BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
5 G
6

BB
X
15

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

559 3

ARISTOTELIS

OPERA OMNIA,

GRÆCE ET LATINE.

DOCTISSIMORVM VIRORVM INTERPRETATIONE

& notis emendatiſſima, & nunc tandem in quatuor Tomos diſtributa.

GVILLELMVS DV-VALLIVS REGIS CHRISTIANISSIMI CONSILIARIVS

& Medicus tertiò recognouit, Synopſin analyticam adiecit, nouis diſquiſitionibus, notis, & Appendicibus illuſtrauit.

CVM TRIBVS INDICIBVS.

Quæ huic Editioni acceſſerunt pagina proxima indicabit.

TOMVS TERTIVS.

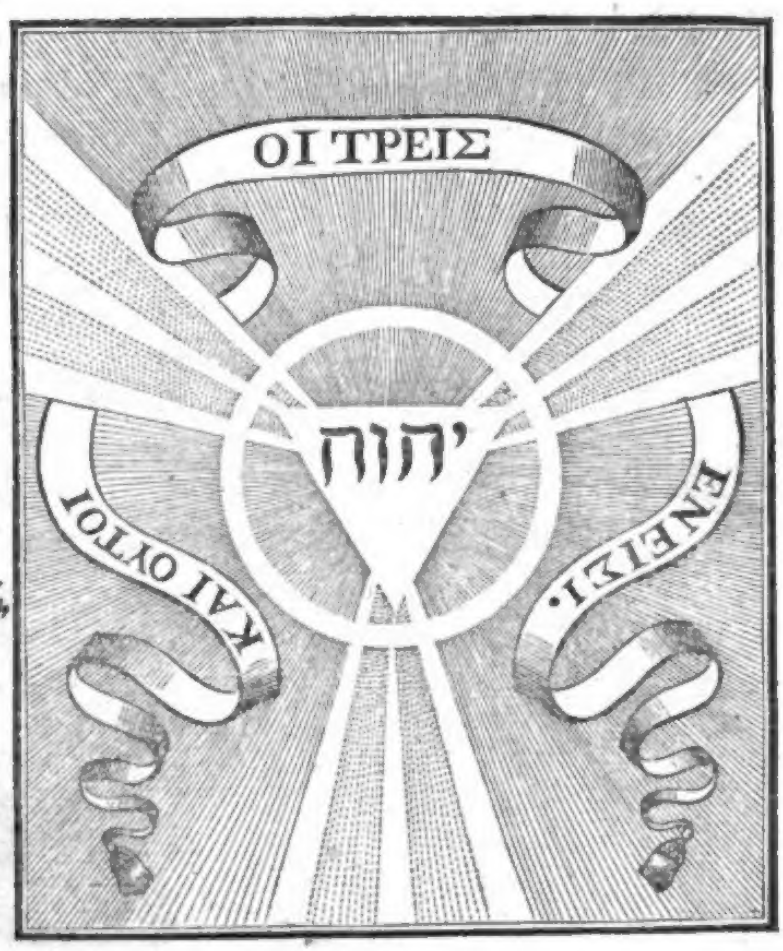

Domus
S. Cantaleonis

Bibl. Scholarum
Piarum.

PARISIIS,

Apud { IOANNEM BILLAINE. SIMEONEM PIGET. FREDERIC. LEONARD. } Viâ Iacobeâ.

M. DC. LIIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Ex bibl. Franc. de Rubei

Digitized by Google

1H-5-G-6

Digitized by Google

INDEX EORVM QVÆ TERTIO TOMO CONTINENTVR.

Synopſeos Analyticæ vniuerſæ doctrinæ peripateticæ pars tertia, in hac vltima editione pluſquam mediâ parte auctior, correctior & illuſtrior.		*G. Du Val author hanc vltimam editionem media parte auxit, correxit, illuſtrauit.*
Ethicorum Nichomachæorum Lib.	X.	*D. Lambino interprete.*
Magnorum Moralium.	II.	*G. Valla Placentino interprete.*
Eudemiorum.	VII.	*Incerto interprete.*
De Virtutibus.	I.	*Sÿmeone Gryneo interprete.*
De Republica.	VIII.	*D. Lambino interprete.*
Kyriaci Strozæ Politicorum.	II.	
De cura rei familiaris.	II.	*Ioachimo Camerario interprete.*
Artis Rhetoricæ.	III.	*Antonio Ricobono interprete.*
Rhetorica ad Alexandrum.	I.	*Franciſco Philelpho interprete.*

Digitized by Google

Digitized by Google

SYNOPSEΩS ANALYTICÆ
VNIVERSÆ DOCTRINÆ PERIPATETICÆ.
PARS TERTIA.

In hac postrema Editione ab ipso authore multum aucta.

In quâ libri Aristotelis tertio hoc Tomo comprehensi, Ethici Nicomachij, Ethici Maiores, Ethici Eudemij, Oeconomici, Politici, Rhetorici, suo ordine omnes; scholiis vberioribus, ac ferè commentariis, pro rerum dignitate & copiâ illustrantur.

Auctore GVILLELMO DV-VAL *Pontisarano, Philosophiæ Græcæ & Latinæ, in Parisiensi Academiâ Regio Professore & Doctore Medico.*

Ad libros Ethicos Aristotelis

PRÆFATIO.

PRÆCLARE quidem & meo iudicio sapienter Stoicæ disciplinæ principes, Philosophiã, eiusq; partes varias populari quadam ratione, atque vt loquitur passim Aristoteles, ἀπὸ τύπου, describere olim aggressi, eam triplici potissimùm imagine ac similitudine, Agri scilicet, Oui, & Animalis, expressêrunt. Cùm enim illi totam Philosophiam dicerent esse veluti pulcherrimum quemdam & feracissimum agrum, multis quidem refertum flosculis & fructibus, sed viuo fortique sepimento vndique circumuallatum; sepem quidem aiebant esse Dialecticam; terram verò flores, & arbores, Physicam; fructus denique, Ethicam. De ouo itidem. Sic enim illi cum ouo posse Philosophiam comparari dicebant, vt exterior pars, id est, putamen siue testa, Logicam; albumen, Ethicam; interior verò pars, id est, vitellus, Physicam referre videretur. Cum animali autem longè perfectiùs ac elegantiùs. Ossa enim & neruos esse Logicam; partes carnosas & molles, Ethicam; animam verò, Physicam. Addit Diogenes Laërtius iconem Philosophiæ quartam. Vrbem nimirum ornatissimam optimeque munitam, & quæ secundum rectam rationem ac iustitiæ leges administretur. Itavt Philosophicæ ciuitatis mœnia murosque fortissimos velit esse Dialecticam; ciues, Physicam; leges, & morum instituta, Ethicam. Rectè, inquam, id dictum & appositè, præsertim si Sexti Empirici iudicium & interpretationem sectemur, qui Diogenem, vt parum fideliter & accommodatè Stoicorum decreta atque apodoses referentem, arguens; vitellum, in oui similitudine, ad Ethicam; albumen verò (quod est, vt ille ait, vitelli alimentum; quanquam eâ de re lis est, & dissensio inter Hippocratem & Aristotelem) ad Physicam; in Animalis autem comparatione, carnes & sanguinem, ad Physicã; animam verò ad Ethicam reuocari debere contendit. Atque id ita à Possidonio insigni Stoico fuisse expositum asseuerat. Nec sanè immeritò. Cùm Philosophia hæc morum, ἀπὸ τῶν ἠθῶν, id est, *à moribus ἠθικὴ*, id est, *moralis*, nominata; inter scientias artésque omnes purè naturales & humanas, principatum videatur obtinere, si non ex ratione contemplandi, aut methodi accuratioris, saltem ex vsu potiore, fructuque vberrimo, qui ex illâ in homines copiosissimè redundat. Vnde enim quæso, vitæ probitas esse

In Zenone.

Lib. aduersus Mathematicos.

Vult Hippocrates è vitello pullum fieri, Aristoteles ex albumine, lib. 3. de Gen. Animal. cap. 2. & lib. 6. de hist. animal. c. 3.

poteſt, vnde recta morum inſtitutio, honeſtas, virtus; vnde ipſa hominum beatitudo, & felicitas? Vnde familiarum domorumque prudens adminiſtratio, vnde regimina ciuitatum, ars regnandi & imperādi, pax trāquillitáſque publica? Vnde tandem priuatum ſingulorum, commune omnium, ſummumque bonum exiſtit, quàm ab vnâ illâ hominum ſingulari rectrice; ac morum dominâ Philoſophiâ? Etenim Ethicæ nomen generali ſignificatu vt hîc ſumitur, omnes Philoſophiæ moralis partes ſpeciéſque comprehendit: monaſticam (quę ethica ſpecialis dicitur,) œconomicam, & politicam: quæ tres ſic humanos mores actionéſque inſtruunt ad virtutem, ſummumque bonum; vt Monaſtica quidem priuatos, ſinguloſque homines inſtituat ad bene beatéque viuendum, etiam in eremo & ſolitudine, ſiue apud ſe ſolos; vnde nomen habuit ἀπὸ τῦ μόνε, ab vno ſolo; Oeconomica verò quę ἀπὸ τῦ οἴκου καὶ νόμου nomen nacta eſt, id eſt, à domo, ſiue familia quam regit; homines erudiat, vt honeſtè ſe gerant in familiâ: quatenus ſcilicet cum alio, vel aliis in eâdem domo viuunt, vt herus cum ſeruo; maritus cum coniuge; pater cum liberis: Politica denique ciuibus leges præſcribat; & ciuitates, regna, imperiáque, iis moderetur ac temperet inſtitutis; quæ ad communem hominum omnium iure ſociatorum vtilitatem, ac ſummum reipublicæ bonum imò & Dei Opt. Max. cultum & gloriam per ſe referantur. Quibus profectò officiis nihil poteſt eſſe vtilius, iucundius, honeſtius, præſtantius, diuinius. Vſu ergo potiore, fructuque præcellit Ethica, Phyſicámque, Mathematicas, & alias inferiores artes dignitate vincit, ſola Theologia minor ac inferior: cùm qua etiam, religionis, cuius & Politica maximè ſollicita eſt, vinculo arctiſſimè cōiungitur. Atque hinc Socrates abiectis cæteris, vnam potiſſimum Ethicam coluiſſe dicitur: quòd ea virtuti homines totos addiceret, Deoque Optimo Maximo facilius cōciliaret. Eſt igitur Ethica ſiue Philoſophia moralis, ſcientia practica, quę mores hominum inſtruit, dirigitque in ſummum bonum, ſiue beatitudinem. Eſt, inquam, ſcientia: quia demonſtrationes cōtinet non paucas de ſuo obiecto, vt quòd mores hominū ſint boni, quia fiunt ad mediocritatem virtutis, quæ eſt ſecundùm rectam rationem, & prudentiæ legem cōſtituta: quòd mali, quia à mediocritate illa rectæ rationis deflectunt. Item quòd virtus ſit difficilis; quia difficillimum tenere ſemper mediocritatem. Item quòd vitium fugiendum: quia eſt contra rectam rationem & honeſtatem: quæ demonſtrationes, vt & aliæ multæ, quæ ad mores ſpectant, claræ quidem ſunt; ſed non adeo certæ, & conſtantes, ac Mathematicæ, vel Theologicæ, vel Phyſicæ: quia nempe ſunt de iis quæ ab humano iudicio arbitrioque fere dependent, faciléque mutantur. Quanquam communes Ethicæ concluſiones certiores ſint particularibus. Eſt etiam Ethica omnis practica: quia verſatur circa praxes, quas dirigit; eiuſque finis eſt τὸ εὖ πρᾶττειν, καὶ ζῆν, bene agere & bene viuere. Eſt autem πρᾶξις, propriè, & vt hîc ſumitur, actio voluntatis, quæ fit ex libertate, cuius ſcilicet principium eſt electio. Tales enim actiones liberas & humanas, quæ verè & propriè dicuntur mores, inſtruit ethica; vt tandem per eas prudenter directas atque exercitas, obtineatur beatitudo, quā docuit Ariſtoteles, in actione animi virtute vtentis, in vita vndique perfecta eſſe poſitā, vt ex l. 1. Ethic. mox apparebit. Hinc intelligitur materia ſiue obiectum ethicę, nempe actio humana, quę moralis dicitur, & fit ex electione. Item eiuſdem finis, ſiue hominis felicitas, quæ dicitur ſummum bonum, & finis vltimus.

Quid Monaſtica.

Quid Oeconomica.

Diuiſio Ethicorum Ariſtotelis.

PHiloſophandi ratio omnis in tres partes à veteribus eſt diſtributa: in naturæ obſcuritatem, (ad quam fortè res Metaphyſicæ referri poſſunt, quæ per naturales etiam intelliguntur, quatenus non ſunt ſupernaturalis contemplationis,) in diſſerēdi ſubtilitatem; in vitam atque mores. Prima Phyſica eſt ſeu potiùs ſcientia quęlibet contemplatrix naturali lumine acquiſita. Secunda Logica. Tertia Ethica. Ethica triplex. Monaſtica, quę priuatum; Oeconomica, quæ domeſticum; Politica, quę ciuem inſtruit. Sed Monaſtica dicitur propria & ſpecialis Ethica. Quamquam Ariſtoteles omnes illas ethicę partes vno Politicæ nomine comprehendit. Vt ex c. 2. lib. 1. Ethic. colligitur, &c. vlt. lib. 10. eiuſdem operis, & cap. 1. lib. 1. Magnorum Moral. ita vt Ethica generatim & Politica idem ſint, tributo ſcilicet cæteris præſtantioris partis nomine. Duæ enim priores in Politicam; quæ tertia eſt, & præſtantiſſima, ſponte tendunt ac diriguntur. Ethicam igitur propriè dictam (quæ & Monaſticam continet, & communia etiam aliis partib. explicat documenta) tractat & abſoluit Ariſtoteles decem libris Ethicorum ad Nicomachum, duob. Magnorum moralium; ſeptem ad Eudemum; vno, de Virtutib. & vitiis: Oeconomicam verò duobus: Politicam denique octo, quibus poſtremis, cùm non fuerit doctrinæ ciuilis amplitudini ab ipſo Ariſtotele ſatisfactum, adiecit vir doctus Kyriacus Stroza duos, in ſupplementum. Sed cùm horum librorū grauiſſimi ſint decem ad Nicomachum, & octo illi Politici: qui non doctrinæ duntaxat, in rerum præſtantiſſimarum copiâ & varietate, ſed etiam docendi ratione

ac methodo reliquos superent: æquum sanè videtur, vt si quam vberitatem & copiam pati potest institutæ Synopseos ratio, in istis simus vberiores ac diligentiores: ita tamen vt cæteros intactos non prætereamus; sed suis etiam notis ac luminibus, quantum res postulabit, illustremus, vt nihil sit operum Aristotelis, quod non oculis saltem percurrendo lustremus: atque etiam tibi, lector ornatissime, quasi in expeditiore tabula videndum exhibeamus.

Summa Ethicorum ad Nicomachum.

DEsem hos libros scripsit Aristoteles ad Nicomachum filium, vt ei bene beatéque viuendi morúmque doctrinam paterna benevolentiâ & affectu exponeret. Vnde hi libri nomen habuerunt Νικομαχεῖα. Methodus quam hic seruat, analytica est, siue resolutionis, à fine scilicet ad media: quasi à toto ad partes, ab effectu ad causam (habent enim media rationem causæ efficientis, quia per ea fit finis) procedendo. Vnde duæ omnino totius operis partes colliguntur. prior, de fine vltimo siue de felicitate; posterior, de mediis, quæ ad obtinendum finem conferunt. Agit autem de beatitudine primo & decimo libro: quia finis & primus est, intentione; & vltimus, executione.

Primo igitur libro differit de felicitate siue vltimo hominis fine. Secundo, de virtute. Tertio, de principiis actionum humanarum, voluntario, inuoluntario. Item de fortitudine & temperantiâ. Quarto, de liberalitate, magnificentia, magnanimitate, modestia, manluetudine, affabilitate, veritate, vrbanitate, verecundia. Quinto, de iustitia. Sexto, de virtutibus mentis, arte, prudentia, scientia, intelligentia, & sapientia. Septimo, de virtute heroicâ, de feritate, continentia, incontinentia, constantia, mollitie animi. Octauo, de amicitia. Nono, de adiunctis amicitiæ; eiúsve cõditionibus ac proprietatibus. Decimo, de felicitate practica, & theoretica, sed de hac maximè, quæ ab habitu sapientiæ proficiscitur, & in rerum altissimarum, præclarissimarum, scitúque iucundissimarum contemplatione consistit.

Liber primus Ethicorum.

COnstat capitibus tredecim, in tres partes redactis. I. Docet esse finem vltimum siue summum bonum in rebus humanis. II. Proponit refutátque opiniones vulgi & sapientum de ipso summo bono, siue beatitudine. III. Statuit in quo verè consistat felicitas.

Ad Cap. primum.

ORditur Aristoteles suo more ab illustri pronuncIato seu axiomate, vt an-

te omnia doceat, in actionib. humanis, quæ ab vsu rationis & ex electione fiunt, dari summum bonum, siue finem vltimum, quò illæ actiones dirigantur. Omnis, inquit, ars, methodus, actio, & consilium siue electio ad bonũ aliquod tendit, referturque. Ideo bonum rectè olim definitum, quod omnia appetunt. Tum ponit finium differentiam, alios enim consistere in actione; sic modulatè canere, finis est Musicæ; alios in opere, id est, in re quadam quæ ex affectione sequitur, & post eam remanet: sic finis Architecturæ est domus; quia ex actione ædificandi sequitur, & post eam manet. Vbi ergo opus quoddam ex actione sequitur, bi opera docet esse actionibus meliora & præstantiora: nempe quia actio est propter opus, vt propter finem. Finis autem præstantior est iis quæ sunt propter finem. Statuit postea fines esse varios ac multiplices, iuxta actionum, artium, & scientiarum varietatẽ: esse tamen inter aliquos ordinem & subalternationem, vt inter ipsas artes. Vnde sic vt ordo est inter artem frænefactoriam, equestrem, militarem, & imperatoriam, itavt aliæ aliis vt præstantioribus deseruiant; sic inter earumdem artium fines, eum esse ordinem; vt optabiliores sint & præstantiores ij, qui ad Architectonicas, id est, ad artes superiores & aliarum dominas pertinent. Cuius rei ratio est, quòd fines inferiorum artiũ ob finem superioris expetãtur. Quòd si datur, inquit, in actionib. humanis (hic incipit cap. 2. iuxta Perionium) finis quidam; quem propter ipsum velimus, & alia ob ipsum solũ omnia; datur autem reuera, (alioqui res abiret in infinitum, nullúsque esset appetendi finis, & sic vana esset & inanis appetitio, quod est absurdum,) profectò erit finis ille vltimus, summum bonum, ἀγαθὸν. De quo sanè agere, Politicæ est; tanquam Architectonicæ & principis aliarum. Ex hoc loco colligitur hanc Ethicam, Politiæ nomine comprehendi; cum velit Aristoteles hic agi debere, & reuera agat de summo bono; de quo tamen agere solius esse Politicæ scribit. Deinde admonet, nõ deberein moralibus (hic incipit c. 3. Perionij) illud τὸ ἀκριβὲς, exactam scilicèt methodum, requiri, ob eorum inconstantiam, καὶ πλάνην, sed satis esse eam docendi rationẽ, quæ rei subiectæ conueniat. Interim Politicæ, id est, Ethicæ totius, auditorem idoneum non esse iuuenem; quia est rerum actionúmque humanarum imperitus, cæterque communium vitæ officiorum experientia; atque adeo de iis non poterit, vt par est, iudicare. De iis enim quę quisque nouit, bene iudicat. Sed & fruitra Politicam audiet, cùm cupiditatib. suis indu geat. Quod illa verat. Respondeo tamen Aristoteli, si iuuenis non est ἀκόλαστος περὶ τὰ ἀναγκαῖα, eũ

Ἀγαθὸν, ἀ πάντα ἐφίεται.

Datur finis vltimus, qui est summũ bonum.

Moralia non requirunt exactam methodum.

esse ad hanc præparandum & idoneum reddendum.

Nemo quippe *adeo ferus est, qui non mitescere possit;*
Si modò cultura patientem accĕmodet aurĕ.

Ad Cap. secundum.

PRofert veterum sententias de summo bono. Aitq; primò, in nomine omnes consentire. Vocant enim illud ἡ οἱ πολλοὶ, vulgares homines; ἡ οἱ βέλτιστοι, politiores scilicet & eruditi, εὐδαιμονίαν, beatitudinem: & putant omnes idē esse τὸ ζῆν ἡ τὸ πράττειν, *bene viuere, & bene agere*, cum τὸ εὐδαιμονεῖν, beatum esse. Secundo, ait alios summum bonum reponere in voluptate; alios in diuitiis; alios in honoribus; alios in sanitate; alios in sapientiâ; alios in bono quodam per se tali, quod omnib. aliis causa sit, cur bona sint, id est, in ideâ boni, vt Plato volebat.

Beatitudo est bene viuere.

Ad Cap. tertium.

QVi in voluptate reponunt beatitudinem, vt vulgares & plebeii homines, ait eos sectari voluptarium vitæ genus & belluinum. Tum notat vitæ genus triplex, voluptarium, politicum, theoreticum. Et homines quidem politicos in honore quærere felicitatem. Esse tamen honorem euanidum nimis ac fugacem, & in honorante potiùs quàm honorato: felicitatem verò debere esse constantem & stabilem; & residere in eo qui felix est. Sed & honor defertur virtutis gratiâ, quare virtus meliori iure rationem beatitudinis indueret. Atqui ne quidem virtus finis est vltimus vitæ ciuilis, cùm sit quid imperfectũ. Virtus enim in dormiente & otioso & calamitoso esse potest. Non est ergo felicitas in voluptate corporis sita, nec in honore, nec in virtute. De genere autem viuendi contemplatiuo, postea. Sed neque in diuitiis est felicitas, quia quęruntur ob aliud: suntque de genere vtilium, quæ aliò referuntur: at ipsa propter se solam expetitur felicitas.

Vita genus triplex, ἀπὸ λαυστικοῦ, πολιτικοῦ θεωρητικοῦ.

Ad Cap. quartum.

REfutat Platonem, in ideâ boni constituentem summum bonũ. Licèt enim amicus sit Plato, esse tamen veritatem cariorem, præsertim Philosopho veritatis studioso. Docet ergo errasse ideo Platonem, quòd ideam non ponat, vbi prius est, & posterius, vt in numeris. Atqui in bonis prius & posterius est: (bonum enim in substantia est, in qualitate, & relatis: substantia autem prior est quouis accidente:) ergo non erit Idea vlla boni. Sed neque summum bonum est, quod obtineri nequit. At idea non obtinetur acquiritúrve. De ideis plura in Metaphysicis.

Amicus Plato, sed magis amica veritas.

Ad Cap. quintum.

STatuit summum bonum esse perfectũ quid, propter se expetitum, rerum agẽdarum vltimum, sibi sufficientissimum, αὐτάρκη, δὲ αὐτὸ αἱρετὸν, ἐμμενὲς. Itavt non tantùm ipsi soli beato sit satis, sed parentibus, liberis, coniugi, amicis, ciuibus, quia homo ad societatem ciuilem natus est: licèt modus sit adhibendus. Esse verò summum bonum per se sic optabile; vt si cum alio bono non sit coniunctum, non desinat esse propter se maximè omnium optandum. Quanquam bonum additum bono, boni auget excellentiam.

Bonum bono additum fit maius.

Ad Cap. sextum.

STatuit, beatitudinem esse reponendam in actione. Quia perfectio rerũ in actione consistit. In actione, inquam, hominis vt homo est, propriâ, eáque excellentissimâ, & cum ratione coniuncta, & præterea in vita perfecta. Quare bonum hominis esse actionem animæ secundum virtutem præstantissimam, in vita perfecta, & diuturna. Vna enim hirundo non facit ver.

Beatitudo est τὴν ψυχῆς ἐνέργειαν, κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

Ad Cap. septimum.

COlligit rectè definitum fuisse summũ bonum. Tum statuit principiorum alia inductione cognosci, alia sensu, alia ἐθισμῷ, *consuetudine*. Bene ea debere definiri. Principiorum enim intelligentiam, magnũ ad cætera pondus afferre. Et reuera principium videri plus quàm dimidium totius.

τελεῖον τὸ ἥμισυ τοῦ παντός.

Ad Cap. octauum.

STatuit, bona alia esse fortunæ, siue externa; alia corporis, alia animi. Hæc esse optima: in iis ideo, si actiones sunt, reponi felicitatem. Beatitudo enim vita est bene acta, siue bona actio, εὐζωία, ἡ εὐπραξία.

Ad Cap. nonum.

PVtauere alij beatitudinem esse virtutem, alij prudentiam, alij sapientiam cum voluptate quadam. Ij sanè, inquit Aristot. à nobis omni ex parte non dissentiunt. Quia statuimus in actione virtutis sitam esse felicitatem. Vnde concluditur hanc consistere, non ἐν ἕξει, *in habitu*, seu possessione, sed ἐν χρήσει, *in vsu*, id est, actuali exercitio. Vt enim in ludis Olympicis non pulcherrimi aut fortissimi quique corona donãtur, sed qui certant & vincunt; sic coronam felicitatis obtineant ij soli, qui rectè faciunt, & honestis actionib. delectantur. Habet enim honesta omnis actio voluptatem. Erit ergo felicitas quid optimum, pulcherrimum, iucundissimum, bonisque externis egens: Cũ actio præclara vix fieri sine facultatib. possit, vt nec sine amicis, generis nobilitate, potentiâ ciuili, pulchritudine, & similibus. Hinc enim factum est vt idem esse quidam putant εὐτυχίαν, id est, prosperitatem cum εὐδαιμονίᾳ, id est, felicitate ipsâ.

Beatitudo in vsu est.

Eget bonis externis.

Ad Cap. decimum.

STatuit, felicitatem à Deo esse; vel saltẽ esse quid diuinum ἢ θεῖόν τι. Parari tamen virtute, vel doctrinâ, vel studio, non casu. Rem enim omnium maximam & pulcherrimam fortunæ arbitrio permittere,

Felicitas θεῖόν τι.

τῶν ἀτυχημάτων, nefarium, & flagitioſum eſt maximè. Vnde colligit, animantes felicitatis non eſſe capaces; neque etiam pueros; quia hi per ætatem nondum virtutis actionem exercere poſſunt; illæ verò virtutis munia nunquam obeunt.

Ad Cap. Vndecimum.

PRoponit egregiam quæſtionem, de beatitudinis aſſecutione: an ſcilicet in hac vita poſſit quis verè dici beatus? Dicebat enim Solon oportere finem videre. *Ouidius.* Cui fortè concinit Poëta:

Expectanda dies homini, dicique beatus
Ante obitũ nemo, ſupremaque funera, debet.

Nempe quia quandiu in hac mortali vita degimus, tandiu fortunæ telis ac periculis ſumus expoſiti; at beatus diu beatam vitam agere tutoque debet. Statuit tamen poſſe in hac vita beatitudinem obtineri. Vel enim fortunæ euentus proſperi erunt, & ſic ornabunt ſapientem, ſiue beatum: vel aduerſi, & ſic acuent animum ſapientis, eúmque non ſine generoſitatis laude exercebunt. Tum docet affici beatum ſecunda vel aduerſa amicorum fortuna: Imò & mortuos. Quãquam horum beatitudo aut miſeria non inde pendeat. Ex hoc loco manifeſtè colligitur animæ rationalis immortalitas. *Aſſiciuntur mortui rebus amicorum.*

Ad Cap. duodecimum.

STatuit non eſſe fœlicitatem de genere τῶν ἐκτῶν, id eſt, *facultatum*; quibus ſcilicet bene vel malè vti liceat, vt ſunt bona fortunæ & corporis. Non eſſe etiam de genere τῶν ἐπαινετῶν, *bonorum laudabilium*, vt ſũt virtutes: quia laudabile refertur ad aliud: & laus relatio eſt; at felicitas non refertur ad aliud. Sed eſſe de genere τῶν τιμίων, bonorum honorabilium & diuinorum: quia ſui gratia expetitur, & cæteris cauſa eſt vt ſint bona. *Felicitas eſt honorabilis.*

Ad Cap. decimumtertium.

CVm ex antè dictis conſtet felicitatem eſſe actionem animi ſecundum perfectam virtutem, ſtatuit de virtute dicendum eſſe: in quam omni ſtudio incumbit, qui verè Politicus eſt: cuius eſt hæc curà præcipua, vt ciues efficiat bonos. Vt autem medicus, qui oculos totúmque corpus curat, corporis naturam nôſſe debet: hinc enim τῶν λογῶν οἱ χαριέστατοι καὶ ἀσκληπιάδαι, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς γεγονότες, *politiores medici multum operæ ponunt in cognitione corporis*: Sic Politicus qui animum curat, animi notitiam aſſequi debet. Sunt verò animi partes, vel facultates duæ, vna rationis expers, altera rationis particeps, ſiue ipſamet ratio. Pars rationis expers, vel non poteſt rationi obtemperare, vt vis vegetatrix: vel poteſt, vt appetitus, qui in probis & continentibus rationi paret; in improbis (qui à probis in ſomno non differunt; hinc dictum inter beatos & miſeros dimidia vitæ parte; nihil intereſſe) reluctatur. Poſſe autem appetitum rationi obedire ſatis indicant monitiones, reprehenſiones, adhortationes, quibus vel abducimur à vitiis, vel ad virtutes incitamur. Vt verò pars animi duplex, mens, & appetitus: ſic virtus alia mentis, ſiue dianoëtica, vt ſapientia, intelligentia, prudentia: alia appetitus, ſiue ethica, id eſt moralis, vt liberalitas, temperantia. Eſſe autem habitus illos mentis, propriè virtutes, concludit, ex eo quòd ſint laudabiles. Sapiens enim ex ſapientiæ habitu laudatur, at omnis habitus laudabilis, virtus eſt. *Politicus animum nôſſe debet. Animi partes duæ*

Liber ſecundus Ethicorum.

NOuem abſoluitur capitibus: vbi de origine ac definitione virtutis.

Ad Cap. primum.

DOcet, virtutes mentis ſiue dianoëticas, ortum & incrementum capere à Doctrina, ideoque experientia & tempore indigere, vt eſt Aſtrologia: virtutes autem morales ſiue Ethicas, acquiri conſuetudine, ἀπὸ τοῦ ἔθους vnde nomen habent. Per conſuetudinem autem intelliguntur mores, ſiue actiones rectæ rationi conſentaneæ. Vt enim virtutes morales extinguuntur actionibus vitioſis; ſic honeſtis generantur. Quare non ſunt à natura inſitæ virtutes, neque præter, aut contra naturam; Sed ab exercitio honeſtarum actionum. Sic actio iuſta, iuſtitiam; actio fortis, fortitudinem generat. *Virtutes dianoëticæ ſunt ex doctrina: ethicæ, ἐξ ἔθους.*

Ad Cap. ſecundum.

STatuit, actiones honeſtas & rectæ rationi conſentaneas in mediocritate poſitas eſſe; vitioſas, in exceſſu, vel defectu. Quod illuſtrat exemplo medico. Vt enim exercitationes vehementiores & immoderatæ; itémque remiſſiores & parcæ, vires robúrque corporis minuunt: & poculenta etiam ac eſculenta, tam copioſiora quàm parciora ſanitatem lædunt: ſic exceſſus & defectus nimium & parum virtutem labefactant. Docet deinde internoſci habitus bene vel malè agendi, dolore & voluptate. Qui enim bene agendo delectatur, is virtutem ſiue habitum bene agendi poſſidet: qui autem malè agendo delectatur, vitium ſiue habitum contraxit malè agendi. Vnde ſequitur, virtutem moralem totam fere in dolore & voluptate occupari. Annotat illuſtre dictum Heracliti, χαλεπώτερον εἶναι μάχεσθαι, ἢ θυμῷ. Difficilius voluptati reſiſtere, quàm iracundiæ. *Actio honeſta in mediocritate conſiſtit.*

Ad Cap. tertium.

STatuit, eum qui iuſtè & fortiter agit, iuſtum eſſe & fortem: & ad actionem virtutis, præter executionem ſiue perfectionem operis, neceſſum eſſe, vt qui agit, ſciẽs

prudénsque agat, ex deliberatione, alacriter & bono constantique animo.

Ad Cap. quartum.

CVm in animo sint tria, passio siue perturbatio, vt timor, audacia, &c. Facultas, vt appetitus, voluntas; & habitus, quo benè vel malè afficimur. Virtus autem in animo sit: neque verò ea sit perturbatio; neque facultas naturalis; cùm perturbatio nec laudi detur, nec probro: neque simus naturâ probi vel improbi: virtus verò sit laudabilis, & probum faciat denominétque, efficitur vt virtus sub genere habitus contineatur.

Virtus est habitus.

Ad Cap. quintum.

STatuit, virtutem esse habitum non quemlibet, sed eum quo homo bonus fiat & suo munere bene fungatur: itavt virtus, & rem cui inest, & eius actionem, faciat meliorem. Vnde necesse est virtutem in medio siue in moderatione vel mediocritate consistere. Est verò medium aliud rei, siue Arithmeticum, quod æqualiter abest aut distat ab extremis: éstque vbique ac semper idem, vt sex, inter decem & duo. Ab vtroque enim extremo distat senarius æqualiter, nempe quatuor vnitatibus; aliud quoad nos: quod dicitur rationis, & Geometricum, vel proportionale, vt est senarius respectu duodenarij, & ternarij. Hoc igitur medium μεσὸν ἡμᾶς, ad virtutem requiri docet, quod reuera medium est prudentiæ, inter nimium & parum. Vnde sicut ὑπερβολὴ & ἔλλειψις, excessus & defectus ad vitium, sic μεσότης, mediocritas illa quoad nos, & quam recta ratio præscribit, ad virtutem pertinet.

Medium aliud rei.

Aliud rationis, τὸ μεσὸν ἡμᾶς.

Ad Cap. sextum.

DEfiniuit virtutem habitum electiuum in ea mediocritate consistentem quæ est ad nos ratione definita, prout vir prudẽs definierit. Tum mediocritati vitia duo esse opposita docet, vnum secundùm excessum; alterum secundùm defectum. Sic fortitudini opponi audaciam, vt excessum; timorem, vt defectum, liberalitati profusionem, vt excessum; auaritiam siue illiberalitatem, vt defectum. Denique statuit non omnem actionem, nec perturbationem esse mediocritatis capacem, vt homicidium, impudentiam.

ἡ ἀρετὴ ἕξις ἐστὶ μεσοτητικὴ, ἡ μεσότης ἐστὶ τῶν μεσὸν ἡμᾶς, ὡρισμένῳ λόγῳ ἢ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν.

Ad Cap. septimum.

DEclarat inductione virtutum singularum, virtutem in mediocritate consistere; vitium in duobus extremis.

Ad Cap. octauum.

DOcet primò, medium & extrema inter se comparata, sibi mutuò aduersari: ac proinde vitia extrema, & inter se & cum virtute pugnare. Secundò, virtutem cum vno extremo è duobus vitiis, comparatam alteri similem videri: sic fortitudinem cum audacia comparatam, similem ignauiæ videri, & contrà. Tertiò, esse maiorem contrarietatem & pugnam inter duo vitia extrema simul comparata, quàm inter vitium vnum, & virtutem mediam. Quartò, maiorem esse affinitatem quorumdam extremorum cum medio, quàm aliorum. Sic audaciam magis accedere ad fortitudinem, quàm ignauiam: profusionem, ad liberalitatem, quàm illiberalitatem, vel auaritiam.

Ad Cap. nonum.

DIfficilem esse virtutem probat, quia consistit in medio, eoque prudentiæ: tale autem medium nôsse ac tenere est perdifficile. Considerandæ enim circunstantiæ personarum, temporis. Videndum quantum donare oportet, quo modo, qua causa, & fine. Quod prudenter facere non est cuiusuis. Vt ergo virtutis medium assequaris, oportet ab eo extremo vitio te maximè deflectere, quod virtuti magis aduersatur. Sic fugienda maximè ignauia, vt sis fortis. Videndum etiam cui vitio procliuior sis. Ab eo enim reflectendum tibi est in alteram partem; & sic fiet, vt vel in medio consistas, vel non procul ab illo.

ἴσως δεῖ, σπουδαῖον εἶναι.

Liber tertius Ethicorum.

QVindecim, vel, vt alij volunt, duodecim constat capitibus: vbi de voluntario, inuoluntario, electione, consultatione, voluntate, volitione, fortitudine, & temperantia, quæ omnia ad duas partes referuntur: itavt prior ad generalem virtutis doctrinam pertineat; quæ habitus est electiuus ἕξις προαιρετικὴ, ad quam particulam explicandã necessaria est cognitio τοῦ ἑκουσίου, voluntarij, & τοῦ ἀκουσίου, & inuoluntarij; posterior autem ad fortitudinem & temperantiam, de quibus in fine libri sigillatim.

Ad Cap. primum.

VT laudantur & vituperantur quæ sponte facimus; sic datur venia iis quę inuiti vel coacti præstamus. Dicuntur inuoluntaria quæ fiunt vi, vel ignorantia. Violentum est cuius principium est extra rem quæ vim patitur, itavt res siue agens siue patiens nihil ad illud conferat concurrát-ve, vt vento vel tempestate ferri eò quò nolumus. Quæ fiunt metu maioris mali, vel causa honestatis, vt proiicere merces in mare metu naufragij; aliquid indecorum & turpe agere ob salutem parentum. Ea mixta sunt, id est, partim voluntaria, partim inuoluntaria. Simpliciter enim & absolutè sunt inuoluntaria; at hîc & nunc & positis talibus circunstantiis & periculis sunt voluntaria. Quædam sunt

venia

venia digna, quædam excuſationem non habent, vt parentem necare: potiùs enim mors oppetenda eſt.

Ad Cap. ſecundum.

DOcet, id non ſponte fieri, quod fit δι' ἄγνοιαν, per ignorantiam. id verò inuitè fieri, quod dolor & pœnitentia ſubſequitur. Itaque qui ita per ignorantiam agit, vt eum facti pœniteat, inuitum egiſſe; qui verò per ignorantiam ita egit, vt tamen eum poſtea non pœniteat, egiſſe non ſpõte. Eſt autem aliud agere per ignorantiam, aliud agere ignorantem; Agit ebrius vel iratus dum interficit aliquem, ignorans; imò improbus quiſque & peccator ignorat quæ agere & non agere oportet, ſed non agit per ignorantiam; ſed per ebrietatem, vel iram. Ignorantia autem rerum ſingularium, circunſtantiarum & facti, vt loquũtur, reddit actionem inuoluntariam; præſertim ſi actionem anteceſſit, vt ſi quis hoſtem ferire putans, filium interficiat; etſi dolor & pœnitentia ſubſequatur: alioqui ignorantia iuris legumque vniuerſalium, quas vnuſquiſque ſcire tenetur, itémque ignorantia concomitãs factum, vt in ebrio, in vitio ſunt; nec actionem faciunt inuoluntariam.

Quid agere inuitum, quid ignorantẽ; quid per ignorantiam.

Ad Cap. tertium.

DEfinit, ἑκούσιον, ſpontaneum, id cuius principium eſt in agente, res ſingulas, in quibus actio conſiſtit, cognoſcente. Statuit quæ irâ & cupiditate fiunt, non rectè dici eſſe inuoluntaria.

Ad Cap. quartum.

AGit περὶ προαιρέσεως; de conſilio ſiue electione: quam omnem ſtatuit eſſe voluntariam, ipſum tamen voluntarium ſiue ſpontaneum latiùs patère; cùm ſit in pueris & animantibus, in quibus non eſt electio. Item repentina, id eſt, quæ ſubitò ac promptiſſimè fiunt, licèt ſint ſpontanea, non tamen eſſe ex conſilio ſiue electione. Deinde docet, electionem non eſſe cupiditatem, nec iram: hæc enim conueniunt brutis, & aduerſantur conſilio: neque voluntatem, βούλησιν; quia conſilium eſt poſſibilium; voluntas impoſſibilium; vt immortalitatis: & conſilium ſiue electio eſt mediorum, id eſt, eorum quæ ad finem conducunt: voluntas autem eſt finis. nec denique opinionem: quia opinio eſt contemplabilium; æternorum, veri, falſi; conſilium verò eſt eorum quę à nobis fieri poſſunt, & quæ bona vel mala ſunt. Eſt ergo electio de genere eorum quæ ſponte fiunt, ſed cum ratione & intelligentia.

Pueri volunt, non eligunt.

Ad Cap. quintum.

DOcet iniri conſilium de iis de quibus vir mentis compos, non ſtolidus, conſultandum eſſe iudicat, non de æternis, nec de conuerſionibus Solis, nec de conſtitutionibus anni, non de purè fortuitis, vt theſauri inuentione; non de alienis, & quæ ad nos non pertinent; ſed de iis quæ cùm ſub actionem cadant, in noſtra poteſtate ſunt ſita, neque ſemper eodem modo fiunt, itavt incertus ſit eorum exitus, ſintque non fines, ſed media ad fines obtinendos. Concludit, quòd cùm id de quo initur cõſilium, ſub deliberationem & appetitionem cadat; conſilium eſſe earum rerum quę in noſtra poteſtate ſunt appetitionem, ex conſultatione prouenientem. Nam ſimulatque conſultatio habita fuit, executionem appetimus.

Quarum rerum ſit conſilium.

Ad Cap. ſextum.

STatuit, voluntatem eſſe finis. Item voluntatis ſimpliciter obiectum eſſe bõnum, illudque verum ac per ſe; licèt per accidens, & reſpectu huius aut illius voluntatis malè affectæ bonum apparens & fucatum & ſpecie tenus, poſſit eiuſdem obiectum appellari. Quod illuſtrat exemplo medico. Vnuſquiſque autem iudicat, vt affectus eſt.

Ad Cap. ſeptimum.

DEcernit, virtutes & vitia in noſtra eſſe poteſtate & arbitrio. Hinc iure legiſlatores vitia caſtigare, virtutes remunerare: ad has excitare & adhortari: ab illis auocare. Quæ officia profectò inania eſſent & ridicula, ſi vitia & virtutes in noſtra non eſſent poteſtate.

Vitia & virtus ſunt in noſtra poteſtate.

Ad Cap. octauum.

COlligit breui epilogo quæ hactenus de virtute docuit. Simulque annotat nos actionum ſiue honeſtarum ſiue vitioſarum dominos eſſe, à principio ad extremum, cùm ſingula cognoſcimus; habituum non item. horum enim ſolũm principium in noſtra eſſe poteſtate.

Quoad actionem, non quoad habitum; niſi initio.

Ad Cap. nonum. περὶ ἀνδρείας.

SIngularum virtutum doctrinam ordiTur à fortitudine, quam definit mediocritatem περὶ φόβους καὶ θάῤῥη, circa timores & audacias. Eſt autem timor, mali expectatio. Metuimus infamiam, paupertatem, morbum, mortem, aliáque mala: ſed non in omnibus vir fortis verſatur. Neque enim timere oportet, quæ à vitio non naſcuntur, & quę culpa noſtra non contrahiuntur. Cernitur fortitudo in metu magis quàm in audacia, id eſt, in iis quæ incutiunt formidinem, quàm iis quæ pariunt audaciam. Gaudet virtus difficili: Vir fortis patienter aſperrima quæque tolerat; vt mortem: quâ nihil terribilius, ſed mortem glorioſam, quæ non ex morbo, non ex naufragio, aut ſimili caſu eſt, ſed quæ in bello honeſtè pro patriæ defenſione opperitur. Talis enim mortis pericula à viro forti non metuuntur.

ἀνδρεία.

περὶ φόβους καὶ θάῤῥη.

Ad Cap. decimum.

VIrum fortem esse imperterritum, impauidumque; quædam tamen timere, sed vt oportet, & ratio postulat; quædam etiam perferre, sed honesti causâ: confidere etiam & aggredi, sed vt par est. Hic enim est virtutis finis. Qui nihil metuunt, ne terræ quidem motum, nec procellas, quales aiunt esse Celtas, siue Gallos, eos insanos esse, vel doloris expertes. Qui nimiùm cõfidunt, μετὰ τὰ φοβερὰ, in formidolosis, esse θρασεῖς, audaces, arrogantes, & fortitudinis affectatores, præcipites, in ipso tamen periculo tardiores ac pæne deficientes: fortes contrà, in ipsis factis acres esse & celeres.

Ad Cap. vndecimum.

VErsari fortitudinem circa ea quæ audaciam mouent, & terrorem incutiũt. μαλακίαν εἶναι τὸ φεύγειν τὰ ἐπίπονα, *mollis animi esse, laboriosa fugere.* Veram fortitudinem eam esse, quæ suprà descripta est. Alias fingi species fortitudinis, vt ciuilem, quâ ciues fortes dicuntur, quòd ad pericula subeunda incitentur pœnis, probris, honoribus; coactam, quâ qui aliorum Imperio subsunt, arma sumere coguntur: sed hæc species fortitudinis & similes non sunt legitimæ.

Ad Cap. duodecimum.

IN formidolosis & terribilibus versari magis τῶν αἰδοίων, quàm in iis quæ audaciam præstant. ideo fortitudinem dici rem laboris & molestiæ plenam, & iure laudari; cùm difficilius sit res molestas toleranter pati, quàm à iucundis abstinere. Itaque fortem virum in dolore magis, quàm in timore iudicari. Eum interim animo delectari, licèt corpore crucietur. Quanquam fieri potest vt mortem molestè ferat, maximéque doleat, cùm sibi moriendum esse videt, non ob ignauiam, aut mortis honestæ metum; nunquam enim fortis à rectâ ratione discedit, sed quia se vitâ dignissimum esse cognoscit: est enim sui conscia virtus. & quia videt se maximis bonis spoliari, & se virtutum vsu deinceps priuatum iri: quod verè molestum est.

Fortis in dolore cernitur.

Virtus sui est conscia.

Ad Cap. decimumtertium.

AGit reliquo libro περὶ σωφροσύνης, de temperantia, quam definit hoc capite mediocritatem περὶ ἡδονὰς, ἢ λύπας, *circa voluptates & dolores*, siue orbationes voluptatum: sed circa voluptates, per se; dolores, per accidens. circa voluptates inquam, non animi, sed corporis; præsertim eas quæ tactu & gustu percipiuntur; quæque ad gulam & res venereas pertinent, & quas communes cum belluis habemus.

Ad Cap. decimumquartum.

VOcat intemperantiam ἀκολασίαν, quæ est altera vitiositas opposita Temperantiæ: Intemperantem ἀκόλαστον, quem definit eum qui ita consectatur voluptates, & suis trahitur cupiditatibus, vt dolore afficiatur, maximè cùm iis potiri nequit, & cùm eas etiam concupiscit. Semper enim coniuncta est cum dolore cupiditas. Tum alteram explicat vitiositatẽ, quam, licèt proprio nomine careat, ἀναισθησίαν, quasi diceres, stuporem, vel sensus carentiam, appellat: quia per eam redduntur homines omni voluptatis sensu spoliati, & stupidi ita vt nullo iucundo afficiantur. Inter intemperantem ergo & stupidum, (talis autem stupor rarissimè contingit,) melius est ὁ σώφρων, temperans, qui rectam semper rationem in moderandis voluptatibus & doloribus tenet sequiturque.

Quis ἀκόλαστος.

μετὰ λύπης γὰρ ἡ ἐπιθυμία. τὴν ἀναισθησίαν.

Ad Cap. decimumquintum.

INtemperantiam magis voluntariam esse, quàm sit ἄνοια, ignauia ostendit; quòd illa voluptatem sectetur, hæc fugiat dolorem: voluptas autem magis sit voluntaria. vnde statuit intemperantiam esse turpiorem & fœdiorem ignauiâ. Admonet, nomen Græcum, ἀκόλαστος, translatum esse à pueris malè educatis & castigatis, ad significandum intemperantem: ἀκόλαστος enim is dicitur, qui non emendatur, non coërcetur, non castigatur. Intemperans autem ægrè ac difficulter emendatur.

Intemperantia fœdior ignauia.

Liber quartus Ethicorum.

NOuem habet capita, vel, vt aliis placet, quindecim. Prior distinctio magis arridet; Sic enim singulis nouem capitibus commodè tractantur singulæ virtutes. 1. Liberalitas. 2. Magnificentia. 3. Magnanimitas. 4. Modestia. 5. Mansuetudo siue Lenitas. 6. Affabilitas. 7. Veracitas. 8. Vrbanitas. 9. Verecundia, quæ tamen postrema propriè virtus non est. Qui capita quindecim faciunt, tria consumunt in magnanimitate explicanda; tria in Magnificentia; tria in Liberalitate. Summa omnium est, τὸν ἐλευθέριον, Liberalitatem esse mediocritatem περὶ χρήματα, circa pecunias & dandas, & accipiendas: sed potiùs dandas: beatius enim dare quàm accipere. Liberalem bono animo & optima quæque largiri, quibus oportet, & quomodo; Difficulter diuitem esse. Liberaliorem esse, qui bona à parentibus relicta habet, quàm qui labore ea comparauit. Vitiositates liberalitati oppositas esse ἀσωτίαν prodigalitatem in excessu; & ἀνελευθερίαν auaritiam in defectu. Prodigum meliorem esse auaro; pluribus prodesse, facilius emendari.

τὸ ἐλευθέριον. ἀσωτία. ἀνελευθερία.

Magnificentiam ἡ μεγαλοπρέπειαν versari in largitionibus, magnisque sumptibus & impensis publicis, vt quæ fiunt ad Deigloriam, cuiusmodi sunt templa, sacrificia, &c. magnifico opponi βάναυσον, superbum, insolentem,

μεγαλοπρέπεια.

ſolentem, qui in res paruas, pecunias nimias ſtolidè inſumit, & μικροπρεπῆ ſordidum.

μεγαλοψυχία. Magnanimitatem τὴν μεγαλοψυχίαν, eſſe mediocritatem circa magna, id eſt, circa ſummos honores, pro recta ratione expetendos & profequendos. Magnanimum eſſe qui ſe rectè & meritò dignum iudicat ſummis quibúſque bonis & honoribus cùm reuera iis ſit dignus. Huic opponi ἀλαζόνα, ſtolidum, ἢ χαῦνον, aut ſuperbum, qui ſe immeritò dignum credit ſummis honoribus. Item μικροψυχον, puſillanimem, qui ſe minoribus dignum quàm mereatur, exiſtimat.

Modeſtia. Modeſtiam, quæ proprio nomine caret, verſari circa honores mediocres pro recta ratione expetendos. Eandem eſſe rationem modeſtiæ ad magnanimitatem, quæ eſt liberalitatis ad magnificentiam. Modeſtiæ opponi φιλοτιμίαν, ambitionem: ἢ ἀφιλοτιμίαν, honoris nimium contemptum.

πραότης. Manſuetudinem, τὴν πραότητα, eſſe mediocritatem περὶ ὀργὰς, circa iracundiæ motus, quâ facilè & ſuauiter cum aliis hominibus verſamur. Huic opponi ὀργιλότητα, iracundiam; ἢ ἀοργησίαν, nimiam lenitatem. Qui iraſcuntur, alios quidem eſſe ὀργίλους, qui

Iratorum ſpecies. citò iraſcuntur, & citò placantur; alios ἀκρόχολους qui ſupra modum, omnibus ex cauſis, & celeriter iraſcuntur: alios πικρούς, amaros, qui diu ſeruant iram, ac pænè ſunt implacabiles. Porro iram placari vltione; cùm vltio doloris loco voluptatem afferat: eos verò χαλεπούς, aſperos, difficiles, ſæuos, appellari, qui cùm non debeant, grauiùs & diutiùs iraſcuntur, neque placantur, niſi iniuriam vlti ſint. Hos ait maximè mãſuetis, & clementibus opponi, & communi hominum vitæ ac conſuetudini non eſſe idoneos.

Affabilitas. Affabilitatem, mediocritatem eſſe in conuictu & vitæ conſuetudine, tam ſecundùm ſermones & dicta, quàm actiones: Huic opponi adulationem, & moroſitatem: adulari eos qui nimiùm laudant, neque vnquam contradicunt, qui ideo dicuntur ἄρεσκοι; eos verò eſſe moroſos, qui nimis reprehendunt, ſúntque contentioſi & peruicaces ἢ δύσκολοι.

Veracitas. Veracitatem eſſe mediocritatem, qua quis vita, factis & verbis verax eſt, ἢ ἀλήθειαν. Itavt ea quę habet ingenuè & candidè confiteatur, neque ea verbis augeat, aut extenuet. Contra hanc virtutem peccari generatim mentiendo, & verum nimis reticendo; ſpeciatim verò & in rebus propriùs, per arrogantiam, plura & præclara quæque ſibi præter rationem attribuendo; & per diſſimulationem, ea quæ habentur, negando, vel extenuando.

εὐτραπελία. Vrbanitatem, εὐτραπελίαν, eſſe ludicræ & iocoſæ conuerſationis virtutem, ſiue mediocritatem in ludis & iocis, (ludi autem actionum, ioci ſunt verborum,) & qui hac virtute ſunt præditi, dici εὐτραπέλους, ἢ ὑπερβολῆς, vrbanos, dexteros: his verò opponi βωμολόχους, ſcurras, Gallicè, bouffons. Item ἀγροίκους ἢ σκληρούς, ruſticos, agreſtes, inſulſos.

αἰδώς. Verecundiam paſſioni ſimiliorem eſſe quàm virtuti; illam eſſe φόβον τῆς ἀδοξίας, metum infamiæ, adoleſcentiæ conuenire & iuuentuti, quæ cùm paſſionibus agitetur, in multis peccat, à quibus pudore reuocatur. Ideo laudari pudorem in iuuene, non in ſene, opponi verecundiæ impudentiam & ſtuporem.

ἀναίδεια. Denique continentiam, quæ ἐγκράτεια dicitur, non eſſe virtutem, ſed quid virtuti admixtum: quâ de re poſtea.

Liber quintus Ethicorum.

QVindecim capita habet, vel, vt alij volunt, vndecim; partes autem quatuor. 1. eſt de iuſtitiâ. 2. de iure. 3 de æquitate. 4. quęſtionem explicat, an quis poſſit ſibi iniuriam inferre.

Ad Cap. 1. 2. & 3.

DIſtinguuntur hac editione tria capita, quæ tamen in vnum redegit Perionius. In illis ſtatuit 1. Ariſtoteles agere, περὶ δικαιοσύνης, ἢ ἀδικίας, de iuſtitiâ & iniuſtitiâ: item περὶ δικαίου, de iure, ſiue de iuſto. Quo loco obſeruabis, ius diſtingui à iuſto, vt abſtractum à concreto, & ius eſſe, æqualitatem debiti cum merito: iuſtum autem eſſe ipſum debitum, vt eſt merito æquale. *Quid ius & iuſtum.*

2. Definit iuſtitiam habitum animi, per quem res iuſtas faciunt volúntque homines. ἢ δικαιοπραγῶν: iniuſtitiam contrà, habitum, quo ἀδικοῦσιν, iniuſtas res agunt, & volunt. τὸ δικαιοπρακτικόν.

3. Monet obiter, facultatem & ſcientiam eſſe contrariorum; habitum moralem, v. g. virtutem, non ſic.

4. Vt iuſtus & iniuſtus duobus modis dicuntur; ſic dici iuſtitiam & iniuſtitiam. Iniuſtum verò dici, vel qui leges violat; & hic vocatur παράνομος: vel qui plus aſſumit ſibi, quàm par ſit: & hic vocatur πλεονέκτης ἢ ἄνισος. Iuſtum, totidem modis, ius verò eſſe τὸ νόμιμον, quod lege ſancitum eſt, ἢ τὸ ἴσον, & quod æquum eſt:

Iuſtitia legalis. 5. Iuſtitiam vnam eſſe generalem & legalem; quæ ſcilicet refertur ad bonum generale & publicum, legéſque ſeruat, & reſpicit: & hanc eſſe præſtantiſſimam virtutum. Itavt οὔτε ἕσπερος, οὔτ' ἑῶος, οὕτω θαυμαστός: *neque veſper, neque lucifer tanta hominet*

quantum abſtulerit. Talionem videtur probaſſe Moſes cùm dixit, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Sed in Talione ius omne poſitum non eſſe ſtatuit Ariſtoteles, docétque, illam nec ad iuſtitiam diſtributiuam, nec correctricem poſſe referri. Et certè ſi magiſtratus aliquem percuſſerit, non eſt ille referiendus: vt ſi quis magiſtratum percuſſerit, non modò verberandus eſt, ſed ſupplicio caſtigandus. In his ergo lex Talionis non habet locum. Imò nec in commutationibus, quæ fiunt per res non tales, ſed diuerſiſſimas; vt calceum, domum, panem, vinũ. Neque enim permutatur panis, pane; vinum, vino. Hoc loco annotat Ariſtoteles ad permutationes commodiſſimè inuentum fuiſſe nummum, vt nempe ſit rerum omnium quæ permutantur, menſura: Permutationem autem cauſam eſſe indigentiam ſiue vſum, τὴν χρείαν. Nummum Græcè νόμισμα dici ἀπὸ τοῦ νόμου, à lege, quòd non natura ſed lege valeat. Talionem tamen locum aliquem habere in commerciis, ſed priùs æqualitatem fieri debere. Hoc capite obſeruat Ariſtoteles templum Gratiarum in propatulo vrbis loco conſtitui ſolere, vt fiat remuneratio. Cæterùm de nummo plura cap. 9. lib. 1. Politicorum.

In Talione omne ius non eſt.

Quo ſine ſit pecunia, ſine nummus.

Ad Cap. nonum.

COlligit, iuſtam actionem eſſe mediam inter facere & pati iniuriam. Iuſtitiam eſſe mediocritatem, non vt virtutes cæteras, ſed quia ſit medij; iniuſtitia autem extremorum. Nam duas diſtinctas vitioſitates non habet iuſtitia, in quarum medio conſiſtat, vt aliæ virtutes, nempe liberalitas quæ inter prodigalitatem & auaritiam; fortitudo inter audaciam & ignauiam media eſt. Iniuſtitia ſiquidem vitium eſt, vtrũque extremum, ſcilicet plus & minus, nimium & parum complectens. Quare licèt Iuſtitia ratione obiecti, vt loquuntur ſcholæ, extrema habeat diuerſa, nempe plus & minus, inter quæ ius conſiſtit; ratione tamen habitus oppoſiti & vitioſi, vnicum habet extremum, ſcilicet iniuſtitiam; à qua Iniuria eſt propriè dicta.

Iuſtitiæ opponitur vnicus iniuſtitiæ habitus.

Ad Cap. decimum.

STatuit, cum qui iniuriam infert, tunc dici iniuſtum, ſi ſponte & conſultò ac ſine vlla animi perturbatione intulerit; ſi verò non conſilio, nec certo animi iudicio; ſed ex quadam perturbatione fecerit, cum quidem reuera iniuriam intuliſſe, & iniuſtè feciſſe furando, adulterando, ſed nondum ideo iniuſtum eſſe aut dici debere: deinde de eo iure hìc ſe acturum declarat, quod eſt abſolutè & ſimpliciter tale, eſtque idem cum politico. Politicum autem ius, (quod latiùs patet apud Græcos, quàm Ciuile apud Latinos; eſt enim politicum ius apud Græcos id quod commune eſt hominibus quadam ſocietate coniunctis; ciuile verò apud Latinos, eſt quod cuiuſque ciuitatis eſt proprium: Sic vendere, emere, &c. dicuntur Græcis politica; ciuilia Latinis non item: niſi vendere tanta menſura, tali tempore, dicitur etiam ciuilis eſſe Romanis toga, pallium Græcis, & alia veſtimenti forma aliis ciuitatibus,) ait eſſe illud, quod ſeruatur inter eos, qui liberi cùm ſint & æquales proportione, vel numero, eadem ciuitate & legibus vtuntur, & ſocietate quadam coniuncti ſunt, vt rerum ad degendam vitam neceſſariarum copiis per ſe abundent. Tum Ius eſſe, vbi lex eſt; legem, vbi iniuſtitia: Vbi autem iniuſtitia, ibi eſſe & iniuriam. Facere iniuriam, eſſe, ſibi plus eorum quæ abſolutè bona ſunt, tribuere, & minus eorum quæ abſolutè mala. Hominem ideo non imperare, ſed legem: eum qui præeſt, eſſe iuris cuſtodem & æqui. Iuſtitiam eſſe totam in bonis alienis. Ius δεσποτικὸν herile, id eſt, domini in ſeruos, & πατρικὸν; patris in filios; politico eſſe ſimile, non idem. quia non eſt locus iniuſtitiæ, in rebus propriis: ſeruus autem eſt res domini propria, filius patris. Inter quos lex eſt communis, inter eoſdem eſſe imperandi & parendi æqualitatem. Inter virum & vxorem magis quàm inter patrem & filios, herum & ſeruos, iuris eſſe communitatem.

Ius politicum & ciuile differunt.

Intelligo bona fortunæ.

ἴσως ὁ ἀρχὴν φύλαξ τοῦ δικαίου.

Ius politicum aliud eſſe naturale; quod vbique eandem vim habet per ſe, non quòd ita viſum ſit, vel non viſum hominibus. Aliud νομικὸν, legale vel legitimum; quod lege conſtitutum eſt, vel quòd ab initio nihil intererat, an ſic, vel aliter fieret, cùm autem conſtitutum ſemel fuit, iam intereſt vt ſic vel ſic fiat, aut non fiat: vt Ioui capram, non duas oues immolare, & cætera quæ à Populis ſcita ſunt & decreta.

Ius politicum aliud naturale: aliud legale.

Porro pluribus modis poſſe alteri ab altero damnum inferri. 1. per inſciciam & inopinatò, ἀγνοήματα; & hoc dicitur, ἀτύχημα, infortunium. 2. Non inſcienter, nec inopinatò, ſed tamen ſine malitia, nec de induſtria, & hoc dicitur ἁμάρτημα, peccatum. 3. Scienter quidem ſed non conſultò, aut ex antegreſſa deliberatione, vt cùm ex ira, alius alium lædit: & hoc eſt ἀδίκημα, id eſt, iniuſtè factum, ſiue iniuria. Non tamen ideo qui ſic alium læſit, iniuſtus & improbus dicitur, quia non de induſtria fecit, quod accommodatè lingua Gallica dicitur, *à deſſein, de guet à pens, de ſang froid*; ſed ex animi perturbatione, & iracundia. τὰ γὰρ ἐκ θυμοῦ καὶ ἐκ παντὸς πάθους. *Quæ ex ira fiunt, non de induſtria facta iudicantur.* Ratio eſt: Quia qui iratus

Infertur damnum multis modis.

agit, non prior læſit, ſed qui primò irritauit. 4. Scienter deliberatè, conſultò, ἑκὼν καὶ προαιρούμενος; & qui ſic alteri damnum infert, is propriè ἄδικος, ἢ μοχθηρὸς, iniuſtus, improbus, iniuriúſque dicendus eſt; vt contrà, qui ſponte & volens, & conſultò iuſtè agit, iuſtus. Porro quæ præter voluntatem fiunt, alia eſſe συγγνωμονικὰ, digna venia, vt quæ fiunt δι' ἄγνοιαν per ignorantiam; alia non, vt quæ non per ignotantiam fiunt. Qua de re lib. 3. Ethic. hoc tamen loco venia dignas eſſe actiones eas ſignificat Ariſtoteles, quæ ex perturbatione fiunt & animi impetu; licèt enim ſcienter fiant, non malitiosè tamen, & malè deliberato animo fiũt. Quod diligenter eſt obſeruandum. Ipſi enim Iuriſperiti ſolent iram, amorem, ſimiléſque animi motus quodammodo excuſare, *leg. aut facta. ff. de pœnis. l. quicquid ff. de regulis iuris.*

Quis iniurius.

Ad Cap. Vndecimo ad decimumquartum.

EXplicat quaſdam quæſtiones. 1. Eſt an poſſit quis ſciens volénſque iniuſta pati. Certè poteſt. Nam in contractu poteſt quis minimè coactus, deteriora ſibi aſſumere, & meliora alteri relinquere ſciens, volens. 2. An quis iniuriam pati poſſit ſciens, volens? Certè non poteſt. Nam iniuria nocet, malúmque infert ei cui infertur. At nemo vult ſibi noceri, aut malum, vt malum eſt, inferri; nemo enim malum cognitum ſub ratione mali appetit; ergo nemo iniuriam ſciens volénſque pati poteſt. Non ergo volenti fit iniuria, ſi voluntas à prudentia directa eſt; ſi verò voluntas ab imprudentia & hebetudine oritur, fieri poteſt & ſæpe fit, in voluntariis contractibus, iniuria volenti: ſed qui vult per imprudentiam tantùm, ſiue per ignorantiam, & hebetudinem mentis; is non propriè cenſetur velle: voluntatis enim actio, ſiue electio à conſilio & cognitione mentis dependet. Hinc in brutis, pueris, ſtultis & phreniticis non eſt vlla actio voluntatis propriè dicta. 3. An qui iudex alteri tribuit præter eius dignitatem, & plus quàm mereatur, iniuſtè agat; an is qui accipit adiudicata? 4. An quis ſibi facere poſſit iniuriam? Dicendum ad tertiam; vtrumque, & qui dat, & qui accipit, poſſe agere iniuſtè, ſi adſint iniuſtitiæ conditiones. Quanquam conſtat, eum, qui plus diſtribuit, facere iniuriam; eum verò, qui plus accipit, non ſemper. Quartam quæſtionem examinat capite vltimo. Monet tamen in 13. facile adeo non eſſe vnicuique, vt verè ac perfectè iuſtus ſit, vel iniuſtus, quia hęc ex habitu dependent, qui longa aſſuetudine comparatur. Concludit, inter eos eſſe iura, inter quos eſt, eorum quæ abſolutè bona ſunt, τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, cõmunis vſus; & in quibus poteſt exceſſus eſſe, vel defectus. Vbi per abſolutè bona intelligit bona fortunæ, vt ſuprà cap. 1. Idque ex vſu loquendi. Quod ratio Gallicæ locutionis pulchrè indicat. Dum enim hominem aliquem diuitem eſſe ſignificamus, ita ſolemus loqui, *il a beaucoup de biens.* Etenim, *bien*, vel, *les biens*, in plurali ſimpliciter & ſine adiuncto ſignificant Gallis, bona fortunæ, ſiue diuitias.

Qui vult per ignorantiam, non propriè vult.

Ad Cap. decimumquartum.

AGit περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, de æquitate, & æquo bono, docétque quo modo ſe habeat æquitas ad iuſtitiam, & æquum bonum ad ius. Statuit, ea non omnino eſſe idem, neque tamen eſſe diuerſi generis. æquum bonum enim, eſſe ius melius aliquo iure: ſic verò dici melius, vt non ſit alterius generis: Ad idem enim vtrumque refertur. Sed cùm τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς ambo bona ſint, melius eſſe, τὸ ἐπιεικὲς, quod eſt æquum bonum, ſic à iure legali differens, quòd ſit eius διόρθωμα, correctio, emendatio, benigna interpretatio, ſupplementum. Nam quod lex ſiue ius legale prætermittit, (quia enim generaliter præſcribit & abſolutè, fieri non poteſt, vt aliquid non prætermittat ob actionum, rerúmque humanarum varietatem, & infinitatem; cùm de omnibus & ſingulis non poſſit certò & in genere quidquam ſtatui,) id ſupplet, corrigit, ac benignè interpretatur æquum bonum. Præſertim cùm nõ rarò eueniat, ſummum ius, vt aiunt, eſſe ſummam iniuriam ſiue iniuſtitiam: Neque oporteat ſemper ſequi rigorem legis, vt loquuntur. Eſt ergo æquum bonum correctio legis, quatenus lex ἁπλῶς διὰ τὸ καθόλου, deficit in generali. Vnde æquitas iuſtitia quædam eſt, & is dicitur vir æquus & bonus, qui æquum bonũ ſequitur, neque durior eſt iuris interpres, ſiue ἀκριβοδίκαιος, aut in deteriorem partem iudicans, ſed de ſummo iure eiúſque rigore decedit, licèt ipſa lege nitatur.

Æquum bonum eſt correctio iuris legalis.

Ad Cap. decimumquintum.

SOluit quæſtionem cap. 12. propoſitam, an ſibi quis facere poſſit iniuriam. Docétque, eum qui ſeipſum interficit, aut mutilat, iniuſtè agere, & iniuriam inferre Reipublicę; quia leges violat; ſed non ſibi iniuriam facere; quia ſponte agit; at ſponte ſua nemo afficitur iniuria; vel, quod idem eſt, nolenti non fit iniuria. Illum verò ipſum, qui ſibi manus infert violentas, ciuitatem iniuria afficere & principem, probat, quia in eum ipſa reſpublica animaduertit, mulctaque & ignominia afficit. Quærit poſtea an deterius ſit iniuriam aut iniuſtum facere, quàm accipere, vel pati. Reſpondet, facere, eſſe deterius. Concludit in nobis eſſe poſſe quandam iuſtitiæ & iniuſtitiæ formam, licèt non propriè; quia iuſtitia eſt ad alium: ſed impropriè & metaphoricè reſpectu diuerſarum partium, nempe rationis, iræ, & cupiditatis.

Qui ſe interficit, iniuriam facit reipublicæ.

In nobis eſt aliqua iuſtitiæ ſpecies.

piditatis. Si enim ratio teneat imperium, & pareant cæteræ, vt seruus domino, filius patri, & suum quæque pars rectè exequatur officium, exurget iustitia; si verò partium vna, quidpiam inuita patiatur, lædatúrque ab altera, fiet quid iniustum, saltem metaphoricè. Sed de his, lib. 1. polit. cap. 6. pulcherrimè disserit Aristoteles, & Plato lib. 4. de Repub. & M. Tullius lib. 3 de Repub. Tandem extrema linea claudit tractationem de virtutibus morum: de quibus se hactenus dixisse breui epilogo significat.

Liber sextus Ethicorum.

TRedecim capitibus absoluitur, vbi de virtutibus mentis, prudentiâ, scientiâ, arte, intelligentia, & sapientia; quæ in mente vt in subiecto, sedéque propria residunt. Hunc autem librum composuit Aristoteles, vt doceret accuratius, quid sit recta ratio, λόγος ὀρθὸς, cuius mentionem fecerat in definitione virtutis, eo quòd recta ratio, id est, prudentia, virtutis omnis lex & norma censeatur. Potest verò liber hic in quatuor partes accommodatè distribui; itavt 3. sit de facultatibus animi. 2. De quinque illis habitibus mentis, siue virtutibus intellectualibus. 3. De prudentię partibus. 4. De fructu, vtilitate & dignitate prudentiæ & sapientiæ.

Ad Cap. primum.

STatuit, dicendum esse de recta ratione, quia hæc medium virtutis præscribit inter nimium & parum: vt dictum est suprà cap. 6. l. 2. Ethic. nec sufficit generatim hoc monuisse, quòd oporteat medium illud rectæ rationis amplecti. In practicis enim, vt in Therapeutica, id est, arte curandi morbos, non sufficiunt præcepta generalia, sed specialia enotanda sunt. Debet ergo speciatim & ex proprijs notis recta ratio cognosci.

Particularia in practicis sunt designanda.

Ad Cap. secundum.

VT recta ratio cognoscatur, eius genus, nempe virtus ipsa, eiúsque diuisio cognosci debet, itémque subiectum siue sedes rectæ rationis, nempe animus. Docet ergo hoc cap. Aristoteles, virtutes alias esse morales, alias mentales, αἱ μὲν ἠθικαὶ, αἱ δὲ διανοητικαὶ, vt lib. 1. cap. vltim. & lib. 2. cap. 1. Tum animi duas etiam esse partes, vnam rationis participem, vt est ipsa mens, per se; & vterque appetitus, sentiens scilicet & rationalis, participatiuè: alteram expertem, vt est facultas digerendi cibum. Et illam quidem esse adhuc duplicem; vnam ἐπιστημονικὴν, in qua vis est sciendi, & hanc versari in necessarijs entibus. Quorum principia aliter habere non possunt. Alteram λογιστικὴν, in qua vis est ratiocinandi, id est, deliberandi, siue consultandi. τὸ βουλεύεσθαι ἐν λογίζεσθαι τι ἐστιν: & hanc versari in contingentibus, quæ aliter habere possunt. Postea statuit agendum esse de optimo habitu seu virtute vtriusque. His ita explicatis, tria in animo esse ait, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent: Sensum, qui tamen principium non sit πρακτικῆς: mentem & appetitum. Deinde, quod in mente affirmatio est & negatio; hoc in appetitu esse persecutionem & fugam: atque vt bonum sit consiliũ (ad quod virtus moralis est destinata) debere rationẽ esse veram, & rectum appetitũ: itavt quod ratio affirmat & decernit, hoc appetitus persequatur. Mentis Theoreticæ simpliciter esse verum vel falsum, non practicæ, nec poëticæ siue effectricis: practicæ autẽ, veritatem cum appetitu recto congruentem. Item principium effectiuum actionis esse τὴν προαίρεσιν, consilium siue prælectionem. Consilij verò capiendi principium esse appetitum, & rationem eam quę finem spectat, & ad agendum est comparata. Rei factæ non esse consilium, sed futuræ. Quod factum est, fieri non posse, ne diuina quidem virtute, vt factum non sit. Ambarum animi partium, quę rationis sunt participes, opus esse veritatem: & qui habitus efficiunt, vt duæ illæ partes verum cognoscant enuntiéntque, esse earum proprias virtutes, de quibus nunc dicendum.

Quid requiratur vt bonum sit consiliũ.

Sententia Agathonis.

Ad Cap. tertium.

STatuit esse quinque habitus siue virtutes mentis, quibus animus ἀληθεύει, verum sentit, percipit, dicit, enuntiat, vel affirmando, vel negando; nempe artem, scientiam, prudentiam, sapientiam, intelligentiam. Tum existimationem & opinionem posse falsum enuntiare.

τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς.

Scientiam esse necessariorum & æternorum. Vel habitum demonstratiuum, vt dictum est cap. 2. lib. 1. poster. Analyt.

Ad Cap. quartum.

DIstinguit τὸ πρακτὸν quod efficitur, ab eo quod cadit sub actionem, dicitúrque τὸ πρακτόν. Licèt enim vtrumque possit aliter habere, & nomine τῶν ἐνδεχομένων, contingentis, contineatur: vnum tamen, v. g. τὸ πρακτὸν, ad mores pertinet; id est, ad virtutes vel vitia: alterum verò ad artes. Vnde πρᾶξις, effectio, & πρᾶξις, maximè differunt. vt & vtriusque habitus.

Fallibile differt ab agibili.

Definit artem, habitum cum vera ratione coniunctum, & ad efficiendum aliquid comparatum, vt est Architectura.

τέχνη.

Inertiam verò, habitum effectiuum cum falsa ratione coniunctum.

ἀτεχνία.

Ad Cap. quintum.

AGit περὶ τῆς φρονήσεως, de prudentia; quã definit habitum cum vera ratione cõiunctum, & ad agendum comparatum, circa ea quę homini bona vel mala sunt. Dein-

φρόνησις.

de ait, prudentiam pertinere ad eam mentis vim, partémve, quæ δοξαστικὴ est siue λογιστικὴ, opinatrix vel consultatrix, vt suprà.

Ad Cap. sextum.

περὶ νοῦ. DEfinit περὶ νοῦ, intelligentiam, habitum principiorum, quo scilicet veritatem & firmitatem percipimus axiomatum, siue propositionum indemonstrabilium, & immediatarum, quibus nituntur scientiæ, & demonstratiuæ conclusiones.

Ad Cap. septimum.

τί σοφία. ADmonet, σοφίαν, sapientiam, vulgò dici artis cuiusque excellentiam & virtutem: sed propriè & absolutè esse scientiarum ἀκριβεστάτην, accuratissimam, & quæ non in conclusionibus tantum, sed in principiis etiam diligenter occupetur. Itavt sapientia sit intelligentia simul & scientia rerum prestantissimarum, πρωτίστων, & veluti scientiarum caput & princeps, qualis non est Politica, nec prudentia. Vtraque enim spectat vtilia, non Sapientia; quæ tota est in rebus admirandis, difficilibus, ac diuinis.

Ad Cap. octauum.

REdit ad prudentiam, cuius gratia multa hoc libro de aliis habitibus, παρέργα congesserat. Hanc ait versari in humanis de quibus consilium esse potest. Debere esse non modò de vniuersis, sed de singulis. Quia actiones sunt singularium. Politicam & prudentiam esse reipsa eundem habitum; differre tamen essentiali quadam ratione, siue formaliter. Vtraque enim versatur circa ea quæ homini bona sunt: vtraque est virtus intellectualis, in mente residens, vt in subiecto: quo sensu vna non differt ab altera: sed vsu & officio differt; quia politica rebus communibus consulit, prudentia priuatis. Ad politicam pertinere duplicem prudentiam; vnam, quę in condendis legibus versatur, & hæc dicitur, νομοθετικὴ: alteram, quæ in legum executione; & hæc retinet cõmune nomen prudentiæ politicæ. Sed & prudentiam maximè eam esse, qua vnusquisque sibi vni prospicit; atque eã dici nomine etiam communi, φρόνησιν. Illarum verò prudentiarum aliam esse, περὶ οἰκονομίαν, qua domus gubernatur; aliã, νομοθεσίαν, qua leges conduntur; aliam πολιτικὴν: cuius duæ sint partes, βουλευτικὴ, quæ consultat, δικαστικὴ quæ iudicat.

ἡ πολιτικὴ, ἢ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις. *Prudentia multiplex.*

Ad Cap. nonum.

Puer fieri potest mathematicus, non sapiẽs, nec Physicus. DIfficile esse consequi prudentiam, & nosse quomodo suum quisque negotium gerat; ideo iuuenes fieri facilè posse geometras & mathematicos, prudentes non item; quia nempe prudentia pendet ex vsu, rebúsque singularibus. Hinc à scientia distingui prudentiam. Est enim scientia vniuersalium.

Ad Cap. decimum.

AGit de partibus prudentię, quæ ex eius officiis variis colliguntur. Est enim prudentiæ deliberare, seu consultare, vnde εὐβουλία: iudicare, vnde, συνέσις, intelligentia, vel solertia, vel sagacitas: & rectè sentire, vnde, γνώμη, sententia, & intellectus moralis, vnde conscientia, συνείδησις. Deniq; exequi. Hinc eorum virtus, qui cùm parum cõsilio valeant, optimè tamen exequuntur, quod præceptum fuit; sed hęc cùm proprio nomine careat, commune retinet.

Statuit igitur, περὶ εὐβουλίας, non esse scientiam. Scientia enim non deliberat; nec opinionem; quia non est semper recta: nec εὐστοχίαν, coniecturam; nec ἀγχίνοιαν, sagacitatem; quia vtraque fit celeriter, & sine deliberatione: εὐβουλία autem fit βραδέως, lentè. Maturè enim & cum sufficienti mora temporis consultandum, licèt citò promptéque sit exequendum. Itaque eubuliam esse vim bene consulendi ac deliberandi de eo quod oportet, & quod vtile est, & seruatis circũstantiis. Eam verò esse, vel absolutam, quæ pertinet ad humanæ vitæ commune bonũ; vel particularem & secundùm quid, quæ ad artes refertur, putà ad medicinam, vel artem militarem. Prudentiam autem esse veram ὑπόληψιν, existimationem eius ad quod eubulia dirigitur. περὶ εὐβουλίας.

Ad Cap. vndecimum.

VT ad certitudinem valet Eubulia, sic Synesis ad iudicandum per opinionem.

Statuit enim Aristoteles, συνέσιν, esse vim rectè iudicandi, de iis quæ ad prudentiam pertinent. Est enim hîc συνέσις, inquit idem, quod εὐσυνοία, recta intelligentia, distincta tamen à prudentia, vt imperfectum à perfecto. Imperat enim præcipitque prudentia; Synesis siue intelligentia solùm iudicat. τί συνέσις.

Statuit deinde, περὶ γνώμης, sententiam, esse rectum viri æqui & boni, τὸ ἐπιεικὲς, (de quo suprà l. 5.) iudicium: Viri, inquam eius, qui ad ignoscendum sit promptus & facilis ex æquo & bono. περὶ γνώμης.

Ad Cap. duodecimum.

DOcet, prædictos habitus eôdem referri; id est, ad actiones singulares dirigendas; & esse simul cum prudentia, nec ab ea diuelli posse. Prudentes enim esse, συνιέναι τε καὶ εὐβουλεύεσθαι καὶ διανοεῖσθαι. Eosdem habitus esse nobis naturales. Admonet obiter non minùs esse assentiendum verbis & opinionibus expertorum, senum, prudentium; quàm demonstrationibus, quæ sunt certissimæ. Illos enim oculo experientiæ, videre principia rerum agendarum. *Credendũ expertis & senioribus.*

Ad Cap. decimumtertium.

QVæ hoc vno capite editio hæc complectitur, ea duobus capitulis distinxit Perionius. Fortè expeditiùs. Sed nos

editionem

editionem hanc ſequimur. Adde quòd parui ſit momenti capitum diuiſio, quæ ad cuiuſque interpretis arbitrium fieri ſolet. Statuit igitur Ariſtoteles extremo hoc capite ſapientiam & prudentiam eſſe per ſe neceſſariò expetendas: cùm ſapientia ſit intellectus theoretici perfectio; prudentia, practici: & ab illa dum in actu eſt, naſcatur felicitas; ab hac, actio bona perficiatur. Licèt enim moralis virtus finem honeſtum propoſitum habeat; prudentia tamen rectam rationem modúmque docet, propoſitum bonum obtinendi. Quare neminem verè prudentem eſſe, niſi qui bonus ſit: neminem verè bonum, niſi qui ſit prudens. Non eſſe verò prudentiam, ſed calliditatem & verſutiam, (quæ dicitur δεινότης,) ſi quis ingeniosè ac ſubtiliter mediis vtatur ad finem malum. Atque omnes quidem prudentes ideo dici δεινοὶ ſolertes, non autem πανοῦργοι, callidos. Virtutem propriè eam eſſe, quæ bene agendi conſuetudine comparatur, & recta ratione dirigitur; huic quodammodo ſimilem eſſe virtutem naturalem, id eſt, diſpoſitionem & propenſionem ad bene honeſtéque agendum. Vnuſquiſque enim à natura procliuis eſt ad virtutem; ſed virtutem illam naturalẽ imperfectam eſſe & rudem, niſi accedat acquiſita, quam mens ſiue recta ratio dirigat. Si enim hæc abeſt, graues accident offenſiones; quales fere iis eueniunt, qui licèt corpore ſint firmo, videndi tamen ſenſu priuantur. Vt ergo in mente doxaſtica, i. opinatrice, ſe habent δεινότης & φρόνησις, ſolertia & prudentia; ſic in ea animi parte, quæ ethica dicitur, & ad mores pertinet, virtus naturalis, & illa principalis & propriè dicta; quæ poſterior ſine prudentia ſtare nequit. Hinc Socrates virtutes omnes, prudentias eſſe dixit; non quòd omnis virtus verè ſit prudentia, ſed quòd nulla ſine prudentia, eſſe poſſit: cùm prudentia ſit rectę rationis moderatrix; ſine recta autem ratione, nulla ſit virtus. Quòd ſi adeſt prudentia, aderunt & cum ea cæteræ virtutes, iuxta illud Poëtæ Iuuenalis, *Nullum numen abeſt, ſi ſit Prudentia.* Concludit non eſſe Prudentiam Sapientia excellentiorem: quia hæc eſt mentis theoreticæ, illa practicæ. Et Prudentia imperat quidem & operatur in gratiam Sapientiæ, non ipſi Sapientiæ. Itaque Prudentia eſt propter Sapientiam, non contrà: itavt hæc ſit veluti domina & princeps; illa autem miniſtra: quam ideo vocat cap. 35. lib. 1. Magnor. moral. ὑπήκοον, præcipuam miniſtram Sapientiæ.

Sapientia eſt perfectio mẽtis theoreticæ; prudẽtia, practicæ.

Omnes ad virtutem natura procliues.

Liber ſeptimus Ethicorum.

HAbet capita quatuordecim, iuxta Perionium, ſed hæc editio ponit quindecim. Quorum ſumma in tres partes reducitur. 1. Eſt de virtute heroica. 2. De Continentia. 3. De voluptate & dolore.

Ad Cap. primum.

STatuit, triplicem eſſe in moribus ſtatum vitioſum & fugiendũ, nempe κακίαν, vitioſitatem, ἀκρασίαν, incontinentiã, θηριότητα, feritatem: triplicem, honeſtum & laudabilem, nempe ἀρετὴν, virtutem vitioſitati oppoſitam; ἐγκράτειαν, continentiam, incontinentiæ; ἀρετὴν ἡρωϊκὴν καὶ θείαν, virtutem heroïcam & diuinam, feritati ſiue immanitati. Heroïcam virtutem eſſe habitum virtute communi longè prę ſtabiliorem & excellentiorem, & veluti virtutis ſummum gradum, perfectiſſimum ac pęne diuinum. Feritatem contrà, vitium deterrimum, & immanitati belluinæ ſimilem. Heroës dici qui virtute excellunt & bonitate prę cęteris; Feros & immanes, qui vitio fœdiſſimo, & humanę naturę maximè repugnanti ſunt infames & odioſi. Sic Nero à crudelitate ſumma, vitiiſque turpiſſimis, ferus & immanis iure dictus eſt, & humanæ naturæ peſtis, monſtrum, carnifex. Concludit dicendum περὶ ἀκρασίας, καὶ μαλακίας, καὶ ὕβρεως, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερείας, de incontinentia, mollitie, luxu, & de continentia & tolerantia. Atque hos quidem habitus, vt & vitia oppoſita, ſic ſe habere, vt nec ſint omnino iidem habitus, nec etiam diuerſa genera conſtituant.

Quid virtus heroïca.

Quid feritas.

Ad Cap. ſecundo ad duodecimum.

DIſſerit de continentia, incontinentia, & iis quæ ad vtramq; pertinere videtur, ab hoc capite vſque ad vndecimum: excluſiuè, Perionij; incluſiuè, huius editionis.

Statuit 1. continentiam & tolerantiam ſiue conſtantiam eſſe in bonis & laudabilibus: incontinentiam ſiue impotentiam, & mollitiem in malis & vituperandis. 2. Continentem permanere in recta ſententia: incontinentem minimè. 3. Hunc mala quidem committere, ſed victum perturbatione; illum verò cupiditatibus, quas malas eſſe intelligit, non obtẽperare. 4. Τὸν σώφρονα, temperantem iudicari continentem, & cõſtantem ſiue tolerantem. 5. Controuerſum eſſe, an continens & conſtans ſit temperans; & an prudens incontinens eſſe poſſit. 6. Alios dici impotentes ſiue incontinentes, quoad iram: alios quoad honorem: alios quoad lucrum: qui videlicet in his tribus modum non ſeruant.

περὶ ἀκρασίας, καὶ καρτερείας, καὶ τρυφῆς.

His ita ſuppoſitis, proponit miſcétque, tum alio quàm propoſuit ordine diſſoluit

varias de continente & incontinente dubitationes. 1. Eſt, an qui rectè ſentit, ſiue per opinionem ſiue per ſcientiam, incontinenter viuere queat, vel, quod idem eſt, agere impotenter, cùm ſciat non eſſe agendum. Reſpondet, impotentem facere impotenter; partim ſcientem; partim ignorantem. Scit enim in vniuerſum, & in habitu, & ſecundùm iudicium Theoreticum, (vt quidam loquuntur,) ſed ſecundùm iudicium practicum & ratione vſus, id eſt, cùm ad agendum venit, vel, vt alij dicunt, ad minorem propoſitionem quæ eſt ſingularis, dore hîc & nunc agenda, tunc dicitur impotens non ſcire; non ſcire inquam, ratione vſus; quia ſcientia vniuerſali, quam habet de non malè agendo, tunc non vtitur, quaſi ebrius eſſet vel dormiret. Vincitur enim & quaſi inebriatur perturbatione. 2. An continentia & incontinentia verſentur circa omnia? Reſpondet verſari in voluptatibus & doloribus, vt & molliriem, & conſtantiam. 3. An intemperans ſit deterior incontinenti? & an reciprocentur continens & temperans? Reſpondet, intemperantem eſſe deteriorem; quia inſanabilior eſt, permanétque in malo propoſito, abſq; pœnitentia: incontinens verò non ſic, ſed pœnitentia ducitur: quare incontinentiam ſimilem eſſe epilepticis paroxyſmis, ſiue morbo ſacro, vel comitiali, qui non perpetuò aut continuò vexat affligitque, ſed redit per vices ſiue paroxyſmos, Gallicè, *par accez*; intemperantiam verò, τὴν φθινώδη καὶ ὑδρῳδη, tabi, & hydropi, qui morbi ſunt intermiſſionis expertes; cùm perpetuò ægros afficiant, ſintque fere inſanabiles. Ex quo ſequitur continentem & temperantem differre, nec omnino reciprocari: cùm hic ſit illo perfectior. 4. An continens in opinione perſiſtat? Reſpondet perſiſtere in recta ſententia per ſe; per accidens in opinione quauis, atque adeo continentem eſſe per accidens pertinacem. Quiſquis enim per ſe in quauis opinione perſeuerat, verè pertinax eſt ὁ ἰσχυρόγνωμος. Eſſe verò eum pertinacem, qui propriæ ſententiæ amans eſt, vel qui indoctus, vel qui agreſtis. 5. An qui incontinens eſt, ſimul ſit & prudens? Reſpondet, fieri hoc non poſſe. Quia prudens v. ſic & propriè eſt vir bonus; & ad rectè agendum idoneus & promptus; incontinens minimè. Poſſe tamen incontinentem eſſe ſolertem & callidum; ſicque aliquatenus videri prudentem: quia, ſolertia & calliditas mentiuntur prudentiam. Eſſe interim incontinentem & ciuitati ſimilem quæ bonas leges ſtatuat, ſed nullam ſeruet: nempe quia modo quodam ſcit quid agat, & cuius grátia.

Scient in vniuerſũ nõeſſe malè agendũ, agit tamen malè, quaſi ſcientia immemor.

Intemperans eſt deterior incontinente.

Incontinẽtia ſimilis epilepſia; intẽperantia ex hydropi, ex cap. 9.

A Cap. duodecimo ad finem libri.

AGit περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, de voluptate & dolore. Quorum conſiderationem ait eſſe politicam & ethicam. Quia virtutes & vitia in voluptatibus & doloribus verſantur, & vita beata voluptatem comitem habet: Vnde οὐ μακάριον, beatum Græci nominauere, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo: Exponit ergo varias de voluptate ſententias; ſtatuitque voluptatem aliquam, ſi non omnem, eſſe in genere rerum bonarum; quia voluptas aliqua aduerſatur dolori alicui ſimpliciter malo; qualis eſt dolor ob alienam felicitatem conceptus. Et quia alioqui beatus cátere deberet omni voluptate: at omnium iuditio felicitas iucunda eſt: vbi ſignificat voluptatem aliam eſſe animi, quæ ſcilicet actionem honeſtam, ipſámque virtutem, imò & felicitatem comitatur: aliam corporis, quæ propriè nomen voluptatis retinet; quia ad eam ſeſe homines frequentiùs applicant. Videri autem pleriſque corpoream voluptatem optabiliorem, quia triſtitiam & dolorem pellit: & quia plurimi homines alias puriores, quæ animi ſunt, non experiuntur. Sed eos ait eſſe reprehendendos, non qui innoxias voluptates conſectentur, ſed qui damnoſas. Voluptates interim corporeas, non contrarias tantùm, id eſt quæ contrariis doloribus aduerſantur, vt eſt quies reſpectu motus, aut contra; aëris puri & liberioris, hortorum & amœnæ viriditatis fruitio, reſpectu mœſtę habitationis, & carceris obſcuri; ſed & quaſlibet, ſi modò vehementes ſint, maximéque afficiant, triſtitiam doloréſque eijcere ac propulſare. Vbi annotat, ea quæ actionem naturalem excitant, omnia iucunda eſſe natura. Sed idem non poſſe ſemper nobis eſſe iucundum: atque adeo humanas voluptates non eſſe eaſdẽ, aut vniuſmodi: quia conſtamus partibus diuerſæ cõditionis, neque natura noſtra ſimplex eſt. Hinc enim fieri, vt ſi quid vna pars faciat, id alteri præter naturam ſit. Itavt voluptas vnius partis, putà animi, voluptati alterius, putà corporis, aduerſetur. Deum verò Opt. Max. vna & ſimplici voluptate potiri, quæ in eadem actione perpetua, eáque iucundiſſima (quæ eſt ſui æterna perfectiſſimáque contemplatio, ex l. 14. Metaph. qui falſo fuit hactenus 12. cap. 7. & 9.) conſiſtit; quia Dei natura ſimplex eſt. In quiete potiùs quàm in motu voluptatem eſſe poſitam. Mutationem eſſe omnium rerum iucundiſſimam, vt dixit Euripides in Oreſte, quia natura noſtra peruerſa eſt, mutabilis, & imperfecta, ideóque mutationem affectans, vt meliùs, ſi fieri poteſt habeat. Nunc enim hoc, nunc illud, nunc aliud volumus, quod certum eſt improbæ minúſque perfectę naturæ argumentum. Quod ideo annotauit hoc

Vnde μακάριον.

Quædam voluptas bona eſt.

Humanæ voluptates variæ, diuina vnica.

Iucundiſſima mutatio.

hoc loco Aristoteles, vt doceret humanas voluptates alias atque alias esse, nec perpetuas, sibique similes.

Liber octauus Ethicorum.

περὶ φιλίας. DE Amicitia est, vt & Nonus qui sequitur. Sed in Octauo agitur de amicitiæ vi, natura, & partibus. In Nono de conseruatione & dissolutione Amicitiæ, vbi & variæ quæstiones de amante & amato exponuntur, de modo amandi, & de eo quod est in amicitia iucundissimum.

Constat Octauus liber quatuordecim capitibus, iuxta versionem Perionij: sexdecim, iuxta hanc editionem, & Dionysij Lambini ordinem. Totus tamen liber ad tres partes reducitur. 1. Est de amicitia inter æquales. 2. De eadem inter inæquales. 3. De querelis & criminationibus, quæ in amicitia oriuntur.

Ad Cap. primum.

STatuit, περὶ φιλίας, de amicitia esse hoc loco disserendum; quia vel virtus est, vel cum virtute, & ad vitæ vsum maximè confert. Sic enim adolescentibus prodesse, ne peccent; senibus, vt colantur. Tuetur præterea ciuitates. Cuius ideo curam habent maiorem legislatores quàm Iustitiæ.

τοὺς πόλεις ἐ φιλίᾳ σωίσῃ.

Ad Cap. secundum.

PRoponit veterum sententias de vi & natura amicitiæ. Alios enim ait putasse amicitiam esse similitudinem quandam. Vnde prouerbia, Graculus cum graculo, Pares cum paribus facillimè congregantur. Alios contra, esse dissimilitudinem: hinc prouerbia illis contraria; Figulus figulo inuidet, & Qui pares sunt, fere sunt inimici. Dixit Heraclitus, discordiam esse causam rerum, Empedocles, concordiam. Qua de re in Physicis. Hîc enim quærendum, an inter omnes possit esse amicitia, & adsit vnica amicitiæ species, an plures? Qui enim ideo vnicam esse putant, quòd recipiat magis & minus, non satis firmo nituntur argumento: quia res multę magis & minùs recipiunt, quæ non desinunt propterea specie distingui. Vt ergo hæc clarè intelligantur, agendum περὶ φιλητοῦ, de amabili, de eo scilicet quod amari dignum est. Est verò amabile triplex, ἀγαθὸν, bonum, id est, hoc loco, honestum; ἡδὺ, iucundum; καὶ χρήσιμον, & vtile. Tum docet absolutè amabile esse bonum; amabile verò cuique, quod cuique bonum. Non esse φιλίαν, amicitiam, sed φίλησιν amationem, circa res inanimatas. Propriè enim amicitiã esse tantùm, vbi est ἀντιφίλησις, mutua amoris reciprocatio; καὶ βούλησις ἀγαθοῦ, & benevolentia. Differrè verò τὴν εὔνοιαν, benevolentiam ab amicitia; quòd amicitia sit reciproca, & apertè ac vtrinque cognita; benevolentia, minimè. Amicitiam igitur esse benevolentiam mutuam, & apertam, propter bonum aliquod vtile, vel iucundum, vel honestum. Amicos autem eos, qui se mutua complectuntur benevolentia, & quæ sibi mutuò bona cupiunt euenire, itavt hoc sit vtrique cognitum, idque boni alicuius gratia.

Amabile triplex. honestum, iucundum, vtile.

Ibi amicitia vbi benevolētia.

Ad Cap. tertium & quartum.

STatuit esse tres amicitiæ species, pro triplici specie obiecti amabilis. Nempe vnam perfectam & absolutè dictam, quæ inter bonos ac prudentes virtutis siue honestatis gratia initur: & duas imperfectiores, ac secundùm quid & ex euentu: nempe eam quæ vtilitatem spectat, & aliam quæ iucunditatem sectatur. Tum docet constantiorem & durabiliorem esse eam quæ à virtute nata est. Et florere tantùm, inter bonos ac prudentes, cæteras verò facilè dissolui, & inter quosuis posse reperiri. Perfectam illam amicitiam esse raram. Cùm sint pauci viri perfectè boni, & talis amicitia temporis requirat diuturnitatem, & vitæ consuetudinem, vt alter alterum cognoscat, séque vtérque dignum amicitia iudicet. Esse enim veram parœmiam. Multos modos salis edendos, vt se mutuò nôrint homines.

Amicitia triplex.

Honesta amicitia constātior.

τὸν πολὺν λεγόμενον ἅλα συναναλῶσαι.

Ad Cap. quintum.

COmparat genera amicitiarum. Docétque, honestam amicitiam esse partim similem cæteris, partim dissimilem. Similem, quia continet iucundum & vtile. Boni enim viri sibi mutuò iucundi sunt & vtiles. Et quia amicitiæ vtiles & iucundæ honestam æmulantur; cùm scilicet diu interdum permaneant, vt illa: dissimilem verò, quia honesta nonnisi in bonis, cæterę in quibusuis reperiri possunt. Omnes enim vtilitate & voluptate capiuntur. Item honesta non est obnoxia calumniis, sunt cæteræ.

Ad Cap. sextum.

HOnestæ amicitiæ cultores esse simpliciter amicos; aliarum, per accidens, & quatenus illis sunt similes. Amicos alios esse potestate & habitu tales, alios actu. Obscurari amicitiam diuturnâ absentiâ. Senes & austeros homines non esse φιλικοὺς, amicitiæ idoneos: quia requirit amicitia iucunditatem, atque adeò vitæ societatem.

Senes & austeri nō sunt amicitiæ idonei.

Ad Cap. septimum.

AMorem siue φίλησιν, similem esse perturbationi, amicitiam habitui, id est, virtuti. Iuuenes citò fieri amicos; senes, seueros, supercilios, tetricos siue tristes, non item. Quia hi sunt δυσκολώτεροι, morosiores, difficiliores, καὶ ἧττον τῆς ὁμιλίας χαίροντες, minúsque colloquiis familiaribus delectãtur. Potentes ac diuites vti solere amicis

Discrimē amoris & amicitiæ.

vulgaribus, vtilitatis ſcilicet ac voluptatis, non illis raris. Reciprocam eſſe amicitiam dum officia mutantur, mutuóque rependuntur, & ſic conſiſtere, ἐν ἴσῳ, in æqualitate & iuſtitia quadam.

Amicitia in æqualitate.

Ad Cap. octauum.

AMicitias vulgares, vtilitatis ſcilicet & voluptatis, ait, vel eadem mutuò præſtare officia, vel aliud cum alio commutare, vt cum vtili iucundum: ideo eſſe poſitas in quadam æqualitate; ſed has non eſſe veras, longas, perfectáſque amicitias. Tum ſtatuit aliud amicitiæ genus, κατ' ἀξίωσιν, ſecundùm excellentiam, vt eſt amicitia patris erga filium; ſenioris erga iuniorem; viri erga vxorem; imperatoris ſiue regis erga ſubditum, vno verbo, inæqualium. Quæ tamen amicitiæ differunt maximè. Aliter enim vir vxorem diligit, quàm rex ſubditum. Hoc autem amicitiis inæqualium commune eſſe debet, vt plus diligatur quæ præſtantior meliórque eſt. Si enim amatio pro dignitate fiat, inde exurget æqualitas quædam: quod certè amicitiæ proprium eſt.

Amicitiæ excellentia, & inæqualitatis multiplex

Ad Cap. nonum.

STatuit, æqualitatem non eſſe eandem in iuſtitia & amicitia. Iuſtitia enim præſtantior: nempe diſtributiua ſeruat proportionem Geometricam, & medium rationis ſequitur, habita ratione dignitatis perſonarum; Amicitia autem præſtantior, quę ſcilicet eſt inter pares, vtitur proportione Arithmetica: & contrà, quæ iuſtitia eſt imperfectior, nempe commutatiua, ſequitur proportionem Arithmeticam: Amicitia verò ignobilior, ea ſcilicet quæ eſt inter impares, Geometricam. Porro eſſe imparium amicitiam imperfectiorem patet; quia quo maior eſt conditionis, virtutis, ſapientiæ, fortunarum diſtantia, eo minor amicitia eſt. Multos amari velle potiùs quàm amare, nempe διὰ φιλοτιμίαν, propter honoris cupiditatem: hinc eſſe multos φιλοκόλακας, aſſentatorum amatores. Cùm ὁ κόλαξ, aſſentator, alius non ſit quàm ὑφειμένος φίλος, inferior amicus. Melius eſſe amari quàm honorari. Amicitiam conſiſtere potiùs in amare τῷ φιλεῖν, quam τῷ φιλεῖσθαι. Id teſtari maternam amicitiam erga liberos.

Nō eſt par in iuſtitia & amicitia æqualitas.

Multi φιλοκόλακες.

Ad Cap. decimum.

AMicorum virtutem conſiſtere τῷ φιλεῖν. Eos quiſe mutuò diligunt pro dignitate, eſſe firmos & conſtantes amicos. Quia æqualitatem hoc modo ſeruant, quę amicitiam conſtantem facit, præſertim ſi virtute nitatur. Viros bonos non peccare, nec permittere amicis vt peccent, aut ſint miniſtri peccatorum: Malos exiguo tempore eſſe amicos, quia inſtabiles, nec ſui ſimiles, vt ſint boni. Vtiles & iucundos diutiùs malis perſiſtere, & quandiù vtilitates mutuæ & voluptates manent. Amicitiam vtilitatis è contrariis conſtare, vt è paupere & diuite, docto & indocto. Sic contrarium appetere contrarium, ſed per accidens.

Viri boni amicorum peccata nō ferunt.

Contraria gaudet contrario per accidens.

Ad Cap. vndecimum.

IVs & amicitiam in iiſdem & circa eadem verſari: in ſocietate enim vtrumque reperiri. Hinc ſocij vocantur amici, & ij omnes inter quos eſt communio aliqua. Vnde paroemia, κοινὰ τὰ φίλων. *Amicorum omnia communia.* Vt amicitias, ſic & iura alia aliis eſſe maiora, & minora; alias etiam iniurias aliis grauiores; pro ratione perſonarū: Cùm ſit grauius ſodalem pecunia fraudare, quàm ciuem. Omnes ſocietates politicam & ciuilem æmulari, eique eſſe ſimiles, & ſub ea comprehenſas, tanquam illius partes, cùm omnes bonum vtile quærant, vt ciuilis, quæ ab initio vtilitatis cauſa fuit conſtituta. Licèt aliquæ etiam ſodalitates propter voluptatem inſtituantur, vt conuiuarum, ſaltatorum: Quæ etiam ſub Politica, quæ in ſacrificiis publicis otium & voluptatem quærit, continentur. Quales autem ſocietates, tales eſſe amicitias.

Societas omnis Politicæ æmula.

Ad Cap. duodecimum.

ESſe ſpecies tres τῆς πολιτείας, ſiue ciuilis regiminis, laudabiles & bonas, totidem vitioſas. Illas eſſe, βασιλείαν, regnum, ἀριστοκρατίαν, Optimatum principatum, & τιμοκρατίαν, ἀπὸ τιμημάτων, ex cenſu poteſtatem, quam multi vocant communi nomine πολιτείαν, rempublicam. Earum optimam, eſſe regnum: deterrimam, Timocratiam. Has verò eſſe, τυραννίδα, quæ opponitur regno: degenerat enim regia poteſtas in Tyrannidem; ὀλιγαρχίαν, paucorum dominatum, eorúmque locupletiorum, in qua commutatur Ariſtocratia culpa optimatum, & potentiorum bona indignis conferentium, & ſibi maximam partem vendicātium; δημοκρατίαν, populi dominationem, in quam Timocratia, quæ è multis inter ſe paribus qui cenſi ſunt, conſtat, facilè degenerat. Harum verò politicarum formarum ſimilitudines & exempla è familia peti poſſe. Nam paterna poteſtas in filios, ſimilis eſt regno. Quanquam peruerſa eſt Perſarum conſuetudo, quibus patria poteſtas eſt tyrannica: vtuntur enim filiis, vt ſeruis. Societas verò viri & vxoris Ariſtocratiæ ſimilis eſt; vterque enim pro ſua quiſque ratione imperat. Fraterna denique ſocietas Timocratię reſpondet, cùm ſint pares: niſi multùm ætate diſtent. Atque vt formæ politicæ bonæ & laudabiles, cum bonis œconomicis comparantur; ſic & malæ cum malis.

Tres ſunt bonæ ſpecies regiminis: tres malæ. c. 7. l. 3. Polit.

Ad Cap. decimumtertium.

Rex Pastori similis.

ESse in republica amicitiæ tantumdem, quantum est iuris. Regiam amicitiam qua scilicet rex subditos prosequitur, positam esse ἐν ὑπερβολῇ εὐεργετικῇ, *in beneficentiæ excellentia.* Similem esse regem pastori. Hinc Homerum vocasse regem Agamemnonem, ποιμένα λαῶν. *Iliad. B.* Regiæ amicitiæ similem esse paternam. *Pastorem populorũ.* Viri & vxoris amicitiam eamdem esse cum Aristocratica, qua optimo cuique pro dignitate bona tribuuntur. Fraternam denique, similem esse amicitiæ sodalium, cùm sint ferè pares & coætanei. In malis autem Reipublicæ formis siue ἐν παρεκβάσεσι, vt parum iuris, sic & amicitiæ tantillum relinqui. Cum rebus inanimatis nec amicitiam, nec ius esse; imò nec cum animatis, vt equo, boue; sed neque cum seruo, quà seruus est; licèt quà homo est, possit inter eum & dominum amicitia, & ius intercedere.

Ad Cap. decimumquartum.

Amicitia omnis in cõmunione est posita.

AMicitiam omnem in communicatione quadam consistere, vt ciuium, hospitum, nauigantium. Hinc secludi συγγενικὴν καὶ ἑταιρικὴν, amicitiam consanguineorum & sodalium: quia vtraque minùs dependet à communicatione. Consanguineorum amicitiam à paterna totam pendere. Amicitiam viri & vxoris esse secundùm naturam; non quòd insit prima ab origine, sed quia principium vnde oritur, est naturale, nempe procreatio sobolis, vitæ societas, auxilium mutuum, vtilitas, voluptas. Quòd si homo natura politicum est animal, certè eo magis est συνδυαστικὸν, coniugio aptum, quo prior est magisque necessaria domus ciuitate. Coniugalem amicitiam iucundiorem fore, si virtus adest, & liberi procreentur, qui vinculi instar, parentes arctiùs iungunt.

Vincula amicitiæ cõiugalis, liberi.

Ad Cap. decimumquintum.

ORiri criminationes & querelas, quæ dicuntur τὰ ἐγκλήματα καὶ αἱ μέμψεις, in ea potissimùm amicitia, quæ vtilitatis causa est: in honesta nunquam; in voluptaria parum. Vt vitetur criminatio, par pari esse referendum; idque vltro, imò perinde ac si certa foret obligatio. Non esse tamen exigendam remunerationem ab amico, cùm non potest beneficium rependere. In honesta amicitia beneficium æstimari ex animo dantis; in vtili, & vulgari, ex vtilitate.

Criminationes in honesta amicitia nunquam, in aliis sæpe.

Ouidius. *Vulgus amicitias vtilitate probat.*

Ad Cap. decimumsextum.

VT in amicitiis parium, sic & impariũ, dissidia interdum oriri, & querimonias, cùm vterque sibi plus æquo tribui postulat: deberi autem superiori ac meliori plus honoris; egenti, plus vtilitatis & quæstus. Amicitiam desiderare quod præstari potest, non quo quisque sit dignus. Sic enim meritos honores nemo reddere Deo & parentibus potest. Licere superiori abdicare inferiorem, non contra. Plerosque omnes velle beneficium accipere, ἀντιδοῦναι dare autem, minimè.

Deo & parentibus paria nemo reddere potest.

Liber nonus Ethicorum.

EST etiam de Amicitia, vt octauus; & constat capitibus duodecim, D. Lambino & Perionio: partibus tribus. 1. Est de causis conseruandæ & dirimendæ amicitiæ. 2. De modo amandi amicos. 3. Quòd beatus amicis egeat: & quid sit suauissimum in amicitia.

Ad Cap. primum.

IMparium Amicitiam conseruari proportione Geometrica; non secus atque in republica remunerantur Artifices pro suâ quisque dignitate. Sed mensurâm, in republica esse nummũ, vt iam docuit lib. 5. Ethic. in Amicitia verò honesta quidem, animum dantis; in alia, fructum recipientis. In honesta Amicitia nullas esse querelas; quia sic amici, maximè largiuntur, & non exigunt; in alia, multas; quia vel non rependitur amor; vel fructus, aut saltem nõ is qui speratur. Vt si Citharœdo loco pecuniæ rependas cantilenam, vel citharæ sonum, siue voluptatem pro voluptate. Vt vitentur criminationes, opus esse remuneratione: quam præcedere debet accepti beneficij æstimatio. Et hæc quidem vel est ex pacto, vel non: si non sit ex pacto, nec adhuc definita, esse eius qui beneficium accepit, non eius qui contulit, æstimare. Quod consilium fuit Protagoræ, mercedem à discipulis accipientis, quam illi æstimarent, & id quidem meritò. Quia accipiens nouit beneficij magnitudinem: & emptoris est pretium statuere, non venditoris.

Honesta amicitia animum dantis respicit, alia fructum recipientis.

Ad Cap. secundum.

VNicuique deferenda esse officia pro dignitate & merito; aliis alia. Hoc vt fiat, considerandas esse circunstantias; habendam rationem magnitudinis, exiguitatis, necessitatis. Sic solui posse quæstiones, sintne patri omnia tribuenda; An ei parendum in omnibus; an potiùs, si filius æger est, medico? An amico potiùs succurrendum, quàm viro bono? An potiùs referenda gratia bene merito, quàm sodalis beneficio deuinciendus? Hoc certum esse: debere potiùs & priùs gratiam referri, quàm dari beneficium, si par adest honestatis & necessitatis ratio. Singula singulis tribuenda prout merentur. Honorandos parentes, sed alium patri honorem deferendum, aliũ matri, alium nutrici. Senioribus assurgendum, loco cedendum.

Deferẽda officia pro meritis.

Assurgendum senieri.

Ad Cap. tertium.

CEſſante fine amicitiæ vtilis & voluptariæ, id eſt, ſublata vtilitate & voluptate, videri diſſuendam amicitiam. Fictam amicitiam relinquendam: Item & honeſtã, ſi amicus ex probo euaſerit improbus. Priùs tamen incumbendum in amici emendationem: Alioqui paulatim, non repentè, dimittendum. Non debere autem dimitti, niſi ob ſingularem improbitatem: Niſi ſic fiat, hoſtem futurum capitalem, & inimicum infenſiſſimum, qui priùs erat fidiſſimus amicus.

Amicum emendandum.

Ad Cap. quartum.

OFficia amicorum in amicos ex amore ſui emanare, vt ex fonte, lege, menſura. Itaque amorem ſui, eſſe menſuram officiorum erga alios, putà beneuolentiæ, beneficentię, concordiæ. Ratio eſt, quia amicus eſt alter idem. Quare, vt ipſi erga nos afficimur, ſic erga amicos affici debemus. *Diliges*, inquit Deus in libris ſacris, *proximum ſicut teipſum*. Atqui vnuſquiſque ſibi bene vult, bene facit, viuitque ſecum concorditer; ergo ſic erga amicum affectus eſſe debet. Sed hæc amicitiæ menſura æſtimari debet ſecundùm eum amorem ſui, quo ſe vir bonus ac virtute præditus proſequitur, qui amor primus eſt, purus, laudabilis, & cum recta ratione ſemper coniunctus. Primum enim & perfectum in quouis genere eſt menſura cæterorum. Alioquin improbi ſe verè non amant, cùm ſe non ament vt homines, ſed vt corporeis indulgentes voluptatibus. Vnde & ſibi ſæpius nocent, licèt ſibi prodeſſe videantur. Diſſident etiam à ſeipſis, & plena eſt eorum vita pœnitentiæ. Quòd ſi hoc miſerrimum eſt, danda eſt opera, vt omni ſtudio vitetur improbitas. Hoc capite annotauit Ariſtoteles, Deum obtinere verum ſummúmque bonum, quod vocat τὸν θεόν.

Rectus & purus amor ſui eſt menſura & lex amicitiæ erga alios.

Ad Cap. quintum.

BEneuolentiam, τὸν ἔρωτα, eſſe amicitię honeſtæ principium, nec poſſe amicos fieri, qui priùs non fuerint beneuoli. Neminem enim amore capi, niſi qui forma ſpecieque fuerit priùs delectatus. De beneuolentia dictum ſuprà.

Initium amicitiæ beneuolentia.

Ad Cap. ſextum.

CONcordiam, τὴν ὁμόνοιαν, pertinere ad amicitiam. Illam non eſſe ὁμοδοξίαν, cõſentium opinionum quemlibet, non verſari circa quodlibet: videri eſſe politicam amicitiam: Reuera eſſe conſenſum virorum bonorum in rebus agendis. Poſſe eſſe concordiam inter ciues ſine amicitia: ſed hanc ſine illa, non poſſe.

τὴν ὁμόνοιαν.

Ad Cap. ſeptimum.

BEneficos, τὸν εὐεργέτην, magis amare eos quibus benefaciunt, quàm ab iis amentur. Non quòd benefactores ſint quaſi creditores, (qui ſcilicet ſuis debitoribus bene eſſe volunt vt ſuum recuperent; licèt nõ contra;) ſed quòd vnuſquiſque opus ſuum amet vehementiùs, vt in artificibus & poëtis videre eſt; qui paterno affectu, opera ſua amant: at qui ab alio beneficium accepit, eſt quaſi beneſactoris opus. Honeſtatem vtilitate eſſe iucundiorem. Præſens, gratius futuro & præterito. Qui labore bona quæſierunt, hæc eos magis amplecti. Dare beneficium laboriоſius, quàm accipere: ergo carius. Matribus ideo cariores eſſe liberos quàm patribus, quòd labore matres filios pepererint, ſciántque certiùs ſuos eſſe. Idem eſſe iudicium de beneſactoribus, erga eos quos beneficiis affecerunt.

Maior eſt amor in benefactores.

Cur liberi matribus cariores.

Ad Cap. octauum.

AN ſe quiſque, an alios maximè amare debeat, controuerſum eſſe, dubiúmque videri: cùm pro vtraque parte certari poſſit. Non debere enim ſe quemque ſummo amore diligere, hinc probari poteſt, quòd φίλαυτοι, malè audiant: & quia laudantur boni, quòd ſua commoda poſtponant amicorum rationibus. Item quia improbi & deprauati homines habeantur ſui amantiſſimi, omniáque ſua cauſa agant. Debere verò ſe quemque diligere vehementer, ex eo patet, quòd amicus ea optet amico, quæ ſibi: & amor ſui, menſura ſit amoris, quo quis alterum proſequitur. Explicandam igitur controuerſiam diſtinctione amoris, quo ſe quis proſequi poteſt. Amor enim ſui duplex eſt, vt & pars duplex, ſuperior, nempe animus, mens, ratio; inferior, nempe corpus, vel cupiditas; poſſe ergo ſe quemque amare. imò & debere amore illo ſuperioris partis, qui in ſolo viro bono eſt, cùm ſit ipſe virtutis cultus, & amor bonorum animis atque adeo virum bonum oportere ſui eſſe amantiſſimum, qui ſcilicet ita ſe amet, ita appetat vtilia & iucunda, vt nihil inhoneſtum iniuſtúmve vnquam faciat, aut cogitet, ſed ſibi ſemper aliiſque prodeſſe ſtudeat; itavt virtutis amore paratus ſit ad mortem ipſam, pro patria, próque amicis conſtanter oppetendam. Non debere autem ſe quempiam amare amore partis inferioris, & neglecta virtute & ſua; & aliorum, omnia in propriam transferre vtilitatem, cum aliorum etiam detrimento. Quod vulgus facere ſolet.

φίλαυτοι

Amor ſui duplex.

Oportet virum bonũ ſe maximèamare, vt ſic.

Ad Cap. nonum.

VIderi, beatum amicis non egere; quia bonis omnibus abundat; & quia alioqui egenus eſſet, atque adeo miſer. Contra, videri, beatum amicis egere. Primò, quia indiget bonis externis: Secundò, quia conferre debet beneficia: Tertiò, quia ſolus eſſet, ſolitudo autem miſera: cùm homo ciuile ſit animal & ſocietatem amet, quæ amicos requirit. Quæſtio tamen ſic ſoluitur:

Beatus eget amicis, ſaltem honeſtis.

Vtiles

Vtiles amicos non esse beato necessarios, vt neque voluptarios, nisi fortè ad animi relaxationem: honestos autem, videri necessarios. Primò, quia per se honesta beato maximè conueniunt: Secundò, quia necessaria est aliqua iucũditas ad actionis diuturnitatẽ: nulla autẽ iucũditas (practica præsertim) haberi in solitudine potest, & amicorum penuria. Tertiò, quia amicorum consuetudo valet ad virtutis exercitationem: sunt igitur illi beato qui virtutem colit, maximè optabiles. Denique iucundissimum est sentire se esse, se viuere, & præsertim viro bono & beato; ergo & sentire, seu cognoscere, esse amicos: amicus enim est alter ipse. Quare beatus eget amicis honestis & virtute præditis.

Ad Cap. decimum.

Amicorũ debet esse modus.

NOn oportere quemquam omnes habere amicos, neque etiam nullum. Debere vtiles esse paucos: quia difficile est multis vtilia suppeditare; & vita quæstuosa laboriosa est. Item pauciores voluptarios; quia voluptas est quasi condimentum, quod paucum esse debet in cibo: Honestos autem plures; non infinitos. Multitudo enim perturbat, & amicitiam distrahit minuitque. Quibus amici omnes, iis amicus nemo.

Ad Cap. Vndecimum.

REquiri amicos in prospera & aduersa fortuna; sed in aduersa magis. Est enim amicorum præsentia iucunda, & quasi dulce dolorum lenimen. Atque vt societas ciuilis ad perfugium maximè instituta est, sic & amicitia. Atque ad res quidem prosperas vocandos esse amicos; ad infelices, non facilè.

Ad Cap. duodecimum.

Amicorũ consuetudo iucundissima.

VT amantibus νῆτ ἰῶν, mutuus aspectus est carissimus, sic & amicis, conuersatio, consuetudo, & familiaritas est iucundissima. Quia ipsa amicitia est communitas quædam; & amicus est alter idem. Vnusquisque autem seipso maximè delectatur. Nihil bonorum conuersatione vtilius. Ideo optandam eorum amicitiam, cùm sese mutuis gratisque admonitionibus corrigant. Vitandam contrà malorum amicitiam, vt vitiosam, & instabilem, quæque in res malas ipsâ consuetudine inducit.

Liber decimus Ethicorum.

NOuem habet capita, vt vult Perionius. Decem, vt Lambinus, & præsens editio. Reuocari autem potest totus liber in duas partes, vt Prior quinque primis capitibus comprehensa, sit de voluptate: Posterior, reliquis capitibus, de felicitate, tam practica quàm Theoretica. Ideo autem de felicitate, quę est summus finis, egit Aristoteles lib. 1. huius operis, & hoc decimo, qui vltimus est, quòd finis, intentione naturæ, sit primus; executione, vltimus.

Ad Cap. primum.

STatuit, de voluptate esse differendum; quia nobis est familiarissima, & ad virtutes pertinet, ac beatam vitam, & de illa quidem libro tertio iam egerat. Sed propter temperantiam, quæ scilicet gustus & tactus voluptates moderatur. Item libro 7. propter continentiam: hoc autem libro de eadem tractat, vt pertinet ad felicitatem. Et quia alij eam summum bonum fecêre, alij magnum malum.

Ad Cap. secundum.

Voluptatẽ esse summum bonum.

EXplicat Eudoxi sententiam, qui voluptatem credidit esse summum bonum, quatuor adductus argumentis. Primo, id ad quod omnia toto impetu feruntur, est summum bonum; sed voluptas est eiusmodi. Secundo, dolor est summum malum, cùm omnia dolorem refugiant, ergo voluptas quę dolori aduersatur, erit summum bonũ. Tertio, appetitur voluptas propter se, & maximè, vt talis est. Quarto, voluptas addita cæteris bonis, facit ea longè meliora & optabiliora: ergo est optimum quid. Probatur sequi. quia quod adiunctum alteri, id facit melius & optabilius, ipsum magis est expetendum ac longè melius. Et hanc quidem Eudoxi sententiam confirmabat eius vita atque mores. Erat enim ille διαφέρως σώφρων, *egregiè temperans*. Tum docet, Eudoxum à Platone malè refutari. Ipse verò Aristoteles non soluit Eudoxi rationes, vt certè aliqua ex parte eas videatur admittere: Quatenus opinor, ex iis effici posse videtur, quasdam voluptates esse bonas: quod intendit docere Aristoteles. Qui ideo in Platonem, Eudoxi reprehensorem potiùs quàm in Eudoxum inuehitur. Plato enim idcirco voluptatem in bonis non esse contendebat; quòd non sit qualitas, aut habitus, vt est virtus; item quòd non sit definita certo gradu, atque indiuisibilis; volebant autem Pythagorei omne bonum esse definitum: tertiò, quòd sit motus, motus autem non sit de genere bonorum: est enim quid imperfectum, siue via ad perfectionem: quartò, quòd aliquæ voluptates sint turpes. Sed has rationes refutat Aristoteles acerrimè. Negat enim, voluptatem, licèt qualitas non sit, ideo bonam non esse. Quia felicitas non est qualitas, & tamen optima est. Item negat bonum omne esse certo gradu definitum & indiuisibile. Sanitas enim, quę est bonum quoddam, non est certo gradu definita, cùm intendatur & remittatur. Negat præterea voluptatem esse motum: cùm voluptati non conueniat tarditas, nec celeritas: & malè definierit Plato voluptatem,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

expletionem & ſatietatẽ eius quod naturæ eſt accommodatum : vt dolorem, indigentiã eius quod natura deſiderat. Licèt enim fortè ſic res habeat in voluptatibus cibi & potus, illicque expletionem antecedat inanitas, & delectationem dolor ; eſſe tamen alias voluptates, putà Mathematicas, quæ ex diſciplina & ſcientiis percipiuntur ; item quæ ex odoratu, auditu, viſu, quas nullus dolor antecedit. Negat denique obſcœnas voluptates, verè eſſe voluptates, ſed videri tantùm hominibus malè affectis. Vbi diſtinguit voluptates honeſtas ab obſcœnis, illáſque, non has, concludit eſſe optabiles & expetendas ; non eſſe tamen voluptatem ſummum bonum. Hic obſerua, Perionium malè ex vno hoc 2. capite, duo feciſſe. Idem enim in illo tractatur.

Capitum diuiſio Perionij mala.

Ad Cap. tertium.

STatuit, voluptatem, vt & viſionem, fieri in inſtanti, & totam ſimul ; non per partes aut ſucceſſiuè : Atque adeo non eſſe motum, cùm motus non fiat in momento temporis, ſed ſucceſſiuè, & motus non omni tempore ſit perfectus & abſolutus ; voluptatis autem forma & eſſentia quouis tempore ſit perfecta & integra.

Ad Cap. quartum.

SVam cuique ſenſui tributam eſſe voluptatem ; imò & intellectui, & contemplationi ; vt quæque functio, ſiue actio perfectiſſima eſt, (eſt autem eiuſmodi cùm quod agit, optimè diſpoſitum eſt,) ita eſſe iucundiſſimam. Actionem à voluptate perfici, non eſſentiali perfectione, ſed accidentaria, vt florens ætas perfici & ornari dicitur pulchritudine. Quandiu optimè habet facultas, & obiectum, tandiu in actione durare voluptatem. Non eſſe perpetuam voluptatem. Quia actio perpetua non eſt, ob facultatum viriúmque laſſitudinem & infirmitatem. Noua delectationem parere : quia mouent animum ad agendum : eúmque principio maximè excitant : actionem verò ſequitur voluptas : ſed ſenſim remiſſa actione, minuitur etiam voluptas. Omnes, voluptatem appetere ; quia omnes vitam appetunt, vita autem ἐνέργειά τις ἐστι ; *Actio quædam eſt* ; quæ cùm perfecta eſt, iucunda etiam eſt. Vitam & voluptatem eſſe coniunctas, ſed voluptatem eſſe vt condimentum, quo ad agendum inuitamur. Atque adeo actionem & vitam voluptatem eſſe potiorem ac meliorem, vt finem medio.

Voluptas non poteſt perpetuo durare. Noua placent.

Voluptas actionis condimentum.

Ad Cap. quintum.

DOcet primò voluptates ſpecie differre. Quia actiones ſpecie differunt, puta operationes mentis ab operationibus ſenſuum : voluptas enim actionem comitatur ac perficit : at perfectiones operationũ ſpecie differentium, differunt etiam ſpecie. Item aliæ voluptates ſunt vitioſæ, aliæ laudabiles ; aliæ puræ, vt quæ ſunt aſpectus ; aliæ impuræ, vt quæ guſtus & tactus. Et Animalium alia aliis delectantur, cùm ſint eorum actiones & officia diuerſa. Denique diuerſitas voluptatum in ipſis hominibus deprehẽditur. Alios enim alia delectant, & eadem aliis grata, aliis iniucunda : *Trahit ſua quemque voluptas.* Docet ſecundò, ſolã voluptatem, quæ viro probo & ſapiẽti probatur, bonam eſſe : quia virtus & vir bonus menſura eſt rerum bonarum. Itaque optimas eſſe, veréque hominis quà homo eſt, eas voluptates, quæ viri ſunt perfecti & beati ; cùm beatus vir ſit optimus. Hoc capite dictum Heracliti refertur ὗες, σίτῳ μᾶλλον ἢ χρυσῷ. Aſinum, ſtramen, ſiue culmos & paleas, malle, quàm aurum,

Voluptates diuerſæ ſunt.

Virgilius.

Ad Cap ſextum.

AGit de beatitudine, quam vocat τὸ εὐδαιμονικὸν τέλος. Docétque primò, eam non eſſe ἕξιν, habitum, quia alioqui dormiens, & otioſus eſſet beatus. In vtroque enim habitus eſſe poteſt, id eſt, vis & potentia ad bene agendum. Secundò, conſiſtere in actione ea, quæ propter ſe expetitur, & à perfecta virtute proficiſcitur. Tertiò, non conſiſtere in ludo rebúſve ludicris, quia plerumque damnoſus eſt luſus, nec omnia ludendi gratia ſunt expetenda ; nec viuendum, vt ludamus, ſed contrà ; licèt fortè aliter iudicent Tyranni & principes, qui ludum cæteris rebus anteponunt. Sed non eſt iis fides adhibenda : cùm ſpecie tenus non reuera ſint beati, nec ſint æqui iudices rerum optimarum. οὐ γὰρ ἐν τῇ ἀρχικῇ ἡ ἀρετὴ, ἢ ὁ νοῦς. *Non enim in principatu virtus aut mens neceſſario poſita eſt.* Sed principes, vt & alij quilibet, etiam pueri, iudicant prout ſunt affecti. Alij enim alia iudicãt, alia laudant, æſtimant, pro ſuo quiſque affectu. Ea tamen verè bona ſunt, honorata, iucunda ; quæ à viro probo & ſapiente talia iudicantur. Quartò, docet partis ſiue facultatis, vt & hominis melioris ac præſtantioris, meliorem etiam eſſe ac præſtantiorem actionem ; actionem autem, quo melior præſtantiórq; eſt, eo ad beatitudinem eſſe accommodatiorem. Quintò, in voluptate ſitam non eſſe beatitudinem, quia voluptate quilibet, etiam ἀνδράποδον, *mancipium*, perfrui poteſt, æquè bene ac vir optimus. At mancipium nemo dixerit beatitudine potiri. In actione igitur virtutis, εὐδαιμονία collocanda eſt.

Beatitudo eſt in actione perfecta virtutis.

Bona ſunt, quæ viro bono bona videntur.

Ad Cap. ſeptimum.

PErfectam abſolutámque felicitatem ſtatuit eſſe in contemplatione ea repoſitam, quæ ex Sapientia proficiſcitur. Perfecta enim felicitas ea eſt, quæ in actione omnium perfectiſſima conſiſtit ; atqui talis cõtemplatio eſt actio perfectiſſima ; cùm ab ea facultate prodeat, ſcilicet mente, quæ eſt in homine

Theoretica felicitas perfectior.

homine optima & diuiniſſima, & ab ea virtute, nimirum Sapientia, quæ eſt omnium præſtantiſſima & iucundiſſima. Ergo perfecta felicitas in contemplatione conſiſtit, & hæc eſt felicitas quæ Theoretica nominatur. Dicitur verò mens omnium humanarum facultatum optima, quia imperat, & diuina humanáque complectitur, eiúſque officia ſunt diuturniora. Sapientia autem virtutum præſtantiſſima; quia voluptates continet puritate & diuturnitate ſua admirabiles; quia nulla virtus ſua ſorte magis eſt contenta; nulla minùs externorum bonorum egens. Fortis enim, temperans, & iuſtus multa externa requirunt; ſapiens nihil tale: ſed quaſi ſe ſolo contentus, cùm libet, ſuauiſſimè contemplatur, magnoque cum otio & animi tranquillitate. quod non facit altera beatitudo, quæ practica dicitur & ciuilis. Actiones enim Politicæ ac præſertim militares, negotioſæ ſunt, & curis implicitæ. Sed & per mentem & ſapientiam, viuimus vitam propriè humanam; & maximè noſtram: atque adeo perfectiſſimam. Homo enim maximè eſt id quod eſt, per mentem, quia mens eſt quid in homine excellentiſſimum. Quod autem cuiuſque proprium eſt naturâ, idem & optimum cuique eſt & iucundiſſimum. Cùm ergo vita illa mentis & ſapientiæ, ſit vtriuſque functio, ſiue perfecta quædam iucundaque contemplatio, tum demum perfectè felicitérque viuemus, cùm diuinæ illi contemplationi incumbemus: atque adeo vita illa contemplatiua erit beatiſſima.

Mens facultas optima.

Sapientia virtutum excellentiſſima.

Ad Cap. octauum.

ALteram felicitatem, quæ practica eſt vel actuoſa, ſecundo poſt Theoreticam loco habendam eſſe decernit. Quia hæc, diuina eſt; illa, humana; quæ ſcilicet in humanis occupetur, & à prudentiâ cui humana proponuntur, dependeat. Itẽ quia Theoretica paucioribus eget adiumentis, ſéque ipsâ magis contenta eſt quàm practica. Tertiò, quia qui ex ſapientiæ habitu cõtemplatur, Deo ſimilior eſt perpetuò contemplanti, (non enim fingere oportet Deos dormientes, vt Endymionem, ſed aliquid operantes,) quam qui virtute Morali præditus eſt. Deus enim non exercet virtutum Moralium, putà temperantiæ, officia, & φρονήσεις ἐπιτάττει θεῷ, *laudatio diis contumelioſa* dicere eos carere vitioſis cupiditatibus; cũ in Deos paſſiones non cadant. Contemplatur autem Deus perfectiſſimè. Cùm ergo is ſit beatiſſimus qui Deo ſimillimus; ſapiens verò ſiue contemplator Deo ſit ſimilior, erit profectò ſapiens beatiſſimus, longéque felicior eo qui ex virtutis Ethicæ exercitio beatus nominatur.

Felicitas practica Theoreticam ſequitur.

Sapiens Deo ſimilior, quàm temperãs, aut iuſtus.

Ad Cap. nonum

STatuit, externa bona beato eſſe neceſſaria, διὰ γὰρ ἀνεμπόδιστον ἐ φύσις αὐτὴν τὸ θεωρητικὸν. *Quia non eſt ſuis bonis contenta natura ad contemplandum.* Et certè conſtat beatus corpore & animo; non ergo ſolis eget animi bonis, ſed & corporis: Imò & fortunæ, ſine quibus ſalubriter & commodè viuere non licet: Sufficere tamen bonorum mediocritatem. Hoc loco egregiam gnomen, verèque auream ſententiam habet Ariſtoteles; τὸ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐν τοῖς ἔργοις ἐστὶ καὶ τῇ χρήσει· ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. Veritas in rebus iis quæ ad actionem referuntur, ex operibus & vitâ, non verbis eorum qui de eâ diſſerunt, æſtimatur. In agendis enim vita factáque præcipua ſunt. Concludit caput inſigniore veriloquio, & quaſi Theologemate Chriſtiano. Sapientem & qui animum excolit, éſtque bene animo affectus, eſſe θεοφιλέστατον, Deo chariſſimum; atque à Deo beneficia accipere, háncque etiam ob cauſam ſapientem eſſe beatiſſimum. Ex hoc loco vt ex cap. 8. lib. 2. Magnorum Moral. colligere eſt, Ariſtotelem, non modò diuinam prouidentiam, ſed etiam iuſtitiam, imò & charitatem erga homines, agnouiſſe, quem doceat curam bonorum & ſapientum habere, eiſque præmia & beneficia conferre. Apertus eſt locus c. 1. lib. de Diuinat. per Somn. vbi ait, Deum, ſi ſomnia mitteret, viris melioribus & ſapientioribus miſſurum.

Ad Cap. decimum.

FInem in practicis docet non eſſe cognitionem, ſed actionem. Ideò non ſufficere doctrinam & præcepta de virtute, niſi in praxim redigantur, & virtus exerceatur. Ad virtutem amplectendam valere verba ſermonéſque apud bene natos adoleſcentes, non apud plebeiam multitudinem: quæ, non pudore, non vitiorum turpitudine, ſed metu & ſupplicio coërceetur & deterretur à peccato.

Præcepta de virtute fruſtra tũ niſi exerceantur.

Oderunt peccare boni, virtutis amore:
Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.

Vt quiſque fiat probus, requiri naturam, aſſuetudinem, doctrinám. Doctrinam eſſe inſtar ſeminis, quod terræ mandari nõ ſolet niſi excultæ. Animus enim eſt veluti ager ſiue terra: is ergo excoli & exerceri debet, antequam morum doctrinam excipiat, atque ex eâ emolumentum capiat. Exerceri autem commodè animus poterit à teneris aſſueſcendo virtuti, boniſque moribus, ità vt diſcat honeſtate delectari, & turpitudine offendi. Sed cùm difficile ſit à puero virtuti aſſueſcere, niſi ipſa educatio legibus quibuſdam dirigatur; ſtatuit, ad rectam educationem quadam legum conſtitutione opus eſſe: Imò & omniætati leges eſſe neceſſarias, quòd magna pars hominum neceſsitati pa-

Doctrina eſt ſemen.

Animus ager.

Id ſũpſiſſe videtur Ariſt. ex Hyp. in lib. de lege ὁ τῷ γεωμ.

Ad rectã educationem opus eſt lege.

tiùs orationi pareat, & pœnâ magis quàm honestate ducatur: leges autem cogant, & supplicij metu à vitijs auocent. Debere verò τὸν νομοθετοῦντα, *legumlatores*, sic se gerere in condendis legibus, vt bonos ad virtutem inuitent, τῷ τοῦ καλοῦ χάριν, honesti gratiâ; malos autem & peruicaces, pœnâ supplicióque cohibeant; eos denique qui emẽdari & sanari non possint, è Reipublicæ societate exterminent. Cùm autem lex vim coactiuam habeat, quippe quę sit ratio ab aliquâ prudentiâ mentéque profecta; Illam idcirco Politicam potestatem, putà Regiã, vel consimilem, requirere, cùm non sufficiat illa πατρικὴ ἐπίταξις, *paternum imperium*, siue patris potestas, quæ non ita cogit, ἐχ ὡς ἔχει τὸ ἰσχυεῖν, ἀλλ' ὡς τὸ πείθεσθαι. Annotat verò odiosam maximè esse legem eam quæ viua dicitur & loquens: éstque ipse princeps vel magistratus, dum verbo edictóque suo hominum cupiditatibus aduersatur; quoniã vnusquisque rectorem asperrimè patitur. Vnde statuit esse præferendam legem scriptam, & quæ consuetudine nititur: cùm hęc minùs sit inuisa aut odiosa. Admonet deinde, educationem & institutionem liberorũ apud solos Lacedæmonas à legislatore directam fuisse, apud alios verò, parentum curę relictam. Esse verò patrem idoneum præceptorem, quia eum liberi amant, eique fidunt. Atque institutionem, aliam quidem esse communem, & vniuersalem; aliam singularem, quę vni personæ, verbi gratiâ, accommodatur. Vtramque in omni arte requiri, potissimùm in coniecturali, vt Ethicâ, & Medicinâ, sed posteriorem esse potiorem: cùm in singularibus sit actio; Et Medicus curet Calliam, non hominem, vt est 1. cap. lib. 1. Metaphys. Ad instituendos bonos mores, requiri artem Nomotheticam legum conditricem, quia legibus efficimur boni. Legibus porrò ferendis, vt & Politicæ, cuius Nomothetica pars est, eum idoneum esse, qui non scientiâ tantùm floreat, sed rerum vsu & experientia peritus euaserit. Ideo vanos esse Sophistas qui Reipublicæ gerendæ artem se tradituros pollicentur, cùm sint ἄπειροι, & rerum ciuilium rudes & inexperti, nihilque præter inanes Rhetoricas, argutias Sophisticas, & legum inconditam multitudinem, collectionem indigestam ac veluti farraginem obtrudãt. Enimuero vt Reipublicæ gerendæ ars ratióque expeditè ac felicitet doceatur, debẽt res siue opera Politica probè cognita esse & dijudicata. Vnusquisque enim de ijs quę nouit, iudicare potest. Atqui operum Politicorum vt legum Sophistæ sunt imperiti, cùm ij Rempublicam non attingant, neque rerum illarum vsu valeant; Malè ergo de gerendâ Republicâ disserent, nec de legibus bene poterunt iudicare. Esto: Congerant illi sexcenta præcepta, cùm tamen eã digerere, ordinare, applicare, vt par est, nõ possint, neque eorum idoneum vsum, διὰ τὴν ἀπειρίαν, agnoscant; artem nunquam poterunt rectè construere. Artes siquidem practicæ & effectrices non cognitionem tantùm, sed & vsum experientiamque requirunt. Hinc Medicinam dixit Galenus duobus veluti cruribus niti, vsu & cognitione, quod vulgò dicunt, Medicum debere & scientem esse & expertum. Hoc tamen loco vbi legum Sophisticam collectionem condemnare, aut eam saltem parui facere, videtur Aristoteles, dixerim obiter non esse diligentiam hanc legum colligendarum vsque adeo contemnẽdam, præsertim si cum iudicio ac delectu fiat, & si cum aliquo rerum vsu coniungatur, atque ex probatissimis ac vsu peritissimis authoribus exscribatur. Sic vtilissimum esset, Platonis, Aristotelis & Ciceronis Politica scripta perlegere, floréque delibare, si videlicet hoc genere studiorum opus nunc haberemus. Imò & ipse Aristoteles de rebus ciuilibus scripturus, adeo diligens in hoc negotio fuit, vt centum quinquaginta octo ciuitatum leges & instituta collegerit, si M. Tullio & Diogeni Laërtio fidem habemus. Quanquam neque vsu destitutus fuit Aristoteles, qui octo annos in Philippi Macedonis Regiâ sit versatus, & Stagiritis ciuibus suis leges dederit. Sub finem capitis, libri, totiúsque operis, ad Nicom. significat se περὶ τῆς νομοθεσίας ἐν ὅλως περὶ πολιτείας, de ratione legum ferendarũ, & de omni Reipublicæ administrandæ forma, scribere debere, quòd veteres doctrinam hanc prętermiserint; atque etiam vt omnem de rebus humanis Philosophiam ipse perficiat absoluátque. Tandem Methodum ponit tradendæ Politices. Qui locus conuincere videtur, post decem hos libros Ethicorum ad Nicom. statim esse collocandos Politicos. licèt ante Politicos reponi soleant Moralia Magna & Eudemia. Sed oportet nos sequi antiquum ordinem librorum. Hæc igitur habet Aristoteles libris decem Ethic.

Lex cogit.

Viua lex odiosa.

Idoneus præceptor pater.

Medicina constat, vsus, cognitio.

Lib. 5. de Finib.

Transitio ad libros Politicos.

Summa Magnorum Moralium.

OPus hoc τῶν ἠθικῶν μεγάλων, interpretem quidem vnum, seu potiùs Metaphrastem, Georgium Vallam Placentinum habet, qui illud perspicua Latinitate donauit; commentatorẽ verò, siue etiam Paraphrastem, quem viderim, nullum. Causam esse puto, quòd totum opus eiusdem sit argumenti, cum decem illis libris Ethicorum ad Nicomachum; & styli etiam facilioris; adeo vt quæ iam copiosè eleganter & accuratè

Nemo in Magna Moralia scripsit.

libris

libris Ethicorum fuerunt pertractata, & à permultis iisque doctissimis commentatoribus illustrata, eadem in his duobus Magnorum Moralium libris repetantur, & stylo, vt mihi quidem videtur, pinguiore & laxiore. Vt certè qui Ethicorum intelligentiam anticipauerit, is solâ lectione possit horum documenta comprehendere. Quanquam, vt verum fatear, egregia quædam in his explicantur, & notatu dignissima, quæ in Ethicis dicta non sunt. Sed quia de rebus sunt isdem, & eiusdem methodi ac instituti, ideo peculiares non habuerunt commentarios; neque iis profectò videntur indigere. Breuissimâ igitur Synopsi eorum argumenta perstringam.

Liber prior Magnorum Moralium Aristotelis.

Constat capitibus triginta quinque.

PRimo aperit institutum Aristoteles, statuitque sibi propositum esse agere de moribus. Mores autem spectare ad Politicam; Et eius partem primam, atque adeo Ethicam sub Politicâ contineri; imò verò vniuersam de Moribus disputationem debere Politicam appellari. De virtute dicendum esse, non tantùm quid sit, sed quomodo possit comparari. Pythagoram errasse, qui virtutem vt alia omnia per numerum explicauit, dixeritque iustitiam esse ἀριθμὸν ἰσάκις ἴσον, numerum pariter parem, constantem scilicet è duobus numeris paribus, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus. Socratem etiam minùs appositè virtutes scientias fecisse; quia virtus scientia esse non potest, cùm non omnis virtus, sic in mente, siue ἐν τῷ διανοητικῷ ἢ λογικῷ μορίῳ, vt est scientia omnis; sed quædam virtutes sint in parte animæ irrationali, id est, in appetitu, vt temperantia, fortitudo. Platonem vtrique animæ parti, tam rationali quàm irrationali suas tribuisse virtutes, & id quidem rectè. Sed cum perperam, παραλόγως, tractationem de bono per se, id est, de ideâ boni, cum virtute coniunxisse. Hoc vnum ratum firmúmque imprimis esse, vt facultatum & scientiarum omnium, finem esse bonum; ita Politicæ, optimum. De bono igitur agendum, quod nostrum sit & possit obtineri, non de illo Platonico & Ideali: Aut de bono transcendentali, quod est in omnibus Categoriis, & nullius artis est proprium.

Cap. 1. Mor.

Nõ omnis virtus est in mente.

Diuisio bonorum.

Secundo capite distinguit bona, in honorabilia, τίμια, quæ ait esse diuina, laudabilia ἐπαινετὰ, vt virtutes; ἢ δυνάμεις, facultates, siue bona externa & fortunæ.

Tertiò, aliam bonorum profert diuisionem, in bona animi, corporis, & fortunæ, siue externa. Bona animi diuidit in prudentiam, virtutem & voluptatem. Tum finem bonorum absolutissimum docet esse felicitatem; quam ait consistere ἐν τῷ εὖ πράττειν, ἢ εὖ ζῆν, vt lib. 1. Ethic.

Quarto, docet, virtutem in anima esse: atque vt per animam viuere, sic per virtutem bene viuere. Virtutem esse habitum optimum.

Quinto, animæ esse partes duas: rationalem vnam, irrationalem alteram. In illa esse prudentiam, solertiam, sapientiam; in hac temperantiam, fortitudinem, & alias Morales. Virtutem Moralem excessu & defectu labefactari, vt in Ethicis Nicomachiis.

Sexto, virtutem esse in dolore & voluptate moderandis.

Septimo, in anima esse perturbationes, facultates, habitus. Ad habitum pertinere virtutem: quæ consistit in mediocritate.

Octauo, virtutem esse medium inter perturbationes: quæ sunt vel ægritudines, vel voluptates.

Nono, mediocritati excessum & defectum opponi: in nostra esse potestate bene, vel male agere.

Decimo, res naturales similia generare. Vt principium se habet, ita & principiatum.

Vndecimum caput, creditur esse Vallæ explicatio ad caput decimum de triangulo.

Duodecimo, ab homine esse propriè πρᾶξιν, actionem scilicet ex consilio & electione profectam.

Decimo tertio, esse tres ὀρέξεως appetitus species, cupiditatem, iram, voluntatem.

Decimo quarto, videri incontinentem non agere sponte, & ex voluntate; reuera tamen agere.

Decimo quinto & decimo sexto, agitur de violentia & necessitate, vt libro 3. Ethic.

Decimo septimo, de spontaneo & inuito.

Decimo octauo, de electione.

Decimo nono, de consultatione, vt ibidem.

Vigesimo finem virtutis esse τὸ καλὸν, honestum. Vigesimo primo, agitur de fortitudine, vt 3. Ethic. Vigesimo secundo, de Temperantia, vt ibidem. Vigesimotertio, de Mansuetudine. Vigesimo quarto, & reliquis, vsque ad vigesimum octauum, de liberalitate, illiberalitate, magnanimitate, magnificentia, vt lib. 4. Ethic.

Vigesimo octauo, περὶ νεμεσήσεως, de indignatione, ᾧ οὐ νεμεσητοῦ, & de indignabun-

do. Quem ait esse laude dignum, quia dolet, bona indigenis, & mala bonis euenire, éstque medius inter φθονερὸν, inuidentem, & χαιρέκακον, maleuolum.

Vigesimonono, περὶ σεμνότητος, de grauitate, quam definit τῆς εὐδαιμίας μέσην τινὰ ἕξιν αἰσχίας, mediocritatem quæ versatur inter propriam complacentiam, & alienam, vtrámque nimiam. Sunt enim hæc vitia duo, nimiùm placere sibi, & nimiùm aliis complacere.

Trigesimo, περὶ αἰδοῦς, de verecundia, de quâ extremo cap. lib. 4. Ethic. ad Nicom. diximus.

Trigesimo primo, περὶ εὐτραπελίας, de Vrbanitate, de qua etiam libro 4. Ethicor. cap. 14.

Trigesimo secundo, περὶ φιλίας, de amicitia, & φίλων, & de amico. Quem ait esse medium inter assentatorem, plura alteri arrogantem; & infensum, derogantem. Sed de amicitia actum est copiosè lib. 8. & 9. Ethic. ad Nicom.

Trigesimo tertio, περὶ ἀληθείας, de veritate seu potiùs veracitate, ac quæ medium tenet inter εἰρωνείαν, dissimulationem, & ἀλαζονείαν, & iactationem siue arrogantiam. Quâ de re lib. 4. Ethic. cap. 13.

Trigesimo quarto, περὶ δικαιοσύνης, de iustitia; de qua tam multa támque præclara lib. 5. Ethic. ad Nicom.

Trigesimo quinto, repetit ex li. 6. Ethic. diuisionem partium siue facultatum animæ, in eam quæ rationis est particeps, & alteram, quæ est expers rationis. Tum hac relicta, illam duplicem facit, cõsultatricem scilicet, quam vocat τὸ μέσον βουλευτικὸν, & scientificam, τὸ ἐπιστημονικὸν. Tertiò vtramque distinguit ex obiectorum diuersitate: vt enim sensus inter se differunt per sonos, colores, odores, sapores; & ab intellectu: quòd hic versetur circa τὸ νοητὸν, intelligibile, illi verò circa τὸ αἰσθητὸν, sensibile: sic facultas consultatrix, à scientifica differt, quòd illa circa sensibilia, mobilia, mutabilia, & quæ à nobis dependent, negotietur; hæc circa intellectilia & demonstrabilia. Postea differit de virtutibus mentis, scientia, prudentia, arte, intelligentia, sapientia, vt libro sexto Ethicorum ad Nicom. Definit etiam πῶς ὑπολαμβάνειν, existimationem: quâ περὶ ἁπάντων ἀμφισβητοῦμεν, de omnibus ambigimus, an sic habeant, vel non. Concludit, prudentiam esse dominam & architectonicam, respectu virtutum Moralium. At respectu Sapientiæ esse ministram & ὑπηρετικὴν, quasi atrientem siue præfectam, procuratricem, vicariam, Gallicè, *l'intendante*, quæ scilicet dominæ Sapientiæ otium faciat, & procuret: vt dum ipsa Prudentia affectus cohibet & regit, Sapientia quasi princeps placidè & suauiter ad opus suum accedat. Simile quid annotauit cap. vltimo lib. 6. Ethicorum ad Nicom.

Liber Posterior.

Magnorum Moralium Aristotelis.

ABsoluitur septemdecim capitibus.

Primo, agit Aristoteles περὶ τῆς ἐπιεικείας, & τοῦ ἐπιεικοῦς, de æquitate, & viro æquo, quem ait eum esse, qui de suo iure cedit, quod alioqui secundùm leges habet. Vt lib. 5. Ethicor. ad Nicom. cap. 14. dictum est.

Secundo, περὶ εὐγνωμοσύνης, de moderatione in ferenda sententia. malè enim vertit Valla *modestiam*, quæ propriè virtus est mediocritatem seruans, in honoribus expetendis; & quæ sic se habet ad magnanimitatem, vt liberalitas ad magnificentiam. De qua modestia dictum est ca. 10. lib. 4. Ethic. ad Nicom. sed hîc agit Aristoteles, de ea virtute, quæ cum æquitate coniuncta est, vt docet textus clarissimus. Cæterùm de hac moderatione in iudicando actum iam est cap. 11. lib. 6. Ethic.

Error Georgij Vallæ in versione Græci contextus.

Tertio, περὶ εὐβουλίας, de bona consultatione, quam etiam non satis accommodatè vertit Placentinus *promptitudinem*. quod bona consultatio prompta esse non debeat aut festinata, sed matura & lenta. De hac verò actum adhuc fuit cap. 10. lib. 6. Ethicorum.

Quarto, περὶ ἐγκρατείας & ἀκρασίας, de continentia & incontinentia: de quibus etiam lib. 7. Ethic.

Quinto, περὶ θηριότητος, de feritate, quæ est ὑπερβάλλουσα τῆς κακίας, insignis & extraordinaria malitia: cuius contraria virtus, supra hominem est tanquam heroïca & diuina. De qua cap. 1. lib. 7. Ethicor. Hoc loco notanda Aristotelis sententia illustris: Deum omni virtute esse præstantiorem: ideóque virtutem in Deo non esse, qua scilicet Deus egeat ad sui perfectionem. Est enim natura perfectissimus.

Sextò, περὶ ἀκρασίας & ἐγκρατείας, de incontinentia & continentia, vt suprà, & lib. 7. Ethicor.

Septimo, περὶ ἡδονῆς, de voluptate: de qua lib. 10. Ethicor. satis copiosè.

Octauo, περὶ εὐτυχίας, de prosperitate, siue de bonis externis, sine quibus non potest esse felicitas. Sed περὶ τῶν ἀγαθῶν, de externis bonis, actum etiam est cap. 9. lib. 10. Ethicor. interim hîc docetur Naturam eodem semper, vel vt plurimùm ordine ac modo operari, fortunam ἀτάκτως, temere, inordinatè, & οὐκ ἴσως. Ideo vbi mens plurima & ratio, ibi fortunæ minimum.

οὐ πολλῶν νοῦν, & λόγον, ὀλίγων τύχη.

Dominum

Dominum esse Deum, & bona malaque meritis distribuere. Deum iniustum dicere, nefas.

Nono, περὶ φιλοτιμίας, de honesta probitate, per quam dicitur quis honestus & bonus, cùm est perfectè bonus: talis autem hic est apud quem simpliciter bona & honesta, sunt bona & honesta.

Decimo, docetur καὶ τὸν κρείττω λόγον μὴ κωλύειν, agere ex recta ratione esse, quando pars animæ irrationalis, rationalem non impedit, aut auocat ab actione sua. In nobis esse partem vnam deteriorem; alteram, meliorem. Illam esse propter hanc, vt corpus propter animam. *Deterius est propter perfectius.*

Vndecimo, agitur περὶ φιλίας, de amicitia, vt lib. 8. Ethic.

Duodecimo, περὶ φιλίας συμβιωτικῆς, de amicitia affinitatis, quæ scilicet inter affines & consanguineos intercedit. Sed de hac dictum est octauo lib. Ethic. cap. 14.

Decimotertio & decimoquarto, περὶ φιλαυτίας, de amore sui, vt cap. 8. lib. 9. Ethicorum.

Decimoquinto, statuitur, eum qui bonis abundat, & nullius rei est egens, opus tamen amico habere, cuius adspectu, colloquio & familiari consuetudine fruatur; esse enim amicum, alterum se, in quo vt in speculo se videre & nosse liceat: quod est in vita iucundissimum. Sed & beatum solùm esse non debere, debere verò esse etiam beneficum. Quare amicis egere quibuscum viuat, & quibus bene faciat. Sed hac de re actum est cap. 9. lib. 9. Ethic. *Amicus amici speculum.*

Decimosexto, statuitur, neque multos habendos esse amicos, neque paucos. Vt cap. 10. lib. 9. Ethic.

Decimoseptimo, concluditur vsum amicitiæ diuersum esse pro diuersitate amicitiæ.

Summa Moralium Aristotelis ad Eudomium.

QVâ causâ & beneuolentiâ adductus Aristoteles libros decem Ethicorum scripserat ad Nicomachum filium, eâdem hos septem scribere aggressus est ad Eudemum sibi amicum & familiarem; vt nempe Eudemo viro probo & honestissimo ea explicaret, quæ ad doctrinam de moribus, ad fugam vitiorum, ad cultum virtutis, denique ad beatam vitam pertinent. Enimuero septem hi libri, Eudemij ab Eudemo ad quem mittuntur, cognominati, eiusdem sunt argumenti ac instituti cum decem Nicomachis: imò, & cum duobus Magnorum moralium nouissimè explicatis; vbi beatitudo, virtutes, vitia, & agendi principia exponuntur: neque enim tantùm diuersa, aliáve non tractant Eudemij, sed & eadem, iisdémque ferè verbis, de rebus iisdem, sæpius repetunt documenta; vt mirum non sit, quòd interpretem siue commentatorem nullum, vt neque duo Magnorum Moralium, obtinuerint, quorum scilicet doctrina ἡ μεγαλωσύνη, eiusdem sit generis & rationis cum doctrina Ethicorum à tot tantisque auctoribus (quorum nomina in calce Tomi posterioris legere licet separato indice) amplissimis commentariis illustratâ. Sed neque cognitus est horum Eudemiorum Metaphrastes, is nimirum qui eos Latinos fecerit, saltem omnes. Neque enim is fuit Leonardus Aretinus, qui Ethicorum libros transtulit; vt facilè ex vtriusque versionis ratione ac stylo colligi potest: itémque ex eo quòd versio hæc Eudemiorum, Aretini tempora anteceserit: sed Anonymus quidam, fortè Basileensis, doctus tamen & in Aristotelis lectione non parum exercitatus, qui interim tres duntaxat priores & forte septimum transtulit, cùm quartus, quintus & sextus, qui iidem planè sunt cum quinto, sexto & septimo Ethicorum ad Nicom. à Lambino fuerint translati. Si igitur eadem cantet, doceátque his Eudemiis Aristoteles, cum iis quæ libris superioribus enarrauit; atque etiam fere hîc scribat disertiùs ac populariùs; abuti sanè videremur otio & literis, crambémque coctam recoquere; si in iis exponendis essemus prolixiores. Satis ergo erit si summa sequamur fastigia rerum, & quasi lambendo percurramus.

Liber primus Moralium Eudemiorum.

HAbet capita octo, vbi de beatâ vitâ.

Primo statuit εὐδαιμονίαν, felicitatem, esse κάλλιστόν τε, καὶ ἄριστον ἁπάντων καὶ ἥδιστον, pulcherrimum, id est, honestissimum quid, omniumque optimum, atque etiam iucundissimum, contra Dei oraculum, quod hęc tria seiungebat, & simul esse posse negabat. Vbi citat Deliacum carmen, vt cap. 9. lib. 1. Ethic.

Κάλλιστον τὸ δικαίωσιν, ἄριστον δ' ὑγιαίνειν,
Πασῶν δ' ἥδιστον, ἃ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν.

Pulchrum est iustum, valetudo est optima rerum,
Dulce frui optatis.

Secundo, docet esse insignis stultitiæ argumentum, non referre vitam suam ad finem aliquem. Et debere omnes beatam vitam sibi proponere vt finem, priúsque nosse quid sit. *Finem non spectare ἀφροσύνης σημεῖον.*

Tertio, in beatitudine dijudicãda, omittendas esse ægrorum, delirantium, puero-

rum, & vulgarium hominum ſententias, *ἄτοπον γὰρ φαίνεται λόγοι τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθει.* *Abſurdum ratione agere, cum iis qui rationem non merentur, ſed pœnam.*

Lib. 1. Ethic. cap. 3.

Quarto, vitæ genera eſſe tria, Politicum, Philoſophicum, Voluptarium ſiue ἀπολαυστικόν. Politicos homines quærere actiones virtutis, Philoſophos, contemplationem veritatis, Voluptarios, corpoream voluptatem, vt beatitudinem.

Quinto, arduum eſſe ac difficile iudicare de iis quæ ſint optanda & eligenda, in vitâ hac mortali & miſerâ.

Valet in probando conſenſu omnium.

Sexto in probando plurimùm valere cõſenſum omnium hominum: *κράτιστον μὲν γάρ*, inquit, *πάντα αἰδρύσεις φαίνεσθαι συνῳδολογούμενα τοῖς ἐνδοξάζουσι.* Rationes in quauis methodo, id eſt, ſcientia, alias eſſe Philoſophicas, id eſt, accuratas, demonſtratiuas; alias probabiles. Imperitiam, *τὸν ἀπαίδευτον*, eſſe, cùm quis iudicare non poteſt, aut diſcernere proprias rei rationes, à non propriis. Oportere interdum apparentibus argumentis inſiſtere.

Septimo, & octauo, beatitudinem eſſe bonorum humanorum ſummum, & præſtantiſſimum. Deo conuenire beatitudinem: Animantibus minimè. Non conſiſtere in ideâ. Nullas eſſe ideas. Vt lib. 1. Ethic. cap. 4.

Liber ſecundus Eudemiorum.

HAbet capita vndecim. Vbi de beatitudine, virtute morali, & voluntario.

Primo, ſtatuit, beatitudinem in vitæ virtutiſque perfectæ functionibus eſſe repoſitam: vbi repetit multa ex cap. 3. lib. 1. Magnor. Moral. ex cap. 4. & 5. lib. 2. Ethicor. ex cap. 11. 12. & 13. lib. 1. eiuſdem operis.

Secundo, virtutem Ethicam circa iucunda & triſtia verſari. Eam conſuetudine augeri. Vt lib. 2. Ethicor. & lib. 1. Magnor. Moral.

Videatur tabula virtutũ & vitiorum in textu perſpicua.

Tertio, virtutem tenere medium inter duo vitia extrema oppoſita. Quod declarat ἀπὸ τῆς ἐναντιώσεως, ex tabella in textu conſideranda.

Quarto, virtutes alias eſſe rationalis partis, vt ſcientias; alias, irrationalis, vt Morales. Mores ſequi inclinationem ad voluptates, vel dolores.

Quinto, virtutem Ethicam eſſe mediocritatem circa voluptates & dolores.

Sexto, virtutes & vitia eſſe voluntaria.

Reliquis capitibus agit de voluntario, inuoluntario, violento, electione: vbi repetit ex lib. 3. Ethicor. & 2. Itémque ex lib. 1. Magnorum Moralium.

Liber tertius Eudemiorum.

HAbet capita ſeptem. Quorum primo de fortitudine, & ignauiâ ſiue metu. *περὶ τῆς ἀνδρείας, καὶ τῆς δειλίας*; Secundo, *περὶ σωφροσύνης καὶ τῆς ἀκολασίας*, de Temperantiâ & intemperantiâ. Tertio, *περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος*, de manſuetudine ſiue lenitate, & auſteritate, ſiue morum aſperitate. Quarto, *περὶ ἐλευθεριότητος*, de liberalitate, eiuſque vitiis. Quinto, *περὶ μεγαλοψυχίας*, de magnanimitate, eiuſq; vitiis. Sexto, *περὶ μεγαλοπρεπείας*. de magnificentiâ. Septimo, de Nemeſi, verecundia, amicitia, veracitate, vrbanitate. Quibus omnibus capitibus, repetit ex lib. 3. & 4. Ethicor. ex libr. 1. Magnorum Moralium fere omnia.

Reliqui libri Eudemiorum.

QVartus quidem, qui de iuſtitia eſt; Quintus, qui de recta ratione, & prudentia, de virtutibus etiam mentis. Scientia ſcilicet, arte, &c. Item de Eubulia, ſyneſi, gnome, & Sextus, qui de virtute heroïca, continentia, incontinentia, & voluptate. Iiſdem ac totidem verbis & ordine eodem, niſi quòd interdum alia eſt capitum diſtinctio, leguntur inter libros Ethicorum ad Nicomachum. Itavt liber quartus Eudemiorum ſit quintus Ethicorum; Quintus Eudemiorum, ſit ſextus Ethicorum: & ſextus Eudemiorum, ſit ſeptimus Ethicorum. Vnde verſio quarti, quinti, & ſexti Eudemiorum eadem eſt planè cum verſione quinti, ſexti, & ſeptimi Ethicorum; & ab eodem interprete ſiue tranſlatore, Dionyſio ſcilicet Lambino. Septimus verò & poſtremus liber Eudemiorum, qui de amicitia eſt totus, verbis quidem ac ſententiarum ordine, ab octauo libro & nono Ethicorum, & à lib. ſecundo Magnor. Moralium differt; ſed eandem reuera doctrinam continet, ac repetit. Sed libri concluſio inſignis eſt, ſcilicet re nulla Deum indigere, & actionem, quæ Deum conſiderare maximè facit, ſiue quæ ad Dei contemplationem refertur, eſſe omnium præſtantiſſimam; contrariam verò, quæ ſcilicet Deũ colere ac contemplari prohibet, peſſimam. Eſſe autem metam hanc, finémque animi longè excellentiſſimum, ita nempe addictum eſſe virtuti & contemplationi; vt non ſentiamus partem animæ alteram, putà ſentientem, quatenus talis eſt; id eſt, vt nullas ſentientis appetitus, (quem vocat partem alteram animæ,) agitationes, cupiditates, motúſve importunos experiamur. Hic enim eſt virtutum humanarum apex vltimus.

Insignis Theologia Aristotelis & adoranda.

mus. hæc ſumma perfectio, hic τὴν καλοκαγαθίαν ἔσεσθαι, inquit, hic τὸ ἁπλῶς ἀγαθῶν τυχεῖν, eſſe ſcilicet tam bene animo affectum; mentem habere adeo compoſitam, & puram, atque à perturbationum fluctibus liberam; vt nullum ne minimum quidem bellùinæ partis, id eſt, ſenſitiuæ, motum perſentiſcamus. Quę ſententia planè diuina eſt, & digna quidem aureis literis inſcribi, ſed digniſſima quæ imis Chriſtianorum etiam hominum ſenſibus reponatur; quorum vota altiùs non feruntur, quàm vt victis ſenſuum illecebris & cupiditatibus, ſua mens & ratio vitam tranquillè & ſuauiter viuat: quæ in virtutis cultu, deique beatifica contemplatione, vt in faſtigio felicitatis conſiſtit. Hic mirare mecum lector candide, ſapientiam Ariſtotelis; quæ dubio procul in extremo illo generalis iudicij die, & ſæculorum conſummatione, impios, iniuſtóſque homines, impuros, libidinoſos, gulæ, & veneri deditos, ſuiſque omnino addictos cupiditatibus, manifeſtè condemnabit. Sic igitur finiunt Moralia Eudemia.

Libellus Ariſtotelis de Virtutibus & Vitiis.

CAtalogus hic eſt potiùs, ſeriéſque breuiſſima quàm liber, virtutum & vitiorum; quorum ſcilicet ſummas definitiones, & officia propria, ex iis quæ hactenus vberrimè dicta & repetita ſunt in libris maioribus, ſummatim & veluti per quandam ἀνακεφαλαίωσιν, colligit, retexitq; Ariſtoteles. Sub finem tamen obſeruat eleganter, virtutem inducere in animum, pulcherrimam quandam harmoniam, ex compoſitis motibus, & in modum probè redactis. Itavt ex illa virtutis diatheſi & temperamento, animus fiat optimæ reipublicæ ſimillimus. Interim virtutis proprium eſſe; vt ſit benefica, beneuola, amica, clemens; facilis, manſueta, candida; τῆς δὲ κακίας, τὰ ἐναντία. Vitij, contraria.

A virtute mirabilis in animũ harmonia, & pulchritudo inducitur.

Synopſis Politicorum Ariſtotelis.

VT Theologia ſiue Metaphyſica ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐπιστημῶν, princeps ſumma ſcientiarum ab Ariſtotele dicta eſt cap. 2. lib. 1. Metaph. in genere contemplandi ſcilicet, ſiue Theoreticè, (vt ego quidem interpretor,) & ratione cognitionis excellentiſſimæ, quæ de Deo eſt, rebúſque præſtantiſſimis, & conſtantiſſimis: ſic Politica ab eodem dicitur, κυριωτάτη, καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικὴ, maximè domina, & iure optimo omnium ſcientiarum artiúmque imperatrix, cap. 1. lib. 1. Ethicorum ad Nicomachum; in genere agendi ſcilicet ſiue practicè, & quoad imperium ac directionem externam, ſeu ciuilem. c. 1. vel iuxta Perion. 2. lib 1. Ethic. Τίνας γὰρ οἴεται χρεὼν τὸν ὁπτιμῶν εἶναι τῆς πόλεως, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι ποίου; ἆυτη διατάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων, ταύτην τὴν αὔσαν, οἷον στρατηγικὴν, οἰκονομικὴν, ῥητορικήν. Enimuero Politica præcipit decernitque de omnibus ſcientiis, quaſnam ſcilicet ſcientias tractari oporteat in ciuitatibus, & quo fine, & quibus modis. Sed & videmus facultates artéſve nobiliſſimas ipſi Politicæ eſſe ſubiectas, vt militarem ſiue imperatoriam, œconomicam, & oratoriam. Quare vt artium omnium propriè dictarum, itémque practicarum & moralium diſciplinarũ abſolutè princeps eſt, ac regina Politica; ſic & ſcientiis contemplantibus, vt Phyſica, imò & Theologia, dici poteſt aliquatenus, καθ' ὅ τι, & ſecundùm quid illuſtrior, & ſuperior, quatenus ſcilicet certas quaſdam earum tradendarum leges formulaſque ciuiles & externas tradit, vt quòd in tali loco, ab hoc, vel illo profeſſore, tali hora, tanto tempore doceantur. Hinc igitur honorificis titulis iiſque pluribus inſignita & decorata fuit Politica, quæ ab aliis ſapientiæ humanæ parens, ab aliis magiſtra legum; nunc ſcientia regum, principum, imperatorum, nunc ἐπιστήμη καὶ δύναμις βασιλικὴ, ſcientia, & facultas regia; nunc ars regnandi, nunc τῆς ἀνθρωπίνης χειραγωγίας συνεκτικὴ, coagulum & nexus ſocietatis humanæ, aliàs ἐπιστήμη πασῶν ἐπιστατικὴ, ſcientia directrix cæterarum, aliàs virtus omnium humanarum perfectiſſima, à Socrate, Xenophonte, Platone, Plutarcho & aliis fuerit appellata. Neque id quidem immeritò. Eſt enim Politica, Scientia hominum regendorum; vel ciuitatis ſeu reipublicæ iuſtè ſapientérque adminiſtrandæ, vt videlicet ij qui in eadem republica, ciuitate, aut regno viuunt, omnes bene felicitérque habeant; virtutem non domi tãtùm & erga ſuos, ſed palàm & publicè; erga principem conciuéſque ſuos bono animo exerceant, ſalubriter degant, bonis externis non egeant, ſummâque tandem pace potiantur. Quibus officiis, & finibus, nihil profectò melius ac præſtantius eſſe poteſt, cùm iis publica ſalus, & felicitas totius humani generis contineatur. Habet verò nomen Politica, ἀπὸ τῆς πολιτείας: quæ vox ciuitatis ordinem & adminiſtrationem ſignificat, τάξιν τῆς πόλεως, vt infrà cap. 6. & 7. l. 3. Politic. loquitur Ariſtoteles: πόλις enim ciuitas eſt, vnde πολιτεία καὶ πολίτευμα, ciuitatis gubernatio, & πολίτης, id eſt, ciuis. Vt ergo ciuitas eſt ciuium vnitas, ſiue hominum iure ſociatorum multitudo ritè congregata; ſic πολιτεία, vel reſpublica, eſt ipſa ciuitatis aut ciuium ordinatio ſiue directio. Quanquam ciuitas Ariſtoteli ſocietas eſt perfecta, mul-

Et cap. 12. li. 3. Polit.

Politica regina ſcientiarũ practicè, & quoad externam directionem.

τὸ πολιτ.

tisque vicis constans, omni genere bonorum abundans, & ad bene viuendum instituta, ex cap. 2. lib. 1. Polit. Et societatis quidem Politicæ origo prima à familiis est, siue domibus, ex quibus scilicet amplificatis viti, & tandem ciuitates vrbésque extiterunt. Ad societatem verò seu ad vitę communionem adducti fuere homines, natura, indigentia, & iniuriis. Natura quidem, quia homo natura est animal politicum, & societatis amans: Indigẽtia, quia non habet vnus à se omnia, sed aliorum opera, arte, & auxilio eget: Iniurijs, quia possunt homines alij ab aliis vexari, tam ab externis quàm à domesticis; & sæpè sæpius lites & controuersiæ oriuntur: quæ vt dirimantur, & iniuriæ etiam depellantur, opus sanè est lege, rege, iudice, magistratu prudente, iusto & potente, cuius iudicio & auctoritate homines gubernentur. Hinc igitur ciuitas, hinc Politica, quæ scientia est hominum prudenter & iustè regendorum, & cuius finis est εὐδαιμονία, publicáque omnium hominum beatitudo, atque adeo bonorum omnium maximum & absolutissimum. Hæc vice procœmij.

Ciuitas è domibus. Causa societatis Politica.

Summa librorum Politicorum Aristotelis.

REmpublicam, ciuilisque societatis leges & optima instituta amplissimè ac pulcherrimè descripturus Aristoteles, disciplinæ Politicæ initia sumit ab explicatione partium ciuitatis: quas libro primo diligenter enotat ac distinguit, vbi de domo, familia, vico, vicinia, viro, vxore, coniugio, hero, seruo, seruili imperio, arte quæstuaria, re vxoria, & paterno imperio, vberrimè differit. Tum pro sua docendi ratione ac methodo, antequam ipse statuat de optima republica, & gubernandi forma præstantiore, proponit libro secunda varias reipublicæ, siue gubernationis Politicæ formas, quas nobilissimi quique legislatores tenuerunt, aut Philosophi celebriores descripserunt. Libro autem tertio agit de Ciuitate, & ciue, de republica, siue politia, eiúsque formis, siue generibus, regno scilicet, (quod appellat nunc βασιλείαν, nunc μοναρχίαν,) Aristocratia, & Politia: quæ tertia ratio regiminis commune nomen retinet. vbi etiam oppositas regiminum formas, Tyrannidem, Oligarchiam, Democratiam perstringit, & sub finem libri maximè de Regno pertractat.

Libro quarto agit de Republica, id est, de Politia, tertia illa boni regiminis forma: item de Democratia, ei opposita; Oligarchia etiam, & Tyrannide. His subiungit Senatus, Magistratus, & Iudiciorum descriptionem.

Libro quinto, de causis mutationum, subuersionum, conseruationum reipublicæ, tractat sapienter & copiosè.

Libro sexto, de Democratia & Oligarchia iterum differit; eo quòd suo tempore celebres essent hæ duæ regiminis formę.

Libro septimo & octauo, de optimo gubernandi statu, perfectáque republica egregiè & luculenter, & ex proprio sensu ac iudicio philosophatur, docétque quibus in rebus optima & beatissima ciuium vita collocanda sit. Vbi de ratione vrbium condendarum, earum situ & magnitudine, agro ad vrbem extruendam commodissimo, incolis siue ciuibus, publicorum locorum ædificatione, recta ciuium institutione, matrimonio, eiúsve celebrandi tempore, liberis alendis, & educandis. Atque hęc quidem exequitur septimo libro.

Octauo autem de institutione puerorum, & artibus iis quibus debeant informari; Grammatica, Gymnastica, Musica. Sed perincommodè ac infeliciter accidit, vt hic sit finis Politicorum Aristotelis; & prima tãtùm reipublicæ Aristoteleæ, sanè quã omnium quæ à veteribus descriptæ sunt, optimæ ac pulcherrimæ; institutio, ætas, ac pueritia nobis hodie sola superfit, & pars quædam adolescentiæ. Reliqua enim profectò longè maiora, ampliora, & fortè omnium præclarissima: vel temporum iniuria, vel incuria hominum, non sine doctrinæ Politicæ damno interciderunt. Est igitur opus hoc Aristotelis πολιτικῶν, siue de Republica, μεῖζον ἢ ἐλάττων, mutilum quidem & imperfectum, sed tamen præclarum, elegans, eximium, illustre, plenum doctrina, & ingenio, sed & methodo accurata descriptum, atque etiam stylo faciliore, diffusiore, ac liquidiore exaratum, & regum principúmque omnium otio ac lectione dignissimum.

Liber Primus Politicorum.

ABsoluitur capitibus iuxta præsentem editionem, & Dionysij Lambini versionem, tredecim; iuxta Perionij, Casi & Giphanij ordinationem, octo; sed quæ in tres partes reduci possint. 1. Est de domo & vicis: quæ scilicet partes sunt ciuitatis, quam hoc loco descripturus est Aristoteles. 2. De re domestica, siue περὶ τῆς οἰκονομίας, cuius tres formæ siue societates explicantur, herilis; coniugalis, siue vxoria; & paterna, siue patria. 3. De arte quæstuaria, siue de ratione rei quærendæ, quam Græci χρηματιστικὴν nominant. Quanquam sic disposita est rerum tractatio, vt post explicatam herilem societatem, statim de Chrematistica dicatur, deinde verò ad rem coniugalem

coniugalem & paternam ſermo conuertatur.

Ad Cap. primum.

πᾶσα κοινωνία ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν. ORditur ab illuſtri, vt ſolet, proloquio. Omnem ſcilicet ſocietatem eſſe propter bonum aliquod inſtitutam; vt hinc doceat, ciuitatem ſiue ſocietatem ciuilem, quæ omnium eſt præcipua & nobiliſſima, eſſe propter bonum omnium ſummum & præſtantiſſimum inſtitutam. Tum arguit eos qui putant, Politicum, Baſilicum, Oeconomicum, & Deſpoticum idem eſſe & ſolo numero differre. Ait enim ſpecie & officiis differre. Tertiò methodum ponit cognoſcendæ ciuitatis, vt nimirum primò ſit diſpiciendum, quibus ex partibus ciuitas conſtet. Quo loco notat methodum Analyticam, & Syntheticam: ſed hanc hîc ſequi videtur.

Ad Cap. ſecundum.

RÈm Oeconomicam ſiue ſocietatem domeſticã expoſiturus, (eſt enim primus hic liber potiùs œconomicus quã politicus,) ſtatuit primò neceſſum eſſe eos cõiungi, ἃ συνδυάζεσθαι, quorum alter ſine altero eſſe, ſeu viuere commodè non poteſt. Vt ſunt mas & fœmina, qui ἐπὶ γενέσεως ἕνεκεν, propagtionis gratia copulantur, naturę inſtinctu, non ἐκ προαιρέσεως, ex conſilio, vt in cæteris animantibus. Ex quo colligit mãris & fœminæ coniunctionem eſſe naturalem. Deinde docet ea etiam naturę lege coniungi, quorum vnum naturâ imperat, alterum obtemperat: illud autem imperare natura quod prudentia conſilióque præcellit; & mente plurimùm valet: obtemperare autem ſeu imperio ſubijci id quod corpus robuſtum à natura habet, vt poſſit ea præſtare quæ ſibi imperantur. Vnde ſignificat, herilem ſocietatem, quæ eſt inter herum imperantem, & ſeruum obtemperantem, ſi modò ille animo valeat, hic corpore, eſſe etiam naturalem. Vbi monet, fœminam diſtingui à ſeruo, per naturam: nempe quia fœminæ naturalis vſus eſt generatio; ſeruj autem, miniſterium commune domus. Οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν Δελφικὴν μάχαιραν πολλαχῶς. Nihil quippe natura fecit tenuiter & parcè, vt fabri gladium Delphicum, quo ſacrificuli olim vtebantur in victimis mactandis, & carnifices in nocentibus percutiendis; ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν, ſed vnum, (inſtrumentum ſupple,) ad vnum, (vſum ſupple,) putà mulierem ad generationem, ſeruum ad miniſterium commune. Concludit ergo, è duabus hiſce ſocietatibus, vxoria & ſeruili, familiam ſeu domum primò conſtare: Definitque domum, ſocietatem in omnes vitæ dies conſtitutam, ſecundùm naturam. Cuius habitatores vocatos eſſe ait à Charonda legiſlatore ὁμοσίπυους, *conuictores*, & eadem arca panaria vtentes: vel ὁμοκάπους, eodem foco etiam vtentes, ab Epimenide Cretenſi. Tum definit κώμην, vicum, primam ſocietatem è pluribus domibus conflatam, alicuius quidem boni & vſus gratia: ſed non quotidiani: quia qui in eodem vico manent, non quotidie ſibi adſunt, vt qui in eadem familia viuunt. Eſſe verò κώμην, vicum, ἀποικίαν οἰκίας, coloniam aliquam domus ſecundùm naturam, quæ contineat conſanguineos & collactaneos, ὁμογάλακτας, qui ſcilicet in eadem domo fuerunt priùs enutriti, deinde verò in alias domos, vnde vicus exiſtit, diſperſi, vni tamen antiquiori, id eſt patrifamilias, obedientes. Hinc colligit imperiorum primum in ciuitatibus fuiſſe regnum. Cùm enim ciuiles ſocietates ortæ ſint è domeſticis, hæ autem, regio veluti imperio regantur, (pater enim familias eſt veluti rex familiæ ſuæ,) profectò ciuiles etiam ſocietates regno fuerunt, principio, adminiſtratæ. Accedit quòd Dij ipſi vni ſummo regi, id eſt Ioui, pareant, sẽpérque olim paruerint. Ergo & homines principio regibus paruerunt; qui ſcilicet, vt ſpecie & figura, ſic & vitæ ac imperij modo, Diis ſe ſimiles arbitrantur. Poſteà definit πόλιν, ciuitatem, (& hinc incipiunt quidam caput tertium,) Societatem perfectam ex pluribus vicis conflatam, in qua id omne quod ſatis eſt, perfectiſſimè inſit, & quæ orta quidem ſit viuendi cauſa: conſtituta autem permaneat bene viuendi cauſa. Addit, ciuitatem eſſe ſecundùm naturam, vt priores ſocietates è quibus conſtat. Hominem etiam natura eſſe πολιτικὸν ζῶον, animal ciuile. Cui ideo ſermo tributus ſit, ſcilicet ad iuſtitiæ cultum, & ad ius dicẽdum, vt animantibus vox ad moleſti & iucundi ſignificationem. Sermo enim ad vtilia & noxia confert, quæ ad iuſtitiam ſpectant. Quare ὁ ἄπολις, qui à ciuitate ſegregatus eſt, vel fera eſt, vel Deus, non homo: Qui ſcilicet vel ob morum feritatem non poſſit inter homines agere; vel ob αὐτάρκειαν, ſiue bonorum ſufficientem copiam, non egeat hominum ſocietate & auxilio. Concludit; ciuitatis fundatorem maximorum bonorum auctorem fuiſſe, iuſtitiæ ſcilicet: vnde δίκη, iudicium, quod eſt πολιτικῆς κοινωνίας τάξις, *ciuilis ſocietatis ordo*, quo nihil melius, nihil excellentius. Hoc loco arma hominis vocat prudentiam & virtutem; atque nihil eſſe iuſto perfectóque homine melius; eodem iniuſto nihil deterius, præſertim armato.

Ad Cap. tertium.

DIcturus περὶ οἰκονομίας, ab eius ſimpliciſſimis partibus orditur, quæ ſunt δεσπότης & δοῦλος, dominus & ſeruus; & πόσις & ἄλοχος, & vir & vxor; & παὶς & πάτηρ, & pater & liberi. Vnde exiſtunt rationes ſeu formæ tres domus ſiue familiæ,

Cõiunctio maris & fœminæ eſt naturalis.

Prudentior, natura imperat.

Gladius. Delphicus quid.

τί οἶκος.

τί κώμη.

τί πόλις.

Homo natura animal ciuile.

ἀνθρώπου ὕπλα, φρόνησις, & ἀρετή.

Societas familiaris triplex.

διωτικὴ, γαμικὴ, τοκιστικὴ. Quibus annumeratur χρηματιστικὴ, id est, ratio rei nummariæ comparandæ, vel ars quæstuaria. Dicendum ergo ante omnia de domino & seruo.

Ad Cap. quartum.

Res familiaris est pars domus.

STatuit primo τὴν κτῆσιν, possessionem, siue rem familiarem, esse partem domus, cùm sine re viuere nemo queat; atque adeo κτητικὴν, esse partem τῆς οἰκονομίας. Deinde vt cæterarum artium, sic œconomicæ esse sua instrumenta. Et horum quidem alia esse ἄψυχα, inanimata, vt gubernaculum nauis: alia ἔμψυχα, animata, vt est proræ præfectus: Seruum autem esse rem possessam, κτῆμα, & instrumentum animatum, ἢ ὑπηρέτην πρὸς τὴν πρᾶξιν, & ministrum eorum quæ ad actionē & vitæ humanæ vsum pertinent, non quæ ad effectionē τῶν ποιητῶν. Quare seruum τὸν δοῦλον, esse ἔργων πρακτικὸν. non ποιητικὸν, vt est gladius, dolabra: omninóque domini, sed itaut sit χωριστὸν, separatum, non coniunctum, vt manus. Vnde definitur seruus instrumentum animatum, agens, & separatum, non sui, sed alieni iuris. Placet serui Apelleam descriptionem & picturam obiter attexere. Pinxit hominem aures asininas habētem, vt significaret seruum in audiendo domini consilio tardum esse debere, non celerem, nec curiosum; item nares porcinas, vt diligentiam in sentiendo & olfaciendo domini commodo exprimeret; manus etiam omni genere instrumentorum refertas, vt ministrandi animum ad omnia officia præparatū; ventrem macilentum, vt vitę frugalitatem; pedes ceruinos, vt celeritatem & agilitatem corporis ad promptè exequendum; labia seris duabus clausa & obsignata, vt fidem & taciturnitatem repræsentaret.

τὸ δοῦλος.

Ad Cap. quintum.

Est quædā naturalis seruitus.

STatuit esse seruitutem naturalem; siue, quod idem est, quosdam homines esse natura seruos; vt & quosdam natura liberos & dominos. probationis formula est. Quæ ex multis partibus constant, coniunctis vel diuisis, in iis est vnum quid, quod per naturam imperat, & alterum quod paret. Atqui hominum societas constat multis partibus diuisis, id est, diuersis personis: ergo in hominum societate erit vnum quid, quod imperet; alterum quod pareat. Sed ante probationem maioris quatuor Theoremata præmittit. 1. Imperare & parēre esse necessarium & vtile. 2. Quædam ad imperandū, quædam ad parendum nata esse, & à primo sui ortu sic comparata. 3. Imperiorum plura & diuersa esse genera. 4. Imperium aliud esse alio præstantius. Sic imperium in homines nobilius esse imperio in bestias. His positis probat allati syllogismi propositionem, tam in rebus inanimis, quàm animatis. In inanimis enim docet imperium esse harmonicum, quo scilicet partes inter se eleganter consentiunt, itaut ipsa forma, harmonia & ratio dispositionis sit velut imperans, materia autem siue res ipsæ dispositæ, sint vt obtemperans. In animatis verò tribus modis principatum reperiri: primò, ratione partium, animę scilicet & corporis: illam enim naturaliter imperare, hoc obtemperare. Et tale quidem imperium esse despoticum seu herile, id est, quale domini in seruum; imperium autem mentis in appetitum, esse politicum & basilicum. Secundò ratione ipsorum animalium inter se comparatorum: iis enim imperare hominem, vt eorum principem vel dominum. Tertiò ratione sexus. Marem enim natura imperare, fœminam parēre. Si igitur hominum alij ab aliis distent, vt anima à corpore, vt bestia ab homine, certè æquum erit, vt inter hæc, sic inter illos, esse naturalem quandam imperandi & parendi legē, adeo vt alij natura imperent, alij natura seruiant. Hos igitur sic inter se esse distinctos, vt qui animo & ratione prudentiáque plurimum natura valent, lege naturæ sint domini; qui verò corpore præpollent, atque eius vsu & officio ita excellunt, vt nihil ab iis aliud expectari possit melius ac præstabilius, hi natura sint serui, qui scilicet nati sunt, vt non sui sint sed alterius, & non sua propriáque ratione & consilio viuant, sed alterius. Concludit, naturam velle, corpora, τῶν ἐλευθέρων ἢ τῶν δούλων, liberorum & seruorum, diuersa facere, hæc quidem ad vsus vitæ necessarios & commune ministerium, idonea; illa autem erecta, & ad ciuilem vitam non ad officia corporis, comparata. Accidere tamen sæpe contrarium, vt scilicet corpora, alij animos habeant τῶν ἐλευθέρων.

Insignia Theoremata.

Anima imperat corpori despoticè: mens appetitui politicè.

Qui mēte valent, domini sunt natura: qui corpore, serui.

Ad Cap. sextum.

Datur seruitus legalis.

STatuit esse seruitutem aliquam legitimam & ex hominum instituto diuersam ab eâ quæ naturalis dicitur. Qua seruitutis distinctione posita, excusat eos qui negabant esse seruos à natura vllos. Significat enim eos de seruis bello captis, & legitimis, ἢ κατὰ νόμον, locutos fuisse. Quo sensu fatetur ipse nullos esse natura seruos: Tales enim serui sunt κατὰ συνθήκην, ex hominum communi pacto & institutione, id est, vt loquuntur Iurisconsulti, ex iure gentium. Quod est eiusmodi, vt bello capta, sint eorum qui vicerunt, atque adeo victi seruiant victoribus. Hanc tamen seruitutem ait nonnullos grauem & iniquam existimasse, quòd iniustum videatur, ob solam potentiam alterum dominari, & ob solam imbecillitatem seruire alterum: deberi enim imperia virtuti, non potentiæ: Alios verò iustam putasse, quòd virtus πολλὰ συνεργὰ χορηγίας, instructa commeatu, & adiumentis ac viribus freta, maximè vim facere possit. Item quòd æquum

sit

sit virtutem imperare: at virtus siue præstantia quædam, & pugnandi fœlix dexteritas est in victore, quæ non est in victo. Sed sapienter controuersiam dirimit Aristoteles, cùm ait bellicam seruitutem ex parte iustam esse & secundùm quid, quatenus scilicet lege communi, & iure gentium, quod hoc loco τὸ ἔμφυτον nomine significatur, est constituta, absolutè autem, ἁπλῶς, vniuersè & simpliciter non esse iustam. Primò, quia fieri potest, vt bellum sit iniustum; ergo quicquid ex tali bello continget, erit iniustum; At fieri potest vt ex tali bello sequatur seruitus, itavt ij qui victi fuerint, aliis iniustè pugnantibus seruire cogantur: Talis igitur seruitus erit iniusta. Secundò sequeretur, omnes bello captos & victos iure esse & dici debere seruos; at hoc absurdum. Sic enim præstantissimos quosque, ἀπὸ τοῦ εὐγενεστάτου, virtute, prudentia, fortitudine ac generis nobilitate illustres, licere seruos appellare, si videlicet bello capti essent; quod sanè videtur iniquum, cùm hi sint natura & suo merito liberi ac domini. Hinc apparet, inquit, esse alios vbique ac semper seruos, qui scilicet tales sunt natura; alios minimè. Item alios esse simpliciter ac vbique nobiles, alios ἐκ ἀνάγκης, sed tantùm domi suæ, & ex parte, atque opinione. Quibus verbis docere intendit libertatem, & seruitutem, nobilitatem, & ignobilitatem, non ex fortuna aut bello, sed ex perfectione naturali, prudentia, virtute, aut contrariis esse æstimandam. Quæ doctrina pulcherrima est, & in Ethico Philosopho admiranda, principatum & nobilitatem ad prudentiam & virtutem referente. Licèt id ipsum Satyricus poëta cecinerit;

Seruitus bellica seu legalis, aliquatenus iusta, simpliciter non iusta.

Libertas, & nobilitas à virtute.

Iuuenalis.

Tota licèt veteres exornent vndique cerâ
Atria: Nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Concludit inter dominum & seruum natura amicitiam reperiri, communémque vtilitatem; nihil autem tale inter dominos & seruos ex bello, ἢ κατὰ νόμον, quia nempe illis, non his, natura sic consuluit, vt vtrique suauiter vtilitérque coniunxerit; dum scilicet imperium domini ipsi domino commodum, & seruitutem ipsi seruo vtilem instituit, adeo vt iustissimum sit & vtrique maximè conseruaneum, vt hic seruiat, ille imperet.

Seruitus naturalis ipsi seruo vtilis.

Ad Cap. septimum.

STatuit, τὴν δεσποτείαν, ἢ πολιτικὴν, imperiũ herile & ciuile differre: quòd ciuile sit eorum qui natura sunt liberi; herile autem, seruorum. Item domesticum sit monarchicum, siue vnius præstantioris; ciuile, plurium qui liberi sint & æquales. Hîc enim per ciuile imperium intelligendum est illud reipublicæ genus, quod politia dicitur, vbi multi sunt imperantes, putà multiplices magistratus; & ciues omnes sunt liberi; inter quos imperandi & parendi est vicissitudo, vt inter pares. Tum docet dominum siue herum non ex scientia dominandi, aut possessione seruorum, sed ex eorum vsu esse dominum: neque verò scientiam herilem, aut seruilem, magnum aut egregium quid continere: atque hinc fieri vt qui domini hac rei familiaris cura sese possunt liberare; vt cùm ditiores sunt, constituant ἐπίτροπον, siue procuratorem, Gallicè, *vn intendant*: ipsi verò ad res grauiores animum adiungant: putà ad rempublicam, vel ad Philosophiam, ἢ πολιτικὴν, ἢ φιλοσοφίαν. Hinc colligitur studiorum philosophicorum nobilitas.

Scientia herilis.

Ad Cap. octauum.

OEconomica est vel personarum, vt patris familias, vxoris, liberorum, seruorum: vel rerum, vt sunt possessiones & diuitiæ. Egit suprà Aristoteles de hero & seruis; itaque de vxore & liberis dicere deinceps oportebat; sed quia τὴν κτητικὴν ἢ χρηματιστικὴν, artem quæstuariam, & possessiones siue res, iam suprà cap. 3. attigerat: ideo relicta in finem libri personarum consideratione, res nunc explicat, & artem possidendi, quæ χρηματιστικὴ dicitur, siue rei nummariæ quærendæ ratio, doctè grauitérque pertractat, sumpta hinc occasione, quòd seruus sit pars possessionis, vel res aliqua possessa.

Statuit igitur primò Chrematisticam differre ab œconomica, quia vtriusque sint diuersæ rationes & officia; cùm illius sit τὸ κτᾶσθαι, quærere & suppeditare, huius τὸ χρῆσθαι, vti. Secundò quærit, an Chrematistica siue ars quæstuaria sit pars œconomicæ, vel eius famula, & administra. Respondet; facta distinctione Chrematistices in Naturalem, & Artificialem. Ideo autem diuidit hoc modo Chrematisticam, quòd res familiaris, vel à natura, vel ab arte suppeditetur sine commerciis. Naturalem ergo quæstuariam subdiuidit secundùm vitæ genera & modos. Hi verò alimentorũ & victus differentia diiudicantur. Hinc enim animalia pro ratione diuersa pabuli & victus; diuersum etiam vitæ genus ac modum sequuntur; vnde alia, ἀγελαῖα, gregalia; vel congregata; alia ἀνεπίδρομα, solitaga, quæ sparsim & vagè viuunt: hæc siquidem sunt ζωοφάγα, & alia animalia deuorant; illa, καρποφάγα, & fructus comedunt; alia sunt μικτὰ, quæ omni genere pabuli vescuntur. Tum docet eandem esse in hominibus rationem, quorum scilicet diuersa sint viuendi genera, quæ tamen ad tria potissimùm reducantur. Primum est τὸ νομάδων pastorum, quos ait esse hominum αἰχμητικὸν, pigerrimos, quibus scilicet victus contingat, ἀπὸ τῶν ἡμέρων ζώων, à

Chrematistica quæritur, œconomica vtitur.

Quæstuaria naturalis.

Vita pastoritia.

manſuetis & cicuribus animalibus ſine labore, ἀπὸ γεωργίας ζώων ἡμέρων, quaſi viuam agriculturam, pecora agendo, exercentibus. Secundum eſt venatorum, qui ἀπὸ θήρας ζώων, ex venatione viuunt, id eſt, captura θηρίων ἀγρίων. Vt enim primum vitæ genus eſt cicurum, ſic ſecundum ferarum. Diſtinguit verò varias venationis ſeu capturæ ſpecies, λῃστικὸν, latrocinium; ἁλιευτικὸν piſcatum; aucupium, & feratum quadrupedum perſecutionem. Tertium eſt agricolarum, ſiue eorum qui victum petunt ex terrę frugibus & fructibus arborum, & qui ſic viuunt, ſunt quamplurimi. Et hæc viuendi genera à natura eſſe concludit. Vbi obiter annotat, ſtirpes eſſe in gratiam animalium, animalia autem cætera propter hominem. Addit, πολεμικὸν, id eſt, artem bellicam, eſſe χρηματιστικὴν quandam ſiue artis quæſtuariæ ſpeciem; cùm ſit quædam venationis ſpecies, videlicet hominum eorum qui cùm ad parendum nati ſint, parêre tamen nolunt. Tanquam tale bellum natura ſit inſtum. Vnde quæſtionem antea propoſitam ſoluit. Chrematiſticen ſcilicet ſiue Creticam naturalem, eſſe partem Oeconomicæ; illámque eſſe neceſſariam Oeconomis, & Politicis. Atque interim veras diuitias eas eſſe, quæ ad naturalem illam Quęſtuariam pertinent, vt ſunt fruges, fructus, pecora, & ſimilia: nempe quia ſatis ſunt ad viuendum, & præterea finitæ ſunt. Veræ enim diuitiæ in infinitum abire non debent: alioqui nemo reuera diues vnquam diceretur, hominéſque omnes ſemper eſſent egeni ac pauperes. Falsò enim dixit Solon, πλούτου δ' ὅρον οὐδὲν τέθραμμαι, non eſſe diuitiarum finem, niſi de diuitiis iis loquatur, quæ non quidem naturales, ſed potiùs humanæ ſunt & artificiales: quæ ſcilicet ex commerciis ac rerum permutationibus comparantur. De his enim verum eſt illud, quod dici ſolet.

Finis opum nullus poſitus mortalibus ægris.

Sed tales diuitiæ, vt ſunt pecuniæ, non ſunt veræ diuitiæ, vt dicet cap. ſequenti.

Venatoria.

Agricultura

Omnia propter hominem.

Iuſtum eſt homines natura ferros bello venari.

Vera diuitia ſunt à natura.

Ad Cap. nonum.

De artificiali Quæſtuaria.

AGit de alio genere Cretices ſiue quæſtuarię, quod ait maximè propriè dici Chrematiſticem, quæ nimirum ſit artificialis ratio rei quærendæ, diuerſa à naturali ſuperiùs expoſita. Docet igitur primò, rei cuiuſque poſſeſſæ, ἑκάστου κτήματος, eſſe vſus duos per ſe. Vnum quidem proprium rei qua talis eſt, vt eſt ὑποδετὸν, calceatio, reſpectu τοῦ ὑποδήματος, calcei. Nam proprius vſus calcei eſt calceatio. Alterum non proprium licèt per ſe. Vt eſt μεταβλητὸν, permutatio rei, putà calcei. Non enim calceo vti dumtaxat poſſumus ad calceationem, ſed etiam ἕνεκεν ἀλλαγῆς, permutationis ergo, putà vendendo, ſiue calceum permutando, vt vſtum inde vel pecuniam comparemus. Permutatio igitur eſt vſus rei per ſe, non tamen proprius. Docet ſecũdò indigentiam & copiam eſſe cauſas permutationis. Ideo enim fieri rerum permutationem, quòd alij certis rebus abundent, alij egeant. Sic quia natio vna eget vino, & abundat tritico, altera contra; illa ſuum triticum commutat cum huius vino. vnde ſit vtrique ſatis. Et hoc quidem modo, ἐκ τῆς φύσεως, ex eo quod eſt ſecundùm naturam, primùm ortam eſſe ait permutationem: Quia ſic ad vſus vitæ neceſſarios refertur, & ad id quod ſatis eſt. At τὴν μεταβλητικὴν, mercaturam non eſſe Quæſtuariæ naturalis; quia Quæſtuaria naturalis eſt propter neceſſaria & ea quæ ſunt ſatis: At mercatura quęrit maiora & plura quã quæ ſint ſatis. Docet tertiò, mercaturę nullum eſſe vſum, ἐν μιᾷ κοινωνίᾳ, id eſt, in prima ſocietate, quæ eſt domus ſiue familia, quia in domo omnia ſunt communia. Non eſt autem mercaturæ locus, vbi eſt rerum communis vſus. Eſſe verò mercaturæ vſum in amplificata ſocietate, id eſt, in vicis, & aliis ſocietatibus diſtinctis & ſeparatis: vbi ſcilicet rerum vſus & dominia diſtincta ſint. Hoc loco notandum venit vocabulum, τὸ μεταβλητικὸν μεταβλητικὸν, quod nos mercaturam vertimus, ſumi ab Ariſtotele generatim, pro quauis mercandi ratione, ſiue domi fiat, ſiue alibi, ſiue exportando, ſiue importando: ideóque malè nonnullos vertere cauponariam, quæ eſt mercatura domi facta. Sunt enim, vt obiter dicam ex Platone, tria mercaturæ genera, αὐτοπωλικὸν, quod eſt eorum qui ſuas ipſi res & fructus vendunt, vt ruſtici & opifices, ἐμπορικὸν, eorum qui merces exportant, vel important, quaſi peregrinantes; καπηλικὸν, eorum qui domi ſuæ merces ſuas venditant. Docet quarto Numorum vſum rectè & ſapienter fuiſſe introductum, ad mercaturæ ſcilicet facilitatem. Res enim pro rebus non ſemper dari & commutari facilè poſſunt: Præſertim cùm loca ſiue regiones à ſe inuicem longiſſimè diſtant. Quare opus fuit communi quodam facilique inſtrumento, vt eſt numus, ad commoditatem permutationis; ſiue numus grauis eſſet, id eſt ferreus, vel argenteus, & definitæ magnitudinis ac ponderis, qualis fuit initio, ſiue ſignatus; id eſt certo charactere qui valoris eſſet index, notatus & diſtinctus, vt poſtea. Docet quintò ex Numi inſtitutione & vſu ſecutam artem pecuniæ accumulandæ, initio quidem ſimpliciorem ac minùs aſtutam, ſed progreſſu temporis callidiorem, & lucri cupidiorem. Statuit tamen, veras diuitias, non in re numaria, ſiue pecuniæ copia conſiſtere, cùm numus non natura ſed τῷ νόμῳ, id eſt, lege, vnde nomen habet, tantum valeat, & vtentum arbitrio mutetur, fiátque etiam

Copia & egeſtas cauſæ permutationis.

In Sophiſta.

De Numo, lib. 5. Ethic. 5.

Ab inuentione numi auaritia.

Vera opes à natura sunt non à nummo.

interdum inutilis, imò & fame perire possit is, qui pecunia abundat; sed à sola natura suppeditari, agros scilicet, armenta, pecudes, syluas, vineas, &c. Hoc loco ait Aristoteles artem omnem infinitè suum finem expetere, sed tamen finitis certisque mediis vti ad finem. Et artis quidem numariæ non esse finem in cogenda pecunia, œconomicæ verò esse certum finem: quia scilicet hæc naturalis est, illa artificialis. Cur verò in multis sit diuitiarum cupiditas inexplebilis, causam esse docet vitæ cupiditatem infinitam, & voluptatum. Natura enim quàm diutissimè seipsam tueri studet, & *Maxima pars hominum decepta cupidine falso*, voluptates sine modo appetit. Viuere autem, lætari, lasciuire, ludere, aut quoquo modo deliciari sine pecunia vel diuitiis, non licet. Hinc, *Virtus post nummos.* Hinc, *Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.* Hinc, *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.* Hinc, *Omnibus itur ad aurum.* Hinc, *Aurea nunc verè sunt sæcula.* Et,

In mundo summus rex est hoc tempore nummus.

Interim obseruandę Numi siue τῶ νομίσματος conditiones. Debet enim numisma esse quantitate paruum: Principis charactere signatum: certo pondere & valore distinctum: durum solidúmque, vt è metallo non facilè solubili; rarum ac pretiosum: in minimas monetas pauperum causa diuisum: Denique ad commutationes non ad turpe fœnus, siue nefandam vsuram, destinatum.

Ad Cap. decimum.

STatuit, Chrematisticen subseruire Oeconomicæ, nec tam partem esse quàm administram. Alioqui eodem iure ἰατρικὴ, medicinam dici debere partem œconomicæ; cùm par fere videatur vtriusque in familia necessitas, nempe victus & sanitatis. Quod etiam diceretur de artibus necessariis, sutoria, sartoria & similibus. At nemo artes has licet necessarias, meritò dixerit esse œconomicæ siue Artis regendæ domus veras partes. Sed tamen vt Oeconomi & Politici munus est, suorum sanitati aliquo modo consulere, aliquo autem modo non, sed medici, cuius nempe proprium munus est ex arte mederi; (sicut Oeconomi vel Politici curare, vt medicus accersatur,) Sic sanè & Oeconomi est aliquatenus curare vt res familiaris & pecunia suppetat; aliqua autem ratione minimè, sed artis ministræ, ἡ ὑπηρετικὴ, id est, Chrematisticæ: præsertim naturalis. φύσιν γὰρ ἔχει, προλὼ τοῦ ζῆν τοῖς ἐκγόνοις παρέχειν. Naturæ enim officium est alimentum exhibere rei generatæ. Et hæc Chrematistica ex frugibus, & animantibus, sanè quàm laudabilis est, honesta, & ad œconomiam necessaria; sed illa καπηλικὴ, siue mercatura in permutando posita iure vituperatur: Eóque magis, quo longiùs à finibus naturæ discedit, & hominum eorum arte, versutia, & calliditate nititur, qui toti in numis congerendis ac turpi quæstu occupantur. Hinc meritò odiosa est Ars fœnerandi siue vsura: (quæ ab Aristotele hoc loco vocatur ὀβολοστατικὴ, quasi obolum siue nummum appendens:) quia nempe à natura maximè recedit: quippe quæ è numo numum pariat. Inde enim Græci fœnus eleganter vocant τόκος, quasi partum numi, vt & Latini fœnus tanquam fœtum seu fœturam pecuniæ pecuniam parientis, inquit apud Gellium Varro. At è numo numum generari, præter naturam est, cùm numus sit quid sterile, & sola lege valeat. Sed & legitimus numi vsus fœnore violatur. Est enim ad rerum permutationem & commercij causa institutus & tanquam rerum instrumentum; fœnore verò redditur ipsa res permutabilis. Locatur enim numus fœnore, vt equus, vt vestis: Cùm fœnus fere nihil sit aliud quàm locatio numorum.

Odiosa ars fœnerandi, siue vsura, & præter naturam.

Ad Cap. vndecimum.

HActenus de cognitione Chrematistices, siue artis rei quærendæ; nunc de vsu, quem morales disciplinæ potiùs quærunt, quàm scientiam. Vsum ergo vt doceat Aristoteles, Quæstuariam in tria genera distribuit, subtiliùs quàm antea. Nempe in Chrematisticem naturalem, cuius vsum ait in re pecuaria consistere, & agricultura. Atque in illa quidem videndum, an sit vtilius boues pascere, an equos, an oues, & vbinam equi optimi, oues meliores nascantur: In hac verò, scilicet Agricultura, quæ vel nuda est, ψιλὴ, id est, frumentaria seu agraria; vel πεφυτευμένη, consita, siue plantata arboribus, vineis, &c. videndum etiam vnde plus vtilitatis esse possit. Habendam præterea esse rationem, τῆς μελιττουργίας, ἡ τῶν ἄλλων ζώων ἢ πλωτῶν, ἢ πτηνῶν, mellificij, & animalium cæterorum aquatilium, volatilium, vnde quæstum facere liceat: In Chrematisticen; μεταβλητικὴν, permutatricem, cuius pars prima & maxima est ἐμπορία, mercatura. Huius verò tres partes, ναυκληρία, quæ fit ope nauium; φορτηγία, quæ fit plaustris, vel iumentis onera portantibus; παράστασις, quæ domi, vel ibi vbi merces natę sunt. Pars autem secũda metabletices est τοκιστὴς, fœneratio. Tertia; μισθαρνία, operarum locatio. Est enim opera quasi merx aliqua: quæ operaria pars est adhuc duplex: vel enim in opificiis artium consistit; vel in solo corporis vsu artis expertè, vt sunt baiulorum operæ, lignatorum, scopariorum, messorum.

Diuisio Chrematistices in Naturalem, quæ vel consistit in re pecuariâ: Vel in agricultura nuda, & plantata.

Commutatricem.

Diuisio mercaturæ.

Denique in Chrematisticen mixtam, quod genus medium est inter Metableticē, & Physicam; quod etiam dici potest metallicum; quia in metallis occupatur, vt & in ὑλοτομίᾳ, syluæ, seu materię ligneæ excisio-

Mixtam siue metallicam.

ne. Hoc autem tertium Chremaſticæ genus medium eſſe ait inter primum & ſecundum, quòd aliquid naturæ habeat, nempe metalla, ligna; & aliquid artis: quia niſi metalla & ligna in ſupellectilem, gladios, pocula, conformentur; aut facta permutatione in vſum vocentur ad cibum, ac nos alendos, tuendóſque, omnino ſunt inutilia.

Diuiſio operarum humanarum.

His explicatis diſtinguit τὰ ἔργα τῶν, operas hominum, in artificioſiſſimas, vbi minimum eſt fortunæ, ſed; intellige, mentis plurimum: ſordidiſſimas, vbi corpora fœdantur, βαναύσους: maximè ſeruiles, vbi eſt plurimus corporis vſus, mentis fere nullus: denique maximè ignobiles, vbi nullus virtutis, aut minimus vſus. Sola quippe virtus nobilitat. *Nobilitas quippe*, inquit M. Tullius, *nihil aliud eſt quàm cognita virtus.*

Epiſt. ad Hirtium.

In fine capitis callidum & in arte conficiendæ pecuniæ imitandum Thaletis Philoſophi conſilium narrat. Cùm enim Thales Mileſius ex Aſtrologia vbertatem oliuarum futuram præuidiſſet, hyeme præcedente nondum exactâ, officinas omnes olearias Mileti & Chij paruo conduxit; quas tempore collectionis oliuarum cùm pro ſuo arbitratu multis ſimul & ſubitò quærentibus elocaſſet, magnam inde pecuniæ ſummam coëgit: quo inſigni facto nonnullis ipſi paupertatem Philoſophicam exprobrantibus demõſtrauit, ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις ἂν βούλωνται, *facile eſſe Philoſophis, diteſcere cùm voluerint.* Ex quo colligit, μονοπωλίαν, ſiue ſingularem certas merces vendendi facultatem, eſſe vnum è præceptis Chrematiſticis, quo propterea ciuitates quædam vtantur ad parandam pecuniam. Quanquam aiunt ſola publica μονοπώλια, (dicitur enim etiam τὸ μονοπώλιον, teſte Polluce lib. 7. cap. 2. ex Hyperide,) iuſta eſſe, priuata autem iniuſta & vetita. Qua de re extat tit. C. de Monopoliis.

Prudens Thaletis conſilium.

Ad Cap. duodecimum.

A Societate herili ſiue deſpotico imperio, tranſit ad paternum, & coniugale, ſiue gamicum. Docétque primò virum in vxorem & filios imperium habere, vt in perſonas liberas, ſed imperare quidẽ vxori, ciuiliter, πολιτικῶς; liberis autem, regiè, βασιλικῶς. Debere verò vxori virum imperare probat, quia mari vt præſtantiori debetur naturæ lege imperium: quòd ſi contrarium accidat, præter naturam παρὰ φύσιν, eſſe. Accidit tamen fœminam imperare, cùm eſt marito prudentior, & fortior. Sed fortes prudentéſque fœminæ pauciſſimæ ſunt; quales narrantur Iuditha, Zenobia, Semiramis, Aretaphila, Lucretia, Amazones. Pari iure liberis debere patrem imperare demonſtrat; quia ſeniori & perfectiori debetur imperium. Tum explicat quomodo imperium mariti in vxorem ſit ciuili ſimile. Licèt enim in eo differant, quòd ciuile imperandi & parendi viciſſitudinem importet; itavt qui nunc paret, poſſit imperare; & contra: hoc autem imperio viri in vxorem minùs conueniat, cùm natura vir ſemper imperet: in eo tamen conſentiunt, quòd vt in ciuili, magiſtratus differt à priuato, τοῖς σχήμασι, ἐν λόγοις, ἐν τιμαῖς, veſtitu ſiue ornatu aut cultu, vt Romę toga prætexta; & ſermonibus, cùm ſermo magiſtratus, grauior & ſeuerior ſit; priuati blandior & ſummiſſior; & honoris inſignibus, vt faſcibus, lictoribus, & aliis eiuſmodi; ſic in gamico alius ſit mariti ornatus, alia oratio, alia obſeruantia, & honos; alius verò fœminæ; licèt alioqui ſint veluti pares, & concines. Hìc tangit Ariſtoteles ſed breuiſſimè, hiſtoriam peluis, ſiue vaſis ad lauandos pedes comparati, quod cùm Amaſis Ægyptiorum rex in editiore loco collocari iuſſiſſet adoratũ, eſt ſtatim à ciuibus, licèt antea ſordidis vſibus inſeruiiſſet. Qua de re legendus Herodotus lib. 2. in Euterpe. Eſſe verò imperium in filios regium, probat, quia imperare ex amicitia & antiquitate, ἐκ φιλίας, καὶ ἐκ πρεσβείων, eſt regij imperij ſpecies aliqua. Hinc enim Homerus Iouem vocauit patrem hominum & Deorum, πατέρ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε, quia ſit antiquior, & ex amicitia imperet. Atqui pater imperat filiis, & ex amicitia, & ex antiquitate ſeu ætate maturiori. Sed & regem oportet naturæ perfectione præcellere, eſſe verò genere, id eſt, ſpecifica natura, eundem: Putà in apibus oportet regem eſſe apem, ſed apem grandiorem, pulchriorem, perfectiorem. At ſic ſe habet pater ad liberos: pater ergo reſpectu liberorum eſt quaſi rex.

Vir vxori; pater liberis imperat.

Peluis Amaſis.

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit primò, Oeconomum ſiue patremfamilias maiorem habere curam hominum & virtutis quàm rerum inanimatarum, quę in familia ſunt: Item liberorum, quàm ſeruorum. Secundò diſputat de virtute imperantis & parentis, id eſt domini & ſerui, viri & vxoris, patris & filiorum: Statuitq; in his omnibus eſſe virtutes ſed modo diſſimili, & quantum cuique ad ſuum opus & officium ſit ſatis: ideóque in imperante eſſe moralem virtutem perfectam; in obtemperante verò tantam eſſe & talem, quanta & quali opus eſt. Seruum interim nulla conſultandi facultate, nulla prudentia eſſe præditum, qui ſcilicet naturæ conditione adeo ſit tardus & hebès, vt ſibi ipſe ſatis rectè non poſſit cõſulere. De tali enim ſeruo hìc agit Ariſtoteles, qui alterius conſilio & prudentia regitur. Vxorem verò habere quidem illud βουλευτικὸν, conſultandi principium, ἀλλ' ἄκυρον: ſed imbecille. Imbecillitatẽ ſexus appellant iuriſperiti l. 2. ff.

Cur Oeconomia varia, prorerũ & perſonarum varietate.

ad

ad Senatuſc. Velleian. Vlpian. in tit. de tutoribus in frag. in princ. Puerum denique eadem vi conſultandi eſſe præditum, ſed imperfecta: quæ tamen ætatis progreſſu adoleſcat & tandem perficiatur. Ex quibus ſequitur, non eſſe eandem viri ac fœminæ temperãtiam aut iuſtitiam, ſed viri quidem iuſtitiam ad imperandum, fœminæ ad parendum eſſe accommodatam; vnóque verbo aliam viro virtutem, aliam mulieri, vt taciturnitatem, quæ virum non decet, conuenire. Addit Ariſtoteles, non eſſe eandem ſerui & artificis virtutem; quia ſeruus ad agendum eſt natura deſtinatus, & vitæ domeſtica miniſteria; ad quæ virtus aliqua neceſſaria eſt. At opifex arte talis eſt, non natura, éſtque ad efficiendum comparatus: ad quod officium non eſt virtus moralis adeo neceſſaria. Quanquam & opifex aliqua virtute præditus eſſe debet, ſi nõ ut opifex, ſaltem vt ſeruus, & quatenus humanæ vitę deſeruit ſecundũ ſuæ artis opus; præſertim cũ πολλάκις δι' ἀκολασίαν οἱ τεχνῖται ἐλλείπουσι τὸ ἔργον, Sæpius ob intemperantiam relinquunt artifices opera ſua. Admonet verò, auctorẽ virtutis in ſeruo eſſe dominum, non magiſtrum ſeruilium operarum, dominum inquam, qui ſeruum moneat, caſtiget, ipſi agẽda præſcribat, eúmque vſu paulatim reddat probum. Cęterùm ſæpius magiſque ſeruos eſſe caſtigandos, quàm liberos.

Concludit, de vxoribus & liberis agendum eſſe in ipſa Reipublicæ tractatione. Cùm oporteat vxores bonas eſſe, liberos bonos, vt bona ſit ciuitas; illas quidem, quia ſunt liberorum capitum, ſiue virorum, qui ciuitatem conſtituunt, pars dimidia: hos verò, quia ſunt Reipublicæ ſemina, è quibus tandem ciues oriantur. Et ſtatim propoſito dicendi alio initio tranſit ad Librum ſecundum.

APPENDIX

Ad librum primum Politicorum, quæſtiunculas complectens ſelectiores.

Eſt-ne ſocietas omnis propter bonum aliquod inſtituta?

Quæſtiuncula prima.

ESt reuera, hoc enim tanquam politicũ axioma ponit pronuntiátque Ariſtoteles principio huius libri, adeoque certum illud habet & omnibus notum, vt inde concludat ciuitatem quæ eſt ciuium ſocietas, omnium præſtantiſſima, eſſe omnino propter bonum præſtantiſſimum inſtitutam, nempe ob cõmunem publicámq; vtilitatẽ ac felicitatẽ. ἐφῶμεν, inquit ille πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινὸς ἕνεκεν συνεστηκυῖαν. Videmus omnem communitatem, conuentum, ſodalitium, congregationem, ſocietatem, boni alicuius gratia conſtitutam. Nempe quia in eum finem conueniunt, conſociantúrque homines omnes, vt mutuas ſibi tradant operas, ac reciprocis ſeſe adiuuent, tueantur, ſuſtineantque præſidiis & auxiliis, in commune bonum, vt qui ſeorſum ac ſoli viuentes, vix ac ne vix quidem ſibi ſufficere queant; οὐ γὰρ αὐτάρκης ὁ εἷς ἄνθρωπος, vt eſt in vetere prouerbio, vnus quippe vir nullus vir, atque vnũ nihil, duos plurimum poſſe ſignificant Alciatus emblem. 41. quod ex Homeri Iliade K, petitũ eſt, vbi cum Agamemnone & Menelao Neſtor conſultat de mittendis exploratoribus in caſtra Troianorum, quam prouinciam recipit Diomedes animi magni vir, ſed eâ lege vt ſocius ei adiũgatur; & certe ne Hercules quidem vt vincit contra duos, manus manum fricat, multorum manibus grande leuatur onus; perit ac emoritur apicula ſi ſola viuit, ſic ſane & homines ſine ſocietate male habẽt, cum natura ſua ſint πολιτικὰ ζῶα ex Platone & Ariſtotele hoc libro, dictique fuerint homines à veteribus συνδυαστικὰ gregales, & nati ad ſocietatem, è quâ belliſſimè habeant mutuáque bonorum communione fruantur: neque ad ſocietatem natura hominum ingenia effinxiſſet ac veluti coëgiſſet, niſi magna è ſocietate ſiue coniugali, ſiue herili, ſiue paternâ, ſiue ciuili cõmoda peterentur ac promanarent; immo & loquendi vis atque facultas ipſéque ſermo tributus fuit hominibus, vt commodiùs ſimul viuerent, eſſentque conſociales, & ſua ſibi inuicem conſilia, cogitationes, affectuſque ad mutua ſocietatis auxilia declararent. Propterea dixit Deus c. 2. Geneſis; Non eſt bonum hominem eſſe ſolum; faciamus ei adiutoriũ ſimile ſibi, nempe mulierem quæ eſt ſocietas coniugalis; & alibi in ſacris litteris; Vę ſoli, quia cum ceciderit, nõ habet qui releuet eum. Eſt igitur hominum ſocietas omnis propter bonum mutuum & iniuriarum depulſionem, & inopiam ſubleuandam, quia homines ſoli ac ſinguli imperfecti ſunt ac indigentes, imo & creaturæ omnes quadam ſocietatis ſpecie ſeſe tuentur ac conſeruant, quæ ſcilicet ſint inuicem, contiguitatis quodam nexu ex mundi miro ordine colligatæ, in mutua beneficia, quia ſolæ ac ſeorſim ſunt imperfectæ, vnde Deus ſocietate non eget quia eſt perfectiſſimus, ἢ αὐτάρκεστατος ſibi ſufficientiſſimus, nec re vlla indigens. Homines autem natura ſua egeni & imperfecti ſocietatem ineunt vt bonis abundent atque à damnis & iniuriis vindicentur vitámque degant beatiorem, de recta enim & orthodoxa ſocietate hic

ſermo eſt, ſiue diuina & eccleſiaſtica, ſiue humana & academica, ſenatoria, ciuili, militari & alia quauis honeſta. Licet ſocietas improborũ, piratarũ, latronum etiam propter bonum aliquod, falſum tamen aut apparens ſit inſtituta. Sed quæſtiunculam de rerum omnium communione, nedum ſocietate hominum, concludet elegans ac prorſus aurea gnome & ſententia lib. 3. de Orat. Nullum eſt genus rerum, inquit ille, quod aut auulſum à cæteris, per ſeipſum conſtare, aut quo cætera ſi careant, vim ſuam, atque æternitatem cõſeruare poſſint.

Differunt-ne Politicus, Baſilicus, Oeconomicus & Deſpoticus?

QVÆSTIVNCVLA II.

DIfferunt ſpecie, non quidem phyſicâ: nam ſunt eiuſdem naturæ, putâ humanæ, ſed politicâ & morali, quæ conſtituitur nũ ex paucitate, aut multitudine perſonarum obtemperãtium ſed per reſpectus morales, ordines, finéſque diuerſos; adeo vt ij politicâ ſpecie differant, qui in vrbe vel familiâ diuerſa gerunt officia & ad diuerſos fines diuerſáque perſonas deſtinantur. At verò Politicus & Baſilicus diuerſa gerunt officia, vt œconomicus, & Deſpoticus, qui diuerſis perſonis ac diuerſo fine imperant. Politicus enim ciuibus, inter quos eſt parendi & imperandi viciſſitudo; Rex ſubditis, qui viciſſim reges non fiunt; œconomicus familiæ, Deſpoticus ſeruis imperat. Ergo differunt illi omnes ſpecie morali & politicâ, quo ſenſu intelligi debet decretum Ariſtotelis c. 1. lib. 1. Politicorum.

Quotuplex eſt hominum ſocietas?

QVÆSTIVNCVLA III.

QVintuplex: Prima viri & vxoris, quæ dicitur Gamica: Secunda heri & ſerui, quæ Deſpotica: tertia patris & liberorũ, quæ patrica: quarta vicinorum, vnde vicus κώμη: quinta ciuium, vnde ciuitas πόλις. de quibus in textu ſed tres priores ſub domo poſſunt contineri. Vnde triplex omnino exiſtit ſocietas: domus ſiue familia, vicinia, ciuitas omnium princeps ac præſtantiſſima quæ alias omnes eminenter & meliore quodam modo comprehendit.

An lege naturæ fœmina differat à ſeruo.

QVÆSTIVNCVLA IV.

AFfirmat Ariſtoteles cap. 2. huius libri & rectè. Ea enim per naturam differunt, quæ ad diuerſos vſus naturæ lege deſtinantur: At fœmina & ſeruus naturæ lege deſtinantur ad diuerſos vſus; illa quidem ad procreationem ſobolis, hic ad communem domus miniſterium; & certè natura ad ſingulos vſus ſingula fecit inſtrumenta; ἢ ἧττον ποιεῖ μικρῶς nihil facit parcè, & tenuiter, οὐδὲ χαλκοτύπι τὴν δελφικὴν μάχαιραν, vt Fabri ferrarij gladium, Delphicum ad multos & varios vſus. Hic enim gladius & mactandis olim victimis ſeruiebat, & nocentibus plectendis. Quiſquis ergo fœminâ vtitur vt ſeruo, aut ancillâ, is barbarus habendus eſt, quia apud barbaros fœmina & ſeruus eodem ſunt ordine. Cuius rei rationem ait eſſe Ariſtoteles, quòd barbari careant vero domino, qui nempe per naturã imperet. Barbarorum enim ſocietas tota eſt ſeruorum & ancillarum naturâ. Cum nullus apud eos prudentiâ conſilio & virtute vigeat, ſed omnes inſtar belluarum viuant. Ex quo ſubtiliter cõcludit Ariſtoteles æquum eſſe, Græcos, qui virtute & prudentiâ valent, barbaris imperare, vt naturâ ſeruis. neque id eſſe iniuſtum. Sed viri ſociam eſſe vxorem non ſeruum, docent ſacræ litteræ Geneſis 2. Eccleſiaſtici 7. & diuus Thomas prima parte quæſt. 92. art. 3. præclarè obſeruat ideo Euam primã mulierem è coſtâ Adami ideo fuiſſe idcirco à Deo formatam vt ſignificaretur ſocialis viri & mulieris coniunctio. Neque enim mulier debet viro imperare, & propterea non fuit è capite formata, neque debet etiam à viro deſpici, tanquam ei ſeruiliter ſubiecta, & hinc è pedibus formata non eſt, ſed quaſi è medio corpore ſeu coſtâ, vt æqua viri & vxoris ſocietas ſecundum vitæ communem vſum deſignaretur. Durus ⸗ Demea (inquit Terentius in Adelphis) ſi vxorem contempſeris, barbarus ſi percuſſeris. Sit ergo vxor thalami ſocia, œconomicæ adminiſtrationis particeps, & viri ſolatium.

De ſeruitute & ſeruo.

QVÆSTIVNCVLA V.

CIcero in paradoxis ſeruitutem definit obedientiam fracti & abiecti animi, arbitrióque carentis ſuo. Iuriſconſulti ad titulum 3. de iure perſonarum, conſtitutionem iuris gentium, quâ quis alieno dominio contra naturam ſubijcitur.

Vtráque

Vtráque definitio non videtur ſatis legitima, præſertim ſi ſermo eſt de ſeruitute generatim ſumptâ, quatenus complectitur naturalem & legalem. Prior ergo plus habet elegantiæ, quàm veritatis. Seruitus quippe propriè obedientia non eſt, ſed deſtinatio, obligatio, & aptitudo ad obtemperandum, neque enim in ſeruis adeo fractus & abiectus eſt animus quin præclara moliãtur. Poſterior nimis eſt anguſta quia ſoli conuenit bellicæ ſeruituti & legali, de quâ loquuntur Iuriſconſulti. At quærimus definitionem communem naturali & legali, qualis eſt hęc. Seruitus eſt ea hominum diſpoſitio ſors & vitæ conditio, quâ alij aliorum dominio ſubijciuntur, eiſque vel tãquam ſapientioribus, vel tanquam victoribus ſponte vel inuitè obtemperant.

Quæ definitio duplicem ſeruitutem innuit, naturalem, & legitimam. Naturalis eſt quâ quis corpore robuſto prædituſ, naturæ lege & ſponte ſuâ prudentioris imperio ſubiacet ob heri, ſuúmque bonum. Huic ſeruituti reſpondet libertas, imo nobilitas & dominatio naturalis, quæ eſt mentis ſeu virtutis ac prudentiæ congenita quędam præſtantia, quâ quis & ſibi & aliis rectè conſulere poteſt, adeóque imperare.

Seruitus legalis eſt ea vitæ ſors & ſubiectio, quâ quis in bello victus, venit in poteſtatem victoris, ciúſque imperio ſubiacet, & de hac ſeruitute intelligi debet Imperatoris Iuſtiniani definitio in elementis iuris tradita tit. 3. de Iure perſonarũ, vbi ait Imperator, omnes homines aut liberos eſſe, aut ſeruos: & libertatem naturalem eſſe quidẽ eius quod cuique facere libet, niſi quid vi aut lege prohibetur; ſeruitutem autem cõſtitutionem iuris gentium, &c. & ſeruos quidem dicit quòd Imperatores vendere eos captiuos ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent, qui etiam mancipia dicti ſunt eo quòd ab hoſtibus manu capiantur.

An vero iuſta ſit legalis ſeruitus diximus cum Ariſtotele in textu.

Vt verò ſeruitus duplex, ſic ſerũus à naturâ ſcilicet & à lege: itémque nobilitas; cum ſeruitus & nobilitas opponantur.

Vbi autem Iuriſconſultus de ſeruis agit loco citato, loquitur maximè de iis qui à lege ſunt, quos ait, vel naſci, vel fieri. Naſci quidem ex ancillis noſtris & hi vernæ dicebantur; fieri verò vel iure gentium, id eſt captiuitate, aut iure ciuili, cum liber homo maior viginti annis, ad pretium participandum, ſeſe venundari paſſus eſt. Vbi obſeruandum eſt, fieri etiam ſeruos alio modo, idque iure ciuili, nempe reuocatione, ſi ingratus ſit in patronum libertus; ſimiliter per aſſertionem, ſi ea non fuerint ſeruata, quæ traduntur, vt notauit Æmilius Ferretus in notis ad tit. 3. Inſtitutionum ciuilium. Hinc apparet diſcrimen ſerui à natura, qui definitur inſtrumentum animatum, actiuum, ſeparatum, alterius homo & ratione vtens non ſua, cui naturale & commodũ ſit prudentiori obtemperare: & ſerui à lege, qui ſcilicet vi & fortuna talis eſt, nec vllo amicitiæ vinculo cum domino victore coniũgitur, nam inter talem dominum & ſeruum plus eſt odij, quàm amicitiæ, quo ſenſu illud verè dici ſolet, quot ſerui, tot hoſtes.

Notatu digna eſt ſerui deſcriptio ex Apelle, qui pinxit hominem cum auribus Aſininis, naribus porcinis, manibus omni genere inſtrumentorum plenis, humeris patulis, ventre macilento, pedibus ceruinis, labiis denique duplici ſerâ clauſis, quibus figuris, boni ſerui virtutes ſignificabat, nempe tarditatem in audiendis domini conſiliis, diligentiam in commodis domini olfaciendis, præparationem animi & corporis ad quiduis faciendum, vitæ frugalitatem, agilitatem corporis, patientiam, fiduciam & taciturnitatem.

An animus imperet corpori Deſpoticè, mens appetitui Politicè?

QVÆSTIVNCVLA VI.

AFfirmat Ariſtoteles cap. 5. huius libri & verè, non enim tantùm experimur animum corpori ſuo dominari, & mentem appetitui ſenſitiuo, ſed etiam corpus noſtrũ ita eſſe in poteſtate animæ, vt huic nũquam reſiſtat aut repugnet, quin potius animæ arbitrium ſequatur, ei obediat tanquam naturale organum ipſius, quod imperium deſpoticum eſt, ſiue herile. Item appetitum ſic eſſe in poteſtate rationis, vt tamen eius imperio reſiſtat. Certum enim eſt mentem ſiue rectam rationem aliud conſulere, aliud verò appetitum ſentientem; & licèt meliora videamus, vt Medea poëtica, eáque probemus, deteriora tamen ſequamur; adeo procliues ſunt ac proni ſenſus noſtri ad malum vt eſt cap. 8. Geneſ. 9. Quod & D. Paulus de ſe confitetur, Sentio inquit, in membris meis, legem repugnantem legi mẽtis meæ. At hoc imperium eſt politicum vel regiũ, quale ſcilicet eſt regis aut magiſtratus in ciuem. Nam interdum reſiſtunt ciues principi, ergo imperat mens appetitui politicè, animus corpori deſpoticè, ſiue heriliter, vt artifex inſtrumento.

An fœmina debeat imperare.

QVÆSTIVNCVLA VII.

NEgat Ariſtoteles, qui cap.5. huius libri ait de naturæ lege eſſe, vt mas fœminæ imperet, quia meliori & præſtantiori debetur imperium. Mas autem fœminâ ſit præſtantior, melior & ſapientior, & certè ſimile monſtro eſt viro imperare fœminæ, quæ ipſa prima ſit naturæ παρέκβασις, ac ferè monſtrum, teſte Ariſtotele cap.3. lib.4. De generatione animalium. Imò aiunt politici quidam fœminæ imperium repugnare iuri diuino & humano: cum inſtituerit Deus ipſe in vtroque teſtamento cap. 3. Geneſ. c.2. epiſt.1. ad Timotheum, vt vir eſſet caput mulieris: & lege 2. de regulis iuris, fœminæ remoueantur ab omnibus officiis ciuilibus, etiam à tutelâ. Sed & notat Stobeus ſermone 72. familiam nullam fœlicem fuiſſe, quæ à mulieribus gubernata ſit. Sanè vt ad fœliciter imperandum animi dotes plurimæ, eæque inſignes vt prudentia, iuſtitia, fortitudo, ars militaris, ſummáque animi moderatio deſiderantur, quibus nõ tam excellũt mulieres, quàm viri, quòd ſi imperio domeſtico mulier non ſufficiat, quomodo politico poterit eſſe ſatis? Negant ergo politici plerique ad reipub. gubernacula mulierem admitti debere, quâ de re legendi ſunt Diuus Auguſtinus quæſt. 45. in vetus Teſtamentum, Tholoſanus lib.7. de repub. cap.11. Bodinus lib.6. cap.5.

Sed contrà ſentiunt Ioannes Caſus Anglus ad cap. 3. lib.6. Politicorum, & Iuſtus Lipſius cap.3. lib. 2. Politicorum, cum natura, inquit Anglus, fœminam ſæpe ſolertem, induſtria litteratam, educatio piam, experientia ſapientem faciat, vbi ſtudio partium & amore patrij iuris laudat ſuam Eliſabetham Angliæ Reginam quæ heroïcis, vt ait Bartholomæus Keckermannus cap. 2. lib.1. Syſtematis politici, prædita virtutibus per multos annos beata regnârit. Sed & huic ſententiæ, quæ fœminarum imperium etiam politicum probat, ſummam authoritatem ac fidem adfert, quod circumfertur de illuſtribus fœminis non paucis; quæ ſapientiâ, conſilio, ſcientiâ, pietate, induſtriâ viros principes quamplurimos ſuperârint. Sic laudatur in ſacris literis Regina Saba ob eximiam ſapientiam. Cornelia à Quintiliano ob multiplicem rerum cognitionem, Artemiſia à Gellio lib.10. Tamyris à Iuſtino lib.1. Heſter & Iuditha in ſacris litteris, ob animum pluſquam virilem, & ſexu fœmineo ſuperiorem, Tamyris enim Cyrum, Heſter Hammonem vicerunt, Iudith Holophernem trucidauit. Sed & Gallia noſtra Ioannæ cuiuſdam, quam vulgò puellam Aurelianenſem vocant, prudentiam & bellicam fortitudinem, non ſine magno ſuo commodo olim experta eſt regnante Carolo VII. itavt puella hęc habita fuerit regni inſtauratrix: in cuius ideo glorioſam memoriam erecta fuit Ærea ſtatua, quæ etiam nunc viſitur in ponte Aurelianenſi. Non ergo videtur denegandum fœminis imperium, præſertim ſi his virtutibus excellant, quæ ad fœliciter imperandum ſunt neceſſariæ.

Non eſt tamen difficile controuerſiam hanc dirimere, ſi enim abſolutè, ſimpliciter, ordinariè ac per ſe loquamur, proculdubio imperium debetur viro, ob rationes fortiſſimas prioris ſententiæ: ſi verò comparatè, per accidens, ſecundum quid, & extraordinariè; vel etiam habitâ ratione conſuetudinis locorum, & inſtitutionum, atque vt euitentur bella & incommoda maiora, ſatius eſt fœminas interdum imperare, maximè ſi heroïcâ virtute præſtent, quod eſt rariſſimum; & accedat Ordinũ omnium ac ſubditorum conſenſus. Certum enim eſt inueniri aliquando poſſe fortes fœminas ac prudentes, quę, vt loquitur Tacitus lib. 6. virilibus curis fœminarum vitia exuerunt.

Quid Monopolia, an licita ſit.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

MEminit Ariſtoteles cap. 12. huius libri τῆς μονοπολίας, quam ait multùm conferre ad Chrematiſticen ſiue artem quæſtuariam. Nempe quia μονοπολία, vel monopolium, nihil eſt aliud, quam cum quis ſolus certas merces vendit, vnde ei ingens obtingit naſcitúrque vtilitas. Vbi factum inſigne Thaletis eximij philoſophi commemorat, qui hac arte magnam vim pecuniæ c. legit, vt notauimus in textu; & certè hac pecuniæ accumulandę viâ ac ratione multas ciuitates vti, teſtatur Ariſtoteles, cum fructu & commodo. Quod & de Heracleotis narrat li.2. Oeconomicorum. An verò iuſta ſit monopolia, quærunt Iuriſconſulti ad codicem de monopoliis: reſpõdéntque publica monopolia eſſe iuſta, vt quando ciuitates & reſpublicæ ea communi lege inſtituunt, propter bonum publicũ; Priuata verò iniuſta eſſe & vetita. Porro priuilegia ſunt de genere monopoliorum, quæ tamen his temporibus & iam antehac certis perſonis à Regibus ob certas cauſas conceſſa fuerunt; ſed hæc ſatis ad lib.1. Politicorum.

LIBER SECVNDVS Politicorum Aristotelis.

CONstat duodecim capitibus, licèt Petionius, Casus, & Giphanius decem tantùm constituant. In his enarrat atque etiam ad examen vocat Aristoteles varias Reipublicæ gerendæ formas & instituta, quæ sua potissimum ætate florebant, & vel in vsu erant, vel scripto tantùm siue doctrina tradebantur à Philosophis quibusdam, vel à Politicis.

Ad Cap. primum.

VT optimam ciuilis societatis formam exhibeat, statuit esse priùs excutiendas insigniores πολιτείας, & quibus bene moratæ ciuitates vtuntur, vt quid rectum in illis, & quid in iis quæ suo tempore vigent, prauum sit, intelligatur. Quo loco Rempublicam optimam, in qua scilicet omnia ea præsto sunt, quæ ad vitam beatissimam desiderantur, eleganter vocat μάλιστα κατ' εὐχήν, maximè ex animi sententia, Gallicè, *à plein souhait*.

Ciuitas est quædam communitas.

Orditur ergo à ciuium communitate, docétque omnino necessum esse, vt inter ciues omnia sint communia, vel quædam, vel nihil. Ac primùm quidem facilè statuit non posse nihil esse ciuibus commune; quia ciuitas; κοινωνία τις τῶν, éstque loco communi definita, & ipsi ciues sunt vnius vrbis incolæ. Sed an omnia debeant esse communia, quæ esse possunt, in optima ciuitate; vt in Republica Platonis, liberi, vxores, possessiones; valde esse controuersum.

Ad Cap. secundum.

Vxorum, sobolis & bonorum communitas refutatur.

SOcratis & Platonis sententiam de vxorum, liberorum, bonorúmque omnium communione refutat, destructo eius fundamento, quod erat eiusmodi: Optima est ea Respublica seu ciuitas, quæ coniunctior est, & magis vna; atqui Respublica per communitatem illam bonorum omnium est coniunctior, & magis vna; ciues enim omnes coniunguntur arctiùs, estque inter eos vnio maior, cùm omnibus vtuntur vt suis: Ergo communio bonorum omnium in Republica est optima. Negat maiorem propositionem Aristoteles, & meritò. Quia non patitur ratio ciuitatis vel Reipublicæ vt adeo sit vna; neque eius perfectio summa constitit in vnitate. Imò verò

Nimia vnione destruitur Respublica.

vnione destruitur: si enim ita vniretur, vt in domum, (quæ magis vna est quàm ipsa Respublica) redigeretur; & adhuc in perfectiorem vnitatem procedèdo, è domo vna, in vnum hominem, (qui magis vnus est quã domus cuius est pars,) resolueretur, profectò ipsa Respublica interiret. Sed & respublica non tantùm natura & essentialiter, vt aiunt, est hominum multitudo; verumetiam hominum specie, id est, ordine, statu, vitæque instituto differentium; ergo non adeo conseruatur vnitate, vt Plato existimauit. Accedit quòd ciuitas debeat esse bonis omnium generum cumulata, vt sit αὐτάρκης. At vnitas illa summa tollit diuersa bonorum genera, eorúmque copias reipublicæ necessarias. Ergo vnitas illa & communitas Platonica ciuitati seu reipublicę est perniciosa.

Ad Cap. tertium.

PErgit in Platonica communitate refellenda, docérque, non ideò sequi ciuilem societatem esse vnam, quòd omnes dicant, *meum & non meum*, vt putabat Socrates. Licèt enim possint omnes viri, verbi gratia, posita rerum omnium, etiam vxorum, communitate, confusè affirmare suum hoc esse, putà filium, vxorem, si nimirum collectiuè & in vniuersum sumantur; hoc tamen modo non exurget summa illa concordia, vnitas, & coniunctio, quam ipse Socrates siue Plato desiderat; quia sic omnia erunt omnium in confuso, & collectiuè, vt aiunt, non singulorum; & distributiuè: vnde non emerget tanta concordia, tantúsque rerum amor & cura. Ἧττον γὰρ ἐπιμελοῦς τυγχάνει τὸ πλείοσι κοινόν. *Quæ enim res communis est pluribus, ea negligi solet.* Vt hîc ait Aristoteles: Καὶ οἱ πολλοὶ θεράποντες εἴωθεν χεῖρον ὑπηρετεῖν ἐλευθέρων, & *plures famuli interdum deteriùs seruiunt, quàm si pauci fuerint.* Sed & illa communitas tollit consanguineorum, & proprię sobolis agnitionem, omnémque cognationem confundit. Causa etiam est parricidiorum, verborum, flagitiorum, incestuum, aliorúmque criminum, quæ non fierent omnino, aut saltem rariùs, si personæ se inuicem agnoscerent. Imò & impunitatis debitæ; quia cùm non distinctè cognoscãtur patres, frãtres, sorores, filij, filię; non possunt etiam crimina inter tales personas perpetrata verè cognosci, atque adeo nec iustè expiari. Ergo iniustissima est & perturbatissima Platonica illa vxorum liberorúmque communitas.

Lib. 5. de Repub. apud Platon.

Cõmunia negliguntur.

Ad Cap. quintum.

AGit de bonorum communitate, quam statuit; contra Platonem, è Republica simpliciter tollendam esse: eo quòd litium & discordiæ sit parens. Vix enim fieri posse, quin sæpè in bonorum communione vnus fructuum plus capiat, alter plus laboris, vnde querelæ & dissidia. Præterea si difficile est vnà viuere homines & in societate, longè difficilius erit omnes bonorum communione gaudere: At illud difficile. Hoc enim declarant socij itinetis, ἐν οἷς συμβαίνουσι διαφοραί, qui sæpe de leuissimis altercantur: item aspera verba & clamores in nostros famulos, quorum quotidiana opera vtimur. Offendimur enim potiùs

Tollenda bonorum cõmunio.

Difficile est homines placidè viuere simul.

in eos quibuſcum quotidie verſamur, quàm in alios. *Et nimia familiaritas parit contemptum.* Statuit ergo bona debere eſſe πῶς, id eſt, aliquo modo communia, putà ſecundũ vſum. Sic enim κοινὰ τὰ φίλων, amicorum bona erunt communia; abſolutè autem ἰδία, propria. Atque adeo communitatis & proprietatis commoda coniungentur. Proprietatis autem commoda ſunt vacuitas diſcordiarum, & maior rerum cura ac diligentia, vnde bonorum incrementum. Addit, communitatem Platonicam homines inſigni bono deſtituere, ſcilicet voluptate, quam ex rerum dominio ac proprietate omnes concipiunt. Item & officia virtutum duarum abolere, temperantiæ ſcilicet & liberalitatis: cùm illius officium ſit ab aliena vxore abſtinere: quod tamen permittit Platonica communio, quæ nullam propriam vxorem admittit. Huius verò propria bona non communia largiri. Vt ergo harmoniam muſicam deſtruit, qui eam ad vnam vocem reducit, & πρὸς συμφωνίαν facit ὁμοφωνίαν, ὃ τὸν ῥυθμὸν, βάσιν μίαν: ſic Socrates & Plato ciuitatem deſtruunt, qui eam nimis vnam faciunt, cùm ciuitas ex diſſimillimorum hominum conſenſu, putà mediis infimiſque ordinibus certa ratione temperatis, conſtituatur: quæ quidem ordinum varietas & multitudo ſi tollatur, ciuitas interibit. Debet ergo ciuitas ſiue Reſpublica abſolutè eſſe multiplex, cùm ſit eſſentialiter multitudo πλῆθος, quodam autem modo vna, nempe διὰ τὸ παιδείαν, ſecundùm diſciplinam, & inſtitutionem, id eſt, ſecundùm iuſtitiæ præcepta, bonáſque leges. Sub finem capitis duplici nomine accuſat & reprehendit Socratem. 1. Quòd magiſtratus perpetuitatem inſtituerit, quę ſeditionũ ſit cauſa: indignè ſiquidem ferunt etiam plebeij & abiectiſſimi quique, nedum fortes & generoſi, eiſdem ſemper magiſtratibus præeſſe. Atque hoc quidem voluiſſe Socratem Platonicum, ſi non expreſsè, & diſertè, ſaltem per conſequẽtias, declarat ex eo quòd l. 3. de Republ. Plato tria hominum genera eſſe doceat: quorum primo Deus aurum à primo ortu inſtillet ac miſceat, id eſt, animos perfectiores & diuiniores infundat, cóſque ſic ad ſemper imperandum, tanquã perpetuos principes deſtinet; Secundo argentum, id eſt, mediæ cuiuſdam perfectionis animos, quales futuri ſunt iuſtitiæ miniſtri & adiutores, ſeu milites & propugnatores. Tertio denique æs & ferrum, id eſt, animos mercenarios & populares, vt iis qui futuri ſunt opifices & agricolę. Sic enim manifeſtum eſt voluiſſe Platonicum Socratem, alios ſemper imperare; alios ſemper obtemperare; cùm quæ à primo ortu tributa ſint hominibus, ea ſemper maneant; neque nunc his, nunc aliis, ſed iiſdem ſemper aurum ſit à Deo donatum. Quod tamen inſigne eſt erratum in republica, quæ vexari ac perturbari ſeditionibus ſolet; niſi ſubinde magiſtratus commutentur, aut ciues publicorum honorum fiant viciſſim participes. 2. Reprehendit eundem Socratem, qui totam rempublicam & ciuitatem faciat beatam, partes autem ſeorſim ſumptas, vt agricolas, cuſtodes, imò & principes propria ſpoliet beatitudine. Abſurdum enim eſt totam ciuitatem eſſe beatam, cuius partes non ſint beatæ. Ex his concludit, Politicam Socratis plenam eſſe incommodis & difficultatibus.

Bona vſu debent eſſe cõmunia, non abſolutè.

Ad Cap. ſextum.

DIſſerit in alterum reipublicæ genus à Platone libris duodecim de legibus deſcriptum. Hactenus enim primum genus impugnauit. Exponit ergo in primis ſummam doctrinæ Platonicæ librorum decem de republica. Vbi arguit Platonem, qui multa neceſſaria de ciuium diſciplina & ſtudiis prætermiſerit, & parergis libros ſuos impleuerit. Duobus enim primis de Republica, Iuſtitiæ bona & vtilitates narrat; Septimo de Philoſophia & Ideis agit, Octauo & Nono de rerumpublicarum mutationibus. Decimo de expellendis vrbe poëtis, præmiis rectè factorum, animæ immortalitate. Reliquis, nempe Tertio, Quarto & Quinto, & ſub finem Secundi de Reipublicę deſcriptione. Ait verò hoc loco Ariſtoteles Platonẽ in perſona Socratis diuidere, τὸ πλῆθος τῶν οἰκούντων, multitudinem incolarũ ſiue ciuium, in principes ſiue Rectores vel Magiſtratus; in adiutores ſiue milites; & in opifices, agricolas, mercatores: quæ tria perſonarum genera vocauit Plato, βουλευτικὸν, ἐπικουρικὸν, χρηματιστικὸν. Obſeruat deinde Ariſtoteles, Platonem libris de legibus prolixum eſſe in legum conſtitutionibus enarrandis: de ipſa autem Republica, id eſt, de ciuitatis deſcriptione, pauca enotaſſe. Cæterùm reipublicæ Platonicę genus alterum, quod libris de legibus explicatum eſt, ad primum illud quod libris de republica traditum fuit, paucis exceptis reuocari. Communitatem enim improbat Plato libris de legibus, & de ſodalitatibus & armatorum numero aliter ſtatuit, quàm libris de Republ. His quippe vult eſſe eaſdem in ciuitate virorum & mulierum ſodalitates, eoſdẽque conuictus & menſas; itémque eſſe mille armatos: illis verò alias ſodalitates explicat, ſtatuitque debere alia menſa vti viros, alia fœminas, alia pueros & propinquos; item eſſe quinque millia armatorum in ciuitate: ſed reliqua omnia ſunt eadem. Eſſe verò in ſecunda Platonis republica, vt & in prima ſuos nævos, vitia & incommoda: & licèt Plato in Socraticis ſermonibus videatur egregius, elegans, & nouæ doctrinę, ac

Refellitur altera Platonis Reſpublica.

ac quæſtionum affectator; non tamen eum rectè omnia definire & explicare, vt vel ex illo otioſorum numero ſanè quàm nimio, & multò etiam ampliore, quem illo poſito oportet neceſſariò conſtituere, mulierum & famulorum. Ad tot enim & tantos capiendos & enutriendos vix ſatis eſſet Babylonius ager, qui totum alioquin Aſſyriæ regnum complectebatur. Itaque hoc modo regnum potiùs quã ciuitas vna exurgeret. Præclara igitur, ἃ ἐγὼ εὐχῶ, Plato ſupponit, ſed quæ fieri non poſſunt, ἀδύνατα. Recitat poſtea Ariſtoteles & redarguit alia vitia eius reipublicæ, quam Plato libris de legibus deſcribit: vt quòd ciuitatem ſuã ab externis & hoſtibus non ſatis tutam præſtiterit, nullam rationem vicinorum habuerit; agrum iuſto minorem, nec ſatis amplum & feracem delegerit, malè & iniquè agri partes exæquauerit; liberorum procreationem, ciuiúmque multitudinem indefinitam relinquens, diſcrimen imperantium & parentium præterierit; nec aliter differre debere magiſtratus ab iis qui parent, docuerit, quàm ſtamen, τὸ στήμονιον, (quod ex meliore & firmiore lana fit,) à ſubtegmine, ἀπὸ τῆ κρόκης, quod ex molliore conficitur. Item duas domos, vnam in media vrbe, alteram in extrema à ciuibus habitari præceperit. Hoc enim moleſtiſſimum. His ita expoſitis docet Ariſtoteles rempublicam illam ſecundam Platonis non eſſe optimæ proximam, quia conſtat Democratia & Tyrannide, quæ ſunt formæ gubernandi peſſimæ. Item quia ad Oligarchiam videatur tota inclinare, cùm illius plerique magiſtratus penes ditiores ſint, & maximi penes ditiſſimos, vt ex lib. 6. de legibus intelligere licet.

Lib. 5. de legibus.

Ad Cap. ſeptimum.

PHaleæ Chalcedonij politiam examinat, quæ bonorum æquationem adſtruebat, quòd ea ciuiles motus ac ſeditiones reprimerentur; quæ ſcilicet propter bonorum inæqualitatem ſæpius ſolent excitari. Sed Phaleam arguit Ariſtoteles, qui bonorum modum definierit, liberorum & ciuium numerum, minimè. Hinc enim legis iniquitas manifeſta eſt, quia alij bona ſint habituri, alij non: itavt neceſſe ſit eam antiquari. Neque verò bonorum æqualitatem ad ſeditiones coërcendas ſufficere docet Ariſtoteles, ſed opus eſſe ait modo & diſciplina; *potiuſque æquandas cupiditates quàm bona.* Sed & contendere fortes & nobiles de honoribus, ſi eos pro ſuo merito non obtineant, & ſi indigni iis exornentur. Sic enim apud Homerum conqueritur Achilles, Vlixi, ſe cæteris longè fortiorem, paria tamen præmia ferre ab Agamemnone. Iniuſtum quippe videtur, ſi

Agit contra Phaleæ rẽpub.

μᾶλλον δὲ τὰς ἐπιθυμίας ἰσάζειν, ἢ τὰς τέχνας.

Iliad. 9. *Fortis & ignauus pari affici antur honore.*

Æquatio igitur bonorum & honorum non omni ex parte iuſta eſt & laudabilis. Sed & nihil definiuit Phaleas, de præſidio & copiis aduerſus exteros, rémque militarem, & bonorum abundantiam neglexiſſe videtur, quæ duo magni ſunt in Republica momẽti.

Ad Cap. octauum.

HIppodami vitam moréſque primò deſcribit; Tum eius Politica inſtituta refert ac expendit, quę erant eiuſmodi. Debere ciuitatem decem hominum millibus conſtare. Eandem oportere in tres partes diuidi, ſiue in tres hominum ordines, nempe artifices, agricolas, milites. Agrum etiam in partes tres; Sacram, quæ ad deorum cultum; Publicam ſiue communem, quæ ad alendos milites; Priuatam, quæ ad agricolas pertineret. Legum etiam tria debere genera conſtitui, cùm iudicia de tribus tantùm fieri ſoleant; nempe de iniuria ſiue contumelia, damno, & morte: quorum primum eſt contra famam ſiue bonum honoris; ſecundum, contra opes & bona fortunæ; tertium, contra vitam & bona corporis. Item debere vnum quoddam principale δικαστήριον, ſiue ſupremum tribunal ac iudicium, in Republica inſtitui, quod ſit maximæ auctoritatis; ad quod ſcilicet vt ad optimum, fiat à minoribus iudiciis prouocatio. Quod hodie fit in Gallia: in qua litigantes & condemnati ab inferiore & ſubalterno, vt aiunt, iudice, appellant, prouocántque ad ſuperiorem magiſtratum; tandémque ad ſupremum Senatum, vt ad κύριον δικαστήριον, à quo non liceat ampliùs prouocare. Præterea debere in foro iudiciali ſententiam ferri, non διὰ ψηφοφορίας, per calculos, ſed per πινάκιον, tabellam, in qua ſcribatur abſolutio, vel condemnatio, vel moderatio aliqua iudicij. Ad hæc debere præmia publicóſque honores ijs decerni, qui vtile quidpiam Reipublicæ inuenerint. Liberos etiam eorum, qui pro patriæ defenſione in bello occubuerint, publicis ſumptibus eſſe alendos. Magiſtratus quoque omnes à populo eligendos: Populi autem nomine tres illos ordines, nimirum artifices, agricolas, & milites intelligendos. Denique electos ἐπιμελητὰς κοινῶν, ἢ ξενικῶν, ἢ ὀρφανικῶν, debere curam habere rerum communium, peregrinarum, & pupillarium, quæ ſcilicet ad pupillos parentibus orbatos ſpectant. Ex his igitur inſtitutis nonnulla reprehendit Ariſtoteles, vt quòd agricolas, & opifices fecerit Hippodamus partes Reipublicæ, ſiue veros ciues. Sic enim oporteret eos ciuitatis honoribus & magiſtratibus exornari; cùm honorum participatio ſit veri ciuis præcipua nota, vt infrà docebitur. At abſurdum eſt & indecorum opifices & agricolas gerere magiſtratum: præſertim

Leges Hippodami.

Vox Gallica, la Cour, *eſt à voce Græca*, τὸ κύριον.

Viri ciuis nota. Lib. 3. Politic. cap. 1.

cùm eos armis orbauerit Hippodamus. Sed & agricolæ inutiles sunt ciuitati, eo modo quo eos instituit Hippodamus; cùm eos voluerit suos priuatim agros sibi habere, eósque colere, non militibus, sed sibi. Reprehendit etiam Aristoteles illam agri diuisionem. Quis enim erit tandem qui publicum agrum colat? Non ipsi milites. Sic enim essent agricolæ, quod non vult Hippodamus: Non opifices, quia suis vacant officiis: Non agricolæ, quia suos habent agros sibi excolendos. Reprehendit præterea tabellarum vsum in iudiciis ferendis, præsertim tertiæ, quæ moderationem iudicij afferret; hinc enim tolli discrimen inter iudicem & arbitrum: & magnam inducì sententiarum confusionem. Denique illud de præmio nouæ inuentionis institutum improbat, quòd calumniarum fons & causa esse possit. Sic enim vetera accusarentur ab aliis, ab aliis verò noua reprehenderentur. Item daretur occasio mutationis Reipublicæ, si videlicet præmium decernatur noua instituta inuenientibus. Si enim noua recipiantur, vetera vt abrogentur necesse est. At periculi plena est veterum institutorum mutatio:

Ennius. *Moribus antiquis stat res Romana virisque.*

Hoc loco de legum & morum mutatione disserit Aristoteles in vtramque partem, statuit verò nullas leges siue scriptas, siue non scriptas, licèt aliquid incõmodi contineant, quod tamen sit leue, abrogandas aut mutandas esse. Nisi fortè leges sint manifestè stolidæ & barbaræ.

Mutatio legum periculosa.

Ad Cap. nonum

STatuit, initio in examinandis Politicis institutionibus, videndum esse priùs, an ex optimæ regiminis formæ consentiant, an non: deinde an ipsę consentiant, an repugnent sibi? Hoc posito, docet, omnes Politicos in eo conuenire, vt dicant ad optimam Rempublicam oportere ciues ab omnibus ministeriis necessariis, vt agrorũ cultura, & illiberalibus, sordidisque artibus ac opificiis liberos ac immunes esse. Sed de ratione ac modo quo commodè id fiat, valde esse difficile & inter multos controuersum. Hinc occasionem sumit, Rempublicam Spartanam, siue Lacedæmoniorum incessendi, cuius hoc primum vitium notat, quòd peregrinos ad artes mechanicas & opificia cogerent; Ilotas verò, seruorũ genus, ad agros colendos, aliáque ministeria. Ex hoc enim instituto, seruorum & opificum seditiones oriri: licèt ob quasdã causas in Creta tales seditiones non moueantur. Tum eiusdem reipublicę secundum vitium reprehendit, quòd licentiosiùs se gererent Lacænæ mulieres, vnde intemperantia, luxuria, auaritia. Quo loco ait, gentes bellicosas esse γυναικοκρατουμένας, mulierũ potestati subiectas, præter Celtas, id est, Gallos & Germanos, & si qui sint alij præposteræ ac prorsus nefandæ veneri (quam hic vocat, τὴν παρὰ τὸν ἄῤῥενας συνουσίαν,) indulgentes, vt Thebani & Cretenses: quos etiã masculam venerem coluisse refert Sextus Empiricus. Tantum enim abest vt Galli suis vxoribus seruierint, viri alioquin bellicosissimi; quin potiùs in eas, tanquam in seruos, ius vitæ & necis habuerint, vt ipse Iulius Cæsar disertis verbis testatur in bello Gallico. Non pigebit hîc annotare egregium cuiusdam Lacænæ acutum apophtegma, quæ teste Plutarcho, cùm à peregrina quadam interrogaretur, cur solę Lacænę viris imperarent, respondit, *Quia solæ Lacænæ viros pariunt.* Sed quam ob causam bellicosę gentes fere vxoribus pareant, dignum est inuestigare. Huius sanè rei causa duplex est. Prior, quòd viris bello occupatis, & à domo sua absentibus, vxores licenter se gerant domi, œconomiam arripiant, & domesticum imperium sibi facilè vendicent: posterior, quòd viri bellicosi in Venerem sint procliues & vxorij. Hinc obseruat Aristoteles, Mythologos non temerè Martem & Venerem coniunxisse. Hinc & fortasse Lacedæmonij ad Venerem & bellum propensi, Venerem armatam (Pausanias lib. 3. Lactãtius lib. 1. instit. Christian.) coluerunt. Sunt autem viri bellicosi in Venerem procliues, quia fortes sunt & robusti, vt pote copia sanguinis, spirituum, & caloris innati abundantes.

Agit contra rẽpublicã Lacedæmoniorum.

Quæ gentes mulierosæ.

Quæ gentes subiectæ.

Sodomitæ, Celtæ, Thebani.

Lib. 3. Pyrrhon. Hypotyp.

Lib. 6.

Cur bellicosi pareãt vxoribus.

Quæ bello est habilis, Veneri quoque conuenit ætas: *Ouidius.*

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

Postea aliud vitium Spartanorum accusat, in bonorum diuisione, quorum pars maior cessit mulieribus. Item reprehendit Ephoriam siue magistratum Ephororum, quòd Ephori etiam è plebe eligerentur: quòd iis Reges fere subiicerentur, ob nimiam ipsorum Ephororum potestatem. Reprehendit & Senatum, (quem vocabant γερουσίαν, vt Senatores γέροντας,) eo quòd essent Senatores perpetui, & vsque ad ætatem decrepitam: quod vitiosum est, cùm mens & prudentia in ea ætate langueant. Improbat & regnum Spartanorum, quod non ex virtute deferretur, sed esset hæreditarium. Damnat etiam sumptus publicorum conuiuiorum, quæ Lacedæmonij φίδιτια vocabant, quasi φιλίτια, amicitiæ efficientia; nempe quia non de publico, sed de priuatorum bonis & collationibus fierent. Sed & classis Spartanæ præfecturam perpetuam reiicit, vt causam discordiarum: cùm illa videatur esse quoddam alterum regnum. Perstringit etiam Lycurgi consilium vt iniquissimum: quod erat de Imperij ac dominatus prolatione & continuo incremento. Eò enim

fine

fine omnia ſua inſtituta referebat ad artem militarem. Vnde factum eſt, vt quandiu pugnarent Lacedæmones, tamdiu incolumes eſſent & florentes; ſed Imperium nacti, quia nullas pacis artes & ſtudia noſſent, ſuperbia, luxu, inſolentia & ſeditionibus inter ſe perierunt. Denique & hoc Spartanæ Reipublicæ peccatum accuſat, quòd nullum in ea eſſet publicum ærarium, ad belli ſumptus neceſſarium.

Spartani in bello felices, in pace perditi.

Ad Cap. decimum.

CRetenſem Rempublicam Spartanæ affinem expendit, eiúſque vitia aliquot notat: vbi obiter Minois nefandum aperit conſilium de maſculorum concubitu, quem Minos permiſerat, vt relicto mulierum vſu, ſicque ſublata liberorum procreatione, pauciores eſſent ciues, iiſque tenuis ager ſufficeret. Docet verò Ephoris Spartanis ſimiles fuiſſe Cretenſes Coſmos, ſed hos è certis familiis eligi ſolitos, illos promiſcuè ex omni populo. Eſſe autem idẽ fere apud Cretẽſes Senatores vitium, quod in Spartanis, nempe perpetuitatem, atque à referendis rationibus immunitatem. Interim malè Cretenſem Rempublicam Coſmos ſuos abdicare, quippe quę vel eos facto impetu eijciat, vel ipſis poteſtatem faciat, ſe vltro & ad arbitrium ſuo magiſtratu abdicandi. Quorum neutrum videtur conſentaneum. Illud enim factionem redoleti hoc autem non eſt tutum præceptum, certáve regula; cùm ex voluntate & arbitrio cuiúſque pendeat. Concludit, peſſimum Politię Cretenſis vitium eſſe potentiorum petulantiam, qui ciuium multitudinem diſtrahunt, & cùm iudicia ſubire, aut pœnas dare nolint, inter ſe digladiantur. Vnde fit vt non tam reſpublica ſit, quàm factio ſiue δυναστία. Porro Cretenſem Rempublicam ſaluam & incolumem manere; non per ſe, id eſt, propter bonam illius adminiſtrationem qua caret, ſed ex euentu; nimirum ratione ſitus & loci. Cùm enim à continente ſint diuiſi, non ita metuunt ab externis hoſtibus, qui ab ipſis, interiecto mari, maximè diſtant. Quæ cauſa eſt quòd perioeci, id eſt, ſerui, vel ruſtici Cretenſium in officio ſuo contineãtur, neque conſpirent in dominos cum hoſtibus nimium remotis; quod tamen Ilotes ſæpius in Spartanos faciunt, propter hoſtium vicinitatem. Eſt igitur inſignis iſte locus de vrbis ſiue regionis ſitu, qui cauſa eſt conſeruationis & incolumitatis ex euentu. Qua cauſa hodie Veneti, Heluetij, & Angli conſeruantur. Sed non patitur inſtitutæ Synopſeos ratio me in his notis eſſe prolixiorem.

Horribile conſilium Minois.

Cretẽſium Rempublicam refutat.

Perioeci qui.

Ad Cap. vndecimum.

REmpublicam Carthaginenſem, Cretenſem, & Spartanam laudat tanquam affines & omnium ſui temporis celeberrimas; ſed maximè Carthaginenſem: quæ licèt ſit popularis, permaneat tamen ὁ τῆ πόλει ἡ πολιτεία, in ordine ſuo Politico: ſine ſeditione vlla, ſine tyrannide: quod argumentum eſt præclaræ inſtitutionis. Ait igitur ſimilem fuiſſe Carthaginenſem Spartanæ, quòd vt in hac erant Phiditia; ſic in illa eſſent ſodalitates ſiue collegia Magiſtratuũ, vel ciuium, opificum, mercatorum. Item vt in Spartana Ephori, ſic in Carthaginenſi centum quatuor viri, illis ſi non creãdi modo, ſaltem poteſtate & imperio pares. Tertiò, vt Lacedæmone reges & γερουσία; ſic Carthagine fuiſſe reges & ſenes. Hoc tamẽ Spartanam Rempublicam à Carthaginenſi ſuperari, quòd in illa reges ex vno eodémque Heraclidarum genere eſſent, iure hæreditario: in hac verò ex pluribus familiis, iiſque præſtantioribus & virtute clariſſimis eligerentur. Hoc loco præclaram de committendo imperio interſerit ſententiam, non eſſe plebeiis & humilibus viris magna Imperia committenda, cùm ſæpius noceãt, vt ex Spartana Politia probat, quam Ephori è plebe aſſumpti perdiderunt:

In ordine permanere, ſignum eſt præclaræ inſtitutionis.

Aſperius nihil eſt humili, cùm ſurgit in altũ.

Notat poſtea Ariſtoteles vitia duo Carthaginenſi Reipublicæ propria. Prius, quòd quædam eius inſtituta Oligarchica fuerint, vt electio quinque virorum à centum viris; & prorogatio ſiue continuatio magiſtratuum. Iidem enim ſemper erant centumviri, qui etiam poſt fiebant Quinque viri: quædam Democratica, vt quòd populus poteſtatem haberet examinandi Senatuſconſulta, & regum decreta, eáque probandi, vel improbandi. Poſterius, quòd vni eidémque, eodem tempore, plures ac diuerſi magiſtratus mandarentur. Satius enim eſt vnum ab vno geri, & ſingulos à ſingulis, præſertim cùm magna eſt ciuitas, viriſque abundat idoneis. Vetuit Plato ne quis multas artes vnus exerceat:

Lib. de Republ. in Eraſtis.

Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.

Aliud iudicium eſt in parua & in frequenti ciuitate. Qua de re lib. 4. Politic. dicetur fuſius.

Ad Cap. duodecimum.

HActenus ferè de priuatis legum ſcriptoribus, ſiue rerum publicarum auctoribus. Sunt verò præter hos alij legiſlatores, qui ipſi Politici fuerunt, & rempublicam adminiſtrarunt, ſuiſque, vel aliis ciuitatibus iura legéſque dederunt, vt Minos, Lycurgus, Solon. Sed cùm de duobus primis etiã ſuprà dixerit, nunc de Solone, & Athenienſium Politia ab eo deſcripta differit. Ait ergo laudatum fuiſſe Solonem, quòd Oligarchiam & paucorum tyrannidem ſuſtulerit, & æquabiliore ac temperatiore facta Republica, inſtitutiſque partim Oligarchicis, vt Senatus Areopagitici creatione, qui

Solon laudatus, cur.

ex selectis viris, & qui priùs magistratu aliquo functi essent, constabat; partim Aristocraticis; vt magistratuum designatione per suffragia, non per sortes, qua de re lib. 4. partim Democraticis, vt populi iudiciis, fundata & reformata, populum in libertatem vindicauerit: Eundem verò vituperatum, quòd nimiam populo tribuerit in iudiciis potestatem, in quibus scilicet omniũ pæne rerum potestatẽ esse voluit. Sic enim Demagogi, quales fuere Pericles, Ephialtes, & alij, populo blandiri studentes, Principum auctoritatem minuebant, Areopagum labefactabant, & detetrimam Democratiam, populi potentiam amplificando, inuehebant. Solonem tamen excusat Aristoteles, imò & eius institutionem commẽdat, vt probam & laudabilem, qua inter cætera, nullam ferè potestatem infimæ plebi fecerit, nihilque cum illa præterquam necessaria cõmunicarit. Recidisse verò Atheniensem Rempublicam in extremam Democratiam, non culpa Solonis, sed casu quòdam: eo quòd scilicet populus Atheniensis, Medorum & Persarum in nauali certamine ad Salaminem celebri victoria elatus & superbiens, magnam sibi auctoritatem, rerúmque summam attribuerit. Nominat postea Aristoteles alios Nomothetas; Zaleucum, qui Locris Epizephyriis populo Magnæ Græciæ, scripsit leges; Charondam, qui Siculis & Italis; ita tamen vt seuerus præcipuè fuerit in falsos testes; Onomacritum, qui in Creta versatus est; Philolaum, Thebanorum legislatorem, qui *τυθμοποιίαν*, siue *περὶ βίων*, adoptionem instituit, & bonorum inæqualitatem: Platonem, qui communitatem vxorum & bonorum; sodalitates mulierum; sobrietatem Sympotiarcharum induxit: & milites præcepit esse ambidextros *ἀμφιδέξιους*: Draconem, qui nimia seueritate adductus, delictis ferè omnibus pœnam capitalem indixit. Vnde leges illius non atramento, sed sanguine scriptas esse dicebat Demades, vt refert Aristoteles lib. 3. Rhetoric. Quas tamen omnes excepta ea quæ de homicidio erat, Solon abrogauit. Pittacum, legum quidem auctorem non Reipublicæ administratæ, *νόμων θεμιτὴν, ἐ πολιτείας*; qui cùm esset vnus è Græciæ sapientibus, hanc legem proposuit, vt ebrij qui hominem pulsassent, & iniuria affecissent, duplione multarentur, id est, vt duplo graviores pœnas darent, quàm si non ebrij pulsassent. Denique Androdamam Rheginum Italum, Chalcidensium Thraciorum legislatorem, qui nullas leges proprias & peculiares tulit. Sic claudit Aristoteles librum secundum.

Idem vituperatus, cur.

Draconis leges non atramento sed sanguine scripta.

APPENDIX NOVA

AD LIBRVM SECVNDVM Politicorum.

Quæstiunculas complectens selectiores.

Debeant-ne omnia in ciuitate esse communia?

QVÆSTIVNCVLA I.

AFfirmat Plato libris de Repub. passim vbi statuit in optimè instituto imperio, coniuges, liberos, bonáque omnia debere esse inter ciues omnes sic cõmunia, vt eiusdem ætatis iuuenes, se tanquam fratres agnoscãt, amentque; eos autẽ qui natu sunt maiores, loco parentum habeant, obseruéntque: alios verò minores natu æstiment diligantque qui seniores sunt, vt filios: omnes vero omnia sic possideant, vt dicere meritò possint meum, & non meum.

Hanc Platonis sententiam hinc confirmari posse aiunt Politici quidam, quòd si ea ciuium communitas instituatur, futurum sit, vt ciues communia tanquam propria, magis curent, se mutuo amore ardentiùs prosequantur, fiant magis concordes, aduersa alacriùs & fortiùs repellant, vtilia diligentiùs comparent, imperium firmius faciant, minúsque mutationi obnoxiũ. Item quòd hæc communio Platonica videatur à Deo profecta, & lege naturæ. Natura enim est æqua parens omnium, Deus communis pater, & dum ad naturam Deúmque referimur, omnes sumus fratres; imo & visum est Deo, fratrum communi nomine omnes homines deuincire, vt ex litteris sacris constat. Sed & huius communionis primus author non fuit Plato, quidquid dicet Aristoteles cap. 7. lib. 2. Polit. cum Dionysius Halicarnasseus, Strabo & Herodotus testentur eam multis ante Platonem, seculis alibi floruisse; vt apud Massagetas Scythiæ populos, vltra mare Caspium. Refert etiam Arrianus Brachmanas sapientes Persarum communibus vxoribus vios fuisse, & notauit Pomponius Mela Garamantas interioris Indiæ populos omnia habuisse communia. Denique communitates rerum & bonorum, si non vxorum, à Christianæ religionis institutionibus non videntur alienæ; cum religiosorum hominum ordines, ac societates eam etiam effuso sanctiore voto amplectantur & obseruent.

Aristoteles verò hanc vxorum, liberorum, rerúmque omnium communionem improbat à cap. 2. ad 6. huius libri, atque in eo

eo allucinatum fuiſſe Platonẽ docet, quòd ciuitatem facere voluerit ſummè vnam: cum tamen ſumma vnitas repugnet ciuitati, quæ eſſentialiter eſt multitudo & ſocietàs hominum ſpecie Politicâ, id eſt vitæ conditione & ſtatu differentium; quę etiam rerum varietatem & copiam requirat. Et certè quiſquis eo modo ciuitatem maximè vnam efficere ſtudet, idem facit ac ſi ex multarum vocum concentu & harmonia vnicam vocem & ſonum duntaxat vnum expectaret, quod planè abſurdum eſt. Vbi enim vnica vox eſt, tollitur harmonia omnis, quæ vocum deſiderat varietatem.

Sed & maximè Platonicam communitatem refellit Ariſtoteles, ex eo quòd ea inducat communis boni ἐλιγωρίαν ſiue parui factionem, aut negligentiam. Item amoris coniugalis, paterni, & filialis remiſſionem, ac imminutionem. Præterea det eadem communitas locum parricidiis, inceſtibus, aliiſque criminibus, quæ ob perſonarum ignorationem facilè & impunè fierẽt. Item ex eadem communitate ſequitur graue incommodum, vt quòd fortiores, & ſtudioſiores & ſapientiores non plùs acciperent, quàm ignaui, inertes, & imperiti. Tolleretur etiam voluptas dominij & propria poſſeſſionum prohiberetur continentia & liberalitas; denique honor, amicitia & reuerentia propriis parentibus debita extinguerentur: quæ mala grauiſſima ſunt, & ſocietati humanæ inimica ac perniciosa.

Plato itaque pro ſuo more modóque philoſophandi per ideas fortè optimam ſimpliciter & abſolutè reipub. formam verbis deſcripſit, atque animo concepit, ſed eam optauit potiùs, quam inuenit: quippe quæ talis inter homines nunquam fuerit conſtituta, neque poſſit debeatve conſtitui. Sit ergo Platonis reſpub. idea Platonica, quam facilius ſit mente excogitare, quàm fructuosè ſtabilire.

Enimuerò Ariſtoteles meliùs & prudentiùs, vt ſolet, formam reipub. inſtituit, ſecundum vitæ humanę modum & conditiones: qui nempe cõmunitatem eam dãnauerit, quam mores hominum facilè non patiuntur. Inde eſt quod dixerit Plato 5. & 6. de repub. difficillimum eſſe reipub. ſuæ formam aſſequi? Et lib. 9. eam non extare in terris, ſed eius ideam & exemplar in cœlo eſſe cõſpicuum ei qui intueri voluerit, & ſeipſum ad illud inſtituere. Vnde libris de legibus, vbi ad vſum vitæ ſua traduxit inſtituta, illam ſuſtulit communitatem, tãquam impoſſibilem, ſtatuitque eatenus communionem inducendam eſſe, quatenus humanæ vitæ conditio ferre poſſit.

Ex quibus apparet potiorem eſſe ſententiam Ariſtotelis, politicè loquendo & ſecundum communem vitæ vſum, non enim hic mentio eſt de religioſis inſtitutionibus, quæ ciuilem vitam tranſcendunt ac ſuperant; neque verò communia habent multa, vtpote vxores, quibus non vtuntur ob votum caſtitatis, itaque argumentum inde petitum vt & à Chriſtianis moribus & inſtitutis non eſt ad rem.

Eſt-ne iuſtum Magiſtratus eſſe perpetuos?

QVÆSTIVNCVLA II.

AFfirmat Plato l. 3. de Repub. imitatus Heſiodum vt ipſe ait in libris de legibus: diſtinxit enim Plato vt notauit Ariſtoteles cap. 5. lib. 2. Politic. tres hominum ordines; Quorum primo ait Deum ſtatim ab ortu ſuo animos aureos ſiue aurum inſtillâſſe, & hos quidem eſſe principes, natos ad dominandum: Secundo argentum, & hos eſſe adiutores & miniſtros Principum: Tertio æs & ferrum; & hos poſtremos eſſe mercatores, agricolas, artifices. Quo commento ſignificabat homines alios aliis eſſe præſtantiores, ingenioſiores, ac meliori indole natos. Vndè cum natiua indoles toto vitæ tempore perſeueret, voluit etiam eoſdem ſemper principes & magiſtratus debere in republicâ permanere. Sed & ratio Platoni fauere videtur, temporanei enim & fugaces magiſtratus vt ſemeſtres, vel annui, non tam peritè fœlicitérque geruntur, quàm ſi diuturniores eſſent, aut perpetui; cum longior experientia & vſus prudẽtiam afferat maiorem: quare quò breuiores erũt magiſtratus, eo reſpublica infœliciùs geretur, fabricando enim fabri fimus. Expedit etiam magiſtratus eſſe perpetuos: quod ſcilicet natura ipſa doceat, quæ æterno & immutabili vnius Dei imperio gubernata, fœliciſſimè ſubſiſtit & vno eodémque ordine adminiſtrata præclariſſimè viget & conſeruatur.

Repugnat tamen Ariſtoteles Platoni, improbátq; perpetuitatem magiſtratuum, tanquam noxiam Reipub. c. 5. lib. 2. & cap. 8. lib. 5. Politicorum. Idque duas potiſſimũ ob cauſas: prior eſt, quòd aliis præcludatur etiam dignis via ad honores, vnde ſeditiones excitantur, maximè ab ambitioſis & excellentibus viris, qui ſe contemptos vident: poſterior, quòd inſolentiores reddantur ipſi magiſtratus, & hac perpetuitate freti ſuę dignitatis, ſæpius inuadant tyrannidem; quod de Iulio Cæſare Cicero teſtatur, qui propter propagatum in Galliâ imperium, priuatus poſtea viuere neſcius, inuaſit rempublicam, ſéque tandem ſummum fecit Dominum ac Imperatorem.

Putamus tamen diſtinctione vtendum eſſe, in Democratia ſiquidem & populi po-

teſtate ſatius videtur magiſtratus certo tẽpore definiri, vt alij aliis ſuccedant, & omnes viciſſim honoris ſint participes, in ariſtocratiâ verò & monarchiâ non adeo confert. Cum in illâ optimi quique ac ſelectiſſimi, in hac vnus debeat dominari. Hoc tamen certum debere inter cæteras dignitates, regiam maximè perpetuam eſſe: quippe quæ ſit fundamentum & firmamentum imperij, à quâ, vt à corde, quod primum viuit, vltimum moritur, omnis poteſtas virtuſque in politicos magiſtratus effunditur. Quanquam & interdum vtile eſt, nonnullos magiſtratus eſſe perpetuos, cuius rei iudicium prudentię gubernantium omnino relinquendum eſt; qui in omnibus, reipub. ordinem, mores, meritâ, ingeniâque ciuium, & publicam pacem conſiderare debent attentiùs ac explorare diligenter.

An agri publici portio debeatur ſacerdotibus.

QVÆSTIVNCVLA III.

AGrum Reipub. diuidi voluit Hippodamus Mileſius in tres partes; ſacram, quæ ad ſacerdotes; publicam, quæ ad milites, & priuatam, quæ ad agricolas pertineret: vt conſtat ex cap. 2. huius libri. Hoc modo ius Romanum diuiſum fuiſſe aiunt Quintilianus cap. 4. lib. 2. & Auſonius, qui ſic cecinit. *Ius triplex, tabulæ quod ter ſanxere quaternæ ſacrum & priuatum & populi commune quod vſquam eſt.*

Quæritur an iuſtum ſit partem aliquam agri reipub. concedere ſacerdotibus, id eſt iis hominibus, qui ex officio rebus ſacris & diuino cultui vacant. Enimuerò nihil iis deberi hinc fortè quis concluderet, quòd ager ciuitatis ſolis ciuibus, vel partibus ciuitatis iure debeatur, ſacerdotes verò non ſunt ciuitatis, nec propriè ciues. Cum eorum vita politica non ſit, aut actiua; ſed potius ſegregata, contemplatiua, & addicta pietati. Deinde etiam, quia poſſeſſio & cura bonorum, rerúmque humanarum, repugnare videtur contemplationi, officiiſque diuinis; quæ otium ac quietem perpetuam requirunt, hæc enim animi pax & tranquillitas communibus negotiis diſtrahitur & rerum poſſeſſione interpellatur; ſed infirmæ ſunt hæ rationes.

Prior quidem, quia licet ſtrictè loquendo, ſacerdotes propriè non ſint ciues, vt qui negotiis vulgaribus foróque politico primò ac per ſe non vacent, ſed rebus tantum diuinis: tamen ſunt re verâ meliores & ſanctiores ciuibus, primáſque tenent inter ordines hominum vt pote Deo conſecrati. Sic in Galliâ primum ordinem hominum dicimus eſſe Clerum, vel Eccleſiaſticorum; Secundum, nobilium; Tertium, populi ſiue vt vulgo dicitur, tertium ſtatum: quo ipſi etiam iudices, politici & ſenatores continentur. Igitur ſacerdotes eo modo partem ciuitatis facient, eamque præſtantiſſimam, habitâ ſcilicet ratione diuinorum officiorum, quibus incumbunt: & quatenus in arce religionis excubias, vt ſic dicam, agunt pro regni & reipub. incolumitate & ſalute tam corporum quàm animorum. Poſterior autem nihil efficit. Poſſunt enim ſacerdotes ſibi quoſdam procuratores adſciſcere ad rerum ſuarum cuſtodiam & curam, quam etiam ipſi ſine moleſtiâ poſſent ſuſcipere, cum de conſeruandis tantùm bonis eccleſiaſticis, non in immenſum, vt homines politici faciunt, amplificandis, aut quæſtuoſo ac profano lucro acquirendis, debeant cogitare.

Eſt igitur æquiſſimum Hippodami inſtitutum vt ſacerdotibus agri portio concedatur ad neceſſarios vitę vſus ad ſacrorum impenſas. Quod certè ſunt ſequuti olim Ægyptij, Lacedemonij, Romani & aliæ gentes vetuſtiſſimæ, vt conſtat ex hiſtoriis: imo & Deus ipſe Numerorum ca. 35. præcepit filiis Iſraël, vt Leuitis ſacra tractantibus certas poſſeſſiones deſtinarent. Præcipe filiis Iſraël, inquit Dominus Deus Moſen alloquens, vt dent Leuitis de poſſeſſionibus ſuis vrbes ad habitandum, & ſuburbana earum per circuitum, vt ipſi in oppidis maneant, & ſuburbana ſint pecoribus & iumentis. Fauet ratio, optimis enim viris & doctiſſimis, quales ferè ſunt ſacerdotes, debentur meritò fortunæ bona, ad victum & veſtitum, imo & ornatum: Diuitiæ enim animi bonis debent famulari, ex lib. primo Ethicę. Secundò deterioris eſſent conditionis viri ſancti in ciuitate, quàm opifices, aut agricolæ, quibus pars agri eſt deſtinata. Tertiò beatior hinc & ſplendidior eſt reſpub. Deóque gratior; eſſétque profectò genus humanum ingratiſſimum, ſi Deo auctori & largitori bonorum omnium, ciúſque miniſtris nihil redderet aut conſecraret. Imo & id de iure naturæ eſſe omnino videtur, vt Deum Dominum agnoſcentes gratias agamus, oblatis, imo redditis quę ei debemus, bonis ac muneribus, ſicque ei ſeruiamus in ſanctitate & iuſtitiâ, vt cecinit Zacharias.

An omnia iudicia ſint de iniuriâ, damno, & morte.

QVÆSTIVNCVLA IV.

AFfirmat Hippodamus loco citato & rectè, lædituꝛ enim quiſque vel in bono

bono honoris, id est famâ & existimatione, vnde iudicium cõtra τὸν εἰδέναι iniuriam factam ; vel in bonis fortunę, vnde iudicium contra damnum illatum τὸν βλάπτειν, vel in bonis corporis & vitæ, vnde iudicium contra θάνατον, mortem, sine homicidiũ ; ad quod pertinent verba, percussiones, mutilationes : sunt ergo omnia iudicia de his tribus; cum læsio omnis ad iniuriam, ad damnum, & ad mortem, non ad alia referatur. Hinc est quòd constituta fuerint pœnarum genera tria, nempe ignominia, mulcta & mors, pro læsionis diuersitate. Sub pœnâ autem mortis continentur flagella, fustes, præcisio manuum, & similia supplicia, quæ in nocentes sontesve irrogantur pro grauitate criminum, aut delictorum iuxta illud sacræ Scripturæ, pro mensura delicti erit plagarum modus.

An in Republicâ summum quoddam tribunal debeat constitui?

QVÆSTIVNCVLA V.

ESt & hoc celebre Hippodami institutum, vt in republicâ bene moratâ supremum aliquod consistoriũ quod vocabat ὑπερτάτιον, illúdque vnum erigatur, atque ex selectis senioribus, virisque consultissimis componatur: ad quod tanquam ad optimũ & sanctissimum iustitiæ tribunal, sacrámque Themidis anchoram fieri possit prouocatio ab inferioribus & subalternis iudiciis. Quale consistorium hodie vulgo apud nos dicitur Curia Parlamenti, siue senatus, ad quem, non à quo, liceat prouocare, siue vt aiunt, appellare.

Esse igitur constituendum tale tribunal, hinc patet: quòd interdum contingere possit vt inferiora iudicia fauore, pecuniâ vel muneribus corrumpantur, & à iusto deflectant: vel ob imperitiam non satis accuratè ac prudenter causas expediant: quos defectus summus ille Senatus emendet & lites meliore iudicio postremum definiat. Deinde consentaneum videtur, vt sicut in regno vna est persona summæ authoritatis, aliis omnibus simpliciter maior, nempe rex omnium dominus: sic vt vnum aliquod extet supremum consistorium κύριον τὸ ὑπερτάτιον vocat Hippodamus in textu, quod regiam maiestatem & authoritatem repræsentet: & à quo extrema iudicia dependeant. Sed & idipsum diuina lex in sacris litteris sanxisse videtur, his verbis. Prouide autẽ, inquit Deus Mosen alloquens Exod. 18. de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex iis tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit referant ad te, & ipsi minora tantummodò iudicent. Huc pertinet appellatio Diui Pauli Actorum 25. Qui scilicet à Festo iudice condemnatus, ad Cæsarem prouocauit, hac verborum formulâ, Cæsarem appello, cui respondens, cum Concilio Festus, Cæsarem appellasti, inquit, ad Cæsarem ibis.

Obijcies ex summo tribunali & senatu constituto sequi contemptum inferiorum iudiciorum. Respondeo hoc esse per accidens, neque senatores institui in contemptum iudicum inferiorum: sicut nec creata maiora sydera ad minora obscuranda, sed ad maiorem iustitiæ exactioris perfectionem ac decus; vt si quid in minoribus subselliis decretum fuerit inconsideratiùs contra litigantes, id maturiùs in superiore tribunali disquiratur, examinetur, ac diiudicetur. Adde quod non licet in quauis causâ appellare, siue prouocare ad summum senatum, mulctantur enim temerariæ appellationes. Vnde nulla inde suboritur iniuria, nullus accidit inferturve contemptus iudicibus subalternis & inferioribus.

An scripto sententiam ferre debeat iudex, an viuâ voce?

QVÆSTIVNCVLA VI.

VIua apertáque vox magis afficit, ac plus potest in iudiciis quam scripta in tabellis Hippodameis sententia. Sic enim maior existit iustitię & iudicum dignitas ac reuerentia, cum palàm & publicè sententiæ & Senatusconsulta à Præsidibus pronunciantur. Et certè veritas, quæ iustitiam comitatur semper, non quærit angulos, sed lucem & oculos hominum, vt notauit Aristoteles cap. 2. lib. 1. Politicorum, vocẽ, seu potius sermonem datum esse hominibus ad ius dicendum, & ad officia iustitiæ.

Obiicies, res grauissimas ciuitatum scrutinio (vt loquuntur) & tabellis in vrnã coniectis perfici: sic enim multis in locis fiunt electiones magistratuum. Ergo iudicia ferri scripto debent, ac per tabellas potius, quàm per viuam vocem. Respondeo disparem esse rationem iudiciorum, & electionũ. Iudicia enim vnâ iudicis voce facilè & cum dignitate fieri possunt; electio autem fit à multis eligentibus, imo à totâ ciuitate: quare cum multitudo pariat confusionem, hæc autem confusio tolli commodiùs possit scribendo sententias, quàm singulas pronunciando, certè in publicis electionibus satius erit agere scriptis tabellis, in iudiciis viuâ voce.

An filij eorum qui in prælio pro patriâ obierunt, sint publicis sumptibus enutriendi?

QVÆSTIVNCVLA VII.

AFfirmat Hippodamus loco citato; neque improbat Aristoteles, qui legem hanc & Athenis & alibi suo iam tempore receptam fuisse testatur. Alebantur autem filij eorum qui in prælio mortui erant, in Prytaneo, qui locus erat Athenis in arce dignissimus, vbi iudices & magistratus de Republica consulebant, neque verò duntaxat strenuorum hominum in bello defunctorũ filij, sed & alij qui optimè de republ. meriti erant, impensis publicis nutriebantur, quod certè erat perhonorificum. Porro dictum nonnulli putant σιτησιον quasi πυρῶν πρμῶν tritici promptuarium; vt si diceres horreum reipublicæ. Esse autem hoc institutum laudabile & præclarum, hinc constat quòd sic ad virtutem & fortitudinẽ, patriæque amorem ciues incitentur, neque dubitent pro republica mortem oppetere, cum in liberis suis compensentur. est ergo hoc institutum gloriæ stimulus, & calcar virtutis ac incitamentum ad egregia facinora.

An publicum honorarium debeat decerni iis, qui vtile quid Reipublicæ inuenerint.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

AFfirmat Hippodamus, negat Aristoteles, & rectiùs. Etsi enim hoc institutum videatur primâ fronte speciosum, ἀ δοκοῦν μαλλον, vt est in textu: tum quia vt præmia debentur benè meritis, sic & honoraria constituantur iis, qui vtile quidpiam Reipublicæ adinuenerint. Tum quia hoc instituto summa Reipublicæ cura haberi videtur, eiúsque gloria promoueri. Nihilominus tamen tutum non est, sed periculi plenum eo quòd συκοφαντίας, id est calumnias, parit ἀ καὶ πολλὰς ταραχὰς, commotiones Reipublicæ, quia non facilè possunt introduci noua instituta, quin accusentur vetera; & præterea odiosi sunt & suspecti nouatores & reprehensionibus obnoxij: facilè enim ciues adducuntur vt credant authores rerum nouarum periculum aut perturbationem reipublicæ intentare: vnde si nouarum institutionum licet bonarum aut vtilium inuentoribus præmia decernantur, multi profectò de abrogandis antiquis vsibus cogitabunt, & res nouas legésque spe præmij certatim inducent, vnde morum actionúmq; immutatio manifesta, adeóque tandem imperij ipsiusque politici status ordo, & antiquum regimen consequetur.

An patrias leges & antiquas expediat mutare in nouas meliores?

QVÆSTIVNCVLA IX.

AFfinis est quæstiuncula hæc priori, sed profectò longè maioris momenti, ideóque celebris & in textu controuersa, cum pro vtráque parte tam affirmante quã negante disputare videatur Aristoteles. Posse enim imo debere mutari leges antiquas probat exemplo artium etiam summarum ac præstantissimarum vt Medicinæ: iis siquidem vtilis fuit mutatio in legib. & præceptis, & remediis: itavt posteriora iudicia, & decreta nouissima & remedia noua tanquam meliora prioribus derogauerint & ipsas artes perfecerint; cum veritas filia sit temporis. Et certè antiquę leges quædam abrogatę contrario vsu fuerunt, tanquam stolidæ & barbaræ, vt mos ille Græcorum qui accincti gladio procedebant. Item emptiones vxorum quæ exoleuerunt, inquit Aristoteles, vt si illud Ennij obijcias:

Moribus antiquis stat res Romana virisque,

Alterius Poetæ versum referas,

Laudamus veteres sed nostris vtimur annis.

Et commune illud dictum λογισμοὶ γεγενῆσθε νεώτεροι, secundę cogitationes sapientiores, ἢ τὰ πρότερα ὀρθότεροι. Enimuero non vetustas legis sed bonitas eiusdẽ communisq; vtilitas cõsiderãda venit: & non quãdiu lex floruerit, sed quàm benè ac prudenter sancita fuerit inquirendum. Ergo si noua lex melior & vtilior vetere & à multis annis receptâ iudicetur, illa sanè huic erit anteponẽda. Denique leges politicæ scriptæ non possunt omnia hominum facta moréq; complecti. Scribuntur enim vniuersim ἢ καθόλου. At verò actiones sunt circa singularia & in singularibus ex c. 1. lib. 1. Metaphys. Ergo possunt imò & interdum debent sanciri & constitui nouæ leges, imò & veteres antiquari; præsertim cum antiquissima quæque sint ferè fabulosa & commentitia. Aristoteles tamen non probat mutationem legum, nisi cum magnâ religione, cautione, prudentiâ & necessitate; ratio hæc est quòd legis mutatio frequentior faciat ciues inobedientes legum ac principis atque magistratuũ contemptores, cum enim videbunt innouari sępius leges, nullius obseruationi sese seriò adstringent; quas scilicet vt alias priores ipsa ciuitas quã primùm sit mutatura. Ideo à mutatione legum valde abhorruerũt Spartani, narrátq; Plutarchus in Laconicis Apophthegmatis, Pausaniâ interrogatũ, cur antiquis moribus viuerent Spartani? respondisse quòd leges viris, non viri legibus dominentur, & sapienter mouent Iurisconsulti non esse temerè solemnia maiorũ instituta commu-

tanda, imò nec rationes legum & inſtitutionum antiquarum ſemper exquirendas, lege non omnia, & lege minimè. de legibus. Conſulendus Plato 3. & 6. de Legibus, Demoſthenes aduerſus Democratem. Iuriſperiti etiam ad titulum de legibus, lege, non omnium, & lege, & ideo. Imo vero inquit Ariſtoteles, licet ſint peccata quædam Nomothetarum & magiſtratuum, ea potius ferenda ſunt ſi exigua ſint, quàm receptæ leges tollendæ: qua de re dixi ſuprà in explicatione textus. Cæterùm licèt artibus & ſcientiis mutatio proceſſerit in melius, id tamen de legibus iam receptis dici meritò poſſe non videtur, cùm ſit ratio diſpar legũ & artium. Artium enim & ſcientiarum firmitas documentis & præceptis quæ nouis obſeruationibus inuentiſque innoteſcunt continetur; legum autem vis & robur non tam litteris vel ſcripto aut ſtudio quàm vſu & moribus nititur, quare ſi vſum & obſeruantiam legum tollas minuáſue, leges etiã ipſas imminues ac extirpabis. Hinc rectè Poëta Lyricus, quid leges ſine moribus vanæ proficiunt? Non ſunt ergo antiquę leges abrogandæ, vel vllo modo commutandæ niſi ſint manifeſtè vitioſæ, aut barbaræ. Vt enim mutationes temporum, aëris, cibi, morbos generant vt conſtat ex doctrinâ Medicorum, iuxta aphoriſm. 1. ſectionis tertiæ Hippocratis, præſertim ſi repentinæ ſint; ſic legum mutationes ſunt ciuitatibus periculoſæ. Atque vt conſuetos cibos, quãuis deteriores, aut non adeo delicatos & ſalubres, gratiores tamen præferunt Medici inſuetis & melioribus, ex eiuſdem Hippocratis aphoriſmo, nempe quia conſuetudo altera natura eſt: ſic & Politici leges antiquas longo ciuitatis vſu receptas (quanquã forteſſis non adeo perfectas aut exactas) nouis quibuſlibet, etiam excellentioribus debent anteponere, vt quieta perſtet adeóque ſalua & incolumis Reſpublica.

Eſt-ne vænalitas Magiſtratuum iuſta & vtilis Reipublicæ?

QVÆSTIVNCVLA X.

ABſurdam credunt & Reipublicę pernicioſam magiſtratuum vænalitatem Politici ſapientiores; præſertim ſi abſolutè & ſimpliciter loquendum ſit. Ratio eſt, quia violatur iuſtitiæ honor & decus virtutis, ſi pecuniæ ſubiiciatur & reddatur vænalis; eſt enim iuſtitia res ſacra, anguſta & adeo perfecta. Præterea ſi auro ſunt vænalia iura; facilè fieri poterit, vt iudex pecuniâ corrũpatur. Quod inſinuauit Poëta dum dixit:

Vendere iure poteſt, emerat ille prius.

Id verò à rectâ ratione alieniſſimum eſt, ac longè iniquiſſimum. Et ſanè magiſtratus eſt bonum publicum ciuitatis ſiue Reipub. directio quæ virtuti debetur & ſapientiæ; alioqui ſi pretio ac pecuniâ æſtimetur magiſtratus, itaut ſapientiæ & virtutis nulla habeatur ratio, fiet profectò vt Reſpublica vitulos aureos ſiue idola imperitiæ, & ſtoliditatis adoret quamplurima, & ſic honeſta paupertas, inopſque ſapientia ab omni dignitate excludetur, iacebunt litteræ, artes, virtutes, quæ homines à beſtiis diſtinguunt; eritque reſpublica, relictâ virtute, improbitatis, auaritiæ, & ignorantiæ theatrum miſerrimũ. Ideo iure merito Ariſtoteles c. 11. lib. 2. Politicorum reprehendit Carthaginenſes, qui vænalitatem magiſtratuum permittebant, φαῦλον τὸ πρὸς μεγίστας ἀρετὰς εἶναι τὰς ἀρχὰς, τὸν τε βασιλέα καὶ τὸν στρατηγὸν, malũ eſſe ſi vænales fuerint ſummi magiſtratus, vt regnum, & belli imperium. Quòd ſi de ſummis dicitur, quidni & de minoribus? Quanquam minus periculum eſt in vænalitate minorum magiſtratuum; ſed abſolutè ac ſimpliciter ſatius eſt ac præſtabilius virtuti, quam diuitiis deferre magiſtratum & imperium, niſi fortè obſtent locorũ & populorum aliæ leges, inſtituta, & conſuetudines. Alioquin honoratiores eſſent diuitiæ ſapientiâ & virtute, fieréque reſpublica potius φιλοχρήματος & auara, quàm φιλότιμος & gloriæ ſolidæque laudis cupida. Qua enim in ciuitate diuitiæ ſunt in pretio, in eâ iacere virtutem neceſſe eſt, inquit Plato 8. lib. de Repub. Vbi autem virtus contempta iacet, neceſſe eſt vitia regnare omnemque iuſtitiam aboleri. Solem autem è mundo tollunt, qui iuſtitiam è medio tollunt, quæ virtutis numeros omnes radióſq; continet iuxta illud vetus Carmen ab Ariſtotele citatum lib. 5. Ethic. ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ξυνῆλθεν.

Certis tamè de cauſis vænales eſſe poſſe, imò & debere magiſtratus, cum ſcilicet hinc vtilitas redundat in Rempub. quæ inde melius habeat & monarchia imperiumue amplificetur, conſeruetur, ac propugnetur; cõmunis ferè eſt opinio ac ſenſus Politicorum noſtræ tempeſtatis, cuius opinionis veritatem vel falſitatem euentus comprobarit. Sed hæc ſatis de ſelectioribus quæſtiunculis ad librum ſecundum Politicorum.

LIBER TERTIVS Politicorum.

HAbet iuxta præſentem editionem, capita octodecim, licèt Perionius, Caſus, & Giphanius duodecim tantùm recenſeant, in quib. ex proprio ſenſu differit Ariſtoteles de Republica & Ciuitate: cuius paries libro primo, formas autem ſiue inſti-

tuta varia, ex variis legiſlatorum ſcitis libro ſecundo enarrauit; reprehenſis iis quæ digna reprehenſione videbantur. Agit igitur hoc tertio libro de ciue, & ciuitate; de virtute ciuis, & viri boni, de generibus rerumpublicarum, de magiſtratibus, de regno & Ariſtocratia. Sed ſingula genera rerumpublicarum ordine perſequitur, ad librum vſque ſeptimum.

Ad Cap. primum.

DOcet primò omnem Politici & Legiſlatoris curam in ciuitate eſſe poſitam. Secundò, πολιτείαν, id eſt, Rempub. eſſe τῶν τῇδε πόλει οἰκούντων πλῆθος τι. Ordinem quemdam eorum qui ciuitatem incolunt. Tertiò, τῇδε πόλιν, ciuitatem ex ciue, qui πολίτης dicitur, vt ex parte totum, debere cognoſci, cùm ciuitas ſit πολιτῶν πλῆθος, ciuium multitudo. Videndum igitur eſſe quid ſit ciuis, ſimpliciter, propriè, ᾗ σπουδαῖον. Sunt enim ciues nonnulli quadam ratione, πῶς, vt qui ciuitate donantur, & πολῖται, ſiue, δημοποιητοί, factitij vocitantur; item pueri, & ſenes depontani; quos vocat ἀπολελυμένους, id eſt, dimiſſos, & muneribus publicis ſolutos, ᾗ πεπολιτευμένους, effoetos. Ciuis ergo σπουδαῖος & qui talis eſt optimo iure, optima lege, is dicitur qui non quidem eiuſdem domicilij, ſed iudicij etiam, magiſtratuum & imperiorum eſt particeps. Vbi diuidit magiſtratum in finitum ſiue temporaneum, vt olim erant omnes Romæ magiſtratus, qui certo tempore definiebantur; & infinitum ſiue perpetuum, vt erant apud Græcos iudex & cõcionator, ſiue ἐκκλησιαστής. Erat autem eccleſiaſtes is qui ius habebat deliberandi & ſententiam dicendi in concione, de rebus faciendis, vel non faciendis, ſiue vno verbo de futuris; de præteritis enim Eccleſiaſta non ſtatuebat, ſed ſolus δικαστὴς, iudex, vt notauit ipſe Ariſtot. lib. 1. Rhetor. Sed cùm ciues varij ſint pro varietate rerumpubl. Reſpublicæ autem ita differant ſpecie, vt aliæ ſint priores, alię poſteriores, rectę enim vitioſis priores ſunt, vt regnum tyrannide; profectò alij erunt in alia Republica ciues, nec poterit communis definitio ciuis exhiberi. Vnde quæ ciuis definitio iam poſita eſt, ſoli Democratię conuenit, vbi eſt concionum, iudiciorum, & magiſtratuum communis participatio. In aliis enim Rebuſpub. vel non eſt concionum vſus, vel non eſt iudiciorum libera communicatio. Non eſt igitur hic definitus ciuis Ariſtocraticus, nec Baſilicus, ſed ſolus Democraticus. Quãquam nota Magiſtratuum omnibus Rebuſpublicis communis eſſe videtur; adeo vt in quacunque Republica negari poſſit ciuis eſſe is, cui ad Magiſtratus via ſit intercluſa.

Quis propriè ciuis.

Quis Eccleſiaſtes.

Ad Cap. ſecundum.

IMprobat vulgarem ciuis definitionem, qua ciuis dicitur is qui ex vtroque parente ciue natus eſt. Potiùs enim ciuem dicendum eſſe qui Reipublicæ & honorum ſit particeps, vt antea dictum eſt. Tum ſtatuit ciues eos reuera eſſe qui mutata Reipublicę forma, imperij ſunt in eadem ciuitate participes: Iuſtè an iniuſtè, nil refert. Quidam enim iniuſtè gerunt Magiſtratum, qui tamen reuera gerunt Magiſtratum.

Ad Cap. tertium.

SIgnificat, acta ciuitatis etiam ea dici quæ facta ſunt à ciuitate, licèt eius forma ſiue Reſpublica poſtea mũtata ſit; quia nempe ciuitas ſemper manet ciuitas, licet Politia mutata ſit. Sed an ſint acta eiuſdem ciuitatis mutata Politia, explicari non poteſt, niſi prius intelligatur, quando ciuitas ſit dicenda eadem, vel alia. Statuit verò ciuitatis identitatem vel diuerſitatem, ex Politia ſeu ratione adminiſtrandi eſſe æſtimandam, non ex mœnibus; adeo vt morte mutatis ciuibus, & aliis naſcentibus, iidem tamen ciues eadémque ciuitas, vt idem fluuius, idem fons, aliis licèt affluentibus & defluentibus aquis, manere cenſeantur, ſi eadem Reipublicę forma, & ratio, ᾗ πολιτεύονται, perſeueret; & contrà iiſdem viris in eadem vrbe manentibus, non tamẽ iidem propriè ciues ſint, eadémve ciuitas permaneat, ſed omnino diuerſa, ſi Reipublicæ forma immutetur. A forma enim petenda eſſe rerum diſcrimina, non à materia. At in re Politica homines, agri, & loca ſunt veluti materia; ratio autem gubernandi, ſiue πολιτεία, vt forma, veteribus pactis & fœderibus ſtandum ſit, λόγῳ ὑπεῖκτον, alius eſt ſermo, inquit Ariſtoteles: ea enim de re dicet poſtea. Notandum circa hoc caput, Vrbis nomen pro ciuitatis loco ſumi. quia vrbs ex loco æſtimatur; nomen verò ciuitatis potiùs vſurpari pro ciuium ordinatione & adminiſtratione. Ideo ſi ciues iidem maneãt ſub eadem Politia, loco tamen diuidantur, & agrum mutent, vrbem quidem eos mutare, non ciuitatem, id eſt, Rempublicam. Notatu etiam dignum eſt, quod de Babylone hic ait Ariſtoteles, eam potiùs gentem, quã ciuitatem videri, ob vaſtitatem, immenſamque magnitudinem: itavt cùm ab hoſtibus, id eſt, à Cyro capta eſſet, & iam tres dies præteriiſſent, nondum eam eſſe captam ſcirent ij qui in media vrbe habitabant. Erat autem ambitus Babylonis ſexaginta mille paſſuum, vt narrant Herodotus lib. 1. & Strabo lib. 10.

Similis quæſtio fuit de nauo Theſei. Dequâ Plutarch. in Theſeo.

Babylon potiùs gens eſt, quàm ciuitas.

Ad Cap. quartum.

STatuit, alium eſſe virum bonum, alium bonum ciuem, abſolutè loquendo, ᾗ σπουδαῖον; ſeu quod idem eſt, non eſſe eandem viri boni, & boni ciuis virtutem vniuersè & generatim. Nempe quia viri ſimpliciter boni virtus eſt vna perfecta, πανάρετος, dicta: quæ eſt Moralium virtutum catena & conti-

Vir bonus à bono ciue differt.

complexio perfecta: de qua in Ethicis, & lib. 7. Eudem capite vltimo, ad bene viuendum comparata; At virtus boni ciuis non est eiusmodi. Neque enim est vna perfecta: quia cùm Reipublicæ genera diuersa sint, necesse est ciuium etiam genera esse diuersa, atque adeo diuersas virtutes: cùm alius sit ciuis bonus in regno, alius in Aristocratia, alius in alia: & ciuis bonus, ea quæ sunt ciuitatis, spectet; vir autem bonus, quę sunt absolutè bona, honesta, & laudabilia. Adde quòd in eadem Republica ciues non sint planè ijdem, sed disparis conditionis. Differunt enim viri à mulieribus, domini à seruis, Senatores à militibus; quorum, vt tales sunt, diuersæ debent esse virtutes, vt & saltatorum; alia enim virtus est κορυφαίου, præsultoris; alia ὑποκρίτου, qui ei proximus est: illius enim quàm huius sicut imperantis & priuati, virtus perfectior est. Docet postea, posse ciuis alicuius; putà eius qui Magistratum gerat & aliis imperet, eamdem esse virtutem, quæ est viri boni; siue, quod idem est, aliquem bonum ciuem, debere etiam esse virum bonum, saltem in optima quadam Republica, vt in Aristocratia; cuius principes dicuntur optimates, quòd sint omnium optimi, id est, non boni tantùm ciues, sed viri simpliciter boni, prudentes, iusti, temperantes, &c. Vulgò enim dicimus Principem siue magistratum bonum, esse virum bonum & prudentem, τὸν ἄρχοντα τὸν σπουδαῖον, ἀνάγκη εἶναι καὶ φρόνιμον. Apparet ergo virtutem imperantis differre à virtute obtemperantis; imperantis autem & viri boni esse eamdem. Notanda interim est initio capitis egregia comparatio Reipublicæ cum naui. De qua legendus etiam est M. Tullius in Lælio, & lib. 12. Epist. ad Qu. Cornificium. Significat autem Aristoteles esse eamdem nautarum & ciuium rationem. Vt enim nautarum officia sunt duo; commune vnum, in prospero cursu & salute nauis positum, κυβερνᾶν τῆς ναυτιλίας vocat; proprium alterum, vt remigis, remos dicere: gubernatoris, clauum tenere; proretæ, proram & nauim gubernare: sic & ciuium duo sunt munera & virtutes, vna publica & omnium communis, quæ ad publicæ salutis curam studiúmque refertur. Altera specialis, & singulorum propria, quę secundùm varios ciuium ordines & alias atque alias conditiones distinguitur. Sic enim aliud officium est Senatoris, aliud militis, aliud magistratus, aliud hominis priuati. ἡ δὲ φρόνησις ἀρχοντικὴ ἴδιον ἀρετὴ μόνη. *Prudentia autem imperantis virtus est sola propria*, inquit, quia cæteræ, vt fortitudo, liberalitas, iustitia, temperantia, communes sunt imperanti & obtemperanti; & in obtemperante satis est bona opinio de magistratu, vt eius iussa alacriter exequatur. Quo loco eleganter comparat obtemperantem cum aulopœo, id est, tibiarum opifice; imperantem, cum aulete, id est, tibicine. Huic enim ille sese accommodat.

Vt nautarum sic ciuium officia duo.

Cõmune.

Speciale.

Ad Cap. quintum.

DIsputat de opificibus, quos βαναύσους vocat, an debeant illi in ciuibus numerari. Rationes vltro citroque profert: Concludit, in optima Republica ciues non esse, mercatores operarios, & sordidos artifices. Quanquam aliàs ciues sint, vt in Democratia, & Oligarchia, præsertim si sint diuites; aliàs non, vt in Aristocratia, si quæ sit, inquit: in hac enim honores & dignitates ex merito & virtute deferuntur. Quod est rarissimum, & ferè in nulla fit ciuitate. Vnde irridet Bodinus Iurisconsultus Gallus eos qui de Aristocratico regimine tractant, quòd nullibi seruetur. Et certè Aristoteles de Republica differens, Democratiam ferè & Oligarchiam solet commemorare, vt communes. Recenset postea varias ciuium species, pueros, viros, libertinos, opifices, mercatores, perfectos, imperfectos, natos, factitios. Statuit, eum verè ciuem esse, cui honores communicantur, vt suprà.

Cap. 6. Methodi Histor.

Cap. 1. l. 3.

Ad Cap. sextum.

DE Reipublicæ, quam πολιτείαν vocat, generibus & formis dicturus, definit primò ipsam Rempublicam, ordinem ciuitatis, cùm in aliis magistratibus, tum in eo maximè qui est omnium summus ac princeps. Deinde repetit, ex primo libro, hominem esse animal Politicum natura, & societatis amans. Adducit autem præterea ad vitæ societatem, vt ex ea vtilitatem habeat & vitæ commoda. Hinc origo familiarum, vicorum, ciuitatum. Postea distinguit imperia ex vtilitate; quæ vel priuata est, vt in imperio despotico, in quo omnia ad domini propriam vtilitatem primò ac per se referuntur; per accidens ad serui commoda. Curat enim seruum herus, non serui sed sui gratia: vel communis, vt in imperio paterno, vxorio, & ciuili. Horum enim imperiorum finis per se est eorum qui obtemperant, salus & vtilitas; per accidens autem bonum imperantium; vel saltem communis & publica omnium tam parentium quã imperantium vtilitas, sed maximè eorum qui parent. Hinc concludit, eas Respublicas, quæ communem spectant vtilitatem, esse rectas & simpliciter iustas; eas verò quæ imperantium ac principum commodis duntaxat consulunt, vitiosas, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν. Quia nempe hæ despoticæ sunt, & seruorum; illæ liberorum, cùm ciuitas sit τῶν ἐλευθέρων κοινωνία, liberorum hominum non mancipiorum societas.

Imperium herile propriam vtilitatẽ spectat; paternum & ciuile communem.

Recta est Respublica quæ cõmunẽ spectat vtilitatem.

Ad Cap. ſeptimum.

Formæ regiminum tres bonæ, tres malæ.

REcenſet Reipublicæ genera, quæ docet eſſe tria recta; praua totidem: & recta quidem eſſe βασιλείαν Regnum, ſiue principatum vnius communi bono conſulentis; Ἀριστοκρατίαν, ſiue imperium optimatum, id eſt, virorum ſelectiſſimorum & virtute præſtantium, publicam vtilitatem procurantium; πολιτείαν, Rempublicam communi nomine ſic dictam, ſiue Imperium populi publico bono proſpicientis. Praua autem eſſe his oppoſita, vt ſunt τυραννὶς, ſiue dominatus vnius qui ſuam potiùs quàm ſuorum ſpectet vtilitatem; ὀλιγαρχία, ſiue paucorum Imperium diuitum, commoda quærentium; δημοκρατία, ſiue poteſtas plebeiq; multitudinis rem ad egentium & plebeiorum hominum commoditatem adminiſtrantis.

Ad Cap. octauum.

Tyrannis eſt monarchia ſeruilis.

EXplicat pluribus verbis ἃ δὲ μαχητέον, vt loquitur, quæ de Reipublicæ generibus dixit ſuprà; docétque, Tyrannidem eſſe monarchiam deſpoticam, in cuilem ſocietatem, qualis ſcilicet poteſtas eſt in ſeruos. Item Oligarchiam eſſe cùm diuites dominantur; Democratiam, cùm egeni è plebe. Neque debere has ſpecies tam numero diuitum aut egenorum æſtimari, quã conditione. Itavt Oligarchiæ nota ſit, cum diuites ſiue nobiles & potentiores, vel pauci vel plures dominantur; Democratiæ verò, cùm pauperes & plebeij ſiue plures ſint, ſiue pauci. Quanquam rariſſimè contingit plurimos eſſe in Oligarchiâ; cùm nomen ipſum pauciratem ſignificet imperantium: & paucos in Democratiâ, cùm pauci pauperes vix poſſint imperium ſummámque poteſtatem vſurpare.

Ad Cap. nonum.

De propriis rebus malè iudices ſunt ferè multi.

LAudabant Atheniẽſes Democratiam, Lacedæmonij Oligarchiam, vt iuſtas. Illi enim vt & Democratici omnes, dicebant, inter pares libertate omnia paria eſſe debere; Hi, inter pares potentiâ & diuitiis. Cùm igitur hi & illi æquitate quadam nitantur, iure quoque niti videntur. Reſpondet Ariſtoteles, neutros verum dicere: Sed duas ob cauſas errâſſe. Prior eſt, quòd de ſeipſis iudicarent, χεῖρον δ' οἱ πολλοὶ περὶ αὑτῶν κρίνουσι καὶ τὸν οἰκεῖον. Atque, vt aiunt Iureconſulti, nemo in ſua cauſa iudicare debet, aut iure poteſt. Poſterior, quòd ratiocinentur ex paralogiſmo & captione à dicto ſecundum quid, ſeu ex parte, ad dictum ſimpliciter & omnino. Non enim rectè ſequitur eos qui aliqua ex parte, putà libertate, vel diuitiis ſunt pares, ideo in omnibus eſſe pares. Statuit ergo, non diuitias, non libertatem, ſed virtutẽ eſſe in ciuitate τὸ πλεῖστον, atque adeo veros ciues eſſe non ditiſſimos, non nobiliſſimos, non liberrimos, ſed qui viri ſint optimi, quod probat à fine ciuitatis, quæ non vitæ, non mutui auxilij, non commerciorum, (alioqui diſiunctiſſimæ nationes inter quas commercia ſunt, mutuáque auxilia, eiuſdem dicerentur eſſe ciuitatis,) ſed bene beatéque viuendi causâ, id eſt, ad virtutis cultum, cui adiuncta ſit ſufficiens externorum bonorum copia, eſt inſtituta.

Optimi ciues, viri optimi.

Ad Cap. decimum.

Incõmoda ſingulorum regiminum.

DIſſerit de principatu ciuitatis, ſiue de ſummâ Reipublicæ, περὶ πόλεως ἢ πολιτείας, appellat; quæritque penes quem, vel in cuius manu ac poteſtate eſſe debeat, an in vnius optimi, an tyranni, an multorum arbitrio ac directione; Atque hanc quidem diſputationem toto fere reliquo libro perſequitur. Hoc igitur capite omnium gubernationum ſiue principatuum incommoda declarat. Democratiæ quidem, quod pauperes & plebeij manus iniiciant in bona locupletum, non ſine pernicie Reipublicæ. Oligarchiæ, quòd pauci principes ac ditiores plebem opprimant. Ariſtocratiæ, quòd pauci honoribus ſummis potiantur, plurimi relinquantur inglorij & inhonorati, quod incommodum in regno adhuc grauius eſt, vno ſolo imperante, cæteris omnibus relictis. Quòd ſi ad legem quis imperium referendum putet, non ad regem, ſiue ad hominem; ſanè is incommoda prædicta ideo non effugiet: quia lex omnis neceſſariò erit vel Democratica, vel Oligarchica, vel alteri cuipiam principatui accommodandã.

Ad Cap. vndecimum.

Ex ſingulorũ ſymbolis melior cœna, quàm ex omnibus ſũptibus.

STatuit ſatius eſſe, Imperij ſummam eſſe penes multos quàm paucos; dummodo illi multi, ſi non ſinguli & diſtributiuè, ſaltem omnes & collectiuè; ſint viri boni, & illis paucis meliores, itavt non ſinguli quidem ſeorſim ſumpti virtutibus omnibus ſint præditi, ſed omnes ſimul, & vnus vnâ; alius aliâ virtute excellat. Quod documentum illuſtrat ſimilitudine cœnarum Symbolicarum, quas vocat τὰ συμβολικὰ δεῖπνα, cũ ſcilicet Symbolam partémve ſuam ſinguli contulerunt: ſunt enim hæ cœnæ meliores & lautiores, iis quæ ἀπὸ μιᾶς δαπάνης fiunt & inſtruuntur. Tum docet non eſſe tutum, multitudini maxima imperia ſummóſque magiſtratus committi; facile enim iniuſtè & imprudenter agere; nullos autem prorſus eidem concedere, eſſe formidoloſum. Hinc enim ſeditiones. Itaque debere multitudinem βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν, conſilij & iudiciorum eſſe participem. Sic permiſiſſe Solonem, & alios Nomothetas, vt populus magiſtratuum creationi præeſſet, iúſque haberet repoſcendi geſti magiſtratus rationes. Prodeſſe igitur multitudinem congregatam ciuitati, præſertim ſi melioribus adiungatur & ſapientioribus; non

ſecus

ſecus atque impurus cibus puro mixtus, totum nutrimentum reddit vtilius, quàm ſi eſſet paucum & purum nutrimentum: quia multum par eſt alendo corpori, paucum impar; ideóque illud hoc vtilius. Quæ comparatio an omnino ſit vera, viderint Medici, quibus etiam cibus licèt puriſſimus in impuro corpore ſuſpectus eſt. μὴ μιγνύναι τὰ καθαρὰ τοῖς μιαροῖς, ἧττον δὲ βλάπτει, μᾶλλον δὲ ὠφελεῖ, inquit Hippocrates. Examinat poſtea Ariſtoteles Solonis inſtitutum, quo conceſſum eſt populo ius eligendi & creandi magiſtratus, & rationes repoſcendi: ad hæc enim officia iudicio & ſcientiâ opus eſſe, quibus caret populus. Inſerit digreſſionem de ſcientiis & artibus, in quibus tres fere perſonas eſſe ſcribit. Sic Medicum ait quodammodo eſſe triplicem, ἀρχιτεκτονικὸν vnum, qui ſcilicet operatur & exercet Medicinam, ἀρχιτεκτονικὸν alterum, qui docet & præſcribit; tertium χειροτεχνικὸν, vſu peritum, & expertum; vbi docet iudicium non minùs pertinere ad vſu peritos, quàm ad ſcientes & doctos. Soluit ergo controuerſiam hoc pacto. Multitudinem quidem populatè ſigillatim ac diſtributiuè ſumptam, non poſſe rectè iudicare; vniuerſim tamen & collectiuè, collatis ſcilicet capitibus, & communicatis conſiliis, poſſe. Neque verò ad rectè iudicandum opus eſſe vt qui de reb. officiiſque iudicant; ea perfectâ ſcientiâ teneant; aut etiam ipſi fecerint, vel exercuerint; ſatis enim eſſe vt vſu valeant & experientiâ. Sic enim qui reb. vtuntur, vt domo, calceo, veſte, æque bene de iis iudicant, an benè vel malè confectæ ſint, atque interdum meliùs; quàm ipſi artifices. Pati igitur modo populum, licèt ipſe non gerat magiſtratum, quia tamẽ imperio magiſtratus vtitur, cui ſubeſt & obtemperat, rectè de eo iudicare, & plerumque meliùs quàm ipſos imperantes, qui ſua vitia non vident. Concludit, imperium penes leges potiùs eſſe debere, quam penes homines, ſi eæ iuſtæ ſunt. Eas autem eſſe iuſtas, quæ bonis rebus publicis, vt regno, Ariſtocratiæ, accommodantur: Iniuſtas, quæ contrà. Cæterùm quædam eſſe magiſtratus æquitati & arbitrio relinquenda; quia leges omnia non explicant aut comprehendunt. Hinc ἐπιείκεια, de quâ cap. 14. l. 5. Ethic. ad Nic.

Impura corpora quo plus mutant, eò ledet magis. Aph. 10. Sect. 2.

Populus collectiuè ſumptus poteſt iudicare.

Imperium ipſo penes leges.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit bonum Politicæ propoſitum tãquam finem, eſſe τὸ δίκαιον, ius. Tale autem ius eſſe id quod omnib. eſt vtile. Atque hoc quidem in confeſſo eſſe apud omnes, quòd ius ſit, quædam æqualitas, vt dictum eſt in Ethicis. Hinc enim quia æqualitas duplex, Arithmetica, & Geometrica; duo etiã conſtituta fuére genera iuris & iuſtitiæ, permutationis quidem, vnde iuſtitia commutatiua; & diſtributionis, vnde diſtributiua.

Lib. 5. c. 3. & 4.

Præterea omnes exiſtimare iuri eſſe conſentaneum, vt paria paribus tribuantur: ſed quia perperam vulgo diſcernitur & æſtimatur illa paritas: cùm alij eam libertate metiantur; alij diuitiis; alij genere; alij virtute: Scire oportet, inquit, quarum rerum ſit æqualitas, quarum inæqualitas; ſiue an quâlibet re pares; vel impares debeant in republica de honoribus contendere. Decernit igitur Ariſtoteles in diſtribuendis reipublicæ honoribus, non eſſe rerum omnium ſpectandam æqualitatem, aut inæqualitatẽ; ſed eam tantùm quæ reipublicæ conferat; vt enim in artibus, ſic & in Politicâ, vbi ſit comparatio, vſus finiſque eius rei, artiſve in quâ ſit compatatio, ſpectari omnino debet; cætera autem, quæ nihil ad rem conferunt, relinquenda. Vnde ſicuti in arte tibiarum ſi duo certent, quorum alter optimè canat, ſit tamen plebeius; alter artis tibiarum ſit imperitus, nec aptè canere poſſit, qui tamen ſit nobilis; non huic imperito licèt nobili, ſed illi dari debent tibiæ meliores; quia nempe ad vſum artis, id eſt, ad tibicinium, nihil iuuat nobilitas, ſic & in re ciuili non eſt habenda ratio eorum quæ nihil ad ciuitatis bonum conferunt, vt proceritatis, vel formæ, niſi eæ virtutibus adiũctæ ſint. Hinc colligit non abs re de honoribus ciuilibus contendere nobiles, liberos, diuites, virtute præditos, & multos cum paucis comparatos. Hi enim omnes ius quoddam contentionis habere videntur: cùm nobilitas, libertas, diuitiæ, virtus, multitudo ad ciuitatem conferre credantur.

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit, ex iis ciuibus ſuprà commemoratis, diuites quidem & nobiles ſiue ingenuos (quos & γενναιοτέρους, generoſiores vocat, quòd εὐγένεια, ἀπὸ γένους, nobilitas, ſit virtus generis) ad hoc vt ſit ſimpliciter ciuitas, iure contendere: nam ad τιμήματα, id eſt, tributa conferenda, opus eſt diuitibus, & ciuitas non eſt ſeruorum, ſed liberorum ſocietas; vt verò ſit beata ciuitas, iuſtiùs de honoribus Politicis virtutem contendere. Quòd ſi contingat in vna ciuitate omnes illos ordines cõcurrere, diuitum, nobilium, bonorum, multitudinis; dubium videri, cuinam potiùs ordini conferre publicos honores & magiſtratus oporteat: Reſpondet nullum ſatis eſſe idoneum ad omnes magiſtratus ſibi vendicandos; & ſtatim aliam mouet quæſtionem, è cuius ſolutione prior intelligatur; Debeántne leges rectiſſimæ vtilitatem bonorum ſpectare, an potiùs multitudinis: Statuit non huius aut illius duntaxat ordinis vtilitatem, ſed omnium, id eſt, totius Reipublicæ communem ſpectandam eſſe. Tum ciuem generatim ait eſſe eum, qui impera-

Spectandũ commune omnium bonum.

re viciſſim & parere poteſt, ὁ μετέχων τῆ ἀρχῆς ἢ ἄρχειν. Eſſe verò in aliâ Republicâ alium, pro Reipublicę varietate. Alius enim eſt ciuis Baſilicus, in regno; alius Democraticus, in Democratiâ. In optimâ autem eſſe eum, qui poſſit & velit præeſſe & ſubiici, imperare & parêre, propoſita ſibi vitæ ratione, quæ ſit virtuti conſentanea.

An vni excellentiſſimo tribuendum imperium.

Supponit inſignem quæſtionem de honore ſummo, vel magiſtratu vni alicui præſtantiſſimo, aut paucis etiam excellentiſſimis, ſeu virtute, ſeu diuitiis, ſeu potentia & fauore ciuili, deferendo. An videlicet ſi vnus Heroïcè excellens & inſigniter bonus in ciuitate reperiatur, ei imperium in ciues alios ſit tribuendum? Reſpondet affirmatiuè. Paribus enim paria tribuenda ſunt, ergo imparibus imparia. Atqui huic vni Heroï, ſi quis eſt, ciuium aliorum nemo par eſt, cum ſit quaſi Deus inter homines; non ſunt ergo paria Heroï & ciuibus tribuenda. Atque adeo iniuſtè agent ciues, ſi parem Heroï honorem ambiant, & imperium cum illo velint diuidere. Non ſecus ac ſi cum Ioue Dij imperium mundi partiri cuperent. Præterea in Heroëm illum leges ferre ridiculum; qui inſigniter ſit optimus, & ipſe potiùs ſit lex. Hic citat Ariſtoteles apologum Antiſthenis: Suaſiſſe olim, dum comitia inter beſtias celebrarẽtur, lepores, vt omnibus ex æquo animãtibus pares prædæ ſeu capturæ partes diuiderentur: At Leones reſpondiſſe, Debere priùs lepores docere, pares quoque omnium animantium vires & robur fuiſſe in capienda prædâ. Sed fortè cùm argumentis agere nollent Leones, arreptos lepores ſic concionantes deuorarunt; vt hinc doceat Ariſtoteles, Non eſſe cum potentioribus & Heroibus certãdum, aut cum iis paria facienda. Annotat tamen illam virtutis vel potentiæ ciuilis excellentiam, ſuſpectam odioſámque fuiſſe ciuitatibus; è qua ſcilicet immutandæ Reipublicæ periculum immineat; atque hinc τὴν ὀστρακισμὸν, ſiue exilij ſententiam, quæ ὄστρακον, id eſt, teſtulis, quibus inſcribebatur eiiciendi nomen, ferebatur, Athenienſes inſtituiſſe; vt ſcilicet eum exilio pellerent, qui fortitudine, gloriáve militari, aut inſigni iuſtitia & virtute, aut diuitiarum copia, aut amicorum multitudine, aut alia qualibet ciuili potentia reliquis ciuibus antecelleret. Sic & Argonautę, ſecum habere Herculem noluerunt, ὡς ὑπερβάλλοντα πολὺ τῇ ῥώμῃ. Et hanc quidem opulentos Heroas, virósque optimos, expellendi rationem in vitioſis rebus publicis, vt Democratia, Oligarchia, Tyrannide, non modò locum habere ait, (quòd ſcilicet ipſis iuſta videatur, eiſque ſatis ſit, vt quæcunque via etiam improba in ſuo ſtatu conſeruentur,) ſed etiam in bonis, communem alioquin vtilitatem ſpectantibus, poſſe reperiri, hinc probat; Quòd vt artifex partem vnam operis licèt abſolutè pulchram & optimam, vt pictor pedem animalis, nauium opifex puppim, Chorodidaſcalus vocem alicuius Muſici alioqui ſuauem, iuſto tamen grandiorem & altiorem non ſuſtinet; ſic & bonus Princeps aut Magiſtratus vnum aliquem iuſto maiorem ac potentiorem in ciuitate poteſt oſtraciſmo cohibere, maioris boni gratia, ne ſcilicet inde Reſpublica capiat detrimentum. Conſulit tamen ita eſſe à principio Rempubl. temperandam, vt poſtea non egeat τοιαύτης ἰατρείας, tali medicinâ. Cùm verò duo ſint excellentiæ, ἀ ἀφορίζει, genera; vnum virtutis, alterum ciuilis potentiæ, vt opum, & amicorum, concludit, ne in optima quidem republica nimiam opum, amicorum, ciuiliſque fauoris ἀφορίζω, ferendam eſſe; virtutis verò præſtantiam omnino eſſe amãdam & recipiendam vt optimam; eſſéque æquiſſimum, vt omnes viro excellenter optimo & ſapientiſſimo ſponte pareant; vel pluribus eiuſmodi, ſi qui extent: quos ſanè omnino expedit reges eſſe perpetuos, βασιλέας ἀεὶ εἶναι, cùm virtus ſit ciuitatis præſtantiſſimus ſcopus.

Virtutis excellẽtia recipienda.

Non eſt cũ potentiore certandũ.

Quid oſtraciſmus.

Quòd alios vtiliores plurimum ſuperaret.

Ad Cap. decimumquartum.

HActenus de Republica eiúſque generibus in vniuerſum, deinceps de ſingulis ſpeciatim diſſerit; primò quidem de rectis, deinde de vitioſis. Hoc igitur reliquo libro de regno & ariſtocratia cõmũctim pertractat, quia vtriuſque finis eſt virtus; ſed parcè & leuiter de Ariſtocratia. Cũ autem docere inſtituat, & diligentiùs explicare, an regnum, quod vocat βασιλείαν, præſtabilius ſit, melius, & accommodatius gubernandis, vel in ciuitate, vel regione qualibet, hominibus; quàm alia quæuis Politia: ſtatuit priùs eſſe regnorum genera diſtinguenda. Atque ea quidem omnino eſſe quinque, in quibus ſcilicet imperandi modus diuerſus videatur. Primum ait eſſe Laconicum, quod qui tenet, belli dux eſt ſummus & imperator perpetuus; ita tamen vt penes eum non ſit ſumma rerum omnium poteſtas, niſi dum extra fines Lacedæmonios exceſſerit. Dicitur hoc regnum φατρία ἀυτοκρατέων, ἢ αἰδιος, ἢ διὰ βίου. Aliúdque eſt hæreditarium κατ' ἦθος; aliud optimum, ſiue ex electione, αἱρετὸν. Secundum barbaricum imperio tyrannico & herili ſimile, hæreditarium, & lege apud barbaros conſtitutum, cum regia cuſtodia non tyrannica, φυλακὴ δ' βασιλικὴ, eſt cum ciues armis ſuis regem cuſtodiunt, περιπολοῦσι γὰρ cùm exteri & alienigenæ. Tertium eſt Græcum vetus, Αἰσυμνητία, dictum, quod alij electione creati & Αἰσυμνῆται vocati, perpetuò gerebãt: alij certo tempore, & ad certas res. Quartũ Heroïcum, quod priſci illi Heroës vno populi

Regni quinque genera.

Quid regia cuſtodia.

puli consensu olim obtinebant, ob res ab ipsis præclarè gestas, & publica beneficia: erátque ideo legitimum, voluntarium, imò & hæreditarium; & quidem penes eiusmodi reges potestas erat belli, sacrorum, & iudiciorum. Ad iudicia autem accedebant alij præstito iureiurando, alij non præstito, ὁ δὲ ἐφ' ἑαυτῷ τῷ σκήπτρῳ ὀμνύναι. *Insuper autem erat sceptri elatio.* Sed & solēne olim erat iurare per ipsum sceptrum, vt fecit Achilles apud Homerum. Legati etiā oraturi sceptrum tollebant. Quintum absoluum, vt aiunt, simplex & summum, quod qui gerit, πάντων ἐστὶ κύριός τε, omnium vnicus est summusque dominus; éstque in suo regno, quod in familiâ est paterfamilias.

Ilhad.1.
Iliad.7.

Ad Cap. decimumquintum.

REfert omnia regnorum genera ad duo, nempe ad absolutum, quod vocat eleganter παμβασίλειαν, & ad Laconicum. Quod idem est ac si diceret, regnum aliud esse plenum, & infinitum, siue planè legibus solutum & supremæ auctoritatis; aliud dependens, & legibus astrictum, nec absolutæ potestatis. Hoc posito duas proponit quæstiones. Prior est an è re ciuitatis sit, aliquem in eâ esse Laconicum regem, siue perpetuum belli ducem, eúmque ex certâ & illustri familiâ, aut è qualibet; & hanc relinquit. Posterior an expedit ab vno principe gubernari, an verò conducat magis esse sub optimarum legum imperio. Et de hac doctè grauitérque disputat in vtramque partem, nunc pro Rege, nunc pro lege. Pro Rege quidem, quia lex omnia nō comprehendit, cùm vniuersim decernat, nec ea quæ eueniunt possit dirigere. Legi igitur Rex est præferendus, qui legum defectum sapienter suppleat. Hoc loco insigne tradit documentum, in quauis arte ex scripto seu lege, imperare stultum, ἀνόητον. In Ægypto licere Medicis post diem quartum mouere; quòd si ante exactum quatriduum moueat; suo periculo mouere. vbi notandum verbum κινεῖν Medicis vsitatum, maximè pro eo quod est, purgās pharmacum ad noxios humores expellendos, exhibere. Sic diuinus senex Hippocrates, dum de purgatione decernit, verbum κινεῖν solet vsurpare, τὰ πρηΰτερα, ἢ τὰ κακοήθεα αἴτια μὴ κινέειν, μηδὲ γαστροσπάσιον, μήτε φαρμακίῃ, μήτε ἄλλῳ ἐρεθισμῷ κι, ἀλλ' ἰᾶσθαι. *Quæ mitigantur perfectè, & quæ exquisitè ac sufficienter sunt indicata; nullo modo mouenda, neque nouanda; neque medicamentis purgantibus, neque aliis irritamentis; sed sinenda.* Et alio loco πάντα φαρμακεύειν ἢ κινέειν, μὴ ὠμὰ μηδὲ ἐν ἀρχῇσι, ἐᾶν μὴ ἐκκρίνῃ τὰ δὲ πλεῖστα ἐᾶν ἐκκρίνειν. *Concocta medicari & mouere; non cruda: nec in principiis vnquam, nisi turgeant humores; vt plurimùm autem non turgent.* Pro lege verò sic disputat Aristoteles, Lex non est obnoxia perturbationibus, omnique caret affectu, vt ira, auaritia, fauore: At humanus animus pathematis & affectibus obnoxius est, ità vt qui legibus, is Deo; qui homini, is belluæ tradat imperium, inquit cap. 17. huius lib. & initio l. 1. Rhetor. Satius ergo est Legem quàm Regem imperare. Statuit verò, & Legem & Regem in bona Republica simul esse debere, illam quidem propter vniuersalia, & ea quæ decerni possunt, hunc verò sine magistratu, propter particulares euentus, & ea omnia quæ lege non possunt facilè definiri. Quærit autem an vni, an multis, eorum quæ lege nequeunt definiri, gubernatio & imperium permitti debeat; Respondet, debere potiùs multis permitti, quàm vni. I. Quia de rebus singulis melius multi iudicant, quā vnus. Vt splendidius esse epulum solet in quod multi symbolam contulerunt, vt dixit suprà. II. Quia multi iudices non adeo facilè corrumpuntur ac vnus; vt neque magnum flumen, aut aqua multa tàm citò corrumpitur, atque pauca. III. Quia vnius iudicio perturbato, siue ira, siue alia quadam passione, facilè iudicium corrumpitur: at in multitudine vix contingit omnes iratos esse, aut peccare. His expositis confert Regnum cum Aristocratia, & nunc vnius viri boni & ciuis boni imperium, plurium bonorum imperio anteponit, quòd scilicet vnus sit ὁμόφρων, & à se dissentire nequeat; plures verò πολύφρονες dissideant, & seditionibus facilè conflictentur: nunc Aristocratiā regno præfert, respondétque viros bonos, licèt plures, esse tamen in rebus bonis concordes; cùm animo sint integro ac bene affecto, atque adeo esse instar illius vnius, vnde concludit ciuitatibus optabiliorem esse Aristocratiam, regno. Quod etiam colligi potest ex antè dictis, vbi docuit multos minùs esse corruptelis obnoxios, quàm vnum. Atque hinc infert regnum fuisse antiquissimum imperij genus; cum facilius fuerit vnum bonum, sapientem & beneficum, quàm multos optimos initio reperire; præsertim cùm paruas vrbes in quibus plures optimi & excellentes esse non poterant, olim homines incolerent. Sed cum multi virtute & sapientia pares paulatim existerent, vrbésque fierent ampliores, repudiato vnius imperio, siue regno, commune potiùs imperium adamare cœperunt & mutuum: quæ Aristocratiæ, & Reipublicæ est origo. Atque hi virtute pares & pauci cùm defeciissent; & ad diuitias animum cōuertissent, Oligarchiam ὀλιγαρχίαν, induxerunt: è quâ Tyrannis nata est, vno scilicet ex illis paucis reliquos opprimente, & imperium inuadente. Quod olim Romæ fecit Iulius Cæsar, Dionysius, Syracusis, & alij alibi. Ex Tyrannide tandem orta est Democratia, paucorum scilicet potestate

ἀμβασίλευτα.

Regem legi præferendum.

Observatio medica.

Aurh. 24. Sect. 1.

Aphor. 22. Sect. 1.

Legē regi præferēdā.

Ima rex & lex regi debent.

Cap. 11. l. 3.

Multi vno meliores.

Origo imperiorū, & rerūpubl.

Ob turpe lucrum.

extinctâ: sic enim multitudo fortior facta est; quæ ita in Tyrannum inuasit, & populatem statum amplificatis ciuitatibus, auctóque populo inuexit, vt difficile sit aliam Politiam quàm Democraticam existere.

Attexit Aristoteles duas quæstiones. Prior est, an posito regno tanquam optimo regimine, debeat regnum esse hæreditarium, & à patre in filium transmitti. Posterior, an regi vt fortiter regnet, opus sit armorum vi, seu custodia ac præsidio militũ? Priorem clarè non soluit. Hoc tantùm ait, perniciosum esse, degeneres regum filios, & à paternâ virtute desciscẽtes (quod haud rarò contingit, iuxta illud ἡρώων παῖδες πήματα, *Heroũm filij noxæ*) regnum administrare; & tamen vix aliter fieri posse, quin pater amore naturali, quem Græci vocant στοργὴν, impulsus, filio committat imperium. Ex quo crediderim non probare Aristotelem (tacitè tamen ob Alexandrum Magnum Philippi Macedonis hæredem, in cuius regiâ multos annos versatus est) regna hæreditaria, vt pote periculosa, & pestifera, si ad improbos vel stultos hæredes transferantur. Posteriori autem non integrè satisfacit. Respondet enim de Rege Laconico, cui summa sit potestas ex lege attributa, nihilque pleno suo arbitrio præter leges faciat, ei scilicet necessariam esse armorum vim & potentiam ad leges custodiendas; sed talem ac tantam, qua improbos coërceat, Rempublicam tamen non possit opprimere.

Regna hereditaria Aristoteli suspecta.

Ad Cap. decimumsextum.

PRobat vnius summum imperium, siue regnum illud absolutum, quod superiori capite vocauit παμβασίλειαν, non esse iustum, neque naturæ consentaneum; atque adeo melius & optabilius esse legem imperare, quàm vnum aliquem ciuem. Quod defendit aduersus Platonem, qui plus bonis viris, quàm bonis legibus tribuendum esse censet. Non esse igitur κατὰ φύσιν; id est, secundùm legem naturæ, vnum esse ciuium omnium dominum ostendit. I. Quia iniustum est paribus parem dignitatem non tribuere, vt paribus imparem; quemadmodũ corporibus æqualibus inæqualem victum aut vestem. Atqui ciues omnes sunt pares; ergo iis impar dignitas non est tribuenda, id est, vni summum imperium, cæteris nihil tale. Itaque iustius erit vicissim omnes, cùm pares sint, imperare, & obtemperare. Hoc autem à lege est quæ ordo est. Præstabilius ergo legem imperare: ita tamen vt constituantur magistratus legibus subiecti, siue legum ministri & custodes, quos hîc vocat νομοφύλακας, ἢ ὑπηρέτας τῶν νόμων, vt scilicet seruandas leges curent, eásque cùm opus fuerit, interpretentur, corrigant, & adhibitâ æquitate prudenter temperent.

In Politico.

Qui Nomophylaces.

Emẽdatio textus.

II. ἄνευ ἐπιθυμίας τοῦ ὁ νόμος σῴζει. *Lex est mens sine cupiditate, aut perturbatione vlla*; & qui legem (quidam hîc legunt νοῦν mentem, sed vetus scriptura habet & rectè νόμον legem) præesse vult, is velle videtur, vt Deus imperet; qui hominem, feram; nempe ob passiones & animi motus varios quibus homo affici solet. Quod verò argumentum & exemplum superiori capite allatum est, à Medicinâ, aliisque artibus petitum, pro rege contra legem, præstare scilicet, & esse expeditius iudicium & sententiam Medicorum & artificum vsu peritorum & expertorum, quàm doctrinam artisque leges & præcepta sequi, falsum esse ait: cùm expediat doctis vti, qui maximè ad officia sua affectu nullo ducantur. Medici enim non odio, aut gratiâ, sed arte & prudentia, & honorarij causa Medicinam faciunt: at in Politicis multus est gratiæ, odio, iræ, ambitioni locus. Quòd si Medicos ægri suspicentur ab inimicis pecunia corruptos, illos statim ægri dimittunt, & præceptis artis, ἐξ ἐπιτεχνήματος, & ex libris siue scriptis, curari malunt. Addit, Medicos, cùm ægrotant ipsi, alios Medicos accersere, quasi sibi iure diffidentes. quòd difficile sit in re sua verum discernere, aptéque ac sine quadam animi perturbatione, iudicare. Hoc loco distinguit leges in scriptas, & non scriptas; & has quidem quæ consuetudine & moribus receptæ sunt, & à maioribus traditæ; (quas ideo vocant nonnulli traditiones,) ait esse maioris auctoritatis; quibus ideo Magistratus, si nõ illis, sit inferior. III. Plus vident oculi, quàm oculus: Ergo plures boni & clarè, videntes, id est, prudentes, vno sunt meliores. IV. Vno viro bono, duo boni sunt meliores. Sed hæc duo argumenta vt & vltimum, pro Aristocratia potiùs quàm pro lege concludunt: nisi dicamus in supplementum legum, plures adhuc bonos Magistratus vno esse præstabiliores, qui scilicet clariùs meliúsque leges interpretentur, quàm vnus. Denique ipsa regnandi ratio quam reges seruant, manifestè probat Aristocratiæ præstantiam, imò & necessitatem: illi enim amicos suos faciunt imperij sui socios, dum eorum doctrinâ, prudentiâ, & consilio vtuntur in rebus gerendis; At amici pares sunt & similes. Ergo cùm reges credant oportere amicos suos secum præesse & regnum administrare, vt reuerâ sit, eo ipso significant pares & similes simul debere dominatis; præsertim si boni sint & prudentissimi. Hoc argumentum efficax est pro Aristocratiâ.

Iuris scripti & non scripti meminit Aristot. 1. Rhetor.

Regnant ipsi reges ex consilio prudentũ.

Ad

Ad Cap. decimumseptimum.

DOcet primò varias esse hominum ad Politiam propensiones. Alios enim facilè seruili & despotico imperio subesse, vt sunt barbari, de quibus lib. 1. Polit. alios sponte regio imperio parêre, alios aristocratico, alios ciuili. Secundò, tria bonæ reipublicæ genera, regnum, aristocratiam, & rempublicam esse secundùm naturam; alia verò tria his opposita, contra naturam. Tertiò, quæ superiori capite dicta sunt contra regnum, vera esse in republicâ ciuili & populari, quæ est bonarum postrema; quia ciues in eâ omnes pares sunt, quibus ideo omnibus iniustum est, vnum imperare. *Optimo & sapientissimo imperium* Quartò, si quis vnus extet inter ciues, adeo illustris, & excellens; qui virtute, sapientiâ, & consilio reliquam multitudinem maximè superet; eum debere Regem esse, & omnium dominum: & id quidem iure ἀριστοκρατικῷ καὶ πολιτικῷ, præstantiæ, cui summus honor omnium opinione est deferendus. Alioqui si nunc vir ille præstantissimus imperaret, nunc visissim paréret, vt cæteri ciues; pars esset par & æqualis toti; vel etiá præstaret toti, quod repugnat naturæ, éstque iniustum & contra leges iustitiæ distributiuæ. Partem verò sic totum superaturâ, hinc cõstat, quòd Heroïs illius virtus aliorum ciuium virtutes maximè superet; ita vt harum respectu, illa sit quoddam totum. Itaque si alius quispiam ciuis vno vllo Heroë longè quoad virtutis excellentiam inferior, ad imperium euehatur, vel etiam plures non magis excellentes, & tunc Heros ille vnus subsit & pareat, profectò pars, nempe ciuis ille, vel vnus, vel plures ad imperij summos honores, tunc euecti, totum, nempe Heroëm, non tantùm æquabit, sed & dignitate superabit; quod est absurdum & iniustum. Esset verò multò iniustius illum necare, vel in exilium eijcere, vel testę iactu siue ostracismo, de quo suprà, expellere. *Cap. 13. l. 3* Debet ergo Herosille, rex esse summus omniúmque ἀνακτῶν dominus.

Ad Cap. decimumoctauum.

COncludit, iisdem modis & artibus in optimâ republicâ, vt est Regnum & Aristocratia, ciuitatem & virum bonum institui; cùm optimæ Reipublicæ scopus sit virtus; atque adeo eamdem disciplinam, institutionem, & mores eosdem esse, quibus vir bonus efficiatur, simúlque Politicus, & Basilicus, siue Reipublicæ administrandæ, vel regno idoneus. *Viri boni, & ciuis boni eadẽ est institutio.*

APPENDIX NOVA AD LIBRVM TERTIVM Politicorum.

Quæstiunculas complectens selectiores.

An boni viri & boni ciuis eadem sit virtus?

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

LAudat M. Tullius lib. 10. epist. Trebatium Iurisconsultum, quòd fuerit & vir bonus, & ciuis bonus. Sed M. Cato dictus fuit vir quidem bonus, ciuis autem non satis bonus, vt & Anaxagoras, Empedocles, Thales Milesius, & cæteri sapientes, rebus politicis sese non immiscentes. Demosthenes contrà, qui scilicet ciuis bonus fuerit, & in Rempub. suam propensus, vir autem bonus minimè. Itaut aliud sit esse virum bonum, aliud esse ciuem bonum, generatim nimirum loquendo & simpliciter, vt vult Aristoteles cap. 4. lib. 3. Ex quo sequitur viri boni virtutem aliam esse à virtute boni ciuis. Hæc enim est animi certa dispositio, imo habitus probè gerendi officium in Republica prout ipse status ciuitatis, forma & constitutio postulat, nempe quia ad ciuitatem omnis cogitatio & cura boni ciuis refertur. At virtus viri boni est propria cuiusque perfectio ad frænandas cupiditates, animumque rectè componendum, ac bene viuendum destinata. Vnde virtus boni ciuis solam Rempub. spectat & consuetudinem ciuilem, atque obseruãtiam legum politicarum. Viri autem boni virtus propriam cuiusque perfectionem, bonos mores, vitæque honestatẽ & integritatem includit. Præterea virtus ciuis est varia & multiplex, pro vario statu ac regimine ciuitatis, aliter enim institutus est ciuis Democraticus, aliter Monarchicus, cũ vtriusque variæ sint leges & diuersissima instituta. At viri boni eadem est in omnibus viris probi virtus, eadẽ honestas & integritas; imo ciuium in eodem statu Reipublicę virtutes necessariò sunt diuersæ; cùm ciues diuersæ sint conditionis & ordinis; virtus autem politica sese ciuium sortibus accommodet. Sic enim magistratus siue eius qui præest, virtus, perfectior est virtute hominis priuati. Quod explicat Aristoteles similitudine saltatorum, quorum χορηγὸς id est præsultor excellentiori virtute saltandi prędituς est, quàm ὑποκριτὴς qui Coryphæo adstat, éstque eo inferior; & notum est virtutem ciuis diuersam esse à virtute senatoris, ciuium ergo virtutes diuersæ sunt: virorum

autem bonorum omnium omnino ac vbique eadem est virtus. Non est igitur simpliciter ac generatim eadem boni viri, & boni ciuis virtus, siue virtus moralis simpliciter, & politica virtus, licèt interrogatus olim Zeno quo præsidio maximè ciuitas indigeret, sapienter responderit, egere præsidio virtutis, qui nimirum nullam verè bonam rempublicam crederet, quæ esset morali virtute destituta.

An magistratus debeat esse vir bonus?

QVÆSTIVNCVLA II.

AFfirmat Aristoteles ca. 4. huius lib. vbi ait eandem esse boni magistratus, siue boni principis, & boni viri virtutem licèt generatim de omnibus ciuibus loquendo non sit eadem virtus boni viri, & boni ciuis, vt superiore quæstiunculâ fuit expositum. Nempe quia recta ratio postulat, vt qui aliis prælucent officij dignitate, seu imperio, præstent & virtute, præsertim cum qui præsunt populis Deum repræsentent optimum, & qui summus & hominum, rerumque omnium princeps ac Dominus. Sed & in finē eum Nomothetæ leges tulerunt, vt suos ciues efficerent bonos & iustos. Hinc enim suas Deo leges ac institutiones attribuerunt, tanquam earum authori; vt cum bonas eas esse persuasissent, faciliùs ad eas obseruandas homines adducerent. Et quidem philosophi sapientésque omnes vt Plato, Socrates, & alij pietatem ac iustitiâ siue potius omnem virtutem docuerunt esse imperiorum stabile fundamentum; ac propterea magnanimus ille Carolus nonus Rex Galliarum Christianissimus columnas duas in se complicatas, adiecto hoc noëmate, Pietate & Iustitiâ, tanquam illustre piumque symbolum amplexus est, vt significaret regna & imperia Religione, quæ homines Deo iungit; & iustitia quæ ipsos homines tuetur & consociat, optimè stabiliri ac consistere. Sed & illud de Augusto narratur, bonos principes, Deos etiã fieri. Quid enim sine iustitiâ, aiebat D. August. regna aliud sunt, quàm magna latrocinia? Appellat M. Tullius in paradoxis ius & æquitatem vincula ciuitatum: idipsum verò adhuc ex eo intelligitur, quòd vt Historici docent beatæ fuerunt eæ ciuitates, imperia & Respublicæ quibus viri sapientes & boni vt Moses, Iosue, Dauid, Salomon, Iosias, Numa, Codrus, Lycurgus; infœlices autem quibus mali stultique ac mali principes vt Sardanapalus, Nero, Herodes præfuerunt, aut religionis ac virtutum contemptores. Quare respuenda est tanquam pestifera prorsusque impia Machiauelli scribæ Florentini recentioris Politici, doctrina, qui non veram virtutem, aut religionem, sed fictam & simulatam tantũ in suo, Principe requirit, & dolos malos fraudes, sophismata artésque regnãdi pessimas consulit, iusque violandum docet regnandi gratiâ, vt ille profanus Cæsar dictitabat.

Quid & quotuplex Respublica?

QVÆSTIVNCVLA III.

DEfinitio Reipublicæ Aristotelis est ciusmodi, ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. Respub. est ordo ciuitatis, cum in aliis magistratibus, tum in eo maximè, qui omnium est princeps ac summus, vt si consideres varios Galliæ magistratus, ita vt tamen eorũ summum videas esse monarchicum statum, speciem Reipublicæ Gallicanæ intelliges esse regnum. Porro, per ordinem intelligenda est directio, siue ratio administrandi rempublicam secundùm leges scriptas, vel non scriptas. Est autem Respublica generatim duplex, recta, & vitiosa: quæ diuisio petitur ex modis imperandi. Vel enim imperans vtilitatem publicam spectat, vel priuatam. Si prius, existit imperium rectum; si posterius, vitiosum.

Rectum vero triplex, Regnum, Aristocratia, & Respublica specialis, siue potestas populi.

Vitiosum etiam triplex, Tyrannis, Oligarchia, Democratia, siue Anarchia. Enimuero genera omnia speciésque regiminum ad sex illas formas reuocantur siue simplices sint, siue mixtæ, vel compositę ex pluribus.

Quisnam sit optimus Reipublicæ status, aut regimen?

QVÆSTIVNCVLA IV.

PRo imperio multitudinis disputat Aristoteles cap. 7. lib. 3. Politicorum, & cap. 15. vt enim cœna eo lautior est, inquit, quæ multorum sumptibus atque symbolis, quàm quę vnius impensis paratur: sic prudentia multorum melior est iudicio paucorum: si enim bonus vnus, duo meliores sunt, plúsque vident oculi quàm oculus: *multorum manibus grande leuatur onus*: vox populi, vox Dei: vt plures musici de harmonia meliùs iudicant, quàm vnus, & de arte poëticâ vniuersi, quàm singuli; sic proborum sapientumque iudicia meliùs

gerent

gerent ciuitatem quàm vnus, aut duo boni.

Sed quia vix vnquàm fit, vt multitudo popularis adeo prudens sit & iusta, vt bonum publicum perpetuò procuret, ideo populi gubernationem diminuit Aristoteles, atque optimates paucos, nempe honestos viros, bonos, sapientes fortes, doctos, prudentes, rebus ipsis verè pulchris: popularem vero turbam figuris tantùm & imaginibus comparauit. Quare in Aristocratiam magis propendere videtur: nec id quidem immeritò, nam in Aristocratiâ confusio multitudinis popularis timenda non est, neque vnius hominis præceps ac temerarium iudicium, fauor, sæuitia, libido, subeunda: omnia ab optimis viris prudenter, fortiérque geruntur sine metu, sine motu, quasi res Deorum iudicio, id est sapientissimè perageretur. Neque id mirum esse debet; nam maior in Aristocratiâ quàm in Monarchiâ cernitur prudentia, éstque in optimatibus magis vnita virtus, ideóque fortissima & inexpugnabilis: at vnus vir nullus vir, & facilius est vnum corrumpi & peccare quam multos. Denique ciuitatibus maximè vtilem esse Aristocratiam, imo Monarchiâ vtiliorem affirmat Aristoteles, quod ante ipsum Plato docuerat, qui formam Reipub. optimam eam esse putauit, quæ inter Monarchiam & popularem dominationem media est.

Certum tamen est Monarchiam siue regnum omnib. aliis Reipublicę formis (absolutè loquendo) esse præstantius. Enimuero si Aristocratia hinc laudem habet suprapopuli dominatum, quòd in illâ ad prudentiam pauciorum, vnde maior existit concordia, omnia referantur. Quidni & Monarchia omnium prima optimaque cēsebitur, quæ rem omnem ad vnius eiúsque optimi & prudentissimi fortissimique regis imperium reuocat? Secundò frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora, & æquè bene: atqui vnus Rex qui scilicet sit optimus & sapientissimus est instar omniū, præsertim si in rebus grauioribus consilium audiat optimatum, neque enim regia ideo minuitur authoritas, quòd optimates in consilium rex aduocet, cum summa rerum semper sit penes regem, & potestas optimatum ab vno rege dependeat; qui iubeat sententiam dicere ac liberrima ferre suffragia. Tertiò si duo velint esse soles, aiebat Serrimus, periculum est ne incendio omnia misceantur, præstat ergo vnum esse regem. Quartò Monarchiæ pondus & authoritatē addit antiquitas, constat enim antiquas gentes regibus primùm paruisse vt ait Cic. 3. de legibus, sic in terris nomen imperij primū fuit, inquit Salustius in bello Catilinario: & principio rerum gentium nationúmque, imperium penes reges erat, inquit Iustinus lib. 1. Vrbem Romam inquit Cornelius Tacitus, primo annalium, à principio Reges habuere. Et certè regna firmiora sunt & diuturniora alio quolibet regimine, vt enim antiqua, quæ diutissimè floruerunt prætermittam; profectò Galli Monarchiæ & regum amatores ac vindices plusquam mille & ducentos annos continuos vnius regis dominatum sceptrumque coluerunt atque etiamnum colunt. Hispani plusquam 860. Angli etiam & Scoti Monarchiam fortiter defenderunt. Imo verò Aristocratia & Politia stare non possunt nisi subsidiis Monarchiæ, aut aliquâ regis imagine sustineantur. Lacædemonij præter Ephoros, vnum Præfectum habebant: Atheniēses præter Censores, vnum Sophum. Carthaginenses præter Cosmos, vnum iudicem: Romani præter Consules, vnum Dictatorem. Denique Venetorū Status qui hodie Aristocraticus existimatur vno Duce floret ac subsistit: Quintò si dignitas & perfectio regiminis ex ordine exquisito vt par est, æstimetur, primas etiam vel hoc iure Monarchia obtinebit. Nam in populari statu vix ordo seruatur, in quo scilicet omnes præsunt. In Aristocratico autem minor quàm in Monarchiâ, ordo reperitur. Licèt enim in Aristocratiâ populus magistratibus subijciatur, inter ipsos tamē optimates nullus est ordo, cùm sint omnes æqualis potestatis, & par in parem non habeat imperium: At in Monarchiâ ordo seruatur admirabilis, in quâ scilicet rex vnus imperet, reliqui obtemperent. Itaque sicut Aristocratiæ defensores aiunt, vnum facilè peccare, sic nos faciliùs esse dicimus cum Aristotele 1. & 3. Polit. vnum virtute excellere, quàm multos. Rari quippe boni, vix sūt numero totidem quot Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili, vt cecinit Iuuenalis. Esto Astocratia conciliū ac veluti cœtus Deorum, est tamen vnus, qui omnibus præest, quasi Rex. Sunt verò reges viuæ Dei imagines, & quasi dij quidam inter cæteros. Accedit authoritas Platonis in Polit. & Aristotelis cap. 2. lib. 4. Polit. qui aiunt Monarchiam omnium esse gubernationem prę̄stantissimam, quā ideo ipsa natura constituit in apibus quarum pulcherrima regnum tenet; in animalibus quadrupedibus, quorum Leo rex est; in piscibus, quorum rex est Delphinus; in auibus, quarum Regina aquila, vt oliua arborum, adamas lapillorum, aurum metallorum, ignis elementorum, sol sydertum, & planetarum: Quòd si vnus est in familiâ herus, nec quisquam possit duobus dominis seruire, vt dixit Christus Dominus, si ab vno gubernatore seu nauclero fœliciter regitur nauis; quidni & ciuitas aut imperium ab vno? Denique perfectissimum est illud

Reipublicæ genus quod ad diuinam politiam magis accedit : At Monarchia magis accedit ad diuinam politiam. Deus enim vnus rerum omnium rex est ac moderator. Sed cùm humana Monarchia magnopere iuuetur optimatum operâ & consilio, locũ quemdam optimatibus dandum esse putãt sapientiores : itavt & Monarchia securior existimetur, quæ Aristocratico regimine aliquo modo temperatur. Quod sanè voluisse videntur Aristoteles & Plato, cum dixerunt illam formam regiminis, quæ media est inter regnum & rempub. ciuitatibus esse vtiliorem. nam per mediam illam formam, non puram Aristocratiam, sed regno mixtam, ipsique regi subiectam intellexerunt : quæ gubernandi forma procul dubio omnium securissima est ac præstantissima.

Debeat-ne ostracismus approbari, aut admitti in Republica?

QVÆSTIVNCVLA V.

EXilij genus erat ὀστρακισμὸς apud Athenienses, quo potentiores, fortiores & illustriores ciues, quique opibus, gratiâ, fauore & amicis plurimùm valebant, aut etiam virtute excellebant, quasi reos eijciebant, ad decem annos, ne nimia præstantissimorum illorum virorum potestas Reipublicæ statum perturbaret; dictum est autem illud exilium ὀστρακισμὸς ex formâ & modo condemnationis. Solebat enim populus Athenienſis nomen illius viri quem tali exilio mulctabat, in testâ præscribere, deinde τὸ ὄστρακον ἐπιφέρειν, inquit Plutarchus testam mittere in ligneam casam, quæ in publico loco ciuitatis eo fine exstruebatur. Etenim testulis vtebantur Athenienses loco calculorum, vt notauit Erasmus in chiliadibus. Quæritur ergo an ostracismus sit approbandus, nec-ne? Rectè respondet Aristoteles cap. 13. huius libri, non esse in vitiosis Rebuspub. vt Democratiâ, Tyrannide, & Oligarchiâ nimiam excellentiam siue exuperantiam : quæcunque tamen illa sit, non esse ferẽdam, atque adeo ostracismum illis expedire. nempe quia sæpius contingit, vt viri summæ potentiæ, Reipub. statum immutent, omniáque ad se facilè conuertant: itavt principatum videantur affectare. Hinc ergo Athenienses Democratici, Themistoclem, & Cinonem, Alcibiadem, Aristidem viros illustrissimos ciuitate suâ expulerunt, Romani Scipionem. Et est in fabulis Argonautas Herculem eieciſſe, quòd illis esset longè fortior & potentior. Sic & Tyranni priuatæ suæ vtilitati consulentes, viros sapiẽtiâ, fortitudine, prudentiâ, iustitiâ, diuitiis potentes exegerunt, vel trucidârunt: quod exemplo Periandri Corinthiorum, Thrasybuli Milesiorum Tyranni, declarat Aristoteles in textu. Cum enim hic ab illo consilium peteret de potentioribus dynastis & viris sua in Monarchiâ illustrioribus, nihil quidem ille respondit; sed circum segetes ambulans Periander, præsentibus Thrasybuli legatis spicas eminentiores præcidit, eásque cæteris æquauit, significans viros potentiores ac præstantiores è ciuitate esse tollendos. Quod Periandri consilium sequutus est postea Tarquinius Superbus vt notat Liuius lib. 1. Deniq; & id ipsum Oligarchiæ confert, si nimirum nimia sit ciuis alicuius virtus aut potentia ciuilis, eam debere coërceri, quia hinc periculum est, ne imperio ad hunc vnum deuoluto Reipub. præsens status peruertatur. Præterea etiam in vrbes quoque castella, arces, gentes, nedum in singulos viros, consulit Aristoteles pari ratione esse animaduertendum. Vt scilicet si aliqua vrbs extet è multis, vni imperio subiectis nimium potens, ea sit maturè minuenda. Sic enim Athenienses prudenter repressere Samios, Chios, Lesbios. Sic reges Persarum minuerunt Medos & Babylonios. Romani Campanos; quod politicum consilium est profecto notatu dignissimum, cum sit momẽti longè maximi. Sed & in rectis Rebuspublicis Ostracismum probat Aristoteles, vbi metus est innouationis, aut publicæ perturbationis; vt enim Pictor pedem depicti animalis resecat, imminuitque si grandior est, licet alioqui pulcher sit, & bene conformatus: nempe quia iustam non seruat proportionem cum ipso animali, nec illius pedi aptari & conuenire potest. Item vt chorodidascalus, siue magister chori musici vocem eam minuit tollitve, quę reliquas nimium superat, licet per se clara sit & suauis: sic qui nimis potentes sunt in Republica, ij omnino reprimendi sunt, & potentiâ suâ ciuili, opibus, diuitiis, fauore, vel amicis, prudenter minuendi. Præstantia autem virtutis amanda potiùs adorandáque est, quàm ambigenda, cùm ei vt talis est debeatur imperium, nec ab eâ periculum vllum imminere possit Reipublicæ. Ergo in virtutem simpliciter cadere non debet Ostracismus, cum ab eâ nihil periculi immineat ciuibus.

Est-ne Rex legi præferendus, an lex Regi?

QVÆSTIVNCVLA VI.

VTriusq; causam agit perbellè Aristoteles in textu quasi dialectico more, vbi & pro rege disputat, & pro lege; & sanè vtrique multum tribuit, vt in synopsi annotaui

tauí, ſtatuit tamen legem quidem eſſe optimam ob præcepta vniuerſalia, & quia iræ ac cupiditatum ſiue paſſionum & pathematum animi expers eſt. Sed Regem interim omnino eſſe neceſſarium affirmat, vt legis defectum ſuâ prudentiâ & æquitate ſuppleat. Itaque regi & legi ſimul iunctis concludit deberi imperium. Imo verò ſi Rex ſit vt par eſt, optimus & iuſtitiæ obſeruantiſſimus, nullâ lege aliâ opus eſſe, cùm ipſe ſit viua lex, vt vult Ariſtoteles, & ſuo exemplo ſubditis præluceat, eóſque regat ſeruet, tueatur & ad cultum virtutis potenter excitet, cum ſit patrię pater, Medicus, Nauclerus, paſtor bonus vt eleganter declarat ac diſſerit in textu Ariſtoteles; & certè iuſto ac prudens non eſt lex poſita, ipſe enim ſibi lex eſt, dicitque ius, vt eſt in ſacris literis.

An regna hæreditaria ſint meliora iis quæ electione creantur?

QVÆSTIVNCVLA VII.

AMbigit & addubitat Ariſtoteles cap. 15. huius libri, nec clarè decernit, hoc tamen ait pernicioſum eſſe, ſi quilibet regũ filij, putâ degeneres & improbi, regnum ſuſcipiant; vt contrà difficile eſſe, quin reges filiis ſuis imperium tradant, cum omnium rerum ſint Domini. Paternum autẽ amorem ſiue σοργὴν reprimere, virtutis ſit heroïcæ & pluſquàm humanæ. Quo in loco notatu digna eſt Ariſtotelis ſententia, qui virtutem tanti facit, vt eam ſolam regnare velit, aut ſaltem eſſe primam & præcipuam regnandi rationem & fundamentum. Vt vero quæſtioni ſatisfaciam, reſpondeo breuiter regna hæreditaria quæ ſcilicet ſucceſſione & iure natalium, ἢ κατὰ γένος obtingunt, eſſe meliora iis quæ αἱρετὰ ſunt, ſiue optiua & ex electione. Primò, quia filij paternorum bonorum ſunt hęredes. Secundò quia tolluntur ſeditionum cauſæ, quæ plurimæ ex electione ſcaturiunt, electio namque multis rixis & contentionibus obnoxia eſt. Cùm electores ipſi non rarò ducantur auaritiâ, fauore, gratiâ, vindictâ, ſuiſque propriis affectibus: ſucceſſio autem omnes iſtas noxas amoueat & amputet. Tertiò, Rex patet qui ſibi ſucceſſurum intelligit filium, maiorem regni curam gerit, filium diligentiſſimè erudiendum tradit præceptoribus ſapientiſſimis in optimis artibus, in optimè regnandi finem; & ſic filius ſucceſſor, paratior accedit ad regnum. Quartò, quia ſacræ literæ ſucceſſionem magis approbant, quàm electionem: vt conſtat ex Leuitis & Regibus; certóque illud conſtat Regum Iſraëliticorum ſucceſſionem, à Dauide ad Chriſtum vſque Dominum eduraſſe ac permanſiſſe. Huc pertinet illud Cornelij Taciti, non claſſes, non legiones perinde firma imperij eſſe munimenta, quã numerum liberorum: nempe quia, cùm filios patribus ſuis ęquum ſit ſuccedere, quò plures fuerint, eò tutius ac conſtantius erit imperium ſiue Regnum.

Deſiderantur verò ad iuſtam ſucceſſionem iudicio peritiorum Politicorum quatuor omnino conditiones. Prima eſt, vt ſucceſſor vir ſit, non fœmina: quæ conditio in Gallicanâ Monarchiâ planè neceſſaria eſt, vt quæ lege Salica vt aiunt, ac in regno ipſo fundamentali nitatur. Licet in aliis quibuſdam regnis, vt Angliâ & Hiſpaniâ non vſque adeo neceſſaria iudicetur, vbi ſcilicet mulieres regnum obtinent, licèt Hiſpania ferè nũc videatur muliebre iugũ excuſſiſſe. Secunda, vt non ſit peregrinus, oportet enim, vt eſt in ſacris litteris, Regem de gẽte ſuâ aſſumere. quæ tamen conditio non ſeruatur in quibuſdam Monarchiis, vt apud Polonos, qui externos principes eligunt, aſſumuntque in Reges, ſed id fit electione, vt conſtat de Henrico III. Rege Galliarum, qui antequam in Galliâ regnaret, iam in Poloniâ electus regnauerat. Tertia, vt non ſit deformis ſed ſpecioſus formâ præ aliis, cùm pulchritudo digna videatur imperio: iuxta illud Euripidis in Phœniſſis, οὐκ ἄξιον τυραννίδος. Sed hæc cõditio meo iudicio ferè inanis eſt & friuola, niſi fortè de pulchritudine animi, id eſt de ſapientia virtute, pietate & iuſtitiâ intelligatur, aut niſi cum virtute ornamenti gratiâ deſideretur, nempe quia gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus, & quia deformitas, malâque corporis conformatio diſplicet & contemptum parit. Quarta, vt ſit legitimus, non ſpurius, quæ conditio non parui eſt momenti, propter regiæ maieſtatis, quæ imago eſt diuinitatis, dignitatem ac ſplendorem, qui alioquin vitio natalium, quaſi congenitâ & naturali maculâ videretur obſcurari. Hinc eſt quòd in Galliâ Monarchiarũ florẽtiſſimâ, politiſſima & Chriſtianiſſimâ diligenter ac perpetuâ obſeruantiâ retinetur; & certè ſpurios homines atq; ex illegitimo concubitu natos paternis bonis honoribúſq; nedũ regiâ dignitate, aut Imperio & republica ipſa indignos putauere veteres, & ipſe Ariſtoteles notauit lib. 14. Polit. c. 6. propter natalium infamiam, labẽmque eiuſmodi, quam delere minimè vnquam nothi ipſi poſſint, ideo ènim Solon ſtatuit, ſpurios nihil debere parentibus, à quibus ſcilicet labem infamis originis cõtraxiſſent. Sed & deſignatus erat olim apud Athenienſes locus quidam & paleſtra ſiue Gymnaſium publicum, Cynoſarges appellatum, in quo ſpurij adoleſcentes ſeorſim

ab ingenuis ac nobilibus exercebantur. Quanquam Themistocles Athenienſium Dux inclytus aſtuto vir ingenio, & ſpurius ipſe, vt eam ſpuriorum & legitimorum differentiam tolleret, nobiles ac ingenuos adoleſcentes paulatim blanditiis allexit ad Cynoſarges. Atque in eo quidem loco ac Gymnaſio Philoſophiam olim Profeſſus eſt Ariſtippus ſectæ Cyrenaicæ princeps vt teſtatur Laertius. Tametſi verò probroſa ſit, odioſa & vulgò exploſa macula nataliũ, atque ſpuriis licèt fortibus, generoſis, ac prudentibus obtemperare pudeat ingenuos ac nobiles viros, neque poſſint Reſpublicæ bene moratæ boniſque fundatæ legibus illegitimos Duces ferre aut ſuſtinere, conſtat tamen ſpurios extitiſſe non paucos, qui fortitudine, prudentiâ & animi dexteritate, & ſapientia legitimis quibuſque liberis antecelluerunt. Quales ſcilicet fuerunt Iouis filij in fabulis decantati, vt Hercules & alij, qui quia ſpurij erant, à Ioue procreati fingebantur. Sed & eo de numero fuerunt ille laudatus Themiſtocles, Æneas, Theſeus, Romulus, Alexander Magnus, imo Conſtantinus Magnus, Theodoricus Gothus, Guillelmus Normannus, Dux Normanniæ, Arnulphus qui primus & ante Othonem ex Galliâ in Germanicum Imperij titulum tranſtulit ſpurius ex Caroli Magni pronepotibus, & Reges quidam in Cypro, Ducéſque alibi paſſim, vt veriſſimum ſit illud Platonis oraculum, ſeruos à Regibus, Reges à ſeruis oriri. Sed ea de re ſatis atque etiam de Quæſtiunculis ad librum tertium Politicorum.

LIBER QVARTVS Politicorum.

HAbet capita ſedecim, vbi de Republicâ, tertio genere rectæ πολιτείας, Democratiâ, Oligarchiâ, Tyrannide; Deinde de ſummis ciuitatum partibus, Senatu, Magiſtratu, & Iudiciis.

Ad Cap. primum.

STatuit, Politicum quatuor ſcire debere. Primum, quę ſit optima Reipublicæ forma, & omnium ἁπλῶς præſtantiſſima. Secundum, quæ ſit optima pro rebus ſubiectis, & copiis præſentibus. Tertium, Rempublicam ſibi oblatam qualiſcunque ſit, probè nôſſe; tam quomodo ab initio conſtituta fuerit, quàm quomodo iam conſtituta, poſſit diu conſeruari. Quartum, quæ Reſpublica ſeu Politia ſit inter homines communior, & pleriſque accommodatior. Hoc probat artium & ſcientiarum exemplo, quæ non particulares quidem ſint, vt sũt luctatoria, & gladiatoria reſpectu Gymnaſticæ; Therapeutica externorum morborum, & Therapeutica internorum, reſpectu Medicinæ; ſed quæ ſint perfectæ & totales & μὴ μέρος, vt ipſa Gymnaſtica, Medicina. Hæ enim de ſuis obiectis quatuor illa eodẽ modo conſiderant. Medicina enim nôſſe debet, Primò optimum ſimpliciter ſanitatis gradum, & perfectam illam qualitatum ἰσονομίαν, corporis σύμμετρον, partium cohæſionem & ordinem. Secundò, eam ſanitatis rationem quæ in his & illis optima reperiatur, pro conditione ſubiectorum. Tertiò, quamlibet ſibi propoſitam, vt eam tueri poſſit aut emendare. Quartò, eam quæ cõmunior ſit inter homines, vt circa eam, cùm opus erit, ex arte negotietur. Eandem igitur eſſe in arte Politicâ rationem ſignificat, quæ ſcilicet ars ſit perfecta & totalis, quæ non κατὰ μέρος, de parte aliqua aut ſpecie vnâ Reipublicæ; ſed de omnibus generibus diſſerat, & gubernationum modos omnes ac diſcrimina accuratè perſequatur.

Qua & quos oporteat ſcire Politicũ.

Ad Cap. ſecundum.

REpetitis breui epilogo iis quæ ſuprà de Regno & Ariſtocratia, communique Reipublicæ diuiſione in rectam & vitioſam docuerat; ſtatuit de tertio genere rectæ Reipublicæ quæ nomine totius ſolet ſignificari, deinceps eſſe conſiderandum: itémque de Oligarchia, Democratia & Tyrannide. Vbi notat vitioſarum peſſimam eſſe Tyrannidem, vt quæ ſit τῆς πρώτης ἐν διανοίᾳ πλείστης πλήρωσις, *plena & diuiniſſima*, id eſt, Regni, *digreſſio*. Democratiam verò inter malas μετριωτάτην. Tum futurę tractationis methodum conſtituit; & quibus de rebus, quóque ordine ſit dicturus, explicat.

Tyrannis peſſima.

Moderatiſſima Democratia.

Ad Cap. tertium.

PRobat eſſe diuerſæ gubernationis ſeu Reipublicæ formas, ex eo quòd ſint multæ partes ciuitatis, id eſt, ciuium varij ordines: putà diuitum, pauperum, nobilium, ignobilium, armatorum, inermium: & de populo quidem alios eſſe agricolas, alios mercatores ſiue inſtitores, ἐμπορικούς, alios opifices. Vbi notat, τῶν γενείων, id eſt, nobilium, varios gradus, vnum ex diuitiis, & maximè eâ copiâ quæ πρὸς ἱπποτροφίαν, *ad equos alendos*, ſufficiat; alterum ex genere; tertium ex virtute. Hinc arguit eos qui duo tantùm Reipublicę genera Oligarchiam & Democratiam, quaſi duos principes ventos, Aquilonem & Auſtrum; aut quaſi duo harmonię genera Dorium & Phrygium ſtatuerant, ad quę alia referrentur. Etenim ex partium ciuitatis diſſimilitudine, quę diuerſo modo gubernantur, Rerumpublicarum varietas debet æſtimari, de quâ dictum ſuprâ, vbi tres rectę, totidem vitioſę ſtabilitę fuerunt.

Nobilium gradus tres.

Ad

Ad Cap. quartum.

STatuit 1. definiendam esse Democratiam ex dominatu liberorum & pauperum numero superiorum: Oligarchiam ex imperio diuitum, & nobiliorum, numero pauciorum. Notat obiter, in Æthiopia supremos honores iis mandari solitos qui corporis magnitudine præstant. Secundò repetit, plures esse Reipublicæ formas; quia sunt diuersæ partes ciuitatis, similitudine petitâ à diuersis formis siue speciebus animalis, quæ tales constituuntur pro diuersa partium ratione. Vt quia partes motui consecratæ (vt partes nutritias & sensuum organa mittamus) variant in animali: sunt enim pedes in homine, alæ in aue, pinnæ in pisce; & rursus in homine bini pedes, in bestiis fere quaterni, & rursus in quaternis alij fissi, alij solidi; ideo varia animalium genera distinguuntur; sic in re ciuili variant Respublicæ secundum genera, quæ etiam genera in suas alias species pro partium ciuitatis varietate & multiplici coniunctione diuiduntur. Comparat verò Aristot. alio loco, vt cap. 10. lib. de Comm. motu animal. animal cum ciuitate. Ibi enim ait animal esse, πόλιν εὐνομουμένην, *ciuitatem bonis legibus constitutam.* Tertiò ciuitatis partes enumerat, quas octo hîc quidem facit, libro autem septimo sex. Prima est agricolarum, quæ pars alimenta parat: Secunda opificum. Tertia mercatorum, siue tabernariorum. Quarta mercenariorum, vt baiulorum. Quinta militum. Sexta iudicum, qui ius cuique reddunt: quæ pars est veluti anima Reipublicæ. Septima diuitum, qui apud Græcos suis sumptibus onera muneráque publica gerebant, quos sumptus vocabant λειτουργίας, ideóque hanc partem vocat hoc loco Aristot. τὸ τῶν ἰδίων λειτουργοῦν. Octaua magistratuum; quam partem vocat, τὸ δημιουργικὸν, ἐξ οὗ αἱ τῶν ἀρχῶν λειτουργοῦσι. Aitque necessarios esse Reipublicæ, τοὺς λειτουργοῦντας τῇ πόλει πάντων τῶν λειτουργιῶν. Ex quo loco intelligitur, λειτουργὸν, esse idem quod publicum munus obire. Et λειτουργίαν, esse publicum ministerium. Licèt Ecclesiastici scriptores vocabulum hoc vsurpent pro Ecclesiastica functione, siue diuino ministerio, eóque publico, vt pro supplicationibus, & missæ sacrificio, sacráque Eucharistia. Quartò reprehendit Platonem, qui partes Reipublicæ eas tantùm constituat, quæ ad vsus necessarios requiruntur, non etiam ad liberales; & qui eodem loco ponat sutores quo agricolas: qui omittat milites, iudices, consiliarios, hos quidem omnino; illos verò, quamdiu ciuitatis imperium & ager non fuerit dilatatus. Quintò Democratiæ genera explicat diuisis primò ciuibus in duas summas partes, plebem scilicet & nobiles. Et plebis quidem sex partes facit, agricolas, opifices, mercatores, nauticos, mercenarios, & liberos, sed non ex vtroque parente ciui natos. Nobiliũ verò quatuor ponit genera, ex diuitiis vnum; ex generis antiquitate alterum; ex virtute tertium; ex doctrina & eruditione quartum. Primum ergo Democratiæ genus, illudque maximè proprium est, in quo omnes ciuitatis incolæ etiam inquilini & aduenæ ita sunt æquales, vt singuli honorum & magistratuum sint participes, nec diuites maiori in pretio sint, quàm pauperes. Secundum, in quo magistratus fiunt, ἀπὸ τῶν τιμημάτων, ex censibus, ita vt in eo genere ij ciues, qui rem non habent, magistratum non obtineant. Tertium, in quo ciues ij rem gerunt, qui sunt ἀδιαβόητον, id est, qui nihil habent quod eis obijciatur, & quo excludantur; ita tamen vt lex dominetur. Quartum, vbi omnibus magistratum obtinere licet, dummodo sint veri ciues, non nothi, non imperfecti, aut ascititij; lege tamen semper dominante. Quintum, vbi præter prædicta paria populus dominatur, non lex. Quod fit dum multitudinis decreta, quæ dicuntur ψηφίσματα, recipiuntur, imperiúmque tenent, adiuuantibus Demagogis, id est, populi oratoribus; qui in ea Democratia in qua lex imperat, nulli sunt: quòd ibi lex potiùs, quàm multitudo, (quæ oratorum eloquentia facilè persuadetur flectiturque,) teneat dominatum. Vnde quintum illud genus tyrannicum est. Quod enim sunt ergà Tyrannum κόλακες, adulatores, hoc sunt erga populum, (tunc μάντεις, si non sigillatim & distributiuè, saltem collectiuè & vniuersim sumptum,) oratores. Et quòd hîc decreta popularia, siue plebiscita, ψηφίσματα, illic sunt edicta ἐπιτιμήματα: ideo Democratia hæc non est πολιτεία vera, atque adeo nec propriè, nec εὐεῖος Democratia. Nempe quia vbi leges non imperant, non est politia. Cui Aristotelis sententiæ concinit Chrysippus apud Iurisconsultum lege 2. ff. de legib. Vbi ait legem esse omnium dominam & Reginam; intellige scriptam, vel non scriptam; humanam, vel naturalem.

In Æthiopia principes ij sunt, qui maiores corpore.

De differentiis, partibus, moribus animalium, Aristot. li. 1. & 2. c. 1. de partibus animal. & l. 1. de Histor. animal.

Liturgiæ quæ.

Copiis deficientẽ.

Quid λειτουργία.

Plebeij ordines sex.

Nobilium ordines quatuor.

Genera Democratiæ.

Ad Cap. quintum.

DIstinguit Oligarchiam in sua genera. Primum ait esse, in quo magistratus dantur ex censibus adeo magnis, vt eorum participes esse nequeant pauperes, diuitibus longè plures. Secundum cùm ἐκ μὴ μειζόνων, (sic enim legendum est in textu non μειζόνων, vt Lambinus, cùm in hoc genere census sit priore maior, non tamen absolutè magnus: Itavt in secundo plus Oligarchiæ siue pauci dominatores sibi sumant, quàm in priore; licèt non multum simpliciter,) ex non magnis censibus quidam assumuntur in magistratus, & in

Genera Oligarchiæ.

Emendatio textus cõtra Lambinum.

demortuotum locum ſufficiuntur & cooptantur. Tertium, in quo filius ſuccedit patri. Quartum, in quo maximi cenſus ratio habetur, legis nulla; itavt perpauci, contemptis legibus dominentur: quod genus δυναστίαν, vocant, vt ex cap.11. huius lib. & ex lib. 5. patebit, éſtque tyrannicum.

Ad Cap. ſextum.

STatuit tot eſſe Democratiæ, quot Oligarchiæ genera, nempe vtriuſque quatuor. Primum enim Democratiæ genus cap.4. explicatum quaſi nullum, (quia inuſitatum & rariſſimum ſit aduenas etiam & inquilinos imperare, prætermittit. Deinde reddit rationem, cur in Democratiæ generibus priora ideo differant ab vltimo, quòd in hoc, popularis & plebeia multitudo imperet, in illis verò leges: nimirum quia in vltimo, merces propoſita ſit Rempublicam gerentibus; in prioribus, nihil. Atque id quidem, quia in vltimo vberiora ſunt & ampliora publica vectigalia, priuatorum minora; in prioribus, contra; eo quòd ſcilicet hoc in maximis ciuitatibus reperitur, quarum maiora eſſe ſolent vectigalia; & in eo omnes infimi, & fæx ciuitatis dominatur, mercenarij, opifices, proletarij, quorum nullus vel exiguus eſt cēſus. At in prioribus: quia & minores ſunt vrbes, in iiſque agricolæ, paſtores, mercatores & nautici dominantur, fit vt publica vectigalia ſint minora, priuatorum maiora. Primi ergo Democratici ſuis rebus vacantes, imperium legibus facilè permittunt; vltimi autem inopiâ coacti, ad Rempublicam gerendam alliciuntur mercede propoſita, atque vt inde vitam ſuſtentent. Dicuntur porro hîc pauperes σχολάζειν, *otiari*, quia non occupantur curis, quas diuitiæ afferunt. His ita de Democratia expoſitis, eodem ferè modo de generibus Oligarchiæ ſtatuit, rationémque affert, cur tria priora genera legibus adminiſtrentur, quartum paucorum arbitratu. Permittere ergo primos Oligarchicos quædam legibus, quia eorum ſint modicæ opes, id eſt, non tantæ, vt iis otioſis eſſe liceat, aut curam rerum ſuarum non habere; nec tam exiguæ, vt ex publico ſint alendi. Secundos etiam, licèt aliàs in defunctorum locum ſufficiant, aliquid tamen legibus relinquere, ſed minùs quàm priores, quia ditiores. Tertios non omnia adhuc omnino gerere ſuo arbitratu. Licèt enim imperia tradant filiis, ea tamen his relinquere lege primùm conſtituta. At quartos nihil legibus relinquere: eſſéque vltimæ Democratiæ, & Tyrannidi ſimiles; quòd maximas poſſideant diuitias, ſintque ideo valde pauci magiſtratuum & imperij participes.

Ad Cap. ſeptimum.

AGit de Ariſtocratia, quam definit eam Reipublicæ adminiſtrandæ formam, quæ conſtat viris, non iis quidem ex hypotheſi, comparatè, aut ſecundùm quid, ſed omnino, & ſimpliciter & abſolutè bonis; in qua ſcilicet ſola veræ virtutis habeatur ratio, idémque ſit vir bonus abſolutè & ciuis bonus. In aliis enim neceſſum non eſt viros eſſe bonos ſimpliciter, ſed bonos huic vel illi Reipublicæ. Deinde ponit quatuor Ariſtocratiæ genera: Primum optimum, in quo virtutis ſolius ratio habetur: Secundum, in quo virtutis & diuitiarum: Tertium, in quo virtutis & libertatis, ſeu populi: Quartum, in quo virtutis, diuitiarum, & populi ſeu libertatis. *Quid Ariſtocratia, & quæ; tuplex.*

Ad Cap. octauum.

AGit de Republica ſpeciatim dicta. ſiue de tertio illo genere rectæ Reipublicæ, quæ πολιτία communi nomine vocatur; de qua iam ſuprà l.3. & infrà etiam li.5. Hãc ſummatim & typo definit cinnum ſiue mīſtionem aliquam μίξιν, Oligarchię & Democratiæ; ſiue id gubernandi genus, in quo ad Rempublicam gerendam, & magiſtratus capiendos aditus pateat tam pauperibus, quod eſt ex Democratia; quàm diuitibus, quod eſt ex Oligarchia. Docet deinde Rēpublicam ſpecialem vocari interdum Democratiam, cùm ſcilicet pars popularis imperat; interdum Ariſtocratiam, cùm potentiores, nobiliores, & præſtantiores, quaſi in Oligarchia quadam dominantur. In Oligarchia enim præſtãtes & claros dominari hinc eſſe perſpicuum, quòd diuites liberali educatione inſtituantur, ac nobilitate ſplendeant: quæ duæ res ad virtutem ſpectant. Non debere tamen ſpecialem eam Rempublicam, quę ad Oligarchiam inclinet, vocari Ariſtocratiam, probat; quòd in Ariſtocratia ſint leges optimæ, ἢ εὐνομία, tanquam in optima regiminis forma; in Oligarchia non optimæ, tanquam in non optima. Vbi notat duplicem εὐνομίαν: Vnam qua legib. ſcriptis pareatur; Alteram qua leges bene ſcribantur. Præterea finis Ariſtocratiæ eſt virtus, atque in eâ honores ex virtute mandantur: finis verò Oligarchiæ, diuitiæ; vt Democratiæ; libertas. Differt ergo maximè Ariſtocratia ab Oligarchia. Ait poſtea ratum id fixúmque eſſe in omnibus Reipublicæ formis, quod maiori parti, id eſt, plurib. qui imperant, viſum fuerit. Tum Rempublicam ſpecialem multis ciuitatibus communem & vſitatam eſſe: quia in multis ſunt locupletes & egentes. Item eandem Rempubl. diuitiis & libertate eſſe temperatam; quarum comes ſit εὐγένεια, nobilitas. ἡ γὰρ εὐγένεια τῶν ἀρχαίων πλοῦτος ἢ ἀρετή. *Eſt quippe,* inquit, *nobilitas antiquæ diuitiæ, vel virtus.* *Quid Reſpublica.* εὐνομία; *duplex.*

Ad Cap. nonum.

DEclarat modos quibus Reſpublica ſpecialis ex Oligarchia & Democratia temperatis, poſſit conſtitui, tanquam vtriuſque cinnus ac permiſtio. Illos autem tres facit, è quorum ſingulis, ſingula Reipublicæ ſpecialis genera colligit. Primus modus eſt, in quo ſic Oligarchia & Democratia temperantur, vt diuitibus quidem mulcta, ζημία, pauperibus merces quædam attribuatur. Hinc primus cinnus ſiue primũ Reipublicæ ſpecialis genus. Nam in Oligarchia diuitibus mulcta, pauperibus nulla merces ad iudicandum & deliberandum de Republica; cõtra verò in Democratia pauperibus merces ſua propoſita eſt; diuitibus nulla mulcta. Horum ergo medium ac prædicta temperatio Reipublicæ primum genus faciet. Secundus, in quo ex temperato ac mediocri cenſu aditus pateat ad honores & magiſtratus. In Oligarchia enim maximus cenſus requiritur ad imperij honores; in Democratia nullus, aut perexiguus. Hinc ſecundum Reipublicæ ſpecialis genus. Tertius, in quo Oligarchiæ & Democratiæ inſtituta miſcentur, & ſimul coniunguntur, vt deſignare magiſtratus electione & ſuffragiis, ex nullo cenſu. Eſt enim Oligarchicum magiſtratus deſignare ſuffragiis ex cenſu; Democraticum, ſine cenſu. Sume enim de Oligarchia magiſtratuum deſignationem per electionem & ſuffragia; ex Democratia, ex nullo cenſu: ex hoc cinno & mixtione facies tertium Reipublicæ ſpecialis genus. His explicatis admonet, optimæ mixtionis primam notam eſſe, ſi Rempublicam eandem dicere poſſimus eſſe ſimul Democratiam & Oligarchiam, itavt & vtraque & neutra videatur. Hoc enim accidere medio, in quo vtrumque extremum ineſſe videtur. Secundam, ſi per ſe conſeruetur ac probè ſubſiſtat.

Reipublica ſpecialis modi.

Ad Cap. decimum.

AGit de Tyrannide, cuius genera tria conſtituit. Primum, barbaricum. Secundum, Æſymneticum. Vt enim hęc duo, Regna dicuntur, ſi ſint legitima, & in volentes; ſic & tyrannides appellantur, cùm ſeruilia ſunt, ſiue deſpotica, & ad imperantium libidinem geruntur. De quibus ſuprà, lib. 3. Tertium maximè proprium τῇ δυναστείᾳ αἱρέσεως, in quo vnus αἱρεταῖσιν, ſine prouocatione, aut correctione paribus imperat, iiſque ſe melioribus, & ad propriam, non ad eorum qui parent, vtilitatem, qui ideo inuiti parent.

Tyrannis triplex.

Ad Cap. vndecimum.

DIſſerit de optimo Reipublicæ ſtatu ac regimine, ſiue de optima gubernationis Politicæ forma, quæ non ſimpliciter quidẽ ſit talis, cùm hæc ἁπλῶς dumtaxat & in voto ſit, aut idealis, potiúſque optari & intelligi, quàm apud homines reuera eſſe poſſit; ſed quæ pluribus ciuitatibus optima ſit; & accommodatiſſima ad eam beatam vitam, quam poſſint ciues obtinere. Statuit verò eam eſſe Rempublicam opinatam, quæ ciuibus conſtat mediocribus, qui ſcilicet ſint nec nimiùm pauperes, nec diuites nimiùm, vtrique, vel ſinguli. Quia virtus eſt in mediocritate, ergo & beata vita: Reſpublica autem βίου τις ἐν μέσοις. Sed & notum eſt, ciues opulentos eſſe inſolentiores & contumelioſos; pauperiores verò malitioſos, fraudulentos, & in rebus paruis maleficos. Et hos quidem neſcire imperare, ſed potiùs ſeruile imperium, quod ciuitati nocet, ſubire. Illos verò nulli imperio parêre, imperare autem deſpotico imperio. Erunt ergo præſtabiliores & meliores ij ciues qui erunt mediocres, cùm media ferè ſint optima: Et præterea ciues illi medij faciliùs rationi obtemperent, neque aliena bona, vt pauperes, appetant; neque eorum facultatibus alij inhient. Non enim mediocrium ſed diuitum potiùs bona à pauperibus expetuntur. Hic citat verſum Phocylidis qui ſe medium ciuem optabat ob multa mediorum bona.

Optima Reſpubl. ciuibus cõſtat mediocribus.

Vita quædam eſt ciuitatis.

Πολλὰ μέσοισιν ἔνεστι, μέσοι δ' ἐθέλω εἶναι πόλει ἐν πολλῇ.
Eſſe volo medius: mediis ſunt cõmoda multa.

Secura eſt vita mediocrium, quia neque ij aliis volunt inſidiari; neque iis alii inſidiantur. Optima igitur eſt ea Reſpublica quæ à mediocribus illis moleſtiſque ciuibus regitur, atque adeo beatiſſimæ ſunt eę ciuitates, vbi media illa ciuium pars maior eſt atque potentior. Sed hoc Reipublicæ genus rarum eſſe docet, quia mediorum numerus eſt exiguus; itaque fieri vt ſi plebs ſuperet, exiſtat Democratia; ſi pauci ditiores præſtent, exoriatur Oligarchia. Atque idcirco vt plurimum vigere Democratias, & Oligarchias: quæ ratio eſt cur Ariſtoteles in his videatur diligentior. Concludit, Democratiam & Oligarchiam eam optimam eſſe, quæ illi mediocrium Reipublicæ ſit proxima; vt deterrimam, quæ ſit ab eadem alieniſſima.

Ad Cap. duodecimum.

POnit Politicum præceptum inſigne. Debere ſcilicet plus potentiæ in ciuitate habere eam partem quæ Reipublicæ præſentis incolumitatem amet, eáque contenta ſit; quàm alteram, quæ eius formam manere nolit. Deinde in ciuitate duo eſſe, Qualitatem, nempe libertatem, diuitias, diſciplinam, nobilitatem; & Quantitatem, nempe multitudinis exuperantiam, itavt vna interdum pars ciuium qualitate præſtet, altera quantitate. Sic enim contingit, ignobiles & pauperes ſæpius præſtare quantitate ſiue numero: Nobiles & diuites, & virtutis cultores, qualitate.

Præcepta Politicũ.

Hoc posito statuit ibi esse natam Democratiam, eámque ciuitati tunc optimam aduenire, vbi pauperum multitudo præstat quãtitate, plúsque potest quàm diuitum, aut nobilium opes. Cùm verò diuites & nobiles præstant, magisque qualitate excellunt, quàm superentur quantitate, ibi vtilissimam esse Oligarchiam. Et tales Respublicæ dicuntur bonæ ex hypothesi, id est, respectu huius vel illius ciuitatis. Admonet hoc loco Aristoteles Politicum Nomothetam, vt leges sic temperet, vt eas ad medios ciues, de quibus suprà, referat. Hinc enim futuram Rempublicam stabiliorem. Errare autem eos Politicos vehementer, qui Aristocraticas formas efficere volunt, plus tribuendo diuitibus quàm egenis: vel etiam quod deterius est, populum circumueniendo, & malis artibus à Reipublicæ administratione excludendo. Plus enim nocere Reipublicæ locupletiorum & potentiorum diuitias, quàm exigua bona pauperum, & facilè populum, cùm se à Republica exclusum & oppressum sentit, in optimates insurgere. Ἀνάγκη δὲ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθῆ συμβαίνειν κακά. *Necesse enim est*, inquit, *progressu temporis, aliquando ex falsis bonis, verum malum contingere.*

Plus nocent opes maximæ potentiorum, quã exigua bona pauperum.

Ad Cap. decimumtertium.

DOlos callidáque consilia, quibus in Oligarchia nobiles & opulenti contra plebeios & pauperes vtuntur, & vicissim in Democratia plebeij & tenuiores, contra opulentos, enarrat ac recensет. Vt enim in Oligarchia locupleres sibi totam Rempublicam vendicent, & populum relinquant, quinque technas siue malas artes (σοφίσματα δὲ πενταχοῦ τέτταρα vocat Aristoteles) struunt, obtendúntque. Prima est τοῦ ἐκκλησιάζειν, in concione siue Comitiis, ad quæ quidem comitia veniendi necessitas paucis, iisque ditioribus, imponitur; tenuioribus non item, illis scilicet indicta mulcta, his suo arbitrio relictis. Nam hac arte ditiores omnem tandem comitiorum potestatem ad se trahunt: tenuiores verò decipiuntur, qui secum bene agi putant, si nullâ mulctâ à rebus opificiisque suis distrahantur. 2. Est τοῦ τὰς ἀρχὰς, in magistratibus, quos diuitibus non licet eiurare seu recusare, licèt tenuioribus. 3. τοῦ δικάζειν, in iudiciis, quæ si non exerceant diuites, mulctâ affici grauissimâ; si tenuiores, nullâ aut leuissimâ. 4. τοῦ ὁπλίζεσθαι, in armis, quæ si nõ habeant ditiores, multantur; egentes, minimè. 5. τοῦ γυμνάζεσθαι, in exercitatione corporum, quam si non faciant potentiores, etiam multantur; tenuiores non; atq; adeo hi corpora sua exercere, quod alioqui salubre est, negligunt. Sic ergo in Oligarchiâ potentiores imponunt populo. Sunt verò & Democratiæ sui doli, machinæ ac fraudes contra ditiores & optimates, & illis cõtrariæ; vt quia Oligarchicis, mulcta semper ditioribus irrogatur; apud Democraticos, nulla ditioribus constituatur, imò tenuioribus mercedula ad Reipublicæ gerenda munia decernatur. Admonet tamen Aristoteles posse vtriusque technas assumi, itáque temperari, vt Reipublicæ speciali conferant. Sic ex Oligarchiâ posse sumi mulctam diuitum, si absint à comitiis, & iudiciis, &c. Ex Democratiâ mercedulam, quâ inuitentur tenuiores ad Reipublicæ administrationem. Tum docet in Republicâ speciali principatum esse penes milites. Item non posse exactè censum & bona horum ciuium definiri, habendam tamen esse rationem eorum qui sunt Reipubl. participes. Rempublicam primam Græcorum, post abdicatos Reges, ex militibus constitisse, iisque equitibus. Esse enim equitatum peditatu antiquiorem: quia tantam curam artémque non requirat equitatus, quàm peditatus: & in illo robur belli potiùs quàm in hoc consistat. In fine capitis eorum quæ hoc libro hactenus fuere pertractata, breuem summam colligit.

Doli & cõsilia Democratia.

In Republica speciali imperium tenent milites.

Instruẽdi peditatus artem dicitur Pyrrhus probè tenuisse.

Ad Cap. decimumquartum.

DIstinguit tres in omni Republica partes. Primam vocat, τὸ βουλευόμενον, eam scilicet quæ consultat & deliberat de Republica, quam possumus Senatum nominare. Secundam ait esse, περὶ τὰς ἀρχὰς, circa magistratus. Tertiam appellat, τὸ δικάζον, eam quæ versatur in iudiciis. Harum verò partium principem statuit esse Senatum, cuius scilicet sit de iure belli & pacis, de societatibus, fœderibus, legibus, morte, exilio, bonorum publicatione, & rationibus referendis, deliberare. In his enim summa Reipublicę posita est. Docet igitur, facultatem deliberandi in ciuitate de grauissimis hisce rebus, imò de omnibus, vel esse concessam omnibus, & sic existere δημοκρατίαν, siue populare institutum, vel Senatum Democraticum, cuius varios notat modos; vel quibusdam de omnibus, & sic esse Senatum Oligarchicum: cuius etiam multa sint genera, pro variis Oligarchiæ generibus: vel omnibus de quibusdam: aut quibusdam de certis rebus tantùm, vt si liceat omnibus quidem, de bello, pace, & reposcendis rationibus decernere; de cæteris verò, Magistratibus siue ij sint αἱρετοὶ, *electi*, siue κληρωτοὶ, *sortitò facti*, & sic esse Aristocraticum Senatum, vel Politicum, vel ex vtroque mistum. Esse verò tunc Aristocraticũ, quando electione & suffragiis designantur magistratus: Politicum, quando sortitò creantur; mistum, cùm vtroque modo. Rationem porro designandi sortitò magistratus celebrari solitam, vel simpliciter,

Doli artesque Oligarchiæ.

Magistratus vel electione fiũt, vel sortitò.

ter, ἁπλῶς, vt cùm nullo habito delectu candidatorum, eorum ſcilicet qui ambibāt petebántve magiſtratus, nomina omnia ſine diſcrimine in vrnam coniiciebantur: vel ex delectis ſeu prælatis ἐκ προκρίτων, vt cùm antequam ſors duceretur, eximij aliquot viri deligebantur, quorum nomina in vrnam coniiciebantur. His explicatis ponit præcepta Democratica & Oligarchica, quòd hę Reſpublicæ ſuo tempore eſſent vſitatiores. Primum Democraticum, debere fieri in Senatu Democratico, ſiue in conſiliis conciliiſque popularibus, quod in Oligarchiâ fit in iudicio, id eſt, mercedem tenuioribus, vt ad comitia veniant; multam ditioribus, niſi conueniant, debere decerni. Atque hoc præceptum Democratiæ illi in qua populus ſuo arbitratu legibúſque ſpretis omnia gerit & adminiſtrat, eſſe valde neceſſarium. Secundum quoſdam ſuffragio vel ſorte eſſe conſtituendos, qui de Republica deliberent: ita tamen vt non plures ex diuitibus quàm egenis, ſed ex omnibus ordinibus æquabiliter aſſumantur.

Præcepta Democratica.

Primum Oligarchicum, debere in Senatu Oligarchico quoſdam à plebe deligi; vel etiam magiſtratum creari, (προβούλους vocāt, rebus antè deliberandis præfectos, vel νομοφύλακας, quaſi legum & conſilij cuſtodes,) qui cùm de rebus primi ſolique deliberauerint, deliberata & ſtatuta referant ad populum, vt fiebat Romæ, non quaſi à populo reſcindenda aut improbanda: hoc enim eſſet Democraticum; ſed ei prudenter ac benignè declaranda, vt hac arte conſiliorum publicorum factus particeps, nihil cōtra Reipublicæ ſtatum moliatur. Secundum, debere poteſtatem deliberandi omnibus ad Rempublicam aditum habentib. permitti; ſtatuendi verò, ſolis magiſtratibus. Tertium, abſoluendi potentiam multis concedendam; condemnandi, ſolis magiſtratibus: quod contrario modo in ſpeciali Republica fieri ſolet.

Præcepta Oligarchica.

Ad Cap. decimumquintum.

DIxit ſuperiori capite de Senatu ſiue principe illa parte ciuitatis, quæ conſultandi ac deliberandi de omnibus poteſtatem habet, déque Senatus variis pro Reipublicæ varietate, generibus; nunc agit de ſecunda parte, id eſt de magiſtratu; quæritque ante omnia quot in Republica debeant eſſe magiſtratus, & quarum rerum? de qua quæſtione in fine lib. 6. Item an perpetui eſſe debeant, diuturni, breues; annui, ſemeſtres, an biennales. An ab vno pluries geri debeant? ex quo genere hominum creandi; per quos ordines, & quomodo: Deinde definit magiſtratum, cui ius eſt de quibuſdam deliberandi, iudicandi, & imperandi, ſed maximè imperandi. τὸ γὰρ ἐπιτάττειν ἐφ' ἁπάσαις ἐστὶν ἀρχῇ &c. Tertio proponit quæſtiones.

Magiſtratus eſt βουλεύειν, κρίνειν, ἐπιτάττειν.

1. Eſt, qui & quot magiſtratus ſint neceſſarij; qui minimè? 2. An vni vnus, an duo magiſtratus debeant ſimul & vno tempore mandari. 3. Quibus in magiſtratibus, plurium coniunctio commoda ſit & facilis. Reſpondet ad ſecundam adhibita ciuitatum diſtinctione. In magnis ſcilicet non eſſe vni homini plures magiſtratus mandādos, cùm ſatis multi ſint in populoſa vrbe, quibus ſingulis ſinguli mandentur. Maximè cùm officia meliùs ſingula, ſiue vnum ab vno gerantur, quàm multa coniunctim, ſiue plura ab vno. In paruis autem debere vni plures mandari magiſtratus, propter hominum paucitatem: tùncque magiſtratus eſſe, οἷον ἐκκλησιαστὴν, ἱερέα, Verulucernas, quæ vna ex parte figendis & aſſandis carnibus; ex altera luminibus inſeruiant, vt ſuprà de Delphico gladio. Duas alias quæſtiones ſoluet libro ſexto. Interim quærit hoc loco, an ſecundùm loci varietatem, rerum etiam ac perſonarum, & Rerumpublicarū diſcrimina, debeant diſtingui magiſtratus. Reſpondet, non omnibus Rebuſpublicis (de præfectis enim locorum & perſonarum obſcurè ſtatuit, videtúrque tantùm ſubindicare in magnis ciuitatibus diſtinguendos eſſe maximè magiſtratus & ſecundùm loca, & ſecundùm perſonas; in paruis non item, ſed omnem curam ſiue εὐταξίαν, *rectam ordinationem*, vni eſſe committendam,) eoſdem conuenire magiſtratus. Eſſe enim alios qui Democratiæ, alios qui Oligarchiæ, alios qui Ariſtocratiæ magis conueniant. Sic conſilium, & Senatores, Democratiæ; probulos, Oligarchiæ; Nomophylaces, & mulieribus pueriſque præfectos, Ariſtocratiæ eſſe accommodatiores. In qua ſcilicet Ariſtocratia bonæ inſtitutionis & virtutis ratio habeatur. Quo loco obiter ex Cornelio Nepote monuerim, Græcas mulieres in conuiuium adhibitas non fuiſſe, niſi propinquorum; neque ſedere ſolitas niſi in interiore parte ædiū, quæ γυναικωνῖτις vocabatur; quò accedebat nemo, niſi propinqua coniunctus cognatione. Explicat poſtea Ariſtoteles modos creationis magiſtratuum, qui vel ſorte, vel electione, vel vtraque conſtituuntur. Concludit, non eſſe eadem poteſtatis genera in magiſtratibus, vt neque in exercitu, & in rebus forenſibus.

Lib. 4. de partibus animal. cap. 6.

Lib. 1. Politic. cap. 2.

προβούλους, γυναικοτίμας.

Ad Cap. decimumſextum.

AGit de iudiciis, parte tertia Reipubl. Ac primò exponit octo genera iudiciorum, ſiue Tribunalium, δικαστήρια. Primum ἐξεταστικὸν, correctiuum, quod in eo conſiſtit vt rationes repetantur à magiſtratibus, an bene, an ſecus ſe in ſuo magiſtratu geſſerint. Secundum, contra eos qui iniuſtè egerint in Rempubl. vt qui eam compilarint, aut fuerint depeculati. Tertium, con-

Octo iudiciorum genera.

ra eos, qui in ſtatum publicum quomodocumque peccant, vt ſunt perduelles. Quartum, de mulctis & pœnis irrogatis, an magiſtratus ciuem nimium mulctauerit. Quintum, de contractibus maioribus. Sextum, φονικὸν, de cæde, quò pertinent verbera, vulnera. Cuius cædis multi ſunt modi. Septimum ξενικὸν, de peregrinis. Octauum de paruis contractibus, ab vna drachma vſque ad quinque. Sic Athenis erant XL. viri qui cognitionem habebant decem tantùm drachmarum, vt narrat Pollux lib. 8. Deinde relinquit hæc de contractibus iudicia, item de cæde ſiue capitalia, & de peregrinis; ſtatuítque de ciuilibus potiùs eſſe dicendum, quæ ſcilicet magis pertinent ad ſtatum Reipublicæ; & vnde motus, & ſeditiones, niſi probè exerceantur, & Rerumpublicarum ſubuerſiones ſoleãt excitari. Hoc poſito iudiciorum modos recenſet, & quarum Rerumpublicarum proprij ſint, explicat. Statuit igitur modum eligendi iudices, vel ex omnibus eſſe, vel ex quibuſdam, vel mixta quadam ratione ex vtroque; idque aut ſorte ſiue ſortitò; aut electione ſiue ſuffragio; aut partim ſorte, partim ſuffragio. Et ſi ex omnibus iudices eligantur, hoc eſſe Democraticum; ſi ex quibuſdam ſiue ex certo ordine, Oligarchicum; ſi partim ex certo ordine, partim ex omnibus ſiue ex populo, eſſe Ariſtocraticum & Politicum.

APPENDIX NOVA
AD LIBRVM QVARTVM Politicorum.

QVÆSTIO VNICA.

De nobilitate quæ & quotuplex illa ſit?

NObilitatis nomen vt friuolum & inane reiecerunt nonnulli è ſcholâ Stoïcorum vnius præſertim Chryſippi authoritate freti, Natura enim, inquiunt, æqua parens eſt omnibus, nemini eſt nouerca, nulli viam ad virtutem claudit, omnes ad fœlicitatem gignit idoneos, non Scythia, non alia regio animum lædit, non genus vnum altero antiquius cenſeri debet, etenim ſi mundus eſt æternus, omnes in eodem æternitatis curſu æque locati ſumus; ſi habuit initium vt verè habuit, omnes ex ſemine vnius primi parentis ortum ducimus. Et qui imagines ſtatuáſve in atrio deponunt, ac iura familiæ ſuæ longo ordine multiſque ſtemmatum alligata flexibus, in parte primâ ædium collocant, noti magis quàm nobiles ſunt: itavt re verâ vt ex Lycophrone citat Ariſtoteles in fragmento *mèn ò eupheiæ* de nobilitate, ignobiles non differant à nobilibus. Sed errant ij grauiter ac toto vt dicitur, cœlo, nec ſolem à ſyderibus cæteris, aurum à plumbo, ignauiam à fortitudine diſtingunt, qui nobilitatem inter homines non diſcernunt; quæ videlicet excellentiâ quadam ſoleat definiri: ferè enim nobile & excellens pro eodem vſurpantur. Itavt qui homines arte aut virtute aliquâ aut melioti indole, imo & fortunæ bonis excellunt, ij nobiles & illuſtres habeantur. hinc varia de nobilitate iudicia, variæ definitiones, ſpecies & gradus.

Alij enim nobilitatem potentiâ & diuitiis definierunt, vt Simonides, qui nobiles eſſe eos dixit, qui è maioribus à longo tempore diuitibus fuiſſent procreati. nempe quia magna eſt apud homines vis diuitiarũ, cùm nihil ſit adeo firmum & conſtans, quod non frangant, nihil tam arduum & difficile, quod non aggrediantur & efficiãt. Denique ſine illis nihil fiat eorum, quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Accedit authoritas ſacræ Scripturæ, pecuniæ inquit obediunt omnia. Succinit ipſi Poëtæ Virgilius Horatius, quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames. Auro vænalia iura. Aurũ per medios ire ſatellites, & perrumpere amat ſaxa potentius ictu fulmineo.

Alij ex generis antiquitate & excellentiâ, quo ſenſu illi nobiles vocantur, qui genus ſuum ab illuſtri aliquo & excellenti Principio ſeu Heroë longâ auorum & proauorum ſerie ſaltem trium ſucceſſione repetunt. Quod tamen nobilitatis genus, ſi propriâ virtute deſtituitur ſpernit ac ridet Iuuenalis tanquam inane & vacuum Saty. 8.

Stemmata quid faciunt, quid prodeſt Pontice, longo
Ordine cenſeri, pictoſque oſtendere vultus.
Maiorũ & ſtatuas in curribus Æmylianos?

Et Ouidius in Metamorph.

Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipſi
Vix ea noſtra puto.

Idem ad Piſonem, *perit omnis in illo gentis honos, cuius laus eſt in origine ſola.* Et Seneca in Hercule furente, qui genus laudat ſuum, aliena iactat.

Alij ex virtute atque etiam ex naturali procliuitate ad bonum, quæ εὐφυΐα, id eſt bona indoles, nominatur, quomodo dixit Epicharmus, eum nobilem eſſe, qui naturâ procliuis fuerit ad bonum, & virtutem, licèt alioqui matre Æthiope genitus ſit, & Euripides eum eſſe nobilem, non qui maioribus longo tempore bonis, natus ſit; (vt volebat Socrates qui hoc ſolum ad nobilitatem requirebat) ſed qui ipſe vir bonus ſimpliciter fuerit, quo ſenſu accipiendi ſunt vulgati illi & Satyrici verſus,

Tota licet veteres exornent vndique ceras

Digitized by Google

Atria nobilitas ſola eſt atque vnica virtus. Vnde quia ſub virtute ſaltem Dianoeticâ, ſcientia ſapientiâ, artéſque continentur, fere etiam in eo conſenſerunt Politici omnes, vt voluerint, inter nobilium ordines, debere doctos viros, ſapientéſque annumerari, præſertim cum dives ſtupidus & indoctus contemni ſoleat ac derideri, vt pecus aurea aut vitiatus aureus, imo & iners ac imperitus quiſque quaſi beſtia, truncus, ſaxum habeatur.

Hinc apparet nobilitatem generatim ſumptam eſſe excellentiam quandam, quâ homines alij alios ſuperant, quæ cum ſit ferè quadruplex, nempe diuitiarum, generis, virtutis, & ſcientiæ. Propterea quatuor nobilitatis ſpecies præclarè conſtituit Ariſtoteles cap. 4. lib. 4. Quarum tamen præſtantiſſimam vult eſſe virtutem antiquiorem, & quę vt ex fragmento de nobilitate colligitur, non noſtra tantùm ſit, ſed à proauis, abauis, & tritauis repetita, atque ad nos per longam ſucceſſionem generationum veluti per manus gloriosè delata. Itavt ab vno excellente principio id eſt Heroë antiquiſſimo propagata totam familiam illuſtrem fecerit, cùm acceſſione diuitiarum. Videtur enim Ariſtoteles ad perfectam nobilitatem, non modò virtutem antiquam, ſed diuitias etiam deſiderare, dum ait cap. 8. huius lib. ἡ γὰρ εὐγένεια ἐστὶν ἀρχαία πλοῦτος ἐν αἵμασι, nobilitas eſt antiqua opulentia & virtus. Nempe quia diuitiæ ſunt inſtrumenta virtutis, & membra animæ quæ ſi deficiant algebit & torpeſcet virtus: cum ſine diuitiis ardere & lucere non poſſit, vt neque ignis ſine ligno, aut lucerna ſine oleo. Ac propterea ad fœlicitatis etiam cumulum & perfectionem idem Ariſtoteles diuitias requiſiuit, ac veluti acceſſiuit in ſubſidium vt alia externa bona, libr. 1. Ethicorum ad Nicom.

LIBER QVINTVS Politicorum.

Summa libri quinti.

ABſoluitur capitibus duodecim in duas partes redactis. Prior eſt de cauſis ſeditionum & ſubuerſionis Rerumpublicarum earum, quæ à pluribus adminiſtrantur, itémque ſalutis & conſeruationis earundem. Poſterior de cauſis interitus ac deſtructionis eius Reipublicæ, quæ ab vno regitur, ſiue is Rex ſit, ſiue Tyrannus; itémque de cauſis & modis illius conſeruandæ. Omnè enim imperium vel eſt vnius, vel plurium.

Ad Cap. primum.

Fons & origo ſeditionum.

STatuit, principium & fontem motuum ac ſeditionum τῶν στάσεων, eſſe errorem, in iure, ſiue iniuſtam perſuaſionem ex eo ortam, quòd ciues, licèt ius & æquum prætendant, neſciant tamen ipſum probè diſtinguere; itavt ij qui quodammodo pares ſunt, putà liberi ratione libertatis in Democratia, ſe omnino & in omnibus pares putent, neminémque alteri credant eſſe præferendum. Et qui vna quadam re ſunt impares, putà ratione potentiæ & diuitiarum, vt in Oligarchia, omnino ſe impares eſſe credant; vnde æquum eſſe putant ſe ſolos debere dominari, cùm interim illi ex parte tantùm pares; hi ex parte etiam duntaxat ſint impares. Quare nituntur Reſpublicæ omnes iure quodam; ſed in eo ſimpliciter errant, eámque ob cauſam, cùm ex hac perſuaſione quam vtraque habet, Democratia ſcilicet & Oligarchia, Reipublicæ non fiũt participes, στασιάζουσι, ſeditiones mouent, quæ nihil aliud ſunt quàm inſolentes & ſuperbę ciuium pluris ſe æſtimantium, quàm par ſit, à iure, & ſtatu Reipublicæ, declinationes: & cùm ij qui virtute præditi ſunt, bonique ciues, & viri, ſi cum aliis conferantur, ſint ſimpliciter inæquales, omninóque ſuperiores, poſſintque ſuo iure ſeditiones excitare, cùm non diuitiis, non opibus, non generi, non potentiæ ciuili, ſed virtuti debeatur principatus, ipſi tamen ſeditioſi non ſunt, nec Reipublicæ perturbatores: ſed potiùs nobiles ij, qui ſola virtute & diuitiis σεμνύονται, auorum ſuorum, ſunt illuſtres; Viri enim nobiles, qui non auita quidem, aut ea ſola, ſed ſua propria virtute ſplendent inter cæteros; arma non aſſumunt contra Rempublicam; licèt alioquin virtute bellica præſtent; aliiſque copiis & inſtrumentis ad pugnandum neceſſariis abundent, Nempe quia virtute præſtantes ſeditionem, & Reipublicæ perturbationem maximè oderunt. Recenſet poſtea Ariſtoteles genera mutationum quibus ciuitatis ſtatus peruertitur, vel immutatur. Primum eſt cùm Reſpublica tranſit in aliud genus adminiſtrationis, vt cùm ex Democratia fit Regnum, ex Regno Tyrannis. Secundum, cùm manente eadem Reipublicæ forma, mutantur principes, ſummique magiſtratus transferuntur. Quod fit plerumque ex ignauia, mollitie, vel ſtoliditate eorum qui dominantur generoſioribus. Tertium, cùm manente eadem forma, & iiſdem principibus, fit ipſe ſtatus intenſior & vehementior, vel remiſſior & mitior. Quartum, cùm vnus magiſtratus antiquior tollitur, vel nouus inſtituitur. Tum admonet, Democratiam & Oligarchiam eſſe frequentiores & vſitatiores Reſpublicas: quia nobiles bonóſque viros nuſquam gentium, centum reperias; egentes & improbos paſſim plurimos. Sed has tamen eſſe vitioſas, quod docet euentus. Sunt enim parum ſtabiles aut diuturnæ;

Varia genera mutationis Reipubl.

Rari boni.

eo quòd malè primùm fuerint instituæ. *Parum error in principio, magnus fit in fine. Lib. 1. de Cœlo.* ἐλάχιστον γὰρ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἡμαρτάνετο, μὰ ὀλίγον εἰς τὸ τέλος μᾶλλον ἦ. Egregia est gnome quam hoc Alciati disticho reddere possumus:

Auspiciis res cœpta malis, bene cedere nescit:
Felici quæ sunt omine facta, iuuant.

Concludit, in ciuitate seruandam esse æqualitatem, non Arithmeticam tantùm, quæ si sola est, subuertit Respublicas; sed & Geometricam, quæ ex dignitate æstimatur, vt illa ex æqualitate magnitudinis & multitudinis. Tutiorem porro esse Democratiam Oligarchia, quia in hac seditiones oriuntur, & paucorum principum inter se, & eorundem aduersus populum. Item quia Democratia similior est ei Reipublicæ, quæ ex mediocribus constat: at hæc omnium est ἀσφαλεστάτη, tutissima.

Ad Cap. secundum.

EXponit seditionum Politicarum causas generales, atque primò considerandam esse erroneam illam opinionem ciuium, qua se pares omnino, vel impares esse putent. Hinc enim fit vt vel paria omnia in ciuitate debere se obtinere credant; vel maiora aliis, atque adeo si non obtineant, seditiones moueant. Quæ causa primo cap. fuit exposita. Deinde videndum etiam, quarum rerum causa ciues commoueantur & dissideant. Has ergo esse lucrum & honorem, & his contraria: hæc quidem, vt euitentur; illa, vt comparentur. Quod idem est ac si diceret pugnare aut dissidere homines ob auaritiam & ambitionem. Postea recẽset communes causas seditionum, lucrum & honorem, vel, si vis, indignationem aut inuidiam, qua alij in alios ciues incitantur, quòd illi hos videant rebus & honoribus, alios quidem iustè, alios iniustè, abundare. Item contumeliam, metum, præstantiam, contemptum, augmentum immoderatum, sordidum vitæ genus, parui-factionem: vix enim aliter, ἀμέλειαν vertas, cùm incuriam, vt Lambinus vertit, non significet: exiguitatem, dissimilitudinem. His enim causis quasi stimulis acerrimis exacerbati ciues, turbas & tumultus mouent.

Παρεξίστησι δὲ λέγω δὲ, τὸ μεῖζον, τὸ ἴσον, ὑπερέχειν, τὸ φέρεσθαι, αὔξησις, ἀσυμμετρία, εὐγένεια, ὀλιγαρχία, μοχθηρία, ἀνομοιότης.

Ad Cap. tertium.

QVæ capite superiori breuiter de vndecim causis seditionum expressit; ea hoc & sequenti vberius exponit, & ferè omnia adhibitis exemplis illustrat. Quo loco notandum septem quidem priores causas esse præcipuas; quatuor verò posteriores, remissiores, itavt hæ ferè sint absque tumultu. Contumeliam ergo causam esse seditionum, cùm scilicet magistratus contumeliis afficiunt priuatos; item lucrum, cùm qui præsunt, publica bona depeculantur; vel etiam priuatorum fortunas inuadunt; honores etiam & imperia, cùm ea exhibentur indignis, vel cùm multis non communicantur; docet esse quàm notissimum. Item nimiam vnius aut alterius ὑπεροχὴν, præstantiam, siue in opibus, siue potentia, aut fauore ciuili; hinc enim quasdam vrbes viros illos superexcellentes solitos ὀστρακίζειν, id est, ostracismo seu testæ iactu in exilium relegare; vt dictum est suprà lib. 3. Politic. præterea metum, cùm scilicet vel imbecilliores metuunt ne iniuria afficiantur à potentioribus: vel cùm hi plebem timent. Item contemptum; & magnum vnius cuiuspiam Politici ordinis incrementum ac potentiam: qui locus in textu est illustris & longè pulcherrimus. Et has quidem septem causas esse præcipuas mutationum, quæ etiam cum seditione ac motu fiant. Esse verò alias quatuor sine motu ἰσότητα, vtilitatem, siue contemptam vitæ rationem, vt si magistratus sordidis abiectisque plebeijs mandentur: hoc enim ægrè statim ferunt & indignantur honestiores: ἀμέλειαν, negligentiam siue parui-factionem; quæ est cùm negligenter mandantur magistratus, putà iis qui parum erga Rempubl. sunt affecti. oportet enim, eos qui præsunt, esse viros bonos, idoneos, & patriæ amantes: τὸ μικρὸν, exiguum, siue rem parui momenti, quæ si initio negligitur, vt morbus, sensim obrepit, & crescendo nocet. *Cap. 13. alijs 9.* *Liuius decade 1. passim.*

Principiis obsta, serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuêre moras. *Ouidius.*

Omne malum nascens facilè opprimitur, inueteratum fit plerumque robustius: Et neglecta solent incendia sumere vires. Denique συμπεσεῖν δέον μὰ ἐμφύλιον, ad seditionem excitandam etiam valere, quod est extraneum seu non eiusdem gentis; item quod est loco diuisum, nec satis vnitum aut coniunctum. Diuisio enim & dissimilitudo nationis, & loci, etiam in eadem ferè vrbe, diuortia parit. Imò πᾶσα διαφορὰ διάστασιν ποιεῖ, omnis differentia ac dissimilitudo discordiam creat. Sic in bello videmus fossarum licèt paruarum interuallis diuelli & distrahi militum phalanges siue legiones. Sed vt locorum dissimilitudo & gentis noxia est, & discordiam parit aliquam; sic maiorem, diuitiarum & paupertatis; maximam, virtutis & vitij. *Cic. Philip. 1.*

Ad Cap. quartum.

STatuit 1. Ex paruis rebus, siue leuibus de causis Respublicas interdum perturbari, vt ex re amatoria: ponit exemplum lectu dignum. 2. Dissidia principum, Reipublicæ esse valde noxia. 3. Peruerti Rempubl. mutatione partium, siue ordinum ciuitatis. 4. Duos esse modos præcipuos euer-

euertendæ Reipublicæ, dolum & vim, qui modi in alios ſubdiuiduntur.

Ad Cap. quintum.

VNiuerſalis Reipublicæ mutandæ & euertendæ cauſas hactenus expoſuit; nunc ſingulas, id eſt, ſingularum Rerumpubl. proprias aggreditur enarrare; ac primùm de Democratia ſtatuit, eam peruerti & immutari, διὰ τὸν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν, propter popularium oratorum, de quibus ſuprà, petulantiam; qui verbis ſuis populum commouent, & aduerſus principes inflammant. Mutari autem vel in Tyrannidem, vt olim; ſed aliàs etiam in Oligarchiam; aliàs in Tyrannidem; aliàs ex vna Democratiæ forma in alteram, vel meliorem, vel deteriorem.

Lib. 4. Polit. c. 4.

Ad Cap. ſextum.

Cauſa euerſionis Oligarchiæ.

CAuſas ſubuertendæ Oligarchiæ ſtatuit eſſe duas præcipuas: priorem, iniurias & contumeliam à paucis ditioribus & potentioribus factam & illatam populo; poſteriorem, ipſas principum paucorum inter ſe diſſenſiones.

Ad Cap. ſeptimum.

Ariſtocratia.

EXponit modos cauſaſque quibus Ariſtocratia ſubuerti ſolet. Primam ait eſſe, quòd in illa quaſi in Oligarchia pauci ſint honorum participes. Secundam, ſi ex optimatibus alij pauperiores, alij ſint locupletiores. Tertiam, ſi vnus nimiam habeat potentiam: Sic enim facilè Tyrannidem affectat. Quartam, διὰ τὴν παρέκβασιν, *ſi iuris fiat tranſgreſſio*, quam cauſam communem ait eſſe Ariſtocratiæ & Politiæ. Cuius originem eò refert, quòd non fuerint, in Politia quidem, id eſt, in Republica ſpeciali, probè temperatæ Democratia & Oligarchia, è quibus ipſa politia conſtat; in Ariſtocratia verò, virtus cum ſtatu Democratico & Oligarchico. Poſtea docet, omnes Reſpublicas in eam mutari ad quam magis inclinant, quòd pars potentior omnia tandem ad ſe trahat, ſoláque velit dominari: interdum tamen in contrariam: Vt Ariſtocratiam in Democratiam; cùm ſcilicet tenuiores ab optimatibus iniuria affecti, non contenti optimates repreſſiſſe, totam Rempubl. ad ſe trahunt, vt præmium victoriæ. Addit ſupradictis cauſis illud τὸ μικρὸν, de quo iam egit, cap. 2. & 3. huius lib. Concludit, non tantùm per ſe, & per cauſas inteſtinas diſſolui & interire Reſpublicas; de quibus cauſis dixit hactenus; ſed & per accidens, & per cauſas externas; vt eſt vicinia aduerſarum ciuitatum; vel inſidiæ potentioris Reipublicæ, licèt ſit remotior.

Pars potẽtior trahit omnia ad ſe.

ἐπὶ μὲν ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ δ' ἔξωθεν.

Ad Cap. octauum.

AGit de cauſis τῆς σωτηρίας, conſeruationis & ſalutis Reipublicæ, tam communibus quàm propriis. Primùm ait poſitam eſſe in exacta legum obſeruatione, ita vt ne minimum quidem inſtitutum violetur aut immutetur. Secundam, ſi magiſtratus prudenter honeſtéque ſe gerat, cum & ſecum, tum maximè erga eos quibus imperant; ita vt ſuo magiſtratu nullo modo abutantur. Tertiam, ſi qui præſunt, vigiles ſint & ſolliciti. Quartam, ſi concordes ſint principes, & eorum contentiones lege caueantur. Quòd ſi quædam oriantur, ex quam primùm à viro Politico, non à quolibet dirimantur. Quintam, ſi cenſus recta & æquabilis ſit deſcriptio. Sextam, ſi neminem Reſpublica augeat præter modum, ſiue honoribus, ſiue diuitiis. Septimã, ſi creetur magiſtratus, qui ciuium vitam moréſque obſeruet, an accõmodatè ſeſe gerant ciues ad Rempubl. an ſecus. Octauam, ſi ea cautio adhibeatur, vt nulla pars ciuitatis nimiũ excellat, floreátque honoribus, diuitiis, amicis. Nonam, ſi Reſpublica ita ſit temperata, vt qui præſunt, nullum ex imperio aut magiſtratu ſuo quæſtum lucrúmve faciant. Decimam, quæ vt aliæ duæ ſequentes, propriæ ſunt, ſi in Democratia & Oligarchia, qui obtemperant, iniuriosè aut contumeliosè non tractentur ab iis qui imperant, ſed potiùs ſuauiter & commodè. Vndecimam, ſi in iiſdem Rebuſpublicis hæreditates non teſtamẽto aut legatis, ſed iure cognationis, ſiue agnationis lege ab inteſtato deferantur: atque ad vnum nonniſi vna. Duodecimam, ſi maiora tribuantur, aut paria bona iis qui Rempubl. non gerunt, vt in Oligarchia, populo; in Democratia, ditioribus paucis. Sic enim à ſeditione hoc quaſi Politico aſtu & dolo abducentur.

Cauſa ſalutis Rerumpubl.

Ad Cap. nonum.

STatuit primò, eos qui ſummos gerunt magiſtratus, debere eſſe boni publici amantes; item debere officiorum ſui magiſtratus maximam habere ſcientiam & peritiam, δύναμιν δ' ἔχειν τὴν αἰρῆς. Debere denique virtutem & iuſtitiam colere. Improbi enim quo plus poſſunt, eo plus nocent. vt dixit Plato lib. 1. de Republ. vbi Philoſophis tunc imperium permittit & magiſtratum, cùm in Republ. alij non ſunt viri boni. Secundò tradit inſigne præceptum ſeruandarum Rerumpubl. quæ ab optimis declinant, vt ſunt Oligarchia & Democratia; nimirum eſſe in iis adminiſtrandis diligenter tenendam mediocritatem; ita vt in Democratia non omnia omnino Democratica ſint, nec in Oligarchia omnia putè Oligarchica: cùm ſummus in vtraque gradus valdè ſit periculoſus, eóque melior ſit vtraque, quò remiſſior & moderatior. Nempe quia vtriuſque temperatio iuſtã facit mediocritatem, qua Reſpublica conſeruatur. Si enim ſumma eſſet Democratia & intenſiſſima, populúſque omnia omnino ſuo arbitrio regeret ſine

Summa Oligarchia & Democratia periculoſa.

optimatibus; Si eſſet etiam abſolutiſſima Oligarchia, itavt pauci diuites omnia poſſent, ſuóque nutu res omnes ſoli gererent, nulla reliquis ciuibus relicta auctoritate, profectò neutra Reipublicæ nomen mereretur: cùm ſic vtraque vel ad paucorum, vel ad omnium libidinem, ſine legibus vllis adminiſtraretur, in quibus tamen mens & anima ciuitatis poſita eſt. Tertiò tradit aliud Politicum præceptum, longè optimum, debere in Democratiis oratores Demagogos fauere potentioribus, ac pro iis dicere, ſaltem videri; in Oligarchiis, contrà. Alioqui fouere odia, mouere animos, & Rempublicam diuidere ac perturbare. Quod faciunt, qui in Oligarchia iurant contra populum. Conſultiùs agerẽt ſi contrariam iurandi formulam ſaltem ſimulando (quæ fallacia eſt Oligarchica) ſequerentur; palámque ac publicè profiterentur, ſe nulla plebem iniuria affecturos. Quartò, optimam ſeruandæ Reipubl. cautionem addit ſuprà dictis, nempe inſtituī accommodatè ad Rempublicam: ſiue ea ſit Democratica, ſiue Oligarchica. Oportere ſcilicet legibus & inſtitutis ciues eſſe aſſuefactos & quaſi educatos; vt iis ſeſe facilè omnes ſubiiciant, hincque Reſpublica ſubſiſtat & perſeueret. Neque enim ſeruitutem eſſe parêre legibus, ſeu viuere accommodatè ad Reipublicæ inſtituta, ſed ſalutẽ.

Lex anima eſt ciuitatis.

Parere legi, ſeruitus nõ eſt, ſed ſalus.

Ad Cap. decimum.

DIſſerit de Monarchia ſiue de vnius imperio ac dominatu; eiúſque deſtruendæ cauſas primùm hoc capite enarrat; ſequenti de cauſis conſeruationis eiuſdem dicturus. Quo loco ſignificat, μοναρχίαν, eſſe duplicem, regnum ſcilicet, quod vocatur βασιλείαν, & Tyrannidem, quæ dicitur τυραννίδ. De quibus dictum lib. 3. Docet igitur primò eaſdem eſſe interitus & ſalutis cauſas in Monarchia ac in cæteris Rebuſpubl. quia Regnum, Ariſtocratiam; Tyrannis verò vltimam Oligarchiam ac Democratiam peſſimas formas imitatur. Vnde infert Tyrannidem eſſe omnium deterrimam Rempubl. & ſubditis perniciоſiſſimam, quæ ſcilicet ex vitiis duarum peſſimarum componi videatur. Secundò docet, Regni & Tyrannidis originem diuerſam eſſe. Eligi quippe Regem ex bonis, ad bonos protegendos; Tyrannum ex plebe ad multitudinem contra bonos illuſtréſque defendendam. Tertiò alias Regis & Tyranni differentias ex textu faciles enotat. Vt quòd Rex vigilet ſtudeátque bono cõmuni omnium: Tyrannus ſuam ſolius ſpectet vtilitatem, ditiorum bona occupando, & tenuiores labore fatigando. Quòd Regi virtus honeſtáſque ſit propoſita; Tyranno voluptas; illi honor, huic diuitiæ magis. Illi adſint cuſtodes ciues; huic exteri & mercenarij. Quartò docet commune eſſe Tyrannidi & Oligarchiæ ſectari diuitias, populum timere, eique diffidere, eum vexare, diſpergere. Quintò commune etiam eſſe Tyrannidi & Democratiæ odiſſe optimates & principes viros: quò pertinet conſilium Periandri Thraſybulo datum, decuſſis ſummis ſpicarum capitibus. Significabat enim tollendos eſſe proceres ciuitatis, vt ſecurè dominaretur. Sextò eaſdem eſſe interitus & ſalutis Monarchiarum cauſas, quæ ſunt aliarum Rerumpubl. ſuprà expoſitæ. Pleroſque etenim ciues Monarchias inuadere ob iniuriam, metum, contemptum, &c. eo fine vt diuitiis & honoribus potiantur. Coniurationum verò, τῶν ἐπιθέσεων, alias eſſe in corpus principum, id eſt, in perſonas ipſas Regum & Tyrannorum; alias in imperium & ſtatum. Egregias interim hiſtorias de iniuriis Principum, ſiue ſtupro, ſiue verberibus illatarum, itémque de iniuriarum vindicta, & de metu, contemptu, plurima hoc loco narrat Ariſtoteles: in quibus ideo multum eum eſſe crediderim, quòd hiſtoriæ vulgo dicantur vitæ Politicæ ſpecula & imagines. Addit cauſis iam allatis interitus Monarchiarum, φιλοτιμίαν gloriæ appetentiam; qua nonnulli licèt rariſſimi, æternæ famæ ſupra modum cupidiſſimi, Monarchas adoriuntur & interficiunt. Quo animo fuiſſe dicitur Scæuola, qui, vt narrat Liuius, loco regis Porſennæ, ſcriba errore obtruncato, deprehenſus, & ad Regem adductus, *Nec ad mortem*, inquit, *minus animi eſt, quàm ad cædem tuam: & facere & pati fortia, Romanum eſt: nec vnus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus; en tibi, quàm vile corpus ſit, iis qui gloriam magnam petũt*, &c. Poſtea docet Tyrannidem deſtrui, vel ab externa cauſa: Vt cùm contrariæ formæ certant, putà Democratia cum Tyrannide: vel ab interna, vt cum diſſentiunt qui imperij ſunt participes. Cauſas verò principes querſionis Monarchiæ eſſe odium, contemptum, iram. Et quot tandem cauſæ ſunt euertendæ vltimæ Oligarchiæ, & vltimæ Democratiæ, tot eſſe Tyrannidis, quæ ſcilicet ex illis compoſita videatur. Sub finem capitis docet, regnum externa cauſa non interire, (intellige vt plurimùm, vel ſi iis copiis inſtructum ſit, quibus externis hoſtibus reſiſtat,) ſed internis duabus. Priore quidem, ſi regni participes & hæredes diſcordent; poſteriore, ſi iidem maiorem quã ferant leges, ſibi poteſtatem arrogent. Hoc enim eſt Tyrannicè dominari.

Monarchia duplex.

Regis & Tyranni diſcrimina.

Cap. 2. & 3. huius lib.

Lege illuſtres hiſtorias in textu.

Mira Scæuolæ conſtantia.

Ad Cap. Vndecimum.

ENarrat cauſas conſeruãdæ Monarchiæ, tam Regni quàm Tyrannidis; quas generatim ait eſſe cauſis intentis contrarias.

Tum

Tum ſpecialem cauſam conſeruandi regni aſſerit eſſe imperij moderationem, vt ſcilicet regnum non ſit adeò intenſum & abſolutum, & ab vno ſolo omnibus modis dependens: Nam *cui nimiùm licet, ei nimiùm libet: Sumúſque omnes deteriores licentiâ*; & eleganter Gallicè Iacobus Amyotus:

Teritius.

Celuy auquel ce qu'il veut, loit,
Veut touſiours plus que ce qu'il doit.

Tertiò ponit duos modos conſeruandæ Tyrannidis. planè contrarios, ſæuitiam, & clementiam. Sæuitiam quidem, præſtantes & generoſos viros tollendo; conuiuia, ſodalitates, diſciplinam, ſcholas prohibendo; item ea omnia remouendo, quæ notitiam mutuam, fidem, amicitiam & concordiam inter cives poſſint efficere; & contrà procurando ea quæ odia & inimicitias inter illos foueant exciténtque; bona etiam ciuium minuendo, bellum gerendo, amicis ſuis diffidendo, mulierum imperium, licentiam ſeruorum, adulatorum fallaces blanditias permittendo; improborum & exterorum conſuetudinem amando, bonorum & generoſorum ciuium colloquia fugiendo. Denique nullum improbitatis genus omittendo. Quæ omnia eò videntur poſſe reuocari, vt velit Tyrannus ſubditos eſſe humiles, abiectos, puſillanimes, deinde, *δεισᾶν ἀλλήλους, ſibi inuicem diffidere.*

Sæuitia eſt prior modus cõſeruanda tyrannidis.

Tertiò, non poſſe res ſuas agere, quod vocat *ἀδυνατεῖν τ πρᾶξαι*. Et hic eſt prior modus, quo ſecundùm ſæuitiem & crudelitatem Tyrannis conſeruatur.

Poſterior modus priori planè oppoſitus, eſt Regia clementia, ſiue ratio imperandi ad regiam maximè accedens, itavt hac ſola nota Tyrannis tunc à Regno differat, quòd in illa non modò in volentes, ſed etiam in nolentes ac inuitos ſit imperium. In regno autem imperium ſit in omnes volẽtes: Tyrannum interim partim debere regia præſtare, partim multa præclara ſimulare, *ἀναγκαῖόν τ βασιλικὸν μιμεῖσθαι*, bene quod regium eſt, ſimulare. Videri bonum ærarij publici diſpenſatorem & cuſtodem potiùs quàm dominum; interim pecunia publica vti ad familiam ſuam tuendam, & ad bella. Cauendo autem diligenter ne in vſus eos pecuniam conuertat, propter quos populus ſtomachatur, vt profundendo largitiones in meretrices, peregrinos, hiſtriones, citharœdos. Reddere etiam populo rationes accepti & expenſi, non debere magnos argenti aurique theſauros colligere, ne ipſi à cuſtodibus & præſidiariis militibus ſtruãtur inſidiæ. Debere eſſe facilem & humanum, ita tamen vt grauis ſit, *σεμνὸν*, non arrogans. Debere etiã ſe continere, ſuámque & ſuorum, imò omnium libidinem coërcere ac reprimere, præſertim vxorum contumelias. Vti moderatè voluptatibus, aut ſaltem videri eas fugere. Quia ſobrius, & vigil, non facilè impetitur, ſed ebrius ac dormiens. Vrbem exornare. Simulare religionem prudentiſſimè. Alioquí ſi innoteſcat talis ſimulatio, maius imminere periculum. Viros optimos ac re aliqua excellentes præmiis afficere, idque perſe ipſum, improbos verò & nocentes caſtigare, per alios magiſtratus & iudices: vt ſic deuoluto in magiſtratum omni metu & odio, ipſe Tyrannus ſolam populi beneuolentiam, amorémque concilier. De quo regnandi arcano legendus Ioan. Bodinus cap. 6. Methodi hiſtoricæ. Neminem etiam ſuorum ad nimiam potentiam prouehere. Ab iniuria ciuium cùm ab alia omni, tum ab his maximè, verberatione ſcilicet & ſtupro, abſtinere. Supplicia non contumeliosè, aut petulanter, ſed paterno animo videri infligere. Ignominia quadam affectos, magnis honoribus mitigare & quaſi compentare. Ab iis maximè ſibi cauere, qui cùm vitam & caput Tyranni petant, de ſua ipſorum vita aut morte non multùm ſunt ſolliciti. Hos autem contingit eſſe tales, qui ſe, vel alios ſuos contumeliosè læſos putant. Dare præterea operam vt ciues, ſiue diuites, ſiue pauperes, credant ſe ſaluo imperio eſſe etiam ſaluos & incolumes. Item neutros ſinere ſibi inuicem eſſe iniurios. Interim potentiores ſibi conciliare, ſuóſque facere. Denique debere Tyrannum affectum eſſe ad virtutem præclarè, nec deprauatum, ſed *ἡμίνηρον, ſeminalum, καὶ ἡμίχρηστον, ſemibonum.* Si enim eſſet omnino probus, perfectáque virtute præditus, iam non Tyrannus ſed Rex potiùs videretur. Diſcant interim reges ac principes ex hominis Pagani doctrina, quanti ſit momenti religio, virtus & iuſtitia, ad feliciter imperandum.

Clemẽtia, poſterior.

Simulatio religionis.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit primò ex omnibus Reipublicæ ſpeciebus, Oligarchiam & Tyrannidem minùs eſſe diuturnas. Cauſam non affert, quia facilem, ob vtriuſque malitiam & inſolentiam. Sed ponit exempla præſertim de Tyrannide, cùm ait aliam alia breuiorem, aliam diuturniorem ob certas cauſas: ſed pleraſque eſſe breuiſſimas.

Oligarchia & Tyrannis parum durant.

Secundò, Platonis errata reprehendit de mutatione Rerumpublicarum, ex libro 8. de Repub. Primum eſt, quòd dixerit Plato ſiue Socrates apud Platonem loco citato; ideo Rempublicã omnem mutari, quòd omnia mutentur, nihilque in eodem ſtatu maneat, ſed omnia velut in orbem quendam continuò vertantur. Hæc enim ratio nimiùm eſt generalis, debuitque alia Politica & propria proferri. Hoc loco rationem viciſſitudinis rerũ fuiſſe per numeros harmonicos à Platone explicatam ſignificat

Aristoteles. Sed numeros non esse rerum causas docuit ipse in Metaphysicis, vt ibidē obseruabimus. Admonet interim quosdam, sic esse à natura comparatos, vt nulla institutione eruditi, bonique viri fieri queant. Secundum, quòd dixerit Plato Respublicas inter se ordine commutari: hoc enim falsum, cùm interdum in contrarias, interdum in finitimas permutentur. Tertium, quòd de Tyrannide nihil statuerit. Item quòd docuerit, in Oligarchia duas esse Respublicas, vnam diuitum, alteram pauperum. Est enim Oligarchia vnum Reipublicę genus. Denique quòd putauerit Oligarchiam semper conuerti in Democratiam, & ita de causis mutationum vtriusque sensisse, quasi vna sit tantum Oligarchiæ vel Democratiæ species. Falsum enim est illam in hanc semper commutari; & cùm multas species esse vtriusque constet ex suprà dictis, est etiam necessum multas esse variásque mutationis earum causas, singulis speciebus accommodatas; cùm aliæ aliis modis destruantur.

Lib. 12. c. 5. inxta nostra correctionem.

Lib. 4. Polit.

LIBER SEXTVS
Politicorum.

HAbet capita octo, in tres redacta partes. Prima est de methodo & materia libri. Secunda, quæ est quasi appendix ad librum quartum de Democratia & Oligarchia. Tertia, de magistratuum generibus.

Ad Cap. primum.

POnit initio breuem eorum quæ libro quarto & quinto de Summis illis Reipubl. partibus, consilio siue Senatu, (quam partem vocat κύριον τῆς πολιτείας, dominam Reipublicæ) magistratibus, & iudiciis; item de dissolutione seu corruptione, & conseruatione Rerūpub. tradita sunt, διαπορήσεων, repetitionem. Tum declarat, de quibus, & quo ordine sit hoc libro dicturus: nempe de copulis, ac temperationibus (συναγωγὰς hic vocat, πρὸς συνδυασμοὺς, vt li. 4. συνδέσεις, μίξεις) Democratiæ & Oligarchiæ, & si quid supersit explicandum de iisdem Rebuspublicis. Rem ergo auspicatur à Democratia, de qua agit quatuor sequentibus capitibus; de Oligarchia illi contraria dicturus in sexto. Democratiæ igitur instituendæ vtile esse docet, instituta omnia popularis gubernationis colligere, eáque copulare. Sic enim fore vt diuersa Democratiæ genera constituantur, quæ ratio valet etiam in Oligarchię differentiis inueniendis. Esse verò diuersa Democratiæ genera, partim ob populorum varietatem, partim ob diuersos miscendorum & coniungendorum institutorum modos.

Cur Democratia multiplex.

Ad Cap. secundum.

STatuit primò scopum & finem omnis Democratiæ esse τὸ ἐλευθερίαν, libertatem ciuium. Secundò libertatis duas esse notas, imperandi & parendi vicissitudinem. Vbi enim hæc non est, videtur potiùs inter ciues esse dominatus & seruitus quàm vera libertas. Et hæc nota maximè propria est: Deinde viuere, vt quisq; velit. Seruile enim est viuere, non vt velis. Ex quo concluditur, Democratiæ, quæ libertatem & ius arithmeticum pro fundamento habet, totidem talésque esse notas, imperij vicissitudinem, & viuendi licentiam, è qua tamen posteriore nata videatur ἀναρχία, siue vt loquitur, τὸ μὴ ἄρχεσθαι, *non parere*; malum in ciuitate grauissimum. Tertiò, exponit Democratica instituta. 1. Creare omnes magistratus ex omnibus. 2. Omnes imperare singulis, (vniuersus enim populus imperium tenet,) & singulos vicissim omnibus, quatenus illi singuli gerunt vicissim magistratus, sibi ab omnibus collectiuè sumptis demandatos. 3. Sorte creare magistratus, vel quoslibet, vel eos qui doctrinam, peritiámque non desiderant, siue experientiam. Nam in magistratibus iis creandis, qui artem, sapientiam, vsúmve requirunt, vt est Prætura iuri dicundo, electioni & suffragiis potiùs quā sortibus locus esse debet. 4. Non esse mandandos magistratus ex censu & diuitiis, vt fit in Oligarchia, nisi census sit perexiguus. 5. Non esse vni eundem magistratum bis mandandum, nisi bellicum. Expedit enim eundem sæpius ducem designari, cuius virtus iam sit explorata, præsertim cùm pauci boni imperatores reperiantur. 6. Non debere esse diuturnos magistratus quantum eorum ratio pati possit. 7. Debere omnes & ex omnibus, & de omnibus, aut de plerisque, aut maximis & grauissimis rebus, vt de rationibus reddendis, de negotiis publicis, iudicare. 8. Debere Ecclesiam siue comitia vel concionem populi esse omnium dominam; magistratum nullius rei, vel minimarum & paucissimarum. Magistratuum autem maximè popularem esse βουλὴν consilium, curiam, siue Senatum popularem, Græcorum quidem moribus accommodatum, sed longè à Romano Senatu diuersum: qui licèt interdum octingentis Senatoribus constaret, omnes tamen erant optimates. Vnde, vt obiter dicam, Romanus Senatus Aristocraticus potiùs erat, quā Oligarchicus, vt & γερουσία Lacedæmoniorum, de qua dictum lib. 2. huius operis. Ait verò Aristoteles, τὸν δῆμον, esse magnæ potestatis, cùm nulla est plebi mercedula siue sportula (ἐκκλησιαστικὸν & δικαστικὸν Pollux appellat) proposita: aliàs non

Nota Democratiæ, imperare vicissim, viuere, ad arbitrium.

Instituta Democratica.

Cap. 8.

magnæ,

magnæ, plebe ſcilicet omnia ad ſuam poteſtatem reuocante. 9. Quibuſdam magiſtratibus, vt iis quorum ſolemnia ſunt conuiuia, ſiue ἑστίασις, mercedulam eſſe proponendam. Denique vt Oligarchica ſunt genus, diuitiæ, inſtitutio ſiue diſciplina: ſic horum contraria eſſe Demotica, generis obſcuritatem, paupertatem, ſordidáſque artes. Addit non debere eſſe perpetuum vllum magiſtratum; ſed hoc, δημοτικὸν τιμῆμα, ad ſextum poteſt reuocari.

Ad Cap. tertium.

PRoponit controuerſiam de iure populi in Democratia, quomodo illud debeat æſtimari. An ex eo quod videtur maiori parti ciuium; an ex eo quod videtur optimatibus, vel locupletioribus paucis. Reſpondet ratum eſſe debere quod vtriſque viſum fuerit, aut pluribus. Sin contrariæ fuerint opiniones; quod plures ſelecti & ex pauperibus, & ex optimatibus probarint, id eſſe probandum. Sententiam tamen eam eſſe potiorem, quæ maiore cenſu nitatur. Sed debere diuitem vnum duobus tenuioribus reſpondere. Itaque ſi pro vna ſententia ſtent ſex diuites, & quinque pauperes; pro altera quatuor diuites & quindecim pauperes; potiorem eſſe horum ſententiam. Ratio eſt, quia quatuor diuites octo pauperibus reſpondent, qui ſi cum aliis quindecim pauperibus coniungantur, facient viginti tres, cùm interim prioris ſententiæ auctores ſeptemdecim tantùm faciant. Vno ſcilicet diuite pro duobus pauperibus numerato. Et hoc quidem modo communis ſententia locum habet, *Quod maiori parti viſum eſt, id ſtatum ratumque eſſe debere.* Quòd ſi pares vtrinque fuerint opiniones, id quidem commune eſſe ait omnibus Rebuſpubl. non ſoli Democratiæ: tunc ergo inquit, ἢ ἀποκλήρωτον, *aut ſortibus agendum erit*; ἢ ἄλλο τοιοῦτον τι ποιητέον, *aut aliud quid tale faciendum.*

Quod locupletioribus & egenis viſum ſit aut pluribus, in Democratia.

Ad Cap. quartum.

EX quatuor Democratiæ generibus ſuprà explicatis, ſtatuit primum eſſe omnium optimum, & antiquiſſimum; illud videlicet quod ex populi diuiſione in Agricolas conſtituitur. Populum enim in diuerſas partes diuidi, agricolas ſcilicet, opifices, mercatores, milites, conſiliarios, diuites, magiſtratus, iam antè libro quarto docuerat. Ratio eſt, quia Agricolæ & paſtores rarò ad comitia conueniunt: malunt enim rebus ſuis vacare, quàm ſine ſpe mercedis vlla ſeſe Reipublicæ negotiis implicare. Præſertim cùm ipſis neceſſaria non ſuppetant, reique familiari amplificandæ toto ſtudio incumbant, & quæſtum potiùs quàm honores appetant. At ſæpe iam dictum eſt his libris, inutile eſſe & pernicioſum Reipubl. ſi multitudo popularis frequentior ſit in concionibus. Debere interim populo, ſi fortè honoris cupiditate ducitur, poteſtatē & ius concedi creandorum magiſtratuum, & rationum ab iis repoſcendarum. Imò verò in quibuſdam Democratiis, vt in Mantineenſi, quoſdam viciſſim magiſtratus ex vniuerſo populo deligi ab ipſomet populo: quod inſtitutum ſane quam inſigne eſt & optimum. Vbi enim pars aliqua eſt ciuitatis honorum expers, ea cùm ſe contemni credit, facilè ſeditiones mouet. Eam igitur primam Democratiam bene habituram ait, ſi omnes quidem ciues eligant magiſtratus, & ab his rationes repetant, & iudicia exerceant; maximos tamen magiſtratus gerant optimi, iique ſelecti viri; ſed itavt ſummi magiſtratus ex ſummo cenſu & diuitiis, minores ex minore mandentur: vel ſi non pro cenſu ſeu ratione diuitiarum, atque, vt loquitur, ἀπὸ τιμημάτων, ſaltem iis tribuantur, quorum ea eſt dignitas, otium, & facultates, vt eos gerere pro dignitate poſſint. Quoniā verò optima eſt Democratia Agricolarum, exponit hoc loco Ariſtoteles modos, quibus ciues rei ruſticæ ſeu agriculturæ fieri poſſint ſtudioſiores, debere ſcilicet lege caueri, ne quis agrum paret ſaltem prope ciuitatem, niſi ad certum modum, certámve quantitatem. Hinc enim ſingulos ciues ſuum quoſque agellum excoluturos. Hoc lex Licinia apud Romanos conſtituerat, quæ vetuit ne plus quàm 500. iugera liceret poſſidere. Item vetandum, ne quis ἀφ' ὅτου κλήρου, primas agri ſui portiones (quæ ipſis ſorte obtigerunt in agrōtum prima partitione, olim à legiſlatoribus fieri ſolita) diuendat: Sic enim non ement ditiores; & vnuſquiſque ſui agelli dominus, eo excolendo occupabitur. Vetandum etiam, auctore Oxylo Rege Eliorum iuſtiſſimo, ne quis agrum ſuum mutuæ pecuniæ cauſa oppignoret: Gallicè, *d'engager ou hypothequer ſa terre.* Hac enim cautione agri conſeruatio ſiue amplificatio, quam ditiores obtinere poſſent, facilè impedietur. Statuit poſtea Democratiam paſtorum ſecundùm Georgicam, eſſe optimam; quia paſtoribus & agricolis multa ſint communia; & ſuprà, paſtores dixit viuam agriculturā exercere. Item quia res paſtoritia viros reddit fortes, robuſtos, & militiæ idoneos. Reliquas autē multitudines hominum, quibus aliæ Democratiæ conſtant, eſſe longè nequiores: eo quòd tabernarij, v g. opifices, mercenarij, opera ſua cum virtute non coniungant, in foro & vrbe volutentur, & ad comitia facilè veniant; vnde Reipublicæ perturbatio, cùm talis multitudo pariat confuſionem. Vnde obiter præcipit non eſſe in Tabernariorum Democratia conciones ſiue comitia celebranda, niſi agricolæ ſimul aduocentur. Tum quia hi illis ſunt meliores; tum

Lib. 4. Polit. c. 4. Qua optima Democratia.

Liuius lib. 6.

De Oxylo Strabolib. 10. Geograph. & Pauſaniæ, l. 5.

Cap. 5. lib. 6. Politic.

etiam quòd ſic rariora futura ſint comitia; quia rarò ruſticis per otium licet in rempublicam ſiue ciuitatem conuenire. His expoſitis ad alia pergit Democratiæ genera; ſed maximè ad vltimum omnium nequiſſimum, quòd media ex extremis facilè queant intelligi. Vltimam ergo Democratiam ait non conuenire cuilibet ciuitati, nec poſſe diu permanere, niſi legibus bene ſapientérque temperetur. Illam enim facilè dilabi nimia plebis & Demagogorum licẽtia: poſſe tamen ſtabiliri & conſtitui primò ſi plebs ſuperet multitudine principes, atque etiam mediocres, ſeruato tamen modo; nimia enim plebis multitudo confuſionem parit, & principes irritat. Debere autem plebem numero eſſe ſuperiorem in tali Democratia conſtat ex regula generali Politica libro quinto expoſita: Eam Reipublicæ partem, cùm ve ordinem qui ſtatum præſentem ſaluum & incolumem velit, reliquis ordinibus debere eſſe maiorem & potentiorem. Secundò, ſi augeantur Tribus & Curiæ populares quas vocat φυλὰς ἢ φρατρίας, vt fecit Cliſthenes Athenis. Tertiò, ſi ſacra priuata & domeſtica conuertantur in publica; & omnibus communia. Quartò, vt omnes ciues nullo ſint diſcrimine ſeparati aut diſtincti. Quintò, vt familiaritas, ſiue peculiares potentiorum ac priſtinæ conſuetudines, factionéſque (Gallicè, *les intelligences & veuës particulieres des plus grands,*) aboleantur. Denique ſi inſtituta tyrannica, de quibus libro quinto, obſeruentur; vt *licentia ſeruorum*, mulierum, puerorum. Item viuere, vt quiſque voluerit. Sic enim futuros multos, qui tali Reipublicæ opitulentur. ἥδιον γὰρ πᾶσι τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως. Pleriſque enim iucundius eſt, inordinatè ac licenter viuere, quàm temperanter & modeſtè.

ἀκρασία δήλων.

Vita licẽtioſa iucundior.

Ad Cap. quintum.

PRæcipit Nomothetis, politiciſque viris, vt non tantùm de inſtituenda, ſed maximè de conſeruanda republica ſint ſolliciti. Iuxta illud,

Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri,
Caſus ineſt illic: Hic erit artis opus.

Deinde addit poſtremæ illius Democratiæ conſeruandæ præceptis hoc aliud, contra Demagogos ſuæ ætatis; quòd bona non debeant iudiciis publicari: aut in ærarium publicum ſiue fiſcum referri, ſed in ſacrum. Sic enim fore vt populus qui diuitum bonis inhiat, non adeo ſit ad cõdemnationes procliuis, qui nihil vtilitatis ex condemnatione ſit percepturus; neque inde mitiùs agetur cum reis, qui æquali multa afficientur. Ait verò curandum etiam eſſe, vt iudicia ſint pauciſſima: ſic enim minùs diuites vexabuntur. Futura autem iudicia publica pauciſſima, ſi graues pœnæ iniuſtis accuſatoribus ſtatuantur. Debere præterea omnes ciues, vel ſaltem principes, bene erga Rempubl. eſſe affectos. Eam verò Comitiorum rationem eſſe debere, vt ſi nulla ſint publica vectigalia, nullique reditus, Græcè ἀσύλους, comitia ſint rariora, & iudicia breuiora. Sic enim fore, vt minor ſit plebis auctoritas, & minori pecunia ſit opus ad ſportulas iudiciales: de quibus ſuprà paſſim lib. 2. 4. & 5. Interim eò ſpectare debere Democraticum, vt ne plebs in extremas paupertatis anguſtias redigatur, cùm ex populari egeſtate iudicia corruptiſſima & iniquiſſima, calumniæ, frequentes conciones & multæ, publicationes bonorum, tributa ſiue collationes ditioribus impoſitæ proficiſcantur, & ſeditiones concitentur. Iuxta illud Silij Italici, *Et deforme malum ac ſceleri procliuis egeſtas.* Poſſe autem populum ab egeſtate liberari, ſi primò, egentibus vectigalia omnia diſtribuantur, vel viritim, ſiue ſingulis vel tributim, ſiue ſingulis tribus. Secundò, ſi pars aliqua populi, eáque tenuior, in colonias mittatur, vbi domibus & agris donetur. Tertiò, ſi principes vtantur tenuioribus ad certas operas, è quibus hi victum parent. Quartò, ſi ditiores vſum ſuarum poſſeſſionum; vt hortorum, agrorum, egentibus permittant, non dominium aut proprietatem. Quintò, ſi magiſtratus quidam ſorte mandentur, quidam ſuffragio, itavt illorum populus ſit particeps, qui hac arte in officio ſuo continebitur, vt pote honorum publicorum particeps; horum verò, optimates, virique ſelecti, generoſi, ſapientes, ditiores, qui ad præcipuos Reipublicæ magiſtratus, electione promoueantur.

Lib. 13.

Modi impediendæ paupertatis populi.

Ad Cap. ſextum.

AGit de Oligarchia inſtituenda. Quo in negotio longè breuior eſt, quàm in Democratia. Quia nempe quæ de Oligarchia dici poſſunt, facilè ex iis quæ de Democratia expoſita fuerunt, colliguntur: cùm Oligarchia & Democratia ſibi inuicem ſint contrariæ, in quarum ſcilicet priore, pauci & ditiores; poſteriore, multi ac pauperiores imperent. Sic ergo genera Oligarchiæ comparari debere docet, vt optimum illius genus optimo generi Democratiæ reſpondeat; deinde ſuo ordine alia aliis, denique vltimum & peſſimum vltimæ & peſſimæ Democratiæ. Atque in prima quidem optimáque Oligarchia mandandos ſic primò eſſe magiſtratus, vt cenſus ac diuitiarum ratio habeatur, maioréſque magiſtratus ex maiori cenſu, adeóque ditioribus, mandentur; minores verò, (quos hîc vocat ἀναγκαίους neceſſarios. ſic enim Ariſtoteles ſolet tenuiora & viliora quæque ἀναγκαῖα nominare, vt lib. 1. Politic. cap. 7.

Leges Oligarchicæ.

cap. 7. & lib. 1. Metaph. cap. 2.) ex minore censu. Nempe quia Oligarchię hoc proprium est, vt maior, census ac diuitiarum, quàm virtutis aliarúmvę rerum ratio habeatur: éstque Oligarchiis vtilissimũ quædam cum tenuioribus communicari dummodo πρόχειρα ἀ πολιτικὰ, præcipui summique reipublicæ magistratus penes ditiores maneant. Quòd si qui plebeij, honestiores tamen & meliores, sufficientem censum diuitiásque obtinuerint, eos posse etiam ad Reipublicæ gubernacula admitti, & in optimatium numerum referri. Sic enim ordinum laudabilem existere contemperationem. Quæ ratio Romæ fuit olim obseruata, vbi plebeię familiæ lege lata patriciæ fiebant: Vt gens Tullia, vnde fuit Cicero, primùm plebeia, facta est deinde, Iulia lege, patricia, vt Dio testatur. In secunda autem Oligarchia intentionem esse adhibendam statuit, itavt maior ad eam census requiratur, & pauciores extent imperantes. Tertiam prætermittit, vt ex dictis, facilem: Vltimam verò ait esse, δυσεπανόρθωτον, ἢ παντελῶς ἀνεπανόρθωτον, eóque maiori cautione ac cura opus habere, quò peior est ac omnium deterrima: non secus atque corpora morbosa νοσῶν ἰχῶρα, & naues fatiscentes, ac hiantes: quæ eo diligentiùs curari debent, quo peiùs habere videntur. Concludit ciuium multitudinem Democratiis conuenire, paucitatem Oligarchiis cum bona ordinatione. Nam in Democratiâ ob multitudinem confusio est.

μὴ τῶν ἐν τάξει.

Ad Cap. septimum.

DIstinguit primò plebeiam multitudinem in quatuor partes: nẽpe in Agricolas, opifices, mercatores siue tabernarios, & mercenarios; quæ partes ad pacis tempora maximè pertinent. Secundò, distinguit, ciuium qui bello sint idonei, ordines totidem, ἱππικὸν ὁπλιτικὸν, ψιλὸν, ναυτικὸν, equitatum, peditatum grauioris armaturæ, ordinem velitum, siue ferentariorum vel leuioris armaturæ, & ordinem naualium siue classiariorum. Tertiò, statuit in ea regione Oligarchiam fortem siue grauissimam ac deterrimam posse constitui, in qua equitatus facilis est; multique equos alere possunt, quos scilicet valde diuites esse oporteat. Quartò, ibi proximam Oligarchiam, quæ priori moderatior est, & magis popularis, posse fundari; vbi regio ad pedites grauioris armaturæ magis est accommodata: Eiusmodi siquidem milites è locupletioribus potiùs esse quàm ex egentibus: cùm multis copiis & instrumentis opus sit, ad grauem illam armaturam. Quintò, velites siue leuioris armaturæ milites, quos vocat ψιλοὺς. quasi nudos vel tenues; itémque nauticos siue classiarios, Democratiæ esse idoneos. Quòd nempe velites & classiarij sint è tenuioribus. Sed ne ex velitibus & classiariis, si fortè ij in Republica Oligarchica abundent, vllum existat detrimentum, qui scilicet facilè Oligarchiam commutare possent in Democratiam; admonet, velites equitum turmis, & peditum legionib. cautè prudentérque esse admiscendos, quantum scilicet opus esse videbitur: atque eos quidem non ex ipsa plebe, quæ ad Democratiam est procliuis, sed ex locupletiorum nobiliorúmque familiis esse assumendos, eósque idcirco à tenera ætate velitationibus siue leuioribus illis armorum officiis esse exercendos. Postea ponit institutum Oligarchicum de adsciscendis plebeiis ad reipublicæ administrationem: si videlicet censu maximo, & qui ad magistratus summos sufficiat, instructi sint; vel si certo tempore, putà decem aut viginti annis à sordidis artibus abstinuerint; vel si maximè idonei iudicentur, qui Rempubl. administrent. Addit, in Republ. Oligarchica debere eos qui sũmos gerunt magistratus, onera sumptúsque publicos, λειτουργίας vocat, magnificè sustinere; magnas scilicet facere impensas in sacrificiis, operibus publicis, ædificiis, statuis, templis, epulis, & similibus vrbis ornamentis, vt hac arte & munificentia populus concilietur, arque à gerendo magistratu supremisque honoribus tanta profusione emptis prudenter arceatur. Quòd præceptum ab iis minimè obseruatum fuisse ait, qui sui temporis Oligarchias tenebant, qui nimirum diuitias, quæstum, & honorem pari studio consectarentur.

Ciuium bello aptorum quatuor ordines.

Ad Cap. octauum.

AGit de Magistratibus, περὶ ἀρχῶν, eorúmque generibus & partibus. Primò quidem, de ciuilibus. Secundò, de sacris. Tertiò, de extraordinariis & rarioribus. Supponit ante omnia insigne documẽtum: Non posse ciuitatem stare sine Magistratibus necessariis; vt nec rectè habitari, οἰκεῖσθαι καλῶς, ac feliciter, sine iis quę pertinent ad εὐταξίαν, ἢ κόσμον, egregium ordinem & præclaram institutionem atque exornationem, Gallicè, *au bel ordre & eſtabliſſement bien reiglé.* Ex quo documento colligitur distinctio magistratuum in necessarios, & non necessarios. Deinde repetit quod libro quarto dixerat: paruis ciuitatibus pauces, in magnis plures necessarios esse magistratus. Nempe quia in paruis pauci sint ad imperandum idonei, in magnis, plures. Vnde in illis necessariò multi magistratus vni mandantur; in his contra; nempe vnus vni. His suppositis recenset necessarios magistratus, eósque ciuiles. Primus est ἀγορανομία, *la Preuoſté des Marchands*, vel, vt ille ait, ἀρχὴ περὶ τὴν ἀγορὰν, magistratus circa forum occupatus, in rebus scilicet venalibus, in commerciis, & contractibus; ne quid dolo

aut iniusta mensura diuendatur, sed ordo, modus, & fides vbique seruetur. Qui enim hos magistratus gerunt, dicuntur à Græcis ἀγορανόμοι. quasi legem foro dantes. Secundum vocat ἀστυνομίαν, siue curam & directionem rerum vrbanorum, publicarum & priuatarum, vt ædificiorum, viarum; fontiũ, portuum. Huic magistratui obseruat Dionysius Lambinus parem fuisse Romanorum Ædilitatem maiorem: *la grande Voyerie.* Sed verisimilius est Romanos Ædiles tantum potestatis habuisse, quantum habebant apud Græcos Agoranomi, & Astynomi. Tertium appellare possumus, ἀγρονομίαν, siue curam agrorum & syluarum, eorúmque quæ sunt ἔξω τῆ ἄστεως, *extra vrbem*: Quẽ magistratum qui gerunt, ἀγρονόμους, vel ὑλωρεὺς, dici annotat, quos etiam Plato φυτουρόχους nominat: Latini verò vocant syluarum vel rei agrariæ præfectos: barbarè, forestarios, (forestum enim aiunt syluam significare, fortè quia sylua sit foras vel extra vrbem,) Gallicè *Maistres des forests.* Coniungunt autem Galli aquarum & syluarum curam, vnde idem magistratus dicitur vulgo, *Maistres des eaues & des forests.* Possent fortasse haud inepta Latinitate Hylori dici saltuarij: nam in iure ciuili sæpe nominantur serui saltuarij, *l. in instrumento* 12. §. *saltuarium. ff. de instructo vel instrument. leg.* Quartum magistratum qui gerunt vocat ἀποδέκτας καὶ πράκτορας, quæstores, thesaurarios, receptores, coactores publicorum redituum. Qui quintum, ἱερομνήμονας, ἐπιστάτας, μνήμονας, Latinè, Scribas, Actuarios, Tabellarios, Cancellarios, Notarios; Gallicè, *Greffiers, Notaires*, longè maiori in honore olim habitos apud Græcos, quàm apud Romanos, vt testatur Cornelius Nepos. & scribarum quidem officia fuisse, vt apud eos instrumẽta contractuum, nuptiarum scilicet, transactionum, donationum conficerentur; item Senatusc̃onsulta, & sententiæ iudicum, acta, tabellæque publicæ perscriberentur, & asseruarentur. Sextum, ait esse eorum qui pœnas à damnatis exigunt, multas efflagitant, in carcerem & vincula coniiciunt; quem magistratum (Gallicè *Lieutenant Criminel, Preuost des Mareschaux*) vt maximè necessarium sic & difficillimum & odiosissimum esse obseruat, ideóque debere in plures viros, quantum fieri possit, & vicissim diuidi, præsertim in iuniores: alioqui, si qui condemnarint, iidem exequantur, mulctámque exigant, ἀπίχθειαν ἕξει διπλῆν, *duplici inuidiâ laborabunt.* Vnde Chrysippus rogatus cur non gereret magistratum, respondit; *Quia si malè administrauerim, Diis displicebo: sin bene, hominibus.* Addit Aristoteles, sex illis necessariis magistratibus hactenus enumeratis, alios non quidem minùs necessarios, sed illustriores & honoratiores, & qui multam experientiam fidémque requirant. Quorum quosdam versari ait in custodiendis tam pacis quàm belli tempore portis & mœnibus ciuitatis, alios ordinari ad bellicos vsus: hinc magistratus dici, πρὸς τὸν πόλεμον καὶ πολεμαρχικοί. Alios censores esse, correctores, examinatores, εὐθύνους, λογιστὰς, ἐξετασταὶ, rationum magistros, Gallicè, *Maistres des Comptes, Contreroolleurs*: apud quos qui magistratu abijssent, suæ administrationis rationem reddere tenebantur. Sed præter hos esse vnum aliquem summæ auctoritatis, qui ἰσοτέλειαν obtineat, vectigal & tributum exigat, præsit populo, cùm ipse populus Reipublicæ summam tenet; & populum ad comitia conuocet. Et eos quidem qui hunc magistratum gerunt, dici σύμβουλους, prouisores, consules: vbi autem præest populus, dici eumdem magistratum βουλὴν, consilium publicum, curiam, Senatum. Atque hęc de ciuilibus. Docet postea alios esse magistratus, sacros scilicet & diuino cultui destinatos, vt sacerdotes, ædituos, reges sacrorum seu pontifices. Item alios rariores, & optimarum altáque pace ac otio fruentium ciuitatum proprios, nempe, γυναικονόμους, νομοφυλακίας, παιδονομίας, γυμνασιάρχας, rectam mulierum institutionem, legum custodiam, puerorum disciplinam, gymnasiorum præfecturam, curam Theatralem, siue spectaculorum, & similes. Enimuero hos magistratus rariores vocamus, quia non sunt ad ciuitatem absolutè necessarij, licèt sint honestissimi & rectæ rationi maximè consentanei. Quippe cùm in iis tantùm ciuitatibus reperiantur, quæ beatiores sunt, & maioris ornatus ac honestatis, τῆς εὐκοσμίας, appetentiores. Vbi obseruat Aristoteles γυναικονομίας, καὶ παιδονομίας, non esse Democraticas: nempe quia in Democratia, vbi tenuiores imperant, viri vxoribus, liberisque vtuntur, vt seruis; neque iis præ egestate licet vxores natósque morum magistris, aut præceptoribus tradere instituendos. Concludit, ex magistratibus suprà commemoratis, Nomophylaces quidem Aristocratiæ in qua lex viget & virtus, esse accommodatos; Consules autem siue σύμβουλους, Oligarchiæ; Consilium autem publicum, siue Senatum, Græcè βουλὴν, Democratiæ. Sicque claudit tractatum de magistratibus.

In vitâ Eumenis.

Sacri magistratus.

Honestiores & rari magistratus.

LIBER SEPTIMVS Politicorum.

CONstat capitibus septemdecim ad partes duas redactis. Prior est veluti proœmium à cap. 1. ad 4. vbi de Reipublicę optimo statu, atque adeo de vita optima, tam ciuitatis, quàm singulorum. Posterior est

ipsa

Summa libri septimi.

ipſa tractatio, quæ etiam in duas partes diſtingui poteſt. Itavt prior quaſdam hypotheſes ſiue principia & fundamenta Reipublicæ Ariſtoteles iaciat, explicétque à ca. 4. vſque ad 15. Poſterior verò ipſam Ariſtotelam Rempublicam aggrediatur, ab inſtitutione ciuium, à matrimonio, à puerorum educatione, idque à cap. 13. huius libri ad finem octaui, totiúſque operis. Ex quo facilè vnuſquiſque intelligere poterit maiorem ferè & præſtantiorem Politicæ Peripateticæ partem intercidiſſe. Quæ ſcilicet in pueritia, & ſtudiis adoleſcentum deficiat, neque vlteriùs progrediatur. Quæ cauſſa Kyriacum Strozzam virum clariſſimum & quàm doctiſſimum impulit, vt duos libros de religione & re militaris his octo Ariſtotelicis annecteret in ſupplementum.

Ad Cap. primum.

DIcturus deinceps de ea Reipublicæ inſtitutione & forma, quam ipſe ſuo iudicio optimam putat, (putat autem eſſe vel regnum, in quo vnus omni genere virtutum aliis ciuibus ſuperior, pro dignitate & merito dominetur, de quo lib. 3. vel potiùs, quia tale regnum rariſſimũ eſt, Ariſtocratiam ſiue imperium optimatum, de quo ibid.) Statuit primo, ei qui de optima Republica acturus eſt, ante omnia dicendum eſſe de vita beata & optima, ſiue quæ omnium maximè ſit expetenda: quia nempe qui optima Republ. vtuntur, optimè etiam viuũt, neque hęc duo diſiungi debent aut poſſunt, vita beata, & optima Reſpublica. Secundo, ſupponit ex l. 1. Ethicor. bona fortunæ, corporis, & animi ad beatam vitam eſſe neceſſaria: eúmque beatum non eſſe, nec dici, qui virtutis ſit expers, qui timeat *μυῶν πτόθια μύσας volitantes muſcas*, aut qui ſit intemperans, imprudens, excors, inſanus; ſed qui potiùs contrariis virtutibus ſit prædictus.

Qui virtute excellit, beatior eſt.

Imò verò beatiorem eſſe eum, qui virtute magis excellat, quàm qui aliis abundet bonis: cùm virtus ſit affectio animi. Animus autem & fortunæ & corporis bonis longè ſit præſtantior; *καὶ ἁπλῶς καὶ ἁπλῶς*, id eſt, *& ſimpliciter*, quia eſt perfectioris naturæ; *& quoad nos*, ſiue reſpectu noſtri, quia nihil habemus excellentius, melius, vtilius, animo, ſine quo rectè vtilitérque aliis bonis vti non poſſumus. Item quia animi gratia cætera bona expetantur. Tertiò, colligit tantum felicitatis eſſe in vnoquoque noſtrũm, quãtum ineſt virtutis & prudentiæ, actionúmque ipſis conſentanearum, non autem quãtum ineſt diuitiarum, aliorúmve bonorũm

Deus per ſe beatus eſt.

externorum. Quod probat, Dei exemplo, quem ait non ob externa bona, ſed per ſe & natura ſua eſſe beatum. Quartò, ſtatuit iiſdem rationibus, quibus effectum eſt, vitam beatam optimámque ſingulorum, in virtutis & prudentiæ actione conſiſtere, concludi etiam poſſe ciuitatis ſeu Reipubl. optimam formam in exercitio virtutis eſſe poſitam: itavt ea ſit beatiſſima optimáque Reſpublica, quæ optimè agat & ex virtute; neque vita, virtutes, & felicitas ſingulorum, alię ſint à vita, virtutibus & felicitate communi Reipublicæ, ſiue totius ciuitatis. Vbi tamen eam vitam deſiderat, quę coniuncta ſit *μὲ ἐκτὸς κεχορηγημένης*; cum virtute, bonis aliis externis ſcilicet & corporeis, mediocriter inſtructa.

Ad Cap ſecundum.

STatuit in eo conſentire omnes Politicos, vt dicant Reipublicæ ſummum bonum in eadem re eſſe poſitum, in qua ſit ſummum bonum, ſiue felicitas ſingulorum hominum. Sic qui felicitatem ſingulorum reponunt in diuitiis, eoſdem Rempublicam eam beatiſſimam facere, quę diuitiis abunder. Qui in tyrannico dominatu, & ampliori poteſtate; Qui in virtute; pari modo. Tum proponit quæſtiones duas. Prior eſt de vita Politica ſiue actiua, & de Philoſophica ſiue contemplatiua, vtra ſit præſtabilior: qua de re decernet capite ſequenti. Poſterior quæ ſit ponenda omnium optima Reipubl. forma & adminiſtratio? Statuit deinde; eam eſſe optimam Reipublicæ formam, ſecundùm quam vnuſquiſque optimè agat, beatéque viuat. Sed controuerſiam eſſe ait vtra ſit vita magis expetenda, practicáne & ciuilis, an verò ea quæ à negotiis ciuilibus libera eſt & immunis, dicitúrque contemplatrix, vel Philoſophica? alterutrã enim optimi quiq; ac præſtantes viri ſequi ſolent. Quamquam & alij putant ſolam eam Rempublicam beatam eſſe, quæ tyrannico & herili dominatu finitimis ſiue vicinis populis imperet, volentibus, nolentibus. Atq; hoc dominandi fine propoſito pleraſque Reſpublicas & nationes totas ferè ad rem militarem ac bellum eſſe compoſitas, imò & honoraria quædã vitis bellicoſis & ſtrenuis; ignominiam & pœnas ignauis indixiſſe. Sed hanc Politiam de tyrannico dominatu refutat Ariſtoteles, vt iniuſtam; quòd ſcilicet iniuſtum ſit nolentibus imperare, & omnibus heriliter: cùm omnes natura ſerui non ſint, ſed plerique natura liberi, quibus imperare heriliter, nefas eſt & contra naturam. Præterea poteſt optima eſſe & florentiſſima Reſpublica, quę de bello nõ cogitet, aut dominatu in exteros, vt eſt ea quæ longiſſimè diſtat ab hoſtibus, altáque pace fruitur. Non eſt ergo Reſpublica illa ad dominandum finitimis, atque ad rem militarem comparata, omnium optima & beatiſſima. Eſto. Ars ſtudiúmque rei militaris honeſtum ſit & laudabile, non tamen vt finis vltimus Reipublicæ, ſed vt medium illius protegendæ aſſumi debet & vſurpari. Concludit, Politici & legiſlatoris munus eſſe, videre

Legendus contextus de præmiis ſtrenuorũ, & pœnis ignauorũ, apud varias gẽtes.

aut iniusta mensura diuendatur, sed ordo, modus, & fides vbique seruetur. Qui enim hos magistratus gerunt, dicuntur à Græcis ἀγορανόμοι. quasi legem foro dantes. Secundum vocat ἀστυνομίαν, siue curam & directionem rerum vrbanorum, publicarum & priuatarum, vt ædificiorum, viarum; fontiũ, portuum. Huic magistratui obseruat Dionysius Lambinus parem fuisse Romanorum Ædilitatem maiorem: *la grande Voyerie.* Sed verisimilius est Romanos Ædiles tantum potestatis habuisse, quantum habebant apud Græcos Agoranomi, & Astynomi. Tertium appellare possumus, ἀγρονόμον, siue curam agrorum & syluarum, eorúmque quæ sunt ἔξω τῆς ἄστεως, *extra vrbem*: Quẽ magistratum qui gerunt, ἀγρόμους, vel ὑλαίους, dici annotat, quos etiam Plato φυτουργοὺς nominat: Latini verò vocant syluarum vel rei agrariæ præfectos: barbarè, forestarios, (forestum enim aiunt syluam significare, fortè quia sylua sit foras vel extra vrbem,) Gallicè *Maistres des forests.* Coniungunt autem Galli aquarum & syluarum curam, vnde idem magistratus dicitur vulgo, *Maistres des eaues & des forests.* Possent fortasse haud inepta Latinitate Hylori dici saltuarij: nam in iure ciuili sæpe nominantur serui saltuarij, *l. in instrumento 12. §. saltuarium. ff. de instructo vel instrument. leg.* Quartum magistratum qui gerunt vocat ἀποδέκτας καὶ πράκτορας, quæstores, thesaurarios, receptores, coactores publicorum redituum. Qui quintum, ἱερομνήμονας, ὑπομνήμονας, μνήμονας, Latinè, Scribas, Actuarios, Tabellarios, Cancellarios, Notarios; Gallicè, *Greffiers, Notaires*, longè maiori in honore olim habitos apud Græcos, quàm apud Romanos, vt testatur Cornelius Nepos. & scribarum quidem officia fuisse, vt apud eos instrumẽta contractuum, nuptiarum scilicet, transactionum, donationum conficerentur; item Senatusconsulta, & sententiæ iudicum, acta, tabellæque publicæ perscriberentur, & asseruarentur. Sextum, ait esse eorum qui pœnas à damnatis exigunt, multas effla gitant, in carcerem & vincula coniiciunt; quem magistratum (Gallicè *Lieutenant Criminel, Preuost des Mareschaux*) vt maximè necessarium sic & difficillimum & odiosissimum esse obseruat, ideóque debere in plures viros, quantum fieri possit, & vicissim diuidi, præsertim in iuniores: alioqui, si qui condemnarint, iidem exequantur, mulctámque exigant, ἀπίχθειαν ἴσχει διπλῆν, *duplici inuidiâ laborabunt.* Vnde Chrysippus rogatus cur non gereret magistratum, respondit; *Quia si malè administrauerim, Diis displicebo: sin bene, hominibus.* Addit Aristoteles, sex illis necessariis magistratibus hactenus enumeratis, alios non quidem minùs necessarios, sed illustriores & honoratiores, & qui multam experientiam fidémque requirant. Quorum quosdam versari ait in custodiendis tam pacis quàm belli tempore portis & mœnibus ciuitatis, alios ordinari ad bellicos vsus: hinc magistratus dici, φυλακὴ καὶ στρατηγοί. Alios censores esse, correctores, examinatores, εὐθύνους, λογιστὰς, ἐξετασταὶς, rationum magistros, Gallicè, *Maistres des Comptes, Contreroolleurs*: apud quos qui magistratu abijssent, suæ administrationis rationem reddere tenebantur. Sed præter hos esse vnum aliquem summæ auctoritatis, qui ἱερεῖον obtineat, vectigal & tributum exigat, præsit populo, cùm ipse populus Reipublicæ summam tenet; & populum ad comitia conuocet. Et eos quidem qui hunc magistratum gerunt, dici πρυτάνεις, prouisores, consules: vbi autem præest populus, dici eumdem magistratum βουλὴν, consilium publicum, curiam, Senatum. Atque hęc de ciuilibus. Docet postea alios esse magistratus, sacros scilicet & diuino cultui destinatos, vt sacerdotes, ædituos, reges sacrorum seu pontifices. Item alios rariores, & optimarum altáque pace ac otio fruentium ciuitatum proprios, nempe, γυναικονόμους, νομοφύλακας, παιδονόμους, γυναικωνίτας, rectam mulierum institutionem, legum custodiam, puerorum disciplinam, gymnasiorum præfecturam, curam Theatralem, siue spectaculorum, & similes. Enimuero hos magistratus rariores vocamus, quia non sunt ad ciuitatem absolutè necessarij, licèt sint honestissimi & rectæ rationi maximè consentanei. Quippe cùm in iis tantùm ciuitatibus reperiantur, quæ beatiores sunt, & maioris ornatus ac honestatis, τῆς εὐπορίας, appetentiores. Vbi obseruat Aristoteles γυναικονομίαν, καὶ παιδονομίαν, non esse Democraticas: nempe quia in Democratia, vbi tenuiores imperant, viri vxoribus, liberisque vtuntur, vt seruis; neque iis præ egestate licet vxores natósque morum magistris, aut præceptoribus tradere instituendos. Concludit, ex magistratibus suprà commemoratis, Nomophylaces quidem Aristocratiæ in qua lex viget & virtus, esse accommodatos; Consules autem siue προέδρους, Oligarchiæ; Consilium autem publicum, siue Senatum, Græcè βουλὴν, Democratiæ. Sicque claudit tractatum de magistratibus.

Sacri magistratus.

Honestiores & rari magistratus.

In vitâ Eumenis.

LIBER SEPTIMVS
Politicorum.

COnstat capitibus septemdecim ad partes duas redactis. Prior est veluti procœmium à cap. 1. ad 4. vbi de Reipublicę optimo statu, atque adeo de vita optima, tam ciuitatis, quàm singulorum. Posterior est

ipsa

Summa libri ſeptimi.

ipſa tractatio, quæ etiam in duas partes diſtingui poteſt. Itavt prior quaſdam hypotheſes ſiue principia & fundamenta Reipublicæ Ariſtoteles iaciat, explicétque à ca. 4. vſque ad 13. Poſterior verò ipſam Ariſtotelam Rempublicam aggrediatur, ab inſtitutione ciuium, à matrimonio, à puerorum educatione, idque à cap. 13. huius libri ad finem octaui, totiúſque operis. Ex quo facilè vnuſquiſque intelligere poterit maiorem ferè & præſtantiorem Politicæ Peripateticæ partem intercidiſſe. Quæ ſcilicet in pueritia, & ſtudiis adoleſcentum deficiat, neque vlteriùs progrediatur. Quæ cauſſa Kyriacum Strozzam virum clariſſimum & quàm doctiſſimum impulit, vt duos libros de religione & re militaris his octo Ariſtotelicis annecteret in ſupplementum.

Ad Cap. primum.

DIcturus deinceps de ea Reipublicæ inſtitutione & forma, quam ipſe ſuo iudicio optimam putat, (putat autem eſſe vel regnum, in quo vnus omni genere virtutum aliis ciuibus ſuperior, pro dignitate & merito dominetur, de quo lib. 3. vel potiùs, quia tale regnum rariſſimũ eſt, Ariſtocratiam ſiue imperium optimatum, de quo ibid.) Statuit primo, ei qui de optima Republica acturus eſt, ante omnia dicendum eſſe de vita beata & optima, ſiue quæ omnium maximè ſit expetenda: quia nempe qui optima Republ. vruntur, optimè etiam viuũt, neque hęc duo diſiungi debent aut poſſunt, vita beata, & optima Reſpublica. Secundo, ſupponit ex l. 1. Ethicor. bona fortunæ, corporis, & animi ad beatam vitam eſſe neceſſaria: eúmque beatum non eſſe, nec dici, qui virtutis ſit expers, qui timeat *μυῖαν ὀλίγον ὀλίγας μύας* volitantes muſcas, aut qui ſit intemperans, imprudens, excors, inſanus; ſed qui potiùs contrariis virtutibus ſit præditus.

Qui virtute excellit, beatior eſt.

Imò verò beatiorem eſſe eum, qui virtute magis excellat, quàm qui aliis abundet bonis: cùm virtus ſit affectio animi. Animus autem & fortunæ & corporis bonis longè ſit præſtantior; *καὶ ἁπλῶς δὲ καὶ ἁπλῶς*, id eſt, *& ſimpliciter*, quia eſt perfectioris naturæ; *& quoad nos*, ſiue reſpectu noſtri, quia nihil habemus excellentius, melius, vtilius, animo, ſine quo rectè vtilitérque aliis bonis vti non poſſumus. Item quia animi gratia cætera bona expetantur. Tertiò, colligit tantum felicitatis eſſe in vnoquoque noſtrũm, quãtum ineſt virtutis & prudentiæ, actionúmque ipſis conſentanearum, non autem quãtum ineſt diuitiarum, aliorúmve bonorũm

Deus per ſe beatus eſt.

externorum. Quod probat, Dei exemplo, quem ait non ob externa bona, ſed per ſe & natura ſua eſſe beatum. Quartò, ſtatuit iiſdem rationibus, quibus effectum eſt, vitam beatam optimámque ſingulorum, in virtutis & prudentiæ actione conſiſtere, concludi etiam poſſe ciuitatis ſeu Reipubl. optimam formam in exercitio virtutis eſſe poſitam: itavt ea ſit beatiſſima optimáque Reſpublica, quæ optimè agat & ex virtute; neque vita, virtutes, & felicitas ſingulorum, alię ſint à vita, virtutibus & felicitate communi Reipublicæ, ſiue totius ciuitatis. Vbi tamen eam vitam deſiderat, quę coniuncta ſit *μετ' ἐκτὸς εὐχερείας*; cum virtute, bonis aliis externis ſcilicet & corporeis, mediocriter inſtructa.

Ad Cap ſecundum.

STatuit in eo conſentire omnes Politicos, vt dicant Reipublicæ ſummum bonum in eadem re eſſe poſitum, in qua ſit ſummum bonum, ſiue felicitas ſingulorum hominum. Sic qui felicitatem ſingulorum reponunt in diuitiis, eoſdem Rempublicam eam beatiſſimam facere, quę diuitiis abundet. Qui in tyrannico dominatu, & ampliori poteſtate; Qui in virtute; pari modo. Tum proponit quæſtiones duas. Prior eſt de vita Politica ſiue actiua, & de Philoſophica ſiue contemplatiua, vtra ſit præſtabilior: qua de re decernet capite ſequenti. Poſterior quæ ſit ponenda omnium optima Reipubl. forma & adminiſtratio? Statuit deinde; eam eſſe optimam Reipublicæ formam, ſecundùm quam vnuſquiſque optimè agat, beatéque viuat. Sed controuerſiam eſſe ait vtra ſit vita magis expetenda, practicáne & ciuilis, an verò ea quæ à negotiis ciuilibus libera eſt & immunis, dicitúrque contemplatrix, vel Philoſophica? alterutrã enim optimi quiq; ac præſtantes viri ſequi ſolent. Quamquam &alij putant ſolam eam Rempublicam beatam eſſe, quæ tyrannico & herili dominatu finitimis ſiue vicinis populis imperet, volentibus, nolentibus. Atq; hoc dominandi fine propoſito pleraſque Reſpublicas & nationes totas ferè ad rem militarem ac bellum eſſe compoſitas, imò & honoraria quædã viris bellicoſis & ſtrenuis; ignominiam & pœnas ignauis indixiſſe. Sed hanc Politiam de tyrannico dominatu refutat Ariſtoteles, vt iniuſtam; quòd ſcilicet iniuſtum ſit nolentibus imperare, & omnibus heriliter: cùm omnes natura ſerui non ſint, ſed plerique natura liberi, quibus imperare heriliter, nefas eſt & contra naturam. Prętera poteſt optima eſſe & florentiſſima Reſpublica, quę de bello nõ cogitet, aut dominatu in exteros, vt eſt ea quæ longiſſimè diſtat ab hoſtibus, altáque pace fruitur. Non eſt ergo Reſpublica illa ad dominandum finitimis, atque ad rem militarem comparata, omnium optima & beatiſſima. Eſto. Ars ſtudiúmque rei militaris honeſtum ſit & laudabile, non tamen vt finis vltimus Reipublicæ, ſed vt medium illius protegendæ aſſumi debet & vſurpari. Concludit, Politici & legiſlatoris munus eſſe, videre

Legendus contentus de præmiis ſtrenuorũ, & pœnis ignauorũ, apud varias gẽtes.

quid cuique conferat, ſitque optimum, ſiue quod idem eſt, ciuium beatitudinem ſcopum eſſe Politici.

Ad Cap. tertium.

QVæſtionem de comparatione vitæ Ciuilis & Philoſophicæ ſuperiori capite propoſitam dirimit & explicat. Sed primùm exponit rationes pro vtraque: pro Philoſophica quidem: Aiunt enim Philoſophi, vitam ciuilem eſſe ſeruilem, non libero homine dignam: quia qui præſunt, ſunt domini: qui parent, ſerui. Pro ciuili autem: aiunt quippe Politici bonam actionem, ſiue εὐπραξίαν, idem eſſe cum optima & beata vita: Ergo quiſquis nihil aget, vt Philoſophus, qui otioſus eſt, & ſoli vacat contemplationi, is non erit beatus; vel, quod idem eſt, optimam vitam non aget: Atque adeo vita ciuilis melior & beatior erit Philoſophica. Harum rationum arbiter & diſceptator Ariſtoteles, ait, & Philoſophos & Politicos partim rectè dicere, partim non rectè. Philoſophos quidem in eo rectè ſentire, quòd dicant vitam liberi meliorem eſſe ſeruili: in eo autem non rectè, quòd putent omnem dominatum & imperium eſſe deſpoticum ſiue ſeruile: Ciuile enim ſiue Politicum eo differt à ſeruili, quòd ſit in liberos. Item, quòd dicant τὸ ἀπραγμονεῖν, otiari, nihil agere, melius eſſe τοῦ πράττειν. Hoc enim falſum eſt, cùm beatitudo in actione conſiſtat: & actiones virorum iuſtorum & temperantium magnos habeant & honeſtiſſimos vſus. Vnde concludit, vitam beatam in bene agendo eſſe poſitam, & vt communiter Reipublicæ, ſic & ſingulorum quicunque ſint, vitam optimam eſſe eam quę in actione poſita eſt. At Politicos in eo errare, quòd illi putent ſe ſolos actionibus, aut vitæ practicæ & actuoſæ incumbere, quia externis officiis, & Reipubl. negotiis, iudiciis, commerciis vacant; quaſi ad ſimpliciter rectè agendum externa aliqua publica & ſenſibilis actio requiratur. Hoc enim falſum eſt. Licèt enim acta illa Politica & publica, iuſtitiam exercere, populum conuocare, ædificia, vicos, agros curare & ſimilia, vulgò dicantur praxes ſiue actiones, poſſumus tamen meliori iure Philoſophorum θεωρίας καὶ διανοίας, inquit Ariſtoteles, vocare actiones, vt pote perfectiores, & Architectonicas: præſertim cùm eos maximè agere omnes dicant, qui conſilium dant agendi, vel aliquid præcipiunt, aut quomodocunque præſcribunt, licèt ipſi opera & manu nihil moliantur aut efficiant. Quod certè de Philoſophis dici poteſt, qui doctrina & conſilio ſi non externis actionibus, poſſunt Rempubl. adiuuare. Quòd ſi, quia nullæ ſunt Philoſophi actiones externæ, ideo nullæ prorſus eſſent, profectò Dei, mundique totius actio nulla eſſet, cùm Deo & mundo nullæ, inquit Ariſtoteles, externæ actiones (putà vel extra ſe, vel humanis ſimiles, vt venditio, emptio, actio, fortitudinis, temperantiæ) inſint aut conueniant; ſed internæ & quæ ſunt eorum propriæ. Dicere autem nullam Deo, mundóque toti conuenire actionem, falſum & impium eſt. Deus enim actus eſt purus & perfectiſſimus. Et vnumquodque in mundo eſt propter ſuum operari, ex lib. 1. de Cœlo. Concludit ex dictis eamdem eſſe optimam vitam ciuitatum ſiue Rerumpubl. in communi; & ſingulorum hominum in particulari: ſicque libri prooemialia claudit.

Vita excellentior Ciuilis ne vita, an Philoſophica.

Contemplationes & ratiocinationes.

Dei actio externa nulla.

Ad Cap. quartum.

QVæ reſtant de Politicis Ariſtotelis explicanda, ea ad partes duas referri commodè poſſunt. In priore enim, quæ ab hoc quarto capite vſque ad caput decimumſextum huius libri extenditur, quædam hypotheſes & veluti fundamenta optimæ ciuitatis, ciúſve Reipubl. quæ ſit κατ' εὐχὴν ex animi ſententiâ & voto, iaciuntur: vt de ciuium multitudine, magnitudine ciuitatis, & totius agri ſiue territorij, de moribus & ingenio cultum, de ſitu vrbis ad flumen, ad mare, vel alibi. In poſteriore autem, quæ eſt à cap. decimoſexto huius ſeptimi li. ad octaui vſque & poſtremi finem, agitur de inſtitutis & legibus in Republicâ ſeruandis. Sed inſtitutionum Politicarum Ariſtotelis maxima & grauiſſima pars intercidit: vt alibi notauimus.

Hoc igitur capite ſupponit primò non poſſe eſſe optimam Rempubl. ἄνευ συμβάσεως χορηγίας, *ſine ſufficiente commeatu*, rerúmque certarum copiâ, vt eſt ciuium numerus, vbertas ſoli, clementia cœli, ſitus vrbis, & ſimilia. Secundò, ea bona eſſe optanda & ponenda, quæ poſſint obtineri. In quo errauit Plato, qui, vt Cicero loquitur, de Republicâ optauit potiùs quàm diſputauit, multáque poſuit in libris de Republ. planè ἀδυνάτων. Tertiò, primam partem πολιτικῆς χορηγίας, eſſe ciuium multitudinem; ſecundam, locum ciuitatis. Quartò, ſtatuit magnitudinem ciuitatis non ex multitudine habitatorum æſtimandam eſſe, ſed ex potentiâ & facultate, quâ opus ſuum officiúmve poſſit optimè perficere, id eſt, ad felicitatem commodè peruenire. Ideóque magnam eam eſſe ciuitatem, quæ beata ſit; maiorem, quæ beatior; maximam, quæ beatiſſima. Quintò, etiamſi concederetur ex multitudine habitatorũ æſtimari debere magnitudinẽ ciuitatis, quod tamen minimè eſt concedendum, non eſſe propterea ex qualibet multitudine, putà ſeruorũ inquilinorũ, ſed eorũ qui propriè ſunt partes ciuitatis, veriq; ciues, vt ſunt viri boni, docti, diuites, nobiles,

Vndenam æſtimanda ciuitatis magnitudo.

biles, milites. Sextò, nimiam frequentiam & multitudinem hominum non posse feliciter bonisve legibus gubernari, cùm multitudo nimia ordinis particeps non sit: lex autem ordo sit. Hoc enim præstare, diuinæ virtutis est, quæ rerum vniuersitatem continet & gubernat. Septimò, ciuitatis, vt & aliarum rerum, animalium scilicet, plantarum, operum artificiosorum suam esse desinitam magnitudinem ac modum: ideo non esse eam ciuitatem, quæ nimiùm paucis ciuibus constet: sic enim non esse seipsa contentam, vt esse debet; & quæ nimium multis: sit enim gentem potiùs esse, quàm ciuitatem, cui nonnisi difficulter Politiam legésque statuere quis possit. Octauo, modum iustæ magnitudinis ciuitatum esse ἀυτάρκειαν, bonorum sufficientem copiam, & præterea vt magnitudo sit εὐσυνόπτος, id est, quæ facilè cognosci possit, itavt ciues inter se bene noti sint.

Ad Cap. quintum.

μεγάθους. AGit de agro condendæ ciuitati opportuno; & de situ vrbis. Statuit, agrum debere esse πιοτρόφον, rerum omnium feracem; itavt incolæ ex eo viuere possint, etiã nihil agentes, ἀλυσιτελείας ἅμα καὶ σχολῆς, liberaliter & temperanter. Item hostibus δυσπρόσοδον, inaccessum; incolis autem εὐέξοδον, accessu facilem. Denique εὐσύνοπτον, adspectabilem, cui succurri facilè possit. Postea situm ciuitatis eum esse debere ait, quo possit esse ciuitas particeps commodorum, quæ & à mari obueniunt & ab agris.

Ad Cap. sextum.

περὶ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν χρησεως. DIsserit de communione & commercio maris, in vtramque partem. Statuit verò commercium maris optimæ Reipublicæ esse vtile & commodum. Quòd si aliquid detrimenti timeatur, id legibus posse caueri, emporiò nimirum siue loco mercaturæ destinato, ab vrbe, vt par est, diuiso: sic enim & commerciorum vtilitas erit; neque ipsi ciues in ciuitate degentes, externorum mercatorum vitiis corrumpentur. Admonet non debere esse multitudinem nauticam nimiùm multam, neque socios nauales, vt remiges, in numero ciuium esse habendos, saltem in optimâ Republicâ; cùm sint de ordine opificum, quos omnes in optimâ Republ. à ciuium numero esse remouendos infrà capite nono demonstrabit. Vbi significat se nomine sociorum naualium; non intelligere epibatas siue milites classicos, qui cùm liberi sint, & rei nauticæ, sociisque præsint, non minimum nomen & locum habent in ciuitate.

Ad Cap. septimum.

Quæ optima ciuiũ indoles. AGit de indole & naturâ ciuium optimæ Reipublicæ; Statuitque eos debere esse naturâ θυμοειδῆ καὶ διανοητικὴν, ingeniosos, acres, & animosos. Hos enim ad virtutem esse εὐηγωγὰς, facilè tractabiles & propensos. Vbi egregia quædam & scitu digna interserit de moribus & ingenio Europæorum, Asiaticorum, & Græcorum. Europæos enim & qui frigidas regiones incolunt, vt Septentrionales, animosos, id est, fortes, iracundos, generosos, bellicosos, audaces; sed non ita pollere iudicio, intelligentiâ, ingenio, aut etiam florere scientiis & artibus; quippe qui calidiori sanguine abundantes, arma potiùs quàm Musas aut sapientiæ studia consectentur, ingenióque sint minùs acuto, & prudentia remissiore. Nempe quia in frigidis regionibus aër & cœlum crassius est, & nubibus plerumque infestum, vnde cibus potúsque crassior, nec satis purus, aut tenuis; Itémque spiritus ex aëre & sanguine geniti, nebulosiores nec satis lucentes, clari, & compositi, quales ad literas & Philosophiam requiruntur. Esse vero Europæos, vt Gallos, & Septentrionales populos, audaces & generosos testatur Liuius lib. 37. & 38. & Lucanus Poëta lib. 8.

Intelligere oportet Europæos intimos & maximè Septentrionales. Europæi audaces & bellicosi, sed imprudentes.

Omnis in Arctois populus quicũque pruinis
Nascitur indomitus bellis, & mortis amator.

Asiaticos verò, ingenio, arte & sapientiâ, plurimùm valere, ignauos tamen esse, moles, effœminatos; imbelles, & parum animosos, ideóque perpetuò parêre ac seruire, cùm Europæi potius dominentur ob bellicam fortitudinem. Cuius rei ratio est, quòd Asiatici siti sint in cœlo calidiore, vnde fit vt exucci sint, quippe qui tenuiore ac subtiliore aëre, cibóque vtantur; ex quo fit vt parum sanguinis habeant, ideóque sint timidi; & tamen prudentes & ingenioſi; quia sanguis ille purior sit; & spiritus ex eo itémque ex aëre geniti, subtiliores. Vnde Lucanus loco citato:

Asiatici molles, sed ingenioſi.

Vide Problema 8. sect. 13.

Quidquid ad Eoos tractus, mundiq; leporem
Labitur, emollit mores clementia cœli.

Græcos verò vt medij sunt inter Europæos, & Asiaticos, sic amborum virtutis esse participes, ideóque simul animosos esse, fortes, ingenioſos, ac prudentes. Ex quo fit vt Græci semper liberi sint, & Rempubl. suam optimè administrent: Itavt si vnam Politiam seruarent, omnibus gentibus possent facilè dominari. Sed quod hoc loco suis Græcis attribuit Aristoteles, non credit Cicero, & Romanis solis attribuendum putat. Sic sua quisque genti fauêre plus æquo solet. Est tamen mens Aristotelis, vt doceat, mores & ingenia ciuium & incolarum varia esse pro varietate cœli & soli. quod sanè est verissimum. Non quasi astra, aër, & cibi, externæque causæ necessariò ac per se vitia aut virtutes in animos imprimant, quæ à libera hominum voluntate dependent;

Græci semper liberi.

Lib. 2. Quæst. Tuscul.

A cœlo & ſolo ingenia & mores.

ſed quòd certas qualitates corporibus, eorúmque temperamentis inferant, quæ ad vitioſas vel honeſtas actiones animum diſponant, inclinent, promoueant. Aiunt enim Medici, mores animi ſequi temperamentum corporis. Sic calor acer & multus in præcordiis animoſitatem excitat, fortitudinem acuit, ad iram prouocat, & audaciam; frigus autem ſiue mitis ac remiſſus calor, contrà. Quâ de re legendi ſunt Plato lib.5.de legib. in Timæo, in Menexeno, & lib 8.de Republ. Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis. Plutarchus lib.5. de Plac. Philoſ. c. 30. Galenus lib. 2. de Temperamentis, & lib. Quòd animi mores ſequuntur temperam. corp. M. Tullius l.5.de Diuinat. Apuleius lib.2.de Aſino Aur. Vegetius lib.1. de re Milit. c. 2. Polybius lib. 4. Apollonius Tyaneus apud Philoſtratum, Plinius lib.2 c.78. Ptolemæus lib.2. Quadripartiti cap.2.& 3. eiúſque in eum locum interpretes Haly & Albumazar Introductorij lib.3.& 5.& alij plurimi. Quòd verò de maioribus totius mundi partibus, Europâ, Aſiâ, & mediâ ſuâ Græciâ dixit Ariſtoteles (videtur autem tres tantùm mundi partes agnoſcere, imò duas, cùm Græciam faciat intermediam, & vtriuſque participem) idem vult eſſe accipiendum de ſingulis vnius regionis particulis, itavt in Græciâ, alij ſint animoſi & fortes, alij ingenioſi & ſapientes; alij vtráque virtute floreant, ſecundùm cœli ſolique varietatem. Addit poſtea in textu, amicos & familiares, ſibi notis & amicis aſperiores eſſe, atque in eos magis exacerbari, cùm ab iis iniuriâ afficiuntur, quàm in alios ignotos; quia nimirum potiùs ab amicis illis & ſibi notis beneficium expectant, ſibique illud deberi putant; cùm interim iniuriam recipiant: quod duplex eſt detrimentum. Hinc amicorum odia acerrima: fraterna bella aſperrima. vt conſtat de Abel & Cain; Iacob & Eſaü: Romulo & Remo; Eteocle & Polynice fratribus: iuxta illud Poëtæ,

Fraternas acies alternaque Regna prophanis
Decertata odiis
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Ad Cap. octauum.

STatuit primò, non omnia ad ciuitatem neceſſaria, eſſe partes ciuitatis; vt neque ea quæ neceſſaria ſunt, compoſitis naturalibus, putà animalibus, partes ſunt ipſorum. Sic enim cibus, potus, labor, ſomnus non ſunt partes animalium, licèt ſint in iis neceſſaria. Secundò, ad omnem ciuitatem neceſſaria eſſe τροφὴν, alimentum; τέχνας, artes, ὅπλα, arma; χρήματα, pecunias, λειτουργίαν, Sacerdotium, ſiue curam religionis ac rerum diuinarum, quam pius vir Deique cultor Ariſtoteles omnium primam eſſe debere ait, licèt eam quinto tantùm loco nu-

Cura religionis prima eſſe debet in Republ.

merat. Denique κρίσιν, iudicium, ſiue iuſtitiæ exercitium. Nempe quia ciuitas aliquo horum orbata, non eſſet ſeipsâ contentâ. Hinc concludit, neceſſarios eſſe in ciuitate Agricolas, artifices, milites, opulentos, Sacerdotes & Iudices.

Ad Cap. nonum

STatuit, in Democratiâ, in quâ populus omnium dignitatum ius habet, vnum & eumdem poſſe eſſe agricolam, artificem, militem, diuitem, Sacerdotem, iudicem: in Oligarchia quæ Democratiæ contraria eſt, minimè. Tum in optima Republ. quæ ſcilicet vnam quærit virtutem, ciues non debere eſſe opifices, nec mercatores; cùm homines iſti vitam agant virtuti cõtrariam, & auaritiæ plenam; nec agricolas; cùm hi rei ruſticæ curis ſint addicti, nec poſſint vacare virtuti, actionibúſque Politicis, ad quas otium & quies requiritur. Tertiò, ſtatuit iiſdem hominibus mandari poſſe rem militarem, & iudiciorum poteſtatem, ſed diuerſo tempore, ætate, pro ratione dignitatis: Et rem quidem militarem committi debere iunioribus, quorum ætas robuſtior eſt: iudicia verò ſenioribus, qui prudentia valent. Quartò ſtatuit, ciues optimæ Reipubl. debere eſſe opulentos, vt commodiùs virtutem colant. Quintò, Agricolas & artifices non debere fieri Sacerdotes, ſed eos qui verè ſunt ciues, à quibus Deum coli eſt honorificentius. Ciuium autem ordines cùm duo ſint maximè, nimirum milites, & ludices, debere eos quibus ætate grandioribus otiari ac quieſcere licet, ad Sacerdotalem ac Pontificiam dignitatem promoueri. Nota, Lector Chriſtiane, Ethnici Philoſophi fructum & ſalubre præceptum de Sacerdotum conſecratione, & ordinatione: legitur enim in textu τὸν ἱερέων τάξιν, ordo Sacerdotum: vult enim πολυχρόνιους Philoſophus, eos qui ad Sacerdotium euehuntur, eſſe vitæ probatæ, liberalioris & honeſtioris: item deſumi ex ordine ciuium, id eſt, virorum ſelectiorum, quibus religione & virtute nihil ſit antiquius. Denique eſſe ætatis proiectioris & maturioris. Huc referri poteſt, quod dixit Pyhagoricus ille, Regem debere eſſe bonũ φαντὸν, ἠ δικαιον, ἠ ἱερὸν: qualis creditur fuiſſe Hermes ille Ægyptiorum: ideo τρισμέγιστος, ter maximus cognominatus.

Ciues optimæ Reipubl. non debent eſſe opifices, mercatores, agricolæ.

A Sacerdotio arceri debẽt artifices & agricolæ.

In lege Moſaïca non quiuis fiebat Sacerdos.

Ad Cap. decimum.

DOcet vetus eſſe inſtitutum, vt ciuitas in certa hominum genera, vt in milites & agricolas diſtinguatur: Item, vt ſodalitates & conuiuia ſtatis temporibus celebrentur. Tum ait neceſſaria priùs eſſe inuẽta, quàm ea quę pertinent ad κοσμοποιΐαν, ornatum & elegantiam. Vtendũ rectè inuentis. Quærẽda quæ fuerunt omiſſa. Sumptus rerum diuinarum debere eſſe communes

totius

Ἀγαθοὶ δὲ πόλεμοι ἀλλήλων.

Agri pars ad diuina officia debet pertinere.

totius ciuitatis. Agri duas debere esse partes, publicam, & priuatam. Vtramque adhuc duplicem. Publicæ quidem vnam πρὸς τὰς λειτουργίας, ad diuina officia; alteram, ad sumptus conuiuiorum: priuatæ verò vnam, πρὸς τὰς ἐσχατιὰς, ad fines regionis; alteram, ad vrbem. Sic enim & vrbis & finium regionis singuli curam habebunt maiorem, & ab hostibus diligentiùs cauebunt. Quo loco Politicum quorumdam institutum cõmemorat, qui ad consilium de bello finitimis inferendo, vicinos indigenas non vocant, quorum ob rem priuatam suspectum sit consilium. Addit optabile esse, vt qui agrum colunt, sint serui diuersarum nationum, imbelles ac minimè generosi, ob metum rerum nouarum. Aut certè barbari, sed ingenio naturâ seruili. Duos autem eorum oportere esse ordines, vnum priuatorum, qui scilicet priuatorum agros sint exculturi; alterum publicorum, qui Reipublicæ siue communes agros araturi sint.

Ad Cap. Vndecimum.

STatuit, eum debere esse vrbis situm, vt & continentis & maris commoditate abundet. Tum quatuor esse spectanda in situ vrbis; Valetudinem, quæ ab aëris & vẽtorum salubritate maximè dependet. Itaq; vrbes ad orientem debere conuerti: Politicas actiones, vt expeditiùs fiant: rem bellicam, itavt vrbs sit ciuib. εὐέξοδος; hostibus verò δυσπρόσοδος, καὶ δυσπολιόρκητος. Denique aquarum & stagnorum, quæ suppetere debent, vel ex natura loci, vel ex amplioribus cisternis, quas vocat ὑποδοχὰς ὁμβρίους ὕδατος ἐφόδους καὶ μεγάλας, postea agit περὶ τόπων ἐρυμνῶν; *de locis munitis*, siue de mœnibus turribus; docétque non eodem modo vrbibus conuenire, sed pro diuerso Reipub. statu, diuersa esse; sic arcem editam, ἀριστοκρατίᾳ, Oligarchico vel Monarchico statui conuenire, ad custodiam regis, vel principum; loci verò æquabilitatem ὁμαλότητα, Democratiæ: Aristocratiæ autem loca munitiora plura: quia hæc magnum requirit præsidium, ob inuidiam ambitiosorum; illa minimum: cùm omnes etiam pauperrimi, imperij summam teneant. Vult ergo Aristoteles munitam esse mœnibus vrbem, ad ornatum maiorẽ, ad salutem & securitatem ciuium, & ad hostium terrorem. Miscet nonnihil de priuatis ædificiis, in quibus extruendis ait debere & splendorem siue pulchritudinem, vt voluit Hippodamus, & robur siue firmitatem, vt veteres, considerari.

Facilis accessu.

Difficilis captu vel obiessu.

Munienda mœnibus ciuitas.

Ad Cap. duodecimum.

STatuit, primò in propugnaculis & turribus publicis, quibus vrbis mœnia distinguntur, debere conuiuia publica apparari. Secundò, templa deorum, & præcipua palatia atque triclinia magistratuum vno in loco eóque idoneo, illustri, eminentiore, & munitiore debere ædificari, & in quem non conueniant mercatores, vel sordidi opifices, vendendi gratiâ. Tertiò, iuxta templa & aulas magistratuum extrui debere senum gymnasia. Rerum enim sacrarum vicinia, & præsentia magistratuum reuerentiam ingenerat & metum legum. Quartò, debere profanum forum, in quo scilicet res venales exponuntur, eo in loco constitui, qui ad merces è mari & agro importandas sit commodior. Quintò, Triclina, συσσίτια Sacerdotum debere propinqua esse sacris ædibus siue templis; Magistratuum verò, iuxta forum profanum. Sextò, quæ in agris fiunt conuiuia ab agri præfectis, & Syluarum magistris, de quibus suprà lib. 6. cap. 8. debere eadem ratione fieri, quâ in vrbe. Et templa inibi alia Diis; alia Heroibus esse consecranda. Quo ex loco colligit Martinus Borrhaus Aristotelem agnouisse animorum immortalitatem, qui Heroibus nisi eos in altero seculo viuere crederet, honorem assignandum non statueret.

Si heroibus tẽpla, quidni & sanctis in vera Christi religione?

Ad Cap. decimumtertium.

STatuit bene felicitérque cum hominibus agi, si & bonum finem sibi rectè propositum habuerint; & actiones siue media ad finem illum conferentia inuenerint. nimirum in omni arte & scientiâ esse τὸ τέλος, καὶ τὰ πρὸς τὸ τέλος συμφέροντα. Omnes beatitudinem appetere, sed nõ omnes assequi: qui animo meliùs affecti sunt, paucioribus egere vt sint beati; qui deteriùs, plurib. Eam ciuitatis administrationem esse optimam, è qua beatitudo existat. Hanc esse vsum actionémque virtutis perfectam, non ex hypothesi, sed simpliciter. Actionem verò virtutis ex hypothesi perfectam; esse eam quæ necessario fit, & quasi coactè, sed fit tamen propter bonum Politicum, illúdque honestum, vt est castigatio sceleratorum ex Iustitiâ; optabilius enim esset ea non vti; si fieri honestè posset. Simpliciter verò, quæ absolutè honesta est ac per se, siue, vt talis est, itavt numeros omnes bonitatis habeat, fiátque ob dignitatem, vt eæ quæ in honoribus & bonorum copiis versantur. Virum bonum rectè & sapienter vti paupertate & morbo, licèt contraria beatitudinem comitentur. Nempe quia vir bonus quæcunque bona habet, ea per virtutem facit simpliciter bona. Bona externa, non esse causas beatitudinis, sed instrumenta ciuitatis: opulentiam & copias fortunæ esse; virtutem verò & bonitatem scientiæ & consilij. Esse verò ciuitatem bonam, si ciues omnes, qui administrationis debent esse consortes, boni sint. Vt omnes ciues boni sint collectiuè, debere singulos bonos esse distributiuè. Fieri autem bonos, naturâ, consuetudine, ratione.

Actio ex hypothesi perfecta, quæ?

Simpliciter perfecta quæ?

φύσει, ἔθει, λόγῳ.

Ad Cap. decimumquartum.

AGit de disciplinâ ciuium. Statuit, inter eos debere esse imperandi & parendi vicissitudinem : dummodo sint idonei ac virtute præstantes. Nisi fortè vnus aliquis esset tanto virtute & sapientiâ cæteris superior, quanto Dij & Heroës hominibus præstant. Æquum esse vt seniores imperent, iuniores pareant. Neque id ægrè ferre debere iuniores : qui cùm iustam ætatem attigerint, imperabunt. Priùs parendum quàm imperandum. Animi duas esse partes, rationalem, & rationis expertem. Illam debere imperare, hanc obsequi. Semper enim quod deterius est, eius gratia esse, quod melius est. Rationalem esse Theoreticam, vel practicam. Vitam omnem esse diuisam in negotium & otium, bellũ & pacem. Actionum alias esse necessarias & vtiles; alias honestas. Illas esse propter has, vt partem animi inferiorem, propter superiorem. Ideo bellum suscipiendum esse pacis gratia, negotium, otij. Et quicquid fit, ad finem honestum & optimum esse à legislatore dirigendum. Et sic pueros aliósque qui instrui debent, esse erudiendos. Malè Lacedæmonios, eorumque Nomothetas, ad bellum, & opum ac imperij amplificationem omnia sua instituta retulisse. Hinc enim non potuisse pace frui, sed imperio potitos occidisse; quia cùm ad otium & pacem non fuissent instituti, cessante bello nitorem suum & firmitatem, ἕξιν, tincturam, colorem, immersionem, Gallicè, *la trempe*, Italicè, vt aduertit Petrus Victorius, *la tempera*, perdiderunt, vt ferrum quod nisi exerceatur, rubiginem contrahit. Hinc Scipio Nasica Carthaginem dirui noluit, ne Romani ad bellum nati otio & luxu perirent, vel deficiente externo hoste, in seipsos arma conuerterent. Quare eodem vitio laborarunt Romani, quo Spartani.

τὸν μὲλλοντα ἄρχειν, ἀρχθῆναι ἀνάγκη πρῶτον.

Ad Cap. decimumquintum.

STatuit primò virtutes ad otium spectãtes esse ciuitati necessarias. Sic scientias & artes, siue Philosophiam, ad pacem & otium requiri; vt fortitudinem & laborum tolerantiam ad bellum & negotia: temperantiam verò & iustitiam, ad vtrumq; tempus, sed præsertim ad tempus pacis. Quo turpissimum est non posse se virum bonum & frugi præstare, cùm in bello virtutem colas. quod erat vitium Spartanorum. Statuit secundò, debere priùs institutionem fieri ex consuetudine & moribus, quàm ex ratione, quia appetitus generatione prior est ratione. vt corpus animo. Et in pueris sese priùs profert ira, & cupiditas, quàm ratio. Prior ergo esse debet corporis cultura, quã animi; appetitionis quàm mentis: sed ita vt corpus propter animum excolatur, appetitus propter mentem.

Philosophia tempore pacis necessaria.

Corpus propter animũ excolis debet.

Ad Cap. decimumsextum.

STatuit Nomothetæ munus esse, vt prouideat cogitétque de matrimonio feliciter ineundo, eo scilicet fine, vt optima fiant eorum qui aluntur, corpora; quorum cultus & educatio animi culturam debet antecedere. Itaque de tempore coniugij & de coniugũ conditione debere esse sollicitum. Spectandam esse filiorum successionem, vt nec nimis ab ætate parentum distent; parentes enim sexagenarij aut septuagenarij, & filij quadriennes, vel septuennes, aut circiter, se mutuis beneficiis nequeunt satis adiuuare; neque etiam propiùs accedant ad ætatem parentum. Hinc enim minor est filiorum erga parentes reuerentia; hinc discordiæ in familia. Docet verò, terminum generationis, in viris quidem ad summum esse annum septuagesimum; in mulieribus quinquagesimum. Adolescentulorum & iuniorum virginum coniugia non esse procreationi idonea. Quòd si generent, fœtus nasci imperfectissimos, & fœmellas potiùs quàm mares, nec sine matris periculo. Præterea ex præmaturo coniugio reddi puellas fallaciores, cùm grandiores fiunt: item corporis incrementum impediri. Annum ergo matrimonij in puellis esse circiter duodeuicesimum; in maribus, tricesimum septimum. Tempestatem verò copulæ maritali aptiorem esse hyemalem. Audiendos hac in re Medicos, & Physicos. Mulieres grauidas debere alimento copiosiore vti, corpore mediocriter exerceri, peregrinari, inuisere templa deorum, qui partubus præsunt: mente quiescere, nec curis nimiùm occupari. Si fœtus nascatur imperfectior, eum tolli debere ac relinqui. Lex esto, inquit, μηδὲν ἀνάπηρον τρέφειν. Quòd si lex veter fœtum exponi, definiri debere numerum liberorum. Et si plures liberi, quàm lex ferat, generari contingat; procurandum esse aborsum, ἐμποιεῖν τὸ ἄμβλωσιν, antequam sensus & vita sit in genitura: sic enim nihil fiet impium: neque erit homicidium, vel occisio rei vllius. Sed hæc Aristotelis sententia, Deo naturæ, & legibus repugnat. Sumus domini absolutè, & per naturam, non hominum (nisi secundùm quid) sed plantarum & bestiarum: quare licet quidem amputare & exurere stirpes, & catulos nimios abijcere, sed non homines; quorum solus Deus absolutè dominus est. Statuit postea, Seniores quinquaginta annis vel 55. non debere vacare tecnopœiæ siue generationi: Quia hinc fœtus nascuntur imperfectiores. Quanquam valetudinis gratiâ, aut aliam ob causam, veneri etiam reliquo tempore, inquit, liceat indulgere; putâ vt pax familiæ sit maior. Ideo Solon trinam in mense venerem lege sanxit vt notat Victorius, & si negligas

Lege l. 7. de Hist. anim. c. 5. & 6.

Annus coitus in puellis 18. in viris 37.

Error Aristotelis de abortu procurando, & prolo imperfectiori exponenda.

vxoriam

Puniendũ adulteriũ.

vxoriam ἰμαλιαν, vxor negligere. Concludit, inhoneſtum eſſe ac illicitum adulterium, & pœnâ atque infamiâ caſtigandum.

Ad Cap. decimumſeptimum.

Lege c. 5. & 12. l. 7. de Hiſtor. Animal.

LIberos recèns natos lacte nutriendos eſſe ſtatuit, ità tamen vt nutrix vino abſtineat. quod vt lac ſenum, ſic & puerorum venenum eſt. Item eſſe motu leuiter leuitérque exercendos, à diſtorſione membrorum machinulis prohibendos, frigori aſſuefaciendos: Sic barbaros ſolere infantes primulùm natos in flumen immergere; & Gallos Celtas leuioribus pãnis ſuos puerulos integere, ad robur. Et hæc ad annum vſque tertium: à quo ad quintum vſq; pueros exercendos luſionibus honeſtis, ingenuis, non laborioſis nec remiſſioribus, imò nec ſtudiis, aut diſciplinis, quibus ſcilicet corporis incrementum prohibeatur. Interim lepidis ſed honeſtis & vtilibus fabellis eſſe à pædonomis retinendos. Non debere impediri pueros à clamoribus, & ploratu: his enim quaſi exercitationibus, corpora augeſcere, cùm ſpiritus retentio robur addat. A ſeruorum conſuetudine remouendos, domi vſque ad ſeptennium alẽdos, & à turpibus ſpectaculis, verbiſque obſcœnis, tunc maximè auocandos: Facta enim verbis ſuccedere. Quòd ſi qui contra leges peccauerint, caſtigandos eſſe. Debere ſtatuas, picturas, fabulas & comœdias turpes ac deformes prohiberi, vſque ad ætatem γαμικὴν, & conuiuiorum publicorum. Tunc enim diſciplina eos continebit. Debere pueros inſtitui poſt annos ſeptem. Inſtitutionem verò diſtinguendam eſſe ſecundùm duos ſeptenarios, ita vt vna ſit ab anno ſeptimo ad pubertatem; altera à pubertate vſque ad annum viceſimum primum. Sequendam naturæ diuiſionem. Omnem enim artem & doctrinam defectum naturæ ſupplere ac perficere, πᾶσα τέχνη, ἢ μαθήσις τὸ παρειλλεῖπον βέλτιον τῆς φύσεως ἀπεργάζεται. Quod ferè dixit lib. 2. Phyſic. cap. 8.

Germanos intelligit qui filios recens natos Rheno immergunt.

Clamor & ploratus proſunt pueris.

Accubitus.

LIBER OCTAVVS Politicorum.

ABſoluitur ſeptem capitibus, quæ tota ſunt περὶ παιδείας τῶν νέων, de rectâ adoleſcentulorum inſtitutione, déque Grammatica, Gymnaſtica, Muſica, Graphica, ſeu arte pingendi: ſed maximè de Muſica & harmoniis.

Ad Cap. primum.

Magni momenti eſt inſtitutio puerorum.

ADoleſcentulorum inſtitutionem curare diligenter debere Nomothetam, hinc probat, quòd ea neglecta multa obueniant Rebuſpublicis incommoda; & ex eadem ſi optimè fiat, naſcatur optima Politia. Tum ſtatuit, debere omnes pueros eadem inſtitutionis forma, eáque publica eruditi, cùm talis inſtitutio ad vnum cúmque publicum finem, id eſt, ad commune bonum Reipubl. tendat. Naturale enim eſt partem excoli propter totum.

Ad Cap ſecundum.

STatuit, inter ea quæ vitæ ſunt vtilia, diſcenda eſſe primò magis neceſſaria, quæ tamen non reddant diſcentes ſordidos, viles & illiberales, Gallicè *mechaniques & abiects*. Eas porro artes eſſe illiberales, quę ineptum corpus reddunt, vel animum ad vilia deprimunt, neque diſponunt ad virtutis & honeſtatis officia. Tum ait non eſſe illiberale ſcientiis liberalibus animum adiungere, ſed μέχρι τινος, quadamtenus. Non enim decere ciues bonos, qui Reipublicæ curam ſunt habituri, nimios eſſe in ſcientiis. Interim ſtudere aut quidpiam aliud agere ſui cauſa, vel virtutis, vel amicorum, non eſſe indecorum, aut illiberale: propter alios autem, vel ob lucrum hoc eſſe ἀνανδρον, ἢ ἀνελεύθερον, mercenarium & ſeruile.

Noluit Ludouicum Rex Gall. filiũ ſuum Caroluũ VIII. literas ſcire.

Ad Cap. tertium.

REcentes artes 4. quæ diſcendæ ſunt adoleſcentulis, Grammaticam, & Picturam, ambas enim ad vitæ vſum, vt ad loquendum, ſcribendum, ædificandum, locorum deſcriptiones & opera artificum dijudicanda, vitandam in emptione & venditione deceptionem, pulchritudinem corporis cognoſcendam multum valere. Quo loco notabis, pingendi artem Ariſtotelis ætate fuiſſe percelebrem. Tum Gymnaſticam, ad corporis exercitationem, & ad fortitudinem conferre. Muſicam non tam ad ludum quàm ad honeſtum otium, quod negotio eſt præſtantius & ſuauius. Vbi ait, ludum & iocum potiùs ad negotia & labores referri, animi relaxandi gratia, quàm ad otium, quod beatitudinem honeſtámque voluptatem continet. Ludum enim, qui certo tempore vſurpandus eſt, tanquam medicamentum ad quietem; hanc, ad voluptatem referri & beatitudinem, quâ non potiuntur qui negotiis & curis ſunt implicati. Addit ſub finem, non decere magnanimos vtilia vbique ſectari. Concludit, pueros Gymnaſticæ & Pædotribicæ committendos; illi quidem, vt corpora nuda exerceantur, ſicque fiant vegetiora, & ad functiones ſuas paratiora; huic verò, vt functiones & officia corporis perficiantur, putà ad arma tractanda, & vſum omnem belli.

ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον οὐκ ἀρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις, ἢ τοῖς ἱκανοῖς.

Ad Cap. quartum.

REprehendit eos qui fortem illã athleticúmque habitum nimia Gymnaſtica aut Pædotribica pueris conciliant; quòd inde puerorum forma & pulchritudo de-

floreſcat, & eorum incrementa prohibeantur. Tum ait, Lacedæmonas in eo peccare, quòd nimiis illis exercitus feritatem & immanitatem velint pueris inducere: quaſi feritas faciat ad generoſitatem & fortitudinem. Hoc enim falſum eſt. Cùm videamus fortitudinem manſuetudini potiùs eſſe adiunctam in ipſis animalibus, vt elephantis, leonibus, equis, canibus, in quibus quædam apparent virtutum ſimulacra: hinc leones typi ſunt principum fortium & clementium. Nam lupi, dracones, tigres fera animalia fortitudine carent. Imò & feri illi homines qui carnes humanas vorant, ἀνθρωποφάγοι, ideo dicti, vt Caribeſij, & Caripuani, fortes non ſunt. Statuit igitur pueros leuiori ac leniori gymnaſio exercendos vſq; ad pubertatem, ne accretio impediatur. Tum per triennium aliis diſciplinis tradendos, quibus exactis poterunt ad ἀναλωφαγίαν, cogi, id eſt, ad cibos Athletis neceſſarios, ſiue, vt alij legunt, ad ἐπεσοφαγίαν, ſiccius ſolidiúſve alimentum, vt poſſint grandioribus exercitiis occupari, ita tamen vt eodem tempore, corpore & mente non laborent. Corporis enim labor menti eſt impedimento; vt labor mentis, corpori.

Ferã animalia non ſunt fortia ſiue generoſa.

Ad Cap. quintum.

AGit de Muſica vberiùs quàm antea. Quærit an ea ludi & quietis gratia debeat adhiberi; an virtutis & morum; an vitæ degendæ & prudẽtiæ? Diſſerit in vtramque partem, & multa miſcet, eáque præclara. Statuit, ludi & recreationis gratia Muſicam eſſe adhibendam quæ naturalem voluptatem contineat, ideoque omnibus ætati, omnibúſque moribus ſit gratiſſima. Item ad mores eam animúmque pertinere, cùm moueat affectus, faciátque ἐνθουσιαστὸν ſiue diuinam mentis permotionem: imò & conferre ad virtutem harmonia ſignificatam. Et figuras quidem visáque ſimulacra, animum vtcunque mouere; ſed Muſicam multo potentiùs. Eſt enim in ipſa Muſica & modulatione motus, ad cor vſque, per aërem concentu plenum penetrans, quo motu carent imagines. Vbi obſeruat debere adoleſcentes picturas eas intueri, quæ mores exprimant, quales erant non Pauſonis, ſed Polygnoti; qui hîc dicitur ἠθογραφικώτερος ἀνὴρ, Pictor moralis, quia mores exprimebat. Docet poſtea aliter atque aliter animos affici harmonia, quæ prout varia eſt, ita & nunc mœrorem, nunc languorem & mollitiem parit, nunc moderatos & ſedatos animos reddit, vt Dorica; nunc diuino quodam motu concitat, percellit, rapit, vt Phrygia. Cùm ergo mores animúmque Muſica afficiat & præparet ad virtutem, ea pueros erudiendos eſſe concludit, præſertim cùm ſit iucundiſſima hæc diſciplina, & ab indole puerorum non aliena, ac demum affinitatem quandam, οἰκείωσιν, cum humano animo habeat: imò & tantam, vt dixerint πολλοὶ τῶν σοφῶν, Pythagorei ſcilicet & Platonici, animum, vel harmoniam eſſe, vel harmoniam habere. Quanquam ipſe Ariſtoteles opinionem hanc refutauerit lib. 1. de anima, vt ibi annotauimus.

Muſica ad ſcaligeri exercit. 302. nu. 2.

Muſica commendatio.

Muſica humanæ menti affinis.

Ad Cap. ſextum.

STatuit, pueros ita eſſe Muſicæ præceptis & arte inſtituendos, vt eam etiam exerceant. Sic enim grandiores facti & hoc ſtudium relinquentes, de aliorum arte peritiùs iudicabunt, vtpote alias experti, & ipſi quamdiu pueritiam & pubertatis annos exigent, hac exercitatione iucundiſſima (quaſi Archytæ crepitaculo, ſiue crotalo infantibus ad luſum dari ſolito, πλατταγὴν vocat, Galli, *vn hochet vn cliquet à petites ſonnettes*,) detinebuntur: ita tamen vt eam cum modo diſcant: nec plus in ea ſapiant, quàm par ſit, aut deceat honeſtos ac liberales. Imò nec quibuſuis vtantur inſtrumentis, vt tibiis, citharis, pectinibus, barbitis, heptagoniis, & ſimilibus, quæ artem manúmque, τῶν πεζῶν καὶ χειροτεχνικῶν, id eſt, ipſorum Muſicorum artificum, poſtulant. Hoc enim ſordidum eſſe ac illiberale. Ideo ingeniosè veteres fabulati ſunt, Mineruam tibias abieciſſe, quia fiſtulæ ſeu tibiæ nihil ad rectam meptis inſtitutionem conferrẽt: & præterea ſordidum eſt aliis canere, ob quæſtum. Honeſtiùs agebat Philoſophus ille qui auditore deſtitutus, ſe ſibi canere dicebat & Muſis.

Alexãder Magnus à Philippo patre reprehenſus, quòd eximi è ſidibus caneret. Plut. in Pericle. Athenæus l. 14.

Ad Cap. ſeptimum.

DIſtinguit triplicem harmoniam, vel tres ſpecies cantilenarum. Alias enim vocat Ethicas, quæ ad mores inſtituendos; alias practicas, quæ ad actiones & humana opera; alias enthouſiaſticas, quæ ad animos diuino quodam motu concitandos valent. Tum ſtatuit, Muſicam ad varios vſus referri, nempe ad inſtitutionem ſiue diſciplinã: ad k ſtrationem, ſiue purgationem, vel expiationem, κάθαρσιν vocat: (quæ eſt ſedatio affectuum ſacris cantibus perfici ſolita, de qua dicturum ſe pollicetur in Arte poëtica: quæ cùm tribus libris eſſet comprehenſa, ſuperfuit nobis vnicus in quo pauca de Catharſi dicuntur:) Et ad vitam cum honeſta voluptate & animi relatione degendam. Tertiò ait omni harmonia vtendum eſſe, ſed non eodem modo. Ad inſtitutionem enim valere Ethicam; ad audiendi voluptatem conferre Practicam, & Enthouſiaſticam, aliis tamen canentibus, vel ludentibus. Quartò aptandam eſſe harmoniam auditori. Quintò Doriam ad mores conducere, quòd media ſit inter Lydiam, quæ ad actiones, operáve humana; & Phrygiã, quæ ad diuinos motus affectúſque concitandos pertinet. Vnde colligit Dorios cãtus pueris conuenire.

Varia eã tuum ſpecies.

Vſus Muſica.

conũenire. Sextò remiſſiorem harmoniam conuenire ſenibus; vt acriorem iunioribus. Denique & harmoniam Lydiam, puerorũ ætati competere; quòd illa ornatum & diſciplinam contineat. Sic finit Politica ſua Ariſtoteles, quibus multa deeſſe, vel hinc apparet, quod in puerorum inſtitutione adhuc verſetur. Conatus eſt Kyriacus Stroza Patricius Florentinus ea ſupplere quæ deeſſe videbantur, duobus libris Græcè & Latinè à ſe ad Ariſtotelis miram imitationem editis: vbi agit de facultate militari, principali, & ſacerdotali. In quos ſuos libros ipſe poſuit argumentum ſatis clarum & facile. Quanquam Hubertus Gifanius Iuriſconſultus duos illos Strozę libros non ſatis conuenienter inſtituto Ariſtotelis ſcriptos eſſe dicat.

In argumento ad lib. 7. Polit.

APPENDIX NOVA
AD LIBROS SVPERIORES Politicorum.

Quæſtiunculas complectens ſelectiores.

An Aſiatici prudentes ſint & ingenioſi, ſed molles, timidi & imbelles; Europæi è contrà, audaces, fortes & bellicoſi, ſed imprudentes?

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

AFfirmat Ariſtoteles cap. 7. lib. 7. Polit. vbi de indole ciuium optimorum diſſerit; quos ait debere eſſe naturâ εὐφυεῖς καὶ εὐμαθεῖς, ingenioſos & animoſos. quia qui ſic affecti ſunt, ij ad virtutem ſunt tractabiles εὐήγωγοι appellant eleganter Græci: virtus autem ſcopus eſt & finis Reipub. optimę, in cuius ſcilicet virtutis cultu & exercitio εὐδαιμονία, conſiſtit ipſa fœlicitas ex lib. 1. & 10. Ethic. ad Nicom. Sed hanc egregiam indolem nõ omnibus gentibus & populis ex æquo conuenire ſignificat ibidẽ Ariſtoteles. Aſiaticos enim eſſe quidem prudentes, & valere ingenio, ac ſapientiâ non tamen eſſe animoſos, nec fortes, ſed timidos & puſillanimes, ideóq; ſeruire fortioribus. Sic enim fit inter homines, vt qui fortiores ſunt, imbecillioribus & ignauis dominentur; iuxta illud veteris Poëtæ,

——— *Piſces vt ſæpè minutos*
Magnùs comeſt, & aues enecat accipiter.

Europæos autẽ & ſeptentrionales eſſe magnanimos, fortes, & bellicoſos; ſed imprudẽtes, temerarios, minúſq; ingenioſos, aut ſciẽtiarũ amatores. Græcos verò qui medio quodã loco ac ſitu diſponuntur, degúntq; inter Septẽtrionales & Meridionales, vtrá-

que facultate excellere, ingenio ſcilicet ſeu prudentiâ, ſimul & fortitudine, animique magnitudine. Atq; hinc fieri, vt Græci ſemper liberi ſint, nec aliis populis externiſve ducibus pareant. At ſanè id non omnino verum putat Marcus Tullius, qui in Tuſculanis, affectu fortaſſis & ſtudio partium ſuarum, Romanos Græcis anteponit ſapientiâ & animi magnitudine. Quamquam non cederet opinor Cæſari Alexander ille magnus orbis domitor, & cuî vnus orbis minimè ſufficiebat. Sed non eſt huius loci nec noſtri inſtituti tantas tantorum principum de honoris prærogatiuâ lites componere. Eſſe verò Septentrionales audaces & generoſos teſtatur Liuius lib. 37. & Lucanus his verſibus:

Omnis in Arctoi populus quicunque pruinis
Naſcitur, indomitus belli, & mortis amator.

Aſiaticos autem molles & ignauos, vt in Synopſi annotaui.

Quidquid ad Eoos tractus, mundiq; teporem
Labitur, emollit mores clementia cæli.

Ratio eſt, quia Septentrionales calidiori ſanguine, eóque plurimo abundant, ſúntq; edaces, bibaces, frigoribus aſſueti, & corpore proceriores ac robuſtiores. At copia & feruor ſanguinis audaciam gignit, fortitudinem & temeritatem: ſed tamẽ imprudentes ſunt, temerarij, inconſtantes, præcipites, atque interdum ſtupidi; quia inſtabiles habent & mobiles ſpiritus, qui calore nimio exagitantur, & præterea viuunt ſub cœlo craſſiore, nebuloſo, & frigidiore.

Aſiatici autẽ prudentes ſunt & ingenioſi, quia fruuntur cœlo calidiore & aëre ſyncero & benigniore, vnde purior ſanguis & ſpiritus ſubtiliores: quales requiruntur ad ſcientias & prudẽtiã: ſed molles ſunt tamẽ, timidi & ignaui, quia perflantur Auſtro, inquit Hippocrates li. de aëribus & aquis, & locis, corpora diſſoluente: & quia ſunt etiã ſicci & graciles, paucóque ſanguine prædiri, vtpote ſobrij, temperantes, & abſtemij. Rationem ergo temperamenti, & morum, qui corporis & humorum temperiem ſequuntur, à cœlo & aëre eſſe repetendam, ſignificat Ariſtoteles: non quòd hominum animos & voluntatem cogant cœleſtes influentiæ ad vitium, aut virtutem; ſed quòd ad vtrumlibet diſponant, ex temperamentorum & humorum immutatione, pro dominatu, variiſq; gradibus caloris & frigoris, vnde etiam ipſi mores efformantur, vt docet ipſe Ariſtoteles Problem. 1. Sectionis 30. aureâ hac celebrique ſententiâ διὰ τοῦτο γὰρ οὐ σώματι μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ μάλιστα τὸ ἦθος ἕπεται. imovero non corporis dumtaxat temperamentum, figuram, facies, humores, moreſq; ſed & ipſam hominis mentem, & intelligentiam afficiunt, immutantque calidæ, & frigidæ regiones, ſiue exceſſus frigoris, & caloris,

αἱ ὑπερβολαὶ τῆ ψύχεϊ, ἢ καύμασι, optima enim temperies menti prodeſt, exceſſus contrà, inquit ille ipſe Probl. 1. Sectionis 13. vbi rationem hanc reddit propoſiti Problematis, cur ij homines qui in regionibus calidioribus, vel frigidioribus degunt, feroces ſint, vel moribus efferis, & truculento adſpectu, nempe quia κεῖται κρᾶσις τῆ ὑγιείᾳ συμφέρει. αἱ δὲ ὑπερβολαὶ λυμῶνται, atque vt exceſſus caloris, & frigoris peruertunt, ac emouent corpus, ita & mentẽ. Facit in eam rem Problema 8. Sectionis 13. Cæterùm quam laudem Græcis tribuit Ariſtoteles, eam Gallis tribuit Baudinus Iuriſconſultus Gallus, in methodo hiſtoricâ, & Antonius Contius præfatione ad inſtitutiones iuris: nec immeritò cùm Galli, ſiue Franci Imperiũ ſibi, ſuis armis, ac fortitudine parauerint, illudq; præterea ab annis hactenus mille, & ducentis ſuâ prudentiâ, & legibus optimis, inuictáque fortitudine retinuerint, ac inconcuſſum, firmiſſimumque cuſtodierint.

An fœtus imperfecti ſint exponendi.

QVÆSTIVNCVLA II.

LEgem hanc in Republicâ conſtituendam eſſe vult Ariſtoteles cap. 16. lib. 7. Polit. ob maius Reipubl. bonum τοὺς δ' ἀποκύειν καὶ τρέφειν τῶν γιγνομένων ἕνα νόμον, inquit, μηδὲν πηρωμάτων τρέφειν, ne quid imperfectum, aut mutilum alatur. ratio eſt, quia talis fœtus, quaſi mortuus habetur, cùm nihil iuuet Rempublicam, imò ſit cæteris moleſtus & ſibi. Hanc tamen legem abrogat Chriſtiana religio, pietas, & natura, quæ hoc tantùm permittit, vt monſtra prorſus noxia, & enormia, vt ſunt ij fœtus qui beſtias referunt potius quam homines, itavt à ſpecie humanâ prorſus degenerent, exponantur, relinquantur, ſuffocentur. Quanquam vt conſtat ex legibus duodecim Tabularum, partum deformem, vel igne abſumi, vel in mare abijci, vel necari præceperunt Decemuiri, quòd nunquam huiuſmodi naturæ deliquium ſine infauſto præſagio contingeret. Vbi ergo ſimilis partus prodiiſſet, vrbs luſtrabatur, ſupplicatióque ad Deorum puluinaria edicebatur. Ex Liuio.

An procurandus ſit abortus ad impediendam liberorum nimiam multitudinem?

QVÆSTIVNCVLA III.

DEfiniendam eſſe lege Politicâ liberorum multitudinem ſtatuit Ariſtoteles cap. 16. lib. 7. vnde colligit, quòd ſi ſecundùm inſtituta, moréſque gentium, ac populorum prohibita ſit apotheſis, ſeu expoſitio fœtuum, & verò plures vxor filios ſit conceptura, debeat in eo caſu abortus procurari, id eſt, genituræ extinctio, antequã viuat, & ſentiat, cũ minime pietas, aut religio violetur, in extinctione eius genituræ, γονὴν vocat Hippocrates, quæ vitâ, & ſenſu caret. Sed errauit hoc in decreto Ariſtoteles, non enim idem iudicium eſt catulorum, ſtirpium, & hominum: vnde licèt catulos nimis multos abijcere, & ſtirpes luxuriantes amputare, ac amburere iure poſſimus: non tamen humanos fœtus enecare fas eſt, aut genituram extinguere, quæ alioquin tranſiret in perfectum fœtum, fierétq; tandem homo. nempe quia catulorum & ſtirpium Domini per naturã ſumus, & abſolutè: ſed non hominum, nec filiorum noſtrorum, niſi ſecundùm quid & politicè ſeu moraliter. Itaque ſoli Deo, κεῖται ζωῆς καὶ θανάτου, ius vitæ & necis relinquendum. Excuſat tamen Diuus Thomas Ariſtotelem, qui non tam ex ſuâ, quàm ex quarundam gentium opinione locutus videatur.

An Muſica affectus concitet.

QVÆSTIVNCVLA VLTIMA.

AFfirmat Ariſtoteles c. 5. lib. 8. Polit. vbi ait figuras, & rerum viſarum ſimulacra animos ſpectantium poſſe commouere, ſed muſicã longè fortiùs, & potentiùs. Rationẽ reddit Iulius Cæſar Scaliger exercitatione 32. num. 2. quia in modulatione harmonicâ motus ineſt, qui ad cor vſq; per aërem concentu plenum, & quaſi animatũ penetrat, beneficio arteriarum, atque adeo cor per ſe ipſum afficit, quod eſt affectuum & paſſionum ſedes. At harmonico illo motu carent imagines. ſi ergo etiã vim aliquã habeant imagines & ſimulacra ad animos excitãdos, multò maiorem habebit Muſica, ſiue viuâ voce fiat ſiue inſtrumentis muſicis, citharâ, lyrâ, teſtudine, organis, tubis. Propterea enim in ipſo belli procinctu ſolent duces, & Imperatores tubarum ſonitu, & clangoribus militum animos ad ſtrenuè, fortitérque pugnandum incitare, atque vt loquitur Poëta,

Ære ciere viros, martémque accendere cãtu.

Sed & narrat Suidas & alij Alexandrum magnum, cum aliquando Timotheum inſignem Muſicum audiuiſſet, arduum Mineruæ modulum cantantem, adeo fuiſſe permotũ, vt inter audiendum ad arma concitaretur, dicerétq; regia carmina talia eſſe debere. Sed mirabilius eſt, quod teſtatur D. Auguſtinus lib. 14. ad Marcellinũ c. 24 de preſbytero quodã qui Reſtitutus nominabatur, de parœciâ Eccleſiæ Calaminenſis, quem pleriq; fratres, id eſt, ſacerdotes ſolitum ſe ſuo etiã arbitratu à corpore auocare obſeruârũt atq; experti ſunt, præſertim cũ querulâ harmoniâ (vt loquitur Marſilius

Ficinus

Ficinus lib. 13. De Immortalitate Animæ c. de Sacerdotibus) demulceretur, vel, vt ipſe ait D. Auguſtinus, adimitatus quaſi lamentantis hominis voces ita enim ſe auferebat de ſenſibus, vt iaceret presbyter ille Calaminenſis quaſi in ecſtaſim captus & ſimillimus mortuo, ſine anhelitu, & admoto igne cum vreretur & ſecaretur, non ſentiebat. Experrectus autem dicebat ſe nihil præter ipſam melodiam & voces loquentium in ipſa abſtractione, ſeu ecſtaſi ſenſiſſe, quo Muſices effectu quid poteſt eſſe maius quòd admirabilius? an fortaſſis id propterea veriſſimum exiſtimari debet, quòd arcana quædam prorſúſque mira ſit harmoniæ vt animæ rationalis ſympatheia & conſenſus, cũ anima ipſa à veteribus, præſertim à Pythagorâ & Platone, harmonia fuerit appellata. Sed hæc de Quæſtiunculis ſelectioribus dicta ſufficiant ad libros Politicorum Ariſtotelis.

Synopſis Oeconomicorum Ariſtotelis.

RAtionem rei familiaris ac domeſticæ, quæ οἰκονομικὴ dicitur, explicat Ariſtoteles duobus libris. Priore quidẽ ſex capitibus conſtante, vbi de diſcrimine Oeconomicæ & Politicæ, de partibus domus, de ratione opum acquirendarum, de officio coniugali, de ſeruis & hero. Poſteriore, qui per capita diſtinctus non eſt, & totus ferè hiſtoricus, de formis ſiue generibus Oeconomiæ.

Ad Cap. primum lib. 1.

DIſtinguit Oeconomicam à Politica, non tantùm vt domum à ciuitate, ſeu penes obiecta, ſed quòd Politica multos requirat magiſtratus imperantes; Oeconomica verò vnum patremfamilias, quaſi ſit Monarchia. Tum Oeconomicam ait eſſe ex genere earum artium, quæ & opus faciunt ſuum, & eo vtuntur: cùm ipſa domum paret & inſtituat, eáque vtatur. Tertiò Oeconomicam geneſi & origine priorem eſſe Politicâ, vt domum ciuitate.

Ad Cap. ſecundum.

Cap. 1. 2. & aliàs. REpetit quæ iam antè docuerat 1. Polit. de partibus domus. Curam Oeconomi primam debere eſſe agriculturę, vt artium maximè naturalis & iuſtæ.

Ad Cap. tertium.

AGit de ſocietate coniugali; quã ait eſſe naturalem & neceſſariam: nẽq; tantũ vt vita propagetur, ſed vt bene traducatur; atque ex liberorum procreatione ſequatur vtilitas parentum; qui quod officium iunioribus liberis præſtitere, idem à liberis grandioribus, ipſi ſeniores facti recipiant; item vt ſpeciei cõſeruatio ſit perpetua. Tum Dei prouidẽtiam admiratur, qui ſocietatem viri & vxoris ſic inſtituit, vt licèt vtriuſq; officia naturámque diſtinxerit, & quaſi contraria fecerit, in vnum tamen finem id eſt in bonũ familię, ambo conſpirent. Sic virum eſſe vigilem fortiorem & robuſtiorem, vt bona parta tueatur, & acquirat foris, domúmque afferat; vxorem imbecilliorem & meticuloſam, vt bona conſeruet, & diſcat ſtare domi. Interim ab vtroque liberos procreari; ſed à matre educari ſiue nutriri, à patre inſtitui & erudiri.

Dei prouidentiã miratur Ariſtoteles.

Ad Cap. quartum.

PRæcipit ne vxori maritus iniuriam inferat: Iuxta legem Pythagoræ prohibentis eam violare, quæ ad focum ſiue larẽ domus ſupplex confugerit. Eſſe enim larem, ſecuritatis locum & quaſi Aſylum. Inferre verò maritũ iniuriam vxori, cũ adulteratur. Sic Venere vtendum, vt nec egeãt prę ſentes, nec abſentes: itavt ſiue adſit, ſiue abſit coniux, nihil vtrique deſit. Virginem eſſe ducendam, iuxta Heſiodi carmen, *Nefas vxorem lędere.* *Ducenda virgo.*

Παρθενικὴν δ' ἀγαμεῖν, ἵνα καὶ κεδνὰ διδάξῃς.
Vt mores doceas pulchros, tibi virgo ſit vxor.

Diſſimilitudinem morum deſtruere amicitias. Vitandum nimium in veſtibus ornatum. Vitam illam comptiorem Tragœdorum ſcenam redolere.

Ad Cap. quintum.

STatuit Oeconomum ante omnia ſeruos probos debere ſibi comparare. Eos vel eſſe ὀπηδέτας, procuratores, vel ἐργάτας, operarios. Omnibus conuenire opus ſuum, caſtigationem, alimentum. Sed vino iis fere interdicendum. Seruorum mercedem eſſe cibum. Finem verò, libertatem; quæ iis exacto certo tempore concedi debet. *Seruorum diſtinctio.*

Ad Cap. ſextum.

OEconomi partes ait eſſe, vt quærere, & quæſita ſeruare, iiſque prudenter vti poſſit. Nam

Nõ minor eſt virtus, quã quærere, parta tueri. *Ouidius.*
Plus eſt ſeruaſſe repertum, *Claudianus.*
Quàm quæſiſſe nouum.

Alioquin ῥᾴθυμῳ αὐτλεῖν φέρετ', ἴσα δ' ὁ λεπάδνους πτηνὸς πίδαξ. *Cribro aquam haurire eſt, vel pertuſum diceretur dolium*, quo Belides aquas in pœnam hauriunt apud inferos. Item vt poſſeſſiones, (puta agros, hortos,) plures habere fructuoſas, quàm amœnas. Item quæ ſint diuerſi generis, vt ſi vna, nẽpe vitis pereat, alia ſeruetur, nempe ſeges, ſylua, pratum. Denique debere herũ omnia videre. Oculus enim domini ſaginat equũ. Domini veſtigia, agri ſterquilinium optimum. Debere herum à ſomno primum excitari, poſtrem ũ cubare. Sanitatem ſpectandã. Domum ſic debere eſſe ſitam, vt æſtate ventis, hyeme ſoli exponatur. Locupletiorib. familiis vtiliſſimum eſſe ianitorem. Deniq; ad expeditiorem vaſorũ vſum & totius ſupellectilis, debere omnia ſuo loco diſponi, quod vocat τὸ Λακωνικὸν, rationem Laconicam. Obſerua lector, mutilũ eſſe hunc Oeconomicũ libel- *Præcepta Oeconomica.*

lum, & quę ſequuntur addita fuiſſe ab interpretibus, ab hac particula Græca, *διὸ καὶ*, vel Latina, *ad probam mulierem*, &c. vſque ad lib. 2.

Ad librum ſecundum Oeconomicorum.

SVſpicio eſt non eſſe Ariſtotelis, ob ſtylum laxiorem, & hiſtoricam eorum qui arte pecunias pepererunt, enarrationẽ. Putat Leodegarius à quercu, Regius olim eloquentiæ profeſſor in Pariſienſi Academia clariſſimus, tres Oeconomicorum libros, Ariſtotelis nomine circumferri, & qui Latinitate ideo donati ſint, ſed ſecundum & tertium eſſe adulterinos. Vt res ſit, eſt hic liber bipertitus. In priore enim parte diſtinguntur ſpecies quatuor Oeconomicæ, pro ratione perſonarum, & ordinum. Prima eſt Regia, quę quadruplex, numorum, rerũ exportandarum, importandarũ, impendiorũ ſiue ſumptuum. Satrapica, ſiue Præfectorum prouinciæ: cuius fructus percipiuntur ex agris ſiue ex decimis, ex regione in qua fodinæ ſunt auri, vel argenti, vel æris, ex mercatura, pecuaria. Politica ſiue ciuilis & publica, cuius fructus & vtilitates à regionis conditione pendent, mercaturis, ludis. Priuata, quæ multos habet modos rei familiaris amplificandę, ex agris, ex operis, ex vſura pecuniæ. In parte poſteriori enarrantur artificia & conſilia eorum hominum, qui pecunias callidè olim plurimas collegerunt. Sed hæc ſola indigent lectione, vt intelligantur.

Summa huius libri.

Ad libros Ariſtotelis de Arte Rhetoricâ.

SCripſit Ariſtoteles de Arte Rhetorica ad Theodecten Phaſelitanum, diſcipulum ſuum, inſignem Rhetorem & Philoſophum; (cuius defuncti memoriam ipſe celebrauit Alexander magnus, publicis choreis & floribus ac corollis eius ſtatuæ propria manu impoſitis, vt refert Plutarchus in vita Alexandri;) & ad Alexandrum Magnum, vt conſtat ex epiſtola ipſius Ariſtotelis ad Alexandrum, quæ in Rhetor. ad Alexand. eſt loco capitis primi. Ad Theodecten quidem, tres libros, quorum epigraphe eſt *Ἀριστοτέλους τέχνης ῥητορικῆς*. Ad Alexandrum verò, vnicum, cuius inſcriptio eſt, *ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον*.

Summa lib. 1.

Ac primo quidem libro ad Theodect. 15. capitibus conſtante, Dialecticam & Rhetoricam inter ſe quaſi ſorores comparat. Tum definit Rhetoricam, Facultatem in quaque re conſiderandi quod aptum eſt ad perſuadendum, *περὶ τὸ πιθανὸν*, ſiue ad faciẽdam fidem. Fidem verò aliam ait eſſe circa *ἄτεχνα*, inartificioſa, quę à nobis non excogitantur, ſed per ſe præſto ſunt, vt teſtes, aliã circa *ἔντεχνα*, artificioſa, quæ à methodo noſtráque arte pendent. Et orationem quidem tribus conſtare, oratore, quæſtione, auditore. Orationis verò tria eſſe genera, *ἐπιδεικτικὸν*, *δημηγορικὸν*, *ἐνδοξαστικὸν*, *deliberatiuum*, *iudiciale*, *demonſtratiuum*, de quibus agit ſigillatim, eorúmque obiectis, id eſt, iis quæ cadunt in deliberationem, & quæ pertinent ad laudem ac vituperium, quæ ſunt generis demonſtratiui; & ad iniurias, accuſationes & defenſiones, quæ generis ſunt iudicialis.

II. Lib. 26. capitibus conſtante, agit de mouendis affectibus, irâ, manſuetudine, amore, odio, meru, pudore, gratia, miſericordia, indignatione, inuidia, æmulatione ſiue zelo, de moribus iuuenum, ſenum, virorum, nobilium, diuitum, potentium & fortunatorum: Poſtea de poſſibili, impoſſibili, facto, magnitudine, paruitate rerum, de exemplis, gnome ſiue ſententia agendorum, de enthymematibus, eorúmque locis, & ſolutionibus, denique de amplificatione ac diminutione.

Summa lib. 2.

III. Lib. 19. capitibus conſtante de partibus Rhetoricæ, elocutione, eiúſque generibus, de tranſlatione, & proportione, ſubiectione ante oculos, de diſpoſitione, proœmis demonſtratiuis, iudicialibus, deliberatiuis, *περὶ διαβολῆς*, de criminatione, de narratione, quæ dicitur *διήγησις περὶ πίστεως* de fide, ſeu confirmatione & refutatione, interrogatione, reſponſione, ridiculis, epilogo ſeu peroratione.

Summa lib. 3. ad Theod.

Libro autem illo vnico ad Alexandrum, præfatur, primo de dignitate eloquentiæ ſeu Rhetoricæ, quã vocat, *τὴν λόγου φιλοσοφίαν*, eámque Alexandro Rege digniſſimam diſertiſſimè demonſtrat. Tum explicat genera illa tria dicendi, deliberatiuum, demonſtratiuum & iudiciale. Poſtea agit de quæſtione & probationibus, de exemplis, coniecturis quas vocat *παραδείγματα*, de enthymematibus, de gnome, quam ait eſſe proprij ſenſus ac iudicij declarationem de rebus omnibus: De ſigno, argumento, probabili, teſtimonio, teſtibus, item *περὶ ἄτεχνων*, id eſt, de inuita conſcij hominis confeſſione, quę vulgo quæſtio dicitur, *la queſtion, la gehenne*; de iureiurando, de præoccupatione, de poſtulatis, quę ſcilicet ab auditore concedi poſtulat orator: De repetitione, ironia, facetiis, prolixitate orationis, figuris nominum, ſermonis proprietate, antithetis, adæquatione ſiue comparari, ſimiliter cadente, exordiis, narratione, confirmatione, ſpeciebus ac modis ſuadendi, laudandi, vituperandi, præceptis accuſandi, & quærendi: in quibus omnibus non decet nos diutiùs morari, qui Philoſophica potiùs quàm Rhetorica ſectemur.

Summa libri Rhetor. ad Alexand.

FINIS.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΗΘΙΚΩΝ ΝΙΚΟΜΑΧΕΙΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ARISTOTELIS ETHICORVM

NICOMACHEORVM

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

ARGVMENTVM ¶ *Prolegomena tria declarat. Primum, De ſubiecto philoſophiæ Ethicæ. Alterum, De modo illam tractandi & explicandi. Tertium, De auditore, & diſcipulo.*

DION. LAMBINO INTERPRETE.

OMNIS ars, omniſque docendi via, atque inſtitutio, itémq; actio, & conſilium, bonum aliquod appetere videtur. Idcirco pulchrè veteres id eſſe bonum pronunciarunt, quod omnia appetunt. Sed vidētur fines inter ſe diſcrepare. Alij enim sūt muneris fūctiones, alij præter eas, opera quædā. Quarum autem rerū, prēter actiones, aliqui ſunt fines, in his opera ſunt actionibus meliora natura. Cū verò multę ſint actiones, artes & ſciētiæ; tū multi quoq; fines extiterunt. Nā medicinæ finis eſt, bona valetudo: artis ædificandarū nauium, nauis: artis imperatoriæ, victoria: rationis eius, quę in re familiari tuenda verſatur, diuitiæ. Quæcunque autem artes huius generis vni alicui facultati ſubiectę ſunt, vt equeſtri ea quę in frēnis cōficiendis occupata eſt, cæteræq; omnes ad inſtrumenta equeſtria comparatæ: atq; hęc ipſa equeſtris, omniſq; actio militaris, arti imperatoriæ, itemq; aliæ aliis: in iis

ΚΕΦΑΛ. α.

Προοίμιον τῆς ὅλης πραγματείας, τίνα ὑ δηλοῖ. α'. Οτι τῶν τέλους τινὸς ἀγαθοῦ ἐφίεται ἡ παροῦσα μέθοδος, πολιτικὴ οὖσα. β'. Οτι ταὐτὰ ἐν τοῖς δὲ τοῖς λόγοις οὐκ ὀπτέον. γ. Οτι οὔθ' ὁ νέος τῷ ἡλικίαν, οὔθ' ὁ πρᾶος ὃ ἦθος, τῆς πολιτικῆς ὄντιν οἰκεῖος ἀκροατής.

ΑΣΑ τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος· ὁμοίως δὲ πρᾶξίς τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινος ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τἀγαθόν, οὗ πάντα ἐφίεται. διαφορὰ δέ τις φαίνεται τῶν τελῶν· τὰ μὲν γὰρ εἰσιν ἐνέργειαι· τὰ δ' * παρὰ ταύτας, ἔργα τινά. ὧν δ' εἰσί τινα τοιαῦτα παρὰ ταύτας πράξεις, ἐν τούτοις βέλτιω πέφυκε τῶν ἐνεργειῶν τὰ ἔργα. πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν, καὶ τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν, πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη. ἰατρικῆς μὲν γάρ, ὑγίεια· ναυπηγικῆς δέ, πλοῖον· στρατηγικῆς δέ, νίκη· οἰκονομικῆς δ', πλοῦτος. ὅσαι δ' εἰσὶ τῶν τοιούτων ὑπὸ μίαν τινὰ * δύναμιν, (καθάπερ ὑπὸ τὴν ἱππικὴν * χαλινοποιικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι τῶν ἱππικῶν ὀργάνων εἰσίν· αὕτη δὲ καὶ πᾶσα πολεμικὴ πρᾶξις ὑπὸ τὴν στρατηγικήν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἄλλαι ὑφ' ἑτέρας·) ἐν ἁπάσαις

Magn. Moral. li. 1. cap. 1.

Vulg. παρ' αὐτας,

Vulgò ἀμείνω, Vide Euſtr. F. ✻χ. vel ἢ πλ χάλιν

σαις ἢ τὰ τῶν δεσποτικῶν τέλη, πάντων ἐστὶν αἱρετώτερα τῶν * ὑφ' αὑτά· τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. Διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πραξέων, ἢ παρὰ ταύτας ἄλλό τι· καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθέντων ἐπιστημῶν. Εἰ δή τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν, ὃ * δι' αὐτὸ βουλόμεθα, τὰ ἄλλα δὲ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερα αἱρούμεθα· (οὕτω γὰρ εἰς ἄπειρον οὔσης τῆς ὀρέξεως, ὥστ' εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τὴν ὄρεξιν.) δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν, καὶ τὸ ἄριστον. * ἆρ' οὖν καὶ πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτοῦ μεγάλην ἔχει ῥοπὴν; καθάπερ τοξόταις, σκοπὸν ἔχουσι, μᾶλλον δὲ τυγχάνομεν τοῦ δέοντος· εἰ δ' οὕτω, πειρατέον τύπῳ γε περιλαβεῖν αὐτὸ τί ποτέ ἐστι, καὶ τίνος τῶν ἐπιστημῶν ἢ δυνάμεων. δόξειε δ' ἂν * τῆς κυριωτάτης καὶ μάλιστα ἀρχιτεκτονικῆς. τοιαύτη * δὲ ἡ πολιτικὴ φαίνεται. τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τὰς ἐπιστήμας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν, καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάττει. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς εὐπρεπεστάτας τῶν δυνάμεων ταύτῃ ὑπὸ ταύτην οὔσας· οἷ στρατηγικὴ, οἰκονομικὴ, ῥητορικὴ. χρωμένης * δὲ ταύτῃ τοῖς λοιποῖς πρακτικοῖς τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν, καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, ὁ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ καὶ ταὐτόν ἐστιν ἑνὶ καὶ πόλει, μεῖζόν γε καὶ τελεώτερον τὸ τῆς πόλεως φαίνεται καὶ λαβεῖν καὶ σώζειν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἑνὶ μόνῳ· κάλλιον δὲ καὶ ῥώτερον ἔθνει καὶ πόλεσιν. Ἡ μὲν οὖν μέθοδος τούτων ἐφίεται, πολιτική τις οὖσα. Λέγωμεν δ' ἆρ' ἱκανῶς εἰ τῷ τοιούτῳ ἐπακολουθήσει τὸ τῆς ἀκριβείας ἐν ἑκάστοις οὐχ ὁμοίως * τὸ ἅπασι τοῖς λόγοις ἀπαιτητέον, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῖς δημιουργουμένοις. τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, τοσαύτην ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ εἶναι, φύσει δὲ μή. τοιαύτην δὲ τινα πλάνην ἔχει καὶ τἀγαθὰ, διὰ τὸ πολλοῖς συμβαίνειν βλάβας ἀπ' αὐτῶν. ἤδη γάρ τινες ἀπώλεσαν διὰ πλοῦτον, ἕτεροι δὲ διὰ ἀνδρείαν.

χ. ὑπ' αὐ. τ.

Vulg. δὴ αὖ

Vulg. πῶς cum interrog. ao. a.

χ. πῶς. τῷ π.

χ. δίκ. πλ.

Eustrat. χ', & Arr. vtraq. lectio defendi potest.

Infrà cap. 6. Eustr. ἐφ' ἑκάστου γένους.

omnibus finis earum, quæ principem locũ obtinent, eatũque eis subiectæ sunt, finibus sunt optabiliores. Nã horũ causa illi quoque expetuntur. Nihil porro interest, vtrùm functiones ipsæ muneris actionum sint fines, an præter has aliud quippiam: quemadmodũ apparet in iis scientiis, quas suprà diximus. Si quis igitur est rerum, quæ in actionem cadunt, finis, quem propter se velimus, cætera autem propter hunc, nec omnia propter aliud eligamus, (sic enim res progredictur in infinitum, ita vt noster omnis appetitus inanis & irritus sit futurus) perspicuum est, hoc futurum summum bonum atque adeò bonorum optimum. Huius igitur cognitio magnum etiam ad vitam degendam habet momentum: & signo aliquo nobis tãquam sagittariis propolito, id, quod expetere nos oportet, facilius consequemur. Quod si ita est, danda est opera, vt eius formam adumbremus, atq; vt quid, sit & cuius scientiæ aut facultatis sit finis, ostendamus, Et verò videri possit finis esse scientiæ reliquarum facultatum longè principis ac dominæ, cæterisque maximè præeuntis, atque imperantis. Talis igitur etiam ciuilis videtur. Nam & quas in ciuitatibus scientias esse oporteat, & quas quisque discere debeat, & quatenus, seu vsque ad quod tempus, ea statuit, ac præscribit. Facultates autem etiam eas quæ summo in honore sunt, vt artem imperatoriam, & rationem tuendæ rei familiaris, & bene dicendi facultatem, huic esse subiectas videmus. Quòd si hæc reliquis omnibus artibus, quæ in actione versantur, vtitur, legibúsque latis quid agendum, & à quibus abstinendum sit, præscribit: eius fine reliquarum artium fines contineri videantur. Itaque hoc erit summum hominis bonum. Nam & si idem vnius hominis bonum sit, ciuitatis tamen bonum & consequi, & conseruare, maius quiddam esse & perfectius videtur. Enimvero præclarè nobiscum agatur, si id, quod vel vni soli sit vtile, reperire possimus: sed longè profectò est id pulcrius ac diuinius, quod gentibus & ciuitatibus vsui est. Huic igitur arte & via susceptæ institutioni hæc sunt proposita, quæ sequatur, & expetat, cùm scientia quædam ciuilis sit. In ea autem tractanda nihil desiderari debeat, si pro rei subiectæ natura explicetur. Non enim in omni disputationis ac sermonis genere peræquè accurata subtilitas requirenda est: quemadmodum nec in operibus manufactis. Atqui in iis rebus, quæ honestæ, quæque iustæ sunt, quas ciuilis scientia considerat, tanta est dissensio, tantáque in eis versatur erratio, vt lege tantummodo, non natura constare videantur. Eademque de bonis quoque controuersia est, & idem error extitit, propterea quòd ex his multi detrimẽta capiant. Aliis enim iã diuitiæ, aliis fortitudo corporis exitio fuit.

Ergo satis erit, si cùm de rebus & ex rebus eiusmodi verba facimus, rudem quandam veri formam adumbremus: & cùm de rebus, quæ vt plurimùm eueniunt, atq; ex talibus disputationem instituimus, talia quoque concludamus. Eodémque modo quæcumque ab alio dicuntur, accipi probariq; debent. Est enim hominis probè instituti tantam in vnoquoque genere subtilitatem desiderare, quanta rei ipsius natura recipit. Nihil enim videtur interesse, vtrùm mathematicum, rationibus ad persuadendum accommodaris vtentem feras, an ab oratore demonstrationes postules. De iis autem, quæ habet perspecta & cognita, bene quisq; iudicat, & horum bonus est iudex. De singulis ergo rebus rectè iudicabit is qui singulis in rebus est eruditus: absolutè verò & vniuersè de omnibus homo in omni doctrinæ genere versatus. Quocirca iuuenis ad ciuilem scientiam non est accommodatus auditor. Est enim actionum, quæ in hac vita versantur, imperitus. At ex his constat, & de his habetur hæc disputatio. Præterea verò cùm affectibus animi seruiat, & obtemperet, inanem atque inutilem operam in audiendo sumet, quandoquidem finis prudentiæ ciuilis in actione, non in cognitione consistit. Ætate autem sit iuuenis, an moribus nouus & rudis, nihil refert. Non est enim culpa in tempore: sed in eo, quòd perturbationi conuenienter & viuat, & vnumquidque persequatur. Huiusmodi enim hominibus, inutilis cognitio est, vt & incontinentibus. Iis verò, qui ratione suas appetitiones & actiones dirigunt, fructum vberrimum ferre potest. Ac de auditore quidem, qualis esse debeat, quoque modo accipiendum quidque sit, & quid nobis ad dicendum sit propositum, hæc proœmij loco dicta sint.

A ἀγαπητὸν οὖν, τοῖς τοιούτων καὶ ἐκ τοιούτων λόγοις, παχυλῶς καὶ τύπῳ τοιούτῳ ἐπιδείκνυσθαι. ὁ τοῖς δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ ἐκ τοιούτων λόγοις, τοιαῦτα καὶ συμπεραίνεσθαι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἀποδέχεσθαι χρεών ἕκαστον τῶν λεγομένων· πεπαιδευμένου γάρ ἐστιν ἐπὶ τοσοῦτον ἀκριβοῦς ζητεῖν καθ' ἕκαστον γένος, ἐφ' ὅσον ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐπιδέχεται. τὸν μαθηματικὸν γὰρ φαίνεσθαι, μαθηματικοῦ τε πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι, καὶ ῥητορικὸν ἀποδείξεις ἀπαιτεῖν. ἕκαστος δὲ κρίνει καλῶς ἃ γινώσκει, καὶ τούτων ἐστὶν ἀγαθὸς κριτής. καθ' ἕκαστον ἄρα * ὁ πεπαιδευμένος· ἁπλῶς μέν, ὁ τοῖς πᾶσι πεπαιδευμένος· διὸ τὴν πολιτικὴν οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατὴς ὁ νέος. ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. οἱ λόγοι δὲ ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων. ἔτι δὲ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὢν, ματαίως ἀκούσεται καὶ ὠφελῶς· ὅπερ τὸ τέλος ἐστίν, οὐ γνῶσις, ἀλλὰ πρᾶξις. διαφέρει δ' οὐθὲν νέος τῷ ἡλικίαν, ἢ τὸ ἦθος νεανικός· οὐ γὰρ πρὸς τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ * διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν, καὶ διώκειν ἕκαστα· τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνώφελος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσι· τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι, πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ φύσεων εἰδέναι. καὶ περὶ μὲν ἀκρατοῦς, καὶ πῶς ἀποδεκτέον, καὶ τί προπαιδευτέον, πεφροντικάσθω τοσαῦτα.

B C D

Quidam, ὁ καθ' ἕκαστα πεπ. vel ὁ περὶ π. Sed ita omnes cod. & Eustr. Vide initium libri pr. part. anim & Eth. ad Eudem. 1. 6. Metaph. l. 2. c. 3.

CAPVT II.

¶ A fine vitæ humanæ, à beatitudine scilicet exorsus, notionem illius affert, & varias de ea veterum opiniones recensет, examinandas proponit, examinis modum præscribit.

IAm verò repetitis iis quæ suprà diximus, quoniam omnis cognitio omnéque adeò consilium, bonum aliquod expetit, dicamus quidnam illud sit, quod ponimus à ciuili scientia expeti, & quod sit omnium rerum, quæ in actione versantur, summum bonum. De nomine quidem igitur inter plurimos ferè conuenit. Beatitudinem enim & multitudo & eruditi politicè homines appellant. Bene autem viuere, &

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τοῦ πράκτου ἀκρότατον τῶν πρακτῶν ἀγαθόν, οὗ δὲ πολιτικὴ ἐφίεται, ἔστιν εὐδαιμονία, καὶ, τίς αὕτη. καὶ, ὅτι διαφέρουσιν οἱ λόγοι οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ οἱ ὅτι ἐπ' ἀρχάς, καὶ τίς δὲ διαφορὰ ὁ πρεκδάσ.

E

ΛΕΓΩΜΕΝ δὲ διαλαβόντες, ὅπερ πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινος ὀρέγεται, τί ἐστιν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι, καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν * ἀγαθόν. ὀνόματι μὲν οὖν σχεδὸν ἐπὶ τῶν πλείστων ὁμολογοῦσι· τὴν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ οἱ πολλοὶ, καὶ οἱ χαρίεντες λέγουσι· * τὸ δὲ εὖ ζῆν

legit. Eu. ἀγαθῶν, & alibi, τῶν πρακτῶν ἀγαθόν. Magn. moral. li. 1. cap. 4. & Eud. lib. 2. c.

καὶ τὸ εὖ πρᾶξαι, ταὐτὸν ὑπολαμβάνουσι τῷ εὐδαιμονῆσαι· πρὸς δὲ τῆς εὐδαιμονίας, * τίς ἐστιν ἀμφισβητοῦσι· καὶ οὐχ ὁμοίως οἱ πολλοὶ τοῖς σοφοῖς ἀποδιδόασιν. οἱ μὲν γὰρ, τῶν φανερῶν τι καὶ φαινομένων, οἷον ἡδονὴν, ἢ πλοῦτον, ἢ τιμὴν· ἄλλοι δ' ἄλλο· πολλάκις δὲ, ὁ αὐτὸς ἕτερον· νοσῶντας μὲν γὰρ, ὑγίειαν· πενομένους δὲ, πλοῦτον· συνειδότες δὲ ἑαυτοῖς ἀγνοίαν διὰ μέγα τι καὶ ὑπερφυᾶ λέγοντες θαυμάζονται. ἔνιοι δὲ ἔφασαν καθ' αὑτὰ πολλὰ ταῦτα ἀγαθὰ, ἄλλό τι παρ' αὐτὰ εἶναι, ὃ καὶ τούτοις πᾶσιν αἴτιόν ἐστι τοῦ εἶναι ἀγαθά. * ἁπάσας μὲν οὖν ἐξετάζειν τὰς δόξας, ματαιότερον ἴσως ἐστὶν· ἱκανὸν δὲ τὰς μάλιστα διαφερούσας ἔχειν τινὰ λόγον. Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν λόγοι, καὶ οἱ ἐπὶ τὰς ἀρχάς. καθ' ὃ καὶ Πλάτων ἠπόρει τοῦτο καὶ ἐζήτει, πότερον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς ἐστιν ἡ ὁδὸς· ὥσπερ ἐν τῷ σταδίῳ ἀπὸ τῶν ἀθλοθετῶν ἐπὶ τὸ πέρας, ἢ ἀνάπαλιν. * ἄρκτέον μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν γνωρίμων· τοῦτο δὲ διττῶς· τὰ μὲν γὰρ ἡμῖν, τὰ δ' ἁπλῶς· ἴσως οὖν ἡμῖν γε ἀρκτέον ἀπὸ τῶν ἡμῖν γνωρίμων. διὸ δεῖ τοῖς * ἔθεσιν ἠσκῆσθαι καλῶς τὸν περὶ καλῶν καὶ δικαίων, καὶ ὅλως τῶν πολιτικῶν ἀκουσόμενον ἱκανῶς· * ἀρχὴ γὰρ ὅτι· καὶ εἰ τοῦτο φαίνοιτο ἱκανῶς, οὐδὲν προσδεήσει τοῦ διότι· ὁ δὲ ταῦτα ἢ ἔχει, ἢ ῥᾳδίως λάβοι ἂν ἀρχάς· ᾧ δὲ μηδέτερον ὑπάρχει τούτων, ἀκουσάτω τῶν Ἡσιόδου. Οὖτος μὲν πανάριστος, ὃς * αὐτὸς πάντα νοήσῃ, Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἥσιν ἀμείνων·

Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάληται, ὅδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

A & bene rem gerere, idem quod beatum esse existimant. Sed quæ res sit beatitudo, de ea re verò omnis controuersia est: neque vulgus & sapientes similiter eam declarant. Alij enim aliquid eorum quæ sunt in promptu, & quæ manifesta sunt, esse volunt, vt voluptatem, aut diuitias, aut honorem, aliique aliud. Sæpenumero autem etiam vnus & idem aliud: æger enim bonam valetudinem, pauper diuitias. Cùm autem sibi ipsis ignorantiæ conscij sint, eos admirantur, qui magna quædam, & ipsorum facultate superiora, loquuntur. Quidam verò præter hęc B complura bona, aliud quoddam per se bonum esse putabant, quod & his omnibus cur bona sint, causa est. Atque omneis quidem opiniones expendere, fortasse operam inanem sumere fuerit: satis autem erit, si eas potissimùm, quæ sunt insigniores, quęve aliqua ratione niti videntur, in medium proferamus. Sed hoc ignorare non debemus, interesse inter eas vias, quæ à principiis proficiscuntur, & eas quæ ad principia ferunt. Rectè enim etiam Plato de hoc dubitabat, & quærebat vtrũ via à principiis ad fineis, an à finibus ad principia duceret: ve- C lut in stadio, vtrum ab iis qui prędmia proponũt, ad calcẽ, an contrà. Initium enim ab ils rebus quæ notæ sunt, sumendum est. Hæ autem dicuntur duobus modis: aliæ enim nobis notæ, aliæ per se & absolutè notæ sunt. Fortasse igitur nobis initium ab iis rebus sumendum est, quæ sunt nobis notæ. Quocirca qui de rebus honestis & iustis, &, vt semel dicam, de ciuilibus vtiliter auditurus est, cum oportet esse bene educatum, benéque moratum: Principium est enim scire, rem ita esse. Quod si sit satis perspicuum, cur ita sit, non magnopere desiderabitur. Homo autem eiusmodi aut iam tenet principia, aut ea facilè percipere ac tenere D possit. Cui verò neutrum horum suppetit, audiat Hesiodi versus,

Optimus est, sese qui nouit cuncta magistro,
Ad finem vsque videns quæ semper sunt meliora:
Est bonus ille etiam, qui paret recta monenti.
At qui mentis inops aliorum audire recusat
Consilia, hic malus est, telluris inutile pondus.

E

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι καλῶς τιθὲ εὐδαιμονίαν ἐκ τοῦ βίου ὑπολαμβάνουσι. καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν εὐδαιμονία ἡδονὴ, οὔτε τιμὴ, οὔτ' ἀρετὴ, οὐδὲ πλοῦτος.

CAPVT III.

¶ *Opiniones aliorum examinat: & beatitudinem, nec in corporis voluptate, nec in honore, nec in virtute actiua, nec in diuitiis positam esse ostendit.*

ΗΜᾶς δὲ λέγομεν ὕστερον προσθήσομεν. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐκ τῶν βίων ὑπολαμβάνει ἐκ τοῦ βίου ὑπολαμβάνειν. οἱ μὲν πολλοὶ

SEd nos eò, vnde digressi sumus, oratione reuocemus. Nam summum bonum & beatitudinẽ, nõ sine ratione ex variis vitę generibus existimare videtur: vulgus quidem

& ineptiſſimi ſtolidiſſimíque homines, eſſe voluptatem. Itaque eam etiam vitam amplectuntur, quæ tota in perfruendis voluptatibus conſumitur. Tria enim ſunt vitæ genera, quæ maximè antecelluntur: vnũ quod modò diximus, alterum ciuile, tertium id quod in contemplatione & cognitione rerum verſatur. Ac multitudo quidem mancipiorum ſimillima eſt: vt quæ pecudum vitam cæteris anteponat: ſed probabili ratione, cur ita ſentiat, nititur, cóque patienter auditur, quod complures eorum, qui poteſtate & auctoritate prædicti ſunt, ſimilibus, atq; Sardanapalus, animi affectibus ſeruiũt. Politici verò homines, & ij qui ad agendum ſe contulerunt, beatitudinem in honore poſitam eſſe putant. Ferè enim vitæ ciuili hic propoſitus finis eſt. Sed videtur eo, quem quærimus, infirmior, minúſque ſtabilis eſſe. Eſt enim honor ſitus in iis potiùs qui honorem deferunt, quàm in eo qui honore afficitur. At ſummum bonum, proprium quiddam, & eiuſmodi, quod haud facilè eripi poſſit, eſſe auguramur. Præterea verò honorem eò perſequi videntur, vt credant ſe ipſos bonos eſſe. Itaque coli ſe, atque honore affici à prudentibus, & ab iis quibus noti ſunt, & virtutis nomine volunt. Perſpicuum igitur eſt, horum quidem iudicio virtutem honore melius quiddam eſſe. Atque hanc potiùs fortaſſe aliquis vitæ ciuilis eſſe finem ſtatuerit. Sed hęc ipſa quoque imperfecta & manca quodammodo videtur eſſe. Contingere enim poſſe videtur, vt qui virtute ſit prædituſ, aut dormiat, aut in tota vita nihil agat, & præterea maximis in malis & calamitatibus verſetur. Eum autem, qui ita viuat, nemo in beatis numerauerit, niſi propoſitum admirabile & abhorrens à communibus hominum ſenſibus tueri velit. Ac de his quidem ſatis. Nam de eis abundè etiam in Encycliis dictum eſt. Tertium vitæ genus eſt quod in rerum contemplatione, cognitionéq; conſumitur, quod poſteriùs conſiderabimus. Quæ autem vita in pecuniæ quærendæ ſtudio verſatur, ea laborioſa eſt, miniméque vitalis: & profectò in diuitiis non eſt id bonum, quod quærimus, poſitum. Illæ enim veiles ſunt dumtaxat, & propter aliud expetendæ. Quapropter eos potiùs, quos ſuprà expoſuimus, fineis eſſe meritò quis exiſtimauerit. Propter ſe enim adamantur. Verumtamen ne illi quidem bonorum videntur eſſe fineis. Atqui multæ rationes adea oſtendenda ac probanda ſunt allatæ. Sed hæc miſſa faciamus.

A καὶ φορτικώτατοι, τὴν ἡδονήν· διὸ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τὸν ἀπολαυστικόν· * πρὸς γὰρ δύο μάλιστα οἱ πολλοί εἰσι τοιοῦτοι, ὅ, τε τῶν ἐλευθερίων, καὶ ὁ πολιτικὸς, ἔστιν ὁ θεωρητικός· οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, πρόπολλοι * ἀνδραποδώδεις φαίνονται, βοσκημάτων βίον προαιρούμενοι· τυγχάνουσι γὰρ λόγου, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὁμοιοπαθεῖν Σαρδαναπάλῳ· οἱ δ' ἐμβιοῦντες καὶ πρακτικοὶ, ἁμιλλῶ· τοῦ γὰρ πολιτικοῦ βίου σχεδὸν τοῦτο τὸ τέλος· φαίνεται δὲ ὑπερβολαιότερον εἶναι τοῦ ζητουμένου· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ἁμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ ἁμιλλᾶσθαι· τἀγαθὸν γὰρ οἰκεῖόν τι καὶ δυσαφαίρετον εἶναι μαντευόμεθα. ἔτι δ' ἔοικεν τιμᾶν ἁμιλλῶμενοι, ἵνα πιστεύωσιν ἑαυτοὺς ἀγαθοὺς εἶναι· ζητοῦσι γοῦν ὑπὸ τῶν φρονίμων τιμᾶσθαι, καὶ παρ' οἷς γινώσκονται, καὶ ἐπ' ἀρετῇ· δῆλον οὖν ὅτι κατά γε τοὺς ἐμβιοῦντας ἡ ἀρετὴ κρείττων. τάχα δὲ καὶ μᾶλλον δόξειε τέλος τοῦ πολιτικοῦ βίου ταύτην ὑπολαμβάνειν· φαίνεται δὲ ἀτελεστέρα καὶ * αὕτη· δοκεῖ γὰρ ὑπάρχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν, ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, καὶ πρὸς τούτοις κακοπαθεῖν καὶ ἀτυχεῖν τὰ μέγιστα. τὸν δ' οὕτω ζῶντα οὐδεὶς ἂν διδαιμονίσειεν, εἰ μὴ ἡδονῆς * διὰ φυλάττων· καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις· ἐκφανῶς γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις εἴρηται περὶ αὐτῶν. τρίτος δ' ἐστὶν ὁ θεωρητικὸς, περὶ οὗ τὴν διάνοιαν ἐν τοῖς * ἑπομένοις ποιησόμεθα· ὁ δ' * χρηματιστὴς * βίαιός τίς ἐστι· καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γάρ, καὶ ἄλλου χάριν· διὸ μᾶλλον τὰ πρότερα λεχθέντα, τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι' αὐτὰ γὰρ ἀγαπᾶται· φαίνεται δ' οὐδ' ἐν ταῦτα· καίτοι πολλοὶ λόγοι πρὸς αὐτὰ καταβέβληνται· ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω.

Eudemiorum lib. 1. cap. 4.

q. αὐθαιρετοὶ, φαίνονται 8. lib. 3. cap. 1. & lib. vlt. cap. 6.

π. αὐτὴ.

π. διαφυλάττων.

lib. 10.

π. χρηματιστὴς. Duo cod. βίος ἄδικος ſic lib. Lamb.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Οτι ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἔστι τὸ καθόλου ἀγαθὸν, καὶ τοὺς καινοτόμους τὰς ἰδέας.

Eudemiorum lib. 1. ca. 8. Magnor. lib. 1. cap. 1.

ΤΟ δὲ καθόλου, βέλτιον ἴσως ὑπερεῖδαθαι, καὶ διαπορῆσαι πῶς λέγεται, καίτοι προσόμοιος τῆς τοιαύτης γινομένης ζητήσεως, διὰ τοὺς φίλους εἰσαγαγεῖν τὰς ἰδέας. δόξειε δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶναι, καὶ δεῖν ὑπὲρ σωτηρίας [γε] τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν, ἄλλως τε καὶ φιλοσόφους ὄντας· ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν· Οἱ δὲ * καινοτόμοντες τὴν δόξαν ταύτην, οὐκ ἐποίουν ἰδέας ἐν οἷς τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ἔλεγον. διὸ οὐδὲ τὴν ἀριθμῶν ἰδέαν κατεσκεύαζον· τὸ δὲ ἀγαθόν, λέγεται καὶ ἐπὶ τῆ οὐσίᾳ, καὶ ἐπὶ τῷ ποιῷ, καὶ ἐπὶ τῷ πρός τι· τὸ δὲ καθ' αὑτὸ καὶ ἡ οὐσία πρότερον τῇ φύσει, τῷ πρός τι. παραφυάδι γὰρ τοῦτ' ἔοικε, καὶ συμβεβηκότι τῷ ὄντος· ὥστ' οὐκ ἂν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτων ἰδέα· Ἔτι, ἐπεὶ * τἀγαθὸν ἰσαχῶς λέγεται τῷ ὄντι (καὶ γὰρ ἐπὶ τῆ οὐσίᾳ λέγεται, οἷον ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς· καὶ ἐπὶ τῷ ποιῷ, αἱ ἀρεταί· καὶ ἐπὶ τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· καὶ ἐπὶ τῷ πρός τι, τὸ χρήσιμον· καὶ ἐπὶ τῷ ποτὲ, καιρός· καὶ * ἐπὶ τῷ που, διαιτα, καὶ ἕτερα τοιαῦτα·) δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἓν· οὐ γὰρ ἂν ἐλέγετο ἐπὶ πάσης τῆς κατηγορίας, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς μόνης. Ἔτι δ', ἐπεὶ τῶν καθ' ἕκαστα ἰδέαν * μία καὶ ὑπάρξει, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνάγκη ἓν (αὖ) μία τις ὑπάρξειν. νῦν δ' εἰσὶ πολλαὶ καὶ τῶν ἐν τῷ αὐτῷ κατηγορίᾳ· οἷον καιροῦ μὲν, ἐν πολέμῳ μὲν, στρατηγική· ἐν νόσῳ δὲ, ἰατρική· καὶ τοῦ μετρίου, ἐν τροφῇ μὲν, ἰατρική· ἐν πόνοις δ', γυμναστική. Ἀπορήσαι δ' ἄν τις, τί ποτε καὶ βούλεται λέγειν * αὐτόδικαιον· εἰ γὰρ ἔν τι αὐτοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀνθρώπου εἶς ὁ αὐτὸς λόγος ἔσται ὁ τοῦ ἀνθρώπου· ἢ γὰρ ἄνθρωπος, οὐθὲν διοίσουσιν· εἰ δ' οὕτως, οὐδ' ἢ ἀγαθόν· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ αἰδίου ἔσται, μᾶλλον ἀγαθὸν ἔσται, εἰ γὰρ μηδὲ λευκότερον τὸ πολυχρόνιον τοῦ ἐφημέρου. πιθανώτερον δ' ἔοικεν οἱ Πυθαγόρειοι λέγειν περὶ αὐτοῦ, θέντες ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν συστοιχίᾳ τὸ ἕν· οἷς δὲ καὶ Σπεύσιππος ἐπακολουθῆσαι δοκεῖ· * ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτων, ἄλλος

Metaph. 1 μιλ. 5.

γ. ἀγαθόν

γ. μία τις ἔσ.

γ. αὐτὸ ἑαυτ.

γ. ἀλλ' ὑ. μοι.

CAPVT IV.

Beatitudinem in Idearum theoria non esse positam, neque ideam summum esse bonum, contra Platonem contendit.

VNiuersum autem bonum considerare, quóque modo dicatur, quærere, fortasse præstiterit. tametsi nobis sit hæc quæstio lubrica sanè atque ardua futura, propterea quòd homines amici ideas introduxerunt. Fortasse autem præstare, atque adeo oportere videatur, veritatis tuendæ causa, vel nostra ipsorum decreta euertere, præsertim cùm etiam nos philosophi simus. Nam cùm vtraq; chara sint, tum pium est amicis antiquiorem habere veritatem. Qui porro hanc opinionem attulerunt, non faciebant earum rerum ideas, in quibus prius & posterius aliquid esse dicerent. Itaque ne numerorum quidem ideam constituebant. At bonum & in substantia dicitur, & in qualitate, & in eo, quod ad aliquid refertur. Id autem, quod per se est, & substantia, eo, quod ad aliquid refertur, prius est natura. hoc enim arboris pullo, eiq; rei, quę ei, quod est, accidit, simile est. Itaque nec possit in his esse idea aliqua communis. Præterea quoniam bonum totidem modis dicitur, quot id quod est; (nam & in substantia dicitur, vt Deus & mens: & in qualitate, vt virtutes: & in quanto, vt mediocritas: & in iis quæ ad aliquid referuntur, vt vtilitas: & in tempore, vt occasio: & in loco, vt domicilium seu diuersorium, & alia huius generis;) perspicuum est, commune aliquod & vnum bonum vniuersum esse non posse. Non enim in omnibus categoris, sed in vna sola diceretur. Præterea quoniam eorum omnium, quæ vna idea continentur, vna etiam scientia est; necesse quoque esset, bona omnia vna scientia comprehendi. Nunc autem scientię plures sunt etiam eorum quę vni categoriæ subiecta sunt, vt occasionis in bello, ars imperatoria: in morbo, medicina: & mediocritatis in victu, medicina: in laboribus ars ea quæ ad exercitationem corporis pertinet. Sed quærat aliquis, quid sibi velit apud illos ipsum. Quidque quod appellant, cùm & in ipsum hominem, & in hominem, vna eademque quadret hominis definitio. Nam quà homo sit ipse homo, nihil different. Quod si ita est, nec quà bonum sit. Neque verò eo quòd sempiternum sit, magis erit bonum, siquidem neque res candida diuturna, candidior est ea quæ vnum diem candida est. Mihi verò probabilius de eo Pythagorei loqui videntur, qui vnum in bonorum ordine locant: quos & Speusippus videtur esse secutus. Sed de his quidem non est hic proprius

dicendi locus. De iis autem quæ dicta ſunt, dubitatio quædam ſuboritur, propterea quia non de omni bono loquuti videamur: cùm dicatur vnum genus eorum quæ per ſe expetuntur & amantur: horum verò aut efficientia, aut aliquo modo conſeruantia, aut contrariorum prohibendorum vim habentia, propter hæc, & alia ratione, bona appellantur. Perſpicuum igitur eſt bona duobus modis dici poſſe, vno modo ea, quæ per ſe bona ſunt: altero, ea quę propter hæc. Seiunctis igitur iis quæ per ſe bona ſunt, ab vtilibus, vtrum illa vna idea contineantur, nécne, videamus. Sed quænam per ſe bona habenda ſunt? an quæcunque vel ſola, & à cæteris deſerta, ſequimur: quale eſt ſapere, & videre, & nonnullæ voluptates, & honores? (hæc enim etſi propter aliud quippiam ſequimur, tamen in bonis per ſe fortaſſe numeranda ſunt:) an nihil aliud erit per ſe bonum præter ideam? Erit igitur inanis idea. Quòd ſi hæc quoque in iis quæ per ſe bona ſunt, numerari debent, boni definitionem eandem neceſſe erit in eis omnibus elucere, vt in niue & ceruſſa, candoris. At honoris, & prudentiæ, & voluptatis diſſimiles ac diſpares ſunt definitiones, quà bona ſunt. Non eſt igitur ſummum bonum commune quiddam, quod vna idea conſtet. Quónam igitur modo dicitur? Non enim ſimile eſt iis quorum fortuitò nomen eſt commune. An quia ab eo vno proficiſcuntur omnia? an quod in vnum omnia deſinunt? an potiùs proportione, ſcilicet, vt in corpore videndi ſenſus, mens in animo, & aliud in alio? Sed hæc fortaſſe in præſẽti ſunt omittẽda. Nã ad diſputandũ de iis ſubtiliùs, alia philoſophia accõmodatior eſſe videatur. Similiter etiam de idea. Nã & ſi aliquod eſt vnũ bonũ, quod cõmuniter de multis dicatur, aut quod ſit ab aliis ſeiunctũ, & ipſum per ſe; id nimirum nec in actionem humanam cadere, nec ab homine comparari poteſt. Nunc autem tale aliquid quæritur. Sed fortaſſe ſatiùs eſſe duxerit quiſpiam id cognitum habere ad ea bona quæ poſſideri, quæque agi poſſunt, comparanda. Nam cùm ipſum tanquam exemplar nobis propoſitum habebimus, facilius ea quoque quæ nobis bona ſunt, & cognoſcemus, & cognita conſequemur. Atqui probabiliter quidem hæc dicuntur, ſed à ſcientiis atque artibus plurimum videntur diſcrepare. Nã cùm aliquod bonũ omnes expetant, &, id quod deeſt, requirãt, eius tamẽ cognitionẽ prætermittunt. Atqui nõ eſt veriſimile, aut conſentaneũ, artifices omnes tãtum adiumentũ fuiſſe ignoraturos, ac ne requiſituros quidẽ. Illud quoque maximè dubium & penè inexplicabile eſt, quid vtilitatis ad artem ſuam textor, aut faber ex ipſius ſummi boni cognitione conſecuturus ſit:

A * ἔστω λόγος. * Τοῖς δ' λεχθεῖσιν ἀμφισβήτησίς τις ἂν φαίνεσθαι, διὰ τὸ μὴ * πάντες ἀγαθοῦ τινὸς λόγους * εἰρῆσθαι· λέγεσθαι δ' καθ' ἓν εἶδος τὰ καθ' αὑτὰ διωκόμενα καὶ ἀγαπώμενα· τὰ δὲ ποιητικά τούτων, ἢ φυλακτικά πως, ἢ τῶν ἐναντίων κωλυτικά, διὰ ταῦτα λέγεσθαι, καὶ δι' ἕτερον ἄλλον· δῆλον οὖν ὅτι διττῶς λέγοιτ' ἂν τὰ ἀγαθά, καὶ τὰ μὲν καθ' αὑτά, τὰ δὲ διὰ ταῦτα. χωρισθέντες οὖν ἀπὸ τῶν ὠφελίμων τὰ καθ' αὑτά, σκεψώμεθα εἰ λέγεται κατ' μίαν ἰδέαν. καθ' αὑτὰ δ' ἂν ποῖα θείη τις ἄν; ἢ ὅσα καὶ μονούμενα διώκοιτ' ἄν, οἷον φρόνησιν, καὶ ὄψιν, καὶ ἡδονάς τινας, καὶ τιμάς; ταῦτα γάρ, εἰ καὶ δι' ἄλλό τι διώκομεν, ὅμως τῶν καθ' αὑτὰ ἀγαθῶν θείη τις ἄν. ἢ ἀλλ' ἄλλο οὐδέν, πλὴν τῆς ἰδέας; ὥστε μάταιον ἔσται τὸ εἶδος· εἰ δ' ἔστι τῶν καθ' αὑτά, τὸν τἀγαθοῦ λόγον ἐν ἅπασιν ἀνάγκη τὸν αὐτὸν * ἐμφαίνεσθαι δεῖν, καθάπερ ἐν χιόνι καὶ ψιμμυθίῳ τὸν τῆς λευκότητος. ὑμῖν δ', ἐν φρονήσει, καὶ ἡδονῇ, καὶ ἑτέροις ἐν διαφέροντες οἱ λόγοι ταύτῃ ἀγαθά· οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι καθ' μίαν ἰδέαν. ἀλλὰ πῶς δὴ λέγεται; οὐ γὰρ ἔοικε τοῖς γε ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις· ἀλλ' ἄρα γε τῷ * ἀφ' ἑνὸς εἶναι, ἢ πρὸς ἓν ἅπαντα * συντελεῖν; ἢ μᾶλλον κατ' ἀναλογίαν; ὡς ἐν σώματι ὄψις, ἐν ψυχῇ νοῦς, ἐν ἄλλῳ δή τῳ ἄλλο· ἀλλ' ἴσως ταῦτα νῦν ἀφετέον * τὸ νῦν· ἐξακριβοῦν γὰρ ἐπὶ αὐτῶν, ἄλλης * δὲ εἴη φιλοσοφίας οἰκειότερον· ὁμοίως δ' ἐν πρὸς τὴν ἰδέαν. ἐπὶ γὰρ ἔστιν ἓν ἃ * τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθόν, ἢ χωριστόν τι αὐτὸ καθ' αὑτό, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δ' ζητεῖται τοιοῦτόν τι. τάχα δὲ τῷ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι γνωρίζειν αὐτὸ πρὸς τὰ κτητὰ καὶ πρακτὰ τῶν ἀγαθῶν· ἔχοντες γὰρ παράδειγμα τοῦτ' ἐχόντες, * μᾶλλον εἰσόμεθα καὶ τὰ ἡμῖν ἀγαθά· καὶ εἰδῶμεν, ὑπάρξομεν αὐτῶν. πιθανότητα μὲν οὖν * ἔχει τινὰ ὁ λόγος· ἔοικε δὲ ταῖς ὑπολήψεις ἀφωνεῖν· πᾶσαι γὰρ ἀγαθοῦ τινος ἐφίενται, καὶ τὸ ἐνδεὲς ὑπάρχοντος, παραλείπουσι τοῦτ' γνῶσιν αὐτοῦ· καίτοι βοήθημα τηλικοῦτον ἀπάντων τοῖς τεχνίταις ἀγνοεῖν, καὶ μηδὲ ὑπάρχειν. ὅπου γὰρ ἂν τις ὠφελήσοιτο ὑφαντὴς ἢ τέκτων πρὸς τοῦτο αὐτῷ τέχνῳ, εἰδὼς αὐτὸ τἀγαθόν; ἢ πῶς

χ. ἔστω. Ibidem.
χ. πάντες τινὸς λεγ. ἀγαθοῦ.
χ. πεπῆσθαι.
χ. τἀγαθοῦ.
χ. ἐμφαίνεσθαι.
χ. ἐν ἑνὸς.
χ. συντελεῖν.
χ. ἐν ἅπασι.
χ. πρὸς τὸν.
In Metaphyſ. multis locis.
χ. ἐν τῷ.
χ. Polit. 7. c. vlt.

ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται, ὁ τῷ ἰδέαν αὐτοῦ * πεπαικέναι; φαίνεται μὲν γὰρ οὐδὲ ὑγίειαν ὅτου ἕνεκα σκοπεῖν ὁ ἰατρός, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου· μᾶλλον δ' ἴσως τοῦ τῆδε καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, ὅπῃ βέλτιον * εἰρήσθω.

aut quo tandem modo vel ad medendum, vel ad exercitum ducendum aptior sit futurus is qui ideam ipsam contemplatus fuerit. Videtur enim medicus ne valetudinē quidem hoc modo inspicere, sed hominis, immò fortasse huius hominis potiùs. Singulis enim hominibus medicinam adhibet. De his igitur hactenus dictum sit.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

CAPVT V.

Quid sit Beatitudo, ex sua opinione declarat: eámque primùm rudi definitione describit.

Ὃ δὲ ζητοῦμεν ἀγαθόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία, ἣ τέλειόν τι καὶ αὐταρκες, τῶν πραχτῶν ἀπάντων ἕσα τέλος.

ΠΑλιν δ' ἐπανέλθωμεν ὅπῃ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν, τί ποτ' αὖ εἴη. φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πραξει καὶ τέχνῃ. ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ, καὶ στρατηγικῇ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. τί οὖν * ἑκάστῃ ἀγαθόν; ἢ ἐν ᾧ γίνεται τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν, ὑγίεια· ἐν στρατηγικῇ δὲ, νίκη· ἐν οἰκοδομικῇ δὲ, οἰκία· ἐν ἄλλῳ δὲ, ἄλλο· ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει, τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. ὥστ' * εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. * εἰ δὲ πλείω, ταῦτα. μεταβαίνων δὴ ὁ λόγος εἰς τὸ αὐτὸ ἀφῖκται. τοῦτο δ' ἔτι μᾶλλον διορατέον πειρατέον. * ἐπεὶ δὴ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά τινα δι' ἕτερα· οἷ πλοῦτον, αὐλοὺς, καὶ ὅλως τὰ ὄργανα· δῆλον ὡς οὐκ ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ' ἄριστον, τέλειόν τι φαίνεται. ὥστ' εἰ μέν ἐστιν ἓν τι μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον· εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων. τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον· καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἱρετὸν, τοῦ καὶ καθ' αὑτὰ καὶ διὰ τοῦτ' αἱρετοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ἀεὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. τοιοῦτον δ' εἶναι δὴ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ. ταύτην γὰρ αἱρούμεθα ἀεὶ δι' αὐτὴν, καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο· τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν, καὶ νοῦν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτά· (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος, ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν) αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, * ἀφ' ὧν ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν· τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο. φαίνεται δὲ καὶ ἐκ τῆς αὐταρκείας τὸ αὐτὸ συμβαίνειν. τὸ γὰρ τέλειον ἀγαθὸν, αὐτάρκες εἶναι δοκεῖ· τὸ δ' αὐτάρκες λέγομεν,

NVnc autem ad id bonum, quod quæritur, reuertamur, & quid illud sit, tandem videamus. Aliud enim in alia actione & arte videtur esse. Siquidem aliud est in medicina, aliud in arte imperatoria, & in reliquis artibus eodem modo. Quódnā igitur cuique actioni, artique bonum est? Nonne id cuius causa aguntur cætera? Hoc autē in medicina, bona valetudo est: in arte imperatoria, victoria: in arte ædificādi, domus: aliúdque in alia. In omni autem actione & cōsilio, finis: quandoquidem huius causa omnes agunt reliqua. Quocirca si quis est omniū rerū, quæ in actione versantur, finis, hoc erit bonū, quod in actionē cadit: sin plures, hæc erunt bona. Sed dum huc & illuc vagatur oratio, eōdem reuoluta est. Verùm dāda nobis opera est, vt hoc planiùs explicemus. Quoniam igitur plures videntur esse fines, atq; ex his aliquos propter alios expetimus, vt diuitias, tibias, & vno nomine instrumenta; perspicuū est, non omneis esse perfectos. Summum autē bonum perfectū quiddā videtur. Si quis ergo vnus vndiq; perfectus sit, hoc erit bonum quod quærimus: sin plures, horum absolutissimum. Atqui quod propter se expetendum est, eo quod propter aliud expetitur, perfectius esse dicimus: & quod nunquam propter aliud, iis quæ & propter se, & propter aliud eliguntur: denique absolutè perfectum id est, quod propter se semper sumitur atque eligitur, numquámque propter aliud. Talis autē videtur esse in primis beatitudo. Hāc enim propter se semper & nunquā propter aliud optamus. At verò honorē, & voluptatē, & mentem sanam, ac vegetā, & omnē virtutē, cū propter se illas quidē sequimur (nā etiā si nullū ex iis fructū percepturi essemus, tamē eorū vnumquodq; optaremus) tū verò beatitudinis causa expetimus, quòd existimemus nos his adiumētis fretos atq; instructos beatos futuros. At beatitudinē nemo neq; harum neq; alius omnino rei causa expetit. Idē porrò etiā ex ea copia, qua per se ipsa homo contentus viuit, effici videtur. Id enim bonum, quod vndiq; perfectū est, ipsum per se satis esse, nul-

lámque rem externam desiderare videtur: Satis esse autem ipsum per se id dicimus, non quòd ipsi soli vitam soliuagam & solitariam agenti, sed quòd & parentibus & liberis, & coniugi, & (vt semel dicam) amicis & ciuibus satis est: quãdoquidem homo ad vitã societatémq; ciuilem natus est. Verũtamen horũ certus quidã cõstituendus finis est. Nã si portigemus ad parenteis, ad posteros, amicorúmque amicos, abibit res in infinitum. Sed de hoc quidem alio loco post ea videbimus. Copiam autem per se ipsam abundè bonis omnibus cumulatam ponimus eam quæ ab aliis bonis deserta vitam efficit optabilem, nulliúsque rei indigentem. Tale autem quiddam beatitudinem esse arbitramur: atque adeò maximè omnium optandum, etiam si cum alio bono non coniungatur. Quod si cum aliquo vel minimo bono coniungatur, erit nimirum optabilior magísque sumenda. Id enim, quod accedit, bonorum excellentiam gignit atque efficit. At quo bonum aliquod maius est, eo magis semper optandum. Hoc igitur perspicuum est, beatitudinem, perfectum quiddam esse, & se ipso contentum, bonisque omnibus per se cumulatum, cùm rerum omnium, quæ in actione positæ sunt, sit extremum.

A Οὐκ αὐτῷ μόνῳ πῷ ζωντὶ βίον μονώτλω, ἀλλὰ καὶ γονεῦσι, & τέκνοις, καὶ γυναικί, καὶ ὅλως τοῖς φίλοις, καὶ πολίταις· * ὅτι φύσει πολιτικὸν ἄνθρωπος. Τούτων ὃ λητέος ὅρος τις. ἐπεκτείνοντι γὰρ ὅτι τοὺς γονεῖς, καὶ τοὺς ἀπογόνους, & τῶν φίλων τοὺς φίλους, εἰς ἄπειρον προέρχεσιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσαῦθις ἐπισκεπτέον. Τὸ δ' αὐτάρκες τιθέμεθα, ὃ μονούμενον, * αἱρετὸν ποιεῖ τὸν βίον & μηδενὸς ἐνδεᾶ. Τοιοῦτον δὲ τιμῶντες εὐδαιμονίαν οἰόμεθα B εἶναι· ἔτι δὲ πάντων αἱρετώτατον, μὴ συναριθμουμένων· συναριθμουμένων δ', δῆλον ὡς αἱρετώτερον μὲν τὸ ἐλαχίστου τῶν ἀγαθῶν· ὑπεροχὴ γὰρ * ἀγαθῶν τοῦτό γε ποιεῖ τὸ προστιθέμενον. * ἀγαθῶν δὲ τὸ μεῖζον, αἱρετώτερον ἀεί. τέλειον δή τι * φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, [πάντων] τῶν πρακτῶν σκοπὸν τέλος.

γ. ἄρκει καὶ αἱρετόν.

γ. ἀγαθοῦ.

γ. ἀγαθὸν δή.

γρ. & αὔτ. φαίν.

C

CAPYT VI.

Beatitudinis perfectiorẽ descriptionem inquirit.

SEd fortasse dicet aliquis, beatitudinem sine controuersia, summum bonum esse: verùm, vt planiùs, quid ea sit, ostendamus, desiderari. Hoc igitur facilè assequemur, si opus ac munus hominis sumptũ fuerit. Vt enim tibicini & statuarum fictori, omníque adeò artifici, & omnino iis qui opus aliquod efficiunt, actionémque aliquam obeunt atque exercent, in opere ipso bonum & perfectio consistere videtur: sic & homini, si quod est eius opus & munus, in eo ipso bonum eius & bene viuere positũ esse videatur. Ergóne fabri & sutoris aliqua sunt opera, & aliquæ actiones: hominis erit nullũ, atq; ad desidiam inertiámque natus reperietur? An potiùs vt oculi, manus, pedis, singularúmque adeò partium suum cuiusque opus ac munus est, sic hominis quoq, præter hæc omnia, opus aliquod esse statuemus? Quódnam igitur hoc tandem erit? Nam viuere quidem cum stirpibus & plantis ei videtur esse commune. At proprium hominis opus quæritur. Itaque vita alendi augendique vi ac facultate prædita, remouenda est. Quæ autem proximè sequitur, in ea vis quædam sentiẽdi videtur esse posita. At etiam hæc cõmunis nobis est cũ equo, & boue & animantibus omnibus.

ΚΕΦΑΛ. ς.

Οὐκ ἡ εὐδαιμονία & τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετὴν ἐν βίῳ τελείῳ.

D Ἀλλ' ἴσως, τιμῶ μὲν εὐδαιμονίαν τὸ ἄριστον λέγειν ὁμολογούμενόν τι φαίνεται· πρᾶξαι δὲ σαφεστέρον τί ἐστιν * ἔτι λεχθῆναι· τάχα δὲ γένοιτ' ἂν τοῦτο, εἰ λάβοι τὸ ἔργον τοῦ ἀνθρώπου. ὥσπερ γὰρ αὐλητῇ, καὶ ἀγαλματοποιῷ, καὶ παντὶ τεχνίτῃ, καὶ ὅλως ὧν ἔστιν ἔργόν τι καὶ πρᾶξις, ἐν τῷ ἔργῳ δοκεῖ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ εὖ· οὕτω δόξειεν ἂν καὶ ἀνθρώπῳ, * εἴπερ ἔστι τι ἔργον αὐτοῦ. πότερον οὖν, τέκτονος μὲν καὶ σκυτέως * ἔστιν ἔργα τινα καὶ πρᾶξις· ἀνθρώπου δὲ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἀργὸν πέφυκεν; ἢ καθάπερ ὀφθαλμοῦ καὶ χειρὸς, καὶ ποδὸς, καὶ ὅλως ἑκάστου τῶν μελῶν, φαίνεταί τι ἔργον· οὕτω & τοῦ ἀνθρώπου παρὰ πάντα ταῦτα θετέον τις ἂν ἔργόν τι; τί οὖν δὴ τοῦτ' ἂν εἴη ποτέ; Τὸ μὲν γὰρ ζῆν, κοινὸν εἶναι φαίνεται & τοῖς φυτοῖς· ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. ἀφοριστέον ἄρα τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη ἂν εἴη τις ἂν αἰσθητική τις εἶναι· φαίνεται δ' καὶ * αὕτη κοινὴ καὶ ἵππῳ, καὶ βοΐ, & παντὶ ζώῳ.

Politic. li. 1. c. 2.

γρ. ὥσπερ ἔστιν ἔργον τι αὐτοῦ

γρ. εἶναι

γρ. αὐτῇ

Digitized by Google

λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος. τούτου δέ, τὸ μὲν, ὡς ἐπιπειθὲς λόγῳ· τὸ δέ, ὡς ἔχον καὶ διανοούμενον. διττῶς δὲ καὶ τοῦτο λεγομένου, τὸν κατ' ἐνέργειαν δητέον· κυριώτερον γὰρ αὐτὸν δοκεῖ λέγεσθαι.

Argyr. & Lamb. in ἐνεργ. sed & vulgata lectio quã Cod. & Eustr. cõfirmant, ferri potest.

* Εἰ δ' ἔστιν ἔργον ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐνέργεια καὶ λόγον· ἢ μὴ ἄνευ λόγου· τὸ δὲ ἀνθρώπῳ ἔργον εἶναι τοῦδε, καὶ τοῦδε σπουδαίου· ὥσπερ κιθαριστοῦ, καὶ σπουδαίου κιθαριστοῦ· καὶ ἁπλῶς δὴ τοῦτ' ὑπάρχειν, προστιθεμένης τῆς κατ' ἀρετὴν ὑπεροχῆς πρὸς τὸ ἔργον· κιθαριστοῦ μὲν γάρ, τὸ κιθαρίζειν, σπουδαίου δέ, τὸ εὖ· εἰ δ' ἅπτως,

B

γρ. δὲ alii μὲν. γρ. προσθ.

ἀνθρώπου * δὲ πίθηκου ἔργον ζωή τινα· ταύτην δὲ ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ * πρόξεις μετὰ λόγου· σπουδαίου δ' ἀνδρὸς, εὖ ταῦτα καὶ καλῶς· ἕκαστον δὲ εὖ καὶ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἀποτελεῖσθαι· εἰ δ' ἅπτως, τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν· εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, καὶ τὴν ἀρίστην καὶ τελεωτάτην. * ἔτι δὲ ἐν βίῳ τελείῳ. μία γὰρ χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα, οὐδὲ ὀλίγος χρόνος. περιγεγράφθω μὲν οὖν τὸ ἀγαθὸν ταύτῃ.

C

Magn. Moral. 1. cap. 4.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Οτι δεῖ ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶτ' ὕστερον ἀναγράφειν, ἐκ πρεπόντων διδάσκειν καὶ πάλιν, ὅτι τὸ ἀκριβὲς οὐχ ὁμοίως ἐν ἅπασι τοῖς λόγοις ὑπάρχειν· καὶ ὅτι μεγαλίων πρὸς τὰ ἐπόμενα ῥᾴστην ἔχει τὸ καλῶς ὁρίζεσθαι.

D

ΔΕΙ γὰρ ἴσως ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἶτ' ὕστερον ἀναγράφειν. δόξειε δ' ἂν πᾶσιν εἶναι πρόδηλα καὶ διωρισμένα τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ πρὸς γραφὴν, καὶ ὁ χρόνος τῶν τοιούτων εὑρετὴς, ἢ συνεργὸς * ἀγαθός ἐστιν· ὅθεν καὶ τῶν τεχνῶν γεγόνασιν ὑπιδόσεις· πᾶσι γὰρ, προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον. μεμνῆσθαι δ' * καὶ τῶν προφερομένων χρή, ὡς τὸν ἀκριβοῦσθαι μὴ ὁμοίως ἐν ἅπασιν ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν ἑκάστοις τὸν οἰκείαν ὕλην· καὶ ὅσον τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον οἰκεῖον τῇ μεθόδῳ· καὶ γὰρ τέκτων καὶ γεωμέτρης διαφερόντως ὀρθὴν τὴν γωνίαν ζητοῦσι τὴν ὀρθήν· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ' ὅσον χρήσιμον πρὸς τὸ ἔργον· ὁ δὲ, τί ἐστιν, ἢ ποῖόν τι· θεατὴς γὰρ ἀληθείας. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιητέον, ὅπως μὴ τὰ παρέργα τῶν ἔργων πλείω γίγνηται.

Supra c. 1.

γρ. τῶν ἀγαθῶν.

E

A Relinquitur ergo vita quædam, quæ actionem apta sit, eius propria, quod ratione præditum est. Huius autem pars vna est, quę rationi obtemperat, ipsa rationis expers: altera, quæ ratione prædita est, cogitandique munere fungitur. Sed cùm etiam hæc vita, ratione instructa, duobus modis dicatur, eam, quæ in functione muneris occupata est, ponere debemus. Hæc enim magis propriè dici videtur. Opus igitur hominis, erit functio muneris animi rationi consentanea, aut certè ratione non carens. Idē autē genere opus huius esse dicimus, & huius virtute prædiri: quemadmodum citharœdi, & probi citharœdi. Et absolutè hoc ita in omnibus, si accedat ad opus excellentia ea, quæ è virtute est. Citharœdi enim est cithara canere: boni, bene canere. Quod si ita est, hominis quidem opus ac munus vitam quandam, eámque functionem animi & actionem cum ratione coniunctam: boni autem viri, bene & præclarè hoc munere fungi, ponere debemus. At sua quidque virtute bene perficitur. Quod si ita se habet, hominis bonum erit functio muneris animi virtute directa: ac, si plures virtutes sint, virtute optima ac perfectissima: & præterea, in vita perfecta. Vt enim vna hirundo ver non efficit, nec dies vnus: sic neque dies vnus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum. Hoc igitur modo descriptum sit summum bonum.

CAPVT VII.

Methodi definitiuæ, qua Beatitudinis naturam inuestigauit, causam affert.

PRimùm enim fuit adumbrandum atq; informandum: deinde postea suis coloribus depingendum atque illustrandum erit. Cuiusuis autem hominis esse videatur ea, quæ bene suis lineamentis descripta & conformata sunt, dilatare, suísque veluti membris & articulis distinguere: atque eiusmodi rerum inuentor, aut certè adiutor esse tempus: vnde artes ipsæ sic amplificatæ & propagatæ sunt. Cuiuslibet enim hominis est, id quod deest, addere. Verùm & ea meminisse nos oportet, quæ suprà dicta sunt, & subtilitatem illam enucleatam non perquè in omnibus esse requirendam: sed in vnaquaque re pro materiæ subiectæ ratione, quoad docendi via ac ratio patitur. Nam faber & geometra non eodem modo rectum angulum exquirunt: sed ille quidem quatenus operi vsui est: hic autem quidnam sit, & qualis, inquirit: nam in vero contemplando versatur. Eodem igitur modo faciendum est & in cæteris omnibus, ne operum accessiones & ornamēta existāt operibus ipsis lō-

giora. Neque verò in omnibus æquè causa flagitanda est: sed satis esse debet in quibusdam, si bene demonstratum sit, ita esse: quemadmodum & in principiis. Rem ita esse autem, primum & principium est. Principiorum porrò alia inductione percipiuntur & cognoscuntur, alia sensu, alia consuetudine, alia aliter. Ea autem singula persequi oportet, quemadmodum cuiusque natura patitur, dandáque opera est, vt bene definiantur. Magnum enim momentum ad ea quæ sequuntur, afferunt. Principium igitur plus quàm dimidium totius videtur esse, multáque in quæstione posita eo cognito declarari.

CAPVT VIII.

Beatitudinis descriptionem dissolvere aggreditur: primámque adeò particulam, quòd Functio sit muneris animi, auctoritate veterum confirmat.

ERgo de beatitudine videndum est, non ex conclusione solùm, iisque quibus ratio constat, sed ex iis etiam quæ de ea feruntur. Nam cum vero congruunt omnia quæ in re insunt: à falso autem citò verum dissidet, ac discrepat. Cùm igitur bona treis in parteis sint distributa, aliáque externa, alia animi, alia corporis dicantur: animi bona in primis & maximè propriè bona dicimus. Actiones autem & functiones muneris animi in animo collocamus. Itaque cùm ex hac sententia & vetere, & à philosophis vno ore comprobata, rectè hoc à nobis dicitur: tum verò propterea quòd actiones & functiones muneris nonnullę ipsius finis rationem vicémque obtinent. Sic enim efficitur, vt beatitudo in animi bonis, non in externis numeretur. Cum hac ratione cõgruit & illud, bene viuere & bene rem gerere virum beatum. Nam propemodum beatitudo vita quędam bene acta, & bona actio dicta est.

CAPVT IX.

Alteram Descriptionis particulam, quòd Beatitudo secundum virtutem sit, illustrat: & Vtrùm sola virtus, an etiam externa bona concurrant, edisserit.

VIdentur etiam in eo quod à nobis dictum est, ea omnia quę in beatitudine requiruntur, inesse. Alij enim virtutem, alij prudentiam, alij sapientiam quandam, beatitudinem esse existimant. Nonnulli hęc ipsa, aut horum aliquid cum voluptate coniungunt, aut à voluptate seiungi nolunt. Alij etiam fœlicitatem externam complectuntur. Atque horum alia multi ac veteres, alia pauci & clari viri loquũtur: quorum neutros probabile est omni ex parte errare, sed in vno aliquo saltẽ, aut in plurimis rectè sentire.

A οὐκ ἀπαιτητέον· ἡ οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐν ἅπασιν ὁμοίως, ἀλλ' ἱκανὸν ἔν τισι τὸ ὅτι δεδεῖχθαι καλῶς· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τὸ ὅτι πρώτη καὶ ἀρχή. τῶν ἀρχῶν δ', αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωρηθήσονται· αἱ δ', αἰσθήσει· αἱ δ', ἐθισμῷ τινι· καὶ ἄλλαι δὲ ἄλλως. μεθοδευτέον δὲ περὶ ἑκάστας ἢ πέφυκεν· καὶ σπουδαστέον ὅπως ὁρισθῶσι καλῶς. μεγάλην γὰρ ἔχουσι ῥοπὴν πρὸς τὰ ἑπόμενα. δοκεῖ γὰρ πλεῖον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή, καὶ πολλὰ * συμφωνεῖν γίνεσθαι δι' αὐτῆς τοῖς ζητουμένοις. B Vulgò ἰμφανῆ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὅτι ἔστιν εὐδαιμονία ἐνέργειά τις, ἐκ πλείονων δείκνυται.

Σκεπτέον δὲ καὶ αὐτῆς, ἐν μέρει τῶν συμπερασμάτων, καὶ ἐξ ὧν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λεγομένων περὶ αὐτῆς. τῶν μὲν γὰρ ἀληθεῖ πάντα συνᾴδει τὰ ὑπαρχόντα· τῶν δὲ ψευδῆ, ταχὺ διαφωνεῖ τἀληθές. γενεμηλίων δὲ τῶν ἀγαθῶν τριῶν· καὶ τῶν μὲν, ἐκτὸς λεγομένων, τῶν δὲ, περὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα· τὰ περὶ ψυχὴν, κυριώτατα λέγομεν, καὶ μάλιστα ἀγαθά. ταῖς δὲ πράξεσι καὶ ταῖς ἐνεργείαις ταῖς ψυχικαῖς, περὶ (τ') ψυχὴν τιθέμεθα. ὥστε καλῶς ἂν λέγοιτο κατὰ γε τοῦτο τὴν δόξαν παλαιὰν οὖσαν καὶ D ὁμολογουμένην ὑπὸ τῶν φιλοσοφούντων. Ὀρθῶς δὲ καὶ ὅτι πράξεις τινὲς λέγονται καὶ ἐνέργειαι, τὸ τέλος. ἔστι γὰρ τῶν περὶ ψυχὴν ἀγαθῶν τὸ, καὶ ὁ τῶν ἐκτός. σημαίνει δὲ τὸ λόγῳ, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν δαίμονα· σχεδὸν γὰρ εὐζωία τις ἔοικεν εἶναι, καὶ εὐπραξία.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

E Ὅτι ἡ εὐδαιμονία, ἐνέργειά ἐστι κατ' ἀρετήν.

ΦΑίνεται δὲ καὶ τὰ ὑπαρχόμενα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἅπαντα σχεδὸν τῷ λεχθέντι. τοῖς μὲν γὰρ ἀρετὴ, τοῖς δὲ φρόνησις, ἄλλοις δὲ σοφία τις εἶναι δοκεῖ· τοῖς δὲ ταῦτα, ἢ τούτων τι μετ' ἡδονῆς, ἢ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς. ἔτεροι δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς * εὐετηρίαν συμπαραλαμβάνουσι. τούτων δὲ, τὰ μὲν πολλοὶ καὶ παλαιοὶ λέγουσι, τὰ δὲ ὀλίγοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες. σχεδὸν δ' ἔστιν οὐδετέρους τούτων ἄλογον ἁμαρτάνειν τὸν πάντα τρόπον, ἀλλ' ἔν γέ τι, ἢ τὰ πλείω κατορθοῦν. τοῖς μὲν οὖν * εὐπείαν

λέγοισι τὴν πᾶσαν ἀρετὴν, ἢ ἀρετὴν τι- A
να, σύμφωνός ἐστιν ὁ λόγος· ταύτης γὰρ ἐστὶν
ἡ κατ' αὐτὴν ἐνέργεια· διαφέρει δ' ἴσως ἐν
μικρῷ τὸ κτήσασθαι ἢ χρήσασθαι τὸ ἄριστον ὑπο-
λαμβάνειν· καὶ τὸ ἕξιν ἢ ἐνέργειαν. τὴν μὲν
γὰρ ἕξιν ἐνδέχεται μηδὲν ἀγαθὸν ἀποτελεῖν
ὑπάρχουσαν, οἷον τὸν καθεύδοντι ἢ κατ' ἄλ-
λως πως ἐξηργηκότι· τὴν δ' ἐνέργειαν οὐχ
οἷόν τε· πράξει γὰρ ἐξ ἀνάγκης, καὶ εὖ πρά-
ξει. ὥσπερ δ' ὀλυμπιάσιν οὐχ οἱ κάλλιστοι καὶ
ἰσχυρότατοι στεφανοῦνται, ἀλλ' οἱ ἀγωνίζό- B
μενοι· τούτων γάρ τινες νικῶσιν· ὕστω καὶ τῶν
Eudem. l. 2. c. 1. τὰ * τῶν βίῳ καλῶν καὶ ἀγαθῶν οἱ πράττον-
τες ὀρθῶς, ἐπήβολοι γίγνονται. ἔστι δὲ καὶ ὁ
βίος αὐτῶν καθ' αὑτὸν ἡδύς. τὸ μὲν γὰρ ἥδεσ-
θαι, τῶν ψυχικῶν· ἑκάστῳ δ' ἐστὶν ἡδὺ πρὸς
ὃ λέγεται φιλοπαίδιστος· οἷς ἵππος μὲν, τῶν
κ. φιλοθεαμόν. φιλίππων· θέαμα δ', * τῶν φιλοθεώρων· τὸν
αὐτὸν δ' ἵππον καὶ τὰ δίκαια, τῶν φιλοδι-
κάιων· καὶ ὅλως τὰ κατ' ἀρετὴν, τῶν φι-
λαρέτων. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς τὰ ἡδέα μά- C
χεται, διὰ τὸ μὴ φύσει τοιαῦτ' εἶναι· τοῖς δὲ
κ. τοιαῦτα δὲ καὶ φιλοκάλοις ἐστὶν ἡδέα τὰ φύσει ἡδέα. * τοι-
αῦτα δ' αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις. ὥστε καὶ
τούτοις εἰσὶν ἡδεῖαι, καὶ καθ' αὑτάς· ἔστιν δὲ
τοιοῦτος ὁ βίος αὐτῶν, ὥσπερ προσδεῖται τῆς ἡδονῆς ὁ βίος αὐτῶν
περιάπτου τινός, ἀλλ' ἔχει τὴν ἡδονὴν ἐν
ἑαυτοῖς· πρὸς τοῖς εἰρημένοις γὰρ, ὅδε ἐστὶν
ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξε-
σιν· οὔτε γὰρ δίκαιον ἂν εἴποι, τὸν μὴ
χαίροντα τοῖς δικαιοπραγεῖν· ὅτε ἐλευθέ- D
ριον, τὸν μὴ χαίροντα ταῖς ἐλευθερίοις
πράξεσιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ
δ' οὕτω, καθ' αὑτὰς ἂν εἶεν αἱ κατ' ἀρετὴν
πράξεις ἡδεῖαι· ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγαθαί γε καὶ
καλαί, καὶ μάλιστα τούτων ἕκαστον, εἴπερ κα-
λῶς κρίνει περὶ αὐτῶν ὁ σπουδαῖος· κρίνει δ'
ὡς εἴπομεν· ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον καὶ ἥδι-
στον ἐστὶ δύναμιν· καὶ οὐ διώρισται ταῦτα κατὰ
τὸ Δηλιακὸν ἐπίγραμμα·

Eudem. l. 1. c. 1. Κάλλιστον μὲν δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαί- E
νειν·

κ. Πάντων δ' ἥδιστον, & sic, ἥδιστον δὲ τυχεῖν ὧν τις ἐρᾷ. * Ἥδιστον δὲ πέφυκ' ὃς τις ἐρᾷ τὸ τυ-
χεῖν.

ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις
ἐνεργείαις· ταύτας δ', ἢ μίαν τούτων τὴν ἀ-
ρίστην, εὐδαιμονίαν φαμὲν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν. φαίνε-
ται δ' ὅμως καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν προσδεο-
μένη, * καθάπερ εἴπομεν· ἀδύνατον γὰρ, ἢ Suprà, c. 6.
οὐ ῥᾴδιον, τὰ καλὰ πράττειν, ἀχορήγητον ὄντα.

Ac cum iis quidem, qui vitam beatam esse dicunt omnem aut aliquam virtutem, nostra congruit oratio. Functio enim muneris virtute perfecta ac directa, virtutis est. Sed multum fortasse interest, summum bonum in possessione, an in vsu positũ esse putemus: in habitu, an in functione muneris. Accidere enim potest, vt habitus, qui insit, nihil boni efficiat: vt in eo, qui dormit, aut qui alio aliquo modo ocioſus ac feriatus est. De functione autem muneris idem dici non potest: aget enim necessariò, & rectè aget. Quemadmodum autem in ludis Olympicis non pulcherrimus, aut valentissimus quisque corona donatur, sed qui certant; (ex his enim vincunt aliqui;) sic & ea, quæ sunt in vita honesta & bona, assequuntur & obtinent ij qui rectè faciunt. Est quinetiã eorum vita per se iucunda, per seq; delectat. Delectari enim, in eorum numero ponitur, quæ ad animum pertinent. Cuius autem quisque rei nomine ac ratione amans appellatur, ea delectatur, vt equo is qui amat equos; spectaculo, spectaculis deditus. Similiter quoque rebus iustis lætatur is qui iustitiam amore complectitur: & omnino rebus omnibus, quæ cum virtute consentiunt, is cui virtus cara est. Et quidem quæ res multitudini iucundę sunt, eæ pugnant inter se, propter ea quòd non sunt per se tales. Iis autem hominibus, qui studioſi sunt honestatis, ea sunt iucunda, quę natura iucunda sunt. Quo in genere sunt eę, quę virtuti congruunt, actiones. Itaque & his sunt iucundę, & per se iucundę. Voluptate autem nihil eget eorum vita tanquam appendice quadam, sed habet in se inclusam voluptatem. Nam prętер ea quæ dicta sunt, non est is vir bonus, qui honestis actionibus non delectatur. Neque enim quisquam aut iustum dixerit eum, qui non ex iustè factis capiat voluptatem: aut liberalem, qui liberalibus actionibus nõ delectetur: idémque de cæteris virtutibus sentiendum. Quod si ita est, confitendum est, per se iucundas esse virtuti consentaneas actiones. Sunt verò etiam bonę & honestę: & horum vnumquodque maximè, siquidem de iis verè iudicat vir bonus. Iudicat autem, quemadmodum diximus. Est igitur quiddam optimum, pulcherrimum, & iucundissimum beatitudo. Neque verò hęc ita distincta sunt, quemadmodum distinguit Deliacum epigramma:

Iustitia est formosa, valetudo optima res est:
Dulce frui, cuius quemque perurit amor.

Insunt enim hęc omnia in optimis muneris functionibus. Has autem, aut harũ vnã optimam, beatitudinẽ esse diximus. Sed tamen bonis quoq; externis egere videtur, vt diximus. Nefas est enim, aut certè difficile, eum, cui nullæ suppetũt facultates, res agere prę-

claras.

claras. Permulta enim gerũtur veluti inſtrumentis quibuſdã, amicorum opera, & diuitiis & potentia ciuili: & quædã res ſunt, quibus ſi careãt homines, felicitatis ſplendorem obſcurant, atque inquinant: vt nobilitas generis, proſpera liberorum ſoboles, pulchritudo. Neque enim admodum facile eſt ei vitam beatam conſequi, qui inſigniter deformis aut obſcuriſſimo loco natus, aut ſolitarius & orbus ſit. Ac multo etiam minùs fortaſſe, ſi cui ſint liberi omni vitiorum genere cooperti: vel cui amici, qui eſſent viri boni, exceſſerint è vita. Talem igitur proſperitatẽ, vt diximus, vita beata deſiderare videtur. Ex quo fit, vt nonnulli eodem numero & loco beatitudinem habeant, atque ſecundam fortunam; nonnulli virtutem.

A πολλὰ μὲν γὰρ περίπεσεν, * καθάπερ ὑπ' ἀνέμων, ὑπ. καθὰν.
δι' ἐργαζόμενα, καὶ ἀφ' ἑτέρων, καὶ πλούτου, ὑπ. δι'
καὶ πολιτικῆς δυνάμεως. εἰσὶν δὲ τυπούμενοι, ὑπαίνεται δ μανθάνειν, οἷς βίγενείας, εὐτεκνίας, κάλλους· οὐ πάνυ γὰρ εὐδαιμονικὸς ὁ τοῦ ἰδίου πονηρίας, ἢ δυσγενὴς, ἢ μονώτης, καὶ ἄτεκνος. ἔτι δ' ἴσως ἧττον, εἴτ' οὖν πάγκακοι παῖδες εἶεν, ἢ φίλοι, οἱ ἀγαθοὶ ὄντες τεθνᾶσι. καθάπερ οὖν
B εἴπομεν, ἔοικε προσθεῖναι καὶ τῆς τοιαύτης εὐημερίας· ἄλλη εἰς ταὐτὸ πίπτουσιν ἔνιοι τοῦ εὐτυχίαν τῇ εὐδαιμονίᾳ· ἔνιοι δὲ τοῦ ἀρετήν.

CAPVT X.

Ex præcedentis particulæ explicatione ortam quæſtionem diſſoluit; Qua ſcilicet ratione beatitudinem obtineamus.

VNde etiam naſcitur quæſtio, vtrùm vel doctrina parari, vel conſuetudine quæri, vel alia quadam exercitatione comparari poſſit, an potiùs diuinitus, an etiam fortuitò obueniat. Et verò ſi quod aliud à diis munus eſt hominibus datum, profectò conſentaneum eſt, beatitudinem quoque à diis immortalibus donari, eóque maximè, quod rerum humanarum eſt optima. Sed hoc fortaſſe ab eo, quod conſiderare inſtituimus, alienum eſt, neque huius diſputationis proprium. Illud quidem perſpicuum eſt, etiam ſi non ſit à diis immortalibus dono miſſa, ſed virtute ac doctrina aliqua, aut exercitatione pariatur, in rebus diuiniſſimis tamen eſſe numerandam. Virtutis enim præmium & finis, optima quædam res eſſe, & diuina, & beata videtur. Eadem etiam in medio erit poſita, vt cum multis communicetur. Poteſt enim contingere vel doctrina, vel ſtudio aliquo iis omnibus qui non ſunt naturæ aut fortunæ vitio ad virtutem inepti, quaſi manci ac debiles. Quòd ſi ſic præſtat, quàm fortunæ temeritate beatum eſſe, certè ita eſſe probabile
C eſt: ſiquidem res naturales vt pulcherrimæ eſſe poſſunt, ita à natura procreatæ ſunt: idémque de iis, quæ ab arte & omni alia cauſa perficiuntur, iudicari debet, multóque maximè quæ à præſtantiſſima. Rem porrò omnium maximam & pulcherrimam arbitrio fortunæ permittere, valde nefarium, contumelioſum, ac flagitioſum fuerit. Atque etiam ex definitione beatitudinis, id quod quærimus, perſpicuum eſſe poteſt. Diximus enim eam eſſe cuiuſdammodi ex virtute muneris animi functionem.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ἀπορία. Πότερον θεῖόν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία μαθητόν, ἢ ἐθιστόν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ ἀφὼ τύχην παραγίνεται. Καὶ ὅτι δεῖ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου.

ΟΘΕΝ καὶ ἀπορεῖται, πότερον θεῖόν ἐστι μαθητόν, ἢ ἐθιστόν, ἢ ἄλλως πως ἀσκητόν· ἢ κατά τινα θείαν μοῖραν, ἢ καὶ ἀφὰ τύχην παραγίνεται. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἄλλό τι θεῶν ἐστι δώρημα ἀνθρώποις, εὔλογον καὶ τὴν εὐδαιμονίαν θεόδοτον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ὅσῳ βέλτιστον. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως χρ. εἶναι.
D ἄλλης ἂν εἴη σκέψεως οἰκειότερον. Φαίνεται δ', κἂν εἰ μὴ θεόπεμπτός ἐστιν, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν, καί τινα μάθησιν ἢ ἄσκησιν παραγίνεται, τῶν θειοτάτων ἐστί. Τὸ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος, ἄριστον φαίνεται, καὶ θεῖόν τι καὶ μακάριον. Εἴη δ' ἂν καὶ πολύκοινον. * δυ- χρ. δυνατὸν γὰρ ὑπάρξαι πᾶσι τοῖς μὴ πεπηρωμένοις πρὸς ἀρετὴν, ἀφά τινος μαθήσεως καὶ ἐπιμελείας. Εἰ δ' ἔστιν οὕτω βέλτιον, ἢ ἀφὰ τύχην εὐδαιμονεῖν, εὔλογον ἔχειν οὕτως. Εἴπερ τὰ κατὰ φύσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ καλλίστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τύχην, καὶ πᾶσιν αἰτίαν, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀρίστην. Τὸ δὲ μέγιστον καὶ κάλλιστον ἁπτεσθαι τύχῃ, λίαν πλημμελὲς ἂν εἴη. συμφωνεῖ δ' ὅτι καὶ ἐν τῷ λόγῳ τὸ ζητούμενον. Εἴρηται γὰρ ψυχῆς ἐνέργεια κατ' ἀρετήν τινα.

τὰ δὲ λοιπῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὑπάρχειν ἀναγκαῖον, τῷ δὲ συνεργὰ καὶ χρήσιμα πέφυκεν ὀργανικῶς· ὁμολογούμενα ἂν ζωὴ δ' εἴη καὶ τοῖς εἰρημένοις. ὃ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος, ἄριστον ἐτίθεμεν· αὕτη δὲ πλείστων ἐπιμέλεται ποιεῖται τὸ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι, καὶ πράξεων καλῶν. εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν, οὔτε ἵππον, οὔτε ἄλλο τι τῶν ζώων εὐδαίμονα λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔργου τοιαύτης ἐνεργείας. ἀφ' ἧς δὲ ζωῆς ἕνεκα ταύτην ἐνεργείας· ἀφ' ἧς δὲ αἰτίας, οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· ὅπου γὰρ πράξεων τῶν τοιούτων ἀφ' ἧς ἡλικίαν· οἱ δὲ λεγόμενοι, ἀφ' ἧς ἐλπίδα μακαρίζονται. δεῖ γὰρ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας, καὶ βίου τελείου. πολλαὶ γὰρ μεταβολαὶ γίνονται καὶ παντοῖαι τύχαι κατὰ τὸν βίον· καὶ ἐνδέχεται τὸν μάλιστα εὐπραγοῦντα, μεγάλαις συμφοραῖς περιπεσεῖν ὅπερ γήρως, καθάπερ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς περὶ Πριάμου μυθεύεται. τὸν δὲ τοιαύταις χρησάμενον τύχαις, καὶ τελευτήσαντα ἀθλίως, οὐδεὶς εὐδαίμονίζει.

Magn. l. 1. c. 4.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ἀπορίαι δύο. α' Πότερον οὐδένα δεῖ θεάσασθαι εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ· κατὰ Σόλωνα δὲ χρεὼν τέλος ὁρᾶν. β. Πότερον αἱ τῶν ἀπογόνων τύχαι καὶ τῶν φίλων συμβάλλονται τοὺς εὐδαιμονίας.

A Cætera autem bona alia præstò esse necesse est: alia adiuuant & conducunt natura instrumentorum instar. Atque hæc etiam cum iis quæ initio diximus, consentiunt. Ciuilis enim scientiæ finem, optimum esse statuebamus: quæ magnam diligẽtiam adhibet, vt ciues certo quodãmodo affectos, bonósque & ad res honestas agendas idoneos reddat. Meritò igitur neque bouem, neque equum, neque aliud animal vllum, beatum dicimus. Nulli enim eorum esse potest talis functionis communitas. Atque ob hanc causam ne puer quidem est B beatus. Nondum enim per ætatem ad talia agenda satis aptus est. Qui autem beati dicuntur, propter spem, quam de iis habent homines, tales prædicantur. Opus est enim (vt diximus) cùm absoluta virtute, tum vita integra & perfecta. Multæ enim in vita rerum commutationes, varíque casus interueniunt: fierique potest vt cuius res hodie sint valde secundæ, is maximis in senectute calamitatibus afficiatur: quemadmodum in heroicis de Priamo fabulantur Poëtæ. Porrò qui talèis C casus fuerit expertus, miseréque de hac vita decesserit, eum profectò nemo ducet beatum.

CAPVT XI.

Vltima definitionis particula, In vita perfecta, à Philosopho declaratur: & duæ quæstiones arduæ examinantur. Prior, Viuíne an mortui (vt Solon voluit) beati sint dicendi. Posterior, An posterorum res aduersæ beatitudinem mortuorum labefactare queant.

Πότερον οὖν ἀεί' ἀνὴρ ὁπόταν ἀνθρώπων εὐδαιμονιστέον, ἕως ἂν ζῇ· κατὰ Σόλωνα ἢ χρεὼν τέλος ὁρᾶν; εἰ δὴ καὶ τεθνεῶτα εὐδαίμονα, μηδὲ Σόλωνι τοῦτο βάλλει), ἀλλ' ὅτι τηνικαῦτα ἂν τις ἀσφαλῶς μακαρίσειεν ἀνθρώπον, ὡς ἐκτὸς ἤδη τῶν κακῶν ὅπερ καὶ δυσχερείας ἔχει μὲν καὶ τοῦτο ἀμφισβήτησίν τινα· δοκεῖ γὰρ εἴ τι τῷ τεθνεῶτι ἐσθλὸν καὶ κακὸν, ὅπερ καὶ δυσχερείας τε καὶ δυσχολίας. ἀπορίαι δὲ καὶ ταῦτα πολλάς· ὧν γὰρ μακαρίως βεβιωκότι μέχρι γήρως, καὶ τελευτήσαντι κατὰ λόγον, * ἐνδέχεται πολλὰς μεταβολὰς συμβαίνειν τοῖς ἐκγόνοις, καὶ τοῖς μὲν αὐτῶν * ἀγαθοῖς εἶναι,

D NEmóne igitur alius mortalium, quandiu manet in vita, beatus est iudicandus, sed, Solonis sententia, spectandum tẽpus ætatis extremum? Et si hoc ita esse fatemur, etiámne beatus est tum cùm excesserit è vita? An hoc quidem prorsus absurdum est, nobis præsertim, qui beatitudinem, functionem quandam muneris esse dicimus? Quòd si nec nos eum beatum dicimus, qui mortuus est, nec hoc vult Solon, sed tum denique hominem verè ac turò beatum prędicari posse, tanquam iam extra omnium ma- E lorum atque infortuniorum discrimen positũ: ne hoc quidem dubitatione vacat. Nam si etiam ei qui viuit, neque sentit, aliquid malum & bonũ est: aliquid videtur esse & mortuo: vt honores, & ignominiæ, & liberorum & omnino posterorum res secundæ & aduersæ. Difficultatem autẽ hæc quoque afferunt. Fieri enim potest, vt quem vita beata vsque ad senectutem prosecuta sit, & qui supremum vitæ diem conuenienter actæ iam ætati obierit, eũ multæ in posteris mutationes ac varietates excipiant, & eorum alij boni sint,

Eudem. l. 2. c. 1.

χρ. εὐδαιμονίζειν.

χρ. πολλαὶ μὲν ἐνδέχεται· καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εἶναι,

eáque vita, quam merentur, potiantur, alij contra. Atque hoc perſpicuum eſt, etiam magno ſpatio interiecto, magnam in eis morum ac fortunæ diſſimilitudinem ac varietatem, ſi cum parentibus conferantur, euenire poſſe. Abſurdum igitur fuerit, ſi vnà cum eis mortuus quoque commutetur: fiátque nunc beatus, nunc contrà miſer. Abſurdum verò etiam illud eſſet, res poſterorum nihil, ne ad vllum quidem vſq; tempus, ad parentes pertinere. Sed redeundum eſt ad id, quod ex priore loco dubitatum eſt. Fortaſſis enim ex illo id quoque quod poſteriùs quærebamus, intelligetur. Si igitur ſupremus vitæ dies expectandus eſt, & tum quiſque beatus exiſtimandus eſt, cùm eum diem obierit, non quòd nunc beatus ſit, ſed quòd antea fuerit: nónne abſurdum eſt, cùm quis beatus eſt, tum id, quod in eo ineſt, de ipſo non verè dictum iri; ob hanc cauſam, quòd viuos beatos prædicare nolimus propter rerum commutationes, caſuúmque varietates: & quia beatitudinem quidem firmum quiddam & propriè immutabile eſſe exiſtimemus, fortuna autem ſeſe identidem conuertens, atque in orbem voluens, eoſdem homines feriat? Perſpicuum eſt enim, ſi fortunæ caſus ſequamur, nos eundem nunc beatum, nunc contrà miſerum ſæpe eſſe dicturos, chamæleontem quendam, & parum ſtabili ſede collocatum, virum beatum noſtra oratione fingentes. An potius indignum atque iniquum eſt, fortunæ varietatem & mobilitatem ſequi? Non enim bene vel malè viuendi ratio in hac poſita eſt, ſed fortunæ bona, & adiumenta quædam, humana vita deſiderat, quemadmodum diximus. Actiones autem virtuti conſentaneæ, beatitudinis dominæ ſunt, miſeriarum verò contrariæ. Atque huic rationi teſtimonio eſt hoc ipſum de quo priùs dubitatum eſt. Nulla enim in re humana tanta ineſt firmitudo, quanta in iis actionibus quæ cum virtute conſentiunt. Nam hæ vel ſcientiis ipſis ſtabiliores ac diuturniores eſſe videntur. Atque harum ipſarum vt quæque plurimi eſt, ita diutiſſimè permanet, propterea quòd in eis maximè & aſſiduè ætatem agũt beati: quæ videtur eſſe cauſa, cur nulla vnquam obliuione deleantur. Inerit ergo in beato id quod quærimus, taliſque in vita futurus eſt. Nam vel ſemper, vel omnium maximè ea & aget, & animo cernet, quæ cum virtute coniuncta ſunt, fortunęque caſus pulcherrimè, omnique ex parte, & planè concinnè feret, vt verè vir bonus, & ſine vituperatione quadratus. Sed cùm multa fortuitò eueniant, eáque magnitudine & paruitate differant, perſpicuum eſt, ea fortunæ bona, itémque contraria, quæ parua ſint, nihil ad vitam momẽti habere: magna autem fortunæ beneficia & multa, vitam beatiorem eſſe effectura.

A καὶ τυχεῖν βίᾳ τῶ κατ' ἀξίαν· τοὺς δ', ὃς ἐνδυτίας. δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἀπεῖημασι πρὸς τοὺς γονεῖς πάμπολλαπῶς ἔχειν αὐτοῖς ἐνδέχεται. ἄτοπον δὴ γένοιτ' ἄν, εἰ συμμεταβάλοι ὁ τεθνεώς· καὶ γένοιτο, ὁτὲ μὲν εὐδαίμων, πάλιν δ' ἄθλιος. ἄτοπον δ', καὶ τὸ μηδὲν μηδ' ὁπότ' ἔστι κεῖνον σῶν εἰκῆ ἐξ τὰ τῶν ἐκγόνων τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ' ἐπάνιτέον ὁπόθ' ὅ πρότερον ἀπορηθὲν· πάντα γὰρ δὴ θεωρηθείη καὶ ὃ νῦν ὑπιζητούμενον ἐξ ἐκείνου. εἰ

B δὴ τέλος ὁρᾶν δεῖ, καὶ τότε μακαρίζειν ἕκαστον, οὐχ ὡς ὄντα μακάριον, ἀλλ' ὅτι πρότερον ἦν· πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ ὅτε ἔστιν εὐδαίμων, μὴ ἀληθεύσεται κατ' αὐτοῦ ὑπάρχον, ἀφ' ὃ μὴ βούλεσθαι τοὺς ζῶντας εὐδαιμονίζειν, ἀφ' ἃς μεταβολὰς, ἐξ ἀφ' τὸ μόνιμόν τι τὴν εὐδαιμονίαν ὑπειληφέναι, καὶ μηδαμῶς εὐμεταβόλων· ἃς δὲ τύχας πολλάκις ἀνακυκλεῖσθαι πρὸς τοὺς αὐτούς; δῆλον γὰρ ὡς ἐπὶ σῶν κυλιομένῳ ταῖς τύχαις, τὸν αὐτὸν εὐδαίμονα,

C καὶ πάλιν ἄθλιον ἐρουμένῳ πολλάκις, χαμαιλέοντά τινα τὸν εὐδαίμονα ἀποφαίνοντες, καὶ σαθρᾶς ἱδρυμένον. ἢ ὃ μὲν ταῖς τύχαις ἐπακολουθεῖν οὐδαμῶς * ὀρθὸν, (οὐ γὰρ ἐν ταύταις ὃ εὖ ἢ κακῶς· ἀλλὰ προσδεῖται τούτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, καθάπερ εἰρηκαμεν·) χρεία δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαι τῆς εὐδαιμονίας· αἱ δ' ἐνδυτίαι, τῶ ἐνδυτοῦ. μάρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ ὃ νῦν ἀφ' απορηθέν. πρέπει οὐ-

D δὲν γὰρ οὕτως ὑπαρχῇ * τῆς ἀνθρωπίνων βεβαιότης, ὡς πρὸς τὰς ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετήν. μονιμώτεραι γὰρ καὶ τῆς ὑπιζημένης αὗται δοκοῦσιν εἶ)· τούτων δ' αὐτῶν, * αἱ τιμιώτατα, ἀφ' τὸ μάλιστα καὶ διηνεκέσταται καταζῆν ἐν αὐταῖς τοὺς μακαρίους. τοῦτο γὰρ ἔοικεν * αἰτίῳ τῶ μὴ λήθεσθαι πρὸς αὐτὰ λήθην. ὑπαρξῇ δὴ τὸ ζητούμενον τῆς εὐδαίμονι, καὶ ἕξαι ἀφ' βίου τοιοῦτος· ἀεὶ γὰρ, μάλιστα πάντων,

E πρᾶξῇ καὶ θεωρήσῃ τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ ταῖς τύχαις οἴσῃ κάλλιστα, καὶ πάντη πάντως ἐμμελῶς ὄν', * ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸς ἐν τετράγωνος ἄνευ ψόγου· πολλῶν γ' * γινομένων καὶ τύχαι * διαφερόντων μεγέθη ἐν μικρότητι, τὰ μὲν μικρὰ τῆ εὐτυχημένῃ, ὁμοίως γ' καὶ τὰ ἀμηχανούμενα, δῆλον ὡς ὁ ποιῆ ῥοπὴν τῆ ζωῆς· τὰ δὲ μεγάλα ἐν πολλά, γιγνόμενα μὲν εὖ, μακαριώτερον τὸν βίον ποιήσῃ·

Fort. ἐρωτήσεως transſlata interrogationis nota poſt τῶ ἀνθρωπίνου. Suprà, cap. 9.

γρ. ἢ δὲ ἐν ἔργοις Β'.

γρ. αἱ τιμιώτεραι καὶ μονιμώτεραι, γρ. αἰῶνι.

Vulgò perperã, ὃν ὡς ἀγαθὸν ἀληθῶς.

Rhetor. ad Th. l. 3. c. 11.

γρ. γενομένων γρ. καὶ διαφ.

καὶ γὰρ αὐξάνειν πέφυκεν· καὶ ἡ A Nam & vnà ornamento ſuapte natura ſo-
χρῆσις αὐτῶν καλὴ καὶ σπουδαία γίγ- lent eſſe, & vſus eorum pulcher & bonus
νεται· ἀπάλιν δὲ συμβαίνοντα, θλίβει efficitur: contraria verò, vitam beatam
καὶ λυμαίνεται τὸ μακάριον· λύπας τε γὰρ in anguſtias redigunt, & corrumpunt. Æ-
ἐμποιοῦσι, καὶ ἐμποδίζει πολλαῖς ἐνεργείαις. gritudines enim animis inferunt, & multo-
ὅμως δὲ καὶ ἐν τούτοις διαλάμπει τὸ καλόν, * ἐπεὶ rum munerum functiones impediunt. Ve-
γρ. ὡς ἐ- δαδίως φέρῃ τις βιαίους πολλὰς καὶ μεγάλας rumtamen etiam in his ſplendet atque elu-
πιπ. ἀτυχίας, μὴ δι' ἀναλγησίαν, ἀλλὰ ἡμε- cet ipſum honeſtum, tum maximè, cùm
ρίους ὢν καὶ μεγαλόψυχος. Εἰ δ' εἰσὶν αἱ quis multas & magnas calamitates fert le-
ἐνέργειαι κύριαι τῆς ζωῆς, καθάπερ εἴ- niter & placidè: non quòd doloris ſenſu ca-
πομεν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν μακαρίων B reat, ſed quòd generoſi magnique ſit animi.
ἄθλιος· οὐδέποτε γὰρ πράξει τὰ μίσπτα Itaque ſi vitæ dominatum, ſummámque ad-
καὶ φαῦλα· τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ eò poteſtatem obtinent muneris functiones,
ἔμφρονα πάσας οἰόμεθα τὰς τύχας διαφε- vt diximus, nullus beatus vllo pacto miſer
ρόντως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰεὶ eſſe poteſt. Nunquam enim quicquam aget
τὰ κάλλιστα πράττειν· καθάπερ ἐστρατη- odio dignum aut improbum. Nam qui verè
γὸν ἀγαθὸν, τῷ παρόντι στρατοπέδῳ χρῆ- bonus & bene ſanæ mentis eſt, eum putamus
σθαι πολεμικώτατα· καὶ σκυτοτόμον, ἐκ τῶν omneis fortunæ caſus decenter & ex perſo-
δοθέντων σκυτῶν κάλλιστον ὑποδήματα ποιεῖν· næ ſuæ dignitate ferre, ſempérque ex iis quæ
τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἄλλους τεχνίτας ſuppetunt, res pulcherrimas agere: quomo-
ἅπαντας. Εἰ δ' οὕτως, ἄθλιος μὲν οὐδέ- do & bonum imperatorem eo exercitu, qui
ποτε γένοιτ' ἂν ὁ εὐδαίμων· οὐ μὴν μα- præſtò eſt, ſemper vti bellicoſiſſimè; & ſu-
κάριός γε, ἂν Πριαμικαῖς τύχαις περι- C torem ex iis pellibus, quæ ad eum delatæ
πέσῃ. Οὐδὲ δὴ * ποικίλος γε καὶ εὐμετάβο- ſunt, calceum pulcherrimum conficere, eo-
γρ. ποικί- λος· οὔτε γὰρ ἐκ τῆς εὐδαιμονίας κινηθήσε- démque modo cæteros artifices omneis.
λας τις. ται ῥᾳδίως, οὐθ' ὑπὸ τῶν τυχόντων ἀτυχημά- Quod ſi ita eſt, profectò vir beatus nun-
των, γρ. ἐκ τῶν τοιούτων. ἀλλ' ὑπὸ μεγάλων καὶ πολλῶν·* ἔκ τε quam miſer ille quidem futurus eſt: haud
τῶν τοιούτων οὐκ ἂν γένοιτο πάλιν εὐδαί- facilè tamen beatus dici poterit, ſi in Pria-
μων ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀλλ' εἰκῇ, ἐν πολλῷ mi calamitates inciderit: Neque verò va-
τινὶ καὶ τελείῳ, μεγάλων καὶ καλῶν ἐν αὑτῷ rius & mutabilis. Nam vt neque facilè de
γιγνόμενος ἐπήβολος. Τί οὖν κωλύει λέγειν beata vita poterit dimoueri, neque à qui-
εὐδαίμονα τὸν κατ' ἀρετὴν τελείαν ἐνερ- D buſlibet rebus aduerſis, ſed à magnis & mul-
γειῶντα, καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς ἱκανῶς κε- tis; ſic neque talibus fortunæ caſibus affli-
χορηγημένον, μὴ τὸν τυχόντα χρόνον, ἀλλὰ ctus rurſus breui tempore fieri poterit bea-
τέλειον βίον; ἢ προσθετέον, καὶ βιωσόμε- tus: ſed ſi fiet, longo & iuſto temporis in-
νον οὕτω καὶ τελευτήσοντα κατὰ λόγον; ὅπερ teruallo fiet, cùm magnarum & honeſta-
τὸ μέλλον ἀφανὲς ἡμῖν· τὴν εὐδαιμονίαν rum rerum interea compos fuerit effectus.
δὲ τέλος καὶ τελείου πάντῃ πάντως. Quid prohibet igitur, quominus eum di-
Εἰ δ' οὕτω, μακαρίους μὲν ἐροῦμεν τῶν camus beatum, qui ſuas actiones perfecta
ζώντων οἷς ὑπάρχει καὶ ὑπάρξει τὰ virtute dirigit, boniſque externis media-
λεχθέντα· μακαρίους δὲ, ὡς ἀνθρώ- E ocriter inſtructus eſt, non ad quodlibet
πους. Καὶ περὶ μὲν τούτων ὅτι τοσούτων tempus, ſed per vitam perfectam? an eô-
διωρίσθω. Τὰς δὲ τῶν ἀπογόνων τύ- dem etiam addere debemus, qui ſit ita vi-
χας καὶ τῶν φίλων ἁπάντων, τὸ μὲν μη- cturus, & mortem ei vitæ conuenienter
δοτιοῦν συμβάλλεσθαι, λίαν ἀφίλον φαί- obiturus? quandoquidem res futuræ no-
νεσθαι, καὶ ταῖς δόξαις ἐναντίον. πολλῶν δὲ bis ſunt obſcuræ: beatitudinem autem, fi-
καὶ πανταπάσαις ἐχόντων διαφορὰς τῶν συμ- nem eſſe, & quiddam prorſus & omni
βαινόντων· καὶ τῶν μὲν μᾶλλον σπουδαιοτέρων, ex parte perfectum ponimus. Quæ cùm
τῶν δ' ἧττον, καθ' ἕκαστον μὲν διαιρεῖν, μακρὸν καὶ ἀπέραντον φαίνεσθαι. ita ſint, beatos ex viuis dicemus eos in
quibus ea inſunt & inerunt, quæ à nobis
ſuprà dicta ſunt: beatos autem, vt homi-
nes. Atque hæc quidem hactenus. Fortu-
nam autem ſecundam & aduerſam poſte-
rorum & amicorum omnium nihil bea-
tum virum attingere, cùm valdè ab ami-
citia alienum eſſe, tum à communibus homi-
num opinionibus abhorrere videtur. Sed
cùm multa quotidie euenta exiſtant, eo-
rúmque magna ſit varietas, cúmque alia ma-
gis, alia minùs ad nos pertineant; ea qui-
dem ſigillatim explicare, atque in parteis di-
ſtribuere, longum atque infinitum videtur:

Digitized by Google

vniuersè autem ostendere, ac veluti rudi imagine adumbrare, fortasse satis fuerit. Si igitur, vt res aduersæ, quæ cuique accidunt, aliæ pondus aliquod & momentum habent ad vitam, aliæ sunt leuiores: sic ex etiam quæ amicis omnibus. Et si multum intereſt, vtrum vnusquisque casus acerbus viuis, an mortuis accidat: & longè quidem magis intereſt, quàm vtrùm facinora iniusta & atrocia aliorum, circa quæ tragœdia versatur, iam olim perpetrata sint, an nunc primùm perpetrentur. Colligenda hoc etiam modo erit differentia. Immò verò de hoc quærendum ac dubitandum est, vtrùm mortui boni alicuius aut mali sint participes nécne. Apparet enim ex his, etiam si quid ad eos pertineat, quodcumque sit illud, siue bonum, siue malum, perquam id leue atque exiguum, vel absolutè, vel illis esse. Sin aliter, at certè tantillum, ac tale, vt neque eos, qui non sunt, beatos efficiat, neque beatitudinem iis qui eam adepti sunt, adimat. Videntur igitur res amicorum tum secundæ, tum aduersæ, nonnihil ad mortuos pertinere: sed ita & tantum, vt neque beatos non beatos effitiant, neque quicquam aliud tale.

καθ' ὅλου δὲ λεχθὲν ἐν τύποις ἴσως παχὺ δὴ ἰκανῶς ἔχει. Εἰ δὲ καθάπερ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἀτυχήμασιν, τὰ μὲν ἔχει τι βάρος καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν βίον, τὰ δ' ἐλαφρότητος ἔοικεν· οὕτω καὶ τὰ περὶ τοὺς φίλους ὁμοίως ἀπάντων. Διαφέρει δ' τῶν παθῶν ἕκαστον περὶ ζῶντας ἢ τελευτήσαντας συμβαίνειν πολὺ μᾶλλον, ἢ τὰ νῦν λεγόμενα καὶ διὰ παντὸς ὑπάρχειν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ἢ πρᾶττεσθαι. συλλογιστέον δὲ καὶ * ταύτην τὴν διαφοράν· μᾶλλον δ' * ἴσως ὅλως περὶ τοὺς κεκμηκότας, εἴ τινος ἀγαθοῦ κοινωνοῦσιν, ἢ τῶν ἐναντίων· ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ δέ τινες πρὸς αὐτοὺς ὁποιῶν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε τοιοῦτόν τι καὶ μικρὸν ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐναντίοις εἶναι. εἰ δὴ μή, τοσοῦτόν γε καὶ τοιοῦτον, ὥστε μὴ ποιεῖν διδαίμονας τοὺς μὴ ὄντας· μηδὲ τοὺς ὄντας μακαρίους ἀφαιρεῖσθαι τὸ μακάριον. συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται τοῖς κεκμηκόσιν αἱ διαθέσεις τῶν φίλων, ὁμοίως δ' καὶ αἱ δυσθέσεις. τοιαῦτα δ' καὶ τελικὰ, ὥστε μήτε τοὺς διδαίμονας μὴ διδαίμονας ποιεῖν, μήτ' ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν.

Vniuersè autem ostendere, ac veluti rudi imagine adumbrare, fortasse satis fuerit.

CAPVT XII.

Corollarij loco Beatitudinis accidens inuestigat: Sitne è numero rerum laudabilium, an honorabilium.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Γ'έλιομα περὶ τ διδαιμονίας, πότερα τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων.

His autem distinctis, restat vt de beatitudine videamus, vtrùm habenda sit in numero rerum laudabilium, an in earum potiùs quæ honore dignæ sunt. Est enim perspicuum, eam non numerari in potestatibus. Videtur igitur id omne quod laudabile est, ob eam causam laudari, quæ sit cuiusdammodi, & ad aliquid quodammodo referatur. Nam iustum, fortem, & omnino virum bonum, ac virtutem, propter facta & actiones laudamus. Robustum, & eum, qui ad cursum aptus est, & vnumquemque aliorum, propterea laudamus, quòd à natura sit comparatus, & quodammodo ad aliquod bonum & præstantiam aliquam affectus est. Quod etiam declarant deorum laudes. Ridiculæ enim videntur cùm ad nos referuntur. Atque hoc propterea accidit, quòd laudes, quemadmodum diximus, comparatione & relatione quadam constent. Quòd si laus talibus rebus tribuitur, nimirum perspicuum est, rerum præstantissimarum non esse laudem, sed quiddam laude maius, & melius, quemadmodum & apparet. Nam & deos, beatos ac felices vsurpamus, & viros maximè diuinos vitam beatam degere dicimus.

ΔΙΩΡΙΣΜΕΝΩΝ δὲ τούτων, διτέον ἐφώμεθα περὶ τῆς διδαιμονίας, πότερα * τῶν ἐπαινετῶν ἐστιν, ἢ μᾶλλον τῶν τιμίων. δῆλον γὰρ ὅτι τῶν γε δυνάμεων οὐκ ἔστι. φαίνεται δὲ πᾶν τὸ ἐπαινετὸν τῷ ποιόν τι εἶναι, καὶ πρός τί πως ἔχειν, ἐπαινεῖσθαι. τὸν γὰρ δίκαιον, καὶ τὸν ἀνδρεῖον, καὶ ὅλως τὸν ἀγαθὸν, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν ἀφ' τε ἔργα καὶ βλάβας πρᾶξις· καὶ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὸν δρομικὸν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, τῷ ποιόν τινα πεφυκέναι, καὶ ἔχειν πως πρὸς ἀγαθόν τι καὶ καλῶς ἔχον. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν περὶ θεοὺς ἐπαίνων. γελοῖοι γὰρ φαίνονται πρὸς ἡμᾶς ἀναφερόμενοι· τοῦτο δὲ συμβαίνει ἀφ' τὸ γίνεσθαι πρὸς ἐπαίνους δὲ ἀναφορᾶς, ὥσπερ εἴρηται. Εἰ δ' ἔστιν ὁ ἔπαινος τῶν τοιούτων, δῆλον ὅτι τῶν ἀρίστων οὐκ ἔστιν ἔπαινος· ἀλλὰ μείζων τις καὶ βελτίων, καθάπερ καὶ φαίνεται. πρός τε γὰρ θεοὺς μακαρίζομεν καὶ διδαμονίζομεν· καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς θειοτάτους μακαρίζομεν·

Magn. Moral. l. 1. c. 2. Eadem l. 2. c. 1.

ὁμοίως ᾗ καὶ τῶν ἀγαθῶν· τοιοῦτος γὰρ πᾶς
εὐδαιμονίᾳ ἐπαυρεῖ, καθάπερ ὃ δίκαιον,
ἀλλ' ὡς θεσπέσιόν τι καὶ βέλτιον μαντεύε-
ται· δοκεῖ δὲ καὶ Εὔδοξος καλῶς στέψαι-
τοαι τὴν ἀριστείαν τῇ ἡδονῇ· ὃ γὰρ
μὴ ἐπαινεῖσθαι τῶν ἀγαθῶν οὐσῶν, μᾶλ-
λον ἦεσθαι ὅτι χρεῖττόν ἐστι τοῦ ἐπαινετοῦ·
τοιοῦτον δὲ εἶναι τὸν θεὸν καὶ τἀγαθόν· πρὸς
τοῦτο γὰρ καὶ πάντα ἀναφέρεσθαι· ὁ μὲν
γὰρ ἔπαινος, τῆς ἀρετῆς· πρακτικοὶ γὰρ
τῶν καλῶν ἀπὸ ταύτης· τὰ δὲ ἐγκώμια, B
τῶν ἔργων· ὁμοίως καὶ τῶν σωματικῶν, καὶ
τῶν ψυχικῶν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως οἰ-
κειότερον ἀκριβοῦσθαι τοῖς περὶ τὰ ἐγκώ-
μια πεποιημένοις. ἡμῖν δὲ δῆλον ἐκ τῶν
εἰρημένων, ὅτι ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία τῶν τι-
μίων καὶ τελείων. ἔοικε δ' οὕτως ἔχειν,
κ. ἀρχ. καὶ ἀρχὴ ὅ ἐστιν * ἀρχή· ταύτης γὰρ
χάριν τὰ λοιπὰ πάντες πάντα πραττόμεθα·
τὴν δ' ἀρχὴν καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τι-
μιόν τι καὶ θεῖον εἶναμεν.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ δ' ἀρετῆς διεκτεωτέον, C
ἐπεὶ ἀρετῆς ἔπαινός ἐστιν ἡ εὐδαιμονία
σπουδαία τις κατ' ἀρετὴν τελεία,
περὶ ἀρετῆς διεκτεωτέον· πάχα γὰρ οὕ-
τως αὖ βέλτιον καὶ περὶ τῆς εὐδαιμονίας θεω-
ρήσαιμεν. δοκεῖ δὲ καὶ ὁ τῆς ἀληθείας πολι-
τικὸς, περὶ ταύτην μάλιστα πεπονῆσθαι·
βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν, καὶ
τῶν νόμων ἐκείνους. παράδειγμα δὲ τού-
των ἔχομεν, τοὺς Κρητῶν καὶ Λακεδαιμο-
νίων νομοθέτας, καὶ εἴ τινες ἕτεροι τοιοῦτοι
γεγένηνται. Εἰ δὲ τῆς πολιτικῆς ἐστὶν ἡ σκέ-
ψις αὕτη, δῆλον ὅτι γλίσχρως ἂν ἡ ζήτησις
τὴν ἐξ ἀρχῆς προαίρεσιν. περὶ ἀρε- E
τῆς δὲ διεκτεωτέον, ἀνθρωπίνης δηλονότι.
καὶ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον ἐζητοῦμεν, καὶ
τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην. ἀρετὴν δὲ
λέγομεν αἰθρωπίνην, οὐ τὴν τοῦ σώμα-
τος, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ τὴν εὐδαι-
μονίαν ᾗ, ψυχῆς ἐνέργειαν λέγομεν. Εἰ
δ' ταῦθ' οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι δεῖ τὸν πο-
λιτικὸν εἰδέναι πως τὰ περὶ ψυχὴν, ὥσπερ καὶ
τὸν ὀφθαλμοὺς θεραπεύοντα, καὶ πᾶν σῶμα·

A Itémque ea bona, quæ diuiniſſima ſunt, beata prædicamus. Beatitudinem enim nemo laudibus effert, vt iuſtitiam, ſed vt diuinius & melius quiddam ſuſpicit, & in rerum beatiſſimarum numero collocat. Videtur autem elegantèr etiam Eudoxus cauſam voluptatis egiſſe, cùm primas parteis principemque locum dignitatis ei tribuere vellet. Nam quòd, cùm ſit ipſa in numero rerum bonarum, non laudetur, eo declarari putabat, eam rebus iis quæ eſſent laudabiles, eſſe meliorem: talem autem eſſe Deum ac ſummum bonum: ad hæc enim cætera quoque
B referri. Nam virtuti quidem laus propriè tribuitur. Ab hac enim ad res honeſtas agendas idonei efficimur. Encomia autem, factorum ſunt potiùs, & eorum ſimiliter, quæ corporis, & eorum quæ animi viribus obeuntur. Sed de his quidem ſubtiliùs ac limatiùs diſputare, eorum eſt magis, qui in encomiis ſcribendis occupati ſunt. Nobis autem ex iis quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, in bonis iis quæ honore digna & perfecta ſunt, vitam beatam eſſe numerandam. Atque ita videtur eſſe etiam propter hanc cau-
C ſam, quòd principium eſt. Huius enim gratiâ omnes reliqua omnia agimus. Principium autem, cauſamque cur cætera bona ſint, honore dignum & diuinum quiddam eſſe ducimus.

CAPVT XIII.

Ex Fine Formam vitæ beatæ deducit, Virtutem ſcilicet: cuius ſpecies ex Animæ facultatibus colligit.

Sed quoniam beatitudo, functio quędam
D muneris animi eſt, virtuti vndique abſolutæ congruens, de virtute videndum eſt. Sic enim fortaſſe & de beatitudine meliùs diſpicere poterimus. Atque is quidē, qui ad rempubl. adminiſtrandā verè idoneus, in huius ſtudio maximè exercitatus eſſe videtur. Huc enim ſe parat, atq; hoc ſtudet, vt ciueis ſuos, viros bonos, & legibus obedienteis efficiat. Quarū rerū exemplū nobis ſuppeditāt Cretenſium & Lacedęmoniorū legumlatores, & ſi qui alij tales extiterunt. Quòd ſi hæc ciuilis ſcientiæ propria diſputatio eſt, nimirū ad id conſilium atque inſtitutum, quod ab initio
E ſuſcepimus, quæſtio hæc erit accommodata. De virtute autem videndum eſt, humana ſcilicet. Nam cùm ſummum hominis bonum, tum beatitudinem humanam quærebamus. Virtutem porrò humanam appellamus, non corporis ſed animi virtutem. Etenim beatitudinem functionē muneris animi dicebamus. Quòd ſi hęc ita ſe habent: nimirum vt eum, qui oculos & totū corpus curaturus eſt, oculorū, totiúſque corporis naturam oportet habere perſpectam:

sic, eum qui ad gubernacula reipubl. aptus futurus est, ea quæ ad animum pertinẽt, quodammodo scientia comprehendisse: atq; eo quidẽ magis, quo maiore honore digna, quã medicina, scientia ciuilis est. At verò medici, qui sunt politiores, multũ studij atque operæ in cognitione corporis ponere consuecerunt. Ergo ei quoque, qui ciuitatis regendæ peritus futurus est, in animi cognitionẽ cura atque opera multa cõferenda est: conferẽda inquã harum rerũ gratia, & quatenus satis sit ad ea quæ quęrimus. Namq; accuratiùs eius vim inquirere atq; explicare, maioris fortasse negotij sit, quàm ea ipsa, quæ nobis proposita sunt. De quo etiã in Exotericis disputationib. satis copiosè dicuntur nonnulla, atq; eis vtendum est: exempli causa, vnã esse animi partem rationis expertem, participẽ alteram. Quæ vtrũ distinctæ sint, quemadmodũ corporis partes, & quicquid in parteis secari potest, an ratione duæ sint, suapte alioqui natura indiuisæ, vt in rotũda figura ea pars, quæ conuexa, & ea quæ concaua dicitur: ad id, quod nunc agimus, nihil refert. Eius autem partis, quæ rationis expers ẽst, duæ aliæ partes intelliguntur: quarum altera eius, quæ omnium cõmunis est, & quæ stirpibus propriè cõuenit, similis est: eam dico, quę alendi augẽdique corporis causa est. Talem enim animi vim cùm in iis omnibus, quæ aluntur, atque adeò in fœtibus immaturis atque imperfectis ponere licet: tum etiam in perfectis animãtibus. probabilius est enim hanc eãdem esse, quàm aliam aliquam. Huius igitur virtus, omnium cõmunis, vt dixi, non hominis propria est: quippe cùm in somnis hæc particula atque hæc vis suo munere maximè fungatur. At bonus ab improbo in somno minimum discernitur. Hinc illud est, quod aiũt, inter beatos ac miseros dimidiam vitæ partẽ nihil interesse. Eiúsque rei ratio probabilis, cur ita accidat, afferri potest. Somnus enim animi est cessatio, vacatióque ab opere, quà is bonus dicitur & malus, nisi si motus quidã perueniunt ac permanãt ad aliquam eius partem: atque hac ratione bonorum quàm quorumlibet aliorum visa sunt meliora. Sed de his quidẽ satis: atque alendi vis prætermittenda est, quãdoquidem virtutis humanæ expers est sua natura. Videtur autẽ etiam altera animi vis, rationis quidem expers esse, quæ tamen aliquo modo eius est particeps. Nam & continentis & incontinentis rationem, animique partem eam quæ ratione prædita est, laudamus. Recta enim illa est, & ad optima facta hortatur, atque excitat. Apparet autem in eis etiam alia quædam pars à ratione auersa naturâ, quæ rationi repugnat ac reluctatur. Planè enim vt resolutæ corporis partes, cùm eas dextrorsum mouere animum inducũt, in contrariam partẽ sinistrorsum peruersè ferũtur: sic & in animo euenit.

A καὶ μᾶλλον ὅσῳ τιμιώτερα καὶ βελτίω τὰ πολιτικὴ τῆς ἰατρικῆς. καὶ τῷ ἰατρῷ * δὴ οἱ χρείττες πολλὰ προσμεμαθήκασι περὶ τὸ τοῦ σώματος γνῶσιν. θεωρητέον δὴ καὶ τῷ πολιτικῷ περὶ ψυχῆς. θεωρητέον δὲ πρὸς τοῦτο χάριν, καὶ ἐφ' ὅσον ἱκανῶς ἔχῃ πρὸς τὰ ζητούμενα. ὃ γὰρ * ὀκνεῖ πλείον ἀκριβοῦν, ἐργωδέστερον ἴσως ὂν τῷ προκειμένῳ. λέγεται δὲ περὶ αὐτῆς καὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις ἱκανῶς ἔνια· καὶ

B χρηστέον αὐτοῖς, οἷον, τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον. ταῦτα δὲ πότερον διώρισται, καθάπερ τὰ τοῦ σώματος μόρια, καὶ πᾶν τὸ μεριστὸν, ἢ τῷ λόγῳ δύο ὄντα ἀχώριστα πέφυκέ, καθάπερ ἐν τῇ περιφερείᾳ τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὐδὲν διαφέρει πρὸς τὸ παρόν. τοῦ ἀλόγου δὲ, ὃ μὲν, ἔοικε κοινῷ καὶ φυτικῷ· λέγω δὲ ὃ αἴτιον τοῦ τρέφεσθαι, καὶ τοῦ * αὔξεσθαι· τοιαύτην γὰρ δύναμιν τῆς ψυχῆς ἐν

C ἅπασι τοῖς τρεφομένοις θετέον τις αὖ, καὶ ἐν τοῖς ἐμβρύοις· τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην καὶ ἐν τοῖς τελείοις· * δῆλον γὰρ ἢ ἄλλην τινά. ταύτης μὲν οὖν κοινή τις ἀρετὴ, καὶ οὐκ ἀνθρωπικὴ φαίνεται· δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ὕπνοις ἐνεργεῖν μᾶλιστα τὸ μέσον τοῦτο, καὶ ἡ δύναμις αὕτη· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ κακὸς, ἥκιστα * ἀφώδηλοι καθ' ὕπνον· ὅθεν * φασὶ

D οἱ σοφοὶ διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς δυσδαίμονας τῶν ἀθλίων. συμβαίνει δὲ τοῦτο εἰκότως *. ἀργία γάρ ἐστιν ὁ ὕπνος τῆς ψυχῆς * ἢ λέγεται σοφωδαία καὶ φαύλη πλεῖν * εἴ πῃ τῷ μικρὸν διήκουσαί τινες τῶν κινήσεων· καὶ ταύτῃ βελτίω τὰ φαντάσματα τῶν ὑπειλημμένων, ἢ τῶν τυχόντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ἄλλος. καὶ τὸ ὀρεκτικὸν οὖν ἑκάτερον, ὅπερ τῆς αἱρετικῆς ὀρέξεως ἄμοιρον πέφυκεν. ἔοικε * δὲ

E καὶ ἄλλη τις φύσις τῆς ψυχῆς ἄλογος εἶναι, μετέχουσα μέν πη λόγου· τὸν γὰρ ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ τὸν λόγον, καὶ τῆς ψυχῆς ὃ λόγον ἔχον, ἐπαινοῦμεν· ὀρθῶς γὰρ καὶ ὅτι βέλτιστα παρακελεῖ. φαίνεται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸν λόγον πεφυκὸς, ὃ μάχεταί τε καὶ ἀντιτείνει τῷ λόγῳ. ἀτεχνῶς γὰρ καθάπερ τὰ παραλελυμένα τοῦ σώματος μέρη εἰς τὰ δεξιὰ παρεμπεσόντων κινῆσαι, πρόσθιον εἰς τὰ ἀριστερὰ παραφέρεται· καὶ ὅτι τῆς ψυχῆς οὕτως·

γρ. δεῖ.

γρ. διακρῖναι.

γρ. αὔξεσθαι.

γρ. διαλγοῦντες

Eudem. l. 2. c. 1.

γρ. ἀφρία

γρ. ἢ?

γρ. εἴπερ

ὅπου γὰρ ἐναντία ἡ ὁρμὴ τῶν ἀκρατῶν. ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς σώμασι μὲν ὁρῶμεν τὸ παραφερόμενον, ὅτι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, οὐχ ὁρῶμεν. ἴσως δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν τῇ ψυχῇ νομιστέον εἶναί τι παρὰ τὸν λόγον, ἐναντιούμενον τούτῳ καὶ ἀντίβαινον· πῶς δὲ ἕτερον, οὐδὲν διαφέρει. λόγου δ' καὶ τοῦτο φαίνεται μετέχειν, ὡς φαμὲν ἐπὶ τοῦ· πειθαρχεῖ γοῦν τῷ λόγῳ τὸ τοῦ ἐγκρατοῦς. ἐοικὲ δ' ἴσως εὐηκοώτερόν ἐστι τὸ τοῦ σώφρονος καὶ ἀνδρείου· πάντα γὰρ ὁμοφωνεῖ τῷ λόγῳ. φαίνεται δὴ καὶ τὸ ἄλογον διττόν. τὸ μὲν γὰρ φυτικὸν οὐδαμῶς κοινωνεῖ λόγου· τὸ δ' ὀρεκτικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικόν, μετέχει πως, ἢ κατήκοόν ἐστιν αὐτοῦ καὶ πειθαρχικόν. οὕτω δὴ καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν φίλων φαμὲν ἔχειν λόγον, καὶ οὐχ ὥσπερ τῶν μαθηματικῶν. ὅτι δ' πείθεταί πως ὑπὸ λόγου τὸ ἄλογον, μίνυει καὶ ἡ νουθέτησις, καὶ πᾶσα ἐπιτίμησίς τε καὶ παράκλησις. εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι λόγον ἔχειν, διττὸν ἔσται καὶ τὸ λόγον ἔχον· τὸ μὲν κυρίως καὶ ἐν αὑτῷ, τὸ δὲ ὥσπερ τοῦ πατρὸς ἀκουστικόν τι. διαιρετέον δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην· λέγομεν γὰρ αὐτῶν, τὰς μὲν διανοητικάς, τὰς δὲ ἠθικάς· σοφίαν μὲν καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν, διανοητικάς· ἐλευθεριότητα δὲ καὶ σωφροσύνην, ἠθικάς. λέγοντες γὰρ περὶ τῶν ἤθους, οὐ λέγομεν ὅτι σοφὸς, ἢ σύνετος· ἀλλ' ὅτι πρᾶος, ἢ σώφρων· ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὸν σοφὸν κατὰ τὴν ἕξιν· τῶν ἕξεων δὲ τὰς ἐπαινετὰς, ἀρετὰς λέγομεν.

A Abeunt enim in contrarias parteis incontinentium appetitiones. Sed in corporibus, id quod peruersè mouetur, oculis cernimus, in animo non cernimus: nihilominus autem fortasse existimare debemus, in animo quoque aliquid ineſſe, quod à ratione sit deuium, eique aduersetur ac repugnet: quod quomodo à ratione sit aliud ac diuersum, nihil refert. Rationis autem hoc quoque videtur esse particeps, vt diximus. Paret enim rationi in continente: At verò in viro forti B ac temperante multo adhuc magis obtemperare videtur. omnia enim in his vna penè dicam voce cum ratione consentiunt. Apparet ergo, vim quoque rationis expertem esse duplicem Nam quæ ad stirpeis propriè pertinet, nulla ex parte rationis est particeps: ea autem, quæ ad concupiscendum, & omnino ad appetendum impellit, aliqua ex parte ratione prædita est, nempe quà ei paret atque obtemperat. Sic igitur dicere solemus, nos patris & amicorum rationem habere, non quomodo rerum mathematicarum. Rationi autem quodammodo parere C animi partem rationis expertem cùm præceptio ac monitio, tum omnis reprehensio atque exhortatio indicat. Quòd si fatendum est etiam hanc vim ratione esse præditam, erit & vis animi duplex rationis particeps: altera propriè, & vt habens eam in se ipsa: altera veluti filius, qui parentis dicto audiens est. Atque ex hac animi diuisione ac differentia, virtutis quoque distinctio partitióque nascitur. Alias enim virtutes in cogitatione ac ratione positas esse dicimus: alias ad mores pertinere, quas moraleis ap- D pellamus. In ratione posita sunt sapientia, intelligentia, prudentia: in moribus liberalitas, temperantia. Nam cùm de moribus alicuius loquimur, non illum sapientem, aut intelligentem dicimus, sed clementem ac lenem, aut temperantem. Laudamus autem sapientem quoque ex habitu: at habitus eos qui sunt laudabiles, virtutum nominibus nuncupamus.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων τὸ Β.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM Liber II.

E

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ οὔτε φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνεται, ἀλλ' ἔθους δεκτικοί.

CAPVT I.

Virtutem ethicam consuetudine & vsu acquiri ostendit.

Eudemiorum l. 7. c. 2. & 2. & Magnorum l. 1. c. 1. & 6.

ΔΙΤΤΗΣ δ' τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν, διανοητικῆς, τῆς δὲ, ἠθικῆς· ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖστον ἐκ διδασκαλίας ἔχει τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν·

GVM sint autem duo virtutum genera, vnum earum, quæ ab ratione & cogitatione proficiscuntur, alterum earum quas moraleis à moribus appellamus: illæ quidem, quæ in ratione positæ sunt, magnam partem à doctrina ortum & incrementum habent. ita-

que cùm vſum, tum ſpatium tempúſque deſiderant. Moraleis autem ἐξ ἔθους, id eſt, ex more comparantur, à quo nomen quoque traxerunt, quod parum admodum παρ' ὀλίγον, id eſt, à more deflectit: ex quo etiam perſpicuum eſt, nullam virtutem moralem inſitam nobis eſſe à natura. Nihil enim eorum quæ natura conſtant, aliter atque natum eſt, aſſuefieri poteſt: vt lapis, qui deorſum fertur naturâ, nulla ratione aſſuefieri poſſit, vt ſurſum moueatur, ne ſi decies millies quidem quis eum ſurſum iaciens aſſuefacere conetur: neque ignis vnquam deorſum feratur: neque quicquam aliud eorum, quæ aliter à natura comparata ſunt, aliter aſſuefieri poſſit. Ergo neque naturâ, neque præter naturam nobis ingenerantur virtutes, ſed ſic affectis, vt ad eas ſuſcipiendas apti ſimus natura, perficiamur autem perpoliamúrque more & conſuetudine. Præterea quæcumque nobis à natura obueniunt, eorum poteſtates priùs accipimus, poſteriùs functiones muneris obimus: quod in ſenſibus perſpici poteſt. Neque enim ex eo, quòd aut ſæpe aſpeximus, aut ſæpe audiuimus, ſenſus adepti ſumus: ſed contrà, cùm ſenſus haberemus, eis vſi ſumus, non quia vſi ſumus, habuimus. At virtutes conſequimur priùs virtutis muneribus functi: quomodo & in cæteris fit artibus. Nam, quæ nos oportet, poſteaquam didicerimus, efficere, ea cùm efficimus, diſcimus: veluti ædificando fiunt ædium ædificandarum artifices: & fidibus canendo, fidicines. Itémque iuſtis actionibus exercendis, iuſti; temperantibus, temperantes; fortibus, fortes efficimur. Atque etiam hoc ipſum teſtantur ea quæ in ciuitatibus factitari ſolent. Legumlatores enim ciuibus ad virtutem aſſuefaciendis, eos bonos efficiunt. Atque hæc quidem eſt omnium, qui leges ferunt, mens & voluntas. Quotquot autem minùs rectè aſſuefaciunt, voto ſuo fruſtrantur. Atque hoc vno reipublicæ adminiſtrandæ forma altera ab altera differt, bona à vitioſa. Præterea ex iiſdem rebus virtus omnis naſcitur, per quas interit: ſimiliter & ars. Nam ex eo quòd fidibus canunt, & boni & mali fidicines euadunt: eadémque ratione ædificãdi artifices, & reliqui opifices omnes. Nam ex eo quòd bene ædificant, boni ſunt ædificandi artifices futuri: ex eo quòd malè, mali. Quòd niſi ita ſe res haberet, nec magiſtro, qui doceret, opus eſſet, & omnes boni aut mali artifices naſcerentur. Eadem igitur & virtutum ratio eſt. Agendis enim iis rebus, quæ ab hominibus inter ipſos contrahi ſolent, alij iuſti, alij iniuſti efficimur. Et cùm ea, quæ in rebus horribilibus ac periculoſis habentur, agimus, ac ſubimus, aſſueſcimúſque ea aut timere, aut præſenti animo ferre, aliàs fortes, aliàs timidi euadimus.

A ὅλως ἐμπιπλείας δεῖται καὶ χρόνου· ἡ δὲ ἠθικὴ, ἐξ ἔθους περιγίνεται· ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε, μικρὸν * παρεκκλίνον ἀπὸ τῆς περὶ ἔθους· ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων, ἄλλως ἐθίζεται· οἷον, ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις, ἄνω ῥίπτων· οὐδὲ τὸ πῦρ, κάτω· οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν τῶν
B ἄλλως πεφυκότων, ἄλλως ἂν ἐθισθείη. οὔτ' ἄρα φύσει, οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί· ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τῶν ἔθους. ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις * τὰς τούτων πρότερον κομιζόμεθα· ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν· ὥσπερ ὅτι τῶν αἰσθήσεων δῆλον. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν, ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι, τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν, ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν. τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ὅτι
C τῶν ἄλλων τεχνῶν. ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν· οἷον * οἰκοδομοῦντες, οἰκοδόμοι γίνονται· καὶ κιθαρίζοντες, κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τοὺς μὲν δίκαια πράττοντες, δίκαιοι γινόμεθα· τοὺς δ' σώφρονα, σώφρονες· τοὺς δ' ἀνδρεῖα, ἀνδρεῖοι. μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες, ποιοῦσιν ἀγαθούς· καὶ τοῦ μὲν βούλημα πᾶσι νομοθέτου τοῦτ' ἔστιν· ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἁμαρτάνουσι· καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φαύλης. ἔτι, ἐν τῇ αὐτῇ καὶ διὰ τῆς αὐτῆς καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ, καὶ φθείρεται· ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐν γὰρ τῷ κιθαρίζειν οἱ ἀγαθοὶ καὶ οἱ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί· ἀναλόγως δὲ καὶ οἱ οἰκοδόμοι, καὶ οἱ
E λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν, ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς, κακοί· εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος· ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ, ἢ κακοί. οὕτω δὴ καὶ ὅτι τῶν ἀρετῶν ἕκαστοι· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν ταῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοι· πράττοντες δὲ τὰ ἐν ταῖς δεινοῖς, καὶ ἐθιζόμενοι * ἢ φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν, οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, οἱ δὲ δειλοί.

* παρεκκλίνων.

* οἰκοδομοῦντες.

ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ὀλιγωρίας ἔχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ, σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται· οἱ δὲ, ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι· οἱ μὲν, ἐν τοῖς τοιούτοις διαγωγαῖς διαστρέφεσθαι· οἱ δὲ, ἐν τοῖς οὕτω. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ, ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. δεῖ δὲ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις· οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ· μᾶλλον δέ, τὸ πᾶν. A B

Similis est cupiditatum irarúmque ratio. Alij enim temperantes & lenes, alij intemperantes & iracundi efficiuntur: hi quia sic, illi quia aliter in iis versantur. Atque, vt vno verbo dicam, ex similibus munerum functionibus atque actionibus similes habitus oriuntur. Itaque danda opera est, vt actiones nostras certo quodam modo conformemus. harum enim differentias habitus differentes ac dispares consequuntur. Non igitur parum refert, sed permultum, vtrùm sic, an sic, à pueris assuescamus. Immò vero totum in eo positum est.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Ὅτι ἐξ ὧν γίγνεται ἡ ἀρετὴ, καὶ τούτων καὶ αὔξεται ἢ φθείρεται, μὴ ὡσαύτως γινομένων· καὶ ὅτι περὶ ἡδονάς ἐστι ἡ λύπας.

CAPVT II.

Quali consuetudine Virtus ethica comparetur, agendi scilicet non contemplandi, demonstrat.

ΕΠΕΙ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ *θεωρίας ἕνεκά ἐστιν, ὥσπερ αἱ ἄλλαι· οὐ γὰρ ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτόμεθα· ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς· ἀναγκαῖον *ἐστι σκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς· αὗται γὰρ εἰσι κύριαι καὶ τῆς ποιὰς γενέσθαι τὰς ἕξεις, καθάπερ εἰρήκαμεν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, κοινὸν * καὶ ὑπάρχειον ἁπάντων. ῥηθήσεται δ' ὕστερον περὶ αὐτοῦ, καὶ τί ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἐκεῖνο δὲ * προδιομολογητέον, ὅτι πᾶς ὁ περὶ τὴν πρακτὴν λόγος, τύπῳ ἐστὶ καὶ οὐκ ἀκριβῶς ὀφείλει λέγεσθαι, ὥσπερ καὶ κατ' * ἀρχὰς εἴπομεν, ὅτε καὶ τοὺς ὕλην οἱ λόγοι ἀπαιτητέοι· τὰ δὲ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ τὰ συμφέροντα, οὐδὲν ἐστηκὸς ἔχει, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινά. τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ καθόλου λόγου, ἔτι μᾶλλον ὁ περὶ τῶν καθ' ἕκαστα λόγος οὐκ ἔχει τὸ ἀκριβές· οὔτε γὰρ ὑπὸ τέχνην πίπτει, οὔθ' ὑπὸ παραγγελίαν οὐδεμίαν * πίπτει. δεῖ δ' αὐτοὺς αἰεὶ τοὺς πράττοντας, τὸ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν, ὥσπερ * καὶ ὅτι τῆς ἰατρικῆς ἔχει καὶ τῆς κυβερνητικῆς· ἀλλὰ καίπερ ὄντος τοιούτου τοῦ παρόντος λόγου, πειρατέον βοηθεῖν. πρῶτον οὖν τοῦτο θεωρητέον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πέφυκεν ὑπὸ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς φθείρεσθαι· (δεῖ γὰρ ὑπερ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μαρτυρίοις χρῆσθαι·) ὥσπερ ὅτι τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ὑγιείας ὁρῶμεν· C D E

Quoniam igitur negotium, quod est in manibus, non cognitionis causa susceptum est, vt alia; non enim quid sit virtus quærimus, vt cognoscamus, sed vt boni efficiamur: alioqui nihil ad beatitudinem conferret: quemadmodum actiones obeundæ & exercendæ sint, considerandum est. In his enim situm est (quemadmodum diximus) vt habitus sic vel sic conformentur. Atque hoc quidem commune omnium est, & positum sit, rectæ rationi conuenienter agere oportere: qua de re posteriùs dicemus: tum etiam quid sit recta ratio, & quomodo ad reliquas virtutes affecta sit, exponemus. Illud autem priùs conueniat, & confessum sit, omnem, quæ de rebus in agendo positis habetur, orationem rudiore quadam forma & adumbrata, non exquisita neque accuratiùs expressa constare oportere, vt & initio diximus, quod sermones materiæ subiectæ conuenientes sint postulandi. Atqui quæ in actionibus versantur, quæque ad aliud conducunt, nihil firmitatis, nullamque certam sedem habent, quemadmodum neque res salubres. Cùm sit autem eiusmodi ea, quæ ad genus vniuersum pertinet, oratio: tum multò magis tenuitate subtili ac limata caret is, qui de rebus singularibus habetur, sermo. Hæ enim neque sub artem, neque sub præceptionem vllam cadunt: sed eos qui in rebus agendis versantur, semper oportet occasionem intueri, atque obseruare, quemadmodum in arte medendi & gubernandi fieri videmus. Verumtamen etiamsi talis sit hæc quam instituimus, oratio: danda tamen opera est, vt huic incommodo subueniamus. Hoc igitur in primis animaduertendum ac sciendum est, hæc talia ab eo quod parum, & ab eo quod nimium est, corrumpi ac perimi solere natura: quemadmodum in viribus corporis & valetudine fieri videmus.

lib. 1. c. 1. *γρ. ἐπιστήμης.

γρ. σκέψασθαι

γρ. ἐπιστήμην.

γρ. προδιομολογητέον. & προειρ.

Lib. 1. c. 2. & 7.

γρ. ἐπιστήμῃ.

Magn. Mor. l. 1. c. 5. Eudem l. 2. c. 3.

Cláris enim & perſpicuis exemplis ad ea, quæ ſunt obſcura, declaranda, teſtimonij loco vtendum eſt. Nam & immoderatæ, & pauciores aut remiſſiores, quam par ſit, exercitationes, vireis minuunt; & corrumpunt. Itémque poculenta & eſculenta æquè copioſiora ac parciora valetudinem lædunt, ac perdunt. At verò moderata, efficiunt, augent, ac tuentur. Eodem igitur modo ſe res habet in temperantia quoque & fortitudine, aliiſque virtutibus. Nam vt qui fugit, & extimeſcit omnia, nihilque ſubit ac perfert, is timidus efficitur: ſic qui à nullo omnino periculo deterretur, ſed ad omnia ruit, audax: itemque & qui omni genere voluptatis perfruitur, nullaque ſeſe abſtinet, intemperans: & qui ab omnibus refugit, quemadmodum ſolent homines agreſtes, is veluti ſtipes quidam & ſenſus expers euadit. Nam vt temperantiam & fortitudinem perimit nimium & parum, ſic ſeruat mediocritas. Neque verò ſolùm ortus & incrementa & interitus habituum ex iiſdem & ab iiſdem proficiſcuntur, ſed etiam muneris functiones in iiſdem verſari reperiëtur. Nam & in aliis quoq; quę manifeſtiora ſunt, ita vſuuenire conſueuit: veluti in viribus corporis. Vt enim exeo naſcũtur, quòd quis multum cibum capiat, multóſque labores excipiat ac perferat: ſic hoc vtrumq; maximè poteſt is efficere, qui viribus corporis pollet. Idem autem de virtutibus ſentiendum. Nam quemadmodum prætermittendis & fugiendis voluptatibus temperantes efficimur: ſic temperantes effecti, voluptates maximè poſſumus aſpernari. Similis & fortitudinis ratio eſt. Nam & aſſueſcendo ea, quæ terribilia ſunt, pro nihilo putare, eáque ſufferre ac perpeti, fortes euadimus: & fortitudinem conſecuti, maximè poterimus ea quæ terrorem afferunt, ſubire ac perferre. Quales autem ſint habitus, voluptas quæ facta ſubſequitur, aut dolor, indicio eſſe debet. Nam qui ſe à corporis voluptatibus abſtinet, hócque ipſo delectatur, is temperans: qui moleſtia ex eo afficitur, is eſt intemperans. Et qui res graueis & acerbas perfert, ex eóq; lætitiam capit, aut certè nulla moleſtia afficitur, fortis: qui moleſtia afficitur, timidus habendus eſt. Virtus enim moralis omnis in doloribus ac voluptatibus verſatur. Nam & voluptatis illecebris ad turpeis atque improbas actiones inuitamur, & doloris aculeis ab honeſtis auocamur ac deterremur. Itaque ſtatim à pueris (vt ait Plato) ita nos oportet quodammodo eſſe educatos & inſtitutos, vt quibus rebus oportet, iis rebus & lætemur & doleamus. Hæc eſt enim recta inſtitutio. Præterea ſi in actionibus & perturbationibus virtutes ſunt occupatæ, omnem autem perturbationem, omnémq; actionem dolor ſequitur & voluptas: ob hanc quoque cauſam virtus in voluptatibus & dolorib. verſabitur.

A πά τ γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια, καὶ τὰ ἐλλείποντα, φθείρει τὴν ἰσχύν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία πλείω καὶ ἐλάττω μιν ὑγίειαν· τὰ δ' σύμμετρα, καὶ ποιεῖ καὶ αὔξει καὶ σώζει· οὕτως οὖν καὶ ὅτι σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἕξις καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ὅ, τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος, καὶ μηδὲν ὑπομένων, δειλὸς γίγνεται· ὅ, τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος, ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων, θρασύς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὴ πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος, ἀκόλαστος· ὁ δὲ πάσας φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθείρεται γὰρ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως· ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται. ἀλλ' οὐ μόνον αἱ γενέσεις, καὶ αἱ αὐξήσεις, καὶ αἱ φθοραὶ, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίνονται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσονται· καὶ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων τῶν φανερωτέρων οὕτως ἔχει· οἷ' ὅτι τῆς ἰσχύος· ἐκ γὰρ τοῦ πολλὰ ἐσθιὼν λαμβάνειν, καὶ πολλοὺς πόνους ὑπομένειν· καὶ μάλιστα δυνάσθαι ταῦτα ποιεῖν ὁ ἰσχυρός. οὕτω δ' ἔχει καὶ ὅτι τῶν ἀρετῶν· ἐκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν, γινόμεθα σώφρονες· καὶ γενόμενοι, μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπὶ τῆς ἀνδρείας· ἐθιζόμενοι γὰρ καταφρονεῖν τῶν φοβερῶν, καὶ ὑπομένειν αὐτὰ, γινόμεθα ἀνδρεῖοι· καὶ * γενόμενοι, μάλιστα δυνησόμεθα ὑπομένειν τὰ φοβερά. Σημεῖον * δὲ * πεῖσθαι τῶν ἕξεων, τὴν γιγνομένην ἡδονὴν ἢ λύπην τοῖς ἔργοις· ὁ μὲν γὰρ ἀπεχόμενος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ αὐτῷ τούτῳ χαίρων, σώφρων· ὁ δὲ ἀχθόμενος, ἀκόλαστος· καὶ ὁ μὲν ὑπομένων τὰ δεινὰ καὶ χαίρων, ἢ μὴ λυπούμενός γε, ἀνδρεῖος· ὁ δὲ λυπούμενος, δειλός· * περὶ ἡδονὰς γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετή. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν, τὰ φαῦλα πράττομεν· διὰ δὲ τὴν λύπην, τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἤχθαί πως εὐθὺς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶν, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. ἔτι δ' εἰ ἀρεταί εἰσι περὶ πράξεις καὶ πάθη· παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἕπεται ἡδονὴ καὶ λύπη· καὶ διὰ τοῦτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας·

γρ. ἡδόμενοι, Vulgò, δὲ διὰ τ. contra cod fidē, & Arist. loquēdi cōsuetudinem.

Magn. l. 1. c. 6.

Eudem. l. 2. c. 1.

* μιωνίοιοι ὴ ἢ αἱ κολάσεις γινόμεναι δίκαι τούτων· ἰατρεῖαι γὰρ τινές εἰσιν· αἱ δ' ἰατρεῖαι δίκαι τὰ ἐναντίων πεφύκασι γίνεσθαι. ἔτι, ὡς ἢ πρότερον εἴπομεν, πᾶσα ψυχῆς ἕξις, ὑφ' οἷων πέφυκε γίνεσθαι χείρων ἢ βελτίων, πρὸς ταῦτα ἢ περὶ ταῦτα ἡ φύσιν ἔχει· οἱ μὲν ἡδονὰς ἢ λύπας φεύγει μᾶλλον), πῶς διώκειν ταύτας ἢ φεύγειν, ἢ ἃς μὴ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ, ἢ ὡς οὐ δεῖ, ἢ ὁσαχῶς ἄλλως ὑπὸ λόγου * διορίζεται τὰ τοιαῦτα· διὸ καὶ ὁρίζονται τὰς ἀρετὰς, ἀπαθείας τινὰς καὶ ἠρεμίας οὐκ εὖ ἢ, ὅτι ἁπλῶς λέγουσιν, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ, [* καὶ ὡς οὐ δεῖ,] καὶ ὅτε, καὶ ὅσα ἄλλα προσγίνεται· ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶ) ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, τὴν βελτίστην πρᾶξιν· ἡ δὲ κακία, τοιοῦτον. γίνοιτο δ' ἂν ἡμῖν καὶ ἐκ τούτων φανερὸν ἔτι περὶ τὴν αὐτήν· τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἱρέσεις, καὶ τριῶν ὄντων τῶν εἰς τὰς φυγάς,* καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος· καὶ τριῶν τοὐναντίων, αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου, λυπηροῦ· περὶ πάντα μὲν ταῦτα ὁ ἀγαθὸς, καθορθωτικός ἐστιν· ὁ δὲ κακὸς, ἀμαρτητικός· μάλιστα δὲ περὶ τὴν ἡδονήν· κοινὴ τε γὰρ αὕτη τοῖς ζώοις, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αἵρεσιν προσγινομένοις· καὶ γὰρ τὸ καλὸν * καὶ συμφέρον, ἡδὺ φαίνεται· ἔθει δ' ἐκ παιδὸς πᾶσιν ἡμῖν συναυξηθὲν τὴν τοῦ πάθους, ἐγκεχρωσμένον τῷ βίῳ. κανονίζομεν δὲ καὶ τὰς προαιρέσεις, οἱ μὲν, μᾶλλον, οἱ δὲ, ἧττον, ἡδονῇ καὶ λύπῃ. διὸ τοῦτ' ἔστιν ἀναγκαῖον, ἐν) περὶ ταῦτα τὴν * πᾶσαν πραγματείαν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τὰς προαιρέσεις, εὖ ἢ κακῶς χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι. ἔθει δὲ, χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ, καθάπερ φησὶν * Ἡράκλειτος· περὶ δὲ τὸ χαλεπώτερον αἰεὶ καὶ τέχνη γίνεται καὶ ἀρετή· καὶ γὰρ τὸ εὖ, βέλτιον ἐν τούτῳ. ὥστε καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα ἡ πραγματεία, καὶ * τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πολιτικῇ· ὁ μὲν γὰρ εὖ τούτοις χρώμενος, ἀγαθὸς ἔσται· ὁ δὲ κακῶς, κακός. ὅλως μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ὅλη ἐξ ὧν γίνεται, ὑπὸ τούτων καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται μὴ ὡσαύτως γινομένων, καὶ ὅλη ἐξ ὧν ἐνέργει, περὶ ταῦτα καὶ ἐνεργεῖ, εἰρήσθω.

γρ. διορίζονται

Rhetor. ad Alex. cap. 2.

γρ. ἢ καὶ.

Fort. πᾶσαν * ἀρετὴν vt mox, vel * πασῶν. & ita Eustr. Eudem. l. 2. c. 7. Politicorum, l. 5. c. 11.

γρ. ἢ ὡς ἢ καὶ ἢ π.

A Atque hoc etiam ſupplicia indicãt, quæ doloribus inferendis cõſtituuntur in maleficos. Curationes enim quędam ſunt. At curationes ex contrariis rebus adhiberi ſolẽt natura. Præterea, quemadmodum ſuprà diximus, quibus rebus omnis animi habitus deterior, ac melior fit natura, ad eas res eius natura pertinet, & in iis verſatur. At propter voluptates ac dolores vitioſi habitus in nobis innaſcuntur, quia & illas conſectamur, & hos fugimus, aut quas & quos non oportet, aut quando aut quomodo non oportet, aut quot modis aliis talia à ratione diſtingũtur. Itaque B & definiunt nonnulli virtutes, vacuitates quaſdam perturbationum, animorúmque ſtatus quietos ac placatos. Verumtamen ideò minùs rectè, quòd ſimpliciter & abſolutè dicunt, nec adiungunt quomodo, & quo tempore oportet, & non oportet, & cætera, quæ addi conſueuerunt. Hoc ergo tanquam conceſſum ponitur, talem virtutem, quæ in voluptatibus ac doloribus verſatur, ad res optimas agendas idoneam eſſe: vitium autem contrà. Atque hæc eadem nobis eſſe poterunt etiam ex his quæ iam dicemus, pla- C niora. Nam cùm tria ſint, quæ ſequi & expetere ſolemus, honeſtum, vtile, iucundum: tria contraria, quæ fugimus, turpe, inutile, moleſtum: in his quidem omnibus vir bonus rectè facit, improbus, & vitioſus offendit ac labitur: maximè verò in voluptatibus. Omnium enim animantium communis eſt voluptas, eorúmque omnium, quæ ſub electionem veniunt, aſſidua comes eſt. Nam quicquid honeſtum, quicquid vtile eſt, id omne iucundum videtur. Præterea verò à teneris vnguiculis vnà nobiſcum educata eſt, atque idcirco hunc affectum animi, quo vita noſtra D tincta & penitus imbuta eſt, eluere atque abſtergere difficile eſt. Iam verò noſtras actiones voluptatis ac doloris regula dirigimus, alij magis, alij minùs. Itaque neceſſe eſt totum hoc, quod à nobis ſuſceptum eſt, negotium, in his rebus verſari. Non enim parum momenti ad actiones affert, rectè aut perperam lætari, vel dolere. Præterea difficilius eſt (vt ait Heraclitus) voluptati quàm iracundiæ obſiſtere. At vt quidque difficillimum eſt, ita in eo maximè ars & virtus occupata eſt. In hoc enim melior eſt bonitas E affectionis & actionis. Itaque etiam propter hanc cauſam negotium omne diſputationis moralis, prudentiæque ciuilis, in doloribus ac voluptatibus elaboratur. Nam qui in his rectè ſe gerit, is vir bonus: qui ſecus, improbus futurus eſt. Virtutem igitur in voluptatibus ac doloribus occupatam eſſe; & quibus ex rebus gignitur, ab eiſdem eam etiam augeri, & cùm eodem modo non efficiũtur, perimi: à quibus denique rebus ortum habuit, in eis quoque ſuo munere fungi, ita ſit à nobis explicatum.

CAP.

A

CAPVT III.

Quæstionem ex præcedenti capite ortam proponit, & iusta agendo iustos reddi, rectè dictum esse ostendit.

SEd quærat aliquis, quid sibi velit hoc, quòd dicimus iustitiæ muneribus fungẽdis, iustos: temperantiæ, temperanteis effici oportere. Si enim iustas actiones obeũt, iam sunt iusti: si temperatas, temperãtes. Vt si ea, quæ grammaticorum musicorúmque sunt B propria officia, explẽt, grammatici & musici sint, necesse est. An ne in artibus quidem ita est? Fieri enim potest, vt quispiam aliquid grammaticũ efficiat & fortuitò & altero præeunte ac suggerẽte. Ergo ita denique grammaticus erit, si & grammatici munus aliquod obierit, & grammaticè, hoc est, ex arte grãmatica, qua præditus est. Præterea ne artium quidem ac virtutum similis ratio est. Nam quæ ab artibus gignũtur, partis perfectionem in seipsis inclusam habent. Satis est igitur ea certo quodam modo conformata effici. At quæ ex virtutibus aguntur, non si ea cuiusC dammodi sint, iustè aut temperanter aguntur: sed si is quoque qui agit quodammodo conformatus agat: ac primùm quidẽ si sciẽs: deinde si consilio capto, & consilio propter ea ipsa capto: postremò si firma, perpetua, & constanti voluntate agat. Hæc autem in artibus quidem acquirẽdis non opus adhiberi, sed scire satis est. Ad virtutes verò comparãdas cùm scientia parum aut nihil valeat, tum cætera non paruam vim habent, sed multò maximam, atque adeò omnem: quæ quidem ex iteratis atque identidem repetitis iuD stis ac temperatis actionibus quæruntur. Res igitur iustæ ac temperatæ dicuntur, cùm tales sunt, quales vir iustus ac temperans egerit. Iustus autem & temperans est, non qui has tes gerit tantùm, sed qui ita gerit, vt iusti & temperantes homines solent. Rectè igitur dicitur, iustis ac temperatis actionibus iustos ac temperantes effici: his autem neglectis, neminem vnquam virum bonum futurum. Sed plerique omnes cùm hæc agere non curent, ad verba confugientes, philosophari se arbitrantur, itaque sperant E futurum, vt boni sint: non multum ab ægris differentes, qui medicos studiosè illi quidem ac diligenter audiunt: sed nihil eorum quæ ab illis præcipiuntur, facere volunt. Quemadmodum igitur illis nunquam corpus erit bene constitutum, dum ita curantur: sic nec his animus, dum hoc modo philosophantur.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀπορίας λύσις. Πῶς λέγεται ὅτι δεῖ τὰ δίκαια πράττοντας δικαίους γίνεσθαι. καὶ τὰ σώφρονα, σώφρονας.

ΑΠορήσαι δ' ἄν τις, πῶς λέγομεν ὅτι δεῖ, τὰ μὲν δίκαια πράττοντας, δικαίους γίνεσθαι· τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονας· Εἰ γὰρ πράττοιεν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα, ἤδη εἰσὶ δίκαιοι καὶ σώφρονες, ὥσπερ εἰ τὰ γραμματικὰ καὶ μουσικὰ, γραμματικοὶ καὶ μουσικοί. ἢ οὐδὲ ὅτι ἐπὶ τῶν τεχνῶν ἔστως ἔχει; ἐνδέχεται γὰρ γραμματικόν τι ποιῆσαι καὶ ἀπὸ τύχης, καὶ ἄλλου ὑποδείξαντος. τότε οὖν ἔσται γραμματικὸς, ἐὰν καὶ γραμματικόν τι ποιήσῃ, καὶ γραμματικῶς· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν τέχνην αὐτὴν γραμματικήν· ἔτι, οὐ δὲ ὅμοιόν ἐστιν ὅπερ ἐπὶ τῶν τεχνῶν, καὶ τὰ ἀρετῶν· τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς τῶν τεχνῶν γινόμενα, ἔχει μὲν ἐν ἑαυτοῖς. ἀρκεῖ οὖν ταῦτά πως ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα, οὐκ ἐὰν αὐτά πως ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἐάν ὁ πράττων πως ἔχων πράττῃ· πρῶτον μὲν, ἐὰν εἰδὼς· ἔπειτ', ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά· τὸ δὲ τρίτον, καὶ ἐὰν βεβαίως, καὶ ἀμεταπτώτως ἔχων, πράττῃ. ταῦτα δὴ, πρὸς μὲν τὰς ἄλλας * τέχνας ἔχειν, οὐ συναριθμεῖται· πλὴν αὐτὸ τὸ εἰδέναι. * πρὸς δὲ τὰς ἀρετὰς, τὸ μὲν εἰδέναι, μικρὸν ἢ οὐδὲν ἰσχύει· τὰ δὲ ἄλλα, οὐ μικρὸν, ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται· ἄρα καὶ ἐκ τῶν πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ τὰ σώφρονα γίνεται. τὰ μὲν οὖν πράγματα δίκαια καὶ σώφρονα λέγεται, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, οἷα ἂν ὁ δίκαιος ἢ σώφρων πράξειε· δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστὶν, οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ ὁ οὕτω πράττων, ὡς οἱ δίκαιοι καὶ οἱ σώφρονες πράττουσιν. δοκεῖ οὖν λέγεσθαι, ὅτι ἐκ τῶν δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται· καὶ ἐκ τῶν τὰ σώφρονα, ὁ σώφρων· ἐκ δὲ τῶν μὴ πράττειν ταῦτα, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ μέλλήσαι γενέσθαι ἀγαθός. ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα μὲν οὐ πράττουσιν· ὅτι δὲ τὸν λόγον καταφεύγοντες, οἴονται φιλοσοφεῖν, καὶ οὕτως ἔσεσθαι σπουδαῖοι· ὅμοιόν τι πάσχουσι τοῖς κάμνουσιν, οἳ τοῖς ἰατροῖς ἀκούουσι μὲν ὑπομόνως, ποιοῦσι δ' οὐδὲν τῶν προσταττομένων· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐκείνοις εὖ ἕξουσι τὸ σῶμα, ὕτω θεραπευόμενοι, οὐδ' οὗτοι τὴν ψυχὴν, οὕτω φιλοσοφοῦντες.

Argyr. ἴξις, ex Glossa, vt videtur.

γρ. ἀπὸ δὲ τοῦ πᾶ.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ ἀρετῆς, τί ἐστι· καὶ ὅτι οὔτε πάθος ἐστὶν, οὔτε δύναμις, ἀλλ' ἕξις.

Magn. Moral. l. 1. c. 7. Eudem l. 2. c. 2.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα λέγωμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ, σκεπτέον· ἐπεὶ οὖν τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, τρία ἐστὶ, πάθη, δυνάμεις, ἕξεις, τούτων ἂν εἴη ἀρετή· λέγω δὲ, πάθη μὲν, ἐπιθυμίαν, ὀργὴν, [θυμὸν,] φόβον, θράσος, φθόνον, χαρὰν, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, *ἔλεον, ὅλως οἷς ἕπεται ἡδονὴ ἢ λύπη· δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα, οἷον καθ' ἃς δυνατοὶ ὀργισθῆναι, ἢ λυπηθῆναι, ἢ ἐλεῆσαι· ἕξεις δὲ καθ' ἃς πρὸς τὰ πάθη ἔχομέν πως ἢ κακῶς, οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι, ἐὰν μὲν σφοδρῶς ἢ ἀεὶ μᾶλλον, κακῶς ἐχόμεν· ἐὰν δὲ μέσως, εὖ· ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα. πάθη μὲν οὖν οὐκ εἰσιν, οὔθ' αἱ ἀρεταὶ, οὔθ' αἱ κακίαι, ὅτι οὐ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς ἢ κακίας λεγόμεθα· καὶ ὅτι, κατὰ μὲν τὰ πάθη, οὔτ' ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα· οὐ γὰρ ἐπαινετόν ὁ φοβούμενος, οὐδὲ ὁ ὀργιζόμενος· οὐδὲ ψόγεται ὁ ἁπλῶς ὀργιζόμενος, ἀλλ' ὁ πῶς· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ἐπαινούμεθα ἢ ψεγόμεθα. ἔτι, ὀργιζόμεθα μὲν καὶ φοβούμεθα ἀπροαιρέτως· αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. πρὸς δὴ τούτοις, κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα· κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, οὐ κινεῖσθαι, ἀλλά διακεῖσθαί πως. διὰ *ταῦτα δὲ οὐδὲ δυνάμεις εἰσὶν· οὔτε μὲν ἀγαθοὶ λεγόμεθα τῷ δύνασθαι *πάσχειν ἁπλῶς, οὔτε κακοὶ· οὔτε ἐπαινούμεθα, οὔτε ψεγόμεθα. καὶ ἔτι, δυνατοὶ μὲν, ἐσμὲν φύσει· ἀγαθοὶ δὲ ἢ κακοὶ, οὐ γινόμεθα φύσει· εἰρήκαμεν δὲ περὶ τούτου πρότερον. εἰ οὖν μήτε πάθη εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ, μήτε δυνάμεις, λείπεται ἕξεις αὐτὰς εἶναι. ὅ, τι μὲν οὖν ἐστὶ τῷ γένει ἡ ἀρετὴ, εἴρηται.

Definito instrumento, Virtutis naturam inuestigans, Genus primo expedit: nec Perturbationem scilicet, nec potestatem esse, sed Habitum secundum electionem.

SEquitur iam deinceps, vt quid sit virtus, videamus. Quoniam igitur quæ in animo ingenerantur, tria sunt, perturbationes, potestates, habitus: necessariò ex tribus vnum aliquod erit virtus. Perturbationes autem dico, cupiditatem, iram, timorem, audaciam, inuidentiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, æmulationem, misericordiam, & omnino ea omnia quæ sequitur voluptas aut dolor. Potestates autem, quibus ad has perturbationes propensi dicimur: vt quarum impulsu vel ad irascẽdum, vel ad dolendum, vel ad miserendum procliues sumus. Habitus verò sunt, quibus aut benè aut malè aduersus perturbationes affecti sumus: veluti si ita affecti simus, vt vehementiùs aut remissius irascamur, malè affecti sumus: si aurẽ intra modum, benè: itémque in cæteris. Neque igitur virtutes, neque vitia, perturbationes sunt: primùm quia ex perturbationibus nec boni, nec mali dicimur: ex virtutibus autẽ, aut vitiis, dicimur. Deinde quoniam perturbationes nobis nec laudi dantur, nec vitio. Neque enim qui timet, laudatur: neque qui irascitur: neque qui simpliciter irascitur, vituperatur: sed qui certo modo. Propter virtutes verò & vitia laudamur, aut vituperamur. Deinde irascimur & timemus inconsultò: at virtutes, aut consilia quædam sunt, aut non sine consilio. Postremò perturbationibus moueri dicimur: virtutibus & vitiis non moueri, sed quodammodo conformari. Propter has portò causas nec sunt potestates. Neque enim eo quod patiendi potestate præditi sumus simpliciter, boni vel mali dicimur: neque laudamur aut vituperamur. Præterea potestates insunt in nobis natura: boni autem vel improbi non sumus natura: qua de re suprà diximus. Quòd si virtutes nec perturbationes sunt, nec potestates, relinquitur vt sint habitus. Quid igitur sit virtus genere, diximus.

CAPVT V.

Differentiam ad virtutis definitionem constituendam inquirit.

SEd non satis est ita dicere, virtutem habitum esse: verùm etiam ostendendum, qualis sit habitus. Dicendum igitur est, virtutem omnem, & id, cuius ipsa virtus sit, bene affectum reddere, & opus eius ornare ac perpolire: exempli gratiâ,

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ποία τις εἴη ἡ ἀρετὴ ἕξις.

ΔΕΙ δὲ μὴ μόνον οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἕξις, ἀλλὰ καὶ ποία τις. ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ, οὗ ἀρ' *ἡ ἀρετὴ, αὐτό τε εὖ ἕξον ἀποτελᾷ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν·

virtus oculi cùm oculum ipſum probum efficit, tum aptum ad ſuum munus explendum. Virtute enim oculi bene cernimus. Itémque virtus equi, cùm equum bonum efficiat, tum ad currendum, equitémque vehendum, & ad hoſteis expectandos expeditum ac paratum. Quod ſi ita eſt in omnibus, hominis profectò virtus, habitus erit, quo homo & bonus fiat, & ſuo munere bene fungatur. Atque hoc quidem quónam modo futurum ſit, cùm iam anteà dixerimus, tum etiam magis perſpicuum ita eſſe poterit, ſi, qualis ſit virtutis natura, conſiderabimus. Licet igitur in omni re continente ac diuidua, & plus, & minus & æquale, ſumere: eáque vel ex ipſa re iudicantur, vel ad nos referuntur. Æquale autem, quiddam medium eſt inter nimium & parum. Iam rei medium appello, quod æqualiter abeſt ab vtroque extremo: quod quidem vnum & idem eſt omnibus. Medium porro ad nos, id quod nec ſuperat, nec deſerit id quod oportet adeſſe. Hoc autem nec vnum omnibus nec idem eſt. Exempli cauſa, ſi decem, multa: duo, pauca ſunt: ſex, rei media ſumere conſueuerunt: æqualiter enim ſuperant & ſuperantur. Atque hoc medium eſt proportione arithmetica. At quod nobis medium eſt, non ita ſumendum eſt. Non enim ſi decem libras comeſſe nimium ſit, duas parum: ſex libras alipta præſcribet. Eſt enim hoc quoque fortaſſe multum, vel parum ei qui ſit cibum capturus. Milóni enim parum: ei qui nunc primùm incipit exerceri, multum. Similitérque de curſu & lucta ſentiendum. Itaque ſciens omnis, nimium & parum fugit: mediocritatem exquirit, atque hanc exoptat: mediocritatem, inquam, non rei, ſed eam, quæ nobis eſt mediocritas. Quòd ſi ſcientia omnis ita demum benè ſuum munus explet, & abſoluit, ſi mediocritatem ſibi ob oculos proponat, ad eámque ſua opera reuocet ac dirigat: (ex quo ea opera quæ ſcitè & affabrè facta ſunt, hac ad extremum oratione commendare ſolent, nec eis quicquam detrahi, nec addi poſſe; quaſi nimium & parum omnem perfectionem artis corrumpat & perimat, conſeruet mediocritas:) tum etiam boni artifices, vt quidem dicimus, in ſuis operibus efficiendis hanc intuentur & ſpectant: virtus autem omni arte limatior ac melior eſt; quemadmodum & natura; ea profectò medium veluti collineando petat & deſtinet, neceſſe eſt. De ea autem virtute loquor, quæ ad mores pertinet. Hæc enim in perturbationibus atque actionibus verſatur, in quibus eſt & nimium & parum & mediocritas: vt timere, fidere, concupiſcere, odiſſe atque aſpernari, iraſci, miſereri, & (vt ſemel dicam) gaudere & dolere poteſt quiſque nimiùm & parum, atque vtrumque non rectè.

A οἷ ἡ τῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ, τόν τε ὀφθαλμὸν
σπουδαῖον ποιῆ, καὶ ὃ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τῦ
ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ καλῶ ὁρῶμεν. ὁμοίως δὲ καὶ τῦ
ἵππου ἀρετὴ, ἵππον τε σπουδαῖον ποιῆ, καὶ
ἀγαθὸν θρέμμειν, καὶ ἐυεγκεῖν τ' ὀπιβάτην, καὶ
μένειν τοὺς πολεμίους. εἰ δὴ τῦτ' ὀπὶ πάν-
των ὕτως ἔχει, ἡ τῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη
ἂν ἕξις, ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γένοιτ', καὶ
ἀφ' ἧς καλῶ ὃ ἑαυτῦ ἔργον ἀποδώσει. πῶς δὲ
τῦτ' ἔσται, ἤδη μὲν εἰρήκαμεν· ἔτι δὲ καὶ ὧδε
B ἔσται φανερόν, ἐὰν θεωρήσωμεν ποία τίς ἐστιν
ἡ φύσις αὐτῆς. ἐν πάσῃ δὴ συνεχεῖ καὶ διαι- Eudem.
ρετῇ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον, τὸ δ' ἔλατ- l. 2. c. 6.
τον, τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα, ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶ-
γμα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον, μέσον τι ὑπερ-
βολῆς καὶ ἐλλείψεως. λέγω δ', τῦ μὲν πράγ-
ματος μέσον, τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου
τῶν ἄκρων, ὅπερ ἔστιν ἓν καὶ ταὐτὸ πᾶσι· πρὸς
ἡμᾶς δ', ὃ μήτε πλεονάζει, μήτε ἐλλείπει
[τῦ δέοντος.] τῦτο δ' οὐχ ἕν, οὐδὲ τὸ αὐτὸ
C πᾶσιν· οἷ εἰ τὰ δέκα, πολλά· τὰ δὲ δύο, ὀλί-
γα· τὰ ἓξ, μέσα λαμβάνουσι τῷ τὸ πρᾶ-
γμα· ἴσως γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται.
τῦτο δ' μέσον ἔστι κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀνα-
λογίαν. τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς, οὐχ οὕτω λαμβάνον·
οὐ γὰρ εἴπερ δέκα μνᾶς φαγεῖν, πολύ· δύο δὲ,
ὀλίγον· ὁ ἀλείπτης ἓξ μνᾶς * προστάξειεν· γρ. προσπά-
ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τῦτο πολὺ τῷ λαμβάνοντι, ἢ ξαι.
ὀλίγον. Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δ' ἀρχομένῳ
τῶν γυμνασίων, πολύ· ὁμοίως ὀπὶ
δρόμου καὶ πάλης. οὕτω δὴ πᾶς ὀπιστήμων τὴν
D ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει· τὸ δὲ μέσον
ζητεῖ, καὶ τῦθ' αἱρεῖται. μέσον δ', οὐ τὸ τοῦ πρά-
γματος, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. εἰ δὴ πᾶσα
ὀπιστήμη εὖ τὸ ἔργον ἃ ὀπιτελεῖ, πρὸς τὸ
μέσον βλέπουσα, καὶ εἰς τῦτο ἄγουσα τὰ ἔρ-
γα· (ὅθεν εἰώθασιν ὀπιλέγειν τοῖς ἃ ἔχουσιν
ἔργοις, ὅτι οὔτ' ἀφελεῖν ἔστιν, οὔτε προσθεῖ-
ναι, ὡς τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἐλλείψεως
φθορεύσης τὸ ἃ· τὴν δὲ μεσότητος, σωζούσης)
οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς
τῦτο βλέποντες ἐργάζονται· ἡ δὲ ἀρετὴ,
πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν,
ὥσπερ καὶ ἡ φύσις· τῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστι-
κή· λέγω δὲ τὴν ἠθικήν· αὕτη γὰρ ἔστι περὶ πάθη
καὶ πράξεις· ἐν αἷς τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλ-
λειψις, καὶ τὸ μέσον· οἷ καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι,
καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ἀπεχθέσθαι, καὶ ὀργισθῆναι
καὶ ἐλεῆσαι, καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι
καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ ἀμφότερα οὐκ εὖ.

τὸ δ' ὅτε δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς, καὶ πρὸς οὕς, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ * ὅπῃ τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὴ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ τὸ μέσον. περὶ δὲ ἀρετὴν, περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν · ἐν οἷς, ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται, καὶ ἡ ἔλλειψις ψέγεται, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται · ταῦτα δὴ ἄμφω, τῆς ἀρετῆς. μεσότης τίς ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου. ἔτι, τὸ * μὲν ἁμαρτάνειν, * πολλαχῶς ἐστὶ · τὸ γὰρ κακὸν, τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἴκαζον · τὸ δ' ἀγαθὸν, τοῦ πεπερασμένου · τὸ δὴ κατορθοῦν, μοναχῶς · διὸ καὶ τὸ μὲν ῥᾴδιον, τὸ δὲ χαλεπὸν · ῥᾴδιον μὲν, τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ · χαλεπὸν δὲ, τὸ ἐπιτυχεῖν. καὶ διὰ ταῦτ' οὖν, τοῦ μὲν κακίας, ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις · τοῦ δ' ἀρετῆς, ἡ μεσότης.

Magn. l. 1. c. 25. Metaph. l. 1. c. 5.

γρ. ὅτι

γρ. πᾶν ψυχῆς πάθος

Εὐθοῖ μὲ γὰρ ἁπλῶς, πανοδαπῶς δ' κακοί.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ποία τις εἴη μεσότης ἡ ἀρετή.

ΕΣΤΙΝ ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσαι. μεσότης δὲ δύο κακιῶν · τὴν μὲν, κατὰ ὑπερβολήν · τῆς δὲ, κατ' ἔλλειψιν. καὶ ἐπὶ τοῖς μὲν, ἐλλείπειν · τὰς δὲ, ὑπερβάλλειν τῶν δέοντος, ἔν τε τοῖς πάθεσι, καὶ ἐν ταῖς πράξεσι · τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ βούλεσθαι καὶ αἱρεῖσθαι. διὸ, τὴν μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή · τῇ δὲ τὸ ἄριστον καὶ τὸ εὖ, ἀκρότης. οὐ πᾶσα δὴ ὑπιδέχεται πρᾶξις, οὐδὲ * πᾶν πάθος, πλὴν μεσότητα · ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνῳκλημένα μετὰ τῆς φαυλότητος · οἷ ὑπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος · καὶ ὑπὲρ μὲν τὰ πράξεων, μοιχεία, κλοπὴ, ἀνδροφονία · πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ ποιαῦτα, λέγεται τοῦ αὐτὰ φαῦλα εἶναι, ἀλλ' οὐχ αἱ ὑπερβολαὶ αὐτῶν, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις. οὐκ ἔστιν οὖν οὐδέποτε πρὸς αὐτὰ κατορθοῦν, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνειν · οὐδ' ἔστι τὸ εὖ, ἢ μὴ εὖ, πρὸς τὰ ποιαῦτα, ἐν τῷ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὡς μοιχεύειν · ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ποιεῖν ὁτιοῦν τούτων, ἁμαρτάνειν ἐστίν. ὅμοιον

A at verò quo tempore, & propter quam causam, & quibus, & cuius rei gratia, & quomodo oportet his affectibus commoueri, id sanè & medium est, & optimum, quod in virtute situm est. Eodem quoque modo in actionibus nimium, parum, medium reperitur. Virtus autem in perturbationibus & actionibus versatur: in quibus nimium, & parum, & peccata sunt, & vituperantur: mediocritas & laudi datur, & rectè factum est. At hæc ambo sunt virtutis. Est ergo virtus mediocritas quædam, cùm mediocritatem veluti signum quoddam sibi propositum petat, ac destinet. Præterea peccare multis modis possumus: (Malum enim, vt Pythagorei coniectura quadam consequebantur, est infiniti atque interminati: bonum finiti & terminati:) at rectè facere, vno modo. (Itaque etiam hoc difficile est, illud verò facile: à scopo scilicet aberrare, facile est, scopum ferire, difficile.) Ob has igitur causas nimium & parum ad vitium pertinent: mediocritas ad virtutem.

B

Vno namque boni, cunctimodísque mali, vt inquit ille.

C

CAPVT VI.

Virtutis definitionem colligit, eámque porrò dissoluere, & singulas eiusdem particulas declarare incipit: Primo certè loco Μεσότητα *generatim explicat.*

EST igitur virtus habitus ad consilium agendi capiendum aptus & expeditus, in ea mediocritate positus, quæ ad nos comparatur, quæque ratione est definita, & vt prudens definiret. Mediocritas autem seu medium est duorum vitiorum: vnius, quod ex nimio, alterius quod ex eo quod parum est, nascitur. Atque etiam idcirco mediocritas est, quòd alia vitia deserunt id quod fieri debet, tum in perturbationibus, tum in actionibus: alia superant: virtus autem medium & inuenit & sequitur. Quocirca virtus ex sua essentia & ratione, quæ quid sit res declarat, medium, seu medietas, est: ex præstantia autem & perfectione, summũ. Verùm non omnis actio, nec omnis perturbatio mediocritatem recipit. Sunt enim quædã quorum nominibus statim vitium est implicatũ, vt maleuolentia lætans alieno malo, impudentia, inuidentia: & in actionibus, adulterium, furtum, cædes. Hæc enim omnia, & quæ sunt huius generis, sic appellantur, quòd ipsa mala sint, non eorum immoderationes, aut paucitates. Numquam igitur fieri potest, vt in his rectè fiat, sed semper peccatur: neque in talibus rectè aut non rectè faciendi vis in eo posita est, vt cum qua, & quo tempore, & quo modo adulterium facere oporteat, animaduertatur, sed simpliciter & absolutè quidvis horum admittere, peccare est.

D

E

Quamobrem mediocritatem seu medium in his postulare, simile sit ac si quis in iniuria facienda, & in vita ignaua, & intemperata, mediocritatem, nimium & parum quęrat. Nam hac quidem ratione, esset nimij, & eius, quod parum est, modus ac mediocritas, & nimij nimium, & eius quod parum est, aliquid parum. Sed quo modo temperantiæ ac fortitudinis nec nimium est, nec parum; (propterea quòd medium quodammodo est summum;) sic ne illorum quidem mediocritas est, nec nimium, nec parũ: sed vt quidque admissum fuerit, ita peccatũ est. Omnino enim nec nimij, nec eius quod est parũ, mediocritas esse potest, nec mediocritatis nimium & parum.

A οὖν τὸ ἀξιοῦν καὶ περὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ δειλαίνειν καὶ ἀκολασταίνειν εἶναι μεσότητα, καὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ἔσται γὰρ οὕτω γε, ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως μεσότης, καὶ ὑπερβολῆς ὑπερβολὴ, καὶ ἔλλειψις ἐλλείψεως. ὥσπερ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, διὰ τὸ μέσον εἶναί πως ἄκρον· οὕτως οὐδὲ ἐκείνων μεσότης, οὐδὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἀλλ' ὡς ἂν πράττηται, ἁμαρτάνεται· ὅλως γὰρ οὔθ' ὑπερβολῆς B καὶ ἐλλείψεως μεσότης ἐστὶν, οὐδὲ μεσότητος ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις.

CAPVT VII.

Medium in specie declarat, & in singulis virtutibus dari, inductione ostendit.

NOn solùm autem hoc vniuersè dicendum est, sed etiam ad singulas virtutes accommodandum. Sermones enim qui habẽtur de actionibus, ij qui ad genus vniversũ pertinent, aliquanto sunt inaniores: qui verò parteis & res singulareis explicant, veriores. In rebus enim singularibus consistunt actiones. Cum his autem oportet orationem cõgruere. Hæc igitur ex descriptione sumenda & intelligenda sunt. Ac fortitudo quidem mediocritas est, in metu & confidentia occupata. Eorum autem, qui modum superãt, is, qui timoris vacuitate superat, caret nomine; (sunt autem multa, quæ nomine carent;) qui verò fidendo modũ superat, audax appellatur. Qui autem metuẽdo vltra modum progreditur, & fidendo modum deserit, ignauus. Iam verò in voluptatibus & molestiis, non omnibus, sed in iis quæ ad corpus pertinent, atque harum in eis maximè, quæ in tactu versantur, minùs autem in doloribus quàm in voluptatibus, mediocritas, temperantia est; nimiũ, intemperantia. In voluptatibus porrò qui eo peccant, quòd eas parum expetant, rarò reperiuntur. Ita ne nomen quidem consecuti sunt: sed appellentur sanè sensus expertes. In donãdis autem & accipiẽdis pecuniis, mediocritas quidem est ea, quæ liberalitas dicitur: nimium autem & parum, effusio & illiberalitas. Eas autẽ, quas dixi, mediocritates, cõtraria inter se ratione vitiosi homines & superant, & deserũt. Prodigus enim in profundẽda pecunia vltra modum prodit: in accipienda modũ deserit. Illiberalis, in accipiẽda immoderat⁹ est, in profũdẽda parcior, ac restrictior. Hęc igitur nunc quidem veluti adumbramus, summatimq; perstringimus, in pręsẽti hoc ipso cõtenti. posteriùs autẽ enucleatiùs ac subtiliùs ea distinguem⁹. In pecuniis autẽ aliæ quoq; versantur animi affectiones, quarũ mediocritas magnificẽtia nomina-

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Διαγραφὴ τῶν τε ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν.

ΔΕΙ δὲ, τοῦτο μὴ μόνον καθόλου λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ἕκαστα ἐφαρμόττειν. ἐν γὰρ τοῖς περὶ τὰς πράξεις C λόγοις, οἱ μὲν καθόλου, * κενώτεροί εἰσιν· οἱ δὲ ἐπὶ μέρους, ἀληθινώτεροι· περὶ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα αἱ πράξεις· δέον δὲ ἐπὶ τούτων συμφωνεῖν. ληπτέον οὖν ταῦτα * ἐκ τῆς διαγραφῆς. * Περὶ μὲν οὖν φόβους καὶ θάῤῥη, ἀνδρία μεσότης· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος. * πολλὰ δ' ἐστὶν ἀνώνυμα· ὁ δ' ἐν τῷ θαῤῥεῖν ὑπερβάλλων, θρασύς· ὁ δὲ τῷ μὲν φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, τῷ δὲ θαῤῥεῖν D ἐλλείπων, δειλός. περὶ ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας * οὐ πάσας, ἧττον δὲ καὶ περὶ τὰς λύπας, μεσότης μὲν, σωφροσύνη· ὑπερβολὴ δὲ, ἀκολασία. ἐλλείποντες δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς οὐ πάνυ γίνονται· διόπερ οὐδ' οὗτοι ὀνόματος τετυχήκασιν· ἔστωσαν δὲ ἀναίσθητοι. * περὶ δὲ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἐλευθεριότης· ὑπερβολὴ δὲ καὶ ἔλλειψις, ἀσωτία καὶ ἀνελευθερία. ἐναντίως δὲ * αὐ- E ταῖς ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ μὲν γὰρ ἄσωτος, ἐν μὲν προέσει ὑπερβάλλει, ἐν δὲ λήψει ἐλλείπει· ὁ δὲ ἀνελεύθερος, ἐν μὲν λήψει, ὑπερβάλλει· ἐν δὲ προέσει, ἐλλείπει. νῦν μὲν οὖν τύπῳ καὶ ἐπὶ κεφαλαίῳ λέγομεν, ἀρκούμενοι αὐτῷ τούτῳ· ὕστερον δὲ ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν διορισθήσεται). * περὶ δὲ τὰ χρήματά εἰσι καὶ ἄλλαι διαθέσεις, μεσότης μὲν, μεγαλοπρέπεια· ὁ γὰρ μεγαλοπρεπὴς διαφέρει ἐλευθε-

γρ. κενώτεροι

Hic desideratur dubio procul Aristot. διαγραφὴ, cuius explicatio est, quod sequitur. Amissam διαγραφὴν possumus reparare ex Eud. l 2. c. 3. Infrà l 3. c 9 & seq.

Ex verbis Eust. in hunc locũ suspicari licet deesse post vocem αὐ. aliquid Sic Eustrat. ταῖς δὲ τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἀφοβίας ὑπερβάλλοντα ἀνώνυμόν ποτε λέγει. πολλὰ γὰρ τῶν τοιούτων ἀνώνυμα. εἶτα δ' αὖ, φησὶν, ἄφοβός τε ὁ πιθόμενος ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ λέγεται γὰρ ὁ ἀνδρεῖος ἄφοβος, ὅτι οὐ φοβεῖται ἃ μὴ δεῖ.

Quod igitur ait, ἔστι, ſuſpicioné mouet, niſi alio reſpexit. Lege οὐ πάσας δὲ, vel ἀμφὶ τ. & refert ad ἀδόκιμοι, ac fortaſſe aliter ſcripſerat Ariſt. vide lib. 3. cap. 13. Quæ inſ. runtur iſto loco in pleriſque editionibus ex gloſſa & Euſtr. interpretatione sũt profecta. Li. 4. c. 1. γρ. κατ' αὐτὰς ὐ. L. 4. c. 4. L. 4. c. 7. γρ. μικρὰ Lib 4. cap. 10. Lib. 4. cap. 11. Lib. 4. cap. 13. Lib. 4. c. 14.

εἶν. ὁ μὲν γὰρ, περὶ μεγάλα· ὁ δὲ περὶ μικρά· ὑπερβολὴ δὲ, ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία· ἔλλειψις δὲ, μικροπρέπεια· διαφέρουσι δὲ αὐτῷ τῷ περὶ τὸ ἐλευθεριότητα· ὧν δὲ διαφέρουσιν, ὕστερον ῥηθήσεται). * περὶ δὲ τιμιότητα καὶ ἀτιμίαν, μεσότης μὲν, μεγαλοψυχία· ὑπερβολὴ δὲ, χαυνότης τις λεγομένη· ἔλλειψις δὲ μικροψυχία· ὡς δὲ ἐλέγομεν ἔχει πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τὴν ἐλευθεριότητα περὶ μικρὰ διαφέροντα, ὅπως ἔχει τις καὶ πρὸς τὴν μεγαλοψυχίαν, περὶ τιμιότητα ὄντα μεγάλην, αὐτὴ περὶ * μικρὰν οὖσα· ἔστι γὰρ, ὡς δεῖ ὀρέγεσθαι ἡμῶν, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ ἧττον. λέγεται δὲ, ὁ μὲν ὑπερβάλλων τῇ ὀρέξει, φιλότιμος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἀφιλότιμος· ὁ δὲ μέσος, ἀφιλότιμος. ἀφιλοτιμία δὲ καὶ αἱ διαθέσεις· πλὴν ἡ τοῦ φιλοτίμου, φιλοτιμία· ὅθεν ὅπιτο διαιρίζονται οἱ ἄκροι τὸ μέσου χώρας. καὶ ἡμεῖς δὲ, ἔστι μὲν ὅτε τὸ μέσον, φιλότιμον καλοῦμεν· ἔστι δ' ὅτε, ἀφιλότιμον· καὶ ἔστιν ὅτε μὲν ἐπαινοῦμεν τὸ φιλότιμον, ἔστι δ' ὅτε τὸν ἀφιλότιμον. διὰ τίνα δ' αἰτίαν τοῦτο ποιοῦμεν, ὑστερον * τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται). νῦν δὲ περὶ τῶν λοιπῶν λέγωμεν τῶν ὑφηγημένων τρόπον. ἔστι δὲ καὶ περὶ ὀργὴν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, καὶ μεσότης. * ἐπεὶδὴ δὲ ἀνώνυμοι ὄντων αὐτῶν, τὸ μέσον προσὸν λέγοντες, τὴν μεσότητα πρᾳότητα καλέσομεν· τῶν δ' ἄκρων, ὁ μὲν ὑπερβάλλων, ὀργίλος ἔστω· ἡ δὲ κακία, ὀργιλότης· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἀόργητός τις· ἡ δ' ἔλλειψις, ἀοργησία. εἰσὶ δὲ καὶ τρεῖς μεσότητες, ἔχουσαί πως ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλας· διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων. πᾶσαι μὲν γὰρ περὶ λόγων καὶ πράξεων κοινωνίαν· διαφέρουσι δὲ, ὅτι, αἱ μὲν, περὶ τὸ ἀληθὲς τὸ ἐν αὐταῖς· αἱ δὲ, περὶ τὸ ἡδὺ τὸ ἐν τῷ βίῳ. ῥητέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ἵνα μᾶλλον καταδῶμεν ὅτι ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετόν· τὰ δ' ἄκρα, οὔτε ὀρθὰ, οὔτε ἐπαινετὰ ἀλλὰ ψεκτά. ἔστι μὲν οὖν καὶ τούτων τὰ πλεῖω ἀνώνυμα· περιεργότερον δ' ἴσως καὶ ὅπερ τὸ μᾶλλον, αὐτοῖς ὀνομαζοποιῆσαι, σαφηνείας ἕνεκεν, καὶ τῷ πρακολουθητικῷ· * περὶ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος, ἀληθὴς τις· καὶ ἡ μεσότης, ἀληθεία λεγέσθω· ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ὅπερ τὸ μεῖζον, ἀλαζονεία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, ἀλαζὼν· ἡ δ' ὅπερ τὸ ἧττον, εἰρωνεία, καὶ εἴρων· * περὶ δὲ τὸ ἡδὺ, τὸ μὲν ἐν παιδιᾷ

A tur. Magnificus ne eo differt à liberali, quòd ille in magnis, hic in paruis verſetur. Nimium, ἐπιφανία, id eſt, elegãtiæ inſciẽtia, & βαναυσία, i. operaria quædam in ſumptu faciendo inſolẽtia: parum, μικροπρέπεια, id eſt, indecora in ſũptu faciẽdo parcimonia: differúntq; hæ ab iis quę ad liberalitatẽ pertinẽt. Quid differãt autẽ, poſterius dicemus. Iam verò ea quæ in honore & infamia verſatur, mediocritas, animi magnitudo nuncupatur: nimiũ χαυνότης à Græcis appellatur, à nobis elatio animi, aut ſuperbia in animis extollendis nominatur: parum, humilis & demiſſus animus. Quam autẽ cõ- B parationẽ habere dicebamus cum magnificẽtia liberalitatẽ, eo differentẽ, quòd in paruis verſetur: eandẽ habet cum animi magnitudine, quę in magno honore vertitur, virtus quędã altera, quæ in paruo eſt occupata. Euenire enim poteſt, vt quis & pro eo ac ſatis eſt, honorem expetat, & vt nimiũ & parũ expetat. Qui autẽ honoris cupiditate modũ ſuperat, ambitioſus: qui deſerit, cõtemptor honoris appellatur: medius nomine caret: atque etiam affectiones ipſę carẽt nomine, præterquã ambitioſi, cui⁹ vitioſitas ambitio nominatur. Hinc extremi de medio loco cõcertant ac litigant. C Atque adeo nos ipſi eum, qui medius eſt, nũc ambitioſum, nũc honoris cõtemptorẽ appellamus: & aliquãdo ambitioſum, aliquãdo honoris contemptorem laudamus. Quod quã obrem faciamus, in iis quæ deinceps ſequentur, explicabimus. Nunc verò eo quo cœpimus modo de cęteris dicamus. Eſt autẽ etiam in ira nimium, parũ, mediocritas: ſed cùm ea ferè nomine vacet, medium, clementẽ ac lenem: mediocritatẽ, clemẽtiam ac lenitatem nominabimus: extremorũ verò is, qui modũ ſuperat, iracũdus, vitiúmq; iracũdia dicatur: D qui deſerit, lentus quidã, & vitiũ lẽtitudo appelletur. Iam verò ſunt & tres aliæ mediocritates, quę tametſi ſimilitudine quadã inter ſe cõueniant, differunt tamen. Omnes enim in ſermonũ & actionum cõmunitate verſantur: ſed hoc differũt, quòd vna in veritate ea quæ in eis ipſis rebus ineſt, vertitur: aliæ duæ in earum iucũditate poſitę ſunt. Atque huius quidẽ iucũditatis altera pars in ioco, altera in iis omnibus quę in hac vita quotidiana vſuenire ſolẽt, cernitur. Quamobrẽ de his quoq; nobis pauca dicenda ſunt, vt in omnibus rebus E mediocritatẽ eſſe laudãdã, extrema autẽ neq; recta, neque laudãda, imò vero vituperanda, planiùs intelligamus. Tametſi igitur permulta ſint ex his, quæ careãt nomine: danda tamẽ opera eſt, vt eorum, quemadmodum & aliorũ, nomina fingamus, tum perſpicuitatis gratia, tum vt aptior ac facilior ſit ad conſequẽdum ſeries orationis. In veritate igitur is, qui mediocritatem tuetur ac retinet, verax quidam; & mediocritas, veritas appelletur: ſimulatio autem, quæ rem auget, & maiorem facit, arrogantia, & qui ea affectus eſt, arrogans: ea verò, quæ de ſe detrahit, reique veritatem extenuat, diſſimulatio; & qui ea vti ſolet, diſſimulator vocetur. In iucunditate porrò ea, quæ in ioco cernitur, is,

qui mediocritatem & modũ ſeruat, facetus aut vrbanus, & affectio vrbanitas nominetur: nimiùm ſcurrilis dicacitas, & qui ea affectus eſt, ſcurra: qui modum deſerit, ruſticus quidã ſeu agreſtis, atque inſulſus; & habitus, ruſticitas atque inſulſitas. In altera autem iucunditate ea quæ in vitæ communione locum habet, is qui ſe ita iucũdum præſtat, vt debet, amicus, & mediocritas amicitia nominetur: qui modum ſuperat, ſi nullo ſuo commodo adductus, placendi ſtudioſus, ſeu blandus: ſin ſuæ vtilitatis cauſa, aſſentator: qui deſerit, ſeſeq; omnibus in rebus inſuauẽ atque acerbũ præbet, is pugnax quidã in contẽtionibus, difficilliſque nominetur. Atque etiam in perturbationibus, iiſque rebus, quæ ad perturbationes pertinent, mediocritates inſunt. Verecundia enim non eſt illa quidem virtus, verum tamen laudatur etiam is qui verecundus eſt. His enim in rebus alius dicitur medius, is quem modò diximus: alius, qui modum ſuperat, tanquã obſtupefactus, & pudore conſternatus, qui nulla in re non verecundatur: qui autem modum deſerit, quemque nihil omnino puder, impudens: medius autem ille pudens, ac verecundus. Indignatio verò mediocritas eſt, inter inuidentiam & maleuolẽtiam malis alienis lætantem, interiecta. Verſantur autem in moleſtiis ac voluptatibus ob ea cõmoda ſuſceptis, quæ alteri obtigerunt. Nam qui ad indignandũ propenſus eſt, is dolet eorum rebus ſecundis, qui eis indigni ſunt. Inuidus hunc ſuperans, rebus omnium ſecũdis contabeſcit. Ac maleuolus alienis malis lætans, ex incommodis aliorum non modò moleſtia ac dolore non afficitur, verùm etiam voluptate perfunditur. Sed de his quidẽ alibi ſuo loco ac tempore dicemus. De iuſtitia autem, quoniam non ſimpliciter, nec vno modo dicitur, deinceps diuiſione eius in duas partes facta, quemadmodum ambæ ſint mediocritates oſtendemus: itémq; de virtutibus iis quæ rationem attingunt, diſſeremus.

A ὁ μὲν μίσος, δύσκαπελος· ἡ δὲ ἀλγηδὼν, δύσκαπελία· ἡ δὲ ὑφροσύνη, βωμολοχία· καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν, βωμολόχος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἀγροικός τις· καὶ ἡ ἕξις, ἀγροικία· * περὶ δὲ τὸ λοιπὸν ἡδὺ ὅ τε τῆς βίου, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος· καὶ ἡ μεσότης, φιλία· ὁ δὲ ὑπερβάλλων, * εἰ μὲν οὐδενὸς ἕνεκα, εὐάρεστος· εἰ δὲ ὠφελείας τῆς αὐτῆς, κόλαξ· ὁ δὲ ἐλλείπων καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀηδὴς, δύσερις τε καὶ δύσκολος· * εἰσὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη, μεσότητες· ἡ γὰρ αἰδὼς, ἀρετὴ μὲν οὐκ ἔστιν, ἐπαινέται δὲ καὶ αἰδήμων· καὶ γὰρ ἐν τούτοις, ὁ μὲν, λέγεται μέσος· ὁ δὲ, ὑπερβάλλων, ὡς καταπλήξ, ὁ πάντα αἰδούμενος· ὁ δὲ ἐλλείπων, ἢ ὁ μηδὲ ὅλως, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ μέσος, αἰδήμων. νέμεσις δὲ, μεσότης φθόνου καὶ ἐπιχαιρεκακίας. εἰσὶ δὲ περὶ λύπαις καὶ ἡδοναῖς τοῖς ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τοῖς πέλας γινομέναις· ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὖ πράττουσιν· ὁ δὲ φθονερὸς ὑπερβάλλων τούτου, ἐπὶ πᾶσι λυπεῖται· ὁ δὲ ἐπιχαιρέκακος, τοσοῦτον ἐλλείπει τοῦ λυπεῖσθαι, ὥστε καὶ χαίρειν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων * καὶ ἄλλοθι καιρὸς ἔσται· περὶ δὲ δικαιοσύνης, ἐπεὶ οὐχ ἁπλῶς λέγεται, μετὰ ταῦτα διελόμενοι, περὶ ἑκατέρας * ἐροῦμεν, πῶς μεσότητές εἰσιν· * ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὴν λογικὴν ἀρετήν.

B

C

Lib. 4. c. 12.

περὶ ὁ μὲν αὐδ' ὁ δ' αἰδ.

L. 4. c. 15.

Eudem. l. 3. c. 7. Infrà l. 5. Initio lib. 6.

D

CAPVT VIII.

Mediocritatis primum accidens declarat: Quomodo ſuis extremis opponatur: & quomodo extrema inter ſe pugnent.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οτι δύο μὲν κακιῶν οὐσῶν, μιᾶς δ' ἀρετῆς, πᾶσαν πᾶσαις ἀντίκειταί πως.

E

Cvm ſint autem affectiones tres, nempe duo vitia, quorũ alterũ, modum ſuperat, deſerit alterum: vna virtus, quæ mediocritas eſt: omnes inter ſe quodammodo pugnant. Nam extremæ & cum media, & inter ſe pugnãt, & cum extremis media. Quemadmodũ enim ſi id quod æquale eſt, cum eo quod minus eſt, comparetur, maius eſt: ſi cum maiore, minus: ſic medij habitus, ſi cum iis qui modũ deſerũt, comparẽtur, ſuperant: ſi cum iis qui ſuperant, deſerunt: tum in perturbationibus tũ in actionib⁹. Fortis enim ad ignauũ, audax; ad audacem, ignauus ac timidus videtur: Similitérque temperans, ad eum quem ſenſus expertem diximus, intemperans: ad intemperantem, ſenſus expers habetur. Liberalis autem ſi cum illiberali conferatur, prodigus;

Τριῶν δ' ἀφθόνων οὐσῶν, δύο μὲν κακιῶν, τὸ μὲν, κατ' ὑπερβολήν· τῆς δὲ, κατ' ἔλλειψιν· μιᾶς δ' ἀρετῆς, τὸ μεσότητος, πᾶσαν πάσαις ἀντίκειταί πως· αἱ μὲν γὰρ ἄκραι, καὶ τῇ μέσῃ, καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι εἰσίν· ἡ δὲ μέση, τῶν ἄκρων. ὥσπερ γὰρ τὸ ἴσον, πρὸς μὲν τὸ ἔλαττον, μεῖζον· πρὸς δὲ τὸ μεῖζον, ἔλαττον. οὕτως αἱ μέσαι ἕξεις, πρὸς μὲν τὰς ἐλλείψεις, ὑπερβάλλουσι· πρὸς δὲ τὰς ὑπερβολὰς ἐλλείπουσι, καὶ τε τοῖς πάθεσι, καὶ ταῖς πράξεσιν. ὁ γὰρ ἀνδρεῖος, πρὸς μὲν τὸν ἄφοβον, θρασὺς φαίνεται· πρὸς δὲ τὸν θρασύν, δειλός. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, πρὸς μὲν τὸν ἀναίσθητον, ἀκόλαστος· πρὸς δὲ τὸν ἀκόλαστον, ἀναίσθητος. ὁ δὲ ἐλευθέριος, πρὸς μὲν τὸν ἀνελεύθερον, ἄσωτος·

Magn. l. 2. c. 9

πρὸς δὲ τὸν ἄσωτον, ἀνελεύθερος. διὸ καὶ ἀποσκώπτομεν * τὸν μέσον οἱ ἄκροι, ἑκάτερος πρὸς ἑκάτερον, καὶ καλοῦσι τὸν ἀνδρεῖον· ὁ μὲν δειλὸς, θρασείᾳ, ὁ δὲ θρασὺς, δειλόν. ἔστι δὲ ἄλλων ἀπὸ λόγων. οὕτω δὴ * ἀντικειμένων ἀλλήλοις τούτων, πλείων ὁμοιότης ἐστὶ τοῖς ἄκροις πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸ μέσον. πορρωτέρω γὰρ ἔοικε τὰ ἀφεστηκότα ἀλλήλων, ἢ τὰ μέσα· ὥσπερ τὸ μέγα, τοῦ μικροῦ· καὶ τὸ μικρὸν, τοῦ μεγάλου· ἢ ἄμφω, τοῦ ἴσου. ἔτι, πρὸς μὲν τὸ μέσον ταῖς ἄκροις ὁμοιότης τις φαίνεται, ὡς τῇ θρασύτητι πρὸς τὸ ἀνδρεῖον, καὶ τῇ ἀσωτίᾳ πρὸς τὴν ἐλευθεριότητα· τοῖς δὲ ἄκροις πρὸς ἄλληλα πλείστη ἀνομοιότης· τὰ δὲ πλεῖστον ἀπέχοντα ἀλλήλων ἐναντία ἐστὶ μάλιστα· ὥστε καὶ μᾶλλον ἐναντία, τὰ πλεῖστον ἀπέχοντα· πρὸς μὲν οὖν τὸ μέσον ἀπτέον, ἐφ' ὃν μὲν μᾶλλον, ἢ ἔλλειψις, ἐφ' ὃν δὲ, ἡ ὑπερβολή. διὰ ἀνδρίᾳ μὲν, οὐχ ἡ θρασύτης, ὑπερβολή οὖσα· ἀλλ' ἡ δειλία, ἔλλειψις οὖσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ, οὐχ ἡ ἀναισθησία, ἔνδεια οὖσα· ἀλλ' ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα. διὰ δύο δὲ αἰτίας τοῦτο συμβαίνει· μίαν μὲν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ὃ γὰρ ἐγγύτερον καὶ ὁμοιότερον τῷ μέσῳ, οὐ τοῦτο, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐτοῦ μᾶλλον· οἷον, ἐπεὶ ὁμοιότερον φαίνεται τῇ ἀνδρίᾳ ἡ θρασύτης καὶ ἐγγύτερον· ὁμοιότερον γάρ, ἡ δειλία· ταύτην μᾶλλον ἀντιτίθεμεν· τὰ γὰρ ἀπέχοντα πλέον τοῦ μέσου, ἐναντιώτερα δοκεῖ εἶναι. μία μὲν οὖν αἰτία αὕτη, ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἑτέρα δὲ, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· πρὸς ἃ γὰρ αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμέν πως, ταῦτα μᾶλλον ἐναντία τοῦ μέσου φαίνεται· οἷον, αὐτοὶ μᾶλλον πεφύκαμεν πρὸς τὰς ἡδονάς· διὸ εὐκόλως φερόμεθα μᾶλλον πρὸς ἀκολασίαν, ἢ πρὸς κοσμιότητα. ταῦτ' οὖν μᾶλλον ἐναντία λέγεται, πρὸς ἃ ἡ ὁδὸς μᾶλλον ἐστίν. διὰ δὴ τοῦτο, ἡ ἀκολασία, ὑπερβολὴ οὖσα, ἐναντιωτέρα ἐστὶ τῇ σωφροσύνῃ.

A si cum prodigo, illiberalis existimatur. Idcirco & medium vterque extremorum alter ad alterum propulsat, forténque timidus, audacem; audax, timidum nominat: & ita æqua proportione se res habet in aliis. Cùm hæc autem ita pugnent inter se, tum maior extremorum inter se, quàm cum medio pugna est: quandoquidem longiùs abest alterum ab altero, quàm vtrumque à medio: quemadmndum magnum à paruo, & paruum à magno longiùs remotum est, quàm vtrumque ab æquali. Præterea verò quibusdam extremis B cum medio similitudo quædam intercedere videtur: vt audaciæ cum fortitudine, profusioni cum liberalitate: extremis autem maxima esse inter se dissimilitudo. At ea, quæ plurimùm distant inter se, definiuntur esse contraria. Itaque etiam magis contraria sunt, quæ longiùs inter se disjuncta sunt. Cum medio autem parum in nonnullis magis pugnat, in quibusdam nimium: vt fortitudini non audacia, quæ modum superat, sed ignauia, quæ deserit, maximè aduersatur. At cum temperantia C non immanitas illa in voluptatibus aspernandis sensus expers, quæ modum deserit, sed intemperantia, quæ superat, maximè pugnat. Quod quidem duabus de causis accidit: Quarum altera ex ipsa re ducitur: nam quia propius abest alterum extremum à medio, eique similius est, idcirco non hoc, sed contrarium potiùs illi opponimus: verbi gratia, quoniam fortitudini similior & propior esse videtur audacia, dissimilior ignauia, propterea hanc potiùs quàm illam, ei opponimus. Quæ enim longiùs absunt à medio, videntur esse magis contra- D ria. Atque hæc quidem causa ex ipsa re trahitur. Altera est, quæ à nobis ipsis ducitur. Nam ad quæ vitia procliuiores sumus naturâ, ea medio magis contraria videntur esse: vt, quia nos ad voluptates natura finxit proniores, idcirco ad intemperantiam faciliùs quàm ad temperantiam impellimur, ac prolabimur. Quapropter hæc magis contraria dicuntur, ad quæ progressio magis fieri solet. Atque ideò intemperantia, quæ nimius habitus est, temperantiæ contraria magis est, quàm alterum extremum. E

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι ἡ ἀρετὴ ἕξις ἐστὶ κατὰ τὸ μέσον τὸ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ τὰς πράξεσι, τὸ καλεπωτάτου ἐστὶ καὶ τὸ δεῖν πάσῃ τοῖς αὐτοῖς ὀρθῶς ἔχει.

CAPVT IX.

Alterum Mediocritatis accidens, Difficultatem scilicet, enarrat: eiúsque superanda modum præscribit.

ΟΤι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τὴν μὲν, κατ' ὑπερβολήν, τὴν δὲ, κατ' ἔλλειψιν

VIrtutem igitur eam, quæ moralis appellatur, medium seu mediocritatẽ esse, & quomodo sit mediocritas, ac duorũ vitiorum esse mediocritatẽ, quæ sunt nimium & parũ:

talem denique eo esse, quòd eam mediocritatem, quæ in perturbationibus atque actionibus inest, sibi propositam habeat, tanquam signum, satis demonstratum esse arbitror. Quocirca etiam difficile atque operosum est, virtute esse præditum. Magni enim negotij est in vnaquaque re medium consequi: vt circuli punctum medium reperire non cuiuslibet, sed scientis atque intelligentis hominis est. Itémque irasci, & pecuniam donare, & sumptum facere, cuiuslibet hominis est, & facile: irasci verò & pecuniam donare, cui, & quantum, & quo tempore, & cuius rei causa, & quomodo irascendum ac donándum est, neque cuiuslibet hominis, neque facile est. Quæ quidem est cuiusque rei absolutio & perfectio, eaque rara ac laudabilis est: omne autem rarum ac laudabile, præclarum atque honestum est. Oportet igitur, eum, qui medium veluti collineando petit, primùm omnium se ab eo quod magis contrarium est, longissimè remouere: quemadmodum suadebat Calypso,

Tu procul à fumo & fluctu prohibeto carinam.

Extremorum enim alterum maius peccatum est, alterum minus. Quoniam igitur medium assequi summæ difficultatis est, secunda (vt aiunt) nauigatione, minima de malis. hoc autem hac ratione continget maximè, quam ostendebamus. Videndum est autem, ad quæ vitia simus etiam ipsi proniores. Alij enim ad alia procliuiores sumus naturâ. Quod quidem ex ea voluptate & ea ægritudine, qua afficimur, facilè cognosci poterit. Sed nos ipsos ab ea in contrariam partem oportet abstrahere. Nam cùm longissimè nos à peccato remouerimus, ad id, quod medium est, veniemus. Quod sanè faciunt ij, qui ligna distorta dirigunt. In omni autem negotio quicquid iucundum est, ipsámque adeò voluptatem, summo studio vitare oportet. Eius enim non incorrupti iudices sumus. Quocirca quemadmodum erga Helenam senes illi fuerunt animati, sic & nos oportet in voluptatem animatos esse, rebúsque omnibus illorum vocem subiicere. Nam cùm eam ita amandabimus, missámque faciemus, leuiùs peccabimus. His igitur faciendis (vt eorum, quæ dixi, summam faciam) mediocritatem facillimè assequemur. Est tamen & hæc ratio fortasse difficilis & laboriosa, præsertim in rebus singularibus. Neque enim facile est distinguere, quónam modo, quibus hominibus, quibus de causis, & quandiu sit irascendum. Nos enim interdum eos homines qui parum irascuntur, laudamus, & leneis appellamus: interdum eos qui grauiter succensent, animóque virili hos esse dicimus. At qui paulum à perfectione deflectit, siue modum aliquantulum superet, siue aliquantulum deserat, non vituperatur;

A καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστί, δῆλόν ὅ τοχαστικὴ τῆς μέσου τέχνη ἐστὶ τῆς ἐν ταῖς πάλεσι καὶ ταῖς πραξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται. * δῆλον καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν, ἔργον· οἷον, κύκλου τὸ μέσον, οὐ παντὸς, ἀλλὰ τοῦ εἰδότος· οὕτω δὲ, καὶ τὸ μὴ ὀργισθῆναι παντὸς, καὶ ῥᾴδιον· καὶ τὸ δοῦναι ἀργύριον καὶ δαπανῆσαι· τὸ ᾧ ᾧ, καὶ ὅσον, καὶ ὅτε, καὶ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς, B * οὐκ ἔτι παντὸς, οὐδὲ ῥᾴδιον· * διὸ σπάνιον ἐστὶ τὸ εὖ, καὶ ἔπαινετὸν, καὶ καλόν· διὸ δεῖ τὸν τοχαζόμενον τοῦ μέσου, πρῶτον μὲν ἀποχωρεῖν τοῦ μᾶλλον ἐναντίου, καθάπερ καὶ ἡ Καλυψὼ παρήνει τὸ,

Magn. l. 1. c. 9.

π. ὡς εἶεν

Quidam codd. ἔσ-φ, corruptio loco ab finē loci præced. παρ. ἐξ κα.

---* τῆς μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
Νῆα.--

Odiss. μ. Vide Lamb.

C τῶν γὰρ ἄκρων, τὸ μὲν, ἐστὶν ἁμαρτωλότερον· τὸ δὲ, ἧττον. ἐπεὶ οὖν τοῦ μέσου τυχεῖν, ἄκρως χαλεπὸν, καὶ τὸν δεύτερον φασι πλοῦν, τὰ ἐλάχιστα λητέον τῶν κακῶν. τοῦτο δ' ἔσται μάλιστα τοῦτον ὃν ἐλέγομεν· σκοπεῖν δὲ δεῖ ποῖς αὐτὸς καὶ αὐτοὶ διαφόρως ἐσμεν· ἄλλοι γὰρ ποῖς ἄλλα πεφύκαμεν. τοῦτο δ' ἔσται γνώσιμον ἐκ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης τῆς γινομένης ποῖ ἡμᾶς. Εἰς προσῳδητέον δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκειν δεῖ· πολὺ γὰρ ἁπαλαίσαντες τοῦ ἁμαρτάνειν, εἰς τὸ μέσον ἥξομεν· ὅπερ οἱ τὰ διεγραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες, ποιοῦσιν. ἐν πᾶσι δὲ μάλιστα φυλακτέον τὸ ἡδύ, καὶ τὴν ἡδονὴν· οὐ γὰρ ἀδέκαστοι κείνοις αὐτήν. ὅπερ οὖν * οἱ δημογέροντες ἔπαθον ποῖς τὴν Ἑλένην, τοῦτο δεῖ παθεῖν καὶ ἡμᾶς ποῖς τὴν ἡδονήν· καὶ ἐν πᾶσι τὴν ἐκείνων ὑπολῆψιν φωνεῖν· οὕτω γὰρ αὐτὴν ἀπομπόμενοι, ἧττον ἁμαρτησόμεθα. ταῦτ' οὖν ποιοῦντες, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, μάλιστα διωσόμεθα τοῦ μέσου τυγχάνειν. χαλεπὸν δὲ ἴσως τοῦτο, καὶ μάλιστ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον· οὐ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι, πῶς, καὶ τίσι δ' ὅτι ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον. καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὁτὲ μὲν, τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πραείους φαμέν· ὁτὲ δὲ, τοὺς χαλεπαίνοντας, * καὶ ἀνδρώδεις ἀποκαλοῦμεν. ἀλλ', ὁ μὲν μικρὸν τοῦ δεῖ παρεκβαίνων, οὐ ψέγεται, οὔτ' ὅτι τὸ μᾶλλον, οὔτ' ὅτι τὸ ἧττον.

D

E

ὁ δὲ πλέων· οὗτος γὰρ οὐ λανθάνει· ὁ δὲ μείζων τινὸς, καὶ ὁπόσον φαυλός, οὐ ῥᾴδιον τῷ λόγῳ ἀφορίσαι· οὐδὲ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν· τὰ δὲ τοιαῦτα, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις· τὸ μὲν οὖν ἕως τοσοῦτον, * δῆλον ὅτι ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή· ἀποκλίνειν δὲ δεῖ, ποτὲ μὲν ὁπότε τὸν ὑπερβολήν· ποτὲ δὲ, ὁπότε τὸν ἔλλειψιν· οὕτω γὰρ ῥᾷστα τοῦ μέσου καὶ τοῦ εὖ στοχάσεται.

Sic leg. vt in simili loco 4. 11.

A sed is tantùm, qui longiùs, quàm par sit, ab eo discedit. Hic enim non ignoratur, neque obscurus est. Quatenus autem, & quantum irascatur is qui vituperabilis est, non est facile oratione definire, vt neque aliud quidquã eorum quæ sensibus subiecta sunt. Quæ sunt autem huiusmodi, in rebus singularibus posita sunt, ac de iis iudicat sensus. Hoc igitur, quod hactenus à nobis dictum est, ostendit ac declarat, mediocrem habitum in omnibus esse laudabilem. Declinandum est autem nunc ad nimium, nunc ad id quod est parum. B Sic enim id, quod medium & perfectum est, facillimè consequemur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων

τὸ Γ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὅτι τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον σκεπτέον ἀναγκαῖον, τοῖς περὶ ἀρετῆς ὑπογράφουσι· C καὶ ὅτι τοῦ ἀκουσίου τὸ μὲν βίᾳ, τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν. καὶ τί τὸ βίαιον.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

Liber III.

CAPVT I.

In Virtutis definitione membratim explicãda perstat. Ἑκὼν esse, superiore libro docuerat: quæ prima particula definitionis erat. Nunc vt περαιτέρω quoq; ostendat esse, (quæ secunda particula est,) περιαιρεῖται rudem definitionem inquirit. Cuius genus cùm sit τὸ ἑκούσιον, id quod sponte fit, & hoc ipsum ignotum: ex contrario ἀκουσίῳ, quod inuitè fit, declarandum erit. Itaque proposita ἑκουσίου definitione, prima eiusdem particula, violentum scilicet, exponitur.

Magn. l. 1. c. 3. Eudem. l. 2. c. 8.

ΤΗΣ ἀρετῆς δὲ περὶ παθη καὶ πράξεις οὔσης· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἑκουσίοις, ἐπαίνων καὶ ψόγων γινομένων· ἐν δὲ τοῖς ἀκουσίοις, συγγνώμης, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέου· τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον ἀναγκαῖον ἴσως διορίσασθαι τοῖς περὶ * ἀρετῆς ὑπισχνουμένοις. χρήσιμον δὲ καὶ τοῖς νομοθέταις, περί τε τιμὰς καὶ τὰς κολάσεις. δοκεῖ δὲ ἀκούσια εἶναι, τὰ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενα· βίαιον δὲ, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν, τοιαύτη οὖσα, ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων, ἢ ὁ πάσχων· οἷ, ἐὰν πνεῦμα * κομίσαντό τοι, ἢ ἄνθρωποι κύριοι ὄντες. ὅσα δὲ διὰ φόβον μειζόνων καθ' ἕν πράττεται, ἢ διὰ καλόν τι· οἷ, ἐὰν τύραννος παραστάτοι αἰσχρόν τι πρᾶξαι, κύριος ὢν γονέων καὶ τέκνων· καὶ πραξάντος μὲν, σώζοιντο· μὴ πράξαντος δὲ, ἀπολοίσθην· ἀμφισβήτησιν ἔχει, πότερον ἀκούσιά * ἐστιν, ἢ ἑκούσια. τοιοῦτον δέ τι συμβαίνει καὶ περὶ τὰς ἐν τοῖς χειμῶσιν ἐκβολάς· ἁπλῶς μὲν γὰρ, οὐδεὶς ἀποβάλλεται ἑκών· ὅτι σωτηρίας δὲ αὐτῶ καὶ τῶν λοιπῶν, ἅπαντες οἱ νοῦν ἔχοντες.

περὶ πάθη

περὶ πράξεις

ἐστιν

D

E

ΤΑΝΤVM igitur virtus in perturbationibus & actionibus versetur, cúmque in iis rebus quas sponte suscipimus, laudes & vituperationes locum habeant: iis autẽ quas inuiti facimus, venia atque etiam interdũ misericordia tribuatur; necesse est fortasse, iis qui virtutis vim naturámque quærunt, id, quod sponte, & id quod inuitè fit, definire ac distinguere. Atq; hæc oratio latoribus legum quoque, tum ad honores bene meritis de republ. decernẽdos, tum ad supplicia in improbos constituenda, vtilis est futura. Ea igitur suscipere dicimur inuiti, quæ aut vi coacti, aut per inscientiam aguntur. Est autem id violentum, cuius principium extrà est, atque eiusmodi, vt nihil adiumenti afferat is qui agit, aut qui patitur, vt si quò ventus detulerit, aut ij homines quorum sub potestate sumus. Quæcunque verò maiorũ malorum metu, vel honesti alicuius causa aguntur; (verbi gratia, si quis tyrannus, cuius in manu, parentum & liberorum vita posita sit, alicui, vt turpe quippiã faciat, imperet, ita vt illi, si agat, salui sint; si non agat, moriantur;) vtrùm hæc sponte, an inuitè fiant, ambigi potest. Eadémque de iacturis, quæ tempestate in mari coorta fieri solent, cõtrouersia esse potest. Simpliciter enim & absolutè nemo sua sponte rerum suarũ iacturam facit: sed suæ ac cæterorum salutis causa omnes faciunt, qui modò sanæ mentis sint.

Mixtæ igitur ſunt tales actiones : ſed tamen eis, quæ ſponte aguntur, ſimiliores eſſe videntur. Sunt enim optabiles & eligendæ, tum cùm aguntur. Actionis autem finis ſecundùm opportunitatem temporis eſt. Spõte quinetiam agi aliquid vel inuitè dicẽdum eſt, tum cùm agitur. At ſponte agit. In eo enim eſt partium mouendarum, earum quæ inſtrumentorum locum obtinent in huiuſmodi actionibus, principium. Quarum autem rerum in aliquo principia inſunt, earum quoq; agendarum, vel non agendarũ, penes eum poteſtas eſt. Hæc igitur talia ſponte aguntur. Simpliciter autem fortaſſis inuitè. Nemo enim quicquam tale ipſum propter ſe optauerit. Iam verò in talibus actionibus homines interdũ laudibus efferuntur, cùm magnarum atque honeſtarum rerũ cauſa turpitudinem aut moleſtiam aliquam ſubierint, ac pertulerint: quòd ſi aliter faciant, vituperantur. Nam res turpiſſimas nullius honeſtæ rei aut mediocris gratia ſufferre, improbi hominis eſt. Sunt deinde quædam alia, propter quæ laus quidem nulla tribuitur, ſed venia datur duntaxat, cùm ea quis egerit, quæ non ſint agenda, iis rebus compulſus quæ humanã naturam ſuperant, quáſque nemo perferre queat. Sunt autem fortaſſe nonnulla eiuſmodi, vt nulla vi aut neceſſitate coacti ea agere debeamus, potiúſq; nobis mors ſit oppetenda, grauiſſimique cruciatus perferendi. Etenim ridicula videntur ea, quæ Alcmæonem Euripidis, vt matrem interficeret, impulerunt. Difficile eſt autem interdum quid cui anteponendum ſit, quidque pro quo perferendum, iudicare: difficilius verò etiam eſt in eo quod decretum ſit, perſtare ac perſeuerare. Ferè enim ea quidẽ quæ expectantur, moleſta ſunt: ea autem, ad quæ impelluntur homines, turpia. Hinc laudes & vituperationes eos qui ad agẽdum neceſſitate coacti fuerunt, conſequuntur, aus non conſequuntur. Quænam igitur violenta ſunt dicẽda? An ſimpliciter & propriè, cùm cauſa in eis eſt, quæ ſunt extrà, & is qui agit, nihil operæ ad actionẽ confert? Quæ autem per ſe quidem inuitè ſuſcepta ſunt, ſed hoc tempore, & in horum locum optabilia: quorũ deniq principium eſt in eo qui agit; ea per ſe quidẽ inuitè ſuſcepta ſunt, verum hoc puncto temporis, & in horũ locũ ſponte ſuſcepta: iis tamen quæ ſponte ſuſcipiũtur, ſunt ſimiliora. Nam in rebus ſingularibus verſantur actiones. At res ſingulares, ſponte aguntur. Quæ autem quibus optabiliora ſint, non eſt facile verbis oſtendere. Multæ enim ſunt in rebus ſingularibus differentiæ. Quòd ſi quis dicat, ea quæ iucunda ſunt, eſſe violenta, (cogere enim, cùm extra ſint,) hac ratione erunt omnia violenta. Horum enim gratia agunt omnes omnia. Et qui vi aliqua coacti atque inuiti agunt, moleſtè ferunt:

A μικταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τοιαῦται πρᾶξεις· ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἑκουσίοις· αἱρεταὶ γὰρ εἰσι τότε ὅτε πράττονται. τὸ δὲ τέλος τῆς πράξεως, κατὰ τὸν καιρόν ἐστι· καὶ ὅ ἑκούσιον δὴ καὶ ὁ ἀκούσιον, ὅτε πράττει, λεκτέον· πράττει γ', ἑκών. ἡ γὰρ ἀρχὴ τῶν κινῆσαι τὰ ὀργανικὰ μέρη ἐν ταῖς τοιαύταις πράξεσιν ἐν αὐτῷ ἐστιν· ὧν δ' ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχή, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν, καὶ μή· ἑκούσια δὴ τὰ τοιαῦτα· ἁπλῶς δ', ἴσως

B ἀκούσια· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο καθ' αὑτὸ τῶν τοιούτων οὐδέν· ὅτε δὲ ταῖς πράξεσι δὲ ταῖς τοιαύταις ἐνίοτε καὶ ἐπαινοῦνται, ὅταν αἰσχρόν τι ἢ λυπηρὸν ἀνταμύνωσιν αὑτὶ μεγάλων καὶ καλῶν· αὖ δ' αἀπαλιν, ψέγονται· τὰ γὰρ αἴσχιστ' ἀνταμεῖναι, ὅτι μηδενὶ καλῷ, ἢ μετρίῳ, * φαύλου. ἐπ' ἐνίοις δ', ἔπαινος μὲν οὐ γίγ· συγγνώμη δ', ὅταν δι' οἷα τοιαῦτα * πρᾶξῃ τις ἃ μὴ δεῖ, ἃ κατ' τὸν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερτείνῃ, καὶ μηδεὶς αὐ * ἀνταμείναι. ἔνια δ' ἴσως οὐκ ἔστιν ἀναγκασθῆναι, ἀλλὰ

C μᾶλλον * ἀποθνητέον, παθόντα τὰ δεινότατα. καὶ γὰρ τὸν Εὐριπίδου Ἀλκμαίωνα γελοῖα φαίνεται τὰ ἀναγκάσαντα μητροκτονῆσαι. ἔστι δὲ χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρῖναι, ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, καὶ τί ἀντὶ τίνος * ἀνταμυντέον· ἔτι δὲ χαλεπώτερον τὸ ἐμμεῖναι τοῖς γνωσθεῖσιν· ὡς γὰρ ὅπερ τὸ πολὺ ἐστι τὰ μὲν προσδοκώμενα, λυπηρά· τὰ δ'

D * ἀναγκαζόμενα, αἰσχρά· ὅθεν ἔπαινοί καὶ φόροι γίνονται τοῖς δυναγκασθεῖσι, ἢ μή. τὰ δὲ ποῖα βίαια φατέον; ἢ ἁπλῶς μὲν, ὁπότ' αἰτία ἐν τοῖς ἐκτὸς ᾖ, καὶ ὁ πράττων μηδὲν συμβάλληται; ἃ δὲ, καθ' αὑτὰ μὲν, ἀκούσιά ἐστι, νυνὶ δὲ καὶ αἱρετὰ, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ πράττοντι, καθ' αὑτὰ μὲν ἀκούσιά ἐστι· νυνὶ δὲ αἱρετὰ τῶνδε, ἑκούσια. μᾶλλον δὲ ἔοικεν ἑκουσίοις· αἱ γὰρ

E πράξεις, ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα· τὰδε δὲ, ἑκούσια. ποῖα δ' ἀντὶ ποίων αἱρετέον, οὐ ῥᾴδιον ἀποδοῦναι. πολλαὶ γὰρ διαφοραὶ εἰσιν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα. εἰ δέ τις τὰ ἡδέα * καὶ τὰ καλὰ φαίη βίαια εἶναι· * ἀναγκάζειν γὰρ, ἔξω ὄντα· πάντα ἂν εἴη οὕτω βίαια· πάντων γὰρ χάριν πάντα πάντες πράττουσι· καὶ οἱ μὲν βίᾳ, καὶ ἄκοντες, * λυπηρῶς· οἱ δὲ

γρ. φαῦλοι.
γρ. πρᾶξις,
γρ. ἀνταμύνωσι.
γρ. ἀποθνητέον ἀπέσται.
γρ. ἀνταμυντέον.
γρ. αἰναγκάζοντα,
γρ. ἢ τὰ λυπηρά. γρ. αἰναγκάζει, & ἀναγκάζει. γρ. λυπηρῶς· οἱ.

γρ. ἀφ' ὧ ἡδὺ ἢ καλόν.

οἱ γ' * ἀφ' ὧ ἡδύ, μᾶλλ' ἡδονῆς. γελοῖον δὴ τὸ αἰτιᾶσθαι τὰ ἐκτὸς, ἀλλὰ μὴ αὑτὸν, εὐπόρητον ὄντα τῶν τοιούτων καὶ τῶν μὲν καλῶν, ἑαυτόν· τῶν δ' αἰσχρῶν, τὰ ἡδέα. ἔοικε δὴ τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἔξωθεν ἡ ἀρχὴ, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιαζομένου.

qui autē iucūdo ad agendū inuitantur, cum voluptate & iucūdè agunt. Ridiculum igitur fuerit, ea quæ extra sunt, accusare, non seipsū potiùs, qui à talibus rebus facilè capiatur: & rerū quidē honestarū, in se ipsum; turpiū, in iucūda causam cōferre. Violentū igitur id esse videtur, cuius principiū extrà est, cùm id cui vis affertur, nullam operam conferat.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ ἀκουσίου τοῦ δι' ἄγνοιαν γινομένου.

CAPVT II.

Altera particula in definitione τοῦ ἀκουσίου adhibita, nempe, Per inscientiam factum, explicatur.

Eudem l. 2. c. 9.

γρ. ὧ μεταμελείᾳ ἐστί.

γρ. ἔχει

γρ. τοῖς ἀγνοοῦσι. ὁμῶς.

Τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν. οὐχ ἑκούσιον μὲν ἅπαν ὅσὶν· ἀκούσιον δὲ, τὸ ὀπίλυπον καὶ * ὧ μεταμελείᾳ. ὁ γὰρ δι' ἄγνοιαν πράξας ὁτιοῦν, μηδὲν δὲ δυσχεραίνων ὅτι τῇ πράξει, ἑκὼν μὲν οὐ πέπραγεν, ὅτε μὴ ἤδει· οὐδ' αὖ ἄκων, μὴ λυπούμενός γε. τῷ δὴ δι' ἄγνοιαν, ὁ μὲν ὧ μεταμελείᾳ, ἄκων δοκεῖ· ὁ δὲ μὴ μεταμελόμενος, ἐπεὶ ἕτερος, ἔστω οὐχ ἑκών· ἐπεὶ γὰρ διαφέρει βέλτιον ὄνομα * ἔχειν ἴδιον. ἕτερον δὲ ἔοικε καὶ τὸ δι' ἄγνοιαν πράττειν, τῷ * ἀγνοοῦντα ποιεῖν· ὁ γὰρ μεθύων, ἢ ὀργιζόμενος, οὐ δοκεῖ δι' ἄγνοιαν πράττειν, ἀλλ' διὰ τῶν εἰρημένων· οὐκ εἰδὼς δὲ, ἀλλ' ἀγνοῶν· ἄγνοια μὲν οὖν πᾶς ὁ μοχθηρὸς ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ὧν δὴ ἀφεκτέον· ἐξ ἄγνοιαν τινὰ τοιαύτην ἁμαρτίαν, ἄδικοι καὶ ὅλως κακοὶ γίνονται. τὸ δὲ ἀκούσιον βούλεται λέγεσθαι, οὐκ εἴ τις ἄγνοιαν τὸ συμφέρον· οὐ γὰρ ἡ ἐν τῇ προαιρέσει ἄγνοια, αἰτία τοῦ ἀκουσίου, ἀλλὰ τῆς μοχθηρίας· οὐδ' ἡ καθόλου· ψέγονται γὰρ διά γε ταύτην· ἀλλ' ἡ καθ' ἕκαστα, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ἃ ἡ πρᾶξις· ἐν τούτοις γὰρ καὶ ἔλεος, καὶ συγγνώμη· ὁ γὰρ τούτων τι ἀγνοῶν, ἀκουσίως πράττει. ἴσως οὖν ὠφέλιμον διορίσαι αὐτὰ, τίνα καὶ πόσα ἐστὶ, τίς τε δὴ, καὶ τί, καὶ περὶ τί, ἢ ἐν τίνι πράττει· ἐνίοτε δὲ καὶ τίνι, οἷον ὀργάνῳ· καὶ ἕνεκα τίνος, οἷον σωτηρίας· καὶ πῶς, οἷον ἠρέμα, ἢ σφόδρα. ἅπαντα μὲν οὖν ταῦτα ταδεῖς ἂν ἀγνοήσαι, μὴ μαινόμενος· δῆλον δὲ, ὡς ἐνδέχεται τὸν πράττοντα· πῶς γὰρ ἑαυτόν γε; ὁ δὲ πράττει, ἀγνοήσειεν ἄν τις· οἷον, λέγοντές φασιν ἐκπεσεῖν * αὐτοῖς, ἢ οὐκ εἰδέναι ὅτι ἀπόρρητα ἦν, ὥσπερ Αἰσχύλος, τὰ μυστικὰ· * ἢ δεῖξαι βουλόμενος, ἀφεῖναι, ὡς ὁ τὴν καταπέλτην.

γρ. αὐτοῖς, Quidam codd. ἢ δεῖξαι β.

Τὸ δι' ἄγνοιαν γινόμενον. Quod autem fit per inscientiam, fit omne illud quidem non sponte. Inuitè autem id sanè fieri dicendum, quod subsequitur dolor, cuiúsque eum qui egit, pœnitet. Nam qui per inscientiam quidlibet egerit, neque ex ea actione dolore afficiatur, sponte ille quidem non egit, vtpote quod nesciebat: neque rursum inuitus, quippe qui dolore nō afficiatur. Eorum igitur, qui per inscientiam agunt, is quem facti pœnitet, inuitus egisse videtur: quem verò non pœnitet, quoniam alius est ab illo, egisse non sponte dicatur. Satius est enim hunc, quandoquidem differt ab altero, nomen proprium habere. Aliud est autem per inscientiam agere, quàm insciente. Ebrius enim aut iratus agere per inscientiam non videtur, sed propter aliquid eorum quæ dicta sunt: nec sciens verò, sed insciens, atque ignorans. Ignorat igitur sanè improbus omnis, quænam sint agenda, & à quibus sit abstinendum: propterque hoc adeò peccatum, homines efficiuntur iniusti, & (vt semel dicam) mali. Actum autem ab inuito dici debet, non si quis, quod expedit, nesciat. Non enim ea inscientia, quæ in consilio versatur, causa est cur id quod agitur, actum esse inuitè dicatur, sed improbitatis: neque rerum vniuersarum inscientia; quoniam hæc vitio datur; sed rerum singularium, in quibus omnis actio versatur. In his enim venia & misericordia locum habent; & qui harum aliquam ignorat, inuitus agit. Non erit igitur fortassis incommodum, quæ & quot ea sint, distinguere. Sunt ergo hæ, quis, & quid agat, & in qua re versetur aut insit actio. Interdum verò & quo, veluti instrumento: & cuius rei causa, verbi gratia, salutis: & quomodo, vt leniter, an vehementer. Hæc igitur omnia nemo ignorauerit, si modò non insaniat. Perspicuum verò est neque eum, qui agit, ei ignotum fore. Quî enim seipsum ignorer? Sed accidere potest, vt quis, quid agat, ignoret: vt ij qui aliquid arcani enunciāt, aiunt, sibi ex ore excidisse: aut se nescisse res esse tacendas ac reconditas; vt Æschylus, mysteria: aut cùm ostendere vellet quispiam, de manibus emisit, vt is qui catapultam.

Fieri autem potest, vt aliquis filium hostem esse existimet, vt Merope: & hastam sphæræ in modum esse obtusam, quæ mucronem habeat acutum: aut lapidem esse pumicem, & vt interficiat, qui salutis causa verberabat: & vt pulset is qui ostendere aut tangere volebat, vt pugiles qui summis manibus dimicant. Cùm in his igitur omnibus inscientia versetur, in quibus actio consistit, is qui eorum aliquid ignorauit, inuitus fecisse videtur: ac multo quidem maximè in iis quæ principē locū obtinent. Ea autē principem locum videntur obtinere, in quibus & actio consistit, & id cuius gratia actio suscipitur. Cùm igitur ex tali inscientia inuitè factum nominetur, tum præterea actionem molestam esse oportet, eiúsque illum qui agit, pœnitere.

A οἰηθεὶη δ' ἂν τις καὶ τὸν υἱὸν πολέμιον εἶ-
ὥστερ ἡ Μέροπη· καὶ ἐσφαιρῶσθαι δ' * λε- γρ. λειογ-
λογχωμένον δόρυ· ἢ τὸν λίθον κίσηριν εἶ- χωμένον
καὶ ὑπὸ σωτηρίας παίσας, ἀποκτεῖναι δ'· καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὥσπερ οἱ ἀκροχειριζόμενοι, παίξειεν ἄν· περὶ πάντα δὴ ταῦτα τὴς ἀγνοίας ὄσης, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις, ὁ τούτων τι ἀγνοήσας, ἄκων δοκεῖ πεπρᾶχέναι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτάτοις· κυριώτατα δ' εἶναι δοκεῖ, ἐν οἷς ἡ πρᾶξις
B καὶ ὁ ἕνεκα. τῶν δὴ κατὰ τοιαύτην ἄγνοιαν ἀκουσίου λεγομένου, ἔτι δεῖ τὸν πρᾶξιν λυπηρὸν εἶναι, καὶ ἐν μεταμελείᾳ.

CAPVT III.

Τὸ ἑκούσιον *per se explicatur.*

QVoniam autem id inuitè factum dicitur, quod est violentum, & quod per insciētiā admissum est; sponte factum esse videri
C possit id cuius principium est in eo qui agit, res singulareis eas', in quibus actio consistit, non ignorante. Fortasse enim non rectè illud dicitur, ea esse inuitè facta, quæ vel ira vel cupiditate hortante fiunt. Nam primùm si hoc ita erit, nulla præterea aliarum animantium sponte agent, ac ne pueri quidem. Deinde nihilne eorum quæ ira vel cupiditate incitati agimus, sponte agimus? an verò honesta sponte, turpia inuiti? An hoc ridiculum est, cùm præsertim vna sit vtrorumq; causa? Absurdum verò fortasse etiam fue-
D rit, ea inuitè facta dicere, quæ sunt appetenda. Atqui & ob aliquas causas irascendum est, & quædam sunt cupienda: vt bona valetudo, & doctrina. Iam verò, quæ iniustè fiūt, molestiā: quæ ex cupiditate verò, voluptatem videntur afferre. Præterea quamobrem ea peccata, quæ ira commissa sunt, ab iis quæ ratione peccantur, eo differant, quòd inuitè facta sint? Vtraque enim sunt fugienda. Neque verò perturbationes rationis expertes, minùs humanę videntur esse. Actiones autem hominis tum ab ira tum à cupiditate nascuntur. Absurdum igitur fuerit, hęc
E in iis quæ inuitè fiunt, numerare.

CAPVT IV.

Differentiam ad rudem definitionem τῆς προαιρέσεως constituendam, inquirit.

DIstinctis igitur iis, quæ sponte, & quæ inuitè fiunt, sequitur vt de consilio dicamus. Nam & virtuti cōiunctissima reseſt, & ab eo magis, quàm ab actionibus, mores diiudicari videntur. Ac videtur sanè consilium, esse quiddam sponte susceptum:

Tom. III.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ ἑκουσίου.

ΟΝΤΟΣ δ' ἀκουσίου, τοῦ βιαίου καὶ δι' ἄγνοιαν, τὸ ἑκούσιον δόξειεν ἂν εἶναι, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις· ἴσως γὰρ οὐ καλῶς λέγεται τὸ, ἀκούσια εἶναι τὰ * διὰ θυμὸν, γρ. ἢ διὰ θ.
ἢ δι' ἐπιθυμίαν. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων ἑκουσίως πράξει, οὐδ' οἱ παῖδες. εἶτα, πότερον οὐδὲν ἑκουσίως πράττομεν τῶν διὰ θυμὸν, ἢ θυμόν; ἢ, τὰ καλὰ μὲν, ἑκουσίως· τὰ δ' αἰσχρὰ, ἀκουσίως; ἢ γελοῖον, ἑνός γε αἴτιου ὄντος; ἄτοπον δὲ ἴσως, τὸ * ἀκούσια φάναι, ὧν δεῖ γρ. ἑκούσια
ὀρέγεσθαι. δεῖ γὰρ ὀργίζεσθαι ἔνια, καὶ ἐπιθυμεῖν τινῶν· οἷον, ὑγιείας καὶ μαθήσεως. δόξειε γ', τὰ μὲν ἀκούσια, λυπηρὰ εἶναι· τὰ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν, ἡδέα. ἔτι δὲ, τί διαφέρει * τῶν ἀκούσια εἶναι τὰ κατὰ λογισμὸν ἢ Lamb. leg. ἐὰν γ' ἢ
θυμὸν ἁμαρτηθέντα; φαυλότερα μὲν γὰρ ἀμ- διαφ. τῶν ἀκ.
φω. δοκεῖ γ' οὐκ ἦττον δυνατὸν εἶναι τὰ τῶ κατὰ λογισμὸν τὰ
ἄλογα πάθη. * αἱ δὲ πρᾶξις τῶν αὐθεφ- θυμὸν ἁμ.
που, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας. ἄτοπον δὴ γρ. ἐὰν δ' αἱ π.
τὸ μόνας ἀκούσια λαβεῖν.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ προαιρέσεως· ὅτι ὅτε ἐπιθυμία ἐστὶν, ὅτε θυμὸς, ὅτε βούλησις, ὅτε δόξα. καὶ ὅτι ὁ προαιρετὸν ἑκούσιόν ἐστι προβεβουλευμένον.

ΔΙωρισμένων δὲ τοῦ τε ἑκουσίου καὶ τοῦ Magn l. 1. c. 18. Eud. l. 2. c. 10.
ἀκουσίου, περὶ προαιρέσεως ἐπέλθωμεν διελθεῖν· οἰκειότατον γὰρ εἶναι δοκεῖ τῇ ἀρετῇ, καὶ μᾶλλον τὰ ἤθη κεῖνται τῆ προαιρέσεων· ἡ προαίρεσις * δὴ, ἑκούσιον μὲν φαίνεται· γρ. ὃ

D

ὑ ταὐτὸν δὲ, ἀλλ' ὅπερ πλέον ὃ ἐκούσιον· τῷ μὲν γὰρ ἐκουσίῳ, καὶ παῖδες καὶ τἆλλα ζῶα κοινωνεῖ· προαιρέσεως δ', ὅ· * καὶ αἱ ἐξαίφνης, ἑκούσια μὲν λέγομεν· οὐ προαιρεσιν δ' ὅ. οἱ δὲ λέγοντες αὐτὴν, ἐπιθυμίαν, ἢ θυμὸν, ἢ βούλησιν, ἢ ἴνα δόξαν, οὐκ ἐοίκασιν ὀρθῶς λέγειν. ὑ γὰρ κοινὸν ἡ προαίρεσις ἐστὶ τῶν ἀλόγων· ἐπιθυμία δέ, καὶ θυμός. καὶ ὁ ἀκρατὴς, ἐπιθυμεῖ μὲν, οὐ πράττει· προαιρεῖται δὲ, ὅ· ὁ ἐγκρατὴς δ' ἀνάπαλιν, προαιρούμενος μὲν, ἐπιθυμεῖ δ' ὅ. καὶ προαιρεσῃ μὲν ἐπιθυμία ἐναντιοῦται· ἐπιθυμία δ' ἐπιθυμία ὅ· ἐστὶ δὲ μὲν ἐπιθυμία, ἡδέος * ἐστὶ ἐπιλύπου· ἡ προαίρεσις δ', ὅτε λυπηροῦ, ὅτε ἡδέος· θυμὸς δ' ἔτι, ἧττον. ἧκιστα γὰρ τὰ ὀργὴ θυμὸν, πρὸς προαίρεσιν ἔοικεν ἄν δοκεῖ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησίς γε· καθ' αὑτὸν σκοπούμενον * φαινόμενον προαίρεσις μὲν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ἀδυνάτων· καὶ εἴ τις φαίη προαιρεῖσθαι, δοκοίη ἂν ἠλίθιος εἶναι· βούλησις δ' ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων, οἷον ἀθανασίας. καὶ ἐστὶ μὲν βούλησις ἐστὶ καὶ περὶ * δι' αὐτὸν προαιρεθέντα ἀλλ' οἷον, ὑποκριτήν τινα νικᾶν, ἢ ἀθλητήν· προαιρεῖσθαι δὲ τὰ ποιοῦντα οὐδείς, ἀλλ' ὅσα οἴεται δι' αὐτοῦ γενέσθαι δ' αὐτῷ. ἔτι δ', ἡ μὲν βούλησις, τοῦ τέλους ἐστὶ μᾶλλον· ἐστὶ δ' ἡ προαίρεσις, τῶν πρὸς τὸ τέλος. οἷον, ὑγιαίνειν βουλόμεθα, προαιρούμεθα δὲ δι' ὧν ὑγιανοῦμεν· καὶ εὐδαιμονεῖν βουλόμεθα μὲν, καὶ φαμὲν· προαιρούμεθα δὲ λέγειν, οὐκ ἀρμόζει. ὅλως γὰρ ἔοικεν ἐστὶ προαίρεσις περὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν εἶναι· οὐκοῦν δὴ δόξα δι' εἴη. ἡ μὲν γὰρ δόξα δοκεῖ περὶ πάντα εἶναι, καὶ ἧττον ἧττον περὶ τὰ ἀίδια καὶ τὰ ἀδυνάτα, ἢ τὰ ἐφ' ἡμῖν· ἐστὶ τῷ ψευδεῖ καὶ ἀληθεῖ διαιρεῖσθαι, καὶ τῷ κακῷ ἐστὶ ἀγαθῷ· ἡ δὲ προαίρεσις τούτοις μᾶλλον. ὅλως μὲν δοῦναι δόξῃ τὸν αὐτὸν, ἴσως οὐδὲ λέγειν οὐδείς· ἀλλ' οὐδὲ τινι· τῷ γὰρ προαιρεῖσθαι τἀγαθὰ ἢ τὰ κακὰ, ποιοί τινες ἐσμεν· τῷ δὲ δοξάζειν, ὅ. ἐστὶ προαιρούμεθα μὲν λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων· δοξάζομεν δὲ, τί ἐστιν ἢ τίνι συμφέρει, ἢ πῶς· λαβεῖν δὲ ἢ φυγεῖν, ὑ πάνυ δοξάζομεν. καὶ ἐπαινεῖται μὲν προαίρεσις ἐπαινεῖται, τῷ ἐστὶ δὴ μᾶλλον, ἢ τῷ ὀρθῶς· ἡ δὲ δόξα, τῷ ἀληθῶς. καὶ προαιρούμεθα μὲν, ἃ μάλιστα ἴσμεν ἀγαθὰ ὄντα· δοξάζομεν δὲ, ἃ ὑ πάνυ ἴσμεν· δοκοῦσί τε οὐκ οἱ αὐτοὶ προαιρεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ δοξάζειν·

A non tamẽ eſt idẽ: ſed id quod ſpõte fit, latiùs patet. Eius enim quod ſponte fit, & pueri sũt participes, & reliqua animalia, ſed non cõſilij. Tum repẽtina ſponte quidẽ noſtra ſuſcipi dicuntur: cõſultò autẽ nequaquã. Qui autẽ dicunt cõſilium eſſe cupiditatẽ, aut iram, aut voluntatem, aut opinionẽ aliquã, non ſatis rectè dicere videtur. Conſilium enim nõ eſt eorum cõmune, quæ ſunt rationis expertia: cupiditas autem & ira maximè. Prẽterea incõtinens à cupiditate quidem impulſus agit, ſed non conſilio capto: continens contrà conſilio capto, non cupiditate impulſus. Et

B conſilio contraria eſt cupiditas: cupiditati autem cupiditas nequaquam. Tum cupiditas & iucundi eſt, & cũ moleſtia cõiuncta: conſilium, neq; iucundi, neq; cum moleſtia cõiunctum. Multo autẽ minus ira eſt. Nã quæ per iram fiunt, conſilio minimè conſentanea eſſe videntur. Neq; verò voluntas eſt, etiam ſi ei finitimum eſſe videatur. Conſiliũ enim nõ eſt eorum quæ fieri non poſſunt: & ſi quis dicat ſe talium rerum agendarum cõſilium cepiſſe, ſtultus eſſe videatur. Voluntas autem etiam eorum eſt quæ contingere nemini poſſunt: verbi gratia, immortalitatis.

C Prẽterea voluntas etiam ad ea pertinet, quę nullo modo is qui vult, per ſe agere poſſit: vt ſi quis velit hiſtrionẽ illum, vel athletam ſuperiorem diſcedere. At nemo talium rerum conſilium capit, ſed earũ duntaxat, quas per ſe effici poſſe arbitratur. Prẽterea voluntas eſt vltimi ac finis: conſilium autẽ, eorum quę ad finem conferunt. Verbi gratia, bene valere volumus; conſiliũ autẽ capimus eas res adhibere, quibus bene valeamus. Et beati eſſe volumus, atq; hoc nos velle dicimus: ſed cõſiliũ nobis captum eſſe, vt beati ſimus, neque

D dicimus, neq; conuenit ita loqui. Omnino enim conſiliũ ad eas res pertinet, quæ ſunt in noſtra poteſtate. Neq; verò erit opinio. Ad omnia enim pertinere videtur opinio, nec minùs ad ea quæ æterna ſunt, quæq; à nobis fieri non poſſunt, quã quæ in nobis ſita ſunt. Prætẽrea vero & falſo diuiditur ac diſtinguitur, non bono ac malo. At conſiliũ his potiùs quã illis. Idem igitur, quod vniuerſam opinionem eſſe conſiliũ, fortaſſe ne dicere quidem quiſquam conabitur, at neq; idẽ quod quandam opinionem. Nam eo quòd conſi-

E liũ nobis captum ſit, vt bona vel mala ſequamur, cuiuſdammodi ſumus: ſed eo quòd opinemur, non itẽ. Et cõſilium capimus vel adipiſcendi, vel fugiendi, vel tale quiddã faciẽdi. Opinamur autem quid ſit, aut cui conducat, aut quemadmodum: adipiſci certè, aut fugere, non admodũ opinamur. Et cõſilium eo laudatur, quòd eius rei ſit, quæ agenda eſt, vel quòd rectè conſilium captum ſit: at opinio, quòd verè quis opinetur. Prẽterea cõſiliũ capimus earũ rerũ agendarũ, quas maximè exploratum habemus eſſe bonas;

ſed ea opinamur, quę non admodum nobis nota, nec explorata ſunt. Poſtremò non iidem videntur de rebus optimis conſiliũ capere atq; opinari: ſed nonnulli melius quidē opinari, verùm animi vitio corrupti ea neq; ſequi, neque ſumere, quæ ſequi ac ſumere oportet. Vtrùm verò opinio conſilium antecedat, an ſubſequatur, nihil refert. Nõ enim nobis propoſitum eſt hoc conſiderare: ſed vtrùm idem ſit, quod al quæ opinio. Quænam igitur, aut qualis res eſt, quandoquidem nihil eſt eorum quæ ſuprà dicta ſunt? Et ſanè videtur quiddam eſſe quod ſponte fiat. Verũ non quicquid ſponte fit, de eo conſilium captum eſt: ſed id vtique de quo priùs conſultatum eſt. Conſilium enim cum ratione & cognitione coniunctum eſt. Quod quidem nomine ipſo ſignificatur. προαίρεσις enim dicitur, tanquam præ cæteris optabile & ſumendum.

CAPVT V.

Definitio προαιρέσεως perfectior, ex rudi illa in præcedentibus poſita, deducitur.

SEd vtrũ conſultant de omnib. rebus homines, omniáque in conſultationem cadunt: an de quibuſdam conſultari nõ debet? Ac fortaſſe id quidē in conſultationem venire dicendum eſt, non de quo ſtolidus aliquis aut inſanus conſultauerit: ſed de quo is qui mentis eſt compos. De rebus æternis autem conſultat nemo: vt de mundo, aut de diametro & latere, quoniã nulla dimenſione inter ſe cõuenire poſſunt. Neque verò de iis quæ cùm perpetuò moueantur, eodē sẽper modo fiunt: ſiue neceſſitate, ſiue natura, ſiue propter aliquam cauſam: vt de ſolis conuerſionibus atq; ortibus: nec de iis quæ aliàs aliter fiũt, vt de ſiccitatib. & imbribus: neq; de iis quæ fortuitò eueniunt, vt de theſauri inuentione. Immò ne de omnibus quidē rebus humanis: verbi gratia, Quemadmodũ Scythæ optimè ſuã remp. adminiſtrare poſſint, nemo Lacedęmoniorũ cõſultat. Nihil enim horũ per nos effici queat. At de iis conſultamus, quæ cũ ſub actionẽ cadãt, tum in noſtra poteſtate sũt. Hęc autẽ etiã ſunt reliqua. Etenim rerũ omniũ cauſæ videtur eſſe, natura, neceſſitas, fortuna: adde præterea mentẽ & quicquid per hominẽ agitur. Singuli autẽ homines de iis conſultant ac deliberãt quæ ab ipſis agi poſſunt. Neque verò in ſcientiis exquiſitis, ſuáque vi contentis conſultationi locus eſt: verbi gratia, de litteris non conſultamus: non enim quomodo ſcribendum ſit, ambigimus. Sed de iis, quæ, tametſi opera noſtra fiant, non tamen ſemper eodem modo fiunt: vt de iis quæ ad medicinam, & ad artem pecuniæ quærendæ pertinent:

ἀλλ' ἔνιοι, δοξάζειν μὲν ἄκυρον ἀφῆ κακίαν δὲ, αἱρεῖσθαι δ' οὐκ ἀναγκαῖον. εἰ δὲ τοῦτο δόξα τὴν προαίρεσιν, ἢ ταὐτὸν ἀναγκαῖον, οὐδὲν ἀφορίζει· οὐ πᾶσα γὰρ ὀρεκτικὴ δόξα ἀλλ' εἰ τοιάνδε ἐστὶ δόξη ἑκών. ἢ ἄλλο ἢ ποιόν τι ἐστὶν, ὅταν τῶν εἰρημένων μόνον ἐστίν; ἑκούσιον μὲν δὴ φαίνεται· ὃ δ' ἑκούσιον, οὐ πᾶν προαιρετόν· ἀλλ' ἆρα γε ὃ προβεβουλευμένον ἢ γὰρ προαίρεσις, μετὰ λόγου καὶ διανοίας. σημαίνειν δ' ἔοικε καὶ τοὔνομα, ὡς ἕτερον πρὸ ἑτέρου αἱρετόν.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Περὶ βουλευτῶν καὶ βουλεύσεως, καὶ προαιρετῶν, καὶ ὅτι ἡ προαίρεσις, βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν.

ΒΟυλεύονται δὲ πότερον περὶ πάντων, καὶ πᾶν βουλευτόν ἐστιν, ἢ περὶ ἐνίων οὐκ ἔστι βουλή; λεκτέον δὴ ἴσως βουλευτὸν, οὐ περὶ ὧν ἂν τις βουλεύσαιτο ἠλίθιος, ἢ μεμηνώς· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ὁ τοιοῦτος κακίαν ἔχων. περὶ δὲ τῶν ἀϊδίων, οὐδεὶς βουλεύεται. οἷον, περὶ τοῦ κόσμου, ἢ τῆς ἀσυμμέτρου καὶ τῆς πλευρᾶς, ὅτι ἀσύμμετροι. ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἐν κινήσει, ἀεὶ δὲ κατὰ ταὐτὰ γινομένων, εἴτ' ἐξ ἀνάγκης, εἴτε φύσει, ἢ διά τινα ἄλλην αἰτίαν, οἷον τροπῶν, καὶ ἀνατολῶν· οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλοτε ἄλλως, οἷον ἀνομβρίας καὶ ὄμβρων· οὐδὲ περὶ τῶν ἀπὸ τύχης, οἷον, θησαυροῦ κυρίσεως· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πάντων· οἷον, πῶς ἂν Σκύθαι ἄριστα πολιτεύοιντο, οὐδὲις Λακεδαιμονίων βουλεύεται· ἃ γὰρ γένοιτ' ἂν διὰ τούτων δι' ἡμῶν οὐθέν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν * πραττομένων· τοῦτο δὲ καὶ ἔστι λοιπά. αἴτια γὰρ δοκοῦσιν εἶναι, φύσις, καὶ ἀνάγκη, καὶ τύχη· ἔτι δὲ νοῦς, καὶ πᾶν ὃ δι' ἀνθρώπου. τῶν δ' ἀνθρώπων ἕκαστοι βουλεύονται περὶ τῶν δι' αὑτοῖς πραττομένων. καὶ περὶ μὲν τῶν ἀκριβῶς καὶ αὐτάρκως τῶν θεωρημάτων, οὐκ ἔστι βουλή· οἷον, * περὶ γραμμάτων· οὐ γὰρ ἀπορίζομεν, πῶς γραπτέον· ἀλλ' ὅσα γίνεται δι' ἡμῶν, μὲν αὐτῶν δὲ ἀεὶ, περὶ τούτων βουλεύόμεθα· οἷον, περὶ τῆς ἰατρικῆς, * ἢ χρηματιστικῆς, καὶ περὶ κυβερνητικῆς μᾶλλον ἢ γυμναστικῆς, ὅσῳ ἧττον διηκρίβωται.

A

B

C

D

E

Magn. li. 1. c. 18.

καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως· μᾶλλον γὰρ περὶ τὰς τέχνας ἢ περὶ τὰς ἐπιστήμας· μᾶλλον γὰρ περὶ αὐτὰς διατείνομεν. Τὸ βουλεύεσθαι δ' ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ πολὺ, ἀδήλοις δὲ πῶς ἀποβήσεται, καὶ ἐν οἷς ἀόριστον· συμβούλοις δὲ προσχρώμεθα εἰς τὰ μεγάλα, ἀπιστοῦντες ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οὐκ ἰκανοῖς διαγνῶναι. βουλευόμεθα δέ, οὐ περὶ τῶν τελῶν, ἀλλὰ περὶ τὰ πρὸς τὰ τέλη. οὔτε γὰρ ἰατρὸς βουλεύεται, εἰ ὑγιάσει· οὔτε ῥήτωρ, εἰ πείσει· οὔτε πολιτικὸς, εἰ εὐνομίαν ποιήσει· οὐδὲ τῶν λοιπῶν οὐδεὶς περὶ τοῦ τέλους· ἀλλὰ θέμενοι τέλος τι, πῶς καὶ διὰ τίνων ἔσται, σκοποῦσι. καὶ διὰ πλειόνων μὲν φαινομένου γίνεσθαι, διὰ τίνος ῥᾷστα καὶ κάλλιστα ἐπισκοποῦσι· δι' ἑνὸς δὲ ὑπάρχοντος, πῶς διὰ τούτου ἔσται· κἀκεῖνο διὰ τίνος, ἕως ἂν ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ ἐν τῇ εὑρέσει ἔσχατόν ἐστιν. ὁ γὰρ βουλευόμενος ἔοικε ζητεῖν καὶ ἀναλύειν τὸν εἰρημένον τρόπον, ὥσπερ διάγραμμα. φαίνεται δ', ἡ μὲν ζήτησις, οὐ πᾶσα εὐβουλία, οἷον αἱ μαθηματικαί· ἡ δὲ βούλησις πᾶσα, ζήτησις· καὶ τὸ ἔσχατον ἐν τῇ ἀναλύσει, πρῶτον τῇ γενέσει. καὶ ἂν μὲν ἀδύνατον συντύχωσιν, ἀφίστανται· οἷον, εἰ χρημάτων δεῖ, κτῶνται δ' οὐκ ἔστιν· ἢ εἰ φίλων, ὅλως πως ἐστίν· ἢ ὅλως οὐκ ἔστιν· ἐὰν δὲ δυνατὸν φαίνηται, ἐγχειροῦσι πράττειν. δυνατὰ δ', ἃ δι' ἡμῶν γένοιτο ἂν· τὰ γὰρ διὰ τῶν φίλων, δι' ἡμῶν πως ἐστίν· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν ἡμῖν. καὶ ζητεῖται δ', ὁτὲ μὲν, τὰ ὄργανα· ὁτὲ δ', ἡ χρεία αὐτῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, ὁτὲ μὲν, δι' ὃ· ὁτὲ δ', πῶς, ἢ διὰ τίνος. ἔοικε δὴ, καθάπερ εἴρηται, αἰτία τις εἶναι ἀρχὴ τῶν πραγμάτων· αἱ δὲ πράξεις, ἄλλων ἕνεκα. οὐκ ἂν οὖν εἴη βουλευτὸν τὸ τέλος, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὰ τέλη. οὐδὲ δὴ τὰ καθ' ἕκαστα· οἷς, εἰ ἔρποι τοῦτο, ἢ πεπράχθαι, ἢ πᾶσα ποίησις ὡς δεῖ. αἰσθήσεως γὰρ τοῦτα. ἐν δ' αἰεὶ βουλεύσεται, εἰς ἄπειρον ἥξει. βουλευτὸν δὲ καὶ προαιρετὸν τὸ αὐτὸ· πλὴν ἀφωρισμένον ἤδη τὸ προαιρετόν· τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς βουλῆς προκριθὲν, προαιρετόν ἐστι. παύεται γὰρ ἕκαστος ζητῶν, πῶς καὶ διὰ τίνος εἰς αὐτὸν ἀναγάγῃ τὴν ἀρχήν, καὶ αὐτὸν εἰς τὸ ἡγεμονικὸν μόριον τοῦτο γὰρ τὸ προαιρούμενον.

καὶ ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ πολύ,

γρ. βουλεύεται,

A &in arte gubernãdarum nauium potiùs quã in ratione corporum exercendorum dubitare ſolemus, quanto minùs illa quàm hæc enucleatis & exquiſitis præceptionibus abſoluta eſt: & præterea item de reliquis. Magis autem in artibus, quàm in ſcientiis conſultationi locus eſt. In eis enim ſæpius ambigere ſolemus: Conſultandi autem ratio in iis locũ habet, quæ plerúmque vſu veniunt, cùm eorum exitus incertus ſit, & in quibus nihil eſt definiti. Itaque ad res magnas cõſiderandas alios in conſilium adhibemus, ipſis diffidentes, quaſi minùs ad eas diſpiciendas ac diiudicandas idoneis. Conſultamus autem non B de finibus, ſed de iis quæ ad fines pertinent. Neq; enim aut medicus, an ſanaturus ſit, cõſultat, aut orator, an perſuaſurus, aut vir ad rempublicam adminiſtrandam aptus, an bonis legibus ciuitatem temperaturus, neq; alij denique artifices de fine deliberant: ſed omnes propoſito ſibi certo aliquo fine, quemadmodum, & quib. rebus eum poſſint aſſequi, cogitant. Ac, ſi pluribus modis ac rationibus id quod volunt, confici poſſe videatur, qua facillimè & optimè confici poſſit, inſpiciunt. Sin autem vna ratione cõmodè poſſit abſolui, qua via ad illam perueniant, & qua ad C hanc, eò vſque dum ad primã cauſam peruenerint, quæ inuentione eſt vltima. Qui conſultat enim, inquirere ac retexere veluti deſcriptionem quandam mathematicam videtur, quẽdamodum dictum eſt. Sed illud certè apparet, non omnem quæſtionem eſſe cõſultationem, vt ſunt quæſtiones mathematicæ: conſultationem verò omnem, eſſe quęſtionem. Illud etiam planum eſt, quod eſt retexenti poſtremum, id eſſe agenti primum. Quòd ſi ij, qui acturi ſunt, in aliquid inciderint, quod fieri nequeat, tum ab eo deſiſtunt: veluti ſi pecunia ſit opus, eiúſq; expediendæ nulla ratio inueniri poſſit. Sin autem alicũde ſuppeditari poſſe videatur, tum agendũ aggrediuntur. Fieri autem poſſe dicuntur ea D quæ noſtra opera effici poſſunt. Nam quæ amicorum ſtudio & opera tranſigũtur, noſtra opera quodammodo fieri videntur. Principium enim in nobis eſt. Quæruntur autem aliquando inſtrumenta, aliquando eorum vſus: itémq; in reliquis, interdũ cuius opera, aliquãdo quomodo, aut qua via res explicari poſſit. Ac videtur ſanè homo, quẽadmodum dictũ eſt, actionũ eſſe principium. Conſultatio autẽ eſt iis de rebus, quæ à quoq; agi poſſunt. Atq; actiones aliarũ rerũ cauſa ſuſcipiuntur. De fine igitur cõſultari nõ poteſt, ſed de iis, quæ ad fineis pertinẽt. Neq; de rebus ſingularib. verbi gratia, ſítne hoc panis, aut ſítne ita piſtus vt oportet, Hæc.n.ſẽſu iudicãtur quòd ſi sẽper cõſultauerit, abibit in infinitũ. Id autẽ de quo cõſultatur, & id de quo cõſiliũ captũ eſt, eadẽ ſunt inter ſe: niſi quòd definitũ ac deciſũ eſt id de quo cõſiliũ capitur. Quod.n. cõſultatione adhibita reliquis præpoſitũ eſt, id eſt de quo cõſiliũ captũ eſt. Nã quomodo ſit quiſq; acturus, tũ quęrẽdi finẽ facit, cũ principiũ ad ſeipſũ, & ad eã ſui partẽ, quæ præeſt atq; imperat, reuocarit. Hęc. n. eſt quæ cõſiliũ capit.

χ. πάσχειν γρ. ἢ πεπονθέναι. ſed plerique codd. hæc nõ agnoſcunt

χ. δὴ

Quod ex veteribus quoque reip. administrã-
dæ formis, quas Homerus imitabatur, per-
spici potest. Nã quibus de rebus reges cõsiliũ
ceperant, eas populo renuntiabant. Quo-
niam autem id, de quo cõsilium capitur, sub
deliberationem & appetitionem cadit, cùm
sit ex numero earum rerum quæ in nobis sitę
sunt, consilium erit, earum rerum, quę in no-
stra potestate sunt, appetitio ex consultatio-
ne proueniens. Nam posteaquam consulta-
tione adhibita iudicauimus, tum ei consul-
tationi conuenienter appetimus. Ac consi-
lium quidem quid sit, quibusque in rebus
versetur, earum denique rerum esse, quæ ad
fines pertinent, sic à nobis veluti adumbran-
do expositum sit.

A δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων πολι-
τειῶν, αἷς * Ὅμηρος ἐμίμειτο· οἱ γὰρ βα- Ιλιάδ. β.
σιλῆς, ἃ προέλοιντο, * αἰτήσαντο τὰς δή- ἠ. αἰτήσαιτο
μου. ὅπερ ὂν τῆς προαιρετῆς, βουλευτῆς,
ὀρεκτῆς τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡ προαίρεσις δὴ
εἴη βουλευτικὴ ὄρεξις τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐπὶ τῆς
βουλεύσασθαι γὰρ κρίναντες, ὀρεγόμεθα κατὰ
τὴν βούλευσιν. ἡ μὲν οὖν προαίρεσις τύ-
που εἰρήσθω, καὶ περὶ ποιά ἐστι, καὶ ὅτι τῶν
πρὸς τὰ τέλη.

B

CAPVT VI.

Definitione προαιρέσεως explicata, ex illius natura deinceps quæstionem soluit: Vtrum id quod sub voluntatem cadit, verè bonum sit, nécne.

VLtimi autem seu finis esse voluntatem, dictum est: sed alij eius esse, quod bo-
C num est, alij eius quod videtur bonum exi-
stimant. Atqui eorum ratione, qui id quod
sub voluntatem cadit, dicũt esse verum bo-
num, euenit vt id, quod vult is qui minùs re-
ctè eligit, non cadat sub voluntatem. Nam
si sub voluntatem cadit, erit & bonum: at
erat, si casus ita tulit, malum. Eorum autem
sententia, qui id quod sub voluntatem ca-
dit, specie dumtaxat bonum esse dicunt, ni-
hil erit, quod sub voluntatem cadat natura,
sed quod cuique videbitur. Atqui aliud alij
videtur, &, si casus ita tulerit, etiam contra-
D ria. Quòd si hæc minùs probanda sunt, dicẽ-
dúmne est, absolutè & reuera sub voluntatem cadere verum bonum: sed sub cuiusque voluntatem cadere id, quod speciem boni habeat? Viro bono igitur id esse voluntati optabile, quod reuera bonum est: vitioso autem, quicquid fors obtulerit? Vt & corporibus, bene quidem constitutis, salubria sunt ea, quæ reuera talia sunt: morbosis autem & ęgris alia: itémque amara, dulcia, calida, grauia, & cæterorum vnumquidque. Nam & verè de singulis rebus iudicat vir bonus, &
E ei statim quod in quaque re veri est, elucet. Ex vnoquoq; enim habitu propria sibi quisq; honesta & iucunda fingit. Atque eo ipso fortasse longè præstat reliquis vir bonus, quòd singulis in rebus verum perspicit, quasi earum norma sit ac mensura. Multitudini autem fucum facere videtur voluptas: quippe quæ, cùm bonum non sit, boni speciem præ se ferat. Itaque iucundum sequitur, vt bonum: dolorem autem fugit, vt malum.

ΚΕΦΑΛ. ς.

Περὶ βουλήσεως καὶ βουλητῶν.

C ΗΔΕ βούλησις, ὅπερ μὲν τῶν τέλεως
ἐστίν, εἴρηται· δοκεῖ δὲ τοῖς μὲν,
τἀγαθοῦ εἶναι· τοῖς δὲ, τῶν φαινομένου ἀγα-
θοῦ. συμβαίνει δ', τοῖς μὲν τὸ βουλητὸν τἀ-
γαθὸν λέγουσι, μὴ εἶναι βουλητὸν ὃ βούλε-
ται ὁ μὴ ὀρθῶς αἱρούμενος· εἰ γὰρ ἔσται
βουλητόν, καὶ ἀγαθόν· τῷ δὲ, εἰ οὕτως
ἔτυχε, κακόν· τοῖς δ' αὖ τὸ φαινόμενον ἀ-
γαθὸν, τὸ βουλητὸν λέγουσι, μὴ εἶναι φύ-
σει βουλητόν, ἀλλ' ἑκάστῳ τὸ δοκοῦν. ἄλλο
δ' * ἄλλῳ φαίνεται· ἢ εἰ οὕτως ἔτυχε, γρ. ἄλλως
D ἐναντία· εἰ δ' δὴ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, * ἀ- γρ. ἆρα
ρα φατέον, ἁπλῶς μὲν καὶ κατ' ἀλήθειαν,
βουλητὸν εἶναι ἀγαθόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ φαι-
νόμενον· τῷ μὲν οὖν σπουδαίῳ, τὸ κατ' ἀ-
λήθειαν εἶναι· τῷ δὲ φαύλῳ, τὸ τυχόν· ὥσ-
περ ἐπὶ τῶν σωμάτων, τοῖς μὲν εὖ διακει-
μένοις, ὑγιεινά ἐστι τὰ κατ' ἀλήθειαν
τοιαῦτα ὄντα· τοῖς δὲ νοσώδεσι, ἕτερα· ὁ-
μοίως δὲ ἐπὶ πικροῦ καὶ γλυκέος, καὶ θερμοῦ,
καὶ βαρέος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστα· ὁ σπουδαῖος γὰρ ἕκαστα κρίνει ὀρθῶς, ἐν τοῖς ἑκά-
E στοις παλιθὲς αὐτοῖς φαίνεται· καθ' ἑκάστην γὰρ ἕξιν, ἴδιά ἐστι καλὰ ἐν ἑκάστοις ἡδέα· ἐν διαφέρει πλεῖστον ἴσως ὁ σπουδαῖος, τῷ παλιθῆ ἐν ἑκάστοις ὁρᾶν, ὥσπερ κριτὴς ἐν μέτροις αὐτῶν ὤν· τοῖς πολλοῖς δὲ δι' ἀπάτην διὰ τὸ ἡδονὴν εἶναι δοκεῖν γίνεσθαι· οὐ γὰρ οὖσα, ἀγαθὸν φαίνεται. αἱρεῖσθαι οὖν τὸ ἡδύ, ὡς ἀγαθόν· τὸ δὲ λυπηρὸν, ὡς κακόν, φεύγουσιν.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Πότερον τῶν ἐφ' ἡμῖν ἡ ἀρετὴ ἢ ἡ κακία.

ΟΝΤΟΣ δὴ, βουλητοῦ μὲν, τοῦ τέλους· βουλευτῶν δ' ἢ καὶ προαιρετῶν, τῶν περὶ τὸ τέλος, αἱ περὶ ταῦτα πράξεις, καὶ προαίρεσιν εἶεν ἂν, ἐκούσιοι· αἱ δὲ τῶν ἀρετῶν ἐνέργειαι, περὶ ταῦτα· ἐφ' ἡμῖν δὴ καὶ ἡ ἀρετὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία. ἐν οἷς γὰρ
χ. τὰ καλὰ πράττειν
ἐφ' ἡμῖν, *ὅ πράττειν, ἐστὶ τὸ μὴ πράττειν· καὶ ἐν οἷς τὸ μὴ, καὶ τὸ ναί· ὥστ' εἰ τὸ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ· ἐστὶ τὸ μὴ πράττειν, ἐφ' ἡμῖν ἔσται, αἰσχρὸν ὄν. καὶ εἰ τὸ μὴ πράττειν, καλὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν· καὶ τὸ πράττειν, αἰσχρὸν ὄν, ἐφ' ἡμῖν. εἰ δὴ ἐφ' ἡμῖν τὰ καλὰ πράττειν, καὶ τὰ αἰσχρὰ, ὁμοίως· καὶ τὸ μὴ πράττειν· (τὸν δ' ἰὼ, τὸ ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς εἶναι·)
Magnor. lib. 1. c. 9.
ἐφ' ἡμῖν ἔσται τὸ ὑπισχνεῖσθαι καὶ φαύλοις εἶναι). * τὸ δὲ λέγειν ὡς

χ. μάταιος
Οὐδεὶς ἑκὼν πονηρὸς, οὐδ' ἄκων * μάκαρ, ἔοικε, τὸ μὲν, ψευδὲς τὸ δὲ, ἀληθεῖ· μακάριος μὲν γὰρ οὐδεὶς ἄκων· ἡ δὲ μοχθηρία, ἑκούσιον. ἢ τοῖς γε νῦν εἰρημένοις ἀμφισβητητέον, καὶ τὸν αὐθέντην οὐ φατέον ἄρχειν εἶναι, οὐδὲ γνωριτέον τῶν πράξεων, ὥσπερ καὶ τέκνων. εἰ γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ μὴ ἔχομεν εἰς ἄλλας ἀρχὰς ἀναγαγεῖν πλὴν ταῖς ἐφ' ἡμῖν οὖσιν, καὶ αἱ ἀρχαὶ ἐφ' ἡμῖν, καὶ αὐταὶ ἐφ' ἡμῖν καὶ
χ. τύπις
αἱ ἑκούσια. * τοιοῦτοις δὴ ἔοικε μάρτυρσθαι καὶ ἰδίᾳ ὑφ' ἑκάστων, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν νομοθετῶν. κολάζουσι γὰρ καὶ ζημιοῦσι τοὺς
χ. τὰ μὴ χ. δρῶντας * μοχθηρὰ, ὅσοι μὴ βίᾳ, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἧς μὴ αὐτοὶ αἴτιοι. τοὺς δὲ τὰ καλὰ πράττοντας ἐπαινοῦσιν· ὡς τοὺς μὲν προθύμους, τοὺς δὲ κωλύοντες. καὶ τοῖς περὶ ὅσα μήτ' ἐφ' ἡμῖν ἐστι, μηδ' ἑκούσια, οὐδεὶς παρήνεσεν πράττειν· ὡς οὐδὲν πρὸ ἔργου ὄντας πείθοντας μὴ ἁμαρτάνειν, ἢ ἀλγεῖν, ἢ πεινῆν, ἢ ἄλλ' ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· οὐδὲν γὰρ ἧττον πεισόμεθα αὐτά· καὶ γὰρ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἀγνοεῖν κολάζουσιν, ἐὰν αἴτιος δόξῃ εἶναι δοκῇ τῆς ἀγνοίας· οἷς, τοῖς μεθύουσι διπλᾶ τὰ ὑπάρχοντα· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐν * αὐτῷ· κύριος γὰρ * τοῦ
χ. αὐτῷ & κύριος
χ. τῷ μεθύειν.
μὴ μεθύσκεσθαι· τοῦτο δή αἴτιον τῆς ἀγνοίας·

CAPVT VII.

Alteram quæstionem declarat: Vtrùm nemo sponte sua improbus existat.

QVoniam igitur finis sub voluntatem cadit, de iis autem quę ad finem pertinent & consultari & consilium capi potest: consequens est, vt, quæ in eis vertuntur actiones, & consilio cõsentaneæ sint, & spõte obeantur. At functiones & munera virtutũ in his vertũtur. Itaq; virtus in nostra est potestate. Similiter & vitium. Quas enim res agere in nobis situm est, easdem non agere possumus: & quas non agere in nobis situm est, earumdem quoque agendarum potestas nostra est. Itaque si quid agere, quod honestum sit, in nobis situm est, non agere quoque, cùm id non agere turpe sit, in nobis erit situm: & si non agere, quod non agere honestum sit, in nostra potestate est, agere quoque quod actu turpe sit, in nobis erit situm. Quòd si honesta & turpia agere nostri arbitrij est, similitérque non agere; (hoc autem erat, bonos & malos esse;) nostri quoque arbitrij erit profectò, vt probi & improbi simus. Iam verò quod dicitur,

Sponte improbus nemo, nec inuitus beatus vllus est,

partim falsum, partim verum esse videtur. Nam inuitus beatus est nemo, vitiositas autẽ sponte nostra contrahitur: alioquin ea, quæ iam nunc dicta sunt, erunt in dubium & controuersiam vocanda, negandúmque erit, hominem esse principium ac parentem actionum, tanquam & liberorum. Quòd si hæc nobis probantur, & vera videntur, neque ea possumus ad alia principia capitáque, prętérquam ad ea quæ in nobis insunt, reuocare: profectò quarum rerum principia in nobis insunt, eæ res quoque in nobis sitæ sunt, nostráque sponte suscipiuntur. Testimonio sunt his cùm ea quæ priuatim à singulis, tũ ea quę publicè à latoribus legum fieri solẽt: Eos enim, qui res flagitiosas atque improbas admittunt, castigant supplicióque afficiunt, si modò non per vim aut per inscientiam quæ ipsorum culpa contracta non sit, admiserint: eos autem, qui res honestas & præclaras gerunt, honoribus & præmiis ornant: quasi hos excitaturi, illos à maleficio deterrituri. Atqui ad eas actiones excitat nemo, quæ neque in nobis positæ sunt, neque sponte nostra obeũtur: perinde quasi nihil profuturum sit persuasum nobis esse, vt ne vel ealeamus, vel doleamus, vel esuriamus, vel aliquid aliud tale. Nihilo enim minùs ea perferimus. Nam etiam propterea quòd quippiam ignoratum sit, castigant latores legum, si quis sibi ipse suæ inscientiæ causa esse videatur: verbi gratia, in ebrios duplex pœna constituta est: principium enim in ipsis est. Nam situm in eis erat, ne ebrij fierent.

Ebrietas autẽ cauſa inſcientiæ eſt. PrætereaA in eos qui aliquid ignorant eorum quæ legibus ſancita ſunt, quæ & facienda, neque cognitu difficilia ſint, animaduertunt. Idémq; fit in cæteris, quæ negligentia ſua videntur ignorare, cùm liceat ipſis non ignorare. Poterant enim ſibi, vt diligentiam adhiberent, imperare. Sed eiuſmodi eſt aliquis fortaſſe, vt diligentiam adhibere non poſſit. Verùm cur tales extiterint causã ipſi ſuſtinẽt, quippe qui negligenter ac diſſolutè viuant: & cur iniuſti atque intemperantes ſint, cauſa in ipſis conſiſtit: vt pote quorum alteri in malefi- B ciis, alteri in compotationibus & id genus nequitiis ætatẽ conſumant. Nam quales ſunt in quaq; re collocatæ actiones, taleis eos, qui agunt, efficiunt. Quod ex iis perſpicuum eſſe poteſt, qui ſe in quouis certamine aut actione exercẽt. Nunquã enim certare atq; agere intermittunt. Ignorare igitur è ſtudiis & actionibus in quaque re poſitis habitus gigni, hominis eſt ſenſu ferè carentis. Prætereа hoc ipſum à ratione alienum eſt, eum, qui iniuſtè alterum lædat, iniuſtum: & qui intemperanter viuat, intemperantem effici nolle. Si quis C igitur ſciens eas res agat, quibus euadat iniuſtus, ſponte ſua profectò efficiatur iniuſtus. Neque ſi velit tamen, eſſe deſinat iniuſtus, & iuſtus ſit. Nam ne æger quidem ſanus ac validus ſit, cùm voluerit: etiam ſi fortè ſponte ſua ægrotet, quippe qui & incontinenter viuat, & medicorum præceptum conſiliúmque aſpernetur. Tunc igitur ei integrum erat in morbum nõ incidere. At poſteaquam ſeſe effudit, ac proiecit, id iã deſiit eſſe integrũ. Quẽadmodũ nec is, qui lapidẽ miſit, retrahere eũ iã poteſt: erat tamen in eius poteſtate, lapidẽ in manũ ſumere ac iacere: principiũ enim in ipſo eſt. Sic & iniuſto atq; intẽperãti homini ab initio licebat talibus nõ eſſe: idcirco ſua volũtate tales ſunt: poſteaquã verò tales facti ſunt, nõ poſſunt non eſſe. Nõ ſolũ autẽ animi vitia ſpõte cõtrahuntur, ſed in nonnullis etiã corporis: quos etiam reprehendere ſolemus. Nã qui ſunt deformes natura, eos reprehẽdit nemo: ſed eos demũ, qui propterea quòd exercitationes corporis prętermittũt, & valetudinẽ nõ curãt, id mali cõtraxerũt. Similis eſt imbecillitatis, deformitatis, & debilitatis ratio. Nemo enim cæcitatẽ ei quivel natura, vel morbo, vel ictu aliquo cęcus ſit, probri loco obiiciat: quin eius miſereatur potiùs: ſed qui ex ebrioſitate, aut aliqua alia intẽperantia cætatẽ cõtraxerit, eum nemo eſt qui nõ reprehenſione dignũ duxerit. Quæ ergo vitia corporis in noſtra poteſtate ſunt, ea reprehenduntur: quæ non ſunt, non reprehenduntur. Quod ſi ita eſt, in cæteris quoque rebus omnibus ea quæ reprehenduntur vitia in noſtra poteſtate eſſe reperientur. Quòd ſi quis dixerit, id quemque expetere, quod ſibi videatur bonum, verũ non in cuiuſq; poteſtate viſionem eſſe ſitam;

καὶ τοὺς ἀγνοοῦντάς τι τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ πράττεσθαι, καὶ μὴ χαλεπὰ ὄντα, κολάζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι' ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὂν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τῷ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι. ἀλλ' ἴσως τοιοῦτός τίς ἐστιν, ὥστε μὴ ἐπιμεληθῆναι· ἀλλὰ τῷ τοιούτους γενέσθαι αὐτοὶ αἴτιοί, ζῶντες ἀκολάστους καὶ τῷ ἀδίκους ἢ ἀκολάστους εἶναι), οἱ μὲν, κακουργοῦντες, οἱ δὲ, ἐν πότοις καὶ τοῖς τοιούτοις διάγοντες· αἱ γὰρ περὶ ἕκαστα ἐνέργειαι, τοιούτους ποιοῦσι. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν μελετώντων πρὸς ἑκάστους ἀγωνίαν ἢ πρᾶξιν· διατελοῦσι γὰρ ἐνεργοῦντες. τὸ μὲν οὖν ἀγνοεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται, κομιδῆ ἀνοήτου. εἶτα δ' ἄλογον, τὸν ἀδικοῦντα μὴ βούλεσθαι ἄδικον εἶναι)· ἢ τὸν ἀκολαστοῦντα μὴ ἀκόλαστον. εἰ δὲ μὴ ἀγνοῶν τις πράττει, ἐξ ὧν ἔσται ἄδικος, ἑκὼν ἄδικος ἂν εἴη· οὐ μὴν ἐάν γε βούληται, ἄδικος ὢν παύσεται, καὶ ἔσται δίκαιος· οὐδὲ γὰρ ὁ νοσῶν, ὑγιὴς καὶ εἰ οὕτως ἔτυχεν, ἑκὼν * νοσεῖ, ἀκρατῶς βιοτεύων, καὶ ἀπειθῶν τοῖς ἰατροῖς. τότε μὲν οὖν ἐξὸν οὐκ ἐνόσει· ὡσπερ οὐδὲ ἀφέντι λίθον, ἔτι αὐτὸν δυνατὸν ἀναλαβεῖν· ἀλλ' ὅμως ἐπ' αὐτῷ * ὂν βαλεῖν καὶ ῥίψαι· ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐπ' αὐτῷ. οὕτω δὲ καὶ τῷ ἀδίκῳ, καὶ τῷ ἀκολάστῳ, ἐξ ἀρχῆς μὲν, ἐξὸν τοιούτοις μὴ γενέσθαι· δεδεκότες εἰσὶ· γενομένοις δὲ οὐκέτι ἔξεστι μὴ εἶναι). οὐ μόνον δὲ αἱ τῆς ψυχῆς κακίαι ἑκούσιοί εἰσιν, ἀλλ' ἔνιοις καὶ αἱ τοῦ σώματος, οἷς καὶ ἐπιμεμφόμεθα· τοῖς μὲν γὰρ διὰ φύσιν αἰσχροῖς οὐδεὶς ἐπιτιμᾷ· τοῖς δὲ, διὰ γυμνασίαν καὶ ἀμέλειαν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀσθένειαν, * καὶ αἶσχος, καὶ πήρωσιν· οὐδεὶς γὰρ ἂν ὀνειδίσειε τυφλῷ φύσει, ἢ ἐκ νόσου, ἢ ἐκ πληγῆς· ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεήσαι· τὴν δ' ἐξ οἰνοφλυγίας, ἢ ἄλλης ἀκρασίας, πᾶς ἂν ἐπιτιμήσαι. τὴν δὲ περὶ τὸ σῶμα κακίαν, αἱ μὲν ἐφ' ἡμῖν, ἐπιμεμφόμεθα· αἱ δὲ μὴ ἐφ' ἡμῖν, οὔ. εἰ δ' οὕτω, καὶ ὅτι τῶν ἄλλων αἱ ἐπιμεμφόμεναι τῶν κακιῶν, ἐφ' ἡμῖν ἂν εἶεν. εἰ δέ τις λέγοι ὅτι πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύ-

Lamb. καὶ ἄγραν abeſſe mallet.

εται, ἀλλ' ὁποῖός ποθ' ἕκαστός ἐστι, ποιοῦ- A sed qualis quisque sit, talem ei finem videri: Immò verò si sibi quisq; ingenerandi habitus quodammodo causa est, erit & visionis profectò sibi ipse quodammodo causa. Sin autem flagitij admittẽdi sibi causa est nemo, sed ignoratione finis in flagitio quisque versatur, existimans hoc genere vitæ se maximo bono potiturum: & si appetitionem finis nemo sibi suo arbitratu adoptare potest, sed ita natus quisque sit oportet, vt quasi aciem mentis habeat, qua rectè iudicare, & id quod verè bonum est, sumere atque optare possit; & si is est bene informa- B tus à natura, cui hoc naturæ beneficio bene constitutum est: (rem enim maximam & pulcherrimam, quámque ab alio neque consequi, neq; discere possit, sed qualiscunque à natura facta est, talem obrinebit; eámque bene & pulchrè à natura factam & compositam esse; ea demum perfecta & vera fuerit naturæ bonitas:) si igitur hæc vera sunt, quamobrem virtus magis quàm vitiũ nostra sponte ac voluntate suscipietur? Vtrique enim & viro bono, & improbo homini, vel natura, vel quolibet alio modo, finis & videtur, & positus est: reliqua verò omnia ad C hunc referentes agunt; quoquo modo agãt. Siue igitur finis, qualiscunq; ille sit, non videtur vnicuique naturâ, sed aliquid etiam est penes eum, qui agit: siue, vt finis naturalis sit, eò tamen quod vir bonus reliquas res sua sponte gerit, virtus sponte suscipitur: nihilominus profectò vitium quoque sponte contrahetur. At què enim in homine malo, vt in bono viro, inest, hoc vt per se agere possit: etiamsi minùs insit, vt finem per se videre possit. Si autem, quemadmodum dicimus, vir- D tures sponte nostra comparantur (etenim habituum causas ipsi adiuuamus, ex cóque quòd sic vel sic affecti sumus, talem nobis finem proponimus) profectò vitia quoque sponte nostra contrahentur. Similis enim vtrorumque ratio est.

π. παρ' αὐτῷ

γρ. ἢ ὡς τ. etiam apud Eustr. al. ἀμὼ ὡς τ.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ανακεφαλαίωσις τῶν περὶ ἀρετῆς εἰρημένων.

CAPVT VIII.

Repetit breuiter omnia ea quæ de Virtute hactenus generatim dicta fuêre. E

ΚΟΙΝΗι μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν εἰρήσθω ἡμῖν τὸ, τε γένος τύπῳ, ὅτι μεσότητές εἰσιν, & ὅτι ἕξεις, ὑφ' ὧν τε γίνονται, καὶ ὅτι τοιοῦτον, οἷαι εἰσὶ καθ' αὑτάς· καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἑκούσιοι, & οὕτως ὡς ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος προστάξῃ. οὐχ ὁμοίως δ' αἱ πράξεις ἑκούσιοι εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις· τ̃ μὲν γὰρ γν. αὐτῶν πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί ἐσμεν, εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστα· τ̃ ἕξεως δὲ, τ̃ ἀρχῆς· τῶν καθ' ἕκαστα δὲ, αἱ * προσθέσεις ἀγνώριμοι, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀζώστων·

ACde virtutibus quidem vniuersè à nobis dictum est, earúmq; genus rudi quadã imagine informatũ atq; adũbratum est: nimirum esse mediocritates, & habitus: & à quibus rebus gignuntur ij habitus, etiã ad eas res agẽdas valere, idq; per se: & esse in nobis sitos, & nostra spõte suscipi, & ita, vt recta ratio præscripserit. Sed aliter actiones nostra volũtate suscipi dicũtur, aliter habit⁹. Actionũ n. à principio ad extremũ domini sumus, cũ rerũ singulariũ cognitionẽ habemus: habituũ verò principiũ dũtaxat in nostra potestate est, At rerũ singulariũ accessio nota nõ

est: vt in morbis euenit: verùm quia sic aliter ve tractare res singulares nobis licebat, iccirco habitus nostra sponte susci pi dicuntur.

CAPVT IX.

De virtutibus in specie acturus, Fortitudinem primùm definit: subinde definitionis particulam, differentiæ loco positam, (quòd circa σκῶρ & φόβους versetur,) explicat.

DE singulis igitur virtutibus disputationem à capite repetitam ordiamur, quæ sint, & qualibus in rebus versentur, & quomodo sint virtutes. Eodem verò negotio, quot sint numero virtutes, planum fiet. Ac primùm de fortitudine dicamus. Fortitudinem igitur esse mediocritatem, quæ in formidine & fiducia vertitur, iam anteà diximus. Timemus autem nimirum ea omnia quæ exterrent, quæ vno verbo mala sunt. Itaque & metum definiunt mali expectationem. Ea igitur metuimus omnia, quæ mala sunt, vt infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem, vitámque sinè amicis, mortem. Non tamen videtur in his omnibus vir fortis versari. Aliqua enim sunt pertimescenda, eaque & pertimescere honestum, & contemnere turpe est, vt infamiam. Nam qui eam metuit, is & probus est, & pudens, qui verò nõ metuit, impudẽs. Sed is à nõnullis fortis appellatur, ex quadam trãslatione sermonis, quoniã quiddã habet forti simile: ob omni enim metu liber & solutus est etiã vir fortis. Paupertatẽ verò pertimescere fortasse nõ oportet, neq; mórbũ, neq: ea omnia, vt semel dicã, quæ neq; à vitio nascũtur, neq; culpa nostra cõtrahũtur. Sed neq; is qui in his se à metu vacuũ præstiterit, fortis est dicẽdus. Fortẽ tamen hunc quoq; ex similitudine dicimus. Nõnulli.n. cùm in belli periculis timidi sint, atq; ignaui, liberales sunt tamẽ, & in pecunia amittẽda fidẽti ac præsenti sũt animo: Neq; verò si quis contumeliã in liberos & vxorem extimescit, vel inuidiã, vel aliquid eius generis, timidus est: neq; fortis, qui animo confidit tũ cũ se flagellis verberatũ iri videat. Quibus ergo in rebus formidolosis vir fortis cernitur? Nónne in maximis? Nec enim quisquã res horribileis & asperas patiẽtiùs tolerat. Omniũ autẽ rerum nihil horribilius morte est. Nã omniũ rerũ est extremũ: nihilq; reliquũ esse mortuo videtur, neq; bonũ, neq; malum. Sed nõ in omni mortis genere vir fortis cernitur, vt si quis in mari naufragio pereat, vel morbis cõficiatur. In quonã igitur? Nónne in eo quod pulcherrimũ est? At tale est id quod in bello oppetitur. In maximo enim & pulcherrimo periculo mors oppetitur. Testãtur & cõprobãt hæc, quæ dicimus, honores ij qui & in liberis ciuitatibus, & apud reges eis qui in bello ceciderũt, decernuntur. Quocirca fortis propriè dici possit is qui nec morte honesta, nec iis impendentibus atque instãtibus quæ mortẽ afferũt, perterretur: cuiusmodi sunt ea maximè, quę in bello accidũt.

A Ἀλλ' ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἰῶ, οὕτως ἢ μὴ οὕτω χρήσασθαι, ἀφ' τοῦτο ἑκούσιοι.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Περὶ ἐκάστης ἀρετῆς χωρὶς σκεψόμενος, ἀρχθῆ ἀπὸ τῆς ΑΝΔΡΙΑΣ, καὶ περὶ ποῖά ἐστιν.

ΑΝαλαβόντες δὴ περὶ ἑκάστης, εἴπωμεν τίνες εἰσί, * καὶ περὶ ποῖα, & πῶς· ἅμα δ' ἔσται δῆλον καὶ πόσαι εἰσὶν αἱ ἀρεταί. καὶ πρῶτον περὶ ἀνδρίας. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ φόβους καὶ θάρρη, φανερὸν ἤδη καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. φοβούμεθα δ', δηλονότι τὰ φοβερά· ταῦτα δ' ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κακά· διὸ καὶ τὴν φόβον ὁρίζονται προσδοκίαν κακοῦ. φοβούμεθα οὖν πάντα τὰ κακά· οἷον ἀδοξίαν, πενίαν, νόσον, ἀφιλίαν, θάνατον. ἀλλ' οὐ περὶ πάντα δοκεῖ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· ἔνια γὰρ * ἐστὶ δεῖ φοβεῖσθαι, καὶ καλόν· αἰσχρὸν δὲ μή, οἷον ἀδοξίαν· ὁ μὲν γὰρ φοβούμενος αἰσχρὸν, ὑπαισχὴς, καὶ ἀνδήμων· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, ἀναίσχυντος. λέγεται δ' ἔνιος καὶ ἀνδρεῖος, κατὰ μεταφοράν· ἔοικε γὰρ ὅμοιός τις τῷ ἀνδρείῳ· ἄφοβος γὰρ ἐστὶν καὶ ἀνδρεῖος· πενίαν δὲ τάχα φοβεῖσθαι, οὐδὲ νόσον, ὅλως δὲ ὅσα μὴ ἀπὸ κακίας, μηδὲ δι' αὐτόν· ἀλλ' ὁ περὶ ταῦτα ἄφοβος, ἀνδρεῖος. λέγομεν δέ πως καθ' ὁμοιότητα. εἰσὶ γὰρ οἱ ἐν ταῖς πολεμικοῖς κινδύνοις δεινοὶ ὄντες, ἐλεύθεροι εἰσι, καὶ πρὸς χρημάτων ἀπορίαν ἀλύπητοι ἔχουσιν. οὐδὲ δὴ εἴ τις ὕβριν περὶ παῖδας καὶ γυναῖκα φοβεῖται, ἢ φθόνον, ἢ τι τοιοῦτον, δῆλός ἐστιν· οὐδ' εἰ θαρρεῖ, μάστιγα μαστιγούμενος, ἀνδρεῖος. περὶ ποῖα οὖν τὴν φοβερῶν ὁ ἀνδρεῖος; ἢ περὶ τὰ μέγιστα; οὐδεὶς γὰρ ἐπιφερέστερος τῶν δεινῶν· φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος· πέρας γάρ· καὶ οὐδὲν ἔτι τῷ τεθνεῶτι δοκεῖ, οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακὸν εἶναι. δοξάσει δ' ἂν οὐδὲ περὶ θάνατον τὸν ἐν πόνῳ ὁ ἀνδρεῖος εἶναι· οἷον, εἰ ἐν θαλάττῃ, ἢ ἐν νόσοις. ἐν ποίοις οὖν; ἢ ἐν τοῖς καλλίστοις; τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐν πολέμῳ· ἐν μεγίστῳ γὰρ καὶ καλλίστῳ κινδύνῳ. ὁμόλογοι δ' τοῦτοις εἰσὶ καὶ οἱ ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ οὗτοι τοῖς μοναρχοις. κυρίως δὲ λέγοιτ' ἂν ὁ περὶ τὸ καλὸν θάνατον ἀδεὴς, καὶ ὅσα θάνατον ἐπιφέρῃ ἐπάγγελμα ὄντα. τοιαῦτα δὲ μάλιστα τὰ

γρ. ἢ ποῖα, ἢ πῶς,

γρ. εἴρηται. φαίνεται γὰρ καθόλου φ.

Suprà l. 2. c. 7. Magnorum, l. c. 21. Eudem. l. 3. c. 1.

χῦ πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ ⸂ὁ⸃ ἀνὴρ θαλάττῃ ⸂ὁ⸃ ἐν νόσοις ἀδεὴς ὁ ἀνδρεῖος· οὐχ οὕτω δ' ὡς οἱ θαλάττιοι· οἱ μὲν γὰρ ἀπεγνώκασι τὴν σωτηρίαν, ⸂ὁ⸃ τὸν θάνατον τὸν βίαιον δυσχεραίνουσιν· οἱ δὲ, ἐλπίδες εἰσὶ τῶν ἐμπειρίας· ἅμα δὲ καὶ ἀνδρίζονται, ἐν οἷς ἔστιν ἰσχὺς ἀλκὴ, ἢ καλὸν τὸ ἀποθανεῖν· ἐν ταῖς βιαίοις δὲ φθοραῖς οὐδέτερον ὑπάρχει.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πῶς μεσότης ἡ ἀνδρία.

ΤΟ δὲ φοβερὸν, οὐ πᾶσι μὲν τὸ αὐτὸ λέγομεν δὲ καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπον. τοῦτο μὲν οὖν πᾶσι φοβερὸν τῶν νοῦν ἐχόντων· τὰ δ' κατ' ἄνθρωπον, διαφέρει μεγέθει, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ τῷ ἧττον· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ θαρραλέα. ὁ δ' ἀνδρεῖος, ἀνέκπληκτος, ὡς ἄνθρωπος. φοβήσεται μὲν οὖν καὶ τὰ βιαῦτα· ὡς δεῖ δ', ⸂ὁ⸃ ὡς ὁ λόγος ὑπομενῶ, τοῦ καλοῦ ἕνεκα· τοῦτο γὰρ τέλος τῆς ἀρετῆς. ἔστι δ' μᾶλλον καὶ ἧττον δεινὰ βιαῦτα φοβηθῆναι· ⸂ὁ⸃ ἔστι, τὰ μὴ φοβερὰ, ὡς βιαῦτα φοβηθῆναι. τάδε δὲ πῶς ἀνεκτικὸν ἡ μὴ, ὅτι ἃ δεῖ· ἢ δ', ὅτι ἀχ ὡς δεῖ· ἢ δ', ὅτι ἀχ ὅτε, ἢ τι τοιούτων· ὁμοίως δὲ ⸂ὁ⸃ περὶ τὰ θαρραλέα. ὁ μὲν οὖν ἃ δεῖ, ⸂ὁ⸃ οὗ ἕνεκα, ὑπομενῶν καὶ φοβούμενος, ⸂ὁ⸃ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· ὁμοίως δὲ ⸂ὁ⸃ θαρρῶν, ἀνδρεῖος· * κατ' ἀξίαν γὰρ, ⸂ὁ⸃ ὡς ὁ λόγος, πάσχει ⸂ὁ⸃ περὶ ταῦτα ὁ ἀνδρεῖος. τέλος δ' πάσης ἐνεργείας ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ἕξιν. καὶ τοῦ ἀνδρείου δ', ἡ ἀνδρία, καλόν. τοιοῦτον δὲ ⸂ὁ⸃ τὸ τέλος· ὁρίζεται γὰρ ἕκαστον τῷ τέλει. καλοῦ * δὴ ἕνεκα ὁ ἀνδρεῖος ὑπομενεῖ ⸂ὁ⸃ ποιήσει τὰ κατὰ τὴν ἀνδρίαν. ἧττον δ' ὑπερβαλλόντων, ὁ μὲν τῇ ἀφοβίᾳ, ἀνώνυμος· εἴρηται δ' ἡμῖν ἐν τοῖς πρόσθεν, ὅτι πολλαὶ ἕξεις ἀνώνυμοι· εἴη δ' ἂν τις μανιώδης ἢ ἀναίσθητος, εἰ μηδὲν φοβοῖτο, μήτε σεισμὸν, μήτε τὰ κύματα, καθάπερ φασὶ τοὺς Κελτούς. ὁ δὲ τῶν θαρρούντων ὑπερβάλλων ⸂ὁ⸃ περὶ τὰ φοβερὰ, θρασύς. δοκεῖ δὲ ⸂ὁ⸃ ἀλαζὼν εἶναι ὁ θρασὺς ⸂ὁ⸃ προσποιητικὸς ἀνδρίας. ὡς οὖν ἐκεῖνος περὶ τὰ φοβερὰ ἔχει, οὕτως ἐστὶ βούλεται φαίνεσθαι. ⸂ὁ⸃ οἷς οὖν δύναται, μιμεῖται. διὸ καὶ εἰσὶν οἱ πολλοὶ αὐτῶν θρασύδειλοι· ⸂ὁ⸃ τούτοις γὰρ θρασυνόμενοι, τὰ φοβερὰ ἀχ ὑπομένουσιν.

A Veruntamen tum in mari, tum in morbis vir fortis vacuus eſt ille quidem à metu: ſed non vt nautæ. Fortes enim cùm de ſalute ſua deſperant, tum genus hoc mortis ægrè ferunt: nautas vſus & experientia confirmauit, benéq; ſperare docuit. Simúlque illi fortem animum præſtant iis in rebus, in quibus aut viribus opus eſt, aut excedere de vita eſt honeſtum: quorum neutrum in his generibus interitus reperitur.

CAPVT X.

Particulam in Fortitudinis definitione generis loco poſitam, quòd ſcilicet μεσότης ſit, elucidat, & veram mediocritatis rationem docet.

B HOrribile autem non omnibus vnum & idem eſt: eſtque aliquid, quod hominis cõſtantiam ſuperat, quod omnib. qui ſanæ mentis ſunt, terrorem iniicit. Quæ autẽ homini tolerabilia ſunt, ea magnitudine differunt, eóque quòd alia aliis terribiliora ſunt, alia leuiora. Eodémq; ſeſe habent modo ea quæ fiduciam afferunt. Vir autem fortis imperterritus atq; impauidus eſt, vt homo. Proinde hæc talia quoque pertimeſcet: ſed ita vt C oportet, & vt ratio poſtulat, ſubibit ac perferet honeſti cauſa. Hic enim virtutis finis eſt. Fieri autem poteſt, vt hæc quis & magis, & minùs, quã debet, extimeſcat, & præterea vt quæ nõ ſunt formidoloſa, perinde ac ſi talia ſint, metuat: peccata autẽ cõmittũtur, alia quòd id agitur, quod non oportet: alia quod nõvt oportet: alia, quod nõ quo tẽpore oportẽt. aut aliquid huiuſmodi. Idẽ & de iis quæ fiduciã afferunt, ſentiendũ. Qui igitur ea quę oportet, & cuius rei cauſa oportet, & vt oportet, perfert & metuit, fortis eſt: itémq; & D qui confidit. Nã pro rei dignitate, & quo tẽpore par eſt, & vt ratio poſtulat, patitur & agit vir fortis. Omnis autẽ actionis finis eſt id quod habitui cõuenit. At viro forti fortitudo honeſtũ quiddã eſt. Talis igitur eſt & finis. Suo enim quidq; fine definitur ac terminatur. Honeſti igitur cauſa vir fortis & ſuffert & agit omnia quę fortitudini conſentanea ſũt. Ex iis autẽ, qui modũ ſuperãt, is qui metus vacuitate ſuperat, caret nomine: eſſe autem multa quib. impoſita nomina nõ eſſẽt, E ſuprà diximus. Sed appellari poterit vel inſanus quidã, vel doloris omnis expers, ſi nihil metuat, neq; terræmotũ, neq; procellas, qualeis aiunt eſſe Gallos. Qui autẽ in eo modum ſuperat, quòd in rebus formidoloſis præfidat, audax eſt. Atq; audax etiã arrogãs eſſe, ſibiq; fortitudinis laudẽ ſumere videtur. Itaque quo ille animo eſt in reb. formidoloſis, eodẽ vult hîc videri. quibuſcũq; igitur rebus poteſt, eũ imitatur. Ita fit etiã, vt pleriq; eorũ timiditatẽ habeãt cũ audacia coniunctã. Nã cũ in his ſe iactẽt, audaciãq; oſtẽtent, res formidoloſas tamẽ nõ perferũt. At qui metuẽ-

do modũ ſuperat, is ignauus timidúſq; nominatur. Nam & quæ metuenda non ſunt, & quemadmodum non ſunt, metuit: omniáq; eiuſdem generis cum comitantur, confidendo quoque modum deſerit. Sed cùm in doloribus ac moleſtiis modum ſuperat, magis ſeſe indicat ac prodit. Ab omni igitur ferè ſpe derelictus eſt ignauus: omnia enim pertimeſcit. Fortis verò contrà, hominis eſt enim bona ſpe freti, benéq; ſperantis, confidere. In iiſdem igitur rebus timidus, audax, & fortis verſantur: ſed non eodem modo in eas affecti ſunt. Illi enim modum tranſeunt, ac deſerunt: hic mediocritatem ſeruat, ſeſéque in his ita, vt debet, gerit. Atque audaces ſanè præproperi ſunt, ac præcipites, periculúmque antequam in periculo verſentur, adire volunt: in ipſo autem periculo ſunt tardiores, & à ſententia deſiſtunt. At viri fortes in factis ipſis acres ſunt, & celeres: ante facta, ſedati & quieti.

A ὁ δὲ πρὸ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλων, δειλός· καὶ γὰρ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, καὶ πρόπερα τοιαῦτα ἀκολουθεῖ ἀσπρ· ἐλλείπει δὲ καὶ πρὸ θαρρῆν· ἀλλ' ἐν ταῖς λύπαις ὑπερβάλλων, μᾶλλον καταφανής ἐστι. δύσελπις δή τις, ὁ δειλός. πρόπερα γὰρ φοβεῖται· ὁ δὲ ἀνδρεῖος, εὐαντίος· ὃ γὰρ θαρρῆν, ἐλπίδος· * περὶ ταῦτα μὲν οὖν ἐστιν ὅ, τε δειλός, καὶ ὁ θρασύς, καὶ ὁ ἀνδρεῖος· διαφόρως δ' ἔχουσι πρὸς αὐτά· οἱ μὲν γὰρ, ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν· ὁ δὲ μέσως ἔχει, καὶ ὡς δεῖ· καὶ οἱ μὲν θρασεῖς, προπετεῖς, καὶ βουλόμενοι πρὸ τῶν κινδύνων, ἐν αὐτοῖς ἀφίστανται· οἱ δ' ἀνδρεῖοι, ἐν τοῖς ἔργοις ὀξεῖς· πρότερον δ', ἡσύχιοι.

* κ. περὶ τῶν κινδύνων κινδυνεύει, ἐν

B

CAPVT XI.

Non verè Mediocritatis, quæ ipſa tamen Fortitudinem æmulatur, ſpecies recenſet.

C

ΚΕΦΑΛ. ια.

Οτι πολλοὶ δρῶσι τῆς δικαίωσις μὲν, οὐκ ὄντες δὲ ἀνδρεῖας, οἷς πολιτικὴ ἀνδρεία, ἐμπειρία, θυμὸς, εὐελπιστία, ἄγνοια.

QVemadmodum igitur diximus, Fortitudo mediocritas eſt, quæ verſatur cùm in eis quæ fiducia complent animos, tum in iis quæ terrorem afferunt, non omnibus, ſed iis quæ ſuprà diximus: eáq; ſumit ac perfert, vel quia perferre, honeſtum, vel quia non perferre, turpe eſt. Mori autem, fugientem vel paupertatem, vel amorem, vel ægritudinem aliquam, non eſt viri fortis, ſed ignaui potiùs. Mollis enim animi eſt, res ærumnoſas & laborioſas fugere. At ille non ob id quòd honeſtum ſit, ſed quòd malum fugere ſtudeat, mortẽ ſubit ac perfert. Ac fortitudo quidem talis quædam res eſt. Eius autem & alij quinque modi feruntur. Quorum primus eſt eius quæ ciuilis appellatur. Ad illam enim, quæ verè & propriè fortitudo eſt, proximè videtur accedere. Videntur enim ciues pericula ſubire, cùm legitimis pœnis atque ignominiis compulſi, tum honoribus ac præmiis inuitati. Atque ob eam cauſam apud eos maximè viri fortiſſimi reperiuntur, apud quos & infamia notantur ignaui, & honore afficiuntur viri fortes. Ac taleis quidem facit Homerus, verbi gratia, Diomedem & Hectorem:

D

Primus Polydamas turpi me labe notabit.

Et Diomedes,

Namque Hector Troiana inter ſic agmina dicet,
Tydides à me.---

E

Hæc autem ſimilis videtur ei quæ primo loco à nobis poſita eſt; quoniam eius effectrix virtus eſt. Pudor enim, & honeſti appetitio,

Καθαπερ οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρία μεσότης ἐστὶ περὶ θαρραλέα καὶ φοβερά, ἐν οἷς εἴρηται, καὶ ὅτι καλὸν αἱρεῖται καὶ ὑπομένει· ἢ ὅτι αἰσχρὸν τὸ μὴ· τὸ δ' ἀποθνήσκειν, * φεύγοντα πενίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ ἄλυπον, οὐκ ἀνδρείου, ἀλλὰ μᾶλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ὀπίπονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων κακόν. ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀνδρία τοιοῦτόν τι. Λέγονται δὲ καὶ ἕτεραι πέντε ἕξεις· πρῶτον μὲν, ἡ πολιτικὴ· μάλιστα γὰρ ἔοικε· δοκοῦσι γὰρ ὑπομένειν τοὺς κινδύνους οἱ πολῖται, διὰ τὰ ἐκ τῶν νόμων ὀπίπμια, καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ διὰ τὰς τιμάς· καὶ διὰ τοῦτο ἀνδρεότατοι δοκοῦσιν εἶναι, παρ' οἷς οἱ δειλοὶ ἄτιμοι, οἱ δὲ ἀνδρεῖοι ἔντιμοι. τοιοῦτοις δὲ καὶ Ὅμηρος ποιεῖ, οἷον τὸν Διομήδη, καὶ τὸν Ἕκτορα·

* Theognis Καὶ πενίαν φεύγοντα καὶ εἰς μεγάκητα πέσσειν Ῥίπτειν, ἢ πυρῶν, Κύρνε, κατ' ἀλιβάντων.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ὀνοσσεῖ. Ιλιάδ. χ.

καὶ Διομήδης,

Ἕκτωρ γάρ ποτε φήσει ἐν Τρώεσσ' ἀγορεύων, Ιλιάδ. θ.
Τυδείδης ἀπ' ἐμεῖο.

ὁμοίωται δ' αὐτὴ μάλιστα τῇ πρότερον εἰρημένῃ, ὅτι δι' ἀρετὴν γάρ· δι' αἰδὼ γάρ, καὶ διὰ καλοῦ ὄρεξιν· ὑμὴν γάρ· καὶ φυ-

Digitized by Google

γλὼ ὀνείδους, αἰσχρόν ὄντος. Τάξαι δ' ἀὼ ἢς καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀναγκαζομένους εἰς ταὐτό· χείρους δ', ὅσῳ ἀ δι' αἰδοῦς, ἀλλὰ μετὰ φόβου αὐτὸ δρῶσι, καὶ φεύγοντες, ἀ δ' αἰσχρόν, ἀλλὰ δ' λυπηρόν· ἀναγκάζουσι γὰ οἱ κύριοι, ὥσπερ * ὁ Ἕκτωρ,

Ιωάν. α. Ιωάν. β. vide Zuingerum.

* Ον δὲ κ' ἐγὼν ἀπονόσφι μάχης πτώσσοντα νοήσω,

Οὔ οἱ ἔπειτα ἑκὼν ἐκφεύξεσθαι κύνας.---

καὶ οἱ * τεταγμένοι, κἂν ἀναχωρῶσι, τύπτουσιν. Δ αὐτὸ δρῶσι, & οἱ πρὸ τῶν τάφρων καὶ τῶν ζευγῶν * προπαρατεταγμένοι· πολλὰ γὰ αἰσχρὰ ἔχουσι. δῆ δ', ἀ δι' αἰσχύνην ἀνδρεῖοι εἶ), ἀλλ' ὅτι καλόν. δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἐμπειρία ἃ περὶ ἕκαστα, ἀνδρία τις εἶ). ὅθεν & ὁ Σωκράτης φήθη ἐπιστήμην εἶναι τὴν ἀνδρίαν. ζιοῦσι δὲ, ἄλλοι μὲν, ἐν ἄλλοις· ἐν τοῖς πολεμικοῖς δ', οἱ φοβεῖσθαι· δοκεῖ γὰ εἶ) πολλὰ κενὰ τῶ πολέμου, ἃ μάλιστα σύνισασιν οὗτοι· φαίνονται δὲ ἀνδρεῖοι, ὅτι οὐκ ἴσασιν οἱ ἄλλοι οἷά ἐστιν· εἶτα ποιῆσαι καὶ μὴ πάλιν μᾶλλον δυνάμενοι ἐκ τῆς ἐμπειρίας, & φυλάξασθαι, & πατάξαι, δυνάμενοι χρῆσθαι τοῖς ὅπλοις· καὶ ζωὴν ἔχοντες, ὁπλῖται δὲ εἰσὶ γ' περὶ τὸ ποιῆσαι, γ' περὶ τὸ μὴ πάθειν κρείττους. ὥσπερ ἐν ἀόπλοις ὡπλισμένοι μάχονται, καὶ ἀθληταὶ ἰδιώταις· καὶ γὰ ἐν τοῖς ζιοῦσιν ἀγῶσιν οὐχ οἱ ἀνδρεῖότατοι μαχιμώτατοί εἰσιν, ἀλλ' οἱ μάλιστα ἰσχύοντες, & τὰ σώματα ἀρίστα ἔχοντες· οἱ στρατιῶται δὲ, δῆλοι γίνονται, ὅταν ὑπερτείνῃ ὁ κίνδυνος, καὶ λείπωνται τοῖς πλήθει & τοῖς παρασκευαῖς· πρῶτοι γὰ φεύγουσι· τὰ δὲ πολιτικὰ μένοντα ἀποθνήσκουσιν, ὥσπερ καπὶ * τῶ Ἑρμαίῳ συνέβη· τοῖς μὲν γὰ, αἰσχρὸν τὸ φεύγειν· καὶ ὁ θάνατος τῆς ζωαύτης σωτηρίας αἱρετώτερος· οἱ δ', ἐξ ἀρχῆς ἐκπεπλήχασιν, ὡς κρείττους ὄντες· γνόντες δ', φεύγουσι, τὸν θάνατον μᾶλλον τῆ αἰσχρᾶ φοβούμενοι. ὁ μὲν ἀνδρεῖος, οὐ ζιοῦτος. καὶ τὸν θυμὸν δὲ ὅτι τὴν ἀνδρίαν ὀνομάζουσιν· ἀνδρεῖοι γὰ εἶ) δοκοῦσι καὶ οἱ μετὰ θυμοῦ, ὥσπερ τὰ θηρία, ὅτι τοῖς τρωθεῖσι φερόμενοι, ὅτι καὶ οἱ ἀνδρεῖοι θυμοειδεῖς· * ἐπιπεπώκασι γὰ ὁ θυμὸς τοῖς κινδυνεύουσι· ὅθεν καὶ Ὅμηρος,

--σθένος ἔμβαλε θυμῷ· καὶ,
--μένος καὶ θυμὸν ἔγειρε.-- καὶ,
Δεῖμα δ' ἀνὰ ῥῖνας μένος-- καὶ,

γρ. τῶ Ερμαίῳ τῶ ἐν Χαιρώνεια τῆς Βοιωτίας ενω glossa Eustr.

γρ. ἐπιπέπωκεν, & sic apud Eustr. sed vulgata lectio magis Attica. reliquæ lectiones omnes falsæ sũt. Ιλιάδ. π. Ιλιάδ. ε. Οδυσ. ω. vide Eustr. & Zuing.

videlicet honoris; & dedecoris, quod turpe A est, fugam efficiunt. Eundem autem in numerum referre licet eos qui ab iis, quorũ sub imperio sunt, fortes esse coguntur. Sed hi eo sunt illis deteriores, quòd non pudore adducti, sed metu coacti id faciunt: nec eo quòd turpitudinem, sed quòd dolorem fugiant. Cogunt enim ij penes quos est potestas: vt Hector.

Quem procul à pugna sese subducere cernam,
Non tamen hic animum atque canum minùs esca
ia cebit.

Cogunt etiam ij qui in primo ordine locant, B & si retrocedant illi, verberant. Idẽ faciunt & qui ante fossas, & alias huius generis munitiones, disponunt. Namque omnes hi cogunt. Sed par est, honesto excitatum fortem esse, non vi aut necessitate coactum. Atque etiam vsus in quaque re nomen sibi fortitudinis vendicat. Ex quo & Socrates, fortitudinem scientiam esse putabat. Atque vsu periti & exercitati alij qui lem sunt aliis in rebus, sed in bellicis milites. Nam multi videntur esse belli terrores inanes, quos hi experiendo maximè perspectos habent & cognitos. C Quocirca fortes propterea habentur, quòd alij quales sint terrores illi, non intelligunt. Deinde cùm aduersarios damnis afficere, nullóque detrimento affici, vsu & consuetudine maximè possint, tum ictus vitare, & hostem ferire in primis sciunt: quippe qui & armis expeditissimè possunt vti, & huiusmodi armis instructi sunt, quæ ad damnum hosti inferendum, & à se propulsandum, maximè valent. Quocirca fit, vt cũ inermibus armati, & vt athletæ cum luctandi imperitis, decertent. Namque etiam in talibus certaminibus non fortissimus quisque D pugnacissimus est, sed qui plurimùm viribus valet, corporéque est præstantissimo. At verò milites tum ignaui fiunt, cùm & periculum maius est, quàm vt possint obsistere, & copiis atque apparatu sunt inferiores. primi enim terga vertunt. ciuiles autem copiæ pugnantes occidunt. Id quod in Hermæo contigit. Nam & fuga ciuibus turpis, & mors tali salute optabilior est. Illi verò initio pu- E gnæ sese periculis offerunt, perinde ac si meliores sint: ac cognito periculo, salutem fuga petunt, mortem peius turpitudine pertimescentes. Talis autem vir fortis esse non solet. Porrò autem iram quoque fortitudini adscribunt. Fortes enim videntur esse etiam ij qui ira concitati, tanquam belluæ, in eos irruunt qui vulnerarunt: quoniam fortes, sunt etiam iracundi. Maximum enim ad pericula adeunda calcar ira admouet. Ex quo & Homerus:

--vircis addidit ira. & illud,
--bilem concinit & iram. &,
Acris per nareis subiit furor.-- &,

--toto feruebat corpore sanguis. &, A --ἔζεσεν αἷμα. καὶ,

Hęc enim omnia celeritatem atque impetum animi concitati significare videntur. Fortes igitur honesti causa reis omneis gerunt, eósq; ira adiuuat; bestiæ autẽ dolore affectæ. Nam vel quòd ictæ fuerunt, vel quòd metuunt. Nã si sint in sylua, aut palude, neminem aggrediũtur. Non igitur eo fortes dicẽdæ sunt, quòd dolore & ira incitatę in periculũ ruunt, nihil corũ quæ periculosa sunt, prouidentes. Nã isto quidẽ modo asinos, forteis dicere licebit, cũ esuriũt, quoniã ne verberibus quidẽ à pastu dimouentur: & adulteri cupiditate inflãmati, multa faciũt audaciùs. Nõ igitur fortia sunt ea quæ dolore vel ira elata, sese in discrimen offerunt. Videtur autem ea fortitudo maximè naturalis esse, quam ira excitauit: & si consilium, idque cuius causa res fit, assumpserit, verè fortitudo poterit appellari. Præterea homines cùm irascuntur, dolore: cùm iniuriã acceptam vlciscuntur, voluptate afficiũtur. At qui his causis impulsi periculum adeunt, pugnaces illi quidem, sed non fortes appellandi sunt. Non enim propter honestum, neque ita, vt ratio monet, id faciunt, sed perturbatione concitati: verùm simile quiddam habent. Sed nec ij qui bona spe freti sunt, fortes sunt habendi. Nam propterea quòd & sæpius, & multos vicerunt, in periculis fidunt. Eo autem sunt similes, quòd vtrique fiducia præditi sunt. Veruntamen fortes propter eas causas, quas diximus, fidunt: hi, quia animum induxerunt se viribus esse omnium præstantissimos, nihilque incommodi vicissim accepturos. Ac tale quiddam faciunt etiam ij qui ebrij facti sunt. Nam bona spe eriguntur. Cùm verò alia, quàm sperauerunt, eis euenerint, diffugiunt. Erat autem viri fortis, quæ formidolosa homini & sunt, & videntur, ea ob eam causam perferre, quia & perferre, honestum sit, & non perferre, turpe. Itaque viri fortioris esse videtur, in repentinis terroribus sese imperterritum, miniméque perturbatum præbere, quàm in prouisis: vel quia hæc animi constantia magis ab animi habitu proficiscitur, vel etiam quia minùs præparationis habet. Nam quæ multo antè prospecta sunt, in iis quiuis animi agitatione consilium ceperit: at in repentinis, habitu. E Fortes porrò videntur ij quoque qui periculum ignorant: nec longè absunt ab iis qui bona spe ad audendum prouehuntur. Hoc quidem certè sunt deteriores, quòd nihil splendoris, nihilque dignitatis in his elucet: in illis verò plurimum. Itaque illi aliquantulum temporis permanent in incepto: hi autem decepti, & in errorem inducti, statim, vt aliud esse, quàm putauerint, cognouerunt, fugiunt: quod Argiuis accidit, qui in Lacedæmonios pro Sicyoniis inciderunt. Ac verè fortes quidem, & ij qui similitudinem fortium habent, quales sint, diximus.

πολύτα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἔοικε σημαίνειν τὴν τοῦ θυμοῦ ἔγερσιν, καὶ ὁρμήν. οἱ μὲν οὖν ἀνδρεῖοι, διὰ τὸ καλόν· τοῦτο γὰρ πράττουσιν· ὁ δὲ θυμὸς, συνεργεῖ αὐτοῖς· τὰ θηρία δ', διὰ λύπην· διὰ γὰρ τὸ πληγὰς ἢ φόβον ἐπεὶ ἂν γε ἐν ὕλῃ [ἢ ἐν ἕλει] ἦ, οὐ προσέρχονται· οὐδὲν ἔστιν ἀνδρεῖα, ὅτι ἀλγηδόνες καὶ θυμοῦ ἔξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον ὁρμᾷ, οὐδὲν τῶν δεινῶν προορᾷ τὰ· ἐπεὶ ὅπου γε, καὶ οἱ ὄνοι ἀνδρεῖοι ἂν εἶεν πειναλῆται· τυπτόμενοι γὰρ οὐκ ἀφίστανται τῆς νομῆς· καὶ οἱ μοιχοὶ δὲ καὶ διὰ τὴν ὀπτὴν θυμίαν τολμηρὰ πολλὰ δρῶσιν. οὐ δὴ ἔστιν ἀνδρεῖα, τὰ δι' ἀλγηδόνος ἢ θυμοῦ ἐξελαυνόμενα πρὸς τὸν κίνδυνον. φυσικώτατον δ' ἔοικεν ἡ διὰ τὸν θυμὸν εἶναι, καὶ προαίρεσιν, καὶ ὃ οὗ ἕνεκα, ἀνδρεία εἶναι. ἐν οἱ ἀδελφοὶ δὴ, ὀργιζόμενοι μάχονται· ἀλγοῦσι γὰρ ὑπό τινων πληγῶν ἢ βελῶν· οἱ δὲ διὰ ταῦτα, μάχιμοι μὲν, οὐκ ἀνδρεῖοι δέ· οὐ γὰρ διὰ τὸ καλὸν, οὐδ' ὡς ὁ λόγος, ἀλλὰ διὰ τὸ πάθος· προσπλήσιον δ' ἔοικέ τι. οὐδὲ δὴ οἱ ἐλπίδες ὄντες, ἀνδρεῖοι· διὰ γὰρ τὸ πολλάκις ἐν πολλοῖς πεπικηκέναι, θαρροῦσιν ἐν τοῖς κινδύνοις. παρόμοιοι δέ, ὅτι ἀμφω θαρραλέοι. ἀλλ' οἱ μὲν ἀνδρεῖοι, διὰ τὰ προφημένα θαρραλέοι· οἱ δὲ, διὰ τὸ οἴεσθαι κρείττους εἶναι, καὶ μηδὲν παθεῖν ἀπὸ παντῶν. τοιοῦτον δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι· ἐλπίδες γὰρ γίνονται. ὅταν δ' αὐτοῖς μὴ συμβῇ πράττειν, φεύγουσιν· ἀνδρείου δ' ἦν, τὰ φοβερὰ καὶ θαρρεῖν ἅπερ καὶ φαινόμενα, διὰ λόγον· ὅτι καλὸν, τὸ δ' αἰσχρὸν, τὸ μὴ δι' ὀργὴν ἀνδρεῖον δοκεῖν εἶναι), τὸ δὲ τοῖς αἰφνιδίοις φόβοις, ἄφοβον καὶ ἀταράκτους εἶναι), ἢ ἐν τοῖς προδήλοις· ἀπὸ ἕξεως γὰρ μᾶλλον, ἢ διότι ἧττον ἐκ προσκοπῆς· τὰ γὰρ προφανῆ μᾶλλον γε, καὶ ἐκ λογισμοῦ καὶ λόγου ἐστίν. τὰ δ' ἐξαίφνης, ἐν τῷ ἕξιν. ἀνδρεῖοι δὴ φαίνονται καὶ οἱ ἀγνοοῦντες, καὶ εἰσὶν οὐ πόρρω τῶν ἐλπίδων. χείρους δ', ὅσῳ ἀξίωμα οὐδὲν ἔχουσιν· ἐκφυοῖ δὲ δὴ καὶ μύοισι διὰ χρόνου· οἱ δ' ἢ παθημένοι, ἐὰν γνῶσιν ὅτι ἕτερον, ἢ φεύγουσιν, φεύγουσι· ὥσπερ οἱ Ἀργεῖοι ἔπαθον πεισθέντες τοῖς Λακωσίν, ὡς Σικυωνίοις. οἵ τε δὴ ἀνδρεῖοι εἴρηται ποιοί τινες, καὶ οἱ δοκοῦντες ἀνδρεῖοι.

γρ. ἀνδρῆα, διὰ τὸ ἐπαλ.

γρ. ἃ δὲ ἐστὶν

γρ. διὰ τὸ ἐπαλ. ἃ δ. ἐξ. π. τ. κίνδυνον ὁρμᾷ. sic fere Eustr.

γρ. ἔχουσί τι οἱ κατ' ἐλπίδας, & ita legit Eustr.

γρ. ἀνδρεῖον

γρ. ἀνδρεῖόν τε

γρ. ἐκ τῆς π.

Tom. III.

E

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ὅτι δὲ ἀνδρία περὶ θαῤῥὴν καὶ φόβους οὖσα, μᾶλλον ἔστι περὶ τὰ φοβερά· καὶ ὅτι οὐχ ἡδέως ἐνεργεῖ ὁ ἀνδρεῖος, πλὴν ἐφ' ὅσον τοῦ τέλους ἐφάπτεται.

CAPVT XII.

Accidentia Fortitudinis contraria, ex obiecto & fine eiusdem deducit.

ΠΕΡΙ θαῤῥὴν μὲν οὖν καὶ φόβους ἡ ἀνδρία ἐστίν, οὐκ ὁμοίως περὶ ἀμφω ἐστὶν, ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τὰ φοβερά· ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἀτάραχος, καὶ πρὸς ταῦτα ὡς δεῖ ἔχων, ἀνδρεῖος μᾶλλον, ἢ ὁ πρὸς τὰ θαῤῥαλέα. τοῦ δὴ τὰ λυπηρὰ ὑποφέρειν, ὡς εἴρηται, ἀνδρεῖοι λέγονται· διὸ καὶ ἐπίλυπον μὲν ἀνδρία, καὶ δικαίως ἐπαινεῖται· χαλεπώτερον γὰρ τὰ λυπηρὰ ὑποφέρειν, ἢ τῆς ἡδέων ἀπέχεσθαι· ἴσως μὲν οὖν ἀλλὰ δόξειεν ἂν εἶναι τὸ τέλος ἀνδρίας τέλος ἡδύ· ὑποφαῖνον τὴν κύκλῳ ὄν, ἀφανίζεσθαι· οἷον καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι συμβαίνει· τοῖς γὰρ πύκταις ὁ μὲν τέλος ἡδύ, διὰ ἕνεκα, ὁ στέφανος καὶ αἱ ρ. ἀθλα, ῥῖμαι· ὁ δὲ τυπτεσθαι, ἀλγεινὸν, εἴπερ * σαρκινοι, καὶ λυπηρὸν. ἐπεὶ πᾶς ὁ πόνος· διὸ δὲ πολλὰ τοιοῦτ' ἐστὶν, μικρὸν ἐν ὂν ὃ διὰ ἕνεκα, οὐδὲν ἡδὺ φαίνεται ἔχειν. εἰ δὴ τοιοῦτόν ἐστι καὶ ὃ περὶ τὴν ἀνδρίαν, ὁ μὲν θάνατος καὶ τὰ τραύματα, λυπηρὰ τῷ ἀνδρείῳ, καὶ ἄκοντι ἔσται· * ὑποφερόμενος ἂν αὐτὰ, ὅτι καλὸν, ἢ ὅτι αἰσχρὸν ὃ μή. καὶ ὅσῳ δὴ μᾶλλον περὶ ἀρετὴν ἔχει πᾶσαν, καὶ εὐδαιμονέστερος ᾖ, μᾶλλον ἔστι τοῦ θα- ρ. λυπήσεται νάτου * λυπηθήσεται. τοῦ τοιούτῳ γὰρ μάλιστα ζῆν ἄξιον, καὶ ἔστι μεγίστων ἀγαθῶν ἀποστερῆται εἰδώς· λυπηρὸν ἂν τοῦτο· ἀλλ' ἥδιον ἢ ἧττον ἀνδρεῖος· ἴσως δὲ καὶ μᾶλλον, ὅτι ὃ ἐν τοῦ πολέμου καλὸν αὐτὸ ἐκείνων αἱρεῖται. οὐδὲ δὴ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρεταῖς ὃ ἡδέως ἐνεργεῖν ὑπάρχει, πλὴν ἐφ' ὅσον τέλους ἐφάπτεται· γραφικῶς ἂν οὐδὲν ἴσως κωλύοι μὴ τοὺς τοιούτους χρηστοὺς εἶναι· ἀλλὰ, τοὺς ἧττον μὲν ἀνδρείους, ἄλλο δέ τι ἀγαθὸν μηδὲν ἔχοντας. ἕτοιμοι γὰρ ὧδε πρὸς κινδύνους, καὶ τὸν βίον πρὸς μικρὰ κέρδη καταλλάττονται. περὶ μὲν οὖν ἀνδρίας, ὅτι τοσοῦτον εἰρήσθω· τί δέ ἐστιν, ἁ χαλεπὸν τύπῳ γε περιλαβεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων.

SEd cùm in fiducia metúque verſetur fortitudo, non tamen peræquè in vtroque: ſed in reb. formidoloſis magis cernitur. Nam qui in his omni animi motu ac perturbatione vacat, quíque in eis ita affectus eſt animo, vt decet, is fortior eo eſt, qui in iis rebus, quæ fiduciam afferunt, conſtantiam retinet. Ex eo igitur fortes appellantur, vt ſuprà à nobis dictum eſt, quòd resmoleſtas atque aſperas fortiter ferant. Itaque etiam doloris & moleſtiæ plena res eſt fortitudo, eáque iure laudatur. Difficilius enim eſt res moleſtas toleranter pati, quam ſeſe à iucundis abſtinere. Veruntamen fortitudinis finis poſſit videri iucundus, ſed ab iis rebus, quæ circunſtant, obſcurari ac penè deleri: cuiuſmodi quiddam in ludis gymnicis accidit. Pugilibus enim finis ipſe, cuius cauſa decertant, iucundus eſt, vt corona, & honores: at plagæ & verbera, omnis denique labor, cùm ex carne conſtent, dolore moleſtiáque eos afficit: quoniam autem multa ſunt laborioſa & moleſtá, finis, qui tenuis & exiguus eſt, nihil iucunditatis in ſe incluſum habere videtur. Quòd ſi talis quoque eſt fortitudinis ratio & natura, mors & vulnera forti viro moleſtiam etiam inuito ſunt allatura: ea tamen omnia ſubibit ac perferet, quia & perferre, honeſtum, & non perferre, turpe eſt. Atque idem quo virtutibus omnibus inſtructior fuerit, & quo beatior, eo moleſtiùs mortem feret. Nam cùm vir talis vita ſit digniſſimus, tum ſciens ac prudens maximis bonis ſpoliatur. At hoc moleſtum. Nihilominus tamen ſeſe virum fortem præſtat: atque eo fortaſſe magis, quòd illis omnibus id quod in bello honeſtum eſt, anteponit. Neque verò hoc in omnibus virtutibus ineſt, vt earum muneribus liceat iucundè perfungi, niſi quoad finem attingunt. Nihil autem prohibet fortaſſe, minùs præſtantes eſſe milites eos qui verè fortes ſunt, iis qui & minùs fortes ſunt, & nihil aliud boni habent. Hi enim ad pericula ſubeunda parati ſunt, vitámque cum paruo quæſtu paciſcuntur & commutant. Ac de fortitudine quidem hactenus. Quid ſit autem, non eſt difficile, ex iis quæ dicta ſunt, rudi quadam forma deſcripta atque adumbrata cognoſcere.

A

CAPVT XIII.

Temperantiæ definitionem affert. Definitionis particulas duas, differentiam constituentes, quod scilicet circa Voluptates atque Dolores versetur, explicat.

SEquitur iam, vt de temperantia disseramus. Hæ namque virtutes earum animi partium videntur esse, quæ sunt rationis expertes. Temperantiam igitur mediocritatem esse, quæ versatur in voluptatibus, iam à nobis dictũ est. Minùs enim, nec eodem modo in doloribus versatur. In his autẽ intẽperantia quoque vertitur. Nunc igitur quibus in voluptatibus versetur, facta earum distinctione, explicemus. Ac primùm constituatur hæc voluptatum partitio, vt aliæ sint animi, aliæ corporis. Vt honoris cupiditas, & discendi studium: vterque enim horum eo delectatur, cuius amore & studio tenetur, cũ corpus nihil afficiatur, sed vis cogitandi potiùs. Qui autẽ huiusmodi voluptatibus dediti sunt, nec temperãtes, nec B C intemperantes nominantur. Itémq; neque ij, qui in aliis occupati sunt, quæ ad corpus non pertinent. Nam qui fabellarum cupiditate, studióq; rerum narrandarum ducuntur, & qui in rebus, quas casus obtulerit, totos dies cõterunt, eos loquaceis, nugaceis, & non intemperanteis dicere solemus. Nec eos quidem, qui ex pecuniarum iactura, vel amicorum obitu, maiorem dolorem capiunt. In corporis autem voluptatibus intemperantia vertatur necesse est: sed ne in his quidẽ omnibus. Nam qui delectantur iis rebus, quæ aspectu sentiuntur, vt D coloribus, figuris, pictura, nec temperantes appellantur, nec intemperantes. Atqui fieri posse videtur, vt etiam his rebus & ita vt oportet, & supra atque infra modum delectemur. Idémque de iis quæ ad auditum pertinent, sentiendum. Neque enim quisquam eos qui supra modum cantilenis, vel histrionum gestu lætantur, intemperanteis; aut eos qui intra modum, temperanteis appellat. Nec eos qui iis rebus quæ sub odoratum cadunt, delectantur; nisi ex euentu. Non enim eos qui malorum, aut rosarum, aut suffimentorum capiuntur odoribus, intemperanteis dicimus: sed eos potiùs, qui vnguentorum & obsoniorum. his enim gaudent intemperantes, propterea quòd eis hæc ipsa earum rerum, quas concupiscere solent, memoriam refricant. Cernere autem licet etiam alios, cùm esuriunt, ex ciborum odore capere voluptatem. Talibus autem rebus delectari, hominis est intemperantis. Nam intemperans hæc concupiscere solet. Iam verò his ipsis sensibus ne cætera quidem animalia percipiunt voluptatem, nisi ex euentu. Nam neque leporum odore delectantur canes, sed cibo: sensum porrò odor commouit, atque excitauit.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας. Ὅτι περὶ σωματικὰς εἰσιν ἡδονὰς ἡ πάσας μέν, ἀλλὰ περὶ τὰς τοιαύτας, ὧν καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα κοινωνεῖ, ἀφλῶ δηλαδή, καὶ γλῶττιν.

ΜΕΤΑ δὲ τοῦτο, περὶ σωφροσύνης λέγωμεν· δοκοῦσι γὰρ τῶν ἀλόγων μερῶν αὐται εἶναι αἱ ἀρεταί. Ὅτι μὲν οὖν μεσότης ἐστὶ περὶ ἡδονὰς ἡ σωφροσύνη, εἴρηται ἡμῖν· ἦ που γὰρ οὐχ ὁμοίως ἐστὶ περὶ πάσας. καὶ τούτοις δὲ καὶ ἡ ἀκολασία φαίνεται. περὶ ποίας οὖν τὴν ἡδονὴν, νῦν ἀφορίσωμεν. διηρήσθωσαν δὴ αἱ ψυχικαὶ καὶ αἱ σωματικαί· οἷον, φιλοτιμία, φιλομαθία· ἑκάτερος γὰρ τούτων χαίρει, οὗ φιλοτιμὸς ἐστιν, οὐδὲν παθόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς διανοίας· οἱ δὲ περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· ὁμοίως δὲ, οὐδ' οἱ περὶ τὰς ἄλλας, ὅσαι μὴ σωματικαί εἰσι· τοὺς γὰρ φιλομύθους, καὶ διηγητικοὺς, καὶ περὶ τὴν τυχόντων κατατείβοντας τὰς ἡμέρας, ἀδολέσχας, ἀκολάστους δ' οὐ λέγομεν· οὐδὲ τοὺς λυπουμένους ὅτι χρήματα ἢ φίλους. περὶ δὲ τὰς σωματικὰς εἴη ἂν τὶς σωφροσύνη· οὐ πάσας δ' οὐδὲ ταύτας· οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς διὰ τῆς ὄψεως, οἷον * χρώμασι, καὶ σχήμασι, καὶ γραφῇ, οὔτε σώφρονες, οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται· καίτοι δόξειεν ἂν εἶναι), καὶ ὡς δεῖ χαίρειν καὶ τούτοις, καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει, οὐδεὶς ἀκολάστους λέγει· οὐδὲ τοὺς ὡς δεῖ, σώφρονας· οὐδὲ τοὺς περὶ τὴν ὁσμὴν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ τοὺς χαίροντας μήλοις, ἢ ῥόδοις, ἢ θυμιαμάτων ὀσμαῖς, οὐ λέγομεν ἀκολάστους· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς μύρων καὶ ὄψων· χαίρουσι γὰρ τούτοις οἱ ἀκόλαστοι, ὅτι ἀφ' τούτων ἀνάμνησις γίνεται αὐτοῖς τῶν * ἐπιθυμητῶν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τοὺς ἄλλους ὅταν πεινῶσι χαίροντας ταῖς τῶν βρωμάτων ὀσμαῖς· ὃ δὲ τοιούτοις χαίρειν, ἀκολάστου· τούτῳ γὰρ * ἐπιθυμητὰ ταῦτα· οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ζώοις κατὰ ταύτας τὰς αἰσθήσεις ἡδονὴ, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ γὰρ ταῖς ὀσμαῖς τῶν λαγωῶν αἱ κύνες χαίρουσιν, ἀλλὰ τῇ βρώσει· πλὴν ἡ αἴσθησιν ἡ ὀσμὴ ἐπέκινσεν.

Magnorum, l. 1. c. 22. Eudem. l. 3. c. 2.

γρ. διηγηματικούς,

γρ. χρώμασι καὶ σχήμασι. Eustr.

γρ. ὀπτῶν.

γρ. τούτων γὰρ ὀπτὰ ἐπιθυμήματα.

οὐδὲ ὁ λέων τῇ φωνῇ βοός, ἀλλὰ τῇ ἐδωδῇ. A Neque leo bouis voce, ſed eſca: ex voce autẽ
ὅτι δὲ ἐγγύς ἐστι, ἀφ' ἧς τὴν φωνὴν ἤκουσε· καὶ eum propinquum eſſe ſenſit: quo fit, vt hac
χαίρειν δὴ τούτῳ φαίνεται. ὁμοίως δὲ οὐδὲ delectari videatur. Similiter autem, nec ceruo
ἰδὼν ἢ ὑῶν ἔλαφον, ἢ ἄγριον αἶγα, ἀλλ' viſo, capreáve reperta lætatur, ſed quia ſe na-
ὅτι βοσκὴν ἕξει· ταῖς δὴ τοιαύταις ἡδοναῖς ctum eſſe videt, quod edat. Vertuntur igitur
σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκολασία ἐστίν· ὧν καὶ τὰ temperantia & intemperantia in huiuſmodi
λοιπὰ ζῷα κοινωνεῖ. ὅθεν ἀνδραποδώδεις καὶ voluptatibus omnib. quæ nobis ſunt etiam cũ
θηριώδεις φαίνονται· αὗται δ' εἰσὶν ἁφὴ καὶ reliquis animantibus communes. Ex quo ſer-
γεῦσις· φαίνονται δὲ καὶ τῇ γεύσει ὅτι μικρὸν uileis eas & belluinas eſſe iudicare licet. Hæ
ἢ οὐδὲν χρῆσθαι· τῆς γὰρ γεύσεώς ἐστιν ἡ κρί- autem ſunt tactus & guſtatus voluptates. Ac
σις τῶν χυλῶν· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ τοὺς οἴνους δο- videtur ſanè etiam guſtatu parum admodum,
κιμάζοντες, καὶ τὰ ὄψα ἀρτύοντες. B aut prorſus nihil, intemperantes vti. De ſapo-
ribus enim propriè ſuóque iure guſtatus iudi-
cat: quod faciunt ij qui vina explorant, & ob-
ſonia condiunt. Non admodũ autem, aut ni-
hil planè ſaporib. delectantur intemperantes,
ſed ipſa perceptione alimenti: quam profectò
totã tactus efficit, cùm in eſculentis & pocu-
lentis, tum in iis rebus, quæ venereæ appellan-
tur. Quapropter & collum ſibi quidã, obſonio-
rũ gurges atq; helluo, gruis collo lõgius opta-
uit, vt qui tactu maximã capiebat voluptatem.
Omniũ ſenſuũ maximè communis eſt is ſen-
ſus, in quo ſita intemperantia eſt. meritóq; vt
turpis & flagitioſa, maledicti loco obiiciẽda vi-
deatur, propterea quia ineſt in nobis, non quà
homines, ſed quà animalia ſumus. His igitur
talibus delectari, eáq; vehementiùs amare,
belluarũ eſt. Nam exceptæ ſanè ſunt omnium
quæ tactu percipiuntur, liberaliſſimę voluptates: cuiuſmodi ſunt ea quę in gymnaſiis frica-
tione & calefactione gignuntur. Non enim in-
tẽperantis hominis tactus per totũ corpus per-
tinet, ſed quibuſdam partibus circumſcribi-
tur. Cupiditatum autẽ alię communes eſſe vi-
dentur, aliæ propriæ & aſcitæ: vt cibi cupidi-
tas, naturalis eſt. Omnes enim, cùm indigent,
alimentum vel ſiccum vel humidum appetũt,
aliquãdo vtrumq;, lectúmq; iugalẽ (vt ait Ho-
merus) adoleſcens, & qui floret ætate. At hoc
vel illud alimentũ, non iã omnes, neq; eadem
omnes deſiderant. Itaq; hoc propriè noſtrum
videtur eſſe. Veruntamẽ habet quiddã etiam
à natura inſitum. Alij enim aliis delectantur,
& quoſdam ex iis quæ offeruntur, quædã ma-
gis delectant. In naturalibus igitur cupiditati-
bus offendunt. & labuntur pauci, atq; in vno,
nempe in eo quod nimium eſt. Nam eſſe aut
bibere quæ fors obtulerit, quoad plenior ſis
quàm naturę neceſſitas poſtulat, nihil aliud eſt
quàm modum naturæ conuenientem copia
ſuperare. Naturalis enim cupiditas eſt, id
quod deeſt, explere velle. Itaque appel-
lantur hi γαστρίμαργοι, id eſt, ventri vſque ad
inſaniam indulgentes, tanquam eum præ-
ter modum implentes. Ac tales quidem
euadunt ij qui ſeruili admodum ingenio
præditi ſunt. At verò in propriis voluptatibus
complures & multis modis peccant. Nam
cùm huius aut illius rei amantes eo dican-
tur, vel quòd iis rebus delectentur, vel quòd
ita vt vulgus; vel quòd non ita vt oportet,

Eudem. l. 3. c. 2. ξατό τις * Φιλόξενος ὁ Ερύξιος] ὀψοφά-
γος ὢν, τὸν φαρυγγα αὐτῷ μακρότερον
γεγόνου ᾠήθαι, ὡς ηὐδαίμων * τῇ ἁφῇ,
κοινοτάτῃ δὲ τῇ αἰσθήσει· καθ' ἣν ἡ ἀ-
κολασία· ἐδόξαμεν ἂν δικαίως ἐπονείδιστος
εἶναι, ὅτι μὴ ἧττον ἢ ἀνθρώποι ἐσμεν, ἀλλ' ἀρ-
χαί, ἀλλ' ἢ ζῷα. Θ δὲ τοιούτοις χαίρειν καὶ C
μάλιστα ἀγαπᾶν, θηριώδες· καὶ γὰρ αἱ ἐλευθεριώτεραι
τῶν ἁφῶν ἡδοναί, ἀφῄρηνται, οἷον, αἱ διὰ τῶν γυμνασίων
Probl. sect. 37. 3. 5. & 6. ἁφαὶ * τελείως διὰ τῆς θερμασίας γινόμε-
ναι· οὐ γὰρ πρὸς πᾶν Θ σῶμα ἡ τῶν ἀκο-
λάστου ἁφή, ἀλλὰ πρός τινα μέρη. Τῶν
δὲ ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, κοιναί δοκοῦσιν
εἶναι· αἱ δὲ, ἴδιοι καὶ ἐπίθετοι· οἷον, ἡ μὲν
τῆς ἕξεως, φυσική· πᾶς γὰρ ἐπιθυμεῖ,
ὅταν σιτοδεὴς ᾖ, ξηρᾶς ἢ ὑγρᾶς ἕξεως· ὁ-
τὲ δὲ, ἀμφοῖν, διὰ βίου, φησὶν * Ομη-
Ινάδ. ω. Vict. Var. lect. li. 18. cap. 11. ρος, ὁ νέος καὶ ἀκμάζων· Θ δ' τοιᾶσδε, ἢ
τοιᾶσδε, οὐκ ἐπὶ πᾶσι, οὐδὲ τῶν αὐτῶν. δὴ
φαίνεται ἡμέτερον εἶναι. οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει
γέ τι καὶ φυσικόν· ἕτερα γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ἡ-
δέα· * καὶ ἐνιαχόσιν ἡδίω τὰ τυχόντων. τὸ μὲν
γρ. καὶ ἐπὶ πᾶσι ἡ. Euſtr. οὖν τῆς φυσικῆς ἐπιθυμίας, ὀλίγοι ἁμάρ-
τημοισι, καὶ ἐφ' ἑνί, ὅτι Θ πλέον· Θ γὰρ ἐναντίον
τὰ τυχόντα, ἢ πίνειν, ἕως ἂν ὑπερπλησθῇ,
ὑπερβολήν ἐστι Θ κατὰ φύσιν τοῦ πλήθους· ἁπλῶς
πλήρωσις γὰρ τῆς ἐνδείας, ἡ φυσικὴ ἐπιθυ-
μία· διὸ λέγονται ἅπαξ γαστρίμαργοι, ὡς πα-
ρὰ Θ δέον πληροῦντες αὐτήν. τοιοῦτοι δ' γί-
νονται οἱ λίαν ἀνδραποδώδεις. πρὸς δὲ τὰς ἰδίας
τῶν ἡδονῶν, πολλοὶ καὶ πολλαχῶς ἁμαρτάνουσι·
τῶν γὰρ φιλοπαθούντων λεγομένων, ἢ ᾧ χαίρειν οἷς
μὴ δεῖ, ἢ ᾧ μᾶλλον, ἢ ὡς οἱ πολλοί, ἢ μὴ ὡς δεῖ,

vel quòd non qua parte oportet; intemperantes omnibus in rebus modum superant. Nam & quibus rebus non oportet, quæ scilicet odio dignæ sunt, delectantur: & si maximè quibusdam talibus reb. delectari oporteat, magis tamen quàm oportet, & ita vt multitudo, delectantur. Id ergo nimium, quod in voluptatibus vertitur, esse intemperantiam, ob eámque causam vituperabile, perspicuũ est. In doloribus autem non, vt vir fortis, sic temperans, eo quòd dolores perferat: nec intemperans, eo quòd non perferat, appellatur. Sed eo intemperans dicitur, quòd ægriùs quàm debet, ferat, nullam se corporis percipere voluptatem. Et verò ei doloré affert voluptas. Tẽperans autem dicitur, cùm se carere voluptatibus non molestè ferat, tum quòd aspernetur & prætermittat id quod iucundum est.

A ἢ μὴ ὡ δεῖ· καὶ πολύπους οἱ ἀκόλαστοι συμβάλλονται· ἐπὶ γὰρ χαίρουσιν οἷσπερ οὐ δεῖ· μισητὰ γάρ. * εἰ δέ τινα δεῖ χαίρειν καὶ τὰ τοιαῦτα, μᾶλλον ἢ δεῖ, * καὶ ὡς οἱ πολλοὶ χαίρουσιν. ἡ μὲν οὖν περὶ τὰς ἡδονὰς συμβολὴ, ὅτι ἀκολασία, καὶ ψεκτόν, δῆλον. περὶ δὲ τὰς λύπας, οὐχ ὥσπερ ὅτι τῆς καρτερίας, τῷ ὑπομένειν λέγεται σώφρων· * οὐδ' ἀκόλαστος, τῷ μὴ· καὶ ὁ ἀλλ' ὁ μὲν ἀκόλαστος, τῷ λυπεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, ὅτι τῶν ἡδέων οὐ τυγχάνει· καὶ τὸν λύπην ἡ ποιεῖ ἀπὼν ἡ ἡδονή· ὁ δὲ σώφρων, τῷ μὴ λυπεῖσθαι τῇ ἀπουσίᾳ, οὐδὲ τῷ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδέος.

CAPVT XIV.

Tertiam particulam, quæ Genus Temperantiæ continebat, Mediocritatem scilicet, enarrat.

ΚΕΦΑΛ. ιδ.

Ὅτι ὁ μὲν ἀκόλαστος ὑπερλυπεῖται ἀπόντων τῶν ἡδέων· ἐλλείπει δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς ὁ ἀναίσθητος, εἴ τις ἔστι τοιοῦτος· ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει.

C

INtemperãs igitur omnia quæ iucunda sũt, concupiscit, aut certè quæ iucundissima: atque à cupiditate trahitur, vt hæc cæteris habeat potiora: Quapropter dolore angitur, & cùm voluptatibus potiri non potest, & cùm eas concupiscit. Semper enim cũ dolore cupiditas cõiuncta est: tametsi absurdum videatur, propter voluptatem dolore affici. Iam qui in expetendis voluptatibus modum deserant, minúsq; quã oportet, iis delectentur, rarò existunt. Non est enim humanus huiusmodi stupor, omni penè sensu hominem spolians. Nam cætera quoq; animalia pabulũ à pabulo discernunt, hisq; delectantur, illis non item. Quòd si cui nihil sit iucundũ nihilque inter hoc & illud interfit, is profectò ab humanitate fuerit remotissimus. Quoniam igitur qui talis sit, nõ admodum reperitur, suo nomine non est appellatus. Temperans autẽ in his rebus mediocriter & moderatè affectus est. Nã neq; iis delectatur, quib. maximopere intẽperans, sed offenditur potiùs: neq; omnino, quib. ex reb. capienda voluptas non est, ex iis capit voluptatẽ: neque vlla re tali vehementer delectatur: neq; si ea res absint, discruciatur, neq; eas concupiscit, aut certè moderatè, neq; magis quàm debet, neq; quo tẽpore non debet, neque omnino quicquã tale. quæcunq; autem ita iucunda sunt, vt cadẽ ad bonã valetudinẽ, vel optimum corporis habitũ pertineãt, ea modicè, &, vt debet, cõcupiscit, cæteraq; quæ his nõ sunt impediméto, aut quæ ab honesto nõ abhorrent, aut quib. res familiaris nõ exhauritur. Nã qui ita animo affectus est, is vehemẽtiùs quã par sit, talcis voluptates amplectitur. At tẽperãs talis nõ est, sed rectæ rationi paret, atque obtemperat.

OMὲν οὖν ἀκόλαστος, ὑπερλυπεῖται τῶν ἡδέων πολύτων, ἢ τῶν μετρίων, καὶ ἄγεται ὑπὸ τῆς ὑπερλυπείας· ὥστε καὶ τῶν ἄλλων ταῦτα αἱρεῖσθαι· διὸ * ἡ λυπεῖται, πρ. ὀρέγεται καὶ ἀπαντῶν χαίρων, καὶ ὑπερλυπεῖται· μετὰ λύπης γὰρ ἡ ὑπερλυπεία· ἀπὸ πᾶν δ' ἔοικε τὸ δι' ἡδονὴν λυπεῖσθαι. ἐλλείπουσης δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς, καὶ ἧττον ἢ δεῖ χαιρόντος, οὐ πολὺν γίνεται· οὐ γὰρ ἀνθρωπικὴ ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἀναισθησία. καὶ γὰρ τὰ λοιπὰ ζῶα, διακρίνει τὰ βρώματα· καὶ τοῖς μὲν, χαίρει· τοῖς δ', οὐ. Εἰ δὲ τῷ μηδὲν ἐστὶν ἡδύ, μηδὲ διαφέρει ἕτερον ἑτέρου, πόρρω ἂν εἴη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι. οὐ τέτυχε δὲ ὁ τοιοῦτος ὀνόματος· διὰ τὸ μὴ πολὺν γίνεσθαι· ὁ δὲ σώφρων, μέσως περὶ ταῦτ' ἔχει· οὔτε γὰρ ἥδεται, οἷς μάλιστα ὁ ἀκόλαστος· ἀλλὰ μᾶλλον δυσχεραίνει· οὔτε ὅλως οἷς μὴ δεῖ, οὔτε σφόδρα τοιούτων ὄντων· οὔτε ἀπόντων λυπεῖται· οὐδὲ ὀρέγεται, ἢ μετρίως· οὐδὲ μᾶλλον ἢ δεῖ· οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων ὄντων. ὅσα δὲ πρὸς ὑγίειαν ἐστὶν, ἢ πρὸς δίαιταν, ἡδέα ὄντα, τούτων * ὀρέγεται μετρίως καὶ ὡς δεῖ· καὶ τῶν ἄλλων ἡδέων, μὴ ἐμποδίων τούτοις ὄντων, ἢ παρὰ τὸ καλὸν, ἢ ὑπὲρ τὴν οὐσίαν· ὁ γὰρ ὕτως ἔχων, μᾶλλον ἀγαπᾷ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς τῆς ἀξίας· ὁ δὲ σώφρων οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος.

A

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Προϐλήματα β. α. Διὰ τί μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. β. Διὰ τί τὸ ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τῶν παιδικῶν ἁμαρτημάτων φέρομεν, ὅταν καὶ μετριάζῃ.

ΕΚΟΥΣΙΩΙ δ' μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· ὧν, τὸ μὲν αἱρετὸν, τὸ δ', φυκτόν. ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν ἔχουσαν φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ, οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ· μᾶλλον δ', ἑκούσιον· διὸ καὶ ἐπονειδιστότερον. εὐέθειαι γὰρ ῥᾴον πρὸς αὐτά· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ βίῳ τὰ τοιαῦτα· καὶ οἱ ἐθισμοὶ, ἀκίνδυνοι. ὅτι τὰ μὲν φοβερὰ ἐξ' αὐτῶν ἀπαλλάττει· δόξειέ τ' ἂν τις ἑκόντος ἑκούσιον ἡ δειλία εἶναι τοῖς καθ' ἕκαστα· αὕτη μὲν γὰρ ἄλυπος· ταῦτα δ' ἡδὺ λύπην ἐξίστησιν ὥστε καὶ τὰ ὅπλα ῥίπτειν, καὶ τἄλλα αἰσχύνην· διὸ καὶ δοκεῖ βίαιά τινα εἶναι. τὸν δ' ἀκόλαστον οὐκ ἀπαλλάττει, τὰ μὲν καθ' ἕκαστα, ἑκούσια· ὀρέγονται γὰρ καὶ ὀρεγόμενοι· τὸ δ' ὅλον, ἧττον· οὐδεὶς γὰρ ὀρέγεται ἀκόλαστος εἶναι. τὸ δ' ὄνομα τῆς ἀκολασίας καὶ ἐπὶ τοῖς παιδικοῖς ἁμαρτήμασι φέρομεν· ἔχουσι γάρ τινα ὁμοιότητα· πότερον δὲ ἀπὸ τούτου καλῶμεν, οὐδὲν πρὸς τὰ νῦν διαφέρει. δῆλον δ', ὅτι τὸ ὕστερον ἀπὸ τοῦ πρότερου. ᾧ καιρῷ δ' ἔοικε μετριάζεσθαι. κεκλῆσθαι γὰρ δεῖ τὸ τῷ αἰσχρῶν ὀρεγόμενον καὶ πολλοῦ ἄξιον ἔχον· τοιοῦτον δ' μάλιστα τὸ ὀρεκτὸν, καὶ ὁ παῖς· κατ' ὀρεκτοῦ γὰρ ζῶσι καὶ τὰ παιδία· καὶ μάλιστα ἐν τούτοις ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις· εἰ οὖν μὴ ἔσται ὑπήκοος καὶ ᾗ τοῦ δέοντος, ὅτι πολὺ ἥξει· ἀπλήστως γὰρ ἡ τοῦ ἡδέος ὄρεξις, καὶ πολυτρόπως τοῦ αὐτοῦ· καὶ ἡ τῆς ὀρεκτοῦ ἐνέργεια αὔξει τὸ συγγενές, κἂν μεγάλαι καὶ σφοδραὶ ὦσι· ἐκ τοῦ λογισμοῦ ἐκπεσούσαι. δεῖ δὲ μετρίας αὐτὰς εἶναι καὶ ὀλίγας, καὶ τῷ λόγῳ μηδὲν ἐναντιοῦσθαι. τὸ δὲ τοιοῦτον, εὐπειθὲς λέγομεν καὶ κεκολασμένον. ὥσπερ γὰρ τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν, οὕτω καὶ τὸ ὀρεκτικὸν κατὰ τὸν λόγον· δεῖ δὴ τοῦ σώφρονος τὸ ὀρεκτικὸν συμφωνεῖν πρὸς λόγον· σκοπὸς γὰρ ἀμφοῖν τὸ καλόν. καὶ ὀρέγεται ὁ σώφρων ὡς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε· οὕτω δὲ καὶ ὁ λόγος. ὥστ' ἔσται ἡμῖν εἰρημένα περὶ σωφροσύνης.

CAPVT XV.

Quæstiones duæ explicantur; altera de Intemperantis Natura; altera de eiusdem Nomine.

VIdetur autem intemperantia magis quã timiditas, sponte ac volũtate suscipi. Illa enim propter voluptatem, hęc propter dolorẽ: quorum alterum optabile est, alterum fugiendum. Ac dolor quidem naturam eius, qui angitur, de statu deturbat, & interimit: voluptas autem nihil tale facit. A voluntate igitur magis pẽdet. Eáque propter probrosior ac flagitiosior est. Nam & facilius est rerum iucundarum mediocritati seruandæ assuefieri: multa enim huiusmodi in vita quotidiana occurrunt: & assuescendi exercitatio ac meditatio periculo vacat. In rebus autem formidolosis contra euenit. Sed aliter timiditas sponte contrahitur, aliter res singulareis sponte nostra extimescimus. Illa enim expers doloris est: hæ doloris magnitudine homines exterrent, & ne sint ipsi apud se, efficiunt, adeò vt arma abiiciant, aliáque suæ personæ indecora faciant. Itaq; videntur esse violentę. Contrà fit in intemperante. Res enim singulares sponte ab eo suscipiuntur, nempe concupiscente atque appetente: vniuersum verò genus, minùs: intemperãs enim esse cupit nemo. Nomen autẽ intemperantiæ etiam ad errata puerilia transferimus. Ineſt enim in his quædã similitudo. Vtrum autem ab vtro sit appellatũ, ad institutum nostrum nihil refert. Perspicuũ illud quidem est, à priore posterius esse nominatum. Nec malè sanè translatio videtur esse facta. Id enim castigandum & coercẽdum est, quod turpia concupiscit, & quod impunitate amplificatur & prorogatur. Quales sunt maximè cupiditas, & puer. Nam etiam pueri cupiditatem tanquam vitæ suæ sequuntur ducẽ, maximéque in his rerum iucundarum appetitio dominatur. Itaque si non parebit rationi, neque sub eius erit imperio, serpet & manabit latiùs. Nam cùm sit inexplebilis rerum iucundarũ appetitio, maximéq; in stulto & amente: tum cupiditatis vsus vireis eius, quod cognatũ est, amplificat, adeò, vt si magnæ sint & vehementes cupiditates, mentem ac rationem de sua sede detrudere ac deturbare possint. Danda igitur opera est, vt mediocres sint & modicæ, neq; quicquam rationi aduersentur. Atque hoc ipsum est, quod obediens & castigatũ dicimus. Vt enim puer è custodis & magistri præscriptione viuere: sic & vis concupiscendi obtemperare rationi debet. Quocirca debet in viro temperante cũ ratione concinere ea pars animi, quæ ad concupiscendum valet. Vtrique enim propositum honestum est: appetítq; temperans quæ oportet omnia, & quemadmodũ, & quo tempore oportet: quę quidem est etiam rationis lex atque institutio. Ac de temperantia quidem hactenus.

A

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER IV.

CAPVT I.

Liberalitatem definit. Mox primam definitionis particulam, quæ differentiæ loco adhibita fuit (περὶ χρήματα scilicet) explicat.

DEINCEPS de Liberalitate dicamus. Videtur autem esse mediocritas in pecuniis occupata. Nam laudē inuenit homo liberalis, non in rebus bellicis, neque in quibus temperās, neq; rursus in iudiciis: sed in donatione & acceptione pecuniæ: verumtamen magis in donatione. Pecunias autem appellamus omnia quorum ęstimationem metitur nummus. Iam verò asotia (hoc est, profusio aut luxuria) & illiberalitas, sunt in pecunia nimium & parum. Atque illiberalitatē quidem semper iis adscribimus, qui nimio pecuniarum studio tenentur. Asotiam autem attribuimus interdum hominibus intemperantibus, profusionem cum libidine contexentes. Incontinentes enim & eos qui in libidinem atque intemperātiam sumptus immensos faciunt, asotos (hoc est, prodigos, vel profusos, vel luxurioſos) appellamus. Quare & improbissimi videntur esse: nam multis simul vitiis cooperti sunt. Non igitur proprio nomine appellantur. Asotus enim propriè is videtur esse, qui vno vitio affectus est, nimirū eo quod rem familiarem perdat & consumat. Nam qui per se suáque opera perit, is est asotus. Videtur porrò exitium quoddam sui ipsius esse etiam facultatum interitio, quasi ex his tota viuendi ratio pendeat. Profusionem igitur hoc modo accipimus. Quarum autem rerūvsus aliquis est, iis & rectè & perperā vti liberum ac solutū est. At diuitiæ in bonis vtilibus numerantur. Iam qui propria cuiusque rei virtute præditus est, is ea re optimè vtitur. Optimè igitur & diuitiis vtetur is qui virtutē eam, quæ ad pecuniarum vsum pertinet, consecutus erit. Atque hic est liberalis. Videtur autem pecuniarum vsus esse, sumptus & donatio. Acceptio verò, custodia quærentis est potiùs, quā vtentis. Itaq; hominis liberalis est magis, quib. largiendum est, largiri, quam & à quibus accipiendū est, accipere, & à quibus accipiendum non est, nō accipere. virtutis. n. propriū magis est bene mereri, quā beneficiū accipere: & res honestas ac præclaras gerere, magis quā turpitudinē nō admittere. Minimè autē illud quidē obscurū aut dubiū est, quin & donationē, beneficiū cōferre; rēsq; honestas agere; & acceptionē, beneficio affici, aut se à turpib. actioni-

B C D E

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων Β Δ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ ἀνελευθερίας, καὶ ἀσωτίας, καὶ χρήσεως ὀρθῆς τῶν δὲ τῶν ἀνομοίων.

ΛΕΓΩΜΕΝ δ' ἐξῆς περὶ ἐλευθεριότητος· δοκεῖ γὰρ εἶναι μεσότης περὶ χρήματα μεσότης. ἐπαινεῖται γὰρ ὁ ἐλεύθερος, οὐκ ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὐδ' ἐν οἷς ὁ σώφρων, οὐδ' αὖ ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἀλλὰ περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν· μᾶλλον δ' ἐν τῇ δόσει. χρήματα δὲ λέγομεν πάντα ὅσων ἡ ἀξία νομίσματι μετρεῖται. *ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία περὶ χρήματα ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις· καὶ τὴν μὲν ἀνελευθερίαν ἀεὶ προσάπτομεν ἀεὶ τοῖς μᾶλλον ἢ δεῖ περὶ χρήματα ἀποδιδοῦσι· τὴν δ' ἀσωτίαν ὑπερφέρομεν ἐνίοτε συμπλέκοντες τοῖς ἀκολάστοις.]τοὺς γὰρ ἀκρατεῖς καὶ εἰς ἀκολασίαν δαπανηροὺς, ἀσώτους καλοῦμεν· διὸ καὶ φαυλότατοι δοκοῦσιν εἶναι· πολλὰς γὰρ ἅμα κακίας ἔχουσιν. οὐ δὴ οἰκείως προσαγορεύονται. βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, * ὃ φθείρει τὴν οὐσίαν. ἄσωτος γὰρ ὁ κ. τὴν φθεῖραι δι' αὐτὸν ἀπολλύμενος· δοκεῖ δὲ ἀπώλεια τις αὐτοῦ εἶναι ἡ τῆς οὐσίας φθορά, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος· οὕτω δὴ τὴν ἀσωτίαν σκοπουμεν· ὧν δέ ἐστι χρεία τις, ἔστι τούτοις χρῆσθαι καὶ οὗ, ἡ κακῶς. ὁ πλοῦτος δ' ἐστὶ τῶν χρησίμων. ἑκάστῳ δ' ἄριστα χρῆται, ὁ ἔχων τὴν περὶ ἕκαστον ἀρετήν. καὶ πλούτῳ δὴ χρήσεται ἄριστα, ὁ ἔχων τὴν περὶ τὰ χρήματα ἀρετήν. ἔστι δ' ἐστὶν ὁ ἐλεύθερος. χρῆσις δ' εἶναι δοκεῖ χρημάτων δαπάνη καὶ δόσις· ἡ δὲ λῆψις, καὶ ἡ φυλακὴ, κτῆσις μᾶλλον. διὸ μᾶλλόν ἐστι τοῦ ἐλευθερίου τὸ διδόναι οἷς δεῖ, ἢ λαμβάνειν ὅθεν δεῖ, καὶ μὴ λαμβάνειν ὅθεν μὴ δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ εὖ πάσχειν, καὶ τὰ καλὰ πράττειν μᾶλλον, ἢ τὰ αἰσχρὰ μὴ πράττειν. ὅτι ἀδηλον δ', ὅτι τῇ μὲν δόσει ἕπεται τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ καλὰ πράττειν· τῇ δὲ λήψει, τὸ εὖ πάσχειν, ἢ μὴ

Magnorum, l. 1. c. 24. Eudem. l. 3. c. 4.

Infrà, c. 3.

π. αἰχε- * αἰχροποιῶν. ἐλεύθεριος δὲ καὶ τῷ διδόντι, οὐ τῷ A bus abſtinere, comitetur. Præterea ei qui do-
σχῶν μὴ λαμβάνοντι· ἐπαινετὸς δὲ μᾶλλον. καὶ nat, habetur gratia, non ei qui non accipit; po-
π. δόσιν ῥᾴων δὲ ὁ μὴ λαμβάνων, τῇ * δοῦναι. ὁ tiúſque laus illi quã huic tribuitur. Tum faci-
γὰρ οἰκεῖον ἧττον προΐεται μᾶλλον, ἢ * οὐ lius eſt, non accipere, quàm dare. Suum enim
λαμβάνουσι τὸ ἀλλότριον. ἐλεύθεριοι δὲ quiſq; minùs libenter profundere vult, quàm
λέγονται οἱ δόντες· οἱ δὲ μὴ λαμβάνοντες, non accipere alienum. Deinde liberales di-
οὐκ εἰς ἐλευθεριότητα ἐπαινοῦνται· ἀλλ' οὐχ cuntur ij qui largiuntur: qui non accipiunt au-
ἧττον εἰς δικαιοσύνην. οἱ δὲ λαμβάνοντες tem, non liberalitatis, ſed iuſtitiæ potiùs nomi-
οὐδὲ ἐπαινοῦνται πάνυ. φιλοῦνται δὲ μᾶλλον ne laudantur. At qui accipiunt, non admodũ
οἱ ἐλευθέριοι τῆς ἀπ' ἀρετῆς· ὠφέλιμοι γάρ· τοῦτο δὲ ἐν τῇ δόσει. B ſanè laudantur. Iam verò omnium hominum,
qui virtutis nomine cari ſunt, maximè diligun-
tur liberales: nam proſunt aliis: hoc autem in
donatione ſitum eſt.

ΚΕΦΑΛ. β.

Τίς ὁ ἐλεύθερος, καὶ τίνες αἱ κατ' ἐλευθε-
ριότητα προαιρέσεις.

CAPVT II.

Alteram definitionis particulam (quòd Liberalitas μεσότης ſit) explicat, eiúſque rationem docet.

ΑΙ δὲ κατ' ἀρετὴν προαιρέσεις καλαί, καὶ τοῦ καλοῦ ἕνεκα. καὶ ὁ ἐλευ-
θέριος οὖν δώσει τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ ὀρ-
π. δεῖ ἅπαν θῶς. οἷς γὰρ δεῖ, καὶ ὅσα, καὶ ὅτε, καὶ * τἆλ-
λα ὅσα ἕπεται τῇ ὀρθῇ δόσει· καὶ ἡδέως δὲ C Actiones autem ex virtute, & honeſtæ
ἢ ἀλύπως· ὃ γὰρ κατ' ἀρετὴν ἡδὺ ſunt, & honeſti gratia ſuſcipiuntur. Da-
ἢ ἄλυπον, ἥκιστ' ἂν λυπηρόν. ὁ δὲ δώσει οἷς bit igitur liberalis honeſti cauſa, & rectè dabit.
μὲν δεῖ, ἢ μὴ τοῦ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ δι' Nam & quibus dandum eſt, & quantum, &
ἄλλα ἄλλῳ αἰτίᾳ, οὐκ ἐλευθέριος, ἀλ- quo tempore, & cætera omnia adhibebit, quæ
λὰ ἄλλός τις ῥηθήσεται· οὐδὲ λυπηρὸς. rectam dandi rationem conſequuntur: eáq; li-
μᾶλλον γὰρ ἔλαττ' ἂν τὰ χρήματα τῆς benter & iucundè præſtabit, aut certè non
καλῆς προαιρέσεως· τοῦτο δ' οὐκ ἐλευθε- grauatè. Nam quod virtuti conuenienter ge-
ρίου. οὐδὲ λυπῆσαι δέ, ὅταν μὴ δῷ. οὐδὲ ritur, aut iucundum eſt, aut à moleſtia vacuũ:
γὰρ ὅστις τοῦ μὴ ἡμῖν τὰ χρήματα δι- moleſtum autem minimè. At qui dat vel qui-
ταιοῦτο λύπης. οὐκ ἂν εἴη ὅτ' αἰτητικός. ὁ bus dandum non eſt, vel honeſti gratia, ſed ali-
γὰρ ὅστι τοῦ ἀνοήτως τὰ χρήματα προ- qua alia cauſa impulſus, hic non eſt liberalis,
D ſed aliquo alio nomine appellabitur. Atque a-
deò ne is quidem, qui grauatè dat. Hic enim
pecuniã honeſtis actionibus anteponet: quod
minimè conuenit liberali. Nec verò vnde
non oportet, accipiet liberalis. Nam hoc ac-
cipiendi genus non eſt eius qui pecuniam
nihil æſtimat. Nec erit in poſcendo procax.
Non enim hominis eſt benefici, facilè bene-
ficium accipere. Accipiet tamen vnde de-
bet: verbi gratia, de ſuis bonis & fructi-
bus: non quòd honeſtum ſit, ſed quòd ne-
ceſſarium, vt habeat dandi facultatem. Nec
ſuam rem familiarem negliget: quippe qui
velit ex hac aliquibus commodare, eiſque
ſuppeditare, quæ deſiderant. Neque qui-
buſlibet largietur, vt ſuppetat ei quod lar-
giri poſſit, quibus oportet, & quo tempo-
re, & vbi honeſtum eſt. Magnopere autem
E proprium eſt hominis liberalis, ita in dando
modum ſuperare, vt ſibi pauciora relin-
quat. Nam ſui rationem non habere, libe-
ralis eſt. Iam verò ex facultatibus & pen-
ditur & appellatur liberalitas. Non enim
in multitudine eorum quæ dantur, ſed in
habitu eius qui dat, ſita vis eſt liberalita-
tis. Hic autem dat pro facultatibus. Ni-
hil ergo prohibet eum eſſe liberaliorem,
qui pauciora donet, ſi modo ex pauciori-
bus donet. Videntur porrò liberaliores eſ-
ſe, qui ſuas facultates non quæſiuerunt, ſed ab aliis partas acceperunt. Egeſta-

tis enim incommodum non sunt experti. Præterea sua cuique facta sunt cariora, vt parentibus & poëtis. Difficile est autem, liberalem, diuitem esse: quippe qui nec ad accipiendum sit attentus, nec ad custodiendum pertinax, sed ad profundendum facilis ac paratus, & pecuniam, non sua sed beneficij conferendi causa, magni æstimans. Idcirco & vulgus criminari fortunam solet, quòd minimè omnium diuites sunt, qui diuitiis & copiis rei familiaris sunt dignissimi. Sed hoc non temerę contingit. Neque enim fieri potest, vt pecuniis abundet is qui nullam diligentiam, vt pecuniosus sit, adhibet: quemadmodum neque quicquam aliud sine studio ac diligentia comparatur. Non tamen aut quibus non debet, aut quo tempore non debet, aut cæteris id genus honesti formulis neglectis, dabit. Non enim iam liberalitati conuenienter ageret: &, si sumptum in hæc faceret, vnde impenderet in ea quę sumptum desiderãt, nõ haberet. Est enim is liberalis (vt dximus) qui & pro facultatib. & quas in res oportet, sumptũ facit: qui autem modum transit, asotus. Itaque reges asotos dicere non solemus. Rerum enim quas possident, vim & copiam, non videtur esse facile donationibus & sumptibus superare. Quoniam igitur liberalitas, mediocritas est, quæ in dandis & accipiendis pecuniis vertitur; largietur & impendet liberalis in eas res, in quas debet, & quantum debet, aliter in paruis quàm in magnis: atque hæc faciet libenter & iucundè: præterea vnde & quantum accipere debet, accipiet. Nam cùm virtus hæc mediocritas sit ad vtrúnque pertinens; vtrunque, quemadmodum debet, administrabit. Bonam enim donationem similis consequitur acceptio: quæ autem similis non est, contraria est. Quæ igitur se mutuò consequuntur, simul in eodem inesse possunt: contraria in eodem inesse non posse perspicuum est. Quod si ei euenerit, vt contrà atque oporteat, aut præter honestum, sumptum faciat, ægrè feret ille quidem, sed modicè, & quemadmodum debet. Virtutis est enim, & quibus rebus, & quomodo lætandum & dolendum est, lætari ac dolere. In societate autem rei pecuniariæ facilem se ac commodum præbet liberalis. Quoniam igitur pecuniam contemnit; ad accipiendum iniuriam expositus est. Magis tamen grauatur, se, cùm res postularet, sumptum non feciſſe, quàm, cùm facere non oportet, feciſſe, molestè fert: neque ei probatur Simonides.

A ἄπειροί τε γὰρ τῆς οὐσίας· καὶ πάντες ἀγαπῶσι μᾶλλον τὰ αὑτῶν ἔργα, ὥσπερ οἱ γονῆς καὶ οἱ ποιηταί. πλουτεῖν δ' ὑπάρξει τὸν ἐλευθέριον, μήτε λογιστικὸν ὄντα, μήτε φυλακτικόν· εὐχερὴς γάρ, καὶ μὴ ἕνεκά τινος* τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἕνεκα τῆς δόσεως· διὸ εὔλογον καλεῖσθαι* τὴν τύχην, ὅτι οἱ μάλιστα ἄξιοι ὄντες, ἧκιστα πλουτοῦσι. συμβαίνει δ' οὐκ ἀλόγως τοῦτο. ὑπὸ γὰρ οὗ τι χρήματ' ἔχῃ, μὴ ὅπως μελήσειν, ὅπως ἔχῃ, ὥσπερ οὐδὲ ὅπως τῶν B ἄλλων* ὑπομενῶ δώσω γε οἷς ὐ δεῖ, οὐδ' ὅτε μὴ δεῖ, οὐδ' ὅσα ἄλλα ζητοῦσι. ὑπὸ γὰρ αὐτὴ τοιούτοις ἐστὶ τὴν ἐλευθεριότητα· ὃς εἰς ταῦτα ἀναλώσας, οὐκ ἔσται εἰς ἃ δεῖ ἀναλίσκειν. ὥσπερ γὰρ εἴρηται, ἐλευθέριός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν δαπανῶν, καὶ εἰς ἃ δεῖ· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἄσωτος· διὸ οὐ τυράννους γε λέγομεν ἀσώτους. ὅ γὰρ πλῆθος τῆς κτήσεως οὐ δόξει ῥᾴδιον εἶναι τοῖς δόσει καὶ ταῖς δαπάναις ὑπερβάλλειν. τῆς ἐλευθεριότητος δὴ μεσότητος οὔσης περὶ χρημάτων δόσιν καὶ λῆψιν· ὁ ἐλευθέριος καὶ δώσει καὶ δαπανήσει εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, ὁμοίως ἐν μικροῖς καὶ μεγάλοις· καὶ ταῦτα ἡδέως· καὶ λήψεται ὅθεν δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ περὶ ἄμφω ὄντος μεσότητος, ποιήσει ἀμφότερα ὡς δεῖ. ἕπεται γὰρ τῷ δώσειν ἃ δεῖ καὶ τοιαῦτα λῆψις· τὰ δὲ μὴ τοιαῦτα, οὐκαντία ἐστίν. αἱ μὲν δὴ ὧν ἐπιθυμεῖ γίγνεσθαι ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ· αἱ δὲ ἐναντίαι, δῆλον ὡς C D οὐ. εἰδὼς δὲ ποῦ δεῖ, καὶ ὅθεν καλὸς ἔχει συμβαίνῃ αὐτῷ ἀναλίσκειν, * λυπηθήσεται· μετρίως δέ, καὶ ὡς δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἐστὶ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. καὶ διορισθήσεται δ' ὅστιν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα. δῆλα γὰρ ἀδιαιρέτῳ, μᾶλλον γε τὰ χρήματα· καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἰ δεῖ μὴ ἀναλῶσαι, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δεῖ ἀναλῶσαι· καὶ τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος. E

λυπήσεται. μετρίως δέ, καὶ ὡς δεῖ. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἐστὶ καὶ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. καὶ διορισθήσεται δ' ὅστιν ὁ ἐλευθέριος εἰς χρήματα. δῆλα γὰρ ἀδιαιρέτῳ, μᾶλλον γε τὰ χρήματα· καὶ μᾶλλον ἀχθόμενος, εἰ δεῖ μὴ ἀναλῶσαι, ἢ λυπούμενος, εἰ μὴ δεῖ ἀναλῶσαι· καὶ τῷ Σιμωνίδῃ οὐκ ἀρεσκόμενος.

CAPVT III.

Vitia duo extrema, liberalitati oppositа, explanat, Asotiam & Illiberalitatem.

PRodigus autem etiam in his offendit. Nã neque gaudet, neque dolet quibus aut quomodo debet: quod ex iis quæ posteriùs di-

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τίς ὁ ἄσωτος καὶ τίς ὁ ἀνελεύθερος· καὶ τίνες αἱ κατ' αὐτοὺς καὶ ἀνελευθερίαν ὑπερβολαί.

ΟΔ' ἄσωτος καὶ ὁ τοῦτοις ἁμαρτάνειν δόξας· ὑπὸ γὰρ ἥδεσθαι ἐφ' οἷς δεῖ, ὅτι ὡς δεῖ. ὅτι λυπεῖσθαι. ἔτι δ' ὑπερβάλλει φανερῶ-

Lib. 4. c. 1.

περὶ· * εἴρηται δ' ἡμῖν ὅτι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις εἰσὶν, ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀνελευθερία, ἐν ταῖς δόσεσι καὶ λήψεσι. ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, περὶ δόσιν μᾶλλον ἐστὶ καὶ λῆψιν ἡ τιμῶν· ἡ δὲ ἀνελευθερία, περὶ τιμῶν δόσιν μᾶλλον. ἡ μὲν οὖν ἀσωτία, παρὰ δύο ταῦτα φαίνεται ἁμαρτάνουσα, παρά τε τὸ λαμβάνειν καὶ μὴ λαμβάνειν ὑπερβάλλει, παρὰ δὲ τὸ λαμβάνειν ἐλλείπει· ἡ δὲ ἀνελευθερία, παρὰ δύο ταῦτα ἐλλείπει, παρά τε τὸ δίδοναι μᾶλλον ἐλλείπει καὶ παρὰ τὸ λαμβάνειν μᾶλλον ὑπερβάλλει, πλὴν ὅτι μικροῖς. ἡ μὲν οὖν τῆς ἀσωτίας οὐ πολὺ * συνδυάζεται· οὐ γὰρ ῥᾴδιον μηδαμόθεν λαμβάνοντα, πᾶσι δίδοναι. ταχέως γὰρ ὑπολείπει ἡ ὑποῦσα τοῖς δίδοῦσι ἰδιώταις· οἵπερ καὶ δοκοῦσιν ἄσωτοι εἶναι. * ἐπεὶ ὄγε τοιοῦτος * δόξαι ἂν οὐ μικρῷ βελτίων εἶναι τοῦ ἀνελευθέρου. δίαιτός τε γάρ ἐστι, καὶ πρὸς τῆς ἡλικίας, καὶ πρὸς τῆς ἀπορίας, καὶ ὅστις ὁ μέσον δύναται ἐλθεῖν. ἔχει γὰρ πάντα τοῦ * ἐλευθερίου· καὶ γὰρ δίδωσι, καὶ οὐ λαμβάνει· οὐδὲ πρέπει γε ὡς δεῖ, οὐδὲ δύ. εἰ δὲ τοῦτο ἐθισθείη, ἢ πως ἄλλως μᾶλλον ἔσται, εἶτα αὐ ἐλευθέριος. δώσει γὰρ οἷς δεῖ, καὶ οὐ λήψεται ὅθεν οὐ δεῖ· διὸ καὶ δοκεῖ οὐκ εἶναι φαῦλος ὁ ἦθος· οὐ γὰρ μοχθηρόν, οὐδὲ ἀγεννοῦς, ὁ μὴ προσέχων δίδοντα καὶ μὴ λαμβάνοντα· ἠλιθίου δέ. ὁ δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἄσωτος, πολὺ δοκεῖ βελτίων τοῦ ἀνελευθέρου εἶναι, διά τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὅτι ὠφελεῖ πολλούς, ὃ δ' οὐθένα· ἀλλ' οὐδὲ αὐτόν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀσώτων, καθάπερ εἴρηται, καὶ λαμβάνουσιν ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ εἰσὶ κατὰ τοῦτο ἀνελεύθεροι. ληπτικοὶ δὲ γίνονται, διὰ τὸ βούλεσθαι μὲν ἀναλίσκειν, εὐχερῶς δὲ τοῦτο ποιεῖν μὴ δύνασθαι. ταχὺ γὰρ ὑπολείπει αὐτοὺς τὰ ὑπάρχοντα. ἀναγκάζονται οὖν ἑτέρωθεν ποριζειν. ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μηδὲν τοῦ καλοῦ φροντίζειν, ὀλιγώρως καὶ πανταχόθεν λαμβάνοιεν. δίδόναι γὰρ ὑπομνήσουσι· τὸ δ' οὔτε πῶς, οὔτε πόθεν, οὐθὲν αὐτοῖς διαφέρει. διὸ καὶ οὐδὲ ἐλευθέριοι αἱ δόσεις αὐτῶν εἰσιν. οὐ γὰρ καλαὶ, οὐδὲ τούτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲ ὡς δεῖ· ἀλλ' ἐνίοτε οἷς δεῖ πένεσθαι, τούτους πλουσίους ποιοῦσι, καὶ τοῖς μὲν μετρίοις τὰ ἤθη, οὐδὲν ἂν δοῖεν· τοῖς δὲ κόλαξιν, ἢ ἵνα ἄλλῳ ἡδονῇ ποιζοισι, πολλά. διὸ καὶ ἀκόλαστοι αὐτῶν εἰσιν οἱ πολλοί. εὐχερῶς γὰρ ἀναλίσκοντες, καὶ εἰς ταῦτα ἀκολασίας δαπανηροί εἰσι, καὶ διὰ τὸ μὴ ποεῖν τὸ καλὸν ζῆν, ποεῖν ταῖς ἡδοναῖς ἐπικλίνουσιν. ὁ μὲν οὖν ἄσωτος ἀπαιδαγώγητος ἡμόμενος, εἰς τοῦτο μεταβαίνει· τυχὸν

A centur à nobis planum fiet. Atque hoc quidē iam diximus, profuſionem & illiberalitatem, nimium eſſe & parum: ídque vtrumque in duobus conſiſtere, in donando ſcilicet, & accipiendo. Nam & ſumptū in genere donationis locamus, illúmque huius nomine volumus contineri. Ac profuſio quidem donando, & non accipiendo, modum ſuperat: accipiendo autem deſerit. Illiberalitas verò donando modum deſerit, accipiendo ſuperat, præterquam in paruis. Ea igitur, quæ profuſionis propria ſunt, non admodum copulantur, neque vnà augeſcunt. Non enim facile eſt,

B eum qui à nemine accipiat, omnibus donare. Nam celeriter deficiunt eos facultates, qui cùm ſint priuati, plus æquo largiuntur: qui quidem & aſoti videntur eſſe. Deinde hic talis videtur non paulo melior eſſe auaro: facilè enim poteſt ad ſanitatem reuerti, & ætatis maturitate correctus, & inopia coactus: poteſt etiam ad mediocritatem peruenire. In eo enim inſunt ea omnia, quæ conueniunt liberali. Nam & donat, & non accipit. Sed neutrum neque vt debet, neque be-

C ne. Quòd ſi huic rei aſſueſcat, aut aliqua alia ratione immutetur, iam ſit liberalis. Nam & quibus erit dandum, dabit, neque vnde accipere nefas erit, accipiet. Itaque non malè moratus eſſe videtur. Non enim improbi, neque humilis aut degeneris hominis eſt, ſed ſtulti potiùs, largiendo & non accipiendo modum ſuperare. Qui igitur hoc modo prodigus eſt, is auaro multo melior videtur eſſe, cùm propter eas cauſas, quas diximus, tum quòd hic iuuat multos, ille neminem, atque adeò ne ſeipſum quidem. Sed plerique prodigi, quemadmodum à nobis dictum eſt,

D & vnde non debent, accipiunt, & eo ipſo ſunt illiberales. Efficiuntur autem ad accipiendum faciles ac propenſi, propterea quòd cùm ſumptus facere velint, hoc aſſequi non facilè poſſunt. Nam citò deficiunt eos rei familiaris copiæ. Aliunde igitur, quàm de ſuo, largiri aliis & ſuppeditare coguntur. Simúlque quia nullam honeſti rationem ducunt, ſine religione, nullóque diſcrimine vndique corradunt. Largiendi enim cupiditate flagrant: quomodo, aut vnde largiantur, ſúſque déque habent. Quare ne liberales quidem ſunt eorum donationes. Nam nec honeſtæ ſunt, nec honeſti

E cauſa fiunt, nec vt par eſt, ſed interdum quos homines oportet in paupertate ætatem agere, hos collocupletant: & cùm iis qui temperatis & probatis ſint moribus, nihil donent, in aſſentatores aliarúm ve voluptatum miniſtros multa largiter effundunt. Itaque & plerique eorū ſunt intemperantes. Nam cùm facilè impendant, etiam in res obſcœnas, & ab intemperātia natas, ſumptuoſi ſunt: & quia vitam ſuam honeſti regula nō dirigunt, ad voluptates propenſiores euadunt. Prodigus igitur, ſi cuſtode & magiſtro careat, in hæc delabitur: alicuius

χ. ἀναλίσκειν ὧν.

χ. συνδυάζεται, & in q. συνδιαζεύγνυται

Zuin. ἐπεὶ ὄγε. χ. δόξειεν

γρ. ἀνελεύθερον

autem cura & diligentia nixus, ad mediocritatem, & ad id quod oportet, perueniat. Illiberalitas autem atque auaritia, insanabilis est. Videtur enim senectus & omnis imbecillitas illiberaleis efficere: eáque magis in hominibus innascitur, quàm profusio. Namplerique omnes pecuniæ studio ducuntur potiùs, quàm ad largiendum prompti sunt. Tum etiam latissimè manat, & est multiplex. Multa enim genera, multíque modi auaritiæ videntur esse. Cùm enim in duabus rebus versatur, & in dando infra modum, & in supra modum accipiendo, haud quaquam integra inest in omnibus, sed interdum diuellitur, ac seiungitur, aliíque reperiuntur, qui accipiendo modum superant, alii qui dando deserunt. Nam in quos quadrant tales appellationes, verbi gratia, parci, tenaces, sordidi; omnes hi in largiendo modum deserunt. Sed aliena nec appetunt, nec accipere volunt, alij quidem æquitate & bonitate quadam, rerúmque turpium cauendarum studio adducti. Videntur enim nonnulli, aut certè dicunt, se idcirco sua seruare ac tenere, vt ne quid aliquando turpe admittere cogantur. Horum in numero est & cuminisector, & quisquis talis est, qui ex eo nomen traxit, quòd supra modum à dando abhorreat. Alij autem metu deterriti se à rebus alienis abstinent: perinde quasi non sit facile, cum, qui aliena tollat, sua ab aliis intacta retinere. Placet igitur eis, neque ab aliis accipere, neque aliis dare. Alij rursus in accipiendo sunt nimij, quia vndique & quidlibet accipiunt: quales sunt ij, qui illiberaleis operas præstant, sordidásque artes exercent, & lenones, & omnes huius notæ homines, & fœneratores, & ij, quibus exiguum lucrum magna mercede constat. Hi enim omnes à quibus non debent, & quantum non debent, auferunt. Communis autem eorum videtur esse lucri turpitudo. Omnes enim propter quæstum, cúmque exiguum, turpitudinem ac dedecus subeunt. Nam qui magna, & à quibus, & quæ non debent, auferunt, quales sunt tyranni, qui vrbeis euertunt, templáque expilant: eos non auaros, sed improbos potiùs, & impios, & iniustos dicimus. Iam aleator, & grassator, qui obuios spoliat, & latro, in numero illiberalium sunt habendi. nam turpem quæstum consectantur. Quæstus enim causa vtrique in negotio versantur, & dedecora ignominiásque perferunt. Atqui hi quidem lucri gratia in maximis periculis versantur: illi ab amicis, quibus donare debebant, lucrum faciunt. Vtrique igitur quoniam ab iis, à quibus non debent, lucrum captant, turpis quæstus studiosi dicendi sunt: omnésque tales accipiendi rationes & viæ sunt illiberales. Meritò autem illiberalitas liberalitati cõtraria esse dicitur. Nam cùm malum sit profusione maius,

A ἡ ὑπιμελείας, εἰς τὸ μέσον, καὶ τὸ δέον ἀφίκηται· αὖ. Ἡ δ' ἀνελευθερία, ἀίατός ἐστι. δοκεῖ γὰρ τὸ γῆρας καὶ πᾶσα ἀδυναμία ἀνελευθέρους ποιῆσι, καὶ συμφύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις τῆς ἀσωτίας. οἱ γὰρ πολλοὶ φιλοχρήματοι μᾶλλον, ἢ δόλιοί. καὶ πλατεῖά τις ἐστὶ πολύ, καὶ πολυειδής ἐστι. πολλοὶ γὰρ τρόποι δοκοῦσι τῆς ἀνελευθερίας εἶναι. ἐν δυοῖν γὰρ οὔσαιν, τῇ τε ἐλλείψει τῆς δόσεως, καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῆς λήψεως, οὐ πᾶσιν ὁλόκληροις παραγίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε χωρίζεται· καὶ οἱ μὲν τῇ λήψει ὑπερβάλλουσιν, οἱ δὲ τῇ δόσει ἐλλείπουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις προσηγορίαις, οἷς φιλόδολοι, γλίσχροι, * κίμβικες, πάντες τῇ δόσει ἐλλεί- Magn.l.1. c. 25.
πουσι· τῶν δ' ἀλλοτρίων οὐκ ἐφίενται, οὐδὲ βούλονται λαμβάνειν· οἱ μὲν διά τινα δικαιότητα καὶ φυλάττειν τῶν αἰσχρῶν· δοκοῦσι γάρ τινες, ἃ φασί γε διὰ τοῦτο φυλάττειν, ἵνα μή ποτε δι' ἀγνοιαν ποιῶσιν αἰσχρόν τι πραξαι· τούτων δὲ ἦν ὁ κυμινοπρίστης, καὶ πᾶς ὁ τοιοῦτος· ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ μηδενὶ αὐτῶν δοῦναι· οἱ δ' αὖ, διὰ φόβον ἀπέχονται τῶν ἀλλοτρίων, ὡς οὐ ῥᾴδιον τὸν αὐτὸν μὴ τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, τὰ δὲ αὑτοῦ ἑτέροις μὴ διδόναι· ὥσπερ οὖν τοῖς, μήτε λαμβάνειν, μήτε διδόναι. οἱ δ' αὖ κατὰ τὴν λῆψιν ὑπερβάλλοντες τῶν πανταχόθεν λαμβάνειν καὶ πᾶν· οἷς οἱ τὰς ἀνελευθέρους ἐργασίας
D ἐργαζόμενοι, καὶ παρανομοῦντες, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, ἃ ζημιοῦσι, καὶ τὰ μικρὰ ὑπὲρ πολλοῦ. πάντες γὰρ ὅσοι ὅθεν οὐ δεῖ λαμβάνουσι, καὶ ὁπόσον οὐ δεῖ. κοινὸν δ' ἐπ' αὐτοῖς τὸ αἰσχροκερδὲς φαίνεται. πάντες γὰρ ἕνεκα κέρδους, καὶ τούτου μικροῦ, ὀνείδη ὑπομένουσι. τοὺς γὰρ τὰ μεγάλα μὴ ὅθεν δεῖ, λαμβάνοντας, μηδ' ἃ δεῖ, * οὐδὲ λέγομεν ἀνελευθέρους· οἷς τοὺς τυράννους, πόλεις πορθοῦντας καὶ ἱερὰ συλῶντας· ἀλλὰ πονηροὺς μᾶλλον καὶ ἀσεβεῖς, καὶ ἀδίκους. ὁ μέν τοι κυβευτὴς, καὶ ὁ λωποδύτης, καὶ ὁ ληστὴς, τ ἀνελευθέρων εἰσίν. αἰσχροκερδεῖς γάρ· κέρδους γὰρ ἕνεκα ἀμφότεροι πραγματεύονται, καὶ ὀνείδη ὑπομένουσι· καὶ οἱ μὲν κινδύνους τοὺς μεγίστους, ἕνεκα τοῦ λήμματος· οἱ δ' ἀπὸ τῶν φίλων κερδαίνουσιν, οἷς δεῖ διδόναι. ἀμφότεροι δὲ ὅθεν μὲ δεῖ, κερδαίνειν βουλόμενοι, αἰσχροκερδεῖς. καὶ πᾶσαν δὲ αἱ τοιαῦται λῆψις ἀνελεύθεροι. εἰκότως δὴ τῇ ἐλευθεριότητι ἀνελευθερία ἐναντίον λέγεται. μεῖζόν τε γάρ ἐστι κακὸν τῆς ἀσωτίας, καὶ

* al. γρ. ἀλλ.

μᾶλλον ὅπῃ τοιούτων ἁμαρτήμασιν, ἢ χρήμασι τὴν λεγομένην ἀσωτίαν. περὶ μὲν οὖν ἐλευθεριότητος καὶ τῶν αἱρετικωτάτων, τοσαῦτ' εἰρήσθω.

A tum faciliùs ac ſæpius in hac quàm in illa quam diximus, profuſione homines offendunt. Ac de liberalitate quidem, iiſque vitiis quæ cum ea pugnant, hactenus.

ΚΕΦΑΛ. κ.

Περὶ μεγαλοπρεπείας, καὶ τίνι διαφέρουσιν ἀλλήλων ἐλευθεριότης καὶ μεγαλοπρεπής.

LIBER IV.

Magnificentiæ definitionem affert: eiúſque duas particulas, τὸ πρέπον ſcilicet & τὸ μέγεθος enarrat.

Magnor. l. 1. c 27. Eud. l. 3. c 9.

ΔΟξειε δ' ἂν ἀκόλουθον εἶναι καὶ περὶ μεγαλοπρεπείας διελθεῖν. δοκεῖ γὰρ καὶ αὐτὴ περὶ χρήματα εἶναι τὰς ἀρετὴ εἶναι. ἀλλ' οὐκ ὥσπερ δ' ἡ ἐλευθεριότης διατείνει περὶ πάσας τὰς ἐν χρήμασι πράξεις, ἀλλὰ περὶ ταύτας δαπανηρὰς μόνον· καὶ τούτοις δ' ὑπερέχει ἡ ἐλευθεριότητος μεγέθει. καθάπερ γὰρ τοὔνομα αὐτὸ ὑποσημαίνει, ἐν μεγέθει πρέπουσα δαπάνη ἐστί· τὸ δὲ μέγεθος πρὸς ἕν. ἐν γὰρ τὸ αὐτὸ δαπάνημα πεισόμενον καὶ ἐργασόμενον.

B Equitur vt & de magnificẽtia diſſeramus. Nam ea quoque virtus quædam videtur eſſe in pecuniis occupata. Verùm non, vt liberalitas, ad omneis pecuniarias actiones, ſed ad ſumptuarias dumtaxat pertinet. In his autem liberalitatem magnitudine ſuperat. Nam vt nomẽ ipſum ſubindicat, ſumptus eſt in rebus amplis & magnis decorus. Magnitudo autem ad aliquid refertur. Neque enim ſumptus idẽ trierarchum decet, & ſpectaculorum præfectum. Decorum igitur & perſonæ, quæ impẽdit, & pecuniæ quæ impenditur, ſpectatur. Qui autem ſumptus facit in res paruas, vel mediocreis, pro earum rerum dignitate, is nõ dicitur magnificus: vt qui dicebat,

χ. ἐν ᾧ ἄν ἄ. τὸ πρέπον δὴ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐν ᾧ, * καὶ ἄ. ὁ δ' ἐν μικροῖς ἢ ἐν μετρίοις κατ' ἀξίαν δαπανῶν, οὐ λέγεται μεγαλοπρεπής· οἷος ὅ,

Odyſſ. τ. v. 79.

---πολλάκι δόσκον ἀλήτῃ·

C ſed is demum, qui in res magnas. Nam qui magnificus eſt, idem eſt liberalis: ſed qui liberalis eſt, non continuò eſt magnificus. Huius autem talis habitus, id quod eſt parum, indecora parcimonia appellatur: nimium, operaria quædam in ſumptu faciendo inſolentia, & elegantiç inſcientia; & quotquot ſunt tales vitiorum appellationes, quæ modum ſuperant, non magnitudine ſumptus quem faciunt, ſed quòd ſin iis rebus ſplendorem oſtentant, in quibus & quomodo non oportet. Verùm de

---*mendicóque vago dare ſæpe ſolebam.*

ἀλλ' ὁ μὲν μεγάλοις, οὗτος. ὁ μὲν γὰρ μεγαλοπρεπὴς, ἐλευθέριος· ὁ δ' ἐλευθέριος, οὐθὲν μᾶλλον μεγαλοπρεπής· τῆς τοιαύτης δ' ἕξεως, ἡ μὲν ἔλλειψις, μικροπρέπεια καλεῖται· ἡ δ' ὑπερβολὴ, βαναυσία καὶ ἀπειροκαλία, καὶ ὅσαι τοιαῦται οὐχ ὑπερβάλουσαι τῷ μεγέθει περὶ ἃ δεῖ, ἀλλ' ἐν οἷς οὐ δεῖ, καὶ ὡς οὐ δεῖ, λαμπρυνόμεναι. ὕστερον δὲ περὶ αὐτῶν ἐροῦμεν. ὁ δὲ μεγαλοπρεπὴς, ὑπὸ ἐπιστήμονι ἔοικε· τὸ πρέπον γὰρ δυνάται θεωρῆσαι, καὶ δαπανῆσαι μεγάλα ἐμμελῶς. ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπομεν, ἡ ἕξις ταῖς ἐνεργείαις ὁρίζεται, καὶ ὧν ἐστιν. αἱ δὲ τῶν μεγαλοπρεπῶν δαπάναι, μεγάλαι καὶ πρέπουσαι. τοιαῦται δὲ καὶ τὰ ἔργα. οὕτω γὰρ ἔσται μέγα δαπάνημα καὶ πρέπον τῷ ἔργῳ· ὥστε τὸ μὲν ἔργον, τὴν δαπάνης ἄξιον δεῖ εἶναι· τιμῶ δὲ δαπανῶν, τὸ ἔργον, ἢ καὶ ὑπερβαλοῦν δαπανήσας * δὴ τὰ τοιαῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς μάλιστ' ἐστὶν καλοῦ ἕνεκα· κοινὸν γὰρ τοῦτο πάσης ἀρετῆς. καὶ ἔτι ἡδέως καὶ πλουσίως. ἡ γὰρ ἀκριβολογία, μικροπρεπές. καὶ πῶς κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον, σκέψαιτ' ἂν μᾶλλον, ἢ * πόσα, καὶ πῶς ἐλαχίστου. ἀναγκαῖον δὲ καὶ ἐλευθέριον τὸν μεγαλοπρεπῆ εἶναι. καὶ γὰρ ὁ ἐλευθέριος δαπανήσει ἃ δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. ἐν τούτοις γὰρ τὸ μέγα τῇ μεγαλοπρεπείᾳ, οἷς μέγεθος· * περὶ ταῦτα τῆς ἐλευθεριότητος ὕσης, καὶ * ἀπὸ τ' ἴσης δαπάνης, τὸ ἔργον ποιήσει μεγαλοπρεπέστερον·

χ. πόσα καὶ πῶς, ἐλάχιστον. minùs rectè.

γρ. περὶ ταῦτα ἡ τῆς γρ. ἀπὸ τῆς αὐτῆς

Sed in his quicquid magnifici proprium eſt, veluti magnitudo liberalitatis circa hæc verſantis. Quin etiam pari impẽſa opus efficiet, quod magnificentia præſtet.

non

Non enim eadem poſſeſſionis atque operis virtus eſt. Nã poſſeſſionis virtus eſt, vt ſit plurimi æſtimanda, pretioſiſſima & chariſſima, vt aurum: operis autem, magnitudine præſter, & pulchritudine excellat. Eius enim operis, quod tale eſt, ſpectatio, admiratione ſpectatores afficit. Quod autem magnificum eſt, id mirabile eſt. Operis igitur virtus ac præſtantia eſt, magnificentia quæ in magnitudine conſiſtit.

A οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀρετὴ κτήματος καὶ ἔργου. κτῆμα μὲν γὰρ ὃ πλείσου ἄξιον καὶ τιμιώτατον, οἷον χρυσός· ἔργον δέ, ὃ μέγα καὶ καλόν. τῷ γὰρ τοιούτου ἡ θεωρία θαυμαστή· ὃ δὲ μεγαλοπρεπές, θαυμαστόν. καὶ ἔστιν * ἀρετὴ ἔργου, μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει.

CAPVT V.

Tertiam particulam in definitione Magnificentiæ poſitam, τὸ δαπάνημα videlicet, exponit.

B

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τίνες αἱ κατὰ μεγαλοπρέπειαν ἕξεις.

SVmptus autem quidam ſunt, quos amplos & honoratos dicimus; verbi gratia, dona quæ ſuſpenduntur in templis, diiſque dicantur: & conſtructiones templorum, & ſacrificia: itémque ea omnia quæ in id quodcumque diuinum eſt, impenduntur: & quæcumque in remp. honeſtæ laudis ſtudio cõferuntur: vt ſicubi ludos ſe ſplendidè facere, aut triremium præfecturam de ſuo adminiſtrare, aut epulum præbere ciuitati putent oportere: In omnibus autem, vt dictũ eſt, eius qui agit, habenda ratio eſt, qui ſit, & quæ ſint eius facultates. Sumptus enim digni facultatibus eſſe debẽt, neque opus ſolùm, ſed etiam eum, qui facit, decere. Quocirca nemo pauper, magnificus eſſe queat, quia non habet vnde ſumptus conuenienter & decorè facere poſſit: & qui conetur, ſtultus ſit habendus; quoniam & præter dignitatem, & præter id quod fieri oporteat, conetur. Quicquid autem rectè fit, id omne ex virtute fit. Decet porrò magnificè facere cùm eos quibus res huiuſmodi vel ipſorũ labore & virtute partæ ſunt, vel à maioribus, aut iis, quibuſcũ aliqua neceſſitudine coniuncti ſunt, relictæ: tum honeſto loco natos, tum claros viros: eos denique qui tali aliqua laude antecellũt. Ineſt enim in his omnibus amplitudo quędam, & dignitas. Talis igitur eſt maximè vir magnificus: & in huius generis ſumptibus magnificẽtia, vt diximus, elucet. Maximi ſunt enim & honore digniſſimi. In priuatis autẽ ſumptibus ii, qui ſemel fiunt, etiã locũ habẽt: quales ſunt nuptiæ, & ſi quid eius generis eſt: & ſi qua in re vel tota ciuitas ſtudiosè occupata eſt, vel ij qui dignitate præſtant. In recipiendorũ quoque hoſpitũ & dimittendorũ officio; in donis & remunerationibus. Nõ enim in ſeipſum ſumptuoſus eſt vir magnificus, ſed in rem cõmunem & publicã. Dona autem ſimile quiddam iis rebus habẽt, quæ diis conſecrantur, & ante eorum ſimulacra ſuſpendũtur. Eſt etiam viri magnifici domum ita exædificare, vt eius ſpecies diuitiis conueniat; (aliquid enim ex hac quoque ornamenti comparatur;) & in ea opera potiùs pecuniã impẽdere, quæ diuturna ſunt futura,

ΕΣΤΙ δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια· οἷον, τά τε περὶ τοὺς θεοὺς ἀναθήματα, καὶ κατασκευαί, καὶ θυσίαι· ὁμοίως δὲ καὶ ὅσα περὶ πᾶν τὸ δαιμόνιον, καὶ ὅσα πρὸς τὸ κοινὸν φιλοτίμηται ἔστιν· οἷον, εἴπου χορηγεῖν οἴονται δεῖν λαμπρῶς, ἢ πεντηραρχεῖν, ἢ καὶ ἑστιᾶν τὴν πόλιν. ἐν ἅπασι δ', ὥσπερ εἴρηται, καὶ πρὸς τὸν πράττοντα ἀναφέρεται ὅ τίς ὢν καὶ τίνων ὑπαρχόντων. ἄξια γὰρ δεῖ θύειν εἰκός, καὶ μὴ μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τὰ ποιοῦντα πρέπειν. δεῖ πάντα μὲν οὖν εἶναι μεγαλοπρεπῆ· οὐ γὰρ ἔστιν ἀφ' ὧν πολλὰ δαπανήσει πρέποντως· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἠλίθιος. παρὰ τὴν ἀξίαν γὰρ, καὶ ὃ δέον· κατ' ἀρετὴν δ' ὃ ὀρθῶς. πρέπει δὲ καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα ἃ προϋπῆρχεν αὐτῷ, ἢ ἅμα τὴν πρόνοιαν, ἢ ὧν αὐτοῖς μέτεστι· καὶ τῶν ὑγιῶν, καὶ τῶν ἐνδόξων, καὶ ὅσα τοιαῦτα. πρῶτα γὰρ τούτων μέγεθος ἔχει καὶ ἀξίωμα. μάλιστα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ μεγαλοπρεπής, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις δαπανήμασιν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὥσπερ εἴρηται· μέγιστα γὰρ καὶ ἐντιμότατα· τῶν δ' ἰδίων, ὅσα ἐφαπαξ γίνεται· οἷον γάμος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, καὶ ἐὰν ὅλη τινὰ πᾶσα ἡ πόλις σπουδάζῃ, ἢ οἱ ἐν ἀξιώματι· καὶ ὅσα ξένων δὲ ὑποδοχαὶ, καὶ ἀποστολαὶ, καὶ δωρεαὶ καὶ ἀντιδωρεαί· οὐ γὰρ εἰς ἑαυτὸν δαπανηρὸς ὁ μεγαλοπρεπής, ἀλλ' εἰς τὰ κοινά· τὰ δὲ δῶρα τοῖς ἀναθήμασιν ἔχει τι ὅμοιον. μεγαλοπρεποῦς δὲ καὶ οἶκον κατασκευάσασθαι πρέποντας τῷ πλούτῳ· κόσμος γάρ τις καὶ οὗτος· καὶ ὅσα τούτων μᾶλλον δαπάνημα, ἅπαξ, πολυχρόνια τῶν ἔργων·

καλλίστα γὰρ ταῦτα· καὶ ἐν ἑκάστοις ὃ πρέπον. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἁρμόζει θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, οὐδ' ἐν ἱερῷ καὶ τάφῳ· καὶ ὅλως τῶν δαπανημάτων ἕκαστον μέγα ἐν τῷ γένει· καὶ μεγαλοπρεπέστατον μὲν ὃ ἐν μεγάλῳ μέγα· ἐλάττων δὲ ὃ ἐν τούτοις μέγα. καὶ διαφέρει ὃ ἐν τῷ ἔργῳ μέγα, τοῦ ἐν τῷ δαπανήματι. σφαῖρα μὲν γὰρ ἢ λήκυθος ἡ καλλίστη, ἔχει μεγαλοπρέπειαν παιδικὴν δώρου· ἡ δὲ τούτου τιμή, μικρὸν καὶ ἀνελεύθερον. διὰ τοῦτο ἔστι τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐν ᾧ μὲν παιᾷ γίνεται, μεγαλοπρεπῶς ποιῆσαι. ὃ γὰρ ἔσται τοιοῦτον οὐκ ἀνυπερβλητον, καὶ ἔχον κατ' ἀξίαν τοῦ δαπανήματος. τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μεγαλοπρεπής.

A (sunt enim hæc pulcherrima;) & in vnoquoque decorum seruare. Non enim eadem diis atque hominibus conueniunt, neque eodem sumptu fanum & sepulchrum ædificandum est. Ac sumptus quidem suo quisque in genere magnus. Et cùm sit illud magnificentissimum, quod in magno magnum est; tum hic sumptus qui in his rebus magnus est. Interest enim inter id quod est in opere magnum, & id quod est in sumptu. Nam pila vel ampulla pulcherrima doni puerilis magnificentiam illa quidem obtinet, sed huius pretium exiguum & illiberale est. Itaque magnifici est, cuiuscumque generis opus efficiat, magnificè B facere. Nam nec id quod erit eiusmodi, facilè superari poterit; & sumptus magnitudini respondebit. Talis igitur est vir magnificus.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τοῦ βαναύσου καὶ τοῦ μικροπρεποῦς.

CAPVT VI.

Extrema duo vitia Magnificentiæ opposita declarat.

Ὁ Δ' ὑπερβάλλων καὶ βάναυσος, τῷ μηδὲ ὃ δέον ἀναλίσκειν, ὑπερβάλλει, ὥσπερ εἴρηται. ἐν γὰρ τοῖς μικροῖς τῶν δαπανημάτων, πολλὰ ἀναλίσκει, καὶ λαμπρύνεται μηδὲν μέλλων· οἷς ἑταιρίζας γαμικῶς ἑστιῶν, καὶ κωμῳδοῖς χορηγῶν, ἐν τῇ παρόδῳ πορφύραν εἰσφέρων, ὥσπερ οἱ Μεγαρῆς· καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ποιήσῃ, ἐπὶ τῷ καλοῦ ἕνεκα, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον ἐπιδεικνύμενος, καὶ διὰ ταῦτα οἰόμενος θαυμάζεσθαι· καὶ οὗ μὲν δεῖ πολλὰ ἀναλώσας, ὀλίγα δαπανῶν· οὗ δ' ὀλίγα, πολλά. ὁ δὲ μικροπρεπὴς, κἂν μικρὰ ἐλλείψῃ, καὶ τὰ μέγιστα ἀναλώσας ἐν μικρῷ ὃ καλὸν ἀπολῇ. καὶ ὅ, τι ἂν ποιῇ, μηνῶν, καὶ σκοπῶν πῶς ἂν ἐλάχιστα ἀναλώσας· καὶ ταῦτ' ὀδυρόμενος, καὶ πάντ' οἰόμενος μείζω ποιῆσαι, ἢ δεῖ. εἰσὶ μὲν οὖν αἱ ἕξεις αὗται, κακίαι· οὐ μέντοι ὀνείδη γ' ἐπιφέρουσι· διὰ δὲ μήτε κατὰ πόλιν βλάβη ἐστὶ τοῖς πέλας ἐξ αὐτῶν, μήτε λίαν ἀχθηνται.

C

D

E

Now he that exceeds, and is mechanicè in sumptu faciendo insolentem diximus, eo superat, quòd secus ac debet, impendit. In res enim paruas, & quæ paruum sumptum desiderant, multam pecuniã insumit; splendorémque ac magnificentiam ostẽtat inconcinnè, atque inuenustè: exempli gratia, nuptiali apparatu eos accipit, qui symbolam in cœnâ dederunt: & comœdis dux chori præpositus, ad chori ingressum exornandum purpuram confert, quẽadmodum facere consueuerũt Megarenses. Atque huiusmodi omnia faciet, non honesti, sed ostentandarum diuitiarum causa, & quòd se his rebus homines admiratione affecturum sperat. Et quas in res multa impendere debet, in iis sumptum exiguum faciet: vbi parua impensa desideratur, ibi largus & profusus erit. Homo autem indecorè parcus, in omni re modum deseret, maximáque pecunia consumpta in paruo, honestum omne perdet, atque extinguet: quicquid facturus est, procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quàm minimo sumptu id conficere possit, considerabit, & in his lamentabitur, & ingemiscet, omniáque se efficere maiora, quàm oporteat, arbitrabitur. Sũt igitur hi habitus, vitia: nullam tamẽ turpitudinis aut dedecoris notam inurunt, quia nec alteri damnum inferunt, nec admodum sunt deformes.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ μεγαλοψυχίας, ὅπερ ἐστὶ μάλιστα.

CAPVT VII.

De Magnanimitatis natura & essentia agit.

Magn. l. 1. c. 26. Eudem. l. 3 c. 5.

Ἡ Δὲ μεγαλοψυχία, ὡς μεγάλων μὲν ἐν τῷ ὀνόματος ἔοικεν εἶδος. περὶ ποῖα δ' ἐστί, ῥᾴδιον λαβεῖν μέν. διαφέρει δ'

Magnitudo animi autem magnis in rebus, vt & nomen ipsum declarat, elucere videtur. Ac primùm sanè quales sint hæ res, intelligamus. Nihil porrò interest,

vtrùm ipſum animi habitum, an eum, qui eo ſit præditus, conſideremus. Magno autem animo habendus videtur is, qui magna ſe mereri exiſtimat; idq; ſuo merito. Qui enim præter meritũ ac dignitatem id facit, ſtolidus eſt. At eorum qui virtutem colunt, nemo ſtolidus eſt, nemo mente captus. Eſt igitur magno is animo, quem deſcripſimus. Qui enim ſeipſum, cùm paruis rebus atq; honoribus dignus ſit, paruis quoque dignum iudicat, hic modeſtus habendus eſt, non magnanimus. Animi enim magnitudo in magnitudine ſita eſt: quẽadmodum & in magno corpore, pulchritudo. Breuis autem ſtaturæ homines, venuſti ac lepidi ſunt quidem illi, aptáque membrorum conuenientia & proportione præditi, ſed pulchri non item. Qui verò magna ſe meritum eſſe putat, immeritò tamen, elatus ac ſuperbus eſt. Quiſquis autem maiora ſibi deberi, quàm quibus dignus ſit, arbitratur, non continuò ſuperbus eſt. Verùm qui ſe minoribus dignũ, quàm mereatur, exiſtimat, is anguſto & humili animo eſt, ſiue magnis, ſiue mediocribus, ſiue paruis dignus etiã minora ſibi tribui putet oportere: maximè verò ſi qui magnis dignus eſt, iis ſe indignum putet. Quid enim eũ facturum putemus, ſi hiſce non eſſet dignus? Magnanimus igitur magnitudine eſt ille quidem ſummus: ſed eo, quòd ita vt oportet, de ſuis meritis iudicat, medius. Iis enim, quæ ipſius dignitati meritiſque reſpondent, ſeipſum dignum iudicat: alii modum ſuperant & deſerunt. Ergo ſi ſe magnis eſſe dignum meritò exiſtimat, & maximè, ſi maximis: in vna re potiſſimum ſanè verſabitur. Quænam igitur ſit huiuſmodi res, ex dignitate intelligamus. Iam dignitatis nomen ad externa bona refertur. Hoc autem maximũ locare debeamus, quod & diis immortalibus tribuimus, & ij omnes, qui in exiſtimatione magna habentur, expetunt: quod eſt denique rerum pulcherrimè geſtarum præmium. At honos tale quiddam eſt. Hoc enim eſt externorum bonorum maximũ. In honore igitur & infamia ſic ſe gerit vt oportet, vir magni animi. Neque verò verbis aut ratione opus eſt ad docendum, viros magnanimos in honore verſari. Honore enim maximè magni viri ſe dignos eſſe exiſtimant: ſed pro eo ac merentur. At qui demiſſo & humili animo eſt, is modum deſerit, ſiue ipſius perſona, ſiue magnanimi exiſtimatio ſpectetur. Superbus autẽ, ſi eius perſonã ſpectes, ſuperat: non, ſi eum cũ viro magnanimo conferas. Quòd ſi magnanimus maximis ſit honoribus dignus, ille profectò ſit vir optim⁹ ac præſtantiſſimus. Nam quo quiſque melior eſt, eo maiore præmio atque honore dignus eſt, & quidem optimus quiſque maximo. Verè igitur magnanimus, vir bonus ſit, neceſſe eſt. Atque etiam quod in quaque virtute magnum & amplum eſt, viri magnanimi eſſe videatur. Neque conueniat magnanimo dimiſſis manibus fugere, neque iniuriam cuiquam facere.

A ὑπὲν τιὼ ἕξιν, λὶ τὸν κτ' τιὼ ἕξιν, σκοπῶν. δοκεῖ ὁ μεγαλόψυχος εἶ) ὁ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἄξιος ὤν. ὁ γὸ μὴ κατ' ἀξίαν αὐτὸ ποιῶν, ἠλίθιος. πᾶ δὶ κατ' ἀρετιὼ σπλὶς ἠλίθιος, ὅλ' αἰσπτς. μεγαλόψυχος μὸ οὖν ὁ εἰρημόνος. * ὁ γὸ μικρῶν ἄξιος, καὶ τούτων κ. ὁ ἐμφ. ἀξιῶν ἑαυτὸν, σώφρων, μεγαλόψυχος δ' οὔ. ὡς μεγέθη γὸ λὶ μεγαλοψυχία, ὥσπερ & τὸ κάλλος ὡ μεγάλῳ σώματι. οἱ μικροὶ δ' ὀμτιοὶ κὴ σύμμετροι, καλοὶ δ' οὔ. ὁ δὶ μεγάλων αὑτὸν ἀξιῶν, ἀνάξιος ὤν, χαῦνος· ὁ δὶ μέζονων λὶ ἄξιος, οὐ πᾶς χαῦνος· ὁ δ' ἐλαττόνων λὶ ἄξιος, μικρόψυχος, ἐὰ τε μεγάλων, ἐὰ τε μετρίων, ἐὰ τε καὶ μικρῶν ἄξιος ὤν, ἔτι ἐλαττόνων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, & μάλιστα ἀῦ δόξειε ὁ μεγάλων ἄξιος. τί γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ * τοιούτων ἐῶ ἄξιος; ἔστι δὴ μ. ποιῶν ὁ μεγαλόψυχος, πᾶ μὸ μεγέθ ἄκρος· πᾶ δὲ, ὡς δεῖ, μέσος. τῷ γὸ κατ' ἀξίαν ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οἱ δ' ὑπερβάλλουσι καὶ ἐλλείπουσιν. εἰ δὲ δὴ μεγάλων ἑαυτὸν ἀξιοῖ, ἄξιος ὤν, B καὶ μάλιστα τῶ μεγίστων, σκεῖ ἂν μάλιστα αὖ εἴη. [τί οὖν τοῦτ' ἔστιν, ὃν τῆς ἀξίας λεπτέον.] λὶ ᾧ ἀξία λέγεται πρὸς τὰ ἐκτὸς ἀγαθά. μέγιστον δὲ τοῦτ' ἀῦ θείημεν, ὃ τοῖς θεοῖς ἀπονέμομεν, καὶ οὗ μάλιστα ἐφίενται οἱ ὲν ἀξιώματι, καὶ ὃ ὀπτὶ τοῖς καλλίστοις ἆθλον· ἔστι δ' τοιοῦτον δ' λὶ τιμή. μέγιστον γὰρ δὴ τοῦτο τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. πρὸς τιμὰς δὴ καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχός ὅστιν, ὡς δεῖ. καὶ ἀῦθι δὲ λόγου φαίνοιτ' ἂν οἱ μεγαλόψυχοι πρὸς τιμὴν εἶ). ὑμῖν γὰρ C μάλιστ' οἱ μεγάλοι ἀξιοῦσιν ἑαυτούς· κατ' ἀξίαν δέ· ὁ δ' μικρόψυχος ἐλλείπει καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς ὃ τῶ μεγαλοψύχου ἀξίωμα. ὁ δὲ χαῦνος, πρὸς ἑαυτὸν μὸ ὑπερβάλλει· οὐ μὴν τόν γε μεγαλόψυχον· ὁ δὲ μεγαλόψυχος, εἴπερ τῶν μεγίστων ἄξιος, ἄριστος ἀῦ εἴη. μείζονος γὰρ ἀεὶ ὁ βελτίων ἄξιος, καὶ μεγίστων ὁ ἄριστος. τὸν ὡς ἀληθῶς ἄρα μεγαλόψυχον, δεῖ ἀγαθὸν εἶ). καὶ δόξειε δ' ἀῦ εἶναι μεγαλοψύχου, ὃ ἐν ἑκάστῃ ἀρετῇ D μέγα. οὐδαμῶς τ' ἂν ἀρμόζοι μεγαλοψύχῳ φεύγειν * ἀδοκίμαστον, οὐδὲ ἀδικεῖν. χ. ἀδικεῖν & ἀποκτείνειν malè.

Tom. III. F ij

τίνος γὰρ ἕνεκα τοιαῦτα ποιήσει αἰσχρὰ, ᾧ μηδὲν μέγα; * καθ' ἕκαστα δ' ὑπισχνουμένῳ πάρεστιν γελοῖος φαίνοιτ' ἂν ὁ μεγαλόψυχος, μὴ ἀγαθὸς ὤν. ὁρᾶν εἴη δ' ἂν οὐδὲ τιμῆς ἄξιος, φαῦλος ὤν. τῆς ἀρετῆς γὰρ ἆθλον ἡ τιμή, καὶ ἀποδίδοται τοῖς ἀγαθοῖς. * ἔοικε μὲν οὖν ἡ μεγαλοψυχία, οἷον κόσμος τις οὖσα τῶν ἀρετῶν. μείζους γὰρ αὐτὰς ποιεῖ, καὶ οὐ γίνεται ἄνευ ἐκείνων. διὰ τοῦτο χαλεπὸν τῇ ἀληθείᾳ μεγαλόψυχον εἶναι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ καλοκἀγαθίας. μάλιστα μὲν οὖν τιμὰς καὶ ἀτιμίας ὁ μεγαλόψυχος ὀρθῶς· καὶ ὅτι μὲν ταῖς μεγάλαις, * καὶ ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι μετρίως ἡσθήσεται, ὡς τοῖς οἰκείοις τυγχάνων, ἢ καὶ ἐλαττόνως. ἀρετῆς γὰρ πολιτικοῖς οὐκ ἄν τι γένοιτο ἀξίᾳ τιμή. ὁ μὲν οὖν ἀποδέξεσθαί γε, ταῦ μὴ ἔχειν αὐτοὺς μείζω αὐτῆς ἀπονέμειν. τῆς δὲ τοῦ τυχόντος καὶ ὅτι μικροῖς, πάμπαν ὀλιγωρήσει· οὐ γὰρ τούτων ἄξιος. ὁμοίως δὲ καὶ ἀτιμίας. οὐ γὰρ ἔστιν ὀρθῶς τοῖς * αὐτὸν. μάλιστα μὲν οὖν ὅτων ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται, ὁ μεγαλόψυχος τοῖς τιμαῖς. ὁ μὲν ἀλλὰ καὶ τοῖς πλούτοις καὶ δυνασταίαις, καὶ πᾶσαν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν μετρίως ἕξει, ὁποία ἂν γίνηται. καὶ ὅτ' εὐτυχῶν τοῖς ἐπιεικὴς ἔσται, ὅτε ἀτυχῶν τοῖς λυποῦς. τοῦδε γὰρ τοῖς τιμαῖς ὅπως ἔχει, ὡς μέγιστον ὄν. αἱ γὰρ δυνασταῖαι καὶ ὁ πλοῦτος δι' αὐτὸ τιμῶν ἐστιν αἱρετά. οἷς δὲ καὶ ἔχουσι αὐτὰ, τιμᾶσθαι δι' αὐτῶν βούλονται. ᾧ δὴ καὶ ἡ ἀληθὴς τιμὴ μικρὸν ἐστι, τούτῳ καὶ τἆλλα.

A Quid est enim cur turpe aliquid admittat, cui nihil sit magnum? Atque ei quidē, qui res singillatim inspiciat, prorsus ridiculus esse videatur magnanimus, si non sit idem vir bonus. Quin ne honore quidem dignus erit, si sit malus & nequam. Præmium enim virtutis est honos, & tribuitur viris bonis. Quocirca videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium esse ornamentum. Nam & maiores eas amplioréque facit, & sine illis constare nullo modo potest. Atq; ob hāc causam qui reapse magno sit animo, non facilè reperias: quippe qui sine eximia quadam bonitate talis esse non possit. In honoribus igitur B & ignominiis vir magni animi maximè cernitur. Ac magnis quidem honoribus, & iis qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur: tanquam suos sibique accommodatos, aut etiam sua virtute minores & inferiores consecutus. Virtuti enim omnibus suis numeris perfectæ & absolutæ non facilè par vllus honos reperiri queat. Verumtamen eos æquo animo accipiet vel ob hanc causam, quòd illi non possint ei tribuere maiora. Eum autem honorem, qui & à quibuslibet, & ob res paruas tribuetur, prorsus negliget, atque aspernabitur: hos enim non meretur. Itémq; ignominiam atque infamiam contemnet, quia in eum iure cadere non poterunt. Maximè igitur & potissimum in honoribus versatur vir magnanimus. Verumtamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique secunda atq; aduersa fortuna quicquid acciderit, in eo se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mœrore contrahetur. Nam ne in honorem quidem sic animatus est: qui tamen quàm maxima res est. Principatus enim & diuitiæ propter honorem sunt optabilia. Nam qui hæc bona consecuti sunt, his ipsis honore affici volunt. Cui igitur honos in rebus paruis numeratur, huic ne cætera quidem magna erunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η'.

Τίνες αἱ περὶ μεγαλοψυχίαν ὑπεροχαί.

CAPVT VIII.

Magnanimitatis accidentia describit.

ΔΙΟ καὶ ὑπερόπται δοκοῦσιν εἶναι. δοκεῖ δὲ καὶ τὰ εὐτυχήματα συμβάλλεσθαι πρὸς μεγαλοψυχίαν. οἱ γὰρ εὐγενεῖς ἀξιοῦνται τιμῆς· καὶ οἱ δυνατοὶ εὐτυχοῦντες, διὰ τὸ πλουτοῦντες· ἐν ὑπεροχῇ γάρ· ὃ δ' ἀγαθῷ ὑπερέχειν πάντῃ, ἐντιμότερον. ὅθεν καὶ τὰ θεῖα τιμᾶται μεγαλοψυχοτέροις ποιεῖ· τιμῶνται γὰρ ὑπό τινων. κατ' ἀλήθειαν δὲ ὁ ἀγαθὸς μόνος * τιμητός· ᾧ δ' ἀμφω ὑπάρχει, μᾶλλον ἀξιοῦται τιμῆς·

E Ob idipsum verò magnanimi etiam aliorum contemptores videntur esse. Videntur autem res secundæ ad animi magnitudinem conferre. Nam & honesto summóque loco nati, honore digni putantur: & ij qui principatum obtinent, aut opulenti, quoniam cæteris antecellunt. Quo quicque porrò bono aliquo magis excellit, eo honoratius est. Itaque etiam his talibus homines animi maioris efficiuntur: à nonnullis enim honorem consequuntur. Sed si verum quærimus, solus vir bonus afficiendus honore est. Cuius autem virtuti coniuncta fortuna est, is honore dignior habetur.

Quibus verò ſine virtute talia bona contigerũt, hi neq; ſe ipſos magnis honoribus dignos merito exiſtimãt, neque rectè magnanimi appellãtur. Hęc enim ſine virtute integra, atque vndiq; perfecta, conſtare nullo modo poſsũt. Sed aliorũ contẽptores ac ſuperbi & cõtumelioſi euadũt ij qui talibus copiis circumfluũt. Difficile eſt enim ſine virtute res ſecũdas cõpositè concinnéq; ferre. Cùm porrò ferre non poſſint, ſeſéq; cæteris præſtare exiſtimẽt, tum illos cõtemnunt, tũ ipſi quicquid fors tulerit, agunt. Virum magnanimum enim imitantur, cùm ſint ei diſſimiles. Quibuſcumque autẽ in rebus poſſunt, hoc faciunt. Nec ea igitur quæ virtuti conſentanea ſunt, agere ſtudẽt, & alios tamen faſtidioſè deſpiciũt. Magnanimus autẽ non iniuria deſpicit. De rebus enim verè opinatur & iudicat. At vulgus quomodocumq; fors tulerit, opinatur. Iã verò neq; ſeſe offert ad caſus paruorũ periculorum, neque periculi adeũdi cupidus eſt: quoniam pauca ſunt quæ magni faciat. Magnis autẽ periculis ſeſe obiicit: & cũ in diſcrimine verſatur, vitæ non parcit, perinde quaſi planè indignum ſit, eum in vita manere. Et cùm eo ſit animo, vt libenter beneficium in alios conferat, tum ſi accipiat, erubeſcit. Illud enim præſtantis & excellentis hominis eſt; hoc, inferioris. Idem beneficium maiore menſura quàm accepit, remetiri conſueuit. Sic enim is, qui de eo prior bene meritus eſt, etiam ei debebit, & beneficio deuinctus erit. Præterea videntur magnanimi meminiſſe, quos beneficio affecerint: à quibus autem acceperint, non item. Eſt enim is qui beneficium accepit; eo, qui dedit, inferior. At vult magnanimus excellere. Atq; illa quidem audit libentiſſimè ac iucundiſſimè: hæc grauatè. Itaque neque Thetis Ioui ſuã in eum beneficia commemorat: neque Lacedæmonii Athenienſibus, ſed quæ ab illis acceperunt. Eſt etiam magnanimi, neminem, aut vix, quẽquam rogare, & libenter alteri operam dare atque inſeruire. Atque in eos quidem, qui aliqua dignitate præditi ſunt, quorúque res valde ſunt ſecundæ, magnum ſe atque excelſum: In eos verò, quorũ mediocris fortuna eſt, modeſtum ac moderatum præbere. Illis enim antecellere difficile & amplum: his facile eſt: & inter illos gloriari, generoſi hominis eſt: inter humiles autem & infimos, ridiculum atque ineptum eſt: quemadmodum in imbecillos vires ſuas expromere atque experiri. Eſt & eiuſdem ad ea non ire, quæ ſunt honorata, aut in quibus alii principem locum obtinẽt. Præterea ceſſatorem & cunctatorem eſſe, niſi vbi aut magnus honor proponatur aut magna res agatur: deinde res gerere, paucas illas quidem, ſed magnas, & omnium ſermone famáque celebrandas. Iam verò & apertas eum inimicitias gerere, & apertè amare neceſſe eſt: timentis eſt enim, fronte occultare ſententiam: Deinde maiorẽ veritatis quã opinionis curam habere. Tum apertè & dicere & agere omnia.

A οἱ δ' ἀμφὶ ἀρετῆς τὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔχοντες, οὔτε δικαίως ἑαυτοὺς μεγάλων ἀξιοῦσιν, ὅτε ὀρθῶς μεγαλόψυχοι λέγονται· ἄνευ γὰρ ἀρετῆς πρωτέλους οὐκ ἔστι ταῦτα. ὑπερόπται δὲ καὶ ὑβρισταί, καὶ τὰ τοιαῦτα * ἔχοντες, κακοὶ] γίγνονται. ἀμφὶ γὰρ ἀρετὴν ἃ ῥᾴδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ δυστυχήματα· ἃ δυνάμενοι δὲ φέρειν, καὶ οἰόμενοι τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, ἐκείνων μὲν καταφρονοῦσιν· αὐτοὶ δὲ ὅ, τι ἂν τύχωσι, ποιήσουσι·

B μιμοῦνται γὰρ τὸν μεγαλόψυχον, οὐχ ὅμοιοι ὄντες, τοῦτο δὲ δρῶσιν ἐν οἷς δύνανται· τὰ μὲν οὖν κατ' ἀρετὴν ἃ ποιήσουσι· καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἄλλων. ὁ δὲ μεγαλόψυχος, δικαίως καταφρονεῖ. δοξάζει γὰρ ἀληθῶς· οἱ δὲ πολλοὶ, τυχόντες. οὐκ ἔστι δὲ * μικροκίνδυνος, οὐδὲ φιλοκίνδυνος, ἀλλ' ὀλίγα τιμᾶν· μεγαλοκίνδυνος δὲ. καὶ ὅταν κινδυνεύῃ, ἀφειδὴς τοῦ βίου, ὡς οὐκ ἄξιον ὂν πάντως ζῆν. καὶ οἷος δεῖ ποιεῖν, ἐργατικὸς δ' ἀφιλίας. ἃ μὲν γὰρ ὑπερέχοντος, ἃ δὲ ὑπερεχομένου· καὶ αὐτουργικὸς πλούτων. ὅτε γὰρ πεφροντίκε· ὁ ὑπαρξας, καὶ ἔσται δεῖ πεπονθώς· δοκοῦσι δὲ καὶ μνημονικοὶ εἶναι, εἰς αὐ ποιήσωσιν δεῖ· ὧν δ' αὐ πάσχωσιν, ἐπιλήσμονες γὰρ ὁ παθὼν δεῖ, τοῦ ποιήσαντος. βούλεται δὲ ὑπερέχειν. καὶ τὰ μὲν πρέπει ἀκούειν, τὰ δ' ἀνδρῶς. * δῆλον καὶ περὶ Θέτιν ὃ λέγειν τὰς εὐεργεσίας τῷ Διΐ· οὐδ' οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἃ πεπόνθεσαν δεῖ. μεγαλοψύχου δὲ τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, ἢ μόλις· ὑπηρετεῖν δὲ προθύμως. καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν ἀξιώματι ἢ εὐτυχίᾳ, μέγα· πρὸς δὲ τοὺς μέσους, μέτριον. τῷ μὲν γὰρ ὑπερέχειν, χαλεπὸν καὶ σεμνόν· τῷ δ', ῥᾴδιον· καὶ τὸ ἐκείνοις μὲν σεμνύεσθαι, ὀφθῆναι· ἐν δὲ τοῖς ταπεινοῖς, φορτικὸν, ὥσπερ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἰσχυρίζεσθαι· καὶ εἰς τὰ ἔντιμα μὴ ἰέναι, ἐν οἷς προτιθέασιν ἄλλοι· καὶ ἔργον εἶναι καὶ μελλητὴν, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις τιμὴ μεγάλη ἐν ἔργοις· καὶ ὀλίγων μὲν πραγτικὸν· μεγάλων δὲ καὶ ὀνομαστῶν· ἀναγκαῖον δὲ καὶ φανερόμισον εἶναι καὶ φανερόφιλον. τὸ γὰρ λανθάνειν, φοβουμένου. καὶ μᾶλλον τῆς ἀληθείας μᾶλλον ἐν τῆς δόξης, καὶ λέγειν καὶ πράττειν φανερῶς.

Plat. de rep. 2. Θέτιδι οὐ μέμφ.

μ᾽ ruſcripti quidã ita habet, παῤῥησιαστικόν. διὸ καταφρονητικός. καταφρονητικὸν δὲ καὶ ψευδῆ. διὸ παῤῥησιαστικός. Alii, παῤῥησιαστὴς δ᾽, ἐξ οὗ καταφρονητὴς ἦ. καταφρονητὴς δὲ, διὸ παῤῥησιαστικός. Victorius

* καταφρονητικοῦ γάρ, ἐξ οὗ παῤῥησιαστικός. A
παῤῥησιαστικὸν δ᾽, ἐξ οὗ καταφρονητικὸς δὲ ἀ-
ληθευτικός· πλὴν ὅσα μὴ δι᾽ εἰρωνείαν. εἴ-
ρωνα δὲ πρὸς τοὺς πολλούς, καὶ πρὸς ἄλ-
λον μὴ δυνάσθαι ζῆν, ἀλλ᾽ ἢ πρὸς φί-
λον. δουλικὸν γάρ. ἐξ οὗ καὶ πάντες οἱ κόλα-
κες, ἀνῃτικοί· καὶ οἱ ταπεινοὶ, κόλακες. οὐδὲ
θαυμαστικός. οὐδὲν γὰρ μέγα αὐτῷ ἔστιν. ὐ-
δὲ μνησικακῆς. οὐ γὰρ μεγαλοψύχου τὸ ἀ-
πομνημονεύειν, ἄλλως τε καὶ κακά· ἀλλὰ
μᾶλλον παρορᾶν. οὐδὲ αὐθεφθολόγος· ὅτε B
γὰρ πρὸς αὐτὸν ἐρεῖ, οὔτε πρὸς ἕτερον. οὔτε
γὰρ ἵνα ἐπαινῆται, μέλει αὐτῷ, οὐδ᾽ ὅπως
οἱ ἄλλοι ψέγωνται. οὐδ᾽ αὖ ἐπαινετικός ἐστι·
διόπερ οὐδὲ κακολόγος, οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν,
εἰ μὴ δι᾽ ὕβριν· καὶ πρὸς ἀναγκαῖον οὐ μι-
κρὸν ἧκιστα ὀλοφυρτικὸς καὶ δεητικός. σπου-
δάζοντος γὰρ οὕτως ἔχειν πρὸς ταῦτα· καὶ
οἷος, κεκτῆσθαι μᾶλλον τὰ καλὰ καὶ ἀ-
καρπα τῶν καρπίμων καὶ ὠφελίμων· αὐ-
ταρκεῖς γὰρ μᾶλλον. καὶ κίνησις δὲ βρα-
δεῖα τοῦ μεγαλοψύχου δοκεῖ εἶ), καὶ φωνὴ βα- C
ρεῖα, καὶ λέξις ἁσιμος· ὁ γὰρ σπουδαῖος, ὁ πε-
ρὶ ὀλίγα σπουδάζων· οὐδὲ σεμνότερος, ὁ μη-
δὲν μέγα οἰόμενος. οἷ δ᾽ ὀξυφωνίαι καὶ οἱ τα-
χύτητες, ἀφ᾽ ὧν τοιοῦτος μὴ ὢν ὁ μεγαλόψυχος.

Apertus enim & liber eſt, quia contemptor aliorum. Contemptor eſt autem aliorum, quia liber & veritatis ſtudioſus: niſi vbi diſſimulanter loquitur. Eſt autem diſſimulator in vulgus. Eſt & eiuſdem, alterius nutu atque arbitratu viuere non poſſe, niſi amici. Seruile enim eſt. Itaque vt aſſentatores omnes, mercenarii quidam ſunt: ſic humiles & demiſſi homines, aſſentatores. Neque facilè admiratur. Nihil enim ei magnum eſt. Neque meminit iniurias. Viri enim magnanimi non eſt, memorem eſſe, præſertim verò malorum, ſed ea potiùs pro nihilo putare. Neque de hominibus loquitur: quippe qui nec de ſe, nec de cæteris prædicaturus eſt. Nam neque vt laudetur, magnopere ſollicitus eſt, neque vt alii vituperentur. Nec rurſus laudator eſt: & ob eandem cauſam neque maledicus, ne in inimicos quidem, niſi contumelia accepta. In iis autem rebus, quæ aut neceſſariæ, aut exiguæ ſunt, minimè queribundus eſt, neque ſupplex. Eſt enim hominis nimium ſtudium nimiámque curam in res humanas conferentis, ſic affectum eſſe. Atque etiam ita comparatus eſt, vt res pulchras & elegantes, eaſdémque ſteriles, poſſidere malit, quàm vtiles & fructuoſas. Hoc enim magis proprium hominis eſt ſe ipſo contenti, & bonorum omnium copia per ſe cumulati. Motum etiam magnanimi viri tardum futurum eſſe credibile eſt, vocem grauem, orationem ſtabilem ac ſedatam. Neque enim feſtinare ſolet is, qui paucis rebus ſtudet: neque vehementer contendit, cui nihil magnum eſſe videtur. Propter has cauſas autem & vox acuta, & celer ingreſſus eſſe ſolet.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τοῦ μικροψύχου καὶ τοῦ χαύνου.

CAPVT IX.

Vitia Magnanimitati oppoſita explicat:

D

ΟΔ᾽ ἐλλείπων, μικρόψυχος· ὁ δ᾽ ὑπερβάλλων, χαῦνος· ὁ κακὸς μὲν οὐκ δοκοῦσιν εἶ). ὁδ᾽ ὅτι. οὐ γὰρ κακοποιοί εἰσιν· ἡμαρτημένοι δέ. ὁ μὲν γὰρ μικρόψυχος, ἄξιος ὢν ἀγαθῶν, ἑαυτὸν ἀποστερεῖ ὧν ἄξιός ἐστι· καὶ ἔοικε κακόν ἔχειν τι, ὃ τοῦ μὴ ἀξιοῦν ἑαυτὸν τῶν ἀγαθῶν, καὶ
γρ ἀγνοεῖ. * ἀγνοεῖν δ᾽ ἑαυτόν· ὡρέγετο γὰρ ἂν ὧν E
ἄξιος ὢν, ἀγαθῶν γε ὄντων. οὐ μὴν οἱ λίθοι γε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσιν εἶ), ἀλλὰ
χαυνοί. μᾶλλον * ὀκνηροί· οἷ τοιαύτη δὲ δόξα δο-
κεῖ καὶ χείρους ποιεῖν. ἕκαστοι γὰρ ἐφίενται
τῶν κατ᾽ ἀξίαν. ἀφίστανται δὲ καὶ τῶν πράξεων τῶν καλῶν καὶ τῶν ὑπὸ τῶν δυ-
μάτων, ὡς ἀνάξιοι ὄντες· ὁμοίως δὲ καὶ
τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν. οἱ δὲ χαῦνοι, ἠλίθιοι, ἑ
ἑαυτοὺς ἀγνοοῦντες, καὶ ταῦτ᾽ ὑπὸ φανε-

Ac magnanimus quidem talis eſt. Qui autem modum deſerit, is anguſto paruóque animo dicitur: qui ſuperat, elatus ac ſuperbus. Qui ſanè minimè mali videntur eſſe; (nihil enim maleficii in quemquam admittunt;) verumtamen peccant. Nam qui demiſſo paruóque animo eſt, cùm ſit bonis dignus, ipſe ſe iis fraudat, quæ meretur. Videtúrque mali quiddam in hoc ineſſe, ex eo quòd ſeſe bonis indignum eſſe arbitratur: atque adeò ſeipſum ignorare. Nam ni ita eſſet, ea expeteret quibus dignus eſt, cùm bona ſint. Tales homines tamen ſtulti non videntur eſſe, ſed pigri potiùs & ſegnes. Talis autem opinio, quam de ſe ipſis habent, etiam deteriores eos efficere videtur. Ea enim, quæ meretur, quiſque expetere conſueuit. Proinde ab honeſtis actionibus & ſtudiis, quaſi indigni ſint, itémque à bonis externis longè refugiunt. Superbi autẽ cùm ſtulti ſint, tum ſeipſos quoque ignorãt, neq; id obſcurè.

Nam perin de quasi digni sint, res amplas & honoratas conantur ac suscipiunt: deinde se ipsi, quales sint, indicant, & ab aliis coarguuntur. Tum verò ex vestitu, ex habitu gestúque corporis, & consimilibus aliis ornatum sibi quærunt, suásque res secundas omnibus notas & manifestas esse volunt, & de se ipsi prædicant: quasi ex his honorem consecuturi. Magis autem animi magnitudini aduersatur humilitas & demissio animi, quàm elatio ac superbia. Nam crebrior est, & deterius malum.

A ὡς γὰρ ἄξιοι ὄντες, τῆς σεμνῆς ἐπιχειροῦσιν, εἶτα ἐξελέγχονται· καὶ ἑαυτὴν ποσμοῦσι τῷ, καὶ τοῖς τοιούτοις· καὶ βάλονται τὰ δυτυχήματα φανερὰ τῷ αὐτῷ, καὶ λέγουσι τοῦ αὐτῷ, ὡς διὰ τούτων τιμησόμενοι. ἀντίκειται δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἡ μικροψυχία μᾶλλον τῆς χαυνότητος. ἐλάττω γάρ ἐστι μᾶλλον, καὶ χεῖρόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν μεγαλοψυχία, περὶ τιμήν ἐστι μεγάλην, ὡς εἴρηται.

CAPVT X.

B

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Virtutem circa parvos honores versantem, cum extremis enarrat.

ANimi igitur magnitudo in magno honore versatur, quemadmodum ostendimus. Videtur autem etiam in hoc alia quædam virtus esse occupata, vt in superioribus diximus, quæ parem ad animi magnitudinem, rationem habere videatur, atque ad magnificentiam liberalitas. Nam cùm ambæ hæ virtutes à magno remotæ sint, tum in rebus mediocribus & paruis nos ita, vt par est, afficiunt. Vt in accipiendis autem C & dandis pecuniis locum habent mediocritas, nimium & parum: sic etiam honos, & vehementiùs & minùs quã oportet, & rursum vnde, & quo modo expetendus est, expeti potest. Nã & ambitiosum vituperamus, tanquã nimia honoris cupiditate inflammatum, honorémque vnde non oportet, aucupantem: & honoris contemptorem, tãquam ne ex honestis quidem rebus honoris adipiscendi consilium capiẽtem. Interdum autem ambitiosum quidem laudamus, vt virum fortem & honestatis studiosum: honoris verò cõtemptorem, tanquam modestum & temperantem, vt etiã suprà diximus. Perspicuũ est autem, cũ multis modis quis huius vel illius rei amans dicatur, non respectu eodem sẽper φιλότιμον nomen efferri: sed si laudemus, de eo, qui studiosior sit honoris quàm vulgus: sin vituperemus, de eo qui studiosior sit quàm oporteat. Quoniã autem mediocritas vacat nomine, idcirco fit vt extrema de eius possessione, quasi de loco vacuo ac deserto, ambigant & concertent. Cæterũ quibus in rebus nimiũ reperitur, & parũ, in iis etiam mediocritas. At honorẽ homines & nimiũ expetunt, & parũ. Eum igitur quoq; expetere licet intra modũ, & vt oportet. Laudatur itaque hic habitus, qui mediocritas est in honore expetendo occupata, non nominata. Videtur autem, si cum ambitione cõparetur, honoris cõtemptio: si cũ honoris cõtemptione, ambitio: sed cum vtraque comparata, vtriusque speciem quodammodo præ se fert. Quod etiã in reliquis virtutibus apparet. Pugnare autẽ hîc videntur inter se extremi: quia ei qui medius est, nomen impositum non est.

Περὶ φιλοτιμίας καὶ ἀφιλοτιμίας, καὶ τῆς ἀνωνύμου μεσότητος.

ΕΟΙΚΕ δὴ καὶ περὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν τις, καθάπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, εἶ δόξειεν ἂν παραπλησίως ἔχειν περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλευθεριότης περὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. ἄμφω γὰρ αὗται, τῶν μὲν μεγάλων ἀφεστᾶσι· περὶ δὲ τὰ μέτρια καὶ τὰ μικρὰ ἀφωρίκασιν ἡμᾶς ὡς δεῖ. ὥσπερ δὲ ἐν λήψει καὶ δόσει χρημάτων, μεσότης ἐστί, καὶ ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις· οὕτω δὲ ἐν τιμῆς ὀρέξει, ἔστι μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ἧττον, καὶ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. τὸν τε γὰρ φιλότιμον ἐπαινοῦμεν, ὡς καὶ μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ὅθεν δεῖ, καὶ ὡς δεῖ. τὸν τε γὰρ φιλόλιμον ψέγομεν, ὡς καὶ μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ ὡς μὴ δεῖ. τὸν τε δὲ ἀφιλότιμον, ὡς μέτριον δὲ σώφρονα, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἴπομεν· δῆλον δ' ὅτι πλεοναχῶς τῷ φιλοτιμότου λεγομένῳ, οὐκ ὄντι ὃ αὐτὸ ἀεὶ φέρομεν τὸν φιλότιμον· ἀλλ' ἐπαινοῦντες μὲν, ὅτι ὃ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοὶ· ψέγοντες δὲ, ὅτι ὃ μᾶλλον εἰ δεῖ. ἀνώνυμον δ' ὄσης τῆς μεσότητος, ὡς ἐρήμης, ἔοικεν ἀμφισβητεῖν τὰ ἄκρα· ἐν οἷς δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ἔνι δὲ μέσον, ἐρέσθαι τὴν ἁμῆς καὶ μᾶλλον εἰ δεῖ, καὶ ἧττον. ἔστι δὴ καὶ ὡς δεῖ. ἐπαινεῖται γοῦν ἡ ἕξις αὕτη, μεσότης οὖσα περὶ τιμὰς ἀνώνυμος. φαίνεται δὴ πρὸς μὲν τὴν φιλοτιμίαν, ἀφιλοτιμία· πρὸς δὲ τὴν ἀφιλοτιμίαν, φιλοτιμία· πρὸς ἀμφότερα δὲ, ἀμφότερα πως. ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶ καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς. ἀντικεῖσθαι δὲ ἐοικοῦσι τοῖς ἄκροις φαίνεται, διὰ τὸ μὴ ὠνομάσθαι τὸν μέσον.

D * Lib 2. c. 7

Vide l. 3. c. 13. sub finem.

L. 2. c. 8. 9

A

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ πραότητος, καὶ ἄλλων τῶν περὶ τὰς ὀργὰς ἕξεων.

CAPVT XI.

Lenitatem, quæ in ira moderanda versatur, cum contrariis vitiis declarat.

Πραότης δ' ἐστὶ μὲν μεσότης περὶ ὀργάς· ἀνώνυμου δ' ὄντος τοῦ μέσου, γρ. τὰ μέσα. μέσον τὰς πραότητα φέρομεν, πρὸς τὰ ἔλλειψιν ἀποκλίνουσαν, ἀνώνυμον οὖσαν· μάλιστα δ' ὑπερβολὴ, ὀργίλότης τις λέγοιτ' ἄν. ὀργὴ μὲν γὰρ πάθος ἐστὶν ὀργή· τὰ δ' ἐπιποιοῦντα, πολλὰ καὶ διαφέροντα. ὁ μὲν οὖν ἐφ' οἷς δεῖ ὀργιζόμενος, ἔτι δὲ καὶ ὡς δεῖ, καὶ ὅτε, καὶ ὅσον χρόνον, ἐπαινεῖται· πρᾶος δὴ οὗτος ἂν εἴη, εἴπερ μάλιστα πραότης ἐπαινεῖται· βούλεται γὰρ ὁ πρᾶος, ἀπαθὴς εἶναι), καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους· ἀλλ' ὡς ἂν ὁ λόγος τάξῃ, οὕτω καὶ ὅτι ζημίας, καὶ ὅτι τοσοῦτον χρόνον χαλεπαίνειν. ἁμαρτάνειν δὲ δοκεῖ μᾶλλον ὅτι τοῦ ἔλλειψιν. οὐ γὰρ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός. μάλ' δὴ ἔλλειψις, εἴτ' ἀοργησία τίς ἐστιν, εἴθ' ὅ, τι δή ποτε, ψέγεται. οἱ γὰρ μὴ ὀργιζόμενοι ἐφ' οἷς δεῖ, ἠλίθιοι δοκοῦσιν εἶναι), καὶ οἱ μὴ ὡς δεῖ, μηδ' ὅτε, μηδὲ οἷς δεῖ. δοκεῖ γὰρ οὐκ γρ. μὴ ὀργ. δι. αἰσθάνεσθαι, οὐδὲ λυπεῖσθαι, * μὴ ὀργιζόμενός τε, οὐκ εἶναι) ἀμυντικός. ὃ δὲ, παρορᾶσθαι αὑτὸν, καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν, δύσκαποδῶδες. μάλ' δ' ὑπερβολὴ καθ' ἑκάστην μὲν γίνεται· καὶ γὰρ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θᾶττον, καὶ πλείω χρόνον· οὐ μέντοι ἅπαντά γε ταῦτ' ὑπάρχει. οὐ γὰρ οἷόν γρ. ἐ καθ' ἑκαστ. δυνατόν ἐστι)· ὃ γὰρ κακόν * καὶ αὐτὸ ἀπόλλυσι· κἂν ὁλόκληρον ᾖ, ἀφόρητον γίνεται. οἱ μὲν οὖν ὀργίλοι, ταχέως μὲν ὀργίζονται, καὶ οἷς οὐ δεῖ, καὶ ἐφ' οἷς οὐ δεῖ. καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ· παύονται δὲ ταχέως· ὃ καὶ βέλτιστον ἔχουσι. συμβαίνει δὲ ἀλόγως τοῦτο, ὅτι ὑ κατέχουσι τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ ἀντιποδίδασιν· εἶτα φανερῶς εἰσὶ ταχὺ τὴν ὀξυτητα· εἶτα ἀποπαύονται. ὑπερβολὴν δ' εἰσὶν οἱ ἀκρόχολοι ὀξεῖς καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι, καὶ ὅτι πᾶσι· ὅθεν καὶ τοὔνομα. οἱ δὲ πικροὶ, δυσδιάλυτοι, καὶ πολὺν γρ. ἀντιποδιδῶσι. χρόνον ὀργίζονται· κατέχουσι γὰρ τὸν θυμόν. παύλα δὲ γίνεται, ὅταν * ἀντιποδιδῷ.

Lenitas autem, mediocritas est, quę in iris versatur. Sed quia medius vacat nomine, ac ferè etiã extremi, medio lenitatem abscribimus, ad id quod est parum, propendentem, quod ipsum nomine vacat. Nimium autem iracũdia dici potest. Perturbatio enim ira est, cuius multæ & variæ causæ sunt efficientes. B Atque is quidem, qui, quibus de rebus, quibũsq; hominibus oportet, irascitur: præterea verò & quẽadmodum, quo tempore, & quandiu oportet, laudatur. Mansuetus igitur ac lenis appellari poterit, si modo lenitas laudabilis est. Ea enim videtur esse mansueti & lenis hominis natura, vt & ab omni animi tumultu sit liber ac solutus, nec se à perturbatione trahi patiatur, sed vt ratio præceperit, ita & his de causis, & tãdiu irascatur, & ægrè ferat. Peccare autem videtur in eam partem, quæ est infra modum. Non enim ad vlciscendum implicatus est homo lenis, sed potiùs ad ignoscẽdum propensus. Parum autem, siue lentitudinem, siue quo alio nomine placet appellare, C vituperatur. Nam cùm ij qui non succensent, ob eas causas ob quas succensere debent, stulti videantur: tum ij, qui non quo modo, nec quo tempore, neque quibus debent. Videtur enim hic prorsus sensu carere, neque vnquam condolescere: cúmque non irascatur, non facilè ad propulsandam iniuriam excitari. Deinde verò aliorum in se & in suos contumelias perpeti ac negligere, mancipiorum est. Nimium autem in omnibus quidem peccandi modis contrahitur. Nam & quibus, & propter quas causas & irasci nõ debemus, & vehemẽtiùs quàm debemus, & citiùs & diutiùs quàm D oportet, irascimur. Non tamen hæc in vno insunt omnia. Fieri enim non possit, vt insint. Nam cùm malum omne per se perdat atq; interimat, tum si integrũ sit, intolerabile efficitur. Omnino igitur sunt illi quidẽ irritabiles, celeritérq; irascũntur, & quibus & propter quas causas non oportet & vehementiùs quã oportet: sed iidem sunt placabiles, irascendiq; finẽ citò faciunt: quod quidem est in illis vel optimum. Atq; hoc eis propterea accidit, quia irã E non cõprimunt, neq; cohibẽt, sed statim iniuriã acceptã referũt; (& hac ratione irã suã produnt;) propter animi concitati celeritatẽ: deinde irasci desinunt. Ἀκρόχολοι autem supra modum sunt celeres, & ad omnia, & omnibus de causis iracundia exardescunt: vnde & nomen natum est. At Πικροὶ, siue amari, propemodum sunt implacabiles, diúque in iracundia perseuerant. Iram enim continent & cõprimunt: quæ tum quiescit, cùm iniuriam vlti fuerint.

Vltio enim iram ſedat, doloris loco voluptatem afferens. Quod ſi aſſequi non poſſint, graui onere premuntur. Iam quia onus eorum non eſt aliis notum, nemo eis, vt ſe placabiles præbeãt, perſuadet. Ad iram autem in ſe ipſo concoquendam tempore opus eſt. Eſt quinetiam hoc hominum genus cùm ſibi ipſi moleſtiſſimũ, tum amicißimis. Χαλεπούς autem, hoc eſt, ſæuos & aſperos, eos appellamus, qui & propter quas cauſas non debent, & grauius & diutius quàm debent, iraſcuntur, & qui nunquam placantur, niſi iniuriam vlti ſint, vel etiam eos, quibus irati ſunt, caſtigarint. Lenitati autem magis opponimus nimium, quàm parum. Frequentius enim eſt: quandoquidem hominibus vſitatius & ſolemnius eſt iniuriam vlciſci. Præterea ſæui & aſperi homines, ad conuictum, vitæque conſuetudinem minùs accommodati ſunt. Sed quod etiam ſupra dictum eſt, ex iis quoque quæ nunc dicimus, intelligi poteſt, non eſſe facile oratione diſtinguere, quomodo, & quibus hominibus, & quibus de cauſis, & quandiu ſit iraſcendum, & quouſque quis in iracundia perſeuerans rectè faciat, aut peccet. Qui enim paulum nimium, ſiue in quiddam à modo, ſiue in id quod eſt parum, degreditur, non vituperatur. Interdum enim eos qui modũ deſerunt, laudamus, manſuetóſque ac lenes appellamus: interdum eos, qui grauiter iraſcuntur, eſſe animo virili dicimus, tanquam ad imperandum idoneos. Quã longè igitur & quomodo à modo deflectens aliquis ſit vituperabilis, non eſt facile verbis definire. In rebus enim ſingularibus, & ſenſu, iudicium huius rei ſitum eſt. Sed illud certè perſpicuum eſt, medium habitum eſſe laudabilem, per quem, & quibus, & propter quas cauſas, & quomodo oportet, iraſcitur, cæteráque id genus omnia: nimium autem & parum, vituperabilia, quæ ſi non longè abſunt à medio, leuiter: ſi longius, grauiter: ſi longiſſimè, grauiſſimè ſunt vituperanda. Perſpicuum igitur eſt, medium habitum diligenter eſſe retinendum. Atque ij animi habitus, qui in ira verſantur, hactenus ſint à nobis explicati.

A Εἰ γὰρ τιμωρία παύει τὴν ὀργήν, ἡδονὴν ἀντὶ τῆς λύπης ἐμποιοῦσα. τοῦτον μὲν γὰρ οὐ γινώσκουσιν, ὃ βάρος ἔχουσι. ἅμα γὰρ ὃ μὴ φανερός ἐστιν, οὐδὲ συμπάσχει αὐτοῖς οὐδείς. ὁ δὲ αὐτὸν πάλαι τῇ ὀργῇ, χρόνου δεῖ. εἰσὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεποὺς δὲ λέγομεν, τοὺς ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ, χαλεπαίνοντας, καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω χρόνον, καὶ μὴ ἀφιλαπτολύτους ἄνευ τιμωρίας * ἢ κολάσεως· τῇ δὲ πρότητι μᾶλλον τὸν ἐναντίον ἀντιτίθεμεν. καὶ γὰρ μᾶλλον γίγνεται· ἀνθρωπικώτερον γὰρ τὸ μᾶλλον τιμωρεῖσθαι. καὶ πρὸς τὸ συμβιοῦν οἱ χαλεποὶ, χείρες. ὅ τ' καὶ * πρόσθεν εἴρηται, καὶ ἐπὶ τῶν λεγομένων δῆλον. ὑ γὰρ ῥᾴδιον διορίσαι τὸ πῶς, καὶ τίσι, καὶ ἐπὶ ποίοις, καὶ πόσον χρόνον ὀργιστέον, καὶ μέχρι τίνος ὀρθῶς ποιῇ τις ἢ ἁμαρτάνει. ὁ μὲν γὰρ μικρὸν παρεκβαίνων, ὑ ψέγεται, οὔτ' ἐπὶ τὸ μᾶλλον, οὔτ' ἐπὶ τὸ ἧττον. ἐνίοτε γὰρ τοὺς ἐλλείποντας ἐπαινοῦμεν, καὶ πρᾴους φαμέν· καὶ τοὺς χαλεπαίνοντας ἀνδρώδεις, ὡς δυναμένους ἄρχειν. ὁ δὴ πόσον καὶ πῶς παρεκβαίνων, ψεκτός, ὑ ῥᾴδιον παῦσαι λόγῳ ἀπόδειξιν. ἐν γὰρ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ κρίσις. ἀλλὰ τό γε * ποσοῦτον δῆλον, ὅτι μὲν μέση ἕξις, ἐπαινετή, καθ' ἣν οἷς δεῖ, ὀργιζόμεθα, καὶ ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὡς δεῖ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· αἱ δὲ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις, ψεκταί· καὶ ὅτε μικρὸν μὲν παρίσταται, οὐ πρᾶον· ὅτε πλέον ἢ, μᾶλλον· ὅτε πολὺ δὲ, σφόδρα. δῆλον οὖν ὅτι τῆς μέσης ἕξεως ἀντεκτέον. αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ὀργὴν ἕξεις εἰρήσθωσαν.

B

C

D

E

CAPVT XII.

Ex tribus virtutibus ἀφιλίαν primam nomine carentem explicat: quam Latini Popularitatem, Facilitatem, Familiaritatem, Affabilitatem appellare videntur.

IN congreſſu autem hominũ, & vitæ quotidianæ conſuetudine, deniq; in ſermonũ ac factorum communicatione, alii blãdi ſeu placẽdi ſtudioſi vidẽtur eſſe: qui vt ſint voluptati, laudant omnia, nullãq; in re aduerſantur, ſed putant, ſe eos, quibuſcum quotidie cõgrediũtur, nullo modo offendere oportere: Alii cõtrà, qui in omni re aduersãtur, neq; magnopere laborãt, ne quẽ offẽdãt, appellãtur moróſi & in cõtẽtionibus pugnaces ac peruicaces;

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ ἀρέσκων καὶ δυσκόλων, καὶ τῆς κατὰ τὸν μέσον ἕξιν φίλων.

ΕΝ δὲ ταῖς ὁμιλίαις καὶ ἐν τῷ συζῆν, καὶ λόγων καὶ πραγμάτων κοινωνίᾳ, οἱ μὲν, ἀρέσκοι δοκοῦσιν εἶναι, οἱ πάντα πρὸς ἡδονὴν ἐπαινοῦντες, καὶ οὐδὲν ἀντιτείνοντες, ἀλλὰ δὴ οἰόμενοι δεῖν ἄλυπον τοῖς ἐντυγχάνουσιν εἶναι. οἱ δ' ἐξεναντίας τούτοις πρὸς πάντα * κ. ἀντιπίπτοντες, καὶ τὴν λύπην οὐδ' ὁτιοῦν φροντίζοντες, δύσκολοι καὶ δυσέριδες καλοῦνται.

ἔστι μὲν οὖν αἱ εἰρημέναι ἕξεις, ψεκταί εἰσιν, οὐκ ἄδηλον· καὶ ὅτι ἐν μέσῃ τούτων ἐπαινετή, καὶ ἐν ᾧ ἀποδέξεται ἃ δεῖ καὶ ὡς δεῖ· ὁμοίως δὲ καὶ δυσχερανεῖ. ὄνομα δὲ οὐκ ἀποδίδοται αὐτῇ τι· ἔοικε δ' ἐν μάλιστα φιλίᾳ. τοιοῦτος γὰρ ὅστις ὁ ἐν τῇ μέσῃ ἕξει, οἷς βουλόμεθα λέγειν τὸν ἁπλῶς * φίλον, ὃ τέρψει τὸν ὑπερέχη φίλον, ὃ τέρψει τὸν ὑπερέχη

A

B

C

D

E

διαφέρει δὲ τῆς φιλίας, ὅτι οὐθὲν πάθους ἐστὶ καὶ τῷ τέρψει, οἷς ὁμιλεῖ. * ὅτε γὰρ ὧν φιλεῖ μὲν ἐχθραίνει, ἀποδίδοται ἕκαστα ὡς δεῖ, ἄλλα τοῦ τοιούτου ἐστίν. ὁμοίως γὰρ τοῖς ἀγνῶσι καὶ γνωρίμοις, ἐν σεμνότητος καὶ ἀσεμνότητος αὐτὸ ποιοῦσι, πλὴν καὶ ἐν ἑκάστοις ὡς ἁρμόζει. ἐν γὰρ ὁμοίως τοῖσδε ἔοικε σεμνὸν εἶναι καὶ ἀθεώρητον φεύγειν, οὐδ' αὖ λυπεῖν. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται, ὅτι ὡς δεῖ, ὁμιλήσει· αἱρούμενος δὲ τὸν τοῖς καλοῖς καὶ τῷ συμφέροντι τέρψιν, ἐπιτυγχάνων τοῦ μὴ λυπεῖν, ἐν σεμνοῖς. ἔοικε μὲν γὰρ τοῖς ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰ ἐν ταῖς ὁμιλίαις γινόμενα. τούτων δὲ ὅσας μὲν αὐτοῦ ὅτι μὴ καλόν ἐν βλαβερὸν σεμνοῖς, δυσχερανεῖ, καὶ προαιρήσεται λυπεῖν. κἂν τῷ ποιοῦντί δὲ ἀσημοσύνην φέρῃ, καὶ τούτων μὲν μικρόν, ἐν βλαβερὸν· ἐν δ' ἐνδεχομένοις μικρὸν λύπην· οὐκ ἀποδέξεται, ἀλλὰ δυσχερανεῖ. διαφερόντως δ' ὁμιλήσει πρὸς ἀξιώματα, καὶ τοῖς τυχοῦσι, καὶ μᾶλλον ἐν ἧττον γνωρίμοις. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας διαφοράς, ἑκάστοις ἀπονέμων τὸ πρέπον· ἐν καθ' αὑτὸ μὲν ἀμεθύμητος τὸ σεμνοῖς, λυπεῖν δὲ βλαβερόμενος· τοῖς δὲ ἀποβαίνουσιν, ἐὰν μείζω, σεμνόθυμος· λέγω δὲ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος· καὶ ἡδονῆς δὲ ἕνεκα τῆς εἰσαῦθις μεγάλης, μικρὰ λυπήσει. ὁ μὲν οὖν μέσος, τοιοῦτός ἐστιν· οὐκ ὠνόμασται δέ. τῶν δὲ σεμνοῖσιν, ὁ μὲν τοῦ ἡδεῖ ἕνεκα σπουδάζόμενος, μὴ διά τι ἄλλο, ἀρέσκος· ὁ δὲ ὅπως ὠφέλειά τις αὐτοῦ γίγνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. ὁ δὲ πᾶσι δυσχεραίνων, εἴρηται ὅτι δύσκολος καὶ δύσεις. ἀμφοτέρωθεν δὲ φαίνεται τὰ ἄκρα ἑαυτοῖς, διὰ τὸ ἀνώνυμον εἶναι τὸ μέσον.

HI igitur, (quos diximus) animi habitus, nirum sunt vituperabiles, horúmque medius laudabilis: quo vir bonus ea omnia, quæ probanda, & vt probanda sunt, probabit, offendetúrque contrariis. Nomen autem ei nullum impositum est; sed ad amicitiæ similitudinem proximè videtur accedere. Namque hoc medio animi habitu præditus est, cuiusmodi hominem commodum & bonum amicum significamus, cùm amandi affectum assumpserit. Eo autem differt ab amicitia, quòd animi motu, amorisque affectu in eos quibuscum versatur, caret. Non enim eo quòd vel amet, vel oderit, vnumquidque vt oportet, approbat; sed quia eo ingenio est, idque instituendæ vitæ consilium cepit. Æquè enim hanc facilitatem erga notos atque ignotos, æquè erga eos, quorum consuetudine vtitur, atque eos quibuscum nulla consuetudine coniunctus est, adhibebit: sed ita, vt cuiq; conueniet. Non enim æquè conuenit, homines consuetudine & familiaritate coniunctos, atque alienos, vereri & obseruare: neque rursus offendere. Vniuersè igitur iam dictum est, eum cum hominibus ita, vt debet, versaturum & cõmunicaturum: sed tamen ad honestum & vtile suas actiones referens, hunc sibi scopum propositum habebit, ne quem offendat, aut vt delectet potius. In iis enim voluptatibus ac molestiis versari videtur, quæ ex sermonibus & cœtib. hominum capiuntur. Quando autem non nisi cum turpitudine aut etiam cum damno delectare potest, eam obsecundationem improbabit ac respuet, multóque malet offendere. Quòd si quid erit, quod ei, qui faciat, dedecori sit, aut damno non paruo; aduersando autem, leui illum molestia afficiat; factum illud turpe aut damnosum non probabit, sed improbabit potius, ac molestè feret. Aliter autem cum iis cõmunicabit & loquetur, qui dignitate aliqua præditi sunt, aliter cũ infimis, & forte fortuna oblatis hominibus: aliter cum notioribus: aliter cùm minus notis. similitérque in aliis dissimilitudinibus suum cuique tribuet decorum. Ac delectationem quidem per se sequetur atque eliget: offensionem verò vitabit: iis autem quæ sunt euentura, si maiora sint, adhæresçet, honesto inquam & vtili, denique magnæ in posterum voluptatis causa leuiter offender. Talis igitur medius est, quamuis non nominatus. Eorum autem, qui delectant, is, qui nihil aliud sibi proponit quod assequi velit, quàm vt sit iucundus: blandus, & placendi studiosus appellatur. Qui verò id facit, vt aliquam ex eo vtilitatem capiat, quæ vel in pecunia, vel in iis rebus, quæ pecunia æstimantur, positæ sunt, assentator. At eum qui omnibus offenditur, morosum, & in contentionibus pugnacem diximus appellari. Pugnare autem idcirco inter se videntur extrema, quia mediocritati nomen impositum non est.

CAPVT XIII.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Virtutem ὁμαλότητα alteram; (quam Studium veritatis, Integritatem & Candorem appellare quis posset;) cum suis extremis, circa mendacium occupatis, declarat.

Περὶ τῆς ἀληζείας, καὶ τῆς εἴρωνος, & μέσου τῆς ἀληθευτικοῦ.

IN iisdem autem ferè arrogantiæ quoque mediocritas vertitur. hæc verò etiam nomine vacat. Non erit autem incommodum, taleis quoque habitus persequi. Nam & planiùs ea quæ ad mores pertinent, cognoscemus, singulis explicatis: & virtutes, mediocritates esse, magis erit nobis persuasum ac probatum, cùm ita esse in omnibus perspexerimus. De iis igitur, qui in conuictu vitæque societate voluptatem & offensionem eorum quibuscum versantur, spectant, dictum est. Nunc de iis qui veritatem colunt, aut mentiuntur, idque verbis pariter ac factis, & simulatione, pauca dicenda sunt. Videtur igitur glorioſus seu arrogans res sibi gloriosas vendicare solere, quæ non insunt, quæque sunt iis quæ insunt, maiores. Dissimulator contrà, vel ea quæ insunt negare, vel minora fingere, atque extenuare. Medius verò cùm singulis in rebus sui iuris atque arbitrij sit, vita & oratione verax esse: qui ea, quæ habet, in se inesse confitetur, neque ea verbis auget, neque extenuat. Nihil autem obstat, quominus quis hæc singula & alicuius, & nullius rei causa faciat. Qualis verò quisq; est, talis eius & actio & oratio est, talis denique & vita: nisi rei alicuius agat & loquatur gratiâ. Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est: verum autem, honestum & laudabile. Ita & verax cùm sit medius, laudabilis est: at qui mentiuntur, ambo sunt illi quidem vituperandi, sed magis arrogans. De vtroque autem dicamus, ac primùm de veraci. Non enim de eo loquimur, qui in confessis & manifestis, neque de eo, qui in rebus, quæ ad iniustitiam iustitiámve pertinent, verus est; alius enim hæc sunt fortasse virtutis; sed de eo, qui quibus in rebus nihil refert, vtrum sit eiusmodi nécne, tum in oratione, tum in vita, veritatem colit & sequitur, eo ipso quòd tali animi habitu sit præditus. Talis autem qui est, vir bonus non immeritò videri possit. Nam qui veritatem amat, veráque loquitur, quibus in rebus id facere nihil attinet: is multo magis in iisverè loquetur, in quibus magnopere referet. Mendacium enim vt turpe fugiet, ac vitabit, quod iam etiam per se suaptéque natura fugiebat. At talis vir laudabilis est. Ad extenuãdam autem rerum veritatẽ propensior est: cõcinnius enim hoc esse videtur; quoniam omne nimium, graue & odiosum est. Qui verò maiora sibi, quàm quæ insunt, tribuit, ac vẽdicat, nullius rei causa; est quidẽ improbo similis; (non enim mendacio delectaretur;)

ΠΕΡΙ τὰ αὐτὰ δὲ ἐοικὸς ἐστὶ καὶ ἡ περὶ τῆς ἀληζείας μεσότης. καὶ ὀνόματος δὲ καὶ αὕτη. ἄ χρήσιμον δὲ καὶ τὰς ἑιαθέσεις ἐπελθεῖν. μᾶλλον τε γὰρ αἰ εἰδείημεν τὰ περὶ ἕ ἦθος, καθ' ἕκαστον διελθόντες· καὶ μεσότητας εἶ) τὰς ἀρετὰς πεπεύσαιμεθα εἶναι, ὅτι πάντων ὄντως ἔχειν σπουδάντες· ἐν δὴ τῷ συζῆν, οἱ μὲν πρὸς ἡδονὴν καὶ λύπην ὁμιλοῦντες, εἴρωνται· περὶ δὲ τὴν ἀληθεύοντων τε & ψευδομένων εἰπωμεν, ὁμοίως ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τῷ προαιρεματί· δικεῖ * δὴ ὁ μὲν ἀληζὼν, προαιρετικὸς ἂν· δὲ τὴν ἐνδόξων εἶ), καὶ μὴ ὑπαρχόντων, καὶ μείζονων δὲ ὑπαρχει· ὁ δὲ εἴρων αἀπαλιν, ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπαρχοντα, δὲ ἐλαττῶ ποιῶν· ὁ δὲ μέσος * αὐθέκαστος ὢν, ἀληθευτικὸς καὶ τῷ βίῳ καὶ τῷ λόγῳ, τὰ ὑπαρχοντα ὁμολογῶν εἶ) περὶ αὐτὸν, καὶ οὔτε μείζω, οὔτε ἐλαττῶ. ἔστι δὲ πίστων ἕνεκα, καὶ ἕνεκά τινος ποιῶν καὶ μεθυκὸς. ἕκαστος δὲ οἷός ἐστι, τοιαῦτα * λέγει καὶ πράττει, καὶ οὕτω ζῇ, ἐαν μή τινος ἕνεκα πράττῃ. καθ' αὑτὸ δὲ τὸ μὲν ψεῦδος, φαῦλον καὶ ψεκτόν· τὸ δὲ ἀληθὲς, καλὸν καὶ ἐπαινετόν. οὕτω δὲ καὶ ὁ μὲν ἀληθευτικὸς, μέσος ὢν, ἐπαινετὸς· οἱ δὲ ψευδόμενοι, ἀμφότεροι μὲν ψεκτοί· μᾶλλον δὲ ὁ ἀλαζὼν. περὶ ἑκατέρου δ' εἴπωμεν· πρότερον γὰρ περὶ τῆς ἀληθευτικοῦ. ὑ γὰρ περὶ τῆς ἐν τοῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντας λέγομεν· οὐδ' ὅσα ἐις ἀδικίαν ἢ δικαιοσύνην συντείνει· ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς· ἀλλ' * ὅς ἂν μηδενὸς τοιούτου διαφέροντος, καὶ ἐν λόγῳ & ἐν βίῳ ἀληθεύῃ, τῇ τοιῷδε ἕξει τοιοῦτος εἶ). δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς εἶ). ὁ γὰρ φιλαλήθης, καὶ ἐν οἷς μὴ διαφέρει, ἀληθεύων, ἀληθεύσει καὶ ἐν οἷς διαφέρει, ἐθέλει μᾶλλον. ὡς γὰρ αἰσχρὸν, τὸ ψεῦδος φιλοδοξήσεται, δῆλον ἐπὶ καὶ τὸ ψυλαξόμενον· ὁ δὴ τοιοῦτος ἐπαινετός. ὅτι δὲ ἔλαττον δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθοῦς ἀποκλίνει. ἐμμελέστερον γὰρ φαίνεται, δι' ὃ ἐπαχθὴς τὰς ὑπερβολάς εἶ). ὁ δὲ μείζω τῆς ὑπαρχόντων προσποιούμενος μεθυκὸς ἕνεκα, φαύλῳ μὲν ἔοικεν· οὐ γὰρ ἂν ἐχαιρε ἐν ψεύδ-

Magn l.1. c.33. Eudem.l. 3.c.7.

B

C

D

E

πρ. ἀδύνατος μᾶλλον τε ἀλ.

πρ. προαίρ. & λείπ.

πρ. ἀνὴρ & ἀληθής.

μάταιος δὲ φαίνεται μᾶλλον ἢ κακός. εἰ γὰ A verumtamen leuis hominis potiùs ac nugatoris, quàm mali similitudinem gerere videtur. Quòd si alicuius rei gratia faciat, is, qui gloriæ vel honoris causa facit, non est valde vituperandus, vt arrogans: at qui pecuniæ, aut aliarum rerum, quæ pecuniæ loco sunt, multo turpior est. Non autē vi ac potestate, sed consilio & instituta ratione vitæ, intelligitur arrogans. Exhabitu enim, & eoquod talis est, arrogās est, quemadmodū etiā mēdax. Alius enim mendacio ipso delectatur: alius verò gloriæ quæstúsve causa sibi plus quàm par est, sumit atq; arrogat. Atque ij quidem qui cupiditate gloriæ incensi sibi plus æquo tribuunt; ea sibi vendicant, propter quæ homines vel laudari, vel beati prædicari solent. Qui autem quæstus causa id faciunt, ea sibi sumunt, quæ aliis fructum ac voluptatem afferunt, & in quibus tenebras aliis licet offundere, ne videre possint, eum non esse talem, qualem se esse profiteatur: verbi gratia, medicum, aut vatem, aut sophistam. Atque ob hanc causam complures talia in se inesse simulant, taliáque sibi arrogant. In eis enim ea reperiuntur, quæ à nobis dicta sunt. Dissimulatores autem, qui sua omnia verbis eleuant, moribus videntur illi quidem esse politioribus. Non enim lucri causa ita loqui videntur, sed quòd elationem animi iactationémque fugiant. Maximè autem etiam hi glorioſa omnia de se negant: quod faciebat & Socrates. Qui verò res paruas, & in promptu positas dissimulant, versuti seu delicati veteratores appellantur: sūntque hi abiecti & contempti homines. Atque adeò interdum hoc vitium arrogantiæ similitudinem gerit, qualis est Lacedæmoniorum D vestitus. Nam sibi & nimium assumere, & parum admodum tribuere, de séque omnia detrahere, arrogantis est. Qui verò intra modum dissimulatione vtuntur, eáque dissimulant, quæ non admodum nota, neque in promptu sunt posita, ij politi homines videntur. Arrogans autem potiùs quàm dissimulator, veraci videtur opponi: Deterior enim est.

παντος δὲ ἐπ. παντος δὲ βδελυρισμός· οἱ δὲ κέρδους, * ὧν B γρ. ὡς δὲ ἐπ.
ἀπόλαυσίς ἐστι τοῖς πέλας· καὶ ἁ ἀλήθεια μὴ ὄντα, οἷς ἀρέσκει μάτην φθόνον. διὰ τοῦτο οἱ πλέονες ποιοῦσι τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλαζονεύονται. ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. οἱ δ' εἴρωνες ὅτι ὃ ἔλαττον λέγοντες, χαριέστεροι μὲν τὰ ἤθη φαίνονται. οὐ γὰ κέρδους ἕνεκα δοκοῦσι λέγειν, ἀλλὰ φεύγοντες ὃ * ὀγκηρόν. μάλιστα δὲ καὶ ὅτι τὰ ἔνδοξα ἀποφεύγουσι· οἷς καὶ Σωκράτης ἐποίει. C γρ. ὀγκηρόν.
οἱ δὲ καὶ τὰ μικρὰ καὶ φανερὰ ποιοῦντες, βαυκαλοδωρεῖσθαι λέγονται; καὶ βωμολόχοι εἰσί. καὶ εἴποτε ἀλαζονεία φαίνεται, οἷς μὲν τῶν Λακώνων ἐσθής. καὶ μὲν γὰ ὑπερβολὴ καὶ μεγάλου ἔλλειψις, ἀλαζονικόν. οἱ δὲ μετρίως χρώμενοι τῇ εἰρωνείᾳ, καὶ περὶ τὰ μὴ λίαν ἐμποδὼν καὶ φανερὰ εἰρωνευόμενοι, χαρίεντες φαίνονται. ἀντίκεισθαι δ' ὁ ἀλαζὼν φαίνεται τῷ ἀληθευτικῷ. χείρων γάρ.

Yet seeme they not to be so much euill, as vaine. If any man doe it for some cause, he that doth it for glorie or honour, is not greatly to be blamed, as the arrogant man: but he that doth it for money, or for matters which serue to get money, is worse. For it is not in power or ability that the arrogant man consisteth, but in election, or choice, and in the habit of life. For he is called arrogant, by reason of the habit he hath, or of his life. As the liar also is known, partly by his delight in lying, and partly by his vaine glorie. So he that delighteth in glorie, or in gaine, is not called arrogant, but he that hath the habit of both. Now they that dissemble, and speake lesse than is true, are thought to be of more pleasant conditions. For they seeme not to speake for gaine, but to auoide pompe and ostentation. Which was the manner of Socrates. They that dissemble in small matters, and things manifest, are called flatterers, and buffoones. Sometimes also arrogancie appeareth in apparell, as in the Lacedæmonians. For excesse in one thing, and defect in another, is arrogancie. But they that vse dissimulation moderately, and in matters not ouer-common, and manifest, are thought pleasant. Arrogancie is contrary to truth: and the arrogant man is worse than the dissembler.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ τῆς βωμολοχίας, καὶ τῆς ἀγελοίου ἢ δυσχερολόγου, καὶ μέσου τῆς εὐτραπελίας, καὶ ἐπιδεξίου.

CAPVT XIV.

Ludicræ conuersationis virtutem, Vrbanitatem scilicet, quæ inter ἰλιγγιαὶ tertia & postrema est, cum suis extremis narrat.

Magn. l. 1. c. 31. Eudem. l. 3. c. 7.

ΟΥΣΗΣ δὲ καὶ ἀναπαύσεως ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἐν τούτῃ διαγωγῆς μετὰ παιδιᾶς, δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα εἶναι ὁμιλία τις ἐμμελής, καὶ οἷα δεῖ λέγειν, καὶ ὡς· ὁμοίως δὲ καὶ ἀκούειν. διοίσει γὰ καὶ τῷ * ἐν τοιούτοις λέγειν, καὶ τοιούτων ἀκούειν. δῆλον δ' ὡς ἐν μέσῳ τούτῳ ἐστὶν ὑπερβολή τε καὶ ἔλλειψις τοῦ μέσου. γρ. ὡς ἐν τοῖς

Sed cùm sit in vita suus etiam requieti locus, atque in hac temporis aliquid cum ludo & ioco ponere liceat: hîc quoque videtur conuersatio quædam apta & concinna consistere: vt, cùm talia dicantur, qualia, & quemadmodum dici debent, tum etiam audiantur. Intererit autem etiam inter qualeis quis loquatur, qualeisve loquenteis audiat. Iam verò perspicuum est, in his & nimium esse & parum; quorum vtrumque abest à medio.

Atque

Atque ii quidem, qui risu mouendo vltra modum prodeunt, scurræ videntur esse, & ridiculi, contemptique homines, qui ridiculorum singulari cupiditate ac desiderio affecti sunt, magisque sibi hunc scopum propositum habent, vt risum moueant, quàm vt honesta ac decora loquantur, nec eius, in quem falsè dicunt, animum offendant. Qui autem nec ipsi quicquam ridiculè, salsèque dicere queunt, & iis, qui dicunt, infensi sunt, agrestes & insulsi homines habendi sunt. At qui concinnè & lapidè salibus & iocis vtuntur, εὐτράπελοι, faceti aut vrbani nominantur, quasi ἔτρεπον flexibili ac versatili ingenio præditi. Ingenii enim & morum tales motus videntur esse. Quemadmodum autem corpora ex motibus iudicantur, ita & mores. Iam verò cùm sales & ridicula increbruerint, complureſque iocis & falsè dictis magis quàm par sit, delectentur: fit vt scurræ, faceti appellentur, tanquam humanitate politi homines. Sed ex iis quæ diximus, multum inter eos interesse, perspicuum est. Medio autem habitui etiam ea quæ dexteritas appellatur, accommodata est. Dexteri porrò hominis est, ea & dicere, & audire, quæ viro bono ac libero conueniunt. Sunt enim quædam, quæ talem virum ioco deceat & dicere, & audire. Magnum quoq; inter ingenuo dignum & seruilem iocum, interuallum interiectum est: magnum inter eruditi iocum, & ineruditi. Quod quidem ex veteribus & nouis comœdiis cuiuis intelligere licet. Illis enim ridicula res erat verborum obscœnitas: his sententia potiùs verbis tecta. Inter hæc autem ad speciem honestam ac decoram multum interest. Vtrùm igitur is, qui bene in alterum dicta falsa dicit, ex eo definiendus est, quòd ea dicat, quæ liberum decent? an quòd eum, qui audit, non offendat, aut etiam delectet? An verò hoc quoque incertum, nec definitum est? alia enim aliis odiosa sunt, & iucunda. Talia autem etiam audiet. Nam quæ quisque æquo animo audit, hæc facere quoq; videtur. Nõ igitur quiduis faciet. Salsè dictum enim, quoddam maledicti genus est. At latores legum quædam maledicti loco obiicere vetant. Sed oportebat eosdem fortasse vetare quoque ne quiduis in alterum falsè dicere liceret. Homo igitur politus & ingenuus sic erit affectus, perinde ac si ipse sibi lex sit. Ac medius quidem talis est, siue dexter, siue facetus, siue vrbanus appellandus sit. Scurra autem ridiculo moderari non potest, cùm nec sibi, nec aliis parcat, dummodo risum moueat: cùm talia deniq; dicat, quæ humanitate politus homo nunquã dixerit: nonnulla autem etiam eius aures respuerint. Agrestis autem ille & rusticus atque insulsus ad taleis congressiones prorsus ineptus & inutilis est. Nã cùm ipse nihil ad ea operæ cõferat, tũ omnibus offenditur. Videntur autẽ ad hominum vitam requies & iocus esse necessaria.

A εἰ μὲν οὖν τοῦ γελοίου ὑπερβάλλοιντες, βωμολόχοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ φορτικοί, γλιχόμενοι πάντως τοῦ γελοίου, καὶ μᾶλλον σπουδάζοντες τοῦ γέλωτα ποιῆσαι, ἢ τοῦ λέγειν δι' ἡμῶν, καὶ μὴ λυπεῖν τὸν σκωπτόμενον· οἱ δὲ μήτ' αὐτοὶ δι' εἰρωνείας μήθ' γελοῖοι, τοῖς τε λεγομένοις δυσχεραίνοντες, ἄγροικοι καὶ σκληροὶ δοκοῦσιν εἶναι· οἱ δ' ἐμμελῶς παίζοντες, εὐτράπελοι προσαγορεύονται, οἷον εὔτροποι. τοῦ γὰρ ἤθους αἱ τοιαῦται δοκοῦσι κινήσεις εἶναι· ὥσπερ δὲ τὰ σώματα ἐκ τῶν κινήσεων κρίνεται, οὕτω καὶ τὰ ἤθη. ὑπερβαλλόντως δὲ τοῦ γελοίου, καὶ τῶν πλείστων χαιρόντων τῇ παιδιᾷ, καὶ τοῦ σκώπτειν μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ οἱ βωμολόχοι εὐτράπελοι προσαγορεύονται, ὡς χαρίεντες. ὅτι δὲ διαφέρουσι, βραχὺ μικρόν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον. τῇ μέσῃ μὲν ἕξει οἰκεῖον καὶ ἡ ὑπεξιότης ἐστί· τοῦ μὲν ὑπεξίου ἐστὶ τοιαῦτα λέγειν ἢ ἀκούειν, οἷα τοῦ ὑπεικτῇ καὶ ἐλευθέρῳ ἁρμόττει· ἔστι γάρ τινα καὶ οἷα τοῦ τοιούτου λέγειν ἐν παιδιᾶς μέρει, καὶ ἀκούειν· καὶ ἡ τοῦ ἐλευθέρου παιδιὰ διαφέρει τῆς τοῦ ἀνδραποδώδους, καὶ ἡ τοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀπαιδεύτου. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐκ τῆς κωμῳδίας τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς. τοῖς μὲν γὰρ ἦν γελοῖον, ἡ αἰσχρολογία· τοῖς δὲ μᾶλλον, ἡ σύνοικα. διαφέρει δ' οὐ μικρὸν τὰ τοιαῦτα πρὸς εὐσχημοσύνην. πότερον οὖν τὸν οὕτω σκώπτοντα ἁρμόττειν τὰ τοιαῦτα λέγειν ἃ τοιοῦτον ἐλευθέρῳ, ἢ τὰ μὴ λυπεῖν τὸν ἀκούοντα, ἢ καὶ τέρπειν; ἢ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀόριστον. ἄλλο γὰρ ἄλλῳ μισητόν τι καὶ ἡδύ. τοιαῦτα δὴ καὶ * ἀκούσεται. ἃ γὰρ ὑπομένει ἀκούων, ταῦτα καὶ ποιεῖν δοκεῖ, οὐ δὴ πᾶν * ποιήσει· ὃ γὰρ σκῶμμα, λοιδόρημά τί ἐστιν· οἱ δὲ νομοθέται, ἵνα λοιδορεῖν κωλύσωσιν. ἔοικε δ' ἴσως καὶ σκώπτειν. ὁ δὲ χαρίεις καὶ ἐλεύθερος, οὗτος ἔσται, οἷ νόμος ὢν ἑαυτῷ· τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ μέσος ἕξει ἐστίν, εἴτ' ὑπεξίος, εἴτ' εὐτράπελος λέγεται. ὁ δὲ βωμολόχος, ἅπτων ἐστὶ τοῦ γελοίου, καὶ οὔτε ἑαυτῷ, ὅτι τῶν ἄλλων ἀπεχόμενος, εἰ γάλαπτα παίσας καὶ τοιαῦτα λέγων, ὧν ἥδιστ' ἂν ὁ χαρίεις εἴποι. ἵνα δὲ οὐδ' ἂν ἀκούσαις· ὁ δὲ ἄγροικος, ἐν τοῖς τοιούτοις ὁμιλίαις ἀχρεῖος. οὐδὲν γὰρ συμβαλλόμενος, πᾶσι δυσχεραίνει. δοκεῖ γὲ ἡ ἀναπαύσεις καὶ ἡ παιδιὰ τοῦ βίου εἶναι ἀναγκαῖον.

Tom. III. G

πρεῖς οὖν αἱ εἰρημέναι τῆς τοῦ βίου μεσότητες. A Tres igitur sunt illæ, quas diximus, in vita mediocritates: quæ omnes in quorumdam sermonum & actionum communitate versantur. Sed eo differunt, quòd vna in veritate, reliquæ duæ in iucunditate sitæ sunt. Atque harum ipsarum, quæ ad iucunditatem pertinent, altera in iocis, altera in congressionibus, reliquæque vitæ communitatibus, vertitur.

Ἐοικὸς δὲ πᾶσαν περὶ λόγων τινῶν καὶ πράξεων κοινωνίαν. Διαφέρουσι δ', ὅτι ἡ μὲν περὶ ἀλήθειάν ἐστιν, αἱ δὲ περὶ τὸ ἡδύ. τούτων δὲ περὶ τὴν ἡδονήν, ἢ μὲν ἐν παιδιᾶς, ἢ δ' ἐν τοῖς καὶ τὸν ἄλλον βίον ὁμιλίαις.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ αἰδοῦς· ὅτι πάθει μᾶλλον ἔοικεν ἢ ἕξει.

Περὶ δὲ αἰδοῦς, ὡς τινος ἀρετῆς, οὐ προσήκει λέγειν. πάθει γὰρ μᾶλλον ἔοικεν, ἢ ἕξει. ὁρίζονται γοῦν φόβος τις ἀδοξίας. ἐπιπλήττονται δὲ ὃ περὶ τὰ δεινὰ φόβῳ παραπλήσιον· ἐρυθριῶσι γὰρ οἱ αἰσχυνόμενοι· οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβούμενοι, ὠχριῶσι. σωματικὰ δή φαίνεταί πως τὰ ἀμφότερα. ὅσῳ δοκεῖ πάθους μᾶλλον ἢ ἕξεως εἶναι· οὐ πάσῃ δὴ ἡλικίᾳ τὸ πάθος ἁρμόζει, ἀλλὰ τῇ νέᾳ. οἰόμεθα γὰρ δεῖν τοὺς νέους παλικούρους, αἰδήμονας εἶναι, διὰ τὸ πάθει ζωὴν πολλὰ ἁμαρτάνειν, ἀπὸ τῆς αἰδοῦς δὲ * κωλύεσθαι. ὁ ἐπαινούμενος, τῶν μὲν νέων τοὺς αἰδήμονας· προσδοῦμεν δὴ οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειεν, ὃν αἰσχυντηλόν. οὐδὲν γὰρ οἰόμεθα δεῖν ἀνὸν πράττειν ἐφ' οἷς ἐστὶν αἰσχύνη. οὐδὲ γὰρ ὑπερεικοῦς ἐστιν ἡ αἰσχύνη, εἴπερ γίγνεται ὅτι τοῖς φαύλοις· οὐδὲ γὰρ πρακτέον τὰ τοιαῦτα. εἰ δή ἐστι τὰ μὲν κατ' ἀλήθειαν αἰσχρά, τὰ δὲ κατὰ δόξαν, οὐθὲν διαφέρει. οὐδὲ πρακτέα γὰρ πρακτέα· ὥστ' οὐκ αἰσχυντέον. φαύλου δὲ καὶ τὸ εἶναι τοιοῦτον, οἷος πράττειν ἃ τῶν αἰσχρῶν· τὸ δὴ οὕτως ἔχειν, ὥστ' εἰ πράξειέ τι τῶν τοιούτων, αἰσχύνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτ' οἴεσθαι ἐπιεικῆ εἶναι, ἄτοπον· ὅτι τοῖς ἑκουσίοις γὰρ ἡ αἰδώς. ἑκὼν δὲ ὁ ἐπιεικὴς οὐδέποτε πράξει φαῦλα. εἴη δ' ἂν ἡ αἰδὼς ὡς ὑποθέσεως ἐπιεικές. εἰ γὰρ πράξει, αἰσχυνοῖτ' ἄν. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο περὶ τὰς ἀρετάς. εἰ δὲ μὲ ἀναισχυντία φαῦλον, καὶ τὸ μὴ αἰδεῖσθαι τὰ αἰσχρὰ πράξαι, οὐθὲν μᾶλλον * τὸ τοιαῦτα πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐπιεικές. οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ ἡ ἐγκράτεια ἀρετή, ἀλλά τις μικτή. δειχθήσεται δὲ περὶ αὐτῆς ὕστερον. νῦν δὲ περὶ δικαιοσύνης εἰπωμεν.

CAPVT XV.

De affectionibus iis quæ Habituum ethicorum speciem habent, cùm habitus non sint, agit.

B De verecundia autem, quasi virtus sit aliqua, non attinet dicere. Perturbationi enim, quàm habitui similior est. Definitur itaque infamiæ metus quidam. Existit autem similiter, atque metus, qui in rebus formidolosis versatur. Erubescunt enim ii qui pudore afficiuntur: pallescunt autem, qui mortem extimescunt. Apparet igitur, vtrumque quodãmodo ad corpus pertinere. Quod quidem perturbationis potiùs quàm habitus proprium videtur esse. Non omni porrò ætati, C sed adolescentiæ, hæc perturbatio conuenit. Nam qui hac ætate sunt, pudenteis & verecundos esse putamus oportere: quia cùm eorum vita assiduis perturbationibus agitetur, multa peccent, à quibus pudore reuocantur. Iuuenes itaque laudamus eos, qui sunt pudentes: senem verò quòd facilè pudore afficiatur, nemo laudauerit. Nihil enim eum arbitramur agere oportere eorum propter quæ pudor existere solet. Nam nec viri boni est pudor, si quidem ex rebus malis nascitur. Res enim huiusmodi ne agendæ quidem sunt. Nihil verò refert, vtrùm alia sint re turpia, alia opinione. Neutra enim sunt agenda. Ergo pudore affici non oportet. Præ- D terea verò improbi hominis est, talem esse, vt turpe aliquid agat. Ita autem animatum esse aliquem, vt si quid tale admiserit, pudore afficiatur, atque ob hanc causam se virum bonum esse putare, absurdum est. Eorum enim, quæ sponte nostra agimus, nos pudet. At vir bonus numquam quicquam mali sponte sua admittet. Sed tamen ex conditione pudor potest bonum videri. Nam si quid turpe admittat, pudore afficiatur. Sed hoc non inest in virtutibus. Neque verò si impudentẽ esse nulloque pudore à turpibus actionibus reuocari malum est; idcirco turpia agentem pudore affici, bonum erit. Iam verò ne continentia quidem virtus est, sed quiddam virtutis habet admixtum: de qua posteriùs dicemus. Nunc autem de iustitia differamus.

Magnor. lib. 1. Eudem. lib. 1. c. 7.

γρ. κεκωλῦσθαι.

γρ. τὰ τοιαῦτα πράττειν.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

LIBER V.

CAPVT I.

Rudem Iuſtitiæ & Iniuſtitiæ tractationem, eamque generalem, aggreditur.

DE iuſtitia autem & iniuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, & quænam mediocritas ſit iuſtitia: quarum denique rerum medium ſit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur, eum animi habitum, quo ad res iuſtas gerendas homines efficiuntur idonei, quoque res iuſtas & agunt, & volunt, ab omnibus iuſtitiam intelligi atque appellari ſolere: eodemque modo iniuſtitiam habitum eſſe, quo & iniuriam faciunt, & res iniuſtas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata, poſita ſint & conceſſa. Neque enim ita ſe res habet in ſcientiis & facultatibus, ſeu poteſtatibus, vt in habitibus. Facultas enim ſeu poteſtas, & ſcientia, eadem contrariorum videtur eſſe: habitus autem contrariorum non idem eſt. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, ſed ea quæ ſunt bonæ valetudinis propria dumtaxat. Dicimus enim, aliquem valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: ſæpe ex rebus habitui ſubiectis. Nam ſi bona corporis habitudo & firma conſtitutio nota ſit, nota erit etiam mala: & cognitis iis quæ firmam corporis conſtitutionem efficiunt, firma quoque corporis conſtitutio erit cognita: & rurſus ex hac ipſa, ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, ſoliditas carnis eſt: neceſſe eſt malam corporis habitudinem, carnis raritatem eſſe: & quod vim habet efficientem firmæ corporis conſtitutionis, id ad carnis ſoliditatem gignendam neceſſariò valebit. Plerumque autem ſequitur, vt ſi altera pluribus modis dicantur, alterorum quoque multi ſint ſignificandi modi. verbi gratia, ſi multæ ſint iuſti ſignificationes, erunt & iniuſti multæ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Δικαιοσύνης & ἀδικίας ὑπογραφή. καὶ ὅτι οὐ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ὅτι τε ὑπισημῶν & δυνάμεων, & ὅτι τῶν ἕξεων.

B

ΠΕΡΙ δὲ δικαιοσύνης & ἀδικίας σκεπτέον, περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι πραγμάτεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· & τὸ δίκαιον, τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔσται κατὰ τὴν αὐτὴν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὲ πάντες τὴν τοιαύτην ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοί τῶν δικαίων εἰσὶ, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι, & βούλονται τὰ δίκαια. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον & περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι, & βούλονται τὰ ἄδικα· διὸ & ἡμῖν προκείσθω ὡς ἐν τύπῳ, ὑποκείσθω γοῦν. οὐδὲ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον ὅτι τε τῶν ὑπισημῶν & δυνάμεων, & ὅτι τῶν ἕξεων. δύναμις μὲν γὰρ & ὑπισήμη, δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ἐναντία τῶν ἐναντίων οὔ· οἷον, ἀπὸ τῆς ὑγιείας οὐ πράττεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ ὑγιεινῶς βαδίζειν, ὅταν βαδίζῃ ὡς ἂν ὁ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται ἡ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις δὲ αἱ ἕξεις, ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐὰν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερὰ, & ἡ καχεξία φανερὰ γίνεται· & ἐκ τῆς εὐεκτικῆς ἡ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ εὐεκτικά. εἰ γὰρ ἔστιν ἡ εὐεξία πυκνότης σαρκὸς, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· & τὸ εὐεκτικὸν, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δὴ ὡς ἐπὶ πολὺ, ἐάν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, & θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι· οἷον, εἰ τὸ δίκαιον, & τὸ ἄδικον.

C

D

E

magnor. lib. 1. cap. 34. Eudem. lib. 4.

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οτι πλεοναχῶς λέγονται, ἥ τε δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀδικία.

ΕΟικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἀδικία· ἀλλὰ διὰ τὸ σύνεγγυς εἶναι τὴν ὁμωνυμίαν αὐτῶν, λανθάνει καὶ οὐχ ὥσπερ ὅτι τῶν πόρρω διάφορα μᾶλλον. Οἷον γὰρ διαφορά ἐστι πολλή, ἡ κατὰ τὴν ἰδίαν B ὄψιν ὅπερ καλεῖται κλεὶς ὁμωνύμως, ἥ τε τοῦ τὰ ἀγγεῖα τῶν ζώων, καὶ ἡ τὰς θύρας κλείουσιν. Ἐπιφέρω δή, ὁ ἄδικος πλεοναχῶς λέγεται. δοκεῖ δὲ ὅ, τε παράνομος, ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος· ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος· τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ ἄνισον.* ἐπεὶ δὲ καὶ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, περὶ τἀγαθὰ ἔσται, οὐ πάντα· ἀλλὰ περὶ ὅσα δυστυχία, καὶ εὐτυχία, ἃ δὴ λέγεται μὲν ἁπλῶς ἀεί, C ἀγαθά· ἁνὶ δὲ οὐκ ἀεί. οἱ δ' ἄνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ· ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ οἷς ἀγαθὰ εἶναι) αἱρεῖσθαι δὲ τἀ ἑαυτοῖς ἀγαθά. ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὰ πλέον αἱρεῖται· ἀλλὰ καὶ τὰ ἔλαττον, δοκεῖ τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅμως δοκεῖ καὶ τὸ μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι), τῶν δ' ἀγαθῶν ἐστιν ἡ πλεονεξία· διὸ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι). ἔστι δὲ ἄνισος· τοῦτο γὰρ συνέχει* καὶ κακόν· καὶ παράνομος· τοῦτο γὰρ ἡ παρανομία, ἥτοι ἡ ἀνισότης, συνέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κακόν ἐστι πάσης ἀδικίας.

γρ. καὶ ἐπὶ τὸ πλεῖον ἔχει τὸ πλέον ἢ τὸ ἔλαττον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ παρανόμου, καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἥ πολιτικὴ ἐστὶν ἀρετή.

ΕΠεὶ δ' ὁ παράνομος, ἄδικος ἦν· ὁ δὲ νόμιμος, δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστι πως δίκαια· τάδε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς, νόμιμά ἐστι· ἕκαστον δὲ τούτων δίκαιον εἶναι φαμέν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων, στοχαζόμενοι, ἢ τοῦ κοινῆ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ καί' ἄλλον τινὰ τρόπον τοιοῦτον·

Rudem Iuſtitiæ tractationem, eamque ſpecialem ſubinngit: & duas Iuſtitiæ ſpecies ex ipſius nominis ſignificatione elicit.

MVltis autem modis iuſtitia & iniuſtitia dici videntur. Sed quia valde eſt propinqua earũ nominis cõmunitas, & ſimilitudo, idcirco obſcurior eſt, neq; ita, vt in iis quæ longè inter ſe diſtant, apparet. Magna enim differentia eſt ea quæ ex ſpecie eſt, exẽpli gratia, clauis apud Græcos vno & cõmuni nomine appellatur, & ea pars quæ ceruicibus animalium ſubeſt, & ea qua oſtia claudunt. Hoc igitur ſumptum ſit, quot modis homo iniuſtus dicatur. Et verò videtur iniuſtus eſſe & is, qui cõtra legẽ committit, & is, qui ſibi plus vendicat, quàm par ſit, quiq; inæqualis eſt. Ex quo perſpicuum eſt, iuſtũ quoq; futurum & eum, qui legibus pareat, & eũ qui æquus ſeu æqualis ſit. Ius igitur erit tum id quod legibus ſancitur, quod legitimum appellãt, tum id quod æquum eſt: & contrà iniuria, tum id quod in legẽ cõmittitur, tũ id quod iniquum eſt. Quoniam autẽ iniuſtus etiam plus bonorũ quã par ſit, ſibi depoſcit ac vẽdicat; in bonis erit occupatus, nõ omnibus, ſed in iis duntaxat, in quibus ſecunda & aduerſa fortuna locum habet: quæ ſunt bona ſimpliciter & abſolutè quidem illa ſemper, ſed huic vel illi nõ ſemper. Homines autẽ hæc votis omnibus expetuntque ac perſequuntur: quod facere non oportet, ſed optare ſanè, vt quæ ſimpliciter bona ſunt, ea nobis quoq; bona ſint: eligere autẽ ac ſumere, quæ nobis ſunt bona. Sed iniuſtus non ſemper id quod plus eſt, eligit, verumetiã quod minus eſt, in iis quæ abſolutè mala ſunt. Sed quia videtur etiam minùs malum quodãmodo bonũ eſſe; cupiditas autem eius, quod plus eſt, boni cupiditas eſt: ideirco videtur ille eſſe eius quod plus eſt, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipſum quod peccatum in legem dicimus, omnẽ iniuſtitiam cõtinet, omniſque iniuſtitiæ commune eſt.

CAPVT III.

Ex ſpeciebus Iuſtitiæ priorem, quæ Legitima & Vniuerſalis dicitur, deſcribit.

QVoniã autẽ eũ qui contra leges cõmittit, iniuſtum eſſe diximus: qui verò leges ſeruat, iuſtum: perſpicuũ eſt, ea omnia quæ legitima ſũt, quodãmodo eſſe iuſta. Nã cùm ea quæ à ſciẽtia legum ferendarum deſcripta & definita ſunt, legitima ſunt, tum vnumquodque horum ius eſſe dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquuntur, vt vel communem omnium vtilitatem ſpectent, vel optimorum, vel eorum penes quos ſumma rerum eſt poteſtas: & vel ſecundùm virtutem, vel ſecundùm quem alium modum talem.

Quocirca vno modo iura appellamus ea quæ vitam beatam, ciuſque parteis, ciuili ſocietate conciliare & conſeruare poſſunt. Ac lex quidem & viri fortis muneribus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neque fugere neque arma abiicere: & temperantis, vt non adulterari, neque cuiquam ſtuprum inferre: & lenis ac manſueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itemque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo partim vetando, rectè quidem ea lex, quæ rectè ac ſalutariter: perperam autem, quæ negligenter & inconſideratè lata eſt. Hæc igitur iuſtitia, virtus eſt illa quidem perfecta, non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Atque ob hanc cauſam ſæpe omnium præſtantiſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia: neque veſper neque lucifer tanta hominesadmiratione afficere. Tum ſolemus hoc vti prouerbio.

Iuſtitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectiſſima virtus eſt, quia perfectæ virtutis vſus eſt. Ideo autem perfecta eſt, quia qui ea præditus eſt, etiam cum aliis & erga alios, non ſecum ſolum, virtutem colere poteſt. Plerique enim in ſuis quidem rebus vti virtute poſſunt, in iis autem quas eum altero contraxerunt, non poſſunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur eſſe dictum: Magiſtratus virum declarabit. Nam qui magiſtratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in communione vitæ verſatur. Atque ob hanc eandem cauſam ſola ex omnibus virtutibus iuſtitia alienum videtur eſſe bonum, quia ad alterum refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati conſulit, nempe aut principis, aut reipubl. Deterrimus igitur ille quidem habendus eſt, qui improbitate in ſe vtitur, & in amicos: optimus autem, non qui ſecum & ſibi, ſed qui cum aliis, & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operoſum eſt. Ergo hæc iuſtitia non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa: neque ei contraria iniuſtitia pars vitii eſt, ſed vitium integrum atque vniuerſum. Quid interſit autem inter virtutem, & hanc iuſtitiam, ex iis quæ diximus, perſpicuum eſt. Eſt enim eadem illa quidem, ſed eius eſſentia non eſt eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iuſtitia eſt: quà talis quidam habitus eſt, abſolutè virtus eſt.

A ὥστε, ἕνα μὲν τὸν ἄρχοντα δίκαια λέγομεν, τὴν ποινικὴν, καὶ φυλακτικὴν τῆς διδασκαλίας, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς, τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. παραπλησίως δὲ ὁ νόμος, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν. οἷς, μὴ λείπειν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τῆ σωφρονος, οἷς μὴ μοιχᾶν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τῆ πραέου, οἷς, μὴ τύπτειν, μηδὲ κακηγορεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν, ὁ κείμενος ὀρθῶς· χεῖρον δὲ, ὁ ἀπερριμμένος. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μὲν ὅτι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις κράτιστη τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη. καὶ οὔτ' ἕσπερος, οὔτ' ἑῷος, οὕτω* θαυμαστός. καὶ παροιμιαζόμενοι φαμέν,

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή τις ἔνι,

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετὴ, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν· πολλοὶ γάρ, εἰς μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι· εἰς δὲ τοὺς πρὸς ἕτερον, ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἔχειν τὸ Βίαντος, ὅτι ἄρχα τὸν ἄνδρα δείξει· πρὸς ἕτερον γάρ, καὶ εἰς κοινωνίαν ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τοῦτο, καὶ * ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ τῇ δικαιοσύνῃ, μόνῃ τῶν ἀρετῶν, * ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστι· ἄλλῳ γάρ τινι συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ * κοινῷ. κρίνεται μὲν οὖν * ὁ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄδικος δ' οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· * τοῦτο γάρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδὲ ἡ ἐναντία, μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία· τί δὲ διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτή· τὸ δὲ εἶναι, οὐ τὸ αὐτό· ἀλλ', ἡ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη· ἡ δὲ τοιάδε * ἕξις ἁπλῶς, ἀρετή.

n. Σαυμασίου. Theogn. 147

Infrà, cap. 20. πρ. ὅτι ἐν πρ. κοινωνῷ. & ita in Eudem. πρ. ὁ ἢ πρ. Fort. πῶν ἢ ἕτερον. ὡς vt ſæpe alibi. vox autē καλεπὸν ex gloſſa pridem in contextum irrepſiſſe videtur. Ita tamē etiam in Eudem. πρ ἕξις, ἁπλῶς ἡ.

A

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τ' ἐν μέρει δικαιοσύνης, καὶ τῆς κατὰ τὴν ὁμοιότητα συνωνύμου.

ΖΗΤΟΥΜΕΝ δὲ γε τὴν ἐν μέρει ἀρετὴν τῆς δικαιοσύνης. ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δὲ ὅτι ἔστι· ὁ μὲν γὰρ τἆλλα μοχθηρίας ὁ ἐργαζόμενος, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν· οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα, διὰ δειλίαν· καὶ ὁ κακῶς εἰπών, διὰ χαλεπότητα· καὶ ὁ βοηθήσας χρήμασι, δι' ἀμελείαν· ὁ δὲ πλεονέκτης, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τὴν τοιαύτην, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δέ γε τινά· ψεγόμεθα γὰρ * καὶ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα τις ἄλλη ἀδικία, ὡς μέρος τι τῆς ὅλης, καὶ ἀδικία τι ἐν μέρει τοῦ ὅλου ἀδίκου, τὸ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι, εἰ ὁ μὲν, τοῦ κερδαίνειν ἕνεκα μοιχεύει καὶ προσλαμβάνει· ὁ δὲ, προσπηδᾷ καὶ ζημιοῦται δι' ὀπτασίαν· οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶ) μᾶλλον ἢ πλεονέκτης· ἐκεῖνος δέ, ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ. δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν ἦν, καὶ μὲν πάλαι πολλὰ ἀδικήματα ἦν ἃ ἐπαναφορὰ ὅτι μιᾶς μοχθηρίας αἰεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν παρατάττων, ὅτι διὰ δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ὅτι ὀργίλον· εἰ δ' ἐκέρδανεν, ὅτι οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν· ὥστε φανερὸν ὅτι ἔστι τις ἀδικία παρὰ τὴν ὅλην ἄλλη ἐν μέρει, συνώνυμος· ὅτι ὁ ὁρισμὸς ἐν τοῖς εἴδεσιν ἔστι· ἄμφω γὰρ ἐν τοῖς πρός ἕτερον ἔχουσι τὴν δύναμιν· ἀλλ', ἡ μὲν τοιαύτη τιμῆς, διὰ χρήματα, ἢ σωτηρίας, διὰ
γρ. ἔχειν τι * ἕτερον· ἡ δὲ τοιαύτη ἐπὶ ὀνόματι τοιούτῳ τῶν πολλῶν· καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· διὰ δὲ, τοιαῦτα, τοιοῦτος ὁ σωτηρίας.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Εὐ τοιαὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν μέρει καὶ τοῦ εἴδους αὐτῆς.

ΟΤι μὲν οὖν εἰσι δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις ἑτέρα παρὰ ὅλην
γρ. ἓξ πλείους Supra, c 2.
γρ. ἢ παρὰ τοῦτον
ἀρετὴν, δῆλον· τίς δὲ * καὶ ὁποία τις, λη-

CAPVT IV.

Alteram Iustitiæ speciem, quæ particularis dicitur, & æqualitate veluti forma continetur, enarrat.

IVstitiam autem quærimus, eam quæ pars virtutis est. Est enim aliqua, vt dicimus. Itemque iniustitiam, eam quæ in partibus vitii numeratur. Aliquam porrò esse huiusmodi argumento est, quòd qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidē iniustè, sibi tamen plus boni quàm oportet, non sumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui maledixit alteri ira incensus, aut qui pecunia non est alicui opitulatus ob illiberalitatem. Cum autem sibi plus boni sumit, aut vēdicat, quàm oportet, sæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamen peccat. Nam & hunc iniustitiæ nomine vituperamus. Est igitur alia quædam iniustitia tanquam iniustitiæ pars quædam vniuersæ: itemque iniustum quoddam, vt totius pars iniusti, eius quod contra leges committitur. Præterea si quis quæstus causa adulterium committat, mercedemque etiam ferat, aliùs autem cupiditate inflammatus idem faciat, dans etiam aliquid de suo, iacturamque rei suæ faciens: hic quidem intemperans potiùs, quàm plus sibi sumens & vendicans esse videtur: ille autem iniustus, sed non intemperans: propterea scilicet, quia quæstus causa faciat. Præterea in cæteris quidem omnibus iniustè factis, si quid peccetur, id semper ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam: si eum qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem: si quem pulsauit, ad iracundiam, sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium, nisi ad iniustitiā refertur. Perspicuum igitur est, præter vniuersam iniustitiam, aliam quandam esse eius partem, vno eodemque nomine appellatam, quoniam eodem genere vtriusque definitio cōtinetur. Vtriusque enim vis in eo posita est, vt ad alterum referatur. Sed hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: & propter voluptatem suscipitur eam quæ è lucro proficiscitur: illa autem in iis omnibus in quibus vir bonus occupatus est.

CAPVT V.

Exactiorem enarrationē iustitiæ ruditer subtexit: Vniuersalem iustitiam obiter attingens: Particularis verò species distinctè recensens.

IVstitias ergo plureis esse, aliamque quandam præter vniuersam virtutem esse, perspicuum est, quæ sit porro & qualis, est in-

telligendum. Hæc igitur à nobis propoſita eſt Iniuriæ diſtinctio, vnam eſſe, quæ cõtra leges infertur: alterã, quæ ab æquitate, ſeu æqualitate remota eſt: itemq; Ius eſſe vnũ legitimũ: æquale alterum. Atq; ex ea quidẽ quæ contra leges infertur, iniuria, ſuperior iniuſtitia & orta & appellata eſt. Verùm quoniam nõ eſt idẽ iniquum, ſeu inæquale, ſeu ab æquitate remotum, quod plus, ſed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum; (quicquid enim plus eſt, iniquũ ſeu inæquale eſt; ſed non quicquid eſt iniquũ, plus eſt) quoniamq; itidẽ iniquitas, & ea iniuria, quæ fit contra leges, non ſunt idem, (nam quicquid iniquũ eſt, contra leges cõmittitur: ſed non quicquid cõtra leges cõmittitur, continuò eſt iniquum) efficitur vt hæc iniuria, & hæc iniuſtitia, nõ ſint eædem, atq; illæ, ſed ab illis differãt, partiumq; rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniuſtitia totius iniuſtitiæ pars eſt; itemq; totius iuſtitiæ hæc iuſtitia. Itaque & de iuſtitia ea dicendum eſt, quæ generi ſubiecta eſt, & de iniuſtitia, quæ illius iniuſtitiæ pars eſt: eodemq; modo de iure atque iniuria. Eam igitur iuſtitiam, eamq; iniuſtitiã, quæ in eodem atque virtus vniuerſa vitiumq; vniuerſum, ordine locatæ ſunt, quarum altera totius virtutis, altera totius vitii vſus eſt cũ altero, prætermittamus. Ius quoque & iniuria, quæ ſunt his conſentanea, quonam modo diſtinguenda & diſcernẽda ſint, non eſt obſcurum. Nam pleraq; ferè iura legitima, ea officia ſunt, quæ ab vniuerſa virtute præſcribuntur. Vnicuiq; enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnũquodq; vitium ſequi vetat. Cauſæ autẽ efficientes virtutis vniuerſæ, ſunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de diſciplina ad remp. vtili, comprehenſa, deſcripta, & conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidẽ cuiuſq; priuata, qua quis abſolutè vir bonus eſt, vtrùm ſit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, poſteriùs erit diſputãdum. Non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, & bonũ ciuem, in quouis adminiſtrandæ reipubl. genere. Eius autẽ iuſtitiæ, quæ vt pars ſubiecta generi eſt, iuriſq; eius, quod ei cõſentaneũ eſt, vna ſpecies eſt, quę in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarũ rerũ, quæ inter eos diuidi poſſunt, qui eiuſdẽ reipubl. cõmunione inter ſe cõiuncti ſunt, verſatur: in his enim eſt, vt alter cũ altero & æquũ & iniquũ cõſequatur. Altera, quę in rebus cõtrahẽdis vim corrigẽdi atq; emẽdãdi habet. Huius porrò duę ſũt partes. Contractuũ enim alii ſpõte noſtra, alii nobis inuitis fiunt. Spõte fiũt, exẽpli cauſa; hi, venditio, emptio, mutuũ, fideiuſſio, cõmodatũ, depoſitũ, locatio, & cõductio. Dicũtur verò ſpõte fieri, quia horum contractuum principium noſtra ſponte inſtituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alii ſunt clandeſtini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo commiſſa, falſum teſtimonium: alii ſunt violenti, vt verba, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia.

A πλέον. * διώρισται δὴ τὸ ἄδικον, * τό, τε παρὰ νόμον, καὶ τὸ ἄνισον· τό δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον· καὶ μιᾷ· οὗ τὸ πρᾶξαι ὁμοίως, ἢ πρὸς ἕτερον εἰρηνικὸν, ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ πλέον οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον, ὡς μέρος * πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἀνάγκη ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον·) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία ἕτερα ταὐτά, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων· τὰ μὲν, ὡς μέρη· τὰ δ', ὡς

B ὅλα· μέρος μὲν γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε καὶ περὶ τῆς μὲν μερικῆς δικαιοσύνης * καὶ ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἀδίκου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν * τελείαν δικαιοσύνη καὶ ἀδικία· ἡ μὲν, τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ, τῆς κακίας, ἀφανὴς ὅλως· καὶ τὸ δίκαιον δὲ καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ

C ταύτας, φανερὸν ὡς δεῖ διορίσαι. σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἐκ τῆς ὅλης ἀρετῆς * πρὸς τὸν πλησίον ἐστίν· καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν πρὸς τὰ τὸν πλησίον ἐστὶ ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος· τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς ἐστὶ τῶν νομίμων ὅσα τετάκται περὶ * παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας, καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν, ἢ ἑτέρας, * ὕστερον διοριστέον· οὐ γὰρ

D ἴσως ταὐτὸν ἀνδρί τε ἀγαθῷ εἶναι, καὶ πολίτῃ παντὶ τῆς δὲ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος, τὸ ἐν τοῖς διανεμητοῖς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων, ὅσα μετέστι τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας· ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου· ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν μὲν συναλλαγμάτων, τὰ μὲν ἑκούσια

E ἐστι· τὰ δὲ, ἀκούσια· ἑκούσια * τὰ τοιάδε, οἷς πρᾶσις, ὠνὴ, δάνεισμος, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις· ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων, ἑκούσιος. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, λαθραῖα· οἷς κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, προαγωγεία, * δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ, βίαια, οἷς αἰκία, δεσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός.

γρ. πρὸς ὅλον. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἅπαν πρᾶξαι φάναι, τὸ δὲ πρᾶξαι, οὐχ ἅπαν αἴτιον. Sic ferè in Eudem. Locus eſt perturbatus: & quidem iã olim, vt ex Gr. interpr. lectione apparet. Interpretum pro ſua libidine quiſque verba immutat, adiicit, adimit.

γρ. ἐν ᾧ περὶ τὸ μέρος ἀδικία

γρ. παρὰ μέρη, ſed ita alibi.

γρ. πρὸς τοῦτο

γρ. παιδείας

γρ. ἐν γὰρ Polit. lib. c. 3.

γρ. μόνον τοῦτο

γρ. δουλαπατία, minùs rectè.

Tom. III. G iiij

A

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Οὗ τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι, ἀναλογία δὲ πᾶσα, ἐίτε διηρημένη, εἴτε συνεχής, ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις· ὥστε καὶ τὸ δίκαιον ὁμοίως.

ΕΓΕΙ δ' ὅτι τὸ ἄδικος ἄδικον, καὶ τὸ ἄδικον ἄδικον, δῆλον ὅτι καὶ μέσον τί ἐστι τοῦ ἀδίκου, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἐστὶ τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἐστὶ καὶ τὸ ἴσον. ἐπεὶ οὖν τὸ ἄδικον ἄδικον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ δοκεῖ πᾶσιν· ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν· ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον μέσον εἶναι, καὶ πρός τι, καὶ τισί· καὶ ᾗ μὲν μέσον, τινῶν· τοῦτο δ' ἐστί, πλείων καὶ ἐλάττων· ᾗ δὲ ἴσον ἐστί, * δυοῖν· ᾗ δὲ δίκαιον, * δυοῖν· ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν· οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύο ἐστί· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἡ αὐτὴ ἔσται ἰσότης, οἷς, καὶ ἐν οἷς· ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει * πρὸς ἐν οἷς, οὕτω καὶ ταῦτα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν· ἀλλ' ἐντοῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν ἢ ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ὄντες ἴσοι ἴσα, * ἔχωσι καὶ νέμωνται. ἔτι, ἐκ τῆς κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ δίκαιον ἐν πᾶσι * διανομαῖς, ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίάν τινα δεῖν εἶναι· τὸ μὲν τοι ἀξίᾳ, οὐ τὸ αὐτὸ λέγουσι πάντες ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ, ἐλευθερίαν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ, [οἱ μέν,] πλοῦτον· οἱ δ', εὐγένειαν· * οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ, ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον, ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον, οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ· διὰ γὰρ ἀναλογία, ἰσότης ἐστὶ * λόγου, καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. διὸ μὴ οὕτω δῆλον, ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον· ἀλλὰ καὶ διὰ συνεχής· ὡς γὰρ εἷς ὡς δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει· οἷ ὡς διὰ τοῦ α, πρὸς τὸν τοῦ β· οὕτως καὶ διὰ τοῦ β, πρὸς τὸν τοῦ γ. δὶς οὖν εἴρηται τὸ β, εἰρήσθω· ὥστε καὶ διὰ τοῦ β, τεθὲν δίς, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· διῄρηται γὰρ ὁμοίως, * οἷς τε καὶ ἃ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ Α ὅρος πρὸς τὸν Β, οὕτως ὁ Γ πρὸς

Particularis Iuſtitiæ propoſitas ſpecies explicaturus, communem illarum naturam priùs enarrat.

QVoniam autem & iniuſtus, iniquus: & iniuria, iniquitas eſt: perſpicuũ eſt, aliquod eſſe etiam eius quod iniquum eſt, medium, hoc autem eſt æquum ſeu æquale. In quacunque enim actione plus eſt & minus, in ea æquum quoque ſeu æquale reperitur. Si igitur iniuria eſt iniquitas, ſeu inæqualitas; ius erit æqualitas. Quod, etiamſi oratio cur ita ſit, non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium eſt; ius quoque medium quoddam erit. Atqui æquale quidem in duobus minimùm reperitur. Quare neceſſe eſt, ius quod & medium eſt, & æquale, & ad aliquid referri, & quibuſdam ius eſſe. Ac quà medium eſt, aliquorum eſt, quæ quidem ſunt plus & minus: quà æquale, in duobus conſiſtit: quà ius, aliquibus eſt ius. Neceſſariò igitur ius in quatuor minimùm verſatur. Nam & quibus res ſit ius accidit, duo ſunt: & in quibus ius ipſum ſitum eſt, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum quibus ius tribuitur, & earum rerum in quibus ius conſiſtit. Nam res illæ, in quibus ius poſitum eſt, ſe habent, ſic & illi quibus ius tribuitur. Niſi enim ſint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia, querelæque & expoſtulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia conſequuntur atque obtinent. Præterea ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitũ eſt, id fatentur omnes pro cuiuſq; dignitate eſſe oportere. Verũ dignitatem non eandẽ omnes dicũt eſſe: ſed qui forma reipubl. adminiſtrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum qui paucorum principatu, alii diuitias, alii nobilitatẽ generis: iis autẽ, apud quos reip. præſunt optimates, virtutẽ. Ius igitur proportione & comparatione quadam conſtat. Non enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, propriũ eſt, proportione cõſtare: ſed etiã eius, qui vniuersè & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportionem in quatuor conſiſtere, non obſcurum eſt, ſimiliterque continuatam, ſeu continentem. Hæc enim loco duorum, vno vtetur, & bis vnum ſumet: exẽpli gratia, quæ proportio eſt primæ lineæ ad ſecundã, eadem ſecundæ ad tertiam. Bis igitur ſecunda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecunda bis poſita fuerit, quatuor erunt proportione inter ſe comparata. Eſt autem & ius minimùm in quatuor, eademque eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ii quibus ius tribuitur, & eæ res quæ diſtribuuntur: Itaque quæ erit extremi A ad extremum B proportio, eadem extremi C ad

Lege, διὰ γ πρὸς δύο. Gr. interpr. τὸ γ δυοῖν & πρὸς δύο, ἐν ἀμφοτέροις κεῖται τοῖς ὅροις. Vetus interpr. ita legit, & hoc amplius addit, πρὸς ἑκάτερον γὰρ ἐστί. γρ. τὸ οἷς, γρ. ἔχουσι δὲ νέμονται. γρ. νομαῖς γρ. οἱ ἀρ'. γρ. λέγων. γρ. οἷς τε νέμονται δὲ ἐν οἷς.

extremum D. Alterna igitur ratione, vt extremum A ad extremum C, sic B ad D. Ergo & totum cum toto comparabitur: idque distributio copulat & vero si ita inter se componantur, iuste copulat,

A τ῀ δ. ἐ συνημμένῳ ἄρα, ὡς ὁ α πρὸς τ῀ γ, ὁ β πρὸς τὸ δ. ὥστε ἐ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον ἔσται ὃν ἡ νομὴ συνδυάζει. * καὶ οὕτως στίοπιθεν, δικαίως συνδυάζει. γρ. καὶ ἐ

CAPVT VII.

Particularis Iustitiæ specierum, Distributiuæ scilicet & Correctiuæ, naturam cuiusque propriam declarat.

B

EXtremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud est, quod in distributione consistit: & ius est iniuriæ medium, id est, eius rei, quæ à proportione remota atque auersa est. Nam quod proportione constat, medium est. Ius autem proportione constat. Appellant porro mathematici talem proportionem, geometricam. In geometrica enim proportione euenit, vt quomodo vtramque cum vtroque, sic totum cum toto comparetur. Non est autem continens hæc proportio. Non enim fit extremum vnum numero is cui tribuitur, & res, quæ tribuitur. Ex his igitur satis intelligitur, hoc ius proportione constare: iniuriam autem, à proportione alienam atque auersam esse. Quo fit, vt alterum sit plus, alterum minus. Quod quidem etiam in factis reperitur. Nam is qui iniuriam facit, plus boni sibi sumpsit ac vendicauit, quã oportet: ei verò qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Contrà fit in malo: boni etiam rationem obtinet leuius malum, si cum grauiore malo comparetur. Nam leuius malum, optabilius grauiore est. At quod optabile & expetendum est, id bonum est: & quo quidque optabilius est, id bonum est. Atque hoc sanè iuris vnum genus est. Reliquum autem alterum est id, quod ad corrigendum & emendandum valet: versaturque in rebus & sponte & inuitè contractis. Huius autem iuris forma alia est à priore. Ius enim, quod in distribuendis rebus communibus vertitur, semper ea quam dixi proportione constat. Nam si pecuniæ communis distributio fiat, eadem ratione vtendum erit, quam habent inter se res eæ quæ ab vnoquoque in E medium allatæ sunt: eaque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominẽ fraudarit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulteriũ fecerit: sed damni tantùm differentiam intuetur lex, iisque vtitur tanquam æqualibus,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ δικαιοσύνης, τῆς τε διανεμητικῆς, καὶ τῆς διορθωτικῆς.

HΔε τῶ α ὄρου τῶ γ, καὶ τὸ τῶ β, τῶ δ σύζυξις, ὅτι τὸ διανομῆ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον· * τοῦτό ἐστι τῶ πρὸς τὸ ἀνάλογον· τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον· καλοῦσι δὲ τοῦτο τοιοῦτον ἀναλόγιον, γεωμετρικὸν οἱ μαθηματικοί. ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει ἐ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' οὐ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. οὐ γὰρ ἓν εἶς ἀριθμῷ ἐστὶν ᾧ ἀπονέμεται, ᾧ ἐ ὃ· τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ἀνάλογον. τὸ δ' ἄδικον, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. γίνεται ἄρα, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον· ὅπερ ἐ ὅπὶ τῶν ἔργων συμβαίνει· ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλεῖον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ἔλαττον τῶ ἀγαθοῦ. ὅπι δὲ τῶ κακοῦ, ἀνάπαλιν· ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακόν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν· ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν, μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος· τὸ δ' αἱρετὸν, ἀγαθόν ἐ τὸ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἐστὶν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτ' ἔστι. Τὸ δὲ λοιπὸν ἐστὶ τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι ἐ τοῖς ἑκουσίοις, ἐ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦ δὲ τὸ δίκαιον, ἄλλο εἶδος ἔχει τοῦ πρώτου· τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν δίκαιον τῶν κοινῶν, αἰεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἔστι τὴν εἰρημένην· καὶ γὰρ ἐπὶ χρημάτων κοινῶν, ἐὰν γένηται ἡ διανομὴ, ἔσται κατὰ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν, ὃν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὰ εἰσενηνεγμένα· ἐ τὸ ἄδικον, τὸ ἀντικείμενον τῷ δικαίῳ τούτῳ, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογόν ἐστι· τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἐστὶ μὲν ἴσόν τι, ἐ τὸ ἄδικον, ἄνισον· ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν. οὗτος γὰρ διαφέρει, ἐὰν ὑπεικὴς φαῦλον ἀποστέρησῃ, ἢ φαῦλος ὑπεικῆ. οὐδ' εἰ μοιχεύσειεν ὑπεικὴς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τὴν βλάβους τὴν διαφορὰν μόνον βλέπει ὁ νόμος, ἐ χρῆται ὡς ἴσοις·

Pridem corruptus locus. Verus interpr. ita legit, & μέσον τὸ δίκαιον τῆτ' ἐστὶν. τὸ δ' ἄλλον, περιττὸν ἐστὶν. Argyrop. μέσον τὸ δίκαιον τῆτ' ἐστὶ. τὸ δὲ ἄλλον, περιττόν ἐστι. Optimè. Nã quod manuss. quidam habent, τῆτ' ἐστὶ τὸ ἐλάττονος· τὸ δὲ ἄλλον· glossa est, ex Gr. cõm. deprom. γρ. ἐ τὸ μεῖζον, μᾶλλον.

ἐπ' ὁ μὲν, ἀδικεῖ· ὁ δ', ἀδικεῖται· καὶ ἐπ' ὁ μὲν, ἔβλαψεν· ὁ δὲ. * βέβλαπται. ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο, ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής· ἔστι γὰρ ὅταν, ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δὲ πατάξῃ, ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δ' ἀποθάνῃ, διῃρῆσθαι τὸ πάθος, ἡ δὲ πρᾶξις εἰς ἄνισα· ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅτι τοῖς * τοιούτοις, κἂν εἰ μ πισιν οἰκεῖον ὄνομα * ἔχῃ, τὸ κέρδος, οἷς τῷ παθόντι, ἡ ζημία ᾧ παθόντι· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται, τὸ μὲν, ζημία· τὸ δὲ, κέρδος. ὥστε, τοῦ μὲν πλείονος καὶ τοῦ ἐλάττονος τὸ ἴσον, μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν, πλέον· τὸ δ' ἔλαττον, εὐαντίως· τὸ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ πλέον· τοῦ * κακοῦ δὲ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ' ἐναντίον, ζημία· * ὧν ἰῶ μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε, τὸ μὲν ἐπανορθωτικὸν, δίκαιον ἂν εἴη, τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ὅτι τοῦ δικαστοῦ καταφεύγουσι· τὸ δ' ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, ἰέναι ἐστὶν ὅτι τὸ δίκαιον· ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷόν * δίκαιον ἔμψυχον· καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι * μεσιδίους, ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής· ὁ δὲ δικαστὴς ἐπιχειρεῖ εἶναι οἷόν τε μεσότητα εἰς δύο ἴσα διῃρημένα· ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔχει, ὅτι τὰ δύο τέτμηται· ὃ δὲ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, τοῦτ' ἀφῄρηται, καὶ τοῦ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκεν· ὅταν δὲ ὅλον διαιρεθῇ τὸ ὅλον, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὑτοῦ, ὅταν λάβωσιν τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον, μέσον ὄντος μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὸν ἀριθμὸν ὑπερέχει· διὸ καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν· ὡσανεὶ εἴποι δίχαιον· καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπεὶ γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, προσῇ θατέρῳ δὲ προστεθῇ, δυσὶ τούτοις ὑπερέχει τὸ ἕτερον· εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ προσετέθη δὲ, ἑνὶ γ' ἂν μόνον ὑπερεῖχε. τὸ μέσον ἄρα ἐστὶ, καὶ τὸ μέσον, * τὸ ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη, ἑνί. οὕτω ἄρα γνωστέον μὴ τι ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ τοῦ πλέον ἔχοντος, καὶ τι προσθεῖναι τῷ ἐλαττον ἔχοντι· ᾧ μὲν γὰρ τὸ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δ' ὑπερέχει, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μείζονος. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν, αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις· ἀπὸ τῆς αα, ἀφῃρήσθω τὸ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ, τὸ ἐφ' ὧν γδ. ὥστε ὅλη ἡ δγγ, τῆς αε, ὑπερέχει τῷ

γρ. βλάπτειν.

γρ. δικαίοις τοῖς, γρ. δικαῖ τοῖς,

γρ. πρὸς τὸ κακοῦ ἔλαττον, καὶ γρ. ὧν δὲ μέσον

γρ. ἔμψυχον δικ. γρ. μεσοδίους, malè Nam μεσίδιος agnoscit Hesych. & Arist. Politic. lib. 5. c. 6. ea voce vtitur. Exstat etiāapud Phrynicum vox μεσιδιωστῶν.

A faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaq; hāc iniuriam, quæ inæqualitas est, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit; perpessio & actio in parteis inæquales diuisa est: sed damno & multâ conatur iudex exæquare, de lucro detrahēs. Nā (vt semel & simpliciter dicam) in talibus, etiā si quibusdam nomen non conueniat, lucrum appellatur, verbi gratia, in eo qui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnum. Sed cùm B perpessionem mensus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem, quæ sunt plus & minùs, æquale est medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, esse æquale, modò demōstrabamus, id quod ius esse dicimus. Erit igitur id ius, quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, C ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. Quęruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσιδίους, id est, medium diuidētes, seu medium adiudicanteis: perinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo medium quiddam est, siquidem etiam iudex medius est: ac iudex quidem exæquat, & veluti linea in duas parteis inæqualeis secta, quo maior pars dimidiam superat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis æqualeis diuiso, tū se suū dicūt obtinere, eū parteis D æqualeis abstulerint. Est autē æquale, mediū rei maioris & minoris, proportione arithmetica: propterq; hanc adeò causam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχαιον, id est, in duo æqualia diuisum est, perinde ac si quis dixerit δίχαιον: & δικαστὴς nominatus est, quasi δίχαστὴς: quæ vox eum significaret, qui rem in duas partes æqualeis secat. Nam si cùm duæ res sint æquales, id quod ab vna fue- E rit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractum quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res, cui accessit aliquid, vno superat: & media eam cui quippiam detractum est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei qui plus habet, detrahendum sit: & quid ei, qui minùs, addendum. Nam quo res media minorem superat, id ei, quæ minùs habet, addendum est: quo media superatur, id maximè detrahendum. Sint tres lineæ, AA, BB, CC, inter se æquales. Lineæ AA detracta sit pars AE, addaturque ad lineam CC, sitque ea pars, CD. Ita tota linea DCC. lineam AE, superabit linea CD, & linea CF.

Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autem ineſt etiã in aliis artibus. Tolleretur.n. & concideret, niſi quantum & quale id quod efficiẽdi vim habet, efficit, tãtundem & tale perpetereturid quod patitur. Nata autẽ & trãſlata ſunt hæc nomina, dãnum & lucrũ, ab eo cõtractu qui ſpõte initur. Nam plus ſuo obtinere, lucrum facere appellatur: minùs autẽ quàm quod initio ſuppetebat, habere, dãno affici: vt ſit in rebus vẽdendis & emẽdis, aliiſq; contractibus, in quibus per legẽ licet impunè B ſuis rationibus cõſulere, lucrumq; facere. Vbi verò neq; plus neque minùs habent, ſed paria paribus reſpondẽt, tunc ſe ſua dicunt habere, neq; dãnum accepiſſe, neque quicquã lucri feciſſe. Itaque lucri cuiuſdã & damni, quæ non ſponte, ſed præter voluntatẽ obuenerint, medium, ius eſt: vt tantundem vterque eorũ qui contrahunt, habeat poſteriùs, quantum priùs habuit.

CAPVT VIII.

Specierum Particularis Iuſtitiæ naturam ex accidente declarat: ex eo ſcilicet, quòd Ius talione videtur conſtare. Itaque difficilem illam quæſtionẽ, Vtrùm Ius talionis, ſimpliciter Ius ſit, tractat.

VIdetur autem quibuſdã Talio quoque, id eſt, reciproca quædam perpeſſio, ius eſſe ſimpliciter, & abſolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius abſolutè, id quod quis à ſe factum, viciſſim ab altero pateretur, id eſt, talionem, ſeu mutuam perpeſſionẽ. Ius talionis porrò neq; ad id ius, quod in diſtributione bonorum verſatur, neq; ad id, quod ad emendationem factorum valet, accommodari poteſt. qui etiam ius Rhadamanthi hoc fuiſſe videntur ſignificare.

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum.

Multis enim locis à iure diſſidet ac diſcrepat: veluti, ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſauerit, non eſt referiendus: & ſi quis eum qui magiſtratum gerat, pulſauerit, non modò verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultum intereſt inter id quod ſponte noſtra, & id quod inuitè facimus. Sed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum ſanè tale ius, quod reciprocam perpeſſionem ſeu talionem nominant, proportione, non æqualitate ciuilem ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conantur, (quod ſi non liceat, ſeruitus eſſe videtur, iniuriam referre non poſſe,) aut ei qui bene meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio, & officiorum quaſi mutuatio. At rerum communicatione officiorumque mutatione ſocietas & coniunctio ciuium manet.

A γδ, ε τῷ γζ· τῆς ἄρα βϐ, ῳ γδ.

α α
β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων τεχνῶν τοῦτο· ἀνήρει γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν ε ὅσον καὶ οἷον· ε τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτο, καὶ τοιοῦτο. ἐλήλυθε δὲ * τὰ ὀνόματα τῶν πα, ἥ τε ζημία καὶ ὁ κέρδος, ἐκ τῆς ἐκουσίου ἀλλαγῆς· τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν, ἢ τὰ ἑαυτῷ, κερδαίνειν λέγεσθαι, τὸ δ' ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· οἷον ἐν τῷ πωλεῖν ε ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν ὅσοις ἄλλοις ἀδιάφορα ἔδωκεν ὁ νόμος· ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτ' ἔλαττον, ἀλλὰ αὐτὰ δι' αὑτῶν ἡμῖν ᾖ, τὰ αὑτῶν φασὶν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι, οὔτε κερδαίνειν· ὥστε κέρδους μὲν καὶ ζημίας μέσον τὸ δίκαιόν ἐστι * τῶν πρὸ τοῦ ἑκουσίου, τοιοῦτον ἔχειν καὶ πρόσθεν καὶ ὕστερον. Eustratius, τῶν ἀεὶ τοιούτων vide.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Γενικὸν δὲ τὸ ἀντιπεπονθὸς. ὅτι μὲν οὖν καλῶς οἱ Πυθαγόρειοι ἀπλῶς, ὡρίζοντο δὲ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ, δίκαιον προσκεῖσθαι· ἢ.

C

ΔΟκεῖ δ' ἔνιοι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον, τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, * οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ὅτι τὸ ἀφαιρετικὸν δίκαιον, οὔτ' ὅτι τὸ ἀνταπονεικὸν (καίτοι βουλοίμεθά γε τοῦτο λέγειν ε τὸν Ραδαμάνθυος δίκαιον,

D

Εἴκε παθὼν ἅπερ ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο·)

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχων τις ἔπαταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῶναι· ε εἰ ἄρχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῶναι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι· ἔτι, * ὃ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τὸ γὰρ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀναλογον συμμένει τὴν πόλιν· δεῖ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦντες δὲ μὴ, δουλεία δοκεῖ εἶναι), εἰ μὴ ἀντιποιοῖ, ἢ τὸ ἴσον· εἰ δὲ μή, μεταδόσις οὐδεμία· τῇ μεταδόσει γὰρ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν * ἐμποδὼν

E

ε. ἢ ἐπαρμόττει οὔτ' ὅτι τὸ ἀνταπονεικὸν οὔτ' ὅτι τὸ ἀνταπονεικὸν δίκαιον· οὔτ' ὅτι τὸ ἀμφοτέρων δίκαιον· quæ neque Gr. interpr. neq; vet. interpr. agnoſcũt. Hemiſtius Gr. interpr. τὸ ἀκούσιον ἢ τὸ ἑκούσιον

γρ. ἐκ τοῦ ἐπιστολῆς ex gloſſa ſcilicet.

ποιοιῶσι, ἵνα αὖ τὰ πόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ ἀ- A Itaque & Gratiarum templum in propatulo
ειτος ἴδιος· αὖθις πηρετῆσαι γὰρ δεῖ ᾧ χαρισα-
μένω, καὶ πάλιν αὐτὸν ἄρξαι χρηίζομε-
γρ. ἡ ἀνα- νον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν * τὴν κατ'
λογίας. ἀναλογίαν, ἡ τῷ ἀμφοῖν σύζευξις· οἷ-
ον οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία
ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον ἀνταπὸ τοῦ
γρ. τὸ οἰκεί- σκυτοτόμου * τὸ οἰκείου ἔργον, καὶ αὐτὸν
ου ἔργου, κ. τῷ αὐτῷ. οἰκείῳ μεταδιδόναι * τὸ αὐτό. ἐὰν οὖν
οὕτω μὴ ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶ-
τα τὸ αὐτὸ ποιῆσαι γίνηται, ἔσται τὸ λεγό-
μενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει·
οὐθὲν γὰρ κωλύει χρεῖττον εἶναι τὸ θατέρου ἔρ-
γον, ἢ τὸ θατέρου. δεῖ οὖν δι' ἴσων τὰ ἴσα
Included ἀποδίδωναι. [* ἔστι δὲ τοῦτο οὐ ὅτι τῶν ἄλλων
etiam in τεχνῶν. ἀμφοτεροῦν γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ C quod patitur. Non enim ex duobus medicis
superiori ποιοῦν, ὅσον οὐσίᾳ, οὐδὲ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ societas constare potest, sed ex medico &
capite ἴσουστον οὐ ποιοῦν.] οὐ γὰρ ἂν δύο ἰατρῶν agricola, & omnino ex diuersis & dissimilibus
habetur: γένοιτο κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, atque inæqualibus, quos tamen oportet exæ-
Gr. in- καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ ταύ- quari. Quapropter quarum rerum fit per-
terpr. τους δεῖ ἰσασθῆναι· διὸ πάντα συμβλητὰ mutatio, eas res oportet esse eiusmodi, vt
videtur δεῖ πως εἶναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγή· ἐφ' ὃ τὸ inter se quodammodo comparari possint.
hîc ea a- νόμισμα ἐλήλυθε· καὶ γίνεταί πως * μέσον, Atque ad hanc rem, nummus quæsitus &
gnosce- πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε καὶ τὴν ὑπερο- comparatus est, qui omnium rerum quo-
re. χὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν, πόσα ἀνταπὸ δὴ D dammodo sit medius, seu mensura. Nam res
γρ. μέσον. ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ ἔσται ἀλλαγή. δεῖ γάρ omneis metitur: quare & nimium & parum
τινων ὅταν ὁ οἰκοδόμος ἀνταπὸ σκυτοτόμου, metitur. Quot igitur calcei, domui vel ali-
τοσαδὶ ὑποδήματα ἀνταπὸ οἰκίας, ἢ ἔσται mento sunt æquales. Oportet ergo, quam
φανῆ. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγή, οὐδὲ proportionem & comparationem habet ædi-
κοινωνία. τοῦτο δή, εἰ μὴ ἴσα εἴη ficandi artifex ad sutorem, tot numero cal-
πῶς, οὐκ ἔσται· δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα ceos cum domo aut alimento comparari.
μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο Nam si hoc non ita fiet, neque erit permuta-
δ' ἐστὶ, τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁ- tio, neque communitas. Non poterunt autem
μοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐ- comparari, nisi quodammodo sint æqualia.
τή. οὗ δ' ἀνταλλαγὴ τῆς χρείας τὸ νό- Ergo quemadmodum suprà dixi, vnum quid-
μισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦ- dam esse oportet, quod cætera omnia me-
το τὸ ὄνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύ- tiatur. Hoc autem re quidem vera vsus, seu
σει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν με- indigentia est, quæ omnia continet. Nam
ταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δή si nulla re egerent homines, aut si non simili-
γρ. τὸν τὸ- αὐτίπεπονθὸς, ὅταν ἴσα θῇ. ὥστε ὥσπερ ter egerent: vel nulla, vel non eadem esset E
τε ἔργα τὸ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, * τὸ ἔργον τοῦ permutatio. Sed in indigentiæ locum ex ho-
σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ εἰς ᾗμα minum quasi compacto & conuento quo-
γρ. κ' δεῖ. δεῖ ἀναλογίαν, * δεῖ ἄρα, ὅταν ἀλλαξωσι, dammodo successit nummus: atque ob hanc
malè. causam νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id
est, à lege: quia non natura, sed lege valeat,
sitque in nobis situm eum immutare, inu-
tilemque reddere. Erit igitur tum per-
pessio mutua & reciproca, cùm res fue-
rint exæquatæ. Itaque quam rationem obti-
net agricola ad sutorem, eandem rationem
habere debet sutoris opus ad opus agricolæ.

Sunt

Sunt autem tum in figuram proportionis deducendi, cùm permutaturi sunt. Quod si non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verumtamen cùm suas res habēt, ita sunt æquales inter se, ac socii, quia hæc æqualitas in eis effici potest. Agricola A, alimentum C, sutor B, opus sutoris exæquatum cum alimento D.

A. *Agricola* B. *Sutor*

C. *Alimentum* D. *Opus sutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd si hoc modo non liceret, vicissim perpeti seu accipere, nulla societas esset, nulla cōmunitas. Indigentia autem societatem hominum contineri, tāquam vno quodam, quod vinculi instar sit, ex eo perspici potest, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non solet: quemadmodū cùm eius quod quis habet, alter indiget, vt puta vini, exportandi frumenti sit potestas. Hoc igitur oportet exæquatum esse. In permutationem futuram autem, si fortè re aliqua nunc non egeamus, tunc eius nobis facultatē & copiam fore cùm egebimus, veluti sponsor nummus intercedit. Oportet enim vnicuique eam rem qua egeat, accipere licere, vbi nummum attulerit. Sed idem nummo quoque interdum accidit: non enim semper æqualem vim habet. Verumtamen immutabilior ac stabilior permanere solet. Itaque debent esse res omnes æstimatæ. Sic enim permutatio semper futura est. Quòd si erit permutatio, erit & societas. Nummus igitur posteaquam veluti mensura, res apta quadam compositione & conuenientia concordeis inter se & consentientes reddidit, eas exæquat. Nam neque si non fuisset permutatio, societas constare potuisset: neque sine æqualitate permutationi locus vnquam fuisset: neque sine apta quadam rerum compositione, & conuenientia, æqualitati. Res igitur inter se tam dissimiles ac dispares, si verum quærimus, nulla communi mensura inter se conuenire, nec cohærere possunt: sed quod ad vtilitatem indigentiamque attinet, satis commodè possunt. Quare vnum quiddam extare necesse est, idque hominū instituto, & ex conditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Nummus enim res inter se dispares, apta quadam compositione & conuenientia cōcordeis efficit. Nihil est enim, quod non metiatur nummus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C, A igitur dimidium B fuerit, si domus quinq; minarum sit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: C autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur. Perspicuum igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante nummi vsum, non est obscurum. Nihil enim interest, vtrùm lecti quinque, an quod tanti sit quanti lecti quinque, pro domo detur.

A Εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρως ἕξει τὰ ὑπερέχοντα τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί· ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ποιεῖν γίνεσθαι. γεωργὸς α, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτῶν τὸ ἰσασμένον δ,

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος.
γ.	δ.
τροφή.	σκυτοτόμου ἔργον τῇ τροφῇ ἰσασμένον.

γρ. ἐπ' αὐτῷ

B Εἰ δὲ μὴ οὕτω μὴ ἓν ἀλλήλοις πρὸς χρείαν, ὅταν αὖ ἓν κοινωνία. ὅτι δὲ ἡ χρεία σώζει ὥσπερ ἓν ἡ ὄν, δῆλον ὅτι ἂν μὴ τὸ χρείᾳ ὦσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, * ἢ ἕτερος, ὅταν ἀλλαττώμεθα, ὥσπερ ὅταν οὐ ἔχει αὐτὸς, * δίκαιόν ἐστι, οἷς οἶνον, διδόντας σῖτον ἀπάγεσθαι. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. τροφὴ γὰρ ἡ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ ποτὲ μηδὲν δεῖται, ὅτι ἔσται, ἐὰν δικασθῇ, τὸ νόμισμα οἷς ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν. * δεῖν γὰρ τοῦτον φέρειν, εἰ λαβεῖν. πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο ἐνίοτε αὐτό. οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται. ὅμως δὲ βούλεται μᾶλλον μένειν μᾶλλον. διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται ἀεὶ ἀλλαγή. εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία. ὃ δὴ νόμισμα, ὥσπερ * μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν· οὔτ' ἀλλαγή, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ἐκ συνθήκης· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι· * οἰκία ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ, τὸ δὲ α, τοῦ β ἥμισυ, εἰ πέντε μναῖς ἀξία ἡ οἰκία * ἢ ἴσον· ἢ δὲ κλίνη ἢ δέκατον μέρος τὸ γ, * τοῦ β. δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅταν πέντε. ὅτι δὲ οὕτως ἡ ἀλλαγὴ ἦν, πρὸ τοῦ τὸ νόμισμα ἦν, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἢ εἰ κλῖναι πέντε ἀντὶ οἰκίας, * ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι.

γρ. μέσον· gr. inter. vtramq; lectionē agnoscere videtur, non vno loco.

γρ. οἰκία, α

γρ. ἴσον.

γρ. τῶν β μισθὸν

A

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας μέχρι τοῦδε εἰρημένων.

Τί μὲν οὖν ἕκαστον, καὶ ποῖόν τι τὸ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι * ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν ἐστίν· τὸ δ', ἔλαττον ἐστίν· ἡ δὲ δικαιοσύνη, μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἄλλοις μέσοις ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι * μέσου ἐστίν· ἡ δὲ ἀδικία, τοῖν ἄκροιν. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη, * ἕξις καθ' ἣν ὁ δίκαιος λέγεται προαιρετικὸς καὶ τοῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτὸς πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχοὕτως, ὥστε τοῦ μὲν αἱρετοῦ, πλέον αὐτῷ· ἔλαττον δὲ, τοῦ πλησίον· τοῦ βλαβεροῦ δέ, ἀνάπαλιν, ἀλλὰ τοῦ ἴσου τοῦ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον. ἡ δ' ἀδικία πάλιν αὐτοῖς ἐστὶ τοῦ ἀδίκου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου καὶ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον. διὸ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις ἐστὶν ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτοῦ μὲν ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου ἐλλείψεως δὲ, τοῦ βλαβεροῦ. ὅτε δὲ τὴν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· * τὸ δὲ περὶ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, ἧς ἑκατέρας ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοσαῦτα τὸν τρόπον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

Per ἀνακεφαλαίωσιν breuiter colligit omnia ea quæ de Iuſtitia & Iniuſtitia hucuſque dicta ſunt.

QVid igitur ſit iniuria, quid ius, & quam rationem talio ſeu reciproca perpeſſio ad ius habeat, ſuprà explicatum eſt. His autem diſtinctis, perſpicuum eſt, iuſtam actionẽ inter id quod eſt facere & accipere iniuriam, mediam eſſe, illud enim plus obtinere eſt, hoc minùs. Iuſtitia porrò mediocritas eſt, non quomodo virtutes ſuperiores: ſed quia medii eſt; iniuſtitia autem, extremorum. Præterea iuſtitia virtus eſt, qua homo iuſtus, aptus dicitur, tum ad agendum conſultò id quod iuſtum eſt, tum ad ius tribuẽdum, & ſibi, ſi cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, non ita vt ſibi plus eius quod optabile eſt, minùs alteri: & contrà ſibi minùs damni, plus alteri: ſed ſibi & aliis id quod æquum proportione eſt, tribuat: idemque erga alium obſeruet cum alio comparatum ſiue contrahentem. Contrà iniuſtitia vitium eſt, quo ad id quod iniuſtum eſt, conſultò agendum, nobiſque & aliis tribuendum, apti ſumus. Hoc autem eſt nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac diſiunctum. Itaque iniuſtitia eſt nimium & parum, quia eſt & eius quod nimium eſt, & eius quod parum: cùm quis in ſua quidem cauſa nimium rei abſolutè vtilis ſibi tribuit, inutilis & damnoſæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum ſe gerit: ſed quod ad iniquum, quod à proportione remotum eſt, attinet, vtrocumque modo caſus tulerit. Iniuſtè facti autem cùm duo ſint extrema, minus extremum iniuriam accipere eſt, maius autem iniuſtè facere. De iuſtitia igitur, & iniuſtitia, quænam ſit vtriuſque natura, hoc modo dictum ſit: itemque de iuſto & iniuſto vniuerſim.

Gr. interpr. ἢ δίκαιον quidem vide.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι τοῦ δικαίου τὸ μὲν ἐστὶ πολιτικὸν, τὸ δὲ μή· πάλιν δὲ, τοῦ πολιτικοῦ δικαίου τὸ μὲν φυσικόν ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. καὶ τίς ὁ ὄντως ἄδικος.

CAPVT X.

Ad quæſtiones nunc accedit. Quarum prima eſt de Habitu: Ex quibuſnam actionibus iniuſtus appellari debeat.

ΕΠεὶ δ' ἔστιν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, οἷα ἀδικήματα ἕκαστα ἀδικοῦντα ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστων ἀδικημάτων, οἷς κλέπτης, ἢ μοιχὸς, ἢ λῃστὴς; οὕτω μὲν οὐδὲν ἴσως; ἢ γὰρ ἂν συγγένοιτό τις γυναικὶ, εἰδὼς τὴν, ἀλλ' οὐ προαιρούμενος ἀρχῶν, ἢ διὰ θυμόν. ἀδικεῖ μὲν οὖν· ἄδικος δ' οὐκ ἔστιν οἷς οὐδὲ κλέπτης,

SEd quoniam fieri poteſt, vt is, qui iniuſtè facit, nondum tamen ſit iniuſtus: quibuſnã iniuſtè factis iam iniuſtus eſt in vnoquoq; iniuſtitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An ſic nihil intererit? Namque fieri poteſt, vt quis cum aliqua muliere rem habeat, ſibi nota quidem illa, verumtamen non conſultò, ſed perturbatione & libidine inflãmatus. Facit igitur hic quidem iniuſtè, ſed non idcirco iniuſtus eſt. Quẽadmodũ nec fur eſt,

etiãsi furatus sit: nec adulter, etiã si adulteriũ cõmiserit: itẽque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio seu talio ad ius, dictum est antea. Sed sciẽdum est, ius id quod quærimus, & simpliciter ius esse, & ius ciuile. Est autẽ inter eos qui cõmunitate & societate vitæ inter se cõiuncti sunt, homines liberos & æquales vel proportione, vel numero, vt retũ ad vitam degendã necessariarum copiis per se abundent nihilq; foris requirant. Itaq; quibus hoc nõ est, eis inter ipsos non est ius ciuile, sed ius quoddã, & ex illius similitudine sic appellatum. Cõmuni enim iure vtuntur ii quibus & lex inter ipsos cõmunis est. Ex autem eorum cõmunis est, quorum & iniustitia est. Iudiciũ enim, iuris & iniuriæ disceptatio est. Inter quos autẽ iniustitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciẽdæ locus esse potest. Quibus autem inter ipsos iniuriæ faciendæ locus est, non cõtinuò in iis omnibus iniustitia reperitur. Est autẽ iniuriã facere, eorum quæ absolutè bona sunt, sibi plus tribuere: minusque eorum quæ absolutè mala. Itaq; hominẽ non sinimus imperare, sed legem aut rationẽ: quia hoc ille sibi facere consueuit, fitque tyrannus. Est autẽ is qui præest, iuris custos: quod si iuris, ergo & æqualitatis. Iam verò quoniã si quis iustus sit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur peruenisse; (non enim eorum quæ absolutè bona sunt plus sibi quàm aliis tribuit, nisi ex proportione quadam ei debeatur;) idcirco alteri laborat: & ob hanc causam bonum alienũ dicunt esse iustitiã, quẽadmodum & antè dictum est. Danda igitur ei merces aliqua est. Hæc autẽ est honos & decus. Qui verò his cõtẽti non sunt, hi fiunt tyranni. Ius autẽ vel domini in seruos, vel patris in liberos, non est idẽ atq; hæc, sed tamen simile. Neq; enim cuiquã in sua iniustitiæ locus esse potest absolutè. Atqui possessio, seu mãcipium, & liberi vsque eò dum parui sint, neque à patre sciuncti, partis instar sunt: se ipsum autẽ nemo damno afficit cõsultò. Non est igitur cuiquã in se ipsum iniustitiæ locus. Ex quo efficitur, neque iniuriæ, neq; iuri ciuili locum esse. Lege enim ius constare, in iisq; locũ habere, apud quos legem esse cõmunẽ patitur natura, dicebamus. Hos autẽ esse docuimus, quibus est inter ipsos imperandi & parendi æqualitas. Itaq, inter virũ & vxorem, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & seruum, iuris est cõmunitas. Hoc enim ius est ad tuendam rem familiarẽ pertinens: quod aliud est à ciuili. Ius ciuile autẽ aliud naturale est, aliud legitimum. Naturale, quod vbiq; gẽtium idẽ valet, non quia ita vel decretum sit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert, cùm constitutum fuerit verò, tunc demum refert: quale est illud, mina captiuũ redimere: aut illud, caprã Ioui immolare, nõ oueis: præterea leges omnes quas de reb⁹ singularibus ferũt, vt Brasidæ sacra facere:

A ἔκλεψε δέ. οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δὲ· ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν ἐστι τὸ ἁπλῶς δίκαιον, ἢ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο δέ ἐστιν ἐπὶ κοινωνῶν βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλευθέρων ἢ ἴσων, ἢ κατ' ἀναλογίαν ἢ κατ' ἀριθμόν· ὥστε ὅσοις μὴ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι πρὸς ἀλλήλους τὸ

B πολιτικὸν δίκαιον καὶ κατ' ὁμοιότητα· ἔστι γὰρ δίκαιον, * ὁ τοῖς κατὰ νόμους πρὸς αὐτοὺς νόμος ἐστί, τοῖς ἀδικία· ἡ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ὅτοις εἶ ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ὅτοις πρόσεστι· ὅτοις δὲ τὸ ἀδικεῖν, οὐ πᾶσιν ἀδικία. τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ πλέον αὐτῷ νέμειν τοῦ ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον δὲ τοῦ ἁπλῶς κακοῦ. διὸ τὸν ἐσθλὸν ἄρχειν οὐθέν φαμεν. οὐδὲ γὰρ τὸν λόγον· οὐδὲ ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, ὃ τοῦ τυράννου· ἔστι δὲ ὁ ἄρχων, φύ-

C λαξ τοῦ δικαίου· ἐπὶ δὲ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' οὐθὲν αὐτῷ πλέον εἶ δικαῖ, εἴπερ δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν ἀναλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ * ποιεῖ· ὃ καὶ τοῦτο ἀλλότριον εἶ φασιν ἀγαθὸν τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ εἰλέχθη δ * πρότερον. μισθὸς δὲ τούτοις ἄρχουσι δοτέος. τοῦτο δ', τιμὴ δ γίνεται· * ὅσοις δὲ μὴ ἱκανὰ ταῦτα, οὗτοι γίνονται τύραννοι.

D Τὸ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ τὸ πατρικὸν, οὐ ταὐτὸ τούτοις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς. τὸ δὲ κτῆμα καὶ τὸ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πολίτου, δ μὴ χωρισθῇ, ὡσπερ μέρος αὐτοῦ· αὐτὸν δ' οὐθεὶς προαιρεῖται βλάπτειν· διὸ δ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτὸν οὐδ' ἔργα ἄδικον, οὐδὲ δίκαιον τὸ πολιτικόν· ἦν νόμον γὰρ εἶν, δ ἐν οἷς ἐπιφύεται εἶ νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν, οἷς ἦν ἀρχὴ ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· διὸ μᾶλ-

E λον πρὸς γυναῖκα ἔστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον· ἕτερον δ' ἔστι καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ. Τοῦ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν ἐστι· τὸ δὲ, νομικόν. φυσικὸν μὲν τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μὴ· νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ἐὰν δὲ θῶνται, διαφέρει. εἶ τ' μιᾶς λυδγδαν, * ἢ τὸ αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα. ἔτι, ὅσα ὅτι τὴν καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν. εἶ, τὸ θύειν Βρασίδᾳ,

Suprà c 3.

Quidam c emẽd. αἶγα ἀπὸ δύο, ἀντὶ μιᾶς ἐξ.

ἐπὶ ψηφίσματά ἐστιν. δοκεῖ δὲ ἐνίοις πάντα τὰ δίκαια εἶναι τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ὁ θάλαττιος καὶ ὁ Πέρσης καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν οὕτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς. καίτοι πρὸς γε τοὺς θεοὺς ἴσως οὐδαμῶς ἄλλως ἔχον. πρὸς ἡμῖν δ', ἔστι μὲν τι καὶ φύσει κινητόν. οὐ μὴν πάντα ἀλλ' ὁμως εἰσί, τὰ μὲν, φύσει· τὰ δ', οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὐ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκη, εἴπερ ἄμφω κινητὰ ὁμοίως, δῆλον· καὶ ὁπόσα τῶν ἄλλων ἐστὶν αἰτίου ἁρμόσαι δίκαιόν ἐστιν. φύσει γὰρ ἴσα δέξια χειρῶν· καὶ πολιτεῖαι ἐνίαις ἁμοδιαίως γίνεσθαι τὰ δὲ κατὰ συνθήκην, καὶ τὸ συμφέρον τῶν δικαίων, ὁμοια ἐστὶ τοῖς μέτροις. οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνικὰ καὶ σιτικὰ μέτρα, ἀλλ' οὐ μὴν ὠνοῦνται, μείζω· οὐ δὲ πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φύσει, ἀλλὰ δι' ἀνθρώπινα δίκαια, οὐ ταὐτὰ πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεία· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἑκείνων δὲ, ἕκαστον· καθόλου γάρ. Διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα τοῦ ἀδίκου, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γὰρ ὅτι τῇ φύσει, δι' αὑτό ἐστι· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημα ἔστιν· πρὶν δὲ πραχθῆναι, οὔπω, ἀλλ' ἄδικον. ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα· καλεῖται δὲ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δικαιοπράγημα· δικαίωμα δὲ, τὸ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον θεωρητέον. Οὕτω δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκὼν τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν δὲ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' εἰ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ συμβέβηκε δίκαιοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιον ᾖ, φαίνεται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημα τότε ἐστὶν ὥστε ἄδικόν τι εἶναι μὲν, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω, ἐὰν μὴ καὶ ἑκούσιον πραχθῇ λέγω δὲ, ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὅ τις τῶν καθ' αὑτὸν ὄντων εἰδώς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράξῃ, μήτε ὅν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα·

φυσικόν.

Zuing. πανταχοῦ

γρ. ἀλλ' ἄδικον οὔπω ἀδίκημα, ἀδίκημα δὲ οὐδέπω

γρ. πόσα

γρ. δὲ

A & quæ cũq; à populis ſcita & decreta ſũt. Exiſtimãt autẽ nõnulli, iura omnia eſſe huiuſmodi, id eſt, legitima: quoniã id quod cõſtat natura, immobile, atq; immutabile eſt, & vbique eandẽ vim habet: quẽadmodũ ignis & hîc, & apud Perſas vrit: iura autẽ quotidie videt immutari. Sed hoc nõ ita eſt omni quidẽ ex parte: eſt certè ex aliqua. Et ſanè apud Deos fortaſſe, haud quaquã aliter ſeres habet: ſed apud nos eſt profectò aliquid etiã naturale, mutabile nõ tamen omne. Verũ: amẽ nihil hominus aliud natura valet, aliud nõ natura. Sed quodnã & quale etiã eorũ quæ aliter euenire, quæque mutari poſſunt, natura valeat, & quod nõ B natura valeat, ſed lege & cõſenſu, ſi quidẽ ambo peræquè ſunt mutabilia, ex iis quę aſſerã, cognoſcere licebit: cæteriſq; rebus eadem diſtinctio poterit accõmodari. Manus.n. dextra, valentior eſt ſiniſtra, natura. Atqui euenire poteſt, vt aliqui ſiniſtra pe nde vt dextra vtãtur. Iam verò quæ iura ex cõſenſu & vtilitate hominũ nata ſunt, ea mẽ uris ſimilia ſunt. Neq; enim omnibus in locis ſunt æquales vini tritici q; mẽſuræ: ſed apud eos qui emunt, maiores: apud eos qui vẽdunt minores. Itẽq; iura nõ naturalia, ſed humana, nõ ſunt omnibus in locis eadẽ. Nam ne reip. quidẽ regendæ forma, vna & eadẽ eſt apud omneis: ſed vna duntaxat vbiq; cõſẽtanea naturæ eſt, ea quæ optima. Iã vnumquodq; ius, & vnumquodq legitimũ eandẽ rationẽ habet ad hominum actiones, quã res vniuerſæ ad ſingulareis. Nam quæ aguntur, multa ſunt: ſed vnũquidq; illorũ vnũ. Eſt enim vniuerſum quiddã. Differt autem & ab iniuria iniuſtè factũ, & à iure iuſtũ officiũ, ſeu iuſtè factum, quo alter ius ſuũ obtinet, iuſtuſq; ex iniuſto redditur. Nã iniuria, vel natura, vel cõſtitutione iniuria eſt. Hæc eadẽ cùm illata fuerit, iniuſtè factũ eſt: priuſquã illata ſit, nõdum iniuſtè factum eſt, ſed iniuria. Eadẽq; iuſti officii ſeu iuſtè facti ratio eſt. Quod commune eſt autẽ, id magis proprio nomine iuſta D actio appellatur. Iuſtum officium autẽ, ſeu iuſtè factum correctio & emẽdatio iniuſtè facti, ſeu iniuriæ alteri illatæ eſt. Quæ ſint autẽ cuiuſq; eorum genera, & partes & quot ſint, & in quibus verſentur, poſteriùs nobis erit videdũ. Iam cùm iuſta & iniuſta ea ſint, quæ ſunt à nobis expoſita, tum & facit quiq; iniuſtè, & iuſtè agit, cùm ea ſpõte ſua agit. Cùm verò inuitus, neq; iniuſtè facit, neq; iuſtè agit, niſi ex euẽtu. Ea enim agit, quibus euenit, vt iuſta vel iniuſta ſint. At iniuſtè factum, iuſtáq; actionẽ, id quod ſpõte & muntè actũ eſt, definit ac ter- E minat. Nã cùm qui inuitus ſpõte fit, tũ & vituperatur, & ſimul iniuſtè factũ eſt. Erit ergo aliquid iniuſtũ, quod nõdum erit iniuſtè factũ, niſi eò acceſſerit, vt ſpõte factũ ſit. Sponte autẽ fieri dico, quẽadmodũ & ſuprà à nobis dictũ eſt, id quod quiſq; in ſua poteſtate poſitum facit ſciẽs, neq; eum, quem iniuria afficit, ignorans, neq; quo quali inſtrumento, neq; cuius rei gratia:

verbi causa, quem verberet, quare verberet, cuius denique rei causa verberet: atque illorũ vnum quidque fiat, neque ex euentu, neq; vi: veluti si quis alicuius manu apprehensa, alterũ verberet. At sponte non verberauit is cuius est manus. Non enim in eo situm fuit. Contingere autem potest, vt pater sit is qui pulsatur: is qui pulsat verò, illum esse hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui adsunt, sciat, patrem esse nesciat. Similis autem distinctio in eo cuius causa res agitur, adhibita sit, in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius, qui agit, potestate non est, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa sanè eorũ, quæ natura nobis affert, scientes & agimus & patimur: quorum nihil nec sponte nostra, nec nobis inuitis fieri dicendum est, vt senescere, aut mori. In rebus iustis autem æquè atque in iniustis, euenta locum habent. Nã si quis depositũ reddiderit inuitus, & metu coactus, is neque iusto officio fungi, neque rem iustã agere dicẽdus est, nisi ex euentu: itemq; qui necessitate coactus, & inuitus depositum nõ reddit, is ex euentu iniuriam facere, resque iniustas agere dicendus est. Eorum autem, quæ spõte aguntur, alia cõsilio capto agimus, alia cõsilio non capto. Cõsilio capto agimus, quæ re priùs deliberata: non capto consilio, quæ re nõ antè deliberata agimus. Iam cùm in societate generis humani tria sint damnorum genera: ea quidem cum inscientia coniuncta sunt errata, cùm quis, aut quem minimè existimauit, percutiendo, aut quomodo non putauit, aut quo instrumento non putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hæc egerit. Nam aut se non percussurum, aut non hoc instrumento, aut non huius rei causa, arbitratus est, verũ accidit nõ id, cuius gratia se facere existimauit, sed lõgè aliud: verbi gratia, non vt vulneraret, sed vt pungeret, ferrum strinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit: aut non quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur: Cùm autem non nec opinatò quidem illud, sed tamẽ non malitiosè, Erratum, seu Peccatum est. Peccat enim tum quisque cùm in ipso causæ principium inest: infortunatus est, cùm principium extrà est. Vbi verò quis sciens læsit alterum, sed deliberatione non antegressa, iniustè factum est: exempli causa, quæcunque vel ab ira, vel ab aliis affectibus, qui cùm aut necessarii sint, aut naturales, hominibus accidunt. Nam qui his impulsi lædunt alterum, & qui in his peccant, iniuriam illi quidem faciunt, & hæc sunt iniustè facta: nondum tamen propter hæc iniusti, neque improbi sunt. Non enim malitiosè damnum illatum est. Cùm autem consilio capto, & de industria, tum & iniustus & improbus est dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de industria facta iudicantur.

οἷς ἅτα τύπτει; καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· ἐκ ἐκείνων ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκός, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις ἄλλου τὴν χεῖρα αὐτὸς, τύπτοι ἕτερον. οὐκ ἐκὼν δὲ οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ. ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δέ, ὅτι μὲν ἄνθρωπος, ἢ τῶν παρόντων τις, γινώσκειν· οὐ δὲ πατὴρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δὲ τὸ ἐν τοῦτον διωρίσθω ἐκ * ὅτι τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ ὅλως τὴν πρᾶξιν ὅλην. * τὸ δὲ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μὴ ἐπ' αὐτῷ δὲ ὄν, * ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ ἐκ τῆς φύσεως ὑπάρχοντων εἰδότες, ἐκ προαιρούμεθα ἐκ παρορῶμεν, ὧν οὐδὲν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιόν ἐστιν· οἷς τὸ * γηρᾶν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἀδίκων ἐκ τῶν δικαίων, * τὸ κατὰ συμβεβηκός· καὶ γὰρ ἂν τὴν ἀδικαπόδοτον ἀποδίδῳ ἄκων καὶ δι' φόβον· οὔτε δίκαια πράττειν, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ ἐκ τὸν αἰτοῦντα καὶ ἐκόντα τὴν ἀδικαπόδοτον μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἀδίκα πράττειν· τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προελόμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προελόμενοι· προελόμενοι μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι· ἀπροαίρετα δὲ, ὅσα ἀπροβούλευτα. πλείων * δὴ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μεθ' ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν * μήτε ὅν, μήτε ὡς, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ἔπαθε, ταῦτα προῆκε. ἢ γὰρ, οὐ βαλεῖν, ἀλλ' οὐ τύπτω, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ οὐ τούτου ἕνεκα ἐφῆκε· ἀλλὰ σεισθεὶς οὐκ οὗ ἕνεκα ἐφῆκε· οἷς, οὐκ ἵνα πρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐκ ὄν, ἀλλ' οὐκ ὡς. ὅταμὲν οὖν προβουλεύσας ἢ βλαβεὶς ἠμύνατο, ἀτύχημα· ὅταν δὲ μὴ προβουλεύσας, αὐτὸς δὲ κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν * ἐν ἑαυτῷ ἀρχὴ ἡ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δὲ, εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷς, ὅσα τε θυμοῦ, ἐκ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις. ταῦτα γὰρ βλάπτοντες ἐκ ἁμαρτάνοντες, ἀδικοῦσι μὲν, καὶ ἀδικήματά ἐστιν· οὐ μέντοι πω ἄδικοί θυμοῦ ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐδὲ γὰρ θυμοῦ μοχθηρίαν βλάβη· ὅταμὲν οὖν ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος ἐκ μοχθηρός· διὸ καλῶς * τὰ ἐκ θυμοῦ οὐκ ἐκ προαιρέσεως κρίνεται.

γρ. ἀείδῆ, vel, ἢ οὐ γρ. πρᾴα. Gr. int. Δεῖ δ' ὁ τὰ λέξει τὴν ἢ βίᾳ, μᾶλλον, ἢ τὴν ἀγνοίᾳ ἐκούσιον· ἢ ἢ, μᾶλλον βίᾳ. γρ. ἐκ ἕνεκα· γρ. ἐκ τ. κ. γρ. δ' οὐσῶν γρ. μήτε ὅ. & ita vetus interpr. γρ. ἐν αὐτῷ Zuing. Τὰ ἀπὸ θ. & putat esse senarium ex aliquo posta.

οὐ γὰρ ἄρχει ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι δὲ περὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ ἀμφισβήτησις οὐ περὶ τοῦ γεγενῆσθαι ἢ μὴ, ἀμφισβητοῦσι γάρ· ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου. καὶ γὰρ δῆλον ὅτι φαινομένη γὰρ ἀδικία ἡ ὀργή ἐστιν· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γεγενῆσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον τῶν μεγίστων, εἰ μὴ λήθῃ αὐτὸ δρᾶσαι· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τὰ πράγματα, περὶ τοῦ πότερον δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν· ὁ δ' ὑπερβουλίᾳ ἀδικούμενος οὐκ ἀγνοεῖ ὥστε, ὁ μὲν εἴληφεν ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ· ὁ δὲ καὶ προαιρέσεως βλάψῃ, ἀδικεῖ. καὶ ἐπὶ πᾶσι δὴ τοῖς ἀδικήμασι ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν παρὰ τὸ ἀνάλογον· ἢ, ἢ παρὰ τὸ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προαιρούμενος δικαιοπραγῇ. δικαιοπραγεῖ δέ, ἂν μόνον ἑκὼν πράξῃ. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν ὅτι συγγνωμονικά· τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά. ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μέν, ἀλλὰ πάθος δέ, μήτε φυσικόν, μήτ' ἀνθρωπικόν, οὐ συγγνωμονικά.

A Non enim prior lædit is qui iratus facit: sed qui lacessiuit, atque irritauit. Præterea non est controuersia de facto, sed de iure. Ob iniustitiæ enim speciem animo obiectam ira commouetur. Neque enim hic de facto controuersia est, vt in rebus contrahendis, inter eos qui contraxerunt, (quorum necesse est alterum esse improbum, nisi oblitiid faciant,) sed de facto vnum & idem sentientes, de iure dissentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læsit alterum, non ignorat. Itaque qui abiratо læsus est, iniuriam se accepisse putat: B qui iratus læsit, nullam se fecisse iniuriam existimat. Quòd si quis consultò damnum inferat; iniuriam facit: & qui his iniuriis inferendis iniurius est, iniustus est, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate discesserit. Itemque iustus est tum cùm consultò iustè agit. Iustè agit autem, si modò sponte & voluntate sua agat. Eorum autem, quæ inuitè fiunt, alia venia digna sunt, alia non item. Quæcunque enim non solùm inscientes, sed etiam per inscientiam peccant homines, iis C ignoscendum est: quæcunque verò non propter inscientiam peccant, sed quamuis inscientes, tamen perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, iis non est ignoscendum.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Απορία. Πότερον τὸ ἀδικεῖσθαι ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον. καὶ εἰ μὲν μὴ ἑκούσιον.

CAPVT XI.

Quæstiones de Actionibus aggreditur, tres numero. Quarum prima est de eo qui iniuriam patitur: vtrùm quis sponte sua ab alio possit iniuria affici.

D

γρ. ἀπορία.

ΔΙΟΡΙΣΑΙ δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν. φερέτω μὲν, εἰ ἔστιν ὥσπερ * Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων * ἀπόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμὴν· βραχὺς λόγος,
Ἑκοντί σοι δόντι, ἢ θέλοντι οὐχ ἑκόντι·

διορίσαι. ἀπόπως. f. οὕτως. nã illud ἀπόπως etsi ab omnibus interpr. probatũ, meritò fuerit suspectũ γρ. ὀλίγος, γρ. ἢ πῶς

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐστιν, ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ. ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν * πᾶν ἑκούσιον· καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκείνως, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν * πᾶν ἑκούσιον, ἢ τὸ μὲν, ἑκούσιον τὸ δ', ἀκούσιον· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τοῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον· ὥστ' εἴληπται ἀδικεῖσθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον, * ἢ ἀκούσιον εἶναι. ἄτοπον δ' ἂν δόξειε τὸ ὅτι τοῦ * δικαιοῦσθαι, ἢ ἅπαν ἑκούσιον· ἔνιοι γὰρ * δικαιοῦσθαι οὐχ' ἑκόντες· ἐπεὶ καὶ τὸ γε

γρ. ἀκούσιον ἅπαν γρ. ἀδικεῖσθαι, γρ. ἀδικοῦσθαι

DVbitare autem posset aliquis, si modò satis distinctè de accipienda & facienda iniuria à nobis disputatum est: primùm quidem vtrùm ita se res habeat, vt dixit Euripides, cuius hæc sunt absurdè sanè dicta:

Matrem vt meam necauerim, paucis loquar,
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim potest, vtrùm possit quisquam vèrè iniuriam sua voluntate accipere, necne: E sed potiùs omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quisquis iniuriam facit, spõte facit: hoc est, vtrùm omnis iniuria accipiatur vel hoc, vel illo modo, (quemadmodum & iniuriam quisque sua voluntate facit,) an aliqua sit, quam quis sua sponte accipit: aliqua, quam inuitus. Atque hoc idem de iure obtinendo quæri potest. Quisquis enim iustè agit, sponte agit. Itaque consentaneum est, vtraque similiter inter se opponi, iniuriam accipere, & ius suum obtinere: vt vtrumque vel sponte perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed absurdum videri possit etiam in suo iure obtinendo, si omnis qui ius suum obtinet, spõte obtineat. Nonnulli. n. ius suum obtinent non sua voluntate. Tum verò hoc quoq; cuipiam

dubium esse possit, vtrum quisquis aliquid iniusti pertulit, iniuriam accepisse dicendus sit: an verò, vt in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo. Contingere enim potest, vt quis ex euentu in vtroque rerum iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, vt quis rerum iustarum sit particeps; perspicuum est. Non enim idem est, res iniustas agere, atque iniuriam facere: neque res iniustas perferre, atque iniuriam accipere. Idemque de re iustè agenda, & de iure suo obtinendo sentiendum. Nam fieri non potest, vt quisquam iniuriam accipiat, nisi sit qui faciat: aut vt ius suum obtineat, nisi sit qui iustè agat, iustique iudicis munere fungatur. Quòd si iniuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem & cui, & quo, & quo modo noceat: incontinens autem sponte sua sibi ipse nocet: ergo sponte sua iniuria afficietur, & fieri poterit, vt quis se ipse iniuria afficiat. At hoc etiam vnum est ex iis quæ dubitantur & quæruntur, fierine possit vt quis sibi ipse iniuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero eius voluntate damno affici. Itaque fieri poterit vt quis sponte sua iniuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio, illisque verbis, Nocere scientem & cui, & quo, & quomodo noceas: addēda sunt hæc, Contra illius voluntatem? Damno igitur sua sponte quispiam affici, resque iniustas perferre & perpeti potest; iniuriam autem sua sponte accipere nemo potest. Nemo enim vult iniuriam accipere: ac ne incontinens quidem: sed præter suam voluntatem agit. Nam nec vult quisquam, quod non arbitratur esse bonum. At incontinens id quod agendum esse non putat, agit. Neque verò qui dat sua, (quemadmodum scribit Homerus Glaucum Diomedi dedisse.

Aurea dat pretio arma, bones aquantia centum:
Aerea fert, nihiloque nouem meliora inuencis;)

Iniuria afficitur. In eius enim potestate situm est dare, aut non dare. At iniuriam accipere, non est in eius qui accipit, potestate situm, sed adsit is oportet, qui iniuriam faciat. Iniuriam igitur accipere, non esse quippiam quod sponte suscipiatur, ex his intelligi potest.

CAPVT XII.

Secunda quæstio est de eo qui iniuria alios afficit: & vtrùm is, qui aliis plus, sibi minùs tribuit, iniuriam faciat: an is potiùs, qui plus minusve recipit.

SEd ex iis quæ proposuimus, duo nobis restant explicanda: vtrùm iniuriam faciat, isne, qui plus alicui tribuit præter eius meritū ac dignitatem, an is qui plus consecutus est: & fierine possit vt quis sibi iniuriam faciat.

A Διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὸ ἄδικον πεπονθὼς, ἀδικεῖται πᾶς· ἢ οὐχ ὡσαύτως ἐστὶ τοῦτο συμβεβηκὸς τοῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τοῦ πάσχειν ὅτι· * καὶ γὰρ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεται ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι * καὶ ὅτι τῶν ἀδίκων· οὐ γὰρ ταὐτόν, τὸ τὰ ἄδικα πεφυκέναι, τῷ ἀδικεῖν· καὶ τὸ ἄδικα πάσχειν, τῷ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ * ὅτι τὸ δικαιοπραγεῖν ἐστὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι * μὴ ἀδικούντως· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δίκαιον πεφυκότος. Ἔτι δ' ἔστιν ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα τινά· τὸν δ' ἑκόντα, εἰδότα τε ὃν, * ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτόν, ἑκὼν τ' ἂν ἀδικεῖτο, εἰ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι δὲ τοῦτο ἐν τῇ προαιρουμένῳ, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν ὢν τις δι' ἀκρασίαν ὑπ' ἄλλου βλάπτοιτο ἑκόντος. ὥστ' εἰ μὴ ἑκὼν ἀδικεῖσθαι. ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον βλάπτειν εἰδότα τε ὃν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς, τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν; βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκὼν οὐδεὶς γὰρ βούλεται, * οὐδ' ὁ ἀκρατὴς· ἀλλὰ παρὰ τὴν βούλησιν πράττει· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς ὃ μὴ οἴεται εἶναι συμφέρον· ὁ δὲ ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πράττειν, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτῷ δίδωσι, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὴν Γλαύκῳ τῷ Διομήδει,

γρ. κρίνοιτο δικαίως. ἀδίκημα δ Zuing. ἐπιδίκ. γρ. ἀεὶ τὸ δ. γρ. μὴ ἀδικουμένως ἴσως. γρ. ἐὰ, γρ. οὐδ' ὁ ἀκρ.

B Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ὁππατέων,
Ἐννεαβοίων,

οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ δίδοναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τοῦ ἀδικοῦντος δεῖ ὑπάρχειν. ὥστε φανερὸν ἐκ τούτων τὸ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐχ ἑκούσιον, δῆλον.

C

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ἀπορία. Πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ πλείονας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔλαττον.

ΕΤι δ', ὧν προειλόμεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ πλείονας παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔλαττον· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πρότερον λεχθὲν, καὶ ὁ ἕτερον

D

E

νέμφι ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ' ὁ ἔχων τὸ πλεῖον.
γρ. πλείω δ' Εἰ δὲ τις * πλέον ἑτέρῳ ἢ αὑτῷ νέμει, εἰδὼς
ι. δ' ἐκὼν, οὗτος αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ· ὅπερ δο-
κοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἐ-
λαττωτικός ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἀπλοῦν; ἑτέ-
ρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, ἐπλεονέκτει· οὐ
δόξης, ἢ τοῦ ἁπλῶς καλοῦ. ἔστι λύσις *
g deest in q. c. ἐπὶ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ πα-
σχει πρὸς αὐτοῦ παρ' ἑκοντος· ὥστε οὐκ ἀ-
δικεῖται, ἀφ' γε τοῦ· ἀλλ' εἰ ἄρα, βλάπτε-
ται μόνον. Φανερὸν δὲ ἐκ τοῦ διῳρισμένου ἀδι-
κεῖ, ἀλλ' οὐχ' ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ
τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ
ἑκόντα τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅταν ἡ ἀρχὴ τῆς
πράξεως, ἢ ἐστιν ἐν τῷ διῳρισμένῳ, ἀλλ'
οὐκ ἐν ᾧ λαμβάνουσι. ἔστι ἐπὶ πολλαχῶς
τὸ ποιεῖν λέγεσθαι, καὶ ἔστιν ὡς τὰ ἄψυχα κτεί-
γρ. πεῖπτ. νει, ἐκ ἡχεῖ, ἐκ ὁ οἰκέτης * ὑπὸ τοῦ δεσπότου,
οὐκ ἀδικεῖ μέν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔστι, ἐὰν
μέν ἀγνοῶν ἔκεινον, οὐκ ἀδικεῖ κατὰ τὸ
νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἢ κακὸς ἐστὶν·
ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δί-
καιον καὶ τὸ πρώτως. ἐὰν δὲ γνώσεται ἔκει-
νον ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χαίρε-
ων, ἢ ὠφελίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἷς μετέσχε τοῦ ἀδικήματος, ἐκ ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ πα-
κείνας ἀδίκως, πλέον ἔχει. καὶ γὰρ ἐκ' ἐκείνων ὁ τὸν ἀγρὸν κείνας, οὐκ ἀγρὸν, ἀλλὰ
ἀργύριον ἔλαβεν.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Οὐ πᾶν ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐ ῥᾴδιον τὸ δίκαιον.

ΟΙ δ' ἄνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶναι τὸ ἀδικεῖν, εἶναι καὶ τὸ δίκαιον εἶναι ῥᾴδιον, τὸ δ', οὐκ ἔστι· συγγνώμης γὰρ τῇ τοῦ γείτονος, καὶ παταξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ χειρὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' ἀμφοῖν. ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα ταῦτα ποιεῖν, οὔτε ῥᾴδιον, οὔτ' ἐφ' αὐτοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶναι τὰ δίκαια, καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται σοφὸν εἶναι, οὐδὲ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, οὐ χαλεπὸν ξυνιέναι. ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἃ ἐκ συμβεβηκός· ἀλλὰ πως πρᾶξαι μουσικὰ καὶ πως γεωμετρικὰ, δίκαια. τοῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι. ἐπεὶ, καὶ ἐκεῖ μέλι καὶ οἶνον καὶ ἑλλέβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νέμειν πρὸς ὑγίειαν, καὶ ἵνα καὶ ποτε, ποσοῦ τινος ἔργου, ὅσον

A Nam si contingere potest id quod priore loco dictum est, vt is qui plus tribuit, faciat iniuriã, nõ is qui plus obtinuit: sequitur, vt si quis plus alteri quàm sibi tribuat sciens, & sua volũtate, is se ipse iniuria afficiat: Id quod modesti homines facere cõsueuerũt: nã vir bonus de suo iure libenter & facilè aliis cõcedere solet. An ne hoc quidẽ simplex est? Nam plus sibi alterius boni, si casus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod absolutè honestum est. Præterea ex definitione eius quod est iniuriã facere, hoc dissoluitur. Nihil enim ei accidit
B præter ipsius voluntatem. Quare non idcirco iniuria afficitur, sed, vt hoc demus, dãno afficitur dũtaxat. Perspicuum autem etiam illud est, eum quidẽ qui plus distribuit, facere iniuriã: sed eũ, qui plus obtinet, nõ semper. Nõ. n. is in quo id ineſt quod iniustũ est, iniuriã facit; sed is in quo sponte hoc facere, hoc est, à quo actionis principiũ proficiscitur: quod sanè est in eo qui distribuit, nõ in eo qui capit. Præterea quoniam Facere multis modis dicitur, & vsuvenit vt inanima quoq; interficiãt, & manus, & seruus, domini iussu: nõ quidem iniuriã faciũt, sed tamen res iniustas faciunt. Præ-
C terea si quis ignorãs iudicauit, neq; facit iniuriam, quod ad ius legitimũ attinet, neq; iudiciũ iniustum est: sed est veluti iniustum. Nam ius legitimum aliud est ab illo primo. Quòd si sciẽs iniustè iudicauit, iam ipse quoq; plus cõsecutus est, vel in eo quòd gratiam iniit ab altero, vel in eo quòd inimicitias suas vltus est. Quemadmodum igitur si quis iniuriæ factæ sit socius ac particeps; sic etiam in illis, is qui propter hæc iniustè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nam & in illis qui agrum alteri adiudicauit, is non agrum sed pecuniam accepit.

CAPVT XIII.

D *Secundæ quæstioni, corollarii loco duæ aliæ quæstiones annectuntur. Quarum prior est: Vtrùm in nostra potestate sit, iniuriam facere, iniustè vel agere: & similiter, Vtrùm iuris & iniuriæ cognitio facilis sit, & quorumuis hominum, sicuti vulgus arbitratur.*

HOmines autem in sua potestate positum esse putant, iniuriã facere, eoque esse facile, iustum esse. Sed nõ ita est. Nã cum vicini vxore rẽ habere, & alterũ verberare, & manu pecuniã largiri, tum facile est, tum in eorum, qui faciunt, potestate situm est. Sed sic affe-
E ctos hæc facere, neque in eorum potestate situm est. Itemque iusta & iniusta nosse, nullius Sapientiæ esse putant: quia ea, de quibus loquũtur leges, intelligere difficile non est. Verùm hæc non sunt iusta, nisi ex euẽtu: sed cùm certo quodam modo & aguntur & distribuũtur, tum iusta sunt. Hoc autem maius opus est, quàm res salubres cognoscere. Nãillic quoque mel, vinũ, veratrũ, vstionẽ, & sectionem nosse facile est: sed quomodo & cui, & quãdo ad sanitatem adhibenda sint, cognoscere, ita magnum & operosum est, vt medicum ę se.

Propter hanc ipſam cauſam non minùs iuſti quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus, immò verò magis, vnum quodque horum agere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxore rem habere, alterúmque verberare, & virum fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atqui ignauum eſſe, & iniuriam facere, non eſt hæc facere, niſi ex euentu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi & ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, aut non purgare: ſed ſic affectum hæc præſtare. In his autem iura locum habent, inter quos eorum quæ abſolutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis: aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis; ſed omnia nocent: aliis aliquatenus vtilia ſunt. Atque hoc humanum eſt.

A ἀλλ᾽ ἴσως τὸ μὴ ἧττον, ἢ τὸ μᾶλλον δικαίου εἶναι τοῦτ᾽ εἶ· οὐθὲν γὰρ ἧττον ὁ ἄδικος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δυνατὸς αὐτὸ ἂν ἕκαστον τούτων πράξαι. καὶ γὰρ συγγενέσθαι γυναικὶ, ἢ παταξαι, καὶ ὁ ἀνδρεῖος τὴν ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ στραφεὶς * ἐφ᾽ ὁπότερα θοῦ τὸν ποδὰ ἐπιτρέχειν. ἀλλὰ τὸ διαλαθεῖν καὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ τὸ ταῦτα ποιεῖν ἕξει, πλὴν οὐ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἕξιν· ὥσπερ * καὶ τὸ ἰατρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, καὶ τὸ τέμνειν ἢ μὴ τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν ἢ μὴ φαρμακεύειν ἕξίν, ἀλλὰ τὸ ὡδί· ἔστι δὲ τὰ δίκαια οἷς μέτεστι τῆς ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τούτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν * γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, οἷον * ἴσως, τοῖς θεοῖς· τοῖς δ᾽ οὐθὲν μέσιον ὠφέλιμον ταῖς ἀνιάταις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλάπτει· τοῖς δὲ, μέχρι τοῦ * δεῖ τοῦτ᾽ αἱρετόν ἐστι.

B

γρ. τὸν ἐπιτρέχειν.

γρ. ἰατρεύειν

γρ. ἴσως θεοῖς. vetus interpr. & Argur. ὦν.

CAPVT XIV.

Corollarii poſterior quæſtio, de Æquitate: Sítne eadem an diuerſa à iuſtitia, de qua hîc agimus.

SEquitur vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propiùs intuentibus, neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eumque virum, qui æquus & bonus eſt. Quinetiam hoc nomen ad alia laudando transferimus, pro bono τὸ ἐπιεικὲς vſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile. Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt bonum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia quodammodo bene habent: nec quicquam eorũ eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt: neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt, ius & æquum bonum: cumque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt,

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς. Οὗ δ᾽ ἐπιεικὲς δίκαιον μέν, οὐ δ᾽ κατ᾽ νόμον ἀλλ᾽ ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. ἡ δ᾽ ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τίς ἐστι, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

ΠΕρὶ δὲ ἐπιεικείας, καὶ τοῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, λέγωμεν· ἐπιείκεια πρὸς δικαιοσύνην, τὸ δ᾽ ἐπιεικὲς πρὸς τὸ δίκαιον, ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. οὔτε γὰρ ὡς ταὐτὸν ἁπλῶς, οὔθ᾽ ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεσθαι σκοπουμένοις ἔοικε, ὁτὲ μὲν τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ ἄνδρα τὸν τοιοῦτον· ὥστε καὶ ὅτι τἆλλα ἐπαινοῦντες μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ἢ τὸ βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεσθαι ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς παρὰ τὸ * δίκαιόν τι ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν. * εἰ γὰρ τὸ δίκαιον ἀσπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστι· νῦν δὲ συμβαίνει λόγου τοιούτου ὄντος περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ᾽ ἀπόνως τὰ πλεῖστα ταῦτα ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ἐναντίωσιν ἑαυτοῖς· τὸ, τι γὰρ ἐπιεικὲς, δίκαιόν τινος ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἕτερόν τι γένος ὂν βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· * καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττόν τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν,

γρ. δικαίου τι ὄν, Lamb. ἀλλ᾽ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστι· νῦν δὲ συμβαίνει λόγου τοιούτου ὄντος περὶ τὸ ἐπιεικές. vetus interp. leg. ἢ τὸ ἐπιεικὲς ἀλλ᾽ οὐ δίκαιον, εἰ ἄλλο· ἢ εἰ ἄμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστι· νῦν δὲ συμβαίνει λόγου τοιούτου ὄντος περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ᾽ ἀπόνως τὰ πλεῖστα ταῦτα ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ἐναντίωσιν ἑαυτοῖς· τὸ, τι γὰρ ἐπιεικὲς, δίκαιόν τινος ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἕτερόν τι γένος ὂν βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττόν τὸ ἐπιεικές. ποιεῖ δὲ τὴν ἀπορίαν,

ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς· περὶ ἐνίων δέ, οὐκ ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ ὀρθῶς δὲ ὀρθῶς, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τοῦ πραγματος ἐστιν. οὕτως γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων ὕλη τοιαύτη ἐστίν· ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ὅτι τούτοις παρὰ τὸ καθόλου, ὅτι ὀρθῶς ἔχει, ἢ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἁμαρτάνει ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλειφθέν, ἃ καὶ ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ὅτε εἰδεν παρών· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου· οὐ τοῦ ἁπλῶς δέ, ἀλλὰ τοῦ ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περί ἐνίων ἀδύνατον ἦναι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ· τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μεταχειρίζεται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικὲς, * καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος * βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δὲ ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν. ὁ γὰρ τῶν τοιούτων πρακτικὸς, καὶ κριτικὸς, καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων τὸν νόμον βοηθόν, ἐπιεικὴς ἐστι· καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνης οὖσα, καὶ οὐκ ἄλλη τις ἕξις.

* γρ. ἔστι τὸ αὐτό.
* κ. βελτίων ἐστὶ δ.

A quòd quamuis æquum bonum, ius sit, non est tamẽ ius lege constitutum, aut legitimum, sed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc causa est, quòd lex omnis generalis est: de quibusdã autẽ rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non potest. Itaque quibus in rebus legis vocẽ vniuersam ac generalem esse necesse est, id autẽ non satis rectè fieri potest; in eis id sumit lex, quod plerumq; solet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, satis intelligat: nec tamen idcirco minus recta est. Non enim culpa legis est, neque eius qui legem tulit, sed naturæ rerum. Earũ enim rerũ, quæ in actionem cadunt, talis materia est. Cùm igitur lege B generaliter locuta, aliquid euenit postea præter genus illud vniuersum: tunc par est, quà prætermisit aliquid lator legis, & peccauit in eo quod absolutè locutus est, id quod deest, quodq; omissum est, corrigere: quòd etiã lator legis, si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legẽ tulisset, si præsciuisset. Itaq; cùm æquum bonum, ius sit, tum quodam iure melius est, non eo quod absolutè ius est, sed eo peccato, quod ex simplici & generali sermone natum est. Denique hæc æqui boni vis ac natura est, C vt legis correctio sit, quà aliquid ei deest, propterea quòd generaliter loquitur. Hæc enim causa est, cur non omnia lege sint comprehẽsa, quod de quibusdam lex ferri non potest: plebiscito igitur opus est. Rei enim non definitæ infinita quoque regula est, vt & structuræ Lesbiæ regula plumbea est. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: sic & populi scitum ad res quotidianas accõmodari & tranferri solet. Quid sit igitur æquum bonum, quid ius, quo deniq; iure melius sit æquum bonum, ex his perspicuum est. Ex hoc autem etiam apparet, quis D sit vir æquus & bonus. Nam qui consilium huiusmodi cepit, vt hæc sequatur, quiq; ad ea ipsa agenda aptus est: & qui non est iuris interpres in sua causa durior, neque in deteriorem partem propẽsus atque implicatus, sed de suo iure concedit potiùs, etiam si legis auxilio niti possit; is est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitia quædam est, non alius quidam habitus.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ἀπορία β. α, Πότερον ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ. β, Πότερον μεῖζον κακόν, ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι.

CAPVT XV.

Tertia quæstio explicatur. Vtrum quis seipsum iniuria possit afficere. Cui corollarii loco etiam ista annectitur: Vtrùm iniuriam inferre, an pati, grauius sit malum.

ΠΟτερον δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. τὰ μὲν γὰρ ὅλα τῷ δικαίῳ, ἢ κατά τινα ἀρετὴν ἔστιν ἃ τῷ νόμου πεπραγμένα· οἷς, οὐ κελεύει ἑαυτὸν ἀποκτείνειν ὁ νόμος

EX iis autem, quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit, vt quis sibi ipse faciat iniuriam, necne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege constituta sunt, ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere:

& quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem noceat alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui sciens, cui, & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem conscisçit, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex non permittit. Iniuriam igitur facit? Sed cui? Nonne ciuitati, non sibi? Sponte enim hunc casum subit, ac perfert. At sponte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit, vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo qnòd iniustus est is, qui iniustè facit tantùm, & non prorsus improbus, fieri non potest, vt quisquam sibi ipse iniuriam inferat. Hoc enim aliud est ab illo. Nam iniustus ita quodammodo improbus est, vt ignauus: non vt is, qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac improbitate quidem sibi iniuriam facit: alioqui idem eidem decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper in pluribus ius & iniuriam esse necesse est. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniustè lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sponte sua iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis decisa sunt, quòd nemo possit sponte sua iniuriam accipere. Iam verò ne illud quidem obscurum est, vtrumque esse malum, accipere, & facere iniuriam. Alterum enim minùs, alterum plus obtinere medio est. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonam valetudinem pertinet: in arte autem corporum exercendorum id quo firma corporis constitutio comparatur. Verumtamen deterius iniuriam facere est. Namq; iniuriam facere, cum vitio coniunctum, & vituperandum esse dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro, & quod simpliciter tale est, vel eo, quod ei finitimum est. Non enim quicquid sponte fit, coniunctum cum iniustitia est: accipere iniuriam autem, vitio & iniustitia vacat. Per se igitur leuius malum est accipere iniuriam: quamuis ex euentu grauius esse nihil prohibeat. Sed de hoc ars nõ laborat: quin lateris dolorẽ semper esse dicit morbũ, pedis offensione graviorẽ: & tamen ex euentu, pedis offẽdio, morbo lateris maius malũ poterit esse: vt si cui offenso pede euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hostibus, & occidatur. Ex translatione autem sermonis, & similitudine quadam, poterit esse non ipsi secũ,

A ἀ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει· ἔστι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον βλάπτῃ, μὴ αἰτιβλαπτόμενον, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δέ, ὁ εἰδὼς * καὶ ὅν] καὶ desunt in q.c.
ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα· ἀλλὰ τίνα; ἑαυτὸν πόλιν, αὐτὸν δή· οὐ; ἑκὼν γὰρ πάσχει· ἀδικεῖσθαι δ' οὐδεὶς ἑκών· διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ· καὶ ἂν ἀλιμία τις ᾖ, ἀφανίζεται, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι.
B ἔστι καὶ ὃ ἄδικος * ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ γρ. νόμον μὴ ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν. τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρός, ὡσπερ ὁ δειλός· οὐχ ὡς ὅλως ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ τοῦτον ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ αἰ εἴη, ἀφηρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδυνάτον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀνάγκη εἶ) τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τε καὶ οὐ προαιρέσεως, καὶ πρότερον. ὁ γὰρ βλαβεὶς πάθει, καὶ τὸ αὐτὸ ἀδικοῦσιν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δὲ
C αὑτόν, τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ· ἔτι, εἰ ἦν ἐκούσια ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνθρ τῷ τις μέρος ἀδικημάτων, οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτῷ· οὐδὲ τοιχωρυχεῖ τὸν ἑαυτῷ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτῷ· ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, κατὰ τὸν διορισμὸν τὸν πρὸς τῷ * ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὴν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδι-
D κεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν. τὸ μὲν γὰρ, ἔλαττον· τὸ δὲ, πλεῖον ἔχειν ἐστὶ τοῦ μέσου· * ὥσπερ * ὑγιεινὸν μὲν, τὸ ἰατρικῇ· * εὐεκτικὸν δὲ, τὸ γυμναστικῇ· ἀλλ' ὅμως χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ἐστὶ· καὶ γὰρ κακίας, ἢ τῆς πλείας καὶ ἁπλῶς, ἢ ἐγγύς· οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετὰ ἀδικίας· τὸ δ' ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας· καθ' αὑτὸ μὲν οὖν ἀδικεῖσθαι,
E ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δ', οὐδὲν κωλύει * εἶ) μεῖζον κακόν· ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρίτιν λέγει μεῖζω νόσον προσπταίσματος. καὶ ποι γοῦν' ἂν ποτε ἅπαντα καὶ συμβεβηκὸς, εἰ προσπταίσαντα διὰ τὸ πεσεῖν συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. καὶ μεταφορὰ δὲ ὁμοιότητά ἐστιν οὐκ αὐτὸ πρὸς αὐτὸν δίκαιον,

Lamb. ἀνοσίως, vel ἐκ. δίκα ἀπ. καῖσθαι. Lamb. ex manuscr. ὅπερ ἔχει ὥσπερ, γρ. ὑγιεινὸν γρ. δικαιακόν

ἀλλὰ τῶν αὐτῶν τοίων· οὐ πᾶν δὲ δίκαιον, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν· τοῦτο γὰρ τοῖς λόγοις διέσηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι, καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτόν, οὗ ἔστιν οὐ τοῦτο πάσχειν τι παρὰ τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις. ὥστε πρῶτον μὲν οὕτω ἄρχουσι καὶ ἀρχομένῳ εἶναι πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τοῦτοις. δεύτερον δὲ οὕτω δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν ἡμῖν τοῦτον τρόπον.

A sed ſui partium aliquibus inter ipſas quædam iuris communitas: verùm non omnis iuris, ſed vel eius, quo dominus in ſeruum, vel eius, quo paterfamilias in familiam ſuam vti ſolet. His enim rationibus ea pars animi, quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, & hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum iniuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt vt in his partibus aliquid à ſuis appetitionibus alienum ac diuerſum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipſas, vt inter eum qui præeſt, & eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iuſtitia igitur aliiſque virtutibus, quæ ad mores pertinent; cum hac diſtinctione ſic à nobis explicatum ſit.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων Ϛ Ζ'.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

ΚΕΦΑΛ. α'.

LIBER VI.

CAPVT I.

Lib. 2. c. 6. Ὅτι, ἐπεὶ τὸ μέσον, ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος λέγει, C ἐκτητέον, περὶ τούτου καὶ πῶς.

De recta ratione, eiuſque moderatrice Prudentia, & agendum eſſe, & modum agendi oſtendit.

γρ. ὡ ἁπάσαις γρ. ὡς ὄντι γρ. καὶ ὡς ὄντι

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν πρότερον εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μήτε πλεῖον ὑπερβολῆν, μήτε πλεῖον ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστίν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔστι τις σκοπὸς πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τις ἔστιν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξὺ φαμὲν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, οὔσας κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δέ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐδὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιμελείαις περὶ ὅσας ἐστὶν ἐπιστήμη, τοῦτο ἀληθὲς μέν ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ ποιεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καὶ ὡς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων αὐτὸς, οὐδὲν μᾶλλον εἰδείη πλέον· οἷ ποία δεῖ ποεῖσθαι φάρεσθαι πρὸς τὸ σῶμα, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα τῇ ἰατρικῇ καλυβεῖ, καὶ ὡς ὁ ταύτην ἔχων. διὸ δεῖ περὶ τὰς τῆς ψυχῆς ἕξεις, μὴ μόνον ἀληθῶς εἰρῆσθαι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος.

QVONIAM autem ſuprà diximus, medium eſſe deligẽdum, non nimium, neque parum: medium autem ita eſſe, vt recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctiùs diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quẽadmodum & in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis eſt mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas D eſſe dicimus, rectæ rationi cõſentaneas. Quod cùm ita dicitur, eſt illud quidem verum, ſed non ſatis apertum. Namque in cæteris ſtudiis atque exercitationibus, in quibus ſcientia aliqua verſatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus neque minùs laboris aut deſidiæ, quàm res poſtulet, ſuſcipiendum eſſe, ſed omnia mediocriter, &, vt recta ratio præſcribit, eſſe facienda. Verùm qui hoc tantùm perceptum & cognitum habeat, nihil eo ampliùs ſciat: exempli cauſa, ſi quis quærenti, qualia alendo & curando corpori ſint adhibẽda, reſpondeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea præditus eſt, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non ſolùm hoc eſſe verè dictum, ſed etiam diſtinctum atque explicatum eſſe oportet quæ ſit recta ratio, quęque huius definitio.

CAPVT

CAPVT II.

Habitus intelligentiæ vniuersim, cuius animæ partis, qui & quales sint, enarrat.

ATque animi quidem virtutes ita distribuimus, vt alias morum, alias cogitationis esse diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, persecuti sumus: de cæteris autem tum disseramus, cùm pauca fuerimus prius de animo locuti. Dictum est suprà, duas esse animi partes, alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis, quæ ratione prædita est, facienda eodem modo diuisio est. Atque hoc positum sit, duas esse animi partes ratione præditas: vnam, quâ res eas cernimus, quarum principia aliter sese habere non possunt: alteram, qua eas quæ hoc vel illo modo possunt euenire. Ad ea enim, quorum non est idem genus, intelligenda, partiũ quoque animi eam quę ad vtrunque apta sit natura, oportet genere differre: siquidem eis ex similitudine quadam atque affinitate cognitio comparatur. Appellatur autem harum altera, pars in qua vis inest sciendi: altera, quæ ad ratiocinandum valet. Nam consultare & ratiocinari, idem sunt. Iam verò nemo de iis consultat, quæ aliter euenire non possunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, vna quædam pars est eius animi partis quæ ratione prædita est. Intelligendum igitur est, vtriusque harum partium quis optimus sit habitus. Hic enim vtriusque virtus est. At virtus ad suum quæque opus. Tria autem sunt in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, sensus, mens, appetitus: quamquam ex his tribus sensus, nullius actionis principium est. Quod ex eo perspicuum est; quòd tametsi bestiæ sensu sint præditæ, actionis tamen communionem non habent. Quod est autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc est in appetitu rei alicuius persecutio & fuga. Quare quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus est ad consilium capiendum expeditus: consilium autem appetitus est ad consultationem accommodatus; iccirco, si consilium bonum esse volumus, oportet & rationem esse veram, & appetitum rectum, eadẽque & illam affirmare, & hunc persequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendũ valet. Cogitationis autem eius, quæ ad res contemplandas, non ad agendas, neque ad efficiendas valet, præstantia & vitium, est verum & falsum. Omnis enim animi partis seu potestatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus est. Eius autem animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus est veritas conspirans & congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principium, consilium est, principium, inquam, vnde motus proficiscitur, non cuius gratia res agitur.

A ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Οτι τῦ λόγον ἔχοντος τῆς ψυχῆς μέρους, δύο μόρια ἐστὶ ᾧ γνῶσιν ἕτερα· ὁ μὲν ἐπιστημονικόν· ὁ δὲ λογιστικόν· ἢ τίς ἡ ἑκατέρου τούτων βελτίστη ἕξις.

ΤΑΣ δὴ τῆς ψυχῆς ἀρετὰς * διείλομεν, καὶ τὰς μὲν, ἠθικὰς τῦ ἤθους ἐφαμεν· τὰς δὲ, τῆς διανοίας. περὶ μὲν δὴ τῶν ἠθικῶν διελελύκαμεν· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν, περὶ ψυχῆς πρῶτον εἰπόντες, λέγωμεν ἅτως. πρότερον μὲν δὴ ἐλέχθη δύο τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· τοῦ δὲ περὶ τὸ λόγον ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. ὑποκείσθω δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν· ἓν δέ γε, * ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· πρὸς γὰρ τὰ τοῦ ἡμετέρου, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τοῦ γένους, ὃ πρὸς ἑκάτερον πέφυκὸς, * εἴωθε κατ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα τὴν γνῶσιν ποιεῖσθαι αὐτῆς· λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν, ἐπιστημονικόν· ὃ δὲ, λογιστικόν· ὃ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι, ταὐτόν· οὐδεὶς γὰρ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἓν τι μέρος τῦ λόγον ἔχοντος. λοιπὸν δὴ, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις. αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

Τρία δή ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις· τούτων δ' ἡ μὲν αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ πράξεως· δῆλον δὲ τοῦ τὰ ζῷα αἰσθησιν μὲν ἔχειν, πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖν· * ἔστι δ' * ὅπερ ἡ μὲν ἀποφασις καὶ κατάφασις ἐν διανοίᾳ, τοῦτ' ἐν ὀρέξει διώξις καὶ φυγή· ὥστ' ἐπεὶ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βουλευτικὴ· δεῖ ἄρα ταῦτα, τόν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τὴν ὄρεξιν ὀρθήν· εἴπερ ἡ προαίρεσις σπουδαία· καὶ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι· τὴν δὲ, διώκειν. αὕτη μὲν δὴ ἡ διάνοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτική. τῆς δὲ θεωρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μηδὲ ποιητικῆς, τὸ εὖ καὶ κακῶς, πάλιν ἐστὶ καὶ ψεῦδος· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πάσης διανοητικοῦ * ἔργον· τῦ δὲ προκτικοῦ καὶ διανοητικοῦ, καὶ ἀληθῆ, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ ὀρέξει τὴν ὀρθὴν. προαίρεσις μὲν δὴ ἀρχὴ, προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ ἕνεκα·

I.i 1.c.vlt. & l.2 c 1. Mag.mor. l.1. c.35.

γρ. πᾶσι δ

γρ. τῶν ἐνδέχεται. φρ.

De anima l.c. & l.3. c. & 8 3. Lib.3 c.1.

De anima l.3.c.7.

γρ. ὥσπερ

γρ. ἔργου.

προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις ἢ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· διὸ ἢ ὅτ' οὐθὲν νοῦ καὶ διανοίας, ὅτ' ἄνευ ἠθικῆς ἕξεως * ἕξεως δὲ προαίρεσις· ἀ-
κ. ὁρίζεως προξία γάρ, καὶ ὃ εὐαντίον εἰ προέξει οὐθὲν διανοίας ἢ ἤθους ὄντ' ἔστι. διανοια
κ. αὕτη δ' * αὐτὴ οὐθὲν κινεῖ, ἀλλ' ὅ ἕνεκά του καὶ προακτική· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς
κ. ἀρχὴ· γρ. πυνθ. * ἀρχή· ἕνεκα γάρ * του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, ἢ ὁ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, καί τινος ὃ ποιητὸν, ἀλλ' ὁ πρακτόν· ὅ γὰρ εὐ-
πραξία, τέλος· ὅ δ' ὄρεξις, τοῦτου. διὸ, ὅ ὀρεκτικὸς νοῦς ἢ προαίρεσις, ὅ ὄρεξις διανοητικὴ· καὶ ὅ τοιαύτη ἀρχὴ, ἀνθρωπος. οὐκ ἔστι δ' προαιρετὸν οὐθὲν γεγονός· οἷον, οὐδεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τῶ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τῶ ἐσομένου, ἢ ἐνδεχομένου· ὃ δὲ γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γεγενῆσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνα γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἃ γέγονε ποιῆσ. ἀσσ' αὖ ἦ πεπραγμένα.

ἀμφοτέρων δὴ τῶν νοητικῶν μορίων ἀλήθεια ὃ ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύῃ ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Οτι πέντε ἐστὶ τὰ ἀριθμὸν οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ ἢ καταφᾶσα ἢ ἀποφᾶσα, περὶ ὧν εἰρήσεται. προῶτον δὲ περὶ

Ἐπιστήμης.

ΑΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύει ἡ ψυχὴ τᾶ καταφᾶσαι ἢ ἀποφᾶσαι, πέντε τὸν ἀριθμόν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς. ὑπολήψεις γὰρ καὶ δόξη ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ἐπιστήμη μὲν οὖν ἐστιν, ὑπερδήλου φανεροῦ, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, ᾧ μὴ ἀκολουθεῖν ἔστ' ὁμοίοτησι· πρώτες γὰρ ὑπολαμβάνομεν, ὃ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν· τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τᾶ θεωρεῖν λάθηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀνάγκης ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν· αἴδιον ἄρα.
γρ. ὄντα, ἁπλῶς αἰδ. mutata distinctione. γρ. ἀληθῆ. τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης * ὄντα ἁπλῶς, αἴδια πάντα· τὰ δ' αἴδια, * ἀληθῆ τε ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, ᾧ τὸ ἐπιστητὸν, μαθητόν· ἐκ προγινωσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς * ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν. ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῶ.
Analyt. post. l. 1. c. 1

A Consilii autẽ capiẽdi principiũ, est appetitus, & ratio ea quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quòd neque sine mẽte & cogitatione, neq; sine habitu eo qui ad mores pertinet, cõsilium esse possit. Nam neq; bona perfectáque actio, neque ei contraria, sine cogitatione & moribus constare potest. Cogitatio autem ipsa nihil mouet, nisi ea quæ alicuius rei gratia comparata est, & quę ad agendum est idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficiendum valet, præest. Nam quisquis aliquid efficit, alicuius rei singularis causa efficit: neque absolutè id B quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, & alicuius est. Quod idem de eo quod in actionẽ cadit, dici non potest. Actionis enim vltimum est perfecta actio, id est, res bene gesta. Appetitio autẽ, vltimi est. Consiliũ itaque aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habens: principiúmque tale homo est. Nullius autem rei iam factæ consilium capi potest. Verbi gratia, nemo consilium capit, Ilium euertisse. Nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed de futura, & ea quæ fieri potest. Quod factum est C autem, vt sit infectum, fieri non potest. Itaque rectè Agatho.

Hoc namque duntaxat, negatam etiam Deo est,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca ambarum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui igitur habitus efficiunt, vt vtraque pars verum enuntiet, hi sunt vtriusque virtutes.

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque species subducit: & primam ex illis Scientiam enarrat.

D PRincipio igitur altius repetito, de iis rursũ differamus. Ac sint sanè quinq; numero, quib. animus verum enũtiat vel aiẽdo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens siue intelligentia. Nã Existimatione & opinione vt mentiatur animus, euenire potest. Ac sciẽtia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatẽ subtiliter exquirere, nõ similitudines consectari volumus: quòd omnes existimamus, euenire non posse vt id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autem sese aliter habere possunt, ea cùm longè à E conspectu remota sint, sint nécne sint, obscurum est. Ergo quod scientia comprehendi potest, necessariò est. Ex quo efficitur vt æternum sit. Nam quæ necessariò sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia. Æterna autem quæ sunt, ea neque vnquam orta sunt, neque interire possunt. Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: & quicquid sub scientiam cadit, discendo percipi potest. Iam verò ex quibusdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analycis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur.

Atque inductio quidem, principium est, & vniuersi est. Ratiocinatio autem ex vniuersis constat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio. Est igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita esse quodammodo credit aliquis, & nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt conclusione notiora, ex euentu partam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione à nobis dictum sit.

A ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ * ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαί, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ὑπόληψίς ἐστιν ἕξις ἀποδεικτικὴ, καὶ ὅσα ἄλλα * προσδιειλόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς. ὅταν γὰρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ὑπολαμβάνει· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, καὶ συμβεβηκὸς ἕξει τὴν ὑπόληψιν. ταὐτὸ μὲν οὖν ὑπόληψις, διωρίσθω τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ τοῦτον.

κ. ἀρχῆς ὄπ. q codd. ἀρχὴ τῶν κ. Malim, προσδιωρισόμεθα, vt pulo ante ἐπέγνωμεν.

B

CAPVT IV.

Secundo loco de Arte disputat: Prius tamen vniuersim de Habitibus circa res contingentes versantibus pertractat.

EOrum autem, quæ aliter euenire possunt aliud est, quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio: (Exotericis autem sermonibus hac etiam in re credendum est:) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus, ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus est: neutérque ab altero continetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque idipsum, quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus; neque ars vlla est, quæ non sit habitus cum ratione coniunctus ad faciendum idoneus; neque vllus talis habitus est, qui non sit ars; idem erunt ars, & habitus ad faciendum idoneus cum vera ratione coniunctus. Ars autem omnis in origine & molitione rei occupata est, idque molitur & exspectat, vt aliquid fiat eorum quæ esse & non esse possunt, quorúmque principium in eo qui facit, non in eo quod fit, positum est. Nam neque eorum, quæ necessariò vel sunt, vel fiunt, ars est: neque eorum quæ natura constant. Hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter se differunt, necesse est, artem, effectionis esse, non actionis: in iisdémque rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οτι τοῦ ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, τὸ μὲν ποιητὸν, τὸ δὲ πρακτόν. εἶτα ὅτι ἡ τέχνης, ἢ τις ἕξις δύτερον ἐστὶ τοῦ πείτε.

TOY δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι τὸ μὲν ποιητὸν τὸ δὲ πρακτόν * ἕτερον δ' ἐστὶ, ποίησις, καὶ πρᾶξις. περὶ ἐνδόξων δὲ καὶ τοῦτο τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις· ὥστε καὶ μετὰ λόγου * ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τοῦ μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. καὶ οὐδὲν ταὐτὸν ἀλλήλων· ὅτε γὰρ μὲν πρᾶξις, ποίησις· ὅτε δὲ ποίησις, πρᾶξις ἐστίν· ἐπεὶ δ' ἐστὶν οἰκοδομικὴ, τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅπερ ἕξις μετὰ λόγου ποιητικὴ, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις ἀμετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε διακοσμητικὴ, ἥτις ἀτέχνητος ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν ὅπως ἂν γένηται τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν * ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· ὅτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων, ἢ γινομένων, ἐστὶ τέχνη ἐστὶν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν· ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι. κατὰ τοῦτον μὲν οὖν τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἡ τύχη, καὶ ἡ τέχνη, καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Metaph. l. 6. c. 1.

E

Τέχνη τύχην ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνην.

ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς εἴρηται, ἕξις τίς ἐστι μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἐστιν· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον, μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

Fortuna vt artem, sic & ars fortunam amat.

Ars igitur, (vt dictum est,) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus, ad efficiendum idoneus, in eo, quod aliter euenire potest, occupatus.

A

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ φρονήσεως, ἣν τρίτον ὄντα τῶν πέντε.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως, ὅτων δὴ λαβοιμεν, θεωρήσαντες τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. * δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ, ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δέ, ὅτι καὶ τοὺς μὲν φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι συμβαλέσθαι εὖ λογίζωνται, ὧν μή ἐστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός. βουλεύεται δὲ οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ συντελουμένων αὐτῷ πρᾶξαι· ὥστ' εἴπερ ἐπιστήμη μέν τις ἀποδείξεως· ὧν δ' αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μή ἐστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν, καὶ οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη ἡ φρόνησις ἐπιστήμη, οὐδὲ τέχνη· ἐπιστήμη μέν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν· τέχνη δέ, ὅτι ἄλλο * τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, * οὐκ αἰεί· ἔστι γὰρ * αὐτὴ ἡ εὐπραξία τέλος. διὸ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δυνάμεθα θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους νομίζομεν τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς· ἔνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην οὕτω προσαγορεύομεν ὡς ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν. ἡ γὰρ πάσαν ὑπόληψιν ἀφαιρεῖ, οὐδὲ ἀφαιρεῖ τὸ ἡδύ, ἢ τὸ λυπηρὸν οἷον, ὅτι τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ περὶ τὸ πρακτόν· αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, τὸ δ' ἕνεκα τὰ πρακτά· ᾧ δὲ διεφθαρμένῳ ἢ ἡδονὴ, ἢ λύπη, εὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ * δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦτ' αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πράττειν· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς. ὥστ' ἀνάγκη τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶναι μετὰ λόγου * ἀληθοῦς, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικήν.

CAPVT V.

Tertio loco de Prudentia disserit.

DE prudentia autem sic optimè cognoscemus, si, quos prudentes appellemus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse, in iis quę sibi bona, & ex vsu sunt, non singillatim; verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vires, sed vniuersè, quæ ad bene beatéque viuendum conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, B quòd prudentes in re aliqua dicimus eos, qui bene ratiocinando, quo modo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet; is & prudens omnino, & vniuersè fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniuncta est: & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio, (omnia enim sese aliter quoque habere possunt,) si denique de iis C quæ necessariò sunt, consultari non potest; neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, sese aliter habere potest: Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat igitur, vt ea sit habitus cum ratione vera coniunctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus, quæ homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius quàm effectio, finis est: actionis verò non semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam Periclem, cæterósque tales viros, prudentes D esse arbitramur, quòd ea, quæ sibi hominúmque generi bona sunt, dispicere ac prouidere possunt: quales esse putamus eos, qui rei familiaris tuendæ, reiq; publicæ administrandæ periti sunt. Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conseruatrix. Talem autem existimationem tuetur & conseruat. Non enim omnem existimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli causa, triãgulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: sed eas duntaxat quæ ad id quod sub actionẽ venit pertinent. Eorum enim quæ sub actionem veniũt, E principia sũt eæ res, quarum rerum gratia suscipiuntur ea quæ sub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus est, ei statim principii videndi facultas eripitur: neque is animo cernere potest, se huius rei causa, & propter hanc causam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim, principii delendi ac perimendi vim habet. Quapropter necesse est prudentiam habitum esse cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum.

Artis porrò virtus eſt, prudentiæ autem non eſt. Et qui ſua voluntate in arte tirubarit atq; offenderit, ei eſt anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior eſt is, qui ſponte ſua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. Perſpicuum igitur eſt, eam, virtutem eſſe quandam, non artem. Cùm ſint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quę ad opinandũ valet, virtus eſt prudentia. In iis enim, quæ aliter ſeſe habere poſſunt, & opinio & prudentia verſatur. Sed nec habitus eſt cũ ratione coniunctus tantũ. Idq; ex eo perſpici poteſt, quòd huiuſcemodi habitum delere poteſt obliuio, non poteſt prudentiam.

A

B

ἀλλὰ μὴν, * τέχνης μέν ἐστιν ἀρετή· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστι. καὶ ὁ μὲν τέχνην ἔχων ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· ὡς δὲ φρόνησιν, ἧττον, * ὥσπερ καὶ ὡς ἐν ἀρεταῖς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τίς ἐστι, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ' ὄντοιν μορίοιν τῆς ψυχῆς τοῦ λόγον ἐχόντων, ἁπτέον ἂν εἴη ἀρετή, τοῦ δοξαστικοῦ· ἥ τε γὰρ δόξα, περὶ ὃ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστί, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον. σημεῖον δ', ὅτι λήθη, τῆς μὲν ταύτης ἕξεως ἐστί· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστιν.

Doctiſſ. q. viri emendant τέχνης μὲν ἐστὶν ἐπιστήμη, φρόνησις δέ. prorſus cõtra Ariſtotelis mentẽ. vide Magn. l. 1 c. 35. & paſſim ἐπιστήμῃ tribuit Ariſtot. non φρόνησιν.

CAPVT VI.

Quarto loco de Mente ſiue Intelligẽtia verba facit,

QVoniam autem ſciẽtia, exiſtimatio eſt de rebus vniuerſis, iiſque, quæ neceſſariò ſunt: quoniamque rerum, quæ ſub demõſtrationem cadunt, omniſque adeò ſcientiæ ſunt aliqua principia; (cum ratione enim coniuncta ſcientia eſt;) cõſentaneum eſt principii earum rerum, quæ ſcientia cõprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe, neq; artem, neq; prudẽtiam. Nam quod ſcientia cõprehendi poteſt, demonſtrari poteſt: ars autem & prudentia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere: Nec ſapientia quidem harum rerum eſſe poteſt. Sapientis enim eſt, nõnullarũ rerũ demonſtrationem expedire poſſe. Si igitur nihil eſt quo verum enuntiemus, nunquamq; mẽtiamur, tum in iis rebus, quæ poſſunt non aliter ſeſe habere, tum in iis quæ poſſunt; præter ſcientiam, prudentiam, ſapientiam, & mẽtem ſeu intelligentiam; nullum autem ex his tribus, principiorum eſſe poteſt, (tria dico, prudentiam, ſapientiam, ſcientiam,) relinquitur vt mens ſit principiorum.

C

D

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τοῦ νοῦ, ὅς ἐστι τὸ τέταρτον τῶν πέντε.

ΕΠΕΙ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ὑπόληψις, καὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων. εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν καὶ πάσης ἐπιστήμης· μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη· τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστητοῦ, ὅτι αἰ ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· τὸ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τοῦ γὰρ σοφοῦ, περὶ ἁπάντων ἔχειν ἀπόδειξίν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ μηδέποτε ἀμφιβάλλομεν περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρονήσις ἐστί, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ * τρεῖς μηδὲν ἐνδέχεσθαι εἶναι· (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην) λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

* κ. τῶν πάντων

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ σοφίας, ἥτις ἐστὶ τῶν πεφυκότων πέντε ὃ ἕκτον.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις, τοῖς ἀκριβεστάτοις τῶν τεχνῶν ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, λιθουργὸν σοφόν· καὶ Πολύκλειτον, ἀνδριαντοποιόν· οὐδὲν μὲν οὖν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετή τέχνης ἐστίν. εἰσὶ δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως, καὶ ἐν μέρει, * οὐδὲ ἄλλο τι ἢ σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἄρ σκαπτῆρα θεοὶ ποίησαν, οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

καὶ οὐδὲν ἄλλο σοφ. Sic omnes ferè codd. vide Euſt.

Hic neque foſſor erat, nec arator munere dignus.
Nec ſapiens vlla in re alia.

Ωστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη μὲν τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, ἃ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα * ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων· ἄτοπον γὰρ εἰ τὴν τῶν ἐπιστημῶν πολιτικὴν, ἢ τὴν φρόνησιν, ταυτὸν ἡγήσεται εἶναι), εἰ μή τι ἔστιν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπου βέλτιον· εἰ δὴ, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, ἃ δὲ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν· φρόνιμον δὲ ἕτερον· ὃ γὰρ τῷ * αὐτὸ ἔκαστα * θεωρεῖν, φαῖεν ἄν * φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψαι αὐτά. διὸ καὶ τῶν ἀλόγων * ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι), ὅσα περὶ τὸν αὑτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δυνάμιν τοιαύτην· φανερὸν δ', ὅτι οὐκ ἂν εἴη πολιτικὴ, ἃ μὴ σοφία, μὴ αὐτὴ· εἰ γὰρ τῷ περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ ὅλου ἀνθρώπων ἀγαθὸν τῶν ζώων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ ἃ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων· εἰ δ', ὅλου βέλτιον αὐθρώπου τῶν ἄλλων ζώων, ἔστιν ἄλλο φύσει· ἃ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τὴν φύσιν, οἷον * τὰ φαινόμενα γε ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους, σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ' οὐ φασιν εἶναι), ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντ' αὐτοῖς, καὶ φάσκοντα μὲν, καὶ θαυμαστὰ, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια εἰδέναι αὐτοὺς φασιν· ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν.

χ. ἐπιστήμη. vide Lāb. Ann.

Lāb. αὐτίκα. coniunctim. vide eius Annot. χ. τὸ δ'. Metaph. l. 1. c. 1. & alibi.

A Quapropter perſpicuum eſt, ſcientiarum omnium limatiſſimam & abſolutiſſimam eſſe ſapientiam. Sapientem igitur oportet non ea ſolũ intelligere, quæ ex principiis colligũtur, ſed etiam in principiis verſantẽ de iis verè loqui, veréq; ſentire. Itaq; ſapientiam dicere licebit eſſe tũ mentẽ, tum ſcientiã: ac ſciẽtiam quidẽ rerum honoratiſſimarum, quaſi capitis inſtar obtinentẽ. Abſurda ſit enim eius ſentẽtia, qui ſcientiã ciuilẽ aut prudentiam, omniũ optimam eſſe putet: niſi fortè rerum omnium, quæ in mundo ſunt, homo ſit res vna præſtantiſſima. Quòd ſi ſalubre ac bonum, aliud eſt B hominibus, aliud piſcibus: album autẽ & rectum ſemper eſt idem: idem quoq; ſemper eſſe dicent omnes, id quod ſit ſapientia præditum; prudẽs, aliud & diuersũ. Quod enim ſingulis in rebus pro cuiuſque rei natura præſtãtiã, ſeu bonitatẽ actionis perſpicit, id prudens eſſe dixerint, & eas res huic commiſerint. Itaque & beſtias quaſdam prudentes eſſe dicunt, nẽpe eas, quæ rerũ ad vitam neceſſariarũ prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem ſcientiam non eſſe eandẽ, atque ſapientiam, minimè obſcurum eſt. Nam ſi ſa- C pientiam dicent eſſe eam, quæ in ſuis cuiq; emolumentis cõparandis ſit occupata, multæ reperientur ſapientiæ. Non enim vna eſt, quæ verſetur in omnium animantium bono, ſed in ſingulis alia atque alia: niſi fortè de omnibus, quæ ſunt in rerum natura, etiam medicina vna eſt. Neque verò quicquam ad rem attinet, quòd homo reliquorum animaliũ quiddã ſit quã optimũ. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè ſunt in conſpectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus eſt. Ex iis igitur, quæ diximus, perſpicuũ eſt, ſapientiã eſſe earũ rerũ D quæ ſunt honore digniſſimæ natura, ſcientiã, & mentẽ, ſiue intelligentiã. Quocirca Anaxagorã, Thaletẽ, cæteróſque tales viros, ſapientes quidẽ eſſe dicũt, prudẽtes verò nequaquã; cũ videãt, eos, quæ ſibi vtilia ſint, ignorare: atque eos fatentur recondita atque eximia quędam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, ſed inutilia: quia humana bona non quęrunt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ φρονήσεως σκοπεῖ ἀκριβέστερον, διαφορὰ αὐτῆς εἴδη ἐκτιθέμενος.

CAPVT VIII.

E *Poſt vniuerſalem omnium habituum intelligentia declarationem, deſcendit nunc ad perfectiorem Prudentiæ enarrationẽ: cuius ergo hæc diſputatio inſtituta ſuit. Imprimis autem naturam eius paucis explicat. Subinde ſpecies materiales diuiſione proponit.*

ΗΔΕ φρόνησις περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι. τοῦ γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸ εὖ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐθεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν,

PRudentia verò in rebus humanis, iiſque, de quibus cõſultari poteſt, verſatur. Prudẽtis enim hoc maximè propriũ mun[a] eſſe dicimus, bene cõſultare. De iis autem conſultat nemo, quæ aliter ſeſe habere non poſſunt,

neq; de iis quorũ nõ eſt finis aliquis, nẽpe bonũ quod in actionẽ veniat. bonus autẽ cõſultator eſt abſolutè, qui id quod homini eſt, eorum quæ in actionẽ veniunt, optimũ, ratione cõſequi & explicare poteſt: Neq; verò rerum vniuerſarũ modò prudentia eſt, ſed debent etiam ei eſſe notæ res ſingulares. Ad agendum enim idonea eſt. In rebus ſingularibus autem omnis actio verſatur. Itaq; cũ hic nõnulli inſcii ſunt ad agendũ ſciẽtibus aptiores & cõpoſitiores, tum in aliis rebus ij qui sũt vſu periti. Nã ſi quis ſciat, carnes leues eſſe ad cõcoquẽdum faciles & ſalubres, leues autem quæ ſint, ignoret, bonã valetudinẽ nõ efficiet: ſed is potiùs efficiet, qui auium carnes ſcit eſſe leues & ſalubres. Prudentia autẽ in agendo poſita eſt. Danda igitur opera eſt, vt vel vtrãq; cognitionẽ habeamus, vel hãc potius quã illã. Erit autẽ hic quoq; princeps quædã, & quaſi familiã ducẽs cognitio. Ciuilis ſciẽtia autẽ & prudẽtia sũt, illæ quidẽ idẽ habitus: ſed natura, qua ſunt, tamẽ & eſſẽtia nõ eſt eis eadẽ. Atq; eius ſciẽtiæ quę ad ciuitatẽ pertinet, altera pars eſt tãquã princeps & domina prudentia, quæ eſt legũ ſcribendarũ ratio & facultas: altera, quẽadmodũ ſingularia, communi nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agẽdo & cõſultando cõſumitur. Populi ſcitũ enim ſub actionẽ venit, tanquã extremũ. Itaq; hos ſolos rempubl. adminiſtrare dicũt. Hi enim ſoli, vt operarii quidã, in rebus gerẽdis verſantur. Ea autẽ etiã videtur eſſe prudẽtia maximè, qua ſibi quiſque, & vni proſpicit: & hæc communi nomine appellatur prudẽtia. Illarũ autẽ alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia ſcientia legum ferendarũ, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad conſultandum pertinet, ad iudicandum altera.

CAPVT IX.

Species Prudentiæ materiales examinat.

GEnus igitur quoddã cognitionis eſſe videatur, ſua ſcire, ſibique vtilia. Verùm de ipſo magna eſt controuerſia. Ac videtur ſanè is, qui ſua, quæque ad ſe pertinent, habet cognita, & in eis verſatur, prudens eſſe: at ij, qui ſe ad rempublicam contulerunt, multarum actionum ſtudio, rerúmque alienarum cura diſtineri. Idcirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui ſuppetebat abſque vllo negotio
In totius turba numerato exercitu
Sortem parem obtinere ſapientiſſimo?
Præſtantiores nanque, & eos qui pluribus
Seruiunt implicant, malè odit Iupiter.

Quærũt enim vulgò id quod ſibi bono eſt, idq; vnũ agere ſe arbitrãtur oportere. Ex hac igitur opinione natũ eſt, hos eſſe prudẽtes. Atqui ſuũ negotiũ noſſe atq; agere ſine rei familiaris reiq; publicæ cura, fortaſſe nemo poſſit,

A ὅλ' ὅσων μὴ τέλος ἡ ὕλη, ἢ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δὲ ἁπλῶς βουλεύς, ὁ τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ ἀνθρώπου τῶν πρακτῶν στοχαστικὸς πρὸς τὸν λογισμόν· οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ. ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· ὥστε ἔνιοι οὐκ εἰδότες, εἰσὶν εἰδότων πρακτικώτεροι, * καὶ ὁ Metaph. l. τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κοῦφα ἔψιπτα κρέα καὶ ὑγιεινά, ποῖα 1. c. 1.
B δὲ κοῦφα ἄγνοι, καὶ ποίησει ὑγίειαν, ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθια κοῦφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον· ἡ δὲ φρόνησις πρακτικὴ· ὥστε δεῖ ἄμφω ἔχειν, ἢ τοῦτον μᾶλλον· εἴη δ' ἂν τις * ὁ οἰκοῦν ἀρχιτεκτο- Vide l. 1.
νική. Ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, c. 1.
ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· ὃ μέντοι εἶναι, οὐ ὁ αὐτὸς ἀσκεῖν. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετική· ἡ δὲ, ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, ὃ χρηνὸν ἔχει ὄνομα, πολιτική· αὕτη δὲ πρακτικὴ, καὶ βουλευτική.
C ὃ γὰρ ψήφισμα πρακτόν, ὡς ὕστατον. διὸ πολιτεύεσθαι τούτους μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν ὥσπερ οἱ χειροτέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι) * ἡ περὶ αὑτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη ὃ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν, οἰκονομία· ἡ δὲ, νομοθεσία· ἡ δὲ, πολιτικὴ· καὶ ταύτης, ἡ μὲν, βουλευτική· ἡ δὲ, δικαστική. Eustrat. περὶ ἢ αὐτὸν

ΚΕΦΑΛ. θ'.

D Φρονήσεως εἴδη τινὰ δοκοῦσι πλείονων ἀφωρισμένων εἶναι. καὶ τίς ἡ διαφορὰ φρονίμου τε καὶ σοφοῦ καὶ φρονήσεως καὶ νοῦ.

ΕΙΔΟΣ μὲν οὖν τι αὐτῶν εἶναι * φρονήσεως, ὃ αὐτὸ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ περὶ αὐτὸν εἶδος καὶ διαπέφανται, φρόνιμος εἶναι)· οἱ δὲ πολιτικοὶ, * πολυπραγμονες· διὸ καὶ * Εὐριπίδης,

E Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ πρᾶξιν ἀπραγμόνως
Ἐν τοῖσι πολλοῖς * ἰσοψηφίᾳ φρατρός,
* Ἴσον μετασχεῖν;
Τοὺς γὰρ σοφιστὰς, καὶ τί πραγμονᾶς πλέον.
ζητοῦσι γὰρ ὃ αὐτοῖς ἀγαθὸν, καὶ οἷόν) τ' ὂν δεῖν πράττειν· ἐκ τούτου οὖν τῆς δόξης ἐλήλυθε ὃ τοὺς πολλοὺς φρονίμους εἶναι). καὶ τοι ἴσως οὐκ ἔστι * δὲ αὐτῷ οἰκονομίας, οὐδ' ἄλλη πολιτείας. idque iam olim vtrũ- ſtrat annotat. χ. τὸ αὐτῷ ἄλλ. χ ἐπιπραγμονες, inquit Euſtrat. χρ. ἰσοψηφίαν. quidã carmẽ implẽt ex Plut. ἴσον μετασχεῖν τοῦ πράγματος ἢ πράττειν. & poſt πόλιν adiiciunt, χωρὶς μισθοῦ. nõ neceſſariò Vide Euſtrat. & Theod. Canteri Var. lect. l. 1 c. 1. χρ. τὸ αὐτῷ εἰδέναι & τὸ αὐτῷ ἄλ.

χ. τὰ αὐτῶ

ἔτι δὲ, * ὃ αὐτῷ πῶς δεῖ βέλτιστα πράττειν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ὅτι τῷ εἰρημένῳ, καὶ δοκοῦσι νεώτεροι μὲν νέοι καὶ * μαθηματικοὶ γίνεσθαι, καὶ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνῶναι ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ', ἐμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου * ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν· ἔτι δ' ἂν τις σκέψαιτο, διὰ τί, * μαθηματικὸς μὲν παῖς γίνεται καὶ σοφὸς γ', ἀλλὰ φυσικὸς, οὔ. * ἢ ὅτι, τὰ μὲν ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας. καὶ τὰ μὲν οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τῶν δὲ, ὃ τί ἐστιν, οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία, ἢ περὶ ὃ καθόλου ἢ πρὸς * βεβλάπται, ἢ περὶ ὃ καθ' ἕκαστον. ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τάδε βαρύσταθμον· ὅτι δ' ἡ φρόνησις οὐκ ὑπόκειται, φανερόν· τῷ γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· ὃ γὰρ πρακτὸν ἔσχατον. ἀντίκειται * μὲν δὴ ὧ νῷ. * ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τῶν ὅρων, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἡ δὲ, τῷ ἐσχάτου, ὃ οὐκ ἔστιν ὑπόκειται, ἀλλ' αἰσθήσεως· ἀλλ' οὐ τῶν ἰδίων, ἀλλ' οἷα αἰσθανόμεθα, ὅτι τὸ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ· ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις * ἢ φρόνησις· * ἐκείνης δ' ἄλλο εἶδος.

νῷ. ἀνῶνα & ἀνήκειν Lib. 3. de anima, c. 6

πρ. ἢ φρ. vide Lib. annot.

πρ. ἐκείνη δ'

A Præterea quomodo ſuum quiſque negotium gerere debeat, obſcurum eſt, & res eget conſideratione. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd iuuenes & geometræ, & mathematici, & talibus diſciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Cauſa hæc eſt, quòd etiam in rebus ſingularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vſu comparatur. Adoleſcens autem vſum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas ſit allatura. (Nam hoc quoque conſideratione dignum eſt, quamobrem puer mathematicus effici poſſit, ſapiens aut phyſicus non poſſit. An quòd illa à materia diuulſa ac ſegregata ſunt: horum prin-
B cipia ex vſu & experientia naſcuntur? & quòd his non aſſentiuntur, neque fidem habent iuuenes, ſed ea dicunt tantùm: quid ſint illa autem, non eſt obſcurum?) Præterea quicquid in conſultando peccatur, vel ad res vniuerſas pertinet, vel ad ſingulares. Nam vel omnes aquas graues, eſſe inſalubres, vel hanc eſſe grauem. Prudentiam autem, non eſſe ſcientiam, perſpicuum eſt: extremi enim eſt, vt dictum eſt. Tale enim eſt id quod ſub actionem venit. Menti igitur ſeu intelligentiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum eſt, quorum ratio afferri non poteſt. Prudentia extremi, quod non ſcientia, ſed ſenſu
C percipitur: non illo, cui propriæ ſunt attributæ qualitates, quas ſentiat: ſed eo, quo ſentimus hoc extremum in mathematicis, eſſe triangulum. Nam illic quoque inſiſtit. Verumtamen prudentia ſenſus eſt potius. Illius autem alia forma, aliáque notio eſt.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

CAPVT X.

Formales Prudentiæ ſpecies aggreditur. Et primo loco Εὐβουλίαν *declarat, qua de rebus agendis conſultat.*

Περὶ Εὐβουλίας.

D

Magn. l. 2. c. 3.

ΤΟ ζητεῖν δὲ, καὶ τὸ βουλεύεσθαι διαφέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τί ἐστι. δεῖ δὲ διαλαβεῖν καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλό τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ζητοῦσι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δ' εὐβουλία, βουλή τίς ἐστιν· ὁ δὲ βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται· ἀλλὰ μήν, οὐδ' εὐστοχία· ἄνευ τε γὰρ λόγου, E καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία. * βουλεύονται δὲ πολὺν χρόνον, καὶ φασι, περιμεῖναι μὲν δεῖν ἐὰν ταχὺ τὰ * βουληθέντα, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἡ ἀγχίνοια ἐπιτεύγματι, καὶ ἡ εὐβουλία· ἔστι δὲ εὐστοχία τις, ἡ ἀγχίνοια. οὐδὲ δὴ δόξα ἡ εὐβουλία οὐδεμία. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ μὲν κακῶς βουλευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δ' εὖ, ὀρθῶς βουλεύ-

χρ. τὰ βουληθέντα

Εὐβουλία declarat, quæ de rebus agendis conſultat.

QVærere autem & conſultare, inter ſe differunt. Nam conſultare, aliquid quærere eſt. Sed etiam de bona conſultatione, quid ſit, diſtinctione adhibita videndum eſt, vtrùm ſcientia aliqua ſit, an opinio, an bona coniectura, an aliud quoddam genus. Ac primum ſanè non eſt ſcientia. Nam de iis quæ ſciuntur, quæri non ſolet. At bona conſultatio, conſultatio eſt. Qui autem aliqua de re conſultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque coniectura eſſe poteſt. Nam cùm bona coniectura ſine ratione fiat, tum celere quiddam eſt. In conſultando autem multum temporis conſumitur: aiúntque, id de quo conſultaueris, celeriter eſſe agendum, ſed ſpiſsè lentéque conſultandum. Præterea aliud eſt ſagacitas, aliud bona conſultatio. Sagacitas autem, bona coniectura quædam eſt. Neque verò vlla bona conſultatio, opinio eſt. Sed quoniam qui malè conſultat, peccat: qui bene, rectè conſultat:

perſpicuum eſt, bonam cõſultationem quoddã rectũ eſſe: ſed neq; ſcientiæ tamen, neq; opinionis rectũ eſt. Scientiæ enim nullũ eſt rectũ, nam neq; eius eſt vlla prauitas. Opinionis autẽ rectũ eſt veritas. Simúlq; id omne cuius eſt opinio, deciſum iam ac tranſactum eſt. Sed neq; ſine ratione bona conſultatio eſt. Cogitatione igitur eſt inferior. Hæc enim nondum enuntiatio eſt. Nam & opinio, nõ quæſtio, ſed quædã iã enuntiatio eſt. At qui conſultat, ſiue bene, ſiue malè conſulter, is quærit aliquid, & ratiocinatur. Sed profectò bona conſultatio, rectum quoddã conſultationis eſt. Ea propter quid ſit cõſultatio, quærendũ primò eſt, & in quo verſetur. Sed quoniam rectũ multis modis dicitur: non omne rectum bonam cõſultationem eſſe perſpicuũ eſt. Incontinens enim & malus homo, quod ſibi propoſuerint ad inſpiciendũ, ratiocinatione cõſequentur. Itaq; rectè conſulta eſſe videbuntur, ſed magno malo accepto. At bene conſultare, bonũ quoddã videtur eſſe. Id enim conſultationis rectum quod ad boni adeptionẽ valet, bona conſultatio eſt. Sed fieri poteſt, vt quis etiam ratiocinatione falsò concluſa bonum adipiſcatur: & id quidẽ, quod facto opus eſt, conſequatur, non autem qua ratione oporteat, ſed medius ratiocinationis terminus falſus ſit. Itaq; ne ea quidẽ bona conſultatio eſt, qua conſequitur quidẽ aliquis quod oportet, ſed nõ qua ratione oportebat. Præterea cõtingere poteſt, vt alius diu, alius celeriter conſultando, id quod vult aſſequatur. Nondum igitur ne illa quidẽ bona conſultatio eſt. Sed id conſultationis rectum erit, quod ad vtilitatẽ, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accõmodatum eſt. Præterea licet & abſolutè bene conſultare, & ad certum aliquem finem conſultationem referre. Ac bona ſanè conſultatio abſolutè ea eſt, quæ propoſito ſibi abſoluto, & totius vitę humanæ communi fine, bene procedit: quædam autem bona conſultatio eſt, quæ certũ aliquẽ & propriũ finẽ ſpectat. Quòd ſi bene conſultare, prudentium eſt; bona conſultatio rectum quoddam conſultationis erit, ad vtilitatem accommodatum, ad aliquem finem relatum, cuius ipſa prudentia eſt vera exiſtimatio.

A δῆλον ἐπὶ ὀρθότης τίς ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτ' ἐπιστήμης δέ, ὅτε δόξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, ἡ ἀλήθεια. ἅμα τ' ἤδη καὶ διώρισται ἤδη πᾶν ᾧ δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ λόγου ἡ εὐβουλία· διανοίας ἄρα λείπεται· αὕτη γὰρ ὕπω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, ἃ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη. ὁ τ' εὐβουλεύόμενος, ἐάν τε εὖ, ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. ἀλλὰ B ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· δεῖ γὰρ ἡ βουλὴ ζητητέα εἶναι τι, καὶ ὅτι τί. ἐπεὶ δὲ ἡ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος οὕτω συμβήσεται ἰδεῖν ὃ δεῖ τῷ λογισμοῦ, πεύξεται· ὥστε ὀρθῶς ἕξει βεβουλευμένος, κακὸν δ' μέγα * εἰληφώς· δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, χρ. εἰληφώς. ὃ δ' * βουλεύεσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τυκτική. χ. βεβουλεῦσθαι. ἀλλ' ἔστι καὶ * τούτου ψεύδει συλλογισμῷ χ. τῶν τυχεῖν· καὶ ὃ μὴ δεῖ ποιῆσαι, * τυχεῖν· δι' C ὃ δεῖ, ὅτ· ἀλλὰ ψεῦδος τὸ μέσον ὅρου εἶ· χρ. τυχεῖν τοῦ. ὥστ' οὐδ' αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν, ὃ δεῖ μὴ, τυγχάνει, ὃ μὴ τι δ' ὃ ἔδει. ἔτι, ἔστι πολὺν χρόνον βουλεύόμενον τυχεῖν τὸν ὀξέως. ταχύ. ὀκνοῦν, οὐδ' ἐκείνη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ ὠφέλιμον, καὶ ὃ δεῖ, καὶ ὡς, καὶ ὅτε. ἔτι, ἔστι καὶ ἁπλῶς εὖ βεβουλεῦσθαι, καὶ πρὸς τὸ τέλος. ἡ μὲν οὖν ἁπλῶς, ἡ πρὸς τὸ τέλος τὸ ἁπλῶς κατόρθωσα· ἡ δέ τις, ἡ πρός τι τέ- D λος. εἰ δὴ τῆς φρονίμου τὸ εὖ * βουλεύεσθαι, χρ. βουλεύσασθαι. ἡ εὐβουλία εἴη ἂν ὀρθότης ἡ κατὰ τὸ συμφέρον * πρός τι τέλος, ἧς ἡ φρόνησις ἀληθὴς χρ. πρός τι τι ὑπόληψίς ἐστιν.

CAPVT XI.

Alteram Prudentiæ formalem differentiam perſequitur, quæ de rebus actis iudicat, & in Σύνεσιν atque Γνώμην diuiditur.

Σύνεσις autẽ, hoc eſt, intelligẽtia, & Ἀνοησία, hoc eſt, ſtultitia, ſiue tarditas, ex quibus intelligentes & ſtulti nominãtur: neq; idẽ prorſus eſt, quod ſciẽtia, aut opinio: omnes enim eſſent intelligentes: neque vna aliqua ex ſcientiis ſingularibus: vt medicina: in cognitione enim rerum ſalubrium, aut in curãda valetudine verſaretur: aut geometria:

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ξυνέσεως καὶ εὐξυνεσίας, καὶ γνώμης ἢ εὐγνωμοσύνης. E

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀσύνεσία, καθ' ἃς λέγομεν συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, οὔτε ὅλως τὸ αὐτὸ ἐπιστήμη, ἢ δόξη· πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί· ἀλλ' οὐδὲ μία τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν, * οἷς ἡ ἰατρι- χρ. ἰατρικὴ ἀεὶ ὑ- γιείων, ἢ γεω- μετρία ἀεὶ μεγέθ. κὴ· περὶ γὰρ ὑγιείων ἂν ἦν· ἢ γεωμετρία·

γρ. ἐ δ π. περὶ μεγέθη γάρ. * ὅτι γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν· ὅτε περὶ τῶν γινομένων * ὑπονοεῖ· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσαι ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο· ὥστε περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιτακτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πράττειν ἢ μή, ὅ τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον· ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία· καὶ γὰρ οἱ σύνετοὶ, καὶ εὐσύνετοι. ἔστι δ', ὅταν τὸ ἔχειν τὴν φρόνησιν, ὅτε τὸ χαρίεσθαι, * συνιέναι· ἀλλ' ὥσπερ τὸ μανθάνειν λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐπὶ τοῦ χρῆσθαι τῇ δόξῃ ὅτι ὁ κρίνει περὶ ταύτων, περὶ ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλα λέγοντος, καὶ κρίνει καλῶς· τὸ γὰρ εὖ, τοῦ καλῶς ταὐτό. καὶ ἐπεσθαι ἐλήλυθε ποιοῦμαι ἡ σύνεσις, καθ' ὃ εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐπὶ τῷ μανθάνειν· λέγομεν γὰρ τὸ μανθάνειν, συνιέναι πολλάκις. * Ἡ δὲ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν * δυσγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς ὃ ἐστὶ κρίσις ὀρθή. σημεῖον δὲ τὸν γὰρ ἐπιεικῆ * μάλιστα φαμὲν εἶναι συγγνωμονικόν· τὸ δ' ἐπιεικὲς, τὸ ἔχειν περὶ ἔνια συγγνώμην· καὶ δὲ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τοῦ ἐπιεικοῦς ὀρθή· ὀρθὴ δ', ἡ τῆς ἀληθοῦς.

Magn l. 1. c. 2

γρ. δυσγνώμονας

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τίς ἡ κοινωνία τῶν περὶ διανοίας εἰρημένων ἕξεων.

Εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις * αὗται διὰ λόγου εἰς ταὐτὸ πίπτουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ σύνεσιν καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ὅτι τοὺς αὐτοὺς ὑπὸ φέρομεν γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἤδη, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς· πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν * καθ' ἕκαστον· καὶ τὸ μὲν τοῦ κριτικὸς εἶναι περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, συνετὸς, καὶ δυγνώμων, ἢ συγγνώμων· τὰ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν * ἀπόντων ἐστὶν ἐπὶ τοὺς πέλας. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, ἄπειρα τὰ πράκτα· καὶ γὰρ τῶν φρονίμων δεῖ γνώσεσθαι αὐτά· καὶ ἡ σύνεσις, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά ἐστιν· ταῦτα δ' ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἐστὶν ἀμφοτέρων· καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος.

γρ. καθ' ἕκαστα.

Suprà c 9.

nã in magnitudinibus esset occupata. Neque enim intelligentia earum rerum est, quæ semper sunt, numquámque mouentur: neque vllius earum quæ oriũtur: sed earum de quibus dubitari & consultari potest. Quapropter in iisdem sanè rebus, in quibus & prudentia, versatur: sed tamen nõ est idẽ intelligentia, quod prudentia. Habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi prudentia; (nam propositus ei finis est, quid agendum sit aut non agendum;) intelligentia autem, iudicandi solùm. Idem est enim intelligẽtia, quod εὐσυνεσία, id est, bona intelligentia. Nã qui sunt intelligentes, iidem quoq; sunt bene intelligentes. Intelligentia autem neque habere prudentiã est, neque consequi. Sed vt is, qui discit, tum intelligere dicitur, cũ scientia vtitur: sic & cũ quis opinione vtitur, alio loquente, ad iudicãdum iis de rebus, de quibus prudẽtia iudicat, & probè iudicandũ. bene enim & probè, idẽ sunt. Atque hinc natum est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellãtur, ex ea scilicet quæ est in discendo, intelligentia. Sæpenumero enim discendi verbum pro eo quod est intelligere, vsurpamus. Ea autẽ quæ γνώμη hoc est, sententia, appellatur, (ex qua quosdam εὐγνώμονας. (id est, in sententia ferẽda moderatos, nominant, & γνώμην ἔχ. hoc est, sẽtentiæ dicendæ facultate præditos dicimus,) est viri boni & moderati rectum iudiciũ. Cuius rei hoc argumẽto est, quòd virum æquum bonumac moderatum ad consentiendum, id est, ad ignoscendum,) promptum ac propensum dicimus: & æquum bonũ esse, in nonnullis delictis sententiam seu consensũ accõmodare, (id est, ignoscere ac veniam dare.) Atq; hic consensus, (id est, venia quæ datur errato) sententia est ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea est, quæ hominis veri est.

CAPVT XII.

Formales Prudentiæ species siue differentiæ, quas hactenus deduxit, confirmatis quæ ad eundem habitum reduci ostendit.

MEritò autẽ hi omnes habit⁹ eodẽ pertinẽt. Nã sẽtẽtiã, intelligẽtiã, prudẽtiã, mẽtẽ sanã ac vegetã, iisdẽ attribuẽtes, sententiæ dicẽdæ facultate præditos esse, & mentis sanitate præstare, & prudentes & intelligẽtes dicimus. Omnes enim hæ animi potestates, sũ: extremorũ & rerũ singularium. Atq; in eo quidẽ, quòd aptus sit ad iudicãdũ iis de rebus, de quib⁹ iudicat prudẽs, spectatur homo εὐνοῦς siue intelligẽs, & εὐγνώμων in sẽtẽtia ferẽda moderatus, aut συγγνωμονικός, ad consentiẽdum, id est, ignoscendum facilis & propensus. Æqua bona enim omnium virorum bonorum communia sunt in ea re quæ cum altero cõcrahitur. In singularium autem & extremorum numero habenda sunt ea omnia quæ sub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota esse debẽt. Intelligentia autem & sententia in iis quæ sub actionem veniunt, versantur, quæ sunt extrema. Et mens extremorum est in vtramque partem. est enim mens & primorum terminorum, id est, principiorum vniuersalium, & extremorum, id est, singularium, non ratio:

ea mens quidem, quæ in demonſtrationibus occupata eſt, immobilium & primorum terminorum: altera autẽ, quæ in artibus ad agendum vtilibus verſatur, extremi, & eius quod eſſe & non eſſe poteſt, & alius pronũtiati. Hęc enim pronuntiatorum genera, eius cuius gratiâ res agitur, principia ſunt. Nam ex ſingularibus oriuntur & conſtant vniuerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet. At hic ſenſus, mens eſt. Quocirca videntur hæc etiam à natura nobis tributa: & cùm ſapiens nemo ſit natura, tamen & ſententiæ dicendæ facultate præditus eſt, & eſt intelligens, & mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd hos habitus ætatum ſocios, & comites, & veluti aſſeclas eſſe arbitramur. Itáque loqui ſolemus. Hæc ætas mentis ſanitate atque acumine valet, & ſententiæ dicendæ facultate prædita eſt: perinde quaſi horum ſit effectrix & cauſa natura. Eandem quoque ob cauſam mens principium & finis eſt: ex his enim conſtant, & de his ſunt demonſtrationes. Itaque vſu peritorum, & ſenum, aut prudentium pronuntiatis, atque opinionibus, quę demonſtrari non poſſunt, non minus quàm demonſtrationibus attendendum atque obtemperãdum eſt. Nam quoniam vſu oculum quendam conſecuti ſunt, principia facilè cernunt. Quid ſit igitur ſapientia, & prudentia, & in quibus vtraque verſetur, & vtramque non eſſe eiuſdem animi partis virtutem, dictum eſt.

A * ὁ μὲν γὰρ τοὺς ἀποδείξεις, περὶ ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων· ὁ δ' * ἐν ταῖς πρακτικαῖς, περὶ τοῦ ἐσχάτου καὶ ὑποδεκτοῦ καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως· ἀρχαὶ γὰρ * τοῦ ἕνεκα αὗται ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γάρ· ὃ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς· διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι τοιαῦτα καὶ φύσις, ὅτι μὲν οὐδείς· γνώμην δ' ἔχει, καὶ σύνεσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ' ὅτι καὶ ταῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης· διὸ καὶ ἀρχή, καὶ τέλος, νοῦς· ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων. ὥστε δεῖ προσέχειν τοῖς ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων ταῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων. ἐκ γὰρ ὃ ἔχουσι * ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς. ἡ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ ἅτινα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

a. ἀκριβῶς, *p.* ὁ μὲν ἀκριβῶς, *q.* codd. ὁ δὲ πρακτικός. *r.* ἐκ τῆς ἐμπειρίας.

CAPVT XIII.

Quæſtiones duas arduas, alterum de Vſu: alteram de dignitate prudentiæ explicat.

SEd quærat aliquis, quã vtilitatẽ afferant. Sapientia enim nihil corũ conſiderat, quibus homo beatus ſit futurus; quia nullã ad rẽ quæ oriatur, quæve agatur, vtilis eſt. Prudẽtia autem habet hoc illa quidẽ, ſed quid ea opus eſt? ſi quidem prudẽtia eſt, ea quæ in rebus iuſtis & honeſtis, hominiq; bonis atq; vtilibus, occupata eſt: hæ autem res ſunt, quas adminiſtrare atque agere viri boni eſt. Nihilo quoq; ad agendũ nos efficiet aptiores earũ cognitio, ſi quidẽ virtutes habitus ſunt: quẽadmodum neq; earum rerum, quæ ad bonã valetudinẽ, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcumq; ita dicuntur; non quòd efficiendi vim habeant, ſed quòd ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendũ aptiores ſumus, quòd medicinã, aut artẽ exercendorum corporum teneamus. Quòd ſi nõ propter has cauſas prudens ſtatuendus eſt, ſed vt probi efficiamur; certè iis qui iam probi ſũt, nihil profutura prudentia eſt. Præterea nec iis qui virtute præditi non ſunt. Nihil enim refert, vtrùm ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis eſt in valetudine curanda.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀπορία β' περὶ φρονήσεως καὶ σοφίας. α' τί χρήσιμοί εἰσιν. β'. ὁποτέρα τούτων ἑατέρας ἐστὶν ἀρχιτεκτονοῦσα.

B C D E

ΔΙαπορήσαι δ' ἄν τις περὶ αὐτῶν τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρήσει ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ἀνθρωπος· ἔστι δὲ μία τις ἀρετή· ἡ δὲ φρόνησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἀλλὰ ἵνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς εἶναι, ἡ μὲν φρόνησις ἐστὶν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ, καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπῳ. ταῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τῷ ἀγαθῷ ἀνδρὶ ἐστὶ πρᾶττειν· οὐδὲν δὲ πρακτικώτεροι τοῦ εἰδέναι αὐτὰ ἐσμεν, εἶναι ἕξεις αἱ ἀρεταὶ εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τῆς ἕξεως εἶναι λέγεται· ἀθὲν γὰρ πρακτικώτεροι τοῦ ἔχειν τὴν ἰατρικὴν ἢ γυμναστικὴν ἐσμεν. εἰ δὲ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον ἦτεον, * ἀλλὰ τῷ γε μὴ ὠφελεῖσθαι, τοῖς γε σπουδαίοις ἀθὲν ἂν εἴη χρήσιμος· ἔτι δὲ, οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν. ἀθὲν γὰρ διοίσει αὐτοὺς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι. ἱκανῶς δ' ἔχει ἂν ἡμῖν ὡς περὶ τῆς ὑγιείας·

Magn. l. 1. c. 35.

Digitized by Google

βελόμθοι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνομεν ἰατρικήν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον αἰ εἴη δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας οὖσα, κυριωτέρα αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, δέσποινά, & ἐπιτάττει πρὸς ἕκαστον. * πρὸς δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπορήκαμεν πρὸς αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγωμεν, ὅτι καθ' αὑτὰς, ἀναγκαῖον αἱρετὰς αὐτὰς εἶναι, ἀρεταὶ γ' οὖσαι, * ἑκατέραν ἑκατέρου μορίου· καὶ εἰ μὴ ποιοῦσι μηδὲν, μηδ' ἑτέρα αὐτῶν. ἔπειτα, & ποιοῦσι μὲν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ καὶ ὑγίεια τὸ ὑγιάζειν, ἀλλ' ὡς * ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν· μέρος γὰρ ὂν τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιᾷ καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελεῖται κατά τε τὴν φρόνησιν & τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιᾷ ὀρθόν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. τῷ δὲ τετάρτῳ * μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τῷ ἀρεστικοῦ· οὐδὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ * πρᾶξαι. πρὸς δὲ τοῖς μηδὲν & προσκεκτημένοις μᾶλλον τὴν φρόνησιν, τῶν καλῶν, καὶ δικαίων, μικρὸν αὖθις ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πρᾶξαί τινας οὔπω δικαίους & οἷς, τοὺς τὰ κατὰ τοὺς νόμους πεπραγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· καὶ τοι πράττουσί γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως, ὡς ἔοικεν, ὅτι ὃ πῶς ἔχοντα πράξῃ ἕκαστα, ὥστ' & ἀγαθὸν λέγω δή, οὕτω, δεῖ καὶ προαίρεσιν, καὶ αὐτὰ ἕνεκα τούτων πεποιῆσθαι. τὸ μὲν οὖν προαιρεῖσθαι ὀρθὰ ποιᾷ ἡ ἀρετή· τὸ δ' ὅσα ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττεσθαι, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ὀλίγα περὶ αὐτῶν. ἔστι δὴ τις δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δ' ἐστὶ τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸ προτεθὲν σκοπὸν συντείνοντα, δυνατὸν εἶναι ταῦτα πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἦ καλὸς, ἐπαινετὴ ἐστὶν· εἰ δὲ φαῦλος, πανουργία. διὸ & τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ οἱ πανοῦργοι φαμὲν εἶναι. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις οὐχὶ δύναμις, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς δυνάμεως ταύτης. ἡ δ' ἕξις ἡ τοιαύτη τοῦ μορίου τούτου τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε & ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες εἶσιν· ὅτι τοίων δὲ ὂν τέλος, καὶ ὂν ἄριστον, ὁτιδήποτε ὄν· ἔστω γὰρ λόγου χάριν ὃ τυχόν·

A Nam tametsi valere velimus, non tamen medicinam discimus. Præterea absurdum esse videatur, prudentiam, maiorem, quàm sapientiam, dominatum obtinere, cùm ea sit deterior. Nam ea quæ efficit, in vnaquaque re agenda præest, atq; imperat. De his igitur nunc dicendum est. Adhuc enim de iis duntaxat quæsiuimus. Ac primùm quidem dicimus, eas virtutes per se, necessariò esse optabiles & expetendas, cuiusvtraque vtriusque partis animi virtus sit, etiamsi neutra earum quicquam efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem, veruntamen non vt valetudinem medicina, B sed vt valetudo, sic sapientia vitam beatam. Nam cùm sit pars vniuersæ virtutis, eo quòd inest vt habitus, & quòd suo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute quæ ad mores pertinet, opus absoluitur. Virtus enim scopum qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea quæ ad scopum referuntur, & quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis inest alendi, nulla talis virtus est. Non est enim in ea positum vt agamus, vel non agamus. Sed quod suprà obiectum est, nihilo C nos aptiores ad res honestas & iustas à prudentia effici, paulò altius nobis huius rei repetendum principium est, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quosdam qui res iustas agunt, nondum iustos esse dicimus, vt qui ea quæ legibus constituta & præscripta sunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantiâ, vel propter aliud quippiam, non propter ipsa, (atqui agunt ea quæ sunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere,) sic par est; vt videtur, vnumquemque certo quodam modo affectum quidque agere, vt sit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quòd tale consilium ceperit, & earum rerum, quæ aguntur, causa. Consilium igitur rectũ virtus efficit. Ea autem dispicere, E quæ illius causa agi consueuerunt, hoc non virtutis, sed cuiusdam alterius facultatis munus est. De quibus accuratius & planius est dicendum. Est igitur vis, seu potestas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem eiusmodi est, vt ea quæ ad scopum propositum pertinent, agere & consequi possit: ac si scopus quidem honestus sit, laudabilis: sin malus ac turpis, Versutia est nominanda. Proinde & prudentes & versutos dicimus δεινούς, hoc est, solertes. Prudentia porrò non est, hæc potestas, sed tamen D non sine hac potestate. Habitus autem huic quasi animi oculo ingeneratur non sine virtute, vt & dictum est, & perspicuum est. Ratiocinationes enim eæ quæ rerum sub actionem venientium principium continent, eo sunt eóque valent, quòd finis talis est, & quòd est optimum bonorum, quodcunque illud tandem sit. Esto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum.

Hoc

γρ. βούλομαι γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως οὐ μανθάνω ἰατρικήν.

γρ. πρὸς δὲ τούτοις

γρ. ἰατρικὴ καὶ ὑγίεια τὸ ὑγιάζειν. ὡς

De animo l. 3. c. 2. & alibi.

γρ. πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι.

Libro 5.

Hoc autem non niſi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudiciũ rationis vitioſitas, efficitq; vt de principiis ad agendum aptis falsũ iudicemus. Ex quo perſpici poteſt, fieri non poſſe, vt quis ſit prudens, quin idẽ ſit vir bonus. Rurſus igitur nobis de virtute videndũ eſt. Nã vt prudẽtia ſolertiæ ſimilis eſt, nõ eadẽ: ſic & virtus ea quæ proprie & præcipuè virtus eſt, cũ virtute naturali cõparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quadãmodo videtur ineſſe natura. Nãque ad iuſtitiã, tẽperantiã, fortitudinẽ, cæteráſq; virtutes, apti atq; habiles ſumus, cũ primũ naſcimur. Sed tamẽ aliud quiddam, quod propriè bonũ ſit, requirimus, & virtutes eiuſmodi aliter in nobis ineſſe volumus. In pueris enim & beſtiis, naturales inſunt habitus: ſed ſine mẽte detrimẽtũ videtur afferre. Atq; hoc ex ſimilitudine corporis humani perſpici poteſt. Nã vt robuſto & valido corpori, quod ſine videndi ſenſu mouetur, graues offenſiones accidunt, propterea quòd videndi sẽſu careat: ſic ſe res habet in iis animi bonis quæ à natura tribuuntur. Quòd ſi mẽtẽ adepta fuerint, incredibile eſt quãto in agẽdo cęteris antecellãt. Habitus autẽ cũ ſimilis illis extiterit, tũc propriè virtus erit. Itaq; quẽadmodũ in ea parte animi, quæ ad opinandum valet, duæ ſunt formæ, ſolertia & prudentia: ita & in ea quæ moribus attributa eſt, duæ, quarum altera eſt virtus naturalis, altera, ea quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc, quæ præcipuè virtus eſt, ſine prudentia conſtare non poteſt. Itaque virtutes omnes prudentias eſſe dicunt. Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat. Nam quòd virtutes omnes, prudentias eſſe putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd nunc omnes cùm virtutem definiunt, poſteaquam eam habitum eſſe dixerunt, & in quibus verſetur docuerunt, addunt, Rectæ rationi conſentaneum. Recta autem ratio eſt ea cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ conſentaneum, eſſe virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio eſt. Non enim rectæ rationi conſentaneus ſolùm, ſed etiam cum recta ratione coniunctus habitus, virtus eſt Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio eſt. Itaque Socrates virtutes rationes eſſe exiſtimabat: omnes enim, ſcientias eſſe: nos autem, cum ratione coniunctas. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec ſine prudentia quenquam propriè virum bonum eſſe poſſe, nec prudẽtem ſine virtute ea quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli poteſt ea ratio, qua diſputare poſſit aliquis, virtutes inter ſe ſeparari. Non enim idem ad omnes virtutes aptiſſimus eſt natura. Itaque hanc iam adeptus eſt, illam autem nondum erit conſecutus.

A τοῦτο δ' εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαφθείρει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ ἀπατᾷ περὶ τὰς προαιρετικὰς ἀρχάς. ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρονίμως εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν. Σκεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· ἔστι γὰρ ἡ ἀρετὴ τοιοῦτόν πως ἔχουσα, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δύναμιν· οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δέ· οὕτω δὲ καὶ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν· πᾶσι γὰρ δοκεῖ ἕκαστα τῶν ἠθῶν ὑπάρχειν φύσει πως. καὶ γὰρ δί-

B καιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἕξομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, ὃ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι· καὶ τὰ τοιαῦτα * ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· ἕξις γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ νοῦ βλαβεραὶ φαίνονται οὖσαι, πλὴν ποσοῦτον ἔοικεν ὁρᾶσθαι, ὅτι ὥσπερ * σώματι ἰσχυρῷ μὲν ὄντι τυφλῷ δὲ τὰ ὄμματα κινου-

μένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, ἀλλὰ μὴ ἔχοντι ὄψιν, οὕτω δὲ * ἐπὶ τῶν· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ ποιεῖν διαφέρει. ἡ δ' ἕξις ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ὅτι τὸ δοξαστικὸν δύο εἴδη εἶδη, δεινότης, καὶ φρόνησις· οὕτως ὅτι τῶν ἠθικῶν, δύο ἐστί· τὸ μὲν, ἀρετὴ φυσική· τὸ δ', ἐκ κυρίου, καὶ τοῦτον, ἐκ κυρίου μετὰ νοῦ φρονήσεως· διόπερ φασὶ, πάσας τὰς ἀρετὰς, φρονήσεις εἶναι· καὶ Σωκράτης, τῇ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῇ δ', ἡμάρτανεν· ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶναι πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονή-

D σεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ· καὶ γὰρ νῦν οἱ ὁρίζονται τὴν ἀρετὴν, προστιθέασι τῇ ἕξει, εἰπόντες καὶ πρὸς ἃ ἐστί, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἡ τοιαύτη ἕξις, ἀρετὴ ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι. οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λέγειν, * ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν. ὀρθὸς δ' ὁ λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρόνησίς ἐστι. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο

E εἶναι· ὁπτέον γὰρ εἶναι πάσας· ἡμεῖς δὲ, μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶναι κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς. ἀλλὰ δὴ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἂν, ᾧ διαλελύθαί τις ἂν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφυέστατος πρὸς ἁπάσας· ὥστε, τὴν μὲν ἤδη, τὴν δ' οὔπω εἰλῆφώς ἔσται·

γρ. τῶν μὲν δ' καὶ φ.

* τοῦτο γὰρ, καὶ μόνῳ ταῖς φυσικαῖς ἀρεταῖς, ἐνδέχεται· καθ' ἃς δὲ ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ ἐνδέχεται. ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾷ οὔσῃ, πᾶσαι ὑπάρξουσι. δῆλον δὲ, κἂν εἰ μὴ πρακτικὴ ἦν, ὅτι * ἑδεῖτ' ἂν αὐτῆς ἕνεκα τοῦ τῆς μοχθηρᾶς ἀρετῆς εἶναι, καὶ ὅτι οὐκ ἔσται ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, τὸ τέλος· ἡ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιήσει πρακτέα. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κυρία γ' ἐστὶ τῆς σοφίας, οὐδὲ τοῦ βελτίονος μορίου· ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας ἡ ἰατρική· οὐ γὰρ χρῆται αὐτῇ· ἀλλ' ὁρᾷ ὅπως γίνεται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνην. ἔτι, ὁμοίως κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη * ἄρχειν τῶν θεῶν, ὅτι ἐπιτάττει πρὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

γρ. ἐδεῖτο

γρ. μᾶλλον

A Nam in iis quidem virtutibus quæ à natura ingenerantur in nobis, hoc euenire potest: in iis autem ex quibus absolutè vir bonus nominatur, non potest. Vnà enim cum prudentia, quæ vna est, cæteræ omnes præsto aderunt. Perspicuum est autem, etiamsi ad agendum nullam vim haberet, eam tamen necessariam futuram: quia partis animi virtus est: & quia consiliũ sine prudentia, sinéque virtute non erit rectum. Hæc enim finem, illa vt ea quæ ad finem pertinent, agamus efficit. At verò neque in sapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus est: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, sed vt existat, & adsit, operam dat. Illius igitur causa præcipit atque imperat, non illi. Præterea sub prudentiæ imperio sapientiam esse dicere, simile est, vt si quis dicat, scientiam ciuilem Diis immortalibus præesse, quia omnia instituat ac præcipiat, quæ sunt in ciuitate.

B

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων Ζ΄.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER VII.

ΚΕΦΑΛ. α΄.

Ὅτι περὶ ἀκρασίας καὶ μαλακίας, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας σκεπτέον.

CAPVT. I.

Genera recenset eorum quæ per se in moribus expetenda sunt, vel fugienda: & porro de Dispositionibus ethicis agendum esse monet.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα λεκτέον, ἄλλην ποιησαμένους ἀρχήν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, * τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τῶν δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· ὃ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· ὃ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· πρὸς δὲ τὴν θηριότητα, * μᾶλις' ἂν ἁρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν, ἡρωϊκήν τινα καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος ποιεῖ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον· ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

--οὐδέ ἑοικεν
Ἀνδρὸς γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

εἰ δ', ὡς φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται * θεοὶ δ' ἀρετὴ ὑπερβολὴ, τοιαύτη τις ἂν εἴη δηλονότι ἡ τῆς * θηριωδείας ἀντικειμένη ἕξις· καὶ γὰρ ὡσπερ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, οὕτως οὐδὲ θεοῦ·

Equitur nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt. Alterum enim virtutem, alterum cõtinentiam appellamus. Feritati autem aptissimè dicere possimus opponi eam quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute præstabat,

---Namque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorum.

Itaque si (vt aiunt) propter excellentiam præstantiamque virtutis, Dii ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei:

Magn. l. 2. c. 9.

γρ. μᾶλις' ἂν ἁρμόττειν λέγω. etiam apud Asp.

Ilias. ω.

γρ. θείαν

γρ. θηριωδείᾳ

sed hic quidē habitus virtute præstabilius & honoratius quiddā est, ille autē aliud quoddā à vitio genus est. Verū quoniā rarò admodum euenit, vt vir diuinus existat: (quēadmodum Lacones eū solēt diuinū appellare & salutare, quē magnopere admirātur: O virū diuinū, inquiunt:) sic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarū similis natura: sed si quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nōnullas autē huiusmodi immanitates, morbi & membrorū debilitationes pariūt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellūt, turpi atq; infami nomine feros & immanes appellamus. Sed de hac quidē animi affectione nobis erit aliquid posterius dicēdum. De vitiositate autē suprà diximus. Nūc de incōtinētia, & mollitia, & luxu, dicendū est: itēque de cōtinētia & tolerātia. Nō enim de vtraq; perinde existimandum est, aut quasi iidē habitus sint, atque virtus & vitium, aut quasi diuersa sint genera. Oportet autem, quod in aliis facere solemus, propositis primū iis quæ sūt in prōptu, atq; in quæstionē dubiūque reuocatis, ita explicare atq; ostēdere: maximè quidē omnia, quæ hominū opinionibus comprobata de his animi perturbationibus ferūtur: sin minus, at certè plurima & præcipua. Nam si ea quæ difficilia & impedita sunt, dissoluantur, atque expediantur, & relinquantur ea quæ probabilia & opinionibus hominum recepta sunt, satis hoc fuerit à nobis declaratum.

A ἀλλ' ἓι μὴν, ἡμιώτερον ἀρετῆς· ἡ δὲ, ἕτερόν τι ἦθος κακίας. ἐπεὶ δὲ σπάνιον καὶ θεῖον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι θεσσαλοβρύφην, ὅταν ἀγαθῶσι σφόδρα τινα, * Σφος αὐὴρ φασιν· οὕτω καὶ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις * σπάνιος μάλιστα δὲ ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί· γίνεται δ' ἔνια καὶ ἀφὸ νόσους καὶ πηρώσεις· καὶ τοὺς ἀφὸ κακίας δὲ τῶν ἀνθρώπων ὑποδύναντας, ἅτινας ὑπεδιξάμεθα. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον τινὰ μνείαν. περὶ δὲ κακίας εἰρήσθω πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερείας· οὔτε γὰρ * ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν μοχθηρίαν, ἑκατέραν αὐτῶν ὑπολητέον, οὔθ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δ', ὥσπερ ὑπὸ τῶν σοφῶν, τιθεμένας τὰ φαινόμενα, καὶ πρότερον διαπορήσαντας, οὕτω δεικνύναι· μάλιστα μὲν οὖν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ τούτων τὰ πάθη· εἰ δὲ μή, τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα· ἐὰν γὰρ λύηται τὰ διεχόμενα, καὶ καταλείπηται τὰ ἔνδοξα, δεδειγμένον ἂν εἴη ἱκανῶς. Magn. l. 2. c. 5.

χ. Θυῆσι. Quidam codd. φύσει ex. cuius lectionis vestigia retinent codices qui inserunt φύσιν in hāc sent. Videtur autē retinenda vox ἕνια, vt sit ἀπὸ νόσου, φύσει & ἀφὸ νόσους, &c. Guil. Cāter. Nou. lect. l. 4. c. 27. emendat. ὥσπερ ὑπὸ τῶν σοφῶν.

CAPVT II.

Dispositionum Ethicarum formalem rationem traditurus, aliorum opiniones primùm recenset, & sex placita proponit.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ λεγόμενα περὶ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας.

Videtur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium esse: incontinentia autem & mollitia in malarum & vituperabilium. Idémque continens, & qui facilè in eo permanet, quod ratio præcipit: idem quoque incontinens, atque is qui facilè desciscit à iudicio rationis. Atque incontinens quidem sciens res esse malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates esse turpes & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas nō sequitur. Ac temperantem quidem, continētem & tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse per omnia temperantem alii aiūt, alii negant: itémque intemperantem, alii incontinentem; & incontinentem intemperantem cōfusè dicunt esse: alii eos inter se differre volunt. Prudentem verò interdum negant vllo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudentes sint & solertes, incontinentes esse. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de his virtutibus ac vitiis, crebris hominum sermonibus vsurpantur.

Δοκεῖ δὲ ἥ τε ἐγκράτεια καὶ καρτερεία, τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἐπαινετῶν εἶναι· ἥ τε ἀκρασία καὶ μαλακία, τῶν φαύλων τε καὶ ψεκτῶν· καὶ ὁ αὐτὸς ἐγκρατὴς καὶ ἐμμενετικὸς τῷ λογισμῷ· καὶ ὁ μὴ ἀκρατὴς καὶ ἐκστατικὸς τοῦ λογισμοῦ. καὶ ὁ μὴ ἀκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλα ταῦτα ἐστὶ, διὰ πάθος· ὁ δ' ἐγκρατὴς, εἰδὼς ὅτι φαῦλαι αἱ ἐπιθυμίαι, οὐκ ἀκολουθεῖ διὰ τὸν λόγον. καὶ τὸν σώφρονα μὲν, ἐγκρατῆ καὶ καρτερικὸν· τὸν δὲ τοιοῦτον, οἱ μὲν, πάντα σώφρονα. οἱ δ', ὃν καὶ τὸν ἀκόλαστον, ἀκρατῆ, καὶ τὸν ἀκρατῆ, ἀκόλαστον, συγχεχυμένως· οἱ δὲ, ἑτέρους εἶναι φασι· τὸν μὲν φρόνιμον, ὁτὲ μὲν, οὐ φασὶν ἐνδέχεσθαι εἶναι ἀκρατῆ· ὁτὲ δὲ, ἐνίους φρονίμους ὄντας καὶ δεινοὺς, ἀκρατεῖς εἶναι. ἔτι, ἀκρατεῖς λέγονται, καὶ θυμοῦ, καὶ τιμῆς, καὶ κέρδους. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα, τοιαῦτ' ἐστίν. Magn. l. 2. c. 6.

A

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ἀποείας ποικίλας, περὶ τὰ αὐτὰ εἰρημένα συμβαίνουσας,

CAPVT III.

Sex placita aliorum, superiore capite proposita, exagitat: & quid alii in iis reprehendant, enarrat.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις, πῶς ὁ τὰ συλλογιστικὰ ὀρθῶς, ἀκρατεύεται τις. ὑπο-
θέμενον μὲν οὖν ἃ φασί τινες οἷόν τε εἶ· δεινὸν γὰρ ὑπολήψεως ἐνεῖναι, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ περιελκύειν αὐτὸν ὡς περ B
ἀνδράποδον· Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο περὶς τὸν λόγον, ὡς οὐκ ὄντος ἀκρασίας· οὐθένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. τοῦτ μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις ἐναργῶς· ἐδέον ζητεῖν περὶ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γίνεται τῆς ἀγνοίας. * ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεταί γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν. εἰσὶ δέ τινες, οἳ, τὰ μὲν, συγχωροῦσι· τὰ δ', ἃ τὸ μὲν γὰρ ὑπολήψεως μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· C
τὸ δὲ μηδένα πράττειν παρὰ τὸ δόξαν βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ὑπολήψιν ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ δόξαν. ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ μὴ ὑπόληψις, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ οἱ τοῖς διαλόγοις, συγγνώμην, παρὰ μὴ * ἐμμένουσιν τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἰσχυρῶς· τῇ δὲ μοχθηρίᾳ οὐ συγγνώμην, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τῶν ψεκτῶν. φευκτέον ἄρα ἀντιτείνουσα· αὕτη γὰρ ἰσχυροτάτη. ἀλλ' D
ἄτοπον· ἔσται γὰρ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής· φήσειε δ' ἄν οὐδεὶς φρόνιμον εἶναι τὸν πράττειν ἐκόντα τὰ φαυλότατα. περὶς δ' ταύτοις δέδεικται πρότερον, ὅτι φρονήσεως γε ὁ φρόνιμος· τῶν ἐσχάτων γὰρ ὢν καὶ ταῖς πράξεσιν ἔχων ἀρετάς· ἔτι, εἰ μὲν ἐν ᾧ ὑπερβολῆς ἔχειν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἐγκρατὴς, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἐγκρατὴς· νῦν δ' ὁ ἐγκρατὴς, σώφρων· οὔτε γὰρ * ὁ ἄγαν, σώφρονος, οὔτε ὁ φαύλας ἔχων· E
ἀλλὰ μὴν δεῖ γε· εἰ μὲν γὰρ ζητοῖ αἱ ὑπερβολαὶ, φαύλη ἡ κωλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· ὥστ' ἡ ἐγκρατὰ, οἱ πᾶσα ἀπουδαία· εἰ δ' ἀθενεῖς καὶ μὴ φαύλαι, οὐθὲν σεμνόν· οὐδ' εἰ φαύλαι καὶ ἀθενεῖς, οὐθὲν μέγα. * ἔτι, εἰ πάσῃ δόξῃ ἐμμενετικὸν ποιεῖ τὸ ἐγκρατές, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τῇ ψευδεῖ·

γρ. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ εἴσεταί γε λῦσαι φερόμενον ὁ ἀκρ. apud Aſpaſ.

γρ. ὡς τὸ μ. Sic codd. mſſ. & Gr. interpr. vulgò, ὡς πάντας μένειν.

Quidam codd. τὸ ἄγαν. Sic Aſpaſ. τὸ γὰρ σωφρονεῖν ἔστι τὸ ἄγαν ἢ τὸ πολυμεῖναι ὑπὸ αἰσχρῶν ἡδονῶν.

Infrà c. 10.

DVbitare autem poſſit aliquis, quomodo is qui de rebus rectè exiſtimat, incõtinẽter viuere queat. Qui ſcit igitur, vt incõtinenter viuat, fieri poſſe negãt nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo inſit ſciẽtia, in eo aliud quippiã dominari, & huc & illuc eũ, quaſi mancipiũ, trahere. Socrates enim perinde quaſi nulla ſit incontinẽtia, omnino rationem eorum qui aliquam ſtatuebant, oppugnabat. Neminem enim, qui bene de rebus exiſtimaret, quicquam aliud quàm quod ſit optimum, agere: ſed ſi agat, propter inſcientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuerſiam reuocat, quæ ſunt in promptu, quęque perſpicuè apparent: & quęrendum eſt, ſi perturbatio incontinentis ab inſcientia proficiſcitur, quis ſit hic inſcientiæ modus. Incontinentẽ enim, id quod agit, non putare agendum eſſe prius quã perturbatione concitetur, perſpicuũ eſt. Sunt autẽ nonnulli qui alia ex his concedunt, alia nõ itẽ, Nihil enim ſciẽtia potẽtius eſſe fatẽtur. Neminẽ autẽ quicquã prętер id quod ei potius eſſe viſum eſt, agere, non fatentur. Atque ob hanc causã dicũt, incõtinẽtem non ſciẽtia præditum, ſed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus ſuperari. Atqui ſi opinio eſt incontinentis, nõ ſcientia: neq; firma exiſtimatio, quæ aduerſetur, & obſiſtat cupiditati, ſed infirma & imbecilla, vt iis contingit, quorum in dubio eſt animus; profectò ei ignoſci debet, ſi in ea non permaneat aduerſus vehemẽtes & firmas cupiditates. Improbitati verò non eſt ignoſcendum, neq; vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incontinens, prudentia reclamante & repugnante. Hæc enim potẽtiſſima quædã res eſt. At hoc abſurdum. Erit enim ſimul idem prudens & incontinens. Nemo autem prudentis eſſe dixerit, ſua voluntate res improbiſſimas admittere. Prætерea ſuprà docuimus, qui ſit prudens, eundẽ ad agendũ eſſe aptiſſimũ: quippe qui in extremis, id eſt, in rebus ſingularibus verſetur, aliiſque virtutibus ornatus ſit. Prętерea ſi in eo ſitus eſt continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur, non erit profectò temperans, continens; neque continens, temperans. Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis eſt. Atqui ita eſſe oportet. Nam ſi bonæ ſint cupiditates, malus eſt habitus qui prohibet ſequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd ſi ſint imbecillæ neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: ſi malæ & imbecillæ, non magnum. Prætерea ſi in omni opinione perſeuerantem efficit continentia, mala eſt: puta, ſi etiam in falſa.

Et ſi incõtinẽtia de omni opinione facilè dimouebit, erit aliqua bona incontinẽtia. Exẽplicauſa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudãdus eſt, qui non maneat in iis quæ perſuaſerat ei Vlyſſes, quia ei mẽtiri ſit moleſtum. Præterea ſophiſtarũ ratio, quã mẽtientem vocant, dubitationẽ affert penè inexplicabilẽ. Nã quia volũt aduerſarium adigere ad aſſentiendũ rebus inopinatis, & abhorrẽtibus ab opinione populari, vt ſi aſſecuti fuerint, quod volũt, ſolertes & acuti eſſe videãtur; ratiocinatio ea quæ collecta eſt, dubitationẽ parit inexplicabilẽ. Vincta enim mens eſt, cũ ille neque vult inſiſtere, quia id quod concluſum eſt, non probat: neque longius progredi poteſt, propterea quod rationem diſſoluere nequit Euenire autem ex aliqua ratione poteſt, vt imprudentia cum incontinentia ſit virtus. Contra enim facit atq; exiſtimat, propter incontinentiam. Exiſtimat autem, ea quæ bona ſunt, eſſe mala neq; eſſe agenda. Itaq; quæ bona ſunt, acturus eſt, non quæ mala. Præterea quí ea quæ iucunda ſunt, eo ipſo quòd ita perſuaſum habeat, taléque conſilium ceperit, agit, & perſequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, ſed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Facilius enim ſanari poteſt, quia de ſententia poſſit demoueri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum eſt omnium ſermone prouerbium:

Quid adhibendum eſt, cùm premit ſauces aqua?

Si enim perſuaſum ei eſſet vt ea quæ agit ageret: ſimulatque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret. Nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia & continentia, quis abſolutè incontinens eſt? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus eſt. At aliquos eſſe dicimus incontinentes abſolutè.

CAPVT IV.

De diſpoſitionibus Ethicis ex ſua ſententia nunc agit, inſtrumento ſyllogiſtico. Namque tres quæſtiones de earundem natura proponit: & vt ſolutio facilior ſit, duas hypotheſes generales ſtatuit.

ET hæc quidem tales quædam ſunt difficultates, quę dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt Difficultatis enim & dubitationis diſſolutio, inuentio eſt. Primùm igitur videndum eſt, vtrùm ſcientes peccent incontinentes, nécne: & quemadmodum ſcientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus ſit: id eſt, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continénſque & patiens, vtrùm idem ſint, an differant: itémque de aliis omnibus, quæ sũt huic diſputationi quaſi cognata.

καὶ εἰ πάσης δόξης λέ ἀκρασία ἐκστατικὴ, ἔσται τις εὐσυνδόητα ἀκρασία. οἷ ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ ἐπαινετὸς γὰρ, ὅτι ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ἀλγῶ ὃ λυπεῖσθαι ψεῦδόμενος. ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος, ἀπορία· ἀλγῶ γὰρ ὃ βουλόδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δεινοὶ ὦσιν, ὅταν ὑπὸτείνωσιν, ὁ γινόμενος συλλογισμὸς ἀπορία γὰρ· δέδεται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μηδὲν μᾶλλον μὴ βούληται, ἀλγῶ ὃ μὴ ἀρέσκει ὃ συμπερασθὲν· προϊέναι δὲ μὴ δύναται, ἀλγῶ ὃ λύσαι μὴ ἔχειν τὸν λόγον· συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου λέ ἀφροσύνῃ μὲτ' ἀκρασίας ἀρετή· πρᾶξαι γὰρ ποιεῖ ὧν ὑπολαμβάνει, ἀλγῶ τινὰ ἀκρασίαν. ὑπολαμβάνει δὲ ταῦτα κακὰ εἶναι, καὶ οὐδὲν πρᾶξαι· ὥστε ταῦτα καὶ οὐ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι, ὁ περὶ πεπεῖσθαι πράττων καὶ διώκων τὰ ἡδέα, καὶ περιαιρούμενος, βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι τοῦ μὴ ἀλγῶ λογισμὸν, ἀλλὰ δ' ἀκρασίαν· διαπίπτειν γὰρ ἀλγῶ ὃ μεταπεισθῆναι ἂν. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ παροιμίᾳ, ὡς ἡ φαυλῶ,

Ὅταν ὃ ὕδωρ * πίνῃ, τί δεῖ * διαπίνειν;

εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπείσθη * ἃ πράττει, μεταπεισθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, οὐδὲν ἧττον ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ ἔστι πάντα ἀκρασία ὅσῃ καὶ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαυλῶ δ' ἔστι τινὰς ἁπλῶς.

CAPVT IV.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἕξεων.

Αἱ μὲν οὖν ἀπορίαι τοιαῦταί τινες συμβαίνουσι. τούτων δὲ, τὰ μὲν ἀφελεῖν δεῖ· τὰ δὲ καταλιπεῖν· ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι. Πρῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες οἱ οὐ, καὶ πῶς εἰδότες· εἶτα, περὶ ποῖα τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ ἕξειν. λέγω δ', πότερον περὶ πᾶσαν ἡδονὴν καὶ λύπην, οἱ περὶ τινας ἀφωρισμένας καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικὸν, πότερον ὁ αὐτὸς, οἱ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰλλα ὅσα συγγενῆ τῆς ἠθικῆς ἐστὶ ταύτης.

Et ſi incõtinẽtia de omni opinione facilè dimouebit, erit aliqua bona incontinẽtia. Exẽplicauſa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudãdus eſt, qui non maneat in iis quæ perſuaſerat ei Vlyſſes, quia ei mẽtiri ſit moleſtum. Præterea ſophiſtarũ ratio, quã mẽtientem vocant, dubitationẽ affert penè inexplicabilẽ. Nã quia volũt aduerſarium adigere ad aſſentiendũ rebus inopinatis, & abhorrẽtibus ab opinione populari, vt ſi aſſecuti fuerint, quod volũt, ſolertes & acuti eſſe videãtur; ratiocinatio ea quæ collecta eſt, dubitationẽ parit inexplicabilẽ. Vincta enim mens eſt, cũ ille neque vult inſiſtere, quia id quod concluſum eſt, non probat: neque longius progredi poteſt, propterea quod rationem diſſoluere nequit Euenire autem ex aliqua ratione poteſt, vt imprudentia cum incontinentia ſit virtus. Contra enim facit atq; exiſtimat, propter incontinentiam. Exiſtimat autem, ea quæ bona ſunt, eſſe mala neq; eſſe agenda. Itaq; quæ bona ſunt, acturus eſt, non quæ mala. Præterea quí ea quæ iucunda ſunt, eo ipſo quòd ita perſuaſum habeat, taléque conſilium ceperit, agit, & perſequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, ſed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Facilius enim ſanari poteſt, quia de ſententia poſſit demoueri. In incontinentem autem quadrat id quod tritum eſt omnium ſermone prouerbium:

Quid adhibendum eſt, cùm premit ſauces aqua?

Si enim perſuaſum ei eſſet vt ea quæ agit ageret: ſimulatque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret. Nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia & continentia, quis abſolutè incontinens eſt? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus eſt. At aliquos eſſe dicimus incontinentes abſolutè.

De diſpoſitionibus Ethicis ex ſua ſententia nunc agit, inſtrumento ſyllogiſtico. Namque tres quæſtiones de earundem natura proponit: & vt ſolutio facilior ſit, duas hypotheſes generales ſtatuit.

ET hæc quidem tales quædam ſunt difficultates, quę dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt Difficultatis enim & dubitationis diſſolutio, inuentio eſt. Primùm igitur videndum eſt, vtrùm ſcientes peccent incontinentes, nécne: & quemadmodum ſcientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus ſit: id eſt, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continénſque & patiens, vtrùm idem ſint, an differant: itémque de aliis omnibus, quæ sũt huic diſputationi quaſi cognata.

Vide infr. c. 9. καὶ πιθανὸν

πρᾶξαι γὰρ ποιεῖ ὧν ὑπολαμβάνει, ἀλγῶ τινὰ ἀκρασίαν. Subaudi, καὶ τὸ. Aſpaſ. Q. codd. εἰ μὲν γὰρ ἐν. ἐ περὶτὸν. μὲ δὲ ἐν. καὶ ἐν πᾶσιν ἡδονῇ τὸν παῦσαι περὶ quã lectionem ſequitur Lamb. vide eãdem ſententiam Magn. l. 2. c. 6.

ἐστὶ δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατὴς οἷός, παρ' ὧδε ἀ, ὅτι ᾧ πῶς ἔχοντες πρὸς ἀφροδίσια· λέγω δὲ πότερον παρ' ὧδε μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ὅτι ᾧ· ἀλλὰ παρ' ὡς, ὅτι οὔ, ἀλλὰ παρ' ἄμφοιν· ἔπειτ', εἰ ὧδε ἁπλῶς ὅστις ὅτι ἀκρασία καὶ ὅτι ἐγκράτεια, ὅτι οὔ· οὔτε γὰρ ὧδε ἁπλῶς ἀκρατὴς ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ ὧδε ἄπερ ὁ ἀνόλεθρος, οὔτε παρ' ὡσοὺς τούτους ἁπλῶς ἔχει· τούτων γὰρ αὖ ἰῶ τῇ
γρ. ἀκρασίᾳ * ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ παρ' ὡσὶ ἔχει. ὁ μὲν γὰρ, ἄγεται προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν B τὸ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ' οὐκ οἴεται μέν, διώκει δέ.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τοῦ, εἰδότα, καὶ μή, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀκρατεύεσθαι.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῆς δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ ὑπολήμψει τοῦ, οὐ' ἰῶ ἀκρατεύονται, οὐδὲν διαφέρει πρὸς C τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διστάζουσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ ῥᾴθυμα πιστεύειν, οἱ δοξάζοντες, μᾶλλον τῶν ὑπολαμβάνων, πρὸς τὸν τοιοῦτον ἔσονται, οὐδὲν δεινὸν ὑπολήμψει δόξης· ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς ὑπέστησαν· δηλοῖ δ' Ἡράκλειτος· ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ ὑπέστησθαι· ἔστι γὰρ, ἔχων μὲν, ὁ πεισθεὶς δὲ τῇ ὑπολήψει, καὶ ὁ πεισθεὶς λέγεται ὑπέστησθαι· δεινὸν D
γρ. μὲν ἔστι δὲ, ἐστὶ τὸ ἐπιστεύσατο πρὸ μὲν οὖν, τῷ. Sic Aspas. ὃ, ἔχοντα μέν, * μὴ θεωρεῖν τά, ἐνδέχεται δ' μὴ δεῖ ποιεῖν ἃ μὴ δεῖ ποιεῖν, τὸ, ἔχοντα καὶ θεωρεῖν τά. τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ' οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι, ἐπεὶ δύο τρόποι τῶν προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐδὲν κωλύει ποιεῖν παρὰ τὸν ὑπολήμψιν· καθόλου μέν τοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ κατὰ μέρος· κατὰ γὰρ τὰ καθ' ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ τὸ καθόλου· τὸ μὲν γὰρ, ἐφ' ἑαυτῷ· τὸ δ', ὅτι E τῷ πράγματός ἐστιν· οἷς, ὅτι πρωτὶ ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι οὗτος ἄνθρωπος· ἢ ὅτι ξηρὸν τὸ τοιόνδε· ἀλλ' εἰ τόδε τοιόνδε, οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. * κατά γε δὴ τούτους δοίημ' οὐ τοὺς τρόπους ἀμήχανον ὅσον· * ὥστε δοκεῖν, ὅταν οὕτω τις ᾖ μηδὲν ἄτοπον, δήπου θαυμαστόν. ἔτι, τὸ ἔχειν τὴν ὑπόληψιν τοῦ τῷ ῥηθέντων ὑπάρχειν τοῖς ἀνθρώποις·
γρ. κατὰ τ. γρ. ὥστε δοκ. μὲν ἅπας εἶναι μαλλ. ἄπορ.

A Hinc autẽ ducitur huiùs orationis initium, vtrũ cõtinens & incontinẽs appellẽtur ac differãt inter ſe, ex iis rebus, in quibus verſãtur, an ex animorum habitu; hoc dico, vtrũ incontinẽs eo ſolũ ſit incõtinens, quòd in his aut illis verſetur, néene: an verò quòd ſic vel ſic affectus ſit, néene: an potius ex vtriſque. Deinde vtrùm in omnibus verſetur incontinẽtia, néene. Non enim in omnibus verſatur is qui abſolutè eſt incontinens, ſed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quòd abſolutè in hæc affectus ſit; (idem enim eſſet incontinentia, quod intemperantia;) ſed quòd hoc modo ſit affectus. Nam intemperans quidem cupiditatibus ſeruit conſilio capto, exiſtimans præſentẽ iucũdiratẽ ſequi oportere. Incõtinẽs autẽ nõ exiſtimat ille quidẽ, ſed ſequitur tamẽ.

CAPVT V.

Quæſtiones tres propoſitas ſuperiore capite, nunc in ſpecie declarare aggreditur. Primam autem hoc capite examinat.

SI quis igitur dicat, veram opinionem eſſe, non ſcientiã, præter quam incontinenter homines viuũt; nihil refert ad rem de qua diſputamus. Nõnulli enim eorum qui aliqua de re opinãtur, nõ ſunt incerti, neque dubii, ſed certò ſe rẽ ſcire exiſtimant. Si igitur ij qui opinantur, propterea quòd leuiter & imbecillè credũt ita rẽ eſſe, de qua opinãtur, facilè quã qui ſciũt, cõtra atq; exiſtimant, agẽt: nihil inter ſcientiã & opinionẽ intererit. Nonnulli enim non minorẽ fidẽ habẽt iis quæ opinãtur, quã alij iis quæ ſciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniã ſcire dupliciter dicimus; (nam & is qui ſcientia præditus eſt, nec ea vtitur; & is qui vtitur, ſcire dicitur;) intererit vtrùm is qui cùm ſciẽtia præditus ſit, ea non cernit nec contemplatur animo, quæ ſcientia comprehendit, an is qui reipſa ea quæ ſcit, animo contemplatur, agat quæ non ſunt agenda. Mirum enim hoc videtur, ſi quis in eorum, quæ ſcit, cogitatione & contemplatione defixus, non ſi is, qui id quod ſcit, non cernit animo, aliena à ſcientia agat. Præterea quoniam duo ſunt enuntiationum genera, nihil prohibet, quominus is qui vtrumque genus tenet, aliquid præter ſcientiam agat: dum enuntiatione vniuerſa & generali vtitur, non ea quæ ad res ſingulares pertinet. Res enim ſingulares tãtùm ſub actionẽ veniũt. Iam verò etiam ipſius vniuerſi ſunt aliquæ differentiæ. Aliud eſt enim quod in ſeipſo vertitur, aliud, quod ad rẽ accommodatur: verbi gratia, omni hòmini ſicca prodeſſe, & hũc eſſe hominem, vel quicquid tale ſit, ſiccum eſſe: verùm ſitne hoc tale, aut neſcit, aut, ſi ſcit, ſcientis munere non fungitur. Incredibile igitur eſt, quantum hæc duo genera inter ſe differant: adeò vt ſi quis ita ſciens peccet, nihil abſurdi ſit: ſin illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri poteſt, vt homines ſcientia præditi ſint, quàm quos modos paulò antè expoſuimus.

Nam eius qui ſciẽtiã habet, neq; ea vtitur, habitũ magnopere diſcrepare videmus, adeò vt habere quodãmodo, & non habere videatur: qualis eſt is qui dormit, & furioſus, & vinolẽtus. Atqui homines aliqua animi perturbatione cõcitati, ita vt illi, ſunt affecti. Iræ enim, & rerũ venereatũ cupiditates, & nõnullæ huiuſmodi animi perturbationes, perſpicuè corpus quoque ipſũ immutant: nonnullis hominibus etiã furores immittũt. Nimirũ igitur dicendũ eſt, ſimiliter atq; hos, affectos eſſe incõtinẽtes. Nec verò ſi quis rationes & ſententias à ſcientia ductas & profectas pronũtiet, ſatis ſigni ſit eũ ſciẽtiæ conueniẽter agere. Nã qui his animi perturbationibus æſtuant, demonſtrationes, & verſus Empedoclis recitant: & qui primũ didicerũt, ſermones illi quidẽ cõnectunt, ſed nõdũ intelligũt. Oportet enim illa vnà cũ ætate adoleſcere: cui rei tẽpore opus eſt. Quocirca vt hiſtriones: ſic exiſtimãdi ſũt loqui etiã incõtinẽtes. Prẽterea hoc etiã modo huius rei causã ex natura ſpectare licet. Nã cũ opiniones aliæ ſint de rebus vniuerſis, aliæ de ſingularibus, quarũ sẽſus arbiter ac dominus eſt: neceſſe eſt, vbi ex duabus vna effecta ſit, in iis quidẽ quæ ſunt cognitionis, animũ, id quod cõcluſum eſt; enũtiare & affirmare: in iis autẽ quæ ſub actionem veniunt, ſtatim agere. Vt ſi omne dulce guſtandũ eſt: hoc autẽ eſt dulce, tanquã vnũ de ſingularibus; neceſſe eſt, eum qui poſſit, qui que non prohibeatur, ſimul atque dictum ſit, etiam agere. Cũ igitur ineſt vniuerſa opinio, quæ guſtare prohibet: ſecũda, omnia dulcia eſſe iucunda: & tertia, hoc eſſe dulce (hæc autẽ eſt quæ agit) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidẽ illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autẽ aliò trahit. Poteſt enim vnãquamq; animi partẽ cõmouere. Ita fit vt à ratione & opinione quodãmodo naſcatur incontinentia: nõ quod opinio per ſe ſit rationi cõtraria, ſed ex euẽtu. Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduerſatur. Quocirca etiã propter hanc rationẽ, beſtiæ non ſunt incõtinentes: quia non habent rerũ vniuerſarum exiſtimationem, ſed ſingularium viſionem, & memoriam. Quo pacto autem inſcientia depulſa ſcientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio eſt ebriorum ac dormientium, non huius perturbationis propria: quæ ab iis audienda eſt, qui de natura rerum diſputant. Quoniam igitur vltima enunciatio, eius quod ſub ſenſum cadit, opinio eſt, actionúmque domina eſt, atque arbitra: hanc aut non habet is qui in perturbatione eſt, aut certè ſic habet, vt eam habere, non ſit ſcire, ſed vinolentorum more verſus Empedoclis recitare. Et quoniam non eſt vniuerſus, neque ſimilem vim habet ad ſcientiam efficiendam terminus vltimus, atque id quod vniuerſum eſt; non immeritò etiam videtur id quod quærebat

A * ἐν ᾧ γὰρ, ἔχειν λέγω, μὴ χρῆσθαι ἢ, διαφέρειν σύμπαν ὁρῶμεν τὸν ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, ἢ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὴν οὕτω διατίθενται εἴπερ καὶ τῶν παθῶν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἔνια τῶν τοιούτων, ἐπιδηλοῦσι καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· οἱοίς ἢ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, * οὐδὲν σημεῖον. καὶ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πάθεσι B τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μανθάνοντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους· ἴσασι δ' οὔπω· δεῖ γὰρ * συμφῦναι· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑποληπτέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι, καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τῷ αἰτίαν. εἰ μὲν γὰρ, καθόλου δόξα· εἰ δ' ἑτέρα, περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ αὐτῶν, ἀνάγκη τὸ συμπεραίνειν, ἔνθα μὲν φάναι τῷ ψυχρῷ, τὸ δὲ τοιουτὶ τῷ ποιητικῷ πράττειν θύειν· οἷον, εἰ πάντος γλυκέος γεύεσθαι δεῖ, τουτὶ γ' γλυκύ, ὡς ἔν τι τῶν καθ' ἕκαστον, ἀνάγκη τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα * τοῦτο καὶ πράττειν. ὅταν οὖν, ἡ μὲν καθόλου σὴ, ἡ κωλύουσα γεύεσθαι· ἡ δὲ, ὅτι πᾶν τὸ γλυκὺ, ἡδύ· τουτὶ δὲ, γλυκύ· αὕτη δὲ ἐνεργεῖ· * τύχη δὲ ἐπιθυμία οὖσα, ἡ μὲν λέγει φεύγειν τοῦτο· ἡ δὲ ἐπιθυμία ἄγει· κινεῖ γὰρ ἕκαστον δυνάται τῶν μερείων· ὥστε συμβαίνει πως λόγῳ πως τε δόξῃ ἀκρατεύεσθαι· οὐκ ἐναντίας γ' καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ἐναντία, ἀλλ' οὐχ ἡ δόξα, ᾗ ὀρθῷ λόγῳ· ὥστε καὶ δῆλον τοῦτο τὰ θηρία οὐκ ἀκρατῆ, ὅτι οὐκ ἔχει * καθόλου ὑπόληψιν, ἀλλὰ τὰ καθ' ἕκαστα φαντασίαν καὶ μνήμην. πῶς δὲ λύεται ἡ ἄγνοια, καὶ πάλιν γίγνεται ἐπιστήμων ὁ ἀκρατής, ὁ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ οἰνωμένου καὶ καθεύδοντος, ἃ οὐκ ἴδιος τούτου γε πάθους, οὐδὲ τῶν φυσιολόγων ἀκούειν. ἐπεὶ δ' ἡ τελευταία πρότασις, δόξα τε αἰσθητὴ, καὶ κυρία τῶν περὶ ἡμᾶς, τούτων ἢ οὐκ ἔχει ὁ ἐν τῷ πάθει ὤν, ἢ οὕτως ἔχει, ὡς οὐκ ἰσχύειν * τὸ ἔχειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ λέγειν, ὥσπερ ὁ οἰνωμένος, τὰ Ἐμπεδοκλέους. καὶ ὅτι τὸ μὴ καθόλου, μηδ' ἐπιστημονικὸν ὁμοίως εἶναι δοκεῖν ᾧ καθόλου τι ἔχομεν ὅρον· καὶ ἐοικέναι

χ. ἐν τῷ ἔχειν.

γρ. ὅλον σημεῖον τῶν ἀκρατῶν καὶ τοῦ ἐπιστήμου. quæ non agnoſcit Aſpaſ.

γρ. συμφῦναι. ſic Aſpaſ.

χ. τύχη δὲ ἐπιθυμία ἔσται. ἡ μὲν ἐκ λ.

γρ. τῷ καθ.

γρ. ἐπὶ ἐχ-

ἐζήτῃ Σωκράτης, συμβαίνειν· ὑγδ τῆς κυ- A Socrates, euenire. Non enim tum cùm præ-
είως ἔτι δοκούσης ὑπεκήμενης πρήσσης, γγδ sto eſt illa, quæ verè & propriè videtur eſſe
ὅ πάθος· ὑδ' αὐτὴ ἀφαιρεῖται ἀφ' ὅ πά- ſcientia, exiſtit perturbatio, neque ea ſcientia
θους, ἀλλὰ τῆς αἰσθητικῆς. πρεὶ μὴν οὖν τῦ, à perturbatione conuellitur, ſed cùm adeſt ea
εἰδότα, καὶ μὴ, ἐ πῶς εἰδότα ἐνδέχεται ἀ- quæ ſenſu continetur. De eo igitur, qui ſciens,
κρατεύεσθαι, πῶ μὲν εἰρήσθω. aut inſciens, ſit incontinens: & quomodo vt
ſciens incontinenter viuat, fieri poſſit, hactenus à nobis dictum ſit.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

CAPVT VI.

Περὶ τῦ ἀκρατοῦς, τῦ τε ἁπλῶς, καὶ τῦ *Quæſtionem ſecundum declarat.*
τίνες μέρος ἐ πρὸς ἀηδονίας.

ΠΟτερον δὲ ἔστι τὶς ἁπλῶς ἀκρατὴς, B DEinceps vtrùm ſit aliquis abſolutè in-
ἢ πάντες τίνες μέρος· καὶ εἰ ἔστι, πρεὶ continens, an omnes ex parte, & certæ
ποῖά ἐστι, λεκτέον ἐφεξῆς. ὅτι μὲν rei ſint incontinentes: tum, ſi quis eſt abſolutè
οὖν πρὸς ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵ τ' ἐγκρα- incontinens, in quibus verſetur, dicendum
τεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ ἀκρατεῖς καὶ μαλα- eſt; continentes igitur & patientes, incontinentes & molles in voluptatibus & doloribus
κοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ' ἔστι τὰ μὲν ἀναγκαῖα, versari perſpicuum eſt. Quoniam autem eorũ quæ voluptatem efficiunt, alia ſunt neceſſaria, alia per ſe expetenda quidem illa,
τῶν ποιούντων ἡδονήν· τὰ δ', αἱρετὰ μὲν ſed eiuſmodi, vt ſupra modum expeti poſſint:
καθ' αὑτά, ἔχοντα δ' ὑπερβολήν, ἀναγ- (ſunt autem neceſſaria ea quæ ad corpus pertinent, ea inquam, quæ in victu & rerum ve-
καῖα μὲν, τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦ- nerearum vſu poſita ſunt: cæteráque huius
τα, τά τε περὶ τὴν τροφὴν, ἐ τὴν τῶν ἀ- C generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus
φροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σω- intemperantiam & temperantiam locauimus: quæ verò cùm minimè neceſſaria ſint,
ματικῶν, περὶ ἃ τὸν ἀκόλαστόν φαμεν ἔχειν per ſe tamen ſunt optabilia & expetẽda ſunt:
τὴν σωφροσύνην· τὰ δ' αἱρετὰ μὲν, verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáque
ὄ· αἱρετὰ δὲ, καθ' αὑτά· λέγω δὲ, οἷον νί- bona & iucunda:) Eos igitur qui in his præter
κην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν rectam rationem, quæ in ipſis ineſt, modum
ἀγαθῶν, καὶ ἡδέων. τοὺς μὲν οὖν περὶ τοῦ- ſuperant, abſolutè quidem incontinentes
τα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβάλλοντας non dicimus, ſed cum adiectione, pecuniæ
γρ. ὡ ἑαυτῆς τὸν * ὧν αὐτῆς, ἁπλῶς μὲν ὑ λέγομεν ἀ- incontinentes, lucri, honoris, iræ: abſolutè autem nequaquam, tanquam ab illlis differant, & ex quadam ſimilitudine
κρατεῖς· προσπίπτοντες δ' ὅ, χρημάτων ἀ- D ſic appellentur: vt cuidam Olympiorum vi-
κρατεῖς, καὶ κέρδους, καὶ τιμῆς, καὶ θυμοῦ· ctori, Ανθρωπος, id eſt, Homo, nomen erat:
ἁπλῶς δ', οὐ· ὡς ἕτερος ἐ καθ' ὁμοιότη- communis enim illius appellatio ac ratio à
γρ. ἀνθρωπος malè omnino. τα λεγομένους· ὥσπερ * Ανθρωπος ὁ ἐπ' propria paulo differebat, ſed alia tamen erat.
Ολυμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς cuius rei hoc argumentum eſt, quòd incontinentia vituperatur non ſolùm vt peccatum, ſed etiam vt vitium quoddam aut
λόγος τῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν· ἀλλ' ὅμως ſimpliciter & abſolutè, aut aliqua ex parte:
ἕτερος ἐῶ. σημεῖον δὲ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία horum autem, quos proximè poſui, incon-
ψέγεται, ὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ tinentium nemo ſic vituperatur. Eorum verò, qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, iis in quibus temperantem
ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς ἅπασα, ἢ κατά τι μέ- atque intemperantem verſari dicimus: qui nõ
ρος· τούτων δ' ὐθείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σω- E eo quòd id conſilii ceperit, rerum iucundarum nimium ſequitur, & rerum moleſtarum
ματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ ἃς λέγομεν τὸν nimium fugit, vt famis, ſitis, caloris, frigoris, earúmque omnium, quæ ad tactum guſtatúmque pertinent, ſed præter
σώφρονα καὶ ἀκόλαστον· ὁ μὲν ὢν περιαι- conſilium & cogitationem; is incontinens
ρέσεως τῶν τε ἡδέων διώκων τοὺς ὑπερβο- dicitur, non cum adiectione huius vel illius rei, vt iræ, ſed ſimpliciter tantùm. Cuiùs rei hoc argumentum eſt, quòd qui harum rerum nimium ferre non poſſunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincũtur.
λὰς, καὶ τῶν λυπηρῶν φεύγων, πεῖνας, καὶ
δίψης, καὶ ἀλέας, καὶ ψύχους, καὶ πάντων
τῶν περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ παρὰ
τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν διάνοιαν, ἀ-
γρ. ἀώλαστος. & ita Græcus paraphrastes, quẽ vide. κρατὴς λέγεται, ὃ χεῖ προσθῆσιν, ὅτι περὶ τάδε, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δὲ· καὶ γὰρ * μαλακοὶ λέγονται περὶ τοῦτα· περὶ ἐκείνων γὰρ ὐδεμίαν

Atque ob hanc cauſam in eadem re incontinentẽ & intẽperantem locamus, itẽque continentem & temperantem, quia in eiſdem quodãmodo voluptatibus & doloribus verſãtur: ſed illorũ neminẽ. Verũ quamuis hi in iiſdem verſentur, non eodem modo tamen: ſed intẽperantes conſilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potius eum intemperantem appellauerimus, qui ne cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates perſequitur, & mediocres dolores fugit: quàm eum qui idem agat, magnis & indomitis cupiditatibus incenſus. Quid enim faciat ille, ſi acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerũ neceſſariarũ penuriã ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ ſunt genere honeſtæ & bonæ; (nam iucũdorum aliqua ſunt natura expetenda; alia his contraria; alia his interiecta, quemadmodum ſuprà partiti ſumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor;) in his igitur omnibus, cæteriſque eiuſdem generis, & mediis, non quòd afficiãtur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: ſed quòd hoc modo cupiant, vel amẽt, & quòd modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod natura bonum, atque honeſtum: quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore ſtudióque ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda ſunt, & qui hæc ſtudioſè colunt atque expetunt, etiam laudantur. Verumtamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut vt Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt, immodico patris amore afficiatur. valde enim deſipere videbatur. Vitium igitur in his nullum eſt, propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per ſe expetendum eſt natura: ſed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ ſunt, ac fugiẽdæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non ſolùm fugienda res eſt, verumetiam in his rebus numeratur, quæ ſunt vituperabiles. Propter ſimilitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinẽtia eſt, ita cuiuſque rei incontinentiam dicere ſolent, quemadmodum malum medicum, & malum hiſtrionem, quem abſolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hîc non dicuntur ſimpliciter mali, quia non eſt vitium medici, aut hiſtrionis, ſed proportione quadam vitio ſimile: ſic nimirum & illic exiſtimare debemus duntaxat eam eſſe incontinentiam, & continentiam, quæ in iiſdem atque temperantia & intemperantia, verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaque etiam cum adiectione dicimus iræ incontinentem, quemadmodum honoris, & lucri. Sed quoniam aliqua ſunt iucunda natura,

A καὶ δηλὸν τοῦτ' εἰς ταὐτὸν τὸν ἀκρατῆ καὶ ἀνόλαστον πίπτειν, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων οὐδένα· λέγω δ' οἷον τοὺς αὐτὰς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι· οἱ δ', εἰσὶ μὲν οἷς ταὐτά, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ', οἱ μὲν, προαιροῦνται· οἱ δ', οὐ προαιροῦνται· διὸ μᾶλλον ἀνόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις * μηδ' ἐπιθυμῶν, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ * τοῦτον ὅστις δέγε ὃ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκφύγοι ποιήσειν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ οἷς τὰς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ ὧν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἡδονῶν, αἱ μὲν, εἰσὶ * τῶν φύσει καλῶν καὶ ἀγαθῶν· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δὲ, μεταξὺ, καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷον, χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἅπαντα δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξὺ, οὐ τῷ πάσχειν καὶ ἐπιθυμεῖν ἃ φιλοῦσι φέρονται, ἀλλὰ τῷ πως, καὶ ὑπερβάλλειν· διὸ, ὅσοι μὲν τοῦτον τὸν λόγον οἷ κρατιοῦνται, οἷ διώκουσι τῶν φύσει καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷοι οἱ περὶ χρήματα καὶ μᾶλλον οἷ δεῖ σπουδάζοντες, οἷ περὶ τέκνα καὶ γονῆς. καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· ἂν ἐπαινοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες· ἀλλ' ὅμως ἔστί τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ὁ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς· οἷ ὥσπερ Σάτυρος ὁ Φιλοπάτωρ ἐπικαλούμενος περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία * περὶ ταῦτ' ἔστι, διὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὑτό· φαῦλαι δὴ καὶ φυκταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δὲ, οὐδὲ ἀκρασία· οἷ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φυκτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν ψεκτῶν ἐστι. διὰ ὁμοιότητα δὲ τοῦ πάθους προσεπιπλέκοντες τὴν ἀκρασίαν * περὶ ἑκάστου λέγουσιν, οἷ κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτήν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν· * ὥσπερ οὐδ' ἐνταῦθα, διὰ τὸ μὴ κακίαν εἶναι ἑκάστων αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ οἷ ἀνάλογον ὁμοίωμα· οὕτω δηλονότι καὶ κακεῖ ὑπολαμβάνειν· μόνον ἀκρασίαν καὶ ἐγκράτειαν εἶναι, ἢ τὰς ὅσαι περὶ τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ, περὶ ὃ * θυμόν, καὶ ὁμοιότητα λέγομεν· διὸ καὶ προστιθέντες ἀκρατῆ θυμόν, ὥσπερ τιμῆς καὶ κέρδους, φαμέν. Ἐπεὶ δ' ἔστιν, ἔνια μὲν, ἡδέα φύσει·

γρ. μὴ ἐπ.

γρ. διοδοῦναι

γρ. τῶν γ.

γρ. περὶ τοῦτ'

γρ. ὡσαύτως

γρ. θυμοῦ,

καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δ', κατὰ μέρη καὶ ζώων καὶ ἀνθρώπων· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· φανερὰ, τὰ μὲν, ἀφ' ἡρωσῆς· τὰ δὲ, δι' ἕξιν γρ. γίνεται. * γίνεται· τὰ δ', ἀφ' ὑγρασίας φύσεως· ἔστι δὲ καὶ τούτων ἕκαστα καθάπλησίας ἰδεῖν ἕξεις. λέγω δὲ τὰς θηριώδεις, οἷς * τὸν ἄνθρωπον, ὧν λέγεται τὰς κυούσας διαρήγνυσθαι, τὰ παιδία κατεσθίειν· καὶ οἷοις φασὶ χαίρειν οἷονται τοὺς ἀπηλεωμένων περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν, ὠμοῖς, τοὺς δὲ, κρέασιν * ἀνθρώπων· τοὺς δὲ, τὰ παιδία διδόναι ἀλλήλοις εἰς εὐωχίαν· καὶ ὃ καὶ Φάλαριν λεγόμενον· αὗται μὲν, θηριώδεις· αἱ δὲ, ἀφ' ἕξεως γίνονται καὶ μανίαι οἷον· ὥσπερ ὁ τὸν μητέρα καθειρξάσας, καὶ φαγὼν· καὶ ὁ τὸν σιτοδούλου ὃν ἔπαθεν. αἱ δὲ, νοσηματώδεις, καὶ αὗται ἕξεις· οἷς, * αἱ τῶν τειχῶν πλήξεις, καὶ οἰκιῶν τριβεῖς· ἔτι δ', ἀνθράκων, καὶ γῆς· καὶ πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν γὰρ, φύσει· τοῖς δ', ἐξ ἕξεως συμβαίνουσιν· οἷς, τοῖς ἐθιζομένοις ἐκ παίδων. ὅσοις μὲν οὖν φύσις αἰτία, τούτοις μὲν οὐδεὶς αὐτῶν εἶπεν ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖκας, ὅτι οὐκ ὀπτῶσιν, ἀλλ' ὀπτῶνται· ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματωδῶς ἔχουσι * δι' ἔθος. ὃ μὲν οὖν ἔχειν ἕκαστα τούτων, ἔξω τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ τὸ θηριότης. ὃ δ' ἔχοντα κρατεῖν καὶ κρατεῖσθαι, οὐκ ἁπλῶς ἀκρασία, ἀλλὰ κατὰ μιᾶς ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν περὶ τὸν θυμὸν * τῷ πάθους· ἀκρατῆ δ' οὐ λεκτέον· πᾶσα γὰρ ὑπερβάλλουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώδεις, αἱ δ', νοσηματώδεις εἰσίν. ὁ μὲν γὰρ φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα, κἂν ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δειλός· ὁ δὲ, τὸν καλλιῶν ἐδεδίει, διὰ νόσον· καὶ τῶν ἀφρόνων, οἱ μὲν, οὐ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥσπερ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων· οἱ δὲ, διὰ νόσους, οἷς τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μανίας, νοσηματώδεις. τούτων δή, ἔστι μὲν ἔχειν τινὰ οἷόν τε μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δὲ· λέγω δὲ, οἷς, εἰ Φάλαρις κατέχει, ἐπιθυμῆσαι παιδίου φαγεῖν, ἢ πρὸς ἀφροδίσια ἄτοπον λιδονίου. ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι, μὴ μόνον ἔχειν. ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἡ μὲν κατ' ἄνθρωπον, ἁπλῶς λέγεται μοχθηρία·

χρ. τῷ αἰσθ. τῷ καλλιῶν λαμβάνει † Πόντ. suprà Glossa in Græco interpr. χρ. ἀφρωσύνης.

Magnorū l. 2. c. 6.

χρ. δι' ἔθος.

Lege cum Lambino, ζώου τῷ πάθους ἀκρατῆ· ἐκρατῆ δ' οὐ λ. Sic Græcus paraphra.

A corũq; alia ſimpliciter & abſolutè, alia diuerſis animantiũ atq; hominũ generibus iucunda ſunt; alia non ſunt iucunda naturâ, ſed partim propter debilitationes corporum partim propter cõſuetudinẽ, partim propter vitioſas naturas fiunt iucũda; licet etiã in his ſingulis cõſimiles habitus animaduertere. Voco autem immanes & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris quã dicũt, grauidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros deuorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdã circa Põtum populos delectari ferunt, alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos ſuos inter ſe mutuos in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alii autẽ propter morbos & furores nonnullis innaſcuntur: qualis ille fuit, qui matrẽ immolauit, & comedit, & qui conſerui iecur. Alii morboſi ſunt, qui ex conſuetudine proficiſcũtur, vt pilorũ euulſiones, & vnguiũ corroſiones, carbonũ quoq; & terræ: præterea venereorũ vſus cũ maſculis. Nãque hæ cupiditates aliis naturales ſunt, aliis ex cõſuetudine naſcuntur, vt qui à pueris conſue- C uerunt. Atque eorum quidem, quibus natura cauſam præbet, incontinentem quemquã nemo dixerit: quẽadmodũ neq; mulieres, quòd in complexu venereo non agant, ſed patiantur. Eademque ratione neque eos qui ex conſuetudine vitium morbo ſimile contraxerũt. His igitur ſingulis animi malis tentari, extra vitii terminos ac fines egredi eſt: quemadmodum & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autem tentatũ atq; effectũ, ſuperiorem eſſe, aut inferiorem, non ſimplex continentia, aut incontinentia eſt, ſed ex ſimilitudine: quemadmodũ & eum, qui in ira hoc modo affectus eſt, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem D dicere non debemus. Omnis enim modum ſuperans vitioſitas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & fæuitia, vel ferina eſt, vel morboſa. Nam qui naturâ talis eſt, vt omnia extimeſcat, etiamſi mus ſtridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus eſt. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij qui natura ſtulti & inconſiderati ſunt, ſenſũque duntaxat viuunt, ferarum ſunt ſimiles: quemadmo- E dum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes. Qui verò propter morbos veluti comitiales, vel furores, ij ſunt morboſi. Nihil obſtat autem, quominus aliquis interdum his vitiis affectus ſit tantùm, ſed non vincatur. hoc dico: vt ſi Phalaris, cùm puſionem concupiſcat vel ad edendum, vel ad potiendum, abſurda rerum venerearum voluptate ſe cohibeat & contineat. Neque verò quicquam obſtat, quominus etiam vincatur, non ſolùm affectus vitio ſit. Quemadmodum igitur & improbitas alia abſolutè dicitur improbitas, ea quæ in hominem cadit:

alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè: sic inmirum & incontinentia est alia ferina & immanis, alia morbosa. Simpliciter autem & absolutè ea sola quæ humanæ intemperantiæ conuenit.

ἢ δὲ κτᾶσθαι, ὅτι θηριώδης, ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ', ὅ· τὸν αὐτὸν *θῆπον γρ. αὐτὸν δὲ πρ.
δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστίν, ἡ μὲν, θηριώδης, ἡ δὲ, νοσηματώδης· ἁπλῶς δὲ, ἣ κτᾶται ἀνθρωπικὴ ἀκολασίαν μόνη.

CAPVT VII.

Quæstiones quasdam, secundæ quæstioni affines & connexas, proponit atque soluit.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὁποία αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία τῆς περὶ τὸν θυμόν· καὶ ὅτι τέλος σύγκρισις κακίας καὶ θηριότητος.

INcontinentiam igitur & continentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia & temperantia: in aliisque aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolutè dicitur, perspicuum est. Nunc autem & iræ, quàm cupiditatum, minus esse turpem incontinentiam agnoscamus. Videtur enim ira illa quidem aliqua ex parte rationem, sed negligenter & confusè audire; ministrorum præproperorum more, qui priusquam id omne quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: & vt canes, qui priusquam attenderint, vtrùm sit amicus, necne, si quis modò foreis pulsauerit, aut strepitum aliquem ediderit, latrant: sic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, sed imperio non exaudito, ad pœnas repetendas omni impetu ferrur. Ratio enim, aut visio, contumeliam vel contemptum in facto inesse indicauit: illa proinde ac si ratiocinando concluserit, huic tali, qui contumelia affecerit, vel contempserit, bellum inferre oportere, continuò sæuit, atque excandescit. Cupiditas autem, si ratio deprauata, vel sensus illud esse iucundum dixerit modo, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo sequitur: cupiditas verò minimè. Hæc igitur turpior illa est. Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo superatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoscendum ei magis est, qui naturales appetitiones sequitur. Nam & iis cupiditatibus danda venia est, quæ sunt omnium communes, & quatenus sunt communes. Ita autem & sæuitia magis naturalis est, quàm cupiditates immoderatæ, miniméque necessariæ: vt ille, qui hac defensione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iste (inquit) suum verberauit, & ille suum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio suo demonstrato. Est enim hoc nobis cognatum. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis: Nam à se quoque vsque ad hunc locum, patrem suum tractũ esse.

ΟΤΙ μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ἐστὶ μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύνη· καὶ ὅτι περὶ τἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφοράν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, δῆλον. Ὅτι δὲ καὶ ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν, θεωρήσωμεν· ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκοῆς * μέν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δὲ· γρ. μέντοι Magn. l. 2. *καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν ὑπηκόων, οἳ πρὶν c. 6.
ἀκοῦσαι πᾶν ὃ λεγόμενον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι * τῆς πορείας· καὶ οἱ γε φοβητικὼς κύων, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκούσας μέν, οὐκ ἐπέταξε δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρεις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δή, ὡσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τῷ τοιούτῳ πολεμεῖν, χαλεπαίνει θυμός· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδύ, ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὥρμᾶ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὥστε, ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ· αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ, τοῦ θυμοῦ ἀκρατὴς, τοῦ λόγου πως ἥττηται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, καὶ οὐ τοῦ λόγου. ἔτι, ταῖς φυσικαῖς συγγνώμη μᾶλλον ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπεὶ καὶ ἐπιθυμίαις ταῖς τοιαύταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· ὥσπερ ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι. καὶ γὰρ οὗτος, ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ· καὶτεῖνος, τὸν αὐτοῦ· καὶ ὅ παιδίον δείξας, καὶ οὗτος ἐμέ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένωμαι· συγγενὲς γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ἐπὶ τὴν οἰκίαν, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς τὰς θύρας· καὶ γὰρ αὐτὸς ἑλκύσαι τὸν πατέρα μέχρις οὐδοῦ.

ἔτι, ἀδικώτερον εἰ ἐπιβουλότερον. ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμός, ἀλλὰ φανερός· ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τὴν Ἀφροδίτην φασί,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς.

Ιλιάδ. ξ. --τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,
Παρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονέοντος.

ὥστ' εἴπερ ἀδικώτερα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία τις καὶ κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δ' ὀργὴ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δὲ ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. εἰ οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν· ἔστι γὰρ ἄνευ θυμοῦ ὑβρις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμόν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἀκρασία περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικάς, δῆλον. αὐτῶν δὲ τούτων τὰς διαφορὰς λητέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχάς, αἱ μὲν, ἀνθρωπικαί εἰσι καὶ φυσικαί, καὶ ὡς γένει, καὶ ὡς μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ δὲ, ἀπὸ πηρώσεις, καὶ νοσήματα· τούτων δὲ περὶ τὰς, αἰσθήσεις σωφροσύνη καὶ ἀκολασία μόνον ἐστί· διὸ καὶ τὰ θηρία, οὔτε σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' εἰ τι μεταφορᾷ· καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο τοιοῦτον ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζώων ὕβρει καὶ σπανιωρίᾳ, καὶ ὡς πάμφαγον εἶναι· οὐ γὰρ ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμόν, ἀλλ' ἐξέστηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· φοβερώτερον δὲ· οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλτιστον, ὥσπερ τὸ τῶν ἀνθρώπων, * ἀλλ' οὐκ ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον * συμβαλεῖν πρὸς ἔμψυχον, πότερον κάκιον· * ἀσπονδότερα γὰρ ἀεὶ φαυλότης ἀεὶ, ἢ τὸ μὴ ἔχον τὰς ἀρχάς· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. παραπλήσιον οὖν τὸ συμβαλεῖν ἀδικίαν πρὸς ἄνθρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον κάκιον· * μυριοπλάσια γὰρ αἱ * κακαὶ ποιήσει ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

χ αἰσχίων ἡμαρτημένη, ε ια ε.
χ. συμβάλλειν γρ. ἀδικεῖσθαι, sed ex gloſſa.
γρ. μυριαπλάσια
γρ. κακαὶ πονηρίαι

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ακρασίας, ἐγκρατείας, καρτερίας, μαλακίας, καὶ ἀκολασίας, διαφοραὶ ποικίλαι καὶ διαιρέσεις.

ΠΕρὶ δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγὰς, περὶ αἷς τε ἀκολασία καὶ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον· ἔστι μὲν ἄτοπος ἔχειν,

A Præterea quo quiſque occultior & inſidioſior eſt, eo eſt iniuſtior. At homo iracũdus minimè eſt inſidiator: neque ira ipſa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & inſidioſa, quemadmodum aiunt eſſe Venerem.

Nectentiſque dolos Veneris.

&, vt ait Homerus.

Dixi: tum niueo ceſtum de pectore ſoluit,
In quo ſermo inerat blandus, qui mente ſagaci
Quamuis prudentes ſpoliat.

Quare ſi iniuſtior, ergo & turpior hæc incontinentia erit quàm quæ in ira verſatur: eritque adeo hæc abſolutè incontinentia, & quodammodo vitioſitas. Præterea nemo dolens ſtuprum infert alteri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui ſtuprum infert, cum voluptate infert. Si igitur ea quæque ſunt iniuſtiſſima, propter quę iure optimo iraſcimur; profectò incontinentia ob cupiditatem ſuſcepta iniuſtior eſt. Non ineſt enim in ira voluptuaria libido. Incontinentiam igitur eam, quæ in cupiditatibus verſatur, itæ incontinẽtia turpiorem eſſe: continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus & corporis voluptatibus verſari, perſpicuum eſt. Harum autem ipſarum differentiæ ſunt cognoſcendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum eſt, aliæ ſunt humanæ & naturales tum genere tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis verſantur temperantia duntaxat, & intemperantia. Itaque neque temperantes, neque intemperantes beſtias dicimus, niſi per tranſlationem ſermonis, etiamſi omnino animantium genus aliud ab alio libidine, & profuſa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim conſilium vllum habent, nullâque rationis agitatione prædita ſunt, ſed à natura deſciuerunt, vt homines furioſi. Eſt autem feritas minus malum quidẽ vitioſitate, ſed horribilius tamen. Neque enim corruptum eſt in illis, id quod optimum, quomodo in homine, ſed eo carent. Simile igitur eſt; vt ſi inanimum cum animato conferatur, vtrum ſit peius: Innocentior enim minúſque pernicioſa ſemper improbitas eius eſt, quod principium non habet. Mens autem principium eſt. Simile igitur eſt, vt ſi iniuſtitiam cum homine iniuſto conferas. Nam fieri poteſt, vt vtrumque altero ſit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitioſus & improbus, quàm fera.

CAPVT VIII.

Tertiam quæſtionem explicat.

IN voluptatibus autem & doloribus, quæ tactu & guſtatu percipiuntur, itémque in earum cupiditatibus & fugis (in quibus temperantia & intemperantia ſuprà poſita eſt) poteſt quis ita affectus eſſe, vt

vt etiam ab eis vincatur, quibus plerique
sunt superiores: potest rursus fieri vt etiam
eas vincat à quibus vulgus superatur. Ho-
rum autemis qui à voluptatibus vincitur, in-
continens: qui voluptatum victor est, con-
tinens: & qui doloribus est infetior, fractus
& mollis: qui superior, patiens dicendus est.
Suntautem maximæ partis hominum habi-
tus inter hos interiecti, quamuis ad vitiosos
magis vergere videantur. Quoniam autem
voluptates aliæ sunt necessariæ, aliæ non
necessariæ, & illæquidem vsque ad aliquem
finem necessariæ: earum verò neque ni-
mium, neque parum sunt necessaria; (simi-
litérque de cupiditatibus & doloribus est
sentiendum;) qui iucunditates aut immode-
ratas, aut immoderatè sequitur, si propterea
quòd consilium cepit huiusmodi, & pro-
pter ipsas, non propter aliud quicquam,
quod ex eis redeat, is intemperans est.
Hunc enim necesse est non facilè factо-
rum suorum pœnitere. Itaque insanabilis
est. Nam qui ita natura comparatus est,
vt eum non pœniteat, is ad sanitatem nun-
quam reuertitur. Qui autem modum defe-
rit in expetendis voluptatibus, huic oppo-
nitur. At medius, temperans nominatur.
Similitérque intemperans est, qui dolores
corporis fugit: non quia vincatur, sed quia
consilium ceperit ita viuendi. Eorum au-
tem qui consilium non ceperunt ita vi-
uendi, alius propter voluptatem quóuis
impellitur: alius quia dolorem fugit, ex
cupiditate nascentem. Itaque inter se diffe-
runt. Nemo est autẽ, cui non videatur dete-
rior is qui nulla aut leui cupiditate affectus,
turpe aliquid admittat, quàm qui vehemẽ-
ti: & qui non iratus alterum pulset, quàm
qui idem faciat ira incitatus. Quid enim face-
ret commotus ac perturbatus? Itaque dete-
rior est incontinente, intemperans. Eorum
igitur qui suprà à nobis dicti sunt, alter ma-
gis est mollis, alter incontinens. Opponitur
autem incontinenti continens, molli patiẽs.
Patiẽtia enim est in resistẽdo, continentia in
vincẽdo. Aliud est autẽ resistere, aliud vince-
re: quemadmodũ aliud est non vinci, aliud
vincere. Quare & cõtinẽtia optabilius quid-
dam est quàm patiẽtia. Iam verò qui modũm
deserit in iis quibus plerique obsistunt, & ob-
sistere possunt, is mollis & delicatus est. Deli-
ciæ enim mollities quædã est: vt qui vestẽ tra-
hit, ne quid in ea attollẽda laboris suscipiat,
ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miserum
se esse nõ arbitretur, qui tamẽ misero sit simi-
lis. Itémq; de continentia & incontinentia
sentiendum. Neque enim si quis à vehemen-
tibus & immodicis voluptatibus aut dolori-
bus superetur, mirum debeat videri: immò
verò venia sit dignus si obsistendo vincа-
tur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera per-
cussus: vel Carcini Cercyon in Alope:

A ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους·
ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους·
τούτων δή, ὁ μὲν πρὸς ἡδονὰς, ἀκρατὴς
καὶ ὁ μὲν, ἐγκρατὴς· ὁ δὲ πρὸς λύ-
πας, μαλακός· ὁ δὲ, καρτερικός· με-
ταξὺ δὲ τῶν πλείστων ἕξεις, καὶ ἐπὶ ῥέ-
πουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπεὶ δὴ
ἔνιαι τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν· αἱ δ'
οὔ, ἢ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὔ, οὐ-
δὲ αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ ὀπτε-
B θυμίας ἔχῃ καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερ-
βολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβο-
λὰς * ἢ ἀφ' προαίρεσιν, καὶ δι' αὐτάς, Zuing:
καὶ μηδὲν δι' ἕτερον ἀπολαύων, ἀκόλα- * δι' ὑπ.
στος· ἀνάγκη γὰρ * τοῦτον μὴ εἶναι με- γρ. τούτου
τεμελητικόν· οἷος * ἀνίατος· ὁ δὲ ἐλ- γρ. ἀνία-
λείπων, ὁ ἀντικείμενος· ὁ δὲ μέσος, σώ- τως· ὁ μὲν
φρων. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ φεύγων τὰς σωμα- μετεμελη-
τικὰς λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλ' ἀφ' τικὸς, ἀνία-
προαίρεσιν. τῶν δὲ μὴ προαιρουμένων, ὁ τος.
C μὲν, ἄγεται, ἀφ' τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ,
ἀφ' τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ
τῆς ὀπτηθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλή-
λων. * πῶπι δὲ δὼ δόξειε χείρων εἶναι, γρ. πάσῃ,
εἴ τις μὴ ὀπτηθυμῶν, ἢ πρᾶμα, προαιτοι
τὶ αἰσχρὸν, ἢ εἰ σφόδρα ὀπτηθυμῶν· καὶ
εἰ μὴ ὀργιζόμενος * πύπτοι, ἢ εἰ ὀργι- γρ. πάτοι,
ζόμενος· τί γὰρ αὐ ἐποίει, ἂν πάσῃ ὤν;
δῆλον ὁ ἀκόλαστος, χαίρων τοῖς ἀκρατοῖς. τῶν
δὲ λεχθέντων, τὸ μὲν, μαλακίας εἶδος μᾶλ-
λον· * ὁ δ', ἀκρατής. ἀντίκεισθαι δὲ, τῷ γρ. ὁ δ' ἀκ-
D μὲν ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατής· τῷ δὲ μαλα- ράτωνος.
κῷ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, Vetus
ἔστιν ἐν τῷ ἀντέχειν· ἡ δὲ ἐγκράτεια, ἐν interpr.
τῷ κρατεῖν. ἕτερον δὲ τὸ ἀντέχειν καὶ κρα- sic repe-
τεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· riisse in
δεῖ καὶ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερείας suis vi-
ἕξιν. ὁ δὲ ἐλλείπων, πρὸς ἃ οἱ πολλοὶ detur, ὁ
καὶ ἀδυνατοῦσι, καὶ δύνασθαι, ἐστὶ μα- δ' ἀκόλα-
λακὸς καὶ τρυφῶν· καὶ γὰρ ἡ τρυφὴ, μα- στος δ'
λακία τίς ἐστιν. * ὃς ἕλκει τὸ ἱμάτιον, ἵνα ἀνίατος
E μὴ ποιήσῃ τὸν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· καὶ ὁ ἀκρατὴς ὁ
μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἀ- ἐγκρατὴς.
θλιος εἶναι, ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δὲ Victor.
ἔχει καὶ περὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀκρασίαν· πρὸς οὐχ
οὐ γὰρ εἴ τις ἡσυχῇ καὶ ὑπερβαλλου- ὡς.
σῶν ἡδονῶν ἥττᾶται, ἢ λυπῶν, * θαυ- γρ. θαυμα-
μαστὸν, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικὸν, εἰ αὐ στὸν, ἀλλὰ
πτείνων· ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτή- συγγνωμο-
της ὑπὸ τῆς ἔχεως πεπληγμένος· ὡ νικὸν,

ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· καὶ ὥσπερ αἱ κατέχειν πειρώμενοι τὴν ῥῖνα, ἀνῆκόν ἐστι ἐκπαγχάζουσιν, οἷς σπανίως Ξενοφάντῳ· ἀλλ' εἴ τις παρὰς αἷς οἱ πολλοὶ δυνάμενοι κρατοῦσιν, τούτων ἡττᾶται, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντέχειν, μὴ διὰ φύσιν τὴν ἡδονὴν, ἢ διὰ νόσον, γρ. ὥσπερ γρ. Σκυθῶν Zuing. ἀκρατὴς ᾖ· οἷς ἐν τοῖς * Γερρῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ ἡδὺ τὸ ὅλον παρὰς τὸ ἄρρεν διέφυκε. δοκεῖ γὰρ ἡ θῆλυς ὁ παιδιώδης, * ἀκόλαστος τις εἶναι· ἔστι δὲ μαλακὸς ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἶναι δὲ ταύτης ἀκράτειαι· ἡ δὲ B παρὰς ταύτην ὑπερβάλλοντα, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δ', ὁ μὲν, προπέτεια· τὸ δ', ἀβουλία· οἱ μὲν γὰρ βουλευσάμενοι, διὰ τὰ πάθη τὰ ἐμμένουσιν οἷς ἐβουλεύσαντο, διὰ τὸ πάθος· οἱ δ', διὰ τὸ μὴ βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους· ἔνιοι γὰρ, ὥσπερ οἱ * προεξερεθισθέντες, οὐκ ἐξερεθίζονται, οὕτω καὶ * προπαθήσαντες, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμὸν, οὐκ ἠττῶνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ' C ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τῷ προπετῆ ἀκρασίαν εἶναι ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γὰρ, διὰ τὸ ταχύτητα, οἱ δ', διὰ τὸ σφοδρότητα, οὐκ ἀκούσαντες τὸν λόγον, διὰ τὸ ἀκολουθητικοὶ εἶναι τῇ φαντασίᾳ. γρ. προεξερεθισθέντες, γρ. προπαθήσαντες, γρ. προεγείραντες

A & vt qui risum comprimere conãtes, vniuersum profundunt, quod Xenophanto accidit: sed si quis quibus voluptatibus multi possunt obsistere, ab iis superetur, neque possit contrà niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollities propter genus innata est, & vt fœmina à mare distat. Atque etiam is qui ludo & ioco magnopere deditus est, videtur esse intemperans: sed mollis est potiùs. Ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies. In his autem, qui modum iocandi ac ludendi superant, iocosus numeratur. Incontinentia autem alia est festinatio præceps, alia imbecillitas. Alij enim posteaquam deliberauerunt, non constant in eis quæ deliberata sunt, propter perturbationem: alios autem, quia non consultarunt, neque deliberarunt, quóuis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui se ipsi antè titillarint, non titillantur ab alio: sic quia præsenserunt ac præuiderunt, seipsos denique ac rationis iudicium antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, siue iucunditatem ostentet, siue dolorem intentet. Maximè autem & ij quos acuta, & ij quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia sunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam seu vehemẽtiam, rationem non operiuntur, quòd species animo oblatas, visionésque facilè sequantur.

CAPVT IX.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ad confirmationem eorum quæ de formali ratione Dispositionum ethicarum dicta sunt, sex illa Placita, quæ suprà cap. 2. proposuerat, examinare & explicare aggreditur, vt verum vèro semper consonare demonstretur. Et hoc quidem capite primum declarat.

Περὶ ἀκρασίας δὲ καὶ κακίας, καὶ ἀκρατοῦς καὶ ἀνθλάστου· ὅτι μᾶλλον αἰσιατὸς ὁ ἀνθλαστος, καὶ ὅτι βελτίων αὐτοῦ ὁ ἀκρατής. D

Superiore cap.

ΕΣτι δὲ, ὁ μὲν ἀνθλαστος, ὥσπερ * εἶπέμεθα, οὐ μεταβλητικὸς· ἐμμένει γὰρ τῇ παραιρέσει· ὁ δ' ἀκρατὴς, μεταβλητικὸς * πᾶς. διὸ οὐκ * ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω καὶ ἔχει· ἀλλ', * ὁ μὲν, ἰάσιμος· ὁ δὲ, ἀνίατος· ἔοικε γὰρ, ἡ μὲν μοχθηρία τῇ νοσημάτι οἷς ὑδέρῳ καὶ φθίσει· ἡ δὲ ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ, συνεχὴς· ἢ δ', οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δὲ, ἕτερον τὸ ἦθος ἀκρασίας καὶ κακίας· ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει. αὐτῶν δ' τούτων βελτίους οἱ ἐκπλαγικοὶ, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δὲ· ἧττον ἐλαττόνως γὰρ πάθους ἡττῶνται, καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ * ἕτεροι· ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατὴς ἐστὶ τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλαττόνου ἢ ὡς οἱ πολλοί. γρ. ἄπρα. γρ. πᾶς. Suprà cap. 3. γρ. ὁ μὲν ἴασιμος (vel, ἰατὸς) ὁ δὲ ἀνίατος.

IN continentem autem, vt suprà diximus, non facilè suorum factorum pœnitet. Perstat enim in consilio suscepto. Incontinens autem omnis, eiusmodi est quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non ita se res habet, vt suprà dubitauimus: sed hic quidem sanabilis est, ille autem insanabilis. Similis enim est vitiositas aquæ inter cutem, & tabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim assidua & perpetua est: hæc non est perpetua improbitas. Atque in summa aliud est incontinentiæ genus, aliud vitiositatis. Vitiositas enim latet: non latet incontinentia. Horum autem ipsorũ ij sunt meliores, qui facilè de sentẽtia deducuntur, quàm qui ratione in cõsiliũ adhibita, in ea nõ perstãt. Hi enim primũ à minore perturbatione superãtur: deinde non sine deliberatione antegressa, vt illi alteri. Similis est enim incõtinẽs hic, quẽ imbecillũ diximꝰ, iis qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt

ebrij. Incontinentiam igitur non esse vitiositatem, perspicuum est, nisi fortè aliqua ratione. Hæc enim à consilio auersa est: illa consilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur similes: quale illud est Demodoci in Milesios: Milesij non sunt illi quidem stulti, sed tamen eadem faciunt, quæ stulti: sic incontinentes non sunt illi quidem iniusti, sed iniustè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiusmodi est, vt non quòd ita sibi persuaserit, immoderatas & à recta ratione alienas sequatur corporis voluptates; intemperans verò sibi persuasit ita viuendum esse, quia talis est, vt eas sequatur: ergo ille facilè de sententia deduceretur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conseruat: ita vitiositas perdit atque extinguit. In actionibus autem id cuius gratia illæ suscipiuntur, principium est: vt in Mathematicis ea quæ posita & concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt: neque hîc: sed virtus aut naturalis, aut ea, quæ ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de principio magistra est. Temperans igitur est is qui talis est. intemperans autem, qui ci contrarius. Est porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auersus, de consilio quasi de gradu dejicitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, vt non agat quod monet & præscribit ratio; sed vt talis sit, vt sibi persuadeat impudenter & improbè persequendas esse huius generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salua enim res est ea quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem, de eo quod constituit, non depellitur. Ex iis igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum, malum & vitiosum.

CAPVT X.

Secundum placitum enarrat.

VTrùm igitur continens sit is, qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum qui in recto consilio. Et vtrùm is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is, qui in ratione falsa, & in consilio minùs recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quauis ratione & in quouis consilio: per se autem in vera ratione & recto consilio permaneat continẽs, non permaneat incõtinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat, aut persequatur, per se quidẽ hoc persequi & optare dicendus est, ex euentu verò, illud prius. Per se autẽ, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest,

A ὅλι μὲν οὖν ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι φανερόν· ἀλλά πη ἴσως· τὸ μὲν γὰρ, παρὰ προαίρεσιν· τὸ δ', κατὰ προαίρεσιν ἐστιν· οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατὰ τὰς πράξεις, ὥσπερ τὸ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους. Μιλήσιοι γὰρ, ἀξιώσεται μὲν οὐκ εἰσὶ δρᾶσαι δ', οἷα περ οἱ ἀξιώσεται· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσὶν, ἀδικοῦσι δὲ. ἐπεὶ δ', ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, * οἷος μὴ λόγῳ ὃ πεπεῖσθαι διώκειν γρ. οἷος δὲ τὸ μὴ πιπ. δ. τὰς καθ' ὑπερβολὴν καὶ παρὰ τὸν ὀρθὸν λό-
B γον σωματικὰς ἡδονάς· ὁ δὲ πέπεισται, λόγῳ ὃ τοιοῦτος ἐστὶ, οἷος διώκειν αὐτάς. ἐκεῖνος μὲν * οὖν, οὐ μεταπείσεται, * ὁ δ' οὔ· ἡ γὰρ γρ. ἐστὶ ἡ οὔ. ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν, φθείρει, ἡ δὲ, σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι ὃ οὗ ἕνεκα, ἀρχή· ὥσπερ ἐν ταῖς μαθηματικαῖς αἱ ὑποθέσεις. οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῶν ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ * ἠθι- γρ. ἐθικὴ κὴ τὴν ὀρθοδοξίαν περὶ τὴν ἀρχήν. σώ-
C φρων μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος· ἀκόλαστος δ', ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις ὃς παρὰ πάθος ἐκστατικὸς τοῦ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν, ὥστε μὴ μὴν κρατεῖν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ * ὃ γρ. διὰ τὸ πάθος. ὥστε οὐ τοιοῦτον, οἷ πεπεῖσθαι διώκειν * ἀεὶ δεῖν τὰς τοιαύτας ἡδονάς, γρ. καὶ ἀδίωκτον ὃ κρατεῖ· οὗτος ἐστὶν ὁ ἀκρατὴς. * βελτίων τὸ γρ. βελτίων ἀκολάστου· οὐδὲ φαῦλος ἁπλῶς· σώζεται ὡς γὰρ ὃ βέλτιστον· ἄλλος δ' ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, διά γε ὃ
D πάθος. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων ὅτι ἡ μὲν, ἀστοῦ δαία ἕξις· ἡ δὲ, φαύλη.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον πάσῃ δόξῃ ποιεῖ ἐμμενετικὸν ἡ ἐγκράτεια, ἡ δ' ἀκρασία πάσης δόξης ἐκστατικόν.

ΠΟτερον οὖν ἐγκρατὴς ἐστὶν ὁ ὁποιῳοῦν λόγῳ καὶ ὁποιῳοῦν παρεμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ. καὶ ἀκρατὴς
E δὲ, ὁ ὁποιῳοῦν μὴ ἐμμένων παραιρέσει, καὶ ὁποιῳοῦν λόγῳ, * ἢ ὁ μὴ πᾶν ψευδεῖ λόγῳ, καὶ τῇ παραιρέσει τῇ ὀρθῇ, ὥσπερ * ἠπορήθη πρότερον, ἢ * κατὰ συμβεβηκὸς ὁ ὁποιῳοῦν· καθ' αὐτὸ δ' ἂν πᾶν ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ παραιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμένῃ· ὁ δὲ, οὐκ ἐμμένει. Εἰ γάρ τις τοῦτ' ὄψεται ἢ διώκει, καθ' αὐτὸ μὲν, τοῦτο διώκει· καὶ αἱρήσεται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, τὸ παρὰτον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, τὸ

γρ. ἢ ὁ πᾶν ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ παραιρέσει τῇ μὴ ὀρ. Sup. c. 3. γρ. κατὰ μὲν

καθ' αὑτό· ὥστε δῆλον ὡς ὁποιαοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμένει· ὁ δὲ, ἐξίσταται· ἁπλῶς δὲ, * τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ * τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷς δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἱ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τοῖς ἐγκρατεῖ· οἷς ὁ ἄσωτος τοῖς ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τοῖς θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι πολλά· ὁ μὲν γὰρ διὰ πάθος ἢ ἐπιθυμίαν οὐ μεταβάλλει, ὁ ἐγκρατής· ἐπεὶ εὔπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατής· ὁ δὲ, οὐκ οὐδὲ λόγου· ἐπεὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται πολλοὶ οὐδὲ τῆς ἡδονῆς. Εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς * καὶ ἀγροικοι· οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, διὰ ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωσι· καὶ λυποῦνται, ἂν ἄκυροι τὰ αὑτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τοῦ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τοῦ ἐγκρατεῖ. Εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷς ἐν τοῦ Φιλοκτήτῃ * τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καί τοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλόν. τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τῶν Ὀδυσσέως ψευδέσθαι· οὐ γὰρ πᾶς ὁ διὰ ἡδονὴν τι πρακτέον, ὑβριστὴς ἐστὶν ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ διὰ αἰσχρόν.

γρ. ὁ πᾶ. γρ. τῇ δόξῃ εἰσὶν, οὓς καλ. sic Aſpaſ. γρ. Θεὶ ἄρ. γρ. τῇ Σ. γρ. δι' ἔπρ. π

A vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: abſolutè autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione ſua facilè perſeuerant: atque hi ſunt, quos in ſententia obfirmatos & pertinaceis appellamus: quales ſunt ij qui ægrè ſibi aliquid à quoquam perſuaderi patiuntur, quique non facilè de ſententia deducũtur: qui ſimile quiddam habent continenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: ſed in multis ab eo diſcrepant. Continens enim propter perturbationem & cupiditatem, ſententiam non mutat. B Nam vbi fors ita tulerit, facilè ſibi fidem fieri patietur. Pertinax autem & in ſententia obfirmatus, de ſententia non decedit, etiam ſi ſuadeat ratio. Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò arceſſit, ac recipit, ſeſéque à voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in ſententia ſunt ij, qui præcipuas quaſdam ſententias in animum induxerunt, indoctique & agreſtes homines. Atque ij quidem, qui præcipuas ſententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem ſunt pertinaces. Lætantur enim cùm vincunt, ſi de ſententia ſua C non deducantur: & grauiter moleſtéque ferunt, ſi ſua veluti decreta reſcindantur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quàm continenti, ſunt ſimiliores. Sunt autem nõnulli, qui non perſtant in eis quæ ipſi decreuerunt & comprobarunt, ſed non propter incontinẽtiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in ſentẽtia non perſtitit: at honeſtam. Nam vera loqui, erat ei pulchrum, atque honeſtum: perſuaſum autem ei fuerat ab Vlyſſe, vt mẽtiretur. Non enim quiſquis voluptate adductus aliD quid agit, intemperans eſt, neque improbus, neque incontinens: ſed qui turpi.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Λύσις τοῦ διέχει τὸ κεφάλαιον πολλῶν ἀπορημάτων τῶν περὶ τὴν ἀπορησῶν.

CAPVT XI.

Tertium, Quartum, & Quintum placitum dilucidat.

ΕΠεὶ δ' ἔστί τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ· ὁ τοιοῦτος τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει ᾧ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλον ἡδύ· οὗτος δὲ διὰ τὸ ἧττον τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς, ἐμμένει, καὶ οὐδὲ * δι' ἕτερον μεταβάλλει. δοῦλον δ', εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπὶ τὸ ἕτερον ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανερὰν, ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἑαυτὸν εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ.

QVoniã autem eſt etiã aliquis eiuſmodi, qui minùs quàm debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione non permaneat; inter hunc & incontinentẽ, medius E cõtinens locatus eſt. Incontinens enim propterea ſeſe in rationis gyro non cõtinet, quia magis quàm par eſt, voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans, propterea quòd minùs delectatur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum ſententiam mutat. Neceſſariò autem ſi continentia bonum eſt, ambo habitus contrarij mali ſunt, quemadmodum apparet: ſed quia alter in paucis, & rarò reperitur, idcirco vt temperantia intemperãtiæ dumtaxat videtur aduerſari, ſic & incontinentiæ continentia.

Digitized by Google

Sed quãdoquidem ex ſimilitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex ſimilitudine quadam ducta eſt. Nam & continens & temperans eiuſmodi ſunt, vt nihil à ratione faciant alienum propter corporis voluptates: ſed hoc intereſt, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus, hic non item: & hic eiuſmodi eſt, vt nulla re delectetur præter rationẽ: ille eiuſmodi, vt delectetur quidem, ſed non vt trahatur. Similes ſunt quoque inter ſe incontinens & intemperans. Et cùm inter ſe alioquin differant, ambo corporis delectationes perſequuntur: ſed hic ita vt exiſtimet eas ſequi oportere, ille ita vt non exiſtimet. Neque verò fieri poteſt vt idem vnà prudens ſit, & incontinẽs. Nam prudentem etiam bonum virum ſimul eſſe oſtendimus. Præterea non ex eo ſolùm prudens aliquis eſt, quòd ſciat, ſed ex eo etiam quòd ad res agendas idoneus ſit. At incontinens ad agendum ineptus eſt. Solertem autem nihil prohibet incontinentem eſſe. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes eſſe, & tamen incontinentes: quia ſolertia differt à prudentia eo modo quo ſuperiore libro diximus: & propterea quia ratione ſunt duo illa quidem finitima, ſed conſilio differunt. Neque etiam incontinens inſtar eius eſt, qui ſcit, eáque quæ ſcit, re conſiderat, & animo cõtemplatur: ſed eius qui dormit, vel qui vino obrutus eſt. Et verò ſua ſponte facit quidẽ ille: facit enim quodãmodo ſciẽs, & quid & cuius rei gratia faciat: ſed improbus non eſt tamen. Cõſilium enim eius bonũ eſt. Itaque dimidia ex parte malus eſt. Neque iniuſtus eſt: quoniam non eſt ſubdolus, aut inſidioſus. Incontinentium enim aliqui non perſtant in eis quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad conſultãdum quidem vlla ex parte apti ſunt. Similis igitur eſt incontinens ei ciuitati, quæ omnia quidem decernit, quæ ſunt decernenda, legéſque habet bonas atque vtiles, ſed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Conſulat, à qua ſpernitur lex, ciuitas.

Malus autẽ ei ſimilis eſt, quæ legibus vtitur, ſed malis vtitur. Verſatur autem incontinẽtia & continẽtia in eo quod magnæ partis hominũ habitum ſuperat. Cõtinens enim magis, incontinens minùs quàm maxima pars hominum poſſit, in recta ratione permanet. Ea autẽ incontinẽtia ſanabilior eſt, quæ ineſt in incontinentibus atra bile affectis, quàm eorum qui in eo quod deliberarũt, non permanẽt: faciliúſque ſanari poſſunt, qui ex cõſuetudine, quàm qui ex natura incontinentiã contraxerunt. Facilius eſt enim conſuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt: quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partũ eſt meditãdo, permanet annos,
Atque in naturam tandem conuertitur vſus.

A Ἐπὶ ὃ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τῆς σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθησεν· ὅ, τι γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιῆν, καὶ ὁ σώφρων· ἀλλ' ὁ μὲν, ἔχων· ὁ δ', οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας. καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. Ὅμοιοι δὴ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτερα μὲν ὄντες, ἀμφότερα δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μὲν, καὶ οἰόμενος δεῖν, ὁ δ' οὐκ οἰόμενος. Οὐδὲ ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ εἶναι εἶναι αὐτόν· ἅμα γὰρ φρόνιμος καὶ σπουδαῖος τὸ ἦθος δέδεκται ὤν. ἔτι, οὐ τὸ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικός. ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. Τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι. διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε * φρόνιμοι εἶναι τινες, ἀκρατεῖς δὲ, διὰ τὸ τὴν δεινότητα μὴ διαφέρειν τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον * ἐν τοῖς προτέροις λόγοις· καὶ κεῖται μὲν τὸν λόγον εἶναι, διαφέρειν δὲ κεῖται τῇ προαιρέσει. Οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος· καὶ ἔστιν μὲν ἑκὼν ἔστιν γὰρ πως εἰδώς, καὶ ὁ ποιῆ, καὶ οὐκ ἄκων· πονηρὸς δ', οὐ. ἡ γὰρ προαίρεσις, ὀπτικὴς· ὥστ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· * ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς οἷς δὴ βουλεύσηται· ὁ δὲ, μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως. καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχῃ σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδενὶ, ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν.

Ἡ πόλις * ἐβούλεθ', ἃ νόμων οὐδὲν μέλει. ὁ δ' πονηρὸς, χρωμένη μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη. Ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ, ἐμμένει μᾶλλον· ὁ δ', ἧττον τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως. B βιαιοτέρα δὲ τῶν ἀκρασιῶν, ἰᾶν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τῶν βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δὲ· καὶ οἱ δ' ἁπλῶς ἀκρατεῖς, τῶν ἐθικῶν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μεταβάλλεται φύσεως· ἔστι γὰρ τοῦτο καὶ ὃ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην εἶμεν φίλαν.

C καὶ δὴ

Ταύτην δὲ θεώμεθα τὴν διάθεσιν τὴν κατὰ φύσιν τῆς

Argyr. & Lamb. ἐξουσίαν

Lib. 6. cap. 13.

Suprà c. 8. ſub finem.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται.

A Quid igitur sit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia, & mollities: & quam inter se hi habitus rationem habeant, hactenus à nobis expositum est.

Suspecta quibusdam est isto loco tota hæc de voluptate disputatio, quę librũ hũc claudit. Nã proprius eius disputationis locus est libro decimo vbi philosophus de voluptate tractat ex professo & accuratiùs. Nõ solet autẽ Arist. in eodẽ opere ex professo rem eandem bis explicare: tam multis præsertim neq; sanè aut in Magnis moral. aut Eudemiis, de voluptate duob. locis ab eo actũ. Fortasse igitur ex Eudemijs malè fuerũt ista iam olim huc à quibusdã translata; qui quum viderent sept. hũc librum eundem prorsus esse cum sexto illius operis: nisi uertẽtes in hoc liquet.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Οτι δεῖ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι. Πρῶτον δὲ τὰ λεγόμενα περὶ ἡδονῆς ἐπὶ ἄλλων ἐκτίθεται.

CAPVT XII.

De materia ethicis Disputationibus subiecta, de Voluptate scilicet & Dolore, agẽdum esse monet. Inprimis autem vulgatas opiniones de voluptate recenset: easdémque argumentis confirmat.

ΠΕΡΙ δὲ ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου· οὗτος γὰρ, τοῦ τέλους ἀρχιτέκτων, πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, ὅ μὲν, κακὸν, ὅ δ', ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ὑπισχέσθαι περὶ αὐτῶν· τοῦ τε γὰρ ἀρετικοῦ καὶ τοῦ κακίαν τοῦ ἠθικοῦ περὶ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔθεμεν· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οἱ πλεῖστοι μὲν ἡδονῆς εἶναί φασι· διὸ τὸν μακάριον ὠνομάκασιν * ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Τοῖς μὲν οὖν δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἰσὶ, αἱ δὲ πολλαὶ, φαῦλαι. Ἔτι δὲ, τούτων τρίτον, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ ἐνδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. Ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν· ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς * φύσιν αἰσθητήν· οὐδεμία δὲ γένεσις συνωνύμης τῆς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκίας. Ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς. ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ. Ἔτι, ἐμποδίζουσι τοῦ φρονεῖν αἱ ἡδοναί· καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὸν τοῦ ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ. Ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι τἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. Ἔτι, τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς. Τοὺς δὲ μὴ πάσας ἀπονεύσαντας· οὐκ εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδιζόμεναι, καὶ οὐκ βλαβερόν· νοσώδη γὰρ ἔνια τῶν ἡδέων. * οὐκ δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονή· ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις· τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

DE voluptate autem & dolore cognoscere eius hominis est, qui in ciuilis prudentiæ studio se versari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magister, & veluti architectus est: quod intuentes, vnumquidque partim malum partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea verò necessariò nobis de iis disputandum & considerandum est. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque & μακάριον, beatam, ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo, nominarunt. Primùm igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex euentu: non enim idem esse bonum, & voluptatem. Alij nonnullas esse bonas, multas verò malas. Tertij disputant, etiamsi voluptates omnes sint bonum, non posse fieri tamen, vt summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit. At nullus ortus finibus est cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudenter sentiendi facultatem impediunt voluptates, cóque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminem quicquam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est. atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum verò voluptates pueri & bestiæ persequuntur. Non omneis autem esse bonas, id declarat, quòd sunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum quæ iucunda sunt, morbos gignunt. Iam verò neque summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc ferè sunt quæ contra voluptatem disputantur.

quòd hæc amplius sextus Eudemiorũ haberet quàm iste: assuenda illa hîc quoque putant: haud animadibi quidem necessariò ista legi: quia non alibi in Eudemiis hæc tractantur: hîc non ita: quum alius locus opere ei quæstioni sit destinatus Atque vt hoc probabiliter dici potest: sic nec aliter sentientibus suæ tadesunt; de quibus aliàs. γρ. ἀπὸ τῶ μάλιστα χαίρ. γρ. φύσει αἰσθητῶ. οὐδεμία γὰ γ. sed αἰσθητὴ leg. vt ex seq. c. etsi aliter semper in Græca interpr. cum hîc, tum lib. 10. γρ ἐπ.

A

CAPVT XIII.

Opiniones tres de Voluptate, contrariis aduersariorum argumentis impugnat.

EX his autem non effici, vt neque bonũ, neque ſummum bonum ſit voluptas, ea quæ dicemus, declarabunt. Primũm, quia cùm duobus modis dicatur bonum: vnúmqi ſit, quod abſolutè & per ſe bonum eſt: alterum, quod alicui eſt bonum: eandem partitionem ſequentur & naturæ, & habitus: eandem igitur & motiones, & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ ſunt ſimpliciter malæ, ſed alicui non malæ, immò huic optabiles: aliæ ne huic quidem ſunt optabiles, ſed aliquando, & non diu: non ſunt tamen optabiles. Hæ autem ne ſunt quidem voluptates, ſed videntur, nempe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ ſunt, & quę curationis cauſa adhibentur, vt ægrotorũ. Præterea cùm bonũ aliud ſit muneris functio, aliud habitus: eæ voluptates, quę in naturalem habitũ reſtituunt, ex euentu iucũdæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiã aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates: quales ſunt functiones muneris in contemplãdo occupatæ, natura nihil deſiderãte, nulláque re egente. Illas autem nõ eſſe veras voluptates, argumento eſt, quòd non iiſdem rebus iucundis delectãtur homines, cùm expletur, & cùm in ſuo ſtatu eſt natura. Sed natura conſtituta, rebus delectãtur abſolutè iucũdis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorũ nihil eſt neque natura, neque abſolutè iucundum. Ergo ne voluptates quidẽ. Vt. n. ea quæ iucunda ſunt, inter ſe cõparantur, ſic & eæ quæ ab his oriũtur, voluptates. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, vt aiunt nonnulli, finem ortu eſt meliorem. Voluptates enim non ſunt ortus: ne omnes quidem ſunt cum ortu coniunctæ: ſed muneris functiones potiùs, & finis. Nec cùm gignũtur res aliquæ, ſed cùm aliquibus reb. vtimur, eueniunt atque exiſtunt voluptates: neq; omnium voluptatũ finis, quiddam ab illis diuerſum eſt, ſed earũ quæ ad naturę perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt, voluptatem ortum ſiue generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potiùs, eſſe functionẽ muneris habitus cum natura conſentientis: & in locum illorũ verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quẽdam eſſe exiſtimãt, quia propriè bonum eſt. Nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur. Sed aliud eſt. Quod autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt;

B C D E

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ὅτι οὐ συμβαίνει ἐξ ὧν τὰ τοιάδε εἰρημένα τ' ἡδονὴν μὴ εἶ ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον.

ΟΤΙ δ' οὐ συμβαίνει ἐξ ὧν τοῦτο μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶν δε δῆλον. τοιοῦτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ, ἁπλῶς· τὸ δὲ, τινί· καὶ αἱ φύσεις δ' αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι δοκοῦσαι, αἱ μὲν,] ἁπλῶς φαῦλαι· τινὶ δ', οὔ· ἀλλ' αἱρεταὶ πῶς δέ· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ πῶς ἦ, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον· αἱρεταὶ δ', οὔ· αἱ δὲ, οὐδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μετ' λύπης, καὶ ἰατρείας ἕνεκεν· οἷ αἱ τῶν κεκμώντων. Ἔτι, ἐπεὶ τῶ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια, τὸ δ' ἕξις, κτᾶ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια ἐν ταῖς ἀπαθυμίαις τῆς * ὑπολύπου ἕξεως καὶ φύσεως· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ λύπης καὶ ἀπαθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷ αἱ τῶ θεωρεῖν ἐνέργειαι τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεούσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ πᾶσι ἁπῶ ἡδεῖ χαίρουσιν, ἀπαπλησμονήτου τε τῆς φύσεως καὶ καθεκτικῆς· ἀλλὰ καθεκτικῆς μὲν, τοῖς ἁπλῶς ἡδέσιν· ἀπαπλησμονήτου δὲ καὶ τοῖς ἐνδυτικοῖς· ἐν γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδύ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ τούτων ἡδοναί· ὡς γὰρ τὰ ἰδία πρὸς ἄλληλα σπουδάσθαι, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων. Ἔτι, οὐκ ἀνάγκη ἕτερόν τι εἶ βέλτιον τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναὶ, οὐδὲ μεθ' γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ κινουμένων συμβαίνουσιν, ἀλλὰ πεπερασμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει τὸ ἀγαθὸν γενέσει φάναι εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνέργειαν τῆς κτᾶ φύσιν ἕξεως· αὐτὴ δὲ τῶ αἰσθητὸν, διεστηκὸς. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθόν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι· ἔστι δ' ἕτερον. τὸ δ' εἶναι φαῦλας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἴδια,

* Ὑπολύπου, ait Aſpaſius, qui vtrãque lectionẽ agnoſcit, & interpretatur.

τὸ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινὰ ἔνια φαῦλα πρὸς χρηματισμόν. Ταύτῃ οὖν φαῦλα ἀμφω, ἀλλ' οὐ φαῦλα, κατά γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ τὸ θεωρεῖν ποτὲ βλάπτει πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει γάρ, οὔτε φρονήσει, οὐθ' ἕξει οὐδεμιᾷ ἡ ἀφ' ἑκάστης ἡδονή, ἀλλὰ αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τῶν θεωρῶν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. Τὸ δ', τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμίαν ἡδονὴν, θαύμαστον συμβέβηκεν. οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καί τοι καὶ ἡ μυρεψικὴ τέχνη, καὶ ἡ ὀψοποιϊκὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. Τὸ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τ' ἄλυπον βίον, καὶ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, ταῦ αὐτῷ λύεται πρώτα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς, καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ, τὰς τοιαύτας τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, καὶ τὴν τούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετ' ὀπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· τοιαῦται γὰρ αὗται· καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' ἃς ὁ ἀκόλαστος, ἀκόλαστος. ὅτι δ' ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεὶ εἰσὶν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

A eadem ratio & contra salubria facit, quia nõnulla eorum sunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: sed non idcirco mala sunt. Nam etiam causas rerum animo contemplari, & discere, nocet interdum valetudini. Sed neque prudentiam, neque vllum alium habitum voluptas impedit, ea quæ ab vnoquoque habitu proficiscitur: sed quæ sunt alienæ. Eæ enim quæ ex contemplatione rerum & disciplina manãt voluptates, efficient vt magis ac magis contemplemur, & discamus. Nullã verò voluptatis artem esse, non est mirum: neque id sine ratione accidit. Nam neque vllius functionis ars est, sed facultatis potiùs: quãquam vnguentaria & culinaria videntur esse voluptatis artes. Quod verò aiunt, temperantem fugere voluptates, & prudentem sequi vitam à dolore vacuam: pueros autem & bestias voluptates consectari; eadẽ ratione hæc omnia dissoluuntur. Nam quoniam expositum est, quemadmodũ sint absolutè bonę voluptates, & quemadmodũ non omnes bonæ: has tales pueri & bestiæ persequuntur, harúmq; indolentiã vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ sunt, & quæ ad corpus pertinent, (sunt enim hæ huiusmodi,) earúmque immoderationes, ex quibus intẽperans & dicitur & est intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperãs. Nam sunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Οὐκ ἀγαθόν πως ἡ ἡδονὴ, δείκνυσι, λύων τὰς ἐναντίας δόξας.

CAPVT XIV.

Ex sua porrò sententia opiniones vulgatas de Voluptate examinat, Primam scilicet, Tertiam & Secundam.

ΑΛΛΑ μὴν ὅτι καὶ ἡ λύπη κακὸν, ὁμολογεῖται· καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ ἁπλῶς κακὸν· * ἡ δ', πῇ, ὡς ἐμποδιστική· ὧν δὲ φευκτὸν τὸ ἐναντίον, ἢ φευκτόν τι καὶ κακὸν, ἀγαθόν. ἀνάγκη οὖν τ' ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι. * ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, ὃ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ τὸ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ ἴσῳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἂν φαίη ὅλως κακὸν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ὥρισται δ' οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ὑπερήμιλυ τινὰ, οἷον φαύλων οὐσῶν. ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαῖον, εἰ πᾶσ' ἐνέργειαι ἕξεως εἰσὶν ἐνέργειαι ἀνεμπόδιστοι, εἴθ' εἰ πασῶν ἐνέργειά ἐστιν εὐδαιμονία· εἴτε τινὸς αὐτῶν, αὕτη ἡ ἀνεμπόδιστος, αἱρετωτάτην εἶναι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡδονή· ὥστε εἴη ἂν τις ἡδονὴ τὸ ὅριστον, τὴν πολλὰς εἰδοναῖς φαύλοις οὔσας, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς. καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι,

INter omnes porrò conuenit, malum esse dolorem, ac fugiendum. Alius enim absolutè malum est, alius aliquo modo, nempe quòd impedit. Quod autẽ rei fugiendæ contrarium est, quà fugienda & mala, bonũ est. Necessariò igitur bonum quiddam est voluptas. Neque enim ea qua vtebatur Speusippus, dissolutio quadrat: vt maius minori & æquali contrariũ est, sic voluptati duo esse cõtraria, & dolorem, & id quod medium est. Non enim dixerit, voluptates idem esse quod aliquod malum. Iam verò nihil prohibet, si nonnullæ voluptates malæ sunt, quominus aliqua voluptas sit summum bonum: quemadmodum & scientia aliqua est optima, etiam si aliquæ sint malæ. Immò verò fortasse & necesse est, siquidem vniuscuiusque habitus functiones liberæ sunt, & non impeditæ, siue omnium habituum functio beatitudo est, siue alicuius eorum, modò non sit impedita, eam maximè esse expetendam. At hoc est voluptas. Itaque erit aliqua voluptas summum bonum, cùm sint multæ, si fors ita ferat, absolutè malæ. Atque ob hanc causam, vitam beatam, iucundã esse omnes existimãt,

γρ. ἡ δ', πῇ ἐμπ.

Lib. 10. cap. 2.

γρ. φαίη.

& beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, si impediatur, perfecta esse potest. At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunã quoque, ne hæc impediantur, desiderat beatus. Qui autem ei qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato esse licere dicunt, modò vir bonus sit, nihil dicunt, siue sua spõte, siue inuiti dicãt. Propterea autem quòd fortunam desiderat, quibusdam videtur idem esse vita beata, atque secũda fortuna, cùm longè aliud sit. Nam etiam ipsa, si sit immoderata, impedimento est vitæ beatę: nec ea iam fortasse secunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumscribitur ac definitur ex ipsius cum vita beata comparatione. Et quòd omnes & bestiæ & homines persequuntur voluptatem, argumento est, eam quodammodo esse summum bonum.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Sed quoniam neque eadem natura, optima: neque idem habitus, optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omnes voluptatem: sed omnes tamen voluptatem. Fortasse verò etiam sequuntur non eam, quam putant, neque eam, quam dixerint, sed eandem: in omnibus enim diuinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerumque sese ad eas homines applicant, earúmque sunt omnes participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates. Perspicuum autem etiam illud est, si neque voluptas, neque functio muneris, bonum sit, virum beatum iucũdè non victurum. Quamobrem enim ea desiderẽtur, si non sit bonum? Immò verò fieri etiam poterit, vt in dolore ac molestia ætatẽ agat. Nam neque dolor erit malum neq; bonum, siquidem neque voluptas. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, nisi etiam eius muneris functiones sint iucundiores. Iam verò de corporis voluptatibus ij insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas, quales sunt honestæ: non autem eæ quæ ad corpus pertinent, & in quibus versatur intemperans. Cur igitur dolores his voluptatibus contrarij mali sunt? Malo enim contrarium, bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id quod non est malum, bonum est? An vsque ad aliquem finem bonæ sunt? Nam quibus in habitibus ac motibus, eius, quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium,

A ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εὐλόγως· συνήμμενα γὰρ ἐνέργεια τελείοις, ἐμποδιζομένη· ἡ δὲ εὐδαιμονία, τῶν τελείων· διὸ προσδεῖται καὶ τοῦ εὐδαίμονος τοῦ ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται ταῦτα. οἱ γὰρ τὸν τροχιζόμενον καὶ τὸν δυστυχίαις μεγάλαις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἐὰν ᾖ ἀγαθὸς, ἢ ἐχόντες ἢ ἀφέντες, οὐδὲν λέγουσι. διὸ καὶ τὸ προσδεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισὶ ταὐτὸν εἶναι ἡ δυτυχία τῇ εὐδαιμονίᾳ, οὐκ ὂν ἴσα· B ἐπεὶ καὶ αὐτὴ ὑπερβάλλουσα, ἐμποδίος ἐστὶ. καὶ ἴσως οὐκ ἔτι εὐτυχίαν καλεῖν δίκαιον· προσὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. καὶ τὸ διώκειν ἅπαντα καὶ θηρία καὶ ἀνθρώπους, τὴν ἡδονὴν, σημεῖόν τι δ' εἶναί πως ἄρειον αὐτήν.

Φήμη δ' οὔ τι γε πάμπαν ἀπόλλυται,
ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζωσιν. Hesiod.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις C ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὐδὲ τὴν ἡδονὴν διώκουσι πάντες αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέν τοι πάντες. ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν δοξάζουσιν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν. πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον. ἀλλ' ἐπὶ τῶν φασί γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναὶ, διὰ τὸ πλείστοις τε προσβάλλειν εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. διὰ τὸ μόνας οὕτω γνωρίμους εἶναι, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ D ἐνέργεια, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἴπερ μὴ ἀγαθόν; ἀλλὰ καὶ λυπηρῶς ἐνδέχεται ζῆν; οὔτε κακὸν γὰρ, οὔτε ἀγαθὸν, ἡ λύπη, εἴπερ μηδὲ ἡδονή· ὥστε διὰ τί ἂν φεύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ. Περὶ δὲ δὴ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὑπισχνεῖσθαι * τοῖς λέγουσιν, ὅτι * ἔνιαι γρ. πῶς λέ γρ. ὅτιμαι γρ. ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷαι αἱ καλαὶ, E ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ τοιαῦται αἱ τοῦ ἀνήλικος. διὰ τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μοχθηραί; κακὸν γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον. ἢ οὕτως ἀγαθαὶ * αἱ ἀναγκαῖαι, ὅτι καὶ γρ. ὡς ἀναλγησία; μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν; ἢ μέχρί του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μή ἐστιν ὑπερβολὴ τοῦ βελτίονος ὑπερβολὴ, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· * ὅσων δ' ἔστι, καὶ τῆς ἡδονῆς ἔστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἔστιν ὑπερβολὴ· γρ. ὑπάρχει

Voluptas autem dolorem eiicit ac propulſat, tum ea quæ cõtraria eſt, tum quælibet alia, ſi valida ſit & vehemens. Et propter has cauſas, efficiuntur intẽperantes & vitioſi. Quæ autem doloris ſunt expertes voluptates, eæ nihil habent nimium, nihil immoderatum. Atque eæ ſunt, quę ex rebus, natura nõ euentu iucundis, proficiſcuntur. Ea autẽ euentu iucunda appello, quæ curationis cauſa adhibentur. Nam quia euenit vt medicamento curetur aliquis, parte ea, quæ ſana atque integra ſubeſt, aliquid agẽte, idcirco hoc videtur eſſe iucundum. Natura autẽ iucũda ea dico, quæ talis naturæ actionẽ eliciunt, atque expromunt. Iam verò nihil idem nobis ſemper eſt iucundum, quia ſimplex non eſt noſtra natura: ſed ineſt in ea etiam aliquid alterum ac diſpar, ex quo intereat, neceſſe eſt. Itaque ſi quid agat altera pars, hoc alteri naturæ præter naturam eſt. Cùm verò exæquatæ ſunt ambæ partes, neque moleſtum, quod agitur, neque iucundum videtur. Nam ſi cuius natura ſimplex ſit, eadem actio ſemper erit iucundiſſima. Itaque ſemper vna & ſimplici Deus voluptate potitur. Non enim motionis tantùm functio eſt aliqua, ſed etiam vacuitatis à motione, magiſque eſt in quiete quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulciſſima eſt, vt ait Poëta, propter improbitatem quãdam hominum. Quemadmodum enim homo vitioſus ingenio mobili ac mutabili eſt; ſic ea natura, quæ mutationem deſiderat, mala ac vitioſa eſt. Non enim ſimplex, neque bona eſt. De continentia igitur, & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid ſit eorum vnum quidque, quóque modo eorum alia bona, alia mala ſint, dictum eſt. Reſtat vt de Amicitia dicamus.

Α ἐξελαυνὴ δὲ ἡδονὴ λύπην, ἥτε ἐναντία, καὶ ἡ τυχοῦσα, ἐὰν ᾖ ἰσχυρά· καὶ διὰ ταῦτα ἀνάλγητοι καὶ φαῦλοι γίνονται. αἱ δὲ ἄνευ λύπης, οὐκ ἔχουσιν ὑπερβολήν· αὗται δ', αἱ τῆς φύσεως ἡδέων, καὶ μὴ τῷ συμβεβηκέναι. λέγω δὲ τῷ συμβεβηκέναι ἡδέα τὰ ἰατρεύοντα· ὅτι γὰρ συμβαίνει ἰατρευθέντος τοῦ ὑπομένοντος ὑγιοῦς πεφυκέναι, διὰ τοῦτο ἡδὺ δοκεῖ εἶναι· φύσει δὲ ἡδέα, ἃ ποιεῖ πρᾶξιν τῆς τοιᾶς δὲ φύσεως. οὐκ ἀεὶ δ' οὐδὲν ἡδὺ τὸ αὐτό, διὰ τὸ μὴ ἁπλοῦν εἶναι ἡμῖν τὴν φύσιν, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ ἔτι ἕτερον, καθὸ φθαρτά· ὥστε ἂν τὸ θάτερον πρᾶξιν, τοῦτο τῇ ἑτέρᾳ φύσει παρὰ φύσιν. ὅταν δ' ἰσάζῃ, οὔτε λυπηρὸν δοκεῖ, οὔθ' ἡδὺ τὸ πραττόμενον· ἐπεὶ εἴ του ἡ φύσις ἁπλῆ εἴη, ἀεὶ ἡ αὐτὴ πρᾶξις ἡδίστη ἔσται. διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαρὰν ἡδονῆς· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἠρεμίᾳ ἐστίν, ἢ ἐν κινήσει. μεταβολὴ γάρ, πάντων * γλυκύτατον, καὶ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά. ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος μεταβολὸς, ὁ πονηρός· καὶ ἡ φύσις, εἰ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδὲ σπουδαία. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, ἔτι περὶ φιλίας εἰρήσθω.

B

C

D

* γλυκύπικρον, vt apud Eurip. in Oreſte.

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM LIBER VIII.

CAPVT I.

De amicitia diſſerere, quoniam illa virtutis & vitiorum adiunctum ſit, Ethici philoſophi propriam eſſe demonſtrat.

HIs autem expoſitis, deinceps nobis de amicitia eſt diſſerendum. Etenim aut virtus quædam eſt, aut cum virtute cõiuncta. Præterea res eſt ad vitã degendam maximè neceſſaria. Nemo enim eſt, qui ſine amicis vitam ſibi optabilem eſſe ducat, etiam ſi cęterorũ bonorũ omniũ copia circũfluat. Nam etiam ij qui diuitiis, imperiis, & potentia inſtructi atque ornati ſunt, maximè videntur amicorum officium operámque deſiderare. Quem enim fructũ afferat huiuſmodi rerum proſperitas, ſublata beneficẽtia,

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων

η Θ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ὁτι περὶ φιλίας σπουδαῖον. καὶ ἔπαινος αὐτῆς.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα, περὶ φιλίας ἑπόμενόν ἐστι διελθεῖν· ἔστι γὰρ ἀρετή τις, ἢ μετ' ἀρετῆς. ἔτι δ', ἀναγκαιότατον εἰς τὸν βίον· οὐδεὶς γὰρ φίλων, ἄνευ τοῦ ἕλεσθαι ζῆν, ἔχων τἀλλὰ ἀγαθὰ πάντα· καὶ γὰρ πλουτοῦσι, καὶ ἀρχὰς καὶ δυναστείας κεκτημένοις δοκεῖ μάλιστα φίλων εἶναι χρεία· τί γὰρ ὄφελος τῆς τοιαύτης εὐετηρίας,

Magn. l. 2. c. 11. Eudem. l. 8. c. 1.

ἀφαιρεθήσεσθαι διάφορας; ἢ χάριτας μᾶλλον καὶ ἐπαινετωτέρους τοὺς φίλους; ἢ πῶς ἂν τηρηθείη καὶ σώζοιτο ἄνευ φίλων; ὅσῳ γὰρ πλείων, τοσούτῳ βεβαιοτέρα. ἐν πένθει δὲ καὶ ταῖς λοιπαῖς δυσχρηστίαις, μόνην οἴονται καταφυγὴν εἶναι τοὺς φίλους· καὶ νέοις μὲν τοὺς τὰ ἁμαρτήματα, καὶ πρεσβύταις τοὺς λειτουργίας, καὶ τὰ ἐλλείποντα τῆς πράξεως * διὰ ἀσθένειαν βουλῆς· τοῖς τ' ἐν ἀκμῇ, πρὸς τὰ καλὰ πράξεις,

* --Δύο τοι δ' ἐρχομένω.

καὶ γὰρ νοῆσαι καὶ πρᾶξαι δυνατώτεροι. φύσει τ' ἐνυπάρχειν ἔοικε πρὸς τὸ γεγεννημένον * τοῦ γεννήσαντι· καὶ οὐ μόνον ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἐν ὄρνεσι, καὶ * ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ζώων, καὶ τοῖς ὁμοεθνέσι πρὸς ἄλληλα· καὶ μᾶλλον τοῖς ἀνθρώποις· ὅθεν τοὺς φιλανθρώπους ἐπαινοῦμεν. ἔστι δ' ἂν τις καὶ ἐν ταῖς πλάναις, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἂν ἀνθρωποανθρώπῳ καὶ φίλον. ἔοικε δὲ καὶ τὰς πόλεις συνέχειν ἡ φιλία· καὶ οἱ νομοθέται μᾶλλον περὶ αὐτὴν σπουδάζειν, ἢ τὴν δικαιοσύνην. ἡ γὰρ ὁμόνοια, ὅμοιόν τι τῇ φιλίᾳ εἶναι δοκεῖ. ταύτης δὲ μάλιστα ἐφίενται, καὶ τὸν στάσιν ἐχθραν, μάλιστα ἐξελαύνοντες. καὶ φίλων μὲν ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης· δίκαιοι δ' ὄντες, προσδέονται φιλίας· καὶ τὴν δικαίων τὸ μάλιστα φιλικὸν εἶναι δοκεῖ. οὐ μόνον δὲ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ καλόν. τοὺς γὰρ φιλοφίλους ἐπαινοῦμεν· ἔστι * φιλοφιλία δοκεῖ τὴν καλὸν ἔν τι εἶναι. ἔτι, καὶ ἔνιοι τοὺς αὐτοὺς ἄνδρας οἴονται ἀγαθοὺς εἶναι καὶ φίλους.

γρ. δ' ἀδύνατοι βουλῆ. Sic Lamb. Ilιάδ. κ.

Lego σὺν δ' ἐρχομένω & νοῆσαι, mutata distinctione & transpositis vocibus καὶ γάρ.

γρ. Quidam codd. τῷ γεν. & πρὸς τὸ γεννῶντα τῷ γεννήσαντι.

γρ. πολυφιλία. sicut alibi in πολυφιλήμων & φιλοφιλήμων, variant codd.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ φιλίας τὰ ἐκ τῶν λόγων εἰρημένα ἀφεὶς, αὐτὰς ταύτην ἄρχεσθαι ἀκριβῶς· πρῶτον ἢ ὅσοι τὸ φιλητὸν καὶ τὴν φιλίαν ἀρχὰς, εἰσὶν ἰδίοις, ἀπορῆσ.

Διαμφισβητεῖται ἢ οὐκ αὐτὴς ἐκ ὀλίγα· οἱ μὲν γὰρ ὁμοιότητά τινα τιθέασιν αὐτὴν, καὶ τοὺς ὁμοίους φίλους· ὅθεν * τὸ ὅμοιον φασιν ὡς τὸ ὅμοιον, καὶ κολοιὸν πρὸς κολοιὸν, καὶ ὅσα παιδικὰ οἱ λόγοι, ἐξ ὁμοιότητος, * κεραμεὺς πρὸς κεραμέα πρόσεστι καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ πρόσεστι.

ὅμοιον. Hesiod. καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ πρόσεστι.

A quæ & in amicos confertur maximè, & summis laudibus, cùm in amicos vsurpatur, dignissima est? aut quónam modo sine amicis custodiri, incolumisque seruari possit? Nam quanto maior est, tanto pluribus casibus & periculis proposita est. Iam in paupertate, cæterisque rebus aduersis, vnicum perfugiũ, amicos esse putant. Atque adolescentibus opitulatur amicitia, ne quid peccent: senibus, vt colantur, & vt quibus ipsi in rebus agendis interesse non possunt propter ætatis infirmitatem, eæ ab amicis conficiantur ac B transigantur: iis, quorum ætas floret, vt res magnas & præclaras gerant:

Atque duo cùm vnà eunt iter, alter abundat
Consilio, quod sæpe comes non explicat alter.

Ambo enim agendi atque intelligendi maiorem habẽt facultatem. Ac videtur sanè in eo quod procreauit, in id quod procreatum est, inesse amicitia naturâ: neque id solùm in hominibus, verùm etiã in auibus, & plurimis animalibus, pariter in his quæ sunt eiusdẽ generis, ac gentis inter se, sed in hominibus maximè. Ex quo eos qui apud Græcos ab hominũ amore nomen traxerunt, humaniq; à nobis, φιλανθρώποις ab illis appellantur, laudare cõ- C sueuimus. Cernere etiam licet in erroribus, quàm sit omnis homo homini accommodatum quiddam atque amicũ. Videtur autem amicitia etiã ciuitates continere, maioriſque quàm iustitia, latoribus legum, curæ esse. Nã & cõcordiam, quæ amicitiæ simillima ac gemina est, summopere expetunt, & seditionẽ ei inimicam omni studio ejiciunt, atque exterminant. Et si ciues inter se amicitiã colãt, nihil sit quamobrem iustitiam desiderent: at si iusti sint, tamen amicitiæ accessionẽ requirant. Et id, quod ex omnibus iuribus maximè ius est, ad amicitiã videtur pertinere. Neque verò necessaria solùm res est, verumetiã honesta. Nam & eos laudamus, qui amicos D amant, & amicorum multitudo in rebus pulchris atq; honestis numeratur. Præterea nonnulli eosdẽ viros, bonos & amicos esse putãt.

CAPVT II.

Amicitiæ theoriam aggreditur. Aliorum opiniones physicas reycit, ethicas admittit. Quæstiones duas proponit, veterúmque sententias cõfutat. Suam inde opinionem interpositurus, causas amicitiæ generatim enarrat, & definitionem colligit.

SEd de ea magna multis in rebus controuersia est. Alij enim esse similitudinem quandã statuunt, & similes amicos. Ex quo prouerbia nata sunt: Semper similem ad similem: &, Graculus cum graculo: & cætera huius generis. Alij contrà, hos tales figulos inter se dicunt omneis esse. Ac de his ipsis disputationem altiùs & magis à natura repetunt:

repetũt: primùm Euripides, qui ita loquitur,

Tellus quidem imbrẽ amat, vbi campus aridus
Ob ſiccitatem ſterilis humore indiget:
Cælum at beatum, cùm refertum eſt imbribus,
Ardet cadendi mira in humum libidine.

Deinde Heraclitus, Contrarium idem vtile: &, Ex reb. diſſimilib. pulcherrimũ concẽtum exiſtere: &, Ex diſcordia naſci omnia. Aduerſantur his cũ alij multi, tum Empedocles. Simile enim eius, quod ſimile eſt, deſiderio teneri. Dubitationes igitur eas quę ſunt naturaleis, miſſas faciamus. non. n. huic diſputationi cõueniunt. Eas autẽ, quæ ad homines, eorúmq; mores & perturbationes pertinent, videam⁹: quales ſunt hæ, Vtrùm inter omnes poſſit eſſe amicitia, an inter malos nõ poſſit: &; Vtrùm ſit vnum genus amicitiæ, an plura. Qui enim ob eam cauſam vnum eſſe putant, quia amplificationẽ & diminutionẽ recipit, non ſatis firmo nitũtur argumento. Recipiũt enim amplificationẽ & diminutionẽ multa, quæ tamen ſpecie & forma differũt: de quibus ſuprà dictum eſt. Hæc autẽ fortaſſe plana fient, ſi, quid ſit amabile, fuerit cognitum. Non enim omnia videntur amari, ſed id dũtaxat, quod amabile eſt: cuiuſmodi eſt id quod vel bonum, vel iucundũ, vel vtile eſt. Id autẽ vtile videtur quo aut aliquod bonũ, aut voluptas comparatur. Itaque amabilia ſunt bonum & iucundum, tanquam fines. Vtrùm igitur id quiſque diligit, quod abſolutè bonũ eſt, an quod ſibi eſt bonũ? quoniam hæc nõnunquam inter ſe diſcrepant. Itémq; de ipſo iucundo ambigi poteſt. Videtur autem & id quiſq; amare quod ſibi bonũ eſt: & abſolutè quidem amabile eſſe bonũ, cuique verò amabile, quod cuiq; bonũ eſt. Amat igitur vnuſquiſque non quod ſibi reapſe bonum eſt, ſed quod videtur. Neque quidquã intererit. Erit enim amabile, quod bonum eſſe videbitur. Cùm ſint autẽ tria, in quibus ineſt cauſa cur amẽtur, in inanimorũ amatione amicitiæ nomẽ non vſurpatur. Nam neque mutuò amãt, neque illis quiſquã vult bene euenire, Rideatur enim fortaſſe, ſi quis dicat ſe vino bene euenire velle: ſeu vt quàm liberaliſſimè agamus, dabimus ei, vt velit vinũ ſaluũ & incorruptũ manere, vt ipſe habeat. Atqui amico bene cupere eius cauſa, nõ ſua, aiũt oportere. Qui autẽ ita volunt amico bene euenire, eos beneuolos appellant, ſi non idem etiã ab illo referatur. Amicitiã enim eſſe beneuolẽtiam in iis qui inter ſe par pari referunt. Niſi fortè eo addendum eſt, Non occultam, neque incognitam. Multi enim eos quos nunquam viderunt, beneuolentia complectũtur, quia viros bonos eſſe aut ſibi vtiles fore exiſtimãt. Quòd ſi eodem modo illorum aliquis in hũc ſit affectus, beneuolentia quidem inter eos intercedere videtur; ſed amicos quamobrem quiſpiam eos dicat, quorum alter de alterius in ſe animo nihil explorati habet?

A Φυσικώτερον. Εὐριπίδης μὲν φάσκων· Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα ξηραινθεῖσα· ἐρᾷ δὲ σεμνὸν οὐρανὸν, πλησθὲν ὄμβρου, πεσεῖν εἰς γαῖαν. καὶ Ἡράκλειτος, τὸ ἀντίξουν συμφέρον, καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν, καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι. ὃ ξυμβαίνει καὶ τοῦτοις, ἄλλοί τε καὶ Ἐμπεδοκλῆς· τὸ γὰρ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι. τὰ μὲν οὖν φυσικὰ τῆς ἐπισκέψεως * παραφείσθω· οὐ γὰρ οἰκεῖα τῆς παρούσης πραγματείας. γρ. παραδοῦναι.

B ὅσα δ' ἐστὶν ἀνθρωπικὰ, καὶ ἀφήκει εἰς τὰ ἤθη καὶ τὰ πάθη, ταῦτ' ἐπισκεψώμεθα· εἰ, πότερον ἐν πᾶσι γὰρ ἡ φιλία, ἢ οὐκ οἷόν τε μοχθηροὺς ὄντας, φίλους εἶναι· καὶ πότερον ἓν εἶδος τῆς φιλίας ἐστὶν, ἢ πλείω· οἱ μὲν γὰρ ἓν οἰόμενοι, ὅτι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐκ ἰκανῷ πεπιστεύκασι σημείῳ· δέχεται γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ τὰ ἕτερα τῶν εἰδῶν. εἴρηται δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν * ἐμπροσθεν. Τάχα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν τοῖς θεωροῦσι τὸν τρόπον τοῦτον. Aspaſius ἔοικε δὲ ἀπρᾶξαι ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει τῶν Νικομαχείων. quaſi intercederit pars aliqua huius operis.

C ἐὰν τοῦτο αὐτῶν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ· δοκεῖ γὰρ οὐ πρὸς φιλεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ φιλητόν· τοῦτο δ' εἶναι ἀγαθὸν, ἢ ἡδὺ, ἢ χρήσιμον. δόξειε δ' ἂν χρήσιμον εἶναι δι' οὗ γὰρ ἀγαθόν τι ἢ ἡδονή. ὥστε φιλητὰ ἂν εἴη τἀγαθόν τε καὶ τὸ ἡδύ, ὡς τέλη. πότερον οὖν τἀγαθὸν φιλοῦσιν, ἢ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν; διαφωνεῖ γὰρ ἐνίοτε ταῦτα. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὸ ἡδύ. αὐτό. δοκεῖ δὴ καὶ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν φιλεῖν ἕκαστος· καὶ εἰ, ἁπλῶς μὲν τἀγαθὸν, φιλητόν· ἑκάστῳ δὲ, τὸ ἑκάστῳ.

D φιλεῖ δὲ ἕκαστος, οὐ τὸ ὂν αὐτῷ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον. δῆλόν δὴ τοῦτ' ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον. τοιῶν δ' ὄντων δι' ἃ φιλοῦσιν, ἐν μὲν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει, οὐ λέγεται φιλία· οὐ γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις, οὐδὲ βούλησις ἐκείνων ἀγαθοῦ· γελοῖον γὰρ ἴσως τῷ οἴνῳ βούλεσθαι τἀγαθά· ἀλλ' εἴ τῳ, σώζεσθαι βούλεται αὐτὸν, ἵνα αὐτὸς ἔχῃ. τῷ γὲ φίλῳ φασὶ δεῖν βούλεσθαι τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα· ποιεῖ δ' ἐν βουλομένοις οὕτω τἀγαθὰ, εὔνοιαν λέγουσιν, ἂν μὴ τὸ αὐτὸ καὶ πρὸς ἐκείνον γίγνῃ· εὔνοιαν γὲ εἰς ἀλλήλους φιλίαν εἶναι· ἢ προσθετέον τὸ μὴ λανθάνουσαν· πολλοὶ γὰρ εἰσιν εὔνοι οἷς οὐκ ἐωράκασιν, ὑπολαμβάνουσι δ' ὑπεικῆς εἶναι ἢ χρησίμους· τοῦτο δὲ * αὐτοῖς καὶ γρ. ταῦτα ἐκείνων ἔχειν πάθοι πρὸς τοῦτον. εὔνοι μὲν οὖν οὗτοι φαίνονται ἀλλήλοις· φίλους δὲ πῶς ἂν τις εἴποι, λανθάνοντας ὡς ἔχουσιν ἑαυτοῖς;

δεῖ αὖ᾽α βούλεσθαι ἀλλήλοις, καὶ βούλεσθαι τἀγαθὰ μὴ λανθάνοντας δι᾽ ἓν τι τῶν εἰρημένων.

A Ergo vt sint amici, eos oportet se mutuò beneuolentia comprehendere, velleque alterum alteri bona euenire: ita vt hoc vtrique perspectum sit & cognitum, propter vnum aliquod eorum quæ dicta sunt.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Αἱ φιλίαι εἴδη τρία. ποσαχῶς μὲν γὰρ ἡ ἀφ᾽ ἡδονῆς· δευτέρα δὲ, ἡ ἀφ᾽ ὠφελίμου.

CAPVT III.

Species & differentiæ Amicitiæ, ex causis suis deductas explicare aggreditur, & plures esse species Amicitiæ materiales ostendit. Ex his duas, quæ propter voluptatem aut vtilitatem contrahuntur, hoc capite enarrat.

ΔΙΑΦΕΡΕΙ δὲ τούτων ἀλλήλων εἴδη· καὶ αἱ φιλήσεις ἄρα, καὶ αἱ φιλίαι· τρία γάρ ἐστιν εἴδη τῆς φιλίας, ἰσάριθμα τοῖς φιλητοῖς· καθ᾽ ἕκαστον γάρ ἐστιν ἀντιφίλησις οὐ λανθάνουσα. οἱ δὲ φιλοῦντες ἀλλήλους; βούλονται τἀγαθὰ ἀλλήλοις τούτῳ ἢ φιλοῦσιν. οἱ μὲν οὖν ἀφ᾽ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες ἀλλήλους, οὐ καθ᾽ αὑτοὺς φιλοῦσιν, ἀλλ᾽ ἢ γίγνεταί τι αὐτοῖς παρ᾽ ἀλλήλων ἀγαθόν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δι᾽ ἡδονήν· οὐ γὰρ ὃ ποιούς ἐστιν ἕτερος ἀγαπῶσι πικροὺς εὐτραπέλους, ἀλλ᾽ ὅτι ἡδεῖς αὐτοῖς. οἵτε δὴ ἀφ᾽ τὸ χρήσιμον φιλοῦντες, ἀφ᾽ τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν πράττουσι· καὶ οἱ δι᾽ ἡδονήν, ἀφ᾽ τὸ αὐτοῖς ἡδύ. καὶ οὐχ ἧ ὁ φιλούμενός ἐστιν, ἀλλ᾽ * ἢ χρήσιμος, ἢ ἡδύς, καθ᾽ συμβεβηκός τι δὴ αἱ φιλίαι αὗται εἰσίν· οὐ γὰρ ἧ ἐστιν, ὅς ποτέ ἐστιν ὁ φιλούμενος, τούτῳ φιλεῖται, ἀλλ᾽ ἢ ποιόν τι παρέχεται· οἱ μὲν ἀγαθόν τι· οἱ δ᾽, ἡδονήν. διὸ καὶ ἀφίλητοι δὲ αἱ τοιαῦται εἰσὶ, μὴ ἀφομοιουμένων αὐτοῖς ὁμοίων· ἐὰν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες, ὃ δ᾽ χρήσιμον οὐ διαμένει, ἀλλ᾽ ἄλλοτε γίγνεται ἄλλο. ἀπολυθέντος οὖν ὃ φίλοι ἦσαν, διαλύεται καὶ ἡ φιλία, ὡς οὔσης τῆς φιλίας πρὸς ἐκεῖνα· μάλιστα δὲ ἐν τοῖς πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικοῦτοι διώκουσιν, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον· καὶ τῶν ἐν ἀκμῇ καὶ νέων, ὅσοι τὸ συμφέρον διώκουσιν· οὐ πάνυ δ᾽ οἱ τοιοῦτοι συζῶσι μετ᾽ ἀλλήλων· ἐνίοτε γὰρ οὐδ᾽ ἐφίενται ἡδεῖς. οὐδὲ δὴ προσδέονται τῆς τοιαύτης ὁμιλίας, * ἐὰν μὴ ὠφέλιμοι ὦσιν· ἅτε γὰρ φαύλου γε ἐφίενται ἡδεῖς, ἐφ᾽ ὅσον ἐλπίδας ἔχουσιν ἀγαθοῦ. εἰς τούτους δὲ καὶ τὴν ξενικὴν λήψεσθαι. ἡ δὲ τῶν νέων φιλία δι᾽ ἡδονὴν εἶναι δοκεῖ· διὸ ταχὺ γίνονται φίλοι καὶ παύονται.

ἢ. ἢ ὁ χρήσ.

ἢ. ἐὰν δὲ ὠφελ.

B Sed cùm hæc tria, quę amari solere dicimus, genere inter se differant: amationes quoque differunt, & amicitiæ. Sunt enim tria amicitiæ genera, quæ rebus amabilibus pari numero respondent. Est enim sua cuiusque generis mutua amatio, nõ obscura, neque incognita. Iam verò qui inter se amant, alter alteri omnia bene euenire volunt, quà amant. Atque ij quidem, qui vtilitatis causa amant inter se, nõ propter se, neque sua causa inter se amant, sed quà quippiam boni alteri ab altero proficiscitur. Eorum qui propter voluptatem, amicitiam inter se compararunt, similis ratio est. Non enim facetos & vrbanos C propterea diligimus, quia cuiusdãmodi sunt: sed quia nos delectant. Denique & qui vtilitatis causa amicitia inter se iuncti sunt, propter id quod ipsis bonum est, diligũt: & quos voluptas ad amãdum excitat, amicitiam iucundo metiuntur: nec is, qui amatur, quà est, amatur, sed quà vtilis, aut iucundus est. Ex euentu igitur constãt hæ amicitiæ: non enim quà est is, qui diligitur, quicumque sit, amatur: sed quà illi vtilitatem aliquam præbent, ac suppeditant, hi voluptatem. Quocirca facile tales amicitiæ dirimuntur, cùm ij similes non permaneãt. Nam si non ampliùs sint iucundi, aut vtiles, amandi finem faciunt. Vtile D autem non idẽ permanet, sed aliud aliàs efficitur. Eo igitur, quod amicitiã contraxerat, dissoluto, amicitia quoque dissoluitur, perinde ac si amicitia cum illis reb⁹ esset instituta. Cuius generis amicitia maximè in senibus cernitur. Nam neque qui hac ætate sunt, in amicitiis iucundum sequuntur, sed vtile: neque ex iuuenibus & ætate florentibus, ij qui emolumẽto ducuntur. Non admodum autẽ tales societate vitæ inter se coniunguntur. Nam interdũ ne iucundi quidem sunt. Neq; igitur talium consuetudinem desiderant, nisi E sint vtiles. Nam tantisper sese iucundos præbent, quamdiu se commodum aliquod cõsecuturos esse sperãt. Atque in hoc genere hospitalis quoque amicitia locatur. Iuuenum autem amicitia voluptatis causa cõparari videtur. Nam cùm affectibus & perturbationibus animi in vita obtemperant, tum id quod sibi iucundum, quódque præsens est, sequuntur maximè. Quia autem mutata ætate, mutantur & ea quæ sunt iucunda, idcirco celeriter & amici fiunt, & amare desinunt.

Nam eorum amicitia vnà cum eo quod eis iucundum eſt, immutatur, atque euaneſcit. Talis autem voluptatis mutatio, celeris eſt. Ad amorem autem etiam procliues & propẽſi ſunt adoleſcẽtes. Nam magna ex parte rem amatoriam regit & gubernat perturbatio: parit atque efficit voluptas. Amant igitur, dicóque amandi finem faciunt, ita vt ſæpe vno eodémque die voluntatem mutent. Volunt autem hi totos dies vnà traducẽte, vitæque ſocietate cõiungi: quia hac ratione id eis cõtingit, quod amicitiæ maximè conuenit.

CAPVT IV.

Tertiam ſpeciem materiale Amicitiæ, quæ virtutis ergo ſuſcipitur, explicat.

AT virorum bonorum & virtute ſimiliũm perfecta amicitia eſt. Hi enim ſe mutuò ſimiliter bonis affici volunt, quiã ſunt boni: boni autem ſunt per ſe. Iam qui bona amicis optant, benéque cupiunt illorũ cauſa, ij maximè ſunt amici. Sunt enim hoc animo per ſe, non ex euentu. Manet igitur horum amicitia tamdiu quamdiu boni ſunt. Virtus autem diuturna quædã res eſt, & maximè ſtabilis. Eſtque vterque ſimpliciter, abſolutéq; bonus, & amico. Nam viri boni & abſolutè boni ſunt, & inter ſe vtiles. itémque iucundi: quandoquidem boni, & abſolutè iucundi, & inter ſe iucundi ſunt. Suæ enim cuique & tales, qualis quiſq; eſt, voluptati ſunt actiones. Bonorum autẽ tales aut ſimiles ſũt actiones. Talis porrò amicitia meritò firma ac ſtabilis eſt. Omnia enim concurrunt in ea quæ in amicis eſſe debent. Nam omnem amicitiam vel bonum aliquod contrahit, vel voluptas: & vtrumque horum vel abſolutè, vel ei qui amat, & ex ſimilitudine quadam. In hac autẽ ea inſunt omnia, quæ iam dicta ſunt, per ſe. Nam hac ſimiles, etiam cæteris rebus inter ſe ſunt ſimiles. Iam quod abſolutè bonum eſt, id abſolutè quoque eſt iucundũ. Hæc autem amabilia ſunt maximè. Et amare igitur in eis viget maximè, & amicitia, eáque optima. Probabile autem eſt, taleis amicitias eſſe raras. Magna eſt enim talium virorũ paucitas. Præterea tẽpore & conſuetudine vitæ opus eſt. Verum enim illud prouerbium eſt, Multos modios ſalis ſimul edendos eſſe vt homines inter ſe norint. Neque quẽquam in amicitiam recipere, probaréque oportet, neque vllos inter ſe amicos eſſe, priuſquam alter alteri dignus, qui ametur, dignúſque cui fides habeatur, viſus fuerit. Qui verò citò ea quæ amicitiæ propria ſunt, inter ſe faciunt, amici illi quidem eſſe volunt, ſed non ſunt tamen, niſi etiam digni ſint, qui amentur, idque habeant exploratum. Amicitiæ igitur conciliãdæ voluntas celeriter illa quidem ſuſcipitur, ſed non ſtatim amicitia naſcitur.

ἄμα γὰρ τῷ ἡδεῖ ἡ φιλία μεταπίπτει. τῆς δὲ τοιαύτης ἡδονῆς ταχεῖα ἡ μεταβολή. καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ ἐπ' ἡδονὴν τὸ πολὺ * τῆς ἐρωτικῆς. γρ. τῶν ἐρωτικῶν. ait Aſpaſius.
διώκουσι φιλίαν, καὶ ταχέως παύονται, πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας μεταπεσόντες. συνημερεύειν δὲ καὶ συζῆν αὐτοῖς βούλονται· κατὰ γὰρ τοῦτο καὶ φιλίας τυγχάνουσιν.

ΚΕΦΑΛ.

Τέλειοι φιλίας εἶδος, τὸ τῆς τελείας κατ' ἀρετήν.

ΤΕΛΕΙΑ δή ἐστιν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία κατ' ἀρετὴν ὁμοία· οὗτοι γὰρ παρὰ τὰ ὅμοίως ἀλλήλοις βούλονται, ἢ ἀγαθοὶ ἀγαθοὶ δ' εἰσὶ καθ' αὑτούς· οἱ δὲ βουλόμενοι ἀγαθὰ τοῖς φίλοις, ἐκείνων ἕνεκε, μάλιστα φίλοι· διὰ αὐτοὺς γὰρ οὕτως ἔχουσι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός * ἧττον μὲν οὖν ἡ τοιαύτη φιλία, ἕως ἂν ἀγαθοὶ ὦσιν· ἡ δ' ἀρετὴ μόνιμον. καὶ ἔστιν ἑκάτερος ἁπλῶς ἀγαθὸς, καὶ τῷ φίλῳ· εἰ γὰρ ἀγαθοὶ, καὶ ἁπλῶς ἀγαθοὶ, καὶ ἀλλήλοις ὠφέλιμοι. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδεῖς· οἱ ἀγαθοὶ γάρ, καὶ ἁπλῶς ἡδεῖς, καὶ ἀλλήλοις. ἑκάστῳ γὰρ καθ' ἡδονὴν εἰσιν αἱ οἰκεῖαι πρᾶξεις καὶ αἱ τοιαῦται· τῶν ἀγαθῶν δὲ, τοιαῦται ἢ ὁμοίαι. ἡ τοιαύτη δὲ φιλία, μόνιμος εὐλόγως ἐστί· σύνεστι γὰρ ἐν αὐτῇ πρὸς ἃ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν· πᾶσα γὰρ φιλία δι' ἀγαθόν ἐστιν, ἢ δι' ἡδονὴν, ἢ ἁπλῶς, ἢ τῷ φίλῳ τινί, ἢ καθ' ὁμοιότητά τινα. ταύτῃ δὲ πάντα ὑπάρχει τὰ εἰρημένα καθ' αὑτούς. ταύτῃ γὰρ * ὅμοια καὶ τὰ λοιπὰ, τό, τε ἁπλῶς ἀγαθὸν, καὶ ἡδὺ * ἁπλῶς ἐστι. μάλιστα δὴ ταύτῃ φιλητά· καὶ ὃ φιλεῖ δή ἐστι καὶ ἡ φιλία ἐν τούτοις μάλιστα καὶ ἀρίστη. ἀσφαλὴς δ' εἰκὸς καὶ τοιαύτας εἶναι· ἐλλείπει γὰρ οἱ τοιοῦτοι. ἔτι δὲ, πρὸς ἃ δεῖται * χρόνου καὶ συνηθείας· κατὰ τὸ παροιμίαν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους, πρὶν τοὺς λεγομένους ἅλας συνάλωσαι· οὐδὲ δὴ ἀποδέξασθαι δὲ πρότερον, οὐδὲ εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητὸς, καὶ πιστωθῇ. οἱ δὲ ταχέως τὰ φίλτρα πρὸς ἀλλήλους ποιοῦντες, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰ μὴ καὶ φιλητοὶ, καὶ τοῦτ' ἴσασι. βούλησις μὲν οὖν ταχεῖα γίνεται φιλίας, φιλία δὲ οὔ.

γρ. ἅμα τῶν ἡδονῶν.
γρ. ἅπαντα καὶ μάλιστα δὲ ταῦτα φίλητα.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Σύγκρισις τῶν τριῶν τῆς Φιλίας εἰδῶν.

ΑΥΤΗ μὲν οὖν ἡ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τέλεια ἐστί, καὶ κατὰ πάντα ταῦτα ἴση, καὶ * ὁμοία ἑκατέρῳ πρὸς ἑκατέρου· ὅπερ δεῖ τοῖς φίλοις ὑπάρχειν. Ἡ δὲ κατὰ τὸ ἡδὺ, ὁμοίωμα ταύτης ἔχει· καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, ἡδεῖς ἀλλήλοις· ὁμοίως δὲ * καὶ ἡ κατὰ τὸ χρήσιμον· καὶ γὰρ πιοῦσι ἀλλήλοις οἱ ἀγαθοί. μάλιστα δὲ καὶ ἐν ταύταις αἱ φιλίαι διαμένουσιν, ὅταν τὸ ἴσον γίγνηται πρὸς ἀλλήλων, οἷ ἡδονή· καὶ μὴ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς, οἷ τοῖς ὑπτιαπίλοις, καὶ μὴ ὡς ἐρασθῇ καὶ ἐρωμένῳ· οὐ γὰρ ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἥδεται οὗτοι, ἀλλ' ὁ μὲν * ἐρᾶν ἐκείνου, ὁ δὲ θεραπεύόμενος ὑπὸ τοῦ ἐρασθῆναι· ληγούσης δὲ τῆς ὥρας, ἐνίοτε καὶ ἡ φιλία λήγει· τῷ μὲν γὰρ, οὐκ ἔστιν ἡ ὄψις ἡδεῖα· τῷ δ', οὐ γὰρ ἡ θεραπεία. πολλοὶ δ' αὖ διαμένουσιν, ἐὰν ἐκ τοῦ συνηθείας τὰ ἤθη τέρψωσιν, ὁμοήθεις ὄντες. οἱ δὲ μὴ τὸ ἡδὺ ἀντικαταλλαττόμενοι, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ εἰσὶν ἧττον φίλοι, καὶ διαμένουσιν· οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται. οὐ γὰρ ἀλλήλων ἦσαν φίλοι, ἀλλὰ τοῦ λυσιτελοῦς. δι' ἡδονὴν μὲν οὖν, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον, καὶ φαύλοις ἐνδέχεται φίλοις ἀλλήλοις εἶναι, καὶ ὀπτιφαεῖς φαύλοις, καὶ μηδέτερον ὁποιοῦν· δι' * αὐτοὺς δ' δῆλον ὅτι μόνοις τοῖς ἀγαθοῖς· οἱ γὰρ κακοὶ οὐ χαίρουσιν ἑαυτοῖς, εἰ μή τις ὠφέλεια γίγνοιτο. καὶ μόνη δὴ ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία ἀδιάβλητός ἐστιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον ὑπολαβεῖν πιστὸν περὶ τοῦ ἐν πολλῷ χρόνῳ αὐτῷ δεδοκιμασμένου, καὶ τὸ πιστεύειν ἐν τούτοις, καὶ τὸ μηδέ ποτ' ἂν ἀδικῆσαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῇ τῶς ἀληθῶς φιλίᾳ ἀξιοῦται. ἐν δὲ * ταῖς ἄλλαις οὐδὲν κωλύει γίνεσθαι τἀναντία. * ἐπεὶ οὖν οἱ ἄνθρωποι λέγονται φίλους καὶ περὶ τὸ χρήσιμον, ὥσπερ αἱ πόλεις· δοκοῦσι γὰρ αἱ συμμαχίαι τῶν πόλεων * χάριν τοῦ συμφέροντος· καὶ τοὺς διὰ ἡδονὴν ἀλλήλους φιλοῦντας, ὥσπερ οἱ παῖδες· ἴσως μὲν δεῖ λέγειν καὶ ἡμᾶς φίλους τοὺς τοιούτους· εἴδη δὴ καὶ τῆς φιλίας πλείω, καὶ πρώτως μὲν καὶ κυρίως τὴν τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀγαθοί· τοὺς δὲ λοιπὰς, καθ' ὁμοιότητα.

CAPVT V.

Species Amicitiæ materiales inter se confert: eásque diuersas esse ostendens, quæstioni posteriori cap. 2. propositæ satisfacit.

HÆc igitur & tempore, & reliquis rebus perfecta & cumulata est, & his omnibus constat: similis denique vtrique ab altero est: quod in amicis inesse debet. Ea autem, quæ iucundi causa comparatur amicitia, huic similis est. Boni viri enim inter se iucundi sunt. Itémque ea quam vtilitas emolumentúmque conflauit. Tales enim sunt inter se viri boni. Maximè autem & in his amicitiæ permanent, cùm par pari inter se referunt: verbi gratia, voluptatem: neque hoc modo solùm: sed ex vna & eadem re, vt fit inter vrbanos ac facetos: non vt inter amatorem, cúmque qui amatur. Non enim iisdem rebus hi delectantur: sed amator illius amore: is qui amatur, amatoris erga se studio atque obseruantia. Forma porrò euanescente, interdum euanescit quoque amicitia. Illi enim eius qui amatur facies desinit esse iucunda: hic ab illo non ampliùs colitur, neque obseruatur. Plerique autem in amicitia permanent, si consuetudine vitę adhibita mores dilexerint, cùm sint inter se moribus similes. Qui autem in rebus amatoriis, non iucundum sed vtile permutant, cùm minùs amici sunt, minùs diu in eadem inter se voluntate permanent. Qui verò vtilitatis causa sunt amici, vtilitate sublata diriminantur. Non enim se mutuò amabant, sed emolumentum. Propter voluptatem autem atque vtilitatem, & malis inter se, & bonis cum malis, & neutris cum qualibuscũque amicitia intercedere potest. Sed propter se nimirum amici sunt inter se soli viri boni. Mali enim familiaritate mutua non delectantur, nisi aliquam vtilitatem alter ab altero percipiat. Et verò sola bonorum virorum amicitia criminationibus & calumniis vacat. Non enim facile est quicquã alicui de eo credere, quem ipse diu probaris ac spectaris. Præterea fides habetur horum alteri ab horũ altero maximè: summáque ab vtroque diligentia adhibetur, ne alteri ab altero iniuria inferatur: cæteráque omnia in his insunt, quæ vera amicitia postulat. In aliis autem sodalitatibus ac societatibus nihil prohibet quominus huiusmodi mala incidant. Quoniam igitur homines appellãt amicos, & eos qui vtilitate ad amandũ ducuntur, vt ciuitates (inter ciuitates enim vtilitatis causa societates bellicæ cõtrahi videntur,) & eos qui voluptate eôdẽ inuitãtur, vt pueri: fortásse nos quoque tales, amicos appellare, complurãque amicitiæ genera ponere debemꝰ: ac primo sanè loco propriè eam amicitiam nominare, quæ est inter bonos, quà boni sũt: reliquas ex similitudine.

Amici enim ſunt ea ratione, qua eſt in eis boni quippiam, & aliquid boni ſimile. Iucundũ enim bona quædam res eſt iis qui rebus iucũdis ducuntur. Sed hæ amicitiæ non ſæpe copulatæ reperiuntur, neque iidem inter ſe fiũt amici propter vtilitatem, ac iucunditatem. Nam non admodum eopulantur, neque vnà cohærent, quæ ex euentu conſtant.

A * ἢ γὰρ ἀγαθόν τι καὶ ὅμοιόν τι, ταύτῃ γρ. ἢ ὃ ἀγαθοί, οὗτοι μὲν ἁπλῶς φίλοι
φίλοι· καὶ γὰρ ὃ ἡδύ, ἀγαθόν τι τοῖς
φιλησίοις· οὐ πολὺ δ' αὐτοῖς σπουδαστοῖσιν,
οὐδὲ γίνονται οἱ αὐτοὶ φίλοι ἅμα ὃ χρήσι-
μον καὶ ἡδύ· οὐ γὰρ πολὺ * σπουδάζε- γρ. σπου-
ται τὰ τῷ συμβεβηκότος. δαιζ.

CAPVT VI.

Ex materialibus ſpeciebus priorem quæſtionem ſoluere aggreditur. Quinam quibuſnam, quo amicitiæ genere amici eſſe poſſint. In primis autem ex perſonarum Qualitate hoc deducit. B

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Τίνες πόσι φίλοι.

CVm ſit autem in hæc genera amicitia diſtributa, mali quidem propter voluptatem aut vtilitatem inter ſe erunt amici, quando ſunt hac ratione veris amicis ſimiles: boni autem propter ſe amici futuri ſunt: quà enim boni ſunt. Hi igitur abſolutè ſunt amici: illi ex euentu, & eo quòd his ſint ſimiles. Quemadmodum autem in virtutibus, alij habitu, alij re & functione muneris boni nominantur: ſic & in amicitia alij mutua vitæ conſuetudine & conuictu inter ſe delectantur, vtilitatéſque alter alteri ſuppeditant: alij verò aut dormientes, aut locorum interuallo diſjuncti, amicitiæ muneribus non funguntur quidem illi, ſed ita tamen ſunt animati, vt fungi poſſint. Non enim locorum interualla amicitias ſimpliciter dirimunt, ſed muneris functionem. Quòd ſi diuturna fuerit abſentia, efficere videtur vt amicitiam quoque inobſcuret obliuio. Ex quo dici ſolet.

ΕΙΣ ταῦτα δ' τὰ εἴδη τῆς φιλίας ἐνεμηλάμης, οἱ μὲν φαῦλοι ἔσονται φίλοι δι' ἡδονὴν ἢ ὃ χρήσιμον, ταύτῃ ὅμοιοι ὄντες· οἱ δ' ἀγαθοὶ, δι' αὑτοὺς φίλοι· ἦ γὰρ ἀγαθοί. οὗτοι μὲν οὖν ἁπλῶς φίλοι· ἐκ δ' τὰ συμβεβηκότος, καὶ τῷ ὁμοιοῦσθαι τούτοις. Ωσπερ δ' ὅπῃ τῶν ἀρετῶν οἱ μὲν, καθ' ἕξιν· οἱ δ', κατ' ἐνέργειαν ἀγαθοὶ λέγονται· οὕτω δὴ καὶ ὅπῃ τῆς φιλίας· οἱ μὲν γὰρ συζῶντες, χαίρουσιν ἀλλήλοις, καὶ ποιοῦσι τἀγαθά· οἱ δ' καθεύδοντες, ἢ κεχωρισμένοι τοῖς τόποις, οὐκ ἐνεργοῦσι μὲν, οὕτω δ' ἔχουσιν, ὥστε ἐνεργεῖν φιλικῶς· οἱ γὰρ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. ἐαν δ' χρόνοις ἡ ἀπουσία γίνηται, κατ' φιλίας * δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται. γρ. δοκεῖ ἡ ἀπουσία λ.

Neglectum alloquium multos disjunxit amicos. D

Πολλὰς δὴ φιλίας ἀπουσία διέλυσεν.

Sed nec ſenes, nec auſteri, ad amicitiam eſſe idonei videntur. Nam apud eos non multum loci voluptati relictum eſt. Nemo autem, neque cum eo, qui grauis ac moleſtus eſt, neque cum eo, qui non eſt iucundus, dies totos conſumere poteſt. Et dolorem enim maximè fugere, & iucunditatem expetere videtur natura. Iam verò qui inter ſe probati & accepti ſunt, nec communi vitæ conſuetudine deuinciuntur tamen, beneuolis quàm amicis ſunt ſimiliores. E Nihil eſt enim amicorum tam proprium, quàm vitæ ſocietate coniungi. Nam vtilitatem quidem egentes expetunt: vitæ autem conſuetudinem etiam diuites ac beati. Solitaria enim vita his minimè omnium conuenit. At vnà viuere non poſſunt, qui nec iucundi ſunt, nec iiſdem rebus delectantur: quod habere videtur maximè ſodalitas.

οὐ φαίνονται δ' οὔθ' οἱ πρεσβῦται, οὔθ' οἱ τροφοὶ, φιλικοὶ εἶναι· βραχὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς ἡδονῆς· οὐδεὶς δὲ δύναται σύμμεμφὲς τῷ λυπηρῷ, οὐδὲ τῷ μὴ ἡδεῖ· μάλιστα γὰρ ἡ φύσις φαίνεται, τὸ μὲν λυπηρὸν φεύγειν, ἐφίεσθαι δ' τῆς ἡδέος. οἱ δ' ἀποδεχόμενοι ἀλλήλους, μὴ συζῶντες δ', ἑτέροις ἐοίκασι μᾶλλον ἢ φίλοις. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ φίλων, ὡς τὸ συζῆν· ὠφελείας μὲν γὰρ οἱ ἐνδεεῖς ὀρέγονται· σύμμεμφὲς δὲ καὶ οἱ μακάριοι· μονώτατοι μὲν γὰρ εἶναι πάντων ἥκιστα προσήκει· σύμβιοι δ' μετ' ἀλλήλων οὐκ ἔστι μὴ ἡδεῖς ὄντες, μηδὲ χαίρουσι τοῖς αὐτοῖς, ὅπερ ἡ ἑταιρικὴ δοκεῖ ἔχειν.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Τίνας πῶσι φίλοις γίγνεσθαι οὐ ῥᾴδιον, καὶ περὶ πολυφιλίας.

ΜΑΛΙΣΤΑ μὲν οὖν ὅτι φιλία, ἡ τῶν ἀγαθῶν, καθάπερ πολλάκις εἴρηται. δοκεῖ γὰρ, φιλητὸν μὲν καὶ αἱρετὸν ὃ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἢ ἡδύ· ἑκάστῳ γ' ὃ αὐτῷ τοιοῦτον· ὁ δ' ἀγαθὸς, τῷ ἀγαθῷ, δι' ἄμφω ταῦτα. ἔοικε δ' ἡ μὲν φίλησις, πάθει· ἡ δὲ φιλία, ἕξει· ἡ γὰρ φίλησις, οὐχ ἧττον ταῖς ἀψύχοις ἐστίν. αὐτιφιλοῦσι γ' μετ' προαιρέσεως· ἡ δὲ προαίρεσις ἀφ' ἕξεως· καὶ τὰ ἀγαθὰ βούλονται τοῖς φιλουμένοις ἐκείνων ἕνεκα, ὃ κατὰ πάθος, ἀλλὰ κατ' ἕξιν· καὶ φιλοῦντες τὸν φίλον, τὸ αὐτοῖς ἀγαθὸν φιλοῦσιν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος γινόμενος, ἀγαθὸν ἤδη ᾧ φίλος. ἑκάτερος οὖν φιλεῖ τε ὃ αὐτῷ ἀγαθὸν, καὶ ὃ ἴσον ἀντιποδίδωσι τῇ βουλήσει καὶ * τῷ εἴδει· λέγεται γὰρ φιλότης ἡ ἰσότης. μάλιστα δὴ τῇ τῶν ἀγαθῶν ταῦτα ὑπάρχει. Ἐν δὲ τοῖς τρυφηροῖς καὶ προσδυσκόλοις ἧττον γίνεται ἡ φιλία, ὅσῳ δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἧττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσι· ταῦτα γὰρ δοκεῖ μάλιστ' εἶ) φιλικὰ, καὶ ποιητικὰ φιλίας· δῆλον, νέοι μὲν γίνονται φίλοι ταχύ, προσδύεται δ' οὔ· οὐ γὰρ γίγνοι) φίλοι, οἷς μὴ χαίρουσιν· ὁμοίως δ' οὐδ' οἱ τρυφηροί· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι, βίοι μὲν εἰσὶν ἀλλήλοις. βούλονται γὰρ τἀγαθὰ, καὶ ἀπονητῶσιν εἰς ταῦτα χρείας· φίλοι δ' οὐ πάνυ εἰσί, διὰ τὸ μὴ συνημερεύειν μηδὲ χαίρειν ἀλλήλοις· ἃ δὴ μάλιστα εἶναι δοκεῖ φιλικά. πολλοῖς δ' εἶναι φίλον, καὶ πολλὴν τελείαν φιλίαν, οὐκ ἐνδέχεται, ὥσπερ οὐδ' ἐρᾶν πολλῶν ἅμα· ἔοικε γὰρ ὑπερβολῇ. ὃ τοιοῦτο δὲ πρός ἕνα πέφυκε γίνεσθαι. πολλοὺς δ' ἅμα τὸν αὐτὸν ἀρέσκειν σφόδρα, οὐ ῥᾴδιον, ἴσως δ' * οὐδ' ἀγαθὸν εἶναι. δεῖ δὲ καὶ ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ συνηθείᾳ γενέσθαι, ὃ παγχάλεπον. Διὰ τὸ χρήσιμον δὲ καὶ ὃ ἡδὺ, πολλοῖς ἀρέσκειν ἐνδέχεται· πολλοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι, καὶ ὀλίγῳ χρόνῳ αἱ ὑπηρεσίαι. τούτων δὲ μᾶλλον ἔοικε * φιλία ἡ διὰ τὸ ἡδὺ, ὅταν ταὐτὰ ἀπ' ἀμφοῖν γίνηται, καὶ χαίρωσιν ἀλλήλοις, ἢ περὶ αὐδῆς· οἵαν τῶν νέων εἰσὶν αἱ φιλίαι· μᾶλλον γὰρ ἐν τούτοις τὸ ἐλευθέριον. ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἀγοραίων·

CAPVT VII.

In perſonis amicorum Quantitate obſeruata, non omnes omnibus amicos eſſe poſſe oſtendit, ſiue magnitudinem, ſiue numerum ſpectes.

EST igitur amicitia bonorũ maximè amicitia, quemadmodum ſæpiùs iam dictũ eſt. Nã cùm id amabile & optabile videatur, quod abſolutè bonũ aut iucũdum eſt: tum id cuique amabile eſt, quòd ei tale eſt. At vir bonus viro bono propter horum vtrũque amabilis eſt. Videtur autẽ amatio perturbationi ſimilis eſſe; habitui amicitia. Amatio enim etiam in res inanimas confertur: redamare autẽ cum conſilio coniunctũ eſt, quod ab habitu proficiſcitur. Præterea bonis affici volumus eos, quos amamus, illorum cauſa, nõ perturbatione aliqua incitati, ſed ex habitu. Et qui amicum diligunt, id quod ſibi bono eſt, diligũt. Nam vir bonus amicus alicui factus, ei ipſi cui amicus eſt, bonum eſt. Vterque igitur cùm id quod ſibi bono eſt, diligit: tum par pari refert, & volũtate & genere. Nam vulgò dici ſolet, æqualitatem amicitiam eſſe. Maximè verò in amicitia virorum bonorum inſunt. Inter auſteros autem & ſenes eo minùs amicitia conciliatur, quo ſunt difficiliores, minúſque hominum congreſſu & ſermone delectantur. Hæc enim & propria ſunt amicitiæ maximè & ad eam conglutinandã plurimùm valent. Itaque citò fiũt iuuenes amici: ſenes non item. non enim fiunt iis amici, quibus non delectãtur. ſimiliter neque acerbi, triſtéſq; natura. Sed tales homines ſanè beneuoli inter ſe eſſe poſſunt, (bene enim alter alteri omnia volunt euenire, præſtóq; adſunt, atque occurrũt in rebus dubiis, & temporibus difficilibus,) ſed non admodũ ſunt amici, quia neque vnà totos dies cõmorantur, neque alter alterius moribus delectatur: quæ maximè videntur amicitiæ cõuenire. Sed perfecta cum multis amicitia nemini intercedere poteſt: ſicut fieri non poteſt vt quis multarũ amore vno tempore captus ſit. Nam perfectè amare, nimio ſimile eſt. Hoc autẽ vt cum vno dũtaxat ſuſcipiatur, patitur natura: Tum verò multos vno tempore vni vehementer placere, haud facilè eſt: fortaſſe verò neq; bonos eſſe. Oportet autẽ & periculũ facere, & cõſuetudine ſermonis & vitæ cũ eis coniungi: quod eſt omnium difficillimũ. Propter vtilitatẽ autẽ & iucunditatẽ, vt quis multis placeat, fieri poteſt. Nã & huius generis hominũ magna copia eſt, & breui tẽpore duo illa ſuppeditari poſſunt. Harum autem duarũ ea magis amicitiæ ſimilitudinẽ gerit, quæ iucundi cauſa inſtituta eſt, cùm eadem ab altero alteri præſtãtur, & alter altero delectatur, aut vterq; eiſdẽ: quales amicitiæ iuuenũ ſunt. Magis enim elucet in his ingenium quoddam liberale. At ea quæ propter vtile comparatur, eorum eſt qui mercaturã faciũt.

Et diuites ac beati, non vtileis ſed iucũdos amicos deſiderãt. Viuere enim cum aliquibus volũt: id autem, quod dolorẽ ac moleſtiã affert, ferũt illi quidem ad breue quoddã tempus: perpetuò verò qui perferre poſſit, reperias neminem: immò ne ipſum quidẽ bonũ, ſi ei moleſtum ſit. Itaque iucundos amicos quærũt. Sed fortaſſe & bonos quærere oportet, qui tales ſint, atque etiã amicis tales. Sic enim eis illa ſuppetẽt, quibus amici inſtructi atque ornati eſſe debent. Qui verò ſunt auctoritate aliqua & poteſtate præditi, diſtinctis ac diuiſis amicis vti videntur. Alij enim ſunt eis vtiles, alij ſuaues ac iucundi. Non admodum autem iidem vtilium ac iucundorum partes agunt. Nam neque eos iucundos quærunt, qui iucũdum cum virtute coniunxerint: neque eos vtiles, qui ad res honeſtas ſibi vſui eſſe poſſint: ſed iucũdos quidẽ, qui ſint faceti atque vrbani, quoniam iucũdi deſiderio tenentur: vtiles autem, qui ſint ſolertes & habiles ad id quod imperatum ſit, agẽdum. Hæc autem non admodum in eodem reperiuntur. Atqui iucundum ſimul & vtilem, bonum virum eſſe diximus. Verùm homini dignitate ac potentia præſtãti, talis non facilè ſit amicus, niſi etiam ille potentia præſtans virtute ſuperetur. Nam ſi hoc non ita ſit, non æquatur proportione cum illo præſtãtiore is qui ſuperatur. Rarò admodum autem tales homines reperiri ſolent.

A καὶ οἱ μακάριοι δὲ, χρησίμων μὲν οὐδὲν δέονται, ἡδέων δέ. συζῆν μὲν γὰρ βούλονται τίσι· τὸ δὲ λυπηρὸν, ὀλίγον μὲν χρόνον φέρουσι, σύνεχῶς δ' οὐδεὶς ἂν ὑπομείναι, οὐδ' αὐτὸ ἀγαθὸν, εἰ λυπηρὸν αὐτῷ εἴη· διὸ τοὺς φίλους ἡδεῖς ζητοῦσι. δεῖ δ' ἴσως καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τοιούτους ὄντας, καὶ ἔτι αὐτοῖς· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὑπαρξει ὅσα δεῖ τοῖς φίλοις. οἱ δ' ἐν ταῖς ὑπεροχαῖς ἀπηρημένοις φαίνονται χρῆσθαι τοῖς φίλοις· B ἄλλοι γὰρ ἀὐτοῖς εἰσι χρήσιμοι, καὶ ἕτεροι ἡδεῖς, ἄμφω δ' οἱ αὐτοὶ οὐ πάνυ· οὔτε γὰρ ἡδεῖς μετ' ἀρετῆς ζητοῦσιν, οὔτε χρησίμους εἰς τὰ καλὰ, ἀλλὰ πρὸς μὲν ὑπερβολὰς τοῦ ἡδέος ἐφιέμενοι· πρὸς δὲ ὀλίγον, τὸ ὑπερηδέσθαι. ταῦτα δ' οὐ πάνυ γίνεται ἐν τῷ αὐτῷ· ἡδὺς δὲ καὶ χρήσιμος ἅμα εἴρηται ὅτι ὁ σπουδαῖος· ἀλλ' ὑπερέχοντι οὐ γίνεται ὁ τοιοῦτος φίλος, ἂν μὴ καὶ τῇ ἀρετῇ ὑπερέχηται· εἰ γὰρ μή, C οὐκ ἰσάζει ἀνάλογον * ὑπερεχόμενος. οὐ πάνυ δὲ εὐπόρων τοιοῦτοι γίνεσθαι. γρ. ὁ ὑπερέχων.

CAPVT VIII.

Ex formali ratione Amicitiæ quæſtiones duas explicare aggreditur: adeóque Formales ſpecies Amicitiæ inter ſe differentes eſſe oſtendit, alteram ἐν ἰσότητι, alteram ἐν ὑπεροχῇ: vt poſteriori quæſtioni, de ſpeciebus iampridem propoſitis, ſatisfiat.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οτι τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν ἐν ἰσότητι, αἱ εἰρημέναι, αἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν.

IN æqualitate igitur eæ quas ſuprà dixim⁹, amicitię poſitę ſũt. Aut eadẽ. n. ab vtroq; præſtãtur, eadémq; alter alteri vult euenire: aut aliud cũ alio cõmutant: v. g. cũ vtilitate voluptatẽ. Has autẽ minùs eſſe amicitias, minúſq; diu permanere dictũ eſt: videntúrque propter eiuſdẽ rei ſimilitudinẽ ac diſſimilitudinẽ, & eſſe amicitiæ, & non eſſe. Ex ſimilitudine enim eius amicitiæ, quæ virtute cõſtat, amicitiæ ſimilitudinẽ gerũt. Ineſt enim in altera iucundũ, vtile in altera. Hæc autẽ inſunt & in illa. Sed eo quòd illa criminationum & calumniarũ expers eſt, & firma penè ad perpetuitatẽ: hæ autẽ celeriter intercidunt, aliiſque multis rebus differunt: non videtur amicitiæ, propter illius diſſimilitudinẽ. Aliud autẽ amicitiæ genus eſt, quod in excellẽtia poſitum eſt: veluti quę patri intercedit cum filio, ſeni cum iuuene, viro cum vxore, omni deniq; qui præeſt, cũ eo qui imperio parere debet. Sed hę quoque inter ſe differũt. Non. n. eadẽ parentum cum liberis, atque eorum qui præſunt, cum iis qui ſub imperio ſunt: ſed neque eadem patris cum filio, quæ filij cum patre:

ΕΙΣΙ δὲ δὴ αἱ εἰρημέναι φιλίαι ἐν ἰσότητι· τὰ γὰρ αὐτὰ γίνεται * ἀπ' ἀμφοῖν, καὶ βούλονται ἀλλήλοις, ἢ ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντικαταλλάττονται, οἷον ἡδονὴν ἀντ' ὠφελείας. ὅτι δὲ μᾶλλόν εἰσιν αὗται αἱ φιλίαι καὶ μόνιμοι, εἴρηται· δοκοῦσι δὲ καὶ δι' ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα ταὐτὸν εἶναι τε καὶ μὴ εἶναι φιλίαι· καθ' ὁμοιότητα μὲν γὰρ τὴν κατ' ἀρετὴν φαίνονται φιλίαι· ἡ μὲν γὰρ, τὸ ἡδὺ ἔχει· ἡ δὲ, τὸ χρήσιμον. ταῦτα δὲ ὑπάρχει καὶ ἀκίνητοι· D E ἃ δὲ τὸ μὲν * ἀδιάλλακτον εἶναι καὶ μόνιμον, ταῦτας δὲ ταχέως μεταπίπτειν, καὶ πολλοῖς τε διαφέρειν πολλοῖς, καὶ φαίνονται φιλίαι δι' ἀνομοιότητα ἐκείνης. Ετερον δέ ἐστι φιλίας εἶδος, τὸ καθ' ὑπεροχήν· οἷον πατρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ ὅλως πρεσβυτέρῳ πρὸς νεώτερον, ἀνδρὶ τε πρὸς γυναῖκα, καὶ παντὶ ἀρχοντι πρὸς ἀρχόμενον. διαφέρουσι * δ' αὐταὶ καὶ μᾶλλον· ἡ γὰρ αὐτὴ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀρχοῖσι πρὸς ἀρχομένους· ἀλλ' οὐδὲ παρὶ πρὸς υἱὸν, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα· γρ. ἐφ' ἀμφ. γρ. ἀμφ. ἀλλήλ. γρ. ἐν δὲ τοῖς

οὐδὲ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα· ἑτέρα γὰρ ἑκάστῳ τούτων ἀρετή, καὶ τὸ ἔργον· ἕτερα οὖν καὶ αἱ φιλήσεις, καὶ αἱ φιλίαι. τὰ αὐτὰ μὲν δὴ οὔτε γίγνεται ἑκατέρῳ πρὸς θατέρου, οὔτε δεῖ ζητεῖν. ὅταν γὰρ γονεῦσι μὲν τέκνα ἀπονέμῃ ἃ δεῖ τοῖς γεννήσασι, γονεῖς δ' ἡ φύσιν ἃ δεῖ τοῖς τέκνοις, μόνιμος ἡ τοιούτων καὶ ὁπτιοῦν ἔσται φιλία. ἀνάλογον δ' ἐν ἁπάσαις ταῖς κατὰ ὑπεροχὴν οὔσαις φιλίαις, καὶ τὴν φίλησιν δεῖ γίνεσθαι· οἷον τὸν ἀμείνω μᾶλλον φιλεῖσθαι, ἢ φιλεῖν, καὶ τὸν ὠφελιμώτερον, καὶ τὴν ἄλλων ἕκαστον ὁμοίως· ὅταν γὰρ κατ' ἀξίαν ἡ φίλησις γίγνηται, τότε γίγνεταί πως ἰσότης· ὃ δὴ τῆς φιλίας εἶναι δοκεῖ.

A neque eadem viri cum vxore, quæ vxoris cum viro amicitia est. Alia enim cuiusq; horum virtus est, aliæ sunt partes, alia denique ea propter quæ amant. Aliæ sunt igitur & amationes, & amicitiæ. Eadem igitur vtrique ab altero neque præstantur, neque sunt postulanda. Cùm verò iis qui procrearunt, ea quæ parentibus debent, liberi tribuunt, vicissimque filiis parentes, quæ debent liberis; tum firma & æquabilis talis amicitia futura est. Proportione autem in omnibus iis amicitiis quæ in excellentia positæ sunt, amatio debet extare: vt scilicet is qui potior est, ametur magis quàm amet: & is qui plus vtilitatis affert; itémque cæteri singuli. Cùm enim amatio fit pro dignitate, quodammodo extat æqualitas: quod amicitiæ proprium esse videtur.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τοῦ ἐν τῇ φιλίᾳ ἰσότητος, καὶ πρὸς τὸ φιλεῖν ἢ φιλεῖσθαι, πῶς διῳκημένῃ.

CAPVT IX.

Quomodo & quatenus in formalibus Amicitiæ speciebus ἰσότης & ὁμοιότης siue φιλότης, insit, declarat.

Οὐχ ὁμοίως δὲ τὸ ἴσον, ἔν τε τοῖς δικαίοις, καὶ ἐν τῇ φιλίᾳ φαίνεται ἔχειν· ἔστι γὰρ, ἐν μὲν τοῖς δικαίοις, ἴσον πρῶτον τὸ κατ' ἀξίαν· τὸ δὲ κατὰ ποσόν, δεύτερον· ἐν δὲ τῇ φιλίᾳ, τὸ μὲν κατὰ ποσὸν πρῶτον· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν, δεύτερον. δῆλον δ', ἐὰν πολὺ διαστήμα γένηται ἀρετῆς, ἢ κακίας, ἢ εὐπορίας, ἢ τινος ἄλλου· οὐ γὰρ ἔτι φίλοι εἰσὶν, οὐδ' ἀξιοῦσιν. ἐμφανέστατον δ' τοῦτ' ὅτι τῶν θεῶν. πλεῖστον γὰρ οὗτοι πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχουσι. δῆλον δὲ καὶ ὅτι τῶν βασιλέων· οὐδὲ γὰρ τούτοις ἀξιοῦσιν εἶναι φίλοι οἱ πολὺ καταδεέστεροι, οὐδὲ τοῖς ἀρίστοις, ἢ σοφωτάτοις οἱ μηδενὸς ἄξιοι. ἀκριβὴς μὲν οὖν * ἐν τοιούτοις οὐκ ἔστιν ὁρισμὸς, ἕως τίνος οἱ φίλοι· πολλῶν γὰρ ἀφαιρουμένων, ἔτι μένει· πολὺ δ' * χωριζόντες, οἷον τῷ Θεοῦ, οὐκ ἔτι. ὅθεν ἀπορεῖται, μὴ πότ' οὐ βούλονται οἱ φίλοι τοῖς φίλοις τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, οἷον θεοὺς εἶναι· οὐδὲ γὰρ ἔτι φίλοι ἔσονται αὐτοῖς· οὐδὲ δὴ ἀγαθά. * οἱ γὰρ φίλοι τἀγαθά. Εἰ δὴ καλῶς εἴρηται, ὅτι ὁ φίλος τῷ φίλῳ βούλεται τἀγαθὰ ἐκείνου ἕνεκα, μένειν δ' ἂν οὗτοι, οἵοί ποτέ ἐστιν ἐκεῖνος· ἀνθρώπῳ δ' ὄντι βουλήσεται τὰ μέγιστα εἶναι ἀγαθά· ἴσως δ' οὐ πᾶσιν· αὑτῷ γὰρ μάλιστ' ἕκαστος βούλεται τἀγαθά. Οἱ πολλοὶ δ' ἀρχοῦσι διὰ φιλοψυχίαν βούλεσθαι φιλεῖσθαι μᾶλλον ἢ φιλεῖν· διὸ φιλεκόλακες οἱ πολλοί.

νν. ἐν τούτοις

νν. χωριζόντως

Zuing. ἢ δ' ὁ. cõtra fidem codd. nec necessariò.

NOn ita porrò se habet in rebus iustis, vt in amicitia, æqualitas. Etenim in rebus C iustis primo loco ponitur æqualitas ea quæ pro cuiusque dignitate est: secũdo ea qua æqualẽ numero aut magnitudine singuli partẽ ferũt. In amicitia cõtrà primo loco statuitur id æquale, quo parẽ magnitudine quisq; partẽ cõsequitur: secũdo id quo rata cuique pars pro sua cuiusque dignitate tribuitur. Quod ex eo perspici potest, si magna sit virtutis, aut vitii, aut copiæ, aut alius alicuius rei distãtia. Non enim iam amici sunt, immò ne æquum quidẽ esse iudicãt. Idque in Diis maximè apparet. Omnibus enim bonis lõgè antecellũt. D Perspicuum idem est etiam in regibus. Nam ad eorum amicitiam ne aspirare quidem conãtur ij qui multo sunt inferiores. Neq; præstantissimorũ, aut sapientissimorũ virorũ amicitiam expetũt contemptissimi, nulliúsq; pretij homines. Cõstitui igitur in his subtilis terminus nõ potest, quatenus progredi amicitia possit. Nã si multa ab altero detrahãtur, manet etiamnum amicitia: sin longiore interuallo inter se disjuncti sint, vt homo à Deo, non iam manet. Ex quo etiam quæri solet, velintne amicos amici bonis quàm maximis affici; verbi gratia, Deos esse. Non enim iam E amici sunt eis futuri. Neque verò etiã bona: amici enim bona. Quòd si pulchrè hoc dictũ est, suo quẽque amico bona optare illius causa, profectò maneat oportet, qualiscunq; tandem ille sit. Ei igitur vt homini, maxima bona velet euenire, sed fortasse non omnia; sibi enim maximè vult quisq; bona euenire. Plerique autem honoris studio ducti malle vidẽtur amari, quàm amare. Itaque magna pars hominũ assentatorum amatrix & cupida est.

Est enim assentator, amicus inferior, seu qui ab altero superatur, vel certè sese talem esse simulat, amaréque magis quàm amari. Amari autē & honore affici, cuius rei plerique sunt cupidissimi, finitima esse vidētur. Verùm honorem non propter se expetere videntur, sed ex euentu. Vulgus enim lætatur cùm ab iis qui potestate & imperio præditi sunt, honore afficitur, propter spem: existimat enim futurū, vt si qua re egeat, ab illis cōsequatur. Honore igitur, quasi beneficij accipiendi argumento & pignore, delectatur. Qui verò à viris probis, & iis quibus noti sunt, honorem expetūt, suam de se ipsis opinionem stabilire & confirmare gestiunt. Se igitur bonos esse gaudent, eorum iudicio, qui id dicunt, fidem habentes. Se amari autem gaudent per se. Itaque carum esse atque amari, melius esse videatur, quàm honore affici, amicitiáq; per se esse optabilis & expetenda. Magis autem ea cōsistere videtur in eo vt quis amet, quàm in eo vt ametur. Atq; hoc ipsum matres indicant, quæ eo ipso quòd amāt, magnopere lætantur. Nōnullæ enim filios suos dant alendos, eósque scientes ex se natos, amant, nec vt ab eis redamentur, magnopere laborant, si fieri vtrumque non possit: sed satis habent si videant eos frui secunda fortuna: denique nihilominus eos diligunt, quamuis illi non possint matri, propterea quòd eam non norunt, quæ conuenit, tribuere.

Ὑποφερόμενος γὰρ φίλος, ὁ κόλαξ, ἢ ὑποφαυλίζεσθαι δοκῶν εἶναι, καὶ μᾶλλον φιλεῖ ἢ φιλεῖσθαι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τοῦ τιμᾶσθαι, οὗ δὴ οἱ πολλοὶ ἐφίενται. οὐ δι' αὐτὸ δὲ ἔοικασιν αἱρεῖσθαι τὴν τιμὴν, ἀλλὰ τὴν συμβεβηκός· χαίρουσι γὰρ, οἱ μὲν πολλοὶ, ἐπὶ τοῖς ἐξουσίαις τιμώμενοι διὰ τὴν ἐλπίδα· οἴονται γὰρ τεύξεσθαι παρ' αὐτῶν, αὖ τοῦ δέονται· ὡς * δὴ σημείου τοῦ εὐπαθείας χαίρουσι τῇ τιμῇ. οἱ δ' ἐπὶ τοῖς ὑπαρχοῦσι καὶ εἰδόσιν ὀρεγόμενοι τιμῆς, βεβαιοῦσθαι τὴν οἰκείαν δόξαν παρὰ αὐτῶν ἐφίενται. χαίρουσι δὴ, ὅτι εἰσὶν ἀγαθοὶ, πιστεύοντες τῇ τῶν λεγόντων κρίσει. τὸ φιλεῖσθαι δ' καθ' αὑτὸ χαίρουσι· δόξειε δὲ ἂν κρεῖττον εἶναι τοῦ τιμᾶσθαι, καὶ ἡ φιλία * καθ' αὑτὴν αἱρετὴ εἶναι. δοκεῖ δὲ ἐν τῷ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ἐν τῷ φιλεῖσθαι εἶναι. σημεῖον δὲ, αἱ μητέρες τῷ φιλεῖν χαίρουσαι. ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, καὶ φιλοῦσι μὲν εἰδυῖαι, ἀντιφιλεῖσθαι δ' οὐ ζητοῦσιν, εἰ ἀμφότερα μὴ ἐνδέχεται· ἀλλ' ἰκανὸν αὐταῖς ἔοικεν εἶ), ἐὰν ὁρῶσιν εὖ πραττόντως· καὶ αὐτὰ φιλοῦσιν αὐτούς, κἂν ἐκφυοι μὴ διδῶσι τῇ μητρὶ, ἃ προσῆκεν, ἀπορεῖν, διὰ τὴν ἄγνοιαν.

γρ. ἃ καὶ ὦ.

CAPVT X.

Ex formalibus Amicitiæ speciebus priorem quæstionem illustrat, & quinam inter se amici esse possint, ostendit.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Τίνες οἱ μόνιμοι φίλοι. καὶ πῶς ἂν ἐνδυτῶν δοκεῖ φιλία γίνεσθαι.

CVm autē in eo vt amemus, magis quàm in eo vt amemur, amicitia consistat, laudentúrque ij qui suos amicos amore complectuntur; probabile est, amicorū vim ac virtutem in eo vt ament, esse sitā. Itaque in quibus hoc fit pro dignitate, ij stabiles ac firmi permanent amici: taliúmque amicitia integra & incolumis est permansura. Atque hoc modo etiam homines inter se inæquales, maximè fieri possint amici. Sic enim possint exæquari. Æqualitas autem & similitudo, amicitia est: maximáque eorum, qui virtutē similes sunt, similitudo. Nam cùm hi maneant ex se ipsis firmi ac stabiles, tum inter se firmitatem tuentur ac retinēt, neque res malas desiderāt, neque se talium rerum ministros præbent: immò verò penè dicam, etiam eas prohibēt, ac reprimunt. Virorum enim bonorū est, neque peccare, neque amicis permittere vt peccatorum ac flagitiorum sint administri: Mali verò cùm stabile nihil habeant, quippe qui ne sui quidem similes permaneant: tum ad perexiguum tempus amicitiam inter se tuentur, mutua improbitate delectati. Vtiles autem ac iucundi, diutiùs permanent.

Μᾶλλον δὲ τῆς φιλίας οὔσης ἐν τῷ φιλεῖν, καὶ τῶν φιλοφίλων ἐπαινουμένων, φίλων ἂν δόξειε τὸ φιλεῖν ἔοικεν· ὥστε ἐν οἷς τοῦτο γίνεται κατ' ἀξίαν, οὗτοι μόνιμοι φίλοι, καὶ ἡ τῶν τοιούτων φιλία. οὕτω δ' ἂν καὶ οἱ ἄνισοι μάλιστ' εἶεν φίλοι. ἰσάζοιντο γὰρ ἄν. ἡ δὲ ἰσότης καὶ ὁμοιότης, φιλότης, καὶ μάλιστα μὲν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ὁμοιότης· μόνιμοι γὰρ ὄντες καθ' αὑτοὺς, καὶ πρὸς ἀλλήλους μένουσι, καὶ οὔτε δέονται φαύλων, οὔθ' ὑπηρετοῦσι τοιούτοις, ἀλλ' ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ διακωλύουσι· τῶν ἀγαθῶν γὰρ μήτ' αὐτοὺς ἁμαρτάνειν, μήτε τοῖς φίλοις ὑπομένειν ὑπηρετεῖν· οἱ δὲ μοχθηροὶ, τὸ μὲν βέβαιον οὐκ ἔχουσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς διαμένουσιν ὅμοιοι ὄντες· ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον γίνονται φίλοι, χαίροντες τῇ ἀλλήλων μοχθηρίᾳ. οἱ χρήσιμοι δὲ καὶ ἡδεῖς, ὅτι πλεῖον διαμένουσιν·

Digitized by Google

πάντα. ἕως γὰρ αὐτὰ ποιοῦσιν ἡδονὰς * καὶ ὠφελείας ἀλλήλοις. Ἐξ ἐναντίων δὲ, μάλιστα μὲν δοκεῖ ἡ ἀφ' ἡδονῆς γίνεσθαι φιλία· οἷον, πένης πλουσίῳ, ἀμαθὴς εἰδότι. οὐ γὰρ τυγχάνει τις ὢν ἐνδεὴς οὗτου ἐφιέμενος, ἀποδώσεσθαι ἄλλο. ὁτιοῦν δ' ἂν τις ἔλκοι καὶ ἐραστὴν καὶ ἐρώμενον, καὶ καλὸν, καὶ αἰσχρόν. διὰ δὴ φαίνονται καὶ οἱ ἐρασταὶ γελοῖοι ἐνίοτε, ἀξιοῦντες φιλεῖσθαι ὡς φιλοῦσιν. ὁμοίως δὴ φιλητοὺς ὄντας ἴσως ἀξιωτέον· μηδὲν δὲ ποιοῦντας ἔχοντας, γλοιῶν. ἴσως δὲ οὐδὲ ἐφίεσθαι τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίου καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· ἡ δ' ὄρεξις, τοῦ μέσου ἐστί. τοῦτο γὰρ ἀγαθὸν, οἷον τοῦ ξηρῷ, οὐχ ὑγρῷ γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τὸ μέσον ἐλθεῖν· καὶ τοῦ θερμῷ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως. ταῦτα μὲν οὖν ἀφείσθω· καὶ γὰρ ἔστιν ἀλλοτριώτερα.

A Tamdiu enim manent, quoad vtilitates ac voluptates mutuò ſuppeditent. Ea autem amicitia, quam vtilitas conſtituit, ex contrariis maximè conſtare videtur: vt cùm pauper diuiti, doctus indocto ſit amicus. Nam qua quiſque re fortè fortunâ eget, eam ab altero expetens, alio genere illum remuneratur. Ad hunc numerum, amatorem, & eum qui amatur, formoſum ac deformem licet aggregare. Quocirca videntur interdum & amatores ridiculi, cùm eos quos amant, ſibi in amore reſpondere volunt. Et certè ſi æquè digni ſint, qui amentur, iure & volunt & poſtulant: ſin nihil tale habeant, ridiculum ſit id poſtulare. Fortaſſe verò neque res contraria contrariam per ſe deſiderat, ſed ex euentu. Appetitio autem, medij eſt. Hoc enim bonum eſt. Verbi gratia, rei aridæ bonum eſt, non humidam fieri, ſed ad mediocritatem peruenire: item rei calidæ, & cæteris. Sed hæc omittantur ſanè. Sunt enim ab inſtituto noſtro alieniora.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ὅτι ἐν ἁπάσῃ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, καὶ φιλία· διαφέρει δὲ τὰ δίκαια.

CAPVT XI.

Quæſtionem priorem de Amicitiæ ſpeciebus explicat, eáſque varias eſſe longa Reſolutione oſtendit: cuius quatuor priora membra hoc capite declarantur.

ταὐτὰ. ΕΟΙΚΕ δὲ, καθάπερ ἐν ἀρχῇ εἴρηται, περὶ * ταὐτὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι, ἥ τε φιλία καὶ τὸ δίκαιον· ἐν ἁπάσῃ γὰρ κοινωνίᾳ δοκεῖ τι δίκαιον εἶναι, & φιλία δέ. προσαγορεύουσι γοῦν ὡς φίλους, τοὺς συμπλόους, καὶ τοὺς συστρατιώτας· ὁμοίως δὲ & τοὺς ἐν ταῖς ἄλλαις κοινωνίαις. καθ' ὅσον δὲ κοινωνοῦσιν, ὅτι τοσοῦτόν ἐστι φιλία· καὶ γὰρ * καὶ τὸ δίκαιον. καὶ ἡ παροιμία, Κοινὰ τὰ φίλων, ὀρθῶς· ἐν κοινωνίᾳ γὰρ ἡ φιλία. ἔστι δὲ, ἀδελφοῖς μὲν & ἑταίροις, πάντα κοινά· τοῖς δὲ ἄλλοις, ἀφωρισμένα· καὶ τοῖς μὲν, πλείω· τοῖς δὲ, ἐλάττω· καὶ γὰρ τῶν φιλιῶν, αἱ μὲν, μᾶλλον· αἱ δὲ, ἧττον. διαφέρει δὲ καὶ τὰ δίκαια· οὐ γὰρ ταὐτὰ γονεῦσι πρὸς τέκνα, καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλήλους, οὐδὲ ἑταίροις καὶ πολίταις· ὁμοίως δὲ κἀ ὅτι τῶν ἄλλων * φιλιῶν. ἕτερα δὴ * καὶ τὰ ἄδικα πρὸς ἐκείνους τούτων, καὶ αὔξησιν λαμβάνει τῷ μᾶλλον * πρὸς φίλους εἶναι· οἷον χρήματα ἀποστερῆσαι ἑταῖρον, δεινότερον, ἢ πολίτην· καὶ μὴ βοηθῆσαι ἀδελφῷ, ἢ ὀπαδείῳ· & πατάξαι πατέρα, ἢ ὁτιανοῦν ἄλλον. αὔξεται δὲ πέφυκεν ἅμα τῇ φιλίᾳ καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα, καὶ ἐπ' ἴσον διήκοντα.

γρ. πάντα

& deeſt in q.cod.

γρ. φίλων. γρ. τὰ δίκαια πρὸς ἐκ. apud Aſpaſ. in ed. Ven. τὰ δίκαια & ἄδικα πρ. ipſe Aſp. cum pleriſq. codd. τὰ δίκαια legiſſe videtur. γρ. πρὸς ἢ φ.

VIdentur autem, quemadmodum principio dictum eſt, tum ad eadem pertinere ius & amicitia, tum in iiſdem verſari. Nam in omni ſocietate aliquod ius, & verò amicitia aliqua reperitur. Itaque quaſi amicos appellant & eos quibuſcum nauigant, & commilitones, itémque eos quibuſcum aliquam ſocietatem inierunt. D Quanta porrò communio eſt, tam latè patet & amicitia. Nam tam latè quoque ius patet. Et prouerbium circumfertur, Amicorum omnia communia, rectè admodum. In ſocietate enim & communione poſita amicitia eſt. Sunt autem fratribus quidem & ſodalibus omnia inter ipſos communia: reliquis autem certa quædam ac diſtincta, aliiſque plura, aliis pauciora. Nam & amicitiæ aliæ magis aliæ minùs ſunt amicitiæ. Differunt autem & iura. Non enim eadem ſunt patribus cum liberis, E quæ fratribus inter ipſos: neque ſodalibus, & ciuibus: ſimilitérque ſe res habet in aliis amicitiis. Aliæ igitur ſunt & iniuriæ horum ſingulorum inter ſe, ex eóque ſumunt incrementum, quòd amicioribus inferuntur: exempli gratia, ſodalem pecunia fraudare grauius eſt, quàm ciuem: & fratri non ſuccurrere, quàm alieno: & parentem verberare, quàm quemlibet alium. Solet autem vnà cum amicitia etiam ius amplificari natura, perinde quaſi in iiſdem rebus conſiſtant, & æquè latè pateant.

Omnes autẽ ſocietates ciuilis ſocietatis partibus ac membris ſunt ſimiles. Vnà enim iter faciunt, & congregantur homines, cùm emolumenti alicuius gratia, tum vt aliquid quærant & parent eorum quæ ad victum cultúmque pertinent. Iam verò etiam ſocietas ciuilis, & ab initio vtilitatis cauſa cõſtituta videtur eſſe, & permanere. Hoc enim legum latores & ſibi tanquam ſcopũm proponunt, & ius eſſe dicunt, quod communiter & reip. vtile eſt. Cæteræ igitur ſocietates pro ſua quæque parte vtile expetunt: verbi gratia, nautæ id quod ex nauigatione quæritur, vt pecuniã conficiant, aut aliquid tale conſequantur: commilitones, id quod bello paratur, ſiue pecuniam concupiſcant, ſiue victoria potiri, ſiue vrbem aliquam expugnare cupiant: itémque tribules, & populares. Nonnullæ autem ſocietates propter voluptatem comparari videntur, vt eorum qui vnà epulantur, ac ſaltant: & eorum qui pro rata cuiuſque parte ſymbolas in conuiuium conferunt. Hæ enim partim ſacrificij, partim & conuentus & conuictus cauſa comparantur. Omnes autem tales ciuili ſocietati ſubiectæ eſſe videntur. Non enim præſentem vtilitatem, ſed eam quæ ad omnem vitam pertinet, ciuilis ſocietas expetit: vt cùm ciues vnà ſacra faciunt, & ad ea celebranda vnà conueniunt, & congregantur, honoréſque diis immortalibus tribuunt, & ſibi requiem cum voluptate coniunctam præbent. Veriſimile eſt enim, priſca ſacrificia, cœtúſque & conuentus, qui ſacrificiorum cauſa habebantur, collectis iam fructibus, vt primitias quaſdam, fuiſſe inſtituta. His enim temporibus maximè ab opere ceſſabant. Apparet igitur, ſocietates omneis ciuilis ſocietatis eſſe membra. Quales autem fuerint ſocietates, tales amicitiæ conſequentur.

A αἱ ὴ κοινωνίαι * πᾶσι μοίροις ἐοίκασι τῆς πολιτικῆς · συμπορεύονται γὰρ ὅτι τινὶ συμφέροντι, καὶ πορίζόμενοί τι τῶν εἰς τὸν βίον · καὶ ἡ πολιτικὴ ὴ κοινωνία, τὸ συμφέρον τοῖς χάριν δοκεῖ καὶ ἐξ ἀρχῆς σύνελθεῖν, καὶ * διαμένειν · τοῦτο γὰρ καὶ οἱ νομοθέται συνεχάλουσι, καὶ δίκαιον εἶναί φασι τὸ κοινῇ συμφέρον. αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κοινωνίαι κατὰ μέρη τοῦ συμφέροντος ἐφίενται · οἷον, πλωτῆρες μὲν, τοῦ κατὰ τὸν πλοῦν, * εἰ πρὸς ἐργασίαν χρημάτων, ἢ τι τοιοῦτον. B * στρατιῶται δὲ, τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον, εἴτε χρημάτων, εἴτε νίκης, ἢ πόλεως ὀρεγόμενοι. ὁμοίως δὲ καὶ φυλέται, καὶ δημόται. ἔνιαι δὲ τῶν κοινωνιῶν δι' ἡδονὴν δοκοῦσι γίνεσθαι, θιασωτῶν καὶ ἐρανιστῶν · αὗται γὰρ θυσίας ἕνεκα καὶ συνουσίας. πᾶσαι δ' αὗται κατὰ τὴν πολιτικὴν ἐοίκασιν εἶναι · οὐ γὰρ τοῦ παρόντος συμφέροντος ἡ πολιτικὴ ἐφίεται, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον, θυσίας τε ποιουμένοις, καὶ τοὺς τούτους τιμὰς τε ἀπονέμοντες τοῖς θεοῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀναπαύσεις παρέχοντες μεθ' ἡδονῆς · αἱ γὰρ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ συνόδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδάς, οἷον ἀπαρχαί · μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς χρόνοις. πᾶσαν δὴ φαίνεται αἱ κοινωνίαι, μέρεσι τῆς πολιτικῆς εἶναι · ἀκολουθήσουσι δὲ αἱ τοιαῦται φιλίαι ταῖς τοιαύταις κοινωνίαις.

γρ. πᾶσαι

γρ. διαμένειν.

γρ. πρὸς ἐργασίαν ἢ χρημάτων, ἢ τοιοῦτόν τι

γρ. συστρατιῶται

Omnes autem fuerint ſocietates, tales amicitiæ D conſequentur.

CAPVT XII.

Quintum Reſolutionis membrum declarat.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ἐπὶ πᾶσαι αἱ κοινωνίαι μέρεσι τῆς πολιτικῆς, καὶ τῆς πολιτείας, καὶ ταῖς τούτων παρεκβάσεσι ἐκπίπτειν. καὶ ὅτι ὁμοιώματα αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις.

ADminiſtrandæ porrò reipub. tria ſunt genera, totidémque ab illis ſiue digreſſiones, ſiue declinationes, quaſi harum peſtes, & interitus. Sunt autem reip. adminiſtrandæ formæ, Regnum, Optimatum principatus, & Poteſtas ex cenſu, quam Timocraticam non ineptè poſſumus appellare: ſed eam plurimi ſolent Politiam ſiue Rempublicam nominare. Harum autem omnium, Regnum, eſt optima: Timocratia, deterrima. Declinatio autem à regno, Tyrannis eſt. In vtraque enim penes vnum ſumma rerum eſt poteſtas. Sed plurimùm tamen inter ſe differunt. Tyrannus enim ſuam: Rex eorum quibus imperat, vtilitatem ſpectat.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ δέ ἐστιν εἴδη τρία, ὅσαι δὲ καὶ παρεκβάσεις, οἷον φθοραὶ E τούτων · εἰσὶ δὲ, αἱ μὲν πολιτεῖαι, βασιλεία τε καὶ ὀλιγαρχία · τρίτη δὲ, ἡ ἀπὸ τιμημάτων, ὃν τιμοκρατικὸν λέγειν οἰκεῖον φαίνεται · πολιτείαν δ' αὐτὸν εἰώθασιν οἱ πλείους καλεῖν · τούτων δὲ, βελτίστη μὲν, ἡ βασιλεία · χειρίστη δὲ, ἡ τιμοκρατία. παρέκβασις δὲ, βασιλείας μὲν, τυραννίς · ἄμφω γὰρ μοναρχίαι · διαφέρουσι δὲ πλεῖστον ὁ μὲν γὰρ τύραννος, * ἑαυτῷ συμφέρον σκοπεῖ · ὁ δὲ βασιλεὺς τὸ ἀρχομένων.

Politic. lib. 3. c. 7.

γρ. ἑαυτῷ

οὐ γὰρ ὅστι βασιλὰς, ὁ μὴ αὐτάρκης, ⁊ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ὑπερέχων· ὁ δὲ τοιοῦτος, οὐδενὸς ἂν ἐπιδεῖται. τὰ ὠφέλιμα οὖν αὐτῷ μὴ οὐκ αὐτὸν σκεπτέον, τοῖς δὲ ἀρχομένοις· ὁ γὰρ μὴ τοιοῦτος, * κληρωτὸς ἂν τις εἴη βασιλὰς· ἡ δὲ τυραννὶς, ὀξὺ ἐναντίας ταύτῃ· ὃ γὰρ ἑαυτῷ ἀγαθὸν διώκει· ⁊ φανερώτερον ὅτι ταύτης, ὅτι χείριστη· * κάκιστον γὰρ ὃ ἐναντίον τῷ βελτίστῳ. μεταβαίνῃ δὲ, ἐκ βασιλείας εἰς τυραννίδα· φαυλότης γάρ ὅστι μοναρχίας ἡ τυραννίς· ὁ δὲ μοχθηρὸς βασιλὰς, τύραννος γάρ. ὀξὺ ἀριστοκρατίας ἢ, εἰς ὀλιγαρχίαν, κακία τῶν ἀρχόντων, οἱ νέμουσι παρὰ τὴν πόλεως ἀξίαν, καὶ πάντα, ἢ πάντα πλέοντα τῶν ἀγαθῶν, ἑαυτοῖς, ⁊ τὰς ἀρχὰς ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς, ὡς πλείστου ποιούμενοι τὸ πλουτεῖν· ὀλίγοι δὴ ἄρχουσι ⁊ μοχθηροὶ ἀντὶ τῶν βελτιστευόντων. οὐκ ἢ δὴ ὀλιγαρχίας εἰς δημοκρατίαν· στασιάζουσι γὰρ εἰσὶν αὗται· πλῆθος γὰρ βούλεται ⁊ ἡ δημοκρατία εἶναι, ⁊ ἴσοι πάντες οἱ ἐν τῷ τιμήματι· ἧκιστα δὲ μοχθηρόν ὅστιν ἡ δημοκρατία· ὀλίγον γὰρ ⁊ παρεκβαίνῃ ὃ τῆς πολιτείας εἶδος. μεταβάλλουσι μὲν οὖν μάλιστα οὕτως αἱ πολιτεῖαι. ἐλάχιστον γὰρ οὕτω ⁊ ῥᾷστα μεταβαίνουσιν. Ὁμοιώματα δ' αὐτῶν ⁊ οἷ παιδαγωγοὶ λάβοι ἂν καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις· ἡ μὲν γὰρ πατρὸς πρὸς υἱεῖς κοινωνία, βασιλείας ἔχει σχῆμα· τῶν τέκνων γὰρ ὁ πατὴρ μέλει· ὁθεν καὶ ὁ Ὁμηρος τὸν Δία πατέρα προσαγορεύει· πατρικὴ γὰρ ἀρχὴ βούλεται εἶναι· ἐν Πέρσαις ἡ τοῦ πατρὸς, τυραννική· (χρῶνται γὰρ ὡς δούλοις, τοῖς υἱέσι.) τυραννικὴ ἡ ⁊ ἡ τοῦ δεσπότου πρὸς δούλους· (ὃ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον ἐν αὐτῇ πράττεται.) αὕτη μὲν οὖν, ὀρθὴ φαίνεται· ἡ Περσικὴ δ', ἡμαρτημένη· τῶν διαφερόντων γὰρ, αἱ ἀρχαὶ διάφοροι. ἀνδρὸς δὲ ⁊ γυναικὸς, ἀριστοκρατικὴ φαίνεται. κατ' ἀξίαν γὰρ ὁ ἀνὴρ ἄρχει, ⁊ περὶ ταῦτα ἃ δεῖ τὸν ἄνδρα· ὅσα δ' γυναικὶ ἁρμόζει, ἐκείνην ἀποδίδωσιν· ἁπάντων δ' κυριεύων ὁ ἀνὴρ, εἰς ὀλιγαρχίαν μεθίστησι πάντα τὴν ἀξίαν γὰρ * αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐχ ἡ ἀμείνων. ἐνίοτε δὴ ἄρχουσιν αἱ γυναῖκες ὅτι κληρονόμοι ἴσαι· οὐ διὰ γένος) κατ' ἀρετὴν αἱ ἀρχαὶ, ἀλλὰ διὰ πλοῦτον ⁊ δύναμιν, καθάπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. τιμοκρατικὴ δ' ἔοικεν ἡ τῶν ἀδελφῶν· ἴσοι γὰρ· πλὴν ἐφ' ὅσον τῇ ἡλικίας διαφέρωσι. διὸ ἂν πολὺ τῇ ἡλικίας διαφέρωσιν, οὐκ ἔτι ἀδελφικὴ γὰρ ἡ φιλία.

γρ. καὶ ἂν πρὸς ἐπιμελεῖσθαι ἡ βασιλ. alij, κληρ. ἂν τις εἴη ἡ βασ. γρ. καὶ ἢ τὰ

γρ. αὐτῷ

A Etenim Rex non eſt, cui ſua non ſatis ſunt, quique non omniũ bonorũ copia antecellit. At qui talis eſt, nihil prꝛterea deſiderat. Itaq; non ſua, ſed eorum quibus præeſt, commoda intuebitur, ſibique proponet. Nam qui talis non fuerit, Rex quidam ſortitò factus videatur. Huic aduerſatur Tyrannis: nam quod ſibi expedit, ſequitur. Atque hãc eo magis perſpicuum eſt eſſe deterrimã. quod enim optimo eſt contrarium, peſſimum. Ex Regno autẽ in Tyrannidẽ degenerat. Nam monarchię vitiũ, Tyrannis eſt. Rex malus autem, Tyrã-
B nus efficitur. Ex optimatum poteſtate verò, in Paucorum principatum fit commutatio, eorum qui præſunt, culpa, qui res ciuitatis diſtribuunt indignis: omnia bona, aut multo maximã eorum partem ſibi vendicant: magiſtratus iiſdem ſemper deferũt, diuitias rebus ferè omnibus anteponentes: ita fit vt pauci magiſtratũ gerant, iique improbi ac vitioſi, pro viris optimis atque æquiſſimis. Ex Timocratia autẽ in Popularem ſtatum fit cõuerſio. Sunt enim hæ reip. adminiſtrandæ formæ inter ſe finitimæ. Nam etiã ex cenſu Poteſtas natura ſua multitudinis videtur eſſe: omnéſ-
C que qui cẽſi ſunt, inter ſe ſunt pares & æquales. Sed minimùm omnium vitioſa Popularis poteſtas eſt, quia paululum admodũ ab ea rei publicæ forma, quã Politiã Græci nominãt, deflexit. Ac reipub quidẽ regẽdæ formę hoc maximè modo cõmutari ſolent. Sic enim minima & facillima mutatio eſt. Earum autem ſimilitudines, & veluti exempla, ex familiis priuatis ſumere licet. Patris enim cum filiis ſocietas, regni ſpeciem quandam præ ſe fert: Nam filij patri curæ ſunt. Hinc & Homerus, Iouem, patrẽ appellat. Patriam enim poteſtatem regnũ proximè videtur imitari. Sed apud
D Perſas patria poteſtas eſt tyrannica. (Vtuntur enim liberis ſuis, vt ſeruis) Et domini in ſeruos imperium, tyrannicum. (In eo enim negotium domini agitur, eiúſque vtilitati conſulitur.) Atque hoc ſanè rectum eſt. ſed Perſicum, deprauatum ac peruerſum. Eorum enim qui differũt, imperia quoque differre debent. Iam viri & vxoris ſocietas, ad optimatũ principatũ proximè videtur accedere. Pro dignitate enim vir imperat, in iiſq; rebus imperat, in quibus virũ oportet imperare: & quę mulieri conueniunt; ei permittit. Quòd ſi vir
E in omnibus dominetur, in paucorum poteſtatem fit commutatio. Id enim faciet præter dignitatem, non quà melior eſt. Interdum verò fit, vt mulieres imperent, eæ ſcilicet quibus ampliſſimæ venerũt hæreditates. Nõ igitur tum ex virtute, ſed propter diuitias & potẽtiam imperatur, quemadmodum in paucorum principatu. Ex cenſu poteſtati autem fraterna ſocietas ſimilis eſt. Sunt enim pares, niſi quoad ætatibus inter ſe differunt. Quocirca ſi multùm inter ſe diſtẽt ætatibus, iam amicitia fraterna conſtare non poteſt.

Eſt

Est autem popularis potestas quidem, cùm in iis familiis maximè, quæ domino carent, (hîc enim ex æquo omnes imperant,) tum in quibus imbecillus est is qui imperat, suaque cuique datur auctoritas & licentia.

A δημοκρατία δὲ, μάλιστα μὲν ἐν τοῖς ἀδεσπότοις τῶν * οἰκήσεων· οὗτοι γὰρ πάντες ἴσον ἴσοι· ἔστι δ' ἐν αἷς ἀσθενὴς ὁ ἄρχων, ἐξ ἐκάστου δέχεσθαι. γρ. οἰκίσεων minùs rectè.

CAPVT XIII.

Resolutionis collectionem exponit.

IN vnaquaque autem reip. administrandæ forma eatenus suos fines proferre videtur amicitia, quatenus & ius. Ac quæ regi sanè cum iis qui in regno viuũt, intercedit, in quadam beneficii excellẽtia posita est. Bene enim meretur de iis quibus imperat, si cùm sit bonus, curam eorum habeat, tanquam ouium pastor, vt sint fortunati ac beati. Vnde & Homerus Agamemnonem, pastorẽ populorum appellauit. Talis est autem & paterna amicitia, nisi quòd magnitudine beneficiorũ præstat. Est enim pater filio causa cur sit: quæ videtur esse res omnium maxima: idemque alẽdum & erudiendum curauit. Atque hæc eadem auis & maioribus tribuuntur. Ad imperandum enim apti sunt natura, & pater liberis, & aui nepotibus, & rex iis qui sub regno sunt. In excellentia igitur etiam hæ amicitiæ positæ sunt. Itaque etiam parentibus tribuitur honos. Ius igitur in his non idem versatur, sed id pro dignitate est. Talis enim & horum amicitia est. Iam viri & vxoris amicitia eadem est, atque ea quæ in optimatum principatu. Ex virtute enim res tota penditur, & plus boni meliori tribuitur, & quod cuique aptum & accommodatum est. Idem porrò & de iure sentiendum. Fratrum autem amicitia, sodalium amicitiæ similis est. Sunt enim pares inter se, & æquales ætate: & qui sunt tales, plurimùm iisdem studiis ac disciplinis dediti, cõsimilibusque moribus præditi sunt. Huic igitur similis ea amicitia videtur, quæ in Timocratia reperitur. Postulat enim ratio & natura ciuium, vt inter se sint pares, & viri boni atque æquales: vicissim igitur & æqualiter solent imperare. Talis ergo & eorum amicitia est. In declinationibus autem à recta reipublicæ administrandæ forma, quemadmodum iuri parum loci relictum est, sic & amicitiæ, minimumque in deterrima. In tyrannide enim aut nihil, aut parum loci amicitiæ relictum est. Inter quos enim nihil est commune ei qui imperat, cum eo qui paret, nec vlla prorsus amicitia est. Nam ne iuris quidem inter eos vlla est communitas. Sed tantundem iuris & amicitiæ est, quantum intercedit artifici cum instrumento, animo cum corpore, domino cum seruo. His enim prosunt quidem & consulunt ii qui vtuntur. Verùm nec amicitia nec ius est nobis cum rebus inanimis: immò ne cum equo quidem aut boue:

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Οἱ καθ' ἑκάστην τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον ἐστὶ τὸ δίκαιον.

B ΚΑΘ' ἑκάστην δὲ τῶν πολιτειῶν, φιλία φαίνεται, ἐφ' ὅσον ἐστὶ τὸ δίκαιον· βασιλεῖ μὲν, πρὸς τοὺς βασιλευομένους ἡ ὑπεροχὴ εὐεργεσίας· εὖ γὰρ ποιεῖ τοὺς βασιλευομένους, εἴπερ ἀγαθὸς ὢν ἐπιμελεῖται αὐτῶν, ἵν' εὖ πράττωσιν, ὥσπερ νομεὺς πρόβατων· ὅθεν καὶ * Ὁμήρος τὸν Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν εἶπε. τοιαύτη δὲ καὶ ἡ πατρική. Διαφέρει δὲ τῶν μεγέθει τῶν εὐεργετημάτων· αἴτιος γὰρ * τῷ εἶναι, δοκοῦσι μέγιστον εἶναι, καὶ τροφῆς, καὶ παιδείας· καὶ τοῖς προγόνοις δὲ ταῦτα ἀπονέμεται· φύσει τε γὰρ * ἀρχικὸν πατὴρ υἱῶν, καὶ πρόγονοι ἐκγόνων, καὶ βασιλεὺς βασιλευομένων. ἡ μὲν οὖν ὑπεροχὴ δὲ καὶ αἱ φιλίαι αὗται· διὸ καὶ τιμῶσι τοὺς γονέας· καὶ τὸ δίκαιον δὴ οὐ ταὐτὸς, οὐ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν. οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῆς φιλίας. ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν, * ἡ καὶ ἡ τῶν ἑταίρων, ἐστὶν ἐξισοκρατική· κατ' ἀρετὴν γὰρ καὶ τὸν ἀμείνονα πλέον ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀρμόζον ἑκάστῳ. οὕτω δὲ καὶ τὸ δίκαιον· ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν, τῇ ἑταιρικῇ ἔοικεν· ἴσοι γὰρ καὶ ἡλικιῶται· οἱ τοιοῦτοι δή, * ὁμοπαθεῖς καὶ ὁμοήθεις ὡς ὅπερ τὸ πολύ· ἔοικε δὴ ταύτη καὶ ἡ κατὰ τὴν τιμοκρατικήν· ἴσοι γὰρ οἱ πολῖται βούλονται καὶ ὀφείλεις εἶναι· ὁ μὲρει δὴ τὸ ἀρχειν, καὶ ἐξ ἴσου· οὕτω δὴ καὶ ἡ τῶν φιλία. ὅταν δὲ παρεκβάσεις ὥσπερ καὶ τὸ δίκαιον ὀλίγον ἐστὶ, μικρὸν ἐστὶν, οὕτω καὶ ἡ φιλία ἐστὶ, καθ' ἡλίκα μὲν τὴν χείρω· ὅταν τυραννίδι γὰρ οὐδὲν, ἢ μικρὸν φιλίας. ὅταν οἷς γὰρ μηδὲν κοινὸν ἐστὶ τῷ ἄρχοντι καθ' ἀρχαίαν, οὐδὲ φιλία. οὐδὲ γὰρ δίκαιον· ἀλλ' οἷς τυχίτη πρὸς ὄργανον, καὶ ψυχῇ πρὸς σῶμα, καθ' ἑαυτὴ πρὸς δοῦλον· ὠφελεῖται μὲν γὰρ πάντα ὑπὸ τῶν χρωμένων. φιλία δ' οὐκ ἔστι πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ δίκαιον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἵππον ἢ βοῦν,

Est autem popularis potestas quidem, cùm in iis familiis maximè, quæ domino carent, (hîc enim ex æquo omnes imperant,) tum in quibus imbecillus est is qui imperat, suaque cuique datur auctoritas & licentia.

γρ. οἰκίσεων minùs rectè.

CAPVT XIII.

Resolutionis collectionem exponit.

IN vnaquaque autem reip. administrandæ forma eatenus suos fines proferre videtur amicitia, quatenus & ius. Ac quæ regi sanè cum iis qui in regno viuũt, intercedit, in quadam beneficii excellẽtia posita est. Bene enim meretur de iis quibus imperat, si cùm sit bonus, curam eorum habeat, tanquam ouium pastor, vt sint fortunati ac beati. Vnde & Homerus Agamemnonem, pastorẽ populorum appellauit. Talis est autem & paterna amicitia, nisi quòd magnitudine beneficiorũ præstat. Est enim pater filio causa cur sit: quæ videtur esse res omnium maxima: idemque alẽdum & erudiendum curauit. Atque hæc eadem auis & maioribus tribuuntur. Ad imperandum enim apti sunt natura, & pater liberis, & aui nepotibus, & rex iis qui sub regno sunt. In excellentia igitur etiam hæ amicitiæ positæ sunt. Itaque etiam parentibus tribuitur honos. Ius igitur in his non idem versatur, sed id pro dignitate est. Talis enim & horum amicitia est. Iam viri & vxoris amicitia eadem est, atque ea quæ in optimatum principatu. Ex virtute enim res tota penditur, & plus boni meliori tribuitur, & quod cuique aptum & accommodatum est. Idem porrò & de iure sentiendum. Fratrum autem amicitia, sodalium amicitiæ similis est. Sunt enim pares inter se, & æquales ætate: & qui sunt tales, plurimùm iisdem studiis ac disciplinis dediti, cõsimilibusque moribus præditi sunt. Huic igitur similis ea amicitia videtur, quæ in Timocratia reperitur. Postulat enim ratio & natura ciuium, vt inter se sint pares, & viri boni atque æquales: vicissim igitur & æqualiter solent imperare. Talis ergo & eorum amicitia est. In declinationibus autem à recta reipublicæ administrandæ forma, quemadmodum iuri parum loci relictum est, sic & amicitiæ, minimumque in deterrima. In tyrannide enim aut nihil, aut parum loci amicitiæ relictum est. Inter quos enim nihil est commune ei qui imperat, cum eo qui paret, nec vlla prorsus amicitia est. Nam ne iuris quidem inter eos vlla est communitas. Sed tantundem iuris & amicitiæ est, quantum intercedit artifici cum instrumento, animo cum corpore, domino cum seruo. His enim prosunt quidem & consulunt ii qui vtuntur. Verùm nec amicitia nec ius est nobis cum rebus inanimis: immò ne cum equo quidem aut boue:

γρ. ἡ ὁμοήθεις & ὁμοπαθεῖς. & in aliis ὁμοιοπαθεῖς.

γρ. τῷ δοκοῦσι.

γρ. ἀρχικὸς

γρ. ἡ

Nam æqualem æqualis, inquit ille: & qui familiaritate consuetudinéque mutua delectãtur, sodales sunt. Itaque amicitia fraterna sodalium amicitiæ simillima est. Patrueles autẽ, reliquiq; cognati, ex horum coniunctione inter se coniuncti sunt, ex eo enim scilicet, quòd ex eisdem orti sunt. Atque horum alii sunt inter se propinquiores, alii alieniores, quòd vel propius vel longiùs ab eis abest eorum generis auctor & princeps. Ea autem quæ liberis cum parentibus, & hominibus cum Diis immortalibus amicitia intercedit, vt cum bona quadam re, atque excellente, intercedit. Beneficiis enim nos maximis afficerũt. Causæ enim sunt tum vt filii nascantur & alantur: tum vt iã confirmati instituantur. Inest autẽ in tali amicitia eo plus iucunditatis & vtilitatis, quàm in alienorum, quo etiam vitæ communitate magis inter se deuincti sunt. Insunt autem etiam in fraterna eadem quæ in sodalium amicitia, ac multo quidem magis in probis & æquis, & omnino similibus, quanto magis inter se familiares sunt, quantoque magis ab eo tempore quo primum in lucem editi sunt, se mutuò diligunt: quanto denique similioribus moribus præditi sunt, qui ex iisdem nati, & vnà educati, & simili cura ac diligentia eruditi sunt. Postremò probatio ea quæ tempore constat, in hac & plurima & firmissima est. Per æqua autem proportione in cæteris quoq; cognatis ea quæ amicitiæ propria sunt, reperiuntur. Iam verò quæ inter virum & vxorem amicitia est, maximè secundũ naturã videtur esse. Homo enim ad cõiugium aptior est natura, quàm ad societatem ciuilem: quanto prior magisq; necessaria ciuitate domus est, quantóque filiorũ procreatio animantiũ omnium cõmunior est. Atq; in cæteris quidem hactenus progreditur cõmunitas. Homines autẽ nõ solùm procreationis liberorum causa cõmuni domo vtũtur, sed etiam vt eorũ quæ ad vitam pertinẽt, maiorem habeant facultatẽ. Statim enim descripta ac diuisa sunt eorũ officia ac munera, aliæque sunt viri, aliæ vxoris partes. Inseruiũt igitur alter alteri sua in medium afferentes. Propter hãc causam in hac amicitia & vtilitas inesse videtur, & voluptas. Quòd si probi fuerint, etiam propter virtutem amicitiã inter se colere videbuntur. Est enim vtriusq; virtus: ac talibus sanè lætabuntur. Liberi autem cõmunes, vinculi cuiusdam instar obtinent. Itaque citiùs dissoluuntur qui liberis carent. Liberi enim commune amborum sunt bonum. At id omne quod cõmune est, ad continendũ valet. Viro autem cum vxore, & omnino amico cũ amico, quomodo sit viuendum, si quæratur, nihil aliud sit, quàm quærere quid inter eos iuris intercedat. Non enim idem ius est amico cum amico, neque cum alieno, neque cum socio, & cum condiscipulo.

A ἥλιξ γὰρ ἥλικι. καὶ οἱ στιφῆται, ἑταῖροι· καὶ οἱ δημόται, καὶ ἡ ἀδελφική, τῇ ἑταιρικῇ ὁμοιότατα. αἰσχροὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἐκ τούτων συνεφαίνεται· ὅτι γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἰσι. γίνονται δ', οἱ μὲν, οἰκειότεροι· οἱ δ', ἀλλοτριώτεροι, ὡς σπέρμα καὶ πόρρω τὴν ἀρχὴν εἰσι. ἔστι δ', ἡ μὲν πρὸς γονεῖς φιλία πάντων καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀλλους, ὡς πρὸς ἀγαθὸν καὶ ὑπάρχον· ὃν γὰρ πεποιήκασι τὰ μέγιστα· τῶν γὰρ εἶναι καὶ τραφῆναι αἴτιοι, καὶ B ὠφελοῦσι τὸ παιδὸς θεῖναι, ἔτι δὲ τὸ ἥδιστον καὶ τὸ χάριεν ἥκιστα φιλία μᾶλλον τῶν ἀφηνείων, ὅσῳ καὶ χαιρότερος ὁ βίος αὐτοῖς ἐστιν. ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ἀδελφικῇ, ἅπερ καὶ ἐν τῇ ἑταιρικῇ· καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς ἐπιεικέσι, καὶ ὅλως ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὅσῳ οἰκειότεροι καὶ ἐκ γενετῆς ὑπάρχοντες, στέργουσι ἀλλήλους· καὶ ὅσῳ ὁμοηθέστεροι οἱ ἐκ τῶν αὐτῶν, καὶ συνετοὶ καὶ παιδευθέντες ὁμοίως· καὶ ἡ κρίσις τῶν χρηστῶν δοκιμασία, πλείστη καὶ βεβαιοτάτη. αἰσχρὸν δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τὴν συγγενῶν τὰ φιλικά. αἰδοῖ δὲ καὶ γυναικὶ φιλία δοκεῖ κατὰ C φύσιν ὑπάρχειν. αἰδεσιμος γὰρ τῇ φύσει συνδυαστικὸν μᾶλλον ἢ πολιτικόν· καὶ ὅσῳ περάτεροι καὶ ἀναγκαιότεροι οἰκία πόλεως, καὶ τεκνοποιία κοινότερον ζώοις. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ὑπάρχουσιν αἱ κοινωνίαι ταύτης· * οἱ δ' ἄνθρωποι οὐ μόνον τῆς τεκνοποιίας χάριν συνοικοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον· εὐθὺς γὰρ διῄρηται τὰ ἔργα· καὶ ἕτερα ἀνδρὸς καὶ D γυναικός. ἐπαρκοῦσιν οὖν ἀλλήλοις, εἰς τὸ κοινὸν φέροντες ἑαυτούς. δόξειε δ' ἂν καὶ τοῦτο δι' ἃ τὸ χρήσιμον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὸ ἡδὺ ἐν ταύτῃ τῇ φιλίᾳ. ἔστι δ' αἱ καὶ δι' ἀρετὴν, εἰ ἐπιεικεῖς εἶεν. ἔστι γὰρ ἑκατέρου ἀγαθοῦ· καὶ χαίρουσιν ἐν ᾧ τοιούτῳ. συνῳδισμὸς δὲ τὰ τέκνα δοκεῖ εἶναι· διὸ ἅττοι οἱ ἄτεκνοι μᾶλλον διαλύονται· τὰ γὰρ τέκνα, κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοῖν· σῴζει δὲ τὸ κοινόν· τὸ δὲ, πῶς συμβιωτέος E ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ὅλως φίλῳ πρὸς φίλον, τάχ' ἂν ἕτερον φαίνεσθαι ζητεῖσθαι, εἰ πάνυ δίκαιον· οὐ γὰρ ταὐτὸν φαίνεται τῷ φίλῳ πρὸς τὸν φίλον, τάχα πρὸς τὸν οἰκεῖον, καὶ τὸν συμφοιτητήν.

Rhetor. lib. 1. c. 11

Politic. l. 1. c. 2.

ſed ex pacto & conſenſu aliquid pro aliquo præſtatur. Neque verò in hac obſcurum eſt, neque dubium id quod debetur, quod amicitiæ cõueniẽtem dilationem habet. Itaq; apud nonnullos non dantur horũ iudicia aut actiones, neq; ius dicitur, ſed putant, eos qui fidem alterius ſecuti, cum eo aliquid contraxerunt, æqui bonique facere oportere. Ea autẽ quæ in moribus poſita eſt, neq; legem dictã, neq; vtilitatem aliquam habet pactam: ſed alter alteri tanquã amico donat, aut quidlibet aliud agit. Veruntamen æquum eſſe cenſet tantundem aut plus ad ſe redire, proinde quaſi non donauerit, ſed vtendum dederit & commodarit. Quòd ſi aliter ei ſoluetur quàm contraxerit, alterum accuſabit. Hoc autem propterea accidit, quia volũt omnes, aut quàm plurimi, res honeſtas, ſed honeſtis vtileis anteponũt. Honeſtum autem eſt bene de altero mereri, nulla viciſſim vtilitate ſperata: vtile, beneficium accipere. Debet igitur qui facultatem habet, tantundem quantum accepit, referre, idque ſua ſponte, (non enim amicum quemquam, qui nolit, facere debemus,) tum etiam tanquã qui iam ab initio errarit, beneficiumque ab eo à quo non debebat, acceperit, (non enim ab amico accepit, neq; ab eo qui amici cauſa beneficium conferebat.) Itaque perinde quaſi beneficium acceperit, certa lege dicta, ſic debet diſſoluere. Fatebitur quoque ſeſe quamprimùm poſſit, parem gratiam relaturum. Si non poſſit verò, ne is quidem qui dedit, ſibi reddi æquum eſſe duxerit. Quocirca ſi facultatem habet, referendum beneficium eſt. Vidẽdum autem ſtatim à principio eſt, à quo beneficium accipiat, & quam beneficii mercedem ille expectet: vt hac conditione ſe beneficio afficiat aut patiatur, aut recuſet. Sed ambigi poteſt, vtrùm eius vtilitate, qui accepit, beneficiũ ſit ponderandũ, eiuſque ratione habita, referenda ſit gratia: an eius qui dedit, liberalitate metiendum. Nam qui acceperunt, ea ſe à benemeritis extenuantes accepiſſe dicũt, quæ & illis erant parua, & ab aliis conſequi licebat. Illi contrà ſe quàm maxima potuerint, contuliſſe: & quæ hi ab aliis non tuliſſent: & in periculis, aut in talibus eorum rebus aduerſis, & neceſſariis temporibus. Si igitur amicitiam vtilitas conſtituerit, ẽtuſne qui accepit, vtilitate ſunt metienda? Hic eſt enim, qui eget, & ille huic opitulatur, tanquam parem gratiam accepturus. Tantam igitur ille huic opem tulit, quantã hic vtilitatem cepit. Ei igitur tantundem reddendum eſt, quantum eſt cõſecutus: aut etiam ampliùs: hoc enim longè pulchrius atque honeſtius eſt. In iis autem amicitiis quæ virtute conſtant, nullæ criminationes innaſcuntur: eius tamen qui bene meritus eſt, conſilio beneficium videtur eſſe metiendum. Virtutis enim & morum principatus in conſilio poſitus eſt.

A καθ' ὁμολογίαν δὲ, ἃ αὐτὰ ἕκαστος. ὅλως δ' ἐν ἀμφισβητήσει τὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὀφείλημα καὶ οὐκ ἀμφίλογον. φιλικὸν δὲ τὸ ἀναβολὴν ἔχειν. * δὴ τισὶ παρ' οἷς, οὗτοι οὐκ εἰσὶ δικαί, οὐδ' εἰσὶν οἷς δεῖ περὶ τοιούτων καὶ πίστιν συναλλαξάμενος· ἢ δ' ἠθική, οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς, ἀλλ' ὡς φίλῳ δοτέον, * ἢ ὃ, ἃ δι' ὅτου ἄλλου. κομίζεσθαι δ' ἀξιοῖ τὸ ἴσον, ἢ πλέον, ὡς οὐ δικαίως, ἀλλὰ χρήσας. οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ συναλλάξας ἐγκαλέσει. τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἀφ' ἧς βούλεσθαι μᾶλλον πλουτεῖν ἢ τοὺς πλείους, καὶ καλὸν ἀναμφισβήτως δὲ τὸ ὠφέλιμον. καλὸν δὲ διὸ δεῖ ποιεῖν, μᾶλλον * αἰσχρὸν παθεῖν· ὠφέλιμον δὲ τὸ ἀντευεργετεῖσθαι. διαλυθέντος δὲ διὰ τοιούτου τινὸς ἀξίου ὧν ἔπαθε, * ἑκόντι· (ἄκοντα γὰρ φίλον οὐ ποιητέον·) ὡς δὲ ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον καὶ ἀφ' οὗ παθοῖ ταὐτὸν οὐκ ἔοικεν· (οὐ γὰρ τοῦ φίλου, οὐδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο δρῶντος.) καθάπερ οὖν ὅτι μάλιστ' ἐν ῥητοῖς ἀντευεργετητέον ἀφανεστάτου· ἐκ * ὁμολόγησε δ' αὖ, διαλυθέντος ἀποδοῦναι· ἀδυνατοῦντα δέ, οὐδὲ ὁ δοὺς ἀξιώσει αὖ· ὡς εἰ δυνατός, ἀποδοτέον. ἐκ ἀρχῆς δ' ὑποκειστέον, ὑφ' οὗ ἀντευεργετεῖται καὶ ὅτι ἔστι, ὅπως ὅτι τοιοῦτος γένηται, ἢ μή· ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, πότερα δεῖ τῇ τοῦ παθόντος ὠφελείᾳ μετρεῖν, καὶ τοσούτου ποιεῖσθαι τὴν ἀντιπόδοσιν, ἢ τῇ τοῦ δράσαντος εὐεργεσίᾳ. οἱ μὲν γὰρ παθόντες, τοσοῦτ' φασὶ λαβεῖν τῶν δὲ εὐεργετῶν, ἃ μικρὰ ἦν ἐκείνοις· καὶ ἅμα πολλῶν ἑτέρων λαβεῖν, * καταμικρολογούμενοι· οἱ δ', αὖ πάλιν, τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς, ἃ παρ' ἀνάγκην ἐκ μικροῦ καὶ ἐκ κινδύνου, ἢ πολλῆς χρείας. ἆρ' οὖν, ὅλως μὲν τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὖσης, ἢ τὸ παθόντος ὠφέλεια μᾶλλον ἐστί; ἔστι γὰρ ὁ δεόμενος, ἐκ παντὸς αὐτῷ ὡς κομιούμενος τοῦ ἴσου. τοσαύτη οὖν γενήσεται ἡ ἀντιπρᾶξις, ὅσον ἔσται ὠφελήσαν. καὶ ἀποδοτέον δὲ αὐτῷ ὅσου * ἐφίεται, ἢ ἐκ πλέονος· κάλλιον γάρ. τὸ δὲ τῶν κατ' ἀρετὴν, ἐγκλήματα μὲν ἔσται οὐκ ἔστι· μάτην δ' ἔοικεν ἡ τοῦ δράσαντος προαίρεσις· τῆς ἀρετῆς γὰρ καὶ τοῦ ἤθους ἐν τῇ προαιρέσει τὸ κύριον.

B

C

D

E

γρ. ἀμφισβητήσει.

γρ. διόφπερ οἷοις.

γρ. καὶ ἐξεῖναι δίκην ἄλλω. ἐκ τ. δ' ἀπ' ἄλλο.

γρ. αἰδήμονι.

γρ. ἐκόντα.

γρ. ἐμοιογήσαι. fort. pro ὁμολόγησε.

γρ. καταμικρολογούμενοι.

N iij

Tom. III.

(eum enim, qui debet, oportet reddere: quicquid autem fecerit filius, nihil beneficiis à patre acceptis dignum fecerit: semper igitur debet: Iis verò, quibus debetur, dimittendi ac liberandi debitoris potestas datur: ergo & patri:) simul tamen nemo fortasse discedere velle videatur, nisi ab eo qui improbitate excellat. Nam præter amicitiam naturalem, humanum est, auxilium non aspernari. Illi autem qui sit improbus, huic opitulari aut fugiendum est, aut non admodum laborandum. Plerique enim omnes beneficium accipere volunt: dare verò vt rem inutilem fugiunt. Ac de his quidem hactenus.

A τὰ γὰρ ἀποδοτέον· οὐθὲν δὲ ποιήσας ἄξιον τῶν ὑπαρχόντων δίδωσιν· ὥστ' αἰεὶ ὀφείλει· οἷς δ' ὀφείλεται, ἐξουσία ἀφίεναι· καὶ ὁ πατὴρ δή·) ἅμα δὲ ἴσως οὐδεὶς ποτ' ἂν δόξειεν ἀπεχθάνεσθαι μὴ ὑπερβαλλόντως μοχθηρίᾳ· χωρὶς γὰρ τῆς φυσικῆς φιλίας, τὸ ὠφελιμαῖον ἀνθρωπικὸν μὴ ἀπωθεῖσθαι· ὁ δ', ὑπερφυλάττει, ἢ οὐ ποιοῦντα, ἢ ἐπιτρέπειν, μοχθηρῶ ὄντι· δεῖ πάσχειν γὰρ οἱ πολλοὶ βούλονται· τὸ δὲ ποιῆσαι φεύγουσιν, ὡς ἀλιτηρίες. περὶ μὲν οὖν τούτων, ὅπως ποσοῦτον εἰρήσθω.

B

ARISTOTELIS ETHICORVM NICOMACHEORVM

LIBER IX.

CAPVT. I.

Quæstiones circa Amicitiam ortas hoc libro explicaturus est. Et primùm, Qua ratione Amicitia καθ' ὑπεροχὴν conseruetur, criminatione mutui non reddi discussa.

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ Νικομαχείων

Η Ι.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οὐ τὸ ἀνάλογον τὰς ὁμοιοειδεῖς καὶ κατ' ὑπεροχὴν φιλίας σώζει, καὶ πῶς τοῦτο.

IN omnibus autem dissimilium amicorũ amicitiis proportio amicitiã exæquat & cõseruat, vt diximus: exempli gratia, etiam in ciuili, sutori pro calceis remuneratio fit ex merito, & dignitate: & textori, & cæteris item artificibus atque opificibus. Hîc igitur mensura communis comparata est, nummus: atque ad hunc omnia referuntur, hic omnia metitur. In amatoria verò amicitia queritur interdum amator de eo quem amat, quòd cùm eum deamet, ille sibi mutuò non respondeat in amore, quamuis fortè nihil ipse habeat amabile. Sæpe autem is qui amatur, de amatore queritur, quòd cùm antea omnia promitteret, nunc nihil præstet. Atque hæc talia tum eueniunt, cùm amator, eum qui colitur, propter voluptatem amat: ille amatorem, propter vtilitatem: & hæc vtrique non suppetunt. Nam quoniam hæc amicitiam constituerunt, dirimetur tum cùm ea non præstantur, in quibus inerat causa diligendi. Non enim alter alterum diligebat, sed ea quibus potiri dabatur, quæ stabilia non permanent. Quamobrem tales sunt & amicitiæ. At verò ea quæ ex moribus proficiscitur amicitia, cùm per se sit, manet, vt diximus. Dissident autem inter se amici etiam, cùm alia, & non ea quæ expetebant, consequuntur. Simile enim est ac si quis nil consequatur, cũ id quod cupiebat, non cõsequitur.

D

E

ΕΝ ἀπάσαις δὲ ταῖς ἀνομοιοειδέσι φιλίαις τὸ ἀνάλογον ἰσάζει, καὶ σώζει τὴν φιλίαν, καθάπερ εἴρηται, οἷον καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ, * τοῦ σκυτοτόμου ἀντὶ τῶν ὑποδημάτων ἀμοιβὴ γίνεται κατ' ἀξίαν, καὶ ὁ ὑφάντης, καὶ τῶν λοιπῶν. ἐκεῖ μὲν οὖν πεποίηται κοινὸν μέτρον τὸ νόμισμα. πρὸς τοῦτο δὴ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τούτῳ μετρεῖται· ἐν δὲ τῇ ἐρωτικῇ, ἐνίοτε μὲν ὁ ἐραστὴς ἐγκαλεῖ, ὅτι ὑπερφιλῶν οὐκ ἀντιφιλεῖται, οὐθὲν ἔχων φιλητόν, εἰ οὕτως ἔτυχε· πολλάκις δὲ ὁ ἐρώμενος, ὅτι πρότερον ἐπαγγειλάμενος πάντα, νῦν οὐθὲν ἐπιτελεῖ. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν ὁ μὲν, δι' ἡδονὴν φιλῇ τὸν ἐρώμενον· ὁ δὲ, διὰ τὸ χρήσιμον, τὸν ἐραστήν· ταῦτα δὲ μὴ ἀμφοῖν ὑπάρχῃ. διὰ ταῦτα γὰρ τῆς φιλίας οὔσης, διαλύεσις γίνεται, ἐπειδὰν μὴ γίνωνται ὧν ἕνεκα ἐφίλουν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τοῦ παρόντος χάριτα ἐκεῖνα ἐφίλουν. διὰ τοιαῦτα δὲ αἱ φιλίαι αἱ μὲν * τῶν ἠθῶν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ οὖσαι μόνιμοι, καθάπερ εἴρηται. διαφέρονται δὲ, ὅταν ἕτερα γίνηται αὐτοῖς, καὶ μὴ ὧν ὀρέγοιντο· ὅμοιον γὰρ ὥσπερ μηθὲν γίνεσθαι, ὅταν οὗ ἐφίεται μὴ τυγχάνῃ·

Libro 5.

Multa enim non tantidem æſtimant ii qui habent, quanti qui ea accipere volunt. Sua enim cuique, & quæ quiſque dat, magni videntur eſſe æſtimanda. Veruntamen tanta remuneratio eſſe debet, quantam ſtatuerint ii qui acceperunt. Tanti autem fortaſſe res æſtimanda eſt, non quanti tum eſſe videtur, cùm eam quis habet, ſed quanti priuſquam eam haberet, æſtimabat.

A Πολλὰ γὰρ οὐ τοῦ ἴσου ἡμῶσιν οἱ ἔχοντες, καὶ οἱ βουλόμενοι λαβεῖν. Πολὺ γὰρ οἰκεῖα, καὶ ἃ δίδόασιν ἑκάστοις, φαίνεται πολλοῦ ἄξια. Ἀλλ' ὅμως δι' ἀμοιβὴν γοῦν τοσοῦτον, ὅσον ἂν πάθωσιν οἱ λαβόντες· δεῖ δ' ἴσως οὐ τοσούτου ἡμεῖν, ὅσου νῦν φαίνεται ἄξιον, ἀλλ' ὅσου πρὶν ἔχειν, ἐτίμα.

CAPVT II.

Secunda quæſtio : Quæ gratia cui ſit referenda.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀπορία περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἀμείβεσθαι τὸν προῦπάρχοντα.

SEd huiuſmodi quoque quæſtiones dubiæ ſunt, ac difficiles, Omniáne patri ſint tribuenda, eique in omnibus ſit obtemperandum? An æger quidem medico parere debeat: in imperatore autem creando, viro bellicoſo, reique militaris perito, ſuum dare ſuffragium? Itemque, Amicóne potiùs, quàm viro bono opera danda ſit? &, Eine, qui bene meritus eſt, gratia ſit referenda potiùs, quàm ſodali donandum, ſi vtrique ſatisfieri non poſſit? Hæc igitur omnia ſubtiliter & enucleatè diſtinguere non facile eſt. Multùm enim variéque differunt inter ſe & magnitudine, & paruitate, & honeſtate, & neceſſitate. Non omnia autem vni eidemque eſſe præſtanda, minimè obſcurum eſt: beneficiaque potiùs iis à quibus acceperis, eſſe referenda, quàm ſodalibus gratificandum: quemadmodum mutuum ei cui debetur, reddendum eſt potiùs, quàm ſodali donandum. Atque hoc fortaſſe non ſemper: verbi gratia, Vtrùm is qui à prædonibus redemptus ſit, eum qui redemerit, captum vicißim redimere, quiſquis ſit aut non capto illi quidem, veruntamen repetenti, quod impenderit; reddere: an patrem redimere debet? Nam patrem potiùs, quàm vel ſeipſum redimere debere videatur. Vniuersè igitur, id quod debetur, reddendum eſt, vt diximus: ſed ſi donatio vel honeſto vel neceſſitate vincat, ad hæc oportet eſſe propenſiores. Interdum enim ne æquum quidem eſt, ei qui alterum beneficio prouocarit, parem gratiam referre, cùm ille ſciens hunc eſſe virum bonum, beneficium in eum contulerit: illi autem gratia referatur, quem hic improbum eſſe exiſtimat. Nam ne ei quidem qui mutuum dederit, interdum mutuum vicißim dandum eſt. Ille enim exiſtimans ſe ſuum recuperaturum, mutuum dedit viro bono: hic autem ab improbo ſeſe recuperaturum eſſe non ſperat. Siue igitur reuera ita ſe res habet, minimè par dignitas eſt: ſiue aliter eſt, ſed exiſtimant tamen ita eſſe, non abſurdè facere videantur.

Ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ τοιάδε, πότερα δεῖ πάντα τῷ πατρὶ πάντα πείθεσθαι, καὶ νοσοῦντα μὲν ἰατρῷ πειστέον, στρατηγὸν δὲ χειροτονητέον τὸν πολεμικόν· ὁ μοίως δὲ φίλῳ μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον, ἐὰν ἀμφοῖν μὴ ὑπάρχῃ; ἆρ' οὖν πάντα τὰ τοιαῦτα, ἀκριβῶς μὲν διορίσαι οὐ ῥᾴδιον; πολλαχοῦ γὰρ καὶ πάμπολλα ἔχει διαφοράς, καὶ μεγέθει καὶ μικρότητι, καὶ τῷ καλῷ, καὶ ἀναγκαίῳ. ὅτι δὲ οὐ πάντα τῷ αὐτῷ ἀποδοτέον, δῆλον. καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας ἀνταποδοτέον ὡς ὑπερπολὺ μᾶλλον, ἢ χρεῶν ἐπάρσεις· καὶ ὥς τὸ δάνειον, ᾧ ὀφείλει, ἀποδοτέον μᾶλλον, ἢ ἑταίρῳ δοτέον. ἴσως δ' οὐ τοῦτο ἀεί, οἷς τὸν λυτρωσάμενον πρῶτον ληστῶν, πότερον τὸν λυτρωσάμενον ἀντιλυτρωτέον, κἂν ὁπωσοῦν ᾖ· ἢ καὶ μὴ ἁλωκότι, ἀπαιτοῦντι δὲ ἀποδοτέον, ἢ τὸν πατέρα λυτρωτέον. δόξειε γὰρ ἂν καὶ ἑαυτῷ μᾶλλον τὸν πατέρα. ὅταν οὖν εἴρηται, καθόλου μὲν τὸ ὀφείλημα ἀποδοτέον· ἐὰν δὲ ὑπερτείνῃ ἡ δόσις τὸ καλῷ, ἢ τῷ ἀναγκαίῳ, πρὸς ταῦτ' ἀποκλιτέον· οὐδέποτε γὰρ οὐδ' ὅστιν ἴσον τὸ τῷ πατρὶ ἑτέρου προῦπάρχοντι ἀμείψασθαι· ἐπειδὴ, ὁ μὲν, ἀνταιτεῖν εἰδώς, οὐ ποιήσει· τῷ δὲ, ἢ ἀνταποδώσει γέγονεν, οὐ οἴεται μηδέποτ' εἰ· οὐδὲ γὰρ τῷ δυνατῷ οὐδέποτε ἀνταποδοτέον. ὁ μὲν γὰρ, οἰόμενος κομιεῖσθαι, ἐδάνεισεν ὑπειληφὼς ὄντα· ὁ δ' οὐκ ἐλπίζει κομιεῖσθαι παρὰ τοιούτου. εἴτε τοίνυν τῇ ἀληθείᾳ οὕτως ἔχει, οὐκ ἴσον τὸ ἀξίωμα· εἴτ' ἔχει μὲν μὴ οὕτως, οἴονται δὲ, οὐκ ἂν δόξειεν ἄτοπα ποιεῖν.

Eudemiorum Lib. 8. c. 11.

γρ. δὲ ὑφ.

γρ. λυτρωσάμενον

γρ. ὑπερπίπτῃ

γρ. πατέρα

ὑφ' ὧν πολλάκις εἴρηται, οἱ περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς πράξεις λόγοι ὁμοίως ἔχουσι τοῖς ἀδιορίστοις περὶ ἕκαστα. ὅτι μὲν οὖν οὐ πᾶσιν ἀποδοτέον, οὐδὲ τῷ πατρὶ πάντα, καθάπερ * οὐδὲ τῷ Διὶ θύεται, οὐκ ἄδηλον. ἐπεὶ δ' ἕτερα γονεῦσι, καὶ ἀδελφοῖς καὶ ἑταίροις, καὶ εὐεργέταις, ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἁρμόττοντα ἀπονεμητέον. οὕτω δὲ καὶ ποιεῖν φαίνονται· εἰς γάμους μὲν γὰρ καλοῦσι τοὺς συγγενεῖς· πρέπειν γὰρ κοινὸν τὸ γένος, καὶ αἱ περὶ τοῦτο * πράξεις. καὶ εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστ' οἴονται δεῖν τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν ἅμα· τοῦτο δόξειε δ' ἄν, ὥσπερ μὲν γονεῦσι δεῖν μάλιστ' ἐπαρκεῖν, ὡς ὀφείλουσι, καὶ τοῖς αἰτίοις τοῦ εἶναι, κάλλιον δ' ἑαυτοῖς εἰς τοῦτ' ἐπαρκεῖν. καὶ ὁμοίως δὲ καθάπερ γονεῦσι· οὐ πᾶσιν δέ, γονεῦσιν δὲ τιμὴ αὐτιμῶ πατρὶ καὶ * μητρί· οὐδ' αὖ τιμὴ τῷ σοφῷ, ἢ τῷ στρατηγῷ· ἀλλὰ τιμὴ πατρικῇ, ὁμοίως δὲ καὶ μητρικῇ. καὶ πρὸς δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ, ὁμοίως τιμὴ καθ' ἡλικίαν, ὑπαναστάντι, καὶ καθεζομένου, καὶ τοῖς τοιούτοις. τοῖς ἑταίροις δ' αὖ καὶ ἀδελφοῖς, παῤῥησίαν καὶ ἀπάντων κοινότητα. καὶ συγγενέσι δὲ, καὶ πολίταις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀεὶ πειρατέον τὰ οἰκεῖα ἀπονέμειν, καὶ συγκρίνειν τὰ ἑκάστοις ὑπάρχοντα κατ' οἰκειότητα καὶ ἀρετὴν ἢ χρῆσιν. τὴν μὲν οὖν ὁμογνωμ, ῥᾴων δ' κρίσις· τὴν δὲ διαφερόντων, ἐργωδεστέρα. οὐ μὴν διά γε τοῦτο ἀποστατέον· ἀλλ' ὡς δυνατὸν ἐνδέχεται, οὕτω διοριστέον.

Lib. 5. cap. 10.

γρ. καὶ αἱ πράξεις

A Quod igitur ſæpenumerò à nobis dictum eſt, omnis quæ in perturbationibus & actionibus explicandis verſatur oratio, nihilo magis certa aut definita eſt, quàm ea in quibus verſatur. Non eadem igitur omnibus eſſe tribuenda, neque patri omnia, quemadmodum neq; Ioui omnia immolantur, non obſcurum eſt. Quoniam autem alia atque alia patentibus & fratribus & ſodalibus & bene meritis debentur, ſua cuique & accommoduta ſunt tribuēda. Atque ita ſanè homines facere videntur. Ad nuptias enim cognatos vocant. Nam cùm hi genus habeant commune, erunt quoque B quæ in hoc verſantur, actiones communes. Atque ob eandem cauſam exiſtimant, cognatos maximè funeribus & parētalibus intereſſe oportere. Videntur autem filii parētibus maximè res ad victum neceſſarias ſuppeditare debere, tanquam debitores: pulchriuſque eſt, iis per quos ſumus, quàm nobis ipſis in his rebus opitulari. Præterea parentibus honos, vt diis immortalibus, eſt habendus: ſed non omnis parentibus. Nam nec patri idem qui matri debetur. Neque verò ſapiente aut imperatore dignus honos, ſed paternus: itemque matri maternus. Omni autem ætate grandiori pro C ætate honos tribuendus eſt: vt ei aſſurgamus, vt de ſede & accubatione honoratiore decedamus, & cætera alia præſtemus. Sodalibus autem & fratribus inter ipſos orationis libertas omniumque rerum communitas dari debet. Poſtremò vt cognatis, tribulibus, ciuibus, cæteriſque omnibus ſuum cuique ius, ſuumque honorem tribuamus, danda opera eſt: conferendaque ſunt inter ſe, & perpendenda quæ cuique inſunt, ex neceſſitudine, & virtute, vel vſu. Ac de iis quidem qui eiuſdem generis & ſanguinis ſunt, faciliùs iudicari poteſt. De iis autem quorum nulla communio ſanguinis eſt, difficiliùs. Non tamen idcirco deſiſtendum eſt: ſed inter ſe, quoad eius fieri poſſit, diſtinguendi ac diſcernendi ſunt.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ἀπορία, περὶ τοῦ πότε καὶ πῶς δεῖ τὰς φιλίας διαλύεσθαι.

ΕΧΕΙ δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τοῦ διαλύεσθαι τὰς φιλίας, μὴ, ποτὲ μὲν οὐ διαμένουσας· μὴ ποτὲ μὲν τοὺς διὰ τὸ χρήσιμον ἢ τὸ ἡδὺ φίλους ὄντας, ὅταν μηκέτι τούτων ἔχωσιν, οὐκ ἄτοπον διαλύεσθαι; ἐκείνων γὰρ ἦσαν φίλοι· ὧν ἀπολιπόντων, εὔλογον τὸ μὴ φιλεῖν. ἐγκαλέσειε δ' ἄν τις, εἰ διὰ τὸ χρήσιμον, μὴ διὰ τὸ ἡδὺ ἀγαπῶν, ὡσαύτως τῷ διὰ τὸ ἥδιστος· ὥσπερ γὰρ ἐν ἀρχῇ εἴπαμεν,

CAPVT III.

Tertia quæſtio: An ſi mutuum & æqualitas in amore non ſeruetur, amicitia diſſuenda ſit.

E Xiſtit autem quæſtio & dubitatio ſub- E difficilis, de diſtrahendis & dirimendis amicitiis: Sitne alienatio diſiunctioque ab iis qui iidem non permanent, qui fuerant, faciēda? An diſceſſionem & diſſidiū naſci inter eos quorum amicitiam vtilitas aut iucunditas contraxit, cùm vtiles aut iucundi eſſe deſierint, non ſit abſurdum? Illarum enim rerū erāt amici. A quibus dereliēti, ſi iā deſinant amare, non ſit mirum. Meritò autem quis cum accuſet, qui cùm vtili aut iucundo ad amandum ducatur, ſimulet ſe moribus & virtute ad hoc ipſum excitari. Nam, quod initio diximus,

Digitized by Google

plurimæ inter amicos diſſenſiones oriuntur, cùm haud ita, vt exiſtimarunt, ſunt amici. Cùm igitur aliquem ſua fefellerit opinio, exiſtimaritque ſe propter mores diligi; ille autem nihil agat huiuſmodi, de ſe ipſo queratur. Cum verò illius ſimulatione in errorem inductus ac deceptus fuerit, meritò is accuſandus eſt, qui fefellit: tantóque magis, quàm qui nummos adulterant, quanto in re pretioſiore & cariore maleficium admittitur. Sed ſi eum in amicitiam receperit, vt virum bonum: malus autem euaſerit, aut euaſiſſe videatur: vtrùm etiam nunc amandus eſt? An hoc fieri non poteſt? ſiquidem non omnis res amabilis eſt, ſed ea demum quæ bona eſt. Neque verò quiſquam vitioſus eſt diligendus, neque diligi debet. Non enim oportet rerum malarum ſtudio atque amore teneri: neque improbi hominis ſimilem effici. Suprà autem dictum eſt, Simili amicum eſſe ſimile. Vtrùm igitur ſtatim diſcindendæ ſunt amicitiæ? An non cum omnibus, ſed cum iis quorum improbitas inſanabilis eſt? Iis autem qui corrigi poſſunt, auxilium ferendum eſt, multo magis ad mores quàm ad fortunas & facultates: quanto hoc melius amicitiæque conuenientius eſt? Videatur autem is qui ſeſe à tali amico diſiungit, nihil abſurdi facere. Non enim huic aut tali amicus erat. Quoniam igitur eum immutatum reſtituere ac ſeruare non poteſt, ſeſe ab eo ſemouet ac ſegregat. Sed ſi hic, idem qui fuit, maneat: alter autem longè melior fiat, multoque virtute antecellat: vtrùm etiam nunc amico vtendum eſt? An hoc fieri non poteſt? Quod certè in magna diſtantia maximè perſpicere licet: vt in iis amicitiis quæ à pueritia conſtitutæ ſunt. Si enim alter animo & cogitatione puer maneat, alter vir ſit quàm optimus & præſtãtiſſimus; quî fieri poteſt, vt ſint amici, qui neque eadem probent, neque eiſdem aut delectentur, aut offendantur? Nam neque hæc in eorum altero erga alterum inerunt. At ſine his fieri non poſſe, vt ſint amici, dicebamus. Vnà enim viuere non poſſunt. Sed de his iam dictum eſt. Vtrùm igitur, non alio in eum animo eſſe debet quàm ſi nunquam ei amicus fuiſſet? An verò præteritæ conſuetudinis memoria conſeruanda eſt? & quemadmodum amicis potiùs quàm alienis gratificari putamus oportere; ita & iis quibuſcum multus aliquando nobis vſus interceſſit, aliquid concedendum eſt propter amicitiam priſtinam, cùm præſertim inſignis aut immoderata improbitas diſſidii cauſam non præbuerit?

πλεῖσται διαφοραὶ γίγνονται τοῖς φίλοις, ὅταν μὴ ὁμοίους οἴωνται, καὶ ὦσι φίλοι. ὅταν μὲν οὖν διαψευσθῇ τις καὶ ὑπολάβῃ φιλεῖσθαι διὰ τὸ ἦθος, μηδὲν τοιοῦτον ἐκείνου ποιοῦντος, ἑαυτὸν αἰτιᾶται μᾶλλον. ὅταν δ' ὑπὸ τῆς ἐκείνου ποιήσεως ἀπατηθῇ, δίκαιον ἐγκαλεῖν τῷ ἀπατήσαντι, καὶ μᾶλλον ἢ τοῖς ὑπὲρ νόμισμα κιβδηλεύουσιν, ὅσῳ τιμιώτερον ἢ κακουργία· ἐὰν δ' ἀποδίδῶται ὡς ἀγαθόν, φαίνηται δὲ μοχθηρός * ἢ καὶ δικῇ. ἆρ' οὖν φιλητέον; ἢ οὐ δυνατόν, εἴπερ μὴ πρῶτον φιλητόν, ἀλλὰ τἀγαθόν; [* οὔτε δὴ * φιλητέον ποιητέον, οὔτε δεῖ· φιλοποιητέον γὰρ οὐ χρὴ εἶναι), οὐδ' ὁμοιοῦσθαι φαύλῳ. εἴρηται δ' ἔμπροσθεν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον. ἆρ' οὖν εὐθὺς διαλυτέον; ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις διὰ τὴν μοχθηρίαν; ἐπανορθωτὸν δ' ἔχοντι, μᾶλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἦθος, ἢ τὴν οὐσίαν, ὅσῳ βέλτιον καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον. δόξειε δ' ἂν ὁ διαλυόμενος, οὐθὲν ἄτοπον ποιεῖν· οὐ γὰρ τοιοῦτον ἦν ὁ φίλος ᾧ. ἀλλεπαλλήλως γοῦν ἀδυνατεῖ διασῶσαι, ἀφίσταται. εἰ δ', ὁ μὲν, διαμένει· ὁ δ', ὑπερέχων γίνοιτο, καὶ πολὺ διαλλάττοι τῇ ἀρετῇ, ἆρα χρηστέον φίλῳ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται; ἐν μεγάλῃ δ' ἀφέσει μάλιστα δῆλον γίνεται, οἷ ἐν ταῖς * ἐκ παιδίας φιλίαις· εἰ γὰρ, ὁ μὲν, διαμένοι τῇ διανοίᾳ παῖς· ὁ δ' ἀνὴρ εἴη οἷος χρήσιμος, πῶς οὐκ εἶεν φίλοι, μήτ' ἀρεσκόμενοι τοῖς αὐτοῖς, μήτε χαίροντες καὶ λυπούμενοι; οὐδὲ γὰρ οἷοί τ' ἂν ἀλλήλοις ὦσιν ὑπάρξει αὐτοῖς· αὐτὰ δὲ ταῦτα οὐκ ἐᾷ φίλους εἶναι· συμβιωτὸν γὰρ οὐχ οἷόν τε. εἴρηται δὲ καὶ τούτων. ἆρ' οὖν οὐθὲν ἀλλοιότερον πρὸς αὐτὸν ἐκτέον, ἢ εἰ ἐγένετο φίλος μηδέποτε, ἢ δεῖ μνείαν ἔχειν τῆς γνωμικῆς συνηθείας; καὶ καθάπερ φίλοις μᾶλλον ἢ ὀθνείοις οἰόμεθα δεῖν χαρίζεσθαι· οὕτω καὶ τοῖς γνωμικοῖς ἀποτεμνομένοις τι, διὰ τὴν προγεγενημένην φιλίαν, ὅταν μὴ δι' ὑπερβολὴν μοχθηρίας ἢ ἀλλοίως γίνηται;

Gr. int. ὃ δεῖ, ſine ἐ. & ὃ interpr. ἐ. Zuing. φιλητὸν πῶς ne ſit tautologia. At vetus interpr. notis inclusa nõ agnoſcit.

χρ. ἐκ παιδὸς malè.

A

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οἷα τὰ φιλικὰ πρὸς τοὺς φίλους ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἐληλυθε. φιλεῖν γὰρ ἑαυτοὺς μάλιστα καὶ μᾶλλιστα τοὺς σπουδαίους· φαῦλον δὲ τοὺς πονηρούς.

ΤΑ φιλικὰ δὲ πρὸς τοὺς φίλους, καὶ οἷς αἱ φιλίαι ὁρίζονται, ἔοικεν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν εἰληλυθέναι. λέγασι γὰρ φίλον, τὸν βουλόμενον καὶ πρᾴττοντα ἀγαθὰ, ἢ τὰ φαινόμενα, ἐκείνου ἕνεκα· ἢ τὸν βουλόμενον εἶ) καὶ ζῆν τὸν φίλον αὐτοῦ χάριν· ὅπερ αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα πεπόνθασι, καὶ τῶν φίλων οἱ πρὸς ἀλλήλους. οἱ δὲ, τὸν συνδιάγοντα καὶ τὰ αὐτὰ αἱρούμενον, ἢ τὸν συναλγοῦντα καὶ συγχαίροντα τῷ φίλῳ. μάλιστα δὲ καὶ τοῦτο ταῖς μητέρας συμβαίνει. τούτων δὲ λαβὴ καὶ τὴν φιλίαν ὁρίζονται. πρὸς ἑαυτὸν δὲ τούτων ἕκαστον τῷ ὑπάρχει· τοῖς δὲ λοιποῖς, ἢ τοιοῦτοι ὑπολαμβάνουσιν εἶ). ἔοικε γὰρ, * καθάπερ εἴρηται, μέτρον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ σπουδαῖος εἶ). ἔστι γὰρ ὁμογνωμονεῖ ἑαυτῷ, καὶ τὴν αὐτὴν ὀρέγεται κατὰ πᾶσαν τὴν ψυχήν. καὶ βούλεται δὴ ἑαυτῷ ἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα, καὶ πρᾴττει· τῷ γὰρ ἀγαθῷ ἀγαθὸν ἀφανεῖν, καὶ ἑαυτῷ ἕνεκα· τῷ γὰρ διανοητικῷ χάριν, ὅπερ ἕκαστος εἶ) δοκεῖ. καὶ ζῆν δὲ βούλεται ἑαυτὸν καὶ σώζεσθαι, ἃ μάλιστα τοῦτο, ᾧ φρονεῖ. ἀγαθὸν γὰρ τῷ σπουδαίῳ τὸ εἶ). ἕκαστος δ' ἑαυτῷ βούλεται τἀγαθά. ἑλόμενος δ' ἄλλος, οὐδεὶς * αἱρεῖται αὐτὸ πάντ' ἔχειν ἐκεῖνο ἑλόμενον· ἔχει γὰρ καὶ νῦν ὁ θεὸς τἀγαθόν, * ἀλλ' ὧν ὅ, τί ποτ' ἐστί. δόξειε δ' ἂν τὸ νοοῦν ἕκαστος εἶ), ἢ μάλιστα. συνδιάγειν τε ὁ τοιοῦτος ἑαυτῷ βούλεται· ἡδέως γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· τῶν τε γὰρ πεπραγμένων ἐπιτερπεῖς αἱ μνῆμαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐλπίδες ἀγαθαί. αἱ τοιαῦται δὲ ἡδεῖαι. καὶ θεωρημάτων δ' εὔπορεῖ τῇ διανοίᾳ, συναλγεῖ τε καὶ συνήδεται μάλιστ' ἑαυτῷ· πάντη γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ λυπηρόν τε καὶ ἡδύ, καὶ οὐκ * ἄλλοτ' ἄλλο· ἀμεταμέλητος γὰρ, ὡς εἰπεῖν· ᾧ δὴ πρὸς αὐτὸν ἕκαστα τούτων ὑπάρχειν ᾧ ὁπωσοῦν.

Lib. 8. c. 5.

γρ. αἱρεῖται τὰ ἔχειν. alij, παῖται ἔχειν.

γρ. ἀμέτ ἀμέμ.

CAPVT IV.

Quæstio quarta: Quomodo ea studia & officia, quæ ab amicis in amicos conferri solent, & quibus amicitiæ circunscribuntur, ex ea quæ cuique erga seipsum est, dilectione proficiscantur.

EA autem quæ in amicitia ab amicis in amicos conferri solent, & quibus amicitiæ terminantur, ac circunscribuntur, ex iis, quæ sibi ipsi quisque exoptat, ac tribuit, videntur fluxisse. Eum enim amicum esse ponunt, qui & amicum bonis ornatum esse cupit, & ornat ipse quamplurimis, vel iis quæ reuera talia sunt, vel iis quæ bonorum speciem quandam præ se ferunt, illius causa. Aut eum qui amicum vult esse & viuere ipsius causa: quēadmodum matres erga filios affectæ sunt, & amici ii inter quos aliqua offensiuncula nata est. Alii amicum eum esse volunt, qui vnà ætatem agit, eandemque vitæ degendæ rationem instituit, & eadem studia sequitur, aut eum qui pari doloro parique lætitia, atq; amicus, afficitur. Quod quidem & matribus accidit maximè. Horum autem aliquo amicitiam definiunt. Atqui vnumquidque horum in viro bono inest erga seipsum: in cæteris autem qua sese taleis esse existimant. Consentaneum est enim, virtutem & virum bonũ vnicuique rei esse mẽsuram, quemadmodum suprà diximus. Hic enim secum ipse sentit, eademque non vna aliqua animi parte, sed toto animo, totoque pectore expetit: vultque ea sibi euenire, quæ & verè bona sunt, & talia videntur: ea denique ipsa agit. Viri enim boni est, in eo quod verè bonum est, omni contentione elaborare, idque sua ipsius causa: nimirum eius animi partis gratia, in qua cogitandi vis inest, quæ vnusquisque nostrũm videtur esse. Vult præterea sese viuere, & saluum esse, maximéque hanc partem, qua sapit, & prudẽter sentit. Viro bono enim bonum est esse. Sibi autem quisque bene vult euenire. Sed nullus est, qui si alius quàm qui priùs erat, effectus sit, optet, id in quod eommutatus sit, bonis omnibus abundare. Obtinet enim nunc quoque Deus verum bonum, ita tamen vt sit id quod est, quidquid tandem sit. Non immeritò autem id, quod in nobis intelligit, vnusquisque nostrum esse videatur, aut maximè. Tum verò is qui talis est, secum habitare, secúmque vult viuere. Id enim libenter facit. Nam & rerum actarum memoria ei est iucunda, & spes futurarum bona, talis autem est & iucunda. Præterea rerum plurimarum perceptione & cognitione mens eius abundat: doletque & lætatur vnà secum maximè. Nam omni ex parte idem ei molestum est, idemque iucundũ, neq; aliàs aliud: cùm, penè dicam, nihil agat, cuius eum pœnitere possit.

Quoniam

Quoniam igitur hæc ſingula in vi ro bono inſunt erga ſeipſum, eſt que hic animatus in amicum, vt in ſeipſum, (amicus enim alter ipſe,) efficitur ex his vt amicitia quoque aliquid horum eſſe, iique, in quibus hæc inſunt, amici eſſe videantur. Vtrùm autem cuique erga ſeipſum amicitia intercedere poſſit, necne, in præſenti quærere omittamus. Sed certè primùm hac ratione cuique erga ſeipſum amicitia eſſe videatur, qua vnuſquiſque noſtrum duo ſumus, aut plura, ex iis quæ ſuprà diximus. Deinde quia amicitia nimia & immoderata, ei amicitiæ quæ cuique ſecum eſt, ſimilis eſſe dici ſolet. Videntur autem ea quæ à nobis dicta ſunt, etiam in vulgo ineſſe, quamuis improbo. Num igitur quà ſibi ipſi placet, & arbitratur ſe bonum eſſe, hac parte eorum eſt particeps? Nam in eorum profectò, qui valde vitioſi & ſcelerati ſunt, nemine inſunt, quin ne ineſſe quidem videntur. Nec ferè in vllo vitioſo. Semper enim ſecum pugnant ac diſſident: aliaque concupiſcunt, alia volunt: vt incontinentes. Iis enim ſpretis ac reiectis quæ ſibi bona eſſe opinantur, iucunda ſequuntur, & quæ ſunt damnoſa, ſumunt. Alii propter ignauiam ac deſidiam, ab earum rerum, quas ſibi optimas eſſe ducunt, actione longè ſe remouent. Iam qui multa & atrocia facinora admiſerunt propter improbitatem, vitam oderunt ac fugiunt, ſibique manus afferunt. Et vitioſi homines atque improbi quærunt quibuſcum dies totos traducant, ſe ipſos autem fugiunt. Multa enim grauia atque horrenda recordantur, taliaque altera, cùm ſoli ſunt, expectant: tantiſper autem dum cum aliis ſunt, obliuiſcuntur. Et cùm ſit nihil in eis amabile, nullo erga ſe amoris affectu commouentur. Neque igitur qui tales ſunt, ſecum vnà lætantur, neque ſecum pari dolore afficiuntur. In eorum enim animo diſcordiæ & ſeditiones concitantur: & altera pars propter improbitatem, quia in quibuſdam rebus reprimitur, diſcruciatur: altera voluptate afficitur: & hue altera, illuc trahit altera, tanquam eum diuellentes ac diſtrahentes. Quòd ſi fieri non poteſt vt quis ſimul doleat, ac lætetur: at certè paulò poſt, quòd lætatus ſit, mœrore conficitur, nolitque hęc ſibi voluptatem attuliſſe. Malos enim aſſiduè actionum ſuarum pœnitet. Non videtur igitur homo malus ne in ſeipſum quidem amico eſſe animo: quia nihil habet amabile. Quòd ſi ita affectum eſſe, valde eſt miſerum: acerrima contentione fugienda improbitas eſt, operaque cuique danda vt ſit bonus. Sic enim & amico in ſeipſum erit animo, & aliis poterit amicus eſſe.

A πρὸς δὲ τὸν φίλον ἔχειν, ὥσπερ πρὸς ἑαυτόν. (ἔστι γὰρ ὁ φίλος, ἄλλος αὐτὸς·) καὶ ἡ φιλία, τούτων εἶναι δοκεῖ καὶ φίλοις, οἷς ταῦτ' ὑπάρχει. πρὸς αὐτὸν δὲ πότερόν ἐστιν ἢ οὐκ ἔστι φιλία, * ἀφείσθω ὅπως τῦ παρόντος δὲ δείκνυσι δ' αὐτὸ τοῦτο εἶναι φιλία, ἢ ὅτι δύο ἢ πλείω ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅλη ἡ μεταβολὴ τῆς φιλίας, τῇ πρὸς ἑαυτὸν ὁμοιοῦσθαι, φαίνεσθαι δὲ τὰ εἰρημένα καὶ τοῖς πολλοῖς ὑπάρ- Infrà c. 8.

B χειν, καίπερ οὖσι φαύλοις. ἆρ' οὖν ἢ ἀρέσκουσιν ἑαυτοῖς ἢ ὑπολαμβάνουσιν ὅπως ἐπιεικεῖς εἶναι, τούτῳ μετέχουσιν αὐτῆς; ἐπεὶ τῶν γε κομιδῇ φαύλων καὶ μιαιφόνων, οὐδενὶ τοῦτ' ὑπάρχει, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται σχεδὸν δὲ οὐδὲ τοῖς φαύλοις. διαφέρονται γὰρ ἑαυτοῖς, καὶ ἑτέρων μὲν ἐπιθυμοῦσιν, ἄλλα δὲ βούλονται, οἷς οἱ ἀκρατεῖς· αἱροῦνται γὰρ αὐτὰ τῶν δοκούντων ἑαυτοῖς ἀγαθῶν εἶναι τὰ

C ἡδέα βλαβερὰ ὄντα· οἱ δ' αὖ, διὰ δειλίαν καὶ ὀκνηρίαν ἀφίστανται τοῦ πράττειν, ἃ οἴονται ἑαυτοῖς βέλτιστα εἶναι· οἷς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ πέπραγται, καὶ διὰ τὴν μοχθηρίαν * μισοῦνται, φεύγουσι τὸ ζῆν, καὶ ἀναιροῦσιν ἑαυτούς. ζητοῦσί τε οἱ μοχθηροὶ μεθ' ὧν συνημερεύσουσιν, ἑαυτοὺς δὲ φεύγουσιν· ἀναμιμνήσκονται γὰρ πολλῶν καὶ δυσχερῶν, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα ἐλπίζουσι, καθ' ἑαυτοὺς ὄντες· μεθ' ἑτέρων δ' ὄντες, ἐπιλανθάνονται, οὐδέν τε φιλητὸν ἔχοντες, οὐδὲν φιλικὸν πάσχουσι πρὸς ἑαυτούς. τοιγὰρ δὴ συνχαίρουσιν, οὐδὲ συναλγοῦσιν οἱ τοιοῦτοι ἑαυτοῖς· φα-

D σιάζεται γὰρ αὐτῶν ἡ ψυχή· καὶ * τὸ μὲν, διὰ μοχθηρίαν ἀλγεῖ, ἀπεχόμενον τινῶν· τὸ δὲ, ἥδεται· καὶ τὸ μὲν δοῦλον· τὸ δ' ἐκόντος ἕλκει ὥσπερ διὰ στῶτα. Εἰ δὲ μὴ οἷόν τε ἅμα λυπεῖσθαι καὶ ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴν μικρόν γε λυπεῖσθαι ὀπηνῶν, καὶ οὐκ ἂν ἐβούλετο ἡδέα τούτῳ γενέσθαι αὐτῷ· μεταμελείας γὰρ οἱ φαῦλοι γέμουσιν. οὐ δὴ φαίνεται ὁ φαῦλος οὐδὲ πρὸς ἑαυτὸν φιλικῶς

E διακεῖσθαι, διὸ τὸ μηδὲν ἔχειν φιλητόν. Εἰ δὴ τὸ οὕτως ἔχειν, λίαν ἐστὶν ἄθλιον, φευκτέον τὴν μοχθηρίαν διαπαντὸς, καὶ πειρατέον ἐπιεικῆ εἶναι· οὕτω γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλικῶς ἂν ἔχοι, καὶ ἑτέρων φίλος γένοιτο. χ. μισοῦσι δὲ καὶ φεύγουσι

A

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ βύνοίας, ὅτι φιλία μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀρχὴ φιλίας.

Lib. 8. c. 2. Magn. l. 2. c. 12. Eudem. l. 8 c. 7. π. αἰσθ. de sens.

ΗΔΕ βύνοια, φιλίᾳ μὲν ἔοικεν, οὐ μὴν ἔστί γε φιλία· γίγν γὰρ βύνοια καὶ πρὸς ἀγνῶτας, καὶ λανθάνουσα. φιλία δ', οὔ. * καὶ πρόπερον δὴ τοῦτ' εἴρηται. ἀλλ' οὐδὲ φίλοις ἐστὶν. οὐ γὰρ ἔχει ἄσκησιν, οὐδ' ὄρεξιν. τῇ φιλήσει δὲ τοῦτ' ἀκολουθεῖ. καὶ ἡ μὲν φίλησις, μετὰ συνηθείας· ἡ δὲ βύνοια, καὶ ἐκ παραυτίκα, οἷ καὶ πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς συμβαίνει· βύνοι γὰρ αὐτοῖς γίγνονται, καὶ συνδιαθοῖσι· συμπροθέλουσι δ' αὐ οὐδέν· ὅσπερ γὰρ ἐπόμην, παραυτίκα βύνοι γίνονται καὶ ῥᾳδίως στέργουσιν. ἔοικε δὴ ἀρχὴ φιλίας εἶναι, ὡσπερ τὸ ἔρᾶν, ἡ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἡδονή· μηδὲ γὰρ παρηκμακὼς τὴν ἰδέαν, οὐδεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων πῶ εἶδει, οὐδὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ * ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρουσίας ὀπτύμενῃ. οὕτω δὴ καὶ φίλους οὐκ οἶδ' εἰ τις ἂν, μὴ βύνους γενομένους· οἱ δὲ βύνοι οὐδὲν μᾶλλον φιλοῦσι· βούλονται γὰρ μόνον τἀγαθὰ, οἷς εἰσὶν βύνοι· συμπροθέλουσι δ' οὐδὲν αὖ, οὐδ' ὀχληθεῖεν ἂν ὑπ' αὐτῶν. διὸ μεταφέρων φαίη τις ἂν αὐτοὺς * ἀρχὴν εἶναι φιλίας· χωριζομένων δὲ καὶ εἰς συνήθειαν ἀφικνουμένων, γίνεσθαι φιλίαν, οὐ τὴν ἀφ' ὧν ὠφέλιμον, οὐδὲ τὴν ἀφ' ἡδονῆς· οὐδὲ γὰρ ἡ βύνοια ὅπῃ τύχοις γίνεται· ὁ μὲν γὰρ εὐεργετηθείς, δίδωσιν ἂν πάντως, ἀποτίνει τὴν βύνοιαν, ἴσα δίκαια δρῶν· ὁ δὲ βουλόμενός τινα * εὐπραγεῖν, ἐλπίδα ἔχων εὐπορίας δι' ἐκείνου, οὐκ ἔοικεν βύνους ἐκείνῳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἑαυτῷ· καθάπερ οὐδὲ φίλος, εἰ μὴ χρησίμου αὐτοῦ, ἀφ' ἧς τινα ὠφέλειαν· ὅλως δὲ ἡ βύνοια δι' ἀρετὴν ἐπί τινα γίνεται, ὅταν τῷ φαυλοτέρῳ καλός τις, ἢ ἀνδρεῖος, ἢ τι τοιοῦτον, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν ἐλέχθη.

χ. ἀπόντας al. ἀπόντος

χ. ἀρχὴν εἶναι φιλίας minùs rectè, vt vtrex aliis locis cõstat.

χ. εὐπραγῆσαι,

CAPVT V.

Dubitatio quinta: Quòd Beneuolentia non sit amicitia, sed amicitiæ principium.

BEneuolentia autem similis est illa quidem amicitiæ, non tamen amicitia est. Nascitur enim beneuolentia etiam erga ignotos, eaque obscura & occulta esse potest: amicitia non item, atque hæc suprà à nobis explicata sunt. Sed nec amatio est. Nam neque cõ-
B tentionem habet, neque appetitionem: quæ duo amationem cõsequuntur. Præterea amatio cum vitæ consuetudine coniuncta est: beneuolentia autem vel subitò conciliari potest. Quemadmodum & in pugilibus aut gladiatoribus vsu venit: beneuoli enim eis fieri homines solent, eademque omnia, quæ illi volunt, exoptant: sed eos sua opera adiuuare aut subleuare nolint. Nam, quemadmodum diximus, repentino quodam animi motu beneuoli efficiuntur, neque admodum altas amor eorum radices agit. Beneuolentia igitur principium amicitiæ videtur esse: quemadmodum & amoris ea quæ aspectu gignitur, voluptas.
C Nemo enim amore capitur, qui non fuerit antè forma speciéque delectatus: nec tamen is qui specie delectatur, continuò amat: sed tum cùm & absentem desiderat, & præsentiam concupiscit. Sic igitur nec fieri potest, vt inter se sint vlli amici, nisi antè fuerint inter se beneuoli. At beneuoli, non continuò inter se amant. Volunt enim duntaxat eos bonis augeri atque ornari, quibus sunt beneuoli: sed eos nec opera sua adiuuare, nec quicquam laboris aut molestiæ eorum causa suscipere velint. Itaque rectè quis, translatione ser-
D monis vsus, eam dixerit esse amicitiam otiosam: accessione temporis autem & consuetudine adhibita, fieri amicitiam, non eam, quæ vtilitatis aut iucunditatis causa constituatur. Nam ne beneuolentia quidem propter hæc conciliatur. Is enim qui beneficium ab altero accepit, si ob illius erga se liberalitatem ei beneuolentiam præstat, iure & meritò præstat. Qui verò alicui res secundas exoptat, sperans se illius beneficio locupletem & copiosum futurum: non in illum sed in seipsum potiùs beneuolo esse animo videtur: quem-
E admodum nec amicus dicendus est si propter vtilitatem aliquam eum colat. In summa, propter virtutem & bonitatem quandam conciliatur beneuolentia, cùm præ se fert aliquis, aut honestatis, aut fortitudinis, aut alicuius huiusmodi virtutis speciem: quemadmodum & in pugilibus, aut cursoribus, & aliis huiusmodi fieri solere diximus.

A

CAPVT VI.

Quæstio sexta, de Concordia, quòd non sit amicitia, sed amicitiæ quoddam adiunctum.

IAm verò & concordia ad amicitiam videtur pertinere. Quocirca non est opinionum consensus. Hoc enim etiam in iis inesse potest, qui inter se sunt ignoti. Neque concordes eos esse dicimus, qui de re aliqua, quæcumque sit, idem sentiunt: vt eos, quorum vna est de rebus cœlestibus sententia. Non B enim ad amicitiam pertinet, his de rebus cõcordes esse. Sed ciuitates concordes esse dicuntur, cùm de iis quæ sibi conducunt, vnum sentiunt, eademque consilia capiunt, & quæ communi consensu fuerunt approbata, exequuntur, ac transigunt. In iis igitur rebus quæ sub actionem veniunt, concordia versatur, atque harum in iis quæ magnitudine excellunt, & quæ contingere possunt vel vtrisq; vel omnibus. Exempli gratia, concordes sunt ciuitates, cùm placet ciuibus omnibus eligi magistratus, aut belli societatem cum Lacedæmoniis iniri, aut Pittacum præesse ciuitati, C quòd idem etiã ipse velit. Cùm verò seipsum vterque vult præfici, vt illi in Phœnissis, seditionem inter se concitant. Non est enim concordes esse, duos vnum & idem sentire, quicquid illud sit: sed idem in eodem, exempli causa, cùm & populus, & viri boni optimates is præesse ciuitati volunt. Sic enim omnes id quod expetunt, cõsequuntur. Concordia autem, quemadmodum & dicitur, ciuilis amicitia videtur esse. Versatur enim in iis quæ reip. conducunt, quæque ad vsum vitæ pertinent: Inest autem concordia talis in viris bo- D nis. Hi enim & secum ipsi concordant, & inter se, cùm in iisdem, penè dicam, consiliis & factis versentur ac perseuerent. Talium enim virorum eædem manent voluntates, neque instar Euripi fluunt & refluunt. Idem tum ea quæ iusta, tum ea quæ vtilia sunt, volunt. Horum autem cupiditate etiam cõmuniter affecti sunt. Mali autem concordes esse non possunt nisi parum admodum, (quemadmodum nec facilè amici esse possunt,) cùm in rebus vtilibus quidem superiora omnia habere velint: in sumptibus autem faciendis, muneri- E busque publicis obeundis ac sustinendis, vinci se facilè patiantur. At vbi sibiipsi quisque eadem concupiscit, in eum qui sibi proximus est, inquirit, eumque arcet, & prohibet. Res communis enim interit, dum eam nemo tuetur neque conseruat. Accidit ergo eis vt discordiis & seditionibus inter se conflictentur, dum alter alteri necessitatem imponit: ipsi autem quæ iusta sunt, pro sua virili parte facere nolunt.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ὁμονοίας, ὅτι πολιτικὴ δοκεῖ φαίνεσθαι φιλία.

ΦΙλικὸν δὲ καὶ τὸ ὁμόνοια φαίνεσθαι· διὸ καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀλλήλους ὑπάρξει αὐτῶν· οὐδὲ περὶ ὁτιοῦν ὁμογνωμονοῦσιν ὁμονοεῖν φασιν, οἷον περὶ τῶν οὐρανίων. οὐ γὰρ φιλικὸν τὸ περὶ τοῦτων ὁμονοεῖν· ἀλλὰ τὰς πόλεις ὁμονοεῖν φασιν, ὅταν περὶ τῶν συμφερόντων ὁμογνωμονῶσι, καὶ τὰ αὐτὰ προαιροῦνται, καὶ πράττωσι τὰ κοινὴ δόξαντα. περὶ τὰ πραχτὰ δὴ ὁμονοοῦσι, καὶ τούτων περὶ τὰ ἐν μεγέθει, καὶ ἐνδεχόμενα ἀμφοῖν ὑπάρχειν, ἢ πᾶσιν οἷον αἱ πόλεις, ὅταν πᾶσι δοκῇ τὰς ἀρχὰς αἱρετὰς εἶναι, ἢ συμμαχεῖν Λακεδαιμονίοις, ἢ ἄρχειν Πιττακὸν, ὅπερ καὶ αὐτὸς ἤθελεν. ὅταν δ' ἑκάτερος ἑαυτὸν βούληται, ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς Φοινίσσαις, στασιάζουσιν· ἐθέλειν γὰρ ὁμονοεῖν, τὸ αὐτὸ ἐκάτερον εἶναι ὃ δή ποτε, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν· οἷον ὅταν καὶ ὁ δῆμος, καὶ οἱ ἐπιεικεῖς τοὺς ἀρίστους ἄρχειν. οὕτω γὰρ πᾶσι γίνεται οὗ ἐφίενται. πολιτικὴ δὲ φιλία φαίνεται ἡ ὁμόνοια, καθάπερ καὶ λέγεται· περὶ τὰ συμφέροντα γάρ ἐστι, καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον ἀήκοντα. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὁμόνοια ἐν τοῖς ἐπιεικέσιν· οὗτοι γὰρ πρὸς ἑαυτοὺς ὁμονοοῦσι, καὶ ἀλλήλοις, ὄντες περὶ τὰ αὐτὰ ὥσπερ εἰπεῖν· τὰ τοιοῦτον γὰρ μένει τὰ βουλήματα, καὶ οὐ μεταῤῥεῖ, ὥσπερ Εὐρίπος· βουλευτὰ τε δίκαια, καὶ τὰ συμφέροντα. τούτων γὰρ κοινῇ ἐφίενται. τοὺς δὲ φαύλους οὐχ οἷόν τε ὁμονοεῖν, πλὴν ὀλίγα· (καθάπερ οἱ φίλοις εἶναι) πλεονεξίας ἐφιεμένους ἐν τοῖς ὠφελίμοις· * ἐν δὲ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς λειτουργίαις, ἐλλείποντας· ἕκαστος δὲ ἑαυτῷ βουλόμενος * ταῦτα, τὸν πέλας ἀξιοπαθεῖ καὶ κωλύει· μὴ γὰρ περιόντων, τὸ κοινὸν ἀπόλλυται. συμβαίνει οὖν αὐτοῖς στασιάζειν, ἀλλήλοις μὲν ἐπαναγκάζοντας· αὐτοὶ δὲ μὴ βουλόμενοι τὰ δίκαια ποιεῖν.

Magn. l. 2. c. 12. Eudem. l. 8. c. 8.

* γρ. ἐν δὲ τοῖς ὁλοπαντοῖς

* γρ. ταυτὰ.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ εὐεργεσίας. τί ποτε οἱ εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν οἱ οὓς παθόντες.

CAPVT VII.

Septima quæstio : Cur benefici eos quibus bene fecerunt, maiore prosequantur amore, quàm econtrà.

Οἱ δὲ εὐεργέται τοὺς εὐεργετηθέντας δοκοῦσι μᾶλλον φιλεῖν, οἷ οἱ οὓς παθόντες τοὺς δράσαντας, καὶ ὡς παρὰ λόγον γινόμενον, ἐπιζητεῖται. τοῖς μὲν οὖν πλείοσις φαίνεται, ὅτι οἱ μὲν ὀφείλουσι, τοῖς δὲ ὀφείλεται. καθάπερ οὖν ὅτι τῶν δανείων, οἱ μὲν ὀφείλοντες βούλονται μὴ εἶναι οἷς ὀφείλουσιν· οἱ δὲ δανείσαντες καὶ ἐπιμελοῦνται τῆς τῶν ὀφειλόντων σωτηρίας· οὕτω καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας βούλεσθαι εἶναι τοὺς παθόντας, ὡς κομιουμένους τὰς χάριτας· τοῖς δ', οὐκ εἶναι ὀπτιμαλὲς τὸ ἀντιποδοῦναι. Ἐπίχαρμος μὲν οὖν ταχ' ἂν φαίη τοῦτο λέγειν αὐτούς, οὐκ ποιηρὸν θεωμένους· ἔοικε δ' * ἀνθρωπικῶς· ἀμνήμονες γὰρ οἱ πολλοί, καὶ μᾶλλον οὖ πάσχειν, ἢ ποιεῖν, ἐφίενται. δόξειε δ' ἂν φυσικώτερόν * τι εἶναι τὸ αἴτιον, καὶ οὐχ ὅμοιον τῷ περὶ τοὺς δανείσαντας· οὐ γὰρ ὅτι φίλησις περὶ ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦ σώζεσθαι βούλησις, τῆς κομιδῆς ἕνεκα. οἱ δὲ οὓς πεποιηκότες, φιλοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τοὺς οὓς πεποιηκότας, κἂν μηθὲν ὦσι χρήσιμοι, μηδ' εἰς ὕστερον γένωνται· ἀπερ. ὥσπερ καὶ ὅτι τῷ * τεχνίτῃ συμβέβηκε· πᾶς γὰρ ὃ οἰκεῖον ἔργον ἀγαπᾷ μᾶλλον, ἢ ἀμισθητὶ ἂν ὑπομείνειε τοῦ ἔργου, ἐμψύχου γιγνομένου. μάλιστα δ' ἴσως τοῦτο περὶ τοὺς ποιητὰς συμβαίνει· ὑπεραγαπῶσι γὰρ οὗτοι τὰ οἰκεῖα ποιήματα, στέργοντες ὡσπερ τέκνα. τοιούτῳ δὴ ἔοικε καὶ τὸ τῶν εὐεργετῶν· τὸ γὰρ οὓς πεποιηδός, ἔργόν ἐστιν αὐτῶν. τοῦτο δὴ ἀγαπῶσι μᾶλλον ἢ οὓς ἔργον τὸν ποιήσαντα· τοῦτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ εἶναι πᾶσιν αἱρετὸν καὶ φιλητόν· ἐσμὲν δ' ἐνεργείᾳ· τῷ ζῆν γὰρ καὶ πράττειν. ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον, ἔστι πως. στέργει δὴ τὸ ἔργον, διότι καὶ τὸ εἶναι. τοῦτο δὲ φυσικόν· ὃ γὰρ ἐστι δυνάμει, τοῦτο ἐνεργείᾳ τὸ ἔργον μηνύει. ἅμα δὲ καὶ τῷ μὲν εὐεργέτῃ καλὸν, τὸ κατὰ τιμὴν πρᾶξιν, ὥστε χαίρειν ἐν ᾧ τοῦτο· τῷ δὲ παθόντι οὐδὲν καλὸν ἐν τῷ δράσαντι.

Benefici autem eos de quibus bene meriti sunt, vehementiùs amare videntur, quàm ii qui beneficium acceperunt, bene de se meritos: eiusque rei, quasi præter rationem & opinionem omnium fiat, ratio quæritur. Eo igitur fieri plerisque videtur, quòd illi debent, his debetur. Quemadmodum itaque in rebus mutuis, debitores suis creditoribus interitum exoptant : at iis qui mutuum dederunt, debitorum salus etiam curæ est: sic & eos qui de aliquibus bene meriti sunt, eorum qui beneficium acceperunt, incolumitatis studiosos esse, tanquam beneficii gratiam consecuturos: illos autem de gratia referenda non magnopere laborare. Atque hæc fortassis eos loqui dicat Epicharmus, ex hominum improbitate spectanteis. Veruntamen ab humano ingenio non abhorrent. Nam magna pars hominum beneficii immemor est, mauultque beneficium accipere, quàm dare. Verùm huius rei causa à natura potiùs repetenda est, neque vlla ex parte eorum qui pecuniam mutuam dederunt, rationi similis est. Non enim amant hi suos debitores, sed saluos esse volunt, vt suum recuperent. Qui autem beneficium contulerunt, amant & diligunt eos quos beneficio affecerunt, etiamsi neque in præsenti vlla in re sibi sint vtiles, neque sint postea futuri. Quod & in artificibus vsuuenit. Amat enim suum quisque opus vehementiùs quàm ab opere suo amaretur, si ex inanimo fieret animatum. Atque hoc in poetis fortasse maximè contingit. Hi enim sua poemata supra modum amant, affectum in ea, tanquam in liberos, induti paternum. Non admodum huic dissimilis est beneficiorum ratio. Id enim quod beneficio affectum est, eorum qui beneficium dederunt, opus est. Hoc igitur illis carius est, quàm operi is qui opus effecit. Huius rei causa est, quòd esse, omnibus optabile & amabile est. Functione autem muneris sumus, eo nimirum quòd viuamus, & aliquid agamus. Qui opus effecit igitur, re & functione muneris quodammodo est. Ergo suum cuique opus carum est, quia & esse ei carum est. Est autem hoc naturale. Quæ res enim potestate est, hanc opus functione muneris & re indicat ac declarat. Præterea homini bene de altero merito pulchrum & honestum est id quod ex actione est, ita vt eo, in quo inest, delectetur: ei autem qui beneficium accepit, nihil honesti in eo qui bene meritus est, inest:

x. ὡφελήσαντος.

x. ὑβριστικῷ.

x. deest n in q c.

x. πεποιηκότι.

sed si quid est, emolumentum est: at hoc minùs iucundum, minusque amabile est. Affert porrò præsentis quidem rei vsus ac functio voluptatem, futuræ autem spes, præteritæ verò memoria. Omnium autem rerum ea iucundissima est, quæ vsu & functione est, itemque amabilissima. Si igitur qui beneficium contulit, manet ops: honestum enim diuturna res est: ei autem qui accepit, vtilitas celeriter euanescit. Et rerum quidem honestarum memoria, iucunda: vtilium autem, non admodum, aut certè minùs. Contrà se res habere videtur in spe, seu expectatione. Præterea amatio effectioni similis est; amari autem, perpessioni. Eos igitur qui in actione sunt superiores, & amare, & ea quæ amicitiæ propria sunt, comitantur. Præterea omnes ea quæ magno labore consecuti sunt, magis amplectuntur: vt & pecunias qui quæsierunt, quàm qui ab alijs acceperunt. Et accipere quidem beneficium, minimè laboriosum videtur esse: conferre autem, difficile atque operosum. Atque ob hanc causam & matres, liberorum sunt patribus amantiores. Nam & laboriosior partus est, & sciunt certiùs suos esse. Atque hoc etiam ad beneficos accommodari posse videatur.

A ἀλλ' εἴ σοι, συμφέρει. τοῦτο δ' ἧττον ἡδὺ καὶ φιλητόν· ἡδεῖα δ' ἐστί, τὰ μὲν παρόντος, τὰ δ' ἐνεργοῦντα· τοῦ δὲ μέλλοντος, ἡ ἐλπίς· τοῦ δὲ γεγονότος, ἡ μνήμη. ἥδιστον δὲ τὸ κτᾶσθαι τὰ ἐνεργοῦντα, καὶ φιλεῖσθαι ὁμοίως. ὧν μὲν οὖν πρᾶσις ἐστὶ, μᾶλλον τὸ ἔργον· τὸ καλὸν γὰρ πολυχρόνιον· τοῦ δὲ πάσχοντι, τὸ χρήσιμον παρέχεσθαι. ἥπτα μνήμη, τοῦ μὲν καλοῦ, ἡδεῖα· τοῦ δὲ χρησίμου, οὐ πάνυ, ἢ ἧττον. ἡ προσδοκία δ' ἀνάπαλιν ἔχει· ἔοικε μὲν φίλησις, ποιήσει ἔοικε· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, B τῷ πάσχειν. τοῖς μὲν οὖν ἐν πράξεσιν οὖσι μᾶλλον τὸ φιλεῖν καὶ τὰ φιλικὰ ἕπεται malè. δὲ, τὰ ὑπερπόνως κτώμενα, πλούτης μᾶλλον ἐργάζεται, οἷς δὲ παρ' ἑτέρων οἱ κτησάμενοι τοῦτ' ἀπολαύουσιν. δοκεῖ δὴ, τὸ μὲν εὖ πάσχειν, ἄπονον εἶναι· τὸ δ' εὖ ποιεῖν, ἐργῶδες. διὰ ταῦτα δὲ καὶ αἱ μητέρες φιλοτεκνότεραι. ὑπερωδύνως γὰρ αἱ λῆψεις, καὶ μᾶλλον ἴσασιν ὧν αὐτῶν. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ τοῖς εὐεργέταις οἰκεῖον εἶναι.

C

CAPVT VIII.

Octaua quæstio, Vtrum seipsum quis, an alios summo amore complecti debeat. Conferuntur φιλαυτία cum φιλία.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Απορία· πότερον δεῖ φιλεῖν ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ ἄλλον τινά· ὀνειδίζουσι γὰρ τοῖς ἑαυτοὺς μάλιστα ἀγαπῶσι· καὶ ὡς ὁ αἰσχρὸς, φιλαύτους ἐπικαλοῦσι· δοκεῖ τι, ὁ μὲν φαῦλος, ἑαυτῷ χάριν πάντα πράττειν· καὶ ὅσῳ ἂν μοχθηρότερος ᾖ, τοσούτῳ μᾶλλον· ἐγκαλοῦσι δὴ αὐτῷ, οἷς ὑπολείπει· * ἀφ' ἑαυτοῦ πράττει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς, ἀφ' ὧν καλὸν, καὶ ὅσῳ ἂν βελτίων ᾖ, μᾶλλον ἀφ' ὧν καλὸν, καὶ φίλου ἕνεκα· τὸν δ' αὐτὸν, παρίησι. τοῖς λόγοις δὲ τοῦτοις τὰ ἔργα ἀφωνεῖ, οὐκ ἀλόγως· φασὶ γὰρ δεῖν φιλεῖν μάλιστα τὸν μάλιστα φίλον· φίλος δὲ μάλιστα, ὁ βουλόμενος, * ᾧ βούλεται τἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, καὶ εἰ μηδὲν εἴσεται. ταῦτα δ' ὑπάρχει μάλιστα αὐτὸς πρὸς αὐτὸν, καὶ τἆλλα δὴ πάντα, οἷς ὁ φίλος ὁρίζεται. * εἴρηται γὰρ, ὅτι ἀπ' αὐτοῦ πάντα τὰ φιλικὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους δήκει. καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὸ, μία ψυχή. καὶ, κοινὰ τὰ τῶν φίλων. καὶ, ἰσότης φιλότης.

Magn. l. 2. c. 13. & 14.

κ. ἐν αὐτῷ sed Eustr. ita

κ. ὧν μάλιστα βούλεται

Suprà c. 4.

OCcurrit autem dubitatio: Vtrùm se ipsum maximè amare oporteat, an alium quemquam? Solent enim vulgò obiurgari, qui sui sunt amantissimi, & quasi ea res cum turpitudine ac dedecore coniuncta sit, φίλαυτοι, id est, sui amantes, appellantur. Videturque homo improbus omnia sua causa agere, eoque magis, quo sit vitiosior. Itaque eum criminantur, & accusant, quòd nihil agat à suis rationibus & commodis alienum. Vir bonus autem omnia propter honestum agit: & quo sit melior, eo magis propter honestum, & amici causa: suum commodum autem negligit ac prætermittit. Verùm ab hac oratione facta discrepant, neque immeritò. Aiunt enim maximè eum amare oportere, qui maximè sit amicus. At is maximè amicus est, qui quem vult bonis ornatum esse, eum vult illius ipsius causa ornatum esse, etiamsi nemo sciturus sit. Hæc autem insunt in vnoquoque erga seipsum maximè, & cætera etiam omnia, quibus amicus definitur. Suprà enim diximus, omnia quæ amicitiæ propria sunt, à nobis ipsis profecta, etiam ad alios permanare ac peruenire: atque omnia prouerbia consentiunt, quale illud est, Vnus animus: &, Amicorum omnia communia, &, Æqualitas amicitia,

καὶ γόνυ κνήμης ἔγγιον· πάντα γὰρ ταῦτα
πρὸς αὑτὸν μάλιστ' ἐστὶν ἀρχεῖ· μάλιστα
γὰρ φίλος ἑαυτῷ· καὶ φιλητέον δὴ μάλιστα
ἑαυτόν. ἀπορεῖται δ' εἰκότως, πότερον ἀ-
γρ. ἴσως δ' ἐστὶ * ἴσως οὖν τοὺς τοιούτους δεῖ τῶν λόγων
ἀφαιρεῖν, καὶ διορίζειν ἐφ' ὅσον ἑκάτε-
ροι τ' ἐν τῇ ἀληθεύουσιν. ἐπὶ δὴ λαβοιμεν
τὸ φίλαυτον, ὡς ἑκάτεροι λέγουσι, τάχ'
ἂν γνοῖμεν δῆλον. οἱ μὲν οὖν εἰς ὀνείδους ἄ-
γοντες αὐτὸ, φιλαύτους καλοῦσι τοὺς ἑαυ-
τοῖς ἀπονέμοντας τὸ πλεῖστον ἐν χρήμασι,
καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς·
τούτων γὰρ οἱ πολλοὶ ὀρέγονται, καὶ σπου-
δάκασι περὶ αὐτὰ, ὡς ἄριστα ὄντα· διὸ
καὶ περιμάχητά ἐστιν. οἱ δὴ περὶ
ταῦτα πλεονέκται, χαριζονται ταῖς ἐπι-
θυμίαις, καὶ ὅλως τοῖς πάθεσι, καὶ τῷ ἀ-
λόγῳ τῆς ψυχῆς. τοιοῦτοι δ' εἰσὶν οἱ πολ-
λοί. διὸ καὶ ἡ ἐπωνυμία γεγένηται ἀπὸ
τοῦ πολλοῦ φαύλου ὄντος· δικαίως δὴ
τοῖς οὕτω φιλαύτοις ὀνειδίζεται. ὅτι δ'
οἱ τοιοῦτοι τοιαῦτ' αὑτοῖς ἀπονέμουσιν, εἰσθασι
λέγειν οἱ πολλοὶ φιλαύτους, σαφὲς ἐστίν·
ἐπ' ἀγαθῷ τις ἀεὶ σπουδάζειν δίκαια ποιεῖν,
αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ καὶ σώ-
φρονα, ἢ ὁποιαοῦν ἄλλα τῶν τοιούτων ἀ-
ρετῶν, καὶ ὅλως ἀεὶ τὸ καλὸν ἑαυτῷ πρά-
ττειν, οὐδεὶς ἐρεῖ φίλαυτον τοῦτον,
οὐδὲ μέμψεται. δόξειε δ' ἂν ὁ τοιοῦτος εἶναι
μᾶλλον φίλαυτος· ἀπονέμει γὰρ ἑαυτῷ
τὰ κάλλιστα καὶ μάλιστα ἀγαθὰ, καὶ χαρι-
ζεται ἑαυτῷ τῷ κυριωτάτῳ, καὶ πάντα τού-
τῳ πείθεται. ὥσπερ δὲ καὶ πόλις τὸ κυριώ-
τατον μάλιστ' εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶν ἄλλο σύστη-
μα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος· καὶ φίλαυτος δὴ μά-
λιστα, ὁ τοῦτο ἀγαπῶν, καὶ τούτῳ χαριζόμε-
γρ. εἰκαιότερος δὲ ὁ ἀκρατὴς λέγεται. νος. * ἐγκρατὴς δὲ καὶ ἀκρατὴς λέγεται,
τῷ κρατεῖν τὸν νοῦν ἢ μή, ὡς τούτου ἑκά-
στου ὄντος. * καὶ πεπραγμέναι δοκοῦσιν αὐτοῖς,
γρ. ἃ πεπραγμέναι δοκεῖσιν αὐτοῖς, καὶ ἐκουσίως, τὰ μὲν λόγου μάλιστα. ὅλως
μὲν οὖν τοῦθ' ἕκαστος ὅτι μάλιστα, σκοπεῖν ἀνα-
γκαῖον, καὶ ὅλως ὁ ὑπειληφὼς μάλιστα τοῦτο ἀγαπᾷ.
δὴ φίλαυτος μάλιστ' ἂν εἴη, καθ' ἕτερον
εἶδος τοῦ ὀνειδιζομένου· καὶ διαφέρων πο-
σῷδη, ὅσον τὸ κατὰ λόγον ζῆν, τοῦ κατὰ
vet interp. ὁρίζεσθαι ἢ τοῦ καλοῦ sine ἤ. πάθος, καὶ * ὁρίζεσθαι ἢ τοῦ καλοῦ, ἢ τοῦ
δοκοῦντος συμφέρειν. τοὺς μὲν οὖν περὶ τὰ
καλὰς πράξεις διαφερόντως σπουδά-
ζοντας, πάντες ἀποδέχονται καὶ ἐπαινοῦσι·

A &c. Genu crure propius. Hæc enim omnia in vnoquoque erga ſeipſum inſunt maximè. Sibi enim quiſque maximè amicus eſt. Quo fit vt ſibi ſit quiſque maximè diligendus. Merito porrò dubitatur, harum orationum veram ſequi oporteat, cùm vtraque ſit veriſimilis. Fortaſſis igitur tales orationes diſtinguendæ ſunt, quatenus, & qua ex parte vtraque vera eſt. Itaque ſi quid vtrique ſui ipſius amorem appellent, teneamus: res erit fortaſſe plana & aperta. Qui igitur cum vt probrum obiiciunt, ſui amanteis appellant eos,
B qui in pecunia, in honoribus, in voluptatibus denique corporis ſibiipſis maiorem partem tribuunt, ac vendicant. Hæc enim bona pars hominum concupiſcit, & in eis, vt omnium rerum optimis, omne ſtudium ſuum collocat: atque idcirco de iis inter ſe dimicare ſolent. Qui igitur in his priores ac ſuperiores eſſe volunt, ſuis cupiditatibus, &, (vt vno verbo dicam) ſuis affectibus eique animi parti quæ rationis expers eſt, obſequuntur. Tale autem eſt vulgus hominum. Itaque etiam à multitudine quæ vitioſa eſt, fluxit appellatio.
C Meritò igitur iis qui hoc modo ſui amantes ſunt, amor hic maledicti loco obiicitur. Eos autem qui ſibi talia tribuunt, vulgò ſolere ſui amanteis appellari, minimè obſcurum eſt. Si quis enim omnium maximè ea quæ iuſta ſunt, aut temperata, aut qualiacunque alia virtutibus conſentanea, agere ſtudeat, & omnino ſemper honeſtum ſibi vendicet; nemo hunc neque ſui amantem dicet, neque vituperabit. Atqui vir huiuſmodi, amans ſui potiùs eſſe videatur. Sibi enim res pulcherrimas atq; optimus tribuit: eique ſui parti quæ principatum
D obtinet, gratificatur, & omnibus in rebus obtemperat. Quemadmodum autem pars præcipua atque optima ciuitatis, etiam videtur eſſe ciuitas, idemque de quouis alio conuentu ſentiendum: ſic & hominis pars ea quæ dominari debet, homo eſt. Eſt igitur ille ſui amantiſſimus, qui hanc amat, & qui huic gratificatur. Iam quoque continens & incontinens eo dicuntur, quòd mens in illo ſuperior ac potentior ſit, in hoc inferior atque imbecillior: quaſi ſua quiſque mens ſit: videnturque homines ea ipſa ſuaque ſponte egiſſe maximè, quæ cum ratione egerunt. Vnumquemque igitur,
E mentem ſuam eſſe maximè, atque hanc optimo cuique eſſe chariſſimam, perſpicuum eſt. Itaque ſui fuerit amantiſſimus, genere quodam amoris, ab eo qui vitio datur, differente, tantum diſtans à ſuperiore, quantum intereſt vtrùm quis rationi conuenienter viuat, an affectibus & perturbationibus animi ſeruiat: & vtrùm honeſtum, an id quod vtilitatis ſpeciem habet, appetat. Ii igitur qui præclaris atque honeſtis actionibus egregiè præter cæteros ſtudent, omnibus probati ſunt, ab omnibuſque collaudantur.

Quod si omnes ad honestum certatim perue-
nire, resque honestissimas agere contenderent; tum communiter omnibus ea quæ ratio postulat, tum priuatim cuique maxima bona supperterent: siquidem virtus talis res est. Itaque virum quidem bonum sui amantem esse oportet. Namque & ipse ex honestis actionibus vtilitatem percipiet, & aliis proderit. Improbum autem ac vitiosum, non oportet: & sibi enim & proximo cuique nocebit, vitiosis animi perturbationibus obtemperans. Improbi igitur hominis actiones ab iis quæ sunt agenda, discrepant: vir bonus autem, quæ sunt agenda, ea & agit. Et enim B mens omnis id sequitur, ac sumit, quod sibi est optimum. At vir bonus imperio mentis paret. Quod autem de viro bono dicitur, eum multa & amicorum & patriæ causa agere, etiamsi mors ei sit oppetenda, verum est. Nam & pecuniæ, & honorum, & omnino eorum bonorum, de quibus homines inter se decertare solent, iacturam faciet, vt sibiipsi honesti possessionem comparet ac vendicet. Paulisper enim magna voluptate potiri, quàm diu parua: & annum vnum honestè viuere, quàm multos temerè, & ex arbitrio nutuque fortunæ, multo malit: vnam denique actionem magnam atque honestam multis & paruis anteponat. Atque hoc iis qui vel pro amicis, vel pro patria excedunt è vita, fortasse contingit. Magnam igitur sibi honestatem sumunt, atque eligunt. Pecunias quinetiam libenter proiecerint, ac profuderint, vt amici ampliores consequantur. Amico enim pecunia, ipsi honestum quæritur. Maius autem bonum sibiipsi tribuit. Idem de honoribus & imperiis seu magistratibus sentiendum est. Hæc enim omnia amico concedet: quoniam hoc ei & honestum & laudabile est. Iure igitur vir bonus & virtute præditus habetur, qui rebus omnibus honestum anteponat. Accidere autem potest vt actiones rerum amico tradat & concedat, sitque ei honestius amico rerum agendarum auctorem causamque fuisse, quàm ipsum agere. In omnibus igitur rebus laudabilibus apparet virum virtute præstantem sibi plus honesti tribuere. Itaque hoc modo, quomodo dixi, se ipsum amare oportet: sed vt vulgus, non oportet.

A πάντων δὲ ἀμιλλωμένων πρὸς τὸ καλὸν, καὶ
διαπονουμένων τὰ κάλλιστα πράττειν, καὶ
ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι τὰ δέοντα, καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, εἴπερ ἡ ἀρετὴ τοιοῦτόν ἐστιν· ὥστε τὸν μὲν ἀγαθὸν, δεῖ φίλαυτον εἶναι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὀνήσεται τὰ καλὰ πράττων, καὶ τοῖς ἄλλοις ὠφελήσει· τὸν δὲ μοχθηρὸν, οὐ δεῖ· βλάψει γὰρ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πέλας, φαύλοις παθήμασι ἑπόμενος. ὁ μοχθηρὸς μὲν οὖν διαφωνεῖ, ἃ δεῖ πράττειν, καὶ ἃ πράττει· ὁ δὲ σπουδαῖος, ἃ δεῖ, πάντα καὶ πράττει· πᾶς γὰρ νοῦς αἱρεῖται τὸ βέλτιστον ἑαυτῷ· ὁ δὲ σπουδαῖος πειθαρχεῖ τῷ νῷ· ἀληθὲς δὲ τὸ περὶ τὸν σπουδαῖον, καὶ τὸ τὴν φίλων ἕνεκα πολλὰ πράττειν καὶ τῆς πατρίδος, καὶ δὴ καὶ ὑπεραποθνήσκειν· προήσεται γὰρ καὶ χρήματα, καὶ τιμὰς, καὶ ὅλως τὰ περιμάχητα ἀγαθὰ, περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν· ὀλίγον γὰρ χρόνον ἡδονῆς σφόδρα μᾶλλον ἕλοιτ' ἄν, ἢ πολιὸν πρέμα· καὶ βιώσαι καλῶς ἑαυτὸν, ἢ πολλὰ ἔτη τυχόντως· καὶ μίαν πρᾶξιν καλὴν καὶ μεγάλην, ἢ πολλὰς καὶ μικράς. τοῖς δὲ ὑπὲρ πατρίδος ἀποθνήσκουσι τοῦτ' ἴσως συμβαίνει. αἱροῦνται δὴ μέγα καλὸν ἑαυτοῖς, καὶ χρήματα προΐενται, ἐφ' ᾧ πλείω λήψονται οἱ φίλοι· γίνεται γὰρ, τῷ μὲν φίλῳ, χρήματα· αὐτῷ δὲ, τὸ καλόν· τὸ δὲ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει. καὶ περὶ τιμὰς δὲ καὶ ἀρ- D χὰς, ὁ αὐτὸς τρόπος· πάντα γὰρ τῷ φίλῳ ταῦτα περαίνεται· καλὸν γὰρ αὐτῷ τοῦτο καὶ ἐπαινετόν. εἰκότως δὴ δοκεῖ σπουδαῖος εἶναι, μᾶλλον πάντων αἱρούμενος τὸ καλόν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πρᾶξαι τῷ φίλῳ περαίνεσθαι, καὶ τοῦτ' εἶναι κάλλιον τοῦ αὐτὸν πρᾶξαι, τὸ αἴτιον τῷ φίλῳ γίνεσθαι. τὸ ἅπασι δὴ τοῖς ἐπαινετοῖς, ὁ σπουδαῖος φαίνεται ἑαυτῷ τοῦ καλοῦ πλέον νέμων. οὕτω μὲν οὖν δεῖ φίλαυ- E τον εἶναι, καθάπερ εἴρηται· ὡς δ' οἱ πολλοὶ, οὐ χρή.

CAPVT IX.

Quæstio nona, Quinam amicis opus habeant, & Vtrum vir beatus amicis indigeat.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἀπορία· πότερον ὁ εὐδαίμων δεήσεται φίλων ἢ μή.

HAec etiã de re cõtrouersia est, Vtrùm aliquãdo futurũ sit, vt amicis egeat beatus, necne? Negãt. n., iis qui beati sũt, bonisq; omnibus cumulati nulla re egẽt, amicis opus esse:

AMφισβητοῦσι δὲ καὶ περὶ τὸν εὐδαίμονα, εἰ δεήσεται φίλων ἢ μή. ὅθεν γὰρ φασι φίλων δεῖν τοῖς μακαρίοις καὶ αὐτάρκεσιν

Magn. l. 2. c. 15. Eudem. l. 8. c. 1.

ὑπαρχειν γὰρ αὐδεῖς πάγαθά. αὐθάρκεις
ὦσιν ὄντας, τέλειος εἶναι· τὸν δὲ φί-
λον, ἕτερον αὐτὸν ὄντα, παρέχειν, ἃ δι' αὑτῶ
ἀδύνατον ὄντι, Β,

γρ. δι' ἀχθ' Ὅτου ὁ δαίμων δ' ὄλβῳ, * τί δεῖ φίλων;

ἔοικε δ' ἀπόπτω, τὸ πᾶσι δοκοῦντας πά-
γαθα τῷ βιδαίμονι, φίλους μὴ ἀποδιδόναι·
ὃ δοκεῖ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν μέγιστον εἶ). Εἰ δὲ
φίλου ὄντι μᾶλλον τὸ εὖ ποιεῖν, ἢ πάσχειν· καὶ
ὄντι τῶ ἀγαθῶ καὶ τῆς ἀρετῆς, τὸ εὐεργετεῖν·
καλλιον δ' εὖ ποιεῖν φίλους ἢ ὀθνείους· τῶν εὖ
ποιησομένων δεήσεται ὁ σπουδαῖος. δι' ἃ ἐπι-
ζητεῖται, πότερον ἐν ἀτυχίαις μᾶλλον
δεῖ φίλων, ἢ ἐν εὐτυχίαις· ὡς τῶ ἀτυ-
χοῦντος δεομένου τῶν εὐεργετησόντων· καὶ τῶν
εὐτυχούντων, οἷς εὖ ποιήσουσιν· ἄτοπον δὲ
ἴσως καὶ τὸ μεταστῆσαι ποιεῖν τὸν μακάριον·
οὐδεὶς γὰρ ἕλοιτ' ἂν καθ' αὑτὸν τὰ πάντ'
ἔχειν ἀγαθά· πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος
καὶ συζῆν πεφυκώς· καὶ βιδαίμονι δὴ
τοῦθ' ὑπάρχει· τὰ γὰρ τῆ φύσει ἀγαθὰ
ἔχει. δῆλον δὲ ὡς μὴ φίλων τε ὀπτεικτῶν
χρεῖττον, ἢ μετ' ὀθνείων τε τῶν τυχόντων συ-
ημερεύειν. δεῖ ἄρα τῶ βιδαίμονι φίλων.
τί οὖν λέγουσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ πῆ ἀληθεύου-
σιν; ἢ ὅτι πολλοὶ φίλους οἴονται τοὺς χρησί-
μους εἶ); τῶν τοιούτων μὲν οὖν οὐδὲν δεήσε-
ται ὁ μακάριος, ὅπερ τὰγαθὰ ὑπάρχει
αὐτῶ. οὐδὲ δὴ τῶν ἀφ' ἡδονῆς, ἢ ὅτι με-
κρὸν· ἡδὺς γὰρ ὁ βίος ὢν, οὐδὲν δεῖται ἐπεισά-
κτου ἡδονῆς. οὐ δεόμενος δὲ τῶν τοιούτων φίλων,
οὐ δοκεῖ δεῖσθαι φίλων. Τῶ δή, οὐκ ἔστιν
ἴσως ἀληθές· τὸ ἀρχῆ γὰρ εἴρηται, ὅτι ἐν
βιδαιμονία, ἐνέργειά τις ἐστιν. ἐν δὲ ἐνέρ-
γεια, δῆλον ὅτι γίνεται, καὶ οὐχ ὑπάρχει,
ὥσπερ κτῆμά τι. Εἰ δὲ τῶ βιδαιμονεῖν ἐστιν
ἐν τῶ ζῆν καὶ ἐνεργεῖν, τῶν ἀγαθοῦ δὲ ἐν ἐνέρ-
γεια σπουδαία καθ' αὑτὰ, καθ-
άπερ ἐν ἀρχῆ εἴρηται· ἔστι δὲ καὶ τὸ οἰ-
κεῖον, τῶν ἡδέων θεωρεῖν δὲ * μᾶλλον

γρ. πῶς μᾶλλον τοὺς πέλας δυνάμθα ἐν ἑαυτοὺς, ἢ τὰς
ἐκείνων πράξεις, ἐν τὰς οἰκείας· αἱ τῶν
σπουδαίων δὲ πράξεις φίλων ὄντων,
ἐνδεῖαι τοῖς ἀγαθοῖς· (ἄμφω γὰρ ἔχου-
σι τὰ τῆ φύσει ἡδέα) ὁ μακάριος δὲ
φίλων τοιούτων δεήσεται, εἴπερ θεωρεῖν
πρέπει πράξεις ὀπτεικεῖς καὶ οἰκείας.
τοιαύτη δὲ αἱ τῶν ἀγαθῶν, φίλων ὄντες.

A eis enim omnium bonorum copiam ſuppetere. Cùm ſint igitur ſuis opibus contenti, nihil eos amplius deſiderare. Amicum autem, cùm ſit alter idem, amico ſuppeditare ſolere, quæ ille per ſe conſequi non poſſit. Ex quo illud,

Fortuna cum fauet, quid amicis eſt opus.

Sed abſurdum eſt, omnia bona beato tribuẽteis, amicos non dare, quod omnium bonorum externorum videtur eſſe maximũ. Quòd
B ſi amici eſt bene mereri de altero potiùs quàm
d beneficium accipere: & ſi viri boni, ac virtutis proprium eſt, beneficium conferre in alterum: pulchrius autem eſt de amicis, quàm de alienis bene mereri; deſiderabit vir bonus aliquos, qui beneficium à ſe ſint accepturi. Itaque etiam quæritur, vtrùm in rebus aduerſis magis quàm in ſecundis amici requirantur: quaſi & ei cui aduerſatur fortuna, opus ſit aliquibus, qui ei benignè faciant: & ii quorũ ſunt res ſecundæ, nonnullos, in quos beneficiũ cõferant, deſiderent. Verũ abſurdum illud quoque fortaſſe ſit, ſolitarũ facere beatũ. Nemo
C enim hac conditione bonis omnibus abundare velit, vt ſolus ætatem agat. Homo enim ciuile animal eſt, & ad ſocietatem vitæ aptum natura. Hoc igitur viro beato ſuppetit. Habet enim ea quæ natura bona ſunt. Iam verò perſpicuũ eſt, cum amicis & viris bonis, quàm cum alienis, & forte fortuna oblatis hominibus, totum diem conſumere præſtare. Amicis igitur viro beato opus eſt. Quænam ergo eſt priorum illorum oratio, & qua ex parte vera? An quòd vulgus eos eſſe amicos exiſtimat, qui vtilitatem afferunt? At talibus nihil egebit beatus: quandoquidem omnium ei bonorum ſuppetit copia. Ne iis quidem qui propterea quòd delectant, ſunt amici, aut parum
D admodum. Nam cùm eius vita ſit ſuauis, & iucunda: voluptatem aduentitiam non requirit. At ſi talibus amicis non eget, amicis egere non videtur. Sed hoc fortaſſe verum non eſt. Principio enim diximus, beatitudinem, muneris functionẽ quandam eſſe. Muneris functio autem nimirum oritur ac gignitur, neque vt poſſeſſio quædam ſubeſt aut ſuppetit. Quòd ſi beatum eſſe, in viuendo & in muneris functione conſiſtit: & ſi virorum
E bonorum functio muneris per ſe bona & iucunda eſt, vt initio dictum eſt; id autem, quod cuiuſque proprium eſt, numeratur in iucundis: alterum autem facilius, quàm nos ipſos, & illius actiones, quàm noſtras, cernere poſſumus: &, ſi virorũ bonorum actiones, eorũdẽq; amicorum, bonis ſunt ſuaues & iucundæ, (habent enim ea vtrique quæ ſunt iucunda natura,) ſi igitur hæc vera ſunt, talibus amicis egebit beatus, ſi quidem bonas & honeſtas actiones & proprias intueri exoptat. Tales autẽ ſunt viri boni, qui idem ſit amicus, actiones.

Exiſtimant autem, beatum iucundè viuere oportere. Atqui homini ſolitariam vitam agenti moleſta & acerba vita eſt. Non enim ei qui ſolus viuat, aſſiduè munere fungi facile eſt. Cum aliis autem, & erga alios, facilius. Erit igitur ea muneris functio magis aſſidua, minuſque interrupta, quæ per ſe iucunda eſt. Quod penes beatum eſſe oportet. Nam vir bonus virtutéque præditus, quâ bonus eſt, actionibus virtuti conſentaneis delectatur, offenditurque contrariis: quemadmodum muſicus ex modulatis cantibus voluptatem percipit, malos autem & diſcordeis grauiter & moleſtè fert. Iam verò ex conſuetudine & conuictu virorum bonorum exercitatio quædam virtutis capi poſſit, quemadmodum ait & Theognis. Sed iis qui magis à natura cauſam huius rei petunt, videtur vir bonus viro bono optabilis amicus eſſe natura. Diximus enim, quod natura bonum eſt, id viro bono per ſe bonum ac iucundum eſſe. Viuere autem in animantibus, poteſtate ſentiendi: in hominibus vi ſentiendi, aut intelligendi, terminatur. At poteſtas ad muneris functionem deducitur. Rei autem principatus in muneris functione conſiſtit. Videtur igitur viuere, propriè eſſe ſentire, aut intelligere. Viuere autem, in iis quæ per ſe bona & iucunda ſunt, numeratur, eſt enim aliquid terminatum. Quidquid autem terminatum eſt, ad naturam ipſius boni pertinet. Iam quod natura bonum eſt, idem & viro bono bonum eſt. Quocirca videtur omnibus eſſe iucundum. Sumenda autem non eſt vita vitioſa, & corrupta, nec doloribus confecta. Nam talis vita nullis terminis circumſcripta eſt, quemadmodum nec ea quæ inſunt in ea. Sed in iis quæ deinceps dicturi ſumus de dolore; planiùs hoc conſtabit. Quòd ſi viuere bonum eſt, eſt & iucundum. Quod quidem ex eo vel maximè probabile eſt, quòd eũ omnes homines, tum maximè viri boni, & beati, viuendi cupiditate affecti ſunt. His enim vita eſt maximè expetẽda, eorumq; tota vitæ ratio beatiſſima eſt. Qui autẽ videt, ſentit ſe videre: & qui audit, audire: & qui ambulat, ambulare: in aliis denique item omnibus eſt aliquid, quod ſentit nos fungi munere, & agere. Sentire autẽ nos, ſentire poſſumus, & intelligere nos, intelligere. At ſentire à nobis aliquid ſentiri, & intelligere aliquid intelligi, sẽtire atq; intelligere eſt nos eſſe. Eſſe enim, sẽtire aut intelligere eſſe dicebamus. Sẽtire autẽ ſe viuere, in rebus per ſe iucũdis numeratur. Vita .n. bonũ eſt natura. Sentire autẽ in ſeipſo bonũ ineſſe, iucũdũ eſt. Viuere igitur cùm ſit omnibus optabile, tum bonis maximè, quia eis eſſe & bonum eſt, & iucundum. Cùm enim vnà id quod per ſe bonũ eſt, ſenſu percipiũt, voluptate afficiũtur.

A οἴονται δὲ δεῖν ἡδέως ζῆν τὸν εὐδαίμονα. * μονώτῃ μὲν οὖν οὐ χαλεπὸς ὁ βίος· οὐ ῥᾴδιον γὰρ καθ' αὑτὸν ἐνεργεῖν συνεχῶς· μᾶλλον δ' ἑτέροις καὶ πρὸς ἄλλους, ῥᾷον. ἔσται οὖν ἡ ἐνέργεια συνεχεστέρα, ἡδεῖα οὖσα καθ' αὑτήν, ὅ δεῖ τὸν μακάριον εἶναι. ὁ γὰρ ἀσπούδαστος, ἢ ἀσπούδαστος, ἢ κατ' ἀρετὴν πορεύεσθαι χαίρει, ἢ δ' ἀπὸ κακίας δυσχεραίνει· καθάπερ ὁ μουσικὸς ἥδεται καλοῖς μέλεσιν, ἀθλίως δὲ τοῖς φαύλοις λυπεῖται. γίνοιτο δ' ἂν καὶ ἄσκησίς τις τῆς ἀρετῆς ἐκ τοῦ συζῆν τοῖς ἀγαθοῖς, καθάπερ καὶ Θέογνίς * φησιν. φυσικώτερον δὲ ἐπισκοποῦσιν ἔοικεν ὁ ἀσπούδαστος φίλος τῷ ἀσπουδάστῳ τῇ φύσει αἱρετὸς εἶναι· τὸ γὰρ τῇ φύσει ἀγαθὸν, εἴρηται ὅτι τῷ ἀσπουδάστῳ ἀγαθὸν καὶ ἡδύ ἐστι καθ' αὑτό. τὸ δὲ ζῆν * ἐπιζητεῖται τοῖς ζώοις, δυνάμει αἰσθήσεως· δυνάμεσι δὲ, αἰσθήσεως, ἢ νοήσεως· ἡ δὲ δύναμις, εἰς τὸν ἐνέργειαν * ἀνάγεται. τὸ δὲ κύριον, ἐν τῇ ἐνεργείᾳ· ἔοικε δὲ τὸ ζῆν τῷ εἶναι κύριος τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δὲ ζῆν, τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν καὶ ἡδέων· αἱρετὸν γάρ· * ὃ δ' αἱρετὸν, τῆς πάσης φύσεως· τὸ δὲ τῇ φύσει ἀγαθὸν, καὶ τῷ ὑπαρχεῖ. διόπερ ἔοικε πᾶσιν ἡδὺ εἶναι· οὐ δεῖ δὲ λαμβάνειν μοχθηρὸν ζωὴν καὶ διεφθαρμένην, οὐδ' ἐν λύπαις· ἀόριστος γὰρ ἡ τοιαύτη, καθάπερ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῇ· ἐν δὲ τοῖς ἐχομένοις δεῖ τῆς λύπης, ἔσται φανερώτερον. Εἰ δ' αὖ τὸ ζῆν, ἀγαθὸν, καὶ ἡδύ· ἔοικε δὲ καὶ ἐκ τῶν πόνων ὀρέγεσθαι αὐτῶν, καὶ μάλιστα τοὺς ὑπαρχοντας καὶ μακαρίους· τούτοις γὰρ ὁ βίος αἱρετώτατος, καὶ ἡ τούτων μακαριωτάτη ζωή· ὁ δ' ὁρῶν, ὅτι ὁρᾷ, αἰσθάνεται· καὶ ὁ ἀκούων, ὅτι ἀκούει· καὶ ὁ βαδίζων, ὅτι βαδίζει· καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ὁμοίως, ἔστι τι τὸ αἰσθανόμενον, ὅτι ἐνεργοῦμεν. αἰσθανοίμεθα δ' ἂν, ὅτι αἰσθανόμεθα, καὶ νοοῖμεν, ὅτι νοοῦμεν. τὸ δ', ὅτι αἰσθανόμεθα· * καὶ νοοῦμεν, ὅτι ἐσμέν· τὸ γὰρ εἶναι τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ νοεῖν· τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ὅτι ζῇ, τῶν ἡδέων καθ' αὑτό· φύσει γὰρ ἀγαθὸν τὸ ζωή. τὸ δ' ἀγαθὸν ὑπάρχον ἑαυτῷ αἰσθάνεσθαι, ἡδύ· αἱρετὸν δὲ τὸ ζῆν, καὶ μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς. ὅτι τὸ εἶναι ἀγαθὸν ὅτιν αὐτοῖς καὶ ἡδύ· συναισθανόμενοι γὰρ τὸ καθ' αὑτὸ * ἀγαθὸν, ἥδονται.

γρ. μον. μὲν οὖν ἐστὶ καὶ χ.

γρ. φυσίν. οἷον ὅτι κύριος, ἐναντίων μεταχειρίσεων διδασκαλικῶν δὲ καὶ τοῖς Συμμίξαις, ἀπλῶς δὲ τὸ εὐπαιδεύτου. ex gloſſa ſcilicet.

γρ. ἐπιζητεῖται & ita Euſtrat.

γρ. δυνάμων. minùs rectè

γρ. ἄγεται. Metap.

γρ. καλοῦ & ἀγαθοῦ. & ita viderunt fuiſſe in Euſtrat. codd.

lib. 1 c. 5. γρ. ὅτι νοοῦμεν. vide Euſtrat.

ὡς ὁ πρὸς ἑαυτὸν ἔχει ὁ σπουδαῖος, καὶ πρὸς τὸν φίλον· ἕτερος γὰρ αὐτὸς, ὁ φίλος ἐστί· καθάπερ οὖν τὸ αὐτὸν εἶναι αἱρετὸν ἑκάστῳ, οὕτω καὶ τὸν φίλον, ἢ παραπλησίως. τὸ δ' εἶναι, ἐν αἱρετὸν ἦν τῷ αἰσθάνεσθαι αὐτοῦ ἀγαθοῦ ὄντος. ἐν δὲ τοιαύτῃ αἰσθήσει ἡδέα καθ' αὑτά. σύναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου ὅτι ἐστί· τοῦτο δὲ γίνοιτ' ἂν ὅτε παρ' ἀλλήλοις ἐσμέν, καὶ κοινωνεῖ λόγων καὶ διανοίας. οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι. ἐπὶ δὲ τῶν μακαρίων τὸ εἶναι αἱρετὸν ἐστὶ καθ' αὑτό, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὂν καὶ ἡδύ· παραπλήσιον δὲ καὶ τὸ τοῦ φίλου ἐστί· καὶ ὁ φίλος, τῶν αἱρετῶν δεῖν εἶν. ὃ δ' ἐστὶν αὐτῷ αἱρετὸν, τοῦτο δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ. ἢ τῷ μὴ τυγχάνοντι ἐνδεὴς ἔσται· δεηθεὶς ἄρα ἂν τοιούτων φίλων σπουδαίων.

A Quomodo autem in ſeipſum vir bonus animatus eſt, ſic & in amicum. Amicus enim alter ipſe. Quemadmodum igitur vnicuique ſe eſſe, optabile & expetendum eſt, ſic & amicum, aut non multo ſecus. Eſſe autem cuique optabile eſſe dicebamus, quia id ſentiat, quod eſt bonum. Huiuſmodi autem ſenſus magna per ſe afficit voluptate. Vnà igitur ſentiat oportet, etiam amicum eſſe. Quod continget in ſocietate victus atque vitæ, & in communicatione ſermonis & cogitationis. Ita enim conſuetudo & ſocietas vitæ dici videatur in hominibus: non, vt in pecudibus, paſcuorum & pabuli communitas. Si viro igitur beato eſſe optabile eſt per ſe, cùm ſit bonum, iucundumque naturâ, itemque de amico ſentiendum; conſequens eſt vt etiam amicus in rebus optabilibus ſit habendus. At quod cuique optabile eſt, hoc ei ſuppetere oportet: alioqui hac parte penuria laborabit. Si igitur qui beatus futurus eſt, amicis opus erit virtute præditis.

ἢ ἑαυτῷ, & in Euſtrat.

quoq.

B

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Οὐ πολιτικῶς μὲν ἔστι πολλοῖς εἶν φίλοις· δι' ἀρετὴν δέ, ἀγαπητὸν καὶ ὀλίγους ἄνδρας εἶναι σπουδαίους.

CAPVT X.

Queſtio decima, de Numero amicorum.

C

ΑΡ' οὖν ὡς πλείστους φίλους ποιητέον; ἢ καθάπερ ἔοικε τῆς ξενίας ἐμμελῶς εἰρῆσθαι δόξῃ, τὸ,

Μήτε πολύξεινος, μήτ' ἄξεινος

καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἁρμόζειν μήτ' ἄφιλον εἶν, μήτ' αὖ πολύφιλον, καθ' ὑπερβολήν; τοῖς μὲν δὴ πρὸς χρῆσιν, καὶ πάνυ δόξειεν ἂν ἁρμόζειν τὸ λεχθὲν· πολλοῖς γὰρ ἀνθυπηρετεῖν ἐπίπονον, καὶ οὐχ ἱκανὸς ὁ βίος αὐτοῖς τοῦτο περᾶσαι. οἱ πλείους δὲ τῷ πρὸς τὸν οἰκεῖον βίον ἱκανῶς περιεργοι καὶ ἐμπόδιοι πρὸς τὸ καλῶς ζῆν. οὐδὲν οὖν δεῖ αὐτῶν. καὶ οἱ πρὸς ἡδονὴν δὲ, ἀρκοῦσιν ὀλίγοι, καθάπερ ἐπὶ τῆς βρώσεως τὸ ἡδύσμα. τοὺς δὲ σπουδαίους, πότερον πλείους κατ' ἀριθμὸν; ἢ ἔστι τις μέτρον καὶ φιλικοῦ πλήθους, ὥσπερ πόλεως; οὔτε γὰρ ἐκ δέκα ἀνθρώπων γένοιτ' ἂν πόλις. οὔτε ἐκ δέκα μυριάδων ἔτι πόλις ἐστί. τὸ δὲ ποσὸν οὐκ ἔστιν ἴσως ἕν τι, ἀλλὰ πᾶν τὸ μεταξύ τινων ὡρισμένων. καὶ φίλων δή ἐστί τι πλῆθος ὡρισμένον. καὶ ἴσως οἱ πλῆστοι, πρὸς ὃν δυνατὸν ἦν συζῆν· τοῦτο γὰρ ἐδόκει φιλικώτατον εἶν.

SEd vtrùm quàm plurimi nobis aſciſcendi ſunt amici? An, quemadmodum in hoſpitalitate illud videtur aptè dictum,

Multorum non dicaris, neque nullius hoſpes.

Sic & in amicitia conuenienter dicetur, neque inopem ab amicis eſſe, neque ingẽti multitudine amicorum abundare oportere? Iis igitur, qui amicitiam ad vtilitatem referunt, id quod modò dictum eſt, admodum conuenire videatur. Multis enim, viciſſim operam dare difficile & laborioſum eſt: neque huic rei agẽdæ nobis ſatis ſint noſtræ facultates. Plures igitur quàm qui ad ſuam cuiuſque rem familiarem ſatis ſint, ſuperuacanei ſunt, honeſtéque viuẽdi rationem impediunt. Itaque nihil eis opus eſt. Tum qui voluptatis cauſa comparantur amici, pauci ſatis ſunt: quemadmodum in cibis condimentum. Sed vtrùm viros bonos quam plurimos numero in amicitiam recipere oportet? An vt ciuitatis, ſic & amicorum multitudinis aliquis modus eſt? Nam neque ex decẽ hominibus cõſtare poteſt ciuitas: neq; ex centum hominum millibus iam ciuitas eſt. Certus autem ciuium numerus non eſt fortaſſe aliquis vnus: ſed quiſquis inter duos aliquos definitos interiectus eſt is numerus ciuium certus eſt. Numerus igitur etiam amicorũ certus eſt aliquis, ac definitus, ac fortaſſe plurimi ſunt intelligendi, quibuſcum conſuetudine victus & vitæ quis cõiungi poſſit. Hoc .n. amicitiæ maximè propriũ eſſe videbatur.

Heſiodus.

D

ἐν ἰαπῶ, & in Euſtrat.

E

ſed ἔφη Euſtr.

Polit. l. 3. c. 3.

Minimè verò illud obſcurũ eſt, fieri non poſſe vt quis cum multis viuat, eiſque omnibus ſeſe dedat, atque impertiat. Præterea illos etiam inter ſe amicos eſſe oportet, ſi futurum eſt vt omnes inter ſe vſu & conſuetudine vitæ coniuncti ſint. Verùm hoc in multis difficile eſt. Illud quoque magni negotii eſt, communi cũ multis lætitia doloréque affici, ad cuiuſque affectum accommodatè. Probabile eſt enim vno tempore accidere poſſe, vt cum altero lætetur, doleat cum altero. Fortaſſis igitur commodius ac tutius erit, cũ quàm plurimis amicis vſu coniungi nolle: ſed tot quærere, quot ad vitæ ſocietatem ſatis futuri ſunt. Neque enim naturâ fieri poſſe videatur, vt quis multis valde ſit amicus. Quapropter ne plurium quidem amore captus eſſe quiſquam poteſt, amor enim quoddam amicitiæ nimium videtur eſſe. Hoc autem cum vno dumtaxat locum habere poteſt. Vehementer igitur amare, inter paucos locum habet, atque id quod dicimus, re factiſque comprobatur. In eam enim amicitiam, qua ſodales inter ſe coniuncti ſunt, non recipiũtur multi. Ex autem quæ omnium ſermone famaque celebrantur, inter duos fuiſſe dicuntur. Qui verò multitudine amicorum delectantur, & cum omnibus familiariter comiterque verſantur, ac loquuntur, amici nemini videntur eſſe, niſi ciuili more: quos & blandos, ſeu placendi cupidos appellant. Ciuili igitur quidem more fieri poteſt vt quis ſit multis amicus, atque adeò etiam ſi non ſit blandus, ſed reuera vir bonus ac modeſtus. Virtutis autem nomine, vt quis multos amet, & propter ipſos, non poteſt. Præclarè enim nobiſcum agatur, ſi vel paucos talcis reperire poſſimus.

A ὅτι δ' οὐχ οἷόν τε πολλοῖς συζῆν ἐφ' ἡμέραν αὐτοῖς, δῆλον. ἔτι δὲ, καὶ ἐπιεικέσιν οὖσιν ἀλλήλοις φίλοις εἶναι, ἐπὶ μέλλοισι πᾶσι τοῖς μετ' ἀλλήλων συζῶσιν ὑπάρξειν τοῦτο δὲ ἐργῶδες ἐν πολλοῖς ὑπάρχειν. χαλεπὸν δὲ καὶ τὸ συγχαίρειν καὶ συναλγεῖν οἰκείως πολλοῖς· εἰκὸς γὰρ συμπίπτειν ἅμα, τῷ μὲν, συνήδεσθαι, τῷ δὲ, συλλυπεῖσθαι· ὅπως οὖν μὴ ἔχει, B μὴ ζητεῖν ὡς πολυφιλώτατον εἶναι, ἀλλὰ τοσούτους, ὅσοι εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί· οὐδὲ γὰρ οὐδέχεσθαι δόξειεν ἂν πολλοῖς εἶναι φίλον σφόδρα· ὥσπερ οὐδὲ ἐρᾶν πλείοσιν· ὑπερβολὴ γάρ τις εἶναι βούλεται φιλίας· τοῦτο δὲ περὶ ἕνα· καὶ τὸ σφόδρα δὲ παρὰ ὀλίγους. οὕτω δ' ἔοικεν ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· οὐ γίγνονται γὰρ φίλοι πολλοὶ κατὰ τὴν ἐπιεικῆ φιλίαν· αἱ δ' ὑπερβολαί, εἰς δυσὶ λέγονται· οἱ δὲ πολύφιλοι, καὶ πᾶσιν οἰκείως C ὑπυγχάνοντες, οὐδενὶ δοκοῦσιν εἶναι φίλοι, πλὴν πολιτικῶς, οὐδὲ καλοῦσιν ἀρέσκους. πολιτικῶς μὲν οὖν ἔστι πολλοῖς εἶναι φίλον καὶ μὴ ἄρεσκον εἶναι, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐπιεικῆ· διὰ ἀρετὴν δὲ καὶ δι' ἑαυτὸν, οὐκ ἔστι πρὸς πολλούς· ἀγαπητὸν δὲ καὶ ὀλίγους εὑρεῖν τοιούτους.

CAPVT XI.

Quæſtio vndecima, de Tempore: Vtrùm rebus proſperis an aduerſis, opera amicorum magis indigeamus.

SEd vtrùm in rebus ſecundis magis, an in aduerſis, amicis opus eſt? In vtroque enim tempore requiruntur. Nam & ii quibus aduerſatur fortuna, alterius egent auxilio: & ii qui fruuntur ſecunda, conuictores, atque aliquos de quibus bene mereantur, deſiderãt. E Volunt enim de aliquibus bene mereri. Ergo in rebus quidem aduerſis magis neceſſaria eſt amicorum poſſeſſio: itaq; hîc vtilibus amicis opus eſt. In ſecundis autem pulchrior atque honeſtior: quapropter etiam viros bonos quærunt. His enim benignè facere, & cum his ætatem agere optabilius eſt. Eſt enim ipſa etiam amicorum præſentia, tum in ſecunda tum in aduerſa fortuna, ſuauis & iucunda. Leuantur enim dolore ii qui dolent, amicis æquam doloris partem ferẽtibus.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

D Ἀπορία, πότερον ἐν δυτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν ἀτυχίαις.

ΠΟΤΕΡΟΝ δ' ἐν δυτυχίαις φίλων μᾶλλον δεῖ, ἢ ἐν ἀτυχίαις; ἐν ἀμφοῖν γὰρ ἐπιζητοῦσιν· οἵ τε γὰρ ἀτυχοῦντες, δεόμενοι ἐπικουρίας, οἵ τ' δυτυχοῦντες, συμβίων, καὶ οἷς εὖ ποιήσουσι. βούλονται γὰρ εὖ δρᾶν. διαγνοίη δ' ἂν ἐν ταῖς ἀτυχίαις· δῆλον τῷ χρησίμων ἐκείνων δεῖ. κάλλιον δ' ἐν ταῖς δυτυχίαις. δῆλον δὲ τοῖς ἐπιεικέσι ζητοῦσι· τοῦτοις γὰρ αἱρετώτερον διεργάζεσθαι, καὶ μετὰ τούτων διάγειν· ἔστι γὰρ καὶ ἐν παρουσίᾳ αὐτὴ τῶν φίλων ἡδεῖα, καὶ ἐν ταῖς δυτυχίαις καὶ ἀτυχίαις· κουφίζονται γὰρ οἱ λυπούμενοι, συναλγούντων τῶν φίλων· δῆλον καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις,

πότερον ὥσπερ βάρεος μεταλαμβάνοισιν, ἢ τῆς λύπης, οὐ· ἀλλ' ἡ παρουσία σφῶν αὐτῶν, ἡδεῖα οὖσα, καὶ ἡ ἔννοια τῆς συναλγεῖν, ἐλαφρὸν τὴν λύπην ποιεῖ. εἰ μὲν οὖν διὰ ταῦτα, ἢ δι' ἄλλο τι κουφίζονται, ἀφείσθω. συμβαίνειν δ' οὖν φαίνεται τὸ λεχθέν. ἔοικε δ' ἡ παρουσία μικτή τις αὐτῶν εἶναι· αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ ὁρᾶν τοὺς φίλους, ἡδύ, ἄλλως τε καὶ ἀτυχοῦσι· καὶ γὰρ ἡ ἐπικουρία πρὸς τὸ μὴ λυπεῖσθαι. πᾶσι γὰρ ὁ φίλος καὶ τῇ ὄψει, καὶ τῷ λόγῳ, ἐὰν ᾖ ὀπτὸς δέξιος· οἶδε γὰρ τὸ ἦθος καὶ ἐφ' οἷς ἥδεται καὶ λυπεῖται. τὸ δὲ λυπούμενον αἰσθάνεσθαι ὁπὶ ταῖς αὐτῶν ἀτυχίαις, λυπηρόν. πᾶς γὰρ φεύγει λύπης αἴτιος εἶναι τοῖς φίλοις. διὸ ὥσπερ οἱ μὲν ἀνδρώδεις τὴν φύσιν, βούλονται * συλλυπεῖσθαι τοῖς φίλοις αὐτοῖς· κἂν μὴ ὑπερτείνῃ τὴν ἀλυπίαν, τὸν ἐκείνοις ἀχθομένων λύπων οὐχ ὑπομένει. ὅλως τε σπουδαῖοις οὐ προσίεται, διὰ τὸ μηδ' αὐτὸς εἶναι σπουδαῖος. γυναῖκα δὲ καὶ οἱ φιλόται ἄνδρες, τοῖς συσπουδάζουσι χαίρουσι, καὶ φιλοῦσιν ὡς φίλοις καὶ σπουδαιοποιοῦσας. μιμεῖσθαι δ' ἐν ἅπασι δεῖ, δηλονότι τὸν βελτίω. ἡ δ' ἐν ταῖς ἀτυχίαις τῶν φίλων παρουσία, τόν τε διαγωγὸν ἡδεῖαν ἔχει, καὶ τὸν ἔννοιαν, ὅτι ἥδονται ὁπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀγαθοῖς. διὸ δόξειεν ἂν δεῖν, εἰς μὲν τὰς ἀτυχίας καλεῖν τοὺς φίλους προθύμως· ἀναγκαιότατον γὰρ εἶναι, καλόν· εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, ὀκνηρῶς· μεταδιδόναι γὰρ ὡς ἥκιστα δεῖ τῶν κακῶν. ὅθεν ὅ,

Euripid. in Oreste.

* Ἄλις ἐγὼ δυσῳχῶν.

μάλιστα δὲ προσκλητέον, ὅταν μέλλωσιν ὀλίγα ὀχληθήσεσθαι, μεγάλα αὐτὸν ὠφελήσειν. ἰέναι δὲ καὶ παλιν ἴσως ἁρμόζει, προς μὲν τοὺς ἀτυχοῦντας, ἄκλητον καὶ προθύμως· φίλου γὰρ οὗ ποιεῖν, καὶ μάλιστα τοὺς ἐν χρείᾳ, καὶ τοὺς μὴ ἀξιώσαντας· ἀμφοῖν γὰρ κάλλιον καὶ ἥδιον. εἰς δὲ τὰς ἀτυχίας, συνεργοῦντα μὲν, προθύμως· καὶ γὰρ εἰς ταῦτα χρεία φίλου. πρὸς δὲ πάλιν δὲ, σχολαίως· οὐ γὰρ καλὸν τὸ προθυμεῖσθαι ὠφελῆσθαι. δόξαν δ' ἀνδρὸς * ἐν τῷ διωθεῖσθαι ἴσως βούλονται εἶναι ἐνίοτε γὰρ συμβαίνει. ἡ παρουσία δὴ τῶν φίλων ἐν ἅπασιν αἱρετὴ φαίνεται.

Eustrat. paulo aliter legisse videtur: nam eius interpr. huic lectioni non cõuenit.

A Itaque dubitare possit aliquis, vtrùm veluti oneris partem subeant amici. An minimè illud quidem fiat, sed eorum præsentia, quæ iucunda sit, communicatique doloris cogitatio, dolorem efficiat leuiorem. Vtrùm igitur propter has causas, an propter aliam aliquam dolore leuentur, quærere omittamus. Sed tamẽ id quod diximus, vsuuenire nõ est obscurum. Videtur autem eorum præsentia mixta quædam miniméque simplex esse. Amicorũ enim conspectus, præsertim calamitoso, iucundus

B est, magnoque ad sedandum ac tollendum dolorem adiumento. Inest enim in amico vis quædam consolandi, tum aspectu, tum sermone, si sit commodus & vrbanus. Eius enim, cui amicus est, mores perspectos habet, & cognitos: quibusque rebus ille delectetur, & offendatur, tenet. Contrà amicum suum sentire molestia ex suis casibus aduersis affici, graue ac molestum est Metuit enim quisque ne doloris causam præbeat amicis. Itaque viri fortes, animoque virili natura, cauent ne secum vnà doleant amici. Ac nisi quis doloris vacuitate vltra modum prodeat, dolorem, quo illi

C afficiuntur, non fert æquo animo. Denique lamentorum socios non admittit, quia ne ipse quidem ad lamentandum propensus est. Mulierculæ autem, virique muliebri animo præditi, hominibus secum vnà gementibus delectantur: eosque vt amicos, & sui doloris participes ac socios, diligunt. Sed omnibus in rebus nimirum melior est imitandus. Amicorum autem præsentia in rebus secundis cùm habet vitæ traducendæ consuetudinem suauem & iucundam; tum incredibilem affert

D amico voluptatem, cogitanti eos suis bonis lætari. Itaque videri possint amici ad res secundas cupidè studioséque vocandi, (de aliis enim libenter bene mereri præclarum est,) ad dubias autem & aduersas, dubitanter ac timidè. Quàm parcissimè enim mala sunt amicis impertienda. Ex quo illud,

Satis est miserum esse me.

Sed tum maximè vocãdi sunt, cùm parua molestia deuorata valde sunt ei profuturi. Contrà autem ad eos quos aduersa & iniqua fortuna

E premit, cupidè & vltrò eundum est, nec expectãdum dum voceris. Nam cùm amicis benignè facere, amici est, tum verò maximè in necessariis ac difficilibus eorum temporibus, & iis qui non postularunt: vtrisq; enim & honestius & iucundius est. Ad res secundas autẽ, vt quidem in rebus agendis adiutor sis, alacriter & cursim eundum est: ad has enim amici sunt vtiles ac necessarii: vt verò beneficiũ accipias, gradatim ac pedetentim. Non enim honestum est, percipiendæ ab altero vtilitatis cupidum esse. Verumtamen in eo reiiciendo, quod ab amico defertur, acerbitatis fortasse vitanda opinio est. Nam interdum vsu venit. Præsentiam igitur amicorum in omnibus rebus esse optabilem, perspicuum est.

CAPVT

CAPVT XII.

Quæstio vltima, Cur conuersatio vitaque societas in amicitia maximè requiratur.

VTrùm igitur quemadmodum amantibus rei adamatæ aspectu frui amabilissimum est, atque hunc sensum cæteris anteponunt, quasi ex eo potissimùm amor & constet & oriatur: sic & amicis vitæ societas optabilissima est? Societas enim & communitas quædam amicitia est. Et vt quisque in seipsum animatus est, sic & in amicum. Seipsum autem sentire esse, optabile est. Ergo & amicum. Eius autem sensus functio, societate vitæ continetur: Hanc igitur non immeritò expetunt. Et quacunque in re suum cuique esse positum est: cuiusve rei gratia quisque viuere exoptat, in ea re vult cum amicis vitam traducere. Itaque alii comportant, alii tesseris colludunt, alii vnà exercentur, & venantur, aut vnà philosophantur denique; in hoc quisque studio totos dies consumentes, quod maximè omnium vitæ studiorum adamarunt. Cùm enim vnà cum amicis viuere velint, hæc faciunt, hæcque inter se communicant, quibus se arbitrantur communi vitæ societate inter se copulari. Malorum igitur vitiosa amicitia est: rerum enim malarum habent inter se commercium, cùm sint instabiles: & verò deprauantur, dum similes inter se fiunt. Bonorum autem, bona: quotidianisque sermonibus & congressu amplificatur. Videntur autem in dies fieri meliores, ex eo quòd suo quisque munere fungatur, alterque alterum corrigat. Ea enim fingit exprimitque alter ab altero, quæ probat. Ex quo illud,

Virtutem discès ex fortibus.

Ac de amicitia quidem hactenus dictum sit. Deinceps autem de voluptate fuerit disserendum.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Οτι τῆς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν.

Ἆρ' οὖν ὥσπερ τοῖς ἐρῶσι τὸ ὁρᾶν ἀγαπητότατόν ἐστι, καὶ μᾶλλον αἱροῦνται τούτῳ τῷ αἰσθητῷ, ἢ τὰς ἄλλας, ὡς καπὶ πάντων μάλιστα τοῦτ' ἔρωτος ὄντος καὶ γινομένου· οὕτω καὶ τοῖς φίλοις αἱρετώτατόν ἐστι τὸ συζῆν; κοινωνία γὰρ ἡ φιλία. καὶ ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἔχει, οὕτω καὶ πρὸς τὸν φίλον. τοῦτο δὲ αὐτῷ ἡ αἴσθησις ὅτι ἐστίν, αἱρετόν· καὶ τοῦτο τὸν φίλον δεῖ. ἡ δὲ ἐνέργεια γίγνεται αὐτοῖς ἐν τῷ συζῆν· ὥστ' εἰκότως τοῦτο ἐφίενται καὶ ὅ ποτέ ἐστιν ἑκάστοις τὸ εἶναι, ἢ οὗ χάριν αἱροῦνται τὸ ζῆν, ἐν τούτῳ μετὰ τῶν φίλων βούλονται διάγειν· διόπερ, οἱ μὲν, συμπίνουσιν· οἱ δὲ, συγκυβεύουσιν· ἄλλοι δὲ καὶ συγγυμνάζονται καὶ συγκυνηγοῦσιν, ἢ συμφιλοσοφοῦσιν· ἕκαστοι δ' ἐν τούτῳ σπουδάζοντες, ὅ, τι πέρ μάλιστα ἀγαπῶσι τῶν ἐν τῷ βίῳ· συζῆν γὰρ βουλόμενοι μετὰ τῶν φίλων, ταῦτα ποιοῦσι. καὶ τούτων κοινωνοῦσιν, οἷς οἴονται συζῆν· ὥστε οὖν ἡ μὲν τῶν φαύλων φιλία, μοχθηρά· κοινωνοῦσι γὰρ φαύλων, ἀβέβαιοι ὄντες, καὶ μοχθηροὶ δὲ γίνονται, ὁμοιούμενοι ἀλλήλοις· ἡ δὲ τῶν ἐπιεικῶν, ἐπιεικὴς σπουδαζομένη τε τοῖς ὁμιλίαις· δοκοῦσι δὲ καὶ βελτίους γίνεσθαι ἐνεργοῦντες, καὶ διορθοῦντες ἀλλήλους· ἀπομάττονται γὰρ πρὸς ἀλλήλων, οἷς ἀρέσκονται· ὅθεν τό,

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπο ἐσθλά.

καὶ μὲν οὖν φιλίας, ὅτι τοσοῦτον εἰρήσθω.

* ἐπόμενον δ' ἂν εἴη διελθεῖν καὶ περὶ ἡδονῆς.

Theogn. Lamb. hæc reiicit, quia initio seq. eadē ferè leguntur: immemor solemne id esse Græcis scriptor. penè omnibus.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ
Νικομαχείων

δ Κ'.

ΚΕΦΑΛ. α'.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἡδονῆς ἴσως ἐπὶ τοῦτον διελθεῖν· μάλιστα γὰρ δοκεῖ συνῳκειῶσθαι τῇ φύσει ἡμῶν· διὸ παιδάγουσι τοὺς νέους, οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ ἡδομένους δὲ καὶ μισοῦντας * τὰ ἤθους ἀρχήν. ἀρετῇ μέγιστον εἶναι τὸ χαίρειν οἷς δεῖ, καὶ μὴ πονηρὰ δεῖ. διατείνει γὰρ παντὸς διὰ βίου, ῥοπὴν ἔχοντα καὶ δύναμιν πρὸς ἀρετήν τε καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον· αἱρετὰ μὲν γὰρ ἡδέα προαιροῦνται· τὰ δὲ λυπηρὰ φεύγουσιν. ὑπὲρ δὲ τῶν τοιούτων, ἥκιστα δεῖ δόξειε παρεῖναι εἰ· ἄλλως τε καὶ πολλὴν ἐχόντων * ἀμφισβήτησιν· οἱ μὲν γὰρ, μηδέν, ἡδονὴν λέγουσιν, οἱ δὲ, ἅπασαν εὐδαιμονίαν, κομιδῇ φαῦλον· οἱ μὲν, ἴσως πεπεισμένοι οὕτω καὶ ἔχειν· οἱ δὲ, οἰόμενοι βέλτιον εἶναι πρὸς τὸν βίον ἡμῶν, ἀποδαίνειν τὴν ἡδονὴν τῶν φαύλων, καὶ εἰ μὴ ὄντι· ῥᾴδιον γὰρ τοὺς πολλοὺς πρὸς αὐτὴν, καὶ δουλεύειν ταῖς ἡδοναῖς. δεῖ δεῖν εἰς τοὐναντίον ἀπάγειν· ἐλθεῖν γὰρ μέσους οὕτως ὅτι τὸ μέσον. μήποτε δ' οὐ καλῶς τὸν λόγον ἔχει. οἱ γὰρ περὶ τῶν παθημάτων καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι, ἧττόν εἰσι πιστοὶ τῶν ἔργων. ὅταν οὖν διαφωνῶσι τοῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, καταφρονούμενοι καὶ τὰληθὲς προσαπολλύουσιν. ὁ γὰρ ψέγων τὴν ἡδονὴν, ὁτὲ μὲν ἐφίεται ὁτὲ δ' ἐφίεται, ἀποκλίνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὴν, * ὡς τι καὶ τῶν οὐσῶν ἀπασῶν. τὸ διορίζειν γὰρ οὐκ ἔστι τῶν πολλῶν. εἰκότως οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων, οὐ μόνον πρὸς τὴν εἰδέναι χρησιμώτατοι εἰσὶ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον. συνῳδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις, πιστεύονται. διὸ παρατρέπονται τοὺς ξυνιέντας ζῶν κατ' αὐτούς. τῶν μὲν οὖν τοιούτων ἅλις.

χ. ἥδεσι ἡδονῇ καὶ λύπῃ ἡδονται δὲ καὶ μισοῦσι

χ. ἀμφισβήτησιν εἶναι τὴν ξύλλεξιν· exgloſſa.

ARISTOTELIS ETHICORVM
NICOMACHEORVM
Liber X.
CAPVT I.

Alterum accidens communiſſimum humanarum actionum, Voluptatem ſcilicet, eique cõtrarium Dolorem, hoc loco explicari debere oſtendit.

B SEquitur fortaſſe vt de Voluptate dicamus. Noſtro enim generi videtur eſſe coniunctiſſima. Itaque qui pueros inſtituũt, eos voluptate ac dolore moderantur & gubernant. Iam verò etiam ad virtutem morum plurimùm valere videtur, iis rebus delectari quibus oportet, eaſque odiſſe quæ odio dignæ ſunt. Hęc enim per omnem vitam pertinent & permanant, cùm magni ſint ponderis, magnamque vim habeant & ad virtutem, & ad vitam beatam. C Iucunda enim potiſſimùm ſequuntur omnes, aſpernanturq; & fugiunt ea quæ moleſtiam afferunt. De talibus autem minimè videtur eſſe tacendum: præſertim cùm de iis magna ſit controuerſia. Alii enim voluptatem, ſummum bonum dicunt eſſe: alii contrà, magnum malum: quorum alii fortaſſe ſibi perſuaſerunt etiam ita rem ſe habere: alii vtilius hominum vitæ eſſe putant damnare voluptatem, eamque, etiam ſi malum non ſit, in numero malorum locare. Multitudinem enim ad eam propenſam eſſe, voluptatibuſque ſeruire. In contrariam partem igitur eam D reflectere ac retrahere oportere. Sic enim homines ad id quod medium eſt, peruenturos. Sed verendum eſt ne non ſatis rectè voluptas dicatur eſſe malum. Omnes enim, qui de perturbationibus animi & actionibus habentur ſermones, minorem quàm facta, fidem faciunt. Itaque cùm ab iis, quæ ſenſibus iudicantur, diſcrepant, primùm contemnuntur: deinde ſi quid in eis veri ineſt, funditus euertunt. Nam qui voluptatem vituperat, ſi quando eam concupiſcere viſus eſt, ſic ad eam videtur propendere, quaſi omnis voluptas ſit expetenda. Diſtinguere enim non eſt E multitudinis. Videntur igitur veri ſermones non ſolùm ad cognitionem, verùm etiam ad vitam bene degendam eſſe perutiles. Nam vbi cum factis congruunt, fidem faciunt. Itaque eos qui audiunt, ad vitam conſentaneam acuunt, atque excitant. Sed de his ſatis.

χ. ὡς τι καὶ τῶν οὐσῶν ἀπασῶν. minùs rectè

A

CAPVT II.

Voluptatis tractationem aggreditur. Et primum opiniones veterum enumerat & examinat.

NVnc quæ de voluptate ab aliis dicta ſunt, perſequamur. Voluptatem igitur eſſe ſummum bonum putabat Eudoxus, propterea quia omnia animalia, & ratione prædita, & rationis expertia, eam deſiderare & appetere videret. At omnibus in rebus id quod ſit expetendum, eſſe bonum: & vt quidque maximè expetendum, ita longè optimũ. Quòd autem omnia ad idem ferantur, hoc eſſe indicio, eam quiddam eſſe optimum. Vnumquidque enim id quod ſibi ſit bonum, vt & cibum, reperire. Quod igitur omnibus eſt bonum, & quod omnia deſiderant, id eſſe ſummum bonum. Atque hæc ſanè oratio fidem faciebat, propter virtutem, moreſque hominis magis quàm ipſa propter ſe. Egregiè enim præter cæteros temperans exiſtimabatur. Quare non vt voluptati amicus hæc loqui putabatur: ſed reapſe ita eſſe videbantur. Neque verò ex eius contrario minùs id perſpicuum eſſe exiſtimabat. Dolorem enim per ſe omnibus eſſe fugiendum: itemque eius contrarium optabile atque expetendum. Id porrò maximè eſſe expetendum, quod non propter aliud, neque alius rei gratia expetimus. Tale autem quiddam eſſe ſine controuerſia voluptatem. Neminem enim ex altero quærere, cuius rei gratia voluptate afficiatur: quaſi per ſe ſit optabilis & expetenda voluptas, &, cuicumque rei bonæ accedat, eam efficiat magis expetendam: quale eſt iuſtè agere, & temperanter viuere: Bonum autem ipſum ſeipſo amplificari atque augeri. Videtur ergo hæc ratio oſtendere, eam in bonis eſſe numerandam, nihiloque magis bonum, quàm alterum ei adiunctum. Omne enim bonum, cum altero bono coniunctum, optabilius eſt, quàm ipſum per ſe, & ab alio bono deſertum. Ac tali ratione ſententiam eorum, qui voluptatem ſummum bonum eſſe dicunt, Plato labefactat. Optabiliorem enim eſſe vitam iucundam cum prudentia coniunctam, quàm ſine prudentia. Quòd ſi iucundum alteri bono admiſtum melius eſt, voluptatem non eſſe ſummum bonum. Nullius enim rei adiunctione ſummum bonum optabilius fieri poſſe. Sed perſpicuum eſt neque aliud quidquam, quod cum alio per ſe bono coniunctum optabilius ſit, ſummum bonum futurum. Quidnam igitur eſt ſummum bonum, cuius quidem nobis ſit communio? Tale enim quæritur. Iam verò qui pertinaciter negant id eſſe bonum, quod omnia deſiderant atque appetunt, vereor ne nihil dicant.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ λεπτότερα περὶ ἡδονῆς εἰρημένα ἐξετάζει.

ΤΑ δ' εἰρημένα περὶ τῆς ἡδονῆς, ἐπελθωμεν. Εὔδοξος μὲν οὖν τὴν ἡδονὴν ταγαθὸν ᾤετο εἶ). Ἀφ' ᾧ πάντ' ὀρέγεται ἐφιέμενα αὐτῆς, καὶ ἔλλογα, καὶ ἄλογα· καὶ παῖσι δ' εἶ) τὸ αἱρετὸν, ἐνταῦθα καὶ τὸ μάλιστα, κεφάτιστον· τὸ δὲ πάντ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι, ὡς πᾶσιν ἄριστον * μιμνύειν· ἕκαστον γὰρ τὸ αὑτῷ ἀγαθὸν θηρεύσειν, ὥσπερ καὶ τροφήν· τὸ δὴ πᾶσιν ἀγαθὸν, καὶ οὗ πάντ' ἐφίεται, ταγαθὸν εἶ). ἐπιστεύοντο δ' οἱ λόγοι, ἀφ' τοῦ τὸν ἤθους ἀρετὴν μᾶλλον, ἢ δι' αὐτούς· ἀφεφθόντως γὰρ ἐδόκει σώφρων εἶ). οὐ δὴ ὡς φίλος τῆς ἡδονῆς ἐδόκει ταῦτα λέγειν, ἀλλ' οὕτως ἔχειν κατ' ἀλήθειαν, οὐχ ἧττον δ' ᾤετο εἶ) φανερὸν εἶναι ἐκ τοῦ ἐναντίου· τὴν γὰρ λύπην καθ' αὑτὸ πᾶσιν φευκτὸν εἶ). ὁμοίως δὲ τὸ ἐναντίον, αἱρετόν. μάλιστα δὲ εἶ) αἱρετὸν, * ὃ μὴ δι' ἕτερον, μηδ' ἑτέρου χάριν αἱρούμεθα. τοιοῦτον δ' ὁμολογουμένως εἶ) τὴν ἡδονήν· * οὐδενὸς γὰρ ἐπερωτᾷ, τίνος ἕνεκα ἡδέως, ὡς καθ' αὑτὴν οὖσαν αἱρετὴν τὴν ἡδονήν· προσπεπλεκομένην τε ὁτῳοῦν τῶν ἀγαθῶν, αἱρετώτερον ποιεῖν· οἷ * ὃν δίκαιον προσάγειν καὶ σωφρονεῖν καὶ αὔξεσθαι δὴ τὸ ἀγαθὸν * αὐτὸ ἑαυτῷ. ἔοικε δὴ οὗτός γε ὁ λόγος τῶν ἀγαθῶν αὐτὴν ἀποφαίνειν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ἑτέρου. * πᾶν γὰρ μᾶλ' ἕτερον ἀγαθοῦ, αἱρετώτερον, ἢ μονούμενον. τοιοῦτο δὴ λέγω καὶ Πλάτων αἱρεῖ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡδονὴ ταγαθὸν· αἱρετώτερον γὰρ εἶ) μετὰ φρονήσεως τὸν ἡδὺν βίον, ἢ χωρὶς· εἰ δὲ τὸ μικτὸν κρεῖττον, οὐκ εἶ) τὴν ἡδονὴν ταγαθὸν· οὐδενὸς γὰρ προσπιπτόντος * αὐτῷ ταγαθὸν αἱρετώτερον γίνεσθαι δῆλον δ' ὡς οὐδ' ἄλλο οὐδὲν ταγαθὸν αὖ εἴη, ὃ μετά τινος τῶν καθ' αὑτὸ ἀγαθῶν αἱρετώτερον γίνεται· τί οὖν ἔστι τοιοῦτον, οὗ ἡμεῖς κοινωνοῦμεν; τοιοῦτον γὰρ ὅπερ ζητοῦμεν. οἱ δ' ἐναντίωμοι, ὡς οὐκ ἀγαθὸν οὖ * πᾶν ἕτερον ἐφίεται, μὴ οὕτως * λέγουσιν· ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶ) φαμὲν.

χ. ὃ μὲν δὴ ἕπεται χ. reliquis omnibus malè. χ. οὐδέτα χ. τὴ δίκ. Legendũ αὐτὸ αὑτῷ h. e. αὐτῇ τῇ ἡδονῇ. Euſtrat. ita diligenter de eo admonet, vt mirũ ſit, interpretes id non aduertiſſe. Euſtrat. ſic, πᾶν γ. μ. ι. ἀγαθοῦ αἱρ. ἢ μονούμενον, ἐκ δὲ τῶν τοιοῦτον. h. e. *Quicquid cum alio bono coniunctum optabilius eſt quàm per ſe, ſed non eſt eiuſmodi*, nempè. πάγαθον. Euſtrat. αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. h. e. τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν, vel ſolũ πάγ. nam αὐτὸ pro μόνον paſſim.

Vt ambulet autem, & augeatur, & quæ sunt huius generis omnia potest. Nihil igitur obstat quominus celeriter & tardè ad voluptatem traducamur: sed vt celeriter voluptatis munere fungamur, fieri non potest: voluptatis autem munere fungi, dico voluptate affici. Iam verò quî possit ortus esse? Videtur enim non ex re qualibet quæuis oriri: sed ex quo quidque oritur, in hoc dissolui, atque interire. Et, cuius rei ortus est voluptas, eius rei interitus erit dolor. Deinde aiunt, dolorem eius rei quæ est secundùm naturam, penuriam esse: voluptatem, expletionem. At hi sunt affectus corporis. Si voluptas igitur, eius quod secundùm naturam est, expletio est: id, in quo fit expletio, etiam voluptate affici queat. Corpus ergo voluptate affici queat. At non videtur ita esse. Non est ergo voluptas expletio. Verùm cùm fit expletio, potest aliquis voluptate affici, & cùm secatur dolere. Hæc opinio autem ex doloribus ac voluptatibus, quæ in alimento versantur, videtur esse nata: homines enim, cum egent alimento, & cùm antegressus dolor est, expletione delectari. Sed hoc non in omnibus voluptatibus accidit. Sunt enim doloris expertes tum mathematicæ, tum earum quæ in sensibus positæ sunt, ex quæ ex odoratu percipiuntur, voluptates: & verò acroamata, & spectacula: multæ etiam res memoria repetitæ, multæ denique speratæ voluptatem afferunt. Cuius igitur rei hæ voluptates ortus erũt? Nullius enim rei antegressa est penuria, aut egestas, cuius expletio consequatur. Iis autem qui turpes & probrosas voluptates obiiciunt, respõderi possit, hęc non esse iucunda. Non enim si hominibus malè affectis sunt iucunda, etiam absolutè iucunda sunt habenda: sed his tantùm. Quemadmodum neque ea quæ sunt ægrotis salubria, aut dulcia, aut amara: neque ea quæ lippientibus videntur alba, sunt reapse talia. Potest etiam hoc modo respondori, voluptates esse expetendas, sed non ab his rebus profectas: quemadmodum diuitem esse optabile est sed non ex proditione: & valere, sed non quolibet cibo vescenti. Postremò dicendum est, specie differre voluptates. Aliæ enim sunt ex quæ ex rebus honestis capiuntur, ab iis quæ ex turpibus: neque fieri vllo modo potest, vt quis iusti hominis voluptate potiatur, qui non sit iustus: neque musici, qui non sit musicus: similisque est cæterorum ratio. Atque etiam videtur amicus, qui ab assentatore differt, voluptatem non esse bonum, aut certè differre specie voluptates, declarare. Ille enim videtur congredi & versari cum amico, vt ei sit bono, hic autem vt voluptati: & hoc vituperatur, illud laudant omnes, quasi amicus sermones & congressus suos aliò quàm assentator, referat.

A βαδίζειν δὲ & αὔξεσθαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. μεταβάλλειν μὲν οὖν εἰς τὴν ἡδονὴν ταχέως & βραδέως, ὅστιν· ἐνεργεῖν δὲ κατ' αὐτὴν τοιούτους, οὐκ ἔστι λέγω δὲ ἡδεσθαι. πῶς οὖν γένοιτ' ἂν εἴη; δοκεῖ γὰρ οὐκ ἐκ τοῦ τυχόντος τὸ τυχὸν γίνεσθαι, ἀλλ' ἐξ οὗ γίνεται, εἰς τοῦτο διαλύεσθαι. & οὗ γένεσις ἐστὶν ἡδονῆς, τούτου ἐστὶν ἡ λύπη φθορά· & λέγουσι δὲ τὴν μὲν λύπην ἔνδειαν εἶναι τοῦ κατὰ φύσιν· τὴν δ' ἡδονὴν, ἀναπλήρωσιν. τοῦτο δὲ σωματικόν ἐστι πάθος. εἰ δή ἐστι τοῦ κατὰ φύσιν ἀναπλήρωσις, * ἡδονή, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀναπλήρωσις, τοῦτ' ἂν καὶ ἡδοῖτο· τὸ σῶμα ἄρα οὐ δοκεῖ δέ· οὐκ ἔστιν ἄρα ἀναπλήρωσις, ἡ ἡδονή· ἀλλὰ γινομένης μὲν ἀναπληρώσεως, ἥδοιτο ἄν τις, & τελειοῦται. ἡ δόξα δ' αὕτη δοκεῖ γεγενῆσθαι οὐκ ἂν ἐκ τῶν τυχόντων λυπῶν & ἡδονῶν· εὐδιᾶς γὰρ γινομένης καὶ παραλυπήσεως, ἥδεσθαι τῇ ἀναπληρώσει. τοῦτο δ' οὐ πάσας συμβαίνει τὰς ἡδονάς· ἄλυποι γάρ εἰσιν αἵτε μαθηματικαὶ & τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις * αἱ ἄνευ τῆς ὀσφρήσεως· & ἀκροάματα δὲ καὶ ὀψέματα· πολλαὶ δὲ & μνήμαι, & ἐλπίδες. πόσοις οὖν αὗται γένεσις ἔσονται; τοῖς ἐνδεῶς γὰρ ἔχουσι γεγένηται, οὗ * γένοιτ' ἂν ἀναπλήρωσις. πρὸς δὲ τοὺς * προφέροντας τὰς ἐπονειδίστους τῶν ἡδονῶν, λέγει τις ἂν ὅτι οὐκ ἔστι παντὶ ἡδέα ἃ γὰρ ἐπὶ τοῖς κακῶς διακειμένοις ἡδέα παντ' ἐστὶν, οὐκ τέον αὐτὰ καὶ ἡδέα εἶναι ἁπλῶς, πλὴν τυφλοῖς· καθάπερ οὐδὲ τὰ τοῖς κάμνουσιν ὑγιεινὰ, ἢ γλυκέα, ἢ πικρά· οὐδὲ ἂν λευκὰ, τὰ φαινόμενα τοῖς ὀφθαλμιῶσιν. ἢ οὕτω δὴ λέγοιτ' ἄν, ὅτι, αἱ μὲν ἡδοναὶ, αἱρεταί εἰσιν, ἃ μὲν ἀπογεύσασιν ὥσπερ & τοῦ πλουτεῖν, προσδοῦναι δ' οὐ· & τὸ ὑγιαίνειν, ἃ μὲν ὁμοίως φαμέν· ἢ, ὅτι τῷ εἴδει διαφέρουσιν αἱ ἡδοναί· ἕτεραι γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν καλῶν, τῶν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν· ᾗ οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν εἶναι τὸ δικαίου, μὴ ὄντα δίκαιον· μηδὲ τὸ μουσικοῦ, μὴ ὄντα μουσικόν· ὁμοίως δὲ & ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐμφαίνειν δὲ δοκεῖ & ὁ φίλος, ἕτερος ὢν τοῦ κόλακος, οὐκ οὐσάν ἀγαθὸν εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἢ διαφορὰς εἴδει. ὁ μὲν γὰρ, πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁμιλεῖν δοκεῖ· ὁ δὲ, πρὸς ἡδονάς. * καὶ τὸ μὲν, ὀνειδίζεται· τὸ δὲ, ἐπαινοῦσιν, ὡς πρὸς ἕτερον ὁμιλοῦντα.

B

C

D

E

γρ. ἡδοῖ. ἂν ἐφ' αἷς.

γρ. & πλὴν, pessimè.

γρ. ἡδοῖτ' ἂν ἀναπλήρωσις. γρ. προσφέροντας. minùs rectè.

Vet. int. ἐπαινοῦσι τὸν ἀκρατῆ, ὡς οὐ γρ. sic & Eustrat. legisse videtur.

οὐδείς τ' ἂν ἕλοιτο ζῆν παιδίου διάνοιαν ἔχων διὰ βίου, ἡδόμενος ἐφ' οἷς καὶ παιδία ὡς * οἷόν τε μάλιστα· οὐδὲ χαίρειν, ποιῶν ἢ * αἰσχίστων, μηδὲ ποτε μέλλων λυπηθήναι· οὐδὲ πολλά τε ἀσυδλίω ποιησαίμεθα ἄν, καὶ εἰ μηδεμίαν ὑπιφέροι ἡδονὴν, οἷον ὁρᾶν, μνημονεύειν, εἰδέναι, καὶ ἀρεταὶ ἔχειν. εἰ δ' ὡς ἀνάγκης ἐπονται τούτοις * ἡδοναί, οὐδὲν διαφέρει· ἑλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γίνοιτ' ἀπ' αὐτῶν ἡδονή. ὅτι μὲν οὖν οὔτε * παγαθὸν ἡ ἡδονὴ, οὔτε πᾶσα αἱρετή, δῆλον ἔοικεν εἶναι, ἃ δ' εἰσὶν αἱρεταὶ διὰ αὑτάς, διαφέρουσαι τῷ εἴδει, ἢ τοῦ ἀφ' ὧν. καὶ μὲν δὴ λεγόμενα περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ λύπης, ἱκανῶς εἰρήσθω.

A Neque verò cuiquam vita sit optabilis, vt per omnem vitam, cogitationem & mentem puerilem obtineat: iisque rebus quibus pueri lætantur, quàm maximè fieri potest, delectetur: neque quisquã gaudere cupiat turpissima aliqua & flagitiosissima re admissa, etiam si nunquam sit propterea dolituras. Ad multa denique studium atque operam nostram cõtulerimus, etiamsi nullam voluptatem sint allatura: cuiusmodi sunt, videre, memoria tenere, scire, virtutes denique habere. Nec refert quòd his necessariò succedunt voluptates. Hæc enim sequeremur & expeteremus, etiãsi nulla B ex iis proficisceretur voluptas. Non esse igitur summum bonum voluptatem, neque omnem esse expetendam: esseque nonnullas per se expetendas, vel specie, vel iis rebus, ex quibus oriuntur, differenteis, perspicuum videtur. Atque ea quidem, quæ de voluptate ac dolore dicuntur, satis à nobis exposita sint.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ κίνησις.

CAPVT III.

Ex sua porrò sententia Voluptatis naturam declaraturus primùm id facit, & quid voluptas non sit, ostendit.

C

Τί δ' ἐστὶν, καὶ ποῖόν τι, καταφανέστερον γένοιτ' ἂν ἀπ' ἀρχῆς διαλαβοῦσι. δοκεῖ γὰρ ἡ μὲν ὄρασις, καθ' ὁντιναοῦν χρόνον τελεία εἶναι· οὐδενὶ γὰρ ὑστερεῖ οὐδενὸς, οὗ εἰς ὕστερον γενόμενον τελειώσει αὐτῆς τὸ εἶδος. * τοιούτῳ δ' ἔοικε καὶ ἡ ἡδονή· ὅλον γάρ τι ὅτι. καὶ κατ' οὐδένα χρόνον λαβοῦσα ἣν ἂν ἡδονὴν· ἧς ὅπως πλείω χρόνον γενομένης, τελειωθήσεται τὸ εἶδος· διὸ οὐδὲ κίνησίς ἐστιν· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶσα κίνησις, καὶ τέλος ἔχει, οἷον ἡ οἰκοδομικὴ τελεία, ὅταν ποιήσῃ οὗ ἕφιεται. ἢ ἐν ἅπασι δὴ * τῷ χρόνῳ, ἢ ἐν τούτῳ. αἱ δὲ πᾶσι μέρεσι τοῦ χρόνου πᾶσαν ἀτελεῖς, καὶ ἕτεραι ὧν εἴδει τῆς ὅλης καὶ ἀλλήλων· ἡ γὰρ τῶν λίθων συνθεσις, ἑτέρα τῆς τοῦ κίονος ῥαβδώσεως, καὶ αὕτη, τῆς τοῦ ναοῦ ποιήσεως. καὶ ἡ μὲν τοῦ ναοῦ, τελεία· οὐδενὸς γὰρ ἐνδεὴς τοῦ προκειμένου· ἡ δὲ τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ περιλύθου, ἀτελὴς· μέρους γὰρ ἑκατέρα. ὧν εἴδει οὖν διαφέρουσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ λαβεῖν κίνησιν τελείαν τῷ εἴδει· ἀλλ' εἴ ἄρ', ἐν τῷ παντὶ. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι βάδισιν καὶ τὴν λοιπὴν· εἰ γάρ ἐστιν ἡ φορὰ, κίνησις ποῦ τοῖ, καὶ ταύτης διαφοραὶ κατ' εἶδος, πτῆσις, βάδισις, ἅλσις, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀ μέντοι δὲ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βαδίσει· τὸ γὰρ πόθεν ποῖ, ἀ ταὐτὸν ἐν

Quid sit autem, aut qualis res sit, planius fieri poterit, si ab initio repetamus. Videtur enim aspectus quouis tempore perfectus esse. Nam nil desiderat, quod cùm postea cõtigerit, eius formam sit absoluturum. Huic similis est & voluptas. Namque totum quiddã est, atque integrum: neque quisquam voluptatem vllo tempore sumat, cuius, si longiùs producatur, forma sit perfectior futura. Itaq; ne motus quidem est. Omnis enim motus in tẽpore versatur, & ad aliquem finem refertur: verbi gratia, is qui in ædificando consumitur, tum perfectus est, cùm id quod desiderat, effecerit. Aut igitur in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes sunt imperfecti, speciéque & à toto, & ipsi inter se differunt. Lapidum enim compositio & structura alia est à columnæ striatione: & hi motus, alii sunt à templi perfectione. Ac templi quidem motus perfectus est: nihil enim desiderat ad id quod propositum fuerat. Fundamenti autem, & lacunaris, imperfectus: vterque enim partis est. Specie igitur differunt, neque E in vllo tempore, qualecunque illud sit, perfectus in suo genere motus sumi potest: aut si maximè potest, in toto potest, similiterque de incessu, & reliquis motibus sentiendum. Si enim loci mutatio motus est alicunde aliquò, huius quoque formæ dispares ac differentes, volatus, incessus, saltus, & cætera huiusmodi, motus sunt alicunde aliquò. Nec solùm ita se res habet in aliis loci mutationibus, verumetiam in ipso incessu. Nam incessus alicunde aliquò non est idem in stadio,

atq; in eius parte: neq; idem in vna, atq; in alia: neque eadem loci mutatio est, qua hæc linea, & qua illa transitur. Non enim linea solùm transitur, verumetiam linea quæ in loco est: at hæc in alio loco, quàm illa est. Subtiliter igitur & enucleatè de motu in aliis libris disputatum à nobis est. Videtur autem non omni tempore perfectus esse; sed plerique imperfecti, speciéque differentes, si quidem termini alicunde aliquo motum informant. At voluptatis in quouis tempore forma perfecta est. Perspicuum igitur est, motum & voluptatem inter se differre, voluptatemque totum quiddam & perfectum esse. Quod quidem etiam ex eo intelligere licet, quòd fieri non potest vt quis moueatur nisi in tempore: sed vt voluptate afficiatur, potest. Nam quod in puncto temporis positum est, totum quiddã est. Atque ex his perspicuum illud quoq; est, minùs rectè ab his dici, voluptatem motũ aut ortum esse. Non enim omnium rerum dicuntur esse motus & ortus, sed earum duntaxat, quæ partitionem recipiunt, & quæ non sunt tota. Neque enim aspectus, neque puncti, neque monadis ortus est, neque horum quidquã vel motus, vel ortus est. Ergo neque voluptas, motus vel ortus est. Est enim totum atque integrum quiddam voluptas.

A ὥςαδίῳ ἓ ὧ μέρ, ἓ ἐν ἑτέρῳ ἢ ἑτέρῳ, μέρ· ὐδὲ τὸ διεξιέναι τ γραμμὴν τιὼδε κἀκεί-νιον· οὐ μόνον γὰρ γραμμὴ διαφορέεται, ἀλλὰ ἓ ἐν * τῷ τόπῳ οὖσαν· ἐν ἑτέρῳ δ' Phyſ.l.5. αὖτη ἐκείνης. δι' ἀκριβείας μὲν οὖν περὶ κι-νήσεως * ἐν ἄλλοις εἴρηται. ἔοικε δ' οὐκ ἐν ἀτόμῳ χρόνῳ τελεία εἶ), ἀλλ' αἱ πολλαὶ ἀτελεῖς καὶ διαφέρουσαι τῷ εἴδει, εἴπερ τ πόλιν ποιοῦσιν. τῆς ἡδονῆς δ' ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τέλειον τὸ εἶδος, δῆλον οὖν ὡς * ἔτε- γρ. ἴσως. etiam apud Eustrat. B σαί τε δὴ εἶεν ἀλλήλων, ἓ τὴν ὅλωσιν ἓ τὸ λείων ἡ ἡδονή. δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐκ τῶν μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖσθαι * μὴ ἐν χρόνῳ, Phyſ.l.6. c.3. ἡδεῖσθαι δέ· τὸ γὰρ ἐν τῷ ποιεῖ, ὅλον ἐστί. ἐκ τού-των δὲ δῆλον, ᾗ ὅλη οὐ καλῶς λέγουσι κίνη-σιν αὐτὴν ἢ γένεσιν εἶ) τινὰ ἡδονῶν. οὐ γὰρ πάντων ταῦτα λέγεται, ἀλλὰ τῶν μεριστῶν ἓ μὴ ὅλων· οὐδὲ γὰρ ὡρισταί ἐστι γένεσις, οὐδὲ σύγκρισις, οὐδὲ μονάδος· οὐδὲ τούτων * οὐ- γρ. ἰδίως. vide Lamb. annot. γρ. ἡδονῆς. δὲ κίνησις· οὐδὲ γένεσις· οὐδὲ δὴ * ἡδονῆς· C ὅλον γάρ τι.

CAPVT IV.

Voluptatis naturam vberiorem perſequitur, & quid ſit, enarrat.

IAm verò cùm sensus omnis in id quod sub eum sensum cadit, suo munere fungatur: & perfectè quidem fungatur is qui bene affectus est, cum eorum, quæ sub illo sensu posita sunt, pulcherrimo quoque comparatus. Tale enim quiddam maximè videtur esse perfecta muneris functio. Atque vtrũ sensum suo munere fungi dicamus, an id in quo sensus ineſt, nihil interſit. In vnoquoque autem genere optima est functio eius quod optimè affectum est, cũ eorum, quæ sub eum sensum cadunt, præstantissimo quoque comparatum. Hæc autẽ perfectissima erit & iucundissima. Habet enim sensus suam quisque voluptatem: itemq; cogitatio & cognitio. Atque vt quæque functio est perfectissima, ita iucundissima est. Est autẽ perfectissima eius quod bene affectum est, ad eorum quæ sub illum sensum aut cogitationẽ cadũt, optimum. Perficit igitur muneris functionem voluptas. Sed non ita perficiet, vt & res sensui subiecta, & sensus ipse, cùm bona sunt. Quemadmodum bona valetudo aliter causa est cur aliquis valeat, aliter medicus. Iam perspicuũ illud profectò est, in omni sensu voluptatem gigni. Dicimus enim, quędam, quæ cernuntur, & quæ audiũtur, esse iucũda.

Ὅτι ἡ ἡδονὴ τελειοῖ τὴν ἐνέργειαν, οὐχ ὡς ἡ ἐμπρόσθουσα ἕξις, ἀλλ' ὡς ἐπιγινό-μενόν τι τέλος, οἷ τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα.

D ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ δ' πάσης ποιὸς τὸ αἰσθητὸν ἐνεργούσης, τε-λείας δὲ τῆς ὑπ' ἀρίστου πρὸς τ' κάλλιστον τῶν ὑπ' αὐτὴν καὶ μά-νων· τοιοῦτον γὰρ μάλιστ' εἶ) δοκεῖ τὸ τελεία ἐνέργεια· αὐτὴν δὲ λέγειν ἐνέρ γεῖν, τὸ ἐν ᾧ ἐστι, μηδὲν ἀφαιρέτου· καθ' ἕκαστον δὲ βελτίστη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια, τοῦ ἄριστα διακειμένου πρὸς τὸ κρατιστον τῶν ὑφ' αὐτήν· αὕτη δ' ἂν τελειοτάτη εἴη καὶ E ἡδίστη· κατὰ πᾶσαν γὰρ αἴσθησίν ἐστιν ἡ-δονή· ὁμοίως δὲ καὶ διάνοιαν καὶ θεωρίαν· ἡδίστη δὲ ἡ τελειοτάτη· τελειοτάτη δ', τὸ τοῦ ἔχοντος πρὸς τὸ σπουδαιότατον τ ὑφ' αὐτήν· τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδο-νή· οὐ ζῇν δ' οὐδεὶς ἂν ἕτερον ἡτισοῦν ἡδονὴν τελειοῖ καὶ * τὸ αἰσθητόν τι ἢ ἡ αἴσθησις, σπου-δαῖα οἴεται· ὥσπερ οὐδὲ ἡ ὑγίεια καὶ ὁ ἰατὸς ὁμοίως αἴτια ἐστὶ τῷ ὑγιαίνειν. καθ' ἑκάτε-ρον δ' αἴσθησιν ὅτι γ' ἡ ἡδονή. δῆλον· φαμὲν γὰρ ὁρᾶσθαι τὰ διανοήματα τῇ) ἡδέα.

Eustrat. videtur, ἡ λείβει λα-νει'. ac locum suppler. scribi autem vult ἡ non δ'. Eum vide.

Eustrat. legisse videtur, τὸ αἰσθ. ἡ αἰσθητ. Suspi atur autẽ ille scribendum esse, ἓ τὸ αἰσθητὸν ἢ αἴσθησιν,

δῆλον δὲ καὶ ὅτι μάλιστα, ἐπειδὰν ἥ τε αἴσθησις ᾖ κρατίστη, καὶ πρὸς τοιοῦτον ἐνεργῇ. τοιούτων δὲ ὄντων, τοῦ τε αἰσθητοῦ καὶ τοῦ αἰσθανομένου, ἀεὶ ἔσται ἡδονή, ὑπάρχοντός γε τοῦ ποιήσοντος καὶ τοῦ πεισομένου. τελειοῖ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἡ ἡδονή, οὐχ ὡς ἡ ἕξις ἐνυπάρχουσα, ἀλλ' ὡς ἐπιγινόμενόν τι τέλος, οἷον τοῖς ἀκμαίοις ἡ ὥρα. ἕως δ' οὖν ποτε τὸ αἰσθητὸν ἢ νοητὸν ᾖ, οἷον δεῖ, καὶ τὸ κρῖνον ἢ θεωροῦν, ἔσται ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἡ ἡδονή· ὁμοίων γὰρ ὄντων, καὶ πρὸς ἄλληλα τὸν αὐτὸν τρόπον ἐχόντων, τοῦ τε παθητικοῦ καὶ τοῦ ποιητικοῦ, τὸ αὐτὸ πέφυκε γίνεσθαι. πῶς οὖν οὐδεὶς συνεχῶς ἥδεται; * ἢ κάμνει; πάντα γὰρ τὰ ἀνθρώπεια ἀδυνατεῖ συνεχῶς ἐνεργεῖν. οὐ γίνεται οὖν οὐδ' ἡδονή· ἕπεται γὰρ τῇ ἐνεργείᾳ. ἔνια δὲ τέρπει καινὰ ὄντα· ὕστερον δὲ οὐχ ὁμοίως διὰ ταῦτα· τὸ μὲν γὰρ πρῶτον * παραδιακέκληται ἡ διάνοια, καὶ διατεταμένως περὶ αὐτὰ ἐνεργεῖ, ὥσπερ κατὰ τὴν ὄψιν οἱ ἐμβλέποντες· μετέπειτα δέ, οὐ γὰρ τοιαύτη ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ παρημελημένη· διὸ καὶ ἡ ἡδονὴ ἀμαυροῦται. ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθείη τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται· ἡ δὲ ζωή, ἐνέργειά τις ἐστί· καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ καὶ μάλιστα ἀγαπᾷ, οἷον ὁ μὲν μουσικός, τῇ ἀκοῇ περὶ τὰ μέλη· ὁ δὲ φιλομαθής, τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ θεωρήματα· οὕτω δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος. ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας· καὶ τὸ ζῆν δέ, οὗ ὀρέγονται· εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἑκάστῳ τὸ ζῆν, αἱρετὸν ὄν.

κ. ἢ δὲ κάμν.

κ. παρακέκληται, idque malim. Vetus int. addit, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν κ.

A Atq; ea tum videlicet iucundissima sunt, cùm & sensus est optimus, & in id quod tale sit, suã actionem explicat, suoque munere fungitur. Quandiu autem talia erunt, & id quod sensu percipitur, & id quod sentit, semper erit voluptas, dummodo præstò sit, quod efficit, & quod patitur. Perficit autem muneris functionem voluptas, non vt habitus penitus insitus, sed vt finis quidam subsequens: veluti eos qui florent ætate, formæ maturitas. Quandiu autem id quod sub sensum vel intelligentiã cadit, tale fuerit quale oportet esse: & quandiu id quod iudicat aut contemplatur, tale: tãdiu B in functione muneris futura est voluptas. Nã cùm similia sunt, cumque eodem modo inter se affecta sunt, & id quod ad accipiendum seu patiendum aptum est, & id in quo efficiendi vis inest: eadem res ex illis existere solet suapte natura. Quî fit igitur vt nemo continenter delectetur? An quòd defatigatur? Nullæ enim res humanæ assiduam muneris functionem ferre possunt. Ita neque perpetua voluptas gigni potest: functionem muneris enim consequitur. Nonnulla autẽ delectant, quandiu noua sunt: sed posteriùs non æquè, propter hanc causam. Principiò enim incumbit in ea cogitatio, & contentè in iis suo munere fun- C gitur, vt qui defixis oculis rem aliquã intuentur. Postea verò talis in fungendo munere contentio non adhibetur, sed muneris functio remissior ac negligentior est. Quapropter voluptas quoque inobscuratur. Existimare autẽ possit aliquis omneis idcirco expetere voluptatem, quia & viuẽdi cupiditate omnes afficiantur: vita autem muneris functio quædam sit: & in eis elaboret quisque maximè, suoque munere fungatur, quæ maximè adamat: vt musicus auditu in sonis & cantibus: disciplinarum studiosus, agitatione mentis in cogni- D tione rerum: & ita cæteri suo quisque in studio. At voluptas functiones muneris perficit atque absoluit: & vitam quoque, quam omnes expetunt. Non temere igitur etiam voluptatem appetunt. Vitam enim, quæ cuique optabilis est, perficit.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι δοκοῦσιν αἱ ἡδοναὶ τῷ εἴδει διαφέρειν.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ διὰ τὴν ἡδονὴν τὸ ζῆν αἱρούμεθα, ἢ διὰ τὸ ζῆν τὴν ἡδονήν, ἀφείσθω ἐν τῷ παρόντι. συνεζεῦχθαι μὲν γὰρ ταῦτα φαίνεται, καὶ χωρισμὸν οὐ δέχεσθαι· ἄνευ τε γὰρ ἐνεργείας, οὐ γίνεται ἡδονή· πᾶσάν τε γὰρ ἐνέργειαν τελειοῖ ἡ ἡδονή. Ὅθεν δοκοῦσι καὶ τῷ εἴδει διαφέρειν· τὰ γὰρ ἕτερα τῷ εἴδει, ὑφ' ἑτέρων οἰόμεθα * τελειοῦσθαι. οὕτω γὰρ φαίνεται καὶ τὰ φυσικά,

κ. πληροῦσθαι. διαφέρουσι δὲ αἱ τῆς διανοίας τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις οὖ.

CAPVT V.

Voluptatem in specie declarat, eiusdemque differentias recenset.

E VTrum autem propter voluptatẽ vitæ retinendæ studio ducamur, an viuẽdi causa voluptatem sequamur, omittamus in præsenti disputare. Videntur enim hæc inter se esse copulata, neque alterũ ab altero posse seiũgi. Nam neq; sine aliqua muneris functione gignitur voluptas, & omnem muneris functionẽ perficit voluptas. Quare specie quoque differre videntur voluptates. Nam quæ specie differunt, ab iis quæ specie quoq; differũt, perfici existimamus. Vidẽtur .n. & res naturales,

& ex quæ arte conſtant, ita ſe habere: exempli gratia, animalia, arbores, tabulæ pictæ, ſtatuæ, domus, vaſa. Simili igitur modo & muneris functiones, quæ ſpecie differunt, ab iis, quæ ſpecie differunt, voluptatibus perfici. Differunt autem ſpecie functiones cogitationis, à ſenſuum functionibus, & hæ inter ſe. Ergo & voluptates ex quæ illas perficiunt. Atq, hoc ex eo etiam cognoſci poterit, quòd ſuæ quæq; voluptas muneris functioni, quam perficit, coniuncta eſt. Auget enim & amplificat muneris functionem ſua voluptas. Nã diligentiùs quidque iudicant, accuratiuſque perſequuntur, & adminiſtrant, qui cum voluptate munere funguntur. Verbi gratia, geometriæ fiunt periti, qui geometriæ ſtudiis & actionibus delectantur, & vnumquidque faciliùs ac planiùs intelligunt: itemque muſicæ & artis ædificandi ſtudioſi, & cæteri artifices magnos progreſſus in ſuo quiſque ſtudio & munere faciunt, ſi eo delectentur. Augent igitur ſtudium & actionem voluptates. Ac quidquid auget, hoc ei quod auget, familiare & coniunctum eſt. Quæ autem iis quæ ſpecie differunt, accommodata & coniuncta ſunt, ea quoque ſpecie ſunt diuerſa. Præterea planius hoc ex eo fieri poterit, quòd ex voluptates, quæ ab aliis ac diuerſis rebus proficiſcuntur, propriis muneris functionibus impedimento ſunt. Nam qui tibiarum cantu delectantur, ſi aliquem, qui tibia canat, exaudierint, orationi, quæ habetur, animum aduertere non poſſunt: quoniam magis eos delectat tibiarum cantus, quàm negotium quod agitur. Ea igitur quæ ex tibiarum ſonis percipitur voluptas, muneris functionem eam quæ in oratione habenda expromitur, corrumpit: itemque hoc in aliis vſu venit, cùm quis ſimul duabus rebus operam dat. Quæ enim muneris functio iucundior eſt, ea depellit ac diſcutit alteram, eoque magis, quo maior ſit illius voluptas, adeò vt in altera re ſuo munere fungi non poſſit. Itaque cùm re aliqua, quæcunque illa ſit, vehementer delectamur, non ferè aliud facimus: contrà cùm aliquid aliud leuiter modicéque probamus, aliud agimus, cuiuſmodi eſt id quod fit ab iis qui in theatris edunt bellaria. Tũc enim vel maximè hoc faciunt, cùm inepti & mali ſunt equorum agitatores, aut hiſtriones. Quoniam autem propria voluptas muneris functiones cùm limatas atque accuratas efficit, tum diuturniores ac meliores reddit; alienæ autẽ corrũpũt: perſpicuũ eſt, inter eas multũ intereſſe. Propemodũ enim idem quod proprii dolores, efficiũt alienæ voluptates. Muneris enim functiones corrũpunt proprii dolores: verbi gratia, ſi cui ſcribere, aut ratiocinari ſit iniucundũ ac moleſtũ, ille nõ ſcribit, hic nõ ratiocinatur, quia moleſta eſt huius muneris fũctio. Euenit igitur muneris functionibus à propriis voluptatibus cõtrariũ cius quod à propriis doloribus efficitur.

A καὶ πανὸς τόπου τέχνης, οἷ ζῶα, ἢ δένδρα, καὶ γραφή, καὶ ἀγάλματα, ἢ οἰκία, ἢ σκεύη. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ἀφροδισίους τῶν εἰδέι πανὸς ἀφροδίτων τῷ εἴδει πλείοσθαι. ἀφροδίσια δ' αἱ τῆς ἀφροδίτης τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις, ἢ αὗται ἀλλήλων κατ' εἶδος· ἢ αἱ πλείοσθαι δ' ἡδοναί. φανεὶν δ' ἂν τοῦτο ἐκ τοῦ συνοικειοῦσθαι τὴν ἡδονὴν ἑκάστῳ τῇ ἐνεργείᾳ
B ᾧ πλείστη. συναύξει γὰρ τὴν ἐνέργειαν ἡ οἰκεία ἡδονή. μᾶλλον γὰρ ἕκαστα κρίνουσι ἢ ἀκριβεύονται οἱ μὲθ' ἡδονῆς ἐνεργοῦντες· οἷ γεωμετρικοὶ γίνονται, οἱ χαίροντες τῇ γεωμετρίᾳ, ἢ καταμανθάνουσιν ἕκαστα μᾶλλον· ὁμοίως δὲ καὶ φιλόμουσοι, ἢ φιλοικοδόμοι. ἢ τῶν ἄλλων ἕκαστοι, ὅταν ἡδόνται εἰς τὸ οἰκεῖον ἔργον, χαίροντες αὐτῷ. συναύξουσι * δ' αἱ ἡδοναί. τὰ δ' ἡ. δ'
C συναύξοντα, οἰκεῖα. τοῖς ἑτέροις δ' τῷ εἴδει, καὶ τὰ οἰκεῖα, ἕτερα τῷ εἴδει. ἔτι δέ, μᾶλλον τοῦτ' ἂν φανεὶν ἐκ τοῦ τὰς ἀφ' ἑτέρων ἡδονὰς ἐμποδίους τῆς ἐνεργείας εἶ· οἱ γὰρ φίλαυλοι ἀδυνατοῦσι τοῖς λόγοις προσέχειν, ἐὰν καθακούσωσιν αὐλουντος, μᾶλλον χαίροντες αὐλήσει τῆς παρούσης ἐνεργείας. ἢ καθ' ὅλου αὐλητικὴ ἡδονὴ, τὸν λόγον ἐνεργείαν φθείρει. ὁμοίως δὲ τοῦτο ἢ ὅτι τῶν ἄλλων συμβαίνει, ὅταν ἅμα περὶ δύο
D ἐνεργῇ. ἡ γὰρ ἡδίων τὴν ἑτέραν ἐκκρούει ἢ ἐπὶ πολὺ ἀφαιρεῖται τὴν ἡδονὴν, μᾶλλον, ὥστε * μηδὲ ἐνεργεῖν ἢ τὴν ἑτέραν. διὸ χαίροντες ἑτέροις σφόδρα, οὐ πάνυ δρῶμεν ἕτερα ἢ ἄλλα ποιοῦμεν, ἄλλοις ἡρέμα ἐπιχειροῦμεν, οἷ ἐν τοῖς θεάτροις οἱ παγκρατιάζοντες, ὅταν φαῦλοι * οἱ ἀγωνιζόμενοι ὦσι, τότε μάλιστα αὐτὸ δρῶσιν. ἐπεὶ δ', ἡ μὲν οἰκεία ἡδονὴ ἀκριβοῖ τὰς ἐνεργείας ἢ χρηστοτέρας ἢ βελτίους ποιεῖ· αἱ δ' ἀλλότριαι
E λυμαίνονται, δῆλον ὡς πολὺ διεστᾶσι. σχεδὸν γὰρ αἱ ἀλλότριαι ἡδοναὶ ποιοῦσιν ὅπερ αἱ οἰκεῖαι λύπαι· φθείρουσι γὰρ τὰς ἐνεργείας αἱ οἰκεῖαι λύπαι· οἷ εἴπερ τὸ γράφειν ἀνδρὶ ἢ ὀπίλυπον, ἢ τὸ λογίζεσθαι, ὁ μὲν οὐ γράφει· ὁ δὲ, οὐ λογίζεται, λυπηρῶς οὕτως τῆς ἐνεργείας. συμβαίνει δὲ καὶ τὰς ἐνεργείας τοιοῦτον ἔχειν τὴν οἰκείων ἡδονῶν τε ἢ λυπῶν· οἰκεῖαι δ' εἰσὶν, αἱ ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ καθ' αὐτὸν γινόμεναι·

αἱ δ' ἀλλότριαι ἡδοναί, εἴρηται, ὅλῳ παραπλήσιόν τι τῇ λύπῃ ποιοῦσι· φθείρουσι γάρ, πλὴν οὐχ ὁμοίως. Διαφερουσῶν δὲ τῶν ἐνεργειῶν ὑπτιεικείᾳ καὶ φαυλότητι, καὶ τὰς μὲν αἱρετὰς οὔσας τὰς δὲ, φευκτὰς τὰς δὲ, οὐδετέρας· ὁμοίως ἔχουσι καὶ αἱ ἡδοναί· καθ' ἑκάστην γὰρ ἐνέργειαν οἰκεία ἡδονὴ ἐστίν. ἡ μὲν οὖν τῇ ἀσπουδαίᾳ οἰκεία, ὑπτιεικὴς· ἡ δὲ τῇ φαύλῃ, μοχθηρά. καὶ γὰρ αἱ ὀπτητὰ μίαι, τὰ μὲν καλὰ, ἐπαινεταί· τὰ δ' αἰσχρὰ, ψεκταί. οἰκειότεραι δὲ ταῖς ἐνεργείαις αἱ ἐν αὐταῖς ἡδοναί, τῶν ὀρέξεων· αἱ μὲν γὰρ, διωρισμέναι εἰσὶ καὶ τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ φύσει· αἱ δὲ, συνεγγὺς ταῖς ἐνεργείαις, καὶ ἀδιάλειπτοι οὖσαι, ὥστ' ἔχειν ἀμφισβήτησιν, εἰ τὸ αὐτόν ἐστιν ἡ ἐνέργεια τῇ ἡδονῇ. οὐ μὴν ἔοικέ γε ἡδονὴ διάνοια εἶναι, οὐδ' αἴσθησις· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ χωρίζεσθαι, φαίνεται τὸ αὐτόν τισιν. ὥσπερ * τῶν αἱ ἐνέργειαι ἕτεραι, καὶ αἱ ἡδοναί. Διαφέρει δὲ μὲν ὄψις ἁφῆς καθαρειότητι, καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις γεύσεως· ὁμοίως * δὴ διαφέρουσι καὶ αἱ ἡδοναί, καὶ τούτων αἱ περὶ τὴν διάνοιαν, καὶ ἑκάτεραι ἀλλήλων. δοκεῖ δ' εἶναι ἑκάστῳ ζώῳ καὶ ἡδονὴ οἰκεία, ὥσπερ καὶ ἔργον· μᾶλλον δὲ τοιοῦτον, ἐν οἷς ἡ οὐσία καὶ ὁ λόγος ἐστὶν ἑκάστου. αἱ μὲν οὖν τοῦ αὐτοῦ εἴδει, διαφέρουσιν εἴδει. ταὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ, ἀδιαφόρους εἰκὸς εἶναι. διαλλάττουσι δὲ οὐ μικρὸν ὅσαι γε τῶν ἀνθρώπων· τὰ γὰρ αὐτὰ, τοὺς μὲν λυπεῖ· τούτοις δὲ τέρπει· καὶ τοῖς μὲν, λυπηρὰ καὶ μισητὰ ἐστι· τοῖς δὲ, ἡδέα καὶ φίλητα. ἐν ὅτι γλυκέων δὲ τοῦτο συμβαίνει· οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ τῷ πυρέττοντι δοκεῖ, καὶ τῷ ὑγιαίνοντι, οὐδὲ θερμὸν εἶναι τῷ ἀσθενεῖ καὶ τῷ δυσκίνητῳ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων τοῦτο συμβαίνει. δοκεῖ δ' ἐν ἅπασι τοῖς τοιούτοις εἶναι τὸ φαινόμενον τῷ σπουδαίῳ. εἰ δὴ τοῦτο καλῶς λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, * καὶ ἔστιν ἑκάστου μέτρον ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ ἀγαθὸς, ἢ τοιοῦτος, καὶ ἡδοναὶ εἶεν ἂν αἱ τούτῳ φαινόμεναι, καὶ ἡδέα, οἷς ἔστ' χαίρει. εἰ δὲ τούτῳ δυσχερῆ, εἴτῳ φαίνεται ἡδέα, οὐδὲν θαυμαστόν· πολλαὶ γὰρ * φθοραὶ καὶ λύμαι ἀνθρώπων γίνονται

A Sunt autem ĩ proprii dolores, eæque propriæ voluptates, quæ muneris functionem per ſe ſubſequuntur. Diximus autem alienas voluptates ſimile quiddam dolori efficere: corrumpunt enim, ſed diſſimili modo. Iam cùm functiones muneris bonitate & vitio inter ſe differant, aliæque ſint expetendæ, aliæ fugiendæ atque aſpernandæ, aliæ neutræ: ſimilis eſt ratio etiam voluptatum. Sua enim cuiuſque functionis muneris voluptas eſt. Atque ea quidem, quæ bonæ propria eſt, bona eſt: quæ malæ, vitioſa. Nam & cupiditates rerum honeſtarum ſunt laudabiles; turpium, vituperabiles. Verùm muneris functionibus propinquiores & coniunctiores ſunt eæ quæ in eis inſunt voluptates quàm appetitiones. Hæ enim diſtinctæ ſunt & temporibus & natura: illæ functionibus muneris ſunt proximæ & cohærent, itaque ſunt indiſtinctæ & confuſæ, vt controuerſia ſit, an idem ſit muneris functio, quod voluptas. Non tamen videtur voluptas, cogitationis aut ſenſus eſſe functio. Abſurdum enim fuerit. Sed propterea quòd non ſeparantur, idem eſſe nonnulli exiſtimant. Quemadmodum igitur diſſimiles ſunt inter ſe muneris functiones, ſic & voluptates. Differt autem videndi ſenſus à tactu, ſinceritate, auditúſque & odoratus à guſtatu. Similiter igitur differunt voluptates: & ab his eæ quæ in cogitatione verſantur, & vtræque inter ſe. Videtur autem ſua cuiuſque animalis, vt & munus, eſſe voluptas. Eſt enim functioni muneris conſentanea cuiuſque animãtis propria. Quod in ſingulis ſi quis ſpectare voluerit, perſpicuum eſſe poterit. Alia enim equi voluptas eſt, alia canis, alia hominis: quemadmodum ait Heraclitus, aſino culmos & paleas auro eſſe optabiliores. Iucundius enim eſt aſinis pabulum, quàm aurum. Eorum igitur, quæ ſpecie differunt, ſpecie quoque differunt voluptates. Eas autem quæ ſunt eorumdem, eaſdem eſſe probabile eſt. Verùm in hominibus magna eſt earum varietas. Eadem enim alios offendunt, alios delectant: & his odioſa ac moleſta ſunt, illis amabilia & iucunda. Atque hoc in rebus dulcibus vſu venit: non enim eadem ei qui æſtu febrique iactatur, & valenti dulcia videntur. Nec idem calidum ægro atque imbecillo, & ei cui corpus firmum & bene conſtitutum eſt: ſimiliterque hoc in aliis accidit. Sed in omnibus, quæ ſunt huiuſmodi, id eſſe videtur, quod viro bono virtutéque prædito videtur. Quòd ſi hoc rectè dicitur, vt videtur, & ſi vniuſcuiuſque rei mẽſura virtus, & vir bonus eſt, quà talis eſt: erunt & eæ profectò voluptates, quæ huic videntur voluptates: & ea iucunda, quibus hic delectatur. Neque verò mirum cuiquam eſſe debebit, ſi, quæ huic ſunt aſpera & moleſta, ea alicui eſſe iucũda videãtur. Multæ enim exoriũtur hominũ peſtes & corruptelæ.

Non ſunt autem illa iucunda, ſed his, & ſic affectis. Ex igitur quæ ſine controuerſia ſunt inhoneſtæ voluptates, non ſunt videlicet dicendæ voluptates, niſi fortè hominibus corruptis ac deprauatis. Sed earum, quæ videntur eſſe bonæ, qualis aut quænam hominis dicenda voluptas eſt? An hoc declarabunt muneris functiones? Has enim ſuæ conſequuntur voluptates. Siue igitur vna, ſiue plures ſunt perfecti & beati viri muneris functiones, eæ quæ has perficiunt, voluptates, propriè dici poſſunt hominis eſſe voluptates: reliquæ autem ſecundo loco, & longo poſt interuallo, quemadmodum & muneris functiones.

ἡδία δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τοῦτοις, καὶ οὕτω διακειμένοις. τὰς μὲν οὖν ὁμολογουμένως αἱρετὰς, δῆλον ὡς οὐ φατέον ἡδονὰς εἶ), πλὴν τοῖς διεφθαρμένοις. τῶν δ' ὑπειληφότων ἡδονὴν εἶ), ποίαν ἢ τίνα φατέον τὴν αὐθρώπου εἶ); ἢ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐργειῶν δῆλον; τοιαῦται γὰρ ἕπονται αἱ ἡδοναί. εἴτ' οὖν μία ὑπάρχει, εἴτε πλείους, αἱ τοῦ τελείου καὶ μακαρίου ἀνδρὸς, αἱ τοιαῦται τελειοῦσαι ἡδοναὶ, κύριως λέγοιντ' ἂν ἀνθρώπου ἡδοναὶ εἶ). αἱ δὲ λοιπαὶ, δευτέρως καὶ πολλοστῶς, ὥσπερ αἱ ἐνέργειαι.

CAPVT VI.

Principiis omnibus vitæ beatæ expoſitis, reaſſumit denuò ipſum finem, Beatitudinem ſcilicet: vt à quo ceu fundamento diſputatio de moribus cœpit, in idem reuoluatur. Oſtendit autem Beatitudinis naturam & eſſentiam in genere.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ εὐδαιμονίας· ὅτι οὐκ ἐν ταῖς διαγωγαῖς ἐστιν, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις.

EXpoſitis iis quæ ad virtutes, amicitias, & voluptates pertinent; reliquum eſt vt de beatitudine, quoniam eam vltimum bonorum humanorum ponimus, formam eius adumbrantes, diſſeramus. Itaque repetitis iis quæ ſuprà diximus, breuior erit oratio. Diximus autem non eſſe habitum. Nam ſi ita eſſet, eius compos eſſe poſſet etiam is qui in omni vita nihil aliud quàm dormiat, & ſtirpis vitam degat, & qui maximis calamitatibus afficiatur. Quòd ſi hæc non probantur, ſed functio quædam muneris potiùs ſtatuenda eſt, quemadmodum ſuperioribus libris oſtendimus: & ſi muneris functiones aliæ ſunt neceſſariæ, & propter alia expetendæ, aliæ per ſe, perſpicuum eſt, beatitudinem in earum numero, quæ per ſe ſunt expetendæ, non earum quæ propter aliud, habendam eſſe. Nullius enim rei beatitudo indiget, ſed ſuis bonis contenta eſt. Per ſe autem eæ ſunt optabiles, à quibus nihil præter ipſam functionem muneris requiritur. Quales videntur eſſe tum conſentaneæ virtuti actiones, (nam in rebus honeſtis ac bonis agendis aſſiduè verſari, in rebus per ſe expetendis numeratur,) tum etiam ex ludis, ii qui remiſſionis animorum, & oblectationis cauſa ſunt inſtituti. Non enim propter aliud eos ſequuntur, cùm detrimento ab iis afficiãtur potiùs quàm vtilitatẽ capiant, neq; corporũ neque fortunarũ curam habentes. Atq; ad talem viuendi conſuetudinẽ confugiunt plerique eorum qui habentur beati. Itaque apud reges & principes magno ſunt in honore & pretio, qui in huiuſmodi vitæ degendæ conſuetudine ſunt comes & vrbani. Nam quæ illi expetũt, in his ſeſe præbẽt ſuaueis & iucũdos. Quo genere hominum illi indigẽt. Hæc igitur ad vitam beatam idcirco videntur pertinere,

Ἐιρημένων δὲ τῶν περὶ τὰς ἀρετάς τε καὶ φιλίας καὶ ἡδονὰς, λοιπὸν περὶ εὐδαιμονίας τύπῳ διελθεῖν, ὅπερ τέλος αὐτῶν τιθέμεθα τῶν ἀνθρωπίνων. ἀναλαβοῦσι δὴ τὰ προειρημένα, σύντομώτερος ἂν εἴη ὁ λόγος. * εἰπομεν δή, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕξις· καὶ γ. ἢ δὲ τ. γὰρ τοῦ καθεύδοντα διὰ βίου ὑπάρχοι ἂν φυτῶδη ζωὴν βίον, καὶ τοὺς δυστυχοῦντα τὰ μέγιστα. * εἰ δὲ ταῦτα μὴ ἀρέσκει, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἐνέργειαί τινα ἥκειν, καθάπερ ἐν τοῖς προτέροις εἴρηται· τῶν δ' ἐνεργειῶν, αἱ μὲν, εἰσὶν ἀναγκαῖαι καὶ δι' ἕτερα αἱρεταί· αἱ δὲ, καθ' αὑτάς· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν, τῶν καθ' αὑτὰς αἱρετῶν τινα ἥκειν, καὶ οὐ τῶν δι' ἄλλο. τελειότερος γὰρ ἐνδεὴς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' αὐτάρκης. καθ' αὑτὰς δ' εἶσιν αἱρεταὶ, ἀφ' ὧν μηδὲν ἐπιζητεῖται παρὰ τὴν ἐνέργειαν. * γρ. πλεῖστα ταῦτα δ' εἴη) δοκοῦσιν αἱ κατ' ἀρετὴν πράξεις· τά τε γὰρ καλὰ καὶ σπουδαῖα πράττειν, τῶν δι' αὐτὰ αἱρετῶν·) καὶ τῶν παιδιῶν δὲ, αἱ ἡδεῖαι· οὐ γὰρ δι' ἕτερα αὐτὰς αἱροῦνται· βλάπτον) γὰρ ἀπ' αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσαι, ἀμελοῦντες τοῦ σώματος καὶ τῆς κτήσεως. καταφεύγουσι δ' ὅπου τοιαύτας διαγωγὰς τῶν εὐδαιμονιζομένων οἱ πολλοί· ὅθεν καὶ παρὰ τοῖς τυράννοις εὐδοκιμοῦσιν οἱ περὶ τὰς τοιαύτας διαγωγὰς εὐτράπελοι· ὧν γὰρ ἐφίενται, τοιούτοις παρέχουσι σφᾶς αὐτοὺς ἡδεῖς· δοκεῖ) * γρ. πάντων. τῶν. δοκεῖ μὲν οὖν εὐδαιμονικὰ πάντα εἶ),

Sylb. διὰ πάς ὁ τ' δ' Lib. 1. c. 5 γρ. ἁπαρχαίαν.

* Ἀρά γε καὶ τὰς δυναστείας καὶ τούτοις * ἀποχαλάζειν. σημεῖον δὲ τοῦ μὴ τοιοῦτοί εἰσιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ δυναστεύειν ἡ ἀρετή, οὐδ' οἷς, ἀφ' ὧν αἱ εὐπραγίαι εἰσὶν· οὐδ' ἐν ἄλλοις οὐδενὶ ὄντες ἡδονῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἐλευθερίου, ὅτι ἁπτικαὶ καὶ καθ' ἑαυτὰς οἰητέον αἱρετωτέρας εἶ). καὶ γὰρ εἰ παῖδες, ταὐτὰ

γρ in manuscr. p. παῖ' αὐτοῖς idque malo.

* πρὸ αὐτοῖς πεφύκασι, κεχάρισται οἴονται εἶ). βέλτιον δή, ὥσπερ παισὶ καὶ ἀνδράσιν ἐστὶ τὰ φαινόμενα τίμια, οὕτω καὶ φαύλοις καὶ ἐπιεικέσι. καθάπερ οὖν πολλάκις εἴρηται, καὶ τίμια καὶ ἡδέα ἐστὶ τὰ τοῦ σπουδαίου τοιαῦτα ὄντα. ἑκάστῳ δὲ ἡ κατὰ τὴν οἰκείαν ἕξιν, αἱρετωτάτη ἐνέργεια· καὶ τοῦ σπουδαίου δὲ ἡ κατὰ τὴν ἀρετήν. οὐκ ἐν παιδιᾷ ἄρα ἡ εὐδαιμονία. καὶ γὰρ ἄτοπον τὸ τέλος εἶ) παιζόν, καὶ σπουδασθῆναι καὶ κακοπαθεῖν τὸν βίον ἅπαντα τοῦ παίζειν χάριν. ἅπαντα γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἑτέρου χάριν αἱρετὰ ἐστὶν, πλὴν τῆς εὐδαιμονίας· τέλος γὰρ αὕτη. σπουδάζειν δὲ καὶ πονεῖν παιδιᾶς χάριν, ἠλίθιον φαίνεται καὶ λίαν παιδικόν· παίζειν δ' ὅπως σπουδάζηται κατ' Ἀνάχαρσιν, ὀρθῶς ἔχειν δοκεῖ· ἀναπαυστικὸν γὰρ ἔοικεν ἡ παιδιά. ἀδυνατοῦντες δὲ συνεχῶς πονεῖν, ἀναπαύσεως δέονται· οὐ δὴ τέλος ἡ ἀνάπαυσις· γίνεται γὰρ ἕνεκα τῆς ἐνεργείας. δοκεῖ δ' ὁ εὐδαίμων βίος κατ' ἀρετὴν εἶ)· οὗτος δὲ * σπουδαῖος, ἀλλ' οὐκ ἐν παιδιᾷ. βελτίω τε λέγομεν τὰ σπουδαῖα, τῶν γελοίων καὶ μετὰ παιδιᾶς, καὶ τὸ βέλτιον ἀεὶ ἐστὶ μείζου ἢ ἐλάττου σπουδαιότερον τινὸ ἐνέργειαν· * ἡ δὲ τοῦ βελτίονος, κρείττων καὶ εὐδαιμονικωτέρα ἐστίν. ἀπολαύσειε τ' ἂν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ὁ τυχών, ἐπὶ ἀνδραπόδου, οὐχ ἧττον τοῦ ἀρίστου. εὐδαιμονίας δ' οὐδεὶς ἀνδραπόδῳ μεταδίδωσιν, εἰ μὴ ἐπὶ βίου· οὐ γὰρ ἐν ταῖς τοιαύταις ἀφῳγωγαῖς ἡ εὐδαιμονία, ἀλλ' ἐν τοῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις, καθάπερ καὶ πρόσθεν εἴρηται.

γρ. μετὰ σπουδῆς

γρ. καὶ δὲ τ.

A quia homines imperio ac poteſtate præditi talibus in rebus totos dies occupati ſunt. Sed ex huiuſmodi hominũ vita fortaſſe huius rei argumentum ſumi non debet. Neque enim in principatu & potentia conſiſtit virtus, neque mẽs, à quibus probæ muneris functiones proficiſcuntur: neque ſi hi, quia putam & liberalẽ voluptatem nunquam guſtarunt, ad corporis voluptates confugiunt: ideirco nos oportet exiſtimare has magis eſſe expetendas. Nam & pueri, quæ apud ipſos in honore ſunt & pretio, arbitrantur eſſe optima. Probabile eſt igitur, B quemadmodum alia pueris, alia viris, magni pretii eſſe videntur: ſic alia videri vitioſis hominibus, alia bonis viris. Ea igitur, vt ſæpe à nobis dictum eſt, & magni pretii & iucunda ſunt, quæ viro bono, virtutéque prædito talia ſunt. Sed cùm vnicuique homini ea quæ cuiuſq; habitui conuenit, muneris functio optabiliſſima eſt; tum viro bono, ea quæ virtuti. Non igitur in ludo vita beata poſita eſt. Abſurdum ſit enim vltimum bonorum eſſe ludum & iocum, totamque vitam in negotio C conterere, plurimoſque labores adire, ac moleſtias ſuſcipere ludendi ac iocãdi cauſa. Omnia enim fere propter aliud ſequimur & optamus, præterquam vitam beatam: hæc enim omnium bonorum finis eſt: res autem ſerias agere, & laborem ſufferre ac perperi ludi cauſa, ſtultum videtur, valdéque puerile. Ludere verò vt res ſerias agas (vt ſentit Anacharſis) probãdum videtur. Requieti enim ſimilis ludus eſt. Verùm quoniam perpetuum laborem ferre non poſſumus, laxamenti & requietis indigemus. Non eſt igitur finis requies. Fungendi enim muneris cauſa quieſcimus & ceſſamus. Præterea vita beata ea videtur eſſe, quę ex virtute eſt. At hæc in rebus grauibus & ſeriis, non in ludo, neque in ioco poſita eſt. Iam verò meliores eſſe res ſerias ridiculis, ludicriſque ac iocoſis: & tum partis animi, tum hominis melioris functionem ſemper eſſe grauiorem magiſque ſeriam dicimus. At melioris partis hominiſve functio & ipſa melior eſt, & ad vitam beatam efficiendam plus valet. Præterea corporis voluptatibus poſtremus homo & mancipium, non minùs quã vir optimus & præſtantiſſimus, potiatur: beatitudinẽ autem mancipio impertit nemo, niſi & vitam cum virtute cõiunctam. Non enim in talibus E vitæ degendæ generibus beatitudo poſita eſt, ſed in actionibus virtuti conſentaneis, quemadmodum & ſuprà diximus.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Ὅτι σοφοῦ καὶ κυρίως τοῦ θεωρητικοῦ ἀρετὴν ἡ εὐδαιμονία γίνεται.

Εἰ δ' ἔστιν ἡ εὐδαιμονία, κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια, εὔλογον κατὰ τὴν κρατίστην· * αὕτη δ' εἴη τοῦ ἀρίστου. εἴτε δὴ νοῦς τοῦτο,

CAPVT VII.

Beatitudinis ſpecies & differentias perſequitur. Inter quas primum locum obtinet Beatitudo contemplatiua.

QVòd ſi beatitudo muneris functio eſt, virtuti conſentanea, probabile eſt eam præſtantiſſimæ virtuti eſſe conſentaneam. Atque hæc fuerit eius quod in homine eſt optimum. Siue igitur quidem hoc mens ſit, ſiue

siue aliud quippiam, quod videtur imperare ac præesse debere natura, rerũq; honestarũ ac diuinarũ in sese notionẽ cõtinere, (siue diuinũ sit hoc ipsũ, siue eorum quæ in nobis sũt, diuinissimũ,) huius muneris fũctio ex propria virtute, perfecta & absoluta erit beatitudo. Esse autẽ in contẽplatione rerũ positã, suprà diximus. Quod quidẽ & superioribus nostris disputationibus, & veritati congruere videatur. Præstantissima enim hæc est muneris functio: nã & eorũ quæ sũt in nobis, mẽs quiddam est lõgè optimũ, & omniũ quæ cognosci possunt, ea quæ mẽte cõplectimur, longè sũt optima. Prætereaverò & maximè assidua: nam res assiduè contẽplari magis quã quiduis agere possumus. Et cũ beatitudini admistã & quasi implicatã esse voluptatẽ arbitremur; tũ omnium muneris functionũ, quæ virtuti congruũt, eã quæ ex sapiẽtia est, iucũdissimã esse omnes vno ore cõsentiunt. Videtur itaq; sapientia mirabiles quasdã tũ sinceritate tũ stabilitate voluptates cõtinere. Probabile est autẽ, eos qui sciunt, quàm eos qui quęrunt, vitam traducere iucũdiorẽ. Tum ea quæ appellatur vita bonis omnibus per se cumulata, nihilque externũ desiderans, in ea beatitudine maximè, quæ in rerũ contemplatione versatur, reperietur. Nam eorum sanè, quæ ad cultum vitæ necessaria sunt, & sapiens, & iustus, & reliqui omnes indigent. Sed cùm hi talibus abundè fuerint instructi; vir iustus erga quos & cum quibus iustas actiones obeat, itémque tempersã, & fortis, & cæteri desiderabunt. At sapiens etiam cùm secum erit, res poterit contemplari, tantóque magis, quanto sapientior fuerit: fortasse verò melius, si quos habeat adiutores: veruntamen omnium maximè seipso contentus est. Videatur autem ea sola beatitudo propter se diligi. Nihil enim ex ea redit præter cõtemplationem. Ex iis autem rebus quæ sub actionem veniunt, aliquid præter actionẽ aut plus aut minus consequimur. Præterea beatitudo in otio videtur esse sita. Versamur enim in rebus gerendis, vt in otio viuamus: & bella gerimus, vt in pace viuamus. Ac virtutum quidem earum, quæ ad agendum valent, functiones aut in ciuilibus aut in bellicis rebus positæ sunt: atque eæ quæ in his versantur, actiones negotiosæ videntur esse. De bellicis igitur minimè dubium est quin sint omnino negotiosæ. Nemo enim bellum gerẽdum, neque apparandum suscipit, vt bellum gerat. Videatur enim planè impurus quidã sicarius ac sceleratus, si cum amicis inimicitias suscipiat, vt prælia committantur, & cædes fiant. Hominis quoq; qui in republica gerenda versatur, administratio negotiosa est: quæ, præter ipsam reipublicæ administrãdæ curam atque operam, potentiam & honores, aut beatitudinem, tum ei tum ciuibus comparat, à facultate ciuili diuersam ac differentem: quam etiam vt diuersam videlicet quærimus.

A εἴτε ἄλλό τι, ὃ δὴ τῇ φύσιν δοκεῖ ἄρχειν καὶ ἡγεῖσθαι, καὶ ἔννοιαν ἔχειν τοῦ καλῶν καὶ θείων. (εἴτε θεῖον ὂν καὶ αὐτό, εἴτε τῶν ἐν ἡμῖν θειότατον·) ἡ τούτου ἐνέργεια τῇ οἰκείᾳ ἀρετῇ εἴη ἂν ἡ τελεία εὐδαιμονία. ὅτι δ' ἐστὶ θεωρητική, εἴρηται. ὁμολογούμενον δὲ τοῦτ' ἂν δόξειεν εἶναι, καὶ τοῖς πρότερον, ἐκ τῶν ἀληθῶν· κεφαλὴ γὰρ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· ἐκ γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῶν γνωστῶν, τοῦτ' ἂ ὁ νοῦς. ἔτι δὲ συνεχεστάτη· θεωρῆν τε γὰρ δυνάμεθα συνεχῶς μᾶλλον, ἢ πρᾶττόν τι οἱονοῦν. οἰόμεθά τε δεῖν ἡδονὴν παρεμπίπτειν τῇ εὐδαιμονίᾳ. ἡδίστη δ' τῶν κατ' ἀρετὴν ἐνεργειῶν, ἡ τῇ σοφίαν ὁμολογουμένως ἐστί. δοκεῖ γοῦν * ἡ σοφία θαυμαστὰς ἡδονὰς ἔχειν καθαριότητί τε καὶ * τῷ βεβαίῳ. εὔλογον δὲ τοῖς εἰδόσι τὴν ζητουμένην ἡδίω τὴν ἀγωγὴν εἶναι. ἥτε λεγομένη αὐταρκεια, τοῦ τὴν θεωρητικὴν μάλιστ' ἂν εἴη· τῷ μὲν γὰρ τοῦ ζῆν ἀναγκαίων, καὶ σοφὸς, καὶ δίκαιος, καὶ οἱ λοιποὶ δέονται· τοῖς δὲ τοιούτοις ἱκανῶς κεχορηγημένων, ὁ μὲν δίκαιος δεῖται τοῦ τοῖς οἷς δικαιοπραγήσει, καὶ μὴ ὦν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ σώφρων, καὶ ὁ ἀνδρεῖος, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος· ὁ δὲ σοφὸς, καὶ καθ' αὑτὸν ὢν, δυνατὸς θεωρεῖν· καὶ ὅσῳ ἂν * σοφὸς ᾖ μᾶλλον· βέλτιον δ' ἴσως, συνεργοὺς * ἔχων· ἀλλ' ὅμως αὐταρκέστατος. δόξειε δ' ἡ αὐτὴ μόνη δι' αὐτὴν ἀγαπᾶσθαι· οὐθὲν γὰρ ἀπ' αὐτῆς γίνεται παρὰ τὸ θεωρῆσαι. ἀπὸ δὲ τῶν πρακτῶν, ἢ πλέον ἢ ἔλαττον τοῦ ποιώμεθα παρά τι τῶν πρακτῶν. δοκεῖ τε ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ σχολῇ εἶναι· ἀσχολούμεθα γὰρ, ἵνα σχολάζωμεν· καὶ πολεμοῦμεν, ἵνα εἰρήνην ἄγωμεν. τῶν μὲν οὖν πρακτικῶν ἀρετῶν, ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἢ τοῖς πολεμικοῖς αἱ ἐνέργειαι· αἱ δὲ περὶ ταῦτα πρᾶξις δοκοῦσιν ἀσχολοι εἶναι· αἱ μὲν οὖν πολεμικαὶ, καὶ πάμπαν· οὐθεὶς γὰρ αἱρεῖται τὸ πολεμεῖν, τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα, οὐδὲ * παρασκευάζειν πόλεμον· δόξαι γὰρ ἂν πάμπαν μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνοι γίνοιντο. ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ, ἄσχολος, καὶ πρὸ αὐτῆς τὸ πολιτεύεσθαι, περὶ ποιουμένη δυναστείας καὶ τιμὰς· ἢ τῷ γε εὐδαιμονίαν αὐτὴν καὶ τοῖς πολίταις, ἑτέραν οὖσαν τῆς πολιτικῆς, καὶ ζητουμένην δῆλον ὡς ἑτέραν οὖσαν.

Li. 1. c. vlt.

Eustr. ἡ φιλοσοφία Eustr. τῷ ῥωμῃ.

γρ. σοφίσεως

γρ. ἔχειν

γρ. in manuscr. παρασκευάζειν. idq; probo.

εἰ δή, τῷ μὲν καὶ τὰς ἀρετὰς πρέπειν A Si ciuiles igitur & bellicæ actiones, omnibus
γρ. αἱ πολιτικαὶ καὶ πολεμικαὶ, καλλεῖ καὶ * αἱ πολιτικὴ καὶ πολεμικὴ, καλλεῖ καὶ
μεγέθει προέχουσιν. αὗται δὲ ἄσχολοι καὶ τέλους τινὸς ἐφίενται, καὶ αἱ δι' αὐτὰς εἶσιν αἱρεταί· ἡ δὲ τοῦ νοῦ ἐνέργεια σπουδῇ τε διαφέρειν δοκεῖ, θεωρητικὴ οὖσα, καὶ πρὸς αὐτὴν σπουδὴν ἐφίεσθαι τέλους, ἔχειν τε ἡδονὴν οἰκείαν· (αὕτη δὲ συναύξει τὴν ἐνέργειαν·) καὶ τὸ αὐτάρκες δὲ καὶ σχολαστικὸν, καὶ ἄτυπον, ὡς αἰθέριον, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ μακαρίῳ ἀπονέμομεν, ἐκ τούτων τὴν ἐνέργειαν φαίνεται ὅντα. ἡ τελεία δὴ εὐδαιμονία αὕτη αἰθέρου, * λεγούσα μῆκος βίου τέλεον· οὐδὲν γὰρ ἀτελές ἐστι τῶν τῆς εὐδαιμονίας. ὁ δὲ τοιοῦτος ἂν εἴη χρείττων βίος, ἢ κατ' ἄνθρωπον· οὐ γὰρ ἢ ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω βιώσεται, ἀλλ' ἢ θεῖόν τι ἐν αὐτῷ ὑπάρχει· ὅσῳ δὲ διαφέρει τοῦτο τοῦ συνθέτου, τοσούτῳ καὶ ἡ ἐνέργεια, τῆς κατὰ τὴν ἄλλην ἀρετήν. εἰ δὴ θεῖον ὁ νοῦς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὁ κατὰ τοῦτον βίος θεῖος πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον. χρὴ δὲ οὐ κατὰ τοὺς παραινοῦντας, ἀνθρώπινα φρονεῖν, ἀνθρώπου ὄντα, οὐδὲ θνητὰ τὰ θνητοῦ, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδέχεσθαι ἀπαθανατίζειν, καὶ πάντα ποιεῖν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ κρατίστου τῶν ἐν αὐτῷ· εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄγκῳ μικρόν ἐστι, * δυνάμει καὶ ἁμιότητι πολὺ μᾶλλον ὑπερέχει πάντων. δόξειε δ' ἂν καὶ ἑκάστου τοῦτο, εἶναι τὸ κύριον καὶ ἄμεινον. ἄτοπον οὖν γένοιτ' ἂν, εἰ μὴ τὸν αὑτοῦ βίον αἱρεῖτο, ἀλλά τινος ἄλλου· * ὃ λεχθέν τε πρότερον ἁρμόσει καὶ νῦν· τὸ γὰρ οἰκεῖον ἑκάστῳ τῇ φύσει, κράτιστον καὶ ἥδιστον ἑαυτῷ ἑκάστῳ. καὶ τῷ ἀνθρώπῳ δὴ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος. οὗτος ἄρα καὶ εὐδαιμονέστατος.

γρ. καὶ πολεμικὴ καὶ πολιτικὴ,

γρ. ἀλλὰ δυνάμει

γρ. ἴσως

Lib. 9. c. 4.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ὅτι δευτέρως ἡ εὐδαιμονία καὶ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν ἐστί. πάλιν ὅτι καὶ αἱ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας λέγαι, ἐγκωμιάζων αὐτὸν, καὶ συγκρίνων αὐτάς.

ΔΕΥΤΕΡΩΣ δ', ὁ καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν· αἱ γὰρ κατ' αὐτὸν ἐνέργειαι, εὐδαιμονικαί· δίκαια γὰρ καὶ ἀνδρεῖα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ καὶ τὰς ἀρετὰς,

Si ciuiles igitur & bellicæ actiones, omnibus iis quæ virtutibus consentaneæ sunt, actionibus pulchritudine ac magnitudine antecellunt; hæ autem sunt negotiosæ, finémque aliquem expetunt, neque propter se sunt expetendæ; mentis verò functio grauitate & studio rerum feriarum videtur præstare cæteris, cùm in rerum contemplatione versetur; & præter eam nullum alium finem expetere, propriámque voluptatem habere, (hæc autem muneris functionem amplificat,) copiam autem bonis omnibus cumulatam, nihilque præterea desiderantem, & liberam cessandi otiandique facultatem, & occupationem defatigationis expertem, quantum res humanæ ferunt, & quæcunque alia beato tribuuntur, in hac functione muneris inesse constat: si igitur ita est, perfecta sanè fuerit hæc hominis beatitudo, si perfectam vitæ longitudinem adepta sit. Nihil enim eorum quæ sunt beatitudinis, inchoatum & imperfectum est. Erit autem talis vita melior, quàm hominis natura ferat. Non enim quà homo est, ita viuet: sed quà diuinum quiddam in eo inest. Quanto autem hæc particula toti & concreto antecellit, tanto & eius functio muneris ei functioni præstat, quæ alii virtuti consentanea est. Si igitur mens cum homine comparata diuinum quiddam est; vita quoque menti consentanea, diuina sit necesse est, si cum humana conferatur. Neque verò nos oportet humana sapere ac sentire, vt quidam monent, cùm simus homines: neque mortalia, cùm mortales: sed nos ipsos, quoad eius fieri potest, à mortalitate vindicare, atque omnia facere, vt ei nostri parti, quæ in nobis est optima, conuenienter viuamus. Nam etsi mole parua est, potestate tamen & honoris gradu longè omnibus antecellit. Et verò pars hæc vnusquisque nostrûm esse videatur: si quidem id quod principatum obtinet, etiam melius est. Absurdum igitur fuerit, si quis non suam sed alienam vitam expetat, & sequatur. Præterea quod antè à nobis dictum est, etiam huic loco conueniet. Nam quod cuiusque proprium est natura, idem & optimum cuique est, & iucundissimum. Ergo & homini optima ea vita est, quæ menti conuenienter traducitur: si quidem hæc pars homo est maximè. Hæc igitur vita est beatissima.

CAPVT VIII.

Altera species Beatitudinis, ordine & dignitate posterior, est Beatitudo actiua.

SEcundo autem loco ea quæ alii virtuti consentanea est. Muneris enim functiones ei conuenientes, humanæ sunt. Iustitiæ enim & fortitudinis, & aliarum virtutum muneribus inter nos fungimur,

in rebus contrahendis, in neceſſariis ac diffi-
libus & noſtris & aliorum temporibus, variiſ-
que actionibus, denique in perturbationibus
quod cuique decorum eſt, conſeruantes. Hęc
porrò omnia videntur eſſe humana. Nonnul-
la autem & à corpore videntur proficiſci,
multiſque in rebus virtus morum cum per-
turbationibus eſſe coniuncta. Quin pruden-
tia quoque cum virtute morum, & hæc cum
prudentia copulata eſt: ſi quidem prudentiæ
principia ex virtutibus morum conſtant, &
quod recti in virtutibus ineſt, prudentia mo-
deratur. Cùm ſint autem hæ perturbationi-
bus quoque implicatæ, in eo etiam, quod ex
animo & corpore conflatum eſt, inerunt. At
eius quod compoſitum & concretum eſt, vir-
tutes, humanæ ſunt. Ergo & vita ei conſenta-
nea, & beatitudo: Mentis beatitudo autem
ſeiuncta eſt. De ea enim hactenus dictum ſit.
Nam ſubtilius & preſſius de ea diſputare, ma-
ioris negotii eſt quàm id quod nobis propoſi-
tum eſt. Videatur autem & externorum bo-
norum copia parum admodum egere, aut mi-
nus, quàm ea beatitudo quæ moribus conti-
netur. Demus enim vtrique rebus ad victum
neceſſariis vel peræquè opus eſſe, (quamuis
in corpore, & cæteris huius generis magis ela-
borat is qui ſe ad remp. adminiſtrandam con-
tulit,) parum enim referat: ſed ad muneris
functiones multum referet. Liberali enim,
pecunia opus erit ad actiones liberales, & iu-
ſto ad remunerationes, rerúmque creditarum
ſolutiones, (obſcuræ ſunt enim hominum vo-
luntates; multique ſimulant ſe res iuſtas age-
re velle, etiam ij qui non ſunt iuſti,) viro forti
autem, copiis & potentia, ſi quidem aliquid
ſuæ virtuti conſentaneum effecturus eſt: &
temperanti, auctoritate & licentia. Alioqui
quomodo ſciri poterit, ſítne talis, an qui-
dam alius? Quæritur autem vtrùm in virtute
conſilium dominetur magis, an actiones, per-
inde quaſi virtus in vtriſque conſiſtat. Mini-
mè igitur illud obſcurum eſt, in vtriſque per-
fectionem eſſe ſitam; ad actiones autem mul-
ta deſiderari, tantóque plura, quanto fuerint
maiores & pulchriores. Ei autem qui res a-
nimo cernit & contemplatur, ad muneris
functionem nullis talibus opus eſt: immò ve-
rò ea contemplationi rerum penè dicam im-
pedimento ſunt. Quà autem homo eſt, &
cum pluribus vitæ conſuetudine coniungi-
tur, ſtudet etiam ea quæ virtuti conſentа-
nea ſunt, agere. Talibus igitur rebus egebit,
vt cum hominibus verſetur & humaniter vi-
uat. Perfectam autem beatitudinem, fun-
ctionem quandam muneris eſſe, in rerum
contemplatione poſitã, etiam ex hoc perſpi-
cere licet, quòd deos felicisſimos ac bea-
tiſſimos eſſe arbitramur. Actiones autem,
quas eis tribuere nos oportet? Iuſtáſne? an
ridiculi videbuntur contrahentes inter ſe,
& depoſita reddentes, & cætera id genus?

A πρὸς ἀλλήλους πραγματείαν ἢ συναλλάγμασι καὶ χρείαις καὶ πράξεσι πανταχοῦ, ἔν τε πᾶσι πᾶσι τὸ πρέπον ἑκάστῳ * διαφυλάττοντες. ταῦτα δ' εἶναι φαίνεται πάντα ἀνθρώπινα. ἔνια δὲ καὶ συμβαίνειν ἀπὸ τοῦ σώματος δοκεῖ· καὶ πολλὰ συμφυέσθαι τοῖς πάθεσιν ἡ τοῦ ἤθους ἀρετή. συνέζευκται δὲ καὶ ἡ φρόνησις τῇ τοῦ ἤθους ἀρετῇ, καὶ αὕτη τῇ φρονήσει, εἴπερ αἱ μὲν τῆς φρονήσεως ἀρχαί, καὶ τὰς ἠθικὰς εἶναι ἀρετὰς. ὁ δ' ὅρος τῶν ἠθικῶν, καὶ τοῦ φρονίμου. * συμπεπλεγμένας δ' αὖται ἐν τοῖς πάθεσι, καὶ τοῦτ' ὂν συνθέτου ἂν εἴη. * αἱ δὲ τοῦ συνθέτου ἀρεταί, ἀνθρώπιναί. καὶ ὁ βίος δὴ ὁ κατ' αὐτὰς καὶ ἡ εὐδαιμονία. ἡ δὲ τοῦ νοῦ, κεχωρισμένη· τοσοῦτον γὰρ περὶ αὐτῆς * εἰρήσθω· ἀκριβῶσαι γὰρ, μεῖζον τοῦ προκειμένου ἔστι. δείξειε δ' ἂν καὶ τῆς ἐκτὸς χορηγίας ὅτι μικρὸν ἢ ἐπ' ἔλαττον δεῖσθαι τῆς ἠθικῆς· τῶν μὲν γὰρ ἀναγκαίων ἀμφοῖν χρεία ἐξ ἴσου ἔστω· (εἰ καὶ μᾶλλον ὁ πολιτικὸς, καὶ ὅσα τοιαῦτα·) μικρὸν γὰρ ἄν τι διαφέρῃ· πρὸς δὲ τὰς ἐνεργείας, πολὺ διοίσει. τὸν μὲν γὰρ ἐλευθερίῳ δεήσει χρημάτων, πρὸς ὃ πράξειν τὰ ἐλευθέρια· καὶ τὸν δικαίῳ δὲ, εἰς τὰς ἀνταποδόσεις· (αἱ γὰρ βουλήσεις, ἄδηλοι· προσποιοῦνται δὲ καὶ οἱ μὴ δίκαιοι βούλεσθαι δικαιοπραγεῖν·) ὦ ἀνδρείῳ δὲ, δυνάμεως, εἴπερ ἐπιτελεῖ τι τῶν κατ' ἀρετήν· ἢ τῷ σώφρονι, ἐξουσίας. πῶς γὰρ δῆλος ἔσται, εἰ * ἔσει, ἢ τῶν ἄλλων τις; ζητεῖται γὰρ πότερον κυριώτερον τῆς ἀρετῆς ἡ προαίρεσις, ἢ αἱ πράξεις, ὡς ἐν ἀμφοῖν οὔσης. ὃ δὴ τέλειον, δῆλον ὡς ἐν ἀμφοῖν ἂν εἴη· πρὸς δὲ τὰς πράξεις, πολλῶν δεῖται· καὶ ὅσῳ ἂν μείζους ὦσι καὶ καλλίους, πλείονων. τὸν δὲ θεωροῦντι, οὐδενὸς τῶν τοιούτων, πρὸς γε τὴν ἐνέργειαν, χρεία, ἀλλ' ὡς εἰπεῖν, καὶ * ἐμπόδιόν ἐστι πρὸς γε τὴν θεωρίαν· ἡ δ' ἀνθρώπου ἐστὶ, καὶ πλείοσι συζῇ, αἱρήσεται δὲ τὰ κατ' ἀρετὴν πράξειν. δεήσεται δὴ τῶν τοιούτων πρὸς τὸ ἀνθρώπου εἶναι· ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητική τίς ἐστιν ἐνέργεια, δῆλον ἐκ τοῦδε ἂν φανείη· * τοὺς θεοὺς γὰρ μάλιστα ὑπειλήφαμεν μακαρίους, καὶ εὐδαίμονας εἶναι· πράξεις δὴ ποίας ἀπονεμητέον χρεών αὐτοῖς; πότερα τὰς δικαίας; ἢ γέλοιοι φανοῦνται συνθήκας ἀποδιδόντες, καὶ ὅσα τοιαῦτα

χ. διαφυλάττοντες.

Euſtr. συμπεπ. δ' αὖται δὲ τοῖς πάθεσι.

γρ. αἱ δὲ

γρ. εἴρηται

γρ. δεῖσθαι

γρ. ἐμπόδιόν ἐστι.

Metaph. l. 13 c. 7.

τοιαῦτα; ἀλλὰ * τοὺς ἀνδρείους τοιαῦτα πράττοντας καὶ φοβερὰ καὶ κινδυνώδη ὑπομένοντας, ὅτι καλόν. γρ. τοὺς ἀνδρείους; γρ. τοὺς ἐλευθερίους; καὶ δὲ δώσουσιν; ἄτοπον δ', εἰ ἔσται αὐτοῖς νόμισμα, ἢ τι τοιοῦτον. * εἰ δὲ σώφρονες, τί αὖ εἶεν; ἢ φορτικὸς ὁ ἔπαινος, ὅτι οὐκ ἔχουσι φαύλας ἐπιθυμίας; διεξιοῦσι δὲ πάντα φαίνοιτ' ἂν τὰ περὶ τὰς πράξεις, μικρὰ καὶ ἀνάξια θεῶν. ἀλλὰ μὴν ζῆν τε πάντες ὑπειλήφασιν αὐτοὺς· καὶ ἐνεργεῖν ἄρα· οὐ γὰρ δὴ καθεύδειν, ὥσπερ τὸν Ενδυμίωνα. τῷ δὲ ζῶντι καὶ τὸ πράττειν ἀφῃρημένῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ ποιεῖν, τί λείπεται πλὴν θεωρίας; ὥστε εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα, θεωρητικὴ ἂν εἴη· καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δὴ ἡ ταύτῃ συγγενεστάτη, εὐδαιμονικωτάτη. σημεῖον δέ, καὶ ὃ μὴ μετέχειν τὰ λοιπὰ ζῶα εὐδαιμονίας, τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἐστερημένα τελείως. τοῖς μὲν γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος μακάριος· τοῖς δ' ἀνθρώποις, ἐφ' ὅσον ὁμοίωμά τι τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ὑπάρχει· τῶν δ' ἄλλων ζώων οὐδὲν εὐδαιμονεῖ· ὅτῳ μηδαμοῦ κοινωνεῖ θεωρίας. ἐφ' ὅσον δὲ διατείνει ἡ θεωρία, καὶ ἡ εὐδαιμονία, καὶ οἷς μᾶλλον ὑπάρχει ὁ θεωρεῖν, καὶ εὐδαιμονεῖν, * ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν· αὐτὴ γὰρ καθ' αὑτὴν τιμία. ὥστ' εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία, θεωρία. γρ. κατ.

A An fortes, vt res formidoloſas ſubeant ac perferant, & periculum adeant, quia honeſtum ſit? An liberales? cui verò donabunt? abſurdum autem, ſi apud eos erit etiam nummus, aut aliquid tale. Iam verò vtrùm erunt temperantes, an inepta & contumelioſa laus illa deorum futura eſt, vitioſis cupiditatibus eos carere? Quòd ſi omnia quæ in actionibus verſantur, perſequamur, exigua ſanè, Diiſque indigna reperientur. Atqui nemo eſt qui non eos viuere exiſtimet. Ergo & aliquo munere fungi. Non enim eos oportet dormientes fingere, vt Endymionem. Ei igitur, qui viuit, ſi B actio, multóque magis ſi effectio adimatur, quid præter contemplationem relinquitur? Quocirca Dei muneris functio ea quæ beatitudine antecellit, in contemplatione conſiſtere reperietur. Ergo & humanarum functionum vt quæque huic ſimillima eſt, ita ad beatam vitam conſtituendam plurimùm valet. Huic quinetiam rei argumento eſt, quòd cætera animalia, quæ tali muneris functione orbata ſunt, beatitudine quoque excluduntur. Diis enim immortalibus omnis vita beata eſt: C hominibus autem, quatenus ſimulachrum aliquod talis functionis habent. Reliquorum verò animalium beatè viuit nullum, quoniam nulla eſt eis contemplationis communitas. Quàm longè igitur latéque fúnditur & pertinet contemplatio, tam longè & beatitudo: & in quibus magis ineſt contemplandi aſſiduitas, ij ſunt & beatiores: neque id ex euentu, ſed ex contemplatione. Ea enim per ſe magni pretii eſt, magnóque honore decoranda. Itaque beatitudo erit contemplatio quædam.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οὐ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας δεῖσθαι τὸν εὐδαιμονήσοντι, ἀνθρώπῳ ὄντι.

CAPVT IX.

Tertia Beatitudinis non quidem ſpecies, ſed comes quædam eſt, Felicitas propriè dicta, externorum ſcilicet bonorum copia, tanquam inſtrumenta Virtutis homini beato ſuppeditans.

ΔΗΛΟΙ δὲ καὶ τῆς ἐκτὸς εὐημερίας, ἀνθρώπῳ ὄντι. οὐ γὰρ αὐτάρκης ἡ φύσις πρὸς τὸ θεωρεῖν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, καὶ τροφὴν, καὶ τὴν λοιπὴν θεραπείαν ὑπάρχειν· ἂν μὲν οὖν μὴ ἐνδεὲς γε πολλῶν καὶ μεγάλων δεήσεσθαι τὸν * εὐδαιμονήσοντα, εἰ μὴ ἐνδέχεται αὐτὸν τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, μακάριον εἶναι· οὐ γὰρ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τὸ αὐτάρκες, * οὐδ' ἡ πρᾶξις,] ἀλλ' ἡ πρᾶξις. δυνατὸν δὲ * καὶ μὴ ἄρχοντας γῆς καὶ θαλάττης πράττειν τὰ καλά· καὶ γὰρ ἀπὸ μετρίων δυνατὸν αἱ ἂς πράττειν * τὴν τῶν ἀρετῶν. τοῦτο δ' ἔστιν ἰδεῖν ἐναργῶς. οἱ γὰρ ἰδιῶται, τὴν δυνατῶν οὐχ ἧττον δοκοῦσι τὰ ἐπιεικῆ πράττειν, γρ. εὐδαίμονα. γρ. & μὴ ἀρχοντας γ. γρ. τὴν αὐτὴν, al. τὴν & ἀρχόν. al. τὴν τ. ἀρ.

VErùm opus erit beato etiam proſperitate externa, cùm ſit homo. Non enim ſuis ipſa bonis contenta natura eſt ad contemplandum, ſed & corpus valeat, & victus, reliquúſque vitæ cultus adſit, oportet. Non tamen ſi fieri non poteſt, vt quiſquam ſine bo- E nis externis ſit beatus, iccirco exiſtimandum eſt multa & magna virum beatum deſideraturum. Non enim copia bonis omnibus per ſe cumulata in nimio poſita eſt, neque huius rei iudicium, neque actio. Fieri autem poteſt vt etiam ij qui maris & terræ imperium non habent, res agant honeſtas & præclaras. Nam poteſt quis bonis mediocribus inſtructus, quæ virtuti conſentanea ſunt, adminiſtrare. Atque hoc perſpicuè cernere licet. Priuati enim homines non minus quàm dynaſtæ, res æquitati omnique virtuti conſentaneas agere videntur, atque adeò magis.

Satis est autem tantum supperere, quantum postulent honestæ actiones. Erit enim eius vita beata, qui muneribus fungatur virtuti consentaneis. Et fortasse Solon beatos non malè pronúciabat eos qui mediocriter bonis externis instructi sunt, & qui res quàm potuerunt honestissimas gesserunt, temperantérq; vixerunt. Fieri enim potest vt ij qui bona mediocria tenent ac possident, agant ea quæ sunt agenda. Anaxagoras quoque non diuitem, neque potentem aliquem, virum beatum existimasse videtur: quippe qui dixerit, mirum sibi non futurum, si multitudini absurdus quidam & ineptus esse videatur. Hæc enim ex rebus externis iudicat, propterea quòd has tantùm sensu percipit: Atque his rationibus sapientum opiniones congruere videntur. Habent igitur aliquid etiam talia, quod ad faciendam fidem valeat. Verùm cùm de iis quæ sub actionem veniunt, quæritur, ex factis & vita veritas iudicatur. In his enim vis eorum præcipua consistit. Ita autem ea quæ antè dicta sunt, spectare oportet, vt ad facta vitámq; referamus: & si cum factis consentiant, probanda: sin dissentiant, & discrepent, verba sunt habenda. Qui verò muneribus fungitur menti cõsentaneis, & hanc colit, éstque optimè animo affectus, cum probabile est Deo charissimum esse. Nam si dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quemadmodum verisimile est: illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, sibique maximè cognata, delectari, (hæc autem mens fuerit,) iisque qui hanc maximè diligunt, & plurimi faciunt, præmia persoluere, gratiámque referre, vt eorum, quæ ipsis cara sunt, curam habentibus, rectáque atque honestas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem omnia in sapiente inesse maximè, non est obscurum. Est igitur Deo charissimus. Eundem autem etiam beatissimum esse verisimile est. Itaque sapiens etiam hoc modo beatissimus erit.

A

B

C

D

CAPVT X.

Epilogus Ethicorum librorum. Resolutione docet, post vniuersalium Principiorum hisce libris explicatam theoriam, ad Vitæ humanæ speciem, ad Politicam scilicet & Oeconomicam societatem, tanquam ad Principiata descendendum esse, & in his præceptorum ethicorum vsum ostendendum, vt Philosophia practica ad finem suum perducatur.

VTrùm igitur si de his, & de virtutibus, & præterea de amicitia & voluptate satis copiosè à nobis dictum est, eárumque omnium formæ vniuersim adumbratæ sunt, consilium nostræ disputationis absolutum esse existimandum est? An, quemadmodum dicitur, in iis quę sub actionem veniunt, finem non esse, vnumquidq; cernere & cognoscere,

ἀλλὰ δὲ μᾶλλον. ἱκανὸν δὲ τοσαύτην ὑπάρχειν· ἔσται γὰρ ὁ βίος εὐδαίμων, τῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐνεργούντων. ὁ δὲ Σόλων δὲ τοὺς εὐδαίμονας ἴσως * ἀπεφαίνετο, καλῶς εἰπών, μετρίως τοῖς ἐκτὸς κεχορηγημένους· πεπραγέναι δὲ τὰ κάλλιστα, * ὡς ᾤετο, καὶ βεβιωκέναι σωφρόνως· ἐνδέχεται γὰρ μέτρια κεκτημένους, ταῦτα ἃ δεῖ. ἔοικε δὴ καὶ * Ἀναξαγόρας, ὁ πλούσιον, οὐδὲ δυνάστην τινὰ εὐδαίμονα, εἰπών, ὅτι οὐκ ἂν θαυμάσειεν, εἴ τις ἄφρων φανείη τοῖς πολλοῖς· ὅτι γὰρ κρίνουσι τοῖς ἐκτὸς, τούτων ἀπτόμενοι μόνον, συμφωνοῦσι δὲ τοῖς λόγοις ἔοικασιν αἱ τῶν σοφῶν δόξαι. πίστιν μὲν οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ἔχει τινά. * ὁ δ' ἀληθὲς ἐν τοῖς πραγμασιν ἢ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου κρίνεται. ἐν τούτοις γὰρ τὸ κύριον. σκοπεῖν δὴ τὰ προειρημένα πρὸς, ὅτι τὰ ἔργα καὶ τὸν βίον * ὑπάρχοντας· καὶ συμφωνοῦντα μὲν τοῖς ἔργοις, ἀποδεκτέον· διαφωνοῦντα δὲ, λόγους ἐπισκοπεῖν. ὁ δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργῶν, ἐν τῶν θεραπόντων, ἐν διαφερόντως φίλος ἄνθρωπος ἔοικε τῷ· εἰ γάρ τις ὑπεμέλετο τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν γίνεσθαι, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη αὖ βέλτιστον χαίρειν τε αὐτοῖς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ· τοῦτο δ' ἂν εἴη ὁ νοῦς· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο ἐν τιμῶντας, ἂν τοιοῦσιν· ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ὑπιμελουμένους· καὶ ὀρθῶς τε καὶ καλῶς πράττοντας· ὅτι δὲ ταῦτα πάντα τῷ σοφῷ μάλιστα ὑπάρχει, σαφὲς ἄδηλον. θεοφιλέστατος ἄρα. τοῦτον ἄρα καὶ εὐτυχῆ ἂν εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ' εὐδαίμων.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περιέχει τὸ κεφάλαιον τῆς ἠθικῆς ἁπάσης πραγματείας κάλλιστον ὑπόλογον· ἅμα δὲ καὶ ὁδοποιεῖ εἰς τὴν ἑφεξῆς πολιτικὴν πραγματείαν.

ΑΡ' οὖν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις περί τε τούτων καὶ τῶν ἀρετῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλίας καὶ ἡδονῆς, ἱκανῶς εἴρηται τοῖς τύποις, τέλος ἔχειν οἰητέον τὴν πραγματείαν; ἢ, καθάπερ λέγεται, οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς πρακτοῖς τέλος ὃ θεωρῆσαι ἕνεκα καὶ γνῶναι,

ἀλλὰ μᾶλλον ὃ παρᾴδειν αὐτά; οὐδὲ δὴ
περὶ ἀρετῆς ἱκανὸν ὃ εἰδέναι· ἀλλ' ἔχειν τε
χ. εἶναι ἐν. ἡμῖν. & ita Eustr. καὶ χρῆσθαι πειρατέον· * εἰ δὲ εἴ πως ἄλλως ἀ-
γαθοὶ γενόμεθα; ἐκ μὲν οὖν ἴσμεν οἱ λόγοι
αὐταρκεῖς πρὸς ὃ * ποιῆσαι ὁπτειχεῖς,
π. ποιῆσαι Πολλοὶ αὖ μιᾶθοὶ καὶ μεγάλοις δικαίως
ἔφεσιν, καὶ τὸν Θεόγνιν, καὶ ἐκ δὴ δοῦναι τοῦτον
π. φαίνοιτ. πρεῖσθαι· νεῶν δὲ * φαίνονται, σωφρέ-
σφας μὲν καὶ παρορμῆσαι τὴν νέων τοὺς ἐ-
λευθερίους ἰκανόν, ἤθός τε δύνηται, καὶ ὡς
ἀληθῶς, φιλόκαλον, ποιῆσαι αὖ κατακώ-
χιμον ἐν τῇ ἀρετῇ· πεῖσαι δὲ πολλοὺς ἀ-
δύνατον τὸν πρὸς καλοκἀγαθίαν σωφρέ-
σφασθαι. ὁ γὰρ πέφυκεν αἰδεῖ πειθαρχεῖν
ἀλλὰ φόβῳ· οὐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαύ-
λων διὰ τὸ αἰσχρόν, ἀλλὰ διὰ τὰς ζημι-
ας· πάθη γὰρ ζῶντες, τὰς οἰκείας ἡδο-
νὰς διώκουσι, καὶ δι' ὧν αὐτὰς ἔσονται· φεύ-
γουσι δὲ τὰς ἀντικειμένας λύπας· τῆς δὲ
καλοῦ καὶ ὡς ἀληθῶς ἡδέος, οὐδ' ἐννοίας
ἕξουσιν, ἄγευστοι ὄντες. πῶς δὴ τοιούτους, πῶς
ἂν λόγος μεταῤῥυθμίσαι; ὃ γὰρ ῥᾴδιόν τι, τὰ
οὐ ῥᾴδιον, τὰ ἐκ παλαιοῦ τοῖς ἤθεσι κα-
τειλημμένα, λόγῳ μεταστῆσαι. ἀγαπητὸν
δ' ἴσως ἐστίν, εἰ πάντων ὑπαρχόντων, δι'
ὧν ὁπτικοὶ δοκοῦμεν γίνεσθαι, μεταλάβοι-
μεν τῆς ἀρετῆς· γίνεσθαι δ' ἀγαθοὺς οἱονται,
οἱ μὲν, φύσει· οἱ δὲ, ἔθει. οἱ δὲ, διδαχῇ.
τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως, δῆλον ὡς οὐκ ἐφ'
ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διά τινος θείας αἰ-
τίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει· ὁ
δὲ λόγος καὶ ἡ διδαχὴ μή ποτε οὐκ ἐν ἅπα-
γρ. διηκάζει al. συνηκάσθαι σιν ἰσχύῃ, ἀλλὰ δεῖ * προδιειργάσθαι τοῖς
ἤθεσι τινὰ τὸν ἀκροατὴν ψυχὴν πρὸς τὸ κα-
λῶς χαίρειν καὶ μισεῖν, ὥσπερ γῆν τινὰ
θρέψουσαν τὸ σπέρμα. ὁ γὰρ μὴ ἀκούσεται
γρ. σιῶν λόγου ἀποτρέπεται, οὐδ' ἂν * συνείη ὁ τὸν
γρ. οἷός τε μ. scil. ἐλέγχε, πάθος ζῶν. τὸν δ' ὕπως ἔχοντα, πῶς * οἷόν
al. v. οἷόν τε μεταπεῖσαι; ὅλως δ' ὁ δοκεῖ λόγῳ ὑπεί-
μετανοῆσαι κειν τὸ πάθος, ἀλλὰ βίᾳ. δεῖ δὴ τὸ ἦθος
πως εἰκεῖον τῆς ἀρετῆς, στέρ-
γειν τὸ καλόν, καὶ δυσχεραίνειν τὸ αἰσχρόν· ἐκ
νέου δὲ, ἀναγκῆς ὀρθῆς τυχεῖν τοῦ πρὸς ἀρε-
τὴν, χαλεπόν, μὴ τραφέντα τοιούτοις παφέντα
γρ. μὴ ἐχόντι νόμοις· τὸ γὰρ σωφρόνως ζῆν καὶ καρτερικῶς,
* οὐχ ἡδὺ τοῖς πολλοῖς, ἄλλως τε καὶ νέοις·
δεῖ νόμοις δὴ τραφῆναι τὴν ἕξιν καὶ τὰ
ἐπιτηδεύματα· ἐκ ἔσται γὰρ λυπηρὰ συνήθη γενόμενα. οὐχ ἱκανὸν δὲ ἴσως νέους
ὄντας ἕξεως καὶ ἐπιμελείας τυχεῖν ὀρθῆς,

A sed agere potius: sic neque virtutem perſpectam & cognitam habere ſatis eſt, ſed eam habere, atque vti conãdum, aut ſi qua alia ratione boni euadere poſſumus? Si igitur verba per ſe ſatis valerent ad bonitatem virtutémque comparandam, *Et multum & magnum iure ferant pretium*, vt ait Theognis, atque hæc ſibi quemque parare oporteret. Nunc verò videntur illa quidem ſatis magnam vim ad ingenuos adoleſcentes cohortandos & excitandos habere, ingeniúmque generoſum & verè honeſti ſtudioſum, docile ad virtutem reddere, eiúſque ſtudio inflammare poſſe: multitudinem autem ad honeſtatem ac probitatem excitare non poſſe. Non enim illa pudore ſolet retineri ac reprimi natura, ſed metu potius coërceri: neque ſe à rebus vitioſis propter turpitudinem abſtinere, ſed propter ſupplicium. Nam cum vitam ſuam perturbatione moderatur ac dirigit: tum ſuas voluptates, eáq; quibus hæ pariuntur, conſectatur: dolores eis contrarios fugit: honeſti autem veréq; iucundi ne notionem quidem vnquam animo depinxit, vtpote quod nunquam degustarit. Tales igitur homines quæ ratio corrigere, & à vitio ad virtutem traducere queat? Non enim fieri poteſt, aut certè vix, vt quæ iam pridem moribus concepta ſunt, oratione deleantur. Præclarè autem fortaſſe nobiſcum agatur, ſi cùm omnia nobis ſuppetant, quibus boni fieri ſolemus, virtutem adipiſci poſſimus. Bonos autem fieri putant alii natura, alii conſuetudine, alii doctrina. Quod igitur à natura tribuitur in nobis minimè situm eſſe, ſed ab aliqua diuina cauſa perfectum ineſſe in iis qui re vera ſunt fortunati, perſpicuum eſt. Oratio autem & doctrina ne non peræque in omnibus valeant, ſed oporteat animum auditoris, vt humum, quæ ſeminis alendi facultatẽ habitura eſt, conſuetudine antè ſubigi & excoli, vt rectè lętetur, rectéque oderit, verendum fortaſſe eſt. Nam qui perturbatione vitam dirigit, is nunquam illum, à quo deterreatur, atque auocetur à vitio, patienter auditurus eſt, nunquam eius orationem intellecturus. At eum qui ita ſit affectus, quonam modo oratione de ſua ſententia dimouere poſſis? Omnino autẽ perturbatio non videtur orationi cedere, ſed vi eſſe cogenda. Mores igitur antè quodãmodo inſint oportet ad virtutem accommodati, qui honeſtum amplectantur, turpitudinéque offendantur. A puero autem directam ad virtutem inſtitutionem cõſequi difficile, niſi qui in talibus legibus fuerit educatus. Temperãter enim & patienter viuere cùm multitudini ſit iniucundum, tum iuuenibus maximè. Itaque educationem, ſtudiáque & exercitationes legibus eſſe deſcriptas neceſſe eſt. Non enim moleſtæ eæ res futuræ ſint conſuetudine adhibita. Forraſſe autem non ſatis eſt, pueros & adoleſcentes, quamdiu in ea ætate ſunt, rectè educari, diligentérque inſtitui:

ſed quoniam corroboratis iam ætatibus, ea quæ didicerunt, ſtudiosè tractare & perſequi, iiſque aſſuefieri oportet, etiam in his nobis fuerit legibus opus: & omnino in omni vita traducenda. Magna enim pars hominum neceſſitati potiùs quàm orationi paret, & pœnis magis quàm honeſto commouetur. Itaq; exiſtimant nonnulli, ab eis qui leges ferunt, honeſti cauſa ad virtutem homines eſſe cohortandos, atque excitandos: perinde quaſi viri boni, in primis more & conſuetudine prouecti, legibus ſint obtemperaturi: in eos autem, qui non parebunt, quique ad virtutẽ, & officium inepti erunt natura, eſſe animaduertendũ, & ſupplicia conſtituẽda: poſtremò inſanabiles exterminandos ac de rep. tollendos. Nam virum bonũ, eúmque qui honeſti regulâ vitam ſuam dirigit, orationi obtemperaturum: vitioſum autem atque improbum, quando voluptatem vehemẽter expetit, dolore & plagis, vt iumentum, caſtigandũ & coërcendum. Atque ob hanc cauſam eos inuri dolores dicunt oportere maximè, qui voluptatibus iis quas illi adamant, aduerſantur. Quòd ſi eum, qui vir bonus futurus eſt, quẽadmodum diximus, primùm oportet bene eſſe educatum, & honeſtis officiis aſſuefactũ; deinde rectis vitæ ſtudiis atque inſtitutis vitã traducere; poſtremò neque inuitum, neque ſua voluntate res malas ac flagitioſas admittere: hæc autem contingere iis poſſunt qui mentem aliquam ſequuntur vitæ ſuæ ducem, rectúmque ordinem ab ea præſcriptum, viribus armatum, atque inſtructum. In paterno quidem iuſſo nulla ſatis magna vis aut neceſſitas ineſt, neque omnino in vnius viri iuſſo, niſi ſit rex, aut regi ſimilis: lex autem vim habet ad cogendũ valentem, cùm ſit ratio ab aliqua prudentia mentéque profecta. Atque eos quidem homines in odio eſſe videmus, qui improborũ hominum cupiditatibus & appetitionibus aduerſantur, etiamſi id rectè faciãt: At lex cùm æquum & bonum præſcribit, minimè grauis eſt. In ſola autẽ Lacedæmoniorũ ciuitate cum paucis aliis, lator legum educationis & ſtudiorum curam habuiſſe videtur: in plurimis hæc neglecta ſunt, viuitque ſuo quiſque arbitratu, Cyclopum more,

Vxorem & natos priuata lege gubernans.

Optimum igitur eſt, ciuium inſtitutionem communiter ab omnibus & rectè procurari, idque efficere poſſe. Quòd ſi hæc communiter & publicè negligantur, vnicuique conuenire videatur, ſuis liberis & amicis, ad virtutem comparandam, operam nauare, aut certè hoc animo & conſilio eſſe, vt nauare operam velit. Ex iis autem, quæ diximus, hoc efficere poſſe videatur maximè, ſi legum ferendarum ſcientiam fuerit conſecutus. Nam cùm inſtitutionis & diſciplinæ publicæ procuratio perſpicuè legibus continetur, tum ea bona inſtitutio eſt, quæ bonis continetur:

A Ἀλλ' ὅτῳ μὴ μόνον ἐπιτηδεύειν αὐτὰ, μὴ ἐλίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ζῶντα δεήσεται δι' ἀνόμων· καὶ ὅλως δὴ καὶ πόντα τὸν βίον· οἱ γὰρ πολλοὶ, ἀνάγκῃ μᾶλλον ἢ λόγῳ πειθαρχοῦσι· καὶ ζημίαις, ἢ τῷ καλῷ· δόξαν οἴονταί τινες τοὺς νομοθετοῦντας δεῖν μόνον παρακαλεῖν ὅτι τιμὴ ἀρετὴν, καὶ τοῦτο πεπεῖσθαι τὸν καλοῦ χάριν, ὡς ἀναπεισομένων τῷ ὅτι φρονοῦντι τοῖς ἔθεσι * τοῦτο γὰρ μόνως· ἀπειθοῦσι δὲ καὶ ἀφυεστέροις οὖσι, λύπαι. Lãb. τοῦτο μόνον. χολάσεις τε καὶ τιμωρίας ἐπιθέναι· τοὺς δὲ

B ἀνιάτους, ὅλως ἐξορίζειν. τὸν μὲν γὰρ ὅτι φρονοῦντα, καὶ τοῦτο τὸν καλὸν ζῶντα, τῷ λόγῳ πειθαρχήσειν· τὸν δὲ φαῦλον, ἡδονῆς ὀρεγόμενον, λύπῃ κολάζεσθαι, ὥσπερ ὑποζύγιον. διὸ καί φασι δεῖν τὰς τοιαύτας λύπας, αἳ μάλιστα ἐναντιοῦνται ταῖς ἀλογωτάταις ἡδοναῖς. Εἰ δ' ἔστιν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν παρασκευάσαι καλῶς δεῖ, καὶ ἐπιτηδεῦσαι· εἶτ' οὕτως ἐν ἐπιτηδεύμασιν ὅτι φρονοῦσι ζῆν, καὶ μήτε ἄκοντα, μήτε ἑκόντα τοιοῦτόν τι φαῦλον πράττειν· τοῦτο δὲ γένοιτ'

C ἂν βιουμένοις κατά τινα νοῦν καὶ τάξιν ὀρθὴν, ἔχουσαν ἰσχύν. εἰ μὲν οὖν πατρικὴ τοιαύτη τάξις, οὐκ ἔχει ἰσχύν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον· οὐδὲ δὴ ὅλως * εἰ ἑνὸς ἀνδρὸς, μὴ βασιλέως ὄντος, ἢ τινος τοιούτου. ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὸν ἔχει δύναμιν, λόγος ὢν ἀπό τινος φρονήσεως καὶ νοῦ· καὶ τοῖς μὲν ἀνθρώποις ἐχθραίνουσι τοῖς ἀνομουμένοις ταῖς ὁρμαῖς, κἂν ὀρθῶς ἄνθρωποι δρῶσιν· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐπαχθὴς, πάντων

D δ' ὅτιφρονεῖ· ἐν μόνῃ δὲ τῇ Λακεδαιμονίων πόλει μετ' ὀλίγων ὁ νομοθέτης ὅτι μέλεται δοκεῖ πεποιῆσθαι φροντίδος τε καὶ ὅτιτηδευμάτων· ἐν δὲ ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀφημέληται τοῦ τοιούτων, καὶ ζῇ ἕκαστος ὡς βούλεται, Κυκλωπικῶς,

* ἠμὶ δ' ὑῶν παίδων, ἠδ' ἀλόχου. Odyſſ. ι. --ἡμετέρῃ δ' ἑκάστῳ παῖδες ἠδ' ἄλοχοι, οὐδ' ἀλλήλων ἀίουσι.

κρεῖττον μὲν οὖν γίγνεσθαι κοινῇ ὅτι-

E μέλεσθαι καὶ ὀρθῶς· καὶ δρᾶν αὐτὸ δυνατὸν, κοινῇ δὲ ἐξαμελουμένων, ἑκάστῳ δόξειεν ἂν προσήκειν τοῖς σφετέροις τέκνοις καὶ φίλοις εἰς ἀρετὴν συμβάλλεσθαι, καὶ προαιρεῖσθαι μᾶλλον δ' αὖ τοῦτο δυνατὸν εἶναι * δόξειεν ἐν τῶν εἰρημένων, νομοθετικὸς γνώμονος· αἱ μὲν γὰρ κοιναὶ ὅτιμέλειαι δηλονότι δι' νόμων γίγνονται· ὅτιφρονεῖς δὲ, αἱ δι' ἀρετῆς. γρ. δόξειεν ἂν ὀρθῶς

γεγραμμένων δ', εἰ ἀγράφων, οὐδὲν δοκεῖ διαφέρειν, οὐδὲ δι' ὧν εἷς εἰ πολλοὶ παιδεύσονται, ὥσπερ οὐδ' ὅτι μουσικῆς, καὶ γυμναστικῆς, καὶ τῶν ἄλλων * παιδευμάτων· ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἰσχύει τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἤθη, οὕτω καὶ ἐν οἰκίαις οἱ πατρικοὶ λόγοι καὶ τὰ ἤθη· καὶ ἔτι μᾶλλον διαφέρειν συγγένειαν, καὶ τὰς εὐεργεσίας· προϋπάρχοντι γὰρ φίλοι καὶ * εὐπειθεῖς τῇ φύσει. ἔτι δ' καὶ διαφέρουσιν αἱ καθ' ἕκαστον παιδεῖαι τῶν χρειῶν, ὥσπερ ὅτι ἰατρικῆς. καθόλου μὲν γὰρ, πᾶσι πυρέττοντι συμφέρει ἀσιτία καὶ πόυχία, τινὶ δὲ, ἴσως δὲ, οὔ, τι πυκτικὸς ἴσως ἢ πᾶσι τοῖν αὐτοῖν μάχιμον πεποιῆσαι. * ἀκριβέστερον δὲ δέξεται ἂν μᾶλλον ὃ καθ' ἕκαστον, ἰδίας τῆς ἐπιμελείας γενομένης. μᾶλλον γὰρ τὸ προσφέρον τυγχάνει ἕκαστος· ἀλλ' ἐπιμεληθείη μὲν ἂν εἰκὸς τὸ * καθ' ἕνα, καὶ ἰατρὸς, καὶ γυμναστὴς, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ * ὂν καθόλου εἰδώς, * ὅτι πᾶσιν, εἰ ταῖς τοιαῖσδε· τὸ κοινὸν γὰρ αἱ ἐπιστῆμαι λέγονταί τε καί εἰσιν· οὐ μὴν ἀλλ' ἐνός γέ τινος τάδὲ ἴσως κωλύει καλῶς ἐπιμεληθῆναι καὶ διεπιστήμονα ἅπαντα, τελεώτερον δ' ἀκριβῶς τὰ συμβαίνοντα ἐφ' ἑκάστῳ δι' ἐμπειρίαν, καθάπερ ἔνιοι δοκοῦσιν αὐτοῖς ἄμεινον εἶναι), ἑτέρῳ τάδὲ ἂν δυνάμενοι ἐπιδεῖξαι. τάδὲ δ' ἴσως ἔστι μὲν βουλομένῳ τεχνικῷ γενέσθαι καὶ θεωρητικῷ, ὅτι ὃ καθόλου βαδιστέον ἐστὶ) δόξειεν ἄν, κἀκεῖνο γνωριστέον ὡς ἐνδέχεται· εἰρῆσθαι γὰρ ὅτι ταύτῃ αἱ ἐπιστῆμαι. πάλαι δ' ἂν καὶ τῷ βουλομένῳ δι' ἐπιμελείας βελτίους ποιῆσαι, εἴτε πολλοὺς, εἴτε ὀλίγους, νομοθετικῷ πως ἐγχειρητέον γενέσθαι, εἰ δεῖ νόμων ἀγαθοὺς γενέσθαι ποιητάς. ὅτι γὰρ οἷόν τε καὶ τὸν μεταθέντα διαθεῖναι καλῶς, οὐκ ἔστι τῶν τυχόντος· ἀλλ' εἴπερ τινὸς, τῆς εἰδότος, ὥσπερ * ἐπ' ἰατρικῆς καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν ἔστιν ἐπιμέλειά τις καὶ φρόνησις. ἆρ' οὖν μετὰ τοῦτο ἐπισκεπτέον πόθεν καὶ πῶς νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις· ἢ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ δὴ καὶ τῆς πολιτικῆς; μόνον γὰρ ἐδόκει ἡ πολιτικὴς εἶναι). ἢ οὐχ ὅμοιον φαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τε καὶ δυνάμεων; ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, οἱ αὐτοὶ φαίνονται τάς τε δυνάμεις παραδιδόντες, καὶ ἐργασιῶντες ἀπ' αὐτῶν· οἷς ἰατροὶ, γραφῆς· ἐν δὲ πολιτικαὶ, ἐπαγγέλλονται) μὲν οὐδὲν διδάσκειν τοιοῦτον * παράπαν δ' αὐτῶν ἐστὶς

γρ. ἐπιπαιδευμένων

γρ. εὐπειθῆς, minùs rectè.

γρ. ἐξακριβώσειν

Legitur etiam τὸ καθόλου ait Eustrat. quem vide. al. καθ' ἕν, γρ. ἐπὶ πᾶν. vide Eust.

γρ. ἐπὶ ἰππικῆς

quæ vtrũ scriptæ sint, an non scriptæ, nihil referre videatur. Neq; verò refert, vtrũ his legibus vnus, an plures instituantur: quẽadmodũ neq; in musica, & arte corporũ exercendorũ, cæteris deniq; institutionibus. Nam vt in ciuitatib⁹ leges & instituta, sic & in familiis priuatis oratio paterna & mores valent, ac vigẽt: multóq; adeò magis, propter generis communitatẽ, & beneficia. Iam antè enim diligunt: suntq; ad parendũ faciles flexibiléq; naturâ. Præterea verò singulares & priuatæ institutiones, à cõmunibus etiã differũt: quẽadmodũ euenit in medicina. Vniuersè enim ei qui febri afflictatur, inedia & quies vtilis est: alicui autẽ fortasse inutilis. Et is pugil, qui docẽdi facultatẽ habet, fortasse non in codẽ pugnę genere discipulos omnes exercet. Videatur autẽ ille subtilius ac limatius rei singularis naturã persecuturus, si propria ac priuata diligẽtia adhibeatur. Ita enim quod sibi opportunũ atq; vtile est, vnusquisq; magis cõsequitur atque obtinet. Sed & medicus, & exercendorũ corporũ magister, & quiuis alius, optimè singulorũ curã rationẽq; habuerit, qui genus vniuersũ cognouerit: v. gr., vel omnibus, vel talibus, esse vtile. Rerũ enim cõmuniũ atque vniuersarũ & dicũtur & sunt scientiæ. Verũtamen nihil fortasse prohibet quominus etiã is qui sit insciꝰ, vni alicui pulchrè consulat, dũmodo experiẽdo, quæ cuiq; accidant, accuratè perspexerit: quẽadmodũ & nonnullos ipsos sibi medicos esse optimos videmus, cùm alteri subuenire atq; opitulari nõ possint. Nihilominus autẽ ei quidẽ, qui bonus artifex, & ad res percipiẽdas & cõtẽplãdas idoneus effici velit, ad genus vniuersũ sit progrediẽdũ, atque in illo cognoscendo, quoad eius fieri possit, elaborandũ. In hoc enim scientias positas esse diximus. Et fortasse ei qui vel multos vel paucos cura & studio velit efficere meliores, opera danda sit, vt legũ ferendarũ sciẽtia præstet, si ineſt hæc vis in legibus, vt eis boni fieri possimus. Non enim cuiuslibet hominis est quẽuis, & eũ qui propositus & traditus ei fuerit erudiẽdus, rectè cõformare: sed si cuius est, profectò scientis est: quẽadmodũ in medicina & cæteris artibus, quarũ aliquod studiũ, prudentiáque aliqua est, cernerè licet. Vtrum igitur deinceps videndum est, vnde & quónam modo quis legibus ferendis idoneus esse possit? An, vt fit in cæteris artibus, ab iis qui in republ. gerenda versantur, hanc facultatẽ comparaturus est? Ciuilis enim prudentiæ pars esse videbatur legum ferendarum facultas. An verò aliter se res habet in ratione reipubl. gerendæ, atq; in reliquis tum sciẽtiis tum facultatibus? In cæteris enim eosdem videmus artẽ facultatémque agendi tradere, & facultatis munere fungi: vt medicos & pictores. At rerumpublicarum administrandarum scientiam docere ac tradere se profitentur sophistæ, eorum tamẽ administrat rempubl. nemo:

ſed ii qui in republica gerenda verſantur: qui quidem vi & facultate quadam freti, vſúque potius quàm mentis agitatione ac ratione hoc agere videri poſſunt. Nam neque eos ſcribere, neque dicere de talibus rebus, (atqui præclarius hoc erit fortaſſe: quam orationes iudiciales, aut conciones ſcribere,) neque vel filios ſuos, vel vllos alios ex amicis ſuis ad rempubl. gerendam aptos videmus effeciſſe: quod quidem probabile & conſentaneum erat eos fuiſſe facturos, ſi id vlla ratione conſequi potuiſſent. Nam neque quicquam ciuitatibus melius reliquiſſent, neque aut ſibi, aut amiciſſimis quicquam hac facultate præſtantius exoptare poſſent. Verumtamen non parum vſus & exercitatio videntur valere. Alioqui vſu reipubl. gerendæ & conſuetudine homines ad rempubl. gerendam compoſitiores & aptiores non efficerentur. Quamobrem qui aliquid de republ. gerenda ſcire cupiunt, credibile eſt iis vſu præterea opus eſſe. Iam verò ſophiſtæ, qui hanc facultatem ſe tradituros profitentur, ab eo longiſſimè videntur abeſſe, vt docere poſſint. Omnino enim neque quid ea ſit, neque quibus in rebus verſetur, ſciunt. Non enim, ſi ſcirent, eandem eſſe atque artem dicendi, vel deteriorem ſtatuerent: neque ferre leges eſſe facile putarent ei qui leges omnium opinione comprobatas collegiſſet: quoniam (inquiunt) præſtantiſſimas eligere licet. Quaſi verò delectus non ſit intelligentiæ: aut quaſi non ſit maximum, rectè iudicare: quemadmodum in iis quæ ad muſicam pertinent. Nam qui cuiuſque rei vſu periti ſunt, cùm de artis operibus rectè iudicant, tum quibus rebus, aut quomodo ea quæ par eſt effici, perficiantur, & quæ quibus congruant & concinant, ſciunt. Imperiti verò præclarè ſecum agi putant, ſi non ignorent, recténe an perperam opus effectum ſit: quemadmodum fit in pictura. Leges autem opera ciuilia videntur eſſe. Quonam igitur pacto quis aut ad leges ferendas aptus his effici, aut, quæ ſint optimæ, iudicare poſſit? Nam ne medicinæ quidē ſatis periti fieri vidētur ex cōmentariorum lectione. Atqui commemorare & tradere conantur illi non ſolùm curationum genera, ſed & quibus remediis ægros ſint curaturi, & quemadmodum medicinam facere oporteat, de cuiuſq; habitudine corporis diſtinctè ac diſtributè diſſerētes. Sed hæc vſu peritis & exercitatis prodeſſe poſſe credibile eſt: imperitis autem, atque inſciis, nequaquam. Fortaſſe igitur etiam legum, rerúmque publicarum genera collecta, eis, qui animo cernere & iudicare poſſunt, quid bene, quid contrà conſtitutum ſit, & quæ quibus apta ſint, vſui eſſe poterunt. Ij autem, qui hæc ſine animi habitu perſecuti fuerint, rectè iudicandi facultatem quidem ſibi nunquam comparabunt, niſi fortè temerè, & aliquo caſu: intelligentiores autem fortaſſe in his poterunt eſſe.

A ἀλλ' οἱ πολιτευόμενοι, οἳ δόξειεν ἂν δυνάμει τινὶ τοῦτο πράττειν, καὶ ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ἢ διανοίᾳ. οὔτε γὰρ γράφοντες, οὔτε λέγοντες περὶ τῶν τοιούτων φαίνονται (καί τι καλλιον ἴσως, ἢ λόγοις δικανικοὺς τε καὶ δημηγορικοὺς) * οὐδ' αὖ πολιτικοὺς πεποιηκότες τοὺς σφετέρους υἱῆς, ἢ τινας ἄλλους τῶν φίλων. * βούλοιτο δ' ἄν, εἴπερ ἐδυνάντο· οὔτε γὰρ τοῖς πόλεσιν ἀμεινον οὐδὲν κατέλιπον ἄν· ἔδει δ' αὐτοῖς ὑπάρξαι προσγενόμενα ἂν μᾶλλον τῆς τοιαύτης δυνάμεως, οὐδὲ δὴ τοῖς φιλτάτοις. ἀ μὴν μικρόν γε ἔοικεν ἡ ἐμπειρία συμβάλλεσθαι· οὐ γὰρ ἐγίγνοντ' ἂν ἀφ' τῆς πολιτικῆς συνηθείας μᾶλλον πολιτικοί· δεῖ τοῖς ἐφιεμένοις περὶ πολιτικῆς εἰδέναι, προσδεῖν ἔοικεν ἐμπειρίας· τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι, λίαν φαίνονται πόρρω τοῦ διδάξαι· ὅλως γὰρ οὐδὲ ποῖόν τί ἐστιν, οὐδὲ περὶ ποῖα ἴσασιν· οὐ γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ τῇ ῥητορικῇ, οὐδὲ χεῖρω ἐπίστασθαν· οὐδ' ἂν ᾠοντο ῥᾴδιον εἶναι τὸ νομοθετῆσαι συναγαγόντι τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν νόμων· ἐκλέξασθαι γὰρ εἶναι τοὺς ἀρίστους· ὥσπερ οὐδὲ τὸν ἐκλογὸν οὐσαν συνέσεως, καὶ τὸ κρῖναι ὀρθῶς μέγιστον, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς περὶ μουσικήν. οἱ γὰρ ἔμπειροι περὶ ἕκαστα κρίνουσιν ὀρθῶς τὰ ἔργα, καὶ δι' ὧν ἢ πῶς * γίγνεται, συνιᾶσιν· καὶ ποῖα ποίοις συνᾴδει· τοῖς δ' ἀπείροις, ἀγαπητὸν τὸ μὴ ἀφαλεῖν, εἰ μὴ ἢ κακῶς πεποίηται τὸ ἔργον, ὥσπερ ὅτι γραφικῆς· οἱ δὲ νόμοι τοῖς πολιτικοῖς ἔργοις ἔοικασι. πῶς οὖν ἐκ τούτων νομοθετικὸς γένοιτ' ἄν τις, ἢ τοὺς ἀρίστους κρίναι; οὐ γὰρ φαίνονται οὐδ' * ἰατρικοὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων γίνεσθαι. καίτοι πειρῶνταί γε λέγειν, οὐ μόνον τὰ θεράπευματα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαθείη ἄν, καὶ ὡς δεῖ θεραπεύειν, * ἑκάστου διελόμενοι τὰς ἕξεις. ταῦτα δὲ, τοῖς μὲν ἐμπείροις, ὠφέλιμα εἶναι δοκεῖ· τοῖς δ' ἀνεπιστήμοσιν, ἀχρεῖα. ἴσως οὖν καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν πολιτειῶν αἱ συναγωγαί, τοῖς μὲν δυναμένοις θεωρῆσαι, καὶ * κρῖναι τί καλῶς, ἢ τοιωνδὶ τινὸν, ἢ ποῖα ποίοις ἁρμόττει, βέλτιστα ἂν εἴη· τοῖς δ' ἄνευ ἕξεως τὰ τοιαῦτα διεξιοῦσι, τὸ μὲν κρίνειν καλῶς, οὐκ ἂν ὑπάρχοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτόματον· δύσσυνετώτεροι δ' ἂν εἶεν τούτοις πάντα ἂν γένοιντο.

γρ. πολιτικὸς δι' ἁπ.

γρ. οὐλ. δ' ἂν ἰδοῖ;

γρ. διαπλεῖται ἀνδ. συν.

γρ. ἰᾶσθαι

γρ. ἕκαστα

γρ. τοῦτα καλῶς.

πρόσληψιν τῶν πρότερον αἰρεθέντων τύπον τὸ περὶ τῆς νομοθεσίας, αὐτοὺς ὑπεσκέφθαι μᾶλλον βέλτιον ἴσως, καὶ ὅλως δὴ περὶ πολιτείας, ὅπως εἰς δύναμιν ἡμῖν ἡ περὶ τὰ ἀνθρώπινα * φιλοσοφία τελειωθῇ. πρῶτον μὲν οὖν εἴ τι καὶ μέρος εἴρηται καλῶς ὑπὸ τῶν προγενεστέρων πειρασθῶμεν ἐπελθεῖν· εἶτα ἐκ τῶν συνηγμένων πολιτειῶν θεωρῆσαι τὰ ποῖα σώζει καὶ φθείρει τὰς πόλεις, καὶ τὰ ποῖα * ἑκάστας τῶν πολιτειῶν, καὶ δι' ἃς αἰτίας, αἱ μὲν καλῶς, αἱ δὲ τοὐναντίον πολιτεύονται· θεωρηθέντων γὰρ τούτων, τάχα αὖ * μᾶλλον συνίδοιμεν, καὶ ποία πολιτεία ἀρίστη, καὶ πῶς ἑκάστη τεταχθεῖσα, καὶ τίσι νόμοις καὶ * ἔθεσι χρωμένη. λέγωμεν οὖν ἀρξάμενοι.

φ. ἡ φρόνησις

φ. ἑκάστης

φ. μάλιστα

φ. ἦσαν

A Cùm igitur ſuperiores illi legum ferendarum rationem exquirere atque inueſtigare omiſerint: præſtiterit fortaſſe nos ipſos de ea, & omninò de omni reipublicæ adminiſtrandæ forma, attentius commentari: vt, quantum in nobis eſt, tota quæ ad res humanas pertinet, philoſophia perfecta ſit. Primum igitur ſi quid præclarè hac de re à veteribus ſingillatim litteris proditum eſt, id perſequi conemur: deinde ex rerumpublicarum formis vndique collectis, quæ res ciuitatibus & ſingulis rebuſpubl. interitum aſfe- B rant, & quibus de cauſis aliæ bene aliæ ſecus adminiſtrentur, videamus. His enim perſpectis & cognitis, fortaſſe & qui ſit optimus reipublicæ ſtatus, & quibus vnamquamque rempublicam inſtitutis, quibuſque legibus ac moribus temperari conueniat ad id vt ſit optima, planum fiet. Exordiamur igitur dicere.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
ΗΘΙΚΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟ Α

ARISTOTELIS STAGIRITÆ
MAGNORVM MORALIVM
LIBER PRIMVS.

Georgii Vallæ Placentini verſio, cùm Græco contextu collata.

CAPVT I.

De bono, in communi.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ τῦ ἀγαθοῦ καθόλου.

QVONIAM de moribus agere propoſitum nobis eſt, primùm illud videndum, cuiuſnam *ſcientiæ vel artis* pars ſint mores, *ſiue moralis hæc diſciplina*. Vt igitur paucis abſoluam, non alius videtur pars eſſe quàm Ciuilis. Ciuilibus autem in rebus abſque eo vt ſit aliquis talis, *vel certo modo affectus*, effici nihil poteſt: putà, vt ſit probus ac σπουδαῖος, *ſiue virtutis ſtudioſus*. eſſe autem σπουδαῖον, idem eſt quod virtutes habere. Oportet igitur ſi quis ſecundùm Politices ſiue Ciuilis ſcientiæ præcepta agere velit, eum moribus probis ac compoſitis eſſe. Itaque, vt apparet, Politices pars eſt ac principium tractatio de moribus: vt in totum iure mihi videatur omnis hæc diſputatio non Ethica, id eſt *Moralis*, ſed Politica, id eſt *Ciuilis*, appellanda. Neceſſe eſt itaque (vt videre eſt) de virtute primùm dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile enim ferè fuerit, virtutem quidem noſſe, quomodo autem & ex quibus paretur, non intelligere. Non enim *de virtute*, tantùm vt ſciamus quid ſit, eſt quærendum: ſed illud quoque inueſtigandum, quibus rationibus paretur. Vtrumque enim volumus, & rem noſſe, & ipſi tales fieri.

ΕΙΔΗ περὶ ἃ ἐγχειρεῖ μεθοδεύειν λέγειν ὑπὲρ ἠθῶν, πρῶτον αὖ εἴη σκεπτέον τίνος ὄντος μέρους ὁ ἦθος. ὡς μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, δόξειεν * οὐκ ἄλλης ἢ τῆς πολιτικῆς εἶναι μέρος. ἔστι δ' ἴσως ἐν τοῖς πολιτικοῖς δυνατὸν προσέχειν τὸν νοῦν τῷ ποιόν τινα εἶναι· λέγω δ' οἷς σπουδαῖον· ὁ δὲ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι τὰς ἀρετὰς ἔχειν. δεῖ ἄρα, εἴ τις μέλλει ὀρθῶς τοῖς πολιτικοῖς προσεχτικὸς εἶναι, ὁ ἦθος εἶναι * σπουδαῖος. μέρος ὄντι ἄρα, ὡς ἔοικε, τῇ ἀρχῇ, εἶτα πρῶτα τὰ ἤθη πραγματεία, τῆς πολιτικῆς. ὁ δ' ὅλον τὸ τοῦ ἐπωνυμίαν δικαίως δοκεῖ δεῖν μοι ἔχειν εἶτα πραγματεία, οὐκ ἠθικοῦ, ἀλλὰ πολιτικοῦ. δεῖ ἄρα (ὡς ἔοικε) πρῶτον ὑπὲρ ἀρετῆς εἰπεῖν, τί τέ ἐστι, καὶ ἐκ τίνων γίνεται. οὐδὲν γὰρ ἴσως ὄφελος εἰδέναι μὲν τοῦ ἀρετοῦ, πῶς δὲ αὖ, καὶ ἐκ τίνων, μὴ ἐπαΐειν. οὐ γὰρ μόνον ὅπως εἰδήσομεν τί ἐστι, σκοπεῖσθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τίνων ἐστὶ σκέψασθαι. ἅμα γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα, καὶ αὐτοὺς εἶναι ποιοὺς.

Nicom. l. 1. c 3.

χ. σπουδαῖον.

τῦτο δ' οὐ δυνησόμθα, ἐαν μὴ εἰδῶμθ ϗ ἐκ τίνων, ϗ πῶς ἀν. ἀναγκαῖον μθν οὖν εἰδέναι τί ἐστιν ἀρετή. ὁ γὰρ ῥᾴδιον εἰδέναι ὃ ἐκ τίνων λν, ϗ πῶς λν, ἀγνοοῦντα ὃ τί ἐστι, ὥσπερ ὁδί· ὅπερ τῶν ἐπιστημῶν. ὁ δεῖ ϗ λανθάνειν ὅδ' εἴ τινες πρότερόν γε τῦτων εἰρήκασι. πρῶτος μθν οὖν ἐπεχείρησε * Πυθαγόρας περὶ ἀρετῆς εἰπεῖν. ἐκ ὀρθῶς δέ. τὰς γὰρ ἀρετὰς εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνάγων, ἐκ οἰκείαν τῶν ἀρετῶν τὴν θεωρίαν ἐποιήσατο. ὁ γὰρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, ἀριθμὸς ἰσάκις ἴσος. μετὰ τῦτον Σωκράτης ἐπιζητῶν, βέλτιον ἐπὶ πλεῖον εἶπεν περὶ τῦτων· ἐκ ὀρθῶς δὲ ὁδ' ἔσπε. * τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐπιστήμας ἐποίει· τῦτο δ' ἐστὶν εἶδος ἀδύνατον. αἱ γὰρ ἐπιστῆμαι πᾶσαι μετὰ λόγου· λόγος δὲ ἐν τῷ διανοητικῷ τῆς ψυχῆς γίνεται μόνῳ. γίνεται) οὖν αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι * κατὰ διάνοιάν γε τῷ λογιστικῷ τῆς ψυχῆς μορίῳ. συμβαίνει οὖν αὐτῷ ἐπιστήμας ποιοῦντι τὰς ἀρετὰς ἀναιρεῖν * τὸ ἀνάλογον μέρος τῆς ψυχῆς. τῦτο δ' ποιῶν, ἀναιρεῖ γὰρ πάθος τε ἦθος. ὅθεν ἐκ ὀρθῶς ἥψατο τῆς περὶ τῦτο θεωρίας. μετὰ τῦτα δὲ Πλάτων διείλετο τὸν ψυχὸν εἴς τε τὸ λόγον ἔχον ϗ εἰς τὸ ἄλογον· ὀρθῶς. τε ἀπέδωκεν * ἑκάστου ἀρετὰς πρέποντας. μέχρι μθν οὖν τῦτου καλῶς· μετὰ μθν τοῦτο ἐκ ἐπ' ὀρθῶς. τὸν γὰρ ἀρετὸν κατέμιξεν εἰς τὸν περὶ γραμματείας, τὸν γὰρ τὸ ἀγαθὸν ὁ δὲ ὀρθῶς· ὁ γὰρ οἰκεῖον. γὰρ γὰρ τῶν ὄντων τε ἀληθείας λέγοντα, ἐκ ἔδει γὰρ ἀρετῆς φράζειν. ἐθὲν γὰρ τῦτῳ κἀκείνῳ κοινόν. ὅτοι μθν οὖν ὅτι τοσοῦτον ἥψαντο καὶ οὗτος. ἐχθμὸν δ' ἂν εἴη μετὰ τοῦτα σκέψασθαι, τί δεῖ αὖθις λέγειν γὰρ τῦτον. πρῶτον μθν οὖν ἰδεῖν δεῖ, ὅτι πάσης ἐπιστήμης τε δυνάμεώς ἐστί τι τέλος, ϗ τῦτ' ἀγαθόν. ἐθεμία γὰρ ἔτ' ἐπιστήμη ἔτε δυνάμις ἔτερον κακοῦ ἐστιν. εἰ οὖν πασῶν τῶν δυνάμεων ἀγαθὸν ὃ τέλος, δῆλον ὡς τῆς βελτίστης * βέλτιον δὲ εἴη. ἀλλὰ μθν ἥγε πολιτικὴ βελτίστη δυνάμις. ὥστε ὃ τέλος αὐτῆς ἂν εἴη * ἀγαθόν. γὰρ ἀγαθοῦ ἄρα (ὡς ἔοικεν) ἡμῖν λεκτέον, ϗ γὰρ ἀγαθοῦ ὁ τῷ ἁπλῶς, ἀλλὰ τῷ ἡμῖν· ὁ γὰρ τῷ θεῶν ἀγαθοῦ. ἀλλ' ὑπὲρ μθν τούτου * τε λόγος, τε ἀλλοτρία ἡ σκέψις. * γὰρ τῷ πολιτικοῦ ἄρα ἡμῖν λεκτέον ἀγαθοῦ, πάλιν δὲ ϗ τῦτο διελεῖν δεῖ γὰρ ἀγαθοῦ, πῶς λεγομένου· ὁ γὰρ ἐστιν ἁπλοῦν. λέγεται γὰρ ἀγαθὸν,

Metaph. l.13.c.4.

Nicomac. l.6. c.vlt. & infrà c. 35.

Eudem. l. 1.c 5.

Leg. κατ' αὐτὸν γρ. ὁ τῷ λογικῷ γρ. τὸ ἄλογον

γρ. ὁ ἑκάστῳ

γρ. βέλτιον, γρ. πάλαθον,

χρ. τὸ πλεσ λ. ineptè.

γρ. γὰρ τῷ ἡμῖν ἄρα λε.

A Hoc autem non poterimus, niſi ſciamus & quibus rationibus, & quomodo. Scire igitur quid ſit virtus, neceſſe eſt: ſiquidem & ex quibus ſit, & quomodo, ſcitu haud quaquam facile eſt ignoranti quid ſit, quemadmodum in ſcientiis. Verùm ne latere quidem nos oportet, ſi qui de his prius diſſeruere. Primum igitur Pythagoras de virtute dicere adgreſſus eſt: ſed non rectè: virtutes ſiquidem ad numeros referens, non conuenientem virtutibus inquirendi rationem iniit. Neque enim iuſtitia eſt numerus pariter par, id eſt, *conflatus ex*

B *duobus paribus numeris, quorum alter per alterum fuerit multiplicatus.* Huic ſuccedens Socrates, de hac re melius & copioſius diſſeruit, ſed ne ipſe quidem rectè. Quoniam virtutes ſcientias efficiebat: quod fieri nullo modo poteſt. Cunctæ ſiquidem ſcientiæ, cum ratione: atqui ratio in ſola animæ parte gignitur, qua cogitemus & ratiocinemur. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali ſint, neceſſe eſt. Euenit itaque, vt qui virtutes ſcientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat:

C quod faciens, affectum ac morem perimit. Quamobrem non rectè hac in parte diſputationem de virtute inſtituit. Poſtea demum Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam quæ eſſet rationis expers; rectè diſtribuit, reddiditque ſuas vtrique virtutes. Hactenus quidem probè: reliqua verò neutiquam rectè: quandoquidem virtutem cum tractatione quæ de bono per ſe eſſet, admiſcuit: non equidem rectè, quia non erat is aptus locus. neque enim de eo quod eſt, ac de vero diſſerentem, de virtute dicere

E oportuit: illi ſiquidem nihil eſt cum hoc commune. Hoc vſque igitur atque hoc modo prouecta eſt illorum de moribus diſputatio. Deinceps ergo reſtat vt videamus, quidnam de his dicendum nobis fuerit. Primùm illud obſeruandum eſt, ſcientiæ omnis atque facultatis finem eſſe aliquem, eúmque per ſe bonum: nulla ſiquidem ſcientia, & facultas nulla eſt, quæ finem malum habeat. Quòd ſi facultatum omnium bonus eſt finis, non dubium quin etiam optimæ ſit optimus. Atqui ciuilis, o-

D ptima eſt facultas: igitur ipſius finis, bonus. De bono itaque (vt videtur) nobis dicendum eſt: at de bono non in vniuerſum, ſed nobis bono. Neque enim de Deorum bono *agendum eſt.* Nam de eo alia habenda fuerit oratio, & conſideratio nunc ſit aliena. De nobis itaque bono dicendum eſt. De quo ſanè diſſerendum in primis eſt, quonam dicatur modo. Neque enim ſimplex, atque vnum eſt: quandoquidem dicitur bonum,

aut

aut quod in vnoquoque eſt optimum, (id verò ſuapte naturâ expetendum,) aut cuius participatione alia ſunt bona: id nimirum idea boni eſt. An igitur de boni idea loqui oportet, an non, ſed de eo potiùs quod in vniuerſum rebus omnibus bonis ineſt? bonum id namque diuerſum eſſe ab idea meritò videatur. Idea enim & ſeparari poteſt, & per ſe ſubſiſtit: bonum verò illud commune, rebus omnibus ineſt: non eſt igitur idem cum eo quod ſeparari poteſt: fieri enim nequit vt quod ſeparari naturâ poteſt ac per ſe ſubſiſtere, rebus omnibus inſit. Nunquid igitur de hoc nobis diſſerendum bono, quod in omnibus exiſtit, aut non? quid ita? nempe quoniam id commune eſt, vt definitio, & inductio. Definitionem oportet quid quæque res ſit referre, ſeu bonum, ſeu malum ſit, ſeu quidtuis aliud. Refert certè definitio, vt eiuſmodi bonum in vniuerſum eſt, non quatenus ipſum per ſeſe eligendum. Verùm quod in cunctis exiſtit, definitioni eſt ſimile. Definitio certè ait bonum eſſe quippiam, quod neque ſcientia, neque facultas vlla dicit. Neque enim finem ſuum aſſerit bonum eſſe: verùm id alterius eſt inſpicere facultatis: quandoquidem neque medicus, neque ædificator refert, ille quidem ſanitatem eſſe bonam, hic verò domum: ſed ille quidem ſe ſanos homines efficere, & quemadmodum id faciat: hic verò, domum. Perſpicuum eſt igitur, ne ciuili quidem ſcientiæ de communi bono dicendum eſſe: vna ſiquidem & hæc inter reliquas ſcientias eſt. Atqui hoc nullius eſt dicere aut facultatis, aut ſcientiæ, vt de fine: ne ciuilis quidem *ſcientiæ* igitur erit de communi bono dicere, eo quod per definitionem eſt. Verumenimvero neque de eo quod per inductionem commune Quid ita? quia quando volumus particulare aliquod bonum eſſe demonſtrare, aut definitione vtimur, dicimúſque eandem & bono conuenire, & rei quam bonam eſſe probare propoſitum fuerit nobis: aut inductione *vtimur*: exempli cauſa, ſi probare velimus magnanimitatem eſſe bonum, dicemus, iuſtitiam eſſe rem bonam, itémque fortitudinem omnéſque adeò virtutes. Magnanimitas autem virtus eſt: ergo etiam res bona. Non igitur de communi per inductionem bono, *ſcientiæ* ciuili |dicendum eſt: eadem enim abſurda conſequentur, quæ in eo communi bono quod in definitionem venit, eſſe oſtendimus. Ipſum enim bonum ſic quoque dicet. Manifeſtum igitur, de optimo bono dicendum eſſe, eóque, quod nobis optimum ſit. Omnino autem non vnius eſſe ſcientiæ, aut facultatis, de vniuerſali bono conſiderare, facilè quis intelligat.

ἢ ὃ ἄριστον ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων· (τοῦτο δ' ἐστὶ ὃ ἕνεκά τινὰ αὐτῆς φύσιν αἱρετόν·) ἢ ὃ πάντα μεταλάμπει ἀγαθὰ ὄντα· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ἰδέα τἀγαθοῦ. πότερον οὖν ὑπὲρ τῆς ἰδέας τὸ ἀγαθὸν δεῖ, ἢ ὅ, ἀλλ' ὡς ὃ κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχον ἀγαθόν; ἕτερον γὰρ τῆς ἰδέας τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἰδέα χωριστόν, ἐστὶ δὲ καθ' αὑτό· ὃ δ' κοινὸν ἐν ἅπασιν ὑπάρχει· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν τῷ χωριστῷ. οὐ γὰρ ἂν ποτε ὃ χωριστὸν καὶ ὃ πεφυκὸς αὐτὸ καθ' αὑτὸ εἶναι, ἐν πᾶσιν ὑπάρχῃ. πότερον οὖν ὑπὲρ τούτου δεῖ λέγειν τἀγαθοῦ τῷ συνυπάρχοντες; ἢ οὔ; ἄλλο τι; ὅτι τοῦτό ἐστι μὲν ὃ κοινόν, ὡς ὁ ὁρισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγή. ὁ μὲν ὁρισμὸς βούλεται τὴν ἑκάστου οὐσίαν λέγειν, ἢ τοιόνδε ἀγαθόν, ἢ ὅτι κακόν, ἢ ὅλως δὴ ἄλλο ἤ. λέγει δὲ ὁ ὅρος, ὅτι τοιονδὶ ἀγαθὸν καθόλου, ὃ ἐάν τῃ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ αἱρετόν. ὃ δὲ ἐν ἅπασιν ὑπάρχον, ὅμοιον τῷ ὅρῳ ἐστίν. ὁ δὲ ὅρος λέγει ὅτι ἀγαθόν. ὑπείληπται δέ γε οὐδὲ δυνάμεις οὐδεμία λέγειν ὑπὲρ ὅ τέλους τῷ αὐτὸς ὅτι ἀγαθόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἑτέρης δυνάμεώς ἐστι θεωρῆσαι. οὔτε γὰρ ὁ ἰατρὸς, οὔτε ὁ οἰκοδόμος λέγει ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, οὐδὲ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν ὑγίειαν ποιεῖ, καὶ ὡς ποιεῖ, ὁ δ' οἰκίαν. δῆλον τοίνυν ὅτι οὐδὲ τῇ πολιτικῇ ὑπὲρ τἀγαθοῦ λεκτέον τἀγαθοῦ τοῦ κοινοῦ. μία γάρ ἐστι καὶ αὕτη τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν. τοῦτο δὲ * οὐ μιᾶς ἐστὶ λέγειν, ὅτε δυνάμεως, ὅτ' ἐπιστήμης ὡς τέλους. ἀλλ' ἄρα τῆς πολιτικῆς ἐστὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν τὸ περὶ τοῦ ὁρισμοῦ. ἀλλὰ μὲν οὐδὲ τοῦ περὶ τοῦ ἐπαγωγὴ κοινοῦ. ἆρα τί; ὅτι ὅταν βουλώμεθα δεῖξαί τι τῶν περὶ * ἀγαθῶν, ἐπὶ ὧν ὁρισμῷ δείκνυμεν, ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐφαρμόττει ὅτι τε τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὅτι τοῦτο, ἐὰν βουλώμεθα δεῖξαι ὅτι ἀγαθόν· ἢ τῇ ἐπαγωγῇ, οἷ ὅταν θέλωμεν δεῖξαι ὅτι ἡ μεγαλοψυχία ἐστὶν ἀγαθὸν, φαμὲν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀγαθὸν καὶ ἀνδρία, καὶ ἁπλῶς αἱ ἀρεταί· ἡ δὲ μεγαλοψυχία ἀρετή· ὥστε καὶ ἡ μεγαλοψυχία ἀγαθόν. οὐδὲ δὴ ὑπὲρ τοῦ περὶ ἐπαγωγὴ κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον τῇ πολιτικῇ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἀδύνατα συμβαίνει τούτῳ, καὶ ὃ περὶ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ. * ὅτι γὰρ ἀγαθόν, καὶ σοφία ἐρεῖ. δῆλον τοίνυν ὅτι ὑπὲρ τοῦ ἀρίστου ἀγαθοῦ λεκτέον ἐστὶ, καὶ τοῦ ἡμῖν ἀρίστου. ὅλον δ' ἴδοι ἄν τις ὅτι οὐκ ἔστι μιᾶς ὅτ' ἐπιστήμης ὅτε δυνάμεως ὃ ὑπὲρ παντὸς ἀγαθοῦ σκοπεῖν.

Nicom. l. 1 c 4. Eudem. l. 1. c. 8.

γρ. ἐλάττω Locus ne videtur ſanus.

γρ. ἀγαθόν,

ἀφά τι; ὅλα ἀγαθὸν ἐν πάσαις ἢ κατηγ- A Cur ita? nempe quia bonum eſt in omni-
ρείαις ὄσι· καὶ γὰρ ἐν ὧ τί, καὶ ἐν ὧ ποιῷ, καὶ bus categoriis. Nam & in ſubſtantia, &
ἐν τῷ ποσῷ, καὶ πότε, καὶ πρός τι, καὶ τινί, in qualitate, & in quantitate, & in tem-
καὶ ἁπλῶς ἐν πάσαις. ἀλλὰ μὴν ὃ πότε pore, & in iis quæ ad aliquid referuntur,
ἀγαθὸν, ἐν μὲν ἰατρικῇ ὁ ἰατρὸς οἶδεν· ἐν in omnibus denique categoriis bonum re-
δὲ κυβερνητικῇ, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑκάστῃ δ' peritur. Cæterùm bonum id quod ad tem-
ἕκαστος. πότε μὲν γὰρ δεῖ τεμεῖν, ὁ ἰατρὸς pus pertinet, in medicina notum eſt medi-
οἶδε· πότε δὲ δεῖ πλεῖν, ὁ κυβερνήτης· ἐν ἑ- co: in arte gubernandi, gubernatori: in
κάστῃ δὲ ὃ πότε ἀγαθὸν, ἕκαστος ὃ καθ' ἑ- vnaquaque *arte*, *perito artis* cuiuſque. Quan-
αυτὸν εἰδήσει. ὅτε γὰρ ὁ ἰατρὸς ὃ ἐν τῇ κυβερ- do ſecandum quidem ſit, nouit medicus. At
νητικῇ ἀγαθὸν πότε εἰδήσει, ὅτε ὁ κυβερνή- B quando nauigandum, gubernator: In v-
της ὃ ἐν ἰατρικῇ. οὐκ ἄρα οὐδ' οὕτως naquaque verò arte, quiſque tempus ſibi
ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λεκτέον. τὸ γὰρ πότε, conueniens & bonum cognoſcit. Nam ne-
ἐν πάσαις κοινόν. ὁμοίως δὲ καὶ ὃ πρός τι que medicus, quod in gubernatoria bo-
ἀγαθὸν, καὶ ὃ ἐπὶ τῆς ἄλλας κατηγορίας, num ſit tempus: neque gubernator, quod
κοινὸν μὲν ἀπάσαις· ἀθεμιτὸς δ' ἔστιν οὔτε in medicina, cognouerit. Idem de com-
δυνάμεως ὅτ' ὀπτέον μᾶλλον εἰπεῖν ὑπὲρ οὗ ἐν munibus bono eſt ſentiendum. Nam & quod
ἑκάστῃ πότε ἀγαθοῦ, ἢ δ' αὖ τῆς πολιτικῆς eſt in categoria temporis, & quod in iis
γρ. οὐδ' ὡπῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ λέγειν· ὑπὲρ τοῦ ἀ- quæ ad aliud referuntur, & quod in aliis,
γαθοῦ ἄρα, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀείστου, καὶ ὑπὲρ idem eſt bonum ac commune omnibus. At-
τοῦ ἡμῖν ἀείστου. ἴσως δὲ οὐδὲ δεῖ βουλό- qui nullius eſt facultatis, aut ſcientiæ, di-
μενόν τι δεικνύναι, τοῖς μὴ φανεροῖς πα- C cere de eo bono, quod in vnaquaque
ραδείγμασι χρῆσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀφα- eſt. Ne *ſcientiæ* quidem igitur ciuilis eſt, di-
νῶν τοῖς φανεροῖς, καὶ ὑπὲρ τῶν νοητῶν τοῖς cere de communi bono. De bono igitur *di-*
αἰσθητοῖς· καὶ ταῦτα γὰρ φαινερώτατα. ὅ- *cendum eſt* ac de optimo, quod eſt nobis o-
τάν οὖν ὑπὲρ ἀγαθοῦ ἐγχειρῇ τις λέγειν, ptimum. Cæterùm cum qui velit quip-
οὐ λεκτέον ὅστιν ὑπὲρ τῆς ἰδέας. καίτοι οἴον- piam demonſtrare, minimè apertis non
ται γε δεῖν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ λέγωσιν, oportet exemplis vti, ſed obſcura ape-
ὑπὲρ τῆς ἰδέας δεῖν λέγειν. ὑπὲρ γὰρ τοῦ rienda ſunt, manifeſtis, ac in eis quæ
μάλιστα ἀγαθοῦ φασι δεῖν λέγειν. αὕτη δ' ſub intelligentiam cadunt, ſenſibilibus: ea
ἕκαστον μάλιστ' ὄστ' ὄντως ἐστίν. ὥστε μάλιστ' ſiquidem ſunt apertiſſima. Cùm igitur de
ἂν εἴη ἀγαθὸν αὐτὸ ἰδέα, ὡς οἴονται. ὁ δὴ τοιοῦ- D bono dicere quiſpiam aggreditur, de idea
τος λόγος, ἀληθὴς μὲν ὄστιν ἴσως· ἀλλ' οὐχ neutiquam dicendum eſt: & tamen qui-
αὐτὸ πολιτικὴ ὀπτέον ἐστὶν, αὐτὸ δυνάμεώς, ὑπὲρ ἧς dam de idea dicendum exiſtimant, vbi de
νῦν ὄστιν ὁ λόγος. ὁ γὰρ ὑπὲρ τούτου σκε- bono dicunt: Aiunt namque de maxi-
Leg. σκεπτ. πτέον πάντως, ἀλλὰ τοῦ ἡμῖν ἀγαθοῦ. οὐ- mè bono eſſe diſſerendum. Eſt verò e-
δεμία γὰρ ὅτ' ὀπτέον ἐστὶν ὅτε δυνάμεως ὑ- iuſmodi, ipſum quidque maximè: ita
πὲρ τοῦ τέλους λέγῃ ὅτι ἀγαθόν· ὥστ' οὐδ' ἡ bonum maximè fuerit idea ex ipſorum
πολιτική. δῆλον οὐχ ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ἰδέαν ἀ- quidem ſententia. Huiuſmodi certè ora-
γαθοῦ τὸν λόγον ποιῆται. ἀλλ' ἴσως, φησί, tio eſt illa quidem fortaſſis vera: verùm
τούτῳ τἀγαθῷ ἀρχῇ χρησάμενος ὑπὲρ neutiquam ad ciuilem ſcientiam, vel fa-
τῶν καθέκαστα, ἐκ τούτων σκεψόμεθα, * ἐρω- cultatem facit, de qua in præſentia nobis
γρ. ὦ ἢ οὐδ'. οὐδ' οὕτως ὀρθῶς. δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς E eſt ſermo. Non enim de hoc per ſe bono,
οἰκείας λαμβάνειν. ἄτοπον γὰρ, εἴ τις ſed bono nobis, tractat. Nulla ſiquidem
βουλόμενος ὃ πείγωνον, ὡς δυσὶν ὀρθαῖς ſcientia, aut facultas de fine loquitur,
ἴσας ἔχον δείξαι, λάβοι ἀρχὴν, ὅτι ἡ ψυ- quòd ſit bonum: & proinde, ne ciuilis
χὴ ἀθάνατος. ἡ γὰρ οἰκεία. δεῖ δὲ τινὰ ἀρ- quidem. Ideo non de bono, quod in idea
χὴν οἰκείαν εἶ) καὶ σύμμετρον· νῦν δὲ conſiſtit, loquitur. Verùm dixerit fortaſ-
καὶ ἄλλα τῶν τινὰ ψυχὴν εἶ) ἀθάνατον, ſe, hoc per ſe bono vſus ceu principio, du-
δείξει τις δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχον ὃ πείγωνον· cto inde exordio, de ſingulis poſtea dicam.
Verùm ne id quidem rectè. Sua enim & pro-
pria cuiuſlibet *ſcientiæ* ſumenda ſunt princi-
pia. Abſurdum quippe fuerit volenti o-
ſtendere triangulum duobus rectis æqua-
les habere angulos, ſumere principium
eiuſmodi, Anima immortalis eſt; neque
enim hoc propoſito conuenit. Opor-
tet ſiquidem principium, proprium
eſſe ei rei qua de agatur, atque coniun-
ctum. Iam verò, etiam abſque hoc quòd
anima ſit immortalis, demonſtrauerit quiſ-
piam duobus rectis æquales habere triangulũ.

Itidem & de bonis licet cætera intelligere citra ideam boni. Proinde proprium non eſt huius per ſe boni principium. At ne Socrates quidem rectè virtutes ſcientias faciebat. Is enim nihil fruſtra eſſe arbitratus eſt. Tamen dum poneret virtutes eſſe ſcientias, ei euenichat virtutes eſſe fruſtrà. Quid ita? In ſcientiis namque contingit vt vna eadémque opera & ſcientiam cognoſcamus quid qualiſque ſit & ipſi docti euadamus, ſcientiámque teneamus: verbi gratia, medicinam ſi quis nouit quid ſit, is ſtatim ſit medicus neceſſe eſt. Idem eſt in reliquis ſcientiis. At in virtutibus non idem eſt. Neque enim ſi quis nouerit quid iuſtitia, continuò etiam iuſtus eſt. Itidem & in aliis. Euenit igitur, & fruſtra virtutes eſſe, & non eſſe ſcientias.

ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἀγαθῶν ὄντι θαύμαζε τὰ ἄλλα αὐτοῦ τοῦ κτῆμα ἰδέαν ἀγαθοῦ * δι' οὐκ οἰκείαν ἀρχὴν εἶναι τοῦτον τἀγαθόν. οὐκ ὀρθῶς δὲ ὑπέλαβ' ὁ Σωκράτης ἐπιστήμας εἶναι τὰς ἀρετάς. ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲν ᾤετο δεῖν μάτην εἶναι. ἐν δὲ τοῖς τὰς ἀρετὰς ἐπιστήμας εἶναι, συνέβαινεν αὐτῷ τὰς ἀρετὰς μάτην εἶναι. λέγω δὲ τί; ὅτι ὅτι τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει ἅμα εἰδέναι τινὸ ἐπιστήμων τί ἐστι, καὶ εἶναι ἐπιστήμονα. εἰ γὰρ ἰατρικόν τις οἶδε τί ἐστι, καὶ ἰατρός ἐστιν ἤδη ἁπλῶς ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. ἀλλ' οὐκ ὅτι τῶν ἀρετῶν τοῦτο συμβαίνει. ἅμα γὰρ εἴ τις οἶδε τινὸ δικαιοσύνην τί ἐστιν, ἤδη δίκαιός ἐστιν· ὡς δὴ αὐτὸς καὶ περὶ τῶν ἄλλων. συμβαίνει δὴ τῷ μάτην εἶναι τὰς ἀρετὰς καὶ μὴ εἶναι ἐπιστήμας.

Locus mutilus videtur. Sententia talē aliquā lectionē poſtulat: δι' οὐκ οἰκείαν ἀρχὴν εἶναι τοῦτον τἀγαθοῦ h. e. *Peripicuum igitur eſt, ipſum bonum non eſſe reliquorum bonorum principium.*

CAPVT II.

Quot modis dicatur bonum.

His expoſitis annitamur dicere, bonum quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honore digna, laudabilia alia, poteſtates alia. Honore dignum, huiuſmodi dico, quod diuinum, quod melius, vt anima, ménſque eſt: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorata certè, in quibus honor: talia ſiquidem omnia honor conſequitur. Igitur etiam virtus, honore dignum bonum eſt: quando ab ipſa probus quiſpiam gignitur. Is namque in virtutis penetrat habitum. Laudabilia ſunt, vt virtutes: ab ipſarum namque actionibus laus emergit. Poteſtates *ſunt*, vt dominatus, opulentia, robur, pulchritudo: iis namque bonus bene, vt malus malè vti potuerit: ideo etiam poteſtate res eiuſmodi bona nuncupantur. Bona certè ſunt: debent enim res ex vſu viri boni, non mali, æſtimari. Id genus nimirum bonis euenit, ortus cauſam ipſorum eſſe fortunam. A fortuna namque & opulentia, & dominatus eſt, & quæcunque prorſus in poteſtatis ordinem perueniunt. Reliquum porrò, ac quartum, inter bona; quo conſeruatur & paratur bonum, ſicut exercitatione ſanitas, ac ſi id genus eſt aliud. Verùm aliam quoque ſubeunt bona diſtributionem: verbi gratia, Bonorum quædam prorſus, & omni ratione ſunt expetenda: quædam verò non: veluti iuſtitia, aliæque virtutes, omni ratione & omnino ſunt expetendæ:

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται.

ΕΠεὶ δὴ περὶ τούτων διώρισται, πειρατέον λέγειν τἀγαθὸν ποσαχῶς λέγεται. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν τίμια, τὰ δ' ἐπαινετά, τὰ δὲ δυνάμεις. Τὸ δὲ τίμιον λέγω, τὸ θεῖον, τὸ ἡμῖν, τὸ βέλτιον, οἷ ψυχή, νοῦς· τὸ ἀρχαιότερον, ἡ ἀρχή, τὰ τοιαῦτα τίμια δ', ἐφ' οἷς ἐν ἡμῖν. τοῖς δὲ τοιούτοις πᾶσι τιμὴ ἀκολουθεῖ. σύνοιδα καὶ ἡ ἀρετὴ τίμιον, ὅταν γε δὴ ἀπ' αὐτῆς σπουδαῖός τις ᾖ· ἤδη γὰρ οὕτως εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς ἦθος ἥκει. τὰ δ' ἐπαινετά, οἷ ἀρεταί. ἀπὸ γὰρ τῶν κατ' αὐτὰς πράξεων, ὁ ἔπαινος γίγνεται. τὰ δὲ, δυνάμεις· οἷ ἀρχή, πλοῦτος, ἰσχύς, κάλλος. τούτοις γὰρ καὶ ὁ σπουδαῖος δεῖ δύνασθαι χρήσασθαι, καὶ ὁ φαῦλος κακῶς· δι' * δυνάμει τὰ τοιαῦτα καλοῦνται ἀγαθά. ἀγαθὰ μὲν δὴ εἰσι· δικαιοῦται γὰρ τῷ τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἕκαστον χρήσει, καὶ τῇ τοῦ φαύλου. τοῖς δ' αὖ τοῖς τοιούτοις συμβέβηκεν ἀγαθοῖς, καὶ τινὸ τὸ εἶναι τῆς γενέσεως αὐτοῦ αἴτιον εἶναι. ἀπὸ τύχης γὰρ καὶ πλοῦτος γίγνεται καὶ ἀρχή, καὶ ὅλως ὅσα εἰς δυνάμεως τάξιν ἥκει. λοιπὸν δὲ καὶ τέταρτον τῶν ἀγαθῶν, τὸ σωστικὸν καὶ ποιητικὸν ἀγαθοῦ· οἷ γυμνάσια ὑγιείας, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλλως ἔχει τἀγαθὰ διαίρεσιν· οἷ ἔστι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν πρὸς τὴν καὶ πρὸς τοῦτο αἱρετά, τὰ δ' οὔ· οἷ, ἃ μὲν διαγράφουσι καὶ αἱ δύο ἀρεταί, καὶ πρὸς τὴν καὶ πρὸς τοῦτο αἱρετά·

κ. ἐπὶ δὲ τούτων διώρισται, Nicom. l.1 c.12. Eudem. l.2. c.1:

χ. δυνάμει non rectè.

ἰσχὺς δὲ καὶ πλοῦτος καὶ δυνάμεις, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτε πρὸς τι ὅτε πρός τι. ἔτι καὶ ἄλλως. τῶν γὰρ ἀγαθῶν, τὰ μὲν ὅρος τέλη, τὰ δ' οὐ τέλη· οἷον, ἡ μὲν ὑγίεια, τέλος· τὰ γὰρ τῆς ὑγιείας ἕνεκεν, οὐ τέλη· καὶ ὅσα οὕτως ἔχει, τούτων ἀεὶ τὸ τέλος βέλτιον· οἷον, ὑγίεια βέλτιον ἢ τὰ ὑγιεινά· καὶ ἁπλῶς ἀεὶ καθόλου τοῦτο βέλτιον, ὃ ἕνεκεν καὶ τὰ ἄλλα. πάλιν αἱρετὸν τῶν τελῶν, βέλτιον ἀεὶ τὸ τέλος τοῦ ἀτελοῦς. τέλος δέ ὅρος, ὃ προσλαμβανόμενον, μηδενὸς ἔτι προσδεόμεθα· ἀτελὲς δέ, ὃ προσλαμβανόμενον, προσδεόμεθά τινος. οἷον τῆς δικαιοσύνης μὲν μόνον προσλαμβάνοις, πολλῶν προσδεόμεθα· τῆς δ' εὐδαιμονίας προσλαμβανόμενος, οὐδενὸς ἔτι προσδεόμεθα· τοῦτο ἄρα ὅρος ἐστὶ τὸ ἄριστον ἡμῖν ὃ ζητοῦμεν, ὅ ὅρος τέλος τέλεον· τὸ δὲ δὴ τέλεον τέλος ἀγαθόν ἐστι, καὶ τὸ τέλος τὸ ἀγαθόν. μῶν τοίνυν πῶς τὸ ἄριστον δεῖ σκοπεῖν; πότερον ὥσπερ καὶ αὐτὸ* συναριθμουμένῳ,* ἀλλ' ἄτοπον. τὸ γὰρ ἄριστον ἐπιδὴ ὅρος τέλος τέλεον, τὸ δὲ τέλεον τέλος, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, δόξειεν ἂν ἡ εὐδαιμονία. τιμὴ δ' εὐδαιμονίᾳ οὐ πολλῶν ἀγαθῶν συνάπτομεν. ἐὰν δὴ τὸ βέλτιον σκοπῶν, καὶ αὐτὸ συναριθμῇς, αὐτὸ ἕξεις αὐτοῦ βέλτιον· αὐτὸ γὰρ βέλτιον ἕξεις· οἷς τὰ ὑγιεινὰ θὴς καὶ τιμὴ ὑγίειαν, σκόπει τί τούτων πρώτων βέλτιον. βέλτιον δ' ὄντι ὑγίεια· εἰ δὴ τούτων πρώτων βέλτιον, καὶ αὐτὸ αὐτοῦ βέλτιον· ἄτοπον δὴ συμβαίνει. ὃ δὴ ἴσως γε οὕτω σκεπτέον τὸ βέλτιον. ἀλλ' ἄρα γε οὕτως, οἷς χωρὶς αὐτό· ἢ καὶ τοῦτο ἄτοπον; ἡ γὰρ εὐδαιμονία ὅτι ἐκ τινων ἀγαθῶν συγκαιμένη· τὸ δ' ἐξ ὧν ἀγαθῶν συγκεῖται, σκοπεῖν εἰ τοῦτ' ἔστι βέλτιον, ἄτοπον. ὃ γὰρ ὅτι ἄλλό τι χωρὶς τούτων ἡ εὐδαιμονία, δῆλα τοῦτο. ἀλλ' ἄρα γε οὕτωσί πως ὀρθῶς ἂν τις σκοποῖτο συγκρίνων τὸ ἄριστον· οἷς αὐτὸ τιμὴ εὐδαιμονίαν τιμὴ ἐκ τούτων τῶν ἀγαθῶν ὄντα, συγκρίνων πρὸς ἄλλα ἃ μή ἐστιν ἐν αὐτῇ εἰρῆσθαι, ὅτως τὸ ἄριστον σκοπῶν, ὀρθῶς ἂν σκοποῖτο. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἁπλοῦν τὸ ἄριστον ὃ ζητοῦμεν νυνί· οἷς λέγει αὖ τις εἶναι ἄριστον τιμὴ φρόνησιν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν καθ' ἓν συγκειμένων. ἀλλ' ἴσως ἂν οὕτως ζητητέον ἐστὶ τὸ ἄριστον ἀγαθόν. τὸ γὰρ τέλεον ζητοῦμεν ἀγαθόν· ἡ φρόνησις μόνη ἕνεκα, ἢ τέλεον οὐκ ἄρα τοῦτο τὸ ἄριστον ἄριστον ὃ ζητοῦμεν,* οὐδ' ὅτως ἄριστον.

Nicom. l. 1 c. 2. & 5.

Nicom. l. 1 c. 3. in fine. γρ. ἀφ' ἑαυτοῦ

γρ. ἀλλ' οὕτως καὶ τὸ ἄριστον συναριθμῶ.

A at robur, & opulentia, potentiáque, & id genus alia, neque omni ratione, neque perpetuò. Rursus quoque aliter: Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem, finis: at quæ sanitatis fiunt causa, neutiquam sunt fines. Et quæcumque ita habent, inter illa finis semper præstat: vt sanitas melior, quàm quæ ad sanitatem conferunt: atque in vniuersum semper id melius est cuius gratia sunt & alia. Rursus inter ipsos fines, præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. Est nimirum perfectus, quo si potiamur, nulla re amplius nobis B opus est. Imperfectus autem, quo licèt potiamur, alia tamen desideramus: quemadmodum si solùm adsit iustitia, multa desideramus: sin felicitas, nulla re amplius nobis opus est: Id ergo illud est nobis optimum quod desideramus, qui finis est perfectus: absolutus namque finis bonum est, necnon finis bonum. Iam verò quonam modo optimum, considerandum est: nunquid eo modo, vt ipsum quoque reliquis annumeremus? an id videbitur absurdum? Si quidem optimum, finis est perfectus: ac perfectus finis, vt paucis absoluam, nil aliud quàm felicitas esse videtur. Ex C multis porrò bonis felicitatem constare comprobatur. Si igitur de eo quod optimum est, disputans, id quoque reliquis annumeres, erit ipsum seipso melius, si quidem optimum erit. Exempli gratia, salubria & sanitatem pone: tum considera ecquid inter ista omnia sit optimum: sanitas videlicet est optimum: ergo, si *sanitas* horum omnium est optimum, ipsum quoque *optimum* se ipso melius est: quod est perabsurdum. Non igitur ita considerare oportet quod est optimum. An verò ita, vt reliqua sine eo ponantur? nunquid hoc esset ab- D surdum? nam felicitas ex quibusdam conflata bonis est. Quærere autem, quibus ex bonis ipsa constet, sitne *quod optimum* est iis melius, absurdum est Neque enim est quicquam aliud ab his felicitas, verùm hæc ipsa. An ita potius rectè disputationem instituerit, si id quod optimum est, comparet cum reliquis: puta, si felicitatem ex his conflatam bonis, cum aliis cõparet, quæ eâ nõ continẽtur, sicque id quod optimum est, inquirat, an ille rectè disputationem instituerit? Cæterùm non est simplex, quod nunc quærimus, o- E ptimum: vt dicat quispiam, optimum cunctorum bonorum, si singula inter se compares, esse prudentiam. Verùm hoc fortasse modo, non quærendum est optimum bonum: perfectum siquidem quærimus bonum. At prudentia sola, neutiquam perfectum: non igitur hoc optimum quod quærimus, neque aliud quidquam pari ratione optimum.

CAPVT III.

Alia diuiſio bonorum.

PRæterea aliam admittunt bona diuiſionem. Sunt ſiquidem bonorum alia in animo, vt virtutes : alia in corpore, vt ſanitas, pulchritudo : alia externa, opulentia, dominatus, honor, & ſi quid eſt huiuſmodi. Horum, quæ in animo, ſunt optima. Quæ porrò in animo ſunt bona, trifariam diſtribuuntur ; in prudentiam, in virtutem, & in voluptatem. Poſt hoc igitur, quod profitemur omnes, etiam finis videtur bonorum, idémque abſolutiſſimus eſſe felicitas : quod ſanè fatemur eſſe in bene agendo, ac bene viuendo. Cæterùm finis ſimplex non eſt, ſed duplex : quorundam enim eſt finis ipſa actio, vſuſque, ſicut viſus : eſt nimirum vſus optabilior habitu : finis autem *eſt* vſus. Nemo ſiquidem velit viſum habere ea lege vt non ſpectet, ſed conniueat, & oculos claudat. Idem de auditu cæteriſque dicendum. Proinde quorum vſus & habitus eſt, ſemper melius & optabilius eorum eſt vſus habitu. Vſus enim & actio, finis, cùm ſit propter vſum ipſe habitus. Poſt id ſi conſideraueris quiſpiam in cunctis ſcientiis, intuebitur non aliam eſſe quæ domum, aliam quæ probam domum exſtruat, ſed vnam eandémque eſſe artem ædificandi, & cuius effector, ædificator, vt cuius ſit virtus, eiuſdem ſit effectrix. Idem in aliis omnibus par eſt coniectare.

CAPVT IV.

Virtutem in anima eſſe.

PRæterea intuemur, alia re nulla quàm anima, nos viuere. In anima autem eſt virtus. Idem certè fatemur facere animam, animæque virtutem. Cæterùm virtus in vnoquoque, cuius eſt virtus, id facit. Anima verò cùm alia *nobis præſtat*, tum per eam quoque viuimus : per animæ itaque virtutem bene viuemus. Cæterùm bene viuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem eſſe : ergo & feliciter agere, & felicitas, in viuendo eſt. Verùm bene viuere, eſt in eo poſitum, vt ſecundùm virtutem viuamus. hoc igitur eſt finis, & felicitas, & optimum. In vſu itaque ſit neceſſe eſt, & actione, felicitas. Nam quorum habitus vſuſque eſt, vſus & actio finis.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Αλλη διαίρεσις τῶν ἀγαθῶν.

ΜΕΤΑ τοίνυν τοῦτο ἔχει πάλαθὰ ἄλλην διαίρεσιν. ἔστι γὰρ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐν ψυχῇ, οἷς αἱ ἀρεταί· τὰ δ' ἐν τῷ σώματι, οἷς ὑγίεια, κάλλος· τὰ δὲ ἐκτὸς, πλοῦτος, ἀρχὴ, τιμὴ, ἢ εἴ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. τούτων δὲ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, βέλτίστα. τὰ δ' ἐν ψυχῇ ἀγαθὰ, διώρισται εἰς τρία, εἰς φρόνησιν, εἰς ἀρετὴν, καὶ ἡδονήν· ἤδη τοίνυν ὅ μὴ τοῦτο ἔχει λέγομεν πάντες, καὶ δοκεῖ καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ⸫ τελεώτατον τῶν εἶναι), ἡ εὐδαιμονία, * καὶ τοῦτο τοῦτο φαμὲν εἶναι ὃ δὴ προεθήμεθ' εὖ ζῆν. * ὃ γὴ τέλος ἐστὶν οὐκ ἁπλοῦν, ἀλλὰ διπλοῦν· * ἐνίοτε γάρ ἐστὶ τὸ τέλος, αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ⸫ ἡ χρῆσις, οἷς τῆς ὄψεως· καὶ ἔστι γε ἡ χρῆσις αἱρετωτέρα τῆς ἕξεως· τέλος δὲ μᾶλλον χρῆσις. σοφεὶς γὰρ δὴ βούλοιτ' ἂν ἔχειν τὴν ὄψιν μὴ μέλλων ὁρᾶν, ἀλλὰ μὴ ἔχων. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἄλλων, ⸫ τῶν τοιούτων. ὧν ἄρα καὶ μᾶλλον χρῆσις ⸫ ἕξις ἐστὶν, ἀεὶ βέλτιον καὶ αἱρετώτερον ἡ χρῆσις τῆς ἕξεως· ἡ γὰρ χρῆσις καὶ μᾶλλον ἐνέργεια, τέλος. ἡ δὴ ἕξις, τῆς χρήσεως ἕνεκα. * μὴ τοῦτο τοίνυν τοῦτ' ἐστὶν ὃ τις σκοπῶν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπιστημῶν πασῶν, ὄψεται οὐκ ἄλλην μὲν ποιοῦσαν οἰκίαν, ἄλλην δὲ σπουδαίαν οἰκίαν, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν οἰκοδομικήν. * καὶ ἔστ' ποιητικὴ ἡ τοῦ κοδόμου, ἡ τούτου ἀρετὴ, τῆς αὐτῆς τούτου ποιητικὴ ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἁπάντων.

Nic.

Nicom. l. 1 c. 2.

Eudem. l. 2. c. 1.

Nicom l. 1 c. 1. κ. ἐπίσ.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οτι ὃ ἄριστον ἀγαθὸν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία.

ΜΕΤΑ τοῦτο τοίνυν ὁρῶμεν ὅτι ἐστὶ καὶ ἄλλως ἡ ψυχὴ ζῶμεν· ἐν ψυχῇ δ' ἐστὶν ἀρετὴ· ὃ αὖθ' οὕτω φαμὲν, τὴν τε ψυχὴν ποιεῖν, ⸫ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν. δῆλον ἡμῖν ἀρετὴ ἐν ἐκάστῳ τοῦτο ποιεῖ ὃ ἐστὶν ἀρετὴ· ἡ δὲ ψυχὴ, καὶ πάντα μὲν ψυχῇ ζῶμεν· ἀφ' ἑνὸς τῆς ψυχῆς ἀρετοῦ ἄρα εὖ ζήσομεν· ὃ δέ γε εὖ ζῆν ⸫ εὖ προεθήμεθ', ὅθεν ἄλλο ἢ ὃ εὐδαιμονεῖν λέγομεν. ὃ ἄρα εὐδαιμονεῖν καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἐν ᾧ εὖ ζῆν ἐστὶ· ὃ δ' εὖ ζῆν ἐν τοῖς ἀρεταῖς ζῆν. τοῦτ' ἄρα ἐστὶ τέλος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ ὃ ἄριστον. ἐν χρήσει τοίνυν που δὴ εἴη καὶ ἐνεργεία τέλος ἡ εὐδαιμονία. ὧν γὰρ ἕξις ἐστὶ χρῆσις, καὶ χρῆσις ⸫ ἐνέργεια τέλος·

Nicom. l. 1 c. 6. Vatla aliter legiſſe videtur Iſta lectio ad verbum ſonat, quæ ad rem faciendã aptus eſt architectus. ipſius quoque virtus, eiuſdem operis eſt effectrix. nec quicquam mutandum, vt ex initio ſequentis ca. liquet.

Valla legit, sublata distinct. ὃ ἡ ἀφ. & in fine αἱρετῶν. mendosè quidem. Valla mutata dist. πάσης ἀφ.

τῆς ὃ ψυχῆς ἡ ἀρετὴ, ἕξις ἐστίν. * ἔστι δὲ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς τῆν ἀρετῆν. ὥστε τέλος αὖ εἴη καὶ ἐνέργεια καὶ χρῆσις αὐτῆς· ἡ δὲ εὐδαιμονία ἄριστον εἴη ἂν ὡς τῷ τοιῷδε ζῆν ἀρίστοις ζῆν. ἐπειδήπερ οὕτω τὸ ἄριστον ἀγαθὸν ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, καὶ αὕτη τέλος * ἐνέργεια, ζῶντες ἂν τοῖς ἀρίστοις, εὐδαίμονες ἂν εἴημεν, καὶ ἔχοιμεν τὸ ἄριστον ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν εὐδαιμονία τέλειόν τι ἀγαθὸν καὶ τέλος, ἆρ' ἐνδέχεται λανθάνειν ὅτι * καὶ ἐν τελείῳ ἔσται. ἀνὴρ μὲν ἔσται ὁ παιδὶ, (οὐ γὰρ ἔστι παῖς εὐδαίμων,) ἀλλ' ὁ ἀνδρί· οὗτος γὰρ τέλειος. οὐδὲ ὁ χρόνῳ μακρῷ ἀτελής, ἀλλ' ὁ τελείῳ. τέλειος δ' ἂν εἴη χρόνος, ὃν ἂν ἔνεστι βιοῦ. καὶ γὰρ λέγεται ὀρθῶς καθ' ὁμοίους, ὅτι δεῖ τὸν εὐδαίμονα ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τὸν βίον χρίνειν· ὡς δίον τὸ τέλειον εἶναι καὶ ἐν χρόνῳ τελείῳ καὶ ἐν αὐθρώπῳ. ὅτι ἡ ἐνέργειά ἐστιν, ἴδοι ἂν τις καὶ ἐντεῦθεν. ἐν γὰρ τοῖς ὕπνοις, εἰ τις καθεύδει ζῶν βίον, τὸν τυχόντα δ' πάντα βουλόμεθα λέγειν εὐδαίμονα εἶναι. ὃ μὲν γὰρ ζῆν αὐτῷ ὑπάρχει· ἀλλὰ τὸ ζῆν αὐτῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς, οὐχ ὑπάρχει, ὃ ἐν τῷ ἐνέργειαν. μεθ' τοῦτο τὸ μέλλον λέγεσθαι, ὅτι ἂν λίαν δόξειεν οἰκεῖον εἶναι τοῦτο· οὔτε μακρὰν ἀπέχον· οἷόν ἐστιν (ὡς δοκεῖ) μέρος τι τῆς ψυχῆς ᾧ τρεφόμεθα, ὃ καλοῦμεν θρεπτικόν· τοῦτο γὰρ βούλεται εἶναι· τοὺς γοῦν λίθους ὁρῶμεν ἀδυνατοῦντας τρέφεσθαι ὄντας· ὥστε δῆλον ὅτι τῶν ἐμψύχων ἐστὶ τὸ τρέφεσθαι. εἰ δ' τῶν ἐμψύχων, ἡ ψυχὴ αὐτῷ εἴη αἰτία. τῆς δὲ ψυχῆς, φαίνεται μὲν τῶν μορίων, οὐδὲν αἴτιον ἂν εἴη τοῦ τρέφεσθαι· οἷόν τὸ λογιστικὸν, ἢ τὸ θυμικὸν, ἢ τὸ ἐπιθυμητικόν· ἄλλο δέ τι καθ' αὑτὸ φαῖμεν, ᾧ οὐδὲν ἔχομεν οἰκειότερον ἑτέρου ἐπιθυμεῖν, ἢ θρεπτικόν τι οὖν ἂν τις εἴποι, πότερον ἡ τούτου τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀρετή; εἰ γὰρ ἔστι, δῆλον ὅτι καὶ τούτῳ * ἐνδέχεται τοιοῦτόν τι ἔργον εἶναι. τῆς γὰρ τελείας ἀρετῆς ἡ ἐνέργεια, εὐδαιμονία. εἰ μὲν οὖν ἔστιν ἀρετὴ τούτου, ἢ μὴ ἔστιν, ἄλλος λόγος. εἰ δ' ἔργα ἐστὶν, οὐκ ἔστι τούτῳ ἐνέργεια. οὐ γὰρ μὴ ἔστιν ὁρμὴ, οὐδ' ἐνέργεια τούτων ἔσται. οὐκ ἔοικε δ' εἶναι ὁρμὴ ἐν τῷ μορίῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅμοιον ἔοικεν εἶναι ᾧ πυεῖ. καὶ γὰρ ἐκείνῳ οὐ, τί ἂν ἐμβάλῃς, κατηναλώσει· καὶ εἰ μὴ ἐμβάλῃς, οὐκ ἔχει ὁρμὴν ποιεῖν τὸ λοιπόν. ὅπερ καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ἔχει· ἂν μὲν γὰρ ἐμβάλῃς τροφὴν, τρέφει· ἂν δὲ μὴ ἐμβάλῃς τροφὴν, οὐκ ἔχει ὁρμὴν τὸ τρέφειν.

A Atqui animæ virtus, est habitus, & actio: & vsus ipsius, eorum quæ sub electionem cadunt: ergo finis, ipsius actio vsúsque fuerit: felicitas igitur in viuendo ex virtutibus sit, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, & hæc ipsa finis: actione viuendo ex virtutibus, felices fuerimus, optimúmque bonum habuerimus. Cùm igitur sit felicitas bonum perfectum, ac finis, nos latere non oportet, id in ætate perfecta esse. Non enim in puero, (quia nec puer dici felix B potest,) sed in viro: is namque perfectus. Et ne in tempore quidem imperfecto, sed perfecto: perfectum fuerit vtique tempus, vitæ humanæ spatium. Rectè namque vulgò dicitur, felicem in longissimo vitæ tempore esse iudicandum: quòd nimirum oporteat, perfectionem hanc, tam in tempore perfecto quàm in homine *consistere*. Quòd autem sit actio vel hinc quispiam intelligat. In somnis namque, vt si toto vitæ spatio quispiam dormiat, hominem eiusmodi non facilè solemus dicere esse felicem. C Nam viuit ille quidem: sed non secundùm virtutem viuit: quod in actione & muneris functione positum est. Rursus quod mox dicendum, non admodum proposito argumento contenieris, neque ab eo nimis alienum videatur, quòd nimirum animæ pars quædam est qua alimur, quam altricem appellamus. Est enim rationi consentaneum ita esse: siquidem lapides alí non posse intuemur: & proinde non dubium quin sit animalibus proprium alí. Quòd si est animatorum tantùm, causa est anima. Atqui animæ talium partium nulla alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel qua irascimur, aut concupiscimus, sed alia quædam præter has: & ei nullum magis peculiare possumus nomen, quàm θρεπτικὸν, *id est*, *alendi vim habentis*, accommodare. Dicat fortassis quispiam, nunquid huius quoque partis animæ virtus est? Enim verò si fuerit, non dubium quin etiam eadem agere opus sit. Perfectæ siquidem virtutis actio, felicitas est. At nunquid eius sit, vel non sit virtus, alius fuerit quærendi locus. Sanè si fuerit, eius non est E actio. Quæ enim appetitu carent, eorum nulla est actio. Huius verò partis non videtur esse appetitus, quæ quidem igni similis *videtur*: cui quicquid obiecetis, absumet: at si non obiecerís, ad capiendum nulla ratione impellitur. Ita hæc se habet pars animæ. Si enim alimentum obiicias, alet: sin minùs, ad alendum nullo modo commouetur, & proinde eius non erit actio, cuius non est appetitus.

Itaque hæc pars ad felicitatem capeſſendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur, quid ſit virtus, dicendum: quandoquidem eius actio, felicitas eſt. Vt paucis itaque abſoluam; virtus habitus eſt optimus. Verùm non ſatis fortè ſit, ita ſimpliciter loqui, ſed euidentiùs fuerit definiendum.

A δεῖ· οὐδὲ γὰρ ἐνέργεια ἡ μηδὲ ὁρμή· οὐδὲν γὰρ οὔτε ἐνεργεῖ τὸ μόριον τοῦτο πρὸς εὐδαιμονίαν. μετὰ ταῦτα τοίνυν λεκτέον αὐτὴν εἴ τις ἐστὶν ἡ ἀρετή· ἐπεὶ σαφὴς ἡ ταύτης ἐνέργεια ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία. ὡς μὲν οὖν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἕξις ἡ ἀρετὴ ἕξις ἡ βελτίστη. ἀλλ' ἴσως ἀκριβέστερον ὅταν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ διορίσασθαι δεῖ.

CAPVT V.

Diuiſio animæ.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ποία ἕξις ἀρετή.

B

PRimùm igitur de anima, in qua virtus exoritur, dicendum eſt: non, quid ſit anima, (alia ſiquidem eius rei conſideratio,) ſed vt quodam modo diſtribuatur. Anima nimirum, (vt dicere ſolemus,) in duas partes diſtribuitur, in eam, quæ rationem habet, & quæ rationis expers eſt. In ea parte, quæ habet rationem, naſcitur prudentia, ſolertia, ſapientia, ingenium, memoria, & id genus alia. At in parte rationis experte hæ quæ virtutes appellantur, temperantia, fortitudo, iuſtitia, & quæcumque aliæ ad mores pertinentes, laude dignæ cenſentur: per illas enim laude digni habemur ipſi. At per eas quæ ad partem rationem habentem pertinent, nemo laudatur: nec enim quòd ſapiens, nec quòd prudens, nec prorſus ex huiuſmodi aliquo quiſpiam laudatur. Neque porrò rationis expers, quatenus ad ſuggerendum idoneum eſt, ſuggeritque ei quod obtinet rationem. Eſt nempe moralis virtus, quæ ab exceſſu defectúque corrumpitur. Quòd autem tam defectus quàm exceſſus corrumpat, ex eis eſt videre, quæ ad mores pertinent. Vtendum ſanè in rebus incertis, teſtimoniis certis eſt. Ne longè abeam igitur, in exercitationibus *corporis* hoc viderit quiſpiam: quæ ſi excedant, robur perimunt: ſimiliter ſi deficiant. Idem in potu cibóque euenit. Nam ſiue ſit nimia eorum copia, ſiue deficiant, læditur valetudo: contrà, mediocri eorum vſu & robur corporis & valetudo conſeruantur. His conſimile euenit in temperantia, & fortitudine, reliquiſque virtutibus. Nam ſi quempiam eò vſque feceris intrepidum, vt ne deos quidem metuat; iam non fortis, ſed demens fuerit: ſin cuncta formidantem, meticuloſus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. Eadem igitur ſunt, quæ tam augent quàm labefaciunt virtutem. Nam & nimij metus, & omnes, ſiue qui de omni re temere concipiuntur, labefaciunt. Itidémque qui re nulla commouentur. Verſatur autem circa motus fortitudo. Mediocres itaque metus, fortitudini dant incrementũ. Ab eiſdẽ igitur & creſcit & perimitur fortitudo:

C D E

Πρῶτον μὲν οὖν λεκτέον περὶ τῆς ψυχῆς ἐν ᾗ ἐγγίνεται, ἤ τί ἐστιν ἡ ψυχή (περὶ μὲν γὰρ τούτου ἄλλος λόγος) ἀλλ' ὡς τύπῳ διελέσθαι. ἔστι δ' ἡ ψυχὴ (ὡς φαμὲν) εἰς δύο μέρη διῃρημένη, εἴς τε λόγον ἔχον, καὶ ἄλογον. ἐν μὲν δὴ τῷ λόγον ἔχοντι ἐγγίνεσθαι φρόνησις, εὐσχιμοσύνη, σοφία, συμβουλία, μνήμη, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν δὲ τῷ ἀλόγῳ, αἱ τοιαῦται αἱ ἀρεταὶ λεγόμεναι, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρία, καὶ ὅσαι ἄλλαι ἤθους ἔπαινεταί εἰσι· καὶ γὰρ ταύτας ἐπαινέτοὺς λεγόμεθα. καὶ ὁ πρὸς τὸν τοῦ λόγου ἔχοντος, οὐδεὶς ἐπαινέσαι. ὅτε γὰρ ὅτι σοφὸς, οὐδεὶς ἐπαινέσαι, ὅτε ὅτι φρόνιμος, ἀλλ' ὅλως κατά τι τῶν τοιούτων λέγει. * οὐδὲ δὴ ὁ ἄλογον ἐστὶ, ἢ ὑπηρετικόν ἐστι καὶ ὑπηρετεῖ τῷ λόγον ἔχοντι μορίῳ. ἔστι δ' ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ περὶ ὀργὰς καὶ ἐπιθολὰς φθειρομένη. ὅτι δὲ καὶ ἐν ἡδονῇ καὶ ἐν ἐπιθολῇ φθείρεται, τοῦτ' ἰδεῖν ἐστι* ἐκ τῶν ἠθικῶν. δεῖ δὲ ἐπὶ τῶν ἀφανῶν τοῖς φανεροῖς μάρτυρίοις χρῆσθαι. οἷον ἐπὶ γυμναστικῶν ἰδοι δ' ἄν τις. πολλῶν γὰρ γινομένων φθείρεται καὶ ἰσχὺς, ὀλίγων τε ὡσαύτως. ὁπόν τε πάντων καὶ σίτων ὡσαύτως. πολλῶν τε γὰρ δὴ γινομένων, φθείρεται ἡ ὑγίεια, ὀλίγων τε, ὡσαύτως· συμμέτρων δὲ γινομένων σῴζεται ἰσχὺς καὶ ὑγίεια. ὁμοίως δὲ τούτοις συμβαίνει καὶ ὅτι σωφροσύνης, καὶ ὅτι ἀνδρίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. εὐθὺ γὰρ τινα λίαν ποιήσῃς ἄφοβον, ὥστε μηδὲ τοὺς θεοὺς φοβεῖσθαι, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μανιώδης· δεῖ δὲ φοβερόν τινα εἶναι, δεινός. ἀνδρεῖος ἄρα ἔσται, ὅστις ὁ φοβερὸς πάντα, ὅστις ὁ μηδὲν· τοιοῦτος ἄρα καὶ αὔξει καὶ σῴζει τὴν ἀρετήν. καὶ γὰρ οἱ λίαν φόβοι καὶ πάντες, φθείρουσι· καὶ οἱ πρὸς μηδὲν δὲ ὁμοίως. ἔστι δ' ἡ ἀνδρία περὶ φόβους· ὥστε οἱ μέτριοι φόβοι αὔξουσι τὴν ἀνδρίαν. ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἄρα καὶ αὔξεται καὶ φθείρεται ἡ ἀνδρία.

Nicomac. l.1.c.vlt.

Corruptus locus. Nicomac. l.2 c.2. & 6 Eudem. l.2 c.3. Suſpectus locus. Nõ enim ad mores pertinẽt quæ de exercitationibus ſubiiciuntur: ex quibus ita ſe rẽ habere in iis quæ ad mores pertinent, oſtendere vult.

ἐπὶ τοῦ φόβων γὰρ τοῦτο πάσχουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί.

metu enim ita *diuersè alii atque alii* afficiuntur. Idem de cæteris dicendum virtutibus.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι ἀρετὴ καὶ κακία οὐκ ἀμφὶ λύπης καὶ ἡδονῆς· καὶ ὅτι ὁ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους λέγεται.

CAPVT VI.

In quibus sit virtus collocata.

Nicom. l. 2 c. 13.

ΕΤΙ δ' μόνον τοῖς τοιούτοις τὴν ἀρετὴν ἀφορίσειέν αὖ τις, ἀλλὰ καὶ λύπῃ καὶ ἡδονῇ. Διὸ μὴν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν· διὸ δὴ τὴν λύπην, τὴν καλῶν ἀπεχόμεθα· ὅλως τε οὐκ ἔστι λαβεῖν ἀρετὴν καὶ κακίαν ἀμφὶ λύπης καὶ ἡδονῆς. ἔστιν οὖν ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. * Εἰ δ' ἠθικὴ ἀρετὴ ὑπέρκειται τοῖς ἐπωνυμίας ἔχει· εἰ δεῖ τῷδε χράμμα λέγοντα τὴν ἀλήθειαν ὡς ἔχει, σκοπεῖν· δεῖ δ' ἴσως. Ὃ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔσχηκε τὴν ἐπωνυμίαν· ἠθικὴ γὰρ καλεῖται, διὰ τὸ ἐθίζεσθαι. * ὅθεν καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία ἡμῖν τῶν ἀρετῶν φύσει ἐγγίνεται. πᾶν γὰρ τῶν ὄντων φύσει, ἔθει ἄλλως γίνεται. οἷον ὁ λίθος, καὶ ὅλως τὰ βαρέα, πέφυκε κάτω φέρεσθαι * αἴ τις ῥίπτῃ πολλάκις καὶ ἐθίζῃ ἄνω φέρεσθαι, ὅμως οὐκ ἂν ποτε ἄνω σφέρεσθαι, ἀλλὰ ἀεὶ κάτω· ὁμοίως ὅπερ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Nicom. l. 2 c. 1.

Eudem. l. 2. c. 2.

χ. ὃ & δ.

Fort. αἴ τις ἄνω ῥ.

RVrsus non his modò virtutem quispiam definierit, sed etiam ægritudine, & voluptate. Nam voluptate allecti, improba facitamus: ægritudini autem succumbentes, ab honestis deficimus. Alioqui non est virtutem & vitium admittere citra ægritudinem, & voluptatem. Circa voluptates igitur & ægritudines virtus versatur. Virtus porrò ἠθικὴ siue moralis, hinc est appellata; (si liceat rei veritatem ex litterarum similitudine, & ratione nominis venari; quod faciẽdum sanè est.) Igitur à voce ἔθος, id est, consuetudo, ἠθικὴ est appellatum. Ethica ergo dicta est, ἀπὸ τῆς ἐθίζεσθαι, *siue ab assuescendo*, quia videlicet consuetudine acquiritur. Vnde perspicuum est, nullam earum virtutum quæ ad animæ partem rationis expertem referuntur, natura nobis esse insitam. Siquidem eorum quæ natura fiunt, nihil est quod assuetudine aliud euadat: velut lapis, grauiáque prorsus omnia, quæ ferendi deorsum vim insitam habent, si quis ea sursum sæpius iaciat, & sursum ferri assuefaciat, nunquã tamen sursum ferentur, sed semper deorsum. Idem de cæteris est intelligendum.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι αἱ ἀρεταὶ τῶν τὸ ψυχῇ γινομένων μεσότητές εἰσι.

CAPVT VII.

De iis quæ in anima consistunt.

Nicom. l. 2. c. 4.

ΜΕΤΑ τοίνυν τοῦτο δεῖ βουλομένοις εἰπεῖν ὅ τί ἐστιν ἡ ἀρετή, εἰδῆσαι τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἔστι δ' ἃ γίνεται, πάθη δυνάμεις, ἕξεις· ὥστε δῆλον ὅτι τούτων * αὐτῶν τι εἴη ἀρετή. πάθη μὲν οὖν ἐστιν, ὀργή, φόβος, αἰδώς, πόθος, ζῆλος, ἔλεος, καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷς εἴωθε παρακολουθεῖν λύπη καὶ ἡδονή. δυνάμεις δὲ, καθ' ἃς παθητικοὶ τούτων λεγόμεθα· οἷον καθ' ἃς δυνατοί ἐσμεν ὀργισθῆναι, λυπηθῆναι, ἐλεῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἕξεις δ' εἰσὶ καθ' ἃς πρὸς τοῦτα ἔχομεν εὖ, ἢ κακῶς· οἷον πρὸς μὲν τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν λίαν ὀργίλως, κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν· εἰ δ' ὅλως μὴ ὀργιζόμεθα ἐφ' οἷς δεῖ, καὶ ὅταν κακῶς ἔχομεν πρὸς ὀργήν. ὃ ἄρα μέσως ἔχον, ὃ μήτε λίαν ὑπερβάλλειν, μήτε παντελῶς ἀμβλίττειν

PRæterea, qui velit quid sit virtus, dicere, scire expedit quænam demum in anima procreentur. Sunt autem hæc huiusmodi, perturbationes, potestates, habitus. Et proinde non dubium, quin horum quid sit virtus. Perturbationes igitur sunt, ira, metus, odium, cupido, liuor, miseratio & id genus alia, quæ comitari consueuerunt ægritudo, & voluptas. Potestates autem, per quas hæc pati possе dicimur, vt per quas possumus excandescere, dolere, misereſcere, & alia huiusmodi. At habitus sunt, per quos erga hæc habemus bene, vel malè, sicut ad excandescendum. Si namque supra modum iracundè, circa iram peccamus. Sin in quibus expedit, prorsus ira non commouemur, ita quoque circa iram peccamus. Medium igitur est, vt neque supra modum commoueamur, neque prorsus simus à commotione alieni:

tum si ita habeamus, rectè affecti simus. In similibus quoque aliis, idem intelligendum. Nam mediocriter esse iracundum & lenem, medium est inter iram & lentitudinem animi siue vacuitatem iræ. Simile est in arrogantia, & dissimulatione: plura namque quàm adsint, sibi arrogare, arrogantiæ est: minus verò, dissimulationis. Inter hæc igitur medium est veritas.

ἔχειν. *ὅταν οὖν ὕπνος ἔχωμεν, οὐ δέχεσθαι μέλλομεν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια. Τὸ γὰρ εὔοργητον καὶ τὸ πρᾶον, εἰς μεσότητά εἰσιν ὀργῆς καὶ ἀναλγησίας τῆς περὶ ὀργήν. ὁμοίως ἐπ' ἀλαζονείας. Τὸ μὲν γὰρ πλείω ποιεῖσθαι τῶν ὑπαρχόντων ἔχειν, ἀλαζονείας· τὸ δὲ ἐλάττω, εἰρωνείας. Ἡ ἄρα μεσότης ἡ τούτων, ἡ ἀλήθεια ἐστιν. Nicom. l. 2 c. 5.

CAPVT VIII.

De habitu.

IDem in cæteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus, vt bene maléve erga hæc habeat. Bene autem in iis habere, fuerit neque excedere neque deficere. Medium horum igitur habitus is obtinet, per quem laude digni habemur: vituperamur autem vel propter nimium vel propter parum. Quandoquidem igitur harum perturbationum, virtus est medium: perturbationes autem sunt ægritudines, & voluptates, aut non citra ægritudinem vel voluptatem: virtus certè circa ægritudines vel voluptates: id quod hinc certum. Sunt nimirum etiam affectus alii, (vt videri posset cuipiam) in quibus non in excessu & defectu aliquo est vitium: velut adulterium, & adulter. Nec enim magis est talis, qui ingenuas constupratit. Cæterùm & hoc, & si quid aliud huiusmodi est, quod à voluptate comprehenditur, quæ est in intemperantia posita, siue nimium sit, siue parum, sub vituperationem cadit.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οὐκ ἀρετή ἐστιν ἕξις περὶ μεσότητα τῶν παθῶν.

ΟΜοίως καὶ ὅτι τῶν ἄλλων πολύτων. τοῦτο γάρ ἐστι τῆς ἕξεως, τὸ εὖ ἢ κακῶς *περὶ ταύτην ἔχειν· τὸ δ' οὐ ἔχειν περὶ ταῦτα, ἐστὶ τὸ μήτε περὶ τὸ ὑπερβολὴν ἔχειν, μήτε περὶ τὴν ἔνδειαν. περὶ μεσότητα ἄρα τῶν τοιούτων, καθ' ἃ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα, ἡ ἕξις· τὸ δὲ κακῶς, περὶ ὑπερβολὴν καὶ ἔνδειαν. ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ τῶν παθῶν τούτων μεσότης· τὰ δὲ πάθη ἤτοι λύπαι εἰσὶν ἢ ἡδοναί, ἢ οὐκ ἄνευ λύπης ἢ ἡδονῆς· ἡ ἄρα ἀρετὴ ἐστὶ περὶ λύπας καὶ ἡδονάς, καὶ σπουδὴν ἐστὶ δῆλον. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πάθη (ὡς δόξειεν ἄν τινι) ἐφ' ὧν ἡ κακία οὐκ ἔστιν ἐν ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει τινί· οἷς * μοιχεία καὶ ὁ μοιχός· οὐκ ἔστιν ἐπὶ μᾶλλον, ἢ ἐλευθέρας ἁφθόρων· ἀλλὰ καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν, ὃ περιέχεται ἡδονῇ τῇ κατ' ἀκολασίαν, ἡ ἐν ὑπερβολῇ, ἢ ὁ ἐν ἐλλείψει, ἢ ὁ ἐν ὑπερβολῇ, τὸ ψεκτὸν ἔχει. Nicom. l. 2 c. 5 & 6. * περὶ ἃ ἐστὶ

CAPVT. IX.

Quid medietati opponitur.

DEinceps igitur fuerit sanè dictu necessarium, quidnam demum medietati aduersetur, excessúsne an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, vt nonnullis excessus: sic vt fortitudini, neutiquam excessus existens audacia, sed quæ defectus est timiditas: temperantiæ verò quæ est medietas inter intemperantiam & stuporem illum qui est ab omni sensu voluptatis alienus, non videtur stupor iste esse contrarius, in quo est parum: sed intemperantia, in qua est nimium. Sunt nimirum vtraque tam excessus quàm defectus, medietati opposita. Medietas siquidem, excessu inferior, sed defectu superior.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται, καὶ πότερον ἐφ' ἡμῖν ἀσωτίαις ἢ ἀναισθησίαις.

ΜΕΤΑ τοίνυν τοῦτο ἀναγκαῖον ἐστὶν ἴσως ῥηθῆναι τί τῇ μεσότητι ἀντίκειται· πότερον ἡ ἀκολασία, ἢ ἔνδεια. σπάνιος μὲν γὰρ μεσότητι ἔνδεια σπανίου, σπάνιος δὲ ἀκολασία· οἷς, ἀνδρία μὲν οὐχὶ θρασύτης ἀκολασία ἐστὶ πᾶσα, ἀλλ' ἡ δειλία ἔνδεια πᾶσα· τῇ δὲ σωφροσύνῃ μεσότητι ἧττον ἀκολασίας ἢ ἀναισθησίας τῆς περὶ ἡδονάς, ἡ δοκεῖ σπάνιον εἶναι ἀναισθησία, ἔνδεια ἐστὶ πᾶσα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία, ἧττον ἀκολασία ἐστὶ δι' ἃ μᾶλλον ἐστὶ πρὸς τὴν μεσότητα, καὶ ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἔνδεια. ἡ γὰρ μεσότης, τῆς μὲν ἀκολασίας ἐναντιωτέρα· τῆς δ' ἐνδείας ἀκολουθεῖ. Nicom. l. 1 c. 8.

διὸ καὶ οἱ μὲν ἄσωτοι, πρὸς ἐλευθερίους, ἀνελευθερίους φασὶν εἶναι· οἱ δ' ἀνελεύθεροι, πρὸς ἐλευθερίους, ἀσώτους. καὶ οἱ μὲν θρασεῖς καὶ ματαιοπτεροὶ, πρὸς ἀνδρείους καλοῦσι δῆλοι· οἱ δὲ δειλοὶ, πρὸς ἀνδρείους ματαιοπτεροὶ καὶ μαινομένους. * διὸ καὶ δύο αἰτίας δοκοῦμεν ἀντιτιθέναι τῇ μεσότητι πλὴν ὑπερβολῇ, καὶ πλὴν ἐνδείᾳ. ἡ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος σκοποῦσι πότερον ἐγγύτερον ἐστὶ τὸ μέσον ἢ πορρώτερον· οἷον ἐλευθεριότητι, πότερον ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία πορρώτερον· μᾶλλον γὰρ αὕτη δόξειεν ἂν ἐλευθεριότης ἀσωτία ἢ ἀνελευθερία. πορρώτερον δὴ ἡ ἀνελευθερία. τὰ δὲ πλέον ἀπέχοντα τοῦ μέσου ἐναντιώτερα δοκεῖν δεῖ εἶναι. ἐκ μὲν δὴ αὐτοῦ γε τοῦ πράγματος, ἡ ἔνδεια ἐναντιώτερον φαίνεται. ἔστι γὰρ μᾶλλον· οἷς, πρὸς ἃ μᾶλλον πεφύκαμεν, τούτων μᾶλλον ἐναντία ἐστὶ τὸ μέσον· οἷς, πεφύκαμεν μᾶλλον ἀκόλαστοι ἢ κόσμιοι εἶναι· διὸ οὕτω δοκεῖ μᾶλλον πρὸς ἃ πεφύκαμεν. πρὸς ἃ γὰρ μᾶλλον ἐπιδιδόμεν, τούτων καὶ μᾶλλον ἐναντία. ἐπιδιδόμεν δὲ πρὸς ἀκολασίαν μᾶλλον ἢ κοσμιότητα· ὥστε ἐναντιώτερον δοκεῖ εἶναι ὑπερβολὴ μεσότητος· ἡ γὰρ ἀκολασία, ὑπερβολὴ σωφροσύνης. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἀρετὴ, ὑπομνητέον. μεσότης γάρ τις ἐστὶ καὶ τῶν παθῶν. ὥστε δῆλον ἂν εἴη τὸν μέσον λόγον ὀρθὸν λέγοντα περὶ τὰς πράξεις. διὸ καὶ μεσότητα τῶν παθῶν ἑκάστου διαφέρειν. διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν ἔργων οἷς κύκλον μὲν γράψαι, σπουδαῖόν ἐστι. τὸ μὲν μέσον τοῦ κύκλου ἐν αὐτῷ ἢ δι' ἀκριβείας, καλεπόν. ὁμοίως δὲ ὀργισθῆναι μὲν ῥᾴδιον, καὶ τὸ ἐναντίον δὲ τούτου· τὸ δὲ μέσως ἔχειν, καλεπόν. ἀπλῶς δὲ ἐν ἑκάστῳ τῶν παθῶν ἐστιν ἰδεῖν, ὅτι τὸ ἐμπεδεύειν τὸ μέσον, ῥᾴδιον ἐστι· τὸ δὲ μέσον, καλεπόν, καθ' ὃ ἐπαινούμεθα. διὸ καὶ εὐπρεπὲς τὸ σπουδαῖον· * ἐπεὶ δὴ οὖν ὑπὲρ ἀρετῆς εἴρηται, μᾶλλον τοῦτ' ἂν εἴη σκεπτέον πότερον δυνατὸν ἢ οὐ δυνατὸν, ἢ ὅ. ἀλλ', ὥσπερ Σωκράτης ἔφη, οὐκ ἐφ' ἡμῖν τὸ ψευδῆ σπουδαίους ἢ φαύλους. εἰ γάρ τις, φησὶν, ἐρωτήσειεν ὁντιναοῦν, πότερον αἱρεῖται δίκαιος εἶναι ἢ ἄδικος, δῆλον ὡς αἱρήσεται τὰ δικαία. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' ἀνδρείας καὶ δειλίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀεὶ ὡσαύτως, δῆλον ὡς εἰ φαῦλοί τινές εἰσιν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο εἵνεκεν φαῦλοι· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ σώφρονες σπουδαῖοι. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος οὐκ ἔστιν ἀληθής. διὰ τί γὰρ ὁ νομοθέτης οὐκ ἐᾷ τὰ φαῦλα πράττειν, τὰ δὲ καλὰ καὶ σπουδαῖα κελεύει, καὶ ὅτι μὲν τοῖς φαύλοις

Valla, διὰ δύο δὴ αἰ.

A Ideo etiam prodigi, liberales esse illiberales aiunt: contrà illiberales, liberales prodigos vocant. Audaces verò & petulantes, fortes, nominant timidos: vt timidi, fortes, petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis duxerimus medietati opponendum esse excessum, atque defectum: quippe vel è re ipsa licet nobis considerare, vtrum potius extremorum ad medium propius accedat: vt, propinquiórne liberalitati sit prodigalitas, an auaritia: an propius sanè abest liberalitas à profusione opum, quàm à sordibus & auaritia: longius ergo abest *ab ea* auaritia. Atqui à medio quæ magis absunt, magis opposita meritò existimentur. E re itaque ipsa, defectum magis opponi apparet. Est etiam & aliter, vt ad quæ naturam magis pronam habemus, ea medio sint magis contraria: velut ad intemperantiam nati sumus proniores, quàm ad modestiam & id quod decet: potius igitur illa incrementum capiunt, ad quæ sumus proniores: quæ autem facilius incrementum capiunt, sunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiam sumus, quàm ad modestiam & temperantiam: magis ergo excessus medietati contrarius. Intemperantia siquidem temperantiæ est excessus. Quid ergo sit virtus, hinc nobis liceret intueri: medietas siquidem affectuum quædam esse videtur. Proinde qui velit moribus compositis & laude dignis esse, ei affectuum medietas est quæuis quærenda: & proinde probum esse, operosum atque difficile est. Quandoquidem in vnoquoque medium capere, operosum est: veluti circulum describere cuiuslibet est, at in ipso medium capere, arduum. Itidem & excandescere quidem facile, necnon contrarium huic: at mediocriter se habere, arduum. Omnino autem in quauis perturbatione est videre id quod medium ambiat, esse facile: medium verò vnde laudamur, arduum: ideo etiam rarum est quod probum. Quoniam verò de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandum, vtrum possit ea adesse nobis, nécne. Sed quemadmodum Socrates dixit, in nobis non est, probos vel malos esse: quandoquidem si quis roget aliquem, velitne iustus esse, an iniustus, nemo delegerit iniustitiam. Itidem de fortitudine, & timiditate, reliquisque virtutibus semper eodem modo. Inde perspicuum est, si mali sint aliqui, non sponte esse eos malos, & proinde ne probos quidem. Hæc ratio neutiquam vera. Nam cur legislator mala facere non permittit, at honesta & proba iubet: & pœnas,

Nicomac. l. 3. c. 7.

si quis res malas patrauerit, aut bonas prætermiserit, statuit? Absurdè namque fecerit si leges de iis tulerit, quæ perficere in nostra potestate non est. Verùm, vt videtur, in nobis est, vt probi simus aut improbi. Item laudes & vituperationes id quoque attestantur: virtutem namque laus, vitium autem vituperatio consequitur. Atqui laus & vituperatio, iis quæ quis inuitus fecerit, non tribuuntur. Manifestum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse bona malàque facere. Similitudine verò huiusmodi vtebantur, volentes demonstrare, nõ esse id in nobis positum. cur namque, inquiebant, ægrotantes aut turpes forma nemo vituperat? At hoc minimè verum. tales namque reprehendimus, cùm ipsos putamus sibi aut morbi aut alicuius deformitatis esse autores; quia videlicet in ipsis id fuisse positum intelligitur. Apparet igitur, vt quis vel virtutem vel vitium sequatur, id sponte fieri.

A ζημίαν πάσχει, οὐ προσήκει· ὅτι δὲ τοῖς καλοῖς, οὐ μὰ προσήκει; καὶ τοι * ἄτοπος ἂν εἴη τοῦτο νομοθετῆσαι, ἃ μὴ ἐφ' ἡμῖν ἐστί, προστάξαι. ἀλλ' (ὡς ἔοικεν) ἐφ' ἡμῖν τὸ σπουδαίοις εἶναι καὶ τὸ φαύλοις· ἐπὶ δὲ μαρτυρίαν οὔτ' ἔπαινοι καὶ ψόγοι γίνονται· ὅτι μὰ γὰρ τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν· ὅτι δὲ τὴν κακίαν, ψέγομεν. ἔπαινος δὲ καὶ ψόγος, οὐκ ὅτι τοῖς ἀκουσίοις· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ οὕτως ἐφ' ἡμῖν καὶ τὰ σπουδαῖά ἐστι B προσήκειν καὶ τὰ φαῦλα. ἔλεγον δὲ καὶ τοιαύτην τινὰ παραβολήν, βουλόμενοι δηλοῦν ὅτι οὐκ ἐκούσιον. λέγεται γὰρ (φασὶν) ὅταν νοσοῦμέν τε καὶ αἰσχροὶ ὦμεν, οὐδεὶς φήσει τοὺς τοιούτους· ὃ δ' οὐκ ἀληθές· φέγομεν γὰρ καὶ τοὺς τοιούτους, ὅταν αὐτοὶς οἰκθῶμεν αἰτίους εἶναι τῆς νοσεῖν, ἢ τῆς κακὸς ἔχειν τὸ σῶμα, ὡς ὃν καὶ αὐτῶν τὸ ἑκούσιον. * ἔοικε δὲ καὶ τὸ κατ' ἀριστέα καὶ κακίαν εἶναι τὸ ἑκούσιον. *Eth. lib. 3. cap. 5.*

CAPVT. X.

Quòd omnia talia ex talibus principiis.

RVrsus hinc etiam poterit quispiam euidentiùs intueri, quòd omnis natura eiusdem essentiæ est procreatrix atque ipsa est: veluti stirpes, & animalia: nam vtraque procreandi vim habent: ex principiis verò producunt: vt arbor ex semine, id namque principium est. Quod porrò principia consequitur, ita habet: vt enim habuerint principia, ita quæ à principiis ortum ducunt. Perspicuè autem licet hoc in geometria magis intueri, vbi cùm ponantur principia quædam, qualia fuerint ipsa, talia erunt quæ ipsa consequentur. velut, si triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoque quatuor angulis rectis habeat, necesse est. Et si in triangulo sit secus, etiam in quadrato secus erit: nam hæc conuertuntur. Et si quadratum quatuor angulis rectis æquales non habuerit angulos, ne triangulum quidem duobus rectis habebit æquales.

C

ΚΕΦΑΛ. ί.

Οτι ὡς αὐ ἔχωσιν αἱ ἀρχαὶ, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν.

ΕΤΙ δ' ἂν τις τοῦτο σκοπήσειεν καὶ ἐντεῦθεν ἴδοι. πᾶσα γὰρ φύσις γεννητική ἐστιν οὐσίας τοιαύτης, οἵα ἐστίν· οἷς τε φυτὰ καὶ τὰ ζῷα· ἀμφότερα γὰρ γεννητικά· γεννητικὰ δὲ ἐκ τῶν ἀρχῶν, οἷς τὸ σπέρμα ἐκ τοῦ σπέρματος· αὕτη γὰρ τίς ἀρχή· τὸ δὲ μὴ ἐκ τοιᾶς ἀρχῆς οὕτως ἔχει. ὡς γὰρ ἂν ἔχωσιν αἱ ἀρχαὶ, οὕτως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἔχει. σκοπήσειεν δ' ὅτι καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς μαθήμασιν ἡ γεωμετρία. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐπειδή τινες λαμβάνονται ἀρχαί, ὡς αὐ ἔχωσιν, οὕτω καὶ τὰ ἐκ τοιᾶς ἀρχῆς· οἷον, εἰ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, τὸ δὲ τετράγωνον τέτταρσι· καὶ ἐὰν μεταβάλῃ τὸ τρίγωνον, οὕτω καὶ τὸ τετράγωνον συμμεταβάλλει· ἀντιστρέφει γάρ· καὶ ἐὰν τὸ τετράγωνον μὴ ἔχῃ τέτταρσιν ὀρθαῖς ἴσας, οὐδὲ τὸ τρίγωνον ἕξει δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας. D E

In Vallæ versione inseritur cap. vndecimum: quod scholium est, non textus Aristotelis.

CAPVT XI.

Apertissima huius loci enarratio.

TRiangulum namque (sine discretam, sine continuam spectes quantitatem) figurarum est omnium principium: ideo in ipsam cæteræ omnes resoluuntur, cùm ipsa non in aliam quàm in sese redeat. Cùm ergo quadrangulum sequatur statim triangulum, in bina saltem triangula resoluatur necesse est. Cumque triangulum habeat tres angulos æquales duobus rectis, quadrangulum (quippe quod in bina triangula resolvitur) quatuor angulos quatuor rectis æquales habeat, necesse est: hoc modo ab angulo ad angulum ducta diagono, sine parallelogrammum, sine non: nam trapezium, & trapezoides parallelogrammum non est, nempe huiusmodi.

ΚΕΦΑΛ. ιϚ'.

Ὅτι προαίρεσις ἢ βούλησις μεταβάλλοιτο ἂν ὅτι βελτίω μᾶλλον γίνεσθαι ἐφ' ἡμῖν ἐστιν· οὐ μᾶλλον τὸ πάντων βέλτιστον.

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁμοίως πρὸς ἢ ἐπ' ἀνδρός. ὅπερ γὰρ γεννητικόν ἐστιν ἀνδρὸς οὐσίας, ἐξ ὧν ἀρχῶν καὶ ὧν προάξεων ὧν προφὴ ἀνδρός, γεννητικόν ἐστι. τί γὰρ ἂν ἄλλο; * ὅτε γὰρ ἀνυχον οὐδὲν λέγομεν προφήν, ὅτε τὴν ἐμψύχων ἔξω ἀνδρός. δῆλον οὖν ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ τῶν προάξεων γεννητικός. ἐπεὶ οὖν ὁρῶμεν μεταβαλλούσας τὰς πράξεις, καὶ οὐδέποτε τὰ αὐτὰ πράττομεν· εἰσὶ δὲ αἱ πράξεις γεγενημέναι ἐξ ὧν ἀρχῶν· δῆλον ὅτι καὶ πράξεις μεταβάλλοιτο, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πράξεων, ἀφ' ὧν εἰσι, μεταβάλλοιεν, ὡς περ ἐφαμεν καὶ μαθήματα· ὅπερ τὸν σκεπτικόν. ἀρχὴ δ' ἐστὶ προαίρεως καὶ εὐβουλίας καὶ φαύλης, προαίρεσις ἢ βούλησις, καὶ ὃ τέλος λέγειν πᾶν. δῆλον τοίνυν ὅτι καὶ αὗται μεταβάλλοιτο ἂν. μεταβάλλομεν γὰρ * καὶ τὰς προάξεις ἐχόντες· ὥστε καὶ ἡ ἀρχὴ ἢ ἡ προαίρεσις· μεταβάλλει γὰρ ἐκούσιος. ὥστε δῆλον ὅτι ἐφ' ἡμῖν μὲν εἴη καὶ εὐβουλίοις εἶναι ἢ φαύλοις ἴσως οὖν λέγοι μέν τις, ἐπειδὴ περ ἐν ἐμοί ἐστὶ τὸ δικαίῳ εἶναι καὶ εὐβουλίᾳ, ἐὰν βούλωμαι, ἔσομαι πάντων εὐβουλότατος. ἃ δὴ δυνατὸν τοῦτο. ἆρα πῶς; οὐκ ἴσως ὅτι τοῦ σώματος γίνεται τοῦτο. ἃ γὰρ μέν τις βούλεται ὅτι μάλιστα τοῦ σώματος, καὶ δὴ * πάντων ἄριστον ἕξει τὸ σῶμα. δεῖ γὰρ μὴ μόνον τοῦτο ἐπιμέλειαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ τὸ τῇ φύσει γίνεσθαι τὸ σῶμα καλὸν καὶ ἀγαθόν. βέλτιον μὲν οὖν ἕξει τὸ σῶμα· ἄριστα μέντοι πάντων οὔ. ὁμοίως δὲ δεῖ ὑπολαμβάνειν καὶ ὅτι ψυχῆς. ἃ γὰρ ἔσται ὁ προαιρούμενος εὐβουλότατος, εἰ μὴ ἡ φύσις ὑπάρξει· βελτίων μέντοι ἔσται.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ τοῦ ἑκουσίου, καὶ τελείων ὀρέξεων, καὶ ὅτι πάσαι ὅπερ ἐπιθυμίαι καὶ ἀκρασίαι προαιρετὰ ἐκούσια.

Ἐπεὶ οὖν φαίνεται ἐφ' ἡμῖν ὂν τὸ εὐβουλεύεσθαι, ἀναγκαῖον τὸ μετὰ τοῦτο εἰπεῖν ὑπερ ἑκουσίου, τί ὄντ' ἐστὶ τὸ ἑκούσιον. τοῦτο γὰρ ὄντ' ἐστὶ τὸ κυριώτατον καὶ τιμιώτατον, τὸ ἑκούσιον. ἑκούσιον δὲ ἁπλῶς μὲν ἔστω ῥηθὲν αἰεί ἐστιν, ὃ πράττομεν μὴ ἀναλογιζόμενοι.

CAPVT XII.

Quòd hominis sit agere solùm.

PAr igitur ac similis ratio est in homine: nam cùm insita sit ei naturâ vis quædam res producendi, nimirum per principia quædam, atque actiones quæ ab ipso proficiscuntur, res edit in lucem. Nam quid aliud? Neque enim inanimatum vllum agere dicimus: neque etiam animatum, præter hominem. Manifestum igitur, actionum hominem esse progenitorem. Proinde quoniam actiones commutari intuemur, nec eadem vnquam agimus, suntque actiones ex aliquibus progenitæ principiis; manifestum, quandoquidem actiones immutantur, etiam actionum immutari principia, à quibus sunt, quemadmodum similitudine ostendimus rerum geometricarum. Atqui actionis tam bonæ quàm malæ, principium, est consilium, & voluntas, & quicquid ad rationem tendit. Non dubium igitur quin hæc quoque commutentur. Sponte namque actiones immutamus: & proinde etiam principium, atque consilium propositum: nam hæc sponte fit mutatio. Proinde non dubium quin in nobis sit, & probos & malos esse. Fortè hic quispiam occurrerit: quandoquidem in me situm est vt sim iustus & probus, ero, si voluero, omnium optimus. Id verò fieri nullo modo potest. Curnam? quoniam ne in corpore quidem fieri id potest. Neque enim si quispiam voluerit corporis curam habere, is statim omnium optimè habebit corpore. Nam opus est non solùm curam adhiberi, verumetiam naturâ honestum & bonum corpus esse. Meliùs certè habebit corpus, non tamen erit omnium optimum. Idem de anima intelligendum est: neque enim vt quisque voluerit, erit omnium optimus, nisi etiam natura extiterit: melior quidem certè erit.

CAPVT XIII.

De appetitus tribus generibus.

QVoniam igitur probum esse in nobis, vt apoaret, situm est, dicendum deinceps est nobis de sponte factis, quidnam sit quod sponte factum dicitur. Principem enim locum in virtute obtinet quod sponte fit. Ac simpliciter quidem sponte fieri dicendum, quod non coacti agimus.

Verùm

Verùm de hoc magis adhuc perſpicuè nobis diſſerendum eſt. Nempe ad id quod agimus, aliquis nos impellit appetitus. Atqui tres ſunt appetitus ſpecies, cupiditas, ira, voluntas. Primùm igitur de actione, quæ à cupiditate oritur, videndum ſponténe an inuitè à nobis ſuſcipiatur. Inuita neutiquam eſſe, videri debet. Cur ita, & vnde id? nempe quòd quæcumque inuiti agimus, coacti faciamus neceſſe eſt. Atqui vbi ſubeſt agentibus aliqua neceſſitas, dolor conſequitur. Verùm ex cupiditate agentes, voluptas comitatur: proinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam inuitè, ſed ſponte. Cæterùm ratio eſt alia, quæ huic aduerſatur, quæ eſt de incontinentia: Neque enim, inquiunt, ſponte mala peragit, qui ſciat mala eſſe: verùm qui incontinens eſt, ſcit ea eſſe improba: agit tamen: quippe cupiditate illectus agit. non ergo ſponte ſua: coactus ergo eſt. Hîc verò eadem occurrit ratio. Nam ſi ex cupiditate, non ex neceſſitate: cupiditatem enim voluptas comes conſequitur: ſed quæ ex voluptate, non poſſis dicere ex neceſſitate. Sed & alia ratione manifeſtum eſt, incontinentem ſponte agere *ſi incontinenter* agat. quandoquidem qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria. Atqui incontinentes iniuſti ſunt, atque iniuria afficiunt: incontinens ergo in incontinentiam ſponte delabitur.

CAPVT XIV.

Socratica argumentatio de continenti & incontinenti.

VErumenimvero alia iterum ratio aduerſatur, non eſſe voluntarium affirmans. Continens ſiquidem laudatur, quòd ſponte continenter agat. Laudantur autem illa quæ ſponte fiunt. Quòd ſi ex cupiditate ſponte agitur, quod cupiditati aduerſatur, inuitum erit. Atqui continens cupiditati aduerſatur, continenter agens. Continens ergo, præter voluntatem fuefit continens. Verùm hoc non videtur. Non ergo id quod ex cupiditate eſt, voluntarium eſt. Rurſus idem eſt in eis quæ ira fiunt: eædem namque hîc, quas de cupiditate diximus, rationes conueniunt, & perinde dubitationem mouent. Poſſumus enim iræ quoque tam continentes eſſe quàm incontinentes. Reſtat ſpecies reſidua appetituum, (vt in diſtributione poſuimus,) voluntas, vt an ſit in ſponte noſtra ſita videamus. atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. agunt igitur incontinentes mala, volentes.

A ἀλλ' ἴσως βαφέστερον ὅτι λεκτέον περὶ αὐτῶν. ἔστι μὲν οὖν καθ' ὃ πραττόμεθα, ὄρεξις. ὀρέξεως δὲ ὅτιν εἴδη τρία, ἐπιθυμία, θυμὸς, βούλησις. πρῶτον μὲν οὖν τὴν κατ' ἐπιθυμίαν πρᾶξιν ἐπισκεπτέον, πότερον ἑκούσιόν ἐστιν ἢ ἀκούσιον. ὃ μὲν οὖν ἀκούσιον, οὐκ ἂν δόξειε. διὰ τί, γὰρ πόθεν; ὅτι ὅσα μὴ ἑκόντες πράττομεν, ἀναγκαζόμενοι πράττομεν. ὅτι δ' τοῖς μὲν ἀναγκης πραττομένοις πᾶσιν, ἔπεται λύπη· τοῖς δ' δι' ἐπιθυμίαν πραττομένοις, ἡδονὴ ἀκολουθεῖ. ὥστε ὅτω-σί γε οὐκ ἂν εἴη τὰ δι' ἐπιθυμίαν πραττόμενα ἀκούσια, ἀλλ' ἑκούσια. ἀλλὰ πάλιν ἀνῶθεν λόγος τις τούτῳ ἐναντιοῦται, ὁ ὅτι τῇ ἀκρασίᾳ. οὗτος γάρ, * φησι, πράττει ἑκὼν κ. φασὶ τὰ κακὰ, εἰδὼς ὅτι κακὰ ὅστιν. ἀλλὰ μὴν, φησιν, ὁ γε ἀκρατὴς εἰδὼς ὅτι τοῦτο φαῦλόν ὅστιν, ὅμως πράττει, ἡττᾶται κατ' ἐπιθυμίαν γε πράττει οὐκ ἄρα ἑκὼν· ἀναγκαζόμενος ἄρα. οὕτω πάλιν ὁ αὐτὸς λόγος ἀπαντήσεται. ἡττᾶται γὰρ * εἰ κατ' ἐπιθυμίαν, οὐκ ἐξ κ. ἑκατ' ἀνάγκης. τῇ γὰρ ἐπιθυμίᾳ ἡδονὴ ἀκολουθεῖ· * τὰ δ' δι' ἡδονὴν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἢ ἄλ- κ. τὰ δὲ δι' λως τοῦτ' ἂν γένοιτο δῆλον, ὅτι ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν πράττει. οἱ μὲν γὰρ ἀδικοῦντες, ἑκόντες ἀδικοῦσιν. οἱ δὲ ἀκρατεῖς, ἀδικοῦσι καὶ ἀδικοῦσιν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς ἑκὼν ἂν πράττοι τὰ τῷ ἀκρασίαν.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Ἔνστασις ὅτι ἀκούσια τὰ κατ' ὄρεξιν πραττόμενα.

D Ἀλλὰ πάλιν ἀνῶθεν λόγος ἐναντιοῦται, ὃς φησιν ἑκούσιον εἶναι. ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἑκὼν πράττει τὰ τῷ ἐγκρατείαν· ἐπαινεῖται γάρ· ἐπαινοῦνται δ' ὅτι τοῖς ἑκουσίοις. εἰ δ' ἔστι τὰ τῷ ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον, τὰ δὲ τῷ ἐπιθυμίαν, ἀκούσιον. ὁ δὴ ἐγκρατὴς τὰ τῷ ἐπιθυμίαν πράττει. ὥστε ὁ ἐγκρατὴς ἑκὼν ἂν εἴη ἐγκρατὴς· ἀλλ' οὐ δοκεῖ. οὐκ ἄρα τὰ τῷ ἐπιθυμίαν ἑκούσιον ὅστι· πάλιν ὅτι τὴν τῷ θυμοῦ ὁμοίως. οἱ γὰρ αὐτοὶ λόγοι· ὥσπερ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἀριθμοῦσιν· ὥστε τὴν ἀπορίαν ποιήσουσιν. ἔστι γὰρ ἀκρατὴς ὁ ἐγκρατὴς ὀργῆς εἶναι. ἐπὶ λοιπὴ ἐστὶ τῶν ὀρέξεων, ὧν διαλάβωμεν, ἡ βούλησις, πότερον τὸ ἐπισκέπτεσθαι εἰ ἔστιν ἑκούσιον. ἀλλὰ μὴν οἵ γε ἀκρατεῖς ἐφ' ἃ ὁρμῶσι, τοῦτα τίως βούλονται. πράττουσιν ἄρα οἱ ἀκρατεῖς τὰ φαῦλα βουλόμενοι.

ἑκὼν δέ γε οὐδεὶς τὰ κακὰ εἰδὼς πρᾶξαι ὅτι κακά ἐστιν, ὁ δὲ ἀκρατὴς, εἰδὼς τὰ κακὰ, ὅτι κακὰ, πρᾶξαι βουλόμενος, οὐκ ἄρα ἑκών. οὐδ' ἡ βούλησις ἄρα ἑκουσίως ἔστιν. ἀλλ' ἔστ' ὁ λόγος αἱρῇ ἀκρασίαν, καὶ τὸν ἀκρατῆ. εἰ γὰρ μὴ ἑκών, οὐκ ἔστι ψακτός· ἀλλ' ἔστιν ὁ ἀκρατὴς ψακτός. ἑκὼν ἄρα· ἡ ἄρα βούλησις ἑκούσιον. ἐπεὶ οὖν λόγοι τινὲς ἐναντίοι φαίνονται, διαφέρειν λεκτέον περὶ τοῦ ἑκουσίου.

A Sponte autem nemo mala agit, vbi sciat esse mala; at incontinens mala agit, quæ scit ipse esse mala, non ergo sponte sua agit. nec voluntas igitur ipsa sponte suscipitur. Hæc planè tollit oratio incontinentiam, & incontinentem. Nam si non sponte agit, vituperari non debet. atqui meritò vituperatur incontinens: sponte sua ergo talis est, & voluntas igitur sponte suscipitur. Cùm sint itaque contrariæ quædam rationes, magis perspicuè de eo quod sponte fit, differendum est.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ βίας καὶ ἀνάγκης.

CAPVT XV.

De vi & necessitate.

Nicom. l. 3 c. 1. pr. fin.

ΠΡότερον οὖν περὶ τούτων εἰπὼν λεκτέον περὶ βίας καὶ ἀνάγκης. ἡ μὲν γὰρ βία ἔστι * καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις· ἐκείνοις γὰρ ἔστι τοῦ ἀψύχων οἰκεῖος τόπος ἀποδεδομένος, τοῦ μὲν πυρὶ ὁ ἄνω, τῇ δὲ γῇ ὁ κάτω. ἔστι μέντοι γε βιάσασθαι καὶ τὸν λίθον ἄνω φέρεσθαι, καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔστι δὲ καὶ τὸ ζῷον βιάσασθαι· οἷς τε ἵππον ἐπ' ὀρθὸν θέοντα, ἀνθιππαριζόμενον ἀποτρέψαι. ὅσοις μὲν οὖν ἔστιν ἐκτὸς ἡ αἰτία τοῦ πρᾶξαί τι, ἢ πρᾶξαι ἃ βούλονται ποιεῖν, ἐρρωμένοι βιαζόμενοι, ἀνάγκη ποιεῖν. ἐν οἷς δ' ἐν αὐτοῖς ἔστιν ἡ αἰτία, οὐκέτι τούτοις βιάζεσθαι ἐρρωμένοι. εἰ δὲ μή, ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς, ἃ φάσκων φαῦλος εἶναι· βιαζόμενος γὰρ φησιν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τὰ φαῦλα πρᾶξαι. τοῦ οὖν βιαίου ὅρος ἁπλοῦς ἔστιν ὁ ἐξωθεν, ὧν ἐκτός ἐστιν ἡ αἰτία, * ἀφ' ἧς βιάζονται πρᾶξαι. ὧν δ' ἐντὸς καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ αἰτία, ἃ βία.

pr. fin. l. 3.

B

PRiùs itaque de vi & necessitate dicendum fuerit. Vis enim etiam in carentibus anima. Singulis namque inanimatis, suus est locus attributus: igni quidem suprà, terræ autem infrà. Vi autem adigi potest, lapis quidem, vt sursum feratur, ignis verò vt deorsum: potest & animantibus vis fieri: verbi gratia, equus qui rectà curreret, retroactus, cursum flectat. Quibuscumque igitur exterior est causa, aliquid contra naturam, aut præter voluntatem faciendi, cogi dicimus facere quæ faciunt: at quibus in ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicimus. alioquin, repugnabit incontinens, negabitque se esse malum: quippe quem cogat cupiditas, ea quæ sunt mala, agere. Violenti igitur hæc nobis erit definitio. Quorum agendi causa, à qua cogantur, fuerit externa, *vis est*: quorum autem interior, ac in ipsis causa est, nequaquam vis.

C

D

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Ἐπὶ τοῦ ἀνάγκης καὶ ἀναγκαίου.

CAPVT XVI.

De necessitate.

ΠΑλιν δ' οὖν ἀνάγκης καὶ τοῦ ἀναγκαίου λεκτέον. ὃ δ' ἀναγκαῖον ἢ πᾶσιν, ἢ οὐδενὶ, ἢ ἐνίοις ἐστὶ λεκτέον. οἷς ὅσα ἡδονῆς ἕνεκεν πράττομεν. εἰ γάρ τις λέγοι ὡς ἀναγκάσθην πλὴν τοῦ φίλου γυναῖκα ἁμαρτεῖν διὰ τὴν ἡδονὴν, ἄτοπον ἂν εἴη. ὃ γὰρ ἀναγκαῖον οὐκ ἐν πᾶσι· ἀλλ' ἦν ἐν τοῖς ἐκτὸς οἷς ἐάν τις καταβλαβῇ, ἀντικαταλλαττόμενός τι ἄλλο μεῖζον τῶν παθημάτων· οἷς ἀναγκάσθην οἴκοθεν βαδίσαι εἰς ἄγρον· εἰ γὰρ μή, ἀπολωλότ' ἂν ἦν τὰ ἐν ἀγρῷ· ἐν τοῖς ἔξωθεν ἄρα ὃ ἀναγκαῖον.

RVrsus de necessitate, necessarióque dicendum. Necessarium non omnino, neque in omni dicendum est: cuiusmodi sunt quæcumque voluptatis causa agimus. Nam si quispiam dicat se à voluptate coactum vt amici mulierem vitiaret, fuerit id perineptum. Nec enim in omni necessarium est, sed in iis quæ sunt extra: vt si offendatur quispiam, à rerum necessitate coactus malus aliud quippiam deuitare, hoc modo: In agrum properare coactus sum: alioquin corrupta omnia in agro reperissem. In huiusmodi itaque rebus est necessarium.

E

CAPVT XVII.

Quotupliciter inuitum, & ſponteneum.

QVoniam verò quod ſponte fit, nemine impellente fit, reſtat vt id eſſe dicamus quod cogitatò fit. Inuitum enim eſt, quod ex neceſſitate, vique efficitur: & tertio loco, quod non fit cogitatò: quod planè ex iis quæ euenire ſolent, certum eſt. Nam cùm quis aliquem cæciderit, occideritve, aut eiuſmodi aliquid effecerit, qui horum nihil antè cogitauerit, eum dicimus inuitum feciſſe: quippe quòd ſponte factum id intelligatur quod cogitatò fit. Velut olim mulierem aiunt quandam poculum præbuiſſe cuidam amatorium: dein eo poculo hominem fuiſſe ſublatum: eam verò mulierem in Areopago fuiſſe abſolutam: quam præſentem non alia de cauſa liberarunt, quàm quòd non conſultò & cogitatò id feciſſet: amoris enim cauſa dediſſe: verùm à propoſito aberraſſe: Itaque ſponte factum id non eſt viſum: non enim perimendi hominis animo, poculum ei propinauerat. In vnum igitur conueniunt, quod ſponte fit, & quod cogitatò.

CAPVT XVIII.

De propoſito.

RElíquum adhuc vt de conſilio rei agendæ ſiue delectu conſideremus, ſitne appetitus, nécne. appetitus namque in cæteris quoque gignitur animalibus: conſilium verò aut delectus, non. Siquidem cum ratione delectus eſt. At ratio nulli alii deputatur animali: non igitur fuerit appetitus. Verùm nunquid voluntas? an ne id quidem? Voluntas namque etiam eorum eſt quæ fieri non poſſunt: vt volumus quidem eſſe immortales, cęterùm de eo neutiquam capimus conſilium, neque id eligimus. Deinde finis quidem non eſt delectus: ſed eorum quæ ad finem faciunt: puta, nemo deligit eſſe ſanus. ſed quod ad bonam valetudinem facit, ambulare, currere. fines autem volumus: nam proſpera vti valetudine volumus. Hinc igitur manifeſtum, non eſſe idem voluntatem & delectum. Verùm ita ſe habere προαίρεσις ſiue delectus videtur, vt nomen eius innuit: προαίρεσις enim eſt, & delectus, quum eligimus hoc potius quàm illud: quod melius eſt nimirum, loco eius quod eſt deterius, in optione poſitum. Nam hoc propriè eſt προαιρεῖσθαι ac deligere. Quòd ſi horum nihil eſt delectus, nunquid quod cogitatò fit, id in delectu? an ne id quidem? Multa enim cogitamus & opinamur cogitando. Nunquid igitur quæ cogitamus, ea etiam deligimus,

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ τῦ ἐκ ἀβουλίας γινομένυ ἑκουσίυ.

ΕΠΕΙ δὲ τὸ ἑκούσιον ἐν τῇ εὐβουλίᾳ ὁρμὴ ἔστι, λοιπὸν ἆρ' εἴη τὸ ἐκ ἀβουλίας γινόμενον. τὸ γὰρ ἀκούσιον ἔστι τὸ, τε κατ' ἀνάγκην καὶ τῦ βίαν γινόμενον, καὶ τρίτον ὃ μὴ μετ' ἀβουλίας γίνεται· δῆλον δ' ὅτι τῦτο ἐκ τῶν γινομένων. ὅταν γὰρ τίς τι παράξῃ τινὰ διὰ ἀποκτείνῃ, διὰ τί τῶν τοιύτων ποιήσῃ, μηδὲν προβουλεύσας, ἄκοντα φαμὲν ποιῆσαι, ὡς τῦ ἑκουσίυ ὄντος ἐν τῷ προβουλεύσαι. οἷς φασί ποτέ τινα γυναῖκα, φίλτρον τινὶ δοῦναι πιεῖν· εἶτα τ' ἀνδρα τον ἀποθανεῖν ἀπὸ τῦ φίλτρυ· τὴν δ' ἀνδρα τον ἐν Ἀρείῳ πάγῳ ἀποφυγεῖν· οὐ προυσθαι, δ' οὐδὲν ἄλλο ἀπέλυσαν, διὰ βέβηκεν ἐκ ἐκ προνοίας. ἔδωκε μὲν γὰρ φιλίας, διημάρτε δὲ πόρου· βέβουκ ἑκούσιον ἐδόκει εἶναι), ὅτι τ' δόσιν τῦ φίλτρυ ἀ μετ' ἀβουλίας τῦ ἀπολέσθαι αὐτὸν, ἐδίδου. ἐπεὶ ὧ ἄρα τὸ ἑκούσιον πίπτει εἰς τὸ μετ' ἀβουλίας.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ προαιρέσεως. καὶ ὅτι ἐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν.

ΕΤΙ δὲ λοιπόν ἐστιν ἐπισκέψασθαι τὴν προαίρεσιν, πότερόν ἐστιν ὄρεξις διὰ ὄ. ὄρεξις μὲν γὰρ καὶ * ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐγγίνεται· προαίρεσις δ' ὄ. διὰ γὰρ προαίρεσις μετὰ λόγυ· λόγος δ' ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ζώων ἐστίν. ὄρεξις μὲν δὴ ἐκ ἂν εἴη. ἀλλ' ἆρα βύλησις; ἢ οὐδὲ τῦτο; βύλησις μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ τῶν ἀδυνάτων· οἷ, βυλόμεθα μὲν ἀθάνατοι εἶναι), προαιρούμεθα δ' ὄ. ἔτι δὲ προαίρεσις μὲν ἐκ ἔστι τ' τέλυς, ἀλλὰ τῶν πρὸς τὸ τέλος· οἷ, ὑγιεῖς προαιρῆται ὑγιαίνειν, ἀλλὰ τὸ πρὸς τ' ὑγίειαν προαιρούμεθα, περιπατεῖν, βαδίζειν· βυλόμεθα δ' τὸ τέλος· ὑγιαίνειν γὰρ βυλόμεθα. ὥστε δῆλον καὶ ὅτως ὅτι ὄ τοῦτον ἡ βύλησις καὶ ἡ προαίρεσις· δῆλα δὲ προαίρεσις ἔοικεν ὅτως ἔχειν, ὡσπερ ἂν τοιῶμεν αὐτῆς ἔννοιαν· οἷ προαιρούμεθα τόδε μᾶλλον τόδε, οἷ * τὸ βέλτιον, αὐτὴ τῦ χείρονος ἐν αἱρέσει ὄντος· ἐνταῦθα τὸ προαιρεῖσθαι δόξειεν ἂν οἰκεῖον εἶναι). ἐπεὶ οὖν διὰ προαίρεσις ὅλην τούτων ἐστίν, ἆρα γέ ἐστι τὸ κατ' ἀβουλίαν ἐν προαιρέσει, διὰ οὐδὲ τῦτο; πολλὰ γὰρ δοξάζομεν καὶ δοξάζομεν κατ' ἀβουλίαν. ἆρ' οὖν ἃ δοξάζομεν, ταῦτα καὶ προαιρούμεθα,

Nicom. l. 3. c. 4. Eud. l. 3. c. 10.

* ἐν τοῖς ἄλλοις, minùs rectè.

Lege, τὸ βέλτιον,

λὶ οὐ; πολλάκις γὰρ βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, ἀλλ' οὔτι καὶ προαιρούμεθα. οὐκ ἄρα ἡ αὐτὴ βουλὴ ἐστὶν ἡ προαίρεσις. ἐπεὶ οὖν καθ' ἕκαστον τούτων οὐθέν ἐστιν ἡ προαίρεσις, ταῦτα δέ ἐστι τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα. ἀναγκαῖον σὺν δυαζομένων ἤνων τούτων, εἶναι τὴν προαίρεσιν. ἐπεὶ οὖν ἐστιν, ὡσπερ ἔμπροσθεν ἐλέχθη, λὶ προαίρεσις τῶν πρὸς τὸ τέλος ἀγαθῶν, καὶ οὐ τῶν τέλεων, καὶ τῶν δυνατῶν ἡμῖν, καὶ τῶν διὰ πολλαίων προδιδόντων, πότερον τοῦτο λὶ τοῦτο αἱρετὸν, δῆλον ὅτι δεῖ δὴ πρότερον βουλεύσασθαι ἐφ' αὐτῶν καὶ βουλεύσασθαι. εἶτ' ὅταν ἡμῖν φανῇ χρῆσθαι βουλευθεῖσιν, οὕτως ὁρμὴ ἐις τὸ πράττειν ἐστί. καὶ τοῦτο δὴ προάπτοντες, τῇ προαίρεσιν δοκοῦμεν πράττειν. Εἰ πάντα λὶ προαίρεσις ὀρεξίς τις βουλευτικὴ μετὰ διανοίας, ἡ αὐτὴ ἔστι τὸ ἑκούσιον προαιρετόν. ἑκόντες μὲν πολλὰ πράττομεν πρὸ τοῦ βουλεύσασθαι καὶ βουλεύσασθαι· οὐ καθίζομεν καὶ αἱρούμεθα, καὶ ἅμα πολλὰ τοιαῦτα, ἑκόντες μὲν, αὐτὸ δὲ τοῦ βουλεύσασθαι· οὐκ ἄρα τὸ ἑκούσιον προαιρετὸν, ἀλλὰ τὸ προαιρετὸν ἑκούσιον. αὖ τι γὰρ προαιρούμεθα πράττειν, βουλευσάμενοι, ἑκόντες πράττομεν. Φαίνονται δέ τινες * ὀλίγοι καὶ τῶν νομοθετῶν διορίζειν τὸ, τε ἑκούσιον, καὶ τὸ οὐκ προαιρέσεως ἕτερον ὄν, ἐλάττους ταῖς ζημίαις ὅτι τοῖς ἑκουσίοις, λὶ τοῖς οὐ προαίρεσιν πάττοντες. ἔστιν οὖν ἡ προαίρεσις ἐν τοῖς * πρακτοῖς, καὶ τούτοις ἐν οἷς ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ πρᾶξαι, καὶ μὴ πρᾶξαι, τὸ οὕτως ἢ μὴ ὅτως, καὶ ἐν οἷς ἐστὶ λαβεῖν τὸ διὰ τί. τὸ δὲ διὰ τί, οὐχ ἁπλοιῶν ἐστιν. ἐν μὲν γὰρ γεωμετρίᾳ, ὅτ' αὐ φῇ τὸ τετράγωνον τέτραρσιν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν, εἰ ἐρωτᾷ διὰ τί, ὅτι φησὶ τὸ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ποιήτοις, ἐκ τῆς ἀρχῆς ὡρισμένης ἔλαβον τὸ διὰ τί. ἐν δέ γε τοῖς πρακτοῖς, ἐν οἷς λὶ προαίρεσις, οὐχ οὕτως. ὡδεμία γὰρ κεῖται ὡρισμένη· ἀλλ' αὖ ἀπαιτῇς, διὰ τί τοῦτο ἔπραξας; ὅτι οὐκ ἄλλως μᾶλλον, λὶ ὅτι βέλτιον ὅτως. ἐξ αὐτῶν τῶν συμβαινόντων, (ὅποι αὖ φαίνη) βέλτιον ἔσται) ταῦτα προαιρεῖται καὶ διὰ ταῦτα. διὰ δὴ ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ βουλεύσασθαι ἐστί, τὸ πῶς διὰ· ἐν ᾗ τέ ἐπιστήμαις, οἷ. ὑπὸις γὰρ βουλεύεται πῶς δεῖ γράψαι τὸ ὄνομα Ἀρχιλέους. ἢ οὐκ ἀμάρτημα γίγνεται ἐν τῇ διανοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ γράφειν.

A an non? Sæpe ſiquidem cogitamus de Indis, at nequaquam quicquam ſuper iis deligimus. Non ergo cogitatio eſt, delectus. Quoniam igitur horum per ſe & ſeorſim conſideratum nihil eſt delectus, ſúntque hæc animæ inſita; neceſſe eſt vt delectus ſit aliquid quod ex iſtorum duobus iunctis conſtet. Quoniam igitur eſt, quemadmodum paulò antè memorauimus, bonorum ad finem tendentium delectus, non vtique finis: éſtque eorum, quæ in noſtra poteſtate ſunt, & eorum quæ nobis diuerſam ingenerant ratiocinationem; hócne, an hoc deligendum? non dubium B quin prius opus ſit ea ipſa intelligere, & in conſilium vocare. Cúmque nobis cógitantibus apparuerit quod præſtare videatur, tum ad agendum aliquis inſurgit impulſus, atque id agendo, conſilio & delectu adhibito agere dicimur. Quòd ſi delectus, appetitus quidam eſt, in conſilium deueniens cum cogitatione & deliberatione coniunctus, non eſt voluntarium, quod deligibile. Spente enim agimus multa antè quàm intelligamus, atque conſultemus: ſicut ſedendo, exurgendo, & id genus alia faciendo; ſponte quidem, ſed citra cogitationem. Non C ergo quidquid ſponte facimus, deligimus, & de eo conſilium capimus, ſed quidquid deligimus, id voluntarium eſt. Si quid enim agere conſultantes propoſuerimus, ſponte agimus. Exiſtunt verò ex conditoribus legum nonnulli, qui id quod ſponte fit, & quod cum delectu, definiant vt diuerſa, minoréſque iis quæ ſponte fiunt, quàm iis quæ cogitatò & conſilio, mulctas infligant. Eſt igitur propoſitum in eis quæ ſub actionem cadunt, & eis ipſis in quibus penes nos ſit agere & non agere, & ita vel non ita: & in quibus cauſam propter quam D agitur, videre liceat. Eſt autem non ſimplex cauſa propter quam aliquid fit. In Geometria ſiquidem cùm quis dixerit quadratum quatuor rectis æquales angulos habere, & percunctatur propter quid; occurrit, quia etiam triangulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio ſibi propter quid aſſumpſerunt. at in eis quæ ſub actionem cadunt, in quibus eſt delectus, non ita: nullum ſiquidem ponitur definitum. Sed ſi quis exquirat, cur hoc feciſti? quoniam non erat aliter vt facerem, vel quoniam ita melius. Ex ipſis venientibus, (qualiacumque apparuerint eſſe me- E liora,) delectus ſumitur, & ob ea ipſa. Quamobrem etiam in huiuſmodi eſt conſilium capere, vt expediat. at in ſcientiis, nequaquam. Nemo ſiquidem quemadmodum ſcribere opus ſit nomen Archiclis, init conſilium: quia quo pacto ſcribendum nomen Archiclis, eſt iam definitum. Mendum igitur non in intelligentia gignitur, ſed in ſcribendi actione poſitum.

γρ. ὀλίγοι δὲ, i. ſed pauci

γρ. πῖς ἀκουσίοις, mendosè.

γρ. προαιρετοῖς,

In quibus certè non eſt intelligentiæ error, ne de eis quidem initur conſilium : ſed in quibus indefinitum eſt, nec certum quid oporteat, ibi mendum procreatur. atqui in eis quæ ſub actionem cadunt, id non eſt definitum, & in quibus duplex mendum. Delinquimus igitur tam in eis quæ ſub actionem cadunt, quàm ex virtutibus pariter. Virtutem enim coniectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. Eſt ſiquidem in defectu exceſſúque hallucinatio. In horum vtrumlibet deferimur voluptate & dolore : quandoquidem ex voluptate in mala delabimur, vt ex ægrimonia, honeſta fugitamus.

A ἐν οἷς γὰρ μή ἐστιν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ διανοίᾳ, ὅτι βουλόμεθα ἐνταῦθα· ἀλλ' ἐν οἷς ἤδη ἀόριστόν ἐστι ὃ ὡς δεῖ, ἐνταῦθα ἡ ἁμαρτία. ἔστι δ' ἐν τοῖς πραγτικοῖς τὸ ἀόριστον, καὶ ἐν οἷς διπλαῖ αἱ ἁμαρτίαι. ἁμαρτάνομεν οὖν ἐν τοῖς πραγτικοῖς, καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὰς ἀρετὰς ὁμοίως. τῆς γὰρ ἀρετῆς στοχαζόμενοι, ἁμαρτάνομεν διὰ τὰς πεφυκυίας ὁδοὺς· ἔστι γὰρ ἐν ἐλλείψει καὶ ἐν ὑπερβολῇ ἁμαρτία. ἐφ' ἑκάτερα δ' τούτων φερόμεθα δι' ἡδονὴν καὶ λύπην. διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν, τὰ φαῦλα πραττόμεθα· διὰ δὲ τὴν λύπην, τὰ καλὰ φεύγομεν.

CAPVT XIX.

De animi ſententia.

RVrſum autem eſt, non quemadmodum ſenſus, animi cogitatio, velut viſu non poterit quicquam aliud quàm videre : non auditu aliud quàm audire. Itidem neque conſultamus, nunquid audiendum auditu, an videndum *viſu*. at animi cogitatio non eſt huiuſmodi, ſed & id & alia poteſt efficere. Ob hoc ibi iam exiſtit conſultare. Eſt igitur in bonorum delectu, non in fine, delictum ; (nam in eis omnes conſentiunt ; vt, ſanitatem eſſe bonum ;) verùm in iis quæ ad finem faciunt : velut expediátne ſanitati hoc comeſſe, an non. Facit igitur plurimùm in his ad hallucinandum voluptas & ægrimonia. Hanc ſiquidem amplectimur, illam verò fugimus. Quoniam igitur diſtribuimus, in quo & quomodo ſit delictum ; reliquum eſt vt intueamur, cuiuſnam rei ſit virtus quæ collimet : ad finémne an ad ea quæ ad finem, vt ad honeſtúmne an ad ea quæ ſunt honeſtatis. In ſcientiis ergo quomodo ſe res habet ? vtrùm ædificandi ſcientiæ eſt finem pulchrè deſcribere, an ea quæ ad finem conducunt, inquirere ? Nam ſi hoc ſpeciosè proponatur, vt, pulchram domum efficere, etiam ad hoc quæcumque ſpectant, non alius quiſquam inueniet, neque exhibebit, quàm ædificator. Itidem in aliis quoque omnibus ſcientiis. Eodem modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finem potius ipſius tendat conſideratio, quem rectum oportet proponi, quàm ad ea quæ ad finem ſunt, & ex quibus finis conſtet. Nec quiſquam alius exhibebit inuenietque quæ ad finem expediant. Iuréque hoc virtus propoſuerit, quibus in rebus optimi principium eſt vnumquodque, quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute melius, quandoquidem huius cauſa etiam ſunt alia, atque ad ipſum principium eſt,

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ διανοίας.

ΕΤΙ δ' ἔστιν ἡ διάνοια, οὐχ ὥσπερ αἴσθησις· οὐδὲ τῇ ὄψει, οὐκ ἂν δυνατὸν εἴη τὸν μὲν ἕτερον ἰδεῖν· οὐδὲ τῇ ἀκοῇ ἔστιν ἕτερον ἢ ἀκοῦσαι. ὁμοίως δὲ οὐδὲ βουλόμεθα πότερον δεῖ ἀκουστὸν τῇ ἀκοῇ ἢ ἰδεῖν. διὰ δὴ διάνοια ὑ τοιοῦτον· ἀλλά γε τοῦτο δυνάμενον ποιῆσαι, καὶ ἄλλα. διὸ τοῦτο βουλεύεσθαι ἐνταῦθα ἤδη * ὑπῆρχε. ἔστιν οὖν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ αἱρέσει τῶν ἀγαθῶν, ὑ πρὸς τὰ τέλη, (ταῦτα μὲν γὰρ ἅπαντες ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον, τὸ ὑγιάσαι ὅτι ἀγαθόν,) ἀλλ' ἤδη τὰ πρὸς τὸ τέλος· οἷον, πότερον ἀγαθὸν πρὸς ὑγίασαι φαγεῖν τόδε, ἢ οὔ. μᾶλιστα οὖν ποιεῖ ἐν τούτοις τὸ σφάλλεσθαι ἡδονὴ καὶ λύπη· τὸ μὲν γὰρ φεύγειν, τὸ δὲ αἱρεῖσθαι. ἐπεὶ οὖν διήρηται ἐν τίνι * ἁμαρτία, καὶ πῶς, λοιπόν ἐστι τίνος ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστική, πότερον τοῦ τέλους, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος· οἷον, πότερον τοῦ καλοῦ, ἢ τὰ εἰς τὸ καλόν. πῶς μὲν οὖν ἡ ὁπτική μιμή, πότερον τὸ οἰκοδομικὴ ὁπτικὴ μὴ τέλος καλῶς πραττόμενον, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος ἰδεῖν; διὰ γὰρ τοῦτο καλῶς πραχθήσεται, οἷς καλὴν οἰκίαν ποιῆσαι, καὶ τὰ εἰς τοῦτο, τοῦτο δ' ἐστὶν ὃς ὑρικὸς ἕκαστα ποιεῖ, ἢ οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἁπασῶν ὁπτικῶν. οὕτως ἆρα δόξειεν ἂν ἔχειν καὶ ἐπ' ἀρετῆς, μᾶλλον εἰ) αὐτὴν τὸν σκοπὸν εἰς τὸ τέλος, ὃ δεῖ ὀρθῶς πραχθῆναι, ἢ τὰ εἰς τὸ τέλος· * καὶ ὄν τοῦτ' ἔσαι οὐδεὶς ἄλλος ποιεῖ, ἕκαστα ὑρικὸς ἃ δεῖ εἰς τοῦτα καὶ βούλεται δὲ * τούτου εἶ) πραγτικὸν τὴν ἀρετὴν, ἐν οἷς ἡ ἀρχὴ τοῦ βελτίστου ἐστὶν ἑκάστου, καὶ ποιητικὸν καὶ πρακτικόν. οὐδὲν οὖν βέλτιον τῆς ἀρετῆς ἐστί. ταύτης γὰρ ἕνεκα καὶ πάλλα ἐστί, καὶ εἰς ταῦτόν ἐστιν ἡ ἀρχή.

γρ. διανοεῖται.

γρ. ἐστὶν ἢ.

γρ. ἁμαρτάνεται mendosè.

Quid. codd. mutãt diſtinct. vt Valla.

γρ. τούτων

τούτου ἕνεκεν μᾶλλον τὰ εἰς τοῦτ' ἐστίν· ὃ δὲ τέλος ἀρχῇ τινι ἔοικε, καὶ τούτου ἕνεκέν ἐστιν ἕκαστον. ἀλλὰ κἀν τούτῳ τῷ αὐ. ὥστε δῆλον ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ὅπῃ βελτίων ἐστὶν αἰτία, ὅτι τὰ τέλους ἐστὶ σοφιστὴ μᾶλλον, ἢ τῶν εἰς ὃ τέλος.

A & eius cauſa magis ſunt quæ ad idem. At finis principio alicui aſſimilatur, & eius cauſa eſt vnumquodque. verum id erit modo aliquo. Proinde certum vt etiam in virtute. quandoquidem cauſa eſt optima, ipſam magis ad finem collimare, quàm ad ea quæ ad finem faciunt.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Οτι τῆς ἀρετῆς τέλος ὃ καλόν.

ΤΗΣ δὲ γ' ἐστὶ τέλος ὃ καλόν. τούτου ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ σοφιστικὴ μᾶλλον, ἢ οἷς ὧν ἔοικε. ἔστι δὲ ἡ *τοῦτο τοῦτῃ. ὅλως γ' οὖν φαίνεσθαι ἄτοπον. ἴσως γὰρ ἂν ἐν γραφικῇ εἴη τις ἀγαθὸς μιμητὴς, ὅμως δ' οὐκ ἂν ἐπαινεθείη, ἂν μὴ τὸ σκοπὸν θῆται τὰ βέλτιστα μιμεῖσθαι. τῆς ἀρετῆς *πρωτελῶς τοῦτ' ἔστω, ὃ καλὸν πρᾶξαι. δέχῃ τί οὖν, ἄν τις εἴποι; *πότερον μᾶλλον ἐλέγομεν τὸ ἐνέργειαν χρείττονα εἶναι, ἢ τινὶ ἀρετῇ αὐτινί· νυνὶ γ' οὐκ ἐξ οὗ ἡ ἐνέργεια, τούτῳ τῇ ἀρετῇ ἀποδίδομεν ὡς κάλλιον, ἀλλ' ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἐνέργεια; καί. ἀλλὰ ἐν νυνὶ φαμὲν τοῦτο, ὁμοίως τινὶ ἐνέργειαν τῆς ἕξεως βελτίω εἶναι. οἱ γὰρ φαῦλοι ἀπειθέντων τὰ ἀποδεδομένα ἀποκρίνουσιν· ἐκ τοῦ προφέρειν· ὅτι ὃ μὴ δυνατὸν εἶναι δηλοῦσαι τινὶ ἑκάστου προαίρεσιν ἴσμεν ἔχειν· ἐπεὶ εἰ ἴσμεν εἰδέναι τινὶ ἑκάστου γνώμην, ὡς ἔχει πρὸς ὃ καλόν, καὶ αὐτοῖς τὸ προφέρειν ἀποδοῖεν ἂν ἐδόκει εἶναι. ἐπεὶ δὲ μεσότητάς τινας τῶν παθῶν καταμεμαθήκαμεν, λεκτέον αὖ εἴη περὶ ποῖα τῶν παθῶν εἰσιν.

B

χ. πῶς πως. Fort. ἔτι δ' ἐπαινεθείη τοῦτο. Sed hic locus ac ſequentes aliquot, valde ſunt corrupti, &, vt videtur, mãci. χ. οὐ πανταχοῦ χρ. πρόπεσον meliùs: vide c. 4.

C

D

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ ἀνδρίας.

ΕΠΕΙ οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρία περὶ θαῤῥὴ καὶ φόβους, σκεπτέον δὴ εἴη περὶ ποίους φόβους καὶ θαῤῥήν. ἆρ' οὖν εἰ μᾶλλόν τις φοβεῖται μὴ ὑποβάλῃ τὴν ὑσίαν, ἧττ' ἀνδρεῖός; εἰ δέ τις θαῤῥεῖ περὶ τοῦτο, ἀνδρεῖος, ἢ οὔ; ὁμοίως δ' εἴ τις φοβεῖται μόνον ἢ θαῤῥεῖ, ὥστε δῆλον φατέον εἶναι τὸν φοβούμενον, ὅτ' ἀνδρεῖον τὸν μὴ φοβούμενον. οὐκ ἄρα ἐν τοῖς τοιούτοις φόβοις καὶ θαῤῥέσιν ἐστὶν ἡ ἀνδρία; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τοῖς τοιούτοις· οἷς, *εἰ μή τις φοβεῖται βροντὰς, ἢ ἀστραπὰς, ἢ ἄλλό τι τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον φοβερῶν, οὐκ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ μαινόμενός τις. ἐν φόβοις ἄρα καὶ θαῤῥέσιν ἐστὶν ὁ ἀνδρεῖος τοῖς κατ' ἀνθρώπους· λέγω δὲ *ἃ οἱ λοιποὶ φοβοῦνται, ἢ οἱ πάντες· ποίοις τούτοις ὁ ὢν θαῤῥαλέος, ἧττ' ἀνδρεῖος.

Nicom. l. 3 c. 9. 10. & 11. Eudem. l. 3. c. 1.

χ. εἴ τις μὴ

Fort. οἱ διαλοιφ. vel οἱ πάντα

E

CAPVT. XX.

Finis virtutis honeſtum.

ATqui virtutis finis, eſt honeſtum: honeſti ergo magis coniectrix virtus, quàm ex quibus conſtet: ſunt nempe hæc ipſius. At in vniuerſum videri poteſt alienum: quandoquidem in picturâ ſi quiſpiam fortaſſis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, niſi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtutis denum id omnino eſt, ſibi honeſtum proponere. Dixerit quiſpiam, cur ita? num actionem meliorem dixerimus, quàm virtutem ipſam? at nunc, an ex quo actio eſt, id virtuti, vtpote honeſtius, attribuimus? An in quo non eſt actio? ita. Atqui nunc idem dicimus, habitu actionem eſſe meliorem. Alii namque probum inſpicientes, ab actione diiudicant, quòd non poſſint cuiuſlibet, quomodo habeat, iudicare propoſitum. Nam ſi foret ſingulorum noſſe ſententiam, qualis erga honeſtatem eſſet, etiam citra actionem probus eſſe videri potuerat. Denique quoniam affectuum quaſdam recenſuimus medietates, circa quos affectus verſentur, hinc nobis dicendum eſt.

CAPVT XXI.

De fortitudine.

CVm igitur ſit fortitudo circa fiduciam, ac metum, conſiderandum fuerit, circa cuiuſmodi metum atque fiduciam. Nunquid igitur ſi quiſpiam metuat ne rem diſperdat ſuam, is timidus? ſin animo confidenti ſit in tali periculo, fortis, anne? Itidem ſi quis formidet ſolùm, aut confidat, neque meticuloſum fatendum eſt eſſe metuentem, neque fortem non metuentem? Num igitur in eiuſmodi metibus & fiduciis fuerit fortitudo? At ne in talibus quidem: cuiuſmodi ſi quis tonitrus & fulmina non metuat, vel quiduis aliud ſupra hominem horrendum, fuerit non iam fortis, ſed furens. In metibus itaque & fiduciis humanis eſt fortitudo: in eis inquam, quæ cæteri metuant, aut omnes: in quibus qui audeat, fuerit fortis.

His itaque definitis, constituendum fuerit, (quandoquidem multis modis fortes dici possunt.) qualis sit fortis. Est enim propter experientiam fortis aliquis, velut milites. Isti siquidem ab experientia didicerunt, in huiusmodi loco, vel huiusmodi tempore, vel rebus ita habentibus, fieri non posse vt malum subeant; & proinde qui hæc nouerit, & ea de causa ingruentes hostes sustinuerit, non fortis. Nam si horum nihil extiterit, non tolerauerit. Proinde quos experientia fortes reddit, ij fortes dicendi non sunt. Neque Socrates rectè aiebat, fortitudinem esse scientiam: quandoquidem ex consuetudine scientia capiens experientiam, efficitur scientia. At ab experientia tolerantes, neque dicimus, neque dicturus sit quisquam fortes esse. Non igitur fortitudo fuerit scientia. Rursus sunt quoque fortes ab experientiæ contrario. Nam qui ignari sunt eorum quæ impendent, ij non timent propter inexperientiam illam: verùm ne hos quidem fortes esse dixerim. Sunt porrò qui fortes propter perturbationes existimentur, velut amantes, aut lymphatici. At ne hos quidem fortes dicere oportet: quandoquidem si ab ipsis affectus auferatur, non erunt ampliùs fortes. Fortem siquidem, perpetuò fortem esse oportet. Et proinde ne feræ quidem, vt sues, dici fortes possunt, quòd quum icti dolorem senserint, vltum eant iniuriam. Non oportet verò qui sit verè fortis, eum ob perturbationem esse fortem. Est vicissim fortitudo alia, quæ ciuilis existimatur: velut si qui ciuium pudore offusi, tolerant pericula, vt fortes existimentur: quemadmodum, verbi causa, Homerus Hectora dicentem inducit,

Polydamas vereor me carpat in agmine primus.

Ideo pugnandum esse existimat. At ne hæc quidem dicenda fortitudo. In istorum enim singulis eadem congruet definitio. Quo namque ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non potest: vt si pudorem, per quem fortis erat, abstuleris. Sunt item & aliter fortes existimati, ob spem bonique expectationem. At ne hos quidem dicere fortes possis: quandoquidem tales, ac in talibus, fortes appellare, videtur alienum. Proinde in nullis huiusmodi fortitudo collocanda est. Qualis igitur & quisnam fortis sit, hinc considerandum. Ac, vt paucis absoluam, qui nulla iam suprà dicta causa fortis est, verùm quòd id honestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neque tamen prorsus citra perturbationem impulsúmque gignitur fortitudo.

A Τούτων τοίνυν διωρισμένων, σκεπτέον ἂν εἴη (ἐπειδὴ κατὰ πολλά εἰσιν οἱ ἀνδρεῖοι) ὁποῖος ἀνδρεῖος. ἔστι γὰρ καὶ κατ' ἐμπειρίαν τις ἀνδρεῖος, οἷον οἱ στρατιῶται. οὗτοι γὰρ οἴδασι δι' ἐμπειρίαν, ὅτι ἐν τοιούτῳ τόπῳ, ἢ ἐν τοιούτῳ καιρῷ, ἢ οὕτως ἔχοντι, ἀδύνατόν τι παθεῖν. ὁ δὲ ταῦτα εἰδὼς, καὶ διὰ ταῦτα ὑπομένων τοὺς πολεμίους, οὐκ ἀνδρεῖος. ἐὰν γὰρ τούτων μηθὲν ὑπάρχῃ, οὐχ ὑπομένει. διὸ τοὺς δι' ἐμπειρίαν οὐ φατέον ἀνδρείους εἶναι. οὐδὲ Σωκράτης γε
B ὀρθῶς ἔλεγεν, ἐπιστήμην φάσκων εἶναι τὴν ἀνδρίαν. ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἐξ ἔθους τὴν ἐμπειρίαν λαβοῦσα, ἐπιστήμη γίνεται· τοὺς δὲ δι' ἐμπειρίαν ὑπομένοντας, οὐ φαμὲν, οὐδ' ἐροῦσιν ἀνδρείους αὐτοὺς εἶναι· οὐκ ἄρα ἡ ἀνδρία ἐπιστήμη ἂν εἴη. πάλιν οὖν εἰσιν ἀνδρεῖοι ἐκ τοῦ ἐναντίου τῆς ἐμπειρίας. οἱ γὰρ ἄπειροι τῶν ἐκβησομένων, οὐ φοβοῦνται, διὰ τὴν ἀπειρίαν· οὐδὲ δὴ οὐδὲ τούτους φατέον ἀνδρείους. εἰσὶ δ' αὖ ἄλλοι δοκοῦντες ἀνδρεῖοι εἶναι διὰ τὰ
C πάθη· οἷον οἱ ἐρῶντες, ἢ οἱ ἐνθουσιάζοντες· οὐδὲ δὴ τούτους φατέον ἀνδρείους εἶναι. ἐὰν γὰρ αὐτῶν τὸ πάθος ἀφαιρεθῇ, οὐκέτι εἰσὶν ἀνδρεῖοι. δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον, ἀεὶ εἶναι ἀνδρεῖον. διὸ οὐδὲ τὰ θηρία, οἷον τοὺς σῦς, οὐκ ἄν τις εἴποι ἀνδρείους διὰ τὸ ἀμύνεσθαι, ἐπειδὰν πληγέντες λυπηθῶσιν. οὐ δεῖ δὲ τὸν ἀνδρεῖον διὰ πάθος εἶναι ἀνδρεῖον. πάλιν ἐστὶν ἄλλη ἀνδρία πολιτικὴ δοκοῦσα εἶναι· οἷον εἰ δι' αἰσχύνην τὴν εἰς τοὺς πολίτας ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ δοκοῦσιν ἀνδρεῖοι εἶναι. σημεῖον δὲ τούτου· καὶ
D γὰρ Ὅμηρος πεποίηκε τὸν Ἕκτορα λέγοντα,

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει.

διὸ οἴεται δεῖν μάχεσθαι. οὐδὲ δὴ τὴν τοιαύτην φατέον εἶναι. ὁ γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑκάστου τούτων διορισμὸς ἁρμόσει. οὗ γὰρ ἀφαιρουμένου μὴ διαμένει ἡ ἀνδρεία, οὐκ ἂν εἴη ἔτι ἀνδρεῖος. ἂν οὖν τὴν αἰσχύνην περιέλω δι' ἣν ἦν ἀνδρεῖος, οὐκέτι ἐστὶν ἀνδρεῖος. ἔτι καὶ ἄλλως εἰσὶν ἀνδρεῖοι δοκοῦντες εἶναι, οἱ δι' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν ἀγαθοῦ. οὐδὲ δὴ φατέον τούτους
E εἶναι ἀνδρείους, *ἐπειδὴ τοὺς τοιούτους, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνδρείους λέγειν ἄτοπον φαίνεται. οὐδένα οὖν τῶν τοιούτων ἀνδρεῖον θετέον εἶναι· τὸν ὁποιονοῦν ἀνδρεῖον, καὶ τίς ὁ ἀνδρεῖος σκεπτέον. ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὁ διὰ μηθὲν τῶν προειρημένων ἀνδρεῖος ὤν, ἀλλὰ διὰ τὸ νομίζειν αὐτὸ εἶναι καλὸν καὶ τοῦτο ποιῶν, *κἂν παρῇ τις, κἂν μὴ παρῇ. οὐδὲ δὴ παντελῶς ἀνδ

Fortasse mutata distinctione paulo aliter leged. vt sit sẽsus; *Quando igitur eos qui tales sunt, & qui in eiusmodi casib. fortes se prabent, fortes appellare videtur absurdũ; neque eorum qui tales sunt, quisquã fortis est censendus, qualiscumque tandem ille sit: & quis verè sit fortis, videndum.*

κ.κ. παρῇ ἢ ἀπῇ. minùs rectè.

πάθους καὶ ὁρμῆς ἐγγύς ἡ ἀνδρία· δεῖ γὰρ τῷ ὁρμᾶν ἀπὸ τοῦ λόγου ἕνεκα τοῦ καλοῦ. ὁ δὴ ὁρμῇ ἕνεκα λόγου ἕνεκεν τοῦ καλοῦ ὅτι δ' κινδυνώδης, ἄφοβος ὢν τοιοῦτος ἐστὶ, καὶ ἐπὶ ἀνδρία τοιοῦτος τῶν πραγμάτων. *ἄφοβος γὰρ οὐχ ὅταν μὴ ᾖ φοβερὰ, ἀλλ' ὅταν συμπίπτῃ ὦ ἀνδρείῳ, ὥστε ὅλως μὴ φοβεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἀνδρεῖος, ᾧ ὅλως μηδὲν δοκεῖ φοβερὸν εἶναι· οὕτω μὲν γὰρ ὁ λίθος εἴη, καὶ ἄλλα ἄψυχα ἀνδρεῖα· ἀλλὰ δεῖ φοβεῖσθαι μέν, ὑπομένειν δέ. εἰ γὰρ καὶ μὴ φοβούμενος ὑπομένοι, οὐκ ἂν εἴη ἀνδρεῖος. ἔτι δὲ καὶ, ὥσπερ ἐπῴδει διῃρήμεθα, τοῖς φόβοις καὶ θάρρεσι, καὶ πρὸς τοὺς, ἀλλὰ τοῖς αἱρετικοῖς τῆς ὑσίας. ἔτι δὲ ὑπὸ οὐ ὦ τυγχάνει καὶ πρωτὴ χρόνῳ, ἀλλ' οὐ ὦ οἱ φόβοι, καὶ οἱ κίνδυνοι πλεῖστοί εἰσιν. εἰ γὰρ μὴ τις τ' εἰς δέκατον ἔτος κίνδυνον μὴ φοβεῖται, πῶς ἀνδρεῖος; ἔνιοι γὰρ θαρροῦσι διὰ τὸ μαχεῖν ἀπέχειν· αὐ δὲ πλησίον γιγνόμενοι, ἀποθνήσκουσι τῷ δέει. ἡ μὲν οὖν ἀνδρία καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τοιοῦτος.

Vallaaliter legit. Valla aliter. Sylburg. πρὸς αἱ αἱρετικαί. vt ὑπαιτιᾶται τῇ ζωῇ. Eudem. 3. 1

A Expedit vero impetum hunc à ratione proficiſci, honeſti cauſa. Qui igitur ratione ductus, honeſti cauſa, ad pericula ruit intrepidus, is demum fortis eſt cenſendus, & in his fortitudo conſiſtit. Nec enim talis fortis, cui prorſus nihil eſt formidoloſum. Ita namque etiam lapis & reliqua inanima fuerint fortia. Cæterùm metuendum quidem, ſed tolerandum. Nam ſi nihil metuens toleret, neutiquam fortis. Item (vt etiam paulò antè de metu atque periculo diſſeruimus,) non omne, ſed eſſentia quadam delectum intelligimus. Neque item in fortuito, & quouis tempore, verùm in quo & metus, & plura imminent pericula. Nam ſi quis decimo pòſt anno futurum non metuerit periculum, quonam pacto fortis? Sunt enim, quòd longè abſint, fiducia pleni: qui ſi fuerint proximi, moriantur metu. Hæc denique fortitudo, & hic fortis.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Περὶ σωφροσύνης.

CAPVT. XXII.

De temperantia.

Nicom. l. 3 c. 13 & ſeq. Eudem. l. 3. c. 2.

ΣΩφροσύνη δ' ἐστὶ μεσότης ἀνολγασίας καὶ ἀναισθησίας τῶν περὶ τὰς ἡδονάς. ἔστι γὰρ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἁπλῶς ἅπασα ἀρετὴ, ἕξις ἡ βελτίστη· ἡ δὲ βελτίστη ἕξις, τῷ βελτίστου ἐστίν. βέλτιστον δὲ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐνδείας τὸ μέσον. κατ' ἀμφότερα γὰρ εἰσὶ ψεκτοὶ, καὶ καθ' ὑπερβολὴν, καὶ κατ' ἔνδειαν. ὥστε εἰ τοῦ μέσου βέλτιστον, ἡ σωφροσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ἀνολγασίας καὶ ἀναισθησίας· μεσότης μὲν ἂν εἴη τούτων. ἔστι δὲ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας· ἢ πάσας δὲ, οὐδὲ περὶ τὰς περὶ πρᾶγμα. ἢ γὰρ εἴ τις ἥδεται θεωρῶν γραφὴν, ἢ ἀκούων αὐλητοῦ, ἢ τι δῆλον τῶν τοιούτων, οὐδὲ τούτῳ ἀνόλγαστος. ὁμοίως δὲ οὐδὲ περὶ ἀνίας, οὐδὲ περὶ ὀσφρήσεως· ἀλλ' οὐ ἡδοναῖς τ' περὶ ἀφὴν καὶ γεῦσιν. οὐδὲ δὴ περὶ τούτας μὴρ σώφρων ἔσται οὗτος ἔχων, ὥστε μηδὲ ὑπὸ μιᾶς τῶν τοιούτων ἡδονῶν μηδὲν πάσχειν, (ὁ μὲν γὰρ τοιοῦτος, ἀναίσθητος,) ἀλλ' ἥδη ὁ πάσχων καὶ μὴ ἀγάμενος· ὥστε εἰς ὑπερβολὴν αὐτῶν ἀπολαύων, πρᾶγμα πάλλα ποιήσῃ πρᾶγμα, * καὶ αὐτὸν γε τ' ἢ δι' αὐτὸ καλοῦ ἕνεκεν, καὶ μὴ δι' ἄλλο τοιοῦτον, σώφρονα. ὅστις γὰρ τῶν τοιούτων ἡδονῶν τῆς ὑπερβολῆς ἀπέχει ἢ δι' ἀλγηδόνα, ἢ δι' ἄλλο τῶν τοιούτων, ἀ σώφρων. ἀ γὰρ πάλλα ζῷα λέγομεν εἶ) σώφρονα (ἔξω ἀνθρώπου) δι' ὃ μὴ εἶ) ἐν αὐτοῖς λόγον, ᾧ δοκιμάζοντες τὰ

Valla aliter, locus eſt mendoſus.

Temperantia medietas eſt intemperantiæ, & ſtuporis illius qui eſt ab omni ſenſu voluptatis remotus. Nam temperantia, ac prorſus virtus omnis, habitus eſt optimus. At optimus habitus, optimi eſt. Optimum verò, inter exceſſum defectúmque medium: quandoquidem vtrumque reddit vituperatione dignos, tam id quod nimium quàm id quod parum. Proinde ſi optimum medium, & temperantia inter intemperantiam & ſtuporem illum eſt quædam medietas; horum itaque fuerit quædam medietas: Temperantia autem circa voluptates & ægrimonias verſatur; non tamen omnes & quæ ex omni re capiantur. Neque enim ſi quiſpiam picturæ aut ſtatuæ, vel huiuſmodi alterius oblectetur aſpectu, erit iam intemperans. Similiter ne audiendo quidem, aut olfaciendo, ſed in eis voluptatibus, quæ in tactu ſint, & guſtu. Neque verò vir temperans talis erga eas ipſas erit, vt nullo omnino vllius earum deſiderio tangatur, (ſtupidus eſt, ſenſúque caret, ſi quis eſt eiuſmodi) ſed qui tangatur quidem, at non iis teneatur ita, vt ſupra modum iis indulgens omnia alia præ ipſis negligat. Nam quicunque ab exceſſu talium voluptatum abſtinuerit, vel metus vel cuiuſpiam alterius rei cauſa, temperans non eſt. Neque enim cætera animalia (præter hominem) dicimus temperantia, quòd ab ipſis ratio abſit, qua honeſtum deligimus.

Omnis ſiquidem virtus, honeſti eſt, & ad honeſtum tendit. Proinde erit tempetantia circa voluptates, & ægrimonias, eáſque in tactu guſtúque congenitas. Demum conſequens eſt vt de manſuetudine dicamus, & quid & in quibus ſit.

CAPVT XXIII.

De manſuetudine.

MAnſuetudo igitur eſt inter iracundiam & iracundiæ ceſſationem. Omnino autem exiſtimantur virtutes, medietates eſſe. Quòd autem ſint mediotates, hinc facilè quis dixerit. Nam ſi quod optimum, in mediotate eſt collocatum, éſtque virtus, habitus optimus, atque optimum eſt medium: virtus ergo ſit medium, neceſſe eſt. Quod ſanè certum ſingula conſideranti bus eſt. Nam quia iracũdus eſt, qui vſquequaque & plurimùm excandeſcit, qui quidem iure vituperatur; (nõ enim decet vſquequaq; excãdeſcere, aduerſus omnes, aut omnino ac ſemper: neque contrà ita habere vt aduerſus neminem vnquam: nam is quoque iure vituperatur, vt qui re nulla moueatur;) cùm igitur tam is qui ad exceſſum, quàm qui ad defectum peruenit, ſub reprehẽſionem cadat: qui horum medius fuerit, manſuetus ac laudabilis. Neque enim ab ira deficiens, neque item excedens in ipſa, laudabilis: ſed qui mediocriter in his habet, is manſuetus: harúmque perturbationum mediotas, manſuetudo.

CAPVT XXIV.

De Liberalitate.

LIberalitas autem eſt inter prodigalitatem & auaritiã mediotas collocata. Verſantur autem huiuſmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus namque eſt, qui, vbi non decet, impendit, & plura quàm deceat, & cùm minimè decet. At auarus, ei contrarius, is eſt qui non impendit vbi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vtrique ſub reprehenſionem cadunt: alter quidem deficiendo, alter verò excedendo. Liberalis ergo, quãdoquidem laudabilis eſt, medium inter hos tenet locum. Quiſnam demum? nempe qui vbi decet, & quantum decet, impendit.

CAPVT XXV.

De illiberalitate.

SVnt autem plures illiberalitatis ſiue auaritiæ ſpecies: ſicut eorum, quos ῥύπους, *ſine ſordidos*, Græci appellant, & κυμινοπρίστας, hoc eſt, quaſi dicas, *cuminiſectores*, &, αἰσχροκερδεῖς, hoc eſt, *turpilucricupidos*, & μικρολόγους, quaſi dicas, *qui vel minimas impenſas magni æſtiment.*

A καλὸν αἱρεῖσθαι. πᾶσα γὰρ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ, καὶ εἰς ὃ καλόν ἐστιν· ὥστε εἴη ἂν ἡ σωφροσύνη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ τούτων ἐστὶν ἀφὴ καὶ γεύσις κοινῶνας. ἐπαινετὸν δὲ ἂν εἴη ποτὲ λέγειν τὸν σώφρονα καὶ πότε, καὶ ἐν τίσιν.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Περὶ πραότητος.

ΕΣτιν οὖν ἡ πραότης μεσότης περὶ μέσοτ- Nicom. l. 4. c. 11.
B λότητας καὶ ὀργησίας· καὶ ἔλως δὲ ἄδηλον κεῖσθαι αἱ ἀρεταὶ μεσότητες τινες εἰσίν. ἔτι δ' εἰσὶ μεσότητες, καὶ ὅπως ἂν τις εἴποι. εἰ γὰρ ὅσον ἐν μεσότητι τὸ βέλτιον, ἡ δ' ἀρετή ἐστιν ἡ βελτίστη ἕξις, βέλτιστον δ' ἐστὶ τὸ μέσον, ἡ ἀρετὴ ἂν εἴη τὸ μέσον. δῆλον δὲ ἔσται μᾶλλον ἐκ καθ' ἕκαστον σκοπουμένοις. ὅπερ γὰρ ἐστὶν ὀργίλος ὁ * πρὸς πάντας καὶ πάντως; καὶ ὅτι πλεῖον τῶν μετρίως ὀργιζομένων; ἐπαινετὸς δὲ ὁ τοιοῦτος· (οὐδὲ γὰρ * πρὸς πάντα δεῖ ὀργίζεσθαι, οὐδὲ ὅτι πᾶσαν, ὥστε πρὸς πάντας καὶ ἀεί· οὐδὲ γὰρ πάλιν ὅπως ἔχειν δεῖ, ὥστε μηδὲν μηδέποτε· καὶ γὰρ τοῦτ' ἐπαινετὸς, ἀνάλγητός γε ὤν·) ἐπεὶ τοίνυν ὁ μὲν C ὑπερβολὴν ἔχων ἐπαινετός, καὶ ὁ τὴν ἔλλειψιν, ὁ μέσος ἂν τούτων εἴη καὶ ταῦτα ἐπαινετός. ὅτε γὰρ ὁ ἐλλείπων τῇ ὀργῇ, οὔτε ὁ ὑπερβάλλων, ἐπαινετός. ἀλλ' ὁ μέσως ἔχων περὶ ταῦτα, τοῦτ' ἔστι πρᾶος· ἡ δὲ πραότης δὴ, τούτων τῶν παθῶν μεσότης ἂν εἴη.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Περὶ ἐλευθεριότητος.

D ΕΛευθεριότης δέ ἐστι μεσότης ἀσωτίας καὶ ἀνελευθερίας. ἔστι δὲ περὶ χρήματα τὰ τοιαῦτα πάθη. ὅ, τε γὰρ ἄσωτός ἐστιν ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ μὴ δεῖ, καὶ πλείω ὧν δεῖ, καὶ ὅτε μὴ δεῖ. * ὅ τ' ἀνελεύθερος ἐναντίος τούτῳ, καὶ ὁ δ' ὧν. ὁ μὴ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. καὶ ἀμφότεροι δ' οὗτοι ψεκτοί. ἔστι δὲ τούτων, ὁ μὲν κατ' ἔλλειψιν, ὁ δὲ καθ' ὑπερβολήν. ὁ δ' ἄρα ἐλεύθερος, ἐπειδὴ ἐστὶν ἐπαινετὸς, * μεσότης ἂν εἴη τούτων. τίς οὖν E ἐστιν; ὁ ἀναλίσκων εἰς ἃ δεῖ, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ. Fort. μέσος ἂν εἴη.

ΚΕΦΑΛ. κε'.

Περὶ ἀνελευθεριότητος.

ΕΣτὶ δὲ καὶ τῆς ἀνελευθεριότητος εἴδη πλείω· οἷς, κιμβικοπρίστας καλοῦσι, καὶ κυμινοπρίστας. καὶ αἰσχροκερδεῖς, καὶ μικρολό-

γσεις. πολλοὶ δ' οὗτοι ἐλλιπῶς τῶν ἀνελευθερίων εἰσὶ τὰ τοιαῦτα. * Τὸ μὲν γὰρ κακὸν πολυειδὲς· τὸ δ' ἀγαθὸν, μονοειδές. οἷον, ἡ μὲν ὑγίεια ἁπλοῦν, ἡ δὲ νόσος πολυειδὲς. ὁμοίως ἡ μὲν ἀρετὴ ἁπλοῦν, ἡ δὲ κακία πολυειδές. πολλοὶ γὰρ οὗτοι τῶν χρημάτων εἰσὶ φειδοί. πότερον οὖν τῷ ἐλευθερίῳ καὶ τὸ κτήσασθαι ἔστι, καὶ τὸ μᾶλλον ἀσκεῖσθαι χρήματα, ἢ οὔ; οὐδὲ γὰρ ἄλλης ἀρετῆς οὐδὲ μιᾶς. οὔτε γὰρ τῆς αὐθρίας ἐστὶ τὸ ὅπλα ποιῆσαι, ἀλλ' ἄλλης τούτης δὲ λαβοῦσης, τούτοις ὀρθῶς χρήσασθαι· ὁμοίως ὅπερ σωφροσύνης ἐστὶ τὰ δύο. οὐδὲ δὴ τῆς ἐλευθεριότητος, ἀλλ' ἤδη χρηματιστική.

Nicom l.2 c.5.

A Isti enim omnes illiberalitate comprehenduntur. Malum namque multiplex: at boni vnica est ratio. Quemadmodum sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus. Itidem virtus simplex, cùm sit vitium tamen multiforme. Cuncti siquidem memorati, ob pecuniam, sub vituperationem cadunt. Vtrùm igitur liberalis est, acquirere & pecuniam sibi comparare, an non? Neque enim vllius alterius est virtutis. Nam neque fortitudinis est arma fabricare, sed alterius. Verùm ipsius est accipere, eisque rectè vti. Idem de temperantia, cæterisque dicendum. Ergo nec liberalitatis est *opes parare*: sed eius potius quæ χρηματικὴ, *siue ars pecuniaria*, dicitur.

ΚΕΦΑΛ. κς'.
Περὶ μεγαλοψυχίας.

Nicom. l. 4.c.7.& seq. Eudem. l. 3.c.5.

ΗΔΕ μεγαλοψυχία, μεσότης μὲν ἔστι χαυνότητος καὶ μικροψυχίας. ἔστι δὲ περὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν. ἐπὶ μὲν τιμὴν, οὐ τὴν τυχοῦσαν τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν πρὸς τῶν σπουδαίων· καὶ μᾶλλον δὲ δὴ, ἐπὶ τούτων· οἱ γὰρ σπουδαῖοι εἰδότες καὶ κρίνοντες ὀρθῶς, τιμήσουσι. βουλήσεται οὖν μᾶλλον ὑπὸ τῶν εἰδότων αὐτὸν, ὅτι ἄξιός ἐστι τιμῆς, τιμᾶσθαι. οὐδὲ γὰρ περὶ πᾶσαν τιμὴν ἔσται, ἀλλὰ περὶ τὴν βελτίστην, καὶ τὸ τίμιον ἀγαθὸν, καὶ ἀρχῆς πάσῃ ἔχον. οἱ μὲν οὖν ὑπερηφάνοι ὄντες, καὶ φαῦλοι, μεγάλων δ' ἀξιοῦντες, ἐπὶ τούτοις τιμᾶσθαι οἰόμενοι δεῖν, χαῦνοι. ὅσοι δ' ἐλαττόνων ἀξιοῦσιν ἢ προσῆκον αὐτοῖς, μικρόψυχοι. ὁ ἄρα μέσος τούτων ἐστὶν, ὃς μὴ ἐλάττονος τιμῆς αὐτὸν ἀξιοῖ ἢ ἧς προσήκει, μήτε μείζονος ἢ ἄξιός ἐστι, μήτε πάσης. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ μεγαλόψυχος. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ μεγαλοψυχία μεσότης ἐστὶ χαυνότητος καὶ μικροψυχίας.

B

C

D

E

CAPVT XXVI.
De magnanimitate

MAgnanimitas, est superbiæ & demissionis animi siue pusillanimitatis medietas: & circa honorem & ignominiam versatur. Et honorem quidem non à multis, sed à probis attributum, qui ei præcipuè conueniat. Probi namque & periti iudices, rectè honorabunt. Honorari itaque se, qui dignus honore fuerit, potius volet ab his qui ipsum cognouerint. Neque enim de omni honore fuerit, sed optimo, magnanimitas honorabile bonum, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti & improbi, magnis rebus se dignos opinantes, & hoc amplius honorem sibi tribui postulantes, dicuntur elati stolidiue: qui verò sese summittunt, & magis quàm par est, abiiciunt, pusillanimi. Horum igitur medius, qui non se ita abiicit, vt minore, quàm sit par, honore velit honestari, neque rursum maiore quàm deceat, neque omni, is demum est magnanimus. Et proinde certum est, magnanimitatem esse inter animum nimis elatum & nimis demissum, medietatem.

ΚΕΦΑΛ. κζ'.
Περὶ μεγαλοπρεπείας.

Nicom. l. 4.c.5. Eud.l.3. c.9.

ΜΕγαλοπρέπεια δ' ἐστὶ μεσότης ἀλαζονείας καὶ μικροπρεπείας. ἔστι δ' ἡ μεγαλοπρέπεια περὶ δαπάνας, αἳ ἁρμόττουσι γάμοις ἢ ὅσαι περὶ τοιαῦτα προσήκει. ὅστις μὲν οὖν δαπανᾷ οὗ μὴ δεῖ, ἀλαζὼν· οἷον, εἰ ὃς ἑστιᾷ ἐρανιστὰς, ὡς αἱ γάμους τὰς ἑστιῶν, ὁ τοιοῦτος ἀλαζών· ὁ γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, ὁ ἐν ᾧ μὴ δεῖ καιρῷ ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν.

CAPVT XXVII.
De magnificentia.

MAgnificentia, est inter ostentationem & indecoram parcimoniam medietas. Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos magnificum facere par est. Quicunque igitur vbi non expedit, sumptum facit, ostentator est: vt si quis conuiuas, qui symbolam contulerint, ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is ostentator. Talis namque est, qui quo tempore non expedit, suam indicat affluentiam:

Huic contrarius eſt homo indecorè parcus, qui vbi oportet, magnificè non impendit, aut ſi id facere inſtituat, putà nuptias celebrans aut ſumptum choro præbens, id non, vt decet, ſed parcè nimis faciet. Qui huiuſmodi fuerit, is indecorè parcus appellatur. At magnificentia vel ex ipſo nomine nobis poteſt, qualis ſit, innoteſcere. Opportuno namque tempore magnificè factum, rectè magnificentiæ nomen aſſequetur. Magnificentia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter exceſſum defectúmque circa ſumptus idoneos, quædam medietas. Sunt & nonnullis plures magnificentiæ exiſtimatæ: velut dicentibus, Magnificè incedit: & huiuſmodi aliæ magnificentiæ, non propriæ, ſed à tranſlatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, ſed in eis quæ diximus.

A ὁ γὰρ μικροπρεπὴς, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὃς ἃ δεῖ μὴ μεγαλείως δαπανήσας, * ἀλλ' τοῦτο μὴ ποιῶν, οἷς εἰς γάμους ἢ χορηγίαν δαπανῶν, μὴ ἀξίως, ἀλλ' ὀλιγωρῶς ὁ τοιοῦτος μικροπρεπής. ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος φανερά ἐστιν, ὅσα τοιαύτη οὖσα λέγεται· ἐπὶ γὰρ τῷ καιρῷ ὃ πρέπον ἐστὶ μέγα δεόντως, ὀρθῶς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τοιοῦτο καλεῖται. ἡ μεγαλοπρέπεια ἄρα αὐ εἴη, ἐπειδὴ ἔστιν ἐπαινετὴ, μεσότης τις ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς τῆς περὶ δαπάνας τὰς πρεπούσας. ἐνίοις δέ εἰσιν, ὡς οἴονται, καὶ πλείους μεγαλοπρεπείαι· οἵ φασι, μεγαλοπρεπῶς τεθάφθαι· καὶ ἄλλαι δὴ τοιοῦτοι μεγαλοπρέπειαι λέγονται μεταφορικῶς, ἢ ἁ κυρίως. ἃ γὰρ ἔστιν ἐν τούτοις μεγαλοπρέπεια, ἀλλ' ἐν οἷς εἰρήκαμεν.

Lego, ἐπὶ τῷ μὴ ποιῶν. & mox malim, μὴ ἀξίως.

CAPVT XXVIII.

De indignatione.

INdignatio, eſt inuidentiæ & maleuolentiæ medietas: ambæ enim iſtæ ſub vituperationem cadunt: at indignabundus, laudabilis. Eſt autem indignatio, quædam ægrimonia de bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto euenerunt. Indignabundus igitur, qui in huiuſmodi triſtatur, idémque rurſus triſtemur, ſi quem viderit indignè malis afflictatum. Ac demum indignatio & indignabundus, talis. Cui contrarius eſt inuidens, quippe qui triſtabitur, cùm quempiam prorſus, ſiue dignum, ſiue indignum, beneagere viderit. Cui ſimiliter maleuolus par eſt, quippe qui lætatur, quòd quis malè agat, ſiue dignus, ſiue indignus ſit. Nec indignabundus eiuſmodi, verùm inter hos eiuſmodi.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Περὶ νεμέσεως.

C ΝΕμεσις δέ ἐστι μεσότης φθονερείας καὶ χαιρεκακίας· ἀμφότεραι γὰρ αὐταὶ ψεκταί εἰσιν· ὁ δὲ νεμεσητικὸς, ἐπαινετός. ἔστι δὲ ἡ νέμεσις περὶ ἀγαθὰ, ἃ τυγχάνει ὑπάρχοντα ἀναξίῳ ὄντι, λυπητικὸς νεμεσητικὸς οὖν ὁ ὀπὶ τοῖς τοιούτοις λυπητικὸς καὶ αὐτός γε πάλιν ἔσται λυπήσεται, αὖ τινα ἰδὴ κακῶς πράττοντα ἀναξίως ὄντα. ἡ μὲν οὖν νέμεσις καὶ ὁ νεμεσητικὸς, ἴσως ποιοῦσι. ὁ δὲ γε φθονερὸς ἐναντίος τούτῳ. ἁπλῶς γὰρ, ἀν' τε ἄξιός τις εἴη, ἂν' τε μὴ, τῶν δ' πράττειν, λυπηθήσεται, ὁμοίως τούτῳ ὁ ὁπιχαιρέκακος ἡδήσεται κακῶς πράττοντι, καὶ ὃ ἀξίῳ, καὶ ὃ ἀναξίῳ. ὁ δὲ γε νεμεσητικὸς οὐ· ἀλλὰ * μεσότης τις ἐστὶ τούτων.

Eudem. l. 3. c. 7.

D

Fort. μέσος τις ἐστί.

CAPVT. XXIX.

De grauitate.

GRauitas, medium eſt inter nimiam de ſe opinionem, indéque natam pertinaciam, & nimium aliis placendi obſequendíque ſtudium: verſatur autem in congreſſu hominum. Nam & pertinax qui ita ſibi placet, is eſt qui neminem conuenire velit, neminem alloqui, noménque à ſuis moribus inuenit. αὐθάδης enim Græcè dicitur, quaſi αὐτάρεσκος, hoc eſt, *ſibi ipſi placens*: ſibi ſiquidem vni obſequitur ac placet. Delectator autem, talis, vt omnium velit habere conuerſationem, & omnino, & omnifariam. Horum neuter laudabilis. at grauis in medio iſtorum laudabilis. Neque enim erga omnes,

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ σεμνότητος.

ΣΕμνότης δέ ἐστιν αὐθαδείας καὶ μέσον τε καὶ αἱρεσκείας. ἔστι δὲ περὶ ἃς ἐντυξίς. ὅ, τε γὰρ αὐθάδης ποιός τίς ἐστιν, οἷος μηδενὶ ἐντυγχάνειν μηδὲ * ἁμιλλᾶσθαι ἀλλὰ ποιῶμαι ἔοικεν ἀπὸ τοῦ ἔθους χεῖσθαι. ὁ γὰρ αὐθάδης αὐθάδης τίς ἐστιν, ἀπὸ τοῦ αὐτὸς αὑτῷ ἀρέσκειν. ὁ δὲ ἄρεσκος τοιοῦτος, οἷος πᾶσιν ὁμιλεῖν, καὶ πάντως, καὶ πάσῃ. σεμνότερος δὴ, τούτων ἐπαινετός. ὁ δὲ γε σεμνὸς * ἀπὰ μέσων τούτων ὤν, ἐπαινετός. οὔτε γὰρ εἰς πάντας

Eudem. l. 3. c. 7.

Legit Valla, ὄμιλλα χέλων, idque optimè Nicom. l. 4. c. 17.

γρ. ἀπὰ μέσων

ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀξίους· οὔτε εἰς οὐδένα, ἀλλὰ εἰς τοὺς αὐτοὺς τούτους.

A sed erga meritos : nec erga neminem , sed erga hos ipsos consuescit.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Περὶ αἰδοῦς.

Nicom. l. 4. c. vlt. Eud. l. 3. c. 7.

Αἰδὼς δ' ἐστὶ μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως· ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ ἀναίσχυντός ἐστιν ὁ ἐν παντὶ καὶ εἰς πάντας λέγων καὶ πράττων ἃ ἔτυχεν. ὁ δὲ καταπεπληγμένος, ὁ ἐναντίος τούτῳ, ὁ πάντα καὶ πάντας εὐλαβούμενος καὶ πρᾶξαι καὶ εἰπεῖν. ἄπρακτος γὰρ ὁ τοιοῦτος, ὁ πάντα καταπληττόμενος. ἡ δὲ αἰδὼς καὶ ὁ αἰδήμων μεσότης τούτων· οὔτε γὰρ ἅπαντα καὶ πάντως, ὡς ὁ ἀναίσχυντος, καὶ ἐρεῖ καὶ πράξει· οὔτε ὡς ὁ καταπλήξ, ἐν παντὶ καὶ πάντως εὐλαβηθήσεται, ἀλλὰ πράξει καὶ ἐρεῖ ἐν οἷς δεῖ, καὶ ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ.

CAPVT. XXX.

De verecundia.

Verecundia , est inter impudentiam & stuporem medietas , in actionibus colloquiisque constituta. Impudens est , qui vbique , & in omnes loquitur , & omnia agit vtcunque euenerint. at stupidus , seu attonitus , huic contrarius , & cuncta & cunctos
B veritus , tam agendo quàm dicendo solertiæ expers : talis est , qui in cunctis obstupescit. at verecundia & verecundus , inter hæc medium tenet locum : neque enim cuncta , & omnino , (vt impudens ,) & dicit & agit : neque porrò , (vt attonitus ,) in omni & omnino trepidabit : verùm aget , loquetúrque vbi , & quæ , & quando expediat.

C

ΚΕΦΑΛ. λα'.

Περὶ εὐτραπελίας.

Nicom. l. 4. c. 14. Eudem. l. 3. c. 7. Vall leg. vid. καὶ πάντως, vt mox

Εὐτραπελία δ' ἐστὶ μεσότης βωμολοχίας καὶ ἀγροικίας. ἔστι δὲ περὶ τὰ σκώμματα. ὅ,τε γὰρ βωμολόχος ἐστὶν ὁ πάντα * καὶ πάντως οἰόμενος δεῖν σκώπτειν· ὅ,τε ἄγροικος, ὁ μήτε σκώπτειν βουλόμενος δεῖν, μήτε σκωφθῆναι, ἀλλ' ὀργιζόμενος. ὁ δ' εὐτράπελος ἀνὰ μέσον τούτων, ὁ μήτε πάντας καὶ πάντως σκώπτων, μήτ' αὐτὸς ἄγροικος ὤν. ἔσται δ' ὁ εὐτράπελος διττῶς πως λεγόμενος. καὶ γὰρ ὁ δυνάμενος σκῶψαι ἐμμελῶς, καὶ ὃς ὑπομείνῃ σκωπτόμενος, εὐτράπελος· καὶ ἡ εὐτραπελία τοιαύτη.

CAPVT XXXI.

De Vrbanitate.

Vrbanitas , est scurrilitatis & rusticitatis medietas : in salibúsque committitur. Scurra siquidem est , qui cuncta & omnino incessendum esse existimat. Rusticus verò , qui neque incessere vult , neque rectè incessum iri existimat , sed excandescit. Vrbanus ,
D qui inter hos medius , neque omnes , neque omnino incessens , neque item ipse aggrestis , ac durus. Ac erit duobus ferè modis vrbanus : nam & moderatè incessere percalluerit , & aliorum ioculationem tolerabit. Ita nimirum vrbanus , atque vrbanitas.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Περὶ φιλίας.

Nicom. l. 3 c. 7.

Φιλία δ' ἐστὶ μεσότης κολακείας καὶ ἔχθρας. ἔστι δὲ περὶ πράξεις καὶ λόγους. ὁ μὲν γὰρ κόλαξ, ἐστὶν ὁ πλείω τῶν προσηκόντων καὶ ὄντων προστιθείς. ὁ δὲ ἀπεχθητικός, ἐχθρός, καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιρῶν. οὐδέτερος οὖν ὀρθῶς ἐπαινετός ἐστιν. ὁ δὲ φίλος ἀνὰ μέσον τούτων. οὔτε γὰρ πλείω τῶν ὑπαρχόντων προσθήσει, οὔτ' ἐπαινέσει τὰ μὴ προσήκοντα. οὔτ' αὖ πάλιν ἐλάττω ποιήσει, οὔτε πάντως ἐναντιώσεται παρὰ τὸ δοκοῦν * αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν φίλος, τοιοῦτος.

γρ. ἀεί.

CAPVT XXXII.

De amicitia.

E Amicitia , inter assentationem & inimicitiam medietas , in actione sermonéque versatur. Assentator namque est , qui plura quàm sit par , adsintque cuipiam , arrogat. At infensus , inimicus , qui derogat etiam quæ adsunt. Quorum neuter iure laudandus accedit. Inter quos medius est amicus : quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit , neque , quæ minimè conueniant , laudauerit : neque econtrario imminuet , neque omnino aduersabitur , præterquam existimetur tribuendum. Huiusmodi igitur est amicus.

CAPVT

CAPVT XXXIII.

De veritate.

VEritas, inter diſſimulationem & iactationem ſiue arrogantiam media eſt, quæ in oratione verſatur, non omni. Glorioſus nimirum eſt, qui plura quàm adſint, ſibi arrogat, aut ſcire fingit quæ non nouerit. Huic contrarius diſſimulator, pauciora & minora eſſe ſua ſimulans, quæque nouit, diffitetur, occultátque quæ cognoſcit. Neutrum horum facit verus: neque enim plura, neque pauciora quàm quæ ſibi affuerint, confinget, B ſed ea demum & eſſe ſibi, & ſcire dicet, quæ teneat. Sint denique hæ ipſæ virtutes, an ſecus, alia fuerit conſideratio. at quòd medietates iam memoratorum, hinc certum eſt, quòd qui ad hæc viuunt, laudibus exornantur.

CAPVT XXXIV.

De iuſtitia.

COnſequitur vt iam de iuſtitia dicamus, quid ſit, & in quibus, & circa quæ: ſi priùs tamen quid ſit iuſtum ſiue C ius, expoſuerimus. Eſt ſanè iuſtum duplex: vnum quidem, ex lege. Iuſta ſiquidem perhibent, quæ lex iubet. At lex, fortia & temperata nos facere iubet, prorſúſque cuncta, quæ ex virtutibus ducuntur. Et proinde iuſtitiam, perfectam quandam eſſe virtutem dicunt. Nam ſi iuſta ſunt, quæ lex facere præſcribit, lex autem quæ ex omnibus virtutibus ſunt, mandat: qui igitur ex lege iuſtis obtemperat, perfectam nanciſcitur probitatem. Proinde iuſtus, & iuſtitia, virtus quædam perfecta eſt. Vnum itaque quoddam iuſtum in his, & circa hæc. Ve- D rumenimvero neque id iuſtum, ſiue ius, neque eam quæ circa ea verſatur, iuſtitiam quærimus. Hoc namque modo iuſta, quatenus per ſeſe à iuſto ſunt. Nam temperans, & fortis, & continens, per ſeſe eſt eiuſmodi. Sed iuſtum indagamus, quod ad alterum refertur, aliud ſanè quàm quod dictum eſt ex lege iuſtum. nam non eſt per ſeſe eſſe iuſtum, quod in aduersùs alterum iuſtis comperitur. Id nimirum eſt, quod quærimus iuſtum; ac circa hoc, iuſtitiam. Quod igitur in alterum iuſtum, (vt paucis abſoluam,) æquale eſt: nam iniuſtum inæquale. Cùm enim E bonorum maiora ſibi aſciſcunt, malorum verò minora admittunt, id inæquale, & hoc modo afficere ſe alios, afficique ipſi ab aliis homines putantur. Non dubium igitur, cùm ſit iniuria in rebus inæqualibus, quin iuſtitia & iuſtum in contractuum æquitate ſiue æqualitate collocetur. Proindecertum eſt, iuſtitiam, mediotatem quandam eſſe inter exceſſum atque defectum, & multum & paucum. Nam &

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

Περὶ ἀληθείας.

ΑΛήθεια δ' ἐστὶ μεσότης εἰρωνείας καὶ ἀλαζονείας· ἔστι δὴ περὶ λόγους, καὶ πρᾶ- Nicom. li. 4. c 13. Eudem. l. 3. c. 7.
γματα δὲ ὁ μὲν δὴ ἀλαζὼν ὢν ἐστὶν ὁ πλείω τ' ὑπαρχόντων αὑτῷ προσποιούμενος εἶναι, καὶ εἰδέναι· ὁ δὲ εἴρων, ἐλάττω τούτων, καὶ ἐλάττω τῶν τ' ὑπαρχόντων αὑτῷ προσποιούμενος εἶναι, καὶ ἃ οἶδε μὴ φάσκων, ἀλλ' ὑποκρυπτόμενος δ' εἰδέναι. ὁ δὴ μέσος, οὐδὲ περὶ τούτων παιπαλήμων· ὥστε καὶ προσποιεῖται πλείω τ' ὑπαρχόντων * αὑτῷ, ὥστ' ἐλάττω· ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα περὶ αὑτὸν, ταῦτα φησὶ καὶ εἶναι, εἰ μηδὲν ἄλλο εἴσιν αὐτῷ ἀρεταὶ, ἄλλος δ' εἴη λόγος. ὅτι δὲ μεσότητές εἰσι τῶν εἰρημένων, δῆλον· οἱ γὰρ κατ' αὐτὰ ζῶντες, ἐπαινοῦνται.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ δικαιοσύνης.

ΠΕρὶ δὲ δικαιοσύνης λοιπὸν δύο εἶναι εἰπεῖν Nicom. lib. 5. Eudem. lib. 4.
πέφυκε, καὶ ἐφ' ἕξει, καὶ περὶ ποῖα. πότερον μὲν οὖν εἰ λέγοιμεν περὶ ὅτου τὸ δίκαιον ἔστι δ' ὅτιοῦν τὸ δίκαιον· ὧν τὸ μὲν, καὶ νόμον ἐστί· δίκαια γὰρ φασὶν εἶναι, ἃ ὁ νόμος προστάττει· ὁ δὲ νόμος κελεύει τὰ ἀνδρεῖα προστάττειν, καὶ τὰ σώφρονα, καὶ ἁπλῶς ἄλλα τὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ τὰς κακίας ἀπαγορεύει καὶ τὰς ἀρετὰς λέγει· δίκη καὶ (φασὶ) δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη τελεία τις ἀρετὴ εἶναι. εἰ γὰρ δίκαια μέν ἐστιν ἃ νόμος κελεύει ποιεῖν, ὁ δὲ νόμος τὰ καθ' ἅπασας ἀρετὰς ὅτα προστάττει· ὁ ἄρα τοῖς καθ' νόμον δικαίοις ἐμμένων, τελείως σπουδαῖος ἔσται. ὥστε ὁ δίκαιος καὶ ἡ δικαιοσύνη, τελεία τις ἀρετὴ ἐστιν. ἐν μέρει δὲ τὸ δίκαιον ἔν τε τούτοις ἐστὶ, καὶ περὶ ταῦτα· ἀλλὰ μέντοι οὐδὲ τοῦτο τὸ δίκαιον, οὐδὲ τὸ περὶ ταῦτα δικαιοσύνη ζητοῦμεν· (καὶ μέν γε * ταῦτα δίκαια ἐστι, καθ' ἑαυτὸν ὅτα δίκαιον εἶναι· ὁ γὰρ σώφρων καὶ ἀνδρεῖος, καὶ ἐγκρατὴς, καὶ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ἐστι τοιοῦτος.) ἀλλὰ τὸ δίκαιον τὸ εἰς ἕτερον, μετὰ τοῦ εἰρημένου καὶ νόμου δικαίου ἐστίν. ὃ γάρ ἐστι τοῖς εἰς ἕτερον δικαίοις ἅσι, καθ' αὑτὸν εἶναι δίκαιον. τοῦτο δ' ἐστὶν ὃ ζητοῦμεν δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν περὶ ταῦτα. τὸ τοίνυν δίκαιον ἐστὶ τὸ εἰς ἕτερον, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τὸ ἴσον. τὸ δὲ ἄδικον, τὸ ἀνισον ἐστιν· ὅταν γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν τὰ μείζω * αὐτοῖς νέμωσι, τῶν δὲ κακῶν τὰ ἐλάττονα, τὸ ἴσον αὐτοῖς τοῦτ' ἐστὶ, καὶ οὕτως ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι οἷόν τε). δῆλον ἄρα ὅτι ὅπου ἡ ἀδικία ἐν ἀνίσοις, ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητί τινι συμβολαίων. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ δικαιοσύνη μεσότης τίς ἐστι

Scr. τῶν τὰ δικαια, ἵνα ἕκαστα ἑαυτῷ.

ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου. ὅ, A qui iniustè agit, eo ipso quòd iniustè agit, plus habet quàm oporteat: & qui iniuria afficitur, eo ipso quòd iniuriam patitur, minùs: quod autem in horum medio est, id iustum est. Aequi medium æquale est: ergo æquale, pluris & paucioris fuerit iustum, iustúsque qui æquale volet. Sed æquale in duobus saltem conficitur: ergo in alterum æquum seu æquale esse, iustum est: talis demum fuerit iustus. Cùm igitur iustitia, & in iusto & in æquali, & in medietate, iustum quidem & in quibusdam dicatur: æquale verò quibusdam æquale, & mediũ quibusdã medium: erit iustitia, & iustũ, erga quosdã & in quibusdam. Quoniam igitur iustũ, æquale est, & huic proportione quadam respondet æquale, iustum fuerit. Atqui proportionale in quatuor terminis minimùm perficitur. Nam quemadmodũ a ad b, ita c ad d: vt proportionale est, vt qui multa possideat, conferat multa: ita qui pauca possideat, pauca conferat. Rursus eodem modo qui plurimùm laborauerit, plurima capiat: qui verò parum laborauerit, parum capiat. Vt autem laborans ad C non laborantem habuerit, ita plurima ad pauca. Vt verò laborans ad plurima, ita non laborans ad pauca. Visus sanè & in libris de Republica Plato vti eiusmodi de iusto proportione. Agricola enim (inquit) cibum parat, ædificator verò domum: vt textor vestem, ita sutor calceum. Agricola igitur ædificatori cibum suggerit, & ædificator agricolæ domum. Ita & eodem modo cæteri omnes habent, & perinde quæ apud se, permutant in ea quæ apud alios: est namque huiusmodi proportio. Nam vt agricolæ sutori & textori, ita etiam D aliis omnibus eadem inuicem inter ipsos est proportio, quæ continet totam Rempublicam, atque comprehendit: vt liceat nobis intueri, iustum proportionale esse: siquidem continet iustum Respublicas, idémque est iustum, quod proportionale. At quoniam ædificator suo opere plura meretur, quàm eo quod sutor præstet, difficile quoque erat, vt ædificator cum sutore faceret permutationem, neque enim pro calceis par fuerit domum capere: Hìc iam ãnstituerunt, quò hæc omnia venalia sint, argento vti, quod numisma vocant: vt pro æstimatione & pretio cuiusliber, fiat inter ipsos inuicem contrahentes permutatio, quæ ciuilem communicationem contineat. Cùm igitur in his, & quæ proximè dicta sunt, iustum sit, erit iustitia quæ circa hæc consistit, cum delectu ex habitu impulsum nasta. Est verò etiam Talio ius:

Quidam codd. finem periodi non agn. Nicom. l. 5. c. 8.

non tamen, vt aiebant Pythagorici: rati namque illi sunt, iustum esse, vbi quæ quis effecisset, eadem essent talionis vice ferenda: quod erga omnes non est idem. Neque enim iustum, eadem seruo aduersùs ingenuum ferre: quandoquidem si seruus ingenuum cæciderit, iustum non sit ex altera parte tantùm cædi, sed impensiùs: nam & ipse talio, ius est proportione constans. Nam quemadmodum ingenuus aduersùs seruũ habet, eo quòd sit longè præstantior, eadem ratione rependendum est, quod ipse fecerit prior. Itidem etiam ingenuo, aduersùs ingenuum erit. Nec enim iustum est, vt qui oculum eruerit, ei tantùm talionis pœna infligatur, sed multò plura ferat, proportionis consecutione: quandoquidem & cœpit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria est: & proinde proportionale est, vt ob iniurias etiam plura ferat, quàm fecerit: idque iusti exigit ratio. Verùm quoniam multis modis iustum, vel ius potiùs, dicitur, definiendum fuerit de quonam demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum, (vt perhibent,) iustum seruo aduersus dominum, & filio aduersus patrem. In quibus æquiuoco nomine iustum ciuile dici videbatur. Est namque iustum, (de quo nunc loquimur) ciuile iustum. Id propemodum in ipsa æqualitate positum. Politici enim communionem quandam inter se habent, & natura quidem consimiles esse volunt, diuersi verò more. At filio erga patrem, & seruo erga dominum, ius vllum non esse videbitur. Neque enim pedi aduersum me, neque manui, neque itidem alicui membro: similiter igitur habere videbitur & filius erga patrem. Nam veluti membrum patris est filius, nisi iam virilem induerit ætatem, qua ab ipso separetur: tum enim in similitudine & æqualitate est patri: sed ciuibus huiusmodi esse licet. Eadem de causa, ne seruo quidem erga dominum, est iustum: domini namque quiddam est seruus. Cæterùm si modò ei iustum sit aliquod, id iustum erga ipsum fuerit domesticum, quod in præsentia minimè indagamus, sed ciuile: siquidem in similitudine, & æqualitate, ciuile iustum videri debet. Præterea, in mulieris & viri communicatione, iustum est ferè, quod ciuile iustum: deterius namque est mulier viro, sed quiddam magis coniunctum, & quodammodo magis æqualitatis particeps: & proinde ipsorum vita ad societatem ciuilem vehementer accedit. Proinde iustum etiam mulieri erga virum, præcipuum quodammodo iam præ aliis ciuile est. Quoniam igitur iustum est, quod in ciuili communicatione positum: tam iustitia quàm iustus, circa ciuile iustum erit.

A οὐ μὴν γέ ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· οὐκ ἐφ' οἷς μὲν γὰρ ἔοικε δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα καὶ παθεῖν. ὃ δὴ ποιοῦσιν, οὐκ ἔστι πρὸς ἁπάντας. οὐ γὰρ ἔστι δίκαιον οἰκέτῃ πρὸς ἐλεύθερον ἑαυτόν· ὁ οἰκέτης γὰρ ἐὰν παίσῃ τὸν ἐλεύθερον, οὐκ ἔστι δίκαιος ἀντιπληγῶναι, ἀλλὰ πολλάκις. καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἢ, δίκαιόν ἐστιν ἐν ᾧ ἀνάλογον. ὡς γὰρ ὁ ἐλεύθερος ἔχει πρὸς τὸν δοῦλον ἢ βελτίων ἐστίν, οὕτως τὸν αἰτιποιῆσαι πρὸς τὸ ποιῆσαι ὁμοίως ἢ καὶ ἐλευθέρῳ πρὸς ἐλεύθερον ἔξεστι. οὐ γὰρ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν, ἀκολουθήσαντα τῇ ἀναλογίᾳ· καὶ γὰρ ἦρξε πρότερος καὶ ἠδίκησεν. ἀδικεῖ γὰρ κατ' ἀμφότερα. ὥστε ἀνάλογον καὶ τὰ ἀδικήματα, καὶ τὸ ἀντιπαθεῖν πλείω ὧν ἐποίησε, δίκαιόν ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τὸ δίκαιον πολλαχῶς λέγεται, διοριστέον ἂν εἴη τοῦ ποίου δικαίου ἐστὶν ἡ ἐπίσκεψις· ἔστι δὲ δίκαιον τὸ, ὡς φασιν, οἰκέτῃ πρὸς δεσπότην, καὶ υἱῷ πρὸς

B πατέρα. ὃ δὴ ἐν τούτοις δίκαιον ὁμωνύμως μὲν δόξαι λέγεσθαι ἂν πολιτικῷ δικαίῳ. ἔστι γὰρ δίκαιον ἐφ' οὗ ἐστὶν ἡ σκέψις, τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο γὰρ μάλιστ' ἐστὶν ἐν ἰσότητι. κοινωνοὶ γὰρ οἱ πολιτικοὶ εἶναι, καὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι τῇ φύσει, ὃ δὲ ἕτερον ἑτέρου ἐν ἢ υἱὸς πρὸς πατέρα, καὶ οἰκέτης πρὸς δεσπότην, οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι δίκαιον οὐθέν. οὔτε γὰρ * ἐν ποδὶ ἐμῷ πρὸς ἐμέ, οὔτε τῇ χειρὶ ὁμοίως δ' οὐδ' ἑκάστῳ τῶν μορίων. ὡσαύτως οὖν δόξειεν ἔχειν καὶ ὁ υἱὸς, πρὸς πατέρα. ὥσπερ γὰρ μέρος τί ἐστι τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, πλὴν ὅταν ἤδη λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἕξιν, καὶ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, τότ' ἤδη ἐν ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι ἐστὶ πρὸς πατέρα· οἱ δὲ πολῖται πρὸς ἀλλήλους ἤδη τέλειοι εἶναι. ὡς δ' αὕτως οὐδ' οἰκέτης πρὸς δεσπότην ἐστὶ δίκαιον, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· τοῦ γὰρ δεσπότου ἐστὶν ὁ οἰκέτης. ἀλλὰ δὴ τὸ εἰ ἔστιν αὐτῷ δίκαιον, τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον πρὸς αὐτόν ἐστιν. οὐ τοῦτο δὲ νῦν ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν· ἐν ἰσότητι γὰρ καὶ ὁμοιότητι τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ δὴ τὸ μὲν ἐν γυναικὶ καὶ ἀνδρὸς κοινωνίᾳ δίκαιον, ἔστιν ἐγγὺς τοῦ πολιτικοῦ δικαίου. χεῖρον μὲν γάρ ἐστιν ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, ἀλλ' οἰκειότερον, καὶ μετέχει ἰσότητός πως μᾶλλον. διὸ καὶ ἐγγὺς τοῦ πολιτικῆς κοινωνίας ὁ βίος αὐτῶν. ὥστε καὶ τὸ δίκαιον τὸ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, μάλιστά πως ἤδη τῶν ἄλλων πολιτικόν ἐστιν. ἐπεὶ οὖν δίκαιον τὸ ἐν πολιτικῇ κοινωνίᾳ ὄν, ἢ δικαιοσύνη καὶ ὁ δίκαιος περὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον ἔσται.

C

D

E

γρ. τῷ ποδὶ ἐμῷ. mendose.

τῶν δ' δικαίων ἔστι τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ νόμῳ. δεῖ δ' οὕτως ὑπολαμβάνειν, μὴ ὡς μηδὲ ποτὲ μεταπεσόντα· καὶ γὰρ τὰ φύσει ὄντα μεταλαμβάνοιεν μεταβολῆς. λέγω δ' οἷον εἰ πάντες τῇ δεξιᾷ μᾶλλον ἐπιφερόμεθα τῶν ἔργων, ἔπειτα καὶ ἀμφιδέξιοι· ἀλλὰ φύσει γε δεξιᾷ ἐστι καὶ τὰ δεξιὰ οὐδὲν ἧττον φύσει βέλτιω ἐστὶ τῆς ἀριστερᾶς, καίπερ πάντα ποιοῦμεν τῇ ἀριστερᾷ, κἀπὶ τῇ δεξιᾷ· οὐδ' ὅτι μεταπίπτουσι, διὰ τοῦτ' ἐστὶν οὐ φύσει· ἀλλ' εἰ ὡς ὅπερ τὸ πολὺ καὶ τὸ πλείω χρόνον ὕττω διαμένει ἡ ἀριστερὰ, ἀριστερὰ οὖσα, ἡ δεξιά, δεξιὰ τοῦτο φύσει ἐστίν, ὡσαύτως ὅπερ τῶν φύσει δικαίων, μὴ, εἰ μεταβάλλοι διὰ τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, διὰ τοῦτ' οὐκ ἔστι φύσει δίκαιον· ἀλλ' ἔστι. ὃ γὰρ ὡς ὅπερ τὸ πολὺ διαμένον, τῷ φύσει δίκαιον προσφερές. ὁ γὰρ αὖ ἡμεῖς θησόμεθα καὶ νομίσωμεν, τοῦτο ἔσται δίκαιον ἤδη, ἐπὶ καλοῦμεν καὶ νόμον, δίκαιον. βέλτιον οὖν δίκαιον ὃ καὶ φύσιν, ἢ καὶ νόμον. ἀλλ' ὃ ζητοῦμεν, δίκαιόν ἐστι πολιτικόν· ὃ καὶ ἔστι πολιτικὸν, ἔστι δὲ νόμῳ, οὐ δὲ φύσει. τὸ δ' ἄδικον καὶ τὸ ἀδίκημα δόξειεν ἂν εἶναι ταὐτό· οὐκ ἔστι δέ. τὸ μὲν γὰρ ἄδικόν ἐστι τῷ ὧ νόμῳ ὡρισμένον· οἷον, τὸ πλεονεκτεῖν ἀποστερῆσαι ἄδικόν ἐστιν· τὸ δ' ἀδίκημά ἐστι τὸ ἤδη ἀδίκως τι πεφᾶξαι. ὁμοίως καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δικαιοπράγημα οὐ ταὐτόν. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον τὸ ὧ νόμῳ ὡρισμένον· τὸ δὲ δικαιοπράγημα, τὸ τὰ δίκαια πεφᾶναι. πότε οὖν δίκαιον, καὶ πότε οὔ; ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ὅταν πραχθῇ καὶ προαιρέσει καὶ ἐκουσίως· (τὸ δὲ ἑκουσίως ὁ ἐν ἀρχῇ εἴρηται καὶ πρότερον ἡμῖν·) καὶ ὅταν εἰδὼς καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα, τοῦτ' δίκαιον πεφᾶναι. ὁμοίως καὶ ὡσαύτως καὶ * ὁ ἄδικος ἔσται, ὁ εἰδὼς καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ οὗ ἕνεκα. ὅταν δὲ μηδὲν τούτων εἰδὼς πεφᾶχθῃ τι ἄδικον, ἀδικεῖ μὲν οὐκ ἔστιν, ἀτυχὴς δέ. εἰ γὰρ οἰόμενος τὸν πολέμιον ἀποκτείνειν, τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν, ἄδικον μὲν τι ἔπραξεν· ἀδικεῖ μὲν πι οὐδένα, ἀτυχεῖ δὲ. ἐπεὶ οὖν τὸ μὴ ἀδικεῖν τὰ ἄδικα πράττοντα ἐν τῷ ἀγνοεῖν ἐστι τοῦτο, ὃ δὲ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγετο, ὅταν μὴ εἰδὼς μηθ' ὃν βλάπτει, μηθ' ᾧ, μηδ' οὗ ἕνεκεν· ἀλλ' ἤδη τὸ ἀγνοῆσαι διῳρισμένον ἐστὶ, πῶς ἂν ἡμαρτημένης τῆς ἀγνοίας, ὃν βλάπτει, οὐκ ἀδικήσει. ἔστω δὴ τοῦτο ὁ διορισμός· ὅταν μὲν γὰρ ἡ ἄγνοια αἰτία ᾖ τοῦ πεφᾶχθαί τι, οὐχ ἑκὼν τοῦτο πεπρᾶχθαι· ὥστε οὐκ ἀδικεῖ. ὅταν δ' αὐτὸς ἡ αἴτιος τῆς ἀγνοίας, καὶ πεφᾶχθαί τι καὶ τὴν ἄγνοιαν, ἧς αὐτὸς αἴτιός ἐστιν, τοῦτ' ἤδη ἀδικεῖ, καὶ δικαίως αἴτιος ὁ τοιοῦτος κληθήσεται·

γρ. ὁ ἀδικῶν

Nicom. lib. 3. c. 1.

A Sed iuſtorum quædam natura, quędam lege ſunt. Verùm arbitrari ita oportet, ne putemus nunquam excidere quæ natura ſunt, quæ ſanè etiam mutationem ſubeunt: vt, inquam, ſi iaculari omnes ſemper ſiniſtra annitamur, tandem ſiniſtra manu æquè ac dextra vtemur. Atqui à natura ſiniſtra eſt: at dextera nihilominus natura potiora ſunt ſiniſtris, tametſi cuncta ſiniſtrâ, ſic vt & dextrâ, faciamus. Neque quòd mutari hæc queant, ob hoc à natu-
B ra non ſunt: verùm ſi vt plurimum diutiúſque ita permaneant, & ſiniſtra eſt ſiniſtra, & dextra dextra, id quod à natura eſt. Idem in à natura iuſtis, ſi noſtro vſu immutentur, non ob hoc à natura iuſta non fuerint, imò equidem fuerint. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam iuſtum à natura eſt: quod verò nos conſtituamus, legéque ſciſcamus, id certè iuſtum, atque etiam ex lege iuſtum nuncupamus. Præſtat igitur iuſtum quod à natura eſt, illi quod ex lege. Cæterùm quod indagamus iuſtum, ciuile eſt: atqui ciuile, non
C naturâ, ſed lege eſt. Porrò iniuſtum, & iniuria ſiue iniuſtè factum, videri poſſint idem eſſe: non ſunt tamen. Si quidem iniuſtum, lege definitur: veluti depoſito quendam fraudare, iniuſtum ſit: at iniuria, vbi iniuſtè aliquid perpetretur. Itidem porrò iuſtum, ac (vt ita loquar) iuſtificatio ſiue id quod iuſtè fit, non eſt idem: nam iuſtum lege definitum eſt, cùm ſit iuſtificatio, facere iuſta. Quando igitur iuſtum, & quando non? nempe (vt paucis abſoluam) cùm dedita opera, & ſponte quis
D peregerit, (quid ſponte ſit paulò antè à nobis dictum eſt,) & quando ſciuerit, & in quem & cui & qua de cauſa, is iuſta peragit. Itidem adſimiliter erit etiam iniuſtus, qui ſciuerit, & in quem, & cui, & cuius cauſa deliquerit. At cùm horum nihil ſciens, iniuſti tamen quippiam commiſerit, tum demum iniuſtus non eſt, ſed infortunatus. Nam ſi patrem occiderit, ſe hoſtem ratus occidere, iniuſtum quidem commiſit, & cùm neminem affecerit iniuria, egit tamen infeliciter. Quoniam igitur non afficere iniuria, vbi iniuſta peragantur, id eſt in igno-
E rando poſitum, hoc paulò antè diſſeruimus: cùm neutiquàm conſultò quemquam offendit, neque cui, neque qua de cauſa factum eſt: definienda quoque videtur ignorãtia, quonam pacto quis per ignorantiã quem lædit, non afficit iniuria. Sit nimirum hæc definitio: Quandocumque perpetrandi aliquid cauſa fuerit ignorantia, id non fit ſponte: & proinde ne afficit quidem iniuria. At cùm ipſe ſuæ cauſa fuerit ignorantiæ, perpetraritque quippiam ex ignorantia, cuius ipſe extiterit cauſa, is planè afficit iniuria, ac eiuſmodi iure criminis arguetur:

velut in ebriis euenit. Vino namque mersi, si quid mali perpetrarint, sine controuersia afferunt iniuriam: quandoquidem ipsi sibi eius ignorantiæ causa extiterunt. In iis enim fuit, ne tantum proluerentur, vt ignorantes cæderent parrem. Idem in aliis est ignorantiis, quæ ex ipsis gignuntur facientibus, vt qui per ipsas inferant iniuriam, sint iniusti. Quorum autem non ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniusti. Est enimvero eiusmodi ignorantia naturalis, velut nescij infantes, patres cædunt. Hæc nimirum naturalis insciti non facit vt ab actione infantes dicantur iniusti. Ipsa siquidem hæc faciendi causa est insciti. Neque ipsi suæ sunt causa insciti, ideo ne iniusti quidem dicuntur. Verùm de ferenda iniuria quid dicemus? verùm qui afficitur iniuria, sponte afficitur, an non? Justa namque, & iniusta, sponte agimus: at non sponte afficimur iniuria. Cruciatus siquidem deuitamus: & proinde non dubium quin non sponte afficiamur iniuria; quòd vltro nemo lædi sufferat. Nam affici iniuria, nonne est offendi? Est ita. At sunt quibus licuit æquale assequi, idque aliis concedunt. Quòd si æquale consequi, iustum fuit: & minus habere, iniuria affici; spontéque minus habet; sponte ergo, ait, quis afficitur iniuria. Verùm manifestum hinc quoque est, quòd nemo sponte lædituR. Nam eunCti, qui minùs consequuntur, illius vice nanciscuntur aut honorem, aut laudem, aut gloriam, aut amicitiam, aut aliud quid id genus. Verùm qui in vicem alicuius aliquid recipit, cuique rependitur pro eo quod amittit, neutiquam afficitur iniuria. Quòd si iniuria non afficitur, ne quidem sponte ergo. Rursus qui minùs assequuntur, & quatenus æquale non accipiunt, affecti iniuria, iidem nobilitati & exornati hac de causa euadunt: quòd dicant, Æquale mihi capere licuit, at nolui: cessi equidem seniori aut amico. Atqui affectus iniuria, nemo id sibi laudi ducit, neque iactat se ideo. Quòd si acceptis iniuriis nulla gloriatio est, at propter ista gloriari solent, prorsus necesse est, vt qui hoc modo minùs acceperint, nullæ iniuria fuerint affecti. Quòd si iniuriæ non subiiciuntur, ne quidem sponte afficiuntur iniuria. Interim in huiusmodi oratione, controuersari videmur incontinentibus: quandoquidem incõtinens, nequiter agendo, se offendit, idque sponte facit: consultò igitur sese ipse lædit: proinde sponte ipse à sese afficitur iniuria. Cæterùm hic proposita definitio, hanc prepediet rationem. Est autẽ definitio, Neminem velle affici iniuria. At incontinens, volens incontinenter agit, proinde ipse se afficit iniuria; vult ergo mala sibi infligere.

A οὐ δῆτα τῶν μεθυόντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, καὶ παροξύνθεντές τι κακὸν, ἀδικοῦσι· τῆς γὰρ ἀγνοίας αὐτοί εἰσιν αἴτιοι, ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς μὴ τοσοῦτον, ὥστ' ἀγνοεῖν ἃ ποιοῦσι τύπτοντες πατέρα. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀγνοιῶν, ὅσαι μὴ γίνονται δι' αὐτούς, οἱ κατ' αὐτὰς ἀδικοῦντες ἄδικοι. οὐκ ὄν μὴ αὐτοί εἰσιν αἴτιοι ἀλλ' ἡ ἄγνοια καὶ ἐκείνοις ἐστὶν αἰτία τοῦ παροξῦναι τὸν παροξύναντα, οὐκ ἄδικοι. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ἄγνοια καὶ φυσική, οἷον τὰ παιδία ἀγνοοῦντα τοὺς πατέρας τύπτουσιν· ἀλλ' ἐπὶ τούτοις ἄγνοια φυσικὴ ὅσα, ἀπὸ ταύτης ἔλαβε τὴν πρᾶξιν τοῦτο καὶ παιδία λέγεται ἀδικεῖν. ἡ γὰρ ἄγνοια αἰτία τοῦ πρᾶξαι τοῦτο· τοῖς δὲ ἀγνοοῦσι οὐκ αὐτὰ αἰτία· διὸ οὐκ ἄδικα λέγεται. Nicom. l. 3. c. 1. ὥσπερ ὂν τοῦ ἀδικεῖσθαι πῶς; πότερον ἑκόντα ἐστὶν ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ; δίκαια μὲν γὰρ τὰ ἄδικα πεφύκασιν ἑκόντες, ἀδικοῦμεθα δ' οὐχὶ ἑκόντες· τὸ γὰρ κακοῦσθαι φεύγομεν, ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ αἱ ἀδικούμεθα ἑκόντες.

B ἔστιν γὰρ ἐκὼν βλάπτεσθαι τινα καὶ βλάπτεσθαι, ὃ δὲ ἀδικεῖσθαι, βλάπτεσθαί ἐστιν. καὶ ἀλλ' εἰσί τινες, οἳ δίκην αὐτοῖς τὸ ἴσον ἔχειν, ἀξιοῦσι πολλαχοῦσι ποιεῖν. ὥστε εἰ τὸ ἴσον ἔχειν ἐστὶ δίκαιον, τὸ ἔλαττον ἔχειν, ἀδικεῖσθαί ἐστιν· ἔλαττον δ' ἔχει ἑκὼν· ἑκὼν ἄρα, φησὶν, ἀδικεῖται. ἀλλ' ἐπιστρέψαντι πάλιν δῆλον ὅτι οὐχ ἑκών. πολῖται γὰρ οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες, ἀντικαλλάττονται ἢ ῥαμιῶ, ἢ ἔπαινον, ἢ δόξαν, ἢ φιλίαν, ἢ ἄλλό τι τῶν τοιούτων· ὁ δ' ἀντικαταλλαττόμενός τι, οὐθ' οὗ στερίσκεται, οὐκεῖ ἀδικεῖται· * εἰ δ' μὴ, ἀδικεῖται. ἆρ' πάλιν οἱ ἔλαττον λαμβάνοντες, καὶ ἀδικούμενοι, * εἰ οὐκ ἴσον λαμβάνουσιν, οὔπω καλλωπίζονται καὶ σεμνύνονται ὅτι τῶν τοιούτων, ἅπερ φασὶν· ἔξον μοι ἴσον λαμβάνειν, οὐκ ἐλαμβανον, ἀλλὰ πρᾶος ἦν τῷ προσιόντι, ἢ τῷ φίλῳ ἀδικούμενος δέ γε οὐδεὶς σεμνύεται. εἰ δ' ὅτι τοῖς ἀδικήμασι μὴ σεμνύονται, ὅτι δ' τούτοις σεμνύονται, ἄλλως οὐκ ἀδικοῖντο οὕτως ἐλαττούμενοι. εἰ δ' μὴ ἀδικοῦνται, ὅλως ἀδικοῖντο. ἔστι δὲ ταῦτα πρὸς ἐν τοῖς λόγοις ὅτι ἡ ἀκρασία λόγος ἐνδιαβάλλει· ὁ γὰρ ἀκρατὴς βλάπτει αὐτὸν εἰδώς· ὥστε ἑκὼν αὐτὸς ὑφ' αὑτοῦ ἀδικεῖται. ἀλλ' οὐλῶς ὁ διορισμὸς παρεισθεὶς κωλύσει τὸν λόγον τέλειον. ἔστι δ' ὁ διορισμὸς οὗτος, τὸ μηδένα βούλεσθαι ἀδικεῖσθαι. ὁ δὲ γε ἀκρατὴς, βουλόμενος παρὰ τὴν τῆς ἀκρασίας ὥστε αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖσθαι ἆρα τὰ φαῦλα πράττειν αἱρεῖ.

C

D

* Lego, εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται, οὐχ ἑκὼν ἄρα ἀδικεῖται. vt mox, εἰ δὲ μὴ ἀδικοῦνται &c. sic ferè Valla.

E

Nicom. l.5.c.vlt.

ἀλλ' οὐδὶς βούλεται ἀδικεῖσθαι· ὥστ' οὐδ' ὁ ἀκρατὴς αὐτὸς αὑτὸν ἐκὼν ἀδικεῖ. ἀλλ' ἴσως ἐνταῦθα πάλιν ἀπορήσειέ τις, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖν; ἐκ μὲν δὴ τῆς ἀκρατοῦς συμπεράνειεν ἂν τις ἐνδέχεσθαι. καὶ πάλιν οὕτως· ἐπεὶ γὰρ ὁ νόμος προστάττει πᾶσι, ταῦτα ἐστὶ δίκαια, ὁ μὴ προστάττων ταῦτα, ἀδικεῖ· ἢ εἰ πρὸς ὃν κελεύει προσέχειν, προσέχει τοῖς πᾶσιν· εἰ μὴ προσέχει, πᾶσιν ἀδικεῖ· ὁ δὲ νόμος κελεύει σώφρονα εἶναι, οὐσίαν κτᾶσθαι, σώμασι βλάπτειν, καὶ ἄλλα τὰ τοιαῦτα· ὁ ἄρα ταῦτα μὴ προσέχων, ἀδικεῖ αὑτόν. εἰς οὐδὲν γὰρ ἄλλον τῶν τοιούτων ἀδικημάτων ἡ διαφορά ἐστιν. ἀλλὰ μήποτε ταῦτα οὐκ ἀληθῆ λέγω, οὐδ' ἐνδέχεται αὐτὸν ἀδικεῖν αὑτόν. τὸν γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πλέον ἔχειν καὶ ἔλαττον, οὐδ' ἐκόντα ἅμα καὶ ἄκοντα· ἀλλὰ μέν ὁ ἀδικῶν, ἢ ἀδικεῖ, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, ἢ ἀδικεῖται, ἔλαττον. εἰ ἄρα αὐτὸς αὑτὸν ἀδικεῖ, ἐνδέχεται τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ πλεῖον ἔχειν καὶ ἔλαττον. ἀλλὰ τοῦτ' ἀδύνατον· οὐκ ἄρα ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι ὁ μὲν ἀδικῶν, ἑκὼν ἀδικεῖ· ὁ δὲ ἀδικούμενος, ἄκων ἀδικεῖται. ὥστε εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν, ἐνδέχοιτ' ἂν ἅμα καὶ ἑκουσίως καὶ ἀκουσίως πράττειν τι τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐκ ἄρα καὶ οὕτως ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι εἴ τις λαμβάνει ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων. ἀδικοῦσι γὰρ πολῖται ἤτοι παρακαταθήκην ἀποστεροῦντες, ἢ μοιχεύοντες, ἢ κλέπτοντες, ἢ ἄλλο τῶν κατὰ μέρος ἀδικημάτων ποιοῦντες. εἰ δὲ ποτὲ αὐτὸς αὑτὸν παρακαταθήκην ἀποστέρησεν, οὐδ' ἐμοίχευσε τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, οὐδ' ἔκλεψεν αὐτὸς τὰ ἑαυτοῦ. ὥστε εἰ τὸ μὲν ἀδικεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐστί, τούτων δὲ μηδὲν ἐνδέχεται πρὸς αὐτὸν ποιεῖν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο αὐτὸν ἀδικεῖν. ἔτι δὲ μή, οὐ τόγε πολιτικὸν ἀδίκημα, ἀλλὰ τὸ οἰκονομικόν. εἰ γὰρ ψυχὴ εἰς πλείω μεμερισμένη, ἔχει τι αὐτῶν, τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ βέλτιον. ὡς εἴ τι ἐγίνετο * τῶν ἐν ψυχῇ ἀδικημάτων, μεροῦν πρὸς ἄλληλα. τὸ οἰκονομικὸν γὰρ ἀδίκημα διαλόμεθα, τῷ ὅτι τὸ χεῖρον τὸ βέλτιον, ὡς γίνεσθαι πρὸς αὐτὸν ἄδικον καὶ δίκαιον. οὐ τοῦτο δ' ἡμεῖς ὑπειλήφαμεν, ἀλλὰ τὸ πολιτικόν. ὥστε τοῖς τοιούτοις ἀδικήμασιν ἐν οἷς ἡμεῖς ζητοῦμεν, οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸν

Suspectus locus.

A Atqui vult nemo affici iniuria, proinde ne incontinens quidem ipse, sese sponte afficerit iniuria. Caterùm hinc fortassis ambigat quispiam, numquid accidat vt sibi quispiam inferat iniuriam. In incontinentem siquidem iniecta consideratione, videatur contingere, hoc nempe modo, si quæ agenda lex iubet, ea sunt iusta; qui non agit ea, iniustè facit. at si erga quem agendum iubeat, neutiquàm erga eundem id egerit, ipsum afficit iniuria. Lex certè temperantem esse iubet, rem suam non
B oblimare, siue rem facere, corpus curare, ac id genus alia. Qui ergo hæc non peragit, se afficit iniuria: quandoquidem erga alium neminem, talium est affectio iniuriarum. Sed videndum ne hæc parum vera exiterint, vt contingat se quempiam afficere iniuria. Contingere enim qui potest, vt eodem tempore plus quispiam habeat, & minus: vt simul sponte, & inuitò agat quicquam? Siquidem qui afficit iniuria, quatenus afficit, plus admittit: iniuria affectus, quate-
C nus afficitur, minùs. Quòd si ipse sibi infert iniuriam, contigerit vt per idem tempus plus idem habeat, & minùs. Verùm hoc fieri non potest. Non ergo se quispiam affecerit iniuria. Rursus, qui afficit iniuria, sponte facit iniuriam, at affectus iniuria, inuitus fert iniuriam. Proinde si contingat se quempiam afficere iniuria, contigerit simul & inuitò, & sponte quicquam agere. Id autem fieri non potest: ne quidem igitur ita contigerit, sibi quemquam inferre iniuriam.
D Rursus, si considerauerit quispiam particulares iniurias, *idem apparet.* Nam quicumque alteri faciunt iniuriam, id illi faciunt, aut depositi fraudando, aut adulterium committendo, aut aliquod eiusmodi iniuriæ genus particulatim admittendo: nec tamen quispiam se vnquam depositi fraudauit, neque suam adulterio vitiauit vxorem, neque sibi furatus est. Itaque si istis modis infertur iniuria, neque contigit horum quicquam aduersùm se facere, ne id quidem contigerit cuipiam se afficere iniuria. Sin se-
E cus, ea non fuerit ciuilis iniuria, sed domus administrationis, planéque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, vnam habet suam quidem deteriorem, alteram verò meliorem: proinde si quid in anima procreetur iniuriarum, id partium aduersùm se inuicem est. Familiarem porrò iniuriam distribuimus in deteriorem ac meliorem, vt fiat aduersùm se iustũ, & iniustum. Verũ id nos nunc non coniectamus, sed ciuile. Et proinde in id genus iniuriis, quas nunc demum perueſtigamus, neutiquã contingit vt se quisquam afficiat iniuria.

At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est, in eóne, qui vtcumque iniustè possideat, an in iudicante, atque distribuente, veluti in certaminibus? Enimvero qui præmium à præside, atque hæc iudicante accepit, non ipse facit iniuriam, tametsi ei iniustè tributum est, sed qui tulit iudicium, maléque attribuit, is affecit iniuria. Estque vbi idem afficiat iniuria, & vbi non. Nam quatenus verè, & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus affecit iniuria: quatenus verò eidem iustum esse visum est, neutiquam affecit iniuria. Quoniam autem de virtutibus, & quæ sint, & in quibus, & circa quæ, iam dictum est; de singulisque, quod, si recta agamus ratione, sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, vt si quis dixerit valetudinem fieri optimam, si quis salubribus vescatur. Id vtique minùs apertum: & proinde dicat aliquis, Aperito mihi quæ sunt salubria. Idem erit in ratione, & tam quid sit ratio, quàm quæ sit recta ratio *scire postulabit*. Fermè fuerit necessarium, primùm in quo ratio gignitur, considerare.

A αὐτὸν ἀδικεῖν. πότερον δὲ πάλιν ἀδικεῖ, καὶ ἐν ποτέρῳ ἐστὶ τὸ ἀδίκημα, ἐν τῷ ἀδίκως ὁτιοῦν ἔχοντι, ἢ τῷ κρίναντι, καὶ τῷ ἀπονείμαντι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγῶσι; καὶ γὰρ ὁ λαβὼν τὸν φοίνικα παρὰ τοῦ ἐφεστῶτος, καὶ ταῦτα κρίναντος, οὐκ ἀδικεῖ, κἂν ἀδίκως αὐτῷ ἀποδοθῇ· ἀλλ' ἤδη ὁ κρίνας κακῶς καὶ δούς, οὗτος ἀδικεῖ· καὶ οὗτος ἔστι μὲν ᾗ ἀδικεῖ, ἔστι δὲ ᾗ οὐκ ἀδικεῖ· ᾗ μὲν γὰρ τὸ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ φύσει ὂν δίκαιον μὴ ἔκρινε, ταύτῃ ἀδικεῖ· * ᾗ δὲ τὸ αὐτῷ δοκοῦν B εἶναι δίκαιον, οὐκ ἀδικεῖ. ἐπεὶ δὴ ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν εἴρηται, καὶ τίνες εἰσί, καὶ περὶ ποῖα, καὶ περὶ ἑκάστης αὐτῶν, ὅτι εἰ πράττομεν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον * τὸ βέλτιστον, τὸ μὲν οὕτως εἰπεῖν, τὸ δὲ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι, ὅτι ὑγίεια ἄριστ' ἂν γένοιτο, εἴ τις τὰ ὑγιεινὰ προσφέροιτο. τὸ δὴ τοιοῦτον ἀσαφές· ἀλλ' ἐρεῖ μοι, τὰ ποῖα διασαφησόν ἐστιν ὑγιεινά. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου, τί ἐστιν ὁ λόγος, καὶ τίς ὁ ὀρθὸς λόγος. ἀναγ- C καῖον ἴσως ἐστὶ πρῶτον μὲν ἐν ᾧ ὁ λόγος ἐγγίνεται, ὑπὲρ τούτου διελέσθαι.

Nicom. li.5.c 12.

γρ. ᾗ δὲ τὸ α. ταυ. τὸ

Nicom. l.7.c.1.

Valla, τὸ βελ. vel ἐπὶ β.

Videtur aliquid deesse.

CAPVT XXXV.

De duplici vi mentis & vtriusque habitu.

PAucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse, quæ habeat rationem, partem, quæ sit rationis expers. Ea, inquam, pars vna animæ habens rationem, in duas est partes distributa: quarum vna quidem consultatrix, altera autem scientiæ indagatrix. Quæ quòd inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodum inter se inuicem differunt colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsis sensus natura accommodauit. Sonum namque auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem visu. Similiter, cætera quoque ita se habere oportet existimare. Quòd porrò alia sint subiecta, alias quoque esse animæ partes manifestum est, quibus illa cognoscimus. Aliud siquidem intellectu percipitur (intellectile vocant;) aliud sensu, (sensile appellant.) Atqui subiecta illa, anima deprehẽdimus. Alia ergo pars fuerit, quæ circa sensilia, & alia, quæ circa intellectilia. Consultatrix autem circa sensilia, & ea quæ in motu sunt, versatur, atque prorsus circa omnia quæ in ortu interitúque sunt. Nam consultamus de eis quæ in nostra sunt potestate agendi ac non agendi cum delectu, circa quæ consilium ac delectus est agendi, *vel non agendi*. Hæc ni-

ΚΕΦΑΛ. λε'.

Περὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ περὶ ψυχῆς πάλιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, ἐπιστήμης, τέχνης, φρονήσεως, νοῦ, σοφίας, ὑπολήψεως, συνέσεως, καὶ δεινότητος. καὶ ἀπορίαι περὶ αὐτῶν ποικίλαι.

ΔΙῄρηται μὲν οὖν ὑπὲρ ψυχῆς ὡς τύπῳ καὶ πρότερον, ὅτι τὸ μὲν αὐτῆς ἐστι D λόγον ἔχον, τὸ δὲ ἄλογον μόριον τῆς ψυχῆς. ἔστι δὴ εἰς δύο τὴν διαίρεσιν ἔχον, τὸ λόγον ἔχον μόριον τῆς ψυχῆς· ὧν ἐστι τὸ μὲν βουλευτικόν, τὸ δὲ ἐπιστημονικόν. ὅτι δὲ ἕτερα ἀλλήλων ἐστίν, ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἂν γένοιτο φανερόν. ὥσπερ γὰρ δὴ ἕτερά ἐστιν ἀλλήλων χρῶμά τε καὶ χυμός, καὶ ψόφος καὶ ὀσμή· ὡσαύτως καὶ τὰς αἰσθήσεις ἑτέρας αὐτῶν ἡ φύσις ἀπέδωκε. ψόφον μὲν γὰρ ἀκοῇ, χυμὸν δὲ γλώσσῃ γνωρίζομεν, χρῶμα δὲ ὄψει. ὁμοίως δὲ καὶ τἆλλα τὸν αὐτὸν τρόπον δεῖ ὑπο- E λαμβάνειν. ἐπεὶ δὴ ἕτερα τὰ ὑποκείμενά ἐστιν, ἕτερα καὶ τὰ τῆς ψυχῆς εἶναι δεῖ μέρη, οἷς ταῦτα γνωρίζομεν. ἕτερον δή ἐστι τὸ νοητὸν καὶ τὸ αἰσθητόν· ταῦτα δὲ ψυχῇ γνωρίζομεν. ἕτερον ἄρ' ἂν εἴη τὸ μόριον τὸ περὶ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά. τὸ δὲ βουλευτικόν, περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ ἐν κινήσει, καὶ ἁπλῶς ὅσα ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ ἐστιν. βουλευόμεθα γὰρ ὑπὲρ τούτων ἃ ἐφ' ἡμῖν ἐστι καὶ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι προηγουμένοις, περὶ ἃ ἐστι βουλὴ καὶ προαίρεσις τοῦ πρᾶξαι, ἢ μὴ πρᾶ-

Nicom. l. 6. c. 2.

ἔσω καθ' αὑτὰ ἀόριστα, καὶ ἐν κινήσει τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον. ὥστε τὸ προαιρετικὸν μόριον ψυχῆς, καὶ τὸν λόγον * καὶ ἀόριστον ὅτι. τούτων δὴ διωρισμένων, περὶ ἀληθείας ἐστὶν εἰπεῖν, ὅπῃ λεκτέον ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ἀλήθεις ὡς ἔχει σκοπεῖν. (ἔστι δὲ ἐπιστήμη, φρόνησις, νοῦς, σοφία, ὑπόληψις) τούτων δὲ τρία ἐπὶ ἀληθείᾳ τοιαῦτα ἐστὶν. ἡ μὲν ἀποδεικτικὴ ἐστὶ περὶ ἀκίνητα, καὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἀποδείξεως καὶ λόγου διαφεύγειν. ἡ δὲ φρόνησις περὶ τὰ πρακτά; ἐν οἷς αἵρεσις καὶ φυγή, ἐν ᾧ ἡμῖν ἐστὶ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι. ἐστὶ δὲ τῶν ποιουμένων καὶ πραττομένων ἑκάτερον. τὸ ποιητὸν καὶ πρακτόν. τῷ μὲν γὰρ ποιητικῷ ἐστὶ τὸ πρός τινὰ ποίησιν ἄλλο τέλος· οἷς πρός τὸ οἰκοδομικόν, ἐπιστήμη ἐστὶν οἰκίας ποιητική, οἰκία αἵτινος ὁ τέλος παρὰ τὸ ποίησιν· ὁμοίως ὅτι τεκτονικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν. ὅτι δὲ τῶν πρακτικῶν ἐστιν οὐκ ἔστιν ἄλλο τέλος παρ' αὐτὸ τὸ πρᾶξιν· οἷς πρὸς τὸ εὐβουλεύεσθαι ἐστὶν ἄλλο τέλος ἢ τὸ εὖ βουλεύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τέλος ἡ εὐπραγία καὶ ἡ πρᾶξις. πρὸς μὲν οὖν τὴν πρᾶξιν ἐστὶ καὶ τὰ πρακτὰ, ἡ φρόνησις. πρὸς δὲ τὸ ποίησιν ἐστὶ καὶ τὰ ποιητὰ, ἡ τέχνη. ἐν γὰρ τοῖς * ποιητοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς πρακτοῖς ὅστι φύσις. ὥστε ἡ φρόνησις ἂν εἴη ἕξις τις προαιρετικὴ ἐστὶ πρακτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων· ἐστὶ πρᾶξαι εἰς ὃ συμφέρον ἢ δὴ ἐστὶ σωτηρίᾳ. ἔστι δὲ ἡ φρόνησις ἀρετὴ, ὡς δόξειεν ἄν, οὐκ ἐπιστήμη. ἐπαινετοὶ γὰρ εἰσιν οἱ φρόνιμοι· ὁ δὲ ἔπαινος ἀρετῆς ἔπι. δὲ ἐπιστήμης μὲν πάσης ἀρετή ἐστι. φρονήσεως δ' ἀρετὴ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὡς ἔοικεν αὐτό τί ἐστιν ἀρετή. ὁ δὲ νοῦς ἐστι περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ τῶν νοητῶν καὶ τῶν ὅρων. οὐ μὲν γὰρ ἐπιστήμη τῶν μετ' ἀποδείξεως ὅρων ἐστίν. αἱ δ' ἀρχαὶ ἀναπόδεικτοι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴη περὶ ταὐτὰ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλὰ νοῦς. ἡ δὲ σοφία ἐστὶν ἐξ ἐπιστήμης καὶ νοῦ συγκειμένη. ἔστι γὰρ δὲ σοφία καὶ περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ, καὶ τὰ ὅτι τῶν ἀρχῶν ἔσται ἀπόδειγμα, περὶ ἃ ἡ ἐπιστήμη. ἡ μὲν οὖν περὶ ταὐτὰ ἀρχαὶ, τῷ νοῦ αὐτὴ μετέχει· ἡ δὲ περὶ τὰ μὴ ταὐτὰ ἀρχαὶ μετ' ἀποδείξεως ὅρα, τῆς ἐπιστήμης μετέχει. ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἐστὶν ἐκ νοῦ καὶ ἐπιστήμης συγκειμένη. ὥστ' εἴη ἂν περὶ ταὐτὰ, περὶ ἃ ἐστὶν ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐπιστήμη. ἡ δὲ ὑπόληψις ἐστιν, ἡ ὑπόληψις ἀποδόσιν ἐπαμφοτερίζομεν, περὶ τὸ καὶ εἰ) ταῦτα ὕστερα καὶ μὴ εἶναι πότερον δ' ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ σοφία ταὐτὸν, ἢ οὔ;

minum ſenſilia, in motúque ad permutandum. Proinde pars animæ qua res agendas aut non agendas deligimus, ſenſilis. His itaque definitis, deinceps dicendum fuerit, quandoquidem de veritate eſt nobis ſermo, & verum cuiuſmodi ſit conſideramus: (eſt autem ſcientia, prudentia, mens, ſapientia, exiſtimatio:) *dicendum inquam fuerit*, circa quod vnumquodque iſtorum ſit. Scientia igitur, circa id quod ſub ſcientiam cadit: quod cum demonſtratione ac ratione eſt explicatum. Prudentia verò, circa ea quæ ſub actionem cadunt, in quibus delectus cuitatióque, & in nobis agere, ac non agere eſt. Iam verò eorum quæ fiunt, quæque aguntur, non eſt communis quædam facultas tam ad faciendum quàm ad agendum apta. Facultati enim ad faciendum idoneæ, alius eſt præter effectionem finis. vt in ædificandi arte, cuius eſt domos ædificare, præter effectionem, finis ei eſt propoſitus, domus: idem eſt in arte fabrili, & reliquis omnibus quæ pertinent ad faciendum aliquod opus: (vulgò effectiuas vocant, Græci ποιητικάς.) At in iis artibus quæ ad res agendas pertinent, (actiuas vulgò vocant, πρακτικάς,) præter actionem, nullus eſt alius finis: vt præter citharæ modulatum, finis non eſt alius: ſed id ipſum pro fine eſt, operatio atque actio. Circa actionem itaque, & quæ in agendo poſita ſunt, prudentia: circa effectionem, & quæ in faciendo poſita ſunt, ars: ſiquidem in faciendo potiùs quàm agendo, eſt artem exercere. Proinde fuerit prudentia, deligendi & agendi quæ in noſtra ſunt poteſtate, habitus, tendente ad commodum ipſa quoque actione. Prudentia virtus eſt, non (vt facile eſt intueri) ſcientia. Laudandi ſiquidem ſunt prudentes: at laus, virtutis eſt. Item ſcientiæ quidem omnis virtus eſt: at prudentiæ, virtus non eſt, ſed (vt apparet) id ipſum quiddam, virtus eſt. Mens porrò, eſt circa principia intellectilium. Scientia verò eorum quæ ſunt cum demonſtratione. Atqui principia ſunt indemonſtrabilia: & proinde non circa principia ſcientia eſt, ſed mens. Sapientia porro ex ſcientia mentéque conſtituitur. Complectitur enim ſapientia, tam principia quàm quæ ex principiis ſunt demonſtrata, circa quæ verſatur ſcientia. Quatenus igitur principia complectitur ſapientia, eſt ipſa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea quæ poſt principia ſunt, cum demonſtratione, ſcientiæ eſt particeps: & proinde non dubium eſt quin ſapientia ex mente ſcientiáque confletur. Proinde circa ea verſabitur, circa quæ mens atque ſcientia. Exiſtimatio eſt, qua in omnibus ferimur ancipites, ſáne ita, an ſecus. Sed vtrùm prudentia & ſapientia idē eſt, an non?

Sapientia enim eſt circa quæ cum demonſtratione, queque ſemper ita habent. Prudentia non de talibus, ſed de his quæ ſunt in permutatione: quemadmodum rectum, inflexúmve, & cauum & talia, quæ ſunt eiuſmodi. At vtilia, , & quæ conferunt, eo non habent modo, vt non inter ſe inuicem permutentur: ſed permutantur, vt nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic licet, huic autem non: atque hoc modo conferat. Atqui circa ea quæ conferunt, prudentia eſt, non ſapientia. Differunt ergo inter ſe prudentia atq; ſapientia. Vtrùm autem ſapientia virtus eſt, an non? Hinc perſpicuum eſt, ex ipſa certè prudentia, virtutem eſſe. Nam ſi virtutis eſt prudentia, partis nempe alterius (vt diximus) quæ ex ratione ſunt: éſtque prudentia, quàm ſapientia, deterior. Circa deteriora enim verſatur: quandoquidem ſapientia circa æternum diuinúmque, vt diximus, cùm prudentia de hominis ſit commodo. Quare ſi quod deterius, virtus eſt; æquum etiam fuerit, quod melius eſt, eſſe virtutem. Non dubium igitur quin ſapientia ſit virtus. Quid eſt autem, ſeu circa quod induſtria ſiue intelligentia? Eſt nempe induſtria, in quibus & prudentia, circa ea quæ ſub actionem cadunt. Induſtrius ſiquidem ſiue intelligens dicitur, quatenus conſulere rectè aliquid, iudicare ac perſpicere potuerit; circa puſilla in puſilliſque eius iudicium eſt. Igitur induſtria, atque induſtrius, prudentiæ, & prudentis pars: nec citra hæc. Neque enim induſtrium à prudente ſeparaueris. Idem profectò & in aſtutia exiſtimandum eſt. Nam aſtutia, & aſtutus, non eſt quidem prudentia, neque prudens: verumtamen prudens, aſtutus: ideo aſtutia adiuuat quodammodo prudentiam. Cæterùm aſtutus etiam malus dicitur: quemadmodum Mentor aſtutus quidem fuiſſe viſus eſt, non etiam prudens. Prudentis namque, & prudentiæ eſt, optima expetere, eáque ſemper ſibi proponere atque actitare: at aſtutiæ, & aſtuti fuerit, coniectare ex quibuſnam demum fiant ſingula, quæ ſub actionem cadunt, eáque ſibi parare. Aſtutus igitur in huiuſmodi ac circa talia eſſe videatur. Dubitauerit quiſpiam, & admirari potuerit, quòd loquentes de moribus, déque ciuili negotio, de ſapientia dicamus. Nempe quia primùm quidem de hac re non videatur eſſe aliena conſideratio, ſi (vt diximus) eſt virtus. Item philoſophi eſt, de iis omnibus vel obiter tractare quæ in eodem fuerint. At neceſſarium, cùm de his quæ in anima, loquimur, de omnibus dicere. Atqui eſt in anima ſapientia, proinde alienum non fuerit de anima quoque dicere.

A ἡ μὲν γὰρ σοφία ἐστὶ περὶ τὰ μετ' ἀποδείξεως καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ὄντα· ἡ δὲ φρόνησις οὐ περὶ ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τὰ ἐν μεταβολῇ ὄντα. λέγω δὲ οἷον ἀνθρώπου μὲν ἡ καμπύλον, καὶ κοίλον καὶ τὰ τοιαῦτα, * ἢ ἐστὶ τοιαῦτα. τὰ δὲ γι. ἃ ἰ.
συμφέροντα οὐκ ἔτι οὕτως ἔχουσι τὸ μὴ εἰς ἄλληλα μεταβάλλειν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι. καὶ γὰρ ἐμοὶ μὲν συμφέρει τῆτο, αὔριον δὲ οὔ· ἢ ὧδε μὲν, ὧδε δὲ οὔ· καὶ οὕτω μὲν συμφέρει, ἐκείνως δὲ οὐ συμφέρει. περὶ δὲ τὰ συμφέροντά
B ἐστιν ἡ φρόνησις, ἡ δὲ σοφία οὔ. ἕτερον ἄρα ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις. πότερον δὲ ἐστὶν ἡ σοφία ἀρετή, ἢ οὔ, δῆλον ταύτων δὴλον αὖ γένοιτο, ὅτι ἐστὶν ἀρετὴ ἐξ αὐτῆς τῆς φρονήσεως. εἰ γὰρ ἡ φρόνησις ἀρετή ἐστιν (ὡς φαμὲν) τῷ μορίῳ τῷ ἑτέρου τὸν λόγον ἐχόντων ἔστι δὲ χεῖρον ἡ φρόνησις τῆς σοφίας· περὶ χείρω γάρ ἐστιν. (ἡ μὲν γὰρ σοφία περὶ τὸ ἀίδιον, καὶ τὸ θεῖον, ὡς φαμέν· ἡ δὲ φρόνησις, περὶ τὸ συμφέρον ἀνθρώπῳ.) εἰ δὴ τὸ χεῖρον ἀρετή ἐστι, τό γε βέλτιον εἰκὸς ἐστὶν ἀρετὴν εἶναι· ὥστε δῆλον ὅτι ἡ σοφία ἀρετή ἐστιν. Ἡ δὲ
C σύνεσις τί ἐστιν, ἢ περὶ τί; ἔστι δὲ ἡ σύνεσις ἐν οἷσπερ καὶ ἡ φρόνησις, περὶ τὰ πρακτά. ὁ γὰρ συνετὸς που λέγεται δυνατὸς βουλεύεσθαι· καὶ ἐπὶ τῷ ὀρθῶς τι κρῖναι καὶ ἰδεῖν, περὶ μικρόν τε καὶ ἐν μικροῖς ἡ κρίσις αὐτοῦ. ἔστιν δὴ ἡ σύνεσις καὶ ὁ συνετὸς μέρος τι φρονήσεως καὶ ὁ φρονίμου, καὶ * ἔκ τινων τούτου. ὁ γὰρ αὖ χωρίσας τὸν συνετὸν τοῦ φρονίμου. ὁμοίως δὲ καὶ δόξειεν ἔχειν καὶ τὰ ὁπὶ τῆ δεινότητος· ἡ γὰρ δεινότης καὶ ὁ δεινός, ἔκ ἔστι μὲν ὅτε φρόνησις, ἔστε φρόνιμος.
D ὁ μὲν δὴ φρόνιμος δεινὸς δὴ καὶ συνεργεῖ πως τῇ φρονήσει ἡ δεινότης. ἀμφὶ δεινὸς μὲν καὶ ὁ φαῦλος λέγεται, οἷον, Μέντωρ δεινὸς μὲν ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' ὁ φρόνιμος ἦν. ὃ γὰρ φρονίμου ἐστὶ τῆ φρονήσεώς ἐστι ὃ τῶν βελτίστων ἐφίεσθαι, καὶ τούτων προαιρετικὸν εἶναι καὶ πρακτικὸν ἀεί· τοῦ δεινότητος καὶ τῆ δεινοῦ, σκέψασθαι ἐκ πάντων αὐτὸ ἕκαστον γένοιτο τῆ πρακτῆ, καὶ τὸ τοῦτο πεῖσαι θαι. δόξειεν ἂν οὖν εἶναι ὁ δεινὸς ἐν τοῖς τοιούτοις τε καὶ περὶ τοῦτο. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ θαυμάσειε, δῆλα τὰ ὑπὲρ Nicom.
E ἡμῶν λέγοντες, καὶ πολιτικῆς τινος πραγματείας, ὑπὲρ σοφίας λέγομεν. ὅτι ἴσως γε προσῆκεν μὲν, καὶ δ' ἀμήτρια δόξειεν ἂν εἶναι ἡ σκέψις ὑπὲρ αὐτῆς, εἴπερ ἔστιν ἀρετή, ὡς φαμέν. ἔτι δ' ἴσως φιλοσόφου καὶ περὶ τούτων προεπισκοπεῖν, ὅσα ἐν ᾧ αὐτῷ τυγχάνουσιν ὄντα. καὶ ἀναγκαῖον δή, ἐπεὶ περὶ τὸ ἐν ψυχῇ λέγομεν, ὑπὲρ ἁπάντων λέγειν. ἔστι δὲ καὶ ἡ σοφία ἐν ψυχῇ. ὥστε οὐκ ἄλλως ὑπὲρ

1. 6. c. vlt.

ψυχῆς ποιούμθα τοὺς λόγους. ὥσπερ δ' ἔχει ἡ δεινότης πρὸς φρόνησιν, οὕτως δόξειεν ἂν ἔχειν καὶ τὰ τῶν ἀρετῶν ἁπασῶν. λέγω δ' οἷον εἰσὶν ἀρεταὶ καὶ φύσει· καὶ γὰρ ἑκάστοις ἐγγινόμθα· οἷον ὁρμαί τινες τοῦ ἑκάστῳ αὐθυ λόγου πρὸς τὰ αὐδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, ἃ καθ' ἕκαστον, καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ ἔστι δ' ἃ καὶ ἔθει, καὶ προαιρετά. αἱ δὲ μετὰ λόγου οὖσαι, τέως ἀρεταὶ εἰσὶν ἐπαινεταὶ ὑπάρχουσαι. ἔστιν οὖν ἡ φυσικὴ ἀρετὴ αὕτη ἡ αὐθυ λόγου, χωριζομθὴ μθὲν τοῦ λόγου, μικρὸν, καὶ ἀπολειπομθὴ τοῦ ἐπαινεσθῆναι· πρὸς δὲ τὸν λόγον καὶ τὴν προαίρεσιν ποιουμθὴ, τελείαν ποιεῖ τὴν ἀρετήν. δεῖ δὲ καὶ συνεργεῖν τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἔστιν αὐθυ τοῦ λόγου ἡ φυσικὴ ὁρμὴ πρὸς ἀρετήν. οὐδ' αὖ ὁ λόγος καὶ ἡ προαίρεσις, οὐ πάνυ τελειοῦσθαι ποιεῖ τὸ εἶναι ἀρετὴ, αὐθυ τοῦ φυσικῆς ὁρμῆς. διὸ οὐκ ὀρθῶς

Suprà cap. 1. * Σωκράτης ἔλεγε, φάσκων εἶναι τὰς ἀρετὰς λόγους. οὐδὲν γὰρ ὄφελος εἶναι πρᾶξαι τὰ αὐδρεῖα καὶ τὰ δίκαια, μὴ εἰδότα, καὶ προαιρούμθον τὸν λόγον. διὸ τὴν ἀρετὴν ἔφη λόγον εἶναι. οὐκ ὀρθῶς· ἀλλ' οἰ νεῦ βέλτιον. τὰ γὰρ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρᾶξαι τὰ καλὰ, τοῦτό φασιν εἶναι τὴν ἀρετήν· ὀρθῶς μὲν οὖν οὐδ' οὕτω. πρᾶξις μὲν γὰρ αἵα τὰ δίκαια προαιρέσει μὲν οὐδεμιᾷ, τοῦδὲ γνώσει τῶν καλῶν, ἀλλ' ὁρμῇ τινι ἀλόγῳ· ὀρθῶς δὲ ταῦτα, καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. λέγω δὲ, ὡς αὐτὸ λόγος ὁ ὀρθὸς κελεύσειεν αὖ, οὕτως ἔστι πρᾶξις. ἀλλ' ὅμως ἡ τοιαύτη πρᾶξις οὐκ ἔχει τὸ ἐπαινετόν· ἀλλὰ βέλτιον, ὡς ἡμεῖς ἀφορίζομθα, τὸ μετὰ λόγου εἶναι τὸν ὁρμὴν πρὸς τὸ καλόν. τὸ γὰρ ποιοῦν καὶ ἀρετὴ καὶ ἐπαινετόν. πότερον δ' ἔστιν ἡ φρόνησις ἀρετὴ ἢ * οὔ, ἀπορήσειεν ἄν τις. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεδέχετο γνώριστο δῆλον ὅτι ἀρετή. εἰ γὰρ δικαιοσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ, δεῖ τὸ τῶν καλῶν πρακτικὴ, ἐπαινεταί εἰσι, δῆλον ὡς ἡ φρόνησις τῶν ἐπαινετῶν αἵ τις εἴη, καὶ τῶν ὑπ' ἀρετῆς τάξει ὄντων. ἐφ' αἷς γὰρ ἡ ἀνδρία ὁρμᾷ πράττειν, ἐπὶ ταῦτα καὶ ἡ φρόνησις. τὸ γὰρ ὅλον ὡς αὐτὴ πρᾶξαι, οὕτω καὶ ἡ ἀνδρία πράττει· ὥστε * εἰ αὐτὴ ἐπαινετὴ τῶν ποιῶν αἱ αὖ * ἡ φρόνησις πρᾶξαι, ἢ τε φρόνησις τελείως αὖ εἴη καὶ ἐπαινετὴ * ἀρετή. πότερον δ' ἔστιν ἡ φρόνησις πρακτικὴ, ἢ οὔ, ἴδοι αὖ τις ἐπεδέχετο ὅτι τὰς ὑπολήμψεις ὑπιθέλεσθαι, οἷον ὅτι τὸ οἰκοδομικῷ, ἔστι γὰρ, ὡς φαμὲν, ἐν οἰκοδομικὴ, ὁ μὲν ἀρχιτέκτων τὶς καλεύμθος, ὁ δὲ ὑπηρετῶν τούτῳ, οἰκοδόμος· τοῦτο δ' ἔστι ποιητικὸς οἰκίας. ἔτι δὲ καὶ ὁ ἀρχιτέκτων, καθὸ τοῦτ' ὅτι εἰμὶ, ποιητικὸς οἰκίας, ὁμοίως δὲ ὅτι τῶν ἄλλων τῶν ποιητῶν ἔχει, ἐν αἷς

γρ. οὐ, ἀπορήσειεν γάρ.

γρ. ἐν αὐτῇ, μᾶλλον δὲ.

γρ. εἰ γρ. ἡ ἀρετή.

A Quemadmodum verò habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis virtutibus haberi putandum est: velut, inquam, sunt virtutes, quæ naturâ sunt singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidam ad fortia ac iusta, in vnoquoque citra rationem: necnon de singulis erga eiusmodi possis cognoscere. Sunt autem tam consuetudine quàm consilio. At quæ cum ratione sunt, veluti temperantia, aut fortitudo, quatenus sunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea quæ citra rationem, à ratione separata, parua est, & quæ laudatione digna nequaquam sit, rationi & consilio ad- B iuncta perfectam efficit virtutem: ideo etiam cum ratione exercetur, neque citra rationem est ad virtutem naturalis impulsus: neque rursus ratio, atque delectus admodum perficitur, vt sit virtus citra impulsum naturalem. Ideo non rectè Socrates sentiebat, cùm diceret, virtutem esse rationes. Proficeret siquidem nihil, agendo fortia, atque iusta, qui nesciret, ac rationi non proponeret. Et proinde virtutem rationem esse, non rectè aiebat. Meliùs nunc *alij*. Nam C iuxta rectam rationem honesta agere, virtutem esse perhibent. At ne ita quidem rectè. Aget siquidem quispiam iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitione, sed irrationali aliquo impulsu. Rectè verò ita, & iuxta rectã rationem: ita, inquam, si sicut recta iusserit ratio, ita agat. Cæterùm huiusmodi tamen actio neutiquam sub laudem cadit. Sed melius, vt nos definimus, cum ratione impulsum esse ad honestatem. Hoc namque virtus, etiámque sub laudem cadit. Vtrùm prudentia virtus, annon? ambigere namque quispiam potuerit. Verumenimverò hinc, D esse virtutem, certum fuerit. Nam si iustitia, & fortitudo, cæteræque virtutes, quòd honestorum, quæ sub actionem cadant, laudabiles accidãt, non dubium quin prudentia quoque eorum sit quæ sub laudem cadunt, quæque in virtutis ordinem veniunt. Nam ad quæ fortitudo agenda impellit, in eadem etiam prudentia: in totumque, vt ipsa præscribit, ita etiam agit fortitudo. Proinde si hæc sub laudem cadit, ea faciendo quæ præscripserit prudentia, etiam sine controuersia, prudentia sub laudem cadit, virtúsque est. E Vtrùm prudentia sub actionẽ cadit, an non? licuerit hinc nosse cuiuis, spectando sciẽtias, quemadmodum ædificaturam. Est namque in ædificatura, vt dici solet, vnus quidem quispiam architect-on, Græcè (quem nos architectum nominamus) cui subuministrat sese ædificator: is domus est effector. Est sanè architectus, effector, cuius præscripto ad domũ extruendam se faber accingit. Idem in re-

liquis effectiuis habet ; in quibus est architectus, & eius minister faber ; & architectus erit, & huius ipsius faber, ac minister. Si igitur eodem modo etiam in virtutibus habet, (quod æquum ac rationi consentaneum,) etiam prudentia sub actionem cadit. Quandoquidem virtutes omnes sub actionem cadunt, quarum prudentia tanquam architectus quidam est ; quandoquidem vt ipsa præscripserit, ita virtutes, & qui ex virtutibus, agunt. Cùm igitur virtutes sub actionem cadant, etiam sub actionẽ cadet prudẽtia. Vtrùm omnibus quæ in anima, hæc imperat, vt cẽsetur, paritérque ambigitur, an secus? Molioribus certè, vt sapientia est, imperare videri par non est : sed ea, vt dici solet, cuncta procurat, præscribénsque domina est. Cæterùm forsitan, vt in ædibus habet atriensis : is namque præest omnibus, dispensátque omnia, sed nondum idem imperat omnibus. Verum domino otium parat, ne is præpeditus rerum domesticarum necessitate, dissoluatur, quominus honesti quippiam & officiosi agat. Ita atque similiter prudentia, tanquam sapientiæ quidam atriensis, ei otium parat, vt suum peragat opus, affectus cohibendo, eósque temperando.

Α ἐστιν ἀρχιτέκτων καὶ ὑπηρέτης τούτου· ποιητικὸς ἄρα τινὸς ὁ ἀρχιτέκτων ἔσται, καὶ τῶν αὐτῶν τούτου ποιητικὸς καὶ ὑπηρετικός. εἰ τοίνυν ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἀρετῶν ἔχει (ὅπερ εἰκὸς καὶ δίκαιον) καὶ ἡ φρόνησις αὖ εἴη πρακτική. αἱ γὰρ ἀρεταὶ πᾶσαι πρακταί εἰσιν. ἡ δὲ φρόνησις, ὥσπερ ἀρχιτέκτων τις αὐτῶν ἐστιν. ὅπως γὰρ αὐτὴ προστάξῃ, οὕτως αἱ ἀρεταὶ καὶ οἱ κατ' αὐτὰς πράττουσιν. ἐπεὶ δῶν αἱ ἀρεταὶ πρακταί, καὶ ἡ φρόνησις πρακτικὴ ἂν εἴη. πότερον δὲ αὐτὴ πάντων ἀρχή τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, ὥσπερ δοκεῖ καὶ ἀνάγκη, ἢ οὔ; τῶν γὰρ βελτιόνων οὐκ ἂν δόξειεν, οὖσα, τῆς σοφίας οὐκ ἄρχειν· * ἀλλά, φασίν, αὐτὴ ἐπιμέλεται πάντων, ἐκ κυρίᾳ ὅτι πρόσταττουσα. ἀλλ' ἴσως ἔχει ὥσπερ ἐν οἰκίᾳ ὁ ἐπίτροπος. σῖτα γὰρ πάντων κύριος, ἐκ πάντα δίδωσι· ἀλλ' οὔπω σῖτα ἀρχὴ πάντων, ἀλλὰ παραπολαύσῃ τῷ διανοητῷ σχολῆς, ὅπως ἂν ἐκεῖνος μὴ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων, ἀκωλύτως τῷ τῶν καλῶν τι καὶ πρεπόντων πράξῃ. οὕτω ἐ ὁμοίως τοῦτο ἡ φρόνησις, ὥσπερ ἐπίτροπός τις ἐστὶ τῆς σοφίας, καὶ παραπολαύσῃ ταύτῃ σχολῆς, ἐ τὸ ποιῆν τὸ αὐτῆς ἔργον, κατέχουσα τὰ πάθη, ἐ ταῦτα σωφρονίζουσα.

Nicom. l. 6. c. vlt.

* ἀλλὰ φασίν.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ MAGNORVM MORALIVM LIBER II.

Georgio Valla Placentino interprete.

CAPVT I.

De æquitate.

PROST ea quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate disseramus, quidque sit, & in quibus, & circa qualia. Æquitas autem, homóque æquus is est qui de suo iure cedit, quod ei legibus competit : nam qui in iis quæ legislator particulatim examinatè & ad vnguem definire non potest, (in vniuersum enim loquitur,) suo iure cedit, idque sequitur quod voluisset quidem legislator etiam particulatim definire, sed non potuit : is est homo æquus. Porrò autem non omni iure cedit is simpliciter. quandoquidem quæ natura, ac verè iusta sunt, non diminuit, sed ea dumtaxat quæ legislator deseruit, cum explere non posset.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ Β.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἐπιεικείας.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα περὶ ἐπιεικείας δεῖ διελθεῖν τίνων ἐστὶ ποιήσασθαι, τί τέ ἐστι, ἐ ὁποῖόν τι, ἐ περὶ ποῖα. ἔστι δ' ἡ ἐπιεικεία, ἐ ὁ ἐπιεικὴς, ὁ ἐλαττωτικὸς τοῦ δικαίου τοῦ κατὰ νόμον. ἀ γὰρ ὁ νομοθέτης ἁπλῶς περὶ ἕκαστα ἀκριβῶς διορίζειν, (ἀλλὰ καθόλου λέγει,) ὁ περὶ ταύτας πλημμελεῖ, ἐ ταῦθ' ἁμαρτάνων ἂ ὁ νομοθέτης οὐθέλετο μόνον * ἐ καθ' ἕκαστα διορίσας, οὐκ ἠδίκηται ἄν, ὁ τοιοῦτος ἐπιεικής, οὐκ ἔστι ἂ ἐλαττωτικὸς τοῦ δικαίου ἁπλῶς τοῦ μὲν γὰρ φύσει, ἐ ὡς ἀληθῶς ὄντων δικαίων οὐκ ἐλαττοῦται, ἀλλὰ τοῦ κατὰ νόμον, ἃ ὁ νομοθέτης ἁμάρτημα ἀπέλιπεν.

Nicom. lib. 5. c. 14.

* καθ' ἕκαστα διορίσας

ΚΕΦΑΛ. β'.

Περὶ ἐπιεικοσύνης.

ΗΔὲ ἐπιεικοσύνη καὶ ὁ ἐπιεικὴς ὅστε πρὸς ταῦτα, πρὸς ἃ καὶ ἡ ἐπιείκεια πρὸς τὰ δίκαια, καὶ τὰ ἐλλελειμμένα τοῦ νομοθέτου, ἢ μὴ ἀκριβῶς διώρισται, κριτικὸς ὢν τῶν ἐλλελειμμένων τοῦ νομοθέτου, καὶ γνώσκων ὅτι τοῦ μὲν νομοθέτου ἐλλέλειπται. ἔστι μὲν τοι δίκαια· ὁ τοιοῦτος ἐπιεικὴς ἐστίν. ἔστι μὲν οὐκ ἄλλη ἐπιεικείας ἡ ἐπιεικοσύνη. τὸ μὲν γὰρ κρῖναι, τῇ ἐπιεικὴς καὶ τῷ κείσει, τῇ ἐπιεικείᾳ.

πρ. πρὸς ταῦτα, Nicom. li. 6. c 11.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ βουλίας. εἶτα ἀπειρίας τινὰς λύει. α. πότερον τῷ δικαίῳ ἀκολουθεῖ τὸ ἀδίκῳ ἡ φρόνησις. β. πότερόν ἐστι τοῦ τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ ἄλλ. γ. δ. πότερόν ποτε ἡ ἀρετὴ εἰς ἐπίδοσιν βαδίζουσα μεγέθους, χείρους ποιήσῃ.

ΗΔὲ γε βούλια ὅστε μὲν πρὸς ταὐτὰ τῇ φρονήσει· πρὸς γὰρ τὰ πραχτά ἐστι, τὰ πρὸς αἵρεσιν καὶ φυλλή. ἔστι δὲ οὐκ αὐτὴ φρονήσεως. ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, πραχτικὴ τούτων ἐστίν· ἡ δὲ βούλια, ἕξις ἡ διάθεσις, ἢ τοιοῦτον, ἡ ἐπιτευκτικὴ τῶν ἐν τοῖς πραχτοῖς βελτίστων καὶ συμφορωτάτων. δεῖ δὲ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα βούλιας αὐτὰ δόξαι τὰ ἀπὸ ταὐτομάτου συμβαίνοντα τύχῃ ἐσθον. οἷς γὰρ μή ἐστιν ὁ λόγος ὁ σκοπῶν τὸ βέλτιστον, οὐκ ἔτι αὐτοῖς ὡς σώσεσθαι τὴ τύχῃ ἐσθον, τοῦτον βούλιον, ἀλλ' εὐτυχῆ. τὰ γὰρ αὐτὰ τοῦ λόγου τοῦ κρίνοντος καὶ λογιζομένου πορθοῦμεν, εὐτυχήματα ἐστι. πότερον δὲ ποτε τοῦ δικαίου ἐστί, τὸ τῇ συντυχίᾳ ὅ ἴσον ἑκάστῳ ἀποδιδόναι; λέγω δ', οἷ, ὁποῖος αὐτοῖς ἕκαστος, τοιοῦτον γνώμονα σύντυχάνειν, ἢ ἄλλ. τοῦτο μὲν γὰρ καὶ κόλακος καὶ ἀρέσκου δόξειν αὐτοῖς εἶναι. ἀλλὰ τὸ καὶ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τοῦ ἐντυγχάνειν, τοῦτο καὶ δίκαιόν καὶ συμφέρον ἁπλῶς αὐτοῖς δόξειν εἶ). ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τοῦτο, εἰ ἄρ' ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τὸ βλάπτειν ἑκόντα, καὶ εἰδότα καὶ ὅν, καὶ ὡς, καὶ ὃ ἕνεκα. ἔστι δ' ἡ βλάβη καὶ ἡ ἀδικία ἐν ἀγαθοῖς, καὶ πρὸς ἀγαθά· ὁ ἀδικῶν ἄρα καὶ ὁ ἄδικος, εἰδείη ἂν ὁποῖα ἀγαθὰ καὶ ὁποῖα κακά· τὸ δὲ γε ὑπὲρ τὸ πιστὸν εἰδέναι, ἐστὶν ἴδιον τοῦ φρονίμου καὶ τῆ φρονήσεως· ἄτοπον δὴ συμβαίνει, τὸ τῷ ἀδίκῳ συμπροακολουθεῖν τὸ μέγιστον τἀγαθὸν τῷ φρονεῖν· ἢ οὐκ ἂν δόξειε προακολουθεῖν τῷ ἀδίκῳ ἡ φρόνησις;

Scrib. ὡς τὰ πραχτὰ

Leg. ὡ σωίζεσθαι mutat numerū, more suo.

CAPVT II.

De Modestia.

MOdestia, ac modestus, siue æqui & boni intelligens, est, circa quæ & æquitas, nempe circa iusta, quæ omissa à legislatore, non satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniatur eorum quæ legislator omittit, certóque cognoscit à legislatore prætermissa, quæ iusta sunt; is modestus est. Itaque non citra æquitatem modestia. Iudicare siquidem, modesti: agere verò, ad iudiciúmque perducere, æqui fuerit.

CAPVT III.

De promptitudine.

PRomptitudo siue facultas illa per quam ad recta ineunda consilia sumus apti, est circa quæ & prudentia, nempe circa ea quæ sub actionem cadunt: quippe quæ circa delectum & euitationem. Est sanè non citra prudentiam. Nam prudentia horum effectrix est: at promptitudo siue recta deliberatio, habitus seu affectio, vel quiduis huiusmodi; per quam facilè intelligimus quid sit in rebus agendis factu optimum & vtilissimum. Et proinde promptitudinis ea videri non debent, quæ fortuitò rectè eueniant. Nam quibus ratio deest, quid optimum sit, considerans; cui bene ac feliciter aliquid euenerit, huic boni consilij laudem haud meritò tribueris, sed fortunatum rectè prædicaris. Nam quæ feliciter euenerint citra iudicantis rationem, felicitates æquum est appellare. Sed nonne iusti est, colloquio & conuersatione æquale cuilibet attribuere: vt, inquam, qualis fuerit quilibet, ita cum eo ille colloquatur, an non? Id certè assentatoris; & delectantis, esse planè videatur. Cæterùm pro cuiusque dignitate versari, consuetudinémque habere cum omnibus, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare etiam fortè quispiam potuerit, an iniuriam inferre, sit offendere sponte, atque ita vt scias, & quem, & quomodo, & qua de causa. Est autem nocumentum & iniuria, de bonis, ac circa bona. Afferens ergo iniuriam, & iniustus, cognouerit & qualia bona, & qualia mala sint. Id autem, ac talia percallere, prudentis atque prudentiæ est. Hoc modo fuerit absurdum, vt bonum ingens prudentia, comitetur iniustum. An existimandum non est, vt iniustum prudentia comitetur?

Neque

Neque enim videt iniuſtus, nec diſcernere poteſt inter id quod ſimpliciter eſt bonum, & id quod ſibi ipſi eſt bonum, ſed in eo errat: cùm prudentiæ proprium ſit, poſſe id rectè cognoſcere. Itidem vt in medicina aliud eſt, quod ſimpliciter ſalubre intuemur, quódque ſanitatem efficiat, quòd veratrum, & elaterium, & ſectiones, & exuſtiones ſalubres ſint, ſanitatémque prætendant. Nec tamen vt hæc ſciamus omnes, tamen medicinæ habemus ſcientiam. Non enim particulare nouimus bonum, vt nouit medicus cui ſit hoc bonum, & quando, & qualiter affecto, in quo demum medicinæ ſcientia eſt. Salubria igitur ſimpliciter cognoſcentes, nec dum tamen continuò nos medicinæ comitatur ſcientia. Itidem iniuſtus. Quod igitur ſimpliciter eſt bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium, nouit: verùm ſibine bonum, an ſecus, vel quando, vel quomodo affecto, neutiquam nouit. Id quod eſt in primis prudentiæ, & proinde iniuſti comes non eſt prudentia. Bona ſiquidem deligit, quibus afferat iniuriam: quæ certè bona ſimpliciter, non ipſi ſunt bona: quandoquidem opulentia, & dominatus ſimpliciter bonum eſt, ipſi certè non fortaſſis bonum; nam ſi opes cum dominatione coniunctas nactus fuerit, multa ſibi amiciſque nequiter faciet, quando iure vti dominatu non poteſt. Hinc ambigendum, conſiderandúmque videtur, ſitne aduerſus nequam iniuria, nécne? Nam ſi in offenſione iniuria eſt, & in priuatione bonorum offenſio, neutiquam videri poteſt offendere. Siquidem quæ ſibi eſſe bona arbitratur, bona non ſunt. Nam dominatus & opulentia nequam hominem offendunt, quòd ipſis rectè vti non poſſit. Proinde ſi quæ aduentantia offendunt, ea bona abſtulerit, afficere non videtur iniuria. Multis eiuſmodi oratio videbitur admirabilis. Omnes ſiquidem opinantur, ſe poſſe dominatu, & imperio, & opulentia vti: neutiquam rectè ita exiſtimantes. Quod ex legis latore certum eſt. Legis namque lator non omnibus ſuadet imperare, verùm (vt dictum eſt) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum: quòd nimirum fieri nequeat, vt ſint omnes ad imperandum apti. Quòd ſi quiſpiam indignetur, ſe carere imperio, atque gubernatione; dixerit quiſpiam, Neque tibi ea eſt anima, vnde imperare gubernaréque poſſis. Corpore quidem cernimus ſanos eſſe eos qui iis veſcantur quæ ſint ſimpliciter bona. At ne languori ſuccumbat corpus, volens conualeſcere, aquam priùs & inediam exhibet.

A ὁ γὰρ σκοπεῖ ὁ ἄδικος, οὐδὲ δύναται κείνην ὃ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἐστὶ ὃ αὐτῷ ἀγαθόν, ἀλλ' ἁμαρτάνει. τῆς δὲ φρονήσεως τοῦτό ἐστι, ὃ ὀρθῶς δύασθαι αὐτῶν κρίνειν· ὁμοίως ὥσπερ ὅτι τὴν ἰατρικὴν, ὃ μὲν ἁπλῶς ὑγιεινόν, καὶ ὃ ὑγείας ποιητικόν, οἴδαμεν ἅπαντες ὅτι ἑλλέβορος καὶ ὁ ἐλατήριον, καὶ αἱ τομαὶ, καὶ αἱ καύσεις * ὑγιειναί εἰσι, καὶ ὑγείας ποιητικαί· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔχομεν τὴν ἰατρικὴν ἅπασαν. οὐ γὰρ ἴσμεν οἴδαμεν ὃ καθέκαστον ἀγαθόν, ὥσπερ ὁ ἰατρὸς οἶδε τίνι, ὅτι τῷδ' ἀγαθόν, καὶ πότε, καὶ πῶς ἔχοντι· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ ἰατρικὴ ἅπασα. τὰ μὲν οὖν ἁπλῶς ὑγιεινὰ εἰδότες, ὅμως οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ παρακολουθεῖ ἡμῖν ἡ ἰατρικὴ ἅπασα. ὡς δὴ αὐτῶς ὁ ἄδικος. ὅτι μὲν οὖν ἁπλῶς καὶ ἡ τυραννὶς ἀγαθὸν, καὶ ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ ἐξουσία, οἶδεν· ἀλλ' εἰ αὐτῷ ἀγαθὸν ἢ μὴ, ἢ πότε, ἢ πῶς ἔχοντι, οὐκέτι οἶδε. τοῦτο δέ ἐστι μάλιστα τῆς φρονήσεως. ὥστε τῷ ἀδίκῳ ὑ παρακολουθεῖ ἡ φρόνησις. αἱρήσεται γὰρ ἀγαθὰ, ὑφ' ὧν ἀδικεῖ, τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, οὐ τὰ αὐτῷ ἀγαθά. ὁ γὰρ πλοῦτος καὶ ἡ ἀρχὴ, ἁπλῶς μὲν ἀγαθὸν, αὐτῷ μέντοι ἴσως οὐκ ἀγαθόν. ὑποπράσας γὰρ ἀρξας, πολλὰ κακὰ αὐτὸς ἑαυτῷ ποιήσει καὶ τοῖς φίλοις. ὑ γὰρ δύναται ἀρχὴ ὀρθῶς χρήσασθαι. ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἀπορίαν καὶ σκέψιν, πότερόν ἐστι πρὸς τὸν φαῦλον ἀδικία, ἢ ὔ. εἰ γὰρ ἡ μὲν ἀδικία ἐστὶν ἐν βλάβῃ, ἡ δὲ βλάβη ἐν στερήσει τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν δόξειε βλάπτειν. τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἃ αὐτῷ οἴεται εἶναι ἀγαθὰ, οὐκ ἀγαθά εἰσιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ καὶ ὁ πλοῦτος τὸν φαῦλον οὐ δύναμένον αὐτοῖς χρῆσθαι ὀρθῶς, βλάπτει. εἰ οὖν αὐτὸν βλάπτει μᾶλλον μένα, οὐ τούτων στερίσκων, οὐκ ἂν δόξειεν ἀδικεῖν. ὁ δὴ διοδοτος λόγος δόξειεν ἂν εἶναι παράδοξος τοῖς πολλοῖς. πάντες γὰρ οἴονται ἡ ἀρχὴ, ἡ δύναμις, ἡ πλούτῳ δύνασθαι εἶναι χρῆσθαι, οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνοντες. δῆλον δ' ἐκ τῶνδε ἡ οὐ τῷ νομοθέτῃ. ὁ γὰρ νομοθέτης ὑ πᾶσιν ἐπιτρέπει τὴν ἀρχὴν, * ἀλλ' ὡς εἴρηται ἡ ἡ ἡλικία, ἡ ἡ εὐπορία, ἵν' ὡς ὑ δυνατὸν ὂν πάντι ἀρχὴν ὑπάρξαι. εἰ δή τις ἀγανακτοίη ὅτι ὐκ ἀρχὴ, ἢ ὑδεὶς ἑαυτὸν ἐᾷ κυβερνᾶν· ὑ γὰρ ἔχεις (εἴποι ἄν τις) ὑδὲν τοιοῦτον ἐν τῇ ψυχῇ, ᾧ δύναιο ἂν ἀρχὴν ἡ κυβερνᾶν. ἢ ὅτι μὲν τοῦ σώματος ὁρῶμεν ὑγιαίνειν δυναμένους τοὺς τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ προσφερομένους. ἀλλ' εἰ μηδέ τις ὑγιαίνειν τὸ σῶμα τὸ φαῦλον, ὕδωρ αὐτῷ προτίθεσθαι, ἡ ὀλίγα σιτία προσενεκτέον·

Fort. ἀλλ' ἐστιν ἡ ἀλ.

πῶ δὴ τὴν ψυχὴν φαύλην ἔχοντι, ὥσπερ ὃ|A μηδὲν κακὸν ἐργάζεσθαι, ἀφεκτέον καὶ πλούτου, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσῳ δὲ χειροτόνητον καὶ μεταβολώτερον ψυχὴ σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος ὃ σῶμα ἔτυχε λαβὼν ὑπερτίθησι δεῖπνα, καὶ ὁ φαῦλος τὴν ψυχὴν ἔτυχε λαβὼν ὑπερτίθησι ἀφέλιμα, μηδὲν τῶν τοιούτων ἔχοντι. ἔστι γὰρ ὃ τοιοῦτον ἀπορίαν, οἷς ἐπιδώσει μὴ ἡ δίκαια πράξαι, ἢ αἱρήσεται καὶ τὰ δίκαια * πότ' αὖ τις πράξειεν; ἐν μὲν δὴ ταῖς B Valla aliter legit. totus hic locus est corruptus. & mutilus. vide Nicom. li. 6. c. vlt. φυσικαῖς ἀρεταῖς ἔφαμεν τὴν ὁρμὴν μόνον δεῖν πρὸς ὃ καλὸν ὑπάρχειν ἄνευ λόγου. ᾗ δ' ἔστιν αἵρεσις ἐν τῷ λόγῳ, καὶ τῷ λόγον ἔχοντι ἔστιν. * ὥστε ὃ ἅμα λέγεσθαι καὶ πρᾶξαι, καὶ ἡ τελεία ἀρετὴ ὑπάρξει, ἐὰν ἔφαμεν μὴ φυσικὴν εἶναι· οὐκ ἄνευ γὰρ τοῦ φυσικὴν ὁρμὴν τὸ ὅτι ὃ καλὸν, ἀλλ' ἐναλλάσσεσθαι ἀρετῇ. πέφυκε γὰρ ὑπάρχειν τῷ λόγῳ, ἢ ὡς ἔστι πρακτέον· ὥστ' ἐφ' ᾧ αὖ ἔστιν ἄγειν, ὅτι τοῦτο ἀποκλίνει. ὃ γὰρ βέλτιον ἔστιν ὁ αἱρούμενος. ὅτε γὰρ αὖ τοῦ φυσι- C κοῦ αἱ δίκαι ἀρεταὶ γίνοιντο, ἄνευ γε φρονήσεως τελεῖαι αὖ τῶν ἀρετῶν. δικαιοσυνέσθαι πως μεῖ' ἀμηχάνων ἐπακολουθοῦσαν τῇ φρονήσει. ἴσχυσον δ' ἂν τοιοῦτο ἀπορήσαι, πότερον ποτὲ καὶ ὅτι τοῦ ἀρετὴν ἔστιν ἔχειν, ὥσπερ ὅτι τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν τ' ἐκτὸς, καὶ τῶν περὶ σῶμα. ταῦτα γὰρ εἰς ὑπερβολὴν γινόμενα, χείρους ποιεῖ· οἷς πλοῦτος πολὺς γινόμενος, ὑπερόπτας καὶ ἀνάδην ἐποίησεν· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἀρχῆς, τιμῆς, κάλλους, μεγέθους. πότερον οὕτω καὶ D ἐπ' ἀρετῆς ἔστιν ἔχειν, ὥστε εἰ τινι δικαιοσύνη, ἢ ἀνδρία εἰς ὑπερβολὴν παραγένοιτο, χείρων ἔσται ἢ οὔ; * φησίν. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἀρετῆς τιμὴ γίνεται· ἢ δὲ τιμὴ μεγάλη γινομένη, χείρους ποιεῖ. ὥστε δῆλον ὅτι (φησὶν) ἀρεταὶς ὄντισιν βαδίζουσα μεγέθους, χείρους ποιεῖ· τὸ δὲ τιμᾶν τὴν ἀρετὴν αἰτία· ὥστε καὶ ἡ ἀρετὴ ποιοῖ ἂν χείρους, μείζων γινομένη. ἢ οὐ τοῦτο δηλοῖ; τὸ γὰρ ἀρετῆς εἶναι ἔργα πολλά ἐστιν ἔργα, ὥσπερ ἔστι, καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ζῶσι καὶ τοῖς τοιούτοις δικαίως ἂν δοκοῦσι E χρῆναι. εἰ δὲ ὁ σπουδαῖος ἂν δοκοῖμεν αὐτῷ ἢ τιμὴν, ἢ ἀρχὴν μεγάλην, μὴ χρήσεται τούτοις, οὐκ ἐπὶ δίκαιον σπουδαῖος. ὅτε δ' ἐν τιμῇ, ὅτι ἡ ἀρχὴ ποιοῖ τὸν σπουδαῖον χείρω, ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἀρετή. ὃ δ' ὅλον ἐπιδιώκειν τιμῶν ἐν ἀρχῇ δοκεῖσαι, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἡ μᾶλλον ἀρετὴ, μᾶλλόν ἐστι μεσότης· ὥστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιοῖ εἰς μέγεθος ἐν ἀρετῇ ἰοῦσα, ἀλλὰ βελτίω. ἐν γὰρ μεσότης,

Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda, quanto mobilior mutabiliórque est corpore anima Nam quemadmodum improbum corpus quispiam sortitus, victum debet sibi adhibere idoneum: ita improbam animam nactus, is est cui sint ea quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, vt, cùm non sit aliter agere fortiter quàm iustè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsum sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, quódque rationem habeat, vt pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia foret, non vtique ad honestum citra naturalem impulsum: neque virtus virtuti aduersabitur. Agnatum namque habet atque insitum, vt rationi obtemperet, vt ipsa præscribit, vt quò agit, eò declinet. Ipsa enim est quæ id quod melius est, eligit. Et ne aliæ quidem sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque residuis virtutibus perfecta: verùm inuicem sese coadiuuant, comitantes prudentiam. At nihilominus addubitet quispiam, nunquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa, quæque in corpore? Hæc namque cùm fuerint eximia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia, elatos facit, truculentos vel morosos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt si cuipiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterùm à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & proinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaserit. An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sunt multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, vt qui eis bonis muniatur, eisdem rectè vti possit. Si demum probus, aduentante ei vel honore, vel ingenti dominatu, ipsis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neque honor neque imperium probum fecerit deteriorem, & proinde ne virtus quidem. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, quóque magis sit virtus, eò magis erit medietas. Proinde quo sublimior virtus euader, accedétque ad magnitudinem, non modò non deteriorem, sed etiam meliorẽ efficiet. Medietas namque,

inter excessum defectumque perturbationum erát medietas. Atque hæc quidem hactenus.

A ὑπερβολῆς τῆς τῶν παθῶν ἰδιότητος. ταῦτα μὲν μέχρι τούτου.

CAPVT IV.

De Continentia & Incontinentia.

DEinceps aliud nobis sumendum est principium, de continentia incontinentiáque dicturis. Quemadmodum autem & virtus hæc & vitium absurdi aliquid & miri in sese habet; ita necesse est, orationem quæ de iis habebitur, miram & absurdam videri. Nec enim hæc virtus cæteris par est. In aliis siquidem eôdem tendunt tam ratio quàm perturbationes, nec inuicem sibi aduersantur. At in hac, se inuicem oppugnant ratio & affectus. Sunt nimirum in anima vnde mali esse dicamur, tria, vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur ac virtute quid sit, ac in quibus, à nobis suprà dictum est: modò de incontinentia ac feritate dicendum.

B

C

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι ἐπὶ τῶν αὐτῶν κακίας εἴρηται, λοιπὸν ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος εἰπεῖν.

ΜΕΤΑ γὰρ ταῦτα δῆλον ἦν ἕτερον ἔργον ἀναλαβοῦσι πραγματεύεσθαι, λέγω δὲ ὑπὲρ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας αὗται εἰσὶν ἄποροι, ὡσαύτως ἀναγκαῖον καὶ ἐπὶ τούτων λόγους λεγομένους ἀπόπους φαίνεσθαι. ὁ γὰρ ὁμοία ἡ ἀρετὴ αὐτὴ ἔστι τῆς ἄλλης. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις ὅτι ταῦτα καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη ὁρμῶσι, καὶ γε ἐπὶ τούτων οὐκ ἀναιροῦσι ἀλλήλους· ὅτι δὲ ταύτης ἀναιροῦσι ἀλλήλους, τέλος καὶ τὰ πάθη. ἔστι δὲ τοιαῦτα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. ὑπὲρ μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς πόσαι, καὶ ἃ τοιοῦσιν, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπάνω. νῦν δὲ ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἐφεξῆς.

N com. l. 7

CAPVT V.

De Feritate.

EST autem feritas quoddam vitium exuberans: cùm aliquem prorsus improbum videmus, solemus dicere eum ne hominem quidem esse, sed bestiam feram: sicut & vitium ipsum, feritatem. Huic virtus opposita, nominis expers est: quippe quòd eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eo certè hæc virtus nominis expers, quòd Dei virtus nulla. Præstantior siquidem omni virtute Deus: ac non virtute probus: nam tum virtus sit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio opposita est. Est nimirum diuina, & supra hominem virtus quædam quæ huic vitio opponitur: quòd quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita ei opposita virtus.

D

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ θηριότητος.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ θηριότης ὑπερβάλλουσά τις κακία. ὅταν γάρ τινα πάντελῶς ἰδωμεν φαῦλον, οὐκ ἄνθρωπον φαμὲν εἶναι, ἀλλὰ θηρίον· ὡς ὄντως τινὰ κακίαν θηριότητα. καὶ ἡ ἀντικειμένη ἀρετὴ ταύτῃ, ἔστιν ἀνώνυμος. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἄνθρωπον οὖσα, οἷόν ἡρωϊκή τις καὶ θεία. ἀνώνυμος δὲ ἔστιν αὕτη ἡ ἀρετή, ὅτι οὐκ ἔστι θεοῦ ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ οὐ κατ' ἀρετὴν ἐστὶ σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. διὸ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. ἔοικε δὴ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριότης ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντικειμένη.

E

CAPVT VI.

De Incontinentia & Continentia.

DE incontinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios sermones admittunt, significare: vt ex dubiis orationibus considerandó, & exquirendo veritatem, ad id quod perspiciendum est, perueniamus.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας.

ΥΠΕΡ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον δέοι εἰπεῖν τὰ ἀπορούμενα, πρὸς τοὺς ἐνδιαιτωμένους λόγους τοὺς φερομένους, ὅπως ἐκ τῶν ἀπορουμένων λόγων σύνεσιν λάβωμεν, καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες, τὸν ἀληθῆ ὑπὲρ αὐτῶν εὑρόντες ὃ ἐνδέχεται ἰδεῖν.

ῥᾷον γὰρ οὕτως ἰδεῖν τἀληθὲς ἔσται. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ἀνῄρει ὅλως, καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι οὐθεὶς εἰδὼς τὰ κακὰ, ὅτι κακά εἰσιν, ἕλοιτ' ἄν. ὁ δὲ ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, αἱρεῖσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. διὰ δὴ τὸν τοιοῦτον λόγον οὐκ ᾤετο εἶναι ἀκρασίαν. * οὐχ ὀρθῶς. ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πεισθέντας ἀναιρεῖν τὸ πιθανῶς γινόμενον. ἀκρατεῖς γάρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ αὐτοὶ εἰδότες ὅτι φαῦλα, ὅμως ταῦτα πράττουσιν. ἐπεὶ δή οὖν ἐστιν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ᾗ θεωρεῖ καὶ ἐξετάζει τὰ φαῦλα; ἀλλὰ πάλιν οὐκ ἂν δόξειεν. ἄτοπον γὰρ τὸ κράτιστον καὶ βεβαιότατον τῶν ἐν ἡμῖν ἡττᾶσθαι ὑπό τινος. ἐπιστήμη γὰρ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν μονιμώτατόν ἐστι καὶ βιαστικώτατον. ὥστε πάλιν ὁ λόγος οὗτος ἐναντιοῦται τῷ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. ἀλλ' ἆρά γε ἐπιστήμη μὲν οὔ, δόξα δέ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατὴς, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός. εἰ γὰρ φαῦλόν τι πράττει μὴ ἀκριβῶς εἰδὼς, ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἄν τις ἀποδοίη προσθέσθαι τῇ ἡδονῇ, καὶ πρᾶξαι τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδότα ὅτι οὐ φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξάζοντα. οἷς δέ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς, εἰ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔσται ψεκτός. ἀλλ' ἔστι ψεκτός. οἱ δὴ τοιοῦτοι λόγοι ἀπορεῖν ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασαν εἶναι ἐπιστήμην· ἄτοπόν τι γὰρ συμβαίνει. οἱ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν. καὶ γὰρ οὗτοι ἄτοπόν τι πάλιν ἐποίουν συμβαίνειν. ἀλλὰ δὴ καὶ ταῦτ' ἄν τις ἀπορήσειεν. ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον, τῷ σώφρονι τί ποιήσει σφοδρὰς ἐπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐγκρατὴς, σφοδρὰς δεήσει ἔχειν αὐτὸν ἐπιθυμίας. οὐ γὰρ ἂν εἴποις ἐγκρατῆ, ὅστις μετρίων ἐπιθυμιῶν κρατεῖ. εἰ δέ γε σφοδρὰς μὴ ἕξει ἐπιθυμίας, οὐκ ἔτι ἔσται σώφρων. οὐ γὰρ σώφρων ἔσται ὁ μὴ ἐπιθυμῶν, μηδὲ πάσχων οὐθέν. ἔχει δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πάλιν ἀπορίαν. συμβαίνει γὰρ ἐκ τῶν λόγων, καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτε ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. ἔστω γάρ τις, φησὶ, διημαρτηκὼς τοῦ λογισμοῦ, καὶ δοκείτω αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα· ἡ δὲ ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλά. οὐκοῦν ὁ μὲν λόγος οὐκ ἐάσει πράττειν, ὑπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενος πράξει. τοιοῦτος γὰρ ἦν ὁ ἀκρατής. πράξει ἄρα τὰ καλά. ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐπὶ ταῦτα ἀγέτω. ὁ δὲ λόγος κωλύσει. διημαρτημένος γὰρ τοῦ λογισμοῦ τῶν καλῶν.

* γ. καὶ ὀρθῶς

A Nam tum demum ita verum ſcrutati poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prorſus, ac negabat eſſe incontinentiam, dicendo, neminem eſſe, qui mala facienda, ſciens eſſe mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur ſciens mala, deligere; agi namque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam eſſe non exiſtimauit: nequaquam rectè. Alienum namque ſit, hac ratione perſuaſos, quod factum eſt perſuaſibiliter, extinguere. Incontinentes ſiquidem ſunt homines, & iidem malorum periti. Veruntamen ea perpetrant. Quoniam B igitur incontinentia eſt, numquid incontinens aliquam habet peritiam, qua inſpiciat exquirátque mala? At id non viſum fuerit cuipiam: quandoquidem alienum ſit, quod nobis potentiſſimum firmiſſimúmque eſt, vi ab aliquo ſuperari; ſiquidem ſcientia, omnium, quæ in nobis, firmiſſima, & nulli eſt obnoxia violentiæ: & proinde hæc ratio aduerſatur quominus credatur eſſe ſcientia. Cæterùm nunquid ſcientia quidem non eſt, ſed opinio? At ſi habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Nam ſi mali aliquid, non C exactè ſciens planéque cognoſcens, ſed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptati ſeſe dediderit, & mala quæ ſunt, fecerit. cùm neſciret exactè haud mala ea eſſe, ſed opinaretur *tantum*. At quos venia dignos eſſe cenſemus, eos neutiquam reprehendimus. Et proinde ſi opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus eſt. Huiuſmodi rationes ambiguitatem obiiciunt: quandoquidem quæ ſcientiam eſſe negauerunt, abſurdum quiddam euenire compellunt: & D quæ ne opiniónem quidem, pariter aliena euenire oſtendunt. Verùm & dubitauerit hic quiſpiam, quòd quia temperans & continens eſſe videatur, temperantíne futuræ ſint vehementes cupiditates? Quòd ſi continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neque enim continentem dixeris, qui mediocres compeſcat cupiditates. Quòd ſi vehementes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit. Neque enim temperans, qui E nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit ſiquidem exinde rationibus, incontinentem quandoque fore laudabilem, & vituperabilem continentem. Sit namque quiſpiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, et ratiocinanti, quæ honeſta ſint, mala videantur, ac cupiditate ad honeſta ducatur; ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, aget, talis enim eſt incõtinens. Aget ergo honeſta: cupiditas nãque ad talia ducet. ſed ratio prohibebit: ratiocinio ſiquidẽ honeſtorũ hallucinabatur.

Is igitur incontinens quidem erit, verum- A
tamen laudabilis: nam quatenus honeſta
peragit, laudabilis: abſurdum id profectò
euenit. Rurſus hallucinetur interim ratio-
cinio, & honeſta, ei minimè honeſta eſſe
videantur: at cupiditate ad honeſta du-
catur. Continens nimirum eſt concupiſ-
cens quidem, ſed non paragens id, ob
rationem. Itaque qui ratiocinando ab
iis quæ ſunt honeſta, aberrarit, prohi-
bebitur agere, quæ concupiſcit: prohi-
bebitur ergo honeſta agere: ad hæc ſiqui-
dem adduxit cupiditas. Verùm cùm ho-
neſta agere oportuerit, non agens vi- B
tuperandus eſt. Ergo continens quando-
que erit vituperandus. Id quod valde dictu
abſurdum contigerit. Vtrùm verò incon-
tinentia & incontinens in cunctis, & circa
cuncta, (ſicut circa pecunias, & honorem,
& iram, & gloriam, nam circa hæc omnia
exiſtimantur eſſe,) an non; ſed circa aliquid
ſit definita incontinentia, addubitauerit
quiſpiam. Hæc igitur ſunt quæ faciunt du-
bitationem. At dubitationes ſoluere ne-
ceſſe eſt. Primùm igitur quæ de ſcientia C
habita eſt dubitatio, ita diluenda videatur:
nimirum, eſſe abſurdum, ſcientiam habe-
re, & ipſam eijcere, vel intercidere. Eadē
de opinione fuerit ratio: nihil ſiquidem re-
fert, ſitne opinio, an ſcientia. Nam ſi vehe-
mens fuerit opinio, quatenus ſtabilis eſt, &
credulitate inconcuſſa, à ſcientia non diffe-
rt, credendo ita habere vt exiſtimant, ſi
habeant opiniones, ſicut Heraclitus Ephe-
ſius talē habuit, dequibus opinabatur, opi-
nionem. Alienū vtique nihil incontinenti,
ſiue habeat ſcientiā ſiue opinionem, quam D
dicimus, flagitium aliquod cōmittere. Eſt
quippe ſcire duplex: Vnum quidem, ha-
bere ſcientiam. Nam tum demum ſcire
quempiam dicimus eam rem, cuius teneat
ſcientiam. Alterum verò, ipſam exer-
cere ſcientiam. Incontinens igitur eſt, qui
honeſtorum tenet ſcientiam, ſed eam non
exercet. Cùm igitur hæc non exercebitur
ſcientia, nihil eueniet alienum, committe-
re flagitium ipſum qui teneat ſcientiam.
Eſt enim quemadmodum in dormienti-
bus. Iſti ſiquidem, cùm habeant ſcientiam, E
multa tamen in ſomnis moleſta & perpe-
trant, & perpetiuntur: neque enim ſcien-
tia tum exercetur. Idem eſt de incontinen-
te: euenit ſiquidem vt dormienti, non
exercere ſcientiam: & proinde ſoluitur
hoc modo dubitatio. Fuerat ſiquidem du-
bitatum, numquid ſcientiam incontinens
eijciat, cáve intercidat: quandoquidem
vtrumque videbatur abſurdum. Cæterùm
hinc fuerit rurſus manifeſtum, quemad-
modum diximus in Analyticis, ex dua-
bus fieri ſyllogiſimum propoſitionibus:

Tom. III.

οὐκοῦν ἔσται ἀκρατὴς μὲν ἔσαι, ἐπαινετὸς
μέντοι. ἢ γὰρ πράξεως τὰ καλά, ἐπαινετός. ἄ-
τοπον δὴ τὸ συμβαῖνον. πάλιν δ' αὖ λογισθέν-
τος τοῦ λόγου, τὰ καλὰ αὐτῷ μὴ δο-
κεῖτω καλὰ εἶναι. ἡ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ
τὰ καλά. ἐγκρατὴς μὲν γὰρ ἔστιν ὁ ἐπιθυμῶν
μέν, μὴ πράττων δὲ ταῦτα διὰ τὸν λόγον.
οὐκοῦν ὁ διαμαρτόμενος τοῦ λόγου τῶν κα-
λῶν, *κωλύσαι ὢν ἐπιθυμεῖ πράξιν· κω- *κ. κωλύει
λύσει δ' ἡ τὰ καλὰ πράξιν. ἐπὶ ταῦτα γὰρ
ἡ ἐπιθυμία ἦγαγεν. ὁ δέ γε τὰ καλὰ μὴ
πράττων, δεῖ πράττειν, φαῦλος. ὁ ἄρα
ἐγκρατὴς ἔσαι ποτὲ φαῦλος. ἄτοπον δὴ καὶ τοῦ-
το συμβαῖνον. πότερον δ' ἡ ἀκρασία ἢ ὁ
ἀκρατὴς εἰς ἅπασιν ἔσαι, ἢ περὶ πρᾶτα (εἷ
περὶ χρήματα, ἢ τιμὴν, καὶ ὀργὴν, καὶ δόξαν·
περὶ γὰρ ταῦτα πρᾶτα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶναι)
ἢ ἔστι, ἀλλὰ περὶ τι ἀφωρισμένον ἐστὶν ἡ ἀκρα-
σία, ἀπορήσειεν ἄν τις. τὰ μὲν οὖν τιὶ ἀπο-
είαν πᾶν ἔχοντα, ταῦτ' ἐστὶν· διὰ λόγον ἢ λύ-
σαι ταῖς ἀπορίαις. πρῶτον μὲν οὖν τιὶ ἐπὶ τῆς
ἐπιστήμης. ἄτοπον γὰρ ἐδόκει εἶναι ἐπιστήμην ἔ-
χοντα ταύτην ἀποβαλεῖν, ἢ μεταπιπτεῖν. ὁ δ'
αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς δόξης. ὀλίγον γὰρ διαφέ-
ρει δόξαν εἶναι ἢ ἐπιστήμην. εἰ γὰρ ἔσαι τις δόξα
σφοδρὰ, τοῦ βέβαιον εἶναι καὶ ἀμεταπίπτειν, ὀλίγα
δεῖσθαι τῆς ἐπιστήμης, δόξης ἐχούσης τὸ πιστεύειν
ἅπερ ἔχειν ὡς δοξάζουσιν εἷ Ἡράκλειτος ὁ Ε-
φέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν, περὶ ὧν αὐτῷ ἐ-
δόκει. ὅθεν δὴ ἄτοπον τῷ ἀκρατεῖ, ὅτ' εἰ ἐπιστή-
μην ἔχει, ὅτ' εἰ δόξαν οἵαν λέγομεν, πράττειν
τὰ φαῦλα. ἔστι γὰρ ἐπίσασθαι διττὸν, ὧν τὸ μὲν ἔστι
τὸ ἐπιστήμην ἔχειν· ἐπίσασθαι γάρ φαμεν τότε,
ὅταν τῆς ἐπιστήμην ἔχῃ. τὸ δ' ἕτερον, τὸ ἐνεργεῖν ἤδη τῇ ἐπιστήμῃ. ἀκρατὴς οὖν ἐστιν ὁ ἔχων
τὸ ἐπιστήμην τῶν καλῶν, οὐκ ἐνεργῶν δὲ αὐτῇ.
ὅταν οὖν μὴ ἐνεργῇ τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ, οὐθὲν
ἄτοπον ἔστιν αὐτὸν πράττειν τὰ φαῦλα, ἔχοντα
τὴν ἐπιστήμην. ὅμοιον γάρ ἐστιν ὥσπερ ἐπὶ τῶν κα-
θευδόντων. ὅταν γὰρ ἔχοντες τὴν ἐπιστήμην, ὅμως
διὰ τὸν ὕπνον πολλὰ δυσχερῆ καὶ πράττουσι καὶ
πάσχουσιν. ἡ γὰρ ἐνεργεῖ διὰ αὐτοῦ ἡ ἐπιστή-
μη. ὡσαύτως δὴ ἐπὶ τοῦ ἀκρατοῦς. ὥσπερ
γὰρ καθεύδοντι ἔοικε, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ οὐκ ἐνερ-
γεῖ. λύεται δ' ἡ ἀπορία ὅτως. ἠπορεῖτο γὰρ
πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβαλὼν ποτὲ τὴν ἐπιστή-
μην, ἢ μεταπίπτει. ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα
δοκεῖ εἶναι εἷ. ἀλλὰ πάλιν ἐπεὶ οὐθὲν ὧν ἡμῖν φα-
νερὸν, ὥσπερ ἔφαμεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς, ἐκ
δύο προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμὸν,

καὶ τοῦτον εἶ τῷ μὲν καθόλου τῷ μὲν καθόλου, τῷ δὲ μέρει· οἷ ὅτι πᾶσα πόσις ἡδὺ καὶ τοῦτο πόσις· ὑποῖ δὲ πᾶσα ἐστί· ὅτι πᾶσα ἄρα καὶ τοῦτο ὑγιῆ ποιῆσαι. ἔστιν οὖν ὁ μὲν καθόλου ἐπιστήμην ἐπίσασθαι, τῇ δ' ὅτι μέρος οὔ. ὥστε οὖν ἁμάρτοι ἂν τὸν τῷ ἐπιστήμην ἔχοντι, καὶ αὐτὸν, οἷ ἅπτονται μὲν τοῦ πυρέττοντα ὑγιῆ ποιῆσαι. εἰ μάλιστα δὴ πυρέττει, οὐκ οἶδα. ὡσαύτως δ' ἔχουσιν ὅτι οἱ ἀκρατεῖς οἱ τῷ ἐπιστήμην ἔχοντες ἢ αὐτὴ ἁμαρτία συμβήσεται. οὐδὲν γὰρ τὸν ἀκρατῆ, τῷ μὲν καθόλου ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά· μὴ μέντοι γε, ὅτι ὅδε τῶν τοιούτων φαῦλα, ὅτι μέρος εἰδέναι. ὥστε ἧττον ἔχειν τῷ ἐπιστήμην ἁμαρτήσονται. ἔχει γὰρ τὸ καθόλου, τῷ δὲ ὅτι μέρος, οὔ. ὥστε οὖν ἄτοπον οὐδ' ὅταν συμβήσεται ὅτι οἱ ἀκρατεῖς, τὸ ἔχοντα τὸ ἐπιστήμην φαῦλόν τι προάττειν. ἔστι γὰρ ὡς ὅτι τὸ μεθύοντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐτοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, * πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν· οὐκ ἄξέπτοι δὴ αὐτοῖν ὁ λόγος, οὐδὲ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατήθη ἦν τὸ μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τὸ μέθης, πάλιν οἱ αὐτοί εἰσιν· * [οὐκ ἄξέπτοι δὴ αὐτοῖν ὁ λόγος, οὐδὲ ἡ ἐπιστήμη.] ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπικρατηθεὶς γὰρ ὑπὸ πάθους, ἠρέμειν ἐποίησε τὸ λογισμόν· ὅταν δὲ ἀπαλλαγῇ ὁ πάθος, ὥσαυτ' ἐστὶ μέθη, πάλιν ὁ αὐτός ἐστιν· * ἰδοὺ γὰρ καὶ ὁ μὴ ὀρθός τῆς λόγος ὅτι τὸ ἀκρασίας ὃς πρόσεστιν ἀπειρίαν, οὐ ἐπαινετῷ ποτὲ τὸ ἀκρατεῖ ἐναντίῳ, καὶ ψεκτῷ τὸ ἐγκρατοῦς. οὐ συμβαίνει γὰρ τοῦτο. οὐ γὰρ ἐστιν ὅτ' ἐγκρατὴς ὅτ' ἀκρατὴς ὁ ᾧ λόγῳ διαφυσσόμενος, * ἀνὰ ὁ λόγον ἔχων ὀρθόν, ἐ τοῦτῳ τὸ φαῦλ' ὄντα κεῖνον ἐ τὸ καλόν. ἐ ἀκρατὴς μὲν, * ὁ ᾧ τοιούτῳ λόγῳ ἀπιθῶν· ἐγκρατὴς δὲ, ὁ πιθόμενος, καὶ μᾶλλον τὸ ὀπιθυμίαν ἀγόμενος. οὐδὲ γὰρ ᾧ δοκεῖ πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ὀπιθυμῶν δὲ τύπτειν, * ὁ τοῦτο ἀπεχόμενος ἐγκρατὴς ὅτι· ὥστε εἰ μή ὅτι τὴν τοιούτων μήτε ἐγκράτειαν μήτε ἀκρασίαν, οὐδὲ ἐπαινετὴν εἶναι ἀκρασίαν, οὐδὲ ψεκτὴν ἐγκράτειαν, ὥσαυτ' ἐδόκει. εἰσὶ δὲ τῶν ἀκρασιῶν αἱ μὲν νοσηματικαὶ, αἱ δὲ φύσει· οἷ νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται· εἰσὶ γάρ τινες οἱ πίλλοντες τρίχας ἀφαιρούμενοι. εἰ οὖν τις τούτης τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετὸς, οὐδὲ ψεκτὸς, ἐὰν μὴ κρατεῖ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δὲ, οἷ υἱόν ποτέ φασι κεινόμενον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, ἀπολογεῖσθαι λέγοντ' ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτ' ἐμαυτῷ πατέρα·

earúmque primam vniuerſalem : ſecundam, quæ ſub illa, particularem : veluti, Scio omnem hominem febricitátem, ſanum facere : atqui hic febricitat : ſcio igitur & hunc ſanum facere. Poſſum igitur aliquid ſcientia quidem generali ſcire, quod in particulari neſciam. Poteſt igitur ſic quoque ei qui ſcientiam habeat, euenire vt peccet. vt, Hominem omnem febricitátem ſanare *ſcio* : verùm an hic febricitet, haud ſcio. Itidem igitur in incontinente, qui habeat ſcientiam, idem error eueniet. Contigerit enim, incontinentem in vniuerſum habere ſcientiam, vt talia ſint improba, & perniciosa : nec tamen hæc ipſa particulatim noſſe improba. Proinde ita habendo ſciantiam aberrabit : quandoquidem in vniuerſum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, vt incontinens habendo ſcientiam, mali aliquid agat. Eſt enim ſicut in ebriis, à quibus cùm exceſſit ebrietas, & ad ſeſe redierunt, non excidit ipſis ratio, nec quidem ſcientia, quæ ſub ebrietate delituerat, fuerátque proſtrata : deinde ab ebrietate immunis, rurſus fit qui priùs erat. Ita habet incontinens. Perturbatio enim vbi ſuperior euaſit, ratiocinationem rectam facit deliteſcere : ſed ſi, vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio, rurſus in ſeſe redit. Eſt & quædam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat, ratio, vbi laus incontinentem ſequebatur aliquando, & continentem virtuperatio. quod neutiquam euenit. Neque enim continens, aut incontinens, qui ratione falſus eſt, ſed qui recta inſtitutus ratione, qua tam mala quàm bona diſcernit. Incontinens quidem, qui & eiuſmodi ratione non perſuaſus eſt : ſed continens, qui perſuaſus, ab ipſis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicumque videtur patrem cædere, turpe eſſe : ſed qui cædere concupiſcit, & abſtinet, is continens eſt. Proinde ſi in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiæ varia genera : alias enim morbus attulit : aliæ cum natura ortum habuere. Morbo natæ ſunt eiuſmodi, vt eorum qui vellunt capillos, & manducant. Quòd ſi quiſpiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis eſt : neque vituperabilis : quatenus non imperat, aut non admodũ certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium, quòd patrem cæcidiſſet, pro defenſione attuliſſe, quòd is patrem quoque ſuum cæcidiſſet, &

Valla paulo aliter, minùs rectè.

Inclusa nõ agnoſcit Valla, vt ex ſuperiorib. temerè repetita.

Nicom. l. 7. c. 10.

Legebatur ἁμαρτάνειν ἔχ. prorſus ineptè. Vide ſis.

Valla videtur aliter legiſſe.

Nicom. l. 7. c. 7.

absolutus fuisset. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædendo patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias, & continentias quærimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter, vel laudandi. Bonorũ certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, vt tactus & gustus. Qui ergo circa hæc incontinens, is incõtinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quã quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodammodo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus, qui sunt eiusmodi, eos incontinentes appellare, cum adiectione quadem: *verbi gratia*, incontinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm simpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine appositione eius circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates & ægritudines corporis, incontinens. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcumque talia dicuntur incontinentes, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates vituperandæ. Ideo non iniuria, qui circa has magis quàm sit par, versatur, is incontinens prorsus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa iram, maximè reprehendenda incontinentia: Vtrùm magis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad submininistrandum promptis. His namque cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antequam audierint quid sit submininistrandum, suggerere solent, & inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedére. Itidem incontinens, iræ succumbit. Cùm primùm enim audierit verbum, quòd quidpiam affecit iniuria, ira ad vlciscendum insilit, neutiquam patiens audire, expediatne, an non, vel non ita vehementer. Huiusmodi igitur ad iram impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehensionem cadit. Sunt namque distincta in ipsa

A καὶ ἀποφυγεῖν δή· * ἐδόκει γὰρ τοῖς δικασταῖς φαῦλόν τι εἶναι τὸ ἀμύητον. εἰ δέ τις τὸν πατέρα τύπτοντι κρατοίη, οὐκ ἐπαινετός· ἢ δὲ τοιούτους ζητοῦμεν ἀκρασίας, οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς φαμὲν ἁπλῶς καὶ ἐπαινετοὶ λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτὸς, οἷον, πλοῦτος, ἀρχὴ, τιμὴ, φίλοι, δόξα. τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμά ἐστιν, οἷον, ἀφή τε καὶ γεῦσις. ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατὴς, οὕτως ἁπλῶς μὲν καὶ ἀκρατὴς δόξει εἶναι, καὶ οἷον αἰ σωματικαί· καὶ ὧν ζητοῦμεν ἀκρασίαν, ἥδε περὶ ταῦτα δόξει εἶναι. ἀπορήσειε δὲ πάλιν περί τί ποτέ ἐστιν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατὴς. ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατὴς· φιλότιμος γάρ τις. ὃ δ' ὅλον λέγομεν καὶ ὅτι τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ, παρεκτείνοντες, περὶ τιμὴν ἀκρατὴς, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τῷ ἁπλῶς ἀκρατεῖ, οὐ παρεκτείνομεν περὶ ἅ, ἀλλ' ἀρχόντως αὐτῷ, καὶ φανερὸν ὄντος, ἀλλὰ τῆς παρεκτάσεως, περὶ ἃ ἔστιν. ἔστι γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς. δῆλον δὲ καὶ ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ φαμὲν ὁ ἀκρατὴς, φαμὲν * εἶναι τὸν τοιοῦτον. χείμαρρα. τιμὴν μὲν οὖν καὶ δόξαν, καὶ ἀρχὴν, καὶ χρήματα, καὶ τὰ περὶ ταῦτα ὅσα ἄλλα ἀκρατὴς λέγεται, οὐκ εἰσὶ φαῦλοι· οὐ γὰρ ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ, φαῦλαι· διὸ εἰκότως ὁ περὶ ταῦτας οὖν μᾶλλον τῆς ὕλης, οὕτως ἀκρατὴς πελέως λέγεται. * ὅταν δὲ ᾖ τῶν περὶ τὰ ἄλλα λεγομένων ἀκρασιῶν λεγομένων, ἡ περὶ τὸν θυμὸν οὖσα, ἀκρασία φαυλοτάτη, πότερον * φαυλοτέρα ἐστὶν ἡ περὶ τὸν θυμὸν, ἢ ἡ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστιν οὖν ἡ περὶ τὸν θυμὸν ἀκρασία ὁμοία τῷ παίδων τοῖς περὸς τὸ ὑπηρετεῖν τοῖς πρεσβυτέροις ἕτοιμοι. καὶ γάρ οὗτοι, ὅταν εἴπῃ ὁ διακονῶν, Δός μοι, τῇ προθυμίᾳ ἐξενεχθέντες, πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι ὃ δεῖ δοῦναι, ἔδωκεν, ἢ ἐν τῇ δόσει διήμαρτεν. πολλάκις γὰρ δεῖον βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκεν. ὅμοιον δὲ πέπονθε τούτῳ ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ τὸ πρῶτον ῥῆμα ὑβρίσαντος, ὥρμησεν ὁ θυμὸς πρὸς τὸ ἀμύνασθαι, οὐκ ἔτι ἀναμείνας ἀκοῦσαι πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἐν μὲν οὖν τοιαύτῃ ὁρμῇ πρὸς ὀργὴν, εἰ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἐπιτιμητέα ἐστίν. ἐν δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμῇ, φαυλή γε· ἔστι γὰρ ἀπολαύσεως ἐχούσης πρὸς ταύτην, ἀλλὰ τὴν

Nicom. l. 7. c. 6.

Fort. ἢ δεῖ

Nicom. l. 7. c. 7.

π. φαυλοτέρα

λόγον ὃς ἀποτρέπει τῶν μὴ πρακτέων. ἀλλ' ὅμως πρακτέα * ἀφ' οὗ τὸν λόγον. δεῖ ψεκτὸν εἶναι μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. εἰ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λυπηρὸν ἐστιν. οὐδεὶς γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· εἰ δὲ δι' ἐπιθυμίαν, οὐδ' ἡδονῆς. δεῖ μᾶλλον ψεκτόν· εἰ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία, οὐδ' ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. ποτέρως δὲ καὶ εἰ ἐγκράτεια καὶ εἰ καρτερία ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ; εἰ μὲν γὰρ ἐγκράτεια ἐστὶ περὶ ἡδονάς, καὶ ὁ ἐγκρατὴς ὁ κρατῶν τῶν ἡδονῶν· ἡ δὲ καρτερία, περὶ λύπας. ὁ γὰρ καρτερῶν καὶ ὑποφέρων τὰς λύπας, οὗτος καρτερικός ἐστι. πάλιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μαλακία οὐκ ἔστι ταὐτόν. ἡ μὲν γὰρ μαλακία ἐστί, καὶ ὁ μαλακὸς ὁ μὴ ὑποφέρων πόνους, οὐχ ἁπτόμενος δὲ, ἀλλ' οἷς διαγνώσεως αὐ ἄλλος τις ὑποτίθησι· ὁ δ' ἀκρατής, ὁ μὲν δυνάμενος ὑπομεῖναι ἡδονὰς, ἀλλὰ καταμαλακιζόμενος, καὶ ὑπὸ τούτων ἡττώμενος. ἔστι δ' οἷον πάλιν τὶς καλούμενος ἀκόλαστος. πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος ἀκρατής, καὶ ὁ ἀκρατὴς ὁ αὐτὸς, ἢ οὔ; ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος διωστὸς ἅπας, οἷος οἴεσθαι αἱρετὰ πρακτέα, ταῦτα καὶ βέλτιστα εἶναι αὐτῷ καὶ συμφορώτατα, ὁ δὲ λόγος οὐδέν ἐστιν ἐναντιούμενον τοῖς αὐτῷ φαινομένοις ἡδέσιν· ὁ δὲ ἀκρατὴς, λόγον ἔχει ὃς ἐναντοῦται αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἡ ὀρθὴ μισεῖ ἀεί. πότερον οὖν βέλτιστος ὁ ἀκόλαστος ἢ ὁ ἀκρατής; οὕτω μὲν οὖν οὐ δόξειεν ἂν ὁ ἀκρατὴς· ὁ γὰρ ἀκόλαστος, διαπέπρακται. εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος εἰσήμοιτο ὁ διδάξων ὅτι φαῦλα, οὐκ ἂν ἔτι πρακτέα· τῷ δὲ μὲ ἀκρατεῖ ὑπάρχει ὁ λόγος, ἡ ὅμως πρακτέα. ὥστε δὴ ὁ βέλτιστος δόξειεν ἂν εἶναι. ἀλλὰ πότερον ἀφαιρετέα χείρονι μᾶλλον ἀγαθὸν ἢ ὑπάρχει, ἡ τῷ τῷ τοιῷδε; ἢ δῆλον ὅτι ἐκφύσεως, καὶ ὅσων μὲ ὁμοιώσεων, κακῶς ἀφαιρετέα. ἔστι δοῦναι ὁ μὲν ἀκρατὴς, ἀγαθὸν ἔχων τὸν λόγον ὀρθόν· ὁ δὲ ἀκόλαστος * οὐκ ἔχει, ὅτι ἔστιν ὁ λόγος ἐκείνου ἀρχή. τῷ μὲν οὖν ἀκρατεῖ ἡ ἀρχὴ ὁμοιώσεται ὀρθῇ, οὐ ἀφαιρετέα· τῷ δὲ ἀκολάστου, κακῶς· ὥστε χείρων αὖ εἴη ὁ ἀκόλαστος τῷ ἀκρατεῖ. ἔτι ὥσπερ ἡ ὅτι τῆς θηριότητος ἧς ἐλέγομεν κακίας, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἐν θηρίῳ οὐδέν, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπῳ. ἡ γὰρ θηριότης ὀνομάζεται τῇ ὑπερβαλλούσῃ κακίᾳ. ἀφ' ἡ δὴ οὖν; ἢ ὅτι ἡ ἀρχὴ φαύλη ἐν θηρίῳ οὐκ ἔστιν; ἔστι δὲ ἡ ἀρχὴ ὁ λόγος. ἐπεὶ ποτέρως ἂν πλείω κακὰ ποιήσῃε λέων, ἢ Διονύσιος, ἢ Φάλαρις, ἢ Κλέαρχος, ἢ τις τούτων τῶν μοχθηρῶν; ἢ δῆλον ὅτι ὅπου;

Lego ἀφ' οὗ τὸν λόγον. h. e quā tumuis repugnante ratione, vel, διὰ τὸν λόγον, quod minùs placet Nicom l. 7. c. 8.

Valla lōgè aliter: locus mēdosus est. Lego, ἐν ἐκ. ἐν θεῖ ἐ λ. atque ita omnino videtur emendandum.

A ob rationem quæcunque auertuntne agatur aliquid: & tamen ob rationem agitur. Ideo magis est quàm per iram reprehendenda incontinentia voluptatis: quandoquidem per iram incontinentia, ægrimonia est. nemo siquidem stomachatus non ægrescit: at ex concupiscentia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incontinentia abesse à conuitio non videtur. Vtrùm verò tolerantia, & continentia idem est, an non? Nam continentia, necnon continens, circa voluptates est, B ipsas coercendo: at tolerantia, circa ægrimonias: siquidem patiens, ac sustinens ægrimonias, is tolerans est. Rursus incontinentia, & mollities, idem non est. Mollities siquidem, & mollis, est succumbens laboribus, non certè omnibus, sed quos alius necessario duxerit sustinendos. incontinens verò, qui voluptates sustinere non possit, sed remolleſcens ab eis agatur. Est porrò quispiam intēperans appellatus: nunquid igitur intemperans idem quod incontinens, atque ipse idem incontinens, quod intemperans? Nempe C intemperans eiusmodi est, vt quæ agit, eadem & optima & commodissima sibi esse arbitretur: nec vllam habet rationem, quæ eius videatur aduersari voluptatibus. At incontinens habet rationē, quæ aduersatur ei, in iis ad quæ cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperās an incontinens? Certè hac quidem ratione intemperans curatu facilior videatur. Nam si ratio ei aduenerit, quæ mala esse doceat, ipse non operabitur. At incontinenti non deest ratio, & tamen agit mala, proinde homo huiusmodi incurabilis esse videbitur. Cæterùm vtrùm deteriùs afficitur cui nihil adest boni, nec quod per illud existit, quàm ille, cui quod honore præcellit, malè affectum est? Est nimirum incontinens, qui bonum obtinet, rectam rationem, cùm intemperans non habeat. Cùm ergo ratio vtriusque principatum obtineat, incontinentis honoratissimum principium præstò est, quod ab intemperante abest, Ergo incontinente intemperans deteriùs habet. Rursus, vt suprà mentionem fecimus de feritatis vitio, non est ipsum in fera spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil? nempe quòd improbum in fera principium non sit. Est si quidem ratio principium. Enim verò vter plura mala patrauerit, leóne aliquis an Dionysius, siue Phalaris, aut Clearchus, aut alius quis ex istis improbis hominibus? An perspicuum est, istos?

quando enim ineſt *malè agenti* principium deprauatum ac malum, multum id confert: at in fera nullum prorſus eſt principium. Ita igitur improbum eſt intemperante principium, Nam quatenus quæ mala ſunt, committit, etiam ratio ei adſtipulatur, cenſétque ea eſſe peragenda, quia improbum in ipſo eſt principium. At in continente ſanum principiũ eſt, vt hinc melior incontinens intemperante eſſe videatur. Sunt etiam incontinentiæ binę ſpecies. Vna quidem prorumpens, & improuiſa, & confeſtim prouenies: velut cùm ſpecioſam viderimus mulierem, & confeſtim afficimur, & ab affectu erumpit impulſus ad aliquid perpetrandum, quod fortaſſe non expediat. Altera verò, velut quædam imbecillitas, quæ cum ratione inſurgit auertente. Prior igitur non admodum ſub reprehenſionem cadere videbitur: quandoquidem etiam virtutis ſtudioſis poteſt euenire, calidis, & ingenioſis. Secunda autem, frigidis, & melancholicis: tales nimirum reprehendẽdi. Præterea ſi quis munire ſe ratione anteuerterit, poterit non affici: vt ſi ſcierit venturam formoſam mulierem; conuenit igitur ſe cohibere. Nam qui eiuſmodi ratione præuenerit, ex obuia viſione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam aget. Verùm qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idque voluptate delabetur, & remolleſcet, is multò magis reprehendẽdus. Neque enim probus vnquam eiuſmodi fuerit incontinens. Ratio namque præueniens ſe, non permiſerit. dux ſiquidem ea in ipſo probo exiſtit. Cui non obtemperat improbus, ſed voluptati deditus & remolleſcit, & quodammodo effœminatur. Vtrùm verò temperans ſit continens, quod ſuprà fecimus ambiguum, nunc diſſeramus. Eſt igitur temperans, & continens: nam continens, non ſolùm eſt præſentes cupiditates cohibens, verùm etiam talis, vt ſi nullæ adſint cupiditates, ita inſtructus, vt eas poſſit cohibere. Eſt autem temperans, qui nullas habeat cupiditates malas, rectæque rationi circa hæc inſiſtat; at continens qui malas habet cupiditates, & aduerſum ipſas rectam rationem. Proinde temperantem continens comitatur, eritque temperans continens. Siquidem temperans non afficitur, continens verò afficitur quidem, ſed compeſcit affectus, vel qui poteſt affici, *ita vt non ſuccumbat*. Temperanti autem iſtorum eſt neutrum: ideo continens, temperans non eſt. Vtrùm intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinens enim eſt, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non

A ἡ γὰρ ἀρχὴ ἐσοῦσα φαύλη, μεγάλα συμβάλλεται. ὁ δὲ θηρίῳ ὅλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. ὁ μὲν οὖν τοῦ ἀκολάστου ἔνεστιν ἀρχὴ φαύλη. ἢ γὰρ προαίρεσις φαύλη ἐστὶ, καὶ ὁ λόγος συμφησὶ ταῦτα, καὶ δοκεῖ αὐτοῖς ταῦτα δεῖ πρᾶττειν· φαύλως· ὁ γὰρ αὐτοῦ ἡ ἀρχὴ ἔνεστιν ὑγιὴς· διὸ βελτίων αὐ δόξειεν εἶναι ὁ ἀκρατὴς τοῦ ἀκολάστου. ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἴδη· ἡ μὲν, προτρεπτικὴ ὡς οὐ διαμένουσα, ὁ ἐξαίφνης γινομένη· οἷον, ὅταν ἰδωμέν καλὴν γυναῖκα, αὐτίκα ἢ ἐπαθόμεν, B ὁ ἀπὸ τοῦ πάθους ὁρμὴ ἐγένετο πρὸς τὸ πρᾶξαί τι ὧν ἴσως οὐ δεῖ· ἡ δ' ἑτέρα, οἷον ἀσθενὴς ὡς ἡ μὴ λόγον οὖσα ἀποτρέποντος· ἐκείνη μὲν οὖν, οὐδ' ὅλως δόξειεν εἶναι ψεκτή· οὐ γὰρ ὁ τοῖς σπουδαίοις ἢ τοιαύτη ἐγγίνεται, ὁ τοῖς θερμοῖς καὶ εὐφυέσιν· ἢ δὲ ὁ τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψεκτοί. ἔτι τε ὅστις τοῦ λόγου * προλαβόντα, μηδὲν παθεῖν, εἰ οἶδε ὅτι ἥξει γυνὴ C εὐπροσώπος. δεῖ οὖν καταφρονεῖν αὐτόν. τοῦ δὲ τοιούτου λόγου προκαταλαβόντος ὁ οὐ τῆς προσφάτου φαντασίας ἀκρατὴς, οὐδὲ πείσεται οὐδὲ προαίρεσις οὐδεὶς αἰρετόν· ὁ δὲ τοῦ λόγου μὲν εἰδὼς ὅτι οὐ δεῖ, προὸς δὲ τὸν ἡδονὴν ὑπείδοις καὶ καταμαλακιζόμενος, ὁ τοιοῦτος ψεκτότερος. * οὔτε γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω γήροιτ' ἂν ἀκρατὴς· ὁ, τε λόγος προκαταλαβών, οὐκ ἂν * εἴσαιτο. ἡμεῖς γὰρ τοῦτ' ἐν αὐτῷ ὑπάρχειν, ᾧ οὔτε πιθαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ ὑπείδωσι, D καταμαλακίζεται, καὶ ὀξαθυμεῖ πως. πότερον δὲ ὁ σώφρων ἐγκρατὴς ὅστιν, ἢ πορίσθω μὲν ὑπὸ τοῖς ἐπάνω, νῦν δ' λέγωμεν. ἔστι γὰρ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς· ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ὅστιν, ὃ μόνον ὁ ὀπτιθυμεῖν ἐνόυσῶν ταύτας κατέχων ἀφ' τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὢν, οἷος καὶ μὴ ἐνόυσῶν ὀπτιθυμεῖν, τοιοῦτος εἶναι οἷος εἰ ἐγένοιτο κατέχειν. ἔστι δ' σώφρων, ὁ μὴ ἔχων ὀπτιθυμίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν τὸν περὶ ταῦ E τα· ὁ δ' ἐγκρατὴς ὁ ὀπτιθυμίας ἔχων φαύλας, † δ' λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθὸν· ὥστ' ἀκολουθήσει τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατὴς, καὶ ἔσται σώφρων· ὁ μὲν γὰρ σώφρων, ὁ μὴ πάσχων· ὁ δ' ἐγκρατὴς, ὁ πάσχων, καὶ νικῶντων κρατῶν, ἢ ὁ οἷός τε πάσχειν. ἀδέτερον δ' τούτων τῷ σώφρονι ὑπάρχει. διὸ οὐκ ἔστιν ὁ ἐγκρατὴς σώφρων. πότερον δ' ὁ ἀκόλαστος ἀκρατὴς ὅστιν, ἢ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος; ἢ οὐδέτερον ἑτέρως ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς ὅστιν ᾧ ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται· ὁ δ' ἀκόλαστος, ᾧ

Legebatur, προσλαβόντα, nullo ſenſu: Malim, οὔτε γὰρ σπ. οὐδ. ὁ οὔτ. Valla, ἀέσαιτο. lego ἰάσαιτο. Totus locus malè à Valla tractatus: qui ſic vertẽdus, *Neque enim qui fuerit iſto modo incõtinẽs, in virum probum euadere vtique poſſit: & ratio præueniens* (quod de alterius generis continente modò dicebatur) *ſanare eũ neutiquam poterit: quippe quum inſit in ipſo ratio, cuius imperio nõ pareat, &c.*

θιοδης, ἀλλ' ὁ προέπιθεν τὰ φαῦλα, ἅμα τὸν λόγον σύμφορον ἔχων. ὁ δὲ ἀκόλαστος οἷος ἀκρατής, οὐδ' ὁ ἀκρατὴς οἷος ὁ ἀκόλαστος. ἔτι δὲ φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς· δυσιατώτερος γὰρ τὰ φυσικὰ τοῦ ἐξ ἔθους γίνομένων. καὶ γὰρ τὸ ἔθος διὰ τοῦτο δοκεῖ ἰσχυρὸν εἶναι, ὅτι εἰς φύσιν καθίστησιν. ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς θιοδης ὅτιν οἷος φαῦλος ἐις τὴ φύσι εἶ). διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ τούτου ὁ λόγος φαῦλος ὁ αὐτός ὅστιν. ἀλλ' ὁ ἀκρατὴς οὐχ οὕτως. ἐ γὰρ ὅτι αὐτὸς θιοδης ὅστιν, * ὁ λόγος ἐ σπουδαῖος, φαῦλον γὰρ αὐτὸν ἔδει εἶ), εἰ αὐτὸς τὴ φύσι θιοδης ἦν οἷος ὁ φαῦλος. ὁ μὲν οὖν δὴ ἀκρατὴς ἔθι ἔοικε φαύλοις εἶ). ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσι· * δυσιατώτερος γὰρ ὁ ἀκόλαστος. τὸ μὲν γὰρ ἔθος ἄλλῳ ἔθι ἐκκρούεται, ἡ δὲ φύσις οὐδενὶ ἐκκρούεται. πότερον δ' * ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἀκρατὴς θιοδης, οἷος εἰδέναι & μὴ διεψεῦσθαι τῷ λόγῳ· ἔστι δέ τις ὁ φρόνιμος θιοδης, ὁ τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ ἕκαστα θεωρῶν· πότερον οὐδέποτε τὸν φρόνιμον ἀκρατῆ εἶ), ἢ ἔστι; ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις τὰ εἰρημένα· ἐὰν δὲ συνεπιλαμβανώμεθα τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, οὐκ ἔσται ὁ φρόνιμος ἀκρατής. ἐφαμὲν γὰρ τὸν φρόνιμον εἶ), μὴ ᾧ ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ᾧ καὶ τοιοῦτος ἤδη καὶ τὸν λόγον φαινόμεθα βελτίω ποιῆσαι. εἰ δὲ τοιοῦτος τὰ βελτίω ποιῆσαι ὁ φρόνιμος, οὐκ ἂν ἀκρατὴς εἴη ὁ φρόνιμος· ἀλλ' ὁ θιοδης δή τίς ἐστι. * διηρήμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἐπάνω τὸν τε δεινὸν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἐπιτηδεύοντων. ἔστι μὲν γὰρ ταὐτά· ἀλλ' ὁ μὲν τοιοῦτος * ἔστι δ' οὔ, ὁ δ' ἔστιν, ἀκρατὴς οὐδέποτε εἶ). οὐ γὰρ τοιοῦτος ἔστι καὶ ὁ δεινός· τὸν φρόνιμον δ' οὐκ οὐδέποτε ἀκρατῆ εἶ).

Legebatur, ὁ λόγος ὁ σπ. nullo sensu.

χ δυσιατώτερος

Scribo, ἐπὶ οἷς δεῖ ἐν.

b. 1. c. Liv

Port. ἔστι δ' ἀεὶ, ὁ δ' ἀεὶ, sicut mox.

huiusmodi, sed qui mala agit, simulque incontinens adstipulantem habet rationem. Non itaque intemperans, qualis incontinens: neque incontinens, qualis intemperans. Præterea, improbior incontinente est intemperans. Curatu enim difficiliora quæ naturalia, quàm quæ ex consuetudine gignantur. Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quòd naturæ insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinens, quia nequidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit namque ipsam esse improbam, si foret natura qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse videbitur: vt naturâ, intemperans. Curatu namq; longè difficilior intemperãs: quandoquidẽ cõsuetudo consuetudine exploditur, at natura à nemine extrudi potest. Vtrùm autẽ, cùm sit incõtinens eiusmodi, vt noris, & non cedat rationi, sitque prudens huiusmodi, vt recta ratione singula perpendat, acciderit vt incontinens sit prudens, an non? Ex his enim quæ dicta sunt, ambigere quispiam potuerit. Verùm si quæ à nobis antea dicta sunt, suscipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus namque prudentem esse, non cui recta ratio modò inesset, verùm etiam facere quæ ex ratione optima viderẽtur, & proinde incontinẽs, non fuerit prudens. Cæterùm talis, astutus quidem est. Distinximus siquidem paulo antè astutum à prudente, vt qui inter se differrent: versantur enim illi quidem circa eadem, verùm interim vnus quidem circa hæc solers, alter verò non solers. Astutum igitur incontinentem esse contingit. Neque enim solers, circa quæ & astutus. Prudentem verò, incontinentem esse non contingit.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ ἡδονῆς.

CAPVT VII.

De *voluptate*.

ΜΕτὰ ταῦτα λεκτέον αὖ εἰπεῖν περὶ ἡδονῆς. ἐπιδὴ γὰρ εὐδαιμονίας ὅστιν ὁ λόγος· τιμὼ δ' εὐδαιμονίαν οἴονται πάντες ἅπτεσθαι ἡδονῆς εἶναι, καὶ τὸν ἥδιστον ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς. οἱ δὲ τὴν ἡδονὴν συμπεφυρμένοι, καὶ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὸ ἡδονὴν εἶναι συναριθμεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ πάλιν ἄλυπον προσλέγουσιν. εἰ γὰρ ἄνευ τοῦ ἀλύπως, τῆς ἡδονῆς ὅστι. διόπερ λεκτέον γὰρ ἡδονῆς, οὐ μόνον δὲ δεῖται καὶ οἱ ἄλλοι οἴονται δεῖν· ἀλλά δή δμαλ χαῖόν ὅστιν ἡμῖν λέγειν γὰρ ἡδονῆς. δῆλος γὰρ γὰρ εὐδαιμονίας ἡμῖν ὅστιν ὁ λόγος, τιμὼ δ' εὐδαιμονίαν διωρίσαμθα,

POst hæc de voluptate differendum est, cùm de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes aut voluptatem esse, & vitam delectabilem, aut non citra voluptatem. At qui voluptatem vrgent, nec inter bona enumerandam esse existimant, saltem hoc felicitati coniunctum esse volunt, vt sit doloris omnis expers, ipsam citra ægritudinẽ esse voluerũt. Sine ægritudine esse igitur, vicinũ voluptati est. Quapropter de voluptate quoq; dicẽdum, non modo quia etiã alij ita arbitrãtur, verumetiã quòd nobis de voluptate dicere necessarium esse centeamus. Nã cùm de felicitate nobis sit oratio, felicitatémq; definiuimus,

planéq; dixerimus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitque virtus circa voluptatem, & ægritudinem; de voluptate dicere necesse est, quandoquidem citra voluptatem non est felicitas. Primùm itaque dicimus, quod nonnulli ferunt, voluptatem in numerum bonorum non venire existimantes. Aiunt nanque primò ortum esse voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porro, imperfecti locum nunquam obtinere. Secundo loco, Voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rursus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & probo, & feræ, & cicuri siue pecudi deputatur: at bonum, malis immiscri, nefas, & nequidem multis commune est. Quódque non potentissimum, voluptas: at bonum, potentissimum. Quódque honesta agendi, sit impedimentum. Nam quod honesta agere prohibeat, bonum quî potest esse? Primùm igitur primo occurrendum, de ortu, ratióq; diluenda, quòd neutiquam vera sit. Est igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nam quæ ab inspiciendo voluptas gignitur, ortus non est: nec quæ ab audiendo, & olfaciendo. Neque enim ex egestate procreata, quemadmodum in alijs, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæ namque ex egestate, & redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redundantiæ auferendo: ideo ortus esse videntur. At egestas, & redundantia, ægritudo: igitur ægritudo hîc, vbi ortus voluptatis. Atqui in spectando, & audiendo, & olfaciendo, non est vt ægritudo antecedat: nemo siquidē qui spectādo delectatur, aut olfaciendo, priùs tristatus est. Itidēin cogitatione: potest enim contemplanti rem aliquā, delectatio esse citra præcedentē ægritudinē, & proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quòd si voluptas, (vt eorum dictat oratio,) ideo bonum non est, quia ortus: éstque voluptas aliqua, quæ ortus non est: fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum non est voluptas ortus: nam neque quæ à comedendo & bibendo voluptates, ortus dici possunt. Verùm hallucinantur qui has voluptates ortus esse perhibent. Putant siquidem, quoniam prolatis rebus, *vel inter sumendum cibum*, gignitur voluptas, ob hoc ortum esse: sed non est: quandoquidem enim est pars animæ quædam, qua oblectamur, simul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exercetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius, & exercitium, voluptas est: quod cum prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent voluptatū: quòd certa sit rerum prolatio, animæ tamē pars, incerta: perinde atque si quis hominem

A καὶ φανῶ εἰ) ἀρετῆς ἐνέργειαν ἐν βίῳ τελείῳ· ἡ δὲ ἀρετὴ ὅτι περὶ ἡδονὴν καὶ λύπην· ἐπεὶδὴ ὁ ἀγαθὸς ἔστιν ἡ διάθεσις αὐτοῦ ἡδονῆς. πρῶτον μὲν οὖν εἰπόντας ἄν τινες λέγοντες, οὐκ οἴονται δεῖν τιθὲναι ἡδονὴν, ὡς ἐν ἀγαθοῦ μέρει λαμβανόμενον. πρῶτον μὲν γὰρ φασιν εἶ) τιθὲναι ἡδονὴν, γίνεσιν, τιθὲναι δ' γίνεσιν, ἀτελές· τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε τιθὲναι τὸ ἀτελοῖς χώραν ἔχειν. δεύτερον δὲ ὅτι εἰσί τινες φαῦλαι ἡδοναί· τὸ δὲ ἀγαθὸν οὐδέποτε ἐν φαυλότητι εἶ). πάλιν οὖν ἐν

B ἅπασιν ἐγγίνεσθαι. καὶ γὰρ ἐν τῷ φαύλῳ, καὶ ἐν τῷ σπουδαίῳ, καὶ ἐν θηρίῳ, καὶ ἐν βοσκήματι· τὸ δὲ ἀγαθὸν ἀμίγες ὄντι τοῖς φαύλοις, καὶ οὐ πολύκοινον· καὶ ὅτι ἡ κρείττων ἡδονὴ, τὸ δὲ ἀγαθὸν κρεῖττον. καὶ ὅτι ἐμποδίζον τῷ πρακτικῷ τὰ καλὰ· τὸ δ' κωλυτικὸν τῶν καλῶν, οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν. πρῶτον μὲν οὖν πρὸς τὸ πρῶτον αὐτῶν εἰρημένον λεκτέον πρὸς τιθὲναι γίνεσιν, καὶ πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λύειν, ᾧ δὲ μὴ ἀληθῆ εἶναι. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν ἡ πᾶσα ἡδονὴ γίνεσις. ἡ γὰρ Nic. l. 10. c. 3.

C ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἡδονὴ γινομένη, οὐκ ἔστι γίνεσις· ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῆς ἀκούσεως καὶ ὀσφραντῶν. ἃ γὰρ ἐξ ἐνδείας γινομένη, ὡς καθ' ὅτι τῶν ἄλλων, οὕτ' οὐκ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν. αὗται μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑπερβολῆς γίνονται, τοῦ τ' τιθὲναι ἔνδειαν αἰσπληρωθῆναι, ἢ τῆς ὑπερβολῆς ἀφαιρεθῆναι· δεῖ γίνεσις δοκεῖ εἶναι· ἡ δ' ἐνδεὰ ἐν ὑπερβολῇ, λύπη. λύπη οὖν ἐστὶν ἐνθα ἡδονῆς γίνεσις. ὅτι δὲ γε τῶν ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι καὶ ὀσφρανθῆναι, οὐκ ἔστι περιλυπεῖσθαι. οὐδεὶς γὰρ ἡδόμενος τοῦ ὁρᾶν, ἢ τοῦ ὀσφραίνεσθαι, περιλυ-

D πήθη. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῆς μνήμης ὅτι πεφυκότα ἐστὶ ἡδεσθαι αὐτῷ τῷ περιλυπεῖσθαι· ὥστ' εἰ εἴη αὐτὴ ἡδονὴ (ὡς λόγος ὁ εἰπὼν ἔφη) δῆλον τοῦτον οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι γίνεσις. ἔστι δὲ τις ἡδονὴ, ἢ οὐκ ἔστι γίνεσις· αὕτη αὖ εἴη ἀγαθόν. τὸ δ' ὅλον οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ, γίνεσις. οὐδὲ γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναὶ οὐκ εἰσὶ γίνεσις· ἀλλὰ δοκοῦσι τοῦτο ποιεῖν οἱ τοιαύτας φάσκοντες εἶναι τὰς ἡδονὰς γίνεσις. οἷον ταῖς γὰρ,

ὅταν τῆς περισσοφορᾶς * γινομένης γὰρ ἡδονὴ, γρ. γινομένη

E δοκῇ τοῦτο γίνεσιν εἶναι· ἔστι δ' ὅταν γὰρ ὅτι τὸ ψυχῆς τι μέρος ᾧ ἡδόμεθα ἅμα τῇ περισσοφορᾷ ὧν ἐσμεν ἐνδεεῖς, τοῦτο μέλιον δ' τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ καὶ κινεῖται· ἡ δ' κίνησις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐνέργεια, ἔστιν ἡδονή. * δοκεῖ δ' τὸ ἅμα τῇ περισσοφορᾷ οὐκ ἔχειν γρ. δοκεῖ δὲ τὸ μόριον τὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν, ἢ δοκεῖ τὸ αὐτὸ ἐνέργειαν, οἷον ταῖς γίνεσιν εἶναι τιθὲναι ἡδονὴν, ταῦτ' τὸ περισσοφορᾶν δῆλον εἶναι· τὸ δ' τῆς ψυχῆς μέλιον, ἄδηλον. ὅμοιον οὖν εἴ τις τὸ ἀνθρωπον οἰέ-

ται εἶ σῶμα, ὅτι τοῦτο μέν ἐστιν αἰσθητόν, ἡ δὲ ψυχὴ οὔ. ἔστι δὲ γε καὶ ἡ ψυχή. ὁμοίως ἢ καὶ ἐπὶ τούτου· ἔστι γὰρ μόριόν τι τῆς ψυχῆς ᾧ ἡδόμεθα, ὃ ἅμα τῇ παρουσίᾳ ἐνεργεῖ· διὸ οὐκ ἔστιν ἀθρόα ἡδονὴ γίνεσις. καὶ ἀποκαθάρσεις δέ φασιν εἰς φύσιν * αἰσθητικόν. καὶ γὰρ μὴ ἀποκαθιζομένοις εἰς φύσιν ἐστὶν ἡδονή. ὃ γὰρ ἀποκαθίζεται τοῦτ', ὃ δ' ἐνδεεῖς τῇ φύσει, τοῦτο τὰ ἀναπληρώσιν γίνεσίς ἐστιν, ὡς φαμέν, μὴ ὄντα ἐνδεᾶ, ἡδεᾶς. ἡ μὲν γὰρ ἔνδεια, λύπη· αὐτὸ ἡ λύπης φαμὲν ἡδεᾶς, ὥστ' οὐκ ἂν εἴη ἡδονὴ ἀποκάτασις τῶν ἐνδεῶς. ἐνδεὲς γὰρ ὅτι τῶν τοιούτων ἡδονῶν ἐστίν· ὥστε εἰ διότι μὴ γίνεσις ἡ ἡδονή, οὐκ ἀγαθὸν ἐδόκει εἶ οὐκ ἔστι γ' οὐδεμία ἡδονὴ γίνεσις· ἀγαθὸν αὖ εἴη ἡδονή. ἀλλὰ μὴν τοῦτό γ' πᾶσα, * φησίν, ἡδονὴ ἀγαθόν. σωιόδοι δ' ἄν τις ἐπὶ τούτου ὅτως· ἐπεὶ γὰρ ἀγαθὸν φαμὲν εἶ πάσαις ταῖς κατηγορίαις λέγεται, (καὶ γὰρ ἐν οὐσίᾳ, καὶ ἐν τῷ τί ἐστι, καὶ ποσῷ, καὶ ποτέ, καὶ ὅλως ἐν ἁπάσαις,) ἥδη γ' ἐκφανὲς ὅτι καὶ πάσαις γὰρ ἡδονὴ τις ἀκολουθεῖ. ὥστ' ὅπερ ὂν ἀγαθὸν ἐν ἁπάσαις ταῖς κατηγορίαις, καὶ ἡδονὴ ἂν εἴη ἀγαθόν. ὥστ' ὅπερ ἐν τούτοις μὲν ἀγαθά, * καὶ ἡδονή. ἡ δ' ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἡδονὴ ἀγαθὸν ἂν εἴη πᾶσα ἡδονή· ἅμα δ' δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι καὶ διαφέρει ταῖς εἴδεσι ἡδοναὶ εἰσι. διαφέρει γὰρ καὶ κατηγορίαι, ἐν αἷς ἐστιν ἡδονή. ὃ γὰρ ὥσπερ ὅτι τῶν ἐπιστημῶν ἕξις, οἷον τὸ γραμματικῆς ἢ ἀνῆς ἢ σπινοσοῶ· ἐὰν ἔχῃ γὰρ Λάμπρος τὸ γραμματικόν, ὁμοίως ἢ διακείσεται ἐκεῖνος τὸ γραμματικῆς ἐκείνης ὁ γραμματικός, ἀνῆρ ἐπιεικῶς ἐχόντι γραμματικῷ, ὃ δύο εἰσὶ διάφοροι αἱ γραμματικαί, ἥ τ' ἐν Λάμπρῳ, καὶ ἐν Ἰλεῖ· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οὐχ ὕτως. ἡ γὰρ ἀπὸ τοῦ μέθης ἡδονὴ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ συνουσιάζειν, οὐχ ὁμοίως διαφέρουσι. διὸ διάφοροι ἂν εἴδει δόξειεν αἱ εἶ αἱ ἡδοναί. σημεῖα δὲ ἐκ διάφοροι φανερώτατοι εἰσιν ἡδοναί τινες· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδόκει ἡδονὴ αὐτοῖς ἀγαθὸν εἶναι. ὃ δὲ τοιοῦτον ἐκ ἡ τοιαύτη κρίσις, οὐκ ἰδίᾳς ἐστὶν ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ ὅτι φύσεως ἐκ ἐπιστήμης. ἔστι γὰρ καὶ ἡ φύσις φαύλη, οἷον ἡ τῶν σκωλήκων ἐκ ἡ τῶν χαμαιπάρων, ἐκ ὅλως ἡ τῶν ἀτίμων ζώων· ἀλλ' διὰ τοῦτο ἡ φύσις τῶν φαύλων. ὁμοίως δ' εἴη καὶ ἐπιστήμη φαύλη, οἷαι αἱ βάναυσοι· ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦτο φαύλη ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἀγαθὸν ὃ γάρ καὶ ἐπιστήμη καὶ φύσις. ὥσπερ γὰρ διὰ σοφιστοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖν δεῖ ποῖός τίς ἐστιν ἐξ ὧν ἀπέτυχε, καὶ κακῶς εἰργάσατο, ἀλλ' ἐξ ὧν εὖ· ὕτως διὰ ἐπιστήμην διὰ φύσιν, διὰ δὲ οὐδὲν ποῖόν τί ἐστιν ἐκ τῶν φαύλων, ἀλλ' ἐκ τῶν σπουδαίων.

Lego, αἰσθητικόν vide Nic l. 7. c. 12. & 13.

Valla aliter legisse videtur, & mox, ἡ δ' ἀπὸ τ. α. ἡδονὴ ἡδονὴ vbi videtur potiùs leg. ἡ δ' ἀ. τ. ἀ. ἡδονὴ ἀγαθόν.

esse opinetur corpus, quòd id sub sensum cadat, non autem animam: verùm est anima. Itidem & in hoc. Est namque pars quædam animæ, qua oblectamur, quæ simul atque res prolatæ sunt, exercetur: ideo nulla voluptas est ortus. Verùm & conuersio, (inquiunt,) in naturam quæ sub sensum cadit. Nam non conuertentibus sese in naturam, voluptas est. Siquidem conuertendo naturæ egestatem, fit exaturatio. At (vt diximus) fieri potest vt sine vlla egestate fiat oblectatio. Siquidem egestas, ægritudo. At citra ægritudinem, dicimus *posse aliquem* oblectari: & proinde non fuerit voluptas, egestatis conuersio. Indigum namque in huiusmodi voluptatibus nihil. Proinde si ideo quòd ortus est, voluptas bonum esse existimetur, nullaque est voluptas ortus, bonum vtique fuerit voluptas. Præterea quòd non omnis, inquiunt, voluptas bonũ, quispiam id deprehẽderit hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus dicitur esse prædicamentis, (namque in essentia, & in ad aliquid & in quanto, & quando, ac in totum in omnibus;) illud quoque manifestum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Proinde enim quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et proinde quoniam in his quidem per se bona, etiam voluptas fuerit per se bonum. Atqui à bonis voluptas, est voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates, quandoquidem differũt etiam prædicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quemadmodum in scientijs, vt grammatica, vel quacumque alia. Nam si Lamprus grammaticam habdat, & ita afficiatur hic grammaticus ab hac grammatica, vt quiuis alius habens grammaticam, non sint nimirum duæ grãmaticæ *diuersæ* quæ in Lampro, & quæ in Ileo: At in voluptate non ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quæ ex copulatu, non eodem modo afficiunt: quamobrem specie inter se distingui videbũtur voluptates. Cęterùm quia sunt & malæ voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non esse videbatur. At id voluptatis minimè proprium iudicium est, sed naturæ atque scientiæ. Nam est & natura mala, sicut vermium, & crabronum, ac prorsus vilium animalium; nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ scientiæ, sicut sedentariæ; nec tamen ob hoc, malũ scientia est; sed genere bonũ tam scientia quàm natura. Nã quemadmodũ statuarius inspiciẽdus nõ est, qualisnã sit, ex eo quod per errorẽ cõmiserit, & malè fecerit, sed quod bene: ita ne scientiã quidẽ naturámve, aut quippiã aliud, quale sit, ex malis sed ex probis.

Itidem

Itidem ergo voluptas quoque genere bonum eſt. Quòd verò ſint & malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam ſunt etiam diuerſæ naturæ animalium, bona, & mala; ſicut hominis quidem, bona; lupi verò, vel cuiuſuis alterius feræ, mala. Similiter equi natura, altera quàm hominis, & aſini, & canis. At voluptas conuerſio eſt ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuſlibet ſuam: proinde & hoc fuerit ſuauiſſimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas eſt. Neque enim equo quod homini, & ne quidem aliis. At quoniam diuerſæ naturæ, ſunt diuerſæ quoque voluptates. Nam voluptas, conuerſio eſt; & conuerſio, (inquiunt) ſiue reſtauratio, in naturam reſtituit. Proinde & malæ naturæ mala conuerſio eſt, vt probæ proba. Qui porrò voluptatem non eſſe bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, & deos vinum potare exiſtimant, nihilque eo eſſe ſuauius; ex inſcitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ſortus eſſe aſſerunt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas quæ corporis ſunt, eas ducunt ortus eſſe, nec bonas; in vniuerſum non rentur voluptatem eſſe bonum. Quoniam igitur eſt voluptas & reſtituendæ naturæ & iam reſtitutæ, (reſtituendæ naturæ ſunt, nimirum repletiones poſt defectum; reſtitutæ autem, quæ oculis & auribus percipiantur, ac ſimiles,) videntur reſtitutæ, ac ſuum, vt ſic dicam, ſtatum obtinentis, naturæ functiones eſſe meliores. Voluptates namque vtrovis modo dictæ, ſunt actiones. Proinde non dubium quin à viſu voluptates, & auditu, & intelligentia ſint longè optimæ, cùm eæ quæ ſub corpus cadunt, ab expletione procreentur. Rurſum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quod in omnibus ſit, & commune omnibus, non bonum. Id certè in honoris cupido, & honoris cupiditate, magis proprium eſt. Honoris ſiquidem cupidus, ſolus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, ſi ipſam per ſe bonum eſſe oporteat, eſſéne eiuſmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrario modo. Ob id namque bonum eſſe videatur quod cuncta expetant. Agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde ſi cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rurſus, quòd ſit impedimentum voluptas, ipſam bonum eſſe negauerunt, impedimentum eſſe aſſerendo; quod non rectè videantur conſiderare.

A ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ μὲν ἀγαθόν ἐστιν. ἐπεὶ ὅτι γέ εἰσι φαῦλαι ἡδοναί, οὐδὲ ἡμᾶς λανθάνει. ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσις τῶν ζώων εἰσὶ διαφοραί, οἷς καὶ φαύλη καὶ ἀσυνδιάφορα, οἷς ἡ μὲν ἀνθρώπου ἀσυνδιάφορα· ἡ δὲ λύκου, ἢ τινος ἄλλου θηρίου, φαύλη, ὁμοίως δ' ἑτέρα φύσις ἵππου καὶ ἀνθρώπου, καὶ ὄνου, καὶ κυνός· ἡ δὲ ἡδονή ἐστι * καταστασις εἰς τὴν αὐτῶν φύσιν ἑκάστου τῷ αὐτῷ. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἥδιστον τῇ γε φαύλῃ φύσει· ἀλλὰ τῇ φαύλῃ φύσει φαύλη ἡδονή· οὐ γὰρ ἐστὶ ταὐτὸν ἵππῳ καὶ ἀνθρώπῳ· ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐπείπερ αἱ φύσεις διαφέρουσι, καὶ αἱ ἡδοναὶ διαφέρουσι. ἡ γὰρ ἡδονὴ ἐστὶν ἀποκατάστασις· καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασίν, εἰς φύσιν καθίστησιν. ὥστε τῆς μὲν φαύλης φύσεως ἡ καταστασις φαύλη· τῆς δὲ ἀσυνδιάφορος, ἀσυνδιάφορα. ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶναι τὴν ἡδονὴν οὐ ἀσυνδιάφορον, πεπόνθασιν· οἷς οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶναι πότου ἥδιον οὐδέν. τοῦτο δὲ πάσχουσι διὰ τὴν ἀγνοιαν· οἷς ὅμοιον πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γενέσεις φάσκοντες εἶναι, καὶ οὐκ ἀγαθόν. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι ἄλλας ἡδονάς, ἀλλ' ἢ τὰς σωματικὰς, ταύτας τε ὁρᾶν γιγνόμενάς τε οὔσας καὶ μὴ ἀσυνδιάφορας, ὅλως οὐκ οἴονται εἶναι τὴν ἡδονὴν ἀγαθόν. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐστὶν ἡ ἡδονὴ καὶ κατάστασις μιᾶς τῆς φύσεως καὶ κατάστημά τις· οἷς κατάστασις μὲν, αἱ ὅσαι ἐνδείας αἱ ἀναπληρώσεις, καταστήματα δὲ, αἱ ἀπὸ τοῦ ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τῶν τοιούτων οὖσαι· βέλτιους δ' εἶναι φασὶν αἱ καταστηματικὰς τῆς φύσεως ἐνέργειαι. αἱ γὰρ ἡδοναὶ, κατὰ ἀμφοτέρους λεγόμεναι τοὺς τρόπους, ἐνέργειαί εἰσιν· ὥστε δῆλον ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ ὄψεως, ἡδοναί, καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ τοῦ διανοεῖσθαι, βέλτιους δ' εἶναι φασὶν, ἐπεὶ αἵ γε σωματικαὶ ἐξ ἀναπληρώσεως. Εἶτα καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν εἶναι, καὶ πᾶσι κοινὸν, οὐκ ἀγαθόν. τὸ δὴ τοιοῦτον ὀνῆσαι φιλοτίμου μᾶλλον, καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖόν ἐστιν. ὁ γὰρ φιλότιμος ἐστιν ὁ μόνος βουλόμενος ἔχειν, καὶ τοῦ τοιούτου τῶν ἄλλων ὑπερέχειν. καὶ τὴν ἡδονὴν οὕτω, * εἰ μέλλει ἀγαθὸν εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι, ἢ οὔ, ἀλλὰ καὶ τοιωδυτίον. διὰ τοῦτο δόξειεν ἂν εἶναι ἀγαθόν, ὅτι πάντα τοῦτου ἐφίεται. τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ πάντα πέφυκεν ἐφίεσθαι. ὥστ' εἰ τῆς ἡδονῆς πάντα ἐφίεται, ἀγαθὸν ἂν εἴη ᾧ γὰρ μὴ ἡδονή. πάλιν καὶ ὅτι ἐστὶν ἐμπόδιον ἡ ἡδονὴ, οὐκ ἔφασαν αὐτὴν ἀγαθὸν εἶναι· τὸ δὲ ἐμπόδιον φάσκειν εἶναι διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν, φαίνεται αὐτοῖς.

γρ. ἔπεσθαι πάσας

Nic. I 7 c. 13.

Leg ἢ μεγ. ἀγαθ. & δεῖ, πᾶν δεῖν.

πῶ δὲ τὼ ψυχὼ φαύλω ἔχοντι, ποιεῖς δ|A μηθὲν κακὸν ἐργάζεσθαι, ἀφετέον καὶ πλούτου, καὶ ἀρχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ ἁπλῶς τῶν τοιούτων, ὅσῳ δὲ κινητότερόν καὶ μεταβολώτερόν ψυχὴ σώματος. ὥσπερ γὰρ ὁ φαῦλος σῶμα ὅτῳ ἐπιτήδειος ἀγαπᾶται, ὁ φαῦλος τῇ ψυχῇ ὅτῳ ἐπιτήδειος ἁφάψηται, μηθὲν τῶν τοιούτων ἔχοι. ἔχει γὰρ τὸ τοιοῦτον ἀπειρίαν, οἷς ἐπιδῷ μὴ ἢ δεῖ ἅπτεσθαι, καὶ αἰσχρὰ καὶ τὰ δίκαια * πότ' αὖ ἂν ποιήσειεν; ὁ μὲν δὴ ταῖς B Valla aliter legit. totus hic locus est corruptus. & mutilus. vide Nicom. li. 6. c. vlt.

φυσικαῖς ἀρεταῖς ἔφαμεν τὸ ὁρμᾶν μόνον δεῖν ποιεῖς τὸ καλὸν ὑπάρχειν αὐτῷ λόγου. ᾧ δ' ὅτι αἵρεσις ὁ τῷ λόγῳ, καὶ τῷ λόγον ἔχοντι ὅτι. * ὥστε τὸ ἅμα λέγεσθαι καὶ πρᾶξαι, καὶ ἡ τελεία ἀρετὴ ὑπάρξει, καὶ ἔφαμεν μὴ φυσικῶς εἶναι· ὁ δὲ αὖ καὶ ἄνευ τοῦ φυσικῆς ὁρμᾶς τὸ ὅτι τὸ καλὸν, ὑπ' ἐπαγωγῆς ἀρετὴ. πέφυκε γὰρ ὑπακούειν ὁ λόγῳ, ἢ ὡς ἔστι ποιεῖσθαι. ὥστ' ἐφ' ᾧ αὖ σοὶ ἔλεγε, ὅτι τοῦτο ἀποκλίνει. τὸ γὰρ βέλτιον σοὶ ὅτι ὁ αἱρούμενος. ὅτε γὰρ αὖ τὸ φρονήσεως αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ γίνονται, ὅτι ἡ φρόνησις τελεία αὖ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ἀλλὰ συνεργοῦσί πως μοὶ ἀλλήλαις ἐπαγωγοῦσαι τὴ φρονήσει. ἴσχ ἧττον ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπορήσειεν, πότερόν ποτε καὶ ὅτι τὸ ἀρετῶν ὅτῳ ἔχει, ὥσπερ ὅτι τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῷ τὸ ἐκτὸς, καὶ τῷ περὶ σῶμα. τοιοῦτο γὰρ εἰς ὑπερβολὴν μεταλάβῃ, χείρους ποιεῖ· οἷ πλοῦτος πολλοὺς φαύλους, ὑπερόπτας καὶ ἀνδρὰς ἐποίησεν· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τὸ ἄλλων ἀγαθῶν, ἀρχῆς, τιμῆς, κάλλους, μεγέθους. πότερον οὖν καὶ D ἐπ' ἀρετῆς ὅτῳ ἔχει, ὥστε εἰ τῷ τινι δικαιοσύνη, ἢ αἰδρία εἰς ὑπερβολὴν προβαίνῃ, χείρων ἔσται ἢ οὔ; * φησίν. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τῆς ἀρετῆς τιμὴ γίγ· ἡ δὲ τιμὴ μεγάλη γινομένη, χείρους ποιεῖ. ὥστε δῆλον ὅτι (φησὶν) ἀρετὴ εἰς ὑπερβολὴν βαδίζουσα μεγέθους, χείρους ποιήσει· τῆς δὲ τιμῆς ἡ ἀρετὴ αἰτία· ὥστε καὶ ἡ ἀρετὴ ποιοῖ ἂν χείρους, μείζων γινομένη. ἢ οὐ τοῦτο δηλοῖ; τῆς γὰρ ἀρετῆς εἰ δὲ δῆλα πολλά ἐστιν ἔργα, ὥσπερ δὲ ὅτι, καὶ τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς τοῦτοις καὶ τοῖς τοιούτοις δυνάσθαι ὀρθῶς προσχρῆσθαι E ἡμᾶς. εἰ δὴ ὁ σπουδαῖος προσχρήσεται αὐτῷ ἡ τιμῆς, ἢ ἀρχῆς μεγάλης, μὴ χρήσεται τούτοις, οὐκ ἔτι δύναιτ' ἂν σπουδαῖος. ὅτι δὲ ἐν τιμῇ, ὅτι ἡ ἀρχὴ ποιήσει τὸν σπουδαῖον χείρω, ὥσπερ οὐδὲ ἡ ἀρετή. ὅ δὲ ὅλον ἐπιδὼν ἐν τιμῇ ἐν ἀρχῇ δυνάμεσθαι, ὅτι εἰσὶν αἱ ἀρεταὶ μεσότητες, καὶ ἡ μᾶλλον ἀρετὴ, μᾶλλον ἐστὶ μεσότης· ἔστ' οὐχ ὅτι χείρω ποιήσῃ εἰς μέγεθος ἐν ἀρετῇ ἰοῦσα, ἀλλὰ βελτίω. ἐν γὰρ μεσότης,

Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia, & imperium, & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda, quanto mobilior mutabiliórque est corpore anima Nam quemadmodum improbum corpus quispiam fortitus, victum debet sibi adhibere idoneum: ita improbam animam nactus, is est cui sint ea quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, vt, cùm non sit aliter agere fortiter quàm iustè, quando natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus, solum dicebamus impulsum sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, quódque rationem habeat, vt pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia foret, non vtique ad honestum citra naturalem impulsum: neque virtus virtuti aduersabitur. Agnatum namque habet atque insitum, vt rationi obtemperet, vt ipsa præscribit, vt quò agit, eò declinet. Ipsa enim est quæ id quod melius C est, eligit. Et ne aliæ quidem sine prudentia virtutes sunt, neque prudentia absque residuis virtutibus perfecta: verùm inuicem sese coadiuuant, comitantes prudentiam. At nihilominus addubitet quispiam, nunquid ita in virtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis, quæ externa, quæque in corpore? Hæc namque cùm fuerint eximia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia, elatos facit, truculentos vel morosos. Itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in virtute ita habet, vt si cuipiam iustitia, vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterùm à virtute quidem honor gignitur, qui, cùm ingens fuerit, deteriores facit: & proinde virtus fecerit deteriores, cùm maior euaserit. An id neutiquam verum? quandoquidem etsi sunt multa alia virtutis opera, quemadmodum sunt, id etiam in primis est, vt qui eis bonis muniatur, eisdem rectè vti possit. Si demum probus, aduentante ei vel honore, vel ingenti dominatu, ipsis non vtetur, neutiquam fuerit probus: neque honor neque imperium probum fecerit deteriorem, & proinde ne virtus quidem. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, virtutes esse medietates, quóque magis sit virtus, eò magis erit medietas. Proinde quo sublimior virtus euadet, accedétque ad magnitudinem, non modò non deteriorem, sed etiam meliorẽ efficiet. Medietas namque,

inter exceſſum defectúmque perturbationum erát medietas. Atque hæc quidem hactenus.

A σώτεως δὲ καὶ ἀκρασίας τῆς περὶ παθῶν ἰδίωμα σότης. ταῦτα μὲν μέχρι τούτου.

CAPVT IV.

De Continentia & Incontinentia.

DEinceps aliud nobis ſumendum eſt principium, de continentia incontinentiáque dicturis. Quemadmodum autem & virtus hæc & vitium abſurdi aliquid & miri in ſeſe habet; ita neceſſe eſt, orationem quæ de iis habebitur, miram & abſurdam videri. Nec enim hæc virtus cæteris par eſt. In aliis ſiquidem eôdem tendunt tam ratio quàm perturbationes, nec inuicem ſibi aduerſantur. At in hac, ſe inuicem oppugnant ratio & affectus. Sunt nimirum in anima vnde mali eſſe dicamur, tria, vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur ac virtute quid ſit, ac in quibus, à nobis ſuprà dictum eſt: modò de incontinentia ac feritate dicendum.

B

C

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οτι ἐπεὶ περὶ κακίας εἴρηται, λοιπὸν ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος εἰπεῖν.

ΜΕΤΑ ταῦτα δυοῖν χρεών ἐστιν ἑτέρων ἀρχαὶ ποιησαμένους, λέγειν ὑπὲρ ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. ὥσπερ καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας αὐταί εἰσιν ἅπασαι, ὁσαιπερ αἱρετὸν καὶ περὶ τούτων λόγους λεχθησομένους ἀτόπους φαίνεσθαι. ὁ γὰρ ὁμοία ἡ ἀρετὴ αὐτὴ ὅτι ταῖς ἄλλαις. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις * ὅτι ταὐτὰ καὶ ὁ λόγος καὶ τὰ πάθη ὁρμῶσι, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται ἀλλήλοις· ὅτι δὲ ταύτης ἐναντιοῦται ἀλλήλοις ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. ἔστι δὲ περὶ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενα, καθ' ἃ φαῦλοι λεγόμεθα, κακία, ἀκρασία, θηριότης. ὑπὲρ μὲν οὖν κακίας καὶ ἀρετῆς πόσαι, καὶ ἐν ποσιν, εἴρηται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπάνω. νῦν δὲ ὑπὲρ ἀκρασίας καὶ θηριότητος λεκτέον ἀνεῖν. N com. 1. 7 καὶ τὰ

CAPVT V.

De Feritate.

EST autem feritas quoddam vitium exuberans: cùm aliquem prorſus improbum videmus, ſolemus dicere eum ne hominem quidem eſſe, ſed beſtiam feram: ſicut & vitium ipſum, feritatem. Huic virtus oppoſita, nominis expers eſt: quippe quòd eiuſmodi ſupra hominem, tanquam heroica quædam, ac diuina. Eo certè hæc virtus nominis expers, quòd Dei virtus nulla. Præſtantior ſiquidem omni virtute Deus: ac non virtute probus: nam tum virtus ſit Deo melior: ideo nominis expers hæc virtus, quæ feritatis vitio oppoſita eſt. Eſt nimirum diuina, & ſupra hominem virtus quædam quæ huic vitio opponitur: quòd quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita ei oppoſita virtus.

D

E

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ θηριότητος.

ΕΣΤΙ δὲ θηριότης ὑπερβάλλουσα ἕις κακία. ὅταν γὰρ ἕνα πάμπαν ἰδιωτὴν φαῦλον, ἀνδ' ἄνθρωπον φαμὲν εἶναι, ἀλλὰ θηρίον· ὡς δεῖ τινα κακίαν θηριότητα. ἡ δὲ ἀνίκητος ἀρετὴ αὕτη, ἔστιν ἀνώνυμος. ἔστι δ' ἡ τοιαύτη ὑπὲρ ἄνθρωπον ἕξις, οἵᾳ ἡρωϊκή τις καὶ θεία. ἀνώνυμος δὲ ἔστιν αὕτη ἡ ἀρετὴ, ὅτι οὐκ ἔστι θεοῦ ἀρετή. ὁ γὰρ θεὸς βελτίων τῆς ἀρετῆς, καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν ἔστι σπουδαῖος. οὕτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ. δεῖ δὴ ἀνώνυμος ἡ ἀρετὴ ἡ τῇ κακίᾳ τῇ θηριότητι ἀντικειμένη. δόξειε δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀντικεῖσθαι ἡ θεία καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ κακία ἡ θηριότης ὑπὲρ ἄνθρωπόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντικειμένη.

CAPVT VI.

De Incontinentia & Continentia.

DE incontinentia & continentia dicturis, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios ſermones admittunt, ſignificare: vt ex dubiis orationibus conſiderando, & exquirendo veritatem, ad id quod perſpiciendum eſt, perueniamus.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας.

ΥΠΕΡ δὲ ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας πρῶτον δεῖ εἰπεῖν τὰ ἀπορούμενα, πρὸς τοὺς συνήθεις λόγους τοὺς φερομένους, ὅπως ἐκ τῶν ἀπορουμένων λόγων σκεψάμενοι, καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες, τελῶ μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῶν εἰσάγοιμεν ὃ συνεχώρουμεν ἰδωμεν.

ῥᾷον γὰρ ἅπαντα ἰδεῖν. Ζητητὴς ἔοικε. Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης ἀνὴρ ὅλως, καὶ οὐκ ἔφη ἀκρασίαν εἶναι, λέγων ὅτι ἀγνοεῖ εἰδὼς τὰ κακά, ὅτι κακά εἰσιν, ἕλοιτ' ἄν· ὁ δὲ ἀκρατὴς δοκεῖ, εἰδὼς ὅτι φαῦλά εἰσιν, αἱρήσεσθαι ὅμως, ἀγόμενος ὑπὸ τῶν παθῶν. Ἀφεὶς δὲ τὸν ζητητὸν λόγον οὐκ ὤετο εἶναι ἀκρασίαν. * οὐκ ὀρθῶς. ἄτοπον γὰρ τῷ λόγῳ τούτῳ πειθόμενον αἱρεῖσθαι ἃ αἱρεῖ βουλόμενον. ἀκρατεῖς γάρ εἰσιν ἄνθρωποι, καὶ ἅμα εἰδότες ὅτι φαῦλα, ὅμως ταῦτα πράττουσιν. ἐπεὶ δ' οὖν ἔστιν ἀκρασία, πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐπιστήμην τινὰ ἔχει, ἢ λογισμὸν ἀξεπάφους τὰ φαῦλα; ἀλλὰ πάλιν οὐκ ἂν δόξειεν. ἄτοπον γὰρ δοκεῖν κρείττονα καὶ βεβαιότατον τὸ εἰμὶν ἢ παθεῖν ὑπάρχειν. ἐπιστήμη γὰρ πάντων τῶν εἰμὶν μονιμώτατόν ἐστι καὶ βιαιοτάτων. ὥστε πάλιν ὁ λόγος ἔσται σοι ἀναιδοῦς ᾧ μὴ εἶναι ἐπιστήμην. ἀλλ' ἴσως γε ἐπιστήμη μὲν οὔ, δόξα δέ; ἀλλ' εἰ δόξαν ἔχει ὁ ἀκρατής, οὐκ ἂν εἴη ψεκτός· εἰ γὰρ φαῦλόν τι πράττει μὴ ἀκριβῶς εἰδώς, ἀλλὰ δοξάζων, συγγνώμην ἂν τις ἀποδοίη πρᾳοτέραις τῇ ἡδονῇ, ἢ πράξαι τὰ φαῦλα, μὴ ἀκριβῶς εἰδότα ὅτι οὐ φαῦλά εἰσιν, ἀλλὰ δοξάζοντα. οἷς δέ γε συγγνώμην ἔχομεν, τούτους οὐ ψέγομεν· ὥστε ὁ ἀκρατὴς, εἴπερ δόξαν ἔχει, οὐκ ἔσται ψεκτός. ἀλλ' ἔστι ψεκτός. οἱ δὲ ζητητοὶ λόγοι ἀπορίαν ποιοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔφασαν εἶναι ἐπιστήμην· ἄτοπον γὰρ συμβαίνει. οἱ δὲ πάλιν οὐδὲ δόξαν. καὶ γὰρ οὗτοι ἄτοπόν τι πάλιν ἐποίουν συμβαίνειν· ἀλλὰ δὴ καὶ ταῦτ' ἂν τις ἀπορήσειεν. ἐπεὶ γὰρ δοκεῖ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς εἶναι, πότερον, τῷ σώφρονί τι ποιήσῃ σφοδρὰς ἐπιθυμίας; εἰ μὲν οὖν ἔσται ἐγκρατὴς, σφοδρὰς δεινὰς ἕξει αὐτὸν ἐπιθυμίας. οὐ γὰρ ἂν ἐθέλοις ἐγκρατῆ, ὃς μετρίων ἐπιθυμιῶν κρατεῖ. εἰ δέ γε σφοδρὰς μὴ ἕξει ἐπιθυμίας, οὐκ ἐθέλ ἔσται σώφρων. οὐ γὰρ σώφρων ἔσται ὁ μὴ ἐπιθυμῶν, μηδὲ πάσχων οὐδέν. ἔχει δὲ καὶ τοιαῦτα πάλιν ἀπορίαν. συμβαίνει γὰρ οὐκ εἶναι λόγον, καὶ τὸν ἀκρατῆ ποτὲ ἐπαινετὸν εἶναι, καὶ τὸν ἐγκρατῆ ψεκτόν. ἔστω γάρ τις, φησὶ, διημαρτηκὼς τῷ λογισμῷ, καὶ δοκείτω αὐτῷ λογιζομένῳ τὰ καλὰ εἶναι φαῦλα· ἡ δ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ τὰ καλά. οὕτω μὲν ὁ λόγος οὐκ ἐάσει πράττειν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἁμάρτημα πράττει. τοιοῦτος γὰρ ὢν ὁ ἀκρατής. πραξεῖεν ἂρα τὰ καλά. ἡ γὰρ ἐπιθυμία ἐπὶ ταῦτα ἀγέτω. ὁ δὲ λόγος κωλύσει· ἁμαρτάνεται γὰρ τῷ λογισμῷ τὰ καλά.

A Nam tum demum ita verum ſcrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prorſus, ac negabat eſſe incontinentiam, dicendo, neminem eſſe, qui mala facienda, ſciens eſſe mala, deligeret. Atqui incontinens, videtur ſciens mala, deligere; agi namque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam eſſe non exiſtimauit: nequaquam rectè. Alienum namque ſit, hac ratione perſuaſos, quod factum eſt perſuaſibiliter, extinguere. Incontinentes ſiquidem ſunt homines, & iidem malorum periti. Veruntamen ea perpetrant. Quoniam igitur incontinentia eſt, numquid B incontinens aliquam habet peritiam, que inſpiciat exquirátque mala? At id non viſum fuerit cuipiam: quandoquidem alienum ſit, quod nobis potentiſſimum firmiſſimúmque eſt, vi ab aliquo ſuperari; ſiquidem ſcientia, omnium, quæ in nobis, firmiſſima, & nulli eſt obnoxia violentiæ: & proinde hæc ratio aduerſatur quominus credatur eſſe ſcientia. Cæterùm nunquid ſcientia quidem non eſt, ſed opinio? At ſi habet incontinens opinionem, vituperandus non erit. Nam ſi mali aliquid, non C exactè ſciens planéque cognoſcens, ſed opinatus agat, venia dignus videatur, quòd voluptati ſeſe dediderit, & mala quæ ſunt, fecerit. cùm neſciret exactè haud mala ea eſſe, ſed opinaretur *tantum*. At quos venia dignos eſſe cenſemus, eos neutiquam reprehendimus. Et proinde ſi opinionem habet incontinens, vituperandus non erit. Atqui vituperandus eſt. Huiuſmodi rationes ambiguitatem obiiciunt: quandoquidem quæ ſcientiam eſſe negauerunt, abſurdum quiddam euenire compellunt: & D quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire oſtendunt. Verùm & dubitauerit hîc quiſpiam, quòd quia temperans & continens eſſe videatur, temperantine futuræ ſint vehementes cupiditates? Quòd ſi continens erit, vehementibus agi cupiditatibus opus fuerit. Neque enim continentem dixeris, qui mediocres compeſcat cupiditates. Quòd ſi vehementes cupiditates non habeat, ne temperans quidem erit. Neque enim temperans, qui E nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit ſiquidem exinde rationibus, incontinentem quandoque fore laudabilem, & vituperabilem continentem. Sit namque quiſpiam, inquit, in ratiocinando hallucinatus, et ratiocinanti, quæ honeſta ſint, mala videantur, ac cupiditate ad honeſta ducatur; ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, aget, talis enim eſt incõtinens. Aget ergo honeſta: cupiditas nãque ad talia ducet. ſed ratio prohibebit: ratiocinio ſiquidẽ honeſtorũ hallucinabatur.

* in ipsis

Is igitur incontinens quidem erit, verum- A
tamen laudabilis: nam quatenus honesta
peragit, laudabilis: absurdum id profectò
euenit. Rursus hallucinetur interim ratio-
cinio, & honesta, ei minimè honesta esse
videantur: at cupiditate ad honesta du-
catur. Continens nimirum est concupis-
cens quidem, sed non paragens id, ob
rationem. Itaque qui ratiocinando ab
iis quæ sunt honesta, aberrarit, prohi-
bebitur agere, quæ concupiscit: prohi-
bebitur ergo honesta agere: ad hæc siqui-
dem adduxit cupiditas. Verùm cùm ho-
nesta agere oportuerit, non agens vi- B
tuperandus est. Ergo continens quando-
que erit vituperandus. Id quod valde dictu
absurdum contigerit. Vtrùm verò incon-
tinentia & incontinens in cunctis, & circa
cuncta, (sicut circa pecunias, & honorem,
& iram, & gloriam, nam circa hæc omnia
existimantur esse,) an non; sed circa aliquid
sit definita incontinentia, addubitauerit
quispiam. Hæc igitur sunt quæ faciunt du-
bitationem. At dubitationes soluere ne-
cesse est. Primùm igitur quæ de scientia C
habita est dubitatio, ita diluenda videatur:
nimirum, esse absurdum, scientiam habe-
re, & ipsam eijcere, vel intercidere. Eadē
de opinione fuerit ratio: nihil siquidem re-
fert, sítne opinio, an scientia. Nam si vehe-
mens fuerit opinio, quatenus stabilis est, &
credulitate inconcussa, à scientia non dif-
fert, credendo ita habere vt existimant, si
habeant opiniones, sicut Heraclitus Ephe-
sius talē habuit, dequibus opinabatur, opi-
nionem. Alienū vtique nihil incontinenti,
siue habeat scientiā siue opinionem, quam D
dicimus, flagitium aliquod cōmittere. Est
quippe scire duplex: Vnum quidem, ha-
bere scientiam. Nam tum demum scire
quempiam dicimus eam rem, cuius teneat
scientiam. Alterum verò, ipsam exer-
cere scientiam. Incontinens igitur est, qui
honestorum tenet scientiam, sed eam non
exercet. Cùm igitur hæc non exercebitur
scientia, nihil eueniet alienum, committe-
re flagitium ipsum qui teneat scientiam.
Est enim quemadmodum in dormienti-
bus. Isti siquidem, cùm habeant scientiam, E
multa tamen in somnis molesta & perpe-
trant, & perpetiuntur: neque enim scien-
tia tum exercetur. Idem est de incontinen-
te: euenit siquidem vt dormienti, non
exercere scientiam: & proinde soluitur
hoc modo dubitatio. Fuerat siquidem du-
bitatum, numquid scientiam incontinens
ejiciat, eáve intercidat: quandoquidem
vtrumque videbatur absurdum. Cæterùm
hinc fuerit rursus manifestum, quemad-
modum diximus in Analyticis, ex dua-
bus fieri syllogismum propositionibus:

Tom. III.

οὐκοῦν ἔστ' ἀκρατὴς μὲν ἔσαι, ἐπαινετὸς
μέντοι. ἢ γὰρ πρᾶξις τὰ καλά, ἐπαινετός. ἄ-
τοπον δὴ τὸ συμβαῖνον. πάλιν δ' αὖ ὁ μὴ δι-
στάζων τῷ λόγῳ, τὰ καλὰ αὐτῷ μὴ δο-
κεῖτω καλὰ εἶναι. ἀλλ' ἐπιθυμία ἀγέτω ἐπὶ
τὰ καλά. ἐγκρατὴς μὲν γὰρ ἔστιν ὁ ἐπιθυμῶν
μέν, μὴ πρακτικὸς δὲ διὰ τοῦτο διὰ τὸν λόγον.
οὐκοῦν ὁ διστάζων τῷ λόγῳ τῶν κα-
λῶν, *κωλύσει ὢν ἐπιθυμεῖ πρακτικὸν κω- *. κωλύει
λύσει ἄρα τὰ καλὰ πρακτόν. ἐπὶ δὲ τοῦτο γὰρ
ἡ ἐπιθυμία ἦγαγεν. ὁ δέ γε τὰ καλὰ μὴ
πρακτὸν, δεῖον πρακτὸν εἶναι, ψεκτός. ὁ ἄρα
ἐγκρατὴς ἔσται ποτε ψεκτός. ἄτοπον δὴ καὶ τοῦ-
το συμβαῖνον. πότερον δ' ἐν ἀκρασίᾳ ὁ
ἀκρατὴς ἐν ἅπασιν ἔσαι, ἢ οὐκ πᾶσι (οἷ
περὶ χρήματα, καὶ τιμὴν, καὶ ὀργὴν, καὶ δόξαν·
περὶ γὰρ ταῦτα πάντα δοκοῦσιν ἀκρατεῖς εἶναι)
ἢ ἔστ', ἀλλὰ περὶ τι ἀφωρισμένον ἐστὶν ἡ ἀκρα-
σία, ἀπορήσειεν ἄν τις. τὰ μὲν οὖν τοιαῦ ἀπο-
ρίας παρέχοντα, ταῦτ' ἐστὶν· διάλυσιν δὲ λα-
βεῖν ταύτης ἀπορίας. πρῶτον μὲν οὖν τοιαῦ ἐπὶ τῆς
ἐπιστήμης. ἄτοπον γὰρ ἐδόκει εἶναι ἐπιστήμην ἔ-
χοντα ταύτην ἀποβαλεῖν, ἢ μεταπιπτεῖν. ὁ δ'
αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς δόξης. ὅδεν γὰρ διαφέ-
ρει δόξαν εἶναι ἢ ἐπιστήμην. εἰ γὰρ ἔσαι τις δόξα
σφοδρὰ, τῷ βέβαιον εἶναι καὶ ἀμεταπίπτειν, ὅδεν
διοίσει τῆς ἐπιστήμης, δόξης ἐχούσης τὸ πιστεύειν
ἅπτως ἔχειν ὡς δοξάζουσιν εἶναι Ἡράκλειτος ὁ Ε-
φέσιος τοιαύτην ἔχει δόξαν, καθ' ἣν αὐτῷ ἐ-
δόκει. ὅδεν δὴ ἄτοπον τῷ ἀκρατεῖ, ὅτ' εἰ ἐπιστή-
μην ἔχει, ὅτ' εἰ δόξαν οἵαν λέγομεν, πρᾶξιν
τι φαῦλον. ἔστι γὰρ ἐπίσασθαι διττόν, ὧν τὸ μὲν ἔστι
τὸ ἐπιστήμην ἔχειν· ἐπίσασθαι γάρ φαμέν τότε,
ὅταν τις ἐπιστήμην ἔχῃ. τὸ δ' ἕτερον, τὸ ἐνεργεῖν ἤδη τὴν ἐπιστήμην. ἀκρατὴς οὖν ἐστιν ὁ ἔχων
τὸ ἐπιστήμην τὸ καλὸν, οὐκ ἐνεργῶν δὲ αὐτῷ.
ὅταν οὖν μὴ ἐνεργῇ τὴν ἐπιστήμην ταύτην, οὐδὲν
ἄτοπον ἔστιν αὐτὸν πρᾶξαι τὰ φαῦλα, ἔχοντα
τὸ ἐπιστήμην. ὅμοιον γάρ ἐστιν ὥσπερ ἐπὶ τῶν κα-
θευδόντων. ὅταν γὰρ ἔχοντες τὸ ἐπιστήμην, ὅμως
ἐν τῷ ὕπνῳ πολλὰ δυσχερῆ καὶ πράττουσι καὶ
πάσχουσιν. ὁ γὰρ ἐνεργεῖ ἐν αὐτῷ ἡ ἐπιστή-
μη. ὡσαύτως δ' ἐπὶ τῶν ἀκρατῶν. ὥσπερ
γὰρ καθεύδοντί ἐοικε, καὶ τῇ ἐπιστήμῃ οὐκ ἐνεργεῖ. λύεται δ' ἡ ἀπορία ὅτως. ἠπορεῖτο γὰρ
πότερον ὁ ἀκρατὴς ἐκβαλὼν ποτε τὴν ἐπιστή-
μην, ἢ μεταπίπτῃ. ἄτοπον γὰρ ἀμφότερα
δόξει εἶναι). ἀλλὰ πάλιν ἐντεῦθεν δῶ γένοιτο φα-
νερὸν, ὥσπερ ἔφαμεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς, ἐκ
δύο προτάσεων γίνεσθαι τὸν συλλογισμὸν,

καὶ τοῦτον ἔτι) τῷ μὲν ὅτι περὶ τινὰ καθόλου, τῷ δὲ οὐ τοιονδὶ περὶ αὐτόν τε καὶ ὅτι μέρος· οἷον ὅτι σαμὸν πᾶν ἀνθρωπον ὑγιᾶ ποιῆσαι· ὅτι δὲ πυρέττει· ὅτι σαμὸν ἄρα καὶ τοῦτον ὑγιᾶ ποιῆσαι. ἔστιν οὖν ὁ μὲν κατὰ καθόλου ἔχων ἐπιστήμην ἐπίσασθαι, τῇ δὲ ὅτι μέρος οὔ. ἔτι οὖν ἀμαρτία τοῦ τὸν ἐπιστήμην ἔχοντα, καὶ οὐτωσὶ, οἷον ἅπαντα μὲν τὰ πυρέττοντα ὑγιᾶ ποιῆσαι. εἰ μέντοι οὗτος πυρέττει, οὐκ οἶδα. οὐσαύτως οὖν ἔχουσιν ὅτι οὐκ ἀκρατεῖς οὐ τὸν ἐπιστήμην ἔχοντα ἢ αὐτὴν ἁμαρτία συμβήσεται. οὐδὲν γὰρ τὸν ἀκρατῆ, τὸν μὲν καθόλου ἐπιστήμην ἔχειν, ὅτι τὰ τοιαῦτα φαῦλα καὶ βλαβερά· μὴ μέντοι γε, ὅτι τοῦτο τοιοῦτον φαῦλον, ὅτι μέρος εἰδέναι. ὥστε οὕτως ἔχειν τὸν ἐπιστήμην ἁμαρτήσονται. ἔχει γὰρ τὸ καθόλου, τὸν δὲ ὅτι μέρος, οὔ. ἔτι οὖν ἄτοπον οὐδ' οὕτω συμβήσεται ὅτι οὐκ ἀκρατεῖς, τὸ ἔχοντα τὸν ἐπιστήμην φαῦλόν τι πραχθῆναι. ἔστι γὰρ ὡς ὅτι τὸ μεθύοντων. οἱ γὰρ μεθύοντες, ὅταν αὐλοῖς ἡ μέθη ἀπαλλαγῇ, * πάλιν οἱ αὐλοί εἰσιν· οὐκ ἔξεπιτον δ' αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἐκρατήθη ἐκεῖνο τὸ μέθης. ἀπαλλαγέντες δὲ τὸ μέθης, πάλιν οἱ αὐλοί εἰσιν· * [οὐκ ἔξεπιτον δ' αὐτῶν ὁ λόγος, οὐδ' ἡ ἐπιστήμη.] ὁμοίως ἔχει ὁ ἀκρατὴς πάλιν. ἐπιτηδεύσαντι γὰρ ὅ πάθος, πρεσβεῖον ἐποίησε τὸ λεγόμενον· ὅταν δ' ἀπαλλαγῇ ὅ πάθος, ὥσαυτως μέθη, πάλιν ὁ αὐλός ἐστιν· * ἰὼ ἰὼ φίλος τις λέγει ὅτι τὸ ἀκρασίας ὡς πρὸς ἔχειν ἐπιεικῶς, ὡς ἐπαινετῷ ποτε τὸ ἀκρατοῦς ἐστιν εἰπεῖν, καὶ ψεκτῷ τὸ εἶ κρατοῦς. τὸ συμβαίνει ἢ τοῦτο. τὸ γὰρ ὅστις ὅτ' ἐγκρατὴς ὅτ' ἀκρατὴς ὁ τῷ λόγῳ διαφυλάττων, * φησὶ ὁ λόγον ἔχων ὀρθὸν, ὃ τοῦτο τὸ φαῦλ' ὄντα ἐκεῖνον τὸ καλόν. τὸ ἀκρατὴς μὲν, * ὁ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀπιθῶν· ἐγκρατὴς δὲ, ὁ πιθόμενος, καὶ μὴ ἑκὼν τὸ ὅτι θυμιδίων ἀγόμενος. τὸ δὲ γὰρ ὡ ἵππε οὐ δοκεῖ πατέρα τύπτειν αἰσχρὸν εἶναι, ὅτι θυμοειδεῖ τινὶ δὲ τύπτει, * ὁ τοῦτον ἀπέχόμενος ἐγκρατὴς ἐστιν· ὥστε εἰ μή ἐστιν ὅτι τὴν τοιοῦτον μήτε ἐγκράτειαν μήτε ἀκρασίαν, τὸ δ' ἀπλῶς ἐπαινετὸν εἶναι ἀκρασίαν, τὸ δὲ ψεκτὸν ἡ ἐγκράτειαν, ὥσαυτως ἐοίκασι. εἰσὶ δὲ τῆς ἀκρασίας αἱ μὲν νοσηματικαὶ, αἱ δὲ φύσει· οἷς νοσηματικαὶ μὲν αἱ τοιαῦται· εἰσὶ γάρ τινες οἳ τίλλοντες τρίχας ἀφανίζουσιν. εἰ οὖν τις τοῦτο τῆς ἡδονῆς κρατεῖ, οὐκ ἔστιν ἐπαινετὸς, οὐδὲ ψεκτὸς, ἐὰν μὴ κρατεῖ, ἢ οὐ σφόδρα γε. φύσει δὲ, οἷς ἡδονὴ ποτὶ φασι κεινόλιθον ἐν δικαστηρίῳ, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι, ἀπολογεῖσθαι λέγοντ' ὅτι, Καὶ γὰρ οὗτος τὸν ἑαυτοῦ πατέρα·

earúmque primam vniuerſalem : ſecundam, quæ ſub illa, particularem : veluti, Scio omnem hominem febricitãtem, ſanum facere : atqui hic febricitat : ſcio igitur & hunc ſanum facere. Poſſum igitur aliquid ſcientia quidem generali ſcire, quod in particulari neſciam. Poteſt igitur ſic quoque ei qui ſcientiam habeat, euenire vt peccet. vt, Hominem omnem febricitãtem ſanare *ſcio* : verùm an hic febriciter, haud ſcio. Itidem igitur in incontinente, qui habeat ſcientiam, idem error eueniet. Contigerit enim, incontinentem in vniuerſum habere ſcientiam, vt talia ſint improba, & pernicioſa : nec tamen hæc ipſa particulatim noſſe improba. Proinde ita habendo ſciantiam aberrabit : quandoquidem in vniuerſum habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, vt incontinens habendo ſcientiam, mali aliquid agat. Eſt enim ſicut in ebriis, à quibus cùm exceſſit ebrietas, & ad ſeſe redierunt, non excidit ipſis ratio, nec quidem ſcientia, quæ ſub ebrietate delituerat, fuerátque proſtrata : deinde ab ebrietate immunis, rurſus fit qui priùs erat. Ita habet incontinens. Perturbatio enim vbi ſuperior euaſit, ratiocinationem rectam facit delitеſcere : ſed ſi, vt de ebrietate dicebamus, abfuerit perturbatio, rurſus in ſeſe redit. Eſt & quædam alia de incontinente, quæ dubitationem faciebat, ratio, vbi laus incontinentem ſequebatur aliquando, & continentem virtuperatio. quod neutiquam euenit. Neque enim continens, aut incontinens, qui ratione falſus eſt, ſed qui recta inſtitutus ratione, qua tam mala quàm bona diſcernit. Incontinens quidem, qui & eiuſmodi ratione, non perſuaſus eſt : ſed continens, qui perſuaſus, ab ipſis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuicumque videtur patrem cædere, turpe eſſe : ſed qui cædere concupiſcit, & abſtinet, is continens eſt. Proinde ſi in iis neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia, vt neque vituperabilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiæ varia genera : alias enim morbus attulit : aliæ cum natura ortum habuere. Morbo natæ ſunt eiuſmodi, vt eorum qui vellunt capillos, & manducant. Quòd ſi quiſpiam huic imperet voluptati, non continuò laudabilis eſt : neque vituperabilis : quatenus non imperat, aut non admodũ certè. Naturales autem, vt in iudicio conuictum olim aiunt filium, quòd patrem cæcidiſſet, pro defenſione attuliſſe, quòd is patrem quoque ſuum cæcidiſſet, &

Valla paulo aliter, minùs rectè.

Incluſa nõ agnoſcit Valla, vt ex ſuperiorib. temerè repetita.

Nicom. l. 7. c. 10.

Legebatur ἀπαλλάξῃ ἐχ. prorſus ineptè. ιγ. ὁ τῷ ὡς ν.

Valla videtur aliter legiſſe.

Nicom. l. 7. c. 7.

absolutus fuisset. Naturale etenim iudicibus fuisse crimen visum est. Quòd si quis à cædendo patre se continuerit, non continuò laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias, & continentias quærimus, sed per quas vituperandi sunt homines simpliciter, vel laudandi. Bonorũ certè quædam sunt externa, vt opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, vt tactus & gustus. Qui ergo circa hæc incontinens, is incõtinens simpliciter esse videatur, & vt corporalis: & quã quærimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur. Ambigitur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem quidem non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodammodo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans videtur. Omnino autem solemus, qui sunt eiusmodi, eos incontinentes appellare, cum adiectione quadem: *verbi gratia*, incontinens honoris, aut gloriæ, aut iræ. Verùm simpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei adsit manifestum aliquod sine appositione eius circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates & ægritudines corporis, incontinens. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcumque talia dicuntur incontinentes, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates vituperandæ. Ideo non iniuria, qui circa has magis quàm sit par, versatur, is incontinens prorsus dicitur. Verùm quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa iram, maximè reprehendenda incontinentia: Vtrùm magis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad subministrandum promptis. His namque cùm dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antequam audierint quid sit subministrandum, suggerere solent, & inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedére. Itidem incontinens, iræ succumbit. Cùm primùm enim audierit verbum, quòd quidpiam affecit iniuria, ira ad vlciscendum insultat, neutiquam patiens audire, expediátne, an non, vel non ita vehementer. Huiusmodi igitur ad iram impulsus, quæ iræ deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehensionem cadit. Sunt namque distincta in ipsa

A καὶ ἀποφυγεῖν δή· * ἐδόκει γὰρ τοῖς δικασταῖς φυσικὸν εἶναι τὸ ἁμάρτημα. εἰ δή τις τὸν πατέρα τύπτων κρατοίη, οὐκ ἐπαινετός. ἢ δὴ τὰς τοιαύτας ζητοῦμεν ἀκρασίας, οὐδ' ἐγκρατείας, ἀλλὰ καθ' ἃς ψεκτὸν ἁπλῶς καὶ ἐπαινετὸν λεγόμεθα. ἔστι δὲ τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐκτὸς, οἷον, πλοῦτος, ἀρχὴ, τιμὴ, φίλοι, δόξα. τὰ δὲ ἀναγκαῖα καὶ περὶ σῶμά ἐστιν, οἷον, ἁφὴ τε καὶ γεῦσις. ὁ οὖν περὶ ταῦτα ἀκρατὴς, οὕτ' ἁπλῶς ἀν καὶ ἀκρατὴς δόξειεν εἶναι, καὶ οἷον αἱ σωματικαί· καὶ ἰων ζητοῦμεν ἀκρασίαν, ἤδη περὶ ταῦτα δόξειεν εἶναι. ἠπορεῖτο δὲ πάλιν περὶ τί ποτέ ἐστιν ἡ ἀκρασία. περὶ μὲν οὖν τιμὴν οὐκ ἔστιν ἁπλῶς ἀκρατὴς. ἐπαινεῖται γάρ πως ὁ περὶ τιμὴν ἀκρατὴς· φιλότιμος γάρ τις. ὅ δ' ὅλον λέγομεν καὶ ὅτι τῶν τοιούτων τὸν ἀκρατῆ, προσθέντες, περὶ τιμὴν ἀκρατὴς, ἢ δόξαν, ἢ ὀργήν. ἀλλὰ τῷ ἁπλῶς ἀκρατεῖ, οὐ προστιθέμεν περὶ ἃ, ἀλλ' ἀρχόντως αὐτῷ, καὶ φανερὸν ὄντος, μὴν τῆς προσθέσεως, περὶ
B ἃ ἐστιν. ἔστι γὰρ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικὰς ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς. δῆλον δ' καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι περὶ ταῦτα ἡ ἀκρασία· ἐπεὶ γὰρ ψεκτὸς ὁ ἀκρατὴς, ψεκτὰ * ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα κείμενα. τιμὴ μὲν οὖν καὶ δόξα, καὶ ἀρχὴ, καὶ χρήματα, καὶ τὰ περὶ ὅσα ἄλλα ἀκρατεῖς λέγονται, οὐκ εἰσὶ ψεκταί· αἱ δ' ἡδοναὶ αἱ σωματικαὶ, ψεκταί· δι' εἰρήσθω ὁ περὶ ταῦτα ὢν μᾶλλον τῷ δίοντος, οὕτ' ἀκρατὴς τελέως λέγεται. * ὅπερ δ' ἔστι τῶν περὶ τὰ ἄλ-
C λα ἀκρασιῶν λεγομένων, ἐστὶ περὶ τὸν ὀργὴν οὖσα, ἀκρασία ψεκτοτάτη, πότερον * ψεκτοτέρα ἐστὶν ἢ περὶ τὸν ὀργὴν, ἢ ἐστὶ περὶ τὰς ἡδονάς; ἔστιν οὖν ἐστὶ περὶ τὸν ὀργὴν ἀκρασία ὁμοία τῶν παίδων τοῖς περὸς ὃ ἅμα κινδυνεύει προθύμως ἔχοντι. τὸ γὰρ οὗτοι, ὅταν εἴπῃ ὁ διακονῶν, Δός μοι, τῇ προθυμίᾳ ἐξεπηδήσαντες, πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι ὃ δεῖ δοῦναι, ἔδωκεν, ἢ ἐν τῇ δόσει διήμαρτεν. πολλάκις γὰρ δεῖν βιβλίον δοῦναι, γραφεῖον ἔδωκεν. ὁμοίως
D δὲ πάσχει τούτῳ ὁ τῆς ὀργῆς ἀκρατής. ὅταν γὰρ ἀκούσῃ ὃ προῆκεν ῥῆμα ὅτι ἠδίκησεν, ὥρμησεν ὁ θυμὸς πρὸς ὃ ἀμφισβητῆσαι, ὅτι ἐπὶ αἰσχίοσιν ἀκούσας πότερον δεῖ ἢ οὐ δεῖ, ἢ ὅτι γε οὐχ οὕτω σφόδρα. ἐπὶ μὲν οὖν τοιαύτῃ ὁρμῇ πρὸς ὀργὴν, εἰ δοκεῖ ἀκρασία εἶναι ὀργῆς, οὐ λίαν ἐπιτιμητέα ἐστίν. ἐπὶ δὲ πρὸς τὴν ἡδονὴν ὁρμὴ, ψεκτή γε· ἔστι γὰρ ἁβροφερὲς ἔχουσα πρὸς ταύτην, ἀλλὰ τὸν

Nicom. l. 7. c. 6.

Fort. τῷ δεῖ.

Nicom. l. 7. c. 7.

λόγον ὃς ἀποτέμνει τὸ μὴ πρᾶξαι. ἀλλ' ὅμως πράττει * ἀφ' τὸν λόγον. διὸ φαυλότερόν μᾶλλον τῆς δι' ὀργὴν ἀκρασίας. ἡ μὲν γὰρ δι' ὀργὴν ἀκρασία λυπηρόν ἐστιν. ἐοικὲν γὰρ ὀργιζόμενος οὐ λυπεῖται· εἰ δὲ δι' ὑπερθυμίαν, οὐδ' ἡδονῆς. διὸ μᾶλλον φαυλότερον· εἰ γὰρ δι' ἡδονὴν ἀκρασία, οὕτω ὕβρεως δοκεῖ εἶναι. πότερον δὲ καὶ εἰ ἐγκράτεια καὶ εἰ καρτερία ταὐτόν ἐστιν, ἢ οὔ; εἰ μὲν γὰρ ἐγκράτεια ἐστι περὶ ἡδονὰς, καὶ ὁ ἐγκρατὴς ὁ κρατῶν τῶν ἡδονῶν· ἢ δὲ καρτερία, περὶ λύπας. ὁ γὰρ καρτερῶν καὶ ἀνθιστάμενος τὰς λύπας, οὗτος καρτερικός ἐστι. πάλιν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ μαλακία οὐκ ἔστι ταὐτόν. ἡ μὲν γὰρ μαλακία ἐστὶ, καὶ ὁ μαλακὸς ὁ μὴ ἀνθιστάμενος πόνοις, οὐχ ἁπλῶς δὲ, ἀλλ' οὓς διαγκαίως αὐτὸς ἄλλος τις ἀνθιστείνει· ὁ δ' ἀκρατὴς, ὁ μὴ δυνάμενος ἀνθιστῆναι ἡδοναῖς, ἀλλὰ καταμαλακιζόμενος, καὶ ἀπὸ τούτων ἡττώμενος. ἔστιν οὖν πάλιν τὶς καλούμενος ἀκόλαστος. πότερον οὖν ὁ ἀκόλαστος ἀκρατὴς, ἢ ὁ ἀκρατὴς ὁ αὐτὸς, ἢ οὔ; ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος ὡιοῦπός ἐστι, οἷος οἴεσθαι ἀ πρᾶξαι, ταῦτα καὶ βέλτιστα εἶναι αὐτῷ καὶ συμφορώτατα, ὃ λόγον οὐδένα ἔχειν ἀναιτιούμενον τοῖς αὐτῷ φαινομένοις ἡδέσιν· ὁ δὲ ἀκρατὴς, λόγον ἔχει ὃς ἀναιτιοῦται αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἡ ὑπερθυμία ἄγει. πότερον οὖν βέλτιστος ὁ ἀκόλαστος ἢ ὁ ἀκρατὴς; οὕτω μὲν οὖν οὐ δῆλον· ὁ γὰρ ἀκόλαστος, βέλτιστος. εἰ γὰρ αὐτῷ λόγος ἐγίνοιτο ὁ διδάξων ὅτι φαῦλα, οὐκ ἂν πράξειν· τῷ δέ γε ἀκρατεῖ ἐνυπάρχει ὁ λόγος, ὃ ὅμως πράττει. ὥστε δὴ ὁ ὡιοῦπος δόξειεν ἂν εἶναι. ἀλλὰ πότερον ἀφίκεται χείρων ᾧ μηδὲν ἀγαθὸν ἢ ἐνυπάρχει, ὃ καὶ τοῦτο; ἢ δῆλον ὅτι οὐχήνος, ὃ ὅσῳ γε ὀλιγώτερον, κακῶς ἀφίκεται. ἔστι δὴ οὖν ὁ μὲν ἀκρατὴς, ἀγαθὸν ἔχων τὸν λόγον ὀρθόν ὅτι· ὁ δὲ ἀκόλαστος * οὐκ ἔχει, ὅτι ἔστιν ὁ λόγος ἐκείνου ἀρχή. τῷ μὲν οὖν ἀκρατοῖ ἡ ἀρχὴ ἡμιώτατον ὄν, οὐ ἀφίκεται· τῷ δὲ ἀκολάστου, κακῶς· ὥστε χείρων ἂν εἴη ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. ἐπὶ ὥσπερ ἐν ὅτι τῆς θηριότητος ἧς ἐλέγομεν κακίας, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν τὸ θηρίον οὐσάν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου. ἡ γὰρ θηριότης ὄνομά ἐστι τῇ ὑπερβαλλούσῃ κακίᾳ. ἀφ' ἧ δὴ οὖν; ἢ ὅλη ἡ ἀρχὴ φαύλη τὸ θηρίῳ οὐκ ἔστιν; ἔστι δὲ ἡ ἀρχὴ ὁ λόγος. ἐπεὶ πότερον ἂν πλείω κακὰ ποιήσαι λέων, ἢ Διονύσιος, ἢ Φάλαρις, ἢ Κλέαρχος, ἢ ἓς τούτων τῶν μοχθηρῶν; ἢ δῆλον ὅτι ὅτι;

Lego πρᾶξαι ἀπὸ τοῦ λόγου h. e quāuis rei pugnante ratione, vel, διὰ τὸν λόγον, quod minùs placet. Nicom l. 7. c. 8.

Valla lōgè aliter: locus mēdosus est. Lego, ἐν ἔχει. ἐπ ὅτι ὁ λ. atque ita omnino videtur emendandum.

A ob rationem quæcunque auertuntne agatur aliquid: & tamen ob rationem agitur. Ideo magis est quàm per iram reprehendenda incontinentia voluptatis: quandoquidem per iram incontinentia, ægrimonia est. nemo siquidem stomachatus non ægrescit: at ex concupiscentia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quòd ex voluptate incontinentia abesse à conuitio non videtur. Vtrùm verò tolerantia, & continentia idem est, an non? Nam continentia, necnon continens, circa voluptates est, B ipsas coercendo: at tolerantia, circa ægrimonias: siquidem patiens, ac sustinens ægrimonias, is tolerans est. Rursus incontinentia, & mollities, idem non est. Mollities siquidem, & mollis, est succumbens laboribus, non certè omnibus, sed quos alius necessario duxerit sustinendos. incontinens verò, qui voluptates sustinere non possit, sed remolleſcens ab eis agatur. Est porrò quispiam intēperans appellatus: nunquid igitur intemperans idem quod incontinens, atque ipse idem incontinens, quod intemperans? C Nempe intemperans eiusmodi est, vt quæ agit, eadem & optima & commodissima sibi esse arbitretur: nec vllam habet rationem, quæ eius videatur aduersari voluptatibus. At incontinens habet rationē, quæ aduersatur ei, in ijs ad quæ cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperās an incontinens? Certè hac quidem ratione intemperans curatu facilior videatur. Nam si ratio ei aduenerit, quæ mala esse doceat, ipse non operabitur. At incontinenti non deest ratio, & tamen agit D mala, proinde homo huiusmodi incurabilis esse videbitur. Cæterùm vtrùm deteriùs afficitur cui nihil adest boni, nec quod per illud existit, quàm ille, cui quod honore præcellit, malè affectum est? Est nimirum incontinens, qui bonum obtinet, rectam rationem, cùm intemperans non habeat. Cùm ergo ratio vtriusque principatum obtineat, incontinentis honoratissimum principium præstò est, quod ab intemperante abest. Ergo incontinente intemperans deteriùs habet. Rursus, vt suprà mentionem fecimus de feritatis vitio, non est ipsum in fera spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil? nempe quòd improbum in fera principium non sit. Est si quidem ratio principium. Enim vero vter plura mala patrauerit, leóne aliquis an Dionysius, siue Phalaris, aut Clearchus, aut alius quis ex istis improbis hominibus? An perspicuum est, istos?

quando enim ineſt *malè agenti* principium deprauatum ac malum, multum id confert: at in fera nullum prorſus eſt principium. Ita igitur improbum eſt impſo intemperante principium, Nam quatenus quæ mala ſunt, committit, etiam ratio ei adſtipulatur, cenſétque ea eſſe peragenda, quia improbum in ipſo eſt principium. At in continente ſanum principiũ eſt, vt hinc melior incontinens intemperante eſſe videatur. Sunt etiam incontinentiæ binę ſpecies. Vna quidem prorumpens, & improuiſa, & confeſtim proueniens: velut cùm ſpecioſam viderimus mulierem, & confeſtim afficimur, & ab affectu erumpit impulſus ad aliquid perpetrandum, quod fortaſſe non expediat. Altera verò, velut quædam imbecillitas, quæ cum ratione inſurgit auertente. Prior igitur non admodum ſub reprehenſionem cadere videbitur: quandoquidem etiam virtutis ſtudioſis poteſt euenire, calidis, & ingenioſis. Secunda autem, frigidis, & melancholicis tales nimirum reprehendẽdi. Præterea ſi quis munire ſe ratione anteuerterit, poterit non affici: vt ſi ſcierit venturam formoſam mulierem; conuenit igitur ſe cohibere. Nam qui eiuſmodi ratione præuenerit, ex obuia viſione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam aget. Verùm qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idque voluptate delabetur, & remolleſcet, is multò magis reprehendẽdus. Neque enim probus vnquam eiuſmodi fuerit incontinens. Ratio namque præueniens ſe, non permiſerit. dux ſiquidem ea in ipſo probo exiſtit. Cui non obtemperat improbus, ſed voluptati deditus & remolleſcit, & quodammodo effœminatur. Vtrùm verò temperans ſit continens, quod ſuprà fecimus ambiguum, nunc diſſeramus. Eſt igitur temperans, & continens: nam continens, non ſolùm eſt præſentes cupiditates cohibens, verùm etiam talis, vt ſi nullæ adſint cupiditates, ita inſtructus, vt eas poſſit cohibere. Eſt autem temperans, qui nullas habeat cupiditates malas, rectæque rationi circa hæc inſiſtat; at continens, qui malas habet cupiditates, & aduerſum ipſas rectam rationem. Proinde temperantem continens comitatur, eritque temperans continens. Siquidem temperans non afficitur, continens verò afficitur quidem, ſed compeſcit affectus, vel qui poteſt affici, *ita vt non ſuccumbat*. Temperanti autem iſtorum eſt neutrum: ideo continens, temperans non eſt. Vtrùm intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinens enim eſt, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non

A ἡ γὰρ ἀρχὴ σπουδαία φαύλη, μεγάλα συμβάλλεται. ὁ δὲ ἀνεῖος ὅλως οὐκ ἔστιν ἀρχή. ὁ μὲν οὖν τοῦ ἀκολάστου ἔστιν ἀρχὴ φαύλη. ἡ γὰρ προαίρεσις φαύλη ἐστὶ, καὶ ὁ λόγος συμφησι ταῦτα, ἢ δεῖ καὶ αὐτῷ ταῦτα δοκεῖν πράττειν· φαύλως· ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ἡ ἀρχὴ ἔστιν ὑγιὴς· διὸ βελτίων ἂν δόξειεν εἶναι ὁ ἀκρατὴς τοῦ ἀκολάστου. ἔστι δὲ καὶ τῆς ἀκρασίας δύο εἴδη· ἡ μὲν, προπετητική τις ἡ δ' ἀπορητική· οἱ, ὅταν ἰδωμέν καλήν γυναῖκα, βίαιος ἡ ἐπιθυμία, B καὶ ἀπὸ τοῦ πάθους ὁρμὴ ἐγίνετο πρὸς τὸ πρᾶξαί τι ὧν ἴσως οὐ δεῖ· ἡ δ' ἑτέρα, οἱ ἀσθενικὴ τις ἡ μὴ λόγον οὖσα ἀποτρέπουσα· ἑκάτερη μὲν οὖν, οὐδ' ἄλλως δόξειεν εἶναι φαύλη. καὶ γὰρ ἐν τοῖς σπουδαίοις ἡ τοιαύτη ἐγγίνεται, ἐν τοῖς θερμοῖς καὶ βιαίοις· ἡ δὲ ἐν τοῖς ψυχροῖς καὶ μελαγχολικοῖς· οἱ δὴ τοιοῦτοι φαυλότεροι. ἔτι τε ὅστις τῷ λόγῳ * προσλαβόντι, μηδὲν παθεῖν, εἰ οἶδε ὅτι ἥξει γυνὴ C διαφόρους. δεῖ οὖν καλλιφεῖν αὐτόν. τῷ δὲ τοιούτῳ λόγῳ προκαλλαβοῦσα ἐν τοῖς προσφάτου φαυλότητος ἀκρατὴς, οὐδὲ πίστεται οὐδὲ προέξει οὐδὲν ἀμφοῖν· ὁ δὲ τῷ λόγῳ μὲν εἰδὼς ὅτι οὐ δεῖ, πρὸς δὲ τὴν ἡδονὴν εὐδιδοὺς καὶ καταμαλακιζόμενος, ὁ τοιοῦτος φαυλότερος. * οὔτε γὰρ ὁ σπουδαῖος οὐδέποτε οὕτω ῥᾳδίως ἂν ἀκρατὴς· ὃ, τε λόγος προκαλλαβών, οὐκ ἂν * εἴσαιτο. ἡγεμὼν γὰρ δεῖ ἐν αὐτῷ ὑπάρχειν, ᾧ οὔτε πιθαρχεῖ, ἀλλὰ τῇ ἡδονῇ εὐδίδωσι, καὶ καταμαλακίζεται, καὶ ἐξαλλοῖός πως. πότερον δ' ὁ σώφρων ἐγκρατὴς ἐστὶν, ἢ πορρωθὲν μὲν ἐν τοῖς ἐπιθυμίαις, πρὸς δὲ λόγῳ μὴ. ἔστι γὰρ ὁ σώφρων καὶ ἐγκρατὴς· ὁ γὰρ ἐγκρατὴς ὅστις., ὃ μόνον ὁ ἐπιθυμίαν σφοδρὰν οὐκ ἔχων τοιάσδε κατέχειν δι' τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὢν, οἷος καὶ μὴ σφοδρὰν ἐπιθυμίαν, τοιοῦτος ἦ οἷος εἰ ἐγένετο κατέχειν. ἔστι δὲ σώφρων, ὁ μὴ ἔχων ἐπιθυ- E μίας φαύλας, τόν τε λόγον ὀρθὸν τὸν περὶ ταῦτα· ὁ δὲ ἐγκρατὴς ὁ ἐπιθυμίας ἔχων φαύλας, ἀλλ' ὁ λόγον τὸν περὶ ταῦτα ὀρθὸν ὥστ' ἀκόλουθον τῷ σώφρονι ὁ ἐγκρατὴς, καὶ ἔστω σώφρων· ὁ μὲν γὰρ σώφρων, ὁ μὴ παρὼν ὁ δὲ ἐγκρατὴς, ὁ παρὼν, καὶ τούτων κρατῶν, ἢ ὁ οἷός τε πάρεστιν. ἐνδέχεται δὲ τοῦτον τὸν σώφρονα ὑπάρχειν. διὸ οὐκ ἔστιν ὁ ἐγκρατὴς σώφρων. πότερον δὲ ὁ ἀκόλαστος ἀκρατὴς ὅστιν, ἢ ὁ ἀκρατὴς ἀκόλαστος; ἢ οὐδέτερος ἑτέρου ἀκολουθεῖ; ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς ὅστιν ὃς ὁ λόγος τοῖς πάθεσι μάχεται· ὁ δὲ ἀκόλαστος, ὃ

Legebatur, προσλαβόντα, nullo ſenſu: Malim οὖν γὰρ ἐπιεικὴς ὁ σώφρων. Valla, ἐπιεικὴς. lego ἐπιεικὴς. Totus locus malè à Valla tractatus: qui ſic vertẽdus, *Neque enim qui fuerit iſto modo incõtinẽs, in virum probum emadere vtique poſſit: & ratio præueniens* (quod de alterius generis continente modò dicebatur) *ſanare eũ nequaquam poterit: quippe quum inſit in ipſo ratio, cuius imperio nõ pareat*, &c.

βιοδυτος, ἀλλ' ὁ προαιρούμενος τὰ φαῦλα, ἅμα τὸν λόγον σύμφωνον ἔχων. οὐδὲ δὴ ὁ ἀκόλαστος οἷος ἀκρατής, οὐδ' ὁ ἀκρατὴς οἷος ὁ ἀκόλαστος. ἔτι δὲ φαυλότερος ὁ ἀκόλαστος τοῦ ἀκρατοῦς. δυσιατώτερα γὰρ τὰ φυσικὰ τῶν ἐξ ἔθους γιγνομένων. καὶ γὰρ ὃ ἔθος ἁφᾶν πάνυ δύσκολόν ἐστιν ἰσχυρὸν εἶναι), ὅτι εἰς φύσιν καθίστησιν. ὁ μὲν οὖν ἀκόλαστος αὐτὸς βιοδυτὸς ὅστις οἷος φαῦλος ἂν τῇ φύσει εἶναι). ἀφᾶν τοῦτο καὶ ἀπὸ τύπου ὁ λόγος φαῦλος· ἐν αὐτῷ ὅστιν. ἀλλ' ὁ ἀκρατὴς οὐχ οὕτως. ἐν γὰρ ὅτι αὐτὸς βιοδυτός ὅστιν, * ὁ λόγος δ' ἀσυνδιάφορος. φαῦλον γὰρ αὐτὸν ἔδει εἶναι), εἰ αὐτὸς τῇ φύσει βιοδυτος ἐν οἷος ὁ φαῦλος. ὁ μὲν οὖν ἀξία ἀκρατὴς ἔδει ἔοικε φαῦλος εἶναι). ὁ δὲ ἀκόλαστος φύσει· * δυσιατώτερος γὰρ ὁ ἀκόλαστος. ὃ μὲν γὰρ ἔθος ἄλλῳ ἔθει ἐκκρούεται, ἡ δὲ φύσις οὐδενὶ ἐκκρούεται. πότερον δ' * ἐπεὶ πάρεστιν ὁ ἀκρατὴς βιοδυτος, οἷος εἰδέναι ἢ μὴ διεψεῦσθαι τῷ λόγῳ· ἔστι γὰρ ὁ φρόνιμος βιοδυτος, ὁ τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ ἕκαστα θεωρῶν· πότερον οὐδέχεται τὸν φρόνιμον ἀκρατῆ εἶναι), ἢ οὔ; ἀπορήσειε γὰρ ἂν τὰ εἰρημένα· ἐὰν δὲ προλαμβάνωμεν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, οὐκ ἔσται ὁ φρόνιμος ἀκρατής. ἐφάμεν γὰρ τὸν φρόνιμον εἶναι), οὐχ ᾧ ὀρθὸς λόγος μόνον ὑπάρχει, ἀλλ' ᾧ καὶ τὸν προαιρεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν λόγον φανόμενα βέλτιστα. εἰ δ' ὁ προαιρεῖσθαι τὰ βέλτιστα ὁ φρόνιμος, οὐδεὶς ἂν ἀκρατὴς εἴη ὁ φρόνιμος· ἀλλ' ὁ βιοδυτος δηλός μοί ὅστι. * διηρήμεθα γὰρ ἐν τοῖς ἐπάνω τόν τε δηλόν καὶ τὸν φρόνιμον ὡς ἑτέρων ὄντων. πως μὲν γὰρ ταὐτά· ἀλλ' ὁ μὲν προαιρούμενος * πως ἀεί, ὁ δ' ἁπλῶς ἀκρατής. τὸν οὖν δηλόν, ἀκρατῆ ἐνδέχεσθαι εἶναι). οὐ γὰρ πως ἀεὶ ἂν ἦν δηλός· τὸν φρόνιμον δ' οὐκ ἐνδέχεται ἀκρατῆ εἶναι).

Legebatur, ὁ λόγος ὁ σπ. nullo sensu.

χ δυσιατώτερος

Scribo, ἐπίσαν ὅστιν ἐά.

b. 1. c. Liv

Fort. ἀεὶ ἀδηλός, ὁ. sicut mox.

huiusmodi, sed qui mala agit, simulque incontinens adstipulantem habet rationem. Non itaque intemperans, qualis incontinens: neque incontinens, qualis intemperans. Præterea, improbior incontinente est intemperans. Curatu enim difficiliora quæ naturalia, quàm quæ ex consuetudine gignuntur. Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quòd naturæ insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinens, quia nequidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit namque ipsam esse improbam, si foret natura qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse videbitur: vt naturâ, intemperans. Curatu namq; longè difficilior intemperãs: quandoquidẽ cõsuetudo consuetudine exploditur. at natura à nemine extrudi potest. Vtrùm autẽ, cùm sit incõtinens eiusmodi, vt norit, & non cedat rationi, sitque prudens huiusmodi, vt recta ratione singula perpendat, acciderit vt incontinens sit prudens, an non? Ex his enim quæ dicta sunt, ambigere quispiam potuerit. Verùm si quæ à nobis antea dicta sunt, suscipere voluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus namque prudentem esse, non cui recta ratio modò inesset, verùm etiam facere quæ ex ratione optima viderẽtur, & proinde incontinẽs, non fuerit prudens. Cæterùm talis, astutus quidem est. Distinximus siquidem paulo antè astutum à prudente, vt qui inter se differrent: versantur enim illi quidem circa eadem, verùm interim vnus quidem circa hæc solers, alter verò non solers. Astutum igitur incontinentem esse contingit. Neque enim solers, circa quæ & astutus. Prudentem verò, incontinentem esse non contingit.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ ἡδονῆς.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα λεκτέον αὖ εἰ πως περὶ ἡδονῆς. ἐπισκοπεῖν γὰρ εὐδαιμονίας ὅστιν ὁ λόγος· καὶ δὴ εὐδαιμονίαν οἴονται πάντες ἢ τοι ἡδονὴν εἶναι, ἢ βίον ἡδέως ζῆν, ἢ οὐκ ἄνευ γε ἡδονῆς. οἱ δὲ τῇ ἡδονῇ συναγέροντες, ἢ οὐκ οἰόμενοι δεῖν τὴν ἡδονὴν συναριθμεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλὰ πόθεν ἄλυπον προσῆψάσιν. ἐξ ὧν οὖν ὁ ἀλύπως, τῆς ἡδονῆς ὅστι. δῆλον δὲ λεκτέον γὰρ ἡδονῆς, οὐ μόνον δὲ δῆλον ἢ οἱ ἄλλοι οἴονται δῆλον· ἀλλὰ δὴ διαλλαχόν ὅστιν ἡμῖν λέγειν γὰρ ἡδονῆς. ὅπερ γὰρ εὐδαιμονίας ἡμῖν ὅστιν ὁ λόγος, τῷ δὴ εὐδαιμονίαν διωρίσαμθα,

CAPVT VII.

De *voluptate*.

POst hæc de voluptate differendum est, cùm de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes aut voluptatem esse, & vitam delectabilem, aut non citra voluptatem. At qui voluptatem vrgent, nec inter bona enumerandam esse existimant, saltem hoc felicitati coniunctum esse volunt, vt sit doloris omnis expers, ipsam citra ægritudinẽ esse voluerũt. Sine ægritudine esse igitur, vicinũ voluptati est. Quapropter de voluptate quoq; dicẽdum, non modo quia etiã alij ita arbitrãtur, verumetiã quòd nobis de voluptate dicere necessarium esse censeamus. Nã cùm de felicitate nobis sit oratio, felicitatémq; definiuimus,

planéq; dixerimus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitque virtus circa voluptatem, & ægritudinem; de voluptate dicere necesse est, quandoquidem citra voluptatem non est felicitas. Primùm itaque dicimus, quod nonnulli ferunt, voluptatem in numerum bonorum non venire existimantes. Aiunt nanque primò ortum esse voluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porro, imperfecti locum nunquam obtinere. Secundo loco, Voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rursus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & probo, & feræ, & cicuri siue pecudi deputatur: at bonum, malis immiscri, nefas, & nequidem multis commune est. Quódque non potentissimum, voluptas: at bonum, potentissimum. Quódque honesta agendi, sit impedimentum. Nam quod honesta agere prohibeat, bonum quî potest esse? Primùm igitur primo occurrendum, de ortu, ratióq; diluenda, quòd neutiquam vera sit. Est igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nam quæ ab inspiciendo voluptas gignitur, ortus non est: nec quæ ab audiendo, & olfaciendo. Neque enim ex egestate procreata, quemadmodum in alijs, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæ namque ex egestate, & redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redundantiæ auferendo: ideo ortus esse videntur. At egestas, & redundantia, ægritudo: igitur ægritudo hic, vbi ortus voluptatis. Atqui in spectando, & audiendo, & olfaciendo, non est vt ægritudo antecedat: nemo siquidé qui spectãdo delectatur, aut olfaciendo, priùs tristatus est. Itidéin cogitatione: potest enim contemplanti rem aliquã, delectatio esse citra præcedentẽ ægritudinẽ, & proinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quòd si voluptas, (vt eorum dictat oratio,) ideo bonum non est, quia ortus: éstque voluptas aliqua, quæ ortus non est: fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum non est voluptas ortus: nam neque quæ à comedendo & bibendo voluptates, ortus dici possunt. Verùm hallucinantur qui has voluptates ortus esse perhibent. Putant siquidem, quoniam prolatis rebus, *vel inter sumendum cibum*, gignitur voluptas, ob hoc ortum esse: sed non est: quandoquidem enim est pars animæ quædam, qua oblectamur, simul prolatis, quibus indigebamus, rebus, ea pars animæ, quatenus exercetur, & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius, & exercitium, voluptas est: quod cum prolatis rebus ea pars animæ exerceatur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent voluptatũ: quòd certa sit rerum prolatio, animæ tamẽ pars, incerta: perinde atque si quis hominem

A καὶ φαμὲν εἶ) ἀρετῆς ἐνέργειαν τὸ βίον τελείον· ἡ δ' ἀρετὴ ὅτι οὐδὲ ἡδονὴ ἢ λύπη· ἐπειδὴ-περ οὐκ ἔστιν ἡ διάθεσις αὕτη ἡδονῆς. πρῶτον μὲν οὖν εἰποιμὰν ἄν τινες λέγοντες, οὐκ ὀρθῶς δοκεῖν τὴν ἡδονὴν, ὡς τὸ ἀγαθὸν μέρη λαμβάνειν. πρῶτον μὲν γὰρ φασιν εἶ) τὴν ἡδονὴν, γίνεσιν, τὴν δ' γίνεσιν, ἀτελές· τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε τὴν τῶν ἀτελῶν χώραν ἔχειν. δεύτερον δ' ὅτι εἰσίν τινες φαῦλαι ἡδοναί· τὸ δ' ἀγαθὸν οὐδέποτε τὸ φαῦλόν τι εἶ). πάλιν οὖν τὸ

B ἅπασιν ἐγγίνεσθαι. καὶ γὰρ τὸ τῷ φαύλῳ, καὶ τὸ τῷ σπουδαίῳ, καὶ τὸ θηρίῳ, καὶ τὸ βοσκήματι· τὸ δ' ἀγαθὸν ἀμιγές ἐστι πᾶσι φαύλοις, καὶ οὐ πολύκοινον· καὶ ὅτι τὸ κεκλῆσθαι ἡδονὴ, τὸ δ' ἀγαθὸν κεκλῆσθαι. καὶ ὅτι ἐμποδίζει τῷ σπουδάζειν τὰ καλά· τὸ γὰρ κωλυτικὸν τοῦ καλοῦ, οὐκ ἂν εἴη ἀγαθόν. πρῶτον μὲν οὖν πρὸς τὸ πρῶτον αὐτῶν λεκτέον πρὸς τὴν γίνεσιν, καὶ πειρατέον τὸν λόγον τοῦτον λύειν, ἀφ' οὗ τὸ μὲν ἀληθῆ εἶναι. ἔστι γὰρ πρῶτον μὲν τὸ πᾶσαν ἡδονὴν γίνεσιν. ἡ γὰρ Nic. l. 10. c. 3.

C ἀπὸ τῆς θεωρίας ἡδονὴ γινομένη, οὐκ ἔστι γίνεσις· δεύτερον ἡ ἀπὸ τῆς ἀκοῆς καὶ ὀσφραντικῶν. τὸ γὰρ ἐξ ἐνδείας γινόμενον, ὥσπερ ὅτι τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ τῆς φαγεῖν ἢ πιεῖν. αὕτη μὲν γὰρ ἐξ ἐνδείας καὶ ὑποβολῆς γίνεται, τοῦ ἢ τινὸς ἐνδεᾶ αὖ πληροῦσθαι, ἢ τῆς ὑποβολῆς ἀφαιρεῖσθαι· δεῖ γίνεσιν ὁμοίαν εἶναι. ἐν δὲ ἐνδεᾷ καὶ ὑποβολὴ, λύπη. λύπη οὖν ἐστὶν ἐνδεᾷ ἔνθα ἡδονῆς γίνεσις. ὅτι δὲ γε τῆς ἰδέᾳ καὶ ἀκοῆς καὶ ὀσφρανθῆναι, οὐκ ἔστι προλυπηθῆναι. οὐδεὶς γὰρ ἡδόμενος τοῦ ὁρᾶν, ἢ τοῦ ὀσφραίνεσθαι, προλυπήθη. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῆς μίξεως ἔστι πολλῶν πάθη ἅμα τῷ προλυπηθῆναι· ὥστ' εἰ εἴη αὕτη ἡδονὴ (ὡς λόγος ὁ αἱρεσιάρχου φέρει) διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι γίνεσις. ἔστι δὲ τις ἡδονὴ, ἢ οὐκ ἔστι γίνεσις· αὕτη αὖ εἴη ἀγαθόν· τὸ δ' ὅλον οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἡδονὴ, γίνεσις. οὐδὲ γὰρ αὗται αἱ ἀπὸ τοῦ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἡδοναὶ οὐκ εἰσὶ γίνεσις· ἀλλὰ μᾶλλον τέλειοί εἰσιν αἱ τοιαῦται φάσκοντες εἶναι τὰς ἡδονὰς γίνεσις. οἴονται γὰρ, ὅταν τῆς προσφορᾶς * γινομένης γὰρ ἡδονὴ, γρ. γινομένη

E δεῖ τοῦτο γίνεσιν εἶναι· ἔστι δ' ὅ. ὅταν γὰρ ὅτι τὸ ψυχῆς τι μέρος ᾧ ἡδόμεθα ἅμα τῇ προσφορᾷ ἀνίεσθαι συνήθως, τοῦτο μέρος ὂν τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν καὶ κινεῖσθαι· ἡ δὲ κίνησις αὐτὴ, καὶ ἡ ἐνέργεια, ἔστιν ἡδονή. * δεῖ δὲ ἅμα τῇ προσφορᾷ εἶναι γρ. δεῖ δὲ τὸ μέρος τὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖν, ἢ δεῖ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, οἴονται γίνεσιν εἶναι τῇ ἡδονῇ, τοῦ τὴν προσφορὰν ἄλλην εἶναι· ὃ δὲ τῆς ψυχῆς μέρος, ἄλλο. ὅμοιον οὖν εἴ τις τὸν ἄνθρωπον εἰ-

Itidem ergo voluptas quoque genere bonum eſt. Quòd verò ſint & malæ voluptates, ne nos quidem latet. Nam ſunt etiam diuerſæ naturæ animalium, bona, & mala; ſicut hominis quidem, bona; lupi verò, vel cuiuſuis alterius feræ, mala. Similiter equi natura, altera quàm hominis, & aſini, & canis. At voluptas conuerſio eſt ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuſlibet ſuam: proinde & hoc fuerit ſuauiſſimum. Atqui improbæ naturæ improba voluptas eſt. Neque enim equo quod homini, & ne quidem aliis. At quoniam diuerſæ naturæ, ſunt diuerſæ quoque voluptates. Nam voluptas, conuerſio eſt; & conuerſio, (inquiunt) ſiue reſtauratio, in naturam reſtituit. Proinde & malæ naturæ mala conuerſio eſt, vt probæ proba. Qui porrò voluptatem non eſſe bonam contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nectar incognitum habent, & deos vinum potare exiſtimant, nihilque eo eſſe ſuauius; ex inſcitia in id delabuntur. Simile contingit iis qui cunctas voluptates ortus eſſe aſſerunt, & neutiquam bonum. Nam quòd alias voluptates ignorent, præter eas quæ corporis ſunt, eas ducunt ortus eſſe, nec bonas; in vniuerſum non rentur voluptatem eſſe bonum. Quoniam igitur eſt voluptas & reſtituendæ naturæ & iam reſtitutæ, (reſtituendæ naturæ ſunt, nimirum repletiones poſt defectum; reſtitutæ autem, quæ oculis & auribus percipiantur, ac ſimiles,) videntur reſtitutæ, ac ſuum, vt ſic dicam, ſtatum obtinentis, naturæ functiones eſſe meliores. Voluptates namque vtrovis modo dictæ, ſunt actiones. Proinde non dubium quin à viſu voluptates, & auditu, & intelligentia ſint longè optimæ, cùm eæ quæ ſub corpus cadunt, ab expletione procreentur. Rurſum id dicebatur, quod ne quidem bonum. Siquidem quod in omnibus ſit, & commune omnibus, non bonum. Id certè in honoris cupido, & honoris cupiditate, magis proprium eſt. Honoris ſiquidem cupidus, ſolus vult habere, & illo cæteros anteire. Voluptatem igitur, ſi ipſam per ſe bonum eſſe oporteat, eſſéne eiuſmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrario modo. Ob id namque bonum eſſe videatur quod cuncta expetant. Agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde ſi cuncta voluptatem expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rurſus, quòd ſit impedimentum voluptas, ipſam bonum eſſe negauerunt, impedimentum eſſe aſſerendo; quod non rectè videantur conſiderare.

ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἡδονὴ τῷ γένει ἀγαθόν ἐστιν. ἐπεὶ ὅτι γέ εἰσι φαῦλαι ἡδοναί, οὐδὲ ἡμᾶς λανθάνει. ἐπεὶ γὰρ καὶ φύσις τῶν ζώων εἰσὶ διάφοροι, οἷς καὶ φαῦλα καὶ σπουδαῖα, οἷς μὲν ἀνθρώπου σπουδαῖα· ἡ δὲ λύκου, ἢ τινος ἄλλου θηρίου, φαῦλα, ὁμοίως δὲ ἑτέρα φύσις ἵππου καὶ ἀνθρώπου, καὶ ὄνου, καὶ κυνός· ἡ δὲ ἡδονή ἐστι * κατάστασις ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς φύσιν ἑκάστου τινὶ αὐτῶν. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη ἥδιστον τῇ γε φαύλῃ φύσει· ἀλλὰ τῇ φαύλῃ φύσει φαύλη ἡδονή· οὐ γὰρ ἔστι ταὐτὸν ἵππῳ καὶ ἀνθρώπῳ· ὁμοίως οὐδὲ τοῖς ἄλλοις· ἀλλ' ἐπεὶπερ αἱ φύσεις διάφοροι, καὶ αἱ ἡδοναὶ διάφοροι. ἡ γὰρ ἡδονὴ ἐστὶν ἀποκατάστασις· καὶ ἡ ἀποκατάστασις, φασὶν, εἰς φύσιν καθίστησιν. ὥστε τῆς μὲν φαύλης φύσεως ἡ κατάστασις φαύλη· τῆς δὲ σπουδαίας, σπουδαία. ἀλλ' οἱ φάσκοντες εἶ) τινὶ ἡδονῇ οὐ σπουδαίᾳ, πεπόνθασιν· οἷ οἱ μὴ εἰδότες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ οὐκ εἶ) τούτου ἥδιον οὐθέν. τοῦτο δὲ πάσχουσι διά τινὰ ἄγνοιαν· οἷς ὅμοιον πεπόνθασιν οἱ πάσας τὰς ἡδονὰς γενέσεις φάσκοντες εἶ), καὶ οὐκ ἀγαθόν. διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι ἄλλας ἡδονάς, ἀλλ' ἢ τὰς σωματικὰς, ταύτας τε ὀρθῶς γενέσεις τε οὔσας καὶ μὴ σπουδαίας, ὅλως οὐκ οἴονται εἶ) τινὶ ἡδονῇ ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν ἐστὶν ἡ ἡδονὴ καὶ κατάστασις τῆς φύσεως καθ' ἡσυχίαν· οἷς καταστάσεων μέν, αἱ ἐξ ἐνδείας ἀναπληρώσεις, καθ' ἡσυχίας δὲ, αἱ ἀπὸ τῶν ὀψέως καὶ τῶν ἀκοῆς, ἃ καὶ τοιοῦτόν ἐστιν· βελτίους δ' εἶναι φαμὲν αἱ καθ' ἡσυχίας τῆς φύσεως ἐνέργειαι. αἱ γὰρ ἡδοναὶ, κατ' ἀμφοτέρους λεγόμεναι τοὺς τρόπους, ἐνέργειαί εἰσιν· ὥστε δῆλον ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν ὀψέως, ἡδοναί, καὶ τῶν ἀκοῆς, καὶ τὸ ὁρᾶσθαι, βελτίους δ' εἶναι φαμὲν, ἐπεὶ αἱ γε σωματικαὶ ἐξ ἀναπληρώσεως. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἐλέγετο, ὅτι οὐκ ἀγαθόν· τὸ γὰρ ἐν πᾶσιν εἶ), καὶ πᾶσι κοινὸν, οὐκ ἀγαθόν. τὸ δὲ τοιοῦτον ὅτι φιλαύτου μᾶλλον, καὶ φιλοτιμίας οἰκεῖόν ἐστιν. ὁ γὰρ φιλάυτος ἐστὶν ὁ μόνος βουλόμενος ἔχειν, καὶ πᾶν τοιοῦτο τῶν ἄλλων ὑπερέχειν. καὶ τινὶ ἡδονῇ οὖν, * εἰ μέλλει ἀγαθὸν εἶναι, τοιοῦτον δεῖν εἶναι, ἢ οὔ, ἀλλὰ καὶ τοιωδιὶ τοιῷδε. ἀφ' οὗ τοῦτο δόξειεν ἂν εἶ) ἀγαθὸν, ὅτι πάντα τοῦτο ἐφίεται. τὸ γὰρ ἀγαθὸν πάντα πέφυκεν ἐφίεσθαι. ὥστ' εἰ τῆς ἡδονῆς πάντα ἐφίεται, ἀγαθὸν ἂν εἴη ὧ γένει ἡ ἡδονή. πάλιν καὶ ὅτι ἔστιν ἐμπόδιον ἡ ἡδονὴ, οὐκ ἔφασάν αὐτὴν ἀγαθὸν εἶναι· τὸ δὲ ἐμπόδιον φάσκειν εἶναι ἀφ' τοῦ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖν, φαίνεται αὐτοῖς.

Leg ἡ μᾶλλ. ἀγαθ. & δεῖ, nō δεῖν.

οὐ γὰρ ἔστιν ἐμπόδιον ἡ ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῦ πραττομένου ἡδονή. ἐὰν μὲν οὖν τις ἄλλη ἐμποδίζῃ, ἡ ἀπὸ τῆς μαθήσεως ἡδονὴ ἐμποδιόν ἐστι τοῦ πράττειν. ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ ἐπιστήμην ἐπιστήμης ἐμπόδιον ἄν. οὐ γὰρ ἔστιν ἅμα ἀμφοτέραις ἐνεργεῖν· ἀλλὰ διὰ τί οὐκ ἀγαθὸν ἡ ἐπιστήμη, ἂν ποιῇ τινὰ ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἡδονάς; καὶ πότερον ἐμπόδιον ἔσται, ἢ οὔ; ἀλλὰ μᾶλλον πράξει. * ἡ γὰρ ἡδονὴ παρορμᾷ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν * ἀπ' αὐτῆς γινομένου, ἢ ὅτι τὸν ἀσυνδέτον * ποιήσουσα πράττειν τὰ κατ' ἀρετήν, καὶ ἡδέως ταῦτα πράττειν. ἀλλὰ οὐ πολλῷ μᾶλλον ἐνεργήσει· ἆρα κατὰ τίνα πρᾶξιν; καὶ ἐὰν μὲν γε ἡδόμενος πράττῃ, ἀσυνδέτος ἔσται· ἂν δὲ λυπούμενος τὰ καλὰ πράττῃ, οὐ ἀσυνδέτος. ἡ γὰρ λύπη ὅτι τοῖς δι' ἀνάγκην ἐστίν. ὥστ' εἰ λυπεῖταί τις τὰ καλὰ πράττειν, ἀναγκαζόμενος πράττει· ὁ δὲ ἐξ ἀνάγκης πράττων, οὐ ἀσυνδέτος· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι γε μὴ λυπούμενον ἢ ἡδόμενον τὰ κατ' ἀρετὴν πράττειν· τὸ δ' ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. διὰ τί; ὅτι ἡ ἀρετὴ ἐν πάθει· τὸ δὲ πάθος ἐν λύπῃ καὶ ἡδονῇ· ἐν δὲ τῷ ἀνὰ μέσον οὐκ ἔστι. δῆλον οὖν ὡς καὶ ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης καὶ ἡδονῆς. εἰ μὲν οὖν λυπούμενός τις τὰ καλὰ πράττει, οὐ ἀσυνδέτος. ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ μετὰ λύπης· καὶ μὴν ἡδονῆς ἆρα. οὐ μόνον ἆρα οὐκ ἐμποδίζον ἐστὶν ἡ ἡδονή, ἀλλὰ καὶ συμπεριπλοκὴν πρὸς τὸ πράττειν. καὶ τὸ ὅλον δὲ οὐκ ἐνδέχεται ἄνευ ἡδονῆς εἶναι τῆς ἀπ' αὐτῆς γινομένης. ἄλλος μὲν οὖν λόγος ὅτι οὐδεμία ἐπιστήμη ποιεῖ ἡδονάς. ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. οἱ γὰρ δειπνοποιοὶ καὶ στεφανοποιοὶ καὶ οἱ μυρεψοί, ἡδονῆς εἰσι ποιητικοί. ἀλλὰ δὴ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις οὐκ ἔστιν ἡ ἡδονὴ ὡς τέλος, ἀλλὰ μᾶλλον ἡδονῆς τε, καὶ οὐκ ἄνευ ἡδονῆς· ἔστιν οὖν ἐπιστήμη ποιητικὴ ἡδονῆς. εἶπε δὲ καὶ ἄλλως τις ἔλεγετο ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ τῷ τοιούτῳ λόγῳ ἀναιρήσεις καὶ τὰς καθ' ἕκαστα λεγομένας ἀρετάς. ἡ γὰρ ἀνδρεία, οὐκ ἔστιν ἄριστον. ἆρ' οὖν διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν; ἢ τοῦτ' ἄτοπον; ὁμοίως καὶ ὅτι τῶν ἄλλων. οὐδὲ ἡδονὴ διὰ τοῦτ' οὐκ ἀγαθόν, ὅτι οὐκ ἄριστον. ἀπορήσαι δ' ἄν τις μεταβὰς μὲν ἐπὶ ὅτι τῶν ἀρετῶν, τὸ τοιοῦδον· οὗ ὅλως ὁ λόγος κρατεῖ ποτε τῶν παθῶν. (φαμὲν γὰρ ὅτι τῆς ἐγκρατείας) καὶ τὰ πάθη δὲ πάλιν ἀντιστραμμένως τοῦ λόγου κρατεῖ· οὗ ὅτι τῶν ἀκρατῶν συμβαίνει· ἐπὶ οὖν

Valla aliter disting.

Mendosus locus, &, vt videtur, nō integer.

γρ. ποιήσουσα

A Neque enim ad res transigendas est impedimentum, si qua sit alia, impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterùm ita etiam scientia scientiæ fuerit impedimentum. Nam fieri non potest vt simul vtramque exerceas. Sed cur non bonum scientia, si voluptatem ex scientia excitarit? & vtrùm impedimentum sit, anne? Cæterùm multò magis aget; voluptas namque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid B multò etiam magis quæ ad actionem pertinent, exercebit? Ac si oblectatus egerit, probus erit; sin tristatus honesta prosequatur, non probus. Ægrimonia namque in iis quæ ex necessitate est. Proinde si quispiam dolore afficiatur, honesta prosequendo, coactus peragit; qui autem à necessitate agere compellitur, non probus. Cæterùm nemo potest quæ sunt virtuti consentanea, agere, vt non aliqua vel voluptate, vel ægritudine afficiatur: medium enim ni- C hil est. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate; nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur quin virtus cum ægritudine, vel voluptate sit. Si quis igitur mœstus honesta prosequatur, non bonus. Proinde non fuerit virtus cum ægritudine, cum voluptate ergo. Tantùm ergo abest vt sit impedimentum, vt etiam ad agendum exhortetur. In totúmque non contingit, vt sit citra voluptatem, quod ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, quòd D nulla scientia faciat voluptatem. Ne id quidem verum est. Conuiuiorum namque structores, & coronarum, necnon vnguentarij, voluptatis sunt effectores. Cæterùm aliis scientiis non est voluptas vt finis, sed cum voluptate, nec citra voluptatem. Est igitur etiam scientia, voluptatis effectrix. Rursus etiam aliter dicebatur, quòd non optimum. Verùm hoc modo, atque hac ratione, singulas ieris perditum virtutes. Si quidem fortitudo, optimum E non est. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdum sit? Itidem & in aliis, quòd voluptas, quia non optimum, non esse videatur bonum. Dubitauerit autem quispiam per virtutes transiens huiusmodi, vt quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus,) & econuersò affectus imperant rationi, vt euenit incontinentibus; quia (inquam)

expers rationis pars animæ, vitium admittendo, imperat rationi bene dispositæ, (talis siquidem incontinens) & ratio similiter mala; quamobrem ipsa quoque bene dispositis perturbationibus imperabit, suam virtutem continentibus. Hoc si ita, euenerit abuti virtute. Improba namque ratione affectus, virtutem vsurpando, ipsa abutetur. Hoc nimirum absurdum euenire videbitur. Tali sanè dubitationi, facile ex eis quæ à nobis antè de virtute dicta sunt, est occurrere, atque refellere. Tum demum namque virtutem esse dicebamus, cùm ratio bene affecta, perturbationibus suam virtutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi consentaneæ. Ita namque affecta, inter se inuicem consentient, vt ratio, quod optimum sit, semper præscribat; perturbationes verò facilè bene dispositæ, id exequantur quod ratio præscripserit. Si ratio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, non fuerit virtus, deficiente ratione; nam ex vtroque virtus. Proinde non contigerit virtute abuti. Simpliciter verò non, (quemadmodum alij opinantur) dux ratio virtutis est, atque principium, sed potiùs perturbationes. Ad honestum namque, impulsum quendam oportet primò innasci irrationalem, qui producatur, atque ita postremò rationem esse discernentem atque constituentem. Quod sanè viderit quispiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his namque sine ratione, perturbationum impulsus exoriuntur primò ad honestum: mox posterior aduenies ratio, & constituens, honesta agere exhortatur. Sed non si à ratione ad honesta ceperit principium, perturbationes consentientes comitantur, verùm sæpenumero controuertantur. Quamobrem potiùs conuenerit, perturbationem ad virtutem anteire bene affectam, quàm rationem.

A τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς ἔχον τιὼ κακίαν, κρατεῖ λόγου δυ σφαχειμμένου, (ὁ γὰρ ἀκρατὴς τοιοῦτος) ὁ δὲ λόγος ὁμοίως φαῦλος· διὸ κἀκεῖνος κρατήσῃ τῶν παθῶν δυ σφαχειμμένων, καὶ ἐχόντων τιὼ οἰκείαν ἀρετήν. εἰ δὲ τοῦτ', ὑπισυμβήσεται τῇ ἀρετῇ κακῶς χρῆσθαι. ὁ γὰρ λόγῳ φαύλῳ σφαχείμμενος, καὶ χρώμενος τῇ ἀρετῇ, κακῶς αὐτῇ χρήσεται, τὸ δὴ τοιοῦτον ἄτοπον δὴ συμβαίνειν δόξειεν. τοὺς δὴ τιὼ τοιαύτιν ἀπορίαν ῥᾴδιον λύειν καὶ λύσαι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένων περὶ ἀρετῆς. ὅτε γὰρ φαμὲν εἶ-

B ναι ἀρετιὼ, ὅταν ὁ λόγος δυ σφαχείμμενος τοῖς πάθεσιν δυ ἔχουσι τ' οἰκείαν ἀρετιὼ σύμμετρος ᾖ, καὶ τὰ πάθη τῷ λόγῳ. οὕτω γὰρ σφαχείμμενα συμφωνήσουσι τοὺς ἄλληλα· ὥστε τὸν μὲν λόγον τοὺς σπουδαῖον ἀεὶ τὸ βέλτιστον, τὰ δὲ πάθη ῥᾳδίως δυ σφαχείμμενα ποιεῖν ὃ αὐ λόγος προστάττῃ. διὸ δῆλον ὁ λόγος φαύλως ᾖ σφαχείμμενος, τὰ τ' πάθη δυ, οὐκ ἔστιν ἀρετή, ἀλλείποντος

C τῦ λόγου. δεῖ ἀμφοτέρων γὰρ ἡ ἀρετή. ὥστ' οὐδὲ κακῶς χρῆσθαι ἐνδέχεται ἀρετῇ ἁπλῶς· ἀλλ' οὐχ (ὥσπερ οἴονται οἱ ἄλλοι) τῆς ἀρετῆς ἀρχὴ καὶ ἡγεμών ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ πάθη. δεῖ γὰρ τοὺς τὸ καλὸν ὁρμὴν ἄλογόν τινα τοῦτον ἐγγίνεσθαι, (ὃ καὶ γίνεται) εἶθ' οὕτως τὸν λόγον ὕστερον ὑπιφαίνοντα εἶ) καὶ σφαιρίοντα. ἴδοι δ' ἄν τις τοῦτο ἐκ τῶν παίδων, καὶ τῶν ἄνευ λόγου ζώντων. ἐν γὰρ τούτοις αὐθὺς τῦ λόγου ἐγγίνονται ὁρμαὶ τῶν παθῶν, πρὸς τὸ καλὸν τοὺς τέρον· ὁ δὲ λόγος ὕστερον ὑπιφαινόμενος ὁ συμφέρος ὤν, ποιεῖ προστάττειν τὰ καλά. ἀλλ' οὐκ ἐὰν ἀπὸ τῦ λόγου τ' ἀρχὴ λαβῇ τοὺς τὰ καλά, οὐκ ἀκολουθεῖ τὰ πάθη ὁμοιγνωμονοῦντα, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντιοῦται. διὸ μᾶλλον ἀρχὴ ἔοικε τοὺς τιὼ ἀρετιὼ τὸ πάθος δυ σφαχείμμενον, ἢ ὁ λόγος.

CAPVT VIII.

De prospera fortuna.

INterea dicendũ de prospera fortuna est, posteaquam de felicitate nobis est oratio. Arbitrãtur namque multi, felicem vitam, fortunatam esse vel non esse citra prosperam fortunam. Et fortè non iniuria. Absque enim exteris bonis, quorum domina fortuna est, felicẽ esse non cõtingit. Idcirco de secunda fortuna nobis dicendum, necnõ quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primùm igitur ad hæc quispiam accedens spectãsque dubitauerit,

ΚΕΦΑΛ. ιʹ.

Περὶ εὐτυχίας.

ΕΧόμενοι δ' ἂν εἴη τούτων εἰπεῖν, ὅτι περὶ εὐδαιμονίας ἐστὶν ὁ λόγος, περὶ εὐτυχίας. οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τ' εὐδαίμονα βίον τ' εὐτυχῆ εἶ), ἢ οὐκ ἄνευ γε εὐτυχίας· καὶ ὀρθῶς ἴσως. αὐθὺ γὰρ τ' ἐκτὸς ἀγαθῶν, ὧν ἡ τύχη ἐστὶ κυρία, οὐκ ἐνδέχεται εὐδαίμονα εἶ). διὸ ῥητέον ἐστὶν ὑπὸ εὐτυχίας, καὶ ἁπλῶς ὁ εὐτυχὴς τίς ἐστι, καὶ ἐκ τίσι, καὶ περὶ τί. πρῶτον μὲν οὖν ὅτι τοῦτ' ἄν τις ἐλθὼν καὶ ἀποβλέψας, ἀπορήσειεν.

Eud. l. 7. c. 14.

οὔτε γὰρ ἂν εἴποι τις τὴν τύχην ὡς ἔστι φύσις. ἡ A quandoquidem non dixerit quis fortunam
γὰρ φύσις, οὗ ὅστιν αἰτία, τούτου ὡς ὅπὶ τὸ πολύ, ἢ esse, vt natura est. Semper enim natura, id
ὡσαύτως ποιητική ὅστιν. ἡ δέ γε τύχη οὐδέποτε, cuius est causa, vt plurimùm eodem modo
ἀλλ' ἀπάντων, καὶ ὡς ἔτυχε. διὸ ἡ τύχη ἐν τοῖς solet efficere; at fortuna nunquam, verùm
τοιούτοις λέγεται ὅταν δὴ νοῦν γε ἔνα ἢ λόγον ὀρ- temerè, & sine ordine, ac vt fors tulerit.
θόν. καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὐκ ἦν ἧττον ὅστι τὸ πεπραγμένον, καὶ τὸ Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, vbi
ἀεὶ ὡσαύτως· ἡ δὲ τύχη οὔ. διὸ δὲ οὐ πλῆθος νοῦ neque mens vlla ne recta ratio est. Nam vbi
καὶ λόγος, ἐνταῦθα ἐλαχίστη τύχη· οὐ γὰρ πλείστη τύ- id, nihilominus est quicquam ordinatum,
χη, ἐνταῦθα ἐλάχιστος νοῦς. ἀλλ' ἆρά γε ἡ εὐτυ- ac est semper eodem modo; nõ ita fortuna.
χία ὅστιν ὡς ὀπτιμάδα τις θεὸν; ἢ τοῦτ' οὐκ ἂν Idcirco vbi mens plurima, ac ratio, ibi for-
ἔδοξεν; τὸν γὰρ θεὸν ἀξιοῦμεν κύριον ὄντα τῶν B tunæ minimum; vbi plurima fortuna, ibi
τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν τὰ ἀγαθὰ καὶ mens perexigua. At nunquid secunda for-
τὰ κακά· ἡ γὰ τύχη, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς τύχης, ὡς tuna est, vt deorum quædam cura, an id
ἀληθῶς, ὡς ἂν τύχῃ γίγνεται. εἰ δέ γε τῷ θεῷ τοιοῦ- minimè videri debet? Talium siquidem
τον * ἀπονέμομεν, φαῦλον αὐτὸν κριτὴν ποιή- dominum facimus Deum, vt bona malaq;
σομεν, ἢ οὐ δίκαιον καὶ τοῦτ' οὐ προσῆκόν ὅστι θεῷ. meritis distribuat. At fortuna, & quæ à
ἀλλὰ μὴν ἔξω γε τούτων εἰς οὐδὲν ἄλλο τὴν τύ- fortuna, prorsus, vt nomen indicat, vt fors
χην ἂν τις ἀνάξειεν. ὥστε δῆλον ὅτι τούτων ἂν τι tulerit, fiunt. Quòd si huiusmodi distribu-
εἴη. νοῦς μὲν δὴ καὶ λόγος, ἐν ὀπτιτήμῃ, πάντε- tori Deo adscripserimus, malum ipsum iu-
λῶς ἀλλοτρίου τι ἔοικεν εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ dicem faciemus, neque iustum; idq; nefas
ἡ ὀπτιμέλεια, ἢ καὶ ἡ θύσια τοῦδε τοῦ θεοῦ, δό- C Deo deputare. Cæterùm præter hæc, ad ni-
ξειεν ἂν εἶναι εὐτυχία, διὸ τὸ ὂν τοῖς φαύλοις hil aliud fortunam quispiã ordinarit. Pro-
ἐγγίνεσθαι. τὸν γὰρ θεὸν τῶν φαύλων οὐκ εἰκὸς ὀπτι- inde, non dubium quin horum aliquid sit;
μᾶσθαι. λοιπὸν πάντων καὶ οἰκειότατόν ὅστιν εὐτυχίας mens certè, ac ratio, necnon scientia pror-
ἐστὶν ἡ φύσις· ἔστι δὴ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ τύχη ἐν sus alienum ab hoc esse videatur. Præterea
τοῖς μὴ ἐφ' ἡμῖν οὖσι, μηδὲ ὧν αὐτοὶ κύριοί neque cura, neq; beneuolẽtia, quæ à Deo,
ἐσμεν, ἐν δυναταῖς πράξαι. διὸ τὸν δίκαιον, οὐ- videatur esse felicitas, quoniam malis at-
δεὶς λέγει εὐτυχῆ, οὐδὲ τὸν ἀνδρεῖον, οὐδὲ ὅλως tribuitur. Atqui Deum, malorum curam
τῶν κατ' ἀρετὴν οὐδένα. ἐφ' ὑμῖν γὰρ ὅστι habere fas non est. Reliquum igitur, &
ταῦτα καὶ ἔχειν, καὶ μὴ ἔχειν. ἀλλ' ἤδη ὅτι maximè peculiare prosperæ fortunæ, natu-
τοῖς τοιούτοις οἰκειότερον τὴν εὐτυχίαν ἐροῦ- ra est. Est nimirum prosperitas, ipsáque for-
μεν. τὸν γὰρ εὐτυχῆ, εὐτυχῆ λέγομεν, καὶ D tuna, in his quæ in nobis non sunt, neque
ὅλως ᾧ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχει, ὧν corũ, quorum ipsi sumus domini, quæque
μὴ αὐτὸς κύριος ἐστιν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ταῦτα δὴ possimus efficere. Ideo iustum, quatenus
κυρίως εὐτυχία λέγοιτο. ἔστι δὲ πολλαχῶς λεγόμενος. iustum, nemo fortunatum dicit; & ne for-
καὶ γὰρ ᾧ τοῦδε τὸν λογισμὸν τὸν αὑτῷ σωθῆναι ἢ ἀγαθὸν προσῆ- tem quidem, nec prorsus quẽquam alium
ξαι, εὐτυχῆ φαμὲν· καὶ ᾧ τῷ λόγον ζη- ex iis qui ab aliqua virtute denominantur.
μίαν ἐπιθεῖναι, * τὸν τοιοῦτον κερδαίνοντα In nobis siquidem est, hæc habere, vel non
εὐτυχῆ φαμέν. ἔστιν οὖν ἡ εὐτυχία τῷ ἀγα- D habere. Sed talibus potiùs cõuenienter &
θὸν ἢ ὑπαρξαι τοῦδε λόγου, ἀλλὰ μᾶλ- aptè prosperã fortunã attribuerit. Ingenuũ
λον καὶ οἰκειότερον ἡ εὐτυχία ἂν δόξειεν εἶναι namque dicimus fortunatũ, ac prorsus cui
τῷ ἀγαθὸν λαβεῖν. ὃ μὲν γὰρ ἀγαθὸν talia bona extiterint, quorũ ipse neutiquã
λαβεῖν, * ὃ καὶ καθ' αὑτὸ δόξειεν ἂν εὐτύ- dominus est. Verumtamen ne de his quidẽ
χημα εἶναι ..... ἔστιν οὖν ἡ εὐτυ- propriè prosperitas diceretur. Est autẽ for-
χία ἄλογος * φύσις. ὁ γὰρ εὐτυχὴς ἐστὶν ὁ tunatus multis modis dictus. Nam cui præ-
ἄνευ λόγου ἔχων ὁρμὴν πρὸς τὰ ἀγα- ter suam ipsius opinionem & expectatio-
θὰ, καὶ τούτων ὀπτιτυγχάνων· τοῦτο δ' ἐστὶ nem fœliciter aliquid euenit, eum dicimus
φύσεως. ἐν γὰρ τῇ ψυχῇ * ἔνεστι τῇ φύσει τοιοῦ- fortunatum; & cui iure infligi damnũ de-
τον, ᾧ ὁρμῶμεν ἀλόγως πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχωμεν. buerat, eiusmodi hominem lucrum facien-
tẽ, dicimus fortunatum. Est igitur prospe-
E ritas, in agendo bonum aliquod præter ra-
tionem, & in non subeundo; vt debuit, ma-
lo. Cæterùm potiùs magis peculiare, in
bono capiẽdo prosperitas videatur. Siqui-
dem bonum capere, per sese fortunatum
quiddam esse videatur; malũ verò non su-
bire, ex casu fortunatum. Est igitur pros-
peritas, rationis expers. Natura nãque fortu-
nat⁹ est, qui sine ratione ad bona impellitur,
eáque cõsequitur. Id verò naturæ est; nam
animæ inest huiusmodi à natura, quo sine
ratione impellamur ad ea vnde bene habe-

γρ. ἀπονέμομεν

γρ. τὸν τὸ πλῆθος κερδαίνοντα

Deesse hîc aliquid Valla arguit, quid legit, ἡ δὲ κακὸν μὴ λαβεῖν καὶ συμβεβηκὸς εὐτύχημα. Valla, φύσει γὰρ εὐτ. non rectè.

mus, eoúsque vt si quis roget ita habentem, Cúrnam id tibi ita libet agere, Nescio, inquit, sed libet. Simile propemodum lymphaticis; siquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Prosperitatem verò, suo ac peculiari nomine appellare non habemus; verùm ipsam sæpe dicimus esse causam. At causa, à nomine eo alienum quiddam est: quoniam causa, & cuius est causa, aliud est; & citra impulsum bona consequentem causa, causa dicta est; vt malum non subire, vel porrò minimè animo deputatum, bonum capere, nanciscique bonum. Est profectò huiusmodi prosperitas ab illa distincta, videtúrque hæc ex rerum fieri interuentu, ex casúque prosperitas; & proinde tametsi est huiusmodi prosperitas, non tamen ad felicitatem talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus principium est bonorum consequendorum. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis, & quæ à prosperitate, (vt iamdudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hactenus.

A καὶ εἴ τις ἐρωτήσας τὸν οὕτως ἔχοντα, Διὰ τί τοῦτο πράττεις σοι φύτευε περιπάτει; οὐκ οἶδα, φησιν, ἀλλ' ἄρέσκει μοι· ὅμοιον πάσχων τοῖς ἐνθουσιάζουσι. καὶ γὰρ οἱ ἐνθουσιάζοντες, ἄνευ λόγου ὁρμὴν ἔχουσι πρὸς τὸ πράττειν τι. τὴν δ' εὐτυχίαν, οὐκ ἔχομεν οἰκείῳ καὶ ἰδίῳ ὀνόματι προσαγορεύειν, ἀλλ' αἰτίαν πολλάκις φαμὲν εἶναι αὐτήν. ἡ δὲ αἰτία ἀλλότριον τοῦ ὀνόματος. ἡ γὰρ αἰτία, καὶ οὗ ἐστιν αἰτία, ἄλλο ἐστί, καὶ αὖθις ὁρμὴ τῆς ὑπειτυγχανούσης τῶν ἀγαθῶν αἰτία λεγομένη· οἷς ἡ τοῦ κακὸν μὴ λαβεῖν, ἢ πάλιν τὸ μὴ οἰόμενον ἀγαθὸν λήψεσθαι, ἀγαθὸν λαβεῖν. ἔστιν οὖν ἡ τοιαύτη εὐτυχία διάφορος ἐκείνης, καὶ ἔοικεν αὐτὴ ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταπτώσεως γίνεσθαι, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς εὐτυχία. ὥστε ἀλλ' οὖν πρός γε τὸ εὐδαιμονίδιον, ἡ τοιαύτη ἂν εἴη εὐτυχία οἰκειοτέρα, ἧς ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ τῆς ὁρμῆς τῶν ἀγαθῶν ἐστι τῆς ὑπειτεύξεως. ἐπεὶ οὖν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἄνευ τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, ταῦτα ἂν ἦν ἀπὸ τῆς εὐτυχίας, (οἷς ἀρτίως ἔφαμεν,) σύνεργὸς ἂν εἴη τῇ εὐδαιμονίᾳ. B C πρὸς μὲν οὖν εὐτυχίας ταῦτα.

CAPVT IX.

De honesta probitate.

QVoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit vt in totum componendo singula accumulemus. Est igitur non malè nomen impositum de eo qui sit perfectè probus, honesta probitas. Honestus & bonus namque dicitur, cùm perfectè probus. Siquidem virtuti honestum bonúmque attribuit: vt iustum *aliquem*, honestum bonúmque aiunt, item eum qui sit fortis, temperánsve: & ita in reliquis virtutibus. Quoniam igitur in duo distribuimus, vt alia quidem honesta; alia verò bona dicamus; & bonorum, alia quidem simpliciter bona, alia verò non; honesta porrò, vt virtutes, & virtutum actiones; bona verò, dominatum, opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia; est igitur honestus, & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona, & simpliciter honesta, honesta sunt; talis namque honestus, & bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona, is neque honestus, & bonus, cui ne is quidem bene valere videatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam si opulentia & dominatus aduenienda quempiam offenderint, optanda non fuere: sed talia, quæ non offendant, sibi esse optauerint.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ καλοκἀγαθίας.

ΕΠειδὴ δὲ ἑκάστης τῶν ἀρετῶν καθ' ἓν μέρος εἰρήκαμεν, λοιπὸν ἂν εἴη καθόλου * συντελοῦντα τὰ καθέκαστα κεφαλαιώσασθαι μένοις εἰπεῖν. ἔστι μὲν οὖν οὐ κακῶς λεγόμενον τοὔνομα ὅτι τὸν τελέως σπουδαῖον, ἡ καλοκἀγαθία. καλὸς κἀγαθὸς γάρ, * φησιν, ὅταν τελέως σπουδαῖος. ὅτι γὰρ τῆς ἀρετῆς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν λέγουσιν· οἷς τὸν δίκαιον καλὸν καὶ ἀγαθὸν φασι, τὸν ἀνδρεῖον, τὸν σώφρονα· ὅλως ὅτι τῶν ἀρετῶν. ὅπερ οὖν εἰς δύο διαιρεθέντα, καὶ τὰ μὲν φαμὲν εἶναι καλά, τὰ δὲ καὶ ἀγαθά· καὶ τῶν ἀγαθῶν, τὰ μὲν ἁπλῶς ἀγαθά, τὰ δὲ οὔ. καὶ καλὰ μὲν, οἷς τὰς ἀρετάς, καὶ τὰς ἀπ' ἀρετῆς πράξεις· ἀγαθὰ δὲ, ἀρχὴν, πλοῦτον, δόξαν, τιμὴν, τὰ τοιαῦτα· ἔστιν οὖν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς, ᾧ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ ὄντα ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἁπλῶς καλὰ καλὰ ὄντα. ὁ τοιοῦτος γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθός. ᾧ γὰρ ἁπλῶς ἀγαθὰ μὴ ὄντα ἀγαθὰ, οὐκ ἔστι καλὸς καὶ ἀγαθός· ὥσπερ οὐδὲ ὑγιαίνειν ἂν δόξειεν, ᾧ τὰ ἁπλῶς ὑγιεινὰ, μὴ ὑγιεινὰ ὄντα. εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος, καὶ ἡ ἀρχὴ προσγινόμενα, βλάπτοιεν, οὐκ ἂν αἱρετὰ εἴη, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ὅσα ἂν αὐτὸν μὴ βλάψῃ, βουλήσεται αὐτῷ εἶναι.

Eudem. li. 7. c. 15. γρ. συντ. καθ'. Malim hîc φασι.

ὁ δὲ τοιοῦτος ὢν, οἷος ὑποφεύγοιμεν τὴν ἀγαθῶν, ὥσθ' ἃ μὴ ἔστιν αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειε καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. ἀλλ' ᾧ πάντα ταῦτα πάρεστιν ἃ ὄντα ἀγαθά ἐστιν, καὶ ὑπὸ τούτων * μὴ διαφθείρεται, οἷς ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος καλὸς καὶ ἀγαθός.

A Qui autem talis sit, qui cedat bonis, eáque veluti fugiat, ne sibi adsint, is nequaquam perfectè bonus, quem honestum bonúmque vocant, esse videatur. Sed cui per se bona omnia bona sint, nec ab ipsis corrumpatur, vt ab opulentia & dominatu, is honestus & bonus.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τοῦ καθ' ὃν ὀρθὸν λόγον πράττειν, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος.

B

CAPVT X.

De recta ratione.

Nic. l. 6. c. 1. Eud. l. 7. c. vlt.

ΥΠὲρ τοῦ κατὰ τὰς ἀρετὰς ὀρθῶς πράττειν, εἴρηται μέν, οὐχ ἱκανῶς δέ. ἔφαμεν γὰρ τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν. ἀλλ' ἴσως ἄν τις αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῖ, ἐρωτήσειε, τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτέ ἐστι, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος; ἔστιν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν τὸ ἡγεμονικὸν μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογικὸν ἐνεργεῖν τὰ αὑτοῦ ἐνέργεια· τότε γὰρ ἡ πρᾶξις ἔσται κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ὅπερ γάρ τι τῆς ψυχῆς, τοῦτο μὲν C χεῖρον ἔχομεν, τὸ δὲ βέλτιον, ἀεὶ δὲ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν ἔστιν· ὥσπερ ὅτι σώματος καὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἕνεκεν· καὶ τότ' ἐσόμεθα δὴ ἔχειν τὸ σῶμα, ὅταν οὕτως ἔχῃ ὥστε μὴ κωλύειν, φημὶ καὶ συμβάλλεσθαι καὶ συμπαρορμᾶν πρὸς τὸ τῇ ψυχῇ ὀρθοπραγεῖν τὸ αὐτῆς ἔργον. (τὸ γὰρ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ βελτίονι·) ὅταν οὖν τὰ παθήματα μὴ κωλύωσι τὸν νοῦν τὸ αὑτοῦ ἔργον ἐνεργεῖν, τότ' ἔσται τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον· ναί. ἀλλ' ἴσως εἴ ποι τις αὖ, ὅταν πῶς ἔχωσι τὰ πάθη, ἃ κωλύουσι, καὶ πότε οὕτως ἔχουσιν; ἃ γὰρ οἶδα. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ῥᾴδιον· οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρός· ἀλλ' ὅταν εἴπῃ ᾧ πυρέττοντι πιοσθήλειαν προσφέρεσθαι· τὸ δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθανόμεθα; ὅταν, φησὶν, ὁρᾷς ὠχρὸν ὄντα. τὸ δὲ ὠχρὸν πῶς εἰδήσω; ἐκείνῳ σκοπείτω ὁ ἰατρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις σεαυτῷ, φησὶ, τὴν γε τοιούτων αἴσθησιν, οὐκ ἔστιν. ὡσαύτως γὰρ τὴν ἄλλων χρείας ἐστὶ τοιούτων ὁ λόγος. ὁμοίως δὲ ἔχει καὶ ὅτι τὰ παθῶν τῷ γνωρίζειν. δεῖ γὰρ αὐτὸν συμβάλλεσθαι πρὸς αἴσθησίν τι. Ἐπιζητήσοις δ' ἂν τις ἴσως καὶ τὸ τοιοῦτον· ἆρά γε ἔργῳ εἰδήσας * ταῦτα, ἢ δι' διδαγμὸν ἔσομαι; οἷον) γάρ. τὸ δὲ ἔστιν ὁ τοιοῦτον. εὐδαιμία γὰρ οὐδὲ τῶν ὅπως μάθῃ δεῖ διδόναι ᾧ μανθάνοντι τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν μόνον· οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα προσδίδωσι τὸ εἰδέναι ταῦτα τῇ χρῆσιν. (εἰ γὰρ διδαγμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς ἔφαμεν) ἀλλὰ τὴν ἕξιν. οὐδ' ἐν ᾧ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστιν ἡ διδαγμονία,

DE eo quod est, ex virtutibus rectè agere, dictum quidem à nobis, sed non quod satis sit. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum esse. Verùm id ipsum non intelligens aliquis, interrogauerit fortassis. Ex recta ratione quidnam sit, & vbi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere, cùm animæ pars irrationalis non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tum demum enim, ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem, vnam quidem deteriorem habemus, alteram meliorem; semper deteriorem, melioris causa obtinemus. Sicut in corpore & anima, corpus animæ causa habere dicimur, & tunc dicemus bene habere corpus, cùm ita habuerit, ne præpediat, sed ita coniungatur, & consurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius *omne* melioris est causa, vt ei in agendo sit auxilio. Cùm igitur affectus menti non inhibuerit suum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? D Ita propemodum. Verùm fortassis dixerit quispiam, Quomodo affectus habuerint, cùm non impedient? ac quandónam ita habebunt? nescio enim. Sanè id dictu neutiquam facile est. Neque enim medicus, quando dixerit febricitanti ptisanam proferendam. At quo pacto febricitare sentiam? Cùm, inquit, impalluisse videris. At pallescentem quo modo sciero? Hîc occurrit medicus, Si non habes ex te, inquiens, vt talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de aliis communis E huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscendis. Aliquid namque per sese, sensu oportet conjicere. Quærat porrò & hoc fortassis quispiam, Nunquid re ipsa ista cognoscens, ero continuò felix? nam sunt qui opinentur. Hoc certè, non est huiusmodi; vt cæterarum scientiarum nulla discenti vsum præbet, & actionem, sed habitum dumtaxat, ita ne quidem hîc, hæc sciendo vsum tradit. Felicitas enim est', (vt fatemur) actio, non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constet felicitas,

γρ. ἴσως.

ſed ex vtendo his. Atqui horum vſus, & actio eſt. Nec eſt præſentis tractationis hoc tradere; quandoquidem neque vlla alia quæpiam ſcientia vſum tradit, ſed habitum.

A ἀλλ' οὐκ τῶν τοιούτοις χρήσασθαι. τὸ γὰρ χρῆσιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς πραγματείας τὸ παραδιδόναι· οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἐπιστήμη οὐδεμία τὴν χρῆσιν παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν.

CAPVT XI.

De amicitia.

VErumenimverò inter cuncta huiuſmodi, nobis de amicitia dicere neceſſe eſt, quid ſit, & in quibus, & circa quid; quandoquidem ad omnem vitam ipſam tendere perſpicimus, & omni tempore bonum eſſe quoad felicitatem complectendum. Primùm igitur videbitur melius, percurrere ac excutere quæ ambigua ſunt. Nam eſt in primis amicitia in ſimilibus, vt videtur, ac dici ſolet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo aſſidet, ſempérque Deus ſimile agit ad ſimile. Cùm aliquando canis in eadem dormitaret tegula, interrogatus fertur Empedocles, Cúrnam canis ſemper in eadem dormiat tegula, dixiſſe, Quoniam ſimile canis habet tegulæ, & proinde ob ſimilitudinem eò tendere. Aliis porrò viſum eſt, potiùs in contrariis gigni amicitiam. *Amat ſiquidem imbrem terra* (inquiunt) *cùm ſolum exaruit:* quippe quòd, inquiunt, contrarium contrario velit conciliari. At in ſimilibus nihil fieri contingit. Siquidem ſimile, vt aiunt, ſimili non eget: ac talia iactantur. Iterum, vtrùm operoſum eſt amicum fieri an facile? velut aſſentatores confeſtim aſſentiuntur, faciléque ſe in aliorum familiaritatem inſinuant, nec amici tamen ſunt, vt eſſe videntur. Dubitauerit in his quoque quiſpiam, Num fuerit probus malo amicus, anne? Amicitia ſiquidem in fide & conſtantia; at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidem. Primùm igitur definiendum, qualem conſideremus amicitiam. Eſt namque, vt opinantur, amicitia etiam erga Deum, atque inanimata; neutiquam rectè. Amicitiam namque hîc eſſe dicimus, vbi amor mutuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, & ne quidem amare ſuſcipit. Alienum namque fuerit, ſi quiſpiam dixerit ſe Iouem amare. At ne ab inanimatis quidem amare eſſe continget mutuum: amor tamen erga inanimata eſt, vt vinum, vel huiuſmodi aliud. Ideo neque eam quæ eſt erga Deum quærimus amicitiam, neque eam quæ erga inanimata, ſed quæ erga animata, atque erga ea in quibus ſit amare mutuò.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ φιλίας.

Nicom. lib. 8. Eud. l. 7.

B Ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις ἐπὶ φιλίας ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν τί ἐστιν, καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί. ἐπειδὴπερ ὁρίζομεθα πάντα τὸν βίον παραπίνεσθαι, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ οὗσθαι ἀγαθόν, συμπαραλαμπτέα αὖ εἴη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. πρῶτον μὲν οὖν ἴσως ἂν διαφέροι καὶ ζητεῖται, βέλτιον διελθεῖν· πότερον γάρ ἐστιν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὥσπερ δοκεῖ καὶ λέγεται; καὶ γὰρ κολοιὸς, φασι, παρὰ κολοιὸν ἱζάνει· καὶ, Αἰεί τοι τ' ὅμοιον ἄγει θεὸς ὡς πρὸς ὅμοιον. φασὶ δὲ καὶ κύνος ποτὲ ἀεὶ καθευδούσης C ὅτι τῆς αὐτῆς κεραμίδος, ἐρωτηθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα, Διὰ τί ποτε ἡ κύων ὅτι αὐτῆς κεραμίδος καθεύδει; εἰπεῖν, ὅτι ἔγγιστα κεραμὶς ὁμοία ἡ κύων· ὡς διὰ τὸ ὅμοιον τὸ κύνα φοιτᾶσθαι. πάλιν δ' αὖ δοκεῖ δήλοις τισὶν ἐν τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ἐγγίνεσθαι ἡ φιλία. *ἐρᾷ μὲν γὰρ (* φησιν) ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸν πέδον τὸ δ' ἐναντίον * (φησὶ) τοῦ ἐναντίου βούλεσθαι φίλον εἶναι· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁμοίοις οὐδὲν ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι. τὸ γὰρ ὅμοιον * (φησι (τὸ ὁμοίως D οὐδὲν προσδεῖται, καὶ ἃ τοιαῦτα δή· ἔτι πότερον ἔργον δύσκολον ἐστι φίλον γενέσθαι, ἢ ῥᾴδιον γενέσθαι; οἱ γὰρ κόλακες παγέως προσδραμόντες, φίλοι μὲν οὐκ εἰσὶ, φαίνονται δ' οἱ φίλοι εἶναι). ἔτι δὲ καὶ τὰ παιδία ἀπορεῖται, πότερον ἔχει ὁ παιδαγωγὸς ἢ φιλεῖ φίλος, ἢ οὔ; ἡ μὲν γὰρ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι· ὁ δὲ παῖδος ἥκιστα τοιοῦτος. πρῶτον μὲν οὖν διορισέον αὖ εἴη περὶ φιλίας ποίας σκοπούμεθα. ἔστι γὰρ * (ὡς οἴονται) φιλία καὶ πρὸς θεὸν καὶ τὰ ἄψυχα· οὐκ E ὀρθῶς. τὸ γὰρ φιλίαν ἐνδέχεσθαι φαμὲν εἶναι οὗ ἔστι τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. ἡ δὲ πρὸς θεὸν φιλία οὐδὲ ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται, οὔθ' ὅλως τὸ φιλεῖν. ἄτοπον γὰρ ἂν εἴη εἴ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία. οὐδὲ δὴ καὶ τῶν ἀψύχων ἐνδέχεται ἀντιφιλεῖσθαι. φιλία μὲν γέ τις καὶ πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστιν, οἷς οἶνον, ἢ ἄλλο δή τῶν τοιούτων. διὸ οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν ὅτι ζητοῦμεν, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, οὐδὲ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, ἢ πρὸς ταῦτα ἐν οἷς ἐστι τὸ ἀντιφιλεῖν·

Euripi. vt mox ait; & Nic. li. 4. c 2. Valla, φασὶν Valla, φασὶν Valla, φασὶ

Sic reſtituimus, cùm vulgo legeretur. ἀεὶ εἶναι π

Fort. ἴδη. * εἰ δή τις μὴ τῶν ὑπειλήφοι τί ὅ-
ν. στι τὸ φι-
λητὸν ἔστιν οἶων οὐκ ἄλλο τι ἢ τἀγαθόν. ἕτερον
μὲν οὖν ὅτι τὸ φιλητόν, καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ
καὶ τὸ * βουλητόν, καὶ βουλητέον. βουλητὸν μὲν γάρ,
Valla le- gir. βου- λόμενον &
βουλόμενον. τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν· βουλητέον δέ, τὸ ἐκάστῳ
ἀγαθόν. οὕτω δὲ φιλητὸν μὲν, τὸ ἁπλῶς ἀγα-
θόν· φιλητέον δέ, ὃ αὑτῷ ἀγαθόν. ἔστι δὲ ὃ μὲν
minùs verè: præ- terea mutili hac par- te erant ëius co- dices. φιλητέον καὶ φιλητόν, τὸ δὲ φιλητὸν οὐκ ἔστι
φιλητέον. ὁ τοίνυν μὲν οὖν ὅτι καὶ ἀφ' ὅτου ποιοῦ-
ντι ἡ ἀπορία, πότερόν ἐστιν ὁ κακοῦργος τῷ
φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ. σχεδὸν γὰρ πως τῷ
ἀγαθῷ, τὸ αὑτῷ ἀγαθόν, καὶ ὃ φιλητέον τῷ
φιλητῷ. ἔοικε δ' ἀκολουθεῖ τῷ ἀγαθῷ ἐ-
τὸ ἡδὺ εἶναι, καὶ τὸ συμφέρον. ἡ μὲν οὖν τῶν
κακούργων φιλία ἔστιν, ὅταν αὐτὶφιλῶσιν ἀλ-
λήλους. φιλοῦσι δ' ἀλλήλους, ἢ φιλητά· φιλη-
τοὶ δ', ἢ ἀγαθοί. οὐκ οὖν κακοῦργός φησι τῷ
φαύλῳ οὐκ ἔσεσθαι φίλος; ἔσεσθαι μὲν οὖν. ὅπερ
γὰρ τἀγαθῷ ἀκολουθεῖ τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ,
Vall. ἀ non ?. * ἢ ἔστι φαύλοις ὢν ἡδὺς, ταύτῃ φίλος. πάλιν
αὖ συμφέρων, ἢ συμφέρων, ταύτῃ φίλος. ἀλλ'
οὐκ ἔσεσθαι γε διὰ τὸ φιλητὸν ἡ τοιαύτη φιλία.
Valla li- ter. φιλητὸν γὰρ ἐῶν τἀγαθόν, ὁ δ' φαῦλος οὐ φιλη-
τός· * οὐ γὰρ ἁπλῶς διὰ τὸ φιλητέον. εἰσὶ γὰρ ἀπὸ τ'
πρωτείους φιλίας, τ' ἐν τοῖς κακούργοις, καὶ αὖ-
ται αἱ φιλίαι, ἢ πῃ διὰ τὸ ἡδὺ, καὶ ἢ διὰ τὸ συμ-
φέρον, ἐὰν οἷόν διὰ τὸ ἡδὺ φιλῶσι, οὐ φιλῆ τ' διὰ
τὸ ἀγαθὸν φιλίαν, ἐοικὸς ὁ διὰ τὸ συμφέρον. εἰ-
σὶ δὲ καὶ φιλίαι αὗται, ἢ πῃ διὰ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἢ
διὰ τὸ ἡδὺ, καὶ ἢ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐχ αἱ αὐ-
ταὶ μὲν, κατ' ἀπλοῦν δὲ ἐοικυῖαι ἀλλήλαις, D
Vall. ἀπο- μίαν ἀλλ' ἀπὸ ταὐτοῦ πως * ἀπημάξαι εἰσίν· οἷ' φα-
μὲν ἰατικὸν τὸ μαχαίριον, ἰατικὸν τ' ἄν-
θρωπον, καὶ ἰατικωτὸ τ' ὀπτικήμιον, ταῦτα δ' οὐχ
ὁμοίως λέγονται· ἀφ' τὸ μὲν μαχαίριον τῷ
χρήσιμον εἶ) πρὸς ἰατικωτὸ, ἰατικὸν λέγε-
ται· ὁ δ' ἄνθρωπος, τῷ ποιητικὸς εἶ) ὑγιείας·
ἢ δ' ὀπτικήμη, τῷ αἰτία εἶ) καὶ ἀρχή. ὁμοίως
δ' καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἢ πῃ τῷ κακου-
ργίαν ἢ ἀφ' τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἢ διὰ τὸ ἡδὺ, ἐ
ἢ διὰ τὸ συμφέρον· οὔτε δὴ ὁμωνύμως λέ- E
Scribo, ἀλλ' ἢ κατὰ γονται· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ μὲν αἱ αὐταὶ, * πρὸς
τὰ δὲ πως, καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς εἰσιν. εἰ δή τις
λέγοι, ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐκ ἔστι φίλος
τούτῳ γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἔσῃ· βαδί-
ζει ὁ τοιοῦτος ἐπὶ τ' τῆς κακουργίας φιλίαν, τ'
ἐξ ἁπάντων τούτων οὐσῶν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐ
ἐκ τοῦ ἡδέος, καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος. ὥστ'
ἀληθῶς οὐκ ἔστιν ἐκείνῃ γε τῶν φιλίαν φί-
λος, ἀφ' τ' κατὰ τὸ ἡδὺ, ἢ κατὰ τ' συμφέρον.

A Quòd si quis deinceps consideret, quid sit amabile: videndum est igitur num quicquam aliud, quàm per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum, quemadmodum consultabile, & consultandum: *Consultabile enim sive potiùs optabile, est quod est simpliciter bonum; consultandum verò sive potius optandum & cupiendum cuique quod sibi est bonum*; vtrique enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem simpliciter bonum; amandum verò, quòd est ubi bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile; at amabile, non idem est quod amandum. Hinc igitur & hac de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, anne? Connectitur namque quodammodo per se bono, sibi bonum; & amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhæret iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cùm se mutuò amauerint. Amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per se bonum comitatur commo- C dum, & iucundum. Si malus est, qui suauis, hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verùm non erit ex eo quod est amabile, eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt namque ab vniuersali amicitia, quæ in ipsis probis est, & hæ quoque amicitiæ, quæ ex iucundo, & quæ ex commodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodum. Atqui sunt hæ amicitiæ, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodum, non eædem quidem, sed nec prorsus quidem inter se inuicem alienæ: sed ab eodem quodammodo dictæ sunt: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quòd ad medicinam vtilis sit, medicus dicitur: at homo, quòd sanitatem faciat; scientia verò, quod sit causa atque principium. Itidem & amicitiæ non itidem dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter commodum. Neque dicuntur æquiuocè: verùm non sunt eædem, circa hæc quodammodo, ac ex eisdem. Quod si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est, quãdoquidẽ non propter bonum amicus est: is in amicitiã proborum demigrat, quæ ex his omnib. cõstat, quippe ex bono, & ex iucundo, & ex cõmodo: proinde nõ est verè ex illa amicitia amicus, quę propter iucundum, vel propter cõmodum.

Vtrùm igitur erit probus probo amicus, an non? ſiquidem non eget, (inquit) ſimilis ſimili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam; nam quatenus alter altero indiget, eatenus ſunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem; æquum vtique hos multò magis amicos eſſe, qui virtute conciliantur; cuncta ſiquidem ipſis bona exiſtunt, & iucundum & commodum. Cæterùm etiam probus malo; nam quatenus fortaſſis iucundus eſt, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem fortè ipſis commodum, eatenus amici ſunt. Fieri namque intuemur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum idem eſſe. Conſtantiſſima verò, ac ſtabiliſſima, & honeſtiſſima, quæ ineſt probis, amicitia: quippe quòd propter virtutem, ac per ſe bonum, & meritò quidem. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, conſtantiſſima eſt. Atque ex commodo, ſtabilis non eſt amicitia: quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, per virtutem excitata eſt; multorum autem, quæ propter commodum; at quæ propter voluptatem, in omnibus ineptis reperitur & nihili. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, paritérque admirari. Eſt verò non abſurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici ſunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perdurauerit amicitia. At ſæpe præſtat quidem amicitia, verùm abuſus amico eſt: ideo indignantur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil eſſe ex virtute. Quamobrem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quod exiſtiment ipſam per virtutem duraturam: quod fieri non poteſt: non enim quæ propter voluptatem, & commodum, ex virtute eſt. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt. Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: ſed contrà, ea ambo virtutem conſequuntur. Abſurdum enim fuerit non putare bonos ſibi fore iucundos: quandoquidem mali, (vt inquit Euripides) ipſi ſibi ſuaues iucundique ſunt: *Coniunctus haret nam malus malo.* Nec enim voluptatem virtus comes conſequitur, ſed virtutem voluptas comitatur.

A πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος ᾧ σπουδαίῳ φίλος, ἢ οὔ; ὁσάκις γὰρ προσδεῖται, φησὶν, ὅμοιος τῷ ὁμοίῳ. ὁ δὴ πιθανὸς λόγος ζητεῖ τὴν χρῆ τὸ συμφέρον φιλίαν. ἢ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος τοῦ ἑτέρου, ταύτῃ ὄντες φίλοι, ἐν τῇ χρῇ τὸ συμφέρον φιλίᾳ εἰσίν. * ἀλλὰ ἑτέρα διώρισται ἡ χρῆ τὸ συμφέρον φιλία, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ * ἡδονήν. εἰκὸς δὴ καὶ πολὺ μᾶλλον τούτους. πολλὰ γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει ταγαθά, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαῖος ᾧ φαύλῳ· ἢ γὰρ ἴσως B ἡδύς, ταύτῃ καὶ φίλος. καὶ ὁ φαῦλος γε ᾧ φαύλῳ· ἢ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρῃ, ταύτῃ καὶ φίλοι. ὁρισθὲν γὰρ τοῦτο γινόμενον, ὅταν τὸ αὐτὸ ἢ τὸ συμφέρον, φίλους ποιεῖ τὸ συμφέρον. ὥστε οὐδὲν κωλύει καὶ φαύλους οὔσι, ταὐτὸν τὸ συμφέρῃν. βεβαιοτάτη μὲν οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἐστὶν ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ ταγαθὸν οὖσα· εἰκότως. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμεταπίπτωτον, δι' ἣν ἡ φιλία· ὥστε εἰκὸς τὴν φιλίαν τὴν τοιαύτην ἀμεταπίπτωτον εἶναι. τὸ C δὲ συμφέρον, φιλία δὲ βεβαία, * ἀλλὰ τῷ συμφέροντι μεταπίπτει· ὁμοίως καὶ ἡ χρῆ τὴν ἡδονικήν. ἡ μὲν οὖν οἵα τὴν βελτίστων φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν γινομένη ἐστίν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν, ἡ χρῆ τὸ συμφέρον· ἡ δὲ χρῆ τὴν ἡδονικήν, ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσι. συμβαίνει δὲ καὶ ἀγανακτεῖν, ὅταν φαύλοις ἐντύχωσι τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν· ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἡ φιλία λάθῃ τὴν ἡδονικὴν ἄρχουσα, * δι' ἣν φίλοι εἰσίν, ἡ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολεί- D πει, καὶ ἡ φιλία δι' ὀλιγοῦσι. πολλάκις δὲ μένει μένει ἡ φιλία, κακῶς μὲν ἐχόντος ᾧ φίλῳ· δι' ἀγανακτοῦσιν· ἔστι δὲ οὐδὲν τοῦτο ἄλογον. οὐδὲ γὰρ δι' ἀρετὴν ἡ φιλία σοι πρὸς τοῦτον ὑπῆρχε. διὸ οὐδὲν ἄτοπον μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τὴν κατ' ἀρετήν. ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς. δι' ἡδονὴν γὰρ πεπιστεύθησαν τὴν φιλίαν, τὴν τῆς ἀρετῆς οἴονται δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν· τὸ δ' οὐ δυνατόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ ἅμα ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον, ἀρετῆς E ἐχομένη. κοινωνοῦσιν οὖν δίδυμῃ, ἀρετὴν ζητοῦσιν· οὐκ ὀρθῶς. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ δίδυμῃ καὶ τῷ συμφέροντι δι' ἀρετὴ, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἀμφότερα ταῦτα ἀκολουθεῖ. ἄτοπον γὰρ εἰ μή τις οἰήσεται τοὺς σπουδαίους αὐτοῖς δίδυσους εἶναι. καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι (ὡς φησιν Εὐριπίδης) αὐτοὶ ἑαυτοῖς δίδυες εἰσι· κακὸς κακῷ γὰρ σύμμετρον. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἡ ἀρετὴ, ἀλλὰ δι' ἡδονὴν τῇ ἀρετῇ ἀκολουθεῖ.

Vallá legiſſe videtur, εἰ ἐπὶ ἡ ὡς ἐν aut ſimili modo. Scribe, ἢ κατ' ἐπὶ.

Lege, ἅμα τῇ συμφ. vt in Nic. ἅμα τῇ ἡδονῇ ἡ φιλία μαραίνεται.

Legebatur, δι' ὧν φαῦλοι εἰσί; peſſimè.

Eudem. l. 7. c. 2.

πότερον ἢ οὐ δεῖ ἐν τῇ τῶν σπουδαίων φιλίᾳ τὴν ἡδονὴν εἶναι, ἢ οὐ δεῖ; ἄτοπον γὰρ τὸ μὴ φάναι δεῖν. εἰ γὰρ ἀφέλοις αὐτοῖς τὸ ἡδεῖς εἶναι ἀλλήλοις, ἄλλους προσοίσονται φίλους εἰς τὸ συζῆν τοὺς ἡδεῖς. εἰς γὰρ τὸ συζῆν ἡδὺ μᾶλλόν ἐστι τὸ ἡδεῖς εἶναι. ἄτοπον οὖν τὸν μὲν οἰκεῖον δεῖν τοὺς σπουδαίους μάλιστα ἀλλήλοις συζῆν· τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν ἄνευ τοῦ ἡδεῖς. δεῖ δὴ ἄρα (ὡς ἔοικε) μάλιστα τούτοις ὑπάρχειν τὸ ἡδέσιν εἶναι. ἐπεὶ δὲ διήρηνται αἱ φιλίαι εἰς τρία εἴδη, καὶ ἐν τούτοις ἡ πορφύρα πότερον ἐν ἰσότητί τινι ἡ φιλία εἰ γίνεται, ἢ ἐν ἀνισότητι· ἔστιν οὖν κατ' ἀμφότερα. ἡ μὲν γὰρ καθ' ὁμοιότητα, ἢ τῶν σπουδαίων, καὶ ἡ τελεία φιλία· ἢ γὰρ κατ' ἀνομοιότητα, ἢ καὶ τὸ συμφέρον. ᾧ γὰρ εὐπορεῖ ὁ πένης ὧν τοῦ ἐνδεοῦς ὧν ὁ πλούσιος εὐπορεῖ, φίλος ἐστί· καὶ ᾧ σπουδαῖος ὁ φαῦλος, ἀφ' οὗτοῦ. ἀφ' ὧν γὰρ τὸ ἀγαθὸν, πρὸς οὗ οἴεται αὐτῷ ἔσεσθαι, ἀφ' τούτου φίλος. γίνεται οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις φιλία καὶ τὸ συμφέρον. διὸ καὶ Εὐριπίδης· ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα, στὰν ξηρὸν ᾖ πέδον. ὡς ἐναντίοις οὖσι τούτοις εἰ γίνεται φιλία, οὐ διὰ τὸ συμφέρον. ᾧ γὰρ εἰ θέλεις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι πῦρ καὶ ὕδωρ, τοῦτα ἀλλήλοις χρήσιμά εἰσι. τὸ γὰρ πῦρ φαυλῶ, ἐὰν μὴ ἔχῃ ὑγρὸν, θέλειν αὐτὸ προσοικειοῦσθαι· ὡς τοῦτ' αὐτῷ προσοικειοῦσθαι ὥσπερ τροφήν τινα· τοιούτῳ δὲ τοσούτῳ ὅσῳ κρατήσει· οὐ μὴν γὰρ πλείω ποιήσει, τὸ ὑγρὸν ἐξαναλώσας τοσοῦτον

Sylburg. φθείρεται τὸ πῦρ· ἐὰν δὲ συμμέτρως ἔχῃ, σῴζοιτο. δῆλον οὖν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλία εἰ γίνεται καὶ τὸ συμφέρον. ἀπάρχονται δὲ πᾶσαι αἱ φιλίαι, καὶ αἱ ἐν ἰσότητι, καὶ αἱ ἐν ἀνισότητι, εἰς τὰς διῃρημένας τρεῖς. ἔστι δὲ τὸ ἀπάσαις τοῖς φιλίαις διαφορὰ γινομένη πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλῶσιν, ἢ εὖ ποιῶσιν, ἢ ὑπηρετῶσιν, ἢ ὅ, τι αὖ τοιοῦτον. ὅταν μὲν γὰρ ὁ ἐπιτεῖνος ποιῇ, ὁ δ' ἐλλείπῃ, καὶ τοῦτο ἔχῃ ψόγον ὃ ἔγκλημα καὶ ἡ μέμψις. ἐν μείῳ δὲ ἀλλ' ὅτι μᾶλλον τῶν τοιούτων τὸ αὐτὸ ὄντι τέλος τῆς φιλίας· οἱ γὰρ ἀμφότεροι καὶ τὸ συμφέρον ἀλλήλοις φίλοι, ἢ καὶ τὸ ἡδύ, ἢ κατ' ἀρετήν, εὔδηλος ἡ ἔλλειψις ἡ πρὸς τὸ ἕτερον· ἐὰν πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῇς, ἢ ἐγώ σοι. οὐδ' ἀμφισβητῶ ἔτι μὴ οὐ δεῖν σε μᾶλλον ὑπ' ἐμοῦ φιλεῖσθαι. οὐ γὰρ δὴ φιλία μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ φίλει ἐμέ, μᾶλλον αἱ ἀφορμαί. ἄδηλος γὰρ ἡ ἔλλειψις πρὸς ἑκάτερον· οἷς, εἰ ὁ μὲν διὰ ἡδονὴν φίλος ἐστὶν, ὁ δὲ ἀφ' οὗ τὸ συμφέρον, οὕτω διῄρηται ἡ ἀμφισβήτησις. οὔτε γὰρ ὁ τῷ συμφέροντι ὑπερέχων, ἀξίαν οἴεται πλείω ἡδονὴν ἀντικαταλλάττεσθαι τῷ συμφέροντι· οὔτε ὁ τῇ ἡδονῇ ὑπερέχων, ἀξιοῖ τῆς ἡδονῆς τὸ τῷ συμφέροντι χάριν ἀπολαμβάνειν.

Lego, ἀπολαμβάνειν ἢ ἀ.

A Vtrùm verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim negare oportere. Nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos amicos quærent sibi. Nam ad simul viuendum, nihil maius est quàm iucundos esse. Quamobrem alienum est non arbitrari, probos maximè simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Conuenit ergo, (vt videtur) his maximè iucundis esse. Quoniam distributæ sunt amicitiæ in tres species, in hisque ambigebatur, vtrùm in ipsa æqualitate amicitia esset, an eo quod esset inæquabile: est igitur in vtroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea quæ propter commodum. Nam eo modo, copioso pauper, ob inopiam eorum quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam, à quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hac de causa dixit Euripides, *amat imbrem terra cùm solum exaresit*. His vtpote contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat maximè contraria facere inter se inuicem vtilia, vt ignem, & aquam componẽdo, ignis, si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit, tanquam alimẽtum: tantum quidem, vt non succumbat. Nam si superarit humor, ignis absumitur: si verò moderatus, conferet. Non dubium igitur quin in maximè contrariis, ob commodum, fit amicitia. Reducuntur autem amicitiæ omnes tam quæ æqualitate, quàm quæ inæqualitate constant, ad tres suprà distinctas species. Est autẽ in cunctis contentio inter se inuicẽ amicitiis, cùm nequaquã similiter amauerint, vel benefecerint, vel suppeditauerint, vel cũ id genus aliquid. Etenim cùm vnus quidem assiduè & vehementer facit, alter verò deficit, propter defectum est criminatio & querela. Enimvero in quibus idem est amicitiæ finis; vt si vtrique propter commodum inter se inuicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem: defectus, qui ab altero, exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona cõtuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autẽ non hac amicitia amici fuerim°, ibi maiora dissidia. Defectus liquidẽ ab vtroque, incertus. Vt si propter voluptatẽ vnus quidem sit amicus, & propter cõmodũ alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignã, quæ commodo rependatur: nec qui voluptate superat, dignã gratiam in ipso cõmodo se existimat accipere.

Idcirco in eiuſmodi amicitiis, magis exoriuntur diſſidia. Qui verò ex inæqualitate amici ſunt, nempe excedentes opibus, vel alio huiuſmodi aliquo, non ſibi cenſent amandum eſſe, ſed ab inferioribus amari oportere exiſtimant. At amare melius eſt, quàm amari. Siquidem amare, voluptatis actio quædam eſt, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio eſt. Nempe cognoſcere, melius quàm cognoſci. Cognoſci enim & amari etiam in carentibus anima exiſtit: at cognoſcere, & amare, in rebus animatis. Rurſus, beneficum eſſe, melius, quàm ſecus. Qui amat, quatenus amat, beneficus eſt: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incenſi, amari quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus ſiquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, ſibi non amandum eſſe arbitrantur, quòd in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipſis ſunt deteriores illi, ob hoc non cenſent amare debere, ſed amari. Sed qui egenus eſt pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentem ſuſpicit, & amat, quòd ea conſequatur, aut ſe conſecuturum opinetur. Sunt autem & aliæ ex conſimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quòd cuipiam bona velint, in quibus non eſt cuncta hæc comprehendens amicitia. Nam ſæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus. Vtrùm verò hoc amicitiæ dicere oportet conuenire, an perfectæ amicitiæ quam virtus conciliarit? in ea ſiquidem amicitia hæc inſunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: ſiquidem iucundum, & commodum, & virtus ineſt probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipſo viuere, & bene viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid ſibi, & erga ſe amicitia, an non? Id nunc omittamus, dicemus poſtea. Sed enim nobis ipſis cuncta volumus, nempe nobiſcum viuere, vitámque ducere vnà volumus: id ferè etiam neceſſarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rurſus condolemus in primis nobis ipſis: Nam ſi labamur, vel in huiuſmodi aliquid decidamus, confeſtim triſtamur. Hac de cauſa, videatur erga ſe ſibi amicitia. Talia quidem certè, vt condolere & bene viuere, & id genus alia, aut ad amicitiam erga nos ipſos referentes vſurpamus, aut ad eam quæ perfecta ſit: in ambabus enim ſunt hæc omnia. Nempe vnà vitã agere, & eſſe velle, & bene eſſe, ac cætera omnia in his ſunt.

A διὸ μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἐν τ τοιαύταις φιλίαις γίγνονται. εἰ δὲ ἐν αἰσότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, οὐκ οἴονται δεῖν ἀντὶ φιλεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τ ἐνδεεστέρων οἴον δεῖν ἀντὶ φιλεῖσθαι. ἔστι δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖν ἐνέργειά τις ἡδονῆς, καὶ ἀγαθόν· ἀπὸ γὰρ τῆς φιλεῖσθαι σύνεσμεν τοῦ φιλουμένου ἐνέργεια γίγνεται. ἔτι γὰρ βέλτιον τὸ γινωσκειν, ἢ τὸ γινώσκεσθαι. τὸ μὲν γὰρ γινώσκεσθαι καὶ τὸ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει· τὸ δὲ γινωσκειν καὶ φιλεῖν, τοῖς ἐμψύχοις. ἔτι τὸ εὐποιητικὸν εἶναι, βέλτιον ἢ τὸ μή. ὁ μὲν γὰρ εὖ πάσχων φιλεῖ, εὐποιητικὸς ἢ φιλεῖ· ὁ δὲ φιλούμενος, ἢ φιλεῖται, οὔ. ἀλλ' εἰ δὴ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλονται ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ οἴεσθαι τοῦ φιλεῖσθαι ὑπερoχήν τινα εἶναι. ἀεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερέχει ἡδονῇ ἢ εὐποιείᾳ, ἢ ἀρετῇ· ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπεροχῆς ὀρέγεται καὶ οὐκ οἴονται δεῖν ἀντὶ φιλεῖν οἱ ὑπερoχῇ ὄντες· ἀποδίδοσθαι γὰρ ἐν οἷς ὑπερέχουσι τοῖς φιλοῦσιν αὐτούς. ἔτι δὲ καὶ ἧττονες αὐτῶν εἰσι· διὰ οὐκ οἴονται δεῖν φιλεῖν, ἀλλὰ φιλεῖσθαι ὁ δὴ ἐνδεὴς χρημάτων, ἢ ἡδονῶν, ἢ ἀρετῆς θαυμάζει τ ὑπερέχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖσθαι δι' τούτων ἢ τυγχάνειν, ἢ οἴεται τεύξεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ τοιαῦται φιλίαι ἐξ ὁμοιοπαθείας, ὅταν τ ἀγαθὰ βούλεσθαι ἀλλήλοις εἶναι οὐκ ἔστι δὲ ἢ ὅτι τούτων γενομένη φιλία πάντα ταῦτα ἔχουσα πολλαχῶς γὰρ ἄλλῳ μὲν εἶναι βουλόμεθα τἀγαθὰ, συζῆν μὲν τοῖς μεῖ' ἄλλων. ἀλλὰ ταῦτα πόθεν δεῖ φιλίας εἶπεῖν, ἢ τ τελείας φιλίας τ καὶ ἀρετικοῦ πάλαι; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα ταῦτα ὑπάρχει. ἐξ ἀνάγκης γὰρ συζῆν μεῖ' ἀλλήλους δεῖ καὶ ἡδονὰς μάλιστα· καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἀρετὴ, τῶν φιλουμένων ὑπάρχει· καὶ τἀγαθὰ τούτῳ μάλιστα βουλόμεθ' ἂν καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ δὴ ζῆν ἕκαστον ἄλλῳ τινὶ ἢ τούτῳ. πότερον δ' ἔστιν αὐτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὔ, νῦν μὲν ἀφείσθω, ὕστερον δὲ ἐξετάσθω. πάντα δ' βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ συζῆν μεθ' ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα. ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ δὴ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν, καὶ τὸ βούλεσθαι ἀγαθὸν, οὐκ ἄλλῳ τινί. εἰ οὖν ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα ἐσμέν. αὐ γὰρ περιπάσσομεν ἢ ἄλλῳ τινὶ συμπείσομεν τῶν τοιούτων, ὧν ὑς λυποῦμεθα· δὴ δόξειεν ἂν οὕτως εἶναι αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία. τὰ δὴ τοιαῦτα, δεῖ πλὴν ὁμοιοπάθειαν, καὶ τὸ δὴ ζῆν, καὶ τὸ δὴ ζῆν, ἢ τοι εἰς πλὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν, ἢ εἰς τ τελείαν. ἐν ἀμφοτέροις δὲ πάντα ταῦτα ὑπάρχει. καὶ γὰρ τὸ συζῆν, καὶ τὸ εὖ βούλεσθαι καὶ τὸ δὴ εἶναι, ἓν τἆλλα πάντα ἐν αὐταῖς εἰσιν.

Nicom. l. 9. c. 4.

Nicom. l. 8. c. 11. ἢ ὅσα πρὸς, non rectè.

ἔτι δ' ἴσως αὖ δόξειεν ἐν οἷς ἐστὶ δίκαιον, ἐν τούτοις καὶ φιλίαν εἶναι. ὅσῳ γὰρ * ὅσα περ δίκαια εἴδη, τοσούτῳ καὶ φιλιῶν. τὸ δὴ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην, καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην, καὶ υἱῷ πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἁπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι εἴδεσιν ἑκάσοις τούτων. βεβαιοτάτη δ' ἂν δόξειεν εἶναι τῶν φιλιῶν ἡ ξενική. οὐ γάρ ἐστιν ὅρον ἀὐτοῖς τέλος κοινὸν ὑπὲρ οὗ ἀμφισβητοῦσιν, οἷς ἐν τοῖς πολίταις. συμφισβητοῦντες γὰρ πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τὸ ὑπερέχειν, οὐ μάλιστα φίλοι ὄντες. ἐχόμενον δ' ἂν εἴη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερον ἐστὶ πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὔ. ἐπεὶ δ' οἷον ὁρῶμεν, ὥσπερ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέγομεν, ὅτι ἐκ τῶν κατηγορουμένων αὐτοῖς αὐτοῖς δῆλον μάλιστα βουλόμεθα καὶ ζῆν ἀγαθὰ, καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ δὴ εἶναι· ὁμοιοπαθέσταται δ' αὐτοῖς ἡμῖν ἐσμεν, καὶ συζῆν τε μᾶλλ' ἑαυτῶν μάλιστα βουλόμεθα. ὥστ' εἰ μηδὲν ἐκ τῶν κατηγορουμένων γνωρίζεται ἡ φιλία, τὰ δ' καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς δοκεῖ βουλόμεθα ὑπάρχειν, δῆλόν ἐστιν ὡς ἔστι πρὸς αὐτοὺς φιλία, ὃ περ τῶν ἀδικιῶν, ἔφαμεν πρὸς αὐτὸν εἶναι. ὅπερ γὰρ ἕτερος μὲν ὁ ἀδικῶν, ἕτερος δὲ ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ἑκάστου, ἀλλὰ δοκεῖ ἐνδέχεσθαι πρὸς αὐτὸν ἀδικία. ἔστι μέν τι, ὡς ἔφαμεν, ἀσπουδάζοντες ὅτι τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν, ἐπειδή ἐστι πλείω, ὅταν μὴ ὁμονοῶσι, τότε εἰς πρὸς αὐτὸν τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως οὖν τούτῳ καὶ ἡ φιλία δόξειεν εἰς πρὸς αὐτόν. ὅπερ γὰρ ὁ φίλος ἐστὶν, ὡς φαμὲν ὅταν βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μίαν, φαμὲν, ψυχὴν ἢ ἐμὴ καὶ ἡ τούτου· ἐπεὶ οὐκ ἔστι τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, πότ' ἔσται μία ψυχὴ, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἀλλήλα, ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ μία ἔσται. ὥστε μιᾶς γνωμούσης, ἔσται πρὸς αὐτὸν φιλία· αὕτη δ' ἔσται ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία ἐν τῷ σπουδαίῳ. τούτῳ γὰρ μόνῳ τὰ τῆς ψυχῆς οὕτ' ἔχουσι μέρη πρὸς ἀλλήλα ὡς μὴ διαφέρεσθαι· ἐπεὶ ὅτε φαῦλος οὐδεὶς ποτ' ἐστὶν αὐτὸς αὑτῷ φίλος· μόγις γὰρ ἀεὶ ἑαυτῷ. ὁ γοῦν ἀκρατὴς, ὅταν πρᾶξῃ τι τῶν καθ' ἡδονὴν, μετ' οὐ πολὺ μεταμέλεται, καὶ κακίζει αὐτὸς αὐτὸν· ὁμοίως ὅτι τῶν ἀδίκων κακιῶν ὁ φαῦλος ἔχει. διαφθείρει γὰρ αὐτὸς αὑτῷ μεχόλυνος καὶ ἀδικούμενος. ἔστι δὲ φιλία καὶ ἐν ἰσότητι· οἷς, ἢ μὲν τῶν ἑταίρων ἐν ἰσότητι, ἀριθμῷ καὶ δυνάμει ἀγαθοί. οὐδ' ἕτερος γὰρ αὐτῶν ἔστιν ἄξιος πατέρου πλέον ἔχειν, οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν, ὅτε τὴν δυνάμιν, ὅτε τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τὸ ἴσον. ἴσοι γὰρ οἱ ἐθέλοντες εἶναι οἱ ἑταῖροι. ἐν ἀνισότητι δὲ πατέρος πρὸς υἱὸν καὶ ἀρχομένου πρὸς ἄρχοντα, καὶ κρείττονος καὶ χείρονος

A Rursus videatur ferè in quibus iustum est, in eisdem esse amicitia; quamobrem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Ius certè est, & hospiti erga eiuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quæcumque simpliciter aliæ conciliationes & amicitiæ sunt in horum singulis. Amicitiarum verò, hospitalis validissima videatur. Neque enim vllus est communis, de quo ambigatur, finis, vt inter ciues: B siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum est, vtrùm erga se sit amicitia, nécne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulo antè dicebamus, quòd ex singularibus, amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsi in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & omnium maximè condolemus nobis ipsis, & nobiscum viuere præcipuè malimus. Quòd si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse volumus, non dubium, quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga C nos ipsos esse dicebamus. Nam quia alius quidem est afficiens iniuria, alius verò affectus iniuria, quisque autem vnus idémque est, hac ratione negari videbatur, posse quemquem seipsum iniuria afficere, cùm fieri tamen id possit, vt dicebamus, habita ratione animi partium: quæ cùm sint plures, cùm non consentiunt ipsæ inter se, tunc potest aliquis sese iniuria afficere. Ita igitur hîc, erga se esse videatur amicitia. Nam quoniam amiD cus est, (vt famur, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea & huius anima est: at quando animæ plures sunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga se inuicem consenserint ratio, & perturbationes. Ita namque vna erit: perinde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo animę partes bene inter se inuicem habent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se namque semper oppugnat. Nempe incontinens cùm E quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitentia affligitur, ac se vituperat ipsum. Itidem & in aliis vitiis malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum per æqualitatem, numero & potestate boni. Neuter siquidē ipsorum debet altero plus sibi adsciscere, neque numero bonorū, neque potestate, neque magnitudine: sed æquale æquales enim esse inter se socij cupiunt. At in inæqualite est patris erga filium, & subditi & imperantis, & potioris & deterioris, & vxo-

& vxoris & viri eſt conſideratio: ac ſimpliciter, vbicumque inter inter potiorem & deteriorem in amicitia ordo interceſſit. Hæc namque eſt ex ratione, in diſparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, ſi meliori deteriorique dederit, ſed maius ſemper ei qui excedat. Id quippe eſt quodam modo ratione æquale, cùm minùs bonum capit deterior, eo qui melior eſt.

καὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ ἁπλῶς ἐν οἷς ἔστιν ὁ τὴν τοῦ χείρονος καὶ χρείττονος τάξιν ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ ἐν ἀνισότητι φιλία καὶ λόγον. οὐδὲ ποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῦ δόσει, οὐδεὶς ἴσον αὐ δοίη τῷ βελτίονι καὶ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μεῖζον τῷ κατ' ἀξίαν ἀεὶ ὄντι· τοῦτο δ' ἴσον ἔστι τῷ λόγῳ. ἴσον γὰρ πως ἔστιν ὁ ἔλαττον ἔχων ἀγαθὸν χείρων ὤν, τῷ μεῖζον ἔχοντι, χρείττονι ὄντι.

CAPVT XII.

De affinitate.

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας. καὶ τῆς πρὸς βύνοιαν καὶ ὁμοιότητος, ὅτι εὐ φιλίαι, σύνεγγυς δέ.

AMicitiarum omnium, quæ iam memoratæ ſunt, in primis cognatus eſt amor, qui in affinitate, eáque ex parte in filium. Et curnam pater filium magis amat quàm filius patrem? vtrùm (vt nonnulli dicunt, & rectè quidem pro rudi vulgi multitudine) quòd pater beneficus erga filium ſit, quódque filius gratiam debeat accepti beneficij? Sanè hæc cauſa in amicitia per commodum conciliata eſſe videbitur: quemadmodum & quæ per ſcientiam ſpectatur, ita quodammodo hîc habebit. Dico autem perinde vt eſt. Eſt igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt tibicini eadē actio atque finis: perflare enim tibias, ei & finis, & actio eſt. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius eſt finis. Eſt igitur amicitia, actio quædam: nec finis alius eſt præter actionem in amando, ſed illud idem. Pater igitur ſemper magis agit, &, vt ſic dicam, actu magis amat, *quam filius nimirum*, ob hoc quòd eius opus ſit filius: id quod in aliis cernimus. Omnes ſiquidem erga id quod ipſi effecerunt, ſunt quodāmodo beneuoli. Pater igitur filio, vt pote quem ipſe effecerit ediderit q; in lucē, bona vult, memoria ſpéque adductus. ideo magis filiū pater diligit, quàm filius patrē. Expedit autem iam dactis & exiſtimatas amicitas exiſtimare, ſintne amicitiæ, vt beneuolētia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, neutiquā amicitia eſſe videatur? Siquidem frequentur multis, aut videndo aut audiendo aliquid de aliquo bonum, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, anne? Neque enim ſi quiſpiam Dario apud Perſas exiſtenti beneuolus (quemadmodum erat fortaſſis) fuerit, cofneſtim etiam erga Da-Darium illi fuerit acœicitia. At amicitiæ, beneuolentia quandoque initium eſſe videbitur. Fiat certè beneuolentia amicia,

ΤΩΝ δὴ φιλιῶν ἁπασῶν τῶν εἰρημένων τούτων, μάλιστά πως ἐγγὺς ὅ φιλῶν ἐστὶ τῇ συγγενικῇ, καὶ ζῶπα ἐστὶ τοῦ πατρὶ πρὸς υἱόν. καὶ δόξειε πότερον ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα; πότερον οὖν, ὡς ἔνιοι λέγοντες ὀρθῶς πρός γε τοὺς πολλούς, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ εὐεργέτηκέ πως τὸν υἱόν, ὁ δὲ υἱὸς χάριν ὀφείλει τὴν εὐεργεσίας; αὕτη μὲν οὖν ἡ αἰτία ἐν τῇ κτήσει τὸ συμφέρον φιλίᾳ δόξειεν ἂν εἶναι. ὥσπερ δὲ καὶ κτῆμά τις ὁπτισάμενος ὁρᾷ μᾶλλον ἔχον, ὅταν πως ἐγγὺς καὶ σῴζῃ. * λέγω δ' οἷον ἔστιν. ἔστι μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἀνδρί τινι πρὸς τὴν ἐνέργειαν τέλος· οἷον τοῦ αὐλητοῦ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἐνέργεια. ἀλλ' ἐν τῇ οἰκοδομικῇ· καὶ γὰρ ἕτερον τέλος πρὸς τὴν ἐνέργειαν. ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά τις· ἐν δὲ ἐστὶν ἄλλο τέλος πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἢ φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ πως ἀεὶ μᾶλλον, πρὸς δὲ αὐτὸ τι εἰς ποίημα τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὁρᾶν μὲν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν ὄν. πάντες γὰρ οἱ αὐξοῦσι ποιοῦσι, πρὸς τοῦτο πως καὶ βύνοοί εἰσιν. ὁ οὖν πατὴρ βύνους πως πρὸς τὸν μὲν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ δὲ τῇ ἐλπίδι ἀγόμενος· διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. Δοξεῖε δ' ἂν ἴσως τοῖς ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων καὶ δοκούντων ὑπισχνεῖσθαι εἶναι φιλίαι· οἷς ἡ βύνοια φιλία δοκεῖ. ἁπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ἡ βύνοια φιλία. πολλοῖς γὰ πολλάκις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαί τι ἴσως ἀγαθὸν, βύνοι γινόμεθα. ἆρ' οὖν ἤδη δὲ φίλοι, ἢ οὔ. οὐ γὰρ εἴ τις ἴσως Δαρείῳ βύνοις εἰ Πέρσαις ὄντι, ὥσπερ ἴσως ἴσως, βύνεως καὶ φιλία ἴσως αὐτοῖς πρὸς Δαρεῖον. ἀλλ' ἀρχὴ μὲν ἂν ποτε φιλίας εἰ βύνοια δόξειεν εἶναι. γίνοιτο δ' ἂν εἰ βύνοια φιλία,

Nic. l. 8. c. 14 Eud. l. 7. c. 10.

Fort. leg. λέγω δ' οἷον ἔστι μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τε καὶ ἐνέργεια, καὶ οὐκ ἀνδρί τινι πρὸς τὴν ἐνέργειαν τέλος· οἷον τοῦ αὐλητοῦ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν καὶ τέλος αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἐνέργεια. ἀλλ' ἐν τῇ οἰκοδομικῇ· καὶ γὰρ ἕτερον τέλος πρὸς τὴν ἐνέργειαν. ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά τις· ἐν δὲ ἐστὶν ἄλλο τέλος πρὸς τὴν ἐνέργειαν ἢ φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ πως ἀεὶ μᾶλλον, πρὸς δὲ αὐτὸ τι εἰς ποίημα τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὁρᾶν μὲν ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν ὄν. πάντες γὰρ οἱ αὐξοῦσι ποιοῦσι, πρὸς τοῦτο πως καὶ βύνοοί εἰσιν. ὁ οὖν πατὴρ βύνους πως πρὸς τὸν μὲν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ δὲ τῇ ἐλπίδι ἀγόμενος· διὸ μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. Δοξεῖε δ' ἂν ἴσως τοῖς ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων καὶ δοκούντων ὑπισχνεῖσθαι εἶναι φιλίαι· οἷς ἡ βύνοια φιλία δοκεῖ. ἁπλῶς μὲν οὖν οὐκ ἂν δόξειεν εἶναι ἡ βύνοια φιλία. πολλοῖς γὰ πολλάκις, ἢ ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκοῦσαί τι ἴσως ἀγαθὸν, βύνοι γινόμεθα. ἆρ' οὖν ἤδη δὲ φίλοι, ἢ οὔ. οὐ γὰρ εἴ τις ἴσως Δαρείῳ βύνοις εἰ Πέρσαις ὄντι, ὥσπερ ἴσως ἴσως, βύνεως καὶ φιλία ἴσως αὐτοῖς πρὸς Δαρεῖον. ἀλλ' ἀρχὴ μὲν ἂν ποτε φιλίας εἰ βύνοια δόξειεν εἶναι. γίνοιτο δ' ἂν εἰ βύνοια φιλία,

Quod dico eſt huiſmodi. Quibuſdam ſcientiis idem eſt, &c.

Nicom. l. 8. c. 2. & l. 9. c. 5. Eud. l. 7. c. 7.

εἰ προαιρέοι βούλησιν τῆς ἀγαθοῦ δυνατὸς ὢν πρᾶξαι, προσπῆν ἐκείνου ἕνεκεν ᾧ ἔστιν εὔνους. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τῆς φίλου, καθάπερ τοῦ ἤθους, κατὰ τὸ ἦθος. οὐδεὶς γὰρ λέγεται εὔνους οἴνῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων. ἀλλ' αὐ ὑπολῇ τὸ ἦθος σπουδαῖος, πρὸς τοῦτον ἡ εὔνοια. οὐκ ἔστι δὲ χωρὶς τῆς φιλίας ἡ εὔνοια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ αὐτῷ δοκεῖ φιλία εἶναι. Ἡ δὲ ὁμόνοιά ἐστι μὲν συνεργὸς τῇ φιλίᾳ, ἐὰν τὴν ὁμόνοιαν λάβῃς τὴν κυρίως λεγομένην. εἰ γάρ τις Ἐμπεδοκλεῖ ὁμοίως ὑπολαμβάνοι, καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ στοιχεῖα εἶναι καὶ ἐκείνῳ, ἆρά γε τοῦτ' Ἐμπεδοκλεῖ ὁμονοεῖ, ἢ οὔ; ἐπίσαν εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὁμόνοια ἐν τοῖς * νοητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς πρακτικοῖς· καὶ ἐν τούτοις οὐκ ἐν τοῖς ταὐτὸν, ἀλλ' εἰ * ἅμα τῷ ταὐτὸν νοεῖν, προαιρεῖσθαι ἔχουσι περὶ ἀνοοῦσιν ὅπως * ταὐτά. εἰ γὰρ ἑνὸς ἀμφότεροι ἄρχειν· ἀλλ' ὁ μὲν αὐτὸν, ὁ δ' αὐτὸν· ἆρά γε ἤδη ὁμονοοῦσιν, ἢ οὔ; ἀλλ' εἰ καὶ ἐγὼ ἐμαυτὸν βούλομαι ἄρχειν, κἀκεῖνος ἐμέ, οὕτως ἤδη ὁμονοοῦμεν. ἔστι δὴ ὁμονοεῖν ἐν τοῖς πρακτικοῖς μὲν βουλήσεως ταὐτῆς. περὶ ἀρχόντος ἀρα καθίστασιν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὸ αὐτό ἐστιν ἡ ὁμόνοια ἡ κυρίως λεγομένη.

Syl. νοητοῖς, γρ. ἅμα τῷ τὰ ταὐτὰ νοεῖν, γρ. ταῦτα.

A si voluntotam adsciuerit benefaciendi, cùm facere possit, ei erga quem sit affectus beneuolentia. Moris certè beneuolentia est, & erga morem. Nemo siquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato suaui bono, beneuolus esse perhibetur: sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, sed in eodem, vt amicitia esse videatur. Concordia autem est confinis amicitiæ, si propriè modò dictam accipias concordiam. Nam si quis Empedocli adstipuletur, arbitretúrque, B sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, ánne? vel si quid aliud tale: Primùm certè non est concordia in eis, quæ sub intelligentiam, sed quæ sub actionem cadunt: & in his qui idem non cognouerunt, sed si cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quæ pariter intelligunt. Nam si ambo dominati cogitant & volunt, hic quidem se, ille verò se, nunquid sunt concordes, an non? Cæterùm si ego me velim imperare, & ille me, iam concordes hoc C pacto sumus. Est nimirum concordes esse in eis quæ sub actionem cadant, cum eiusdem voluntate. Circa statum igitur dominantis, in eis quæ sub actionem cadant, propriè dicitur esse concordia.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Περὶ φιλαυτίας.

CAPVT XIII.

De amicitia erga se.

Suprà c. 6

ΕΠΕΙ δ' ἔστιν, ὡς * φαμὲν, αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος φίλαυτος αὖ εἴη, ἢ οὔ; ἔστι γὰρ φίλαυτος, ὁ αὐτῶν ἕνεκεν πάντα πράττων, καὶ τοῖς πᾶσι δοκιμώτατος. ὁ μὲν οὖν φαῦλος, φίλαυτος ἔσται. αὐτὸς αὑτῷ γὰρ ἕνεκεν πάντα πράξει· ἀλλ' οὐχ ὁ σπουδαῖος. διὰ τοῦτο γὰρ ἔστι σπουδαῖος, ὅτι ἑαυτοῦ ἕνεκεν τοῦτο πράξει· διὰ ταῦτα ἔστι φίλαυτος. ἀλλ' ὁρμῶσι μὲν ἅπαντες ὅτι βέλτιστα, καὶ οἴονται αὑτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν. τοῦτο δ' ἔστι μάλιστα φανερὸν ὅτι πλούτου καὶ ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκχωρήσει τούτων ἑαυτῷ· οὐχ ὡς οὐ πρέπον αὐτῷ μάλιστα, ἀλλ' αὐτὸ ἑαυτῷ ἑαυτοῦ δυνησόμενον μᾶλλον τούτοις αὐτὸ χρῆσθαι. οἱ δ' ἄλλοι τοῦτο μὲν ποιήσουσι δι' ἄγνοιαν, (οὐ γὰρ οἴονται καλῶς αὐ * χρήσεσθαι τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς,) ἢ διὰ φιλοτιμίαν τὴν ἀρχήν. ὁ δὲ σπουδαῖος ἑαυτῷ πείσεται· διὰ ταῦτα φίλαυτος, καθό γε τὰ τοιαῦτα ἀγαθά· ἀλλ' εἰ ἀρα, καὶ τὸ καλόν. τούτου γὰρ μόνου ἄλλῳ οὐκ ἄν ἐκχωρήσειε· τὰ δὲ συμφέροντα

γρ. χρήσασθαι

D VERVM quoniam est, vt diximus, sua alicuius erga se amicitia, vtrùm probus sese amabit, ánne? Est certè se amans, qui sua de causa agit omnia, vbi modò aliqua suggeratur vtilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim de causa agit omnia: probus verò, non. Hac enim de causa est probus, quòd alterius causa id agat: & proinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinantúrque sua in primis esse oportere: idque præcipuè manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur E alij hæc statuet, non quòd non putet conuenire in primis sibi: sed si alium viderit, qui his commodè magis vti possit, facilè concesserit. Alij hoc insciti quadam non facient: (neque enim opinantur talibus bonis abusuros:) vel etiam ob honoris cupiditatem imperant. Probus verò horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: verùm si honestas postularit. Id enim solum nemini alij concesserit: ac commoda

& iucunda ceſſerit. Itaque in delectu honeſtatis ſui amans erit. At vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

καὶ ἡδέα ἐκχήσεται. τῷ μὲν οὖν καλὸν αἱρεσιν, φίλαυτος ἔσται· τῷ δὲ καὶ συμφέρον, καὶ καθ' ἡδονὴν λεγομένην, οὐκ ἔσται ὁ σπουδαῖος, ἀλλ' ὁ φαῦλος.

CAPVT XIV.

Quomodo probus ſeſe diligat.

VTrùm probus ſeſe maximè amabit, an non? Eſt certè, vbi ſeſe maximè amabit, eſt vbi non. Nam cùm dicimus probum bona cedere, quæ ad vtilitatem tendant amico; magis quàm ſe, amicum amauerit: ita: verùm hæc amico concedens, ſibi honeſtatem accommodat, eóque modo iſta concedit. Eſt igitur vbi amicum ſe magis diligat, éſtque vbi ſeſe maximè. In ipſo namque commodo, amicum: at vbi honeſtum, & bonum, ipſe ſeſe maximè diligit: ſibi enim quæ ſunt honeſtiſſima vendicat. Eſt igitur boni etiam amans, nec ſui amans. Nam ſi ſolum ſeſe amat, quòd bonus; malus autem ſui amans eſt; neque enim habet quapropter ſe amet, ſicut honeſtum aliquod; ſed citra hæc, ipſe, quatenus ipſe eſt, ſeſe amabit: & proinde hac de cauſa propriè ſui amans diceretur.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Πῶς ὁ σπουδαῖος ἑαυτὸν φιλήσει.

Πότερον δέ ποτε ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν μάλιστα, ἢ οὔ; ἔστι μὲν οὖν αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα ὡς φιλήσει, ἔστι δ' ὡς οὔ. ὅπερ γὰρ φαμὲν τὸν σπουδαῖον ἐκχήσεσθαι τῶν ἀγαθῶν τὸ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον αὑτῷ μᾶλλον φιλήσει· ναὶ· ἀλλ' ἢ τούτων ἀξιαπόλυτος τῷ φίλῳ, ἢ αὐτῷ τὸ καλὸν ποιεῖται, τούτῳ οὐκ ἐξίσται τῶν τοιούτων. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὑτῷ μᾶλλον φιλεῖ, ἔστι δ' ὡς αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα. τὸ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον, τὸν φίλον· τὸ δὲ καλὸν καὶ ἀγαθὸν, αὐτὸς αὐτὸν μάλιστα. αὐτῷ γὰρ τοῦτα περιποιήσεται κάλλιστα ὄντα. ἔστι μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, * ὁ φίλαυτος. μόνον γὰρ εἰσφέρ φιλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι ἀγαθός· ὁ δὲ φαῦλος, φίλαυτος· οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν, οἷς καλόν τι· ἀλλ' αὐτῷ τούτων αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει, ἢ οὔ· δῆλον καὶ ὅτι οὐ κυρίως λέγεται φίλαυτος.

Sylb. ὁ φιλ. μόνον. ἐπισφ.

CAPVT XV.

De eo quod ſibi ſatis.

DIcendum de eo quod ſibi ſatis, & non altero indigens: vtrùm qui nulla re indiget, ſuis bonis contentus, egebit amicitia, ánne? nempe ipſe ſibi ſatis erit etiam ob hoc. Siquidem etiam poëtæ talia iactitant; Cùm felicem rerum ſucceſſum deus dederit, quid amicis opus eſt? Vnde etiam naſcitur quæſtio, vtrùm qui cuncta habeat bona, quíque ſibi ſatis ſit, amicis egebit: an tum etiam maximè? Cui enim bene faciet, aut quícum vitam ducet? neque enim ſolus deget. Quòd ſi his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui ſibi ſatis eſt, egebit amicitia. Quæ igitur in ſermonibus conſueuit capi ſimilitudo ex Deo, neque illic rectè habet, nequeihic fuerit vtilis. Neq; enim ſi Deus ſibi vnus eſt ſatis, nec vllo indigens, ob hoc etiã nos nullo indigebimus. Eſt nimirũ iactatus de Deo huiuſmodi ſermo. Nã quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac ſibi ſatis eſt, quid faciet?

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Οτι καὶ ὁ αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας.

ΕΧόμενον δ' ἂν εἴη λόγον αὐταρκείας καὶ τὸν αὐτάρκους, πότερον αὐτάρκης προσδεήσεται φιλίας, ἢ οὔ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἔσται καὶ κατὰ τοῦτο. λέγουσι γὰρ τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταί·

Οταν δ' ὁ δαίμων δῷ δίδῳ, τί δεῖ φίλων;

ὅταν δὲ ἐπ' ἀπείρονα χρόνον, πότερον ὁ πάντα τἀγαθὰ ἔχων, καὶ ὧν αὐτάρκης, προσδεήσεται φίλου; ἢ τότε καὶ μάλιστα; τίνα γὰρ οὗ ποιήσῃ, ἢ * μετὰ τοῦ συμβιώσεται; ὁ δὲ δι' μόνος γε * δεξῇ. εἰ δ' οὗτος δεήσεται, τοῦτο δ' μὴ ἐνδέχεται αὐτῷ φιλίας, προσδέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας. ἢ μὲν οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰωθυῖα ὁμοιότης λαμβάνεται οὐκ ὀρθῶς, ὅτ' ἐκεῖ ὀρθῶς, ὅτ' αὖ ἐνταῦθ' εἰ χρήσιμος. ὁ γὰρ εἷς ὁ θεὸς ὅτι αὐτάρκης καὶ μηδενὸς δεῖται, δῆλον τοῦτ' ὅτι ἡμεῖς οὐδενὸς δεησόμεθα. ἔστι γὰρ ἡ ὁμοιότης οὐ λόγος ὅτι ὁ θεὸς λεγόμενος. ἐπεὶ γὰρ φησι πάντα ἔχειν τἀγαθὰ ὁ θεὸς, καὶ ἔστιν αὐτάρκης, τί ποιήσῃ;

Nic. l. 9. c. 9. Eud. l. 7. c. 12.

Sic rectè Sylb. δεξῇ.

ὁ γὰρ καθευδήσει. θεάσεται δέ τι, φησὶν· τοῦτο γὰρ κάλλιστον καὶ οἰκειότατον. τί οὖν θεάσεται; εἰ μὲν γὰρ ἄλλο τι θεάσεται, βέλτιον θεάσεται τί αὐτοῦ. ἀλλὰ τοῦτ' ἄτοπον, ὅ, τοῦ θεοῦ ἄλλο τι εἶναι βέλτιον. αὐτὸς ἑαυτὸν ἄρα θεάσεται· ἀλλ' ἄτοπον. * καὶ γὰρ ὁ ἀνδρεῖος ὃς δεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν καθαιρεῖσθαι, ὡς ἀναιρήσοντος ἡμῶν. ἄτοπον οὖν ὅτιν εἰ ὁ θεὸς (φησὶν) ἔσται αὐτὸς ἑαυτὸν θεώμενος. τί μὲν οὖν ὁ θεὸς θεάσεται, ἀφείσθω. ὑπάρχει δὲ τῇ αὐταρκείᾳ, ὃ τῷ θεῷ τιμιώτερον ποιοῦμεν, ἀλλ' ἀνδρεῖον, πότερον ὁ αὐτάρκης δεήσεται φιλίας, ἢ οὔ; Εἰ δή τις ὅτι τὸν φίλον ὑπολήψας ἴδοι τί ὄντιν, καὶ οἱονεὶ τις ὁ φίλος, γίνοιτο οἷος ἕτερος αὐτὸς ἐγώ· αὐτάρκη δὲ σφόδρα φίλον ποιήσεις, ὥσπερ ὁ λεγόμενον· Ἄλλος ἐστὶ Ἡρακλῆς, ἄλλος φίλος ἐγώ. ἐπεὶ οὖν ὅτι καὶ χαλεπώτατον, ὥσπερ καὶ τῷ σοφῶν τινες εἰρήκασι, τὸ γνῶναι αὐτὸν, καὶ ἥδιστον (τὸ γὰρ αὐτὸν εἰδέναι ἡδύ·) αὐτοὶ μὲν οὖν αὐτοὺς οὐκ αὐτῷ γε δυνάμεθα θεάσασθαι. ὅτι δ' αὐτοὶ αὐτοὺς γε δυνάμεθα, δῆλον ἐκ τῶν ἄλλοις ὑπολαμβάνομεν, αὐτοὶ δὲ μανθάνομεν * ἕνεκα τοῦ ποιοῦντες. τοῦτο δὲ γίνεται ἢ δι' ὠφέλειαν ἢ διὰ πάθος. πολλοῖς δὲ ἡμῶν ἕνεκα ὑπισχνεῖται τοιοῦτος εἶναι ὀρθῶς. ὥσπερ οὖν ὅταν ἡδέως θεώμεθα αὐτοὶ αὑτῷ τὸ τοιοῦτον ἰδεῖν, εἰς τὸ κατανοῆσαι ἐμβλέψαντες ἰδώμεθα, ὁμοίως δὲ ὅταν αὐτοὶ αὐτοὺς βουληθῶμεν γνωρίσαι, εἰς τὸν φίλον ἰδόντες, γνωρίσαιμεν ἄν. ἔστι γὰρ (ὡς φαμὲν) ὁ φίλος, ἕτερος ἐγώ. εἰ οὖν ἡδὺ μὲν ἦν τὸ αὐτὸν εἰδέναι, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰδέναι ἄνευ ἄλλου φίλου, δέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας τοῦ τὸ αὐτὸς αὑτὸν γνωρίζειν. ἔτι δὲ εἴπερ ἐστὶ καλὸν (ὥσπερ ἐστὶ) τὸ εὖ ποιεῖν, ἔχοντα τὰ τοιαῦτα τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ, τίνα εὖ ποιήσει; μὴ τίνος δὲ συμβιώσεται; οὐ γὰρ μόνος γε ζήσεται. τὸ γὰρ συμβιοῦν ἥδιστόν ἐστι καὶ αἱρετόν. εἰ οὖν τοιοῦτον τὸν μακάριον καὶ αἱρετὸν, τοῦτο δὲ μὴ ἐνδέχεται ἄνευ φιλίας, τοιοῦτος ἂν καὶ ὁ αὐτάρκης φιλίας.

neque enim dormiet. Contemplatur aliquid, inquiunt: id namque pulcherrimum, & maximè peculiare. Quid igitur contemplabitur? Nam si quicquam aliud inspiciet, id erit melius. Hoc verò absurdum est, vt se quicquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese contemplabitur: at hoc delirum: nam hominem qui sese contempletur, vtpote sensu carentem, increpamus. Quid igitur Deus contempletur, omittamus: neque de eo quòd sibi Deus satis sit, consideremus, sed de homine: Vtrùm qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nécne? Quòd si quis amicum spectans viderit quid sit, & qualis amicus, talis nimirum qualis alter ego, tum vehementer amicum facies, quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur difficillimum est, quemadmodum quidam dixere sapientes, sese cognoscere, & suauissimum, (nam se nosse, iucundum,) ex nobis ipsis certè nos non possumus inspicere. Quòd autem non nos possumus, hinc certum, quòd in aliis reprehendimus, quæ postea intelligimus eadem nos facere. Id verò fit, aut quia bene volumus nobis, aut propter affectum. At nobis hæc ad rectè iudicandum, obstant plerisque. Quemadmodum igitur, si velimus ipsi nostram spectare faciem, in speculo obtuemur; itidem esse cùm nos cognoscere voluerimus, amicum spectantes nosse potuerimus. Et quidem (vt diximus) amicus alter ego. Quòd si iucundum est nosse, idque scire non est sine altero amico, opus erit amico ei etiam qui nulla re indigeat, vt se cognoscat. Rursus etiam si honestum (vt est) benefacere, eum qui à fortuna bona obtineat, qui benefaciat? quo cum vitam aget? non enim solus degет. Nam vitam ducere cum alio, & iucundum, & necessarium est. Quòd si hæc honesta, & iucunda, necnon necessaria, & hæc sine amicitia esse non possunt, opus erit amicitia ei qui sibi satis sit.

Scrib. καὶ γὰρ αὐθρώπου.

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Οπότερον πολλοὺς, ἢ ὀλίγους φίλους κτητέον.

CAPVT XVI.

De multorum amicitia.

Nic.l.9.c. 10.

ΠΟτέρως δὲ πολλοὺς κτητέον φίλους, ἢ ὀλίγους; ἢ ὅτι δὴ πολλοὺς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ὅτι ὀλίγους δεῖ εἶναι. πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων, ἔργον ἐφ' ἕκαστον μεῖζον τὸ φιλεῖν. ἐφ' ἁπάσιν γὰρ ἢ τῷ ἀνθρώπῳ ἐξαδύνατον ἡμῖν ἡ φύσις ἀσθενὴς οὖσα, τοῦτο τὸ ὅλῃ τὸ πολὺ ἀφικνεῖσθαι.

VTrùm multos habere amicos expedit, an paucos? Neque profectò multos (vt paucis absoluam) neque paucos oportet. Nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem aliis, imbecilla natura nostra, in plurima peruenire non potest.

Nam neque oculorum acie longè penetrare poſſumus: (ſed ſi iuſto interuallo longiùs abfueris, ob imbecillam naturam deficit:) neque auditu, neque aliis eiuſmodi omnibus. Quòd igitur amare non poſſit, deficit: atque ita iuſtæ criminationi locus erit: neq; iam verus amicus fuerit ille cenſendus, qui non amet niſi verbo tenus. Cæterùm hac ratione eſſe non poſtulat amicitia. Rurſus, ſi multi, nunquam mœrere deſierint. Inter multos namque par eſt, vt aliquod ſemper accidat infortunium, vnde triſtari neceſſe ſit. Neque B porrò paucos, vnum vel duos eſſe expedit: ſed inter parum & multum, vt dabitur occaſio, & vt quemque ad amandum ſua voluntas compellet.

οὔτε γὰρ τῇ ὄψει ὅπῃ πολὺ ὁρᾶμεν, ἀλλ' ἐὰν πλέον ἀποσήσῃς τοῦ συμμέτρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως· οὔτ' ἐπ' ἀκοῆς, ὅτ' ὀπὶ τῶν ἄλλων. ὁμοίως ὅπῃ πάντων. ἐλλείπων οὖν τὸν φιλῆν δι' ἀδυναμίαν, & ἐγκλήματ' ἂν μὴ ἔχοι δικαίως, & οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γέ, ἀλλ' ἢ ὡς γε λόγῳ· ἡ γὰ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. ἔτι ἂν ὦσι πολλοὶ, οὐκ ἔστι παύσασθαι λυπούμενον. πολλῶν γὰρ ὄντων, εἰκὸς ἀεί τινὲς ἕνα γέ τινα συμβαίνειν ἢ ἀτύχημα· ὧν γινομένων ἀναγκαῖον λυπεῖσθαι. οὔτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμέτρους τὸν χαρᾷ τῇ αὐτῇ ὁρμῇ τοῖς τὸ φιλῆν.

CAPVT XVII.

Quomodo amico vtendum ſit.

DEinceps conſiderandum fuerit, quomodo vtendum ſit amico. Eſt profectò non in omni amicitia hæc conſideratio, ſed in qua ſe inuicem maximè amici obiurgant: atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur: puta, in ea quæ eſt patris erga filium, nulla eſt eiuſmodi querela, qualis in multis exiſtere ſolet, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd ſi non, hîc iam vehemens fuerit criminatio. At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. eſt verò patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga virum, aut ſerui erga dominum, prorsúſque deterioris erga meliorem. Itaque in iis ta- D lis nulla erit criminatio, quæ inter æquales potiùs amicos, & in æquali amicitia locum habebit potiùs. Proinde conſiderandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα εἰκὸς σκεπτέον πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. ἔστι δ' οὐκ ἐν C ἁπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ᾗ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. οὐκ ἐγκαλοῦσι δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ὁμοίως· οἷ ἐν τῇ πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοιοῦτον, οἷ ἀξιοῦσιν ἐν εὐτυχίαις· ὥσπερ ἐγὼ σοὶ, οὕτω καὶ σὺ ἐμοί. εἰ δὲ μή, εὐθὺς τὸ σφοδρὸν ἔγκλημα. ἐν δὲ ἀνίσοις φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον. ἔστι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν φιλία ἐν ἀνίσῳ· ὁμοίως δὲ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὅλως δὲ χείρονος καὶ βελτίονος. οὐχ ἕξουσι γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα. ὥστε σκεπτέον αὖ εἴη τὸ, πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἴσοις φίλοις φιλίᾳ. Eud. l. 7. c. 13.

E

ὁ δὲ τοιοῦτος ὢν, οἷος ὑποχωρεῖν τῶν A ἀγαθῶν, τοιοῦτος δ' μὴ εἶναι αὐτῷ, οὐκ ἂν δόξειε καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. ἀλλ' ᾧ τἀγαθὰ πρῶτα ὄντα ἀγαθά ἐστι, καὶ ὑπὸ τούτων * μὴ διαφθείρεται, οἷ ὑπὸ πλούτου καὶ ἀρχῆς, ὁ τοιοῦτος καλὸς καὶ ἀγαθός.

Qui autem talis sit, qui cedat bonis, eáque veluti fugiat, ne sibi adsint, is nequaquam perfectè bonus, quem honestum bonúmque vocant, esse videatur. Sed cui per se bona omnia bona sint, nec ab ipsis corrumpatur, vt ab opulentia & dominatu, is honestus & bonus.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τοῦ καθ' ὃν ὀρθὸν λόγον πράττειν, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος. B

CAPVT X.

De recta ratione.

Περὶ τοῦ κατὰς ἕξεις ὀρθῶς πράττειν, εἴρηται μὲν, οὐχ ἱκανῶς δέ. ἔφαμεν γὰρ ὃ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρακτέον. ἀλλ' ἴσως ἄν τις αὐτὸ τοῦτο ἀγνοῶν, ἐρωτήσειε, ὃ καθ' τὸν ὀρθὸν λόγον τί ποτέ ἐστι, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος; ἔστιν οὖν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πράττειν, ὅταν ὁ λόγον μέρος τῆς ψυχῆς μὴ κωλύῃ τὸ λογικὸν ἐνεργεῖν τὸ αὑτοῦ ἐνέργειαν· τότε γὰρ ἡ πρᾶξις ὀρθή ἐστι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. ὅπερ γάρ τι τῆς ψυχῆς, τὸ μὲν χεῖρον ἔχομεν, τὸ δὲ βέλτιον, ἀεὶ δὲ τὸ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν ἔστιν· ὥσπερ ὅτι σώματος καὶ ψυχῆς, τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἕνεκεν· καὶ τότ' ἐσόμεθα δὴ ἔχειν τὸ σῶμα, ὅταν οὕτως ἔχῃ ὥστε μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ συμβάλλεσθαι καὶ συμπαρορμᾶν πρὸς τὸ τῆ ψυχῇ ὑπηρετεῖν τὸ αὐτῆς ἔργον. (τὸ γὰρ χεῖρον τοῦ βελτίονος ἕνεκεν πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ βελτίονι·) ὅταν οὖν τὰ πάθη μὴ κωλύωσι τὸν νοῦν τὸ αὐτοῦ ἔργον ἐνεργεῖν, τότ' ἔσται τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον γινόμενον· ναί. ἀλλ' ἴσως εἴ τοι τις αὖ, ὅταν πῶς ἔχωσι τὰ πάθη, ἃ κωλύουσι, καὶ ποτὲ ὅπως ἔχουσιν; ἃ γὰρ οἶδα. τὸ δὲ τοιοῦτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ῥᾴδιον· οὐδὲ γὰρ ὁ ἰατρὸς· ἀλλ' ὅταν εἴπῃ τῷ πυρέττοντι πλατανίου προσφέρεσθαι· τὸ δὲ πυρέττειν πῶς αἰσθανόμεθα; ὅταν, φησὶν, ὁρᾷς ὠχρὸν ὄντα. τὸν δ' ὠχρὸν πῶς εἰδήσω; οὐδαμοῦ σεσωίσεται ὁ ἰατρός· εἰ γὰρ μὴ ἔχεις τοῦτο σαυτῷ, φησὶ, τὴν γε τοιούτων αἴσθησιν, οὐκ ἔστιν. ὡσαύτως οὖν καὶ τὴν ἄλλων κρίσις ἐστὶ τῶν τοιούτων ὁ λόγος. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ ὅτι τῶν παθῶν τοῦ γνωρίζειν. δεῖ γὰρ αὐτὸν συμβάλλεσθαι πρὸς αἴσθησίν τι. Ἐπιζητήσειε δ' ἄν τις ἴσως καὶ τοῦτον· ἆρα γ' ἔργῳ εἰδήσας * ταῦτα, ἢ δὲ διδαγμὸν ἕξομεν; οἷον ἆρα. τὸ δέ ἐστι καὶ τοιοῦτον. σφυγμία γὰρ οὐδὲ τῶν ἀρχῶν διδασκάλοις ἂν μάθοι τις ἢ μαθόντι τὴν χρῆσιν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τὸ ἕξιν μόνον· οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα παραδίδωσι τὸ εἰδέναι ταῦτα τῇ χρῆσιν. (εἰ γὰρ διδαγμονία ἐστὶν ἐνέργεια, ὡς ἔφαμεν) ἀλλὰ τῇ ἕξιν. οὐδ' ἐν ᾧ εἰδέναι ἐξ ὧν ἐστιν ἡ εὐδαιμονία,

Nic. l. 6. c. 1. Eud. l. 7. c. vlt.

γρ. ἕωσπερ,

Dictum quidem à nobis, sed non quod satis sit. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum esse. Verùm id ipsum non intelligens aliquis, interrogauerit fortassis. Ex recta ratione quidnam sit, & vbi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere, cùm animæ pars irrationalis non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tum demum enim, ex recta ratione erit actio. Quoniam animæ partem, vnam quidem deteriorem habemus, alteram meliorem; semper deteriorem, melioris causa obtinemus. Sicut in corpore & anima, corpus animæ causa habere dicimur, & tunc dicemus bene habere corpus, cùm ita habuerit, ne præpediat, sed ita coniungatur, & consurgat ad animæ opus perficiendum. Quandoquidem deterius *omne* melioris est causa, vt ei in agendo sit auxilio. Cùm igitur affectus C menti non inhibuerit suum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? D Ita propemodum. Verùm fortassis dixerit quispiam, Quomodo affectus habuerint, cùm non impedient? ac quandónam ita habebunt? nescio enim. Sanè id dictu neutiquam facile est. Neque enim medicus, quando dixerit febricitanti ptisanam proferendam. At quo pacto febricitare sentiam? Cùm, inquit, impalluisse videris. At pallescentem quo modo sciero? Hîc occurrit medicus, Si non habes ex te, inquiens, vt talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de aliis communis E huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscendis. Aliquid namque per se, sensu oportet conjicere. Quærat porrò & hoc fortassis quispiam, Nunquid re ipsa ista cognoscens, ero continuò felix? nam sunt qui opinentur. Hoc certè, non est huiusmodi; vt cæterarum scientiarum nulla discenti vsum præbet, & actionem, sed habitum dumtaxat, ita ne quidem hîc, hæc sciendo vsum tradit. Felicitas enim est', (vt fatemur) actio, non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constet felicitas,

sed ex vtendo his. Atqui horum vsus, & actio est. Nec est præsentis tractationis hoc tradere; quandoquidem neque vlla alia quæpiam scientia vsum tradit, sed habitum.

A ἀλλ' ἐν τῷ τούτοις χρήσασθαι. τὸ γὰρ χρῆσιν, καὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς πραγματείας τὸ παραδιδόναι· οὐδὲ γὰρ ἄλλη ὁτιοῦν μάθημα τοῦτο τὴν χρῆσιν παραδίδωσιν, ἀλλὰ τὴν ἕξιν.

CAPVT XI.

De amicitia.

VErumenimverò inter cuncta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid; quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere perspicimus, & omni tempore bonum esse quoad felicitatem complectendum. Primùm igitur videbitur melius, percurrere ac excutere quæ ambigua sunt Nam est in primis amicitia in similibus, vt videtur, ac dici solet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo assidet, sempérque Deus simile agit ad simile. Cùm aliquando canis in eadem dormitaret tegula, interrogatus fertur Empedocles, Cúrnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet tegulæ, & proinde ob similitudinem eò tendere. Aliis porrò visum est, potiùs in contrariis gigni amicitiam. *Amat siquidem imbrem terra* (inquiunt) *cùm solum exaruit:* quippe quòd, inquiunt, contrarium contrario velit conciliari. At in similibus nihil fieri contingit. Siquidem simile, vt aiunt, simili non eget: ac talia iactantur. Iterum, vtrùm operosum est amicum fieri an facile? velut assentatores confestim assentiuntur, faciléque se in aliorum familiaritatem insinuant, nec amici tamen sunt, vt esse videntur. Dubitauerit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus, anne? Amicitia siquidem in fide & constantia; at malus, neutiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidem. Primùm igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est namque, vt opinantur, amicitia etiam erga Deum, atque inanimata; neutiquam rectè. Amicitiam namque hîc esse dicimus, vbi amor mutuus. At erga Deum, amicitia neutiquam mutua, & ne quidem amare suscipit. Alienum namque fuerit, si quispiam dixerit se Iouem amare. At ne ab inanimatis quidem amare esse continget mutuum; amor tamen erga inanimata est, vt vinum, vel huiusmodi aliud. Ideo neque eam quæ est erga Deum quærimus amicitiam, neque eam quæ erga inanimata, sed quæ erga animata, atque erga ea in quibus sit amare mutuò.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ φιλίας.

Ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις ὑπὲρ φιλίας ἀναγκαῖόν ἐστιν εἰπεῖν τί ἐστιν, καὶ ἐν τίσι καὶ περὶ τί. ἐπειδὴπερ ὁρῶμεν πάντα τὸν βίον παντὶνουσαν, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ οὗσαν ἀγαθὸν, συμπαραληπτέα ἂν εἴη πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν. πρῶτον μὲν οὖν ἴσως ἂν διορίσαντι καὶ ζητεῖται, βέλτιον διελθεῖν· πότερον γὰρ ἔστιν ἡ φιλία ἐν τοῖς ὁμοίοις, ὥσπερ δοκεῖ καὶ λέγεται; καὶ γὰρ κολοιὸς, φασὶ, παρὰ κολοιὸν ἰζάνει. καὶ, Αἰεί τοι τὸ ὅμοιον ἄγλη θεὸς ὡς τὸν ὅμοιον. φασὶ δέ τινες ποτὲ αἰεὶ καθευδούσης ὅτι τῆς αὐτῆς κεραμίδος, ἐρωτηθέντα τὸν Ἐμπεδοκλέα, Διὰ τί ποτε ἡ κύων ὅτι αὐτῇ κεραμίδος καθεύδει; εἰπεῖν, ὅτι ἔχει τὴ κεραμίδι ὅμοιον ἡ κύων· ὡς δηλονότι τὸ ὅμοιον τῷ κύνα φοιτῶσαν. πάλιν δ' αὖ δοκεῖ δυσὶν τισὶν ὀρθῶς τοῖς σώμασιν μᾶλλον ἐγγίνεσθαι ἡ φιλία. *ἐρᾷ μὲν γὰρ (* φησιν) ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸς πέδον τὸ δ' ὀφθαλμὸν * (φησὶ) πᾶν ὀφθαλμῷ βουλεύσαι φίλον εἶναι) ὁμοίως δὲ τοῖς ὁμοίοις καὶ ὁδοιπορεῖν) γίνεσθαι. τὸ γὰρ ὅμοιον * (φησι (τὸ ὁμοῖον οὐδὲν παρεδίδου, ἐπεὶ καὶ τὰ ναῦται δὴ ἐπὶ πότερον ἔργον δύσκολόν ἐστι φίλον γενέσθαι, ἢ ῥᾴδιον γενέσθαι; οἱ κόλακες ταχέως παρασκευάζοντες, φίλοι μὲν οὐκ εἰσὶ, φαίνονται) δ' φίλοι εἶναι). ἔτι δ' ἐπὶ τὰ παιδία ἀπορεῖται, πότερον ἔστιν ἀσπούδαστος ὢν φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ; ἢ μὲν γὰρ φιλία ἐν πίστει καὶ βεβαιότητι· ὁ δὲ φαῦλος ἥκιστα πιστός. πρῶτον μὲν οὖν διοριστέον αὐτὸν εἴη περὶ φιλίας ποίας σκοπεῖν. ἔστι γὰρ * (ὡς οἴονται) φιλία καὶ πρὸς θεὸν καὶ τὰ ἄψυχα· οὐκ ὀρθῶς. τὸ γὰρ φιλίαν ἐνδέχεσθαι φαῦλον εἶναι) οὗ ἐστι τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. ἡ δὲ πρὸς θεὸν φιλία οὐδὲ ἀντιφιλεῖσθαι δέχεται, οὔθ' ὅλως τὸ φιλεῖν. ἄτοπον γὰρ δὴ εἴη εἴ τις φαίη φιλεῖν τὸν Δία. οὐδὲ δὴ πρὸς τὰ ἄψυχα ἐνδέχεσθαι ἀντιφιλεῖσθαι. φιλία μέν τι καὶ πρὸς τὰ ἄψυχά ἐστιν, οἷς οἶνον, ἢ ἄλλο δὴ τῶν τοιούτων. δεῖ οὖν οὔτε τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν ὁπουτινοῦν, οὔτε τὴν πρὸς τὰ ἄψυχα, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰ ἔμψυχα, καὶ πρὸς ταῦτα ἐν οἷς ἐστι τὸ ἀντιφιλεῖν·

Nicom. lib. 8. Eud. l. 7.

Euripid. vt mox ait, & Nic. li. 4. c. 2. Valla, φασὶ Valla, φασὶν Valla, φασὶ

Sic restituimus, cùm vulgo legeretur. ἀλλ' οἷς τι

Fort. ἤδη τ. * εἰ δή τις μὴ τῶν ἐπισκέψαιτο τί ὄντι τὸ φιλητόν· ἔστιν οὖν οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀγαθόν. ἕτερον μὲν οὖν ὄντι τὸ φιλητόν, καὶ τὸ φιλητέον, ὥσπερ καὶ τὸ * βουλητόν, καὶ βουλητέον. βουλητὸν μὲν γάρ, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν · βουλητέον δὲ, τὸ ἑκάστῳ ἀγαθόν. οὕτω δὲ φιλητὸν μὲν, τὸ ἁπλῶς ἀγαθόν · φιλητέον δὲ, ὃ αὐτῷ ἀγαθόν. ἔστι δὲ ὃ μὲν φιλητέον καὶ φιλητόν, τὸ δὲ φιλητὸν οὐκ ἔστι φιλητέον. διόπερ μὲν οὖν ὄντι καὶ ἀμφισβητεῖται τοιοῦτον ἡ ἀπορία, πότερόν ἐστιν ὁ κακοῦργος τῷ φαύλῳ φίλος, ἢ οὔ. σχεδὸν γὰρ πως τῷ ἀγαθῷ, τὸ αὐτῷ ἀγαθόν, καὶ ὃ φιλητέον τῷ φιλητῷ. ἔοικεν δ' ἀκολουθεῖ τῷ ἀγαθῷ τὸ ἡδὺ εἶναι, καὶ τὸ συμφέρον. ἡ μὲν οὖν τῶν κακοῦργων φιλία ὄντι, ὅταν αὐτὴ φιλῶσιν ἀλλήλους. φιλοῦσι δ' ἀλλήλους, ἢ φίλητοί · φίλητοι δ', ἢ ἀγαθοί. οὐκ οὖν κακοῦργός φησι τῷ φαύλῳ οὐκ ἔσεσθαι φίλος; ἔσεσθαι μὲν οὖν. ὅταν γὰρ τἀγαθῷ ἀκολουθῇ τὸ συμφέρον καὶ τὸ ἡδύ, * ἢ ἔστι φαῦλος ὢν ἡδύς, ταύτῃ φίλος. πάλιν αὖ συμφέρων, ἢ συμφέρων, ταύτῃ φίλος. ἀλλ' οὐκ ἔσται γε τῷ φιλητὸν ἡ τοιαύτη φιλία. φιλητὸν γὰρ ἴσως τἀγαθόν, ὁ δ' φαῦλος οὐ φίλητός · * οὐ γὰρ ἁπλῶς τῷ φιλητέον. εἰσὶ γὰρ ἀπὸ τῆς πρωτέλους φιλίας, ἡ ἐν τοῖς κακοῦργοις, καὶ αὗται αἱ φιλίαι, ἢ τε τῷ τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ τῷ τὸ συμφέρον, ὁ οὖν τῷ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐ φιλῇ τῷ τῷ τὸ ἀγαθὸν φιλίαν, οὐδὲ ὁ τῷ τὸ συμφέρον. εἰσὶ δὲ αἱ φιλίαι αὗται, ἢ τε τῷ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ τῷ τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ κατὰ τὸ συμφέρον, οὐχ αἱ αὐταὶ μὲν, ὑπάρχουσι δὲ οὐδὲ διὸ ἑτεραι ἀλλήλων, ἀλλ' ἀπὸ ταὐτοῦ πως * ἠρτημέναι εἰσὶν · οἷον φαμὲν ἰατικὸν τὸ μαχαίριον, ἰατικὸν τ' ἀδελφὸν, καὶ ἰατικὸν τ' ὄνομα, ταῦτα δ' οὐχ ὁμοίως λέγονται · διὰ τὸ μὲν μαχαίριον τῷ χρήσιμον εἶναι πρὸς ἰατικὸν, ἰατικὸν λέγεσθαι · ὁ δ' ἀδελφὸς, τῷ ποιητικὸς εἶναι ὑγιείας · ἡ δ' ὄνομα, τῷ αἰτία εἶναι καὶ ἀρχή. ὁμοίως δ' καὶ αἱ φιλίαι οὐχ ὡσαύτως, ἢ τε τῶν κακοῦργων ἡ διὰ τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡ τῷ τὸ ἡδὺ, καὶ ἡ τῷ τὸ συμφέρον · οὔτε δὴ ὁμωνύμως λέγονται · ἀλλ' οὐκ εἰσὶ μὲν αἱ αὐταὶ, * πρὸς ταῦτα δέ πως, καὶ οὐκ τὴν αὐτὴν εἰσιν. εἰ δή τις λέγοι, ὁ κατὰ τὸ ἡδὺ φιλῶν, οὐκ ἔστι φίλος τούτῳ γὰρ κατὰ τὸ ἀγαθὸν φίλος ἔσται· βαδίζει ὁ τοιοῦτος ὅτι τῷ τῶν κακοῦργων φιλίαν, τῷ ἐξ ἀπάντων τούτων οὐδὲν, οὐκ τῷ ἀγαθοῦ, καὶ οὐκ τῷ ἡδέος, καὶ οὐκ τῷ συμφέροντος. ὥστ' ἀληθῶς οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν γε τῶν φιλίαν φίλος, ἀλλὰ τῷ κατὰ τὸ ἡδὺ, ἢ κατὰ τὸ συμφέρον.

Valla legit. βουλητὸν & βουλητέον. minùs verè: præterea mutili hac parte erant ëius codices.

Vall. ἢ non ἢ,

Valla aliter.

Vall. ἀμφιβολίαι

Scribo, καὶ ταὐτὰ δή,

A Quòd si quis deinceps consideret, quid sit amabile: videndum est igitur num quicquam aliud, quàm per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum, quemadmodum consultabile, & consultandum: *Consultabile enim siue potiùs optabile, est quod est simpliciter bonum; consultandum verò siue potius optandum & cupiendum cuique quod sibi est bonum*; vtrique enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem simpliciter bonum; amandum verò, quòd est ſibi bonum. Iterum amandum quidem, etiam B amabile; at amabile, non idem est quod amandum. Hinc igitur & hac de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, áune? Connectitur namque quodammodo per se bono, sibi bonum; & amandum, amabili. Bonum autem comitatur eique inhæret iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cùm se mutuò amauerint. Amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per se bonum comitatur commo- C dum, & iucundum. Si malus est, qui suauis, hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verùm non erit ex eo quod est amabile, eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt namque ab vniuersali amicitia, quæ in ipsis probis est, & hæ quoque amicitiæ, quæ ex iucundo, & quæ ex commodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodum. Atqui sunt hæ D amicitiæ, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodum, non eædem quidem, sed nec prorsus quidem inter se inuicem alienæ: sed ab eodem quodammodo dictæ sunt: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quòd ad medicinam vtilis sit, medicus dicitur: at homo, quòd sanitatem faciat; scientia verò, quod sit causa atque principium. Itidem & amicitiæ non itidem dicun- E tur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter commodum. Neque dicuntur æquiuocè: verùm non sunt eædem, circa hæc quodammodo, ac ex eisdem. Quod si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est, quādoquidē non propter bonum amicus est: is in amicitiā proborum demigrat, quæ ex his omnib. cōstat, quippe ex bono, & ex iucundo, & ex cōmodo: proinde nō est verè ex illa amicitia amicus, quę propter iucundum, vel propter cōmodum.

Vtrùm igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget, (inquit) similis simili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam; nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem; æquum vtique hos multò magis amicos esse, qui virtute conciliantur; cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum & commodum. Cæterùm etiam probus malo; nam quatenus fortassis iucundus est, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem fortè ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri namque intuemur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum idem esse. Constantissima verò, ac stabilissima, & honestissima, quæ inest probis, amicitia: quippe quòd propter virtutem, ac per se bonum, & meritò quidem. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est. Atque ex commodo, stabilis non est amicitia: quippe quæ cum commodo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, per virtutem excitata est; multorum autem, quæ propter commodum; at quæ propter voluptatem, in omnibus ineptis reperitur & nihili. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, paritérque admirari. Est verò non absurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficiunt, neutiquam etiam perdurauerit amicitia. At sæpe præstat quidem amicitia, verùm abusus amico est: ideo indignantur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil esse ex virtute. Quamobrem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quod existiment ipsam per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem, & commodum, ex virtute est. Voluptate igitur conciliati, non rectè virtutem quærunt. Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: sed contrà, ea ambo virtutem consequuntur. Absurdum enim fuerit non putare bonos sibi fore iucundos: quandoquidem mali, (vt inquit Euripides) ipsi sibi suaues iucundique sunt: *Coniunctus hæret nam malus malo.* Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas comitatur.

A πότερον οὖν ἔσται ὁ σπουδαῖος ᾧ σπουδαίῳ φίλος, ἢ οὔ; οὐδὲν γὰρ προσδεῖται, φησίν, ὅμοιος τῷ ὁμοίῳ. ὁ δὴ τοιοῦτος λόγος ζητεῖ τὴν χρῆ τὸ συμφέρον φιλίαν. ἡ γὰρ προσδεῖται ὁ ἕτερος θ' ἑτέρου, ταύτῃ ὄντες φίλοι, σὺν τῇ χρῆ τὸ συμφέρον φιλία εἰσίν. * ἄλλα ἑτέρα διώρισται ἡ χρῆ τὸ συμφέρον φιλία, καὶ ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ * ἡδονῶ. εἰκὸς δὴ καὶ πολὺ μᾶλλον τούτους. πότερα γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει πάντα, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὸ συμφέρον. ἀλλὰ καὶ ὁ σπουδαῖος ᾧ φαύλῳ· ἢ γὰρ ἴσως ἡδύς, ταύτῃ καὶ φίλος. καὶ ὁ φαῦλός γε ᾧ φαύλῳ· ἢ γὰρ ἴσως τὸ αὐτὸ αὐτοῖς συμφέρῃ, ταύτῃ καὶ φίλοι. ὁρῶμεν γὰρ τοῦτο γινόμενον, ὅταν τὸ αὐτὸ ἢ τὸ συμφέρον, φίλους τούτους διὰ τὸ συμφέρον. ὥστ' οὐδὲν κωλύει καὶ φαύλοις οὖσι, ταὐτὸν τὸ συμφέρῃ. βεβαιοτάτη μὲν οὖν καὶ μονιμωτάτη καὶ καλλίστη ἐστὶν ἐν τοῖς σπουδαίοις φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν καὶ ἀγαθὸν οὖσα· εἰκότως. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ ἀμεταπίπτωτον, διὰ ταῦτα ἡ φιλία· ὥστε εἰκὸς τὴν φιλίαν τὴν τοιαύτην ἀμεταπίπτωτον εἶναι. τὸ

B

C

D

E

Valla legisse videtur, ἐπὶ ἢ ὡς ἐν aut simili modo.

Scribe, καθ' ἡδονήν.

δὲ συμφέρον, φιλία δὲ βεβαία, * ἀλλὰ τῷ συμφέροντι μεταπίπτει· ὁμοίως καὶ ἡ χρῆ τὸν ἡδονῶ. ἡ μὲν οὖν τῶν βελτίστων φιλία, ἡ κατ' ἀρετὴν γινομένη ἐστίν· ἡ δὲ τῶν πολλῶν, ἡ χρῆ τὸ συμφέρον· ἡ δὲ χρῆ τὸν ἡδονῶ, ἐν τοῖς φορτικοῖς καὶ τυχοῦσι. συμβαίνει δὲ ἀγανακτεῖν, ὅταν φαύλοις ἐντύχωσι τοῖς φίλοις, καὶ θαυμάζειν· ἔστι δὲ οὐδὲν ἄτοπον. ὅταν γὰρ ἡ φιλία λάβῃ τὴν ἡδονὴν ἀρχήν, * διὰ ταῦτα φίλοι εἰσίν, ἢ τὸ συμφέρον, ἅμα ταῦτ' ἀπολείπει, καὶ ἡ φιλία διαλύεται. πολλάκις δὲ λύει μὲν ἡ φιλία, κακῶς δὴ ἐχρήσατο ᾧ φίλῳ· διὸ ἀγανακτοῦσιν· ἔστι δὲ οὐδὲν τοῦτο ἄλογον. οὐδὲ γὰρ διὰ ἀρετὴν ἡ φιλία σοι τοιοῦτον ὑπῆρχε. διὸ οὐδὲν ἄτοπον μηδὲν ποιεῖν αὐτὸν τὴν κατ' ἀρετήν. ἀγανακτοῦσιν οὖν οὐκ ὀρθῶς. διὰ ἡδονὴν γὰρ πεπαιδιωμένοι τῷ φίλῳ, τὴν τῆς ἀρετῆς οἴονται δεῖν αὐτοῖς ὑπάρχειν· τὸ δ' οὐ δυνατόν. οὐ γάρ ἐστιν ἡ διὰ ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον, ἀρετῆς ἐχομένη. κοινωσάμενοι οὖν διὰ ἡδονήν, ἀρετὴν ζητοῦσιν· οὐκ ὀρθῶς. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ διὰ ἡδονὴν καὶ τὸ συμφέρον διὰ ἀρετήν, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ ἀμφότερα ταῦτα ἀκολουθεῖ. ἄτοπον γὰρ εἰ μή τις οἰήσεται τοὺς σπουδαίους αὐτοῖς αὐτοῖς διὰ ἡδονὴν εἶναι. καὶ γὰρ οἱ φαῦλοι (ὡς φησιν Εὐριπίδης) αὐτοὶ ἑαυτοῖς διὰ ἡδεῖς εἰσι· κακὸς κακῷ γὰρ σύμπτωτον. οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ ἡδονῇ ἡ ἀρετὴ, ἀλλὰ διὰ ἡδονὴν τῇ ἀρετῇ ἀκολουθεῖ.

Lege, ἀεὶ ἅμα τῷ συμφ. vt in Nic. ἅμα τῷ ἀεὶ ἡ φιλία μεταπίπτει.

Legebatur, διὰ ἡδονὴν φαῦλοι εἰσί; pessimè.

Eudem. l. 7. c. 2.

πότερον ὃ χ δεῖ ἐν τῇ τ̃ συνδαίων φιλίᾳ τ̃ ἡδονὴν εἶ), ἢ ὐ δεῖ; ἄτοπον γὰ τὸ μὴ φάναι δεῖν. εἰ γὰ ἀφέλοις αὐτ̃ τὸ ἡδεῖς εἶναι ἀλλήλοις, ἄλλους ποιοῦνται φίλους εἰς τὸ συζῆν τοὺς ἡδεῖς. εἰς γὰ τὸ συζῆν ὐδὲν μᾶλ ὀρέγει τ̃ ἡδεῖς εἶναι. ἄτοπον οὖν τὸ μὴ οἴεσθ δεῖν τοὺς συνδαίους μάλιστα ἀλλήλοις συζῆν· τοῦτο δ' ὐκ ἔστιν ἄνευ τ̃ ἡδέος. δίοι δ' ἂν ἄρα (ὡς ἔοικε) μάλιστα τούτοις ὑπάρχειν τὸ ἡδέσιν εἶναι. ἐπεὶ δ' διῄρηνται αἱ φιλίαι εἰς τρία εἴδη, ἐν ταύταις ἡ πορφὼ πότερον ἐν ἰσότητί ἡ φιλία εἶ γίνε), ἢ ἐν αἰσότητι· ἔστιν οὖν κατ' ἀμφότερα. ἡ μὲ γὰ καθ' ὁμοιότητα, ἢ τ̃ συνδαίων, χ ἡ τελεία φιλία· ἡ δ' κατ' αἰομοιότητα, ἡ χ̃ τὸ συμφέρον. ᾧ γὰ εὐπορῇ ὁ πένης δίκη τ̃ ἐνδεᾶς ὢν ὁ πλούσιος εὐπορῇ, φίλος ἐστί· χ ᾧ συνδαίῳ ὁ φαῦλος, δίκη ταὐτό. δίκη γὰ τ̃ ἀρετῆς, παρ' οὗ οἴε) αὐτ̃ ἔσεσθ, δίκη τοῦτο τούτῳ φίλος. γὰ οὖν ἐν τοῖς αὐομοίοις φιλία χ̃ τὸ συμφέρον. διὸ καὶ Εὐριπίδης· ἐρᾷ μὲ ὄμβρου γαῖα, ὅταν ξηρὸν ᾖ πέδον. ὡς ἐναντίοις ὄσι τούτοις εἰς γένε) φιλία, οὐ δίκη τὸ συμφέρον. ἐ γὰ εἰ θέλοις τὰ ἐναντιώτατα ποιῆσαι πῦρ χ ὕδωρ, ταῦτα ἀλλήλοις χρήσιμά εἰσι. τὸ γὰ πῦρ φαμέν, ἐὰ μὴ ἔχῃ ὑγρόν, φθείρεσθαι· ὡς τοῦτ' αὐτ̃ πρὸς ἐκεῖνο ἄξιον ὥσπερ ἔρωτά τινα· τοιοῦτον γ τοσοῦτον ὅσης κτήσεως· ἂν μὲ γὰ πλείω ποιήσῃς, τὸ ὑγρὸν ὑπερκατέσβεσεν· φθείρεσθαι τὸ πῦρ· ἐὰ γ̃ σύμμετρον, σῴζοισι. δῆλον οὖν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντιωτάτοις φιλία ἐγ γίνε) δίκη τὸ συμφέρον. ἀνάγονται γ̃ πᾶσαι αἱ φιλίαι, χ αἱ ἐν ἰσότητι, ἐ αἱ ἐν αἰσότητι, εἰς τὰς διῃρημένας τρεῖς. ἔστι δ' ἐν ἁπάσαις τ̃ φιλίαις δίκη φορά· γινομένη γὰρ πρὸς ἀλλήλους, ὅταν μὴ ὁμοίως φιλῶσιν, ἢ εὖ ποιῶσιν, ἢ ὑπηρετῶσιν, ἢ ὅ, τι αὖ τ̃ τοιούτων. ὅταν μὲ γὰ ὁ ἐκτενῶς ποιῇ, ὁ δ' ἐλλείπῃ, χ̃ τ̃ ᾖ δ' ἔλλειμμα χ ἡ μέμψις. ὑ μὲ ἀλλ' ὅτι μὲ τ̃ τοιούτων τὸ αὐτὸ ὄστ τέλος τῆς φιλίας· οἷ οἱ ἀμφότεροι χ̃ τὸ συμφέρον ἀλλήλοις φίλοι, ἢ χ̃ τ̃ ἡδύ, ἢ κατ' ἀρετὴ εὔδηλος ἡ ἔλλειψις ἡ παρὰ τὸ ἕτερον· ἐὰ πλείω ἀγαθὰ σύ μοι ποιῇς, ἢ ἐγὼ σοι. οὐδ' ἀμφισβητῶ ἔτι μὴ οὐ δεῖν σε μᾶλλον ἐμοῦ φιλεῖσθαι. ἡ δὲ φιλία μὴ δίκη ταὐτὸ φίλοι ἐσμέν, μᾶλλον αἱ διαφοραί. ἄδηλος γὰ ἡ ἔλλειψις πρὸς ἑκάτερον· οἷ, εἰ ὁ μὲ δι' ἡδονὴν φίλος ἐστίν, ὁ δὲ δίκη τὸ συμφέρον, ἐνταῦθα ἡ ἀμφισβήτησις. οὔτε γὰ ὁ τ̃ συμφέροντι ἐπιφέρων, ἀξίαν οἴεται τὴν ἡδονὴν ἀντικαταλλάττεσθαι τὸ συμφέροντος· οὔτε ὁ τ̃ ἡδονὴ ἐπιφέρων, ἀξιοῖ τ̃ ἡδονῆς τὸ τ̃ συμφέροντι χάριν.

Sylburg. φθείρεσθαι πάσχ τ.

Lego, τὴν πλείω τῶν ἢ ἀ.

Lege, ἀπολαμβάνειν.

A Vtrùm verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? Alienum enim negare oportere. Nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuescendum in vita, iucundos amicos quærent sibi. Nam ad simul viuendum, nihil maius est quàm iucundos esse. Quamobrem alienum est non arbitrari, probos maximè simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Conuenit ergo, (vt videtur) his maximè iucundis esse. Quoniam distributæ sunt amicitiæ in tres species, in hisque ambigebatur, vtrùm in ipsa æqualitate amicitia esset, an eo quod esset inæquabile: est igitur in vtroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea quæ propter commodum. Nam eo modo, copioso pauper, ob inopiam eorum quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter virtutis inopiam, à quo sibi opitulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hac de causa dixit Euripides, *amat imbrem terra cùm solum exaresci*t. His vtpote contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat maximè contraria facere inter se inuicem vtilia, vt ignem, & aquam componẽdo, ignis, si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit, tanquam alimẽtum: tantum quidem, vt non succumbat. Nam si superarit humor, ignis absumitur: si verò moderatus, conferet. Non dubium igitur quin in maximè contrariis, ob commodum, fit amicitia. Reducuntur autem amicitiæ omnes tam quæ æqualitate, quàm quæ inæqualitate constant, ad tres suprà distinctas species. Est autẽ in cunctis contentio inter se inuicẽ amicitiis, cùm nequaquã similiter amauèrint, vel benefecerint, vel suppeditaueri nt, vel cũ id genus aliquid. Etenim cùm vnus quidem assiduè & vehementer facit, alter verò deficit, propter defectum est criminatio & querela. Enimvero in quibus idem est amicitiæ finis; vt si vtrique propter commodum inter se inuicem amici concilientur, aut propter iucundum, aut propter virtutem: defectus, qui ab altero, exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona cõtuleris, quàm ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autẽ non hac amicitia amici fuerim°, ibi maiora dissidia. Defectus siquidẽ ab vtroque, incertus. Vt si propter voluptatẽ vnus quidem sit amicus, & propter cõmodũ alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodo excedit, voluptatem censet dignã, quæ commodo rependatur: nec qui voluptate superat, dignã gratiam in ipso cõmodo se existimat accipere.

Idcirco in eiuſmodi amicitiis, magis exoriuntur diſſidia. Qui verò ex inæqualitate amici ſunt, nempe excedentes opibus, vel alio huiuſmodi aliquo, non ſibi cenſent amandum eſſe, ſed ab inferioribus amari oportere exiſtimant. At amare melius eſt, quàm amari. Siquidem amare, voluptatis actio quædam eſt, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio eſt. Nempe cognoſcere, melius quàm cognoſci. Cognoſci enim & amari etiam in carentibus anima exiſtit: at cognoſcere, & amare, in rebus animatis. Rurſus, beneficum eſſe, melius, quàm ſecus. Qui amat, quatenus amat, beneficus eſt: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incenſi, amari quàm amare, malunt: quòd quatenus amantur, videantur præcellere. Amatus ſiquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, ſibi non amandum eſſe arbitrantur, quòd in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipſis ſunt deteriores illi, ob hoc non cenſent amare debere, ſed amari. Sed qui egenus eſt pecuniarum, aut voluptatum, aut virtutis, is affluentem ſuſpicit, & amat, quòd ea conſequatur, aut ſe conſecuturum opinetur. Sunt autem & aliæ ex conſimili affectu conciliatæ amicitiæ, & ex eo quòd cuipiam bona velint, in quibus non eſt cuncta hæc comprehendens amicitia. Nam ſæpenumero alij bona volumus, attamen cum alio vitam agere malimus. Vtrùm verò hoc amicitiæ dicere oportet conuenire, an perfectæ amicitiæ quam virtus conciliarit? in ea ſiquidem amicitia hæc inſunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libuerit: ſiquidem iucundum, & commodum, & virtus ineſt probo, cui bona in primis voluerimus, & cum ipſo viuere, & bene viuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid ſibi, & erga ſe amicitia, an non? Id nunc omittamus, dicemus poſtea. Sed enim nobis ipſis cuncta volumus, nempe nobiſcum viuere, vitámque ducere vnà volumus: id ferè etiam neceſſarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis. Rurſus condolemus in primis nobis ipſis: Nam ſi labamur, vel in huiuſmodi aliquid decidamus, confeſtim triſtamur. Hac de cauſa, videatur erga ſe ſibi amicitia. Talia quidem certè, vt condolere & bene viuere, & id genus alia, aut ad amicitiam erga nos ipſos referentes vſurpamus, aut ad eam quæ perfecta ſit: in ambabus enim ſunt hæc omnia. Nempe vnà vitã agere, & eſſe velle, & bene eſſe, ac cætera omnia in his ſunt.

A δὴ μᾶλλον αἱ διαφοραὶ ἐν τ τοιαύταις φιλίαις γίγνονται. οἱ δὲ ἐν ἀνισότητι φίλοι ὄντες, οἱ μὲν ὑπερέχοντες πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, οὐκ οἴονται δεῖν ἀντιφιλεῖν, ἀλλ' ὑπὸ τ ἐνδεεστέρων οἴον δεῖν ἀντιφιλεῖσθαι. ἔστι δὲ βέλτιον τ φιλεῖν ἢ τ φιλεῖσθαι. τὸ μὲν γὰρ φιλεῖν ἐνέργειά τίς ἐστιν ἡδονῆς, καὶ ἀγαθοῦ· ἀπὸ δὲ τ τῆς φιλεῖσθαι οὐσίωσις τῶν φιλουμένων ἐνέργεια γίγνεται. ἔτι δὲ βέλτιον τ γινωσκεῖν, ἢ τ γινώσκεσθαι. τὸ μὲν γὰρ γινωσκεῖν καὶ τ φιλεῖσθαι καὶ τοῖς ἀψύχοις ὑπάρχει· τ δὲ γινωσκεῖν καὶ φιλεῖν, τοῖς ἐμψύχοις. εἴπερ τ δυνατικὸν B ἐστὶ, βέλτιον ἢ τ μή. ὁ μὲν δὴ φιλῶν, δυνατικὸς ἦν φιλεῖν· ὁ δὲ φιλούμενος, ἦν φιλεῖται, οὔ. ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλονται ἢ φιλεῖν, διὰ τὸ δοκεῖν τῶν φιλεῖσθαι ὑπερέχειν τινα εἶναι. αἰεὶ γὰρ ὁ φιλούμενος ὑπερέχει ἡδονῇ ἢ δυνάμει, ἢ ἀρετῇ· ὁ δὲ φιλότιμος τῆς ὑπεροχῆς ὀρέγεται· καὶ οὐκ οἴονται δεῖν ἀντιφιλεῖν οἱ δὲ ὑπερέχειν ὄντες· ἀπιστοῦσι γὰρ τὸ εἶναι τοῖς ὑπερέχουσιν αὐτοῖς. ἔτι δὲ καὶ ἤπιοί C εἰσιν· διὰ οὐκ οἴονται δεῖν φιλεῖν, ἀλλὰ φιλεῖσθαι ὁ δὴ ἐνδεὴς χρημάτων, ἢ ἡδονῶν, ἢ ἀρετῆς θαυμάζει τ ὑπερέχοντα τούτοις, καὶ φιλεῖσθαι δοκεῖ τούτων ἢ τυγχάνειν, ἢ οἴεται τεύξεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ τοιαῦται φιλίαι ἐξ ὁμοιοπαθείας, ὅσοι τ πάσχειν βούλεσθαι ἀλλήλοις εἶναι. οὐκ ἔστι δὲ ἡ ὅλη τούτων γενομένη φιλία πάντα ταῦτα ἔχουσα πολλάκις γὰρ ἄλλῳ μὲν εἶναι βουλόμεθα τἀγαθὰ, συζῆν μὲν τοι μεθ' ἑτέρου. ἀλλὰ ταῦτα πότερον δεῖ φιλίας εἶπεῖν, ἢ τ τελείας φιλίας τ καθ' ἀρετὴν πάθη; ἐν ἐκείνῃ γὰρ τῇ φιλίᾳ πάντα ταῦτα ἐνυπάρχει. D ἐὰν γὰρ συζῆν μεθ' ἑτέρου ἑαυτοῖς ἅπαντα δὴ βουλόμεθα. καὶ γὰρ τ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον, καὶ ἡ ἀρετὴ, τῷ ἀνυδαίῳ ὑπάρχει· καὶ τἀγαθὰ τούτῳ μάλιστα βουλοίμεθ' ἂν καὶ τ ζῆν, καὶ τὸ εὖ ζῆν οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ τούτῳ. πότερον δ' ἔστιν αὐτῷ καὶ πρὸς Nicom. αὐτὸν φιλία, ἢ οὔ, νῦν μὲν ἀφείσθω, ὕστερον l. 9. c. 4. δ' ἐροῦμεν. πάντα γὰρ βουλόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς· καὶ γὰρ συζῆν μεθ' ἡμῶν αὐτῶν βουλόμεθα. ἴσως δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τ ζῆν, καὶ τὸ E βούλεσθαι τἀγαθὸν, οὐκ ἄλλῳ τινί. εἰ δὲ ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν αὐτοῖς μάλιστα ἐσμέν. αἰ γὰρ περιπαίσωμεν, ἢ ἄλλῳ τινὶ προσπίπτωμεν τῶν τοιούτων, ἀθυμοῦμεν· διὰ δόξειεν ἂν οὕτως εἶναι αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία. τὰ δὴ τοιαῦτα, ὅσα τινὶ ὁμοιοπάθειαν, καὶ τὸ εὖ ζῆν, καὶ τὰ ἀγαθὰ, ἢ τοι εἰς τινὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς φιλίαν ἀναφέροντες λέγομεν, ἢ εἰς τ τελείαν. ἐν ἀμφοτέραις δὲ πάντα ταῦτα ὑπάρχει. καὶ γὰρ τ συζῆν, καὶ τὸ εἰ βούλεσθαι καὶ τὸ εὖ εἶναι, ἐν πᾶσαι πάντα ἐν αὐταῖς εἰσιν.

Nicom. l. 8. c. 11. ἢ ἔοικε, non recte.

ἔπι δ' ἴσως αὖ δόξειεν ἂν οἷς ὄντι δίκαιον, οἷον τούτοις καὶ φιλίαν εἶναι. δίδ καὶ * ὅσαπερ δικαίων εἴδη, τοσαῦτ' καὶ φιλιῶν. τὸ δὴ δίκαιον ὄντι καὶ ξένῳ πρὸς πολίτην, καὶ δούλῳ πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτῃ πρὸς πολίτην, καὶ ὑῒ πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσαι ἁπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι ἔνεισιν ἑκάστοις τούτων. βεβαιοτάτη δ' ἂν δόξειεν εἶναι τῆς φιλίας ἡ ξενική. οὐ γὰρ ὄντι ἔστιν οὐδεὶς τέλος κοινὸν ὑπὲρ οὗ ἀμφισβητοῦσιν, οἷς ἐν τοῖς πολίταις. ἀμφισβητοῦντες γὰρ πρὸς ἀλλήλους μάλιστα τὴν ὑπερβολὴν, οὐ μιμοῦσι φίλοι ὄντες. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη νῦν τοῦτ' εἰπεῖν, πότερον ὄντι πρὸς αὐτὸν φιλία, ἢ οὔ. ἐπεὶ δ' οὕτω ὁρισθῶμεν, ὥσπερ καὶ μικρὸν ἐπάνω ἐλέχθημεν, ὅτι οὐκ τὴν καθ' ἑκάστα αὐτοῖς αὐτοῖς δεῖ μάλιστα βουλεύεσθαι καὶ πράττειν, καὶ τὸ εὖ εἶναι, καὶ τὸ εἶναι· ὁμοιοπαθέσταται δ' αὐτοῖς ἡμῖν ἐσμεν, ὥστε συζῆν τε βούλεσθαι ἑαυτοῖς μάλιστα βουλεύεσθαι. ὥστ' εἰ μὴ οὐκ τὴν καθ' ἑκάστα γνωρίζεται ἡ φιλία, τὰ δ' καθ' ἕκαστα ἡμῖν αὐτοῖς δεῖ βουλεύεσθαι ὑπάρχειν, δῆλον ὅτι ὡς ἔστι πρὸς αὐτοὺς φιλία, ὧν περ τὴν ἀδικίαν, ἔφαμεν πρὸς αὐτὸν εἶναι. ὅπερ γὰρ ἕτερος μέν ὁ ἀδικῶν, ἕτερος δ' ὁ ἀδικούμενος, ὁ αὐτὸς δ' εἷς ὅστις ἕκαστος, δῆλον ὅτι οὐδὲν ἧττον οὐκ ἐδόκει εἶναι πρὸς αὐτὸν ἀδικία. ἔστι μέν τι, ὡς ἔφαμεν, ἀποροῦντες ὅτι τὸ ψυχῆς μερῶν, ἐπειδὴ ὅτι πλείω, ὅταν μὲν ὁμονοῶσι, τότε εἶναι πρὸς αὐτὸν τὴν ἀδικίαν. ὁμοίως οὖν τούτῳ καὶ ἡ φιλία δόξειεν εἶναι πρὸς αὐτόν. ὅπερ γὰρ ὁ φίλος ὅστις, ὡς φαμὲν ὅταν βουλώμεθα σφόδρα φίλον εἰπεῖν, μίαν, φαμὲν, ψυχὴν ἡμὴ καὶ τοῦτο· ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τῆς ψυχῆς πλείω μέρη, τότ' ἔσται μία ψυχή, ὅταν συμφωνῶσι πρὸς ἀλλήλα, ὅ, τε λόγος καὶ τὰ πάθη. οὕτω γὰρ μία ἔσται. ὥστε μιᾶς ὑμονοίας, ἔσται πρὸς αὐτὸν φιλία· αὕτη δ' ἔσται ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία ἐν ᾧ σπουδαίῳ. τούτῳ γὰρ μόνῳ τὰ τῆς ψυχῆς δεῖ ἔχειν μέρη πρὸς ἀλλήλα ὡς μὴ διαφέρεσθαι· ἐπεὶ ὅτε φαῦλος οὐδεὶς ποτ' ὄντι αὐτὸς αὑτῷ φίλος· μάχεται γὰρ ἀεὶ ἑαυτῷ. ὁ γοῦν ἀκρατὴς, ὅταν προαιρῆται τὰ καθ' ἡδονὴν, μετ' οὐ πολὺ μεταμέλεται, καὶ κακίζει αὐτὸς αὐτὸν ὁμοίως ὅτι τὰ δίκαια κακίων ὁ φαῦλος ἔχει. διαφθείρει γὰρ αὐτὸς αὑτὸν μαχόμενος καὶ διαπτύομενος. ἔστι δ' φιλία καὶ ἐν ἰσότητι· ὅτι, ἢ μὴν τὸ ἑταίρων ἐν ἰσότητι, ἀριθμῷ καὶ δυνάμει ἀγαθοῦ. οὐδ' ἕτερος γὰρ αὐτῷ ἐστιν ἄξιος θατέρου πλέον ἔχειν, οὔτε κατ' ἀριθμὸν ἀγαθῶν, ὅτε τὴν δυνάμιν, ὅτε τὴν μέγεθος, ἀλλὰ τὸ ἴσον. ἴσοι γὰρ ὄντες ἐθέλουσιν εἶναι οἱ ἑταῖροι ἐν ἀνισότητι δὲ πατέρος πρὸς υἱὸν καὶ ἀρχομένου πρὸς ἄρχοντα, καὶ χρείττονος καὶ χείρονος

A Rursus videatur ferè in quibus iustum est, in eisdem esse amicitia; quamobrem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Ius certè est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & vxori erga virum, & quæcumque simpliciter aliæ conciliationes & amicitiæ sunt in horum singulis. Amicitiarum verò, hospitalis validissima videatur. Neque enim vllus est communis, de quo ambigatur, finis, vt inter ciues: B siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum est, vtrùm erga se sit amicitia, nécne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulo antè dicebamus, quòd ex singularibus, amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsi in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & omnium maximè condolemus nobis ipsis, & nobiscum viuere præcipuè malimus. Quòd si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse volumus, non dubium, quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga C nos ipsos esse dicebamus. Nam quia alius quidem est afficiens iniuria, alius verò affectus iniuria, quisque autem vnus idémque est, hac ratione negari videbatur, posse quemquem seipsum iniuria afficere, cùm fieri tamen id possit, vt dicebamus, habita ratione animi partium: quæ cùm sint plures, cùm non consentiunt ipsæ inter se, tunc potest aliquis sese iniuria afficere. Ita igitur hîc, erga se esse videatur amicitia. Nam quoniam amiD cus est, (vt famur, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea & huius anima est: at quando animæ plures sunt partes, tum vna fuerit anima, cùm erga se inuicem consenserint ratio, & perturbationes. Ita namque vna erit: perinde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo animę partes bene inter se inuicem habent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: so namque semper oppugnat. Nempe incontinens cùm E quid per voluptatem nequiter egerit, mox pœnitentia affligitur, ac se vituperat ipsum. Itidem & in aliis vitiis malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum per æqualitatem, numero & potestate boni. Neuter siquidē ipsorum debet altero plus sibi adsciscere, neque numero bonorū, neque potestate, neque magnitudine: sed æquale æquales enim esse inter se socij cupiunt. At in inæqualite est patris erga filium, & subditi & imperantis, & potioris & deterioris, & vxo-

& vxoris & viri eſt conſideratio : ac ſimpliciter, vbicumque inter inter potiorem & deteriorem in amicitia ordo interceſſit. Hæc namque eſt ex ratione, in diſparilitate amicitia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, ſi meliori deteriorique dederit, ſed maius ſemper ei qui excedat. Id quippe eſt quodam modo ratione æquale, cùm minùs bonum capit deterior, eo qui melior eſt.

A χ γυναικὸς ⸀ ἀνδρὸς, χ ἁπλῶς ἐν οἷς ἔστιν ὁ πλὼ τῷ χείρονος χ κρείττονος τάξιν ἔχων ἐν τῇ φιλίᾳ. αὕτη γὰρ ἔστιν ἡ ἐν ἀνισότητι φιλία χ λόγον. οὐδέ ποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῦ δόσῃ, οὐδὲ ἴσον αὐ δοίη τῷ βελτίονι χ τῷ χείρονι, ἀλλὰ μεῖζον τῷ καθ' ὑπερβολὴν ὄντι ἀεί· τοῦτο γὰρ ἴσον ἔστι τῷ λόγῳ. ἴσον γάρ πως ἔστιν ὁ ἔλαττον ἔχων ἀγαθὸν χείρων ὢν, τῷ μεῖζον ἔχοντι, κρείττονι ὄντι.

CAPVT XII.

De affinitate.

AMicitiarum omnium, quæ iam memoratæ ſunt, in primis cognatus eſt amor, qui in affinitate, eáque ex parte in filium. Et curnam pater filium magis amat quàm filius patrem? vtrùm (vt nonnulli dicunt, & rectè quidem pro rudi vulgi multitudine) quod pater beneficus erga filium ſit, quódque filius gratiam debeat accepti beneficii? ¡Sanè hæc cauſa in amicitia per commodum conciliata eſſe videbitur: quemadmodum & quæ per ſcientiam ſpectatur, ita quodammodo hic habebit. Dico autem perinde vt eſt. Eſt igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt tibicini eadē actio atque finis: perflare enim tibias, ei & finis, & actio eſt. Non autem ædificationi: nam præter actionem alius eſt finis. Eſt igitur amicitia, actio quædam: nec finis alius eſt præter actionem in amando, ſed illud idem. Pater igitur ſemper magis agit, &, vt ſic dicam, actu magis amat, *quam filius nimirum*, ob hoc quòd eius opus ſit filius: id quod in aliis cernimus. Omnes ſiquidem erga id quod ipſi effecerunt, ſunt quodāmodo beneuoli. Pater igitur filio, vt pote quem ipſe effecerit ediderit q; in lucē, bona vult, memoria ſpéque adductus. ideo magis filiū pater diligit, quàm filius patrē. Expedit autem iam dactis & exiſtimatas amicitas exiſtimare, ſintne amicitiæ, vt beneuolētia videatúrne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, neutiquā amicitia eſſe videatur) Siquidem frequentur multis, aut videndo aut audiendo aliquid de aliquo bonum, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, anne? Neque enim ſi quiſpiam Dario apud Perſas exiſtenti beneuolus (quemadmodum erat fortaſſis) fuerit, confeſtim etiam erga Darium illi fuerit amicitia. At amicitiæ, beneuolentia quandoque initium eſſe videbitur. Fiat certè beneuolentia amicia,

B

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας. χ περὶ θυσίας χ ὁμοιότητος, ὅτι τὸ φιλεῖν, σύμφυτόν ἐστι.

ΤΩΝ δ' φιλιῶν ἁπασῶν τῶν εἰρημένων ταύτων, μάλιστα πως ἐγγὺς δ φιλεῖν ἐν τῇ συγγενικῇ. χ διὰ τοῦτο ἐν τῷ πατρὶ πρὸς τὸν υἱόν. χ διατί ποτε ὁ πατὴρ τ υἱὸν μᾶλλον φιλεῖ, ἢ ὁ υἱὸς τ πατέρα; πότερον οὖν, ὡς ἔνιοι λέγοντες ὀρθῶς πρὸς γε τοὺς πολλούς, ὅτι ὁ μὲν πατὴρ εὐεργέτηκέ πως τ υἱόν, ὁ δ' υἱὸς χάριν ὀφείλει τ εὐεργεσίας; αὕτη μὲν οὖν ἡ αἰτία ἐν τῇ χ τὸ συμφέρον φιλίᾳ δόξειεν ἂν εἶναι. ὥσπερ δ' καὶ χ ταῖς ἑταιρήσεσιν ὁρᾶσθαι ἔχον, ὅταν πως ἔχῃ χ τὰ ἐρώμενα. * λέγω δ' οἷς ἔστιν. ἔστι μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τε χ ἐνέργεια, χ οὐκ ἀμφότερα τῷ ἐνεργεῖν τέλος· οἷς τοῦ αὐλητῇ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν χ τέλος αὐτοῦ ἐστι χ ἐνέργεια. ἀλλ' ἐπὶ τῆ οἰκοδομικῇ· χ γὰρ ἕτερον τέλος τοῦδε τ ἐνέργειαν. ἔστιν οὖν ἡ φιλία ἐνέργειά τις· ἐνδὲν δ' ἔστιν ἄλλο τέλος τοῦδε τ ἐνέργειαν ἢ φιλεῖν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτό. ὁ μὲν οὖν πατὴρ ἐνεργεῖ πως ἀεὶ μᾶλλον, τοῦδε δ αὐτό τι ἐστὶ ποίημα τὸν υἱόν. τοῦτο δ' ὁρᾶσθαι ἐστὶ τ ἐν τῷ ζῶν ὄν. πάντες γὰρ τοῖς ὃ αὐ αὐτοῖ ποιήσωσι, τοῖς τοῦτό πως χ βύνοοί εἰσιν. ὁ οὖν πατὴρ βύνοός πως τοῖς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὄντα ποίημα, τῇ μνήμῃ δ τῇ ἐλπίδι ἀγάμενος· δι' μᾶλλον φιλεῖ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, ἢ ὁ υἱὸς τὸν πατέρα. Δοκεῖ δ' ὑπὸ τῶν ἄλλων φιλιῶν τῶν λεγομένων χ δοκούσῶν ὑπονοεῖσθαι εἰσὶν φιλίαν· οὐ γὰρ ἡ βύνοια φιλία δοκεῖ. οὐ πολλοῖς γὰρ πολλάκις, ἢ ἀπὸ τῆ ἰδῆν, ἢ ἀπὸ τῆ ἀκοῦσαί τι ὑπὲρ ἑνὸς ἀγαθὸν, βύνοι γινόμεθα. ἆρ' οὖν ἤδη δ φίλοι, ἢ οὔ. ἡ γὰρ εἷς τις ἰῶ Δαρείῳ βύνοις ὁ Πέρσαις ὤν τι, ὡσαύτως ἴσως ἰῶ, βύθεως καὶ φιλία ἰῶ αὐτῷ πρὸς Δαρεῖον. ἀλλ' ἐπὶ μὲν αὖ ποτε φιλίας οὐ βύνοια δόξειεν εἶναι. γίνοιτο δ' αὖ οὐ βύνοια φιλία,

Nic. l. 8. c. 14 Eud. l. 7. c. 10.

Fort. leg. ἔστιν μὲν οὖν τὸ αὐτὸ τέλος τε χ ἐνέργεια, χ οὐκ ἀμφότερα τῷ ἐνεργεῖν τέλος· οἷς τοῦ αὐλητῇ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια καὶ τέλος· τὸ γὰρ αὐλεῖν χ τέλος αὐτοῦ ἐστι χ ἐνέργεια.

Quod dico eſt huiuſmodi. Quibuſdam ſcientia idem eſt, &c.

Nicom. l. 8. c. 2. & l. 9. c. 5. Eud. l. 7. c. 7.

εἰ προαιρεῖοι βούλησιν τῶ ἀγαθὰ δυνατὸς ὢν πρᾶξαι, προσῆκον ἐκείνου ἕνεκεν ᾧ ὅστιν εὔνους. ἔστι δ' ἡ εὔνοια τῶ ἤθους, καὶ πρὸς ὃ ἦθος. οὐδεὶς γὰρ λέγεται εὔνους οἴνῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ ἀψύχων ἀγαθῶν ἢ ἡδέων. ἀλλ' αἰ ὑπολήψῃ ὃ ἦθος σπουδαῖος, πρὸς τοῦτον ἡ εὔνοια. οὐκ ἔστι δὲ χωρὶς τῆς φιλίας ἡ εὔνοια, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὁρῶ δοκεῖ φιλία εἶ). Η δ' ὁμόνοιά ὅστι μὲν σύνεγγυς τῇ φιλίᾳ, ἐαὶ τὴν ὁμόνοιαν λάβῃς τὴν κυρίως λεγομένην. εἰ γὰρ ὑς Εμπεδοκλεῖ ὁμοίως ὑπολαμβάνῃ, καὶ δοκεῖ αὐτῷ τὰ στοιχεῖα τῆ εἶ) ἀκαὶ ἐκεῖνα, ἆρά γε ταὐτὰ Εμπεδοκλεῖ ὁμονοεῖ, ἢ οὔ; ἐπίσκοπ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον. πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ ὁμόνοια ἐν τοῖς * νοοῦσι, ἀλλ' ἐν τοῖς προαιρετικοῖς· καὶ ἐν τούτοις οὐκ ἐνοοῦσι ταὐτόν, ἀλλ' εἰ * ἅμα τοῦ αὐτοῦ νοοῦν, προαίρεσιν ἔχουσι περὶ ἃ νοοῦσιν ὅτι * ταὐτά. εἰ γὰρ ἐνοοῦσιν ἀμφότεροι ἄρχειν· ἀλλ' ὁ μὲν αὐτόν, ὁ δ' αὐτόν· ἆρά γε ἤδη ὁμονοοῦσιν, ἢ ὔ; ἀλλ' εἰ κἀγὼ ἐμαυτὸν βούλομαι ἄρχειν, κἀκεῖνος ἐμέ, οὕτως ἤδη ὁμονοοῦμεν. ἔστι δὴ ὁμονοεῖν ἐν τοῖς προαιρετικοῖς μὴ βουλήσεως ταὐτῆ. περὶ ἀρχοντος ἀρα καθίστασιν ἐν τοῖς προαιρετικοῖς τὸ αὐτὸ ὅστιν ἡ ὁμόνοια ἡ κυρίως λεγομένη.

Syl. νοητοῖς, ἅμα τοῦ τοιούτου, ἐν. τούτοις.

A si voluntotam adsciuerit benefaciendi, cùm facere possit, ei erga quem sit affectus beneuolentia. Moris certè beneuolentia est, & erga morem. Nemo siquidem aut vino, aut cuiquam alij inanimato suaui bono, beneuolus esse perhibetur: sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, sed in eodem, vt amicitia esse videatur. Concordia autem est confinis amicitiæ, si propriè modò dictam accipias concordiam. Nam si quis Empedocli adstipuletur, arbitretúrque, B sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, ánne? vel si quid aliud tale: Primùm certè non est concordia in eis, quæ sub intelligentiam, sed quæ sub actionem cadunt: & in his qui idem non cognouerunt, sed si cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quæ pariter intelligunt. Nam si ambo dominari cogitant & volunt, hic quidem se, ille verò se, nunquid sunt concordes, an non? Cæterùm si ego me velim imperare, & ille me, iam concordes hoc C pacto sumus. Est nimirum concordes esse in eis quæ sub actionem cadant, cum eiusdem voluntate. Circa statum igitur dominantis, in eis quæ sub actionem cadant, propriè dicitur esse concordia.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Περὶ φιλαυτίας.

CAPVT XIII.

De amicitia erga se.

Suprà c. 6

ΕΠΕΙ δ' ὅστιν, ὡς * φαμὲν, αὐτῷ πρὸς αὐτὸν φιλία, πότερον ὁ σπουδαῖος φίλαυτος αὖ εἴη, ἢ οὔ; ἔστι γὰ φίλαυτος, ὁ αὐτῆ ἕνεκεν πάντα πράττων, καὶ ἐν τοῖς χεῖ ὄλισιτελές. ὁ μὲν οὖν φαῦλος, φίλαυτος ἔσται. αὐτὸς αὐτῆ γὰ ἕνεκεν πάντα πράττ. ἀλλ' ἀχ ὁ σπουδαῖος. δῆ τοῦτο γὰρ ὅστι σπουδαῖος, ὅτι ἀλλοῦ ἕνεκεν τοῦτο πράττ. δῆ ἀκ ἔστι φίλαυτος. ἀλλ' ὁρμῶσι μὲν ἅπαντες ὅτι τἀγαθὰ, καὶ οἴονται αὐτοῖς δεῖν μάλιστα ὑπάρχειν. τοῦτο δ' ἔστι μάλιστα φανερὸν ἐπὶ πλούτου καὶ ἀρχῆς. ὁ μὲν οὖν σπουδαῖος ἐκριπόσεται τούτων ἄλλῳ· ἀχ ὡς οὐ πρέπον αὐτῷ μάλιστα, ἀλλ' αὖ ὁρᾷ ἄλλον δυνησόμενον μᾶλλον τούτοις αὐτὸ χρῆσθαι. οἱ δ' ἄλλοι τοῦτο ἀ ποιήσουσι δι' ἀγνοιαν, (ἀ γὰ οἴονται κακῶς αὖ * χρήσεσθαι τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς,) ἢ διὰ φιλοτιμίαν τὸ ἄρχειν. ὁ δ' σπουδαῖος ἀμφότερα τούτων πείσεται· δῆ οὐδὲ φίλαυτος, καθ' γε τὰ τοιαῦτα ἀγαθά· ἀλλ' εἰ ἄρα, χρῆ ὃ καλόν. τούτου γὰρ μόνου ἄλλῳ οὐκ ἄν ἐκριπόσαιμ· τὰ δὲ συμφέροντα

ἐν. χίσασθαι

VERVM quoniam est, vt diximus, sua alicuius erga se amicitia, vtrùm probus sese amabit, ánne? D Est certè se amans, qui sua de causa agit omnia, vbi modò aliqua suggeratur vtilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim de causa agit omnia: probus verò, non. Hac enim de causa est probus, quòd alterius causa id agat: & proinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinantúrque sua in primis esse oportere: idque præcipuè manifestum est ex opulentia, ac dominatu. Probus igitur alij hæc statuet, non quòd non putet con- E uenire in primis sibi: sed si alium viderit, qui his commodè magis vti possit, facilè concesserit. Alij hoc insciitia quadam non facient: (neque enim opinantur talibus bonis abusuros:) vel etiam ob honoris cupiditatem imperant. Probus verò horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: verùm si honestas postularit. Id enim solum nemini alij concesserit: ac commoda

& iucunda cesserit. Itaque in delectu honestatis sui amans erit. At vbi commodum, ac iam dicta voluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

καὶ ἡδέα ἐκχήσεται. τῷ μὲν οὖν κατ' ὀρθὸν λόγον αἱρεῖσθαι, φίλαυτος ἔσται· τῷ δὲ κατὰ τὸ συμφέρον, καὶ κατ' ἡδονὴν λεγομένην, οὐκ ἔσται ὁ σπουδαῖος, ἀλλὰ ὁ φαῦλος.

CAPVT XIV.

Quomodo probus sese diligat.

VTrùm probus sese maximè amabit, an non? Est certè, vbi sese maximè amabit, est vbi non. Nam cùm dicimus probum bona cedere, quæ ad vtilitatem tendant amico; magis quàm se, amicum amauerit: ita: verùm hæc amico concedens, sibi honestatem accommodat, eóque modo ista concedit. Est igitur vbi amicum se magis diligat, éstque vbi sese maximè. In ipso namque commodo, amicum: at vbi honestum, & bonum, ipse sese maximè diligit: sibi enim quæ sunt honestissima vendicat. Est igitur boni etiam amans, nec sui amans. Nam si solum sese amat, quòd bonus; malus autem sui amans est; neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquod; sed citra hæc, ipse, quatenus ipse est, sese amabit: & proinde hac de causa propriè sui amans diceretur.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Πῶς ὁ σπουδαῖος ἑαυτὸν φιλήσει.

Πότερον δέ ποτε ὁ σπουδαῖος φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν μᾶλιστα, ἢ οὔ; ἔστι μὲν οὖν αὐτὸς αὐτὸν μᾶλιστα ὡς φιλήσει, ἔστι δ' ὡς οὔ. ὅπερ γὰρ φαμὲν τὸν σπουδαῖον ἐκχήσεσθαι τῷ ἀγαθῶν καὶ τὸ συμφέρον τῷ φίλῳ, τὸν φίλον αὑτῷ μᾶλλον φιλήσει· ναὶ· ἀλλ' ἢ τούτων ἔξισάμενος τῷ φίλῳ, ἢ αὐτῷ τὸ καλὸν ποιεῖ, τούτῳ οὐκ ἐξίσατο τῷ τοιούτων. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸν φίλον αὐτὸς αὑτοῦ μᾶλλον φιλεῖ, ἔστι δ' ὡς αὐτὸς αὐτὸν μᾶλιστα. καὶ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον, τὸν φίλον· καὶ ἢ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, αὐτὸς αὐτὸν μᾶλιστα. αὐτῷ γὰρ ταῦτα περιποιήσεται κάλλιστα ὄντα. ἔστι μὲν οὖν καὶ φιλάγαθος, * ἢ φίλαυτος. μόνον γὰρ εἶναι φιλεῖ αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι ἀγαθός· ὁ δὲ φαῦλος, φίλαυτος· οὐδὲν γὰρ ἔχει δι' ὃ φιλήσει αὐτὸς ἑαυτὸν, οὔτε καλόν τι· ἀλλ' οὐδὲ τούτων αὐτὸς ἑαυτὸν φιλήσει, ἢ αὖθις· διὸ καὶ ὄντως οὐ κυρίως λέγεται φίλαυτος.

Sylb. ἢ φιλ. μόνον ἐπίσης φ.

CAPVT XV.

De eo quod sibi satis.

DIcendum de eo quod sibi satis, & non altero indigens: vtrùm qui nulla re indiget, suis bonis contentus, egebit amicitia, ánne? nempe ipse sibi satis erit etiam ob hoc. Siquidem etiam poëtæ talia iactitant; Cùm felicem rerum successum deus dederit, quid amicis opus est? Vnde etiam nascitur quæstio, vtrùm qui cuncta habeat bona, quíque sibi satis sit, amicis egebit: an tum etiam maximè? Cui enim bene faciet, aut quîcum vitam ducet? neque enim solus deget. Quòd si his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam: qui sibi satis est, egebit amicitia. Quæ igitur in sermonibus consueuit capi similitudo ex Deo, neque illic rectè habet, nequeihic fuerit vtilis. Neq; enim si Deus sibi vnus est satis, nec vllo indigens, ob hoc etiã nos nullo indigebimus. Est nimirũ iactatus de Deo huiusmodi sermo. Nã quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, quid faciet?

ΚΕΦΑΛ. ιε.

Ὅτι καὶ ὁ αὐτάρκης πρὸς δεήσεται φιλίας.

ΕΧόμενον δ' ἂν εἴη λόγον περὶ αὐταρκείας καὶ τοῦ αὐτάρκους, πότερον αὐτάρκης πρὸς δεήσεται φιλίας, ἢ οὔ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρκης ἔσται καὶ πρὸς τοῦτο. λέγουσι γὰρ τοιαῦτα καὶ οἱ ποιηταί.

Ὅταν δ' ὁ δαίμων δῶ δίδῳ, τί δεῖ φίλων; ὅθεν δὲ καὶ ἀπορία γίγνεται, πότερον ὁ πάντα τἀγαθὰ ἔχων, καὶ ὧν αὐτάρκης, πρὸς δεήσεται φίλου; ἢ τότε καὶ μάλιστα; τίνα γὰρ αὖ ποιήσῃ, ἢ * μετὰ τοῦ συμβιώσεται; οὐ γὰρ δὴ μόνος γε * δίξεται. εἰ δὲ τούτων δεήσεται, ταῦτα δὴ μὴ ἐνδέξεται αὐτῷ φιλίας, πρὸς δέοιτ' ἂν ὁ αὐτάρκης φιλίας. ἢ μὴ οὖν ἐν τοῖς λόγοις εἰώθασιν ὁμοιότητα λαμβάνειν ἐκ τοῦ θεοῦ, ὅτ' ἐκφορᾶς, ὅτ' αὖ ἐνταῦθ' εἶναι χρήσιμος. οὐ γὰρ εἷς ὁ θεός ἐστιν αὐτάρκης καὶ μηδενὸς δεήσεται, δῆλον τοῦτ' ὄντες ἡμεῖς οὐδενὸς δεησόμεθα. ἔστι γὰρ τοιοῦτος οὐ λόγος ὅτι οὐ θεοῦ λεγόμενος. ἐπεὶ γάρ φησι πάντα ἔχει τἀγαθὰ ὁ θεός, καὶ ἔστιν αὐτάρκης, τί ποιήσῃ;

Nic. l. 9. c. 9. Eud. l. 7. c. 12.

Sic rectè Sylb. γρ. δίξεται.

Nam neque oculorum acie longè penetrare possumus: (sed si iusto interuallo longiùs abfueris, ob imbecillam naturam deficit:) neque auditu, neque aliis eiusmodi omnibus. Quòd igitur amare non possit, deficit: atque ita iustæ criminationi locus erit: neq; iam verus amicus fuerit ille censendus, qui non amet nisi verbo tenus. Cæterùm hac ratione esse non postulat amicitia. Rursus, si multi, nunquam mœrere desierint. Inter multos namque par est, vt aliquod semper accidat infortunium, vnde tristari necesse sit. Neque B porrò paucos, vnum vel duos esse expedit: sed inter parum & multum, vt dabitur occasio, & vt quemque ad amandum sua voluntas compellet.

οὔτε γὰρ τῇ ὄψει ἐπὶ πολὺ ὁρᾶμεν, ἀλλ' ἐὰν πλέον ἀποσήσῃς τὸ συμμέτρου, ἐλλείπει διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως· οὔτ' ἐπ' ἀκοῆς, ὅτ' ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὁμοίως ἐπὶ πάντων. ἐλλείπων οὖν τῷ φιλεῖν δι' ἀδυναμίαν, & ἐγκλήματ' ἂν οὐκ ἔχοι δικαίως, & οὐκ ἂν εἴη φίλος, μὴ φιλῶν γέ, ἀλλ' ἢ ὃ γε λέγω· ἡ δὲ φιλία οὐ τοῦτο βούλεται. ἐπὶ ἂν ὦσι πολλοὶ, οὐκ ἔστι παύσασθαι λυπούμενον. πολλῶν γὰρ ὄντων, εἰκὸς ἀεὶ τινὲς ἕνα γέ τινα συμβαίνειν τι ἀτύχημα· ὧν γινομένων ἀναλγῆτον λυπεῖσθαι. οὔτ' αὖ πάλιν ὀλίγους, ἕνα ἢ δύο, ἀλλὰ συμμέτρους τῷ χαίρῳ τῇ αὐτοῦ ὁρμῇ τοὺς φιλεῖν.

CAPVT XVII.

Quomodo amico vtendum sit.

DEinceps considerandum fuerit, quomodo vtendum sit amico. Est profectò non in omni amicitia hæc consideratio, sed in qua se inuicem maximè amici obiurgant: atqui non in aliis eodem modo querelæ oriuntur: puta, in ea quæ est patris erga filium, nulla est eiusmodi querela, qualis in multis existere solet, quemadmodum ego tibi, & tu mihi: quòd si non, hîc iam vehemens fuerit criminatio. At in amicis inæqualibus æqualitas locum non habet. est verò patris erga filium amicitia, in minimè æquali. Itidem vxoris erga virum, aut serui erga dominum, prorsúsque deterioris erga meliorem. Itaque in iis talis nulla erit criminatio, quæ inter æquales potiùs amicos, & in æquali amicitia locum habebit potiùs. Proinde considerandum, quo pacto vtendum amico fuerit, in ea demum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα εἰπὲ σκεπτέον πῶς δεῖ φίλῳ χρῆσθαι. ἔστι μὲν οὖν οὐκ ἐν ἁπάσῃ φιλίᾳ ἡ σκέψις, ἀλλ' ἐν ᾗ μάλιστα ἐγκαλοῦσιν ἀλλήλοις οἱ φίλοι. οὐκ ἐγκαλοῦσι δὲ οὐ πᾶσι ἀλλήλοις ὁμοίως· οἷ μὲν τῇ πατρὸς πρὸς υἱὸν οὐκ ἔστιν ἔγκλημα τοιοῦτον, οἷ ἀξιοῦσιν ἐν ἰσότητι· ὥσπερ ἐγώ σοι, οὕτω καὶ σὺ ἐμοί. εἰ δὲ μή, εὐθὺς τὸ σφοδρὸν ἔγκλημα. ἐν δὲ ἀνίσοις φίλοις οὐκ ἔστι τὸ ἴσον. ἔστι δὲ ἡ πατρὸς πρὸς υἱὸν φιλία ἐν ἀνίσῳ· ὁμοίως δὲ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα, ἢ οἰκέτου πρὸς δεσπότην, καὶ ὅλως δὲ χείρονος καὶ βελτίονος. οὐχ ἕξουσι γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα. ἀλλ' ἐν τοῖς ἴσοις φίλοις καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φιλίᾳ τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα. ὥστε σκεπτέον οὗ εἶπε τὸ, πῶς δεῖ χρῆσθαι φίλῳ ἐν τῇ ἴσοις φίλοις φιλίᾳ. Eud. l. 7. c. 13.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ ETHICORVM AD EDEMVM LIBER. I.

Latina verſio, edita pridem Baſileæ, à docto quodam viro, tacito nomine ſuo : quam malè quidam Aretino tribuunt.

ΚΕΦΑΛ. α.

Τὰ λεγόμενα περὶ τῦ, ἐν τίνι ὁ εὖ ζῆν, καὶ πῶς κτητόν.

ΟΜΕΝ. ἐν Δήλῳ φασὶ τὸν θεὸν τὴν αὐτῦ γνώμην ἀποφηνάμενος, συνεγράψατο ὅτι ὁ παλαιότατος τῦ Λητῴου, διελὼν οὐχ ὑπαρχοντα πάντα τὸν αὐτὸν, τό, τε ἀγαθὸν καὶ ὁ καλὸν, ἐς ὁ ἡδύ, ποιήσας,

* Κάλλιστον ὅ δικαιότατον, λῷστον δ' ὑγιαίνειν.

Πάντων δ' ἥδιστον, ὧ τις ἐρᾷ, ὅ τυγχάνει.

ἡμεῖς δ' αὐτῶ μὲν συγχωροῦμεν. ἡ γὰρ εὐδαιμονία καλλιστον καὶ ἄριστον ἁπάντων ὄντα, ἥδιστόν ἐστι. πολλῶν δ' ὄντων θεωρημάτων ἃ περὶ ἕκαστον πραγμα, καὶ περὶ ἑκάστην φύσιν ἐπιστήμη ἔχει, ἐς δᾶτα σκέψεως, τὰ μὲν αὐτὰ σπουδαίᾳ πρὸς ὁ γνῶναι μόνον, τὰ δὲ ἐς περὶ τὰς κτήσεις, καὶ περὶ τὰς πραξεῖς τῦ πραγματος. ὅσα μὲν οὖν ἔχει φιλοσοφίαν μόνον θεωρητικὰ, λεκτέον κατὰ τὸν ὑπεβάλλετο καιρὸν (ὅπερ οἰκεῖον ἐστὶ τῇ μεθόδῳ·) πρῶτον δὲ σκεπτέον ἐν τίνι ὁ εὖ ζῆν, ἐς πῶς κτητὸν, πότερον φύσει γίνονται πάντες εὐδαίμονες οἱ τυγχάνοντες ταύτης τῆς προσηγορείας, ὥσπερ μεγάλοι καὶ μικροὶ καὶ τὰ χροιὰ διαφέροντες· ἢ διὰ μαθήσεως, ὡς ὕσης ἐπιστήμης τινὸς ἡ εὐδαιμονίας· ἢ ἄλλου τινὸς ἀσκήσεως. πολλὰ γὰρ ἔστι κατὰ φύσιν, ἔστι μαθοῦσιν, ἀλλ' ἐθισθεῖσιν· ἄπαρχὴ τοῖς ἀνθρώποις· φαῦλα μὲν τοῖς φαύλοις ἐθισθεῖσι, χρηστὰ δὲ τοῖς χρηστοῖς. ἢ τούτων μὲν κατ' οὐδένα τρόπον, δυοῖν δ' ἀτέρων, ἤτοι καθάπερ οἱ νυμφόληπτοι ἐς θεόληπτοι τῶν ἀνθρώπων, ὑπὸ πνοίᾳ δαιμονίου τινὸς ὡσπερ ἐνθουσιάζοντες· ἢ ἄλλα τύχῃ. πολλοὶ γὰρ ταὐτὸ φασιν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν. ὅτι μὲν οὖν ἡ παρουσία ἁπάντων ἀπόντων,

CAPVT I.

Opiniones variæ de vita beata.

VI numinis ſententiam in Delo ediſſerit, veſtibulo templi inſcripſit, diſtinguens ea quæ ſimul in eodem haud reperiuntur, bonum, honeſtum, & iucundum, his verſibus,

* *Pulcherrimum eſt, quod iuſtiſſimum: optimares ſanitas.*

Præ omnibus verò iucundum, quod quiſque amat, id conſequi.

Quod nos nequaquam conceſſerimus. Felicitas enim, cùm optima ſit, & pulcherrima, eadem etiam iucundiſſima exiſtit. Cæterùm inter conſiderationes varias, quæ in vnaquaque re, naturáque excutienda, negotium faciunt, & contemplatione egent, aliæ ad cognoſcendum tantùm pertinent, aliæ verò ad acquiſitionem & negotia ſpectant. Quamobrem, quæ in ſola contemplatione poſita ſunt, opportuno tempore, (id quod methodi proprium munus eſt,) à nobis pertractabuntur. Ante omnia verò conſiderandum, in quonam vita beata conſiſtat, & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrùm quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, ſic quibus nomen beatorum contingit, natura fiant: an per diſciplinam, velut certam eò deſtinatam ſcientiam: an per exercitationem. Haud enim pauca, neque natura, nec arte aliqua, ſed conſuetudine ſola parantur, vt mala malis, bona bonis. An nullo quidem horum modorum, ſed duorum altero, aut Dei alicuius afflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine inſtinctis accidit: aut fortuna. Plurimi enim felicitatem idem quod ſecundam fortunam eſſe arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire vel per hæc omnia,

vel quædam, vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectæ actiones, ad eas quæ à scientia fluunt, transferri queant. Porrò bene beatéque viuere, in tribus maximè rebus consistit, iis nempe quæ potissimùm expetuntur. Nam prudentiam alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt summum aliquid eligunt, contendúntque inter se de harum magnitudine & potestate, quænam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiorem. Vnde fit vt quidam prudentiam virtuti, alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene beatéque viuendum, quidam vnam ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt.

A ἢ ἓν ὧν, ἢ ἕνος, ἐπ' ἀρχὴ τοῖς αὐθεφίτοις εἶναι ἄλλον. ἅπασαι γὰρ αἱ γενέσεις ἀναδύπτουσιν εἰς ταύτας τὰς ἀρχάς. * καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς γνώσεως ἐπὶ τὰς ἀφορμὰς ἁπάσας ἐπὶ τὰς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης αἱ τῆς συναγωγῆς ἐπέξοδος. τὸ δ' εὐδαιμονεῖν, καὶ τὸ ζῆν μακαρίως καὶ καλῶς, εἰς αὐτὰ ἐοίκασι μάλιστα, τοῖς εἰς δόκησιν αἱρετωτάτοις. οἱ μὲν γὰρ τὴν φρόνησιν μέγιστον εἰς φασιν ἀγαθὸν, οἱ δὲ τὴν ἀρετὴν, οἱ δὲ τὴν ἡδονήν. καὶ ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἔνιοι ἐκ τῆς μεγέθους αὐτῶν ἀφορμὴν συμβάλλεσθαι φάσκοντες ἁπάντων μᾶλλον εἰς αὐτήν. οἱ μὲν ὡς ὅλον μέγιστον ἀγαθὸν, τὴν φρόνησιν τὰς ἀρετὰς, οἱ δὲ ταύτης τὴν ἀρετὴν, οἱ δὲ ἀμφοτέρων τὴν ἡδονήν. καὶ τοῖς μὲν ἐκ πάντων δοκεῖ τούτων, τοῖς δ' ἐκ δυοῖν, τοῖς δ' ἐξ ἑνὸς τούτων εἶναι τὸ ζῆν εὐδαιμόνως.

B

CAPVT II.

Scopum quendam rectè viuendi cuique debere esse propositum: distinguendúmque esse cautè inter ea in quibus vita beata consistit, & ea sine quibus illa non contingit.

ET qui de his præcipiunt, aiunt, omnibus scopum quendam rectè viuendi propositum esse, qui modò ex electione viuere iam queant, vt sunt honor, gloria opes, eruditio: quem spectans quisque, omnes actiones peragit. Quapropter vita proposito fine carens, insignis stultitiæ argumenum est. In primis verò apud sese quisque, nec temerariè, nec segniter constituere debet, quanam parte beata vita consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id sine quo nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari debent. Ita nec rectè viuere idem cum eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumeris obseruatur. Sunt autem causæ eiusmodi, non equidem vitæ sanitatisve propriæ, sed communes (vt sic loquar) omnium habituum & operationum. Nam absque respiratione, neque vigilia, nec motus, nec bonum, aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ verò propriæ sunt magis vniuscuiusque naturæ, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnium esus, atque cibo ingesto deãbulatio. Atque hæc sint, quæ difficultatem controuersiámque pariunt, dum quid sit rectè viuere, & vnde cõtingat homini, inquiritur,

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. β.

Ὅτι δεῖ ἤδεσθαι ἴσως σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν. καὶ ὅτι μάλιστα δεῖ διορίσασθαι τὸ τίνι τὸ ζῆν δεῖ, καὶ τίνων ἄνευ οὐκ ἐνδέχεται τοῦτο.

ΠΕΡΙ * δὲ τούτων διατεινόμενοι, ἅπαντα τὸν διωρισμένον ζῆν καὶ τὸ αὐτοῦ τοῦ αἱρεσιν ἔχεσθαι τινὰ σκοπὸν τοῦ καλῶς ζῆν, ἤτοι τιμῆς, ἢ δόξαν, ἢ πλοῦτον, ἢ παιδείαν· πρὸς ὃν * ἀποβλέποντα, ποιήσεσθαι πάσας τὰς πράξεις· ὡς πᾶν μὴ σύντελοῦντα τὸν βίον πρὸς τὸ τέλος, ἀφροσύνης πολλῆς σημεῖόν ἐστι. μάλιστα * δὲ δεῖ πρῶτον ἐν αὑτῷ διορίσασθαι, μήτε πρεπόντως, μήτε ῥᾳθύμως, ἐν τίνι τῶν ἡμετέρων τὸ ζῆν εὖ, καὶ τίνων ἄνευ τοῖς ἀνθρώποις οὐκ ἐνδέχεται τοῦτ' ὑπάρχειν. οὐ γὰρ ταὐτὸν, ὧν τε ἄνευ οὐχ οἷόν τε ὑγιαίνειν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν. ὥστε οὐδὲ τὸ ζῆν καλῶς, καὶ ὧν ἄνευ οὐ δυνατὸν ζῆν καλῶς. ἔστι δὴ τῶν τοιούτων τὰ μὲν οὐκ ἴδια τῆς ὑγιείας οὐδὲ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κοινὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἕξεων καὶ τῶν πράξεων· οἷς ἄνευ τοῦ ἁπτεσθαι ἢ ἐγρηγορέναι, ἢ κινήσεως μετέχειν, οὐδὲν ἂν ὑπάρξειεν ἡμῖν οὔτε ἀγαθὸν, οὔτε κακόν· τὰ δ' ἴδια μᾶλλον περὶ ἑκάστην φύσιν, ἃ δεῖ μὴ λανθάνειν. οὐ γὰρ ὁμοίως οἰκεῖον πρὸς διέξοδον τοῖς εἰρημένοις χρεωφαγία, καὶ τῶν περιπάτων οἱ μὲν δεῖπνον. ἔστι γὰρ ταῦτ' αἴτια τῆς ἀμφισβητήσεως περὶ ὧν διαμφισβητοῦσι, καὶ γὰρ δὴ καὶ τὸ

Interpr. ita quasi leg. οἱ δὲ ἀκόλ. διανοοῦνται φασὶν, ἄ. γε. βλέποντα, τὸν δὲ

νων. ὧν αὖθ' γὰρ οὐχ οἷόν τε βίδαιμονῆσαι, ἔνιοι μέρη τῆς εὐδαιμονίας εἶναι νομίζουσι.

A Nam id, quo ſine nemo queat beatus eſſe, nonnulli felicitatis partem exiſtimant.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ποῖα προσεξεταστέα προὸς τὸ γνῶναι τὸ περὶ τοῦ ζῆν.

CAPVT III.

De quibus ſit quærendum vt id inueniatur in quo ſita eſt beata vita.

ΠΑΣΑΣ μὲν οὖν τὰς δόξας ἐπισκοπεῖν ὅσας ἔχουσί τινες περὶ αὐτῆς, περιεργον. πολλὰ γὰρ φαίνεται καὶ τοῖς παιδαρίοις, καὶ τοῖς κάμνουσι καὶ παραφρονοῦσι, περὶ ὧν μὲν οὐδεὶς νοῦν ἔχων ἀμφισβήτησε. διόπερ γὰρ οὐ λόγου, ἀλλ' οἱ μὲν ἡλικίας δεῖ ἢ μεταβάλλουσιν, οἱ δὲ κολάσεως ἰατρικῆς ἢ πολιτικῆς. κόλασις γὰρ οἰ φαρμακία τῶν πλησίον ὀλίγου ἐλαττωτέον ἐστίν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς τῶν πολλῶν. * εἰ μὲν γὰρ λέγουσι φεύδη περὶ ἀποφύτων καὶ μέλισσα περὶ ὑπισχνεῖσθαι μόνας. * ἄτοπον γὰρ προσφέρειν λόγον τοῖς λόγου μηδὲν δεομένοις, ἀλλὰ πάθους. ἐπεὶ δ' εἰσὶν ἀπειρίαι περὶ ἑκάστην πραγματείαν οἰκεῖαι, δῆλον ὅτι καὶ περὶ βίου τοῦ κρατίστου, καὶ ζωῆς τῆς ἀρίστης εἰσί. ταύτας οὖν καλῶς ἔχει τὰς δόξας ἐξετάζειν. οἱ γὰρ τῶν ἀμφισβητούντων ἔλεγχοι, τῶν συναισθανομένων αὐτοῖς λόγων ἀποδείξεις εἰσίν. ἔτι δὲ περὶ ἔργου τοιαῦτα μὴ λανθάνειν μάλιστα πρὸς ἃ δεῖ σπουδάζειν πᾶσιν σκέψιν, ὁκ ἴσων ὀλίγον μεταφέρειν τὸ εὖ καὶ καλῶς ζῆν. (εἰ μακαρίως ὑπερφυέστερον εἰπεῖν) ἢ πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν περὶ ἕκαστα γινομένων ἢ τῶν ὑπαρχόντων. εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἀφ' τύχης γινομένοις, ἢ τοῖς ἀφὸ φύσιν τὸ καλῶς ζῆν ὑπάρχειν, ἀμέλητον ἂν εἴη πολλοῖς. οὐ γὰρ ὀλίγοι δι' ὑπερβολὴν ἢ κτῆσις ὑπάρχει ἐπ' αὐτοῖς, ὀλίγοι τῆς αὐτῶν πραγματείας· εἰ δ' ὁ τῶν αὐτῶν ποιόν τινα εἶναι, ἢ τὰς κατ' αὐτὸν πράξεις, κοινότερον ἂν εἴη τὸ ἀγαθὸν καὶ ῥᾴτερον. κοινότερον, ὁ τῶν πλείοσιν ὑπάρχειν μεταδιδόν· ῥᾴτερον δὲ, τῶν κατὰ τὴν εὐδαιμονίαν τοῖς αὐτοῖς πρόσκειθαι ποιούς τινας καὶ τὰς πράξεις.

VERVM omnes omnium de his opiniones perſequi ſuperuacuum ſit, quando & ægrotis, ac deliris, & pueris quædam videantur, quæ nemo ſanæ mentis in quæſtionem poſuerit. Ratione enim opus non eſt, ſed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudicium; illis verò punitione politica, medicáue, quæ doloris inferendi, plagis vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus ferè pronuntiantis, omittenda ſententia eſt: abſurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem ſed mulctam mercantur. Porrò cùm in omni negotio quæſtiones oriantur, patet etiam de vita excellentiſſima, dubitationes opinionéſque occurrere, quas ſit expendere operæpretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonſtrantur. Ignorare inſuper haudquaquam conuenit, ſub tractationis principium, ea quibus omnis conſideratio deſtinatur, ſcilicet è quibus bene rectóque viuere contingat: beatè enim parciùs dicere conuenit, ob ſpem, quæ in ſingulis à bonis honeſtiſque viris percipi ſolet. Nam ſi vel in fortuitis, vel iis quæ natura eueniunt, ſita eſt vitæ honeſtas, commoditáſque, ſpes eius præcidatur multis: quippe qui fruſtrà eò cura ſedulitatéque enitantur, ſiue id quod in ipſis eſt, ſiue ſtudium actionémque ſpectes. Verùm ſi in operatione penes ipſum poſita, & eo qualis quiſque ſit, bene viuere conſtituatur, & communius & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quòd operationes huiuſmodi vel illiuſmodi formare habeat neceſſum.

Syl. τῶν πολλῶν (εἰκῆ γὰρ λέγουσι φεύδη περὶ ἀποφύτων καὶ μέλισσα περὶ ὑπισχνεῖσθαι μόνας) ὅπισθεν δόξας.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Διαίρεσις τῶν βίων.

CAPVT IV.

Varia vitæ genera eſſe docet.

ΕΣΤΑΙ δ' φανερὸν τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητουμένων, καὶ ἀφωρισμένων, αἰ καλῶς ἐλεηθῇ, τί χρὴ νομίζειν εἶναι τὸν εὐδαι-

EQuidem quæ de his ambiguntur, & diſputantur, perſpicua pleraque fuerint, ſi conſtiterit quid verè tandem felicitatem oporteat appellare.

An pro animo hoc vel illo pacto dispo- A
sito, vt quidam sapientes veteresque existimarunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis statu, aut operationum potiùs qualitate & modo? Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus, & studiis, felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantùm expeti contendunt, cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellantur, & quæstuariæ. Odiosas autem voco gloriæ tantùm destinatas, mechanicas autem voco sellularias, & mercenarias: quæstuarias autem, foro cauponicisque artibus comparatas. Ergo cùm ad vitam bene beatéque transigendam tria (vt suprà diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiam vitæ genera enasci constat, quæ omnes, mentis saltem compotes, adipisci & sectari cupiant: Nempe ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Philosophus enim prudentiam contemplationémque veritatis: Ciuilis, actiones honestas, eas, inquam, quæ à virtute proficiscuntur: Voluptuarius verò corporis voluptates expetit: quapropter, vt suprà dictum est, alium quàm priores, felicem beatúque arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quemnam beatissimum iudicaret, *Nullum*, inquit, *ex iis quos existimas, sed qui à felicitate alienissimus tibi videatur.* Animauerterat enim, nisi magnum, pulchrum, aut diuitem, neminem felicis appellatione dignum illi censeri. Cùm contrà, sibi felices beatique haberentur, qui iustis honestisque actionibus tranquillè incumberent, diuinâque aliqua contemplatione participarent. D

μονίας, πότερον ἐν τῷ ποιόν τινα μόνον εἶναι τὴν ψυχὴν, καθάπερ τινὲς φήσαντο τῶν σοφῶν ἢ τῶν πρεσβυτέρων· ἢ δεῖ μὲν καὶ ποιόν τινα ὑπάρχειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ δεῖ τὰς πράξεις εἶναι ποιάς τινας; διημαρτήκασι δὲ τοῦ βίου, καὶ τοῦ μὲν ἀμφισβητουμένου τῆς τοιαύτης διημελείας, ἀλλ' ὡς τῶν ἀναγκαίων χάριν σπουδαζομένων, οἷς τῶν περὶ τὰς τέχνας τὰς φορτικὰς, καὶ τῶν περὶ χρηματισμὸν, καὶ τὰς βαναύσους· (λέγω δὲ φορτικὰς μὲν, τὰς πρὸς δόξαν πραγματευομένας μόνον. βαναύσους δὲ, τὰς ἐδραίας καὶ μισθαρνικὰς· χρηματιστικὰς δὲ, τὰς πρὸς * κ. ἀγορὰς ἀγορὰς καὶ πρόσοδος καπηλικάς.) τῶν οὖν εἰς ἀγωγὴν δύσκολον καὶ πολιτικὴν τελούντων, τῶν δὲ περὶ ῥᾳθύμων ἀγαθῶν ὡς μαλίστων, ἀρετῆς καὶ φρονήσεως καὶ ἡδονῆς, τρεῖς ὁρῶμεν καὶ βίους οὔσας, οἷς οἱ ἐπ' ἐξουσίας τυγχάνοντες προαιροῦνται ζῆν ἀπορίαν, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. Τούτων γὰρ ὁ μὲν φιλόσοφος, βούλεται τοῦ φρονεῖν καὶ τῆς διανοίας τῆς καὶ τῆς ἀληθείας· ὁ δὲ πολιτικὸς, τοῦ τῶν πράξεων τῶν καλῶν· (αὗται δὲ εἰσὶν αἱ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς·) ὁ δ' ἀπολαυστικὸς, τοῦ τῶν ἡδονῶν τῶν σωματικῶν. διόπερ ἕτερον τὸν εὐδαίμονα προσαγορεύει, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον. * Ἀναξαγόρας μὲν ὁ Κλαζομένιος ἐρωτηθείς τις ὁ εὐδαιμονέστατος, Οὐθείς, εἶπεν, ὃν σὺ νομίζεις· ἀλλ' ἄτοπος ἂν δόξειας φαίνειν· τοῦτον δ' ἀπεκαλεῖτο τὸν θαυμάσιον ἄφνω, ὁρῶν τὸν ἐσθλὸν, ἀδιάφθορον ὑπολαμβάνοντα, μὴ μέγαν ὄντα καὶ καλὸν ἢ πλούσιον, ταύτης τυγχάνειν τῆς προσηγορίας. αὐτὸς δ' ἴσως ἔφη τὸν ζῶντα ἀλύπως καὶ καθαρῶς πρὸς τὸ δίκαιον, ἢ νοῦν θείας κοινωνοῦντα θείας, τοῦτον εἶναι δεῖν εὐδαίμονα εἰπεῖν μακάριον. B C

CAPVT V.

Quàm difficile statuere quid in vita sit expetendum.

CÆterùm cùm recta syncerâque iudicatio de rebus, difficultate vbique plena sit, tũ in primis de iis quę obuia omnium-que cognitioni exposita vulgus arbitratur, vt quid in vita expetendum sit, quóue comparato plenam cupiditatem cõsequantur. Multa quippe mortalium vitam circũstant, & molestam faciunt, & acerbam, vt sunt morbi, dolorum intensio, tempestates: vt si hæc cõsiderãti optio à principio detur, non nasci potiùs quàm hæc experiri velint.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ὡς χαλεπὸν τὸ γνῶναι τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετέον.

ΠΕΡΙ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἑτέρων, οὐ ῥᾴδιον τὸ κεῖναι καλῶς, μάλιστα δὲ περὶ ᾧ ῥᾷστον εἶναι δοκεῖ, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ γνῶναι τί τῶν ἐν τῷ ζῆν αἱρετὸν, καὶ ἃ λαβόντες ἂν ὡς ἔχοι πλήρη πρὸς εὐδαιμονίαν. πολλὰ γὰρ ὄντα τοιαῦτα τῶν ἀποβαινόντων, * προσίεται τὸ ζῆν, οἷς νόσοις, ἀσθενείαις, χειμῶνας. ὥστε δῆλον ὅτι κἂν ἐξ ἀρχῆς αἱρετὸν ἦν, εἰ τις αἵρεσιν ἐδίδου, δεῖ γε παῦσαι τὸ μὴ γνώμῃ. E Syl. d' 2 c.

Iam manifeſtum eſt, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philoſophicum, & voluptuarium. Neque clàm eſt, quæ harum circa corporis voluptates conſummetur, quæ item qualiſque ſit, tum quo pacto fiat. Vt non ſit neceſſum, quæ ſint, ſed num ad felicitatem, & quo pacto conferant, perquirere. Item an voluptates honeſtas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter ſeſe communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis beatum non abſque dolore tantùm ſed iucundè etiam viuere arbitrantur. Verùm de his poſtea dicetur. Virtutis verò prudentiæque naturam excutiamus quæ ſit, & vtrùm beatæ vitæ partes exiſtant, vel ipſæ vel operationes ab ipſis profectæ. Iunguntur enim felicitati, ſi non ab omnibus, certè ab inſignioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur ſenex ille finem ſummum ponit homini virtutis cognitionem, & quid ſit iuſtitia, quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius, inquirit. Et rectè id, quando ſcientias virtutes omnes arbitratur, vt iuxta hunc, noſſe iuſtitiam, & iuſtum eſſe, coincidant. quemadmodum & geometriam architectonicámque didiciſſe, & geometram architectúmque eſſe. Quocirca non quo pacto, & ex quibus fiat, ſed quid ſit virtus, veſtigat. Id quod in ſcientiis contemplatiuis vſu venit: neque enim aliud eſt aſtrologiæ, geometriæ, phyſiologiæque officium, quàm vt naturam ſubiectarum rerum norint, & intelligant. Sed enim eas ipſas, nihil obſtat, ad res neceſſarias multas vtiles nobis frugiferáſque fieri. Verùm alius eſt actiuis ſcientiis, alius cognitioni contemplationique finis propoſitus, vt ſanitas medicinæ, recta iuris legúmque conſtitutio politicæ. Ergo cùm res quidem honeſtas cognoſcere pulchrum ſit, in virtutis tamen conſideratione, non tam quid ſit quàm è quibus petatur, cognoſcendum eſt. Neque enim ſcire quid ſit fortitudo, magnopere, ſed fortes eſſe potiùs volumus, non ſcire iuſtitiam, ſed iuſti eſſe; quemadmodum ſani eſſe, benéque habere, quàm ſanitatem bonúmque habitum cognoſcere.

A ζῆν ὕτως. ἐκ μὲν οὖν τῶν εἰρημένων φανερὸν, ὅτι πάντες ὁπὸ τρεῖς βίους φέρουσι τὸν εὐδαιμονίαν, πολιτικὸν, φιλόσοφον, ἀπολαυστικόν. τούτων δ' ἐν μὲν τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ἀπολαύσεσιν εὐδαιμ, καὶ τίς καὶ ποία τις ἐστὶ, καὶ ἀφ' τίνων, οὐκ ἄδηλον. ὥστ' οὐ τίνες εἰσὶ δεῖ ζητεῖν αὐτάς, ἀλλ' εἰ συμπαίνουσί τι τοῖς εὐδαιμονίαν, ἢ μὴ, καὶ πῶς συμπαίνουσι· καὶ πότερον εἰ δεῖ προσοιάζειν τὴν ζῆν καλὰς ἡδονὰς, ταύτας δεῖ προσοιάζειν, ἢ τούτων μὲν ἄλλων τινὰ ζῆν αἰσχρῶν κοινωνεῖν. ἔστερον δ' εἰσὶν ἡδοναὶ δι' ἃς εὖ λέγεις οἴεσθαι τὸν εὐδαίμονα ζῆν ἡδέως, καὶ μὴ μόνον ἀλύπως· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὕστερον σκεπτέον. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ φρονήσεως πρῶτον θεωρήσωμεν, τίνα τε φύσιν αὐτῶν ἑκατέρου τίς ἐστι, καὶ πότερον μόρια ταῦτα τῆς ἀγαθῆς ζωῆς ἐστιν, ἢ αὐτὰ, ἢ αἱ πράξεις αἱ ἀπ' αὐτῶν. ὁπερ πρότερόν τισιν αὐτῶν· καὶ εἰ μὲν πάντες εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλ' οὐκ οἱ λόγου ἄξιοι τῶν αὐλητῶν πάντες. * Σωκράτης μὲν οὖν ὁ πρεσβύτης οἴεται δεῖν τέλος ὃν γινώσκειν τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπιζητεῖ τί ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τί ἡ ἀνδρία, καὶ ἕκαστον τῶν μορίων αὐτῆς· ἐποίει γὰρ ταῦτ' ἐπιλόγως· ὑπειλήφασι γὰρ οἴεται δεῖν πάσας τὰς ἀρετὰς εἶναι μετὰ συμβαίνειν εἰδέναι τε τὴν δικαιοσύνην, καὶ εἶναι δίκαιον. ἅμα μὲν γὰρ μεμαθηκέναι τὴν γεωμετρίαν καὶ οἰκοδομίαν, καὶ ἐσομένην οἰκοδόμοι καὶ γεωμέτρας. διόπερ ἐζήτει τί ἐστιν ἀρετὴ, ἀλλ' οὐ πῶς γίγν, καὶ ἐκ τίνων. τῆτο δὲ ὅτι μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν. ὑπῆν γὰρ * ἐπεὶ ἐστὶ τῆς ἀστρολογίας, οὕτω τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης, οὕτω γεωμετρίας, πλὴν τὸ γεωμετρεῖσθαι καὶ θεωρῆσαι τὴν φύσιν τῶν προκειμένων τοῖς ἐπιστήμαις. ἐμοὶ μὲν ἀλλὰ καὶ συμβεβηκὸς οὐδὲν κωλύει πρὸς πολλὰ τῶν αἰσχρῶν εἶναι χρησίμους αὐτὰς ἡμῖν. τῶν δὲ πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τὸ τέλος τῆς ἐπιστήμης καὶ γνώσεως· οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, εὐνομία δὲ, ἢ τοιοῦτόν ἕτερον, τῆς πολιτικῆς. καλὸν μὲν οὖν καὶ τὸ γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν. οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς, ἢ τὸ εἰδέναι τιμιώτερόν τί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. ἢ γὰρ εἰδέναι βουλόμεθα τί ἐστιν ἀνδρία, ἀλλ' ἢ ἀνδρεῖοι· οὐδὲ τί ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' ἢ δίκαιοι· ἧττον γὰρ ἂν ὑγιαίνειν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν τὸ τί ἐστιν ὑγιαίνειν· καὶ οὐ ἔχειν τὴν ἕξιν μᾶλλον, ἢ γινώσκειν τί ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα.

Nic. l. 6. c. vlt. Mag. l. 1. c. 1. & 35.

Fort. in- ei τίνος

A

ΚΕΦΑΛ. ς.

Περὶ μεθόδου διδασκαλικῆς, καθόλου τε καὶ ἰδίᾳ.

CAPVT VI.

De varia docendi ratione.

ΠΕιρατέον ἢ τούτων πάντων ζητεῖν τὴν πίστιν διὰ τῶν λόγων, μάρτυσίοις καὶ παραδείγμασι χρώμενον τοῖς φαινομένοις. κράτιστον μὲν γὰρ πάντας ἀποδεῖξαι φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. εἰ δὲ μή, ἔστω γέ τινα πάντως· ὅταν μεταβιβάζωμεν B ποιήσωσιν.* ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκεῖόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἐξ ὧν ἀνάγκη χώραν δέχεσθαί πως περὶ αὐτῶν. ὅτε γὰρ τὰ ἀληθῶς μὲν λεγόμενα, διὰ δόξαν ἢ, διὰ δόξαν ἢ, προσίενται, ἕπεται καὶ τὸ δόξαν, μεταλαμβάνοισιν ἀεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συνήθως μόνον. διὰ δὲ ταῦτα οἵ τε λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον, οἵτε φιλοσόφως λεγόμενοι, καὶ μὴ φιλοσόφως. διόπερ καὶ τῶν πολιτικῶν μάλιστ' ἂν οἰηθείη τις εἶναι C τὴν τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἣν οὐ μόνον τὸ τί φανερὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ διὰ τί. φιλόσοφον καὶ τὸ τοιοῦτον πρὸς ἑκάστην μέθοδον. δεῖται μέν τι τοῦτο πολλῆς ἀλαζονείας. εἰσὶ γάρ τινες διὰ τὸ δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι, ὃ μηδὲν εἰς μηδὲν λέγειν, ἀλλὰ μὴ ἔστιν, πολλάκις λανθάνουσι λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῆς προσηκούσης καὶ κενούς. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὁτὲ μὲν δι' ἄγνοιαν, ὁτὲ δὲ δι' ἀλαζονείαν. ὑφ' ὧν ἀλίσκεσθαι συμβαίνει καὶ τοὺς ἐμπείρους δυναμένους D προσέχειν τὸν τοῦτων τῶν μήτ' ἐχόντων μήτε δυναμένων διάνοιαν ἀρχιτεκτονικῶς ἢ προχείρως.* πάσχουσι δ' τοῦτο δι' ἀπαιδευσίαν· ἀπαιδευσία γάρ ἐστι περὶ ἕκαστον πρᾶγμα τὸ μὴ δύνασθαι κρίνειν τούς τε οἰκείους λόγους τοῦ πράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. καλῶς δ' ἔχει καὶ τὸ χρεῖος κρίνειν τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ τὸ δεικνύμενον, διά τε τὸ ῥηδίως ἀρτίως, ὅτι προσέχειν οὐδὲν πάντα τοῖς διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον τοῖς φαινομένοις. νεῦν δ' ὁπότ' ἂν λύειν μὴ ἔχωσιν, ἀναγκάζονται πιστεύειν τοῖς εἰρημένοις, καὶ ὅτε πολλάκις τὸ μὲν κατὰ τοῦ λόγου δεδεῖχθαι δοκοῦν, ἀληθὲς μέν ἐστιν, οὐ μέντοι διὰ γε τοῦτον τὸν αἰτίαν, δι' ἣν φησιν ὁ λόγος. ἔστι γὰρ διὰ ψευδῶν, ἀληθὲς δεῖξαι· δῆλον δὲ* ἐκ τῶν διαλυτικῶν.

Vide Analyt. post.

Nic. l. 1. c. 1.

Priorum l. 2. initio.

PRobationem verò horum omnium colligere per rationes oportet: adhibitis testimoniis, exemplisque apparentibus. Potentissimum verò est, in omni probatione, confessum omnibus testimonio proposito firmare posse: Si id nequas omnino, vel aliquam verisimilitudinem afferre: residet enim penes omnes aliqua veritatis confessio, quæ nostris confirmandis queat adduci. Nam & ea quæ verè quidem, sed minùs apertè dicuntur, perspicua fiunt, si confusa notioribus commutatis. Rationes porrò in vna quaque methodo vel philosophicè, vel secus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud superuacuè ita accommodantur, vt non solùm quid, sed quare quid (quod philosophi est proprium) intelligatur. Qua in re animaduersio accurata requiritur. Quia enim philosophicum apparet nihil, si nihil appareat dicere, ignorantes sæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationésque inanes aduocant: idque vel per ignorantiam, vel etiam insolentiam, qua fit vt nonnunquam periti, rebúsque agendis idonei, ab eiusmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo industria vlla valeant. Cuius rei causa est insciti: quæ in vnaquaque re nihil est aliud, quàm inopia iudicij, qua rei proprię rationes à peregrinis distinguantur. Rectè verò habet si causæ rationem, rémque dèmonstratam studiosè dicusseris. Tum (vt modò dictum est) non solùm certis rationibus, sed apparentibus sæpe potiùs insistere oportet, animúmque aduertere. Nam eas nisi queas soluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca sæpe quidem id quod demonstratur ratione, verum existit quidem sed, non ea ex causa quæ fortè adfertur: nam & ex falsis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis ostenditur.

CAPVT

A

CAPVT VII.

Beatitudinem esse docet eorum optimum quæ sub actionem hominis cadunt.

HÆc præfati, à primis obscurioribusque exorsi, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas, vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona maximum est, & præstantissimum. Humana adijcio, quia etiam excellentiori fortasse cuidam congruat, vt Deo alicui. Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcumque animantis genus, nisi fortè naturæ bonitate præstanti, diuináque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs incommodiusue viuit, quod ad eum modum habere, deinceps excutietur. Nunc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vt entia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla: atque hæc fortasse natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariàm dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria quæstuariáque inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

B C D

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Εὐδαιμονία π. καὶ ὅτι ἄριστον τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν.

ΠΕπροοιμιασμένων ἡμῖν τούτων, λέγωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων, ὡς πρὸ εἴρηται, ὑπὲρ σαφοῦς λεγομένων, ζητοῦντες * ὅτι τὸ σαφῶς εὑρεῖν τί ἐστιν ἡ εὐδαιμονία. ὁμολογεῖται δὴ μέγιστον εἶναι καὶ ἄριστον τῶν ἀγαθῶν τὴν εὐδαιμονίαν. ἀνθρώπινον δὲ λέγομεν, ὅτι καὶ εἴη ἂν τινὸς ἄλλου τῶν ὄντων εὐδαιμονία οἷον θεοῦ. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων, ὅσα χείρω τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, οὐδὲν κοινωνεῖ τούτης τῆς προσηγορίας. οὐ γὰρ ἐστιν εὐδαίμων ἵππος, οὐδὲ ὄρνις, οὐδὲ ἰχθύς, οὐδὲ ἄλλο τῶν ὄντων οὐδέν, ὃ μὴ κοινωνεῖ τινὸς ἐπωνυμίας ἐν τῇ φύσει μετέχει θείου τινός, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀγαθῶν μετέχει, ὁ μὲν βέλτιον ζῇ, ὁ δὲ χεῖρον αὐτῶν. ἀλλ' ὅτι τὸ τοιοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὕστερον ἐπισκεπτέον. νῦν δὲ λέγομεν ὅτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστιν ἀνθρώπῳ πρακτά, τὰ δὲ οὐ πρακτά. τοῦτο δὲ λέγομεν οὕτω. δῆλον ἐνία τῶν ὄντων οὐδὲν μετέχει κινήσεως· ὥστε οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν. καὶ ταῦτ' ἴσως ἄριστα τὴν φύσιν ἐστίν. ἐνία δὲ πρακτὰ μέν, ἀλλὰ πρακτὰ χρείττοσιν ἡμῶν. ὅπερ δὲ διχῶς λέγεται τὸ πρακτόν, (καὶ γὰρ ὧν ἕνεκα πραττόμεθα, καὶ ἃ τούτων ἕνεκα μετέχει πράξεως, οἷον καὶ τὸ ὑγιάναι. καὶ τὸ πλοῦτον, πάντων τῶν πρακτῶν, καὶ τὰ τούτων πρακτὰ πολλὰ χάριν, τὰ ὑγιεινὰ καὶ τὰ χρηματιστικά,) δῆλον ὅτι καὶ τῷ εὐδαιμονίᾳ τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν ἄριστον θετέον.

CAPVT VIII.

De summo bono, aduersus eos qui in idea id constituebant.

ITAQVE considerandum quod sit optimum illud, quótque modis dicatur. Id tribus potissimùm opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquiunt ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primum sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrumque ideæ boni competit. Vtrumque dico,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τί ὃ ἄριστον, καὶ πόσαχῶς λέγεται, καὶ ὅτι οὐκ ἰδέα. καίτοι τίς ἰδέαν εἶναι συγχωρήσει, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἰδέα εἰς τὰ πρακτὰ συμβάλλεται.

ΣΚεπτέον οὖν πρῶτον τί ὃ ἄριστον, * καὶ λέγεται πόσαχῶς. ἐν τρισὶ δὲ μάλιστα φαίνεται δόξαις εἶναι τοῦτο. φασὶ γὰρ ἄριστον μὲν εἶναι πάντων αὐτὸ ὃ ἀγαθόν. αὐτὸ δὲ εἶναι ὃ ἀγαθὸν ᾧ ὑπάρχει, * παρ' ἃ τε πρῶτον εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρ' αἰτίαν, τῇ παρουσίᾳ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀγαθοῖ εἶναι. ταῦτα δὲ ὑπάρχει ἀμφότερα τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ. λέγω δὲ ἀμφότερα,

E

Nic.l.1.c.4. Magn.l.1.c.1. Fort. ἐπὶ πλείω vel ὁ δὲ γρ. πῆ

πότε πρῶτον τ' ἀγαθῶν, & τὸ τοῖς ἄλλοις αἴ-
τιον ἀγαθοῖς, τῇ παρουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῖς εἶ). μά-
λιστά τι γὰρ τἀγαθὸν λέγεται κατ' ἐκείνας ἀ-
ληθῶς. καὶ μεταλλὰ γὰρ ἡ ὁμοιότητα, τἄλλα
ἀγαθὰ ἐκείνης εἶ), ἡ πρῶτον τῶν ἀγαθῶν.
ἀφαιρεθείσου γὰρ τοῦ μετεχομένου, ἀναιρεῖσθαι
ἡ τὰ μετέχοντα τὰ ἰδέας, ἃ λέγεται τῷ μετέ-
χειν ἐκείνης. τὸ δὲ πρῶτον, τοῦτ' ἔχειν τ' ἔστιν
πρὸς τὸ ὑστερον, ὥστε εἶ) αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν εἶναι
ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ· ἡ γὰρ χωριστὸν εἶ) τ' μετεχόν-
των, ὡσπερ & τὰς ἄλλας ἰδέας. ἔστι μὲν οὖν τὸ
λεγόμενον πρὸς ταύτης τῆς δόξης ἐπίεικες τι
θεωρεῖσθαι, & πολλὰ λογικωτέρως ἐξετά-
ζεται. οἱ γὰρ ἅμα ἀναιρεῖσθαί τε & καινοὶ λόγοι,
κατ' οὐδεμίαν εἰσὶν ἄλλην ὑπόθεσιν. εἰ δὲ δεῖ
σαφῶς εἰπεῖν πρὸς αὐτῶν, λεγομένου οὐ
πρῶτον μὲν τὸ εἶ) * ἰδέας μὴ μόνον ἀγαθοῦ, 21. ἰδέαν
ἀλλὰ & ἄλλων, λέγεται λογικῶς & καινῶς.
ἐπίσκεπται δὲ πολλοῖς πρὸς αὐτῆς τοῖς, ἡ ὅτι In Meta-
τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις, * ἡ ὅτι τοῖς περὶ φι- physi mul-
λοσοφίαν. ἔπειτ' εἰ & οὐκ μάλιστ' εἰσὶν αἱ ἰδέαι, καὶ tis locis.
ἀγαθοῦ ἰδέα, μήποτ' οὐδὲ χρήσιμος πρὸς
ζωὴν ἀγαθήν, οὐδὲ πρὸς τὰς πρᾶξεις. πολ-
λαχῶς γὰρ λέγεται ἡ ἰσαχῶς & τὸ αὐτὸ ἀγαθόν. τό,
τε γὰρ ὄν (ὥσπερ & ὑπ' ἐνίων διῄρηται) σημαίνει τὸ
μὲν τί ἐστι, τὸ δὲ ποιόν, τὸ δὲ ποσόν, τὸ δὲ ποτέ· & B
πρὸς πρός τι, τὸ μὲν & ὡς κινοῦν, τὸ δὲ & ὡς κινοῦ-
μενον. & τὸ ἀγαθὸν & ἐκείνῃ τῶν κατηγοριῶν ὅτι ταὐτόν·
& οὐσίᾳ μὲν ὁ νοῦς ἡ ὁ θεός· & δὲ τῷ ποιῷ, τὸ
δίκαιον· & δὲ τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· & δὲ τῷ
πότε, ὁ καιρός· τῷ δὲ διδάσκειν ἡ τὸ διδασκόμε-
νον, πρὸς κίνησιν. ὥσπερ οὖν & τοῦτ' ἐν ἁ ὅτι
πολλαχῶς λεγόμενα, ὅτως & τὸ ἀγαθὸν, & τὸ
θεωρῆσαι ὅτι μία οὔτε τῶν ὄντων, ὅτι τῶν ἀγα-
θῶν. ἀλλ' & τὰ ὁμοιοσχημάτως λεγόμενα ἀ-
γαθὰ, μιᾶς ὅτι θεωρῆσαι, οὐ τ' καιρὸν ἢ τὸ μέ-
τριον, ἀλλ' ἕτερα ἕτερον καιρὸν θεωρεῖ, ἡ ἕτε-
ρα ἑτέρου μέτριον· οὐ πρὸς σοφίαν μὲν, τ' καιρὸν
& τὸ μέτριον ἰατρικὴ ἡ γυμναστική· περὶ δὲ πᾶς
πολεμικὰς πράξεις, στρατηγία. & ὅτως ἑτέρα
περὶ ἑτέραν πρᾶξιν. ὥστε * κωλύει οὐδέ γε τὸ Melius κω-
ἀγαθὸν θεωρῆσαι μιᾶς· ἔτι & ὅσοις ὑπάρχει λύει
τὸ πρότερον ἡ ὕστερον, οὐκ ἔστι κοινόν τι παρὰ
ταῦτα, ἡ τοῦτο χωριστόν. εἴη γὰρ ἂν τι τοῦ πρό-
τερον πρότερον. πρότερον γὰρ τὸ κοινὸν ἡ χωριστὸν,
ἀφὸ τὸ ἀναιρουμένου τοῦ κοινοῦ, ἀναιρεῖσθαι τὸ
πρῶτον· οὐ εἰ τὸ διπλάσιον πρῶτον τῶν πολ-
λαπλασίων, οὐκ & ἔσται τὸ πολλαπλάσιον
τὸ κοινῇ κατηγορούμενον εἶ) χωριστόν. ἔσαι γὰρ
τοῦ διπλασίου πρότερον, εἰ συμβαίνει τὸ κοινὸν, εἶ) τῆς ἰδέας, οὐ εἰ χωριστὸν ποιήσει τι τὸ κοινόν.

& primum esse, & causam bonorum, quibus adfuerit. Iuxta hanc enim bona maximè dici, vt quæ participatione similitudinéque huius primi boni, re vera bona & ipsa existant. Sublata enim idea, participantia quoque auferri: quippe quæ ex eius participatione nomen boni sortiuntur. Primũ autem eum habere modum ad posterius, vt bonum ipsum boni idea sit, quæ, vt reliquæ, à participantibus separatur. Verum huius opinionis consideratio alterius exercitationis est, & logicæ magis. Refellentes enim communésq; rationes nulla alia scientia subsistunt. Porrò si breuiter hæc dicere conuenit, pronuntiamus primum, ideas, non boni solum, sed cuiuscumq; alterius, inutiliter contentioséque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum, populariumque, tum philosophicarum rationũ, quibus hæc inquisitio fieri solet. Deinde si maximè ideas atque boni ideas concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones contulerit. Quot modis enim ens, tot & bonum dicitur. quemadmodũ enim ens, vt alibi quoq; ostensum, significat quid sit res, aut qualis, nonnunquã quanta, aut quãdo: & præterea in eo ponatur interdũ quod moueatur, aliquãdo verò quod moueat: Sic & bonum in singulis his ordinibus cõspicitur: Substãtia enim mentẽ, & Deũ, qualitas iustum, quãtitas mediocre, quãdo tẽpus & opportunitatẽ, motus docentẽ doctumque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & proinde neq; vna est scientia entis, & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, vt tempus & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritasque, in alimento, quas medicina & Gymnastice: circa actiones verò bellicas, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docétque. Multò itaque minùs, ipsum bonum vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fuerit, eis communem quandam ideam, & separabilem nequeas constituere. Sic enim fit aliquid primo prius: prius enim & commune, & separabile est, eò quòd ablato communi, necesse fit & primum tolli: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse contendas: perinde enim fiat ac si commune illud separabile reddas.

Nam ſi iuſtitia bona eſt, & fortitudo erit. Præterea conſiderandum quidnam vocent ipſum bonum. Ipſum quidem adiectum eò videtur, vt communem rationem intelligas, quę quid aliud eſt quàm æternum & inſeparabile? Vtrùm album diebus multis nihilo magis album eſt quàm quod vno? Quapropter commune bonum idem cum idea cenſeri non debet; omnibus enim ineſt commune. Rurſum verò oſtendendum quonam pacto impræſentiarum bonum demonſtret. Nunc equidem confeſſa bona demonſtrat, ex iis penes quæ bona reſidere in confeſſo eſt. Ex numeris, quòd iuſtitia, & ſanitas bonum. Ordines enim, & numeri ſunt, vt numeris vnitatibuſq; ineſſe bonũ affirmetur, cùm vnum ipſum bonum ſit. Verùm ex confeſſis, vt ſanitate, robore, modeſtia, adſtruere oportet, in immobilibus magis honeſtum eſſe: (omnia enim hæc, ordo quidam, & quies:) quod ſi ſic habet, alia vtique magis bona ſunt: quippe quæ hęc intra ſeſe complectantur. Verùm haud germana demonſtratione probatur, vnum eſſe ipſum bonum, quod numeri concupiſcant. Non enim appetere manifeſtè dicuntur, ſed ſimpliciter admodum concupiſcentiam etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus: Itaque operæpretium eſt, circa hæc nonnihil occupari, neque committere, vt citra rationem tranſmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter perſuadeantur, vt affirmare omnia entia bonum aliquid appetere. Verumid quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus viſum, corpus ſanitatem, ſic etiam reliqua. Verùm non eſſe ipſum bonum, eiuſmodi dubitationes habet, & politicæ inutile eſſe. Proprium enim bonum videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnaſticæ bona habitudo Præterea etiam quod in ratione deſcriptum. Aut enim nulli boni ſpecies, aut omnibus ex æquo vtilis eſt. Porrò non agibile ſimiliter, neque commune bonum, neque ipſum bonum eſt. Si namque mediocri bono inſit, nihil operabitur. Neque enim quomodocumque medicina in quolibet operabitur, ſed vt ſanitas acquiratur: ſimiliter & reliquæ artes ſingulæ. Verùm quot modis dicatur bonum, & quod in eo ſit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile, eiuſmodi autem bonum eſt id cuius gratia, ex immobilibus autem non liquebit, quòd neque commune, neque ipſum bonum, quod quæritur, idea boni exiſtat. Illud enim immobile eſt, non agibile: hoc verò mobile ſed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis eſt præſtantiſſimus, primumque omnium, tum cauſa inferiorum.

Εἰ γὰρ ἔστι δικαιοσύνη ἀγαθόν, καὶ ἀνδρία. ἔτι τίνων φασὶν αὐτὸ εἶναι ἀγαθόν. Τὸ μὲν οὖν αὐτό, προσθήκη πρὸς τὸν λόγον τὸν καινόν. τί δὲ τὸ αὐτό εἶναι, πλέον ὅτι ἀίδιόν καὶ χωριστόν; ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον λευκὸν τὸ πολλὰς ἡμέρας λευκὸν τῆς μιᾶς ἡμέρας. ὥστε οὐδὲ δὴ τὸ καινὸν ἀγαθὸν ἴσως τῇ ἰδίᾳ· πᾶσι γὰρ ὑπάρχει καινόν. ἀνάπαλιν δὲ καὶ δεικτέον, πῶς νῦν *δείκνυσι τὸ ἀγαθὸν αὐτό. νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔχει τὸ ἀγαθόν, ἐκ τούτων τὰ ὁμολογούμενα εἰς ἀγαθὰ δεικνύουσιν. ἐκ ἀριθμῶν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὑγίεια ἀγαθόν. Τάξεις γὰρ καὶ ἀριθμοί, ὡς πᾶς ἀριθμὸς καὶ πᾶσι μετέσται ἀγαθὸν ὑπάρχει, ἀφ' οὗ εἰς τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν. δεῖ δὲ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων, οἷ ὑγιείας, ἰσχύος, σωφροσύνης, ὅτι δὲ ἐν τοῖς ἀκινήτοις μᾶλλον τὸ καλόν. πάντα γὰρ ταῦτα τάξις καὶ μέτρια· εἰ ἄρα, ἐκεῖνα μᾶλλον· ἐκείνοις γὰρ ὑπάρχει αὐτὰ μᾶλλον. ἀπόδειξις δὲ καὶ ἡ δι' ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐφίενται. οὔτε γὰρ ὡς ἐφίενται, λέγονται φαύλως, ἀλλὰ λίαν ἁπλῶς πάντα φασὶ καὶ ὄρεξιν εἶναι, πῶς ἂν τις ὑπολάβοι ἐν οἷς ζωὴ μὴ ὑπάρχει; δεῖ δὲ ὥσπερ τοῦτο διαπραγματεύσασθαι, καὶ μὴ ἀξιοῦν *μηδὲν ἀλόγως, ἃ καὶ μετὰ λόγου πιστεύσαι εὐ ῥᾴδιον, τό, τε φαίνεσθαι πάντα τὰ ὅλως ἐφίεσθαί τινος ἑνὸς ἀγαθοῦ, οὐκ ἀλυσίς. ἕκαστον γὰρ ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται· ὀφθαλμὸς *ὄψις, σῶμα ὑγιείας, οὕτως ἄλλου. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἀγαθόν, ἔχει ἀπορίας τοιαύτας, καὶ ὅτι οὐ χρήσιμον τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἰδίον τι ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις· οἷ γυμναστικῇ εὐεξία. ἔτι καὶ ὃ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένον· ἢ γὰρ εὐθυμία χρήσιμον αὐτὸ ὃ τῆς ἀγαθοῦ ἐστὶν ἰδέας, ἢ πάσαις ὁμοίως. ἔτι οὐ πρακτόν. ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ κοινὸν ἀγαθόν, οὔτε αὐτὸ ἀγαθόν ἐστι· καὶ γὰρ αὖ μικρῷ ὑπαρχῇ ἀγαθῷ, οὔτε πρακτόν. οὐ γὰρ ὅπως ὑπαρχῇ ὃ ὁτιοῦν ὑπάρχει, ἰατρικὴ πραγματεύεται, ἀλλ' ὅπως ὑγίεια· ὁμοίως δ' ἐκ τῆς ἄλλων τεχνῶν ἐκάστη. ἀλλὰ ποσαχῶς ὃ ἀγαθόν· καὶ ἔστι καὶ αὐτὸ καλόν, καὶ ὃ μὲν πρακτόν, ὃ δὲ οὐ πρακτόν. ὃ δ' ἕνεκα ἐστὶν ὃ τοῖς ἀκινήτοις φανερόν, ὅτι οὐδὲ ἡ ἰδία τἀγαθοῦ ὃ ζητούμενον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ἔστι τὸ κοινόν. τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτόν, τὸ δὲ κινητὸν μέν, ἀλλ' οὐ πρακτόν. τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, ὡς τέλος ἄριστον καὶ αἱρετὸν ὑφ' αὑτό, καὶ πρῶτον πάντων.

Syl. ἀνώμαλον

Fort. μᾶλλον ἀλ.

Interpr. ὅλως vel ἔσπως.

ὥστε τούτων δὴ εἴη αὐτὸ ἀγαθὸν τὸ τέλος τῇ A
ἀνθρώπῳ πρακτῷ. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἐπὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ καὶ φρόνησις. διαφέρουσι δ' αὗται αἱ ἕξεις πρὸς ἀλλήλας, πῶς διαιοῦνται εἰ). πρὸς δ' ἀλλήλας εἴ τι διαφέρουσιν, ὕστερον λεκτέον. ὅτι δ' αἴτιον τὸ τέλος τοῖς ὑφ' αὐτὸ, δηλοῖ ἡ διδασκαλία. ὑπεισάγομεν γὰρ τὸ τέλος, ἄλλα δείκνυσιν, ὅτι ἕνεκα ἄριστον αὐτῶν ἀγαθόν. αἴτιον γὰρ τοῦ ἕνεκα. οἷον ὅπως τοῦ ὑγιαίνειν ποεῖ, δύναται πάσε B
εἰ) τὸ συμφέρον πρὸς αὐτό. τὸ δ' ὑγιαίνειν τῆς ὑγιείας αἴτιον ὡς κινῆσον, καὶ ποτὲ τοῦ ἄλλου τὸ ἀγαθὸν εἰ) τοῦ ὑγιαίνειν. ἐπεὶ οὖν δείκνυσιν
Melius οὐδ' ὅτι ἀγαθὸν ἡ ὑγίεια, δῆλον μὴ * σοφιστὴς, ἢ
σοφ. ἢ, ὃ γρ. ἄλλως ἐν μηδὲν ἄξιος (ὅταν γὰρ τοῖς ἀλλοτρίοις λόγοις ἐφίζωμεν) ὡσπερ οὐδ' * ἄλλῳ ἀρχιτέκτονι ἐπιστήμης. τὸ δ' ὡς τέλος ἀγαθὸν καὶ ἀνθρώπῳ, καὶ τὸ ἄριστον τῶν πρακτῶν, σκεπτέον ποσαχῶς τὸ ἄριστον πρότερον, ὅπως τοῦτο ἄριστον, μὴ ταῦτα ἄλλοις λαβοῦσιν ἀρχοῦ. C

Quocirca rerum homini agibilium ipſum bonum finis, ſubiectus ſcilicet omnium rectrici, politiæ, œconomicæ, prudentięque. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eò quòd eiuſmodi ſunt: verùm à ſe inuicem quomodo diſtinguantur, poſt explicabitur. Cæterùm finem cauſam inferioribus eſſe, oſtendit ratio, qua finem definientes, reliqua eò bona demonſtramus, quòd finis cauſa exiſtant, velut ſanum vt ſit corpus, quia cauſa eſt aliqua, ea vtique ad ipſum confert. Porrò ſanum eſſe tanquam cauſa mouens ſanitatis eſt, quæque, alij bono ſanitas ſit, facit. Præterea neque hoc monſtratur, ſanitatem bonam eſſe ſcilicet, niſi ſophiſta, aut non medicus eſt is qui ea de re diſputat. Hi enim in aliena area ſeſe iactando cauillantur. Neque vllius artis principium monſtratur. Id verò, quod homini, vt finis, bonum eſt, cùm omnium, quæ quidem poſſunt ab homine fieri, ſit præſtantiſſimum, videndum præſtantiſſimum quoties dicatur: ſiquidem hoc præſtantiſſimum eſt, initium diſputationis aliud ſumentibus erit.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Β.

ΚΕΦΑΛ. α.

Οτι τὸ ἄριστον καὶ ἡ εὐδαιμονία, ζωῆς τελείας ἐνέργεια καὶ ἀρετὴ τελεία.

ARISTOTELIS ETHICORVM EVDEMIORVM,

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Felicitatem, atque ſummum bonum, in vitæ perfectæ functionibus & actionibus virtuti conſentaneis eſſe ſitam. D

ΜΕΤΑ ταῦτα ἄλλοις λαβοῦσιν ἀρχοῦ, περὶ τῶν ἑπομένων λεκτέον. πότερα δὴ τὰ ἀγαθὰ, ἢ ἐκτὸς, ἢ ἐν ψυχῇ· καὶ τούτων αἱρετώτερα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ, καθάπερ διορισάμεθα καὶ ἐν τοῖς
Magn.l.1. c. 3. ἐξωτερικοῖς λόγοις. * φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ καὶ ἡδονὴ, ἐν ψυχῇ· ὧν ἕνια ἢ πάντα τέλος εἶ) δοκεῖ πᾶσι. τῶν δὲ ἐν ψυχῇ, τὰ μὲν ἕξεις ἢ δυ-
Nic.l.2.c. 4.&5. νάμεις εἰσὶ, τὰ δ' ἐνέργειαι καὶ κινήσεις. ταῦτα E δ' ἅπαντα ἐνδέχεται, καὶ περὶ ἀρετῆς, ὅτι ἐστὶν ἡ βελτίστη διάθεσις, ἢ ἕξις ἢ δυνάμεις ἐκάστων ὅσων ἐστὶ πως χρῆσις ἢ ἔργον. δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ὅτι πάντων γὰρ οὕτω τίθεμεν· οἷον ἱματίου ἀρετὴ ἐστὶ καὶ ἔργον τι καὶ χρῆσις, καὶ ἡ βελτίστη ἕξις τοῦ ἱματίου ἀρετὴ ἐστίν· ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ πλοίου καὶ οἰκίας καὶ τῶν ἄλλων· ὥστε καὶ ψυχῆς. ἔστι γάρ τι ἔργον αὐτῆς· καὶ τῆς βελτίονος δὴ ἕξεως ἔστω βέλτιον τὸ ἔργον.

POst hæc autem in ſequentibus aliud principium conſtituendum. Omnia enim bona aut extra nos ſunt, aut in animo poſita ſunt: præſtantiora autem animi bona, quemadmodum & peruulgata oratione diſtinguimus. Prudentia enim, virtus, & voluptas, in animo ſunt, quorum aut nonnulla, aut omnia fines omnibus eſſe videntur. Animi autem bona alia habitus & potentiæ ſunt, alia operationes & motus. Quibus ita poſitis, & de virtute, fateamur præſtantiſſimam diſpoſitionem eſſe, aut habitum, aut potentiam ſingulorum, quorum vſus aliquis, opúſue exiterit. Id inductione manifeſtum fiat. Quemadmodum enim veſti & opus aliquod, & vſum aſſignamus, præſtantiſſimúmque eius habitum virtutem dicimus: ſic & de animo ſentiendum. Eſt enim aliquod eius opus, præſtantioriſque habitus præſtantius opus;

& vt ſeſe habitus ad inuicem, ita actiones ab ipſis profectę habent, ac opus vniuſcuiuſque finis. Vnde manifeſtum eſt, opus habitu præſtare: finis enim, quà finis, vtique excellentiſſimus eſt, quando & ſuprà conceſſum eſt, finem, & vltimum, & optimum eſſe, vt pote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus, habitum diſpoſitionémque excellere. Verùm opus bifariàm dicitur. In alijs enim ab vſu diuerſum eſt, vt ędificatorię, domus, non ędificatio; medicinę, ſanitas, non ſanatio, neque medicatio. In alijs verò vſus opúſque non diſtant; vt viſus viſio, mathematicęque ſcientię ſpeculatio. Quocirca neceſſum, quorum opus in vſu conſiſtat, vſum habitu præſtare. His ita determinatis, dicimus, opus negotij, etiam virtutis opus eſſe, verùm non eodem pacto, vt ſutorię ſutioniſque calceus. Et ſiquidem ſutoriæ, bonique ſutoris virtus eſt alia, opus erit ipſius bonus accommodatúſque calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animę opus eſt, vitam rebus inferre, eius verò vſus, vigilia: quandoquidem ſomnus, deſidia quędam eſt & quies. Quapropter cùm opus vnum atque idem ſit neceſſario, animæ virtutiſque opus fuerit, vita compoſita, & honeſta; id verò bonum auguſtius, quod felicitatem ſuprà vocauimus: erat enim ea præſtantiſſima nobis. Porro fines in animo conſtituti, bona excellentiſſima ſunt. Ipſe verò habitus, & actus, quia eſt melior diſpoſitione, operatio erit, & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus eſt: quocirca operatio à virtute, ſiue anima profecta, præſtantiſſimum bonum eſt. Cúmque felicitatem præſtantiſſimum illud eſſe conſtet, erit ea animę excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam eſt, vita verò & perfecta, & imperfecta, ſimiliter & virtus: quippe quod alia integra ſit, toráque, alia verò particula tantùm. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio eſt. Quo oſtenditur, Felicitatem eſſe vitæ perfectæ, & ſecundùm perfectam virtutem, operationem. Atque hac in definitione genus rectè conſtitutum eſſe, teſtatur communis omniumconſenſus, qui bene agere, benéque viuere, idem quod felicem beatúmq; eſſe exiſtimãt: quoiũ vnũ quodque vſus eſt, & operatio, vitáque, & actio: actiua enim vita vſibus etiam comparata eſt. Nam faber fræna conficit, equiti etiam vſui futura. Tum etiam quòd nec die tantùm vna, nec puerili, neq; omni ætate felicitatẽ conſtare poſſe dicimus Quocirca friuola eſt Solonis ſententia negãtis, viuum vllum beatũ eſſe, niſi vbi finẽ attigerit.

καὶ ὡς ἔχουσιν αἱ ἕξεις πρὸς ἀλλήλας, οὕτω καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τούτων πρὸς ἄλληλα ἐχέτω, καὶ τέλος ἑκάστου τὸ ἔργον. Φανερὸν δὲ νῦν ἐκ τούτων ὅτι βέλτιον τὸ ἔργον τῆς ἕξεως. τὸ γὰρ τέλος, ἀρίστου ὡς τέλους. ὑπάρχει γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ τὸ ἄριστον, οὗ ἕνεκα τἆλλα πάντα. ὅτι μὲν οὖν τοῦτο τὸ ἔργον βέλτιον τῆς ἕξεως καὶ τῆς διαθέσεως, δῆλον. ἀλλὰ τὸ ἔργον λέγεται διχῶς. τῷ μὲν γὰρ ὅτι ἐστὶν ἕτερόν τι τὸ ἔργον παρὰ τὴν χρῆσιν· οἷ οἰκοδομικῆς οἰκία, ἀλλ' οὐκ οἰκοδόμησις· καὶ ἰατρικῆς ὑγίεια, ἀλλ' οὐχ ὑγίασις, οὐδὲ ἴασις. τῷ δὲ, ἡ χρῆσις ἔργον· οἷ ὄψεως ὅρασις, καὶ μαθηματικῆς ἐπιστήμης θεωρία. ὥστε διάληψις ὢν ἔργον ἡ χρῆσις, τῇ χρῆσιν βέλτιον εἶ τῆς ἕξεως. τούτων δ' τοῦτον τὸν τρόπον διωρισμένων, λέγωμεν ὅτι * τὸ ἔργον τοῦ ποιήματος καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οἷ σκυτοτομικῆς καὶ σκυτεύσεως ὑπόδημα. εἰ δὴ ἔστιν ἀρετὴ σκυτικῆς καὶ ὑποδαίου σκυτέως, τὸ ἔργον ὅτι ὑποδαίου ὑπόδημα· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅτι τῶν ἄλλων, ὅτι ἔστι ψυχῆς ἔργον τὸ ζῆν ποιεῖν, τοῦ δὲ χρῆσις καὶ ἐνέργειαι. ὁ γὰρ ὕπνος ἀργία τις καὶ κοιμία. ὥστ' ἐπεὶ τὸ ἔργον διάληψιν ἢν καὶ ταὐτὸ τοῦ εἶ τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργον ἂν εἴη ζωὴ ὑποδαία. * τοῦτ' ἄρ' ἔστι τὸ πλέον ἀγαθόν, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἡ εὐδαιμονία. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ὑποκειμένων. καὶ μὲν γὰρ καὶ ἡ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· τὰ δὲ τέλη ἐν ψυχῇ, καὶ τὰ ἄριστα τῶν ἀγαθῶν. αὐτὴ δὲ καὶ ἕξις * ἢ ἐνέργεια, ἐπεὶ βέλτιον καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς διαθέσεως, καὶ τῆς βελτίστης ἕξεως ἡ βελτίστη ἐνέργεια· καὶ δὴ ἀρετὴ βελτίστη ἕξις. καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐνέργεια καὶ τῆς ψυχῆς, ἄριστον εἶ· καὶ ᾗ δὲ καὶ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον. ἔστιν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἀγαθῆς ἐνέργεια. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ εὐδαιμονία τέλεόν τι, καὶ ἔστι ζωὴ καὶ τελεία καὶ ἀτελής, καὶ ἀρετὴ ὡσαύτως, (ἡ μὲν γὰρ ὅλη, ἡ δὲ μόριον, ἡ δὲ τῶν ἀτελῶν ἐνέργεια ἀτελής,) εἴη ἂν εὐδαιμονία ζωῆς τελείας ἐνέργεια καὶ ἀρετὴν τελείαν. ὅτι δὲ τὸ γένος καὶ τὸν ὅρον αὐτῆς λέγομεν καλῶς, μαρτύρια τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἡμῖν. τό, τε γὰρ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν, τὸ αὐτὸ τῷ εὐδαιμονεῖν ὧν ἕκαστον χρῆσίς ἐστι καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρᾶξις. καὶ γὰρ ἡ πραξικὴ χρησική ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ χαλκὸς ποιεῖ χαλινόν, χρῆται δ' ὁ ἱππικός· καὶ τὸ μάτην μίαν ἡμέραν εἶ εὐδαίμονα, μάτην παῖδα, μᾶλλ' ἡλικίαν πᾶσαν. διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει καλῶς, τὸ μὲν ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅτου λήξει τέλος.

A

B

C

D

E

χ. ἔστι τὸ ἔργον] vide Magn. l. 1. c. 3.

Interpr. aliter.

κ. ἡ ἐνέργ.

Nic. l. 1. c. 11.

οὐδὲν γὰρ ἀτελὲς διδαμονᾷ. ἡ γὰρ ὅλον. ἔτι δ' οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς, ἢ περὶ τὰ ἔργα ἐστὶ καὶ εἰ χώμια τῶν ἔργων. καὶ στεφανοῦνται οἱ νικῶντες, ἀλλ' οὐχ οἱ δυνάμενοι νικᾶν, μὴ νικῶντες δὲ· ἔτι δὲ ὁ κείμενος ἐκ τῶν ἔργων ὁποῖός τίς ἐστιν. ἔτι δοκεῖ μὲ διδαμονία οὐκ ἐπαινεῖσθαι; ὅτι ἢ περὶ ταύτην τινὰ, ἢ πᾶσ' εἰς ταύτην ἀναφέρεται, ἢ πᾶσ' μόρια ἐστὶν αὐτῆς. δεῖ ἔπαινον διδαμονισμὸς, καὶ ἔπαινος, καὶ εἰ χώμιον. ὁ μὲν γὰρ εἰχώμιον, λόγος τῶν καθ' ἕκαστον ἔργων· ὁ δ' ἔπαινος, ὅλου τινὸς ἐστὶ) καθόλου· ὁ δὲ διδαμονισμὸς, τέλος. καὶ ὁ ἀπορούμενος δὲ ἐνίοτε δῆλον οὐκ ἔστι τούτων. ἢ περὶ τί ποτ' ἐστὶν βελτίους οἱ σπουδαῖοι τῶν φαύλων ὁ μέσος τοῦ βίου. ὅμοιοι γὰρ καθεύδοντες πάντες. αἴτιον δὲ, ὅτι ἀργία ψυχῆς ὁ ὕπνος· ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. δεῖ δ' ἄλλο εἴ τι μόριόν ἐστι ψυχῆς, οἷ ὁ θρεπτικὸν, ἢ τούτου ἀρετὴ οὐκ ἔστι μόριον τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ὕπνῳ γὰρ μᾶλλον ἐνεργεῖ ὁ θρεπτικὸν ὁ δὲ αἰσθητικὸν ἢ ὀρεκτικὸν ἀτελῶς οὐ γὰρ ὕπνῳ. ὅσοι δὲ τοῦ μὲν κινδυνεύουσι, αἱ φαντασίαι βελτίους αἱ τῶν σπουδαίων, ἐὰν μὴ δεῖ νόσον ἢ πόρωσιν· μετὰ ταῦτα δὲ ψυχῆς θεωρητέον· διὸ γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, οὐ τοῦ συμβεβηκός. ἐπεὶ δ' ἀνθρωπίνῳ ἀρετῇ ζητοῦμεν, ὑποκείσθω δύο μόρια ψυχῆς τὰ λόγου μετέχοντα· ὑποτὸν αὐτὸν δὴ ἕξιν μετέχειν λόγου ἄμφω, ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ ἐπιπειθῆ, ὁ δὲ ἢ τοῦ πείθεσθαι καὶ ἀκούειν πεφυκέναι· εἰ δή τι ἔστιν ἕτερος ἄλογον, ἀφείσθω τοῦτο ὁ μόριον· διαφέρει δ' οὐθὲν ὅτ' εἰ μεμερισμένη ἡ ψυχὴ, ὅτ' εἰ ἀμερής· (ἔχει μέντοι δυνάμεις διαφόρους καὶ ταύτας εἰρημένας·) ὥσπερ τὸ περὶ τὰ καμπύλα ὁ κεῖται καὶ ὁ κυρτὸν ἀδιαχώριστον· καὶ ὁ βάθος καὶ ὁ λευκὸν· καίτοι τὸ εὐθὺ καὶ οὐ λευκὸν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός, καὶ οὐσία τοῦ αὐτό. ἀφήρηται δὲ καὶ εἴ τι ἄλλο ἐστὶ μέρος ψυχῆς, οἷ τὸ φυτικὸν. δυνάμεις δ' ψυχῆς, τὰ εἰρημένα μόρια ἴδια. δεῖ οὖν αἱ ἀρεταὶ αἱ τοῦ θρεπτικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ, ἀνθρώπου· δεῖ γὰρ εἶναι ἢ ἀνθρώπου, λογισμὸν εἶναι καὶ ἕξιν καὶ πρᾶξιν. ἀρέσκει δ' ὁ λογισμὸς οὐ λογισμοῦ, ἀλλ' ὀρέξεως καὶ παθημάτων· ἀνάγκη ἀρέσκειν ταῦτ' ἔχειν τὰ μέρη. καθάπερ ἡ εὐεξία οὐ λέγομεν ἐκ τῶν κατὰ μόριον ἀρετῶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀρετῆ, ἢ τέλος. ἀρετῶν δ' εἰδῶν δύο, ἢ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ διανοητική. ἐπαινοῦμεν γὰρ οὐ μόνον τοὺς δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς σοφούς. ἐπαινετὸν γὰρ ἀεὶ τὸ ἕξις ἢ ἀρετὴ, ἢ τὸ ἔργον. ταῦτα δ' ὅσα μὴ ἐνεργεῖ, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῶν ἐνέργ-

Nic.l.1.c. 12. Magn.l.1. c.2.

Nic.l.1.c. vlt.

Lego', ἢ κινεῖται vel μὴ mutãdũ in ἢ.

In Nic. sic, μᾶλλον εἶναι ἢ μεῖον διακωλύεται ἢ τοῖς πλείοσιν, &c. Interpres longè erat.

A Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cùm integrum non sit. Deinde laudes virtutis, actionibus earúmque encomijs impenduntur, & coronantur, non qui vincere quidem possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit, constituitur, ex operibus spectat. Praterea, ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur: quamobrem aliud est ceu beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusque singularia exponẽs: laus
B verò vniuersalia celebrans: prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestũ redditur interdum quo de cõtrouertitur, quare media vitæ parte, boni honestique praues nihil antecellant: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est vitæ otium, non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius virtutis nequaquam censeri debet, eo quòd in somno vim suam vberiùs exerat, agátque nutrix facultas, cùm cõtrà sensitiua concupiscéntique dormiẽtibus sint
C imperfectiores, quatenus motu non participant: phantasiæ verò, nisi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores. Verùm quia virtus animæ est, non accidentariè, de hac considerandũ deinceps studiosiùs erit. Sunt enim animæ duę partes, quarum vtraq; ratione participat, sed non eodem modo; altera. n. vt imperio, altera verò vt obsequentiæ auscultationique nata: si quid præterea fuerit rationis expers, prætermittatur. Neque verò refert, in par-
D tésne diuidi anima queat, an nequeat: (sunt enim illi facultates diuersæ, tũ illæ etiã quas memorauimus suprà.) quemadmodũ in curua superficie concauũ conuexúque separari non possunt. itẽ in eadem rectum & album; quanquã rectum est, quod albũ non est, nisi per accidẽs, subsitãtia sit eiusdem licèt; ita si quæ pars animæ præterea adscribitur, omittitur, vt naturale. Humanæ itaq; animæ hæ partes propriæ sunt. quocirca nec nutrix,
E nec concupiscibilis facultas existimari hominis propria debet. Ex naturæ enim humanæ cõditione, necèssum est, rationẽ, ac rerũ agendarũ principiũ, tum operãdi potẽtiam inesse. Porrò quia ratio nõ imperat rationi, sed affectionib⁹ & cupiditati, oportet & has quoq; partes assignari: & quemadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutibus cõstat, ita & animæ virtus quatenus finis, è singulis cõflatur. Virtutis verò duæ species sunt, moralis alia, alia intellectiua; neque enim iustos tantùm, sed etiam intelligẽtes sapientésque laudamus, quia virtutem, eiúsve opus laudibus celebrari suprà ostendimus; hæ verò, cùm non operentur ipsæ quidem, operationes tamen virtutum existunt,

Quia verò intellectiuæ partes cum ratione sunt, à parte rationem habente vendicantur, quæ imperium obtinet in anima, nempe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis quidem partis sunt, sed quæ necessariò sequitur dicentem. Neque enim interroganti, cuiusmodi sit moribus aliquis, respondemus; sapiens, & callidus; at mansuetus, aut confidens. His itaque consequēs, vt de virtute morali, primùm quid sit, & quæ eius partes, consideretur; ad hæc enim reducūtur ea per quæ fiat. Oportet autem, inquisitionem, quemadmodum in alijs, ita fieri, vt priùs corrigat quod omnes quærunt, & proinde per ea quæ verè quidem, sed non perspicuè dicuntur, ea quæ & vera sunt, & perspicua, colligere. Perinde enim se hæc vestigatio habet, ac si sanitatem finire, dispositionem corporis optimam instituamus; & Coriscum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus; proinde quòd quid sit vtrumque cognoscatur, operæpretium est quo pacto habeat, prænouisse. Primùm igitur constituatur, præstantissimam actionem à præstātissimis virtutibus produci; & in singulis quid optimum sit, efficere, idque ab vniuscuiusque virtute. Vt è laboribus cōmodis, nutrimentóque idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiam elaborāt homines. Deinde omnem dispositionē ex ijsdem hoc vel illo pacto illatis, nasci & corrumpi, velut sanitas ex laboribus, alimēto, & temporibus; quæ inductione patent. Proinde & virtus, nascens à motibus animæ præstantissimis, & vnde animæ affectiones, operáque præstantissima proueniūt, ab ijsdem aliquo modo fit, & læditur; ad ea verò vsus ipsius, à quibus augetur, & labefactatur, circa quę & rectissimè vitam disponit. Cæterùm circa iucunda tristiáque virtutem versari, argumento sunt punitiones, quæ vt medicationis vice per contraria vsurpentur in alijs, ita per hæc quoque fiunt.

A γλαι. ἐπεὶ οὖ αἱ διανοητικαὶ μετὰ λόγου, αἱ δὲ ἠθικαὶ ἄλογοι, αἱ μὲν ἠθικαὶ τοιαῦται τῷ λόγον ἔχοντος, ὁ ἐπιτακτικός ἐστι τῆς ψυχῆς ἢ λόγον ἔχει· αἱ δ' ἠθικαὶ, τῷ ἀλόγου μέν, ἀκολουθητικοῦ δὲ κατὰ φύσιν τῷ λέγοντι. οὐ γὰρ λέγομεν ποίους τις ὄθνος, ὅτι σοφὸς ἢ δεινός, ἀλλ' ὅτι σώφρων ἢ ἥμερος. μετὰ ταῦτα σκεπτέον περὶ τοῦ περὶ ἀρετῆς ἠθικῆς, τί ἐστι, καὶ ποῖα μόρια αὐτῆς. εἰς τοῦτο γὰρ ἀνήκειν, καὶ γὰρ διὰ ταῦτα. δεῖ δὲ ζητεῖν ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔχοντες τὰ ζητούμενα φανερά. ὥστε δεῖ

B διὰ τῶν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ καθαρῶς δὲ, περαίνεσθαι λαβόντα καὶ τὸ ἀληθῶς καὶ καθαρῶς. νῦν γὰρ ὁμοίως ἔχομεν, ὥσπερ εἴ τις καὶ ὑγιάσαι, ὅτι ἡ ἀρίστη διάθεσις τοῦ σώματος, καὶ κοίσχος ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ μελαίνατος. τί μὲν γὰρ ἑκάτερον τούτων, σχεδὸν ἴσμεν· περὶ μὲν τοῦ εἰδέναι τί ἑκάτερον αὐτῶν, περὶ ἔργου δ' οὕτως ἔχει. ὑποκείσθω δὴ περὶ τοῦ ἡ βελτίστη διάθεσις ὑπὸ τῶν βελτίστων γίγνεσθαι, καὶ περαίνεσθαι ἀρίστα περὶ ἕκαστον ἀπὸ τῆς ἑκάστου ἀ-

Nic.l.2.c. 2.

ρετῆς. οἷς πόνοι τε ἀρίστοι καὶ ἕδρη, ἀφ' ὧν γίγνεται ἕξις, καὶ ἀπὸ τῆς διαίτης πονοῦσιν ἄριστα. ἔτι πᾶσαν διάθεσιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι πως περιφερομένων, ὥσπερ ὑγίαν ὑπὸ ἕδρης καὶ πόνων καὶ ὥρας. ταῦτα δὲ δῆλα ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. καὶ ἡ ἀρετὴ ἄρα τοιαύτη διάθεσίς ἐστιν, ἡ γίνεταί τε ὑπὸ τῶν ἀρίστων περὶ ψυχὴν κινήσεων, καὶ ἀφ' ἧς περαίνεται τὰ ἄριστα τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν πως μὲν γίνεται, πῶς δὲ φθείρεται. περὶ ταῦτα δὲ χρῆσις αὐτῆς ὑφ' ὧν καὶ

Magn. l. 1.c.5.

D αὔξεται καὶ φθείρεται, περὶ ἃ βέλτιστα διάθησι. σημεῖον δ' ὅτι περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά, καὶ δι' ἀρετὴν καὶ δι' κακίαν. αἱ μὲν γὰρ κολάσεις, ἰατρεῖαί τινες οὖσαι, καὶ γινόμεναι ἀφ' ὧν ἐποίησαν, καθάπερ ὅπου τῶν ἄλλων, ἀφ' τούτων εἰσίν.

Magn. l. 1. c. 5.

CAPVT II.

Virtutem moralem consuetudine caspere incrementum probat: deinde docet quomodo varij mores ad varias animi affectiones referantur.

PAtet igitur, virtutem moralem circa iucunda tristiáque versari. Quoniam verò ἦθος, id est, mos, vt nomen indicat, ἀπὸ τοῦ ἔθους, à consuetudine, incremētem capit, (adsuescit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, vt hoc vel illo pacto moueatur, etsi inanimatis id non cōtingat; nemo enim lapidem, quamlibet crebrò sursum iactum, itidem facere, nisi vi extrinsecus adhibita, vidit,) rectè

ΚΕΦΑΛ. β.

Ὅτι ὄ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους, καὶ κατὰ τί τῆς ψυχῆς ποιὰ πάθη ἤθη.

E

ΟΤΙ μὲν οὖν αἱ ἠθικαὶ ἀρετὴ περὶ ἡδέα καὶ λυπηρά ἐστι, δῆλον. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ ἦθος ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα σημαίνει, ὅτι ἀπὸ ἔθους ἔχει τὴν ὑπόθεσιν (ἐπιζητεῖται δὲ τὸ πῶς ἀπ' ἀγωγῆς μὴ ἐμφύτου τοῦ πολλάκις κινεῖσθαί πως, οὕτως ἤδη τὸ ἐνεργητικὸν, ὃ ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐχ ὁρῶμεν. οὐδὲ γὰρ δὶς μυριάκις ῥίψας αἴρω τὸν λίθον, οὐδέποτε ποιήσει τοῦτο μὴ βίᾳ.) δεῖ ἕτω

Nic.l.2.c. 1. Magn.l.1. c. 6.

ἦθος τῆς τοῦ ψυχῆς κατ' ὀπτικὸν λόγον, δυνάμει δ' ἀκολουθοῦν ποιότης. λεκτέον οὖν καὶ περὶ τῶν ψυχῆς ποιῶν ἀπὸ ἓν. ἔστω δὲ κατά τε τὰς δυνάμεις τῶν παθημάτων, καθ' ἃς ὡς παθητικοί λέγονται, καὶ καθ' ἃς ἕξεις πρὸς τὰ πάθη λέγονται ταῦτα τῷ πάσχειν πῶς, ἢ ἀπαθεῖς εἶναι. καὶ ταῦτα δὲ διαίρεσις ἐν τοῖς * ἀπειλεγμένοις τῶν παθημάτων, καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἕξεων. λέγω δὲ πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα, θυμόν, φόβον, αἰδῶ, ἐπιθυμίαν, ὅλως οἷς ἕπεται, ὡς ὅτι τὸ πολύ, δι' αἰσθητικὴν ἡδονὴν ἢ λύπην καθ' αὐτά. καὶ καθ' μὲν ταῦτα οὐκ ἔστι ποιότης, ἀλλὰ πάσχειν καθ' ἃς δυνάμεις, ποιότης. λέγω δὲ ταῖς δυνάμεις καθ' ἃς λέγονται καθ' πάθη οἱ εὐοργητοῦντες· οἷς ὀργίλος, αἰάλγητος, ἐρωτικὸς, ἀκμωτικὸς, αἰσχυντος. ἕξεις δὲ εἰσὶν, ὅσαι αἰτίαι εἰσὶ τοῦ ταῦτα ἢ καθ' λόγον ὑπάρχειν, ἢ εὐσταθῶς· οἷς ἀνδρία, σωφροσύνη, δειλία, ἀκολασία.

morem animæ iuxta imperantem rationem vocari, ac potentiâ qualitatem sequi diximus. Neque verò prætereundum est, iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicantur; iuxta potentias verò passionum, à quibus passiui, iuxtáque habitus modum erga affectus dicuntur mores vel affecti aliquo modo, vel passionibus minimè obnoxij. Cæterum diuisio constituatur deinceps ex affectuum potentiarúmque & habituum animæ enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, verecundiam, cupiditatem, & in vniuersum, quæ per se voluptas tristitiáue sensitiua sequitur; & secundùm hæc quidem qualitas nulla formatur, sed afficiũtur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit vt commotè aliquid agere dicamur, vt iracundus, stupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. Habitus verò sunt, quibus efficitur vt hæc secundùm rationem nobis insint, aut contrarium; vt fortitudo, modestia, timor intemperantia.

Nic.l.2.c.4. Magn.l.1.c.7. πάθη.

A

B

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι δὲ ἠθικὴ ἀρετὴ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Διαγραφὴ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

CAPVT III.

Virtutem moralem esse medium inter nimium & parum: idque recta descriptione virtutum & vitiorum probat.

Διωρισμένων οὖν τούτων, λοιπὸν ὅτι τὸ ἀπάσῃ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ὄντι ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μέσον· καὶ πᾶσα ἢ πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· οἷς τὸ γυμναστικὴ, τὸ ἰατρικὴ, τὸ οἰκοδομικὴ, τὸ κυβερνητικὴ, καὶ τὸ ὁποιαοῦν πρᾶξις, καὶ ἐπιστημονικὴ καὶ ἀνεπιστημονικὴ, καὶ τεχνικὴ καὶ ἀτέχνου. ἡ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχές· διὸ καὶ πρᾶξις, κίνησις. τὸ πᾶσι δὲ τὸ μέσον ἢ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον, ἐπιστήμη χειρὶ καὶ ὁ λόγος· πολλαχοῦ δὲ τοῦτο καὶ ποιεῖ τὸ βελτίστην εἶναι. καὶ τοῦτο δῆλον ἀφ' ἑκατέρας ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ λόγου. τὰ γὰρ ὑπερβάλλοντα φθείρει ἀλλήλα· τὰ δ' ἄκρα, καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ μέσῳ ὑπαντία. τὸ γὰρ μέσον ἑκάτερον, πρὸς ἑκάτερον ἐστὶν οἷς ἴσον τὸ μὲν ἐλάττονος μεῖζον, τὸ δὲ μείζονος ἔλαττον. ὥστ' ἀνάγκη τὸν ἠθικὸν περὶ μέσα ἄττα εἶναι καὶ μεσότητα ζητά. λοιπὸν ἀρετὴ ποία μεσότητος ἀρετὴ, καὶ περὶ ποῖα μέσα. εἰλήφθω δὴ περὶ τοῦτων ἀπὸ σχήματος χάριν, καὶ θεωρείσθω ἕκαστον ἐκ τῆς διαγραφῆς·

Nic.l.2.c.5. Magn.l.1.c.5.

Hæc est quã Arist. ὑπογραφὴν vocat: qua ob oculos ponere voluit quomodo virtutum vnicuiq; duo sint coniuncta affinia vitia.

C

D

* ὀργιλότης,	αὐθαδεία,	πρᾳότης.
θρασύτης,	δειλία,	αἰδημοσύνη.
αἰσχυντία,	καταπληξις,	αἰδώς.
ἀκολασία,	ἀναισθησία,	σωφροσύνη.
* φθόνος,	ἀνώνυμον,	νέμεσις.

* Id est. *Inuidentia, medium nomine carens, iusta indignatio.* Interpres nescio quid aliud legisse videtur: malè: vide mox & infrà l. 3. c. 7.

E

vindicta:
lucrum, damnum, iuſtum.
prodigalitas. ſordes, liberalitas.
iactantia, diſſimulatio, veritas.
adulatio, odium, amicitia.
placendi ſtudiũ, contumacia, grauitas.
mollities, afflictio, tolerantia.
oſtentatio inepta, puſillanimitas, magnanimitas. profuſio ſumptuoſa, illiberalitas, magnificentia.
verſutia, ſtultitia, prudentia

Hæc atque eiuſmodi affectiones animis accidunt, ac ab exceſſu defectúque nomẽ acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementiùs, & citiùs, & ob plura quàm deceat, excandeſcit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando, & quomodo conueniebat. Cõfidens, qui non metuit, nec quę decebat, nec quando, nec quomodo. Timidus verò, qui metuit quæ non conuenit, nec quando, nec quomodo. Similiter & intemperans, cupiditatibúſque indulgens, & qui modum neſciat, in re quacumque tandem. Senſu verò humano caret, qui nec quantum experit, nec ſecundùm naturam concupiſcit, ſed omnis affectionis, ad inſtar lapidis, expers eſt. Lucri cupidus, qui vndequaque quæſtum aucupatur. Negligentes verò, aut nuſquam, aut paucis certè conquirunt. Iactabundus, plura quàm poſſideat, oſtentat. Diſſimulator, pauciora. Aſſentator plura, quàm deceat, laudat. Odio proſequens, pauciora. Qui inimis ad voluptatem comparat orationem, placendi ſtudioſus; verùm qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur; & qui nullum dolorem, etiamſi expediat, ſuſtineat, mollis; qui verò omnem, proprio quidem & ſimplici nomine caret, ſed translato, obduratus, ærumnoſus, miſeriiſque natus dicitur. Oſtentator ineptus, qui pluribus ſe dignum arbitratur, quàm deceat. Puſillanimus, qui paucioribus. Profuſus, qui omnibus ſumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus, & prodigus; hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit. Verſutus, in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolidus verò, etiam iſthic ceſſat, vbi non oportebat. Inuidus, ob ſucceſſum, plus quàm deceat, angitur; nam & dignorum ſucceſſibus adfliguntur tales. Contrarius huic nomine caret, is ſcilicet qui ſpectans indignorum ſucceſſum, nihil commouetur tamen, ſed expeditus eſt, ſecurúſque alienorum, perinde ac ſolent qui ventri tantùm inſeruiunt; ille verò, difficilis eſt ob inuidiæ morbum. Quæ verò in ſingulis ita habeant per accidens, ſuperuacuum eſt determinare. Nulla enim ſcientia, vel contemplatiua,

A κέρδος, ζημία, δίκαιον.
ἀσωτία, ἀνελευθερία, ἐλευθεριότης.
ἀλαζονεία, εἰρωνεία, ἀλήθεια.
κολακεία, ἀπέχθεια, φιλία.
δυσκολία, ἀοχθηδία, σωφροσύνη.
τρυφερότης, κακοπάθεια, καρτερία.
χαυνότης, μικροψυχία, μεγαλοψυχία.
δαπανηρία, μικροπρέπεια, μεγαλοπρέπεια.
πανουργία, βλήθη, φρόνησις.

Καὶ ὁμοίως πάθεσιν ἢ ἕξεσιν, συμβαίνει, ταῖς ψυχαῖς. πάθη μὲν λέγεται τὰ μὲν τῷ ὑπερβάλλειν, τὰ δὲ τῷ ἐλλείπειν. ὀργίλος μὲν γάρ ἐστιν ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ ὀργιζόμενος, ἢ θᾶττον, ἢ πλείοσιν ἢ οἷς δεῖ· ἀόργητος δέ, ὁ ἐλλείπων, ἢ οἷς, ἢ ὡς. θρασὺς δὲ, ὁ μήτε ἃ χρὴ φοβούμενος, μήθ' ὅτε, μήθ' ὡς· δειλὸς δέ, ὁ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὡς ἃ δεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ἄπτυστος, καὶ ὁ ὑπερβάλλων πᾶσιν ὅσοις οὐ δίκαιον. ἀναίσθητος δέ, ἐλλείπων, καὶ μηδὲν ὅσον βέλτιον, ἢ κατὰ τὴν φύσιν, ἄπτυστος, ἀλλ' ἀπαθὴς ὡς περ λίθος. κερδαλέος δὲ, ὁ πανταχόθεν πλεονεκτικός· ζημιώδης δὲ, ὁ μηδαμόθεν, ἀλλ' ὀλιγαχόθεν· ἀλαζὼν δὲ, ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων ποιούμενος· εἴρων δὲ, ὁ ἐλαττόνων. ἡ κόλαξ μὲν, ὁ πλείω συνεπαινῶν ἢ καλῶς ἔχει· ἀπεχθὴς δὲ, ὁ ἐλαττόνων. καὶ ὁ μὲν λίαν πρὸς ἡδονὴν, ἀρέσκος· ὁ δὲ ὀλίγα καὶ μόγις, αὐθάδης. ἔτι δὲ ὁ μὲν μηδαμοῦ ὑπομένων λύπην, μηδὲ εἰ βέλτιον, τρυφερός· ὁ δὲ πάσχων, ὁμοίως, ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν, αὐτόνομος· μεταφορᾷ δὲ λέγεται σκληρὸς, καὶ χαλεπὸς, καὶ κακοπαθητικός. χαῦνος δὲ, ὁ μείζονων ἀξιῶν αὑτὸν· μικρόψυχος δὲ, ὁ ἐλαττόνων. ἔτι δὲ ἄσωτος ὁ πρὸς ἅπασαν δαπάνην ὑπερβάλλων· ἀνελεύθερος δὲ, ὁ πρὸς ἅπασαν ἐλλείπων. ὁμοίως δὲ καὶ μικροπρεπὴς καὶ ὁ σκληρός· ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλει τὸ πρέπον, ὁ δὲ ἐλλείπει τῷ πρέποντος. καὶ ὁ μὲν πανοῦργος, πάντως καὶ πάντῃ πλεονεκτικός· ὁ δὲ βλὴξ, ὅταν ὄφλῃ δίκῃ. φθονερὸς δὲ, τῷ λυπεῖσθαι ὅτι πλείοσιν εὐπραγίαις ἢ οἷς. καὶ γὰρ οἱ ἄξιοι δεῖ πράττειν, λυποῦσι τοὺς φθονεροὺς ἃ πράττοντες. ὁ δ' ἐπαχθὴς, ἀνωνυμώτερος. ἔστι δ' ὁ ὑπερβάλλων ὅτι τῷ μὴ λυπεῖσθαι μηδ' ὅτι τοῖς ἀναξίοις ἃ πράττουσιν· ἀλλ' ἀχθηρὸς ὥσπερ οἱ γαστρίμαργοι πρὸς ὄψον· ὁ δὲ δυσχερὴς, καὶ τῷ φθόνου ὄντι. ὃ δὲ πρὸς ἕκαστον * μὴ καὶ συμβεβηκὸς οὕτως ἔχειν, παρέργου δηλοῦσθαι. σώφρων γὰρ μία δοκεῖ, οὔτε θεωρητικὴ οὔτε ποιητικὴ,

Interpr. aliter minùs rectè.

ὅτε λέγῃ ὅτε πρὸς τῇ τῶν πρακτικῶν. ἀλλὰ τοῦτ' ὀφείλει πρὸς τὰς συκοφαντίας τῶν τεχνῶν λογικάς. ἁπλῶς μὲν οὖν διωρίσθω τοσοῦτον τοῦτον· ἀκριβέστερον δ', ὅταν περὶ τῶν ἕξεων λέγωμεν τῶν ἀνικανῶν. ἀστὸν δ' ἐστὶ τούτων τὰ παθητικὰ εἴδη καταγομάζεται τῷ διαφέρειν τῷ τάχει τῆς ὀργῆς, ἢ χρόνου, ἢ τοῦ μᾶλλον. ἢ πρὸς ἃ τῶν ποιούντων τὰ πάθη, λέγω δ', οἷς ὀξύθυμος μὲν τῷ θᾶττον πάσχειν ἢ δεῖ· χαλεπὸς δ' ἐστὶν ὁ θυμώδης, τῷ μᾶλλον· πικρὸς δ', τῷ φυλακτικὸς εἶναι τῆς ὀργῆς· πλήκτης δ' ἐστὶν ὁ λοιδορητικός, ταῖς κολάσεσι ταῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. ὑφαίρει δὲ καὶ γαστρίμαργοι καὶ οἰνόφλυγες, τῷ πρὸς ὁποτέρας ἔσθ' ἁπολαύσεσιν ἔχειν τὸν διώκοντα παθητικῶς πρὸς τὸν λόγον· * ὃ δεῖ δ' ἀγνοεῖν οὐκ ἔνια τῶν λεγομένων ὡς ἔστιν ἐν τῷ πῶς ληπτέον, οὐ πως ληπτέον τῷ μᾶλλον πάσχειν· οὐ μοιχός, ὁ τῷ μᾶλλον ἢ δεῖ πρὸς τὰς γαμετὰς πλησιάζων· ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀλλὰ μοχθηρία τις αὐτῷ ἐστι. συνημμένον γάρ τι, τὸ πάθος λέγεται, καὶ τὸ τοιόνδε εἶναι). ὁμοίως δ' ἐστὶ καὶ ὑβρεις· δεῖ γὰρ ἀμφισβητῆσαι, συγγνώσεσθαι μὲν φάσκοντες, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι. ἀγνοοῦντες γάρ, ἢ αἰσχρὰ καζόμενοι· καὶ παίξαι μὲν, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τἀλλα τὰ τοιαῦτα.

A vel actiua, ea ratiocinando agendóve iungunt; hæc enim contra deceptiones artium logicas. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiant, accuratiùs deinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum verò eiusmodi quædam species, ex eo nomen trahunt, quòd aut iuxta excessum temporis, aut secundùm quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant ij in quibus affectus exeruntur. Animo namque præceps dicitur, eo quòd citiùs quàm oporteat, prorumpat. Sæuus verò, & immanis, eo quòd violentiùs prorumpat. Acerbus verò, quòd irascendi capter occasionem. Percussor verò & contumeliosus, à punitionibus ex ira profectis. Delicati autem, guloſi vinolentique alimenti genere nimis & præter rationem deliniuntur. Cæterùm ignorari non oportet, quando quemodo pro vberiore passione capitur, id quibusdam ex ijs non competere. Vt adulter non ex eo vocatur, quia magis soleat coniugatis misceri; sed malitia eius facti quædam expenditur. Simul namque & passio, & talem esse iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde sæpe controuertitur, an qui congressus sit etiam adulterium commiserit, vt puta si ignorans, aut coactus fecerit, & qui percusserit, etiam contumeliatus sit; atque eodem pacto in reliquis.

Malè hæc interpr vide Nicom. l. 1. c. 6. & Magn. l. 1. c. 8. sub finem.

B

C

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οὐ φαῦλον τὸ ἦθος καὶ σπουδαῖον, τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονὰς λύπας, καὶ λύπας.

CAPVT IV.

Mores bonos malósque esse prout est aliquis deditus aut alienus à voluptate & dolore tolerandis.

D

Εἰλημμένων δὲ τούτων, μὴ ταῦτα λεκτέον, ὅτι ὅπερ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ ταῦτα διῃρῶνται· ἢ αἱ μὲν τὸ λόγον ἔχοντος, διανοητικαὶ, ὧν ἔργον ἀλήθεια, ἢ περὶ τὸ πῶς ἔχει, ἢ περὶ γένεσιν· αἱ δὲ τὸ ἀλόγου, ἔχοντος δ' ὄρεξιν· ἐν δὲ οἷόν τε μέσος ἔχει ψυχῆς ὄρεξιν, εἰ μεσίτη ἐστὶν· διαίρεσις δὴ φαῦλον τὸ ἦθος καὶ σπουδαῖον ἐστὶ) τῷ διώκειν καὶ φεύγειν ἡδονὰς λύπας. δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἕξεις. αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις ἢ αἱ ἕξεις, τῶν παθητικῶν· τὰ δὲ πάθη, λύπη καὶ ἡδονὴ διώκεται· ὥστε διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὰς ἔμπροσθεν θέσεις, συμβαίνει πᾶσαν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς εἶναι καὶ λύπας. πάσης γὰρ ψυχῆς ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, πρὸς ταῦτα ἐστὶν ἡ ἡδονή. δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλοις ἐστὶ), τῷ διώκειν καὶ φεύγειν, ἢ ὡς μὴ δεῖ, ἢ ἃς

E

CAPVT IV.

Mores bonos malósque esse prout est aliquis deditus aut alienus à voluptate & dolore tolerandis.

His itaque peractis, non prætereundum, quòd duæ cùm sint animæ partes, virtutes etiam iuxta easdem distingui; aliæ enim rationalis partis contemplatiuę, quarum opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generatur; aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibúsque obnoxiæ. Non enim si in partes diuidi anima queat, idcirco omnes eius cupiditate participant. Mores verò honestos, aut prauos, elucere necessum in dolorum voluptatúmque fuga, aut persecutione, id quod ex diuisionib⁹ affectuũ, potentiarũ, habituúmq; patet; potentiæ enim & habitus affectionũ sunt; ipsi verò affectus, dolore voluptatéq; finiuntur. Ita q: & ex his, & superioribus, cõstat, omnes virtutes morales circa dolores voluptatésque versari. Omnis enim voluptas in ea intendit, quibus meliores detérioréve reddimur. Etenim in dolorum ac voluptatum fuga, & persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quando nec vt oportet, nec quas

oportet perſequuntur, ac fugiunt; ideóq; promptum illud omnibus eſt, vt animum in voluptatibus & triſtitijs imperturbatè ac tranquillè cõſiſtentem, virtutem eſſe definiant, contrariáque de vitio loquantur.

μὴ δεῖ. διὸ καὶ διορίζονται πάντες σφοδρότητος ἀπάθειαν καὶ ἡρεμίαν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὴν ἀρετήν, τὴν δὲ κακίαν ἐν τῷ ἐναντίῳ.

CAPVT V.

Virtutem moralem eſſe mediocritatem.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Οτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης.

QVandoquidem autem virtutem iam liquet habitum eiuſmodi eſſe, quo & effectiui optimorum reddantur homines; vt optimè etiam ad ea diſponantur, (optimum enim & præſtantiſſimum illud eſt ſecundùm rectam rationem, medium nempe noſtri reſpectu exceſſus defectuſque;) neceſſum eſt, virtutem moralem, mediocritatem in re qualibet eſſe, aut in voluptatibus doloribuſque, & in iucundis ac triſtibus circa media quædam verſari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus conſiſtit; in ijſdem enim & exceſſus & defectus. Interdum in doloribus, nonnunquam in vtriſque. Exceſſus enim fit, vel nimis iucundis lætando, vel triſtibus nimis dolendo: idque vel ſimpliciter, vel termini communis reſpectu, vt cùm non velut vulgus, ſed vir bonus, quemadmodum decet, commouetur. Quia verò habitus quidam eſt, iuxta quem in eadem re hic quidem ad exceſſum, alius verò ad defectum prolabitur; neceſſum eſt vt quemadmodum hæc & ſibi ipſis & medio contraria ſunt, ſic etiam habitus & ſibi inuicem & virtutibus pugnare. Contingit autem antitheſes alibi quidem omnes iuxta perſpicuas eſſe, alibi verò in exceſſibus, alicubi in defectu magis. Cauſa autem contrarietatis eius eſt, quia non qui, & quæ ſemper inæqualiter ſimiliterue admodum; ſed qui nunc quidem ab exceſſu, nunc autem à defectu citiùs tranſit ad medium, is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quàm deficere, edendo verò deficere, quàm excedere, ſalubrius eſt. Itaq; & delectus rerum earũ, ij inquã, qui his in exercitationib⁹ ſunt, ſimiliter habẽt. Pro rationéq; hac aut magis aut minùs cõducibiles dicuntur, vt nunc quidẽ qui laborũ, nunc qui cõtinentiæ ſtabilitatiſque ſtudioſiores ſunt, apti magis ſanitati videãtur. Et cõtrà, cùm à mediocri & ab eo quod ratio probat, diſcreditur, nũc quidẽ ignauus ille, laborúmq; fugiẽs, nõ autẽ ambo, nunc verò luxu perditus, & nõ famelicus ille, delectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura non in omnibus æqualiter à medio diſtat; laboribus enim minùs quàm voluptatib⁹, capimur. Quæ ſimiliter circa animã habẽt. Cõtraria verò cõſtituimus, habitũ,

ΕΠΕΙ δ' ἐστὶν ἕξις τις ἡ ἀρετὴ τοιαύτη ἕξις ἀφ' ἧς σπουδαῖοι τῶν βελτίστων, καὶ καθ' ἣν ἕξιν προαιρεῖται περὶ τὸ βέλτιστον (βέλτιστον δ' ἐστὶν ἄριστον τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς,) ἀναγκαῖον ἂν εἴη τινὰ ἠθικὴν ἀρετὴν καθ' αὐτὸν ἕκαστον μεσότητα εἶναι, καὶ περὶ μέσα ἄττα ἐν ἡδοναῖς καὶ λύπαις, καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. ἔστιν δ' ἡ μεσότης, ὁτὲ μὲν ἐν ἡδοναῖς, (ἡ γὰρ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις) ὁτὲ δ' ἐν λύπαις, ὁτὲ δ' ἐν ἀμφοτέροις. ὁ γὰρ ὑπερβάλλων τῇ χαρᾷ τῶν ἡδέων ὑπερβάλλει· καὶ ὁ τῶν λυπηρῶν, τῶν ἐναντίων· καὶ ὁ μὲν ἐλλείπων καὶ ὁ μεσάζων, τῶν αὐτῶν· καὶ οὗτοι μὲν ὡς οἱ πολλοί· ὁ δ' ἀγαθὸς ὡς δεῖ. ἐπεὶ δ' ὅτι μὲν ἕξις ἀφ' ἧς ἕξεται ὁ ἔχων αὐτὰ, ὥστε τῷ αὐτῷ προσγίνεσθαι τὸν ὑπερβάλλοντα, οὗ δὲ τὸν ἐλλείψειν, ἀναγκαῖον ὡς ἔστω· ἀλλήλοις ἐναντία καὶ τῶν μέσων, οὕτω δὲ τὰς ἕξεις ἀλλήλαις ἐναντίας εἶναι) ἐν τῇ ἀρετῇ. συμβαίνει μὲν τοι τὰς αὐθαίρετος ἔνθα μὲν φαυλοτέρους εἶναι πάσας, ἔνθα δὲ τὰς ὅταν τύχωσι τοῦ ὑπερβάλλειν, ἐπαχθεῖς δὲ τὰς ὅταν τοῦ ἐλλείπειν. αἴτιον δὲ τῆς ἐναντιώσεως, ὅτι οὐκ ἀεὶ ὅτε τοιαῦτα τῆς ἀνισότητος ἢ ὁμοιότητος πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ὅτε μὲν ἧττον δεῖ μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς ὅταν τοῦ μέσου ἔξιν· ὁτὲ δ' ὅταν τῆς ἐλλείψεως ἧς πλέον ἀπέχῃ, * δοκεῖ ἐναντιώτερος εἶναι. οἷον καὶ πρὸς τὸ σῶμα, ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως, καὶ ἐγγύτερον τὸ μέσον. ἐν δὲ τῇ ἕξει, ἡ ἔλλειψις ὑπερβολῆς. ὥστε καὶ αἱ προαιρετικαὶ ἕξεις αἱ φιλογυμναστικὴ, φιλυγίης μᾶλλον ἔοικεν καθ' ἑκατέρων τοῦ αἱρεσιν· ἔνθα μὲν οἱ πολυπονώτεροι, ἔνθα δ' οἱ ὑποπαλικώτεροι· καὶ ἐναντίως τῷ μετρίῳ καὶ τῷ ὡς ὁ λόγος, ἔνθα μὲν ὁ ἄπονος, καὶ οὐκ ἄμφω, ἔνθα δὲ ὁ ἀπολαυστικὸς, ἐὰν οὐχὶ πεινηλικός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἡ φύσις ἑκάστοις ἁπλῶς προσπίπτει ἐμμέσως ἀφέστηκε τοῦ μέσου, ἀλλ' ἧττον μὲν φιλόπονοί ἐσμεν, μᾶλλον δὲ ἀπολαυστικοί· ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει καὶ περὶ ψυχῆς. ἐναντία δὲ τιθέμεθα, τοιαῦτ' ἔξιν, ἐφ' ἃ τὰ

Nic.l.2.c. 8. Magn. l. 9.c.9.

Videtur deeſſe aliquid.

A

ΚΕΦΑΛ. ς.

Περὶ μεθόδου διδασκαλικῆς, καθόλου τε καὶ ἰδίᾳ.

Πειρατέον δ' ταύτων πάντων ζητεῖν πίστιν ἀφ' ἑαυτῶν λόγων, μαρτυρίοις καὶ παραδείγμασι χρώμενον τοῖς φαινομένοις. καλῶς μὲν γὰρ πάντας αὐτοῖς φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις. εἰ δὲ μή, ἔστω γέ τινα πάντως· ὅσῳ μεταβαλόμενοι ποιήσουσιν.* ἔχει γὰρ ἕκαστος οἰκεῖόν τι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἐξ ὧν ἀναγκαῖον ἔνια ἐλεγχωὰς πως περὶ αὐτῶν. ὅτε γὰρ τὴν ἀληθῆ μὲν λεγομένων, ἃ φανῆναι δεῖ, ἔσται δ φανῆ, παραδοῦσιν, ἔσται καὶ δ φανῆ, μεταλαμβάνουσιν ἀεὶ τὰ γνωριμώτερα τῶν εἰωθότων λέγεσθαι συγκεχυμένως· ἀφαιροῦσιν δ' οἱ λόγοι περὶ ἑκάστην μέθοδον, οἵτε φιλοσόφως λεγόμενοι, καὶ μὴ φιλοσόφως. ὅθεν καὶ τὴν πολιτικὴν δεῖ νομίζειν περιεργεῖν τινὰ τοιαύτην θεωρίαν, δι' ἧς ἃ μόνον δ τί φαινεται, ἀλλὰ καὶ δ ἀφαιρεῖ. φιλόσοφον γὰρ δ τοιοῦτον περὶ ἑκάστην μέθοδον. διόπερ μέν τοι τῶν πολλῶν ἀλαζονείας. εἰσὶ γάρ τινες ἀφ' ἃ δοκεῖν φιλοσόφου εἶναι, δ μηδὲν εἰς μηδὲν λέγειν, ἀλλ' ὧν ἕνεκα, πολλάκις λανθάνουσι λέγοντες ἀλλοτρίους λόγους τῶν παραγμάτων καὶ κενούς. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ὁτὲ μὲν δι' ἄγνοιαν, ὁτὲ δὲ δι' ἀλαζονείαν. ὑφ' ὧν ἀλίσκεσθαι συμβαίνει καὶ τοὺς ἐμπείρους δυναμένους παρατίθεν ἑαυτοῦ τῶν μήτ' ἐχόντων μήτε δυναμένων ἀφαίρεσιν ἀρχιτεκτονικὴν ἢ παρεγκλινικήν.* πάσχουσι γὰρ τοῦτο δι' ἀπαιδευσίαν· ἀπαιδευσία γάρ ἐστι περὶ ἕκαστον παράγμα δ μὲν διαιρεῖσθαι κείνην τοὺς τε οἰκείους λόγους τοῦ παράγματος, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους. καλῶς δ' ἔχει καὶ δ χρεὼν κείνην τὸν τῆς αἰτίας λόγον καὶ δ ἐλεγχόμενον, ἀφ' οὗ τε δ ῥηθὲν ἀρτίως, ὅτι παρεισέρχεται οὐδὲν πάντα τοῖς ἀφ' ἑαυτῶν λόγων, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον τοῖς φαινομένοις. νῦν δ' ὁπότ' ἂν λύειν μὴ ἔχωσιν, ἀναγκάζονται πιστεύειν τοῖς εἰρημένοις, καὶ δῆτα πολλάκις δ μὲν τοῦ λόγου δεδεῖσθαι δικαιοῖ, ἀληθὲς μέν ἐστιν, οὐ μέντοι γε ἀφ' ἑαυτοῦ γε τὴν αἰτίαν, δι' ἣν φησιν ὁ λόγος. ἔστι γὰρ ἀφ' ψευδοῦς, ἀληθὲς δεῖξαι· δῆλον δὲ* ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν.

CAPVT VI.

De varia docendi ratione.

PRobationem verò horum omnium colligere per rationes oportet: adhibitis teſtimoniis, exemplíſque apparentibus. Potentiſſimum verò eſt, in omni probatione, confeſſum omnibus teſtimonio propoſito firmare poſſe: Si id nequas omnino, vel aliquam veriſimilitudinem afferre: reſidet enim penes omnes aliqua veritatis confeſſio, quæ noſtris confirmandis queat adduci. Nam & ea quæ verè quidem, ſed minùs apertè dicuntur, perſpicua fiunt, ſi confuſa notioribus commutaris. Rationes porrò in vna quaque methodo vel philoſophicè, vel ſecus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud ſuperuacuè ita accommodantur, vt non ſolùm quid, ſed quare quid (quod philoſophi eſt proprium) intelligatur. Qua in re animaduerſio accurata requiritur. Quia enim philoſophicum apparet nihil, ſi nihil apparcat dicere, ignorantes ſæpe in rationes peregrinas incidunt, tractationéſque inanes aduocant: idque vel per ignorantiam, vel etiam inſolentiam, qua fit vt nonnunquam periti, rebúſque agendis idonei, ab eiuſmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo induſtria vlla valeant. Cuius rei cauſa eſt inſcitia: quæ in vnaquaque re nihil eſt aliud, quàm inopia iudicij, qua rei proprię rationes à peregrinis diſtinguantur. Rectè verò habet ſi cauſæ rationem, réique dèmonſtratam ſtudiosè diſcuſſeris. Tum (vt modò dictum eſt) non ſolùm certis rationibus, ſed apparentibus ſæpe potiùs inſiſtere oportet, animúmque aduertere. Nam eas niſi queas ſoluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca ſæpe quidem id quod demonſtratur ratione, verum exiſtit quidem ſed, non ea ex cauſa quæ fortè adfertur: nam & ex falſis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis oſtenditur.

Vide Analyt. poſt.

Nic. l. 1. c. 1.

Priorum l. 2. initio.

CAPVT

A

CAPVT VII.

Beatitudinem esse decet eorum optimum quæ sub actionem hominis cadunt.

HÆc præfati, à primis obscurioribusque exorsi, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas, vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona maximum est, & præstantissimum. Humana adijcio, quia etiam excellentiori fortasse cuidam congruat, vt Deo alicui. Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcumque animantis genus, nisi fortè naturæ bonitate præstanti, diuináque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodiùs incommodiusue viuit, quod ad eum modum habere, deinceps excutietur. Nunc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non. Id ita intelligas, quòd vt entia quædam motu carent, ita etiam bona nonnulla: atque hæc fortasse natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariàm dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria quæstuariáque inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Εὐδαιμονία τί. καὶ ὅτι ἄριστον τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν.

ΠΕπροοιμιασμένων ἡμῶν τῶν τοιούτων, λέγωμεν ἀρξάμενοι πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώτων, ὡς ἐν εἴρηται, ὑσαφῶς λεγομένων, ζητοῦντες * ὅτι τὸ σαφὲς διόρθωσίν τινα ἔχει ἡ εὐδαιμονία. ὁμολογεῖται δὲ μέγιστον εἶναι καὶ ἄριστον τῶν ἀγαθῶν τὰ ἀνθρώπινα. ἀνθρώπινα δὲ λέγομεν, ὅτι καὶ εἴη ἂν τι βέλτιόνος τινὸς ἄλλου τῶν ὄντων εὐδαιμονία οἷς θεοί. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων, ὅσα χείρω τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν, οὐδὲν καινωνεῖ τούτης τῆς προσηγορείας. οὐ γάρ ἐστιν εὐδαίμων ἵππος, οὐδ' ὄρνις, οὐδ' ἰχθύς, οὐδ' ἄλλο τῶν ὄντων οὐδέν. ὁ μὲν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ τῆς φύσεως μετέχει θείου τινός, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀγαθῶν μετέχει, τὸ μὲν βέλτιον ζῆν, τὸ δὲ χείρον αὖπαλιν. ἀλλ' ὅτι τοῦτο ἔχει τὸν ἔπαινον, ὕστερον σκεπτέον. νῦν δὲ λέγομεν ὅτι τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν ἐστιν ἀνθρώπῳ πρακτὰ, τὰ δ' οὐ πρακτά. τοῦτο δὲ λέγομεν οὕτω. δοκεῖ τινα τῶν ὄντων οὐδὲν μετέχειν κινήσεως· ὥστε οὐδὲ τῶν ἀγαθῶν. καὶ ταῦτ' ἴσως ἄριστα τὴν φύσιν ἐστίν. ἔνια δὲ πρακτὰ μέν, ἀλλὰ πρακτὰ χρείττοσιν ἡμῶν. ὅτι δὲ διχῶς λέγεται τὸ πρακτὸν, (καὶ γὰρ οὗ ἕνεκα πράττομεν, καὶ ἃ ταῦτα ἕνεκα μετέχει πράξεως, οἷς καὶ τὴν ὑγίειαν, καὶ τὸν πλοῦτον, τίθεμεν τῶν πρακτῶν, καὶ τὰ ταῦτα ποιητικὰ χαίειν, τὰ ὑγιεινὰ καὶ τὰ χρηματιστικὰ,) δῆλον ὅτι καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπῳ πρακτῶν ἄριστον θετέον.

CAPVT VIII.

De summo bono, aduersus eos qui in idea id constituebant.

ITAQVE considerandum quod sit optimum illud, quótque modis dicatur. Id tribus potissimùm opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquiunt ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primum sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrumque ideæ boni competit. Vtrumque dico,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τί τὸ ἄριστον, καὶ πόσαχῶς λέγεται, καὶ ὅτι οὐκ ἰδέα. καίτοι τῆς ἰδέας εἶναι συγχωρήσεται, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἰδέα εἶναι τὰ πρακτὰ συμβάλλεται.

ΣΚεπτέον οὖν πρῶτον τί τὸ ἄριστον, * καὶ λέγεται πόσαχῶς. ἐν τέσσαρσι δὲ μάλιστα φαίνεται δόξαις εἶναι τοῦτο. φασὶ γὰρ ἄριστον μὲν εἶναι πάντων αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. αὐτὸ δ' εἶναι τὸ ἀγαθὸν ἐν ὑπάρχει, * παρ' τε πρώτου εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρ' αἰτίου, τῇ παρουσίᾳ τοῖς ἄλλοις τὸ ἀγαθοῖς εἶναι. ταῦτα δ' ὑπάρχει ἀμφότερα τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ. λέγω δὲ ἀμφότερα,

Nic.l.1.c. 4. Magn.l.1. c 1. Fort. ἐνὶ λόγῳ vel ἐν γρ. πᾶσι

τότε πρῶτον τ̃ ἀγαθῶν, ⁊ τὸ τοῖς ἄλλοις αἴ- A & primum esse, & causam bonorum, quitιον ἀγαθοῖς, τῇ παρουσίᾳ τ̃ ἀγαθοῖς εἶ). μά- bus adfuerit. Iuxta hanc enim bona maxiλιστά τε γὰρ τἀγαθὸν λέγεται κατ' ἐκείνης mè dici, vt quæ participatione similitudiἀληθῶς. κ̃ μετέχουσι γὰρ κ̃ ὁμοιότητα, τἄλλα néque huius primi boni, re vera bona & ipἀγαθὰ ἐκείνης εἶ), κ̃ πρῶτον τ̃ ἀγαθῶν. sa existant. Sublata enim idea, participanδιαιρουμένου γὰρ τ̃ μετεχομένου, αἰαιρεῖσθαι tia quoque auferri: quippe quæ ex eius parκ̃ τὰ μετέχοντα τ̃ ἰδέας, ἃ λέγεται τῷ μετέ- ticipatione nomen boni sortiuntur. Primũ χειν ἐκείνης. τὸ δ' πρῶτον, τ̃τον ἔχειν τ̃ τρόπον autem eum habere modum ad posterius, πρὸς τὸ ὕστερον, ὥστε εἶ) αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν τῶν vt bonum ipsum boni idea sit, quæ, vt reἰδέαν τ̃ ἀγαθοῦ· κ̃ γὰρ χωριστὸν εἶ) τ̃ μετεχόν- liquæ, à participantibus separatur. Verum των, ὥσπερ ⁊ τἆλλα ἰδέας. ἔστι μὲν οὖν τὸ B huius opinionis consideratio alterius exerἀφαιρεῖν πρὸς τοὺς τῆς δόξης ἐτέρας τε citationis est, & logicæ magis. Refellentes διαπειρᾶσθαι, ⁊ πολλὰ λογικώτερος ἐξ ἀνάγκης. οἱ γὰρ ἅμα αἰαιρετικοί τε ⁊ κοινοὶ λόγοι, enim communésq; rationes nulla alia scikατ' ἐπιστήμας εἰσὶν ἄλλῃ ὑπογεγραμμένοι. εἰ δ' δεῖ entia subsistunt. Porrò si breuiter hæc dicσυντόμως εἰπεῖν πρὸς αὐτούς, λέγωμεν ὅτι cere conuenit, pronuntiamus primum, iπρῶτον μὲν τὸ εἶ) * ἰδέας μὴ μόνον ἀγαθοῦ, deas, non boni solum, sed cuiuscumq; alteἀλλὰ ⁊ ἄλλων φαμέν, λέγεται λογικῶς ⁊ κενῶς. rius, inutiliter contentioséque affirmari. ἐπισκεπτέον δὲ πολλοῖς πρὸς αὐτὴν ἔμπροσθεν, ⁊ ὅσα Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum, populariumque, tum philosophicarum rationũ, quibus hæc inquisitio fieri solet. Deinde si maximè ideas atque boni ideas concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones contulerit. Quot modis enim ens, tot & bonum dicitur. quemadmodũ enim ens, vt alibi quoq; ostensum, significat quid sit res, aut qualis, nonnunquã quanta, aut quãdo: & præterea in eo ponatur interdũ quod moueatur, aliquãdo verò quod moueat: Sic & bonum in singulis his ordinibus cõspicitur: Substãtia enim mentẽ, & Deũ, qualitas iustum, quãtitas mediocre, quãdo tẽpus & opportunitatẽ, motus docentẽ doctumque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & proinde neq; vna est scientia entis, & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, vt tempus & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritasque, in alimento, quas medicina & Gymnastice: circa actiones verò bellicas, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docétque. Multò itaque minùs, ipsum bonum vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fuerit, eis communem quandam ideam, & separabilem nequeas constituere. Sic enim sit aliquid primo prius: prius enim & commune, & separabile est, eò quòd ablato communi, necesse sit & primum tolli: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse contendas: perinde enim fiat ac si commune illud separabile reddas.

γρ. ἰδίαν

In Metaphys multis locis.

Melius χωλύ

τὰ μὲν ἐν τοῖς ἠθικοῖς λόγοις, * κ̃ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας. ἔπειτ' εἰ ⁊ ὅλῃ μᾶλις' εἰσὶν αἱ ἰδέαι, καὶ C ἀγαθοῦ ἰδέα, μήποτ' οὐδὲ χρήσιμος πρὸς ζωὴν ἀγαθὴν, οὐδὲ πρὸς τὰς πράξεις. πολλαχῶς γὰρ λέγεται κ̃ ἰσαχῶς ᾧ ὄνῃ ἀγαθόν. τό, τε γὰρ ὄν (ὥσπερ ἐν ἀρχαῖς διήρηται) σημαίνει τὸ μὲν τί ἐστι, τὸ δ' ποιόν, ὃ δ' ποσόν, τὸ δὲ πότε· ⁊ πρὸς τούτοις, τὸ μὲν ἐν ᾧ κινεῖται, τὸ δ' ἐν ᾧ κινεῖ. ⁊ τὸ ἀγαθὸν ἐν ἑκάστῃ τ̃ κατηγοριῶν ἐστι τούτων· ἐν οὐσίᾳ μὲν ὁ νοῦς κ̃ ὁ θεός· ἐν δὲ τῷ ποιῷ, τὸ δίκαιον· ἐν δ' τῷ ποσῷ, τὸ μέτριον· ἐν δ' τῷ πότε, ὁ καιρός· τὸ δ' διδάσκειν κ̃ τὸ διδασκόμενον, πρὸς κίνησιν. ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ὂν ἕν τι ἐστὶ πρὸς τὰ εἰρημένα, ὥστως οὐδὲ τὸ ἀγαθὸν, οὐδὲ ἐπιστήμη ἐστὶ μία οὔτε τ̃ ὄντος, ὥστε τ̃ ἀγαθοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὁμοιοσχημόνως λεγόμενα ἀγαθὰ, μιᾶς ἐστὶ θεωρῆσαι, οἷ τ' καιρὸν ἢ τὸ μέτριον, ἀλλ' ἑτέρα ἑτέρου καιροῦ θεωρᾷ, κ̃ ἑτέρα ἑτέρου μέτριον. οἷ πρὸς ἔμφυλον μάχην, τ' καιρὸν ⁊ τὸ μέτριον ἰατρικὴ κ̃ γυμναστική. περὶ δὲ πᾶς πολεμικὰς παράξεις, στρατηγία. ⁊ ὥστε ἑτέρα περὶ ἑτέραν πρᾶξιν. ὥστε * χωλύει αὐτὸ γε τὸ ἀγαθὸν θεωρῆσαι μιᾶς· ἔτι ὅσοις ὑπάρχει τὸ πρότερον κ̃ ὕστερον, οὐκ ἔστι κοινόν τι παρ' αὐτὰ, κ̃ τοῦτο χωριστόν. εἰ γὰρ διπλοῦν τι τ̃ πρώτου πρότερον. πρότερον γὰρ τὸ κοινὸν κ̃ χωριστὸν, ἀφαιρεθέντος τὸ πρῶτον· οἷ εἰ τὸ διπλάσιον πρῶτον τῶν πολλαπλασίων, οὐκ ἐνδέχεται τὸ πολλαπλάσιον τὸ κοινῇ κατηγορούμενον εἶ) χωριστόν. ἔσται γὰρ τ̃ διπλασίου πρότερον, εἰ συμβαίνει τὸ κοινὸν, εἶ) τῶν ἰδέων, οἷ εἰ χωριστὸν ποιήσαι τι τὸ κοινόν.

Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Præterea considerandum quidnam vocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eò videtur, vt communem rationem intelligas, quę quid aliud est quàm æternum & inseparabile? Vtrùm album diebus multis nihilo magis album est quàm quod vno? Quapropter commune bonum idem cum idea censeri non debet; omnibus enim inest commune. Rursum verò ostendendum quonam pacto impræsentiarum bonum demonstret. Nunc equidem confessa bona demonstrat, ex iis penes quæ bona residere in confesso est. Ex numeris, quòd iustitia, & sanitas bonum. Ordines enim, & numeri sunt, vt numeris vnitatibusq; inesse bonũ affirmetur, cùm vnum ipsum bonum sit. Verùm ex confessis, vt sanitate, robore, modestia, adstruere oportet, in immobilibus magis honestum esse: (omnia enim hæc, ordo quidam, & quies:) quod si sic habet, alia vtique magis bona sunt: quippe quæ hęc intra sese complectantur. Verùm haud germana demonstratione probatur, vnum esse ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim appetere manifestè dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscentiam etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat vitæ expertibus: Itaque operæpretium est, circa hæc nonnihil occupari, neque committere, vt citra rationem transmittantur, quæ etiam ratione adhibita difficulter persuadeantur, vt affirmare omnia entia bonum aliquid appetere. Verumid quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. Verùm non esse ipsum bonum, eiusmodi dubitationes habet, & politicæ inutile esse. Proprium enim bonum videtur, quemadmodum & in aliis, vt Gymnasticæ bona habitudo Præterea etiam quod in ratione descriptum. Aut enim nulli boni species, aut omnibus ex æquo vtilis est. Porrò non agibile similiter, neque commune bonum, neque ipsum bonum est. Si namque mediocri bono insit, nihil operabitur. Neque enim quomodocumque medicina in quolibet operabitur, sed vt sanitas acquiratur: similiter & reliquæ artes singulæ. Verùm quot modis dicatur bonum, & quod in eo sit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile, eiusmodi autem bonum est id cuius gratia, ex immobilibus autem non liquebit, quòd neque commune, neque ipsum bonum, quod quæritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, non agibile: hoc verò mobile sed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis est præstantissimus, primumque omnium, tum causa inferiorum.

A Εἰ γὰρ ἔστι δικαιοσύνη ἀγαθόν, καὶ ἀνδρία. ἔτι τίνιον φασὶν αὖθ' ἓν ἀγαθόν. Τὸ δὴν αὐτό, προσκεῖται πρὸς τὸν λόγον τὸν κοινόν. τοῦτο δὲ τί δύ' εἴη, πλέω ὅτι ἀίδιον καὶ χωριστόν; ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον λευκὸν τὸ πολλὰς ἡμέρας λευκὸν τῆ μίαν ἡμέραν. ὥστε οὐδὲ δὴ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ταὐτὸν τῇ ἰδέᾳ· πᾶσι γὰρ ὑπάρχει κοινόν. δυάπαλιν δὲ καὶ δεικτέον, πῶς νῦν
B * δείκνυσι τὸ ἀγαθὸν αὖθ'. νῦν μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὁμολογουμένων ἔχειν τὸ ἀγαθὸν, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁμολογούμενα εἶναι ἀγαθὰ δείκνυσιν. ἐξ ἀριθμῶν, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ὑγίεια ἀγαθόν. Τάξις γὰρ καὶ ἀριθμοί, ὡς τῆς ἀριθμοῖς καὶ ταῖς μετάσιν ἀγαθὸν ὑπάρχον, ἀφ' οὗ εἶναι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν. δεῖ δ' ἐκ τῶν ὁμολογουμένων, οἷ ὑγιείας, ἰσχύος, σωφροσύνης, ὅτι ἐν τοῖς ἀκινήτοις μᾶλλον τὸ καλόν. πρώτη γὰρ πάσι τάξις καὶ ἡρεμία· εἰ ἄρα, ἐκεῖνα μᾶλλον· ἐκείνοις γὰρ ὑπάρχει αὐτὰ
C μᾶλλον. ταὐτόλογος δὲ καὶ ἡ ἀπόδειξις, ὅτι τὸ ἓν αὐτὸ ἀγαθόν, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἐφίενται. οὔτε γὰρ ὡς ἐφίενται, λέγονται φανερῶς, ἀλλ' ἄλλας ἁπλῶς τότε φασὶ καὶ ὄρεξιν εἶναι, πῶς ἂν τις ὑπολάβοι ἐν οἷς ζωὴ μὴ ὑπάρχει; δεῖ δὲ τοῦτο τοῦτον παραδειγματεύσασθαι, καὶ μὴ ἀξιοῦν * μηδὲν ἀλόγως, ἃ καὶ μετὰ λόγου πιστεύσαι τις ῥᾴδιον, τό, τε φαίνεσθαι πάντα τὰ ὄντα ἐφίεσθαί τινος ἓνος ἀγαθοῦ, οὐκ ἀληθές. ἕκαστον γὰρ ἰδίου ἀγαθοῦ ὀρέγεται· ὀφθαλμὸς
D * ὄντος, σῶμα ὑγιείας, οὕτως ἄλλου. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αὐτό τι ἀγαθόν, ἔχει ἀπορίας τοιαύτας, καὶ ὅτι δ' χρήσιμον τῇ πολιτικῇ, ἀλλ' ἴδιόν τι ἀγαθόν, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις· οἷ γυμναστικῆ εὐεξία. ἔτι καὶ τὸ ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένον· ἢ γὰρ οὐδενὶ χρήσιμον αὐτὸ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἶδος, ἢ πάσαις ὁμοίως. ἔτι οὐ πρακτόν. ὁμοίως δ' οὐδὲ τὸ κοινὸν ἀγαθόν, οὔτε αὐτὸ ἀγαθόν ἐστι· καὶ γὰρ αὖ μικρῷ ὑπαρξῃ ἀγαθῷ, οὔτε πρακτόν. οὐ γὰρ
E ὅπως ὑπαρξῃ τὸ ὁτιοῦν ὑπάρχον, ἰατρικὴ πραγματεύεται, ἀλλ' ὅπως ὑγίεια· ὁμοίως δ' ἐν τῶν ἄλλων τεχνῶν ἑκάστη. ἀλλὰ πόσαχῶς τὸ ἀγαθόν· καὶ ἔστι τι αὐτῷ καλόν, καὶ τὸ μὲν πρακτόν, τὸ δ' οὐ πρακτόν. τὸ δ' οὗ ἕνεκα ἀγαθόν, τὸ δ' ἕνεκα. ἆρ' ἔστι δ' τὸ ἐν τοῖς ἀκινήτοις φανερόν, ὅτι οὐδὲ ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ζητούμενον αὐτὸ τὸ ἀγαθόν ἐστιν, ὥστε τὸ κοινόν. τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον καὶ οὐ πρακτόν, τὸ δ' κινητὸν μὲν, ἀλλ' ὠ πρακτόν. τὸ δ' οὗ ἕνεκα, ὡς τέλος ἄριστον καὶ αἱρετὸν ὑφ' αὑτό, τὸ πρῶτον πάντων.

Syl. λεγόμενον

Fort. μᾶλλον ἀλ.

Interpr. ὄψις vel ὄρασις.

& vt ſeſe habitus ad inuicem, ita actiones ab ipſis profectę habent, ac opus vniuſcuiuſque finis. Vnde manifeſtum eſt, opus habitu pręſtare: finis enim, quà finis, vtique excellentiſſimus eſt, quando & ſuprà conceſſum eſt, finem, & vltimum, & optimum eſſe, vt pote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus, habitum diſpoſitionémque excellere. Verùm opus bifariàm dicitur. In alijs enim ab vſu diuerſum eſt, vt ędificatorię, domus, non ędificatio; medicinę, ſanitas, non ſanatio, neque medicatio. In alijs verò vſus opúſque non diſtant; vt viſus viſio, mathematicęque ſcientię ſpeculatio. Quocirca neceſſum, quorum opus in vſu conſiſtat, vſum habitu præſtare. His ita determinatis, dicimus, opus negotij, etiam virtutis opus eſſe, verùm non eodem pacto, vt ſutorię ſutioniſque calceus. Et ſiquidem ſutoriæ, bonique ſutoris virtus eſt alia, opus erit ipſius bonus accommodatúſque calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & animę opus eſt, vitam rebus inferre, eius verò vſus, vigilia: quandoquidem ſomnus, deſidia quędam eſt & quies. Quapropter cùm opus vnum atque idem ſit neceſſario, animæ virtutiſque opus fuerit, vita compoſita, & honeſta; id verò bonum auguſtius, quod felicitatem ſuprà vocauimus: erat enim ea præſtantiſſima nobis. Porro fines in animo conſtituti, bona excellentiſſima ſunt. Ipſe verò habitus, & actus, quia eſt melior diſpoſitione, operatio erit, & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus eſt: quocirca operatio à virtute, ſiue anima profecta, præſtantiſſimum bonum eſt. Cúmque felicitatem præſtantiſſimum illud eſſe conſtet, erit ea animę excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam eſt, vita verò & perfecta, & imperfecta, ſimiliter & virtus: quippe quod alia integra ſit, torâque, alia verò particula tantùm. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio eſt. Quo oſtenditur, Felicitatem eſſe vitæ perfectæ, & ſecundùm perfectam virtutem, operationem. Atque hac in definitione genus rectè conſtitutum eſſe, teſtatur communis omnium conſenſus, qui bene agere, benéque viuere, idem quod felicem beatúmq; eſſe exiſtimãt: quoiũ vnũ quodque vſus eſt, & operatio, vitáque, & actio: actiua enim vita vſibus etiam comparata eſt. Nam faber fræna conficit, equiti etiam vſui futura. Tum etiam quòd nec die tantùm vna, nec puerili, neq; omni ætate felicitatẽ conſtare poſſe dicimus. Quocirca friuola eſt Solonis ſententia negãtis, viuum vllum beatũ eſſe, niſi vbi finẽ attigerit.

καὶ ὡς ἔχουσιν αἱ ἕξεις πρὸς ἀλλήλας, ὕτω καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τούτων πρὸς ἄλληλα ἐχέτω, & τέλος ἑκάστου τὸ ἔργον. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων ὅτι βέλτιον τὸ ἔργον τῆς ἕξεως. τὸ δὲ τέλος, ἀρίστου ὡς τέλος. ὑπάρχει γὰρ τέλος τὸ βέλτιστον καὶ τὸ ἔσχατον, ὃ ἕνεκα τἆλλα πάντα. ὅπερ μὲν τοίνυν τὸ ἔργον βέλτιον τῆς ἕξεως καὶ τῆς διαθέσεως, δῆλον. ἀλλὰ τὸ ἔργον λέγεται διχῶς. τῶν μὲν γὰρ ἔστιν ἕτερόν τι τὸ ἔργον παρὰ τὴν χρῆσιν· οἷ οἰκοδομικῆς οἰκία, ἀλλ' οὐκ οἰκοδόμησις· καὶ ἰατρικῆς ὑγίεια, ἀλλ' οὐκ ὑγίασις, οὐδ' ἰάτρωσις. τῶν δέ, ἡ χρῆσις ἔργον· οἷ ὄψεως ὅρασις, & μαθηματικῆς ὀπτικὴ θεωρία. ὥστ' ἀνάγκη ὧν ἔργον ἡ χρῆσις, τὴν χρῆσιν βέλτιον εἶναι τῆς ἕξεως. τούτων δὴ τῶν τὸν τρόπον διωρισμένων, λέγωμεν ὅτι * τὸ ἔργον τῆς σκυτοτομικῆς καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως· οἷ σκυτοτομικῆς & σκυτεύσεως ὑπόδημα. εἰ δή τις ἔστιν ἀρετὴ σκυτικῆς καὶ σανδαλίου σκυτέως, τὸ ἔργον ἔστι σανδάλιον ὑπόδημα· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον & ὅτι τῶν ἄλλων, ὅτι ἔστι ψυχῆς ἔργον τὸ ζῆν ποιεῖν, τὴν δὲ χρῆσιν καὶ ἐγρήγορσις. ὁ γὰρ ὕπνος ἀργία τις καὶ ἠσυχία. ὥστ' ἐπεὶ τὸ ἔργον ἀνάγκη ἓν καὶ ταὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς ἀρετῆς ἔργον ἂν εἴη ζωὴ σπουδαία. * τίνι ἄρ' ἔστι τὸ πλέον ἀγαθόν, ὁ-ῶν ἐν ᾧ ἡ εὐδαιμονία. δῆλον δὲ ἐκ τῶν ὑποκειμένων. ἐν μὲν γὰρ τοῖς εὐδαιμονία τὸ ἄριστον· τὰ δὲ τέλη ἐν ψυχῇ, καὶ τὰ ἄριστα τῶν ἀγαθῶν. αὐτὴ δὲ ἡ ἕξις * ἡ ἐνέργεια, ἐπεὶ βέλτιον ἡ ἐνέργ. ἐνέργεια τῆς διαθέσεως, & τῆς βελτίσης ἕξεως ἡ βελτίση ἐνέργεια· ἡ δ' ἀρετὴ βελτίση ἕξις. καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐνέργεια ἡ τῆς ψυχῆς, ἄριστον εἶναι· ἐν ᾧ & ἡ εὐδαιμονία τὸ ἄριστον. ἔστιν ἄρα ἡ εὐδαιμονία ψυχῆς ἀγαθῆς ἐνέργεια. ἐπεὶ δὲ ἐν ᾧ ἡ εὐδαιμονία τέλειόν τι, καὶ ἔστι ζωὴ καὶ τελεία καὶ ἀτελής, & ἀρετὴ ὡσαύτως, (ἡ μὲν γὰρ ὅλη, ἡ δὲ μέρος, ἡ δὲ τῶν ἀτελῶν ἐνέργεια ἀτελής,) εἴη ἂν εὐδαιμονία ζωῆς τελείας ἐνέργεια καὶ ἀρετὴν τελείαν. ὅτι δὲ τὸ γένος & τὸν ὅρον αὐτῆς λέγομεν καλῶς, μαρτύρια τὰ δοκοῦντα πᾶσιν ἡμῖν. τό, τε γὰρ εὖ πράττειν καὶ τὸ εὖ ζῆν, τὸ αὐτὸ τῷ εὐδαιμονεῖν· ὧν ἕκαστον χρῆσίς ἐστι καὶ ἐνέργεια, καὶ ἡ ζωὴ & ἡ πρᾶξις. & γὰρ ἡ πρακτικὴ χρηστική ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ χαλκὸς ποιεῖ χαλινόν, χρῆται δ' ὁ ἱππικὸς & τὸ μήτε μίαν ἡμέραν εἶναι εὐδαίμονα, μήτε παῖδα, μήθ' ἡλικίαν πᾶσαν. διὸ καὶ τὸ Σόλωνος ἔχει κακῶς, τὸ μὴ ζῶντ' εὐδαιμονίζειν, ἀλλ' ὅταν λάβῃ τέλος. Nic. l. 1. c. 11.

οὐθὲν γὰρ ἀτελὲς εὐδαιμονεῖ. ὁ γὰρ ὅλον. ἔτι δ' οἱ ἔπαινοι τῆς ἀρετῆς, ἀφ' ἃ πράττει ἔργα ἢ πάθη ἐγκώμια τῶν ἔργων. καὶ τεθριωμῶται οἱ νικῶντες, ἀλλ' οὐχ οἱ δυνάμενοι νικᾶν, μὴ νικῶντες δὲ· ἢ ὃ κείνων οὐ τῶν ἔργων ὁποῖός τίς ἐστιν. ἔτι δ' ἀφ' ἑτέρων εὐδαιμονία οὐκ ἐπαινεῖται; ὅτι ἀφ' ἑαυτῶν ἄλλα, ἢ πρὸς ἃ εἰς ἐκεῖνα ἀναφέρεται, ἢ πρὸς μέρη αὐτῆς. δεῖ ἕτερον εὐδαιμονισμὸς, καὶ ἔπαινος, καὶ ἐγκώμιον. ὃ μὲν γὰρ ἐγκώμιον, λόγος τῶν καθ' ἕκαστον ἔργων· ὁ δ' ἔπαινος, ὅλου τινὸς εἶδος καθόλου· ὁ δ' εὐδαιμονισμὸς, τέλος. καὶ ὃ ἀποβούλημον δ' οἰόμεθα δῆλον οὐκ ἐκ τούτων. ἀφ' ἧς ποτ' ἂν εὖ βελτίους οἱ κοινωνοῦντες τῶν φαύλων ὃ ἥμισυ τοῦ βίου. ὁμοίως γὰρ καθεύδοντες πάντες. αἴτιον δ', ὅτι ἀργία ψυχῆς ὁ ὕπνος· ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. δεῖ δὲ ἄλλο εἴ τι μέρος ὄντι ψυχῆς, οἷς ὃ ἀρετικὸν, ἢ τούτου ἀρετὴ οὐκ ἔστι μέρος τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὥσπερ οὐδ' ἐν τῷ σώματος. οὐ γὰρ ὕπνος μᾶλλον ἐνεργεῖ ὃ ἀρεταϊκὸν ὃ δ' αἰσθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν ἀτελῆ οὐ τοῦ ὕπνου. ὅσον δὲ * τοῦ μὴ κινδυνεύειν μετέχουσι, καὶ αἱ φαντασίαι βελτίους αἱ τῶν κοιμωμένων, ἐὰν μὴ λίαν νόσον ἢ πόρωσιν· μὴ τοῦτο ταῦτ' ἐν ψυχῆς θεωρητέον· ἐν γὰρ ἀρετὴ ψυχῆς, οὐ κατὰ συμβεβηκός. ἐπεὶ δ' ἀνθρωπίνῳ ἀρετῷ ζητοῦμεν, ἐπιστατέον δύο μέρη ψυχῆς τὰ λόγου μετέχοντα· ἢ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετέχειν λόγου ἄμφω, ἀλλ' ὃ μὲν τοῦ ὑπακουστικὸν ἦν, ὃ δ' ἂν τοῦ πειθαρχεῖν καὶ ἀκούειν πεφυκέναι· εἰ δὲ τι ἐστὶν ἕτερος ἄλογον, ἀφείσθω τοῦτο ὃ μέσον. ἀφαιρεῖ δ' ἐνθένδε· εἰ μεμιγμένη ἡ ψυχὴ, ὅτ' εἰ ἀμερής· (ἔχει μὲν τοι δυνάμεις ἀφαιρέσεις καὶ ταῖς εἰρημέναις·) ὥσπερ ἐν τοῦ καμπύλου ὃ κοῖλον καὶ ὃ κυρτὸν ἀφαιρεῖσιν· καὶ ὃ ἡδὺ καὶ ὃ λευκὸν· καίτοι τὸ εὐθὺ καὶ τὸ λευκὸν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ οὐσία τοῦ αὐτοῦ. ἀφήρηται δ' καὶ εἴ τι ἄλλο ὄντι μέρος ψυχῆς, οἷς τὸ φυσικόν. δυνάμεις δ' ἐστὶν ψυχῆς, τὰ εἰρημένα μέρια ἀφαιρεῖ δὴ οὖν αἱ ἀρεταὶ αἱ τοῦ θρεπτικοῦ καὶ ὀρεκτικοῦ, αἰσθητικοῦ· δεῖ γὰρ εἶ ἢ αἰσθητὸς, λογισμὸν εἶναι καὶ ἀρχὴν καὶ πρᾶξιν. ἀρχὴ δ' ὁ λογισμὸς οὐ λογισμοῦ, ἀλλ' ὀρέξεως καὶ παθημάτων· ἀνάγκη ἀρα ταῦτ' ἔχειν τὰ μέρη. καὶ ὥσπερ ἡ εὐεξία σύ κεῖται ἐκ τῶν κατὰ μέσον ἀρετῶν· οὕτω καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἀρετὴ, ἡ τέλος. ἀρεταὶ δὲ εἰσὶν δύο, ἡ μὲν ἠθικὴ, ἡ δὲ διανοητικὴ. ἐπαινοῦμεν γὰρ οὐ μόνον τοὺς δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς σώφρονας καὶ τοὺς σοφούς. ἐπαινετὸν γὰρ κατέκειτο ἡ ἀρετὴ, ἢ τὸ ἔργον. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐνεργεῖ, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῶν ἐνέρ-

A Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cùm integrum non sit. Deinde laudes virtutis, actionibus earúmque encomijs impenduntur, & coronantur, non qui vincere quidem possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit, constituitur, ex operibus spectat. Præterea, ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur: quamobrem aliud est ceu beati prædicatio, aliud laus, aliud encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusque singularia exponēs: laus

B verò vniuersalia celebrans: prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestũ redditur interdum quo de cõtrouertitur, quare media vitæ parte, boni honestique prauos nihil antecellant: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est vitæ otium, non operatio: quapropter nutritiuæ partis virtus, quemadmodum nec corporis pars, totius virtutis nequaquam censeri debet, eo quòd in somno vim suam vberiùs exerat, agátque nutrix facultas, cùm cõtrà sensitiua concupiscéntíque dormiẽtibus sint

C imperfectiores, quatenus motu non participant: phantasiæ verò, nisi morbo, aut alio quopiã malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores. Verùm quia virtus animæ est, non accidentariè, de hac considerandũ deinceps studiosiùs erit. Sunt enim animæ duę partes, quarum vtraq; ratione participat, sed non eodem modo; altera. n. vt imperio, altera verò vt obsequentiæ auscultationique nata: si quid præterea fuerit rationis expers,

D prætermittatur. Neque verò refert, in partésne diuidi anima queat, an nequeat: (sunt enim illi facultates diuersæ, tũ illæ etiã quas memorauimus suprà.) quemadmodũ in curua superficie concauũ conuexúque separari non possunt, itẽ in eadem rectum & album; quanquã rectum est, quod albũ non est, nisi per accidẽs, substãtia sit eiusdem licèt; ita si quæ pars animæ præterea adscribitur, omittitur, vt naturale. Humanæ nãq; animæ hæ partes propriæ sunt. quocirca nec nutrix, nec concupiscibilis facultas existimari ho-

E minis propria debet. Ex naturæ enim humanæ cõditione, necèssum est, rationẽ, ac rerũ agendarũ principiũ, tum operãdi potẽtiam inesse. Porrò quia ratio nõ imperat rationi, sed affectionib⁹ & cupiditati, oportet & has quoq; partes assignari. & quemadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutibus cõstat, ita & animæ virtus quatenus finis, è singulis cõflatur. Virtutis verò duæ species sunt, moralis alia, alia intellectiua; neque enim iustos tantùm, sed etiam intelligẽtes sapientésque laudamus, quia virtutem, eiúsve opus laudibus celebrari suprà ostendimus; hæ verò, cùm non operentur ipsæ quidem, operationes tamen virtutum existunt,

Nic. l. 1. c. 12.

Magn. l. 1. c. 2.

Nic. l. 1. c. vlt.

Lego, πῶς μετ. vel μὴ mutãdũ in πᾶ. In Nic. sic, πλὴν εἴπερ καὶ μικρὸν διακωλύεται ἡ τις πληγὴν, &c. Interpres longè errat.

Quia verò intellectiuæ partes cum ratione A γλαι. ἐπεὶ δ' αἱ διανοητικαὶ μετὰ λόγου, αἱ μὲν
ſunt, à parte rationem habente vendicantur, quæ imperium obtinet in anima, nempe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis quidem partis ſunt, ſed quæ neceſſariò ſequitur dicentem. Neque enim interroganti, cuiuſmodi ſit moribus aliquis, reſpondemus; ſapiens, & callidus; at manſuetus, aut confidens. His itaque conſequẽs, vt de virtute morali, primùm quid ſit, & quæ eius partes, conſideretur; ad hæc enim reducũtur ea per quæ fiat. Oportet autem, inquiſitionem, quemadmodum in alijs, ita fieri, vt priùs conſtet quod omnes quærunt, & proinde per ea quæ verè quidem, ſed non perſpicuè dicuntur, ea quæ & vera ſunt, & perſpicua, colligere. Perinde enim ſe hæc veſtigatio habet, ac ſi ſanitatem finire, diſpoſitionem corporis optimam inſtituamus; & Coriſcum illum, qui in foro ſedet, nigerrimum eſſe dicamus. Quid enim ſit alterutrum horum, ignoramus; proinde quòd quid ſit vtrumque cognoſcatur, operæpretium eſt quo pacto habeat, prænouiſſe. Primùm igitur conſtituatur, præſtantiſſimam actionem à præſtãtiſſimis virtutibus produci; & in ſingulis quid optimum ſit, efficere, idque ab vniuſcuiuſque virtute. Vt è laboribus cõmodis, nutrimentóque idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiam elaborãt homines. Deinde omnem diſpoſitionẽ ex ijſdem hoc vel illo pacto illatis, naſci & corrumpi, velut ſanitas ex laboribus, alimẽto, & temporibus; quæ inductione patent. Proinde & virtus, naſcens à motibus animæ præſtantiſſimis, & vnde animæ affectiones, operáque præſtantiſſima proueniũt, ab ijſdem aliquo modo fit, & læditur; ad ea verò vſus ipſius, D à quibus augetur, & labefactatur, circa quę & rectiſſimè vitam diſponit. Cæterùm circa iucunda triſtiáque virtutem verſari, argumento ſunt punitiones, quæ vt medicationis vice per contraria vſurpentur in alijs, ita per hæc quoque fiunt.

μὲν λόγου, αἱ δὲ ἀλόγου μέρους, ἀκολουθητικαὶ δὲ τῇ φύσει τοῦ λέγοντι. οὐ γὰρ λέγομεν ποῖος τις ὁ ἦθος, ὅτι σοφὸς ἢ δριμύς, ἀλλ' ὅτι πρᾶος ἢ ἀθρασύς. μετὰ ταῦτα σκεπτέον πρῶτον περὶ ἀρετῆς ἠθικῆς τί ἐστι, καὶ ποῖα μόρια αὐτῆς. εἰς τοῦτο γὰρ ἀνήκειν, καὶ γὰρ ἀφ' ὧν. δεῖ δὴ ζητεῖν ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἔχοντές τι ζητοῦσι πρότερον. ὥστε δεῖ
B ἀφ' ὧν ἀληθῶς μὲν λεγομένων, οὐ σαφῶς δὲ, περᾶσθαι λαβόντι καὶ ὃ ἀληθῶς καὶ σαφῶς. νῦν γὰρ ὁμοίως ἔχομεν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ὑγίαν, ὅτι ἡ ἄριστα ἀφαίρεσις τοῦ σώματος, καὶ Κορίσκος ὁ ἐν τῇ ἀγορᾷ μελαίνατος. τί μὲν γὰρ ἑκάτερον τούτων, οὐκ ἴσμεν· πρὸς μὲν τοῦτο δ' εἰδέναι τί ἑκάτερον αὐτῆς, πρὸς ἔργου δ' οὕτως ἔχειν. ὑποκείσθω δὴ πρῶτον ἡ βελτίστη ἀφαίρεσις ὑπὸ τῆς βελτίστου γίγνεσθαι, καὶ πρᾶτ- Nic.l.2.c.
τεσθαι ἄριστα πρὸς ἕκαστον ἀπὸ τῆς ἑκάστου ἀ- 2.
ρετῆς. οἷς πόνοι τε ἀρίστοι καὶ ἕξις, ἀφ' ὧν γὰρ Magn.l.1.
C διέξεισι, καὶ ἀπὸ τῆς διέξεως πονοῦσιν ἄριστα. ἔτι c.5.
πᾶσιν ἀφαίρεσιν ὑπὸ τῆς αὐτῆς γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι πως προσφερομένων, ὥσπερ ὑ- Magn. l.
γίεια ὑπὸ ἕξεως καὶ πόνων καὶ ὥρας. ταῦτα δὲ 1.c.5.
δῆλα ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. καὶ ἡ ἀρετὴ ἀρά τις τοιαύτη ἀφαίρεσις ἐστιν, ἡ γίνεται τε ὑπὸ τῆς ἀρίστων πρὸς ψυχὴν κινήσεων, καὶ ἀφ' ἧς πρόσθεσθαι τὰ ἄριστα τῆς ψυχῆς ἔργα καὶ πάθη, καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς πως μὲν γὰρ, πῶς δὲ φθείρεται. πρὸς ταῦτα τίς χρῆσις αὐτῆς ὑφ' ὧν καὶ
D αὔξεται καὶ φθείρεται, πρὸς δὲ βέλτιστα ἀφαιρήσει. σημεῖον δ' ὅτι πρὸς ἡδέα καὶ λυπηρά, καὶ τί ἀρετὴ καὶ τί κακία. αἱ γὰρ κολάσεις, ἰατρεῖαί τινες, καὶ γινόμεναι ἀφ' ὧν ἐναντίων, καθάπερ ὅτι τῶν ἄλλων, ἀφ' ὧν εἰσίν.

CAPVT II.

Virtutem moralem conſuetudine capere incrementum probat: deinde docet quomodo varij mores ad varias animi affectiones referantur.

ΚΕΦΑΛ. β.

Οτι ὃ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους, καὶ τί τῆς ψυχῆς ποῖ ἄπτα ἤθη.

E

PAtet igitur, virtutem moralem circa iucunda triſtiáque verſari. Quoniam verò ἦθος, id eſt, mos, vt nomen indicat, ἀπὸ τοῦ ἔθους, à conſuetudine, incremẽtem capit, (adſueſcit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, vt hoc vel illo pacto moueatur, etſi inanimatis id non cõtingat; nemo enim lapidem, quamlibet crebrò ſurſum iactum, itidem facere, niſi vi extrinſecus adhibita, vidit,) rectè

ΟΤΙ μὲν οὖν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδέα Nic.l.2.c.
καὶ λυπηρά ἐστι, δῆλον. ἐπεὶ δὲ ὅτι ὃ ἦ- 1.
θος ὥσπερ καὶ ὄνομα σημαίνει, ὅτι ἀπὸ ἔθους ἐ- Magn.l.1.c. 6.
σχηκὼς τὴν ὑπόθεσιν (ἐθίζεσθαι δὲ ὃ ὑπ' ἀγωγῆς μὴ ἐμφύτου τοῦ πολλάκις κινεῖσθαί πως, οὕτως ἤδη τὸ ἐνεργητικόν, ὃ ἐν ταῖς ψυχαῖς οὐχ ὁρῶμεν. οὐδὲ γὰρ ἂν μυριάκις ῥίψῃς αὖθ' λίθον, οὐδέποτε ποιήσεις τοῦτο μὴ βίᾳ·) δι' ἕξεως

ἦθος τῶν τοῦ ψυχῆς κατὰ ἐπιθυμητικὸν λόγον, δυνάμει δ' ἀκολουθοῦσιν ποιότητες. λεκτέον δὴ καὶ τίνα τῆς ψυχῆς ποιὰ πάθη ἢ ἕξεις· ἔστι δὲ καὶ τὰς δυνάμεις τῶν παθημάτων, καθ' ἃς ὡς παθητικοί λέγονται, καὶ καθ' ἃς ἔξεις τοὺς τὰ πάθη λέγοντας τούτων τῶν πάθων πῶς, ἢ ἀπαθεῖς εἶναι. μετὰ δὲ ταῦτα διαίρεσις ἐν τοῖς * ἀπειλεγμένοις τῶν παθημάτων, καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἕξεων. λέγω δὲ πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα, θυμόν, φόβον, αἰδῶ, ἐπιθυμίαν, ὅλως οἷς ἕπεται, ὡς ὅταν τὸ πολύ, μὲν ἀλυπία καθ' αὐτά. καὶ μὲν ταῦτα οὐκ ἔστι ποιότης, ἀλλὰ πάθος· κατὰ δὲ δυνάμεις, ποιότης. λέγω δὲ κατὰ δυνάμεις καθ' ἃς λέγονται κατὰ πάθη οἱ εὐεργοῦντες· οἷον ὀργίλος, ἀναλγητος, ἐρωτικὸς, αἰσχυντηλὸς, ἀναίσχυντος. ἕξεις δὲ εἰσὶν, ὅσαι αἵρεσαί εἰσι τῶν ταῦτα ἢ κατὰ λόγον ὑπάρχειν, ἢ εὐσταθῶς· οἷον ἀνδρία, σωφροσύνη, ἀφλία, ἀκολασία.

Nic.l.2.c.4. Magn.l.1.c.7. πρ. ἀπειλεγμ.

A morem animæ iuxta imperantem rationem vocari, ac potentiã qualitatem ſequi diximus. Neque verò prætereundum eſt, iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicantur; iuxta potentias verò paſſionum, à quibus paſſiui, iuxtáque habitus modum erga affectus dicuntur mores vel affecti aliquo modo, vel paſſionibus minimè obnoxij. Cæterum diuiſio conſtituatur deinceps ex affectuum potentiarúmque & habituum animæ enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, verecundiam, B cupiditatem, & in vniuerſum, quæ per ſe voluptas triſtitiáue ſenſitiua ſequitur; & ſecundùm hæc quidem qualitas nulla formatur, ſed afficiũtur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit vt commotè aliquid agere dicamur, vt iracundus, ſtupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. Habitus verò ſunt, quibus efficitur vt hæc ſecundùm rationem nobis inſint, aut contrarium; vt fortitudo, modeſtia, timor intemperantia.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μέσον ἐστὶ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. Διαγραφὴ ἀρετῶν καὶ κακιῶν.

CAPVT III.

Virtutem moralem eſſe medium inter nimium & parum: idque recta deſcriptione virtutum & vitiorum probat.

Nic.l.2.c.5. Magn.l.1.c.5.

Διωρισμένων δὲ τούτων, λοιπὸν ὅτι ἡ ἀρετὴ συνεχοῦς καὶ διαιρετοῦ ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ μέσον· καὶ ταῦτα ἢ πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς ἡμᾶς· οἷον ἡ γυμναστικὴ, καὶ ἰατρικὴ, καὶ οἰκοδομικὴ, καὶ κυβερνητικὴ, καὶ ὁ ποιαοῦν πρακτικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ καὶ ἀεπιστημονικὴ, καὶ τεχνικὴ καὶ ἀτέχνου. ἡ μὲν γὰρ κίνησις, συνεχές· διὸ καὶ πρᾶξις, κίνησις. ἐν πᾶσι δὲ τὸ μέσον τὸ πρὸς ἡμᾶς βέλτιστον, ὅπερ ἐστὶν ἀμήν καλὸν καὶ ὁ λόγος· παντὸς δὲ τοῦτο καὶ ποιεῖ τὸν βελτίστην ἕξιν. καὶ τοῦτο δῆλον ἔκ τε τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ λόγου. τὰ γὰρ ἐναντία φθείρει ἄλληλα· τὰ δὲ ἄκρα, καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ μέσῳ ἐναντία. τὸ γὰρ μέσον ἑκάτερον, πρὸς ἑκάτερόν ἐστιν οἷς ἴσον τὸ μὲν ἐλάττονος μεῖζον, τὸ μείζονος δ' ἔλαττον. ὥστ' ἀνάγκη τὴν ἠθικὴν περὶ μέσα εἶναι καὶ μεσότητα τινά. λοιπὸν ἄρα ποία μεσότης ἀρετὴ, καὶ πρὸς ποῖα μέσα. εἰλήφθω δὴ τοῦτο δείγματος χάριν, καὶ θεωρείσθω ἕκαστον ἐκ τῆς ὑπογραφῆς·

Hæc eſt quã Ariſt. ὑπογραφὴν vocat: qua ob oculos ponere voluit quomodo virtutum vnicuiq; duo ſint coniuncta affinia vitia.

* ὀργιλότης,	ἀοργησία,	πρᾳότης.
θρασύτης,	δειλία,	ἀνδρία.
ἀναισχυντία,	καταπληξις,	αἰδώς.
ἀκολασία,	ἀναισθησία,	σωφροσύνη.
* φθόνος,	ἀνωνομον,	νέμεσις.

* Id eſt. *Inuidentia, mediũ nomine carens, iuſta indignatio.* Interpres neſcio quid aliud legiſſe videtur: malè: vide mox & infrà l. 3. c. 7.

C D E

QVibus ita determinatis, conſtituendum, in omni continuo diuiſibilique exceſſum, defectum, medíumque reperiri, atque hæc vel mutuò, ad ſe inuicem, vel noſtri reſpectu; vt gymnaſtica, medicina, ædificatoria, gubernatoria, & quæcumque actiones aliæ, ſiue iuxta ſcientiam inſtitutæ, ſiue ſcientiæ expertes, aut artificioſæ, ſiue inartificioſæ; motus enim continuum quippiam eſt, actio verò motus. In omnibus verò ſcientia, & ratio, medium noſtri reſpectu, & quid optimum ſit præcipit, idque paſſim habitum gignit præſtantiſſimum, quod etiam inductione & ratione probari poteſt. Contraria enim contrarijs pugnant, extrema verò & medijs, & ſibi. Medium enim vtrumlibet eſt ad vtrumlibet, vt æquale minore quidem maius: maiore verò minus exiſtit. Itaque neceſſarium eſt, virtutem moralem circa media quædam verſari, & medium quippiam virtutem eſſe. Reſtat igitur vt dicatur cuiuſmodi medietas virtus ſit, & circa quæ verſetur media. Quæ omnia dilucidiùs exemplis, velut in tabula adumbrabimus: Sumatur enim:

iracundia, doloris carentia, manſuetudo.
confidentia, timor, fortitudo.
impudentia, ſtupor, verecundia.
intemperantia, ſine ſenſu vita, modeſtia.

(nam oppoſitum modeſtiæ, quod hîc ἀναισθησίαν vocamus, nomine vero caret.)

vindicta:
lucrum, damnum, iuſtum.
prodigalitas. ſordes, liberalitas.
iactantia, diſſimulatio, veritas.
adulatio, odium, amicitia.
placendi ſtudiũ, contumacia, grauitas.
mollities, afflictio, tolerantia.
oſtentatio inepta, puſillanimitas, magnanimitas. profuſio ſumptuoſa, illiberalitas, magnificentia.
verſutia, ſtultitia, prudentia

Hæc atque eiuſmodi affectiones animis accidunt, ac ab exceſſu defectúque nomẽ acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementiùs, & citiùs, & ob plura quàm deceat, excandeſcit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando, & quomodo conueniebat. Cõfidens, qui non metuit, nec quę decebat, nec quando, nec quomodo. Timidus verò, qui metuit quæ non conuenit, nec quando, nec quomodo. Similiter & intemperans, cupiditatibùſque indulgens, & qui modum neſciat, in re quacumque tandem. Senſu verò humano caret, qui nec quantum expetit, nec ſecundùm naturam concupiſcit, ſed omnis affectionis, ad inſtar lapidis, expers eſt. Lucri cupidus, qui vndequaque quæſtum aucupatur. Negligentes verò, aut nuſquam, aut paucis certè conquirunt. Iactabundus, plura quàm poſſideat, oſtentat. Diſſimulator, pauciora. Aſſentator plura, quàm deceat, laudat. Odio proſequens, pauciora. Qui inimis ad voluptatem comparat orationem, placendi ſtudioſus; verùm qui ægrè, aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur; & qui nullum dolorem, etiamſi expediat, ſuſtineat, mollis; qui verò omnem, proprio quidem & ſimplici nomine caret, ſed translato, obduratus, ærumnoſus, miſeriiſque natus dicitur. Oſtentator ineptus, qui pluribus ſe dignum arbitratur, quàm deceat. Puſillanimus, qui paucioribus. Profuſus, qui omnibus ſumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus, & prodigus; hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit. Verſutus, in omnibus, & vndequaque alios in vtilitatis captione anteuertit. Stolidus verò, etiam iſthic ceſſat, vbi non oportebat. Inuidus, ob ſucceſſum, plus quàm deceat, angitur; nam & dignorum ſucceſſibus adfliguntur tales. Contrarius huic nomine caret, is ſcilicet qui ſpectans indignorum ſucceſſum, nihil commouetur tamen, ſed expeditus eſt, ſecurúſque alienorum, perinde ac ſolent qui ventri tantùm inſeruiunt; illo verò, difficilis eſt ob inuidiæ morbum. Quæ verò in ſingulis ita habeant per accidens, ſuperuacuum eſt determinare. Nulla enim ſcientia, vel contemplatiua,

A κέρδος, ζημία, δίκαιον.
ἀσωτία, ἀνελευθερία, ἐλευθεριότης.
ἀλαζονεία, εἰρωνεία, ἀλήθεια.
κολακεία, ἀπέχθεια, φιλία.
ἀρέσκεια, αὐθάδεια, σεμνότης.
πανουργία, ἀβελτηρία, φρόνησις.
τὰ μὲν πάθη τοῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, συμβαίνει, τῶν ψυχῶν. πότητα δὲ λέγεται τὸ μὲν τοῦ ὑπερβάλλειν, τὸ δὲ τοῦ ἐλλείπειν. ὀργίλος μὲν γὰρ ἔστιν ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ ὀργιζόμενος, καὶ θᾶττον, καὶ πλείοσιν ἢ οἷς δεῖ· ἀόργητος δέ, ὁ ἐλλείπων, καὶ οἷς, καὶ ὡς. φασὶν δὲ, ὁ μήτε ἃ χρὴ φοβούμενος, μήδ' ὅτε, μηδ' ὡς· δειλὸς δέ, ὁ δὲ ἃ μὴ δεῖ, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὡς μὴ δεῖ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος καὶ ἐπιθυμητικός, καὶ ὁ ὑπερβάλλων πᾶσιν ὅσοις οὐ δίκαιον. ἀναίσθητος δέ, ἐλλείπων, καὶ μηδὲν ὅσον βέλτιον, καὶ κατὰ τὴν φύσιν, ἐπιθυμῶν, ἀλλ' ἀπαθὴς ὡς περ λίθος. κερδαλέος δὲ, ὁ πανταχόθεν πλεονεκτικός· ζημιώδης δὲ, ὁ μηδαμόθεν, ἀλλ' ὀλιγαχόθεν· ἀλαζὼν δὲ, ὁ πλείω τῶν ὑπαρχόντων ποιούμενος· εἴρων δὲ, ὁ ἐλάττω. ὁ κόλαξ μὲν, ὁ πλείω συνεπαινῶν ἢ καλῶς ἔχει· ἀπεχθὴς δέ, ἐλάττω. καὶ ὁ μὲν λίαν πρὸς ἡδονὴν, ἀρέσκος· ὁ δὲ ὀλίγα καὶ μόγις, αὐθάδης. ἔτι δὲ ὁ μὲν μηδαμῶς ὑπομένων λύπην, μηδὲ εἰ βέλτιον, πρᾶος· ὁ δὲ πᾶσαν, ὁμοίως, ὡς μὲν ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀνώνυμος· μεταφορᾷ δὲ λέγεται σκληρὸς, καὶ θαλαίπωρος, καὶ κακοπαθητικός. ζῶντες δέ, ὁ μείζονων ἀξιῶν αὐτὸν· μικρόψυχος δέ, ὁ ἐλαττόνων. ἔτι δὲ ἄσωτος ὁ πρὸς ἅπασαν δαπάνην ὑπερβάλλων· ἀνελεύθερος δέ, ὁ πρὸς ἅπασαν ἐλλείπων. ὁμοίως δὲ ὁ μικροπρεπὴς καὶ ὁ σκληρός· ὁ μὲν γὰρ ὑπερβάλλει τὸ πρέπον, ὁ δὲ ἐλλείπει τῷ πρέποντος. καὶ ὁ μὲν πανοῦργος, πάντως καὶ πάντῃ πλεονεκτικός· ὁ δὲ ἀβέλτερος, οὐδ' ὅθεν δεῖ. φθονερὸς δὲ, τῷ λυπεῖσθαι ὅτι πλείοσιν εὐπραγίαις ἢ δεῖ. καὶ γὰρ οἱ ἄξιοι οὐ πράττειν, λυποῦσι τοὺς φθονεροὺς οὐ πράττοντες. ὁ δ' ἐναντίος, ἀνώνυμός ἐστι. ἔστι δ' ὁ ὑπερβάλλων ὅτι τῷ μὴ λυπεῖσθαι μηδ' ὅτι τοῖς ἀναξίοις οὐ πράττουσιν· ἀλλ' ἀχέρδης ὥσπερ οἱ γαστρίμαργοι πρὸς ἔδεσμα· ὁ δὲ δυσχερὴς, καὶ τῷ φθόνον ὅτι. ὃ δὲ πρὸς ἕκαστον * μὴ καὶ συμβεβηκὸς οὕτως ἔχειν, περίεργον ὁρίζειν. σχεδὸν μία γὰρ ἐπιστήμη, οὔτε θεωρητικὴ οὔτε ποιητική,

Interpr. aliter minùs rectè.

ὅπε λέγ ὅπε πρὸς τὴν πρὸς δι ἐζουσα. ἀλλὰ τοῦτ' ὅτι πρὸς τὰς συκοφαντίας τὴν πειρῶν λογικάς. ἁπλῶς μὲν οὖν διωρίσθω τοῦτον τοῦτον τὸν τρόπον· ἀκριβέστερον δ', ὅταν περὶ τὴν ἕξεων λέγωμεν τὴν διανοητικῶν. αὐτῶν δ' οὖν τῶν παθημ ἕξεων εἴδη καταμανθάνεται τὰ διαφέρει καὶ πρὸς ὑποκείμενά, ἢ χρόνου, ἢ τοῦ μᾶλλον. ἢ πρὸς ἃ τῶν ποιούντων τὰ πάθη, λέγω δ', οἷς ὀξύθυμος μὲν τὰ θᾶττον παροξύνεται ἢ δεῖ· χαλεπὸς δ' ὃν θυμώδης, τὰ μᾶλλον· περὶ ὃ, τὰ φυλακτικὸς εἶ τῆς ὀργῆς· πλήκτης δ' ὁ λοιδορητικός, ταῖς κολάσεσι ταῖς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. ἐπιφαίνει δὲ καὶ χαιρίμβροι καὶ οἰνόφλυγες, τὰ πρὸς ὁποτέρας ἕξεως ἀπολαυσιν ἔχει· περὶ δυνάμεων παθητικῶν τοῦτο τὸν λόγον· * καὶ δεῖ δ' ἀγνοεῖν οὐκ ἴσως τὰ λεγομένων ὅτι ἔστιν ὁ τὰ πῶς λαμβάνειν, ἢ πως λαμβάνηται τὰ μᾶλλον πάσχειν· οἷς μοιχὸς, ἢ τὰ μᾶλλον ἢ δεῖ πρὸς τὰς γαμετὰς πλησιάζειν· ἢ γὰρ ὅτι· ἀλλὰ μοχθηρία τις αὕτη δὴ ὅτι. σημαινόμενον γὰρ τὸ, τὰ πάθος λέγεται, καὶ ὅταν δὲ εἶ). ὁμοίως δ' ἐπὶ ὑβρεως· δεῖ καὶ ἀμφισβητῆσαι, συγγνώσεσθαι μὲν φάσκοντας, ἀλλ' οὐ μοιχεῦσαι. ἀγνοοῦντες γὰρ, ἢ ἀναγκαζόμενοι· καὶ παθόντα μὲν, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα.

Malè hæc interpr. vide Nicom. l. 1. c. 6. & Magn. l. 1. c. 8. sub finem.

A vel actiua, ea ratiocinando agendóve iungunt; hæc enim contra deceptiones artium logicas. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiant, accuratiùs deinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum verò eiusmodi quædam species, ex eo nomen trahunt, quòd aut iuxta excessum temporis, aut secundùm quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant ij in quibus affectus exeruntur. Animo namque præceps dicitur, eo quòd citiùs quàm oporteat, prorumpat. Sæuus verò, & immanis, eo quòd violentiùs prorumpat. Acerbus verò, quòd irascendi captet occasionem. Percussor verò & contumelioſus, à punitionibus ex ira profectis. Delicati autem, gulosi vinolentique alimenti genere nimis & præter rationem deliniuntur. Cæterùm ignorari non oportet, quando quomodo pro vberiore passione capitur, id quibusdam ex ijs non competere. Vt adulter non ex eo vocatur, quia magis soleat coniugatis miscerì; sed malitia eius facti quædam expenditur. Simul namque & passio, & talem esse iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde sæpe controuertitur, an qui congressus sit etiam adulterium commiserit, vt puta si ignorans, aut coactus fecerit, & qui percusserit, etiam contumeliatus sit; atque eodem pacto in reliquis.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Οἱ φαῦλοι ἦθος καὶ σπουδαῖον, περὶ διώξειν καὶ φυγὴν ἡδονὰς λύπας, καὶ λύπας.

CAPVT IV.

Mores bonos malósque esse prout est aliquis deditus aut alienus à voluptate & dolore tolerandis.

D

Εἰλημμένων δὲ τούτων, μετὰ ταῦτα λεκτέον, ὅτι ὅπερ δύο μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ αἱ ἀρεταὶ κατὰ ταῦτα διήρηνται· ἐπὶ αἱ μὲν τὸν λόγον ἔχοντος, διανοητικαὶ, οἷον ἔργον ἀλήθεια, ἢ περὶ τὸν πῶς ἔχει, ἢ περὶ γένεσις· αἱ δὲ τὸν ἀλόγου, ἔχοντος δ' ὄρεξιν· ὃ γὰρ ὁλωσοῦν μέρος ἔχει ψυχῆς ὄρεξιν, εἰ μεριστὴ ἐστὶν· ἀνάγκη δὴ φαῦλον ἦθος καὶ σπουδαῖον εἶ) περὶ διώξειν καὶ φυγὴν ἡδονὰς καὶ λύπας. δῆλον δὲ τοῦτο ἐκ τῶν διαιρέσεων τῶν περὶ τὰ πάθη καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἕξεις. αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ αἱ ἕξεις, τῶν παθημάτων· τὰ δὲ πάθη, λύπη καὶ ἡδονὴ διώκεται· ὥστε δῆλα τὰ ταῦτα, καὶ δῆλα τὰς ἐμπεσοῦσθαι ἡδονὰς, συμβαίνει πᾶσαν ἠθικὴν ἀρετὴν περὶ ἡδονὰς εἶ) καὶ λύπας. πάσης γὰρ ψυχῆς ὑφ' οἵων πέφυκε γίνεσθαι χείρων καὶ βελτίων, περὶ ταῦτ' ἐστὶν ἡ ἡδονή. δι' ἡδονὰς δ' καὶ λύπας φαύλοις εἶ), τὰ διώκειν καὶ φεύγειν, ἢ ὡς μὴ δεῖ, ἢ αἷς

Hæc itaque peractis, non prætereundum, quòd duæ cùm sint animæ partes, virtutes etiam iuxta easdem distingui; aliæ enim rationalis partis contemplatiuę, quarum opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generatur; aliæ verò partis irrationalis, cupiditatibúsque obnoxiæ. Non enim si in partes diuidi anima queat, idcirco omnes eius cupiditate participant. Mores verò honestos, aut prauos, elucere necessum in dolorum voluptatúmque fuga, aut persecutione, id quod ex diuisionib⁹ affectuũ, potentiarũ, habituúmq; patet; potentiæ enim & habitus affectionũ sunt; ipsi verò affectus, dolore voluptatéq; finiuntur. Ita & ex his, & superioribus, cõstat, omnes virtutes morales circa dolores voluptatésque versari. Omnis enim voluptas in ea irrendit, quibus meliores deterioréſve reddimur. Etenim in dolorum ac voluptatum fuga, & persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quando nec vt oportet, nec quas

E

oportet perſequuntur, ac fugiunt; ideóq; promptum illud omnibus eſt, vt animum in voluptatibus & triſtitijs imperturbatè ac tranquillè cõſiſtentem, virtutem eſſe definiant, contrariáque de vitio loquantur.

A μὴ δῆ. δῆλ ϗ δῆλον ὅτι πάντες τοῦτο χείρους ἀπαθείας ϗ ἡρεμίας περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι τὰς ἀρετάς, τὰς δὲ κακίας ἐκ τὴν ἐναντίων.

CAPVT V.

Virtutem moralem eſſe mediocritatem.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Οτι ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ μεσότης.

QVandoquidem autem virtutem iam liquet habitum eiuſmodi eſſe, quo & effectiui optimorum reddantur homines; vt optimè etiam ad ea diſponantur, (optimum enim & præſtantiſſimum illud eſt ſecundùm rectam rationem, medium nempe noſtri reſpectu exceſſus defectuſque;) neceſſum eſt, virtutem moralem, mediocritatem in re qualibet eſſe, aut in voluptatibus doloribuſque, & in iucundis ac triſtibus circa media quædam verſari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus conſiſtit; in ijſdem enim & exceſſus & defectus. Interdum in doloribus, nonnunquam in vtriſque. Exceſſus enim fit, vel nimis iucundis lætando, vel triſtibus nimis dolendo: idque vel ſimpliciter, vel termini communis reſpectu, vt cùm non velut vulgus, ſed vir bonus, quemadmodum decet, commouetur. quia verò habitus quidam eſt, iuxta quem in eadem re hic quidem ad exceſſum, alius verò ad defectum prolabitur; neceſſum eſt vt quemadmodum hæc & ſibi ipſis & medio contraria ſunt, ſic etiam habitus & ſibi inuicem & virtutibus pugnare. Contingit autem antitheſes alibi quidem omnes iuxta perſpicuas eſſe, alibi verò in exceſſibus, alicubi in defectu magis. Cauſa autem contrarietatis eius eſt, quia non qui, & quæ ſemper inæqualiter ſimiliterue admodum; ſed qui nunc quidem ab exceſſu, nunc autem à defectu citiùs tranſit ad medium, is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quàm deficere, edendo verò deficere, quàm excedere, ſalubrius eſt. Itaq; & delectus rerum earũ, ij inquã, qui his in exercitationib⁹ ſunt, ſimiliter habẽt. Pro rationéq; hac aut magis aut minùs cõducibiles dicuntur, vt nunc quidẽ qui laborũ, nunc qui cõtinentiæ ſtabilitatiſque ſtudioſiores ſunt, apti magis ſanitati videãtur. Et cõtrà, cùm à mediocri & ab eo quod ratio probat, diſceditur, nũc quidẽ ignauus ille, laborúmq; fugiẽs, nõ autẽ ambo, nunc verò luxu perditus, & nõ famelicus ille, delectu deterior dicetur. Id verò euenit, quòd natura non in omnibus æqualiter à medio diſtat; laboribus enim minùs quàm voluptatib⁹, capimur. Quæ ſimiliter circa animã habẽt. Cõtraria verò cõſtituimus, habitũ,

ΕΠΕΙ δ' ὑπόκειται ἡ ἀρετὴ εἶναι τοιαύτην ἕξιν ἀφ' ἧς προαιρετικοὶ τῶν βελτίστων, καὶ καθ' ἣν ὥρισται διακεῖσθαι πρὸς τὸ βέλτιστον (βέλτιστον δ' ἢ ἄριστον τὸ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μέσον ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως τῆς πρὸς ἡμᾶς,) ἀναγκαῖον ἄρ' εἴη τινὰ ἠθικὴν ἀρετὴν καθ' αὐτὸν ἕκαστον μεσότητα εἶναι, ἢ περὶ μέσα ἄττα τὰ ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἡδέσι καὶ λυπηροῖς. ἔστιν δ' ἡ μεσότης, ὁτὲ μὲν τὰ ἡδονάς, (τὸ γὰρ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις) ὁτὲ δ' ἐν λύπαις, ὁτὲ δ' ἐν ἀμφοτέραις. ὁ γὰρ ὑπερβάλλων τῷ χαίρειν τοῦ ἡδέος ὑπερβάλλει· καὶ ὁ τῶν λυπηρῶν, τῷ ἐναντίῳ· καὶ τοῦτο ἢ ἁπλῶς, ἢ πρὸς ἡμᾶς ἔστιν, οἷον ὅταν μὴ ὡς οἱ πολλοὶ ὁ δ' ἀγαθὸς ὡς δεῖ. ἐπεὶ δ' ὅτι ἡ ἕξις ἀφ' ἧς τοιοῦτος ἔσται ὁ ἔχων αὐτὴν, ὥστε τὸ αὐτὸ πρᾶγματος ἄλλῳ ἀποδέχεσθαι τὴν ὑπερβολὴν, οὐδὲ τὴν ἔλλειψιν, ἀναγκη ὡς ταῦτ' ἀλλήλοις ἐναντία ϗ τῷ μέσῳ, οὕτω δὲ τὰς ἕξεις ἀλλήλαις ἐναντίας εἶναι δεῖ τῇ ἀρετῇ. συμβαίνει μὲν τοι τὰς αἱρετωτέρας ἔνθα μὲν φθαρτικωτέρας εἶναι πάσας, ἔνθα δὲ τὰς ὅπου τὸ ὑπερβολὴν, ἐναχοῦ δὲ τὰς ὅπου τὴν ἔλλειψιν. αἴτιον δ' τῆς ἐναντιώσεως, ὅτι οὐκ ἀεὶ ὅπου ταὐτὰ τῆς ἀνισότητος ἢ ὁμοιότητος πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' ὁτὲ μὲν ἧττον μὲν μεταβαίνει ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς ὅπου τὸν μέσον ἕξιν· ὁτὲ δ' ὅπου τῆς ἐλλείψεως ἧς πλέον ἀπέχει, * ὃ δοκεῖ ἐναντιωτέρως εἶναι. οἷ ϗ πρὸς τὸ σῶμα, ἐν μὲν τοῖς πόνοις ὑγιεινότερον ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἐλλείψεως, ϗ ἐλαττότερον δὲ μέσου. ἐν δὲ τῇ ἕξει, ἡ ἔλλειψις ὑπερβολῆς. ὥστε ϗ αἱ προαιρετικαὶ ἕξεις αἱ φιλογυμναστικαὶ, φιλυγιὲς μᾶλλον ἔσονται καθ' ἑκατέραν τὴν αἵρεσιν· ἔνθα μὲν οἱ πολυπονώτεροι, ἔνθα δ' οἱ ὑποταλαιπωρότεροι· ϗ εὐεκτικὸς τοῦ μετρίου ϗ τοῦ ὡς ὁ λόγος, ἔνθα μὲν ὁ ἄπονος, καὶ οὐκ ἄμφω, ἔνθα δὲ ὁ ἀπολαυστικὸς, ἐν οὐχ ὁ πεινητικός. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διότι ἡ φύσις ἑκάστοις πρὸς ἅπαντα ὁμοίως ἀφέστηκε τοῦ μέσου, ἀλλ' ἥδιον μὲν φιλόπονοι ἐσμεν, μᾶλλον δ' ἀπολαυστικοί· ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει ϗ πρὸς ψυχῆς. εὐεκτικὰ δὲ ἡδέα μὲν, τινὰ ἔξιν, ἐφ' ἃ τε

B

C

D

E

Nic. l. 2. c. 3. Magn. l. 9. c. 9.

Videtur deeſſe aliquid.

ἀμῶρτόμοιῶν μᾶλλον, ⁊ ἐφ' οἷῶ οἱ πολλοί· λέ
γ' ὑπερβαίνως ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἄφῶ γὰρ τὸ
ὀλίγον αἰσθητὸς ὄστιν· οἷς ὀργιλῶ τὸ μεσότητι, ⁊
τὸν ὀργίλον τὸν πρᾶον. καίτοι ὄστιν ὑπερβολή,
⁊ ἔστι τῶν ἴλεων εἶναι, ⁊ τῶν καταλλακτικὸν
εἶναι, * ⁊ οὐκ ὀργίζεσθαι ῥαπιζόμῶον. ἀλλ'
ὀλίγοι οἱ τοιοῦτοι· ἐπὶ ἐκεῖνο γὰ πρώτες ῥέπουσι
μᾶλλον. δῆλον γὰρ τὸ καλλακτικὸν ὁ θυμός. ἐπεὶ δ' εἰ-
λήφαμεν ἐν ἀφορισμῆ τῶν ἕξεων καθ' ἕκαστα τὰ
πάθη, γὰ αἱ ὑπερβολαὶ γὰ ἐλλείψεις, καὶ τῶν
ἐναντίων ἕξεων καθ' ἃς ἕκαστοι κρῖ τὸν ὀρθὸν λό-
γον· (τίς δ' ὀρθὸς λόγος, ⁊ πρὸς τίνα δεῖ ὁρᾶν
ἀποδιδόντας, λεκτέον τὸ μέσον, ὕστερον ἐπι-
σκεπτέον) φανερὸν δὴ ὅτι πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρε-
ταὶ γὰ κακίαι, περὶ ἡδονὰς γὰ λύπας ὑπερβο-
λὰς καὶ ἐλλείψεις εἰσί. ⁊ ἡδοναὶ ⁊ λύπαι ἀπὸ
τῶν εἰρημένων ἕξεων ⁊ πάθεσιν γίνονται. ἀλ-
λαὶ μᾶλλον ἡ γε βελτίστη ἕξις περὶ ἕκαστα, μέ-
σον ὄστί. δῆλον τοίνῶν ὅτι αἱ ἀρεταί ἡ πᾶσαι, ἡ
τούτων τινὲς ἔσονται τῶν μεσοτήτων.

in quo magis excedunt, & in quem vulgus inclinatur; alter verò latet perinde ac non exiſtat prorſus; quia enim contingit rariùs, non ſentitur. Ita enim iram manſuetudini opponimus, & iracundum manſueto. Nã etſi exceſſus contingat in manſuetudine exercenda, ſiue admittenda reconciliatione, ſiue non iraſcendo, cùm ſit cæſus alapis. pauci tamen eiuſmodi reperiuntur, omnibus in alterum extremum propenſis; ira nãque minimè ſolet eſſe blanda. Poſteaquam igitur habitus circa quamlibet paſſionem, ac exceſſus defectuſque, & contrarios habitus, quos habent ſecundùm rectam rationem homines, enumerauimus, ſupereſt, vt quid ſit recta ratio, cuiuſque termini reſpectu medium vocandum ſit, exponatur. Manifeſtum verò, omnes virtutes morales, omniaque vitia circa voluptuaria triſtiaque exceſſus quoſdam eſſe, atque defectus. Voluptates autem à memoratis habitibus affectionibuſque fiunt; verùm optimus habitus rei cuiuſque medius exiſtit. Vnde patet, virtútes, aut omnes aut quaſdam in mediocritate ſitas eſſe.

Legebatur, ⁊ ἰρ χίας, cõtrario ſenſu.

Lib. 5. c. 1.

A

B

C

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Οτι ἡ ἀρετὴ ⁊ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων εἰσί.

CAPVT VI.

Virtutem ac vitium eſſe rerum voluntariarum.

ΑΛλωλῶ οὖν ἄλλῶ ἀρχῶ τ' ὑπὸ-
σης σκέψεως. εἰσὶ δὴ πᾶσαι μὲν αἱ οὐ-
σίαι, ⁊ φύσιν τινὲς ἀρχαί. * δῆλον γὰ ἐκείσῃ πολ-
λὰ δυνάμεται γίνεσθαι, οἷς ἄνθρωπος αὐ-
θρωπος, ⁊ * ζῶον ὂν ὅλως ζῶα, καὶ φυτὸν
φυτά. πρὸς γ' τούτοις ὄγ' αὐθρωπος, ⁊ πρᾶ-
ξεών τινῶν ὄστιν ἀρχὴ μόνον τῶν ζῶων. τῶν γὰρ
ἄλλων ὐδὲν εἰπομῶν αὖ * πρᾶττειν. τ' δ' ἀρ-
χῶν ὅσαι γίνεται, ὅθεν πρῶτον αἱ κινήσεις, κύ-
ριαι λέγονται, μάλιστα δὲ δικαίως ἀφ' ὧν μὴ
ἐνδέχεται ἀλλῶς. ἰῶ ἴσως ὁ θεὸς ἀρχή. τὰ δὲ
παῖς ἀκινήτοις ἀρχαῖς, οἷς τὰ παῖς μαθηματι-
κοῖς, οὐκ ἔστι τὸ κύριον. καίτοι λέγεταί γε καθ'
ὁμοιότητα. καὶ γὰ ἐνταῦθ' κινουμένης τῆς ἀρ-
χῆς, πέφυκε μάλις' αὖ τὰ δηκτικὰ μεταβάλλειν, αὐτὰ δ' αὐτὰ ⁊ μεταβάλλ' αἰσθητοῦ-
μένου θατέρου ἐστὸ θατέρου, αὖ μὴ τῶν τινῶ
ἐστὸ θεσιν ἀεὶ ἔχ', ⁊ δι' ἐκείνης δεῖξαι. ὁ δ'
αὖθρωπος ἀρχὴ κινήσεώς πως· ἡ γὰ πρᾶξις
κίνησις. ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἡ ἀρχὴ
αὕτη ὄστι τῶν δι' αὐτὴν ὄντων ἡ γινομένων, δεῖ
νοῆσαι καθάπερ ὅπὶ τ' ἀποδείξεων. εἰ γὰ ἔχον-
τος τὸ τετράγωνον δύο ὀρθὰς, ἀνάγκη ⁊ τετρά-
γωνον ἔχειν τέτταρας ὀρθὰς, φανερὸν ὡς αὕτη
τούτου, ⁊ δύο ὀρθὰς ἔχειν, ⁊ τρίγωνον. εἰ δέ γε

QVapropter aliud principium conſiderationi ſequenti conſtituatur. Et enim ſubſtantiæ omnes ſecundùm naturam principia quædam ſunt, & poſſunt ſingulæ multa eius generis progignere, vt homo hominem, & animal in vniuerſum alia animalia, plantæque plantas. Præter hæc verò ſolus omnium animantiũ homo actionum quarundam principium eſt; quippe quòd præter hunc nullum agere præterea dicitur. Sed enim ea propria vocantur, è quibus primùm motus proficiſcuntur; iuſtiſſimè verò omnium, è quibus aliter nihil queat produci, cuiuſmodi penes Deum ſunt. Immobilia autem, vt in mathematicis, non per ſe quidem, ſed ſimilitudine quadam principia appellantur. Hîc. n. ipſo principio labefactato, labefieri omnes, quę ab illo principio fluxere demõſtrationes, oportet, cùm ipſę inter ſe demõſtrationes alterã alterã tantiſper non euertunt, quãtiſper illa cõmunis hypotheſis, vnde lucẽ iſtæ ſuam habent, non euertitur. Homo igitur motus cuiuſdã principiũ eſt, nã actio motus eſt. Quia verò principiũ quemadmodũ & in aliis, corũ, quæ per ipſũ, fũt fiuntq; cauſa exiſtit; vt in demõſtrationib⁹, ita hîc quoq; pẽſiculare ea cõuenit. Nã ſi habẽte trigono duos rectos, neceſſum eſt tetragonũ quatuor rectis cõſtare; manifeſtũ eſt, quòd trigonus duos rectos habẽs, cauſa eius exiſtit.

Mag. l. 1. c. 10.

Fort ζῶ. ὁμοίως ζ.

Diſtinguendum poſt πρᾶττειν.

Vide Nic. l. 6 c. 2. & Mag. l. 1. c. 12 & infrà eo. l. c. 8. Vulgò πρᾶξιν τῆς ἀρχῆς.

Mágn. l. 1. 10.

Verùm

Verùm si quid in trigono mutaris, necessarium est & in tetragono mutes, vt si tres habuerint, sex, & si quatuor, octo. Sin verò non mutes, vt illud, ita hoc quoq; habeat necesse est. Id ita necessariò euenire, ex Analyticis patet; verùm impresentiarum in tantillum neque dicere accuratè, neq; non dicere conuenit. Nam si nulla alia triangulo causa est, cur habeat, id ipsum principiũ erit, & causa, qua reliqua adstruãtur. Quocirca si quædam sunt eiusmodi, vt etiã contrà habere possint, necessariò etiam principia sunt eiusmodi. Nã ex necessarijs nihil nisi necessariũ, concluditur; quæ verò à nobis oriuntur, etiã cõtrariè euenire possunt. Equidem quæ penes homines sunt, pleraque eius generis cõperiuntur, atque ipsi talium etiam principia existũt. Quarũ igitur cũque actionũ principium & dominus homo cõstituitur, ea patet fieri, & nõ fieri posse, & in sua etiã manu esse, quî fiant, vel non fiant; vtputa quorũ ipse dominus est, vt vel sint, vel non sint. Quæ verò in ipso sita sunt, vt faciat, vel non faciat, eorum vtique causa existit. Quoniã autem virtus, ac virium, & vtrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi verò vituperantur, (vituperãtur autem, laudanturque, non quæ à necessitate, vel natura, vel fortuna insunt, sed quorum ipsi causa sumus. quorũ verò alij causa sunt, eorundem etiam laus vel nota erit;) manifestum, virtutem ac vitium circa eiusmodi versari, quorum causa quisque est, & actionis principium. Quocirca dispiciendum, quorum causa, quarumque actionum principium homo existat. Et enim confitemur omnes voluntariorum tantùm, & eorum quæ electionem admittunt, neque à volentibus deliberatóque suscipiuntur, causam quemque esse; inuoluntariorum verò, nequaquam. Vnde satis constat, voluntariorum tantùm virtutem esse, ac vitium.

A μεγαβάλλῃ ὃ τρίγωνον. ἀνάγκη δὲ ὃ τετράγωνον μεγαβάλλειν· οἷς εἰ τρεῖς ἓξ, εἰ δὲ τέτταρες ὀκτώ· κἂν μὴ μεγαβάλλοι. ὁμοίως δὴ ὅτι καὶ ἐκεῖνο, ὁμοίως ἀναγκαῖον ἔσ) ἔσται. δῆλον δὲ ὅ ὅτι ἐχόμενόν ἐστιν ὅτι ἀναγκαῖον, οὐκ ἤδη αἰτιολυτικῶν. νυνὶ δὲ ὅτε μὴ λέγω, οὔτε λέγω ἀκριβῶς οἷός τε, πλείω ἴσως τοῦτον. εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο αἴτιον τῷ, ὃ τρίγωνον ὄντως ἔχειν, ἀρχὴ ἂν εἴη τοῦτο, ἢ αἴτιον τῷ ὑστέρῳ. ὥστ' εἴπερ ἔστιν ἔνια τῶν ὄντων ἐνδεχόμενα ἀναιτίως ἔχειν, ἀνάγκη καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν εἶναι τοιαύτας. οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης, ἀναγκαῖον ὃ συμβαῖνόν

B ὅτι, * τὰ δὲ γε ἐντεῦθεν ἐνδέχεσθαι γίνεσθαι τοιαῦτα, ἢ ὃ ἐφ' αὐτοῖς ὅτι τοῖς ἀνθρώποις, πολλὰ τῶν τοιούτων, ἢ ἀρχαὶ τῶν τοιούτων εἰσίν. ὥστε ὅσων τοιαῦτα ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ἀρχὴ ἢ κύριος, φανερὸν ὅτι ἐνδέχεται καὶ γίνεσθαι καὶ μή· ἢ ὅτι ἐφ' αὑτῷ ταῦτ' ἐστὶ γίνεσθαι καὶ μή, ὧν γε κύριός ἐστι τὸ εἶ) καὶ τὸ μὴ εἶ). ὅσα δ' ἐφ' αὑτῷ ἐστὶ ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν, αἴτιος τούτων

C ἐστὶ ὅτι· ἢ ὅσων αἴτιος, ἐφ' αὑτῷ. ἐπεὶ δ' ἥ τε ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, ἢ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἔργα, τὰ μὲν ἐπαινετά, τὰ δ' ψεκτά, (ψέγεται γὰρ καὶ ἐπαινεῖται, οὐ περὶ τὰ ἐξ ἀνάγκης ἢ τύχης ἢ φύσεως ὑπάρχοντα, ἀλλ' ὅσων αὐτοὶ αἴτιοι ἐσμέν· ὅσων γὰρ ἄλλος αἴτιος, ἐκεῖνος καὶ τὸν ψόγον καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει,) δῆλον ὅτι καὶ περὶ ἀρετῆ, καὶ ἡ κακία περὶ ταῦτ' ἐστίν, ὧν αὐτὸς αἴτιος ἢ ἀρχὴ ποιήσεως. λοιπέον ἆρα ποίων αὐτὸς

D αἴτιος καὶ ἀρχὴ ποιήσεως. πρώτης μὲν δὴ ὁμολογουμένου, ὅσα μὲν ἑκούσια καὶ κατ' προαίρεσιν τινὰ ἑκάστου, ἐκεῖνον αἴτιον εἶ) εἶναι· ὅσα δ' ἀκούσια, οὐκ αὐτὸν αἴτιον. πρώτα δ' ὅσα προελόμενος, ἢ ἐκὼν δηλονότι. δῆλον ἄρα τοῖς περὶ ἀρετῆ καὶ ἡ κακία τῶν ἑκουσίων ἂν εἴησαν.

CAPVT VII.

Probat voluntarium non esse quod iuxta cupiditatem fit: neque inuoluntarium, quod contra cupiditatem.

IDcirco quid voluntarium ac inuoluntarium sit, cùm virtus his, vitiumque describantur, considerandum erit. E tribus verò his vnum existere videtur, aut iuxta cupiditatem, aut electionem, aut intelligentiam. Nam voluntarium secundum hæc aliquid est; inuoluntarium verò præter hæc aliquid. Porrò cupiditas in tres partes distribuitur, voluntatem, irascentiam, & cupiditatem. Itaque hæc distinguenda sunt, & primum quidem secundum cupiditatem.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Οὐ σὸν ἐστὶ τὸ ἑκούσιον τὸ κατ' ὄρεξιν προαιρετόν, οὐδ' ἀκούσιον τὸ παρὰ τὴν ὄρεξιν.

E

ΛΗΠΤΕΟΝ ἆρα τί τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ τί ἐστιν ἑκάστη προαίρεσις, ὅπερ δὴ καὶ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία ὀφείλεται τούτοις. πρῶτον σκεπτέον τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ ἀκούσιον. περὶ ὧν δὴ τούτων, ἐν οἷς δόξειεν ἂν εἶ), ἤτοι κατ' ὄρεξιν, ἢ κατ' προαίρεσιν, ἢ κατ' ἐπιστήμην· τὸ μὲν ἑκούσιον, κατὰ τούτων τι. τὸ δ' ἀκούσιον, παρὰ τούτων τι. ἀλλὰ μὴν ἡ ὄρεξις εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς βούλησιν καὶ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν· ὥστε ταῦτα διαιρετέον, καὶ πρῶτον * καθ' ἐπιθυμίαν.

Paulo aliter interpr.

Nic. l. 3. Mag. l. 1. c. 13.

Mal. καθ'

δόξαε δ' ἂν πᾶν ὃ κατ' ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον εἶναι. Τὸ γὰρ ἀκούσιον πᾶν δοκεῖ εἶναι βίαιον· τὸ δὲ βίαιον, λυπηρόν· καὶ πᾶν ὃ ἀναγκάζομενοι ποιοῦσιν ἢ πάσχουσιν· ὥσπερ καὶ Εὔηνός φησι,

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον πρᾶγμ' ἀνιαρὸν ἔφυ.

ὥστ' εἰ μὲν λυπηρόν, βίαιον· καὶ εἰ βίαιον, λυπηρόν. τὸ δὲ παρὰ πᾶν μᾶλλον ἐπιθυμίας πᾶν λυπηρόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος· ὥστε βίαιον καὶ ἀκούσιον· τὸ ἄρα κατ' ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἐναντία γὰρ ταῦτ' ἀλλήλοις. Εἰ δὲ ἡ μοχθηρία ἀδικώτερον πᾶσα ποιεῖ ἡ μὲν ἀκρασία, μοχθηρία δοκεῖ εἶναι). ὁ μὲν ἀκρατὴς ὁρμὴν μᾶλλον ἐπιθυμίας, παρὰ τὸν λογισμὸν οἷος παρέπεσθαι κατ' ἐπιθυμίαν· ἐκὼν ἄρα πράξει· καὶ ἑκούσιον, τὸ κατ' ἐπιθυμίαν. Ἔοικε γὰρ ἄτοπον εἰ δικαιότερον ἔσονται οἱ ἀκρατεῖς γινόμενοι. ἐκ μὲν οὖν τούτων, δόξειεν ἂν τὸ κατ' ἐπιθυμίαν ἑκούσιον εἶναι). ἐκ δὲ τοῦδε, δοκοῦμεν· ἅπαν γὰρ ὃ ἐκὼν ὡς πράττει, βουλόμενος πράττει· ἃ δ' βούλεται, ἑκών. βούλεται μὲν οὐδεὶς ὃ οἴεται εἶναι κακόν. ἀλλὰ μὴν ὁ ἀκρατευόμενος οὐχ ἃ βούλεται ποιεῖ· τὸ γὰρ πρὸς ὃ οἴεται βέλτιον εἶναι, πράττειν δ' ἐπιθυμίαν, ἀκρατεύεσθαι ἐστιν. ὥστε ἅμα συμβήσεται * τὸν αὐτὸν ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν. τοῦτο μὲν ἀδύνατον. ἔτι μὲν ὁ ἐγκρατὴς δικαιοπραγήσει, καὶ μᾶλλον τοῦ ἀκρατοῦς. ἡ γὰρ ἐγκράτεια ἀρετή, καὶ μὲν ἀρετὴ δικαιοτέρους ποιεῖ. ἐγκρατεύεται δὲ, ὅταν πράττῃ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν λογισμόν. ὥστ' εἰ τὸ μὲν δικαιοπραγεῖν ἑκούσιον, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν· ἄμφω γὰρ δοκεῖ ταῦτα ἑκούσια εἶναι). καὶ ἀνάγκη εἰθάτερον ἑκούσιον, καὶ θάτερον. τὸ δὲ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἑκούσιον· ἅμα ἄρα ὁ αὐτὸς τὸ αὐτὸ πράξει ἑκὼν καὶ ἄκων· ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ θυμοῦ. ἀκρασία γὰρ καὶ ἐγκράτεια, καὶ θυμοῦ δοκεῖ εἶναι), ὥσπερ καὶ ἐπιθυμίας· καὶ τὸ παρὰ τὸν θυμὸν * λυπηρόν, καὶ βίαιον, ἡ κόλασις. ὥστ' εἰ τὸ βίαιον ἀκούσιον, τὸ καὶ τὸν θυμὸν ἑκούσιον δὴ εἶναι πᾶν. ἔοικε δὴ καὶ Ἡράκλειτος λέγειν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ θυμοῦ βλέπων, ὅτι λυπηρὸν μὲν καὶ χαλεπὸν γάρ φησι θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ ὠνεῖται. εἰ δὲ ἀδύνατον τὸ αὐτὸ ἑκόντα καὶ ἄκοντα πράττειν ἅμα τὸ καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ πράγματος, μᾶλλον ἑκούσιον τὸ καὶ βούλησιν τοῦ κατ' ἐπιθυμίας καὶ θυμόν. τεκμήριον δὲ. πολλὰ γὰρ πράττομεν ἐκόντες αὐθ' ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας· λείπεται ἄρα, εἰ τὸ βουλόμενον καὶ ἑκούσιον εἶναι τοῦτο, σκέψασθαι· φαίνεται δ' ἔν γε τοῖς ἀδύνατον. ὑπόκειται γὰρ ἡμῖν καὶ δοκεῖ ἡ μοχθηρία ἀδικωτέρους ποιεῖν.

γρ. τὸ

Interpr. λυπηρὸν, καὶ βίαιον, ἡ κ.

Polit. l. 5. c. 5. & Nic. 2. c. 2.

A Omne enim, quod iuxta cupiditatem eſt, voluntarium vtique iudicatur: nam inuoluntarium omne violentum videtur; & ſi violentum ſit, etiam acerbum erit, omne ſcilicet, quod coacti faciunt, aut patiuntur; quemadmodum Euenus inquit; *Omnem rem neceſſariam moleſtam eſſe.* Itaque ſi quid moleſtum, idem etiam violentum erit, & contrà. Quidquid verò præter cupiditatem eſt, id omne dolorem infert: iucundorum enim cupiditas eſt. Itaque violenta etiam inuoluntaria ſunt, & proinde quæ ſecundum cupidi-
B tatem, eadem voluntaria; hæc enim inter ſe inuicem ſunt contraria. Porrò omnis malitia reddit deteriorem. Intemperantia autem, malitia quædam eſt, vt videtur. Intemperans, qui præter rationem ſequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntarium, iuxta cupiditatem. Abſurdum enim ſit, intemperantes redditos iuſtiores fore. Ex his igitur voluntarium id quod fit ſecundum cupiditatem, iudicari queat, ex alijs verò contrarium. Quidquid enim fit voluntariè, id
C fit à volente, quodq; à volente, id voluntarium. Nemo autem vult, quod malũ eſſe norit. Verùm intemperans non quæ vult, facit: ſiquidem intemperanter agere, eſt ex cupiditate præter id quod optimũ quis arbitratur, agere. Vnde volentem nolentémque eundem agere contingeret: quod eſt impoſſibile. Continens verò iuſtius agit incontinente. Nam continentia virtus eſt, & proinde iuſtiores efficit ſui ſtudioſos. Tũ verò exercetur, cum contra cupiditatẽ, ſe-
D cundum rationem viuitur. Quocirca iuſtè, quemadmodum & prauè, agere voluntariũ eſt; vtraq; enim voluntaria apparent; & neceſſum, ſi alterũ voluntariũ ſit, etiam alterũ eſſe; quod verò præter cupiditatẽ fit, voluntarium. Idem igitur, volens aget, & non volens. Sic etiã proinde propemodum ſeſe de ira habet. Nam continentia & incõtinentia, quemadmodũ circa cupiditatem, ita circa iram quoq; verſari videntur. Nam quod iræ repugnat, triſte eſt, & violẽta eius
E cohibitio. Itaq; ſi violẽta, etiã inuolũtaria, & quod ſecundùm iram fit, voluntariũ. Videtur & Heraclitus vim iræ continens, repreſſionẽ eius permoleſtã atteſtari. *Difficile enim*, inquit, *iræ reſiſtere eſt*; anima enim emit *ira quod cupit*. Sin impoſſibile, eundem quippiã nolentẽ, volẽtéq; vnũ idẽ facere, magis volũtariũ eſt, quod à volũtate, quàm cupiditate aut iraſcẽtia fit: argumento eſt, multa facimus etiã abſque ira, & cupiditate. Supereſt igitur, vt an quod volũt homines, idem ſit voluntariũ, cõſideretur; videtur namq; & id impoſſibile, quãdo & ſuprà conſtitutum eſt, malitiam reddere iniuſtiores; ac intemperantia quidem malitia eſt.

Contrarium verò vſu venit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit, quæ tamen facit intemperans. Itaque ſi iniuria afficere, ſpontaneum eſt, id autem ex voluntate; ergo intemperans factus, non iniurius, ſed temperante priore illo iuſtior erit; quod eſt impoſſibile. Voluntarium igitur non eſſe quod iuxta cupiditatem fit, patet.

A Εἰ δ' ἀκρασία μοχθηρία ἐστὶ φαύλη· συμβήσεται δὶ ἔλαττον. Βούλεται μὲν γὰρ οὐδεὶς ἃ οἴεται εἶναι κακά· προαιρεῖται δ' ὅταν γὰρ ἀκρατὴς ᾖ. εἰ οὖν ὃ μὲν ἀδικεῖν, ἑκούσιον δ' ἐκούσιον, ὃ δ' βούλεται, ὅταν ἀκρατὴς ᾖ μὴ ἔτι ἀδικήσει, ἀλλ' ἔσται δικαιότερος ἢ πρὶν γ' ἀκρατὴς. τοῦτο δ' ἀδύνατον. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστι τὸ ἑκούσιον τῷ ὄρεξιν προαιρεῖσθαι, δῆλον ἐκ τούτων τῶν ὁρισμῶν, φανερόν.

CAPVT VIII.

B

Probat voluntarium non eſſe, id quod ſecundùm electionem fit. Deinde de eo quod vi fit, diſputat.

SEd & neq; id quod ſecundum electionẽ, ex ijſdẽ manifeſtũ eſt. Nã quod ab electione fit, demonſtratũ eſt inuoluntariũ nõ eſſe; ſed magis quod quiſq; vult, id voluntariũ. Verùm cõtingit etiã nõ volentẽ, tamẽ ſpontaneũ aliquid agere; atq; ſolũ id eſt demõſtratũ. Multa inſuper repẽtino motu facimus; eligit autẽ repẽtè nemo. At C enim ſi triũ horũ aliquod voluntariũ eſt, neceſſariò erit aut ſecũdùm cupiditatẽ, aut electionẽ, aut intellectũ, ex quibus, cùm duo priora nõ ſint, relinquitur vt in eo quod cõtemplando quis agat, ſitũ voluntariũ illud dicamus. Cæterùm paululum progreſſi oratione, finẽ tractatui de volũtario inuolũtarióq; imponemus. Eorũ enim quæ vi aut nõ vi euéniũt, cõſideratio prioribus cognata eſt ac propria. Omne enim violentũ, inuoluntarium. Quocirca de violento conſiderandum eſt, quid ſit, quóue pacto ad D voluntariũ & inuoluntariũ habeat. Videtur autem violentum neceſſario, vis & neceſſitas voluntario, perſuaſionique in rebus agẽdis opponi. In vniuerſum autẽ violentum neceſſitatémque etiam inanimatis aſſignamus. Nã & ignem vi coactumque deorſum ferri cernimus. Verum quando ſecundum naturam, propriumque impetũ fertur, nec violentia, nec voluntarium ſubeſt, ſed nomine caret antitheſis, verum E cum præter hæc contingunt, vi dicimus fieri. Eodem pacto & animalia & inanimata vi multa cum facere tum pati animaduertuntur, quando ſcilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo mouentur. Quod in animæ quidem expertibus ſimplex eſt, ſed in animatis ſæpe ſimplex, vt in quibus non ſemper ratio cupiditaſque conſonant. Ac cæteris quidem animalibus, quemadmodum & inanimatis, violentum ſimplex eſt, quippe quæ cupiditati, (nam eâ viuunt,) rationem minimè contrariam habeant;

ΚΕΦΑΛ. η.

Ὅτι ὃ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον οὐκ ἔστι τῷ προαιρεῖσθαι· καὶ περὶ βίας καὶ ἀνάγκης.

ΟΤΙ δ' οὐδὲ τῷ προαίρεσιν, πάλιν ἐκ τῶνδε δῆλον. Ὃ μὲν γὰρ * τῷ βούλησιν ὡς οὐκ ἀκούσιον, ἀπεδείχθη, ἀλλὰ μᾶλλον πρῶ ὃ βούλεται ἢ ἑκούσιον. ἀλλ' ὅτι καὶ μὴ βουλόμενοι εὐθέως πράττειν ἑκάστοτε, τοῦτο δῆλον μόνον. πολλὰ δὶ βουλόμενοι πράττομεν ἐξαίφνης· προαιρούμεθα δ' οὐδὲν οὐδὲν ἐξαίφνης. Ἔτι δὶ ἀνάγκη μὲν ἓν τέτταρ' εἶναι τούτων ἐν ᾧ τὶ ἐστὶ) ὃ ἑκούσιον· ἢ κατ' ὄρεξιν, ἢ τῷ προαίρεσιν, ἢ τῷ διάνοιαν· τούτων δ' πᾶν δύο μή ἐστι· λείπεται ἐκ τοῦ διανούμενόν πως πράττειν ἐστὶ) ὃ ἑκούσιον. ἔτι δὶ μὴ ἐκ παραλόγου τὸν λόγον, ὅτι δῶμεν τέλος τοῦ πρὸς τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον διορισμῷ. δοκεῖ γὰρ τὸ βίᾳ καὶ μὴ βίᾳ τὶ ποιεῖν, οἰκεῖα τοῖς εἰρημένοις εἶ). τὸ, τι γὰρ βίαιον, ἀκούσιον, ἢ τὸ ἀκούσιον πᾶν βίαιον εἶ) φαμέν. ὥστε πρὸς τὸ βίᾳ σκεπτέον πρῶτον τί ἐστι, ἢ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον. δοκεῖ δὲ τὸ βίαιον ἢ τὸ ἀνάγκην ἔχειν αὐξάνεσθαι, ἢ δι' βία καὶ δι' ἀνάγκη, τῷ ἐκουσίῳ καὶ τῇ πείθοι ὅτι τῶν πραττομένων. καθόλου γὰρ τὸ βίαιον καὶ τινὶ ἀνάγκην, καὶ ὅτι τῶν ἀψύχων λέγομεν. καὶ γὰρ τὸ πῦρ κάτω βίᾳ καὶ ἀνάγκην φέρεσθαί φαμεν. τοῦτο δ' ὅταν μὲν τινὶ φύσιν καὶ τινὶ καθ' αὐτὸ ὁρμὴν φέρηται, τὸ βίᾳ· τὸ μὲν γὰρ ἑκούσια λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἐναντίως δὲ πάσχει. ὅταν δ' πᾶν τοὐτῳ, βίᾳ φαμέν. ὁμοίως δ' ἔχει ὅτι ἀψύχων. καὶ ὅτι τῶν ζώων ὁρῶμεν βίᾳ πολλὰ ἐκ παρόντα καὶ ποιοῦντα, ὅταν πᾶν τινὶ ἐκ αὐτοῦ ὁρμὴν ἐξωθούσης χρῆ. ἐκ μὲν τοῖς ἀψύχοις ἁπλῆ ἡ ἀρχὴ, ἐκ δ' τοῖς ἐμψύχοις πλεοναχῇ· ὁ γὰρ αἰεὶ ἡ ὄρεξις ἐκ ὁ λόγος συμφωνεῖ. ὥστ' ὅτι μὲν τῶν ἄλλων ζώων ἁπλοῦν τὸ βίαιον, ὡς καὶ ὅτι τ' ἀψύχων. ὁ γὰρ ἐχεῖ λόγον καὶ ὄρεξιν ἐκ αὐτόν, ἀλλὰ τῇ ὀρέξει ζῇ.

Inter. τῷ προαίρεσιν, minùs rectè.

Nic. l. 3. c. 1.

Mag. l. 1. c. 15.

Suprà eod. l. c. 6.

ἐν δὲ ἀνθρώπῳ ἔνεστιν ἄμφω, καὶ ἔν τινι ἡλικίᾳ, ἣ καὶ δοκεῖ ἀποδίδωμι. οὐ γὰρ φαμὲν τὸ παιδίον πρακτικὸν, οὐδὲ τὸ θηρίον· ἀλλ' ὅταν ἤδη ἅμα λογισμὸν παρίστωμεν. δοκεῖ δὴ τὸ βίαιον ἄπονον λυπηρὸν εἶ)· ἐ οὐθὶς βίᾳ μὴ ποιεῖ, χαίρων δὲ. δεῖ πως εἶναι τὸν ἐγκρατῆ ἐ τὸν ἀκρατῆ πλείστα ἀμφισβήτησις ὄντι. ἐναντίας γὰρ ὁρμὰς ἔχων αὐτὸς ἑαυτῷ παρίστησι· ὥσθ' ὅ, τ' ἐγκρατὴς, βίᾳ (φασὶν) ἀφέλκει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἡδίων ἐπιθυμιῶν· ἀλγεῖ γὰρ ἀφέλκων παρὰ αὐτιτείνουσάν ὄρεξιν· ὅ, τ' ἀκρατὴς βίᾳ πρὸς τὸν λογισμόν· ἧττον γὰρ δοκεῖ λυπεῖσθαι. διὰ γὰρ ἐπιθυμίαν τῶν ἡδέων, ἡ ἀκολουθεῖ χαίρων. ὥστ' ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον ἐκὼν ἢ οὐ βίᾳ, ὅτι οὐ λυπηρῶς. διὰ γ' πειθὼ τὴ βίᾳ ἐ ἀνάγκη διαφέρειν. ὁ μὲν ἐγκρατὴς, ἐφ' ἃ πέπεισται, ἄγει, ἐ παρὰ πειθὼ βίᾳ, ἀλλ' ἑκών. ἡ δὲ ἐπιθυμία ὑ πείσεται ἄγειν· ὑ γὰρ μετὰ λόγου. ὅτι μὲν οὖν δοκοῦσιν οὗτοι μόνοι βίᾳ ἢ ἄκοντες ποιεῖν, ἢ δι' ἅπερ αἴτιαι, ὅτι καθ' ὁμοιότητά τινα τῆ βίᾳ, καθ' ἣν ἢ ὅτι τῶν ἀψύχων λέγομεν, εἴρηται. ὑ μὴν ἀλλ' εἴ τις παρεῖη τὸ ἐν αὐτῷ ὀρεκτικῷ παρεκπίπτων κάκει, λύεται τὸ λεχθέν. ὅταν μὲν γὰρ τῆ ἔξωθεν παρὰ τὸν ἐν αὐτῷ ὁρμὴν κινῆ ἢ κρεμίζῃ, βίᾳ φαμέν. ὅταν ἢ μὲν, οὐ βίᾳ. ἐν δὲ τῷ ἐγκρατεῖ ἢ ἀκρατεῖ ἥδε καθ' αὑτὴν ὁρμὴ ἐνοῦσα ἄγει· ἄμφω γὰρ ἔχει· ὥστ' ὑ βίᾳ ἐνδέχεται, ἀλλ' ἑκὼν ὀρθῶς γε ταῦτα παρέπεται αὖ, οὐδ' ἀναγκαζόμενος. τὸν γὰρ ἔξωθεν ἄγοντα, τὸν αὐτὸν δὲ τὸν ὁρμὴν ἢ ἐμποδίζοντα κινοῦσάν πως, ἀναγκάζειν λέγομεν, ὥστε εἴ τις λαβὼν τὸν χεῖρα τινὸς ἅπτοιτο ἅτερα πρὸς πατάσσοντος ἐ τῶν βουλεσθαι, ἢ τῶν ἐπιθυμεῖν. ὅταν δ' ἐνῇ τὸ ἀρχὴ, ὑ βίᾳ· ἐπεὶ ἢ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἀμφοτέροις ἐστί. ἢ γὰρ ὁ ἐγκρατευόμενος λυπεῖται, παρὰ τὸν ἐπιθυμίαν παρόντων ἡδέων, ἢ χαίρει τὸν ἀπ' ἐλπίδος ἡδονὴν, ὅτι ὑπάρξει ὠφεληθήσεσθαι, ἢ ἤδη ὠφελεῖσθαι ὑμαίνων. ἐ ὁ ἀκρατὴς, χαίρει μὲν τυγχάνων ἀκρατευόμενος ὧν ἐπιθυμεῖ, λυπεῖται ἢ τὸν ἀπ' ἐλπίδος λύπην. οἴεται γὰρ κακὸν παρεῖναι. ὥστε ὅ μὲν βίᾳ ἐκὼν παρεῖναι φασὶ ποιεῖν, ἔχει λόγον. καὶ δι' ἣ ὄρεξιν, ἐ δι' ὃν λογισμὸν ἐκὼν παρεῖναι ἔχοντά ποτε παρεῖναι. κεχωρισμένα γὰρ ὄντα ἐκὼν παρεῖναι, ἀκρατεύεσθαι οὐκ ἀνθρώπων. ὅθεν ἢ ὅτι ἢ ἄλλων μεταφέρουσι ψυχῆ, ὅτι ἢ ἐν ψυχῆ τι ἐνοῦσιν ὁρῶσιν. ὅτι μὲν οὖν ἢ μείων ἐνδέχεται τοῦτο λέγειν ἡ δ' ὅλη ἐνοῦσα ψυχὴ ἢ ἡ ἀκρατὴς ἢ ἡ ἐγκρατὴς, παρέπεται, βίᾳ δ' ἐνδέχεται, διὰ ἢ τὸ ἐκείνοις τι, ἐπιὴ φύσει ἀμφότερα ἔχομεν.

A homini verò ambo insunt, certa quadam ætate; ea scilicet quæ rebus per rationem agendis idonea est; neque enim vel puerũ vel feram agere dicimus. Proinde cùm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam sed gaudens agere videatur, magna de temperante intemperantéque controuersa oriuntur, eo quòd vterque contrarios intra se impetus sentiens agit. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt; dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperãs autem vi præter rationem rapitur; minùs tamen adfligitur; nam cupiditati lætus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi sed volẽs agit, quia dolore vacat. Porro persuasio, violentiæ necessitatique opponitur; temperãs verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. Quòd igitur ij soli vi inuitique facere videantur, quámq; ob causam, scilicet ob similitudinẽ, qua & inanimata agere dicimus, expositum hactenus. Sed enim si & quod in determinatione positum isthic fuerat, adijciatur, soluitur quod dictum est. Quando igitur foris quippiam præter impetum intrinsecum mouerit, sedaritue, vi id fieri asseueramus; quando verò secus, non vi. In temperante autem, intemperantéque, insitus impetus ducit, (vtrumq; enim habet,) & neuter vi, & coactus, sed volens vterque agit. Nam principium, quod foris est præter naturalem impetum, siue moueat, siue motum impediat, necessitatem vocamus, vt si quis manu, & voluntate & cupiditate renitentis, arrepta, percutiat alium. Verùm si intrinsecus principium fuerit, vis non est; quandoquidem & voluptas ineſt, & dolor in vtrisque. Nam & qui continenter agit, dolore afficitur; quippe qui contra quàm cupiditas ferat, faciat: & lætitia ac voluptate, quippe, qui speret, sibi id olim fore commodo & bono; vel iam bono esse, dum hac ratione morbum expellit. Similiter incontinens gaudet ille quidem dum fruitur hac sua incontinentia, re optata; sed & dolore afficitur, quippe qui metuat necessariò, propter conscientiã malè facti. Itaq; dicere, vi vtrumque agere, à ratione non est alienũ; vterq; enim, si spectes in altero appetitũ, in altero rationem, agit inuitus. Nam cùm diuisa sint hæc duo, alterum ab altero extruditur. Quoniã autem in aliqua animi parte id manifestò contingit; solet id ad totum animũ transferri. Atqui de partibus quidem eius dici id potest: cæterùm animus totus tã incontinẽtis quàm cõtinẽtis, sponte sua agit; vi verò neuter: sed aliquid tãtùm quod ipsis ineſt: vtrũq; autẽ eorũ *quæ pugnẽt inuicem*, à natura habemus.

Nam & ratio naturâ nobis ineſt ad imperandum: ſi enim aliquem ita vt natus eſt, eſſe ſiueris, modò debilis aut mutilus nulla ſui parte fiat, inerit ei ratio, & cupiditas: ſtatim enim vt editus eſt aliquis in lucem, eum comitatur, eique ineſt. Atque his ferè duobus à natura quippiam ineſſe determinamus: eo ſcilicet quod ſtatim à natiuitate ineſt, & quod generatione exiſtente facilè conſequimur, vt ſenectus, canities, ac alia id genus. Itaque non ſecundùm naturam facit alteruter, ſed ſecundùm naturam ſimpliciter: ſed non eandem. Quæſtionibus igitur de temperante intemperantéque, vtrùm vi & non volens agat alter, aut vterque, aut vi ſimul, inuitique ambo: & ſi vis voluntaria ſit, num volentes ſimul, nolentéſq; agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter vi coactique agere dicuntur, non diſſentientibus inter ſe mutuò ratione & cupiditate, quando ſcilicet id faciunt, quod moleſtum quidem & friuolum iudicant: ſed neglectum, damnum aut mortem inferat: hæc enim omnes aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, ſed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta, alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quæcumque enim eorum, per quæ vel facere, penes ipſum eſt, etiamſi non volens facit, tamen & facere ſponte dicitur, & non vi: quæ verò penes ipſum non ſunt, vi quodammodo, ſed non ſimpliciter fieri dicuntur; eò quòd non illud ipſum eligit, ſed alicuius gratia agit. Verùm in his eſt quoddam diſcrimen. Nam ridiculus fuerit, ſi vt contactus quis vitaret, occidiſſet alterum, vi ſe id coactumque feciſſe dicat: maius enim acerbiuſque malum oportet non facienti propoſitum ſit. Sic enim coactus, & non vi faciet, ſcilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulſionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipſum hæc ſunt: quocirca & amorem, & iras quaſdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia violenta nimis, & ſupra naturam ſunt. Vnde & veniam merentur, eo quòd vi cogere naturam ſoleant. Sed & magis vi inuitéque fecere videtur, qui facit, ne vehementiùs aut leuiter doleat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipſam refertur vniuerſum, quod ferendo natura eſt. Verùm quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis ſunt, non debent penes ipſum eſſe cenſeri: quamobrem phanatici, & qui futura prædicunt, quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipſos eſſe aſſeueramus, neque vt faciãt quæ fecerunt, neq; vt dicant quæ dixerũt.

A * καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ἄρχων. ὅτι ἐὰν μὲν μὴ τῆς ἡδέσεως καὶ μὴ πληρωθείσης, εὐθὺς καὶ ἡ ὄρεξις γίνεται, ὅτι αὐτὸς οὐκ ἡδέως ἀκολουθεῖ καὶ ἔνεστι. σχεδὸν δὲ τοῦτο δυσὶ τὸ φύσει διωρίζομεθα, τά τε ὅσα αὐτοῖς γινομένοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐὰν μὴ ἡδέσεως ἀθυπορεῖν, γίνεται ἡμῖν, οἷον πολιὰ καὶ γῆρας, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα. ὥστε μὲν τὴν φύσιν ἑκάτερος τοιοῦτος· ἁπλῶς δὲ τὴν φύσιν ἑκάτερος, οὐ τὼ αὐτὼ. αἱ μὲν οὖν τοῦ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ἀπειρίαι, τοῦ τὸ βίᾳ τοιοῦτον, ἢ ἀμφοτέρους, ἢ τὸν ἕτερον. ὥστε ἢ μὴ ἑκόντας, ἢ ἅμα βίᾳ καὶ ἀκόντας. εἰ δὲ τὸ βίᾳ ἑκούσιον, ἅμα ἑκόντας καὶ ἀκόντας τοιοῦτον· σχεδὸν γὰρ οὐκ ἔστιν εἰρημένων ἄλλων ἡμῖν ὡς ἀπορητέον. λέγονται δὲ καὶ ἄλλον τρόπον βίᾳ καὶ ἀναγκαζόντες τοιοῦτοι, οὐ διαφωνοῦντος τοῦ λόγου ἐκ τῆς ὀρέξεως, ὅταν τοιοῦτοι ὦσιν ὁ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπολαμβάνουσιν· ἀλλ' οὐ μὴ τοῦτο τοιοῦτοι, πληγαὶ ἢ θάνατοι ὧσι. ταῦτα γὰρ φασιν αἰσχρὰ καὶ ἀθέντες τοιοῦτοι, ἢ οὔ. ἀλλὰ πρῶτον ποιοῦσιν αὐτὸ τοῦτο. ἔξεστι γὰρ μὴ ποιῆσαι, ἀλλ' ὑπομεῖναι τὸ πάθος. ἔτι ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίνεται δι', τὰ δ' οὔ. ὅσα μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ τῶν τοιούτων μὴ ὑπάρξαι ἢ ὑπάρξαι * δεῖ, ὅσα τοιοῦτοι ἃ μὴ βούλεται, ἑκὼν τοιοῦτος, καὶ ὁ βίᾳ· ὅσα δ' μὴ ἐφ' αὐτῷ, τῶν τοιούτων βίᾳ πῶς, ὁ μὲν τοι, γ' ἁπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο προαιρεῖται ὁ τοιοῦτος, ἀλλ' ἕνεκα, ἐπὶ καὶ οἷς τούτοις ἐστὶν ὡς διαφορά. εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάβῃ * πληγὰς, ἀποκτείνῃ, ψελιὸς δ' εἴη, εἰ λέγοι ὅτι βίᾳ καὶ ἀναγκαζόμενος. ἀλλὰ δεῖ μεῖζον κακὸν καὶ λυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας· ὅταν γὰρ ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ βίᾳ τοιοῦτος, ἢ διὰ φύσιν, ὅταν κακόν τι ἀναδοῦ ἕνεκα, ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως τοιοῦτος, καὶ ἄκων γε· οὐ γὰρ ἐφ' αὐτῷ ταῦτα. διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον λέγεσι, καὶ συμεῖς οἵους καὶ τὰ φυσικά· ὅτι ἰσχυρὰ καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν φύσιν, καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκότα βιάζεσθαι τὴν φύσιν. καὶ μᾶλλον αὖ δοκεῖ βίᾳ καὶ ἄκων τοιοῦτος εἶναι, ἵνα μὴ ἀλγῇ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα μὴ ἡδέως, καὶ ὅλως ἵνα μὴ χαίρῃ. τὸ γὰρ ἐφ' αὐτῷ, εἰς ὃ ἀφίκεται ὅλον, τοῦτο ἐστιν, ὃ ἡ αὐτὸ φύσις οἷά τε φέρειν· ὃ δ' μὴ οἷά τε, μηδ' ἔστι τῆς οἰκείας φύσεως ὀρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὐτῷ· διὸ καὶ τοὺς εὐθυσιαζομένους, καὶ προλέγοντας, καὶ ὅσα δι' ἀγυιᾶς ἔργων τοιούτους, ὅμως δοκεῖν ἐφ' αὐτοῖς εἶναι, ὅτ' εἰπεῖν ἃ εἶπον, ὅτε πρᾶξαι ἃ ἔπραξαν.

Totum locum ſic diſtinximus qui antè perturbatiſſimè edebatur. Interpres quæ in eius verſ. his incluſa ſũt notis [ ] non verterat.

γρ. δὴ, Sanè δῆ, ferri non poteſt: éſtq; ſuſpectus locus.

Suſpecta vox, niſi ſic locum accipias, *Nã ſi quis alium metuens, ne rei quam contrectabat, furtũ faceret, occideret.*

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ἐπιθυμίαν· ὥστε ἐξ ἀμφοῖν ἕξεις καὶ πάθη οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν, ἢ προαιρέσεις αἱ κατὰ τὰς διανοίας διαφοραὶ καὶ λογισμοί. ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναί τινας λόγους χρείττους ἡμῶν. * ὡς δ' ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἔδοξε σκέψασθαι. τοῦτο μὲν οὖν οὕτω διηρήσθω. οἱ γὰρ μάλιστ' ἐμποδίζοντες τὸ ἑκούσιον, ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' ἑκόντες.

γρ. ὡς ἓξ ἐκ. ἃ δὲ ἐκ. καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἔδοξε σκέψασθαι, τοῦτο μὲν οὕτω διωρίσθω.

A Sed & nec per cupiditatem. Itaq; & intellectus quidam affectuſque, aut actiones ſecundum eiuſmodi rationes, & intelligentias, in noſtra poteſtate non ſunt. Sed quēadmodum Philolaus inquit, rationes quædam ſunt nobis potentiores: Ergo voluntariorum ac inuoluntariorum conſideratio, eorum quæ vi eueniunt, tractatui iungenda eſt, atque hæc ita ſint inter ſeſe diſtincta, Nam qui ſponte maximè interpellant, ad id ſe coactos dicunt, vt in eam animi ſententiam venirent.

B

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι τῇ ἀγνοίᾳ τὸ ἑκούσιον ὥρισται· καὶ ὅτι τὸ εἰδέναι καὶ ὁρίσασθαι διττόν.

CAPVT IX.

Voluntarium, eorum eſſe docet, quæ iuxta intellectum fiunt: De duplici item faciendi modo.

Nic.l.3. c. 2.

ΕΠεὶδὴ τέλος ἔχει τὸ πρᾶξις, καὶ οὔτε τῇ ὀρέξει, οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἑκούσιον ὥρισται, λοιπὸν διορίσασθαι πρὸς τὰς ἀγνοίας. δοκεῖ δὴ ἐναντίον εἶναι τὸ ἑκούσιον τῷ ἀκουσίῳ, καὶ τὸ εἰδέναι, ἢ ὅ, ἢ ᾧ ἕνεκα. οἷόν τε γὰρ οἶδε μὲν ὅτι πατήρ, ἀλλ' οὐχ ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα σώσῃ, ὥσπερ αἱ Πελιάδες ἤτησαν ·· ὡς ὅτι] μὲν πόμα, ἀλλ' ὡς φίλτρον καὶ οἶνον· ὃ δ' ἐν ᾧ κάπρον. τῷ δ' ἀγνοοῦντί τι καὶ ὅτι, καὶ ᾧ, καὶ ὅ, διὰ ἄγνοιαν, μὴ κατὰ συμβεβηκός· τὸ δὲ διὰ ἄγνοιαν, καὶ ὅ; καὶ ὅτι, ἀκούσιον. τὸ οὖν ἀγνοῆσαι ἔργα ἀκούσιον. ὅσα μὲν οὖν ὧν ἐφ' ἑαυτῷ ὂν μὴ προαιρῆται, προαιρεῖται μὲν ἀγνοῶν, καὶ δι' αὐτὸν, ἑκούσια. ταῦτ' ἀμάλλον εἶναι, καὶ τὸ ἑκούσιον τοῦτ' ἔστιν· ὅσα δ' ἀγνοῶν, καὶ ἀφ' ὧν ἀγνοῶν, ἄκων. ἐπεὶ δ' τὸ ὁρίσασθαι καὶ τὸ εἰδέναι διττόν, ἐν μὲν τῷ ἔχειν, ἐν δ' τῷ χρῆσθαι τῇ ἕξει τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ ἔχων, μὴ χρώμενος δ', ἔστι μὲν ὡς δικαίως ἀγνοεῖν λέγοιτο· ἔστι δ' ὡς οὐ δικαίως· οἷς εἰ δι' ἀμέλειαν μὴ ἐχρῆτο. ὁμοίως δὲ καὶ μὴ ἔχων ἃς φέροιτο ἂν, εἰ ῥᾴδιόν τι ἢ ἀναλγητόν ἐστιν, μὴ ἔχει δι' ἀμέλειαν ἢ ἡδονὴν ἢ λύπην. ταῦτ' οὖν προδιορισθέντων. τοῖς μὲν οὖν τῷ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

C

D

ET quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate nec electione terminatum eſt, reliquum eſt vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur autem inuoluntario contrarium eſſe voluntariū, &, quod cuiuſque gratia ſciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater ſit, non tamen quòd occidat, ſed ſeruet potiùs: vt Peliades, petebant quidem poculum, ſed vt amatorium, & vino plenum: id verò venenū erat. Ignorans autē quem, cui, & quid, ex ignorantia, non per accidēs agere dicetur. Quod autem ab ignorante tali fit, inuoluntarium eſt; ergo voluntariū contrariū eſt. Quæ igitur penes ipſum ſunt, vt facere omittat, facit non ignorans, & per ſe, ea vtique voluntaria ſunt, & voluntariū id ipſum eſt; quę verò ignorans, ex eo quòd ignorat, ea inuitus facit. Porrò quia ſcire & intelligere bifariàm capiuntur, vel vt habeatur, vel vt vſurpetur ſcientia, qui habens non vtitur, interdum ignorans meritò dicitur, interdum verò nequaquā, velut ſi per negligentiam non vtitur. Similiter & is vitupereretur, qui vel facilium vel neceſſariorum peritiam, per negligentiam aut dolorem aliquem, voluptatemque non veſtiget. Hæc loco huic inſerenda videbātur. De voluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum ſit.

E

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς ἐστι προαίρεσις, ἀλλ' ὡς ἐκάτερον.

CAPVT X.

Docet delectum ex opinione & voluntate coniunctis conſtare.

Nic.l.3. c. 4. Mag. l.1. c.18.

ΠΕρὶ δὲ προαιρέσεως μετὰ τοῦτο λεκτέον, διαπορήσαντες πρῶτον περὶ τοῦ λόγου πρὸς αὐτῆς. δοκεῖ γὰρ αἵ τε εἰς ἃ ἐγγίγνεται πίπτουσι, καὶ τοῖς φαῦλοι εἶναι αἱρετὴ χρῆ, καὶ πότερον ὑπὸ ταὐτὸ τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ προαιρετόν, ἢ ἕτερα ἐστί· μέ-

DE electione verò deinceps dicemus, expoſitis primùm nonnullis quæſtionibus. Ambigat enim fortaſſe quis, in quo genere oriantur, tum in quali conſtituenda ſint, aut, eadémne aut diuerſa ſint voluntarium & inuoluntarium.

Maximè verò quidam aſſeuerant, & quærenti etiam an fortè videri queat, electionem ex duobus his alterum eſſe, ſcilicet aut opinionem, aut appetitum: vtraque enim conſectanea videntur. Verùm appetitum non eſſe; patet ex eo quòd tum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram eſſe neceſſum ſit: nemo quippe niſi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò cupiditaſque, etiam feris ineſt, electio verò nequaquam; & tamen quibus hæc ambo inſunt, multa abſque ira cupiditatéque eligunt; ſed dum paſſionibus adfliguntur, non eligunt, ſed tolerant. Præterea, cupiditati iræque ſemper dolor iungitur; multa verò nos abſque dolore eligimus. Voluntas inſuper & electio idem non ſunt; volunt enim interdum etiam ea homines, quæ impoſſibilia norunt, vt omnibus hominibus imperare, immortalem eſſe, id quod nemo ſciens impoſſibile elegerit; & in vniuerſum, quæ & ſi non per ſe, ſed ſibi tamen impoſſibilia vel factu, vel omiſſu nouerit; vnde manifeſtum, electionem eſſe rerum penes nos ſitarum. Similiter clarum, nec opinionem eſſe, neque ſimpliciter, ſi quis aliquid putet, cùm eligibile eiuſmodi quid ſit, quod viribus noſtris paretur. Multa verò opinione concipiunt, quæ penes nos non ſunt, vt diametrum commenſurabilem. Porrò nec vera eſt, nec falſa electio, ſed & nec rerum penes nos ſitarum opinio, qua faciendum aliquid vel non faciendum arbitramur. Commune verò id eſt, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem, ſed ea quæ fini conſequendo conferunt, eligit; quemadmodum nemo ſanum eſſe, ſed ambulare, ſedere, ſanitatis gratia. Neque felicitate potiri quiſpiam eligit, ſed quæſtus ſtudium, & periclitationes felicitatis adipiſcendæ gratia. Et in vniuerſum declarat ſemper eligens, quid cuiuſue gratia eligat: eſt enim aliud id cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maximè finem, vt in pretio, & ſanum eſſe, feliciter beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis & voluntatis rationem eſſe. Voluntas enim & opinio maximè finem ſpectant, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec ſimpliciter vllam animi perceptionem eſſe: quo ſimul elucet & quid ſit, quidue ab ijs differat, ac vt ſe ad voluntarium habeat. Porrò poſſibilium eſſe, aut non eſſe, alia eiuſmodi ſunt, vt dè ijs ſuſcipiatur deliberatio, alia verò vt non ſuſcipiatur. Quorum dã enim generatio penes nos non eſt, etiam ſi fieri, aut non fieri, poſſint: ſed quæ vel natura,

A λιςα δὲ λέγεται τῷ μᾶλλον, * καὶ ζητοῦντ᾽ .. δόξῃε δὴ δὲ δυοῖν θάτερον εἶ) προαίρεσις, ἢ ὅτι δόξα, ἢ ὄρεξις· ἀμφότερα γὰρ φαίνεται ἑπόμενα κωλυθῆναι. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὄρεξις, φανερόν. ἢ γὰρ βούλησις ἂν εἴη, ἢ ὀργὴ ἢ ἐπιθυμία, ἢ θυμός· οὐδὲν γὰρ ὀρέγεται μὴ δι᾽ τι πεπονθὼς τούτων. θυμὸς μὲν οὖν καὶ ἐπιθυμία καὶ τοῖς θηρίοις ὑπάρχει, προαίρεσις δ᾽ οὔ. ἔτι δὲ καὶ οἷς ὑπάρχει ἀμφω ταῦτα, πολλὰ καὶ ἄνευ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας προαιροῦνται, καὶ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες οὐ προαιροῦνται, ἀλλὰ καρτεροῦσιν. ἔτι ἐπιθυμία μὲν καὶ θυμὸς ἀεὶ μετὰ λύπης· προαιρούμεθα δὲ πολλὰ καὶ ἄνευ λύπης. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ βούλησις καὶ προαίρεσις ταὐτόν. βουλόμεθα μὲν γὰρ ἔνια καὶ τῶν ἀδυνάτων εἰδότες, οἷ βασιλεύειν τε πάντων ἀθανάτων, καὶ ἀθάνατοι εἶ), προαιροῖτο δ᾽ οὐδείς· μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἀδύνατον· ἢ δ᾽ ὅλως ὃ δυνατὸν μέν, μηδ᾽ αὐτῷ δ᾽ οἴεσθαι προκεῖσθαι ἢ μὴ προκεῖσθαι. ὥστε τοῦτο μὲν φανερόν, ὅτι ἀνάγκη ὃ προαιρετὸν τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ πρᾶξαι εἶ)· ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα, οὐδ᾽ ἁπλῶς εἴ τις οἴεται ἃ τῶν γὰρ ἐφ᾽ αὑτῷ πρᾶξαι εἶ), ὃ προαιρετόν. δοξάζομεν δ᾽ ἃ πολλὰ καὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐφ᾽ ἡμῖν, οἷ πλεῖ ἄλφιτα μεῖξαι συμμεῖξαι. ἔτι οὐκ ἔστι προαίρεσις ἀληθὴς ἢ ψευδής. * οὐδὲ δὴ ἡ τῶν ἐφ᾽ αὑτῷ ὄντων προκτῶν δόξα ἢ τυγχάνουσιν οἰόμενοι δεῖν ἃ προκτῶν ἢ ἀπροκτῶν. καίτοι γ᾽ ἐκεῖ δόξης τοῦτο ἐν βουλήσεως· ὑγιὴς γὰρ τέλος ὑγίειαν προαιρεῖται, ἀλλὰ πῶς πρὸς τέλος· λέγω δ᾽ οἷ οὐθεὶς ὑγιείαν προαιρεῖται, ἀλλὰ περιπατεῖν ἢ καθῆσθαι τοῦ ὑγιαίνειν ἕνεκα· οὐδ᾽ εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ χρηματίζεσθαι, ἢ κινδυνεύειν τοῦ εὐδαιμονῆσαι ἕνεκα· ἐν ὅλως δηλοῖ ἀεὶ προαιρούμενος ἢ τι, ἢ τίνος ἕνεκα προαιρεῖται. ἔστι δὲ ὃ μὲν τίνος, οὗ ἕνεκα προαιρεῖται ἄλλο· ὃ δ᾽ τί, ὃ προαιρεῖται ἕνεκα ἄλλου. βούλεται δέ γε μάλιστα ὃ τέλος, ἐν δοξάζει δὲ τὴν ὑγιαίνειν καὶ ᾧ προέπλευ. ὥστε φανερὸν ἐξ᾽ τούτων, ὅτι ἄλλο ἐν δόξης καὶ βουλήσεως. βούλεσθαι μὲν καὶ δόξα μάλιστα τοῦ τέλους· προαίρεσις δ᾽ οὐκ ἔστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὅτι βούλησις οὔτε δόξα, οὐδ᾽ ὑπόληψις ἁπλῶς ἡ προαίρεσις· τί δὲ μᾶλλον φέρει τούτων, ἐν πῶς ἔχει πρὸς τὴν ἀρετήν. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται, ἐν τί ὅτι προαίρεσις. ἔστι δὲ τῶν δυνατῶν ἐν εἶ) καὶ μή, τὰ μὲν ποιεῖν, ὥστε καὶ ἐνδέχεσθαι βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν· περὶ οἷσιν δ᾽ οὐκ ἐνδέχεται. τὰ μὲν γὰρ δυνατὰ ὅτι καὶ εἶ) καὶ μὴ εἶ)· ἀλλ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν αἰτίων ἡ γένεσίς ὅτιν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐξ᾽ φύ-

Interpr. καὶ ζητοῦντα δόξαν ἀλ.

[Int. οὐδὲ δὴ τῶν ἐ. ἀ. ὃ ᾧ. δόξα, ἢ τυγχ.

σιν, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας γίνεται. περὶ ὧν οὐδεὶς αὐτὸν εἰσηκήσατο βουλεύεσθαι μὴ ἀγροικος. περὶ ὧν ἡ σκέψις μὴ μόνον ὅτι εἰ γίνεται, ἀλλὰ καὶ ὅτι βουλευτὰ τοῖς ἀνθρώποις. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι. διὸ βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, ἢ δὲ πῶς ὁ κύκλος τετραγωνιστός· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ὅλως δ' οὐ πρακτόν· ἀλλ' ἢ δὲ περὶ τῶν ἐν ἡμῖν πρακτῶν περὶ ἀπάντων. καὶ δῆλον ὅτι ἢ δὲ δόξα ἁπλῶς ἡ προαίρεσις ἐστιν. τὰ δὲ προαιρετὰ καὶ πρακτά, τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων ἐστί. διὸ καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, τί δή ποθ' οἱ μὲν ἰατροὶ βουλεύονται περὶ ὧν ἔχουσι τὴν ὑπιστήμην, οἱ δὲ γραμματικοὶ ἢ; ἆρ' ὅτι διὰ χρόνου γινομένης τῆς ἁμαρτίας, (ἢ γὰρ λογιζόμενοι ἁμαρτάνομεν, ἢ καὶ τὰ αἰσθήσει αὐτὸ ὁρῶντες,) ἐν μὲν τῇ ἰατρικῇ ἀμφοτέρως ἐνδέχεται ἁμαρτεῖν, ἐν δὲ τῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν αἴσθησιν καὶ προαίρεσιν, ἧς αἰσθησόμεθα, εἰς ἄπειρον ἥξουσιν. ὅπερ οὖν οὔτε δόξα οὔτε βούλησις ἐστὶ προαίρεσις, ἔστιν ὡς ἑκάτερον, οὐδὲ ἄμφω. ἐξ ἀφνὼ γὰρ προαιρεῖται μὲν ἐνδεῖς. δοκεῖ δὲ προαίρεσιν καὶ βούλεσθαι. ὡς ἐξ ἀμφοῖν ἐρῶ. ἀμφω γὰρ ὑπάρχει τῷ προαιρουμένῳ ταῦτα. ἀλλὰ πῶς, ἐκ τούτων σκεπτέον. δηλοῖ δέ πως καὶ τὸ ὄνομα αὐτό. * ἡ γὰρ προαίρεσις μὲν ἐστιν, οὐκ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον· τοῦτο δ' οὐκ οἶδέ τε δῶδι σκέψεως καὶ βουλῆς. διὸ ἐκ δόξης βουλευτικῆς ἐστιν ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν δὴ τέλους ἐνδεῖς βουλεύεται, σκοπὰ τοῦτο κεῖται πᾶσι. περὶ δὲ τῶν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον τόδε ἢ τόδε σύνεγγυς, * ἢ δὲ δοκεῖ καὶ τοῦτο πῶς ἔχειν. βουλόμεθα δὲ πρώτως τοῦτο, ἔπειτα δὲ εἰς ἡμᾶς ἀναγόμενοι τῆς ἡγεμονικῆς τὸ ἐρχόμενον. εἰ δὲ προαιρετὴ μὲν μοχθηρὶς, μὴ σπουδαία μέλλοις μὲν δὲ βουλευτὰ μέλλοις, ἢ χείρων ἢ βέλτιον· * βούλεται δ' ἕκαστος ἐφ' ἡμῖν ὄντα τὰ δίκαια εἶναι, * καὶ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ προαίρεσις μὲν ἐστὶν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὑτοῖς βουλευτικὴ. ἅπαντες γὰρ * βουλόμεθα ἃ καὶ προαιρούμεθα. ἡ μὲν οὖν γε ἃ βουλόμεθα, πάντα προαιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευτικὸν, ἧς ἀρχὴ καὶ αἰτία βουλεύσις ἐστὶ, καὶ ὀρέγεσθαι διὰ τὸ βουλεύεσθαι. διὸ οὔτε τοῖς ἀνόοις ζώοις ἐστὶν ἡ προαίρεσις, οὔτε ἐν παιδὶ ἡλικία, οὔτε πάντος ἔχοντος διάνοιαν. οὐδὲ γὰρ τὸ βουλεύσασθαι, οὐδ' ἐνδέχεται τῷ διαπτὶ, ἀλλὰ δοξάσαι μὲν εἰ ποικτέον, οὐδὲν κωλύει πολλοῖς ὑπάρχειν. τὸ δὲ διὰ λογισμοῦ οὐκέτι. ἔστι γὰρ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ διανοητικὸν αἰτίας τινός. εἰ γὰρ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστὶ·

vel alijs ex cauſis fiunt, de ijs ſciens nemo conſultare inſtituat. Verùm quæ non tantùm fieri, & non fieri, poſſunt, ſed in conſultationem etiam venire ſolent, ea ſunt, quæ pro arbitrio facere, aut non facere, poſſumus: quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non ſpectant, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus quæ à nobis queant fieri. Vnde manifeſtum, nec opinionè ſimpliciter electionem eſſe, eligibilia verò etiam agibilia, rerum ſcilicet penes nos exiſtentium. Proinde miretur fortè quis, quo pacto medici, quæ ſcientia complectuntur, in deliberationem ponant, cùm id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo conſtat, quòd aut ratiocinando, aut ſenſu error omnis committatur, quorum vtrumque in medicina contingit, in grammaticis verò iuxta ſenſum, & actionem, quam ſpectant, in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas eſt electio, eſt certè velut vtrumque, & non ambo. Ex improuiſo. n. nemo eligit, ſed cùm faciendum videtur, conſpiratque voluntas: quæ cùm ambo eligenti inſint, vtroque conſtabit electio. Conſiderandum autem, quomodo inſint hæc, idque ex ipſo nomine primùm. Nam electio non ſimpliciter eſt, ſed alterius ad alterum. Vnde conſiderationem conſiliumque requirit: & proinde ex opinione conſultatiua conſtituetur. Neque enim de fine qui rebus omnibus quidem propoſitus eſt, ſed de ijs quæ ad finem, ſuſcipitur conſultatio. Id verò omnes conſultamus, donec ad nos tranſtulerimus generationis principium. Quòd ſi nemo eligit, niſi re priùs conſultata, expenſáque, melius ſit an deterius, volunt autem quæ poſſibilia nobis ſunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos ſitarum deliberatiua. enim veroomnes, quę eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium eſt conſultatio, quæ & concupiſcit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio ineſt, eo quòd nec conſultare, nec cauſam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendumne quippiã ſit, nihil vetat pluribus ineſſe, ſed ratione perſpicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes cauſaſque veſtigat. Nam ſi cuius gratia, vna ex cauſis exiſtit,

Lego, ἡ γὰρ προαίρεσις ἄρτις μὲν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς δέ, ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. Vide Nic. l. 3. c. 4. in fine. & Mag. l. 1. c. 18.

: Lege, ἡ διάνοιαν τῶν πῶς ἔχει. h. e. aut vbi aliquid eſt conſtitutũ, qua ratione effici id queat.

Lego, βουλεύεται· & illa, ἃ μὴ τῶν πρὸς τὸ τέλος, mẽdo nõ carent.

Lego βουλευόμεθα & iterũ mox ἃ βουλευόμεθα.

(nam quare quid, cauſa eſt, & id, cuius gratia quid eſt, aut fit: vt profectionis, facultatum comportatio, quãdoquidem eius gratia proficiſcuntur,) conſtat, eos qui propoſito fine carent, conſultationi parum idoneos eſſe. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos ſunt vt faciamus, vel non faciamus, iſque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiuſmodi citra conſultationem præcogitationémque agimus. Vnde neceſſum, omne eligibile voluntarium eſſe, non autem voluntarium ſtatim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria ſunt, non autẽ volũtaria omnia iuxta electionẽ. Similiter ex his manifeſtũ, affectiones rectè in volũtarias, inuolũtarias, & conſultatas diſtribui: quæ etſi non ſint accurata, veritatẽ tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iuſtis. Electionem igitur nec voluntatẽ ſimpliciter, nec opinionem eſſe patet, ſed opinionẽ cum appetitione, quãdo ex conſultatione concurrunt. Et quia cõſultantes omnes gratia alicuius conſultant, & ſcopũ habent præfixum certum, quoniam reſpiciunt vtile; de fine quidem nemo deliberat, qui principium eſt, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis ſcientiis hypotheſes, de quibus breuiter ſub principium, verùm in Analyticis accuratè diſſeruimus. Cæterùm conſideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificioſa, partim verò inartificialis apud omnes eſt: vt bellum gerant nécne, his quibus hoc in cõſultatione eſt. Obuium autem magis eſt, quapropter id eſt cuius gratia conſultatio exiſtit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiuſmodi quodcumque finis eſt vice: nam conſulit, quiſquis conſilium capit, vel finem recténe perſpexerit, conſtitueritque: tendit enim eò conſulendo, quomodo hic finis in ipſum adducatur, vel quomodo ipſe perduci in finem poſſit. Finis autem ſemper natura bonus eſt, de quo & particulariter conſultant, medicus de remedio adhibendo, dux de caſtrorum metatione, quibus finis propoſitus eſt bonum, id ſcilicet quod ſimpliciter optimum. Verùm præter naturam eſt, ex aliqua peruerſitate, non id quidem verè, ſed apparens bonum eſt. Cuius rei cauſa eſt, quòd entium quorumdam vſus, non niſi iis quibus facta natura ſunt, applicari poteſt, vt ſunt viſibilia: neque enim videre licet, quorum viſio non ſit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per ſcientiam etiam ea quorum ſcientia non eſt, poſſunt fieri. Neque enim æqualiter ſanitatis morbique eadem eſt ſcientia, ſed alius quidem, iuxta, huius autem præter naturam.

A (Ὃ μὲν γὰρ ἁπλῶς, αἰτία· οὗ δ' ἕνεκά ἐστιν ἢ γίνεταί τι, τοῦτο αἴτιον φαμὲν εἶναι)· οἷον τὸ βαδίζειν, ἡ κομιδὴ τοῦ χρήματος, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει. δῆλον οἷς μηθεὶς καιρὸς, ἢ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ ὃ μὲν ἐφ' αὑτῷ ὂν ἢ πρᾶττειν ἢ μὴ πράττειν, ἑκουσίως πράττει ἢ ἀκουσίως ἢ ἀκουσίως, δι' αὐτὸν δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἑκὼν πράττει ἢ ἀκουσίως· πολλὰ γὴ τῶν τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, οὐδὲ προεπινοήσαντες· ἀνάγκη ὃ μὲν προαιρετὸν, ἁπλῶς ἑκούσιον εἶναι), ὃ δ' ἑκούσιον μὴ προαιρετόν. καὶ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν πάντα ἑκούσια εἶναι, τὰ δ' ἀκούσια, μὴ πάντα κατὰ προαίρεσιν. ἀλλὰ δ' ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τὰ μὲν ἑκούσια, τὰ δ' ἀκούσια, τὰ δ' ἐκ προνοίας νομοθετοῦσιν. εἰ γὰρ καὶ μὴ διαφέρουσιν, ἀλλ' ἀπονέμονται γοῦν τῆς ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐφεξῆς ἐν τῇ περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψει. τὴν δὲ προαίρεσιν ὅτι μὲν ἁπλῶς βούλησις, οὔτε δόξα ἐστὶ, δῆλον· ἀλλὰ δόξα τε ἡ ὄρεξις, ὅταν ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι συμπεραίνωσιν. ἐπεὶ γὰρ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλόμενος ἕνεκά τινος, καὶ ἔστι σκοπὸς ὡς ἀεὶ τῷ βουλομένῳ, πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τὸ τέλος οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλ' ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὡς ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ὑπεσήμανται ὑποθέσεις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν ἐν μὲν τοῖς ἐν ἀρχῇ βεβαίως, ἐν δὲ τοῖς ἀναλυτικοῖς δ' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἡ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἀπὸ τέχνης πᾶσιν ἔοικεν εἶναι· εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλομένοις. ἐκ προτέρου γὰρ μᾶλλον ἕξαι ὃ δι' ὃ, τοῦτ' ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα· οἷον πλοῦτος ἢ ἡδονὴ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὁ τυγχάνει ὂν ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλόμενος, ἢ ἀπὸ τῶν τέλους ἔσκεπται, ὅπως ἐκ τῶν ἐσομένων τινὰ ὅπως εἰς αὐτὸν ἀνάγκη, ἢ αὐτὸς δυνατὸν εἶναι πρὸς τὸ τέλος. ὃ δὲ τέλος ἐστὶ φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ περὶ οὗ κατὰ μέρος βουλεύονται· οἷον ἰατρὸς βεβούλευται δὴ εἰ δεῖ φάρμακον, καὶ στρατηγὸς πολ* στρατοπεδεύσασθαι. γρ. στραπεδεύσασθαι

E οἷς ἀγαθὸν τὸ τέλος, ὃ ἁπλῶς ἀρίστον ἐστί. πρὸς δὲ φύσιν ἢ κατὰ διαφοράν, ἃ μὲν ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. αἱρεῖσθαι δ', ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλῳ γενέσθαι, ἢ πρὸς ἃ πέφυκε, οἷς * ὄψα. ἃ γὰρ οἷς τ' ἰδεῖν ἃ μὴ ἔστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι ἃ μή ἐστιν ἀκοή· ἀλλὰ ἀπὸ διαιρήσεως ποιῆσαι, ἃ μή ἐστιν ἡ διαίρεσις. ἃ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας καὶ αὐτὴ διαίρεσις καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κατὰ φύσιν, τὰ κατὰ φύσιν. Fort. ὄψις. Interpr. ἀπὲ vel ἀπὸ. al. ὄψασθαι.

οὑτωσὶ ὁ καὶ ἡ βούλησις, φύσει μὲν τοῦ ἀγαθοῦ A Sic & voluntas ſecundùm quidem natu-
ἐστὶ, παρὰ φύσιν δὲ τοῦ κακοῦ. καὶ βούλεται φύ- ram boni eſt, præter naturam verò, mali:
σει μὲν τὸ ἀγαθὸν, παρὰ φύσιν δὲ * καὶ διαστρο- & vult natura quidem bonum: præter
γρ. διὰ τ. φύσιν. φὴν καὶ τὸ κακόν. ἀλλὰ μὲν ἐκείνου γε φθορὰ naturam verò, & ex mentis quadam e-
καὶ διαστροφὴ οὐκ εἰς τὸ τυχὸν, ἀλλ' εἰς τὰ uerſione, malum. Verùm cuiuſque cor-
ruptio euerſioque non in quodlibet, ſed
ἐναντία καὶ τὰ μεταξύ. οὐ γὰρ ἔστιν ἐκβῆναι in contraria & media competit: hos e-
ἐκ τούτων, ἐπεὶ καὶ ἡ ἀπάτη οὐκ εἰς τὰ τυ- nim limites tranſgredi non licet. Et quia
χόντα γίνεται, ἀλλ' εἰς τὰ ἐναντία, ὅσοις ἔστιν ἐναν- error non in quælibet, ſed in contraria
committitur, quibus contraria ſunt, tum
τία, καὶ εἰς τοῦτα τῶν ἐναντίων ἃ κατὰ τὸν ὀρθὸν in ea contraria, quæ iuxta ſcientiam op-
γρ. κατὰ τὸν ὀρ. λόγον. ponuntur, neceſſum eſt & errorem & ele-
ctionem à medio ad contraria ferri. Porrò
μέσου ἐστὶν. ἀνάγκη ἄρα * καὶ τὸν B contraria ſunt, medium, maius, & minus,
ἀπατώμενον & τὸν προαιρούμενον ἀπὸ τοῦ μέσου ὁρᾶν eo quòd iucundum & triſte ſic habeant,
τὰ ἐναντία γίνεσθαι. ἐναντία δ' ἐστὶ τὸ μέσον, καὶ τὸ vt ab anima iucundum quidem bonum
πλέον καὶ τὸ ἔλαττον. αἱρετὸν δὲ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ λυ- iudicetur, iucundius verò, melius: &
triſte, malum, & triſtius, deterius: vnde
πηρόν. ὥστε δῆλον ὅτι περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας patet, circa voluptates & dolores, virtu-
ἐστὶν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία. περὶ μὲν γὰρ τὰ προ- tes vitiaque verſari: circa eligibilia nam-
que conſiſtunt. Electio autem circa bo-
αιρετὰ τοιαῦτά ἐστιν οὐσαι. ἡ δὲ προαίρεσις περὶ num, malum, & apparentia, quæ natu-
râ ſunt voluptas & dolor, verſatur. Quo-
τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ κακὸν, καὶ τὰ φαινόμενα. niam igitur ipſa virtus moralis, ipſa me-
διαῦτα δ' ἡ φύσις ἡδονῇ καὶ λύπῃ. ἀνάγκη τοίνυν diocritas eſt, omniſque circa voluptates
ταύτῃ τὴν ἀρετὴν μὲν τὴν ἠθικὴν, αὐτὴ τε μεσότης ἐστὶ, C & dolores verſatur, vitium autem circa
καὶ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας πᾶσα· ἡ δὲ κακία ἐν excеſſum & defectum, & ea prorſus, in
ὑπερβολῇ καὶ ἐλλείψει, καὶ περὶ ταὐτὰ τῇ ἀρε- quibus etiam virtus conſiſtit; neceſſum
τῇ, τὴν ἀρετὴν εἶναι τὴν ἠθικὴν ἕξιν προαιρετικὴν eſt, virtutem moralem, electiuam eſſe
μεσότητος τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐν ἡδέσι καὶ mediocritatis, quo ad nos, in iucundis
& triſtibus, iuxta quæ qualis quiſque
λυπηροῖς, καθ' ἃ ἂν ποῖός τις λέγοιτο τὸ ἦθος, moribus dicitur, dolens gaudénſue. Dul-
γρ. φιλόγλυκος ἢ χαίρων, ἢ λυπούμενος. ὁ γὰρ * φιλόγλυκος ἢ ce namque ſiue amarum diligens, non
φιλόπικρος, οὐ λέγεται ποῖός τις τὸ ἦθος. qualis quidem moribus dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ια'. CAPVT XI.

D

Πότερον ἡ ἀρετὴ διαμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν ἢ τὸν λόγον.

Vtrùm virtus reddat electionem non peccabilem, an rationem abſoluat

ΤΟΥΤΩΝ δὴ διωρισμένων, λέγωμεν πότερον ἐν ἀρετῇ αἰρετὸν διαμάρτητον ποιεῖ τὴν προαίρεσιν καὶ πρὸς τέλος ὀρθὸν, οὕτως, ὥστε οὗ ἕνεκα δεῖ προαιρεῖσθαι, ἢ ὡσανεὶ δοκεῖ τισι, τὸν λόγον. ἔστι δὲ τοῦτο ἐγκράτεια. αὕτη γὰρ οὐ διαφθείρει τὸν λόγον. ἔστι δ' ἀρετὴ καὶ ἐγκράτεια ἕτερον. λεκτέον δ' ὕστερον περὶ αὐτῶν· ἐπεὶ ὅσοις γε δοκεῖ τὸν λόγον ὀρθὸν ποιεῖν ἔχειν ἡ ἀρετὴ, τοῦτο αἴτιον· ἢ μὲν ἐγκράτεια, τοιοῦτον· τὴν ἐπαινετὴν δ' ἡ ἐγκράτεια. λέγωμεν δὲ προαπορήσαντες. ἔστι γὰρ τὸν μὲν σκοπὸν ὀρθὸν εἶναι· οὐ δὲ τοῖς πρὸς τὸν σκοπὸν διαμαρτάνειν. ἔστι δὲ τὸν μὲν σκοπὸν ἁμαρτάνεσθαι, τὰ δὲ πρὸς ἐκεῖνον πραγόντα ὀρθῶς ἔχειν, καὶ μηδέτερον. πότερον δ' ἡ ἀρετὴ ποιεῖ τὸν σκοπὸν, ἢ τὰ πρὸς τὸν σκοπόν;

QVibus ita determinatis, diſpiciatur vtrùm virtus electionẽ reddat non peccabilem, finémq; rectum, nempe, vt cuius gratia debeat, tantùm eligat: an, vt nonnullis videtur, rationem abſoluat: id quod temperantiam dicimus, quippe quæ rationem non euertit. Sed enim virtus & tẽperantia diſcernuntur ab inuicem: de quibus E poſt erit dicẽdi locus. Quibus enim cumq; rationẽ rectam præſtare virtus videtur, id cauſa exiſtit, cuiuſmodi etiã tẽperãtia. Cęterùm eam laudabilium eſſe præmiſſis dubitationibus oſtendetur. Porro ſcopum quidem licet eſſe rectum, verùm in his quæ ad ſcopum, aberrare. Rurſum ſcopo etiam falſo propoſito, in iis quæ ad ipſum tendunt, rectè habere: interdum verò vtraque fallunt. Vtrùm igitur virtus ſcopum, an ea quę ad ſcopum, regit?

Asſeueramus autem, ſcopum à virtute conſtitui: quocirca nec collectione aliqua hæc demonſtrabuntur, ſed vt principium hoc poſitum nobis eſto. Neque enim medicus conſiderat, an eſſe ſanum, ſed vtrùm deambulare an non deambulare oporteat. Neque gymnaſtes, an bene habere, ſed vtrùm luctari vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quemadmodum enim in contemplatiuis, hypotheſes principiorum locum obtinent, ſic & effectiuis finis, principium eſt & hypotheſis. Quoniam ſi hoc ſanum eſſe conuenit, neceſſum eſt hoc eſſe, ſiquidem illud expectes, quemadmodum iſthic, ſi triangulo duo recti, neceſſum eſt hoc cõſequi. Cogitationis igitur principiũ finis eſt: actionis verò, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio cauſa eſt, aut virtus: ſi ratio non fuerit, per virtutem finis, non quæ ſunt ad finem, conſtituetur. Finis autem eſt id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius eſt de aliquo. Cuius igitur gratia medium eſt, eius cauſa virtus, quæ id cuius gratia, eligit. Verum quæ deceant, conſecutio alterius eſt facultatis, quæ id cuius gratia eligit. Non enim ipſius eſt electio, ſed eius quod ipſius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm vt finis rectus præfigatur, electionis munus eſt, cuius cauſa eſt virtus: quocirca qualis quiſque ſit, ex electione iudicamus, non quid, ſed cuius gratia faciat, expendentes. Similiter & vitiumcontrariorum gratia electionem efficit. Nam ſi quis, cùm in poteſtate ſua ſit bonum agere, malumque omittere, agat contrarium; neceſſum eſt, hunc honeſti ſtudioſum haudquaquam eſſe. Itaque virtus & vitium voluntaria ſunt, cùm nulla neceſſitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia ſint, non vituperantur tamen, contraque bona non inuoluntaria, ſed voluntaria laudantur. Poſtremò omnes laudantes vituperantéſque, electionem magis quàm facta, intuemur, etiam ſi virtute ſit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, ſed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuiuſmodi ſit perſpicere, idcirco ex operibus qualis quiſque ſit, iudicare neceſſum habemus. Itaque eligibilior actio, ſed laudabilior electio. Ex poſitis igitur hæc euenient, & conſentanea ſunt apparentibus.

A ληπτέον δὴ ὅλως τὸν σκοπόν. διὸ τούτου οὐκ ἔστι συλλογισμός, οὐδὲ λόγος. ἀλλὰ δὴ ὥσπερ ἀρχὴ τοῦτο ὑποκείσθω. ὅτε γὰρ ἰατρὸς σκοπεῖ, εἰ δεῖ ὑγιαίνειν ἢ μή, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν, ἢ μή. οὐδὲ ὁ γυμναστικὸς, εἰ δεῖ εὖ ἔχειν ἢ μὴ, ἀλλ' εἰ παλαίειν, ἢ μή. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλη οὐδεμία περὶ τὸ τέλος. ὥσπερ γὰρ ταῖς θεωρητικαῖς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαί, ὅτω καὶ ταῖς ποιητικαῖς τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. ἐπεὶ γὰρ δεῖ τόδε ὑγιαίνειν, ἀνάγκη τοδὶ ὑπάρχειν εἰ ἔσται ἐκεῖνο, ὥσπερ ἐκεῖ εἰ ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαὶ, ἀνάγκη τοδὶ εἶναι. τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆς δὲ προαιρέσεως ἡ τῆς νοήσεως τελευτή. εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος, ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὲν ὁ λόγος, διὰ τοῦτο ἀρετοῦ ὀρθὸν αὐ εἴη τὸ τέλος, ἀλλ' ὃ τὰ πρὸς τὸ τέλος. τέλος δέ ἐστι τὸ οὗ ἕνεκα. ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινος, καὶ ἕνεκά τινος. ἢ μὲν οὖν τὸ μέσον ἐστὶν, ἢ αἰτία ἡ ἀρετὴ τὸ προαιρεῖσθαι ἃ ἕνεκα. τὸ μὲν οὖν τυγχάνειν τούτων, ἄλλης δυνάμεως, ὅσα δεῖ. ἔστι μὲν οὖν ἡ προαίρεσις οὐ τούτου, ἀλλὰ τῆς τούτου ἕνεκα. ἕνεκα τοῦ τέλους δὴ πρᾶξις· τοῦ δὲ τέλος ὀρθὸν εἶναι τῆς προαιρέσεως, οὐ διὰ ἀρετὴ αἰτία. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς προαιρέσεως κείνομαι ποῖός τις. τοῦτο δέ ἐστι τὸ τίνος ἕνεκα πράττει, ἀλλ' ἃ τί πράττει. ὁμοίως δὲ καὶ διὰ κακίαν τοῦ ἐναντίου ἕνεκα ποιεῖ τινα προαίρεσιν. εἰ δὲ τις, ἐφ' αὑτοῦ ὃν πράττειν μὲν τὰ κακὰ, ἀπρακτεῖν δὲ τὰ αἰσχρά. τοιοῦτον ποιεῖ, δῆλον ὅτι ἀσπουδάζειος ἐστιν οὗτος ὁ ἀνθρωπος· ὥστ' ἀνάγκη τινὶ τι κακίαν ἑκούσιον εἶναι καὶ τινὶ ἀρετῆ. σχεδὸν γὰρ ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν. διὸ τοῦτο καὶ φαυλὸν ἡ κακία, καὶ διὰ ἀρετὴ ἐπαινετόν. τὰ γὰρ ἑκούσια αἰσχρὰ καὶ κακὰ, οὐ φαυλὰ· σχεδὸν τὰ ἀγαθὰ ἐπαινετὰ, ἀλλὰ τὰ ἑκούσια. ἔτι πρὸς ἅπασι ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν, εἰς τὴν προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ ἔργα· καίπερ αἱρετώτερον διὰ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς. ἔτι πρᾴττουσι μὲν φαῦλα καὶ ἀναγκαζόμενοι, προαιροῦνται δ' οὐδείς. ἔτι ἅπερ ῥᾴδιον εἶναι ἰδεῖν τὴν προαίρεσιν ὁποία τις, ἀπὸ τούτων ἐκ τῶν ἔργων ἀναγκαζόμεθα κείνην ὁποῖός τις. αἱρετώτερον μὲν οὖν διὰ ἐνέργεια, ἐπαινετώτερον δ' ἡ προαίρεσις. ἐκ τῶν χειρόνων οὖν συμβαίνει τούτων, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ τὸ Γ.

ARISTOTELIS ETHICORVM EVDEMIORVM, LIBER TERTIVS.

ΚΕΦΑΛ. α.

CAPVT I.

Περὶ ἀνδρείας καὶ δειλίας.

De *fortitudine & timiditate.*

Nic. l. 3. c. 9. Mag. l. 1. c. 21.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότητές εἰσί τε ἐν ἀρεταῖς, καὶ αὗται προαιρετικαί, καὶ αἱ ἐναντίαι κακίαι, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου εἴρηται. καθ' ἑκάστην δὲ λαμβάνοντες, λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ ἀνδρείας. φανερὸν δὴ δοκεῖ πᾶσιν, ὅ, τ' ἀνδρεῖος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. διείλομεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πότερον θράσος καὶ φόβος ἐναντία· καὶ γὰρ ὅστις πως ἀντικείμενα ἀλλήλοις. δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ ἐν ταῖς ἕξεσι ταύταις λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικείσονται σφίσιν αὐτοῖς· οἷς ὁ δειλὸς, (ἔστι γὰρ λέγεσθαι ἐν τῷ φοβεῖσθαι μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θαρρεῖν ἧττον ἢ δεῖ,) καὶ ὁ θρασύς· καὶ γὰρ ἔστι τὸν θρασὺν εἶναι, οἷος φοβεῖσθαι μὲν ἧττον ἢ δεῖ, θαρρεῖν δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. δεῖ δὲ καὶ προωνυμίαζεσθαι. ὁ γὰρ θρασὺς τοῦτό ὁ θράσος λέγεται προωνύμως. ὥστ' ἐπεὶ τῆς ἀνδρείας ἐστὶν ἡ βελτίστη ἕξις περὶ φόβους καὶ θαῤῥῆ, δεῖ ἢ μηδ' οὕτως ὡς οἱ θρασεῖς, (τὰ μὲν γὰρ ἐλλείπουσι, τὰ δ' ὑπερβάλλουσι,) μηδ' ὅπως ὡς οἱ δειλοὶ, (καὶ γὰρ οὗτοι * τοιοῦτό ποιοῦσι, πλὴν ὑπερβάλλοντά, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας, τῷ μὲν γὰρ θαῤῥῆσαι ἐλλείπουσι, τῷ δὲ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλουσι,) δῆλον ὡς ἡ μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, ἔστιν ἀνδρεία· αὕτη γὰρ βελτίστη· δοκεῖ δ' ὁ μὲν ἀνδρεῖος ἀφόβους εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ὁ δὲ δειλὸς, φοβητικός. καὶ ὁ μὲν πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ μεγάλα, καὶ μικρὰ φοβεῖται, καὶ σφόδρα, καὶ ταχύ. ὁ δὲ τὸ ἐναντίον, ἢ οὐ φοβεῖται, ἢ ἧττον, καὶ μόλις καὶ ὀλιγάκις, καὶ μεγάλα. καὶ ὁ μὲν ὑποστήσεται τὰ φοβερὰ σφόδρα, ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ἧττον. ποῖα οὖν ὑποστήσεται ὁ ἀνδρεῖος πρῶτον; πότερον τὰ αὐτῷ φοβερά, ἢ τὰ ἑτέρῳ; εἰ μὲν δὴ τὰ ἑτέρῳ φοβερά, οὐδὲν σεμνὸν φαίη ἂν τις εἶναι· εἰ δὲ τὰ αὐτῷ, εἶη ἂν αὐτῷ μεγάλα καὶ φοβερά, φόβου ποιητικὰ ἑκάστῳ ᾧ φοβερά· οἷς εἰ μὲν σφόδρα φοβερά, εἶη ἂν ἰσχυρὸς ὁ φόβος· εἰ δ' ἧττον, ἀσθενής. ὥστε συμβαίη τὸν ἀνδρεῖον μεγάλοις φόβοις καὶ

* τοιοῦτο ποιοῦσι,

B

Mediocritates igitur esse in virtutibus, easq; electiuas, & contraria earum vitia, quæque sint, vniuersaliter dictum est. Singulatim verò vnamquamque persequentes, primùm de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, vtrùm confidentia & fortitudo, cùm aliquo pacto sibi inuicem C opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis quàm deceat, timere: minus verò audere dicitur. Et confidens, qui ipse quoque ex eo quòd huiusmodi sit, minùs scilicet quàm deceat, timens, magisq; quàm deceat, audēs, nomē trahit: vnde & audax ab audacia denominatur. Quocirca cū fortitudini sit circa timores audaciamq; habitus præstantissimus, decet verò nec vt audaces, qui in nonnullis deficiūt, in alijs verò excedunt, agere, neque timidorum in- D star, quia etiam ipsi, in eodem peccant, non eodem tamen, sed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo verò excedunt,) manifestum est, mediam audaciæ timiditatisque dispositionem, fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu vacare vt plurimùm, timidus autem metui obnoxius esse. Et hic quidem multa, pauca, magnaque, & parua metuit, idque vehementer & citò: ille verò contra, aut prorsus non, aut leuiter, ægrè, & raro, & E non nisi magna. Et hic quidem vehementer terribilia substinet, ille verò nec leuiter quidem horrida. Quę igitur sustinet fortis primū, sibine, an alteri terribilia? Et enim si alteri terribilia sufferat, nihil videatur magnificū, fortē esse: sin verò sibi ipsi, necessum est, non nisi magna & horrida terrorem incutere. Itaque si terribilia vehementer, vehemens: sin leuiter, infirmus etiam metus erit. Vnde contingit, fortem multos magnosque terrores formidare.

Verùm

Verùm videtur timidũ cõtrariè fortitudo A præparare, vt in eo quod aut nihil aut pauca timeat, eaque & leuiter & ægrè. Sed enim horribile, quemadmodum & iucundum, & bonum, bifariam fortaſſe dicitur: alia enim ſimpliciter, alia vero cuidam iucũda bonaque vocantur, non ſimpliciter, ac contrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodũ quę prauis vtilia ſunt, & quę iucũda pueris, quà pueri ſunt: ſic etiã terribilia alia ſimpliciter, alia verò alicui. Quæ igitur timidus metuit, quà timidus, nemini terribilia ſunt: Alia rurſum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcumque naturæ humanæ horribilia ſunt, ea ſimpliciter terribilia vocamus: fortis verò ad hæc intrepidè habet, ſuſtinétque eiuſmodi. Quæ partim ipſum quoque terrent, partim verò non. Quà enim homo eſt, terribilia illi quoque ſunt: quà verò fortis, non ſunt, aùt certè leuiter, aut nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quæ à pleriſque timeri ſolent; quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim robuſti ſanique appellãtur; non quòd illi nullis laboribus frangantur, aut hi nullo exceſſu debilitentur: ſed ex eo C quòd vel prorſus non turbantur, aut ſimpliciter, aut leuiter, à quibus multi & plerique. Valetudinarij enim, & infirmi, & timidi, communibus vulgaribuſque paſſionibus affiċiuntur, ſed citiùs vehementiuſque quàm ſolent multi, præterea quibus multi afficiuntur, ea vel non prorſus, vel leuiter ipſos tangunt. Quæritur autem, num forti nihil ſit terribile, neque metuat quicquam, an nihil vetet, pro eo ac dictum eſt, ipſum quoque timere. fortitudo enim rationem ſequitur: ratio verò honeſta capeſſere iubet. Quocirca qui non per hanc ſuſtinet, is aut ſtupidus eſt, aut confidens. Verùm qui ob honeſtum tantùm non metuit, ſolus fortis eſt. Timidus igitur, quæ non decet, metuit: audax vero in quibus non oportet, audet: fortis verò in vtroque agit quod decet, & proin medius exiſtit. Nam quæ ratio dictat, ea & metuit & ſuſtinet. Quæ autẽ magna, acerba, interitumq; inferentia, niſi ſint honeſta, ſubire haudquaquam ratio iubet. Audax verò etiam non iubente ipſa ſubit: timidus verò ne ſi iubeat quidem: ſolus autem fortis ipſius iuſſui obtemperat. Species autem fortitudinis quinque ſunt numero, propter ſimilitudinem quandam ſic appellatæ. Eadem enim cùm ſuſtineant, non tamen eaſdem ob cauſas. Vnde vna ciuilis, quam verecundia parit: altera militaris, ex peritia, vſuque rerum perfecta, non, quẽadmodum dixit Socrates, vt horribilia, ſed vt auxilia horribilium cognoſcantur: Terria, per ignorantiam, & imperitiã, velut eſt puerorum inſanorumque fortitudo,

πολλοὺς φοβεῖσθαι. ἐδόκει δ' ἐνίοις τοῦτο εἶναι τοὐναντίον ἡ * ἀνδρεία φόβον καταπαύζειν· τοῦτο δ' εἰ ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἢ μηθὲν, ἢ ὀλίγα φοβεῖσθαι, καὶ ἥκιστα μέλλει. ἀλλ' ἴσως ὁ φόβος ἐφ' οἷς λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τἀγαθὸν, διχῶς. τὰ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὰ δὲ τινὶ μὲν καὶ ἡδέα καὶ ἀγαθὰ ὄντα, ἁπλῶς δ' οὔ. ἀλλὰ τοιούτοις φαῦλα καὶ οὐχ ἡδέα, οἷς ὅσα τοῖς πονηροῖς ὠφέλιμα, καὶ ὅσα ἡδέα τοῖς παιδίοις ἢ παιδία. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φοβερὰ τὰ μὲν ἁπλῶς εἰσι, τὰ δὲ τινί. ἃ μὲν δὴ ὀλίγοις φοβεῖται ἢ ὀλίγοις, τὰ μὲν οὐδενί ἐστι φοβερά, τὰ δ' ἥκιστα. τὰ δὲ τοῖς πλείστοις φοβερά, καὶ ὅσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ταῦτ' ἁπλῶς λέγομεν. ὁ δ' ἀνδρεῖος πρὸς ταῦτα ἔχει ἀφόβως, καὶ ὑπομένει τὰ τοιαῦτα φοβερά, ἃ ἐστι μὲν ὡς φοβερὰ εἰπεῖν, ἔστι δ' ὡς οὔ· ἡ μὲν γὰρ ἀνθρώπου, φοβερά. ἡ δ' ἀνδρεῖος, οὐ φοβερά, ἀλλ' ἢ ἥκιστα, ἢ οὐδαμῶς. ἔστι μέντοι φοβερὰ ταῦτα. τοῖς γὰρ πλείστοις φοβερὰ· διὸ καὶ ἐπαινεῖται ἡ ἕξις· ὥσπερ γὰρ ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὑγιὴς ἕξει. οὐ γὰρ οὗτοι, οὐ πρὸς μηδενὸς, ὁ μὲν πόνου τελέως, ὁ δ' ὑπὸ μηδεμιᾶς προσβολῆς, τοιοῦτοί εἰσιν, οὐδ' ἁπλῶς ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς εἰσί), ἢ ἁπλῶς, ἢ ἥκιστα, ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι. οἱ μὲν οὖν νοσώδεις καὶ ἀσθενεῖς καὶ δειλοὶ, καὶ πρὸς τὰ κοινὰ παθήματι πάσχουσί τι, πλεῖον τε καὶ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοί· καὶ ἐπὶ ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ πάσχουσιν, ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς ἢ ὅλως ἢ ἥκιστα. ὑπερφέρεται δ' εἰ ὧν ἀνδρείῳ ἔστι φοβερὰ, οὐδ' ἀνέχοντι· ἢ οὐδὲν κωλύει τὸ εἰρημένον ἕπεσθαι; ἡ γὰρ ἀνδρεία ἀκολουθήσεις τῷ λόγῳ ἐστίν· ὁ δὲ λόγος τὸ καλὸν ἀναιρεῖσθαι κελεύει. διὸ καὶ ὁ μὴ * διὰ τούτων ὑπομένων αὐτὰ, οὕτ' ἂν εἴη, ἢ οὐ φρονεῖ· ὁ δὲ διὰ τὸ καλὸν ἄφοβος, καὶ ἀνδρεῖος μόνος. ὁ μὲν οὖν δειλὸς καὶ ἃ μὴ δεῖ, φοβεῖται· ὁ δ' ὡς φρονεῖ, ἃ δεῖ, θαρρεῖ· ὁ δ' ἀνδρεῖος, ἀμφω ἃ δεῖ, καὶ ταύτῃ μέσος ἐστίν. ἃ γὰρ δεῖ ὁ λόγος κελεύει, ταῦτα καὶ θαρρεῖ καὶ φοβεῖται. ὁ δὲ λόγος τὰ μεγάλα λυπηρὰ καὶ φθαρτικὰ ἃ κελεύει ὑπομένειν, διὰ μὴ καλά· ὁ μὲν οὖν φρονεῖ, καὶ εἰ μὴ κελεύει, ταῦτα θαρρεῖ· ὁ δὲ δειλὸς, οὐδ' ἂν κελεύῃ· ὁ δ' ἀνδρεῖος μένει, ἐὰν κελεύῃ. * ἔστι δὲ εἴδη ἀνδρείας πέντε λεγόμενα κατ' ὁμοιότητα. * αὐτὰ γὰρ ὑπομένουσιν, ἀλλ' ἃ διὰ τὰ αὐτὰ· μία μὲν πολιτική· αὕτη δ' ὅτιν ἡ δι' αἰδῶ οὖσα· δευτέρα, ἡ στρατιωτική· αὕτη δὲ δι' ἐμπειρίαν καὶ δ εἰδέναι, ὅτι (ὡσπερ Σωκράτης ἔφη) τὰ δεινὰ, ἀλλ' ὅτι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν. τρίτη δ', ἡ δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν, δι' ἣν τὰ παιδία καὶ οἱ μεμηνότες,

Lego ἀνδρεία ἀφοβον. Sic alibi Arist. πρὸ ἀνδρῶν vocat ἄφοβον: etſi id propriè in vitio ponitur. Interpr. φοβερὸν

χ. διὰ τὸν. ſic mox διὰ τὸ καλόν.

Nic. l. 3. c. 11. Repete τὸ ex ſuperiori ſententia: & lege, ἢ ἀνὰ γ. γρ. ἢ ἐπιμ.

οἱ μὲν ἐπιπλήττοισι τὰ φοβερά, οἱ δ' ἀγαμβάνουσι τοὺς ὄφεις. ἄλλη δ', ἡ κατ' ἐλπίδα, καθ' ἣν οἵτε κατευωχηκότες πολλάκις ἐπιπλήττοισι τοῖς κινδύνοις, καὶ οἱ μεθύοντες· ἐλπίδας γὰρ ποιεῖ ὁ οἶνος. ἄλλη δ' ἡ διὰ πάθος ἀλόγιστον οἷον διὰ ἔρωτα καὶ θυμόν. αἴ τε γὰρ ἐρῶσαι θρασύτερον μᾶλλον ἢ δειλαί, * καὶ ἐπιπλήττουσι πολλοῖς κινδύνοις· ὥσπερ ὁ ἐν Μεταποντίῳ τὸν τύραννον ἀποκτείνας, καὶ ὁ ἐν Κρήτῃ μυθολογούμενος· καὶ διὰ ὀργάς, ἐκ θυμὸν ὡσαύτως. ἐκταθυκὸν γὰρ ὁ θυμός. διὸ καὶ οἱ ἄγριοι θῆρες ἀνδρεῖοι δοκοῦσιν εἶναι, οὐκ ὄντες. ὅταν γὰρ ἐκφοβῶσι, θυμοῦνται εἰσὶν εἰ μή, ἀπώμαλοι, ὥσπερ οἱ θρασεῖς. ὅμοιος δὲ μάλιστα φυσικὴ ἡ τοῦ θυμοῦ· ἀπήνεμον γὰρ ὁ θυμός· διὸ καὶ οἱ παῖδες ἐρίζουσι μάχονται. διὰ νόμον δὲ ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία. κατ' ἀλήθειαν δ' οὐδεμία τούτων, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀνδραγαθίας τὰς ἐν τοῖς κινδύνοις χρήσιμα ταῦτα πάντα. περὶ δὲ τῶν φοβερῶν νῦν μὲν ἁπλῶς εἰρήκαμεν· βέλτιον δὲ διορίσασθαι μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν φοβερὰ λέγεται τὰ ποιητικὰ φόβου. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς. τοῖς γὰρ ᾧ τινὰ πρὸς δυσχεραινομένοις λύπην, ἑτέρα μὲν αἰτίας ἴσως λύπη γίνοιτο, καὶ πάθος ἕτερον, φόβος δ' οὐκ ἔσται. οἷς εἴ τις προσορῴη τὸ ὅτι λύπη ἔσται, * λύπην μὲν φθονοῦντες λυποῦνται· ἢ αὐτῷ, οἷαν οἱ ζηλοῦντες, ἢ οἱ αἰσχυνόμενοι. ἀλλ' ὅτι μέγαις ταῖς τοιαύταις φαινομέναις ἕπεσθαι λύπαις φόβος ἦν, ὅσων ἡ φύσις ἀναιρετικὴ τῆς ζωῆς. διὸ καὶ σφόδρα νεανίαι ὄντες μαλακοί, πρὸς ἔνια ἀνδρεῖοί εἰσι· καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοί, καὶ δῆλοι· καὶ δὴ δοκεῖ μᾶλλον ἰδεῖν τὰ ἀνδρείας εἶναι, ὅ πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὸν τούτου λύπην ἔχειν πῶς. εἰ γὰρ μὴ εἴη τοιοῦτος πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ἐπιπληκτικὸς, ὡς ὁ λόγος, ἀκινδύνοις ὕσας, πρὸς ὃ τὸν θάνατον καὶ μαλακὸς καὶ πεῖφοβος, μὴ δι' ἄλλο τι πάθος, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ φθορᾶν· ἄλλος δὲ πρὸς μὲν ἐκείνας μαλακός, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθὴς· ἔκφυσος μὲν οὖν εἶναι δόξειε δῆλος, θρασὺς δ' οὐκ ἀνδρεῖος. καὶ γὰρ κίνδυνος ὅτι τοῖς τοιούτοις λέγεται μόνοις τὸ φοβερῶν, ὅταν πλησίον ἢ ὂ τὸ τοιαύτης φοβερᾶς ποιητικόν. φαίνεται δὲ κίνδυνος, ὅταν πλησίον φαίνεται. τὰ μὲν οὖν φοβερά, περὶ ὅσα φαμὲν εἶναι τὸ ἀνδρεῖον, εἰρήσθω, διότι τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύπης τὴν φθαρτικῆς. τούτων δὲ τὰ μὲν πλησίον τε φαινόμενα, καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τῷ μεγέθει ὅσα φαίνεται, ὥστε εἶναι σύμμετρα πρὸς ἀνδρεῖον. ἔνια γὰρ ἀνάγκη πάντα φαίνεσθαι ἀνδρεῖα φοβερά καὶ ὑπερφοβερά· οὐδὲν γὰρ κωλύει ὥσπερ θερμὰ καὶ ψυχρά,

A qua hi horribilia ſuſtinent, illi verò ſerpentes manibus prehendunt. Alia rurſum ex ſpe naſcitur, qua lautè conuiuati ebriique pericula ſuſcipiunt. Nam vinum ſpem ſolet addere. Poſtremo alia ex affectuum impotentia rationis expers, vt amore iráue accenſorum. Nam ſiue amat quis, audax potius quàm timidus erit, multaque pericula ſuſtinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta ille quem fabulæ recitant: ſiue ira commouetur: nam extra ſe rapitur animus. Vnde & feræ ſyluestres, fortes dicuntur, nec ſunt tamen. Concitatæ enim, ſunt eiuſmodi: non concitatæ, quemadmodum & audaces, inæquales ſunt vehementer. Maximè autem naturalis eſt ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: quapropter & pueri optimè pugnant. Ciuilis autem propter legem extitit. Cæterùm harum nulla ſecundùm veritatem comparata eſt: ad cohortationes tamen in periculis, vſum adferunt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cùm ſimpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit de his fuſius determinare. In vniuerſum igitur horribilia dicuntur metus effectiua; ea ſcilicet quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiã dolorẽ diuerſumque affectum, non metum parit. Nam qui moleſtiam aliquam proſpicit, velut eam qua inuidi, aut æmuli, aut pudore ſuffuſi affliguntur, aliud nomen ſortiuntur: eò quòd verus metus eorũ malorum eſt, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen ſunt in quibuſdam: & nonnulli, duri, ac tolerantes, timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus eſſe, circa mortem eiuſque acerbitatem rectè affici. Nam ſi algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, ſuſtinet, cùm à periculo abſint, verùm ad mortem mollis ſit & timidus, non ob aliud, niſi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari ſanè queat. Periculum namque iis conſtare terribilibus tantum dicitur, quæ in propinquo habent eiuſmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando propè cernitur. Terribilia igitur, circa quæ verſari fortis aſſoleat, dicta iam nobis ſunt, eo quòd apparẽtia effectiua doloris corruptiui, oportet, eaque non procul ſed in propinquo, apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim neceſſum eſt, omnibus terribilia videãtur, omnéſq; percellant. Nihil enim verat quominus quemadmodum calida frigidáque,

B

C

D

E

& alia quædam corporis humani habitus viréſque ſuperant; ita vt animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim & audaces ſecundum habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, tamen videntur, & quæ leuiter metuenda ſunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animoſa videntur, & quæ vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximè. Quocirca nec ſi quis ignoranter pericula ſuſtineat, fortis eſt: velut qui fulmen, ex inſania, ferat illatum, ac ſi cognoſcat quantum ſit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum ſi Celtæ ſumptis armis occurrant fluctibus: cuiuſmodi furioſa fortitudo prorſus Barbarorum eſt. Non nulli verò ob alias voluptates pericula ſuſtinent: nam & ira voluptatem habet quandam, cum ſpe enim eſt vltionis ſumendæ. Verùm nec ſi ob hanc, nec ſi ob alias voluptates, malorumue grauiorum fugam, mortem obeat, iuſtus quiſquam propterea meritò dicatur. Nam ſi mori iucundum ſit, ſæpe per intemperantiam morerentur laſciui. Quemadmodum & hodie, cum ipſa quidem morte minimè, ſed inferentibus eam ſuauibus exiſtentibus, fit vt quidam per incontinentiam certum ſibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propoſitam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque ſi quis dolorem fugiens (quod ſolent multi) mortem accerſat, fortis fuerit. Quemadmodum & Agathon inquit,

Praui namque homines, doloribus victi,
mortem optant.

Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem vlceris mortem optaſſe, licèt immortalem. Non procul ab his diſtant, qui ex peritia pericula ſuſtinent, id quod plerique ſolent militantes. Id namque contrarium Socratis ſententiæ, opinantis, ſcientiam fortitudinem eſſe: neque enim quia nouerint horribilia, qui ſuper mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id auſi ſunt, ſed quia præſidia contra læſionem explorata habent. Neque enim qui audacius pugnant, idcirco fortes ſunt: quemadmodum nec robur, nec diuitiæ, iuxta Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, vt inquit, paupertate domatur omnis. Manifeſtè quidam, cùm timidi ſint, pericula tamen ſuſtinent, propter experientiam, idque quòd periculum non eſſe arbitrentur, cùm paratum noſcant præſidium. Argumento eſt, quòd cùm præſidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quæ ex verecundia naſcitur, fortitudo.

A χὴ τ' ἀλλ'ων δυναμέων οὐσίας ὑπερ' ἡμᾶς ἐ῍ῃ), ὁ δὲ τοῖς δ' αὖ θερμοῖς σώματος ἕξις, ὅτω χὴ τ' ὠδεῖ τ' ψυχρῷ παρημῖ῀χ. οἱ μὲν δῆλοι χὴ φρασῆς * ὅτι ψεύδονται δῆτ' ταῖς ἕξεσι. τῷ μὲν γὰρ δῆλῳ, τὰ τε μὴ φοβερὰ δοκεῖ φοβερὰ εἶ῍ῃ), ὁ τὰ ἠρέμα, σφοδρά· τῷ δ' φρασῇ, τοὐναντίον, τά τε φοβερὰ παῤῥαλέα, χὴ τὰ σφοδρά, ἠρέμα. τῷ δ' ἀνδρείῳ τοιαῦτη μάλιστα. δῆλον δ' ὅτ' εἴ τις ὑπομένῃ τὰ φοβερὰ δι' ἀγνοιαν, ἀνδρεῖος, οὐδ' εἴ τις τοὺς κεραυνοὺς ὑπομένῃ φερομένους, δῆτ' μανίαν· ὅτ' εἰ γινώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, δῆτ' θυμόν. οἷοι οἱ Κελτοὶ παρὰς τὰ κύματα ὅπλα ἀπτόητοι λαβόντες· χὴ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρία μᾶλ' θυμοειδές ἐστιν. ἔνιοι δ' χὴ δι' ἡδονάς ὑπομένουσι. χὴ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονὴν ἔχει τινά· μετ' ἐλπίδος γὰρ ἐστὶ τιμωρίας. ἀλλ' ὅμως ὅτ' εἰ δῆτα τοιοῦτον, ὅτ' εἰ δι' ἀηδίαν ἡδονὴν ὑπομένῃ τὸν θάνατον, ἢ φυγὴν μείζονων λυπῶν, οὐδεὶς δικαίως ἀνδρεῖος λέγοιτο τούτων. εἰ γὰρ μὴ ἡδὺ τὸ ἀποθνήσκειν, πολλάκις ἂν δι' ἀκρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι· ὥσπερ καὶ νῦν, αὐτὸ μὲν τὸ ἀποθνήσκειν οὐκ ὄντος ἡδέος, τῶν παυομένων δ' αὐτὸ πολλοῖς δι' ἀκρασίαν τοῦτο ποιούντων εἰδότες· ὧν οὐδεὶς ἀνδρεῖος ἂ῍ῃ) δόξειεν, εἰ μὴ πάνυ ἕτοιμος ἀποθνήσκειν ἦν· οἱ φεύγοντες τὸ πονεῖν, ὥσπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τοιούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος· καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Φαῦλοι βροτοὶ γὰρ τῷ πονεῖν ἡττώμενοι,
Θάνατον ἐρῶσι.

ὥσπερ καὶ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταί, * ἀλγοῦντα διὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἕλκωσις ὀδυνᾶσθαι ἀποθανεῖν, ἀθάνατον ὄντα. παραπλησίως δὲ τούτοις, καὶ ὅσοι δι' ἐμπειρίαν ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους· ὀυκοῦν ὅπου γε δὴ οἱ πλέοντες τῶν τραπεζωτῶν ἀνδρεῖοι ὑπομένουσιν. αὐτὸ γὰρ τοιοῦτόν ἐστιν, ἢ ὡς ἔφη Σωκράτης, ἐπιστήμην οἰόμενος τὴν ἀνδρίαν εἶ῍ῃ). ὅτι γὰρ ἀλγοῦσι τὰ φοβερὰ θαῤῥοῦσιν οἱ ἐπὶ τοῖς ἴσοις διαβαίνειν ὁπτισάμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασι τὰς βοηθείας τῶν δεινῶν· οὔτε δὴ θαῤῥαλεώτεροι ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. καὶ γὰρ οὐχ' ἡ ἰσχὺς καὶ ὁ πλοῦτος καὶ Θεόγνιν, ἀνδρεία· * Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος. φανερὸς ἔνιοι δῆλοι ὄντες, ὅμως ὑπομένουσι δι' ἐμπειρίαν· τοῦτο δὲ, ὅτι οὐκ οἴονται κινδύνων εἶ῍ῃ). ἴσασι γὰρ τὰς βοηθείας. σημεῖον δὲ· ὅταν μὲν γὰρ μὴ ἔχειν οἴωνται βοηθείαν, ἀλλ' ἤδη πλησίον ἢ τὸ δεινὸν, οὐχ ὑπομένουσιν. ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων αἴτιον οἱ δι' τ' αἰδῶ ὑπομένοντες, μάλιστα φαῦλον ἀνδρεῖον·

γρ. δῆλοι δὲ τοῖς φρασῇ.

γρ. δῆλ' μὲν τῷ

Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος, οὔπω εἴρηται. Οὔτ' ἄρξαι δύναται γλῶσσά δ' οἱ δίδῃ). Iliad. χ.

καθάπερ καὶ Ὅμηρος τὸν Ἕκτορά φησιν ὑποπτήξαντα μὴ τὸν κίνδυνον τὸν ὑπὸ Ἀχιλλέα· ἔκτορα δ' αἰδὼς εἷλε.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ὀνοσσέτω.

καὶ ἔστιν ἡ πολιτικὴ ἀνδρία αὕτη. ἢ δι' ἀληθὴς ὅτε αὕτη, ὅτε ἐκείνων οὐδεμία, ἀλλὰ ὁμοία μέν, ὡς περ καὶ ἡ τῷ θηρίῳ, ἀ διὰ τὸν θυμὸν ὁρμῶσι τῇ πληγῇ φέρεσθαι. ὅτε γὰρ ὀπὶ ἀδοξήσῃ, διὰ μάχῃ * φοβουμένους, ὅτε δι' ὀργάς, οὔτε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθανεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ θρασέσι ἔχειν φυλακικῶς· ὅτε γὰρ οἰκήσεως ὅτου γε φοβεροῖ εἶναι ὑπέρ· ἀλλ' ὅπου πᾶσα ἀρετὴ προαιρετική, (τοῦτο δὲ πῶς λέγομεν, εἴρηται πρότερον, ὅτι ἕνεκά τινος πράττει αἱρεῖται ποιεῖ· καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ ἕνεκα, τὸ καλόν,) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀνδρία ἀρετή τις ἂν εἴη, ἕνεκά τινος ποιοῖ τὰ φοβερὰ ὑπομένων, ὅτε δι' ἀγνοίαν (ὀρθῶς γὰρ μᾶλλον ποιεῖ κείνῳ) ὅτε δι' ἡδονήν, ἀλλ' ὅτι καλόν. ἐπεί, δῶ γε μὴ καλὸν ᾖ, ἀλλὰ μανικόν, οὐχ ὑπομένων· αἰσχρὸν γάρ. πρὸς ποῖα μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία μεσότης, καὶ ποῖον, καὶ διὰ τί, καὶ τὰ φοβερὰ τίνα δυνάμιν ἔχει, τελέως εἴρηται καὶ πῶς παρασκευάζει ἐφοδον ἔχομεν.

Malim φοβούμενον, vel φοβούμενος. vt sit sensus ἀλλ' ὑπομένων ὡς οὐκ ὄντα φοβερά. h. e. si timidum se præbuerit.

A Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit, periculum obiisse verecundia impulsum : Hectorem verecundia cepit.

Primus namque Polydamas me reprehenderit.

Atque ea est quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori similis est ferarum, quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quod non morituros se arbitrentur, aut quòd facultatibus præseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nam ita nihil horribile esse iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua est, (nempe, vt suprà diximus, quòd omnia gratia alicuius, eius nempe quod honestum est, huius instinctu eligantur,) patet, fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratiâ alicuius sustinenda docere: neque ex ignorantia, (vt quæ iudicium formet,) neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam suffert. Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid, & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur.

B

C

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας.

CAPVT II.

De temperantia & intemperantia.

Nic. l. c. 13.

Mag. l. 1. c. 22.

ΠΕΡΙ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας, μετὰ τοῦτο διελέσθαι πειρατέον. λέγονται δ' ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς. ὅ, τε γὰρ μὴ κεκολασμένῳ πῶς, μηδ' ἰατρευόμενος· ὥσπερ ἄτμητος, ὁ μὴ τετμημένος· καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός, ὁ δ' ἀδύνατος. (ἄτμητον γάρ τι, τὸ δυνατὸν μὲν τμηθῆναι, καὶ ὃ δυνατὸν μὲν, μὴ τετμημένον δέ·) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἀκόλαστον. καὶ γὰρ ὁ μὲν πεφυκὼς δέχεσθαι κόλασιν, καὶ ὁ πεφυκὼς μὲν, μὴ κεκολασμένος δὲ πρὸς ἀμωτίας, πρὸς αἱρόρθωτος ἔχειν ὁ σώφρων, ὥσπερ οἱ παῖδες. καὶ γὰρ τούτοις ἀκόλαστοι λέγονται τὴν ἀκολασίαν. ἔτι δὲ μᾶλλον τρόπον οἱ δυσίατοι καὶ ἀνίατοι πάμπαν ὅλως κολάσεως. πλεοναχῶς δὲ λεγομένης τῆς ἀκολασίας, ὅτι μὲν πρὸς ἡδονάς τινας καὶ λύπας εἰσὶ, φανερὸν, καὶ ὅτι οὐ περὶ πάντας τούτους ὁμοίως ἔχουσιν ἀλλήλοις καὶ τῶν ἄλλων· διεξελθόντες δὲ πρότερον, πῶς περὶ ἀκολασίαν ὀνομάζοντες μεταφέρομεν. τοῖς γὰρ ἀκινήτως ἔχουσι δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὰς αὐτὰς ἡδονὰς, οἱ μὲν καλοῦσιν ἀναισθήτους, οἱ δὲ δηλοῖς ὀνόμασι * τοιούτοις πρὸς ζημιοῦσιν.

Scrib. τοιοῦτοι vel τοῖς τοιούτοις.

PORRÒ de temperantia & intemperantia deinceps disserere conabimur. Intemperãs autem multifariàm dicitur: interdũ enim quod nõ est castigatũ, nec emendatũ: quemadmodum incastratum dicimus, quòd castratus non sit, atque horum castrati nõnulla possunt, alia non possunt (Dicimus enim incastratum, & quod castrari possit, & quod cùm possit, non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem castigationémque natura non admittat: vel quod admittat quidem, sed numquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intẽperantes dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod ægrè, vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia cùm multifariam dicatur intemperantia, patet circa voluptates quasdam & dolores versari. Tum quòd ex dispositione circa eas varia, & à se inuicem, & ab aliis homines differant. Priùs autẽ descripsimus quo pacto imtemperantiã appellatione transferamus. Nam eos qui nullo sensu erga eas cõmouentur, insensatos alii vocant; nonnulli aliud nomen imponunt.

D

E

Verùm non eſt nota hæc affectio, neq; vulgaris, eo quòd magis in alteram partẽ peccetur, & quod congenitus ſit omnibus iucundorũ ciuſmodi ſenſus, & delinitio. Huiuſmodi autem ſunt, quos Comici inducũt, agreſtes homines, qui nec moderata quidẽ neceſſariaque vlla ſuauitate miſcẽt. Et quia temperans circa voluptates verſatur, neceſſum eſt etiam, cupiditates quaſdam illi propoſitas eſſe. Itaque quæ ſint iſta, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque ſuauia, verſatur temperans, ſed opinione quidem circa ſenſibilia duo, guſtabile ſcilicet & tangibile: re vera autem circa tangibilia tantum. Nam circa voluptatem, qui citra Veneris cupiditatem, aſpectu pulchrorum, aut dolorem, qui turpiũ aſpectu naſcitur, aut eam quæ ex auditione ſuauiter conſonantiũ, aut ſecus, aut quæ olfactu fragrantium, aut fœtidorum prouenit, non verſatur temperãs. Neque enim vel patiendo vel non patiendo dicitur intemperãs. Siue igitur quis aut pulchram ſtatuam, aut equum aut hominẽ cernat, vel ſuauiter audiat çanentem, nèc bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, ſed pulchra quidẽm videre, & canentem audire, is intemperans non videatur: quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc ſenſibilia verſantur, quæ & reliquorum animantium ſenſibus incurrentia, dolorem voluptatémue cient: ea ſcilicet, quæ guſtu tactúue ſentiuntur. Cæterùm quæ reliquis ſuauia exiſtunt, nullum ferè illis ſenſum mouent: vt circa proportionum vel pulchritudinis cõtuitionem nihil magnopere moueri videntur. Sed & nec auſcultationibus ſonorum, ritéque conſonantium, neque ſuaue aut grauiter olentibus, licèt omnes ſenſus acutiùs percellant. Sed & odoribus iis gaudent maximè, qui per accidens, non per ſeſe, oblectant. Dico autem per ſe, quibus gaudemus, nec ſperantes, nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus: nam ob aliam, hoc eſt, edendi bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per ſe verò, vt eſt lucorum & florum. Quocirca ſcitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchrè, hæc verò ſuauiter fragare. Et quia guſtabile aliquod, non omnem voluptatem feræ attingunt, nec quantum extremo linguæ apice, ſed quantum toto gutture ſentitur. Quapropter gulones, non optant linguam longam, ſed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt ſimpliciter dicam, intemperantia eſt conſtituenda, circa ea circa quæ etiam intemperans verſatur.

ἔστι δ' οὐ πάνυ γνώριμον τὸ πάθος, οὐδὲ θηριῶδες, ἀλλὰ τὸ πολλαχοῦ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἕτερον ἁμαρτάνειν μᾶλλον, καὶ πᾶσιν ἔμφυτον τοῖς τοιούτων ἡδέων ἥδεσθαι καὶ αἰσθήσει· μάλιστα δὲ εἰσὶ τοιοῦτοι, οἷοις οἱ κωμῳδοδιδάσκαλοι παρέχουσιν ἀγροίκους, οἳ οὐδὲν τὰ μέτρια καὶ τὰ δόσιν ἔχοντα πλησιάζουσι τοῖς ἡδέσιν. ἐπεὶ δ' ὁ σώφρων ἐστὶ περὶ ἡδονάς, ἀνάγκη δὲ περὶ ἐπιθυμίας τινὰς αὐτὸν εἶναι. δεῖ δὴ λαβεῖν περί τινας. ὑπὸ γὰρ πάσας, οὐδὲ περὶ ἅπαντα τὰ ἡδέα ὁ σώφρων ἐστίν, ἀλλὰ τῇ μὲν δόξῃ περὶ δύο τῶν αἰσθητῶν, περί τε τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ἁπτόν· τῇ δ' ἀληθείᾳ, περὶ τὸ ἁπτόν. περὶ γὰρ τὸν ἄνευ τῆς ὄψεως ἡδονὰν τῶν καλῶν οὐδὲ ἐπιθυμίας ἀφροδισίων, ἢ λύπην τῶν ἐναντίων· καὶ περὶ τὸν ἄνευ τῆς ἀκοῆς * εἰαρμόστων ἢ ἀναρμόστων· ἔτι δὲ περὶ τὰς δι' ὀσφρήσεως, ἃς τε ἀπὸ θυωδίας, καὶ ἃς ἀπὸ δυσωδίας οὐκ ἔστιν ὁ σώφρων. οὐδὲ γὰρ ἀνώλεθρος οὐδεὶς λέγει ὦ πάφλον ἢ μὴ πάφλον. εἰ γοῦν ὡς ἢ καλὸν θυμιάματα θεώμενος, ἢ ἵππον, ἢ αὐλητρίδα, ἢ ἀκροώμενος ἀηδόνος, μὴ βούλοιτο μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε ἀφροδισιάζειν, ἀλλὰ ταῦτα μὲν καλὰ θεωρεῖν, τὰ δ' ἀδύνατα ἀκούειν, οὐκ ἂν δόξειεν ἀνώλεθρος εἶναι, ὥσπερ οἱ κηλούμενοι πρὸς τὰς Σειρῆνας. ἀλλὰ περὶ τὰ δύο τὰ αἰσθητὰ ταῦτα, περὶ ἅπερ καὶ τἄλλα θηρία μόνα τυγχάνει αἰσθητικῶς ἔχοντα, καὶ χαίροντα καὶ λυπούμενα, περὶ τὰ γλυκέα καὶ ἁπαλά. * περὶ ἃ τὰ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἡδέα γε- Interpretotum locum aliter legiſſe videtur: mirificè enim locum planiſſimum confundit.
δὸν ὁμοίως ἅπαντα φαίνεται ἀναισθήτως διακείμενα, οἷς περὶ εὐαρμοστίαν ἢ κάλλος. οὐδὲν γὰρ, ὅ, τι καὶ ἄξιον λόγου φαίνεται πάσχοντα αὐτὴ τῇ θεωρίᾳ τῶν καλῶν, ἢ τῇ ἀκροάσει τῶν εὐαρμόστων, εἰ μή τι που συμβέβηκε τερατωδὲς· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τὰ δυσώδη ἢ δυσῳδῆ· καίτοι γε αἰσθήσεις ὀξυτέρας ἔχουσι πάσας. ἀλλὰ δὴ τῶν ὀσμῶν ταύτας χαίρουσιν, ὅσαι κατὰ συμβεβηκὸς εὐφραίνουσιν, ἀλλὰ μὴ καθ' αὑτάς· λέγω δὲ καθ' αὑτάς, αἷς μὴ ἐλπίζοντες χαίρομεν, ἢ μεμνημένοι, οἷς ὄψων καὶ ποτῶν. διὸ ἕτερον γὲ ἡδονὴν ταύταις χαίρομεν, τὸ φαγεῖν ἢ πιεῖν. καθ' αὑτὰς δ', οἷς αἱ τῶν αἰθέων εἰσι. διὸ ἐμμελῶς ἔφη Στρατόνικος, * ταῖς μὲν καλὸν ὄζειν, ταῖς δὲ ἡδύ· ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ ἁ * γλυκὺν, ὑπὸ περὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἐπίκειται τὰ θηρία, διὸ ὅσον τοῦ ἄκρου τῆς γλώττης ἡ αἴσθησις, ἀλλ' ὅσον τοῦ φάρυγγος. διὸ οἱ ὀψοφάγοι οὐκ εὔχονται τὴν γλῶτταν ἔχειν μακρὰν, ἀλλὰ τὸν φάρυγγα μακρόν, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ * Ερυξίδος. ὥστε περὶ τὰ ἁπλόμυα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἁπτὸν τὴν ἀκολασίαν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος περὶ ταῦτα τοιαῦτά ἐστιν.

γρ. ἀναρμόστων

Malim τὰ μὲν & τὰ δὲ γρ. κυσῶν, π. δὲ ἔτερος.

Nic. l. 3. c. 13.

σὸ δ' ἀνθρώπῳ ἔνεστιν ἀμφω, καὶ ἔν τινι ἡλικία, ἡ καὶ ὃ πρακτέον ἀποδίδωμι. οὐ γὰρ φαμὲν ὃ παιδίον πρακτέον, οὐδὲ ὃ θηρίον· ἀλλ' ὅταν ἤδη λόγισμόν πρακτόν τα. δοκεῖ δὴ ὃ βίαιον ἀπᾶν λυπηρὸν εἶναι· καὶ οὐθεὶς βίᾳ μὲν ποιεῖ, χαίρων δέ. διὸ καὶ περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν ἀκρατῆ πλείστη ἀμφισβήτησίς ἐστιν. σύστασις γὰρ ὁρμαί ἔχων αὐτὸς ἑκάτερος αὑτῷ πράττει. ὥσθ' ὁ, τ' ἐγκρατὴς, βίᾳ (φασὶν) ἀφέλκει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἡδέων ἐπιθυμιῶν· ἀλγεῖ γὰρ ἀφέλκων πρὸς ἀντιτείνουσαν ὄρεξιν· ὁ, τ' ἀκρατὴς βίᾳ πρὸς τὸν λογισμόν· ἧττον γὰρ δοκεῖ λυπεῖσθαι. ἐπιθυμία τῶν ἡδέων, ἡ ἀκολουθεῖ χαίρων. ὥστ' ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον ἑκὼν ἢ οὐ βίᾳ, ὅτι οὐ λυπηρός. ἐπὶ γὰρ πειθοῖ τῇ βίᾳ καὶ δυσὶ χρῆ δυνάμει πρᾶξαι. ὁ μὲν ἐγκρατὴς, ἐφ' ἃ πέπεισται, ἄγει, καὶ πράττει βίᾳ, ἀλλ' ἑκών. ἡ μὲν γὰρ ἐπιθυμία βίᾳ πείσασα ἄγει· βίᾳ γὰρ μετέχει λόγου. ὅτι μὲν οὖν δοκοῦσιν οὗτοι μόνοι βίᾳ καὶ ἄκοντες ποιεῖν, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ὅτι καὶ ὁμοιότητά τινα τοῦ βίᾳ, καὶ ἐπὶ ὅτι τῶν ἀψύχων λέγομεν, εἴρηται. βίᾳ μὲν οὖν ἐστὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν ἀπὸ τινὸς ἐν αἰτῷ διαισθανομένῳ πρασσόντων καὶ πάσχει, λύεται δ' λεχθέν. ὅταν μὲν γὰρ ἡ τῶν ἔξωθεν ἢ ἀπὸ τινὸς ἐν αἰτῷ ὁρμὴν κινῇ ἢ ἐμποδίζῃ, βίᾳ φαμέν. ὅταν δὲ μὴ, οὐ βίᾳ. ἐν δὲ τῷ ἐγκρατεῖ καὶ ἀκρατεῖ ἥδε καὶ αὐτὸν ὁρμὴν ἐποῦσα ἄγει· ἄμφω γὰρ ἔχει· ὥστε βίᾳ οὐδέτερος, ἀλλ' ἑκών διὰ μὲν τοῦτα πράττοι ἄν, οὐδ' ἀναγκαζόμενος. τὸ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἀγχοῦ, τὸ δὲ τὸ ὁρμοῦν ἢ ἐμποδίζουσαν ἢ κινοῦσαν, ἀναγκαῖον λέγομεν, ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὸ χεῖρα τύπτοι καὶ διὰ δυνατέοντος καὶ τῆς βουλεύσεως, καὶ τῆς ἐπιθυμεῖν. ὅταν δὲ ἔσωθεν ἡ ἀρχὴ, βίᾳ· ἐπεὶ καὶ ἡδονὴ καὶ λύπη ἐν ἀμφοτέροις ἔνεστι. καὶ γὰρ ὁ ἐγκρατευόμενος λυπεῖται, καὶ τὸ ἐπιθυμίας πράττων ἥδεται, καὶ χαίρει τὸ ἀπ' ἐλπίδος ἡδονῷ, ὅτι ὕστερον ὠφεληθήσεται, ἢ καὶ ἥδεται ὠφελῆσθαι ὑγιαίνων. καὶ ὁ ἀκρατὴς, χαίρει μὲν τυγχάνων ἀκρατευόμενος δ' ἐπιθυμεῖ, λυπεῖται· τὸ ἀπ' ἐλπίδος λύπην. οἴεται γὰρ κακὸν πράττειν. ὥστε ὃ μὲν βίᾳ ἑκάτερον φαίη ποιεῖν, ἔχει λόγον. καὶ διὰ τ' ὄρεξιν, καὶ διὰ τὸν λογισμόν ἑκάτερον ἄκοντα ποτὲ πράττειν. κεχωρισμένα γὰρ ὄντα ἑκάτερα, ἐκκρούεται ὑπ' ἄλλήλων. ὅθεν καὶ ὅτι τὸ ὅλῳ μεταφέρουσι ψυχῇ, ὅτι τὸ σὺ ψυχῇ τι ζητοῦσιν ὁρῶσιν. ὅτι μὲν οὖν τὸ μορίων σὸ διέχει τοῦτο λέγει· ἡ δ' ὅλη ἐκοῦσα ψυχὴ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἐγκρατὴς, πράττει, βίᾳ δ' οὐδέτερος, οὐδὲ τὰ σὺ ἐκείνοις τι, ἐπεὶ καὶ φύσει ἀμφότερα ἔχομεν.

A homini verò ambo insunt, certa quadam ætate; ea scilicet quæ rebus per rationem agendis idonea est; neque enim vel puerũ vel feram agere dicimus. Proinde cùm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam sed gaudens agere videatur, magna de temperante intemperantéque controuersa oriuntur, eo quòd vterque contrarios intra se impetus sentiens agit. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt; dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperãs autem vi præter rationem rapitur; minùs tamen adfligitur; nam cupiditati lætus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi sed volẽs agit, quia dolore vacat. Porro persuasio, violentiæ necessitatique opponitur; temperãs verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. Quòd igitur ij soli vi inuitique facere videantur, quámq; ob causam, scilicet ob similitudinẽ, qua & inanimata agere dicimus, exposuimus hactenus. Sed enim si & quod in determinatione positum isthic fuerat, adijciatur, soluitur quod dictum est. Quando igitur foris quippiam præter impetum intrinsecum mouerit, sedaritue, vi id fieri assueueramus; quando verò secus, non vi. In temperante autem, intemperantéque, insitus impetus ducit, (vtrumq; enim habet,) & neuter vi, & coactus, sed volens vterque agit. Nam principium, quod foris est præter naturalem impetum, siue moueat, siue motum impediat, necessitatem vocamus, vt si quis manu, & voluntate & cupiditate renitentis, arrepta, percutiat alium. Verùm si intrinsecus principium fuerit, vis non est; quandoquidem & voluptas inest, & dolor in vtrisque. Nam & qui continenter agit, dolore afficitur; quippe qui contra quàm cupiditas ferat, faciat: & lætitia ac voluptate, quippe, qui speret, sibi id olim fore commodo & bono; vel iam bono esse, dum hac ratione morbum expellit. Similiter incontinens gaudet ille quidem dum fruitur hac sua incontinentia, re optata; sed & dolore afficitur, quippe qui metuat necessariò, propter conscientiã malè facti. Itaq; dicere, vi vtrumque agere, à ratione non est alienũ; vterq; enim, si spectes in altero appetitũ, in altero rationem, agit inuitus. Nam cùm diuisa sint hæc duo, alterum ab altero extruditur. Quoniã autem in aliqua animi parte id manifestò contingit; solet id ad totum animũ transferri. Atqui de partibus quidem eius dici id potest; cæterùm animus totus tã incontinẽtis quàm cõtinẽtis, sponte sua agit; vi verò neuter: sed aliquid tãtùm quod ipsis inest: vtrũq; autẽ eorũ *quæ pugnẽt inuicem*, à natura habemus.

Nam & ratio naturâ nobis ineſt ad imperandum: ſi enim aliquem ita vt natus eſt, eſſe ſiueris, modò debilis aut mutilus nulla ſui parte fiat, inerit ei ratio, & cupiditas: ſtatim enim vt editus eſt aliquis in lucem, eum comitatur, eique ineſt. Atque his ferè duobus à natura quippiam ineſſe determinamus: eo ſcilicet quod ſtatim à natiuitate ineſt, & quod generatione exiſtente facilè conſequimur, vt ſenectus, canities, ac alia id genus. Itaque non ſecundùm naturam facit alteruter, ſed ſecundùm naturam ſimpliciter: ſed non eandem. Quæſtionibus igitur de temperante intemperantéque, vtrùm vi & non volens agat alter, aut vterque, aut vi ſimul, inuitique ambo: & ſi vis voluntaria ſit, num volentes ſimul, nolentéſq; agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verùm & aliter vi coactique agere dicuntur, non diſſentientibus inter ſe mutuò ratione & cupiditate, quando ſcilicet id faciunt, quod moleſtum quidem & friuolum iudicant: ſed neglectum, damnum aut mortem inferat: hæc enim omnes aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, ſed ferendum incommodum. Verùm ex his alia quidem violenta, alia verò non violenta fortè quis dixerit. Quæcumque enim eorum, per quæ vel facere, penes ipſum eſt, etiamſi non volens facit, tamen & facere ſponte dicitur, & non vi: quæ verò penes ipſum non ſunt, vi quodammodo, ſed non ſimpliciter fieri dicuntur; eò quòd non illud ipſum eligit, ſed alicuius gratia agit. Verùm in his eſt quoddam diſcrimen. Nam ridiculus fuerit, ſi vt contactus quis vitaret, occidiſſet alterum, vi ſe id coactumque feciſſe dicat: maius enim acerbiuſque malum oportet non facienti propoſitum ſit. Sic enim coactus, & non vi faciet, ſcilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulſionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipſum hæc ſunt: quocirca & amorem, & iras quaſdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia violenta nimis, & ſupra naturam ſunt. Vnde & veniam merentur, eo quòd vi cogere naturam ſoleant. Sed & magis vi inuitéque fecere videtur, qui facit, ne vehementiùs aut leuiter doleat, vel etiam ne gaudeat. Nam ad ipſam refertur vniuerſum, quod ferendo natura eſt. Verùm quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis ſunt, non debent penes ipſum eſſe cenſeri: quamobrem phanatici, & qui futura prædicunt, quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipſos eſſe aſſeueramus, neque vt faciãt quæ fecerunt, neq; vt dicant quæ dixerũt.

A * καὶ γὰρ ὁ λόγος φύσει ἄρχων. ὅτι ἐωμένης τῆς ἡδέσεως καὶ μὴ πηρωθείσης, εὐθὺς καὶ ἡ ὀρεκτικὴ θυμία, ὅτι βίβλος εὐθὺς ἀκολουθεῖ καὶ ἔνεσι. σχεδὸν δὲ τούτοις δυσὶ τὸ φύσει διωρίζομεθα, τά τε ὅσα βίβλος γινομένοις ἀκολουθεῖ πᾶσι, καὶ ὅσα ἐωμένης ἡδέσεως ἀθυπορεῖν, γίνεται ἡμῖν, οἷ πολιὰ καὶ γῆρας, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα. ὥστε μὲν τῷ φύσιν ἑκάτερος πεφυκέναι· ἁπλῶς δὲ τῇ φύσιν ἑκάτερος, οὐ τὼ αὐτὼ. αἱ μὲν οὖν περὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ ἀκρατῆ ἀποφάσεις, περὶ τὸ βία πεφύκασιν, ἢ ἀμφοτέροις, ἢ τὸν ἕτερον. ὥστε ἢ μὴ ἑκόντας, ἢ ἅμα βία καὶ ἀκόντας. Εἰ δὲ τὸ βία ἑκούσιον, ἅμα ἑκόντας καὶ ἀκόντας πεφύκασιν· σχεδὸν γὰρ οὐκ τῶν εἰρημένων ὕλην ἡμῖν ὡς ἀποφητέον. λέγονται δὲ τῷ ἄλλον ἕτερον βία καὶ ἀναγκαζόντες πρᾶξαι, οὐ διαφωνοῦντος τοῦ λόγου τῆς ὀρέξεως, ὅταν πράττωσιν ὃ καὶ λυπηρὸν καὶ φαῦλον ὑπολαμβάνουσιν· ἀλλ' εἰ μὴ τοῦτο πράττωσι, πληγαί τε ἀναπαύουσι. ταῦτα γάρ φασιν αἱρεθέντες πρᾶξαι, ἢ οὔ. ἀλλὰ πάντες ποιοῦσιν αὐτὸ τοῦτο. ἔξεσι γὰρ μὴ ποιῆν, ἀλλ' ὀκνοῦσι ὑπομένειν τὸ πάθος. ἐπὶ ἴσως τούτων τὰ μὲν φαίη τις ἄν, τὰ δ' οὔ. ὅσα μὲν γὰρ ἐφ' ἑαυτῷ τῶν τοιούτων μὴ ὑπαρξαι ἢ ὑπάρξαι * δεῖ, ὅσα πράττει ἃ μὴ βούλεται, ἑκὼν πράττει, καὶ ἄ βία· ὅσα δ' μὴ ἐφ' αὐτῷ, τῶν τοιούτων βία πῶς, ἄ μὲν τοι, γ' ἁπλῶς, ὅτι οὐκ αὐτὸ τοῦτο προαιρεῖται ὁ πράττει, ἀλλ' ἕνεκα, ἐπεὶ καὶ οἱ τοῦτοις ἐστὶ ὃς διαφορά. εἰ γὰρ ἵνα μὴ λάβῃ * ψηλαφῶν, ἀπέκτεινε, ζημιώσειεν ἂν εἴη, εἰ λέγοι ὅτι βία ἀναγκαζόμενος. ἀλλὰ δεῖ μεῖζον κακὸν ἀλυπηρότερον εἶναι, ὃ πείσεται μὴ ποιήσας· ὅταν γὰρ ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ βία πράξῃ, ἢ ἄ φύσει, ὅταν κακὸν ἀγαθοῦ ἕνεκα, ἢ μείζονος κακοῦ ἀπολύσεως πράττῃ, καὶ ἄκων γε· οὐ γὰρ ἐφ' αὐτῷ ταῦτα. διὸ καὶ τὸν ἔρωτα πολλοὶ ἀκούσιον ᾠήθησαν, καὶ θυμοὺς οἵους καὶ τὰ φυσικά· ὅτι ἰσχυρὰ καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν, καὶ συγγνώμην ἔχομεν ὡς πεφυκόσι βιάζεσθαι τὴν φύσιν. καὶ μᾶλλον ἂν δόξειε βία εἶναι καὶ ἄκων πράττειν, ἵνα μὴ ἀλγῇ ἰσχυρῶς, ἢ ἵνα μὴ ἡδέσθαι, καὶ ὅλως ἵνα μὴ χαίρῃ. τὸ γὰρ ἐφ' αὐτῷ, εἰς ὃ ἀναγεται ὅλον, τοῦτό ἐστιν, ὃ ἡ αὐτὸ φύσις οἵα τε φέρειν· ὃ δ' μὴ οἵα τε, μηδ' ἔστι τῆς ἐκείνου φύσει ὀρέξεως ἢ λογισμοῦ, οὐκ ἐφ' αὐτῷ· διὸ καὶ τοὺς εὐθυσιῶντας, καὶ πράττοντας, καὶ ὅταν δίκαιοι ἔργων ποιῶσιν, ὅμως οὐ φαμὲν ἐφ' αὐτοῖς εἶναι, οὐδ' εἰπεῖν ἃ εἶπον, οὐδὲ πρᾶξαι ἃ ἔπραξαν.

Totum locum ſic diſtinximus qui antè perturbatiſſimè edebatur. Interpres quæ in eius verſ. his inclusa sũt notis [ ] non verterat.

* δεῖ, Sanè δῆ, ferri non poteſt: éſtq; ſuſpectus locus.

Suſpecta vox, niſi ſic locum accipias, *Nã ſi quis alium metuens, ne rei quam contrectabat, furtũ faceret, occiderit.*

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δι' ὀπτηθυμίαν· ὥστε ἐ προαιρέσεις τινὲς καὶ πάθη οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰσιν, ἢ πρᾶξαι καὶ μὴ πρᾶξαι τὰς τοιαύτας διανοίας καὶ λογισμούς. ἀλλ' ὥσπερ Φιλόλαος ἔφη, εἶναί τινας λόγους κρείττους ἡμῶν. * ὡς τὸ ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἴδῃ σκέψασθαι. τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον διορίσθω. οἱ γὰρ μᾶλλον ἐμποδίζοντες τὸ ἑκούσιον, ὡς βίᾳ πράττοντες, ἀλλ' ἐκόντες.

γρ. ὡς ἢ ἐκ. καὶ πρὸς τὸ βίᾳ ἴδῃ σκέψασθαι, τοῦτο μὲν οὖν ὕστερον διορίσθω.

A Sed & nec per cupiditatem. Itaq; & intellectus quidam affectuſque, aut actiones ſecundum eiuſmodi rationes, & intelligentias, in noſtra poteſtate non ſunt. Sed quēadmodum Philolaus inquit, rationes quædam ſunt nobis potentiores: Ergo voluntariorum ac inuoluntariorum conſideratio, eorum quæ vi eueniunt, tractatui iungenda eſt, atque hæc ita ſint inter ſeſe diſtincta, Nam qui ſponte maximè interpellant, ad id ſe coactos dicunt, vt in eam animi ſententiam venirent.

B

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οτι τῇ ἀγνοίᾳ τὸ ἑκούσιον ὥρισται· καὶ ὅτι τὸ εἰδέναι ἐ βλάψασθαι διττόν.

CAPVT IX.

Voluntarium, eorum eſſe docet, quæ iuxta intellectum fiunt: De duplici item faciendi modo.

Nic.l.3. c. 2.

ΕΠεὶδὴ τοῦτ' ἔχει τὸ τέλος, ἐ οὔτε τῇ ὀρέξει, οὔτε τῇ προαιρέσει τὸ ἑκούσιον ὥρισται, λοιπὸν διορίσασθαι τὰ κατὰ τὴν ἀγνοίαν. δοκεῖ δὲ τὸ ἀκούσιον εἶναι τὸ ἑκούσιον τῷ ἀγνοοῦντι, καὶ τὸ εἰδέναι διττόν, ἓν μὲν τὸ ἔχειν, ἓν δὲ τὸ χρῆσθαι τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ ἔχων, μὴ χρώμενος ᾖ, ἧττον μὲν ὡς δικαίως ἀγνοεῖν λέγοιτο· ἔστι δ' ὡς ὁ δικαίως· οἷς εἰ δι' ἀμέλειαν μὴ ἐχρῆτο. ὁμοίως δὲ καὶ μὴ ἔχων ἂν φαίνοιτο δι' ὃ, εἰ ῥᾴδιόν ἢ αἰσχρὸν ἢ μὴ ἕνεκα ἡδονῆς ἢ λύπης. τοῦτ' οὖν προδιορισέον. νῦν μὲν οὖν τῷ ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου διωρίσθω τοῦτον τὸν ἔχοντα.

C

ET quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate nec electione terminatum eſt, reliquum eſt vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur autem inuoluntario contrarium eſſe voluntariū, &, quod cuiuſque gratia ſciens quis facit. Interdum enim nouit quòd pater ſit, non tamen quòd occidat, ſed ſeruet potiùs: vt Peliades, petebant quidem poculum, ſed vt amatorium, & vino plenum: id verò venenū erat. Ignorans autē quem, cui, & quid, ex ignorantia, non per accidēs agere dicetur. Quod autem ab ignorante tali fit, inuoluntarium eſt; ergo voluntariū contrariū eſt. Quæ igitur penes ipſum ſunt, vt facere omittat, facit non ignorans, & per ſe, ea vtique voluntaria ſunt, & voluntariū id ipſum eſt; quę verò ignorans, ex eo quòd ignorat, ea inuitus facit. Porrò quia ſcire & intelligere bifariàm capiuntur, vel vt habeatur, vel vt vſurpetur ſcientia, qui habens non vtitur, interdum ignorans meritò dicitur, interdum verò nequaquā, velut ſi per negligentiam non vtitur. Similiter & is vituperetur, qui vel facilium vel neceſſariorum peritiam, per negligentiam aut dolorem aliquem, voluptatémque non veſtiget. Hæc loco huic inferenda videbātur. De voluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum ſit.

D

E

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Οτι οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς ἐστι προαίρεσις, ἀλλ' ὡς ἐκάτερον.

CAPVT X.

Docet delectum ex opinione & voluntate coniunctis conſtare.

Nic.l.3 c. 4. Mag. l.1. c.18.

ΠΕρὶ δὲ προαιρέσεως μετὰ τοῦτο λέγωμεν, διαπορήσαντες πρῶτον τὰ λόγῳ περὶ αὐτῆς. διαιρεῖσθαι γὰρ αὖτις εἰς ἃ μάλιστ' ἐμπίπτει, καὶ ἐν ποίοις ἂν εἴη αὐτὴ χρή, ἐ πότερον ἡ αὐτὸ τὸ ἑκούσιον καὶ τὸ προαιρετόν, ἢ οὐκ ἔστι· μὴ-

DE electione verò deinceps dicemus, expoſitis primùm nonnullis quæſtionibus. Ambigat enim fortaſſe quis, in quo genere oriantur, tum in, quali conſtituenda ſint, aut, eadémne aut diuerſa ſint voluntarium & inuoluntarium.

Maximè verò quidam asseuerant, & quærenti etiam an fortè videri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionem, aut appetitum: vtraque enim consectanea videntur. Verùm appetitum non esse; patet ex eo quòd tum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram esse necessum sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porrò cupiditasque, etiam feris inest, electio verò nequaquam; & tamen quibus hæc ambo insunt, multa absque ira cupiditatéque eligunt; sed dum passionibus adfliguntur, non eligunt, sed tolerant. Præterea, cupiditati iræque semper dolor iungitur; multa verò nos absque dolore eligimus. Voluntas insuper & electio idem non sunt; volunt enim interdum etiam ea homines, quæ impossibilia norunt, vt omnibus hominibus imperare, immortalem esse, id quod nemo sciens impossibile elegerit; & in vniuersum, quæ & si non per se, sed sibi tamen impossibilia vel factu, vel omissu nouerit; vnde manifestum, electionem esse rerum penes nos sitarum. Similiter clarum, nec opinionem esse, neque simpliciter, si quis aliquid putet, cùm eligibile eiusmodi quid sit, quod viribus nostris paretur. Multa verò opinione concipiunt, quæ penes nos non sunt, vt diametrum commensurabilem. Porrò nec vera est, nec falsa electio, sed & nec rerum penes nos sitarum opinio, qua faciendum aliquid vel non faciendum arbitramur. Commune verò id est, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem, sed ea quæ fini consequendo conferunt, eligit; quemadmodum nemo sanum esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quispiam eligit, sed quæstus studium, & periclitationes felicitatis adipiscendæ gratia. Et in vniuersum declarat semper eligens, quid cuiusue gratia eligat: est enim aliud id cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maximè finem, vt in pretio, & sanum esse, feliciter beatéque viuere. Itaque patet, aliam & opinionis & voluntatis rationem esse. Voluntas enim & opinio maximè finem spectant, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec simpliciter vllam animi perceptionem esse: quo simul elucet & quid sit, quidue ab ijs differat, ac vt se ad voluntarium habeat. Porrò possibilium esse, aut non esse, alia eiusmodi sunt, vt dè ijs suscipiatur deliberatio, alia verò vt non suscipiatur. Quorum dã enim generatio penes nos non est, etiam si fieri, aut non fieri, possint: sed quæ vel natura,

A λιστα δὲ λέγεται τοῦ ζῆν, * καὶ ζηποιῶτ' .. δόξαι δ' ἡ μὲν δυοῖν θάτερον εἶδος προαίρεσις, ἤτοι δόξα, ἢ ὄρεξις· ἀμφότερα γὰρ φαίνεται τοῦτ' ἀκολουθοῦντα. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὄρεξις, φανερόν. ἡ γὰρ βούλησις αὖ εἴη, ἢ ἐπιθυμία, ἢ θυμός· οὐδεὶς γὰρ ὀρέγεται μηδὲν πεπονθὼς τούτων. θυμὸς μὲν οὖν καὶ ἐπιθυμία ἐν τοῖς θηρίοις ὑπάρχει, προαίρεσις δ' οὔ. ἔτι δὲ καὶ οἷς ὑπάρχει ἄμφω ταῦτα, πολλὰ ἐν ἀόδυ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας προαιροῦνται, ἐν οἷς τοῖς παθήσιν ὄντες οὐ προαιροῦνται, ἀλλὰ καρτεροῦσιν. ἐπὶ ἐπιθυμία μὲν καὶ θυμὸς ἀεὶ μετ' λύπης· προαιρούμεθα δὲ πολλὰ καὶ ἄνευ λύπης. ἀλλὰ μὲν οὐδὲ βούλησις καὶ προαίρεσις ταὐτόν. βουλόμεθα μὲν γὰρ ἔνια καὶ τῶν ἀδυνάτων εἰδότες, οἷ βασιλεύειν τε πάντων ἀθανάτων, ἐν ἀθάνατοι εἶναι), προαιροῦμεθα δ' οὐδείς· μὴ ἀγνοῶν ὅτι ἀδύνατον· οὐδ' ὅλως ὃ δυνατὸν μέν, μὴ ἐφ' αὑτῷ δ' οἴεται προάξαι ἢ μὴ προάξαι. ὥστε τοῦτο μὲν φανερόν, ὅτι διάφορον ὃ προαιρετὸν τῶν ἐφ' αὑτῷ τι εἶναι)· ὁμοίως δὲ δῆλον ὅτι οὐδὲ δόξα, οὐδ' ἁπλῶς εἴ τις οἴεται καὶ τῶν γὰρ ἐφ' αὑτῷ ἐστίν), ὃ προαιρετόν. δοξάζομεν γὰρ πολλὰ καὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐφ' ἡμῖν, οἷ τιὼ μέγεθος σύμμετρον. ἔτι οὐκ ἔστι προαίρεσις ἀληθὴς ἢ ψευδής. * οὐδὲ δὴ ἡ τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων προακτῶν δόξαν ἢ τυγχάνομεν οἰόμενοι δεῖν ἃ πράττειν ἢ ἀπρακτεῖν. κοινὸν γὰρ τοῦτ' δόξης τοῦτο καὶ βουλήσεως· βούλεται γὰρ τέλος μάλιστα, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸ τέλος· λέγω δ' οἷ οὐθεὶς ὑγιαίνειν προαιρεῖται, ἀλλὰ περιπατεῖν ἢ καθῆσθαι τοῦ ὑγιαίνειν ἕνεκα· οὐδὲ εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ χρήματα πλουτεῖν, ἢ κινδυνεύειν τοῦ εὐδαιμονεῖν ἕνεκα· καὶ ὅλως δηλοῖ ἀεὶ προαιρούμενος τί τε, καὶ τίνος ἕνεκα προαιρεῖται. ἔστι δὲ τὸ μὲν τίνος, οὗ ἕνεκα προαιρεῖται ἄλλο· τὸ δὲ τί, ὃ προαιρεῖται ἕνεκα ἄλλου. βούλεται δὲ μάλιστα τὸ τέλος, καὶ δοξάζειν δὲ καὶ ὑγιαίνειν καὶ ὧν πράττειν. ὥστε φανερὸν ἐξ τούτων, ὅτι ἄλλο καὶ δόξης καὶ βουλήσεως. βούλεται μὲν καὶ δόξα μάλιστα τοῦ τέλους· προαίρεσις δ' οὐκ ἔστιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν οὔτε βούλησις οὔτε δόξα, οὐδ' ὑπόληψις ἁπλῶς ἡ προαίρεσις· τί δὲ διαφέρει τούτων, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὸ ἑκούσιον. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται, καὶ τί ἐστι προαίρεσις. ἔστι δὲ τῶν δυνατῶν καὶ εἶναι), καὶ μή, τὰ μὲν διαφωνοῦντα, ὥστε οὐδ' ἐνδέχεσθαι βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν· περὶ οἷων δ' οὐκ οἰόμεθα. τὰ μὲν γὰρ δυνατὰ ἐστι καὶ εἶναι) καὶ μὴ εἶναι)· ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς ἡ γένεσις ἐστιν, ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ φύ-

Interpr. καὶ ζηποιῶτ' ὀξαι δ' ἡ.

Int. οὐδὲ δὴ τῶν ἐ. ἀ. ὃ προ. δόξα, ἢ πυγχ.

σιν, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας γίν. περὶ ὧν οὐδεὶς A
αὖ εἰς χρήσεται βουλεύσασθαι μὴ ἀγνοῶν. περὶ ὧν
δ' ἐνδέχεται μὴ μόνον ὅ τι γίν μὴ, ἀλλὰ καὶ
ὅ βουλεύσασθαι τοῖς αὐθρώποις. τοιαῦτα δ' ἐστὶν
ὅσα ἐφ' ἡμῖν ἐστι πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι. διὸ
οὐ βουλευόμεθα περὶ τῶν ἐν Ἰνδοῖς, οὐδὲ πῶς αὖ
ὁ κύκλος τετράγωνος· τὰ μὲν γὰρ οὐκ ἐφ' ἡμῖν·
οὐδ' ὅλως οὐ πρακτόν· ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῶν
ἐν ἡμῖν πρακτῶν περὶ ἀπάντων. ἢ δῆλον ὅτι
οὐδὲ δόξα ἁπλῶς ἡ προαίρεσίς ἐστιν. τὰ δὲ B
προαιρετὰ γὰ πρακτά, τῶν ἐφ' ἡμῖν ὄντων
ἐστί. διὸ γὰ ἀπορήσειεν αὖ τις, τί δὴ ποθ' οἱ μὲν
ἰατροὶ βουλεύονται περὶ ὧν ἔχουσι τὴν ἐπιστή-
μην, οἱ δὲ γραμματικοὶ οὔ; αἴτιον δ' ὅτι διχῇ
γινομένης τῆς ἁμαρτίας, (ἢ γὰ λογιζόμενοι ἁ-
μαρτάνομεν, ἢ χρ τὸ αἰσθητὸν αὐτὸ δρῶντες,)
ὁ μὲν τῇ ἰατικῇ ἀμφοτέρως ὁ δέχεται ἁ-
μαρτεῖν, ὁ δὲ τῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν αἴ-
σθησιν καὶ πρᾶξιν, ἧς αὐ στοχάσονται, εἰς ἄπει-
ρον ἥξουσιν. ὅπερ οὖν οὔτε δόξα οὔτε βούλησίς C
ἐστι προαίρεσις, ἔστιν ὡς ἑκάτερον, οὐδ' ἄμφω.
ἐξαίφνης γὰ προαιρεῖται μὴ ὁ τυχών. δοκεῖ δὲ
προαιρεῖν γὰ βούλεσθαι. ὡς δ' ἔξ ἀμφοῖν ἐρῶ. ἄμ-
φω γὰ ἐν ἀρχὴ τοῦ προαιρουμένου ταῦτα.
λόγω δὲ πῶς, ἐκ τούτων σκεπτέον. δοκεῖ δέ πως
καὶ ὄνομα αὐτῆς. * ἡ γὰ προαίρεσις μὴ ἐστιν,
οὐκ ἁπλῶς γ', ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον· τοῦτο
δ' οὐκ οἴ τ' ἂν εἴη ἀπὸ σκέψεως καὶ βουλῆς. δοκεῖ δὲ ἐκ δό-
ξης βουλευτικῆς εἶναι ἡ προαίρεσις. περὶ μὲν
δὴ ὧν τέλους ἐνδέχεται βουλεύεσθαι, ἐπὶ τοῦτο χωρεῖ D
πᾶσι. περὶ ὧν δὲ τὸν εἰς τοῦτο τεινόντων, πότερον
τόδε ἢ τόδι σκοπούμενοι, * ἢ δὲ δεμιᾶς τοῦτο πῶς
ἔχει. βουλόμεθα γὰ πάντως τοῦτο, ἕως δ' εἰς
ἡμᾶς ἀναγάγωμεν τὴν αἰτίαν τὸ ἔσχατον. εἰ
γὰ προαιροῖντο μὴ μοχθηρὰς, μὴ ὑδαιμονοσάλ-
μονες μηδὲ βουλευσάμενοι, ἢ χεῖρον ἢ βέλτιον·
* βουλεύομαι δ' ἐστὶ ἐφ' ἡμῖν ὅσα τῶν δυνατῶν
εἶναι, * ἃ μὲν τῶν πρὸς τὸ τέλος, δῆλον ὅτι ἡ
προαίρεσις μὲν ἐστὶν ὄρεξις τῶν ἐφ' αὐτῷ βου-
λευτική. ἅπαντες γὰ * βουλόμεθα ἃ ἂν προαι-
ρούμεθα. ἃ μέντοι γε ἂ βουλόμεθα, πάντα προ- E
αιρούμεθα. λέγω δὲ βουλευτὰ, ἃς ἀρχὴ καὶ
αἰτία βούλεσίς ἐστι, καὶ ὀρέγεσθαι μὲν τὸ βου-
λεύεσθαι. διὸ οὔτε τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐστὶν ἡ
προαίρεσις, οὔτε τὸ πᾶσαν ἡλικίαν, οὔτε πάν-
τας ἔχοντας διάνοιαν. οὐδὲ γὰ τὸ βουλεύσα-
σθαι, οὐδ' ἐπιστήμη τῷ αὐτῷ, ἀλλὰ δο-
ξάσαι μὲν ἐπ' πολλοῖς, οὐδὲν κωλύει πολλοῖς
ὑπάρχειν. τὸ δὲ αὐτῷ λογισμοῦ ἐνδέχεται. ἔστι
γὰ τὸ βουλευτικὸν τῆς ψυχῆς τὸ διανοητικὸν αἰτίας τινός. ἐπ' γὰ οὗ ἕνεκα μία τῶν αἰτιῶν ἐστί·

Lego, ἡ γὰ προαίρεσις, ἀρκεῖ μὲν ἐστιν, οὐχ ἁπλῶς γ', ἀλλ' ἑτέρου πρὸς ἕτερον. Vide de Nic. l. 3. c. 4. in fine. & Mag. l. 1. c. 18.

: Lege, ἡ δὲ βουλευτικὸν τῶν πρὸς ἕτερα. h. e. aut vbi aliquid est constitutū, qua ratione effici id queat.

Lego, βουλεύεται· & illa, & μὴ πρὸς τέλος, mēdo nó carent.

Lego βουλεύεται & iterū mox ἃ βουλεύεται.

vel alijs ex causis fiunt, de ijs sciens nemo consultare instituat. Verùm quæ non tantùm fieri, & non fieri, possunt, sed in consultationem etiam venire solent, ea sunt, quæ pro arbitrio facere, aut non facere, possumus: quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant, hoc verò fieri nequit. Sed & nec de omnibus quæ à nobis queant fieri. Vnde manifestum, nec opinionè simpliciter electionem esse, eligibilia verò etiam agibilia, rerum scilicet penes nos existentium. Proinde miretur fortè quis, quo pacto medici, quæ scientia complectuntur, in deliberationem ponant, cùm id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, quòd aut ratiocinando, aut sensu error omnis committatur, quorum vtrumque in medicina contingit, in grammaticis verò iuxta sensum, & actionem, quam spectant, in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas est electio, est certè velut vtrumque, & non ambo. Ex improuiso. n. nemo eligit, sed cùm faciendum videtur, conspiratque voluntas: quæ cùm ambo eligenti insint, vtroque constabit electio. Considerandum autem, quomodo insint hæc, idque ex ipso nomine primùm. Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem consiliumque requirit: & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine qui rebus omnibus quidem propositus est, sed de ijs quæ ad finem, suscipitur consultatio. Id verò omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quòd si nemo eligit, nisi re priùs consultata, expensáque, melius sit an deterius, volunt autem quæ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum deliberatiua. enim veroomnes, quę eligimus, eadem volumus, nec tamen quæ volumus, omnia eligimus. Porrò deliberatiuam facultatem voco, cuius principium est consultatio, quæ & concupiscit id quod vtile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati, aut homini electio ineſt, eo quòd nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinationem tamen faciendumne quippiā sit, nihil vetat pluribus ineſſe, sed ratione perspicere, nequaquam. Animæ enim pars deliberatiua, rationes causasque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit,

(nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut fit: vt profectionis, facultatum comportatio, quãdoquidem eius gratia proficiscuntur,) constat, eos qui proposito fine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cùm quis facit, aut negligit, quæ penes nos sunt vt faciamus, vel non faciamus, isque non ignoranter, volens vtique, aut facit, aut non facit. Cæterùm multa eiusmodi citra consultationem præcogitationémque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quæ ex electione fiunt, omnia voluntaria sunt, non autẽ volũtaria omnia iuxta electionẽ. Similiter ex his manifestũ, affectiones rectè in volũtarias, inuolũtarias, & consultatas distribui: quæ etsi non sint accurata, veritatẽ tamen modo aliquo attingunt: verùm deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatẽ simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionẽ cum appetitione, quãdo ex consultatione concurrunt. Et quia cõsultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopũ habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile; de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheses, de quibus breuiter sub principium, verùm in Analyticis accuratè disseruimus. Cæterùm consideratio de iis quæ ad finem ducunt, partim artificiosa, partim verò inartificialis apud omnes est: vt bellum gerant nécne, his quibus hoc in cõsultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est cuius gratia consultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi quodcumque finis est vice: nam consulit, quisquis consilium capit, vel finem recténe perspexerit, constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perduci in finem possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & particulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonum, id scilicet quod simpliciter optimum. Verùm præter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem verè, sed apparens bonum est. Cuius rei causa est, quòd entium quorumdam vsus, non nisi iis quibus facta natura sunt, applicari potest, vt sunt visibilia: neque enim videre licet, quorum visio non fit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per scientiam etiam ea quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim æqualiter sanitatis morbique eadem est scientia, sed alius quidem, iuxta, huius autem præter naturam.

A (ὁ μὲν γὰρ ἀφαιρ. αἰτία· οὗ δ' ἕνεκα ὅστιν ἢ γίγνεταί τι, τοῦτο αἴτιον φαμὲν εἶναι) οἷον τὸ βαδίζειν, ἢ κομίδὴ τοῦ χρήμ^τος, εἰ τούτου ἕνεκα βαδίζει.) διὸ οἷς μηδεὶς κεῖται σκοπὸς, ἢ βουλευτικοί. ὥστ' ἐπεὶ ὁ μὲν ἐφ' αὑτῷ ὂν ἢ πρᾶττειν ἢ μὴ πράττειν, ἑαυτῆς προαίρεσις ἢ ἀπροαιρεσία, δι' αὐτὸν δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἐκὼν πράττει ἢ ἀπροαιρετεῖ· πολλὰ δὴ τοιούτων πράττομεν οὐ βουλευσάμενοι, ἀβούλητα δὲ προαιρούμενοι· ἀβούλητον μὲν οὖν ἑκούσιον εἶναι, ὁ δὲ ἑκούσιον μὴ προαιρετόν. καὶ τὰ μὲν τῆ προαίρεσιν πᾶσα ἑκούσια εἶναι, τὰ δ' ἑκούσια, μὴ πάντα τῆ προαίρεσιν. ἄμα δ' ἐκ τούτων φανερὸν καὶ ὅτι καλῶς διορίζονται οἱ τῶν παθημ^των τὰ μὲν ἑκούσια, τὰ δ' ἀκούσια, τὰ δ' ἐκ προαιρέσεως νομοθετοῦσιν. εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀφαιρεθοῦσιν, ἀλλ' ἀπολοῦνται γε πᾶσης ἀληθείας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐροῦμεν ὕστερον περὶ τῶν δικαίων ἐπισκέψασθαι. Ἡ δὲ προαίρεσις ὅτι μέν ἐστιν ἑκούσιον, οὐ ταὐτὸν φαίνεται, δῆλον· ἀλλὰ δόξαν τε ἔοικεν εἶναι, ὅτι ἐκ τῆ βουλεύσασθαι συμπεραίνομεν. ἐπεὶ ὁ βουλεύεται ἀεὶ ὁ βουλευόμενος ἕνεκά τινος, καὶ ἔστι σκοπὸς ἀεὶ τῶ βουλευομένῳ, πρὸς ὃν σκοπεῖ τὸ συμφέρον, περὶ μὲν τὰ τέλους οὐθεὶς βουλεύεται, ἀλλ' ἦτ' ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις, ὡς ἐν ταῖς θεωρητικαῖς ὑπολήψεις ὑποθέσις. εἴρηται δὲ περὶ αὐτῶν τὰ μὲν τοῖς ἐν ἀρχῆ βεβαίοις, τὰ δ' ἄδηλοις ἀναλυτικοῖς δ' ἀκριβείας. περὶ δὲ τῶν πρὸς τὸ τέλος φερόντων, ἢ σκέψις καὶ μετὰ τέχνης καὶ ἀνευ τέχνης πᾶσιν ὅστι· οἷς εἰ πολεμῶσιν ἢ μὴ πολεμῶσι τοῦτο βουλευόμενοις. ἐκ προτέρου δ' μᾶλλον ἕξαι ὃ δι' ὅ, τοῦτ' ἔστι ὃ οὗ ἕνεκα· οἷς πλοῦτος ἢ ἡδονὴ, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτον ὁ τυγχάνει ὂν ἕνεκα. βουλεύεται γὰρ ὁ βουλευόμενος, ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους ἔσκεπται, ὅτι ἐκ ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν εἰς αὐτὸν ἀγαγεῖν, ἢ αὐτὸς δυνατὸς πρὸς τὸ τέλος. ὃ δὲ τέλος ὅστι φύσει μὲν ἀεὶ ἀγαθὸν, καὶ περὶ οὗ κ^τ μέρος βουλεύονται οἷς ἀγαθῶς βεβούλευται δὴ εἰ δυνῃ φαρμακον, καὶ χρατιστὸς ποδ^ χραποπεδεύσηται. γρ. χραποπεδεύσηται

E οἷς ἀγαθὸν ὃ τέλος, ὃ ἁπλῶς ὁρίσιον ὅστι. πρὸς δὲ φύσιν ὃ κ^τ διαφροφίω, ἢ ὃ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν· ἄξιον δ', ὅτι τ' ὄντων τὰ μὲν οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλῳ χρήσασθαι, ἢ πρὸς ἃ πέφυκε, οἷς * ὄψα. ἃ γὰρ οἷς τ' ἰδεῖν ἃ μὴ ὅστιν ὄψις, οὐδ' ἀκοῦσαι ἃ μή ὅστιν ἀκοή· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐπιστήμας ποιῆσαι, ἃ μή ὅστιν ἢ ἐπιστήμη. ἃ γὰρ ὁμοίως τῆς ὑγιείας καὶ αὐτῆ ἐπιστήμη καὶ νόσου, ἀλλὰ τῆς μὲν κ^τ φύσιν, τὸ δὲ πρὸς φύσιν. Fort. ὄψις. Interpr. ἐπὶ vel ἐφαπ. al. ὁρατά.

Aſſeueramus autem, ſcopum à virtute conſtitui: quocirca nec collectione aliqua hæc demonſtrabuntur, ſed vt principium hoc poſitum nobis eſto. Neque enim medicus conſiderat, an eſſe ſanum, ſed vtrùm deambulare an non deambulare oporteat. Neque gymnaſtes, an bene habere, ſed vtrùm luctari vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quemadmodum enim in contemplatiuis, hypotheſes principiorum locum obtinent, ſic & effectiuis finis, principium eſt & hypotheſis. Quoniam ſi hoc ſanum eſſe conuenit, neceſſum eſt hoc eſſe, ſiquidem illud expectes, quemadmodum iſthic, in triangulo duo recti, neceſſum eſt hoc cõſequi. Cogitationis igitur principiũ finis eſt: actionis verò, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio cauſa eſt, aut virtus: ſi ratio non fuerit, per virtutem finis, non quæ ſunt ad finem, conſtituetur. Finis autem eſt id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius eſt de aliquo. Cuius igitur gratia medium eſt, eius cauſa virtus, quæ id cuius gratia, eligit. Verum quæ deceant, conſecutio alterius eſt facultatis, quæ id cuius gratia eligit. Non enim ipſius eſt electio, ſed eius quod ipſius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Verùm vt finis rectus præfigatur, electionis munus eſt, cuius cauſa eſt virtus: quocirca qualis quiſque ſit, ex electione iudicamus, non quid, ſed cuius gratia faciat, expendentes. Similiter & vitiumcontrarierum gratia electionem efficit. Nam ſi quis, cùm in poteſtate ſua ſit bonùm agere, malumque omittere, agat contrarium; neceſſum eſt, hunc honeſti ſtudioſum haudquaquam eſſe. Itaque virtus & vitium voluntaria ſunt, cùm nulla neceſſitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim, cùm turpia ſint, non vituperantur tamen, contraque bona non inuoluntaria, ſed voluntaria laudantur. Poſtremò omnes laudantes vituperantéſque, electionem magis quàm facta, intuemur, etiam ſi virtute ſit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, ſed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuiuſmodi ſit perſpicere, idcirco ex operibus qualis quiſque ſit, iudicare neceſſum habemus. Itaque eligibilior actio, ſed laudabilior electio. Ex poſitis igitur hæc euenient, & conſentanea ſunt apparentibus.

A ληψόμεθα διὰ ὅλου τοῦ σκοποῦ. ὅλως τοίνυν οὐκ ἔστι συλλογισμὸς, οὐδὲ λόγος. ἀλλὰ διὰ ὧν ἐφεξῆς ἐροῦμεν τοῦτο ὑποκείσθω. ὅτι γὰρ ἰατρὸς σκοπεῖ, εἰ δεῖ ὑγιαίνειν ἢ μὴ, ἀλλ' εἰ περιπατεῖν, ἢ μή. οὔτε ὁ γυμναστικὸς, εἰ δεῖ εὖ ἔχειν ἢ μὴ, ἀλλ' εἰ παλαῖσαι, ἢ μή. ὁμοίως δ' οὐδὲ ἄλλη οὐδεμία περὶ τὸ τέλος. ὡς γὰρ ταῖς θεωρητικαῖς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαί, ὅτῳ καὶ ταῖς ποιητικαῖς τὸ τέλος ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις. ἐπεὶ ἢ δεῖ τόδε ὑγιαίνειν, ἀνάγκη τοδὶ ὑπαρξαι εἰ ἔσται ἐκεῖνο, ὡς- B περ ἐκεῖ εἰ ἔστι τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαὶ, ἀνάγκη τοδὶ εἶ). τῆς μὲν οὖν νοήσεως ἀρχὴ τὸ τέλος, τῆ δὲ πράξεως ἡ τῆς νοήσεως πλευτή. εἰ οὖν πάσης ὀρθότητος ἢ ὁ λόγος, ἢ ἡ ἀρετὴ αἰτία, εἰ μὲν ὁ λόγος, ἀφ' ἑαυτοῦ ἀρετὴν ὀρθὸν αὐ εἴη ὃ τέλος, ἀλλ' ὅ τι ποτὲ πρὸς ὃ τέλος. τέλος δ' ὅτι ὃ οὗ ἕνεκα. ἔστι γὰρ πᾶσα προαίρεσις τινος, καὶ ἕνεκά τινος. ἢ μὲν οὖν ἕνεκα ὃ μέσον ἐστὶν, ἢ αἰτία ἡ ἀρετὴ ὃ προαιρεῖσθαι ἢ ἕνεκα. ὃ μὲν οὖν τυγχάνει τούτων, ἄλλης δυνάμεως, ὅσα δεῖ. ἔστι μέντοι ἡ προαίρεσις οὐ τούτου, ἀλλὰ τῆς τούτου ἕνεκα. ἕνεκα τοῦ τέλους δεῖ πρᾶξαι· τὸ δὲ τέλος ὀρθὸν εἶ) τῆς προαιρέσεως, οὗ ἡ ἀρετὴ αἰτία. καὶ ἀφ' αὑτοῦ ὁπόταν τῆς προαιρέσεως κείνομεν ποιός τις. τοῦτο δὲ ἔστι ὃ τίνος ἕνεκα προαιρεῖται, ἀλλ' ἢ τί προαιρεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία τῶν ἐναντίων ἕνεκα ποιᾷ τινι προαιρέσει. εἰ δὴ τις, ἐφ' αὑτῷ ὢν προαιρεῖται μὲν τὰ κακὰ, ἀποφεύγειν δὲ τὰ ἀγαθὰ, τοιαύτην ποιᾷ, δῆλον ὅτι ἡ σπουδαῖος ἔσται οὐκ ὁ αὐθέκτος· ὥστ' ἀνάγκη τινὶ τὴ κακίαν ἑκούσιον εἶ) καὶ τινὶ ἀρετῇ. οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη τὰ μεγίστου προαιρεῖται. ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ φαυλότης ἡ κακία, καὶ δι' ἀρετὴν ἐπαινετόν. τὰ γὰρ ἀκούσια αἰσχρὰ καὶ κακὰ, οὐ φαυλά· οὐδὲ τὰ ἀγαθὰ ἐπαινετὰ, ἀλλὰ τὰ ἑκούσια. ἔτι πρὸς ἃς ἐπαινοῦμεν καὶ ψέγομεν, εἰς τινὰ προαίρεσιν βλέποντες μᾶλλον, ἢ εἰς τὰ ἔργα· καίτοι αἱρετώτερον δι' αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς. ἔτι προαίρουσι μὲν φαῦλα καὶ ἀναζόμενοι, προαιροῦνται δ' οὐδείς. ἔτι ἀφ' ὅ ῥᾴδιον εἶ) ἰδεῖν τινὰ προαίρεσιν ὁποία τις, ἀφ' ὧν ὁπόταν τὰ ἔργων ἀναζώμεθα κείνων ὁποῖός τις. αἱρετώτερον μὲν οὖν δι' αὐτὰ ἔργα, ἐπαινετώτερον δ' ἡ προαίρεσις. ἐκ τῶν δὲ τῶν χειρόνων οὖν συμβαίνει ταῦτα, καὶ ἔτι ὁμολογεῖται τοῖς φαινομένοις.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Γ.

ΚΕΦΑΛ. α.

Περὶ ἀνδρείας καὶ δειλίας.

ARISTOTELIS ETHICORVM EVDEMIORVM, LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De fortitudine & timiditate.

Nic. l. 3. c. 9. Mag. l. 1. c. 21.

ΟΤΙ μὲν οὖν μεσότητές εἰσί τε αἱ ἀρεταὶ, καὶ αὗται προαιρετικαὶ, καὶ αἱ ἐναντίαι κακίαι, καὶ τίνες εἰσὶν αὗται, καθόλου εἴρηται. καθ' ἑκάστην δὲ λαμβάνοντες, λέγωμεν ἐφεξῆς, καὶ πρῶτον εἴπωμεν περὶ ἀνδρείας. φανερὸν δὴ δοκεῖ πᾶσιν, ὅ, τ' ἀνδρεῖος εἶναι περὶ φόβους, καὶ ἡ ἀνδρεία μία τῶν ἀρετῶν. διείλομεν δ' ἐν τῇ διαγραφῇ πότερον θράσος καὶ φόβος ἐναντία· καὶ γὰρ ὅτι πως ἀντικείμενα ἀλλήλοις. δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ κατὰ τὰς ἕξεις τούτους λεγόμενοι ὁμοίως ἀντικείσονται σφίσιν αὐτοῖς· οἷς ὁ δειλὸς, (ἔστι γὰρ λέγεσθαι κατὰ τὸ φοβερὸν μᾶλλον ἢ δεῖ, καὶ θαρρεῖν ἧττον ἢ δεῖ,) καὶ ὁ θρασύς· καὶ γὰρ ἔστι κατὰ τοῦτο εἶναι, οἷος φοβεῖσθαι μὲν ἧττον ἢ δεῖ, θαρρεῖν δὲ μᾶλλον ἢ δεῖ. δεῖ δὲ καὶ προνυμίαζεσθαι. ὁ γὰρ θρασὺς καὶ ὃ θράσος λέγεται προνύμως. ὥστ' ἐπεὶ τῆς ἀνδρείας ἐστὶν ἡ βελτίστη ἕξις περὶ φόβους καὶ θαρρεῖν, δεῖ ἢ μήτ' οὕτως ὡς οἱ θρασεῖς, (τὰ μὲν γὰρ ἐλλείποισι, τὰ δ' ὑπερβάλλουσι,) μήτ' ὥπως ὡς οἱ δειλοὶ, (καὶ γὰρ οὗτοι * περὶ τὰ ποιοῦσι, πλὴν ἀλλ' οὐ περὶ ταὐτὰ, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας, τῷ μὲν γὰρ θαρρεῖν ἐλλείποισι, τῷ δὲ φοβεῖσθαι ὑπερβάλλουσι,) δῆλον ὡς ἡ μέση διάθεσις θρασύτητος καὶ δειλίας, ἔστιν ἀνδρεία· αὕτη γὰρ βελτίστη· δοκεῖ δ' ὁ ἀνδρεῖος ἄφοβος εἶναι, ὡς ὀπὶ τὸ πολύ· ὁ δὲ δειλὸς, φοβητικός. καὶ ὁ μὲν πολλὰ καὶ ὀλίγα, καὶ μεγάλα, καὶ μικρὰ φοβεῖται, καὶ σφόδρα, καὶ ταχύ. ὁ δὲ τοὐναντίον, ἢ οὐ φοβεῖται, ἢ ἠρέμα, καὶ μόλις καὶ ὀλιγάκις, καὶ μεγάλα. ὁ δὲ μὲν ὑπομένει τὰ φοβερὰ σφόδρα, ὁ δὲ οὐδὲ τὰ ἠρέμα. ποῖα οὖν ὑπομένει ὁ ἀνδρεῖος πρῶτον; πότερον τὰ αὐτῷ φοβερά, ἢ τὰ ἑτέρῳ; εἰ μὲν δὴ τὰ ἑτέρῳ φοβερά, οὐδὲν σεμνὸν φαίη ἄν τις εἶναι· εἰ δὲ τὰ αὐτῷ, εἴη ἂν αὐτῷ μεγάλα καὶ φοβερά, φόβου ποιητικὰ ἑκάστῳ ᾧ φοβερά· οἷς εἰ μὲν σφόδρα φοβερά, εἴη ἂν ἰσχυρὸς ὁ φόβος· εἰ δ' ἠρέμα, ἀσθενής. ὥστε συμβαίη τὸν ἀνδρεῖον μεγάλοις φόβοις καὶ

B

Mediocritates igitur esse in virtutibus, easq; electiuas, & contraria earum vitia, quæque sint, vniuersaliter dictum est. Singulatim verò vnamquamque persequentes, primùm de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, vtrùm confidentia & fortitudo, cùm aliquo pacto sibi inuicem C opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum qui ab iis habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis quàm deceat, timere: minus verò audere dicitur. Et confidens, qui ipse quoque ex eo quòd huiusmodi sit, minùs scilicet quàm deceat, timens, magisq; quàm decear, audẽs, nomẽ trahit: vnde & audax ab audacia denominatur. Quocirca cũ fortitudini sit circa timores audaciamq; habitus præstantissimus, decet verò nec vt audaces, qui in nonnullis deficiũt, in alijs verò excedunt, agere, neque timidorum in- D star, quia etiam ipsi, in eodem peccant, non eodem tamen, sed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo verò excedunt,) manifestum est, mediam audaciæ timiditatisque dispositionem, fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu vacare vt plurimùm, timidus autem metui obnoxius esse. Et hic quidem multa, pauca, magnaque, & parua metuit, idque vehemen- E ter & citò: ille verò contra, aut prorsus non, aut leuiter, ægrè, & raro, & non nisi magna. Et hic quidem vehementer terribilia substinet, ille verò nec leuiter quidem horrida. Quę igitur sustinet fortis primũ, sibine, an alteri terribilia? Et enim si alteri terribilia sufferat, nihil videatur magnificũ, fortẽ esse: sin vero sibi ipsi, necessum est, non nisi magna & horrida terrorem incutere. Itaque si terribilia vehementer, vehemens: sin leuiter, infirmus etiam metus erit. Vnde contingit, fortem multos magnosque terrores formidare.

Verùm

* περὶ τὰ ποιοῦσι, πλὴν ἀλλ' οὐ περὶ ταὐτὰ, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας,

Verùm videtur timidũ cõtrariè fortitudo præparare, vt in eo quod aut nihil aut pauca timeat, eaque & leuiter & ægrè. Sed enim horribile, quemadmodum & iucundum, & bonum, bifariam fortaſſe dicitur: alia enim ſimpliciter, alia vero cuidam iucũda bonaque vocantur, non ſimpliciter, ac contrà praua, & minimè iucunda. Quemadmodũ quę prauis vtilia ſunt, & quę iucũda pueris, quà pueri ſunt: ſic etiã terribilia alia ſimpliciter, alia verò alicui. Quæ igitur timidus metuit, quà timidus, nemini terribilia ſunt: Alia rurſum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcumque naturæ humanæ horribilia ſunt, ea ſimpliciter terribilia vocamus: fortis verò ad hæc intrepidè habet, ſuſtinétque eiuſmodi. Quæ partim ipſum quoque terrent, partim verò non. Quà enim homo eſt, terribilia illi quoque ſunt: quà verò fortis, non ſunt, aùt certè leuiter, aut nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quæ à pleriſque timeri ſolent; quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim robuſti ſanique appellãtur, non quòd illi nulli s laboribus frangantur, aut hi nullo exceſſu debilitentur: ſed ex eo quòd vel prorſus non turbantur, aut ſimpliciter, aut leuiter, à quibus multi & plerique. Valetudinarij enim, & infirmi, & timidi, communibus vulgaribuſque paſſionibus afficiuntur, ſed citiùs vehementiuſque quàm ſolent multi, præterea quibus multi afficiuntur, ea vel non prorſus, vel leuiter ipſos tangunt. Quæritur autem, num forti nihil ſit terribile, neque metuat quicquam, an nihil vereat, pro eo ac dictum eſt, ipſum quoque timere. fortitudo enim rationem ſequitur: ratio verò honeſta capeſſere iubet. Quocirca qui non per hanc ſuſtinet, is aut ſtupidus eſt, aut confidens. Verùm qui ob honeſtum tantùm non metuit, ſolus fortis eſt. Timidus igitur, quæ non decet, metuit: audax vero in quibus non oportet, audet: fortis verò in vtroque agit quod decet, & proin mediusexiſtit. Nam quæ ratio dictat, ea & metuit & ſuſtinet. Quæ autẽ magna, acerba, interitumq; inferentia, niſi ſint honeſta, ſubire haudquaquam ratio iubet. Audax verò etiam non iubente ipſa ſubit: timidus verò ne ſi iubeat quidem: ſolus autem fortis ipſius iuſſui obtemperat. Species autem fortitudinis quinque ſunt numero, propter ſimilitudinem quandam ſic appellatæ. Eadem enim cùm ſuſtineant, non tamen eaſdem ob cauſas. Vnde vna ciuilis, quam verecundia parit: altera militaris, ex peritia, vſuque rerum perfecta, non, quẽadmodum dixit Socrates, vt horribilia, ſed vt auxilia horribilium cognoſcantur: Tertia, per ignorantiam, & imperitiã, velut eſt puerorum inſanorumque fortitudo,

πολλοὺς φοβεῖσθαι. ἐδόκει δὲ τοιοῦτον εἶναι * ἀνδρεία φόβου προσδιαιρεῖν τοῦτο δὴ εἰ μὲν ἁπλῶς, μηθὲν, ἢ ὀλίγα φοβεῖσθαι, καὶ ἧττον καὶ μᾶλλον. ἀλλ' ἴσως τὸ φοβερὸν λέγεται, ὥσπερ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τἀγαθόν, διχῶς. τὰ μὲν γὰρ ἁπλῶς, τὰ δὲ τινὶ μᾶλλον καὶ ἡδέα καὶ ἀγαθὰ ἐστιν, ἁπλῶς δὲ οὔ. ἀλλὰ τοιοῦτον φαῦλα καὶ οὐχ ἡδέα, οἷς ὅσα τοῖς πονηροῖς ὠφέλιμα, καὶ ὅσα ἡδέα τοῖς παιδίοις ἢ παιδία. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ φοβερὰ τὰ μὲν ἁπλῶς εἰσι, τὰ δὲ τινί. ἃ μὲν δὴ ὅλους φοβεῖσθαι ἢ ὅλους, τὰ μὲν τοιαῦτ' ἐστὶ φοβερά, τὰ δ' ἧττον καὶ μᾶλλον. τὰ δὲ τοῖς πλείστοις φοβερά, καὶ ὅσα τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ταῦτ' ἁπλῶς λέγομεν. ὁ δ' ἀνδρεῖος πρὸς ταῦτα ἔχει ἀφόβως, καὶ τοσαυτὰ τοιαῦτα φοβερά, ἃ ἐστὶ μὲν ὡς φοβερὰ εἶναι, ἔστι δ' ὡς οὔ· ἢ μὲν ἀνθρώπου, φοβερά. ἢ δ' ἀνδρεῖος, οὐ φοβερά, ἀλλ' ἢ ἧττον, ἢ οὐδαμῶς. ἔστι μέντοι φοβερὰ ταῦτα. τοῖς γὰρ πλείστοις φοβερά· διὸ καὶ ἐπαινεῖται ἡ ἕξις· ὥσπερ γὰρ ὁ ἰσχυρὸς καὶ ὑγιεινός ἐστι. καὶ γὰρ οὗτοι, ἢ τῷ τοῦ μηθενὸς, ὁ μὲν πόνου περίεσται, ὁ δὲ τοῦ μηδενίας καὶ ἀσθενείας, τοιοῦτοί εἰσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτων ἀπαθεῖς ἢ), ἢ ἁπλῶς, ἢ ἧττον, ἢ μᾶλλον, ὑφ' ὧν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ πλεῖστοι. οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι καὶ ἀναίσθητοι καὶ ἄλογοι καὶ ὅλοι, καὶ τοῦ τυχόντος πάσχειν πάσχοιεν ἄν, πλεῖον γὰρ οὐδὲν τι καὶ μᾶλλον ἢ εἰ πολλοί· καὶ ἐπὶ ὑφ' ὧν εἰ πολλοὶ πάσχοιεν, ὑπὸ τούτων ἀπαθεῖς ἢ ὅλως ἢ ἧττον. ἀνδρεῖος δ' εἰ ἐν ἀνδρείᾳ ἐστὶν φοβερᾷ, καὶ δὴ φοβερᾷ· ἢ καὶ ἧττον καὶ μᾶλλον τὸν εἰρημένον τρόπον; ἡ γὰρ ἀνδρεία ἀκολούθησις τοῦ λόγῳ ἐστὶν· ὁ δὲ λόγος ὃ καλὸν δὴ αἱρεῖσθαι καὶ φεύγειν. δεῖ καὶ ὁ μὴ * δεῖ τούτων ἕνεκα μένειν αὐτὸν, οὕτω καὶ ἐξίστηται, ἢ θρασύς· ὁ δὲ δεῖ ὃ καλὸν ἄφοβος, καὶ ἀνδρεῖος μόνος. ὁ μὲν οὖν ὅλως καὶ ἃ μὴ δεῖ, φοβεῖται· ὁ δ' ἧττον, ἃ μὴ δεῖ, θαρρεῖ· ὁ δ' ἀνδρεῖος, ἀμφὶ ἃ δεῖ, καὶ ταύτῃ μέσος ἐστίν. ἃ γὰρ δεῖ ὁ λόγος καλεῖν, ταῦτα καὶ θαρρεῖ καὶ φοβεῖται. ὁ δὲ λόγος τὰ μεγάλα λυπηρὰ καὶ φθαρτικὰ καλεῖ προσιόντα, δεῖ μὴ καλεῖν. ὁ μὲν οὖν θρασὺς, καὶ εἰ μὴ καλεῖ, ταῦτα θαρρεῖ· ὁ δὲ δειλὸς, οὐδ' ἃ δεῖ καλεῖ· ὁ δ' ἀνδρεῖος μέσως, ἃ καὶ καλεῖ. * ἔστι δὲ εἴδη ἀνδρείας πέντε λεγόμενα κατ' ὁμοιότητα. * αὐτὰ γὰρ προσαίνουσιν, ἀλλ' ἃ μὲν τὰ αὐτά· μία μὲν πολιτικὴ· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ δι' αἰδὼ οὖσα· δευτέρα, ἡ στρατιωτικὴ· αὕτη δὲ δι' ἐμπειρίαν καὶ τὸ εἰδέναι, ὑφ' (ὥσπερ Σωκράτης ἔφη) τὰ δεινὰ, ἀλλ' ὅτι τὰς βοηθείας τὰ δεινά. τρίτη δ', ἡ δι' ἀπειρίαν καὶ ἄγνοιαν, δι' ἣν τὰ παιδία καὶ οἱ μαινόμενοι,

Lego ἐφ' ὧν ἀφοβοῦνται. Sic alibi Arist. ἐπὶ, ἐφ' οἷς vocat ἀφόβους: etſi id propriè in vitio ponitur. Interpr. φοβεῖν

κ. δεῖ πάσχειν. ſic mox δεῖ τὸ καλὸν.

Nic. l. 3. c. 11. Repete τὸ ex præcedentis: & lege, τὸ μὲν γὰρ ἐμπειρ.

οἱ μὲν ὑπομένουσι τὰ φοβερά, οἱ δὲ λαμβάνουσι τοὺς ὄφεις. ἄλλη δέ, ἡ κατ' ἐλπίδα, καθ' ἣν οἵτε καταπονηθέντες πολλάκις ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους, καὶ οἱ μεθύοντες· ἐλπίδας γὰρ ποιεῖ ὁ οἶνος. ἄλλη δ' ἡ ἀφ' ἕξεως πάθος ἀλόγιστον· οἷον δὲ ἔρωτα καὶ θυμόν. αἴ τε γὰρ ἐρᾷ θρασύς μᾶλλον ἢ δῆλός, * καὶ ὑπομένει πολλοὺς κινδύνους· ὥσπερ ὁ ἐν Μεταποντίῳ τὸν τύραννον ἀποκτείνας, καὶ ὁ ἐν Κρήτῃ μυδαλεόμενος· καὶ δι' ὀργὴν, ἐκ θυμὸν ὡσαύτως. ἐκφαλίζει γὰρ ὁ θυμός. διὸ καὶ εἰ ἄγριοι θῆρες ἀνδρῶν δοκοῦσιν εἶναι, οὐκ ὄντες. ὅταν γὰρ ἐκτῶσι, θρασεῖς εἰσίν· εἰ δὲ μή, ἀπώμαλοι, ὥσπερ οἱ θρασεῖς. ὅμως δὲ μάλιστα φυσικὴ ἡ τοῦ θυμοῦ· ἀπήνεστον γὰρ ὁ θυμός· διὸ καὶ οἱ παῖδες ἐρίζοντα μάχονται. διὰ νόμον δὲ ἡ πολιτικὴ ἀνδρεία. κατ' ἀλήθειαν δὲ οὐδεμία τούτων, ἀλλὰ πρὸς τὰς προφανεῖς τὰς ἐν τοῖς κινδύνοις χρήσιμα ταῦτα πάντα. ἔστι δὲ τῶν φοβερῶν νῦν μὲν ἁπλῶς εἰρήκαμεν· βέλτιον δὲ διορίσαντας μᾶλλον. ὅλως μὲν οὖν φοβερὰ λέγεται τὰ ποιητικὰ φόβου. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα φαίνεται ποιητικὰ λύπης φθαρτικῆς. τοῖς γὰρ οἷς ἄλλα πρόσεστι λυπηρά, ἕτερα μὲν οὐδὲν ἴσως λύπη γίνοιτο, ἐκ πάθος ἕτερον, φόβος δ' οὐκ ἔσται. οἷς εἴ τις προσορῷτο ὅτι λύπη ἔσται, * λυπήσουσιν ὧν φθονοῦντες λυποῦνται· ἢ αὐτὰ, οἷαι οἱ ζηλωτοῦντες, ἢ οἱ αἰσχυνόμενοι. ἀλλ' ὅτι μόναις ταῖς τοιαύταις φαινομέναις ἕσεσθαι λύπαις φόβος γίνεται, ὅσων ἡ φύσις δοκεῖ αἱρετικὴ τοῦ ζῆν. διὸ καὶ σφόδρα νέοι ὄντες μαλακοί, καὶ ἔνια ἀνδρεῖοί εἰσι· καὶ ἔνιοι σκληροὶ καὶ καρτερικοί, καὶ δῆλοι· καὶ δὴ δοκεῖ μεθόριον εἶναι τῆς ἀνδρείας τοῦτο, τὸ θάνατον καὶ τὸν τούτου λυπὴν ἔχειν πῶς. εἰ γάρ τις εἴη τοιοῦτος πρὸς ἀλέας καὶ ψύχη καὶ τὰς τοιαύτας λύπας ὑπομονητικὸς, ὡς ὁ λόγος, ἀκινδύνους ὄσας, πρὸς δὲ θάνατον καὶ μαλακὸς καὶ πεῖ φοβος, μὴ δι' ἄλλο τι πάθος, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ φθορεύν· ἄλλος δὲ πρὸς μὲν ἐκείνας μαλακὸς, πρὸς δὲ τὸν θάνατον ἀπαθής· σκληρὸς μὲν οὐκ εἶ) δόξειε δῆλος, σοὶ δ' ἀνδρεῖος. καὶ γὰρ κίνδυνος ὅτι τοῖς τοιούτοις λέγεται μόνοις τὸ φοβερὸν, ὅταν πλησίον ἢ ὃ τὸ τοιαύτης φοβερᾶς ποιητικόν. φαίνεται δὲ κίνδυνος, ὅταν πλησίον φαίνηται. τὰ μὲν οὖν φοβερὰ, ἔστι ὅσα φαμὲν εἶ) τὸ ἀνδρεῖον, εἴρηται, διότι τὰ φαινόμενα ποιητικὰ λύπης τὸ φθαρτικῆς. τούτων δὲ τὰ μὲν πλησίον τε φαινόμενα, καὶ μὴ πόρρω, καὶ τοσαῦτα τῷ μεγέθει ὄντα ἢ φαινόμενα, ὥστε εἶ) συμπερανθῆναι πρὸς αὐθεωπον. ἔνια γὰρ ἀνάγκη πᾶσι φαίνεσθαι ἀνθρώπῳ φοβερὰ καὶ θαρραλέα πάντα· τοῦτο γὰρ κωλύει ὥσπερ θερμὰ καὶ ψυχρὰ,

A qua hi horribilia ſuſtinent, illi verò ſerpentes manibus prehendunt. Alia rurſum ex ſpe naſcitur, qua lautè conuiuati ebriique pericula ſuſcipiunt. Nam vinum ſpem ſolet addere. Poſtremo alia ex affectuum impotentia rationis expers, vt amore iráue accenſorum. Nam ſiue amat quis, audax potius quàm timidus erit, multaque pericula ſuſtinebit: velut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta ille quem fabulæ recitant: ſiue ira commouetur: nam extra ſe rapitur animus. Vnde & feræ ſylueſtres, fortes dicuntur, nec ſunt tamen. Concitatæ enim, ſunt eiuſmodi: non concitatæ, quemadmodum & audaces, inæquales ſunt vehementer. Maximè autem naturalis eſt ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: quapropter & pueri optimè pugnant. Ciuilis autem propter legem extitit. Cæterùm harum nulla ſecundùm veritatem comparata eſt: ad cohortationes tamen in periculis, vſum adferunt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cùm ſimpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit de his fuſius determinare. In vniuerſum igitur horribilia dicuntur metus effectiua; ea ſcilicet quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiã dolorẽ diuerſumque affectum, non metum parit. Nam qui moleſtiam aliquam proſpicit, velut eam qua inuidi, aut æmuli, aut pudore ſuffuſi affliguntur, aliud nomen ſortiuntur: eò quòd verus metus eorũ malorum eſt, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen ſunt in quibuſdam: & nonnulli, duri, ac tolerantes, timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus eſſe, circa mortem eiuſque acerbitatem rectè affici. Nam ſi algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dictat, ſuſtinet, cùm à periculo abſint, verùm ad mortem mollis ſit & timidus, non ob aliud, niſi ob interitum. Alius verò ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari ſanè queat. Periculum namque iis conſtare terribilibus tantum dicitur, quæ in propinquo habent eiuſmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum, quando propè cernitur. Terribilia igitur, circa quæ verſari fortis aſſolet, dicta iam nobis ſunt, eo quòd apparẽtia effectiua doloris corruptiui, oportet, eaque non procul ſed in propinquo, apparere, nec magnitudine humanæ virtutis proportionem excedere. Quædam enim neceſſum eſt, omnibus terribilia videãtur, omnéſq; percellant. Nihil enim vetat quominus quemadmodum calida frigidáque,

B

C

D

E

& alia quædam corporis humani habitus viréſque ſuperant; ita vt animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim & audaces ſecundum habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, tamen videntur, & quæ leuiter metuenda ſunt, vehementer: audaci verò contrarium, horribilia, animoſa videntur, & quæ vehementer, leuiter: viro autem forti vera horribilia maximè. Quocirca nec ſi quis ignoranter pericula ſuſtineat, fortis eſt: velut qui fulmen, ex inſania, ferat illatum, ac ſi cognoſcat quantum ſit periculum, ex iræ impetu agat: quemadmodum ſi Celtæ ſumptis armis occurrant fluctibus: cuiuſmodi furioſa fortitudo prorſus Barbarorum eſt. Non nulli verò ob alias voluptates pericula ſuſtinent: nam & ira voluptatem habet quandam, cum ſpe enim eſt vltionis ſumendæ. Verùm nec ſi ob hanc, nec ſi ob alias voluptates, malorumue grauiorum fugam, mortem obeat, iuſtus quiſquam propterea meritò dicatur. Nam ſi mori iucundum ſit, ſæpe per intemperantiam morerentur laſciui. Quemadmodum & hodie, cum ipſa quidem morte minimè, ſed inferentibus eam ſuauibus exiſtentibus, fit vt quidam per incontinentiam certum ſibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propoſitam: quo ex genere nullus fortis videatur. Neque ſi quis dolorem fugiens (quod ſolent multi) mortem accerſat, fortis fuerit. Quemadmodum & Agathon inquit,

Praui namque homines, doloribus victi,
mortem optant.

Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem vlceris mortem optaſſe, licèt immortalem. Non procul ab his diſtant, qui ex peritia pericula ſuſtinent, id quod plerique ſolent militantes. Id namque contrarium Socratis ſententiæ, opinantis, ſcientiam fortitudinem eſſe: neque enim quia nouerint horribilia, qui ſuper mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id auſi ſunt, ſed quia præſidia contra læſionem explorata habent. Neque enim qui audacius pugnant, idcirco fortes ſunt: quemadmodum nec robur, nec diuitiæ, iuxta Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, vt inquit, paupertate domatur omnis. Manifeſtè quidam, cùm timidi ſint, pericula tamen ſuſtinent, propter experientiam, idque quòd periculum non eſſe arbitrentur, cùm paratum noſcant præſidium. Argumento eſt, quòd cùm præſidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea videtur virtuti proxima, quæ ex verecundia naſcitur, fortitudo.

ἢ τῶν μὴ δεινῶν δυνάμεων οἵαις ὑπερ ἡμᾶς εἶ), ⁋ τοὺς δὲ καὶ θερμοὺς σώματος ἕξις, ὥσπερ ἢ τῶν περὶ τὸν ψυχρὸν παθημάτων. οἱ μὲν δειλοὶ ἢ θρασεῖς * ὅτι φαύλοις πρὸς τοὺς ἕξις. τῷ μὲν γὰρ δεινὰ φαίνεται πὰ τε μὴ φοβερὰ δεινὰ φοβερὰ εἶ), ⁋ πὰ ῥήματα, σφοδρά· τῷ δὲ θρασεῖ, τοὐναντίον, κὰ τὰ φοβερὰ παράλεα, ἢ τὰ σφοδρὰ, ῥήματα. τῷ δὲ ἀνδρείῳ ταληθῆ μάλιστα. ὅθεν ὥσπερ εἴ τις ὑπομένοι τὰ φοβερὰ δι' ἄγνοιαν, ἀνόητος, οὕτω εἴ τις τοὺς κεραυνοὺς ὑπομένοι φερομένους, διὰ μανίαν· ὥστ' εἰ γινώσκων ὅσος ὁ κίνδυνος, διὰ θυμόν. οἷοι οἱ Κελτοὶ πρὸς τὰ κύματα ὅπλα ἀποθεσπίσαντες· ⁋ ὅλως ἡ βαρβαρικὴ ἀνδρία μετὰ θυμοῦ ἐστιν. ἔνιοι δὲ ⁋ δι' ἡδονάς ὑπομένουσι. ⁋ γὰρ ὁ θυμὸς ἡδονὴν ἔχει τινά· μετ' ἐλπίδος γάρ ἐστι τιμωρίας. ἀλλ' ὅμως ὥστ' εἰ διὰ ταῦτα, ὥστ' εἰ δι' ἄλλην ἡδονὴν ὑπομένοι τις τὸν θάνατον, ἢ φυγὴν μείζονων λυπῶν, οὐδεὶς δικαίως ἀνδρεῖος λέγοιτο τούτων. εἰ γὰρ ἐπὶ τῷ ἀποθνήσκειν, πολλάκις ἂν δι' ἀκρασίαν ἀπέθνησκον οἱ ἀκόλαστοι· ὥσπερ ⁋ νῦν, αὐτὸ μὲν τὸ ἀποθνήσκειν οὐκ ὄντας ἡδύ, τὴν ποικίλην δὲ αὐτὸ πολλοῖς δι' ἀκρασίαν παρεπίπτουσιν εἰδότες· ὧν οὐδεὶς ἀνδρεῖος εἶ δόξειεν, εἰ μὴ πάνυ ἕτοιμος ἀποθνήσκειν ὥστ' οἱ φεύγοντες τὸ πονεῖν, ὥσπερ πολλοὶ ποιοῦσιν, οὐδὲ τούτων οὐδεὶς ἀνδρεῖος· καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Φαῦλοι βροτῶν γὰρ τῷ πονεῖν ἡττώμενοι,
Θάνατον ἐρῶσι.

ὥσπερ καὶ τὸν Χείρωνα μυθολογοῦσιν οἱ ποιηταί, * ἀφ' ἑνὸς τῶν ἀπὸ τῆς ἕλκους ὀδυνῶν δύξαντα ἀποθανεῖν, ἀθάνατον ὄντα. ⁋ δὴ πλησίως δὲ τούτοις, ⁋ ὅσοι δι' ἀμπειρίαν ὑπομένουσι τοὺς κινδύνους· ὥσπερ ἔστιν ἰδεῖν οἱ πλέοντες τὴν θαλαττουργὸν ἀνθρώπων ὑπομένουσιν. αὐτὸ γὰρ τοιοῦτόν ἐστι, τὸ ὡς ἔφη Σωκράτης, ἐπιστήμην οἰόμενος τὴν ἀνδρίαν εἶ). ὅτε γὰρ ἀφ' ὧν δεινὰ τὰ φοβερὰ θαρροῦσιν οἱ ἐπὶ τοὺς ἴσους ἀναβαίνειν ἐπιστάμενοι, ἀλλ' ὅτι ἴσασι τὰς βοηθείας τὴν δύναν· οὔτε δὴ θαρραλεώτεροι ἀγωνίζονται, τοῦτο ἀνδρεία. καὶ γὰρ οὐχ' ἧττον ἰσχὺς καὶ πλοῦτος κ' Θέογνις, ἀνδρεία· * Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος. φαυερῶς ἄπαι δειλοὶ ὄντες, ὅμως ὑπομένουσι δι' ἀμπειρίαν· τοῦτο δέ, ὅτι οὐκ οἴονται κίνδυνον εἶ). ἴσασι γὰρ τὰς βοηθείας. σημεῖον δέ· ὅταν γὰρ μὴ ἔχειν οἴωνται βοήθειαν, ἀλλ' ἤδη πλησίον ἢ τὸ δεινὸν, οὐχ ὑπομένουσιν. ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων αἰτίων οἱ ἀφ' ἑαυτὸν ὑπομένοντες, μάλιστα φαίνεται ἀνδρεῖοι·

* Πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος, οὔτ' ἄπαις οὔτ' ἀπάτωρ. Οὔτ' ἴσχει δύναμαι· γλῶσσα δὲ οἱ δίδωσι. Ιαμβ. χ.

καθάπερ καὶ Ὅμηρος τὸν Ἕκτορά φησιν ὑπομεῖναι τὸν κίνδυνον τὸν πρὸς Ἀχιλλέα· Ἕκτορα δ' αἰδὼς εἷλε.

Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ὀνάσσῃ.

ἔστιν ἡ πολιτικὴ ἀνδρία αὕτη. ἢ δι' ἀληθῆς ὅτε αὕτη, ὅτε ἐκείνων ὑπόληψις, ἀλλὰ ὁμοία μὲν, ὡς καὶ ἡ τῶν θηρίων, ἃ διὰ τὸν θυμὸν ὁρμᾶσι τῇ πληγῇ φέρεσθαι. ὅτε γὰρ ὀδυνήσονται, διὰ μάχης * φοβουμένους, ὅτε δ' ὁπλίται, οὔτε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀποθανεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ θρασεῖς ἔχειν φυλακτικούς· ὅτε γὰρ οἰήσονται ὅτων μὲν φοβερὸν εἶναι μηδέν· ἀλλ' ὅπερ πᾶσα ἀρετὴ προαιρετική, (τοῦτο γὰρ πῶς λέγομεν, εἴρηται πρότερον, ὅτι ἕνεκά τινος πρᾶξαι προῃρημένοις καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ ἕνεκα, τὸ καλόν,) δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀνδρία ἀρετή τις ἔσται, ἕνεκά τινος ποιήσει τὰ φοβερὰ ὑπομένειν, ὅτε δ' ἄγουσαν (ὀρθῶς γὰρ μᾶλλον ποιεῖ κείνην) ὅτε δι' ἡδονὴν, ἀλλ' ὅτι καλόν. ἐπεὶ, ἂν μὴ καλὸν ᾖ, ἀλλὰ μανικὸν, οὐχ ὑπομένει· αἰσχρὸν γάρ. πρὸς ποῖα μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀνδρεία μεσότης, καὶ ποῖον, καὶ ἕνεκα τί, καὶ τὰ φοβερὰ ποῖα ἀνδρεία μᾶλλον ἔχει, σχεδὸν εἴρηται καὶ τῷ παραδοθέντι φοβερὸν ἐχθρῶς.

Malim φοβούμενος, vel φοβούμενος. vt sit sensus δῆλον ἐκ τοῦ ἀνδρεῖος ἢ φοβούμενος. h. e. *si timidum se præbuerit.*

A Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit, periculum obiisse verecundia impulsum : Hectorem verecundia cepit.

Primus namque Polydamas me reprehenderit.

Atque ea est quam diximus ciuilem. Cæterùm vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori simili est ferarum, quæ impetu feruntur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quod non morituros se arbitrentur, aut quòd facultatibus præseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nam ita nihil horribile esse iudicarint. Et quoniam virtus omnis electiua est, (nempe, vt suprà diximus, quòd omnia gratia alicuius, eius nempe quod honestum est, huius instinctu eligantur,) patet, fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratiâ alicuius sustinenda docere: neque ex ignorantia, (vt quæ iudicium formet,) neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam suffert. Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid, & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur.

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας.

ΠΕΡΙ δὲ σωφροσύνης καὶ ἀκολασίας, μετὰ ταῦτα διελέσθαι πειρατέον. λέγονται δ' ὁ ἀκόλαστος πολλαχῶς. ὅ, τε γὰρ μὴ κεκολασμένῳ πῶς, μηδ' ἰατρευόμενος· ὡς ἄτμητος, ὁ μὴ τετμημένῳ· καὶ τούτων ὁ μὲν δυνατός, ὁ δ' ἀδύνατος. (ἄτμητον γὰρ τό, τε δυνάμενον τμηθῆναι, καὶ ὃ δυνατὸν μὲν, μὴ τετμημένον δέ·) τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὃ ἀκόλαστον. καὶ γὰρ ὃ μὴ πεφυκὸς δέχεσθαι κόλασιν, καὶ ὃ πεφυκὸς μὲν, μὴ κεκολασμένον ᾖ πεῖρ' ἀμετρίας, πεῖρ' οὐ ὀρθοπραγεῖ ὁ σώφρων, ὡς καὶ οἱ παῖδες. κατὰ ταύτην γὰρ ἀκόλαστοι λέγονται τὴν ἀκολασίαν. ἔτι δὲ μᾶλλον τρόπον οἱ δυσίατοι καὶ ἀίατοι πάμπαν διὰ κολάσεως. πλεοναχῶς δ' λεγομένης τῆς ἀκολασίας, ὅτι μὲν πρὸς ἡδονάς εἰσιν αἱ λῦπαι εἰσὶ, φανερὸν, καὶ ὅτι οὐ περὶ τὰς αὐτὰς ταύτας διαφέρεσθαι πως καὶ ἀλλήλων διαφέρουσι καὶ τῶν ἄλλων· διεξάλθωμεν δὲ πρότερον, πῶς περὶ ἀκολασίαν ὀνομάζοντες μεταφέρομεν. τοῖς γὰρ ἀκινήτως ἔχουσι δι' ἀναισθησίαν πρὸς τὰς αὐτὰς ἡδονὰς, οἱ μὲν καλοῦσιν ἀναισθήτους, οἱ δὲ ἀγόμους ὀνόμασι * τοιούτοις προσχαρίζονται.

Nic. l. c. 3. 13. Mag. l. 1. c. 22.

Scrib. τοιοῦτοις vel τοῖς τοιούτοις.

CAPVT II.

De temperantia & intemperantia.

PORRÒ de tẽperantia & intẽperantia deinceps disserere conabimur. Intẽperãs autem multifariàm dicitur: interdũ enim quod nõ est castigatũ, nec emendatũ: quemadmodum incastratum dicimus, quòd castratus non sit, atque horum castrati nõnulla possunt, alia non possunt (Dicimus enim incastratum, & quod castrari possit, & quod cùm possit, non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem castigationémque natura non admittat: vel quod admittat quidem, sed numquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intẽperantes dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod ægrè, vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia cùm multifariam dicatur intemperantia, patet circa voluptates quasdam & dolores versari. Tum quòd ex dispositione circa eas varia, & à se inuicem, & ab aliis homines differant. Priùs autẽ descripsimus quo pacto imtemperantiã appellatione transferamus. Nam eos qui nullo sensu erga eas cõmouentur, insensatos alii vocant; nonnulli aliud nomen imponunt.

Verùm non eſt nota hæc affectio, neq; vulgaris, eo quòd magis in alteram partẽ peccetur, & quod congenitus ſit omnibus iucundorũ ciuſmodi ſenſus, & delinitio. Huiuſmodi autem ſunt, quos Comici inducũt, agreſtes homines, qui nec moderata quidẽ neceſſariaque vlla ſuauitate miſcẽt. Et quia temperans circa voluptates verſatur, neceſſum eſt etiam, cupiditates quaſdam illi propoſitas eſſe. Itaque quæ ſint iſta, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque ſuauia, verſatur temperans, ſed opinione quidem circa B ſenſibilia duo, guſtabile ſcilicet & tangibile: re vera autem circa tangibilia tantum. Nam circa voluptatem, qui citra Veneris cupiditatem, aſpectu pulchrorum, aut dolorem, qui turpiũ aſpectu naſcitur, aut eam quæ ex auditione ſuauiter conſonantiũ, aut ſecus, aut quæ olfactu fragrantium, aut fœtidorum prouenit, non verſatur temperãs. Neque enim vel patiendo vel non patiendo dicitur intemperãs. Siue igitur quis aut pulchram ſtatuam, aut equum aut hominẽ cernat, vel ſuauiter audiat çanentem, nèc C bibere, nec edere, nec Veneri indulgere velit, ſed pulchra quidẽ videre, & canentem audire, is intemperans non videatur: quemadmodum nec Sirenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc ſenſibilia verſantur, quæ & reliquorum animantium ſenſibus incurrentia, dolorem voluptatémue cient: ea ſcilicet, quæ guſtu tactúue ſentiuntur. Cæterùm quæ reliquis ſuauia exiſtunt, nullum ferè illis ſenſum mouent: vt circa proportionum vel pulchritudinis cõtuitionem nihil magnopere moueri videntur. Sed & nec auſcultationibus ſonorum, D ritéque conſonantium, neque ſuaue aut grauiter olentibus, licèt omnes ſenſus acutiùs percellant. Sed & odoribus iis gaudent maximè, qui per accidens, non per ſeſe, oblectant. Dico autem per ſe, quibus gaudemus, nec ſperantes, nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus: nam ob aliam, hoc eſt, edendi bibendique voluptatem, iis gaudemus. Per ſe verò, vt eſt lucorum & florum. Quocirca ſcitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchrè, hæc verò ſuauiter fragare. Et quia guſtabile aliquod, non omnem voluptatem feræ attingunt, nec quantum extremo linguæ apice, ſed quantum toto gutture ſentitur. Quapropter gulones, non optant linguam longam, ſed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur. Itaque circa tangibilia, vt ſimpliciter dicam, intemperantia eſt conſtituenda, circa ea circa quæ etiam intemperans verſatur.

ἔστι δ' οὐ πάνυ γνώριμον τὸ πάθος, οὐδὲ ὀπτιπόλαιον, ἅμα τὸ πάντας ὅτι μᾶλλον ἁμαρτάνειν μᾶλλον, καὶ πᾶσιν εἶναι συμφυτον τὴν τοιούτων ἡδέων ἕξιν καὶ ἀγαθὴν. μάλιστα δὲ εἰσὶ τοιοῦτοι, οἵους οἱ κωμῳδοδιδάσκαλοι παράγουσιν ἀγροίκους, ἃ οὐδὲ τὰ μίκτεια καὶ τὰ δραλίτεια πλησιάζουσι τοῖς ἡδέσιν. ἐπεὶ δ' ὁ σώφρων ἐστὶ τοῦ ἡδέος, δῆλον καὶ ὡς τοῦ ἐπιθυμίας τινὰς αὐτὸν εἶναι. δεῖ δὲ λαθεῖν τοῦ τίνας. ἢ γὰρ τοῦ πάσας, οὐδὲ τοῦ ἀπόντα τὰ ἡδέα ὁ σώφρων ἐστὶν, ἅμα τῇ μὲν δόξῃ περὶ δύο τῶν αἰσθητῶν, περί τε τὸ γλυκὺ καὶ τὸ ἁπτόν· τῇ δ' ἀληθείᾳ, περὶ τὸ ἁπτόν. τοῦ μὲν γὰρ τοῦ ὄψεως ἡδονὴν τὴν καλῶν οὐδὲ ἐπιθυμίας ἀφροδισίων, ἢ λύπην τὴν αἰσχρῶν· καὶ περὶ τοῦ ἅμα τε ἀκοῆς * εὐαρμόστων ἢ ἀναρμόστων· ἔτι δὲ περὶ τοὺς ἀπὸ ὀσφρήσεως, ἅμα τε ἀπὸ θυωδίας, καὶ ἅμα ἀπὸ δυσωδίας οὐκ ἔστιν ὁ σώφρων. οὐδὲ γὰρ ἀγεύστους οὐδεὶς λέγει τῶ πάσχειν· ἢ μὴ πάσχειν. εἰ γοῦν τις ἢ καλὸν ἀνδριάντα θεώμενος, ἢ ἵππον, ἢ αὐλητὴν, ἢ ἀκροώμενος ᾄδοντος, μὴ βούλοιτο μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε ἀφροδισιάζειν, ἀλλὰ τὰ μὲν καλὰ θεωρεῖν, τὸ δ' ᾄδοντων ἀκούειν, οὐκ ἂν δόξειεν ἀγεύστους εἶναι, ὡς οὐδὲ οἱ κηληθμοὶ πρὸς τοὺς Σειρῆνας. ἀλλὰ περὶ τὰ δύο τὰ αἰσθητὰ ταῦτα, περὶ ἃ καὶ τἄλλα θηρία μόνα τυγχάνει αἰσθητικῶς ἔχοντα, τὰ χαίροντα καὶ λυπούμενα, περὶ τὰ γλυκέα καὶ ἁπτά.* περὶ ἃ τὰ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἡδέα σχεδὸν ὁμοίως ἅπαντα φαίνεται ἀναισθήτως διακείμενα, οὐ περὶ διαρμοστίαν ἢ κάλλος. σχεδὸν γὰρ, ὅ, τι καὶ ἄξιον λόγου φαίνεται πάσχοντα αὐτῇ τῇ θηρεία τὸ καλῶν, ἢ τῇ ἀκροάσει τὸ διαρμόσαν, εἰ μή τί που συμβέβηκε περατῶδες· ἀλλ' οὐδὲ τοῦς τὰ διὰ δυσῶδη· καίτοι ταῖς γε αἰσθήσεις ὀξυτέρας ἔχουσι πάσας. ἀλλὰ ἐκ τῶν ὁσμῶν ταύτας χαίρουσιν, ὅσαι κατὰ συμβεβηκὸς διαφαίνουσιν, ἀλλὰ μὴ καθ' αὑτάς· λέγω δὲ καθ' αὑτάς, αἷς μὴ ἐλπίζοντες χαίρομεν, ἢ μεμνημένοι, οἷς ὄψων καὶ ποτῶν. διὸ ἕτεραι γὰρ ἡδοναὶ ταύταις χαίρομεν, τό τε φαγεῖν ἢ πιεῖν καθ' αὑτάς ἐστιν, οἷς αἱ τῶν αὐτῶν εἰσι. διὸ ἐμμελῶς ἔφη Στρατόνικος, * τοῖς μὲν καλὸν ὄζειν, τοῖς δὲ ἡδὺ· ἐπεὶ ἐκ τοῦ περὶ * γλυκὺν, ὃ περὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἐστὶν ἁπτὰ τὰ θηρία, ὃ δ' ὅσον τοῦ ἄκρου τῆς γλώττης ἡ αἴσθησις, ἀλλ' ὅσον τοῦ φάρυγγος. διὸ οἱ ὀψοφάγοι οὐκ ἔχουσι τὴν γλῶτταν ἔχειν μακράν, ἀλλὰ τὸν φάρυγγα μεγάλην, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ * Ερύξιδος. ὥστε περὶ τὰ ἁπτὰ ἡδέα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἡττᾶσθαι ἀκολασίαν. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος περὶ ταῦτα διακεῖται.

A

B

C

D

E

γρ. διαρμόττων

Interpretatum locum aliter legiſſe videtur: mirificè enim locum planiſſimum confundit.

Malim τὰ μὲν & τὰ δὲ γρ. ποιεῖν, γρ. ἐξ ΕΥΡΥΔΟΣ.

Nic. l. 3. c. 13.

οἰνοφλυγία γὰρ, καὶ γαστριμαργία, καὶ λαγνεία, A
καὶ ὀφθαλμία, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, περὶ τὰς
εἰρημένας ἐστὶν ἀναισθησίας, εἰς ἃς ἅμα μᾶλλον ἡ ἀκο-
λασία διῄρηται. ὅσοι γὰρ δι' ὄψεως, ἢ ἀκοῆς,
ἢ ὀσφρήσεως ὑπερβάλλουσιν, ὕβρεις λέγομεν ἀκόλαστος,
ἐὰν μὴ καθ' ἁλλήν· ἀλλ' οὐδὲ ὀνείδιζομεν τὰς ἀμυ-
θίας ἢ ὑπερβολὰς ταύτας, καὶ ὅλως περὶ ὅσα μὴ λέ-
γονται εἰ γκρατεῖς. οἱ γὰρ ἀκρατεῖς, οὐκ εἰσὶν ἀκό-
λαστοι οὐδὲ σώφρονες. ἀναίσθητος μὲν οὖν, ἢ
ὅπως δεῖ ὀνομάζειν, ὁ οὕτως ἔχων, ὥστε καὶ ἐλ- B
λείπειν, ὧν μάλιστα κοινωνεῖν ὡς ὅπερ τὸ πολὺ
πάντες καὶ χαίρειν· ὁ δ' ὑπερβάλλων, ἀκόλαστος.
πάντες γὰρ τούτοις φύσει τε χαίρουσι, καὶ ὅταν ἡ-
μέρας λαμβάνωσι, καὶ οὐκ εἰσὶν οὐδὲ λέγονται
ἀκόλαστοι. οὐ γὰρ ὑπερβάλλουσι τῷ χαίρειν
μᾶλλον ἢ δεῖ, τυγχάνοντες· καὶ λυπεῖσθαι μᾶλ-
λον ἢ δεῖ, μὴ τυγχάνοντες· οὐδ' ἀνάλγητοι· οὐ
γὰρ ἐλλείπουσι τῷ χαίρειν ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλὰ
μᾶλλον ὑπερβάλλουσιν. ἐπεὶ δ' ἔστιν ὑπερ-
βολὴ καὶ ἔλλειψις περὶ αὐτά, δῆλον ὅτι καὶ με- C
σότης, καὶ βελτίστη αὕτη ἡ ἕξις, καὶ ἀμφοῖν σπου-
δαία. ὥστε σωφροσύνη μὲν βελτίστη ἕξις, περὶ ἃ
ὁ ἀκόλαστος, μὲν περὶ τὰ ἡδέα τὰ εἰρημένα τῶν
αἰσθητῶν μεσότης, σωφροσύνη αὐτὴ εἴη, μεσότης
δὲ ἀκολασίας καὶ ἀναισθησίας· μᾶλλον δὲ ὑπερβο-
λή, ἀκολασία· ἡ δ' ἔλλειψις ἢ οὐκ ὀνώνυμος, ἢ
τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι προσαγορευομένη. ἀ-
κριβέστερον δὲ περὶ τὸ ἦθος τῶν ἡδονῶν ἔσται
διαιρετέον ἐν τοῖς λεγομένοις ὕστερον περὶ ἐγ- D
κρατείας καὶ ἀκρασίας.

Nam vinolentia, edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiuſmodi, circa ſenſus prædictos ſunt: quas in parteis intemperantia diuiditur. Verùm qui viſu, auditione, olfactuque excedit, non dicitur intemperans, citraque ignominiam tales errores vituperamus, & prorſus circa quæ non dicuntur continentes. Incontinentes verò nec temperantes ſunt, nec intemperantes. Inſenſatus igitur, aut quocumque alio nomine appellare conueniat qui in omnibus deficiat, quibus ſolent plerumque omnes participare, atque lætari. Verùm qui excedit, intemperans eſt. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiſcunt: nec tamen ſunt vel dicuntur intẽperantes. Nam & conſecuti non excedunt magis, quàm oporteat, gaudendo: & non conſecuti, magis quàm oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam vacãtes dicuntur. Non enim deficiunt gaudendo dolendóue, ſed magis excedunt. Quia igitur circa hæc eſt exceſſus, defectuſque, manifeſtum quòd & mediocritas, qui habitus optimus eſt, & vtrique contrarius. Itaque temperantia habitus præſtantiſſimus, circa quæ intemperans verſatur, quæ in dictis iucundis ſenſibilibus tenens medium, inſenſibilitatis intẽperantiæque mediocritas exiſtit. Exceſſus verò intemperantia eſt. Defectus autem nomine caret, aut ſuprà poſitas appellationes ſortitur. Accuratiùs verò deinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de continentia incontinentiaque agemus.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος.

ΤΟΝ αὐτὸν δ' ἔοικεν τρόπον λητέον καὶ περὶ πραότητος καὶ χαλεπότητος· καὶ γὰρ τὸν πρᾶον περὶ λύπην τε ἀπὸ θυμοῦ γιγνομένην, ὁρῶμεν ὄντα, τῷ πρὸς ταύτην ἔχειν πως. διεζεύχθω δὲ καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὡς ὀργίλον καὶ χα- E
λεπὸν καὶ ἀγελαῖον (πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῆς αὐτῆς ἐστὶ διαθέσεως) τὸ αἴσθεσθαι ποδῶν καὶ δύνασθαι. ἡδὺ γὰρ ταῦτα μάλιστα καλοῦσι, τοῖς μηδ' ἐφ' ὅσοις δεῖ κινουμένοις τὸν θυμόν, ἀλλὰ προσπλεκτιζομένοις ἀβρῶς καὶ ταπεινοῖς πρὸς τὰς ὀλιγωρίας. ἔστι γὰρ ἀνιαρὸν τῷ μὲν ταχεῖ τὸ μέλις· τῷ δ' ἠρέμα, τὸ σφόδρα· τῷ δὲ πολιῷ χρόνιον, τὸ ὀλίγον λυπεῖσθαι ταύτῃ τὸ λύπην ἰῷ καλοῦμεν θυμόν. ἐπεὶ δ' ὥσπερ καὶ ὅπου τὸ μᾶλλον εἴπομεν, καὶ οὗτος ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις·

CAPVT III.

De manſuetudine & rigiditate ſiue aſperitate morum.

EODEM pacto de manſuetudine rigiditatéque ſentiendum eſt. Nam manſuetum, qualem quendam eſſe erga dolorem ex ira profectum cernimus. Suprà enim iracundo, rigido, & agreſti, (omnia enim hæc ſunt diſpoſitionis eiuſdem,) ſeruilem, & inſenſatum oppoſuimus, eo quòd ita vocentur, quotquot non moueantur ad iram, quibus oporteat: ſed laceſſiti, faciles humiléſque ſeſe præbeant ad contemptum. Oppoſita enim ſibi inuicem ſunt, celeriter & ægrè: leniter & vehementer: & dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, ei, qui breui. Quoniam verò, quemadmodum & in aliis, hîc quoque exceſſus defectúſque reperitur:

(Rigidus enim eſt eiuſmodi, qui citiùs & magis, longioréque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis afficitur: Seruilis autem contrarius quiſpiam eſt:) Medius igitur inter inæqualitatem conſiſtit. Et quia vterque habitus vitioſus eſt, patet, medium horum æquanimitatem eſſe: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet iraſcitur, nec quibus oportet non iraſcitur. Quocirca cùm & manſuetudo circa eaſdem affectiones verſetur, habitus optimus erit & manſuetudo, mediocritas quædam, & manſuetus inter rigidum ſeruilémque medius.

A (ὁ μὲν γὰρ χαλεπὸς τοιοῦτός ἐστιν, ὁ δὲ θᾶττον καὶ μᾶλλον παύων, καὶ πλείω χρόνον, καὶ ὅτ' οὐ δεῖ, καὶ ὀπόσοις οὐ δεῖ, καὶ ὅπη πολλοῖς· ὁ δ' ἀνάπαλιν ἀνάπαλτος, τοιοῦτος·) δῆλον ὅτι ἐστὶν ἡ καὶ ὁ μέσος τῆς ἀνισότητος. ἐπεὶ οὖν ἡμάρτηται ἀμφοτέρως αἱ ἕξεις οὗτοι, φανερὸν ὅτι ἐπιεικὴς ἡ μέση τούτων ἕξις. ὅτε γὰρ δεῖ, ὅτ' ὀργίζεται, καὶ οἷς δεῖ ὀργίζεται, οὔτε οἷς οὐ δεῖ ὀργίζεται. ὥστ' ἐπεὶ καὶ πρᾶος ἡ βελτίστη ἕξις περὶ ταῦτα τὰ πάθη ἐστίν, εἴη καὶ ἡ πραότης μεσότης τις, καὶ ὁ πρᾶος μέσος τοῦ χαλεποῦ καὶ ἀνάπαλτος.

B

CAPVT IV.

De liberalitate & ei oppoſitis vitiis.

SVnt porro & magnanimitas, & magnificentia, & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquiſitionem amiſſionémque facultatum verſatur. Nam qui omni acquiſitione gaudet, omnique amiſſione dolet, vtrumque magis quàm oportet, illiberalis eſt: qui vtrumque minùs quàm oporteat, prodigus. Qui verò, vt oportet, vtrumque, liberalis. Vt oportet, hîc, velut in aliis etiam, expono, quemadmodum recta ratio dictat. Et quia illi quidem in exceſſu defectúque ſunt, nam vbi extrema ſunt, iſthic & medium, quod præſtantiſſimum eſt in quaque ſpecie, & vnum; neceſſum, & liberalitatem, inter prodigalitatem illiberalitatémque circa facultatum acquiſitionem & amiſſionem, mediam conſiſtere. Bifariam autem facultates, quæſtuariumque vocamus. Alia enim per ſe eſt facultatum poſſeſſio, velut calcei & veſtis: Alia verò per accidens, nec tamen ita, vt ſi quis lance calcei vice vtatur, ſed velut emptio conductioque mercenaria. Emuntur enim & calcei. Pecuniæ autem cupidus præ quæſtu accidentario, circa numiſmatum poſſeſſionem occupatur. Illiberalis verò, & prodigus, circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquiſitione naturali augmentum quærit: prodigus verò in neceſſariis deficit: liberalis autem ex abundanti copia largitur. Species verò harum differre dicuntur, eo quod magis & minus circa particulas oſtendunt, vt illiberalis, parcus, ſordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quòd non eroget, dicitur: turpis autem lucri cupidus, quod omnia corrodat: ſordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò depilatorque, qui iniuſtus ex illiberalitate eſt.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἐλευθεριότητος καὶ τῶν ἐναντίων κακιῶν.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ μεγαλοψυχία, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, μεσότητες. Ἡ μὲν ἐλευθεριότης περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. ὁ μὲν γὰρ κτήσει μᾶλλον πάσῃ χαίρων μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀποβολῇ δὲ πάσῃ λυπούμενος μᾶλλον ἢ δεῖ, ἀνελεύθερος· ὁ δ' ἀμφοτέρως ἧττον ἢ δεῖ, ἄσωτος· ὁ δ' ἀμφω ὡς δεῖ, ἐλεύθερος. τὸν δὲ λέγω τὸ ὡς δεῖ, καὶ ὅτι τούτων, καὶ ὅτι τῶν ἄλλων, τὸ ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθός. ἐπεὶ δ' ἐναντίοι μέν εἰσιν ἀλλήλοις καὶ ἐλλείψει, ὅπου γὰρ ἐλαττόω εἰσὶ καὶ μείων, καὶ τῶτο βέλτιον· ἐν οἷς δὲ πρὸς ἕκαστον τῶν εἰδῶν τὸ βέλτιον ἀνάγκη καὶ τῇ ἐλευθεριότητι τῇ ἀσωτίᾳ καὶ ἀνελευθερίᾳ περὶ χρημάτων κτῆσιν καὶ ἀποβολήν. διχῶς δὲ τὰ χρήματα λέγομεν καὶ τὴν χρηματιστικήν. ἡ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ κτῆσις τῶν χρημάτων ὕπαρξίς ἐστιν, οἷον ὑποδήματος ἢ ἱματίου. ἡ δὲ χρῆσις συμβεβηκὸς μέν, ὅ μέντοι οὕτως ὡς δεῖ εἴ τις ταθμῷ χρήσαιτο τῷ ὑποδήματι, ἀλλ' οἷον ἡ πώλησις καὶ ἡ μίσθωσις· χρῆται γὰρ ὑποδήματι· ὁ δὲ φιλάργυρος ὁ περὶ τὸ νόμισμα τῆς κτήσεως, αὐτὴ τῆς καθ' συμβεβηκὸς χρήσεώς ἐστιν. ὁ δ' ἀνελεύθερος, εἴη δὲ καὶ ἄσωτος περὶ τὴν καθ' συμβεβηκὸς χρῆσιν τῶν χρημάτων. καὶ γὰρ ὅτι τῇ καθ' φύσιν χρηματισμοῦ πρὸς αὔξησιν διώκει· ὁ δ' ἄσωτος, ἐλλείπει τὰ αὐτὰ κτήσεων· ὁ δ' ἐλεύθερος, πρὸς ἀφειδοῦς δίδωσιν. αὐτῷ δὲ τούτων εἴδη λέγομεν διαφέρειν τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον περὶ μέση. οἷς ἀνελεύθερος, φιλώλης, καὶ κίμβιξ, καὶ αἰσχροκερδής· φιλώλης μὲν, ὃ δι' μὴ προίεται, αἰσχροκερδὴς δ', ὃ τῶν ὁπωσοῦν προσίεται· κίμβιξ δ', ὁ σφόδρα περὶ σμικρὰ δυσπειθόμενος· ἀποβολεὺς δὲ καὶ ὁ δύσχρηστος, ὁ ἄλλως κατ' ἀνελευθερίαν.

Nic. l. 4. c. 1. & ſeq. Mag. l. 1. c. 2.

C

D

E

Forr. ἀφύλακτος μὲν, τοῦ ἀτάκτου δὲ ἀλόγιστος δὲ, ὁ δὲ τοῦ Leg. ἧττον. μὲν ὑποπίπτει τινὶ λύπῃ * ἀλογισμοῦ λύπην.

A Ita contrà, prodigorum hic quidem cautus est, qui inordinatè consumit: ille verò inconsideratus, qui in eo, quem ferre dictat ratio, durare dolore non potest.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Περὶ μεγαλοψυχίας, καὶ τῶν ἐναντίων κακιῶν.

CAPVT V.

De magnanimitate & ei oppositis vitiis.

Nic. l. 4. c. 7. Magn. l. 1. c. 26.

ΠΕρὶ δὲ μεγαλοψυχίας ἐκ τῶν τοῖς μεγαλοψύχοις ἀποδεδομένων δεῖ διορίσαι τὸ αἴτιον. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τινὰ μετάβασιν καὶ ὁμοιότητα * μέχρι τοῦ λανθάνοντος πορρώ προϊόντα, καὶ περὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ταὐτὸ συμβέβηκε. διὸ ἐνίοτε οἱ ἐναντίοι τῇ αὐτῇ ἀμφισιοῦνται· ὅς ἄσωτος τοῦ ἐλευθερίου, καὶ ὁ ἀοδηδὴς τοῦ σιμῷ, ἐ ὁ θρασὺς τοῦ ἀνδρείου· εἰσὶ γὰρ καὶ περὶ ταῦτα καὶ ὅμοιοι μέχρι τινός, ὥσπερ ὁ αὐθάδης * ὑπομενητικός κινδύνων, καὶ ὁ θρασύς· ἀλλ' ὁ μὲν ὧδε, ὁ δ' ὧδε. ταῦτα δὲ διαφέρει πλεῖστον. λέγομεν δὲ τὸν μεγαλόψυχον κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος εὐφωνίαν, ὥσπερ ὁ μεγάλην τινὰ ψυχὴν καὶ δυνάμεως. ὥστε καὶ τοῦ σιμοῦ καὶ τοῦ μεγαλοπρεπῆ ὅμοιος τῇ δόξαι, ὅτι καὶ πάσαις ταῖς ἀρεταῖς ἀκολουθεῖν φαίνεται. καὶ γὰρ ὀρθῶς κεῖναι τὰ μεγάλα καὶ μείζω τῶν ἀγαθῶν, ἐπαινετόν. δόξει δὴ ταῦτ' τῇ μεγάλα, ἃ δοκεῖ ὁ τινὰ κεκτῆσθαι ἕξιν περὶ τὰ τοιαῦτ' εἶναι ἡδέα. ἡ δὲ μεγαλοψυχία κεκτῆσθαι ἀρετή, ὄ μεῖζον καὶ ὄ ἔλαττον ὀρθῶς, ἅπερ ὁ φρόνιμος αὖ κινδύνου καὶ ἡ ἀρετὴ ὥστε ἐπαθαι αὐτῇ πάσας ταῖς ἀρεταῖς, ἢ αὐτῇ ἐπαθαι πάσης. ἔτι δοκεῖ μεγαλοψύχου εἶναι, ὄ καταφρονητικὸν εἶναι· ἐκεῖσθαι δ' ἀρετὴ καταφρονητικὴ τῷ καλῷ τὸν λόγον μεγάλων· ἡ ἀνδρία κινδύνων· μέγα γὰρ οἴεται εἶναι τῷ αἰρεῶν, καὶ πλῆθος οὐ πᾶν φοβερὸν καὶ σώφρων ἡδονῶν μεγάλων καὶ πολλῶν, ἐ ἐλευθέριος χρημάτων. μεγαλοψύχου δὲ τὸ τοιοῦτο δοκεῖ, μᾶλλ' ὄ περὶ ὀλίγα σπουδάζειν, καὶ ταῦτα μεγάλα, ἐ ἢ ἐπὶ δοκεῖ ἑτέρῳ εἶναι. ἐ μᾶλλον ἂν φορτίσειεν αὐτὸν μεγαλόψυχος, ἢ δοκεῖ ἐνὶ σπουδαίῳ, ἢ πολλοῖς * τοῖς χαρίεσιν. ὥσπερ Ἀντιφῶν * ἔφη περὶ Ἀγάθωνα, καταφρονουμένου τὴν ἀπολογίαν ἐπαινέσαντα. καὶ ὄ ὀλίγωρον τῷ μεγαλοψύχου μάλιστ' εἶναι πάθος ἴδοις. πάλιν περὶ τιμὰς καὶ ὄ ζῆν καὶ πλοῦτον, περὶ ὧν σπουδάζειν δοκοῦσιν οἱ εὐδόκιμοι, μέτριος * φορτίζειν περὶ τὴν ἄλλων, πλὴν περὶ τιμάς. καὶ λυπηθήσεται μὲν ἀτιμαζόμενος

γρ. ἢ πολλοῖς. Lego ἢ περὶς Ἀγάθωνα καταφρονουμένου, Nam & damnatũ fuisse Antiphontẽ & scripsisse ipsũ prose pulcherrimã orationẽ, certũ est. γρ. φορτίζειν.

B De magnanimitate autem, ex iis quæ de magnanimis dicta sunt, determinare oportet: eò quòd, vt in aliis, iuxta affinitatem, & similitudinem, quoad latent, progredi conuenit: ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nonnumquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis: perfractus & grauis, audax & fortis. Circa hæc enim versãtur, & cognati sunt aliquousque. Nam & audax & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille verò aliter: quæ plurimùm inter se distant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, veluti vi & magnitudine animi instructum. Itaque & graui & magnifico C similis videatur: quandoquidem omnes virtutes quodammodo sectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis pariter & infimis bonis, pollere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse quæ optimo habitu instructus prosequitur, circa eiusmodi scilicet iucunda. Magnanimitas verò est præstantissima: iudicat autem in vnoquoque maius & minus rectè iuxta sapientis virtutisque præscriptum. D Vnde vel ipsa omnes virtutes, vel ipsam omnes consequuntur. Præterea contemptiuus dicitur magnanimus. Singulæ verò virtutes, rerum præter rationem magnarum sunt contemptrices, vt fortitudo, periculorum: id enim magnum inter turpia deputat, & neque multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans, voluptates: liberalis, opes multas magnasque spernit, id quod magnanimi esse videtur, eò quòd in paucis occupetur: atque hæc magna sunt, eo quòd nec cuiuslibet iudicium spectat. E Magis quippe magnanimus spectat quid vni sapienti probetur, quàm multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon, malignè defensionem laudantem. Neglectus enim propria maximè affectio magnanimi. Porrò nec honoris, nec vitæ, nec opum, quibus studere magnopere videntur homines curam gerit, sed tamen honoris. Itaque & dolet ignominia affectus,

& indigni ſubiectus imperio: gauderautem principium aſſecutus: vnde contraria videntur. Nam circa honores occupari, & quæ vulgus ſentiat de ſe, contemnere, non ſunt conſentanea. Quocirca accuratius hæc diſcutere oportet. Nam honor exiguus, & magnus, bifariam capiuntur: aut enim à multis is, & vulgatibus, aut ab illuſtribus ille contingit, qui rurſus pro re, in qua euenit, differt. Magnus etiam non ſolum honorantium multitudine, aut qualitate, aut pretio æſtimatur, ſed veritate: vnde & principatus, & reliqua præclara, & ſtudio digna bona cenſentur, quæ re vera eximia exiſtunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret, qua & amplificare, & ius reddere videtur, in quibus fuerit. Sed enim & inter cæteras virtutes magnanimitas eminet: quare peculiari vocabulo hac præditus, magnanimus appellatur. Quoniam verò bona alia honorabilia ſunt, alia verò, vt ſuprà determinauimus; ex quibus alia vere eximia, alia parua ſunt; quibus nonnulli, cùm digni ſint, ſe ipſos dignos etiam arbitrantur, in iiſdem ſolet elucere magnanimus. Quadrifariam verò hæc diſcernuntur. Nam & dignum eſſe iis, & ſeſe dignum iis iudicare contingit interdum. Interdum verò & mediocribus dignum, iis quoque ſe dignum iudicare. Nonnunquam verò è converſo, vtralibet hæc ad ſe inuicem componuntur. Nam cùm exiguis aliquis dignus, magnis atque honorabilibus ſe dignum arbitratur, alius maximis dignus, paruis ſe dignum exiſtimat, prior quidem hic exiguis dignus, magnaque affectans, vituperationem meretur. Dedecens enim id eſt, ac minimè honeſtum, præter dignitatem quippiam conſequi. Verùm & is vituperandus, qui præſenti honore dignus, eum tamen auerſetur. Reſtat iam vtrique horum contrarius, qui cùm rebus magnis dignus ſit, ſe ipſum etiã dignum arbitretur: hic laudabilis, & inter hos medius eſt. Et quia circa honoris electionem, fruitionémque circa honorabilia reliqua bona, diſpoſitio eſt præſtantiſſima magnanimitas, &, quemadmodum oſtendimus, non circa vtilia occupatur, ac ipſa mediocritas cum primis laudabilis; manifeſtum, etiam magnanimitatem eſſe quandam mediocritatem. Cõtrariorum autem, hoc quod diximus, indignus cùm ſit, maximis ſeſe dignum arbitrantem, lentitudo eſt. Tales quippe lẽtos dicimus, qui magna venditant, cùm non ſint. Verùm vbi dignus, magnis ſe indignũ cenſet, puſillanimitas appellatur. Puſillanimis enim eſt, qui præclara meritus, iis ſeſe indignũ iudicarit.

A ἐ ἀρχόμενος ὑπὸ αἰαξίου. ἐ * χαίρῃ μάλιστα τοῦ χαίρειν. ὅτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν ἐναντίως ἔχειν. ὃ γὰρ τῆ τε μάλιστα περὶ ἃ μιλῶ, ἐ καταφρονητικὸν εἶ τῶν πολλῶν, καὶ δόξης, ἧχ ὁμολογεῖται· δεῖ δ' τοῦτο διορισάμενος εἰπεῖν. ἔστι γὰρ μικρὸν ἢ μικρᾷ ἢ μεγάλη διχῶς. ἢ γὰρ ὑπὸ πολλῶν τῶν τυχόντων, ἢ τῶν ὑπὸ τῶν ἀξίων λόγου, ἐ πάλιν τῶν * ὅτι ἔνι ἢ τιμὴ μ. ὅτι ἀπὶ διαφέρει. μεγάλη γὰρ ὑπὸ πλήθη τῶν ἁμώντων, οὐδὲ τῶν ποιῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁμίων εἶ). τῇ ἀληθείᾳ δὲ ἐ ἀρχαὶ καὶ τἆλλα ἀγαθὰ τιμία καὶ ἄξια σπουδῆς ταῦτα, ὅσα μεγάλα

B μηθῶς ἐστιν· ὥστε ἐ ἀρετὴ οὖσα τιμία μᾶλλον μεγάθους· διὸ δοκοῦσι μεγάλους ποιεῖν ἐκεῖνα, περὶ ἃ ἐστιν ἐκάστη αὐτῶν, ὡς ἂν εἴποιμεν. ἀλλ' ὅμως ἐστί τις καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς μία μεγαλοψυχία, ὥσπερ καὶ ἰδίᾳ μεγαλόψυχον τὸν λεκτέον τὸν ἔχοντα ταύτην. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἔνια τῶν ἀγαθῶν, ἃ μᾶλλον τιμία, τὰ δ' ὡς διοικεῖν πρέπει, τῶν τοιούτων δ' ἀγαθῶν ἐστι τὰ μὲν μεγάλα καὶ ἀληθῆ, τὰ δ' μικρά· καὶ τούτων ἔνιοι ἄξιοι καὶ ἀξιοῦσιν αὐτούς· ὁ τούτοις ζητητέος ὁ μεγαλόψυχος. πεφυκὼς δ' ἀεί· καὶ διαφέρει. ἔστι μὲν γὰρ ἄξιον εἶ) μεγάλων,

C καὶ ἀξιοῖ ἑαυτὸν τούτων· ἔστι δ' μικρὰ καὶ ἄξιόν ἔνια τηλικούτων, ἐ ἀξιοῖ ἑαυτὸν τούτων. ἔστι δ' αὖ πάλιν πρὸς ἑκάτερα αὐτόν. ὁ μὲν γὰρ δι' εἰωθότας, οἷος ἄξιος ὢν μικρῶν, μεγάλων ἀξιοῖ ἑαυτὸν τῶν ἐπιμέτρων ἀγαθῶν. ὁ δὲ ἄξιος ὢν μεγάλων, ἀξιοῖ δι' μικρῶν ἑαυτόν. ὁ μὲν οὖν ἄξιος μικρῶν, μεγάλων δ' ἀξιοῖ ἑαυτόν, ψυκτός.* αἰσχρὸν γὰρ καὶ δῆλον ὅ τοῦτό Fort. αἰσχρὸν ἐστ' ἀξίαν τοῦ χαίρειν. ψυκτὸς δὲ καὶ ὅστις ἄξιος ὢν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, τῶν τοιούτων μετέχειν μὴ ἀξιοῖ ἑαυτόν. λείπεται δὴ σπουδαῖον εἶναι τὸν τούτοις μετρίοις, ὄντα ἄξιον ὢν μεγάλων, ἀξιοῖ αὐτὸς ἑαυτὸν τούτων, ἐ τοιοῦτός ἐστιν οἷος ἀξιοῖ

D ἑαυτόν· οὗτος ἐπιεικὴς, καὶ μέσος τούτων. ἐπεὶ οὖν περὶ ἡμᾶς αἵρεσίν τε καὶ χρῆσιν, ἐ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τῶν ἐπίμετρον, ἀείτε ἔστι διάθεσις ἡ μεγαλοψυχία, ἐ τοῦτ' ἀποδίδωμι, καὶ ἃ περὶ τὰ χρήσιμα τὸν μεγαλόψυχον, ἅμα δ' ἐ ἡ μεσότης αὕτη ἐπαινετωτάτη, δῆλον ὅτι ἐ μεγαλοψυχία μεσότης αὖ εἴη. τῶν δ' ἐλαττόνων, ὥσπερ διεξάλαμεν, ἡ μὲν ὅτι τοῦ ἀξιοῖ ἑαυτὸν ἀγαθῶν μεγάλων δὲ ἄξιον ὄντα, χαυνότης. τοὺς τοιούτους γὰρ χαύνους λέγομεν, ὅσοι μεγάλων οἴονται ἄξιοι εἶ), οὐκ ὄντες. ἡ δὲ περὶ τὸ ἄξιον ὄντα μὴ ἀξιοῖ ἑαυτὸν μεγάλων, μικροψυχία. μικρόψυχος γὰρ εἶ) δοκεῖ, ὅστις ὑπάρχόντων δ' ἃ δικαίως αὖ ἀξιοῖτο, μὴ ἀξιοῖ μείζονος μεγάθη ἑαυτόν.

ὥστ' ἀναίσχη καὶ πρὸς μεγαλοψυχίαν ἡ μεσότης πραότητος ἡ μικροψυχία. ὁ δὲ τέταρτος τῶν διαφερόντων, ὅτε πάμπαν φαῦλος, ὅτε μεγαλόψυχος, περὶ οὐδὲν ἔχων μέγεθος. ὅτε γὰρ ἄξιος, ὅτε ἀξιοῖ μεγάλων· διὸ οὐκ ἐναντίος. καίτοι δόξειεν ἂν ἑαυτὸν ἡ τῶν μεγάλων ἀξίᾳ ὄντι, μεγάλων, ὃ, μικρῶν ὄντα ἄξιον, ἀξιοῖ ἑαυτόν. οὐκ ἔστι δ' ἐναντίος ὅτε Interpr. * τῶν μετρίως ἡ). ὡς γὰρ ὁ λόγος καλύει, ἔχει, ἐστὶ δ' ὅτι τῇ φύσει τῶν μεγαλοψύχων ὧν γὰρ ἄξιοι τούτων ἀξιοῦσιν αὑτοὺς ἄμφω. καὶ ὁ μὲν ἡγοῖτο ἂν μεγαλόψυχος· ἀξιώσει γὰρ ὧν ἔστιν ἄξιος. ὁ δὲ μικρόψυχος, ὃς ὑπαρχόντων αὐτῷ μεγάλων καὶ ἀμείνω ἀγαθῶν οὐκ ἀξιοῖ, τί ἂν εἴποι, εἰ μικρῶν ἄξιος ἐών; ἢ γὰρ ἂν μεγάλων ἀξιῶν, χαῦνος ἐών· ἢ πρὸς ἐλαττόνων· διὸ καὶ οὐδεὶς ἂν εἴποι μικρόψυχον, εἴ τις μέτριος ὤν, ἄξιος μὴ ἀξιοῖ ἑαυτόν, ἀλλ' ὑπείκει· ἀλλ' εἰ δὲ τις ἀνήκεστος ὤν, καὶ ἠγνοημένος μέγα ἡ) ὃ ἄξιον.

A Itaque magnanimitatem necessum est mediocritatem esse inter pusillanimitatem & lentitudinem. Porro quartus ex his, neque omnino vituperatione dignus, neque magnanimus, in nulla re magni quippiam consecutus. Neque. n. vel dignus existit, vel ita de se ipso censet: quapropter non est contrarius. Nam etsi planè contraria inter se videantur, magnis dignum magna, & paruis dignum exigua deberi sibi arbitrari: cõtraria tamen non sunt, eo quòd hic reprehensione careat, quandoquidem ex rationis instinctu agit, & eadem qua magnanimus, naturæ conditione: cùm vterque quibus dignus est, sese dignũ arbitratur. Magnanimus ex iis quibus dignus est, sese dignũ cẽsebit. Pusillanimis verò, cùm magna insint ei bona honorabillia, si eis se indignũ iudicat, quid faceret, si paruis dignus esset? Aut igitur magnis se dignũ iudicãs, lentus, aut pauciorũ. Quocirca nemo pusillanimẽ dixerit, qui inquilinus tãtùm, se nõ imperio dignũ censeat, séque subiiciat, verùm qui honesto loco natus sit, imperiumque rem magnam iudicarit.

B

C

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ μεγαλοπρεπείας.

CAPVT VI.

De magnificentia.

ΕΣΤΙ δὲ ὁ μεγαλοπρεπὴς ὢν περὶ τὰ τυχόντα πρᾶξιν καὶ προαίρεσιν, ἀλλὰ τὰ δαπανήρ, εἰ μή που κατὰ μεταφορὰν λέγοιτο. ἐν οἷς δ' ἡ δαπάνη μεγαλοπρέπεια οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ πρέπον ἐν κόσμῳ ὄντι· ὁ δὲ κόσμος οὐκ ἐν τοῖς τυχοῦσιν αἱρετός, ἀλλ' ἐν ὑπερβολῇ τῶν αἱρετῶν ὄντι. ὁ δὲ ἐν μεγάλῃ δαπάνῃ τὸ πρέποντος μέγεθος πραγματικός, καὶ τῆς τοιαύτης μεσότητος, καὶ ὅτι τῇ τοιαύτῃ ἡδονῇ ὀρεκτικός, μεγαλοπρεπής. ὁ δ' ὅτι ὃ μεῖζον καὶ πρὸς μῆκος, αὐάγυμος. ὁ μὲν ἀλλ' * ἐχθίνα * γλτνίασιν, οὓς καλοῦσί τινες ἀπειροκάλους καὶ σαλάκωνας· οἷς εἰ εἰς γάμον δαπανῶν τις τὸ ἀγαπητόν, πλούσιος ὤν, δοκεῖ πρέπειν ἑαυτῷ τοιούτῳ καταασκεύῳ, οἷς * ἀγαθοδαιμονίσας ἑστιῶντι, ἐστὶ μὲν μικροπρεπής. ὁ δὲ τοιούτοις δεχόμενος ἐκείνως μὴ δόξης χαίειν μηδὲ δι' ὀλιγοστίαν, ὅμοιος τῷ σαλάκωνι. ὁ δὲ κατ' ἀξίαν καὶ ὡς ὁ λόγος, μεγαλοπρεπής· ὃ γὰρ πρέπον κατ' ἀξίαν ἐστίν. οὐδὲν γὰρ πρέπει ὃ πρὸς τὴν ἀξίαν. δεῖ δὲ πρέπον εἶναι). καὶ γὰρ τὸ πρέποντος κατ' ἀξίαν, καὶ πρέπον, καὶ πρὸς ὅ· οἷς πρὸς οἰκείου γάμον ἕτερον ὃ πρέπον, καὶ πρὸς ἑορτὴν καὶ θέαν, εἴπερ ὅτι τοσοῦτον ἢ τοιοῦτον· οἷς τ' ἡσωείαν οὐκ ᾤετο

M Agnificus autem, non ex qualibet operatione electionéue dicitur, sed ex sumptibus, nisi fortè per trãslationem ita vocetur. absque sumptu enim magnificentia non est. Nam πρέπον, id est, decens, in ornatu: ornatus verò, non in quibuslibet, sed in necessariorum excessu consistit. Verùm qui in magno sumptu decentem magnitudinem eligit, eamque mediocritatem cum eiusmodi voluptate expetit, magnificus est. Qui verò amplius quàm par sit, & præter modũ, is nomine caret, tametsi quandã affinitatem inter sese habent, quos vocant ineptos, & prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis sumptus suppeditat, eum apparatum se decere arbitratur: Qui frugales, paucaque desiderantes, conuenienti excipiat, paruificus. Verùm qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro authoritate peculiari aliqua, prodigo similis videtur. Verùm qui pro dignitate, iuxtaque rationem id facit, magnificus est: decorum enim iuxta dignitatem est, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum esse oportet. decentis est agere iuxta dignitatem, & quod deceat, & circa quid deceat. Aliud enim decorum est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipsi etiam in tantum, aut eiusmodi, vt spectaculum, Cimonem, non

D

E

χ. ἔχιστι χ. λτνιάσιν οὓς καλοῦσι τινες ἀ.

γρ. ἀγαθοδαιμονισαί. In sequẽtib. multa corrupta sunt.

Themiſtoclem, quòd humiliore fortuna haſtenus eſſet, decere aiebat: illo verò, cui qualiſcumque ſit dignitas, perinde eſt, nullus eſt horum. De liberalitate verò ſimiliter ſe habet. Nam liberalis aliquis eſt, quando liber.

A Θεμιστοκλῆ μὲν πρέπειν ἔλεγεν ἐπὶ ταπεινοτέρᾳ τύχῃ διατρίβειν τὸν Ὀλυμπιάζειν, ἀλλὰ τῷ μετρίως ἔχοντι τῆς ἀξίας. ὁ δὲ ὅπως ἔτυχεν ἔχων πρὸς τὴν ἀξίαν, * ὁ δ' οὐδεὶς ἐστίν. καὶ ἐπ' ἐλευθεριότητος ὡσαύτως. ἔστι γὰρ ὁ μὲν ὡς ἐλεύθερος, ὁ δὲ ἐλεύθερος. * Scribo, ὁ δ' ἐλευθερίας ἕνεκα, ὁ δὲ ἐλευθερίας ἕνεκα.

CAPVT VII.

Perſequitur breuiter reliquas pleraſque virtutes ſuprà enumeratas, cum contrariis vitiis.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Οἱ δὲ τὴν ἄλλην ἕκαστα τὴν πρὸς ὃ ἦθος ἐπαινετὴν καὶ ψεκτήν· τὰ μὲν γὰρ ἐπιβολαί, τὰ δ' ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητες· καὶ ποῖα τούτων.

B

ET ferè etiam ſic cætera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia exceſſus, alia defectus, alia verò mediocritates ſunt paſſiuæ. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudens. Iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angi dignorum ſucceſſu, hic verò in eadem paſſione nomine carere, ſed ei affectioni obnoxius, notus eſt, gaudendo indignorum vel caſibus, vel ſucceſſibus, item & dignorum lætando. Medius verò inter hos eſt, indignabundus, & quod veteres νέμεσιν vocant, à dolendo, ob indignorum ſucceſſum. Quapropter & Nemeſin deam eſſe arbitrātur. Verecundia, mediocritas eſt inter impudentiam & ſtuporem. Nam qui nullam de ſe exiſtimationem moratur, impudens: qui omnes, ſtupidus: qui verò apparentes quaſdam modeſtè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam & adulationem. Nam qui omnibus pro cupiditate ſua iucundè congreditur, adulator eſt: qui verò voluptatem omnem vitat, odioſus: verùm qui nec ſectatur, nec refugit omnem voluptatem, ſed quod optimū videtur in congreſſu obſeruat, amicus eſt. Grauitas verò, mediocritas eſt inter contumaciam, & placendi ſtudium. Nam qui nihil in conuictu alteri largitur, ſed contemnit, contumax: qui verò omnia, omnibuſque ſe ſubiicit, placendi ſtudioſus eſt: qui verò alia quidem largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem, & ſimplex, quem rigidum vocant, inter diſſimulatorem & iactabundum medius eſt. Nā qui ſua deteriora mēritur, quàm ſunt, idq; non ignorans, diſſimulator: qui verò maiora prædicat, iactabundus eſt: verū qui vt habeat, exponit; verus, & iuxta Homerum ſapiēs appellatur. Et in vniuerſum hic quidem veri, ille falſi amator eſt. Porrò vrbanitas, mediocritas eſt, & vrbanus, inter ruſticum & ſcurrā medius. Quemadmodū enim circa alimentum, vorax, & qui cibos faſtidit, differunt, quòd hic nihil aut pauca,

Σχεδὸν δὴ τὴν ἄλλην ἕκαστα τὴν πρὸς ὃ ἦθος ἐπαινετὴν καὶ ψεκτήν· τὰ μὲν γὰρ ἐπιβολαί, τὰ δ' ἐλλείψεις, τὰ δὲ μεσότητες εἰσὶ παθητικαί. * οἷον ὁ φθονερὸς καὶ ἐπιχαιρεκάκος. καθ' ἃς γὰρ ἕξεις λέγονται, ὁ μὲν φθονερὸς ὃ λυπεῖται ἐπὶ τοῖς κατ' ἀξίαν εὖ πράττουσιν ὅστις· ὃ δὲ τῷ ἐπιχαιρεκάκῳ πάθος ὅτι ὃ αὐτὸ αὐτῷ συμβήσεται. ἀλλ' ὁ ἔχων * ἄλλος, ὅτι τῷ χαίρειν τοῖς παρὰ C τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις, καὶ εὐπραγίαις, * μὴ χαίρειν δ' ὅτι τοῖς ἀξίοις. μέσος δὴ τούτων ὁ νεμεσητικός, καὶ ὁ ἐπιθυμοῦσι οἱ ἀρχαῖοι τὸ νέμεσιν, ὃ λυπεῖται μὲν ὅτι τοῖς παρὰ τὴν ἀξίαν κακοπραγίαις. δοξάσειε δ' ἄν τις θεὸν οἴονται εἶναι τὴν νέμεσιν. * ἀνὴρ δὲ μεσότης ἀναισχυντίας καὶ καταπλήξεως. ὁ μὲν γὰρ μηδενὸς φροντίζων δόξης, ἀναίσχυντος· ὁ δὲ πάσης ὁμοίως καταπλήξ· ὁ δὲ τὸ φαινομένων ὑπερβάλλον, αἰδήμων. φιλία δὲ, μεσότης ἔχθρας καὶ κολακείας. ὁ μὲν γὰρ διαφόρως ἅπασι D προσφερόμενος τοῖς ὑπερβολαῖς ὁμιλοῦσι, κόλαξ· ὁ δὲ πρὸς ἅπασας ἀντιτείνων, ἀπεχθὴς· ὁ δὲ μήτε πρὸς ἅπασαν ἡδονὴν μήτ' ἀχθεσθησόμενος μήτ' ἀντιτείνων, ἀλλὰ πρὸς τὸ φαινόμενον βέλτιστον, φίλος. * σεμνότης δὲ, μεσότης αὐθαδείας καὶ ἀρεσκείας. ὁ μὲν γὰρ μηδὲν πρὸς ἕτερον ζῶν, ἀλλὰ καταφρονητικός, αὐθάδης. * ὁ δὲ πάντα πρὸς ἄλλον, ἢ δὲ πάντων ἐλάττων, ἄρεσκος· ὁ δὲ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή, καὶ πρὸς τοὺς E ἀξίους οὕτως ἔχων, σεμνός. * ὁ δ' ἀληθὴς καὶ ἁπλοῦς, ὃν καλοῦσιν αὐθέκαστον, μέσος τοῦ εἴρωνος καὶ ἀλαζόνος· ὁ μὲν γὰρ ὅτι τὰ χείρω κατ' αὐτὸν ψευδόμενος μὴ ἀγροικῶν, εἴρων· ὁ δ' ὅτι τὰ βελτίω, ἀλαζών· ὁ δ' ὡς ἔχει, ἀληθὴς, καὶ περὶ * Ὁμηρον πεπυμένος. ὅλως δὲ ὁ μὲν φιλαλήθης, ὁ δὲ φιλοψευδής. * ἔστι δὲ καὶ ἡ βωμολοχία μεσότης, καὶ ὁ βωμολόχος μέσος τοῦ ἀγροίκου καὶ δεισιδαίμονος καὶ τοῦ βωμολόχου. ὡσαύτως γὰρ * πρὸς ἐδωδὴν ὁ σκληρὸς τοῦ πανφάγου διαφέρει, ὃ,

Malim δῆλος δὲ τῷ χ. γ. χαίρειν δ' sine μή. & ita interpr. Syl ſic δὲ τῷ μὴ χαίρειν δ' ὅτι τοῖς ἀξίοις διαφορᾶς. Nic. l. 4. c. vlt. Magn l. 1. c. 30. Mag. l. 1. c. 32. Mag. l. 1. c. 29. Nic. l 4. c. 12. Nic. l. 4. c. 13. Mag. l. 1. c. 33. Odyſ. γ. Ψεύδος δ' ἐπιεἰρωμάλα γὸ πεπνυμένος ἦσθα. Nicom. l. 4. c. 14. Sylb. οἷον π.

ὁ μὲν μηθὲν, ἢ ὀλίγα, καὶ χαλεπῶς πρὸσιέμενος· ὁ δ' ἅπαντα δι' χαρᾶς. ὥστε καὶ ὁ ἄγροικος ἔχει πρὸς τὸ φορτικὸν καὶ βωμολόχον· ὁ μὲν γὰρ οὐθὲν γελοῖον, * ἀλλὰ χαλεπῶς προσίεται· ὁ δ' πάντα δι' χαρᾶς καὶ ἡδέως. δεῖ δ' ἴσως ἔτερον, ἀλλὰ τὰ μὲν, ἃ ὁ μή, καὶ ᾗ τὸν λόγον· ἔστι δ' ὑπεράπτελος· ἡ δ' ἀποδοχὴ ἐν αὐτῇ. ἔστι γὰρ βωμολοχία ἡ τοιαύτη, καὶ μὴ ἑῶ με ἀφέρητες λέγομεν, ὑπερβεβλημένη ἕξις· καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή· τὰ δ' ἄκρα ψεκτά. ὅσοις δ' ἐν τῇ βωμολοχίᾳ, (ἡ μὲν γὰρ ἐν ᾧ χαίρομεν ὅτι ᾧ γελοίῳ, καὶ ᾧ εἰς αὐτὸν, ἐὰν ᾖ τοιοῦτος, ὧν ἓν καὶ σκωμμά ἐστιν, ἐν δὲ τῷ δύνασθαι τοιαῦτα ποιεῖσθαι, ἕτεροι μέν εἰσιν ἀλλήλων, ἀμφότεροι μέντοι * μεσότης. καὶ γὰρ * δυνατόν μέντοι τοιαῦτα ποιεῖσθαι ἐφ' ὅσοις ἂν θέσεται * δεῖ κεῖνον, καὶ εἰς αὐτὸν ἢ ὃν γελοῖον, μέσος ἕξει τὸν φορτικὸν καὶ ὃν ψυχρόν. ὁ δὲ ὅρος ἔστω βέλτιον, ἢ * ὃ λοιπὸν εἶναι ὃ λεχθὲν πρὸ σκωπτομένῳ ὄντι ὁποιῳοῦν· μᾶλλον γὰρ δεῖ ᾧ ἐν μεσότητι ὄντι ἁρέσκειν. ἔστω γὰρ κεῖνό δεῖ. πάσαι δὲ αὗται αἱ μεσότητες ἐπαινεταὶ μέν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἕξεται, ἀλλ' αἱ ἐναντίαι κακίαι. ἀλλὰ περὶ αἱρέσεως γάρ. ἔστω πάντα ἡ πρώτη ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν παθημάτων διαιρέσεσιν ἕκαστον γὰρ αὐτῶν πάθος τί ἐστι. διὸ ἡ ὃ φυσικὰ εἶναι, εἰς ἃς φυσικὰς συμβαίνειν ἁρετάς. ἔστι γὰρ (ὡς καὶ λεχθήσεται ἐν τοῖς ὕστερον) ἑκάστη πως ἀρετὴ, καὶ φυσικὴ ἄλλως μὴ φρονήσεως. ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβαίνειν· πρὸς γὰρ λύπην αἱ πρᾶξεις αἱ ἀπ' αὐτῶν· ἢ ἡ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἡ αἰδὼς εἰς σωφροσύνην. δεῖ δ' ὁρίζονται ἐν ᾧ γένει τοῦ σωφροσύνην. ὁ δ' ἀηδὴς καὶ ψευδὴς, ὁ μὲν ἔμφρων, ὁ δ' ἄφρων. ἔστι δ' ἐναντιώτερον τοῖς ἄκροις ὃ μέσον, ἢ ἐκεῖνα ἀλλήλοις· οἷον τὸ μὲν μετ' ὀλίγον, τὰ δὲ πολλαχοῦ μετ' ἀλλήλων. καὶ εἰσὶν ἐνίοτε οἱ αὐτοὶ θρασύδειλοι· καὶ τὰ μὲν ἄσωτοι, τὰ δ' ἀνελεύθεροι· καὶ ὅλως ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ κατ' ὀλίγα ἀνώμαλοι εἰσὶν, μέσοι γίνονται· ἐν τῷ μέσῳ γὰρ ἔστι πως τὰ ἄκρα. αἱ δ' ἐναντιώσεις μάλιστα δοκοῦσιν ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἄκροις πρὸς ὃ μέσον ὁμοίως ἀμφότεραι, ἀλλ' ὁτὲ μὲν πρὸς τὴν ὑπερβολὴν, ὁτὲ δὲ πρὸς τὴν ἔλλειψιν. αἴτια δὲ τά τε εἰρημένα δύο· ὀλιγότης τε, οἷς τὸ πρὸς τὰ ἡδέα ἀναθητῶν, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἀμαρτάνομεν, μᾶλλον τοῦτο ἐναντιώτερον εἶναι δοκεῖ. ὃ δὲ πλεῖον, οὗ ὃ ὁμοιότερον, ἧττον ἐναντιώτερον φαίνεται· οἷον πεποίηται ὃ θάρσος πρὸς ὃ θράσος, καὶ ἀσωτία πρὸς ἐλευθεριότητα. πρὸς μὲν οὖν τὸ μέσον ἐπαινετῶν εἴρηται ἱκανῶς. πρὸς δὲ δικαιοσύνης ἤδη * λεκτέον.

Fort. ἢ ὀλίγα καὶ χαλεπῶς. vt paulo ante: vel ἀλλ' ἢ χαλ.

γρ. μεσότης.

Scrib. ὁ δυνατόν.

Sylb. ἐ ὧν κρ. vel πὶ ὧ

Fort. πὰ μὲν ἀντ.

Nic. l. 2. c. 8.

* Syl. λεκτέον vel λεχθήσεται.

aut ægrè admittat, ille verò facilè omnia: sic rusticus habet ad importunum, ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut ægrè admittit, hic verò omnia & promptè, & suauiter: verùm neutrum ita decet, sed quædam admittanda ioca: quædam non, idq; iuxta rationem: quod facit vrbanus. Ratio est in promptu, quandoquidem & eiusmodi est vrbanitas, non quem æquissimũ habitum, & mediocritatem laudabilem vocant: extrema verò vituperabilia sunt. Duplex autem vrbanitas est: (alia enim, quæ ridiculis gaudet, iocisque etiam in ipsum scommate iactis, alia quæ iocos lususque exhibere aliis potest:) Diuersæ quidem à se inuicem, sed mediocritates ambæ. Nã qui & exhibere iocum aliis potest, quo afficiatur syncerè iudicans, & qui in se dictum ferre ridiculum, inter importunum & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quàm si illuso, quomodocumq; affecto, molestũ esse quod dicitur, asseratur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterùm omnes hæ mediocritates etsi laudabiles sunt, non tamen virtutes dici debent, neque earum contraria, vitia, quippe quod hæc omnia, ex affectionum diuisione, carere electione constat: vnaquæque enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodammodo virtutes hæ sunt, vt ex sequentibus patebit, cum prudentia: vnde & inuidia, iniustitia, (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profectæ) & indignatio iustitiæ, verecundia modestiæ accensentur: quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem & vanus eiusmodi, vt ille sapiẽs, hic stultus sit: verùm medium magis extremis contrarium est, quàm ipsa sibi, eo quòd illud cum neutro iungatur, & sit, hæc verò frequenter. Suntque nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorsus vitiosè inæquales sunt. Quando enim rectè inæquales sunt, medij existunt: medio namque extrema aliquo modo insunt. Verùm contrarietates non videntur extremis similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt: quorum causa sunt duo illa suprà commemorata. Paucitas erga iucunda insensatorum, & quod contrarium magis esse videtur, in quo magis peccatur. Tertium verò, quod rarius, minus contrarium videtur: vt audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

ARISTO-

A

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM,

LIBER QVARTVS.

Sequentes tres libri totidem fere verbis inter Nicomacheos leguntur: nec ſunt ab interprete, qui opus ad Eudemum vertit, tranſlati: exceptis duobus huius libri capitibus. itaque appoſita hic eſt verſio

DIONYSII LAMBINI.

CAPVT I.

De iuſtitia & iniuſtitia, quales ſint, & quot modis dicantur.

B

DE iuſtitia autem & iniuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, quænam mediocritas ſit iuſtitia: quarum denique rerum medium ſit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur eum animi habitũ, quo ad res iuſtas gerendas homines efficiuntur idonei, quoque res iuſtas & agunt, & volunt, ab omnibus iuſtitiam intelligi atque appellari ſolere: eodemque modo iuſtitiam habitum eſſe, quo & iniuriam faciunt, & res iniuſtas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata poſita ſint & conceſſa. Neque enim ita ſe res habet in ſcientijs & facultatibus, vt in habitibus. Facultas enim ſeu poteſtas, & ſcientia, eadem contrariorum videtur eſſe: habitus autem contrariorum non idem eſt. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, ſed ea quæ ſunt bonæ valetudinis propria dũtaxat. Dicimus enim, aliquẽ valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: ſæpe ex rebus habitui ſubiectis. Nam ſi bona corporis habitudo & firma conſtitutio nota ſit, nota erit etiam mala; & cognitis ijs quæ firmã corporis conſtitutionem efficiunt, firma quoque corporis conſtitutio erit cognita: & rurſus ex hac ipſa, ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, ſoliditas carnis eſt; neceſſe eſt malam corporis habitudinem, carnis raritatem eſſe: & quod vim habet efficientem firmæ corporis conſtitutionis, id ad carnis ſoliditatem gignendam neceſſariò valebit. Plerumque autem ſequitur, vt ſi altera pluribus modis dicantur, alterorũ quoque multi ſint ſignificandi modi: verbi gratia, ſi multæ ſint iuſti ſignificationes, erũt & iniuſti multæ. Multis autẽ modis iuſtitia & iniuſtitia dici vidẽtur.

C

D

E

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ ΤΟ Δ.

ΚΕΦΑΛ. α.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, ποίαί τε καὶ πόσαχῶς λέγονται.

ΠΕΡΙ ἢ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, τίνι τε πρὸς τίνα ἐστὶν ἡ πρᾶξις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον τίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὸν αὐτὸν μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πάντας τὸν τοιοῦτον ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. ὅθεν καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω ταῦτα. ἔστω γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον ὅπερ τε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ὅπερ τῶν ἕξεων. δυνάμεις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ὑγίεια, τῶν ἐναντίων οὔ. οὐ * γὰρ τῆς ὑγιείας οὐ προσήπτει τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ * ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει, ὅταν βαδίζῃ ὡς αὐτὸ ὑγιαίνων. πολλάκις μὲν οὖν γνωρίζεται τὶ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλάκις τε αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐάν τε γὰρ ἡ εὐεξία ᾖ φανερά, καὶ τὶ καχεξία φανερὰ γίνεται, ἐκ τῶν ὑποκειμένων τὶ εὐεξία, καὶ ἐκ ταύτης τὰ ὑποκείμενα. εἰ γὰρ ἔστιν ἡ εὐεξία, πυκνότης σαρκός, ἀναγκαῖον καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ ὑποκείμενον, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι. οἷον * εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία. ἔοικε γὰρ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη ἢ καὶ ἡ ἀδικία.

Nic.l.5. Mag.l.1. c.34.

N. ἀπὸ τῆς ὑγ.

N. ὑγ. βαδίζει.

N. εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία.

ἀλλὰ μὴν δοκεῖ ὁ σπουδαῖος εἶναι τῷ ὁμωνύμῳ μάλιστα, καὶ οὐχ ὥσπερ ὅτι τῶν πόρρω δῆλον μᾶλλον. διὸ γὰρ διαφορὰ πολλὴ διὰ τὴν ἰδίαν· οἷον ὅτι κεκλῆται κλεὶς ὁμωνύμως, ἢ τε ὑπὸ τὸν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ διὰ ἃς θύρας κλείουσα. θεληθῶ δὴ ὁ ἄδικος ποσαχῶς λέγεται. δοκεῖ δὲ ὅ, τε παράνομος ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον, τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ πλεονέκτης ὁ ἄδικος, * περὶ τὰ ἀγαθὰ οὐ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὅσα δυτυχία καὶ ἀτυχία, ἃ ἔστι μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγαθά, ἔνια δ' οὐκ ἀεί· οἱ δ' ἀνθρωποι ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ, ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθά· ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ὅταν τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ * μεῖον κακῶν ἀγαθόν πως εἶναι, τοῦ δ' ἀγαθοῦ ἔστιν ἡ πλεονεξία, διὸ τοῦτο δοκεῖ πλεονέκτης εἶναι· ἔστι δ' ἄνισος. τοῦτο γὰρ περιέχει * καὶ κοινὸν καὶ παράνομον. τοῦτο γὰρ ἡ παράνομία ἦτοι ἡ ἀνισότης, περιέχει πᾶσαν ἀδικίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας. ἐπεὶ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστί πως δίκαια. τὰ τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆ νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναί φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ πάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῆ συμφέροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις, ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ κατ' ἄλλον τινα τρόπον τοιοῦτον. ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δίκαια λέγομεν τὰ ποιητικὰ καὶ φυλακτικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐτῆς τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προσπίπτει δ' ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν, οἷον μὴ * λιπεῖν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύγειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πράου, οἷον μὴ τύπτειν μηδὲ κακηγορεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν κελεύων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν ὁ κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δ' ὁ ἀπερχεδάσμενος.

Sed quia valde eſt propinqua earum nominis communitas, & ſimilitudo, idcirco obſcurior eſt, neque ita, vt in iis quæ longè inter ſe diſtant, apparet. Magna enim differentia eſt ea quæ ex ſpecie eſt. exempli gratia, clauis apud Græcos vno & cõmuni nomine appellatur & ea pars quæ ceruicibus animaliũ ſubeſt, & ea qua oſtia claudũt. Hoc igitur ſumptũ ſit, quot modis homo iniuſtus dicatur. Et verò videtur iniuſtus eſſe & is qui cõtra legem cõmittit, & is qui ſibi plus vendicat, quàm par ſit, quique inæqualis eſt. Ex quo perſpicuũ eſt, iuſtũ quoq; futurum & eũ qui legibus pareat, & eũ qui æquus ſeu æqualis ſit. Ius igitur erit tũ id quod legibus sãcitur, quod legitimũ appellant, tum id quod æquũ eſt: & contrà iniuria, tũ id quod in legẽ cõmittitur, tum id quod iniquum eſt. Quoniam autem iniuſtus etiam plus bonorũ quàm par ſit, ſibi deposcit ac vẽdicat; in bonis erit occupatus, nõ omnibus, ſed in iis dũtaxat, in quibus ſecunda & aduerſa fortuna locũ habet: quę ſunt bona ſimpliciter & abſolutè quidem illa ſemper, ſed huic vel illi non ſemper. Homines autẽ hæc votis omnibus expetũntque ac perſequũtur: quod facere nõ oportet, ſed optare ſanè vt quæ ſimpliciter bona ſunt, ea nobis quoque bona ſint: eligere autem ac ſumere quæ nobis ſunt bona. Sed iniuſtus nõ ſemper id quod plus eſt, eligit, verumetiam quod minus eſt, in iis quæ abſolutè mala ſunt. Sed quia videtur etiam minus malum quodammodo bonum eſſe: cupiditas autem eius quod plus eſt, boni cupiditas eſt; idcirco videtur ille eſſe eius quod plus eſt, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipſum quod peccatum in legem dicimus, omnem iniuſtitiam continet, omniſque iniuſtitiæ commune eſt. Quoniam autem eum qui contra leges committit, iniuſtum eſſe diximus; qui verò leges ſeruat, iuſtum: perſpicuum eſt, ea omnia quæ legitima ſunt, quodammodo eſſe iuſta. Nam cùm ea quæ à ſcientia legum ferendarum deſcripta & definita ſunt, legitima ſunt, tum vnũquodque horum ius eſſe dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquũtur, vt vel cõmunem omnium vtilitatem ſpectent, vel optimorum, vel eorum penes quos ſumma rerum eſt poteſtas: & vel ſecundùm virtutem, vel ſecundùm quem alium modum talẽ. Quocirca vno modo iura appellamus ea quæ vitam beatã, eiúſque parteis, ciuili ſocietate conciliare & conſeruare poſſunt. Ac lex quidẽ & viri fortis munetibus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neq; fugere, neq; arma abiicere: & tẽperantis, vt non adulterari, neque cuiquam ſtuprum inferre: & lenis ac mãſueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itémque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo, partim vetando, rectè quidẽ ea lex, quæ rectè ac ſalutariter: perperam autem, quæ negligenter & incõſideratè lata eſt.

N. ἀεὶ τὰ ἀγαθὰ εἶναι, &c.

γρ. τὸ μὴ κακὸν

Vide Nicom.

N. λείπειν

Hæc igitur iuſtitia, virtus eſt illa quidem perfecta, non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Atque ob hanc cauſam ſæpe omnium præſtantiſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia: neque veſper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum ſolemus hoc vti prouerbio:

Iuſtitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectiſſima virtus eſt, quia perfectæ virtutis vſus eſt. Ideo autem perfecta eſt, quia qui ea præditus eſt, etiam cum alijs, & erga alios, non ſecum ſolùm, virtutem colere poteſt. Plerique enim in ſuis quidem rebus vti virtute poſſunt, in ijs autem quas cum altero contraxerunt, non poſſunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur eſſe dictum: Magiſtratus virum declarabit. Nam qui magiſtratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in cõmunicatione vitæ verſatur. Atque ob hanc eandem cauſam ſola ex omnibus virtutibus iuſtitia alienum videtur eſſe bonum, quia ad alterũ refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati conſulit, nempe aut principis, aut reipubl. Detertimus igitur ille quidem habẽdus eſt, qui improbitate in ſe vtitur & in amicos: optimus autem: non qui ſecum & ſibi, ſed qui cum alijs & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operoſum eſt. Ergò hæc iuſtitia non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa: neq; ei contraria iniuſtitia pars vitij eſt, ſed vitium integrum atque vniuerſum. Quid interſit autẽ inter virtutem, & hanc iuſtitiam, ex ijs quæ diximus, perſpicuum eſt. Eſt enim eadem illa quidem, ſed eius eſſentia non eſt eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iuſtitia eſt: quà talis quidam habitus eſt, abſolutè virtus eſt. Iuſtitiam autem quærimus eam quæ pars virtutis eſt. Eſt enim aliqua, vt dicimus. Itémque iniuſtitiam eam quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò eſſe huiuſmodi, argumento eſt, quod qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniuſtè, ſibi tamen plus boni quàm oportet, non ſumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui male dixit alteri ira incenſus, aut qui pecunia non eſt alicui opitulatus, ob illiberalitatem. Cùm autem ſibi plus boni ſumit, aut vendicat, quàm oportet, ſæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamẽ peccat. Nam & hunc iniuſtitiæ nomine vituperamus. Eſt igitur alia quędam iniuſtitia tanquã iniuſtitiæ pars quædam vniuerſæ: itémque iniuſtum quoddam, vt totius pars iniuſti, eius quod cõtra leges committitur. Præterea ſi quis quæſtus cauſa adulterium cõmittat, mercedémq; etiam ferat, alius autẽ cupiditate inflãmatus idem faciat, dans etiam aliquid de ſuo, iacturamque rei ſuæ faciens: hic quidem intẽperans potiùs quàm plus ſibi ſumens & vendicans eſſe videtur: ille autem iniuſtus, ſed non intẽperãs, propterea ſcilicet quia quęſtus cauſa faciat

A Ταύτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, * ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ N. ἀπ' οἰκ ἀπᾶς, ἀλλ. τοῦτο πολλάκις καὶ τὸν ἄρχοντα τὴν ἀρετὴν ἔχει δοκεῖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ οὐδὲν ἕτερος οὕτως ἔοικε θαυμασὸς καὶ προοιμιάζονται φαμέν·

Ἐν ᾧ δικαιοσύνη συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστὶν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρήσασθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν. πολλοὶ μὲν οὖν ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἑτέρους ἀδύνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἔχειν ὃ τοῦ Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ δοκιμάσει δείξει. πρὸς ἕτερον γάρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι μόνη τὴν ἀρετήν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστι. ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ * κοινωνῷ. N. κοινῷ. B κακίστος μὲν οὖν ὁ καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς C τοὺς φίλους χρώμενος τὴν μοχθηρίαν· ἄριστος δ', οὐχ ὁ πρὸς αὐτὸν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδὲ ἡ ἐναντία ἀδικία μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δ' ἄρα διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ, ὃ δ' ἐστὶν, οὐ τὸ αὐτό· * ἀλλ' ἧ μὲν γρ. ἀλλ'. μὲν π. ἐστ. δ' ἡ δὲ τ. D πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ἧ δὲ διάθεξις, ἁπλῶς ἀρετή. ζητοῦμεν δὲ τὶν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἔστι· κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν. οἷς ὁ ῥίψας τὸν ἀσπίδα δι' δειλίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν δι' χαλεπότητα, ἢ ὁ βοηθήσας χρήμασι δι' αἰσχροκερδείαν. ὅταν δὲ * πλεονεκτῇ, πολλάκις γρ. πλ. πολλάκις, κατ. κατ' οὐδεμίαν τούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ E κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δή τινα. ψέγομεν γὰρ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα τις ἄλλη ἀδικία ὡς μέρος τῆς ὅλης, καὶ ἄδικόν τι ἐν μέρει ὃ ὅλου ἀδίκου ὄν παρὰ τὸν νόμον. ἔτι εἰ ὁ μὲν ὑπὲρ κερδαίνων ἕνεκα μοιχεύει καὶ πορεύεται, ὁ δὲ πορευθεὶς καὶ ζημιούμενος δι' ἐπιθυμίαν, οὐδὲν μᾶλλον ἀκόλαστος μᾶλλον δόξειεν εἶναι, ἢ πλεονέκτης· ἐκεῖνος μὲν ἀδικεῖ, ἀκόλαστος δ' ὢν· δῆλον ἄρα ὅτι διὰ τὸ κερδαίνειν.

ἔτι περὶ μὲν τὰ ἄλλα πάντα ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπιφορὰ ὅτι ἕνα μοχθηρίας ἀεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐλιπετάκτησε τὸν παραστάτην, ὅτι δειλίαν· εἰ δὲ ἐπάταξεν, ὅτι ὀργίλον· εἰ δὲ ἐκέρδανεν, ἐπ' ἀδικίαν μοχθηρίας, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι ὅσα ἀδικία παρά τινα ὅλον ἄλλη τις μέρει συνώνυμος, ὅτι ὁ ὁρισμὸς τοῦ αὐτοῦ * μόνον. ἀμφω γὰρ τοῦ πρὸς ἕτερον ἕχουσί τινα δύναμιν· ἀλλ' ἡ μὲν περὶ τιμὴν ἢ χρήματα ἢ σωτηρίαν, ἢ εἴ τινι ἑνὶ ὀνόματι περιλαβοῖμεν ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἡ δὲ περὶ πάντα, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

A Præterea in cæteris quidem omnibus iniustè factis, si quid peccetur, id sæpe ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam: si eum qui in acie proximus locatꝰ erat, deseruit, ad timiditatem: si quem pulsauit, ad iracundiam: sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitiũm nisi ad iniustitiam refertur. Perspicuum igitur est, præter vniuersam iniustitiam, aliam quandam esse eius partem, vno eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriusque definitio continetur. Vtriusque enim vis in eo posita est, vt ad alterum referatur. Sed
B hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: & propter voluptatem suscipitur eam, quæ è lucro proficiscitur: illa autem in ijs omnibus, in quibus vir bonus occupatus est.

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ τῆς κατὰ μέρος δικαιοσύνης, τῆς τ' ἐν ταῖς διανομαῖς, καὶ τῆς ἐν τοῖς συναλλάγμασι.

CAPVT II.

Iustitiæ species explicat, eam quæ in distributione rerum versatur, & eam quæ ad contractus pertinet.

C

ΟΤΙ μὲν οὖν εἰσὶν αἱ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ἔστι τις καὶ ἑτέρα παρὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν, δῆλον. τίς δὲ καὶ ποία τις, λεκτέον. διώρισται δὲ τὸ ἄδικον, τὸ, τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τὸ, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. κατὰ τὸ παράνομον ἄρα * τὸ πρότερον εἰρημένον ἀδικία ἐστίν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον πλέον, οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος * πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δ' ἄνισον οὐ πᾶν πλέον·) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δὲ ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε περὶ τῆς κατὰ μέρος ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τελειμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς δεκτέον. σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς πρόσταττόμενά ἐστι.

Vide ad Nic.

IVstitias ergo plureis esse, aliamque quandam præter vniuersam virtutem esse, perspicuum est. quæ sit porrò & qualis, est intelligendum. Hæc igitur à nobis proposita est Iniuriæ distinctio, vnam esse quæ contra leges infertur: alteram, quæ ab æquitate seu æqualitate remota est; itemque Ius esse vnum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem,
D quæ contra leges infertur, iniuria, superior iniustitia & orta & appellata est. Verùm quoniã non est idẽ iniquũ, seu inæquale, seu ab æquitate remotum, quod plus, sed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum, (quidquid enim plus est, iniquum seu inæquale est: sed non quicquid est iniquum, plus est,) quoniámque itidẽ iniquitas, & ea iniuria, quæ fit cõtra leges, non sunt idem, (nam quidquid iniquum est, cõtra leges cõmittitur; sed non quicquid cõtra leges cõmittitur, cõtinuò est iniquum,)
E efficitur vt hęc iniuria, & hæc iniustitia, nõ sint eædem atque illæ, sed ab illis differãt, partiúmque rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniustitia totius iniustitiæ pars est: itémque totius hæc iustitia. Itaque & de iustitia ea dicendum est, quæ generi subiecta est, & de iniustitia, quæ illius iniustitiæ pars est; eodémq; modo de iure atque iniuria. Eam igitur iustitiam, eámq; iniustitiam, quæ in eodem atque virtus vniuersa vitiúmque vniuersum, ordine locatæ sunt; quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vsus est cum altera; prætermittamus. Ius quoq; & iniuria, quæ sunt his cõsentanea, quonã modo distinguẽda & dicernẽda sint, nõ est obscurũ. Nã pleraque ferè iura legitima, ea officia sũt quę ab vniuersa virtute præscribũtur.

Vnicuique enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnũquodque vitium ſequi vetat. Cauſæ autem efficientes virtutis vniuerſæ ſunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de diſciplina ad remp. vtili. comprehenſa, deſcripta & conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidem cuiuſque priuata, qua quis abſolutè vir bonus eſt, vtrùm ſit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, poſterius erit diſputandum. Non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, & bonum ciuem, in quouis adminiſtrandæ reipubl. genere. Eius autem iuſtitiæ, quæ vt pars ſubiecta generi eſt, iuriſque eius, quod ei conſentaneum eſt, vna ſpecies eſt, quæ in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi poſſunt, qui eiuſdem reipub communione inter ſe cõiuncti ſũt, verſatur: in his enim eſt, vt alter cum altero inæquale & æquum cõſequatur. Altera, quæ in reb. cõtrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Huius porrò duæ ſunt partes. Contractuum enim alij ſponte noſtra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli cauſa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiuſſio, commodatum, depoſitum, locatio, & conductio. Dicuntur verò ſponte fieri, quia horum contractuum principium noſtra ſponte inſtituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij ſunt clandeſtini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commiſſa, falſum teſtimonium: alij ſunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Quoniam autem & iniuſtus, iniquus: & iniuria, iniquitas eſt; perſpicuum eſt, aliquod eſſe etiam eius quod iniquum eſt, medium: hoc autem eſt æquum ſeu æqualia. In quacunque enim actione plus eſt & minus, in ea æquum quoque ſeu æquale reperitur. Si igitur iniuria eſt iniquitas, ſeu inæqualitas, ius erit æqualitas. Quod, etiamſi ratio cur ita ſit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium eſt: ius quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidẽ in duobus minimùm reperitur. Quare neceſſe eſt, ius quod & medium eſt, & æquale; & ad aliquid referri, & quibuſdam ius eſſe. Ac quà medium eſt, aliquorum eſt, quæ quidem ſunt plus & minus: quà æquale, in duobus conſiſtit: quà ius, aliquibus eſt ius. Neceſſariò igitur ius in quatuor minimùm verſatur. Nam & quibus vt ſit ius accidit, duo ſunt: & in quibus ius ipſum ſitum eſt, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum quibus ius tribuitur, & earum rerum in quibus ius conſiſtit. Nam vt res illę, in quibus ius poſitũ eſt, ſe habent, ſic & illi, quibus ius tribuitur. Niſi enim ſint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia querelæq; & expoſtulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia conſequuntur. atque obtinent,

καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν τοῖς εὖ ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μιαρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὅσα τῷ νομίμων ὅσα γενομοθέτηται περὶ παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. περὶ δὲ τῆς καθ' ἕκαστον παιδείας καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν ἢ ἑτέρας, * ὕστερον διορισέον. οὐ γὰρ ἴσως τὸν αὐτὸν ἀνδρὰ ἀγαθὸν εἶναι καὶ πολίτην πάντα. τῆς δὴ κατὰ μέρος δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος τὸ ἐν τοῖς διανομαῖς ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μεριστὰ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας. ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἑτέρῳ ἑτέρῳ. ἓν δὲ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δ' ἀκούσια. ἑκούσια μὲν τὰ τοιάδε, οἷς πράσις, ὠνὴ, δάνεισμος, ἔγγυη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις. ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἑκούσιος· τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷς κλοπὴ, μοιχεία, φαρμακεία, * πρόσ- N. προσ-αγωγὴ, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷς αἰκία, δέσμὸς, θάνατος, ἁρπαγὴ, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός. ἐπεὶ δ' ὅ, τ' ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι καί τι μέσον ἐστὶ τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ἁπάσῃ γὰρ πράξει ἔστι τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὃ καὶ δοκεῖ πᾶσιν ἄνευ λόγου δοκεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, καὶ τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον μέσον τε εἶναι, καὶ ἴσον, καὶ πρός τι, καὶ ἢ μὲν μέσον τινάς· (τοῦτο δ' ἐστὶ πλέον καὶ ἔλαττον) ἢ δὲ ἴσον, δυοῖν· ἢ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν. οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύ' ἐστὶ· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἴσαι αὖται ἰσότητες ἔσαι οἷς καὶ ἐν οἷς. ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει τὰ ἐν οἷς, οὕτω καὶ ταῦτα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὅταν * ἢ τ' ἴσοι μὴ ἴσα, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται. vr. ἢ μὴ ἴσοι

ἔτι ἐκ τῆ κατ' ἀξίαν τῦτο δῆλον. ὃ γὰρ δίκαιον ἐστὶ τοῖς * νομῇς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν δεῖν εἶναι. τὴν μὲν γὰρ ἀξίαν οὐ πάντες ὡσαύτως λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ * πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ. ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγων καὶ τὸ τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διηρημένη ὅτι τὸ τέτταρσι, δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχὴς τῷ γὰρ ἑνὶ, δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει. οἷον, ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὴν β, οὕτως ἡ τοῦ β πρὸς τὴν γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται· ὥστε ἐὰν ὁ β δὶς τεθῇ, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι δὲ καὶ τὸ δίκαιον τὸ τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. * διῄρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ οἷ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅδε πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. ἐναλλὰξ ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ, καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνεζεύγνυ, καὶ οὕτω συνετέθη, δικαίως συνεζεύγνυ. ἡ ἄρα τοῦ α ὅδε πρὸς τὸν γ, καὶ ἡ τοῦ β πρὸς τὴν δ σύζευξις, τὸ ἐν ἁρμονίᾳ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον, τουτέστι τὸ κατὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ δ' δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον ἀναλογίαν γεωμετρικὸν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' ἡ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. ἐν γὰρ * εἰς ἀριθμὸς ὢν καὶ ὁ. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, τὸ ἀνάλογον· τὸ δὲ ἄδικον τοῦτο, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ ἀνάλογον γὰρ ἐν τρισὶν ὅροις ἐλάχιστον. ὅπερ καὶ ὅτι τὸν ἑνὸς λόγον ἐστὶν ἐν εἴδει τοῦ δικαίου, τοῦτό ἐστι. τὸ δὲ λοιπὸν ἐν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος τοῦ πρότερον. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν τῶν κοινῶν, αἰεὶ κατὰ τὸν ἀναλογίαν ἔχει τὸν εἰρημένον. καὶ γὰρ ἐὰν ἐκ κοινῶν ἐὰν γίνηται ἡ διανομὴ, ἕξει τὸν αὐτὸν λόγον ὃν ἔχουσιν πρὸς ἀλλήλους ἃ εἰσήνεγκαν. καὶ τὸ ἄδικον τὸ παρὰ τοῦτο τὸ ἀνάλογον ἐστίν. ἐὰν γὰρ διανέμηται κοινῶν, ἕξει καὶ ἐν τῇ διανομῇ τὸν αὐτὸν λόγον ὃν ἔχουσιν πρὸς ἀλλήλους ἃ εἰσήνεγκαν. καὶ τὸ ἄδικον τὸ παρὰ τοῦτο τὸ ἀνάλογον ἐστίν.

N. δίκαιον τοῖς νομῇς

N. οἱ μὲν πλοῦτον, οἱ δ' ἐλευθερίαν.

γρ. ἰσάκις ἴσοις

γρ. ἴσοις ἴσα καὶ.

A Præterea ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cuiuſque dignitate eſſe oportere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicunt eſſe: ſed qui forma reipubl. adminiſtrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reip. præſunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & cõparatione quadã cõſtat. Nõ enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, propriũ eſt B proportione cõſtare: ſed etiã eius, qui vniuersè & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportionẽ in quatuor cõſiſtere, nõ obſcurũ eſt, ſimilitérq; cõtinuatã, ſeu continentẽ. Hæc enim loco duorũ, vno vtetur, & bis vnũ ſumet: exẽpli gratia, quæ porportio eſt primæ lineæ ad ſecũdam, eadẽ ſecundæ ad tertiã. Bis igitur ſecũda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecũda bis poſita fuerit, quatuor erũt, proportione inter ſe cõparata. Eſt autẽ & ius minimùm in quatuor, eadémq; eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ij, quibus ius tribuitur, & eæ res quæ diſtribuũtur. Itaque C quæ erit extremi A ad extremũ B proportio, eadem extremi C ad extremũ D. Altera igitur ratione, vt extremũ A ad extremũ C, ſic B ad D. Ergo & totũ cum toto cõparabitur: idque diſtributio copulat: & verò ſi ita inter ſe componãtur, iuſtè copulat. Extremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud eſt quod in diſtributione conſiſtit: & ius eſt iniuriæ mediũ, id eſt, eius rei quæ à proportione remota atq; auerſa eſt. Nã quod proportione conſtat, mediũ eſt: Ius autem proportione conſtat. Appellãt porrò mathematici D talẽ proportionẽ, geometricam. In geometrica enim proportione euenit vt quomodo vtrumq; cũ vtroq;, ſic totũ cum toto cõparetur. Nõ eſt autẽ continẽs hæc proportio. Non enim fit extremũ vnum numero is cui tribuitur, & res quæ tribuitur. Ex his igitur ſatis intelligitur, hoc ius proportione cõſtare: iniuriam autẽ, à proportione alienã atque auerſam eſſe. Quo fit vt alterũ ſit plus, alterũ minus. Quod quidẽ etiam in factis reperitur. Nã is qui iniuriã facit, plus boni ſibi ſumpſit ac vindicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Cõtrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius E malũ, ſi cum grauiore malo cõparetur. Nã leuius malũ, optabilius grauiore eſt. At quod optabile & expetendum eſt, id bonũ eſt: & quo quidque optabilius eſt, eo maius bonũ eſt. Atque hoc ſanè iuris vnũ genus eſt. Reliquum autẽ alterũ eſt id quod ad corrigendũ & emẽdandũ valet: verſatúrq; in rebus & ſpõte & inuitè cõtractis. Huius autẽ iuris forma alia eſt à priore. Ius enim quod in diſtribuẽdis rebus cõmunibus verſatur, ſẽper ea, quam dixi, proportione cõſtat. Nã ſi pecuniæ cõmunis diſtributio fiat,

eadem ratione vtendum erit, quam habent A inter se res eæ quæ ab vnoquoque in medium allatæ sunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudauerit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantùm differentiam intuetur lex, iisque vtitur tanquam æqualibus, faciatne B hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc iniuriam, quæ inæqualis est, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit; perpessio & actio in parteis inæqualeis diuisa est: sed damno & multa conatur iudex exæquare, de lucro detrahens. Nam (vt semel & simpliciter dicam,) in talibus, etiamsi quibusdã nomen non cõueniat, lucrũ appellatur: verbi gratia, in eoqui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnũ. Sed cùm per- C pessionem mensus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quæ sunt plus & minus, æquale est medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, esse æquale, modò demonstrabamus, id quod ius esse dicimus. Erit id ius quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiunt. A- D dire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. Quæruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσίους, id est, medium diuidenteis, seu medium adiudicanteis: perinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo medium quiddam est, si quidem etiam iudex medius est. Ac iudex quidem exæquat, & velvti linea in duas parteis inæqualeis secta, quo maior pars dimidiam superat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto au- E tem in duas parteis diuiso, tum se suum dicunt obtinere, cùm parteis æqualeis abstulerint. Est autem æquale, medium rei maioris & minoris, proportione arithmetica: propterque hanc adeò causam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα θη. i. in duo æqualia diuisum est, perinde ac si quis dixerit δίκαιον: & δικαστὴς nominatus est, quasi δίχαστὴς, quæ vox eum significaret, qui rem in duas partes æqualeis secat.

ἴσας χῇ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὅταν ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀνισάκις ὂν τοῦ δικαίου τούτου, τὸ μεσὸ τὸ ἀνάλογόν ἐστι. τὸ δὴ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσόν τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀριθμητικήν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ὁπτήκοὺς φαῦλον ἀπεφήνατο, ἢ φαῦλος ὁπτήκοντα· οὐδ', εἰ ἐμοίχευσεν ὁπτήκοὺς ἢ φαῦλος, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς βλάβους διαφορὰν βλέπει μόνον ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται· ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δ' παίσῃ ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δὲ ἀποθάνῃ, διήρηται τὸ πάθος καὶ εἰς πρᾶξις εἰς ἄνισα, ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι τῶν ἐναντίων, κἂν εἰ μὴ ἴσων οἰκεῖον ὄνομα ᾖ, τὸ κέρδος, οἷον τοῦ παίσαντος· καὶ εἰ ζημία, τοῦ παθόντος· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλαττονος τὸ ἴσον μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον ἑκατέρως· τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τὸ, τὸ τοῦ κακοῦ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δὲ ἐναντίον, ζημία· ὧν ἓν μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον αὖ εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ δ' ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δὲ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, τὸ ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον. ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷόν δίκαιον ἔμψυχον, καὶ ζητῶσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι * μεσοδίκους· ὡς ἐάν τῷ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τυγχάνοντες. μέσον δ' ἄρα, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ γὰρ δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, * τοῦτ' ἀφῄρηται τοῦ ἐλάττονι τμήματι. ὅταν δ' ὅλον διχασθῇ τὸ ὅλον δίχα, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτὸ, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δὲ ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὸ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον ὅτι δίχα ἐστίν· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπεὶ

N. μεσίους

N. τοῦτ' ἀφῄρηται τοῦ ἐλάττονι τμήματι

ἔτι ἐκ τῷ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. ὃ γὰρ δίκαιον ἐν τοῖς N. διανομαῖς
δίκαιον ἐν ταῖς * νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν δεῖν εἶναι. τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ * πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ. ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγου καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διηρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχὴς τῷ γὰρ ἑνὶ, δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει. οἷον, ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὸν β, οὕτως ἡ τοῦ β πρὸς τὸν γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται· ὥστε ἐὰν ὁ β δὶς τεθῇ, τέτταρα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι γὰρ ὁ μὲν δίκαιον ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. * διήρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ οἵα. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὅρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. καὶ ἀλλάξ ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ, καὶ ὅλον πρὸς ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνεζεύξε, καὶ ἂν ὅπως συντεθῇ, δικαίως συνεζεύξε. ἡ ἄρα τοῦ α ὅρου τοῦ γ, καὶ ἡ τοῦ β τοῦ δ σύζευξις, ὃ ἐν διανομῇ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον ὃ δίκαιον, ἐστὶ δὲ καὶ ὃ ἀνάλογον. ὃ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· ὃ δὲ δίκαιον, ἀνάλογον. καλεῖσι δὲ τὸν τοιοῦτον ἀναλογίαν γεωμετρικὸν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει καὶ ὃ ὅλον πρὸς ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δ' ἀεὶ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. ἐὰν γὰρ ὦσι * εἰς ἀριθμὸς ὡ καὶ ὁ. ὃ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, ὃ ἀνάλογον· ὃ δὲ ἄδικον τοῦτο, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ ἀνάλογον γὰρ ἀεὶ τὸ μὲν πλέον, τὸ δ' ἔλαττον. ὅπερ καὶ ὄντι τὴν ἔργον συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει· ὁ δ' ἀδικούμενος, * ἔλαττον, ὅτι τἀγαθοῦ· ὅτι δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν. τὸ γὰρ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ μεῖζον κακὸν πρὸς τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος. τὸ δὲ αἱρετὸν, ἀγαθόν· τὸ δὲ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτό ἐστι. τὸ δὲ λοιπὸν ἕν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος τοῦ πρότερον. τὸ μὲν γὰρ διανεμητικὸν τῶν κοινῶν, ἀεὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐστὶ τὴν εἰρημένην. καὶ γὰρ ἂν ἀπὸ μερισμοῦ κοινῶν ἦσι τὰ διανομὴ,

N. διανομαῖς

N. οἱ μὲν πλοῦτον, οἱ δὲ εὐγένειαν.

N. διῄρηται

ις. ἰσαίτιμος

ις. ἔλαττον ἀγαθοῦ.

A Præterea ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cuiuſque dignitate eſſe oportere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicunt eſſe: ſed qui forma reipubl. adminiſtrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reip. præſunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & cõparatione quadã cõſtat. Nõ enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, propriũ eſt proportione cõſtare: ſed etiã eius, qui vniuersè B & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportionẽ in quatuor cõſiſtere, nõ obſcurũ eſt, ſimilitérq; cõtinuatã, ſeu continentẽ. Hæc enim loco duorũ, vno vtetur, & bis vnũ ſumet: exẽpli gratia, quæ porportio eſt primæ lineæ ad ſecũdam, eadẽ ſecundæ ad tertiã. Bis igitur ſecũda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecũda bis poſita fuerit, quatuor erũt, proportione inter ſe cõparata. Eſt autẽ & ius minimùm in quatuor, eadémq; eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ij, quibus ius tribuitur, & eæ res quæ diſtribuũtur. Itaque C quæ erit extremi A ad extremũ B proportio, eadem extremi C ad extremũ D. Altera igitur ratione, vt extremũ A ad extremũ C, ſic B ad D. Ergo & totũ cum toto cõparabitur: idque diſtributio copulat: & verò ſi ita inter ſe componãtur, iuſtè copulat. Extremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud eſt quod in diſtributione conſiſtit: & ius eſt iniuriæ mediũ, id eſt, eius rei quæ à proportione remota atq; auerſa eſt. Nã quod proportione conſtat, mediũ eſt. Ius autem proportione conſtat. Appellãt porrò mathematici D talẽ proportionẽ, geometricam. In geometrica enim proportione euenit vt quomodo vtrumq; cũ vtroq;, ſic totũ cum toto cõparetur. Nõ eſt autẽ continẽs hæc proportio. Non enim fit extremũ vnum numero is cui tribuitur, & res quæ tribuitur. Ex his igitur ſatis intelligitur, hoc ius proportione cõſtare: iniuriam autẽ, à proportione alienã atque auerſam eſſe. Quo fit vt alterũ ſit plus, alterũ minus. Quod quidẽ etiam in factis reperitur. Nã is qui iniuriã facit, plus boni ſibi ſumpſit ac vindicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Cõtrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius E malũ, ſi cum grauiore malo cõparetur. Nã leuius malũ, optabilius grauiore eſt. At quod optabile & expetendum eſt, id bonũ eſt: & quo quidque optabilius eſt, eo maius bonũ eſt. Atque hoc ſanè iuris vnũ genus eſt. Reliquum autẽ alterũ eſt id quod ad corrigendũ & emẽdandũ valet: verſatúrq; in rebus & ſpõte & inuitè cõtractis. Huius autẽ iuris forma alia eſt à priore. Ius enim quod in diſtribuẽdis rebus cõmunibus vertitur, ſẽper ea, quam dixi, proportione cõſtat. Nã ſi pecuniæ cõmunis diſtributio fiat,

eadem ratione vtendum erit, quam habent inter se res ex quæ ab vnoquoque in medium allatæ sunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auersa est. Ius autem, quod in contractibus versatur, est illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, sed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudauerit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: sed damni tantùm differentiam intuetur lex, iisque vtitur tanquam æqualibus, faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc iniuriam, quæ inæqualis est, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percussus fuerit, ille percusserit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus sit; perpessio & actio in parteis inæqualeis diuisa est: sed damno & multa conatur iudex exæquare, de lucro detrahens. Nam (vt semel & simpliciter dicam,) in talibus, etiamsi quibusdã nomen non cõueniat, luctũ appellatur: verbi gratia, in eoqui percusserit: in eo qui percussus fuerit, damnũ. Sed cùm perpessionem mensus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quæ sunt plus & minus, æquale est medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus est, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, esse æquale, modò demonstrabamus, id quod ius esse dicimus. Erit id ius quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter se ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius est. Nihil enim videtur aliud esse iudex, quàm ius animatum. Quæruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσίους, id est, medium diuidenteis, seu medium adiudicanteis: perinde quasi facile futurum sit, vt ius suum obtineant, si medium consequantur. Ius ergo medium quiddam est, si quidem etiam iudex medius est. Ac iudex quidem exæquat, & velvti linea in duas parteis inæqualeis secta, quo maior pars dimidiam superat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis diuiso, tum se suum dicunt obtinere, cùm parteis æqualeis abstulerint. Est autem æquale, medium rei maioris & minoris, proportione arithmetica: propterque hanc adeò causam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα θη. i. in duo æqualia diuisum est, perinde ac si quis dixerit δίκαιον: & δικαστὴς nominatus est, quasi δίχαστὴς, quæ vox eum significaret, qui rem in duas partes æqualeis secat.

A ἴσης καὶ τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὄναρ ἔχοισι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀνάλογον τοῦ δικαίου τοῦτο, τὸ κατὰ τὸ ἀριθμητόν ἐστι. τὸ δὲ ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ' οὐ κατὰ ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ ἀριθμητικήν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ σπουδαῖος φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος σπουδαῖον· οὐδ', εἰ ἐμοίχευσεν σπουδαῖος ἢ φαῦλος, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς βλάβους διαφορὰν βλέπει μόνον ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δὲ ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται· ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δ' παίσῃ ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δὲ ἀποθάνῃ, διήρηται τὸ πάθος καὶ ἡ πρᾶξις εἰς ἄνισα, ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, κἂν εἰ μή τινι οἰκεῖον ὄνομα ᾖ, τὸ κέρδος, οὕτω τοῦ παίσαντος· καὶ ἡ ζημία, τοῦ παθόντος· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον σεσωπίως· τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τὸ, τε τοῦ κακοῦ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δὲ σεσωπίον, ζημία· ὧν ἰσῶ μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον αὖ εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ δ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δὲ ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, τὸ ἰέναι ἐστὶν ἐπὶ τὸ δίκαιον. ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷόν δίκαιον ἔμψυχον, καὶ ζητῶσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι * μεσοδίκους· ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τυγχάνοντες. μέσον ἄρα, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ γὰρ δικαστὴς ἐπανίσοι, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, * τοῦτ' ἀφῄρει καὶ προσέθηκε τῷ ἐλάττονι τμήματι. ὅταν δ' ὅλη διαιρεθῇ τὸ ὅλον δίχα, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτό, ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δὲ ἴσον μέσον ἐστὶ τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. διὸ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον ὅτι δίχα ἐστί· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπεὶ

B

C

D

N. μεσίους

N. τοῦτ' ἀφῄρει καὶ τῷ ἐλάττονι τμήματι προσέθηκε.

γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, καὶ προσ- A
τεθῇ θατέρῳ ἢ προστεθῇ, δυοῖν τούτων ὑπερέ-
χει θάτερον. εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μὲν, μὴ
Vide N. προσετέθη δὲ, εἷς ἂν μόνον ὑπερέχοι * τοῦ
μέσου, εἷς καὶ ὃ μέσον ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη. εἷς
τούτῳ ἄρα γνωριοῦμεν, τί τι ἀφελεῖν δεῖ
ἀπὸ οὗ πλέον ἔχοντος, καὶ τί προσθεῖναι τῷ
ἐλαττον ἔχοντι. ᾧ μὲν γὰρ ὃ μέσον ὑπερέ-
χει, τοῦτο προσθεῖναι δεῖ τῷ ἐλαττον ἔχον-
τι· ᾧ δὲ ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ με- B
γίστου. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν αα, ββ, γγ, ἀλλή-
N. ἀφηρέ- λοις. ἀπὸ τῆς αα * ἀφῃρήσθω ὃ αε, καὶ
θη, & προσ- προσκείσθω τῇ γγ ὃ ἐφ' ὧν γδ· ὥστε ὅλη
τεθῇ τῇ εα ἡ δγγ * τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ
γζ τῆς ἴσης ββ, τῷ γδ.

α ε α
β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. ἀνή-
κεστον γὰρ, εἰ μὴ ἐποίει ὃ ποιοῦν τοιοῦτον καὶ C
οἷον, καὶ ὅ πάσχει ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ
τοιοῦτον. ἐλήλυθε δὴ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀπὸ
τῶν συναλλαγμάτων. ζημία γὰρ καὶ τὸ κέρδος ἐν τοῖς ἑκουσίοις ἀλλα-
γαῖς. τὸ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ αὑτοῦ, κερ-
δαίνειν λέγεται· τὸ δὲ ἔλαττον τῷ ἀρ-
χῆς, ζημιοῦσθαι * οἷον γὰρ τὸ ὠνεῖσθαι καὶ
πωλεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δίδωσιν ὁ νόμος.
ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτε ἔλαττον, ἀλλ' D
αὐτὰ δι' αὐτῶν λάβωσι, τὰ αὐτὰ φασιν ἔ-
χειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι οὔτε κερδαίνειν.
ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον τὸ δί-
καιόν ἐστι, τοῦτο δὲ ἑκούσιον τὸ ἴσον ἔχειν
καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

A Nam si cùm duæ res sint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractum quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res cui accessit aliquid, vno superat: & media eam cui quippiam detractum est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei qui plus habet, detrahendum sit: & quid ei qui minùs, addendum. Nam quo res media minorem superat, id ei quæ minus habet, addendum est: quo media superatur, id B maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, A A, BB. CC, inter se æquales, Lineę, AA, detracta sit pars AE, addatúrque ad lineam CC, sitque ea pars, CD. Ita tota linea DCC. lineam EA, superabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autem ineſt etiam in alijs artibus. Tollerentur enim, & concideren t, nisi quantum & C quale id, quod efficiendi vim habet, efficit, tantundem & tale perpetereretur id quod patitur. Nata autem & translata sunt hæc nomina, damnum & lucrum, ab eo contractu qui sponte initur. Nam plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem quàm quod initio suppetebat, habere, damno affici: vt fit in rebus vendendis & emendis, aliisque contractibus, in quibus per legem licet impunè suis rationibus consulere, lucrumque facere. Vbi verò neque plus neque minus habent, sed paria paribus respondent, tunc se sua dicunt habere, & neque damnum accepisse, neque quicquam D lucri fecisse. Ita que lucri cuiusdam & damni, quæ non sponte, sed præter voluntatem obuenerint, medium, ius est: vt tantundem vterque eorum qui contrahunt, habeat posterius, quantum prius habuit.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ ἀντιπαθεῖν καὶ ἀντιποιεῖν, καὶ νομίσματος καὶ οἰκίας.

ΔΟκεῖ δ' ἔνιοι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁ- E
πλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοί φασιν. οὐδέποτε γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ὅτι τὸ ἀλλοτριοπαθοῦν δίκαιον, οὔτ' ὅτι τὸ διορθωτικὸν δίκαιον· καίτοι * βούλονται γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον·

γρ. βούλ. λέγειν ὧν ἢ τὸ P.

Εἴκα πάθοι τί κ' ἔρεξε, δίκα κ' ἰθεῖα γένοιτο.

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷον εἰ ἀρχὴν ἔχον-

CAPVT III.

De iure talionis & de pecuniæ vsu.

VIdetur autem quibusdam Talio quoque, id est, reciproca quædam perpessio, ius esse simpliciter, & absolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius absolutè, id quod quis à se factum, vicissim ab altero pateretur. id est, talionem seu mutuam perpessionem. Ius talionis porrò neque ad id ius quod in distributione bonorum versatur, neque ad id quod ad emendationem factorum valet, accommodari potest. qui etiam ius Rhadamanthi hoc fuisse videntur significare,

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum.

Multis. n. locis à iure dissidet ac discrepat:

veluti, ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſauerit, non eſt referiendus: & ſi quis eum, qui magiſtratum gerat, pulſauerit, non modò verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultum intereſt inter id quod ſponte noſtra, & id quod inuitè facimus. ſed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum, ſanè tale ius, quod reciprocam perpeſſionem ſeu talionem nominant, proportione non æqualitate ciuilem ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conantur, (quod ſi non liceat, ſeruitus eſſe videtur, iniuriam referre non poſſe,) aut ei qui bene meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio, & officiorum quaſi mutuatio. At rerum communicatione officiorumque mutuatione, ſocietas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco conſtituitur, vt ſit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium eſt. Nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium eſt: & is rurſus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationẽ proportione conſtantẽ ea quæ mediis trãſuerſis lineis fit, cõiugatio. Exẽpli cauſa, ſit ædificiorũ opifex A, ſutor B, domus C, calceus D.

A. *Aedificiorum opifex* B. *Sutor*
C. *Domus* D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à ſutore opus illius ſumere, eique viciſſim ſuum impertiri. Ergo ſi primùm æqualitas ſit ea quæ proportione conſtat, deinde reciproca perpeſſio ſeu talio fiat, (id eſt, tantundẽ accipiatur, quãtum datũ ſit,) extabit id, quod à nobis dicitur: ſin minus, neque erit æqualitas, neq; manebit ſocietas. Nihil enim prohibet quominus vnius opus alterius opere ſit præſtabilius. Hæc igitur exæquata ſint, oportet. Quod idem fit in alijs artibus. Tollantur enim funditus, & concidãt, niſi & quãtum & quale id quod efficiendi vim habet, efficit; tantum dẽ & tale accipiat id quod patitur. Non enim ex duobus medicis ſocietas conſtare poteſt, ſed ex medico & agricola, & omnino ex diuerſis & diſſimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum ſit permutatio, eas res oportet eſſe eiuſmodi, vt inter ſe quodãmodo comparari poſſint. Atque ad hanc rem, nũmus quæſitus & cõparatus eſt, qui omnium rerum quodãmodo ſit medius, ſeu mẽſura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parũ metitur. Quot igitur calcei, domui vel alimento ſunt æquales. Oportet ergo, quã proportionẽ & cõparationẽ habet ædificandi artifex ad ſutorem, tot numero calceos cum domo aut alimẽto cõparari. Nã ſi hoc nõ ita fiet, neq; erit permutatio, neq; cõmunitas. Nõ poterũt autẽ comparari, niſi quodãmodo ſint æqualia. Ergo quemadmodũ ſuprà dixi, vnũ quidẽ eſſe oportet, quod cętera omnia metiatur. Hoc autẽ

ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῶσαι· καὶ εἰ ἐξόντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῶσαι μόνον δεῖ, ἀλλὰ καὶ κολασθῆναι. ἔτι, τὸ ἐκούσιον τοῦ ἀκουσίου διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς σωνέχει τὸ ἴσιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, ἢ μὴ κατ' ἰσότητα· τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν, (εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶναι,) εἰ μὴ ἀντιποιήσῃ, ἢ τὸ ἀντὶ εἰ δὲ μή, μεταδόσις οὐ γίγνεται· τῇ μεταδόσει δὲ συμμένουσι. διὸ καὶ Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀντιπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀνθυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαρισαμένῳ, καὶ πάλιν αὖτον ἀρξαι χαριζόμενον. ποιᾷ δὲ τινὶ ἀντιδοσει τινὶ κατ' ἀναλογίαν, ἡ κατὰ διαμέτρον σύζευξις. οἷ, οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑποδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑποδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον τοῦ τε σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τῶν αὑτῶν. ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τινὰ ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐδὲν γὰρ κωλύει χρῆσθαι εἶναι τὸ βατέρου ἔργον, ἢ τὸ βατέρου. δεῖ οὖν δὴ ταῦτα ἰσασθῆναι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ὅτι τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀπόλοιτο γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίᾳ τὸ ποιοῦν, ὅσον καὶ οἷον, καὶ τὸ πάθον ἔπαθε τοῦτο καὶ τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον· οὐ γὰρ ἂν δύοιαποῦν γένοιτο κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτοις δεῖ ἰσασθῆναι. διὸ πάντα συμβληπὰ δεῖ πως εἶναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγή, ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γίγνεταί πως μέσον· πάντα γὰρ μετρᾷ· ὥστε καὶ τὴν ὑποχὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν· πόσα ἄττα δὲ ὑποδήματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ ἔφη. δεῖ οἶκον ὅταν ὁ οἰκοδόμος ποιῇς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα ποιεῖς οἰκίαν, ἢ ἔφη. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δή, εἰ μὴ ἴσα εἴη πῶς, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δή ἐστι, τῇ

μὴ ἀληθείᾳ δὲ χρεία, ἢ πάντα συνέχει· εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγή, ἢ οὐχ ἡ αὐτή· οἷς δὴ ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην· καὶ διὰ τοῦτο ὄνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβαλεῖν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ. ὥστε ὅπερ γεωργὸς πρὸς σκυτοτόμον, τὸ ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ. εἰς χῆμα δ' οὕτω δεῖ ἄγειν ἀναλογίας, ὅταν ἀλλάξωνται· εἰ δὲ μή, ἀμφοτέρως ἔξει τὰς ὑπερβολὰς τὸ ἕτερον ἄκρον. ἀλλ' ὅταν ἔχωσι τὰ αὑτῶν, οὕτως ἴσοι καὶ κοινωνοί· ὅτι αὕτη ἡ ἰσότης δύναται ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι. γεωργὸς α, ἐφὴ γ, σκυτοτόμος β, τὸ ἔργον αὐτοῦ τὸ ἰσασμένον δ.

α	β
γεωργὸς	σκυτοτόμος.
γ.	δ.
ἐφὴ	σκυτοτόμου ἔργον τῇ ἐφῇ ἰσασμένον.

εἰ δ' ὅτω μὴ ἐῶ δυνατὸν πεπονθέναι, οὐκ ἂν ἐῷ κοινωνία. ὅτι δ' ἡ μὲν χρεία συνέχει ὥσπερ ἕν τι ὄν, δηλοῖ, ὅτι ὅταν μὴ ᾖ χρεία ὧσιν ἀλλήλων, ἢ ἀμφότεροι, * ἢ ἀτερος, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ * ὅταν οὗ ἔχῃ αὐτὸς, δίδηται ᾧ δίδοται, οἷς οἴνου, διδόντες σίτου ἐξαγωγήν. δεῖ ἄρα τοῦτο ἰσασθῆναι. ἐπεὶ δὲ τῆς μελλούσης ἀλλαγῆς, εἰ νῦν μηδὲν δέῃ, ὅτι ἔσται, * ἐὰν δεηθῇ, τὸ νόμισμα οἷς ἐγγυητής ἐστιν ἡμῖν· δεῖ γὰρ τοῦτο φέροντι, ἐξεῖ λαβεῖν· πάσχει μὲν οὖν καὶ τοῦτο τὸ αὐτό· οὐ γὰρ ἀεὶ ἴσον δύναται. ὅμως δὲ βούλεται μένειν μᾶλλον· διὸ δεῖ πάντα τετιμῆσθαι· οὕτω γὰρ ἔσται αἰεὶ ἀλλαγή· εἰ δὲ τοῦτο, κοινωνία· τὸ δὲ νόμισμα, ὥσπερ * μέτρον σύμμετρα ποιῆσαν, ἰσάζει· ὅτε γὰρ αἱ μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν οὐτ' ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης· οὐτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ, ἀδύνατον τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι· πρὸς δὲ τὴν χρείαν, ἐνδέχεται ἱκανῶς· ἐν δυνατὸν δεῖ εἶναι· τοῦτο δὲ ἐκ συνθήσεως· διὸ νόμισμα καλεῖται· τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα· μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι· οἰκία· ἐφ' ἧς α, μναῖ δέκα β, κλίνη γ, τὸ δὲ α τοῦ β ἥμισυ

quidã re vera vſus, ſeu indigentia eſt, quæ omnia continet. Nam ſi nulla re egerent homines, aut ſi nõ ſimiliter egerent: vel nulla vel nõ eadẽ eſſet permutatio. Sed in indigentiæ locum ex hominum quaſi compacto & conuento quodammodo ſucceſſit nũmus: atque ob hãc cauſam, νόμισμα vocatur à Græcis, ἀπὸ τοῦ νόμου, id eſt, à lege: quia non natura, ſed lege valeat, ſítque in nobis ſitum eum immutare, inutilémq; reddere. Erit igitur tum perpeſſio mutua & reciproca, cùm res fuerint exæquatæ. Itaq; quam rationem obtinet agricola ad ſutorẽ, eandem rationem habere debet ſutoris opus ad opus agricolæ. Sunt autem tum in figuram proportionis deducẽdi, cùm permutaturi ſunt. Quod ſi non fiet, alterum extremum vtramque exuperantiam habebit. Verumtamen cùm ſuas res habent, ita ſunt æquales inter ſe, ac ſocij, quia hæc æqualitas in eis effici poteſt. Agricola A, alimentum C, ſutor B, opus ſutoris exæquatum cum alimento D.

A. *Agricola* B. *Sutor.*

C. *Alimentum* D. *Opus ſutoris cum alimento exæquatum.*

Quòd ſi hoc modo non liceret viciſſim perpeti, ſeu accipere, nulla ſocietas eſſet, nulla communitas. Indigentia autem ſocietatem hominum contineri, tanquam vno quodam, quod vinculi inſtar ſit, ex eo perſpici poteſt, quòd vbi aut neuter eget re alterius, aut alter eorum non eget, permutatio inter eos contrahi non ſolet; quemadmodũ cùm eius quod quis habet, alter indiget, vtputa vini, exportandi frumenti ſit poteſtas. Hoc igitur oportet exæquatũ eſſe. In permutationẽ futurã autẽ, ſi fortè re aliqua nunc non egeamus, tunc eius nobis facultatẽ & copiã fore cũ egebimus, velvti ſpõſor numus intercedit. Oportet enim vnicuiq; eam rẽ, qua egeat, accipere licere, vbi numũ attulerit. Sed idẽ numo quoq; interdũ accidit: non enim sẽper æqualẽ vim habet. Verũtamẽ immutabilior ac ſtabilior permanere ſolet. Itaq; debẽt eſſe res omnes æſtimatæ. Sic enim rerùm permutatio ſemper futura eſt. Quod ſi erit permutatio, erit & ſocietas. Numus igitur poſteaquam velut menſura, res apta quadam compoſitione & cõuenientia concordeis inter ſe & conſententeis reddidit, eas exæquat. Nã neq; ſi nõ fuiſſet permutatio, ſocietas cõſtare potuiſſet: neq; ſine æqualitate, permutationi locus vnquã fuiſſet: neq; ſine apta quadã rerũ cõpoſitione & cõueniẽtia, æqualitati. Res igitur inter ſe tã diſſimiles ac diſpares, ſi verũ quærimus, nulla cõmuni mẽſura inter ſe cõuenire, nec cohęre poſſũt: ſed quod ad vtilitatẽ indigẽtiãq; attinet, ſatis cõmodè poſſũt. Quare vnũ quiddã extare neceſſe eſt, idq; hominũ inſtituto, & ex cõditione. Quapropter νόμισμα appellatur. Numus enim res inter ſe diſpares, apta quadã cõpoſitione & cõuenientia cõcordeis efficit. Nihil eſt enim quod nõ metiatur numus. Sit domus A, minæ decem B, lectus C. A igitur dimidium B fuerit, ſi domus

quinque minarum sit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: c. autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur. Perspicuũ igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante numi vsum, non est obscurum. Nihil enim interest vtrùm lecti quinq;, an quod tanti sit, quanti lecti quinq;, pro domo detur. Quid igitur sit iniuria, quid ius, & quã rationẽ talio seu reciproca perpessio ad ius habeat, suprà explicatũ est. His autem distinctis, perspicuum est, iustam actionem inter id quod est facere & accipere iniuriam, mediam esse. illud enim plus obtinere est, hoc minus. Iustitia porrò mediocritas est, non quomodo virtutes superiores: sed quia medij est, iniustitia autem extremorum. Præterea iustitia, virtus est, qua homo iustus, aptus dicitur, tum ad agendum consultò id quod iustum est, tum ad ius tribuendum & sibi, si cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, non ita, vt sibi plus eius quod optabile est, minus alteri: & contrà sibi minus damni, plus alteri: sed sibi & alijs id quod æquum proportione est, tribuat: itémque erga alium obseruet cum alio comparatum siue contrahentem. Contrà iniustitia vitium est, quo ad id quod iniustum est, consultò agendũ, nobisque & alijs tribuendum, apti sumus. Hoc autem est nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iniustitia est nimium & parum, quia est & eius quod nimium est, & eius quod parum: cùm quis in sua quidem causa nimium rei vtilis sibi tribuit, inutilis & damnosæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad id iniquum, quod D à proportione remotum est, attinet, vtrocumque modo casus tulerit. Iniustè facti autem cùm duo sint extrema, minus extremum iniuriam accipere est, maius autem iniustè facere. De iustitia igitur & iniustitia, quænam sit vtriusque natura, hoc modo dictum sit: itémque de iusto & iniusto vniuersim.

A σν, εἰ πέντε μνῶν ἀξία, ἢ ἴσον· ἡ δὲ κλίνη ἢ δέκατον μέρος τὸ γ, τῷ β. δῆλον τοίνυν πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅτι πέντε. ὅτι δ' οὕτως ἐπὶ ἀλλαγὴν ὧν, περὶ ὃ νόμισμα ἦν, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδέν, ἢ εἰ κλῖναι πέντε αὐτὴ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. τί μὲν οὖν ὃ ἄδικον, καὶ τί ὃ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτι ἡ δικαιοπραγία μέσον ἐστὶ τοῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· ὃ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· ὃ δ' ἔλαττόν ἐστιν· ἐπὶ δὲ δικαιοσύνη, * μεσότης ἐστίν, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτι μέσου ἐστίν· ἐπὶ δ' ἡ ἀδικία, τῶν ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἣν λέγεται προαιρετικὸς κατὰ προαίρεσιν τὸ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τὸ μὲν αἱρετῶν, πλέον αὐτῷ· ἔλαττον δ', τῷ πλησίον· τὸ βλαβερὸν δ', ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τὸ ἴσον κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον· ἡ δ' ἀδικία τοὐναντίον τοῦ δικαίου. τοῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· ἔστι δὲ ὑπερβολὴ μὲν καὶ ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὑτῷ μὲν ὑπερβολῆς τοῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τοῦ βλαβεροῦ. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· τὸ δὲ πρὸς τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τοῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαι ἐστί· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρα ἐστὶν ἡ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

γρ. μεσότης ἐστὶ, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς.

B

C

E

CAPVT IV.

De iniustè factis, & varijs iuris generibus.

SEd quoniam fieri potest vt is qui iniustè facit, nondum tamen sit iniustus; quibusnam iniustè factis iam iniustus est in vnoquoque iniustitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil interierit? Namque fieri potest vt quis cum a iqua muliere rem habeat, sibi notâ quidẽ illa, verumtamẽ non consultò,

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ δικαίου πολιτικοῦ, καὶ διανεμητικοῦ, καὶ πατρικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ.

ΕΠΕΙ δ' ἔστιν ἀδικεῖσθαι μήπω ἀδικοῦντα εἰδότα, οἷα ἀδικήματα ἀδικεῖ ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστῳ ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχός, * ἢ ληστής·] ἢ οὕτω μὲν οὐδέν ἐστι δῆλον· καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς ὅ ἐστι· ἀλλ' οὐ διὰ προαίρεσιν ἐρ-

ὁ μὲν μηδὲν, ἡ ὀλίγα, καὶ χαλεπῶς πρὸς ἃ δεῖ· ὁ δὲ πάντα δι' χαρᾶς. ἔτι καὶ ὁ ἀγροικικὸς ἐν τοῖς τοῦ φορτικοῦ καὶ βωμολόχου· ὁ μὲν γὰρ ὡς δεῖ γελοῖον, * ἀλλὰ χαλεπῶς πρὸς ἅπαντα· ὁ δὲ πάντα δι' χαρᾶς καὶ ἁδίως. δεῖ δὲ εὐτραπέλου, ἁρμόττοντα μὲν, ὡς δεῖ μὲν, καὶ ᾗ δεῖ λέγειν· ἔστι δὲ βύτραπελος· ἡ δὲ ἀποδοχὴ ἐν αὐτῇ. ἔστι γὰρ βωμολοχία ἡ τοιαύτη, καὶ μᾶλλον μᾶλλον ἀφιέντες λέγομεν, βωμολοχία τις ἕξις· καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή· τὸ δὲ ἄκρον ψεκτόν. ὅσπερ δὲ δεῖται βύτραπελίας, (ἡ μὲν γὰρ ὡς χαίρῃ ὅτι ὡς γελοίῳ, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν, ἐὰν ἡ τοιοῦτος, ὡς ἐν καὶ σκώμμα ἐστὶν, ἐν δὲ ὡς δύναται τοιαῦτα ποιεῖσθαι,) ἕτερα μέν ἐστιν ἀλλήλων, ἀμφότερα μέν τοι * μεσότης. καὶ γὰρ * δυνάμενοι τοιαῦτα ποιεῖσθαι ἐφ' ὅσοις ἀσθήσεται * δ' κείνων, κἀν εἰς αὐτὸν ἡ ὁ γελοῖον, μέσος ἔσται φορτικοῦ καὶ ψυχροῦ. ὁ δὲ ὅλως τοῦ βελτίων, ἡ * ὁ λυπηρὸς εἴη ὁ λεχθὲν πᾶσι σκωπτομένῳ ὁντὶ ὁ ποιοῦντι· μᾶλλον γὰρ δεῖ ὡς ἐν μεσότητι ὄντι ἔχεσθαι· τοῦτο γὰρ κεῖνό δ'. πᾶσαι δὲ αὗται αἱ μεσότητες ἐπαινεταὶ μέν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἕξεται, ἀλλ' αἱ ἐναντίαι κακίαι. αὗται μὲν περὶ πρᾶξιν φανεραί. τῶν δὲ πρὸς τὴν διάνοιαν ἐστὶν ὁ περὶ τὴν * παιδιὰν διαίρεσιν ἔκαστον· καὶ αὐτῆς πάθος τί ἐστι. δόξειε δ' ὁ φύσει εἶναι, εἰς τὰς φυσικὰς συμβεβηκέναι ἕξεις ἔοικε γάρ (ὥσπερ λεχθήσεται καὶ τοῖς ὕστερον) ἑκάστη πως ἕξεσι, καὶ φύσει ἄλλως μὴ φρονήσεως. ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβέβηκεν· πρὸς γὰρ λύπην αἱ πρᾶξεις αἱ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἡ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἡ αἰδὼς εἰς σωφροσύνην. δεῖ δὲ ὀρίζεσθαι τὸ οὗ χάριν τοῦ σωφροσύνην. ὁ δ' ἀναίσχυντος καὶ ψαυδὴς, ὁ μὲν ἄφρων, ὁ δ' ἄφρων. ἔστι δ' ὁμοιότροπον τῇ ἕξει τῆς ἀκρασίας τὸ μέσον, ἡ ὁμοίωμα ἀναίσχυντος· δεῖται τὸ μὲν μετ' εὐτραπέλου γὰρ αὐτοῦ, τὸ δὲ πολλαχοῦ μετ' ἀναίσχυντος. καὶ εἰσὶν οἱ μὲν βραδύθυμοι καὶ τὰ μὲν ἄσωτοι, τὰ δὲ ἀνελεύθεροι· καὶ ὅλως ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ κἀκεῖνοι ἀνώμαλοί εἰσιν, μέσοι γίνονται. ὁ τὸ μέσον γὰρ δύναται πως καὶ ἄκρον. αἱ δὲ ὁμαλώσεις ἀδυνατοῦσιν ὑπὸ τὴν γνῶσιν τοῖς ἄκροις πρὸς τὸ μέσον ὁμοίως ἀμφότεροι, ἀλλ' ὅτι μὲν κἀκεῖνος, ὅτι δὲ κἀκεῖνος. αἰτία δὲ τὰ τε προειρημένα δύο· ὀλιγότης τε, καὶ τὸ πρὸς τὰ ἡδέα διαφθόρων, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἁμαρτάνομεν, μᾶλλον τοῦτο ὁμολογεῖται εἶναι δοκεῖ. τὸ δὲ πεῖσαι, οὐ τὸ ὁμοιότροπον, ἧττον ὁμαλώτερον φαίνεται· οἷς πέπονθε τὸ θάρρος πρὸς τὸ θράσος, καὶ ἀσωτία πρὸς ἐλευθεριότητα. περὶ μὲν οὖν τὰ μέσα τῶν ἡδέων ἀρετὴν τὴν ἐπαινετὴν εἰρήσθω τοιαῦτα. περὶ δὲ δικαιοσύνης πάλιν * λέξεται.

Fort. ἀβελτερία καὶ χαλεπῶς πρὸς ἃ δεῖ· ὁ δὲ πάντα δι' χαρᾶς καὶ ἁδίως. δεῖ δὲ εὐτραπέλου, ἁρμόττοντα μὲν, ὡς δεῖ μὲν, καὶ ᾗ δεῖ λέγειν· ἔστι δὲ βύτραπελος· ἡ δὲ ἀποδοχὴ ἐν αὐτῇ. ἔστι γὰρ βωμολοχία ἡ τοιαύτη, καὶ μᾶλλον μᾶλλον ἀφιέντες λέγομεν, βωμολοχία τις ἕξις· καὶ ἡ μεσότης ἐπαινετή· τὸ δὲ ἄκρον ψεκτόν. ὅσπερ δὲ δεῖται βύτραπελίας, (ἡ μὲν γὰρ ὡς χαίρῃ ὅτι ὡς γελοίῳ, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν, ἐὰν ἡ τοιοῦτος, ὡς ἐν καὶ σκώμμα ἐστὶν, ἐν δὲ ὡς δύναται τοιαῦτα ποιεῖσθαι,) ἕτερα μέν ἐστιν ἀλλήλων, ἀμφότερα μέν τοι * μεσότης. καὶ γὰρ * δυνάμενοι τοιαῦτα ποιεῖσθαι ἐφ' ὅσοις ἀσθήσεται * δ' κείνων, κἀν εἰς αὐτὸν ἡ ὁ γελοῖον, μέσος ἔσται φορτικοῦ καὶ ψυχροῦ. ὁ δὲ ὅλως τοῦ βελτίων, ἡ * ὁ λυπηρὸς εἴη ὁ λεχθὲν πᾶσι σκωπτομένῳ ὁντὶ ὁ ποιοῦντι· μᾶλλον γὰρ δεῖ ὡς ἐν μεσότητι ὄντι ἔχεσθαι· τοῦτο γὰρ κεῖνό δ'.

Scrib. ἀβελτερία. Fort. ἐμὲ ἀντὶ.

γρ. μεσότης. Scrib. δυνάμενος. Sylb. ἐὰν ἡ ἢ. vel ἐὰν ἡ

πᾶσαι δὲ αὗται αἱ μεσότητες ἐπαινεταὶ μέν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἕξεται, ἀλλ' αἱ ἐναντίαι κακίαι. αὗται μὲν περὶ πρᾶξιν φανεραί. τῶν δὲ πρὸς τὴν διάνοιαν ἐστὶν ὁ περὶ τὴν * παιδιὰν διαίρεσιν ἔκαστον· καὶ αὐτῆς πάθος τί ἐστι. δόξειε δ' ὁ φύσει εἶναι, εἰς τὰς φυσικὰς συμβεβηκέναι ἕξεις ἔοικε γάρ (ὥσπερ λεχθήσεται καὶ τοῖς ὕστερον) ἑκάστη πως ἕξεσι, καὶ φύσει ἄλλως μὴ φρονήσεως. ὁ μὲν οὖν φθόνος εἰς ἀδικίαν συμβέβηκεν· πρὸς γὰρ λύπην αἱ πρᾶξεις αἱ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἡ νέμεσις εἰς δικαιοσύνην, ἡ αἰδὼς εἰς σωφροσύνην. δεῖ δὲ ὀρίζεσθαι τὸ οὗ χάριν τοῦ σωφροσύνην. ὁ δ' ἀναίσχυντος καὶ ψαυδὴς, ὁ μὲν ἄφρων, ὁ δ' ἄφρων. ἔστι δ' ὁμοιότροπον τῇ ἕξει τῆς ἀκρασίας τὸ μέσον, ἡ ὁμοίωμα ἀναίσχυντος· δεῖται τὸ μὲν μετ' εὐτραπέλου γὰρ αὐτοῦ, τὸ δὲ πολλαχοῦ μετ' ἀναίσχυντος. καὶ εἰσὶν οἱ μὲν βραδύθυμοι καὶ τὰ μὲν ἄσωτοι, τὰ δὲ ἀνελεύθεροι· καὶ ὅλως ἀνώμαλοι κακῶς. ὅταν μὲν γὰρ κἀκεῖνοι ἀνώμαλοί εἰσιν, μέσοι γίνονται. ὁ τὸ μέσον γὰρ δύναται πως καὶ ἄκρον. αἱ δὲ ὁμαλώσεις ἀδυνατοῦσιν ὑπὸ τὴν γνῶσιν τοῖς ἄκροις πρὸς τὸ μέσον ὁμοίως ἀμφότεροι, ἀλλ' ὅτι μὲν κἀκεῖνος, ὅτι δὲ κἀκεῖνος. αἰτία δὲ τὰ τε προειρημένα δύο· ὀλιγότης τε, καὶ τὸ πρὸς τὰ ἡδέα διαφθόρων, καὶ ὅτι ἐφ' ὃ ἁμαρτάνομεν, μᾶλλον τοῦτο ὁμολογεῖται εἶναι δοκεῖ. τὸ δὲ πεῖσαι, οὐ τὸ ὁμοιότροπον, ἧττον ὁμαλώτερον φαίνεται· οἷς πέπονθε τὸ θάρρος πρὸς τὸ θράσος, καὶ ἀσωτία πρὸς ἐλευθεριότητα. περὶ μὲν οὖν τὰ μέσα τῶν ἡδέων ἀρετὴν τὴν ἐπαινετὴν εἰρήσθω τοιαῦτα. περὶ δὲ δικαιοσύνης πάλιν * λέξεται.

Nic. l. 2. c. 8.

Syl. λεχθήσεται vel λεχθήσεται.

aut ægrè admittat, ille verò facilè omnia: sic rusticus habet ad importunum, ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut ægrè admittit, hic verò omnia & promptè, & suauiter: vetùm neutrum ita decet, sed quædam admittenda ioca: quædam non, id q; iuxta rationem: quod facit vrbanus. Ratio est in promptu, quandoquidem & eiusmodi est vrbanitas, non quem æquissimũ habitum, & mediocritatem laudabilem vocant: extrema verò vituperabilia sunt. Duplex autem vrbanitas est: (alia enim, quæ ridiculis gaudet, iocisque etiam in ipsum scommate iactis, alia quæ iocos lususque exhibere aliis potest:) Diuersæ quidem à se inuicem, sed mediocritates ambæ. Nã qui & exhibere iocum aliis potest, quo afficiatur syncerè iudicans, & qui in se dictum ferre ridiculum, inter importunum & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quàm si illuso, quomodocumq; affecto, molestũ esse quod dicitur, asseratur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterùm omnes hæ mediocritates etsi laudabiles sunt, non tamen virtutes dici debent, neque earum contraria, vitia, quippe quod hæc omnia, ex affectionum diuisione, carere electione constat: vnaquæque enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam virtutes refertur. Naturales enim quodammodo virtutes hæ sunt, vt ex sequentibus patebit, cum prudentia: vnde & inuidia, iniustitia, (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profectæ) & indignatio iustitiæ, verecundia modestiæ accensentur: quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem & vanus eiusmodi, vt ille sapiẽs, hic stultus sit: verùm medium magis extremis contrarium est, quàm ipsa sibi, eo quòd illud cum neutro iungatur, & sit, hæc verò frequenter. Suntque nonnunquam timidi audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorsus vitiosè inæquales sunt. Quando enim rectè inæquales sunt, medij existunt: medio namque extrema aliquo modo insunt. Verùm contrarietates non videntur extremis similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt: quorum causa sunt duo illa suprà commemorata. Paucitas erga iucunda insensatorum, & quod contrarium magis esse videtur, in quo magis peccatur. Tertium verò, quod rarius, minus contrarium videtur; vt audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

ARISTO-

A

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM,

LIBER QVARTVS.

Sequentes tres libri totidem fere verbis inter Nicomacheos leguntur: nec ſunt ab interprete, qui opus ad Eudemum vertit, tranſlati: exceptis duobus huius libri capitibus. itaque appoſita hic eſt verſio

B

DIONYSII LAMBINI.

CAPVT I.

De inſtitia & ininſtitia, quales ſint, & quot modis dicantur.

DE iuſtitia autem & iniuſtitia hoc videndum eſt, quibus in actionibus verſentur, quænam mediocritas ſit iuſtitia: quarum denique rerum medium ſit ius. Quibus in rebus exquirendis & explicandis, eadem atque in ſuperioribus via rationéque vtamur. Videmus igitur eum animi habitũ, quo ad res iuſtas gerendas homines efficiuntur idonei, quoque res iuſtas & agunt, & volunt, ab omnibus iuſtitiam intelligi atque appellari ſolere: eodemque modo iuſtitiam habitum eſſe, quo & iniuriam faciunt, & res iniuſtas volunt. Itaque hæc primùm nobis quoque veluti quadam imagine adumbrata poſita ſint & conceſſa. Neque enim ita ſe res habet in ſcientijs & facultatibus, vt in habitibus. Facultas enim ſeu poteſtas, & ſcientia, eadem contrariorum videtur eſſe: habitus autem contrariorum non idem eſt. verbi gratia, à bona valetudine non aguntur contraria, ſed ea quæ ſunt bonæ valetudinis propria dũtaxat. Dicimus enim, aliquẽ valenter ambulare, cùm ita ambulat, vt is qui bene valet. Sæpenumero igitur ex contrario habitu habitus intelligitur contrarius: ſæpe ex rebus habitui ſubiectis. Nam ſi bona corporis habitudo & firma conſtitutio nota ſit, nota erit etiam mala; & cognitis ijs quæ firmã corporis conſtitutionem efficiunt, firma quoque corporis conſtitutio erit cognita: & rurſus ex hac ipſa, ea quæ bonam corporis habitudinem efficiunt. Si enim bona corporis habitudo, ſoliditas carnis eſt; neceſſe eſt malam corporis habitudinem, carnis raritatem eſſe: & quod vim habet efficientem firmæ corporis conſtitutionis, id ad carnis ſoliditatem gignendam neceſſariò valebit. Plerumque autem ſequitur, vt ſi altera pluribus modis dicantur, alterorũ quoque multi ſint ſignificandi modi: verbi gratia, ſi multæ ſint iuſti ſignificationes, erũt & iniuſti multæ. Multis autẽ modis iuſtitia & iniuſtitia dici videtur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ τὸ Δ.

ΚΕΦΑΛ. α.

Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, ποίαί τε καὶ πόσαχῶς λέγονται.

ΠΕΡΙ ᾗ δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας σκεπτέον, καὶ περὶ ποίας τε τυγχάνουσιν οὖσαι αἱ ἕξεις, καὶ ποία μεσότης ἐστὶν ἑκάστη δικαιοσύνη, καὶ τὸ δίκαιον πίνων μέσον. ἡ δὲ σκέψις ἡμῖν ἔστω κατὰ τὸν αὐτὸν μάλιστα μέθοδον τοῖς προειρημένοις. ὁρῶμεν δὴ πολλοὺς τὸν τοιοῦτον ἕξιν βουλομένους λέγειν δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ ἀδικίας, ἀφ' ἧς ἀδικοῦσι καὶ βούλονται τὰ ἄδικα. διὸ καὶ ἡμῖν πρῶτον ὡς ἐν τύπῳ ὑποκείσθω τοῦτο. τοῦτο γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον ἔοικε τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων, καὶ ὅτι τῶν ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων ἕξεως. δυνάμεις μὲν γὰρ καὶ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων ἡ αὐτὴ εἶναι· ἕξις δ' ἡ ὑγιεία, τῶν ἐναντίων οὔ. οἷον * ὑγιεινῶν τῆς ὑγιείας οὐ προσαγορεύεται τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τὰ ὑγιεινὰ μόνον. λέγομεν γὰρ * ὡς ὑγιεινῶς βαδίζει, ὅταν βαδίζῃ ὡς ὁ ὑγιαίνων. πολλαχοῦ μὲν οὖν γνωρίζεται τὰ ἐναντία ἕξις ἀπὸ τῆς ἐναντίας· πολλαχοῦ τε αἱ ἕξεις ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων. ἐὰν γὰρ ᾖ εὐεξία ἡ φανερά, καὶ τὰ καχεξία φανερὰ γίνεται, ἐκ τῶν ὑποκειμένων τὰ εὐεξία, καὶ ἐκ τούτων τὰ ὑποκείμενα. εἰ γὰρ ἔστιν ἡ εὐεξία, πυκνότης σαρκός, ἀνάγκη καὶ τὴν καχεξίαν εἶναι μανότητα σαρκός· καὶ τὸ ὑποκείμενον, τὸ ποιητικὸν πυκνότητος ἐν σαρκί. ἀκολουθεῖ δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐὰν θάτερα πλεοναχῶς λέγηται, καὶ θάτερα πλεοναχῶς λέγεσθαι. οἷον * εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία. ἔοικε δὴ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ ἡ ἀδικία.

Nic.l.5. Mag.l.1. c.34.

N. ἀπὸ τῆς ὑγ.

N. ὑγ. βαδίζει.

N. εἰ τὸ ἄδικον, καὶ ἡ ἀδικία.

ἀλλὰ σφόδρα ἔστι συνεγγυς εἶναι τῷ ὁμωνυ- A
μίαν αὐτῶν, λαυθάνει, καὶ οὐχ ὥσπερ
ὅταν τῶν πόρρω δῆλον μᾶλλον. ἐν γὰρ διαφορᾷ πολλὴ ἐν τῷ ἰδίαν· οἷον ὅτι
κλεῖς ὁμωνύμως, ἥ τε τοῦ τὸν αὐχένα τῶν ζώων, καὶ ἐν ᾗ θύρας
κλείουσα. ἐπιληπτέον δὴ ὁ ἄδικος πότερον
λέγεται. δοκεῖ δέ, τε ὁ παράνομος
ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄνισος. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, B
τε νόμιμος καὶ ὁ ἴσος. τὸ μὲν δίκαιον ἄρα
τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον· τὸ δ' ἄδικον,
τὸ παράνομον καὶ τὸ ἄνισον. ἐπεὶ δὲ πλεο-
N. δεῖ τὰ ἀγαθὰ ἴσα, &c. νέκτης ὁ ἄδικος, * δεῖ τὰ ἀγαθὰ οὐ
πάντα, ἀλλὰ δεῖ ὅσα δ' ἀτυχία καὶ
ἀτυχία, ἃ ὄντι μὲν ἁπλῶς ἀεὶ ἀγα-
θὰ, ἐνίοτε δ' οὐκ ἀεί· οἱ δ' ἄνθρωποι
ταῦτα εὔχονται καὶ διώκουσι· δεῖ δ' οὔ,
ἀλλ' εὔχεσθαι μὲν τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ,
καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἱρεῖσθαι δὲ τὰ αὐ- C
τοῖς ἀγαθά· ὁ δ' ἄδικος οὐκ ἀεὶ τὸ
πλέον αἱρεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον, ὅταν
τῶν ἁπλῶς κακῶν· ἀλλ' ὅτι δοκεῖ καὶ τὸ *
γρ. τὸ μὴ κα- μεῖον κακὸν ἀγαθόν πως εἶναι, τῆς δ' ἀγα-
κὸν θοῦ ἐστιν ἡ πλεονεξία, διὸ τοῦτο δοκεῖ πλεο-
νέκτης εἶναι· ἔστι γὰρ ἀνισος. τοῦτο γὰρ συνέχει *
Vide Nicom. καὶ κοινὸν καὶ παράνομον. τοῦτο γὰρ ἡ παράνο-
μία ἦν ἡ ἀνισότης, συνέχει πᾶσαν ἀδι-
κίαν, καὶ κοινόν ἐστι πάσης ἀδικίας. ἐπεὶ δ'
ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δί- D
καιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμά ἐστι πως
δίκαια. τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθε-
τικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον
εἶναί φαμεν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ
πάντων, στοχαζόμενοι ἢ τοῦ κοινῇ συμφέ-
ροντος πᾶσιν, ἢ τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς κυρίοις,
ἢ κατ' ἀρετὴν, ἢ κατ' ἄλλον τινα τρόπον τοιοῦτον. ὥστε ἕνα μὲν τρόπον δί-
καια λέγομεν τὰ ποιητικὰ καὶ φυλακ-
τικὰ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῶν μορίων αὐ-
τῆς τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ. προστάττει δ' E
ὁ νόμος καὶ τὰ τοῦ ἀνδρείου ἔργα ποιεῖν,
N. λείπειν οἷον μὴ * λιπεῖν τὴν τάξιν, μηδὲ φεύ-
γειν, μηδὲ ῥίπτειν τὰ ὅπλα· καὶ τὰ τοῦ
σώφρονος, οἷον μὴ μοιχεύειν, μηδὲ ὑβρίζειν· καὶ τὰ τοῦ πραέου, οἷον μὴ τύ-
πτειν μηδὲ κακηγορεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ
τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ μοχθηρίας, τὰ μὲν
καλοῦων, τὰ δ' ἀπαγορεύων· ὀρθῶς μὲν ὁ
κείμενος ὀρθῶς, χεῖρον δ' ὁ ἀπερχέδοξος.

Sed quia valde eſt propinqua earum nominis communitas, & ſimilitudo, idcirco obſcurior eſt, neque ita, vt in iis quæ longè inter ſe diſtant, apparet. Magna enim differentia eſt ea quæ ex ſpecie eſt. exempli gratia, clauis apud Græcos vno & cõmuni nomine appellatur & ea pars quæ ceruicibus animaliũ ſubeſt, & ea qua oſtia claudũt. Hoc igitur ſumptũ ſit, quot modis homo iniuſtus dicatur. Et verò videtur iniuſtus eſſe & is qui cõtra legem cõmittit, & is qui ſibi plus vendicat, quàm par ſit, quíque inæqualis eſt. Ex quo perſpicuũ eſt, iuſtũ quoq; futurum & eũ qui legibus pareat, & eũ qui æquus ſeu æqualis ſit. Ius igitur erit tũ id quod legibus ſãcitur, quod legitimũ appellant, tum id quod æquũ eſt: & contrà iniuria, tũ id quod in legẽ cõmittitur, tum id quod iniquum eſt. Quoniam autem iniuſtus etiam plus bonorũ quàm par ſit, ſibi deposcit ac vẽdicat; in bonis erit occupatus, nõ omnibus, ſed in iis dũtaxat, in quibus ſecunda & aduerſa fortuna locũ habet: quę ſunt bona ſimpliciter & abſolutè quidem illa ſemper, ſed huic vel illi non ſemper. Homines autẽ hæc votis omnibus expetũntque ac perſequũtur: quod facere nõ oportet, ſed optare ſanè vt quæ ſimpliciter bona ſunt, ea nobis quoque bona ſint: eligere autem ac ſumere quæ nobis ſunt bona. Sed iniuſtus nõ ſemper id quod plus eſt, eligit, verumetiam quod minus eſt, in iis quæ abſolutè mala ſunt. Sed quia videtur etiam minus malum quodammodo bonum eſſe: cupiditas autem eius quod plus eſt, boni cupiditas eſt; ideirco videtur ille eſſe eius quod plus eſt, appetens & cupidus. Porrò iniquus etiam contra legem peccat. Nam hoc ipſum quod peccatum in legem dicimus, omnem iniuſtitiam continet, omníſque iniuſtitiæ commune eſt. Quoniam autem eum qui contra leges committit, iniuſtum eſſe diximus; qui verò leges ſeruat, iuſtum: perſpicuum eſt, ea omnia quæ legitima ſunt, quodammodo eſſe iuſta Nam cùm ea quæ à ſcientia legum ferendarum deſcripta & definita ſunt, legitima ſunt, tum vnũquodque horum ius eſſe dicimus. Leges autem omnibus de rebus ita loquũtur, vt vel cõmunem omnium vtilitatem ſpectent, vel optimorum, vel eorum penes quos ſumma rerum eſt poteſtas: & vel ſecundùm virtutem, vel ſecundùm quem alium modum talẽ. Quocirca vno modo iura appellamus ea quæ vitam beatã, eiúſque parteis, ciuili ſocietate conciliare & conſeruare poſſunt. Ac lex quidẽ & viri fortis munetibus fungi iubet, vt locum atque ordinem in acie tenere, neq; fugere, neq; arma abiicere: & tẽperantis, vt non adulterari, neque cuiquam ſtuprum inferre: & lenis ac mãſueti, vt neminem verberare, neque cuiquam maledicere. Itémque in cæteris virtutibus ac vitiis, partim iubendo, partim vetando, rectè quidẽ ea lex, quæ rectè ac ſalutariter: perperam autem, quæ negligenter & incõſideratè lata eſt.

Hæc igitur iuſtitia, virtus eſt illa quidem perfecta, non tamen ſimpliciter, neque abſolutè, ſed ſi ad alterum referatur. Atque ob hanc cauſam ſæpe omnium præſtantiſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia: neque veſper neque lucifer tanta homines admiratione afficere. Tum ſolemus hoc vti prouerbio:

Iuſtitia vna alias virtutes continet omneis.

Ac perfectiſſima virtus eſt, quia perfectæ virtutis vſus eſt. Ideo autem perfecta eſt, quia qui ea præditus eſt, etiam cum alijs, & erga alios, non ſecum ſolùm, virtutem colere poteſt. Plerique enim in ſuis quidem rebus vti virtute poſſunt, in ijs autem quas cum altero contraxerunt, non poſſunt. Quocirca præclarè Biantis illud videtur eſſe dictum: Magiſtratus virum declarabit. Nam qui magiſtratum gerit, is iam cum altero rationem habet, & in cõmunicatione vitæ verſatur. Atque ob hanc eandem cauſam ſola ex omnibus virtutibus iuſtitia alienum videtur eſſe bonum, quia ad alterũ refertur ac pertinet. Aliorum enim vtilitati conſulit, nempe aut principis, aut reipubl. Deterrimus igitur ille quidem habẽdus eſt, qui improbitate in ſe vtitur & in amicos: optimus autem: non qui ſecum & ſibi, ſed qui cum alijs & erga alios virtutem colit. Hoc enim difficile atque operoſum eſt. Ergò hæc iuſtitia non virtutis pars eſt, ſed virtus vniuerſa: neq; ei contraria iniuſtitia pars vitij eſt, ſed vitium integrum atque vniuerſum. Quid interſit autẽ inter virtutem, & hanc iuſtitiam, ex ijs quæ diximus, perſpicuum eſt. Eſt enim eadem illa quidem, ſed eius eſſentia non eſt eadem: verùm quà cum altero rationem habet, iuſtitia eſt: quà talis quidam habitus eſt, abſolutè virtus eſt. Iuſtitiam autem quærimus eam quæ pars virtutis eſt. Eſt enim aliqua, vt dicimus. Itémque iniuſtitiam eam quæ in partibus vitij numeratur. Aliquam porrò eſſe huiuſmodi, argumento eſt, quod qui agit aliquid eorum quæ ad cætera vitia pertinent, facit ille quidem iniuſtè, ſibi tamen plus boni quàm oportet, non ſumit, aut vendicat: verbi gratia, qui clypeum abiecit propter ignauiam, aut qui male dixit alteri ira incenſus, aut qui pecunia non eſt alicui opitulatus, ob illiberalitatem. Cùm autem ſibi plus boni ſumit, aut vendicat, quàm oportet, fæpe nullo tali vitio, certè non omnibus peccat: & tamẽ peccat. Nam & hunc iniuſtitiæ nomine vituperamus. Eſt igitur alia quędam iniuſtitia tanquã iniuſtitiæ pars quædam vniuerſæ: itémque iniuſtum quoddam, vt totius pars iniuſti, cius quod cõtra leges committitur. Præterea ſi quis quæſtus cauſa adulterium cõmittat, mercedẽm q; etiam ferat, alius autẽ cupiditate inflãmatus idem faciat, dans etiam aliquid de ſuo, iacturamque rei ſuæ faciens: hic quidem intẽperans potiùs quàm plus ſibi ſumens & vendicans eſſe videtur: ille autem iniuſtus, ſed non intẽperãs, propterea ſcilicet quia quęſtus cauſa faciat

A Ταύτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, * ἀλλὰ πρὸς ἕτερον· καὶ διὰ N. ἀπ' οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρ.
τοῦτο πολλάκις κρατίστη τ' ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ καὶ οὔτε ἕσπερος οὔτε ἑῷος οὕτω θαυμαστός. καὶ παροιμιαζόμενοι φαμέν·

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή ἐστι.

καὶ τελεία μάλιστα ἀρετή, ὅτι τῆς τελείας ἀρετῆς χρῆσίς ἐστι. τελεία δ' ἐστίν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν, καὶ πρὸς ἕτερον δύναται τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, ἀλλ' οὐ μόνον καθ' αὑτόν. πολλοὶ γὰρ ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις, τῇ ἀρετῇ δύνανται χρῆσθαι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἕτερον ἀδυνατοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἔχειν ὃ τῶν Βίαντος, ὅτι ἀρχὴ δὴ ὄψεται δείξει. πρὸς ἕτερον γάρ, καὶ ἐν κοινωνίᾳ ἤδη ὁ ἄρχων. διὰ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη μόνη τῶν ἀρετῶν, ὅτι πρὸς ἕτερόν ἐστιν. ἄλλῳ γὰρ τὰ συμφέροντα πράττει, ἢ ἄρχοντι, ἢ * κοινωνοῦντι. N. κοινῷ.

C κακίστος μὲν οὖν ὁ καὶ πρὸς αὑτὸν καὶ πρὸς τοὺς φίλους χρώμενος τῇ μοχθηρίᾳ· ἄριστος δ', οὐχ ὁ πρὸς αὑτὸν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὁ πρὸς ἕτερον· τοῦτο γὰρ ἔργον χαλεπόν. αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη οὐ μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή ἐστιν· οὐδ' ἡ ἐναντία ἀδικία μέρος κακίας, ἀλλ' ὅλη κακία. τί δ' διαφέρει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη αὕτη, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ἔστι μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ, τὸ δ' εἶναι, οὐ ταὐτό· * ἀλλ' ἧ μὲν πρὸς ἕτερον, δικαιοσύνη, ἧ δ' τοιάδε ἕξις, ἁπλῶς ἀρετή. ζητοῦμεν δὲ τὴν ἐν μέρει ἀρετῆς δικαιοσύνην· ἔστι γάρ τις, ὡς φαμέν. ὁμοίως δὲ καὶ τῆς ἀδικίας τῆς κατὰ μέρος. σημεῖον δ' ὅτι ἔστι. κατὰ μὲν γὰρ τὰς ἄλλας μοχθηρίας ὁ ἐνεργῶν, ἀδικεῖ μέν, πλεονεκτεῖ δ' οὐδέν. οἷον ὁ ῥίψας τὴν ἀσπίδα δι' ἀνανδρίαν, ἢ ὁ κακῶς εἰπὼν διὰ χαλεπότητα, ἢ ὁ βοηθήσας χρήματα δι' ἀπαλλοτριότητα. ὅταν δὲ * πλεονεκτῇ, πολλάκις κατ' οὐδεμίαν τούτων, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ πάσας, κατὰ πονηρίαν δή τινα δηλαδή. ψέγομεν γὰρ κατ' ἀδικίαν. ἔστιν ἄρα τις ἄλλη ἀδικία ὡς μέρος τῆς ὅλης, καὶ ἀδίκημα ἓν μέρει τῷ ὅλου ἀδίκου τῷ παρὰ τὸν νόμον. ἔτι εἰ ὁ μὲν τὰ καρδαμίδα ἔνεκα μοιχεύει καὶ πορνεύει, ὁ δὲ πορνείας ἕνεκα λαμβάνει, ὁ δὲ πορθήσας καὶ ζημιώσας δι' ἐπιθυμίαν, οὐδὲν μᾶλλον ἀκόλαστος μᾶλλον δόξειεν ἂν εἶναι, ἢ πλεονέκτης· ἕκαστος δ' ἀδικεῖ, ἀκόλαστος δ' οὐ δηλονότι ἄρα ὅτι ἕνεκά τοῦ καρδαμίδα. γρ. ἀπ'. μὲν τ. ἔτ. δ' ἡ δίτ.

ἔτι πρὸς μὲν τὰ ἄλλα πολλὰ ἀδικήματα γίνεται ἡ ἐπιφερομένη ὅτι ἕνα μοχθηρίαν ἀεί· οἷον εἰ ἐμοίχευσεν, ἐπ' ἀκολασίαν· εἰ ἐγκατέλιπε τὸν τεταγμένον, ὅτι δειλίαν· εἰ δ' ἐπάταξεν, ὅτι ὀργίλον· εἰ δὲ κεκέρδηκεν, ἐπ' οὐδεμίαν μοχθηρίαν, ἀλλ' ἢ ἐπ' ἀδικίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι ὅσαι μὲν ἀδικίαι πρὸς ἕτερόν εἰσιν ἄλλη ἐπὶ μέρους σημαίνουσα, ὅτι ὁ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ* ψεύδεται. ἀμφω γὰρ ἐπὶ τοῦ πρὸς ἕτερόν ἔχουσι τὴν δυνάμιν· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ ἡμίσους ἢ χρήματα ἢ σωτηρίας, ἢ εἴ τινι ἄλλῳ ἐστὶν ὀνόματι πρὸς ἓν ἁπάντων ταῦτα πολλὰ, καὶ δι' ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ κέρδους· ἐπὶ δὲ πολλὰ, περὶ ὅσα ὁ σπουδαῖος.

* ἡμῶν

A Præterea in cæteris quidem omnibus iniustè factis, si quid peccetur, id sæpe ad aliquod genus improbitatis refertur: verbi causa, si quis adulterium commisit, ad intemperantiam: si eum qui in acie proximus locatus erat, deseruit, ad timiditatem: si quem pulsauit, ad iracundiam: sed si quæstum fecit, ad nullum aliud vitium nisi ad iniustitiam, refertur. Perspicuum igitur est, præter vniuersam iniustitiam, aliam quandam esse eius partem, vno eodémque nomine appellatam: quoniam eodem genere vtriusque definitio continetur. Vtriusque enim vis in eo posita est, vt ad alterum referatur. Sed
B hæc quidem in honore versatur, aut pecunia, aut salute, aut si quo vno nomine hæc omnia complecti possimus: & propter voluptatem suscipitur eam, quæ è lucro proficiscitur: illa autem in ijs omnibus, in quibus vir bonus occupatus est.

ΚΕΦΑΛ. β.

Περὶ τῆς ἐν μέρει δικαιοσύνης, τῆς τ' ἐν τοῖς διανομῆς, καὶ τῆς ἐν τοῖς συναλλάγμασι.

ΟΤΙ μὲν οὖν εἰσιν αἱ δικαιοσύναι πλείους, καὶ ὅτι ὄντες τινὲς καὶ ἕτεραι τοῦ ὅλου ἀρετοῦ, δῆλον. τίνες δὲ καὶ ποῖαι τινες, λεκτέον. διώρισται δὲ τὸ ἄδικον, τό, τε παράνομον καὶ τὸ ἄνισον· τὸ δὲ δίκαιον, τό, τε νόμιμον καὶ τὸ ἴσον. καὶ τὸ παράνομον ἄρα τὸ μὲν ἄνισον ἐστὶν ἅπαν· ἐπεὶ δὲ τὸ ἄνισον καὶ τὸ παράνομον πλέον, οὐ ταὐτὸν, ἀλλ' ἕτερον ὡς μέρος πρὸς ὅλον· (τὸ μὲν γὰρ πλέον ἅπαν ἄνισον, τὸ δὲ ἄνισον οὐ πᾶν πλέον·) καὶ τὸ ἄδικον καὶ ἡ ἀδικία οὐ ταὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα ἐκείνων, τὰ μὲν ὡς μέρη, τὰ δὲ ὡς ὅλα· μέρος γὰρ αὕτη ἡ ἀδικία τῆς ὅλης ἀδικίας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ δικαιοσύνη τῆς δικαιοσύνης. ὥστε περὶ τῆς ἐν μέρει ἀδικίας λεκτέον, καὶ τοῦ δικαίου ὡσαύτως. ἡ μὲν οὖν κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τελαμένη δικαιοσύνη καὶ ἀδικία, ἡ μὲν τῆς ὅλης ἀρετῆς οὖσα χρῆσις πρὸς ἄλλον· ἡ δὲ τῆς κακίας, ἀφείσθω· καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον τὸ κατὰ ταύτας, φανερὸν ὡς δεκτέον. σχεδὸν γὰρ τὰ πολλὰ τῶν νομίμων τὰ ἀπὸ τῆς ὅλης ἀρετῆς πεποιημένα ἐστί.

Vide ad Nic.

CAPVT II.

Iustitiæ species explicat, eam quæ in distributione rerum versatur, & eam quæ ad contractus pertinet.

C

IVstitias ergo plureis esse, aliamque quandam præter vniuersam virtutem esse, perspicuum est. quæ sit porrò & qualis, est intelligendum. Hæc igitur à nobis proposita est Iniuriæ distinctio, vnam esse quæ contra leges infertur: alteram, quæ ab æquitate seu æqualitate remota est; itemque Ius esse vnum legitimum, æquale alterum. Atque ex ea quidem,
D quæ contra leges infertur, iniuria, superior iniustitia & orta & appellata est. Verùm quoniã non est idẽ iniquũ, seu inæquale, seu ab æquitate remotum, quod plus, sed aliud ad aliud relatum, vt pars ad totum, (quidquid enim plus est, iniquum seu inæquale est: sed non quicquid est iniquum, plus est,) quoniámque itidẽ iniquitas, & ea iniuria, quæ fit cõtra leges, non sunt idem, (nam quidquid iniquum est, cõtra leges cõmittitur; sed non quicquid cõtra leges cõmittitur, cõtinuò est iniquum,)
E efficitur vt hęc iniuria, & hæc iniustitia, nõ sint eædem atque illæ, sed ab illis differãt, partiúmque rationem ad tota obtineant. Hæc enim iniustitia totius iniustitiæ pars est: itémque totius hæc iustitia. Itaque & de iustitia ea dicendum est, quæ generi subiecta est, & de iniustitia, quæ illius iniustitiæ pars est; eodémq; modo de iure atque iniuria. Eam igitur iustitiam, eámq; iniustitiam, quæ in eodem atque virtus vniuersa vitiúmque vniuersum, ordine locatæ sunt; quarum altera totius virtutis, altera totius vitij vsus est cum altera; prætermittamus. Ius quoq; & iniuria, quæ sunt his cõsentanea, quonã modo distinguẽda & dicernẽda sint, nõ est obscurũ. Nã pleraque ferè iura legitima, ea officia sũt quę ab vniuersa virtute præscribũtur.

Vnicuique enim virtuti conuenienter viuere lex iubet, & vnũquodque vitium ſequi vetat. Cauſæ autem efficientes virtutis vniuerſæ ſunt ea omnia iura legitima, quæ legibus de diſciplina ad remp. vtili. comprehenſa, deſcripta & conſtituta ſunt. Sed de diſciplina quidem cuiuſque priuata, qua quis abſolutè vir bonus eſt, vtrùm ſit prudentiæ ciuilis, an alius facultatis, præcipere, poſterius erit diſputandum. Non eſt enim fortaſſis idem, virum bonum eſſe, & bonum ciuem, in quouis adminiſtrandæ reipubl. genere. Eius autem iuſtitiæ, quæ vt pars ſubiecta generi eſt, iuriſque eius, quod ei conſentaneum eſt, vna ſpecies eſt, quæ in diſtributione vel honoris, vel pecuniæ, vel aliarum rerum, quæ inter eos diuidi poſſunt, qui eiuſdem reipub communione inter ſe cõiuncti ſũt, verſatur: in his enim eſt, vt alter cum altero inæquale & æquum cõſequatur. Altera, quæ in reb. cõtrahendis vim corrigendi atque emendandi habet. Huius porrò duæ ſunt partes. Contractuum enim alij ſponte noſtra, alij nobis inuitis fiunt. Sponte fiunt, exempli cauſa hi, venditio, emptio, mutuum, fideiuſſio, commodatum, depoſitum, locatio, & conductio. Dicuntur verò ſponte fieri, quia horum contractuum principium noſtra ſponte inſtituitur. Eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij ſunt clandeſtini, vt furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio aut corruptio, cædes dolo commiſſa, falſum teſtimonium: alij ſunt violenti, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. Quoniam autem & iniuſtus, iniquus: & iniuria, iniquitas eſt; perſpicuum eſt, aliquod eſſe etiam eius quod iniquum eſt, medium: hoc autem eſt æquum ſeu æqualia. In quacunque enim actione plus eſt & minus, in ea æquum quoque ſeu æquale reperitur. Si igitur iniuria eſt iniquitas, ſeu inæqualitas, ius erit æqualitas. Quod, etiamſi ratio cur ita ſit non afferatur, ita videtur omnibus. Quoniam autem æquale, medium eſt: ius quoque medium quoddam erit. Atque æquale quidẽ in duobus minimùm reperitur. Quare neceſſe eſt, ius quod & medium eſt, & æquale; & ad aliquid referri, & quibuſdam ius eſſe. Ac quà medium eſt, aliquorum eſt, quæ quidem ſunt plus & minus: quà æquale, in duobus conſiſtit: quà ius, aliquibus eſt ius. Neceſſariò igitur ius in quatuor minimùm verſatur. Nam & quibus vt ſit ius accidit, duo ſunt: & in quibus ius ipſum ſitum eſt, res duæ. Atque eadem erit æqualitas & eorum quibus ius tribuitur, & earum rerum in quibus ius conſiſtit. Nam vt res illę, in quibus ius poſitũ eſt, ſe habent, ſic & illi, quibus ius tribuitur. Niſi enim ſint æquales, non habebunt æqualia. Sed hinc prælia querelæq; & expoſtulationes, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia conſequuntur. atque obtinent,

καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν τοῖς ζῶσι ζῆν, καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος. τὰ δὲ ποιητικὰ τῆς ὅλης ἀρετῆς, ὅσα τῶν νομίμων ὅσα νενομοθέτηται πρὸς παιδείαν τὴν πρὸς τὸ κοινόν. πρὸς δὲ τὰς καθ' ἕκαστον παιδείας καθ' ἣν ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι, πότερον τῆς πολιτικῆς ἐστιν ἢ ἑτέρας, * ὕστερον διορισέον. οὐ γὰρ ἴσως τὸν αὐτὸν ἀνδρὶ ἀγαθῷ εἶναι καὶ πολίτην πάντη. τῆς δὴ νῦν μέρους δικαιοσύνης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν δικαίου, ἓν μέν ἐστιν εἶδος τὸ ἐν τοῖς διανομαῖς τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ τῶν ἄλλων ὅσα μερισταὶ τοῖς κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας. ἐν τούτοις γὰρ ἔστι καὶ ἄνισον ἔχειν, καὶ ἴσον ἕτερον ἑτέρου. ἓν δέ, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικόν. τούτου δὲ μέρη δύο. τῶν γὰρ συναλλαγμάτων τὰ μὲν ἑκούσιά ἐστι, τὰ δ' ἀκούσια. ἑκούσια μὲν τὰ διαδί, οἷς πράσις, ὠνή, δανισμός, ἐγγύη, χρῆσις, παρακαταθήκη, μίσθωσις. ἑκούσια δὲ λέγεται, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν συναλλαγμάτων τούτων ἑκούσιος· τῶν δ' ἀκουσίων τὰ μὲν λαθραῖα, οἷς κλοπή, μοιχεία, φαρμακεία, * προαγωγή, δουλαπατία, δολοφονία, ψευδομαρτυρία· τὰ δὲ βίαια, οἷς αἰκία, δεσμός, θάνατος, ἁρπαγή, πήρωσις, κακηγορία, προπηλακισμός. ἐπεὶ δ' ὅ, τ' ἄδικος ἄνισος, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, δῆλον ὅτι ἔστι μέσον τι ἐστὶ τοῦ ἀνίσου· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον. ἐν ὁποίᾳ γὰρ πράξει ἔστι τὸ πλέον καὶ τὸ ἔλαττον, ἔστι καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον. εἰ οὖν τὸ ἄδικον ἄνισον, τὸ δίκαιον ἴσον· ὅπερ καὶ δοξεῖ πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ τὸ ἴσον μέσον, καὶ τὸ δίκαιον μέσον τι ἂν εἴη. ἔστι δὲ τὸ ἴσον ἐν ἐλαχίστοις δυσίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον μέσον τε εἶναι, καὶ ἴσον, καὶ ἄλλοις τισί, καὶ πρός τι, καὶ ἢ μὲν μέσον τινάν· (τοιαῦτα δ' ἐστὶ πλεῖον καὶ ἔλαττον) ἢ δ' ἴσον, δυοῖν· ἢ δὲ δίκαιον, τισίν. ἀνάγκη ἄρα τὸ δίκαιον ἐν ἐλαχίστοις εἶναι τέτταρσιν. οἷς τε γὰρ δίκαιον τυγχάνει ὄν, δύ' ἐστί· καὶ ἐν οἷς τὰ πράγματα, δύο. καὶ ἴσαι αὗται ἰσότητες ἔσονται οἷς καὶ ἐν οἷς. ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἔχει πρὸς ἐν οἷς, οὕτω κἀκεῖνα ἔχει· εἰ γὰρ μὴ ἴσοι, οὐκ ἴσα ἕξουσιν, ἀλλ' ἐντεῦθεν αἱ μάχαι καὶ αἱ ἐγκλήματα, ὅταν * ἢ ἴσοι ἴσα μὴ ἴσοις, ἢ μὴ ἴσοι ἴσα ἔχωσι καὶ νέμωνται.

A

B

C

D

E

N. ἐφαπλωχία,

χρ. ἢ μὴ ἴσα ἴσοι

ἔτι ἐκ τῷ κατ' ἀξίαν τοῦτο δῆλον. ὃ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς * νομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες κατ' ἀξίαν δεῖν εἶναι. τὴν μέντοι ἀξίαν οὐ τὴν αὐτὴν λέγουσι πάντες, ἀλλ' οἱ μὲν δημοκρατικοὶ ἐλευθερίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχικοὶ * πλοῦτον, οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ ἀρετήν. ἔστιν ἄρα τὸ δίκαιον ἀνάλογόν τι. τὸ γὰρ ἀνάλογον οὐ μόνον ἐστὶ μοναδικοῦ ἀριθμοῦ ἴδιον, ἀλλ' ὅλως ἀριθμοῦ. ἡ γὰρ ἀναλογία ἰσότης ἐστὶ λόγου καὶ ἐν τέτταρσιν ἐλαχίστοις. ἡ μὲν οὖν διηρημένη ὅτι ἐν τέτταρσι, δῆλον, ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχὴς τὸν γὰρ ἑνὶ, δυσὶ χρῆται, καὶ δὶς λέγει. οἷον, ὡς ἡ τοῦ α πρὸς τὴν τοῦ β, οὕτως ἡ τοῦ β πρὸς τὴν τοῦ γ. δὶς οὖν ἡ τοῦ β εἴρηται· ὥστε ἐὰν τὸ β δὶς τεθῇ, τέταρτα ἔσται τὰ ἀνάλογα. ἔστι γὰρ τὸ δίκαιον ἐν τετράσιν ἐλαχίστοις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. * διήρηται γὰρ ὁμοίως, οἷς τε καὶ οἳ. ἔσται ἄρα ὡς ὁ α ὄρος πρὸς τὸν β, οὕτως ὁ γ πρὸς τὸν δ. καὶ ἀλλάξ ἄρα ὡς ὁ α πρὸς τὸν γ, ὁ β πρὸς τὸν δ, καὶ τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἡ νομὴ συνεζεύγνυ, κἂν οὕτω συντεθῇ, δικαίως συνεζεύγνυ. ἡ ἄρα τοῦ α ὄρου τοῦ γ, καὶ ἡ τοῦ β τοῦ δ σύζευξις, τὸ ἐν ἑκατέρᾳ δίκαιόν ἐστι, καὶ μέσον τὸ δίκαιον, ἐστὶ δὲ τὸ καθ' ἑκάτερα τὸ ἀνάλογον. τὸ γὰρ ἀνάλογον, μέσον· τὸ γὰρ δίκαιον, ἀνάλογον. καλοῦσι δὲ τὴν τοιαύτην ἀναλογίαν γεωμετρικὴν οἱ μαθηματικοί· ἐν γὰρ τῇ γεωμετρικῇ συμβαίνει τὸ ὅλον πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ ἑκάτερον πρὸς ἑκάτερον. ἔστι δὴ ἡ συνεχὴς αὕτη ἡ ἀναλογία. * εἷς γὰρ ἀριθμὸς ὁ β. τὸ μὲν οὖν δίκαιον τοῦτο, τὸ ἀνάλογον· τὸ δὲ ἄδικον τοῦτο, τὸ παρὰ τὸ ἀνάλογον. τὸ ἀνάλογον γὰρ ἀεὶ τὸ μὲν πλέον, τὸ δ' ἔλαττον. ὅπερ καὶ γίνεται τῶν ἔργων συμβαίνει. ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, πλέον ἔχει· ὁ δὲ ἀδικούμενος, * ἔλαττον, ὅτι τἀγαθοῦ· ὅτι δὲ τοῦ κακοῦ, ἀνάπαλιν. ἐν ἀγαθοῦ γὰρ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν πρὸς τὸ μεῖζον κακόν. ἔστι γὰρ τὸ ἔλαττον κακὸν μᾶλλον αἱρετὸν τοῦ μείζονος. τὸ δὲ αἱρετόν, ἀγαθόν· τὸ δὲ μᾶλλον, μεῖζον. τὸ μὲν οὖν ἓν εἶδος τοῦ δικαίου, τοῦτό ἐστι. τὸ δὲ λοιπὸν ἕν, τὸ διορθωτικόν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι καὶ τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις. τοῦτο δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο εἶδος τοῦ πρότερον. τὸ μὲν γὰρ διορθωτικὸν τοῦ κοινοῦ, ἐστὶ τοῦ ἀναλογίας ἐστὶ τοῦ εἰρημένου. καὶ γὰρ ὁ πολίτης κοινωνὸς ἐὰν γίνηται, ἢ

N. διανομαῖς

N. οἱ μὲν πλοῦτον, οἱ δὲ ἐλευθερίαν.

N. διῄρηται

γρ. ἰσάκις· μοις

γρ. ἴλαττον ἀγαθοῦ.

A Præterea ex eo quod cuique pro ſua dignitate tribuitur, hoc perſpicuum eſt. Nam quòd ius in diſtributionibus poſitum eſt, id fatentur omnes pro cuiuſque dignitate eſſe oportere. Verùm dignitatem non eandem omnes dicunt eſſe: ſed qui forma reipubl. adminiſtrandæ populari vtuntur, libertatem: eorum, qui paucorum principatu, alij diuitias, alij nobilitatem generis: ij autem, apud quos reip. præſunt optimates, virtutem. Ius igitur proportione & cõparatione quadã cõſtat. Nõ enim ſolùm eius numeri, quo aliquid numeramus, propriũ eſt proportione cõſtare: ſed etiã eius, qui vniuersè B & omnino numerus eſt. Proportio enim rationis eſt æqualitas, quæ in quatuor minimùm reperitur. Diſiunctam igitur proportionẽ in quatuor cõſiſtere, nõ obſcurũ eſt, ſimilitérq; cõtinuatã, ſeu continentẽ. Hæc enim loco duorũ, vno vtetur, & bis vnũ ſumet: exẽpli gratia, quæ porportio eſt primæ lineæ ad ſecũdam, eadẽ ſecundæ ad tertiã. Bis igitur ſecũda ſumpta eſt. Quare ſi linea ſecũda bis poſita fuerit, quatuor erũt, proportione inter ſe cõparata. Eſt autẽ & ius minimùm in quatuor, eadémq; eius ratio eſt. Diſiuncti ſunt enim ſimiliter & ij, quibus ius tribuitur, & eæ res quæ diſtribuũtur. Itaque C quæ erit extremi A ad extremũ B proportio, eadem extremi C ad extremũ D. Altera igitur ratione, vt extremũ A ad extremũ C, ſic B ad D. Ergo & totũ cum toto cõparabitur: idque diſtributio copulat: & verò ſi ita inter ſe componãtur, iuſtè copulat. Extremi igitur A cum extremo C, & extremi B cum extremo D coniugatio, ius illud eſt quod in diſtributione conſiſtit: & ius eſt iniuriæ mediũ, id eſt, eius rei quæ à proportione remota atq; auerſa eſt. Nã quod proportione conſtat, mediũ eſt: Ius autem proportione conſtat. Appellãt porrò mathematici D talẽ proportionẽ, geometricam. In geometrica enim proportione euenit vt quomodo vtrumq; cũ vtroq;, ſic totũ cum toto cõparetur. Nõ eſt autẽ continẽs hæc proportio. Non enim fit extremũ vnum numero is cui tribuitur, & res quæ tribuitur. Ex his igitur ſatis intelligitur, hoc ius proportione cõſtare: iniuriam autẽ, à proportione alienã atque auerſam eſſe. Quo fit vt alterũ ſit plus, alterũ minus. Quod quidẽ etiam in factis reperitur. Nã is qui iniuriã facit, plus boni ſibi ſumpſit ac vindicauit, quàm oportet: ei, qui afficitur iniuria, minus boni obtigit. Cõtrà fit in malo: boni enim rationem obtinet leuius malũ, ſi cum grauiore malo cõparetur. Nã leuius malũ, optabilius grauiore eſt. At quod optabile & expetendum eſt, id bonũ eſt: & quo quidque optabilius eſt, eo maius bonũ eſt. Atque hoc ſanè iuris vnũ genus eſt. Reliquum autẽ alterũ eſt id quod ad corrigendũ & emẽdandũ valet: verſatúrq; in rebus & ſpõte & inuitè cõtractis. Huius autẽ iuris forma alia eſt à priore. Ius enim quod in diſtribuẽdis rebus cõmunibus vertitur, ſẽper ea, quam dixi, proportione cõſtat. Nã ſi pecuniæ cõmunis diſtributio fiat,

eadem ratione vtendum erit, quam habent inter ſe res eæ quæ ab vnoquoque in medium allatæ ſunt: eáque iniuria, quæ huic iuri opponitur, à proportione remota atque auerſa eſt. Ius autem, quod in contractibus verſatur, eſt illud quidem æquale quiddam: & iniuria, inæquale: verùm non illa proportione, ſed arithmetica. Nihil enim refert, vtrùm vir bonus malum hominem fraudauerit, an malus homo virum bonum: neque vtrùm vir bonus, an malus homo adulterium fecerit: ſed damni tantùm differentiam intuetur lex, iiſque vtitur tanquam æqualibus, faciatne hic iniuriam, ille iniuria afficiatur: & an hic damnum intulerit, ille acceperit. Itaque hanc iniuriam, quæ inæqualis eſt, iudex exæquare conatur. Nam cùm hic percuſſus fuerit, ille percuſſerit, aut etiam occiderit, hic autem mortuus ſit; perpeſſio & actio in parteis inæqualeis diuiſa eſt: ſed damno & multa conatur iudex exæquare, de lucro detrahens. Nam (vt ſemel & ſimpliciter dicam,) in talibus, etiamſi quibuſdã nomen non cõueniat, lucrũ appellatur: verbi gratia, in eo qui percuſſerit: in eo qui percuſſus fuerit, damnũ. Sed cùm perpeſſionem menſus fuerit iudex, hoc damnum, illud lucrum nominatur. Itaque eorum quidem quæ ſunt plus & minus, æquale eſt medium. Lucrum autem & damnum, illud quidem plus eſt, hoc autem minus, contrariè: boni plus, & minus mali, lucrum: contrarium, damnum: quorum medium, eſſe æquale, modò demonſtrabamus, id quod ius eſſe dicimus. Erit id ius quod ad corrigendum & ad emendandum valet, damni & lucri medium. Itaque & cùm aliqua de re inter ſe ambigunt, ad iudicem confugiunt. Adire autem ad iudicem, adire ad ius eſt. Nihil enim videtur aliud eſſe iudex, quàm ius animatum. Quæruntque iudicem medium: & vocant eos nonnulli μεσδίους, id eſt, medium diuidenteis, ſeu medium adiudicanteis: perinde quaſi facile futurum ſit, vt ius ſuum obtineant, ſi medium conſequantur. Ius ergo medium quiddam eſt, ſi quidem etiam iudex medius eſt. Ac iudex quidem exæquat, & velvti linea in duas parteis inæqualeis ſecta, quo maior pars dimidiam ſuperat, hoc de illa detrahit, & ad partem minorem addit. Toto autem in duas parteis diuiſo, tum ſe ſuum dicunt obtinere, cùm parteis æqualeis abſtulerint. Eſt autem æquale, medium rei maioris & minoris, proportione arithmetica: proptérque hanc adeò cauſam ius à Græcis δίκαιον appellatur, quia δίχα θη. i. in duo æqualia diuiſum eſt, perinde ac ſi quis dixerit δίκαιον: & δικαστὴς nominatus eſt, quaſi δίχαστὴς, quæ vox eum ſignificaret, qui rem in duas partes æqualeis ſecat.

ἔστιν τὸν λόγον τὸν αὐτὸν ὄνπερ ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τὰ εἰσενεχθέντα· καὶ τὸ ἄδικον τὸ ἀνὰλογον τοῦ δικαίου οὕτω, τὸ πρῶτον τὸ ἀνάλογον ὅτι. τὸ δ' ἐν τοῖς συναλλάγμασι δίκαιον, ἔστι μὲν ἴσον τι, καὶ τὸ ἄδικον ἄνισον, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀναλογίαν ἐκείνην, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀριθμητικόν· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ σπουδαῖος φαῦλον ἀπεστέρησεν, ἢ φαῦλος σπουδαῖον· οὐδ', εἰ ἐμοίχευσεν σπουδαῖος ἢ φαῦλος, ἀλλὰ πρὸς τὸν βλάβους διαφορὰν βλέπει μόνον ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσοις, εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἔβλαψεν, ὁ δὲ βέβλαπται· ὥστε τὸ ἄδικον τοῦτο ἄνισον ὄν, ἰσάζειν πειρᾶται ὁ δικαστής. καὶ γὰρ ὅταν ὁ μὲν πληγῇ, ὁ δ' παίσῃ ἢ καὶ κτείνῃ, ὁ δ' ἀποθάνῃ, διῄρηται τὸ πάθος καὶ εἰς πρᾶξις εἰς ἄνισα, ἀλλὰ πειρᾶται τῇ ζημίᾳ ἰσάζειν, ἀφαιρῶν τοῦ κέρδους. λέγεται γὰρ ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι τοιούτοις, κἂν εἰ μή ἐστιν οἰκεῖον ὄνομα ἢ, τὸ κέρδος, οἷον τοῦ παίξαντος· καὶ ἡ ζημία, τοῦ παθόντος· ἀλλ' ὅταν γε μετρηθῇ τὸ πάθος, καλεῖται τὸ μὲν ζημία, τὸ δὲ κέρδος. ὥστε τοῦ μὲν πλείονος καὶ ἐλάττονος τὸ ἴσον μέσον· τὸ δὲ κέρδος καὶ ἡ ζημία, τὸ μὲν πλέον, τὸ δὲ ἔλαττον ἀνάπαλιν· τὸ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ πλέον, τὸ, τὸ τοῦ κακοῦ ἔλαττον, κέρδος· τὸ δ' ἀνάπαλιν, ζημία· ὧν δὲ μέσον τὸ ἴσον, ὃ λέγομεν εἶναι δίκαιον· ὥστε τὸ ἐπανορθωτικὸν δίκαιον ἂν εἴη τὸ μέσον ζημίας καὶ κέρδους. διὸ καὶ ὅταν ἀμφισβητῶσιν, ἐπὶ τὸν δικαστὴν καταφεύγουσι. τὸ δ' ἐπὶ τὸν δικαστὴν ἰέναι, τὸ ἰέναι ἐστὶν ὅτι τὸ δίκαιον. ὁ γὰρ δικαστὴς βούλεται εἶναι οἷόν δίκαιον ἔμψυχον, καὶ ζητοῦσι δικαστὴν μέσον, καὶ καλοῦσιν ἔνιοι * μεσοδίκους· ὡς ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής. ὁ μὲν δικαστὴς ἐπανισοῖ, καὶ ὥσπερ γραμμῆς εἰς ἄνισα τετμημένης, ᾧ τὸ μεῖζον τμῆμα τῆς ἡμισείας ὑπερέχει, * τοῦτ' ἀφῄρηται καὶ προσέθηκε τῷ ἐλάττονι τμήματι. ὅταν δ' ὅλον διχὰ διαιρεθῇ τὸ ὅλον δίχα, τότε φασὶν ἔχειν τὸ αὐτὸ, τμήματα ὅταν λάβωσι τὸ ἴσον. τὸ δ' ἴσον μέσον ὅτι τῆς μείζονος καὶ ἐλάττονος κατὰ τὸν ἀριθμητικὸν ἀναλογίαν. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον ὅτι δίχα ἐστίν· ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς, διχαστής. ἐπεὶ

N. μεσίδιους

N. τοῦτ' ἀφῄρηται τοῦ ἐλάττονι τμήματι.

γὰρ δύο ἴσων ἀφαιρεθῇ ἀπὸ θατέρου, τοσοῦτος θάτερον ᾧ τοσοῦτος τεθῇ, δυσὶ τούτων ὑπερέχῃ θ θάτερον. εἰ γὰρ ἀφῃρέθη μόνῳ, μὴ τοσοῦτος δὲ, εἷς μόνον ὑπερέχοι * τῷ μέσου, εἷς καὶ θ μέσον ἀφ' οὗ ἀφῃρέθη. εἷς τούτῳ ἄρα γνωσιούμεθα, τί τε ἀφελεῖν δεῖ ἀπὸ οὗ πλέον ἔχοντος, καί τί προσθετέον τῷ ἔλαττον ἔχοντι. ᾧ μὲν γὰρ θ μέσον ὑπερέχει, τοῦτο προσθετέον τῷ ἔλαττον ἔχοντι· ᾧ δὲ ὑπερέχεται, ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ μείζονος. ἴσαι αἱ ἐφ' ὧν αα, ββ, γγ, ἀλλήλαις. ἀπὸ τῆς αα * ἀφῃρήσθω θ αε, καὶ προσκείσθω τῇ γγ θ ἐφ' ὧν γδ· ὥστε ὅλη ἡ δγγ * τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

α ε α
β β
γ ζ γ δ

ἔστι δὲ τοῦτο ζ ὅπου καὶ ἐπὶ ἄλλων τεχνῶν. ἀνήρητο γὰρ, εἰ μὴ ἐποίει θ ποιοῦν καὶ ὅσον ζ οἷόν, ζ θ πάσχον ἔπασχε τοῦτο, καὶ τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον. ἐλήλυθε δὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀπὸ ζημίας καὶ θ κέρδους ἐκ τῶν ἐκουσίων ἀλλαγῶν. θ μὲν γὰρ πλέον ἔχειν ἢ τὰ αὑτοῦ, κερδαίνειν λέγεται· θ δὲ ἔλαττον τῷ ζ ἀρχῆς, ζημιοῦσθαι· * οἷς γὰρ θ ὠνεῖσθαι καὶ πωλεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δίδωκεν ὁ νόμος. ὅταν δὲ μήτε πλέον μήτε ἔλαττον, ἀλλ' ἀυτὰ δ' αὐτοῖς γίνηται, τὰ αὐτοῖς φασιν ἔχειν, καὶ οὔτε ζημιοῦσθαι οὔτε κερδαίνειν. ὥστε κέρδους τινὸς καὶ ζημίας μέσον θ δικαίόν ἐστι, τῷ πρᾶξαι θ ἑκούσιον τὸ ἴσον ἔχειν καὶ πρότερον καὶ ὕστερον.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ ἀντιπάσχειν καὶ ἀντιποιεῖν, καὶ τοῦ μίσμασιν καὶ ὠδινίας.

ΔΟκεῖ δίκαιον καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν. οὐκ ἔχοντα γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς, οὐκ ἐφαρμόττει, οὔτ' ὅτι τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ὅτι τὸ διορθωτικὸν κρίσει * βούλονται γὰρ τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον·

Εἴκα πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκα κ' ἰθεῖα γένοιτο.

πολλαχοῦ γὰρ διαφωνεῖ· οἷς εἰ ἀρχεῖόν ἐστιν

A Nam si cùm duæ res sint æquales, id quod ab vna fuerit detractum, addatur alteri: his duobus hæc illam superabit. Si enim detractum quidem vni rei fuisset, non autem etiam alteri additum, vno duntaxat altera alteram superaret. Mediam igitur ea res cui accessit aliquid, vno superat: & media eam cui quippiam detractum est, vno. Ex hoc itaque cognoscemus & quid ei qui plus habet, detrahendum sit: & quid ei qui minùs, addendum. Nam quo res media minorem superat, id ei quæ minus habet, addendum est: quo media superatur, id
B maximæ detrahendum. Sint tres lineæ, A A, BB. CC, inter se æquales, Lineę, AA, detracta sit pars AE, addatúrque ad lineam CC, sitque ea pars, CD. Ita tota linea DCC. lineam EA, superabit linea CD, & linea CF. Ergo & lineam BB, linea CD.

A E A
B B
C F C D

Hoc autem inest etiam in alijs artibus. Tollerentur enim, & concíderent, nisi quantum & quale id, quod efficiendi vim habet; efficit, tantundem & tale perpeteretur id quod patitur. Nata autem & translata sunt hæc nomina, damnum & lucrum, ab eo contractu qui sponte initur. Nam plus suo obtinere, lucrum facere appellatur: minus autem quàm quod initio
C supperebat, habere, damno affici: vt fit in rebus vendendis & emendis, aliísque contractibus, in quibus per legem licet impunè suis rationibus consulere, lucrumque facere. Vbi verò neque plus neque minus habent, sed paria paribus respondent, tunc se sua dicunt habere, & neque damnum accepisse, neque quicquam lucri fecisse. Ideaque lucri cuiusdam & damni, quæ non sponte, sed præter voluntatem obuenerint, medium, ius est: vt tantundem vterque eorum qui contrahunt, habeat posterius, quantum prius habuit.
D

CAPVT III.

De iure talionis & de pecunia vsu.

VIdetur autem quibusdam Talio quoque, id est, reciproca quædam perpessio, ius esse simpliciter, & absolutè, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim ius absolutè, id quod quis à se factum, vicissim ab altero pateretur. id est, talionem seu mutuam perpessionem. Ius talionis porrò neque ad id ius quod in distributione bonorum versatur, neque ad id quod ad emendationem factorum valet, accommodari potest. qui etiam ius Rhadamanthi hoc fuisse videntur significare,

Si quis, quod fecit, patiatur, ius erit æquum.

Multis. n. locis à iure dissidet ac discrepat:
E

N. ἀφῃρέθη, καὶ προσκείσθω τῇ γγ θ ἐφ' ὧν γδ· ὥστε ὅλη ἡ δγγ * τῆς εα ὑπερέχει τῷ γδ, καὶ τῷ γζ τῆς ἄρα ββ, τῷ γδ.

N. ἐὰν μὴ πωλῇ ᾧ ὠνεῖσθαι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δίδωκεν ὁ νόμος.

γρ. βούλ. λέγει τὸν ᾧ τὸ Ρ.

veluti, ſi quis magiſtratum gerens, aliquem pulſauerit, non eſt referiendus: & ſi quis eum, qui magiſtratum gerat, pulſauerit, non modò verberandus, ſed etiam caſtigandus eſt. Præterea permultum intereſt inter id quod ſponte noſtra, & id quod inuitè facimus. ſed in communitatibus rerum contrahendarum ac permutandarum, ſanè tale ius, quod reciprocam perpeſſionem ſeu talionem nominant, proportione non æqualitate ciuilem ſocietatem continet. Factis enim proportione reciprocis, manet coniunctio ciuitatis. Aut enim malum acceptum reponere conantur, (quod ſi non liceat, ſeruitus eſſe videtur, iniuriam referre non poſſe,) aut ei qui bene meritus ſit, referre gratiam volunt: quod ſi non fiat, ſublata eſt rerum communicatio, & officiorum quaſi mutuatio. At rerum communicatione officiorumque mutuatione, ſocietas & coniunctio ciuium manet. Itaque & Gratiarum templum in propatulo vrbis loco conſtituitur, vt ſit remuneratio. Hoc enim gratiæ proprium eſt. Nam ei, qui beneficium dederit, referendum beneficium eſt: & is rurſus alterum beneficio prouocare debet. Facit autem remunerationẽ proportione conſtantẽ ea quæ medijs trãſuerſis lineis fit, cõiugatio. Exẽpli cauſa, ſit ædificiorũ opifex A, ſutor B, domus C, calceus D.

A. *Aedificiorum opifex* B. *Sutor*
C. *Domus* D. *Calceus.*

Ædificiorum opificem igitur oportet à ſutore opus illius ſumere, eique viciſſim ſuum impertiri. Ergo ſi primùm æqualitas ſit ea quæ proportione conſtat, deinde reciproca perpeſſio ſeu talio fiat, (id eſt, tantundẽ accipiatur, quãtum datũ ſit,) extabit id, quod à nobis dicitur: ſin minus, neque erit æqualitas, neq; manebit ſocietas. Nihil enim prohibet quominus vnius opus alterius opere ſit præſtabilius. Hæc igitur exæquata ſint, oportet. Quod idem fit in alijs artibus. Tollantur enim funditus, & concidãt, niſi & quãtum & quale id quod efficiendi vim habet, efficit, tantumdẽ & tale accipiat id quod patitur. Non enim ex duobus medicis ſocietas conſtare poteſt, ſed ex medico & agricola, & omnino ex diuerſis & diſſimilibus atque inæqualibus, quos tamen oportet exæquari. Quapropter quarum rerum ſit permutatio, eas res oportet eſſe eiuſmodi, vt inter ſe quodãmodo comparari poſſint. Atque ad hanc rem, nũmus quæſitus & cõparatus eſt, qui omnium rerum quodãmodo ſit medius, ſeu mẽſura. Nam res omneis metitur: quare & nimium & parũ metitur. Quot igitur calcei, domui vel alimento ſunt æquales. Oportet ergo, quã proportionẽ & cõparationẽ habet ædificandi artifex ad ſutorem, tot numero calceos cum domo aut alimẽto cõparari. Nã ſi hoc nõ ita fiet, neq; erit permutatio, neq; cõmunitas. Nõ poterũt autẽ comparari, niſi quodãmodo ſint æqualia. Ergo quemadmodũ ſuprà dixi, vnũ quidd̃ã eſſe oportet, quod cętera omnia metiatur. Hoc autẽ

ἐπάταξεν, οὐ δεῖ ἀντιπληγῶαι· καὶ εἰ ἔχοντα ἐπάταξεν, οὐ πληγῶαι μόνον δῆ, ἀλλὰ καὶ κολαασθῆαι. ἔτι, τὸ ἑκούσιον & τὸ ἀκούσιον διαφέρει πολύ. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς σωέχει τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς, κατ' ἀναλογίαν, καὶ μὴ κατ' ἰσότητα· τῷ ἀντιποιεῖν γὰρ ἀνάλογον συμμένει ἡ πόλις· ἢ γὰρ τὸ κακῶς ζητοῦσιν, (εἰ δὲ μή, δουλεία δοκεῖ εἶ̃ναι,) εἰ μὴ ἀντιποιοῖ, ἢ τὸ ἀδύ· εἰ δὲ μή, μεταδόσις γ̃ε· τῇ μεταδόσῃ δὲ συμμένουσι. διὸ & Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, ἵνα ἀντιπόδοσις ᾖ· τοῦτο γὰρ χάριτος ἴδιον· ἀντυπηρετῆσαι γὰρ δεῖ τῷ χαριζομένῳ, & πάλιν αὐτὸν ἀρξαι χαριζόμενον. ποιεῖ δὲ τὴν ἀντίδοσιν τὴν κατ' ἀναλογίαν, ἡ κατὰ διαμέτρον σύζυξις. οἷ̃ον, οἰκοδόμος ἐφ' ᾧ α, σκυτοτόμος ἐφ' ᾧ β, οἰκία ἐφ' ᾧ γ, ὑπόδημα ἐφ' ᾧ δ.

α	β
οἰκοδόμος	σκυτοτόμος.
γ	δ
οἰκία	ὑπόδημα.

δεῖ οὖν λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τοῦ αὑτοῦ. ἐὰν οὖν πρῶτον ἡ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὰ ἀντιπεπονθότα γένηται, ἔσται τὸ λεγόμενον· εἰ δ' ὁ μὲν, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει· οὐδὲν γὰρ κωλύει χρῆσθαι εἶ̃ τὸ βατέρου ἔργον, ἢ τὸ βατέρου. δεῖ οὖν δὴ ταῦτα ἰσασθῆαι. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ὅτι τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἀπορεῖ̃ται γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἐποίει τὸ ποιοῦν, ὅσον καὶ οἷ̃ον, & τὸ πάσχον ἔπασχε τοῦτο & τοσοῦτον, καὶ τοιοῦτον· οὐ γὰρ ἂν ἀνομοίων γ̃ε κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, & ὅλως ἑτέρων & οὐκ ἴσων· ἀλλὰ τούτοις δεῖ ἰσασθῆαι. διὸ πάντα συμβλητὰ δεῖ πως εἶ̃ναι, ὧν ἔστιν ἀλλαγή, ἐφ' ὃ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γ̃έ πως μέσον· πάντα γὰρ μετρεῖ· ὥστε & τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν· πόσα ἄττα δὴ ὑπόδηματα ἴσον οἰκίᾳ, ἢ τροφῇ. δεῖ τοίνυν ὥσπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον, τοσαδὶ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, οὐδὲ κοινωνία. τοῦτο δ', εἰ μὴ ἴσα εἴη πως, οὐκ ἔσται. δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, ὥσπερ ἐλέχθη πρότερον. τοῦτο δ' ἐστὶ, τῇ

quinque minatumsit, aut tanti, quanti quinque minæ sunt: c. autem lectus, ipsius B decima pars intelligatur. Perspicuũ igitur est, quot lecti domui sint æquales, nempe quinque. Sic autem rerum permutationem fieri solitam esse ante numi vsum, non est obscurum. Nihil enim interest vtrùm lecti quinq;, an quod tanti sit, quanti lecti quinq;, pro domo detur. Quid igitur sit iniuria, quid ius, & quã ratione talio seu reciproca perpessio ad ius habeat, suprà explicatũ est. His autem distinctis, perspicuum est, iustam actionem inter id quod est facere & accipere iniuriam, mediam esse. illud enim plus obtinere est, hoc minus. Iustitia porrò mediocritas est, non quomodo virtutes superiores: sed quia medij est, iniustitia autem extremorum. Præterea iustitia, virtus est, qua homo iustus, aptus dicitur, tum ad agendum consultò id quod iustum est, tum ad ius tribuendum & sibi, si cum altero contrahat, & alteri cum altero contrahenti, non ita, vt sibi plus eius quod optabile est, minus alteri: & contrà sibi minus damni, plus alteri: sed sibi & alijs id quod æquum proportione est, tribuat: itémque erga alium obseruet cum alio comparatum siue contrahentem. Contrà iniustitia vitium est, quo ad id quod iniustum est, consultò agendũ, nobisque & alijs tribuendum, apti sumus. Hoc autem est nimium & parum commodi aut incommodi, à proportione alienum ac disiunctum. Itaque iniustitia est nimium & parum, quia est & eius quod nimium est, & eius quod parum: cùm quis in sua quidem causa nimium rei absolutè vtilis sibi tribuit, inutilis & damnosæ parum. In aliorum autem negotio generaliter ad eundem modum se gerit: sed quod ad id iniquum, quod à proportione remotum est, attinet, vtrocumque modo casus tulerit. Iniustè facti autem cùm duo sint extrema, minus extremum iniuriam accipere est, maius autem iniustè facere. De iustitia igitur & iniustitia, quænam sit vtriusque natura, hoc modo dictum sit: itémque de iusto & iniusto vniuersim.

A σν, εἰ πέντε μωῶν ἀξία, ἢ ἴσον· ἢ δὲ κλίνη ἢ δίκαιον μέρος τὸ γ, τῦ β. δῆλον ζύνιων πόσαι κλῖναι ἴσον οἰκίᾳ, ὅπὶ πέντε. ὅτὶ δ' οὕτως ἰὸ ἀλλαχῆ ἰῶ, περὶ ὃ νόμισμα ἦ, δῆλον· διαφέρει γὰρ οὐδέν, ἢ ἐὶ κλῖναι πέντε αὐτὶ οἰκίας, ἢ ὅσου αἱ πέντε κλῖναι. τί μὲν οὖν ἐῶν ὃ ἄδικον, καὶ τί ὃ δίκαιόν ἐστιν, εἴρηται. διωρισμένων δὲ τούτων, δῆλον ὅτὶ ἡ δικαιοσύνη μέσον ἐστὶ τῦ ἀδικεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι· ὃ μὲν γὰρ, πλέον ἔχειν· ὃ δ' ἔλαττόν ἐστιν· ἰὸ δὲ δικαιοσύνη, * μεσότης ἐστὶν, οὐ τὸν αὐτὸν ζῆτον ταῖς πρότερον ἀρεταῖς, ἀλλ' ὅτὶ μέσου ἐστίν· ἰὸ δ' ἀδικεῖν, τῷ ἄκρων. καὶ ἡ μὲν δικαιοσύνη ἐστὶ καθ' ἰῶ ὁ δίκαιος λέγεσθαι προαιρετικὸς κατὰ προαίρεσιν τῦ δικαίου, καὶ διανεμητικὸς καὶ αὐτῷ πρὸς ἄλλον, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον· οὐχ οὕτως, ὥστε τῦ μὲν αἱρετῦ, πλέον αὐτῷ· ἔλαττον δ', τῷ πλησίον· τῦ βλαβερῦ δ', ἀνάπαλιν· ἀλλὰ τῦ ἴσου τὸ κατ' ἀναλογίαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλον· ἡ δ' ἀδικία ζυγάπαλιν τῦ ἀδίκου. τῦτο δ' ἐστὶν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις τῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ παρὰ τὸ ἀνάλογον· ὅθεν ὑπερβολὴ μὲν ἔλλειψις ἡ ἀδικία, ὅτὶ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεώς ἐστιν· ἐφ' αὐτῦ μὲν ὑπερβολῆς τῦ ἁπλῶς ὠφελίμου· ἐλλείψεως δὲ, τῦ βλαβεροῦ. ὅτὶ δὲ τῷ ἄλλων, τὸ μὲν ὅλον, ὁμοίως· τὸ δὲ παρὰ τὸ ἀνάλογον, ὁποτέρως ἔτυχε· τῦ δὲ ἀδικήματος, τὸ μὲν ἔλαττον, τὸ ἀδικεῖσθαί ἐστι· τὸ δὲ μεῖζον, τὸ ἀδικεῖν. περὶ μὲν οὖν δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας, τίς ἑκατέρα ἐστὶν ἰὲ φύσις, εἰρήσθω τοῦτον τὸν τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καθόλου.

γρ. μεσότης ἰές ἐστὶ, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς.

B

C

D

CAPVT IV.

De iniustè factis, & varijs iuris generibus.

SEd quoniam fieri potest vt is qui iniustè facit, nondum tamen sit iniustus; quibusnam iniustè factis iam iniustus est in vnoquoque iniustitiæ genere? An vt fur, aut adulter, aut latro? An sic nihil intererit? Namque fieri potest vt quis cum a iqua muliere rem habeat, sibi notâ quidẽ illa, verumtamẽ non consultò,

E

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ δικαίου πολιτικοῦ, καὶ διανομικοῦ, καὶ κατὰ νόμον καὶ οἰκονομικοῦ.

ΕΠΕΙ δ' ἐστὶν ἀδικοῦντα μήπω ἄδικον εἶναι, οἷον τὰ ἀδικήματα ἀδικοῦντα ἤδη ἄδικός ἐστιν ἑκάστων ἀδικίαν, οἷον κλέπτης, ἢ μοιχὸς, * ἢ λῃστὴς·] ἢ οὕτω μὲν οὐδὲν διοίσει· καὶ γὰρ ἂν συγγένοιτο γυναικὶ, εἰδὼς ὅ ἐστιν· ἀλλ' οὐ διὰ προαίρεσιν ἀρ-

χλιὼ, ἀλλὰ διὰ πάθος. ἀδικεῖ μὲν οὖν, ἀδικος δ' οὐκ ἔστιν· οὐδ' ὁ κλέπτης, ἐκλεψε δὲ· οὐδὲ μοιχὸς, ἐμοίχευσε δὲ· ὁμοίως δ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. πῶς μὲν οὖν ἔχει τὸ ἀντιπεπονθὸς πρὸς τὸ δίκαιον, εἴρηται πρότερον. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι τὸ ζητούμενόν * ἐστι καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολιτικὸν δίκαιον. τοῦτο δέ ἐστιν ὅτι κοινωνοῦσι βίου πρὸς τὸ εἶναι αὐτάρκειαν, ἐλεύθεροι δὲ ἴσοι, ἢ κατ' ἀναλογίαν, ἢ κατ' ἀριθμόν· ὥστε ὅσοις μὴ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι ξυσπις πρὸς ἀλλήλους τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ἀλλά τι δίκαιον δὲ κατὰ ὁμοιότητα· ἔστι γὰρ δίκαιον, ὃ οἷς καὶ νόμος πρὸς αὐτούς· νόμος δ', ὃ οἷς ἀδικία· ἢ γὰρ δίκη, κρίσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου· ὃ οἷς δὲ ἀδικία, καὶ τὸ ἀδικεῖν ὃ ξυσπις· ὃ οἷς δὲ τὸ ἀδικεῖν, ἐν πᾶσιν ἀδικία· τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ πλέον αὑτῷ νέμειν τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔλαττον δ', τῶν ἁπλῶς κακῶν. διὸ οὐκ ἐάομεν ἄρχειν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν λόγον· ὅτι ἑαυτῷ τοῦτο ποιεῖ, καὶ γίνεται τύραννος. ἔστι γὰρ ὁ ἄρχων, φύλαξ τοῦ δικαίου. * εἰ δὲ τοῦ δικαίου,] καὶ τοῦ ἴσου. ἐπεὶ δ' ὑβρίζει αὑτῷ πλέον εἰ δοκεῖ, εἶναι δίκαιος· οὐ γὰρ νέμει πλέον τοῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ αὑτῷ, εἰ μὴ πρὸς αὐτὸν αἀάλογόν ἐστι· διὸ ἑτέρῳ * ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο ἀλλότριον εἶναι φασιν ἀγαθὸν τὸ δικαιοσύνην, καθάπερ εἰλέχθη καὶ πρότερον. μισθὸς δεῖ αὐτῇ δοτέος. τοῦτο δὲ, τιμὴ καὶ γέρας· * ὅσοις μὲν ἱκανὰ τούτων, οὐκ γίνονται τύραννοι. ὃ δὲ δεσποτικὸν δίκαιον καὶ ὃ πατρικὸν, * οὐ ταὐτὸ ξυσπις, ἀλλ' ὅμοιον· οὐ γὰρ ἔστιν ἀδικία πρὸς τὰ αὑτοῦ ἁπλῶς. ὃ δὲ κτῆμα καὶ ὃ τέκνον, ἕως ἂν ᾖ πολίκνον, καὶ * μὴ χωρισθῇ, ὡσαύτως· μέρος γὰρ αὐτοῦ. αὐτὸν δ' οὐδεὶς προαιρεῖται βλάπτειν. διὸ οὐκ ἔστιν ἀδικία πρὸς αὐτόν. οὐδ' ἔργα ἄδικον οὐδὲ δίκαιον ὃ πολιτικόν· κατὰ νόμον γὰρ ἦν, καὶ οἷς ἐπεφύκει εἶναι νόμος· οὗτοι δ' ἦσαν οἷς ἐστὶν ἀρχὴ ἰσότης τοῦ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. διὸ μᾶλλον πρὸς γυναῖκά ἐστι δίκαιον, ἢ πρὸς τέκνα καὶ κτήματα· τοῦτο γὰρ ἔστι ὃ οἰκονομικὸν δίκαιον· * ἕτερον δὲ ἐστὶ καὶ τοῦτο τοῦ πολιτικοῦ.

γρ. δεῖ καὶ τὸ ἁπλῶς δίκαιον, καὶ τὸ πολ. δίκαιον. ἀνάγκη δίκαιον, καὶ κατ' ἰμ. reliquis omnibus omissis.

omittit q. c.

γρ. πρὸς.

γρ. ἔτι δὲ μοίκαιά τε διαῦτα, γρ. οὐ ταὐτὸν τ.

μὴ omittit q. c.

γρ. ἔτερον δὲ καὶ τοῦτο τοῦ πολ. δικαίου. τὸμὲν γὰρ φυσικόν ἐστι, τὸδὲ νόμικον.

sed perturbatione & libidine inflammatus. Facit igitur hic quidem iniustè, sed non idcirco iniustus est. Quemadmodum nec fur, etiam si furatus sit: nec adulter, etiamsi adulterium commiserit itemque in cæteris. Quomodo igitur affecta sit reciproca perpessio seu talio ad ius, dictum est antea. Sed sciendum est, ius id quod quærimus, & simpliciter ius esse, & ius ciuile. Est autem inter eos qui communitate & societate vitæ inter se coniuncti sunt, homines liberos & æqualeis, vel proportione, vel numero, vt rerum ad vitam degendam necessariarum copijs per se abundent, nihilque foris requirant. Itaque quibus hoc non est, eis inter ipsos non est ius ciuile, sed ius quoddam, & ex illius similitudine sic appellatum. Communi enim iure vruntur ij quibus & lex inter ipsos communis est. Lex autem eorum communis est, quorum & iniustitia est. Iudicium enim, iuris & iniuriæ disceptatio est. Inter quos autem iniustitia locum habet, inter hos & iniuriæ faciendæ locus esse potest. Quibus autem inter ipsos iniuriæ faciendæ locus est, non continuò in ijs omnibus iniustitia reperitur. Est autem iniuriam facere, eorum quæ absolutè bona sunt, sibi plus tribuere: minúsque eorum quæ absolutè mala. Itaque hominem non sinimus imperare, sed legem aut rationem, quia hoc ille sibi facere consueuit, fitque tyrannus. Est autem is qui præest, iuris custos. Quod si iuris, ergo & æqualitatis. Iam verò quoniam si quis iustus sit, nihilo plus ad eum boni, quàm ad cæteros, videtur peruenisse, (non enim eorum, quæ absolutè bona sunt plus sibi quàm alijs tribuit, nisi ex proportione quadem ei debeatur,) idcirco alteri laborat: & ob hanc causam bonum alienum dicunt esse iustitiam, quemadmodum & antè dictum est. Danda igitur ei merces aliqua est. Hæc autem est honos & decus. Qui verò his contenti non sunt, hi fiunt tyranni. Ius autem vel domini in seruos, vel patris in liberos, non est idem atque hæc, sed tamen simile. Neque enim cuiquam in sua iniustitiæ locus esse potest absolutè. Atqui possessio, seu mancipium, & liberi vsque eò dum parui sint, neque à patre seiuncti, partis instar sunt. Se ipsum autem nemo damno afficit consultò. Non est igitur cuiquam in se ipsum iniustitiæ locus. Ex quo efficitur, neque iniuriæ neque iuri ciuili locum esse. Lege enim ius constare, in iisque locum habere, apud quos legem esse communem patitur natura, dicebamus. Hos autem esse docuimus, quibus est inter ipsos imperandi & parendi æqualitas. Itaque inter virum & vxorem, magis quàm inter patrem & liberos, dominum & seruum, iuris est communitas. Hoc enim ius est ad tuendam rem familiarem pertinens: quod aliud est à ciuili.

CAPVT

A

CAPVT V.

De iure naturali & legitimo.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ δικαίου φυσικοῦ καὶ νομικοῦ.

IVs ciuile autem aliud naturale eſt, aliud legitimum. Naturale, quod vbique gentium idem valet, non quia ita vel decretum ſit, vel non decretum. Legitimum autem, quod ab initio, hoc an illo modo fiat, nihil refert: cùm conſtitutum fuerit verò, tunc demum refert: quale eſt illud, mina captiuum redimere. aut illud, capram Ioui immolare, non B oueis: præterea leges omnes, quas de rebus ſingularibus ferunt, vt Braſidæ ſacra facere: & quæcunque à populis ſcita & decreta ſunt. Exiſtimant autem nonnulli, iura omnia eſſe huiuſmodi, id eſt, legitima, quoniam id quod conſtat natura, immobile atque immutabile eſt, & vbique eandem vim habet: quemadmodum ignis & hîc, & apud Perſas vrit: iura autem quotidie vident immutari. Sed hoc non ita eſt omni quidem ex parte: eſt certè ex aliqua. Et ſanè apud Deos fortaſſe, haudquaquam aliter ſe res habet: ſed apud nos eſt profectò aliquid etiam naturale, mutabile, C non tamen omne. Veruntamen nihilominus aliud natura valet, aliud non natura. Sed quodnam, & quale etiam eorum quæ aliter euenire, quæque mutari poſſunt, natura valeat, & quod non natura valeat, ſed lege & conſenſu, ſi quidem ambo peræquè ſunt mutabilia, ex ijs quę afferam, cognoſcere licebit; cæteriſque rebus eadem diſtinctio poterit accommodari. Manus enim dextera valentior eſt ſiniſtra, natura. Atqui euenire poteſt vt aliqui ſiniſtra, perinde vt dextera, vtantur. Iam verò quæ iura ex conſenſu & vtilitate hominum nata ſunt, ea D menſuris ſimilia ſunt. Neque enim omnibus in locis ſunt æquales vini triticique menſuræ: ſed apud eos qui emunt, maiores: apud eos qui vendunt, minores. Itémque iura non naturalia, ſed humana, non ſunt omnibus in locis eadem. Nam ne reip. quidem regendæ forma, vna & eadem eſt apud omneis: ſed vna duntaxat vbique conſentanea naturæ eſt, & ea quæ optima. Iam vnumquodq; ius, & vnumquodque legitimum eandem rationem habet ad hominum actiones, quam res vniuerſæ ad ſin- E gulareis. Nam quæ aguntur, multa ſunt: ſed vnumquidque illorum vnum. Eſt enim vniuerſum quiddam. Differt autem & ab iniuria iniuſtè factum, & à iure iuſtum officium, ſeu iuſtè factum, quo alter ius ſuum obtinet, iuſtúſque ex iniuſto redditur. Nam iniuria, vel natura, vel conſtitutione iniuria eſt. Hæc eadem cùm illata fuerit, iniuſtè factum eſt; priuſquam illata ſit, nondum iniuſtè factum eſt, ſed iniuria. Eadémque iuſti officij, ſeu iuſtè facti, ratio eſt: Quod commune eſt autem, id magis proprio nomine iuſta actio appellatur.

ΤΟΥ δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν, φυσικόν ἐστι· τὸ δὲ, νομικόν. φυσικὸν μὲν, τὸ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τοῦ δοκεῖν ἢ μὴ νομικὸν δὲ, ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐδὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλλως· ὅταν δὲ γένηται, διαφέρει· οἷον, τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι, ἢ τὸ, αἶγα θύειν, ἀλλὰ μὴ δύο προβάτια. ἔτι, ὅσα ὑπὸ πόλεων καθ' ἕκαστα νομοθετοῦσιν οἷον, τὸ θύειν Βρασίδᾳ, καὶ τὰ ψηφισματώδη. δοκεῖ δὲ τοῖς πᾶσι εἶναι τοιαῦτα, ὅτι, τὸ μὲν φύσει, ἀκίνητον καὶ πανταχοῦ τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν· ὥσπερ τὸ πῦρ καὶ ὧδε καὶ ἐν Πέρσαις καίει· τὰ δὲ δίκαια κινούμενα ὁρῶσι. τοῦτο μέν, οὐκ ἔστιν ὅτως ἔχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς. κατὰ τοὺς θεοὺς γε τοῖς μὲν ἴσως οὐδαμῶς ἔχον· πρὸς ἡμᾶς μέν ἐστι μᾶλλον τὸ δὲ φύσει κινητόν· οὐ μάλιστα πάντων. ἀλλ' ὅμως ἔστι τι τὸ μὲν φύσει· τὸ δὲ, οὐ φύσει. ποῖον δὲ φύσει τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἄλλως ἔχειν, καὶ ποῖον οὔ· ἀλλὰ νομικὸν καὶ συνθήκη, * εἴπερ ἀμφω κινητά, ὁμοίως δῆλον· καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ὁ αὐτὸς ἁρμόσει ὁρισμός· φύσει μὲν δεξιὰ χρείττων· κατὰ τοῦτο ἐνδέχεσθαι πάντας ἀμφιδεξίους γενέσθαι. τὰ δὲ καὶ συνθήκῃ, καὶ τὸ συμφέρειν τῶν δικαίων, ὅμοια ὅτι τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἴσα τὰ οἰνικὰ καὶ σιτικὰ μέτρα· ἀλλ' οὐ μὰν ὠνοῦνταί, μείζω· ἃ δ' πωλοῦσιν, ἐλάττω. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μὴ φυσικὰ, ἀλλ' ἀνθρώπινα δίκαια, ἃ τοῖς πανταχοῦ, ἐπεὶ οὐδὲ πολιτεῖαι· ἀλλὰ μία μόνον πανταχοῦ κατὰ φύσιν * ἡ ἀρίστη. τῶν δὲ δικαίων καὶ νομίμων ἕκαστον, ὡς τὰ καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα ἔχει· τὰ μὲν γὰρ πραττόμενα, πολλά· ἐκείνων δὲ, ἕκαστον ἓν· καθόλου γάρ. διαφέρει δὲ τὸ ἀδίκημα καὶ τὸ ἄδικον, καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ δίκαιον· ἄδικον μὲν γάρ ἐστι τῇ φύσει, ἢ τάξει. * τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅταν πραχθῇ, ἀδίκημά ἐστι· πρὶν δὲ πραχθῆναι, ἔτι, ἀλλ' ἄδικον· ὁμοίως δὲ καὶ δικαίωμα. κελεύει δὲ καὶ τὸ κοινὸν, μᾶλλον δικαίωμα πράγμα·

γρ. ἄσφ ἀ. κινητά. ὁμοίως δῆλον ὃ ἐ. τ. ἄ.

γρ. ἢ ἀρίστη.

γρ. ὡσὰν δὲ

δικαίωμα δὲ, ὃ ἐπανόρθωμα τοῦ ἀδικήματος. καθ' ἕκαστον δὲ αὐτῶν, ποῖά τε εἴδη καὶ πόσα, καὶ περὶ ποῖα τυγχάνει ὄντα, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

A Iustum officium autem, seu iustè factum, correctio & emendatio iniustè facti, seu iniuriæ alteri illatæ est Quæ sint autem cuiusque eorum genera & partes, & quot sint, & in quibus versentur, posteriùs nobis erit videndum.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Τεία ἀδικήματα εἴδη οἷς βλάπτονται, ἀνθρωποι.

CAPVT VI.

Species iniustè factorum, quibus læduntur homines.

B

ΟΝτων δὲ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων τῶν εἰρημένων, ἀδικεῖ μὲν καὶ δικαιοπραγεῖ, ὅταν ἑκών τις αὐτὰ πράττῃ· ὅταν μὴ ἑκών ᾖ ἄκων, οὔτ' ἀδικεῖ, οὔτε δικαιοπραγεῖ, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός· οἷς γὰρ * συμβεβηκε δίκαιοις εἶναι ἢ ἀδίκοις, πράττουσιν. ἀδίκημα δὲ καὶ δικαιοπράγημα ὥρισται τῷ ἑκουσίῳ, καὶ ἀκουσίῳ· ὅταν γὰρ ἑκούσιοι ὦσι, ψέγονται· ἅμα δὲ καὶ ἀδίκημά τότε ἐστίν· * ὥστε ἀδικόν τι, ἔσται μὲν, ἀδίκημα δ' οὔπω, ἐὰν μὴ ὅ ἑκούσιον πράξῃ. λέγω δ' ἑκούσιον μὲν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴρηται, ὅ αὖ τις τῶν ἐφ' αὑτῷ ὄντων εἰδὼς, καὶ μὴ ἀγνοῶν, πράττῃ, μήτε ὅν, μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα· οἷ̃ τίνα τύπτῃ, καὶ τίνι, καὶ τίνος ἕνεκα· * καὶ ἐκεῖνον ἕκαστον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, μηδὲ βίᾳ· ὥσπερ εἴ τις λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τύπτοι ἕτερον· οὐ γὰρ ἑκὼν δι' οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῷ· ἐνδέχεται δὲ τὸν τυπτόμενον πατέρα εἶναι, τὸν δ', ὅτι μὲν D δεῖ θεραπεύειν, ἢ τῶν παρόντων τις, γινώσκειν· ὅτι δ' πατὴρ, ἀγνοεῖν· ὁμοίως δ' ὁ διορισμὸς ἐνδέχεται καὶ περὶ τοῦ οὗ ἕνεκα, καὶ περὶ τὴν ἄλλην πρᾶξιν ὅλην· ὃ δὴ ἀγνοούμενον, ἢ μὴ ἀγνοούμενον μὲν, μηδ' ἐπ' αὐτῷ ὂν ἢ βίᾳ, ἀκούσιον· πολλὰ γὰρ καὶ τῶν φύσει ὑπαρχόντων εἰδότες καὶ πάσχομεν καὶ ποιοῦμεν, ὧν οὐδὲν ἐστὶν οὔτε ἑκούσιον, οὔτε ἀκούσιον ὅταν μὴ θ* γηρᾷν, ἢ ἀποθνήσκειν. ἔστι δ' ὁμοίως ὅτε τῶν ἀδίκων καὶ τῶν δικαίων, ὃ κατὰ συμβεβηκός· ἐὰν γὰρ αὖ τις ἀποδιδῷ ἃ ἄκων ἔλαβε διὰ φόβον, οὔτε δίκαια πράττει, οὔτε δικαιοπραγεῖν φατέον· ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκός. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἀναγκαζόμενον καὶ ἄκοντα τῷ ἀποδιδόναι μὴ ἀποδιδόντα, κατὰ συμβεβηκὸς φατέον ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄδικα πράττειν· τῶν δὲ ἑκουσίων, τὰ μὲν προαιρούμενοι πράττομεν, τὰ δ' οὐ προαιρούμενοι· προαιρούμεθα μὲν, ὅσα προβουλευσάμενοι·

I Am cùm iusta & iniusta ea sint quæ sunt à nobis exposita, tum & facit quisque iniustè, & iustè agit, cùm ea sponte sua agit. Cùm verò inuitus, neque iniustè facit, neque iustè agit, nisi ex euentu. Ea enim agit, quibus euenit vtiusta vel iniusta sint. At iniustè factum, iustãque actionẽ, id quod sponte & inuitè actũ est, definit ac terminat. Nam cùm quid sponte fit, tum & vituperatur, & simul iniustè factum est. Erit ergo aliquid iniustum, quod nondum erit iniustè factum, nisi eò accesserit, vt sponte factum sit. Sponte autem fieri dico, quemadmodum & suprà à nobis dictum est, id quod quis in sua potestate positum facit, sciens, neque eum quem iniuria afficit, ignorans, neque quo quasi instrumento, neque cuius rei gratia: verbi causa, quem verberet, qua re verberet, cuius denique rei causa verberet: atque illorum vnumquidque fiat, neque ex euentu, neque vi: veluti si quis alicuius manu apprehensa, alterum verberet. At sponte non verberauit is cuius est manus. Non enim in eo situm fuit. Contingere autem potest vt pater sit is qui pulsatur: is qui pulsat verò, illum esse hominem duntaxat, aut eorum aliquem, qui adsunt, sciat, patrem esse nesciat: Similis autem distinctio in eo cuius causa res agitur, adhibita sit, in tota denique actione. Quod igitur ignoratur, aut cùm minimè ignoretur, tamen vel in eius qui agit, potestate non est, vel ei vis affertur, id ab inuito agi dicitur. Nam multa sanè eorum quæ natura nobis affert, scientes & agimus & patimur; quorum nihil nec sponte nostra, nec nobis inuitis fieri dicendum est, vt senescere, aut mori. In rebus iustis autem æquè atque in iniustis euenta locum habent. Nam si quis depositum reddiderit inuitus, & metu coactus, is neque iusto officio fungi, neque rem iustam agere dicendus est, nisi ex euentu: itémque qui necessitate coactus, & inuitus depositum non reddit, is ex euentu iniuriam facere, réisque iniustas agere dicendus est. Eorum autem quæ sponte aguntur, alia consilio capto agimus, alia consilio non capto. Consilio capto agimus, quæ re priùs deliberata; non capto consilio, quæ re non antè deliberata, agimus. Iam

γρ. συμβεβηκὸς

γρ. ὥστε ἴσως τὸ ἄδικον μὲν, ἀδίκημα δ' οὔπω, ἐὰν μὴ τ.

cùm in ſocietate generis humani tria ſint damnorum genera; ea quidem cum inſcientia coniuncta ſunt errata, cùm quis, aut quem minimè exiſtimauit, percutienno, aut quomodo non putauit, aut quo inſtrumendo non putauit, aut cuius rei gratia nõ putauit, hæc egerit. Nam aut ſe non percuſſurum, aut non hoc inſtrumento, aut non hunc, aut non huius rei cauſa, arbitratus eſt: verùm accidit non id, cuius gratiâ ſe facere exiſtimauit, ſed longè aliud; verbi gratia, non vt vulneraret, ſed vt pungeret, ferrum ſtrinxit: aut non eum, quem putauit, vulnerauit; aut non quomodo voluit. Cùm igitur nec opinatò damnum illatum fuerit, Infortunium nominatur. Cùm autem non nec opinatò quidem illud, ſed tamen non malitioſè, Erratum, ſeu Peccatum eſt. Peccat enim tum quiſque cùm in ipſo cauſæ principium ineſt: infortunatus eſt, cùm principium extrà eſt. Vbi verò quis ſciens læſit alterum, ſed deliberatione non antegreſſa, iniuſtè factum eſt: exempli cauſa, quæcunque vel ab ira, vel ab alijs affectibus, qui cùm aut neceſſarij ſint, aut naturales, hominibus accidũt. Nam qui his impulſi lædunt alterum, & qui his peccant, iniuriam illi quidem faciunt, & hæc ſunt iniuſtè facta: nondum tamen propter hæc iniuſti, neque improbi ſunt. Non enim malitioſè damnum illatum eſt. Cùm autem cõſilio capto, & de induſtria, tum & iniuſtus & improbus eſt dicendus. Quapropter rectè, Quæ per iram fiunt, non de induſtria facta iudicantur. Non enim prior lædit is qui iratus facit: ſed qui laceſſiuit, atque irritauit. Præterea non eſt controuerſia de facto, ſed de iure. Ob iniuſtitiæ enim ſpeciem animo obiectam ira commouetur. Neque enim hîc de facto controuerſia eſt, vt in rebus contrahendis inter eos qui contraxerunt, (quorum neceſſe eſt alterum eſſe improbum, niſi oblìti id faciant,) ſed de facto vnum & idem ſentientes, de iure diſſentiunt atque ambigunt. At qui cogitatò læſit alterum, non ignorat. Itaque qui ab irato læſus eſt, iniuriam ſe accepiſſe putat: qui iratus læſit, nullam ſe feciſſe iniuriam exiſtimat. Quòd ſi quis conſulto damnum inferat, iniuriam facit: & qui his iniurijs inferendis iniurius eſt, iniuſtus eſt, cùm vel à proportione, vel ab æqualitate diſceſſerit. Itémque iuſtus eſt tum, cùm conſultò iuſtè agit. Iuſtè agit autem, ſi modò ſponte & voluntate ſua agat. Eorum autem quæ inuitè fiunt, alia venia digna ſunt, alia non item. Quæcunque enim non ſolùm inſcientes, ſed etiam per inſcientiam peccant homines, ijs ignoſcendum eſt: quæcunque verò non propter inſcientiam peccant, ſed quamuis inſcientes, tamen perturbationibus nec naturalibus nec humanis incitati, ijs non eſt ignoſcendum.

ρεπα ἦ, ὅσα ἀπροβούλευτα· πειᾶν δὲ οὐσῶν βλαβῶν τῶν ἐν ταῖς κοινωνίαις, τὰ μὲν μετ' ἀγνοίας ἁμαρτήματά ἐστιν, ὅταν * μήτε ὅν, μήτε ὡς] μήτε ᾧ, μήτε οὗ ἕνεκα ἐπράξατο, ταῦτα πράξῃ· ἢ γὰρ, οὐ βαλῶν, ἢ οὐ τοῦτον, ἢ ἐ τούτου ἕνεκα ἐβούλη· ἀλλὰ συνέβη ἄχ ἕ ἕνεκα ᾠήθη· οἷ, ἄχ ἵνα πρώσῃ, ἀλλ' ἵνα κεντήσῃ, ἢ οὐχ ὅν, ἢ ἄχ ὡς. ὅταν μὲν οὖν παραλόγως ἢ βλάβη γένηται, ἀτύχημα· ὅταν ἦ μὲ παραλόγως, ἀλλὰ δι' κακίας, ἁμάρτημα· ἁμαρτάνει μὲν γὰρ, ὅταν τὸ ἑκοῦσι ἢ ἀρχὴ ἦ τῆς αἰτίας· ἀτυχεῖ δὲ, ὅταν ἔξωθεν. ὅταν δὲ, εἰδὼς μὲν, μὴ προβουλεύσας δὲ, ἀδίκημα· οἷ ὅσα τε ἀφ' θυμὸν, καὶ ἄλλα πάθη, ὅσα ἀναγκαῖα ἢ φυσικὰ, συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις· ταῦτα γὰρ βλάπτοντες καὶ ἁμαρτάνοντες ἀδικοῦσι μέν, & ἀδικήματά ἐστιν· ἐ μέν τι πω ἄδικοι ἀφ' ταῦτα, οὐδὲ πονηροί· οὐδὲ γὰρ ἀφ' μοχθηρίαν ἢ βλάβη. ὅταν δ' ἐκ προαιρέσεως, ἄδικος καὶ μοχθηρός· δι' καλῶς τὰ ἐν θυμοῦ οὐκ ἐκ προαιρέσεως * κεῖνεθαι· ἐ γὰρ ἀρχὴ ὁ θυμῷ ποιῶν, ἀλλ' ὁ ὀργίσας. ἔτι γ' οὐδὲ περὶ τοῦ γένεσθαι ἢ μὴ, ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δικαίου. ὅτι φαινομένη γὰρ ἀδικία ἢ ὀργὴ ἐστιν· ἐ γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς συναλλάγμασι περὶ τοῦ γένεσθαι ἀμφισβητοῦσιν, ὧν ἀνάγκη τὸν ἕτερον εἶ μοχθηρὸν, αὐ μὴ ἀφ' λήθην αὐτὸ δρᾶσιν· ἀλλ' ὁμολογοῦντες περὶ τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ πότερον δίκαιον ἀμφισβητοῦσιν· ὁ δ' * ὑποβουλεύσας, οὐκ ἀγνοεῖ· ὥστε, ὁ μὲν οἴεται ἀδικεῖσθαι, ὁ δ' οὔ· ἀλλ' ὁ δ' ἐκ προαιρέσεως * βλάψῃ, ἀδικεῖ. καὶ ἢν ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα ὁ ἀδικῶν, ἄδικος, ὅταν πρὸς ὃ ἀνάλογον ἢ, ἢ πρὸς ὃ ἴσον. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δίκαιος, ὅταν προελόμενος δικαιοπραγῇ· δικαιοπραγεῖ δὲ, ἂν μόνον ἐκὼν προέληται. τῶν δ' ἀκουσίων, τὰ μὲν, ἐστὶ συγγνωμονικά· τὰ δ' οὐ συγγνωμονικά· ὅσα μὲν γὰρ μὴ μόνον ἀγνοοῦντες, ἀλλὰ & δι' ἄγνοιαν ἁμαρτάνουσι, συγγνωμονικά· ὅσα δὲ μὴ δι' ἄγνοιαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες μὲν, ἀφ' πάθος δὲ, μήτε φυσικὸν, μήτ' ἀνθρωπικὸν, οὐ συγγνωμονικά.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ τῦ ἀδικεῖσθαι, πῶς συμβαίνῃ, καὶ ὅτι ἑαυτοῦ ἐκόντι.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἱκανῶς διώρισται περὶ τῦ ἀδικεῖσθαι καὶ τῦ ἀδικεῖν. πρῶτον μὲν, εἰ ἔστιν, ὥσπερ Εὐριπίδης εἴρηκε, λέγων ἀτόπως,

Μητέρα κατέκτα τὴν ἐμὴν· βραχὺς λόγος·

Ἐκὼν ἐκοῦσαν, ἢ θέλουσαν οὐχ ἑκών.

πότερον γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔστιν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι, ἢ οὔ· ἀλλ' ἀκούσιον ἅπαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον. καὶ ἆρα ἅπαν οὕτως ἢ ἐκεῖνος, ὥσπερ τὸ ἀδικεῖν πᾶν ἑκούσιον· ἢ τὸ μὲν, ἑκούσιον, τὸ δὲ, ἀκούσιον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῦ δικαιοῦσθαι· τὸ γὰρ δικαιοπραγεῖν πᾶν ἑκούσιον. ὥστ' ἄλλην αὐτίκειθαι ὁμοίως καθ' ἑκάτερον, τό, τ' ἀδικεῖσθαι καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ἢ ἑκούσιον ἢ ἀκούσιον εἶναι). ἄτοπον δ' ἄν δόξειε καὶ ἐπὶ τῦ δικαιοῦσθαι, εἰ ἅπαν ἑκούσιον. ἔνιοι γὰρ δικαιοῦνται οὐχ ἑκόντες· ἐπεὶ καὶ πολλὰ διαπορήσειεν ἄν τις, πότερον ὁ τὰ ἄδικα πεπονθὼς, ἀδικεῖσθαι πᾶς· ἢ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῦ πράττειν, καὶ ἐπὶ τῦ πάσχειν ἐστί· τῦ συμβεβηκὸς γὰρ ἐνδέχεσθαι ἐπ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν τῶν δικαίων· ὁμοίως δὲ δῆλον, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδίκων. οὐ γὰρ ταὐτὸν τὸ τὰ ἄδικα πάσχειν τῦ ἀδικεῖσθαι· ὁσάκις τὸ ἄδικα πάσχειν, τῦ ἀδικεῖσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῦ δικαιοπραγεῖν καὶ δικαιοῦσθαι· ἀδύνατον γὰρ ἀδικεῖσθαι, μὴ ἀδικουμένους· ἢ δικαιοῦσθαι, μὴ δικαιοπραγοῦντας. εἰ δ' ἔστιν, ἁπλῶς τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα ἦν ἄν. τὸ δ' ἑκόντα, εἰδότα καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' ἀκρατὴς ἑκὼν βλάπτει αὐτὸς αὑτὸν, ἑκὼν τ' ἂν ἀδικοῖτο, καὶ ἐνδέχοιτο αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔστι δὲ καὶ τῦτο ἓν τι τῶν ἀπορουμένων, εἰ ἐνδέχεται αὐτὸν αὑτὸν ἀδικεῖν. ἔτι, ἑκὼν μὲν ὡς δι' ἀκρασίαν τις ἂν ἄλλου βλάπτοιτο * ἐκόντος· ὥστ' εἴη ἂν ἑκὼν ἀδικεῖσθαι· ἢ οὐκ ὀρθὸς ὁ διορισμὸς, ἀλλὰ προσθετέον * τῦ βλάπτειν, εἰδότα καὶ ὅν, καὶ ᾧ, καὶ ὡς τὸ παρὰ τὴν ἐκείνου βούλησιν.

γρ. ἀδικωῦντος.

γρ. τὸ βλάπτειν, εἰδότα

CAPVT VII.

De iniuria accipienda, & an sponte sua aliquis iniuria affici queat.

DVbitare autem posset aliquis, si modò satis distinctè de accipienda & facienda iniuria à nobis disputatum est; primùm quidem vtrùm ita se res habeat, vt dixit Euripides, cuius hæc sunt absurdè sanè dicta:

B *Matrem vt meam necauerim, paucis loquar,*
Volens volentem, vel volentem non volens.

Quæri enim potest vtrùm possit quisquam verè iniuriam sua voluntate accipere, nécne: sed potiùs omnis inuito fiat iniuria: quemadmodum & quisquis iniuriam facit, sponte facit: hoc est, vtrùm omnis iniuria accipiatur vel hoc vel illo modo, (quemadmodũ & iniuriam quisque sua voluntate facit,) an aliqua sit, quam quis sua sponte accipit: aliqua quam inuitus. Atque hoc idem de iure obtinendo quæri potest. Quisquis enim iustè agit, sponte agit. Itaque consentaneum est, vtrũq; similiter inter se
C opponi, iniuriam accipere, & ius suum obtinere: vt vtrumque vel sponte perferatur atque obtineatur, vel inuitè. Sed absurdum videri possit etiam in suo iure obtinendo, si omnis, qui ius suum obtinet, sponte obtineat. Nonnulli enim ius suum obtinent non sua voluntate. Tum verò hoc quoque cuipiam dubiũ esse possit, vtrùm quisquis aliquid iniusti pertulit, iniuriam accepisse dicendus sit: an verò, vt in agendo, sic se res habeat etiam in perpetiendo. Contingere enim potest vt quis ex euentu in
D vtroque rerum iustarum sit particeps. Fieri autem similiter posse, vt quis rerum iniustarum sit particeps, perspicuum est Non enim idẽ est, res iniustas agere, atque iniuriam facere: neque res iniustas perferre, atque iniuriam accipere. Idémque de re iusta agenda, & de iure suo obtinendo, sentiendum. Nam fieri non potest vt quisquam iniuriam accipiat, nisi sit qui faciat: aut vt ius suum obtineat, nisi sit qui iustè agat, iustique iudicis munere fungatur. Quod si iniuriam facere, simpliciter est alicui sponte sua nocere: sponte autem nocere, est scientem & cui, & quo, & quo modo noceas: incontinens autem sponte sua sibi ipse nocet: ergo
E sponte sua iniuria afficietur, & fieri poterit vt quis se ipse iniuria afficiat. At hoc etiam vnum est ex ijs quæ dubitantur & quæruntur, fierine possit vt quis sibi ipse iniuriam faciat. Præterea potest aliquis sponte sua propter incontinentiam suam ab altero, eius voluntate damno affici. Itaque fieri poterit vt quis sponte sua iniuria afficiatur. Aut non est recta superior definitio? illisque verbis, Nocere scientem & cui, & quo, & quomodo noceas, addenda sunt hæc, Contra illius voluntatem?

Damno igitur ſua ſponte quiſpiam affici, réſque iniuſtas perferre & perpeti poteſt : iniuriã autem ſua ſponte accipere nemo poteſt. Nemo enim vult iniuriam accipere : ac ne incontinens quidem : ſed præter ſuam voluntatem agit. Nam nec vult quiſquam, quod non arbitratur eſſe bonum. At incontinens id quod agendum eſſe non putat, agit. Neque verò qui dat ſua, (quemadmodum ſcribit Homerus Glaucum Diomedi dediſſe,

Aurea dat pretio arma boues æquantia centum:
Aerea fert nihilóque nouem meliora iuuencis,

iniuria afficitur. In eius enim poteſtate ſitum eſt dare, aut non dare. At iniuriam accipere, non eſt in eius qui accipit, poteſtate ſitum, ſed adſit is oportet, qui iniuriam faciat. Iniuriam igitur accipere, non eſſe quippiam, quod ſponte ſuſcipiatur, ex ijs intelligi poteſt. Sed ex ijs quæ propoſuimus, duo nobis reſtant explicanda: vtrùm iniuriam faciat, ſine qui plus alicui tribuit præter eius meritum ac dignitatem, an is qui ius conſecutus eſt : & fierine poſſit, vt quis ſibi ipſi iniuriam faciat. Nam ſi contingere poteſt id quod priore loco dictum eſt, vt is qui plus tribuit, faciat iniuriam, non is qui plus obtinuit; ſequitur, vt ſi quis plus alteri quàm ſibi, tribuat ſciens, & ſua voluntate, is ſe ipſe iniuria afficiat. Id quod modeſti homines facere conſueuerunt : nam vir bonus de ſuo iure libenter & facilè aliis concedere ſolet. An ne hoc quidem ſimplex eſt ; Nam plus ſibi alterius boni, ſi caſus ita tulit, vendicauit, veluti gloriæ, aut eius quod abſolutè honeſtum eſt. Præterea ex definitione eius quod eſt iniuriam facere, hoc diſſoluitur. Nihil enim ei accidit præter ipſius voluntatem. Quare non iccirco iniuria afficitur, ſed, vt hoc demus, damno afficitur dumtaxat. Perſpicuum autem etiam illud eſt, eum quidem, qui plus diſtribuit, facere iniuriam : ſed eum qui plus obtinet, non ſemper Non enim is in quo id ineſt, quod iniuſtum eſt, iniuriam facit : ſed is in quo ſponte hoc facere, hoc eſt, à quo actionis principium proficiſcitur : quod ſanè eſt in eo qui diſtribuit, non in eo qui capit. Præterea, quoniã, facere multis modis dicitur, & vſu venit vt inanima quoq; interficiãt, & manus, & ſeruus, domini iuſſu : non quidẽ iniuriã faciunt, ſed tamen res iniuſtas faciunt. Præterea ſi quis ignorans iudicauit, neq; facit iniuriam, quod ad ius legitimum attinet, neque iudicium iniuſtum eſt : ſed eſt velut iniuſtum. Nam ius legitimum aliud eſt ab illo primo. Quod ſi ſciens iniuſtè iudicauit, iam ipſe quoque plus conſecutus eſt, vel in eo quòd gratiam iniit ab altero, vel in eo quòd inimicitias ſuas vltus eſt. Quemadmodum igitur ſi quis iniuriæ factæ ſit ſocius ac particeps : ſic etiã in illis, is qui propter hæc iniuſtè iudicauit, plus obtinere intelligitur. Nã & in illis qui agrũ alteri adiudicauit, is non agrum ſed pecuniam accepit.

A βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκών, καὶ τἀ ἀδικα πάσχει, ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών· οὐδεὶς γὰρ βούλεται, οὐδ' ὁ ἀκρατής. ἀλλ' ἁμαρτάνει παρὰ τὴν βούλησιν πεφυκὼς· οὔτε γὰρ βούλεται οὐδεὶς ὃ μὴ οἴεται εἶναι συμφέρον· ὁ δ' ἀκρατὴς, ὃ οὐκ οἴεται δεῖν πρᾶξαι, πράττει· ὁ δὲ τὰ αὑτῆς διδοὺς, ὥσπερ Ὅμηρός φησι δοῦναι τὸν Γλαῦκον τῷ Διομήδει,

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

B οὐκ ἀδικεῖται· ἐπ' αὐτῷ γάρ ἐστι τὸ διδόναι· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐκ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλὰ τοῦ ἀδικοῦντος δεῖ ὑπάρχειν. περὶ μὲν οὖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, ὅτι οὐκ ἐκούσιον, δῆλον. ἔτι δ', ὧν προσφέρομεθα, δύο ἐστὶν εἰπεῖν, πότερόν ποτε ἀδικεῖ ὁ πείθων παρὰ τὴν ἀξίαν τὸ πλεῖον, ἢ ὁ ἔχων· καὶ εἰ ἔστιν αὐτὸν αὐτὸν ἀδικεῖν· εἰ γὰρ συμβέβηκε τοῦτο λέγειν, καὶ ὁ προσφερόμενον ἀδικεῖ, ἀλλ' C οὐκ ἔχων τὸ πλέον· εἶτ' ἐς * πλέον ἑτέρῳ ἢ αὐτῷ νέμει, εἰδὼς καὶ ἔχων, ἆρ' αὐτὸς αὐτὸν ἀδικεῖ· ὥσπερ δοκοῦσιν οἱ μέτριοι ποιεῖν· ὁ γὰρ ὑπερέχων, ἐπιεικὴς ἐστιν. ἢ οὐδὲ τοῦτο ἁπλοῦν· ἑτέρου γὰρ ἀγαθοῦ, εἰ ἔτυχεν, * ἐπλεονέκτηκεν ὀρθῶς, ἢ οὐκ ἀπλῶς καλοῦ. ἔτι λύεται καὶ τὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ ἀδικεῖν· οὐδὲν γὰρ συμβαίνει αὐτῷ παρὰ D βούλησιν· ὥστε οὐκ ἀδικεῖται, εἰ γε τοῦτο· ἀλλ' εἴπερ, βλάπτεται μόνον. φανερὸν δὲ καὶ * ὅτι ὁ πλεονεμῶν ἀδικεῖ, ἀλλ' οὐχ ὁ τὸ πλέον ἔχων ἀεί· οὐ γὰρ ᾧ τὸ ἄδικον ὑπάρχει, ἀδικεῖ· ἀλλ' ᾧ τὸ ἐκόντως τοῦτο ποιεῖν· τοῦτο δ', ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως· ἢ ὅστιν ὁ τῷ πλεονεμηθέντι, ἀλλ' οὐκ ὁ τῷ λαμβάνοντι. ἔτι, ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ ποιεῖν λέγεται, καὶ ἔστιν ὡς καὶ ἄψυχα κτείνει, καὶ ἡ χεὶρ, καὶ ὁ οἰκέτης ὑπ' ἄλλου, οὐκ ἀδικεῖ μέν, ποιεῖ δὲ τὰ ἄδικα. ἔτι, εἰ E μὲν ἀγνοῶν ἔκεινεν, οὐκ ἀδικεῖ καὶ τὸ νομικὸν δίκαιον, οὐδ' ἄδικος ἡ κρίσις ἐστίν. ἔστι δ', ὡς ἄδικος· ἕτερον γὰρ τὸ νομικὸν δίκαιον καὶ τὸ πρῶτον. εἰ δ' εἰδὼς ἔκεινεν ἀδίκως, πλεονεκτεῖ καὶ αὐτὸς, ἢ χάριτος, ἢ ἡμωρίας. ὥσπερ οὖν κἂν εἴ τις μετάσχοι τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὁ δι' ἐκεῖνον κρίνας ἀδίκως, πλέον ἔχει· καὶ γὰρ * ἐπ' ἐκείνῳ ἦν ἀγεῖν κρίνας, οὐκ ἀγεῖν, ἀλλ' ἀργύριον ἔλαβεν.

οἱ δ' αὐθεφποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶ) ὃ ἀδικεῖν· δῆ δ τὸ δίκαιον εἶ) ῥᾴδιον. τὸ δ', οὐκ ἔστ· συγγνέσθαι μὲν γὰ τῇ τῦ * γείτονος, δ παῖξαι τὸν πλησίον, δ δοῦναι τῇ χερὶ τὸ ἀργύριον, ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' αὐτοῖς· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας * ζῶπα ποιῆν, οὐτε ῥᾴδιον, ὅτ' ἐπ' αὐτοῖς. ὁμοίως δ καὶ τὸ γινώσκειν τὰ δίκαια καὶ ζὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται δ φόν εἶ), ὅτι ταῦτ' ἐστὶ δίκαια οἷς οἱ νόμοι λέγουσιν, ὅ χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' ὅ ζῶντ' ἐστὶ τὰ δίκαια, ἀλλ' ἢ κῆ συμβεβηκός· ἀλλὰ πῶς ἰατρεῦσαι καὶ πῶς νεμόσθαι, δίκαια· τῦτο δ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· ἐπεὶ, κἀκεῖ μὲν μᾶλ δ οἶνον καὶ ἔλλεβορον, καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ πῶς δεῖ νέμειν τοῖς ὑγιάζειν, καὶ τίνι, καὶ πότε, τοσῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶ). διὰ αὐτὸ δὲ τῦτο, δ τῦ δικάζου οἴονται εἶ) ῥᾴδιον ἢ πιον τὸ ἀδικεῖν· ὅτι οὐδὲν ἢ πιον ὁ δικάζων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δεινὸν ἂν ἕκαστον ταῦτα ζῶντα· καὶ γὰ συγγνέσθαι γυναικὶ καὶ παῖξαι, καὶ ὁ αὐθάδης πρὸς ἀπαίδευτα ἀφεῖναι, καὶ σφαφεὶς * ἐφ' ὁπότερα οἰοῦν πρέπειν· ἀλλὰ τὸ δῆλα εἶναι καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ζῶπα ποιῆν ἐστι, πλὴν δ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντα, ζῶπα ποιῆν ἐστιν· ὥσπαφ καὶ τὸ ἰατρεῦσαι καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τεμεῖν, ἢ μὴ τεμεῖν, ἢ φαφμακεῦσαι, ἢ μὴ φαφμακεῦσαι ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχειν ἢ τὰ δίκαια καὶ τοῦτοις οἷς μέτεστι τῆ ἁπλῶς ἀγαθῶν· ἔχουσι δὲ καὶ ὑπεφβολὴν καὶ τοῦτοις καὶ ἔλλειψιν· τοῖς μὲν γὰ ἔστιν ὑπεφβολὴ αὐτῶν, οἷ ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐδὲν μέσον ὠφελίμων * τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ πάντα βλαπτῆ· τοῖς δὲ * μέχρι τινὸς· ἁπλῶς τῦτ', ἀνθφώπινόν ἐστι.

γρ. κἀπὶ γυναικί.

γρ. ζῶπα

γρ. ἐφ' ὁπεφαιοῦν

γρ. τοῖς ἀνιάτοις κακοῖς

γρ. μέχρί του, παυθῶσι.

A Homines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe putant, iniuriam facere, eóque eſſe facile, iuſtum eſſe. Sed non ita eſt. Nam cum vicini vxore rem habere, & alterum verberare, & manu pecuniam largiri, tum facile eſt, tum in eorum qui faciunt, poteſtate ſitum eſt: Sed ſic affectos hæc facere, neque in eorum poteſtate ſitum eſt. Itémque iuſta & iniuſta noſſe, nullius ſapientiæ eſſe putant: quia ea, de quibus loquuntur leges, intelligere difficile non eſt. Verùm hæc non ſunt iuſta, niſi ex euentu: ſed cùm certo quodam modo & aguntur & diſtribuuntur, tum iuſta ſunt. Hoc autem maius opus eſt, quàm res ſalubreis cognoſcere. Nam illic quoque mel, vinum, veratrum, vſtionem, & ſectionem noſſe facile eſt: ſed quomodo, cui, & quando ad ſanitatem adhibenda ſint, cognoſcere, ita magnum & operoſum eſt, vt medicum eſſe. Propter hanc ipſam cauſam non minus iuſti quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus, immò verò magis, vnumquodque horum agere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxore B rem habere, alterúmque verberare, & virum fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atque ignauum eſſe, & iniuriam facere, non eſt hæc facere, niſi ex euentu, ſed ſic affectum facere: quemadmodum mederi, & ſanare, non eſt ſecare, aut non ſecare, medicamento purgare, aut non purgare: ſed ſic affectum hæc præſtare. In his autem iura locum habent: inter quos eorum quæ abſolutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis C enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis: aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt, nempe hominibus inſanabilibus, & omni vitiorum genere contaminatis, ſed omnia nocent: aliis aliquatenus vtilia ſunt. Atque hoc humanum eſt. D

ΚΕΦΑΛ. η'.

CAPVT VIII.

E

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τῦ ἐπιεικοῦς.

De æquitate & æquo bono.

ΠΕΡΙ δὲ ἐπιεικείας καὶ τῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, λέγωμεν· ἐπιείκεια γὰ δικαιοσύνῃ, καὶ ὁ ἐπιεικὴς γὰ ἐστὶν εἰπεῖν· οὔτε γὰ ὡς ζῶντ' ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτεφον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ ὁτὲ μὲν, τὸν ἐπιεικῆ ἐπαινοῦμεν, καὶ αὐτὸν τὸν ζιοῦτον· ὥστε καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες

SEQVITVR vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propiùs intuentibus, neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eúmque virum, qui æquus & bonus eſt. Quinetiam hoc nomen ad alia

laudando transferimus, pro bono ἐπαινέσεως vſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus, abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile. Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt iuſtum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia, quodammodo bene habent: nec quicquam eorum eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt. Neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt ius, & æquum bonum: cúmque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt, quòd quãuis æquum bonum, ius ſit, non eſt tamen ius lege conſtitutum, aut legitimum, ſed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc cauſa eſt, quòd lex omnis generalis eſt: de quibuſdam autem rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non poteſt. Itaque quibus in rebus legis vocem vniuerſam ac generalem eſſe neceſſe eſt, id autem non ſatis rectè fieri poteſt; in eis id ſumit lex, quod plerumque ſolet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, ſatis intelligat. Nec tamen ideirco minus recta eſt. Non enim culpa legis eſt, neque eius qui legem tulit, ſed naturæ rerum. Earum enim rerum quæ in actionem cadunt, talis materia eſt. Cùm igitur lege generaliter locuta, aliquid euenit poſtea præter genus illud vniuerſum: tunc par eſt, quà prætermiſit aliquid lator legis, & peccauit in eo quòd abſolutè locutus eſt, id quod deeſt, quódque omiſſum eſt, corrigere: quòd etiam lator legis, ſi illic adeſſet, ita eloqueretur, & de quo legem tuliſſet, ſi præſciuiſſet. Itaque cùm æquum bonum, ius ſit, tum quodam iure melius eſt, non eo quod abſolutè ius eſt, ſed eo peccato quod ex ſimplici & generali ſermone natum eſt. Denique hæc æqui boni vis ac natura eſt, vt legis correctio ſit, quà aliquid ei deeſt, propterea quod generaliter loquitur. Hæc enim cauſa eſt cur non omnia lege ſint comprehenſa, quod de quibuſdam lex ferri non poteſt: plebiſcito igitur opus eſt. Rei enim non definitæ infinita quoque regula eſt, vt & ſtructuræ Leſbiæ regula plumbea eſt. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: ſic & populi ſcitum ad res quotidianas accommodari & transferri ſolet. Quid ſit igitur æquum bonum, quid ius, quo denique iure melius ſit æquum bonum, ex his perſpicuum eſt. Ex hoc autem etiam apparet, quis ſit vir æquus & bonus. Nam qui conſilium huiuſmodi cepit, vt hæc ſequatur, quique ad ipſa agenda aptus eſt: & qui non eſt iuris interpres in ſua cauſa durior, neque in deteriorem partem propenſus atque implicatus, ſed de ſuo iure concedit potius, etiamſi

μεταφέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὅτε δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς καὶ τὸ δίκαιόν τι ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς, οὐ δίκαιον, εἴ ἀμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία ἐκ τοιούτων συμβαίνει· ἐκ δὲ τούτων καὶ τὸ ἐπιεικὲς. ἔχει δ' ἅπαντα λόγον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ἐναντίον ἑαυτῷ· τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαιοῦταί ὅτι, βέλτιόν ἐστι δίκαιόν· καὶ οὐχ ὡς ἄλλό τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ δ' ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, κρεῖττον τὸ ἐπιεικές. πηδὲ τὸν ἀπορίαν, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ τὸν νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δὲ, οὐκ ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ ὀρθῶς τε ᾖ, τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνῃ ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοεῖ τὸ ἁμάρτημα νόμοθετ· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐστίν. οὕτως γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων ὕλη ἐνθένδε αὐτὴ ἐστίν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ἐπὶ τούτοις τῶνδέ τι καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ τοῦδε λείπει ὁ νομοθέτης, ἐν ἅπαντι τῷ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐπανορθοῦν τὸ ἐλλιφθὲν, ὃ καὶν ὁ νομοθέτης αὐτὸς ἂν εἴποι, ἐνταῦθ' παρὼν· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. ὥστε, δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου. ἀλλ' οὐ τοῦ ἁπλῶς δὲ, ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ τὸ ἁπλῶς ἁμαρτήματος. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα τὸν νόμον εἶναι, ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον ἦθος νόμον εἶναι· ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, ὁ μολίβδινος κανών. ὡρμὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μεταλαμβάνει, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δικαίου, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν· ὁ γὰρ τοιοῦτων προαιρετικὸς, καὶ προαιρετικὸς,] καὶ ὁ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων

ν. ὅλῳ.

ν. μολίβ.

ν. ἀκριβῆ δίκαιος

τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικὴς ἐστι, καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

A legis auxilio niti possit: is est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitia quædam est, non alius quidam habitus.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Οτι οὐδεὶς ἑαυτὸν ἀδικεῖ.

CAPVT IX.

Vtrum quis se ipsum iniuria possit afficere.

ΠΟΤΕΡΟΝ δ' ἐνδέχεται ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ οὔ, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γὰρ ὅσι τῷ δικαίῳ, πάντ' ἀρετῇ ἐστὶ τῷ νόμου πεπραγμένα, οἷς οὐ κελεύει ἑαυτὸν, * ἀποκτιννύς ὁ νόμος· ἂν δὲ μὴ κελεύῃ, ἁμαρτάνει· ἔτι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον * βλάπτῃ, μὲν δ' ἑκὼν βλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δ', ὁ εἰδὼς ᾧ ἐστὶ, καὶ ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' * ὀργιζόμενος ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὁ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δ' οὔ; ἑκὼν γὰρ παθὼν ἀδικεῖται ὁ' ὑπὸς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ· καὶ ὡς ἀτιμία τις ἕπεται τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικήσαντι· ἔτι καθ' ὁ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ * ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὥσπερ ὁ δειλὸς· οὐχ ὡς ἔλλειν ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ τοῦτον ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τῷ αὐτῷ αὐ εἶη, ἀφῃρῆσθαι καὶ παρεσκευῆσθαι τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἁμάρτημα ἔσῃ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τι ἐν παραιρέσεως, καὶ παρίτησι. ὁ γὰρ δίκῃ πάσχει, καὶ τὸ αὐτὸ αὐτὴ ποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δ' αὑτὸν, * τὰ αὐτὰ ἅμα ἐν πάσχῃ καὶ ποιῇ. ἔτι εἴη ἂν ἑκόντα ἀδικεῖσθαι. παρὸ δὲ τοῦτοις, ἀλλ' οὐδὲ μέρος ἀδικημάτων, οὐδεὶς ἀδικεῖ· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτῆ· οὐδὲ βιάζεται τὸν ἑαυτῆ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτῆ. ὅλως δ' λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, καὶ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὴ φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ, ἕλλειπον τὸ δ', πλῆθος ἔχει ὅτι τοῦ μέσου· ὥσπερ, ἰατρικὸν μὴ, οὐ ἰατρικὴ· διεξοδικὸν δ', οὐ γυμναστικὴ. ἀλλ' ὅμως, μετὰ μοχθηρίας τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψυχῆς μοχθηρᾶς, καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας,

E X iis autem quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit vt quis sibi ipsi faciat B iniuriam, necne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege constituta sunt, ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere: & quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui sciens, cui & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem conscisci, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex nõ permittit. Iniuriam igitur facit. Sed cui? Nónne ciuitati, non sibi? Sponte enim hunc casum C subit ac perfert. At sponte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit; vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo quòd iniustus est is, qui iniustè facit tantùm, & non prorsus improbus, fieri non potest vt quisquam sibi ipsi iniuriam inferat. Hoc enim aliud est ab illo. Nam iniustus ita quodammodo improbus est, vt ignauus: non vt is qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac improbitate quidem sibi iniuriam facit: alioqui idem D decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper in pluribus ius & iniuriã esse oportet. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniustè lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sua sponte iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem suam nemo adul- E terat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis decisa sunt, quòd nemo possit sponte sua iniuriã accipere. Iam verò ne illud quidẽ obscurũ est, vtrumq; esse malũ, accipere & facere iniuriã. Alterũ enim minus, alterũ plus obtinere medio. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonã valetudinẽ pertinet: in arte autem corporum exercendorum, id quo firma corporis cõstitutio cõparatur. Verumtamẽ deterius iniuriã facere est. Namq; iniuriã facere, cum vitio coniunctũ, & vituperãdum esse dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro,

& quod ſimpliciter tale eſt, vel eo, quod ei finitimum eſt. Non enim quicquid ſponte fit, coniunctum cum iniuſtitia eſt: accipere iniuriam autem, vitio & iniuſtitia vacat. Per ſe igitur leuius malum eſt, accipere iniuriam: quamuis ex exentu grauius eſſe nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem ſemper eſſe dicit morbum, pedis offenſione grauiorem: & tamen ex euentu, pedis offenſio, morbo lateris maius malum poterit eſſe: vt ſi cui offenſo pede, euenerit, vt propterea quòd ceciderit, capiatur ab hoſtibus, & occidatur. Ex translatione autem ſermonis, & ſimilitudine quadam, poterit eſſe non ipſi ſecum, ſed ſui partium aliquibus inter ipſas quædam iuris communitas: verùm non omnis iuris, ſed vel eius quo dominus in ſeruum, vel eius quo paterfamilias in familiam ſuam vti ſolet. His enim rationibus ea pars animi quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, & hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum iniuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt vt in his partibus aliquid à ſuis appetitionibus alienum ac diuerſum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipſas, vt inter eum qui præeſt, & eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iuſtitia igitur aliiſque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac diſtinctione ſic à nobis explicatum ſit

A καὶ ἁπλῶς, ἢ ἑκούσιον. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετ' ἀδικίας· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ κακίας ἢ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· τῷ δ' συμβεβηκὸς δ', οὐδὲν κωλύει μεῖζον κακὸν· ἀλλ' οὐδὲν μᾶλλον τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρᾶς μὲν λέγει μείζω νόσον τραυματίαν. καίτοι ἴσως οὐ ποτε θἀτέρου τῷ συμβεβηκὸς, εἰ τραυματίαν ἁλῷ τὸ ποδῆν * συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. τῷ δὲ μεταφορᾷ δὲ καὶ ὁμοιότητί ἐστιν * οὐκ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὐτοῦ τινῶν οὐ πάντων δίκαιον, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν, ἢ τὸ οἰκονομικόν· οὐ γὰρ τούτοις τοῖς λόγοις διέστηκε τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέποντι καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἔστι τοῦτοις πάθη, ἃ πρὸς ἃ ἐστὶ τὰ ὀρέξεις. ὥσπερ οὖν ἔχοντι ἐστὶ χρηματίσαι τινὶ πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. ἔστι δὲ οὗτο δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

B

C

γρ. συμβαίη

γρ. ἢ ἐπὶ τ.

γρ. ἢ ἐκ αὐτῶν

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM,

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De recta ratione, eiuſque moderatrice Prudentia, & agendum eſſe, & modum agendi oſtendit

QVoniam autem ſuprà diximus, medium eſſe deligendum, non nimium neque parum: medium autem ita eſſe, vt recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctiùs diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum & in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis eſt mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas eſſe diximus, rectæ rationi conſentaneas. Quod cùm ita dicitur, eſt illud quidem verum; ſed non ſatis apertum. Namque in

D

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥΔΗΜΙΩΝ Τὸ Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Τίς ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τούτου τίς ὅρος.

E

ΕΠΕΙ δὲ τυγχάνομεν περὶ τιμῶν εἰρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ τὸν ὑπερβολὴν, μήτε τὸν ἔλλειψιν τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις * γρ. ἀφέξεσι ἕξεσι, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἔστι τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀφίησι· καί τις ἐστὶν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξὺ φαμὲν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ἴσους καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, τὸ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐδὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν τοῖς

ἀγῶσι ὑπὲρ μαθείας τοιαῦτ' ὅσας ἔστιν ὑπολαβεῖν, τοῦτο ἀληθὲς μὲν εἰπεῖν, ὅτι οὔτε πλείω, οὔτε ἐλάττω δεῖ πονεῖν, οὐδὲ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ μέσα, καθὼς ὁ ὀρθὸς λόγος· τοῦτο δὲ μόνον ἔχων τις, οὐδὲν αὐτῷ εἰδείη πλέον· οἷον, ποῖα δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς τοῦ σώματος, εἴ τις εἴποι, ὅτι ὅσα ἡ ἰατρικὴ κελεύει, καὶ ὡς ὁ τοῦτον ἔχων. διὸ δεῖ καὶ περὶ τῆς ψυχῆς ἕξεως, μὴ μόνον ἀληθῶς εἰρῆσθαι τοῦτ' εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ διωρισμένον, τίς τέ ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος, καὶ τούτου τίς ὁ ὅρος. περὶ δὲ τῆς ψυχῆς ἕξεως* διείλομεν, καὶ τοῖς μὲν ἄλογον ἔφαμεν, τοῖς δ', τῆς διανοίας· τοιοῦτον μὲν οὖν τὸν ἠθικὸν διελομένοις τοιοῦτον δὲ τὸν λοιπὸν, τοιοῦτον ψυχῆς τοῖς εἰπόντες, λέγωμεν οὕτως. τοιοῦτον μὲν οὖν ἐλέχθη δύο εἶναι μέρη τῆς ψυχῆς, τὸ, τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· νῦν δὲ περὶ τοῦ λόγου ἔχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον διαιρετέον. καὶ συντοιοῦτον δύο τὰ λόγον ἔχοντα, ἓν μὲν, ᾧ θεωροῦμεν τὰ τοιαῦτα τῶν ὄντων, ὧν αἱ ἀρχαὶ μὴ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, * ἓν δὲ τὸ, ᾧ τὰ ἐνδεχόμενα· τοῖς γὰρ τοῦ γένους ἕτερα, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τοῦ γένους, ὃ τοῖς ἑκάτερον πεφυκὸς, εἴπερ κατ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἡ γνῶσις ἐπαρχὴ αὐτοῖς. λεγέσθω δὲ τούτων, τὸ μὲν, ὑπολογιστικόν· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι καὶ λογίζεσθαι ταὐτόν· οὐδεὶς δὲ βουλεύεται περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν. ὥστε τὸ λογιστικόν ἐστιν ἓν τῶν μερῶν τοῦ λόγον ἔχοντος. λοιπέον ἄρα, ἑκατέρου τούτων τίς ἡ βελτίστη ἕξις· αὕτη γὰρ ἀρετὴ ἑκατέρου· ἡ δ' ἀρετὴ, πρὸς τὸ ἔργον τὸ οἰκεῖον.

γρ. διειλόμεθα, καὶ μ.

γρ. ἐν δὲ, ἢ ἄλλως ἔχειν. ἃ ἀδύν.

A cæteris ſtudijs atque exercitationibus, in quibus ſcientia aliqua verſatur, licet hoc quidem verè dicere, neque plus neque minus laboris aut deſidiæ, quàm res poſtulet, ſuſcipiendum eſſe, ſed omnia mediocriter, & , vt recta ratio præſcribit, eſſe facienda. Verùm qui hoc tantùm perceptum & cognitum habeat, nihil eo ampliùs ſciat: exempli cauſa, ſi quis quærenti, qualia alendo & curãdo corpori ſint adhibenda, reſpondeat, quæ ars medendi præcipit, & vt is, qui ea prædítus eſt, præcipit. Quapropter etiam in habitibus animi non ſolùm hoc eſſe verè dictum, ſed etiam diſtinctum atque B explicatum eſſe oportet, quæ ſit recta ratio, quæque huius definitio. Atque animi quidem virtutes ita diſtribuimus, vt alias, morum: alias, cogitationis eſſe diceremus. Eas igitur quæ ad mores pertinent, perſecuti ſumus: de cæteris autem tum diſſeramus, cùm pauca fuerimus priùs de anima locuti. Dictum eſt ſuprà, duas eſſe animi parteis: alteram rationis participem, expertem alteram. Nunc autem eius partis quæ ratione prędita eſt, facienda eodem modo diuiſio eſt. Atque hoc poſito ſit, duas eſſe animi parteis ratione præditas: vnam, C qua res eas cernimus, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt: alteram, qua eas quę hoc vel illo modo poſſunt euenire. Ad ea enim quorum non eſt idem genus, intelligenda, partium quoquæ animi eam quæ ad vtrumque apta ſit natura, oportet genere differre: ſiquidem eis ex ſimilitudine quadam atque affinitate cognito cõparatur. Appellatur autem harũ altera, pars in qua vis ineſt ſciendi: altera, quæ ad ratiocinandum valet. Nam conſultare & ratiocinari, idem ſunt. Iam verò nemo de iis conſultat, quæ aliter euenire non poſſunt. Itaque ea quæ ad ratiocinandum valet, vna quæD dam pars eſt eius animi partis quæ ratione prædita eſt. Intelligendum igitur eſt, vtriuſque harum partium quis optimus ſit habitus. Hic enim vtriuſque virtus eſt. At virtus ad ſuum quæque opus,

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τρία ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κύρια τοῦ πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις.

CAPVT II.

Tria eſſe in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſum, mentem, appetitum.

E

ΤΡΙΑ δή ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ κύρια τοῦ πράξεως καὶ ἀληθείας, αἴσθησις, νοῦς, ὄρεξις. τούτων δή, ἡ αἴσθησις, οὐδεμιᾶς ἀρχὴ τοῦ πράξεως· δῆλον δὲ τοῖς τὰ ζῷα αἴσθησιν μὲν ἔχει, τοῦ πράξεως δὲ μὴ κοινωνεῖ. ἔστι γὰρ ὥσπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή. ὥστ' ὅπου ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ, ἕξις προαιρετική· ἡ δὲ προαίρεσις, ὄρεξις βου-

TRia autem ſunt in animo, quæ actionis & veritatis dominatum obtinent, ſenſus, mens, appetitus: quanquam ex his tribus, ſenſus, nullius actionis principiũ eſt. Quod ex eo perſpicuum eſt, quod tametſi beſtiæ ſenſu ſint prædítæ, actionis tamen communionem non habent. Quod eſt autem in cogitatione affirmatio & negatio, hoc eſt in appetitu rei alicuius perſecutio & fuga. Quare quoniam virtus quæ ad mores pertinet, habitus eſt ad conſiliũ capiendũ expeditus, conſilium autẽ appetitus

est ad consultationem accommodatus; idcirco, si consilium bonum esse volumus, oportet & rationem esse veram, & appetitum rectum, eadémque & illam affirmare, & hunc persequi. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agendum valet. Cogitationis autem eius quæ ad res contemplandas, non ad agendas neque ad efficiendas valet, præstantia & vitium, est verum & falsum. Omnis enim animi partis seu potestatis ad cogitandum valentis, hoc proprium opus ac munus est. Eius autem animi partis, quæ ad agendum & cogitandum valet, opus est veritas consPirans & congruens cum appetitu recto. Actionis igitur principiũ consilium est, principium, inquam, vnde motus proficiscitur, nõ cuius gratia res agitur. Consilij autem capiendi principium, est appetitus & ratio ea quæ finem aliquem sibi propositum habet: eo quòd neque sine mente & cogitatione, neque sine habitu eo qui ad mores pertinet, consilium esse possit. Nam neque bona perfectaque actio, neque ei contrária, sine cogitatione & moribus constare potest. Cogitatio autem ipsa nihil mouet, nisi ea quæ alicuius rei gratia comparata est, & quæ ad agendum est idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficiendum valet, præest. Nam quisquis aliud efficit, alicuius rei singularis causa efficit: neque absolutè id quod efficitur, finis est, sed ad aliquid refertur, & alicuius est. Quod idem de eo quod in actionem cadit, dici non potest. Actionis enim vltimum est perfecta actio, id est, res bene gesta. Appetitio autem vltimi est. Cõsilium itaque aut mens est ad appetendum excitans, aut appetitus cogitandi vim habẽs: principiumque tale homo est. Nullius autem rei iam factæ consilium capi potest. Verbi gratia, nemo consilium capit, Ilium euertisse. Nam neque de re præterita deliberat quisquam, sed de futura & ea quæ fieri potest. Quod factum est autem, vt sit infectum, fieri non potest. Itaque rectè Agatho,

Hoc namque dumtaxat negatum etiam Deo *est,*
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

Quocirca amborum animi partium quæ ad cogitandum valent, opus est veritas. Qui igitur habitus efficiunt vt vtraque pars verum enuntiet, hi sunt vtriusque virtutes.

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque species subducit: & primam exillis Scientiam enarrat.

PRINCIPIO igitur altiùs repetito, de iis rursum differamus. Ac sint sanè quinque numero, quibus animus verum enunciat vel aiendo vel negando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapientia, Mens siue Intelligentia. Nam Existi-

A λλλιλιχή· δῆ ἀφ' ἑαυτῶν, τόν τε λόγον ἀληθῆ ἔχειν, & τιὼ ὄρεξιν ὀρθιώ· εἰ δ' ἡ προαίρεσις σπουδαία· χ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν, φάναι· τιὼ δὲ, διαλέγειν· αὕτη μὲν δὴ ἡ ἀφρονεῖν χ ἡ ἀλήθεια, προαιρετικὴ· τῆς δ' ἀκρατικῆς ἀφρονείας, χ μὴ προαιρετικὸς, μηδὲ ποιητικὸς, ὃ δ' χ κακῶς, ἁλιπὴς ὅστις χ ὁ ψεύδεσθαι· τοῦτο γὰρ ὅστι πονηρὸς ἀφρονητικοῦ ἔργον· τῆ δὲ προαιρετικοῦ χ ἀφρονητικοῦ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῆ ὀρέξει τῆ ὀρθῆ· προαιρέσεως μὲν δὴ τοσαῦτα ἀρχὴ, B προαίρεσις, ἕνεκά τινος, ἀλλ' οὐχ εἵ ἕνεκα· προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις χ λόγος ὁ ἕνεκά τινος· δῆ οὔτ' ἄνευ νοῦ χ ἀφρονείας, οὔτ' ἀνὰ ἤθικῆς ὅστιν ἕξεως ἡ προαίρεσις· δὶ προαξία γὰρ· χ ὃ σπουδαῖον ἐν προάξει ἄνευ ἀφρονείας χ ἤθους οὐκ ἔστι· ἀφρονεῖν δ' αὕτη ἄνευ λόγου, ἀλλ' ἕνεκά του χ προαιρετική· αὕτη γὰρ χ τῆς ποιητικῆς ἀρχή· ἕνεκα γὰρ του ποιῆ πᾶς ὁ ποιῶν, χ ὁ τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, & τινός ὁ ποιητὸν, ἀλλ' οὐ ὃ προακτόν· ἡ γὰρ εὐπραξία, τέλος· ἡ δ' ὄρεξις, τούτου· δῆ, ἡ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις ἀφρονητική· χ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρωπος· οὐκ ἔστι γ' προαιρετὸν οὐδὲν γεγονός· οἷ, οὐδεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τῶ γεγονότος, ἀλλὰ περὶ τῶ ἐσομένου, χ ἐνδεχομένου· ὃ γ' γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ γενέσθαι· δῆ ὀρθῶς Ἀγάθων,

D Μόνου γὰρ αὐτοῦ χ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγήνορ' ποιεῖν ἅττ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

ἀμφοτέρων δὲ τῶν τοιούτων μορίων ἀλήθεια ὃ ἔργον. καθ' ἃς δὴ τῶν ἕξεις μάλιστ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμφοῖν.

ΚΕΦΑΛ. γ.

E Περὶ τῶν ἀφρονητικῶν ἕξεων πάντα τὸν ἀριθμόν· χ περὶ ὑπολήψεως χ ὑπολήψεως.

ΑΡξάμενοι δῆ τῶν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀληθεύῃ μὲν ψυχὴ τῶν καταφάσεων ἢ ἀποφάσεων, πάντα τὸν ἀριθμὸν τοῦτ' δ' ἔστι, τέχνη, ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς. ὑπο-

λη-ψή γὰρ ἡ δόξη ἐνδέχεται ψευδεῖς. ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐπιστήμη ἀΐδιόν τι ἐστίν, ἐντεῦθεν φανερόν, εἰ δὲ ἀναγκαῖον πάντα, ἢ μὴ ἀναγκαῖον ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. πρῶτος γὰρ ὑποληπτέον τοῦτο, ὅ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τῆς θεωρίας γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ ἀιδίου ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν. αἴδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα, ἁπλῶς ἀΐδιά ἐστιν· τὰ δὲ ἀΐδια, ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτικὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητόν, μαθητόν· ἅπασα δὲ διδασκαλία ἐκ προγινωσκομένων ἐστίν· ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέχθη μοι· ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ· ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμός, ἐκ τοῦ καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαί, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτική, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορίζόμεθα ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γάρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαί, ἐπίστασθαι· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τῷ συμπεράσματος, καὶ συμβεβηκὸς ἕξει τινὶ ἐπιστήμῃ. ἔστω μὲν οὖν ἡμῖν ὁρισμὸς ἐπιστήμης, διωρίσθω τοῦτον τὸν τρόπον.

A matione & opinione vt mentiatur animus, euenire poteſt. Ac Scientia quidem quid ſit, ex hoc perſpicuum eſſe poteſt, ſi rei veritatem ſubtiliter exquirere, non ſimilitudines conſectari volumus: quod omnes exiſtimamus euenire non poſſe vt id quod ſcimus, aliter ſeſe habeat. Quæ autē ſeſe aliter habere poſſunt, ea cùm longè à conſpectu remota ſint, ſintne ne ſint, obſcurum eſt. Ergo quod ſcientia comprehendi poteſt, neceſſariò eſt. Ex quo efficitur vt æternum ſit. Nam quæ neceſſario ſunt ſimpliciter, ea ſunt æterna omnia. Æterna autem quæ ſunt, ea neque vnquam orta ſunt, neque interire poſſunt. Præterea ſcientia omnis ſub doctrinam cadere videtur: & quicquid ſub ſcientiam cadit, diſcendo percipi poteſt. Iam verò ex quibuſdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem, principium eſt, & vniuerſi eſt. Ratiocinatió autem ex vniuerſis conſtat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus conſtituitur ratiocinatio, quorum non eſt ratiocinatio. Eſt igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus eſt ad rem demonſtrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita eſſe quodammodo credit aliquis, & nota ſunt ei principia, tum ſcire dicitur. Nam ſi non erunt concluſione notiora, ex euentu partam ſcientiam habebit. Ac de ſcientia quidem cum hac diſtinctione à nobis dictum ſit.

ΚΕΦΑΛ. δ'. Περὶ τέχνης.

CAPVT IV.

Secundo loco de arte diſſutat: priùs tamen vniuerſim de Habitibus circa res contingentes verſantibus pertractat.

Τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι μὲν ποιητὸν καὶ πρακτόν· ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν καὶ πρὸς αὐτῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτική, ἕτερον ἐστὶ τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. * καὶ οὐδὲ πρὸς ἄλληλα· οὔτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις, οὔτε ἡ ποίησις, πρᾶξις ἐστίν. ἐπεὶ δ' ἡ * οἰκοδομικὴ τέχνη τις ἐστί, καὶ ὅσπερ ἕξις μετὰ λόγου ποιητική, καὶ οὐδεμία οὔτε τέχνη ἐστὶν, ἥτις οὐ μετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, οὔτε ταὐτόν, ἢ οὐ τέχνη, ταὐτὸν αὖ εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ τὸ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηται τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ

Eorum autem quæ aliter euenire poſſunt, aliud eſt quod ſub effectionem venit: aliud, quod ſub actionem. Differt autem ab actione effectio: (Exotericis autem ſermonibus hac etiam in re credendum eſt.) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus eſt: neutérque ab altero cõtinetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio eſt. Quoniam autem ædificandi facultas, ſeu poteſtas, ars quædam eſt, atque idipſum quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus: neque ars vlla eſt quę non ſit habitus cum ratione coniunctus ad faciendũ idoneus: neque vllus talis habitus eſt, qui nõ ſit ars: idem erunt ars, & habitus ad faciendũ idoneus cum vera ratione cõiunctus. Ars autē omnis in origine & molitione rei occupta eſt, idque molitur & expectat, vt aliquid fiat eorũ, quæ eſſe & non eſſe poſſunt, quorúmq; principiũ in eo qui facit, nõ in eo

in eo quod fit, positum est. Nam neque eorum quæ necessario vel sunt, vel fiunt, ars est: neque eorum quæ natura constant. Hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter se differunt, necesse est artem effectionis esse, non actionis: in iisdémque rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho:

Fortuna vt artem, sic & ars fortunam amat.

Ars igitur, (vt dictum est,) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus, ad efficiendum idoneus, in eo quod aliter euenire potest, occupatus

μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· ὅτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων ἢ γινομένων, ἐστὶ τέχνη ὅστις· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν. ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δ' ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι· καὶ σχεδόν τινα περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἡ τύχη καὶ ἡ τέχνη. καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησί,

Τέχνη τύχην ἤστεργε, καὶ τύχη τέχνην.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς πρόσθεν εἴρηται, ἕξις ἐστὶ μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἕξις· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

CAPVT V.

Tertio loco de Prudentia disserit.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ φρονήσεως.

DE prudentia autem sic optimè cognoscemus, si quos prudenteis appellamus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse, in iis quæ sibi bona, & ex vsu sunt, non singulatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vireis, sed vniuersè, quæ ad bene beatéq; viuendum conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, quòd prudenteis in re aliqua dicimus eos qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet; is & prudens omnino & vniuersè fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniũcta est; & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio; (omnia enim sese aliter quoque habere possunt;) si denique de iis quæ necessario sunt, consultari non potest: neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, sese aliter habere potest. Ars, quia aliud actionis, aliud effectionis est genus. Restat igitur vt ea sit habitus cum ratione vera coniũctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus quæ homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius quàm effectio, finis est: actionis verò non semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam, Periclem, cæterósque taleis viros, prudenteis esse arbitramur, quòd ea quæ sibi hominúmque generi bona sunt, dispicere ac prouidere possunt: qualeis esse putamus eos qui rei familiaris tuẽdæ, reique publicæ administrãdæ periti sunt.

ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως, ὅτως ἂν λάβοιμεν θεωρήσαντες, τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δυνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὐτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δέ, ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι συνδαῖον εὖ λογίσωνται, ὧν μὴ ἔστι τέχνη. ὥστε καὶ ὅλως δ' εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός· βουλεύεται δὲ οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ' εἰ καθ', ὑπερ ἡμεῖς μέν, μετ' ἀποδείξεως· ὧν δὲ αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, ταῦτα μὴ ἔστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· καὶ ὅσα ἐστὶ βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη περὶ φρονήσεως ὑπερ ἡμεῖς, οὐδὲ τέχνης· ὑπερ ἡμεῖς μέν, ὅτι ἐνδέχεται τὰ πρακτὰ ἄλλως ἔχειν. τέχνη δέ, ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, καὶ ποιήσεως. λείπεται δὴ ἕξιν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, * οὐκ ἀεί· ἔστι γὰρ αὐτὴ εὐπραξία καὶ ἡ εὐπραξία τέλος. διὸ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δύνασθαι θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς.

ἕνεκεν καὶ τῷ σωφρονοῦντι τοῦτο προσ- A Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam pru-
αγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν dentiæ conſeruatrix. Talem autem exiſtimationem tuetur & conſeruat. Non enim omnem exiſtimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli cauſa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: ſed eas dumtaxat, quæ ad id quod ſub actionem venit, pertinent. Eorum enim quæ ſub actionem veniunt, principia ſunt eæ res, quarum rerum gratia ſuſcipiuntur ea quæ ſub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus eſt, ei ſtatim principij videndi facultas eripitur: neque is animo cernere poteſt, ſe huius rei cauſa, & propter hanc cauſam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim principij delendi ac perimendi vim habet. Quapropter neceſſe eſt prudentiam habitum eſſe cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus eſt, prudentiæ autem non eſt. Et qui ſua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei eſt anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior eſt is qui ſponte ſua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. C Perſpicuum igitur eſt, eam virtutẽ eſſe quandam, non artem. Cùm ſint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinandum valet, virtus eſt prudentia. In iis enim quæ aliter ſeſe habere poſſunt, & opinio & prudentia verſatur. Sed nec habitus eſt cum ratione coniunctus tantùm. Idque ex eo perſpici poteſt, quòd huiuſcemodi habitum delere poteſt obliuio, non poteſt prudentiam.

ἕξιν τοιαύτης ἐξεώς ἐστι· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστιν.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Ὅτι ὁ νοῦς μόνος ἅπτεται τῶν ἐσχάτων.

CAPVT VI.

Quarto loco de Mente ſiue Intelligentia verba facit.

ΕΠΕΙ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν καὶ ἀναγκαίων, τῶν δὲ αἰσθητῶν ὄντων· εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν (καὶ πάσης ἐπιστήμης· (μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη·) τῆς ἀρχῆς τὸ ἐπιστητὸν, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· ὅ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὴ τυγχάνουσιν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστί· τῷ γὰρ σοφοῦ, περὶ οἰκίων ἔχειν ἀποδεῖξιν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ * μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησις ἐστι, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δ' τρεῖς μηδὲν ἐνδέχεσθαι εἶναι). (λέγω δ' τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην·) λείπεται νοῦν εἶναι τῶν ἀρχῶν.

Quoniam autem ſcientia, exiſtimatio eſt de rebus vniuerſis, iiſque quę neceſſario ſunt; quoniamque rerum quæ ſub demonſtrationem cadunt; omníſque adeò ſcientiæ ſunt aliqua principia; (cum ratione enim coniuncta ſcientia eſt;) conſentaneum eſt, principij earum rerum quæ ſcientia comprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe neque artem, neque prudentiam. Nam quod ſcientia comprehendi poteſt, demonſtrari poteſt: ars autem & prudẽtia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere. Ne ſapiẽtia quidem harum rerum eſſe poteſt. Sapientis enim eſt, nonnullarum rerum demonſtrationẽ expedire poſſe. Si igitur nihil eſt, quo verũ enuntiemus, nunquámq; mẽtiamur, tum in iis rebus quæ poſſunt nõ aliter ſeſe habere, tum in iis quæ poſſunt, præter ſcientiã, prudentiã, ſapientiam, & mẽtem ſeu intelligẽtiã; nullũ autem ex his tribus, principiorũ eſſe poteſt, (tria dico, prudentiam, ſapientiã, ſcientiam,) relinquitur vt mens ſit principiorum,

* μηδὲ διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδ. ἢ καὶ μὴ ἀλ.

CAPVT VII.

Quinto loco Sapientiam omnium habituum præstantissimam, & per se, & comparatione prudentiæ, declarat.

SApientiam autem in artibus, iis attribuimus qui cuiusque artis sunt peritissimi: vt Phidiam, sapientem lapidum sculptorem: Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hîc aliud per sapientiam, quàm artis virtutem significantes. Nonnullos autem vniuersè sapienteis esse arbitramur: non singillatim, neque quicquam aliud quàm sapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque fossor erat, nec arator, munere, dixim,
Nec sapiens vlla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam & absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem, de iis verè loqui, veréque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem tum sciẽtiam: ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem. Absurda sit enim eius sententia, qui scientiam ciuilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet: nisi fortè rerum omnium, quæ in mundo sunt, homo sit res vna præstantissima. Quod si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus: album autem & rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id quod sit sapientia præditum, prudens aliud & diuersum. Quod enim singulis in rebus pro cuiusque rei natura præstãtiam, seu bonitatem actionis perspicit, id prudens esse dixerint, & eas res huic commiserint. Itaque bestias quasdam prudenteis esse dicunt, nempe eas quæ rerum ad vitam necessariarum prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem scientiam non esse eãdem, atque sapientiam, minimè obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam quæ in suis cuique emolumentis comparãdis sit occupata, multæ reperiuntur sapientiæ. Non enim vna est quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi fortè de omnibus quæ sunt in rerũ natura, etiã medicina vna est. Neq; vero quicquam ad rem attinet, quod homo reliquorũ animalium quiddã sit quàm optimũ. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus est. Ex iis igitur quæ diximus, perspicuum est, sapientiam esse earum rerum quæ sunt honore dignissimæ natura, scientiam & mentem, siue intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletẽ, cæteroſq; taleis viros,

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ σοφίας.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν τοῖς τέχναις, τοὺς ἀκριβεστάτους τῶν τεχνῶν ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, λιθουργὸν σοφόν· καὶ Πολύκλειτον, * ἀνδριαντοποιόν· ἐν τούτῳ μόνῳ τοῦτο οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετή τέχνης ἐστίν. εἶεν δὲ τινας σοφοὺς οἰόμεθα, ὅλως, ἁπλῶς μέσως, οὐδὲ ἄλλό τι ἢ σοφούς, ὥσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργίτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἄρ σκαπάνεα ἤνεσαν βοῶν ἀρότῃσιν,
οὔτ' ἀροτῆρα,
Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὲν μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστε εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ * κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμην τὴν τιμιωτάτων ἅπαντων γνῶ, εἴ τις * τὴν ἐπιστήμην, πολιτικὴν· ἢ τὴν φρόνησιν, εὐβουλοτάτην εἶναι οἴεται, εἰ μὴ ὃ ἄριστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δὲ, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερα ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, ὃ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὰ ἀεί, καὶ ὃ σοφὸν ταὐτὰ πάντες ἂν εἴποιεν. φρόνιμον δὲ ἕτερον· ὃ γὰρ * περὶ αὐτὸ ἕκαστα εὖ ἥσεσθαι, φαίην ἂν εἶναι φρόνιμον, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψαιμι αὐτά· διὸ καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμά φασιν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δύναμιν προνοητικήν. φανερὸν δ', ὅτι οὐκ αὐτὴ εἴη ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ τῷ περὶ τὰ ὠφέλιμα τὰ αὑτοῖς ἕκαστα σοφῷ, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ ὃ ἀνθρώπων ἀγαθὸν τε ζώων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων τῶν ὄντων ἐστί· δ', ὅτι βέλτιον αὐθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ αὐθρώπου ἄλλα πολὺ θειότερα τῇ φύσει, οἷον τὰ φαινόμενά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ὅτι δὲ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· διὸ καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους,

γρ. αὐτὸ σοφόν.

Lamb. ἀνδριαντοποιόν φασιν

γρ. τῷ πολιτικῷ ἐπιστήμην ἢ τὴν φρόνησιν

Lamb. αὐτὰ ἕκαστα.

σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ', ὃ φασὶν εἶναι, ὅταν ἴδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὑτοῖς· καὶ θαυμαστὰ μὲν, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτοὺς φασὶν· ἄχρηστα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. περὶ δὲ φρόνησις περὶ ταὐτὰ καὶ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἐστι βουλεύσασθαι· τοῦτο γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμέν. οὐ γὰρ βουλεύεσθαι δοκοῦσιν περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος ἐστὶν, καὶ τοῦτο πρακτὸν ἀγαθόν. ὁ δ' ἁπλῶς βουλεύσασθαι, ὁ τὸν ἄριστον ἀνθρώπῳ τῶν πρακτῶν συλλογιστικὸς ἂν εἴη λογισμόν. οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· ὅθεν καὶ ἔνιοι οὐκ εἰδότες, * εἰ ὠμῶν εἰδότων πρακτικώτεροι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κουφα βρώσιμα κρέα καὶ ὑγιεινά, * ποῖα δὲ κουφα ἀγνοοῖ, οὐ ποιήσει ὑγίειαν· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθεια κουφα καὶ ὑγιεινά, ποιήσει μᾶλλον· ἡ δὲ φρόνησις, πρακτικὴ· ὥστε δεῖ ἀμφὼ ἔχειν, ἢ ταύτην μᾶλλον· εἴη δ' ἂν αὕτη καὶ ἀρχιτεκτονική.

A sapientes is quidem esse dicunt, prudentes verò nequaquam, cùm videant, eos quæ sibi vtilia sint, ignorare: atque eos fatentur, recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, sed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia verò in rebus humanis, úsque de quibus consultari potest, versatur. prudentis enim hoc maximè proprium munus esse dicimus, bene consultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt: neq; de iis quorum non est finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem B consultator est absolutè, qui id quod homini est, eorũ quæ in actionẽ veniunt, optimũ, rationẽ consequi & explicare potest. Neque verò rerum vniuersarum modò prudentia est, sed debent etiam ei esse notæ res singulares. Ad agẽdum enim idonea est. In rebus singularibus autem omnis actio versatur. Itaque cùm hîc nonnulli insci sunt ad agendum scientibus aptiores, tum in aliis rebus ij qui sunt vsu periti. Nã si quis sciat, carneis leueis esse ad concoquendum facileis & salubreis, leueis autem quæ sint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: sed C is potiùs efficiet qui auium carneis scit esse leueis & salubreis. Prudentia autem in agendo posita est. Danda igitur opera est vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potius quàm illam. Erit autem hîc quoque princeps quædam, & quasi familiam ducens cognitio.

ΚΕΦΑΛ. η.

Περὶ τῆς τῆς φρονήσεως μερῶν.

CAPVT VIII.

De prudentia adhuc tractat, & aliquot eius species explicat.

ΕΣΤΙ δὴ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, * τὸ αὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετικὴ· ἡ δὲ ὡς περὶ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτικὴ· αὕτη δὲ πρακτικὴ, καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ ἔσχατον· οἱ δὲ πολιτεύεσθαι τούτοις μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χερσὶ τέχναι· δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὑτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν, οἰκονομία· ἡ δὲ, νομοθεσία· ἡ δὲ, πολιτικὴ· καὶ τούτης, ἡ μὲν, βουλευτικὴ· ἡ δὲ, δικαστικὴ· εἶδος μὲν οὖν τι αὐτῶν εἰ γνώσεως, τὸ * αὐτὰς εἶναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ παρορῶν, φρόνιμος εἶναι·

D Ciuilis scientia autem & prudentia sunt illę quidem idem habitus: sed natura, qua sunt, tamen & essentia, non est eis eadem. Atque eius scientiæ, quæ ad ciuitatem pertinet, altera pars est tãquam princeps & domina prudentia, quæ est legum scribendarum ratio & facultas: altera, quemadmodum singularia, cõmuni nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & consultando consumitur. Populi scitum enim sub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos solos rempubl. administrare dicunt. Hi enim soli, E vt operarij quidem, in rebus gerendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maximè, qua sibi quisque & vni prospicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad consultandum pertinet, ad iudicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire sibique vtilia. Verum de hoc ipso magna est controuersia. Ac videtur sanè is qui sua, quæque ad se pertinent, habet cognita, & in eis versatur, prudens esse:

ac ij qui ſe ad rem publicam contulerunt, multarum actionum ſtudio, rerumque alienarum cura diſtineri. Iccirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui ſuppetebat abſque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere ſapientiſſimæ?
Præſtantiores namque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærunt enim vulgò id quod ſibi bono eſt, idque vnum agere ſe arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum eſt hos eſſe prudenteis. Atqui ſuum negotium noſſe atque agere ſine rei familiaris, reique publicæ cura, fortaſſe nemo poſſit. Præterea quomodo ſuum quiſque negotium gerere debeat, obſcurum eſt, & res eget conſideratione. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd iuuenes, & geometræ, & talibus diſciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Cauſa hæc eſt, quòd etiam in rebus ſingularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vſu comparatur. Adoleſcens autem vſum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas ſit allatura. (Nam hoc quoque conſideratione dignum eſt: quamobrem puer mathematicus effici poſſit, ſapiens aut phyſicus non poſſit: An quòd illa à materia diuulſa ac ſegregata ſunt: horum principia ex vſu & experientia naſcuntur: & quòd his non aſſentiuntur, neque fidem habent iuuenes, ſed ea dicunt tantum: quid ſint illa autem, non eſt obſcurum?) Præterea quidquid in conſultando peccatur, vel ad res vniuerſas pertinet, vel ad ſingulareis. Nam vel omneis aquas graueis, eſſe inſalubreis, vel hanc eſſe grauem. Prudentiam autem, non eſſe ſcientiam, perſpicuum eſt: extremi enim eſt, vt dictum eſt. Tale enim eſt id quod ſub actionem venit. Menti igitur ſeu intelligẽtiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum eſt, quorum ratio afferri non poteſt. Prudentia extremi, quod non ſcientia, ſed ſenſu percipitur: non illo, cui propriæ ſunt attributæ qualitates, quas ſentiat: ſed eo, quo ſentimus hoc extremum in mathematicis, eſſe triangulum. Nam illic quoque inſiſtit. Verumtamen prudentia ſenſus eſt potius: illius autem alia forma, aliaque notio eſt.

οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. διὸ καὶ Εὐριπίδης,

Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ πρὸ τοῦ ἀπράγμονος
Ἐν τοῖσι πολλοῖς εἷς μετρεῖται στρατῷ,
Ἴσον μοῖραν τῷ σοφωτάτῳ τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καὶ τὰ πράγματ' ἐς πλέον,
* Ζεὺς μισῇ.

ζητοῦσι γὰρ τὸ αὑτοῖς ἀγαθόν. ἐν οἰονται τοῦτ' εἶναι τὴν δόξαν ἐπιβάλλουσι. ἐκ τούτων οὖν τὴν δόξαν ἐν ταῖς πολλοῖς τοὺς τοιούτους εἶναι φρονίμους· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι * τὸ αὑτοῦ αὐτῷ οἰκονομίας, οὐδ' αὖ πολιτείας. ἔπειτα, * τὸ αὑτοῦ πῶς δεῖ πράττειν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ὅτι τοῖς εἰρημένοις, καὶ ὅτι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τοιοῦτοι· φρόνιμος δ' οὐδεὶς γίνεται. αἴτιον δ', ὅτι καὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ', ἔμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ τὴν ἐμπειρίαν· ἔτι καὶ τοῦτ' αὔξεται σκέψασθαι, διὰ τί * μαθηματικὸς μὲν παῖς γίνεται αὐτοσοφὸς δὲ, καὶ φυσικὸς, οὐ· ἢ ὅτι, τὰ μὲν ἀφαιρέσεώς ἐστι· τῶν δ', αἱ ἀρχαὶ, ἐξ ἐμπειρίας. καὶ τὰ μὲν, οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι τῶν δ', ὅ τί ἐστιν οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἡ ἁμαρτία, ἢ περὶ ὅ καθόλου ἐστὶ, τῶν βουλεύσασθαι, ἢ περὶ ὃ καθ' ἕκαστον· ἢ γὰρ, ὅτι πάντα τὰ βαρύσταθμα ὕδατα, φαῦλα· ἢ ὅτι τοδὶ βαρύσταθμον. ὅτι δὲ τὸ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν. τῶν γὰρ ἐσχάτου ἐστὶν, ὥσπερ εἴρηται· ὅ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. * αἰσθάνεται μὲν δὴ τοῦ τρίγωνος· ὁ μὲν γὰρ νοῦς, τοῦ ὅρου, ὧν οὐκ ἔστι λόγος· ἢ δ', τοῦ ἐσχάτου, ὃ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἴσθησις· οὐχ ἡ τοῦ ἰδίου, ἀλλ' οἵα αἰσθανόμεθα, ὅτι ὃ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις ἢ φρόνησις· ἑτέρα δὲ, καὶ ἄλλο εἶδος.

CAPVT IX.

De *bona conſultatione.*

QVærere autem & conſultare, inter ſe differunt. Nam conſultare, aliquid quærere eſt. Sed etiam de bona conſultatione, quid ſit, diſtinctione adhibita videndũ eſt, vtrũ ſciẽtia aliqua ſit, an opinio, an bona cõiectura, an aliud quoddã genus. Ac primùm ſanè nõ eſt ſciẽtia.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ εὐβουλίας.

ΤΟ ζητεῖν δ', καὶ τὸ βουλεύεσθαι ταὐτὸν φέρει· τὸ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τί ἐστι. δεῖ δὲ διορίσασθαι καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλό τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ ἔστιν·

οἱ δ' ἀνθρωποι ἐφ' ἑαυτοῖς οἴονται εἶ) ὃ ἀ- A Homines autem in ſua poteſtate poſitum eſſe
δικεῖν· δῆ δὲ τὸ δίκαιον εἶ) ῥᾴδιον. τὸ δ' οὐ putant, iniuriam facere, eóque eſſe facile, iu-
γρ. κἀκεῖνος οὐκ ἔστι· συλᾶσθαι μὲν γὰρ τῇ τῦ * γείτο- ſtum eſſe. Sed non ita eſt. Nam cum vicini v-
γειτονικῇ, νος, καὶ παρᾴξαι τὸν πλησίον, καὶ δοῦναι τῇ xore rem habere, & alterum verberare, &
χειρὶ τὸ ἀργύριον ῥᾴδιον, καὶ ἐπ' ἀνθρώποις· manu pecuniam largiri, tum facile eſt, tum
γρ. ἔσται ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔχοντας * ἕως πως ποιεῖν, οὐκ in eorum qui faciunt, poteſtate ſitum eſt: Sed
ῥᾴδιον, ὅτ' ἐπ' ἀνθρώποις. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γνῶ- ſic affectos hæc facere, neque in eorum po-
ναι τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, οὐδὲν οἴονται εἶ- teſtate ſitum eſt. Itémque iuſta & iniuſta noſ-
φορὸν εἶ), ὅτι περὶ ὧν οἱ νόμοι λέγουσιν, ὑ- ſe, nullius ſapientiæ eſſe putant: quia ea, de
χαλεπὸν ξυνιέναι· ἀλλ' ὑ ἕως τοῦτ' ἔστι τὰ δί- quibus loquuntur leges, intelligere difficile
καια, ἀλλ' ἢ κῦ συμβεβηκός· ἀλλά πως non eſt. Verùm hæc non ſunt iuſta, niſi ex e-
περιπόμφα καὶ πως νεμόμενα, δίκαια· uentu: ſed cùm certo quodam modo & agun-
τῦτο δὲ πλέον ἔργον, ἢ τὰ ὑγιεινὰ εἰδέναι· II tur & diſtribuuntur, tum iuſta ſunt. Hoc au-
ἐπεὶ, καίτοι μὲν μέλι καὶ οἶνον καὶ ἑλλέβορον, tem maius opus eſt, quàm res ſalubres cogno-
καὶ καῦσιν καὶ τομὴν εἰδέναι ῥᾴδιον, ἀλλὰ scere. Nam illic quoque mel, vinum, vera-
πῶς δεῖ νεμεῖν πρὸς ὑγίειαν, καὶ τίνι, καὶ πότε, trum, vſtionem, & ſectionem noſſe facile
ποσοῦτον ἔργον, ὅσον ἰατρὸν εἶ). διὰ αὐτὸ δὲ eſt: ſed quomodo, cui, & quando ad ſani-
τῦτο, καὶ τῦ δικαίου οἴονται εἶ) μέρος εἶναι τὸ tatem adhibenda ſint, cognoſcere, ita
ἀδικεῖν ὅτι οὐδὲν ἧττον ὁ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ magnum & operoſum eſt, vt medicum eſſe.
μᾶλλον δοκεῖ τι ἕκαστον πρᾶξαι τούτων. Propter hanc ipſam cauſam non minus iuſti
καὶ γὰρ συλᾶσθαι γυναικὶ καὶ παρᾴξαι, quàm iniuſti hominis eſſe putant, iniuriam
καὶ ὁ ἀνδρεῖος τιλὶ ἀσπίδα ἀφεῖναι, καὶ τρα- facere: quia iuſtus non minùs quàm iniuſtus,
γρ. ἐφ' ὁπότερα ποῦν * ἐφ' ὁπότερα ποιοῦν πρέχειν· ἀλλὰ τὸ immò verò magis, vnumquodque horum a-
δειλαίνειν καὶ τὸ ἀδικεῖν, οὐ τὸ ταῦτα ποιεῖν gere poſſit. Nam & hunc cum aliena vxore
ἐστί, πλεὶ κῦ συμβεβηκός· ἀλλὰ τὸ ὡδὶ C rem habere, alterúmque verberare, & virum
ἔχοντα, ταῦτα ποιεῖν ἐστιν· ὥσπερ καὶ τὸ ἰα- fortem clypeum abiicere, & tergo verſo in
τρεύειν καὶ τὸ ὑγιάζειν, οὐ τὸ τέμνειν, ἢ μὴ vtramuis partem currere poſſe dicunt. Atque
τέμνειν, ἢ φαρμακεύειν, ἢ μὴ φαρμα- ignauum eſſe, & iniuriam facere, non eſt hæc
κεύειν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ ὡδὶ ἔσι ἢ τὰ δίκαια τὸ facere, niſi ex euentu, ſed ſic affectum fa-
τοῦτοις οἷς μέτεσι τῦ ἁπλῶς ἀγαθοῦ· ἔ- cere: quemadmodum mederi, & ſana-
χουσι δὲ κῦ ὑπερβολὴ τὰ τοῦτοις καὶ ἔλλει- re, non eſt ſecare, aut non ſecare, medica-
ψιν· τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὑπερβολὴ αὐτῶν, mento purgare, aut non purgare: ſed ſic affe-
οὐδ' ἴσως τοῖς θεοῖς· τοῖς δ' οὐθὲν μέλιον ὠφέ- ctum hæc præſtare. In his autem iura lo-
γρ. τοῖς ἀ- λιμον * τοῖς ἀνιάτοις καὶ κακοῖς, ἀλλὰ cum habent: inter quos eorum quæ abſo-
νιάτως κα- πάντα βλαβερά· τοῖς δὲ * μέχρι τινὸς ἀφε- lutè bona ſunt, communitas eſt, & quibus
κοῖς λιμον horum nimium & parum eſſe poteſt. Aliis
γρ. μέχρι τινὸς, τοῖς θεοῖς. D enim non eſt eorum nimium, vt fortaſſe diis:
aliis nulla prorſus eorum particula vtilis eſt,
nempe hominibus inſanabilibus, & omni vi-
tiorum genere contaminatis, ſed omnia no-
cent: alius aliquatenus vtilia ſunt. Atque
hoc humanum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ν'.

Περὶ ἐπιεικείας καὶ τῦ ἐπιεικοῦς.

CAPVT VIII.

E

De æquitate & æquo bono.

ΠΕΡΙ δὲ ἐπιεικείας καὶ τῦ ἐπιεικοῦς, πῶς ἔχει, λέγωμεν· ἐπιείκεια γὰρ δικαιοσύνῃ, τὸ δὲ ἐπιεικὲς τῷ δικαίῳ, ἐπαινετόν ἐστιν εἰπεῖν· οὔτε γὰρ ὡς τοῦτο ἁπλῶς, οὔθ' ὡς ἕτερον τῷ γένει φαίνεται σκοπουμένοις· καὶ ὅτε μὲν, τὸ ἐπιεικὲς ἐπαινοῦμεν, καὶ οὕτω τὸν ἐπιεικῆ· ὥστε καὶ ὅτι τὰ ἄλλα ἐπαινοῦντες

SEQVITVR vt de æquitate, & de æquo bono dicamus, quam rationem æquitas ad iuſtitiam, quam æquum bonum ad ius habeat. Namque propiùs intuentibus, neque vt idem omnino, neque vt aliud genere videtur. Atque interdum æquum bonum laudamus, eúmque virum, qui æquus & bonus eſt. Quinetiam hoc nomen ad alia

laudando transferimus, pro bono ἐπιεικέσι vſurpando, melius ſcilicet quid ſignificantes. Interdum rationem ſequentibus, abſurdum videtur, æquum bonum, cùm ſit vnum quiddam à iure diuerſum, eſſe laudabile. Nam vel ius non eſt bonum, vel æquum bonum non eſt iuſtum, ſi à iure aliud ac diuerſum eſt: vel ſi vtrumque bonum eſt, idem eſt. Tota igitur de æquo bono quæſtio ex his propemodum cauſis naſcitur. Sed hæc omnia, quodammodo bene habent: nec quicquam eorum eſt, quod ſecum pugnet. Nam æquum bonum iure quodam melius ius eſt. Neque ita iure melius eſt, vt ſit aliud quoddam genus. Idem ergo eſt ius, & æquum bonum: cúmque ambo ſint bona, melius eſt æquum bonum. Sed hinc nata dubitatio eſt, quòd quãuis æquum bonum, ius ſit, non eſt tamen ius lege conſtitutum, aut legitimum, ſed iuris legitimi correctio. Cuius rei hæc cauſa eſt, quòd lex omnis generalis eſt: de quibuſdam autem rebus vniuersè & generaliter rectè præcipi non poteſt. Itaque quibus in rebus legis vocem vniuerſam ac generalem eſſe neceſſe eſt, id autem non ſatis rectè fieri poteſt; in eis id ſumit lex, quod plerumque ſolet euenire: quamuis id quod in hoc peccatur, ſatis intelligat. Nec tamen ideirco minus recta eſt. Non enim culpa legis eſt, neque eius qui legem tulit, ſed naturæ rerum. Earum enim rerum quæ in actionem cadunt, talis materia eſt. Cùm igitur lege generaliter locuta, aliquid euenit poſtea præter genus illud vniuerſum: tunc par eſt, quà prætermiſit aliquid lator legis, & peccauit in eo quòd abſolutè locutus eſt, id quod deeſt, quódque omiſſum eſt, corrigere: quòd etiam lator legis, ſi illic adeſſet, ita eloqueretur, & de quo legem tuliſſet, ſi præſciuiſſet. Itaque cùm æquum bonum, ius ſit, tum quodam iure melius eſt, non eo quod abſolutè ius eſt, ſed eo peccato quod ex ſimplici & generali ſermone natum eſt. Denique hæc æqui boni vis ac natura eſt, vt legis correctio ſit, quà aliquid ei deeſt, propterea quod generaliter loquitur. Hæc enim cauſa eſt cur non omnia lege ſint comprehenſa, quod de quibuſdam lex ferri non poteſt: plebiſcito igitur opus eſt. Rei enim non definitæ infinita quoque regula eſt, vt & ſtructuræ Leſbiæ regula plumbea eſt. Nam ad lapidis figuram torquetur & inflectitur, neque regula eadem manet: ſic & populi ſcitum ad res quotidianas accommodari & transferri ſolet. Quid ſit igitur æquum bonum, quid ius, quo denique iure melius ſit æquum bonum, ex his perſpicuum eſt. Ex hoc autem etiam apparet, quis ſit vir æquus & bonus. Nam qui conſilium huiuſmodi cepit, vt hæc ſequatur, quique ad ipſa agenda aptus eſt: & qui non eſt iuris interpres in ſua cauſa durior, neque in deteriorem partem propenſus atque implicatus, ſed de ſuo iure concedit potius, etiamſi

μᾶλλον φέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς τοῦδέ τι τοῦ δικαίου ἂν ὄν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς, οὐ δίκαιον, εἰ θάτερον· ἢ εἰ ἀμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει ἀπὸ ταὐτομάτου περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ' ἄπαντα τόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ἐναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλό τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, σπουδαῖον τὸ ἐπιεικές. ποιᾷ δὲ τινὶ ἀπορίᾳ, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δὲ, οὐκ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δ' ὀρθῶς, τὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐστίν. οὕτω γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη ἐξ ἀρχῆς ἐστιν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ὅπερ ἐνίοις τοῦδέ τι καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ τοῦ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθωτέον τὸ ἐλλιφθέν, ὃ καὶ ἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ὅτε παρών· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ, δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου. ἀλλ' οὐ τοῦ ἁπλῶς δέ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμάρτημα. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περί ἐνίων ἀδύνατον ἦναι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, * ὁ μολίβδινος κανών. περὶς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μεταπίπτει, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δίκαιόν, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν· ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, * καὶ προαιρετικὸς,] καὶ ὁ μὴ * ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων

μείζω φέρομεν, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἐπιεικέστερον, ὅτι βέλτιον, δηλοῦντες· ὁτὲ δὲ, τῷ λόγῳ ἀκολουθοῦσι φαίνεται ἄτοπον, εἰ τὸ ἐπιεικὲς τοῦδέ τι τοῦ δικαίου ὂν, ἐπαινετόν ἐστιν. ἢ γὰρ τὸ δίκαιον οὐ σπουδαῖον, ἢ τὸ ἐπιεικὲς, οὐ δίκαιον, εἰ θάτερον· ἢ εἰ ἀμφω σπουδαῖα, ταὐτόν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν ἀπορία σχεδὸν συμβαίνει ἀπὸ ταὐτομάτου περὶ τὸ ἐπιεικές. ἔχει δ' ἄπαντα τόπον τινὰ ὀρθῶς, καὶ οὐδὲν ἐναντίον ἑαυτοῖς· τό, τε γὰρ ἐπιεικὲς, δικαίου τινὸς ὄν, βέλτιόν ἐστι δίκαιον· καὶ οὐχ ὡς ἄλλό τι γένος ὄν, βέλτιόν ἐστι τοῦ δικαίου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἐπιεικές· καὶ ἀμφοῖν σπουδαίοιν ὄντοιν, σπουδαῖον τὸ ἐπιεικές. ποιᾷ δὲ τινὶ ἀπορίᾳ, ὅτι τὸ ἐπιεικὲς, δίκαιον μέν ἐστιν, οὐ τὸ κατὰ νόμον δέ, ἀλλ' ἐπανόρθωμα νομίμου δικαίου. αἴτιον δ', ὅτι, ὁ μὲν νόμος καθόλου πᾶς, περὶ ἐνίων δὲ, οὐκ οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν καθόλου. ἐν οἷς οὖν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν καθόλου, μὴ οἷόν τε δ' ὀρθῶς, τὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλέον λαμβάνει ὁ νόμος, οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἁμαρτανόμενον· καὶ ἔστιν οὐδὲν ἧττον ὀρθῶς· τὸ γὰρ ἁμάρτημα, οὐκ ἐν τῷ νόμῳ, οὐδ' ἐν τῷ νομοθέτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐστίν. οὕτω γὰρ ἡ τῶν πρακτῶν ὕλη ἐξ ἀρχῆς ἐστιν. ὅταν οὖν λέγῃ μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῇ δ' ὅπερ ἐνίοις τοῦδέ τι καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ τοῦ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἥμαρτεν ἁπλῶς εἰπών, ἐπανορθωτέον τὸ ἐλλιφθέν, ὃ καὶ ἂν ὁ νομοθέτης οὕτως ἂν εἴποι, ὅτε παρών· καὶ εἰ ἤδει, ἐνομοθέτησεν ἄν. διὸ, δίκαιον μέν ἐστι, καὶ βέλτιόν τινος δικαίου. ἀλλ' οὐ τοῦ ἁπλῶς δέ, ἀλλὰ τοῦ διὰ τὸ ἁπλῶς ἁμάρτημα. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπιεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ μὴ πάντα κατὰ νόμον εἶναι, ὅτι περί ἐνίων ἀδύνατον ἦναι νόμον· ὥστε ψηφίσματος δεῖ. τοῦ γὰρ ἀορίστου, ἀόριστος καὶ ὁ κανών ἐστιν, ὥσπερ καὶ τῆς Λεσβίας οἰκοδομῆς, * ὁ μολίβδινος κανών. περὶς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μεταπίπτει, καὶ οὐ μένει ὁ κανών· καὶ τὸ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. τί μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἐπιεικὲς, καὶ τί τὸ δίκαιον, καὶ τίνος βέλτιον δίκαιόν, δῆλον. φανερὸν δ' ἐκ τούτου καὶ ὁ ἐπιεικὴς τίς ἐστιν· ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς, * καὶ προαιρετικὸς,] καὶ ὁ μὴ * ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς, καίπερ ἔχων

γρ. ἄν.

γρ. μολίβδ.

γρ. ἀκριβοδίκαιος

τὸν νόμον βοηθὸν, ἐπιεικὴς ὅστι, καὶ ἡ ἕξις αὕτη, ἐπιείκεια, δικαιοσύνη τις οὖσα, καὶ οὐχ ἑτέρα τις ἕξις.

legis auxilio niti possit: is est æquus bonus: & hic habitus æquitas appellatur, quæ iustitia quædam est, non alius quidam habitus.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Οτι οὐδεὶς ἑαυτὸν ἀδικεῖ.

CAPVT IX.

Vtrum quis se ipsum iniuria possit afficere.

ΠΟΤΕΡΟΝ ὃ οὐδέποτε ἑαυτὸν ἀδικεῖν ἢ ἔστι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· τὰ μὲν γὰρ ὅσι τῶν δικαίων, τὰ κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένα, οἷς οὐ κελεύει ἑαυτὸν, * ἀποκτεῖναι ὁ νόμος· ἃ δὲ μὴ κελεύει, ἀπαγορεύει· ἔτι, ὅταν παρὰ τὸν νόμον * βλάπτῃ, μὴ ἀντιβλάπτων, ἑκὼν ἀδικεῖ· ἑκὼν δ', ὃ εἰδὼς ᾧ ἔστι, καὶ ᾧ, καὶ ὡς· ὁ δ' * δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος· ἀδικεῖ ἄρα. ἀλλὰ τίνα; ἢ τὴν πόλιν, αὐτὸν δὲ οὐ δ'; ἑκὼν γὰρ παθὼν· ἀδικεῖται δὲ οὐδεὶς ἑκών. διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ· καὶ ὡς ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείραντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικήσαντι· ἔτι καθ' ὁ ἄδικος ὁ μόνον ἀδικῶν, καὶ μὴ * ὅλως φαῦλος, οὐκ ἔστιν ἀδικῆσαι αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἄλλο ἐκείνου. ἔστι γάρ πως ὁ ἄδικος οὕτω πονηρὸς, ὡς καὶ ὁ δειλὸς· οὐχ ὡς ὅλῳ ἔχων τὴν πονηρίαν· ὥστ' οὐδὲ κατὰ τοῦτον ἀδικεῖ· ἅμα γὰρ τὸν αὐτὸν ἂν εἴη, ἀφηρῆσθαι καὶ προσκεῖσθαι ὅ αὐτῷ· τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀεὶ ἐν πλείοσιν ἀδικεῖται τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον. ἔτι δὲ, ἑκούσιόν τε ἐστὶν οὐκ ἀπροαιρέτως, καὶ πρότερον· ὁ γὰρ δρᾷ πάσχει, καὶ τὸ αὐτὸ δρᾷ ποιῶν, οὐ δοκεῖ ἀδικεῖν· αὐτὸς δ' αὑτὸν, * τὰ αὐτὰ ἅμα καὶ πάσχει καὶ ποιεῖ· ἔτι εἰ ἀδικεῖται ἑκὼν πάσχων ἀδικεῖσθαι. πρὸς δὲ τούτοις, ἀδύνατον τὴν κατὰ μέρος ἀδικημένην, ἀδικεῖσθαι· μοιχεύει δὲ οὐδεὶς τὴν ἑαυτοῦ· οὐδὲ βιάζεται τὸν ἑαυτοῦ τοῖχον, οὐδὲ κλέπτει τὰ ἑαυτοῦ. ὅλως δὲ λύεται τὸ ἑαυτὸν ἀδικεῖν, καὶ τὸν διορισμὸν τὸν περὶ τοῦ ἑκουσίως ἀδικεῖσθαι. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἄμφω μὲν φαῦλα, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ, ἔλαττον τὸ δ', πλέον ἔχειν ὅστι τοῦ μέσου· ὥσπερ, ὑγιεινὸν μὲν, τὸ ἰατρικὸν ἐνεργητικὸν δ', τὸ γυμναστικόν. ἀλλ' ὅμως, χεῖρον τὸ ἀδικεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀδικεῖν, μετὰ κακίας, καὶ ψεκτὸν ὅλως· καὶ κακίας, ἢ τῆς τελείας,

EX iis autem quæ dicta sunt, perspicuum est, vtrum fieri possit vt quis sibi ipsi faciat iniuriam, necne. Nam quæ omni virtuti congruentia à lege constituta sunt, ea in iuribus sunt habenda. Exempli gratia, non iubet lex seipsum interficere: & quæ non iubet lex, ea vetat. Præterea cùm quis contra legem nocet alteri, nullo ab eo incommodo accepto, sponte facit iniuriam. Sponte autem facit, qui sciens, cui & quomodo faciat, iniuriam facit. At qui ira impulsus sibi ipse mortem consciscit, hoc sponte facit contra rectam legem, quod lex nō permittit. Iniuriam igitur facit. Sed cui? Nónne ciuitati, non sibi? Sponte enim hunc casum subit ac perfert. At sponte sua nemo afficitur iniuria. Itaque & multat eum ciuitas, & ignominia afficit, qui se ipse exanimauit; vt qui ciuitatem iniuria afficiat. Præterea ex eo quòd iniustus est is, qui iniustè facit tantùm, & non prorsus improbus, fieri non potest vt quisquam sibi ipsi iniuriam inferat. Hoc enim aliud est ab illo. Nam iniustus ita quodammodo improbus est, vt ignauus: non vt is qui omni genere improbitatis affectus est. Itaque ne hac improbitate quidem sibi iniuriam facit: alioqui idem decedere simul & accedere posset: quod fieri nullo modo potest, sed semper in pluribus ius & iniuriā esse oportet. Præterea iniuriam facere, cùm à voluntate & consilio proficiscitur, tum etiam tempore prius est. Nam qui malo accepto malum refert, iniuriam facere non videtur. At qui se iniustè lædit, eadem ipse & patitur simul & facit. Deinde acciperet aliquis sua sponte iniuriam. His accedit, quòd nemo sine singularibus & certis iniuriarum generibus iniuriam facit. At vxorem suam nemo adulterat, nemo parietem suum perfodit, nemo rei suæ furtum committit. Postremò in summa, sibi quemquam iniuriam facere, refellitur ex iis quæ à nobis decisa sunt, quòd nemo possit sponte sua iniuriā accipere. Iam verò ne illud quidē obscurū est, vtrumq; esse malū, accipere & facere iniuriā. Alterū enim minus, alterū plus obtinere medio. Quod similem rationem obtinet, atque in medicina quidem id quod ad bonā valetudinē pertinet: in arte autem corporum exercendorum, id quo firma corporis cōstitutio cōparatur. Verumtamē deterius iniuriā facere est. Namq; iniuriā facere, cum vitio coniunctū, & vituperādum esse dicebamus: & cum vitio quidem vel perfecto atque integro,

& quod ſimpliciter tale eſt, vel eo, quod ei finitimum eſt. Non enim quicquid ſponte fit, coniunctum cum iniuſtitia eſt: accipere iniuriam autem, vitio & iniuſtitia vacat. Per ſe igitur leuius malum eſt, accipere iniuriam: quamuis ex exentu grauius eſſe nihil prohibeat. Sed de hoc ars non laborat: quin lateris dolorem ſemper eſſe dicit morbum, pedis offenſione grauiorem: & tamen ex euentu, pedis offenſio, morbo lateris maius malum poterit eſſe: vt ſi cui offenſo pede, euenerit, vt propterea quòd ciderit, capiatur ab hoſtibus, & occidatur. Ex translatione autem ſermonis, & ſimilitudine quadam, poterit eſſe non ipſi ſecum, ſed ſui partium aliquibus inter ipſas quædam iuris communitas: verùm non omnis iuris, ſed vel eius quo dominus in ſeruum, vel eius quo paterfamilias in familiam ſuam vti ſolet. His enim rationibus ea pars animi quæ rationis eſt particeps, ab ea diſtat, quæ ratione vacat. Ad quæ ipſa reſpiciunt, & hoc reſpectu videtur homini quoque in ſe ipſum iniuſtitiæ locus eſſe: quia fieri poteſt vt in his partibus aliquid à ſuis appetitionibus alienum ac diuerſum perferat. Itaque etiam in animi partibus inter ipſas, vt inter eum qui præeſt, & eum qui paret imperio, ius aliquod intercedere videtur. De iuſtitia igitur aliiſque virtutibus, quæ ad mores pertinent, cum hac diſtinctione ſic à nobis explicatum ſit

καὶ ἁπλῶς, ἢ ἑκούσιος. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ ἑκούσιον, μετ' ἀδικίας· τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, ἄνευ κακίας καὶ ἀδικίας. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν τὸ ἀδικεῖσθαι, ἧττον φαῦλον· κατὰ συμβεβηκὸς δέ, οὐθὲν κωλύει μεῖζον κακὸν· ἀλλ' οὐδὲν μέλει τῇ τέχνῃ· ἀλλὰ πλευρῖτιν λέγει μείζω νόσον τοῦ προσπταίσματος. καίτοι γένοιτ' ἂν ποτὲ θᾶττον καὶ συμβεβηκὸς, εἰ προσπταίσαντα ληφθῇ τὸ ποσὶν * συμβαίη ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι καὶ ἀποθανεῖν. καὶ μεταφορᾷ δὲ καὶ ὁμοιότητί ἐστι * οὐκ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν αὑτοῦ μορίων· οὐ πᾶν δ' δίκαιον, ἀλλὰ δεσποτικὸν, ἢ οἰκονομικόν· οὐ γὰρ τούτοις τοῖς λόγοις διέσπασται τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄλογον. εἰς ἃ δὴ βλέπουσι καὶ δοκεῖ εἶναι ἀδικία πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἔστι τοῦτοις πάθη τινὰ πρὸς τὰ ἑαυτῶν ὀρέξεις. ὥσπερ οὖν ἐν ἀρχοντι καὶ ἀρχομένῳ ἐστὶ πρὸς ἄλληλα δίκαιόν τι, καὶ τούτοις. τοιοῦτον δὴ οὖν δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

γρ. συμβαίη ὑπὸ π.

γρ. ἐν αὐτῷ

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM,

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De recta ratione, eiuſque moderatrice Prudentia, & agendum eſſe, & modum agendi oſtendit

QVoniam autem ſuprà diximus, medium eſſe deligendum, non nimium neque parum: medium autem ita eſſe, vt recta ratio præſcribit: de hoc diſtinctiùs diſſeramus. In omnibus enim, quos dixi, habitibus, quemadmodum & in aliis rebus, ſcopus aliquis ineſt, quem ſpectans is qui rationis eſt particeps, intendit aliquid, & remittit: ac terminus aliquis eſt mediocritatum, quas inter nimium & parum interiectas eſſe diximus, rectæ rationi conſentaneas. Quod cùm ita dicitur, eſt illud quidem verum, ſed non ſatis apertum. Namque in

---

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Ε.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Τίς ἐστιν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τούτου τίς ὅρος.

ΕΠΕΙ δ' τυγχάνομεν προειρηκότες, ὅτι δεῖ τὸ μέσον αἱρεῖσθαι, μὴ πλεῖν ὑπερβολὴν, μήτε πλεῖν ἔλλειψιν· τὸ δὲ μέσον ἐστὶν, ὡς ὁ λόγος ὁ ὀρθὸς λέγει, τοῦτο διέλωμεν. ἐν πάσαις γὰρ ταῖς εἰρημέναις * ἕξεσι, καθάπερ ἐν ὅτι τῶν ἄλλων, ἐστί τις σκοπὸς, πρὸς ὃν ἀποβλέπων ὁ τὸν λόγον ἔχων, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησι· καί τίς ἐστιν ὅρος τῶν μεσοτήτων, ἃς μεταξὺ φαμὲν εἶναι τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ἁπάσας τὸν ὀρθὸν λόγον. ἔστι δὲ, ὃ μὲν εἰπεῖν οὕτως, ἀληθὲς μέν, οὐθὲν δὲ σαφές· καὶ γὰρ ἐν τοῖς

γρ. ἀφέξεως

eſt ad conſultationem accommodatus; idcir-
co, ſi conſilium bonum eſſe volumus, oportet
& rationem eſſe veram, & appetitum rectum,
eádémque & illam affirmare, & hunc perſe-
qui. Hæc igitur cogitatio & veritas ad agen-
dum valet. Cogitationis autem eius quæ ad
res contemplandas, non ad agendas neque ad
efficiendas valet, præſtantia & vitium, eſt ve-
rum & falſum. Omnis enim animi partis ſeu
poteſtatis ad cogitandum valentis, hoc pro-
prium opus ac munus eſt. Eius autem animi
partis, quæ ad agendum & cogitandum va-
let, opus eſt veritas conſpirans & congruens
cum appetitu recto. Actionis igitur principiũ
conſilium eſt, principium, inquam, vnde motus
proficiſcitur, nõ cuius gratia res agitur. Con-
ſilij autem capiendi principium, eſt appetitus
& ratio ea quæ finem aliquem ſibi propoſitum
habet: eo quòd neque ſine mente & cogitatio-
ne, neque ſine habitu eo qui ad mores perti-
net, conſilium eſſe poſſit. Nam neque bona
perfectaque actio, neque ei contrària, ſine co-
gitatione & moribus conſtare poteſt. Cogita-
tio autem ipſa nihil mouet, niſi ea quæ alicuius
rei gratia comparata eſt, & quæ ad agendum
eſt idonea. Hæc enim etiam ei quæ ad efficien-
dum valet, præeſt. Nam quiſquis aliud efficit,
alicuius rei ſingularis cauſa efficit: neque ab-
ſolutè id quod efficitur, finis eſt, ſed ad aliquid
refertur, & alicuius eſt. Quod idem de eo quod
in actionem cadit, dici non poteſt. Actionis e-
nim vltimum eſt perfecta actio, id eſt, res be-
ne geſta. Appetitio autem vltimi eſt. Cõſilium
itaque aut mens eſt ad appetendum excitans,
aut appetitus cogitandi vim habẽs: principium-
que tale homo eſt. Nullius autem rei iam factæ
conſilium capi poteſt. Verbi gratia, nemo con-
ſilium capit, Ilium euertiſſe. Nam neque de re
præterita deliberat quiſquam, ſed de futura &
ea quæ fieri poteſt. Quod factum eſt autem, vt
ſit infectum, fieri non poteſt. Itaque rectè
Agatho,

Hoc namque dumtaxat negatum etiam Deo *eſt,*
Quæ facta ſunt, infecta poſſe reddere.

Quocirca amborum animi partium quæ ad co-
gitandum valent, opus eſt veritas. Qui igitur
habitus efficiunt vt vtraque pars verum enun-
tiet, hi ſunt vtriuſque virtutes.

CAPVT III.

Habituum intelligentiæ quinque ſpecies ſubducit: & primam exiſtit Scientiam enarrat.

PRINCIPIO igitur altiùs repe-
tito, de iis rurſum diſſeramus. Ac
ſint ſanè quinque numero, quibus a-
nimus verum enunciat vel aiendo vel ne-
gando: Ars, Scientia, Prudentia, Sapien-
tia, Mens ſiue Intelligentia. Nam Exiſti-

A λόγου ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά. ἀρχὴ δὴ πράξεως τοῦτο, τὸ τε λόγον ἔχειν ἐν-
δεχόμενον εἶναι, καὶ τέλους ὄρεξιν ὀρθὴν· εἰ οὖν τὸ προ-
αίρεσις σπουδαία· καὶ τὸ αἴτιον, τὸν μὲν, φά-
σκων· τέλος δὲ, διάνοιαν· αὕτη μὲν οὖν ἡ διά-
νοια καὶ ἡ ἀλήθεια, πρακτικὴ· τῆς γὰρ θεω-
ρητικῆς διανοίας, καὶ μὴ πρακτικῆς, μη-
δὲ ποιητικῆς, ὁ μὲν καλῶς, ψεῦδός ἐστι
καὶ ὁ ψεῦδος· τοῦτο γὰρ ὅλως πάντως διά-
νοιαν τοῦ ἔργου· τῆς δὲ πρακτικοῦ καὶ διά-
νοιας πρακτικοῦ, ἡ ἀλήθεια, ὁμολόγως ἔχουσα τῇ
ὀρέξει τῇ ὀρθῇ· προαιρέσεως μὲν οὖν ἀρχὴ,
B προαίρεσις, ὅθεν ἡ κίνησις, ἀλλ' οὐχ οὗ
ἕνεκα· προαιρέσεως δὲ, ὄρεξις καὶ λόγος ὁ
ἕνεκά τινος· ὥστε οὔτ' ἄνευ νοῦ καὶ διανοίας,
οὔτ' ἀνευ ἠθικῆς ἕξεως ἡ προαίρεσις·
εὐπραξία γὰρ. καὶ ὃ σπουδαῖον ἐν πρά-
ξει ἄνευ διανοίας καὶ ἤθους οὐκ ἔστι· διά-
νοια μὲν οὖν αὕτη κινεῖ, ἀλλ' ἡ ἕνεκά του καὶ
πρακτικὴ· αὕτη γὰρ καὶ τῆς ποιητικῆς ἀρ-
χή· ἕνεκα γὰρ του ποιεῖ πᾶς ὁ ποιῶν, καὶ ἡ
C τέλος ἁπλῶς, ἀλλὰ πρός τι, ἐκ τινὸς ὃ
ποιητόν, ἀλλ' οὐ ὃ πρακτόν· ἡ γὰρ εὖ-
πραξία, τέλος· ἡ δὲ ὄρεξις, τούτου· λέγω,
ἡ ὀρεκτικὸς νοῦς ἡ προαίρεσις, ἢ ὄρεξις
διανοητικὴ· καὶ τοιαύτη ἀρχὴ, ἄνθρω-
πος· οὐδὲν γὰρ γενόμενον οὐδὲν γεγονὸς
ἔστ', οὐδεὶς προαιρεῖται Ἴλιον πεπορθηκέ-
ναι· οὐδὲ γὰρ βουλεύεται περὶ τοῦ γεγονό-
τος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐσομένου, καὶ ἐνδεχο-
μένου· ὃ δ' γεγονὸς, οὐκ ἐνδέχεται μὴ
D γενέσθαι· διὸ ὀρθῶς Ἀγάθων,

Μόνου γὰρ αὐτοῦ τοῦθ' ὑπεξῄρηται θεοῦ,
Ἀγήνορ' ποιῆσ' ἅτ' ἂν ᾖ πεπραγμέ-
να.

ἀμφοτέρων δὲ τῶν νοητικῶν μερίων ἀλή-
θεια τὸ ἔργον. καθ' ἃς οὖν ἕξεις μάλις-
τ' ἀληθεύει ἑκάτερον, αὗται αἱ ἀρεταὶ ἀμ-
φοῖν.

ΚΕΦΑΛ. γ.

E Περὶ τῶν διανοητικῶν ἕξεων πέντε τὸν
ἀριθμὸν· καὶ περὶ ἐπιστήμης καὶ
ἐπιστήμης.

ΑΡξάμενοι οὖν ἄνωθεν, περὶ αὐτῶν
πάλιν λέγωμεν. ἔστω δὴ οἷς ἀλη-
θεύῃ τὶ ψυχὴ τῶν κατάφασιν ἢ ἀπόφασιν,
πέντε τὸν ἀριθμὸν· ταῦτα δ' ἐστὶ, τέχνη,
ἐπιστήμη, φρόνησις, σοφία, νοῦς. ὑπο-

λη̃ψις γὰρ καὶ δόξα ἐνδέχεται ψευδεῖς. ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐπιστήμη ἀκρίβειά τίς ἐστι, φανερόν, εἰ δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, καὶ μὴ ἀκολουθεῖν ταῖς ὁμοιότησι. πάντες γὰρ τοιαῦτα λαμβάνομεν, ὁ ἐπιστάμεθα μὴ ἐνδέχεσθαι ἄλλως ἔχειν. τὰ δὲ ἐνδεχόμενα ἄλλως, ὅταν ἔξω τῆς θεωρίας γένηται, λανθάνει εἰ ἔστιν, ἢ μή. ἐξ αἰδίου ἄρα ἐστὶ τὸ ἐπιστητόν. αἴδιον ἄρα· τὰ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ὄντα, ἁπλῶς αἴδιά ἐστι· τὰ δὲ αἴδια, ἀγένητα καὶ ἄφθαρτα. ἔτι, διδακτικὴ πᾶσα ἐπιστήμη δοκεῖ εἶναι, καὶ τὸ ἐπιστητόν, μαθητόν· ὅσα προγινώσκομένων δὲ πᾶσα διδασκαλία· ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς ἐλέγομεν· ἡ μὲν γὰρ, δι' ἐπαγωγῆς· ἡ δὲ, συλλογισμῷ· ἡ μὲν δὴ ἐπαγωγὴ ἀρχή ἐστι καὶ τοῦ καθόλου· ὁ δὲ συλλογισμὸς, ἐκ τῶν καθόλου. εἰσὶν ἄρα ἀρχαί, ἐξ ὧν ὁ συλλογισμός, ὧν οὐκ ἔστι συλλογισμός. ἐπαγωγὴ ἄρα. ἡ μὲν ἄρα ἐπιστήμη ἐστὶν ἕξις ἀποδεικτική, καὶ ὅσα ἄλλα προσδιορίζομεν ἐν τοῖς ἀναλυτικοῖς· ὅταν γὰρ πως πιστεύῃ, καὶ γνώριμοι αὐτῷ ὦσιν αἱ ἀρχαὶ, ἐπίστασθαι· εἰ γὰρ μὴ μᾶλλον τοῦ συμπεράσματος, καὶ συμβεβηκὸς ἕξει τὸ ἐπιστήμειν. περὶ μὲν οὖν ἐπιστήμης, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

matione & opinione vt mentiatur animus, euenire potest. Ac Scientia quidem quid sit, ex hoc perspicuum esse potest, si rei veritatem subtiliter exquirere, non similitudines consectari volumus: quod omnes existimamus euenire non posse vt id quod scimus, aliter sese habeat. Quæ autē sese aliter habere possunt, ea cùm longe à conspectu remota sint, sint necne sint, obscurum est. Ergo quod scientia comprehendi potest, necessariò est. Ex quo efficitur vt æternum sit. Nam quæ necessario sunt simpliciter, ea sunt æterna omnia. Æterna autem quæ sunt, ea neque vnquam orta sunt, neque interire possunt. Præterea scientia omnis sub doctrinam cadere videtur: & quicquid sub scientiam cadit, discendo percipi potest. Iam verò ex quibusdam rebus antè cognitis, omnis doctrina gignitur: quemadmodum & in Analyticis dicebamus. Alia enim inductione, alia ratiocinatione comparatur. Atque inductio quidem, principium est, & vniuersi est. Ratiocinatió autem ex vniuersis constat. Sunt ergo principia aliqua, ex quibus constituitur ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio. Est igitur eorum inductio. Scientia ergo habitus est ad rem demonstrandam idoneus, & cætera omnia quæ in Analyticis ad definitionem addidimus. Cùm enim rem ita esse quodammodo credit aliquis, & nota sunt ei principia, tum scire dicitur. Nam si non erunt conclusione notiora, ex euentu partam scientiam habebit. Ac de scientia quidem cum hac distinctione à nobis dictum sit.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ τέχνης.

CAPVT IV.

Secundo loco de arte disputat: priùs tamen vniuersim de Habitibus circa res contingentes versantibus pertractat.

Τοῦ δ' ἐνδεχομένου ἄλλως ἔχειν, ἔστι μὲν ποιητὸν καὶ πρακτόν· ἕτερον δ' ἐστὶ ποίησις, καὶ πρᾶξις. περὶ μὲν οὖν καὶ πρὸς τὰ ἐξωτερικοὺς λόγους· ὥστε καὶ ἡ μετὰ λόγου ἕξις πρακτικὴ, ἕτερόν ἐστι τῆς μετὰ λόγου ποιητικῆς ἕξεως. * καὶ οὐδὲ περιέχεται ἀλλήλων· ὅτε γὰρ ἡ πρᾶξις, ποίησις, ὅτε ἡ ποίησις, πρᾶξις ἐστιν. ἐπεὶ δ' ἡ * οἰκοδομικὴ τέχνη τίς ἐστι, καὶ ὅσαι ἕξεις μετὰ λόγου ποιητικαὶ, καὶ οὐδεμία ὅτε τέχνη ἐστὶν, ἢ τις ἀμετὰ λόγου ποιητικὴ ἕξις ἐστὶν, ὅτε τοιαύτη, ἢ ἡ τέχνη, ταὐτὸν ἂν εἴη τέχνη καὶ ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ἔστι δὲ τέχνη, πᾶσα περὶ γένεσιν, καὶ ὃ τεχνάζειν, καὶ θεωρεῖν, ὅπως ἂν γένηταί τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι· καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιοῦντι, ἀλλὰ

Eorum autem quæ aliter euenire possunt, aliud est quod sub effectionem venit: aliud, quod sub actionem. Differt autem ab actione effectio: (Exotericis autem sermonibus hac etiam in re credendum est.) Itaque & habitus cum ratione coniunctus ad agendum idoneus ab eo differt, qui cùm ad efficiendum valeat, cum ratione coniunctus est: neutérque ab altero cõtinetur. Nam neque actio, effectio: neque effectio, actio est. Quoniam autem ædificandi facultas, seu potestas, ars quædam est, atque idipsum quod habitus quidam cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus: neque ars vlla est quę non sit habitus cum ratione coniunctus ad faciendũ idoneus: neque vllus talis habitus est, qui nõ sit ars: idem erunt ars, & habitus ad faciendũ idoneus cum vera ratione cõiunctus. Ars autē omnis in origine & molitione rei occupta est, idque molitur & expectat, vt aliquid fiat eorũ, quæ esse & non esse possunt, quorúmq; principiũ in eo qui facit, nõ in eo

in eo quod fit, positum est. Nam neque eorum quæ necessario vel sunt, vel fiunt, ars est: neque eorum quæ natura constant. Hæc enim in seipsis inclusum habent principium. Quoniam autem effectio & actio inter se differunt, necesse est artem effectionis esse, non actionis: in iisdémque rebus quodammodo ars & fortuna versantur: quemadmodum ait & Agatho:

Fortunam vt artem, sic & artem fortunam amat.

Ars igitur, (vt dictum est,) habitus est quidam cum vera ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. Inertia contrà, habitus cum ratione falsa coniunctus, ad efficiendum idoneus, in eo quod aliter euenire potest, occupatus

A μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ· ὅτι γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων ἢ γινομένων, οὐ τέχνη ἐστίν· οὔτε τῶν κατὰ φύσιν. ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι τὰ τοιαῦτα τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ποίησις καὶ πρᾶξις, ἕτερον, ἀνάγκη τὴν τέχνην ποιήσεως, ἀλλ' οὐ πράξεως εἶναι· καὶ τρόπον τινὰ περὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἡ τύχη ἢ ἡ τέχνη. καθάπερ καὶ Ἀγάθων φησὶ,

Τέχνη τύχῃ ἔστερξε, καὶ τύχη τέχνῃ.

Ἡ μὲν οὖν τέχνη, ὡς φθάσας εἴρηται, ἕξις ἐστὶ μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικὴ ἕξις· ἡ δ' ἀτεχνία, τοὐναντίον μετὰ λόγου ψευδοῦς ποιητικὴ ἕξις, περὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν.

B

CAPVT V.

Tertio loco de Prudentia disserit.

DE prudentia autem sic optimè cognoscemus, si quos prudenteis appellamus, perceperimus. Ac prudentis quidem videtur esse, in iis quæ sibi bona, & ex vsu sunt, non singulatim, verbi gratia, quænam ad bonam valetudinem, aut ad vireis, sed vniuersè, quæ ad bene beatéq; viuendum conducant, bene consultare posse. Cuius rei argumentum est, quòd prudenteis in re aliqua dicimus eos qui bene ratiocinando, quomodo ad honestum finem perueniant, assequuntur, in iis quæ arte non continentur. Quocirca qui ad consultandum ingenio valet; is D & prudens omnino & vniuersè fuerit. Consultat autem iis de rebus nemo, quæ aliter sese habere, quæve ab ipso agi non possunt. Quare si scientia omnis cum demonstratione coniũcta est; & si quorum principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio; (omnia enim sese aliter quoque habere possunt;) si denique de iis quæ necessario sunt, consultari non potest: neque scientia, neque ars, erit prudentia. Scientia, quia quod sub actionem venit, sese aliter habere potest. Ars, quia aliud actionis, aliud E effectionis est genus. Restat igitur vt ea sit habitus cum ratione vera coniũctus, ad agendum idoneus, in iis occupatus quæ homini bona & mala sunt. Effectionis enim alius quàm effectio, finis est: actionis verò non semper alius ab actione finis est. Est enim ipsa res bene gesta, seu perfecta actio, actionis finis. Ac propter hanc causam, Periclem, cæterósque tales viros, prudenteis esse arbitramur, quòd ea quæ sibi hominúmque generi bona sunt, dispicere ac prouidere possunt: quales esse putamus eos qui rei familiaris tuẽdæ, reique publicæ administrãdæ periti sunt.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ φρονήσεως.

C ΠΕΡΙ δὲ φρονήσεως, ὅτως ἂν λάβοιμεν θεωρήσαντες, τίνας δὴ λέγομεν τοὺς φρονίμους. δοκεῖ δὴ φρονίμου εἶναι, τὸ δύνασθαι καλῶς βουλεύσασθαι περὶ τὰ αὑτῷ ἀγαθὰ καὶ συμφέροντα, οὐ κατὰ μέρος, οἷον ποῖα πρὸς ὑγίειαν ἢ ἰσχύν· ἀλλὰ ποῖα πρὸς τὸ εὖ ζῆν ὅλον. σημεῖον δέ, ὅτι καὶ τοὺς περί τι φρονίμους λέγομεν, ὅταν πρὸς τέλος τι συμπράξαι τὸν λογισάμενον, ὧν μὴ ἔστι τέχνη. ὥστε πᾶς ἂν εἴη φρόνιμος, ὁ βουλευτικός· βουλεύεται δὲ οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδὲ τῶν μὴ ἐνδεχομένων αὐτῷ πρᾶξαι. ὥστ' εἴη ἂν, ὑπερ ἐφθημεν, μετ' ἀποδείξεως· ὧν δὲ αἱ ἀρχαὶ ἐνδέχονται ἄλλως ἔχειν, τούτων μὴ ἔστιν ἀπόδειξις· πάντα γὰρ ἐνδέχεται καὶ ἄλλως ἔχειν· οὐκ ἔστι βουλεύσασθαι περὶ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων· οὐκ ἂν εἴη δὴ φρόνησις ὑπερ ἐφθημεν, οὐδὲ τέχνη· ὑπερ ἐφθημεν μὲν, ὅτι ἐνδέχεται τὸ πρακτὸν ἄλλως ἔχειν. τέχνη δὲ, ὅτι ἄλλο τὸ γένος πράξεως, ἢ ποιήσεως. λείπεται ἄρα αὐτὴν εἶναι, ἕξιν ἀληθῆ μετὰ λόγου πρακτικὴν περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά· τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως, ἕτερον τὸ τέλος· τῆς δὲ πράξεως, οὐκ ἂν εἴη· εὐπραξία γὰρ αὐτὴ ἑαυτῆς τὸ τέλος. διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους, φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὑτοῖς ἀγαθὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις, δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἡγούμεθα τοὺς οἰκονομικοὺς, καὶ πολιτικούς.

ἕνδεν καὶ τὴν σωφροσύνην τοῦτον τὸν τρόπον ἀναιρούμενοι τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσαν τὴν φρόνησιν. σώζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν· οὐ γὰρ πάσαν ὑπόληψιν διαφθείρει, οὐδὲ διαστρέφει ὁ ἡδὺς, οὐδ' ὁ λυπηρὸν, οἷον, ὅτι ὁ τρίγωνον δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχει, ἢ οὐκ ἔχει· ἀλλὰ περὶ ταῦτα μόνον ὁ σωφρονιστικὸν· αἱ μὲν γὰρ ἀρχαὶ τῶν πρακτῶν, ὃ δ' ἕνεκα τὰ πρακτά· τῷ δὲ διεφθαρμένῳ διὰ ἡδονὴν, ἢ λύπην, οὐθὺς οὐ φαίνεται ἡ ἀρχὴ, οὐδὲ δεῖν τούτου ἕνεκα, οὐδὲ διὰ τοῦτο αἱρεῖσθαι πάντα καὶ πρακτέον· ἔστι γὰρ ἡ κακία, φθαρτικὴ ἀρχῆς· ὥστ' ἀναίσχυντον τὴν φρόνησιν ἕξιν εἶ μὴ λόγου ἀληθοῦς, περὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ πρακτικόν. ἀλλὰ μὴν, τέχνης μέν ἐστιν ἀρετὴ φρονήσεως δ', οὐκ ἔστι. καὶ ὁ μὲν τέχνην ἔχων ἁμαρτάνων, αἱρετώτερος· περὶ δὲ φρόνησιν, ἦττον, ὥσπερ καὶ περὶ τὰς ἀρετάς. δῆλον οὖν ὅτι ἀρετή τις ἐστὶ, καὶ οὐ τέχνη. δυοῖν δ' ὄντοιν μερῶν τῆς ψυχῆς τῶν λόγον ἐχόντων, δοξαστικοῦ· ἡ τε γὰρ δόξα, περὶ ἐνδεχόμενον ἄλλως ἔχειν ἐστὶ, καὶ ἡ φρόνησις· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἕξις μετὰ λόγου μόνον· σημεῖον δ', ὅτι λήθη, τῶν μὲν ποιεῖ τοιαύτης ἕξεως ἐστὶ· φρονήσεως δ', οὐκ ἔστιν.

A Ex quo nomen inuenit σωφροσύνη, tanquam prudentiæ conſeruatrix. Talem autem exiſtimationem tuetur & conſeruat. Non enim omnem exiſtimationem corrumpunt neque deprauant dolor & voluptas: exempli cauſa, triangulum duobus rectis pares angulos habere, aut non habere: ſed eas dumtaxat, quæ ad id quod ſub actionem venit, pertinent. Eorum enim quæ ſub actionem veniunt, principia ſunt ea res, quarum rerum gratia ſuſcipiuntur ea quæ ſub actionem veniunt. Qui autem voluptate aut dolore corruptus eſt, ei ſtatim principij videndi facultas eripitur: neque is animo cernere poteſt, ſe huius rei cauſa, & propter hanc cauſam omnia optare atque agere oportere. Vitium enim principij delendi ac perimendi vim habet. Quapropter neceſſe eſt prudentiam habitum eſſe cum ratione vera coniunctum, ad agendum idoneum, in bonis humanis occupatum. Artis porrò virtus eſt, prudentiæ autem non eſt. Et qui ſua voluntate in arte titubarit atque offenderit, ei eſt anteferendus, qui inuitus: in prudentia contrà deterior eſt is qui ſponte ſua offenderit, quemadmodum & in virtutibus. C Perſpicuum igitur eſt, eam virtutẽ eſſe quandam, non artem. Cùm ſint autem duæ animi partes rationis participes, eius partis, quæ ad opinandum valet, virtus eſt prudentia. In iis enim quæ aliter ſeſe habere poſſunt, & opinio & prudentia verſatur. Sed nec habitus eſt cum ratione coniunctus tantùm. Idque ex eo perſpici poteſt, quòd huiuſcemodi habitum delere poteſt obliuio, non poteſt prudentiam.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι ὁ νοῦς μόνος περὶ τῶν ἐπιστημῶν ἀρχαὶ ἐνδέχεται.

CAPVT VI.

Quarto loco de Mente ſiue Intelligentia verba facit.

D

ΕΠΕΙ δ' ἡ ἐπιστήμη περὶ τῶν καθόλου ἐστὶν ἐνδόλυψις, καὶ τῶν ἐξ ἀναίγκης ὄντων· εἰσὶ δ' ἀρχαὶ τῶν ἀποδεικτῶν (ἡ πάσης ἐπιστήμης· (μετὰ λόγου γὰρ ἡ ἐπιστήμη·) τῆς ἀρχῆς τῶν ἐπιστητῶν, οὔτ' ἂν ἐπιστήμη εἴη, οὔτε τέχνη, οὔτε φρόνησις· ὃ μὲν γὰρ ἐπιστητὸν, ἀποδεικτόν· αἱ δὲ τῶν τεχνῶν οὖσαι περὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν· οὐδὲ δὴ σοφία τούτων ἐστὶ· τῶν γὰρ σοφοῦ, περὶ οἷων ἔστιν ἀπόδειξίν ἐστιν. εἰ δὴ οἷς ἀληθεύομεν, καὶ * μηδέποτε διαψευδόμεθα περὶ τὰ μὴ ἐνδεχόμενα, ἢ καὶ ἐνδεχόμενα ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη, καὶ φρόνησις ἐστὶ, καὶ σοφία, καὶ νοῦς· τούτων δὲ τριῶν μηδὲν ἐνδέχεται εἶ). (λέγω δὲ τρία, φρόνησιν, σοφίαν, ἐπιστήμην·) λείπεται νοῦν εἶ) τῶν ἀρχῶν.

* καὶ μηδὲ διαψευδόμεθα περὶ τὰ ἐνδ. ἢ καὶ μὴ ἐνδ.

QVoniam autem ſcientia, exiſtimatio eſt de rebus vniuerſis, iiſque quę neceſſario ſunt; quoniamque rerum quæ ſub demonſtrationem cadunt; omniſque adeò ſcientiæ ſunt aliqua principia; (cum ratione enim coniuncta ſcientia eſt;) conſentaneum eſt, principij earum rerum quæ ſcientia comprehendi poſſunt, neque ſcientiam eſſe neque artem, neque prudentiam. Nam quod ſcientia comprehendi poteſt, demonſtrari poteſt: ars autem & prudẽtia in iis rebus verſantur, quæ ſeſe aliter poſſunt habere. Ne ſapiẽtia quidem harum rerum eſſe poteſt. Sapientis enim eſt, nonnullarum rerum demonſtrationẽ expedire poſſe. Si igitur nihil eſt, quo verũ enuntiemus, nunquámq; mẽtiamur, tum in iis rebus quæ poſſunt nõ aliter ſeſe habere, tum in iis quæ poſſunt, præter ſcientiã, prudentiã, ſapientiam, & mẽtem ſeu intelligẽtiã; nullũ autem ex his tribus, principiorũ eſſe poteſt, (tria dico, prudentiam, ſapientiã, ſcientiam,) relinquitur vt mens ſit principiorum.

CAPVT VII.

Quinto loco Sapientiam omnium habituum præstantissimam, & per se, & comparatione prudentiæ, declarat.

SApientiam autem in artibus, iis attribuimus qui cuiusque artis sunt peritissimi: vt Phidiam, sapientem lapidum sculptorem: Polycletum, sapientem statuarum fictorem dicimus: nihil hîc aliud per sapientiam, quàm artis virtutem significantes. Nonnullos autem vniuersè sapienteis esse arbitramur: non singillatim, neque quicquam aliud quàm sapienteis: quemadmodum ait Homerus in Margite,

Hic neque fossor erat, nec arator, munere, diuûm,
Nec sapiens vlla in re alia.

Quapropter perspicuum est, scientiarum omnium limatissimam & absolutissimam esse sapientiam. Sapientem igitur oportet non ea solùm intelligere, quæ ex principiis colliguntur, sed etiam in principiis versantem, de iis verè loqui, veréque sentire. Itaque sapientiam dicere licebit esse tum mentem tum sciẽtiam: ac scientiam quidem rerum honoratissimarum, quasi capitis instar obtinentem. Absurda sit enim eius sententia, qui scientiam ciuilem aut prudentiam, omnium optimam esse putet: nisi fortè rerum omnium, quæ in mundo sunt, homo sit res vna præstantissima. Quod si salubre ac bonum, aliud est hominibus, aliud piscibus: album autem & rectum semper est idem: idem quoque semper esse dicent omnes id quod sit sapientia præditum, prudens aliud & diuersum. Quod enim singulis in rebus pro cuiusque rei natura præstãtiam, seu bonitatem actionis perspicit, id prudens esse dixerint, & eas res huic commiserint. Itaque bestias quasdam prudenteis esse dicunt, nempe eas quæ rerum ad vitam necessariarum prouidendarum facultatem habere videntur. Ciuilem autem scientiam non esse eãdem, atque sapientiam, minimè obscurum est. Nam si sapientiam dicent esse eam quæ in suis cuique emolumentis comparãdis sit occupata, multæ reperiuntur sapientiæ. Non enim vna est quæ versetur in omnium animantium bono, sed in singulis alia atque alia: nisi fortè de omnibus quæ sunt in rerũ natura, etiã medicina vna est. Neq; vero quicquam ad rem attinet, quod homo reliquorũ animalium quiddã sit quàm optimũ. Sunt enim & alia homine multo diuiniora natura: vt ea quæ omnibus maximè sunt in conspectu, ex quibus hic mundus conflatus & coagmentatus est. Ex iis igitur quæ diximus, perspicuum est, sapientiam esse earum rerum quæ sunt honore dignissimæ natura, scientiam & mentem, siue intelligentiam. Quocirca Anaxagoram, Thaletẽ, cæteroſq; taleis viros,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ σοφίας.

ΤΗΝ δὲ σοφίαν ἐν πᾶσι τέχναις, τοὺς ἀκριβεστάτους τᾶς τέχνας ἀποδίδομεν· οἷον, Φειδίαν, λιθουργὸν σοφόν· καὶ Πολύκλειτον, * ἀνδριαντοποιόν· ἐν τούτοις μὲν οὐδὲν ἄλλο σημαίνοντες τὰν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετά τέχνας ἐστίν. εἰ δέ τινας σοφοὺς οἰόμεθα ὅλως, ἐν μέρει, οὐδὲν ἄλλο τί ἢ σοφούς, ὡσπερ Ὅμηρός φησιν ἐν τῷ Μαργείτῃ,

Τὸν δ' οὔτ' ἄρ σκαπάνῃσι θεοὶ ἐδάσσαντο, οὔτ' ἀρότῃσι,
Οὔτ' ἄλλως τί σοφόν.

ὥστε δῆλον ὅτι ἡ ἀκριβεστάτη καὶ τῶν ἐπιστημῶν εἴη ἡ σοφία. δεῖ ἄρα τὸν σοφὸν μὴ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἀρχῶν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς ἀληθεύειν. ὥστ' εἴη ἂν ἡ σοφία, νοῦς τε ἐπιστήμη, καὶ ὥσπερ * κεφαλὴν ἔχουσα ἐπιστήμων τῶν τιμιωτάτων ἅπαντα γάρ, εἴ τις * τὴν ἐπιστήμην, παλίλεκτον ἢ τὴν φρόνησιν, ταυτὸν ποιήσειε τῇ ἕξει τῇ ἐν τῷ κόσμῳ, ἄνθρωπός ἐστιν. εἰ δὲ, ὑγιεινὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ἕτερον ἀνθρώποις καὶ ἰχθύσι, τὸ δὲ λευκὸν καὶ εὐθὺ ταὐτὸ ἀεί, καὶ τὸ σοφὸν ταὐτὸ πάντες ἂν εἴποιεν. φρόνιμον δὲ ἕτερον· τὸ γὰρ * περὶ αὑτὸ ἕκαστα νέμεσθαι, φαῖεν ἂν τοῦ φρονίμου, καὶ τούτῳ ἐπιτρέψαιεν αὑτά· ὅθεν καὶ τῶν θηρίων ἔνια φρόνιμα φασὶν εἶναι, ὅσα περὶ τὸν αὐτῶν βίον ἔχοντα φαίνεται δυνάμιν τοιαύτην. φανερὸν δ', ὅτι οὐκ αὐτὴ εἴη ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ σοφία, ἡ αὐτή. εἰ γὰρ τὴν περὶ τὰ συμφέροντα τὰ αὑτοῖς ἐροῦσι σοφίαν, πολλαὶ ἔσονται σοφίαι· οὐ γὰρ μία περὶ τὸ ἀνθρώπων ἀγαθὸν ἢ ζώων· ἀλλ' ἑτέρα περὶ ἕκαστον· εἰ μὴ καὶ ἰατρικὴ μία περὶ πάντων ἐστίν. ἐπεὶ δ', ὅτι βέλτιον αὐθρωπος τῶν ἄλλων ζώων, οὐδὲν διαφέρει· καὶ γὰρ ἀνθρώπου ἄλλα πολὺ κρείττονα τὴν φύσιν, οἷς τὰ φαινόμενά γε, ἐξ ὧν ὁ κόσμος συνέστηκεν. ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων δῆλον, ὅτι ἡ σοφία ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη, καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει· ὅθεν καὶ Ἀναξαγόραν, καὶ Θαλῆν, καὶ τοὺς τοιούτους,

γρ. αἰφνίδιον φόν.

γρ. τὸ παλίλεκτον ἢ τὸ φρόνησιν.

Lamb. αὐτὰ ἕκαστα.

σοφοὺς μὲν, φρονίμους δ', ὃ φασὶν εἶναι, ὅταν ἰδωσιν ἀγνοοῦντας τὰ συμφέροντα αὑτοῖς· καὶ θαυμαστὰ μὲν, καὶ χαλεπὰ, καὶ δαιμόνια, εἰδέναι αὐτοὺς φασὶν· ἀνόητα δ', ὅτι οὐ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ ζητοῦσιν. Ἐπὶ δὲ φρονήσει περὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ περὶ ὧν ἔστι βουλεύσασθαι· τοῦτο γὰρ φρονίμου μάλιστα τοῦτ' ἔργον εἶναι φαμὲν, τὸ δὲ βουλεύεσθαι. βουλεύεται δ' οὐδεὶς περὶ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐδ' ὅσων μὴ τέλος πρᾶξίς ἐστι, καὶ τοῦτο θεωρητὸν ἀγαθόν. ὁ δ' ἁπλῶς βουλευτὸς, ὁ τοῦ ἐφικτοῦ δι' ἀνθρώπου πρακτοῦ στοχαστικὸς καὶ λογισμόν· οὐδ' ἔστιν ἡ φρόνησις τῶν καθόλου μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ καθ' ἕκαστα γνωρίζειν· πρακτικὴ γάρ· ἡ δὲ πρᾶξις περὶ τὰ καθ' ἕκαστα· ὥστε καὶ ἐνίοις οὐκ εἰδόσι, * σοφίαν εἰδότων πολλαχοῦ περι, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οἱ ἔμπειροι· εἰ γὰρ εἰδείη, ὅτι τὰ κουφα βρώσιμα χρέα ἐστὶ ὑγιεινά, * ποῖα δὲ κουφα ἀγροῦ, ἢ ποιοῦ ὑγίεια· ἀλλ' ὁ εἰδὼς, ὅτι τὰ ὀρνίθια κουφα καὶ ὑγιεινά, ποιοῦ μᾶλλον· ἡ δὲ φρόνησις, πρακτικὴ· ὥστε δεῖ ἀμφω ἔχειν, ἢ ἐκείνην μᾶλλον· εἴη δ' ἂν ὡς καὶ ταύτης ἀρχιτεκτονική.

A sapientes quidem esse dicunt, prudentes verò nequaquam, cùm videant, eos quæ sibi vtilia sint, ignorare: atque eos fatentur, recondita atque eximia quædam, & admirabilia, & difficilia, & diuina tenere, sed inutilia: quia humana bona non quærunt. Prudentia verò in rebus humanis, úsque de quibus consultari potest, versatur. prudentis enim hoc maximè proprium munus esse dicimus, bene consultare. De iis autem consultat nemo, quæ aliter sese habere non possunt: neq; de iis quorum non est finis aliquis, nempe bonum quod in actionem veniat. bonus autem B consultator est absolutè, qui id quod homini est, eorũ quæ in actionẽ veniunt, optimũ, rationẽ consequi & explicare potest. Neque verò rerum vniuersarum modò prudentia est, sed debent etiam ei esse notæ res singulares. Ad agẽdum enim idonea est. In rebus singularibus autem omnis actio versatur. Itaque cùm hîc nonnulli inscij sunt ad agendum scientibus aptiores, tum in aliis rebus ij qui sunt vsu periti. Nã si quis sciat, carneis leueis esse ad concoquendum facileis & salubreis, leueis autem quæ sint, ignoret, bonam valetudinem non efficiet: sed C is potiùs efficiet qui auium carneis scit esse leueis & salubreis. Prudentia autem in agendo posita est. Danda igitur opera est vt vel vtramque cognitionem habeamus, vel hanc potius quàm illam. Erit autem hîc quoque princeps quædam, & quasi familiam ducens cognitio.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῆς τῆς φρονήσεως μερῶν.

CAPVT VIII.

De prudentia adhuc tractat, & aliquot eius species explicat.

ΕΣΤΙ δὴ καὶ ἡ πολιτικὴ, καὶ ἡ φρόνησις, ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις· τὸ μέντοι εἶναι, * τὸ αὐτὸ αὐταῖς. τῆς δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις, νομοθετικὴ· ἡ δὲ ὡς τὰ καθ' ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα, πολιτικὴ· αὕτη δὲ πρακτικὴ, καὶ βουλευτική· τὸ γὰρ ψήφισμα πρακτὸν, ὡς τὸ ἔσχατον· διὸ πολιτεύεσθαι τούτοις μόνον λέγουσι· μόνοι γὰρ πράττουσιν οὗτοι, ὥσπερ οἱ χερσὶν ἐργαζόμενοι· δοκεῖ δὲ καὶ φρόνησις μάλιστ' εἶναι ἡ περὶ αὑτὸν καὶ ἕνα. καὶ ἔχει αὕτη τὸ κοινὸν ὄνομα, φρόνησις· ἐκείνων δὲ, ἡ μὲν, οἰκονομία· ἡ δὲ, νομοθεσία· ἡ δὲ, πολιτικὴ· καὶ ταύτης, ἡ μὲν, βουλευτικὴ· ἡ δὲ, δικαστικὴ· εἶδος μὲν οὖν τι αὐτῆς εἴη γνώσεως, τὸ * αὐτὰς εἶναι· ἀλλ' ἔχει διαφορὰν πολλήν· καὶ δοκεῖ ὁ τὰ περὶ αὑτὸν εἰδὼς καὶ διαπρέπων, φρόνιμος εἶναι·

D Ciuilis scientia autem & prudentia sunt illę quidem idem habitus: sed natura, qua sunt, tamen & essentia, non est eis eadem. Atque eius scientiæ, quæ ad ciuitatem pertinet, altera pars est tãquam princeps & domina prudentia, quæ est legum scribendarum ratio & facultas: altera, quemadmodum singularia, cõmuni nomine Ciuilis appellatur: cuius omnis opera in agendo & consultando consumitur. Populi scitum enim sub actionem venit, tanquam extremum. Itaque hos solos rempubl. administrare dicunt. Hi enim soli, E vt operarij quidem, in rebus gerendis versantur. Ea autem etiam videtur esse prudentia maximè, qua sibi quisque & vni prospicit: & hæc communi nomine appellatur prudentia. Illarum autem alia rei familiaris tuendæ & procurandæ ratio, alia scientia legum ferendarum, alia ciuilis. Atque huius pars altera ad consultandum pertinet, ad iudicandum altera. Genus igitur quoddam cognitionis esse videatur, sua scire sibique vtilia. Verum de hoc ipso magna est controuersia. Ac videtur sanè is qui sua, quæque ad se pertinent, habet cognita, & in eis versatur, prudens esse:

at ij qui se ad rem publicam contulerunt, multarum actionum studio, rerumque alienarum cura distineri. Iccirco & Euripides,

Prudentem enim quis me putet mortalium,
Cui suppetebat absque vllo negotio
In totius turba numerato exercitus
Sortem parem obtinere sapientissimæ?
Præstantiores namque, & eos, qui pluribus
Se rebus implicant, malè odit Iupiter.

Quærunt enim vulgò id quod sibi bono est, idque vnum agere se arbitrantur oportere. Ex hac igitur opinione natum est hos esse prudenteis. Atqui suum negotium nosse atque agere fine rei familiaris, reique publicæ cura, fortasse nemo possit. Præterea quomodo suum quisque negotium gerere debeat, obscurum est, & res eget consideratione. Cuius rei hoc argumentum est, quòd iuuenes, & geometræ, & talibus disciplinis eruditi fiunt, prudentes non fiunt. Causa hæc est, quòd etiam in rebus singularibus prudentia vertitur, quarum cognitio vsu comparatur. Adolescens autem vsum rerum non habet, quippe quem temporis longinquitas sit allatura. (Nam hoc quoque consideratione dignum est: quamobrem puer mathematicus effici possit, sapiens aut physicus non possit: An quòd illa à materia diuulsa ac segregata sunt: horum principia ex vsu & experientia nascuntur: & quòd his non assentiuntur, neque fidem habent iuuenes, sed ea dicunt tantum: quid sint illa autem, non est obscurum?) Præterea quidquid in consultando peccatur, vel ad res vniuersas pertinet, vel ad singulareis. Nam vel omneis aquas graueis, esse insalubreis, vel hanc esse grauem. Prudentiam autem, non esse scientiam, perspicuum est: extremi enim est, vt dictum est. Tale enim est id quod sub actionem venit. Menti igitur seu intelligẽtiæ opponitur. Mens enim eorum terminorum est, quorum ratio afferri non potest. Prudentia extremi, quod non scientia, sed sensu percipitur: non illo, cui propriæ sunt attributæ qualitates, quas sentiat: sed eo, quo sentimus hoc extremum in mathematicis, esse triangulum. Nam illic quoque insistit. Verumtamen prudentia sensus est potius: illius autem alia forma, aliaque notio est.

οἱ δὲ πολιτικοὶ, πολυπράγμονες. διὸ καὶ Εὐριπίδης,

Πῶς δ' ἂν φρονοίην, ᾧ πρὸς ὠφελημένος
Εὐδαίμοσι πολλοῖς ἦλθεν ἐμπλακὼν τύχης;
Τοὺς γὰρ περισσοὺς καὶ τὰ πράγματ' ἔχοντας
πλέον,
* Ζεὺς μισεῖ.

ζητοῦσι γὰρ ὃ αὐτοῖς ἀγαθόν. ἐν οἴονται τοῦτ' εἶναι πράττειν. ἐκ τούτου οὖν τῆς δόξης ἐγγίνεται ὅτι οὗτοι εἰσὶ φρόνιμοι· καίτοι ἴσως οὐκ ἔστι * ὃ αὐτῷ αὑτῷ οἰκονομίας, ἢ πρὸς αὐτὸ αὑτῷ πολιτείας. ἔτι δ', * ὃ αὐτῷ πῶς δεῖ πράττειν, ἄδηλον καὶ σκεπτέον. σημεῖον δ' ὅτι τοῦ εἰρημένου, καὶ ὅτι γεωμετρικοὶ μὲν νέοι καὶ μαθηματικοὶ γίνονται, καὶ σοφοὶ τοιαῦτα· φρόνιμος δ' οὐ δοκεῖ γίνεσθαι. αἴτιον δ', ὅτι περὶ τῶν καθ' ἕκαστά ἐστιν ἡ φρόνησις, ἃ γνώριμα ἐξ ἐμπειρίας· νέος δ', ἐμπειρος οὐκ ἔστι· πλῆθος γὰρ χρόνου ποιεῖ ἐμπειρίαν· ἔτι καὶ τοῦτ' αὔξησις ἔχει. τοὺς δὲ * μαθηματικοὺς μὲν ποιεῖ νέους ἐν μαθηματικοῖς σοφούς δ', ἢ φυσικούς, ὅτι πολλὰ δ' ἀφαιρέσεως ἔχει· τὰ δὲ, οὐ πιστεύουσιν οἱ νέοι, ἀλλὰ λέγουσι· τὸ δ', ὅτι ἔστιν οὐκ ἄδηλον. ἔτι, ἢ ἁμαρτία, ἢ περὶ ὅλου ἐστὶ, τὸ βουλεύσασθαι, ἢ περὶ καθ' ἕκαστον· ἢ γὰρ, ὅτι πόσον τὸ βαρύσταθμα ὕδατος, φαῦλον· ἢ ὅτι τοιόνδε βαρύσταθμον. ὅτι δ' οὐ φρόνησις οὐκ ἐπιστήμη, φανερόν. τῶν γὰρ ἐσχάτου ἔστιν, ὥσπερ εἴρηται· ὃ γὰρ πρακτὸν τοιοῦτον. * αἰσθάνεται μὲν δὴ τοῦ τοιοῦδε· ἀλλὰ μὲν τοῦτο, τοῦ ὅρου, οὗ οὐκ ἔστι λόγος· ἢ αἴσθησις, τοῦ ἐσχάτου, ὃ οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἀλλ' αἰσθητὸν· οὐχὶ τοῦ ἰδίου, ἀλλ' οἷα αἰσθανόμεθα, ὅτι ὃ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς ἔσχατον, τρίγωνον· στήσεται γὰρ κἀκεῖ. ἀλλ' αὕτη μᾶλλον αἴσθησις ἢ φρόνησις· ἑτέρα δὲ, ἄλλο εἶδος.

CAPVT IX.

De *bona consultatione.*

QVærere autem & consultare, inter se differunt. Nam consultare, aliquid quærere est. Sed etiam de bona consultatione, quid sit, distinctione adhibita videndũ est, vtrũ scientia aliqua sit, an opinio, an bona cõiectura, an aliud quoddã genus. Ac primùm sanè nõ est scientia.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ εὐβουλίας.

ΤΟ ζητεῖν δ', καὶ ὃ βουλεύεσθαι ἄλλο φέρει· ὃ γὰρ βουλεύεσθαι, ζητεῖν τί ἐστι. δεῖ δ' διορίσασθαι καὶ περὶ εὐβουλίας, τί ἐστι, πότερον ἐπιστήμη τις, ἢ δόξα, ἢ εὐστοχία, ἢ ἄλλό τι γένος. ἐπιστήμη μὲν δὴ οὐκ

ἔστιν· ἡ γὰρ ζητῆσαι περὶ ὧν ἴσασιν· ἡ δὲ εὐβουλία, βουλή τις ἐστίν· ὁ δὲ βουλευόμενος, ζητεῖ καὶ λογίζεται. ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ εὐστοχία. ἀμφω τε γὰρ λόγου, καὶ ταχύ τι ἡ εὐστοχία· βουλεύονται δ' πολλοὶ χρόνον, καὶ φασι, δεῖν ταχὺ τὸ βουλεύσασθαι, βουλεύεσθαι δὲ βραδέως. ἔτι, ἡ αἰσθησίς ἐστιν, καὶ εὐβουλία. ἔστι δ' εὐστοχία τις, ἡ αἰσθησις. τρία δὴ δόξα, εὐβουλία τρία μία· ἀλλ' ἐπεὶ, ὁ μὲν ταχέως βουλευόμενος, ἁμαρτάνει· ὁ δὲ εὖ, ὀρθῶς βουλεύεται· δῆλον ὅτι ὀρθότης τις ἡ εὐβουλία ἐστίν· οὔτε δ' ἐπιστήμης ἦν, οὔτε δόξης· ἐπιστήμης μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ὀρθότης· οὐδὲ γὰρ ἁμαρτία· δόξης δ' ὀρθότης, τὸ ἀληθὲς. ἅμα δ' καὶ διώρισται πᾶσα πρᾶξις δόξα ἐστίν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἄνευ λόγου εὐβουλία· ἀφροσίας ἄρα λείπεται· καὶ γὰρ οὕτω φάσις· καὶ γὰρ ἡ δόξα, οὐ ζήτησις, ἀλλὰ φάσις τις ἤδη· ὁ δὲ βουλευόμενος, ἐάν τε εὖ ἐάν τε κακῶς βουλεύηται, ζητεῖ τι, καὶ λογίζεται. ἀλλὰ ὀρθότης τίς ἐστιν ἡ εὐβουλία, βουλῆς· ὥστε ἡ βουλὴ ζήτησίς ἐστιν πρῶτον τι, καὶ οὗ τι. ἐπεὶ δὲ καὶ ὀρθότης πλεοναχῶς, δῆλον ὅτι οὐ πᾶσα· ὁ γὰρ ἀκρατὴς καὶ ὁ φαῦλος, ὃ προσδόκησεν εὑρήσει τῷ λογισμῷ, πύθεσθαι· ὥστε ὀρθῶς ἔσται βεβουλευμένος, κακὸν δὲ μέγα εἰληφώς. δοκεῖ δὲ ἀγαθόν τι, τὸ εὖ * βουλεύεσθαι· ἡ γὰρ τοιαύτη ὀρθότης βουλῆς, εὐβουλία, ἡ ἀγαθοῦ τυγχάνει. ἀλλ' ἔστι καὶ τοῦτο ψευδεῖ συλλογισμῷ τυγχάνειν· καὶ ὃ μὲν δεῖ ποιῆσαι, τυγχάνειν· δι' οὗ δὲ, οὐ· ἀλλὰ ψευδῆ τὸν μέσον ὅρον εἶναι. ὥστ' οὐδὲ αὕτη πω εὐβουλία, καθ' ἣν, ὃ δεῖ μὲν τυγχάνει, οὐ μέντοι δι' οὗ ἔδει. ἔτι, ἔστι πολλῷ χρόνον βουλευόμενον τυγχάνειν τοῦ ἐν, ταχύ. τοίνυν, οὐδὲ αὕτη πω εὐβουλία· ἀλλ' ὀρθότης ἡ τοῦ συμφέροντος ἐστί, τοῦ τέλους, οὗ ἐστὶ φρόνησις ἀληθὴς ὑπόληψις ἐστίν.

* γρ. βεβουλεῦσθαι.

A Nam de iis quæ sciuntur, quæri non solet. At bona consultatio, consultatio est. Qui autem aliqua de re consultat, quærit & ratiocinatur. Iam verò neque cõiectura esse potest. Nã cùm bona coniectura sine ratione fiat, tum celere quiddam est. In consultando autem multum temporis consumitur: aiuntque id de quo consultaueris, celeriter esse agendum, sed spissè lentéque consultandum. Præterea aliud est sagacitas, aliud bona consultatio. Sagacitas autem bona cõiectura quædam est. Neque verò vlla bona consultatio, opinio est. Sed quoniam qui malè cõsultat, peccat: qui bene, rectè con-
B sultat: perspicuum est, bonam consultationem quoddam rectum esse: sed neque scientiæ tamen, neque opinionis rectum est. Scientiæ enim nullum est rectum: nam neq; eius est vlla prauitas. Opinionis autem rectum est veritas. Simulque id omne cuius est opinio, decisum iam ac transactum est. Sed neque sine ratione bona consultatio est. Cogitatione igitur est inferior. Hæc enim nondum enunciatio est. Nam & opinio, non quæstio, sed quædam iam enuntiatio est. At qui consultat, siue bene, siue malè consulter, is quærit aliquid, & ratioci-
C natur. Sed profectò bona consultatio, rectum quoddam consultationis est. Eapropter quid sit consultatio, quærendum primò est, & in quo versatur. Sed quoniam rectum multis modis dicitur; non omne rectum bonam consultationem esse perspicuum est. Incontinens enim & malus homo, quod sibi proposuerint ad inspiciendum, ratiocinatione consequentur. Itaque rectè consultasse videbuntur, sed magno malo accepto. At bene consultare, bonum quoddam videtur esse. Id enim consultationis
D rectum, quod ad boni adeptionem valet, bona consultatio est. Sed fieri potest vt quis etiam ratiocinatione falsò concluſa bonum adipiscatur: & id quidem, quod facto opus est, consequatur, non autem qua ratione oporteat, sed medius ratiocinationis terminus falsus sit. Itaque ne ea quidem bona consultatio est, qua consequitur quidem aliquis quod oportet, sed non qua ratione oportebat. Præterea contingere potest vt alius diu, alius celeriter consultando, id quod vult, assequatur. Nondum igi-
E tur ne illa quidem bona consultatio est. Sed id consultationis rectum erit, quod ad vtilitatem, & ad id quod oportet, obtinendum, quo modo, & quo tempore obtineri debet, accommodatum est. Præterea licet & absolutè bene consultare, & ad certum aliquem finem consultationem referre. Ac bona sanè consultatio absolutè ea est quæ proposito sibi absoluto, & totius vitæ humanæ cõmuni fine, bene procedit: quædam autẽ bona consultatio est, quæ certum aliquem & propriũ finẽ spectat. Quòd si bene consultare, prudentium est, bona consultatio rectum quoddam consultationis erit, ad vtilitatẽ accommodatum, ad aliquem finẽ relatũ, cuius ipsa prudentia est vera æstimatio.

A

CAPVT X.

De intelligentia.

Σύνεσις autem, hoc est, intelligentia, & ἀσυνεσία hoc est, stultitia, siue tarditas, ex quibus intelligentes & stulti nominantur: neque idem prorsus est quod scientia, aut opinio: (omneis enim essent intelligentes:) neque vna aliqua ex scientiis singularibus, vt medicina, (in cognitione enim rerum salubrium, aut in curanda valetudine versaretur,) B aut geometria: (nam in magnitudinibus esset occupata.) Neque enim intelligentia earum rerum est, quæ semper sunt, numquámq; mouentur: neque vllius earum quæ oriuntur: sed earum de quibus dubitari & consultari potest. Qua propter in iisdem sanè rebus in quibus & prudentia, versatur: sed tamen non est idem intelligentia, quod prudẽtia. Habet enim vim quandam præcipiendi atque imperandi, prudentia: nam propositus ei finis est, quid agendum sit aut non agendum: intelligentia autem iudicandi solùm. Idem est enim intelligentia, C quod εὐσυνεσία, id est bona intelligentia. Nam qui sunt intelligentes, iidem quoque sunt bene intelligentes. Intelligentia autem neq; habere prudentiam est, neque consequi. Sed vt is qui discit, tum intelligere dicitur, cùm scientia vtitur: sic & cum quis opinione vtitur, alio loquente, ad iudicandum iis de rebus de quibus prudentia iudicat & probè iudicandum. bene enim & probè idem sunt. Atque hinc natum est intelligentiæ nomen: ex qua bene intelligentes appellantur; ex ea scilicet quæ est in discendo, intelligentia. Sæpenumero enim discendi verbum pro eo quod est intelligere, D vsurpamus.

CAPVT XI.

De ea quæ γνώμη, siue sententia vocatur.

EA autem quæ γνώμη, hoc est, sententia, appellatur, (ex qua quosdam εὐγνώμονας, id est, in sententia ferẽda moderatos, nominant, & γνωμοσύνην, hoc est, sententiæ dicendæ facultate præditos dicimus,) est viri boni & moderati rectum iudicium. Cui rei hoc argumento est, E quòd virum æquum bonum ac moderatum ad ignoscendum promptum ac propensum dicimus: & æquum bonum esse, in nonnullis delictis sententiam seu consensum accommodare, (id est, ignoscere, ac veniam dare.) Atque hic consensus (id est, venia quæ datur errato,) sententia est ad iudicandum ex æquo & bono apta, & recta: recta autem ea est quæ hominis veri est. Meritò autem hi omnes habitus eôdẽ pertinent. Nam sententiam, intelligentiã, prudentiam, mentem sanam ac vegetam iisdem attribuentes, sententiæ dicendæ facultate præditos esse, & mentis sanitate præstare, & prudenteis & intelligenteis dicimus.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ συνέσεως.

ΕΣΤΙ γὰρ ἡ σύνεσις καὶ οὐκ ἀσύνεσία, καθ' ἃς λέγομεθα συνετοὺς καὶ ἀσυνέτους, ὅτι ὅλως ὁ αὐτὸ ἐπίσταται, ἢ δόξῃ (πάντες γὰρ ἂν ἦσαν συνετοί) ὅτε τις μία τῶν καθ' μέρος ἐπιστημῶν, οἷον, ἡ ἰατρική (περὶ ὑγιεινῶν γὰρ ἂν ἦν) ἢ γεωμετρία (περὶ μεγέθη γάρ) ὅτε γὰρ περὶ τῶν ἀεὶ ὄντων καὶ ἀκινήτων ἡ σύνεσίς ἐστιν, ὅτε περὶ τῶν γιγνομένων ὁπουοῦν· ἀλλὰ περὶ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις καὶ βουλεύσαιτο δή, περὶ τὰ αὐτὰ μὲν τῇ φρονήσει ἐστίν· οὐκ ἔστι δ' ταὐτὸν σύνεσις καὶ φρόνησις· ἡ μὲν γὰρ φρόνησις, ἐπιταικτική ἐστι· τί γὰρ δεῖ πρακτέον ἢ μή, ὅ τέλος αὐτῆς ἐστιν· ἡ δὲ ξύνεσις, κριτικὴ μόνον· ταὐτὸ γὰρ ξύνεσις καὶ εὐξυνεσία. καὶ γὰρ οἱ συνετοὶ, καὶ εὐσύνετοί ἐσι δή, ὅτι ὁ ἔχων τὴν φρόνησιν, οὗτος ὁ λαμβάνων τὴν σύνεσιν· ἀλλ' ὥσπερ ὁ μανθάνων λέγεται συνιέναι, ὅταν χρῆται τῇ ἐπιστήμῃ, οὕτως ἐπὶ τῶν χρῆσθαι τῇ δόξῃ ὅτι ὁ κρίνων περὶ τούτων, ὅσα ὧν ἡ φρόνησίς ἐστιν, ἄλλου λέγοντος, καὶ κρίνῃ καλῶς· ὁ γὰρ εὖ, τὸν καλῶς ταὐτό. καὶ ἐκ τοῦδε ἐλήλυθε ταὔνομα τὴν σύνεσιν, καθ' ἣν εὐσύνετοι, ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν μανθάνων· λέγομεν γὰρ ὁ μανθάνων, συνιέναι πολλάκις.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ γνώμης.

ΗΔΕ καλουμένη γνώμη, καθ' ἣν εὐγνώμονας καὶ ἔχειν φαμὲν γνώμην, ἡ τῶν ἐπιεικῶν ἐστι κρίσις ὀρθή. σημεῖον δέ· τὸν γὰρ ἐπιεικῆ μάλιστα φαμὲν εἶναι συγγνωμονικόν· καὶ ἐπιεικὲς, ὃ ἔχειν ἐστὶ συγγνώμην· καὶ ὃ συγγνώμη, γνώμη ἐστὶ κριτικὴ τῶν ἐπιεικῶν ὀρθή· ὀρθὴ δὲ, ἡ τῶν ἀληθῶν. εἰσὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἕξεις αὗται βέλτιους εἰς ταὐτὸ τείνουσαι· λέγομεν γὰρ γνώμην, καὶ συνέσιν, καὶ φρόνησιν, καὶ νοῦν, ὅτι τοῖς αὐτοῖς ἐπιφέροντες γνώμην ἔχειν, καὶ νοῦν ἔχειν, καὶ φρονίμους, καὶ συνετούς·

πᾶσαι γὰρ αἱ δυνάμεις αὗται τῶν ἐσχάτων εἰσὶ καὶ τῶν καθ' ἕκαστον· καὶ ὁ μὲν τοῦ κριτικὸς [εὖ] περὶ ὧν ὁ φρόνιμος, σύνετος, καὶ εὐγνώμων, ἢ συγγνώμων·] τὸ γὰρ ἐπιεικῆ, κοινὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐστιν ὁ πρὸς τοὺς ἄλλον. ἔστι δὲ τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἐσχάτων, ἀνδρὸς τὰ πράκτα· καὶ γὰρ τῶν φρονίμων δεῖ γνώσεώς τε αὐτὰ καὶ διὰ συνέσεως, καὶ ἡ γνώμη περὶ τὰ πρακτά· ταῦτα δ', ἔσχατα. καὶ ὁ νοῦς, τῶν ἐσχάτων ἑπ' ἀμφότερα. καὶ γὰρ τῶν πρώτων ὅρων, καὶ τῶν ἐσχάτων, νοῦς ἐστι, καὶ οὐ λόγος· ὁ μὲν καὶ τῶν ἀποδείξεως, τῶν ἀκινήτων ὅρων καὶ πρώτων· ὁ δ' ἐν τοῖς * πρακτικοῖς, τῶν ἐσχάτου καὶ ἐνδεχομένου καὶ τῆς ἑτέρας προτάσεως. ἀρχαὶ γὰρ τοῦ οὗ ἕνεκα αὗται· ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα γὰρ τὸ καθόλου. τούτων οὖν δεῖ ἔχειν αἴσθησιν· αὕτη δ' ἐστὶ νοῦς. διὸ καὶ φυσικὰ δοκεῖ εἶναι ταῦτα· καὶ φύσει σοφὸς μὲν οὐδείς· γνώμην δ' ἔχει, καὶ συνέσιν, καὶ νοῦν. σημεῖον δ', ὅτι καὶ τοῖς ἡλικίαις οἰόμεθα ἀκολουθεῖν· * καὶ ἥδε ἡ ἡλικία νοῦν ἔχει καὶ γνώμην, ὡς τῆς φύσεως αἰτίας οὔσης· διὸ καὶ ἀρχή, καὶ τέλος, νοῦς. ἐκ τούτων γὰρ αἱ ἀποδείξεις, καὶ περὶ τούτων· ὥστε δεῖ προσέχειν τοῖς ἐμπείροις καὶ πρεσβυτέροις, ἢ φρονίμοις τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις οὐχ ἧττον τῶν ἀποδείξεων· διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα, ὁρῶσι τὰς ἀρχάς· τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ σοφία, καὶ ἡ φρόνησις, καὶ περὶ τίνα τυγχάνει ἑκατέρα οὖσα, καὶ ὅτι ἄλλου τῆς ψυχῆς μορίου ἀρετὴ ἑκατέρα, εἴρηται.

πρ. πρακτοῖς.

πρ. καὶ ἡλικία δέν.

A Omnes enim hæ animi poteſtates, ſunt extremorum, & rerum ſingularium. Atque in eo quidem, quòd aptus ſit ad iudicandum iis de rebus, de quibus iudicat prudens, ſpectatur homo σωφρὼν ſiue intelligens, & εὐγνώμων in ſententia ferenda moderatus, aut συγγνώμων, ad conſentiendum, id eſt, ignoſcendum, facilis & propenſus. Æqua bona enim omnium virorũ bonorum communia ſunt in ea re, quæ cum altero contrahitur. In ſingularium autem & extremorum numero habenda ſunt ea omnia quæ ſub actionem veniunt. Ea enim viro prudenti nota eſſe debent. Intelligentia autem & B ſententia in iis quæ ſub actionem veniunt, verſantur, quæ ſunt extrema. Et mens extremorum eſt in vtramque partem. Eſt enim mens & primorum terminorum, id eſt, principiorum vniuerſalium, & extremorum, id eſt, ſingularium, non ratio: ea mens quidem, quæ in demonſtrationibus occupata eſt, immobilium & primorum terminorum: altera autem, quæ in actibus ad agendum vtilibus verſatur, extremi, & eius quod eſſe & non eſſe poteſt, & alius pronuntiati. Hæc enim pronuntiatorum genera, eius, cuius gratia res agitur, principia ſunt. Nam ex ſingularibus oriuntur & conſtant vniuerſa. Singularium igitur ſenſu præditum eſſe oportet. At hic ſenſus, C mens eſt. Quocirca videntur hæc etiam à natura nobis tributa: cùm ſapiens nemo ſit natura: tamen & ſententiæ dicendæ facultate præditus eſt, & eſt intelligens, & mentis ſanitate atque acumine valet quiſque natura. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd hos habitus ætatum ſocios, & comites, & veluti aſſeclas eſſe arbitramur. Itaque loqui ſolemus; Hæc ætas mentis ſanitate atque acumine valet, & ſententiæ dicendæ facultate prædita eſt: perinde D quaſi horum ſit effectrix & cauſa natura. Eandem quoque ob cauſam mens principium & finis eſt: ex his enim conſtant, & de his ſunt demonſtrationes. Itaque vſu peritorum, & ſenum, aut prudentiũ pronuntiatis atque opinionibus quæ demonſtrari non poſſunt, non minus quàm demonſtrationibus attendendũ atque obtemperandum eſt. Nam quoniam vſu oculum quendam conſecuti ſunt, principia facilè cernunt. Quid ſit igitur ſapientia, & prudentia, & in quibus vtraque verſetur, & vtramque non eſſe eiuſdem animi partis virE tutem, dictum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

Πρὸς τί συμφέρουσιν ἡ σοφία καὶ ἡ φρόνησις.

ΔΙαπορήσαι δ' ἄν τις πρὸς αὐτῶν, τί χρήσιμοί εἰσιν· ἡ μὲν γὰρ σοφία οὐδὲν θεωρήσει, ἐξ ὧν ἔσται εὐδαίμων ὁ ἄνθρωπος· οὐδεμίαν γὰρ ὅδε γένεσιν. ἡ δ' φρό-

CAPVT XII.

De vſu prudentiæ.

SED quærat aliquis, quam vtilitatem afferant. Sapientia enim nihil eorum conſiderat, quibus homo beatus ſit futurus: quia nullam ad rem, quæ oriatur, quæue agatur, vtilis eſt. Pruden-

tia autẽ habet hoc illa quidem, ſed quid ea opus est? ſi quidem prudentia est ea quæ in rebus iuſtis & honeſtis, hominique bonis atque vtilibus occupata est: hæc autem res ſunt quas adminiſtrare atque agere viri boni est? Nihilo quoque ad agendum nos efficiet aptiores earum cognitio, ſi quidem virtutes habitus ſunt: quemadmodum neque earum rerum quæ ad bonam valetudinem, aut ad bonam corporis conſtitutionem pertinent, quæcumque ita dicuntur, non quòd efficiendi vim habeant, ſed quòd ab habitu proficiſcantur: nihilo enim ad agendum aptiores ſumus, quòd medicinam, aut artem exercendorum corporum teneamus. Quòd ſi non propter has cauſas prudens ſtatuendus est, ſed vt probi efficiamur; certè iis qui iam probi ſunt, nihil profutura prudentia est. Præterea nec iis qui virtute præditi non ſunt. Nihil enim refert, vtrùm ipſi prudentes ſint, an prudentibus obtemperent. Hoc enim ſatis fuerit, quemadmodum ſatis est in valetudine curanda. Nam tametſi valere velimus, non tamen medicinam diſcimus. Præterea abſurdum eſſe videatur, prudentiam, maiorem, quàm ſapientiam, dominatum obtinere, cùm ea ſit deterior. Nam ea quæ efficit in vnaquaque re agenda præeſt, atque imperat. De his dumtaxat quæſiuimus. Ac primùm quidem dicimus, eas virtutes per ſe neceſſariò eſſe optabileis & expetendas, cùm vtriuſque partis animi virtus ſit, etiam ſi neutra earum quicquã efficiat. Deinde efficiunt illæ quidem: veruntamen non vt valetudinem medicina, ſed vt valetudo, ſic ſapientia vitam beatam. Nam cùm ſit pars vniuerſæ virtutis, eo quòd ineſt vt habitus, & quòd ſuo munere fungitur, beatum facit. Præterea ex prudentia, atque ex ea virtute, quæ ad mores pertinet, opus abſoluitur. Virtus enim ſcopum, qui proponitur agenti, rectum efficit: prudentia verò ea quæ ad ſcopum referuntur, & quæ conducunt. Quartæ autem animi partis, in qua vis ineſt alendi, nulla talis virtus eſt. Non eſt enim in ea poſitum vt agamus, vel non agamus. Sed quod ſuprà obiectum eſt, nihilo nos aptiores ad res honeſtas & iuſtas à prudentia effici, paulò altiùs nobis huius rei repetendum principium eſt, hinc ordientibus. Quemadmodum enim quoſdam qui res iuſtas agunt, nondum iuſtos eſſe dicimus, vt qui ea quæ legibus conſtituta & præſcripta ſunt, faciunt vel inuiti, vel ignorantia, vel propter aliud quippiam, non propter ipſa, (atqui agunt ea quæ ſunt agenda, & quæ virum bonum oportet agere,) ſic par eſt, vt videtur, vnumquemque certè quodam modo affectum quidque agere, vt ſit bonus: dico autem, verbi gratia, propterea quod tale conſilium ceperit, & earum rerum quæ aguntur, cauſa. Conſilium igitur rectum, virtus efficit.

A νησις, τοῦτο μὲν ἔχει· ἄλλα τίνος ἕνεκα δεῖ αὐτῆς; εἴπερ, ἡ μὲν φρόνησίς ἐστιν, ἡ περὶ τὰ δίκαια, καὶ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀνθρώπου· τοῦτα δ' ἐστὶν, ἃ τῷ ἀγαθῷ ἀνδρὶ ἐστὶ πρακτέα· ἡμᾶς δὲ προχειρότερον πρὸς εἰδέναι αὐτὰ ἐσομεν, εἴπερ ἕξεις αἱ ἀρεταί εἰσιν· ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑγιεινὰ, οὐδὲ τὰ εὐεκτικὰ, ὅσα μὴ πρὸς ποίησιν, ἀλλὰ πρὸς δύο τῆς ἕξεως εἴη λέγεται· οὐθὲν γὰρ προχειρότεροι πρὸς ἃ χρὴ τὸν ἰατρικὸν ἢ γυμναστικὸν ἐσμεν. εἰ δὴ μὴ τούτων χάριν φρόνιμον
B * δητέον, ἀλλὰ τοῦ γλίχεσθαι, τοῖς ἤδη σπουδαίοις * ἤδη ἂν εἴη χρήσιμος.] ἔπειτ', οὐδὲ τοῖς μὴ ἔχουσιν ἤδη γὰρ δικαίοις αὐτοῖς ἔχειν, ἢ ἄλλοις ἔχουσι πείθεσθαι. ἀναγκαῖος τ' ἔχοι ἂν ἡμῖν ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ὑγίειαν· βουλόμεθα γὰρ ὑγιαίνειν, ὅμως δὲ μανθάνομεν ἰατρικόν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον αὖ εἶναι δόξειεν, εἰ χείρων τῆς σοφίας ὢν, κυριώτερος αὐτῆς ἔσται· ἡ γὰρ ποιοῦσα, ἄρχει, καὶ ἐπιτάττει ἑκάστοις. περὶ δὴ τούτων λεκτέον· νῦν μὲν γὰρ ἠπορήσαμεν περὶ αὐτῶν μόνον. πρῶτον μὲν οὖν λέγομεν, ὅτι καθ' αὑτὰς αἱρεταί εἰσιν αὐτὰς εἶναι. ἀρεταί γ' ὄσαι, ἑκατέρου ἑκατέρου μορίου· ἢ μὲν γὰρ ποιοῦσι μηδὲν, μηδὲ ἑτέρου αὐτῶν ἕπεται δὲ, ποιοῦσι μέν, οὐχ ὡς ἰατρικὴ ἢ, ὑγίειαν, ἀλλ' ὡς ἡ ὑγίεια· οὕτως ἡ σοφία, εὐδαιμονίαν. μέρος γὰρ ὅσα τῆς ὅλης ἀρετῆς, τῷ ἔχεσθαι ποιᾷ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν εὐδαίμονα. ἔτι, ὃ ἔργον ἀποτελοῦσα καθ' αὑτό τε τοῦ φρονίμου καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀρετοῦ· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, τὸν σκοπὸν ποιᾷ ὀρθὸν· ἡ δὲ φρόνησις, τὰ πρὸς τοῦτον. τῶν δὲ τέταρτον μορίου τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστιν ἀρετὴ τοιαύτη, τῷ ἀρετωτικόν· οὐθὲν γὰρ ἐπ' αὐτῷ προήκει, ἢ μὴ προήκειν. περὶ δὲ τοῦ μηδὲν εἶναι προκοπτέρους, ἀφ' οὗ τοῦ φρονίμου, τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου. μικρὸν ἄνωθεν ἀρκτέον, λαβόντας ἀρχὴν ταύτην. ὥσπερ γὰρ καὶ τὰ δίκαια λέγομεν πρᾶτ-
E τοντας τινὰς οὕτω δικαίους εἶναι), οἷς τοὺς τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τεταγμένα ποιοῦντας, ἢ ἄκοντας, ἢ δι' ἄγνοιαν, ἢ δι' ἕτερόν τι, καὶ μὴ δι' αὐτά· κεῖται προήκοντά γε ἃ δεῖ, καὶ ὅσα χρὴ τὸν σπουδαῖον· οὕτως ὡς ἔοικεν, ἔστι δ' πῶς ἔχοντα προήκειν ἕκαστα, ὥστ' εἶναι ἀγαθὸν λέγω δή, οἷς, ἀφ' προαίρεσιν, καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραττομένων. τὸν μὲν οὖν προαίρεσιν ὀρθὸν ποιᾷ ἡ ἀρετὴ·

Ὅσα δ' ἐκείνης ἕνεκα πέφυκε πράττειν, οὐκ ἔστι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑτέρας δυνάμεως. λεκτέον δ' ὑπογράψασι φρόνησιν περὶ αὐτῆς. ἔστι δὴ ἡ μὲν δύναμις, ἣν καλοῦσι δεινότητα· αὕτη δὲ ὅτι τοιαύτη, ὥστε τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκοπὸν στοχαστέοντα, δυνατὸν τούτων πράττειν καὶ τυγχάνειν αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἦ καλός, ἐπαινετὴ ἔστιν· εἰ δὲ φαῦλος, πανουργία· διὸ καὶ τοὺς φρονίμους, δεινοὺς, καὶ πανούργους φαμέν εἶναι. ἔστι δὲ οὐ φρόνησις, οὐχὶ τῆς δυνάμεως ταύτης· ἡ δ' ἕξις τῷ ὄμματι τούτῳ γίγνεται τῆς ψυχῆς, οὐκ ἄνευ ἀρετῆς, ὡς εἴρηταί τε, καὶ ἔστι δῆλον· οἱ γὰρ συλλογισμοὶ τῶν πρακτῶν ἀρχὴν ἔχοντες εἰσὶν ὅπερ τοιόνδε τὸ τέλος, ἐὰν τὸ ἄριστον, ὁτιδήποτε ὂν ἔστω· λόγου γὰρ χάριν τὸ τυχόν· τοῦτο δ', εἰ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ φαίνεται· διαστρέφει γὰρ ἡ μοχθηρία, καὶ ἀπατᾶσθαι ποιεῖ τοὺς τῆς πρακτικῆς ἀρχάς· ὥστε φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον φρόνιμον εἶναι, μὴ ὄντα ἀγαθόν.

A Ea autem diſpicere, quæ illius cauſa agi conſueuerunt, hoc non virtutis, ſed cuiuſdam alterius facultatis munus eſt. De quibus accuratius & planius eſt dicendum. Eſt igitur vis, ſeu poteſtas quædam, quam Solertiam vocant. Hæc autem eiuſmodi eſt, vt ea quæ ad ſcopum propoſitum pertinent, agere & conſequi poſſit: ac ſi ſcopus quidem honeſtus ſit, laudabilis: ſin malus ac turpis, Verſutia eſt nominanda. Proinde & prudenteis & verſutos dicimus δεινούς, hoc eſt, ſolertes. Prudentia porrò non eſt hæc poteſtas, ſed tamen non ſine hac poteſtate. Habitus autem huic quaſi animi oculo ingeneratur non ſine B virtute, vt & dictum eſt, & perſpicuum eſt. Ratiocinationes enim eæ, quæ rerũ ſub actionem venientium principium continent, eo ſunt, eóque valent, quòd finis talis eſt, & quòd eſt optimum bonorum, quodcunque illud tandem ſit. Eſto enim, verbi gratia, aliquid forte fortuna oblatum. Hoc autem non niſi viro bono apparet. Peruertit enim & deprauat iudicium rationis vitioſitas, efficitque vt de principijs ad agendum C aptis falſum iudicemus. Ex quo perſpici poteſt, fieri non poſſe vt quis ſit prudens, quin idem ſit vir bonus.

γρ. οὐχὶ τῆς δεινότητος δυνάμεως.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἀρεταὶ (ἤτοι φυσικὴ, καὶ ἡ κυρία) δεινότης, φρόνησις, καὶ σοφία.

CAPVT XIII.

De præſtantia prudentiæ, & quomodo ſe erga ſapientiam habeat

D

ΣΚεπτέον δὴ πάλιν καὶ περὶ ἀρετῆς· ᾗ γὰρ ἡ ἀρετὴ παραπλησίως ἔχει, ὡς ἡ φρόνησις πρὸς τὴν δεινότητα· οὐ ταὐτὸν μὲν, ὅμοιον δὲ· ὕτω καὶ ἡ φυσικὴ ἀρετὴ πρὸς τὴν κυρίαν· πάσαι γὰρ δοκοῦσιν ὑπάρχειν τοῖς ἤθεσιν ὑπάρχειν φύσει πως· καὶ γὰρ δίκαιοι, καὶ σωφρονικοὶ, καὶ ἀνδρεῖοι, καὶ τἆλλα ἕκαστοι λέγομεν εὐθὺς ἐκ γενετῆς· ἀλλ' ὅμως ζητοῦμεν ἕτερόν τι, τὸ κυρίως ἀγαθὸν εἶναι· καὶ παραιτοῦμεν ἄλλον τρόπον ὑπάρχειν· καὶ γὰρ παισὶ καὶ θηρίοις αἱ φυσικαὶ ὑπάρχουσιν ἕξεις· ἀλλ' ἄνευ τοῦ βλάπτειν φαίνονται οὖσαι· πλὴν τοσοῦτον ἔοικεν ὑπάρχειν, ὅτι ὡς περ σώματι ἰσχυρῷ ἄνευ ὄψεως κινουμένῳ συμβαίνει σφάλλεσθαι ἰσχυρῶς, διὰ τὸ μὲν ἔχειν ὄψιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐὰν δὲ λάβῃ νοῦν, ἐν τῷ πράττειν διαφέρει· ἡ δὴ ἕξις* ὁμοία οὖσα, τότ' ἔσται κυρίως ἀρετή. ὥστε καθάπερ ὑπὸ τῶν δοξαστικῶν, δύο ἐστὶν εἴδη, δεινότης, καὶ φρόνησις, οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν ἠθικῶν δύο ἂν εἴη φυσικαὶ ἀρεταὶ, καὶ κυρίως· καὶ τούτων ἡ μετὰ νοῦ σοφία ἐστίν.

R Vrſus igitur nobis de virtute videndum eſt. Nam vt prudentia ſolertiæ ſimilis eſt, non eadem: ſic & virtus ea quæ propriè & præcipuè virtus eſt, cum virtute naturali comparatur. Singuli enim mores in omnibus hominibus quodammodo vidẽtur ineſſe natura. Namque ad iuſtitiam, temperantiam, fortitudinem, cæteraſque virtutes, apti atque habiles ſumus, cùm primùm naſcimur. Sed tamen aliud quiddam, quod propriè bonum ſit, requirimus, & virtutes eiuſmodi aliter in nobis ineſſe volumus. In pueris enim & beſtijs, naturales inſunt habitus: ſed ſine mente detrimentum videntur afferre. Atque hoc ex ſimilitudine corporis humani perſpici poteſt. Nam vt robuſto & valido corpori, quod ſine videndi ſenſu mouetur, graues offenſiones accidunt, propterea quòd videndi ſenſu careat: ſic ſe res habet in ijs animi bonis quæ à natura tribuuntur. Quòd ſi mentem adepta fuerint, incredibile eſt quanto in agendo cæteris antecellant. Habitus autem cùm ſimilis illis extiterit, tunc propriè virtus erit. Itaque quẽadmodum in ea parte animi, quæ ad opinandũ valet, duæ ſunt formæ, ſolertia & prudentia:

ita & in ea quæ moribus attributa eſt, duæ, quarum altera eſt virtus naturalis, altera, ea quæ præcipuè & propriè virtus appellatur. Quarum hæc, quæ præcipuè virtus eſt, ſine prudentia cõſtare nõ poteſt. Itaq; virtutes omneis, prudẽtias eſſe dicunt. Et Socrates quidem partim rectè quærebat, partim errabat, Nam quòd virtutes omneis, prudentias eſſe putabat, in hoc errabat: quòd autem eas non vacare prudentia arbitrabatur, pulchrè dicebat. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd nunc omnes, cùm virtutem definiunt, poſteaquam eam habitum eſſe dixerunt, & in quibus verſetur, docuerunt, addunt, Rectæ rationi conſentaneum. Recta autem ratio eſt ea cui prudentia moderatur. Ergo omnes quodammodo videntur augurari, talem habitum prudentiæ conſentaneum, eſſe virtutem. Veruntamen paulum immutanda hæc definitio eſt. Non enim rectæ rationi conſentaneus ſolùm, ſed etiam cum recta ratione coniunctus habitus, virtus eſt. Prudentia autem, recta talibus de rebus ratio eſt. Itaque Socrates virtutes rationes eſſe exiſtimabat: omnes enim ſcientias eſſe: nos autẽ cum ratione coniunctas. Ex his igitur quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec ſine prudentia quemquam propriè virum bonum eſſe poſſe, nec prudentem ſine virtute ea quæ ad mores pertinet. Sed & hoc eodem modo dilui ac refelli poteſt ea ratio, qua diſputare poſſit aliquis, virtutes inter ſe ſeparari. Non enim idem ad omneis virtutes aptiſſimus eſt naturâ. Itaque hanc iam adeptus eſt, illam autem nondum erit conſecutus. Nam in ijs quidem virtutibus, quæ à natura ingenerantur in nobis, hoc euenire poteſt; in ijs autem ex quibus abſolutè vir bonus nominatur, non poteſt. Vnà enim cum prudentia, quæ vna eſt, cæteræ omnes præſtò aderunt. Perſpicuum eſt autem, etiam ſi ad agendum nullam vim haberet, eam tamen neceſſariam futuram: quia partis animi virtus eſt: & quia conſilium ſine prudentia ſinéque virtute non erit rectum, Hæc enim vt finem, illa vt ea quæ ad finem pertinent, agamus, efficit. At verò neque in ſapientiam dominatur, neque animi particulæ melioris habitus eſt: quemadmodum neque medicina bonæ valetudinis principatum habet. Non enim ea vtitur, ſed vt exiſtat, & adſit, operam dat. Illius igitur cauſa præcipit atque imperat, non illi. Præterea ſub prudentiæ imperio ſapientiam eſſe dicere, ſimile eſt, vt ſi quis dicat, ſcientiam ciuilem Dijs immortalibus præeſſe: quia omnia inſtituat ac præcipiat, quæ ſunt in ciuitate.

A νησις· ὥτως ὅτι τῆ ἠθικοῦ, δύο ἐστί· ὃ μὲν ἀρετὴ φυσικὴ· ὃ δ', ἠ κυρία· ἡ δὲ τοιαύτων, ἠ κυρία οὐ γίγ' ἄνευ φρονήσεως· διόπερ φασί, πάσας τὰς ἀρετὰς φρονήσεις εἶ). Ὁ Σωκράτης, τῆ μὲν, ὀρθῶς ἐζήτει· τῆ δ', ἡμαρτάνεν. ὅτι μὲν γὰρ φρονήσεις ᾤετο εἶ) πάσας τὰς ἀρετὰς, ἡμάρτανεν· ὅτι δ' οὐκ ἄνευ φρονήσεως, καλῶς ἔλεγε. σημεῖον δέ. νῦν γὰρ πάντες, ὅταν ὁρίζωνται τὴν ἀρετὴν, παρεπόμενα τὴν ἕξιν, εἰπόντες ὁποῖς ἄν ἐστι, τὴν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὀρθὸς δ', ὁ κατὰ τὴν φρόνησιν. ἐοίκασι δὴ μαντεύεσθαί πως ἅπαντες, ὅτι ἐπιστήμη ἕξις, ἀρετὴ ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν φρόνησιν. δεῖ δὲ μικρὸν μεταθεῖναι· οὐ γὰρ μόνον ἡ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἕξις, ἀρετή ἐστιν· ὀρθὸς δ' λόγος περὶ τῶν τοιούτων, ἡ φρονήσις ἐστί. Σωκράτης μὲν οὖν λόγους τὰς ἀρετὰς ᾤετο εἶ)· ἐπιστήμας γὰρ εἶ) πάσας· ἡμεῖς δ', μετὰ λόγου. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ οἷόν τε ἀγαθὸν εἶ) κυρίως ἄνευ φρονήσεως· οὐδὲ φρόνιμον, ἄνευ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τοῦτο λύοιτ' ἄν, ᾧ ἀφαιρεῖταί τις ἂν, ὅτι χωρίζονται ἀλλήλων αἱ ἀρεταί· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς δὴ φύεσθαι πρὸς ἅπασας. ὥστε, τὸν μὲν ἤδη, τὸν δ' οὔπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γάρ, κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετάς, συμβαίνει· καθ' ἃς δ' ἁπλῶς λέγεται ἀγαθὸς, οὐκ συμβαίνει· ἅμα γὰρ τῇ φρονήσει μιᾶ * οὔσῃ, πάσαι ὑπάρχουσι. δῆλον δ', κἂν εἰ μὴ πρόσθεν ἐλάβομεν, ὅτι ἔδει αὐτὰς, ἁπλῶς ὁ τοῦ μείζονος ἀρετὴν εἶ)· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ προαίρεσις ὀρθὴ ἄνευ φρονήσεως, οὐδ' ἄνευ ἀρετῆς· ἡ μὲν γὰρ, ὁ τέλος· ἡ δὲ τὰ πρὸς τὸ τέλος ποιεῖ πράττειν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ φυσικὰ γέ ἐστι τῆς Σοφίας, οὐδὲ τῶν βελτίονος μείζονος. ὥσπερ οὐδὲ τῆς ὑγιείας, ἰατρική. οὐ γὰρ χρῶνται αὐτῇ· ἀλλ' ὅπως γένηται. ἐκείνης οὖν ἕνεκα ἐπιτάττει, ἀλλ' οὐκ ἐκείνη. ἔτι, ὅμοιον κἂν εἴ τις τὴν πολιτικὴν φαίη ἄρχειν τῆς ἴσης, ὅτι ἐπιτάττει πρὶ πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει.

B

C

D

E

* οὔσῃ, γρ. ὑπαρχούσῃ.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙ-
κῶν ΕΥδημίων τὸ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ ἡρωϊκῆς καὶ θείας ἀρετῆς· καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ τῶν ἐναντίων.

ΜΕΤΑ ταῦτα λεκτέον, ἄλλως ποιησαμένους ἀρχὴν, ὅτι τῶν περὶ τὰ ἤθη φευκτῶν, τρία ἐστὶν εἴδη, κακία, ἀκρασία, θηριότης· τὰ δ' ἐναντία, τοῖς μὲν δυσὶ, δῆλα· ὃ μὲν γὰρ, ἀρετὴν· ὃ δ', ἐγκράτειαν καλοῦμεν· περὶς δὲ τὴν θηριότητα, μᾶλλον δὲ ἀρμόττοι λέγειν τὴν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρετὴν ἡρωϊκὴν καὶ θείαν, ὥσπερ Ὅμηρος περὶ Ἕκτορος πεποίηκε λέγοντα τὸν Πρίαμον· ὅτι σφόδρα ἦν ἀγαθὸς,

Ἰλιάδ. ω. -- οὐδέ ἑ φάτο
Ἀνδρὸς γε θνητοῦ παῖς ἔμμεναι, ἀλλὰ θεοῖο.

ὥστ' εἰ, καθάπερ φασὶν, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοὶ δι' ἀρετὴν ὑπερβολὴν, τοιαύτη τις, ἀνὴ εἴη δηλονότι ἡ * τῆ θηριωδείᾳ ἀντιδιῃρημένη ἕξις· ἐπεὶ γὰρ οὐδὲ θηρίου ἐστὶ κακία, οὐδ' ἀρετὴ, ἅτιμος οὐδὲ θεοῦ· ἀλλ' ἡ μὲν, ἀμείνων ἀρετῆς· ἡ δ', ἑτέρου τινὸς γένους κακίας. ἐπεὶ δ' ἀσύνηθες καὶ θῆριον ἄνδρα εἶναι, καθάπερ οἱ Λάκωνες εἰώθασι περιεργαζόμενοι, ὅταν ἀγαθῶσι σφόδρα τινά, * Σῶς ἀνὴρ φασὶν· ὅτω δὲ ὁ θηριώδης ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀσύνηθες· μάλιστα δ' ἐν τοῖς βαρβάροις ἐστί. γίνεται δ' ἔνια καὶ ἀπὸ νόσων δὲ πηρώσεις καὶ ἕξεις ἀπὸ κακίας δὲ ἡ τῶν ἀνθρώπων ὑπερβολή, ὅτων ὅπερ δυσφημοῦμεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης διαθέσεως, ὕστερον ποιητέον λόγον μείζω. περὶ δὲ κακίας εἴρηται πρότερον· περὶ δὲ ἀκρασίας καὶ μαλακίας καὶ τρυφῆς λεκτέον, καὶ περὶ ἐγκρατείας καὶ καρτερίας· ἕκαστον γὰρ ὡς περὶ τῶν αὐτῶν ἕξεων τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ μοχθηρίᾳ, ἑκάτερον αὐτῶν ὑπολητέον, οὐδ' ὡς ἕτερον γένος. δεῖ δ', * ὥσπερ ὅπερ τῶν ἄλλων διορίζομεν τὰ φαινόμενα, καὶ πρῶτον διαπορήσαντας, οὕτω διεξιέναι· μάλιστα μὲν οὖν πάντα τὰ ἔνδοξα, περὶ ταῦ-

ARISTOTELIS ETHICORVM
AD EVDEMVM,

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

De Heroica virtute & diuina : itemque de Continentia & Incontinentia.

B SEQVITVR nunc vt alio initio facto dicamus, eorum, quæ in moribus fugienda sunt, tria esse genera, vitiositatem, incontinentiam, feritatem. Ac duorum quidem primorum contraria, nota sunt. Alterum enim virtutem, alterum continentiam appellamus. Feritati autem aptissimè dicere possimus opponi eam quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam virtutem: quemadmodum Priamum Homerus de Hectore loquentem facit, quoniam bonitate ac virtute
C præstabat,

---namque illum haud esse putares
Mortali genitore satum, at genus esse deorum.

Itaque si, (vt aiunt,) propter excellẽtiam præstantiamque virtutis, Dij ex hominibus efficiuntur, talis erit profectò is animi habitus, qui habitui illi ferino opponitur. Nam vt feræ neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei:
D sed hic quidem habitus virtute præstabilius & honoratius quiddã est, ille autem aliud quoddam à vitio genus est. Verùm quoniam rarò admodum euenit, vt vir diuinus existat, (quẽadmodum Lacones eum solent diuinum appellare & salutare, quem magnopere admirãtur: O virum diuinum, inquiunt:) sic inter homines rarò aliquis reperitur feritate belluarum similis natura: sed si quis, is maximè apud barbaros exoritur. Nonnullas autem huiusmodi immanitates, morbi & membrorum debilitaE tiones pariunt. Atque eos homines, qui vitio cæteris antecellunt, turpi atque infami nomine feros & immaneis appellamus. Sed de hac quidẽ animi affectione nobis erit aliquid posterius dicendũ. De vitiositate autẽ suprà diximus Nunc de incontinẽtia, & mollitia, & luxu dicẽdum est: itémq; de cõtinentia & tolerãtia Non enim de vtraque perinde existimãdum est, aut quasi ijdẽ habitus sint, atq; virtus & vitiũ, aut quasi diuersa sint genera. Oportet autẽ, quod in alijs facere solemus, propositis primùm ijs quæ sunt in prõptu, atq; in quæstionẽ dubiúmq; reuocatis, ita explicare atque ostẽdere: maximè quidẽ omnia quæ hominũ opinionibus cõprobata de his animi perturbationibus feruntur:

sin minùs,

sin minùs, at certè plurima & præcipua. Nam si ea quæ difficilia & impedita sunt, dissoluantur atque expediantur, & relinquantur ea quæ probabilia & opinionibus hominum recepta sunt, satis hoc fuerit à nobis declaratum. Videtur enim continentia & tolerantia in numero rerum bonarum & laudabilium esse: incontinentia autem & mollitia in malarum & vituperabilium: idémque esse continens, & qui facilè in eo permanet, quod ratio præcipit: idem quoque incontinens, atque is qui facilè desciscit à iudicio rationis. Atque incontinens quidē sciens res esse malas, agit eas tamen perturbatione animi concitatus: continens autem, quia cupiditates esse turpeis & malas intelligit, à ratione reuocatus, eas non sequitur. Ac temperantem quidem, continentem & tolerantem esse volunt: eum autem, qui talis sit, esse perommia temperantem alij aiunt, alij negant: itémque intemperantem alij incontinentem, & incontinentem intemperantem confusè dicunt esse: alij eos inter se differre volunt. Prudētem verò interdum negant vllo modo incontinentem esse posse: interdum nonnullos, qui prudētes sint & solertes, incontineteis esse. Præterea dicuntur iræ, & honoris, & lucri incontinentes. Atque hæc quidem sunt quę de his virtutibus ac vitijs, crebris hominum sermonibus vsurpantur.

CAPVT II.

Disputat de eo, quomodo is qui de rebus rectè existimat, incontinenter viuere queat.

DVbitare autem possit aliquis quo modo is qui de rebus rectè existimat, incontinenter viuere queat. Qui scit igitur, vt incontinenter viuat, fieri posse negant nonnulli. Graue enim ac difficile fuerit, vt arbitrabatur Socrates, in quo insit scientia, in eo aliud quippiam dominari, & huc & illuc eum, quasi mancipium, trahere. Socrates enim perinde quasi nulla sit incontinentia, omnino rationem eorum qui aliquam statuebant, oppugnabat. Neminem enim qui bene de rebus existimaret, quicquam aliud quàm quod sit optimum, agere: sed si agat, propter inscientiam agere. Hæc igitur ratio ea in controuersiam reuocat, quæ sunt in promptu, quæq; perspicuè apparent: & quærendum est, si perturbatio incontinentis ab inscientia proficiscitur, quis sit hic inscientiæ modus. Incontinentem enim, id quod agit, non putare agendum esse priùs quàm perturbatione concitetur, perspicuum est. Sunt autem nonnulli qui alia ex his concedunt, alia non item. Nihil enim scientia potentius esse fatentur. Neminem autem quicquam præter id quod ei potius esse visum est, agere, non fatentur. Atque ob hanc causam dicunt, incontinentem non scientia præditum, sed opinione duntaxat imbutum, à voluptatibus superari.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἀπορία, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεταί τις.

ΑΠΟΡΗΣΕΙΕ δ' ἄν τις, πῶς ὑπολαμβάνων ὀρθῶς ἀκρατεύεται τις. ὑπισάμενον μὲν οὖν ἃ φασί τινες εἴ τε ἐστὶν δεινὸν γὰρ ὑπισήμενος σύσης, ὡς ᾤετο Σωκράτης, ἄλλο τι κρατεῖν, καὶ ὥσπερ ἕλκειν αὐτὸν ὡς περ ἀνδράποδον. Σωκράτης μὲν γὰρ ὅλως ἐμάχετο πρὸς τὸν λόγον, ὡς οὐκ οὔσης ἀκρασίας· οὐδένα γὰρ ὑπολαμβάνοντα, πρᾶξαι ἂν ἃ δοκεῖ βέλτιον, ἀλλὰ δι' ἄγνοιαν. ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος ἀμφισβητεῖ τοῖς φαινομένοις σαφῶς· καὶ δεῖ ζητεῖν πρεῖ τὸ πάθος, εἰ δι' ἄγνοιαν, τίς ὁ τρόπος γὰρ τῆς ἀγνοίας· ὅτι μὲν γὰρ οὐκ οἴεται γε ὁ ἀκρατευόμενος, πρὶν ἐν τῷ πάθει γενέσθαι, φανερόν· εἰσὶ δέ τινες, οἳ, τὰ μὲν συγχωροῦσι· τὰ δ', οὔ· τὸ μὲν γὰρ ὑπισήμενος μηδὲν εἶναι κρεῖττον, ὁμολογοῦσι· τὸ δ' μηδένα πρᾶξαι ἃ δόξαι βέλτιον, οὐχ ὁμολογοῦσι. καὶ διὰ τοῦτο, τὸν ἀκρατῆ φασιν οὐκ ὑπισήμενον ἔχοντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ δόξαν.

ἀλλὰ μὴν εἴγε δόξα, καὶ μὴ ἀποτίμημα, μηδ' ἰσχυρὰ ἐναντίωσις ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἀσθενής, καθάπερ οἱ περὶ τοὺς διαζύγιους, οὐ γνώμη, τῷ μὲν οἷς τοιούτοις μὴ εἶναι τοὺς ἀκρατεῖς ἰσχυρὰς καὶ μαχητικὰς γνώμας· τῷ δὲ μηδὲν ἄλλον εἶναι τὴν ψευδῆ δόξαν τὴν ἀντιτείνουσαν· οὕτω γὰρ ἰσχυρόν· ἀλλ' ἄπορον ἔσται δὲ ὁ αὐτὸς ἅμα φρόνιμος καὶ ἀκρατής. φησὶ δὲ οὐδεὶς φρόνιμον εἶναι ὃ πρακτικὸν ἐστὶ τῶν φαύλων. πρὸς δὲ τούτοις, δεῖ λαβεῖν πρότερον, ὅτι περιληπτὸς μὲν φρόνιμος· τὴν ἐσχάτων γὰρ ἕξις καὶ τῶν ἄλλων ἔχων ἐστίν. ἔτι, εἰ μὲν ἐν τῇ ὀρθῇ ἐστὶν ἰσχυρὰς καὶ φαύλας, ὁ ἀκρατὴς, οὐκ ἔσται ὁ σώφρων ἀκρατής· οὐδ' ὁ ἀκρατὴς, σώφρων· ὅτι γὰρ ὁ ἄγαν, οὐδὲ φρων· οὔτε ὁ φαύλως ἔχων. ἀλλὰ μὲν δή γε εἰ μὲν γε χρῆσθαι αἱ ὀρθαὶ δόξαι, φαύλη ἡ καλύουσα ἕξις μὴ ἀκολουθεῖν· οὐδ' ἡ ἀκρασία, οὐ πᾶσα σπουδαία· εἰ δ' ἀσθενεῖς εἰσὶ μὴ φαῦλαι, οὐδὲν σημεῖον· οὐδ' εἰ φαῦλαι καὶ ἀσθενεῖς, οὐδὲν μέγα. ἔτι, εἰ πᾶσαν δόξαν ἐμμενητικὸν ποιεῖ ἡ ἀκρασία, φαύλη, οἷον εἰ καὶ τὴν ψευδῆ. καὶ εἰ πᾶσαν δόξαν λύει ἀκρασία ἐπιπολαίον, ἔσται τις σπουδαία ἀκρασία, οἷον ὁ Σοφοκλέους Νεοπτόλεμος ὁ τοῦ Φιλοκτήτου· ἀπαγωγὸς γάρ, ἐκ ἐμμένων οἷς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, διὰ τὸ λυπεῖσθαι ψευδόμενος. ἔτι, ὁ σοφιστικὸς λόγος ψευδόμενος, ἀπορία· διὰ γὰρ τὸ παράδοξα βούλεσθαι ἐλέγχειν, ἵνα δηνοὶ ὦσιν, ὅταν ὀρθὰ τυγχάνωσι, * ὁ ψευδόμενος συλλογισμὸς, ἀπορία γίγ· δίδοται γὰρ ἡ διάνοια, ὅταν μηδὲν μᾶλλον μὴ βούληται, διὰ τὸ μὴ ἀρέσκειν τὸ συμπερανθέν· προϊέναι δὲ μὴ δυνάται, διὰ τὸ λόγον μὴ ἔχειν τὸν λόγον. συμβαίνει δ' ἔκ τινος λόγου καὶ ἀφροσύνη μετ' ἀκρασίας ἀρετή. τοιαύτη γὰρ περίπτωσις ἐστὶν ὑπολαμβάνειν, διὰ τὴν ἀκρασίαν. ὑπολαμβάνει γὰρ τἀγαθὰ κακὰ εἶναι, καὶ οὐ δεῖν πράττειν· ὥστε τἀγαθὰ καὶ ἃ τὰ κακὰ πράξει. ἔτι, ὁ τοῦ πεπεῖσθαι πρακτὸν καὶ διώκειν τὰ ἡδέα, καὶ πρακτικὸς, βελτίων ἂν δόξειν εἶναι τοῦ μὴ διὰ λογισμὸν, ἀλλὰ δι' ἀκρασίαν· διάπτωσις γὰρ διὰ τὸ μεταπεισθῆναι ἄν. ὁ δ' ἀκρατὴς ἔνοχος τῇ προαιρέσει, οὐ τῇ φαύλῃ,

* ὁ γνώμης

A Atqui si opinio est incontinentis, non scientia; neque firma existimatio, quæ aduersetur, & obsistat cupiditati, sed infirma & imbecilla, vt ijs contingit quorum in dubio est animus; profectò ei ignoscendum est, si in ea non permaneat aduersus vehementes & firmas cupiditates. Improbitati verò non ignoscendum, neque vlli cuiquam rei vituperabili. Superatur igitur à cupiditate incontinens, prudentia reclamante & repugnante. Hæc enim potentissima quædam res est. At hoc absurdum. Erit enim simul idem prudens & incontinens. Nemo autem prudentis B esse dixerit, sua voluntate res improbissimas admittere. Præterea suprà docuimus, qui sit prudens, eundem ad agendum esse aptissimum: quippe qui in extremis, id est, in rebus singularibus versetur, aliisque virtutibus ornatus sit. Præterea si in eo situs est continens, vt vehementibus & malis cupiditatibus incendatur, non erit profectò temperans continens, neque continens temperans. Nam neque immoderatum quicquam, neque malis cupiditatibus affici, temperantis est. Atqui ita esse C oportet. Nam si bonæ sint cupiditates, malus est habitus qui prohibet sequi. Itaque non omnis erit bona continentia. Quòd si sint imbecillæ, neque malæ, non erit glorioſum eas vincere: si malæ & imbecillæ, non magnum. Præterea si in omni opinione perseuerantem efficit continentia, mala est: putà si etiam in falsa. Et si incontinentia de omni opinione facilè dimouebit, erit aliqua bona incontinentia. Exempli causa, Sophoclis Neoptolemus in Philoctete laudandus est, qui D non maneat in ijs quæ persuaserat ei Vlysses, quia ei mentiri sit molestum. Præterea sophistarum ratio, quam mentientem vocant, dubitationem affert penè inexplicabilem. Nam quia volunt aduersarium adigere ad assentiendum rebus inopinatis, & abhorrentibus ab opinione populari, vt si assecuti fuerint, quod volunt, solertes & acuti esse videantur; ratiocinatio ea quæ collecta est, dubitationem parit inexplicabilem. Vincta enim mens est, cùm ille neque vult insistere, quia id quod conclusum est, non probat: neque longiùs E progredi potest, propterea quòd rationem dissoluere nequit. Euenire autem ex aliqua ratione potest vt imprudentia cum incontinentia sit virtus. Contra enim facit atque existimat, propter incontinentiam. Existimat autem, ea quæ bona sunt, esse mala, neque esse agenda. Ita quæ bona sunt, acturus est, non quæ mala. Præterea qui ea quæ iucunda sunt, eo ipso quòd ita persuasum habeat, taléque consilium ceperit, agit & persequitur, is eo melior videatur, qui non ratione, sed incontinentia ad turpitudinem aliquam impellatur. Facilius enim sanari potest, quia de sententia possit dimoueri. In incontinente autẽ quadrat id quod tritum est omniũ sermone prouerbiũ,

Quid adhibendum eſt, cùm premit fauces aqua? Si enim perſuaſum ei eſſet, vt ea quæ agit, ageret: ſimulatque ei diſſuaſum eſſet, de ſententia deſiſteret. Nunc autem tametſi non ſit ei perſuaſum, talia agit tamen. Præterea ſi in omnibus verſatur incontinentia & continentia, quis abſolutè incontinens eſt? Nemo enim omni genere incontinentiæ affectus eſt. At aliquos eſſe dicimus incontinenteis abſolutè. Et hæ quidem tales quædam ſunt difficultates, quæ dubitationem afferunt: quarum aliæ tollendæ, aliæ relinquendæ ſunt. Difficultatis enim & dubitationis diſſolutio, inuentio eſt.

A Οταν δ' ὕδωρ πίνῃ, τί δεῖ * ὑπολαμβάνειν; εἰ μὲν γὰρ μὴ ἐπέπειστο ἃ προάγει, μεταπιθεὶς ἂν ἐπαύσατο· νῦν δὲ πεπεισμένος, ὅμως ἄλλα πράττει. ἔτι, εἰ ἔστι πάντα ἀκρασία ἢ ἐγκράτεια, τίς ὁ ἁπλῶς ἀκρατής; οὐδεὶς γὰρ ἁπάσας ἔχει τὰς ἀκρασίας. φαμὲν δή τινας ἁπλῶς. οἱ μὲν οὖν ἀπείρως τοιοῦτοί τινες συμβαίνουσι. τούτων δὲ τὰ μὲν ἀφελεῖν δεῖ, τὰ δὲ, καταλιπεῖν. ἡ γὰρ λύσις τῆς ἀπορίας, εὕρεσίς ἐστι.

B

CAPVT III.

De eo qui ſciens aut inſciens ſit incõtinens: & quomodo fieri poſſit vt ſciens incontinenter viuat

PRimùm igitur videndum eſt, vtrùm ſcientes peccent incontinentes, nécne: & quẽadmodum ſcientes. Deinde quibus in rebus incontinens & continens locandus ſit: id eſt, vtrùm in omni voluptate & dolore, an in certis voluptatibus ac doloribus. Continénſque & patiens, vtrùm idem ſint, an differant: itémque de alijs omnibus, quæ ſunt huic diſputationi quaſi cognata. Hinc autem ducitur huius orationis initium, vtrùm continens & incontinens appellentur, ac differant inter ſe, ex ijs rebus, in quibus verſantur, an ex animorum habitu: hoc dico, vtrùm incontinens eo ſolùm ſit incontinens, quòd in his aut illis verſetur, nécne: an verò quòd ſic vel ſic affectus ſit, nécne: an potiùs ex vtriſque. Deinde vtrùm in omnibus verſetur in- D cõtinentia, & cõtinentia, nécne. Non enim in omnibus verſatur is qui abſolutè eſt incontinens, ſed in quibus intemperans: neque eo dicitur, quòd abſolutè in hæc affectus ſit, (idem enim eſſet incõtinentia, quod intemperantia,) ſed quòd hoc modo ſit affectus. Nam intemperans quidem cupiditatibus ſeruit cõſilio capto, exiſtimans præſentem iucunditatem ſequi oportere. Incontinens autem non exiſtimat ille quidem, ſed ſequitur tamen. Si quis igitur dicat, veram opinionem eſſe, non ſcientiam, præter quam incontinenter homines viuunt; E nihil refert ad rem de qua diſputamus. Nonnulli enim eorum qui aliqua de re opinantur, non ſunt incerti, neque dubij, ſed certò ſe rem ſcire exiſtimant. Si igitur ij qui opinantur, propterea quòd leuiter & imbecillè credunt ita rem eſſe, de qua opinantur, facilius quàm qui ſciunt, contra atq; exiſtimãt, agent; nihil inter ſciẽtiam & opinionẽ intererit. Nonnulli enim non minorem fidem habent ijs quæ opinantur, quàm alij ijs quæ ſciunt: quod declarat Heraclitus. Sed quoniã ſcire dupliciter dicimus, (nam & is, qui ſcientia præditus eſt, nec ea vtitur: & is, qui vtitur, ſcire dicitur,)

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τοῦ εἰδότα, ἢ μή, καὶ πῶς εἰδότα ἐνδέχεσθαι ἀκρατεύεσθαι.

ΠΡῶτον μὲν οὖν σκεπτέον, πότερον εἰδότες, ἢ οὔ, καὶ πῶς εἰδότες εἶπεν, ἐν ποίᾳ τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἐγκρατῆ θετέον. λέγω δὲ, πότερον ἐν πᾶσιν ἡδονῇ καὶ λύπαις, ἢ ἐν τισὶν ἀφωρισμέναις καὶ τὸν ἐγκρατῆ καὶ τὸν καρτερικόν· πότερον ὁ αὐτὸς, ἢ ἕτερός ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὅσα συμβαίνει τῆς θεωρίας ἐστὶ ταύτης. ἔστι δὲ ἀρχὴ τῆς σκέψεως, πότερον ὁ ἐγκρατὴς καὶ ἀκρατὴς εἰσὶ, τῷ ἐν ἃ, ἢ πάντως ἔχοντες τὸν λόγον διαφοράν· λέγω δὲ, πότερον τῷ περὶ τοιαδὶ εἶναι μόνον ἀκρατὴς ὁ ἀκρατὴς, ἢ οὔ· ἀλλὰ τῷ ὡς, ἢ οὔ, ἀλλὰ τῷ δέ πως ἀμφοῖν· ἔπειτ', εἰ ἐν ἅπασιν ἐστὶν ἡ ἀκρασία καὶ ἡ ἐγκράτεια, ἢ οὔ· οὔτε γὰρ περὶ ἅπαντα ἐστὶν ὁ ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἀλλὰ περὶ ἃ σώφρων ὁ ἀκόλαστος, ὥστε τῷ ποιὸς τούτων πρὸς ἁπλῶς ἔχειν τοῦτον γὰρ αὐτῷ τῇ ἀκολασίᾳ· ἀλλὰ τῷ ὡδὶ ἔχειν. ὁ μὲν γὰρ, ἅπερ προαιρούμενος, νομίζων ἀεὶ δεῖν ὃ παρὸν ἡδὺ διώκειν· ὁ δ', οὐκ οἴεται μέν, διώκει δέ. περὶ μὲν οὖν τὴν δόξαν ἀληθῆ, ἀλλὰ μὴ βεβαίαν εἶναι, πρὸς οὐδὲν ἀκρατεύονται, οἱόν τισι διαφέρει περὶ τὸν λόγον· ἔνιοι γὰρ τῶν δοξαζόντων, οὐ διαζοῦσιν, ἀλλ' οἴονται ἀκριβῶς εἰδέναι. εἰ οὖν διὰ τὸ πρᾶγμα πιστεύει, οἱ δοξάζοντες, μᾶλλον τῶν βεβαιωμένων, οὐδὲ τὴν ὑπόληψιν παρέξουσιν, οὐδὲν διοίσει βεβαίου δόξης. ἔνιοι γὰρ πιστεύουσιν οὐδὲν ἧττον οἷς δοξάζουσιν, ἢ ἕτεροι οἷς βεβαίωνται· δηλοῖ δ' Ηράκλειτος. ἀλλ' ἐπεὶ διχῶς λέγομεν τὸ βεβαιοῦσθαι· (καὶ γὰρ ὁ ἔχων μὲν, ἀχρώμενος δὲ τῇ βεβαιώσει, καὶ ὁ χρώμενος λέγεται βεβαιοῦσθαι·)

δ̓οίσ᾽ ὃ, ἔχοντα μὲν, μὴ θεωροῦντα δὲ, πρακτέον ἂ μὴ δεῖ πρακτέον, τὸν ἔχοντα καὶ θεωροῦντα· τοῦτο γὰρ δοκεῖ δεινόν, ἀλλ᾽ οὐκ εἰ μὴ θεωρῶν. ἔτι, ἐπεὶ δύο εἴδη τῆς προτάσεων, ἔχοντα μὲν ἀμφοτέρας, οὐδὲν κωλύει πρακτέον τοῦτο τῷ ἐπιστήμῃ· χρώμενον μέντοι τῇ καθόλου, ἀλλὰ μὴ τῇ καθ᾽ μέρος. πρακτὰ γὰρ τὰ καθ᾽ ἕκαστα. διαφέρει δὲ καὶ ὁ καθόλου· ὁ μὲν γὰρ, ἐφ᾽ ἑαυτοῦ· ὁ δ᾽, ὅτι τοῦ τοιοῦδε ἐστιν· οἷον, ὅτι πᾶσι ἀνθρώπῳ συμφέρει τὰ ξηρὰ, καὶ ὅτι σοὶ ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ξηρὸν ὁ τοιόνδε· ἀλλ᾽ εἰ τόδε, τοιόνδε, ἢ οὐκ ἔχει, ἢ οὐκ ἐνεργεῖ. καθ᾽ ὃ δὴ τοῦτοις δοκοῦσι τοῖς ἔχουσι ἀμήχανον ὅσον· ὥστε δοκεῖν, οὕτω μὲν εἶ μηδὲν ἄτοπον, ἄλλως δὲ θαυμαστόν. ἔτι, ὃ ἔχειν τῷ ἐπιστήμῃ, ἄλλοι ἔχουσιν ἤδη πολλῶν ἀναρχὴ τοῖς ἀνθρώποις· ἐν πᾶσι γὰρ, ἔχειν μὲν, μὴ χρῆσθαι δ᾽, διαφέρουσιν ὁρωμεν τῷ ἕξιν· ὥστε καὶ ἔχειν πως, καὶ μὴ ἔχειν· οἷον, τὸν καθεύδοντα, καὶ μαινόμενον, καὶ οἰνωμένον. ἀλλὰ μὲν οὕτω διατίθεσθαι οὐκ ἐν τοῖς πάθεσιν ὄντες· θυμοὶ γὰρ, καὶ ἐπιθυμίαι ἀφροδισίων, καὶ ἕνια τῶν τοιούτων, ἐπιδήλως καὶ τὸ σῶμα μεθιστᾶσιν· ἐνίοις δὲ καὶ μανίας ποιοῦσι. δῆλον οὖν ὅτι ὁμοίως ἔχειν λεκτέον τοὺς ἀκρατεῖς, τούτοις. τὸ δὲ λέγειν τοὺς λόγους τοὺς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης, οὐδὲν σημεῖον· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πάθεσι τούτοις ὄντες, ἀποδείξεις καὶ ἔπη λέγουσιν Ἐμπεδοκλέους· καὶ οἱ πρῶτον μανθάνοντες, συνείρουσι μὲν τοὺς λόγους, οὔπω δὲ συμφέρει· τοῦτο δὲ χρόνου δεῖ· ὥστε καθάπερ τοὺς ὑποκρινομένους, οὕτως ὑπολητέον λέγειν καὶ τοὺς ἀκρατευομένους. ἔτι, καὶ ὧδε φυσικῶς ἄν τις ἐπιβλέψειε τῷ αἰτίῳ· τὸ μὲν γὰρ, καθόλου δόξα· τὸ δ᾽ ἕτερα, περὶ τῶν καθ᾽ ἕκαστά ἐστιν, ὧν αἴσθησις ἤδη κυρία· ὅταν δὲ μία γένηται ἐξ ἀμφοῖν, ἀνάγκη ὃ συμπερανθέν, ἔνια μὲν φάναι τῷ ψυχῇ, ἐν δὲ ταῖς ποιητικαῖς πράττειν εὐθύς· οἷον, εἰ πᾶσι γλυκέος γεύεσθαι δεῖ· τοῦτι δὲ γλυκύ, ὡς ἓν τι τῶν καθ᾽ ἕκαστον, αἰσθήσει τὸν δυνάμενον καὶ μὴ κωλυόμενον, ἅμα τούτῳ καὶ πράττειν.

A intererit vtrùm is, qui cùm scientiâ præditus sit, ea nec cernit nec contemplatur animo, quæ scientia comprehendit, an is qui reipsa ea quæ scit animo contemplatur, agat quæ non sunt agenda. Mirum enim hoc videatur, si quis in eorum quæ scit, cogitatione & contemplatione defixus, non si is qui id quod scit, non cernit animo, aliena à scientia agat. Præterea quoniam duo sunt enunciationum genera, nihil prohibet quominus is qui vtrumque genus tenet, aliquid præter scientiam agat: dum enuntiatione vniuersa & generali

B vtitur, non ea quæ ad res singulareis pertinet. Res enim singulares tantùm sub actionem veniunt. Iam verò etiam ipsius vniuersi sunt aliquæ differentiæ. Aliud est enim quod in seipso vertitur, aliud, quod ad rem accõmodatur: verbi gratia, omni homini sicca prodesse, & hunc esse hominem; vel quicquid tale sit, siccum esse: verùm sitne hoc tale, aut nescit, aut si scit, scientis munere non fungitur. Incredibile igitur est, quantum hæc duo genera inter se differant: adeò vt si quis ita sciens peccet, nihil absurdi sit; sin

C illo modo, valde mirum. Præterea alio modo fieri potest vt homines scientia præditi sint, quàm quos modos paulo antè exposuimus. Nam eius, qui scientiam habet, neque ea vtitur, habitum magnopere discrepare videmus, adeò vt habere quodammodo, & non habere videatur: qualis est is qui dormit, & furiosus, & vinolentus. Atqui homines aliqua animi perturbatione concitati, ita vt illi, sunt affecti. Irâ enim, & rerum venerearum cupiditates, & nonnullæ huiusmodi animi perturbationes, perspicuè corpus quo-

D que ipsum immutant: nonnullis hominibus etiam furores immittunt. Nimirum igitur dicendum est similiter atque hos, affectos esse incontinenteis. Nec verò si quis rationes & sententias à scientia ductas & profectas pronuntiet, satis signi sit eum scientiæ conuenienter agere. Nam qui his animi perturbationibus æstuant, demonstrationes, & versus Empedoclis recitant: & qui primùm dedicerunt, sermones illi quidem connectunt, sed nondum intelligunt. Oportet enim illa vnà cum ætate adolescere: cui tempore opus est. Quo-

E circa, vt histriones, sic existimandi sunt loqui etiam incontinentes. Præterea hoc etiam modo huius rei causam ex natura spectare licet. Nam cùm opiniones aliæ sint de rebus vniuersis, aliæ de singularibus, quarum sensus arbiter ac dominus est; necesse est vbi ex duabus vna effecta sit, in ijs quidem quæ sunt cognitionis, animum id quod conclusum est enunciare, & affirmare: in ijs autem quæ sub actionem veniunt, statim agere. Vt si omne dulce gustandum est: hoc autem est dulce, tanquam vnum de singularibus, necesse est, eum qui possit, quique non prohibeatur, simul atque dictum sit, etiam agere.

Cùm igitur ineſt vniuerſa opinio, quæ guſtare prohibet: ſecunda, omnia dulcia eſſe iucunda: & tertia, hoc eſſe dulce, (hæc autem eſt quæ agit,) & inhæret fortè cupiditas: opinio quidem illa prima hoc fugere iubet, cupiditas autem aliò trahit. Poteſt enim vnamquamque animi partem commouere. Ita fit vt à ratione & opinione quodãmodo naſcatur incontinentia: non quòd opinio per ſe ſit rationi contraria, ſed ex euentu: Cupiditas enim, non opinio, rectæ rationi aduerſatur. Quocirca etiam propter hanc rationem, beſtiæ non ſunt incontinentes: quia non habent rerum vniuerſarum exiſtimationem, ſed ſingularium viſionem, & memoriam. Quo pacto autem inſcientia depulſa ſcientiam recuperet incontinens, eadem & communis ratio eſt ebriorum ac dormientium, non huius perturbationis propria: quæ ab ijsaudienda eſt, qui de natura rerum diſputant. Quoniam igitur vltima enunciatio, eius quod ſub ſenſum cadit, opinio eſt, actionúmque domina eſt, atque arbitra: hanc aut non habet is qui in perturbatione eſt, aut certè ſic habet, vt eam habere non ſit ſcire, ſed vinolentorum more verſus Empedoclis recitare. Et quoniam non eſt vniuerſus, neque ſimilem vim habet ad ſcientiam efficiendam terminus vltimus, atque id quod vniuerſum eſt; non immeritò etiam videtur, id quod quærebat Socrates, euenire. Non enim tum cùm præſto eſt illa, quæ verè & propriè videtur eſſe ſcientia, exiſtit perturbatio, neque ea ſcientia à perturbatione conuellitur, ſed cùm adeſt ea quæ ſenſu continetur. De eo igitur qui ſciens, aut inſciens, ſit incontinens: & quomodo vt ſciens incontinenter viuat, fieri poſſit, hactenus à nobis dictum ſit.

CAPVT IV.

Sit ne aliquis abſolutè incontinẽs, an ex parte omnes: tum ſi quis ſit abſolutè, in quibus verſetur.

DEinceps vtrùm ſit aliquis abſolutè incontinens, an omnes ex parte, & certæ rei ſint incontinentes: tum, ſi quis eſt abſolutè incontinens, in quibus verſetur, dicendum eſt. Continenteis igitur & patienteis, incontinẽteis & molleis in voluptatibus & doloribus verſari perſpicuum eſt. Quoniam autem eorum quæ voluptatem efficiunt, alia ſunt neceſſaria, alia per ſe expetenda quidem illa, ſed eiuſmodi, vt ſupra modum expeti poſſint, (ſunt autem neceſſaria ea quæ ad corpus pertinent, ea inquam, quæ in victu & rerum venerearum vſu poſita ſunt, cæteráque huius generis, quæ ad corpus referuntur, in quibus intemperantiam & tẽperantiam locauimus: quæ verò cùm minimè neceſſaria ſint, per ſe tamen ſunt optabilia, & expetenda ſunt; verbi gratia, victoria, honos, diuitiæ, taliáq; bona & iucũda.)

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πότερον ἔστι τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι.

ΠΟτερον δ' ἔστι τις ἁπλῶς ἀκρατὴς, ἢ πάντες κατὰ μέρος· καὶ εἰ ἔστι, περὶ ποῖά ἐστι, λεκτέον ἐφεξῆς. ὅτι μὲν οὖν περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας εἰσὶν οἵτ' ἐγκρατεῖς καὶ καρτερικοὶ, καὶ οἱ ἀκρατεῖς καὶ μαλακοὶ, φανερόν. ἐπεὶ δ' ἔστι τὰ μὲν ἀναγκαῖα, τῶν ποιούντων ἡδονάς· τὰ δ', αἱρετὰ μὲν καθ' αὑτὰ, ἔχοντα δ' ὑπερβολάς· ἀναγκαῖα μὲν, τὰ σωματικά· λέγω δὲ τὰ τοιαῦτα, ἅ τε περὶ τὴν ἔδωδὴν καὶ τὴν τῶν ἀφροδισίων χρείαν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωματικῶν, περὶ ἃ τὴν ἀκολασίαν εἴθηκεν καὶ τὴν σωφροσύνην· τὰ δ', ἀναγκαῖα μὲν, οὐ· αἱρετὰ δ', οἷον νίκην, τιμὴν, πλοῦτον, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡδέων.

πεὶς μὲν οὖν τοὺς πεοὶ τοῦτα πᾶσι τὸν ὀρθὸν λόγον ὑπερβαίνοντας τὸν τε αὐξῆς, ἁπλῶς μὲν οὐ λέγομεν ἀκρατεῖς· πεοσδιόντες δέ τι, χρημάτων ἀκρατεῖς, ἢ κέρδους, ἢ ὀργῆς, ἢ θυμοῦ· ἁπλῶς δ', οὔ, ὡς ἕτεροις δὲ καθ' ὁμοιότητα λεγομένοις· ὥσπερ Ἄνθρωπος, ὁ τὰ Ὀλύμπια νενικηκώς· ἐκείνῳ γὰρ ὁ κοινὸς λόγος τοῦ ἰδίου μικρῷ διέφερεν· ἀλλ' ὅμως ἕτερος ἦν. σημεῖον δέ· ἡ μὲν γὰρ ἀκρασία ψέγεται, οὐχ ὡς ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κακία τις, ἢ ἁπλῶς οὖσα, ἢ κατά τι μέρος· τούτων δ' οὐδείς. τῶν δὲ περὶ τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶς οὓς λέγομεν τὸν σώφρονα καὶ ἀκόλαστον, ὁ μὲν τοὺς προαιρεῖσθαι τοῦτο τε ἡδέων διώκοντας ὑπερβολάς, καὶ τοῦ λυπηρῶν φεύγοντας, πείνης καὶ δίψης, καὶ ἀλέας καὶ ψύχους, καὶ πάντων τοῦ περὶ ἁφὴν καὶ γεῦσιν, ἀλλὰ τοῦδε τινὸς προαίρεσιν καὶ τινὰ λόγον, ἀκρατὴς λέγεται, οὐ καθ' ὑπερβολήν, ὅτι τοιόσδε πάσχει, καθάπερ ὀργῆς, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον. σημεῖον δὲ καὶ μαλακοὶ λέγονται τοιοῦτοι· τοιοῦτοι ἐκείνων ἢ τοιάδε μίαν. ἔοικε δὲ τοῦτ' εἶναι τοῦτο τὸ τὸν ἀκρατῆ καὶ τὸν ἀκόλαστον πλησίον, καὶ ἐγκρατῆ καὶ σώφρονα· ἀλλ' οὐ τὸ ἐκείνων ταὐτόν, ἀλλὰ διαφέρει τὸ μὲν τοιοῦτον τὸ τὰς αὐτὰς πως ἡδονὰς καὶ λύπας εἶναι. οἱ δ' εἰσὶ μὲν τοιοῦτοι, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως εἰσίν· ἀλλ'; οἱ μὲν προαιροῦνται· οἱ δ' οὐ προαιροῦνται· ἢ μᾶλλον ἀκόλαστον δὲ εἴποιμεν, ὃς μὴ ὀρεκτὸν ὄντα, ἢ ἠρέμα, διώκει τὰς ὑπερβολὰς, καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τῶν ὄντων ἀλλὰ τὸ ὀρεκτὸν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ὀρεκτὰ νεανικὴ, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀναγκαίων οὐσίας λύπη ἰσχυρά; ἐπεὶ δὲ τῶν ὀρεκτῶν καὶ τῶν ἡδέων, αἱ μὲν, εἰσὶ πρὸς ὑγίειαν καλαὶ καὶ σπουδαῖαι· τῶν γὰρ ἡδέων ἔνια, φύσει αἱρετά· τὰ δ', ἐναντία τούτων· τὰ δὲ, μεταξύ, καθάπερ διείλομεν πρότερον· οἷον χρήματα, καὶ κέρδος, καὶ νίκη, καὶ τιμή· πρὸς ἃ πᾶσι δὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὰ μεταξύ, οὐ πρὸς τὰ φύσει καὶ ὀρεκτὰ καὶ φιλεῖ φέρονται, ἀλλὰ πρὸς πῶς, καὶ ὑπερβαλλόντως δὲ ὅσοι μὲν παρὰ τὸν λόγον ἡττῶνται, ἢ διώκουσι τῶν φύσει καλῶν καὶ ἀγαθῶν, οἷς οἱ περὶ χρήμα καὶ μᾶλλον ἢ δεῖ σπουδάζοντες, ἢ περὶ τέκνα καὶ γονεῖς. καὶ γὰρ ταῦτα, τῶν ἀγαθῶν· καὶ ἐπαι-

A Eos igitur qui in his præter rectam rationem, quæ in ipsis ineſt, modum ſuperant, abſolutè quidem incontinenteis non dicimus, ſed cum adiectione, pecuniæ incontinenteis, lucri, honoris, iræ: abſolutè autem nequaquam, tanquam ab illis differant, & ex quadam ſimilitudine ſic appellentur: vt cuidam Olympiorum victori, Ἄνθρωπος, id eſt, Homo, nomen erat: communis enim illius appellatio ac ratio à propria paulo differebat, ſed alia tamen erat. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd incontinentia vituperatur non ſolùm vt peccatum,
B ſed etiam vt vitium quoddam, aut ſimpliciter & abſolutè, aut aliqua ex parte: horum autem, quos proximè poſui, incõtinentium nemo ſic vituperatur. Eorum verò qui in corporis voluptatibus perfruendis volutantur, ijs in quibus temperantem atque intemperantem verſari dicimus; qui non eo quòd id conſilij ceperit, rerum iucundarum nimium ſequitur, & rerum moleſtarum nimium fugit, vt famis, ſitis, calorè, frigoris, earúmque omnium quæ ad tactum guſtatúmque pertinent, ſed præter conſilium & cogitationem; is incontinens dicitur, non cum adiectione huius vel illius
C rei, vt iræ, ſed ſimpliciter tantùm. Cuius rei hoc argumentum eſt, quòd qui harum rerum nimium ferre non poſſunt, molles dicuntur, non qui ab illarum nimio vincuntur. Atque ob hanc cauſam in eadem re incontinentem & intemperantem locamus, itémque continentem & temperantem, quia in eiſdem quodammmodo voluptatibus & doloribus verſantur: ſed illorum neminem. Verùm quamuis hi in ijſdem verſantur, non eodem modo tamen: ſed intemperantes cõſilium ceperunt ita viuendi: incontinentes non item. Itaque potiùs eum intemperan-
D tem appellauerimus, qui ne cupiens quidem, aut leui certè cupiditate affectus, immoderatas voluptates perſequitur, & mediocreis dolores fugit: quàm eum qui idem agat magnis & indomitis cupiditatibus incenſus. quid enim faciat ille, ſi acris & vehemens aliqua cupiditas accedat, & ob rerum neceſſariarum penuriam ingens & vehemens dolor excruciet? Quoniam autem cupiditatum & voluptatum aliæ ſunt genere honeſtæ & bonæ: (nam iucundorum aliqua ſunt natura expetenda; alia his contraria, alia his interiecta, quẽ-
E admodum ſuprà partiti ſumus, vt pecunia, lucrum, victoria, honor;) in his igitur omnibus, cæteriſq; eiuſdem generis, & mediis, non quòd afficiantur, & cupiant, & ament homines, vituperantur: ſed quòd hoc modo cupiant, vel ament, & quòd modum ſuperent. Quocirca qui ſecus ac monet ratio, aut vincuntur, aut perſequuntur aliquod naturâ bonum, atque honeſtum; quemadmodum etiam qui nimio honoris, aut liberorum, & parentum amore ſtudióq; ducuntur. Nam hæc quoque in numero bonorum habenda ſunt, &

qui hæc ſtudiosè colunt atque expetunt, etiam laudantur. Verumtamen eſt etiam in his aliquod nimium, ſi quis, vt Niobe, etiam cum diis pugnet, aut, vt Satyrus ille, qui patris amans vocatus eſt, immodico patris amore afficiatur: valdè enim deſipere videbatur. Vitium igitur in his nullum eſt: propterea quòd, vt dixi, vnumquidque eorum per ſe expetendum eſt natura: ſed eorum nimiæ atque immoderatæ cupiditates malæ ſunt ac fugiendæ. Similiter autem nulla incontinentia. Incontinentia enim non ſolùm fugienda res eſt, verum etiam in his rebus numeratur, quæ ſunt vituperabiles. Propter ſimilitudinem autem perturbationis, adiectione præterea facta rei, cuius incontinentia eſt, ita cuiuſque rei incontinentiam dicere ſolent, quemadmodum malum medicum, & malum hiſtrionem, quem abſolutè nemo malum dixerit. Vt igitur hic non dicuntur ſimpliciter mali, quia non eſt vitium medici, aut hiſtrionis, ſed proportione quadam vitio ſimile: ſic nimirum & illic exiſtimare debemus duntaxat eam eſſe incontinentiam, & continentiam, quæ in ijſdem atque temperantia & intemperantia verſatur. In ira autem ex ſimilitudine quadam aliquem dicimus incontinentem. Itaq; etiam cum adiectione dicimus iræ incontinentẽ, quemadmodũ honoris & lucri.

A νοιῶ τινι οἱ περὶ ταῦτα σπουδάζοντες. ἀλλ' ὅμως ὅτι τις ὑπερβολὴ καὶ ἐν τούτοις, εἴ τις ὥσπερ ἡ Νιόβη μάχοιτο καὶ πρὸς τοὺς θεούς· ἢ ὥσπερ Σάτυρος ὁ φιλοπάτωρ ὑπερκαλούμενος, περὶ τὸν πατέρα· λίαν γὰρ ἐδόκει μωραίνειν· μοχθηρία μὲν οὖν οὐδεμία περὶ ταῦτ' ἐστί, διὰ δὲ εἰρημένον, ὅτι φύσει τῶν αἱρετῶν ἕκαστόν ἐστι δι' αὐτό· φαῦλαι δὲ καὶ φθαρταὶ αὐτῶν εἰσιν αἱ ὑπερβολαί. ὁμοίως δ', οὐδὲ ἀκρασία· οὐ γὰρ ἀκρασία, οὐ μόνον φευκτόν, ἀλλὰ καὶ B τῶν φευκτῶν ἐστι. διὰ ὁμοιότητα δὲ τῶν παθῶν προσεπιθέντες τὸν ἀκρασίας, περὶ ἑκάστου λέγουσιν, οἷον, κακὸν ἰατρὸν, καὶ κακὸν ὑποκριτήν, ὃν ἁπλῶς οὐκ ἂν εἴποιεν κακόν. ὥσπερ οὐδὲ σπλᾶν, διὰ δὲ μὴ κακίαν τινὰ ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν ἀπλῶς λόγον ὁμοίαν· ὅτω δ' ἂν δοκῇ καὶ χρὴ ὑπολητέον μόνον ἀκρασίας καὶ ἐγκρατείας εἶναι, ἢ τίς ἐστι περὶ τὰ αὐτὰ τῇ σωφροσύνῃ καὶ τῇ ἀνδρίᾳ. περὶ δὲ θυμὸν, κατὰ ὁμοιότητα λέγομεν. διὸ καὶ προσθέντες ἀκρατῆ θυμοῦ, ὥσπερ ἡμῖν καὶ κέρδους φαμέν.

CAPVT V.

Incontinentiam non verſari in ijs quæ ſunt præter naturam iucunda: ſed aliam per translationem ſic dictam.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Ὅτι περὶ τὰ παρὰ φύσιν ἡδέα οὐ γίνεται ἀκρασία, ἀλλ' ἑτέρα τις καὶ μεταφορᾷ οὕτως λεγομένη.

SED quoniam aliqua ſunt iucunda natura, eorúmque alia ſimpliciter & abſolutè, alia diuerſis animantium atque hominum generibus iucunda ſunt: alia non ſunt iucunda natura, ſed partim propter debilitationes corporum, partim propter conſuetudinem, partim propter vitioſas naturas fiunt iucunda: licet etiam in his ſingulis conſimileis habitus animaduertere. Voco autem immaneis & ferinos habitus, qualis erat eius mulieris, quam dicunt, grauidis mulieribus apertis ac perfectis, pueros deuorare ſolitam: aut qualibus rebus efferatos quoſdam circa Pontum populos delectari ferunt, alios ſcilicet crudis, alios humanis carnibus: alios, liberos ſuos inter ſe mutuos in epulas dare: aut quale eſt id quod vulgò de Phalaride dicitur. Ferini igitur ſunt hi habitus. Alij autem propter morbos & furores nonnullis innaſcuntur: qualis ille fuit, qui matrem immolauit, & comedit, & qui conſerui iecur. Alij morboſi ſunt, qui ex conſuetudine proficiſcuntur, vt pilorum euulſiones, & vnguium corroſiones, carbonum quoque & terræ: præterea ve-

D ΕΠΕΙ δ' ἐστὶν, ἔνια μὲν, ἡδέα φύσει· καὶ τούτων, τὰ μὲν, ἁπλῶς· τὰ δ', τῷ γένει καὶ ζώοις ἢ ἀνθρώποις· τὰ δ', οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ, τὰ μὲν, διὰ πηρώσεις, τὰ δ', δι' ἔθη γίνεται· τὰ δὲ, διὰ μοχθηρὰς φύσεις. ἔστι δὲ περὶ τούτων ἕκαστα θεωρῆσαι ἰδεῖν ἕξεις. λέγω δὲ τὰς θηριώδεις· οἷον, τὴν δὴ θηριώδη, ἣν λέγουσι τὰς κυούσας ἀναῤῥήξασαν, τὰ παιδία κατεσθίειν· ἢ οἷοις φασὶ χαίρειν τοὺς ἀπηλλαγμένους περὶ τὸν Πόντον, τοὺς μὲν ὠμοὺς,
E τοὺς δ', κρέασιν ἀνθρώπων· τοὺς δ', τὰ παιδία δωρεΐζειν ἀλλήλοις εἰς δωχίαν· ἢ δ περὶ Φάλαριν λεγόμενον· οὕτω μὲν, θηριώδεις· αἱ δ', διὰ τε νόσους γίνονται καὶ μανίας τισὶν· ὥσπερ ὁ τὴν μητέρα καθηρηκὼς, καὶ φαγὼν· καὶ ὁ τῶν σφῶν δούλων δ ἥπαρ. αἱ δ', νοσηματώδεις, ἢ ἐξ ἔθους· οἷον, αἱ τῶν τριχῶν τίλσεις, καὶ ὀνύχων τρώξεις· ἔτι δ', ἀνθράκων, καὶ γῆς· περὶ δ' τοῦ-

τοις, ἢ τῶν ἀφροδισίων τοῖς ἄρρεσι· τοῖς μὲν
γὰρ, φύσει· τοῖς δ', οὐ ἔθους συμβαίνουσιν
οὐδ', τοῖς ἐπιζημιώσεις εἰκ παίδων. ὅσοις μὲν
οὖν ἡ φύσις αἰτία, τούτοις μὲν οὐδεὶς ἂν
εἴποι ἀκρατεῖς· ὥσπερ οὐδὲ τὰς γυναῖ-
κας, ὅτι οὐκ ὀπύουσιν, ἀλλ' ὀπύονται· ὡς-
αύτως δὲ καὶ τοῖς νοσηματώδως ἔχουσι διὰ
ἔθος. Ὃ μὲν οὖν ἔχειν ἔκαστα τούτων, ἔξω
τῶν ὅρων ἐστὶ τῆς κακίας, καθάπερ καὶ τὰ θηριότης. Ὃν δ' ἔχοντα κρατεῖν ἢ κρατεῖ-
σθαι, οὐχὶ ἁπλῶς ἀκρασία, ἀλλὰ κατὰ
ὁμοιότητα, καθάπερ καὶ τὸν ὡσὶ τοῖς
δημοις ἔχοντα τὸν τρόπον τοῦτον τῆς παθους· ἀ-
κρατὴς δ' οὐ λεκτέον. πᾶσα γὰρ ὑπερβάλ-
λουσα κακία, καὶ ἀφροσύνη, καὶ δειλία, καὶ
ἀκολασία, καὶ χαλεπότης, αἱ μὲν, θηριώ-
δεις· αἱ δ', νοσηματώδεις εἰσίν· ὁ μὲν γὰρ
φύσει τοιοῦτος, οἷος δεδιέναι πάντα καὶ ἂν
ψοφήσῃ μῦς, θηριώδη δειλίαν δείλος· ὁ δὲ
τὸν γαλῆν δεδιὼς, ἀφ' νόσου. καὶ τῶν ἀ-
φρόνων, οἱ μὲν, οὐκ φύσεως ἀλόγιστοι, καὶ
μόνον τῇ αἰσθήσει ζῶντες, θηριώδεις, ὥς-
περ ἔνια γένη τῶν πόρρω βαρβάρων. οἱ δ',
ἀφ' νόσους, οἷς τὰς ἐπιληπτικὰς, ἢ μα-
νίας, νοσηματώδεις. Τούτων δ', ὅστις μὲν
ἔχοι τὰ τοιαῦτα μόνον, μὴ κρατεῖσθαι δὲ
λέγω δὲ· οἷς, εἰ Φάλαρις κρατεῖτο, ὅπερ
θυμῷ παιδίου φαγεῖν, ἢ τοῖς ἀφροδι-
σίων ἄπορον ἡδονῶν· ἔστι δὲ καὶ κρατεῖσθαι,
μὴ μόνον ἔχειν. ὥσπερ οὖν καὶ μοχθηρία, ἢ
μὲν κατ' αὐθέτερον, ἁπλῶς λέγεται μο-
χθηρία· διὸ δὴ κατηγορεῖται, ὅτι θηριώδης,
ἢ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ', οὐ· τὸν αὐτὸν
τρόπον δῆλον, ὅτι καὶ ἀκρασία ἐστὶν, διὰ μὲν,
θηριώδης· διὰ δὲ νοσηματώδης· ἁπλῶς δ',
ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπικὴν ἀκολασίαν μόνη.
ὅτι μὲν οὖν ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια ἐστὶ
μόνον περὶ ἅπερ ἀκολασία καὶ σωφροσύ-
νη· καὶ ὅτι περὶ τὰ ἄλλα ἐστὶν ἄλλο εἶδος
ἀκρασίας, λεγόμενον κατὰ μεταφοράν, καὶ
οὐχ ἁπλῶς, δῆλον.

nereorum vsus cum masculis. Namque hæ cupiditates alijs naturales sunt, alijs ex consuetudine nascuntur, vt qui à pueris consueuerunt. Atque eorum quidem, quibus natura causam præbet, incontinentem quemquam nemo dixerit: quemadmodum neque mulieres, quòd in complexu venereo non agant, sed patiantur. Eadémque ratione neque eos qui ex consuetudine vitium morbo simile contraxerunt. His igitur singulis animi malis tentari, extra vitij terminos ac fineis egredi est: quemadmodum & feritate ad belluarum naturam proximè accedere. His autem tentatum atque affectum superiorem esse, aut inferiorem, non simplex continentia, aut incontinentia est, sed ex similitudine: quemadmodum & eum qui in ira hoc modo affectus est, vt vincatur, huius perturbationis incontinentem, incontinentem autem dicere non debemus. Omnis enim modum superans vitiositas, & amentia, & timiditas, & intemperantia, & sæuitia, vel ferina est, vel morbosa. Nam qui natura talis est, vt omnia extimescat, etiamsi mus stridorem ediderit, ferina quadam timiditate timidus est. Alius erat, qui felem morbo affectus metuebat. Et ex amentium numero, ij qui natura stulti & inconsiderati sunt, sensúque duntaxat viuunt, ferarum sunt similes: quemadmodum nonnullæ longinquorum barbarorum nationes. Qui verò propter morbos velvti comitialeis, vel furores, ij sunt morbosi. Nihil obstat autem quominus aliquis interdum his vitiis affectus sit tantùm, sed non vincatur. hoc dico: vt si Phalaris, cùm pusionem concupiscat vel ad edendum, vel ad potiendum absurda rerum venerearum voluptate, se cohibeat, & contineat. Neque verò quicquam obstat, quominus etiam vincatur, non solùm affectus vitio sit. Quemadmodum igitur & improbitas alia absolutè dicitur, improbitas, ea quæ in hominem cadit: alia cum adiectione, quia improbitas ferina, aut morbosa, non absolutè: sic nimirum & incontinentia est alia ferina & immanis, alia morbosa: simpliciter autem & absolutè ea sola quæ humanę intemperantiæ conuenit. Incontinentiam igitur & cõtinentiam in eisdem versari, in quibus intemperantia & temperantia: in aliisq; aliud incontinentiæ genus situm esse, quod ex translatione nominis, non absolutè dicitur, perspicuum est.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Ὅτι ἡ τοῦ θυμοῦ ἀκρασία ἧττον αἰσχρὰ ἢ τῆς ἐπιθυμίας. Περὶ διαφορᾶς ἡδονῶν καὶ κακίας αἰσθητικῆς.

CAPVT VI.

Iræ, quàm cupiditatum, minùs esse turpem Incontinentiam. Voluptatum etiam & improbitatis varia genera recenset.

ΟΤΙ δ' ἧττον αἰσχρὰ ἀκρασία ἡ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἡ τῆς ἐπιθυμίας, δεῖ-

NVNC autem & iræ, quàm cupiditatum, minùs esse turpem incontinentiam

cognoſcamus. Videtur enim ira quidem aliqua ex parte rationem, ſed negligenter & confusè audire, miniſtrorum præproperorum more, qui priuſquam id omne, quod dicitur, audierint, exiliunt, deinde ab actione aberrant: &, vt canes, qui priuſquam attenderint, vtrùm ſit amicus nèene, ſi quis modò foreis pulſauerit, aut ſtrepitum aliquem ediderit, latrant: ſic ira propter feruorem & celerem naturæ motum, audit illa quidem rationem, ſed imperio non exaudito ad pœnas repetendas omni impetu fertur. Ratio enim, aut viſio, contumeliam vel contemptum in facto ineſſe iudicauit: illa, proinde ac ſi ratiocinando concluſerit hic tali qui contumelia affecerit, vel contempſerit, bellum inferre oportere, continuò ſæuit, atque excandeſcit. Cupiditas autem ſi ratio deprauata, vel ſenſus illud eſſe iucundum dixerit modò, ad perfruendam voluptatem incitatur. Ita rationem ira quodammodo ſequitur: cupiditas verò minimè Hæc igitur turpior illa eſt. Nam iræ incontinens, à ratione quodammodo ſuperatur: ille autem alter à cupiditate, non à ratione. Præterea ignoſcendū ei magis eſt, qui naturaleis appetitiones ſequitur. Nam & ijs cupiditatibus danda venia eſt, quæ ſunt omnium communes, & quatenus ſunt communes. Ira autem & ſæuitia magis naturalis eſt, quàm cupiditates immoderatæ, minimeque neceſſariæ: vt ille, qui hac defenſione, cur patrem verberaret, vtebatur. Nam iſte (inquit) ſuum verberauit, & ille ſuum, & hic quoque me, vir factus, verberabit, paruulo filio ſuo demonſtrato: Eſt enim hoc nobis cognatum. Et qui à filio trahebatur, trahendi finem facere iubebat ad foreis: Nam à ſe quoque vſque ad hunc locum, patrem ſuum tractum eſſe. Præterea quo quiſque occultior & inſidioſior eſt, eo eſt iniuſtior. At homo iracundus minimè eſt inſidiator; neque ira ipſa, immò verò aperta. Cupiditas autem fallax & inſidioſa, quemadmodum aiunt eſſe Venerem,

Nectentiſque dolos Veneris.

&, vt ait Homerus:

Dixit: *tum niueo ceſtum de pectore ſoluit,*
In quo ſermo inerat blandus, qui mente ſagaci
Quamuis prudenteis ſpoliat.

Quare ſi iniuſtior, ergo & turpior hæc incontinentia erit, quàm quæ in ira verſatur: eritque adeo hæc abſolutè incontinentia, & quodammodo vitioſitas. Præterea nemo dolens ſtuprum infert alteri. At qui ira incitatus aliquid facit, dolens facit: qui ſtuprum infert, cū voluptate infert. Si igitur ea quæq; ſunt iniuſtiſſima, propter quæ iure optimo iraſcimur: profectò incōtinētia ob cupiditatē ſuſcepta iniuſtior eſt. Nō ineſt enim in ira voluptaria libido. Incōtinentiā igitur eam quæ in cupiditatibus verſatur, iræ incontinentia turpiorem eſſe:

A ρήσωμεν ἔοικε γὰρ ὁ θυμὸς, ἀκούειν μὲν τι τοῦ λόγου, παρακούειν δὲ· καθάπερ οἱ ταχεῖς τῶν ὑπηκόων, οἱ πρὶν ἀκοῦσαι πάντ' ὀλίγα μόνον, ἐκθέουσιν, εἶτα ἁμαρτάνουσι* τῆς πορείας· καὶ οἱ κύνες, πρὶν σκέψασθαι εἰ φίλος, ἂν μόνον ψοφήσῃ, ὑλακτοῦσιν· οὕτως ὁ θυμὸς, διὰ θερμότητα καὶ ταχύτητα τῆς φύσεως, ἀκούσας μέν, οὐκ ἐπίταγμα δὲ ἀκούσας, ὁρμᾷ πρὸς τὴν τιμωρίαν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ἢ ἡ φαντασία, ὅτι ὕβρις ἢ ὀλιγωρία, ἐδήλωσεν· ὁ δ' ὥσπερ συλλογισάμενος ὅτι δεῖ τὸν τοιοῦτον πολεμεῖν, χαλεπαίνει θᾶττον· ἡ δ' ἐπιθυμία, ἐὰν μόνον εἴπῃ ὅτι ἡδύ ὁ λόγος, ἢ ἡ αἴσθησις, ὁρμᾷ πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· ὥστε ὁ μὲν θυμὸς ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ πως· ἡ δ' ἐπιθυμία, οὔ. αἰσχίων οὖν· ὁ μὲν γὰρ, τῷ θυμοῦ ἀκρατής, τῷ λόγου πως ἡττᾶται· ὁ δὲ, τῆς ἐπιθυμίας, οὐ τοῦ λόγου. ἔτι, ταῖς φυσικαῖς μᾶλλον συγγνώμη ἀκολουθεῖν ὀρέξεσιν, ἐπὶ αἷς ἐπιθυμίαις ταῖς ἰδιώταις μᾶλλον, ὅσαι κοιναὶ πᾶσι, καὶ ἐφ' ὅσον κοιναί· ὁ δὲ θυμὸς, φυσικώτερον, καὶ ἡ χαλεπότης τῆς ἐπιθυμίας, τῆς τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς μὴ αἰσχούσης· ὥστε ὁ ἀπολογούμενος, ὅτι τὸν πατέρα τύπτοι· καὶ γὰρ σοῦτ', ἔφη, τὸν ἑαυτοῦ· κἀκεῖνος, τὸν αὑτοῦ πατέρα· καὶ τὸ παιδίον δείξας, ἐκ σοῦτ' ἐμέ, ἔφη, ὅταν ἀνὴρ γένωμαι· συγγνώμη γὰρ ἡμῖν· καὶ ὁ ἑλκόμενος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, παύεσθαι ἐκέλευε πρὸς ταῖς θύραις· ἐκ γὰρ αὐτοῦ ἑλκύσας τὸν πατέρα μέχρις ἐνταῦθ'. ἔτι, ἀδικώτεροι οἱ ἐπιβουλότεροι. ὁ μὲν οὖν θυμώδης, οὐκ ἐπίβουλος, οὐδ' ὁ θυμὸς, ἀλλὰ φανερός. ἡ δ' ἐπιθυμία, καθάπερ τινὲς Ἀφροδίτην φασὶ,

Δολοπλόκου γὰρ Κυπρογενοῦς·

καὶ τὸν κεστὸν ἱμάντα Ὅμηρος,

* Παρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα καὶ φρονέοντος. Vide Nic.

E ὥστ', εἴπερ ἀδικωτέρα καὶ αἰσχίων ἡ ἀκρασία αὕτη, τῆς περὶ τὸν θυμόν ἐστι, καὶ ἁπλῶς ἀκρασία καὶ κακία πως. ἔτι, οὐδεὶς ὑβρίζει λυπούμενος· ὁ δὲ ὀργὴ ποιῶν πᾶς, ποιεῖ λυπούμενος· ὁ δὲ ὑβρίζων, μεθ' ἡδονῆς. ἐπ' οὖν οἷς ὀργίζεσθαι μάλιστα δίκαιον, ταῦτα ἀδικώτερα, καὶ ἡ ἀκρασία ἡ δι' ἐπιθυμίαν. οὐ γάρ ἐστιν ὁ θυμῷ ὑβρεις. ὡς μὲν τοίνυν αἰσχίων ἡ περὶ ἐπιθυμίας ἀκρασία, τῆς περὶ τὸν θυμόν,

s. τῆς πορείας.

καὶ ὅλως ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀκρασία A continentiámque & incontinentiam in cupi-
περὶ ἐπιθυμίας καὶ ἡδονὰς σωματικὰς, δῆ- ditatibus & corporis voluptatibus verſari,
λον. αὐτῶν δὲ τούτων ἃς διαφορὰς λα- perſpicuum eſt. Harum autem ipſarum dif-
πτέον. ὥσπερ γὰρ εἴρηται κατ' ἀρχὰς, αἱ ferentiæ ſunt cognoſcendæ. Nam quemad-
μὲν, * αἱ θηριώδεις εἰσὶ καὶ φυσικαὶ, καὶ τῷ modum initio à nobis dictum eſt, aliæ ſunt
γένει, καὶ τῷ μεγέθει· αἱ δὲ, θηριώδεις· αἱ humanæ & naturales, tum genere, tum
δὲ, καὶ διὰ παρώσεις καὶ νοσήματα· τούτων magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ
δὲ περὶ ἃς ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀκο- ex corporis debilitationibus & morbis natæ.
λασία μόνον ἐστί. διὸ καὶ τὰ θηρία, οὔτε Quarum in primis verſantur temperantia
σώφρονα, οὔτε ἀκόλαστα λέγομεν, ἀλλ' ἢ duntaxat, & intemperantia. Itaque neque
κατὰ μεταφοράν· καὶ εἴ τινι ὅλως ἄλλο τοῦτο B temperanteis, neque intemperanteis beſtias
ἄλλο διαφέρει γένος τῶν ζώων ὕβρει καὶ dicimus, niſi per translationem ſermonis,
ἀναισχυντίᾳ, καὶ τῷ πάμφαγον εἶναι· οὐ γὰρ etiamſi omnino animantium genus aliud ab
ἔχει προαίρεσιν, οὐδὲ λογισμὸν, ἀλλ' ἐξέ- alio, libidine & profuſa ad rem veneream pe-
στηκε τῆς φύσεως, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι τῶν tulantia, & omnium rerum edacitate differ-
ἀνθρώπων. ἔλαττον δὲ θηριότης, κακίας· at. Non enim conſilium vllum habent, nul-
φοβερώτερον δὲ οὐ γὰρ διέφθαρται τὸ βέλ- láque rationis agitatione prædita ſunt, ſed à
τιστον, ὥσπερ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' οὐκ natura deſciuerunt, vt homines furioſi. Eſt
ἔχει. ὅμοιον οὖν, ὥσπερ ἄψυχον συμβα- autem feritas minus malum quidem vitioſi-
λεῖν πρὸς ἔμψυχον, πότερον χαλεπώτερον· ἀσυ- tate, ſed horribilius tamen. Neque enim
νετώτερα γὰρ ἡ φαυλότης ἀεὶ, ἢ τῶν μὴ ἐχόν- corruptum eſt in illis id quod eſt optimum,
των ἀρχήν· ὁ δὲ νοῦς, ἀρχή. ὁμοίως οὖν C quomodo in homine, ſed eo carent. Simile
ἐστὶ πλησίον τὸ συμβάλλειν ἀδικίαν πρὸς ἄν- igitur eſt, vt ſi inanimum cum animato con-
θρωπον ἄδικον· ἔστι γὰρ ὡς ἑκάτερον χαλε- feratur, vtrum ſit peius. Innocentior enim
πώτερον· μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν minúſque perniciosa ſemper improbitas eius
ὁ ἄνθρωπος κακὸς, θηρίου.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς, καὶ καρτε- D ρικοῦ καὶ μαλακοῦ.

ΠΕΡΙ δὲ τὰς δι' ἁφῆς καὶ γεύσεως ἡδονὰς καὶ λύπας, καὶ ἐπιθυμίας καὶ φυγὰς, περὶ ἃς ἥ τε ἀκολασία καὶ ἡ σωφροσύνη διωρίσθη πρότερον, ἔστι μὲν οὕτως ἔχειν, ὥστε ἡττᾶσθαι καὶ ὧν οἱ πολλοὶ κρείττους· ἔστι δὲ κρατεῖν, καὶ ὧν οἱ πολλοὶ ἥττους· τούτων δή, ὁ μὲν, περὶ ἡδονὰς, ἀκρατής· ὁ δή, ἐγκρατής· ὁ δὲ περὶ λύπας, μαλακὸς· ὁ δὲ, καρτε- E
ρικός. μεταξὺ δὲ * τῶν πλείστων ἕξις, ἀκ. ἢ πλ. ἕξις.
κἂν εἰ ῥέπουσι μᾶλλον πρὸς τὰς χείρους. ἐπὶ δή τινων τῶν ἡδονῶν, ἀναγκαῖαί εἰσιν· αἱ δ', οὔ, καὶ μέχρι τινός· αἱ δ' ὑπερβολαὶ, οὔ, οὐδὲ αἱ ἐλλείψεις· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ ἐπιθυμίας ἔχει καὶ λύπας· ὁ μὲν τὰς ὑπερβολὰς διώκων τῶν ἡδέων, ἢ καθ' ὑπερβολὰς, ἢ ὧν προαίρεσιν, καὶ δι'

continentiámque & incontinentiam in cupiditatibus & corporis voluptatibus verſari, perſpicuum eſt. Harum autem ipſarum differentiæ ſunt cognoſcendæ. Nam quemadmodum initio à nobis dictum eſt, aliæ ſunt humanæ & naturales, tum genere, tum magnitudine: aliæ immanes & ferinæ: aliæ ex corporis debilitationibus & morbis natæ. Quarum in primis verſantur temperantia duntaxat, & intemperantia. Itaque neque temperanteis, neque intemperanteis beſtias dicimus, niſi per translationem ſermonis, etiamſi omnino animantium genus aliud ab alio, libidine & profuſa ad rem veneream petulantia, & omnium rerum edacitate differat. Non enim conſilium vllum habent, nullaque rationis agitatione prædita ſunt, ſed à natura deſciuerunt, vt homines furioſi. Eſt autem feritas minus malum quidem vitioſitate, ſed horribilius tamen. Neque enim corruptum eſt in illis id quod eſt optimum, quomodo in homine, ſed eo carent. Simile igitur eſt, vt ſi inanimum cum animato conferatur, vtrum ſit peius. Innocentior enim minúſque perniciosa ſemper improbitas eius eſt, quod principium non habet. Mens autem principium eſt. Simile igitur eſt vt ſi iniuſtitiam cum homine iniuſto conferas. Nam fieri poteſt vt vtrumque altero ſit peius. Infinitis certè partibus plura mala intulerit homo vitioſus & improbus, quàm fera.

CAPVT VII.

Diſputat de continente, incontinente, patiente ac molli.

IN voluptatibus autem & doloribus, quæ tactu & guſtatu percipiuntur, itémq; in earũ cupiditatibus & fugis, (in quibus tẽperantia ſuprà poſita eſt,) poteſt quis ita affectus eſſe, vt etiã ab eis vincatur, quibus plerique ſunt ſuperiores: poteſt rurſus fieri vt etiam eas vincat, à quibus vulgus ſuperatur. Horũ autem is qui à voluptatibus vincitur, ineõtinens: qui voluptatum victor eſt, continens: & qui doloribus eſt inferior, fractus & mollis: qui ſuperior, patiens dicendus eſt. Sunt autem maximæ partis hominum habitus inter hos interiecti, quamuis ad vitioſos magis vergere videantur. Quoniam autem voluptates aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ non neceſſariæ, & illæ quidem vſque ad aliquem finem neceſſariæ: earum verò neque nimium neque parum ſunt neceſſaria: (ſimilitérque de cupiditatibus & doloribus eſt ſentiendũ:) qui iucũditates aut immoderatas, aut immoderatè ſequitur, ſi propterea quòd conſilium cepit huiuſmodi, & propter ipſas,

non propter aliud quicquam quod ex eis redeat, is intemperans est. Hunc enim necesse est non facilè factorum suorum pœnitere. Itaque insanabilis est. Nam qui ita natura comparatus est vt eum non pœniteat, is ad sanitatem nunquam reuertitur. Qui autem modum deserit in expetendis voluptatibus, huic opponitur. At medius, temperans nominatur. Similitérque intemperans est, qui dolores corporis fugit: non quia vincatur, sed quia consilium ceperit ita viuendi. Eorum autem qui consilium non ceperunt ita viuendi, alius propter voluptatem quóuis impellitur: alius, quia dolorem fugit, ex cupiditate nascentem. Itaque inter se differunt. Nemo est autem cui non videatur deterior is, qui nulla aut leui cupiditate affectus, turpe aliquid admittat, quàm qui vehementi: & qui non iratus alterum pulset, quàm qui idem faciat ira incitatus. Quid enim faceret commotus ac perturbatus? Itaque deterior est incontinente, intemperans. Eorum igitur qui suprà à nobis dicti sunt, alter magis est mollis, alter incontinens. Opponitur autem incontinenti continens, molli patiens. Patientia enim est in resistendo, continentia in vincendo. Aliud est autem resistere, aliud vincere: quemadmodum aliud est non vinci, aliud vincere. Quare & continentia optabilius quiddam est quàm patientia. Iam verò qui modum deserit in ijs quibus plerique obsistunt, & obsistere possunt, is mollis & delicatus est, (Deliciæ enim mollities quædam est,) vt qui vestem non trahit, ne quid in ea attollenda laboris suscipiat, ac doloris: & cùm ægrum imitetur, miserum se esse non arbitratur, qui tamen misero sit similis. Itémque de continentia & incontinentia sentiendum. Neque enim si quis à vehementibus & immodicis voluptatibus aut doloribus superetur, mirum debeat videri: immò verò venia sit dignus, si obsistendo vincatur: vt Theodectæ Philoctetes à vipera percussus, vel Carcini Cercyon in Alope: & vt qui risum comprimere conantes, vniuersum profundunt, quod Xenophanto accidit. sed si quis quibus voluptatibus multi possunt obsistere, ab ijs superetur, neque possit contra niti, non propter generis naturam, aut morbum, quemadmodum Persarum regibus mollities propter genus innata est, & vt fœmina à mare distat. Atque etiam is qui ludo & ioco magnopere deditus est, videtur esse intemperans: sed mollis est potiùs. Ludus enim, remissio animorum est, siquidem est requies. In his autem qui modum iocandi ac ludendi superant, iocosus numeratur. Incontinentia autem alia est, festinatio præceps, alia, imbecillitas. Alij enim posteaquã deliberauerunt, non constant in eis

A αὐτοῖς, ϗ μηδὲν δι' ἕτερον ἀποβαῖνον, ἀκόλαστος· ἀνάγκη γὰρ τὸν μὴ εἰ μεταμεμελητικὸν ὥστ' ἀίατος· ὁ δ' ἐλλείπων, ὁ ἀκρατὴς μᾶλλον· ὁ δὲ μέσος, ὁ σώφρων. ὁμοίως δὲ ϗ ὁ φεύγων τοῖς δριμυτέροις λύπας, μὴ δι' ἧτταν, ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν. τῷ δὲ μὴ προαιρουμένῳ, ὁ μὲν ἄγεται, διὰ τὴν ἡδονήν· ὁ δὲ διὰ τὸ φεύγειν τὴν λύπην, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας· ὥστε διαφέρουσιν ἀλλήλων. πονηρὸν δ' οὐδεὶς ἂν φήσειε χείρονα εἶ), εἰ μὴ ἐπιθυμοῦντα, ἢ ἡρέμα; προσέπεσε δὲ αἰσχρόν, ἢ εἰ σφόδρα ἐπιθυμοῦντα· ϗ εἰ μὲν ὁρμιζόμενος τύπτοι, ἢ εἰ ὁρμιζόμενος· τί γὰρ αὐτὸ ποιεῖ, ἐν παθήματι ὤν; διὸ ὁ ἀκόλαστος, χείρων τοῦ ἀκρατοῦς. τῶν δὴ λεχθέντων, τὸ μὲν, μαλακίας εἶδος μᾶλλον· ὁ δὲ, ἀκόλαστος· αἱρετικὸν δὲ, τὸ μὴ ἀκρατεῖ, ὁ ἐγκρατής· τὸ γὰρ μαλακῶ, ὁ καρτερικός· τὸ μὲν γὰρ καρτερεῖν, ἐστὶν ἐν τῷ ἀντέχειν· διὸ ἡ ἐγκράτεια, ἐν τῷ κρατεῖν. ἕτερον γὰρ τὸ ἀντέχειν ϗ κρατεῖν, ὥσπερ ϗ τὸ μὴ ἡττᾶσθαι τοῦ νικᾶν· διὸ ϗ αἱρετώτερον ἐγκράτεια καρτερίας ἐστίν. ὁ δ' ἐλλείπων, ποιός ἐστιν οἱ πολλοὶ ϗ αἱρετοί εἰσι, ϗ δυνατοί, οἷον μαλακὸς ϗ πυφών· (τὸ γὰρ τί πυφή, μαλακία τίς ἐστιν·) ὃς οὐχ ἕλκει ὁ ἱμάτιον, ἵνα μὴ πονήσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ αἴρειν λύπην· ϗ μιμούμενος τὸν κάμνοντα, οὐκ οἴεται ἄθλιος εἶ), ἀθλίῳ ὅμοιος ὤν. ὁμοίως δὲ ἔχει ϗ περὶ ἐγκράτειαν ϗ ἀκρασίαν. οὐ γὰρ εἴ τις ἰσχυρῶν ϗ ὑπερβαλλουσῶν ἡδονῶν ἥττᾶται, ἢ λυπῶν, θαυμαστὸν, ἀλλὰ ϗ συγγνωμονικὸν, εἰ ἀντέινων, ὥσπερ ὁ Θεοδέκτου Φιλοκτήτης ὑπὸ τοῦ ἕλκους πεπληγμένος· ἢ ὁ Καρκίνου ἐν τῇ Ἀλόπῃ Κερκύων· ϗ ὥσπερ οἱ κατέχειν πειρώμενοι τὸν γέλωτα, ἀθρόον ἐκκαγχάζουσιν· οἷς συνέπεσε Ξενοφάντῳ· ἀλλ' εἴ τις ποιὸς οἷς οἱ πολλοὶ δυνατὸς ἀντέχειν, τούτων ἥττᾶται, ϗ μὴ δυνατὸς ἀντιτείνειν, μὴ διὰ φύσιν τοῦ γένους, ἢ διὰ νόσον, οἷς ἐν τοῖς Σκυθῶν βασιλεῦσιν ἡ μαλακία διὰ τὸ ἔθνος, ϗ ὡς τὸ θῆλυ ποιὸς τὸ ἄρρεν διέφηκε· δοκεῖ δὲ ϗ ὁ παιδιώδης, ἀκόλαστος εἶ). ἔστι δὲ μαλακὸς· ἡ γὰρ παιδιὰ, ἄνεσίς ἐστιν, εἴωθε δ' ὁ ἀνάπαυσις. τῶν δὴ ποιὸς ἑαυτὸν ὑπερβαλλόντων, ὁ παιδιώδης ἐστίν. ἀκρασίας δ', τὸ μὲν, προπέτεια· ὁ δ', ἀδυναμία· οἱ μὲν γὰρ, βουλευσάμενοι, οὐκ ἐμμένουσιν

γρ. αὐτοῦ

οἷς ἐβουλεύσαντο, ἀφ' ὧν πάθος· οἱ δὲ, A quæ deliberata ſunt, propter perturbationem: alios autem, quia non conſultarunt, neque deliberarunt, quouis trahit ac rapit perturbatio. Nonnulli enim, vt ij qui ſe ipſi antè titillarint, non titillantur ab alio: ſic quia præſenſerunt, ac præuiderunt, ſeipſos denique ac rationis iudiciũ antè expergefecerunt, à perturbatione non vincuntur, ſiue iucunditatem oſtentet, ſiue dolorem intentet. Maximè autem & ij quos acuta, & ij quos atra bilis vexat, præcipiti illa incontinentia ſunt incontinentes. Illi enim propter celeritatem, hi propter acrimoniam ſeu vehementiam, rationem non operiuntur, eo quòd ſpecies animo oblatas viſionéſque facilè ſequantur.

ἀφ' ὧν μὲν βουλεύσασθαι, ἄγονται ὑπὸ τοῦ πάθους· ἔνιοι γάρ, ὥσπερ οἱ προγαργαλίσαντες, οὐ γαργαλίζονται· οὕτω καὶ προαισθόμενοι, καὶ προϊδόντες, καὶ προεγείραντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν λογισμόν, οὐχ ἥττωνται ὑπὸ τοῦ πάθους, οὔτ' ἂν ἡδὺ ᾖ, οὔτ' ἂν λυπηρόν. μάλιστα δὲ οἱ ὀξεῖς καὶ μελαγχολικοὶ, τῇ προπετείᾳ ἀκρασίαι εἰσὶν ἀκρατεῖς· οἱ μὲν γάρ, ἀφὶ τὸ ταχύ· οἱ δὲ, ἀφὶ τὸ σφοδρότητα, οὐκ ἀναμένουσι τὸν λόγον, ἀφὶ ὧν ἀκολουθητικοὶ τῇ φαντασίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. η.

Ακρατὴς καὶ ἀκόλαστος, τί διαφέρουσι.

ΕΣΤΙ δ', ὁ μὲν ἀκόλαστος, ὥσπερ ἐλέχθη, οὐ μεταμεληλικός· ἐμμένει γὰρ τῇ προαιρέσει· ὁ δὲ ἀκρατὴς, μεταμεληλικὸς πᾶς. διὸ οὐχ ὥσπερ ἠπορήσαμεν, οὕτω ἔχει. ἀλλ', ὁ μὲν, ἀίατος· ὁ δ', ἰατός. ἔοικε γὰρ, ἡ μὲν μοχθηρία, τῇ νοσημάτων οἷς ὑδέρῳ καὶ φθίσει· ἡ δ' ἀκρασία, τοῖς ἐπιληπτικοῖς· ἡ μὲν γὰρ, συνεχὴς· ἡ δὲ, οὐ συνεχὴς πονηρία. καὶ ὅλως δ', ἔστιν ὃ γένος ἀκρασίας καὶ κακίας. ἡ μὲν γὰρ κακία, λανθάνει· ἡ δὲ ἀκρασία, οὐ λανθάνει. αὐτῶν δὲ τούτων βελτίους οἱ ἁπλῶς, ἢ οἱ τὸν λόγον ἔχοντες μὲν, μὴ ἐμμένοντες δὲ· ὑπ' ἐλαττόνος γὰρ πάθους ἥττωνται· καὶ οὐκ ἀπροβούλευτοι, ὥσπερ * D

* κατὰ ἄπειρα, ἑπόμενοι. ὅμοιος γὰρ ὁ ἀκρατὴς ἐστὶ τοῖς ταχὺ μεθυσκομένοις, καὶ ὑπὸ ὀλίγου οἴνου, καὶ ἐλάττονος ἢ ὡς οἱ πολλοί. ὅτι μὲν οὖν κακία ἡ ἀκρασία οὐκ ἔστι, φανερὸν· ἀλλὰ πῇ ἴσως. ὃ μὲν γὰρ παρὰ προαίρεσιν ὂν, κατὰ προαίρεσιν ἐστιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅμοιόν γε κατά γε τὰς πράξεις, ὥσπερ ὁ Δημοδόκου εἰς Μιλησίους· Μιλήσιοι γὰρ, ἀξιώσεταί μὲν οὐκ εἰσὶ· δρῶσι δὲ οἷά περ οἱ ἀξιώσεται· καὶ οἱ ἀκρατεῖς, ἄδικοι μὲν οὐκ εἰσὶν, ἀδικήσουσι δέ. ἐπεὶ δ', ὁ μὲν, τοιοῦτός ἐστιν, οἷος μὴ πεπεῖσθαι δικαίως καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον σωματικὰς ἡδονὰς· ὁ δὲ, πέπεισται, ὥστε ὁ τοιοῦτος, οἷος διώκειν αὐτάς. ἐκφυὲς μὲν οὖν, δυσπαίτευτος· ὁ δή, ὅ· ἡ γὰρ ἀρετὴ καὶ μοχθηρία τὴν ἀρχὴν, ἡ μὲν, φθείρει· ἡ δ', σώζει· ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τὸ οὗ ἕνεκα,

CAPVT VIII.

Comparat inter ſe Incontinentem & Intemperantem.

INtemperantem autem, vt ſuprà diximus, non facilè ſuorum factorum pœnitet. Perſtat enim in conſilio ſuſcepto. Incontinens autem omnis, ejuſmodi eſt quodammodo, vt eum facilè pœniteat. Itaque non ita ſe res habet, vt ſuprà dubitauimus: ſed hic quidem ſanabilis eſt, ille autem inſanabilis. Similis enim eſt vitioſitas aquæ inter cutem, & rabi: incontinentia autem morbis comitialibus. Illa enim aſſidua & perpetua eſt: hæc non eſt perpetua improbitas. Atque in ſumma, aliud eſt incontinentiæ genus, aliud vitioſitatis. Vitioſitas enim latet; non latet incontinentia. Horum autem ipſorum ij ſunt meliores, qui facilè de ſententia deducuntur, quàm qui ratione in conſilium adhibita, in ea non perſtant. Hi enim primùm à minore perturbatione ſuperantur: deinde non ſine deliberatione antegreſſa, vt illi alteri. Similis eſt enim incontinens hic, quem imbecillum diximus, ijs, qui citò, & modico vino, & pauciore quàm vulgus, fiunt ebrij. Incontinentiam igitur non eſſe vitioſitatem, perſpicuum eſt, niſi forte aliqua ratione. Hæc enim à conſilio auerſa eſt: illa conſilio congruit. In actionibus tamen reperiuntur ſimiles: quale illud eſt Demodoci in Mileſios; Mileſii non ſunt illi quidem ſtulti, ſed tamen eadem faciunt, quæ ſtulti: ſic incontinentes non ſunt illi quidem iniuſti, ſed iniuſtè faciunt tamen. Quoniam autem incontinens eiuſmodi eſt, vt non quòd ita ſibi perſuaſerit, immoderatas & à recta ratione alienas ſequatur corporis voluptates: intemperans verò ſibi perſuaſit ita viuendum eſſe, quia talis eſt, vt eas ſequatur: ergo ille facilè de ſententia deducetur, hic non item. Nam vt virtus principium tuetur & conſeruat, ita vitioſitas perdit atque extinguit. In actionibus autem id cuius gratia illæ ſuſcipiuntur, principium eſt:

vt in

vt in Mathematicis ea quæ posita & concessa sunt. Neque igitur illic principia ratione doceri possunt, neque hic: sed virtus aut naturalis aut ea quæ ex consuetudine comparatur, rectè sentiendi de principio magistra est. Temperans autem, talis est: intemperans verò qui ei contrarius. Est porrò aliquis alius, qui propter perturbationem à recta ratione auersus, de consilio quasi de gradu deijcitur: quem quidem perturbatio hactenus superat, vt non agat quod monet & præscribit ratio: sed vt talis sit, vt sibi persuadeat, impudenter & improbè persequendas esse huius generis voluptates, non superat. Hic est incontinens, intemperante melior, neque absolutè improbus. Salua enim res est ea quæ omnium est optima, principium. Alter est huic contrarius, qui in sententia permanet, quique propter animi perturbationem de eo quod constituit, non depellitur. Ex ijs igitur perspicuum est, hunc habitum esse bonum: illum, malum & vitiosum.

A ἀρχή· ὡς ἐν τοῖς μαθηματικοῖς αἱ ὑποθέσεις· οὔτε δὴ ἐκεῖ ὁ λόγος διδασκαλικὸς τῆς ἀρχῶν, οὔτε ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀρετὴ, ἢ φυσικὴ, ἢ ἤθικὴ τῆ ὀρθοδοξίᾳ περὶ τὴν ἀρχήν. σώφρων μὲν οὖν ὁ ἔχων· ἀκόλαστος δὲ, ὁ ἐναντίος. ἔστι δέ τις ὃς διὰ τὸ πάθος ἐκστατικὸς τοῦ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· ὃν, ὅστε μὲν μὴ πεῖσαι τὸν ὀρθὸν λόγον, κρατεῖ τὸ πάθος· ὥστε μὴ ταῦτ' οἴ ἔχοντα διώκειν * ἀναίδην δ' εἶναι τὰς B τοιαύτας ἡδονὰς, οὐ κρατεῖ· τοῦτ' ἔστιν ὁ ἀκρατὴς, * βελτίων τοῦ ἀκολάστου· τοῦτο φαῦλος ἁπλῶς· αὐξάνει γὰρ τὸ βέλτιον ἡ ἀρχή. ἄλλος δή, ἐναντίος, ὁ ἐμμενετικὸς, καὶ οὐκ ἐκστατικὸς, ὃς γε τὸ πάθος φανερὸν δὴ ἐκ τούτων ὅτι δι' μὲν, κατάστασις ἕξις· δι' ὃ, φαῦλα.

γρ. ἀναίδην

γρ. βελτίων ἐστὶ τ.

CAPVT IX.

Quid interſit inter continentem, qui in bono conſilio perſtat, & pertinacem qui in ſua ſententia etiam mala obſirmatus manet. Tum dubitationes aliquas ſoluit.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

C

Ἐγκρατὴς καὶ ἐμμένων τῷ δόξαν ἔχουσι, καὶ τίνι διαφέρουσι.

VTrùm igitur continens sit is qui in qualibet ratione, & in quolibet consilio perstat: an is demum qui in recto consilio? Et vtrùm is incontinens, qui in quolibet consilio, atque in quauis ratione non permanet, an is qui in ratione falsa, & in consilio minùs recto, quemadmodum suprà à nobis dubitatum est: An ex euentu quidem in quouis consilio: per se autem in vera ratione & recto consilio permaneat continens, non permaneat incontinens, videamus. Si quis enim illud propter hoc optet & expetat, aut persequatur, per se quidem hoc persequi & optare dicendus est, ex euentu verò illud prius. Per se autem, simpliciter & absolutè intelligi volumus. Itaque accidere potest vt in qualibet opinione ille permaneat, hic ex qualibet depellatur: absolutè autem in vera ille permanet, hic non permanet. Sunt autem quidam, qui in opinione sua facilè perseuerant: atque hi sunt quos in sententia obstirmatos & pertinaceis appellamus: quales sunt ij qui ægrè sibi aliquid à quoquam persuaderi patiuntur, quique non facilè de sententia deducuntur: qui simile quiddã habẽt continenti, vt prodigus liberali, & audax fidenti: sed in multis ab eo diserepãt. Continens enim, propter perturbationem, & cupiditatem, sententiam non mutat. Nam vbi fors ita tulerit, facilè sibi fidẽ fieri patietur. Pertinax autem & in sententia obstirmatus, de sententia non decedit, etiamsi suadeat ratio.

D ΠΟΤΕΡΟΝ οὖν ἐγκρατὴς ἔστιν ὁ ὁπωσοῦν λόγῳ, καὶ ὁπωσοῦν προαιρέσει ἐμμένων, ἢ ὁ τῇ ὀρθῇ· καὶ ἀκρατὴς δὲ, ὁ ὁπωσοῦν μὴ ἐμμένων προαιρέσει, καὶ ὁπωσοῦν λόγῳ, ἢ ὁ τῷ ψευδεῖ λόγῳ καὶ τῇ προαιρέσει τῇ μὲν ὀρθῇ, ὥστε ἀπορεῖν πότερον, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς * ὁ ὁπωσοῦν· καθ' αὑτὸ δὲ τῷ ἀληθεῖ λόγῳ καὶ τῇ ὀρθῇ προαιρέσει, ὁ μὲν, ἐμμενετικὸς· ὁ δὲ, οὐκ ἐμμενετικὸς· εἰ γάρ τις τοῦδε ἕνεκα αἱρεῖται ἢ διώκει, καθ' αὑτὸ μὲν, τοῦτο διώκει καὶ αἱρεῖται· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, θάτερον. ἁπλῶς δὲ λέγομεν, θ καθ' αὑτό· ὥστε, ὃς μὲν ὡς ὁπωσοῦν δόξῃ, ὁ μὲν, ἐμμενετικὸς· ὁ δὲ, ἐξίστασθαι· ἁπλῶς δὲ, τῇ ἀληθεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἱ ἐμμενετικοὶ * τῇ δόξῃ· εἰσὶ δ' οὓς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, οἷς δύσπειστοι καὶ οὐκ εὐμετάπειστοι· οἱ ὅμοιον μέν τι ἔχουσι τῷ ἐγκρατεῖ· οἷς ὁ ἄσωτος τῷ ἐλευθερίῳ, καὶ ὁ θρασὺς τῷ θαρραλέῳ· εἰσὶ δ' ἕτεροι κατὰ πολλά· ὁ μὲν γὰρ, διὰ πάθος ἢ θυμὸν ἢ μελαγχολίαν, ὁ ἐγκρατὴς· ἐπὶ δύσπειστος, ὅταν τύχῃ, ἔσται ὁ ἐγκρατὴς· ὁ δὲ, οὐ διὰ λόγον·

γρ. ὁ ὁπωσοῦν

γρ. τῇ δόξῃ, οὓς καλοῦσιν

ἐπὶ ἐπιθυμίας γε λαμβάνουσι, καὶ ἄγονται οἱ πολλοὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν. εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες, καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ *ἄγροικοι. οἱ μὲν ἰδιογνώμονες, δι' ἡδονὴν καὶ λύπην· χαίρουσι γὰρ νικῶντες, ἐὰν μὴ μεταπείθωνται· καὶ λυποῦνται, ἐὰν ἄκυρα τὰ αὑτῶν ᾖ, ὥσπερ ψηφίσματα· ὥστε μᾶλλον τῷ ἀκρατεῖ ἐοίκασιν ἢ τῷ ἐγκρατεῖ. εἰσὶ δέ τινες οἳ τοῖς δόξασιν οὐκ ἐμμένουσιν, οὐ δι' ἀκρασίαν, οἷον ἐν τῷ Φιλοκτήτῃ τῷ Σοφοκλέους ὁ Νεοπτόλεμος· καίτοι δι' ἡδονὴν οὐκ ἐνέμεινεν, ἀλλὰ καλήν. τὸ γὰρ ἀληθεύειν αὐτῷ* καλὸν ἦν· ἐπείσθη δ' ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ψεύδεσθαι. οὐ γὰρ πᾶς ὁ δι' ἡδονήν τι πράττων, οὔτ' ἀκόλαστος, οὔτε φαῦλος, οὔτε ἀκρατής· ἀλλ' ὁ δι' αἰσχράν. ἐπεὶ δ' ἐστί τις καὶ τοιοῦτος οἷος ἧττον ἢ δεῖ τοῖς σωματικοῖς χαίρων, καὶ οὐκ ἐμμένων τῷ λόγῳ ὁ τοιοῦτος, τούτου καὶ τοῦ ἀκρατοῦς μέσος ὁ ἐγκρατής· ὁ μὲν γὰρ ἀκρατὴς οὐκ ἐμμένει τῷ λόγῳ, διὰ τὸ μᾶλλόν τι· οὗτος δέ, διὰ τὸ ἧττόν τι· ὁ δ' ἐγκρατὴς ἐμμένει, καὶ οὐδὲ δι' ἕτερον μεταβάλλει. δεῖ δέ, εἴπερ ἡ ἐγκράτεια σπουδαῖον, ἀμφοτέρας τὰς ἐναντίας ἕξεις φαύλας εἶναι, ὥσπερ καὶ *φαίνονται· ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν ἑτέραν ἐν ὀλίγοις καὶ ὀλιγάκις εἶναι φανεράν· ὥσπερ ἡ σωφροσύνη τῇ ἀκολασίᾳ δοκεῖ ἐναντίον εἶναι μόνον, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια τῇ ἀκρασίᾳ. ἐπεὶ δὲ καθ' ὁμοιότητα πολλὰ λέγεται, καὶ ἡ ἐγκράτεια ἡ τοῦ σώφρονος καθ' ὁμοιότητα ἠκολούθηκεν· ὅ, τε γὰρ ἐγκρατὴς οἷος μηδὲν παρὰ τὸν λόγον, διὰ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ποιεῖν, καὶ ὁ σώφρων. ἀλλ' ὁ μὲν ἔχων ὁ δ', οὐκ ἔχων φαύλας ἐπιθυμίας· καὶ ὁ μὲν τοιοῦτος οἷος μὴ ἥδεσθαι παρὰ τὸν λόγον· ὁ δ', οἷος ἥδεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἄγεσθαι. *ὅμοιοι δὲ καὶ ὁ ἀκρατὴς καὶ ὁ ἀκόλαστος, ἕτεροι μὲν ὄντες, ἀμφότεροι δὲ τὰ σωματικὰ ἡδέα διώκουσιν· ἀλλ' ὁ μέν, καὶ οἰόμενος δεῖν· ὁ δ' οὐκ οἰόμενος.

γρ. ἀγροῖκοι.
γρ. καλὸν ἦ- δεῖν.
γρ. φαίνεται
γρ. ὅμοιοι

A Deinde magna pars hominum cupiditates vltrò accersit, ac recipit, seséque à voluptatibus duci facilè patitur. Obfirmati autem in sententia sunt ij qui præcipuas quasdam sentẽtias in animum induxerunt, indoctique & agrestes homines. Atque ij quidem qui præcipuas sententias in animum induxerunt, propter voluptatem ac dolorem sunt pertinaces. Lætantur enim cùm vincunt, si de sententia sua non deducantur: grauiter molestéque ferunt, si sua veluti decreta rescindantur atque infirmentur. Itaque incontinenti, quàm continenti, sunt similiores. B Sunt autem nonnulli, qui non perstant in eis quæ ipsi decreuerunt & compróbarunt, sed non propter incontinentiam: vt in Sophoclis Philoctete Neoptolemus. Atqui propter voluptatem in sententia non perstitit: at honestam. Nam vera loqui, erat ei pulcrum, atque honestum: persuasum autem ei fuerat ab Vlysse, vt mentiretur. Non enim quisquis voluptate adductus aliquid agit, intemperãs est, neque improbus, neque incontinens: sed qui turpi. Quoniã autem est etiam aliquis eiusmodi, qui minùs quàm debeat, corporis voluptatibus delectetur, & qui in ratione C non permaneat: inter hunc & incontinentem, medius continens locatus est. Incõtinens enim propterea sese in rationis gyro non continet, quia magis quàm par est, voluptatibus delectatur: hic autem nomine vacans propterea quod minùs delectetur. Continens autem in ratione permanet, neque propter alterutrum sententiam mutat. Necessariò autem si continentia bonum est, ambo habitus contrarij mali sunt, quemadmodum apparet: sed quia alter in paucis & rarò reperitur: idcirco vt temperantia intemperantiæ duntaxat videtur aduersari, sic & incontinentiæ continentia. Sed quandoqui- D dem ex similitudine multa dicuntur, temperantis quoque continentia ex similitudine quadam ducta est. Nam & continens & temperãs eiusmodi sunt, vt nihil à ratione faciant alienum propter corporis voluptates: sed hoc interest, quòd ille prauis afficitur cupiditatibus: hic non item: & hic eiusmodi est vt nulla re delectetur præter rationem: ille eiusmodi, vt delectetur quidem, sed non vt trahatur. Similes sunt quoque inter se incontinens & intemperans. Et cùm inter se alioquin E differant, ambo corporis delectationes persequuntur: hic ita vt existimet eas sequi oportere; ille, ita vt non existimet.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκόλαστον εἶναι τὸν αὐτόν.

ΟΥΔ' ἅμα φρόνιμον καὶ ἀκρατῆ ἐνδέχεται εἶναι τὸν αὐτόν· ἅμα γὰρ

CAPVT X.

Fieri non posse vt sit aliquis vnà prudens & incontinens.

NEque verò fieri potest vt idem vnà prudens sit & incontinens. Nam prudentem

etiam bonum virum ſimul eſſe oſtendimus. Præterea non ex eo ſolùm prudens aliquis eſt, quòd ſciat, ſed etiam quòd ad res agendas idoneus ſit. At incontinens ad agendum ineptus eſt. Solertem autem nihil prohibet incontinentem eſſe. Itaque etiam videntur interdum nonnulli prudentes eſſe, & tamen incontinentes: quia ſolertia differt à prudentia eo modo quo ſuperiore libro diximus: & propterea quia ratione ſunt duo illa quidem finitima, ſed conſilio differunt. Neque etiam incontinens inſtar eius eſt qui ſcit, eáque quæ ſcit, re conſiderat, & animo contemplatur: ſed eius qui dormit, vel qui vino obrutus eſt. Et verò ſua ſponte facit quidem ille: facit enim quodammodo ſciens & cuius rei gratia faciat: ſed improbus non eſt tamen. Conſilium enim eius bonum eſt. Itaque dimidia ex parte malus eſt. Neque iniuſtus eſt: quoniã non eſt ſubdolus, aut inſidioſus. Incontinentium enim aliqui non perſtãt in eis quæ deliberarint: ij autem, qui atra bile laborant, ne ad conſulcandũ quidem vlla ex parte apti ſunt. Similis igitur eſt incontinens, ei ciuitati quæ omnia quidem decernit, quæ ſunt decernenda, legéſque habet bonas atque vtileis, ſed nulla earum vtitur: quemadmodum Anaxandrides falsè dixit,

Conſuliat, à qua ſpernitur lex, ciuitas.

Malus autem ei ſimilis eſt, quæ legibus vtitur, ſed malis vtitur. Verſatur autem incontinentia & continentia in eo quod magnæ partis hominum habitum ſuperat. Continens enim magis, incontinens minùs quàm maxima pars hominũ poſſit, in recta ratione permanet. Ea autem incontinentia ſanabilior eſt, quæ ineſt in incontinentibus atra bile affectis, quàm eorum qui in eo, quod deliberarunt, non permanent: faciliúſque ſanari poſſunt, qui ex cõſuetudine, quàm qui ex natura, incontinentiam contraxerunt. Facilius eſt enim conſuetudinem mutare, quàm naturam. Propterea enim & conſuetudinem mutare difficile eſt, quia naturæ ſimilis eſt: quemadmodum ait Euenus,

Multos, quod partum eſt meditando, permanet annos,
Atque in naturam tandem conuertitur vſus.

Quid igitur ſit continentia, quid incontinentia: quid tolerantia, & mollities, & quam inter ſe hi habitus rationem habeant, hactenus à nobis expoſitum eſt.

CAPVT XI.

Rationes aduerſus voluptatem afferri ſolitæ.

DE voluptate autem & dolore cognoſcere, eius hominis eſt, qui in ciuilis prudentiæ ſtudio ſe verſari profitetur. Hic enim vltimi bonorum omnium magiſter, & veluti architectus eſt: quod intuentes, vnumquidque

A Φρόνιμος γὰρ σπουδαῖος ὁ ἦθος διάκειται ὢν. ἔτι, οὐ τοῦ εἰδέναι μόνον φρόνιμος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρακτικός· ὁ δ' ἀκρατὴς, οὐ πρακτικός. τὸν δὲ δεινὸν οὐδὲν κωλύει ἀκρατῆ εἶναι· διὸ καὶ δοκοῦσιν ἐνίοτε φρόνιμοι μὲν εἶναί τινες, ἀκρατεῖς δὲ, ἀφ' ὧν τὸ δεινότητα ἀγαθόν ἐστι τῆς φρονήσεως τὸν εἰρημένον τρόπον· ἐν τοῖς πρόσθεν λόγοις· καὶ ἔστι μὲν τὸν λόγον ἐγγὺς εἶναι, διαφέρει δὲ καὶ τῷ πρᾶξαι. οὐδὲ δὴ ὡς ὁ εἰδὼς καὶ θεωρῶν, ἀλλ' ὡς ὁ καθεύδων ἢ οἰνωμένος, B ὁ ἐκὼν μὲν· τρόπον γέ πινα εἰδώς, καὶ ὁ ποιῶν, καὶ οὐ βέλτιστος· πονηρὸς οὖν, οὐ· ἡ γὰρ προαίρεσις, σπουδαία· ἀλλ' ἡμιπόνηρος, καὶ οὐκ ἄδικος· οὐ γὰρ ἐπίβουλος· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ ἐμμενετικὸς, οἷς ἂν βουλεύσηται· ὁ δὲ, μελαγχολικὸς, οὐδὲ βουλευτικὸς ὅλως· καὶ ἔοικε δὴ ὁ ἀκρατὴς πόλει, ἣ ψηφίζεται μὲν ἅπαντα τὰ δέοντα, καὶ νόμους ἔχει σπουδαίους, χρῆται δ' οὐδενὶ· ὥσπερ Ἀναξανδρίδης ἔσκωψεν· C

Ἡ πόλις ἐβουλεύσῃ, ἣ νόμων οὐδενὶ μέλει·

ὁ μὲν γὰρ πονηρὸς, χρωμένη μὲν τοῖς νόμοις, πονηροῖς δὲ χρωμένη. ἔστι δ' ἀκρασία καὶ ἐγκράτεια περὶ ὃ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τῶν πολλῶν ἕξεως· ὁ μὲν γὰρ ἐμμενὴς μᾶλλον ὁ δ', ἧττον, τῆς τῶν πλείστων δυνάμεως· διαπτέρυγα γὰρ τὴν ἀκρασίαν, ἥν οἱ μελαγχολικοὶ ἀκρατεύονται, τὴν βουλευσαμένων μὲν, μὴ ἐμμενόντων δὲ· καὶ οἱ μὲν ἔθει D μᾶλ' ἀκρατεῖς, τὴν φυσικὴν· ῥᾷον γὰρ ἔθος μετακινῆσαι φύσεως· διὸ γὰρ τοῦτο καὶ ὃ ἔθος χαλεπὸν, ὅτι τῇ φύσει ἔοικεν, ὥσπερ καὶ Εὔηνος λέγει,

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμπυνα φίλεν· καὶ δὲ
Ταύτην δ' ὀλίγον πλείω τιθέμεσθαι φύσιν εἶναι.

τί μὲν οὖν ἐστιν ἐγκράτεια, καὶ τί ἀκρασία, καὶ καρτερία καὶ μαλακία, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἕξεις αὗται πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται. E

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Τὰ περὶ ἡδονῆς λεγόμενα, ὅτι οὐκ ἀγαθόν.

ΠΕΡΙ δ' ἡδονῆς καὶ λύπης θεωρῆσαι, τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου ἐστὶν· οὗτος γὰρ τέλους ἀρχιτέκτων· πρὸς ὃ βλέποντες, ἕκαστον, ὅ μέν, κακὸν ὅ δ',

ἀγαθὸν ἁπλῶς λέγομεν. ἔτι δὲ, καὶ τῶν διαλεχθέντων ὑπομνῆσαι δεῖ αὐτὸν τὰ περὶ τὰ ἀρετικὰ καὶ τὰ κακίας, τὰ ἠθικὰ δεῖ λύπας καὶ ἡδονὰς ἔχοντα· καὶ τὰ διαγωγίας οἱ πλεῖστοι μὲν ἡδονῆς εἶναι φασι· διὸ καὶ τὸν μακάριον ὠνόμακασιν ἀπὸ τοῦ χαίρειν. τοῖς μὲν οὖν, δοκεῖ οὐδεμία ἡδονὴ εἶναι ἀγαθὸν, οὔτε καθ' αὑτὸ, οὔτε κατὰ συμβεβηκός· οὐ γὰρ εἶναι τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ ἡδονήν· τοῖς δ', ἔνιαι μὲν εἶναι, αἱ δὲ πολλαὶ, φαῦλαι. ἔτι δ', τούτων πεῖραν, εἰ καὶ πᾶσαι ἀγαθὸν, ὅμως μὴ οὐδέχεσθαι εἶναι τὸ ἄριστον ἡδονήν. ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν, ὅτι πᾶσα ἡδονὴ γένεσίς ἐστιν εἰς * φύσιν αἰσθητὴν, οὐδεμία δὲ γένεσις συγγενὴς τοῖς τέλεσιν· οἷον οὐδεμία οἰκοδόμησις οἰκία. ἔτι, ὁ σώφρων φεύγει τὰς ἡδονάς· ἔτι, ὁ φρόνιμος τὸ ἄλυπον διώκει, οὐ τὸ ἡδύ· ἔτι ἐμποδίζουσι τὴν φρόνησιν αἱ ἡδοναὶ καὶ ὅσῳ μᾶλλον χαίρει, μᾶλλον· οἷον τὸν τῶν ἀφροδισίων· οὐδένα γὰρ ἂν δύνασθαι νοῆσαί τι ἐν αὐτῇ· ἔτι, τέχνη οὐδεμία ἡδονῆς· καίτοι πῶς ἀγαθὸν, τέχνης ἔργον. ἔτι, παιδία καὶ θηρία διώκει τὰς ἡδονάς· τοῦ δὲ μὴ πάσας εἶναι δῆλον, ὅτι εἰσὶ καὶ αἰσχραὶ καὶ ὀνειδίζονται, καὶ ὅτι βλαβεραί· νοσώδη γάρ ἐνια τῶν ἡδέων. ὅτι δ' οὐκ ἄριστον ἡ ἡδονὴ, ὅτι οὐ τέλος, ἀλλὰ γένεσις. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα σχεδὸν ταῦτ' ἐστίν.

κ. φύσι αἰσθητῇ. & ita non in Nic. tantùm sed in Magnis quoque l. 2. c. 7.

A partim malum, partim bonum simpliciter dicere solemus. Præterea verò necessariò nobis de iis disputãdum & considerandum est. Nam cùm virtutes & vitia, quæ ad mores pertinent, in voluptate ac dolore locauimus: tum plerique vitam beatam cum voluptate copulatam esse dicunt. Itaque & μακάριον, beatum ἀπὸ τοῦ μάλιστα χαίρειν, à maximè gaudendo, nominarunt. Primùm igitur sunt qui nullam voluptatem bonum esse censent, neque per se, neque ex euentu: non enim idem esse bonum & voluptatem. Alij nonnullas esse bonas, multas verò malas. Tertij disputant, etiamsi voluptates B omnes sint bonum, non posse fieri tamen vt summum bonum sit voluptas. Omnino igitur non est bonum: quia voluptas omnis ad naturam ortus est, qui sensu percipi possit. At nullus ortus finibus est cognatus: vt nulla ædificatio cum ædibus cognationem habet. Præterea temperans fugit voluptates: tum prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudẽter sentiendi facultatem impediunt voluptates, eóque magis, quo quisque magis delectatur: qualis est ea quæ ex rebus venereis percipitur. In ea voluptate enim neminẽ quicC quam animo agitare, aut ratione explicare posse. Præterea voluptatis ars nulla est. atqui quicquid est bonum, artis opus est. Tum verò voluptates pueri & bestiæ persequuntur. Non omneis autem esse bonas id declarat, quòd sunt etiam aliquæ turpes, & quæ vitio vertuntur, & quæ damnum afferunt. Quædam enim eorum quæ iucunda sunt, morbos gignunt. Iam verò neq; summum bonum est voluptas, quia non finis, sed ortus est. Atque hæc ferè D sunt quæ contra voluptatem disputantur.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Λύσις τῶν προφερομένων, καὶ ὅτι ἡδονὴ ἀγαθόν.

ΟΤΙ δ' οὐ συμβαίνει ἐκ τούτων μὴ εἶναι ἀγαθὸν, μηδὲ τὸ ἄριστον, ἐκ τῶνδε δῆλον· πρῶτον μὲν, ἐπεὶ τὸ ἀγαθὸν διχῶς· τὸ μὲν γὰρ, ἁπλῶς· τὸ δὲ, ἑνί. καὶ αἱ φύσεις καὶ αἱ ἕξεις ἀκολουθήσουσιν. ὥστε καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ γενέσεις ἀκολουθήσουσι· καὶ αἱ φαῦλαι ἑνί δ', οὐ· ἀλλ' αἱρεταὶ τῷδε· ἔνιαι δὲ, οὐδὲ τῷδε, ἀλλὰ ποτὲ καὶ ὀλίγον χρόνον αἱρεταί δ', οὐ· αἱ δ', οὐδὲ ἡδοναὶ, ἀλλὰ φαίνονται, ὅσαι μὴ λύπης, ἧς ἰατρείας ἕνεκεν· οἷον, αἱ τῶν κεκμηκότων. ἔτι, ἐπὶ τὸ ἀγαθοῦ, τὸ μὲν ἐνέργεια,

CAPVT XII.

Refutatio eorum quæ superiori capite contra voluptatem sunt disputata.

EX his autem non effici, vt neque bonum, E neque summũ bonum sit voluptas, ea quę dicemus, declarabũt. Primùm, quia cùm duobus modis dicatur bonum, vnúmque sit, quod absolutè & per se bonum est: alterũ, quod alicui est bonum: eandem partitionem sequentur & naturæ, & habitus: eandẽ igitur & motiones, & ortus. Et quæ malæ videntur voluptates, earum aliæ sunt simpliciter malæ, sed alicui non malæ, immò huic optabiles: aliæ ne huic quidem sunt optabiles, sed aliquando & non diu: non sunt tamẽ optabiles. Hæ autẽ ne sunt quidem voluptates, sed videntur, nẽpe quotquot cum dolore aliquo coniunctæ sunt, & quæ curationis causa adhibentur, vt ægrotorum. Præterea cùm bonum aliud sit muneris functio,

aliud habitus: eæ voluptates, quæ in naturalem habitum reſtituunt, ex euentu iucundæ ſunt. Ineſt autem in cupiditatibus functio habitus & naturæ aliqua re carentis. Sunt enim etiam aliquæ doloris & cupiditatis expertes voluptates; quales ſunt functiones muneris in contemplando occupatæ, natura nihil deſiderante, nullâque re egente. Illas autem non eſſe veras voluptates, argumento eſt, quòd non iiſdem rebus iucundis delectantur homines, cùm expletur, & cùm in ſuo ſtatu eſt natura. Sed natura conſtituta, rebus delectantur abſolutè iucundis: cùm expletur verò, etiam contrariis. Acribus enim & amaris gaudent: quorum nihil eſt neque natura neque abſolutè iucundum. Ergo ne voluptates quidem. Vt enim ea quæ iucunda ſunt, inter ſe comparantur, ſic & eæ quæ ab his oriuntur, voluptates. Nec verò neceſſe eſt aliud quicquam voluptate melius eſſe, vt aiunt nonnulli, finem ortu eſſe meliorem. Voluptates enim non ſunt ortus: nec omnes quidem ſunt cum ortu coniunctæ: ſed muneris functiones potiùs, & finis. Nec cùm gignuntur res aliquæ, ſed cùm aliquibus rebus vtimur, eueniunt, atque exiſtunt voluptates: neque omnium voluptatum finis, quiddam ab illis diuerſum eſt, ſed earum quæ ad naturæ perfectionem perducunt. Quapropter neque rectè dicunt voluptatem ortum ſiue generationem eſſe, quæ ſenſu percipi poſſit: ſed dicendum fuit potiùs, eſſe functionem muneris habitus cum natura conſentientis: & in locum illorum verborum, Quæ ſenſu percipi poſſit, ſubſtituendum eſt, Non impeditam. Idcirco autem ortum quemdam eſſe exiſtimant, quia propriè bonum eſt. Nam functionem muneris ortum eſſe arbitrantur. Sed aliud eſt. Quòd autem declarari ex eo putant voluptates eſſe malas, quia nonnulla iucunda morbos pariunt: eadem ratio & contra ſalubria facit, quia nonnulla eorum ſunt ad pecuniam quærendam inutilia. Hac igitur ratione erunt vtraque mala: ſed non idcirco mala ſunt. Nam etiam cauſas rerum animo contemplari, & diſcere, nocet interdum valetudini. Sed neque prudentiam, neque vllum alium habitum voluptas impedit ea quę ab vnoquoque habitu proficiſcitur: ſed quæ ſunt alienæ. Eæ enim quæ ex contemplatione rerum & diſciplina manant voluptates, efficient vt magis ac magis contemplemur, & diſcamus. Nullam verò voluptatis artem eſſe, non eſt mirum: neque id ſine ratione accidit. Nam neque vllius functionis ars eſt, ſed facultatis potiùs: quamquam vnguentaria & culinaria videntur eſſe voluptatis artes. Quod verò, temperantem fugere voluptates, & prudentem ſequi vitam à dolore vacuam: pueros autem & beſtias voluptates conſectari; eadem ratione hæc omnia diſſoluuntur. Nam quoniam expoſuimus, quemadmodum ſint abſolutè bonæ voluptates,

A ὃ δ' ἕξις, καὶ συμβεβηκὸς, αἱ καθιστᾶσαι εἰς τὴν φυσικὴν ἕξιν, ἡδεῖαί εἰσιν. ἔστι δὲ καὶ ἐνέργεια ἐν παῖς ἐπιθυμίαις τῆς ὑπολύπου ἕξεως καὶ φύσεως, ἐπεὶ καὶ ἄνευ λύπης καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἡδοναί· οἷαι αἱ τῶν θεωρεῖν ἐνέργειαι, τῆς φύσεως οὐκ ἐνδεούσης. σημεῖον δ', ὅτι οὐ παῖς αὐτοῖς ἡδέα χαίρουσιν, ἀναπληρουμένης τε τῆς φύσεως καὶ καθιστώσης· ἀλλὰ καθιστώσης μὲν, τοῖς ἁπλῶς λιδέσιν· ἀναπληρουμένης δὲ καὶ τοῖς ἐναντίοις· καὶ γὰρ ὀξέσι καὶ πικροῖς χαίρουσιν· ὧν οὐδὲν οὔτε φύσει ἡδύ, οὔθ' ἁπλῶς ἡδύ· ὥστε οὐδ' αἱ ἡδοναί· ἐπεὶ γὰρ τὰ ἡδέα πρὸς ἄλληλα συνέζηκεν, οὕτω καὶ αἱ ἡδοναὶ αἱ ἀπὸ τούτων· ἐπεὶ οὐκ ἀναίτιον ἕτερόν τι βέλτιον εἶναι τῆς ἡδονῆς, ὥσπερ τινές φασι τὸ τέλος τῆς γενέσεως· οὐ γὰρ γενέσεις εἰσὶν αἱ ἡδοναὶ, οὐδὲ μετὰ γενέσεως πᾶσαι, ἀλλ' ἐνέργειαι καὶ τέλος· οὐδὲ γινομένων συμβαίνουσιν, ἀλλ' ἀπειλημμένων· καὶ τέλος, οὐ πασῶν ἕτερόν τι, ἀλλὰ τῶν εἰς τὴν τελείωσιν ἀγομένων τῆς φύσεως. διὸ καὶ οὐ καλῶς ἔχει ὃ αἰσθητὸν γένεσιν φάναι εἶναι τὴν ἡδονὴν, ἀλλὰ μᾶλλον λεκτέον ἐνέργειάν τῆς καὶ φύσιν ἕξεως· ἀντὶ δὲ τοῦ αἰσθητὸν, ἀνεμπόδιστον. δοκεῖ δὲ γένεσίς τις εἶναι, ὅτι κυρίως ἀγαθὸν· τὴν γὰρ ἐνέργειαν γένεσιν οἴονται εἶναι. ἔστι δ' ἕτερον ὃ δ' εἶναι φάσκας, ὅτι νοσώδη ἔνια ἡδέα, ὃ αὐτὸ καὶ ὅτι ὑγιεινά, ἔνια φασὶ πρὸς χρηματισμόν. ταὐτὴ οὖν φασὶ ἀμφω, ἀλλ' οὐ φασὶ κατὰ γε τοῦτο· ἐπεὶ καὶ ὃ θεωρεῖν ποτὲ βλαπτικὸν πρὸς ὑγίειαν· ἐμποδίζει γὰρ, οὔτε φρονήσει, οὔθ' ἕξει οὐδεμιᾷ τινὶ ἀφ' ἑκάστης ἡδονὴ, ἀλλ' αἱ ἀλλότριαι· ἐπεὶ αἱ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ μανθάνειν, μᾶλλον ποιήσουσι θεωρεῖν καὶ μανθάνειν. ὃ δὲ, τέχνης μὴ εἶναι ἔργον μηδεμιᾶς ἡδονῆς, οὐ λέγως συμβέβηκεν. οὔτε γὰρ ἄλλης ἐνεργείας οὐδεμιᾶς τέχνη ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως· καὶ τοι καὶ τινὲς μυρεψικὴ τέχνη, καὶ * τινὲς ὀψοποιϊκὴ, δοκεῖ ἡδονῆς εἶναι. ὃ δὲ τὸν σώφρονα φεύγειν, καὶ τὸν φρόνιμον διώκειν τὸν ἄλυπον βίον, καὶ ὃ τὰ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκειν, παῖς αὐτοῖς λύεται πρώτα. ἐπεὶ γὰρ εἴρηται πῶς ἀγαθαὶ ἁπλῶς,

* χυτρόποικιλικὴ.

καὶ πῶς οὐκ ἀγαθαὶ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ, ταύτας καὶ παιδία καὶ τὰ θηρία διώκει, ἢ τοιούτων ἀλυπίαν ὁ φρόνιμος, τὰς μετὰ ἐπιθυμίας καὶ λύπης, καὶ τὰς σωματικάς· (τοιαῦται γὰρ αὗται·) καὶ τὰς τούτων ὑπερβολάς, καθ' αὑτὸ ἀκόλαστος. διὸ ὁ σώφρων φεύγει ταύτας· ἐπεί εἰσιν ἡδοναὶ καὶ σώφρονος.

A & quemadmodum non omneis bonæ; has tales pueri & beſtiæ perſequuntur, harúmque indolentiam vir prudens: eas, inquam, quæ cum cupiditate & dolore coniunctæ ſunt, & quæ ad corpus pertinent, (ſunt enim hæ huiuſmodi,) earúmque immoderationes, ex quibus intemperans & dicitur & eſt intemperans. Quo fit, vt has fugiat temperans. Nam ſunt & temperantis propriæ quædam voluptates.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Οτι ἡδονή τις ἀγαθόν.

CAPVT XIII.

B *Docet, voluptatem eſſe aliquatenus bonum, refutatis contrarijs rationibus.*

ΑΛΛΑ μὴν ὅτι γε ἡ λύπη κακὸν ὁμολογοῦσι, καὶ φευκτόν. ἡ μὲν γὰρ, ἁπλῶς κακόν. * ἡ δ', ᾗ, τῷ ἐμποδιστική· τῷ δὲ φευκτῷ ὃ ἐναντίον, ᾗ φευκτόν τι ἡ κακόν, ἀγαθόν. ἀναίρη ἄρα τὴν τοιαύτην ἡδονὴν ἀγαθόν τι εἶναι· ὡς γὰρ Σπεύσιππος ἔλυεν, οὐ συμβαίνει ἡ λύσις· ὥσπερ ὃ μεῖζον τῷ ἐλάττονι, καὶ τῷ ἴσῳ ἐναντίον· ἡ γὰρ αὐ φαίη ἄν τις κακόν τι εἶναι τὴν ἡδονήν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲν κωλύει ἡδονήν τινα εἶναι, εἰ ἔνιαι φαῦλαι ἡδοναί, ὥσπερ καὶ ὑπάρχει μία τινὰ, εἶναι φαύλων ὑγιῶν· ἴσως δ' ἡ ἀληθέστερον, εἴπερ ἑκάστης ἕξεώς εἰσι ἐνέργειαι αἱ ἐμπόδιστοι, εἴη δ' ἂν αὐτῶν ἐνέργεια ἕκαστον βίος· εἰ δὴ πᾶσιν εὐδαίμων ἐνέργειά ἐστιν ἡδονή, εἰ ἔτυχεν ἁπλῶς· καὶ διὰ τοῦτο πάντες τὸν εὐδαίμονα, ἡδὺν οἴονται βίον εἶναι, καὶ ἐμπλέκουσι τὴν ἡδονὴν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, εἰκότως· οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια τέλειος, ἐμποδιζομένη· ἡ δ' εὐδαιμονία, τῶν τελείων. διὸ καὶ δεῖται ὁ εὐδαίμων τοῦ ἐν σώματι ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς τύχης, ὅπως μὴ ἐμποδίζηται τούτων. οἱ δὲ τὸν ἐγχιζόμενον, καὶ τὰ δυστυχήμασι μεγάλοις περιπίπτοντα, εὐδαίμονα φάσκοντες εἶναι, ἑκὼν ἂν ἀγαθὸς, ἢ ἑκόντες, ἢ ἄκοντες, ταῦτ' λέγουσι· διὸ δὴ δεῖσθαι τῆς τύχης, δοκεῖ τισι ταύτην εἶναι ἡ δυτυχία τὴν εὐδαιμονίαν, οὐκ ὀρθῶς· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ συμπαραλαμβάνεται, ἐμποδίζουσα ὑπερβολῇ· ἴσως οὐκ ἔστι δυτυχίαν καλεῖν τοῦτον· πρὸς γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ὁ ὅρος αὐτῆς. ἃ δὲ διώκειν ἄνθρωπα καὶ θηρία καὶ αἱρετὰ εἶναι πως τὴν ἡδονὴν, σημεῖον ἐκ τοῦ εἶναί πως ἀγαθόν τι αὐτήν.

INter omneis porrò conuenit, malum eſſe dolorem, ac fugiendũ. Alius enim abſolutè malum eſt, alius aliquo modo nempe, quòd impedit. Quod autem rei fugiendæ contrarium eſt, quà fugienda & mala, bonum eſt. Neceſſariò igitur bonum quiddã eſt voluptas. Neque enim ea, qua vtebatur Speuſippus, diſſolutio quadrat: vt maius minori & æquali contrarium eſt, ſic voluptati duo eſſe contraria, & C dolorem, & id quod medium eſt. Non enim dixerit, voluptates idem eſſe quod aliquod malum. Iam verò nihil prohibet, ſi nonnullæ voluptates malæ ſunt, quominus aliqua voluptas ſit ſummum bonum: quemadmodum & ſcientia aliqua eſt optima, etiamſi aliquæ ſint malæ. Immò verò fortaſſe & neceſſe eſt, ſiquidem vniuſcuiuſque habitus functiones liberæ ſunt, & non impeditæ, ſiue omnium habituum functio beatitudo eſt, ſiue alicuius eorum, modò non ſit impedita, eam maximè eſſe expetendam. At hoc eſt voluptas. Itaque erit aliqua voluptas ſummum bonum, cùm ſint multæ, ſi D fors ita ferat, abſolutè malæ. Atque ob hanc cauſam, vitam beatam, iucundam eſſe omnes exiſtimant, & beatitudinem cum voluptate connectunt, non iniuria. Nulla enim muneris functio, ſi impediatur, perfecta eſſe poteſt: At beatitudo in perfectis rebus numeratur. Quocirca & corporis & externa bona, & fortunam quoque, ne hæc impediantur, deſiderat beatus. Qui autem ei qui in rota crucietur, & qui maximis calamitatibus afficiatur, beato eſſe licere dicunt, ſiue ſua ſponte, ſiue inuiti dicant. Propterea autem quòd fortunam deſiderat, E quibuſdam videtur idem eſſe vita beata, atque ſecunda fortuna, cùm longè aliud ſit. Nam etiam ipſa, ſi ſit immoderata, impedimento eſt vitæ beatæ: nec ea iam fortaſſe ſecunda fortuna iure nominatur. Ea enim circumſcribitur ac definitur ex ipſius cum vita beata comparatione. Et quòd omnes & beſtiæ & homines perſequuntur voluptatem, argumento eſt, eam quodammodo eſſe ſummum bonum.

* γρ. ἡ δὲ, τῷ μὴ ἐμ.

Fama autem haud dubiè non funditus interit illa,
Quam multi celebrant populi.

Φήμη δ' οὔ τι γε πάμπαν ἀπόλλυται Hesiod.
λαὸς τήν γε φέρουσι
Πολλοὶ φημίζουσιν.

Sed quoniam neque eadem natura, optima: neque idem habitus, optimus est, nec videtur: ne eandem quidem sequuntur omneis voluptatem: sed omnes tamen voluptatem. Fortasse verò etiam sequuntur non eam quam putant, neque eam quam dixerint, sed eandem. In omnibus enim diuinum quiddam inest natura. Sed nominis hæreditas venit ad corporis voluptates, propterea quòd plerumque sese ad B eas homines applicant, earúmque sunt omneis participes. Quia igitur hæ solæ notæ sunt, idcirco has solas putant esse voluptates. Perspicuum autem etiam illud est, si neque voluptas, neque functio muneris, bonum sit, virum beatum iucundè non victurum. Quãobrem enim ea desideretur, si non sit bonum? Immo verò fieri etiam poterit vt in dolore ac molestia ætatem agat. Nam neque dolor erit malum, si quidem neque voluptas bonum. Itaque cur eum fugiat? Nihilo verò erit iucundior viri boni vita, nisi etiam e- C ius muneris functiones sint iucundiores.

ἀλλ' ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτή, οὔτε φύσις, οὔθ' ἕξις, ἡ ἀρίστη, οὔτ' ἔστιν, οὔτε δοκεῖ, οὔθ' ἡδονὴν διώκουσι τὴν αὐτὴν πάντες· ἡδονὴν μέν τοι πάντες· ἴσως δὲ καὶ διώκουσιν, οὐχ ἣν οἴονται, οὐδ' ἣν ἂν φαῖεν, ἀλλὰ τὴν αὐτήν· πάντα γὰρ φύσει τι θεῖον· ἀλλ' εἰλήφασί γε τὴν τοῦ ὀνόματος κληρονομίαν αἱ σωματικαὶ ἡδοναί, ἀφ' ὧν πλησάκις τε συμβαίνει εἰς αὐτὰς, καὶ πάντας μετέχειν αὐτῶν. ἀφ' ὧν μόνας οὕτω γνωρίμους ἔχει, ταύτας μόνας οἴονται εἶναι. Φανερὸν δὲ καὶ ὅτι, εἰ μὴ ἡδονὴ ἀγαθὸν, καὶ ἡ εὐεργία, οὐκ ἔσται ζῆν ἡδέως τὸν εὐδαίμονα· τίνος γὰρ ἕνεκα δέοι ἂν αὐτῆς, εἰ ἀφ' μὴ ἀγαθόν; ἀλλὰ δὲ λυπηρῶς συνέχεσθαι ζῆν. οὔτε κακὸν γάρ, οὔτ' ἀγαθόν, ἡ λύπη, εἰ ἀφ' μηδὲν ἡδονή· ὥστε ἀφ' τί αὖ φύγοι; οὐδὲ δὴ ἡδίων ὁ βίος ὁ τοῦ σπουδαίου, εἰ μὴ καὶ αἱ εὐεργίαι αὐτοῦ.

CAPVT XIIII.

De corporis voluptatibus.

IAm verò de corporis voluptatibus ij insuper considerare debent, qui nonnullas voluptates dicunt magnopere esse expetendas, quales sunt honestæ: non autem eæ quæ ad corpus pertinent, & in quibus versatur intemperans. D Cur igitur dolores his voluptatibus contrarii mali sunt? Malo enim contrarium bonum est. An ita dicendum, eas esse bonas, quæ sint necessariæ, quia etiam id quod non est malum, bonum est? An vsque ad aliquem finem bonæ sunt? Nam quibus in habitibus ac motibus eius quod est melius, nimium non reperitur, ne eorum voluptatis quidem nimium est: quorum autem nimium reperitur, voluptatis quoque nimium reperitur. Corporis autem bonorum aliquod est nimium, & malus quisque ex eo est, quod immoderatas voluptates sequatur, non E quod necessarias. Delectantur enim omnes quodammodo opsoniis, vino, & rebus venereis, sed non ita vt oportet. Contrà fit in dolore. Nam non fugit quisque immoderatum dolorem, sed omnino dolorem. Non enim nimio dolor est contrarius, nisi ei qui nimium consectatur. Quoniã autem non solùm oratio vera esse debet, verũ etiã causa cur falsa pro veris habita sint, aperienda est, (hoc enim ad fidem faciendam valet: nam cum probabilis ratio visa fuerit, quamobrem visum sit aliquid verum, quod verum non esset, tum magis adducimur vt vero fidem habeamus,)

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν.

ΠΕΡΙ δὲ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν ἐπισκεπτέον τοῖς λέγουσιν, ὅτι εἰσὶν ἡδοναὶ αἱρεταὶ σφόδρα, οἷαι αἱ καλαὶ, ἀλλ' οὐχ αἱ σωματικαὶ, καὶ περὶ ἃς ὁ ἀκόλαστος. ἀφ' τί οὖν αἱ ἐναντίαι λῦπαι, μισηταί; καὶ γὰρ ἀγαθὸν ἐναντίον· ἢ ὅτως ἀγαθαὶ αἱ ἀναλγησίαι, ὅτι καὶ τὸ μὴ κακὸν ἀγαθόν ἐστιν, ἢ μέχρί του ἀγαθαί; τῶν μὲν γὰρ ἕξεων καὶ κινήσεων ὅσων μή ἐστι τὸ βέλτιστον ὑπερβολή, οὐδὲ τῆς ἡδονῆς· ὅσων δ' ἐστὶ, καὶ τῆς ἡδονῆς ἐστι. τῶν δὲ σωματικῶν ἀγαθῶν ἐστιν ὑπερβολή· καὶ ὁ φαῦλος, τοῦ διώκειν τὴν ὑπερβολὴν ἐστὶν, ἀλλ' οὐ τὰς ἀναλγησίας· πάντες γὰρ χαίρουσί πως καὶ ὄψοις, καὶ οἴνοις, καὶ ἀφροδισίοις, ἀλλ' οὐχ ὡς δεῖ· ἐναντίως γ' ὅπερ τῆς λύπης· οὐ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν φεύγει, ἀλλ' ὅλως· οὐ γὰρ ἔστι τῇ ὑπερβολῇ λύπῃ ἐναντία, ἀλλ' ἡ τοῦ διώκοντι τὴν ὑπερβολήν. ἐπεὶ δ' οὐ μόνον δεῖ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον τοῦ ψεύδους· (τοῦτο γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὴν πίστιν· ὅταν γὰρ βέλτιον φανῇ τὸ ψεῦδος τί φαίνεται ἀληθές, οὐκ ὂν ἀληθές, πιστεύειν ποιεῖ τοῦ ἀληθοῦς μᾶλλον.)

erit iucundiſſima. Itaque ſemper vna & ſimplici Deus voluptate potitur. Non enim motionis tantùm functio eſt aliqua, ſed etiam vacuitatis à motione, magiſque eſt in quiete, quàm in motu voluptas. Mutatio autem rerum omnium dulciſſima eſt, vt ait poeta, propter improbitatem quandam hominum. Quemadmodũ enim homo vitioſus ingenio mobili eſt: ſic ea natura, quæ mutationem deſiderat, mala ac vitioſa eſt. Non enim ſimplex, neque bona eſt. De continentia igitur & incontinentia, de voluptate ac dolore, quid ſit eorum vnumquidque, quóque modo, eorum alia bona, alia mala ſint, dictum eſt. Reſtat vt de amicitia dicamus.

A αὐτὴ τοιαῦτις ἡδίστη ἔστιν· διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν· οὐ γὰρ μόνον κινήσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ἀκινησίας· καὶ ἡδονὴ μᾶλλον ἐν ἡρεμίᾳ ἐστὶν ἢ ἐν κινήσει. * μεταβολὴ γάρ, πάντων γλυκύτατον, κατὰ τὸν ποιητὴν, διὰ πονηρίαν τινά· ὥσπερ γὰρ ἀνθρωπος δύ' μεταβολὸς, ὁ πονηρὸς· καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς· οὐ γὰρ ἁπλῆ, οὐδ' ἐπιεικής. περὶ μὲν οὖν ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας, καὶ περὶ ἡδονῆς καὶ λύπης, εἴρηται. καὶ τί ἕκαστον, καὶ πῶς τὰ μὲν ἀγαθὰ αἱρετὰ ἐστὶ· τὰ δὲ, κακά· λοιπὸν δὴ καὶ περὶ φιλίας ἐροῦμεν. Euripid.

B

ARISTOTELIS ETHICORVM AD EVDEMVM, LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

De amicitia aliorum ſententia.

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΗΘΙΚΩΝ ΕΥδημίων τὸ Ζ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ φιλίας τὰ ἐνδοξότατα τῶν ἄλλων λεγόμενα.

DE amicitia, quid ſit, quis itẽ amicus: ac vtrùm ſimpliciter tantùm dicatur amicitia, an multifariã: &, ſi multifariã, quotnã modis: inſuper quo pacto ſit amico vtendũ, quidue iuſtũ amicũ, nihilo minùs excutienda nobis ſunt quàm ea quæ de moribus circa honeſta eligibiliáque traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potiſſimum eſt, amicitias inter ſe hominum mutuas conciliare. Eámque ob cauſam virtutem vtilem exiſtere dicimus, quòd amici eſſe nequeunt, qui mutuis inter ſe iniuriis conflictantur. Præterea, iuſtum iniuſtúmque, maximè inter amicos verſari, omnes confitemur. Et ſanè videtur vir bonus etiã amicus eſſe, ac amicitia moralis quidã habitus: vt ſi iniuriam quis cauere inſtituat, homines inuicem reddat amicos. eò quòd veri amici numquam mutuò, quemadmodum & iuſti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorſus aut cognata inter ſeſe, amicitia iuſtitiáque exiſtunt. Præterea, inter bona præſtantiſſima reputamus, paratũ eſſe amicum: & malum grauiſſimum, ſolitudinem amicorúmq; carentiã interpretamur: quòd omnis vita, ſpontaneáq; hominum conuerſatio, his conſtet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut nobiſcum degentibus vel liberis, vel parentibus vel vxore, tranſigitur. Et propria quidem iuſta quæ ad amicos ſpectant, ſolùm ad nos pertinẽt: verùm quæ lege conſtituta, non equidem nos, ſed alios reſpiciunt. Verùm multa ambigi circa amicitiã ſolẽt. Primùm quidem,

ΠΕΡΙ φιλίας τί ἐστι, καὶ ποῖόν τι, καὶ τίς ὁ φίλος, καὶ πότερον μεταχῶς λέγεται ἡ φιλία, ἢ πλεοναχῶς, καὶ εἰ πλεοναχῶς, πόσα ἐστίν· ἔτι δὲ πῶς χρηστέον τῷ φίλῳ, καὶ τί ὃ δίκαιον ὁ φιλικὸν, ἐπισκεπτέον, ἄδηλον ἂν εἴη τοῖς περὶ τὰ ἤθη καλῶν καὶ αἱρετῶν. τῆς τε γὰρ πολιτικῆς ἔργον εἶναι δοκεῖ μάλιστα ποιῆσαι φιλίαν· καὶ τῇ ἀρετῇ διὰ τοῦτο φασιν εἶναι χρήσιμον· οὐ γὰρ οἷόν τε εἶναι φίλους ἑαυτοῖς ἐν ἀδικουμένοις ὑπ' ἀλλήλων. ἔτι δὲ δίκαιον καὶ ὃ ἄδικον περὶ τοὺς φίλους εἶναι μάλιστα πάντες φαμέν. καὶ ὁ αὐτὸς δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι ἀγαθὸς καὶ φίλος, καὶ φιλία ἠθική τις εἶναι ἕξις, καὶ ἐάν τις βούληται ποιῆσαι, ὥστε μὴ ἀδικεῖν, * ἀλλ' εἰς φίλους ποιῆσαι. οἱ γὰρ ἀληθινοὶ φίλοι, οὐκ ἀδικοῦσιν. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐαὶ δίκαιοι ὦσιν, οὐκ ἀδικήσουσιν. ἢ ταὐτὸν ἐρῶ, ἢ ἐγγύς τι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλία. περὶ ἅπαντα γὰρ τούτοις τὰ μεγίστων ἀγαθῶν τὸν φίλον εἶναι ὑπολαμβάνομεν. τῇ δὲ ἀφιλίᾳ καὶ τῇ ἐρημίᾳ, δηλότατον, ὅτι ὁ βίος ἄπας, καὶ ἡ ἐκούσιος ὁμιλία μετ' ἐκείνων. μετ' οἰκείων γὰρ ἢ μετὰ συηθῶν, ἢ μετὰ ἑτέρων συνδιημερεύομεν, ἢ τέκνων, ἢ γονέων, ἢ γυναικός. καὶ τὰ ἐπὶ δίκαια τὰ περὶ τοὺς φίλους ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν μόνον· τὰ δὲ περὶ τοὺς ἄλλους νενομοθέτηται, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. ἀπορῆται δὲ πολλὰ περὶ τῆς φιλίας· περῶτον μὲν ὡς ἔξω- Nic. l. 8. c. 1. Mag. l. 2. c. 11.

Fort. ἀλλήλοις φίλους ποιῆσαι. & sic fere interpr.

Digitized by Google

ἦν ἐξελαμβάνοντες, ἐπιπλέον λέγοντες· δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ εἶναι φίλον· ὅθεν εἴρηται,

Ὡς αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγαθὸς εἰς τὸν ὅμοιον.
καὶ γὰρ κολοιὸς ποτὶ κολοιόν·

Καὶ ὁ φὼρ τὸν φῶρα, καὶ λύκος λύκον.

οἱ δὲ φυσιολόγοι καὶ τὸν ὅλον φύσιν διῳκισμένοι-σιν, ἀρχὴν λαβόντες * ὅμοιον εἶναι. διὸ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ τὸν κύν' ἔφη καθῆσθαι ὅπου τῆς κεφαλῆς, διὰ τὸ ἔχειν πλεῖστον ὅμοιον. οἱ μὲν οὖν οὕτω καὶ τὸν φίλον λέγουσιν· οἱ δὲ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ φασὶν εἶναι φίλον. τὸ μὲν γὰρ ἐρώμενον καὶ ὀπτητὸν μάλιστα πᾶσιν εἶναι φίλον. ὀπτητὰ μεῖ δὲ οὔτε ξηρὰ τῷ ξηρῷ, ἀλλ' ὑγρά· ὅθεν εἴρηται, * Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα. καὶ τὸ, μεταβολὴ πάντων γλυκύ. ἡ δὲ μεταβολὴ εἰς τἀναντίον· τὸ δ' ὅμοιον ἐχθρὸν τῷ ὁμοίῳ. καὶ γὰρ * κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει καὶ τέκτονι τέκτων, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν αὐτῶν τρεφόμενα πολέμια ἀλλήλοις ζῷα· οὕτω μὲν οὖν αἱ ὑπολήψεις ἔοικασι διεῖσιν. αἱ μὲν γὰρ, τὸ ὅμοιον, φίλον· τὸ ἐναντίον, πολέμιον·

* Τῷ πλέονι δ' ἀεὶ πολέμιον καθίσταται
Τοὔλασσον, ἔκβρας δ' ἡμέρα καὶ ἄρχεται.

ἔτι δὲ καὶ οἱ τόποι κεχωρισμένοι τῶν ἐναντίων· διὸ καὶ ἡ φιλία δοκεῖ σύνταξις εἶναι. οἱ δὲ, τὰ ἐναντία φίλα. καὶ Ἡράκλειτος ὁπλιμὰ τὸν ποιητήν,

Ὡς ἔριδος ἔκ τε θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόλοιτο.

καὶ γὰρ οὐκ εἶναι ἁρμονίαν μὴ ὄντος ὀξέος καὶ βαρέος, οὐδὲ τὰ ζῷα ἄνευ θήλεος καὶ ἄρρενος ἐναντίων ὄντων. δύο μὲν οὖν αὗται δόξαι περὶ φιλίας εἰσί, λίαν τι καθόλου * κεχωρισμέναι τοῦτον. ἄλλαι δὲ ἤδη ἐγγύτεραι καὶ οἰκεῖαι τῶν φαινομένων. τοῖς μὲν γὰρ οὐκ ἐνδέχεσθαι δοκεῖ τοῖς φαύλοις εἶναι φίλους, ἀλλὰ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς· τοῖς δ' ἄπιστον, εἰ μὴ φιλήσουσι αἱ μητέρες τὰ τέκνα. φαίνεται δὲ καὶ ἐν τοῖς θηρίοις εἶοῦσα φιλία· καὶ μέχρι ποσοῦτον ὧν αἰσθανόμεθα τῶν τέκνων· τοῖς δὲ ὃ χρήσιμον δοκεῖ φίλον εἶναι μόνον. σημεῖον δ', ὅτι καὶ δικαίοις ὧν τοιούτοις· τὰ δὲ ἄχρηστα, καὶ αἰσθανόμεθα τῶν ..... ἀποβάλλουσιν· ὡς καὶ Σωκράτης ὁ ἡδὺν ἔλεγε, τὸν τοῦτον καὶ τὰς τρίχας καὶ τοὺς φαύλους ὄνυχας ἀποβάλλων, καὶ τὰ μέσα ὅτι ῥιπτοῦμεν τὰ ἄχρηστα, καὶ τέλος τὸ σῶμα, ὅταν ἀποθάνῃ· ἄχρηστος γὰρ ὁ νεκρός. οἷς δὲ χρήσιμον, φυλάττουσιν, ὥσπερ οἱ Αἰγύπτιοι. ὧν τε δὴ πολῖται δοκεῖ μὲν ὑπεναντία ἀλλήλοις εἶναι τὰ, τε γὰρ ἄχρηστον τῷ ὁμοίῳ, καὶ ἑαυτότης ὁμοιότητος ἅπτεσθαι πλέον, καὶ τὸ ἑαυτὸν ἀχρη-

quòd foris assumitur, vt plerumque dicitur. Videtur enim nonnullis simile simili amicum esse: vnde natum est, quod fertur.

Deus similem semper adducit ad similem.
Etenim graculus ad graculum:

Et fur furem cognoscit, & lupus lupum.

Sed & physiologi vniuersam naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia contendere. Quocirca & Empedocles canem fæmellã fictili incumbere aiebat, ob similitudinem quam cum eo plurimam haberet. Atque hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij verò contrarium contrario amicum asserunt. Amabilia enim desiderabiliáq; omnibus amica sunt: & siccum humida, non sicca, appetit. Vnde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationem gratam esse: ea verò in contrarium fit. Et simile simili inimicum, & *figulus, (quod* dicitur,) *ad figulum.* Insuper & animantia, quibus ex eodem victus supperit, hostilia inuicem sunt. Opiniones igitur hæ tantùm distant ab iis quæ simile, amicum; & contrarium, inimicum censent.

Minus certè semper ei quod plus est,
Hostile existit, inimicitiámque dies exorditur.

Præterea & loca inter se dissita, contrariorum sunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij verò contraria amica putant; & Heraclitus increpat poëtam dicentem,

Quòd vtinam lis inter deos & homines pereat.

Neque enim harmoniam consistere inquit, citra acutum & grauem sonum: neque animalia absque mare & fœmina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, sunt in vniuersum plurimùm discrepantes: verùm aliæ magis cognatæ sunt, & propriæ apparentium. Aliis enim videtur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantùm. Aliis contrà absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, cùm & inter bruta, amicitia intercedat tanta, vt etiam pro sobole sua mori non recusent. Alii tantùm vtile amicum arbitrantur. Argumento illis est, quòd omnes id prosequuntur: inutilia verò abiiciunt. Vnde Socrates sanè ille saliuam proiiciens, & capillos vnguésque præscindens, particulas se inutiles omnes abiicere dicebat; & postremò etiam corpus ipsum, cùm mortuum fuerit, & quod nullis porrò vsibus accommodari queat: verùm vbi vsui est, velut in Ægypto, reseruant; quæ omnia contraria inter se maximè videntur. Nam inutile simili, & contrarium

Interpres, τὸ ὅμοιον, φασὶ τὸ ὁμοίῳ εἶναι. pro quib. in Nic. τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ εἶναι. Qu. leg. ἀεὶ ἀ. τὸ ὅμ. τῷ. Eurip.

Hesiod.

Eurip. Phœn.

Malim. καὶ πλεῖστον.

inutiliſſimum contrario ſuo maximè repugnat: quippe quod cõtrarii ſit contrarium corruptiuũ. Inſuper videtur aliis quidẽ facile amicum comparare, aliis verò rariſſimum hunc cognoſcere, quoniam citra ſucceſſum non contingit. Cum felicibus enim amicitiam omnes captant: verùm alii ne in iiſdem quidem infortuniis perſiſtentibus credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictáque cum calamitoſis conuerſatione, bonorum amicitiæ ſeſe inſinuent.

A ἑαυτῷ. φθαρτικὸν γὰρ τοῦ ἐναντίου τὸ ἐναντίον. ἔτι δοκεῖ τοῖς μὲν ῥᾴδιον κτήσασθαι φίλον· τοῖς δὲ σπανιώτατον γνῶναι, καὶ οὐκ ἐνδέχεσθαι αὐτὸν εὑρεῖν. τοῖς γὰρ εὐτυχήμασι, βούλονται πάντες δοκεῖν φίλοι εἶναι. εἰ δ' ὁτιοῦν τοῖς συμφοραῖς ἐμμένοιεν ἐν ταῖς ἀτυχίαις ἀξιοῦσι πιστεύειν, ὡς ἀπατῶντας καὶ προσποιουμένους, ἵνα κτήσωνται διὰ τῆς τῶν ἀτυχούντων ὁμιλίας πάλιν εὐτυχούντων φιλίαν.

B

CAPVT II.

Amicitia tria eſſe genera docet: vnius, quam virtus conciliat: alterius, quam vtilitas: tertia, quam voluptates quædam: atque has tres ſpecies explicat.

SEd adducendus etiam poſtremus, qui & opiniones de his rectiſſimè exponit, & dubitationes contrarietatéſque ſoluit. Quod fit, dum appoſitè explicantur quæ C videntur contraria. Eiuſmodi enim ratio maximè apparentibus conſonat. Contingit autem oppoſitiones manere, quando quod dictum eſt, verum ſumptum fuerit: interdum verò ſecus. Dubitationem autem habet, verùm iucundum ac bonum id ſit quod ametur. Nam ſi id maximè concupiſcimus, erit eiuſmodi, potiſſimùm amor.

Neque enim amator dicitur, qui nõ amet sẽper.

Et cupiditas ſemper ad iucunda fertur. Nã & iucundũ, quod volumus bonum, amamus: verùm aliud eſt iucundũ, ac bonum: de quibus, & aliis cognatis, determinare conabimur: his principiis conſtitutis. Quæ cupiditate aut voluntate appetuntur, aut bona ſunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiſcibile eſt, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicetur, aliis appareat tãtùm, etiam ſi non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte ſunt, phantaſia & δόξα opinio. Patet igitur, amicum & bonum & iucundum E eſſe: quo determinato, altera iam hypotheſis præmittenda. Bonorũ enim alia ſimpliciter ſunt bona, alia verò alicui, nõ autem ſimpliciter. atque eadem ſimpliciter & bona, ſimplicitérque iucũda. Nam quæ ſano corpori conducunt, ſimpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantùm, non ſimpliciter appellamus, velut ſunt remedia, & ſectiones. Similiter & iucunda ſimpliciter vocamus, quæ integrum ſanúmque corpus oblectãt: vt in clara luce, non in tenebris cernere: verùm laboranti ex oculis contrariũ. Et vinũ iucũdius eſſe iudicatur,

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τριχῶς λέγεται ἡ φιλία· καὶ μὲν δι' ἀρετὴν, καὶ ἡ δι' ὠφέλειαν· ἢ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, καὶ περὶ τούτων ἐκθέσις.

ΛΗπτέος ἡ * ἔρως, ἔστις ἡμῖν ἅμα τὰ δοκοῦντα περὶ τούτων μάλιστα ἀποδώσει, καὶ τὰς ἀπορίας λύσει, καὶ τὰς ἐναντιώσεις. τῆτο δ' ἔσται, ἐὰν ὁμολογούμενος ὁ τοιοῦτος ἔσται λόγος τοῖς φαινομένοις. συμβαίνει γὰρ μάλιστα τὰς ἐναντιώσεις, * ἐὰν ὡς ἀληθὲς ἢ τὸ λεγόμενον, ἔστι δ' ὡς οὔ. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ πότερον τὸ ἡδὺ ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φιλούμενον. εἰ μὲν γὰρ φιλούμενον ἐπιθυμοῦμεν, καὶ μάλιστα ὁ ἔρως τοιοῦτος. Nic.l.8.c.3. χ. λοιπὸς. idque interp. malè ſecutus eſt. ſi quid mutandũ, pro λοιπὸς ſcribendũ λόγος. h. e. *incũda nobis eſt illatio.* Scrib. ἐαὶ δὲ μὴ ὡς ἀ.

* Οὐδεὶς γὰρ ἐρᾷ ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ· ἀΐδιος ἄρα ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος. ταύτην μὲν τὸ φιλούμενον τὸ ἡδὺ ὃ βουλόμεθα τὸ ἀγαθόν. ἔστι δ' ἕτερον τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ἀγαθόν. ὡσὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων τῶν συγγενῶν τούτοις, πειρατέον ὁρίσασθαι, λαβοῦσιν ἀρχὴν πρῶτε. τὸ γὰρ ὀρεκτὸν ἢ βουλητὸν, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν. διὸ καὶ τὸ ἡδὺ ὀρεκτόν. φαινόμενον γὰρ ἢ ἀγαθόν. τοῖς μὲν γὰρ δοκεῖ, τοῖς δὲ φαίνεται κἂν μὴ δοκῇ· οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ψυχῆς ἡ φαντασία καὶ ἡ δόξα· ὅτι μὲν τοι φίλον καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἡδὺ, δῆλον. τούτου δὲ διωρισμένου λοιπὸν ὑποθέσιν ἑτέραν· τῶν γὰρ ἀγαθῶν τὰ μὲν ἁπλῶς ἐστιν ἀγαθὰ, τὰ δ' ἑνί, ἁπλῶς δ' οὔ. καὶ τὰ αὐτὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ ἁπλῶς ἡδέα. τὰ γὰρ τῷ ὑγιαίνοντι φαυλῷ σώματι συμφέροντα, ἁπλῶς εἶναι σώματι ἀγαθά· τὰ δὲ τῷ κάμνοντι, οὔ, οἷς φαρμακεῖαι καὶ τομαί. ὁμοίως δὲ καὶ ἡδέα ἁπλῶς σώματι, τὰ δὲ ὑγιαίνοντι καὶ ὁλοκλήρῳ· οἷς τὸ σῶμα τῷ φωτὶ ὁρᾶν, καὶ οὐ τὸ σῶμα τῷ σκότει· καὶ τῷ ὀφθαλμιῶντι σώματος. καὶ οἶνος ἡδὺς οὐχὶ τῷ διεφθαρμένῳ

Eurip. Troa.

πλὼ γλαῦθας ἐπὶ τοῦ οἰνοφλυγίας (ἐπιὸν τ' εἶναι A
ἔξος πρὸς χέοσιν) ἀλλὰ τῇ ἀδιαφθόρῳ αἰσθή-
σει. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι ψυχῆς, οὐχ ἃ τοῖς παι-
δίοις ἢ τοῖς θηρίοις, ἀλλὰ τοῖς καλοῖς εἶναι. ἀμ-
φοτέρων γοῦν μεμνημένοι τῶνδ' αἱρούμεθα.
ὡς δ' ἔχει παιδίον καὶ θηρίον πρὸς ἀνδρεῖον
καλόν, ὧδε πως ἔχει ὁ φαῦλος καὶ ἄφρων πρὸς
τὸν ὀρθόφρονα καὶ φρόνιμον. τοιοῦτος δ' ἕκα-
στος τοῖς ἕξεσι. τῶν δ' ὄντων τὰ μὲν ἁπλῶς ἀγαθὰ
καὶ τὰ καλά. ἐπεὶ οὖν τὰ ἀγαθὰ πλεοναχῶς (ὅ μὲν γὰρ πῶς
τοιόνδε τί) λέγομεν ἀγαθόν, ὅ δ' πρὸς ὠφέλι- B
μον καὶ χρήσιμον· * ὅπερ ὅ μὲν ὅλῳ ὅ μὲν ἁπλῶς
καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς, τὸ δ' ἑνὶ, ἢ φαινόμενον ἀ-
γαθὸν, ὡσαύτως καὶ ὅτι τοῖς ἀψύχοις) δι' ἕκαστον
τούτων ἀναίρεται ἡμῖν αἱρεῖσθαί τι καὶ φιλεῖν,
ὡσαύτως καὶ ἀνδρεῖον. τὸν μὲν γὰρ τοιόνδε καὶ δι'
ἀρετὴν, τὸν δ' ὅτι ὠφέλιμος καὶ χρήσιμος, τὸν
δ' ὅτι ἡδὺς καὶ δι' ἡδονήν. φίλος δὲ γε ὅταν φι-
λούμενος ἀνθιφιλῇ, καὶ τοῦτο μὴ λανθάνῃ πως
αὐτούς. Ἀνάγκη ἄρα τρία εἴδη φιλίας εἶναι, καὶ C
μήτε κατ' ἓν ἅπασας, μηδ' ὡς εἴδη ἑνὸς γέ-
νους, μήτε πάμπαν λέγεσθαι ὁμωνύμως.
πρὸς μίαν γάρ τινα λέγονται καὶ πρῶτην. ὥσ-
περ τὸ ἰατρικὸν καὶ ψυχὴν ἰατρικὴν καὶ σῶμα
λέγομεν καὶ ὄργανον καὶ ἔργον· ἀλλὰ κυρίως τὸ
πρῶτον δι' οὗ λόγος ὑπάρχει, οἷον
ὄργανον ἰατρικὸν, ᾧ αὐτὸ ἰατρὸς χρήσαιτο. ὁ δὲ
πρὸς τὴν ἰατρικὴν λόγος, οὐκ ἔστιν ὁ τοῦ ὀργάνου. ζη-
τεῖται μὲν οὖν πότερον ἔχει τὸ πρῶτον. λέγω δὲ
τὸ καθόλου εἶναι τὸ πρῶτον, λαμβάνουσιν καὶ D
πρῶτον καθόλου· τοῦτο δ' ὅτι ψεῦδος· ὥστε καὶ
περὶ τῆς φιλίας οὐ δυνάσθαι πάντ' ἀποδίδοσθαι
τὰ φαινόμενα. οὐ γὰρ ἐφαρμόττοντος ἑνὸς λό-
γου, οὐκ εἴσονται ἄλλας φιλίας εἶναι. αἱ δ' εἰσὶ
μέν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως εἰσίν· αἱ δ' ὅταν μὲν πρῶ-
την μὴ ἐφαρμόττῃ, ὡς οὔσαν καθόλου δοκεῖ, εἶ-
ναι δοκεῖ πρῶτον, οὐδ' εἶναι φιλίας ταύτας ἄλλας
φασίν. ἔστι δὲ πολλαὶ εἴδη φιλίας. πρῶτον γὰρ ῥηθέν-
των ἓν * ἦδη ὅταν διώσεται τις λέγε- ιν. εἴδη
σθαι τὴν φιλίαν. ἡ μὲν γὰρ διώσεται δι' ἀρε- E
τὴν, ἡ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον, ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ.
τούτων ἡ μὲν διὰ τὸ χρήσιμον ἐστιν, ἡ πρὸς
πλείστων φιλία. διὰ γὰρ τὸ χρήσιμοι εἶναι φι-
λοῦσιν ἀλλήλους, καὶ μέχρι τούτου ὥσπερ ἡ πρόσοδος,

Γλαῦκ' ὀπίσσω γὰρ τὸν σὸν φίλον ἔχει μάχην.

καὶ

Οὐκέτι γιγνώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρῆας.

ἡ δὲ διὰ τὸ ἡδύ, πρὸς ἡλικ. μεταβαλόντων γὰρ

non linguæ ex vinolentia corruptæ, quæne infusum quidem acetum discernat: sed sensui syncero. Similer & in iis quæ ad animam spectant, non quæ pueris, aut bestiis, sed cordatis, probantur. Vtrorumque igitur memo[illegible], hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac bestiæ habent ad cordatum, sic prauus stolidúsque ad moderatum, & sapientem. Iis verò iucunda sunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ sunt bona, & honesta. Quia verò bona multifariàm dicuntur: (aliud enim quia tale sit, aliud quia vtile, ac frugiferum: sic & iucundum aliud simpliciter ac bonum simpliciter; aliud verò quod alicui videatur bonum, quemadmodum in animatis contingit:) ob singula hæc aliquid ametur, & eligatur: vt hominem amant alium, quòd virtute præditus, alium quia bonus & frugiferus, alium quia iucundus & ob voluptatem. Amicus autem fit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. Quocirca necessum est tres amicitiæ species esse: neq; iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnius generis species, neq; omnino æquiuocè dicantur: ad vnam enim quandam primámque referuntur: quemadmodum medicinale, ad animam medicinalem, & corpus, atque insuper etiam instrumentum, & opus. Sed propriè primum, per quod ratio eius nobis ineſt: velut instrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi ineſt: quocirca in omnibus primum illud quæritur. Et quia primum vniuersale est, vniuersaliter etiam capitur, quod fallit. Itaque & de amicitia non possunt omnia apparētia edere. Ratione enim vna minùs congruente, non arbitrantur cæteras amicitias esse. Aliæ verò sunt quidem, sed non similiter: aliæ verò cum prima non conueniunt, vt vniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicitias inquiunt. Verum, vt modò dictum est, multæ amicitiæ species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiam determinauimus, cùm alia ob virtutem, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanè quæ commodorum gratia nata est, plerorumque est amicitia, qui se inuicem, quia vtiles, diligere solent.

Γλαῦκ' ὀπίσσω γὰρ τὸν σὸν φίλον ἔχει μάχην

Et,

Non amplius Athenienses cognoscunt, Megarenses.

Quæ verò ob volvptatem contrahitur, iuuenum

Interpres aliter legisse videtur.

iuuenũ eſt. mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à virtute proficiſcitur, optimorum. Vnde manifeſtum eſt, primam amicitiam eſſe, quæ bonorum eſt mutuus erga ſe inuicem amor, mutuáque electio. Amicum enim eſt amatum amanti, amicúſque rurſum redamans amato. Ea igitur ſola inter homines eſt, quippe qui ſoli electionem ſentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter ſe ſunt, vbi etiam aliqua mediocris elucet vtilitas. Atque ita etiam cicura homini, & alia aliis amica ſunt, quemadmodum regulus auis crocodilo, Herodoto teſte: & quemadmodum vates de conſeſſibus tranſitionibúſque loquuntur. Et mali malos, cùm ob vtilitatem, tum ob iucunditatem amant: neque tamen amicos fatentur, cùm primæ ſunt expertes: quippe quod prauus iniuriam prauè inferat, quod amicitiæ legibus repugnat. Alii itidem amant citra amicitiam primam; quos tamen reliquas colere nihil vetat. Ob voluptatem enim incontinentes, ſe ipſos ſuſpectos habent, nec ab iniuria mutua abſtinent. Quocirca nec ob voluptatem ſeſe mutuò amantes, dici debent: quando accuratè diſquirentibus planè primam non eſſe conſtet. Illa enim firma eſt amicitia, hæc verò, pro vt hactenus diximus, non illa quidem, ſed ab illa profecta. Quapropter vt illo tantùm pacto amicus eſſe aſſeratur, cogere, eſt apparentia abſurdáque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Superest igitur vt prima tantùm amicitia vocetur: interdum verò etiam omnes: neque vt æquiuocè, neque ad ſeipſas quomodocumque habentes, neque iuxta vnam ſpeciem, ſed potiùs ad vnum aliquod relatas: & quia ſimpliciter bonum iucundúmque idem & ſimul eſt, niſi quid obſtet: & primus verus, & ſimpliciter amicus: (nam talis propter ſe ipſum eligibilis, idque neceſſariò. quemadmodum enim propter ſe quiſpiã bona appetit, ſic & ipſum talẽ eligi oportet:) verus autem amicus etiam iucundus eſt ſimpliciter: videtur igitur quomodocunque amicus iucundus eſſe. Verùm magis de his determinandum, vtrùm quod ipſi, an quod ſimpliciter bonum amicum ſit, & vtrùm actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum, an non: hæc enim ad idem reducenda ſunt, & quod non ipſi bonum fuerit, non etiam ad ipſum pertinet.' Atque hoc ipſum eſt quod quæritur, ſic eſſe bona quæ ſimpliciter bona ſunt. Eligibile enim eſt ſimpliciter bonum: ipſi verò, quod ipſi bonum:

A τὰ ἢ ἅτι κατὰ τὰς ἡλικίας, μεταβάλλει δὲ τὸ ἡδύ. ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν, τῶν βελτίστων. φανερὸν δὴ ἐκ τούτων, ὅτι ἡ πρώτη φιλία, ἢ τῶν ἀγαθῶν ἐστιν αὐτοφιλία δὲ διὰ τοῦτο πρὸς ἀλλήλους· φίλον μὲν γὰρ τὸ φιλούμενον τῷ φιλοῦντι. φίλος δὲ τῷ φιλουμένῳ καὶ ὁμοίως φιλῶν. αὕτη μὲν οὖν ἐν αὐθέκταις μόνον ἐστὶν ἀρχὴ φιλία. μόνοι γὰρ αἰσθάνεται προαιρέσεως. αἱ δ' ἄλλαι καὶ ἐν τοῖς θηρίοις· ἔτι χρήσιμον ὅτι μικρόν τι φαίνεται ἐνυπάρχον, ἐν πρὸς ἄνθρωπον τοῖς ἡμέροις ἐν πρὸς ἄλλα, οἷ τὸν ἐγχέλυν φησιν * Ηρόδοτος τῷ κροκοδείλῳ, καὶ ὡς B. οἱ μάντεις τὰς συνεδρείας καὶ διόδους λέγουσι. Euterpe. ἐν οἱ φαῦλοι διὰ εἰσὶν φίλοι ἀλλήλοις ἐν ἀφ' ὧν τὸ χρήσιμον, ἐν ἀφ' ὧν τὸ ἡδύ. διὰ δ' ὅτι ἡ πρώτη οὐκ ἐναρχὴ αὐτοῖς, ἃ φασι φίλοις εἶναι· ἀδικοῦσι γὰρ ὅταν φαῦλος τὸν φαῦλον· οἱ δ' ἀδικούμενοι διὰ φίλουσι στρὰς αὐτούς. οἱ δὲ φιλοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐ τὴν πρώτην φιλίαν· ἐπὶ τὰ γὰρ ἑτέρως τοῦτοις κωλύει. διὰ ἡδονὴν γὰρ ὑπομένουσι ἀλλήλους βλαπτόμενοι, ὡς αἱ ὧσιν ἀκρατεῖς· διὰ δοκοῦσι C δὲ οἱ διὰ ἡδονὴν φιλοῦντες ἀλλήλους φίλοι εἶναι, ὅταν κατ' ἀκείνδυσιν ζητῶσιν, ὅτι διὰ τὴν πρώτην. ἐκείνη μὲν γὰρ βέβαιος. ἢ δὲ ἔστι μὲν, ὡς εἴρηται, φιλία· οὐκ ἐκείνη δὲ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνης. τὸ μὲν οὖν ἐκείνως μόνον λέγειν τὸν φίλον, διάζεσθαι τὰ φαινόμενα ἐστὶ, διὰ παράδοξα λέγειν αἰσχρόν. καθ' ἕνα δὲ λόγον πάσας δυνατὸν, λείπεται δὲ νῦν οὕτω ἔχειν μόνον πρώτην φιλίαν· ἔστι δ' ὡς πᾶσαν, οὔτε ὡς ὁμώνυμοι, διὰ ὡς ἔτυχεν ἔχουσαι πρὸς ἑαυτὰς, οὔτε καθ' ἓν εἶδος, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς D ἕν. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς ἀγαθὸν διὰ ἁπλῶς ἡδὺ τὸ αὐτὸ, ἐν ἅμα αὐ μὴ διὰ ἐμποδίζῃ. ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, διὰ ἁπλῶς ὁ πρῶτός ἐστιν. ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ δι' αὐτὸν αὐτὸς αἱρετός. ἀνάγκη δ' εἶναι τοιοῦτον. ὡς γὰρ βούλεται διὰ τις δι' αὐτὸν εἶναι τἀγαθὰ, ἀνάγκη ἐν αὐτὸν αἱρετὸν εἶναι. ὁ δ' ἀληθινὸς φίλος, διὰ ἡδὺς ἐστιν ἁπλῶς. δεῖ δοκεῖ διὰ ὁ ὁπωσοῦν φίλος ἡδὺς. ἐπὶ δὲ δεῖται τοῦτου μᾶλλον * ἔχει ὅπως ἔχει. πότερον γὰρ τὸ αὐ- Interpres aliter, neque hæc verba agnoſcit. E τῷ ἀγαθὸν, ἢ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν φίλον. διὰ πότερον τὸ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν ἢ τὸ ἡδὺ· ὥσπερ διὰ τὸ φιλητὸν ἡδύ, ἢ οὔ. ἄμφω γὰρ εἰς ταὐτὸ συμπίπτειν. τό τε γὰρ μὴ ἁπλῶς ἀγαθὰ, ἀλλὰ κακὰ, ἁπλῶς τύχῃ φαίνεται· διὰ τὸ μὴ αὑτῷ ἀγαθὸν, οὐδὲν πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τοῦτ' ἔστιν ὃ ζητεῖται, τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ οὕτως εἶναι ἀγαθά. ἔστι γὰρ αἱρετὸν μὲν τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν, αὑτῷ δὲ τῷ αὑτῷ ἀγαθὸν,

ἀδῆ συμφωνῆσαι, καὶ τοῦτον ἀρετὴ ποιῆ· καὶ ἡ πολιτικὴ δὴ τοιοῦτο, οἷος μὴ πέφυκε, γίνηται. βέλτιστος δὲ ἐκ τοιούτου ἀνθρωπος ὤν. φύσει γὰρ ἀγαθὰ, τὰ ἁπλῶς ἀγαθά· ὁμοίως δὲ καὶ αἱρετὰ αὐτὴ γυναικὶ, καὶ ἀφυεῖ εὐφυεῖ· ἕπεται γὰρ τῷ ἡδεῖ τὰ καλὰ ἡδέα. ὅταν δὴ τοῦτο διαφωνῇ, οὐ πάνυ σπουδαῖον τελέως. ἐνδέχεται γὰρ εἶναι ἀκρασίαν. ὃ γὰρ διαφωνεῖ τἀγαθὸν τῷ ἡδεῖ, ἐν τοῖς πάθεσιν ἀκρασία ἐστίν. ὥστ' ἐπεὶ καὶ κατ' ἀρετὴν φιλία κατ' ἀρετὴν, ἔσονται καὶ αὐτοὶ ἁπλῶς ἀγαθοί. τοῦτο δ' ἀχρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλου τινὸς διχῶς γὰρ ἔχει ὃ, * τοῦ ἀγαθὸν, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. καὶ ὁμοίως ὥσπερ ὅτι τὸ ὠφέλιμον, καὶ ὅτι τῶν ἕξεων. ἄλλο γάρ ἐστι ὃ ἁπλῶς ὠφέλιμον, καὶ ὃ καλὸν ἑκάστῳ γυμνάζεσθαι πρὸς ὃ φαρμακεύεσθαι. ὥστε καὶ ἡ ἕξις ἡ ἀνθρώπου ἀρετή. ἔστω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῇ φύσει σπουδαῖον. ἡ γὰρ τῇ φύσει σπουδαίου ἀρετὴ, ἁπλῶς ἀγαθόν. εἰ δὲ τῷ μὴ, ἑκείνῳ. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ ὅ ἡδύ. σύμβαίνει γὰρ βέλτιστον, καὶ σπουδαιότατον πότερόν ἐστιν αὐτὸ ἡδονῆς φιλία, καὶ ἡ ἀφέλιμος, καὶ τὸ ποτέρᾳ ποτ' ἐστὶ ὃ φιλεῖν· καὶ πότερον ὅτι ἀγαθὸς, κἂν εἰ μὴ ἡδύς, ἀλλ' ὁ ἀφελῶν τοῦτο. διχῶς δὲ λεγομένου τοῦ φιλεῖν, πότερον ὅτι * ἀγαθὸν ὃ κατ' ἐνέργειαν, οὐκ αὐτὸ ἡδονῆς φαίνεται. δῆλον δὲ ὅτι ὥσπερ βλέπομεν αἱ περὶ σοφίαν ἡδεῖαι καὶ μαθήσεις, αἰσθηταὶ μάλιστα τοῖς εἰδόσι, οὕτω καὶ αἱ τῶν φίλων διαγωγείσης, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν. φύσει οὖν ὃ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἡδὺ ἁπλῶς· καὶ οἷς ἀγαθὸν, τούτοις ἡδύ. δεῖ δὲ τοῖς ὁμοίοις ἀλλήλοις χαίρειν, καὶ ἀνθρώπῳ ἥδιστον ἄνθρωπος. ὥστε ἐπεὶ καὶ ἁπλῶν, δῆλον ὅτι καὶ τελεωθήσεται· ὁ δὲ σπουδαῖος τέλεος. ἐστὶ δὲ ὃ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μὲν ἡδονῆς αἱρετωτέρας τῆς ἀλλήλων γνωρίσεως, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ἡ φιλία τοιαύτη αἱρετὴ τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, καὶ ἡδέων· ὅτι ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. ἔστι δ' αὕτη ἡ φιλία ἕξις, ἀφ' ἧς ἡ τοιαύτη προαίρεσις. ὃ γὰρ ἕνεκα αὐτῆς ἐνέργεια. αὕτη δ' οὐκ ἔξω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ φιλουμένῳ, δυνάμεως δὲ πάσης ἔξω. διὸ γὰρ ἐν ἑτέρῳ, ἢ ἑτερον. δεῖ δὲ φιλεῖν, χαίρειν, ἀλλ' οὐ δὲ φιλεῖσθαι ἐστί. δὲ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι φιλητῆς ἐνέργεια, δὲ δὲ καὶ φιλίας. καὶ δὲ μὲν ἐμψύχου, δὲ δὲ καὶ ἐν ἀψύχῳ. φιλεῖται γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα. ἐπεὶ δὲ δὲ φιλεῖν δὲ κατ' ἐνέργειαν δὲ φιλούμενον, ὅ ἐστι χρῆσθαι ἢ φιλουμένου. ὁ δὲ φίλος φιλούμενον,

A quæ conuenire oportet. Et virtus vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingignit, modò: iam antè accommodatus & homo existat Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & [illegible]ordus pro prædito indole. Ob dulce verò, necesse est, quæ pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissonant hæc, iam non prorsus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cùm enim honestum incundúmque disconueniunt, in
B affectionibus intemperantia est. Quia cùm prima amicitia est secundùm virtutem, & ipsi simpliciter boni: non quia vtiles, sed alio quopiam modo: quandoquidem bifariàm huic & simpliciter bonum capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus, vbi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, velut sese exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præstantibus. Nam virtus natura præstantis simpliciter, alterius verò alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur.
C Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrùm absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrùm bonus esse etiam non iucundus queat, sed non propter id ipsum tamen. Amor igitur, cùm dicatur bifariàm, qui actu est eo quod bonum iudicat, non absque voluptate esse apparet: paret autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatæ contemplationes, disciplinæque specie sua facilè intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditæ sunt: cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum,
D & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. Quapropter similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta, ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis, & notitiæ, electio cum voluptate est: scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum & iucundorum, quia bona iucundaq; sunt, mutua electio: Atque ea
E amicitia, habitus ex quo eiusmodi electio proficiscitur: Nam opus eius, actus est, qui non extrà, sed in ipso amante consistit, cùm potentia extrà vel in alio insit, vel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim, amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus est: & animati tantùm, cùm priùs etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actu est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur vicissim;

Interpr. τῷ δὲ

erit amicus amico nõ quà musicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipso percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quamobrem nihil eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia firma. Neque rem vllam interuenientem obstare decet, vt bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graueolentia fuerit aliqua, obliterare, & mentis industriam amplecti verus amicus solet. Hanc igitur primam amicitiã esse omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuersiã veniũt. Constantiã enim quandã habere amicitia videtur, ac sola ea constans est. Nã pronũtiatis à grauibus est, cõstans id esse quod non citò fiat, neq; facilè dissoluatur. cætera iudicio syncero vacãt. Porrò nec citra fidẽ cõsistit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis,

Nam neque viri neque mulieris mentem cognitam habebis,
Priusquam periculũ feceris, vt de iumento.

Eodem pacto & nec tẽpus requirit amicus: quia etiã amici ante cõtractã amicitiã cupiũt, qui habitus velut iam consũmata amicitia latet. Nã quia ad mutuã amicitiã propendẽt, & sibi inuicẽ omnia officia præstãt, putãtur nõ velle, sed re ipsa amici esse. Verũ quemadmodũ in cæteris, ita hîc quoq; vsu venit. Quemadmodũ enim sapi nõ sunt statim, qui id velint, ita nec amici, qui esse volũt. Argumẽto est, quòd facilè tales nondũ assumpto experimẽto, ita nec calũnia circũueniãtur, quod experimentũ quib⁹ in rebus habẽt, in his facilè se calũniæ non præbẽt: in quibus autẽ non habẽt, persuadeantur, si cõiecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam cõstare posse: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese cõmittũt, ex se ipsis alios metiẽtes. vnde & boni facilius decipiũtur, nisi ex periclitatione diffidãt. Etenim praui naturâ, bona amico præferũt, neq; quisquã amicũ magis quàm res, amat. Nã tales amici nõ sunt: repugnãt enim legi amicitiæ, amicorũ cõmunia omnia asserẽti: quãdoquidẽ amicus reb⁹ ipsis præferẽdus est, nõ amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eo q̃. difficile sit, multorũ capere experimẽtũ: quãdoquidẽ non omnibus quẽadmodũ oportebat, possis cõuiuere. Neq; ex æquo de veste & amico deliberare, cõuenit. Et quidẽ quod inter duo melius extiterit, eligere mẽtis saltẽ cõpos. Ex quo est vsus olim vt deteriore; nõ præferet ei quod iudicat melius. In amicitia autẽ non facilè pro veteri amico, incognitũ assumes. Neq; enim absq; experimẽto est & vnius diei amicus; quapropter in prouerbiũ abiit, Salis modius. Simul autẽ nõ eorũ quod sĩpliciter bonus quispiã sit, ad amicitiã sufficit, sed vt etiãtibi sit amicus.

A Ἐ φίλῳ ἢ φίλος, ἀλλὰ μὴ ἢ μουσικὸς, ἢ ἢ ἰατρικός· ἡδονὴ τοίνυν ἡ ἀπ' αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς, αὕτη φιλικὴ, αὐτοῦ γὰρ φίλος, οὐχ ὅτι ἄλλῳ· ὥστ' ἂν μὴ χαίρῃ ἢ ὠφελῆται, οὐχ ἡ τοιαύτη φιλία· * οὐδὲ δὴ ἐμποδίζειν δεῖ τὴν συμβεβηκότων μᾶλλον, ἢ ὃ ἀγαθὸν ἀὐφεῖλε. τί γὰρ σφόδρα δυσώδες * λείπεται. ἀγαπᾶται γὰρ ὃ βίνοφι, συζῇ δὲ μή. αὕτη μὲν οὖν ἡ τοιαύτη φιλία, ἢ πρώτης ὁμολογοῦσιν. αἱ δ' ἄλλαι δι' αὐτὴν καὶ δοκοῦσι Ἐ ἀμφισβητοῦνται. βέβαιον γὰρ τὶ δοκεῖ ἡ φιλία. μόνη δ' αὕτη βέβαιος. ὃ γὰρ κεκελημένον, βέβαιον· τὸ μὴ ταχὺ γενόμενα μηδὲ ῥᾳδίως, ἐπεὶ ποιᾷ τ' κεῖσιν ὀρθῶ· οὐκ ἔστι δ' αὕθι πίστεως φιλία βέβαιος· * ἢ ἡ πίστις. δεῖ γὰρ πεῖραν λαβεῖν ὥσπερ λέγει καὶ Θέογνις·

Οὐ γὰρ δὴ εἰδείης ἀνδρὸς νόον οὐδὲ γυναικὸς,
Πρὶν πειρηθείης, ὥσπερ ἐστὸν ζυγίου.

* οὐδ' αὖθι χρόνου φίλος. ἀλλὰ βούλονται φίλοι. καὶ μάλιστα λανθάνει ἡ τοιαύτη ἕξις ὡς C φιλία. ὅταν γὰρ παρῇ ὑπερβολὴ ἔχωσι φίλοι εἶ), ὃ δὲ πρὶν ὑπηρετεῖν τὰ φιλικὰ ἀλλ' ἤλθεις, οἴονται οὐ βούλεσθαι φίλοι, ἀλλ' εἶ) φίλοι. ὃ δ' ὥσπερ ὅτι τὴν ἄλλων συμβαίνει καὶ ὅτι τῆς φιλίας. καὶ γὰρ εἰ βούλονται ὑγιαίνειν, ὑγιαίνουσιν. ὥστ' οὐδ' εἰ φίλοι βούλονται, ἤδη Ἐ φίλοι εἰσί· σημεῖον δὲ· ἀξιοῦσι γὰρ οἱ ἀξιοπιστούμενοι αὐθι πείρας τοῦτον τὸν τρόπον. * πρεῖ ὧν ἐμὲ γὰρ οὐκ ἀξιοῦσι, πρεῖ ὧν ἢ μὴ πιστεύειν αὖ ὅταν συμβολὰς λέγωσιν οἱ διαβαλλόντες. ἅμα D ἢ φανερὸν ὅτι οὐδ' ἐν τοῖς φαύλοις αὕτη ἡ φιλία. ἄπιστος γὰρ ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μέτρῳ * ζυὶ ἄλλους. διὸ θὰ ξαπατηθέντες εἰσὶν οἱ ἀγαθοὶ, ἐὰν μὴ διὰ πεῖραν ἀπιστῶσιν· οἱ δὲ φαῦλοι, αἱρεθῶσι τὰ φύσει ἀγαθὰ αὐτὴ τῷ φίλου, Ἐ οὐδεὶς φιλεῖ μᾶλλον ἀλλ' ἀφέλιμον ἢ πρᾶγμα· ὥστ' οὐ φίλοι· οὐ γὰρ ἢ ὅτου χρεία τὰ φίλων. πρᾶγμα γὰρ ὁ φίλος τοῖς πράγμασιν, οὐ τὰ πράγματα τοῖς φίλοις. εἰ γὰρ ἡ φιλία ἡ πρᾶγμα τὸ τοῖς πολλοῖς, ὅτι χαλεπὸν πολλῶν πεῖραν λαβεῖν. ἐκάστῳ γὰρ αὐ δεῖ συζῆσαι. ὃ δὲ αἱρετὸν ὁμοίως πρεῖ ἀγαθὸν καὶ φίλου. καίτοι τὸ πᾶσι δοκεῖ τῷ νοῦν ἔχοντας δυοῖν θ' βέλτιον αἱρεῖσθαι· Ἐ εἰ μὴ τῷ χείρονι πάλαι ἐχρῆτο τῷ βελτίονι, μηδὲ πω τῷδ' αἱρετὸν, ἀλλ' ὃν αὐτὶ τῷ πάλαι φίλῳ τὸν ἀγαθὸν βελτίων. ἢ γὰρ ἔστιν αὖθι πείρας * ὃν μιᾶς ἡμέρας ὁ φίλος, ἀλλὰ χρόνου δεῖ. διὸ εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. ἅμα γὰρ εἰ μὴ μόνον ἁπλῶς ἀγαθὸν εἶ), δικαίᾳ γε καὶ εἶ), φίλος ἔσῃ σοι φίλος.

Interpr. οὐδὲ δεῖ.

Interpres longè aliter.

Deest aliquid. Fort. ἢ δὲ πίστις in αὐθι χείρων. ſ.

Interpr. aliter sed perperam

Deest aliquid post ἢ. puta πίστις ἰσχυρὰ vel ἀλαζὼν, aut simile quid. & ita vid. leg. interpr. quitamen totũ locũ mirè peruertit. π. δὲ φαύλους manifesto errore.

Legebatur ἥλιον ἐνίκησαν. nullo sensu.

ἀδῆ συμφωνῆσαι, καὶ τῶν ἀρετὴ ποιῆ· καὶ ἡ πολιτικὴ ὅτι τοιοῦτον, ὅπως οἷς μήπω ἔστι, γένηται. βούλεται δὲ εἶναι τοιοῦτος ὁ φίλος· ἀγαθὸς γὰρ ἀγαθῷ καὶ ἡδύς. μάλιστα δὲ ἴσα τοιοῦτος ὢν. φύσει γὰρ αἱρετὸν ἀγαθὸν, τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν· ὁμοίως δὲ καὶ ἀνὴρ ἀνδρὶ γυναικὸς, καὶ ἄφρων φρονίμου· ἀφ' ἧς ἡδίος δὲ ἡ ὁδός· αἰσθητὴ εἶναι τὰ καλὰ ἡδέα. ὅταν ὁ τοῦτο ἀφαιρῇ, οὐ πᾶν εὐδαίμονα τελέως. ἐνδέχεται γὰρ ἐγγίνεσθαι ἀκρασίαν. ὃ γὰρ ἀφαιρεῖται τὸ ἀγαθὸν τῷ ἡδεῖ, ἐν τοῖς πάθεσιν ἀκρασία ἐστίν. ὥστ' ὅπου μὲν τοιαύτη φιλία κατ' ἀρετὴν, ἔσονται καὶ αὐτοὶ ἁπλῶς ἀγαθοί. τοῦτο δ' οὐχ ὅτι χρήσιμοι, ἀλλ' ἄλλον τρόπον· διχῶς γὰρ ἔχει ὃ, * πρὸς ἀγαθὸν, καὶ ἁπλῶς ἀγαθόν. καὶ ὁμοίως ὥσπερ ὅτι τῷ ὠφελίμῳ, καὶ ὅτι τῇ ἕξεων. ἄλλο γάρ ἐστι ἁπλῶς ὠφέλιμον, καὶ ὃ καλὸν τοιοῦτον γυμνάζεσθαι πρὸς ὃ φαρμακεύεσθαι. ὥστε καὶ ἡ ἕξις ἡ αὐθρώπου ἀρετή. ἔστω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῇ φύσει σπουδαῖον. ἡ γὰρ τῇ φύσει σπουδαίου ἀρετὴ, ἁπλῶς ἀγαθόν. διὸ δὲ τῷ μὴ, ἐκεῖνο. ὁμοίως δὴ ἔχει καὶ ὃ ἡδύ. ἐοικὸς γὰρ ὑπάρχειν, καὶ σκεπτέον πότερόν ἐστιν αὐθ' ἡδονῆς φιλία, καὶ ἡ ἀφελίμη, καὶ ἐκ τοσούτων ἐστὶν ὅσων τὸ φιλεῖν· καὶ πότερον ὅτι ἀγαθὸς, κἂν εἰ μὴ ἡδύς, ἀλλ' ἄρα ἀφ' τοῦτο. διχῶς δὴ λεγομένου τοῦ φιλεῖν, πότερον ὅτι * ἀγαθὸν ὃ κατ' ἐνέργειαν, ἐκ ἀνθρ ἡδονῆς φαίνεται. δῆλον δὴ ὅτι ὥσπερ ὑπάρχοντες αἱ τοιοῦτοι θεωρίαι καὶ μαθήσεις, ἀγαπηταὶ μάλιστα τοῖς εἰδόσι, οὕτω καὶ αἱ τῶν συνήθων ἀναγωγείσεις, καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν. φύσει οὖν ὃ ἁπλῶς ἀγαθὸν ἡδὺ ἁπλῶς· καὶ οἷς ἀγαθὸν, τούτοις ἡδύ. δεῖ δ' οὐδὲν τὰ ὅμοια ἀλλήλοις χαίρειν, καὶ ἀνθρώπῳ ἥδιστον ἄνθρωπος. ὥστε ἐπεὶ καὶ ἀτελῆ, δῆλον ὅτι καὶ τελειοῦνται· ὁ δὲ σπουδαῖος τέλειος. εἰ δὲ ὃ κατ' ἐνέργειαν φιλεῖν μᾶλλον ἡδονῆς αἱρετῆς τῆς ἀλλήλων γνωρίσεως, δῆλον ὅτι καὶ ὅλως ἡ φιλία τοιοῦτον αἱρετὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, καὶ ἡδέων; ὅτι ἀγαθὰ καὶ ἡδέα. ἔστι δ' αὐτὴ ἡ φιλία ἕξις, ἀφ' ἧς ἡ τοιαύτη προαίρεσις. ὃ γὰρ ἔργον αὐτῆς ἐνέργεια. αὐτὴ δ' οὐκ ἔξω, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς φιλοῦσι, δυνάμεως δὲ πάσης ἔξω. διὰ γὰρ ἐν ἑτέρῳ, ἢ ἕτερον. δεῖ δ' ὃ φιλεῖν, χαίρειν, ἀλλ' οὐ ὃ φιλεῖσθαι ἐστι. ὃ μὲν γὰρ φιλεῖσθαι φιλητῇ ἐνέργεια, ὃ δὲ καὶ φιλίας. καὶ ὃ μὲν ἐν ἐμψύχῳ, ὃ δὲ καὶ ἐν ἀψύχῳ. φιλεῖται γὰρ καὶ τὰ ἄψυχα. ἐπεὶ ὃ ὃ φιλεῖν ὃ κατ' ἐνέργειαν ὃ φιλούμενον, ὅ ἐστι χρῆσθαι ἢ φιλούμενον. ὁ ὃ φίλος φιλούμενον,

A quæ conuenire oportet. Et virtus vna talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingignit, modò: iam antè accommodatus & homo existat Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro fœmina, & [illegible]ordus pro prædito indole. Ob dulce verò, necesse est, quæ pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissonant hæc, iam non prorsus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cùm enim honestum incundúmque disconueniunt, in affectionibus intemperantia est. Quia cùm
B prima amicitia est secundùm virtutem, & ipsi simpliciter boni: non quia vtiles, sed alio quopiam modo: quandoquidem bifariàm huic & simpliciter bonum capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus, vbi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, velut sese exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præstantibus. Nam virtus naturæ præstantis simpliciter, alterius verò alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur.
C Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrùm absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrùm bonus esse etiam non iucundus queat, sed non propter id ipsum tamen. Amor igitur, cùm dicatur bifariàm, qui actu est eo quod bonum iudicat, non absque voluptate esse apparet: patet autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatæ contemplationes, disciplinæque specie sua facilè intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expe-
D ditæ sunt: cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. Quapropter similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta, ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuæ familiaritatis, & notitiæ, electio cum voluptate est: scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum & iucundorum, quia bona iucundaq; sunt, mutua electio: Atque ea
E amicitia, habitus ex quo eiusmodi electio proficiscitur: Nam opus eius, actus est, qui non extrà, sed in ipso amante consistit, cùm potentia extrà vel in alio insit, vel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim, amabilis rei, illud verò etiam amicitiæ actus est: & animati tantùm, cùm priùs etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actu est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur vicissim;

Interpr. πρὸς

γρ. ἀνθρ

erit amicus amico nō quà muſicus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipſo percepta, quà amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipſum enim diligit non ob aliud quippiam. Quamobrem nihi eo, quatenus bonus eſt, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rem vllam interuenientem obſtare decet, vt bonum ipſum non delectet. Itaque etiam ſi graueolentia fuerit aliqua, obliterare, & mentis induſtriam amplecti verus amicus ſolet. Hanc igitur primam amicitiā eſſe omnes confitentur: aliæ verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuerſiā veniūt. Conſtantiā enim quandā habere amicitia videtur, ac ſola ea conſtans eſt. Nā pronūtiatū à grauibus eſt, cōſtans id eſſe quod non citò fiat, neq; facilè diſſoluatur. cætera iudicio ſyncero vacāt. Portò nec citra fidē cōſiſtit amicitia firma: ea verò experimentum requirit, vt inquit Theognis,

Nam neque viri neque mulieris mentem cognitam habebis,

Priuſquam periculū feceris, vt de iumento.

Eodem pacto & nec tēpus requirit amicus: quia etiā amici ante cōtractā amicitiā cupiūt, qui habitus velut iam conſūmata amicitia latet. Nā quia ad mutuā amicitiā propendēt, & ſibi inuicē omnia officia præſtāt, putātur nō velle, ſed re ipſa amicī eſſe. Verū quemadmodū in cæteris, ita hîc quoq; vſu venit. Quemadmodū enim ſani nō ſunt ſtatim, qui id velint, ita nec amici, qui eſſe volūt. Argumēto eſt, quòd facilè tales nondū aſſumpto experimēto, ita nec calūnia circūueniātur, quod experimentū quib⁹ in rebus habēt, in his facilè ſe calūniæ non præbēt: in quibus autē non habēt, perſuadeantur, ſi cōiecturas calumniator adhibeat. Simul verò patet, nec inter prauos amicitiam cōſtare poſſe: quippe qui iniqui ſunt, & nemini ſeſe cōmittūt, ex ſe ipſis alios metiētes. vnde & boni facilius decipiūtur, niſi ex periclitatione diffidāt. Etenim prauī naturâ, bona amico præferūt, neq; quiſquā amicū magis quàm res, amat. Nā tales amici nō ſunt: repugnāt enim legi amicitiæ, amicorū cōmunia omnia aſſerēti: quādoquidē amicus reb⁹ ipſis præferēdus eſt, nō amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eo q. difficile ſit, multorū capere experimētū: quādoquidē non omnibus quēadmodū oportebat, poſſis cōuiuere. Neq; ex æquo deveſte & amico deliberare, cōuenit. Equidē quod inter duo melius extiterit, eliget mētis ſaltē cōpos. Et quo eſt vſus olim vt deteriore, nō ptęferet ei quod iudicat melius. In amicitia autē non facilè pro vetere amico, incognitū aſſumet. Neq; enim abſq; experimēto eſt & vnius diei amicus: quapropter in prouerbiū abiit, Salis modius. Simul autē nō cotātū quod ſīpliciter bonus quiſpiā ſit, ad amicitiā ſufficit, ſed vt etiātibi ſit amicus.

A ὲ φίλῳ ἢ φίλος, ἀλλὰ μὴ ἢ μουσικὸς, ἢ ἢ ἰατρικός· ἡδονὴ τοίνυν ἰδίως ἀπ' αὐτοῦ, ἢ αὐτὸς, αὕτη φιλική, αὐτὸν γὰρ φιλᾷ, οὐχ ὅτι ἄλλῳ· ὥστ' ἂν μὴ χαίρῃ ἢ ἀγαθὸς, οὐχ ἡ πρώτη φιλία.* ὲὰν δὲ ἐμποδίζῃ τι τῶν συμβεβηκότων μᾶλλον, ἢ ὃ ἀγαθὸν οὐ φαίνεται. τί γὰρ σφόδρα δυσώδης * λείπεται. ἀγαπᾶται γὰρ ὃ βίνοφι, συζῇ δὲ μή. αὕτη μὲν οὖν ἐστὶ πρώτη φιλία, ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν. αἱ δ' ἄλλαι δι' αὐτὸ τὸ δοκεῖν ὲ ἀμφισβητοῦνται. βέβαιον γὰρ τὸ δοκεῖ ἡ φιλία. μόνη δ' αὕτη βέβαιος. ὃ γὰρ κεκελεῦσθαι, βέβαιον· τὰ μὴ ῥᾳδίως ἢ μετὰ λύπης μὴ δ' ῥᾳδίως, ἢ ποιᾷ τὸ κεῖσθαι ὀρθῶς· ὀκ ἔστι δ' αὕτη πίστεως φιλία βέβαιος.* ἡ γὰρ πίστις δῆλόν πού ἐστιν ὡς περὶ λέγομεν ἢ Θέογνις·

Deeſt aliquid. Fort. ἡ δὲ πίστις ἐν αὐτῷ κεῖσθαι.

Οὐ γὰρ ἂν εἰδείης ἀνδρὸς νόον ὲὰν γυναικός,
Πρὶν πειρήσῃ, ὥστε νεὸν ζεύγεος.

* οὐδὲ αὐτῷ χρόνου φίλος. ἀλλὰ βούλονται φίλοι. ἢ μάλιστα λανθάνει ἡ τοιαύτη ἕξις ὡς φιλία. ὅταν γὰρ παρῇ ὑπάρχειν ἔχωσι φίλοι εἶ), δῆλον ὅτι πρὸς ὑπηρετεῖν τὰ φιλικὰ ἀλλήλοις, οἴονται οὐ βούλεσθαι φίλοι, ἀλλ' εἶ) φίλοι. ὅ δ' ὥσπερ ὅτι τῶν ἄλλων συμβαίνει ἢ ὅτι τῆς φιλίας. ἢ γὰρ εἰ βούλονται ὑγιαίνειν, ὑγιαίνουσιν. ὥστ' ἢδη εἰ φίλοι βούλονται, ἤδη ὲ φίλοι εἰσί· σημεῖον δὲ· διαβάλλονται γὰρ οἱ διαφερόμενοι αὐτῷ πείρας τοῦτον τὸν τρόπον.* ὥστε ὧν μὲν γὰρ ὀκ ἂν διαβάλλοιτο, ὥστε ὧν ἢ μὴ πιστεύειν αὐ ὅταν σύμβολα λέγωσιν οἱ διαβάλλοντες. ἅμα ἢ φανερὸν ὅτι ἢδη ὲ τοῖς φαύλοις αὕτη ἡ φιλία. ἄπιστος γὰρ ὁ φαῦλος ἢ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μέτρῳ * ζεῖς ἄλλους. δι' ἃ ἐξαπατηθέντες εἰσὶν οἱ ἀγαθοὶ, ἂν μὴ διὰ πείραν ἀπίστων· οἱ ἢ φαῦλοι, ἀληθῶς τὰ φύσει ἀγαθὰ αὐτὸ τοῦ φίλου, ὲ ἄν τις φιλᾷ μᾶλλον ἂν θεωρῶν ἢ πράγματα· ὥστ' ἢ φίλοι· ἢ γὰρ ἢδη ὕτω κεινὰ τὰ φίλων. πρέπεται γὰρ ὁ φίλος τοῖς πράγμασιν, ἢ τὰ πράγματα τοῖς φίλοις. οὐ γὰρ ἡ φιλία ἐν πρώτη ὲ τοῖς πολλοῖς, ὅτι χαλεπὸν πολλῶν πεῖραν λαβεῖν. ἐκείνῳ γὰρ ἂν δεῖ συζῆσαι. ὲὰν δὲ αἱρετέον ὁμοίως τὸν ἑαυτοῦ καὶ φίλου. καίπερ ὲ πᾶσι δοκεῖ τοῦ νοῦ ἔχοντος δυοῖν ὃ βέλτιον αἱρεῖσθαι· ὲ εἰ μὲν τῷ χείρονι πάλαι ἐχρῆτο τῷ βελτίονι, μηδέπω τοῦτ' αἱρετέον, ἀλλ' ὀκ αὐτὸ τὸ πάλαι φίλον τὸν ἀγαθὸν βελτίων. ἢ γὰρ ὅστιν αὐτῷ πείρας * ὲὰν μιᾶς ἡμέρας ὁ φίλος, ἀλλὰ χρόνου δεῖ, δῆλον εἰς παροιμίαν ἐλήλυθεν ὁ μέδιμνος τῶν ἁλῶν. ἅμα ἢ εἰ μὴ μόνον ἁπλῶς ἐστιν ἀγαθὸν εἶ), δηλά ἢ σοὶ εἶ), φίλος ἔσῃ σοὶ φίλος.

Interpr. ὑπὸ διῶ.

Interpres longè aliter.

Deeſt aliquid.

Interpr. aliter ſed perperam

Deeſt aliquid poſt ἀφ. puta πίσεως ἔχωσι vel ἐλάττω, aut ſimile quid. & ita vid. leg. interpr. qui tamen totū locū mirè peruertit. γρ. τοῖς φαύλοις manifeſto errore.

Legebatur νὴ μίαν ἡμέραν. nullo ſenſu.

ἀγαθὸς μὲν γὰρ ἁπλῶς ὅτι, τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι. A Bonus enim quiſque dicitur ſimpliciter, eo
φίλος δὲ, ᾧ ἄλλῳ ἀγαθὸς· ἁπλῶς ἀγαθὸς quòd bonus eſt: amicus autem, qui alteri
Qu. συμφωνῆ καὶ φίλος, ὅταν * συμφωνίας ταύτης ἀμφω. bonus. Simpliciter autem bonus amicúſq;,
ὥστε ὁ ἔστιν ἁπλῶς ἀγαθὸν, ἑκάτερον ἄλλῳ, ἢ in quo vtraq; iſta concurrunt. Itaque quod
καὶ μὴ ἁπλῶς μὲν σπουδαίῳ, ἄλλῳ δὲ ἀ- ſimpliciter bonum alteri, hoc quanquam
Qu. φίλον, γαθὸς, ὅτι χρήσιμος· ὃ δὲ πολλοῖς ἅμα εἶναι * non ſimpliciter bono: alteri verò bonus
γρ. κωλύει. φίλος, καὶ ὃ φιλεῖν * κωλύειν. οὐ γὰρ οἷόν τε ἅ- eo quod vtilis. Amare autem vnà mul-
μα πρὸς πολλοὺς ἐνεργεῖν· ἐκ δὴ τούτων φα- tos, & ipſum hunc amorem auertere,
νερὸν ὅτι ὀρθῶς λέγεται, ὅτι ἡ φιλία τῶν βε- impoſſibile erga plures operari. In his au-
λτίων, ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐτάρκων· καὶ tem conſtat rectè dici, Amicitiam con-
ὀρθῶς εἴρηται· ἐν γὰρ φύσει βέβαιον, ἐν τοῖς χρή- ſtantiam bonorum eſſe, quemadmodum
B matα. πολὺ δὲ κάλλιον εἶπεῖν, ὅτι ἐν ἀρετῇ felicitas ſufficientium: etenim natura,
τῆς φύσεως ἢ ὅτι χρόνος λέγεται δηλοῦσθαι τὸν non facultates, firmitatem habet. Ve-
φιλούμενον, ἢ αἱ ἀτυχίαι μᾶλλον τῶν εὐτυ- rùm multo rectiùs virtutem naturæ eſſe
χιῶν. πότε γὰρ δηλονότι κοιναὶ τῶν φίλων. οὕτοι affirmatur, & tempus amantem indicare,
γὰρ μόνοι διὰ τὴν φύσιν ἀγαθῶν ἢ φύσει καλῶν, infortuniaque magis quàm ſucceſſus. In
περὶ ἃ αἱ εὐτυχίαι, ἢ αἱ δυστυχίαι αἱρετώταται illis enim verè declaratur quod dicitur,
μᾶλλον ἀνθρώπου, ἢ τούτων τὰ μὲν ἐστί, τὰ Communia amicorum omnia: quippe
δὲ μὴ ἐστί· διὸ δὴ εὐτυχία δηλοῖ τοὺς μὴ ὄντως qui ſoli bonis maliſque natura, circa in-
ὄντας φίλους, ἀλλὰ δι' ἃ ὃ χρήσιμον. ἀτυχ- fortunia & ſucceſſus, in quibus conſi-
..... ὁ ἢ χρόνος δηλοῖ ἀμφοτέρους. οὐδὲ ſtunt, hominem præferunt, vel vt illa
γὰρ ὁ χρήσιμος ταχὺ δῆλος. ἀλλ' ὁ ἡδὺς μᾶλ- C ſint, alia verò non ſint. Succeſſus autem
λον. πλεῖω οὖν ὁ ἁπλῶς ἡδὺς ταχύς. ὅμοιοι arguit non veros amicos, & ad vtilitatem
γὰρ οἱ ἀνθρωποι τοῖς εἴδεσιν ἢ ἐθίσμασιν· ἐκεί- tantùm comparatos; tempus verò vtroſ-
νων τε γὰρ ὃ μὲν ὃ ἡδύ, ὃ δὲ ὃ ταχὺ δηλοῖ· que. Neque enim vtilis ſtatim amicus eſt,
πλείω ἢ χρόνον γινόμενον, ἀνδὲς καὶ οὐ γλυ- verùm ſuauis & iucundus. Sed nec qui
κύ· ἢ ὅτι τῶν αἰσθήσεων ὁμοίως. ἔστι γὰρ ἢ ὃ ſtatim, ſuauis ſimpliciter eſt. quando pe-
ἁπλῶς ἡδὺ ᾧ τελεσθέντι ἢ ᾧ χρόνῳ. ὁμο- rinde vt vino cibóque partim ſuauitas, par-
λογήσαιεν δ' ἂν καὶ οἱ πολλοὶ, οὐκ ἐκ τῶν ἀπο- tim verò celeritas percipitur, verùm me-
D λαυόντων μόνον, ἀλλ' ὥσπερ ὅτι τῷ πόματος diocri tempore ſuauitatem voluptatémque amittit: ſic etiam hominibus vſu venit. Nam quod ſimpliciter iucundum eſt, fine temporéque determinari debet. Fateatur autem & vulgus, dulce vocans non ſòlùm quod compererunt, ſed veluti cùm bibunt, cúmque adhuc in manibus poculum eſt. Non enim id inde dulce eſt, quia compererit aliquis, ſed quia non frequenter bibit, ac quia primùm decipitur. Prima igitur amicitia, à qua cæteræ nomen trahunt, ſecundùm virtutem eſt, iuſtamque eius delectationem, velut dictum eſt prius. Reliquæ enim inter pueros, brutaque & prauos contingunt. Vnde prouerbio dicitur,

Æqualis æqualem delectat.
Malus malo iucundè conuuit.

Euripid. Ineptiſſima lectio: Scribo ὁ μὲν οἰκοφθόρος, ὁ δὲ. h. e. *alter cantu delectantur, alter cantandi eſt prritus.* γρ. ἀμέλης. γρ. πρὸς τὸν ἐπαρχοῦσαν, ὦ συμβιῶτα, ὁ ᾧ μὲν ἀκεστεῖ, πρὸς τὸν ἐπαρχοῦσαν,

Ἥλιξ ἥλικα τέρπει. καὶ,
* Κακὸς κακῷ σύνεστι τέτηκεν ἡδονῇ.

Nam & prauí nonnunquam ſe mutuò
E oblectant, non quatenus prauí, nec quatenus neutri, ſed quatenus vel ambo, (exempli gratia;) ſtreperi: vel hic quidem ſtreperus, ille verò parcus: quatenúſque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruunt ſibi. Præterea, vtiles ſibi etiam hos eſſe contingit, non quidem ſimpliciter, ſed inſtitutis. Sic etiam bono viro amicum malum eſſe contingit, nempe ad inſtitutum aliquod vtilem: vt malus boni viri inſtituto, quale bonus habet, inſerviat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet inſtitutum,

Volentque bona ſimplicia quidem ſimpliciter, illi verò ex hypotheſi, nempe quatenus aut paupertati, aut morbis confert, idque bonorum ſimplicium cauſa: quemadmodum & pharmacum bibit. Non enim bibere vult ipſum, ſed huius mali pellendi gratia vult. Præterea, amici hi eſſe poſſunt inuicem, qualiter & ij ſunt qui boni non ſunt. Iucundus enim eſſe poteſt, non quatenus malus, ſed quatenus aliquid commune habet: vt ſi ſit muſicus. Inſuper quatenus vnum quiddam eſt omnibus, quod ferre poſſis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur, aut quatenus denique vnicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent.

A ὧ δὲ φαύλῳ, πρὸς τοῦτο καὶ φύσιν· καὶ βουλήσεται τἀγαθὰ, ἁπλῶς μὲν τὰ ἁπλᾶ, τὰ δ' ἐκείνῳ ἐξ ὑποθέσεως, * ἢ πενία συμφέρῃ ἢ νόσος. ὥστε τῶν ἁπλῶν ἀγαθῶν ἕνεκα, ὥσπερ καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον πίνει. οὐ γὰρ βούλεται, ἀλλὰ τοῦδε ἕνεκα βούλεται. ἔτι καθ' οὓς τρόπους καὶ ἀλλήλοις οἱ μὴ κακοῦδαῖμοι εἶεν ἂν φίλοι. εἴη γὰρ ἂν ἡδύς, οὐχ ᾗ φαῦλος, ἀλλ' ᾗ τῶν καινῶν τινος μετέχει, οἷον εἰ μουσικός. ἔτι ἢ ἐν τισὶ πᾶσιν ὑπάρχει. δεῖ γὰρ ἔνιοι ὁμιλητικοὶ εἶεν ἂν οἱ κακοῦδαῖμοι, ἢ εἰ πρὸς ἁρμόττοιεν ἑκάστῳ. ἔχουσι γάρ τι πάντες τοῦ ἀγαθοῦ.

Interpr. ἢ πενία συμφέρῃ ἢ νόσος.

B

CAPVT III.

De amicitia quæ inter inæquales dignitate & authoritate conſiſtit.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Περὶ τῆς καθ' ὑποβολὴν φιλίας, καὶ ὅλως ἀρχόντος καὶ ἀρχομένου.

TRes igitur hæ ſpecies amicitiæ ſunt, & in his omnibus iuxta æqualitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam & amici ſecundùm virtutem, in æqualitate quadam virtutis ſibi inuicem amici ſunt. Alia porrò in his differentia ſecundùm exceſſum: velut eſt Dei erga hominem virtus, (id enim aliud amicitiæ genus eſt,) & in vniuerſum velut principis erga ſubditum. Quemadmodum & iuſtum aliud eſt: proportione enim æquale, numero verò minimè. Quo in genere ſunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia paſſum. In iis verò ipſis diſcrimina quædam elucent, quando alia eſt patris erga filium ratio, & viri erga vxorem: hæc quidem vt principis erga ſubditum, illa verò benefici erga beneficia paſſum. In iis aut prorſus non, aut certè non ſimiliter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, ſi quis Deo exprobret, ſi non pro eo ac ab hominibus amatur, viciſſim ipſe diligat: aut principi, quòd non æqualē amorē ſubditis præſtet. Imperanti enim, vt ametur nō vt amet, aut certè alio pacto, cōuenit. Verùm in oblectatione nihil eſt diſcriminis; ſiue vt in opulēto, erga facultates domeſticas, & ſobolē ſuam, vel vt egens erga id quo potitur. Quocirca ſimiliter ſe habet in amicis, qui ob vtilitatē, & qui ob delectationē conciliantur. Nā hi quidem iuxta æqualitatē, illi verò iuxta exceſſū amici ſunt. Proin quemadmodum illi expoſtulāt, ſi non ex æquo vtiles ſint, ac beneficijs reſpōdeant: ſic hi etiam ob delectationē. Quod in amatoriis vſu venit, vbi perſæpe ex huiuſmodi cauſis rixæ ſuboriuntur,

C

D

E

ΤΡΙΑ μὲν οὖν εἴδη τοῦτα φιλίας. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις, κατ' ἰσότητά πως λέγεται εἶ φιλία. καὶ γὰρ οἱ κατ' ἀρετὴν φίλοι ἐν ἰσότητί πως ἀρετῆς εἰσι φίλοι ἀλλήλοις. ἄλλη δὲ διαφορὰ τούτων, εἰ καθ' ὑπεροχὴν, ὥσπερ θεοῦ ἀρετὴ πρὸς ἄνθρωπον· τοῦτο γὰρ ἕτερον εἶδος φιλίας· καὶ ὅλως ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, καθάπερ καὶ τὸ δίκαιον ἕτερον. κατ' ἀναλογίαν γὰρ ἴσον, κατ' ἀριθμὸν δ' οὐκ ἴσον. ἐν τούτῳ τῷ γένει πατὴρ πρὸς υἱόν, καὶ ὁ εὐεργέτης πρὸς τὸν εὐεργετηθέντα. αὐτῶν δὲ τούτων διαφοραί εἰσιν, ἄλλη πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα. αὕτη μὲν ὡς ἄρχοντος καὶ ἀρχομένου, εἰ ὁ εὐεργέτου πρὸς εὐεργετηθέντα· ἐν τούτοις δὲ ἡ οὐκ ἔνεστιν, ἢ οὐχ ὁμοίως τὸ ἀντιφιλεῖσθαι. γέλοιον γὰρ εἴ τις ἐγκαλοίη τῷ θεῷ, * ὅτι οὐχ ὁμοίως τοῦ ἀνθρώπου ὡς φιλεῖται· ἢ τοῦ ἄρχοντι καὶ ἄρχομένῳ. φιλεῖσθαι γὰρ, ᾧ φιλεῖν, τὸ ἄρχοντος, ἢ φιλεῖν ἄλλον τρόπον. καὶ ἡδοιὴ δέχεται φέρειν σοφόν. εἶτε τὸ αὐτάρκους ὅτι τοῦ αὐτοῦ κτήματι, ἢ παιδὶ, καὶ τὸ σοφοῦς ὅτι τοῦ γινομένου. ὡς δ' αὕτως ἐστὶ ὅτι τῶν διὰ τέλους χρῆσιν φίλων, καὶ ὅτι τῶν δι' ἡδονὴν, οἱ μὲν κατ' ἰσότητά εἰσιν, οἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν. δεῖ καὶ οἱ ἐκείνως οἰόμενοι ἐγκαλεῖσθαι, ἐὰν μὴ * ὁμοίως χρήσιμοι καὶ ἡδεῖς ποιῶσι, καὶ ὅτι τῆς ἡδονῆς. δῆλον δ' ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς. τοῦτο γὰρ αἴτιον τῶν μάχεσθαι ἀλλήλοις πολλάκις.

Nic. l. 8. c. 9.

Fort. ὅτι οὐχὶ ὁμ. ἀντιφιλεῖσθαι ὡς φ. vel cum Sylb. ὅτι οὐχ ὁμοίως τοῦ φιλεῖσθαι ἀντιφιλεῖ

Scrib. ὁμ. ἂν χρ.

ἀγνοῆ γὰρ ὁ ἐρῶν, ὅτι οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος * τοῖς ὅτι τιμῶ τοιοῦτόν μέ. διὸ θορυβεῖται ἔοικος ὁ ἐρώμενος. τοιαῦτ' ἂν οὐκ ἐρῶν λέγοι. οἱ δὲ νομίζουσι τὸν αὐτὸν εἶναι λόγον.

A ignorante scilicet eo qui amat, rationem esse diuersam in ijs quæ animi promptitudinem spectant. Quocirca contentionis causam amatum se meminisse arbitratur. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet quòd rationem eandem esse existimat.

Suspectus locus: & videtur ad locum alicuius poëtæ alludere, vt illa docet, τοιαῦτ' ἄν, &c.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

CAPVT IV.

Quæ sit eius amicitiæ ratio quæ est inter inæquales.

Ὅτι ὃ φιλεῖσθαι καὶ οἱ φίλοι διαφέρουσιν, οἵ τε κατ' ἰσότητα καὶ οἱ καθ' ὑπεροχήν. B

Nic.l.8.c. 8.

ΩΣπερ οὖν εἴρηται, τριῶν ὄντων εἰδῶν φιλίας, κατ' ἀρετήν, καὶ ὃ χρήσιμον, καὶ ὃ ἡδύ, καὶ αὖται πάλιν διῄρηται εἰς δύο. αἱ μὲν γὰρ κατ' ὅμοιον, αἱ δὲ καθ' ὑπεροχήν εἰσι· φίλαι μὲν οὖν ἀμφότεραι, φίλοι δὲ οἱ κατὰ τὴν ἰσότητα. ἄτοπον γὰρ αἰεὶ εἶν εἰ αἰνὴρ παιδίῳ· φιλεῖ δέ γε καὶ φιλεῖται. σπουδαῖον φιλεῖσθαι μὲν δεῖ τὸν ὑπερέχοντα· ἐὰν δὲ φιλῇ, ὀνειδίζεται ὡς ἀναξίου φίλων. τῇ γὰρ ἀξίᾳ τὴν φιλίαν μετρεῖται, καὶ ἴσην ἴσῳ. τὰ μὲν οὖν δι' ἡλικίας ἐλλείψει, ἀναξία ὁμοίως φιλεῖσθαι· τὰ δὲ κατ' ἀρετήν, ἢ πλοῦς, ἢ κατ' ἄλλήν τοιαύτην ὑπεροχήν. ἀεὶ δὲ τὸν ὑπερέχοντα, ἢ ἧττον, ἢ μὴ φιλεῖν ἀξιοῦσιν, καὶ ὅταν τοῦ χρησίμου, καὶ ὅταν τοῦ ἡδέος, καὶ κατ' ἀρετήν· ὅταν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς ὑπεροχαῖς ἐικότως γίνονται ἀμφισβητήσεις. ὃ γὰρ μικρὸν * σπουδαῖον, οὐδὲ ὅταν ἰσχυῖ, ὡσπερ ὅταν ξύλου σταθμῷ, ἀλλ' ὅταν χρυσίῳ. ἀλλὰ ὃ μικρὸν κακῶς κεῖνοισι. φαίνεται γὰρ ὃ μὲν οἰκεῖον ἀγαθὸν, μέγα· ὃ δ' ἄλλοτριον μέγα ὃ πόρρω, μικρόν. ὅταν οὖν ὑπερβολὴ ᾖ, οὐδὲ αὐτοὶ ζητοῦσιν, ὡς δεῖ ἢ αὐτὸν φιλεῖσθαι, ἢ ὁμοίως αὐτὸν φιλεῖσθαι· οὗ εἴ τις ἀξιοῖ τὸν θεόν. φανερὸν ὑπερβολὴ ὅτι φίλοι μὲν, ὅταν ὦσι τοῦ ἴσου. ὃ δὲ τὸν φιλεῖν ἐστιν, αὐτὸ τὸ φίλους εἶναι. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ τί ζητοῦσι μᾶλλον οἱ αὐθέκαστοι τὸν καθ' ὑπεροχὴν φιλίαν τῆς κατ' ἰσότητα. ἅμα γὰρ ὑπαρχὴ οὕτως αὐτοῖς τὸ, τε φιλεῖσθαι καὶ τὸ ὑπεροχή. διὸ ὁ κόλαξ πρὸς ἡδονὴν ὀλιγώτερος τοῦ φίλου. ἅμα φαίνεσθαι ποιεῖ ὑπαρχὴν τοῦ κολακευομένου· μάλιστα δ' οἱ φιλότιμοι τοιοῦτοι· ὃ γὰρ θαυμάζεσθαι ὑπεροχή. φύσει γ' ἴσως) οἱ μὲν φιλητικοὶ, οἱ δὲ φιλότιμοι· φιλητικὸς δ', ὁ τοῦ φιλεῖν χαίρων μᾶλλον ἢ τοῦ φιλεῖσθαι· ἐκεῖνος δ', φιλότιμος μᾶλλον· ὁ μὲν οὖν χαίρων τοῦ θαυμάζεσθαι ἢ φιλεῖσθαι, τῆς ὑπεροχῆς φίλος· ὁ δ' ἐπὶ τοῦ φιλεῖν ἡδόμενος, ὁ

CVm igitur tres amicitiæ species sint, secundùm virtutem, secundùm vtilitatem, & secundùm voluptatem; rursum hæ in duo distinguuntur. Aliæ enim iuxta excessum sunt, amicitiæ quidem vtræque, amici verò iuxta æqualitatem tantùm. Absurdum enim sit, amicum vocare virum, puero, eo quòd amet, & ametur. Nam etsi excellentem virum amari alicubi conuenit, si tamen redamet ipse, vt dedecus imC properatur, vt qui amet indignum. Nam dignitate quadam æqualitatéque ponderatur amicitia. Quædam igitur ex ætatis defectu, quædam verò ex virtutis, generis, aut alio iquopiam indigna æquali amore sunt. Semper autem ab excellente, siue vtilitatem, siue iucunditatem, siue virtutem spectes, aut nullus aut minor amor requiri debet. Verùm in mediocribus meritò controuersiæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minimè debet robore æstimari, velut non ligni, sed aurei vasis pondus præualet. Atqui paruum illud homines perperam iudicãt, quibus domesticum bonum, magnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cúmque excessus interuenit, nec tamen quidem inquirunt, quo modo, ac an similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem à Deo reposcat. Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam consistere: redamare autem licere, vt amici non sint. Neque verò obscurum est, quia homines amicitiam iuxta excessum, ei quæ ad æqualitatem comparata est, anteponant: eo scilicet, quia & excellentia & amore potiuntur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui vtrumque cui adulatur, videtur astruere. Ac sunt ferè ambitiosi tales: nam in admiratione esse, excellentiæ cuiusdam speciem habet. Natura autem alij amatorij, alij verò ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem qui magis oblectatur amando, quàm dum amatur. Ambitiosus autẽ magis amari, & in admiratione esse cupit, excellentiæ amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando.

Lego, σπουδαῖον οὐδὲ ἰσχύι. *Quod paruum (ait) interdum nihil valet*, negligitur, neque tãti fit, vt eius ratio censeatur habenda, *vt in ligno pendendo: at in auro secus.*

Nam in actu neceſſariò amans eſt: redamari autem per accidens contingit, & latêre poteſt: amans autem non poteſt. Et eſt amicitiæ hoc peculiare, vt amare potiùs quàm amari cupiant: amati verò iuxta id quod amabile fuerit, contingit. Argumento eſt, quòd amicus, ſi non contingat vtrunque, cognoſcere vult magis, quàm cognoſci. velut in exceſſibus ſummis faciunt fœminæ, vt Andromache Antiphontis, quæ cognoſci velle videtur ipſius gratia, vtque bono aliquo afficiatur, non afficiat: cognoſcere verò afficiendi amandique gratia. Quocirca in amore etiam erga mortuos perſiſtentes laudamus, quippe qui cognoſcant non cognoſcantur. Plures igitur modos amicitiæ eſſe, & quot, tres nempe: item quòd amari & amici differant, qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta exceſſum amici ſunt inuicem, dictum eſt.

A φιλητικός. * ἔνεστι γὰρ αἰτίαν εἶναι τοῦ μὴ φιλεῖσθαι· ὃ μὲν γὰρ * φιλεῖν συμβεβηκός· ἔστι γὰρ λανθάνειν φιλῶν τινα δι' ὄ. ἔστι δ' ἃ καὶ τῷ φιλεῖσθαι ὃ φιλεῖν μᾶλλον ἢ ὃ φιλεῖσθαι, ὃ δ' ἐστὶ φιλεῖσθαι καὶ τὸ φιλητόν. * σημεῖον δέ, ἔλαττον δεῖται ὁ φίλος μανθάνειν, εἰ μὴ ἀντέχοιτ' ἄμφω, γινώσκειν ἢ γινώσκεσθαι· οἷς * ἐοικυῖαι τὰς ὑποβολιμαίους αἱ γυναῖκες ποιοῦσι, καὶ ἡ Ἀνδρομάχη ἡ Ἀντιφῶντος. καὶ γὰρ ἔοικε τὸ μὲν ἐθέλειν γινώσκεσθαι αὐτὴ ἕνεκα, B ἢ τοῦ παιδίου τἀγαθόν, ἀλλὰ μὴ ποιεῖν. τὸ δὲ γινώσκειν, τοῦ ποιεῖν καὶ τοῦ φιλεῖν ἕνεκα. διὸ καὶ ταῖς ἐμμένουσαις τῷ φιλεῖν ὥσπερ ταῖς τεθνεώσαις ἐπαινοῦμεν. γινώσκειν γὰρ, ἀλλ' οὐ γινώσκεσθαι. ὅτι μᾶλλον ὧν πλείονες ἔρωτες φιλίας, καὶ πόσοι ἔρωτες, ὅτι πρᾶξις, ἢ ὅτι τὸ φιλεῖσθαι ἢ οἱ φίλοι ἀφορίζουσιν, οἵ τε κατ' ἰσότητα, καὶ οἱ κατ' ὑπεροχήν, εἴρηται.

Deeſſe aliquid videtur. vide Mag l. 2. c. 11. Imò, φιλεῖσθαι. M. σημ. δέ. ἔλαττον γὰρ αὖ ὁ φ. Lego, ὡς ταῖς ὑποβολιμαίοις. h. e. vt faciunt mulieres, cùm ſuos liberos expoſitos tradunt educandos. In Nic. διαὶ δ' ἐν τῇ φιλίᾳ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ φιλεῖσθαι (ἡ φιλία.) σημεῖον δέ, αἱ μητέρες τῇ φιλεῖν χαίρουσαι ἔνιαι γὰρ διδόασι τὰ ἑαυτῶν τρέφεσθαι, &c.

CAPVT V.

Simile & contrarium (quæ dicebantur à quibuſdam amicitiæ principia) quam vim amicitiæ habeant.

QVia verò amicum etiam vniuerſaliter dicitur, velut principiò, adductis extrariis quibuſdam opinionib⁹, oſtendimus, (nam alii ſimile, alij contrarium amicum pronuntiant,) dicendum etiam de his eſt, quo pacto ſe heant erga expoſitas hactenus amicitias. Simile autem, tam ad iucundum quam bonum refertur. Bonum enim ſimplex eſt, malum verò multiplex. Et bonus ſimilis ſibi ſemper, neque mores mutat: prauus autem & ſtultus, ſibi diſpar eſt manè & veſperi. Quocirca niſi inter ſe paciſcãtur mali, amici ſibi inuicẽ non erũt, ſed diſſiliunt: quæ amicitia minimè firmiſſima eſt. Quare eatenus ſimile amicũ eſt, dum ſimile bonum ſit. Interdum autem iuxta voluptatem conſiſtit: ſimilibus enim eadem iucunda ſunt, & naturâ quodq; cuique iucundum eſt. Vnde & voces, & habitudines & conuerſationes, cognatis inter ſe ſuauiſſimæ ſolent eſſe, cùm hominibus, tum cæteris animantibus. Atque hac poſſunt etiam praui ſe inuicem diligere &,

Malus malo iucundè conniuit.

Contrarium autem contrario amicum, quemadmodum vtile. Nam quod ſimile ſibi, id inutile eſt. Quapropter dominus ſeruo, & ſeruus domino indiget, & vir fœminaque inter ſeſe mutuò. Ac iucundum, & deſiderabile, contrarium, vt vtile, non quà in fine, ſed quà vt ad finem.

C

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τῆς καὶ τὸ ὅμοιον ἢ τὸ ἐναντίον φιλίας.

ΕΠΕΙ δὲ τὸ φίλον λέγεται καὶ καθ' ὅλου μᾶλλον, ὥσπερ καὶ * κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη ἀπὸ τῶν ἔξωθεν συμπεριλαμβανόντων· (οἱ μὲν γὰρ τὸ ὅμοιον φασιν εἶναι φίλον, οἱ δὲ τὸ ἐναντίον·) λεκτέον καὶ περὶ τούτων πῶς εἰσὶ πρὸς τὰς εἰρημένας φιλίας. ἀπλῶς δὲ τὸ μὲν ὅμοιον καὶ εἰς τὸ ἡδὺ καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν. τὸ, τε γὰρ ἀγαθὸν ἁπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολύμορφον· καὶ ἀγαθὸς μὲν ὅμοιος ἀεί, καὶ οὐ μεταβάλλει τὸ ἦθος· ὁ δὲ φαῦλος καὶ ὁ ἄφρων οὐθενὶ ἔοικεν ἔοικεν δὲ καὶ ἑαυτῷ. διὸ ἐὰν μὴ συμβάλλωσιν οἱ φαῦλοι, οὐ φίλοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ διΐστανται· ἢ οὐ βεβαία φιλία. ὥστε ἔστω μὲν τὸ ὅμοιον φίλον, ὅτι ἀγαθὸν ὅμοιον. ἔστι δ' ὡς καὶ τὸ ἡδύ. τοῖς γὰρ ὁμοίοις τοῖς ἡδέα, καὶ ἕκαστον δὲ φύσει αὐτὸ αὑτῷ ἡδύ. διὸ καὶ φωναὶ καὶ ἕξεις καὶ σύνοικοι μᾶλλον τοῖς ὁμοήθεσιν ἥδονται ἀλλήλοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις· καὶ τούτῳ συνδιάγουσι καὶ τοὺς φαύλους ἀλλήλοις φίλους.

Suprà c. 1.

* Κακὸς δὲ κακῷ συνωτέτηκεν ἡδονῇ. τὸ δὲ ἑαυτὸν τῷ ἑαυτῷ φίλον, ὡς τὸ χρήσιμον. αὐτὸ γὰρ αὑτῷ ὅμοιον, ἄχρηστον. διὸ δεσπότης δούλου δεῖται, καὶ δοῦλος δεσπότου, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ ἀλλήλων. καὶ ἡδὺ καὶ ἐπιθυμητὸν τὸ ἑαυτὸν ὡς χρήσιμον, καὶ οὐχ ὡς ἐν τέλει, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ τέλος.

Suprà c. 2.

ὅταν γὰρ τύχῃ οὗ ἐπιθυμεῖ, οὐ πᾶν τέλος ἐστίν· οὐκ ὀρέγεται δὲ τοῦ ἐναντίου, οἷον θερμὸν τοῦ ψυχροῦ. ἔστι δέ πως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου φιλία τοῦ ἀγαθοῦ· ὀρέγεται γὰρ ἀλλήλων ἀφὼ θ μέσον· ὡς σύμβολα γὰρ ὀρέγεται ἀλλήλων· δεῖ δ' τοῦ γίνεσθαι ἐξ ἀμφοῖν ἓν μέσον. ἔτι καὶ συμβεβηκός ἐστι τοῦ ἐναντίου, καθ' αὐτὸ δὲ τῆς μεσότητος. ὀρέγεται γὰρ οὐκ ἀλλήλων τὰ ἐναντία, ἀλλὰ τοῦ μέσου. ὑπερψυχόντες γὰρ, εἰς θερμὸν καθίστανται· καὶ ὑπερθερμαίνοντες, εἰς ψυχρὸν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων. ἐπὶ δὲ μὴ, ἀεὶ ἐν ἐπιθυμία, οὐκ ἐν τοῖς μέσοις· ἀλλὰ χαίρει ὁ ἐν τοῦ μέσου ἀνθρώπου ἐπιθυμίας τοῖς φύσει ἡδέσιν. οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς ἐξεστῶσι τῆς φύσεως ἕξεως. τοῦτο μὲν οὖν εἶδος ἐστὶ τῶν ἀψύχων ὅτι· ὃ φιλεῖ δ' ἔνια, ὅταν ᾖ ὅτι τῶν ἐμψύχων. δεῖ ἐνίοτε ἀνομοίοις χαίρειν· οἷον αὐστηροὶ ἀνεπιτήδειοις, καὶ ὀξεῖς ῥᾳθύμοις. εἰς τὸ μέσον γὰρ καθίστανται ἐπ' ἀλλήλων. ἐπὶ συμβεβηκὸς οὖν, ὥσπερ εἴρηται, τὰ ἐναντία φίλα, καθ' αὑτὸ δὲ ἀγαθόν. πόσα μὲν οὖν εἴδη φιλίας, καὶ τίνες διαφοραὶ καθ' ἃς λέγονται οἵ τε φίλοι καὶ οἱ φιλητοὶ καὶ οἱ φιλοῦμενοι, καὶ οὕτως ὥστε φίλοι εἶναι καὶ αὐτοὺς τούτου, εἴρηται.

A Nam vbi consecutus est quod concupiscebat, in fine quidem iam est: sed contrarium non concupiscit, velut calidum, ipsum frigidum. Porrò & contrarii bonique amicitia quædam est: se inuicem enim per media desiderant, vt symbola: non vt ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autem mediocritatis: neque enim se inuicē, sed medium concupiscent contraria. Nimiùm enim algentes, ad medium reducuntur, cùm calefiunt; calentes verò, cùm frigefiũt. Similiter & in reliquis.

B Sin verò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit natura iucundis, citra cupiditatem in medio constitutus: alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ species etiam inanimatis comperit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, velut austeri facetis, irritabiles ad iram, tardis, vt qui à se inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria amica propter bonum sunt. Quot igitur species amicitiæ sint, & quæ differentiæ, iuxta quas discernuntur amantes, ac amati, idque sic vt amici absque illo vocentur, dictum est hactenus.

C

ΚΕΦΑΛ. ϛ'. Πότερον ἐαυτὸν αὐτῷ φίλον εἶναι.

CAPVT VI. De sui ipsius amore,

D

Nic. l. 9. c. 8. Mag. 10. 11.

ΠΕΡΙ δὲ τοῦ αὐτὸν αὑτῷ φίλον εἶναι ἢ μή, πολλαχοῦ ἔχει διέσκεψιν. δοκεῖ γὰρ εἰσίοις μάλιστα ἕκαστος αὐτὸς αὑτῷ φίλος εἶναι· ἐκ τούτων χρώμενοι κανόνι, * κινοῦσι τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους φιλίαν. καὶ ὅσοις λόγοις, καὶ τὰ δοκοῦντα ὑπάρχειν τοῖς φίλοις, τὰ μὲν ἐναντιοῦσθαι, τὰ δὲ ὅμοια φαίνεσθαι ὄντα. ἔστι γάρ πως κατ' ἀναλογίαν αὕτη ἡ φιλία, ἁπλῶς δ' οὔ. ἐν δυσὶ γὰρ διηρημένοις τὸ φιλεῖσθαι καὶ φιλεῖν δι' ἃ μάλιστ' ἂν αὐτὸς φίλος, ὅτι τοῦ ἀκρατεῖς καὶ ἐγκρατεῖς, * εἴρηται πῶς ἔχων ἢ ἄλλως, πρὸς τὰ μέρη ἔχειν πως πρὸς ἄλληλα τὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ὅμοιον τὰ τοιαῦτα πάθη, εἰ φίλος αὐτὸς αὑτῷ καὶ ἐχθρὸς, καὶ εἰ ἀδικεῖ ἢ ἐς αὐτὸς αὐτόν. πάθη γὰρ ἐν δυσὶ ταῦτα καὶ διηρημένοις. * ἢ γὰρ δύο πῶς, καὶ ἡ ψυχὴ ἄλλως πως ταῦτα· ἢ δι' ἃ διηρημένα, οὐκ ἄλλως. ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ἕξεως, ὡς οἱ λοιποὶ ἔοικεν τῷ φιλεῖν διωρισμένοι, καθ' οὓς ἐν τοῖς λόγοις ἐπισκοπεῖν εἰώθαμεν. δοκεῖ γὰρ φίλος εἶναι,

Interpr. alienis

Lib. 2. c. 7

Interpr. aliter.

E

VErùm an sibi quisquam ipsi esse amicus queat, vestigationem vberiorem requirit. Nonnullis enim videtur, sibi quisque amicus esse maximè: qui eodem vtentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verùm secundùm rationes, iuxtáque ea quæ amicis censentur inexistere, partim repugnant, partim verò similia esse videntur. Quodam modo enim iuxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter verò nequaquam, eo quòd amari, ac amare, in disiunctis duobus consistat, iuxta quæ magis hic sibi amicus est, velut in continente & in incontinente dictum est, qui idem volens nolénsque agit, quando partes aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, num qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut iniuriam se quispiã afficiat. Quæ omnia in duobus disiunctim considerãtur. Aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc disiuncta non cõsistent: verùm ab habitudine erga se ipsum pendẽr, velut etiã reliqui amãdi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has solemus. videtur enim amicus esse,

qui alicui vel verè bona, vel quæ arbitretur bona, alij euenire cupiat, non sui, sed alterius gratia.

Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantùm, non ob aliud quidpiam, vel vti patres liberis quidem bona optant, sed alijs conuiuunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si non quod est. Alij verò conuiuendi desiderium non ad amorem referunt. Condolere quoque dolenti, non ob aliud quidpiam, nos dilectionem vocabimus. Solent enim serui ita erga dominos condolere, qui ægrotantes plerunque sunt morosiores, non ob ipsos quidem, & vero affectu, velut matres solent liberis, & aues nonnullæ vnà cùm enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solùm amico condolere vel maximè studet, sed simili etiam conturbatione affici, veluti simul cum sitiente sitire: alioqui enim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudendo ratio amicitiæ etiam est, non ob aliud quidpiam, sed ipsum tantùm gaudere. Præterea, eiusmodi de amicitia dicuntur, vt æqualitas quædam sit amor: nec vna tantùm amicitia iungantur veri amici, sed cuncta hæc simul conferantur in vnum: bona enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob aliud quippiam benefaciat ob gratiam; neque indicat quod facit, quarenus vnus est. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, sed velle amare videtur. Itaque & simul esse, & conuiuere, congaudere, condolere, absque se mutuò ne viuere quidem posse, (vna enim anima sunt,) sed commori, vnius illius veræque amicitiæ est. Sic enim vnus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuit. Omniáque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentiunt, vel vt in incontinente, vnde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus verò quisque vnus est, indiuisibilis, ac per omnia desiderabilis sibi est: quales boni sunt, & secundùm virtutem amici. Malus autem non vnus, sed multi, & die eadem varius & importunus ipse sibi. Quamobrem rectè cuiusque erga seipsum amicitia, ad boni probatique amicitiam reducitur. Quia enim sibi ipsi & similis est, & commodus, ac vnus insuper, vtique etiam amicus sibi est, & desiderabilis, qualis est secundùm naturam: contrà verò prauus. Porrò bonus nihil sibi exprobrat, incontinentis instar: nec posterior prioribus succenset, velut mutabiles: neque prior posteriori, velut leues vanique solent.

ὁ βουλόμενός τινι τἀγαθά, ἢ οἷα οἴεται ἀγαθά, μὴ δι' αὐτόν, ἀλλ' ἐκείνου ἕνεκεν. ἄλλον δὲ τρόπον ᾧ τὸ εἶναι βούλεται δι' ἐκεῖνον, καὶ μὴ δι' αὐτόν, κἂν εἰ μὴ διανέμων τἀγαθά, μὴ τὸ δόξειε μάλιστα φιλεῖν *

ἄλλον δὲ τρόπον ᾧ συζῆν αἱρεῖται δι' αὐτὴν τὴν ὁμιλίαν, καὶ μὴ δι' ἕτερόν τι· οἷον οἱ πατέρες, τὸ μὲν εἶναι τοῖς τέκνοις, συζῶσι δ' ἑτέροις. μάχεται δὴ ταῦτα πάντα πρὸς ἄλληλα. ὁ μὲν γὰρ ἂν μὴ τὸ ἑαυτοῖς, ὁ δὲ ἂν μὴ τὸ εἶναι, οἱ γὰρ τὸ συζῆν οὐκ οἴονται φιλεῖσθαι. ἔτι τὸ ἀλγοῦντι συναλγεῖν μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀγαπᾶν θήσομεν· οἷον οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, ὅτι χαλεποὶ, ἀλγοῦντες, ἀλλ' οὐ δι' αὐτούς, ὥσπερ αἱ μητέρες τοῖς τέκνοις, καὶ οἱ συνωδίνοντες ὄρνιθες. βούλεται γὰρ μάλιστά γε οὐ μόνον συλλυπεῖσθαι ὁ φίλος τῷ φίλῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν λύπην· οἷον διψῶντι συνδιψῆν, εἰ ἐνεδέχετο, ὅτι μὴ ἐγγύτατα. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ χαίρειν μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον ὅτι χαίρει, φιλικόν. ἔτι τὰ τοιάδε λέγεται περὶ φιλίας, ὡς ἰσότης φιλότης, * καὶ μὴ μίαν φιλίαν εἶναι τοὺς ἀληθῶς φίλους. ἅπαντα ταῦτα ἐπαναφέρεται πρὸς τὸν ἕνα. καὶ γὰρ βούλεται τἀγαθὰ αὐτῷ τοῦτον τὸν τρόπον. οὐδεὶς γὰρ αὐτὸς αὑτὸν εὖ ποιεῖ διά τι ἕτερον, οὐδὲ χάριτος· οὐδὲ λέγει ὅ, τι ἐποίησεν ἢ εἷς. δοκεῖ γὰρ φιλεῖν βούλεσθαι ὁ δῆλον ποιῶν ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' οὐ φιλεῖν, καὶ τὸ εἶναι μάλιστα, καὶ τὸ συζῆν, καὶ τὸ συγχαίρειν, καὶ τὸ συναλγεῖν καὶ, μία δὴ ψυχή· καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ ἀλλήλων μηδὲ ζῆν, ἀλλὰ συναποθνήσκειν. οὕτω γὰρ ἔχει ὁ εἷς, καὶ ἴσως ὁμιλεῖ αὐτὸς αὑτῷ. πάντα δὲ ταῦτα τῷ ἀγαθῷ ὑπάρχει πρὸς αὑτόν. ἐν δὲ τῷ πονηρῷ διαφωνεῖ, οἷον ἐν τῷ ἀκρατεῖ. καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ καὶ ἐχθρὸν ἐνδέχεσθαι αὐτὸν αὑτῷ εἶναι. ἡ δ' εἷς καὶ ἀδιαίρετος, ὀρεκτὸς αὐτὸς αὑτῷ. τοιοῦτος ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν φίλος· ἐπεὶ ὅ γε μοχθηρὸς οὐχ εἷς ἀλλὰ πολλοί, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἕτερος καὶ ἔμπληκτος. ὥστε καὶ ἡ αὐτοῦ πρὸς αὑτὸν φιλία, ἀνάγεται πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ. ὅτι γὰρ πῃ ὅμοιοι, καὶ εἷς καὶ αὐτὸς αὑτῷ ἀγαθός, ταύτῃ αὐτὸς αὑτῷ φίλος καὶ ὀρεκτός· φύσει δὲ τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ πονηρὸς παρὰ φύσιν. ὁ δ' ἀγαθός, οὔθ' ἅμα λοιδορεῖται ἑαυτῷ, ὥσπερ ὁ ἀκρατής. οὔθ' ὁ ὕστερος τῷ προτέρῳ, ὥσπερ * ὁ μεταμελητικός. οὔθ' ὁ ἔμπροσθεν τῷ ὕστερον, ὥσπερ ὁ ψεύστης.

Legendũ censeo, καὶ μίαν ψυχὴν εἶναι. In Nic. καὶ αἱ παροιμίαι δὲ πᾶσαι ὁμογνωμονοῦσιν, οἷον τὸ μία ψυχή, καὶ κοινὰ τὰ τῶν φίλων, καὶ ἰσότης φιλότης. Vulgata lectio stare omnino non potest.

Quidñ ὁ μεταμελητικός.

ὅλως τε εἰ δεῖ ὥσπερ οἱ Σοφισταὶ διορίζουσιν, ὥσπερ παῖ * Κοείσκος καὶ Κοείσκος ἀπουδαῖος. δῆλον γὰρ ὡς ὁ αὐτὸ πόσον ἀπουδαῖον αὑτῷ. ἐπεὶ ὅταν ἐγκαλέσωσιν αὐτοῖς, ἀποκινύασιν αὐτ..... ἀλλὰ δοκεῖ πᾶς αὐτὸς αὑτῷ ἀγαθὸς. ζητεῖ δὲ ὁ ἁπλῶς ὢν ἀγαθὸς, εἰ καὶ αὐτὸς αὑτῷ φίλος, ὥσπερ εἴρηται, ὅτι δυ' ἔχει ἐν αὑτῷ ἃ φύσει βούλεται εἶναι φίλα. ἢ ἀφαιρεῖσαι ἀδυνάτων. διὸ ἐπ' ἀνδρὸς μὲν δοκεῖ ἔκαστος αὐτὸς αὑτῷ φίλος. ὅτι δὲ τῶν ἄλλων ζώων οὐκ ἔστιν αὐτὸς αὑτῷ· οὐδ' ἵππος αὐτὸς αὑτῷ. οὐδ' ἄρα φίλος. ἀλλ' οὐδὲ τὰ παιδία, ἀλλ' ὅταν ἤδη ἔχῃ προαίρεσιν. ἤδη γάρ τότε ἀφίστησι ὁ παῖς πρὸς τὴν ὀπτυμίαν. ἔοικε δ' ἡ φιλία ἡ πρὸς αὐτὸν τῇ κατὰ συγγένειαν. οὐδέτερον γὰρ ἐφ' ἑαυτοῖς λύσαι· ἀλλὰ καὶ ἀφίστανται, ὅμως δ' ὅσον μὲν συγγένεσι· ὁ γὰρ ἐπιεικὴς, ἕως ἂν ζῇ. ποιεῖ γὰρ μὲν οἷον δεῖ ὁ φιλῶν λέγεται, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ φιλίαι αἰτίαν ἔχουσι πρὸς τὴν πρώτην, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων.

Sic scribendum, non κοείσκος. locus est corruptus.

A Præterea qui simpliciter bonus est, quærit vt ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est suprà, duo in sese complecti, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ disiungere sit impossibile. Quocirca in homine amicitia erga seipsum constare posse videtur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi amicus est, neque pueri, donec electionem per ætatem consequantur: iam tum enim puer pro cupiditate à seipso B dissentit. Cognatorum amicitiæ similis videtur ea quæ cuique est erga seipsum, quandoquidem neutrum à se queas distinguere: & si maximè differant, cognati tamen illi sunt, ac vnus ille quoad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quódque omnes amicitiæ ad vnam primam reducantur, ex dictis patet.

C

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ ὁμονοίας καὶ βύνοίας.

Nic. l. 8. c. 2. & l. 9. c. 5. Mag. l. 2. c. 12.

ΟΙκεῖον δὴ τῇ σκέψει θεωρῆσαι δὲ περὶ ὁμονοίας καὶ βύνοίας. δοκεῖ γὰρ τοῖς μὲν εἶναι φιλοῦντα, τοῖς δ' οὐκ ἀλλὰ λανθάνειν. ἔστι δ' ἡ βύνοια τῆς φιλίας ὅτε παμπόλυ ἕτερον, ὅτε φιλοῦν. διορισμὸς γὰρ τῆς φιλίας καὶ τρεῖς εἶδος, ὅτ' οὐ τῇ χρησίμῃ, ὅτ' οὐ τῇ καθ' ἡδονὴν ἐστιν. εἴτε γὰρ ὅτι χρήσιμον, βούλονται αὑτοῖς ἀγαθὰ, ὑφ' οὗ ὄχηται, ἀλλὰ δι' αὐτὸν βάλλουσιν αὖ. δοκεῖ δ' ὥσπερ * καὶ ἡ φιλία.... οὐκ αὐτὴ βύνοια τῷ βύνοϊζομένῳ εἶναι), ἀλλὰ τῷ ᾧ βύνοῃ. * εἰ δ' ἡ ὁ τῇ τῶν ἡδέος φιλία, καὶ τοῖς ἀψύχοις βύνοιαν. ὥστε δῆλον ὅτι περὶ τὸν ἠθικὸν φιλίαν ἡ βύνοιά ἐστιν. ἀλλὰ τῷ μὲν βύνοιαν τὸς βάλεσθαι μόνον ἐστί. τῷ δ' φίλου καὶ προσῆκεν ἃ βάλεται. ἔστι γὰρ ἡ βύνοια ἀρχὴ φιλίας. ὁ μὲν γὰρ φίλος πᾶς βύνους· ὁ δ' βύνους, ὑ πᾶς φίλος. ἀφομοιοῖ γὰρ ἔοικεν ὁ βύνοῶν μόνον. διὸ ἀρχὴ φιλίας, ἀλλ' ὑ φιλία. δοκοῦσι γὰρ οἵτε φίλοι ὁμονοεῖν, καὶ οἱ ὁμονοοῦντες φίλοι εἶναι). ἔστι δ' ὑ περὶ πᾶν ἡ ὁμόνοια ἡ φιλική, ἀλλὰ περὶ τὰ πράγματα τοῖς ὁμονοοῦσι, καὶ ὅσα εἰς τὸ συζῆν συντείνει. οὕτε μόνον καὶ διάνοιαν, ἢ καὶ ὄρεξιν. ἔστι γὰρ τοιαύτα τὸ κινοῦν βούλεσθαι, ὥσπερ καὶ τὸ ἀκρατὲς διαφωνεῖ τῷ τὸ. οὐδὲ καὶ τοῦ προαίρεσιν ὁμονοεῖν, καὶ καὶ τὸ βούλεσθαι· βούλεται γὰρ ἀγαθῶν, ἡ ὁμόνοια. οἷ γε φαῦλοι ταὐτὰ προαιροῦνται

Interpr. ἡ φιλία. Scrib. εἰ δ' ἡ ὁ τῇ τῶν ἡ. φιλία. vel, εἰ δ' ὡ ὁ τ.

D

E

CAPVT VII.

De concordia beneuolentiaque.

PRopriũ verò huius cõsiderationis fuerit, de concordia beneuolentiaq; disquirere; quæ alijs eadem, alijs verò absque se mutuò non esse videntur. Est autẽ beneuolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec planè diuersum. Nam amicitia tribus modis distincta, neque in ea quæ vtile, neque ea quæ voluptatẽ spectat, cõsistit. Siue enim vtilitatẽ volunt, non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem beneuolentia, quemadmodũ & amicitia, non beneuolentis esse, sed eius cui is bene vult. Si in iucundo amicitiã constituas, beneuolentiã etiam inanimatis tribues. Quapropter beneuolẽtia circa motalẽ amicitiam cõsistit. Verùm beneuoli tantùm est volũtas: amici verò, vt quod vult, præstet etiam. At amicitiæ omnis principium est beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non cõtrà omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: vnde & amicitiæ principiũ, non amicitia appellatur. Cæterùm & consentire amici videtur, & consentiẽtes inter se, cõcordésq; amici esse. Verùm nõ circa omnia amica versatur cõcordia, sed circa res cõcordib⁹ propositas, quęque ad conuictũ mutuũ conducãt: nec iuxta cogitationẽ cupiditatémq; tãtùm. cõcupiscere enim cõtraria licet, velut in incõtinẽte hæc ipsa quoq; sibi repugnãt. Neq; oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu cõstare cõcordiã; quippe quę bonorũ est tantũ. Praui autẽ eadẽ eligẽtes,

& appetentes, ipsi sibi incommodant: Videtur autem concordia, quemadmodum & amicitia, non dici simpliciter: verùm alia prima quædam, & naturâ recta, qua mali concordes esse nequeunt: alia, qua etiam praui inter sese conspirant, quando pro electione sua cupiditatéque res succedunt, quódque concupiscunt, & eligunt, eiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queant. Nam si eas res appetent, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cùm contrà inter sese concordes non soleant contendere. Est autem concordia, eadem de principatu subiectionéque, electio, & voluntas: non alterutrius, sed publici boni gratia. Quocirca amicitia quædam ciuilis concordia est. De concordia igitur beneuolentiáque hæc dicta sint.

A καὶ ὅπ θυμοῦντες βλάπτουσιν ἀλλήλους. ἔοικε γὰρ ἡ ὁμόνοια οὐκ ἁπλῶς λέγεσθαι, ὥσπερ οὐδὲ φιλία· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη καὶ φύσει σπουδαία· δοκεῖ δὲ οὐκ ἔστι τοῖς φαύλοις ὁμονοῆσαι, ἕτερα, καθ' ἃ ὦσι καὶ οἱ φαῦλοι ὁμονοοῦσιν, ὅταν τῶν αὐτῶν τοῦ προαίρεσιν καὶ τοῦ ὅπ θυμοῦ ἔχωσιν. οὕτω δὲ δεῖ τῶν αὐτῶν ὀρέγεσθαι, ὥστ' ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέροις ἅπερ ἄρχειν δ' ὀρέγονται. μὴ γὰρ τοιούτου ὀρέγωνται, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀμφοῖν, μαχοῦνται· οἱ ὁμονοοῦντες δ', οὐ μαχοῦνται. ἔστι δ' ἡ ὁμόνοια, ὅταν ταὐτὸ τῶν ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι δι' αὐτὴ προαίρεσις ᾖ μὴ τῶν ἑκατέρου, ἀλλὰ τῶν ..... καὶ ἔστιν ἡ ὁμόνοια φιλία πολιτικὴ. ταὐτὸ μὲν οὖν ὁμονοίας καὶ βουλήσεως εἰρήσθω τοσοῦτον.

CAPVT VIII.

Quæstio, cur qui benefecerint, plus ament, quàm qui beneficium acceperunt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Ἀπορία, διατί οἱ δρῶντες τοὺς πεπονθότας μᾶλλον φιλοῦσιν, ἢ ἀνάπαλιν.

DVbitatur autem, cur magis amantes dicantur, qui ipsos affectos, quàm qui affecti se ipsos facientes reddant, cùm videatur contrarium iustum esse, quòd crediderit quis ob vtile quidpiam, & quia commodare ei contingit. Alium enim iuuari, alium verò impendere decet. Neque id tantùm est, sed naturâ etiam eligibilior est actio: rationémque prorsus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus est beneficientis. Quocirca & in animantibus peculiare in generando, natósque conseruando, studium. Et magis parentes sobolem suam diligunt, quàm diligantur vicissim ipsi, & effusiore charitate hãc matres complectuntur, quàm patres. Ac nati itidem magis ex se genitos, quàm genitores amant: quia præstantissima est actio. Et matres effusiùs quàm patres, amant, quia magis suum opus esse liberos arbitrantur; & quia opus difficultate definiunt, magis vtique generando mater affligitur. De amicitia igitur, quæ vnicuique est erga se, quæque in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit.

Ἀπορήσαι δ' διατί μᾶλλον φιλοῦσιν οἱ ποιήσαντες τοὺς πεπονθότας, ἢ οἱ πεπονθότες τοὺς ποιήσαντας· δοκεῖ δὲ δίκαιον εἶναι τοὐναντίον. τοῦτο δ' ὑπολάβοι μὲν ἄν τις διὰ τὸ χρήσιμον καὶ τοῦ αὐτῷ ὠφέλιμον συμβαίνειν. τὸν μὲν γὰρ ὠφελῆσθαι, τὸν δ' ἀποδοῦναι δεῖ. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ φυσικόν. ἡ γὰρ ἐνέργεια αἱρετώτερον. τὸν αὐτὸν δὴ λόγον ἔχει τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐνέργεια. ὁ δ' εὖ πεπονθὼς, ὥσπερ ἔργον τοῦ εὖ ποιήσαντος. διὸ δὲ ἐν τοῖς ζώοις μάλιστα τοῦτο τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐστι, καὶ τοῦ γεννῆσαι καὶ γεννώμενα σώζειν. καὶ φιλοῦσι δὴ μᾶλλον οἱ πατέρες τὰ τέκνα, καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ἢ φιλοῦνται· καὶ οὔτε πάλιν τὰ αὐτῶν ἢ τοὺς γεννήσαντας, διὰ τὸ τὴν ἐνέργειαν εἶναι τὸ ἄριστον. καὶ αἱ μητέρες τῶν πατέρων, ὅτι μᾶλλον οἴονται αὐτῶν εἶναι ἔργον τὰ τέκνα. τὸ γὰρ ἔργον τῷ χαλεπῷ διορίζουσι. πλείω δ' λυπεῖται τὴν τοῦ γεννῆσαι μήτηρ. καὶ τοῦτο μὲν φιλίας τῆς πρὸς αὐτὸν καὶ τῆς ἐν πλείοσι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

CAPVT XI.

Amicitiam ac societatem omnem æqualitate contineri: idque non vno modo.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ὅτι δι' φιλία ἐν ἰσότητι.

VIdetur autem iustum æquale quippiã esse, & amicitia in æqualitate quadã consistere: nisi fustrà dicatur: Amatoria est

Δοκεῖ δὲ τό, τε δίκαιον εἶναι, ἴσον τι, καὶ δι' φιλία ἐν ἰσότητι, εἰ μὴ μάτην λέγεται ἰσότης ἡ φιλότης. αἱ δ' πολιτεῖαι πᾶσαι δικαίου

Nic. l. 8. c. 11. [illegible]

εἶδος· κοινωνία γὰρ. Τὸ δὲ ἴσον πρῶτον ἀφ' τῷ δικαίου συνέστηκεν, ὅλως ἀεὶ ἀφ' φιλίας καὶ δικαίου καὶ κοινωνίας, καὶ πόσα τοῦτα συνοφα ἀλλήλοις, ἐστὶν ἐγγὺς ἔχει ταὶ ἀφορεάς. ἐπεὶ δ' ὁμοίως ἔχει ψυχὴ πρὸς σῶμα, καὶ τεχνίτης πρὸς ὄργανον, καὶ διαστάτης πρὸς δοῦλον, τούτων μὲν οὐκ ἔστι κοινωνία. οὐ γὰρ δύ' ἐστίν. ἀλλαὶ τὸ μὲν, ἕν· τὸ δὲ τῷ ἑνός, οὐδέν. οὐδὲ διαιρετὸν τὸ ἀγαθὸν ἑκατέρῳ, ἀλλὰ τὸ ἀμφοτέρων τῷ ἑνός οὗ ἕνεκά ἐστι. τό, τε γὰρ σῶμα ἐστὶν ὄργανον σύμφυτον, καὶ τῷ δεσπότου ὁ δοῦλος, ὥσπερ μόριον καὶ ὄργανον ἀφαιρετόν. τὸ δὲ ὄργανον ὥσπερ δοῦλος, ἄψυχος. αἱ δὲ ἄλλαι κοινωνίαι εἰσὶν, ἃ μόριον τῶν τῆς πόλεως κοινωνιῶν, οἷ τῶν φρατόρων ἢ τῶν ὀργίων, ἢ αἱ * χρηματιστικαὶ ἐπὶ πολιτεῖαι. αἱ δὲ πολιτεῖαι πᾶσαι ἐν οἰκείοις σώμασι πεφύκασι καὶ αἱ ὀρθαὶ, καὶ αἱ παρεκβάσεις. ἔστι γὰρ τὸ αὐτὸ ὥσπερ ὅπερ τῶν ἁρμονιῶν, καὶ τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις. βασιλικὴ μὲν, ἣ τὸν γνησίου· ἀριστοκρατικὴ δὲ, ἣ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· πολιτεία δὲ, ἣ τῶν ἀδελφῶν· παρέκβασις δὲ τούτων, τυραννὶς, ὀλιγαρχία, δῆμος· καὶ τὰ δίκαια δὴ τοιαῦτ. ἐπεὶ δ' ἴσον τὸ μὲν κατ' ἀριθμὸν, τὸ δὲ κατ' ἀναλογίαν, καὶ τὸ δικαίου εἴδη ἔσται καὶ τῆς φιλίας ἐν τῆς κοινωνίας. κατ' ἀριθμὸν μὲν γὰρ ἡ κοινωνία, καὶ οἷ ἑταιρικὴ φιλία. ταῦ γὰρ αὐτοῦ ὅρου μετέχουσι. κατ' ἀναλογίαν δ' οἷ ἀστικὴ ἀρίστη καὶ βασιλικὴ. οὐ γὰρ τοῦτον δίκαιον ταῦ ὑπερέχοντι καὶ ὑπερεχομένῳ, ἀλλ' ἀ τὸ ἀναλογον. καὶ οἷ φιλία δ' ὁμοίως πατρὸς καὶ παιδὸς· καὶ ἐν τοῖς κοινωνίαις ὁ αὐτὸς τρόπος.

* χρηματιστικαὶ

A æqualitas. Porrò omnes politiæ, iusti quædam species sunt: communicatio enim quædam est, & commune omne ex iusto conflatur. Quocirca hæc omnia, amicitia, iusto, & communicatione, quis diiudicarit, ac discrimina quidem tenuia habet. Et quia similiter habet anima ad corpus, vt artifex ad instrumentum, & seruus an dominum: horum quidem nulla communicatio est, quia duo non sunt: sed illud quidem vnum: & quod vnius, nullum: neque diuisibile vtrique bonum, sed amborum vnius, cuius gratia est. Corpus enim, B instrumentum est congenitum, & seruus domini velut particula, & instrumentũ separabile: instrumentum autem, velut seruus inanimatus. Reliquæ autem communicationes sunt, aut particula communicationum ciuitatis, velut contribulium est, & quæ vocatur orgiorum: præterea quæstuariæ Respublicæ. Verùm ciuitates omnes communicationibus quibusdam continentur, & rectæ & transgressoriæ. Quemadmodum in harmonijs, sic in ciuitatibus vsu venit: quæ in regia quidem, parentis est: in aristocratia, velut viri & vxoris: simplici autem Republica, fratrum: excessus autem in his, tyrannis, oligarchia, & plebs. & iusta quidem totidem sunt. Quemadmodum verò æquale aliud quidem numero est, aliud proportione; sic & iusti, & amicitiæ communicationis species sunt; secundùm numerum quidem, vt socialis amicitiæ; nam ipsa definitione terminatur; secundùm proportionem verò, aristocratia optima, & regia. Neque enim idem principi subditóque iustum est, sed secundùm proportionem. Sic & amicitia similiter patris & filij, neque absimilis in communicationibus ratio.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ συγγενικῆς φιλίας καὶ ἑταιρικῆς, καὶ κοινωνικῆς.

CAPVT X.

Varias amicitiæ species recenset & explicat.

Nic. l. 8. c. 14. Mag. l. 2. c. 12.

ΛΕΓΟΝΤΑΙ δ' φιλίαι, συγγενικὴ, ἑταιρικὴ, κοινωνικὴ, καὶ λελεγμένη πολιτικὴ· ἔστι μὲν συγγενικὴ πολλὰ ἔχουσα εἴδη. οἷ μὲν ὡς ἀδελφῶν, καὶ οἷ ὡς παιδὸς καὶ γονέων. καὶ γὰρ κατ' ἀναλογίαν, οἷ καὶ ἑταιρικὴ· καὶ κατ' ἀριθμὸν, οἷ καὶ τῶν ἀδελφῶν. ἐγγὺς γὰρ αὕτη τῆς ἑταιρικῆς. ὅπερ καὶ μᾶλλον οἷ ἐστὶ τοῖς γε συζῆν ἐθέλουσι. καὶ ἡ πολιτικὴ συνέστηκε μὲν κατὰ τὸ χρήσιμον καὶ μάλιστα· ὅσοι γὰρ τὰ μὴ * αὐτάρκη, δοκοῦσι συνελθεῖν ἐπὶ σύμπαν γ' αὖ ἐς τὸ συζῆν χάριν. μόνη δ' οἷ πολιτικὴ καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν παρέκβασις, ἡ μόνον φιλία, δηλὰ δὲ ὡς φίλοι κοινωνοῦσιν·

* αὐτάρκη, & αὐτάρκεσι. vel τὰ μὴ αὐτάρκη.

E AMicitiæ autem sunt, naturalis, socialis, communicatiua, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet; alia quidem vt fratrum, alia vt patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hæc verò secundùm numerum. Propinqua enim socialis est, in qua singuli dignitate participant. Politica autem maximè ad vtilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, conuenire videntur & conuictus mutui gratia; sola autem ciuilis, & quæ in illa transgressio committitur, non solùm vt amicitiæ sunt, sed vt amici, iuxta eas inter sese communicant;

aliæ

aliæ verò iuxta exceſſum; potiſſimùm verò iuſtum in vtilium amicitia cõſiſtit, eo quòd hoc ipſum ciuile iuſtum exiſtat. Alio enim pacto ſerra & ars ſimul conueniunt, non cõmunis alicuius, (nam vt organum; & anima,) ſed vtentis gratia; cõtingitque vt eam induſtriam id inſtrumentum conſequatur, quæ ad opus iuſtè conueniat, vt cuius gratia exiſtit. Ac in cerebro id ipſum dupliciter; præſtantior enim actus eſt perforatio ipſa; & in hac quidem ſpecie corpus & ſeruus, velut dictum eſt priùs. Quærere igitur, quo pacto amico conniuendum ſit, ipſum eſt iuſtum quærere. Nam in vniuerſum omne iuſtũ ad amicũ pertinet; iuſtũ enim aliquibus, & inter ſeſe mutuò cõmunicantibus iuſtũ eſt. Et amicus cõmunis eſt alius genere, alius verò vitæ ratione. Homo enim ſolus nõ ſolùm ciuile, ſed œconomicum animal eſt; & nõ vt cætera, aliquãdo ſe alteri, aut vito aut mulieri coniungẽs, aliquãdo verò fugitãs, & latitãs, ſed communicabile animans homo eſt, erga ea quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & cõmunicatio, & iuſtũ quodpiã erit, etiamſi vrbs nõ ſit. Nã & domus amicitia quædã eſt. Serui equidem, & domini, velut artis, & inſtrumentorũ, animæ & corporis, cõmunicatio eſt. Verùm nec amicitiæ, neque iuſtitiæ ſunt, ſed proportionale quidpiã: quemadmodum & ſalubre non iuſtum eſt, ſed proportionale: Mulieris autem, & viri amicitia, velut vtile quodpiam, & cõmunicatio; patris verò & filij, velut Dei erga hominem, beneficì erga accipientem, & in vniuerſum naturâ imperãtis ad naturâ ſubiectum. Fratrum autem ad ſe inuicem, maximè ſecundum æqualitatem eſt ſocialis. Neque enim ſpurius huic eſt demonſtratus *vel editus*. Ambobus autem pater Iupiter vocatus eſt meus princeps. Hæc enim à quærentibus æquale dicuntur. Quocirca in domo primùm, fons & principiũ amicitiæ, ciuitatiſque & iuſti oritur. Quia verò tres amicitiæ ſpecies numerantur, iuxta virtutem, iuxta vtilitatem, iuxtáque iucundum; ſingulæ hæ in duo diſtribuuntur; quandoquidem vnaquæque harum & ſecundùm exceſſum, & ſecũdùm æqualitatem exiſtit. Iuſtum autem circa has ex controuerſijs patet. Nam in eo quod eſt iuxta exceſſum, proportione quæritur, non ſimpliciter, ſed excellens conuerſim proportionale erga inferiorem flagitat; ſic quod ab inferiore fit, in idem tendit. Vnde ita inter ſe diſponuntur hæc, velut imperans ad ſubditum, ſin minùs, numero æquale quæretur, quemadmodum & in reliquis commutationibus vſu venit, vbi interdum numero, interdum proportione æquale poſtulatur. Nam ſi æquale numero argentum illatum fuerit, in æquali numero diſtinguuntur:

A αἱ δ' ἄλλαι κατ' ὑπερoχήν. μᾶλλον δ' δίκαιον τὸ ἐν τῇ τοῦ χρησίμου φιλίᾳ, ἢ τὸ πρὸς τὸ ἡδύ· τὸ μὲν γὰρ πολιτικὸν δίκαιον. ἄλλοις γὰρ ἔοικεν οὐκ ὀλίγοις πλοῖον πεῖσαι καὶ τέχνη, οὐχ ἕνεκα χαίροντος (ὄλεθρον γὰρ ὄργανον ἡ ψυχή) ἀλλὰ τοῦ χρωμένου ἕνεκεν. συμβαίνει δὲ τοῦτο ὄργανον ὑπερβολῆς τυχεῖν, ἢ δίκαιον πρὸς τὸ ἔργον. ἑκείνου γὰρ ἕνεκέ ἐστι τοῦ πρωτεύοντος εἶδος· οἷον τὸ χειροήθεστερον ἐνεργάζεται, ἡ τρύπησις. καὶ ὁ τοῦτον τὸν εἶδος σῶμα ἢ δοῦλος, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν πρὸς τέχνην. τὸ ζημιοῦν πῶς δεῖ τὸν φίλον ἐμμελῶς, τὸ ζητεῖν δίκαιόν τι. ἔστι γὰρ ὅλως τὸ δίκαιον ἄπτον πρὸς φίλον. τὸ, τε γὰρ δίκαιόν τισι B ἐν κοινωνοῖς. καὶ ὁ φίλος κοινός, ὁ μὲν γλοιὸς, ὁ δὲ βίον. * ὁ γὰρ αὐθρωπος ἢ μόνον πολιτικὸν, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν ζῶον, καὶ οὐχ ὥσπερ τἆλλα ποτὲ συνδυάζεσθαι καὶ τοῦ τυχόντι καὶ θήλει καὶ ἄρρενι, * ἀλλ' αἱ ἡδοναὶ μᾶλλον αὐλικόν· ἀλλὰ κοινωνικὸν δὲ ἄθρωπος ζῶον πρὸς οὓς φύσει συγγένεια ἐστὶ· καὶ κοινωνία ἐστὶν ἐν δικαίοις, καὶ ἡ μὴ πόλις εἶη. οἰκεῖα δ' ἐστὶ τὰ φιλικά. δικαίου μὲν οὖν καὶ δούλου, ἢ ὅπερ ἐν τέχνης καὶ ὀργάνου, καὶ ψυχῆς ἐν σώματος. αἱ δ' ἐκείναι, ὅτε φιλίαι ὅτε δικαιοσύναι, ἀλλ' ἀπάλλοτροι, ὡς περ καὶ τὸ ὑγιεινὸν οὐ δίκαιον, ἀλλ' ἀπάλλοτρον. γυναικὸς δὲ καὶ ἀνδρὸς φιλία, ὡς χρήσιμον καὶ κοινωνία. πατρὸς δὲ καὶ υἱοῦ ἡ αὐτὴ, ἢ περ θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον, καὶ ἢ εὖ πεποιηκότος πρὸς τὸ πεπονθότα, καὶ ὅλως τῆς φύσει ἄρχοντος πρὸς τὸ φύσει ἀρχόμενον. διὸ δὲ τὰ ἀδελφῶν πρὸς ἀλλήλους, ἑταιρικὴ μάλιστα ἡ κατ' ἰσότητα. ὅ γὰρ τι νόθος τοῦ δι'* Fort. ἀμφιδίξαν. ἀπεδείξθη· ἀμφοῖν δὲ πατὴρ αὐτὸς ἐκλήθη Ζεὺς ἐμὸς ἄρχων. διὰ τοῦτο γὰρ ὡς ἴσοι ζητοῦντων λέγεται. δεῖ δὲ οἰκεῖα πρῶτον ἄρχαὶ καὶ πηγαὶ φιλίας, καὶ πολιτείας, ἐστὶ δίκαια. ἐπεὶ δὲ φιλίαι τρεῖς, κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ χρήσιμον, καὶ τὸ ἡδύ, τούτων δὲ ἑκάστης δύο διαφοραί, (ἡ μὲν γὰρ καθ' ὑπερoχήν, ἡ δὲ κατ' ἰσότητα ἔστιν ἑκάστη αὐτῶν· τὸ δὲ δίκαιον τὸ αὐτῷ, ἐν τοῖς ἀμφισβητουμένοις δῆλον·) ἐν μὲν ᾧ καθ' ὑπερoχὴν ἀξιοῦται τὸ ἀπάλλοτρον καὶ οὐχ αὑτοῦ, ἀλλ' ὁ μὲν ὑπερέχων διαιρεθεὶς τὸ ἀπάλλοτρον, ὡς αὐτὸ πρὸς τὸν ἐλάττω, ὅταν τὸ αὐτὸ πρὸς αὐτὸ διαιρεθὲν, ὡς περ ἄρχων πρὸς ἀρχόμενον. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἴσον κατ' ἀριθμὸν ἀξιοῖ. καὶ γὰρ δὴ καὶ ὅτι τὸ μᾶλλον κοινωνικὸν ὅταν συμβαίνῃ. ὁτὲ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τὸ ἴσον μετέχουσιν, ὁτὲ δ' λόγῳ. εἰ μὲν γὰρ ἴσον ἀριθμῷ * εἰσενεγκεῖν ἀργύριον, Sylb. εἰσενεγκεῖν ἴσον δὲ τῷ ἴσῳ ἀριθμῷ διαλαμβάνουσιν·

Vulgò, ὁ γὰρ αὐθρωπος μόνον, πολιτικὸν, ἀλλὰ abſurdè. Syib. ἄπορον ἄπο διαλαμβάνουσιν αὐλικόν.

εἰ δὲ μὴ ἴσον, οὐκ ἀλλαγήν. ὁ δ' ὑπερέχομενος, ζωϊκώτατον τρέφει τὸ ἀνάλογον, καὶ κατὰ διάμετρον συζεύγνυσι. δόξειε δ' ἂν ὥσπερ ἐλαττοῦσθαι ὁ ὑπερέχων, καὶ λειτουργία ἡ φιλία ἐστὶ καὶ οἰκονομία. δεῖ ἄρα ἑκάστοις ἑτέρῳ ἀνισάσαντα καὶ ποιήσαντα ἀνάλογον. τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ τιμή, ὅσῳ καὶ τῷ ἄρχοντι φύσει ἐστὶ θεῷ πρὸς τὸν ἀρχόμενον. δεῖ καὶ ἰσοπλοῦσαν τὸ κέρδος πρὸς τὸν τιμὴν· ἡ δὲ κατ' ἴσα φιλία, ἔστιν ἐν πολιτικῇ. ἐν ᾗ πολιτικὴ ἔστι μὲν καὶ τὸ χρήσιμον· κρίνωσαν δ' αἱ πόλεις φίλαι ἀλλήλαις, οὕτω καὶ οἱ πολῖται· καὶ ὁμοίως,

Suprà, c. 2. *Οὐκέτι γινώσκουσιν Ἀθηναῖοι Μεγαρῆας

καὶ οἱ πολῖται ὅταν μὴ χρήσιμοι ἀλλήλοις, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἓν ἡ φιλία. ἔστι δ' οὐ τῶν ἀρχόντων ἐστὶν ἀρχόμενον, οὔτε τὸ φυσικὸν, οὔτε τὸ βασιλικὸν, ἀλλὰ τὸ κατὰ μέρος. οὐδὲ τοῦτου ἕνεκα ὅπως δεῖ ποιῇ ὁ θεὸς, ἀλλὰ ἵνα ἴσον ᾖ τὸ ἀγαθοῦ, ἢ τῆς λειτουργίας. κατ' ἰσότητα δὴ βούλεται εἶναι ἡ πολιτικὴ φιλία. ἔστι δὲ τῆς χρησίμου φιλίας εἴδη δύο· ἡ μὲν νομικὴ, ἡ δ' ἠθικὴ βλέπει δ' ἡ μὲν πολιτικὴ εἰς ὃ ἴσον καὶ εἰς ὃ ποσὸν, καὶ οἱ ἀνάλογοι. δὴ εἰρῆ) *Μισθὸς ἀνδρὶ φίλῳ. ὅταν μὲν οὖν καθ' ὁμολογίαν, ἡ πολιτικὴ αὕτη φιλία, καὶ νομικὴ· ὅταν δ' ἐπιτρέπωσιν αὐτοῖς, ἠθικὴ βούλεται εἶναι) φιλία, καὶ ἐταιρικὴ. δὴ μάλιστα ἔγκλημα καὶ ζωὴ τῇ φιλίᾳ· αὕτη δ', ὅτι κατὰ φύσιν. ἑτέραι δὲ φιλίαι, ἡ καὶ ὃ χρήσιμον καὶ ἡ καὶ τὸ ἀρετῇ. οἱ δ' ἀμφότερα βούλονται ἅμα ἔχειν, καὶ ὁμιλοῦσι μὲν ἕνεκα, ἠθικῷ δ' ποιοῦσιν ὡς ἐπιτήδειοι. δὴ ὡς πιστεύοντες, καὶ νομικῷ ποιοῦσιν. ὅλως μὲν οὖν τὸ χρησίμῃ τὰ πολλὰ ἔγκλήματα. ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ αἰδέγκλητον· οἱ δ' ἡδὺς ἔχοντες καὶ δόντες, οὐ παλαιόφρονες. οἱ δὲ χρήσιμοι οὐκ εὐθὺς δυσχεραίνουσι, ἐὰν μὲν νομικῶς καὶ ἐταιρικῶς προσφέρωνται. ὅμως δὲ τὸ χρησίμου ἡ νομικὴ ἀνέγκλητος. ἔστι δ' ἡ μὲν νομικὴ διάλυσις πρὸς νόμισμα· μετρεῖται γὰρ τοῦτῳ τὸ ἴσον· ἡ δ' ἠθικὴ ἐκτύπος. διὸ καὶ παροιμιάζουσι νόμος ἐστὶ

γρ. δὲ καὶ, absurdè.

τοῖς ὕπτιος ὁμιλοῦσι φιλικῶς, μὴ εἶναι) * δίκας τὰ ἐκποσίων συναλλαγμάτων· ὀρθῶς. τοῖς γὰρ ἀγαθοῖς ἐπέφυκε δίκαιον εἶναι) οἱ δ' ὡς ἀγαθοὶ, καὶ τοῖς συνήθεσι ποιοῦσιν. ἔστι δὲ τοῦτο τῇ φιλίᾳ τὰ ἐγκλήματα ἀμφισβήτητα αὐτοῖς ἀμφότερα, πῶς ἕκατερος ἐγκαλῇ, ὅταν μὴ ἠθικῶς, ἀλλὰ μὴ νομικῶς πιστεύσωσι. καὶ ἔχει δὴ ἀπορίαν πότερος δεῖ κρίνειν τὸν δίκαιον, πότερα πρὸς τὸ προαίρεσιν βλέποντα τὸ ὠφελητικὸν, ποσὸν ἢ ποιὸν, ἢ τῷ πάσχοντι. οὐδὲ χρῆναι δ' ἔοικεν ὅταν λέγῃ Θέογνις·

A sin verò numero non æquale fuerit, proportionale erit. Excellens verò contrariè conuertit proportionale, iuxtáque diametrum iungit. Ac sic quidem videatur inferior reddi excellens, & miniſterium publicum fuerit amicitia, & cõmunicatio. Quocirca aliquo alio æquare, & proportionale reddere cõuenit, honore ſcilicet, qui Deo naturâ principi tribuitur à ſubiectis. Sed & lucrũ æquare cum honore conuenit. Ac amicitia quidem ad æqualitatẽ cõſtituta ciuilis eſt. Ciuilis autẽ vtilitati deſtinata eſt; B & quemadmodũ vrbes, ſic etiam ciues ſibi inuicem amici exiſtunt. Et eodem modo,

Non ampliùs cognoſcuntur ab Athenienſibus Megarenſes,

ac ciues ipſi niſi inuicẽ vtiles fuerint. Verũ ex manu in manum hæc amicitia eſt. Porrò hic & præſes eſt, & ſubditus, non naturale, nec regiũ, ſed quod in parte conſiſtit: neq; eius gratia, vt benefaciat deus, ſed vt æqualitas ſit boni, ac muneris honorarij. Ad æqualitatẽ autẽ prorſus cõparata eſſe vult ciuili amicitia. Cæterùm vtilis amicitiæ duæ ſpecies ſunt; alia enim legalis eſt, alia moralis. C Ac reſpicit ciuilis inæqualitatem, & rem ipſam, quemadmodum ementes, & vendentes: vnde dicitur, *Merces viro amico.* Quando igitur ex pacto conueniunt. ciuilis eſt, legaliſque amicitia: verùm cùm rem arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit, & ſocialem. Quocirca potiſſimùm in hac amicitia expoſtulatio eſt, eo quod præter naturam. Reliquæ enim amicitiæ ſunt, & quæ vtilitatẽ ſpectat, & quod eſt ſecũdum virtutem. Nonnulli verò vtraque complecti volunt, & quidem vtilitatis gratia conſuetudinem cum alio habẽt. Moralem autem faciunt viri moderati: proinde fidem habentes, legitimam non faciunt. D Nam inter tres iſtas, vtilis illa expoſtulationes habet frequentiores. Virtus enim, accuſationis expers eſt; ſuaues autẽ, habentes erogantéſq; cõciliantur. Vtiles autẽnon facilè in gratiã redeũt, niſi legitimè, atque vt ſocios decet, inter ſeſe cõgrediantur. Inter vtiles autẽ amicitias, legitima ipſa quoque criminatione vacat. Pecunia enim de controuerſijs decidit legitima, qua & æquale E mẽſuratur. Moralis autẽ volũtaria cõuentio eſt. Quocirca lex alibi ita cõuiuẽtib⁹ poſita eſt, quę in cõtractib⁹ volũtariis vtrùm rectè habeãt, nõ interponitur. Bonis enim inter ſeſe iuſtũ nullũ eſt; hi verò vt boni, etiã cõtrahẽtib⁹. Licet autẽ in hac amicitia, vtrinque accuſationes ancipites fieri, quonam pacto vtrinq; vtãtur, quando iuxta mores, nõ legitimè fidẽ habent. Ac dubiũ quidẽ, vtrónam modo iuſtum iudicare conueniat, an reſpectu rei præſtitæ, quanta ſit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis:

Tibi quidē dea id paruū eſt, mihi verò ingēs. Nā contrariū euenire poteſt, velut etiā in oratione ait: Tibi quidē luſus ſit, quod mihi mortē adferat. Hinc igitur accuſationes petuntur. Nam ille quidē repetit officiū, vt qui rem magnā præſtiterit, cùm adeſſet egenti, aut ſi quid aliud dicat, allatum quantum quidē potuerit, ſed quod illi expediedat: hic autē contrà, quantū illi par fuiſſet, non quātum ſibi cōmodaſſet. Interdū verò transſumpta expoſtulatione controuertit. Ille enim quantulū ipſi contigit, hic verò quàm magnū pro facultatibus præſtiterit. Velut ſi in periculo cōſtitutus, ille drachmæ pretio adiutus ſit, hic quidē periculi, alius verò argenti magnitudinē reputabit, velut in retributione pecuniæ fieri ſolet: nā & hīc de his controuertitur. Nam alius vt tum: hic verò vt impræſentiarum res eſt, niſi concilient, iudicandum arbitratur. Ciuilis igitur amicitia conuentionem, & rem ipſam intuetur: moralis autē ad electionē reſpicit Quocirca iuſtum hoc magis eſt, & iuſtitia inter amicos vſurpata contentionis cauſa. Vnde honeſtior amicitia moralis, vtilis autem neceſſaria magis. Equidē nōnulli moralem amicitiam præ ſe ferunt, verùm vbi quid aduerſum experiuntur, declarant ſeſe diuerſos. Nam quidam ex bonorum facultatúmque copia, honeſtum perſequūtur: quapropter & honeſtiori rei amicitia quædam eſt. Quocirca manifeſtum vt hæc diſtinguenda ſint. Nam ſi morales amici ſunt, ad electionem ſpectandum eſt, num æquale, vel ſecus, alteri ſit ab altero poſtulandum: verùm ſi vtilitatis mutuæ gratia conueniunt, & ciuiles, quantum quiſque commodarit, expenditur. Quòd ſi hic quidem ex more, ille verò ex vtili ſtatuat, non pulchrum quidem, ſed factu neceſſarium tamen, vt boni id conſulamus, ſimiliter & in altero: vt quia moraliter quidem de rebus non iudicat, at nihil ſimulat, in amicia tamen contentus alter in talem amicum incidiſſe ſit. Moralem igitur ſecundùm electionem eſſe patet, quoniam etſi magnis beneficijs acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, ſed quantum potuit præſtitit, rectè habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo noſtrarum ſacrificia æſtimat: verùm ementi ac mutuò ad vſuram danti, niſi amplius iſthinc prouenturum polliceare, non ſufficerit. Vnde multæ accuſationes in amicos oriuntur, niſi iuſtum illud puro iudicio proſpiciatur. Difficile enim eſt, ad vnum quidem exquirere quæ nō rectà ſe inuicem ſpectant, velut inter amantes vſu venit. Vbi alius ob conuiuendi voluptatem complectitur alium: ille verò ipſum propter vtilitatem. Verùm quando is amor refrigeſcit, alio ſuperueniente aliquo fit alius,

A Σοὶ μὲν τοῦτο τὰ σμικρὸν, ἐμοὶ δὲ μέγα. ἐνδέχεται γὰρ καὶ ζωὸν αὐτίον γενέσθαι, ὥσπερ ἐν τοῖς λόγοις, σοὶ μὲν παιδιὰ τοῦτ' ἔσται, ἐμοὶ δὲ θάνατον. ἐντεῦθεν δ' εἴρηται τὰ ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ αὐτὸ παθεῖν, ὡς μέγα ὑπηρετήσας, ὅτι δι' ὀλίγου ἐποίησεν, ἢ τι ἄλλο τοιοῦτο λέγων πρὸς τὸ ἐκείνου ὠφέλησαι πόσον ἠδυνάτο, ἀλλ' ὅτι ἐμοῦ αὐτοῦ. ὁ δὲ ζωὸν αὐτίον, ὅσον ἐκείνῳ, ἀλλ' οὐχ ὅσον αὐτοῦ. ὁτὲ δὲ καὶ μεγαλομεγαίων καὶ ἀμφισβήτ. ὁ μὲν γὰρ ὅσον αὐτοῦ μικρὸν ἀπέβη, ὁ δ' ὅσον αὐτοῦ μέγα ἐδυνάτο. οἷς, εἰ κινδυνεύσας δραχμῆς ἄξιον ὠφέλησεν, ὁ μὲν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, ὁ δὲ τὸ τοῦ ἀργυρίου, ὥσπερ ἐν τῇ τῶν νομισμάτων ἀποδόσει. ἐν γὰρ τούτοις ὧδε καὶ τούτων ἐν ἀμφισβήτησις. ὁ μὲν γὰρ ἀξιοῖ πῶς τότ' ἐμοῦ, ὁ δὲ πῶς νῦν, εἰ μὴ διέπωνται. ἐν μὲν οὖν πολιτικῇ, βλέπει εἰς τὴν ὁμολογίαν καὶ εἰς τὸ πρᾶγμα· ἡ δ' ἠθικὴ, εἰς τὴν προαίρεσιν. ὥστε καὶ δίκαιον τοῦτο μᾶλλόν ἐστι, καὶ δικαιοσύνη φιλική· αἰτίαν γὰ τοῦ μᾶλλον ἐστὶ καλλίων μὲν ἡ ἠθικὴ φιλία, ἀναγκαιοτέρα δὲ ἡ χρησίμη. οἱ δ' ἔρχονται μὲν ὡς ἠθικοὶ φίλοι καὶ δι' ἀρετὴν ὄντες· ὅταν δ' αὐτοῖς ἢ τι τῶν ἰδίων, δῆλοι γίνονται ὅτι ἕτεροι ἦσαν. ἐκ προαιρέσεως γὰρ διώκουσιν οἱ πολλοὶ τὸ καλόν. * δὴ καὶ τῇ καλλίῳ φιλίᾳ. ὥστε φανερὸν πῶς ἀφαιρετέον πρὸς τούτων. ἐὰν μὲν γὰρ ἠθικοὶ φίλοι, εἰς τὴν προαίρεσιν βλεπτέον εἴ ἴσην, ἢ ὑπὲρ ἄλλο ἀξιωτέον κατέρῳ πρὸ κατέρου· ἐὰν δ' ὡς χρήσιμοι καὶ πολιτικοὶ, ὡς αἱ ἐλευθερίαι ὁμολογοῦσιν. διὸ δ' ὁ μὲν φῇ ὧδε, ὁ δ' ἐκεῖνος, οὐ καλὸν μὲν αὐτὸ ποιῆσαι, δίκαιον γε· εἰς καλοὺς λέγει λόγους, ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι κατέρου. ἀλλ' ὅπῃ οὐ διέπονται ὡς ἠθικῶς, δεῖ κείνῃ λύειν μηδ' ὑποκειμένου μηδετέρου αὐτῶν ἅπαντα. ὥστε δεῖ φέρειν αὐτὸν τὴν τύχην. ὅτι δ' ἔστιν ἡ ἠθικὴ κατὰ προαίρεσιν, δῆλον· ἐπὶ καλὸν εἰ μεγάλα παθὼν μὴ ἀποδῷ, * ἢ διὰ ἀδυναμίαν, ἀλλ' ὡς ἐδύνατο, καλῶς καὶ ὁ θεὸς δύεχεται καὶ δυνάμει καμβαίων θυσίας· ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν οὐχ ἱκανῶς ἔξει, ἐὰν μὴ φίλος δύνασθαι πλέον δοῦναι. ὅτε δὲ τὸν * δαμείσεσθαι πολλὰ ἐγκλήματα γίνεται ἐν ταῖς ἀπὸ τῶν φιλίαις, * τοῖς μὴ κατ' εὐτυχείαν καὶ τὸ δίκαιον ἰδεῖν. * ῥᾴδιον γὰρ χαλεπὸν μετρῆσαι εἰς τὴν μὴ κατ' εὐτυχείαν, οἷς συμβαίνει ὅτι τὴν ἐρωμένην. ὁ μὲν γὰρ διώκει ὡς τὸ ἡδὺ ὅτι τὸ συζῆν, ὁ δ' ἐκεῖνον οἵοτε ὡς χρήσιμον. ὅταν δὲ παύσηται τὸ ἐρᾶν, ἀμφοῖν γινομένοιν, ἀμφοῖν γὰρ

Interpr. cuius multa iſto loco peccata, paulò aliter legit: ſed nihilo meliùs.

Fort. διὸ τὴν τοῦ καλοῦ φιλίαν. ſenſu ſanè aperto.

Tollerem ἢ, niſi quis velit legere, ἀποδῷ ſi.

Int. δικαίως, ὅλον καλ. & mox. τὴν μὴ κ.

Fort. ὁ ἐφ. γὰρ, ἀπὸ κ.

Int. ſimpliciter, χαλεπὸν γὰρ, reliquis omiſſis. & μ. εἰ τὴ μὴ κ.

καὶ τότε λοιδόρουντας * πόθεν ἦνος, καὶ ὡς Πύθων καὶ Γαμμένης διεφέροντο, ἐπ ὅλως ἀνόμοιος καὶ μαθητής. ὀφείλεται γὰρ ἐπ χρήματα οὐχ ἑνὶ μετρεῖσθαι· καὶ ὡς Πρόδικος ὁ ἰατρὸς πρὸς τὸν ἀποδιδόντα μικρὸν τὸν μισθόν, Vide Nic. l. 9. c. 1. Errat enim interpr. ἡ. ἡμᾶ. * καὶ ὡς ὁ κιθαρῳδὸς καὶ ὁ βασιλεύς. ὁ μὲν γὰρ ὡς ἡδύ, ὁ δ' ὡς χρήσιμον * ὠμίλει. ὁ δ' ἐπεὶ ἔδει ἀποδιδόναι αὐτὸν, αὐτὸν ὡς ἡδὺν ἐποίησεν, καὶ ἔφη ὥσπερ σὲ ἄσοντα διαφέρειν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐκείνου. ὅπως δὲ B φανερὸν καὶ σκεπτέον πως γένοιτο ἄν. ἐνὶ γὰρ μετρητέον καὶ σταθμῷ, ἀλλ' οὐχ ὅρῳ, ἀλλὰ λόγῳ. ἀναλογητέον γὰρ μετρητόν, ὥσπερ καὶ ἐν πολιτικῇ μετρεῖται κοινωνία. πῶς γὰρ κοινωνήσει γεωργῷ σκυτοτόμος, εἰ μὴ ἀναλογήσει ἰσασθήσεται τὰ ἔργα; τοῖς δὲ μὲν κατ' ἀξίωσιν, ἀναλογητέον μᾶλλον· οἷς εἰ ὁ μὲν σοφίαν δοὺς εἰς καλῶς, ὁ δ' ἐκείνῳ ἀργύριον, τῇ σοφίᾳ πρὸς ἀναλογητέον εἰπεῖν τί δοθὲν πρὸς ἐκεῖνο. εἰ γὰρ ὁ μὲν τῷ ἐλαττόνος ἥμισυ ἔδωκεν, C ὁ δὲ τῷ μείζονος μὲν πολλοστὸν μέρος, δῆλον ὅτι ἔστ' ἀδικεῖ. ἔστι δὲ καὶ ἐν ἀρχῇ ἀμφισβήτησις, ἀρ' φήσωμεν ὡς χρήσιμοις σπουδητέον ἀεὶς; * ὁ δ' μὴ δικαίως, κατ' ἄλλην τινὰ φιλίαν. Lego, ἀλλ' μὲν, ἀλλὰ κατ' ἄ. sensu perspicuo, qui antè nullus erat.

A ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python & Pammenes altercabãtur: & in vniuersum quæ præceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam, & facultates, vno aliquo metiri conuenit. Ac velut Prodicus medicus erga mercedem malignè persoluentem: & citharœdus & Rex: hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuersabatur. Et quia persoluere beneficium oportet, iucundum se ipsum exhibet, & ad hilaritatem prouocat, sic vicissim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc dijudicãda sint, etiam hinc manifestum fit. Nam vtique hoc loco vno quopiam hæc mensuranda sunt, verùm non termino, sed ratione: porportio enim mensuranda est, quemadmodum & ciuilis cõmunicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam, sutorémque cõmunicatio constabit, nisi ex proportione æquẽtur opera? Nã qui non eodẽ respectu ad inuicẽ agunt, mensurã habent proportionẽ: velut si hic quidẽ sapientiam, alter verò pro sapientia pecuniã à diuite postulet. Deinde verò quid datum sit, cõsiderandum erit. Nã si alter ex aceruo minori partem dederit, ille vero ex maiore nõ multiplicem, iniuria vtique affecit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuersia, an vt vtiles cõuenire se ipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πρόβλημα, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον δεῖ ποιητέον μᾶλλον.

CAPVT XI.

An amico potius quàm viro bono sit benefaciendum.

Nic. l. 9. c. 2. ΠΕΡΙ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατ' ἀρετὴν φίλου, σκεπτέον πότερον δεῖ ἐκείνῳ τὰ χρήσιμα ὑπηρετεῖν καὶ βοηθεῖν, ἢ παῖ ποιοῦντι ἐὰν δυναμένῳ. τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ προβλημά ἐστι, πότερον τὸν φίλον ἢ τὸν σπουδαῖον δεῖ ποιητέον μᾶλλον. οὐ μὴν γὰρ φίλος καὶ σπουδαῖος, ἴσως ἁλίσκεται χαλεπόν, οὐ μέν τις τὸ μὲν αὐξήσῃ, τὸ δὲ φαυλίσῃ, φίλον μὲν σφόδρα ποιῶν, ἐπιεικῆ δὲ ἥκιστα. εἰ δὲ μή, πολλὰ προβλήματα γίνεται· οἷς εἰ ὁ μὲν ἦν, οὐκ ἔσται δέ· ὁ δὲ ἔσται, ἦν πω δέ· ἢ ὁ μὲν ἐγένετο, ἔστι δ' οὔ. δῆλον ὅτι, οὐκ ἦν δέ, οὐδὲ ἔσται. ἀλλ' ἐκεῖνο ἐργωδέστερον. μὲν γάρ τι λέγῃ Εὐριπίδης, ποιῶσα, * Λόγον δίκαιον, μισθὸν οὐ λόγου εἰσφέρῃς. ἔργον δ' ἐκείνοις ἔργα προὔθετο. καὶ οὐ πάντα δεῖ τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔστιν * ἃ καὶ τῇ μητρὶ· καὶ τοι βελτίων ὁ πατήρ. οὐδὲ γὰρ τῷ Διὶ πάντα θύεται, οὐδ' ἔχει πάσας τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ ἡμέρας. ἴσως οὖν ἐστιν ἃ δεῖ τῷ χρησίμῳ, ἄλλα δ' ὦ ἀγαθῷ· οἷς οὐκ εἰπὼν δώσει, καὶ τοιαῦτα, καὶ συζῆν οὕτω δεῖ. μᾶλλον δὲ εἶπεν τὸ δεῖ ζῆν, Duo senarij, sed corrupti: quos alibi emendamus.

D POrro discutiendum, an bono iuxta virtutem præstandum sit beneficium, & auxilium, an retribuenti, facultatibúsque instructo. quod idem problema est prorsus, an amico potiùs quàm viro bono sit benefaciendum. Et si quidem amicus, idem etiam vir bonus fuerit, nõ sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplificet, alterum verò imminuat, amicitiæ vehemẽtiam tribuens, bonitati verò mediocritatẽ: sin secus fiat, multæ quæstiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondũ. Vel hic quidem factus E est, non est tamen, vel est, non erat, neque erit: verùm illud laboriosius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides, scribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur, opera illis operũ vice præbuit; nec omnia patri conueniunt, sed & matrialia, quãlibet sit præstantior pater. Neq; enim Ioui sacrificantur omnia, neq; omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quę vtili præstare oporteat, alia rursum quæ bono. nempe cui non alimẽtum, & necessaria propriè competant; conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè,

decet, ei præstanda non quæ ipse, sed vtilis largiatur: verùm qui id faciunt, præter quàm decet, omni amato idem præstant. Neque iustæ sunt, quæ in orationibus amicitiæ definitiones constituuntur. Etsi enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & benefacienti. Nec tamen hæc amicitiæ definitio id verè exprimit, sed alij esse, alij verè conuiuere assignatur; ei verò qui voluptuarius amicus est, communis dolor, communisque lætitia tribuitur. Atque omnes quidem hæ definitiones amicitiam quandam ostendunt; nulla verò propriè vnam exprimit. Nec singulæ singulis amicitijs congruunt, etiamsi videantur. Velut electio est existendi, quæ & ei quidem secundùm excessum & facienti competit, qui suo operi id inexistere vult, ac eroganti vtique conuenit, & vt sit, & vt retribuat. Verùm non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se inuicem iniuria afficiunt.

A οὕτω ἀ μὴ ὄντ' δίδωσιν, ἀλλ' ἀ χρήσιμος, ἀλλ' οἱ τοῦτο ποιοιῶντες, ἁπλῶς πάντι τῷ ἐρωμένῳ δίδόασιν, οὐ δέον. οὐδ' εἰσὶν ἄξιοι ἢ οἱ ἐν τοῖς λόγοις ὁρῶσι τῆς φιλίας· πάντες μὲν πως εἰσὶ φιλίας, ἀλλ' ὑ τῆς αὐτῆς. τῷ μὲν γὰρ χρήσιμα, ἃ βούλεσθαι τὰ ἐκείνῳ ἀγαθὰ, ἃ τῷ δ' ποιήσαντι. ἢ τῷ ὁποῖος δεῖ· ὑ γὰρ ὁπωσημένῃ ἔστ' ὁρισμὸς τ φιλίας, ἀλλ' ὃ μὲν εἶ, ἃ ἀλλ' ὃ συζῆν· ὃ ἢ καθ' ἡδονὴν, ὃ συναγωγεῖν ἃ συγχαίρειν· πάντες δ' ὅτι οἱ ὁρῶσι τῇ φιλίαν μᾶλ-
B λόγονται ἓνα, ὑ πολὺς μίαν δ' ὀλίγις. δεῖ πολλοὶ εἶσι, ἃ ἕκαστος μιᾶς εἶ δοκεῖ φιλίας, ὁμοῦ ὢν· οἷ ἡ τὸ εἶ προαίρεσις· ἢ γὰρ ὁ καθ' ὑπερβολὴν, ἢ ποιήσας, ὑ βούλεται τῷ ἔργῳ τῷ αὐτὸν ὑπάρχειν, ἢ τῷ διδόντι ὃ εἶ δεῖ ἢ δύο ποδιδόναι· ἀλλὰ συζῆν ὑ τοῦτο, ἀλλὰ τῷ ἡδεῖ. ἀδικοῦσιν οἱ φίλοι ἔνιοι ἀλλήλους· τὰ γὰρ προσήκοντα μᾶλλον, ἀλλ' ὑ φιλοῦσι τὰ ἔχοντα· δεῖ φίλοι καὶ κείνοις· οἷ δεῖ πρὶν ἡδὺς τὸν οἶνον εἶλετο, ἃ
C ὅτι χρήσιμος τὸν πλοῦτον εἶλετο· χρησιμώτερος γὰρ. δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὥσπερ δ' εἰ μᾶλλον εἶλετο δι' ἡδονὴν ἢ τὸν πλοῦτον· ὃ δ' ἐξαπατᾶν ἐστὶ τοῦτο. ἐνίοτε γὰρ νῦν ζητοῦσι τὸν ἀγαθὸν, πρότερον ζητήσαντες τὸν ἡδὺν ἢ τὸν χρήσιμον.

Fort. ἢ αὖ-πις εἰλοδο πις ἔχοντας.

CAPVT XII.

Vtrùm qui sit felix & suis bonis contentus, amicis opus habeat.

CONsiderandum autem est de sufficientiæ amicitiæque conditione, quo pacto habeant ad se inuicem ipsarum facultates. Quærat enim fortè quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit: cúmque vir bonus sufficientissimus, & vnà cum virtute beatus, quid habeat opus amico: neque enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuictu sufficiens opus habet, quippe qui abundè sibi cõuiuere, adesséq; possit. Veluti Deus, qui, cùm nulla re egeat, nec amico etiã opus habet. Quocirca & homo beatissimus minimè omnium eget amico, nisi quatenus impossibile est sese sibi sufficientẽ esse. Vnde necessũ est, optimè viuẽti amicos paucissimos esse, neq; cõparandis amicis operam illos dare, sed eligere nõ vtiles tantùm, sed ad mutuũ conuictum
E etiã suaues. Atq; hinc sanè perspicuũ euadit, nec vsus, nec vtilitatis gratia, sed propter virtutẽ tantũ verũ amicũ esse. Nã cùm re nulla egemus, tũ magis omnes, suis etiã bonis fruituros; magisq; in quos conferãt, quàm à quibus accipiãt beneficia, quærũt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes, quàm egeni, magisque tamen amicos cõuictui idoneos requirimus.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πότερον ὁ ὐδαίμων ἢ αὐτάρκης δεῖται φίλων

ΣΚεπτέον δ' ἢ περὶ αὐταρκείας ἢ φιλίας, πῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους δυνάμεις. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις πότερον εἰς πάντα αὐτάρκης ἔσται οὗτος φίλος. ἢ . . . ἔσται ἀγαθὸς αὐ-
D τάρκεστος, εἰ ὁ μετ' ἀρετῆς ὐδαίμων, ἢ ἀν δέοι φίλου, ὅτε γὰρ τ χρήσιμον * δεῖται αὐταρκῶς, ὅτε * τ ὠφελιμωτάτων, ὅτε δ' συζῆν ὁμοῦ γὰρ ἱκανὸς αὐτῷ σκοπεῖν. μάλιστα δ' τοῦτο φανερὸν ὅτι θεοῦ. δῆλον γὰρ ὡς ὁμοίως πρὸς δεόμενος, οὐδὲ φίλου δεήσεται· ὑδ' ἔσται αὐτῷ * οὔτε μισθὸν δεκαστὴν ὡς * ἢ ὁ ἀνθρωπος ὐδαιμονέστατος ἥκιστα δεήσεται φίλου, ἀλλ' ἢ καθόσον ἀνάγκαιον εἶ αὐτάρκη. ἀναίσχυντον δ' ἐλαχίστοις εἶ φίλοις ὧ ἄριστα ζῶντι, ἃ δεῖ ἐλαχίστοις χρεῶν, ἃ μὴ ἀποδιδόντι ὅπως ὧσι φίλοι· ἀλλ' ἐλιγωρῶν μὴ μόνον τ χρησίμων, ἀλλὰ ἃ εἰς τὸ συζῆν αἱρετῶν. ἀλλὰ μὴν ἢ τότε φανερὸν δ' εἶ δόξειεν, ὡς ἀ χρήσιμος ἕνεκα ὁ φίλος, οὐδ' ὠφελείας· ἀλλ' ὁ δι' ἀρετὴν φίλος μόνος. ὅτ' γὰρ μόνος ὢν ἥδιστ' ἂν ἐνεργοίη τοῖς σεμνὰ πολυπραγμόνοις ζητοῦσι πάντες, ἢ τοῖς δ' πεισομένοις μᾶλλον, ἢ τοῖς ποιήσουσι. ἀμείνων δ',

Nic. l. 9. c. 9. Mag. l. 2. c. 15.

Fort. δεῖται, αὐτάρκης ἢ ὤν. Deinde lege cum Sylb. ἢ τ ὠφεσιμωτάτων.

Fort. αὐτῷ ἢ μισθὸν δεκαπλάσιον.

ἔχοντα κείνοις αὐτάρκεις ὄντες, ἢ μετ' εὐδείας, μάλιστά τε τὴν συζῆν ἀξίων δεόμεθα φίλων.

περὶ δὲ τῆς ἀπορίας ταύτης σκεπτέον, μὴ πο- A
τε τὸ μὲν ἁπλῶς λεγόμενον ἡδέως, τὸ δ' ἀληθὲς ἀφ-
τοῦ φαίνεσθαι βούλεται. δῆλον δὲ λαβοῦσι τί τὸ ζῆν
κατ' ἐνέργειαν, καὶ ὡς τέλος. φανερὸν ἔσται ὅτι τὸ
αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ γνωρίζειν· ὥστε καὶ τὸ συζῆν
τὸ συναισθάνεσθαι ἢ τὸ συγγνωρίζειν ἐστίν. ἔστι
δὲ τὸ αὐτὸ αἰσθάνεσθαι ἢ τὸ αὐτὸ γνωρίζειν αἱ-
ρετώτατον ἑκάστῳ· καὶ ἀφ' τοῦτο τῷ ζῆν πᾶσιν
ἔμφυτος ἡ ὄρεξις. τὸ γὰρ ζῆν ἀγαθόν ἐστι γνώσει
τινά. εἰ οὖν τις ἀποτείνοι ἢ ποιήσει τὸ γινώσκειν
αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἢ μή· ἀλλὰ τοῦτο μὲν λανθά- B
νειν, ὥσπερ ἐν τοῖς λόγοις γέγραπται, τοῖς μέντοι
παραδείγμασιν ἔστι μὴ λανθάνειν, ὥστε καὶ ἀφε-
λοι, ἢ τὸ γινώσκειν ἄλλον ἀφ' αὑτοῦ τὸ δ' ὅμοιον
τῷ ζῆν ἀφ' αὑτοῦ ἀδύ. βιλόγως ἢ τὸ ἑαυτῷ αἰ-
σθάνεσθαι ἢ γνωρίζειν αἱρετώτερον. δεῖ γὰρ ἅμα
συναίνειν δύο ἐν τοῖς λόγοις, ὅτι τε τὸ ζῆν ἐστ' αἱ-
ρετὸν, καὶ ὅτι τὸ ἀγαθὸν, ἢ ἐν τούτοις ὅτι τὸ αὐ-
τὸ τοῖς ὑπ' ἀρχὴν τοιούτοις φύσιν. εἰ οὖν ἔστιν
ἀεὶ τοιοῦτος * διοχλεῖν ἢ ἐπέχειν ἐν τῇ τοῦ ἑτέ- G
ρου ἕξει, καὶ τὸ γνωστὸν καὶ τὸ αἱρετόν ἐστιν, ὡς ὅ-
λως εἰπεῖν, τὸ καινωνεῖν τῆς μεσιτείας φύσεως·
ὥστε τὸ αὐτὸ βούλεσθαι αἰσθάνεσθαι, τὸ αὐτὸν εἶ-
ναι δὲ βούλεσθαι ἐστίν. ἐπὶ δὲ τῶν κατ' αὐτοὺς
ἑαυτοῖς ἔοικεν οὕτως, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῷ
ἑνὶ ἐστὶν ἕκαστον τούτων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῷ
ἑνὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ἢ γνωρίζειν· αἰ-
σθανόμενος γὰρ, αἰσθητὸς γίνεται τούτῳ, καὶ κατὰ τοῦ-
το καθ' ἑαυτὸ ποιήσειν αἰσθάνεσθαι, ἢ ἧ, ἢ ᾗ. γνω-
στὸς ἢ γινώσκειν. ὥστε διὰ τοῦτο καὶ ζῆν ἀεὶ βού-
λεται, ὅτι βούλεται ἀεὶ γνωρίζειν. τοῦτο ἢ ὅτι αὐ- D
τὸς ἐστὶ τὸ γνωστόν. τὸ δὲ συζῆν αἱρετὸν, δόξειε μὲ
αὐ ἐστὶ) σκηπτομένοις πως ἂν τις, ὅτι τε κοινω-
νεῖν ἀγαθὸν ἢ τοῖς δηλοῖς ζώοις οἷς τὸ συναισθέ-
νειν ἢ τὸ συμπίνειν. τί γὰρ διαφέρει τὸ πλησίον εἶ-
ναι τούτων συμβαίνειν, ἢ χωρὶς διαφέρειν τῷ λόγῳ;
ἀλλὰ μὴν ἢ τοῦ λόγου καινωνεῖν ἢ τυχόντος ἐπε-
γνωσμένου· ἅμα τ' ἔστι δοκεῖν ἔστι μανθάνειν
τοῖς αὐτοκρέσι φίλοις οἴεσθαι, μανθάνειν μὲν γὰρ
αὐτὸς οὐκ ἔχει ὡς δεῖ. διδάσκοντος δ' ἐν φίλος·
τὸ δ' ὁμοιότης φιλία. διὰ μὲν οὖν φαίνεται γε· ἢ E
πλείστης ἔδει τῆς ἀγαθῶν μετὰ τῆς φίλων κοινω-
νοῦσιν ἑκάστῳ, καὶ ἡδὺ εἶναι ἑκάστῳ, καὶ ἡδὺ εἶναι
δεῖσθαι. ἀλλὰ τούτων τῶν μὲν ἡδονῆς συμμε-
τοχῆς, τῶν δὲ ἡνωμένας μεσιτικῆς, τῶν δὲ φιλοσο-
φίας. ἢ * πλείστου δεῖ ἐστὶ) τῶν φίλων. διὸ φασι,
μόνους οἱ τοιοῦτοι φίλοι· ὡς ἐν δεῖ ἡμᾶς ἀπ' ἀλ-
λοτρίων τούτων τυγχάνοντας. ὅταν ἢ ὁ ἔρως ἐπὶ φι-
λίαν ὁμοίαν ἐστὶ). * τῷ γὰρ συζῆν ἐρᾶται ὁ ἐρῶν·
ἀλλ' ἐχῇ μᾶλιστα δεῖ, ἄλλως κατ' αἴσθησιν. ὁ
μὲν οὖν λόγος ἐνίοις φησὶ διαπορῶν· τὸ δ'

γρ. ἐπιπλέον

Camerarius emendat, ἔστι τὸ ἅμα δεῖ τῷ φίλῳ γρ. δεῖ ἴσως, malè.

De hac autem quæstione considerandum est, vtrùm aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, sumentibus quid viuere actu sit, atque vt finis: patet enim id esse sentire, & cognoscere. Verùm idem sentire, & cognoscere, cuique maximè expetitur, ob ingenitam omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam disponit. Verùm si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se, (id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latêre) nihil referat, nisi alium pro se ipso cognoscat: sed quòd simile viuere alium pro seipso diuersum est. Rationabile autem est suum cognoscere, & sentire eligibilius esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet, viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat. quando id inest eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinatæ naturæ: quocirca idem velle sentire, & eundem talem quendem esse velle. Et quoniã non secundum nos ipsos horũ vnumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendóque, (sentiens enim sensibilis redditur, & iuxta hoc, vt secundùm prius sentit quâ & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscens,) eodem pacto & viuere semper volumus, ob iuge cognoscendi desiderium, hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autem conuictus stultum forte quispiam iudicarit. In congressibus primum etiam animalium cæterorũ, vt simul edere, simul bibere. quid enim aut in cõmuni, aut seorsim sermonem cõferre differt? Deinde etiã sermone communicare, cuiuslibet est. Adde quod qui amicus idoneus est, discere videri non vult. Docentis enim amicus non est, quando similitudo quædam est amicitia, sed videtur tamen. Equidem suauius bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum scilicet quodque suauitatis adiicit, & qua præstantissima quisque pollet. Ex iis autem alia voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam contemplationem habent. Audacia porro congrediendi, amicos decet. Vnde quidam inquit: Labor sunt, procul amici: quocirca voluptate allata non disiunctos esse oportuit. Vnde amor amicitiæ vt videtur, amicitiæ similis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quàm oportuit potissimùm, sed iuxta sensus. Ratio ergo illa dubitando profert: ipsum autem opus sic contri-

gisse videtur. Vnde patet, hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur. Amicus enim esse vult, vt prouerbium habet, Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est: difficiléq;, quæ ab vno discesserunt, vnum esse. Atqui iuxta naturam quidem quæ cognatissima est, similis est; iuxta corpus verò, diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtáque partes animæ diuersus, nihilominus idem indiuisúsque amicus esse vult. Itaque amicum sentire, se ipsum quodam modo sentire necessariò est, cognosceréque, ac si quid molestum amico incidit, in eo collætari, ac conuiuere amico sine dubio iucundū est: accidit enim vt illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, præsertim si qua diuina voluptas est. Causa verò huius est, quia suauius est semper in meliore bono sese contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud est, in quo bene viuere & amico sit possibile. Conuiuere igitur oportere, idque maximè velle omnes, tum beatissimum, optimúmque, potissimùm talem esse. Verùm quod ex ratione id non eluxerit, & rationabiliter id consecutum sit, ex verè dictis, vt puta compositione collationis, in promptu solutio est, quòd eiusmodi non sit, vt amico egeat, aut similem requirat, non reputabis pari ratione vir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, vt qui pro sua excellentia nihil præter se ipsum cogitat. Nobis autē bonū aliunde vnde & necessum habemus multos amicos conquirere, cùm ipse sibi bonum sit. Simul autem amicum esse nullum vti multi amici, rectè vtrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere licet, simul etiam sentire nobiscum quàm plurimos vtique gratissimum sit. Rursum quia difficile in paucioribus, necessum est actum in mutua sensatione consistere. Non solùm multos comparare arduum est, sed etiam comparatis vti. Et interdum quidem abesse amatum volumus prosperè degentem, interdum verò participare ijsdem, simul cum eo quod amicum gratúmque esse cupimus. Nam cùm bonum obuenit, eo vtique omnes participare volent: non obueniente autem, secus. Et quemadmodum Herculem mater potiùs Deum esse volebat, quàm vnà cum ipsa manentem, Eurystheo mercenariam operam locare. Sic enim diceret & quem Lacon dicterio irrisit, vocantē fortè, dum tēpestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucē implorare.

A ἔργον οὕτω φαίνεται γινόμενον. ὥστε δῆλον ὅτι παρακρούεταί πως ἡμᾶς ὁ διαπορῶν. σκεπτέον ἐνθένδε τἀληθές. ὁ γὰρ φίλος βούλεται εἶναι, ὥσπερ ἡ παροιμία φησίν, ἄλλος Ἡρακλῆς, ἄλλος αὐτός. διέσπασται δέ, καὶ χαλεπὸν τὰ ἐφ' ἑνὸς γενέσθαι. ἀλλὰ κατὰ μὲν φύσιν ὃ συγγενέστατον, κατὰ δὲ σῶμα ὅμοιος ἕτερος, ἄλλος δὲ κατὰ τὴν ψυχήν, καὶ τούτων κατὰ μόριον ἕτερον. ἀλλ' οὐθὲν ἧττον βούλεται ὥσπερ αὐτὸς διαιρετὸς εἶναι ὁ φίλος. τὸ οὖν τοῦ φίλου αἰσθάνεσθαι, τὸ αὐτοῦ πως ἀνάγκη αἰσθάνεσθαι εἶναι, καὶ τὸ αὐτόν πως γνωρίζειν. ὥστε καὶ τὰ B φορτικὰ μὲν συνήδεσθαι καὶ συζῆν τῷ φίλῳ ἡδὺ εὐλόγως. συμβαίνει γὰρ ἐκείνου ἅμα αἴσθησις ἀεί· μᾶλλον δὲ τὰς θειοτέρας ἡδονάς. αἴτιον δ' ὅτι ἀεὶ ἥδιον ἑαυτὸν θεωρεῖν ἐν τῷ βελτίονι ἀγαθῷ. τοῦτο δ' ἐστὶν ὁτὲ μὲν πάθος, ὁτὲ δὲ πρᾶξις, ὁτὲ δὲ ἕτερόν τι, εἰ δυνατὸν εὖ ζῆν, καὶ οὕτω καὶ τὸν φίλον. ἐν δὲ τῷ συζῆν συνεργεῖν, ἡ κοινωνία τῶν ἐν τέλει μάλιστά γε. διὸ συνθεωρεῖν καὶ συνευωχεῖσθαι, οὐ τὰ διὰ τροφὴν καὶ τὰ ἀναγκαῖα· αἱ τοιαῦται ὁμιλίαι δοκοῦσιν εἶναι, ἀλλὰ ἀπολαύσεις. ἀλλ' C ἕκαστος οὗ δύναται τυγχάνειν τέλους, ἐν τούτῳ βούλεται συζῆν. εἰ δὲ μή, καὶ ποιεῖν εὖ καὶ πάσχειν ὑπὸ τῶν φίλων αἱροῦνται μάλιστα. ὅτι μὲν τοίνυν καὶ δεῖ συζῆν, καὶ ὅτι μάλιστα βούλονται πάντες, καὶ ὅτι ὁ εὐδαιμονέστατος καὶ ἄριστος μάλιστα τοιοῦτος, φανερόν. ὅτι δὲ κατὰ τὸν λόγον οὐκ ἐφαίνετο, καὶ τοῦτ' εὐλόγως συνέβαινε λέγοντος ἀληθῆ. κατὰ τὴν σύνθεσιν γὰρ τῆς παραβολῆς ἀληθοῦς οὔσης, ἡ λύσις ἐστίν. ὅτι γὰρ ὁ θεὸς οὐ τοιοῦτος, οἷος δεῖσθαι φίλου, καὶ τὸν ὅμοιον ἀξιοῦν. καίτοι κατὰ τοῦτον D τὸν λόγον, οὐδὲ νοήσει ὁ σπουδαῖος. οὐ γὰρ οὕτως ὁ θεὸς εὖ ἔχει, ἀλλὰ βέλτιον, ἢ ὥστε ἄλλο τι νοεῖν αὐτὸς παρ' αὐτόν. αἴτιον δ' ὅτι ἡμῖν μὲν τὸ εὖ καθ' ἕτερον, ἐκείνῳ δὲ αὐτὸς αὑτοῦ τὸ εὖ ἐστι, * καὶ τὸ ζητεῖν ἡμῖν καὶ εὔχεσθαι πολλοὺς φίλους. ἅμα δὲ λέγειν ὡς οὐθεὶς φίλος ᾧ πολλοὶ φίλοι, ἄμφω λέγεται ὀρθῶς. ἐνδεχομένου γὰρ πολλοῖς συζῆν, ἅμα καὶ συναισθάνεσθαι ὡς πλείστοις αἱρετώτατον. ἐπεὶ δὲ * χαλεπώτατον ἐν ἐλάττοσιν, E ἀνάγκη τὴν ἐνέργειαν τῆς συναισθήσεως εἶναι. ὥστ' οὐ μόνον χαλεπὸν τὸ πολλοὺς κτήσασθαι. πείρας γὰρ * ἀεί· ἀλλὰ καὶ οὖσι χρήσασθαι. καὶ ὁτὲ μὲν ἀπεῖναι εὖ πράττοντα τὸν φιλούμενον βουλόμεθα, ὁτὲ δὲ μετέχειν τῶν αὐτῶν, καὶ τὸ ἅμα βούλεσθαι εἶναι φιλικόν. ἐνδεχομένου μὲν γὰρ ἅμα καὶ εὖ, τοῦτο πάντες αἱροῦνται· μὴ ἐνδεχομένου δέ, ἀλλ' ὥσπερ * τὸν Ἡρακλέα ἴσως ἂν ἡ μήτηρ εἵλετο θεὸν εἶναι μᾶλλον, ἢ μετ' αὐτῆς ὄντα τῷ Εὐρυσθεῖ θητεύειν. ὁμοίως γὰρ ἂν * εἴποιεν καὶ ὃ ὁ Λάκων ἔσκωψεν, ἐπεί τις * ἐκάλεσεν αὐτὸν χειμαζόμενον ἐπικαλέσασθαι τοὺς Διοσκούρους

Distingue τὸ εὖ ἐστι, καὶ τὸ ζ. ἡ. καὶ εὔ. π. φίλους, ἅμα δὲ λέγ. hîc enim est initiū alterius disputationis. vide Nic. l. 9. c. 10. Mag. l. 2. c. 16.

Scrib. χαλεπώτατον, ἐν ἐλάττοσιν.

Scrib. δεῖ.

γρ. τὸν Ἡρακλῆ

γρ. εἴποι

Scribe, ἐκάλεσεν ἀ. χειμαζόμενος, ὅπως

δοκεῖ δὲ τῷ μὴ φιλοπόνῳ ὃ ἀπείργειν τῆς A
συμμεθέξεως τῶν χαλεπῶν· τῷ δ' ὠφελουμένου ὃ βούλεσθαι συμμετέχειν, καὶ ταῦτα ἀμφότερα συμβαίνει βελτίονος· δεῖ γὰρ τῷ φίλῳ μηδὲν εἶναι οὕτω λυπηρόν, ὡς ἡδὺ τὸν φίλον. δοκεῖ δ' οὐδὲ δεῖν αἱρεῖσθαι μὴ ὃ αὐτῷ. διὸ κωλύουσι συμμετέχειν. ἱκανοὶ γὰρ αὐτοὶ κακοπαθοῦντες, ἵνα μὴ φαίνωνται ὃ αὐτοῖς σκοποῦντες, καὶ αἱρεῖσθαι ὃ χαίρειν λυποῦμενοι τῷ φίλῳ. ἔτι δὲ
χεῖρον] μόνοι φέροντες τὰ κακά. ἐπεὶ δ' αἱρετὸν τὸ, τ' αὖ καὶ ὃ ἅμα, δῆλον ὅτι B
καὶ ὃ ἅμα εἶναι μετ' ἐλαττόνος ἀγαθοῦ, αἱρετόν πως, ἢ χωρὶς μετὰ μείζονος. * ὅπερ ἄδηλον ὃ ποσὸν δεῖ αἱρεῖσθαι ὃ ἅμα ἢ ἡδὺ διαφέροντα, * καὶ οἷς καὶ τὸ μετέχειν ἅμα πᾶσιν φιλικὸν, καὶ ὥσπερ συνδειπνεῖν ἅμα φασὶν ἥδιον * ταῦτα ἔχοντας· οἱ δ' αὖ λυποῦσι δοκοῦσιν. ἐπεὶ δέ γε τὸ C
ὑπερβολὰς ποιήσαι, * ὁμολογῶσιν ἅμα κακῶς πεφυκόσι συμφέρειν, καὶ * ὅτι τὸ μὲν λυποῦμενον ἢ ὁ φαύλη ὅπως ἔξει τὸν φίλον θεωρεῖν φεύγομεν ἁπλῶς, ὥσπερ καὶ ἡμᾶς αὐτούς· τὸ δ' ὁρᾶν τὸν φίλον ἡδύ, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν ἡδέων, διὰ τοῦτο εἱρημένον αἰτίαν· καὶ μὴ κάμνοντα εἰ αὐτός. ὥστε * ὁπότερον αὐτοῖν ἦ, μᾶλλον ἡδὺ ποιεῖ τὴν ῥοπὴν τῆ βουλεύσει πρᾶξαι D
* ἢ μή, καὶ ποτ' ὀπὶ τῶν χειρόνων συμβαίνει διὰ τοῦτο αὐτοῦ αἱρεῖσθαι μᾶλλον. μάλιστα γὰρ φιλοῦμενοι ταῖς φίλοις μὴ συμφέρειν δοκοῦσι, μισεῖσθαι καὶ ἀλγεῖν.... αὐτοῖς κακῶς. διὸ σύνιστε τοῖς ἐρωμένοις σφόδρα ποκτείνυσι. μᾶλλον γὰρ τῷ οἰκείου ἀφαιρεῖσθαι κακόν. ὥσπερ αὖ καὶ μεμνημένος ὅ, τι ποτε δι' ἐκεῖνον πεπόνθει μᾶλλον, ἢ εἰ ἔφετο ἀεὶ κακῶς πεφυκέναι. *

Videtur enim amantis esse, à molestorum participatione arcere: alterius autem, simul eadem sustinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adfligi: vnde & participationem eiusmodi vetant, sed ne videantur sua spectare: inque amici perturbatione lætitiam affectare. Sed & leuiùs mala tolerantur, cùm non soli ferunt. Et quia eligibile est, & vt bonum nobis contingat, & vt simul potiatur amicus, patet, quod simul in minore bono versari quodam modo eligibile sit, aut cum maiore seorsum. Et quia incertum est quantum, iuxta simul illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contrà volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit confitentibus, in perturbatione magna simul communicãdum: in successu autem magno seorsim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præstò esse volumus, neque dolere, quando scilicet nihil sint nobis ampliùs effecturi. Interdum verò iucundissimum præstò esse, id quod ob prædicta contingit: quandoquidem natura afflictum, & in mala habitudine constitutum videre, non minùs quàm in nobis ipsis, refugimus: gaudentem autem, iucundúmque, & non dolentem amicum, velut rem multò suauissimam intuemur, propter causam prædictam. Quocirca vtrumlibet horum fuerit, magis suauem voluntatem, vt vel adesse vel non adesse, propensionem, reddit, idque in deterioribus ex eadem causa. Maximè enim cupiunt amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant, interimunt. Maius enim id est quàm si proprium sentiatur malum: quemadmodum & recordantes in quo successu vixerint, magis, quàm si perpetuò se malè habituros arbitrentur.

Scrib. ἐπὶ δὲ ἄ. τὸ πονεῖν.
Scrib. ὃ εἶναι τὸ μετ.
Scrib. ταῦτα ἴχ. εἰ δὲ αὖ μ.
Fort. ὁμολογοῦσιν ἀμφοτέροις, ἅμα κ. aut simile quid.
Scribo, ὃς φ. ἁπάντας.
Scribe, ὅτι ἢ αὐτός.
Scribe, τὸ ἢ τ.
Vulgò, ὃς μὴ ὃς λ.
Scribo, ὁτ. αὐ ταῦτ' ἢ μᾶλλον ἡδύ, πε. mutata distinctione.
Distingue post ἢ μὴ sequentia deinde nõ sunt integra: συμβαίνει. a. leg. & mox μᾶλ ἢ αἱρεῖσθαι τοῖς αὐτοῖς κ.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

CAPVT XIII.

Πῶς τοῖς φίλοις χρηστέον· καὶ ἄλλοτε ἄλλα καὶ συγχωρητέα, καὶ τὰς ὠφελείας οὐκ εἶναι ὁπωσοῦν.

Quomodo amico sit vtendum.

Mag. l. 2. c. vlt.

ΑΠορήσειε δ' ἄν τις εἰ ἔστι καθ' ὁτῳοῦν φίλῳ χρήσασθαι, καὶ ἐφ' ὁπόσον, καὶ πῶς, καὶ τοῦτο ἢ αὐτὸ ἡδὺ καὶ συμβεβηκός. οἷς ἢ ὀφθαλμὸς ἰδεῖν, ἢ καὶ ἄλλως παιδεῖν διαφερέ-

DVBITARIT autem quis an amico quolibet, & ad quæcunque idoneus est, & aliter etiam vti liceat, vt oculo ad videndum, aut eo distorto peruersè, ac vt vnum duo esse appareat, in-

tueri. Ambo igitur illa & oculus, & quod oculi eſt, re vera, & per ſe ſunt, alterum verò per accidẽs. Quẽadmodũ & in cibo eſus, & vomitio, ac verum & error. Nam qui volens nõ rectè ſcribit, ignorãtia vti ſolet, velvti qui cõuerſis mẽbrorũ officijs, pedib⁹ manuũ, & manibus, quod ſolent ſaltatriculæ, pedũ vice vtũtur. Quæ ratio omniũ etiam præſtantiſſima eſt ſcientiarum: atque ita iuſtitiam vt iniuſtitiam licet vſurpare; velvt qui ex iuſtitia iniuſta agit, perinde vt qui imperita & ſtolida ex ſcientia. Verùm ſi id impoſſibile, manifeſtum eſt, virtutes non eſſe ſcientias, quando non licet ex ſcientia ignorare, ſed errare tantùm, eadémque ex ignorantia facere: nec minùs tamen ex iuſtitia & iniuſtitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia ſcientia eſt, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim ſtudio à prudentia deſipere in iiſdem quibus & ſtolidus. Verùm ſi ſimplex cuiuſque, quatenus quidque eſt, vſus fuerit, etiam ita agentes fecerint ſapienter. In cæteris igitur ſcientiis alia quędam princeps eſt, quæ alimenta miniſtrat: Et principis rurſum illius alia quædam, non tamen ſcientia, vel intellectus. Sed nec virtus, vt qua vtitur, quando temperantis virtus etiam ſubditi virturem ſibi vſurpat. Quid igitur eſt, an vt intemperantia, vitium irrationalis animæ partis, & quonam pacto intẽperans mente præditus fuerit? Verùm ſi prævaluerit, euertit mentẽ, ratiocinatúrque contraria. etſi virtus quidẽ in illo, in ratione verò ignorãtia reſideat, vbi reliquæ iam vendicãtur. Sic etiã licet, iuſtitia, iuſtè quoque, malèque, & prudẽtia ſtultè abuti, vnde cõtraria eueniant. Abſurdum enim eſt ſi quod in rationali parte vitiũ incidens, euerſa ratione ignorantiã inducat. Virtus autem inexiſtentẽ in ratione ſtultitiã nõ euertit hãc, rectúmq; de rebus iudiciũ format. Rurſum autẽ, prudẽtia rationalẽ partẽ occupans, ex irrationali intẽperantia ſublata, moderatas actiones efficit: id quod continentiæ videtur propriũ. Itaq; licet ab ignorantia prudẽter, alitérq; à prudẽtia imprudenter rebus vti: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cùm medicinam & grammaticam nutrit intemperantia.

Iniuſtus enim omnia quę & iuſtus poteſt, & in vniuerſum potentiæ ineſt impotentia. Quocirca ſimul prudẽtes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmũ, quando nihil fortius prudentia eſt. Verùm quòd ſcientiam dixit, non rectè habet: virtus enim eſt, nõ ſciẽtia, & genus diuersũ.*

A φρονα, ὥστε δύο τὰ ἐν φαυλῶσι. αὖται μὲν δὴ ἄμφω ὅτι μὲν ὀφθαλμός, ὅτι μὲν οὖ ὁ ὀφθαλμῷ· ἀλλ' ὅμως ὁ μὲν συμβεβηκώς· εἶναι εἰ μὲν ἀποδοῦναι ἢ φαγεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ ὅταν ἡμῶν, καὶ γὰρ ἀληθῶς καὶ ἁμαρτῶν· οἷον ὅταν ἔχωμεν μὲν ὀρθῶς γράφῃ, ὡς ἀγροίᾳ δὲ χρῆται, ὥσπερ μεταστρέψας τὴν χεῖρα· καὶ τοῦ ποδὶ ποτὲ ὡς χρεία, καὶ αὐτῇ ὡς ποδὶ χρῶνται. ὀρχηστριάδες ἅπαν πᾶσαι αἱ ἕξεις ὅταν ἐπὶ ἡμῶν εἶπε, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ ὡς ἀδικίᾳ χρῆται, εἰ δίκης. εἰ ἄρα ἀπὸ δικαιοσύνης τὰ

B ἄδικα πραττῶν, ὥσπερ καὶ τὰ ἀγνοοῦντα ἀπὸ ὅταν ἡμῶν· εἰ δ' τοῦτ' ἀδυνατον, φανερὸν ὅτι οὐκ αἱ εἶεν ὅταν ἡμῶν αἱ ἀρεταί. καὶ εἰ μὴ ἔστιν ἀγνοῆσ ἀπὸ ὅταν ἡμῶν, ἀλλὰ ἁμαρτάνειν μόνον, καὶ τὰ αὐτὰ ἀπὸ ἀγνοίας ποιῆσ, ὅτι ἀπὸ δικαιοσύνης γε ὡς ἀπὸ ἀδικίας πραξῇ· ἀλλ' ἐπεὶ φρόνησις ὅταν ἡμῶν, καὶ δηλῆς τι ὃ αὐτὸ παιήσῃ καλεῖν· οὐδὲ γὰρ ὧν ἀφρόνως ἀπὸ φρονήσεως, καὶ ἁμαρτάνειν αὐτὰ ἄνθρ' ὁ ἄφρων. εἰ δὲ ἁπλῶς ἑκάστου χρεία ἢ ἕκαστον, καὶ φρονίμως

C ἐνεργοῦντες πράττοντες. ὅτι μὲν οὖν ταῖς δηλαις ὅταν ἡμῶν, δῆλη χρεία ποιῇ τινὶ * ἕ- x. ὅταν.
φιλω· αὐτῆς δὲ τ πασῶν χρείας τίς; ἢ γὰρ ἔστι ὅταν ἡμῶν γε ἢ τοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀρετή. χρῆται γὰρ αὐτῇ· ἡ γὰρ τοῦ ἐχοντος ἀρετή, τῇ τοῦ ἐχομένου χρῆσθαι. τίς οὖν ὅστις, ἢ ὥσπερ λέγεται ἀκρασία κακία τοῦ ἀλόγου τ ψυχῆς, καὶ πῶς ἀνώλεθρος ὁ ἀκρατὴς ἔχων νοῦν. ἀλλ' ἤδη δὲ ἰσχυρὰ ἡ ἐπιθυμία, τρέφῃ καὶ λογίζεται τα-

D ναντία---σφι---δηλονότι, καὶ μᾶλλον ἐν τούτῳ ἀρετὴ, ἐν ᾧ τ τοῦ λόγου αἰσία ἦ, ἕτερα μεταποιοῦντα. ὥστε ἔσται δικαιοσύνη καὶ δικαίως χρῆσθαι καὶ κακῶς, καὶ φρονίμως ἀφρόνως. ὥστε καὶ τοῦναντία· ἄτοπον γὰρ, εἰ τ μὲν ἐν τοῦ λογιστικῶ ἀρετῆς μεταθεῖα ποτὲ ἐγγινομένη μὲν ἐν λόγῳ τρέφῃ καὶ ποιοῦσ ἀγαθὸν· ἡ δ' ἀρετὴ ἐν τοῦ λόγου αἰσίας ἐνούσης, καὶ * τρέφῃ ταύτῃ, καὶ x. τρέφῃ
ποιοῦσ φρονίμως κείνῃ καὶ τὰ δίοντα. καὶ πάλιν

E ἡ φρόνησις ἡ ἐν τοῦ λογιστικῶ, τ ἐν τοῦ ἀλόγῳ κόλασιν αἱ φρόνησις τρέφῃ· ὥσπερ δοκεῖ ἡ ἐγκράτεια. ὥστ' ἔσται καὶ ἡ ἀπὸ ἀγροίας φρονίμως, ὅτι τ ταῦτα ἄπτα, δηλῶς τε καὶ ἀπὸ ἀγροίας χρῆσθαι φρονίμως. τοῦτο γὰρ ὅτι τῶν δηλων ὑδαμῶς ὁρῶμεν· ὥσπερ τ ἰατρικὴ ἢ γραμματικὴ * τρέφῃ ἀκολασία. ἀλλ' ὧν ὁ τ ἀγροικος, x. τρέφῃ
ἐαν ἡ ἐναντία, δηλ' ὃ μὴ ἐσται τ ὑποχειν ἀλλὰ τ ἀρετὴν, ὅλως μᾶλλον εἰ τοῦ τ κακίαν ὄντως ἔχουσιν. καὶ γὰρ ὁ ἄδικος πολλὰ ἂ δίκαιος δυνατα, καὶ ὅλως ἐνεργεῖν τῇ δυνάμει ἡ ἀδυναμία. ὥστε δῆλον ὅτι ἅμα φρονίμοι καὶ ἀγαθοὶ ἐσται αἱ δηλαι ἕξεις, καὶ ὀρθῶς ὃ σῶμα κεκτημένοι, ὅτι ἐνδέχοιτο ἐργάσασθαι φρονίμως· ἀλλ' ὅτι ὅπερ ἔφη, οὐκ ὀρθόν. ἀρετὴ γὰρ ἔσται, καὶ οὐκ ὅταν ἡμῶν, ἀλλὰ λόγος μετὰ λογου *---

A

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ δὐτυχίας.

Nic. l. 2. c. 8.

ΕΠΕΙ δ' ἐμέσιον δὲ φρόνησις ποιῇ τὴν εὐπραγίαν ἢ ἀρετὴν, ἀλλὰ φαμὲν ἢ περὶ εὐτυχίας δὴ τοιαύτης, ὡς ἢ τῆς εὐτυχίας δὴ ποιούσης εὐδαιμονίαν, καὶ τὰ αὐτὰ τῆς ἐπιστήμης σκεπτέον πότερόν ἐστι φύσει, ὁ μὲν εὐτυχὴς, ὁ δ' ἀτυχὴς, ἢ οὔ, καὶ πῶς ἔχει περὶ τούτων. ὅτι μὲν γὰρ εἰσί τινες εὐτυχεῖς, ὁρῶμεν· ἄφρονες γὰρ ὄντες κατορθοῦσι πολλά, ἐν οἷς ἡ τύχη κυρία. εἰ δὲ ἐν οἷς τέχνη ἐστὶ, πολὺ μᾶλλον καὶ τύχης ἐνυπάρχει· οἷον ἐν στρατηγίᾳ, ἢ κυβερνητικῇ. πότερον οὖν ἀπό τινος ἕξεως ἐπιεικεῖσιν, ἢ οὐ τῷ αὐτοῖ ποιοί τινες εἶναι, περιτυχόντες τῇ εὐτυχίᾳ; νῦν μὲν γὰρ οὕτως οἰόμεθα ὡς φύσει τινὰς ὄντων· ἢ δὲ φύσις ποιούς τινας ποιεῖ, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς διαφέρουσιν· ὥσπερ οἱ μὲν γλαυκοὶ, οἱ δὲ μελανόμματοι, τῷ δεῖν τοιοῦδί ἔχειν· οὕτω καὶ οἱ εὐτυχεῖς καὶ ἀτυχεῖς. ὅτι μὲν γὰρ οὐ φρονήσει κατορθοῦσι, δῆλον· οὐ γὰρ ἄλογος ἡ φρόνησις, ἀλλ' ἔχει λόγον· διὸ τί οὕτω περάπτοι. οἱ δὲ οὐκ αὖ ἔχουσιν εἰπεῖν διὰ τί κατορθοῦσι· τύχη γὰρ αὖ ἐστὶ φασιεῖν, ὄντες ἄφρονες, οὐχ ὅτι περὶ ἄλλα, (τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἄτοπον· οἷον Ἱπποκράτης γεωμετρικὸς ὢν, ἀλλὰ περὶ τὰ ἄλλα δικαιοβλαξ καὶ ἄφρων ἦν)· καὶ πολὺ χρυσίον πλέον ἀπώλεσαν, ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεντηκοντολόγων, δι' ἀπάθειαν, ὡς λέγουσιν,) ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν οἷοις εὐτυχοῦσιν ἄφρονες.* περὶ γὰρ ναυκληρίαν οὐχ οἱ δυνάμενοι εὐτυχεῖς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν κύβοις πάλαι, ὁ μὲν οὐδὲν, * ἄλλος δὲ βάλλει καθ' ἣν φύσιν ἔστιν εὐτυχὴς· ἢ τῷ φιλεῖσθαι, ὥσπερ φασὶν, ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἐξωθὲν ἡ τύχη ἡ ἀγαθὴ κατορθοῖ. οἱ πλοῖον κακῶς ναυαπεγημένον; ἄμεινον πολλάκις * ἢ πλεῖ, ἀλλ' ὁ δὲ αὐτὸ, ἀλλ' ὅτι ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν· ἀλλ' ὅτι εὐτυχῶν τὸν δαίμονα ἔχει κυβερνήτην ἀγαθόν· ἀλλ' ἄτοπον θεὸν ἢ δαίμονα φιλεῖν τὸν ἧττον, ἀλλὰ μὴ τὸν βέλτιστον καὶ τὸν φρονιμώτατον. εἰ δὲ ἀνάγκη, ἢ φύσει, ἢ νῷ, ἢ ὅτι ἐπιστήμη τινὶ κατορθοῖ, τὰ δὲ δύο μὴ ὄντα, φύσει αὖ ἔσονται εὐτυχεῖς. ἀλλὰ μὴν ἥγε φύσις αἰτία, ἢ τῷ ἀεὶ ὡσαύτως, ἢ τῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· τὸ δὲ τύχη τοιοῦτον. ἐπὶ μὲν οὖν τὸ εὐδαιμονικὸν ἐπιτυχόντι, τύχης δοκεῖ εἶναι· ἀλλ' εἴπερ δεῖ τύχην, εὐτυχεῖς,

Interpr. aliter legisse vid. nō rectè.

Interpr. videtur meliorib. codd. vsus.

Sylb. ἡμᾶς.

CAPVT XIV.

De *fortunatis & prospera fortuna.*

QVoniam verò non prudentia solùm successum virtutésque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. considerandum igitur, naturáne fortunatus ac infortunatus sit, an secus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdã esse cernimus: & stultiin multis, quorũ scilicet fortuna domina est, prosperè agunt: quandoquidẽ & quæ arte administrantur, fortunã admittũt, vt in militia & gubernatoria. Vtrùm igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi conficiendis, aut non idonei homines fiunt? Nunc equidem Naturæ id quidem assignant, in quibusdã quæ tales quosdam efficit, quibus & à natiuitate statim tale quidpiam ingignit: vt velut cæsiis nigrisque oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prosperè agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat: eam sibi adscribere illi nequeunt, quippe quòd horum fortuna causa existat. Vtcumque etiam pateat, circa alios stupidos non esse, (neque enim id absurdum, quemadmodum, Hippocratem, cùm Geometer esset præstantissimus, in cæteris tamẽ imperitum stupidúmque fuisse constat, qui pecuniæ plurimũ amisit, ob stultitiam suam, fraude eorum qui quinquagesimam exigunt apud Byzãtios:) Sed & in nonnullis prosperè agunt stolidi. Et non rarò velut in arte nauium gubernatrice, peritissimi etiam parum secundã fortunam experiuntur, ac velut in aleæ iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel naturæ beneficio accepit, vel, vt inquiunt, benevolentia Dei, qua etiam in exilio & eiectus benignitatẽ fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis rectiùs sæpè agitur, nõ per se quidẽ, sed quia peritũ gubernatorẽ nacta. Sic enim fortunatus ille geniũ secũdũ gubernatorẽ habet. Sed enim absurdũ est, talẽ à Deo genióve diligi, nõ præstantissimũ potiùs, sapientissimúmq; Quapropter si necessũ est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunã secũdã cõtingere, & neutro posteriorũ eueniat; naturæ itaq; ea prosperitas fuerit assignãda. Verùm natura, vel rerũ sẽper sic se vel vt plurimùm habentiũ causã: cõtra autẽ, fortuna. Si igitur quod præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, pérque fortunam homines fortunati dicuntur,

non equidem natura cauſa fuerit, vt quæ, vel vt plurimum, ſic ſe habentibus adſcribitur. Aut inſuper talis vel voto potitur, vel fruſtratur: quemadmodum cæſius, cui non fortuna, ſed natura, quominus cernat acutè, cauſa exiſtit. Quocirca non fortunatus, ſed bona natura prædirus dicitur. Quocirca ſic de his dicendum eſt, vt quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id eſſe aſſeramus: vnde nec fortunati etiam ſunt: fortunæ namque bona ſunt, quorum ipſa eſt cauſa. Sic rurſum quæritur, an fortuna ſit in vniuerſum aliqua, vel cùm ſit, an non ſit etiam vnde. Atqui neceſſum eſt, & eſſe fortunam, & cauſam eſſe: Vnde & bonorum quorundam & malorum cauſa fuerit: Et enim ſic excipienda ſint, & nihil aſſignandum fortunæ, ſed alij cupiam cauſæ: non tamen quare hanc non cernimus, fortunam cauſam eſſe affirmamus. Quocirca definientes fortunam, cauſam proportionalem hominis ratiocinationi conſtituunt, tanquam ſit quædam natura. Verùm hæc iam alia quæſtio fuerit, quandoquidem quos cernimus ſemel proſpera vſos fortuna, quare ij non rurſus, & rurſum: idem enim eius cauſa. Non igitur eſt fortunæ, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum infinitorúmque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes ſcientiæ (quod Socrates dixit) proſperitates ſint. Quid igitur vetat quominus cuidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, ſed velut ſortes procul ſint iaciendæ? Quid enim autem? num impetus in anima non ſunt? atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiſcuntur: ſiquidem naturalis eſt per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac naturâ omnia ad bonum feſtinant. Quòd ſi quidam bene nati ſunt, & velut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, vt dictat natura, ac concupiſcant, quod, quando & quo pacto, oportuit, proſperéque agant, & conſequantur ſtolidi, prætérque rationem, eadem quæ harum rerum præceptores, tales vtique fortunati cenſendi ſunt, quotquot ſcilicet, præter ratione plurimùm proſperè agunt Natura igitur quidã fortunati ſint, ſiquidem multifariàm dicatur ſecunda fortuna: alia enim ex impetu & præelectione fiunt, alia verò ſecus, & prorſus contrarium. Nam & malè ratiocinati videntur bene agentes, & ſecunda tamen fortuna vſos confitemur: ac rurſus quidem in illis cùm voluerint, ac minus bonum acceperint: & licet quidem iſtis per naturam vt proſperitatem conſequantur: nam impetus animi, cupiditáſque quò oportebat, delata, ſucceſſu eſt vſa:

A οὐκ αὖ ζητοῦσιν εἰ ἔστι τὸ αἴτιον, οἷς ἀεὶ τὰ αὐτὰ ὡς ἐπὶ πολύ. ἔτι ἢ τισὶ δικαίως εὐτυχὴς ἢ ἀτυχὴς. ὥσπερ ἐπὶ ὁ γλαυκὸς οὐκ ὀξὺ ὁρᾷ, ἢ τύχη αἰτία, ἀλλὰ φύσις· οὐκ ἄρα ἔστι δύτυχὴς, ἀλλ' οἷς εὔφυὴς. ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη λεκτέον, ὅτι οὐς λέγομεν εὐτυχεῖς, ἃ δεῖ τύχαι εἰσὶν· οὐκ ἄρα εἰσὶν εὐτυχεῖς· τύχης γὰρ, ὅσων αἰτία τύχη ἀγαθὴ ἀγαθῶν. εἰ δ' οὕτω, πότερον ἢ ἔστι τύχη ὅλως, ἢ ἔστι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἔστι, ἀλλ' ἀπόρησις καὶ τοῦ εἰ καὶ αἰτίας εἶ). ἔστι ἄρα καὶ ἀγαθῶν τι αἰτία ἢ κακῶν. εἰ δ' ὅλως B ἀξιαπιστέον, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τύχης φατέον γίνεσθαι, ἀλλ' ἡμεῖς ἄλλης οὔσης αἰτίας, δεῖ δ' οὐ μὴ ὁρᾶν, τύχαι τοῦ εἰ φαμὲν αἰτίαι. δεῖ καὶ ὁρίζόμενοι, τὰ τύχαι λέγειν αἰτίας αἰτάλλεται αἰδεκπτέον λογισμῷ, ὡς οὔσης τινὸς φύσεως. τοῦτο μὲν οὖν ἄλλο παρέβλημ' ἂν εἴη· ὅτῳ ὁρῶμέν τινας ἅπαξ εὐτυχήσαντας, δεῖ τί οὐ καὶ πάλιν αὖ, δεῖ δ' ἀπὸκα πρῶτον καὶ πάλιν καὶ πάλιν· τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτ' αἴτιον. οὐκ ἄρα ἔστι τύχης, οὔτ' ἄλλοτ' αὐτὸ ἀποβαίνοι ἀπείρων καὶ ἀορίστων. ἔστι μὲν τὸ ἀγαθὸν ἢ κακόν. ἐπιστήμη δ' οὐκ ἔσται αὐτοῦ ἢ δι' ἀπειρίαν· ἐπεὶ ἐμόχθησαν μὲν τινες εὐτυχεῖς, ἢ καὶ πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι, ὥσπερ ἔφη Σωκράτης, εὐτυχίαι ἢ πᾶσαι. τί οὖν κωλύει συμβαίνειν τινὶ ἐφεξῆς πολλάκις, οὐχ ὅτι --- δεῖ, ἀλλ' οἷς δεῖ εἶναι τὸ κύβους ἀεὶ μακρὰν βάλλειν. τί δὲ δή; ἀλλ' οὐκ ἔνεισιν ὁρμαὶ ἐν τῇ ψυχῇ, αἱ μὲν ἀπὸ D λογισμοῦ, αἱ δ' ἀπὸ ὀρέξεως ἀλόγου, καὶ προηγοῦνται αὗται. εἰ γὰρ ὅτι φύσει ἐν ἐπιθυμίαι ἡδέος καὶ ἐν ὄρεξις, φύσει γε ὅτι τὸ ἀγαθὸν βαδίζοι ἂν πρὸ. εἰ δὲ πείθεσθαι δὲ φύσις ὥσπερ οἱ ἄδικοι οὐκ ἐπιστάμενοι ἄδην, οὕτως οὐ πεφύκασι τῷ ἀδίκῳ λόγου ὁρμᾶν, ἐν φύσις πέφυκε, τὸ ἐπιθυμοῦσι καὶ ζητοῦσι ποτὲ, καὶ ὅτως ὡς δεῖ, τῷ οὗ δεῖ, καὶ ὅτε, τὸ οὗτοι καταρθοῦσι, καὶ τύχωσιν ἄφοβοι ὄντες τῷ ἄλογοι, καὶ ὥσπερ καὶ ἐν ἔσονται οἱ διδασκαλικοὶ ὄντες. οἱ δὲ E γε εὐτυχεῖς, ὅσοι ἀδίκου λόγου καταρθοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. φύσει ἄρα οἱ εὐτυχεῖς εἶεν ἂν, ἢ δίκῃ· ἢ πλεοναχῶς λέγεται ἡ εὐτυχία. τὰ μὲν γὰρ προαίρεσει ἀπὸ τῆς ὁρμῆς. τῷ προελομένων πρᾶξαι, τὰ δ' οὔ· ἄλλα δ' ἐναντία. καὶ τὸ ἐκείνοις * κακῶς λέγεσθαι δοκοῦσι καταρθοῦντες, καὶ εὐτυχῆσαι φαμὲν· καὶ πάλιν τὸ τούτοις, εἰ ἐβούλοντο αὖ, ἢ ἔλαττον ἔλαττον τἀγαθόν. ἐκείνοις μὲν οὖν * εὐτυχεῖν διὰ φύσιν τὸ λέγειν. ἢ γὰρ ὁρμὴ τῷ ὄρεξις οὖσα, ἃ δεῖ κατόρθωσεν, ἐν ᾗ λογισμὸς ἐνῆν ἀλόγως.

Fort. οἱ κακῶς λ. δοκοῦσι, κατ' ἐίνους δίκαιος χ. πρ. εὐτυχῆ

καὶ τοὺς μὲν εὐτυχεῖς, ἔστιν μὲν λογισμὸς μὴ δο- A
κῶν ὀρθῶς εἶναι, τύχη δέ τις αὐτῷ αἰτία οὖσα, αὐτὴ
δὲ ὀρθὴ οὖσα, ἔξωσεν· ἄλλοτε δὲ ἐπιθυ-
μίαν ἐλογίσατο πάλιν, οὕτω δ' ἠτύχησεν. εἰ
δὴ τῆς ἐπιφορᾶς πῶς ἔσται ἡ εὐτυχία κατ' εὐ-
φυΐαν ὀρέξεως καὶ ἐπιθυμίας; ἀλλὰ μὴν ἡ εὐ-
τυχεῖν εὐτυχία καὶ τύχη θεία τίς ἐστιν, καὶ κρείττων αὐτῆς,
ἢ πλείους αἱ εὐτυχίαι. ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν καὶ πάσας
τὰς ἐπιστήμας καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς ὀρ-
θοὺς εὐτυχοῦντάς τινας, δῆλον ὅτι ἔστιν μὲν ἡ B
εἶναι δ' αἴτιον τὴν εὐτυχίας. ἐκείνη γὰρ πότερον ἡ εὐ-
τυχία, ἣ οὐκ ἔστιν, ἢ ἐπιθυμοῦσιν ὧν ἔδει, καὶ
ὅτε εἶδε τὸ λογισμὸς δι' ἀθεώρητος, οὐκ ἀνεύτου
εἶναι. ἢ γὰρ δι' παμπόλυ ἀλόγιστον τοῦτο, ὅτε φυσι-
κὴ ὀρθή ἐστιν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ διαφθείρεται ὑπό
τινος. εὐτυχεῖν μὲν οὖν δοκεῖ, ὅτι δι' τύχη τὴν
ἀπὸ λόγου αἰτία, τοῦτο γὰρ ἀπὸ λόγου. ἀπὸ
γὰρ πλεῖν ἐπιστήμων ἢ ὃ καθόλου· ἀλλ' ὡς ἔοι-
κεν, οὐκ ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ δοκεῖ διὰ τοῦτο. ὡς δ'
ἔστ' μὲν ὁ λόγος ἢ δείκνυσιν ὅτι φύσει ἔστιν εὐ- C
τυχεῖν, ἀλλ' ὅτι μὲ πολῦτες οἱ δοκοῦντες εὐτυ-
χεῖν, διὰ τύχην κατορθοῦσιν, ἀλλὰ διὰ φύ-
σιν· οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστι τύχη αἰτία τινὸς δείκνυ-
σιν, ἀλλ' ὅτι μὲ τῶν πολλῶν ὧν δοκεῖ. τοῦτο μὲν τ'
οὐ ἀπορήσαι τις. ἆρ' αὐτὸ τοῦτο τύχη αἰτία τοῦ
ἐπιθυμοῦσιν μὲ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· ἢ ὅτου γε πολλῶν
ἕνεκα; καὶ γὰρ τὸ νοῆσαι καὶ βουλεύσασθαι· μὲ γὰρ ἐβου-
λεύσατο βουλευσάμενος, καὶ τοῦτ' ἐβουλεύσατο·
ἀλλ' ἔστιν ἀρχή τις· μὲ δ' οὐδὲν νοήσας προσέπε-
σεν νοῆσαι, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. οὐκ ἄρα τοῦ D
νοῆσαι * ποιουσα ἀρχή, οὐδὲ τοῦ βουλεύ- Scrib.
σασθαι βουλή. τί οὖν ἄλλο πλὴν τύχη; ὥστ' ἀπὸ τοὺς αἰ.
τύχης ἄπαντα ἔσται, εἰ ἔστι τις ἀρχὴ ἧς οὐκ
ἔστιν ἄλλη ἔξω. αὕτη δὴ τί ποιοῦσα τὸ εἶδ τοῦτο
ἀνύσαι ποιεῖ. τὸ δ' ζητούμενον τοῦτ' ἔστι, πῶς ἡ
τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν τῇ ψυχῇ. δῆλον δὴ ὡς ὥσπερ
ἐν τῷ ὅλῳ θεός, καὶ πάλιν ἐκεῖνο. καὶ γὰρ πως
πάντα τὸ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγου δ' ἀρχὴ ἡ λόγος,
δηλαδὴ χρῆσθαι. τί οὖν αὖ χρῆσθαι καὶ ἐπιστήμης εἶ- E
ναι, πλὴν θεός; ἢ γὰρ ἀρετὴ τοῦ ὀργανον· ὃ
δὴ τοῦτο οἱ παλαιοὶ ἔλεγον, εὐτυχεῖς καλοῦντες,
οἷς αὐ ὁρμήσωσι κατορθοῦν ἄλογοι ὄντες, καὶ βέ-
λεσθαι οὐ συμφέρει αὐτοῖς. ἔχουσι γὰρ ἀρχὴν τοι-
αύτην ἢ χρείττων ἢ τοῦ καὶ τῆς βουλήσεως. οἱ δ', τὸ λό-
γον τοῦτο μὲ ἔχουσι. ὃ εὐθουσιασμοί· τοῦτο
μὲ ἢ δυνάμεως. ἄλογοι γὰρ ὄντες ἀπορυσχάνου-
σι καὶ τούτων φρονίμων καὶ σοφῶν βελτίων εἶ τὸ
μανθάνειν· καὶ μόνον ἢ τὸ ἀπὸ τοῦ λόγου δεῖ ἀπολα-

ratiocinatio autem ſtulta; quam fortuna, dum proſperè adflat, ex iis quarum cauſa exiſtit non rectam expellit. Interdum verò per cupiditatem quis malè raciocinatus adverſam expertus eſt. In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus cupidita tíſque ingenuitatem ſucceſſus erit? Verùm hic ſucceſſus, & fortuna duplex, quæ iſthic eadem, & plures proſperitates. Quia verò præter omnes ratiocinationes rectas, ſcientiáſque, quoſdam fortuna ſecunda adfluentes videmus, manifeſtum eſt, aliam quampiam ſucceſſus cauſam eſſe: prior autem iſta proſperitas, aut non eſt, aut quæ oportuit, concupiuit: cúmque ratiocinatio humana deſit, non fuerit ipſius: neque enim prorſus rationis expers, nec naturalis eſt cupiditas, ſed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in iis, vbi præter rationem ipſa cauſa exiſtit, locum habet. Id verò improuiſum. Nam præter ſcientiam, prætérque vniuerſale, nec tamen à fortuna profectum videtur: verùm propter hoc videtur. Quorcica hæc quidem ratio non probatur, naturale eſſe vti ſecunda fortuna, ſed potiùs quòd non omnes, quibus ſecunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, ſed ex natura habeant: neque nullius eſſe cauſam fortunam demonſtrat, ſed non omnium quorum exiſtimatur. Quæret forſan quiſpiam, an fortuna eius ipſius cauſa ſit, vt quid, & quando oporteat, concupiſcatur, aut ſic omnium erit: nam & cognoſcendi conſultandique. Neque enim conſultans conſultauit, & hoc conſultauit, ſed principium eſt quoddam: neque cogitans cogitauit, id priùs cogitare, atque in infinitum eiuſmodi fiat progreſſio. Neque igitur conſiderandi iunctum principium, neque conſultandi conſilium. Quid igitur aliud, niſi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiſcũtur, & quoddam eſt principium, extra quod aliud nullum reperiatur. Ipſa autem (quæritur) cuiuſmodi queat: quod perinde eſt ac ſi principium motus in anima quid ſit, inquiratur. Patet autem ſic eſſe, quemadmodum in vniuerſo eſt Deus, & viciſſim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexiſtente in nobis numine. Rationis autem non ratio, ſed præſtantius quidpiam eſt principium. Quid autem ſcientia præſtantius eſt, niſi Deus? Virtus enim organum intellectus eſt: quocirca veteres dixerunt felices ex fortuna, qui irrationabiles ad rectè agendum impellerentur; nec velle ipſis confert: principium enim habent & intellectu & voluntate præſtantius. Alij verò rationem habent, illud verò non habent. Quales ſunt enthuſiaſmi: hoc enim non poſſunt hi, quippe qui ſine ratione feruntur. Itaque horũ, qui prudentes ſapientéſque ſunt, celeris eſt vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione profectam

profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine speculando vtuntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde subitáque insomnia habent. Patet autem quòd species felicitatis duæ sunt. Altera diuina: ideóque qui felix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit: alter est qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minùs.

A ζῆν. ἀλλ' οἱ μὲν δι' ἐμπειρίαν, οἱ δ' ἐξ εὐπλοΐας τε καὶ τοῦ σκοπεῖν τὰς πνοὰς πῶς ἥκουσι καὶ ὅλως τοῦτο καὶ θεῖον ἔοικε, καὶ τὸ μὲν μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, καὶ ὧν ἀπαλλάττεται ἀλόγως τοῦτ'. ἔστι δὲ οἱ μὲν μελαγχολικοί, καὶ εὐφυέστεροι. εἰκὸς γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀπολυομένους τοῖς λογισμοῖς κρύφα μᾶλλον καὶ ὥσπερ οἱ τυφλοὶ μᾶλλον ἀκούουσι μᾶλλον ἀπολυόντες τὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις εἶναι τὸ μαντεύεσθαι. φανερὸν ὅτι δύο εἰδὴ εὐτυχίας ἐστὶν, θεία· δοκεῖ δὲ δοκεῖ ὁ εὐτυχὴς ἐκ θεοῦ κατορθοῦν. τοῦτ' δ' ἔστιν ὁ κατὰ τὸν ὁρμὴν ἐκτελεστικός. ὁ δ' ἕτερος, ὁ παρὰ τὸν ὁρμήν. ἄλογοι δ' ἀμφότεροι· καὶ μᾶλλον εὐτυχὴς μᾶλλον, αὕτη δ' ἡ συνεχής.

B

CAPVT XV.

De virtute perfecta quam Graeci καλοκἀγαθίαν vocant: & quis sit perfectè bonorum scopus.

SIngulatim igitur de vnaquaque virtute determinatū est priùs. Quia verò seorsim ipsarū vim distinximus, etiam de virtute, quam probitatē vocamus, dicēdū erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius pellationē sit cōsequuturus, necessum esse patet: nā neq; in cæteris aliter id veniat vsu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autē nulla, sed necessum aut omnes aut certè præstātissimas rectè habere: nō dissimilis etiā in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul & bono licet, nō ipsius solū nominib⁹, sed rerū ipsarū differētia participāte. Omniū n. bonorū sūt, ipsi per se, suiq; gratia eligibiles, & inter hos honesta quoq;, quæ per se ipsa omnia laudabilia sūt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ, laudari solēt: actiones enim & modesti, ipsáq; modestia celebratur, nō etiā sanitas: nā nec opus eius: quādo nec quod fortiter fit, laudabile est, tametsi bona hæc cōfiteamur. Similiter autē id etiam in cæteris per inductionē manifestū est. Bonus enim est qui natura bonis egregiè sit instructus: præstātissima enim, omniáq; sui desiderio excitantia bona sūt. Honor, diuitię, corporis virtus, facultates, naturâ quidē sūt bona, sed noxia nōnullis ob habituū corruptionē. Neq; enim vel stultus, vel iniustus, vel intēperās aliquod ex eorū possessione cōmodū referat, quēadmodū nec æger ex sani hominis alimēto, neq; infirmus, mutilúsue, ex sani integriq; hominis ornatu. Honestus autē, bonúsq; dicitur, & ex eo quòd honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quod bonorum, idque ipsorum gratia, effectiuus existat: honesta autem sunt virtutes, operáque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent,

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ καλοκἀγαθίας. καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν.

ΚΑτὰ μέρος μὲν οὖν ὡρισμένη ἑκάστη ἀρετῆς εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δ' χρεὼν διείλομμεν τὴν δυνάμιν αὐτῶν, καὶ περὶ τὴν ἀρετῆς * διὰ---τέον καὶ ἐκ τούτων, ὡς ἐκαλοῦμεν ἤδη καλοκἀγαθίαν. ὅτι μὲν οὖν ἀνάγκη τὸν ὡσαύτως ἀληθῶς τετυχόμενον τὴν παρουσίαν ἔχειν τὰς καθ' μέρος ἀρετάς, φανερόν. ὥστε γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων ἕνεκεν οὐδὲ τἄλλως ἔχειν. ὥστε γὰρ ὅλον μὲν τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, μέρος δ' οὐθὲν· ἀλλ' αἰρετὸν, πρῶτα, ἢ τὰ πλεῖστα καὶ κυριώτατα, τὴν αὐτὸν ἔχειν τρόπον τὸν ὅλον. ἔστι δὴ τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν, ἁμοίως καὶ τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ κατ' αὐτὰ ἔχοντα διαφοράν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν πρώτων τέλη ἐστὶν, ἃ αὐτὰ αὑτῶν ἕνεκά ἐστιν αἱρετά. τούτων δὲ καλά, ὅσα δι' αὐτὰ ὄντα, πρῶτα ἐπαινετά ἐστι. τοιαῦτα γάρ ἐστιν ἐφ' ὧν αἵτε πράξεις εἰσὶν ἐπαινεταὶ, καὶ αὐτὰ ἐπαινετά, δικαιοσύνη καὶ αὐτὴ καὶ αἱ κατὰ ταύτην πράξεις. καὶ οἱ σώφρονες· ἐπαινετὴ γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. ἀλλ' οὐκ ὑγίεια ἐπαινετόν. οὐδὲ γὰρ ἔργον· οὐδὲ ἰσχυρὸς· ἀλλ' ἀγαθὰ μᾶλλον, ἐπαινετὰ δ' οὔ. ὁμοίως δὲ τοῦτο δῆλον καὶ ὅτι τὸ μεῖζον διὰ τὸ ἐπαινεῖσθαι. ἀγαθὸς μὲν οὖν ἐστιν ᾧ πέφυκε τὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀγαθά. τοῖς γὰρ πολεμικοῖς καὶ μέγιστα εἶναι δοκοῦντα ἀγαθὰ, τιμὴ καὶ πλοῦτος, καὶ σώματος ἀρεταὶ, καὶ εὐτυχία καὶ δυνάμεις, ἀγαθὰ μὲν φύσει ἐστὶν, οὐδέποτε δ' εἶναι βλαβερά ἐστι διὰ τοῖς ἕξεις. ὅτε γὰρ ἄφρων, ὅτ' ἄδικος ἢ ἀκόλαστος ὤν, μᾶλλ' ὀνήσειεν ἂν αὐτοῖς, ὥσπερ μᾶλλ' ὁ κάμνων τῇ τοῦ ὑγιαίνοντος ἕξει χρώμενος, μᾶλλ' ὁ ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος τοῖς τοῦ ὑγιοῦς τοῦ ὁλοκλήρου κόσμοις. καλὸς δὲ κἀγαθὸς, παρὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ καλὰ ὑπάρχειν αὐτῷ δι' αὐτὰ, καὶ παρὰ τὰ προσκλινὲς εἶναι τὰ καλὰ καὶ αὐτῶν ἕνεκεν. καλὰ δ' ἐστὶν αἵτε ἀρεταὶ, καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς· ἔστι δὲ τις ἕξις πολιτικὴ, οἵαν οἱ Λάκωνες ἔχουσιν,

Mag. l. 2. c. 5.

Fort. ἡμιτέον

ἢ ἄλλοι τοιοῦτοι ἔχοιεν δή. αὕτη δ' ἐστὶν ἕξις τοιαύτη. εἰσὶ γὰρ οἱ οἴονται τιμὰ ἀρετὴν δεῖν μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῆς φύσει ἀγαθῶν ὑπάρχειν. διὸ ἀγαθοὶ μὲν ἄνδρες εἰσὶ· τὰ γὰρ φύσει μὲν ἀγαθὰ αὐτοῖς ἐστι· καλοκἀγαθίαν γὰρ οὐκ ἔχουσιν. οὐ γὰρ ὑπάρχει αὐτοῖς καλὰ δι' αὑτά, καὶ παρεγωνται καλοὶ κἀγαθοί, ἢ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ καλὰ μὲν φύσει ὄντα, ἀγαθὰ δὲ φύσει ὄντα, τούτοις καλά. καλοὶ γὰρ ἐστὶ ὁ τόδε οὗ ἕνεκα παρεῖται. ὁ αἱρεῖται καλὰ ἢ δεῖ τῇ καλῷ κἀγαθῷ καλὰ ἐστὶ τὰ φύσει ἀγαθά· καλὸν γὰρ ὃ δίκαιον τοῦτο δὲ κατ' ἀξίαν· ἄξιος δ' ἐστὶ τούτων. καὶ ὃ πρέπον καλόν· πρέπει δὲ τοῦτο τούτῳ, πλοῦτος, δύναμις. ὥστε τῷ καλῷ κἀγαθῷ, καὶ αὐτὰ συμφέροντα καὶ καλά ἐστι· τοῖς δὲ πολλοῖς διαφωνεῖ τοῦτο. οὐ γὰρ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, κἀκείνοις ἀγαθά ἐστι, τῷ δ' ἀγαθῷ ἀγαθὰ καὶ καλά. πολλὰς γὰρ καὶ καλὰς παρέξεται δι' αὐτὰ ἑαυτοῦ. ὁ δ' οἰόμενος τὰ ἡδέα ἔχειν δεῖ ἕνεκα τοῦ εἶναι τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ὃ συμβεβηκὸς τὰ καλὰ παρέπεται. ἔστιν οὖν καλοκἀγαθία ἀρετὴ τέλειος. Καὶ περὶ ἡδονῆς δὲ εἰρῆσθαι ποῖόν τι καὶ πῶς ἀγαθόν, καὶ ὅτι τὰ ἁπλῶς ἡδέα καὶ καλά, καὶ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ ἡδέα. οὐ γὰρ ὁ ἡδονὴν μὲν οὐ παρέξει. Δῆλον δὲ τοῦτο ὁ ἀληθῶς δυσδαίμων καὶ ἡδίστα ζήσει, καὶ τοῦτ' οὐ μάτην οἱ ἀνδρεῖοι ἀξιοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ ὅρος καὶ τῆς ἰατρικῆς, περὶ ὃν μὲν διαφέρων, κρεῖττ' ὁ ὑγιεινὸν σῶμα, καὶ μὴ περὶ ὃν μηδεμίαν ποιητέον ἕκαστον καὶ δεῖ ὑγιαίνειν· εἰ δ' ἔλαττον ἢ πλέον, οὐκέτι· ὅταν καὶ τῆς ἀσυνδαίμονος περὶ τὰ περὶ Nic. l. 6. c. 8. Mag. l. 2. c. 10. ξεις καὶ αἱρέσεις, τῶν φύσει μὲν ἀγαθῶν, οὐκ ἐπαινετῶν δ', δεῖ τινα εἶναι ὅρον καὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς αἱρέσεως, καὶ περὶ φυγῆς ὡσαύτως πλήθους, καὶ ὀλιγότητος καὶ τῶν ἀτυχημάτων. τὸ μὲν οὖν τοῖς περὶ τὰ μέρη ἐλέχθη ὅτι ὁ λόγος· τοῦτο δ' ἐστὶν ὥσπερ δεῖ καὶ ἐπὶ τοῖς περὶ τὴν ψυχὴν εἴπωμεν ὡς ἐν ἰατρικῇ καὶ ὁ λόγος οὗτος. τοῦτο δ' ἀληθὲς μὲν, οὐ σαφὲς δέ· δεῖ δὲ ὥσπερ καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις πρὸς ὃ δεῖ χρῆσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἕξιν τὴν τῶν ἀρχόντων. εἰ δοῦλοι, πρὸς δεσπότου, καὶ ἕκαστον πρὸς ἐκείνου καθήκουσαν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ καὶ δεσποτικὸν φύσει συνίστησιν ἐξ ἀρχόντος καὶ ἀρχομένου, καὶ ἕκαστον δὴ δεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῶν ἀρχῶν ζῆν. αὕτη δ' ἡ τῆς. δηλῶσαι γὰρ ἰατρικὴ, καὶ δηλῶσαι ἡ ὑγίεια. τούτου δ' ἕνεκα ἐκεῖνο. ὅταν δ' ἐᾷ καὶ ὃ θεωρητικόν. ὁ γὰρ ἁπλῶς ἀρχων ὁ θεὸς, ἀλλ' οὗ ἕνεκα ἡ φρόνησις· ἁπλοῦν δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· διώρισται δ' ἐν ἄλλοις, ἐπὶ ἐκεῖνός γε ἀνθρώπου δεῖται.

A & alij simili in genio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi naturâ bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quod iis natura bona inexistant. Verùm istam probitatem non sunt nacti: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni honestique esse eligunt: neque id tantum, sed & quæ non honesta naturâ, honestorum loco illis habētur. Honesta enim sunt, cùm eius gratia faciũt, eliguntq; honesta, vel quòd honesto bonóque naturâ bona, honesta sunt. Honestum enim iustum est, id verò secundùm B dignitatem censet: hic autem iis vtique dignus existit. Sed & decens honestum. decentia autem illum sunt, nobilitas, diuitiæ, potẽtia: quocirca honesto bonóque ea quoque honesta & vtilia sunt, quæ in aliis disconueniunt. Neque enim simpliciter bona, eis bona sunt, bono autem honesta, bonáque, quippe qui multas honestas actiones per ea conficiat. Verum virtutes æternarum rerum gratia cõplectendas arbitratur? per accidens honesta facit: quocirca virtus perfecta est probitas. Porro de voluptate dictum est, qualis, & quo pacto sit, tum C quòd alia simpliciter iucunda sint, honestáque, alia verò simpliciter bona, iucundáque, neque voluptas nisi in actione nascitur. Quocirca simpliciter beatus iucundissimè viuit. Neq; id temere homines arbitrantur. Et quoniam medico propositus est terminus aliquis, ad quem referens, sanum corpus iudicat, & cuius respectu aliquo vsq; progrediendo sanum sit efficiendum corpus, non etiamsi plus sit, minúsue: sic & viro bono circa actiones electionésque naturâ bonorum non laudabilium tamen, terminũ quendã & de habitudine, & de electione ac fuga, vel paucitatis vel copiæ diuitiarũ, déque successibus constituere oportuit. In prioribus quidem ostensum est, vt ratio dictat: quod idem est ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia obseruare, vt medicina ac ratio dictat: quod verum quidem, sed parum manifestum est. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtáque habitudinem & actionem imperantis, vitam instituere, vel vt seruus iuxta domini, singuláque iuxta conuenientem suum principatum. quandoquidem & homo ex imperante subditóque constituitur, vnumquodque necessum habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & in contemplatiuis principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod verò alicuius gratia iubet, in aliis determinatum est, quoniam ille nullo eget.

Quæ igitur electio poſſeſſióque naturâ bonorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum conſiderare maximè Deum facit, præſtantiſſima eſt, atque hic terminus eſt pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectum, vel ob exceſſum conſiderare coleréque Deum permittit minimè, ea eſt peſſima. Atque ſic quidem res habet animæ; & hic terminus eius præſtantiſſimus eſt, minimùm, inquam, alteram irrationalémque animæ partem ſentire, quatenus talis eſt. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum ſit, & quis ſimpliciter bonorum omnium, quæque nos poſſidemus, ſcopus, hunc in modum ſit dictum.

A ἡ τίς οὖν αἵρεσις & κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν πλείστου τιμῶν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρεῖσθαι, ἢ σώματος, ἢ χρημάτων, ἢ φίλων, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἄριστη, καὶ οὗτος ὁ ὅρος κάλλιστος· εἰ τις δὲ ἢ δι' ἔλλειψιν, ἢ δι' ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεωρεῖν ἐν θεωρίᾳ, αὕτη δὲ φαύλη. ἔχει δὲ οὕτω τῇ ψυχῇ, & οὗτος τῆς ψυχῆς ὁ ὅρος ἄριστος, ὃ μάλιστα αἰσθάνεσθαι τὸ ἄλλου μέρους τῆς ψυχῆς, ἢ ζῴου τοιοῦτον. τίς μὲν οὖν ὅρος τῆς καλοκἀγαθίας, & τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἐρῶ εἰρημένων.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΚΙΩΝ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ

DE VIRTVTIBVS ET VITIIS LIBELLVS.

Simone Gryneo interprete.

C

Virtutum & Vitiorum diuiſio. Αρετῶν καὶ κακιῶν διαίρεσις.

QVemadmodum vehere laudibus quæ pulchra ſunt, ſic quæ ſunt, turpia, conuitiis proſcindere, par eſt. Sed inter pulchra quidem, virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipſa modò virtus, ſed cauſæ quoque, & comites, fructúſque, & opus omne virtutis, vt contrà reprehendi contraria debent. Cùm autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres ſint: qua de agendis omittendiſque diſpicitur, prudentia: qua ſuſtinentur infeſta, manſuetudo ac robur: qua adſciſcendis idoneis cupiditas regitur, ſobrietas ac continentia: communéſque partium omnium harum, iuſtitia, liberalitas ac magnanimitas: totidem rerum earumdem oppoſita vitia, in diſpiciendo recto ſtultitiam, in arcendo infeſto ferociam & ignauiam, in adſciſcendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communéſque partium earum omnium iniuſtitiam, & illiberalitatem, animique paruitatem eſſe oportet.

D

Παντὶ μὲν δὴ τὰ καλὰ, ψόγος δὲ τὰ αἰσχρά. καὶ τῶν μὲν καλῶν ἡγοῦνται αἱ ἀρεταὶ, τῶν δ' αἰσχρῶν, αἱ κακίαι. ἐπαινεταὶ δὲ δῆλον καὶ τὰ αἴτια τῶν ἀρετῶν, καὶ τὰ προτρεπόμενα τοῖς ἀρεταῖς, & τὰ γινόμενα ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. φανερὰ γὰρ τὰ ἐπόμενα. τελμεσσὶς γὰρ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης & Πλάτωνα, τῷ μὲν λογιστικοῦ ἀρετή ἐστιν ἡ φρόνησις· τῷ γὰρ θυμοειδεῖ, ἥτε σωφροσύνη, & ἰσχύς· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥτε δικαιοσύνη, & ἡ ἐλευθεριότης, & ἡ μεγαλοψυχία. κακία δὲ ἐστι, τῷ μὲν λογιστικοῦ ἡ ἀφροσύνη· τῷ γὰρ θυμοειδεῖ ἥτε ὀργιλότης, & ἡ δηλία· τῷ γὰρ ἐπιθυμητικοῦ, ἥτε ἀκολασία, & ἡ ἀκρασία· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥτε ἀδικία, & ἀνελευθεριότης, καὶ μικροψυχία.

E

A

ΟΡΟΙ ΑΡΕΤΩΝ.

Φρόνησις.

ΕΣΤΙ ἡ φρόνησις μὲν ἀρετὴτοῦ λογιστικοῦ, τελειοκυβερνητικὴ τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν συντεινόντων.

Πραότης.

Πραότης δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται δυσκίνητοι.

Ανδρεία.

Ανδρεία δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν * δυσεκπλῆκτοί εἰσιν ἀπὸ φόβων τῶν πρὸς θάνατον.

γρ. δύσκινητοι

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν αἱ ὄρεκτοι γίνονται πρὸς ἃς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν.

Εγκράτεια.

Εγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχουσι τοῦ λογισμοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ ἃς φαύλας ἡδονάς.

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, ἀφαιρετικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν.

Ελευθεριότης.

Ελευθεριότης δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, εὐδάπανος εἰς τὰ καλά.

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχία δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δυνατὰ φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ ὑμνεῖν & ἀτιμίαν.

QVID VNAQVÆQVE VIRTVS SIT

Prudentia.

PRudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant.

Mansuetudo.

Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægrè ad iram concitantur.

B

Fortitudo.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægrè terroribus mortem minantibus concutiuntur.

Temperantia vel sobrietas.

Sobrietas verò, pronæ ad cupiditatē partis virtus est: qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

Continentia.

C

Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, per quam in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia.

Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas.

Liberalitas autem, animi virtus est, erogare, quatenus honestum est, parata.

D

Magnanimitas.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, nomen & ignominiam potest.

ΟΡΟΙ ΚΑΚΙΩΝ.

Αφροσύνη.

Αφροσύνη δέ ἐστι κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τοῦ ζῆν κακῶς.

Οργιλότης.

Οργιλότης δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν.

Δειλία.

Δειλία δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ὑπὸ φόβων, καὶ μάλιστα τῶν πρὸς θάνατον.

QVID VNVMQVODQVE VITIVM SIT

Stultitia.

E

STultitia rationis est vitium, ac morbus, infelicis vitæ totius causa.

Iracundia.

Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitium, vnde procliuiter iræ concedunt.

Timiditas.

Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facilè concutiuntur, præsertim interitum minantibus.

Intemperantia ſiue proteruitas.

Proteruitas, ac laſciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium eſt, quo prauas voluptates deligunt.

Incontinentia

De *incontinentia nihil extat hoc quidem loco à philoſopho traditum: tu eam ſic definire potes.*

Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium eſt, quo fit vt contra rationem auidè cupita, tametſi turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur, attrahimúſque.

Iniuſtitia.

Iniuſtitia verò, vitium animi eſt, quo ampliùs quàm par ſit, qualibet in re habere polleréque volunt.

Illiberalitas.

Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum vndecumque oblatum ſectantur.

Puſillitas animi.

Puſillitas autem, paruitáſque animi, vitium eſt, per quod fit, vt neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre poſſint.

QVID SIT VNICVIQVE VIRTVTI SVVM.

Prudentia.

AC prudentiæ quidem eſt, & conſilium capere, & bona malàque diſcernere, & petenda fugiendáue in vita omnia iudicare, & bonis iis quæ quidem conceſſa nobis naturâ ſunt, præclarè vti, & rectè cum hominibus cõgredi, & opportunitatem rerum cernere, & rationem orationémq; ſagaciter adhibere, & eorum quæ eſſe nobis poſſunt vſui, omniũ experimentũ ſcientiámque tenere. Ipſa verò memoria experientiaque, & induſtria, aut à prudentia proficiſcuntur, aut comes eius vnaquæque earum exiſtit. Aut experimentum, & memoria quidem concurrentes, coadiutricéſq; cauſæ, induſtria verò, & in dando conſilio felicitas, partes prudentiæ ſunt iudicandæ.

Manſuetudinis.

Manſuetudinis eſt autem criminationes calumniáſque, & contemptus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, miniméque ad iram præcipitem eſſe: & cùm nec inſuauibus, nec irritabilibus moribus ſis, placidum ſtabilémque animum retinere.

Fortitudinis.

At fortitudinis eſt, imperculſo mortis ad minas animo eſſe, alacritatémque difficilibus in rebus ſeruare, ad ſubeunda periculà animis abundare, magiſque præclarè mori, quàm turpiter viuere, ſeruarique cupere, authorémq; victoriæ exiſtere.

Αλγηδονία.

Αλγηδονία δέ ἐστι κακία τῆ ὑπομητικῆ, * καθ' ἣν αἱρεθῶσι τοὺς φαύλους ἡδονάς.

Ἀκρασία.

Περὶ μὲν τῆς ἀκρασίας οὐδὲν ἔστιν ὅπως ἂν σὺ δυνάσαιο εἰζῆν.

Ἀκράτεια δέ ἐστι κακία τῆ ὑπομητικῆ, * καθ' ἣν οὐδενίσειεν τὴν ἀλογίαν τὴν ὑπερφυίαν, ἀθρόως ὑπὸ τὰς τῶν φαύλων ἡδονῶν ἀπαγομένους. gr. καθ' ἣν αἱρεθῶσι μᾶλλον τὰς φαύλους ἡδονάς, κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ. vt infrà legitur.

Ἀδικία.

Ἀδικία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν πλεονεκτικοὶ γίνονται τοῦ τε ἴσου καὶ τοῦ ἀξίου.

Ἀνελευθερία.

Ἀνελευθερία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ὀρέγονται τοῦ πανταχόθεν κέρδους.

Μικροψυχία.

Μικροψυχία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἣν ἀδυνατοῦσιν φέρειν δυστυχίαν, καὶ ἀτυχίαν, ζημίαν, καὶ ἀτιμίαν.

ΤΑ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ.

Τὰ τῆς φρονήσεως.

ΤΗΣ μὲν φρονήσεώς ἐστι, τὸ βουλεύεσθαι, καὶ κρίνειν τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτὰ· τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπαρχουσιν ἀγαθοῖς. τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοῖς καιροῖς, τὸ αἰσχύνως χρήσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ πρὸς ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων. ἡ μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία, καὶ αἰσχύνοια, ἤτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἐκείνη αὐτοῖς ἐστιν, ἢ πρέπεται τῇ φρονήσει· ἢ πρός τινι αὐτοῖς ἐστι συνεπίτα τῆς φρονήσεως ὄντι, καθάπερ ἐμπειρία καὶ ἡ μνήμη· τὸ δὲ εὖ μέρη αὐτῆς, εὐβουλία καὶ αἰσχύνοια.

Πραότητος.

Πραότητος δέ ἐστι, τὸ δύνασθαι φέρειν μετρίως ἐγκλήματα καὶ * ὀλιγωρίας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὁρμᾶν ὅπη ταῖς ὀργαῖς, καὶ τὸ μὴ βιαίως ἐπὶ πᾶσι ταῖς ὀργαῖς, ἄπτεσθαι δὲ τοῦ ἤθους καὶ ἀφιλόνεικον ἔχοντα τὸ ἡρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ εὔσταθμον. nr. ὀλιγωρίας μισεῖ,

Ἀνδρείας.

Ἀνδρείας δέ ἐστι, τὸ δυσεκπλήκτους εἶναι φόβων τοὺς περὶ θανάτου, καὶ τὸ θαρρεῖν ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον εἶναι. ἐπὶ δὲ

ἀνδρείας ἐστὶ καὶ τὸ πονῆσαι, καὶ καρτερῆσαι, καὶ αἱρεῖσθαι ἀνδραγαθίζεσθαι. προσήκει δὲ τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ τὸ εὐτολμία, τὸ εὐψυχία, καὶ τὸ θάρσος, τὸ θράσος· ἐπὶ δὲ καὶ τὸ φιλοπονία, καὶ ἡ καρτερία.

A Ad hæc, laborare duraréque cùm velle euperéque, cùm posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & audacia, tum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Σωφροσύνης.

Σωφροσύνης δέ ἐστι, τὸ μὴ θαυμάζειν ταῖς ἀπολαύσεσι τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εἰ πάσης ἀπολαύσεως αἱρεῖσθαι ἡδονῆς ἀμόρεκτον, καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν δικαίαν ἄδειαν, καὶ τὸ τεταῖσθαι περὶ τὸν βίον ὁμοίως ἔν τε μικροῖς καὶ μεγάλοις. προσήκει δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης, αἰδώς, εὐλάβεια.

Sobrietatis vel temperantiæ.

Sobrietatis autem, siue moderationis, voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nullâque turpis illectamenti delinitione duci, ac etiam licitis vtendi rebus securitatem suspectam habere: & non magis cùm ampliter, quàm cùm mediocriter suppetit, animum vitámque laxare est. Comes sobrietatis, quædam ordinis conseruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio est.

B

Ἐγκρατείας.

Ἐγκρατείας δέ ἐστι, τὸ δυνάσθαι καταισχύνειν τὴν λογισμῷ τῷ ὀπτιμίδι ὁρμῶσθαι ὀπτὶ φαύλας * ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, καὶ τὸ ἰσχυρογνωμονικὸν εἶναι τῆς ἐν φύσιν εὐδείας καὶ λύπης.

χ. ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν,

Continentiæ.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatésque cientem compescere, & animo aduersus naturalium rerum defectiones perturbationésque constanti esse, ac durabili.

C

Δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνης δέ ἐστι, τὸ διαφερόντως εἶναι τῶν κατ' ἀξίαν, εἰσώζειν τὰ * πάτρια ἔθη, καὶ τὰ νόμιμα· καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους, καὶ τὸ ἀληθεύειν ὅτε τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δὲ πρώτη τῶν δικαιοσυνῶν * πρὸς τοὺς θεούς, εἶτα πρὸς τοὺς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς καταχρωμένους· ὧν οἷς ἐστιν ἀδύσεβα, ἤτοι μέρος οὖσα δικαιοσύνης ἢ παρακολουθοῦσα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία.

χ. πατρῷα

χ. πρὸς θεοὺς θεοὺς, εἶτα πρὸς πατρ.

D Iustitiæ verò, eius quod par, dignúmque quoque sit, qualibet in re rationem habere, & mores ac instituta patria, scriptásque leges conseruare, veritatem, vbicumque refert, dicere, pactáque custodire. Prima verò iustitia est, qua Deo: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriæ parentibúsque: postrema, qua vita iam functis debitum, suúmque cuique officium præstamus. Inter quas pietas, aut pars iustitiæ, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam verò, & sanctitas, & veritas, & fides, & ipsum prauitatis totius odium consequitur.

Ἐλευθεριότητος.

Ἐλευθεριότητος δέ ἐστι, τὸ προσηκόντως εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπαινετὰ, καὶ δαψιλῆ, ὅτε τοῦ εἰς τὰ δέοντα * ἀναλωθῆναι, καὶ τὸ βοηθητικὸν εἶναι τοῦ διαφόρου, καὶ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν μὴ δεῖ. ἔστι δὲ ἐλεύθερος, καὶ πρὸς ἐσθῆτα * καθαρὸς, καὶ πρὸς οἴκησιν, καὶ κατασκευαστικὸς τῶν προσηκόντων καὶ καλῶν, καὶ διαγωγὴν ἐχόντων ἡδονὴν αὐτῷ τῷ λειτουργοῦντος. καὶ θρεπτικὸς τῆς ζώσης τῶν ἡδονὴν ἐχόντων τι ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι τὸ ἦθος ὑγρὸν, καὶ εὐαγωγία, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εἶναι ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

Sylb. διαλῶσαι melius. χ. καθαίρειος

Liberalitatis.

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, vt opes suas, honestas ad res erogare, vtque in expendente necessarias ad res abundare, tum vt subsidio sicubi maximè referat, esse, contráque vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes, ac habitationem mundam amabit: sæpéque superuacuas, honestas modò, ac haud insuauem oblectationem habentes res, licèt ipsi non magno vsui futuras, cõparabit: quale est, animantia aut iucũdum, aut admirabile quippiam præ se ferentia alere. Comes huius, quædam in moribus remissio, facilitásque, & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnéque præclarum propensio & amor est.

E

Μεγαλοψυχίας.

Μεγαλοψυχίας δέ ἐστι, τὸ καλῶς φέρειν τὸ εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ ὑβριν, καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν, μήτε τυφοῦν, μήτε δι-

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autẽ, flantem reflantémque Fortunam, nomen & ignominiã præclarè ferre: ac neq; voluptatem, neq; clien-

telam, neque poteſtatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: ſed aliquod in animo profundum, ac veluti pondus habere eſt. Eſt autem magnanimus is, qui nec viuere faciat plurimi, nec vitam ipſam vehementer amet, ſed ſimplici quodam animo generoſóque cùm ſit, ferre iniuriam abſque vindictæ ſtudio poteſt. Comes huius, ſimplicitas eſt, & veritas.

A ἐμπείρων, μήτε ἐξοικείων, μήτε τὰς νίκας τὰς ἀγωνίους ἔχειν δὲ τι βάθος τῆς ψυχῆς, καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, οὐδὲ ὁ ζῆν ἄγαν πολλοῦ ποιούμενος, οὐδὲ ὁ φιλόζωος. ἁπλοῦς δὲ τῷ ἤθει, καὶ ἀληθής, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, & οὐ πανουργικός. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ, ἁπλότης καὶ ἀλήθεια.

QVID VNICVIQVE SIT VITIO SVVM.

B

Stultitia.

STultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauéque conſulere, prauè præſentibus cum rebus congredi, conflictariquè: prauè de iis rebus, quæ in vita bonæ malæque verſantur, ſentire eſt. Comites eius, inſcitia, impotentia, ineptitudo ſunt, ac obliuio.

Iracundia.

C Iracundiæ verò tria ſunt genera: excandeſcentia, amatulentia, quædam ex offenſa torpeſcentia. Eſt autē iracundi hominis, contēptiones, imminutionéſue ſui, vel minimas, ferre minimè poſſe, ſed ad vindictā mulctámque ſtatim tenderei itaque & verbo & re qualibet ad iram perfacilè moueri. Conſequitur hanc, cōcitatis mobilibúſque in vniuerſum vt moribus reddat homines, tum leuiſſimas vt res cura ſua dignas maximè iudicet, eáſque propter vt turbetur: quos quidem mores nec conſtanter, nec D diu, ſed ſubitò, ac momento patitur, ſuſtinétque iracundia.

Timiditatis.

Timiditatis autem eſt, ab vndecumque venientibus terroribus commoueri facilè, iis præſertim quę vel mortem ipſam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualitercumq; ſupereſſe, ſeruaríque, quàm præclarè oppetere, ſatius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inuiriliráſque, & inertia, ac lucis huius, vitæque tuendæ nimia cupiditas. Subeſt autem quædam huic cautio, moréſque eius alienos eſſe à contentione videmus.

E

Intemperantia, ſiue proteruitatis.

Proteruitatis autem, pernicioſarum turpiúmque voluptatum illecebras ſectari eſt, eóſque, qui his dediti ſunt, felices maximè eſſe putare, riſúque, & ſalibus, & facetiis gaudere, abundaréque, denique cùm rebus tum verbis ſupinum ac diſſolutum eſſe. Comites huius, confuſio, & impudentia, & inuenuſtas, & negligentia, & contemptus & diſſolutio ſunt.

TA TΩN KAKIΩN.

B

Αφροσύνης.

ΑΦΡΟΣΥΝΗΣ δέ ἐστι, τὸ κρίνειν κακῶς τὰ πράγματα, τὸ βουλεύσασθαι κακῶς, τὸ ὁμιλῆσαι κακῶς, τὸ χρήσασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τῶν εἰς τὸν βίον καλῶν καὶ ἀγαθῶν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ, ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκρασία, ἐπαισιοφρία, ἀμνημοσύνη.

C

Ορμιλότητος.

Ορμιλότητος δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἀκροχολία, πικρία, βαρυθυμία. ἔστι δὲ τὸ ὀργίλου, μὴ δύνασθαι φέρειν, μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, μήτε ἐλαττώσεις. ἐστὶ δὲ χολασικὸν, καὶ ἀμορφητικὸν, & βίαιον πρὸς ὀργήν, καὶ κατὰ ἔργου, & κατὰ λόγου τὸ τυχόντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ παροξυντικὸν τῆς ἡδονῆς, & βιαιόβολον, & ἡ πικρολογία, & τὸ ὅτι μικροῖς λυπεῖσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ πάσχειν ταχέως, καὶ πρὸς βραχὺ καιρόν.

D

Δύλιας.

Δύλιας δέ ἐστι, τὸ κατὰ τὴν τυχόντων φόβων βιαίωτον εἶναι, καὶ μάλιστα τὸν περὶ θανάτου, καὶ τὰς σωματικὰς πηρώσεις, καὶ τὸ κατολαμβάνειν χρήσιμον εἶναι ὀπισοῦν σῴζειν, ἢ τελευτῆσαι καλῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δύλιᾳ, μαλακία, αἰσχρία, ἀπονία, φιλοψυχία. ὕπεστι δὲ ἡδὺ λαβεῖν, καὶ τὸ ἀφιλόπονον τῷ ἤθει.

E

Ακολασίας.

Ακολασίας δέ ἐστι, τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν, τὴν βλακείαν καὶ ἀργίαν, καὶ τὸ κατολαμβάνειν εὐδαιμονεῖν, μάλιστα τοὺς σὺν ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς * ὄντας, καὶ τὸ φιλογέλοιον εἶναι, & τὸ φιλοσκώπτειν, καὶ φιλυπεράπελον καὶ τὸ ῥᾳδιουργὸν εἶναι σὺν τοῖς λόγοις, καὶ σὺν τοῖς ἔργοις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ, ἀπαξία, αἰσχύνη, ἀκοσμία, τρυφὴ, ῥᾳθυμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις.

* χ. ζῶσαις

Ακρασίας.

Ακρασίας δέ ἐστι, τὸ κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ τὰς ἀσωτικὰς τῆς ἡδονῆς αἱρεῖσθαι, καὶ τὸ ἀσωτικαίοντα χρήσθαι εἶναι, μὴ μαλακὸν μὲν αὐτὸν, μετέχειν δὲ μανδὸν ἢ πόνου· καὶ τὸ οἴεσθαι μὲν δεῖν σπουδὴν εἶναι τὰ καλὰ, καὶ τὰ συμφέροντα, ἀφίστασθαι δὲ αὐτοῦ διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, μαλακία, καὶ μαθυμία, καὶ τὰ πλάσια τούτοις, ἃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

Αδικίας.

Αδικίας δέ ἐστιν, εἴδη πλεῖα, ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, ἐν οἷς δεῖ θεοὺς πλημμέλεια, ἐν οἷς δαίμονας, ἢ ἐν οἷς τοὺς κατειχομένους, καὶ οἷς γονεῖς, καὶ οἷς πατρίδα. πλεονεξία δέ, οἷς τὰ συμβόλαια, ὅσα τοῦ ἀξίου αἱρεσιμαίου τὸ διαφέρει. ὕβρις δέ, καθ' ἃ τοῖς ἡδονὰς αὐτοῖς ὑπερακολάζουσιν, εἰς ὕβριδας ἀναγόντες ἑτέρους. ὅθεν Εὔηνος οἷς αὐτῆς λέγει.

Ἥτις χαρᾶσσουσ' ὑβρίν, ὅμως ἀδικεῖ.

Ἔστι δὲ τῆς ἀδικίας, τὸ ὑποβαίνειν τὰ πάτρια ἤθη καὶ τὰ νόμιμα, ἃ τὸ ἀπιστεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ὄρκοις, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ὑπερβαίνειν, τὸ ὑποβαίνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τοῖς πίσσ. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδικίᾳ συκοφαντία, ἀναίδεια, * φιλαυθεντία, ἀπεχθείας ποιητικὰ, κακοήθεια, πανουργία.

γρ. ἀφιλαυθεντία, ἀστοργίαι,

Ανελευθερίας.

Ανελευθερίας δέ ἐστιν εἴδη πλεῖα, αἰσχροκερδία, φιδωλία, κιμβεία. αἰσχροκερδία μὲν, καθ' ἃ κερδαίνειν ζητοῦσι πανταχόθεν, ὧν τὸ κέρδος τῆς αἰσχύνης οἷς πλείονος ποιοῦνται. φιδωλία δέ ἐστι, καθ' ἃ ἀδάπανοι γίνονται τῶν χρημάτων εἰς τὸ δέον. κιμβεία δέ ἐστι, καθ' ἃ δαπανῶσι μὲν, οὐ μικρὰ δέ, οὐ κακῶς, * ἐπὶ πλέον βλάπτοντα, ὧν μὴ οὐ κομψὰ ποιεῖσθαι τὸ διαφέρει. ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας, τὸ οἷς πλείονα ποιεῖσθαι χρήματα, ἢ τὸ μανδὸν ὄνειδος ἡγεῖσθαι τῶν ποιούντων τὸ κέρδος. βίος θηλυκὸς, ἐπὶ δουλοπρεπὴς, ἐπὶ ῥυπαρὸς, φιλοτιμίας καὶ ἐλευθερίας ἀλλότριος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ * ἀνελευθεριότητι, μικρολογία, βαρυθυμία, καὶ μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμετρία, ἀλημία, μισανθρωπία.

χ. ἐπὶ πλεῖον βλάπτοντα.

γρ. ἀνελευθερίᾳ.

Μικροψυχίας.

Μικροψυχίας δέ ἐστι, τὸ μήτε ὑμιλῶ, μήτε ἀθυμίας, μήτε εὐτυχίας, μήτε ἀτυχίας διαιαθαι φέρειν, ἀλλὰ ὑπερήφανον μὲν χρωσθαι, μικρὰ δὲ εὐτυχήσαντα * ὑπερ-

Sylb. ὑπερηφ.

Incontinentiæ.

A Incontinentiæ verò est, voluptatum illecebras ratione prohibente sectari, & his non potiri quum satius esse ducas, nihilominus potiri velle: cúmque recta & honesta quæ sunt, esse facienda statuas, ea voluptatis ergò deserere. Comes incontinentiæ, mollitia pœnitentiáque est; & omnia ferè quæ proteruitatem sequuntur.

Iniustitiæ.

B Iniustitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga Deos, diuósque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non seruans. Arrogantia verò, circa contractus, commercíumque vitæ, supra quàm meritæ est præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem sibi sic struens, in probrum ac dedecus alios vt ducat. Rectéque de ea sic Euenus:

Tametsi nil sit commodi, (inquit) *iniuria*
gaudet tamen.

C Iniquitatis est verò, mores ritúsque patrios præuaricari, legibus & authoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis simulatio, & peruersitas, dolúsque malus sequuntur.

Illiberalitatis.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, turpilucrium, quo quærere, lucrúmque D ex re qualibet facere non pudet, pluriſque lucrum quàm ignominia est. Parcitas autem, qua honestas necessariáſque ad res nostras minimè sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidem, tenuiter verò malignéque adeò, plus vt incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, inque faciendo lucro probrum nullum inesse putare. Mercenaria hæc seruiliſque, ac sordida E vita, ab omnique honorum studio, ac liberalitate, aliena est; qua vsu nobis venit, vt nostris in rationibus quidem angustia circundemur: in studiis verò, ac voluntatibus, veluti pondus ac molem, obiectam habeamus: ac omnino pusillitas, ac deiectio, ingenerositáſque animi, ac humanitatis totius odium, nos vt cõsequatur.

Pusillitatis animi.

Pusillitatis autem, neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre posse est: sed honore subeunte tumescere, vanúmque ac leuem

reddi: fortuna vero vel paululum aſpirante, continuò extolli: ignominiam autem ne minimam quidem ſuſtinere poſſe: repulſam verò, fruſtrationémque quantumuis exiguam, infortunium ingens eſſe iudicare, omnémque eam lacrymis proſequi, ac ægrè velut impoſitum pondus geſtare. Denique talis puſillus homo eſt, qui omnem neglectum ſui, etiam qui per ignorantiam oblivionémque euenit, iniuriam ac contumeliam nominet. Hanc anguſtia, querimoniáque, & diffidentia, & de preſſio quædam animi ſequitur.

A ξαίρεσθαι· ἀτιμίαν δὲ, μηδὲ τὴν ἔλαχίστην ὑπομεῖναι δυνάσθαι· ἀπότυχημα δὲ, ἀτιμίαν καὶ ἀτυχίαν μείζω μεγάλων· ὀδύρεσθαι δὲ ὅτι πᾶσι, καὶ δυσφορῆ· ἔτι δὲ ῥιοῦπός ἐστιν ὁ μικρόψυχος, οἷος πάντα τὰ ὀλιγωρήματα παλαι ὑβρίζειν καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὰ δὲ ἀγνοίαν ἢ λήθην γιγνόμενα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσελπιστία, ταπεινότης.

B

QVID IN VNIVERSVM VIRTVTI SIT SVVM.

IN vniuerſum autem animus ritè compoſitus vt ſit, placidiſque ac moderatis & ſuis motibus vt feratur, omnéſque per partes ipſius, (quas tres eſſe diximus;) velut harmonia, vt conſonet, efficere, virtutis eſt. Itaque Reipublicæ ſimilis virtuoſus animi ſtatus eſſe videtur. Eſt verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia ſua dignari: tũ nec pœnæ, nec vindictæ cupidum, ſed miſericordem, clementémque, ac veniam concedere paratum eſſe. Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, ſpes bona, & id genus alia ſunt: qualis eſt familiarium, amicorum, ſociorum, hoſpitum, hominum denique eorum bonorum præſertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero ſunt omnia. Vitium verò contrariis per omnia præditum eſt moribus.

ΚΑΘΟΛΟΥ.

Περὶ ἀρετῆς.

ΚΑΘΟΛΟΥ δ' ἡ τῆς μὲν ἀρετῆς ἕξις, τὸ πρὸς εὐπειθῆ τὸν λόγον, ὡσεὶ τὸν ψυχὸν, πρεμαίας καὶ πεφυμέναις κινήσεσι χρωμένου, συμφωνοῦσάν τε πάντα τὰ μέρη. δεῖ καὶ δοκεῖ πολίτευμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶναι, ψυχῆς εὐπειθὴς λόγῳ. ἔστι δ' ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετητικοὺς εἶναι τοὺς ἀξίους, καὶ τὸ φιλεῖν τοὺς ἀγαθούς, καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶναι, μήτε ὠμοῤῥηκτικὸν, ἀλλ' ἵλεων, καὶ εὐμένητικὸν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀρετῇ, ἐγκράτεια, ἐπιείκεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή· ἔτι δὲ καὶ τοιαῦτα, οἷς * φίλοικοι εἶναι, καὶ φιλόφιλοι, φιλέταιροι, φιλόξενοι, φιλάνθρωποι, καὶ φιλόκαλοι· ἃ δὲ πάντα τῷ ἐπαινουμένῳ ἐστὶ· τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

C

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΤΟ Α.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ

DE REPVBLICA LIBER I.

Dion: Lambino Interprete.

ΚΕΦΑΛ. α'. CAPVT I.

Προοίμιον τῆς παρούσης πραγματείας. δηλοῖ δ', ἡ πότερον αἱρετέον, καὶ πῶς.

Proœmium Politicum, de Subiecto & Modo doctrinæ Politicæ.

ΕΠΕΙΔΗ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν· ἅπτων γὰρ εἶναι δοκούντων ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττειν πέφυκε πάντες· δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος τυγχάνουσιν· μάλιστα δ', καὶ τοῦ κυριωτάτου τυγχάνουσα τῶν ἄλλας αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. * ὅσοι μὲν οὖν οἴονται πολιτικὸν, καὶ βασιλικὸν, καὶ οἰκονομικὸν, καὶ δεσποτικὸν εἶναι τὸν αὐτὸν, οὐ καλῶς λέγουσι. πλήθει γὰρ καὶ ὀλιγότητι νομίζουσι διαφέρειν, ἀλλ' οὐκ εἴδει, τούτων ἕκαστον· οἷς αὖ μὲν ὀλίγων, δεσπότου· αἷς δ' ἂν πλείόνων, οἰκονόμου· ἐὰν δὲ ἔτι πλειόνων, πολιτικὸν, ἢ βασιλικόν· ὡς οὐδὲν διαφέρουσαν μεγάλῃ οἰκίᾳ, ἢ μικρὰν πόλιν· καὶ πολιτικὸν δ', καὶ βασιλικὸν, ὅταν μὲν αὐτὸς ἐφεστήκῃ, βασιλικόν· ὅταν δ', κατὰ λόγους τῆς ἐπιστήμης, καὶ μέρος ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, πολιτικόν· ταῦτα δ' οὐκ ἔστιν ἀληθῆ. δῆλον δ' ἔσται ἃ λεγόμενον βλέποντι καὶ τὸν ὑφηγημένον μέθοδον. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι μέχρι τοῦ ἀσυνθέτων ἀνάγκη διαιρεῖν· ταῦτα γὰρ ἐλάχιστα μέρη τοῦ πάντος. οὕτω καὶ πόλιν ἐξ ὧν συνίσταται, σκοποῦντες, ὀφόμεθα· καὶ περὶ τούτων μᾶλλον, εἴ τι διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ εἴ τι τεχνικὸν ἑκάστου λαβεῖν * περὶ ἕκαστον τῶν ῥηθέντων.

QVandoquidem videmus, omnem ciuitatem, societatē quandā esse, omnémque societatē, boni alicuius gratia coiri; (eius enim quod boni speciē præ se fert, causā agunt omnes omnia;) apparet omneis quidē societates, bonū aliquod, veluti scopū, petere, ac destinare: eam verò quæ est omniū maximè princeps ac domina, queq; cæteras cōtinet, id sibi bonū propositū habere, quod sit omniū summū ac præstantissimū. Hæc autē est ea quę ciuitas appellatur, & societas ciuilis. Ij igitur omnes qui existimant, politicum, id est, virum ad ciuitatem moderandā idoneū, & hominē ad regalē potestatē aptū, quē basilicū Græci nomināt & eum, qui rei familiaris tuēdæ facultate sit præditus, quē œconomicum; & eum, qui seruis imperare sciat, quē despoticū, eundē esse, minùs rectè dicūt. Putāt enim, vnūquēque horū multitudine & paucitate, nō genere, aut specie differre: verbi gratia: si paucis præesse atq; imperare possit, esse despoticeū, hoc est, ad herile imperiū idoneū natura: si plurib⁹, œconomicū: si aliquāto plurib⁹ vel politicū, id est, ad ciuitatē moderādam aptū: vel basilicū, hoc est, ad regalē potestatē idoneū: quasi verò nihil interesset inter magnā domū, & paruā ciuitatē: & cùm ipse quidē solus ciuitati præest, ad regalē potestatē idoneū: vbi verò ex rationib⁹ scientiæ vicissim imperat, ac paret, politicū. Sed hæc nō sunt vera. atque id quod à nobis dicitur, iis planum fiet, qui hoc spectabūt ex ea institutione, ac docēdi ratione, quā nos antea secuti atque ingressi sumus. Quemadmodū enim in aliis rebus compositū vsq; ad simplicia & cōpositionis expertia diuidere necesse est; (hæc enim sūt particulæ totius minimæ;) sic &, si, quib⁹ ex partibus cōstet ciuitas, videamus, eadē opera & quid hæc inter se diferāt cognoscemus, & fierine possit vt quippiā, quod sub artē cadet, in vnoquoq; eorū quæ dicta sunt, sumamus, intelligemus.

Plato in Polit.

A

CAPVT II.

Ciuitatis Materiam, ipſam ſcilicet Societatem domeſticam, generatim proponit.

ITaque ſi quis à principio res orienteis ac naſcenteis inſpexerit, quemadmodum in aliis, ſic & in his hoc modo optimè rei veritatem perſpexerit. Neceſſe igitur eſt primùm eos coniungi & copulari, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt, vt marem & fœminam, procreationis cauſa. atque hoc non ex conſilio proficiſcitur: ſed, quemadmodum & in aliis animantibus & ſtirpibus, naturale eſt, tale alterum, quale ipſum ſit, cupere relinquere. Copulantur autem etiam natura id quod imperat, & id quod imperio paret, propter ſalutem. Nam quod mentis agitatione prouidere poteſt, imperandi ius habet natura, & dominatur natura: quod autem poteſt corpore imperata facere, id imperio alterius parêre & ſeruire debet natura. Quapropter domino & ſeruo idem expedit. Fœmina igitur & ſeruus diſtincta ſunt natura. Nihil enim tale efficit natura, quale fabri ferrarij, gladium Delphicum, parcè, tenuiter & anguſtè, ſed ſingula ad ſingulos vſus. Sic enim abſolutiſſimum & perfectiſſimum fuerit vnumquodque inſtrumentum, ſi non multis operibus ſed vni ſeruiat. Apud barbaros autem fœmina & ſeruus eodem ſunt ordine & loco. Cuius rei cauſa eſt, quòd non habent quod imperet natura, ſed eorum ſocietas ex ſeruo & ancilla conſtat. Quocirca par eſſe aiunt poëtæ, Barbaris Græcos imperare: perinde quaſi idem ſint barbarus ac ſeruus natura. Ex his igitur duabus ſocietatibus prima domus conſtituitur: rectéque Heſiodus ſcripſit,

Eſt primùm domus, & mulier tibi, bos & arator.

Bosenim pauperibus pro ſeruo eſt. Societas igitur in omneis vitæ dies conſtituta, naturæ conueniens & conſentanea, domus eſt: cuius ſocietatis participes & conſortes, ὁμοκάπους Charondas appellat, (id eſt, eodem panario, ſeu ex eadem apotheca victum ſumentes: nos conuictores appellemus:) Epimenides autem Cretenſis, ὁμοκάπους, (id eſt, vno & communi foco ſeu fumo vtenteis: dicamus, ſi placet, contubernaleis) Societas autem prima ex pluribus domibus conflata, non diurni vſus gratia, vicus eſt, ſeu vicinitas. Maximè verò videtur eſſe naturæ cõſentanea vicinitas, veluti quædã domus colonia, quos nonnulli collactaneos appellant, & filios, & filiorũ filios. Itaq; & principio ciuitates ſub regum imperio erant, & nunc etiam gentes, quia ex iis qui ſub regno vinebant, cõuenerunt. Omnis enim domus, eius

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ τῆς πόλεως μόρια διῃρῆσθαι, καὶ τοὺς τῶν οἰκετῶν τρόπους, οἶκον, κώμην, πόλιν· καὶ ὅτι πᾶσα πόλις φύσει ἐστὶ, καὶ τοῦτο πρότερον ἢ οἰκία.

ΕΙ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀναγκαῖον δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς μὴ δυνατὸν ἄνευ ἀλλήλων εἶναι· οἷον θῆλυ [καὶ] καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν ἐφίεσθαι, οἷον αὐτοῦ, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον· ἄρχον τε φύσει καὶ ἀρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν· τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τοῖ σώματι τοῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ τοὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διῃρημένης τοῦ θήλεος καὶ τοῦ δούλου· οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πενιχρῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν· οὕτω γὰρ ἂν ἕκαστον τέλειστα τὸ ὄργανον ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὸν αὐτὸν ἔχει τάξιν. αἴτιον δή, ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου. διὸ φασιν οἱ ποιηταί, Βαρβάρων μὲν Ἕλλησιν ἄρχειν εἰκὸς, ὡς τοῦτο φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δύο κοινωνιῶν, οἰκία πρώτη· καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα. Erg.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκός ἐστιν· οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσίπους· Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρὴς, ὁμοκάπους. ἡ δὲ ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία

χ. ὁμοκάπους, quod eſt ὁμοσιπείους.

καὶ ἓις μὲν εὐτυχεῖ, ὅταν μὲν λογισμὸς μὲν δο- A
κῇ ὀρθῶς εἶναι, τύχη δ' αὐτῷ αἰτία οὖσα, αὐτὴ
δ' ὀρθὴ οὖσα, ἔξωσεν· ἀλλ' ἐνίοτε δι' ἐπιθυ-
μίαν ἐλογίσατο πάλιν, οὕτω δ' ἠτύχησεν. ἐν
δὲ δὴ τοῖς ἐπιέργοις πῶς ἔσται ἡ δυστυχία κατ' δι-
φύσιν ὀρέξεως καὶ ἐπιθυμίας; ἆρα ἀμείνων ἡ εὐ-
τυχεῖ δυστυχία καὶ τυχηδὴς, κἀκεῖνη ἡ αὐτὴ,
ἢ πλείους αἱ δυστυχίαι. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν πάν-
τας τοὺς ἐπιτήμας καὶ ἓις λογισμοὺς ἓις ὀρ-
θοὺς δυτυχοῦντας ἕνας, δῆλον ὅτι ἕτερόν τί
ἐστι τὸ αἴτιον τῆ δυτυχίας. ἐκείνη μὲν πότερον ἡ B
δυτυχία, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ ἐπιθυμοῦσιν ὧν ἔδει, καὶ
ὅτε ἔδει τὸ λογισμὸς δὲ θεάσηται, οὐκ ἀν εἴη
τοῦτου. ἃ γὰρ δὴ πάμπαν ἀλόγιστα τοῦτο, ὅτι φυσι-
κὴ ἐστιν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλὰ διαφθείρεται ὑπό
τινος. βέλτιον μὲν οὖν δοκεῖ, ὅτι ἐκ τύχης τοῦ
μὲν λόγου αἰτία, τούτου δ' οὐδέ λόγου. οὐδὲ
γὰρ τῷ ἐπιτήμῳ ἐστὶ τὸ καθόλου· ἀλλ' ὡς ἔοι-
κεν, οὐκ ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ δοκεῖ διὰ τοῦτο. ὥστε
ἔστω μὲν ὁ λόγος ἀδίκως ὅτι φύσει ἐστὶν δυ- C
τυχεῖν, ἀλλ' ὅτι ἀ πολλοὶ οἱ δοκοῦντες δυτυ-
χεῖν, διὰ τύχην καπορθοῦσιν, ἀλλὰ διὰ φύ-
σιν· οὐδ' ὅτι οὐκ ἔστι τύχη αἰτία ἑνὸς δίκαιο-
σιν, ἀλλ' ὅτι ἀ τῶν πολλῶν ὧν δοκεῖ. τοῦτο μὲν τ'
αὖ ἀπορήσαι ἂν τις. ἆρ' αὐτὸ τοῦτου τύχη αἰτία τοῦ
ἐπιθυμῆσαι ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ· ἢ οὐδὲ γὰ πολλῶν
ἔσται; καὶ γὰ ἃ νοῆσαι καὶ βουλεύσασθαι δεῖ· ἃ γὰ εὐου-
λεύσατο βουλευσάμενος, καὶ τοῦτ' εὐβουλεύσατο·
ἀλλ' ἔστιν ἀρχή τις· ἀφ' οὗπερ νοῆσαι, πρότε-
ρον νοῆσαι, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. οὐκ ἀρ' ἃ τοῦ D
Scrib. νοῆσαι * στωοῦσα ἀρχή, οὐδὲ τοῦ βουλεύ- πολὺ ἀφ.
σασθαι βουλή. τί οὖν ἄλλο πλὴν τύχη; ὥστ' ἀπὸ
τύχης ἅπαντα ἔσται, εἰ ἔστι τις ἀρχὴ ἧς οὐκ
ἔστιν ἄλλη ἔξω. αὕτη δ' ἀφ' τίνι αὐτὴ ὃ εἴη τοῦτο
ἀνώμαλος ποιεῖν. ὃ δ' ζητούμενον τοῦτ' ἔστι, τίς ἡ
τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν τῇ ψυχῇ. δῆλον δὲ ὡς καὶ
ἐν τοῦ ὅλῳ θεός, καὶ πρὸ ἐκείνου. καὶ γὰρ πως
πρώτα ἃ ἐν ἡμῖν θεῖον. λόγου δ' ἀρχὴ ὁ λόγος,
ἀνάλογον χρῆσθαι. τί οὖν οὐ χρῆσθαι καὶ ὀπτικῆμας εἶ-
ναι, πλὴν θεός; ἡ γὰ ἀρετὴ τοῦ νοῦ ὄργανον· ἐ E
διὰ τοῦτο οἱ πάλαι ἔλεγον, εὐτυχεῖς καλοιῶτο,
οἷ ἂν ὁρμήσωσι καπορθοῦν ἄλογοι ὄντες, καὶ βέ-
λεσι οὐ συμφέρα αὐτοῖς. ἔχουσι γὰ ἀρχὴ τοι-
αὐτὴν ἣ κρείττων ἢ νοῦς καὶ ἡ βουλήσεως. οἱ δ', τὸ λό-
γον· τοῦτο δ' οὐκ ἔχουσι. ἐ ἐνθουσιασμοί· τοῦτο
δ' ἢ δυνάμενοι. ἄλογοι γὰ ὄντες ἀποτυγχάνου-
σι καὶ τούτων φρονίμων καὶ σοφῶν ταχεῖαι εἰ) ἡ
μαντικὴ καὶ μόνον ἢ ἀπὸ τοῦ λόγου δεῖ ἀπολα-

ratiocinatio autem ſtulta; quam fortuna, A
dum proſperè adflat, ex iis quarum cauſa
exiſtit non rectam expellit. Interdum verò
per cupiditatem quis malè raciocinatus ad-
uerſam expertus eſt. In cæteris autem quo
pacto iuxta appetitus cupidita tíſque inge-
nuitatem ſucceſſus erit? Verùm hic ſucceſ-
ſus, & fortuna duplex, quæ iſthic eadem,
& plures proſperitates. Quia verò præter
omnes ratiocinationes rectas, ſcientiáſque,
quoſdam fortuna ſecunda adfluentes vide-
mus, manifeſtum eſt, aliam quampiam
ſucceſſus cauſam eſſe: prior autem iſta B
proſperitas, aut non eſt, aut quæ oportuit,
concupiuit: cúmque ratiocinatio humana
deſit, non fuerit ipſius: neque enim pror-
ſus rationis expers, nec naturalis eſt cupi-
ditas, ſed ab aliquo corrumpitur. Secun-
da igitur fortuna in iis, vbi præter ratio-
nem ipſa cauſa exiſtit, locum habet. Id
verò improuiſum. Nam præter ſcientiam,
prætérque vniuerſale, nec tamen à fortu-
na profectum videtur: verùm propter
hoc videtur. Quorcica hæc quidem ra- C
tio non probatur, naturale eſſe vti ſecun-
da fortuna, ſed potiùs quòd non omnes,
quibus ſecunda fortuna videtur adfluere,
id ex fortuna, ſed ex natura habeant: ne-
que nullius eſſe cauſam fortunam demon-
ſtrat, ſed non omnium quorum exiſtima-
tur. Quæret forſan quiſpiam, an fortuna
eius ipſius cauſa ſit, vt quid, & quando
oporteat, concupiſcatur, aut ſic omnium
erit: nam & cognoſcendi conſultandi-
que. Neque enim conſultans conſultauit,
& hoc conſultauit, ſed principium eſt
quoddam: neque cogitans cogitauit, id D
priùs cogitare, atque in infinitum eiuſmo-
di fiat progreſſio. Neque igitur conſide-
randi iunctum principium, neque con-
ſultandi conſilium. Quid igitur aliud, niſi
fortuna? Quocirca à fortuna omnia proſi-
ciſcũtur, & quoddam eſt principium, extra
quod aliud nullum reperiatur. Ipſa autem
(quæritur) cuiuſmodi queat: quod perin-
de eſt ac ſi principium motus in anima
quid ſit, inquiratur. Patet autem ſic eſſe,
quemadmodum in vniuerſo eſt Deus, &
viciſſim cuncta in illo: mouentur enim
omnia ab inexiſtente in nobis numine.
Rationis autem non ratio, ſed præſtan- E
tius quidpiam eſt principium. Quid au-
tem ſcientia præſtantius eſt, niſi Deus?
Virtus enim organum intellectus eſt: quo-
circa veteres dixerunt felices ex fortuna,
qui irrationabiles ad rectè agendum im-
pellerentur; nec velle ipſis confert: prin-
cipium enim habent & intellectu &
voluntate præſtantius. Alij verò ratio-
nem habent, illud verò non habent. Qua-

les ſunt enthuſiaſmi: hoc enim non poſſunt hi, quippe qui ſine ratione feruntur. Itaque
horũ, qui prudentes ſapientéſque ſunt, celeris eſt vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione

profectam

profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine speculando vtuntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde subitáque insomnia habent. Patet autem quòd species felicitatis duæ sunt. Altera diuina: ideóque qui felix est, numine adiutum aliquid feciſſe dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit: alter est qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minùs.

A ζῆν· ἀλλ' οἱ μὲν δι' ἐμπειρίαν, οἱ δ' ἐξ ἐπιστήμης τε καὶ τοῦ σκοπεῖν χρῆσθαι πρὸς τὸ αὐτὸ καὶ θεῖον ὁρᾶν, ἐστὶ δὲ μᾶλλον καὶ ὃν ἀπολύεται ὁ λόγος ἔστ. ἐξ οἱ μὲν μελαγχολικοὶ, ἐστὶ δυσύφεσι. ἔοικε γὰρ ἡ ἀρχὴ ἀπολυομένοις τοῖς λόγοις ἰσχύειν μᾶλλον· ἐστὶ ὥσπερ οἱ τυφλοὶ μᾶλλον ἀπολυθέντες τοῖς εἰρημένοις εἰ) τὸ μνημονεῦον. φανερὸν δ' ὅτι δύο εἰδὴ εὐτυχίας ἡ μὲν, θεία· ἐξ ἐστὶ δοκεῖ ὁ εὐτυχὴς ἐξ θεοῦ κατορθοῦν. τοῦτ' δ' ἐστὶν ὁ κατὰ τὸν ὁρμὸν ἐξορθωτικός. ὁ δ' ἕτερος, ὁ παρὰ τὸν ὁρμόν. ἄλογοι δ' ἀμφότεροι· ἐστὶ μᾶλλον ἡ εὐτυχία μᾶλλον, αὕτη δ' ἡ συνεχής.

B

CAPVT XV.

De virtute perfecta quam Graeci καλοκἀγαθίαν vocant: & quis sit perfectè bonorum scopus.

SIngulatim igitur de vnaquaque virtute determinatū est priùs. Quia verò seorsim ipsarū vim distinximus, etiam de virtute; quam probitatē vocamus, dicēdū erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius pellationē sit cōsequuturus, necessum esse patet: nā neq; in cæteris aliter id veniat vsu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autē nulla, sed necessum aut omnes aut certè præstātissimas rectè habere: nō dissimilis etiā in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul & bono licet, nō ipsius solū nominib⁹, sed rerū ipsarū differētia participāte. Omniū. n. bonorū sūt, ipsi per se, suiq; gratia eligibiles, & inter hos honesta quoq;, quæ per se ipsa omnia laudabilia sūt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ, laudari solēt: actiones enim & modesti, ipsāq; modestia celebratur, nō etiā sanitas: nā nec opus eius: quādo nec quod fortiter fit, laudabile est, tametsi bona hæc cōfiteamur. Similiter autē id etiam in cæteris per inductionē manifestū est. Bonus enim est qui natura bonis egregiè sit instructus: præstātissima enim, omniáq; sui desiderio excitantia bona sūt. Honor, diuitię, corporis virtus, facultates, naturâ quidē sūt bona, sed noxia nōnullis ob habituū corruptionē. Neq; enim vel stultus, vel iniustus, vel intēperās aliquod ex corū possessione cōmodū referat, quēadmodū nec æger ex sani hominis alimēto, neq; infirmus, mutilúsue, ex sani integriq; hominis ornatu. Honestus autē, bonúsq; dicitur, & ex eo quòd honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quod bonorum, idque ipsorum gratia, effectiuus existat: honesta autem sunt virtutes, operáque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent,

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ καλοκἀγαθίας. ἐστὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν.

ΚΑπὶ μέρος μὲν οὖν περὶ ἑκάστης ἀρετῆς εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δ' χρεὼν διείλομεν τὴν δυνάμιν αὐτῶν, καὶ περὶ τὴν ἀρετῆς * δι---τέον καὶ ἐκ τούτων, ὡς ἐκαλοῦμεν ἤδη καλοκἀγαθίαν. ὅτι μὲν οὖν δικαίως καὶ τὴν ταύτης ἀληθῶς τευξόμενον τὴν πρακτικὴν ἕξιν τὰς τε μέρος ἀρετάς, φανερόν. ἔστιν γὰρ ὅτι τὴν ἄλλων ἀγαθὸς οἷός τ' ἄλλως ἔχειν. ἔστω γὰρ ὅλον μὲν τὸ σῶμα ὑγιαίνειν, μέρος δ' ἀγαθὸν· ἀλλ' αἰσχρὸν, πρῶτα, ἢ πάντα πλῆξαι καὶ κυρειώτατα, τὴν αὐτὸν ἔχειν ἔφοδον τοῖς ὅλῳ. ἔστι δὲ τὸ ἀγαθὸν εἰ) καὶ τὸ καλὸν καγαθὸν, ὅμοιον τοῖς ὀνόμασιν, ἀλλὰ κατ' αὐτὰ ἔχοντα διαφοράν. τῶν γὰρ ἀγαθῶν πρώτων τέλη ἐστὶν, ἃ αὐτὰ αὑτῶν ἕνεκά ἐστιν αἱρετά. τούτων δὲ καλὰ, ὅσα δι' αὐτὰ ὄντα, πρῶτα ἐπαινετά ἐστι. ταῦτα γάρ ἐστιν ἐφ' ὧν αἴτε πράξεις εἰσὶν ἐπαινεταὶ, καὶ αὐτὰ ἐπαινετά, δικαιοσύνη καὶ αἱ τοιαῦται καὶ αἱ τοιαῦται πράξεις. καὶ οἱ σώφρονες· ἐπαινετὴ γὰρ καὶ ἡ σωφροσύνη. ἀλλ' οὐχ ὑγιὰ ἐπαινετόν. οὐδὲ γὰρ ἔργον· οὐδὲ ἰσχυρὸς· ἀλλ' ἀγαθὰ μὲν, ἐπαινετὰ δ' οὔ. ὁμοίως δὲ τοῦτο δῆλον καὶ ὅτι τῶν ἀλόγων ἐξῶν τὴν ἐπαγωγῆς. ἀγαθὸς μὲν οὖν ἐστὶν ᾧ τὰ φύσει ἀγαθὰ ἐστὶν ἀγαθά. τοῖς γὰρ πλείστοις καὶ μέγιστα εἰ) δοκοῦντα ἀγαθὰ, τιμὴ καὶ πλοῦτος, καὶ σώματος ἀρεταὶ, καὶ εὐτυχίαι καὶ δυνάμεις, ἀγαθὰ μὲν φύσει ἐστὶν, οὐδέν ἐστιν δὲ εἰ) βλαβερὰ ἄνευ δίκης τοῖς ἔξεσιν. ὅταν γὰρ ἄφρων, ὅταν ἄδικος ἢ ἀκόλαστος ὢν, μᾶλλον ὀνήσει χρώμενος αὐτοῖς, ὥσπερ μᾶλλον ὁ κάμνων τῆς ὑγιαίνοντος ἔφοδῆ χρώμενος, μᾶλλ' ὁ ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος τοῖς τῶν ὑγιαινόντων κόσμοις. καλὸς δὲ καγαθὸς, τῶν ἀγαθῶν τὰ καλὰ ὑπάρχειν αὐτῷ δι' αὐτὰ, καὶ τῶν πρακτικὸς εἰ) τῶν καλῶν καὶ αὐτῶν ἕνεκα. καλὰ δ' ἐστὶν αἵτε ἀρεταὶ, καὶ τὰ ἔργα τὰ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς· ἔστι δὲ τις ἕξις πολιτικὴ, οἵαν οἱ Λάκωνες ἔχουσιν,

Mag. l. 2. c. 5.

Fort. δι---μέτον

ἢ ἄλλοι τοιοῦτοι ἔχοιεν ἀν. αὕτη δ' ἐστὶν ἕξις A & alij simili in genio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi naturâ bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quod iis naturabona inexistant. Verùm istam probitatem non sunt nacti: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni honestique esse eligunt: neque id tantum, sed & quæ non honesta naturâ, honestorum loco illis habetur. Honesta enim sunt, cùm eius gratia fiunt, eliguntq; honesta, vel quòd honesto bonóque naturâ bona, honesta sunt. Honestum enim iustum est, id verò secundùm dignitatem censet: hic autem iis vtique dignus existit. Sed & decens honestum. decentia autem illum sunt, nobilitas, diuitiæ, potentia: quocirca honesto bonóque ea quoque honesta & vtilia sunt, quæ in aliis disconueniunt. Neque enim simpliciter bona, eis bona sunt, bono autem honesta, bonáque, quippe qui multas honestas actiones per ea conficiat. Verum virtutes æternarum rerum gratia cõplectendas arbitratur? per accidens honesta facit: quocirca virtus perfecta est probitas. Porro de voluptate dictum est, qualis, & quo pacto sit, tum quòd alia simpliciter iucunda sint, honestáque, alia verò simpliciter bona, iucundáque, neque voluptas nisi in actione nascitur. Quocirca simpliciter beatus iucundissimè viuit. Neq; id temere homines arbitrantur. Et quoniam medico propositus est terminus aliquis, ad quem referens, sanum corpus iudicat; & cuius respectu aliquo vsq; progrediendo sanum sit efficiendum corpus, non etiamsi plus sit, minúsue: sic & viro bono circa actiones electionésque naturâ bonorum non laudabilium tamen, terminũ quendã & de habitudine, & de electione ac fuga, vel paucitatis vel copiæ diuitiarũ, déque successibus constituere oportuit. In prioribus quidem ostensum est, vt ratio dictat: quod idem est ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia obseruare, vt medicina ac ratio dictat: quod verum quidem, sed parum manifestum est. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtáque habitudinem & actionem imperantis, vitam instituere, vel vt seruus iuxta domini, singuláque iuxta conuenientem suum principatum. quandoquidem & homo ex imperante subditóque constituitur, vnumquodque necessum habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & in contemplatiuis principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod verò alicuius gratia iubet, in aliis determinatum est, quoniam ille nullo eget.

τοιαύτη. εἰσὶ γὰρ οἱ οἴονται τὴν ἀρετὴν δεῖν μὴ B
ἔχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν φύσιν ἀγαθῶν ἕνεκεν. διὸ ἀγα-
θοὶ μὲν ἄνδρες εἰσί· τὰ γὰρ φύσει μὲν ἀγαθὰ αὐτοῖς
ἐστὶ· καλοκἀγαθίαν γὰρ οὐκ ἔχουσιν. οὐ γὰρ
ἐστὶν ἀρχὴ αὐτοῖς καλὰ δι' αὐτά, καὶ τοιαῦ-
τοι καλοὶ καὶ ἀγαθοί, ἢ οὐ μόνον τοῦτο,
ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ καλὰ μὲν φύσει ὄντα, ἀγαθὰ
δὲ φύσει ὄντα, τούτοις καλά. καλὰ γάρ ἐστὶ τὰ
οὗ ἕνεκα τοιαῦτα. ἡ αἱρετὴ καλὴ ἢ δέον-
τι τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ καλὴ ἐστὶ τὰ φύσει ἀγα- B
θά· καλὸν γὰρ τὸ δίκαιον· τοῦτο δὲ κατ' ἀξίαν·
ἄξιος δ' ἐστὶ τούτων. καὶ τὸ πρέπον καλόν·
πρέπει δὲ τοῦτα τούτῳ, πλοῦτος, δύναμις,
δυνάμεις. ὥστε τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ, καὶ αὐτὰ
συμφέροντα καὶ καλά ἐστι τοῖς δὲ πολλοῖς διαφω-
νεῖ τοῦτο. οὐ γὰρ τὰ ἁπλῶς ἀγαθὰ, καὶ ἐκεί-
νοις ἀγαθά ἐστι, τῷ δ' ἀγαθῷ ἀγαθὰ καὶ καλά. πολλὰς γὰρ καὶ καλὰς πράξεις δι' αὐτὰ ἔ-
πραξεν. ὁ δ' οἰόμενος τὰς ἀρετὰς ἔχειν δεῖν
ἕνεκα τῶν ἐκτὸς ἀγαθῶν, καὶ ὃ συμβουλικὸς C
τὰ καλὰ πράττει. ἔστιν οὖν καλοκἀγαθία ἀ-
ρετὴ τέλεος. Καὶ περὶ ἡδονῆς δ' εἴρηται ποίων
ἢ ἐκ ποίων ἀγαθόν, ἐκ ὅτι τὰ τε ἁπλῶς ἡδέα καὶ
καλά, καὶ τὰ τε ἁπλῶς ἀγαθὰ ἡδέα. οὐ γὰρ ὁ
ἡδονὴ μὴ ἐν πράξει. διὸ τοῦτο ὁ ἀληθῶς εὐ-
δαίμων καὶ ἥδιστα ζήσει, καὶ τούτῳ οὐ μετρίως οἱ
αὐθένται ἀξιοῦσιν. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τις ὅρος καὶ τῷ
ἰατρῷ, περὶ ὃν διαφέρων, κεῖνό τὸ ὑγιεινὸν
σῶμα, ἐκ μὴ περὶ ὃν μᾶλλον ποσοῦ ποιητέον
ἕκαστον καὶ ἐν ὑγιαίνον· εἰ δ' ἔλαττον ἢ πλέον, D
οὐκέτι ὕστω καὶ τῷ σπουδαίῳ περὶ τὰ πρά-
Nic. l. 6. ξεις καὶ αἱρέσεις, τῇ φύσει μὲν ἀγαθῶν, ὁπο-
c. 8. ἑπομένῳ δ', δεῖ τινα εἶναι ὅρον καὶ τῆς ἕξεως καὶ
Mag. l. 2. c. 10. τῆς αἱρέσεως, καὶ περὶ φυγῆς χρημάτων πλή-
θους, καὶ ὀλιγότητος καὶ τῇ εὐτυχημάτων. ἐν μὲν
οὖν τοῖς πρόσθεν ἐλέχθη ὅ ὡς ὁ λόγος· τοῦτο
δὲ ἔστιν ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν τοῖς περὶ τὴν ὑφὴν
εἴποιεν ὡς δεῖ ἰατρεικὴν καὶ ὁ λόγος οὗτος. τοῦ-
το δ' ἀληθὲς μέν, οὐ σαφὲς δέ. δεῖ δὲ ὥσπερ καὶ E
ἐν τοῖς ἄλλοις περὶ ὃ ὁ λόγος ζῆν, καὶ περὶ
τὴν ἕξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῶν ἀρχόντων.
οἷ δοῦλον, πρὸς δεσπότου, καὶ ἕκαστον πρὸς
ἑκάστου καθήκουσάν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἀνθρω-
πος φύσει συνέστηκεν ὁ ἄρχοντος ἐν ἀρχομέ-
νῳ, καὶ ἕκαστον δὴ δεῖ πρὸς τὸ ἑαυτῷ ἀρχὴν
ζῆν. αὕτη δὲ δι' ἣν. ἀνάγκη γὰρ ἰατρεικὴν, καὶ ἀνάγκη
ἡ ὑγίεια. τούτης δ' ἕνεκα ἐκείνη. ὕστω δ' ἔχει καὶ
ὃ θεωρητικόν. ὑ γὰρ ἐπιταχθὲν ἀνάγκη ὁ θεὸς,
ἀλλ' οὗ ἕνεκα ἡ φρόνησις· ἐπιτάττων δ' ὃ οὗ ἕνεκα· διώρισται δ' ἐν ἀρχαῖς, ἐπεὶ ἐκεῖνός γε οὐδενὸς δεῖται.

Quæ igitur electio poſſeſſióque naturâ bonorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum conſiderare maximè Deum facit, præſtantiſſima eſt, atque hic terminus eſt pulcherrimus. Quæ verò vel ob defectum, vel ob exceſſum conſiderare coleréque Deum permittit minimè, ea eſt peſſima. Atque ſic quidem res habet animæ, & hic terminus eius præſtantiſſimus eſt, minimùm, inquam, alteram irrationalémque animæ partem ſentire, quatenus taliseſt. Quiigitur terminus, & quæ meta virtutum ſit, & quis ſimpliciter bonorum omnium, quæque nos poſſidemus, ſcopus, hunc in modum ſit dictum.

Α ἥτις οὖν αἵρεσις καὶ κτῆσις τὴν φύσει ἀγαθῶν ποιεῖ τιμιωτάτην τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρεῖσθαι, ἢ σώματος, ἢ χρημάτων, ἢ φίλων, ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὕτη ἄριστη, καὶ οὗτος ὁ ὅρος κάλλιστος· εἴ τις δὲ ἢ ἐνδεᾶ, ἢ δι' ὑπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν καὶ θεωρεῖν, αὕτη δὲ φαύλη. ἔχει δὲ οὕτω καὶ τῇ ψυχῇ, καὶ οὗτος τῆς ψυχῆς ὁ ὅρος ἄριστος, ὃ ἥκιστα αἰσθάνεσθαι τὸ ἄλλου μέρους τῆς ψυχῆς, ἢ τοιοῦτον. τίς μὲν οὖν ὅρος τῆς καλοκἀγαθίας, καὶ τίς ὁ σκοπὸς τῶν ἁπλῶς ἀγαθῶν, ἔστω εἰρημένον.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΑΡΕΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΚΙΩΝ.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ

DE VIRTVTIBVS ET VITIIS LIBELLVS.

Simone Gryneo interprete.

Virtutum & Vitiorum diuiſio. Ἀρετῶν καὶ κακιῶν διαίρεσις.

QVemadmodum vehere laudibus quæ pulchra ſunt, ſic quæ ſunt, turpia, conuitiis proſcindere, par eſt. Sed inter pulchra quidem, virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipſa modò virtus, ſed cauſæ quoque, & comites, fructúſque, & opus omne virtutis, vt contrà reprehendi contraria debent. Cùm autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres ſint: qua de agendis omittendiſque diſpicitur, prudentia: qua ſuſtinentur infeſta, manſuetudo ac robur: qua adſciſcendis idoneis cupiditas regitur, ſobrietas ac continentia: communéſque partium omnium harum, iuſtitia, liberalitas ac magnanimitas: totidem rerum earumdem oppoſita vitia, in diſpiciendo recto ſtultitiam, in arcendo infeſto ferociam & ignauiam, in adſciſcendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communéſque partium earum omnium iniuſtitiam, & illiberalitatem, animique paruitatem eſſe oportet.

ΠΑντελὲς μὲν ὅτι τὰ καλὰ, ψεκτὰ δὲ τὰ αἰσχρά. καὶ τῶν μὲν καλῶν ἡγοῦνται αἱ ἀρεταὶ, τῶν δ' αἰσχρῶν, αἱ κακίαι. ἐπαινετὰ δὲ ὅτι καὶ τὰ αἴτια τῶν ἀρετῶν, καὶ τὰ πεπερώμενα ταῖς ἀρεταῖς, καὶ τὰ γινόμενα ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν. ψεκτὰ δὲ τὰ ἐναντία. τελμεγὶς δὲ τῆς ψυχῆς λαμβανομένης κατὰ Πλάτωνα, τὸ μὲν λογιστικὸν ἀρετὴ ὅτιν ἡ φρόνησις· τὸ δὲ θυμοειδὲς, ἥτε σωφροσύνη, καὶ ἰσχυρότης· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥτε δικαιοσύνη, καὶ ἡ ἐλευθεριότης, καὶ ἡ μεγαλοψυχία. κακία δὲ ὅτι, τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἡ ἀφροσύνη· τοῦ δὲ θυμοειδοῦς ἥτε ὀργιλότης, καὶ ἡ δειλία· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ, ἥτε ἀκολασία, καὶ ἡ ἀκρασία· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἥτε ἀδικία, καὶ αὐτελευθεριότης, καὶ μικροψυχία.

A

ΟΡΟΙ ΑΡΕΤΩΝ.

Φρόνησις.

ΕΣΤΙ ἡ Φρόνησις μὲν ἀρετὴ τοῦ λογιστικοῦ, εὐβουλευτικὴ τῶν περὶ εὐδαιμονίαν συντεινόντων.

Πραότης.

Πραότης δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ὑπὸ ὀργῆς γίνονται εὐκίνητοι.

Ανδρεία.

Ανδρεία δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν * δεινοπληκτικοὶ εἰσιν ἀπὸ φόβων τῶν περὶ θάνατον.

* δεινοπαθητικοὶ

Σωφροσύνη.

Σωφροσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν αὐτάρκεις γίνονται περὶ τὰς ἀπολαύσεις τῶν φαύλων ἡδονῶν.

Εγκράτεια.

Εγκράτεια δέ ἐστιν ἀρετὴ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καθ' ἣν κατέχουσι τῷ λογισμῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

Δικαιοσύνη.

Δικαιοσύνη δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, ἀφαιρετικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν.

Ελευθεριότης.

Ελευθεριότης δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, εὐδάπανος εἰς τὰ καλά.

Μεγαλοψυχία.

Μεγαλοψυχία δέ ἐστιν ἀρετὴ ψυχῆς, καθ' ἣν δυνατοί εἰσι φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ ὑμνεῖν ἢ ἀτιμίαν.

QVID VNAQVÆQVE VIRTVS SIT.

Prudentia.

PRudentia igitur, rationabilis animi partis virtus est, qua ea quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant.

Mansuetudo.

Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægrè ad iram concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, per quam ægrè terroribus mortem minantibus concutiuntur.

Temperantia vel sobrietas.

Sobrietas verò, pronæ ad cupiditatē partis virtus est: qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prauas vt omnino voluptates ne appetant.

Continentia.

Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, per quam in fruendis rebus prauas ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia.

Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas.

Liberalitas autem, animi virtus est, erogare, quatenus honestum est, parata.

Magnanimitas.

Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniúmque, nomen & ignominiam potest.

ΟΡΟΙ ΚΑΚΙΩΝ.

Αφροσύνη.

Αφροσύνη δέ ἐστι κακία τοῦ λογιστικοῦ, αἰτία τοῦ ζῆν κακῶς.

Οργιλότης.

Οργιλότης δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν εὐκίνητοι γίνονται πρὸς ὀργήν.

Δειλία.

Δειλία δέ ἐστι κακία τοῦ θυμοειδοῦς, καθ' ἣν ἐκπλήττονται ὑπὸ φόβων, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θάνατον.

QVID VNVMQVODQVE VITIVM SIT

Stultitia.

STultitia rationis est vitium, ac morbus, infelicis vitæ totius causa.

Iracundia.

Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitium, vnde procliuiter iræ concedunt.

Timiditas.

Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facilè concutiuntur, præsertim interitum minantibus.

Intemperantia siue proteruitas. A

Proteruitas, ac lasciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo prauas voluptates deligunt.

Incontinentia

De incontinentia nihil extat hoc quidem loco à philosopho traditum: tu eam sic definire potes.

Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo fit vt contra rationem auidè cupita, tametsi turpium ad voluptatum illecebras ducentia, amplectimur, attrahimúsque.

Iniustitia.

Iniustitia verò, vitium animi est, quo B ampliùs quàm par sit, qualibet in re habere polleréque volunt.

Illiberalitas.

Illiberalitas autem, vitium, quo lucrum vndecumque oblatum sectantur.

Pusillitas animi.

Pusillitas autem, paruitásque animi, vitium est, per quod fit, vt neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre possint.

QVID SIT VNICVIQVE VIRTVTI SVVM.

Prudentiæ.

AC prudentiæ quidem est, & consilium capere, & bona malaque discernere, & petenda fugiendaue in vita omnia iudicare, & bonis iis quæ quidem concessa nobis naturâ sunt, præclarè vti, & rectè cum hominibus cõgredi, & opportunitatem rerum cernere, & rationem orationémq; sagaciter adhibere, & eorum quæ esse nobis possiint vsui, omniũ experimentũ scientiámque tenere. Ipsa verò memoria experiẽtiaque, & industria, aut à prudentia proficiscuntur, aut comes eius vnaquæque earum existit. Aut experimentum, & memoria quidem concurrentes, coadiutricésq; causæ, industria verò, & in dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt iudicandæ.

Mansuetudinis.

Mansuetudinis est autem criminationes calumniásque, & contemptus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non tendere, miniméque ad iram præcipitem esse: & E cùm nec insuauibus, nec irritabilibus moribus sis, placidum stabilémque animum retinere.

Fortitudinis.

At fortitudinis est, imperculso mortis ad minas animo esse, alacritatémque difficilibus in rebus seruare, ad subeunda pericula animis abundare, magisque præclarè mori, quàm turpiter viuere, seruarique cupere, authorémq; victoriæ existere.

Ἀκολασία.

Ἀκολασία δέ ἐστι κακία τοῦ ὀπτικοῦ μορίου, * καθ' ἃ αἱρετῶν τοῖς φαύλοις ἡδονάς.

Ἀκρασία.

Περὶ μὲν τῆς ἀκρασίας ἐστὶν ὅτω ἢ σὺ δοκοῦσι ὁρίζῃ.

Ἀκρασία δέ ἐστι κακία τοῦ ὀπτικοῦ μορίου, * καθ' ἃ πρὸς αἵρεσιν τὴν ἀλογίαν τὴν ὀπτικὴν φαύλων ἡδονῶν ἀπολαύσης.

γρ. καθ' ἃ αἱρετῶν τοῖς φαύλοις ἡδονάς. γρ. καθ' ἃ αἱρετῶν τοῖς φαύλοις ἡδονάς, κακίστοις τοῦ λογικοῦ. vt infrà legitur.

Ἀδικία.

Ἀδικία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἃ πλεονεκτικοὶ λέγονται τοῦ τὴν ἀξίαν.

Ἀνελευθερία.

Ἀνελευθερία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἃ ὀρέγονται τοῦ πάντα χάριν κέρδους.

Μικροψυχία.

Μικροψυχία δέ ἐστι κακία ψυχῆς, καθ' ἃ ἀδυνατοῦσιν φέρειν δυστυχίαν, καὶ ἀτυχίας, ἢ ὄνειδος, ἢ ἀτιμίας.

ΤΑ ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ.

Τὰ τῆς φρονήσεως.

ΤΗΣ μὲν φρονήσεώς ἐστι, τὸ βουλεύσασθαι, τὸ κρῖναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ κακὰ, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἱρετὰ καὶ φευκτά· τὸ χρῆσθαι πᾶσι καλῶς τοῖς ὑπαρχοῦσιν ἀγαθοῖς. τὸ ὁμιλῆσαι ὀρθῶς, τὸ συνιδεῖν τοῖς καιροῖς, τὸ D αἰ̃σχύνως χρήσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, τὸ τὴν ἐμπειρίαν ἔχειν τῶν χρησίμων πάντων. ἡ μνήμη δὲ καὶ ἐμπειρία, καὶ αἰ̃σχύνη, ἤτοι ἀπὸ τῆς φρονήσεως ἕκαστα αὐτῶν ἐστιν, ἢ παρέπεται τῇ φρονήσει· ἢ τὰ μὲν αὐτῶν οἷς συναίτια τῆς φρονήσεώς ἐστι, καθάπερ ἐμπειρία καὶ ἡ μνήμη· τὰ δὲ οἷς μέρη αὐτῆς, οἷς εὐβουλία καὶ αἰ̃σχύνη.

Πραότητος.

Πραότητος δέ ἐστι, τὸ δυνάσθαι φέρειν μετρίως εἰς κλήματα καὶ * ὀλιγωρείας, καὶ τὸ μὴ ταχέως ὁρμᾶν ὅπου δεῖ μηνιάσεως, καὶ τὸ μὴ εὐ- E κίνητον εἶναι πρὸς τὰς ὀργάς, ἀπεικὸς δὲ τῶν ἠθῶν καὶ ἀφιλόνεικον ἔχοντα τὸ πρεμνῆσον ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ σάσιμον.

γρ. ὀλιγωρείας μανίας,

Ἀνδρείας.

Ἀνδρείας δέ ἐστι, τὸ δυσεκπλήκτως ἔχειν φόβων τῶν περὶ θάνατον, καὶ τὸ θαρρῆν ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους, καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σῴζεσθαι, καὶ τὸ νίκης αἴτιον εἶναι· ἔτι δὲ

ἀνδρείας ἐστὶ καὶ ὁ πονῆσαι, καὶ καρτερῆσαι, καὶ αἱρεθῆναι ἀνδραγαθίζεσθαι. πρέπει δὲ τῇ ἀνδρείᾳ, καὶ ἡ εὐτολμία, ἡ ἡ εὐψυχία, καὶ ὁ θάρσος, ἡ ὁ θράσος· ἔτι δὲ καὶ ἡ φιλοπονία, καὶ ἡ καρτερία.

A Ad hæc, laborare duraréque cùm velle superéque, cùm posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & audacia, tum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Σωφροσύνης.

Σωφροσύνης δέ ἐστι, τὸ μὴ θαυμάζειν τὰς ἀπολαύσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, καὶ τὸ εὖ) πάσης ἀπολαύσεως ἀφορμᾶς ἡδονῆς ἀφαιρεῖσθαι, καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν δικαίαν ἄδειαν, καὶ τὸ πάσχειν καθ' ὑπερβολὴν ἐν τῷ μικροῖς καὶ μεγάλοις. πρέπει δὲ τῇ σωφροσύνῃ εὐταξία, κοσμιότης, αἰδὼς, εὐλάβεια.

Sobrietatis vel temperantiæ

Sobrietatis autem, siue moderationis, voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nullâque turpis illectamenti delinitione duci, ac etiam licitis vrendi rebus securitatem suspectam habere: & non magis cùm ampliter, quàm cùm mediocriter suppetit, animum vitámque laxare est. Comes sobrietatis, quædam ordinis conseruatio, & rerum munditia, & verecundia, & cautio est.

Ἐγκρατείας.

Ἐγκρατείας δέ ἐστι, τὸ δύνασθαι καταγεῖν τῷ λογισμῷ τὴν ὑπερθυμίαν ὀρμῶσαν ὅπῃ φύλαξ * ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς, καὶ τὸ σωφρονιστικὸν εἶ) τῆς κατὰ φύσιν εὐδίας καὶ λύπας.

κ. ἀπολαύσεις ἀπ' ἀδικιῶν,

Continentiæ.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras voluptatésque cientem compescere, & animo aduersus naturalium rerum defectiones perturbationésque constanti esse, ac durabili.

Δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνης δέ ἐστι, τὸ διαγινώσκειν εἶ) τὸ κατ' ἀξίαν, ἐθίζειν τε * πατρίδα, καὶ τὰ νόμιμα· καὶ τὸ σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους, ἐπὶ τὸ ἀληθεύειν ἐπὶ τῷ διαφέροντι, καὶ τὸ διαφυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ἔστι δ' ὡσπερ τῶν δικαιοσυνῶν * πρὸς τοὺς θεοὺς, εἶτα πρὸς τοὺς γονεῖς, εἶτα πρὸς δαίμονας, εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς, εἶτα πρὸς τοὺς καταχθονίους· ἐφ' οἷς ἐστὶν ἡ εὐσέβεια, ἥτοι μέρος οὖσα δικαιοσύνης ἢ ἀδιαχώλευτος οὖσα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δικαιοσύνῃ, καὶ ἡ ὁσιότης, καὶ ἀλήθεια, καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μισοπονηρία.

κ. πατρίδα

γρ. πρὸς θεοὺς, εἶτα πρὸς πατ.

Iustitiæ.

Iustitiæ verò, eius quod par, dignúmque quoque sit, qualibet in re rationem habere, & mores ac instituta patria, scriptáque leges conseruare, veritatem, vbicumque refert, dicere, pactáque custodire. Prima verò iustitia est, qua Deos: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriæ parentibúsque: postrema, qua vita iam fundis debitum, suúmque cuique officium præstamus. Inter quas pietas, aut pars iustitiæ, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam verò, & sanctitas, & veritas, & fides, & ipsum prauitatis totius odium consequitur.

Ἐλευθεριότητος.

Ἐλευθεριότητος δέ ἐστι, τὸ προχείρως εἶ) χρημάτων εἰς τὰ ἐπαρκτὰ, καὶ δαψιλῶς, ὅπῃ τῶν εἰς τὰ δέοντα * ἀφαλωσθῶσι, ἡ τὸ βοηθητικὸν εἶ) ἐν τῷ διαφόρῳ, ἡ τὸ μὴ λαβεῖν ὅθεν μὴ δεῖ. ἔστι δ' ἐλεύθερος, καὶ πρὸς ἐσθῆτα * καθαρὸς, καὶ πρὸς οἴκησιν, ἡ καθαρευουσικὸς τῶν περιττῶν καὶ καλῶν, καὶ ἀφαγωγὰ ἐχόντων ἡδονὴν αὐτὸν τὸν λειτουργοῦντα· ἡ θρεπτικὸς τῶν ζώων τῶν ἡδονὴν ἐχόντων ἢ ἢ θαυμαστόν. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἐλευθεριότητι τὸ ἦθος ὑγρὸν, καὶ εὐαγωγὸν, καὶ φιλανθρωπία, καὶ τὸ εὖ) ἐλεητικὸν, καὶ φιλόφιλον, καὶ φιλόξενον, καὶ φιλόκαλον.

Sylb. ἀφαλῶσι melius.

κ. καθαρὸς

Liberalitatis.

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, vt opes suas, honestas ad res erogare, vtque in expendente necessarias ad res abundare, tum vt subsidio sicubi maximè referat, esse, contráque vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes, ac habitationem mundam amabit: sæpéque superuacuas, honestas modò, ac haud insuauem oblectationem habentes res, licèt ipsi non magno vsui futuras, cõparabit: quale est, animantia aut iucũdum, aut admirabile quippiam præ se ferentia alere. Comes huius, quædam in moribus remissio, facilitásque, & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnéque præclarum propensio & amor est.

Μεγαλοψυχίας.

Μεγαλοψυχίας δέ ἐστι, τὸ καλῶς φέρεσθαι ἐν εὐτυχίαις καὶ ἀτυχίαις, καὶ ἀμφὶ, καὶ ἀτιμίας, καὶ τὸ μὴ θαυμάζειν, μήτε ὑβρίζειν, μήτε λ-

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autẽ, flantem reflantémque Fortunam, nomen & ignominiã præclarè ferre: ac neq; voluptatem, neq; clien-

telam, neque poteſtatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: ſed aliquod in animo profundum, ac veluti pondus habere eſt. Eſt autem magnanimus is, qui nec viuere faciat plurimi, nec vitam ipſam vehementer amet, ſed ſimplici quodam animo generoſóque cùm ſit, ferre iniuriam abſque vindictæ ſtudio poteſt. Comes huius, ſimplicitas eſt, & veritas.

A

QVID VNICVIQVE SIT VITIO SVVM.

B

Stultitiæ.

STultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauéque conſulere, prauè præſentibus cum rebus congredi, conflictarique: prauè de iis rebus, quæ in vita bonæ malæque verſantur, ſentire eſt. Comites eius, inſcitia, impotentia, ineptitudo ſunt, ac obliuio.

Iracundiæ.

C

Iracundiæ verò tria ſunt genera: excandéſcentia, amatulentia, quædam ex offonſa torpeſcentia. Eſt autẽ iracundi hominis, contẽpriones, imminutionéſue ſui, vel minimas, ferre minimè poſſe, ſed ad vindictã mulctámque ſtatim tendere: itaque & verbo & re qualibet ad iram perfacilè moueri. Conſequitur hanc, cõcitatis mobilibúſque in vniuerſum vt moribus reddat homines, tum leuiſſimas vt res cura ſua dignas maximè iudicet, eáſque propter vt turbetur: quos quidem mores nec conſtanter, nec diu, ſed ſubitò, ac momento patitur, ſuſtinétque iracundia.

D

Timiditatis.

Timiditatis autem eſt, ab vndecumque venientibus terroribus commoueri facilè, iis præſertim quę vel mortem ipſam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualitercumq; ſupereſſe, ſeruarique, quàm præclarè oppetere, ſatius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inuirilitáſque, & inertia, ac lucis huius, vitæque tuendæ nimia cupiditas. Subeſt autem quædam huic cautio, moréſque eius alienos eſſe à contentione videmus.

E

Intemperantiæ, ſiue proteruitatis.

Proteruitatis autem, pernicioſarum turpiúmque voluptatum illecebras ſectari eſt, eóſque, qui his dediti ſunt, felices maximè eſſe putare, riſúque, & ſalibus, & facetiis gaudere, abundaréque, denique cùm rebus tum verbis ſupinum ac diſſolutum eſſe. Comites huius, confuſio, & impudentia, & inuenuſtas, & negligentia, & contemptus & diſſolutio ſunt.

εμπείας, μήτε ἐξουσίας, μήτε τὰς νίκας τὰς ἀγωνίους· ἔχειν δὲ τι βάθος τῆς ψυχῆς, καὶ μέγεθος. ἔστι δὲ μεγαλόψυχος, οὐχ ὁ ἕνεκα τοῦ πολλοῦ ποιούμενος, οὐδ' ὁ φιλόζωος. ἁπλοῦς δὲ τῷ ἤθει, καὶ ἀληθινός, ἀδικεῖσθαι δυνάμενος, ἐὰν μὴ μεμφομένως· ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μεγαλοψυχίᾳ ἁπλότης καὶ ἀλήθεια.

ΤΑ ΤΩΝ ΚΑΚΙΩΝ.

Ἀφροσύνης.

ΑΦΡΟΣΥΝΗΣ δέ ἐστι, τὸ κρίνειν κακῶς τὰ ἀξιώματα, τὸ βουλεύσασθαι κακῶς, τὸ μιλῆσαι κακῶς, τὸ χρήσασθαι κακῶς τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς, τὸ ψευδῶς δοξάζειν περὶ τῶν εἰς τὸν βίον καλῶν καὶ ἀγαθῶν. παρακολουθεῖ δὲ τῇ ἀφροσύνῃ, ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκρασία, ἐπαισιοφροσύνη, ἀμνημοσύνη.

Ὀργιλότητος.

Ὀργιλότητος δέ ἐστιν εἴδη τρία, ἀκροχολία, πικρία, βαρυθυμία. ἔστι δὲ τὸ ὀργίλου, μὴ δύνασθαι φέρειν, μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, μήτε ἐλαττώσεις. ἔστι δὲ κολαστικὸν, καὶ ἀμωρητικὸν, καὶ βίαιον πρὸς ὀργὴν, καὶ ταχὺ ἔρχεσθαι, καὶ ταχὺ λήγειν τῆς τυχούσης. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ παροξυντικὸν τῆς ἥδονῆς, καὶ βιαιοβόλον, καὶ πικρολογία, καὶ τὸ ὀξέως μικρὰς λυπεῖσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ πάσχειν ταχέως, καὶ πολλὰ βραχεῖ κινεῖν.

Δυσκολίας.

Δυσκολίας δέ ἐστι, τὸ ταχὺ τῶν τυχόντων φόβων βίαιον εἶναι, καὶ μάλιστα τῶν περὶ θανάτου, καὶ τὰς θρασυλογικὰς πτοήσεις, καὶ τὸ ταχὺ καταβαθὺ χρῆσθαι εἶναι· ὀπτεύειν θηλῶσαι, ἢ τελευτῆσαι καλῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ δυσκολίᾳ, μαλακία, αἰσχρία, ἀπονία, φιλοψυχία. ὕπεστι δὲ ἡδυλαβεῖσθαι, καὶ τὸ ἀφιλόπονον τοῦ ἤθους.

Ἀκολασίας.

Ἀκολασίας δέ ἐστι, τὸ αἱρεῖσθαι τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν, τῶν βλαβερῶν καὶ αἰσχρῶν, καὶ τὸ ταχὺ καταβαθὺ ἡνεῖσθαι, μάλιστα τοὺς περὶ τὰς διαπύους ἡδονὰς ὄντας, καὶ τὸ φιλογέλοιον εἶναι, καὶ τὸ φιλοσκώπτειν, καὶ φιλυπέρπελον· καὶ τὸ ῥᾳδιουργὸν εἶναι περὶ τοὺς λόγους, καὶ περὶ τοὺς ἔργους. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκολασίᾳ, ἀπαξία, ἀναίδεια, ἀκοσμία, τρυφὴ, ῥᾳθυμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἔκλυσις.

Ακρασίας.

Ακρασίας δὲ ἔστι, τὸ κωλύοντος τοῦ λογισμοῦ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἡδονῆς αἱρεῖσθαι, καὶ τὸ ἀποδεκτὰ ποιεῖσθαι χρήσιμον εἶναι, μὴ μισθαρνεῖν μὲν αἰσχρὸν, μισθαρνεῖν δὲ μᾶλλον ἧττον· καὶ τὸ αἱρεῖσθαι μὲν διὰ παντὸς τὰ καλὰ, καὶ τὰ συμφέροντα, ἀφίστασθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀκρασίᾳ, μαλακία, καὶ μαθακμόδια, καὶ τὰ πλησία τούτων, ἃ καὶ τῇ ἀκολασίᾳ.

Αδικίας.

Αδικίας δὲ ἔστιν, εἴδη τρία, ἀσέβεια, πλεονεξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, περὶ θεοὺς πλημμέλεια, καὶ περὶ δαίμονας, ἢ καὶ περὶ τοὺς κεκοιμημένους, καὶ περὶ γονῆς, καὶ περὶ πατρίδα. πλεονεξία δὲ, περὶ τὰ συμβόλαια, περὶ τιμὴν ἀξίαν αἱρεμμένη τὸ διαφέρον. ὕβρις δὲ, καθ' ἣν τοῖς ἡδονὰς αὐτοῖς περιποιάζουσιν, εἰς ὀνείδος ἀναγόντες ἐπίεσις. ὅθεν Εὔηνος περὶ αὐτῆς λέγει.

Ητις κερδαίνουσ' οὐδὲν, ὕβριν ἀδικεῖ.

Εστι δὲ τῆς ἀδικίας, τὸ παραβαίνειν τὰ πάτρια ἔθη καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὸ ἀπειθεῖν τοῖς νόμοις καὶ τοῖς δέουσι, τὸ ψεύδεσθαι, τὸ ἐπιορκεῖν, τὸ παραβαίνειν τὰς ὁμολογίας, καὶ τὰς πίστεις. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ἀδικίᾳ συκοφαντία, ἀναισχυντία, * φιλαργυρία σεσηπότης, κακηθία, πθουργία.

γρ. ἀφιλαργυρία. σεσωσμένης.

Ανελευθερίας.

Ανελευθερίας δὲ ἔστιν εἴδη τρία, αἰσχροκερδία, φιδωλία, κιμβεία. αἰσχροκερδία μὲν, καθ' ἣν κερδαίνειν ζητοῦσι πάσῃ μηχανῇ, καὶ τὸ κέρδος τῆς αἰσχύνης πολλοῦ ποιοῦνται. Φιδωλία δὲ ἔστι, καθ' ἣν ἀδάπανοι γίνονται τοῦ χρήματος εἰς τὸ δέον. κιμβεία δὲ ἔστι, καθ' ἣν δαπανῶσι μὲν, οὐ μεγάλα δὲ, καὶ κακῶς, * καὶ πλέον βλάπτονται, ἢ μὴ οὐ κατὰ μέγεθος ποιεῖσθαι τὸ διαφέρον. ἔστι δὲ τῆς ἀνελευθερίας, τὸ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι χρήματα, καὶ τὸ μηδὲν ὄνειδος ἡγεῖσθαι τῶν ποιούντων τὸ κέρδος· βίος θηλυὸς, καὶ δουλοπρεπὴς, καὶ ῥυπαρὸς, φιλοτιμίας καὶ ἐλευθερίας ἀμέτοχος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ * ἀνελευθεριότητι, μικροψυχία, βαρυθυμία, καὶ μικροψυχία, ταπεινότης, ἀμετρία, ἀηδία, μισανθρωπία.

γρ. ἀνελευθερίᾳ.

Μικροψυχίας.

Μικροψυχίας δὲ ἔστι, τὸ μήτε ζημιοῦν, μήτε ἀζημίας, μήτε εὐτυχίας, μήτε ἀτυχίας δύνασθαι φέρειν, ἀλλὰ ζημιοῦσθαι μὲν χαυνοῦσθαι, μικρὰ δὲ εὐτυχήσαντα * ὑπερ-

Sylb. ὑπερηφ.

Incontinentiæ.

A Incontinentiæ verò eſt, voluptatum illecebras ratione prohibente ſectari, & his non potiri quum ſatius eſſe ducas, nihilominus potiri velle: cúmque recta & honeſta quæ ſunt, eſſe facienda ſtatuas, ea voluptatis ergò deſerere. Comes incontinentiæ, mollitia pœnitentiáque eſt; & omnia ferè quæ proteruitatem ſequuntur.

Iniuſtitiæ.

B Iniuſtitiæ verò genera tria reperiuntur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga Deos, diuóſque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non ſeruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciúmque vitæ, ſupra quàm meritaeſt præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem ſibi ſic ſtruens, in probrum ac dedecus alios vt ducat. Rectéque de ea ſic Euenus:

Tametſi nil ſit commodi, (inquit) *iniuria*
gaudet tamen.

C Iniquitatis eſt verò, mores ritúſque patrios præuaricari, legibus & authoritati publicæ ſubeſſe non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactáque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiáque, ac humanitatis ſimulatio, & peruerſitas, dolúſque malus ſequuntur.

Illiberalitatis.

Illiberalitatis quoque genera tria ſunt, turpilucrium, quo quærere, lucrúmque ex re qualibet facere non pudet, pluriſque lucrum quàm ignominia eſt. Parcitas autem, qua honeſtas neceſſariáſque ad res noſtras minimè ſuſtinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidem, tenuiter verò maligneque adeò, plus vt incommodent, dum ſumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis eſt, maximi pecuniam facere, inque faciendo lucro probrum nullum ineſſe putare. Mercenaria hæc ſeruiliſque, ac ſordida vita, ab omnique honorum ſtudio, ac liberalitate, aliena eſt; qua vſu nobis venit, vt noſtris in rationibus quidem anguſtia circundemur: in ſtudiis verò quæ voluntatibus, veluti pondus ac molem, obiectam habeamus: ac omnino puſillitas, ac deiectio, ingenerositáſque animi, ac humanitatis totius odium, nos vt cõſequatur.

D

E

Puſillitatis animi.

Puſillitatis autem, neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre poſſe eſt: ſed honore ſubeunte tumeſcere, vanúmque ac leuem

reddi: fortuna verò vel paululum aſpirante, continuò extolli: ignominiam autem ne minimam quidem ſuſtinere poſſe: repulſam verò, fruſtrationémque quantumuis exiguam, infortunium ingens eſſe iudicare, omnémque eam lacrymis proſequi, ac ægrè velut impoſitum pondus geſtare. Denique talis puſillus homo eſt, qui omnem neglectum fui, etiam qui per ignorantiam obliuionémque euenit, iniuriam ac contumeliam nominet. Hanc anguſtia, querimoniáque, & diffidentia, & de preſſio quædam animi ſequitur.

QVID IN VNIVERSVM VIRTVTI SIT SVVM.

IN vniuerſum autem animus ritè compoſitus vt ſit, placidíſque ac moderatis & ſuis motibus vt feratur, omnéſque per partes ipſius, (quas tres eſſe diximus;) velut harmonia, vt conſonet, efficere, virtutis eſt. Itaque Reipublicæ ſimilis virtuoſus animi ſtatus eſſe videtur. Eſt verò virtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia ſua dignari: tũ nec pœnæ, nec vindictæ cupidum, ſed miſericordem, clementémque, ac veniam concedere paratum eſſe. Comites virtutis, probitas, æquitas, candor, ſpes bona, & id genus alia ſunt: qualis eſt familiarium, amicorum, ſociorum, hoſpitum, hominum denique eorum bonorum præſertim amor. Quæ quidem laudatorum de numero ſunt omnia. Vitium verò contrariis per omnia præditum eſt moribus.

A ξαίρεσθαι· ἀτιμίαν δὲ, μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐνέχειν δύνασθαι· ἀπόπτυσμα ἦ, ἄτιμον καὶ ἀτυχίας κείνῃ μεγάλην· ὀδύρεσθαι δὲ ἐπὶ πᾶσι, καὶ δυστροφεῖν. ἔτι δὲ ψιθυρός ἐστιν ὁ μικρόψυχος, οἷος πάντα τὰ ὀλιγωρήματα κατηλγῆσαι καὶ ἀτιμίαν, καὶ τὰ δι' ἄγνοιαν ἢ λήθην γιγνόμενα. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ μικροψυχίᾳ, μικρολογία, μεμψιμοιρία, δυσελπιστία, ταπεινότης.

B

ΚΑΘΟΛΟΥ.

Περὶ ἀρετῆς.

ΚΑΘΟΛΟΥ ἦ τῆς μὲν ἀρετῆς ἐστι, τὸ ποιῆ εὐπαθῆ τὴν ψυχήν, ὡδὶ τὴν ψυχὴν, ἠρεμαίας καὶ τεταμέναις κινήσεσι χρωμένην, συμφωνοῦσάν τε πάντα καὶ μίαν. δῆλα καὶ δοκεῖ παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς εἶ), ψυχῆς εὐπαθεία ἄλογος. ἔστι ἦ C ἀρετῆς καὶ τὸ εὐεργετητὸν τοῖς ἀξίοις, καὶ τὸ φιλῆν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶ), μήτε νεμεσητικὸν, ἀλλ' ἵλεων, καὶ εὐμενικὸν, καὶ συγγνωμονικόν. ἀκολουθεῖ ἦ τῇ ἀρετῇ, χρηστότης, εὐπείθεια, εὐγνωμοσύνη, ἐλπὶς ἀγαθή· ἔτι δὲ καὶ πιθανόν, οἷ * φίλοικον εἶ), καὶ φιλόφιλον, φιλέπαινον, φιλόξενον, φιλάνθρωπον· καὶ φιλόκαλον· ἃ δὲ πάντα τὴν ἐπαινουμένην ἐστὶ· τῆς δὲ κακίας ἐστὶ τὰ ἐναντία.

A

CAPVT II.

Ciuitatis Materiam, ipſam ſcilicet Societatem domeſticam, generatim proponit.

ITaque ſi quis à principio res orienteis ac naſcenteis inſpexerit, quemadmodum in aliis, ſic & in his hoc modo optimè rei veritatem perſpexerit. Neceſſe igitur eſt primùm eos coniungi & copulari, quorum alter ſine altero eſſe non poteſt, vt marem & fœminam, procreationis cauſa, atque hoc non ex conſilio proficiſcitur: ſed, quemadmodum & in aliis animantibus & ſtirpibus, naturale eſt, tale alterum, quale ipſum ſit, cupere relinquere. Copulantur autem etiam natura id quod imperat, & id quod imperio paret, propter ſalutem. Nam quod mentis agitatione prouidere poteſt, imperandi ius habet natura, & dominatur natura: quod autem poteſt corpore imperata facere, id imperio alterius parêre & ſeruire debet natura. Quapropter domino & ſeruo idem expedit. Fœmina igitur & ſeruus diſtincta ſunt natura. Nihil enim tale efficit natura, quale fabri ferrarij, gladium Delphicum, parcè, tenuiter & anguſtè, ſed ſingula ad ſingulos vſus. Sic enim abſolutiſſimum & perfectiſſimum fuerit vnumquodque inſtrumentum, ſi non multis operibus ſed vni aſſeruiat. Apud barbaros autem fœmina & ſeruus eodem ſunt ordine & loco. Cuius rei cauſa eſt, quòd non habent quod imperet natura, ſed eorum ſocietas ex ſeruo & ancilla conſtat. Quocirca par eſſe aiunt poëtæ, Barbaris Græcos imperare: perinde quaſi idem ſint barbarus ac ſeruus natura. Ex his igitur duabus ſocietatibus prima domus conſtituitur: rectéque Heſiodus ſcripſit,

Eſt primùm domus, & mulier tibi, bos & arator.

Bosenim pauperibus pro ſeruo eſt. Societas igitur in omneis vitæ dies conſticuta, naturæ conueniens & conſentanea, domus eſt: cuius ſocietatis participes & conſortes, ὁμοσίους Charondas appellat, (id eſt, eodem panario, ſeu ex eadem apotheca victum ſumentes: nos conuictores appellemus:) Epimenides autem Cretenſis, ὁμοκάπους, (id eſt, vno & communi foco ſeu fumo vtenteis: dicamus, ſi placet, contubernaleis) Societas autem prima ex pluribus domibus conflata, non diurni vſus gratia, vicus eſt, ſeu vicinitas. Maximè verò videtur eſſe naturæ cõſentanea vicinitas, veluti quædã domus colonia, quos nonnulli collactaneos appellant, & filios, & filiorũ filios. Itaq; & principio ciuitates ſub regum imperio erant, & nunc etiam gentes, quia ex iis qui ſub regno vinebant, cõuenerunt. Omnis enim domus, eius

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τὰ τῆς πόλεως μόρια διῃρῆσθαι, & καὶ γυναικὸς εἴδη τέλα, οἶκον, κώμην, πόλιν· & ὅτι πᾶσα πόλις φύσει ἐστί, καὶ πρότερον ἡ οἰκία.

ΕΙ δή τις ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φύσθαι βλέψειεν, ὥσπερ & ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν τούτοις, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν. ἀναγκαῖον δὴ πρῶτον συνδυάζεσθαι τοὺς μὴ δυνάμενους ἄνευ ἀλλήλων εἶναι· οἷον θήλυ [μέν] καὶ ἄρρεν τῆς γενέσεως ἕνεκεν, & τοῦτο οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ὥσπερ & ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ φυτοῖς φυσικὸν ἂν εἴη, τοιοῦτον καταλιπεῖν ἕτερον· ἄρχον μὲν φύσει καὶ ἄρχόμενον, διὰ τὴν σωτηρίαν· τὸ μὲν γὰρ δυνάμενον τῇ διανοίᾳ προορᾶν, ἄρχον φύσει, καὶ δεσπόζον φύσει· τὸ δὲ δυνάμενον τῷ σώματι τοῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ φύσει δοῦλον. διὸ δεσπότῃ καὶ δούλῳ τοὐτὸ συμφέρει. φύσει μὲν οὖν διώρισται τὸ θῆλυ, καὶ τὸ δοῦλον. οὐδὲν γὰρ ἡ φύσις ποιεῖ τοιοῦτον, οἷον χαλκοτύποι τὴν [Δελφικὴν] μάχαιραν πανοργικῶς, ἀλλ' ἓν πρὸς ἕν. οὕτω γὰρ ἂν ἀποτελοῖτο κάλλιστα τὸ ὄργανον ἕκαστον, μὴ πολλοῖς ἔργοις ἀλλ' ἑνὶ δουλεῦον. ἐν δὲ τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ δοῦλον τὴν αὐτὴν ἔχει τάξιν. αἴτιον δ', ὅτι τὸ φύσει ἄρχον οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ γίνεται ἡ κοινωνία αὐτῶν, δούλης καὶ δούλου. διὸ φασιν οἱ ποιηταί, Βαρβάρων μὲν Ἕλλησιν ἄρχειν εἰκός, ὡς τοῦτο φύσει βάρβαρον καὶ δοῦλον ὄν. ἐκ μὲν οὖν τούτων τὰ δύο κοινωνιῶν, οἰκία πρώτη. καὶ ὀρθῶς Ἡσίοδος εἶπε ποιήσας,

Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

ὁ γὰρ βοῦς ἀντ' οἰκέτου τοῖς πένησίν ἐστιν. ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκός ἐστιν· οὓς Χαρώνδας μὲν καλεῖ ὁμοσίπυους· Ἐπιμενίδης δὲ ὁ Κρής, ὁμοκάπους. ἡ δὲ ἐκ πλείονων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἔοικεν ἡ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὓς καλοῦσί τινες ὁμογάλακτας, παῖδάς τε καὶ παίδων παῖδας. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευομένων γὰρ συνῆλθον. πᾶσα γὰρ οἰκία

Erg.

χ. ὁμοκάπους, quod eſt ὁμοτραπέζους.

neque manus erit, niſi excommunione nomi- A
nis, non rationis, quemadmodum ſi quis manum lapideam, manum eſſe dicat: corrupta enim manus talis erit. Omnia autem opere definita ac diſtincta ſunt, & poteſtate. Quare poſteaquam talia eſſe deſierint, non iam ſunt re aut forma eadem dicenda, ſed homonyma, id eſt, nominis communitate tantùm ſimilia. Ciuitatem igitur ſingulis hominibus eſſe priorem, perſpicuum eſt. Si enim ſinguli ſeparati & ſeiuncti, non ſunt inſtructi copia per ſe ſuis bonis cumulata, & nihil præterea requirente; ſimiliter atque aliæ partes à ſuo toto ſeparatæ, ad ciuitatem, quæ eſt totum, erunt affecti. Qui autem non poteſt res ſuas communicare, aut ſocietatem contrahere cum aliis, aut qui non eget communicatione, propterea quòd ipſe ſuis pollet opibus, ſuiſque bonis contentus eſt, nihil præterea deſiderans, nulla pars ciuitatis eſt. Itaque aut fera, aut Deus eſt. Omnes igitur ad hanc ſocietatem omni animi impetu feruntur natura. Qui autem primus eam inſtituit, maximorum bonorum auctor & cauſa fuit. Quemadmodum enim homo ſuis omnibus numeris abſolutus, C
animal eſt animalium optimum: ita à lege & iure ſemotus ac ſeiunctus, omniũ deterrimum. Sęuiſſima enim & aſperrima iniuſtitia eſt armis inſtructa. At homo armis inſtructus naſcitur, prudentia & virtute: quibus ad res contrarias maximè vti licet. Quapropter ſceleratiſſimum & immaniſſimum animal eſt, ſine virtute, & ad res venereas cibúmque profligatiſſimum. Iuſtitia verò, ciuilis res eſt. Nam iudicium, ſocietatis ciuilis ordo eſt. Iuris autem diſceptatio, iudicium eſt.

πους, οὐδὲ χεὶρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως, ὥσπερ εἴ τις λέγοι τὴν λιθίνην. διαφθαρήσεται γὰρ ἔσται τοιαύτη. πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὁρίζεται καὶ τῇ δυνάμει. ὥστε μηκέτι τοιαῦτα ὄντα, οὐ λεκτέον τὰ αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ὁμώνυμα. ὅτι μὲν οὖν ἡ πόλις φύσει πρότερον ἢ ἕκαστος, δῆλον· εἰ γὰρ μὴ * αὐτάρκης ἕκαστος χωρισθεὶς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις μέρεσιν ἐξ ἁπάντων δ' ὅλον· ὁ δὲ μὴ δυνάμενος κοινωνεῖν, ἢ μηδὲν δεόμενος δι' αὐτάρκειαν, οὐθὲν μέρος πόλεως· ὥστε ἢ θηρίον, ἢ θεός· φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ὅτι τῆς τοιαύτης κοινωνίας· ὁ δὲ πρῶτος συνήσας, μείζων ἀγαθῶν αἴτιος. ὥσπερ γὰρ * τελεωθὲν, βέλτιστον τῶν ζώων ἀνθρωπός ἐστιν· οὕτω καὶ χωρισθὲν νόμου, καὶ δίκης, χεῖριστον πάντων. χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ· οἷς ὅτι τὰναντία ἐστὶ χρῆσθαι μάλιστα. δίχα ἀνοσιώτατον καὶ ἀμεικτώτατον, ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον· ἡ δὲ δικαιοσύνη, πολιτικόν. ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστὶν· ἡ δὲ δίκη τοῦ δικαίου κρίσις.

Camerarius, αὐτάρκης, ἴσον.

πλανωμένον.

CAPVT III.

Societatis domeſticæ ſpecialem enarrationem inſtituit.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ οἰκονομίας ἄρχεται σκοπεῖν, καὶ τὰ μέρη αὐτῆς ἐπιθεῖναι, δεσποτικὸν, γαμικὸν, τεκνοποιητικὸν. ἔστι δ' ἃ κατ' οἰκίους τὸν χρηματιστικὸν· εἶτα περὶ δεσπότου καὶ δούλου.

QVando autem perſpicuum eſt quibus ex partibus conſtet ciuitas, neceſſariò de domo priùs dicendum eſt. Omnis enim ciuitas ex domibus & familiis componitur. Domus porrò partes ſunt, ex quibus domus conſtituitur: At domus perfecta atque integra, ex ſeruis & liberis conſtat. Quoniam autem primum quidque in vnaquaque re explicanda vel in minimis quærendum eſt, ab iiſque initium ducendum; primæ autem & minimæ domus partes ſunt dominus & ſeruus, vir & vxor, pater & liberi; de his tribus, quid & quale vnumquídque eſſe debeat, conſiderandum videatur. Sunt autem hæc, herilis ratio, ſeu diſciplina ſeruis præcipiendi atque imperandi; & nuptialis,

ΕΠΕΙ δὲ φανερὸν ἐξ ὧν μορίων ἡ πόλις συνέστηκεν, ἀναγκαῖον * πρῶτον εἰ οἰκονομίας εἰπεῖν πρότερον· πᾶσα γὰρ πόλις, ἐξ οἰκιῶν σύγκειται. * οἰκίας δὲ μέρη, ἐξ ὧν αἱ οἰκίαι συνίστανται· οἰκία δὲ τέλειος, ἐκ δούλων, καὶ ἐλευθέρων. ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐλαχίστοις πρῶτον ἕκαστον ζητητέον· πρῶτα δὲ καὶ ἐλάχιστα μέρη οἰκίας, δεσπότης καὶ δοῦλος, καὶ πόσις καὶ ἄλοχος, καὶ πατὴρ καὶ τέκνα· περὶ τριῶν τούτων σκεπτέον ἐστὶν τί ἕκαστον, καὶ ποῖον δεῖ εἶναι. τοῦτο δ' ἐστὶ δεσποτικὸν, καὶ γαμικὸν·

οἰκίας οἰκονομίας

voluntatem, & vltro, ſuum opus poſſet abſoluere; & ſi radij textoris per ſe texerent, & plectra citharam pulſarent; non opus eſſet neque opificibus operâ miniſtrorum, neque dominis, ſeruorum. Inſtrumenta igitur quæ appellantur, inſtrumenta ſunt ad efficiendum valentia: res parta & poſſeſſa verò, ad agendum valet. Nam à radio aliud quiddã efficitur præter vsũ eius, ex veſte autẽ & lecto vſus dũtaxat proficiſcitur. Prętereà quoniã effectio & actio inter ſe ſpecie differũt, & vtriq; inſtrumẽtis opus eſt; neceſſe etiã eſt hæc eodẽ modo inter ſe differe. Vita porrò actio, non effectio eſt. Quocirca & ſeruus, eorũ quæ ad actionẽ pertinẽt, miniſter eſt. Iã res poſſeſſa ſic dicitur, vt & pars. Nã & pars nõ ſolùm alterius eſt pars, ſed etiam ſimpliciter alterius eſt. Et res poſſeſſa ſimiliter. Quapropter dominus ſerui quidẽ dominus eſt tantùm, ſed illius non eſt. Seruus autem non modò domini ſeruus eſt, ſed etiam abſolutè & omnino illius eſt. Quæ ſit igitur ſerui natura, quæque vis ac poteſtas, ex his perſpicuum eſt. Nam qui non eſt ſuus natura, ſed alterius, & prętereà verò homo eſt, hic ſeruus eſt natura. Alterius porro homo eſt, qui cùm homo ſit, res poſſeſſa eſt. Iam verò res poſſeſſa, inſtrumentum eſt ad agendum accommodatum, & ſeparabile.

A οὔτε τοῖς ἀρχιτέκτοσιν ὑπηρετῶν, οὔτε τῆς δεσποτικῆς δούλων. τὰ μὲν οὖν λεγόμενα ὄργανα, ποιητικὰ ὄργανά ἐστι· τὸ δὲ κτῆμα, πρακτικόν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς κερκίδος ἕτερόν τι γίνεται παρὰ τὴν χρῆσιν αὐτῆς· ἀπὸ δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τῆς κλίνης, ἡ χρῆσις μόνον. ἔτι δέ, ἐπεὶ διαφέρει ποίησις εἴδει καὶ πρᾶξις, καὶ δέονται ἀμφότερα ὀργάνων, δμοίως καὶ τοῦτο τοῖς αὐτοῖς ὑπάρξει διαφέρειν· ὁ μὲν βίος, πρᾶξις, οὐ ποίησίς ἐστι· διὸ καὶ ὁ δοῦλος ὑπηρέτης τῶν πρὸς τὴν πρᾶξιν· τὸ δὲ κτῆμα λέγομεν, ὥσπερ καὶ τὸ μέρος. τί τε γὰρ μέρος, οὐ μόνον ἄλλου ἐστὶ μέρος, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἄλλου. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κτῆμα. διὸ ὁ μὲν δεσπότης, τοῦ δούλου δεσπότης μόνον, ἐκείνου δ' οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ δοῦλος, οὐ μόνον δεσπότου δοῦλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὅλος ἐκείνου. τίς μὲν οὖν ἡ φύσις τοῦ δούλου, καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐκ τούτων δῆλον· ὁ γὰρ μὴ αὐτοῦ φύσει, ἀλλ' ἄλλου, οὗτος δὲ, ἔστι φύσει δοῦλος· ἄλλου δ' ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ἂν κτῆμα ᾖ, ἄνθρωπος ὢν· κτῆμα δ' ὄργανον πρακτικὸν καὶ χωριστόν.

CAPVT V.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

D ſeruitute naturali diſſerit.

Ὅτι εἰσὶ φύσει τινὲς, οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι.

VTrùm autem ſit aliquis talis natura, nécne, & vtrumne pręſtet & iuſtum ſit alicui ſeruire, nécne, ſed potiùs omnis ſeruitus ſit pręter naturam, poſteriùs erit conſiderandum. Verumtamen non eſt difficile etiam ratione hoc contemplari, & ex iis quæ fiunt, intelligere. Imperare enim & imperio parere non ſolùm ex numero rerum neceſſariarũ ſunt, verùm etiam ex vtilium. Et ſtatim ab ortu primo nonnulla inter ſe diſſiterunt, alia vt parerẽt imperio, alia vt imperarent. Tum plura ſunt & imperantium, & imperio ſubiectorum genera: ſempérque id melius imperium eſt, quod obtinetur in res imperio ſubiectas meliores ac pręſtantiores; verbi gratia, melius eſt imperium in hominem, quàm in feram. Nam quo vnumquodque opus ex melioribus abſoluitur, eo eſt melius. Vbi autem aliud imperat, aliud imperio paret, aliquod horum opus extat. Quæcumque enim ex pluribus conſtant, & vnum quiddam commune fiunt, ſiue ex continuis, ſiue ex diſiunctis, in eis omnibus elucet atque apparet id quod imperat, & id quod imperio ſubiectum eſt. Atque hoc ex omni natura in animatis ineſt maximè.

D Πότερον δ' ἔστί τις φύσει τοιοῦτος ἢ οὔ, καὶ πότερον βέλτιον καὶ δίκαιόν τινι δουλεύειν ἢ οὔ, ἀλλὰ πᾶσα δουλεία παρὰ φύσιν ἐστί, μὴ δεῖ τοῦτο σκεπτέον. οὐ χαλεπὸν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θεωρῆσαι, καὶ ἐκ τῶν γινομένων καταμαθεῖν. τὸ γὰρ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν συμφερόντων ἐστί, καὶ εὐθὺς ἐκ γενετῆς ἔνια διέστηκε, τὰ μὲν εἰς τὸ ἄρχεσθαι, τὰ δὲ εἰς τὸ ἄρχειν. καὶ εἴδη πολλὰ καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων ἐστί. καὶ ἀεὶ βελτίων ἡ ἀρχὴ, ἡ τῶν βελτιόνων ἀρχομένων· οἷ ἂν ᾖ ἄνθρωπου, ἢ θηρίου. τὸ γὰρ ἀποτελούμενον διὰ τῶν βελτιόνων, βέλτιον ἔργον. ὅπου γὰρ τὸ μὲν ἄρχει, τὸ δ' ἄρχεται, ἔστί τι τούτων ἔργον. ὅσα γὰρ ἐκ πλόνων συνέστηκε, καὶ ἓν τί κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν, εἴτε ἐκ διηρημένων, ἐν ἅπασιν ἐμφαίνεται τὸ ἄρχον, καὶ τὸ ἀρχόμενον. καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἁπάσης φύσεως ἐνυπάρχει τοῖς * ἐμψύχοις·

Victorius ἀψύχοις, neceſſariò emendat.

καὶ γὰρ ἐν τοῖς μὴ μετέχουσι ζωῆς, ὅμως ἐστί τις ἀρχή, οἷον ἁρμονίας. ἀλλὰ τάχα μὲν ἴσως ἐξωτερικωτέρας ἐστὶ σκέψεως. τὸ δὲ ζῷον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ὧν τὸ μὲν, ἄρχον ἐστὶ φύσει· τὸ δ', ἀρχόμενον. δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μάλιστα τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις. διὸ καὶ τὸν βέλτιστα διακείμενον καὶ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ ψυχὴν, δεῖ θεωρητέον, ἐν ᾧ τοῦτο δῆλον. τὸ γὰρ μοχθηρῶν καὶ μοχθηρως ἐχόντων, δόξειεν ἂν ἄρχειν πολλάκις τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς, διὰ τὸ φαύλως καὶ παρὰ φύσιν ἔχειν. ἔστι δ' οὕτω, ὥσπερ λέγομεν, πρῶτον ἐν ζῴῳ θεωρῆσαι καὶ δεσποτικὴν ἀρχὴν καὶ πολιτικήν. ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ, τοῦ σώματος ἀρχὴ, δεσποτικὴν ἀρχὴν· ὁ δὲ νοῦς, τῆς ὀρέξεως, πολιτικὴν καὶ βασιλικήν· ἐν οἷς φανερόν ἐστιν, ὅτι κατὰ φύσιν καὶ συμφέρον τὸ ἄρχεσθαι τὸ σῶμα πρὸς τῆς ψυχῆς, καὶ τὸ παθητικὸν μέρος πρὸς τοῦ νοῦ καὶ τοῦ μέρους τὸ λόγον ἔχοντος· τὸ δ' ἐξ ἴσου ἢ ἀνάπαλιν, βλαβερὸν πᾶσι. πάλιν δὲ ἀνθρώπου, καὶ τῶν ἄλλων ζώων ὡσαύτως. τὰ μὲν γὰρ ἥμερα τῶν ἀγρίων βελτίω τὴν φύσιν. τούτοις δὲ πᾶσι βέλτιον ἄρχεσθαι ὑπ' ἀνθρώπου· τυγχάνει γὰρ σωτηρίας ὄντως. ἔτι δὲ τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει, τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον· καὶ τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀναγκαῖον εἶναι καὶ ὅλως πρὸς τῶν ἀνθρώπων. ὅσοι μὲν οὖν τοσοῦτον διεστᾶσιν, ὅσον ψυχὴ σώματος, καὶ ἄνθρωπος θηρίων (διάκεινται δὲ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅσων ἐστὶν ἔργον ἡ τοῦ σώματος χρῆσις, καὶ τοῦτ' ἔστιν ἀπ' αὐτῶν βέλτιστον) οὗτοι μέν εἰσι φύσει δοῦλοι, οἷς βέλτιόν ἐστιν ἄρχεσθαι τοιούτῳ τῷ ἄρχειν, εἴπερ καὶ τοῖς εἰρημένοις ἔστι γὰρ φύσει δοῦλος, ὁ δυνάμενος ἄλλου εἶναι· διὸ καὶ ἄλλου ἐστὶ· καὶ ὁ κοινωνῶν λόγου τοσοῦτον ὅσον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἔχειν· τὰ γὰρ ἄλογα ζῷα οὐ λόγου αἰσθανόμενα, ἀλλὰ παθήμασιν ὑπηρετεῖ. καὶ ἡ χρεία δὲ σχεδὸν ἀλλαχοῦ μικρόν· ἡ γὰρ πρὸς τὰναγκαῖα τοῦ σώματος βοήθεια γίνεται παρ' ἀμφοῖν, καὶ τοῦ τε τῶν δούλων, καὶ τοῦ τῶν ἡμέρων ζώων. βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖν τὰ τῶν ἐλευθέρων, καὶ τῶν δούλων· τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν· τὰ δ', ὀρθὰ, καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὴν βίου· οὗτος δὲ καὶ γίνεται διηρημένος εἴς τε τὴν πολεμικὴν χρείαν, καὶ τὴν εἰρηνικήν.

A nam etiam in iis quæ ſunt vitæ expertia, aliquod imperium eſt: verbi gratia, in concentibus, ſeu harmoniis. Sed hæc fortaſſe minùs ſunt huius quæſtionis propria, atque aliquanto alieniora, & extra rem. Animal autem primùm ex animo & corpore conſtat: quorum alter imperium gerit natura, alterum imperio paret. Oportet autem in iis quæ naturæ conueniunt & congruunt, ſpectare naturæ vim, non in corruptis ac deprauatis. Quare contemplari debemus hominem & animo & corpore optimè affectum; in quo hoc apparet. Nam vitioſorum & vitiosè affectorum ſæpenumero videatur corpus animo præeſſe atque imperare, propterea quòd malè & præter naturam affecti ſunt. Licet igitur, quemadmodum dicimus, in animali primùm cernere & herile imperium, & ciuile. Animus enim in corpus imperium herile obtinet: mens autem in appetitum, ciuile & regium. In quibus perſpicuum eſt, conſentaneum eſſe naturæ, atque expedire & corpori, animo ſeruire: & ei animi particulæ, quæ ad motus ſuſcipiendos valet, mentis, eiúſque particulæ quæ ratione prædita eſt, imperio parere: iuris æqualitatem autem, aut contrarium eius, quod diximus, omnibus eſſe detrimentoſum. Rurſum in homine, & in alijs animantibus ſimiliter ſe res habet. Cicures enim beſtiæ, feris ſunt meliores natura. His autem omnibus melius eſt hominis imperio ſubiectas eſſe; ita enim ſalutem adipiſcuntur. Præterea mas cum fœmina comparatus, melior eſt, hæc autem deterior, & ille quidem imperare, hæc autem imperio parêre debet. Eodem modo ſe res habeat etiam in omnibus hominibus, neceſſe eſt. Quicumque igitur tanto cæteris hominibus ſunt inferiores ac deteriores, quanto animus corpori, & homo feræ præſtat, tales autem ſunt ii quorum opus in vſu corporis poſitum eſt, quorúmque hoc vnum eſt, quod ab eis optimum proficiſci poteſt, hi ſunt ſerui natura, quibus melius eſt huic imperio parêre: ſi quidem & iis quæ ſuprà dicta ſunt. Natura enim ſeruus eſt is qui alterius eſſe poteſt: ideóque & alterius eſt: & qui eò vſque rationis eſt particeps, quoad eam ſentiat quidem ille, ſed non habeat. Nam alia animalia cùm rationem non ſentiant, affectibus inſeruiunt. Et verò ſeruorum & animantium mutarum vſus parum admodum inter ſe differt: ab vtriſque enim, à ſeruis, & à beſtiis cicuribus, ad res neceſſarias adiumenta corpore afferuntur. Vult igitur natura quidem etiam corpora liberorum & ſeruorum diſſimilia efficere: hæc quidem ad vſum neceſſarium valida, illa autem erecta, & ad taleis operas inutilia, ſed ad vitam ciuilem vtilia atque opportuna: atque hæc etiam diuiſa eſt in vſum pacis & belli.

Victorius, θηείου, διάκεινται τῶν τὸν τρόπον, ἄθροι ἡ ἔστι.

Accidit autem ſæpenumero etiam contrarium, nempe, alios quidem corpora, alios autem animos habere liberorum. Nam hoc quidem in promptu eſt, ſi qui naſcantur tanto alijs corpore excellentiores, quanto ſimulacris hominum antecellunt deorum imagines; reliquos ab hominibus dignos pronuntiatum iri, qui his ſeruiant. Quòd ſi in corpore hoc verum eſt, multo iuſtius eſt hoc in animo definitum eſſe. Sed non æquè facile eſt, animi pulchritudinem, atque corporis cernere. Eſſe igitur nonnullos alios liberos, alios ſeruos natura, perſpicuum eſt: quibus expediat, quóſque iuſtum ſit ſeruire.

A συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τοὐναντίον, τοὺς μὲν τὰ σώματ' ἐλευθέρων, τοὺς δὲ τὰς ψυχὰς· ἐπὶ τοῦτό γε φανείη, ὡς εἰ τοσοῦτον διαφέροι τὸ σῶμα μᾶλλον, ὅσον αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες, τοὺς ἀνθρωπείους πάντες φαῖεν ἂν ἀξίους εἶναι τούτοις δουλεύειν· εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθές, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διωρίσθαι. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ῥᾴδιον ἰδεῖν τό, τε τῆς ψυχῆς κάλλος, καὶ τὸ τοῦ σώματος. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ φύσει οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερόν, οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστι.

B

CAPVT VI.

De *Seruitute legitima diſputat.*

EOs autem, qui contrà dicunt, quodammodo rectè dicere, non eſt difficile videre. Duobus enim modis dicuntur ſeruire, & ſeruus. Eſt enim aliquis lege ſeruus, & homo ſeruiens. Lex enim pactum conuentum quoddam eſt; qua lege bello capta, eorum qui vicerunt, eáque ceperunt, eſſe dicunt. Hoc igitur ius multi ex ijs qui in legibus verſantur, tanquam 'thetorem, vocant in iudicium & crimen rogationis contra leges latæ: quaſi graue ſit, minimèque ferendum, ſi ei quod vim afferre poſſit, quódque viribus antecellat, ſeruum & ſubiectum erit id cui vis allata fuerit. Atque his quidem ita videtur, illis aliter, & ex numero quidem ſapientum. Huius autem controuerſiæ cauſa, & quod facit rationes variare, eſt, quia cùm quodammodo virtus commeatu inſtructa, & adiumentis freta, vim afferre maximè poſſit: rum id quod victoria potitur, bono aliquo ſemper antecellit: quo fit vt non ſine virtute vis eſſe, ſed de iure tantùm ambigi videatur. Propterea enim alijs ius videtur eſſe bonarum legum conſtitutio, alijs hoc ipſum ius eſſe, vt, qui viribus ſit ſuperior ac potentior, is præſit atque imperet. Nam diſſidentibus & pugnantibus inter ſe his rationibus, neque firmum quicquam, neque probabile habent alteræ rationes, quin oporteat, id quod virtute præſtat, dominari atque imperare. In ſumma autem nonnulli, iure quodam, vt arbitrantur, nitentes, (lex enim ius quoddam eſt,) ſeruitutem bellicam ſtatuunt eſſe iuſtam: ſed ſimpliciter & abſolutè iuſtam eſſe negant. Nam primùm contingere poteſt vt principium bellorum non ſit iuſtum, deinde indignum quiſquam, nemo vllo modo dixerit eſſe ſeruum. Alioqui euenier vt qui honeſtiſſimo & clariſſimo loco nati exiſtimentur, ſerui ſint, & ex

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Πότερον καὶ κατὰ νόμον εἰσί τινες δοῦλοι.

ΟΤΙ μὲν οὖν οἱ τοὐναντία φάσκοντες ἔνιαχά τινα λέγουσιν ὀρθῶς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν, καὶ ὁ δοῦλος. ἔστι γάρ τις καὶ νόμον δοῦλος, καὶ δουλεύων· ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογία τίς ἐστιν οἷ φασὶ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασι. τοῦτο δὲ δίκαιον πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ὥσπερ ῥήτραν, γράφονται παρανόμων, ὡς δεινὸν, εἰ τὸν βιασθέντα δυνατὸν ἔσται καὶ τοῖς δυνατοῖς χρείττοσιν, ἐφ' ᾧ δουλεύειν καὶ ἄρχεσθαι προσήκει τοῦτον, καὶ τοῖς μὲν ἄξιον δοκεῖ, τοῖς δ' ἐκείνως, ἐπὶ τῷ φθόνῳ. αἴτιον δὲ τούτοις τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ ὁ ποιεῖν τοὺς λόγους ἐναλλάττειν, ὅτι ἔστιν ἃ κατ' ἀρετὴν τοῦ κρατοῦντος χορηγίας, καὶ βιάζεσθαι δυνάμεις μάλιστα, καὶ ἔστιν αἰεὶ τὸ κρατοῦν ἐν εὐπορίᾳ ἀγαθοῦ τινος· ὥστε δοκεῖν μὲν οὐκ ἄνευ ἀρετῆς εἶναι τὴν βίαν, ἀλλὰ περὶ τὸ δικαίου μόνον εἶναι τὴν ἀμφισβήτησιν. διὰ γὰρ τοῦτο, τοῖς μὲν * δικαία δοκεῖ Lamb. ἃ δὲ τὸ δίκαιον εἶναι, τοῖς δ' αὐτὸ τοῦτο, δίκαιον, ὃ τὴν κρείττονα ἀρχὴν ἐπὶ βλαστάνειν τε χρεὼν εἰς ἑαυτὸν τὸν λόγον, ὅτι ἰσχὺν ὑπεναντίαν ἔχουσιν, ὅτε πιθανοὶ ἀντίφασιν λόγοι, ὡς οὐ δεῖ τὸ βέλτιον κατ' ἀρετὴν ἀρχὴν καὶ δικαιοῦσθαι. ὅλως δ' αὐτεξούσιοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός· (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι·) τινὰ κατὰ πόλεμον δουλείαν οὐκ εἶναι δικαίαν * π. ἅμα δ. ὅλως δ' οὐ φασι. τινὰ [τι] γὰρ ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τὴν πολεμωθεῖσαν καὶ τὸν ἀνάξιον δουλεύειν· οὐδαμῶς δ' ἂν φανείης δοῦλον εἶναι, εἰ δὲ μή, συμβαίνοιεν ἂν εὐγενεῖς εἶναι δοκοῦντες καὶ

A

B

C

D

E

δούλους τῇ), καὶ ἐκ δούλων, ἐὰν συμβῇ τοιαῦτα γενέσθαι λαφύροις. διὸ οὐδὲ οὗτοι βούλονται λέγειν δούλους, ἀλλὰ τοὺς βαρβάρους. καίτοι ὅταν τοῦτο λέγωσιν, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦσιν, ἢ ὃ φύσει δοῦλον, οὗ ἐξ ἀρχῆς εἴπομεν. ἀνάγκη γὰρ εἶναί τινας φάναι, τοὺς μὲν πανταχοῦ δούλους, τοὺς δὲ οὐδαμοῦ· καθάπερ οὐδὲ τὸ εὐγενὲς· οὐδαμοῦ μὲν γὰρ οἴεται δεῖν εἶναι, ἀλλὰ πανταχοῦ νομίζουσι· τοὺς δὲ βαρβάρους οἴκοι μόνον· ὡς ὄντος τινός, ὃ μὲν ἁπλῶς δεσπότης καὶ ἐλεύθερος, ὃ δὲ οὐχ ἁπλῶς· ὥσπερ καὶ ἡ Θεοδέκτου Ἑλένη φησί,

γρ. θεῖον
γρ. ἀμφότεροι

* Θείων δ' ἀπ' ἀμφοῖν * ἐκγόνοιν ῥιζωθεῖσ',

Τίς αὐτὴν προσφθαρῆναι ἀξιώσειεν λάτριν; ὅταν δὲ τοῦτο λέγωσιν, οὐκ ἄλλ' ἢ ἀρετῇ καὶ κακίᾳ διορίζουσι τὸ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς δυσγενεῖς. ἀξιοῦσι γάρ, ὥσπερ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπον, καὶ ἐκ σπουδαίων γίνεσθαι σπουδαῖον, οὕτω καὶ ἐξ ἀγαθῶν ἀγαθόν· ἡ δὲ φύσις βούλεται μὲν τοῦτο ποιεῖν πολλάκις, οὐ μέντοι δύναται. ὅτι μὲν οὖν ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἀμφισβήτησις, * καὶ οὐκ εἰσὶν οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δὲ ἐλεύθεροι, δῆλον· καὶ ὅτι ἐν τισι διώρισται τοῖς τοιούτοις, ὥστε συμφέρειν τὸν μὲν δουλεύειν, τὸν δὲ δεσπόζειν· καὶ δίκαιον, καὶ δεῖ τὸν μὲν ἄρχεσθαι, τὸν δὲ ἄρχειν, ἐφ' ὅσον πέφυκε καὶ ἄρχειν ἄρχειν· ὥστε καὶ δεσπόζειν· τὸ δὲ κακῶς, ἀσυμφόρως ἅπασιν ἀμφοῖν. τὸ γὰρ αὐτὸ συμφέρει τῷ μέρει καὶ τῷ ὅλῳ, καὶ σώματι καὶ ψυχῇ· ὁ δὲ δοῦλος, μέρος ἐστὶ τοῦ δεσπότου, οἷον ἔμψυχόν τι τοῦ σώματος, κεχωρισμένον δὲ μέρος· ὅθεν καὶ συμφέρον ἐστί τι καὶ φιλία δούλῳ καὶ δεσπότῃ πρὸς ἀλλήλους, τοῖς φύσει τοιούτοις ἠξιωμένοις· τοῖς δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀλλὰ κατὰ νόμον καὶ βιαίως, τοὐναντίον.

γρ. ἢ εἰσὶ γὰρ ἐν τισὶν οἷς. Lamb. negat. tollit.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ὅτι δεσποτεία καὶ πολιτικὴ ἀρχὴ οὐ ταὐτόν ἐστι. καὶ περὶ δεσποτικῆς καὶ δουλικῆς ἐπιστήμης.

ΦΑΝΕΡΟΝ δὲ καὶ ἐκ τούτων, ὅτι οὐ ταὐτόν ἐστι δεσποτεία καὶ πολιτική, οὐδὲ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ὅμοιαι ἀλλήλαις φασὶν εἶναι τισίν. ἡ μὲν γὰρ, ἀλλ' ἦρα φύσει

A seruis nati, si fortè acciderit vt capti venierint. Quapropter non eos dicere seruos volunt, sed barbaros. Atqui cùm hoc dicunt, nihil aliud quærunt, quàm naturà seruum: qua de re nobis initio sermo institutus est. Necesse enim est fateri aliquos esse alios vbique locorum seruos, alios nusquam. Eodem autem modo & de nobilitate sentiendum. Eos enim non solùm domi nobiles, sed vbique gentium claros arbitrantur: Barbaros verò domi tantùm: perinde quasi aliquid sit simpliciter nobile & liberum, aliud non simpliciter: quemad-
B modum ait & Theodectæ Helena:

Diuina ab vtraque stirpe prognatam quis hanc
Seruam vocare non iniquum censeat?

Cùm autem hoc dicunt, nulla alia re quàm virtute & vitio seruum & liberum nobilesque & ignobiles definiunt. Par enim esse censent, vt ex homine homo, & ex feris fera nascitur, sic ex bonis bonum nasci. Natura autem vult illa quidem hoc facere: sed sæpenumero non potest. Huius igitur con-
C troversiæ rationem esse aliquam; vtrùm sint alij natura serui, alij liberi, ex ijs quæ suprà explicata sunt, intelligere licet. Ne hoc quidem obscurum est; hoc in quibusdam esse definitum ac distinctum: quorum huic quidem expedit seruire, illi autem imperare: & iustum est, atque oportet hunc imperio alterius parêre, illum, imperium obtinere, id imperium scilicet, quod vtriusque naturæ conuenit: ergo & dominari. Malè autem imperare, (id est, non eiuscemodi imperium, ad quod vterque sit aptus natu-
D rà, exercere,) est vtrique inutiliter imperare. Idem enim expedit parti & toti, idémque corpori & animo. At seruus pars quædam domini est, veluti animata quædam corporis, sed tamen separata pars. Quare etiam vtilitas quædam & amicitia seruo & domino intercedit, ijs quibus hæc contigerunt naturà: Iis autem qui non ita dominantur & seruiunt, sed lege & vi coacti, contraria.

CAPVT VII

E

De Domini & Serui Forma, quoad Scientiam vtriusque, agit.

PErspicuum est autem etiam ex his, non idem esse dominium, seu herile imperium, atque ciuilem principatum: neque omnia imperia inter se esse paria, aut eadem, quemadmodum aiunt quidam. Ciuilis enim principatus, est liberorum natura

herile imperium verò, ſeruorum. Et domeſticum quidem imperium, monarchia, id eſt, vnius principatus, eſt: domus enim omnis vnius imperio regitur: ciuilis principatus autem liberorum & æqualium imperium eſt. Dominus igitur non appellatur ex eo quòd ſcientiam habeat, ſed quòd talis ſit: itémque ſeruus & liber. Scientia tamen aliqua eſſe poſſit & herilis & ſeruilis. Seruilis quidem, qualis ea quam ludimagiſter ille, qui Syracuſis commorabatur, tradebat. Illic enim quidam mercede accepta pueros vſitata & vulgaria miniſteria docebat. Poſſit autem latiùs manare talium miniſteriorum diſciplina: vt ea quæ ad opſonia coquenda atque apparanda pertinet, & cætera huiuſmodi, miniſterij genera. Sunt enim munera alia alijs honoratiora, alia magis neceſſaria, & (vt eſt in prouerbio)

Dominus domino, ſeruúſque præferendus eſt ſerno

Tales igitur ſunt omnes ſcientiæ ſeruiles. Herilis autem, ſeu domino conueniens ſcientia eſt; quæ ad vſum ſeruorum pertinet. Dominus enim non in poſſeſſione, ſed in vſu ſeruorum cernitur. Hæc porrò ſcientia nihil habet magnum, nihil amplum. Nam quæ ſeruum ſcire facere oportet, hæc illum ſcire præcipere conuenit. Quapropter quibus licet hac moleſtia ſolutis & vacuis eſſe, apud eos curator rei domeſticæ has parteis agit, atque hoc onus gerit: ipſi autem domini temp. adminiſtrant, aut philoſophantur. Ars porrò rei quærendæ ab vtraque harum differt, vt quæ ſit veluti quædam ars rei militaris iuſta, aut ars venandi. De ſeruo igitur & domino hoc modo explicatum ſit.

A λέ δ', δούλων ὄϛί. καὶ ἡ μὲν οἰκονομικὴ, μοναρχία· μοναρχεῖται γὰρ πᾶς οἶκος· λέ δὲ πολιτικὴ, ἐλευθέρων καὶ ἴσων ἀρχή. ὁ μὲν οὖν δεσπότης οὐ λέγεται κατ' ἐπιϛήμην, ἀλλ' ἀπ' τοιὸς ἦ εἶ). ὁμοίως δὲ καὶ ὁ δοῦλος καὶ ὁ ἐλεύθερος. ἐπιϛήμη μ' αὖ εἴη καὶ δεσποτικὴ, καὶ δουλικὴ. δουλικὴ μὲν, οἵαν ἂν ὁ ἐν Συρακούσαις ἐπαίδευεν. ἐκεῖ γὰρ ἀμοιβάς τινας μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγχώρια διακονήματα τοῖς παῖδας. εἴη δ' ἂν καὶ πλέον τῆς τοιούτων μαθήσεις, οἷ ὀψοποιικὴ, καὶ τἆλλα τὰ τοιαῦτα, χωρὶς τῆς διακονίας. ἔϛι γὰρ ἕτερα ἑτέρων, τὰ μὲν τιμιώτερα ἔργα, τὰ δ' ἀναγκαιότερα· καὶ τῇ τέχνῃ παρεμφέρη,

Δοῦλος ἐοῖ δούλου, δεσπότης ἐοῖ δεσπότου.

αἱ μὲν οὖν τοιαῦται πᾶσαι δουλικαὶ ἐπιϛήμαί εἰσι. δεσποτικὴ δ' ἐπιϛήμη ἐϛὶ, τὴ χρῆσις δούλων. ὁ γὰρ δεσπότης οὐκ ἐν τῷ κτᾶσθαι τοὺς δούλους, ἀλλ' ἐν τῷ χρῆσθαι δούλοις. ἔϛι δ' αὕτη τὴ ἐπιϛήμη, οὐδὲν μέγα ἔχουσα, οὐδὲ σεμνόν. ἃ γὰρ τὸν δοῦλον ἐπίϛασθαι δεῖ ποιεῖν, ἐκεῖνον δεῖ ταῦτα ἐπίϛασθαι ἐπιτάττειν. ᾧ δ' ὅσαις ἐξουσία μὴ αὐτοῖς κακοπαθεῖν, ἐπίτροπος λαμβάνει ταύτην τὴν ὕλην· αὐτοὶ δὲ πολιτεύονται, ἢ φιλοσοφοῦσιν· τὴ μὲν γὰρ κτητικὴ, ἑτέρα ἀμφοτέρων τούτων, ᾗ τὴ διηκέτα· πολεμικὴ τὴς οὔσα, ἢ θηρευτικὴ. πῶς μὲν οὖν δούλου καὶ δεσπότου τὸν τρόπον διωρίσθω τὸν τοῦτον.

D

CAPVT VIII.

De quæſtuaria acturus, primam eius ſpeciem, quæ Naturalis eſt, explanat.

VNiuersè autem de omni rei familiaris poſſeſſione, reique nummariæ quærendæ ratione, quemadmodum inſtituimus, videamus: quãdoquidem etiam ſeruum rerum partarum poſſeſſionis partem quandam eſſe diximus. Primùm igitur dubitauerit aliquis, vtrùm ratio pecuniæ quærendæ eadem ſit atque rei familiaris tuendæ ratio, an pars aliqua, an eius adminiſtra: &, ſi adminiſtra, vtrùm vt ars conficiendorum radiorum, textoriæ, ſeu textrinæ, an vt ars æraria, ſtatuariæ: non enim eodem modo aſſeruiunt ac miniſtrãt: ſed illa quidem arti textoriæ inſtrumenta præbet, hæc ſtatuariæ materiam: (materiam autem appello,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οτὶ ἔϛὶ τις κτητικὴ κ' φύσει τοῖς οἰκονόμοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς, ἐ δ' ἐν ἁπᾶσι αἰτίοις. καὶ τίνι διαφορᾶς τὴν βίαν.

E

ΟΛως δὲ τίνι πάσης κτήσεως καὶ χρηματιϛικῆς θεωρήσωμεν κ' πὼ ὑφηγησόμεθ' ἐφ' ὅσον ἐπείσφρ καὶ ὁ δοῦλος τῆς κτήσεως μέρος τί ἐϛιν. τοῦτον μὲν οὖν ἀπορήσαι ἄν τις, πότερον λέ χρηματιϛικὴ ἡ αὐτὴ τῇ οἰκονομικῇ ἐϛὶν, ἢ μέρος τί, ἢ ὑπηρετικὴ. καὶ εἰ ὑπηρετικὴ, πότερον ὡς ἡ * κερκιδοποιικὴ τῇ ὑφαντικῇ, ἢ ὡς ἡ χαλκουργικὴ τῇ ἀνδριαντοποιίᾳ· ἃ γὰρ ὡσαύτως ὑπηρετοῦσιν, ἀλλ' ἡ μὲν ὄργανα παρέχει, ἡ δὲ τὴν ὕλην· (λέγω δ' ὕλην, ὃ

* χρ. περικεφαλαιοποιικὴ

Sylb. τῆ οἰκονομικῆ ἡ χρηματιστικῆ ἡ.

κτοσκαίλιφον, ὃς ἢ ἀποτελεσθὲν ἔργον) οἷς ὑφαντῆ μὲν ἔρια, ἀνδριαντοποιῷ δὲ χαλκόν. ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ * οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ, δῆλον. τῆς μὲν γὰρ, τὸ προϋπάρχειν τῆς δὲ, τὸ χρήσασθαι. τίς γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς κτήμασι τῇ οἰκίᾳ οὐδὲ τῇ οἰκονομίᾳ; πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστὶν ἢ, ἢ ἕτερον εἶδος, ἔχει διαμφισβήτησιν. εἰ γὰρ δεῖ τὸν χρηματιστικὸν θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται· ἡ δὲ κτῆσις πολλὰ περιείληφε μέρη, καὶ ὁ πλοῦτος· ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος ἢ τῆς χρηματιστικῆς, ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτῆσις; ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς. διὸ καὶ βίοι πολλοὶ, καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσίν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς. ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς ποιὰς βίους πεποιήκασι διαφέροντας τῶν ζώων. τῶν τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, ὁπωσπέρως συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα αὐτῶν εἶναι. ὥστε πρὸς τὰς ῥᾳστώνας ἐκ τῶν αἱρέσεων τῶν τούτων ἡ φύσις τοῖς βίοις αὐτῶν διώρισεν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις, ἐκ αὐτῶν τῶν ζωοφάγων καὶ τῶν καρποφάγων οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων. * πολλοῖς γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν· ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων, ἄνευ πόνου γὰρ σχολάζουσιν· ἀναγκαίου δ' ὄντος μεταβάλλειν τοῖς κτήνεσι διὰ τὰς νομὰς, καὶ αὐτοὶ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὥσπερ γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες· οἱ δ' ἀπὸ θήρας ζῶσι, καὶ θήρας ἕτεραι ἑτέρας· οἷον, οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, οἱ δ' ἀφ' ἁλιείας, ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, καὶ ποταμούς, ἢ θάλατταν ἀνάπτοντα διαπορεύονται· οἱ δ', ἀπ' ὀρνίθων, ἢ θηρίων ἀγρίων. ὁ δὲ πλεῖστον γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ, καὶ [τῶν] ἡμέρων καρπῶν. οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοι σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτόφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας τροφὴν ποιοῦνται τὴν ἐκ τόκου, νομαδικὸς, γεωργικὸς, ληστρικὸς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικός· οἱ δὲ πλείστους μιγνύντες, ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, συμπληροῦντες τὸν ἐλλείποντα βίον, ἢ

νομικὸν

A rem subiectam, vnde opus aliquod efficitur atque absoluitur,) vt est, textori quidem lanam, statuarum autem factori, æs. Non esse igitur idem, rationem tuendæ rei familiaris, atque artem pecuniæ quærendæ, hinc licet intelligere. huius enim est suppeditare, illius vti. Quæ enim alia erit ars, quæ vsura sit rebus domesticis, præter rationem tuendæ rei familiaris? Sed vtrùm pars eius sit, an alia forma, seu species, controuersia est. Nam si eius, qui ad pecuniam quærendam aptus sit, vnde pecunia, & prædia, rerúmque parratum & quæsitarum possessio suppetat, prouidere; rerum
B autem partarum possessio & diuitiæ multas parteis complectuntur: ergo quærendum est primùm, vtrùm agricultura, & vniuersè vtrùm curatio in victu parando occupata, & rerum quærendarum studium, pars aliqua sit rationis tuendæ rei familiaris, an alia quædam species. Atqui multa sunt victus seu alimenti genera. Quapropter etiam multæ sunt vitæ colendæ rationes & in multis animantibus, & in hominibus: sine alimento enim & pabulo viui non potest. Itaque alimenti victúsque differentiæ, vitæ colendæ rationes in animanti-
C bus effecerunt dissimileis ac diuersas. Bestiarum enim aliæ gregatim, aliæ sparsim & vagè viuunt, vtrocumque modo eis ad pastum expedit: propterea quòd earum aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omni pabuli genere vescuntur. Itaque ad facilitatem commoditatémque victus, & harum rerum electionem, earum vitæ genera natura distinxit. Quoniam autem non est idem cuique iucundum natura, sed alia aliis; etiam bestiarum, tum earum quæ animantibus vescuntur, tum earum quæ fructibus, viuendi genera inter se distant: itémque hominum.
D Multis enim rebus differunt horum vitæ genera. Omnium autem pigerrimi ac desidiosissimi sunt pecuarij, quos Græci nomadas appellant. Victus enim ab animantibus cicuribus sine labore eis contingit, & cessantibus. Cùm porrò necesse sit pecoribus locum mutare propter pascua, ipsi quoque vnà sequi coguntur, veluti viuæ agriculturæ operam dantes. Alij ex venatione viuunt: sed alij ex alia: exempli gratia, hi ex latrocinio, illi ex piscatu, quicũque lacus, & paludes, & fluuios, aut mare piscationi opportunũ accolunt: alij ex aucupio, aut præda ferarũ bestiarum. Pleriq; autem
E homines è terra viuũt & ex fructibus mãsuetis. Viuendi igitur genera, quæ quidẽ opera natiua constent, non permutatione aut cauponatione victum suppeditent, hæc ferè sunt: pecuarium, in agro colendo occupatum, in latrocinando positum, piscatorium, venaticum. Nonnulli porrò hæc inter se miscentes iucundè viuunt: vt quæque vita egentissima est, ita eam, qua parte ei aliqua desunt, supplentes, vt sint ipsi omnibus copijs cumulari aç referti, nihilq; præterea desiderẽt:

verbi gratia, hi pecuariam vitam cum latrocinio coniungunt, illi agriculturam cum venatione: itémque alia vitæ genera, quemadmodum vsus flagitauerit, tractant ac perfequuntur. Talis igitur rerum parandarum ratio ab ipsa natura videtur omnibus tribui, vt statim ab ortu primo, sic & iam adultis ac perfectis. Etenim principiò & ab ipsa origine prima aliæ quidem animantes tantum victum vnà cum fœtu pariunt, vt satis esse possit ad alendum id quod natum est, donec ipsum sibi suppeditare alimentum possit: exempli gratia, quæcumque vermeis aut opa pariunt. Quæcumque verò animal edunt; ea genitis alimentum in seipsis continent vsque ad aliquod tempus, eius quod lac appellatur, naturam. Itaque similiter atque fœtuum recentium ac tenerorum gratia aliquid à natura comparatum est, vnde alantur; existimare oportet scilicet etiam animalium causa stirpeis ac plantas esse natas, & hominum gratia cætera animalia: mansueta quidem tum propter vsum, tum propter victum: fera autem & agrestia, si non omnia, at certè plurima, victus, & cæteri subsidij atque adiumenti causa, vt & vestitus & alia instrumenta ex ijs comparentur. Si igitur natura nihil neque imperfectum, neque frustra facit, necesse est ea omnia hominum causa feciſſe naturam. Quapropter etiam scientia rei militaris, pars erit quodammodo ad quærendum ac parandum apposita natura. Venatoria enim, pars eius est, qua vtendum est & in feras, & in eos homines, qui ad parendum imperio naturæ facti, parere nolunt: tanquam hoc bellum iustum sit natura. Vna igitur species artis ad quærendum comparatæ, quæ naturæ congruat, rationis tuendæ rei familiaris pars est: cui quidem aut suppetere oportet res necessarias, aut ipsum suppeditare, vt ex pecuniæ suppetãt ac præsto sint, quæ recondi ac reponi solẽt, tanquàm ad vitam degendam necessariæ, & ad communionem ciuitatis aut domus vtiles. Et verò ex his veræ diuitiæ videntur constare. Talis enim rerum partarum & quæsitarum copia bonis omnibus cumulata, nihilque præterea desiderans, ad bene viuendum non est infinita, quemadmodum ait Solon hoc versu:

Nulla homini finis certa hæret diuitiarum.

Hæret enim diuitijs certus aliquis finis, quemadmodum & alijs artibus. Nullum enim cuiusquam artis instrumentum, neque multitudine infinitum est, neque magnitudine immensum. Diuitiæ autem instrumentorum domesticorum & ciuilium sunt multitudo. Esse igitur genus aliquod artis quærendi naturæ congruentis, & iis qui rei domesticæ tuendæ rationem tractant, & iis qui rempubl. administrant, & propter quam causam, ex superioribus intelligere licet.

τυγχάνει ἐλλείπειν πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι. οἷς, οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ ληστρικὸν, οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ὡς δ' ἡ χρεία συνδιαλλάζῃ, τοῦτον τὸν τρόπον διάγουσιν. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις ἔοικε' αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδόμενη πᾶσιν, ὥσπερ καὶ πρώτην γένεσιν ἑκάστοις, οὕτω καὶ τελειωθεῖσιν. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς γίνεσιν, τὰ μὲν συνεκτίκτει τὴν ζῴων τροφὴν ἅπασιν ἕφθιον, ὡς ἐκγόνοις εἶναι), μέχρις ἂν δύνωνται αὐτὰ αὑτοῖς παρέχειν τὸ γινόμενον· οἷς, ὅσα σπείρουσι καὶ φυτεύουσιν, ἢ ὠοτοκεῖ· ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ, τοῖς * γινομένοις ἔχει ἔφθιον ἐν αὐτοῖς μέχρι τινὸς, τοῦ τῆς καλουμένου γάλακτος φύσιν. ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γινομένοις οἰητέον, τά τε φυτὰ τῶν ζῴων ἕνεκεν εἶναι), καὶ τὰ ἄλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν· τὰ μὲν ἥμερα, καὶ ὄφελος τοῦ χρῆσιν, καὶ ἀφ' τοῦ ἔφθιον· τῶν δ' ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τά γε πλεῖστα τοῦ ἔφθιν καὶ ἄλλην βοηθείαν ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς, καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν, μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητικὴ πως ἔσται. ἡ γὰρ θηρευτικὴ, μέρος αὐτῆς· ἣ δεῖ χρῆσθαι πρὸς τε τὰ θηρία, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν· ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἓν μὲν οὖν εἶδος κτητικῆς κατὰ φύσιν, τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστίν· ὃ δεῖ ἢ παρεῖναι, ἢ πορίζειν αὐτὸ ὅπως ὑπάρχῃ, ἢ ὑπάρχειν, ἢ ὅτι θησαυρισμὸς χρημάτων πρὸς ζωὴν διαλογίσῃ, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας. καὶ ἔοικεν οὐκ ἀληθινὸς πλοῦτος εἶναι τούτων ἕνεκα). ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια, πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ, ποιήσας,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον
ἀνδράσι κεῖται.

κεῖται γὰρ, ὥσπερ καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις. οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστὶ τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ δὲ πλοῦτος, ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι μὲν τοίνυν ἐστί τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

A

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οτι ἔστι γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν χρηματιστικὴν καλοῦσιν, ὑ φύσει ἔστιν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας καὶ τέχνης. εἶδη δ' αὐτῆς ἥτε ἀλλαχτικὴ, καὶ ἡ καπηλικὴ.

CAPVT IX.

Secundam Quæſtuariæ ſpeciem quæ Artificialis eſt, explicat.

ΕΣΤΙ γ' γένος ἄλλο κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, & δίκαιον * αὐτὴ καλεῖν, χρηματιστικὴν, δι' ἣν οὐδὲν δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως. ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόρρω ἐκείνης. (ἔστι δὲ δῆλον φύσει, ἢ δ' οὐ φύσει αὐτῶν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης γιγνομένων.) λάβωμεν δὲ τῆς αὐτῆς τὴν ἀρχὴν διστεύσιν. ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσίς ἐστιν. ἀμφότεραι δέ, καθ' αὐτὸ μέν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως καθ' αὐτό, ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ' οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος· οἷον ὑποδήματος, ἥτε ὑποδέσις, καὶ ἡ μεταβλητική· ἀμφότεραι γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ γὰρ ὁ ἀλλασσόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς χρῆται τῷ ὑποδήματι, ᾗ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν. οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων μὲν ἀρξαμένη, οὐ μὴν περᾶσαν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν. ἔστιν, τῶν τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἔλαττω τῶν ἐχόντων ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ἢ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλικὴ· ὅσον γὰρ ἐπιδοῦναι αὐτοῖς, αἰεὶ χρῆσθαι τοῦ ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, τοῦτο δ' ἐστὶν * οἰκίᾳ, φανερὸν ὅτι οὐδέν ἐστιν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ' ἢ δὴ πλείονος τῆς κοινωνίας οὔσης. οἱ μὲν γὰρ, Lāb. κεχωρισμένοι, πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων ὧν χρὴ τοὺς δεήσεις ἀλλάττεσθαι τοὺς μεταδόσεις, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιεῖ καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν χρὴ τὴν ἀλλαγήν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται, ὀλίγα πλέον δ' οὐδέν. οἷς οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες, καὶ λαμβάνοντες, & τὴν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἐν μὲν οὖν τοιαύτῃ μεταβλητικῇ, οὔτε παρὰ φύσιν,

ΕSt autem genus aliud artis quærendi, quam appellant maximè & meritiſſimò artem pecuniæ quærendæ, propter quam nullus videtur diuitiarum & rerum quæſitarum finis eſſe: quam vnam & eandem eſſe atque eam quæ à nobis modò dicta eſt, multi exiſtimant, propter ſimilitudinem ac vicinitatem. Sed neque eadem eſt atque ea quam diximus, neque longo ab illa diſtat interuallo. (Conſtat autem earum altera, natura, altera, non natura, ſed vſu quodam potiùs & arte tractatur, atque exercetur.) Atque hinc de ea diſputandi exordium ſumamus. Vniuſcuiuſque rei, quæ paratur ac poſſidetur, duplex vſus eſt. Vterque autem per ſe quidem eſt, verùm non ſimiliter per ſe: ſed alter rei accommodatus, ac proprius: alter alienus, neque proprius: verbi gratia, calceum induere & calceum permutare. Vtroque enim modo calceo vti licet. Nam etiam qui calceum numo aut victu permutat cum eo qui eget calceo: vtitur ille quidem calceo, qua ratione calceus eſt: ſed non ex vſu proprio. Non enim permutationis cauſa factus calceus eſt. Idémque de alijs rebus quæ parantur, ac poſſidentur, ſentiendum. Nam permutandi ratio omnibus in rebus locum habet: eáque primùm quidem duxit initium ex eo quod eſt naturæ conſentaneum, quia homines aliarum rerum maiorem, aliarum minorem copiam, quàm ſatis eſſet, habebant. Ex quo licet intelligere, cauponariam, ſeu mercaturam ſordidam, quam profitentur, atque exercent ij qui ab aliis emunt, quod pluris reuendant, non eſſe partem artis pecuniæ quærendæ natura. nam quoad eis ſatis eſſet, eatenus rerum commutationem neceſſariò facerent. In prima igitur ſocietate, hoc eſt, in domo, perſpicuum eſt, commutatione non opus eſſe, ſed tum denique, cùm iam maior ſocietas eſt: inter illos enim eorumdem omnium erat communio: hi autem à multis ſemoti ac ſeiuncti. rurſus etiam alia communia inter ſe habebant, quæ pro cuiuſque egeſtatibus neceſſe erat inter ſe impertiri, quemadmodum etiam nunc multæ faciunt barbaræ nationes: ipſa enim vtilia cum vtilibus commutant, nihil ampliùs: vt vinum pro frumento dantes, & accipientes: & vnumquidquid aliud tale. Talis igitur permutandi ratio neque auerſa à natura eſt,

neque vlla eſt artis pecuniæ quærendæ ſpecies: ad ſupplendam enim copiam ſuis opibus inſtructam & cumulatam, naturæ conſentaneam, valebat. Ex hac tamen nata illa eſt conuenienter rationi. Cùm enim ſubſidium illud fieret magis externum ac longinquum, partim ſupportandis iis quibus egebant, partim exportandis, quibus abundabant; neceſſariò numi vſus comparatus eſt. Non enim facilis eſt ad portandum vnaquæque earum rerum quæ ſunt neceſſariæ, natura. Quapropter ad res contrahendas tale quiddam de communi ſententia conſtituerunt inter ſe dare & accipere: quod cùm eſſet è numero rerum vtilium, vſum haberet tractabilem ac facilem ad vitam degendam: quale eſt ferrum, & argentum, & ſi quid tale aliud eſt: primò quidem ſimpliciter magnitudine & pondere definitum: ad extremum verò etiam ab iis nota ſignatum, vt labore ac metiendi ponderandi defungerentur. Nota enim impreſſa eſt ad quantum ſignificandum. Numo igitur exneceſſaria permutatione comparato ac ſuppeditato, alia ſpecies artis pecuniæ quærendæ orta eſt, mercatura cauponaria: quæ initio quidem fortaſſe ſimpliciter factitabatur: poſtea verò propter vſum & peritiam, callidiùs iam atque artificioſiùs, cùm quæreret vnde & quomodo permutando plurimum lucri faceret. Quocirca videtur ars pecuniæ quærendæ maximè in numo verſari, & eius eſſe munus, vnde maxi ma vis pecuniæ ſuppetat, videre ac diſpicere poſſe. Exiſtimatur enim diuitiarum & pecuniarum cauſa efficiens eſſe. Diuitias enim ſæpenũero ſtatuunt numorum mult tudinem, propterea quòd ars pecuniæ quærendæ, & mercura cauponaria, in hac re verſentur. Interdum verò contrà nugatorium quiddam videtur eſſe numus, & lege prorſus conſtare, nullus autẽ natura: quia vbi qui eo vtuntur, eum immutarunt, nihili eſt, neque ad vilam rem neceſſariam parandam eſt vtilis: & ſæpe euenire poteſt vt is qui numis circuomfluit, rebus d victum neceſſariis egeat. Atqui abſurdum eſt, taleis eſſe diuitias, quibus qui abundat fame periturus eſt: quẽadmodum & Midam illum fabulãtur, cùm omnia, quæ ei apponebãtur, propter optarum inexplebile, aurea fierent. Quocirca alias quærunt diuitias aliámque pecuniæ quærendæ rationem: & meritò quærunt. Alia enim pecuniæ quærendæ ratio eſt, aliæque diuitiæ: nempe naturæ congruentes & conſentaneæ. atque hæc quidem ad rationem rei familiaris tuendæ pertinet: illa autem cauponaria eſt, quæ pecuniæ effectrix eſt, non omni modo, ſed pecuniæ permutatione: & videtur hæc in numo verſari. Numus enim elementum & extremum eſt permutationis. Infinitæ igitur ſunt hæ diuitiæ quæ ab hac pecuniæ quærendę ratione proficiſcuntur.

A ὅτε χρηματιστικῆς ὄντ᾽ εἴδος οὐδέν· εἰς
δὲ πλήρωσιν γὰρ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας
ἦν. ἐκ μὲν οὖν αὐτῆς ἐγίνετο ἐκείνη καὶ
λόγον. ξενικωτέρας γὰρ γινομένης τῆς βοη-
θείας τῷ εἰσάγεσθαι ὧν ἐνδεεῖς, καὶ ἐκπέμ-
πειν ὧν ἐπλεόναζον, ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ νο-
μίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. ἦν γὰρ δύσαγ-
κτον ἕκαστον τῇ κατὰ φύσιν ἀναγκαίων. διὸ πρὸς
τὰς ἀλλαγὰς τοιοῦτόν τι συνέθεντο πρὸς
σφᾶς αὐτοὺς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ὃ τῶν
χρησίμων αὐτὸ ὂν, εἴ τε τῷ χρείας βίᾳ με-
ταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν· οἷον ὁ σίδηρος καὶ
ἄργυρος, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον. τὸ μὲν
πρῶτον ἁπλῶς ὡρισμένον μεγέθει καὶ σταθ-
μῷ· τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπι-
καλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως
αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐτέθη τοῦ ποσοῦ ση-
μεῖον. προειθέντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ
τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, δευτέραν εἶδος τῆς
χρηματιστικῆς ἐγίνετο, τὸ καπηλικόν· τὸ
μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως νενόμισται· εἶτα
δι᾽ ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ
πῶς μεταβαλλόμενον, πλεῖστον ποιήσῃ κέρ-
δος. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα πε-
ρὶ τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύ-
νασθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος χρη-
μάτων· ποιητικὴ γὰρ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρη-
μάτων. καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλάκις τιθέασι
νομίσματος πλῆθος, διὸ καὶ τοῦτ᾽ εἶναι
τῷ χρηματιστικῷ καὶ τῷ καπηλικῷ·
D ὁτὲ δ᾽ πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ
νόμος πάμπαν, φύσει δ᾽ οὐδέν, ὅτι μετα-
βαλομένων τε τῶν χρωμένων, οὐδενὸς ἄξιον,
οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων
ἐστί· καὶ νομίσματος πλουτῶν, πολλάκις
ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς. καίτοι ἄτοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ ἔπορος λι-
μῷ ἀπολεῖται· καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖ-
νον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς
εὐχῆς, πάντων αὐτῷ γενομένων τῶν πα-
ρατιθεμένων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν
τι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χρηματιστικήν, ὀρ-
θῶς ζητοῦντες. ἔστι γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματι-
στικὴ, καὶ ὁ πλοῦτος ὁ κατὰ φύσιν καὶ αὕτη μὲν
οἰκονομικὴ, ἡ δὲ καπηλικὴ, ποιητικὴ χρη-
μάτων, οὐ πάντως, ἀλλ᾽ ἡ διὰ χρημάτων με-
ταβολῆς, καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη
εἶναι. τὸ γὰρ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς
ἀλλαγῆς ἐστι. καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλοῦ-
τος ὁ διὰ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς.

ὡς γὰρ ἡ ἰατρικὴ τῆ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστι, & ἑκάστη τῶν τεχνῶν τὸ τέλος εἰς ἄπειρον· ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν· τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος, οὐκ εἰς ἄπειρον· πέρας γὰρ τὸ τέλος πάσαις· οὕτω καὶ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς οὐκ ἔστι τὸ τέλοις πέρας. τέλος δὲ ὁ τοιοῦτος πλοῦτος, καὶ χρημάτων κτῆσις, τῆς δὲ οἰκονομικῆς, οὐ χρηματιστικῆς ἐστι πέρας. καὶ γὰρ τοῦτο * τῆς οἰκονομικῆς ἔργον. δεῖ τὴν μὲν φαίνεται ἀναγκαῖον εἶναι πόρον πλούτου πέρας· ὅτι δὲ τῶν γινομένων ὁρῶμεν συμβαῖνον τοὐναντίον· πάντες γὰρ εἰς ἄπειρον αὔξουσιν οἱ χρηματιζόμενοι τὸ νόμισμα· αἴτιον δὲ τὸ σχεδὸν ἐγγὺς αὐτῶν. ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις τῶ αὐτῶ οὖσα * ἑκατέρα τῆς χρηματιστικῆς. τῆς γὰρ αὐτῆς ἐστι χρήσεως κτῆσις, ἀλλ' οὐ κατὰ ταὐτόν· ἀλλὰ τῆς μὲν ἕτερον τέλος, τῆς δὲ ἡ αὔξησις. ὥστε δοκεῖ τισὶ τοῦτ' εἶναι τῆς οἰκονομικῆς ἔργον, καὶ ἀεὶ φυλακτέον εἶναι, ἢ σώζειν οἰόμενοι δεῖν, ἢ αὔξειν τὸν τῶν νομίσματος οὐσίαν εἰς ἄπειρον. αἴτιον δὲ ταύτης τῆς διαθέσεως, τὸ σπουδάζειν περὶ τὸ ζῆν, ἀλλὰ μὴ τὸ εὖ ζῆν. εἰς ἄπειρον οὖν ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας οὔσης, καὶ τῶν ποιητικῶν ἀπείρων ἐπιθυμοῦσιν. ὅσοι δὲ καὶ τὸ εὖ ζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ μὲν τοῦ ἀπολαύσεως ἕνεκα σωματικῆς ζητοῦσιν. ὥστ', ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἐν τῇ κτήσει φαίνεται ὑπάρχειν, πᾶσα ἡ διατριβὴ περὶ τὸν χρηματισμόν ἐστι, καὶ ἡ ἑτέρα εἶδος τῆς χρηματιστικῆς διὰ τοῦτ' ἐλήλυθεν. ἐν ὑπερβολῇ δὲ ὅσης τῆς ἀπολαυστικῆς, τοῦ τῆς ἀπολαυστικῆς ὑπερβολῆς ποιητικοῦ ζητοῦσι· κἂν μὲν διὰ τῆς χρηματιστικῆς δυνῶνται πορίζειν, δι' ἄλλης αἰτίας τοῦτο πειρῶνται, ἑκάστη χρώμενοι τῶν δυνάμεων οὐ κατὰ φύσιν. ἀνδρίας γὰρ οὐ χρήματα ποιεῖν ἐστιν, ἀλλὰ θάρσος, οὐδὲ στρατηγικῆς, καὶ ἰατρικῆς, ἀλλὰ τῆς μὲν νίκην, τῆς δὲ ὑγίειαν. οἱ δὲ πάσας ποιοῦσι χρηματιστικὰς, ὡς τοῦτο τέλος ὄν· πρὸς ὃ τὸ τέλος ἅπαντα δεῖ ἀπαντᾶν. ἀεὶ μὲν οὖν τῆς τε μὴ ἀναγκαίας χρηματιστικῆς, καὶ τίς, καὶ δι' αἰτίαν τίνα τὸ χρεία ἐσμὲν αὐτῆς, εἴρηται· καὶ ὅτι τῆς ἀναγκαίας, ὅτι ἑτέρα μὲν αὐτῆς, οἰκονομικὴ δὲ καὶ φύσιν ἐστὶ καὶ τοῦ φρονῆσαι, οὐχ ὡσαύτως αὐτὴ ἄπειρος, ἀλλὰ ἔχουσα ὅρον.

A Quemadmodum enim medicina ſanandi cupida eſt vſque in infinitum: & vnaquæque ars finem ſuum expetit in immenſum: quàm maximè enim illum conſequi & efficere vult: ea autem quæ ad finem pertinent, non perſequitur infinitè: omnibus enim artibus, finis eſt extremum: Ita & huius rationis pecuniæ quærendæ finis nullum habet extremum. Eius autem rationis finis ſunt tales diuitiæ, & pecuniarum poſſeſſio. Rationis autem tuendæ rei familiaris, non rationis pecuniæ quęrendę, aliquod eſt extremum. Non enim eſt hoc rationis tuendæ rei familiaris munus, rem augere. Quapropter

B huic quidem neceſſarius videtur eſſe omnium diuitiarum terminus. Sed in iis quæ in vita quotidiana fiunt, cõtrarium video vſuuenire. Omnes enim ij qui pecuniæ quęrendæ ſtudent, numum augent infinitè. Cauſa autem huius rei eſt, earum inter ſe propinquitas & ſimilitudo. Alternat enim eiuſdem rei vſus; cùm ſit vtriuſque rationis ad pecuniam quęrendam pertinentis. Ad eundem enim vſum pertinet rerum partarum poſſeſſio, verùm non eodem modo: ſed huius quidē alius finis eſt, illius autem amplificatio. Itaque videtur quibuſdam hoc eſſe rationis tuendæ rei familiaris munus: & in hac

C ſententia perſeuerant, aut ſeruare, aut augere infinitè rem numariam oportere. Cauſa autem huius affectionis eſt, quòd viuendi ſtudio ducantur, non bene viuendi. Cùm ſit igitur infinita cupiditas illa, fit vt etiam efficientia vitæ voluptariæ infinita concupiſcant. Quicumque autem etiam ad bene viuēdum curam ſuã conferunt, quęrunt vnde ſuas cupiditates explere, & voluptatibus corporis perfrui poſſint. Itaq; quoniam hoc in rerũ partarũ poſſeſſione ineſſe videtur, omnis eorũ opera, atque adeò tota ætas in pecunia quęrẽda conſumitur: &

D propter hanc cauſam altera pecuniæ quęrendę ratio introducta eſt. Nã cùm fruendæ voluptatis nullus ſit modus, rationem quę efficiat immoderationẽ voluptaptum fruendatum, conquirunt. Quòd ſi per artem pecuniæ quęrendę comparare non poſſint, alia experiuntur via, vnaquaque facultate ad quęſtum abutentes. Fortitudinis enim eſt non pecuniã conficere, ſed fiduciam gignere: neque artis imperatoriæ, aut medicinę: ſed illius quidem victoriã, huius autem bonam valetudinẽ ſeu ſanitatem efficere. Homines autem has omneis virtutes ac facultates

E faciunt pecuniæ quęrendæ rationes, perinde ac ſi hic ſit finis: ad finem autem omnia referri oporteat. De ratione igitur pecuniæ quęrendę tum non neceſſaria, quę ſit & quam ob cauſam eam requiramus: tum neceſſaria, (hanc quidem eſſe ab ea diuerſam: eam autem, quæ ad rem familiarem tuendam pertinet, quęque in rebus ad victum neceſſariis parandis occupata eſt, eſſe naturę conſentaneam, neque vt illam, eſſe indeterminatã atque infinitã, ſed finitam ac terminatam,) dictum eſt.

CAPVT

A

CAPVT X.

Vtrùm quæstuaria ad œconomiam pertineat, elucidat.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον τῆς οἰκονομικῆς ἐστὶ καὶ πολιτικῆς ἡ χρηματιστική.

PErſpicuum autem eſt etiam illud, de quo initio quærebatur, vtrùm ars pecuniæ quærendæ ſit hominisad rem familiarem adminiſtrãdam apti; & viri reip. adminiſtrandæ periti, necne: ſed hoc oporteat ſuppetere ac præſto eſſe. Quemadmodum enim homines non procreat ſcientia reip. adminiſtrandę, ſed ijs B à natura acceptis vtitur: ita & victum natura ſubminiſtret, oportet, nempe terra, aut mare, aut aliud quippiam: quomodo autem hæc ſint procuranda & tractanda, ad parteis eius qui rem domeſticam adminiſtrat ac procurat, pertinet. Non eſt enim artis textoriæ lanam facere, ſed ea vti, & præterea qualis ſit bona & apta, qualiſve mala atque inepta, cognoſcere ac iudicare. Etenim dubitare poſſit aliquis quamobrem ars pecuniæ quærẽdę quidem, rei domeſticę adminiſtrationis particula ſit, medicina autẽ non ſit. Atqui bene valere oportet eos qui domi ſunt: quemadmodũ viuere, & aliud quippiam neceſſarium. Quoniã autem aliquo modo eſt eius qui rem domeſticã adminiſtrat, & eius qui ciuitati præeſt, etiam bonæ valetudinis ſuorum curam habere; aliquo modo nõ eſt, ſed medici: ſic & videre, vt pecunia ſuppetat, aliqua ratione eſt eius qui rem familiarem tuetur atque adminiſtrat, aliqua ratione non eſt, ſed artis miniſtræ & ſubſeruiẽtis. Maximè autem, quemadmodum antè dictum eſt, eam præſto eſſe oportet natura. Naturæ enim munus eſt, victum ei quod procreatum eſt, præbere. Omni enim eius vnde oritur, reliquum, victus eſt. Quare ea pecunię quærendę ratio, naturæ conſentanea omnibus eſt, quę eſt à fructibus & animalibus. Cùm ſit autem ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem ſit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens: & hæc quidem neceſſaria ſit & laudetur: illa autem, quæ in permutatione numi conſiſtit, meritò vituperetur (non enim naturę conſentanea eſt, ſed in ea alter ab altero lucrum aucupatur,) optima ratione omnibus in odio eſt ratio fœneratrix, quòd ab ipſo numo quęſtus fiat, & non ad quã rem paratus eſt, vſurpent. Permutationis enim gratia natus eſt: fœnus autem eum auget, & multiplicat. vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit: (τόκος enim à pariendo, quod illi dicunt τίκτειν, manauit: & apud Latinos, fœnus à fœtu:) Similia enim ſunt ea quæ pariuntur, ijs quę gignunt & procreant. In fœnore autem, pecunia pecunię partus ac fœtus eſt. Quapropter maximè omnium quærendę pecuniæ rationum abhorret hęc à natura.

ΔΗΛΟΝ δὲ καὶ ὃ ἀπορούμενον ἦν ἐξ ἀρχῆς, πότερον τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐστὶν ἡ χρηματιστικὴ, ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν (ὡσπερ γὰρ καὶ αἰδεσπότους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτικὴ, ἀλλὰ λαβοῦσα τοῦδε τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς· οὕτω καὶ θεσφιὼ τὴν φύσιν δεῖ παραδιδόναι γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλό τι.) ἐκ δὴ τούτων, ὡς δεῖ, ταῦτα διαθεῖναι πρέπει τὸν οἰκονόμον. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔργα ποιῆσαι, ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς· καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ ἐπιτήδειον, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτήδειον. ἔτι γὰρ ἀπορήσειεν αὐτὸς διὰ τί, εἰ μὲν χρηματιστικὴ μᾶλλον τῆς οἰκονομίας, εἰ δὴ ἰατρικὴ οὐ μᾶλλον· καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὡσπερ ζῆν, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀναγκαίων· ἐπεὶ δή, ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, καὶ τοῦ ἀρχοντος, ἔστι δὲ τοῦ ὑγιείαν ἰδεῖν· ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ· οὕτω δὲ καὶ τῶν χρημάτων, ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ * τῆς ὑπηρετικῆς· μάλιστα δ', καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως γὰρ ἔστιν ἔργον, τροφὴ τοῖς γεγεννημένοις παρέχειν· παντὶ γὰρ ἐξ οὗ γέγονε, τροφὴ τὸ λειπόμενόν ἐστι. διὸ καὶ φύσει ἐστὶν ἡ * χρηματιστικὴ πᾶσιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων. διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἶπομεν, τῆς μὲν καπηλικῆς, τῆς δ' οἰκονομικῆς· καὶ ταύτης μὲν, ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, * τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστὶν ὠφελιμώτατα μισητὴ δὲ ὀβολοστατικὴ, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὰ διαπραγματεύματα, οὐ γὰρ ἐφ' οἷς ἐπορίσθη μεταβολῆς γὰρ ἐγένετο χάριν. ὁ δὲ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὅθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν· ὅμοια γὰρ τὰ τίκτόμενα τοῖς γεγεννῶσιν αὐτά ἐστιν· ὁ δὲ τόκος γίγνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε [καὶ] μάλιστα παρὰ φύσιν οὗτος τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

γρ. τῆς καπηλικῆς.

Suſpectus locus: de quo & ſequẽtibus, vide Zuing.

Zuing. τῆς δὲ καπηλικῆς

A

ΚΕΦΑΛ. ια'. CAPVT XI.

Διωρικῶς περὶ χρηματιστικῆς τὰ περὶ τὴν γνῶσιν, τὰ περὶ τὴν χρῆσιν διέρχεται.

Quæstuariæ Theoria explicata, de ijs quæ ad Praxin eiusdem faciunt, disputat.

ΕΠΕΙ δὲ [τὰ] περὶ τὴν γνῶσιν διωρικαμὲν ἱκανῶς, τὰ περὶ τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν. πόρια δὲ τὰ τοιαῦτα, τὴν μὲν διανοίας ἐλευθέρου ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίας δεομένας ἔστι δ' ἡ χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, τὸ περὶ τὰ κτήματα ἔμπειρον εἶναι, ποῖα λυσιτελέστατα, καὶ ποῦ, καὶ πῶς· οἷον ἵππων κτῆσις ποία τις, ἢ βοῶν, ἢ προβάτων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων. δεῖ γὰρ ἔμπειρον εἶναι) περὶ ἄλληλά τε τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις· ἄγρα γὰρ ἐν ἄλλαις θὐδλως χώραις. εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε καὶ πεφυτευμένης, καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν ἢ πτηνῶν, ἀφ' ὅσων ἔστι τυγχάνειν βοηθείας. τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μέρια καὶ τρόπα. τῆς δὲ μεταλλικῆς μέγιστον μὲν ἐμπορεία· καὶ ταύτης μέρη τρία, ναυκληρία, φορτηγία, τοκάσασις. διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, τῷ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω ποιεῖν τὴν ὑπεραρτίαν. δεύτερον δ', τοκισμός· τρίτον δ', μισθαρνία. ταύτης δ' ἓν μὲν, τῶν βαναύσων τεχνῶν· ἓν δ', τῶν ἀτέχνων καὶ τῷ σώματι μόνον χρησίμων. * τρίτον δὲ εἶδος χρηματιστικῆς, μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς προτέρας. ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν τι μέρος, ἢ τῆς μεταλλικῆς, ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μέν, χρησίμων δέ· οἷον * ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική. αὕτη δ' πολλαὶ ἤδη προσείληφε μέρη. πολλαὶ γὰρ εἴδη τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ἐστί. περὶ ἑκάστου δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἰρήσθω καὶ νῦν· ὃ δ' ἐστὶ μέρος ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν πρὸς τὰς ἐργασίας, φορτικὸν δ' ὂ σοβαρεῖσθαι.

χ. πάσσαι, mendosissimè.

χ. ὑλεμία

QVoniam autem, quæ ad cognitionem pertinent, satis explicauimus ac distinximus; quæ ad vsum referuntur, persequi nos oportet. Omnia porrò hæc huiusmodi, cognitionem quidem & contemplationem habent liberalem, vsum verò atque experientiam necessariam. Sunt igitur rationis pecuniæ quærendæ partes vtiles hæ primùm, vsu atque experientia didicisse, quales res possessæ, sint vtilissimæ atque opportunissimæ, & vbi, & quomodo: verbi gratia, equorum aut boum, aut pecudum qualis sit possessio, itémque aliorum animalium. Oportet enim vsu didicisse, & quænam horum inter se comparata sint vtilissima, & qualia qualibus in locis: aliorum enim aliis in locis vberras & prosperitas est. Deinde de agricultura cognouisse; eáque tum nuda, tum consita: & de apum curandarum aliarúmque animantium aut aquatilium aut volatilium, ex quibus aliquid opis aut adiumenti consequi licet, ratione. Artis igitur pecuniæ quærendæ, nobis coniunctissimæ, maximéque propriæ, hæ sunt primæ partes, primáque primordia. Eius autem pecuniæ quærendæ rationis, quæ in permutatione posita est, pars prima & maxima, est mercatura. Atque huius partes sunt tres, vna quæ fit nauibus: altera, quæ plaustris aut iumentis: tertia, quæ sine labore aut periculo vecturæ, ijsdem in locis, vbi merx nata est, factitatur, quam τοκισμὸν vocant Græci. Differunt autem hæ inter se, quòd alteræ sint tutiores, minúsque periculósæ, aliæ maiorem fructum ferant. Secunda pecuniæ quærendæ rationis pars, est fœneratio: tertia, operæ locatio, siue opera mercenaria. Huius autem duæ sunt partes, altera artium sordidarum, atque illiberalium: altera earum quæ sunt artis expertes, & corpore dumtaxat vtiles sunt. Tertia autem rationis pecuniæ quærendæ species, inter hanc & primam interiecta est. Habet enim & partem aliquam eius, quę consentanea naturę est, & eius, quæ permutatione constat. Eam dico, quæ pecuniam ò terra, atque ex ijs quæ terra nata sunt, quærit, fructu carentibus quidem illis, sed tamen vtilibus: qualis est syluę siue materię excisio, & ars omnis, quæ ad metallorũ effossionẽ pertinet. Hæc autẽ multa iã cõplectitur genera. Multæ enim sunt earũquæ è terra effodiuntur, rerũ formæ, multæque species. De vnaquaq; porrò harũ dictũ quidẽ est vniuersè etiã nũc: subtiliter autẽ, & tenuiter singulas parteis persequẽndo, de iis disputare, vtile illud quidẽ est ad operas & effectiones, sed in eis immorari, ineptũ ac putidũ.

Sunt autem eæ operæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum fortunæ relictum eſt loci: Sordidiſſimæ verò, in quibus corpora maximè deformantur & corrumpuntur: Seruiliſſimæ porrò, in quibus corporum plurimus eſt vſus. Ignobiliſſimæ denique, in quibus minimum præterea virtutis requiritur. Quoniam autem his de rebus à nonnullis ſcriptum eſt, vt à Charete Pario, & ab Apollodoro Lemnio, de agricultura tum nuda, tum conſita ac veſtita, itémque ab aliis de aliis: hæc quidem ex his cognoſcat, cui ea ſcire curæ eſt. præterea verò etiam quæ diſpersè dicuntur, quibus aliqui pecuniæ quærendæ ſtudentes, rem ſuam bene & ex ſententia geſſerunt, ea colligere oportet. hæc enim omnia iis vtilia ſunt, qui ſtudium pecuniæ quærendæ magnificiunt. Cuiuſmodi eſt etiam illud Thaletis Mileſii, (nam hoc inuentũ quoddam acutum eſt ad pecuniam parandã accommodatum. quanquam illi quidem id propter ſapientiam attribuunt: veruntamen aliquid eſt vniuersè fortaſſe præceptum.) Cùm enim ei paupertatem vitio verterent atque exprobrarent, tanquam ſapientiæ ſtudium inutile ſit; aiunt, eum, cùm ex aſtrologia intellexiſſet olearum vbertatem fore, hyeme nõdum exacta, paucorum numorum copia inſtructum, omnia olei conficiendi loca & quæ Mileti, & quæ in Chio eſſent, datis arrhabonibus paruo conduxiſſe, quippe cùm licitator nullus, qui mercedem augeret, extitiſſet. Vbi autem tẽpus venit, cum multa ſimul & ſubitò quærerentur, illis ſuo arbitratu, & quanti vellet elocatis & traditis, multis pecuniis coactis, oſtendiſſe, facile eſſe philoſophis, ſi velint, diteſcere: ſed hoc non eſſe, in quod ſtudium ſuum conferunt. Thales igitur hoc modo dicitur ſapientiæ ſuæ ſpecimen edidiſſe. Eſt autem, quemadmodum diximus, vniuersè hoc tale genus ad pecuniam faciendam accommodatum, ſi quis poſſit ſibi vni ſingularem vendendi facultatem conciliare. Quare & nonnullæ ciuitates hanc ſibi viam ad pecuniam parandam, cùm eius indigent, muniunt. Aſſequuntur enim vt ſinlarem rerum venalium vendendarum facultatatem ſolæ habeant. In Sicilia autem quidam numis apud eum conditis ac poſitis, ferrum omne ex ferrariis officinis conuertit & coëmit. Poſtea vbi ex mercatibus conuenerunt mercatores, ferrum omne ſolus vendebat, non ita immoderatè aucto pretio: verumtamen talentis quinquaginta expenſis, centum lucrifecit. Quod cùm audiſſet Dionyſius, pecuniæ quidem ſecum exportandæ ei poteſtatem fecit, verùm Syracuſis cum ampliùs manere vetuit, tanquam qui vias pecuniæ faciendæ reperiſſet, ſuis rebus ac rationibus inutiles.

A εἰσὶ γὰρ τεχνικώτατα μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τύχης· βαναυσότατα δὲ, ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα· δουλικώτατα δὲ, ὅπου τῷ σώματος πλῆσαι χρήσις· ἀγοννέστατα δὲ, ὅπου ἐλάχιστον σπουδεῖ ἀρετῆς. ἐπεὶ δ' ἔστιν εἰρῆσθαι γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷς Χάρης μὲν ὁ Παρίος, καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Λημνίος, περὶ γεωργίας, καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων· ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές· ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι' ὧν ἐπιτυγχάνουσιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. πάντα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ' ἔστι τοῖς ἡμῶσι τὸν χρηματιστικόν· οἷς καὶ ὁ Θάλεω τῶ Μιλησίου. τοῦτο γάρ ἐστι κατεμφανῆ τὴν χρηματιστικήν, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν. ἐνδιζόντων γὰρ αὐτῷ διὰ τὴν πενίαν, ὡς ἀνωφελεῖς τῆς φιλοσοφίας οὔσης, κατεμφανῆ φασιν αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην, ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος, ἀπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων, ἀρραβῶνας δεδόσθαι τῶν ἐλαιουργιῶν, ἁπάντων τ' ἐν Μιλήτῳ καὶ Χίῳ πιόντων, ὀλίγου μισθουμένου, ἅτ' ἀγενοῦς ὑπαρχόντος· ὑπὸ δὲ τὸν καιρὸν ἥκειν, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν τρόπον ἠβούλετο, πολλὰ χρήματα συλλέξαντος, ὅτι δείξαι ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοῖς φιλοσόφοις, ἂν βούλωνται· ἀλλ' ἃ τοῦτ' ἐστὶ περὶ ὃ σπουδάζουσι. Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπίδειξιν ποιήσασθαι τῆς σοφίας. ἔστι δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικὸν, ἐάν τις δυνάηται μονοπωλίας αὐτῷ καταστῆσαι. διὸ καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων· μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν. ὁ δὲ Σικελίᾳ δέ τις τριάντος πρὸ αὐτοῦ νομίσματος, συνεπείσατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων. μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορείων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλῷ πλείονος ποιήσας τὴν τιμήν· ἀλλ' ὅμως ὅτι τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτο μὲν οὖν ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι· μὴ μὲν τοι γ' ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, ὡς πόρους δι' εἰσηγητὰς τοῖς αὐτῶν πολίταις ἀσυμφόρους.

Ὅ μὲν τοι * ὄρεμμα Θάλεω καὶ * Ἰούτῳ ταὐτόν ἐστιν· ἀμφοτέροις γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασθαι μονοπολίαν. χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ, καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ· μᾶλλον δ', ὅσῳπερ οἰκίαι καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

A Thaleti tamen & huic de quo proximè locuti ſumus, idem propoſitum fuit, quod intuerentur ac ſpectarent. Vterque enim callidè excogitauit & machinatus eſt, quo pacto ſolus vendēdi poteſtatem haberet. Vtile autem eſt hæc cognoſcere ciuitatum rectoribus. Multis enim ciuitatibus opus eſt pecuniæ faciendæ ratione, & talibus rei numariæ facultatibus, quemadmodum & domui: atque adeò magis. Quapropter nonnulli ex ijs qui ciuitates regunt ac moderantur, hæc duntaxat in republ. adminiſtranda prouident, ac procurant.

B

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ λοιπῶν δύο τῆς οἰκονομικῆς μερῶν, τῆς τε πατρικῆς καὶ τῆς γαμικῆς.

CAPVT VIII.

De reliquis duabus ſocietatibus domeſticis, Coniugali & Patria, agit.

ΕΠΕΙ δὲ τρία [μέρη] τῆς οἰκονομικῆς ἐστὶν, ἓν μὲν δεσποτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον· ἔστι δὲ, πατρικὴ· τρίτον δὲ, γαμική· καὶ γὰρ γυναικὸς ἀρχὴν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τὸ, τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, (εἰ μή που συμβέβηκε παρὰ φύσιν·) καὶ ὁ πρεσβύτερον καὶ τέλειον, τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. οὐ μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ ὁ ἀρχόμενον. ἐξ ἴσου γὰρ εἶναι βούλεται τὸ φύσιν, καὶ διαφέρειν μηδέν· ὅμως δὲ, ὅταν ὁ μὲν ἄρχῃ, ὁ δὲ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶναι καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς· ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. ὁ μὲν ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἡ δὲ τῶν τέκνων ἀρχὴ, βασιλική. τὸ γὰρ γεννῆσαν, καὶ τῷ φιλεῖν ἄρχον, καὶ τῷ πρεσβείαν εἶναι· ὅπερ ἔστι βασιλικῆς εἶδος ἀρχῆς. διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπών,

---πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν· ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

Herodotus Euterpe.

QVoniam autem treis parteis rationis tuendæ rei familiaris eſſe diximus: vnam, rationem herilem, ſeu ad imperium domini in ſeruos pertinentem, de qua antea dictum eſt: C alteram, patriam, quæ ſpectat ad auctoritatem patris in liberos: tertiam, nuptialem, quæ refertur ad principatum viri in vxorem: etenim vir in vxorem & in filios imperium habet: atque in vtroſque ſanè vt in perſonas liberas: verùm non eodem genere imperij: ſed in vxorem quidem ciuiliter, in filios verò, regiè. Nam & mas ad principatum obtinendum aptior eſt quàm fœmina, natura: (niſi fortè ita comparatus eſt, vt à natura deſciuerit) & natu grandior, & iam adultus, atque ætate corroborata, quàm iunior & adoleſcens, ætate immatura. In ciuilibus igitur magiſtratibus mutatur atque alternat id quod imperat, & quod D imperio paret. Ciuis enim æqualis debet eſſe natura, nihilque differre. Veruntamen cùm aliud imperat, aliud imperio paret, poſtulant vt inter ſe differant & veſtitu, & ſermonibus, & honoribus: quemadmodum is quem habuit Amaſis de vaſe, in quo lauabantur pedes, ſermo declarat. At mas ad fœminam ſemper hoc modo ſe habet. Imperium autem in liberos eſt regium. Nam quod procreauit, tum amoris abundantia, tum temporis antiquitate, debet imperare; quod eſt regij imperij E genus. Quocirca præclarè Homerus Iouem hoc nomine appellauit, his verbis:

--hominum pater atque deorum.

qui horum omnium rex eſt. Regem enim natura quidem differre oportet, ſed genere eundem eſſe; quod accidit grandiori natu, cum eo qui iunior ſit, comparato; & ei qui procreauit, cum filio.

A

CAPVT XIIII.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Forma Societatum domeſticarum, Virtus ſcilicet œconomica, declaratur.

Ποτερὸν εἰσὶ καὶ ἀρχομένων, οἷ δοῦλοι, γυναικὸς, τέκνων· ἔτι δὲ καὶ τεχνιτῶν, ἀρεταί, ἀλλ' οὐ τῶν ἀρχόντων μόνον.

PErſpicuum igitur eſt, domus adminiſtrationem plus ſtudij ponere, maiorémque diligentiam adhibere debere in hominibus, quàm in inanimorum poſſeſſione; & in horum virtute, quàm in poſſeſſionis, quas diuitias appellamus; & in liberis, quàm in ſeruis. Primùm igitur de ſeruis dubitare poſſit aliquis, ſitne ſerui virtus aliqua alia præter eas quæ ad inſtrumenta, & quæ ad miniſteria pertinent, his honoratior; verbi gratia, temperantia, & fortitudo, & iuſtitia, & aliquis ex aliis talibus habitibus; an verò nulla ſit, præter miniſteria ad corpus pertinentia. Dubitationem porrò habet, vtrumcumque dixeris. Nam ſiue eſt, quid à liberis different? ſiue non eſt, cùm ſint homines, & rationis participes, dictu abſurdum eſt. Propemodum autem idem eſt, quod quæritur in vxore & filio, vtrùm etiam horum ſint virtutes, & oporteátne vxorem eſſe temperantem, & fortem, & iuſtam; & vtrùm puer ſit intemperans, & temperans, nécne. Et vniuersè igitur hoc eſt conſiderandum de eo qui paret imperio natura, & eo qui præeſt atque imperat, vtrùm ſit eadem vtriuſque virtus, an alia. Nam ſi vtrumque oportet præſtantis probitatis eſſe participem, quamobrem oporteat modis omnibus & perpetuò hunc præeſſe, illum imperio ſubiectum eſſe? Neque enim fieri poteſt vt eo inter ſe differant quòd magis & minùs probitatis ſint participes. Parêre enim imperio, & imperare, ſpecie differunt: magis & minus autem nihil ſpecie differunt. Quòd ſi alterum quidem probitatis eſſe participem oportet, alterum non oportet, dictu mirum. Nam ſiue is qui debet imperare, non erit temperans & iuſtus, quomodo bene imperabit? ſiue qui imperio ſubiectus eſſe debet, non erit, quomodo imperio bene parebit? Cùm ſit enim intemperans & nequam, nihil faciet eorum quæ facere conuenit. Perſpicuum igitur eſt, neceſſariò vtrumq; virtutis participē eſſe debere; ſed eius eſſe quaſdam differentias; quēadmodum ij qui præſunt natura, & ſubiecti ſunt imperio natura, inter ſe differūt. Atque hoc ſtatim in anima prōptum atq; explicatum eſt. In ea enim alterum eſt, quod præſit natura; alterum, quod imperio ſubiectum ſit; quorum virtutes diſpares inter ſe ac diſſimileis eſſe dicimus, videlicet eius quod rationis eſt compos, & eius quod rationis expers eſt.

Φανερὸν δ' οὖν ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ [τὴν] τῆς κτήσεως, ἣν καλοῦμεν πλοῦτον· καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον ἢ δούλων. πρῶτον μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειεν ἄν τις, πότερόν ἐστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰς ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη τιμιωτέρα τούτων, οἷον σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως. εἴτε γὰρ ἔστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε μή ἐστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. ἁπλῶς δὲ περὶ τοῦτόν ἐστι τὸ ζητούμενον καὶ περὶ γυναικὸς καὶ παιδὸς, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταὶ, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν· καὶ παῖς ἐστιν ἀκόλαστος, καὶ σώφρων, ἢ οὔ; καθόλου δὲ τοῦτ' ἔστι σκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκἀγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δεῖ ἄνδρα, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; οὐδὲ γὰρ τὸν μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν· τὸ μὲν γὰρ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν, εἴδει διαφέρει· τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐθέν. εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μή, θαυμαστόν. εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴτε ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος γὰρ ὢν καὶ δειλὸς, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν οὖν ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δ' εἶναι διαφορὰς, ὥσπερ καὶ τῇ φύσει ἀρχομένων. καὶ τοῦτο διὰ τούτων ῥᾴδιον θεωρῆσαι. καὶ γὰρ φύσει τοῦτο διῄρηται, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον· ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, οἷον τοῦ λόγου ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου.

B

C

D

E

δῆλον τοίνυν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥστε * φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον ὁ ἐλεύθερος τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ ὁ ἄρρην τῆς θήλεος, καὶ ἀνὴρ παιδός· καὶ πᾶσιν ὑπάρχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὑπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μέν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς, ἔχει μέν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως τοίνυν ἀναγκαῖον ἔχειν καὶ περὶ τοὺς ἠθικοὺς ἀρετάς· ἀναγκαῖον δὴ μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἔργον. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελείαν ἔχειν δεῖ τὴν ἠθικὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ ἔργον ἁπλῶς ἐστὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος· ὁ δὲ λόγος ἀρχιτέκτων· τῶν δ' ἄλλων ἕκαστον, ὅσον ἐπιβάλλει αὐτοῖς. ὥστε φανερὸν ὅτι ἔστιν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς, καὶ ἀνδρός. οὐδ' ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ᾤετο Σωκράτης. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρία, ἡ δ', ὑπηρετική. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον δ' ἐστὶ τοῦτο καὶ κατὰ μέρος μᾶλλον ἐπισκοποῦσι· καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἱκανῶς ἑαυτοῖς, ὅτι τὸ μὲν ἔχειν τὴν ψυχὴν, ἀρετή, ἢ τὸ ὀρθοπραγεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων. πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἀριθμοῦντες τὰς ἀρετὰς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν ὧδε ὁριζομένων. διὸ δεῖ, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικὸς, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων.

Sophoc. Aiace. --- γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο. ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελὴς, δῆλον ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ οὐκ αὐτοῦ πρὸς αὐτόν ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς * τὸν τέλειον, καὶ τὸν ἡγούμενον. ὁμοίως δὲ καὶ δούλου πρὸς δεσπότην. ἐθήκαμεν δὲ πρὸς τοιαῦτα χρῆσιν εἶναι τὸν δοῦλον. ὥστε δῆλον ὅτι μὲν ἡ ἀρετὴ δεῖται μικρᾶς, καὶ τοσαύτης ὅπως μήτε δι' ἀχλαδίαν, μήτε δι' ἀβελτερίαν ἐλλείπῃ τὸν ἔργον. ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰρημένων εἰ ἀληθῶς, ἂν καὶ τοὺς τεχνίτας δεήσῃ ἔχειν ἀρετήν· πολλάκις γὰρ διὰ ἀχλαδίαν ἐλλείπουσι τὸν ἔργον· ἢ διαφέρει τούτων πλῆθος. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ, πορρώτερον,

A Licet igitur intelligere ita rem se habere etiam in aliis. Quare complura imperant natura, & imperio parent. Alio enim modo liber seruo præest, & mas fœminæ, & vir puero; & in omnibus insunt animi particulæ: sed dissimili modo insunt. Seruus enim omnino & vniuersè non habet consultandi facultatem: fœmina habet illam quidem, sed irritam & imbecillam: puer habet ille quidem, sed imperfectam. Similiter igitur & in virtutibus moralibus rem se habere necesse est: atque existimandum est, omneis quidem earum participes esse oportere, verùm non eodem modo, sed quantum quisque postulat ad munus suum obeundum. Quapropter eum quidem, qui præesse debet, virtute morali perfecta præditum esse oportere; (is enim munere fungitur simpliciter & absolutè, qui aliis præcipit ac præscribit quod faciant: ratio autem præcipiendi & præscribendi ius obtinet:) aliorum verò vnumquemque, tanta quanta in eos cadit, quantáque ad eos peruenire potest. Itaque perspicuum est, ad eos omneis, qui à nobis dicti sunt, virtutem moralem pertinere: neque eandem mulieris & viri esse temperantiam, neque fortitudinem, neque iustitiam, quemadmodum putabat Socrates: sed hanc quidem esse ad imperandum accommodatam, illam ad parendum ac ministrandum. Similiter porrò se res habet & in aliis. Hoc autem iis erit in promptu & patebit, qui singillatim potiùs, & in partibus rem considerabunt. Nam qui vniuersè dicunt, virtutem esse bonum animi habitum, aut rectam rationem, aut aliquid tale, ij se ipsi fallunt. Multi enim, qui virtutes enumerant, quemadmodum Gorgias, meliùs dicunt, quàm qui hoc modo definiunt. Quapropter existimare oportet, quemadmodum de muliere dixit poëta, ita rem se habere de omnibus,

affert decus omni fœminæ silentium:

sed non iam hoc idem viro conuenit. Quoniam autem puer imperfectus est, huius virtus scilicet non in ipso ad ipsum relata cernitur, sed ad perfectum, seu adultum, & eum qui ei præfectus & custos appositus est: itémque virtus serui ad dominum refertur. Posuimus autem, seruum ad res necessarias esse vtilem. Ex quo intelligere licet, ei exigua virtute opus esse: nimirum tanta, quanta fretus, neque propter intemperantiam, neque propter ignauiam, munus sibi à domino assignatum defugiat, aut minùs cumulatè expleat. Dubitare autem possit aliquis, si id quod à nobis est dictum, verum est, vtrùm etiam artifices virtute præditos esse oporteat, nécne. Sæpenumero enim propter intemperantiam minùs accuratè munus suum explent. An plurimum inter hos interest? nam seruus quidem vitæ socius est: ille autem distat longiùs,

& tantum ad eum virtutis attinet, quantum & ſeruitutis. Nam ſordidus & illiberalis artifex definitam & terminatam quandam ſeruit ſeruitutem. Tum ſeruus ex eorum numero eſt quæ natura conſtant. At nullus ſutor, neque quiſquam alius artifex, natura eſt artifex. Perſpicuum igitur eſt, talis virtutis effectorem & cauſam ſeruo dominum eſſe oportere: non quemquam, qui habeat ſcientiam quandam herilem, ad docenda munera ſeruilia accommodatam. Quapropter non rectè dicunt qui ſeruos ratione ſpoliant, & domini præceptum ſequi, nihil præterea, fatentur. Monendi enim ſunt ſerui, multo magis quàm filij. Sed hæc quidem hoc modo diſtincta atque explicata ſint. De vxore autem & viro, de liberis & patre, de cuiuſque eorum virtute, & quo modo alter cum altero verſari & congredi debeat; quid pulchrè quid non pulchrè fiat: & quo pacto virtutem quidem perſequi atque expetere, vitium autem fugere atque aſpernari oporteat, in eis quæ ad rerumpubl. formas pertinent, neceſſe erit diſputare, atque explicare. Quoniam enim domus quidem omnis, pars ciuitatis eſt: hæ autem domus partes; partis autem virtutem ad totius virtutem intueri oportet; neceſſe eſt magiſtratus ad ciuitatis ſtatum intuenteis, pueros & mulieres erudire: ſiquidem aliquid refert ad id vt ciuitas bona & bene morata ſit, tum pueros bonos eſſe, tum mulieres bonas. At neceſſariò refert. Nam mulieres quidem hominum liberorum pars dimidia ſunt. Ex pueris verò participes & ſocij fiunt reipubl. & ciuitatis adminiſtrationis. Quare quoniam de his quidem explicatum ac diſtinctum eſt, de reliquis autem in aliis libris dicendum eſt; omiſſa hac diſputatione, tanquam abſoluta, atque ad finem perducta, aliud dicendi initium faciamus: & primùm eorum qui aliquid de optimo reipubl. adminiſtrandæ genere dixerunt aut tradiderunt, ſententiam videamus.

καὶ τοσοῦτον ὑπερβάλλῃ ἀρετῆς, ὅσον περ καὶ δουλείας. ὁ μὲν βαύσσους τεχνίτης, ἀφωρισμένῳ τινὰ ἔχει δουλείαν· καὶ ὁ μὲν δοῦλος, τῶν φύσει· σκυτοτόμος δ' οὐθείς, οὐδὲ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶ δεῖ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τὸν διδασκαλικὸν ἔχοντα τῶν ἔργων διακονικῶν. διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες, καὶ φάσκοντες ὑπιτάξει χρῆσθαι μόνον· νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖδας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διωρίσθω * τύπον τὸν τρόπον. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, καὶ τέκνων καὶ παιδὸς, τῆς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμιλίας, τί τὸ καλῶς καὶ μὴ καλῶς ὄντι, καὶ πῶς δεῖ τὸ μὲν διώκειν, τὸ δὲ καλῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας αἰαγκαῖον * ἐπελθεῖν. ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα μέρος πόλεως, τοῦτο οἰκίας· πρὸς δὲ τὸ μέρους πρὸς πρὸς τὸ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετὴν, ἀναγκαῖον πρὸς πρὸς πολιτείαν * βλέποντας, παιδεύειν δὲ τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας· εἰσὶ δὲ διαφέρει πρὸς τὸ πρὸς πόλιν εἶ συνδαίαν, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι συνδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας συνδαίας· ἀναγκαῖον δὲ διαφέρειν. αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ κοινωνοὶ γίνονται τῆς πολιτείας. ὥστ' ἐπεὶ περὶ μὲν τούτων διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον, ἀφέντες ὡς τέλος ἔχοντας τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν ποιησάμενοι, λέγωμεν· καὶ πρῶτον ὑπισκεψώμεθα περὶ τῶν ἀποφηναμένων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

γρ. τὸ πλεῖ Plato 6. De legibus.

κ. τὸν τρόπον τοῦτον. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς,

γρ. διαλεκτέον.

κ. βλέποντα

ἐστοχάσθαι, ἐξ ὧν ἡ ἀποτέλεσις ἔργου.) οἷς ὑφαίτη μὲν ἔρια, ἀνδριαντοποιῷ δὲ χαλκός. ἔτι μὲν οὖν οὐχ ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ τῇ χρηματιστικῇ, δῆλον. τῆς μὲν γὰρ, τὸ παρεῖναι· τῆς δὲ, τὸ χρήσασθαι. τίς γὰρ ἔσται ἡ χρησομένη τοῖς ὑπὸ τῆς οἰκίας ἢ τῆς οἰκονομίας; πότερον δὲ μέρος αὐτῆς ἐστὶν, ἢ ἕτερον εἶδος, ἐπὶ διαμφισβήτησιν. εἰ γὰρ ὅστι τῇ χρηματιστικῇ θεωρῆσαι πόθεν χρήματα καὶ κτῆσις ἔσται· ἐν δὲ κτήσεις πολλὰ ἐνδέχεται μέρη, καὶ ὁ πλοῦτος· ὥστε πρῶτον ἡ γεωργικὴ πότερον μέρος ἐστὶ τῆς χρηματιστικῆς, ἢ ἕτερόν τι γένος, καὶ καθόλου ἡ περὶ τὴν τροφὴν ἐπιμέλεια καὶ κτῆσις; ἀλλὰ μὴν εἴδη γε πολλὰ τροφῆς. ἥ τε βίοι πολλοὶ, καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν· οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς. ὥστε αἱ διαφοραὶ τῆς τροφῆς ποιὰς βίους πεποίηκασι διαφέροντας τῶν ζώων. τῶν τε γὰρ θηρίων, τὰ μὲν ἀγελαῖα, τὰ δὲ σποραδικά ἐστιν, ὁπότερον συμφέρει πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς, διὰ τὸ τὰ μὲν ζωοφάγα, τὰ δὲ καρποφάγα, τὰ δὲ παμφάγα εἶναι τὴν φύσιν. ὥστε πρὸς τὰ ῥᾳστώνας ἐν τῇ αἱρέσει τὴν τούτων ἡ φύσις τοῖς βίοις αὐτοῖς διώρισεν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸ ἑκάστῳ ἡδὺ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ ἕτερα ἑτέροις, ἐν αὐτοῖς τοῖς ζωοφάγοις καὶ τοῖς καρποφάγοις οἱ βίοι πρὸς ἄλληλα διεστᾶσιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων. πολλοῖς γὰρ διαφέρουσιν οἱ τούτων βίοι. οἱ μὲν οὖν ἀργότατοι, νομάδες εἰσίν· ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν ἡμέρων τροφὴ ζώων, ἄνευ πόνου γίνεται σχολάζουσιν· διαλῃστικὸν δ' ὄντος μεταβαλλόντι τοῖς κτηνέσι δεῖ καὶ νομαῖς, ἐν αὐλοῖ ἀναγκάζονται συνακολουθεῖν, ὡς ἂν γεωργίαν ζῶσαν γεωργοῦντες· οἱ δ' ἀπὸ θήρας ζῶσι, ἐν θήρας ἕτεροι ἑτέρας· οἷον, οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, οἱ δ' ἀφ' ἁλιείας, ὅσοι λίμνας, καὶ ἕλη, ἐν ποταμοὺς, ἢ θαλάττας τοιαύτην προσοικοῦσιν· οἱ δ', ἀπ' ὀρνίθων, ἢ θηρίων ἀγρίων. ὁ δὲ πλεῖστον χρόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς γῆς ζῇ, καὶ [τῶν] ἡμέρων καρπῶν. οἱ μὲν οὖν βίοι τοσοῦτοί σχεδόν εἰσιν, ὅσοι γε αὐτοφυτον ἔχουσι τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ δι' ἀλλαγῆς καὶ καπηλείας τὴν τροφὴν, νομαδικὸς, γεωργικὸς, ληστρικὸς, ἁλιευτικὸς, θηρευτικός· οἱ δὲ πλείστοις, ἐκ τούτων ἡδέως ζῶσι, πρὸς ἃ ἀπολείπουσιν τὸν ἐπιτήδειον βίον, ἢ

Sylb. πῶν ἀναγκαῖον ἢ χρηματιστικῇ ἢ.

γε πολλοὶ

rem ſubiectam, vnde opus aliquod efficitur atque abſoluitur,) vt eſt, textori quidem lanam, ſtatuarum autem factori, æs. Non eſſe igitur idem, rationem tuendæ rei familiaris, atque artem pecuniæ quærendæ, hinc licet intelligere. huius enim eſt ſuppeditare, illius vti. Quæ enim alia erit ars, quæ vſura ſit rebus domeſticis, præter rationem tuendæ rei familiaris? Sed vtrùm pars eius ſit, an alia forma, ſeu ſpecies, controuerſia eſt. Nam ſi eius, qui ad pecuniam quærendam aptus ſit, vnde pecunia, & prædia, rerúmque partarum & quæſitarum poſſeſſio ſuppetat, prouidere; rerum autem partarum poſſeſſio & diuitiæ multas parteis complectuntur: ergo quærendum eſt primùm, vtrùm agricultura, & vniuerſè vtrùm curatio in victu parando occupata, & rerum quærendarum ſtudium, pars aliqua ſit rationis tuendæ rei familiaris, an alia quædam ſpecies. Atqui multa ſunt victus ſeu alimenti genera. Quapropter etiam multæ ſunt vitæ colendæ rationes & in multis animantibus, & in hominibus: ſine alimento enim & pabulo viui non poteſt. Itaque alimenti victúſque differentiæ, vitæ colendæ rationes in animantibus effecerunt diſſimileis ac diuerſas. Beſtiarum enim aliæ gregatim, aliæ ſparſim & vagè viuunt, vtrocumque modo eis ad paſtum expedit: propterea quòd earum aliæ animantibus, aliæ fructibus, aliæ omni pabuli genere veſcuntur. Itaque ad facilitatem commoditatémque victus, & harum rerum electionem, earum vitæ genera natura diſtinxit. Quoniam autem non eſt idem cuique iucundum natura, ſed alia alijs; etiam beſtiarum, tum earum quæ animantibus veſcuntur, tum earum quæ fructibus, viuendi genera inter ſe diſtant: itémque hominum. Multis enim rebus differunt horum vitæ genera. Omnium autem pigerrimi ac deſidioſiſſimi ſunt pecuarij, quos Græci nomadas appellant. Victus enim ab animantibus cicuribus ſine labore eis contingit, & ceſſantibus. Cùm porrò neceſſe ſit pecoribus locum mutare propter paſcua, ipſi quoque vnà ſequi coguntur, veluti viuæ agriculturæ operam dantes. Alij ex venatione viuunt: ſed alij ex alia: exempli gratia, hi ex latrocinio, illi ex piſcatu, quicũque lacus, & paludes, & fluuios, aut mare piſcationi opportunũ accolunt: alij ex aucupio, aut præda ferarũ beſtiarum. Pleriq; autem homines è terra viuũt & ex fructibus mãſuetis. Viuendi igitur genera, quæ quidẽ opera nativa conſtent, non permutatione aut cauponatione victum ſuppeditent, hæc ferè ſunt: pecuarium, in agro colendo occupatum, in latrocinando poſitum, piſcatorium, venaticum. Nonnulli porrò hæc inter ſe miſcentes iucundè viuunt: vt quæque vita egentiſſima eſt, ita eam, qua parte ei aliqua deſunt, ſupplentes, vt ſint ipſi omnibus copijs cumulati ac referti, nihilq; præterea deſiderẽt:

verbi gratia, hi pecuariam vitam cum latrocinio coniungunt, illi agriculturam cum venatione: itémque alia vitæ genera, quemadmodum vsus flagitauerit, tractant ac persequuntur. Talis igitur rerum parandarum ratio ab ipsa natura videtur omnibus tribui; vt statim ab ortu primo, sic & iam adultis ac perfectis. Etenim principiò & ab ipsa origine prima aliæ quidem animantes tantum victum vnà cum fœtu pariunt, vt satis esse possit ad alendum id quod natum est, donec ipsum sibi suppeditare alimentum possit: exempli gratia, quæcumque vermeis aut ova pariunt. Quæcumque verò animal edunt, ea genitis alimentum in seipsis continent vsque ad aliquod tempus, eius quod lac appellatur, naturam. Itaque, similiter atque fœtuum recentium ac tenerorum gratia aliquid à natura comparatum est, vnde alantur; existimare oportet scilicet etiam animalium causa stirpeis ac plantas esse natas, & hominum gratia cætera animalia: mansueta quidem tum propter vsum, tum propter victum: fera autem & agrestia, si non omnia, at certè plurima, victus, & cæteri subsidij atque adiumenti causa, vt & vestitus & alia instrumenta ex ijs comparentur. Si igitur natura nihil neque imperfectum, neque frustra facit, necesse est ea omnia hominum causa fecisse naturam. Quapropter etiam scientia rei militaris, pars erit quodammodo ad quærendum ac parandum apposita natura. Venatoria enim, pars eius est, qua vtendum est & in feras, & in eos homines, qui ad parendum imperio naturæ facti, parere nolunt: tanquam hoc bellum iustum sit natura. Vna igitur species artis ad quærendum comparatæ, quæ naturæ congruat, rationis tuendæ rei familiaris pars est: cui quidem aut suppetere oportet res necessarias, aut ipsum suppeditare, vt ex pecuniæ suppetãt ac præsto sint, quæ recondi ac reponi solẽt, tanquàm ad vitam degendam necessariæ, & ad communionem ciuitatis aut domus vtiles. Et verò ex his veræ diuitiæ videntur constare. Talis enim rerum partarum & quæsitarum copia bonis omnibus cumulata, nihilque præterea desiderans, ad bene viuendum non est infinita, quemadmodum ait Solon hoc versu:

Nulla homini finis certa hæret diuitiarum.

Hæret enim diuitijs certus aliquis finis, quemadmodum & alijs artibus. Nullum enim cuiusquam artis instrumentum, neque multitudine infinitum est, neque magnitudine immensum. Diuitiæ autem instrumentorum domesticorum & ciuilium sunt multitudo. Esse igitur genus aliquod artis quærendi naturæ congruentis, & iis qui rei domesticæ tuendæ rationem tractant, & iis qui rempubl. administrant, & propter quam causam, ex superioribus intelligere licet.

A τυγχάνει ἐλλείπων πρὸς τὸ αὐτάρκης εἶναι. ὅτι, οἱ μὲν νομαδικὸν ἅμα καὶ ληστρικόν, οἱ δὲ γεωργικὸν καὶ θηρευτικόν. ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὡς δεῖ ἡ χρεία συνεπιλαμβάνῃ, τοῦτον τὸν τρόπον διαφέρουσιν. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κτῆσις ἔστ' αὐτῆς φαίνεται τῆς φύσεως διδομένη πᾶσιν, ὥσπερ καὶ πρῶτον γενομένοις δεῖ τροφήν, ὅταν τελεωθῶσι. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς γίνεσιν, τὰ μὲν σωλήκια τῶν ζώων τοσαύτην ἔχειν

B ὡς ἱκανὸν εἶναι, μέχρις ἂν δυνήται αὐτὸ αὑτῷ πορίζειν τὸ γινόμενον· οἷον, ὅσα σκωλήκοις ἔοικε, ἢ ᾠοτοκεῖ· ὅσα δὲ ζωοτοκεῖ, τοῖς * γιγνομένοις ἔχει ἐν ἑαυτοῖς οἷον μέχρι τινὸς, τοῦτο καλουμένου γάλακτος φύσιν. ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γιγνομένοις οἰητέον, τά τε φυτὰ τῶν ζώων ἕνεκεν εἶναι, καὶ τἆλλα ζῷα τῶν ἀνθρώπων χάριν· τὰ μὲν ἥμερα, καὶ διὰ τὴν χρῆσιν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἔνεκεν· τῶν δ' ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ

C γε πλεῖστα τῆς ἐσθῆτος καὶ ἄλλης βοηθείας ἕνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθὴς, καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μηθὲν, μήτε ἀτελὲς ποιεῖ, μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν. διὸ καὶ ἡ πολεμικὴ φύσει κτητική πως ἔσται. ἡ γὰρ θηρευτικὴ, μέρος αὐτῆς· ἣν δεῖ χρῆσθαι πρός τε τὰ θηρία, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν· ὡς φύσει δίκαιον τοῦτον ὄντα τὸν πόλεμον. ἐν μὲν οὖν εἶδος

D κτητικῆς κατὰ φύσιν, τῆς οἰκονομικῆς μέρος ἐστὶν· ὃ δεῖ ἢ τοῖον ὑπάρχειν, ἢ ποιεῖν αὐτὴν ὅπως ὑπάρξει, ὧν ὄντων χρησίμων πρὸς ζωὴν διὰ παντὸς, καὶ χρησίμων εἰς κοινωνίαν πόλεως, ἢ οἰκίας. καὶ ἔοικεν ὄντ' ἀληθινὸς πλοῦτος ὁ πρὸς τούτων εἶναι. ἡ γὰρ τῆς τοιαύτης κτήσεως αὐτάρκεια, πρὸς ἀγαθὴν ζωὴν οὐκ ἄπειρός ἐστιν, ὥσπερ Σόλων φησὶ, ποιήσας,

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον
E ἀνδράσι κεῖται.

κεῖται γὰρ, ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις τέχναις. οὐδὲν γὰρ ὄργανον ἄπειρον οὐδεμιᾶς ἐστὶ τέχνης, οὔτε πλήθει, οὔτε μεγέθει. ὁ δὲ πλοῦτος, ὀργάνων πλῆθός ἐστιν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν. ὅτι μὲν τοίνυν ἐστὶ τις κτητικὴ κατὰ φύσιν τοῖς οἰκονόμοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, δῆλον.

A

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Οτι ἔστι γένος δεύτερον κτητικῆς, ἣν χρηματιστικὴν καλοῦσιν, ᾗ φύσει ἕνεστιν, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας καὶ τέχνης. εἶδη δ' αὐτῆς εἶναι δύο καπηλικὴν καὶ οἰκονομικήν.

CAPVT IX.

Secundam Quæſtuariæ ſpeciem quæ Artificialis eſt, explicat.

ΕΣΤΙ δὲ γένος δεύτερον κτητικῆς, ἣν μάλιστα καλοῦσι, καὶ δίκαιον* αὐτὴν καλεῖν, χρηματιστικὴν, δι' ἣν ὀφθεὶς δοκεῖ πέρας εἶναι πλούτου καὶ κτήσεως. ἣν ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῇ λεχθείσῃ πολλοὶ νομίζουσι διὰ τὴν γειτνίασιν. ἔστι δ' οὔτε ἡ αὐτὴ τῇ εἰρημένῃ, οὔτε πόρρω ἐκείνης. (ἔστι δὲ ἡ μὲν φύσει, ἡ δ' οὐ φύσει αὐτῆς, ἀλλὰ δι' ἐμπειρίας τινὸς καὶ τέχνης μᾶλλον.) λάβωμεν δὲ τῆς δὲ χρῆσιν ἐντεῦθεν. ἑκάστου γὰρ κτήματος διττὴ ἡ χρῆσις ἐστιν. ἀμφότερα δέ, καθ' αὑτὸ μέν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως καθ' αὑτό, ἀλλ' ἡ μὲν οἰκεία, ἡ δ' οὐκ οἰκεία τοῦ πράγματος· οἷς ὑποδήματος, ἥ τε ὑποδέσις, καὶ ἡ μεταβλητική· ἀμφότερα γὰρ ὑποδήματος χρήσεις. καὶ γὰρ ὁ ἀλλαττόμενος τῷ δεομένῳ ὑποδήματος, ἀντὶ νομίσματος ἢ τροφῆς χρῆται τῷ ὑποδήματι, ᾗ ὑπόδημα, ἀλλ' οὐ τὴν οἰκείαν χρῆσιν. οὐ γὰρ ἀλλαγῆς ἕνεκεν γέγονε. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τῶν ἄλλων κτημάτων. ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἐξ ἁπλῆς, ὃ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. ἢ καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἔστι φύσει τῆς χρηματιστικῆς ἡ καπηλικὴ· ὅσον γὰρ ἐπὶ τοῖς ἱκανοῖς αὐτοῖς, ἀναγκαῖον ἦν ποιεῖσθαι τὴν ἀλλαγήν. ἐν μὲν οὖν τῇ πρώτῃ κοινωνίᾳ, τοῦτο δ' ἐστὶν οἰκία, φανερὸν ὅτι οὐδὲν ἔργον αὐτῆς, ἀλλ' ἢ δεῖ πλείονος τῆς κοινωνίας ὄσης. οἱ μὲν γὰρ, τῶν αὐτῶν κοινωνοῦσι πάντων· οἱ δ', κεχωρισμένοι, πολλῶν πάλιν καὶ ἑτέρων· ὧν ἀναγκαῖον ἐκείνοις ἀλλάττεσθαι τοῖς μεταδοῦσι, καθάπερ ἔτι πολλὰ ποιοῦσι καὶ τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν ἀναγκαῖον τὴν ἀλλαγήν. αὐτὰ γὰρ τὰ χρήσιμα πρὸς αὐτὰ καταλλάττονται, ὑπερβάλλον δ' οὐδέν. οἷς οἶνον πρὸς σῖτον διδόντες, καὶ λαμβάνοντες, ἕκαστον τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕκαστον. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη μεταβλητικὴ, οὔτε παρὰ φύσιν,

Est autem genus aliud artis quærendi, quam appellant maximè & meritiſſimò artem pecuniæ quærendæ, propter quam nullus videtur diuitiarum & rerum quæſitarum finis eſſe: quam vnam & eandem eſſe atque eam quæ à nobis modò dicta eſt, multi exiſtimant, propter ſimilitudinem ac vicinitatem. Sed neque eadem eſt atque ea quam diximus, neque longo ab illa diſtat interuallo. (Conſtat autem earum altera, natura, altera, non natura, ſed vſu quodam potiùs & arte tractatur, atque exercetur.) Atque hinc de ea diſputandi exordium ſumamus. Vniuſcuiuſque rei, quæ paratur ac poſſidetur, duplex vſus eſt. Vterque autem per ſe quidem eſt, verùm non ſimiliter per ſe: ſed alter rei accommodatus, ac proprius: alter alienus, neque proprius: verbi gratia, calceum induere & calceum permutare. Vtroque enim modo calceo vti licet. Nam etiam qui calceum numo aut victu permutat cum eo qui eget calceo: vtitur ille quidem calceo, qua ratione calceus eſt: ſed non ex vſu proprio. Non enim permutationis cauſa factus calceus eſt. Idémque de alijs rebus quæ parantur, ac poſſidentur, ſentiendum. Nam permutandi ratio omnibus in rebus locum habet: cáque primùm quidem duxit initium ex eo quod eſt naturæ conſentaneum, quia homines aliarum rerum maiorem, aliarum minorem copiam, quàm ſatis eſſet, habebant. Ex quo licet intelligere, cauponariam, ſeu mercaturam ſordidam, quam profitentur, atque exercent ij qui ab aliis emunt, quod pluris reuendant, non eſſe partem artis pecuniæ quærendæ naturæ. nam quoad eis ſatis eſſet, eatenus rerum commutationem neceſſariò facerent. In prima igitur ſocietate, hoc eſt, in domo, perſpicuum eſt, commutatione non opus eſſe, ſed tum denique, cùm iam maior ſocietas eſt: inter illos enim eorumdem omnium erat communio: hi autem à multis ſemoti ac ſeiuncti. rurſus etiam alia communia inter ſe habebant, quæ pro cuiuſque egeſtatibus neceſſe erat inter ſe impertiri, quemadmodum etiam nunc multæ faciunt barbaræ nationes: ipſa enim vtilia cum vtilibus commutant, nihil ampliùs: vt vinum pro frumento dantes, & accipientes: & vnumquidquid aliud tale. Talis igitur permutandi ratio neque auerſa à natura eſt,

* δίκαιον] Lib. κεχρημάτικεν.

neque vlla eſt artis pecuniæ quærendæ ſpecies: ad ſupplendam enim copiam ſuis opibus inſtructam & cumulatam, naturæ conſentaneam, valebat. Ex hac tamen nata illa eſt conuenienter rationi. Cùm enim ſubſidium illud fieret magis externum ac longinquum, partim ſupportandis iis quibus egebant, partim exportandis, quibus abundabant; neceſſariò numi vſus comparatus eſt. Non enim facilis eſt ad portandum vnaquæque earum rerum quæ ſunt neceſſariæ, natura. Quapropter ad res contrahendas tale quiddam de communi ſententia conſtituerunt inter ſe dare & accipere: quod cùm eſſet è numero rerum vtilium, vſum haberet tractabilem ac facilem ad vitam degendam: quale eſt ferrum, & argentum, & ſi quid tale aliud eſt: primò quidem ſimpliciter magnitudine & pondere definitum: ad extremum verò etiam ab iis nota ſignatum, vt labore ac metiendi ponderandi defungerentur. Nota enim impreſſa eſt ad quantum ſignificandum. Numo igitur ex neceſſaria permutatione comparato ac ſuppeditato, alia ſpecies artis pecuniæ quærendæ orta eſt, mercatura cauponaria: quæ initio quidem fortaſſe ſimpliciter factitabatur: poſtea verò propter vſum & peritiam, callidiùs iam atque artificioſiùs, cùm quæreret vnde & quomodo permutando plurimum lucri faceret. Quocirca videtur ars pecuniæ quærendæ maximè in numo verſari, & eius eſſe munus, vnde maxi ma vis pecuniæ ſuppetat, videre ac diſpicere poſſe. Exiſtimatur enim diuitiarum & pecuniarum cauſa efficiens eſſe. Diuitias enim ſæpenũero ſtatuunt numorum mult tudinem, propterea quòd ars pecuniæ quærendæ, & mercura cauponaria, in hac re verſentur. Interdum verò contrà nugatorium quiddam videtur eſſe numus, & lege prorſus conſtare, nullus autẽ natura: quia vbi qui eo vtuntur, eum immutarunt, nihili eſt, neque ad vllam rem neceſſariam parandam eſt vtilis: & ſæpe euenire poteſt vt is qui numis circuomfluit, rebus d victum neceſſariis egeat. Atqui abſurdum eſt, taleis eſſe diuitias, quibus qui abundat fame periturus eſt: quẽadmodum & Midam illum fabulãtur, cùm omnia, quæ ei apponebãtur, propter optarum inexplebile, aurea fierent. Quocirca alias quærunt diuitias aliámque pecuniæ quærendæ rationem: & meritò quærunt. Alia enim pecuniæ quærendæ ratio eſt, aliæque diuitiæ: nempe naturæ congruentes & conſentaneæ. atque hæc quidem ad rationem rei familiaris tuendæ pertinet: illa autem cauponaria eſt, quæ pecuniæ effectrix eſt, non omni modo, ſed pecuniæ permutatione: & videtur hæc in numo verſari. Numus enim elementum & extremum eſt permutationis. Infinitæ igitur ſunt hæ diuitiæ quæ ab hac pecuniæ quærendę ratione proficiſcuntur.

A ὅτε χρηματιστικῆς ὄντων εἶδος οὐδὲν· εἰς
δὲ πλήρωσιν γὲ τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας
ἰὼν. οὐκ μὴν τοι αὐτὸς ἑαυτῆς ἐγίνετο οὐκεῖνο κατὰ
λόγον. ξενικωτέρας γὲ μᾶλλον ἢ βοη-
θείας τῶν εἰσαγομένων ὧν ἐδεῖτο, καὶ οὐκ ἐμπέμ-
πειν ὧν ἐπλεόναζον, ὅθεν ἀναγκαίως ἡ τοῦ νο-
μίσματος ἐπορίσθη χρῆσις. ἦν γὲ δύσκατα-
κτον ἕκαστον τῶν κατὰ φύσιν ἀναγκαίων. διὸ πρὸς
τὰς ἀλλαγὰς ἐπιδόντες τὰ σταθμητὰ καὶ μεταδό-
σεις αὐτοῖς διδόναι καὶ λαμβάνειν, ἅ τῶν
χρησίμων αὐτὰ ὄντα, εἴ τις πρὸς τὸν βίον εὐμε-
ταχείριστον πρὸς τὸ ζῆν· οἷον σίδηρος καὶ
ἄργυρος, καὶ εἴ τι ἐπιδοὺς ἕτερον· τὸ μὲν
πρῶτον ἁπλῶς ὡρισμένον μεγέθει καὶ σταθ-
μῷ· τὸ δὲ τελευταῖον καὶ χαρακτῆρα ἐπι-
βαλλόντων, ἵνα ἀπολύσῃ τῆς μετρήσεως
αὐτούς· ὁ γὰρ χαρακτὴρ ἐπὶ τῷ ποσοῦ σημ-
μεῖον. προϊόντος οὖν ἤδη νομίσματος ἐκ
τῆς ἀναγκαίας ἀλλαγῆς, θατέρου εἴδους τῆ
χρηματιστικῆς ἐγένετο, τὸ καπηλικόν· τὸ
μὲν πρῶτον ἁπλῶς ἴσως γινόμενον· εἶτα
δι' ἐμπειρίας ἤδη τεχνικώτερον, πόθεν καὶ
πῶς μεταβαλλόμενος, πλῆθος ποιήσῃ κέρ-
δους. διὸ δοκεῖ ἡ χρηματιστικὴ μάλιστα περὶ
τὸ νόμισμα εἶναι, καὶ ἔργον αὐτῆς τὸ δύ-
νασθαι θεωρῆσαι πόθεν ἔσται πλῆθος χρη-
μάτων· ποιητικὴ γὲ εἶναι τοῦ πλούτου καὶ χρη-
μάτων. καὶ γὰρ τὸν πλοῦτον πολλαχοῦ τιθέασι
νομίσματος πλῆθος, διὰ τὸ περὶ τοῦτ' εἶναι
τὴν χρηματιστικὴν καὶ τὴν καπηλικήν·
ὁτὲ δ' πάλιν λῆρος εἶναι δοκεῖ τὸ νόμισμα, καὶ
νόμος πάμπαν, φύσει δ' οὐδέν, ὅτι με-
ταθεμένων τε τῶν χρωμένων, οὐδενὸς ἄξιον,
οὔτε χρήσιμον πρὸς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων
ἐστὶ· καὶ νομίσματος πλουτῶν, πολλάκις
ἀπορήσει τῆς ἀναγκαίας τροφῆς. καίτοι ἄ-
τοπον τοιοῦτον εἶναι πλοῦτον, οὗ παρὼν λι-
μῷ ἀπολεῖται· καθάπερ καὶ τὸν Μίδαν ἐκεῖ-
νον μυθολογοῦσι διὰ τὴν ἀπληστίαν τῆς
εὐχῆς, πάντων αὐτῷ γινομένων τῶν πα-
ρατεθέντων χρυσῶν. διὸ ζητοῦσιν ἕτερόν
τι τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χρηματιστικήν, ὀρ-
θῶς ζητοῦντες. ἔστι γὰρ ἑτέρα ἡ χρηματι-
στικὴ, καὶ ὁ πλοῦτος ὁ κατὰ φύσιν· καὶ αὕτη μὲν
οἰκονομικὴ, ἡ δὲ καπηλικὴ, ποιητικὴ χρη-
μάτων, οὐ πάντως, ἀλλ' ἡ διὰ χρημάτων με-
ταβολῆς, καὶ δοκεῖ περὶ τὸ νόμισμα αὕτη
εἶναι. τὸ γὰρ νόμισμα, στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς
ἀλλαγῆς ἐστι. καὶ ἄπειρος δὴ οὗτος ὁ πλοῦ-
τος ὁ διὰ ταύτης τῆς χρηματιστικῆς.

A

CAPVT X.

Vtrùm quæstuaria ad œconomiam pertineat, elucidat.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Πότερον τῆ οἰκονομικῆ ἢ πολιτικῆ ἐστὶ ἡ χρηματιστική.

PErspicuum autem est etiam illud, de quo initio quærebatur, vtrùm ars pecuniæ quærendæ sit hominisad rem familiarem administrãdam apti; & viri reip. administrandæ periti, necne: sed hoc oporteat suppetere ac præsto esse. Quemadmodum enim homines non procreat scientia reip. administrandę, sed ijs B à natura acceptis vtitur: ita & victum natura subministret, oportet, nempe terra, aut mare, aut aliud quippiam: quomodo autem hæc sint procuranda & tractanda, ad parteis eius qui rem domesticam administrat ac procurat, pertinet. Non est enim artis textoriæ lanam facere, sed ea vti, & præterea qualis sit bona & apta, qualisve mala atque inepta, cognoscere ac iudicare. Etenim dubitare possit aliquis quamobrem ars pecuniæ quærẽdę quidem, rei domesticę administrationis particula sit, medicina autẽ non sit. Atqui bene valere oportet eos qui domi sunt: quemadmodũ viuere, & aliud quippiam necessarium. Quoniã autem aliquo modo est eius qui rem domesticã administrat, & eius qui ciuitati præest, etiam bonæ valetudinis suorum curam habere; aliquo modo nõ est, sed medici: sic & videre, vt pecunia suppetat, aliqua ratione est eius qui rem familiarem tuetur atque administrat, aliqua ratione non est, sed artis ministræ & subseruiẽtis. Maximè autem, quemadmodum antè dictum est, eam præsto esse oportet natura. Naturæ enim mu- D nus est, victum ei quod procreatum est, præbere. Omni enim eius vnde oritur, reliquum, victus est. Quare ea pecunię quærendę ratio, naturæ consentanea omnibus est, quę est à fructibus & animalibus. Cùm sit autem ea duplex, quemadmodum diximus, & altera quidem sit cauponaria, altera ad rem familiarem tuendam pertinens: & hæc quidem necessaria sit & laudetur: illa autem, quæ in permutatione numi consistit, meritò vituperetur (non enim naturę consentanea est, sed in ea alter ab altero lucrum aucupatur,) optima ratione omnibus in odio est ratio fœneratrix, quòd ab ipso numo quęstus fiat, & non ad quã rem paratus est, vsurpent. Permutationis enim gratia natus est: fœnus autem eum auget, & multiplicat. vnde etiam apud Græcos hoc nomen reperit: (τόκος enim à pariendo, quod illi dicunt τίκτειν, manauit: & apud Latinos, fœnus à fœtu:) Similia enim sunt ea quæ pariuntur, ijs quę gignunt & procreant. In fœnore autem, pecunia pecunię partus ac fœtus est. Quapropter maximè omnium quærendę pecuniæ rationum abhorret hęc à natura.

ΔΗΛΟΝ δὲ καὶ ὃ ἀπορούμενον ἐξ ἀρχῆς, πότερον τῆ οἰκονομικῆ καὶ πολιτικῆ ἐστὶν ἡ χρηματιστική, ἢ οὔ, ἀλλὰ δεῖ τοῦτο μὲν ὑπάρχειν (ὥσπερ γὰρ καὶ αἱ θεῶπαι οὐ ποιοῦσι τὴν πολιτικήν, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως χρῆται αὐτοῖς· οὕτω καὶ ἔοικεν ἡ φύσις δεῖν παρασκευάσαι γῆν, ἢ θάλατταν, ἢ ἄλλό τι.) ἐκ τούτων, ὡς δεῖ, ταῦτα διοικεῖσθαι παραδίδωσι τὸν οἰκονόμον. οὐ γὰρ τῆς ὑφαντικῆς ἔργα ποιῆσαι, ἀλλὰ χρήσασθαι αὐτοῖς· καὶ γνῶναι δὲ τὸ ποῖον χρηστὸν καὶ βλαπτηδόν, ἢ φαῦλον καὶ ἀνεπιτηδόν. καὶ γὰρ ἀπορήσειεν ἄν τις διὰ τί, ἡ μὲν χρηματιστικὴ μέρος τῆς οἰκονομίας, ἡ δ' ἰατρικὴ οὐ μέρος· καίτοι δεῖ ὑγιαίνειν τοὺς ἐν τῆ οἰκίᾳ, ὡσπερ ζῆν, ἢ ἄλλό τι τῶν ἀναγκαίων· ἐπεὶ δ', ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, καὶ τοῦ ἀρχοντος, καὶ ἐκεῖ τῆς ὑγιείας ἰδεῖν· ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ τοῦ ἰατροῦ· οὕτω δὲ καὶ τῶν χρημάτων, ἔστι μὲν ὡς τοῦ οἰκονόμου, ἔστι δ' ὡς οὔ, ἀλλὰ * τῆς ὑπηρετικῆς· μάλιστα δ', καθάπερ εἴρηται πρότερον, δεῖ φύσει τοῦτο ὑπάρχειν. φύσεως γάρ ἐστιν ἔργον, τροφὴν τοῖς γεννηθεῖσι παρέχειν· παντὶ γὰρ ἐξ οὗ γέγονε, τροφὴ τὸ λειπόμενόν ἐστι. διὸ καὶ φύσει ἐστὶν ἡ * χρηματιστικὴ πᾶσιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν, καὶ τῶν ζώων. διπλῆς δ' οὔσης αὐτῆς, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ τῆς μὲν καπηλικῆς, τῆς δ' οἰκονομικῆς· καὶ ταύτης μὲν, ἀναγκαίας καὶ ἐπαινουμένης, * τῆς δὲ μεταβλητικῆς ψεγομένης δικαίως· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀλλήλων ἐστὶν ὠφελεῖσθαι μισητὸν δὲ καὶ τοκογλυφικὴ, διὰ τὸ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν, καὶ οὐκ ἐφ' ὃ παρῆλθεν ἐποίησεν. ὁ γὰρ τόκος αὐτὸ ποιεῖ πλέον· ὄθεν καὶ τοὔνομα τοῦτ' εἴληφεν· ὅμοια γὰρ τὰ γινόμενα τοῖς γεννῶσιν αὐτά ἐστιν· ὁ δὲ τόκος γίνεται νόμισμα νομίσματος· ὥστε [καὶ] μάλιστα παρὰ φύσιν ἐστὶ τῶν χρηματισμῶν ἐστιν.

γρ. τῆς κύριος ὑπηρετικῆς.

Suspectus locus: de quo & sequẽtibus, vide Zuing.

Zuing. τῆς δὲ καπηλικῆς

Tom. III.

A

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Διωρικὼς περὶ χρηματιστικῆς τὰ περὶ τὴν γεωργίαν, τὰ περὶ τὴν χρῆσιν διέρχεται.

ΕΠΕΙ δὲ [τὰ] περὶς τὴν γεωργίαν διωρίκαμεν ἱκανῶς, τὰ περὶς τὴν χρῆσιν δεῖ διελθεῖν. πάντα δὲ τὰ τοιαῦτα, τὴν μὲν θεωρίαν ἐλευθέραν ἔχει, τὴν δ' ἐμπειρίαν ἀναγκαίαν· ἔστι δ' χρηματιστικῆς μέρη χρήσιμα, τὰ περὶ τὰ κτήματα ἐμπειρίαν ἔχειν, ποῖα λυσιτελέστατα, καὶ ποῦ, καὶ πῶς· οἷς ἵπποι κτῆσις ποία ἂν εἴη, καὶ βοῦς, καὶ ποιμνίων, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ζώων. δεῖ γὰρ ἐμπειρίαν ἔχειν περὶς ἄλληλα τούτων τίνα λυσιτελέστατα, καὶ ποῖα ἐν ποίοις τόποις· ἄλλα γὰρ ἐν ἄλλοις βέλτιον χώραις. εἶτα περὶ γεωργίας, καὶ ταύτης ἤδη ψιλῆς τε καὶ πεφυτευμένης, καὶ μελιττουργίας, καὶ τῶν ἄλλων ζώων τῶν πλωτῶν ἢ πτηνῶν, ἀφ' ὅσων ἔστι τυγχάνειν βοηθείας. τῆς μὲν οὖν οἰκειοτάτης χρηματιστικῆς ταῦτα μέρεα καὶ τρόπα. τῆς δὲ μεταβλητικῆς μέγιστον μὲν ἐμπορία· καὶ ταύτης μέρη τρία, ναυκληρία, φορτηγία, παράστασις. διαφέρει δὲ τούτων ἕτερα ἑτέρων, τῷ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα εἶναι, τὰ δὲ πλείω πολλῷ ὀφελεῖν τὸν ἐπιχειροῦντα. δανεισμὸς ἦν, τοκισμός· τόκος ἦν, μιαρώτατον. τούτων δ' ἕτερα μὲν, τῶν βεβαίων τυχεῖν ἐστὶν, τῶν ἀτύχων καὶ τῷ σώματι μόνον χρησίμων. τόκος δὲ εἶδος χρηματιστικῆς, μεταξὺ τούτων καὶ τῆς τρίτης. ἔχει γὰρ καὶ τῆς κατὰ φύσιν τι μέρος, καὶ τῆς μεταβλητικῆς, ὅσα ἀπὸ γῆς καὶ τῶν ἀπὸ γῆς γινομένων, ἀκάρπων μὲν, χρησίμων δὲ· οἷς * ὑλοτομία τε καὶ πᾶσα μεταλλευτική. αὕτη δ' πολλῶν ἤδη σχεδὸν εἴληφε χώραν. πολλαὶ γὰρ εἰσὶ τῶν ἐκ γῆς μεταλλευομένων ὕλαι. περὶ ἑκάστου δὲ τούτων, καθόλου μὲν εἰρῆσθαι καὶ νῦν· ὅσῳ δ' τις μέσως ἀκριβολογεῖσθαι, χρήσιμον μὲν τοῖς ἔργοις, φορτικὸν δ' ὁ ἐπιμορφεῖσθαι.

χ. πίπρων, mendosissimè.

χ. ὑλοτομία

CAPVT XI.

Quæstuariæ Theoriæ explicata, de ijs quæ ad Praxin eiusdem faciunt, disputat.

QVoniam autem, quæ ad cognitionem pertinent, satis explicauimus ac distinximus, quæ ad vsum referuntur, persequi nos oportet. Omnia porrò hæc huiusmodi, cognitionem quidem & contemplationem habent liberalem, vsum verò atque experientiam necessariam. Sunt igitur rationis pecuniæ quærendæ partes vtiles hæ primùm, vsu atque experientia didicisse, quales res possessæ, sint vtilissimæ atque opportunissimæ, & vbi, & quomodo: verbi gratia, equorum aut boum, aut pecudum qualis sit possessio, itémque aliorum animalium. Oportet enim vsu didicisse, & quænam horum inter se comparata sint vtilissima, & qualia qualibus in locis: aliorum enim aliis in locis vbertas & prosperitas est. Deinde de agricultura cognouisse; eáque tum nuda, tum consita: & de apum curandarum aliarúmque animantium aut aquatilium aut volatilium, ex quibus aliquid opis aut adiumenti consequi licet, ratione. Artis igitur pecuniæ quærendæ, nobis coniunctissimæ, maximéque propriæ, hæ sunt primæ partes, primáque primordia. Eius autem pecuniæ quærendæ rationis, quæ in permutatione posita est, pars prima & maxima, est mercatura. Atque huius partes sunt tres, vna quæ fit nauibus: altera, quæ plaustris aut iumentis: tertia, quæ sine labore aut periculo vecturæ, ijsdem in locis, vbi merx nata est, factitatur, quam παράστασιν vocant Græci. Differunt autem hæ inter se, quòd aliæ sint tutiores, minúsque periculósæ, aliæ maiorem fructum ferant. Secunda pecuniæ quærendæ rationis pars, est fœneratio: tertia, operæ locatio, siue opera mercenaria. Huius autem duæ sunt partes, altera artium sordidarum, atque illiberalium: altera earum quæ sunt artis expertes, & corpore dumtaxat vtiles sunt. Tertia autem rationis pecuniæ quærendæ species, inter hanc & primam interiecta est. Habet enim & partem aliquam eius, quę consentanea naturę est, & eius, quæ permutatione constat. Eam dico, quæ pecuniam ò terra, atque ex ijs quæ terra nata sunt, quærit, fructu carentibus quidem illis, sed tamen vtilibus: qualis est syluę siue materię excisio, & ars omnis, quæ ad metallorũ effossionẽ pertinet. Hæc autẽ multa iã cõplectitur genera. Multæ enim sunt earũquæ è terra effodiuntur, rerũ formæ, multæque species. De vnaquaq; porrò harũ dictũ quidẽ est vniuersè etiã nũc: subtiliter autẽ, & tenuiter singulas parteis persequẽndo, de iis disputare, vtile illud quidẽ est ad operas & effectiones, sed in eis immorari, ineptũ ac putidũ.

Sunt autem eæ operæ artificioſiſſimæ, in quibus minimum fortunæ relictum eſt loci: Sordidiſſimæ verò, in quibus corpora maximè deformantur & corrumpuntur: Seruiliſſimæ porrò, in quibus corporum plurimus eſt vſus. Ignobiliſſimæ denique, in quibus minimum præterea virtutis requiritur. Quoniam autem his de rebus à nonnullis ſcriptum eſt, vt à Charete Pario, & ab Apollodoro Lemnio, de agricultura tum nuda, tum conſita ac veſtita, itémque ab aliis de aliis: hæc quidem ex his cognoſcat, cui ea ſcire curæ eſt. præterea verò etiam quæ diſpersè dicuntur, quibus aliqui pecuniæ quærendæ ſtudentes, rem ſuam bene & ex ſententia geſſerunt, ea colligere oportet. hæc enim omnia iis vtilia ſunt, qui ſtudium pecuniæ quærendæ magnifaciunt. Cuiuſmodi eſt etiam illud Thaletis Mileſii, (nam hoc inuentũ quoddam acutum eſt ad pecuniam parandã accommodatum. quanquam illi quidem id propter ſapientiam attribuunt: veruntamen aliquid eſt vniuersè fortaſſe præceptum.) Cùm enim ei paupertatem vitio verterent atque exprobrarent, tanquam ſapientiæ ſtudium inutile ſit; aiunt, eum, cùm ex aſtrologia intellexiſſet olearum vbertatem fore, hyeme nõdum exacta, paucorum numorum copia inſtructum, omnia olei conficiendi loca & quæ Mileti, & quæ in Chio eſſent, datis arrhabonibus paruo conduxiſſe, quippe cùm licitator nullus, qui mercedem augeret, extitiſſet. Vbi autem tẽpus venit, cùm multa ſimul & ſubitò quærerentur, illis ſuo arbitratu, & quanti vellet elocatis & traditis, multis pecuniis coactis, oſtendiſſe, facile eſſe philoſophis, ſi velint, diteſcere: ſed hoc, non eſſe, in quod ſtudium ſuum conferunt. Thales igitur hoc modo dicitur ſapientiæ ſuæ ſpecimen edidiſſe. Eſt autem, quemadmodum diximus, vniuersè hoc tale genus ad pecuniam faciendam accommodatum, ſi quis poſſit ſibi vni ſingularem vendendi facultatem conciliare. Quare & nonnullæ ciuitates hanc ſibi viam ad pecuniam parandam, cùm eius indigent, muniunt. Aſſequuntur enim vt ſinlarem rerum venalium vendendarum facultatatem ſolæ habeant. In Sicilia autem quidam numis apud eum conditis ac poſitis, ferrum omne ex ferrariis officinis conuertit & coëmit. Poſtea vbi ex mercatibus conuenerunt mercatores, ferrum omne ſolus vendebat, non ita immoderatè auctio pretio: verumtamen talentis quinquaginta expenſis, centum lucrifecit. Quod cùm audiſſet Dionyſius, pecuniæ quidem ſecum exportandæ ei poteſtatem fecit, verùm Syracuſis eum ampliùs manere vetuit, tanquam qui vias pecuniæ faciendæ repeririſſet, ſuis rebus ac rationibus inutiles.

A εἰσὶ γ' τεχνικώτατοι μὲν τῶν ἐργασιῶν, ὅπου ἐλάχιστον [τῆς] τύχης· βαναυσότατοι δὲ, ἐν αἷς τὰ σώματα λωβῶνται μάλιστα· δουλικώτατοι δὲ, ὅπου τῶν σώματος πλῆσται χρήσις· ἀγχινέστατοι δὲ, ὅπου ἐλάχιστον σπουδεῖ ἀρετῆς. ἐπεὶ δ' ἔστιν οἷσιος γεγραμμένα περὶ τούτων, οἷς Χαρήτη δὲ τοῦ Παρίου, καὶ Ἀπολλοδώρῳ τοῦ Λημνίῳ, περὶ γεωργίας, καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης· ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων· ταῦτα μὲν ἐκ τούτων θεωρείτω, ὅτῳ ἐπιμελές· ἔτι δὲ καὶ τὰ λεγόμενα σποράδην, δι' ὧν ἐπιτυγχάσιν ἔνιοι χρηματιζόμενοι, δεῖ συλλέγειν. πρῶτα γὰρ ὠφέλιμα ταῦτ' ἐστὶ τοῖς ἡμῶσι περὶ χρηματιστικήν· οἷς καὶ ὁ Θαλεὼ τοῦ Μιλησίου. τοῦτο γάρ ἐστι κατεγνωσμένα τὴ χρηματιστικήν, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν διὰ τὴν σοφίαν προσάπτουσι, τυγχάνει δὲ καθόλου τι ὄν. ἐνίοτε γὰρ ἀπορίζοντων αὐτῶν διὰ τὴν πενίαν, ὡς B ἀνωφελοῦς τῆς φιλοσοφίας οὔσης, κατεγνωσμένα φασὶν αὐτὸν ἐλαιῶν φορὰν ἐσομένην, ἐκ τῆς ἀστρολογίας, ἔτι χειμῶνος ὄντος, ἀπορήσαντα χρημάτων ὀλίγων, ἀρραβῶνας δόντα τῶν ἐλαιουργιῶν, ἁπάντων τῶν τε Μιλήτου καὶ Χίου πρίασθαι, ὀλίγου μισθωσαμένου, ἄτε μηδενὸς ἐπιβάλλοντος· ὡς δ' ὁ καιρὸς ἦκε, πολλῶν ζητουμένων ἅμα καὶ ἐξαίφνης, ἐκμισθοῦντα ὃν τρόπον ἠβούλετο, πολλὰ C χρήματα συλλέξαντα, ὅτι δεῖξαι ὅτι ῥᾴδιόν ἐστι πλουτεῖν τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' οὐ τοῦτ' ἐστὶ τῶν ἀπουδαζόντων. Θαλῆς μὲν οὖν λέγεται τοῦτον τὸν τρόπον ἐπίδειξιν ποιήσασθαι τῆς σοφίας. ἔστι δ', ὥσπερ εἴπομεν, καθόλου τὸ τοιοῦτον χρηματιστικόν, ἐάν τις δύνηται μονοπωλίαν αὐτῷ κατασκευάζειν. διὸ καὶ τῶν πόλεων ἔνιαι τοῦτον ποιοῦνται τὸν πόρον, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων· μονοπωλίαν γὰρ τῶν ὠνίων ποιοῦσιν. ἐν Σικελίᾳ δέ τις τιθέντος D πρὸ ἀπονομίσματος, συνεπρίατο πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων. μετὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἀφίκοντο ἐκ τῶν ἐμπορείων οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος, οὐ πολλοῦ ποιήσας ἐπαρτολιῶ τῆς τιμῆς· ἀλλ' ὅμως ὅτι τοῖς πεντήκοντα ταλάντοις ἐπέλαβεν ἑκατόν. τοῦτο μὲν οὖν ὁ Διονύσιος αἰσθόμενος, τὰ μὲν χρήματα ἐκέλευσεν ἐκκομίσασθαι· μὴ μέντοι γ' ἔτι μένειν ἐν Συρακούσαις, ὡς πόροις δυσχεραίνοντα τοῖς αὑτοῦ πραγμάσιν ἀσυμφόροις.

ὁ μὲν τοι * ὅρραμα Θάλεω καὶ * Ἰούτω ταὐτόν ἐστιν· ἀμφότεροι γὰρ ἑαυτοῖς ἐτέχνασθαι μονοπωλίαν. χρήσιμον δὲ γνωρίζειν ταῦτα καὶ τοῖς πολιτικοῖς. πολλαῖς γὰρ πόλεσι δεῖ χρηματισμοῦ, καὶ τοιούτων πόρων, ὥσπερ οἰκίᾳ· μᾶλλον δ', ὅσῳπερ οἰκίας καὶ πολιτεύονται τῶν πολιτευομένων ταῦτα μόνον.

A Thaleti tamen & huic de quo proximè locuti sumus, idem propositum fuit, quod intuerentur ac spectarent. Vterque enim callidè excogitauit & machinatus est, quo pacto solus vendēdi potestatem haberet. Vtile autem est hæc cognoscere ciuitatum rectoribus. Multis enim ciuitatibus opus est pecuniæ faciendæ ratione, & talibus rei numariæ facultatibus, quemadmodum & domui: atque adeò magis. Quapropter nonnulli ex ijs qui ciuitates regunt ac moderantur, hæc duntaxat in republ. administranda prouident, ac procurant.

B

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ λοιπῶν δύο τῆς οἰκονομικῆς μερῶν, τῆς τε πατρικῆς καὶ τῆς γαμικῆς.

CAPVT VIII.

De reliquis duabus societatibus domesticis, Coniugali & Patria, agit.

ΕΠΕΙ δὲ τρία [μέρη] τῆς οἰκονομικῆς ἐστιν, ἓν μὲν δεσποτικὴ, περὶ ἧς εἴρηται πρότερον· ἓν δ', πατρικὴ· τρίτον δὲ, γαμική· καὶ γὰρ γυναικὸς ἀρχὴν καὶ τέκνων, ὡς ἐλευθέρων μὲν ἀμφοῖν, οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασιλικῶς· τὸ, τε γὰρ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον, (εἰ μή που συνέστηκε παρὰ φύσιν·) καὶ ὁ πρεσβύτερον καὶ τέλειον, τοῦ νεωτέρου καὶ ἀτελοῦς. ἐν μὲν οὖν ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ταῖς πλείσταις μεταβάλλει τὸ ἄρχον καὶ τὸ ἀρχόμενον. ἐξ ἴσου γὰρ εἰ βούλεται τὴν φύσιν, καὶ διαφέρειν μηδέν· ὅμως δὲ, ὅταν τὸ μὲν ἄρχῃ, τὸ δὲ ἄρχηται, ζητεῖ διαφορὰν εἶδος καὶ σχήμασι, καὶ λόγοις, καὶ τιμαῖς· ὥσπερ καὶ Ἄμασις εἶπε τὸν περὶ τοῦ ποδανιπτῆρος λόγον. ὁ δ' ἄρρεν ἀεὶ πρὸς τὸ θῆλυ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. ἡ δὲ τῶν τέκνων ἀρχὴ, βασιλική. τὸ γὰρ γεννῆσαι, καὶ τῷ φιλεῖν ἄρχειν, καὶ τῷ προσέχειν ἐστίν· ὅπερ ἔστι βασιλικῆς εἴδος ἀρχῆς. διὸ καλῶς Ὅμηρος τὸν Δία προσηγόρευσεν εἰπών,

---πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

τὸν βασιλέα τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὸν βασιλέα διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δ' εἶναι τὸν αὐτόν· ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον.

Herodotus Euterpe.

QVoniam autem treis parteis rationis tuendæ rei familiaris esse diximus: vnam, rationem herilem, seu ad imperium domini in seruos pertinentem, de qua antea dictum est: C alteram, patriam, quæ spectat ad auctoritatem patris in liberos: tertiam, nuptialem, quæ refertur ad principatum viri in vxorem: etenim vir in vxorem & in filios imperium habet: atque in vtrosque sanè vt in personas liberas: verùm non eodem genere imperij: sed in vxorem quidem ciuiliter, in filios verò, regiè. Nam & mas ad principatum obtinendum aptior est quàm fœmina, natura: (nisi fortè ita comparatus est, vt à natura desciuerit) & natu grandior, & iam adultus, atque ætate corroborata, quàm iunior & adolescens, ætate immatura. In ciuilibus igitur magistratibus mutatur atque alternat id quod imperat, & quod D imperio paret. Ciuis enim æqualis debet esse natura, nihilque differre. Veruntamen cùm aliud imperat, aliud imperio paret, postulant vt inter se differant & vestitu, & sermonibus, & honoribus: quemadmodum is quem habuit Amasis de vase, in quo lauabantur pedes, sermo declarat. At mas ad fœminam semper hoc modo se habet. Imperium autem in liberos est regium. Nam quod procreauit, tum amoris abundantia, tum temporis antiquitate, debet imperare; quod est regij imperij E genus. Quocirca præclarè Homerus Iouem hoc nomine appellauit, his verbis:

--hominum pater atque deorum.

qui horum omnium rex est. Regem enim natura quidem differre oportet, sed genere eundem esse; quod accidit grandiori natu, cum eo qui iunior sit, comparato; & ei qui procreauit, cum filio.

A

CAPVT XIIII.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Forma Societatum domeſticarum, Virtus ſcilicet œconomica, declaratur.

Απορίαν, πότερον εἰσὶ καὶ ἀρχομένων, οἷς δούλων, γυναικὸς, τέκνων· ἔστι δὲ καὶ τεχνίτῃ, ἀρεταὶ, ἀλλ' οὐ τῶν ἀρχόντων μόνον.

PErſpicuum igitur eſt, domus adminiſtrationem plus ſtudij ponere, maiorémque diligentiam adhibere debere in hominibus, quàm in inanimorum poſſeſſione; & in horum virtute, quàm in poſſeſſionis, quas diuitias appellamus; & in liberis, quàm in ſeruis. Primùm igitur de ſeruis dubitare poſſit aliquis, ſitne ſerui virtus aliqua alia præter eas quæ ad inſtrumenta, & quæ ad miniſteria pertinent, his honoratior; verbi gratia, temperantia, & fortitudo, & iuſtitia, & aliquis ex aliis talibus habitibus; an verò nulla ſit, præter miniſteria ad corpus pertinentia. Dubitationem porrò habet, vtrumcumque dixeris. Nam ſiue eſt, quid à liberis differant? ſiue non eſt, cùm ſint homines, & rationis participes, dictu abſurdum eſt. Propemodum autem idem eſt, quod quæritur in vxore & filio, vtrùm etiam horum ſint virtutes, & oporteátne vxorem eſſe temperantem, & fortem, & iuſtam; & vtrùm puer ſit intemperans, & temperans, nécne. Et vniuersè igitur hoc eſt conſiderandum de eo qui paret imperio natura, & eo qui præeſt atque imperat, vtrùm ſit eadem vtriuſque virtus, an alia. Nam ſi vtrumque oportet præſtantis probitatis eſſe participem, quamobrem oporteat modis omnibus & perpetuò hunc præeſſe, illum imperio ſubiectum eſſe? Neque enim fieri poteſt vt eo inter ſe differant quòd magis & minùs probitatis ſint participes. Parêre enim imperio, & imperare, ſpecie differunt: magis & minus autem nihil ſpecie differunt. Quòd ſi alterum quidem probitatis eſſe participem oportet, alterum non oportet, dictu mirum. Nam ſiue is qui debet imperare, non erit temperans & iuſtus, quomodo bene imperabit? ſiue qui imperio ſubiectus eſſe debet, non erit, quomodo imperio bene parebit? Cùm ſit enim intemperans & nequam, nihil faciet eorum quæ facere conuenit. Perſpicuum igitur eſt, neceſſariò vtrumq; virtutis participẽ eſſe debere; ſed eius eſſe quaſdam differentias; quẽadmodum ij qui præſunt natura, & ſubiecti ſunt imperio natura, inter ſe differũt. Atque hoc ſtatim in anima prõptum atq; explicatum eſt. In ea enim alterum eſt, quod præſit natura; alterum, quod imperio ſubiectum ſit; quorum virtutes diſpares inter ſe ac diſſimileis eſſe dicimus, videlicet eius quod rationis eſt compos, & eius quod rationis expers eſt.

Φανερὸν δ' οὕτω ὅτι πλείων ἡ σπουδὴ τῆς οἰκονομίας περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ περὶ τὴν τῶν ἀψύχων κτῆσιν, καὶ περὶ τὴν ἀρετὴν τούτων, ἢ περὶ [τὴν] τῆς κτήσεως, ἣν καλοῦμεν πλοῦτον· καὶ τῶν ἐλευθέρων μᾶλλον ἢ δούλων. πρῶτον μὲν οὖν περὶ δούλων ἀπορήσειέν αὖ τις, πότερόν ἐστιν ἀρετή τις δούλου παρὰ τὰ ὀργανικὰς καὶ διακονικὰς ἄλλη καὶ μείζω τούτων, οἷς σωφροσύνη, καὶ ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἕξεων, ἢ οὐκ ἔστιν οὐδεμία παρὰ τὰς σωματικὰς ὑπηρεσίας. ἔχει γὰρ ἀπορίαν ἀμφοτέρως. εἴτε γὰρ ἔστι, τί διοίσουσι τῶν ἐλευθέρων; εἴτε μή ἐστιν, ὄντων ἀνθρώπων, καὶ λόγου κοινωνούντων, ἄτοπον. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτον ἔστι ὃ ζητοῦμεν περὶ τε γυναικὸς καὶ παιδὸς, πότερα καὶ τούτων εἰσὶν ἀρεταὶ, καὶ δεῖ τὴν γυναῖκα εἶναι σώφρονα καὶ ἀνδρείαν, καὶ δικαίαν· καὶ παῖς ἔστιν ἀκόλαστος καὶ σώφρων, ἢ οὔ; καθόλου δὴ τοῦτ' ἔστι σκεπτέον περὶ ἀρχομένου φύσει καὶ ἄρχοντος, πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ, ἢ ἑτέρα. εἰ μὲν γὰρ δεῖ ἀμφοτέρους μετέχειν καλοκἀγαθίας, διὰ τί τὸν μὲν ἄρχειν δεῖ ὅλως, τὸν δὲ ἄρχεσθαι καθάπαξ; οὐδὲ γὰρ πᾶν μᾶλλον καὶ ἧττον οἷόν τε διαφέρειν· ὃ μὲν γὰρ ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν, εἶδει διαφέρει· ὃ δ' μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδέν. εἰ δὲ τὸν μὲν δεῖ, τὸν δὲ μή, θαυμαστόν. εἴτε γὰρ ὁ ἄρχων μὴ ἔσται σώφρων καὶ δίκαιος, πῶς ἄρξει καλῶς; εἴθ' ὁ ἀρχόμενος, πῶς ἀρχθήσεται καλῶς; ἀκόλαστος γὰρ ὢν καὶ δειλὸς, οὐδὲν ποιήσει τῶν προσηκόντων. φανερὸν οὖν, ὅτι ἀνάγκη μὲν μετέχειν ἀμφοτέρους ἀρετῆς, ταύτης δ' εἶναι διαφορὰς, ὥσπερ καὶ τῇ φύσει ἀρχομένων. καὶ τοῦτο βιβλίοις ὑφήγηται πρὸς τὴν ψυχήν. ὁ μὲν γὰρ ἔστι φύσει, ὃ μὲν ἄρχον, ὃ δ' ἀρχόμενον· ὧν ἑτέραν φαμὲν εἶναι ἀρετὴν, οἷον τοῦ λόγου ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλόγου.

δῆλον δέοιεν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχει καὶ περὶ τἄλλων. ὥστε φύσει τὰ πλείω ἄρχοντα καὶ ἀρχόμενα. ἄλλον γὰρ τρόπον ὁ ἐλεύθερος τοῦ δούλου ἄρχει, καὶ ὁ ἄρρην παιδὸς καὶ πάντα ὁμοίως ἔχει μὲν τὰ μόρια τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὑπάρχει διαφερόντως. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ὅλως οὐκ ἔχει τὸ βουλευτικόν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μέν, ἀλλ' ἄκυρον· ὁ δὲ παῖς, ἔχει μέν, ἀλλ' ἀτελές. ὁμοίως δὴ τοῖνυν αἰεὶ καὶ περὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς ὑποληπτέον ἐστὶν μὲν μετέχειν πάντας, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅσον ἑκάστῳ ἔργον τοῦ αὐτοῦ ἔργου. διὸ τὸν μὲν ἄρχοντα τελείαν ἔχειν δεῖ τινὰ ἠθικὴν ἀρετήν. τὸ γὰρ ἔργον ἁπλῶς τοῦτ' ἐστὶν ἀρχιτέκτονος· ὁ δὲ λόγος ἀρχιτεκτόνων· τὴν δ' ἄλλων ἑκάστου, ὅσον ὑπηρετικὰ ἑαυτοῖς. ὥστε φανερὸν ὅτι ἔστιν ἠθικὴ ἀρετὴ τῶν εἰρημένων πάντων, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ σωφροσύνη γυναικὸς, καὶ ἀνδρός. οὐδ' ἀνδρία, καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ φέτο Σωκράτης. ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχικὴ ἀνδρία, ἡ δ', ὑπηρετική. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἄλλας. δῆλον δ' ἔτι τοῦτο καὶ μᾶλλον ἐπισκοποῦσι καθόλου γὰρ οἱ λέγοντες ἐξαπατῶσιν ἑαυτούς, ὅταν ὅλως ἔχειν τινὰ ψυχὴν, ἀρετὴν, ἢ ὀρθοτομεῖν, ἢ τι τῶν τοιούτων. πολὺ γὰρ ἄμεινον λέγουσιν οἱ ἐξαριθμοῦντες τὰς ἀρετάς, ὥσπερ Γοργίας, τῶν οὕτως ὁριζομένων· δεῖ δή, ὥσπερ ὁ ποιητὴς εἴρηκε περὶ γυναικὸς, οὕτω νομίζειν ἔχειν περὶ πάντων.

Sophoc. Aiace. ---γυναικὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.

ἀλλ' ἀνδρὶ οὐκέτι τοῦτο. ἐπεὶ δ' ὁ παῖς ἀτελὴς, δῆλον ὅτι τούτου μὲν καὶ ἡ ἀρετὴ οὐκ αὐτὸ πρὸς αὑτὸν ἐστὶν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τελέσαντα, καὶ τὸν ἡγεμόνα. ὁμοίως δὲ καὶ δούλου πρὸς δεσπότην. ἔθεμεν δὲ πρὸς τὰ χρήσιμα εἶναι τὸν δοῦλον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴς δεῖ τινα μετρίας, καὶ τοσαύτης ὅπως μήτε διὰ ἀκολασίαν, μήτε διὰ δειλίαν ἐλλείπῃ τὸ ἔργον. ἀπορήσαι δ' ἄν τις τῶν εἰρημένων εἰ ἀληθὲς, λέγω καὶ τοὺς τεχνίτας δεῖσθαι ἀρετῆς· πολλάκις γὰρ διὰ ἀκολασίαν ἐλλείπουσι τὸ ἔργον· ἢ διαφέρει τούτων πλεῖστον. ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, κοινωνὸς ζωῆς· ὁ δὲ, φαυλότερον,

A Licet igitur intelligere ita rem se habere etiam in aliis. Quare complura imperant natura, & imperio parent. Alio enim modo liber seruo præest, & mas fœminæ, & vir puero; & in omnibus insunt animi particulæ: sed dissimili modo insunt. Seruus enim omnino & vniuersè non habet consultandi facultatem: fœmina habet illam quidem, sed irritam & imbecillam: puer habet ille quidem, sed imperfectam. Similiter igitur & in virtutibus moralibus rem se habere necesse est: atque existimandum est, omneis quidem earum participes esse opor-
B tere, verùm non eodem modo, sed quantum quisque postulat ad munus suum obeundum. Quapropter eum quidem, qui præesse debet, virtute morali perfecta præditum esse oportere; (is enim munere fungitur simpliciter & absolutè, qui aliis præcipit ac præscribit quod faciant: ratio autem præcipiendi & præscribendi ius obtinet:) aliorum verò vnumquemque, tanta quanta in eos cadit, quantáque ad eos perC uenire potest. Itaque perspicuum est, ad eos omneis, qui à nobis dicti sunt, virtutem moralem pertinere: neque eandem mulieris & viri esse temperantiam, neque fortitudinem, neque iustitiam, quemadmodum putabat Socrates: sed hanc quidem esse ad imperandum accommodatam, illam ad parendum ac ministrandum. Similiter porrò seres habet & in aliis. Hoc autem iis erit in promptu & patebit, qui singillatim potiùs, & in partibus rem considerabunt. Nam qui vniuersè dicunt, virtutem esse bonum animi habitum, aut rectam rationem, aut aliquid tale, ij se ipsi fallunt. Multi enim, qui virtutes enumerant, quemadmodum Gorgias, D meliùs dicunt, quàm qui hoc modo definiunt. Quapropter existimare oportet, quemadmodum de muliere dixit poëta, ita rem se habere de omnibus,

affert decus omni fœminæ silentium:

sed non iam hoc idem viro conuenit. Quoniam autem puer imperfectus est, huius virtus scilicet non in ipso ad ipsum relata cernitur, sed ad perfectum, seu adultum, & eum qui ei præfectus & custos appositus est: itémque virtus serui ad dominum refertur. Posuimus autem, seruum ad res necessarias esse vtilem. Ex quo intelligere licet, ei exigua vir-
E tute opus esse: nimirum tanta, quanta fretus, neque propter intemperantiam, neque propter ignauiam, munus sibi à domino assignatum defugiat, aut minùs cumulatè expleat. Dubitare autem possit aliquis, si id quod à nobis est dictum, verum est, vtrùm etiam artifices virtute præditos esse oporteat, nócne. Sæpenumero enim propter intemperantiam minùs accuratè munus suum explent. An plurimum inter hos interest? nam seruus quidem vitæ socius est: ille autem distat longiùs,

& tantum ad eum virtutis attinet, quantum & ſeruitutis. Nam ſordidus & illiberalis artifex definitam & terminatam quandam ſeruit ſeruitutem. Tum ſeruus ex eorum numero eſt quæ natura conſtant. At nullus ſutor, neque quiſquam alius artifex, natura eſt artifex. Perſpicuum igitur eſt, talis virtutis effectorem & cauſam ſeruo dominum eſſe oportere: non quemquam, qui habeat ſcientiam quandam herilem, ad docenda munera ſeruilia accommodatam. Quapropter non rectè dicunt qui ſeruos ratione ſpoliant, & domini præceptum ſequi, nihil præterea, fatentur. Monendi enim ſunt ſerui, multo magis quàm filij. Sed hæc quidem hoc modo diſtincta atque explicata ſint. De vxore autem & viro, de liberis & patre, de cuiuſque eorum virtute, & quo modo alter cum altero verſari & congredi debeat; quid pulchrè quid non pulchrè fiat: & quo pacto virtutem quidem perſequi atque expetere, vitium autem fugere atque aſpernari oporteat, in eis quæ ad rerumpubl. formas pertinent, neceſſe erit diſputare, atque explicare. Quoniam enim domus quidem omnis, pars ciuitatis eſt: hæ autem domus partes; partis autem virtutem ad totius virtutem intueri oportet; neceſſe eſt magiſtratus ad ciuitatis ſtatum intuenteis, pueros & mulieres erudire: ſiquidem aliquid refert ad id vt ciuitas bona & bene morata ſit, tum pueros bonos eſſe, tum mulieres bonas. At neceſſariò refert. Nam mulieres quidem hominum liberorum pars dimidia ſunt. Ex pueris verò participes & ſocij fiunt reipubl. & ciuitatis adminiſtrationis. Quare quoniam de his quidem explicatum ac diſtinctum eſt, de reliquis autem in aliis libris dicendum eſt; omiſſa hac diſputatione, tanquam abſoluta, atque ad finem perducta, aliud dicendi initium faciamus: & primùm eorum qui aliquid de optimo reipubl. adminiſtrandæ genere dixerunt aut tradiderunt, ſententiam videamus.

καὶ ὁσοῦτον ἐπιβάλλῃ ἀρετῆς, ὅσον περ καὶ δουλείας. ὁ γὰρ βαύαυσος τεχνίτης, ἀφωρισμένην τινὰ ἔχει δουλείαν· καὶ ὁ μὲν δοῦλος, τῇ φύσει· σκυτοτόμος δ' οὐδείς, οὐδὲ τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. φανερὸν τοίνυν ὅτι τῆς τοιαύτης ἀρετῆς αἴτιον εἶ δεῖ τὸν δούλῳ τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐ τὸν διδασκαλικὸν ἔχοντα τῶν ἔργων διακονικόν. διὸ λέγουσιν οὐ καλῶς οἱ λόγου τοὺς δούλους ἀποστεροῦντες, καὶ φάσκοντες δεσπόζειν χρῆσθαι μόνον· νουθετητέον γὰρ μᾶλλον τοὺς δούλους ἢ τοὺς παῖδας. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διωρίσθω * τοῦτον τὸν τρόπον. περὶ δὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, καὶ τέκνων καὶ πατρός, τῆς τε περὶ ἕκαστον αὐτῶν ἀρετῆς, καὶ τῆς πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμιλίας, τί τὸ καλῶς καὶ μὴ κακῶς ἔχει, καὶ πῶς δεῖ τὸ μὲν δεῖ διώκειν, τὸ δὲ καλῶς φεύγειν, ἐν τοῖς περὶ τὰς πολιτείας εἰσαγκτέον * ἐπιλῆψιν. ἐπεὶ γὰρ οἰκία μὲν πᾶσα μέρος πόλεως, τούτων οἰκίας· τὴν δὲ τῶν μερῶν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου δεῖ βλέπειν ἀρετὴν, εἰσαγκτέον πρὸς τὴν πολιτείαν * βλέποντας, παιδεύειν δὲ τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας· εἴπερ τι διαφέρει πρὸς τὸν πόλιν εἶναι σπουδαίους, καὶ τοὺς παῖδας εἶναι σπουδαίους, καὶ τὰς γυναῖκας σπουδαίας· εἰσαγκτέον δὲ διαφέρειν. αἱ μὲν γὰρ γυναῖκες, ἥμισυ μέρος τῶν ἐλευθέρων· ἐκ δὲ τῶν παίδων οἱ χρήσιμοι γίνονται τῆς πολιτείας. ὥστ' ἐπεὶ περὶ μὲν τούτων διώρισται, περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἐν ἄλλοις λεκτέον, ἀφέντες ὡς τέλος ἔχοντας τοὺς νῦν λόγους, ἄλλην ἀρχὴν ποιησώμεθα, λέγωμεν· καὶ πρῶτον ἐπισκεψώμεθα περὶ τῶν ὑπολαμβανόντων περὶ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

γρ. τὸν τρόπον. Plato 6. De legibus.
γρ. εἰσαγκτέον. γρ. βλέποντας.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ τὸ Β.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER SECVNDVS.

ΚΕΦΑΛ. α'.

CAPVT I.

Περὶ πολιτῶν, ὅτι δεῖ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, τάς τε ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ τὰς περὶ ὧν λεγομένας, ζητεῖν πῶν δεῖ τοὺς πολίτας κοινωνεῖν· καὶ τίνα Σωκράτους περὶ κοινωνίας γυναικὸς καὶ τέκνων δόξαν ἐκτέθεται.

De ciuitatis Forma, de ipsa scilicet Constitutione acturus, aliorum opiniones de Reip. optima constitutione primùm explicandas proponit.

B

ΕΠΕΙ δὲ περὶ παντὸς σκοπεῖσθαι θεωροῦμεν τὴν περὶ τῆς κοινωνίας τῆς πολιτικῆς, εἴ τις ἐφικτὸς τῶν ζητουμένων ἐστὶν ἢ μή, τὸν ἄριστον τρόπον τῶν κατ' εὐχήν, δεῖ καὶ τὰς ἄλλας ἐπισκέψασθαι πολιτείας, αἵ τε χωρὶς οὖσαι τῶν πόλεων τῶν εὐνομεῖσθαι λεγομένων· κἂν εἴ τινες ἕτεραι τυγχάνουσιν ὑπό τινων εἰρημέναι, καὶ δοκοῦσι καλῶς ἔχειν, ἵνα τό τ' ὀρθῶς ἔχον ὀφθῇ, καὶ τὸ χρήσιμον.

C

κ. ἵνα καὶ ἵνα τὸ ζ.

ἔτι δὲ τὸ ζητεῖν ἢ πρὸς αὐτὰς ἕτερον, μὴ δοκῇ πάντως τοῦ εὑρίζεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καλῶς ἔχειν ταύτας τὰς νῦν ὑπαρχούσας, διὰ τοῦτο τοιαύτην δοκῶμεν ἡμεῖς ὑπιθαλέσθαι τὴν μέθοδον. ἀρκτέον δὲ πρῶτον ποιητέον, ἧπερ πέφυκεν ἀρχὴ τοιαύτης τῆς σκέψεως. ἀναγκαῖον γὰρ ἤτοι πάντας πάντων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας, ἢ μηδενός· ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δὲ μή. τὸ μὲν οὖν μηδενὸς κοινωνεῖν, φανερὸν ὡς ἀδύνατον· ἡ γὰρ πολιτεία, κοινωνία τις ἐστί. καὶ πρῶτον ἀναγκαῖον τῷ τόπου κοινωνεῖν. ὁ μὲν γὰρ τόπος, ἰσότης μιᾶς πόλεως· οἱ δὲ πολῖται, κοινωνοὶ τῆς μιᾶς πόλεως. ἀλλὰ πότερον ὅσων ἐνδέχεται κοινωνῆσαι, πάντων βέλτιον κοινωνεῖν τὴν μέλλουσαν οἰκήσεσθαι πόλιν καλῶς· ἢ τινῶν μὲν, τινῶν δ' οὐ βέλτιον; ἐνδέχεται γὰρ ἐν τέκνων, ἐν γυναικῶν, καὶ κτημάτων κοινωνεῖν τοὺς πολίτας ἀλλήλοις, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος. ἐκεῖ γὰρ ὁ Σωκράτης φησὶ δεῖν κοινὰ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας εἶναι, καὶ τὰς κτήσεις.

Lamb. & Vict. πῶς ἐς ὁ τόπος μιᾶς π.

D

E

QVONIAM consilium atque institutum nostrum est, de societate ciuili considerare, quænam sit omnium optima iis qui possunt maximè ex sententia viuere; oportet nos etiam alias reip. administrandæ formas inspicere, & quibus vtuntur nonnullæ ciuitates, quæ bene moratæ, bonisque legibus temperatæ dicuntur, & si quæ fortè aliæ, aut ab aliquibus dictæ sint, aut videantur esse bonæ: primùm vt & id quod rectum, & id quod vtile est, sit in promptu, atque in oculis omnium positum; deinde vt aliquid ab iis diuersum quærere, non prorsus hominum sapientiam & ingenium suum ostentare volentium esse videatur: sed propterea quòd hæ, quæ nunc sunt, minùs bonæ ac rectæ sint, iccirco hanc disputationẽ suscepisse atque instituisse videamur. Sumẽdum autem initium est, quod est huius disputationis maximè proprium natura. Necesse igitur est, aut ciueis omneis omnium rerum esse participeis ac socios, aut nullius, aut quorundam esse, quorundam non. Atque vt nullius quidem rei inter eos sit communio, fieri non posse, in promptu est. Ciuitatis enim, aut reip. administrandæ ratio, quam politiam Græci nominant, societas quædam est. Ac primùm sanè necesse est, loci inter eos esse communionem. Locus enim vnius ciuitatis vnus est. At ciues, vnius vrbis ac ciuitatis participes & socij sunt. Sed vtrùm præstat, quorumcumque communitas esse potest, ea omnia esse communia in ea ciuitate, quæ fit bonis institutis vsura, ciueisque bonos ac beatos habitura, an aliqua esse, aliqua non esse, melius est? Fieri enim potest vt liberi, & vxores, & possessiones sint ciuibus inter ipsos communes, quemadmodum in reipubl. administrandæ forma Platonis. Ait enim ibi Socrates, oportere, liberos, & vxores & rei familiaris facultates ac fortunas esse communeis.

Hoc igitur vtrùm vt nunc vſurpatur, ita eſſe melius eſt, an ad legem in libris Platonis de legibus ſcriptam accommodatè?

τοῦτο δὴ πότερον ὡς νυνὶ ἔστω βέλτιον ἔχειν, ἢ κατὰ τὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ γεγραμμένον νόμον;

CAPVT II.

Opinionem Platonis de Reip. optima conſtitutione, primam, libris decem de republ. comprehenſam, examinat: & Vxorum & liberorum communitatem, per quam ciuitatis vnionem introducere conabatur, per ſe non impugnat.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὅτι τὸ λίαν ἑνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν οὐκ ἔστιν ἀμεινον.

CVm multas autem alias habeat difficultates vxorum inter omneis ciueis communitas, tum id propter quòd ait oportere Socrates huiuſmodi legem eſſe latam, non efficitur neque euenit ex rationibus. Præterea ad eum finem, quem ait ciuitatibus propoſitum eſſe oportere, quemadmodum nunc quidem dictum eſt, hoc inſtitutum nullo modo peruenire poteſt. Quomodo autem hoc ſit diſtinguendum, quóue modo intelligendum, nihil eſt definitum neque explicatum. Dico autem, vnam eſſe totam ciuitatem, perinde quaſi res ſit longè optima. Hoc enim ſupponit, & à ſe ſuppoſitum ſumit Socrates. Atqui perſpicuum eſt, ciuitatem, longiùs progreſſam, & magis ac magis vnam effectam, ne ciuitatem quidem futuram. Multitudo enim quædam eſt ciuitas naturâ. Quòd ſi magis fiat vna; & ex ciuitate domus, & ex domo homo exiſtet. Domum enim magis vnam, quàm ciuitatem: & hominem magis vnum, quàm domum, dixerimus. Itaque quamuis poſſit aliquis hoc efficere, non eſt faciendum tamen. Ciuitatem enim tollet funditúſque delebit. Non enim ſolùm ex pluribus hominibus conſtat ciuitas, verùm etiam ex hominibus ſpecie, id eſt, ordine & fortuna & inſtituto vitæ differentibus. Nam non fit ciuitas ex ſimilibus. Aliud enim eſt belli ſocietas. Illa enim magnitudine & numero vtilis eſt, etiam ſi ſpecie ſit eadem. Auxilij enim cauſa belli ſocietas comparata eſt natura: quemadmodum ſi maius pondus plus trahat atque auferat. Tali autem re differet & ciuitas à gente, vbi vnius gentis multitudo non per vicos diuiſa erit, ſed Arcadum more diſperſa. Ex quibus autem rebus vnum fieri oportet, ex res ſpecie inter ſe differunt. Quapropter æqualitas mutua & reciproca ciuitates tuetur & cõſeruat incolumeis, quemadmodũ in libris de moribus antea dictum eſt. quoniã & in liberis hominibus atq; æqualibus neceſſe eſt hoc ineſſe. Fieri enim nõ poteſt vt ſimul gerãt magiſtratus, ſed aut ſinguli annuos, aut alio quodã ordine aut tẽpore. Atq; hoc modo euenit vt omnes reip. præſint, gerántq; magiſtratum: quemadmodũ ſi ſutores & fabri inter ſe alternarent, & nõ ſemper ſutores eſſent, & fabri. Quoniam autem

ΕΧΕΙ δὲ διαφορὰς ἄλλας τε πολλὰς ὁ πολίτων γυναῖκας κοινὰς, καὶ δι' ὃν αἰτίαν φησὶ δεῖν νενομοθετῆσθαι τὸν νόμον τοῦτον ὁ Σωκράτης, οὐ φαίνεται συμβαῖνον ἐκ τῶν λόγων. ἔτι δὲ πρὸς τὸ τέλος ὃ φησι τῇ πόλει δεῖν ὑπάρχειν, ὡς νῦν εἴρηται νυνὶ, ἀδύνατον· πῶς δ' οὐ δεῖ διελεῖν, οὐδὲν διώρισται· λέγω δὲ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν πάσῃ, ὡς ἄριστον [ὂν] ὅτι μάλιστα. λαμβάνει γὰρ τοῦτο ὑποτιθεὶς ὁ Σωκράτης. καίτοι φανερόν ἐστιν, ὡς προϊοῦσα καὶ γινομένη μία μᾶλλον, οὐκέτι πόλις ἔσται· πλῆθος γάρ τι τὴν φύσιν ἐστὶν ἡ πόλις· γινομένη τε μία μᾶλλον, εἰκὸς μὲν ἐκ πόλεως, ἀνδρία δ' ἐξ οἰκίας ἔσται· μᾶλλον γὰρ μίαν τὴν οἰκίαν τῆς πόλεως φαίημεν ἄν, καὶ τὸν ἕνα τῆς οἰκίας· ὥστ' εἰ καὶ δυνατὸς εἷς εἴη τοῦτο δρᾶν, οὐ ποιητέον· ἀναιρήσει γὰρ τὴν πόλιν. οὐ μόνον δὲ ἐκ πλήθους ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἐξ εἰδῶν διαφερόντων. οὐ γὰρ γίνεται πόλις ἐξ ὁμοίων. ἕτερον γὰρ συμμαχία καὶ πόλις. ὅταν μὲν γὰρ τῷ ποσῷ χρήσιμον, καὶ ἢ ὅταν ἀπὸ τῶν εἰδῶν. βοηθείας γὰρ χάριν ἡ συμμαχία πέφυκεν, ὥσπερ ἂν εἰ σταθμὸς πλέον * ἑλκύσῃ. διοίσει δὲ τῶν τοιούτων καὶ πόλις ἔθνους, ὅταν μὴ κατὰ κώμας ὥσπερ κεχωρισμένοι ὁ πλῆθος, ἀλλ' οἷ Ἀρκάδες. ἐξ ὧν δὲ δεῖ ἓν γίνεσθαι, εἴδει διαφέρει· διόπερ ὅσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὴν πόλιν, ὥσπερ * ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται πρότερον· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἐλευθέροις καὶ ἴσοις ἀναγκαῖον τοῦτ' εἶναι. ἅμα γὰρ οὐκ οἷόν τε πάντας ἄρχειν, ἀλλ' ἢ κατ' ἐνιαυτὸν, ἢ κατά τινα ἄλλην τάξιν ἢ χρόνον. ἐκ συμβαίνει δὴ τὸν τρόπον τοῦτον, ὥστε πάντας ἄρχειν, ὥσπερ ἂν εἰ μετέβαλλον οἱ σκυτεῖς, καὶ οἱ τέκτονες, καὶ μὴ οἱ αὐτοὶ ἀεὶ σκυτοτόμοι καὶ τέκτονες ἦσαν. ἐπεὶ

γρ. ἰσάσει. Nicol. s. c. 8.

δὲ βέλτιον οὕτως ἔχειν ἢ τὰ νῦν περὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πολιτικήν, δῆλον ὡς τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ βέλτιον ἄρχειν, εἰ δυνατὸν· ἐν οἷς δὲ μὴ δυνατὸν, διὰ τὸ τὴν φύσιν ἴσους εἶναι πάντας. ἅμα δὲ καὶ δίκαιον, εἴτ' ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον τὸ ἄρχειν, πάντας αὐτῶν μετεῖναι· ἐν τούτοις δὲ μιμεῖσθαι τὸ ἐν μέρει τοὺς ἴσους εἰκῇ ὁμοίως τοῖς ἐξ ἀρχῆς. οἱ μὲν γὰρ ἄρχουσιν, οἱ δ' ἄρχονται παρὰ μέρος, ὡσπερ ἂν ἄλλοι γεγονότες. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον [τῶν] ἀρχόντων ἕτεροι ἕτερα ἐπιτάττουσιν ἀρχαί. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων, ὡς οὐτε πέφυκε μίαν οὕτως εἶναι τὴν πόλιν, ὥσπερ λέγουσί τινες, καὶ τὸ λεγόμενον ὡς μέγιστον ἀγαθὸν ἐστὶ ταῖς πόλεσιν, ὅτι ταῖς πόλεις διαφθείρει. καὶ τοι τό γε ἑκάστου ἀγαθὸν σῴζει ἕκαστον. ἔστι δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον φανερὸν, ὅτι τὸ λίαν ἑνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν, οὐκ ἔστιν ἄμεινον. οἰκία μὲν γὰρ αὐταρκέστερον ἑνὸς, πόλις δ' οἰκίας· καὶ βούλεταί γ' ἤδη τότε εἶναι πόλις, ὅταν αὐτάρκη συμβαίνῃ τὴν κοινωνίαν εἶναι τὴν τῶν πλήθους. εἰ τοίνυν οὕτω αἱρετώτερον τὸ αὐταρκέστερον, καὶ τὸ ἧττον ἓν τοῦ μᾶλλον αἱρετώτερον.

A præstat artifices omneis ita esse, vt sunt: in iis quoque quæ ad societatem ciuilem pertinent, nimirum satius est, eosdem semper præesse, si fieri possit. Apud quos autem hoc fieri non potest, (quia omnes sunt æquales natura,) simulque quia iustũ est, (siue bonũ siue malũ sit reip. præesse, & magistratũ gerere,) omneis eius esse participeis, apud eos præstat vicissitudinẽ imitari, vt æquales vicissim cedant nouis magistratibus, similiter atq; ij qui initiò præfuerũt, aliis cõcesserunt. alij enim gerũt magistratũ, alij parent vicissim, veluti alij facti. Ad eundẽ igitur modum eorũ qui reipublicæ præsunt, alij alios magistratus gerunt. Licet igitur ex his intelligere, neq; ciuitatis naturã ferre, vt ita fiat vna, quemadmodũ dicunt quidã: & id quod ab illis quàm maximũ bonum in ciuitatib⁹ dictum est, ciuitates perdere ac delere. Atquî cuiusq; rei bonum vnamquamque rem conseruat. Perspicuum etiã ex alia ratione est, studere ciuitatẽ plus nimio vnã facere, non esse vtilius. Domus enim res quædã est suis ipsa copiis magis cõtenta, quàm homo vnus: ciuitas quàm domus. Et verò videtur tum demum propriè ciuitas esse, cùm euenit vt multitudinis societas suis ipsa opibus & copiis cumulata atque contenta viuat. Si igitur quod suis ipsum opibus magis contentum est, optabilius eo est quod est minùs: ergo & quod minùs est vnum, eo quod est magis, optabilius est.

B

C

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πλάττα συμβήσεται ἄτοπα εἰσαγθείσης τῆς Σωκρατικῆς κοινωνίας.

CAPVT III.

Eandem per αὐταρκείαν eneruat.

D

ΑΛΛΑ μὴν οὐδ' εἰ τοῦτο ἄριστόν ἐστι τὸ μίαν ὅτι μάλιστ' εἶναι τὴν κοινωνίαν, οὐδὲ τοῦτ' ἀποδείκνυσθαι φαίνεται τὸν λόγον, ἐὰν πάντες ἅμα λέγωσι τὸ ἐμὸν καὶ τὸ μὴ ἐμόν. τοῦτο γὰρ οἴεται ὁ Σωκράτης σημεῖον εἶναι τῆς τὴν πόλιν τελέως εἶναι μίαν. τὸ γὰρ Πάντες, διττόν. εἰ μὲν οὖν ὡς ἕκαστος, τάχ' ἂν εἴη μᾶλλον, ὃ βούλεται ποιεῖν ὁ Σωκράτης· ἕκαστος γὰρ υἱὸν ἑαυτῷ φήσει τὸν αὐτὸν, καὶ γυναῖκα δὴ τὴν αὐτὴν· καὶ περὶ τῆς οὐσίας, καὶ περὶ ἑκάστου δὴ τῶν συμβαινόντων ὡσαύτως. νῦν δ' οὐχ οὕτω φήσουσιν οἱ κοινωνοῦντες γυναικῶν καὶ παίδων· ἀλλὰ πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν. * ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πάντες μέν, οὐχ ὡς ἕκαστος δ' αὐτῶν.] ὅτι μὲν τοίνυν τὸ παραλογισμὸς τὸ ὅτι τὸ λέγειν πάντας, φανερόν. τὸ γὰρ Πάντες καὶ Ἀμφότερα, καὶ περὶ πᾶν καὶ ἄρτια δῆλον τὸ διττόν,

E

NEque porrò si demus hoc esse optimum, societatem esse quàm maximè vnam, hoc ea ratione videtur demonstrari, si omnes simul dicant meum, & non meum. Hoc enim signum atque argumentum esse putat Socrates, ciuitatem perfectè esse vnam. Nam vox *Omnes*, duobus modis intelligi potest. Si igitur ita accipiatur, vt singuli seu vnusquisque, fortasse magis id fuerit, quod vult efficere Socrates. Vnusquisque enim filium suum dicet eundem, & vxorem suam, eandem: & de facultatibus ac fortunis, déque iis quæ hominibus euenire solent, similiter sentiet. Nunc autem non ita dicent, qui communibus vxoribus & liberis vtuntur: verùm omnes quidem dicent, sed non singuli: itémque rem familiarem omnes quidem suam esse dicunt, sed non vnusquisque eorum singulatim. Esse igitur fallacem ratiocinationem in voce *Omnes*, apparet. *Omnes* enim & *vtrumque*, & *paria* & *imparia sunt*, propterea quòd simpliciter dicuntur: & in disputationibus ac sermonibus rationes gignunt litigiosas ac fallaceis. Quapropter omnes idem

dicere, eandémque vocem mittere, vno quidem modo præclarum eſt, ſed non eſt fas: altero autem modo nihil valet ad concordiam conciliandam. Præterea aliud malum ineſt in eo quod à Socrate dicitur, nam quod plurimorum commune eſt, in eo procurando minima diligentia adhibetur. Rerum enim propriarum maximam curam habent, communium aut minorem, aut quantam ad quemque attinet. Nam præter alias cauſas, eo ſunt in rebus communibus negligentiores, quòd eas aliis curæ eſſe exiſtiment. quemadmódum euenire ſolet in miniſteriis vernalibus ac ſeruilibus. Multi enim famuli interdum deteriùs famulantur ac miniſtrant, quàm pauciores. Fiunt autem vnicuique ciui mille filij: atque hi non vt cuiuſque filij ſunt, ſed cuiuſlibet quilibet æquè filius eſt. Itaque omnes ſimiliter liberos negligent. Præterea vnuſquiſque ciuem ſiue bene rem ſuam gerentem ſiue malè gerentem, quotuſcumque numero ſit, filium ſuum eſſe dicit: verbi gratia, hic filius meus, aut illius, aut illius eſt: atque hoc modo appellat vnumquemque ex mille ciuibus, aut quotquot ciuibus conſtat ciuitas: idque dubitans & hæſitans. Obſcurum enim eſt, cui acciderit, vt procreatus ab eo ſit filius: & cùm procreatus eſt, ſi fuerit ſeruatus. Atqui vtrum melius eſt, ita meum dicere vnumquemque idem appellanteis, quod ſit vnum de duobus hominum millibus, aut de decies mille hominibus, an potiùs vt nunc in ciuitatibus meum dicunt? Alius enim filium ſuum, alius, fratrem ſuum, eundem appellat, alius patruelem, ſeu conſobrinum, alio quodam cognationis ſeu propinquitatis nomine, vel ex ſanguine, vel ex alia coniunctione & affinitate primùm ſua, deinde ſuorum; præterea alium curialem aut tribulem. Satius eſt enim aliquem mihi priuum ac proprium conſobrinum eſſe, quàm hoc modo filium. Verumtamen ne hoc quidem effugi poteſt, quin nonnulli exiſtiment ſuos fratres eſſe, & filios, & patres, & matres. Ex ſimilitudinibus enim filiorum cum parentibus neceſſe eſt eis fidem fieri mutuæ cognationis ac propinquitatis. Quod etiam fatentur quidam eorum qui terræ circuitus ſtudioſè tractant, euenire. Eſſe enim quibuſdam ſuperioris Libyæ gentibus communeis vxores tradiderunt: filios porrò natos diuidere inter ſe ex formarum ſimilitudinibus. Sunt autem nonnullæ etiam aliarum animantium fœminæ, vt equæ, & vaccæ, quæ valde ſimiles patribus filios edere ſolent ſuapte natura: quemadmodum equa illa Pharſalica, quæ Iuſta appellata eſt.

καὶ ἐν τοῖς λόγοις εἰσιοῦσι ποῖ συλλογισμοί. ὅτι ὅστις τὸ πολίτας τὸ αὐτὸ λέγειν, ὡδὶ μὲν καλόν, ἀλλ' οὐ δυνατόν· ὡδὶ δ' οὐδὲν ὑγιαινόντως. πρὸς δὲ τούτοις, ἐπέσται ἐχεβλακεύειν τὸ λεγόμενον. ἥκιστα γὰρ ὀπιμελείας τυγχάνει τὸ πλείστων κοινόν· τῶν γὰρ ἰδίων μάλιστα φροντίζουσι, τῶν δὲ κοινῶν ἧττον, ἢ ὅσον ἑκάστῳ ὑπιβάλλει· πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις ὡς ἑτέρου φροντίζοντος, ὀλιγωρέουσι μᾶλλον, ὥσπερ οἱ οἰκετικῆς ὑπηρεσίας οἱ πολλοὶ θεράποντες οἷόντε χεῖρον ὑπηρετοῦσι τῶν ὀλιγίστων· γίνονται δ' ἑκάστῳ χίλιοι τῶν πολιτῶν υἱοί, καὶ οὗτοι οὐχ ὡς ἑκάστου, ἀλλ' ὡς τοῦ τυχόντος ὁ τυχὼν ὁμοίως ἐστὶν υἱός· ὥστε πάντες ὁμοίως ὀλιγωρήσουσιν. ἔτι ὅτῳ ἕκαστος ἐμὸς λέγῃ τὸν εὖ πράξαντα τῶν πολιτῶν, ἢ κακῶς, ὁπόσος τυγχάνῃ τὸν ἀριθμὸν ὤν, οὗ ἐμός, ἢ τοῦ δεῖνος, τοῦτον τὸν τρόπον λέγων καθ' ἑκάστους τῶν χιλίων, ἢ ὅσων ἡ πόλις ἐστί, καὶ τοῦτο διστάζων. ἄδηλον γὰρ ᾧ συνέβη γνώσεσθαι τέκνον, καὶ σωθὲν ὑπ' ἀνάγκης γνώσεσθαι. καίτοι πότερον οὕτω χρήσιμον τὸ ἐμὸν λέγειν ἕκαστον, τὸ αὐτὸ μὲν προσαγορεύοντας δισχιλίους, ἢ μυρίους, ἢ μᾶλλον ὡς νῦν ὑπὸ τῶν πόλεσι τὸ ἐμὸν λέγουσιν; ὁ μὲν γὰρ υἱὸν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν προσαγορεύῃ τὸν αὐτὸν, ὁ δὲ ἀνεψιόν, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ συγγένειαν, ἢ πρὸς αἵματος, ἢ κατ' οἰκειότητα τὴν κηδείαν αὐτοῦ προῆκεν, ἢ τῷ αὐτῷ· πρὸς δὲ τούτοις ἔτεροι φράτορα, ἢ φυλέτην· χρήσιμον γὰρ ἴδιόν τινα φίλον εἶναι, ἢ τὸν ὅλον τοῦτον ὑιόν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα δυνατὸν ἐκφυγεῖν, τὸ μή τινας ὑπολαμβάνειν ἑαυτῶν ἀδελφούς τε, καὶ παῖδας, καὶ πατέρας καὶ μητέρας. καὶ γὰρ τὰς ὁμοιότητας αἱ γίνονται τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς γεννήσαντας, αἰσχρῶν λαμβάνειν ποιοῦσι τὰς πίστεις· ὅθεν φασί καὶ συμβαίνειν τινὲς τῶν τὰς τῆς γῆς περιόδους περιγραφόντων. εἶναι γάρ φασι τῶν ἄνω Λιβύων κοινὰς τὰς γυναῖκας. τὰ μὲν οὖν γινόμενα τέκνα ἀφομοιοῦσθαι τοῖς ὁμοιότησι. εἰσὶ δέ τινες καὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἄλλων ζώων, οἷον ἵπποι καὶ βόες, αἱ σφόδρα πεφύκασιν ὅμοια ἐκτιθέναι τὰ τέκνα τοῖς γεννῶσιν, ὥσπερ ἡ ὁ Φαρσάλιος καλουμένη Δικαία ἵππος.

A

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ἄτοπα ἄλλα πολλὰ τῆς οὕτω πολιτευομένοις ἐξ αἰσχρᾶς συμβησόμενα.

ΕΤΙ δὲ τοιούτους δυσχερείας οὐ ῥᾴδιον διαφυλάξαι τοῖς τοιούτοις καταπολάζουσι τῇ χρηματίᾳ, οἷ αἰτίας, ἢ φόνους, τοὺς μὲν ἀκουσίους, τοὺς δὲ ἑκουσίους, ἢ μάχας, καὶ λοιδορίας· ὧν οὐδὲν ὅσιόν ἐστι γίνεσθαι πρὸς πατέρας καὶ μητέρας, καὶ τοὺς μὴ πόρρω τοῦ συγγενείας ὄντας, ὥσπερ πρὸς τοὺς ἄπωθεν· ἀλλὰ καὶ πλέον συμβαίνει αἰσχρῶν ἀγνοούντων, ἢ γινωσκόντων· καὶ γνωμῶν, τῷ μὲν γινωσκόντων ἐκδίκους εἶναι τοὺς νομιζομένους γίνεσθαι λύσεις, τοῦ ἢ, μηδεμίας. ἄτοπον δὲ καὶ τοιούτοις ποιήσασθαι τοὺς υἱούς, τὸ συνοῦναι μόνον ἀφελόντα τῷ ἐρῶντι, τὸ δ' ἐᾶν μὴ χαλύειν, μηδὲ τοῖς χρήσθαι τοῖς ἄλλοις, ἃς πατὴρ πρὸς υἱὸν ἢ υἱὸς πώποτε ἔστιν ἀπέσπασεν, καὶ ἀδελφῷ πρὸς ἀδελφὸν ἐπεὶ καὶ τὸ ἐᾶν μόνον. ἄτοπον δὲ καὶ τὴν οὐσιοποιίαν ἀφελεῖν, διὰ ἄλλην μὲν αἰτίαν μηδεμίαν, ὡς λίθῳ δ' ἰσχυρᾷ τῆς ἡδονῆς γινομένης· ὅτι δ' ὁ μὲν πατὴρ, ἢ υἱὸς, οἱ δ' ἀδελφοὶ ἀλλήλων, μηδὲν οἴεσθαι δεῖ φέρειν. ἔοικε δὲ μᾶλλον τοῖς γεωργοῖς εἶναι χρήσιμον τὸ γυναῖκας εἶναι τοῖς γυναιξὶ, καὶ τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς φύλαξιν. ἦττον γὰρ ἔσται φιλία, κοινῶν ὄντων τῶν τέκνων, καὶ τῶν γυναικῶν. δεῖ δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ μὴ νεωτερίζειν. ὅλως δὲ συμβαίνειν ἀνάγκη τοιοῦτον λέγειν τὸν τοιοῦτον νόμον, ὃν προσήκει τοῖς ὀρθῶς κειμένοις νόμοις αἴτιον γίνεσθαι, καὶ δι' ὃν αἰτίαν ὁ Σωκράτης ὅτιος οἴεται δεῖν εἶναι περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας. φιλίαν τε γὰρ οἰόμεθα μέγιστον εἶναι τῶν ἀγαθῶν τοῖς πόλεσιν· ὅτω γὰρ οὕτω μάλιστ' ἂν ἔχοιεν. καὶ τὸ μίαν εἶναι τὴν πόλιν ἐπαινεῖ μάλιστ' ὁ Σωκράτης· ὁ καὶ δοκεῖ, κἀκεῖνος εἶναι φησὶ τῆς φιλίας ἔργον· καθάπερ ἐν * τοῖς ἐρωτικοῖς λόγοις ἴσμεν λέγοντα τὸν Ἀριστοφάνη, ὡς τῶν ἐρώντων διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν ἐπιθυμοῦντων συμφῦναι, καὶ γίνεσθαι ἐκ δύο ὄντων ἀμφοτέρους ἕνα. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀνάγκη ἀμφοτέρους ἐφθάρθαι, ἢ τὸν ἕνα· ἐν δὲ τῇ πόλει τὴν φιλίαν ἀναγ-

Sympoſio Platonis.

Multa inſuper alia incommoda cõmunionem vxorum & Liberorum ſequi, oſtendit.

PRæterea enim huiuſmodi incommoda & difficultates non eſt facile vitare iis qui hanc communitatem comparant: verbi gratia, verbera contumelioſa, & cędeis, alias inuitè admiſſas, alias ſponte, & maledictæ quorum aliquid fieri in patres & matres, & eos qui non longè abſunt à cognatione & communione ſanguinis, nefarium eſt, non item in eos qui longiùs remoti ſunt. Quin etiam neceſſe eſt huiuſmodi facinora eſſe crebriora, apud eos qui inter ſe ignorant, quàm apud eos qui inter ſe noti ſunt. Et cùm admiſſa ſunt, apud eos quidem qui inter ſe noti ſunt, natura rerum fert vt expiationes & ſatisfactiones vſiratę, legibúſque ac moribus receptę, fiant: apud eos verò qui inter ſe ignoti ſunt, nulla. Abſurdum verò eſt, eum qui filios fecit communes, concubitum ſolum amantibus ademiſſe: neque amandi licentiam, & alios vſus, aliáſque conſuetudines patri cum filio, fratríque cum fratre & ſorore, omnium maximè indecoras, (quoniam & amare ſolùm turpiſſimum eſt,) vetuiſſe ac prohibuiſſe. Abſurdum illud quoque concubitum quidem abſtuliſſe, nullam aliam ob cauſam, quàm quòd acris & valida ex re venerea naſcitur voluptas: vtrùm autem hic ſit pater, aut filius, nécne, vtrùm hi fratres inter ſe, néene, nihil referre exiſtimaſſe. Videtur porrò expedire, agricolis potiùs communeis eſſe inter ipſos vxores & liberos, quàm cuſtodibus. Minùs enim contrahetur inter eos amicitia, ſi communes ſint liberi & vxores. At taleis oportet eſſe eos qui imperio ſubiecti ſunt, vt pareant magiſtratibus, & ne rebus nouis ſtudeant. Omnino autem neceſſe eſt, contrarium earum rerum quarum effectrices conuenit eſſe leges rectè conſtitutas, contrariúmque eius cauſę, propter quam cauſam Socrates putat oportere ea quæ ad liberos & vxores pertinent, ita eſſe dicenda ac ſtatuenda, ex tali lege euenire. Nam & amicitiam, bonorum maximũ eſſe ciuitatibus arbitramur. Sic enim ad ſeditionem faciendam minimè impellantur: & ciuitatem eſſe vnum maximè laudat Socrates: quod & videtur & ille dicit eſſe amicitię munus, quẽadmodum in ſermonibus amatoriis ſcimus dicere Ariſtophanẽ, amãteis, propterea quòd vehemẽter amãt, cupere coagmentari & coaleſcere, & ambos ex duobus vnum effici. Neceſſe igitur eſt, hîc quidẽ vel ambos, vel vnũ interiiſſe: in ciuitate verò amicitiã quaſi nimia aqua diluram eſſe, propter talem

lem communionem: miniméque dicere aut meum filium, patrem: aut meum patrem, filium. Quemadmodum enim exiguum dulce ad multam aquam admixtum, temperationem efficit incognitam, & sub sensum non cadentem: sit euenit vt propter coniunctionem & propinquitatem mutuam ex his nominibus proficiscentem, minimam curam habeat in tali reipublicæ administrandæ forma, aut pater tanquam filiorum, aut filius tanquam patris, aut fratres tanquam fratrum: cùm sit hoc tamen necessarium. Duo enim sunt quæ homines ad curandum atque amandum maximè impellunt, proprium aliquid esse, & vnicum: quorum neutrum iis supperetere potest qui in republica ita instituta versentur. Iam verò de filijs qui nascuntur, aliis quidem ab agricolis & opificibus ad custodes, alijs autem à custodibus ad opifices transferendis, magnam habet confusionem ac perturbationem, quonam modo hoc sit futurum. Tum necesse est, eos qui tradunt ac transferunt, quibus quos tradant, non ignorare. Præterea quæ iam pridem dicta sunt, in his magis eueniant necesse est, nempe inhonesta & contumeliosa verbera, amores, cædes. Non enim ampliùs fratres, & patres, & matres appellant ij qui aliis ciuibus traditi sunt, puta custodibus: neque rursus ij qui apud custodes nati sunt, aliis ciuibus traditi: vt vereantur aut caueant, ne quid tale admittant propter cognationem. De liberorum igitur & vxorum communione, hoc modo distinctum atque explicatum sit.

A χρῆον ὕδαρῆ γίνεσθαι ἀφ' τὸν χειτωνίδιον τὸν τοιοῦτον, ἢ ἥκιστα λέγει τὸν ἐμὸν ἢ ἐμὸν πατέρα, ἢ πατέρα ἐμόν. ὥσπερ γὰρ μικρὸν γλυκὺ εἰς πολὺ ὕδωρ μιχθὲν, ἀναίσθητον ποιεῖ τὸν χρῆσιν, οὕτω συμβαίνει ἢ τὸν οἰκειότητα τὸν πρὸς ἀλλήλους τὸν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τούτων, * ἀφανίζειν, ἥκιστα ἀναγκαῖον ὄν, ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ τοιαύτῃ· ἢ πατέρα ὡς υἱόν, ἢ υἱὸν ὡς πατέρα, ἢ ὡς ἀδελφοὺς ἀλλήλων. δύο γάρ ἐστιν ἃ μάλιστα ποιεῖ κήδεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἢ φιλεῖν, τό τε ἴδιον, καὶ ὃ ἀγαπητόν· ὧν οὐδέτερον οἷόν τε ὑπάρχειν τοῖς οὕτω πολιτευομένοις. ἀλλὰ μὴν καὶ περὶ τὸ μεταφέρειν τὰ γινόμενα τέκνα, τὰ μὲν ἐκ τῶν γεωργῶν ἢ τεχνιτῶν εἰς τοὺς φύλακας. τοὺς δ' ἐκ τούτων εἰς ἐκείνους, πολλὴν ἔχει τὴν ἀμηχανίαν, τίνα ἕξειν τρόπον καὶ γινώσκειν αἰεὶ χρὴ τοὺς διδόντας καὶ μεταφέροντας τίσι τίνας διδόασιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ πάλαι λεχθέντα μᾶλλον ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον συμβαίνειν, οἷς αἰσχίας, ἔρωτας, φόνους· οὐ γὰρ ἐπὶ προσαγορεύουσιν ἀδελφοὺς, ἢ τέκνα, ἢ πατέρας, ἢ μητέρας, οἵ τε εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας δοθέντες, τοὺς φύλακας, καὶ πάλιν οἱ τοὺς τοῖς φύλαξιν εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας· ὥστ' εὐλαβεῖσθαι τὴν τοιούτων ἢ τοιαύτην ἀφὴ τοῦ συγγίγνεσθαι. περὶ μὲν οὖν τῆς περὶ τὰ τέκνα ἢ τὰς γυναῖκας κοινωνίας διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Suspectus locus.

B

C

D

CAPVT V.

Platonicæ reip. communionem patrimoniorum impugnat: diuisionem quinetiam Ciuium, in certas classes.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τὰ περὶ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος περὶ κτήσεως καὶ πολιτῶν διαιρέσεως ὑ καλῶς νενομοθετημένα.

SEQVITVR deinceps vt de ciuium bonis ac facultatibus rei familiaris videamus, quomodo eas constitui oporteat iis qui optima reip. administratione vsuri sunt, vtrùm communeis, nécne. Possit autem hæc aliquis etiam seorsum ab iis quæ sunt de liberis & vxoribus lege Socratis sancita, considerare: ea dico quæ ad facultates & fortunas pertinent: vtrùm etiamsi propria & separata sint illa de vxoribus & liberis, quemadmodum nunc sunt apud omneis, possessioneis, & vsumfructum communes esse melius sit;

ΕΧΟΜΕΝΟΝ δὲ τούτων ἐστὶν ὑποσκέψασθαι περὶ τῆς κτήσεως, πῶς τρόπον δεῖ καταστάζεσθαι τοῖς μέλλουσι πολιτεύεσθαι τὴν ἀρίστην πολιτείαν, πότερον κοινὴν, ἢ μὴ κοινὴν εἶναι τὴν κτῆσιν. τοῦτο μὲν οὖν τις καὶ χωρὶς σκέψαιτο ἀπὸ τῶν περὶ τὰ τέκνα ἢ τὰς γυναῖκας νενομοθετημένων· λέγω δὲ τὰ περὶ τὴν κτῆσιν, πότερον καὶ ἢ ἰδίαν χωρὶς, καθ' ὃν νῦν τρόπον ἔχει πᾶσι, τάς τε κτήσεις κοινὰς εἶ βέλτιον, ἢ

τὰς χρήσεις. εἰ μὲν γὰρ τὰ μὲν γήπεδα χωρὶς, τοῖς δὲ καρποὺς εἰς τὸ κοινὸν φέροντας διαλίσειεν· ὥσπερ ἔνια ποιοῦσι τῶν ἐθνῶν· ἢ τοὐναντίον, τὴν μὲν γῆν κοινὴν εἶναι καὶ γεωργεῖν κοινῇ, τοὺς δὲ καρποὺς διαιροῦντας πρὸς τὰς ἰδίας χρήσεις. (λέγονται δέ τινες καὶ τῶν ἐθνῶν κοινωνεῖν τῶν βαρβάρων) ἢ καὶ τὰ γήπεδα, καὶ τοὺς καρποὺς κοινούς. ἑτέρων μὲν οὖν ὄντων τῶν γεωργούντων, ἄλλως ἂν εἴη τρόπος καὶ ῥᾴων· αὐτῶν δ' αὐτοῖς διαπονούντων τὰ περὶ τὰς κτήσεις, πλείους ἂν παρέχοι δυσχολίας. καὶ γὰρ ὅσοις τῶν ἀπολαύσεσι, καὶ ὅσοις τοῖς ἔργοις μὴ γινομένων ἴσων, * ἀλλ' ἀείσων,] φαῦλον κρίσιν εἰς χαλέπασμα γίνεσθαι πρὸς τοὺς ἀπολαύοντας μὲν ἢ λαμβάνοντας πολλὰ, ὀλίγα δὲ πονοῦντας, τοῖς ἐλάττω μὲν λαμβάνουσι, πλείω δὲ πονοῦσιν. ὅλως δὲ συζῆν καὶ κοινωνεῖν τὸ ἀνθρωπικὸν πολὺ τῶν χαλεπῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἑταίρων· δηλοῦσι δ' αἱ τῶν συσσιτούντων κοινωνίαι· ἐκ γὰρ αἱ πλεῖστοι διαφεύγουσι, ἐν τῷ οἰκεῖν, καὶ ἐν μικροῖς προσκρούοντες ἀλλήλοις. ἐπὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων τούτοις μάλιστα προσκρούομεν, οἷς πλεῖστα προσχρώμεθα πρὸς τὰς διαγωγὰς τὰς ἐν κύκλοις. ὅ μὲν οὖν κοινὰς εἶναι τὰς κτήσεις, τοιαύτας τινὰς ἂν ἔχοι δυσχερείας. ὁ δ' οὗτος τρόπος ἔχει καὶ τοῦ μὴ ἐπιτυγχάνοντα νόμων ὀρθῶν, οὐ μικρὸν δὲ διενέγκει καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἀγαθόν. λέγω δὲ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων, τὸ ἐκ τοῦ κοινὰς εἶναι τὰς κτήσεις, καὶ τὸ, ἐκ τοῦ ἰδίας. δεῖ γάρ πως μὲν εἶναι κοινὰς, ὅλως δ' ἰδίας. αἱ μὲν γὰρ ἐπιμελείας διηρημένας, τὰ εἰς κλήματα πρὸς ἀλλήλους οὐ ποιήσουσι. μᾶλλον δ' ἐπιδώσουσιν, ὡς πρὸς ἴδιόν τι ἕκαστου προσφέροντος· δι' ἀρετὴν δ' ἔσται, * πρὸς δὲ χρῆσθαι καὶ τὴν φιλίαν, Κοινὰ τὰ φίλων. ἔστι δὲ καὶ νῦν τὸν τρόπον τοῦτον ἐν ἐνίαις πόλεσιν ὑποτεταγμένον, ὡς οὐκ ἂν ἀδύνατον, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς καλῶς οἰκουμέναις τὰ μὲν ὄντα, τὰ δὲ γενέσθαι ἄν. ἰδίαν γὰρ ἕκαστος τὴν κτῆσιν ἔχων, τὰ μὲν χρήσιμα ποιεῖ τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ χρῆται * ὡς κοινοῖς· οἷον καὶ ἐν Λακεδαίμονι, τοῖς τε δούλοις χρῶνται τοῖς ἀλλήλων, ὡς ἑαυτῶν, ἰδίοις. ἔτι δ' ἵπποις καὶ κυσί, κἂν δεηθῶσιν ἐφοδίων ἐν τοῖς ἀγροῖς κατὰ τὴν χώραν.

abest ἐστὶ in q. c.

abest ὡς in q. c.

verbi gratia, agros & fundos seorsum possideri, fructus autem in commune collatos consumi, (quod nonnullæ nationes faciunt,) an contrà agros quidem esse communeis & arari communiter, fructus autem diuidi ad proprios cuiusque vsus, (dicuntur autem nonnulli barbari etiam hoc modo inter se res communicare.) an & fundos & fructus esse communeis. Si igitur alij sint, qui agros colant, alius modus fuerit, isque facilior atque expeditior, sin ipsi colant, & laborem perferant in iis quę ad agros & cæteras possessiones pertinent, plureis hoc afferat difficultates. Nam cùm in fruendo, & in opere faciendo, laboréque sufferendo non est æqualitas, sed inæqualitas; necesse est, criminationes & querelas oriri aduersus eos qui fruuntur quidem multis, aut percipiunt multa, paruos autem labores capiunt, ab iis qui pauciora quidem percipiunt, plureis autem labores sufferunt. In summa, cùm vnà viuere, & rerum omnium humanarum communionem habere difficile sit, tum maximè talium: idque declarãt eorum qui vnà peregrinantur, communitates. propemodum enim plurimi dissidentes de rebus ante pedes positis, & paruis, graueis inter se offensiones atque inimicitias suscipiunt. Præterea verò in eos famulos maximè offendimur, quorum operis ad ministeria vsitata & quotidiana plurimùm vtimur. Bonorum igitur, quæ à quoque possidentur, communicatio & has & alias habet difficultates. Quo modo autem nunc viuitur, hoc si & bonis moribus ornatum, atque in ordinem adductum, & rectis legibus temperatum fuerit, non paulo præstiterit. Habebit enim id quod ex vtroque proficiscitur, commodi. Commodum autem ex vtroque proficiscens dico, & quod ex bonorum communione, & quod ex proprietate oritur. Oportet enim bona quodammodo esse communia simpliciter & vniuersè propria. Curationes enim bonorum diuisæ, criminationes & querelas inter eos non gignent; sed potiùs illa amplificabuntur & crescent, vnoquoque tanquam rei propriæ affixo atque incumbente. Propter virtutem verò ad vtendi facultatem, bona, vt est in prouerbio, amicorum erunt communia. Cùm autem etiam nunc in quibusdam ciuitatibus huiusce-modi consuetudinis informata descriptio est, quasi hoc non fieri possit: tum verò maximè in vrbeis celebreis & ciuitates, quę bene gubernantur, partim huiusmodi viuendi consuetudo introducta est, partim introduci possit. Proprio enim quisque & priuato iure bona possidens, ea commendat amicis, partim iis vtitur, vt communibus: exempli gratia etiam Lacedæmone & seruis vtitur alter alterius, penè dicam, vt suis: & præterea equis, & canibus, & viatico, si quis forte in agris inanis & minùs instructus opprimatur.

Perſpicuum igitur eſt, eſſe commodius ac præſtabilius, bona quidem eſſe propria, vſum autem eorum communem. Quomodo autem ciues ſic animati reddi poſſint, hę ſunt partes latoris legum. Præterea nemo dicendo conſequi poſſit, quantum referat ad voluptatem, exiſtimare aliquid eſſe propriè ſuum. Non enim fruſtra ipſe erga ſe amicitiam vnuſquiſque gerit, ſed hoc à natura eſt inſitum. Eſſe autem ſui amantem, quod Græci φιλαυτίαν dicunt, meritò vituperatur. At non eſt hoc ſeipſum amare, ſed magis quàm oporteat, amare: quemadmodum pecuniæ eſſe amantem. Namque amant ferè omnes vnumquidque talium rerum. Verumtamen munificentiam conferre in amicos, eiſque opem ferre aut hoſpitibus aut ſodalibus iucundiſſimum eſt: quod tum fit cùm bona propriè à ſingulis poſſidentur. Hęc igitur iis non contingunt, qui ciuitatem nimis vnam faciunt. Et præterea duarum virtutum munera perſpicuè tollunt, quod ad vxores quidem attinet, temperantiæ: (honeſta enim actio eſt, ab ea, quæ aliena eſt, propter temperantiam ſe abſtinere:) quod ad fortunas autem, liberalitatis. nam neque apparebit quis ſit liberalis, neque vllam actionem expromet liberalem. In vſu enim bonorum quę poſſidentur, liberalitatis munus ſitum eſt. Huius igitur legis rogatio ſpecioſa quidem, & humana videri poſſit. Nam qui eam audit, libenter & cupidè amplectitur atque approbat, exiſtimans admirabilem quandam omnibus inter omneis amicitiam futuram: præſertim vbi quis mala quæ nunc ſunt in his reipublicæ adminiſtrandæ formis, accuſet, quaſi ex eo naſcantur, quòd non ſint omnium ciuium facultates communes: dico autem liteis & controuerſias inter ipſos de rebus contractis, & falſorum teſtimoniorum iudicia, & diuitum aſſentationes: quorum nihil ſit propterea quòd bonorum non ſit communicatio, ſed propter improbitatem. Nam etiam eos qui bona communiter poſſident, atque inter ſe communicant, multo magis inter ſe diſſidere videmus, quam qui ſeorſum facultates habent. Sed paucos ſpectamus ex communicatione bonorum inter ſe diſſidenteis, cum multis propriè rem familiarem poſſidentibus comparantes. Præterea verum eſt, non ſolùm quot malis carituri ſint, qui bonorum communicationem fecerint; ſed etiam quot bonis, exponere. Videtur autem prorſus fieri non poſſe vt hic vitæ cultus conſiſtat. Cauſam autem & originem fraudis atq; erroris Socrati fuiſſe exiſtimare oportet id quod ab eo ſuppoſitum eſt quaſi verum, cùm aliter ſit. Debet enim quadam ex parte & quodammodo vna eſſe & domus, & ciuitas, ſed non omni ex parte, neque omnibus modis.

A Φανερὸν τοίνυν ὅτι βέλτιον, τὴν μὲν ἰδίας τὰς κτήσεις, τὴν δὲ χρήσιν ποιεῖν κοινάς. ὅπως δὲ γένωνται τοιοῦτοι, τῆς νομοθέτου τοῦτ' ἔργον ἴδιόν ἐστιν. ἔτι δὲ ᾧ πᾶσι ἡδονὴν ἀμύθητον, ὅσον διαφέρει τὸ νομίζειν ἴδιόν τι. μὴ γὰρ οὐ μάτην τιν' ᾧ πρὸς αὐτὸν αὐτὸς ἔχει φιλίαν ἕκαστος, ἀλλ' ἔστι τοῦτο φυσικόν. τὸ δὲ φίλαυτον εἶναι, ψέγεται δικαίως. σχεδὸν γάρ ἐστι δὴ τοῦτο τὸ φιλεῖν ἑαυτὸν, ἀλλ' ὁ μᾶλλον ἢ δεῖ φιλεῖν· καθάπερ καὶ τὸν φιλοχρήματον· ἐπεὶ φιλοῦσί γε πάντες, ὡς εἰπεῖν, B ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ χαρίσασθαι καὶ βοηθῆσαι φίλοις, ἢ ξένοις, ἢ ἑταίροις, ἥδιστον· ὃ γίγνεται τῆς κτήσεως ἰδίας οὔσης. ταῦτά τε δὴ οὐ συμβαίνει τοῖς λίαν ἓν ποιοῦσι τὴν πόλιν· καὶ πρὸς τούτοις ἀναιροῦσιν ἔργα δυοῖν ἀρεταῖν φανερῶς, σωφροσύνης μὲν, τὸ περὶ τὰς γυναῖκας· (ἔργον γὰρ καλὸν ἀλλοτρίας οὔσης ἀπέχεσθαι διὰ σωφροσύνην·) ἐλευθεριότητος δὲ, τὸ περὶ τὰς κτήσεις. οὔτε γὰρ ἔσται φανερὸς ἐλεύθερος ὤν, οὔτε πρᾶξιν ἐλευθέριον ἐνδείξεται. ἐν γὰρ τῇ χρήσει τῶν κτημάτων ἡ τῆς ἐλευθεριότητος ἔργον ἐστίν. ἂν πρόσωπος μὲν τῶν τοιαύτην νομοθεσίαν καὶ φιλόπολιν ἄνδρα αἰ τις δόξειεν· ὁ γὰρ ἀκρασώφρων, ἄσμενος ἀποδέξεται, νομίζων ἔσεσθαι φιλίαν τινὰ θαυμαστὴν πᾶσι πρὸς ἅπαντας· ἄλλως τε καὶ ὅταν κατηγορῇ ὡς τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐν ταῖς πολιτείαις κακῶν, C ὧν αἴτιον ᾧ μὲν κοινὼν αἰ τις δόξειε τὴν οὐσίαν, λέγω δὲ δίκας τε πρὸς ἀλλήλους, καὶ συμβολαίων, καὶ ψευδομαρτυριῶν κρίσεις, καὶ πλουσίων κολακείας, ὧν οὐδὲν γίγνεται διὰ τὴν ἀκτημοσύνην, ἀλλὰ διὰ τὴν μοχθηρίαν· ἔτι καὶ τὰς κοινὰ κεκτημένους καὶ κοινωνοῦντας, πολλῷ διαφερομένους μᾶλλον ἑωρῶμεν, ἢ τοὺς χωρὶς τὰς οὐσίας ἔχοντας. ἀλλὰ γοῦν μόλις ὀλίγους τοὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ διαφερομένους, πρὸς πολλοὺς συμβάλλοντες τοὺς κεκτημένους ἰδίᾳ τὰς κτήσεις. ἔτι δὲ D δίκαιον μὴ μόνον λέγειν ὅσων στερήσονται κεκτημένοι κοινωνήσαντες, ἀλλὰ καὶ ὅσων ἀγαθῶν. φαίνεται δ' οὐδαμοῦ ἀδυνάτως ὁ βίος. αἴτιον δ' ὁ Σωκράτει τῆς ἀγνοίας ὑπολαβεῖν καὶ νομίζειν, τὴν πόλιν ὅλην οὐ δεῖν εἶναι μίαν· ἀνάγκη μὲν γὰρ εἶναί πως μίαν καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὴν πόλιν, ἀλλ' οὐ πάντως.

ἔστι μὲν γὰρ ὡς οὐκ ἔσται πρόσθεσθαι πόλιν, ἔστι δ' ὡς ἔσται μάλα, εἰ γὰρ οὐσῶν τῶν μὲν πόλις ἔσται, ἔστι δ' ὡς ἔσται μάλα, εἰ γὰρ οὐσῶν τῶν μὲν πόλις ἔσται, * ἔσται χείρων πόλις. ὥσπερ καὶ εἴ τις τὴν συμφωνίαν ποιήσειν ὁμοφωνίαν, ἢ τὸν ῥυθμὸν βάσιν μίαν. ἀλλὰ δεῖ πλῆθος ὄν, ὥσπερ εἴρηται πρότερον, ἀφ' πάσης παιδείας κοινὴν καὶ μίαν ποιῆσαι, καὶ τὸν γε μέλλοντα παιδείαν εἰσάξειν, καὶ νομίζοντα ἀφ' ταύτης ἕξειν τὴν πόλιν εὐδαίμονα, ἄτοπον τοῖς τοιούτοις οἴεσθαι διορθοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς νόμοις, ὥσπερ καὶ πρὸς τὰς κτήσεις ὁ Λακεδαιμόνι καὶ Κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσε. δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ πρόσχρησθαι τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν εἰ ταῦτα καλῶς εἶχε. πάντα γὰρ σχεδὸν εὑρῆσθαι μέν, ἀλλὰ τὰ μὲν οὐ συνηγμένα, τοῖς δ' οὐ χρῆσθαι γνώσεσιν. μάλιστα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τὴν τοιαύτην πολιτείαν καταστᾶσαν. * οὐ γὰρ δυνήσεται μὲν μείζων οὖσα καὶ χρείζων, ποιοῦσαν τὴν πόλιν, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς φρατρείας καὶ φυλάς. ὥστε σχεδὸν ἄλλο συμβήσεται νομοθετημάτιον, πλὴν μὴ γεωργεῖν τοὺς φύλακας· ὅπερ καὶ νῦν Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσι πειρᾶσθαι. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τῆς ὅλης πολιτείας τίς ἔσται τοῖς, κοινωνοῦσιν, ὅτ' εἴρηκεν ὁ Σωκράτης, ὅτι ῥᾴδιον εἰπεῖν. καίτοι σχεδὸν τό γε πλῆθος τῆς πόλεως τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐστὶν πλῆθος, περὶ ὧν οὐδὲν διώρισται, πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς κοινὰς εἶναι δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] καθ' ἕκαστον ἰδίας ἐπὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον κοινὰ πάντα πάντων, τί διοίσουσιν ἔτι οἱ ἐκείνων τῶν φυλάκων; ἢ τί πλέον τοῖς ὑπηρετικοῖς τὸν ἄρχειν αὐτῶν; ἢ τί μαθόντες * ὑπολαμβάνοντ τὸν ἄρχειν, ἐὰν μὴ ὦσι σοφίζωνται τοιοῦτον οἷ Κρῆτες; ἐκεῖνοι γὰρ τἄλλα ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις * ἀφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κτῆσιν. εἰ δ', καθάπερ ἐν τοῖς δήμοις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῆς κοινωνίας; ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ ταύτας ὑπεναντίας ἀνάγκαιος. ποιοῦσι γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷ φρουροί, τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχίτας, καὶ τοὺς δήμους, πολίτας.

γρ. ἐν δὲ δυνήσεται, μὴ μείζων, ποιῶσα τὴν πόλιν.

ἄτοπον τοῖς τοιούτοις οἴεσθαι διορθοῦν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ἔθεσι, καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς νόμοις, ὥσπερ καὶ πρὸς τὰς κτήσεις ὁ Λακεδαιμόνι καὶ Κρήτῃ τοῖς συσσιτίοις ὁ νομοθέτης ἐκοίνωσε. δεῖ δὲ μηδὲ τοῦτο ἀγνοεῖν, ὅτι χρὴ πρόσχρησθαι τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ τοῖς πολλοῖς ἔτεσιν, ἐν οἷς οὐκ ἂν ἔλαθεν εἰ ταῦτα καλῶς εἶχε. πάντα γὰρ σχεδὸν εὑρῆσθαι μέν, ἀλλὰ τὰ μὲν οὐ συνηγμένα, τοῖς δ' οὐ χρῆσθαι γνώσεσιν. μάλιστα δ' ἂν γένοιτο φανερὸν, εἴ τις τοῖς ἔργοις ἴδοι τὴν τοιαύτην πολιτείαν καταστᾶσαν. * οὐ γὰρ δυνήσεται μὲν μείζων οὖσα καὶ χρείζων, ποιοῦσαν τὴν πόλιν, τὰ μὲν εἰς συσσίτια, τὰ δὲ εἰς φρατρείας καὶ φυλάς. ὥστε σχεδὸν ἄλλο συμβήσεται νομοθετημάτιον, πλὴν μὴ γεωργεῖν τοὺς φύλακας· ὅπερ καὶ νῦν Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσι πειρᾶσθαι. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὁ τρόπος τῆς ὅλης πολιτείας τίς ἔσται τοῖς, κοινωνοῦσιν, ὅτ' εἴρηκεν ὁ Σωκράτης, ὅτι ῥᾴδιον εἰπεῖν. καίτοι σχεδὸν τό γε πλῆθος τῆς πόλεως τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐστὶν πλῆθος, περὶ ὧν οὐδὲν διώρισται, πότερον καὶ τοῖς γεωργοῖς κοινὰς εἶναι δεῖ τὰς κτήσεις, ἢ [καὶ] καθ' ἕκαστον ἰδίας ἐπὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἰδίους ἢ κοινούς. εἰ μὲν γὰρ τὸν αὐτὸν τρόπον κοινὰ πάντα πάντων, τί διοίσουσιν ἔτι οἱ ἐκείνων τῶν φυλάκων; ἢ τί πλέον τοῖς ὑπηρετικοῖς τὸν ἄρχειν αὐτῶν; ἢ τί μαθόντες * ὑπολαμβάνοντ τὸν ἄρχειν, ἐὰν μὴ ὦσι σοφίζωνται τοιοῦτον οἷ Κρῆτες; ἐκεῖνοι γὰρ τἄλλα ταὐτὰ τοῖς ἄλλοις * ἀφέντες, μόνον ἀπειρήκασι τὰ γυμνάσια, καὶ τὴν τῶν ὅπλων κτῆσιν. εἰ δ', καθάπερ ἐν τοῖς δήμοις πόλεσι, καὶ παρ' ἐκείνοις ἔσται τὰ τοιαῦτα, τίς ὁ τρόπος ἔσται τῆς κοινωνίας; ἐν μιᾷ γὰρ πόλει δύο πόλεις ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ ταύτας ὑπεναντίας ἀνάγκαιος. ποιοῦσι γὰρ τοὺς μὲν φύλακας οἷ φρουροί, τοὺς δὲ γεωργοὺς, καὶ τοὺς τεχίτας, καὶ τοὺς δήμους, πολίτας.

χ. τὴν πρῶτον, Victorius.

χ. ἐπιμίσγουσι γρ. ἐφίενται;

abest ἔσται in q. c.

A Futurum enim est aliquo modo, vt longiùs progressa non sit ciuitas: aliquo modo erit illa quidem ciuitas, sed cùm parum ab eo abfuerit, vt non sit ciuitas, deterior erit ciuitas: quēadmodum si quis concentū ex multis vocibus constantem, quam symphoniam vocant Græci, eò redigat; vt sit vnius vocis sonus: & sermonem numerosum, vt sit pes vnus. Verùm oportet, ciuitatem, cùm sit multitudo, quemadmodum antea dictum est, disciplina & institutione communem atque vnam efficere. At verò eum qui disciplinam sit introducturus, B existimans eius opera atque adiumento ciuitatem bonam futuram, absurdum est sperare se talibus institutis eam corrigere, & meliorem facere posse: & non moribus & philosophia, & legibus: quemadmodum quæ ad fortunas & rem familiarem pertinent, Lacedæmone & in Creta conuiuiis ac sodalitiis scriptor legis communia fecit. Ne hoc quidem ignorare oportet, ad longum tempus & ad multos annos, in quibus si hæc rectè essent statuta, non fuisset obscurum, animum esse attendendum. Omnia enim propemodum reperta sunt quidem illa, sed alia non sunt in vnum collecta, aliis, cùm ea collegerint & cognouerint, non vtuntur: Maximè autem tota res in primptu sit, si quis talem reipubl. administrandæ formam, constantem & vsu receptam cernat. Non enim poterit, nisi bona partiatur & separet, aliáque in sodalitia & conuiuia publica, alia in curias, & tribus diuidat, facere ciuitatem. Itaque eueniet vt nihil aliud lege Socratis sit institutum, nisi vt ne custodes agros colant: quod & nunc Lacedæmonij facere conantur. Verumenimvero quis totius reipublicæ administrandæ modus sit futurus, D bona omnia inter se communicantibus, neque expositum Socrates, neque facilè explicari potest. Atqui multitudo ciuitatis, ex ciuium, qui inter se differunt, multitudine conflatur: de quibus nihil distinctum neque decisum est, vtrùm etiam agricolis inter ipsos communeis esse facultates oporteat, an singillatim proprias: & præterea, vtrùm vxores & liberos esse proprios, an communeis. Nam si eodem modo communia erunt omnium omnia, quid agricolæ different à custodibus? aut quid præmij consequentur qui gerunt magistratum? aut qua spe quóue pretio adducti magistratum gerent? E nisi fortè aliquid tale callidè excogitent, quale Cretes. Illi enim cætera eadem seruis concedentes ac permittentes, duntaxat eis exercitationum vsu & armorum possessione interdixerunt. Quòd si qualia in aliis ciuitatibus, talia etiam apud illos erunt, quis erit communionis modus? in vna enim ciuitate duas esse ciuitates erit necesse, eásque inter se aliquantum contrarias. Facit enim custodes quidem veluti præsidiarios milites & propugnatores: agricolas autem, & artifices, & alios, ciueis.

Criminationes autem & querelæ, & iudicia, seu actiones, & quæcumque alia in ciuitatibus hærere mala dicit, ea omnia in his quoque hærebunt. Atqui ait idem Socrates, suis ciuibus paucis omnino legibus opus futurum propter disciplinam atque institutionem; verbi gratia, ædilitiis, forensibus, & ad res venaleis pertinentibus & aliis talibus: cùm disciplinam tribuat custodibus tantùm. Præterea verò agricolas bonorum & possessionum sinit esse dominos, dum modo vectigal impositum pensitent. At multo probabilius est, eos asperos & elatos & superbos fore, quam apud Lacedæmonios eloteas, apud Thessalos penestеas, & similia apud alios seruitia. Sed enim vtrùm sint hęc æquè necessaria necne sint, nunc quidem nihil ab eo definitum est. Tum neque de cæteris proximis & deinceps sequentibus, quæ sit horũ reipublicæ administrãdæ ratio & disciplina, quæ leges. Neque est autem ad inueniendum facile, neque parum refert, quomodo sint conformati ad custodum communitatem tuendam & conseruandam. Iam porrò si mulieres quidem faciet communeis, possessiones autem & facultates proprias, (etiamsi sint communes agricolarum possessiones, atque vxores,) quis rem familiarem administrabit ac procurabit, quemadmodum rem rusticam earum viri administrant? Absurdum autem etiam est, facta cum bestiis comparatione, probare, eadem studia sequi eadémque munera obire mulieres atque viros oportere: cùm ad bestias nullum rei domesticæ studium pertineat. Periculosa porrò est etiam magistratuum creandorum ratio, quomodo quidem Socrates creat. Perpetuò enim vult ab eisdem obtineri magistratus. At hinc seditionis causa oritur etiam apud homines contemptissimos atque abiectissimos; multo magis apud animosos & bellicosos viros. Necesse autem esse, eum perpetuos & semper eosdem facere magistratus, perspicuum est. Non enim nunc horum, nunce illorum animis admistum est aurum illud diuinum: sed semper eorumdem. Ait autem, Deum aliis statim nascentibus aurum admiscuisse, aliis argentum: æs autem & ferrum iis qui futuri sunt artifices & agricolæ. Præterea verò cùm beatitudinem custodibus adimat, ait latorem legis totam ciuitatem efficere beatam oportere. Atqui fieri non potest vt tota ciuitas sit beata, nisi aut plurimi, aut omnes, aut nonnulli beatudinem sint cõsecuti. Non enim eorundem est beata vita, quorum numerus par. Contingere enim potest vt totum quidem aliquod, sit numerus par: neutra verò eius pars, sit numerus par: sed vt totum aliquod sit beatum, partes autem eius non sint beatæ, fieri non potest. At si custodes non erunt beati, quinam alij erunt? non. enim artifices, & opificum illiberaliũ ac sordidorum multitudo.

A ἐγκλήματα δὲ, καὶ δίκαι, καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς πόλεσιν ἐσται ἀρχὴν φησὶ κακὰ, πᾶσιν ἐσται ἀρξῇ καὶ ζώοις. καίτοι λέγει ὁ Σωκράτης, ὡς ὀλίγων δεήσοντας νομίμων ἅμα τῆ παιδείαν, οἷς ἀγορανομικῶν, καὶ ἀγορανομικῶν, καὶ τῶν δικῶν τῶν τοιούτων, ἀποδιδοὺς μόνον τῆ παιδείαν τοῖς φύλαξιν. ἔστι δὲ κωλύειν ποιῆν τῶν κτημάτων τοὺς γεωργοὺς, ἀποφορὰν φέροντας. ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον εἰκὸς εἶ χαλεποὺς, καὶ φορτικῆς πλήρης, ἢ τοὺς περὶ σπάρτην εἰλωτείας τε καὶ πενεστείας, καὶ δουλείας. ἂν ἀναγκαῖα ταῦτ' ὁμοίως, εἴτε μὴ, νεῦν γ' οὐδὲν διώρισται καὶ περὶ τῶν ἐχομένων τίς ἡ ζώων τε πολιτεία καὶ παιδεία, καὶ νόμοι τίνες. ἔτι δ' οὐδ' ῥᾴδιον εὑρεῖν, ὅτι τὸ ἅμα φέρον μικρὸν, τὸ ποιοὺς τινας εἶ ζώους ποιεῖς τὸ σώζεσθαι τὴν τῶν φυλάκων κοινωνίαν. ἀλλὰ μὴν, εἴτε τὰς γυναῖκας ποιήσῃ κοινὰς, τοὺς δὲ κτήσεις ἰδίας, τίς οἰκονομήσει [καὶ εἰ κοιναὶ αἱ κτήσεις, καὶ αἱ τῶν γεωργῶν γυναῖκες] ὥσπερ τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οἱ ἄνδρες αὐτῶν; ἄτοπον δὲ καὶ τὸ, ἐκ τῶν θηρίων ποιεῖσθαι τὴν παραβολὴν, ὅτι δεῖ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν τοὺς γυναῖκας τοῖς ἀνδράσιν, οἷς οἰκονομίας οὐδὲν μέτεστιν. ὅπως δ' ἀσφαλὲς ἔσται καὶ τοὺς ἀρχοντας ὡς καλῶς φησὶν ὁ Σωκράτης· ἀεὶ γὰρ ποιεῖ τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας. τοῦτο δὲ στάσεως αἴτιον ἔσται καὶ παρὰ τοῖς μετρίως ἀξίωμα κεκτημένοις, * ἢ που γε δὴ παρά γε τοῖς μεμφθέσι καὶ πολεμιχοῖς ἀνδράσιν· ὅτι δ' ἀναγκαῖον αὐτὸν ποιεῖν τοὺς αὐτοὺς ἄρχοντας, φανερὸν· οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἄλλοις, ὅτε δ' ἄλλοις μέμικται ταῖς ψυχαῖς ὁ μὲν τὸ θεοῦ χρυσὸς, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς. φησὶ γὰρ, τοῖς μὲν θεοῖς γενομένοις μίξαι χρυσὸν, τοῖς δ' ἀργυρον· χαλκὸν δὲ καὶ σίδηρον τοῖς τεχνίταις καὶ γεωργοῖς. ἔτι δὲ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἀφαιρούμενος τῶν φυλάκων, ὅλην φησὶ δεῖν εὐδαίμονα ποιεῖν τὴν πόλιν τὸν νομοθέτην. ἀδύνατον γὰρ εὐδαίμονα ὅλην, μὴ τῶν πλείστων, ἢ μὴ πάντων μερῶν, ἢ τινῶν ἐχόντων τὴν εὐδαιμονίαν. οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν τὸ εὐδαίμονα, ὥσπερ τὸ ἄρτιον. τοῦτο μὲν γὰρ ἐνδέχεται τὸ ὅλον εἶναι ἄρτιον, τὸ δὲ μερῶν μηδετέρου· τὸ δὲ εὐδαίμονα ἀδύνατον. ἀλλὰ μὴν εἰ οἱ φύλακες μὴ εὐδαίμονες, τίνες ἕτεροι; ἢ γὰρ δὴ οἱ γε τεχνῖται, καὶ τὸ πλῆθος τὸ τῶν βαναύσων.

Incluſa ad finem ſententiæ multæ editiones multique interpretes reiiciunt.

* γρ. ἢ που γε δὴ

ἡ μὲν οὖν πολιτεία περὶ ἧς ὁ Σωκράτης εἴρηκε, τοιάς τι ἔχει ἀπορίας ἔχει, καὶ τούτων οὐκ ἐλαττους ἑτέρας.

A Reip. igitur administrandæ ratio, quam exposuit Socrates, talcis habet dubitationes, ac difficultates inexplicabileis, & his alias non pauciores.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Τὰ ἐν τοῖς Πλάτωνος Νόμοις οὐκ ὀρθῶς εἰρημένα ἐξετάζει.

CAPVT VI.

Platonis alteram Reipubl. constitutionem libris 12. de legibus traditam examinat.

Σχεδὸν δὲ ὡσαύτως ἔχει καὶ περὶ τοὺς Νόμους ἔχει τοὺς ὕστερον γεγραμμένους. ἔστι γὰρ περὶ τῆς ἐνταῦθα πολιτείας ὀλιγαχοῦ σκέψασθαι μικρά, βέλτιον. καὶ γὰρ ἐν τῇ πολιτείᾳ περὶ ὀλίγων παμπάν διώρικεν ὁ Σωκράτης, περί τε γυναικῶν καὶ τέκνων κοινωνίας, πῶς ἔχειν δεῖ, καὶ περὶ κτήσεως, καὶ τῆς πολιτείας τὴν τάξιν. διῄρηται γὰρ εἰς δύο μέρη ὅ πλῆθος τῶν οἰκούντων, ὅ μὲν εἰς τοὺς γεωργούς, ὁ δὲ εἰς ὅ προπολεμοῦν μέρος· τρίτον δ' ἐκ τούτων ὅ βουλευόμενον, καὶ κύριον τῆς πόλεως. περὶ μὲν οὖν τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν, πότερον κοινωνίας, ἢ μετέχουσί τινος ἀρχῆς, καὶ πότερον ὅπλα δεῖ κεκτῆσθαι καὶ τούτους, καὶ συμπολεμεῖν, ἢ μή, περὶ τούτων οὐδὲν διώρικεν ὁ Σωκράτης· ἀλλὰ τὰς μὲν γυναῖκας εἰέναι δεῖν συμπολεμεῖν, καὶ παιδείας μετέχειν τὴν αὐτὴν τοῖς φύλαξι· τὰ δ' ἄλλα, τοῖς ἔξωθεν λόγοις πεπλήρωκε τὸν λόγον. καὶ περὶ τὴν παιδείας, ποίαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τὴν φυλάκων τὴν ἐν Νόμοις, ὅ μὲν πλεῖστον μέρος νόμοι τυγχάνουσιν ὄντες. ὀλίγα δ' περὶ τῆς πολιτείας εἴρηκε. καὶ ταύτην βουλόμενος κοινοτέραν ποιεῖν ταῖς πόλεσι, πάλιν μικρὸν περιάγει πάλιν πρὸς τὴν ἑτέραν πολιτείαν. ἔξω γὰρ τῆς τῶν γυναικῶν κοινωνίας, καὶ τῆς κτήσεως, τὰ ἄλλα ταὐτὰ ἀποδίδωσιν ἀμφοτέραις ταῖς πολιτείαις· καὶ γὰρ παιδείαν τὴν αὐτὴν, καὶ ὅ τῶν ἔργων τῶν ἀναγκαίων ἀπεχομένους ζῆν. καὶ περὶ συσσιτίων ὡσαύτως· πλὴν ἐν ταύτῃ φησὶ δεῖν εἶναι συσσίτια καὶ γυναικῶν, καὶ τὴν μὲν χιλίων τῶν ὅπλα κεκτημένων, ταύτην δὲ πεντακισχιλίων. ὅ μὲν οὖν θειότατον ἔχουσι πάντες οἱ τοῦ Σωκράτους λόγοι, καὶ ὅ κομψὸν, καὶ ὅ καινοτόμον, καὶ ὅ ζητητικόν. καλῶς δὲ πάντα ἴσως χαλεπὸν ἐπὶ καὶ ὅ νῦν εἰρημένον πλῆθος δεῖ μὴ λανθάνειν, ὅτι χώρας δεήσει τοῖς τοσούτοις Βαβυλωνίας,

B PRopemodum autem similiter se habet legum, quæ posteriùs scriptæ sunt, descriptio. Quapropter & de reipubl. administrandæ forma hîc expressa, pauca considerare præstiterit. Nam in libris de Rep. de paucis omnino decidit Socrates, nempe de vxorum & liberorum communione, quo modo se res tota habere debeat: & de facultatibus communicandis, & de tota republ. ordinanda. Diuidit autem in duas partes habitatorum multitudinem, alteram agricolarum, alteram propugnatorum: tertiam ex his sumpsit, eam quæ consultat, quæ totius C ciuitatis dominatum & potestatem obtinet. De agricolis autem & artificibus, vtrùm nullius magistratus, an alicuius sint participes: & vtrùm hos quoque arma gestare, & belli gerendi communiter onus sustinere, necne, his de rebus nihil distinctè explicauit: sed mulieres quidem existimat vnà cum viris belli munus sustinere, & eiusdem atque custodes institutionis participeis esse oportere: cæteroqui sermonibus à re alienis disputationem totam refersit, & qualis debeat esse custodum disciplina, exposuit. Libri D autem de legibus maxima ex parte leges sunt: pauca in eis de reipublicæ administrandæ ratione verba fecit: atque dum vult communiorem ciuibus efficere, paulatim eam in aliam reipublicæ formam circumagens flectit ac deiorquet. Excepto enim quòd vxores, & liberos, & facultates vult esse communes, cætera eadem vtrique reipublicę administrandæ formæ attribuit. Namq; cùm vtriq; adscribat eandē disciplinā, tum immunitatem necessariorum dat munerum, vitámque ab omni operis functione E vacuam ac solutam, & de conuiuiis ac sodalitiis eodem modo statuit: nisi quòd in hac ait mulierum quoque sodalitia esse oportere: & in illa quidem mille homines, qui arma gerant, esse vult: in hac quinque. Eximium igitur quiddam continent Socratis sermones, & glorioſum, & magnificum, & nouitatis plenum, & quæstionibus refertum. Pulcrè autem omnia in eis esse tradita ac descripta, fortasse difficile est. Etenim quod ad illam, quæ nunc à me dicta est, multitudinem attinet, nemini obscurum esse debet, tot hominibus agro Babylonio

Digitized by Google

aut alio immenſo opus futurum, vnde quinque millia virorum otioſorum alantur; & præter hos altera mulierum & famulorum turba multis partibus maior. Oportet igitur optatum quoddam ſupponi, nihil tamen eiuſmodi quod fieri non poſſit. Dicitur autem ab eo, latorem legis in ſcribendis & ferendis legibus duo ſpectare oportere, locum & homines. Præterea verò par eſt addere etiam loca finitima ac vicina, ſi ciuitas ciuilem vitæ cultũ retinere debet. Non enim neceſſe ſolum eſt, eam talibus ad bellum gerendum armis vti quę in domeſticis finibus vtilia ſint: verùm etiam quæ in externis locis. Quòd ſi quis talem vitæ rationem neque priuatam neque publicam & communem ciuitatis probat, nihilominus tamen formidoloſos & horribileis eſſe oportet hoſtibus, non ſolùm in proprios fineis incurrentibus, ſed etiam poſteaquam diſceſſerunt. Tum multitudinem bonorum & magnitudinem rei familiaris videndum eſt numquid melius fuerit aliter definire, hoc eſt, planiùs atque apertiùs. Tantas enim cuique rei familiaris facultates ſuppetere dicit oportere, vt frugaliter & temperanter viuere queat: proinde ac ſi quis diceret, vt bene viuere queat. Hoc enim magis vniuerſum eſt, & latiùs patet. Præterea verò licet viuere frugaliter, & tamen ærumnosè & laboriosè.) At melior erat definitio, vt frugaliter & liberaliter viuere queat. Vtrumque enim ſeparatim poſitum, alterum quidem luxuriam, alterum laborioſam vitam ſequetur. Namque hi ſoli habitus in vſu rei familiaris ſunt optabiles & expetendi: verbi gratia, re familiari non licet leniter vti, aut fortiter: temperanter verò & liberaliter licet. Quare & hos vſus in facultatibus & pecunia verſari neceſſe eſt. Abſurdum porrò eſt, cùm æquationem bonorum introducat, de iis quæ ad ciuium multitudinem pertinent, nihil ſtatuere, ſed liberorum procreationi neque modum conſtituere, neque finem certum imponere: proinde quaſi futurum ſit, vt ſatis exæquetur cum eadem multitudine, quæ initio fuerit propter orbitates, aut propter liberos non ſuſceptos, quantumuis multi naſcantur; quia hoc videtur etiam nunc in ciuitatibus vſuuenire. Sed deberet hæc res longè iuſtioribus & accuratioribus ponderibus in ciuitatibus examinari, ſeruata lege Socratis, quàm nunc. Nunc enim nemo egeſtate laborat, quia bona multitudine diuiſa ſunt, quantacumque illa ſit. Tunc autem cùm diuiſa non eſſent; neceſſe erat eos qui præter numerum, & extra ordinem acceſſiſſent, nihil habere, ſiue pauciores eſſent numero, ſiue plures. Exiſtimarit autem aliquis debuiſſe procreandis liberis certum modum conſtitui magis quàm facultatibus, vt nequis plureis filios procrearet. In hac autem multitudine præfinienda, & va-

A ἢ τίνος ἄλλης ἀπεράντου ὁ πλῆθος, ἐξ
ἧς ἀργοὶ πεντακισχίλιοι θρέψονται, καὶ
τοσοῦτοι γυναικῶν καὶ θεραπόντων ἔ-
πεσθαι ὄχλος πολλαπλάσιος. δεῖ μὲν οὖν
ὑποτίθεσθαι κατ' ἐνίσχυσιν, μηδὲν μέντοι
ἀδύνατον· λέγεται δή, ὡς δεῖ τὸν νομο-
θέτην πρὸς δύο βλέποντα ὠφέλειαν τοὺς νό-
μους, πρός τε τὴν χώραν, καὶ τοὺς ἀν-
θρώπους· ἔτι δὲ καλῶς ἔχει* πρὸς θεω- x. ἐστι-
νας καὶ πρὸς τοὺς μαχιμωτάτους τόπους, εἰ θιῶν
δεῖ τὴν πόλιν ζῆν βίον* πολιτικόν. οὐ γὰρ x. πολεμι-
μόνον ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτοὺς τοιούτοις χρῆ- κόν.
σθαι πρὸς τοὺς πολεμίους ὅπλοις, ἃ χρή-
σιμα καὶ τὴν οἰκείαν χώραν ἐστίν, ἀλλὰ
καὶ πρὸς τοὺς ἔξω τόπους. εἰ δὲ τις μὴ
τοιοῦτον ὑποδέχεσθαι βίον, μήτε τὸν ἴδιον,
μήτε τὸν κοινὸν τῆς πόλεως, ὅμως σώφρων
ἦττον δεῖ φοβεῖσθαι τοὺς πολεμίους, μὴ
μόνον ἐλθοῦσιν εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ
ἀπελθοῦσι. καὶ τὸ πλῆθος δὲ τῆς κτήσεως
ὁρᾶν δεῖ, μήποτε βέλτιον ἑτέρως διοικεῖ-
σθαι, πῶς σωφρόνως μᾶλλον· τοσουτῶν γὰρ εἶ-
ναί φησι δεῖν, ὥστε ζῆν σωφρόνως· ὥσπερ
δ' εἴ τις εἶπεν, ὥστε ζῆν δεῖ· τοῦτο γὰρ ὅστι
καθόλου μᾶλλον. ἔτι δ' ὅστι σωφρόνως μὲν,
ἁλλαπόρως δὲ ζῆν. ἀλλὰ βέλτιον ἂν εἴη
τὸ σωφρόνως καὶ ἐλευθερίως· χρεὼν γὰρ
ἑκατέρου, τὸ μὲν τοῦ σωφρόνως ἀπολαυθή-
σεσθαι, τὸ δὲ τοῦ ἐλευθερίως· ἐπὶ μέρους γ' εἰ-
σὶν ἕξεις αἱρεταὶ πρὸς τὴν τῆς οὐσίας χρῆ-
σιν αὐτῶν· ὁ μὲν οὐσίᾳ τρόπως ἢ ἀνδρείως
χρῆσθαι οὐκ ἔστι, σωφρόνως δὲ καὶ ἐλευ-
θερίως ἔστιν· ὥστε καὶ τὰς χρήσεις ἀναγ-
καῖον πρὸς ἀντιδιῃρῆσθαι ταύτας. ἄποπον δὲ
καὶ τὸ τὰς κτήσεις ἰσάζοντα, τὸ πρὸς τὸ
πλῆθος τῶν πολιτῶν μὴ καταμανθάνειν,
ἀλλ' ἀφῆναι τὴν τεκνοποιίαν ἀόριστον, ὡς
ἐκφαύλως δὴ ὁμαλισθησομένην εἰς τὸ αὐτὸ
πλῆθος διὰ τὰς ἀτεκνίας, ὁσονοῦν γινο-
μένων, ὅτι δοκεῖ τοῦτο ἤδη καὶ νῦν συμβαίνειν
πρὸς ταῖς πόλεσι. δεῖ δὲ τοῦτ' οὐχ ὁμοίως ἀ-
κριβῶς ἔχειν πρὸς ταῖς πόλεσι τότε, ἢ νῦν.
νῦν μὲν γὰρ οὐδὲν ἀπορεῖ, διὰ τὸ μερίζε-
σθαι ταῖς οὐσίαις εἰς [τὸ] ὁποσονοῦν πλῆθος·
τότε δ' ἀδιαιρέτων οὐσῶν, ἀνάγκη τοὺς
παρεζυγας μηδὲν ἔχειν, ἐκτὸς ἐλάττους
ὦσι τὸ πλῆθος, ἐκτός τε πλείους. μᾶλλον δὲ
δεῖ σκοπεῖσθαι τῆς αὐξήσεως τῆς οὐσίας
πρὸς τεκνοποιίαν, ὡς τε ἀριθμοῦ τινος μὴ
πλείονα γίνεσθαι τὸ πλῆθος

ἀποβλέποντα πρὸς τὰς τύχας αὖ συμ- A rios mortis casus considerãdos ac spectãdos es-
βαίνῃ τελευτᾶν τινας τῶν γιγνομένων, καὶ se, siqui fortè eorum, qui procreati sunt, mo-
πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ἀτεκνίαν· τὸ δ' ἀ- riantur, & aliorum ciuium orbitatis haben-
φεῖλαι, καθάπερ ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσι, dam esse rationem. Hoc verò si cuique relin-
πενίας αἰτίαν ἀναγκαῖον αἴτιον γίνεσθαι τῆς πολι- quatur liberum ac solutum, paupertatis cau-
τείας. ἡ δὲ πενία, φασὶν ἐμποιεῖ καὶ κακουρ- sam ciuibus afferat necesse est. At paupertas
γίαν. Φείδων μὲν οὖν ὁ Κορίνθιος, ὢν νομο- seditionem in vrbe ingenerat, & maleficium.
θέτης τῶν ἀρχαιοτάτων, τοὺς οἴκους ἴσους Itaque Phidon Corinthius, lator legum cùm
ἔφη δεῖν διαμένειν, κἂν τὸ πλῆθος τῶν πο- primis antiquus, & domos æqualeis perma-
λιτῶν· κἂν εἰ τὸ πρῶτον τοῖς κλήροις ἀνίσους nere oportere existimauit, & multitudinem
εἶχον πάντες τὸ μέγεθος· ἐν δὲ τοῖς νόμοις B ciuium, quamuis omnibus ab initio fortitò
τούτοις τοὐναντίον ἐστίν. ἀλλὰ περὶ μὲν τού- obtigissent partes bonorum magnitudine inæ-
των πῶς οἰόμεθα βέλτιον ἂν ἔχειν, λεκτέον quales. At in his legibus contrarium est.
ὕστερον. ἐλλελεῖφθαι δὲ τοῖς νόμοις τούτοις Sed his quidem de rebus quonam modo se
καὶ τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, ὅπως ἔσονται διαφέ- meliùs esse habituras arbitremur, posteriùs
De legib. lib. 5. ροντες τῶν ἀρχομένων. * φησὶ γὰρ δεῖν, erit differendum. Omissa sunt porrò in his
ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ σημαινόμενον ἑκάστου γίγνεσθαι τῆς legibus & ea quæ ad magistratus pertinent,
κρόκης, οὕτω καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν δεῖν quomodo iis qui sub imperio sunt, præsti-
πρὸς τοὺς ἀρχομένους. ἐπὶ δὲ τοῦ παντὸς turi sint. Ait enim, quemadmodum ex a-
οὐσίαν ἐφίεσθαι μείζονα μέχρι lia lana fit stamen quàm subtegmen: sic
Zuing. πλασίας, ex Platone. * πενταπλασίας, ἀφ' οὗ τοῦτ' οὐκ ἂν εἴη C & magistratus, & reipublicæ præfectos
ἐπὶ τῆς γῆς μέχρι τίνος; καὶ τοῦ τῶν οἰκο- ab iis qui imperio subiecti sunt, differre
πέδων ἢ ἀφαίρεσιν δεῖ σκοπεῖν, μή ποτ' oportere. Quoniam autem rem omnem fa-
οὐ συμφέρῃ πρὸς οἰκονομίαν. δύο γὰρ οἰκό- miliarẽ amplificari permittit vsque ad quin-
πεδα ἑκάστῳ ἔνεστι, διειλῶν χωρίς. χαλε- cuplum, cur non hoc idem in terra valeat
πὸν δ' οἰκίας δύο οἰκεῖν. ἡ δὲ σύνταξις ὅλη, aliquatenus? Tum verò verendum etiam est
βούλεται μὲν εἶναι μήτε δημοκρατία, μή- ne areæ ædificiorum non satis vtiliter aut
τε ὀλιγαρχία· μέσον δ' τούτων, καὶ καλοῦ- accommodatè ad rei domesticæ administra-
σι πολιτείαν· ἐκ γὰρ τῶν ὁπλιτευόντων ἐστίν. tionem diuisæ sint. binas enim ædium areas
εἰ μὲν οὖν ὡς κινοῦντα τοῦτον καταση- cuique tribuit, seorsum diuisas ac distinctas.
κευάζῃ τὴν πόλεσι τῶν ἄλλων πολιτείαν, At difficile est, in binis ædibus vnum ha-
καλῶς εἴρηκεν ἴσως· εἰ δ' ὡς ἀρίστην μὲν D bitare. Tota autem reip. descriptio videtur
τοῦτον τὴν πολιτείαν, οὐ καλῶς. τάχα γὰρ eò referri, vt neque sit potestas popularis,
τοῦ τῶν Λακώνων αἰνῆς ἐπαινέσαι quam democratiam appellant Græci, ne-
μᾶλλον, ἢ καὶ ἄλλου τινὰ ἀριστοκρατικω- que paucorum principatus, quem oligar-
τέραν. ἔνιοι μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς δεῖ τοῦ chiam: sed harum media reipublicæ admi-
ἀρίστην πολιτεύεσθαι ἐξ ἁπασῶν εἶναι τῶν πο- nistrandæ forma, quam politiam nominant,
λιτειῶν μεμιγμένων· διὸ καὶ τοῦ τῶν Λα- siue remp. siue populi libertatem: Ex his e-
κεδαιμονίων ἐπαινοῦσιν εἶναι γὰρ αὐτοῦ, nim constat, qui arma gerunt. Si igitur hanc
οἱ μὲν ἐξ ὀλιγαρχίας, καὶ μοναρχίας, καὶ E reip. administrandæ rationem, vt aliarum om-
δημοκρατίας, φασὶ, λέγοντες τοῦ μὲν nium maximè ciuitatibus communem pro-
βασιλείαν, μοναρχίαν· τοῦ δὲ τῶν γερόν- bat, fortasse rectè dixit: sin vt omnium opti-
των ἀρχήν, ὀλιγαρχίαν· δημοκρατεῖ- mam secundùm primam, non rectè. Fortasse
σθαι δὲ κατὰ τοῦτο τῶν ἐφόρων ἀρχήν, ἀφ' enim aliquis Laconicam reipublicæ admini-
οὗ καὶ τοῦ δήμου εἶναι τοὺς ἐφόρους· οἱ δὲ τοῦ strandæ rationem, aut aliquam aliam, in qua
μὲν ἐφορείαν εἶναι τυραννίδα, δημοκρα- magis optimatium principatus vigeat, magis
τείαν δὲ κατά τε τἄλλα, καὶ τὸν ἄλλον laudarit. Quidam igitur dicunt optimam rei-
Vide l. 6. βίον τὸν καθ' ἡμέραν. * ὁ δὲ τοῖς Νόμοις publicæ administrandæ formam omnibus reip.
εἰρηται οὗτος, ὡς δέον συγκεῖσθαι τὴν ἀρίστην administrandæ generibus permixtam ac tem-
πολιτείαν ἐκ δημοκρατίας καὶ τυραννίδος, perata esse oportere. Iccirco Lacedæmo-
niorum, reipubl. administrandæ rationem laudant. Alij enim aiunt, eam ex paucorum potentatu seu oligarchia, & vnius dominatu seu monarchia, & populi potestate seu democratia, constare. regnum enim esse vnius dominatum: senatorum imperium, esse paucorum potestatem: penes populum autem esse potestatem per Ephororum magistratum, propterea quòd Ephori quasi tribuni plebis è plebe sumuntur. Alij autem Ephoriam, hoc est, Ephororum magistratum, quasi tribunatum plebis, aiunt esse tyrannidem:

populi poteſtati autem imperióque eos ſubiectos eſſe per ſodalitia, & conuiuia publica, reliquámque vitam quotidianam. Porrò in libris de legibus ſcriptum eſt optimam reipubl. adminiſtrandæ formam ex populi poteſtate & tyrannide conſtare oportere; quas aut omnino nulius reipubl. adminiſtrandæ formas eſſe dixerit, aut omnium deterrimas eſſe pronuntiarit. Dicunt igitur ij rectiùs, qui plureis inter ſe permiſcent. Ex pluribus enim temperata reip. adminiſtrãdæ forma præſtabilior eſt. Deinde Socratica iſta reip. adminiſtrandæ forma nihil quod ad monarchiam ſeu vnius dominatum pertineat, habere reperitur, ſed omnia oligarchiæ, hoc eſt, paucorum principatus, & democratiæ, hoc eſt, popularis poteſtatis, propria: & tum ad paucorum principatum magis propendere videtur natura. Quod ex magiſtratuum conſtituendorum ratione intelligere licet. Nam electionem ad ſortem reuocari, electóſque ſorti permitti, vtriuſque commune eſt. Sed locupletioribus neceſſe eſt concionibus intereſſe, & magiſtratus renuntiare ac declarare, aut aliud aliquod munus ciuile obire: alios eſſe ab his muneribꝰ liberos ac ſolutos, hoc paucorum potẽtatus proprium eſt. Hoc etiam ad paucorum potentatum pertinet, quòd vult operam dari vt maior pars eorum qui ciuitati præſunt, ſumatur ex locupletibus: & vt iis quorum cenſus eſt maximus, magiſtratus ampliſſimi mandentur. Facit verò & ſenatus electionem paucorum principatui cõſentaneam. Eligunt enim omnes quidem neceſſariò, ſed primùm ex primo cenſu: deinde iterum æqualeis numero ex ſecundo: deinde ex iis qui ſunt tertij cenſus: deinde ex claſſe quarti cenſus: niſi quòd nõ iis omnibus, qui ſunt tertij aut quarti cenſus, impoſita neceſſitas eſt eligendi, ſed iis qui ſunt quarti cenſus, primis tantùm & ſecundis. Deinde ex his parem ex vnoquoq; cenſu efficere numerum ait oportere. Erunt igitur plures ex maximis cenſibus & meliores, quia nonnulli ex popularibus non eligant, non eligunt autem, quia non ſit eis impoſita neceſſitas eligendi. Talem igitur reipubl. formam ex populari poteſtate, & vnius principatu ſeu monarchia conſtare, non eſſe dicendum, cùm ex his perſpicuum ſit, tum ex iis quæ poſteriùs dicentur, intelligere licebit, vbi de tali reipubl. adminiſtrandæ forma erit conſiderandi & diſputãdi locus. Iam verò illud, quod ad electionem magiſtratuum pertinet, vbi electos ad aliam electionem reuocat, periculo non vacat. Si qui enim vel mediocri numero coire & cõſpirare volent, ſemper ex eorum voluntate, & pro eorũ arbitratu eligentur. Quæ igitur ad reipubl. adminiſtrandæ rationem in libris de Legibus expoſitam pertinent, huiuſmodi ſunt.

A ἀλ' ἢ ὃ πρῶτον εἶπε δεῖ τὴν θείαν πολιτείας, ἢ χρείας πασῶν. βέλτιον οὖν λέγουσιν οἱ πλείους μιγνύντες· ἐκ γὰρ ὀλίγων συγκειμένη πολιτεία, βελτίων ἔπειτ' οὐκ ἔχουσα φαίνεται μοναρχικὸν οὐδέν, ἀλλ' ὀλιγαρχικὴ, καὶ δημοκρατικὴ· μᾶλλον δ' ἐγχλίνει βουλεται πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. δῆλον δ' ἐκ τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως· ὃ μὲν γὰρ ἐξ αἱρετῶν κληρωτὸς, κοινὸν ἀμφοῖν· ὃ δὲ, τὸν μὲν εὐπορωτέρους ἐπιμελεῖσθαι συκοφαντεῖν ἐᾷ), καὶ φέρειν ἐξηγεῖσθαι, ἢ τι ποιεῖν ἄλλο τῶν πολιτικῶν, τοὺς δ' ἀφεῖσθαι, τοῦτο δ' ὀλιγαρχικόν· καὶ τὸ πειρᾶσθαι πλείους ἐκ τῶν εὐπόρων ἐᾷ) τοὺς ἐξηγεῖσθαι· καὶ τὰς μείζους ἐκ τῶν μειζόνων ζημίας.

B * ὀλιγαρχικὸν δὲ ποιεῖ καὶ τὴν τῆς βουλῆς αἵρεσιν. αἱρεθῶσι μὲν γὰρ πρόθυμοι ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ προφανοῦς ζημιοῦσιν· εἶτα πάλιν ἴσους ἐκ τοῦ δευτέρου, εἶτ' ἐκ τῶν τρίτων. πλὴν οὐ πᾶσιν ἐπιμελεῖσθαι ἐᾷ τοῖς ἐκ τῶν τρίτων, ἢ τετάρτων. * ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, τῶν τετάρτων μόνοις ἐπιμελεῖσθαι τοῖς προτέροις, καὶ τοῖς δευτέροις. εἶτ' ἐκ πάντων ἴσον ἀφ' ἑκάστου τιμήματος ἀποδιξαι φησὶ δεῖν ἀριθμόν. ἔσονται δὴ πλείους οἱ ἐκ τῶν μειζόνων ζημιῶν, καὶ βελτίους, [ἀφ' ὃ εἰσιοῦσι μὲν αἱρεῖσθαι τῶν δημοτικῶν,] ἀφ' ὃ μὲν ἐπιμελεῖσθαι. ὡς μὲν οὖν ἐκ δημοκρατίας καὶ μοναρχίας δεῖ συνίστασθαι τὴν τοιαύτην πολιτείαν, ἐκ τούτων φανερὸν, καὶ τῇ ὑστέρᾳ ῥηθησομένων, ὅταν ἐπιβάλλῃ περὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας λέγειν.

C ἔχει δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν ἀρχόντων ἐξ αἱρετῶν αἱρεῖσθαι, ἐπιτήδευον. εἰ γάρ τινες συνῆραι θέλοιεν καὶ μέτριοι τὸ πλῆθος, αἰεὶ κύριοι τὴν τούτων αἱρεθήσονται βουλήσιν. τὰ μὲν οὖν περὶ τὴν πολιτείαν τὴν ἐν τοῖς Νόμοις, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

Vide l. 6. De legib.

Confuſa hæc & mendoſa. quæ ex Platone facilè emẽdabis.

D

E

A

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ τῆς Φαλέου τοῦ Χαλκηδονίου πολιτείας, εἴτις τυγχάνει καλῶς εἰρηκὼς ἢ μὴ καλῶς.

CAPVT VII.

A Phaleæ Chalcedonio introductam Reipubl. constitutionem examinat.

ΕΙΣΙ δέ τινες πολιτεῖαι ἃ ἄλλαι, αἱ μὲν ἰδιωτῶν, αἱ δὲ φιλοσόφων καὶ πολιτικῶν· πᾶσαι δὲ τῶν καθεστηκυιῶν, ἃ καθ' ἃς πολιτεύονται νῦν, ἐγγύτερόν εἰσι πάντων ἀμφοτέρων. οὐθεὶς γὰρ οὔτε τοῦτο περὶ τὰ τέκνα κοινότητα καὶ τὰς γυναῖκας, ἄλλως κεκαινοτόμηκεν, οὔτε περὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἄρχονται μᾶλλον. δοκεῖ γάρ τισι τὸ περὶ τὰς οὐσίας εἶναι μέγιστον τεκμήριον καλῶς. περὶ γὰρ τούτων ποιεῖσθαί φασι τὰς στάσεις πάντας. διὸ Φαλέας ὁ Χαλκηδόνιος τοῦτ' εἰσήνεγκε πρῶτος. φησὶ γὰρ δεῖν ἴσας εἶναι τὰς κτήσεις τῶν πολιτῶν. τοῦτο δὲ κατασκευάσαι μὲν οὐδὲν ἐδόκει χαλεπὸν ἅμα ποιεῖν· τὰς δὲ κατοικουμένας, ἐργωδέστερον μέν, ὅμως δ' ἔφασκε· αὐξομένας γὰρ τὰς πόλεις, πρὸς μὲν πλείστοις, δοκεῖν μέν, λαμβάνειν δὲ μή· πρὸς δὲ πένησι, μὴ δοκεῖν μέν, λαμβάνειν δέ. Πλάτων δὲ τοῖς νόμοις γράφων, μέχρι μέν τινος ἔφετο δεῖν ἐᾶν πλέον δὲ τῷ * πεντεπλασίαν εἶναι τῆς ἐλαχίστης μηδενὶ τῶν πολιτῶν ἐξουσίαν εἶναι κτήσασθαι, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. δεῖ δὲ μανθάνειν τοὺς οὕτω νομοθετοῦντας, ὃ λανθάνει νῦν, ὅτι τῆς οὐσίας τὸ πλῆθος, πορίσαι καὶ τῶν τέκνων τὸ πλῆθος πάσῃ. ἐὰν γὰρ ὑπεραίρῃ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος τὸ τῶν τέκνων ἀριθμός, ἀνάγκη τὸν νόμον λύεσθαι, καὶ χρεῖς τῆς λύσεως φανῆναι τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων γίνεσθαι πένητας. ἔργον γὰρ μὴ πονηροποιοὺς εἶναι τοὺς πλουτοῦντας. ἔστι μὲν οὖν ἔχειν τινὰ δύναμιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἡ τῆς οὐσίας ὁμαλότης, καὶ τῶν πάλαι τινὲς φαίνονται διεγνωκότες, οἷ καὶ Σόλωνι νομοθέτησαν, καὶ παρ' ἄλλοις ἐστὶ νόμος, ὃς κωλύει κτᾶσθαι γῆν, ὁπόσην ἂν βούληταί τις. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν οὐσίαν πωλεῖν οἱ νόμοι κωλύουσιν, ὥσπερ ἐν Λοκρεῖς νόμος ἐστὶ μὴ πωλεῖν, ἐὰν μὴ φανερὰν ἀτυχίαν δείξῃ συμβεβηκυῖαν· ἔτι

Vide superiore cap.

SVnt autem quædam & aliæ reipublicæ administrandæ formæ, aliæ ab indoctis, aliæ à philosophis, & ciuitatis regendæ peritis, inuentæ atque institutæ: quæ omnes propiùs quàm hæ ambæ Socraticæ, ad eas quæ nunc constitutæ sunt, & quibus nunc vtuntur, accedunt. Nullus enim neque nouum istud de communione liberorum & vxorum, neque alterum de sodalitiis, & conuiuiis mulierum commentum reperit, sed à necessariis ordiuntur potiùs. Videtur enim quibusdam esse maximum, id quod ad facultates rei familiaris pertinet, in ordinem rectum esse adductum. De his enim seditiones ab omnibus commoueri dicunt. Quapropter Phaleas Chalcedonius hoc induxit primus. Ait enim, ciuium bona æqualia esse oportere. Atque hoc quidem eo statim tempore, quo tempore primùm vrbes conduntur & habitantur, facere non difficile esse existimabat: conditis autem iam vrbibus & constitutis ciuitatibus, maioris hoc quidem fore negotij, sed tamen celerrimè facultates ciuium ad æqualitatem redactum iri, si diuites quidem filias suas collocantes, dent dotes, ipsi verò vxorem ducentes, non accipiant: & contrà, pauperes non dent, accipiant ipsi. Plato verò dùm leges scriberet, quadamtenus existimabat facultates augere finere oportere: ampliùs autem acceptas augere atque amplificare quærendo, quàm vt essent quincuplæ minimarum, nemini ex ciuibus licere, quemadmodum & antea dictum est. Non debent autem hoc ignorare, qui taleis leges ferunt, quod nunc ignoratur, eos, qui facultatum magnitudinem præfiniunt, etiam liberorum numerum præfinire conuenire. Si enim facultatum magnitudinem superet liberorum numerus ac multitudo, primùm lex antiquetur necesse est: deinde præter legis antiquationẽ, multos ex diuitib⁹ pauperes fieri malum est. Difficile enim est tales homines res nouas non moliri. Bonorum igitur æqualitatem vim aliquam habere ad societatem ciuilem, nonnulli ex veteribus videntur intellexisse: cuiusmodi & Solon legem composuit: & apud alios lex lata est, quę vetat tantum agri comparare, quantum quisque velit. Itémque rem suam familiarem vendere leges vetant: quemadmodum apud Locros lex sancita est, ne quis patrimonium suum vendat, nisi manifestam calamitatem sibi ostendat accidisse.

Præterea verò iubet patrimonia hæreditaria antiqua, quæ cuiq; ſortitione facta obuenerũt, ſeruari. Hoc autem Leucade conuulſum ac ſublatum, Leucadiorum remp. nimis popularem reddidit. Non enim iam ampliùs eueniebat vt ex cenſibus præfinitis ac deſcriptis ad magiſtratus proueherẽtur. Sed fieri poteſt vt bonorum quidem ſit æqualitas: verùm hæc aut ſint nimis multa, vt profusè ac luxuriosè viuant: aut nimis pauca, vt tenuiter & ſordidè. Perſpicuum igitur eſt, non ſatis eſſe, latorem legis bona ciuium æquare, ſed medium animo eſſe deſtinandũ. Præterea verò etiam ſi quis certas omnibus rei familiaris facultates deſcripſerit ac præfinierit, nihil proficiet. Cupiditates enim exæquandæ ſunt potiùs, quàm facultates. Hoc autem eſſe non poteſt, niſi ciues tantum quantum ſatis eſt, fuerint à legibus eruditi atque inſtituti. Sed fortaſſe dicat Phaleas, hæc à ſeipſo commemorari ac prouideri. Exiſtimat enim horum duorum ciuitatibus æqualitatem eſſe oportere, poſſeſſionis, & inſtitutionis. Sed primùm quæ ſit futura inſtitutio, dicendum erat. Deinde nihil prodeſt vnam & eandẽ eſſe. Fieri enim poteſt vt vna quidem & eadem ſit: ſed hæc ſit talis tamen, vt ex ea facilè conſilium capiant appetendi, ſibique arrogandi vel pecunias, vel honores, vel vtraque iuſto ampliora. Præterea ſeditionem ſolent facere ciues propter inæqualitatem non ſolùm bonorum, verumetiam honorum: ſed contrario vtrumque modo. Vulgus enim propter fortunarum & rei familiaris inæqualitatem concitatur: politiores, & venuſtiores homines de honoribus contendunt & concertant cum vulgo, ſi ſint æquales. Ex quo & illud.

Fortis & ignauus parili afficiuntur honore.

Non ſolùm autem propter res ad victum neceſſarias homines iniuriam faciunt, (cuius remedium eſſe putat fortunarum æqualitatem, vt ne quem frigore, aut fame coacti, veſtitu boniſque ſpolient,) verumetiam propter voluptatem, ac dolorem ex cupiditate manantem: vt & voluptatibus perfruantur, & doloribus cupiditatum careant, libidinéſque ſuas expleant. Nam ſi cupiditatem maiorem habeant, quàm res neceſſariæ poſtulent: vt hũic cupiditati medeantur, iniuriam faciunt. Neque propter huius cupiditatis medicinam tantùm ad iniuriam inferendam adducuntur, verumetiam ſi concupiſcant, vt voluptates percipiant dolorum experteis. Quodnam igitur horum trium malorum remedium? Illis quidem rem familiarem exiguam habere, & ex labore atque opera quæſtum facere: alteris autem temperantia: tertium porrò remedium, ſi qui per ſe gaudere velint, non eſt quòd aliunde quàm à philoſophia requirant.

A δὲ τοὺς παλαιοὺς κλήρους ἀφαιρῶζθν· τοῦτο γ' λυδὲν χ' ὠφελεῖ Λεύκαδα, δημοτικωτέραν ἐποίησε λίαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν. οὐ γὰρ ἔτι συνέβαινεν ἀπὸ τῶν ὡρισμένων τιμημάτων εἰς τὰς ἀρχὰς βαδίζθν. ἀλλ' ἔστι τὴν ἰσότητα μὲν ὑπάρχθν τῆς οὐσίας, τοιαύτην δ' ἢ λίαν εὐπόρων, ὥστε τρυφᾶν· ἢ λίαν ὀλίγων, ὥστε ζῆν γλίσχρως. δῆλον οὖν, ὡς οὐχ ἱκανὸν τὸ τὰς οὐσίας ἴσας ποιῆσαι τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τὸ μέσον στοχαστέον. ἔτι δ', εἴ τις καὶ τὴν μετρίαν καὶ ἀξίαν οὐσίαν πᾶσιν, οὐδὲν ὄφελος. μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζθν, ἢ τὰς οὐσίας. τοῦτο δ' οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένοις ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων. ἀλλ' ἴσως εἴποι ἂν ὁ Φαλέας, ὅτι * τοῦτα τυγχάνει λέγων μόνος· οἴεται γὰρ δυοῖν τούτοιν ἰσότητα δεῖν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσι, κτήσεως καὶ παιδείας. ἀλλὰ πῶς τε παιδείας ἥτις ἔσται, δεῖ λέγειν καὶ ὅ μέλλει εἶναι καὶ πῶς αὐτῶν, οὐδὲν ὄφελος. ἔστι γὰρ τῶν αὐτῶν μὲν εἶναι καὶ μίαν, ἀλλὰ ταύτην εἶναι τοιαύτην, ἐξ ἧς ἔσονται προαιρετικοὶ τοῦ πλεονεκτεῖν, ἢ χρημάτων, ἢ τιμῆς, ἢ σωματοφυτέρων. ἔτι ταράττουσιν οὐ μόνον διὰ τὴν ἀνισότητα τῆς κτήσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων. τοιοῦτον δὲ περὶ ἑκάτερον. οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ, διὰ τὸ περὶ τὰ κτήσεις αἰσιον· οἱ δὲ χρείττους, περὶ τὴν τιμήν, ἐὰν ἴσοι ὦσι. ὅθεν καὶ,

Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. Ιλιάδ. ι.

B

C

D

οὐ μόνον δὲ οἱ ἀδεεῖς διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀδικοῦσιν, ὧν ἄκος εἶναι νομίζει τὴν ἰσότητα τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινῆν· ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι, καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἐὰν γὰρ μείζω ἔχωσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης ἀπεργασίαν ἀδικήσουσιν. ἡ δ' οἴνου διὰ ταύτην μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιθυμοῦσιν, ἵνα χαίρωσι ταῖς διὰ λυπῶν ἡδοναῖς. τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν, οὐσία βραχεῖα καὶ ἐργασία· τοῖς δὲ, σωφροσύνη· τέλος δ', εἴ τινες βούλοιντο δι' αὐτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ μὴ παρὰ φιλοσοφίας ἄκος.

E

αἱ γὰρ ἄλλαι, ἀνθρώπων δέονται. ἐπὶ ἀδικοῦσί γε τὰ μέγιστα ἀφ' ὧν ὑπερβολάς, ἀλλ' οὐ ἀφ' ὧν ἀναγκαῖα· οἷον τυραννοῦσιν, οὐχ ἵνα μὴ ῥιγῶσι. διὸ καὶ αἱ τιμαὶ μεγάλαι, ἂν ἀποκτείνῃ τις, ὑπὸ νόμου, ἀλλὰ τύραννον. ὥστε τοῖς μικρὰς ἀδικίας βοηθητικὸς μόνον ὁ νόμος τῆς Φαλέου πολιτείας. ἔτι τε πολλὰ βούλεται κατασκευάζειν, ὧν ἕνεκα τοῖς αὐτοῖς πολιτεύσονται καλῶς. δεῖ δὲ καὶ τοῖς τῆς γῆς ἐπιδίκους, καὶ τοῖς ἔξωθεν πόλεις· αἰσχρὸν ἀρὰ τὴν πολιτείαν σῴζεσθαι τοῖς τὴν πολεμικὴν ἰσχύν, περὶ ἧς ἐνίοις δοκεῖν εἴρηκεν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς κτήσεως. δεῖ γὰρ οὐ μόνον τοῖς τὰς πολιτικὰς χρήσεις ἰσχύειν ἀναγκαίας, ἀλλὰ καὶ τοῖς τοὺς ἔξωθεν κινδύνους. διὸ ὥσπερ ὅτε τοσοῦτον δεῖ πλῆθος ὑπάρχειν, ὧν οἱ πλησίον καὶ χρείττους ὀρεχθήσονται, οἱ δ' ἔχοντες, ἀμύνεσθαι δυνήσονται τοὺς ὁπόταν δὴ οὕτως ὀλίγους, ὥστε μὴ δύνασθαι πόλεμον ὑπομένειν, μηδὲ τῶν ἴσων καὶ τῶν ὁμοίων. ἐκφυγεῖν μὲν οὖν ἐστὶν δυσχερές. δεῖ δ' ἴσως τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὅτι συμφέρει πλῆθος οὐσίας. ἴσως οὖν ἄριστος ὅρος, ὃ μὴ λειπομένοις τοῖς χρείττοσι ἀφ' τὴν ὑπερβολὴν πολεμεῖν *, ἀλλ' οὕτως ὡς αὐ καὶ μὴ ἐχόντων τοσαύτην οὐσίαν· οἷον Εὔβουλος, Αὐτοφραδάτου μέλλοντος Ἀταρνέα πολιορκεῖν, ἐκέλευσεν αὐτὸν σκέψασθαι ἐν πόσῳ χρόνῳ λήψεται ὃ χρείοι, λογίσασθαι τοῦ χρόνου τούτου τὴν δαπάνην· ἐβούλετο γὰρ ἔλαττον τούτου λαβὼν ἐκλιπεῖν ἤδη τὸν Ἀταρνέα. ταῦτα δ' εἰπὼν, ἐποίησε τὸν Αὐτοφραδάτην σῶφρονα γενόμενον, παύσασθαι τῆς πολιορκίας. ἔστι μὲν οὖν καὶ τὸν συμφερόντων, ὃ τὰς οὐσίας εἶναι ἴσας τοῖς πολίταις, τοὺς δὲ μὴ στασιάζειν τοὺς ἀλλήλους· ἀλλὰ μὲν μέγ' οὐδὲν ὡς εἰπεῖν. εἰ γὰρ αὖ οἱ χρείττους ἀγαναχτοῖεν δή, ὡς οὐκ ἴσων ὄντες ἄξιοι. διὸ καὶ φαίνονται πολλάκις ὑπερβάλλοντες καὶ στασιάζοντες. ἔτι δ' ἡ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἄπληστον· καὶ ὃ τὸ πρῶτον μὲν ἱκανὸν διωβόλια μόνον· ὅταν δ' ἤδη τοῦτ' ᾖ πάτριον, ἀεὶ δίονται τοῦ πλείονος, ἕως εἰς ἄπειρον ἔλθωσιν· ἀπείρου γὰρ ἡ ἐπιθυμία φύσει τοῖς πολλοῖς.

A Nam cæteræ voluptates ſine hominis opera contingere non poſſunt. Enimvero maximas iniurias inferunt homines propter cupiditates immoderatas, & non propter res neceſſarias: verbi gratia, tyrannidem occupant, populúmque impio dominatu opprimunt, non vt ne algeant, ſed vt ſuas libidines impunè expleant. Iccirco magna præmia propoſita ſunt, non ei qui furem, ſed ei qui tyrannum occiderit. Quare ad paruas leuiſque iniurias repellendas ac defendendas ſolùm vim habet reipublicę adminiſtrandę modus à Phalea inuentus. B præterea multa ex iis quæ ab eo excogitata & inducta ſunt, eò ſpectant, eóque referuntur, vt ciues quidem inter ſe ciuitatem habeant bene conſtitutam: ſed oportebat etiam aduerſus finitimos & externos omneis. Nimirum neceſſe eſt, omnem reipubl. adminiſtrandæ formam ita eſſe deſcriptam atque ordinatam, vt viribus & copijs inſtructa ſit: de quibus ille nè verbum quidem fecit. Similiter verò & de facultatibus rei familiaris. Neque enim ſatis magnas ſuppetere oportet ad vſus ciuileis tantùm, verumetiam ad pericula externa. C Quapropter neque tanta bonorum copia præſtò eſſe debet, vt ea finitimi quidem & potentiores concupiſcant: qui habent autem, ab iniuria incurrentium hoſtium tueri non poſſint: neque tantæ anguſtię, vt bellum ſuſtinere non queant, ne à paribus quidem & ſimilibus illatum. Ille igitur de his nihil definiuit. At obſcurum eſſe non debet, quantę rei familiaris cuiuſque ciuium copiæ ciuitati conducant. Fortaſſis igitur definitio fuerit earum optima, non propter facultatum magnitudinem immenſam & immoderatam, finitimorum potentiorum intereſſe, bellum his inferre, ſed rationes illorum poſtulare, vt his bellum inferant, etiam ſi tantas facultates & diuitias non habeant. Quemadmodum Eubulus, cùm Autophradates Aternea obſidere atque oppugnare cogitaret, ſuaſit ei vt complexus animo temporis ſpatium, quod in vrbe capienda conſumeret, huius tēporis ſumptus rationē ſubduceret. minore enim pecunia accepta adductum iri vt obſidionem Aternei relinqueret. Hac oratione fecit vt Autophradates re diligenter & attentè conſiderata, vrbis oppugnandæ finem fecerit, conſiliúmq; abiecerit. E Aliquantum igitur vtile eſt, facultates rei familiaris ciuibus inter ipſos æqualeis eſſe, ne ſeditionem inter ſe faciant: non tamen admodum magna hæc vtilitas eſt, vt id, quod ſentio, dicam. Nam politi & virtute aliqua ornati homines hoc indignè ferant, & querantur, quaſi digni ſint bonis amplioribus, non æqualibus. Quapropter etiā eos ſæpe videmus in alios ſciueis inuadere, & ſeditionē excitare. Præterea verò inexplebile quiddā eſt hominū improbitas. At primùm ſatis habent duos obolos dumtaxat accipere: vbi autem hoc patrium & auitum fuerit, ſemper eo ampliùs deſiderant, donec in immenſum progreſſi fuerint.

Mendoſus locus, qui Lāb. decepit.

D

Infinita

Infinita enim & immenſa eſt cupiditatis natura: ad quam explendam plerique homines omne ſtudium, atque adeò omneis vitæ rationes conferunt. Talium igitur rerum principium & caput, eſt, eos quidem qui natura modeſti & boni ſunt, talcis efficere, vt plus iuſto habere nolint: malos autem & improbos, vt non poſſint, potiùs quàm bona ciuium exæquare. Non poterunt autem ſi & gradu ſint inferiores, & non afficiantur iniuria. Sed ne hanc quidem bonorum æquationem rectè expoſuit. Nam in agrorum poſſeſſione dumtaxat bona vult æquari. Atqui & in ſeruis & in pecoribus & in numis diuitiæ conſiſtunt: ſunt & in multo ſupellectilis, quæ appellatur, apparatu, multóque inſtrumẽto. Aut horum igitur omnium quærenda æqualitas eſt, aut hæc in aliquem ordinem moderatum redigenda ſunt, aut omnia ſunt prætermittenda. Videtur autem ex legibus à ſe poſitis paruam ciuitatem efficere ſi quidem opifices omnes erunt ſerui publici, neque partis vllius, qua expleatur ciuitas, locum obtinebunt. Quòd ſi ſeruos publicos eſſe oportet eos qui communia artificia exercent, debet hoc ita ſe habere, vt Dyrrachij, & vt aliquando Diophantus Athenis inſtituit. De Phaleæ igitur reipub. adminiſtrandæ ratione, aliquidne ille rectè dixerit, an ſecus, propemodum quis ex his intelligere queat.

A ἐρως γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις· ἧς τοῖς πλεῖ ἀπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσι. τῶν οὖν τοιούτων ὄρεξις μᾶλλον τὸ τῆς οὐσίας ὁμαλίζειν, ὃ τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους ἀπεργάζεται, ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν· τοὺς δὲ φαύλους, ὥστε μὴ δύνασθαι. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἀν ἦσι τοιοῦτοι, καὶ μὴ ἀδικεῖσθαι. οὐ καλῶς δ' οὐδὲ τὸ ἰσότητα τῆς οὐσίας εἰρηκε. τῶν γὰρ τῆς γῆς κτῆσιν ἰσάζειν μόνον, ἔστι δὲ καὶ
B δούλων καὶ βοσκημάτων πλοῦτος, καὶ νομίσματος, καὶ κατασκευὴ πολλὴ τῶν καλουμένων ἐπίπλων. ἢ πάντων οὖν τούτων ἰσότητα ζητητέον, ἢ τάξιν τινὰ μετρίαν, ἢ πάντα ἐατέον. φαίνεται δ' ἐκ τῆς νομοθεσίας, κατασκευάζων τὴν πόλιν μιᾶς,
C εἰ γε οἱ τεχνῖται πάντες δημόσιοι ἔσονται, ὃ μὴ πληρωμά γε παρέξονται τῆς πόλεως· ἀλλ' εἴπερ δεῖ δημοσίους εἶναι τοὺς κοινὰ ἐργαζομένους, δεῖ καθάπερ ἐν Ἐπιδάμνῳ τε, καὶ ὡς Διόφαντός ποτε κατεσκεύαζεν Ἀθήνησι, τὸν ἔχειν τόπον. ὥστε μὲν οὖν τῆς Φαλέου πολιτείας ἔχειν οὐκ ἔστι τούτων αὐτὸς θεωρῆσαι, εἴ τι τυγχάνει καλῶς εἰρηκὼς, ἢ μὴ καλῶς.

CAPVT VIII.

Ab Hippodamo Mileſio propoſitam ideam Reipub. perpendit.

HIppodamus autem, Euryphontis filius, Mileſius, qui & ciuitatum vrbiúmque diuiſionem reperit, & Piræum muro ab vrbe ſeiunxit, vir primùm in reliqua vita propter ambitionem aliquanto plus quàm ſatis eſſet, rerum ſuperuacanearum atque exquiſitarum ſtudio deditus, vſque adeò vt nonnullis curioſiùs & putidiùs viuere exiſtimaretur, capillo tum denſo ac promiſſo, tum compoſito, & ſumptuosè ornato: deinde in veſtitu cultúque corporis ſumptuoſo, cùm veſte vteretur honorifica illa quidem, & magnifica, ſed calida & pellibus ſuffulta, non hyeme ſolùm, verumetiam diebus æſtiuis & ſolſtitialibus temporibus. Hic igitur Hippodamus, cùm alioqui in totius naturæ explicatione eruditus eſſe vellet, primus eorum qui rempubl. non adminiſtrarunt, conatus eſt aliquid de optima reipubl. adminiſtrandæ forma dicere. Ciuitatem autem ita componebat, vt ex decem millibus hominum numero conſtaret, in treis verò parteis eſſet diuiſa. Vnam porrò partem efficiebat ex artificibus, alteram ex agricolis, tertiam ex propugnatoribus & armatis hominibus. Iam verò agrum treis in parteis ſecabat, vnam ſacram, alteram publicam, tertiam priuatam:

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῆς Ἱπποδάμου τοῦ Μιλησίου πολιτείας, καὶ πότερον χαριτέοι νόμοι, καὶ τίνες, καὶ πότε.

D

ΙΠπόδαμος ὁ Εὐρυφῶντος Μιλήσιος, ὃς καὶ τὸν τῶν πόλεων διαίρεσιν εὗρε, καὶ τὸν Πειραιᾶ κατέτειχε, γελοίως καὶ περὶ τὸν ἄλλον βίον περιττότερος δόξῃ φιλοτιμίας ἕνεκα ὥστε δοκεῖν ἐνίοις ζῆν περιεργότερον, τριχῶν τε πλήθει καὶ κόσμῳ πολυτελεῖ· ἔτι δ' ἐσθῆτος εὐτελοῦς μὲν, ἀλλ' οὐχὶ χειμῶνι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς θερινοὺς χρόνους· * λόγιος δὲ καὶ περὶ τὸλλον
E φύσιν εἶναι βουλόμενος, πρῶτος τῶν μὴ πολιτευομένων ἐπεχείρησέ τι περὶ πολιτείας εἰπεῖν τῶν ἀρίστης. κατεσκεύαζε δὲ τὴν πόλιν, τῷ πλήθει μὲν μυρίανδρον, εἰς τρία δὲ μέρη διῃρημένην. ἐποίει γὰρ ἓν μὲν μέρος τεχνίτας, ἓν δὲ γεωργούς, τρίτον δὲ τὸ προπολεμοῦν καὶ τὰ ὅπλα ἔχον. διῄρει δὲ εἰς τρία μέρη τὴν χώραν, τὴν μὲν ἱερὰν, τὴν δὲ δημοσίαν, τὴν δὲ ἰδίαν·

γ. απορίαι

Tom. III. Qo

ὅθεν μὲν τὰ νομιζόμενα ποιήσουσι τοῖς θεοῖς τοῖς ἱεράν· ἀφ' ὧν δ' οἱ προπολεμοῦντες βιώσονται, κοινήν· τὴν δὲ τῶν γεωργῶν, ἰδίαν. ὥετο δ' εἶδη καὶ τῶν νόμων εἶναι τρία μόνον. περὶ ὧν γὰρ αἱ δίκαι γίνονται, τρία ταῦτ' εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ὕβρεων, βλάβῃ, θάνατον. συνομοθετεῖ δὲ καὶ δικαστήριον ἓν ὃ κύριον, εἰς ὃ πάσας ἀναφέρεσθαι δεῖν τὰς μὴ καλῶς κεκρίσθαι δοκούσας δίκας· τοῦτο δ' κατεσκεύαζεν ἐκ πλειόνων γερόντων αἱρετῶν· τὰς δὲ κρίσεις ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὑφ' ἡμῶν φησὶ γεγράφθαι, ἀλλὰ φέρειν ἕκαστον πινάκιον, ἐν ᾧ γράφει, εἰ κα καταδικάζοι ἁπλῶς τὴν δίκην· εἰ δ' ἀπολύοι ἁπλῶς, κενόν· εἰ δὲ θάτερα, θάτερα δηλοῖ. νῦν γὰρ οὐκ ὀρθῶς νενομοθετῆσθαι καλῶς· ἀναγκάζειν γὰρ ὀμνύειν, ἢ ταῦτα ἢ ταῦτα δικάζοντας. ἐπὶ δὲ νόμου τοῦ τὴν διεστῶντων τι τῇ πόλει συμφέρον, ὅπως τυγχάνωσι δίκης· καὶ τοῖς παρὰ τὴν τῶν πολεμούντων τελευτώντων, οὐκ ὀρθῶς γίνεσθαι τοῦ θεσμοῦ· ὡς ἄν τοῦτο πρὸς ἄλλοις νενομοθετημένον. ἔστι δὲ καὶ ἐν Ἀθήναις οὗτος ὁ νόμος νῦν, καὶ ἐν ἑτέραις τῶν πόλεων· τοὺς δ' ἄρχοντας αἱρετοὺς· ἐκ τοῦ δήμου εἶναι πάντας· δῆμον δ' ἐποίει τὰ τρία μέρη τῆς πόλεως· τοὺς δ' αἱρεθέντας ἐπιμελεῖσθαι κοινῶν, καὶ ξενικῶν, καὶ ὀρφανικῶν. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα καὶ τὰ μάλιστα ἀξιόλογα τῆς Ἱπποδάμου τάξεως, ταῦτ' ἐστίν. ἐπορισάμεθ' δ' ἂν τις, περῶτον μὲν τὴν ἐξαίρεσιν τοῦ πλήθους τῆς πολιτικῆς. οἵ τε γὰρ τεχνῖται, καὶ οἱ γεωργοὶ, καὶ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας πάντες· οἱ μὲν γεωργοὶ, οὐκ ἔχοντες ὅπλα· οἱ δὲ τεχνῖται, οὔτε χρῶ, οὔτε ὅπλα· ὥστε γίνονται ἡδέως δοῦλοι τῶν τὰ ὅπλα κεκτημένων. μετέχειν μὲν οὖν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀδύνατον. ἀνάγκη γὰρ οὐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων, καθίστασθαι καὶ στρατηγοὺς, καὶ πολιτοφύλακας, ἐν οἷς κυριώτατος ἄρχειν ὡς εἰπεῖν· μὴ μετέχοντας δὲ τῆς πολιτείας, πῶς οἷόν τε φιλικῶς ἔχειν πρὸς τὴν πολιτείαν; ἀλλὰ δεῖ χρείττους εἶναι τοὺς τὰ ὅπλα κεκτημένους ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· τοῦτο δ' οὐ ῥᾴδιον, μὴ πολλοὺς ὄντας. εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, τί δεῖ τοὺς ἄλλους μετέχειν τῆς πολιτείας, καὶ κυρίους εἶναι τῆς τῶν ἀρχόντων καταστάσεως; ἢ οἱ γεωργοὶ τί χρήσιμοι τῇ πόλει;

A Eam quidem, vnde sacra legitima & consuetudine recepta diis immortalibus fierent, sacram: eam autem vnde ciuitatis propugnatores viuerent, communem & publicam: eam denique quæ agricolis esset attributa, propriam ac priuatam. Existimabat etiam tria legum genera dumtaxat esse oportere. nam quibus de rebus lites intenduntur & iudicia fiunt, eas res numero treis esse, contumeliam, damnum iniuria illatum, mortem. Lege autem sua etiam vnum iudicum consessum faciebat, cuius summa esset potestas, B & ad quem referri oporteret eas res quæ minùs bene iudicatæ viderentur. Hunc autem constituebat ex quibusdam senibus selectis. Sententias porrò in foris iudicialibus non per calculos ferri debere existimabat, sed dari vnicuique tabellam, in qua scriberet, si planè condemnaret: si absolueret, inanem relinqueret: sin neque damnaret, neque absolueret, aut partim damnaret, partim absolueret, hoc ipsum scriptura declararet. Nunc enim hoc non rectè legibus esse institutum. Cogi enim iudices peierare, cùm aut hanc aut illam ferre sententiam iubentur. Legem autem tulit de iis qui C aliquid vtile ciuitati inuenirent, vt honore ac præmio afficerentur: & vt liberis eorum qui in bello occubuissent, de publico victus præberetur: quia scilicet nondum hæc lex apud alios esset lata. Nunc autem & Athenis, & in aliis ciuitatibus posita est. Tum vt magistratus omnes à populo eligerentur. Populum autem faciebat treis illas partes ciuitatis. Deinde vt qui lecti essent, curam haberent & rerum ciuitatis communium, seu vrbanarum, & earum quæ ad peregrinos, & earum quæ ad pupillos parentibus D orbatos pertinent. Quæ igitur & maxima ex parte, & commemoratu dignissima, ab Hippodamo de republ. ordinata exposita sunt, hæc sunt. Vocare autem in dubium possit aliquis, primùm quidem ciuium multitudinis partitionem. Nam & artifices, & agricolæ, & qui arma gerunt, omnes reipublicæ sunt participes: sed ita vt agricolæ sint inermes, artifices autem & sine armis sint, & sine agris. Quo fit vt propemodum serui sint eorum qui arma tenent. Quare omnium bonorum participes esse non possunt. Neceſse enim est, ex iis qui arma tenent, creari E & imperatores, & ciuium custodes, quos appellant Græci politophylacas, & summos, penè dicam, amplissimósque magistratus. Qui autem reipub. non sunt participes, quî fieri potest, vt ij beneuolo atque amico in rẽpub. sint animo? Iam verò superiores sint viribꝰ neceſse est ij qui arma tenent, vtraq; parte. Hoc autẽ non est factu facile, nisi multi sint. At si hoc erit, quid attinet alios rẽpub. participare, & creandorũ magistratuum potestatẽ habere? Præterea agricolę qua in re ciuitati sunt vtiles?

Nam artifices quidem esse necesse est. Omnis enim ciuitas artificibus eget: & possunt ex artificio suo vitam tolerare, quemadmodum in aliis ciuitatibus. Agricolę verò, qui ciuibus arma tenentibus victum suppeditant, non immeritò in partibus ciuitatis numerentur. Nunc autem proprios agros habent, & hos priuatim colunt. Præterea, si communeis agros, ex quibus ciuitatis propugnatores victum sument, ipsi milites arabunt, non differat pars ciuitatis militaris ab ea quæ agris colendis præposita est. At vult lator legis duas dissimileis esse parteis. Quòd si alij quidam erunt præter eos qui priuatos agros colunt, & ciuitatis propugnatores; quarta rursum hæc erit pars ciuitatis, nullius rei particeps, sed à reipubl. statu aliena. Quòd si quis eosdem esse ponet, & qui proprios agros colunt & qui publicos & communeis; tunc fructuum copia erit angustior quàm vt ex iis quisque victum duabus familiis subministrare possit. Tum quamobrem non statim ex eadem terra, & ex iisdem agris, qui sorte cuique obtigerint, & sibi victum sument, & bellatoribus præbebunt? Hæc igitur omnia magnam habent confusionem. Ne lex quidem, quæ est de sententia à iudice pronunciandā, admodum probanda est: postulare, vt actione simpliciter instituta atque intenta, in iudicando sententiam diuidat, fiátque ex iudice arbiter. At hoc in arbitrio etiam plutibus de compromisso facto disceptantibus facere licet, & contingere potest: inter se enim de sententia ferenda communicant. In iudiciis verò non potest: quinetiam multi legum scriptores, contrà atque hîc, dant operam ne iudices inter se communicent. Deinde verò nonne erit hæc iudicatio turbulenta & confusa, si iudex quidem deberi petitori arbitretur, sed non tantum quantum petitor sibi deberi dicit? hic enim minas viginti petit, ille autem decem adiudicat: aut hic quidem plus, ille verò minus: alius autem quinque, alius porrò quatuor: atque hoc scilicet modo sententias diu dent, aliique omni ex parte contra petitorem sententiam ferent, alij nulla ex parte. Quis igitur erit modus sententiarum deligendarum ac discernendarum? Præterea vero nemo cogit peierare, qui simpliciter absoluerit, aut damnarit, si lis simpliciter, vt debet, fuerit intenta. Non enim qui reum absoluit, nihil eum debere iudicat, sed viginti minas non debere. Verùm ille iam peierat, qui non putans reum debere viginti minas, nihilominus eum damnauit. De præmio autem & honore aliquo iis decernendo, qui aliquid vtile ciuitati repererunt, non est tutum legem ferre: sed est auditu plausibile & speciosum tantùm.

A τεχνίτας μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι· * πᾶσα γὰρ δεῖται πόλις τεχνιτῶν· καὶ δυνάμενοι ζῆν ἐκ τῆς τέχνης ταύτης, καθάπερ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν. ἀπὸ δὲ τέχνης. οἱ δὲ γεωργοί, ποριζοντες μὲν τοῖς τὰ ὅπλα κεκτημένοις τὴν ἐφοδὸν, βιλτίονας ἂν ἴσως ποιοῖεν τοὺς τῆς πόλεως μέρους. νῦν δ' ἰδίαν ἔχουσι, καὶ ταύτην ἰδίᾳ * γεωργοῦσιν. ἔτι δὲ τὸ κοινὸν ἀφ' οὗ οἱ στρατευόμενοι τὴν ἐφοδὸν, εἰ μὴ αὐτοὶ γεωργήσουσιν, οὐκ ἂν εἴη ὃ μάχιμον ἕτερον καὶ γεωργεῖν βούλεται δ' ὁ νομοθέτης. * εἰ δ' ἕτερόν τινες ἔσονται τὰ ἴδια γεωργούντων καὶ τῶν μαχίμων, τέταρτον * αὖ μόριον ἔσται τοῦτο τῆς πόλεως, οὐδενὸς μετέχον, ἀλλ' [καὶ] ἀνοίκειον τῆς πολιτείας. ἀλλὰ μὴν εἴ τις τοῖς αὐτοῖς φήσει τοῖς τε τὴν ἰδίαν, καὶ τοῖς τὴν κοινὴν γεωργοῦσιν, τό τε πλῆθος ἀποροῦν ἔσται τῶν καρπῶν, ἐξ ὧν ἕκαστος * συντρήσει δύο οἰκίας. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τῶν αὐτῶν κλήρων αὐτοῖς τε τὴν ἐφοδὸν λήψονται, καὶ τοῖς μαχίμοις πρόσοδον; ἔστω δὴ πᾶσα πολλὴν ἔχειν ἀσφάλειαν. καλῶς δ' ἂν ὁ περὶ τῆς κρίσεως ἔχοι νόμος, ὃ κελεύει ἀξιοῦν διαιρεῖσθαι τὴν κρίσεως ἁπλῶς γεγραμμένης, καὶ γίνεσθαι τὴν δικαστὴν διαιτητήν. τοῦτο δ' οὐ μόνον τῇ διαίτῃ καὶ πλείοσιν ἐνδέχεται· κοινολογεῖσθαι γὰρ ἀλλήλοις περὶ τὴν κρίσεως· ἐν μὲν τοῖς δικαστηρίοις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον * τοῦτο τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ σπουδάζουσιν, ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται, πρὸς ἀλλήλους. ἔπειτα πῶς οὐκ ἔσται σφαχώδης ἡ κρίσις, ὅταν ὀφείλῃ ὁ μὲν δικαστὴς οἴηται, μὴ δεῖν δ' ὅσον ὁ δικάζόμενος; ὁ μὲν γὰρ εἴκοσι μνᾶς, ὁ δὲ δικαστὴς κρίνῃ δέκα μνᾶς. ἢ ὁ μὲν πλέον, ὁ δ' ἔλαττον· οἱ μὲν γὰρ πέντε, οἱ δὲ τέτταρας. καὶ τὸν δὴ τὸν ὅρκον δηλονότι μεμισήσουσιν· οἱ μὲν γὰρ καταδικάσουσιν, οἱ δ' οὐδέν. πῶς οὖν ὁ ὅρκος ἔσται τῆς διαλογῆς τῶν ψήφων, ἔτι δ' οὐδὲν ὑπορκεῖν ἀναγκάζει τὸν ἁπλῶς ἀποδικάσαντα ἢ καταδικάσαντα, εἴτ' ἁπλῶς ὃ ἔγκλημα γράψαντα δικαίως. οὐ γὰρ μηδὲν ὀφείλειν ὁ ἀποδικάσας κρίνει, ἀλλὰ τὰς εἴκοσι μνᾶς· ἀλλ' ὅτι οὗτος ἥδε ὑπορκεῖ ὁ καταδικάσας, μὴ νομίζων ὀφείλειν τὰς εἴκοσι μνᾶς. πρὸς δὲ τοῖς εἰσιοῦσι καὶ τῇ πόλει συμφέρον, ὡς δεῖ γίνεσθαι ταῦτα μᾶλλον, οὐκ ἔστιν ἀσφαλὲς ὃ νομοθετεῖν, ἀλλ' ἀνόφθαλμον ἀκούσαντα μόνον.

κ. πᾶσα γὰρ δεῖται πόλις τεχνιτῶν καὶ δυναμένοις ζῆν ἐκ τῆς τέχνης ταύτης καθάπερ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν.

κ. γεωργοῦσιν,

γρ. οἱ δ' ἕτεροι. γρ. οὖν

γρ. κουρήσει

γρ. ὅσον

ἔχει γὰρ συκοφαντίας ἡ κίνησις, αὐ τύχῃ, πολιτείας· ἐμπίπτει δ' εἰς ἄλλο πρόβλημα καὶ σκέψιν ἑτέραν. ἀποροῦσι γάρ τινες, πότερον βλαβερὸν, ἢ συμφέρει ταῖς πόλεσι τὸ κινεῖν τοὺς πατρίους νόμους, αὖ ἤ τις ἄμεινος βελτίων. διόπερ οὐ ῥᾴδιόν τῳ λεχθέντι παρὰχ' ὑπὲρ τῆς χάριτος, εἴπερ μὴ συμφέρει κινεῖν. ἐνδέχεται δ' εἰσηγεῖσθαί τινας νόμων λύσιν, ἢ πολιτείας, ὡς κεινὸν ἀγαθόν. ἐπεὶ δ' ἐπεπoιήμεθα μικρὸν ἔμπροσθεν ἐν τούτῳ ἐξαμαρτάνεσθαι βέλτιον. ἔχει γάρ, ὥσπερ εἴπομεν, ἀπορίαν· καὶ δόξειεν ἂν βέλτιον εἶναι τὸ κινεῖν. ὅπερ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοῦτο συμβεβηκέναι· οἷον ἰατρικὴ κινηθεῖσα τῶν πατρίων, καὶ γυμναστικὴ, καὶ ὅλως αἱ τέχναι πᾶσαι, καὶ αἱ δυνάμεις. ὥστ' ἐπεὶ μέρος τούτων ἦν καὶ τὸ πολιτικὸν, δῆλον ὅτι καὶ περὶ τοῦτο ἀνάγκη τοιοῦτόν τι συμβαίνειν ἐπὶ μὲν οὖν τῶν τεχνῶν οὐθὲν ἐστὶν ὁμοίως ἔχειν σημεῖον ἐπὶ δὲ τῶν νομικῶν φασί τινες ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου. τοὺς γὰρ ἀρχαίους νόμους λίαν ἀπλοῦς εἶναι καὶ βαρβαρικούς. ἐσπασμένοφορεῖσθαί τε γὰρ οἱ Ἕλληνες, καὶ τὰς γυναῖκας ἐωνεῖσθαι παρ' ἀλλήλων. ὅσα τε λοιπὰ τῶν ἀρχαίων ἐστὶ παντελῶς ἀγροικότερα, φύσιν παμπόλυ ἔχειν· οἷον ὁ Κύμης περί τινα φόνικα νόμος ἐστὶν, ἐὰν πλήθη τινὰ μαρτύρων, ὁ δικάσων τὸν φόνον, τοῦ αὐτοῦ γένους, ἔνοχον εἶναι τῷ φόνῳ τὸν φεύγοντα. ζητῆσαι δ' ὅλως οὐ βέλτιον, ἀλλὰ τἀγαθὸν πάντες· εἴκοις τε τοῖς πρώτοις, εἴτε γηγενεῖς ἦσαν, εἴτ' ἐκ φθορᾶς τινος ἐσώθησάν, ὁμοίους εἶναι τοῖς τυχοῦσι καὶ τοῖς αἰσχίστοις, ὥσπερ καὶ λέγεται περὶ τῶν γηγενῶν. ὥστ' ἄτοπον μένειν ἐπὶ τοῖς τούτων δόγμασι. πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ τοῖς γεγραμμένους ἂν ἀκινήτους βέλτιον. ὥσπερ γὰρ καὶ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ τὴν πολιτικὴν τάξιν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι· καθόλου γὰρ ἀνάγκη τῶν γραφῶν· αἱ δὲ πράξεις περὶ τὰ καθ' ἕκαστόν εἰσιν. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερὸν ὅτι κινητέα καὶ ἔνια, καὶ ποτὲ τῶν νόμων ἐστίν. ἄλλον δὲ τρόπον ὑπολαμβάνουσι, δίκαιόν τε εἶναι δοκεῖν εἶναι πολλῆς. ὅταν γὰρ ᾖ, τὸ μὲν βέλτιον μικρὸν, τὸ δὲ ἐθίζειν ῥᾳδίως λύειν τοῖς νόμοις φαῦλον, φανερὸν ὡς ἔστιόν τινας ἁμαρτίας καὶ τῶν νομοθετῶν καὶ τῶν ἀρχόντων. οὐ γὰρ ἕνεκεν ὠφελήσουσι κινοῦσι, ὅσον βλάψουσι τοῖς ἄρχουσιν ἀπειθεῖν ἐθιζόμενοι.

A Habet enim calumnias, & reipubl. ſi ita cadat, commutationes & conuerſiones. Incurrit autem in aliam quæſtionem & diſputationem. Dubitant enim quidam, vtrúmne detrimentoſum, an vtile ſit, leges patrias mouere & mutare, ſi qua ſit alia melior. Itaque non eſt facile ei quod dictum eſt de præmio iis decernendo, qui aliquid ex vſu ciuitatis inuenerint, aſſentiri & concedere, ſi non expedit reipubl. quicquam immutare. Euenire autem poteſt vt aliqui ſuadeãt vel legum abrogationem, vel reip. adminiſtrandæ formæ commutationem, tanB quam commune bonum. Sed quoniam in hũc ſermonem incidimus, præſtiterit etiam pauca hac de re diſputare. Habet enim, vt diximus, dubitationem. Et videatur ſanè ſatius eſſe commutare. In aliis enim ſcientiis hoc profuit: vt medicina commutata à patriis inſtitutis, & ars corporum exercendorum, quam gymnaſticam Græci appellant, omnes denique artes & facultates mutatæ magnas rebus publicis vtilitates attulerunt. Quare quoniam & ciuilis prudentia in his numeranda eſt, nimirum de ea quoque neceſſariò idem eſt ſentienC dum. Argumentum eorum quæ dicimus, ex factis & euentis ſumere poſſit aliquis. Leges enim antiquas valde ſimplices eſſe, & barbaricas. Nam & gladios geſtare, & vxores alter ab altero emere Græci ſolebant: reliquáque antiqua inſtituta, ſtolida prorſus & ſtulta ſunt: verbi gratia, lex eſt Cumis de iis quæ ad cædem pertinent, ſi quis accuſator aliquem teſtium numerum produxerit, qui ſibi cognati ſint, reum cædis pœna teneri. Præterea quærunt omnes non quod eſt patrium, ſed quod bonũ. Et veriſimile eſt, primos illos homines, ſiue terræ filii & terrigenæ erant, ſiue ex calamitate & interitione aliqua ſalui & incolumes euaD ſerant, ſimileis fuiſſe hominum, qui vulgo caſúque nobis occurrunt, & inſipientium ac ſtultorum: quemadmodum de terrigenis dici ſolet. Quare abſurdum ſit in horum decretis permanere. Præterea ne leges quidem ſcriptas relinquere immutabileis atque immotas præſtiterit. Quemadmodum enim ſe res habet in aliis artibus, ſic & in prudentia ciuili fieri non poſſe, vt omnia quæ ad ordinationem & deE ſcriptionem reipubl. adminiſtrandæ pertinent, ſubtiliter & perfectè ſcripta ſint. Vniuersè enim ſcripta ſint neceſſe eſt. At actiones in ſingularibus verſantur. Ex his igitur perſpicuum eſt, & aliquas leges eſſe mutandas, & aliquando mutandas. Contrà verò ſi alio modo rem, de qua agitur, conſideremus, multæ cautionis eſſe videatur. Vbi enim vtilitas quidem, quæ ad mutandas leges adducit, parua eſt: aſſuefacere autem ciueis legibus facilè mutãdis, malũ: proculdubio nõnulla peccata & latorum legis, & magiſtratuum ferẽda, atque intacta relinquenda ſunt. Non enim tãto erit ei mutaſſe leges emolumento, quanto aſſueciſſe magiſtratibus non parêre detrimẽto.

Præterea fallax & captioſum eſt illud ab artibus & ſcientiis exemplum. Non enim ſimile eſt, artem atque legem commutare. Lex enim nullam vim habet ad parendum impellentem, niſi eam quam à more accepit. Hic autem non niſi ex temporis longinquitate, annorumque multitudine naſcitur. Itaque à legibus receptis & vſitatis, ad alias & nouas leges facilè migrare, vim legis infirmare ac debilitare eſt. Præterea, ſi demus eſſe mutandas, vtrùm & omneis & in omni reipubl. adminiſtrandæ forma, néene? & vtrùm à quolibet mutandæ, an à quibuſdam, & à quibuſnam? Magnum enim inter hæc diſcrimen eſt. Quapropter nunc quidem hanc quæſtionem omittamus, atque in aliud tempus magis proprium reſeruemus.

A ψεῦδος δὲ καὶ τὸ παράδειγμα τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν. οὐ γὰρ ὅμοιον [3] κινῆσαι τέχνην καὶ νόμον. ὁ γὰρ νόμος ἰσχὺν οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸ πείθεσθαι, πλὴν παρὰ τὸ ἔθος· τοῦτο δ' οὐ γίνεται εἰ μὴ μετὰ χρόνου πλῆθος. ὥστε ῥᾳδίως μεταβάλλειν ἐκ τῶν ἐπαρχόντων νόμων εἰς ἑτέρους νόμους καινοὺς, ἀσθενῆ ποιεῖ τὴν τοῦ νόμου δύναμιν. ἔτι δ', εἰ καὶ χαλεπόν, πότερον καὶ πάντες, καὶ ἐπὶ πάσῃ πολιτείᾳ, ἢ οὔ; καὶ πότερον τῷ τυχόντι, ἢ πῶς; ταῦτα γὰρ ἔχει μεγάλην διαφοράν. διὸ νῦν μὲν ἀφῶμεν ταύτην τὴν σκέψιν· ἄλλων γάρ ἐστι καιρῶν.

B

CAPVT IX.

Lacedæmoniorum & Cretum Reſpublicas examinat.

DE Lacedæmoniorum autem & Cretum republ. & propemodum de aliis, duo ſunt videnda: quorum vnum eſt, ſitne aliquid in eis rectè, an ſecus ad optimam reipubl. adminiſtrandæ deſcriptionem, legibus conſtitutum: alterum, ſitne aliquid, ſpectato reipubl. propoſito & modo, ita conſtitutum, vt repugnet ei reipubl. adminiſtrandæ formæ, quam ſibi propoſuerunt. Ei igitur ciuitati, cuius adminiſtratio recta ſit futura, neceſſariorum munerum vacationem eſſe oportere, conuenit inter omneis: ſed quomodo eſſe oporteat, non eſt facile intelligere. Nam & Theſſalorum ſeruitium, quam illi peneſteam nominant, ſæpe in Theſſalos irrûit, atque inuaſit: itémque Elotes in Lacedæmonios. Nam perpetuò veluti caſibus eorum aduerſis inſidiantes imminent. Cretenſibus autem nihildum tale accidit. Cauſa autem huius rei fortaſſe eſt, quòd nulla finitimarum ciuitatum, quamuis inter ſe bellum gerant, præbeat ſe belli ſociam, auxiliúmve ferat ſeruis in dominos conſpirantibus, & à ciuitate deficientibus: ideo quòd non ſibi expediat illis auxilium ferre, vt quæ etiam ipſæ populis à ſe alienis cinctæ ſint. Lacedæmoniis autem finitimi erant inimici atque infeſti, Argiui, Meſſenij, Arcades. Nam & à Theſſalis initiò ſerui deſciuerunt, propterea quòd bellum etiam tum cum accolis Achiuis, Perrhæbis, Magnetibus gerebant. Videtur autem etſi nihil aliud, at certè diligentia & cura magni negotij eſſe, quomodo ſe aduerſus eos gerere oporteat. Nam ſi agatur cum eis liberaliùs ac

C

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, ἃ μάλιστ' ἄν τις ἐπιζημιώσειε.

ΠΕΡΙ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ τῆς Κρητικῆς, σχεδὸν δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, δύο εἰσὶν αἱ σκέψεις· μία μὲν, εἴ τι καλῶς, ἢ μὴ καλῶς, πρὸς τὴν ἀρίστην νενομοθετῆσθαι τάξιν ἑτέρα δ', εἴ τι πρὸς τὴν ὑποθεσιν καὶ τὸν σκοπὸν, ὑπεναντίως τῇ προκειμένῃ αὐτοῖς πολιτείᾳ. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν μέλλουσαν καλῶς πολιτεύεσθαι τὴν ἀσχόλητον σχολὴν ὑπάρχειν, ὁμολογούμενόν ἐστι· τίνα δὲ τρόπον ὑπάρξει, οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν. ἥπτε γὰρ Θετταλῶν περιοικία πολλάκις ἐπέθετο τοῖς Θεσσαλοῖς· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς Λάκωσιν οἱ Εἵλωτες. ὡσαύτως γὰρ ἐφεδρεύοντες τοῖς ἀτυχήμασι διατελοῦσι. τοῖς δὲ Κρησὶν οὐδὲν πω τοιοῦτον συμβέβηκεν. αἴτιον δ' ἴσως, ὅτι πολλαὶ γειτνιῶσαι πόλεις καὶ αἱ πολεμοῦσαι ἀλλήλαις, μισθοῦται τῆς συμμαχοῦσι τοῖς ἀφισταμένοις, διὰ τὸ μὲν συμφέρειν καὶ αὐτοῖς κακοπαθούσαις τοιούτοις· τοῖς δὲ Λάκωσιν οἱ γειτνιῶντες ἐχθροὶ πάντες ἦσαν, Ἀργεῖοι, καὶ Μεσσήνιοι, καὶ Ἀρκάδες· ἐπὶ καὶ τοῖς Θετταλοῖς κατ' ἀρχὰς * ἀφίσαντο, διὰ τὸ πολεμεῖν ἔτι τοῖς περιοίκοις Ἀχαιοῖς καὶ Περραιβοῖς, καὶ Μάγνησιν. ἔοικε δὲ καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, ἀλλά γε τὸ ὀπτιμῆσαι ἔργῶδες εἶναι, πῶς δεῖ πρὸς αὐτοὺς ὁμι-

D

E

* *ſc.* ἐφίεσαν

λῆσαι ξῆτον. αἰσελγεῖς τε γὰρ ὑβρίζονται, καὶ τῷ ἴσων ἀξιοῦσθαι ἑαυτοὺς τοῖς κρείττοσι χαλεπῶς ζῶντες, ἐπιβουλεύουσι, καὶ μισοῦσι. δῆλον οὖν ὡς οὐκ ἐξευρίσκουσι τὴν βέλτιστον ξῆτον, οἷς τοῦτο συμβαίνει, περὶ τὴν εἰλωτείαν. ἔτι δὲ καὶ περὶ τὰς γυναῖκας ἄδεσις, καὶ πρὸς τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερά, καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως. ὥσπερ γὰρ οἰκίας μέρος ἀνὴρ καὶ γυνή, δῆλον ὅτι καὶ πόλιν εἴς γε τὸ δίχα διῃρῆσθαι δεῖ νομίζειν, εἰς τε τὸ τῶν ἀνδρῶν πλῆθος καὶ τὸ τῶν γυναικῶν. ὥστ' ἐν ὅσαις πολιτείαις φαύλως ἔχει τὸ περὶ τὰς γυναῖκας, τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως εἰκῆ δεῖ νομίζειν ἀνομοθέτητον. ὅπερ συμβέβηκεν· ὅλως γὰρ τὴν πόλιν ὁ νομοθέτης εἰς βουλόμενος καταφρονεῖ, καὶ μᾶλλον τοῖς ἀνδράσι φανερὸς ὢν τοιοῦτος ὤν, ὅτι δὶ τὴν γυναικῶν ἐξημέληκε· ζῶσι γὰρ ἀκολάστως περὶ ἅπασαν ἀκολασίαν, καὶ τρυφερῶς. ὥστε ἀναγκαῖον ἐν τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ ὑμᾶσθαι τὸ πλοῦτον, μήπως τι καὶ τοῦ χρήσεως γε γενόμενοι, καθάπερ τὸ πολλαχοῦ τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολεμικῆς ἕξεως, ἔξω Κελτῆς ἢ καί εἴ τινες ἕτεροι φανερῶς τετιμήκασι τὸ περὶ τοὺς ἄρρενας σπουδαίως. ἔοικε γὰρ ὁ μυθολογήσας πρῶτος, οὐκ ἀλόγως συζεῦξαι τὸν Ἄρη πρὸς τὴν Ἀφροδίτην. ἢ γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων ὁμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν, φαίνονται καταφανεῖς πάντες οἱ τοιοῦτοι. διὸ καὶ παρὰ τοῖς Λάκωσι τὸ μὲν πρῶτον, καὶ πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ὅτι τὰ ἄρχειν αὐτῶν. τί γὰρ διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαίνει χρησίμου μὲν οὔσης τῆς ἀρετῆς πρὸς τὸν τῆς εὐκλείας, ἀλλ' εἴπερ πρὸς τὸν πόλεμον, βλαβερώτατον δὲ πρὸς ταῦτ' αἱ τῶν Λακαίνων ἦσαν. ἐδήλωσαν μὲν ὅτι τῆς Θηβαίων ἐμβολῆς· χρήσιμοι μὲν γὰρ οὐδὲν ἦσαν, οἷαι περ αἱ ἑτέρων πόλεων· θόρυβον δ' παρεῖχον πλείω τῶν πολεμίων. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν ἔοικε συμβεβηκέναι τοῖς Λάκωσιν εὐλόγως ἡ τῶν γυναικῶν ἀνεσις. ἔξω γὰρ * τῆς οἰκίας διὰ τὰς στρατείας ἀπῃξειοῦντο πολλὰ χρόνον, πολεμοῦντες τόν τε πρὸς Ἀργείους πόλεμον, καὶ πάλιν τὸν πρὸς Ἀρκάδας καὶ Μεσσηνίους· σχολὴν δ' ἄγοντες, αὐτοὶ μὲν παρεῖχον ὧν

* τῆς οἰκίας sub χρόνον

A dissolutiùs, libidinosè ac petulanter viuunt, & cum dominis de dignitate contendunt: sin tractentur asperiùs, viuántque laboriosè & miserè, in dominos perniciem moliuntur, eósque oderunt. Ex his igitur intelligere licet, eos qui in hæc mala incidunt propter seruitium, quam Elotiam appellant, non reperisse optimam reipub. administrandæ formam. Præterea verò remissio & indulgentia in mulieres, & ad consilium, quod ceperunt de sua republ. administranda, & ad beatitudinem ciuitatis, inutilis ac B damnosa est. Quemadmodum enim domus partes sunt vir & mulier: ita scilicet & ciuitatem existimare oportet in duas partes æqualeis esse diuisam, in virorum & mulierum multitudinem. Quare quibuscumque in reipubl. administrandæ formis id quod ad mulieres pertinet, malè habet, in eis dimidium ciuitatis existimandum est non esse legibus temperatum: quod illic euenit. Nam cùm totam ciuitatem lator legum vellet ad tolerandos & perferendos labores esse fortem ac robustam, in viris C quidem perspicuè quod volebat, assecutus est: in mulieribus verò negligentem se præbuit. Viuunt enim intemperanter & luxuriosè, ad omne scilicet intemperantiæ genus solutæ atque effusæ. Itaque necesse est in tali reipubl. administrandæ forma plurimi fieri diuitias, maximè si viri sub imperium & potestatem mulierum subiecti sint: quemadmodum multæ militares & bellicosæ nationes, præter Celtas, & si qui alij palam consuetudinem & concubitum cum masculis comprobarunt. Videtur enim is qui primus fabulas composuit, non temerè cum D Marte Venerem copulasse & coniunxisse. Aut enim ad masculorum congressum, aut ad fœminarum, tales homines videntur esse procliues. Iccirco hoc apud Lacedæmonios locum obtinebat, & multa in eorum imperio à mulieribus administrabantur. Atqui quid interest, vtrùm mulieres reipubl. præsint atque imperent, an reipub. præfecti mulierum arbitratu rempubl. gerant? Idem enim vtrumque mali proficiscitur. Cùm autem audacia ad nullam rem quotidianam atque vsitatam sit vtilis, sed si fortè in bello, vsui esse possit, E etiam in rebus bellicis maximo damno fuerunt Lacedæmoniorum fœminæ: idque in incursione Thebanorum declararunt. Nam vtilitatem quidem nullam attulerunt, quemadmodum in aliis ciuitatibus: sed trepidationem & tumultum ciuitati incusserunt maiorem, quàm hostes. Initio igitur non immeritò hanc licentiam videntur Lacedæmonij mulieribus permisisse. Nam procul à domo propter militiam peregrinabantur, nunc bellum Argiuum, nunc rursus Arcadicum & Messeniacum gerentes. Otium autem & pacem nacti, seipsos quidem

propter vitam militarem latori legis quasi præparatos & flexibiles facilesque præbebant. Multas enim virtutis parteis continet illa vita. Fœminas autem aiunt Lycurgum sub legum iugum adducere conatum, cùm illæ reclamarent, & contrà niterentur, ab incœpto destitisse. Eorum igitur quæ acciderunt, causam sustinent: quare etiam huius peccati scilicet. Nos autem non hoc quærimus, cui sit ignoscendum, cui non: sed quid sit rectè, quid secus institutum. Verùm ea quæ ad fœminas pertinent, non bene instituta, videntur, vt & antea dictum est, ipsa per se non solùm rempubl. dedecorare, & macula quadam aspergere, sed ad immoderatum pecuniæ studium aliquod adiuuare. Nam secundùm & præter ea quæ dicta sunt, bonorum inæqualitatem quis reprehendere queat. Accidit enim vt eorum alij rem familiarem amplissimam possideant, alij tenuissimam atque angustissimam. Quapropter ad paucos redactus est ager Spartanus. Hoc autem etiam legibus constitutum est perperam. Fecit enim lator legis vt patrimonium aut suum venderet, aut alienum emere, haberetur non honestum: atque hoc rectè. Donandi autem, & testamento relinquendi potestatem licentiámque permisit, qui vellent. Atqui idem euenire necesse est & hoc & illo modo. Iam verò ex quinque totius agri partibus duæ fere sunt mulierum, tum quia multæ puellæ orbæ fiunt, ad quas omnium paternorum bonorum peruenit hæreditas, tum quia magnæ sunt puellarum nubentium dotes. Atqui præstabat, vel nullam, vel exiguam, vel mediocrem esse præfinitam. Nunc autem & patri filiam paternorum bonorum hæredem futuram, cuilibet in matrimonium collocare licet: & si pater mortuus sit intestatus, aut non expresserit testamento, cui filiam suam collocari velit: quem hæredem reliquerit, hic cui velit, collocat. Itaque cùm posset ager Spartanus mille & quingentos equites, & triginta millia grauioris armaturæ peditum alere, ne mille quidem numero erant. Re autem & euentu planum factum est, hoc ab eis perperam esse institutum. Non enim vna plaga huic ciuitati inflicta est, sed ea funditus interiit propter hominum penuriam. Dicuntur autem superioribus regibus regnum obtinentibus ius ciuitatis impertiuisse peregrinis, vt ne in hominum penuriam inciderent, diuturnis bellis conflictati: aiúntque quondam Spartæ ciueis fuisse vel decies mille. Verumtamen siue hæc vera sunt, siue secus, præstat vrbem esse frequentem, & refertam ciuium multitudine, per bonorum æquationem. Iam verò lex, quæ ad liberorum procreationem pertinet, huic correctioni aduersatur. Nam cùm vellet lator legis quàm plurimos esse Spartiatas, inuitauit atque allexit ci-

A νομοθέτης πρὸς τὸ πολεμικὸν ἀγωγοὺς ἅμα καὶ τὸ πρακτικὸν βίον. πολλὰ γὰρ ἔχει μέρη ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, φασὶ μὲν οὖν ἄγειν βιαζόμενον τὸν Λυκοῦργον ἐπὶ τοὺς νόμους· ὡς δ' ἀντεῖχον, ἀποστῆναι πάλιν. αἰτίαν μὲν οὖν εἶναι ταύτην τῶν γεγενημένων· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ ταύτης τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τοῦτο σκοποῦμεν, τίνι δεῖ συγγνώμην ἔχειν ἢ μὴ ἔχειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὀρθῶς καὶ μὴ ὀρθῶς. τὰ δὲ πρὸς τὰς γυναῖκας B ἔχοντα μὴ καλῶς, ἔοικεν, ὡσαύτως ἐλέγχειν καὶ πρότερον, οὐ μόνον ἀπορέπειάν τινα ποιεῖν τῆς πολιτείας * αὐτῆς καθ' αὑτὴν, ἀλλὰ συμβάλλεσθαί τι πρὸς τὴν φιλοχρηματίαν. μιᾷ γὰρ τῶν ῥηθέντων, τῶν πρὸς τὴν ἀνωμαλίαν τῆς κτήσεως δεόντως ἐπιμόσθησεν ἄν τις. τῶν μὲν γὰρ αὐτῶν συμβαίνει κεκτῆσθαι πολλὴν οὐσίαν, τῶν δὲ πάμπαν μικράν. ὅθεν εἰς ὀλίγους ἦκεν ἡ χώρα. τοῦτο δὲ καὶ ἀφ' τῶν C νόμων τέτακται φαύλως. ὠήθη μὲν γὰρ ἡ πολὺν τὸν ἀστασίαστον, ἐποίησεν ἂ καλὸν, ὀρθῶς ποιήσας· δίδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν ἔδωκε τοῖς βουλομένοις. κεῖται * ταὐτὸ συμβαίνειν ἀναγκαῖον καὶ ἐκείνως τε καὶ ὅτως. ἔστι δ' ἡ τῶν γυναικῶν χώρα τῶν πάντα μεροῦν τὰ δύο, τ τε ἐπικλήρων πολλῶν γινομένων, & ὅθεν ὁ φερνὰς δίδόναι μεγάλας. κεῖται βέλτιον ὦ μηδεμίαν, ἢ ὀλίγην, ἢ κ μετρίαν πεφάνθαι. νῦν δ' ἔξεστι δοῦναί τε τ D ἐπικληρωθέντα ᾧ βούλεται· κἂν ἀποθάνῃ, μὴ ὄντος ὅν αὐ καταλίπῃ κληρονόμον, ὅτῳ ἂν δὲ θέλῃ δίδωσι. συμβαίνει δυοῖν μοίραιν τ χώραν χιλίους ἱππεῖς τρέφειν & πεντακοσίους, καὶ ὁπλίτας τετρακισχιλίους, ὀλίγοι δ' πλῆθος ἦσαν. γένοιτο δ' ἂν τὸ ἔργον αὐτοῖς δῆλον, ὅτι φαύλως αὐτοῖς εἶχε πρὸς τὴν τάξιν ταύτην. μιᾶς γὰρ πληγῆς οὐχ ὑπέμεινεν ἡ πόλις, ἀλλ' ἀπώλετο διὰ τ ὀλιγανθρωπίαν. λέγεται δ' ὡς ὅτε μὲν τ πρότερον βασιλέων μετέδοσάν τ πολιτείας, ὥστ' οὐ γενέσθαι τότε ὀλιγανθρωπίαν πολεμούντων πολλῶν χρόνον· καὶ φασιν εἶναί ποτε τοῖς Σπαρτιάταις κ μυρίους. οὐ μὴν ἀλλ' εἴτ' ὄντες τοσοῦτοι, εἴτε μᾶλλον, βέλτιον δ διὰ τ κτήσεως ὠμαλισμένης πληθύειν ἀνδρῶν τ πόλιν. ὑπεναντίος δ' κ ὁ περὶ τ τεκνοποιίας νόμος πρὸς ταύτην τ διόρθωσιν. βουλόμενος γὰρ ὁ νομοθέτης ὡς πλείστους εἶναι τοὺς Σπαρτιάτας, πρὸς-

γενναι τοὺς πολίτας ὅτι πλείστους παῖδας. ἔστι γὰρ αὐτοῖς νόμος, τὸν μὲν γεννήσαντα τρεῖς υἱοὺς, ἄφοδον εἶναι· τὸν δὲ τέτταρας, ἀτελῆ πάντων. κἂν τοῦτο φανερὸν ᾖ πολλοῖς γενομένοις, τῆς χώρας οὔσης διηρημένης, ἀναγκαῖον πολλοὺς γίνεσθαι πένητας. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ τὴν ἐφορείαν ἔχει φαύλως. ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ, κυρία μὲν αὐτὴ τῶν μεγίστων αὐτοῖς ἐστι, γίνονται δ' ἐκ τοῦ δήμου παντός. ὥστε πολλάκις ἐμπίπτουσιν αὐθέκαστοι σφόδρα πένητες εἰς τὴν ἀρχὴν, οἱ διὰ τὴν ἀπορίαν ὠνιοι ἦσαν. ἐδήλωσαν γοῦν πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, ὡς οὐκ εὖ· καὶ νῦν δὲ καὶ τοῖς Ανδρίοις. διαφθαρέντες γὰρ ἀργυρίου τινὲς, ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅλην τὴν πόλιν ἀπώλεσαν. καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τὴν μεγάλην καὶ ἰσοτύραννον, δημαγωγεῖν αὐτοὺς ἠναγκάζοντο καὶ οἱ βασιλῆς. ὥστε καὶ ταύτην συνεπιβλάπτεται τὴν πολιτείαν. δημοκρατία γὰρ ἐξ ἀριστοκρατίας συνέβαινε. συνέχει μὲν οὖν τὴν πολιτείαν τοῦτο. ποιοῦσι γὰρ ὁ δῆμος διὰ τὸ μετέχειν τῆς μεγίστης ἀρχῆς. ὥστ' εἴτε διὰ τὸν νομοθέτην, εἴτε διὰ τύχην τοῦτο συμπέπτωκε, συμφερόντως ἔχει τοῖς πράγμασι. δεῖ γὰρ τὴν πολιτείαν τὴν μέλλουσαν σώζεσθαι, πάντα βούλεσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως εἶναι καὶ διαμένειν ταύτά. οἱ μὲν δὴ βασιλῆς διὰ τὴν αὑτῶν ἀξίωσιν, οὕτως ἔχουσιν· οἱ δὲ καλοὶ κἀγαθοὶ, διὰ τὴν μεσιτείαν· ἆθλον γὰρ ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς ἀρετῆς ἐστιν· ὁ δὲ δῆμος, διὰ τὴν ἐφορείαν· καθίστανται γὰρ ἐξ ἁπάντων. ἀλλ' αἱρετὴν εἶναι τὴν ἀρχὴν οὐ τοῦτον τὸν τρόπον ὃν νῦν· παιδαριώδης γὰρ ἐστὶ λίαν. ἔνιοι δὲ καὶ χρείαν εἶναι μεγάλην κύριοι, ὄντες οἱ τυχόντες. διὸ οὐκ εὖ κρίνουσιν βέλτιον κρίνειν, ἀλλὰ κατὰ τὰ γράμματα καὶ τοὺς νόμους. ἔστι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τὴν ἐφόρων οὐκ ὁμολογουμένη τῇ βουλήματι τῆς πόλεως. αὐτὴ μὲν γὰρ ἀφέλειν λίαν ἐστὶν· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ὑπερβάλλει τὸ πλημμελὲς· ὥστε μὴ δύνασθαι καρτερεῖν, ἀλλὰ λάθρα τὸν νόμον ἀποδιδράσκοντας ἀπολαύειν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν. ἔχει μὲν οὖν καὶ τὰ τῆς γερουσίας ὡς καλῶς αὐτοῖς. ὑπάρχειν μὲν γὰρ ὄντων καὶ πεπαιδευμένων ἱκανῶς πρὸς ἀρετὴν ἄνδρα ἀγαθὸν, βέβαιόν τι σύμφορον

A ueis ad quamplurimos liberos procreandos. Est enim lex apud eos, si quis treis filios procreârit, eum vacationem habere præsidij, & custodiæ vrbis: si quatuor, ab omnibus publicis muneribus immunem esse: Atqui perspicuum est, si multi nascantur, cùm ager ita sit diuisus, necessariò multos pauperes futuros. At porrò etiam ea quæ ad Ephoriam pertinent, minùs bene se habent. Cùm enim imperium Ephororum ipsum potestatem habeat rerum maximarum, Ephori omnes de plebe creantur. Itaque sæpenumero homines valde
B pauperes atque egentes insperatò ad hanc potestatem prouehuntur, qui propter egestatem numarij & venales erant. Cùm autem sæpe antea hoc declararint, tum verò etiam nuperrimè in virorum conuiuiis, quæ Andria appellabant. Corrupti enim pecunia nonnulli Ephori, quantum in eis fuit, totam ciuitatem perdiderunt. Et propterea quòd hic magistratus erat admodum magnus, & cum tyrannide comparandus, etiam reges eorum beneuolentiam blanditiis & assentationibus popularibus colligere, atque aucupari cogebantur:
C vsque adeò vt hac quoque parte respubl. minueretur, detrimentóque afficeretur. Populi enim potentatus seu democratia ex optimatium principatu, hoc est, aristocratia, existebat. Reipubl. statum igitur continet hic magistratus. Quiescit enim populus, propterea quòd maximi imperij est particeps. Itaque siue latoris legis consilio, siue fortuitò hoc euenit, rationibus ciuitatis conducit. Oportet enim eam reipubl. administrandæ formam, quæ sit salua futura, velle omneis ciuitatis parteis & esse & manere easdem.
D Reges igitur propter honorem, quo ornati sunt, ita animis affecti sunt: honesti autem & boni viri, propter senatoriam dignitatem. Præmium enim virtutis hic magistratus est. Populus vero propter Ephoriam, quasi tribunatum plebis apud Rom. Ex omnibus enim fiunt Ephori. At hunc magistratum delectu habito deferri oportebat ex omnibus quidem, sed non quomodo nunc: valde enim puerilis est. Præterea rebus maximis iudicandis præsunt cùm sint homi-
E nes fortè oblati, & nihil ab aliis differentes. Quocirca non suo arbitratu melius erat eos iudicare, sed ex præscripto iuris scripti & legum. Tum Ephororum vitæ cultus non consentit cum voluntate ciuitatis. Is enim valde dissolutus est: in aliis autem rebus duritie & asperitate modum superat. ita vt eam tolerare non possint, sed etiam à legibus transfugientes corporis voluptatibus cupidè perfruantur. Iam verò neque ea quæ ad senatorum magistratum pertinent, videntur bene esse eis instituta. Nam si sint viri boni, & tantum quantum satis est, ad honestatẽ cum probitate coniunctam præstantémque virtutem erudiri: fortasse quis eos è re ciuitatis esse di-

xerit. quamquam eos per totam vitam rerum maximarum iudicandarum esse dominos, ambigi potest vtrùm sit vtile, nécne. Est enim sua, vt corporis, sic & mentis senectus. Sed cùm ita sint instituti, vt lator ipse legis eis non omnia credat, tanquam non bonis viris, non est hoc tutum. Reperiuntur autem qui hunc magistratum consecuti sunt, multa ad rempubl. pertinentia & pretii & gratiæ causa deserere ac prodere. Quocirca satius erat eos non esse liberos ac solutos iudicio rationum referendarum. Nunc autem soluti sunt. Videatur autem Ephororum potestas omnes magistratus ad iudicium referendarum rationum apud se subeundum adigere. Magnum autem hoc Ephoriæ munus datum est: & negamus hoc modo referre rationes oportere. Præterea verò cum delectu ipso electio senatorum puerilis est, tum eum qui omnium iudicio dignus magistratu futurus est, petere magistratum, non est rectum. Oportet enim, eum qui dignus est magistratu, siue velit, siue nolit, magistratum gerere. Nunc autem id quod & in alia ciuitatis administrandæ ratione, lator legis hîc facere reperitur. Ciueis enim ambitiosos reddens, his vtitur in senatoribus eligendis. Nemo enim magistratum petat, qui non sit ambitiosus. Atqui earum iniuriarum, quæ sponte inferuntur, plurimæ aut propter immoderatum honoris studium, aut propter auaritiam & pecuniæ cupiditatem, ab hominibus inferuntur. De regno autem vtrùm non præstet ciuitates regibus parêre, an præstet, alius fanè esto disputandi locus. Verumtamẽ satius fuerit, non, quemadmodum nunc fit, sed ex suis factis, & vita, vnumquemque regum spectari, regnúmque obtinere. Ne ipsum quidem latorem legis autem putauisse posse se eos efficere viros omni virtute præstanteis, in promptu est. Is enim diffidit, neque omnia credit, vt non satis bonis viris. Quapropter vna cum rege legatos mittere solebant eos qui cum eo inimicitias gererent: & salutare ciuitati esse existimabant, reges inter se committere, & concitare. Ne id quidem, quod ad sodalitia, seu conuiuia, quæ Phiditia appellantur, pertinet, ab eo qui constituit primũ, rectè institutũ est. Oportebat enim sumptu publico potiùs conuẽtum illum fieri, quemadmodũ in Creta. Apud Lacedæmonios autem vnumquemque conferre oportet, etiamsi nonnulli valde pauperes sint, neque hunc sumptum facere possint. Ita contrarium euenit latori legis, atque consilium eius est. Vult enim concœnationum & conuiuiorum inuentum ad formam reipub. popularem seu democratiam pertinere. Sed fit minimè formæ reipubl. populari consentaneum, ita à latore legis institutum. Non enim facile est valde pauperibus ea participare. Hic autem reipubl. finis & quasi terminus patrius atque auitus constitutus est, vt is qui hoc vecti-

τῇ πόλ. κρίνει τό γε ἀφ' ἑαυτοῦ βίον κυρίους εἶ) κρίσεων μεγάλων, ἀμφισβητήσιμον. ἔστι γὰρ ὥσπερ καὶ σώματος, καὶ διανοίας γῆρας. τὸ δὲ ἐφορεύειν ἢ τοῦτον πεδαγωγοῦντα, ὥστε καὶ τὸν νομοθέτην αὐτὸν ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, οὐκ ἀσφαλές· φαίνονται δὲ καὶ καταδωροδοκούμενοι καὶ χαριζόμενοι πολλὰ τῶν καινοποιητῶν τῆς ἀρχῆς ταύτης. διὸ κρεῖττον αὐτοὺς μὲν αὐθυνους εἶ) νῦν δ' εἰσί. δόξειε δ' ἂν ἡ τῶν ἐφόρων ἀρχὴ πάσας διυθύνειν τὰς ἀρχάς. τοῦτο δὲ τῇ ἐφορείᾳ μέγα λίαν ὂν δῶρον· εἰ τὸν ἔφορον ἢ τοῦτον λέγομεν διδόναι δεῖν τὰς διθύνας. ἔτι δ' καὶ τὴν αἵρεσιν ὧν ποιοῦνται τῶν γερόντων, καὶ τοῦτ' ἔχειν δοκεῖ παιδαριώδως, καὶ ὃ αὐτὸν αἰτιῶσθαι τὸν ἀξιωθησόμενον τὴν ἀρχῆς, οὐκ ὀρθῶς ἔχει. δεῖ γὰρ καὶ βουλόμενον καὶ μὴ βουλόμενον ἄρχειν τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς· νῦν δ', ὥσπερ καὶ περὶ τὴν ἀνδρῶν πολιτείαν, ὁ νομοθέτης φαίνεται ποιῶν. φιλοτίμους γὰρ κατασκευάζων τοὺς πολίτας, τούτοις κέχρηται πρὸς τὴν αἵρεσιν τῶν γερόντων. οὐδεὶς γὰρ ἂν ἄρχειν αἰτήσαιτο, μὴ φιλότιμος ὤν. κρίνει τὴν γ' ἀδικουμένην ἐκοισίων τὰ πλεῖστα συμβαίνειν ἕνεδον ἀφ' φιλοτιμίας καὶ φιλοχρηματίας τοῖς ἀνθρώποις. περὶ δὲ βασιλείας, εἰ μὲν μὴ βέλτιόν ἐστιν ὑπάρχειν ταῖς πόλεσιν, ἢ βέλτιον, ἀφὶς ἔστω λόγος. ἀλλὰ μὲν βέλτιόν γε μή, καθάπερ νῦν, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν βίον ἕκαστον κεῖνεσθαι τῆς βασιλέως. ἔτι δὲ ὁ νομοθέτης αὐτὸς αὑτοῦ οἴεται διμαλῶς ποιεῖν καλοὺς καὶ ἀγαθούς, δῆλον. ἀπιστεῖ γοῦν ὡς οὐκ ἐπιτυχῶς ἀγαθοῖς αὐτοῖς· διὸ καὶ ἕξ πέμπει συμπρεσβεύσοντας τοῖς ἐκ θεοῦ, καὶ σωτηρίαν νομίζων τῇ πόλει εἶ) ὃ στασιάζειν τοὺς βασιλῆς. ὃ καλῶς μὲν οὐδὲ περὶ τὰ συσσίτια τὰ καλούμενα φιδίτια, νομοθέτῃ τῷ καταστήσαντι ταῦτον. ἔδει γὰρ ἀπὸ κοινοῦ μᾶλλον εἶ) τὴν σίτησιν, καθάπερ ἐν Κρήτῃ· καὶ γὰρ τοῖς Λακωσὶν ἕκαστον δεῖ φέρειν, καὶ σφόδρα πενήτων οἰκίων ὄντων, καὶ τοῦτο τὸ αὐτῷ ἀναλίσκωμα διανεμῶν διαπωλᾶν· ὥστε συμβαίνει τοὐναντίον ᾧ νομοθέτῃ τὴν προαίρεσιν. βούλεται μὲν γὰρ δημοκρατικὴν εἶ) τὸ κατασκεύασμα τῶν συσσιτίων. ἧττον δ' ἤκιστα δημοκρατικὸν οὕτω νενομοθετημένον. μετέχειν μὲν γὰρ ῥᾳδίως τοῖς λίαν πένησιν. ὅρος δ' τῆς πολιτείας ἔστιν αὐτοῖς ὁ πάτριος, τὴν μὲν διανεμα-

ναι τῷ Ὀπίλος φέρει, μὴ μετέχειν αὐτῆς. πρὸς δὲ τοὺς ναυάρχους νόμῳ ἐπεξίασιν ἔνιοι διαβεβλήκασιν, ὀρθῶς διαβεβλήκασι· στάσεως γὰρ ἕνεκά ἐστιν. διὰ γὰρ τοῦτο βασιλεῦσι ὑπὸ στρατηγοῖς * αἴδιος ἡ ναυαρχία, ἐφ' ὃν ἑτέρα βασιλεία καθίστηκε. καὶ ὡδὶ δὲ τὴν ὑποθέσιν τοῦ νομοθέτου διαβεβήκασιν αἴτιοι· ὅλως γὰρ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις διαπέπαικε. περὶ γὰρ μέρους ἀρετῆς ἡ πᾶσα σπουδὴ τοῖς νόμοις ἐστί, τοῦ πολεμικοῦ· αὕτη γὰρ χρησίμη πρὸς τοὺς κρατοῦντας. ἐπειδὴ οὖν ἐσώζοντο μὲν πολεμοῦντες, ἀπώλλυντο δ' ἀρξαντες, δῆλον ὅτι μὴ ἐπίστασθαι σχολάζειν, μηδὲ μίαν ἀσκῆσιν ἑτέραν κυριωτέραν τῆς πολεμικῆς. τοῦτο δ' ἁμάρτημα οὐκ ἔλαθον. νομίζουσι μὲν γὰρ γίνεσθαι τἀγαθὰ τὰ πρὸς μάχην, δι' ἀρετῆς μᾶλλον ἢ κακίας· ἔστι τοῦτο μὲν καλῶς· ὅτι μὲν οὖν τούτων χρείττω τὰς ἀρετὰς ὑπολαμβάνουσιν, οὐ καλῶς. φανερὸς δ' ἔχει καὶ περὶ τὰ κοινὰ χρήματα τοῖς Σπαρτιάταις. ἔστι γὰρ ὅτε τοῦ κοινοῦ τῆς πόλεως ὄντος, πολέμους μεγάλους ἀναγκαζομένοις πολεμεῖν. εἰσφέρουσί τε κακῶς· δῆλον γὰρ ὅτι τῶν Σπαρτιατῶν εἶναι τὸ πλεῖστον χρῆμα, οὐκ ἀξιοῦσιν ἀλλήλων τὰς εἰσφορὰς. ἀποδέδηκέ τι τοιοῦτον καὶ τοῦ νομοθέτου τῷ συμφέροντος. τὴν μὲν γὰρ πόλιν πεποίηκεν ἀχρήματον, τοὺς δ' ἰδιώτας φιλοχρημάτους. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων πολιτείας ὅτι τοιαύτη εἰρήσθω τοῦτο γὰρ ἔστιν ἃ μάλιστ' ἄν τις διαβάλοι.

A gal pensitare non potest, ne sit eius particeps. Iam legem de nauium præfectis, quos nauarchos appellant, alij quoque reprehenderunt, idque meritò: seditionis enim causa efficiens existit. Classis enim præfectura sempiterna regibus, qui sunt belli duces atque imperatores, addita, alterum propemodum regnum euadit. Hoc verò etiam modo propositum latoris legis reprehendat aliquis: quod quidem & Plato in libris de legibus fecit. Tota enim legum descriptio ad vnam virtutis partem, artem militarem, refertur. Hæc enim ad potiundum rerum vtilis est. B Itaque salui quidem erant bellum gerentes, interibant autem imperium adepti: quia otiari & quiescere non poterant, neque vllam aliam artem militari præstabiliorem & dominantiorem exercuerant. Hoc autem peccatum non leuius, quòd bona, de quibus dimicant homines, virtute potiùs quàm vitio parari putant: atque hoc quidem rectè: quod autem hæc virtute meliora esse ducunt, non rectè. Tum ea quæ ad pecuniam publicam pertinent, perperam sunt apud Lacedæmonios constituta: nam neque æra- C rium est apud eos, vbi pecunia publica condita seruetur, cùm ciuitas magna bella gerere necessitate cogatur: & tributum malè conferunt: nam propterea quòd Lacedæmonij latissimos agros possident, quantum quisque tributi conferat, non admodum accuratè inter se exquirunt neque explorant: & hoc modo contrarium euenit latori legis, atque ciuitati expedit. Ciuitatem enim fecit nudam atque inanem à pecunia: ciues autem & priuatos pecuniæ cupidos atque auaros. De Lacedæmo- D niorum igitur republ. hactenus dictum sit. Hæc enim sunt quæ quis maximè reprehendat.

* αἴδιος, victorius, quem vide.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τῆς Κρητικῆς πολιτείας.

ΗΔΕ Κρητικὴ πολιτεία, πρόσχυς μὲν ὅτι ταύτης ἔχει τι, μικρὰ μέν, ἀγεῖται· ὃ τ' ἄλλον, ἧττον γε φυρῶς. καὶ γὰρ ἔοικε, τὰ λεγόμενα τ', τὰ πλεῖστα μεμιμῆσθαι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἢ τὴν Λακώνων. τὰ τ' πλεῖστα τῶν ἀρχαίων, ἧττον διαφθεῖραι τῶν νεωτέρων. φασὶ γὰρ τὸν Λυκοῦργον, ὅτε τὴν ἐπιτροπείαν τὴν * Χαρίλλου τοῦ βασιλέως καταλιπὼν ἀπεδήμησε, τότε τὸν πλεῖστον ἀφεστεῦσαι χρόνον περὶ τὴν Κρήτην, διὰ τὴν συγγένειαν. ἀπῴκησι γὰρ οἱ Λύκτιοι τῶν Λακώνων ἦσαν· κατέλεγον δ' οἱ περὶ τὸν ἀεὶ χρόνον ἐλθόντες, τὴν τάξιν τῶν νόμων

CAPVT X.

De Cretensium republ. disputat.

CRetensium autem reipubl. administrandæ ratio ad hanc proximè quidem accedit, sed cùm habeat pauca quædam non deteriora, tum plurima habet minùs exculta minúsque expolita. Videtur enim, & verò ita dicitur, Lacedæmoniorum resp. plerisque in rebus Cretensem esse æmulata. Plurimæ autem res antiquæ minùs sunt suis partibus absolutæ atque articulatæ, quàm recentiores. Aiunt enim, Lycurgum, quamdiu relicta Charilai regis tutela peregrinatus est, tamdiu, idque diutissimè, ad Cretam commoratũ esse, propter cognationem. Coloni enim erant Lyctij à Lacedæmoniis profecti. Arripuerunt autem ij qui in coloniam deducti sunt, leges & instituta,

* Χαρίλλου, Charilai.

quibus tum Cretæ incolæ vtebantur. Quocirca etiam nunc qui Cretenſibus circumiecti ſunt accolæ, eodem modo iis vtuntur, quomodo Minos primus legum ordinem deſcripſit. Videtur autem inſula & ad imperium Græciæ facta natura, & pulchrè admodum ſita. Omni enim mari propinqua imminet, cùm Græci ferè omnes oras maritimas incolentes, mare cingant. Abeſt enim hac parte quidem non longè à Peloponneſo, illa autem ab Aſia, & ab illo qui eſt circum Triopium loco, & Rhodo. Quapropter & maris imperium tenuit Minos, & inſulas alias cepit, alias frequentauit. Ad extremum autem bello Siciliæ illato, illic ad Camicum exceſſit è vita. Cretenſis autem reipubl. deſcriptio atque ordinatio, Laconicæ proportione quadam reſpondet. Agros enim colunt his quidem Elotes, illis autem Periœci, quos appellant: & concœnationes, ſeu conuiuia publica fiunt apud vtroſque. Ac priſcis ſanè temporibus nominabant illa Lacones non Phiditia, ſed Andria, quemadmodum Cretenſes: ex quo etiam perſpicuum eſt, ab his orta eſſe. Præterea & reipubl. adminiſtrandæ deſcriptio. Ephori enim eandem Lacedæmone poteſtatem obtinent, atque in Creta ij qui dicuntur Coſmi: niſi quòd Ephori numero ſunt quinque, Coſmi decem. Senatores autem ſenatoribus, quos Cretes, bulam, hoc eſt, conſilium, appellant, numero ſunt pares. Iam verò regibus antea Cretenſes paruerunt: poſtea regalem poteſtatem ſuſtulerunt. Tum Coſmi in bello principem locum imperiúmque obtinent. Concionis porrò omnes ſunt quidem participes, ſed penes illam nullius rei gerendæ poteſtas eſt, præterquam earum rerum quæ Senatoribus & Coſmis decretæ ſunt, ſuffragio comprobandarum. Verumtamen quæ ad conuiuia publica pertinent, meliùs ſe habent apud Cretenſes, quàm apud Lacones. Lacedæmone enim confert quiſque per capita id quod præfinitum ac præſcriptum eſt. quod ſi non faciat, vetat lex eum reipubl. eſſe participem; quemadmodum & antè dictum eſt. In Creta verò communiùs. Nam ex omnibus fructibus, & pecoribus naſcentibus, & ex vectigalibus reipubl. quæ Periœci penſitant, pars certa præfinita eſt, altera ad res diuinas faciendas, & publicorum munerum functiones: altera ad conuiuia publica; ita vt de publico omnes & mulieres & pueri & viri alantur. Iam verò ad victus parcimoniam, cibique paucitatem, vtrem vtilem, & ad fœminarum disjunctionem ne nimis multos filios pariant, maſculorum conſuetudine introducta, (rectè, an ſecus, alius erit diſputandi locus) multa ſapienter & acutè excogitauit lator legis.

A ἐν ἀρχοῦσθαι ὑπὸ τῶν τότε κατοικούντων. διὸ καὶ νῦν οἱ περίοικοι τὴν αὐτὴν ἔχουσι τάξιν αὐτοῖς, ὡς καταστησάσθαι Μίνω πρῶτον τὴν νόμων. δοκεῖ δὴ ἡ νῆσος καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν Ἑλληνικὴν πεφυκέναι καὶ κεῖσθαι καλῶς. πάσῃ γὰρ ἐπικεῖσθαι τῇ θαλάττῃ, σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἰδρυμένων περὶ τὴν θάλατταν πάντων. ἀπέχει γὰρ, τῇ μὲν ὀλίγον τῆς Πελοποννήσου, τῇ δὲ τῆς Ἀσίας τῆς περὶ Τρίοπιον τόπου καὶ Ῥόδου. κ. ἢ Ῥόδου.

B διὸ καὶ τὴν τῆς θαλάττης ἀρχὴν κατέσχεν ὁ Μίνως, καὶ τὰς νήσους, τὰς μὲν ἐχρώσατο, τὰς δ' ὤκισε τέλος δὲ ἐπιθεμένου τῇ Σικελίᾳ, τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ περὶ Κάμικον. ἔχει δ' ἀνάλογον ἡ Κρητικὴ τάξις πρὸς τὴν Λακωνικήν. γεωργοῦσί τε γὰρ, τοῖς μὲν Εἵλωτες, τοῖς δὲ Κρησὶν οἱ Περίοικοι. καὶ συσσίτια πρός ἀμφοτέροις ἐστί. καὶ τὸ γε ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ Φιδίτια, ἀλλὰ Ἀνδρεῖα, καθάπερ οἱ

C Κρῆτες. ἢ καὶ δῆλον ὅτι ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν. ἔστι δὲ τῆς πολιτείας ἡ τάξις. οἱ μὲν γὰρ Ἔφοροι τὴν αὐτὴν ἔχουσι δύναμιν ταῖς ἐν τῇ Κρήτῃ καλουμέναις Κόσμοις. πλὴν οἱ μὲν Ἔφοροι, πέντε τὸν ἀριθμόν· οἱ δὲ Κόσμοι, δέκα εἰσίν. οἱ δὲ γέροντες τοῖς γέρουσιν, οὓς καλοῦσιν οἱ Κρῆτες, βουλήν, ἴσοι. βασιλεία δὲ πρότερον μὲν ἦν, εἶτα κατέλυσαν οἱ Κρῆτες· καὶ τὴν ἡγεμονίαν οἱ Κόσμοι τὴν τοῦ πολέμου ἔχουσιν, ἐκκλησίας δὲ μετέχουσι πάντες· κύριος δ' ὁ δῆ-

D μός ἐστιν, ἀλλ' ἢ συνεπιψηφίσαι τὰ δόξαντα τοῖς γέρουσι καὶ τοῖς Κόσμοις. τὰ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων ἔχει βέλτιον τοῖς Κρησὶν ἢ τοῖς Λάκωσιν. ἐν μὲν γὰρ Λακεδαίμονι τοῦ κεφαλαίου ἕκαστος εἰσφέρει ὃ τεταγμένον· εἰ δὲ μή, μετέχειν νόμος κωλύει τῆς πολιτείας, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐν δὲ Κρήτῃ, κοινοτέρως. ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν γινομέ-

E νων καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων, [καὶ] ἐκ τῶν δημοσίων καὶ φόρων οὓς φέρουσιν οἱ Περίοικοι, τέτακται μέρος, ὃ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς κοινὰς λειτουργίας, ὃ δὲ τοῖς συσσίτοις· ὥστε ἐκ κοινοῦ τρέφεται πάντας καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, καὶ ἄνδρας. πρὸς δὲ τὴν ὀλιγοσιτίαν, ὡς ὠφέλιμον, πολλὰ πεφιλοσόφηκεν ὁ νομοθέτης, καὶ πρὸς τὴν διάζευξιν τῶν γυναικῶν, ἵνα μὴ πολυτεκνῶσι, πλὴν πρὸς τοὺς ἄῤῥενας ποιήσας ὁμιλίαν. (πε-

εἰ ἦν εἰ φαύλως, ἢ μὴ φαύλως, ἕτερος ἔστω τοῦ λόγου σκοπὸς ἡμῖν.) ὅτι δὲ τὰ περὶ τὰ

συσσίτια βέλτιον τέτακται τοῖς Κρησὶν, ἢ τοῖς Λάκωσι, φανερόν. τὰ δὲ περὶ τοὺς Κόσμους, ἐπὶ χεῖρον τῶν Ἐφόρων. ὁ μὲν γὰρ ἔχει κακὸν ὁ τῶν Ἐφόρων ἀρχεῖον, ὑπάρχει καὶ τούτων· γίνονται γὰρ οἱ τυχόντες. ὁ δὲ οὐκ συμφέρει πρὸς τὴν πολιτείαν, οὐδαμοῦ ἔστιν. οὐκ ἐν μὲν γὰρ, ἀφ' ὧν ἡ αἵρεσιν οὐκ ἐκ πάντων ἐστὶ, μετέχων ὁ δῆμος τῆς μεγίστης ἀρχῆς; βούλεται μένειν τὴν πολιτείαν. οὐδαμοῦ δὲ οὐκ ἐξ ἁπάντων αἱροῦνται τοὺς Κόσμους, ἀλλ' οὐκ ἐκ τινῶν γραῶν, καὶ τοὺς μέγοντας οὐκ ἐν τῷ κεκοσμηκέναι. περὶ ὧν τοὺς αὐτοὺς ἄν τις εἴποιε λόγους, καὶ περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γενομένων. ὃ γὰρ αἰνιγματῶδες καὶ ὃ ἀφ' βίου, μεῖζόν ἐστι μέρος τῆς ἀξίας αὐτοῖς· καὶ ὃ μὴ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἀλλ' αὐθαιρέτους, ἐπισφαλές. ὃ δὲ ἡσυχάζειν μὴ μετέχοντα τὸν δῆμον, οὐδὲν σημεῖον τοῦ πεπρᾶχθαι καλῶς οὐδὲ γὰρ λήμματός ἐστι τοῖς Κόσμοις, ὥσπερ τοῖς Ἐφόροις, πόρρω γ' ἀπέχουσι τὸ νήσου τῶν * ἀφορισθέντων. ὧν δὲ ποιοῦνται τῆς ἁμαρτίας ταύτης ἰατρείαν, ἄτοπος, καὶ οὐ πολιτικὴ, ἀλλὰ δυναστευτική. πολλάκις γὰρ ἐκβάλλουσι συστάντες ἔνιες τοὺς Κόσμους, ἢ τῶν συναρχόντων αὐτῶν, ἢ τῶν ἰδιωτῶν. ἔξεστι δὲ καὶ μεταξὺ τοῖς Κόσμοις ἀπιέναι τῆς ἀρχῆς. ταῦτα δὲ πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον, ἢ κατὰ διανοήσεων βούλησιν· οὐ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. πάντων δὲ φαυλότατον, * ὃ τῆς ἀκοσμίας ἕως * καθίστασι πολλάκις, ὅταν μὴ δίκης βούλωνται δοῦναι, τῆς δυνάμεως· ἢ καὶ ἄλλον ὡς ἔχει ἡ πολιτείας εἶδος ἔξεστι, ἀλλ' οὐ πολιτεία ἐστὶν, ἀλλὰ δυναστεία μᾶλλον. εἰώθασι δὲ, ἁμαλαμβάνοντες τὸν δῆμον καὶ τοὺς φίλους, μοναρχίαν ποιεῖν καὶ στασιάζειν, καὶ μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους. καίτοι τί διαφέρει ὃ τοιοῦτον, ἢ ἀφ' οὗ χρόνου μηκέτι πόλιν εἶναι τὴν τοιαύτην, ἀλλὰ λύεσθαι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν; ἔστι δ' ἐπικίνδυνος οὕτως ἔχουσα πόλις τῶν βουλομένων ἐπιτίθεσθαι καὶ δυναμένων. ἀλλὰ, καθάπερ εἴρηται, σώζεται διὰ τὸν τόπον· ξενηλασίας γὰρ ὃ πόρρω πεποίηκε. διὸ καὶ ὃ τῶν Περιοίκων μένει τοῖς Κρησίν.

χ. διορισθέντων.

γρ. τὸ τῆς ἀκοσμίας ἕως τῆς δυνάμεως, trãslatis huc iſtis vocibus ex fine periodi.

γρ. ταῦτα

A Ea igitur quæ ad conuiuia publica pertinent, meliùs eſſe deſcripta atque ordinata apud Cretenſes, quàm apud Lacedæmonios, perſpicuum eſt. Sed quæ ad Coſmos ſpectant, ea etiam deteriùs, quàm quæ ad Ephoros, conſtituta ſunt. Nam quod mali ineſt in Ephororum imperio, hoc ineſt etiam in horum poteſtate. Creantur enim homines fortè oblati. Quod autem illic ad reipubl. ſtatum vtile eſt, hîc non eſt. Illic enim propterea quòd electio fit ex omnibus, populus, qui imperij maximi fit particeps, rempubl. manere ſtudet.
B Hîc autem non ex omnibus eliguntur Coſmi, ſed ex quibuſdam generibus: ſenatores, ex iis qui Coſmico munere functi ſunt: de quibus eadem quis dicere poſſit, ac de iis qui Lacedæmone creantur. Nam rationum referendarum iudicio non teneri, & per totam vitam gerere magiſtratum, maior eſt honos, quàm pro eorum dignitate: cúmque non ex præſcripto iuris ſcripti imperare, ſed ſuo arbitratu magiſtratum gerere, periculoſum eſt. Quòd autem quieſcit populus, etiamſi huius magiſtratus non ſit particeps, nullum eſt argumentum reipubl. bene ordinatæ. Nam neque vlla Coſmis, vt Ephoris, quæſtus faciendi ex magiſtratu facultas datur, vt qui in inſula longè abſint ab iis qui corrupturi ſint.
C Quam autem adhibent ad hoc erratum corrigendum ac ſanandum medicinam, cùm abſurda ſit, tum ne ciuilis quidem eſt ſed potentiæ vnius, aut paucorum, hoc eſt, dynaſtiæ, aut oligarchiæ cõſentanea. Sæpenumero enim nõnulli aut ex collegis, aut ex priuatis, coitione facta eos exturbant. Licet etiam eis ante tẽpus abdicare ſe magiſtratu. Hæc igitur omnia præſtat fieri ex lege, quàm ex hominum voluntate.
D non eſt enim tuta hæc regula. Omniũ autem remediorũ peſſimũ eſt magiſtratus huius ampliſſimi vacuitas, totiúſq; reipub. ſtatus perturbatio quam ſæpenumero potentes inducunt, cùm iudiciũ ſubire aut pœnas dare nolunt. Ex quo intelligere licet, in hac reipubl. adminiſtrandæ deſcriptione, aliquid eſſe ciuilis reipubl. adminiſtrationis, id eſt, politiæ, non tamen eſſe ciuilem reipubl. adminiſtrationem, ſed potiùs paucorum potentatum, hoc eſt, oligarchiam, ſeu vnius potentiam, id eſt, dynaſtiam. Conſueuerunt autem populum & amicos ſuos diſtribuentes ac diſponẽtes, ſub vnius
E imperium totam rempubl. ſubiungere, & ſeditionem excitare, & inter ſe digladiari ac decertare. At quid refert vtrùm hoc fiat, an interuallo temporis non ſit amplius ciuitas huiuſmodi ciuitas, ſed diſſoluatur & dirimatur ciuilis ſocietas? Eſt autem tum periculo proxima ſic affecta ciuitas, cum qui volunt in reipubl. ſtatum inuadere, ij etiam poſſunt. Sed quemadmodum dictum eſt, natura loci eam tuetur & ſeruat: inſulæ enim lõginquitas peregrinos arcet, atque expellit. Itaque Periœci manent in officio apud Cretas:

Elotes

Elotes verò ſæpenumero à Lacedæmoniis A deſciſcunt. Nam neque cum vllo principatu externo habent commercium Cretes: & non ita pridem bellum externum in inſulam tranſuectum eſt, quod infirmitatem legum, quæ ibi ſunt, patefecit. De hac igitur reipubl. adminiſtrandæ forma, hactenus à nobis dictum ſit.

οἱ δ' Εἵλωτες ἀφίστανται πολλάκις. οὔτε γὰρ ἐξωτερικῆς ἀρχῆς κοινωνοῦσιν οἱ Κρῆτες· πρωτί τε πόλεμος ξενικὸς ἀφικόμενος ἔδειξεν εἰς τὴν νῆσον· ὃ περ ποιήκε φανερὸν τὴν ἀθένειαν τῶν ἐκεῖ νόμων. περὶ μὲν οὖν ταύτης εἰρήσθω τοσαῦτ' ἡμῖν τῆς πολιτείας.

CAPVT XI.

Carthaginienſium rempublicam examinat.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ τῆς Καρχηδονίων πολιτείας.

VIdentur autem etiam Carthaginienſes reipub. adminiſtrandæ ratione vti recta ac præclara, & multis in rebus eximia atque egregia, ſi cum aliis comparetur: in nonnullis autem Lacedæmoniorum reipubl. conſimili, & penè gemina. Hæ enim tres reipubl. adminiſtrandæ formæ cùm inter ſe quodammodo ſint ſimiles, tum aliis longè præſtant, Cretenſis, inquam, & Laconica, & tertia Carthaginienſis: multáque eorum, quæ apud Carthaginienſes conſtituta ſunt, præclarè ſe habent. Argumento autem eſt, hanc rempub. bene eſſe deſcriptam, quòd cùm populum habeat rerum comporem, maneat in deſcriptione & ordinatione reipubl. neque aut ſeditio vnquam in ea coorta ſit, memoratu quidem certè digna, aut tyrannus extiterit. habet autem hæc Laconicæ reipubl. ſimilia: primùm ſodalitiorum conuiuia, Phiditiis: deinde centum quatuor virûm imperium poteſtate illa melius eſt. Illi enim ex hominibus caſu & fortè fortuna oblatis conſtant: hi autem ad hoc imperium eliguntur, vt quiſque virtute & dignitate præſtat. Poſtremò reges & ſenatum habet comparatione & proportione quadam Lacedæmoniorum regibus & ſenatui reſpondenteis. Et verò ſatius eſt reges neque ex eodem perpetuò genere eſſe, neque ex quouis, & fortè fortuna oblato, ſed ex aliquo præſtanti ſumi: neque eos eligi qui ætate, ſed qui virtute antecellant. Nam magnarum rerum domini & compotes effecti, ſi ſint contempti atque abiecti, nulliúſque pretij, magna damna inferunt, & magna iam intulerunt Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur eorum quæ reprehenſa ſunt propter declinationes à recta reipubl. communia huic fuerunt cum aliis reipubl. adminiſtrãdæ formis, quas commemorauimus. Eorum autem quæ optimatium principatum & politiam finem ſibi propoſitum habent, hæc quidem ad populi potentiam, illa verò ad paucorum dominatum magis declinant. Reges enim cum ſenatoribus poteſtatem habent aliud ad populum deferendi, aliud non deferendi: & ſi omnium vna ſit in aliqua re decernenda ſententia, id ratum eſt:

ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ δὲ δοκοῦσι καὶ Καρχηδόνιοι καλῶς, καὶ πολλὰ σφόδρα καλῶς πρὸς τοὺς ἄλλους· μάλιστα δ' ἕνια σφόδρα πλησίους τῆς Λακωσίν. οὗται γὰρ αἱ πολιτεῖαι τρεῖς, ἀλλήλαις τε σύνεγγύς πως εἰσὶ, καὶ τῶν ἄλλων πολὺ διαφέρουσιν, ἥ τε Κρητικὴ, καὶ ἡ Λακωνικὴ, καὶ τρίτη τούτων, ἡ [τῶν] Καρχηδονίων. καὶ πολλὰ τῶν πεπραγμένων, ἔχει πρὸς αὐτὸς καλῶς. σημεῖον δὲ πολιτείας σωτηρίας, ὅ τὸν δῆμον ἔχουσαν, διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας, καὶ μήτε στάσιν, ὀ, τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, γεγενῆσθαι, μήτε τύραννον. ἔχει δὲ πρὸς πλησία τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, τὰ μὲν συσσίτια τῶν ἑταιρειῶν, τοῖς φιδιτίοις· τὸν δὲ τῶν ἑκατὸν καὶ τετταράκοντα ἀρχὸν, τοῖς ἐφόροις, πλὴν οὐ χείρους. οἱ μὲν γὰρ, ἐκ τῶν τυχόντων εἰσί. ταύτην δ' αἱρεσιώτατον εἶναι τὴν ἀρχὴν ἀριστίνδην. ἔχει δὲ βασιλεῖς, καὶ τὴν γερουσίαν, διάλογον τοῖς ἐκεῖ βασιλεῦσι καὶ γέρουσι. καὶ βέλτιον δὲ τοὺς βασιλεῖς, μήτε κατ' ὄλιγον εἶναι γένος, μηδὲ τὸν τυχόντα, εἴτε διαφέρουσιν ἐκ τούτων αἱρετὸς μᾶλλον ἢ κατ' ἡλικίαν. μεγάλων γὰρ κύριοι καθεστῶτες, ἂν φαύλως ὦσι, μεγάλα βλάπτουσι, καὶ ἔβλαψάν ἤδη τὴν πόλιν τὸν τῶν Λακεδαιμονίων. τὰ μὲν οὖν πλεῖστα τῶν ὑπομνημάτων ἐν διαφοραῖς πρέπουσι, καὶ τὰ τυγχάνοντα πάσας ὁποῖαι τῆς εἰρημένας πολιτείας· τῶν δὲ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ τῆς πολιτείας, τὰ μὲν εἰς δῆμον ἐκκλίνει μᾶλλον, τὰ δ' εἰς ὀλιγαρχίαν. τῷ μὲν γὰρ, ὃ μὲν πρεσβύταις, ὃ δὲ μὴ πρεσβύταις πρὸς τὸν δῆμον, οἱ βασιλεῖς κύριοι μὴ τῶν γερόντων, ἂν ὁμογνωμονῶσι πλήττε-

Εἰ δὲ μὴ, καὶ τούτων ὁ δῆμος. ἃ δ' αὖ εἰσφέρουσιν οὗτοι, οὐ μόνον ἀπαλλάσσει τὸν δῆμον τὰ δόξαντα τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξεῖναι εἰσὶ τῷ βουλομένῳ τοῖς εἰσφερομένοις αὐτιπεῖν ἔξεστιν· ὅπερ οὐ ταῖς ἑτέραις πολιτείαις ὑπάρχει. ὃ γὰρ τὰς πενταρχίας, κυρίας οὔσας πολλῶν καὶ μεγάλων, ὑφ' αὑτῶν αἱρεθῆναί φησι, καὶ πρὸ τῶν ἑκατὸν τούτους αἱρεθῆναι πρὸ μείζονος ἀρχῆς· ἔτι δὲ τούτους πλείονα ἄρχειν χρόνον τῶν ἄλλων, (καὶ γὰρ ἐξελθόντες ἄρχουσι, καὶ μέλλοντες,) ὀλιγαρχικόν· ὃ δ' ἀμίσθους καὶ μὴ κληρωτὰς, ἀριστοκρατικὸν δοτέον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον· καὶ ὃ τὰς δίκας ὑπὸ τῶν ἀρχείων δικάζεσθαι πάσας, καὶ μὴ ἄλλας ὑπ' ἄλλων, καθάπερ ὑπὸ Λακεδαιμονίοις. παρεκβαίνει δὲ τῆς ἀριστοκρατίας μὲν τάξις τῶν Καρχηδονίων μάλιστα πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν κατά γέ τινα δόξαν, ἢ συνδοκεῖ τοῖς πολλοῖς. οὐ γὰρ μόνον ἀριστίνδην, ἀλλὰ καὶ πλουτίνδην οἴονται δεῖν αἱρεῖσθαι τοὺς ἄρχοντας. ἀδύνατον γὰρ τὸν ἀπορούμενον καλῶς ἄρχειν καὶ σχολάζειν. εἰ οὖν ὅ τε μὴ αἱρεθεὶς πλουτίνδην, ὀλιγαρχικόν, ὅ τε κατ' ἀρετὴν, ἀριστοκρατικόν, αὕτη τις ἂν εἴη τάξις τρίτη, καθ' ἣν συντέτακται καὶ τοῖς Καρχηδονίοις τὰ περὶ τὴν πολιτείαν. αἱροῦνται γὰρ εἰς δύο ταῦτα βλέποντες, καὶ μάλιστα τὰς μείζους, τούς τε βασιλεῖς καὶ τοὺς στρατηγούς. δεῖ δὲ νομίζειν ἁμάρτημα νομοθέτου, τὸ παρέκβασιν εἶναι τῆς ἀριστοκρατίας ταύτης. ἐξ ἀρχῆς γὰρ τοῦθ' ὁρᾶν ὅτι τῶν ἀρίστων, ὅπως οἱ βέλτιστοι διάγοντα σχολάζειν, καὶ μηδὲν ἀσημαίνειν, μὴ μόνον ἄρχοντες, ἀλλὰ μηδ' ἰδιωτεύοντες. εἰ δὲ δεῖ βλέπειν καὶ πρὸς εὐπορίαν, χαίειν σχολῆς. φαῦλον δὲ ταῖς μείζοις ὠνητὰς εἶναι τῶν ἀρχῶν, τό τε βασιλείας, καὶ τὸ στρατηγίας. ἔντιμον γὰρ ὁ νόμος ποιεῖ τὸν πλοῦτον μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, καὶ τὸ πόλιν ὅλην φιλοχρήματον. ὃ, ἂν δὲ ὑπολάβῃ τιμιον εἶναι ὁ κύριον, ἀνάγκη καὶ τὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν δόξαν ἀκολουθεῖν τούτοις. ὅπου δὲ μὴ μάλιστα ἀρετὴ τιμᾶται, ταύτην οὐχ οἷόν τε εἶναι βεβαίως ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν. ἐοίκασι δὲ φαῦλον.

A sin minùs, etiam pones populum arbitrium & potestas est. Quæ autem hi afferunt ad populum, non modò renunciant populo, vt audiat quæ fuerint à principibus ciuitatis decreta, verùm etiam cuiuis de populo contra ea quæ afferuntur, dicere licet: quod non est in aliis reipubl. administrandæ formis. Quòd autem quinque viri, qui sunt multarum magnarúmque rerum compotes atque arbitri, & à seipsis leguntur, & centum virûm magistratum, qui amplissimus est, eligunt: præterea quòd hi diutiùs gerunt magistratum, B quàm cæteri, (nam & defuncti magistratu, & antequam ineant magistratum, reipubl. præsunt) hoc ad potentatum paucorum pertinet. Quòd autem sine mercede, & sine sortitione fiunt, hoc ad optimatium principatum pertinere statuendum est, & si quid tale aliud est. Tum liteis & controuersias omnes ab iis qui magistratum gerunt, disceptari, non alias ab aliis, quemadmodum Lacedæmone, hoc quoque optimatium principatum attingit. Deflectit autem maximè ab optimatium principatu ad paucorum potentatum Carthaginiensium reipublicæ constitutio, ex quadam C cogitatione & opinione vulgi. Non enim ex virtute solùm, verùm etiam ex diuitiis eligi magistratus putant oportere. Fieri enim non posse arbitrantur, vt is, cui desunt rei familiaris facultates, rectè fungatur magistratu, & otietur. Si igitur, magistratus ex diuitiis & censu eligi, ad paucorum potentatum pertinet; ex virtute verò, ad optimatium principatum: hæc tertia fuerit reipublicæ administrandæ ratio, ac descriptio, qua Carthaginienses in sua republica administranda vtuntur. In eligendis enim magistratibus, iisque maximis, regibus scilicet, & imperatoribus, hæc duo spectant. Hæc igitur ab optimatium principatu declinatio, latoris legis peccato culpáque accidisse existimanda est. Nam statim ab initio hoc in primis videri debet, vt viri optimi otiari possint cum aliqua dignitate, aut certè sine specie deformi atque indecora: idque non solùm publicam personam sustinentes, magistratúmque gerentes, verumetiam vitam priuatam colentes. Quòd si otij gratia etiam ad facultates & copias rei familiaris attendendus animus est, summos magistratus tamen esse venaleis, regnum & imperium bellicum, malum est. Efficit enim hæc lex, vt maiore in pretio atque honore sint diuitiæ, quàm virtus, & vt tota ciuitas immoderato pecuniæ studio sit dedita. Quicquid autem honoratum principes ciuitatis & in republica dominatum obtinentes existimarint, idem & reliquis ciuibus tale videatur necesse est. Quâ autem in republica non maximo in honore pretióque virtus est, hæc respubl. ad stabilem optimatium principatum nullo modo pertinere potest. Probabile est porrò,

eos qui magiſtratus emerunt, cùm impenſam fecerint in magiſtratum, aſſueſcere quæſtum facere. abſurdum enim fuerit, eum qui pauper quidem ſit, ſed tamen vir bonus, quæſtus faciendi voluntatem habiturum: eum, qui ſit improbus, & qui ſumptum fecerit, non habiturum. Quapropter oportet, qui optimè præeſſe reipublicæ poſſunt, hos præeſſe. Præſtabat autem, etſi virorum bonorum facultates & copias rei familiaris deſerebat ac prodebat, at certè eum magiſtratuum otio conſulere ac proſpicere. Malum autem eſſe videatur etiam hoc, eundem plureis magiſtratus gerere: quod quidem apud Carthaginienſes honorificum & glorioſum eſt. Nam vnum opus ab vno optimè abſoluitur. Oportet verò latorem legis, vt hoc fiat videre atque operam dare, non vt idem & tibia canat, & ſutoriam faciat, negotium dare. Itaque vbi non eſt parua ciuitas; ciuilius eſt plureis eſſe magiſtratuum participes, & magis populare. Nam cùm hoc communius ſit, quemadmodum diximus, tum vnaquæque res & meliùs fit à ſingulis, & citiùs. Licet autem hoc cernere in rebus bellicis & nauticis. In his enim vtriſque per omnes ferè permanat imperandi ius, & parendi neceſſitas. Cùm autem eorum reipublicæ adminiſtrandæ ratio ad paucorum potentatum ſpectet; optimè tamen hoc incommodum effugiunt, eo quòd ſemper aliqua pars populi diues eſt, dum aliquos de populo in oppida minora dimittunt. Hac enim re medentur huic malo, & reipublicæ ſtatum ſtabiliunt. Sed hoc fortunæ acceptum referendum eſt. At oportebat eos à ſeditione munitos ac tutos eſſe conſilio & opera latoris legis, non beneficio fortunæ. Nunc autem ſi quid aduerſi acciderit, & paulo maior numerus ciuium imperio ſubiectorum defecerit ac diſcordarit, nullum eſt in legibus tranquillitatis & quietis retinendæ præſidium. De Lacedæmoniorum igitur reipublicæ adminiſtrandæ forma, & de Cretenſi, & Carthaginienſi, quæ quidem meritò ab omnibus probantur, & bona exiſtimatione florent, hæc habui quæ dicerem.

CAPVT XII.

Athenienſium rempublicam conſiderat.

EOrum autem qui de republica aliquid pronuntiarunt, quidam nullis omnino muneribus ciuilibus functi ſunt; ſed vitam priuatam perpetuò traduxerunt: de quibus ferè omnibus, ſi quid eſt ſermone dignum, dictum

A κερδαίνειν τοὺς ὠνουμένους, ὅταν δαπανήσαντες ἄρχωσιν· ἄτοπον γάρ, εἰ πένης μὲν ὤν, ἐπιεικὴς δέ, βουλήσεται κερδαίνειν· φαυλότερος δ' ὤν, οὐ βουλήσεται, δαπανήσας. διὸ δεῖ τοὺς δυναμένους ἀριστ' ἀρχεῖν, τούτους ἄρχειν. βέλτιον δ', εἰ καὶ προεῖτο τὴν ἀπορίαν τῶν ἐπιεικῶν ὁ νομοθέτης, ἀλλ' ἀρχόντων γε ἐπιμελεῖσθαι τῆς σχολῆς. φαῦλον δ' ἂν δόξειεν εἶναι καὶ τὸ πλείους ἀρχὰς τὸν αὐτὸν ἄρχειν· ὅπερ εὐδοκιμεῖ

B παρὰ τοῖς Καρχηδονίοις. ἓν γὰρ ὑφ' ἑνὸς ἔργον ἄριστ' ἀποτελεῖται. δεῖ δ' ὅπως γίνηται, τοῦθ' ὁρᾶν τὸν νομοθέτην· καὶ μὴ προστάττειν τὸν αὐτὸν αὐλεῖν καὶ σκυτοτομεῖν. ὥσθ' ὅπου μὴ μικρὰ πόλις, πολιτικώτερον πλείονας μετέχειν τῶν ἀρχῶν, καὶ δημοτικώτερον. κοινότερόν τε γάρ, καθάπερ εἴπομεν, καὶ κάλλιον ἕκαστον ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καὶ θᾶττον. δῆλον τε τοῦτο ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, καὶ τῶν

C ναυτικῶν. ἐν τούτοις γὰρ ἀμφοτέροις, διὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, διελήλυθε τὸ ἄρχειν καὶ τὸ ἄρχεσθαι. ὀλιγαρχικῆς δ' οὔσης τῆς πολιτείας, ἄριστα ἐκφεύγουσι, τῷ πλουτεῖν ἀεί τι τοῦ δήμου μέρος ἐκπέμποντες ἐπὶ τὰς πόλεις. τούτῳ γὰρ ἰῶνται, καὶ ποιοῦσι μόνιμον τὴν πολιτείαν. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τύχης ἔργον. δεῖ δὲ ἀστασιάστους εἶναι διὰ τὸν νομοθέτην. νῦν δ', ἂν ἀτυχία γένηταί τις, καὶ τὸ πλῆθος ἀποστῇ τῶν ἀρχο-

D μένων, οὐδέν ἐστι φάρμακον διὰ τῶν νόμων, τῆς ἡσυχίας. περὶ μὲν οὖν τῆς τῶν Λακεδαιμονίων πολιτείας, καὶ Κρητικῆς, καὶ τῆς Καρχηδονίων, αἵπερ δικαίως εὐδοκιμοῦσι, τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ τῶν ἀρχαίων τῶν ἀποφηναμένων τι

E περὶ πολιτείας, Σόλωνος, Ζαλεύκου, Χαρώνδου, Ὀνομακρίτου, Φιλολάου, Πλάτωνος, Δράκοντος, Πιττακοῦ, Ἀνδροδάμαντος.

ΤΩΝ δὲ ἀποφηναμένων τι περὶ πολιτείας, ἔνιοι μὲν οὐκ ἐκοινώνησαν πράξεων πολιτικῶν οὐδ' ὡντινωνοῦν, ἀλλὰ διετέλεσαν ἰδιωτεύοντες τὸν βίον· περὶ ὧν εἴ τι ἀξιόλογον, εἴρηται σχεδὸν περὶ

πάντων. ἔνιοι δὲ νομοθέται γεγόνασιν, οἱ μὲν τοῖς οἰκείοις πόλεσιν, οἱ δὲ καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἔνιοι, πολιτευθέντες αὐτοὶ ἐπ' αὐτῶν, οἱ μὲν νόμων ἐγένοντο δημιουργοὶ μόνον, οἱ δὲ καὶ πολιτείας, οἷος καὶ Λυκοῦργος, καὶ Σόλων. οὗτοι γὰρ καὶ νόμους καὶ πολιτείας κατέστησαν. περὶ μὲν οὖν τῆς Λακεδαιμονίων εἴρηται. Σόλωνα δέ, ἔνιοι μὲν οἴονται νομοθέτην γενέσθαι σπουδαῖον· ὀλιγαρχίαν τε γὰρ καταλῦσαι, λίαν ἄκρατον οὖσαν, καὶ δουλεύοντα τὸν δῆμον παῦσαι, καὶ δημοκρατίαν καταστῆσαι τοῖς πάτριον, μίξαντα καλῶς τὴν πολιτείαν. εἰς γὰρ τὴν μὲν τοῦ Ἀρείου πάγου βουλὴν ὀλιγαρχικήν· ὃ γὰρ ταῖς ἀρχαῖς αἱρεταί, ἀριστοκρατικήν· τὰ δὲ δικαστήρια, δημοτικόν. ἔοικε δὲ Σόλων, ἃ μὲν ὑπῆρχον πρότερον οὐ καταλῦσαι, τὴν τε βουλὴν, καὶ τὴν τῶν ἀρχῶν αἵρεσιν· τὸν δὲ δῆμον καταστῆσαι, τὰ δικαστήρια ποιήσας ἐκ πάντων. διὸ καὶ μέμφονταί τινες αὐτῷ· λύσαι γὰρ φασὶ τὸ πρότερον, κύριον ποιήσαντα ὃ δικαστήριον πάντων, κληρωτὸν ὄν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτ' ἴσχυεν, ὡσπερ τυράννῳ τῷ δήμῳ * χαριζόμενοι, τὴν πολιτείαν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν κατέστησαν. καὶ τὴν μὲν τοῦ Ἀρείου πάγου βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλουσε, καὶ Περικλῆς· τὰ δὲ δικαστήρια, μισθοφορὰν καταστήσας Περικλῆς· καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημαγωγῶν προήγαγεν, αὔξων εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν. φαίνεται δ' οὐ κατὰ τὴν Σόλωνος γνώμην τοῦτο πραχθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ συμπτώματος. τῆς * ναυαρχίας γὰρ ἕνεκα τῆς Μηδικῆς ὁ δῆμος αἴτιος γενόμενος, ἐφρονηματίσθη, καὶ δημαγωγοὶ ἔλαβε φαύλους * ἀλλ' ἐπολιτευομένων τῶν βελτίστων· ἔπειτα Σόλων γε ἔοικε τὴν μὲν ἰσχὺν τοσαύτην ἀποδοῦναι τῷ δήμῳ ἀναγκαίαν, ὃ τοὺς ἄρχας αἱρεῖσθαι καὶ εὐθύνειν. μηδὲ γὰρ τούτου κύριος ὢν ὁ δῆμος, δοῦλος ἂν εἴη καὶ πολέμιος. τὰς δὲ ἄρχας ἐκ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν εὐπόρων κατέστησε πάσας ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων, καὶ ζευγιτῶν, καὶ τείτου τέλους τῆς καλουμένης ἱππάδος· τὸ δὲ τέταρτον, θητικὸν, οἷς οὐδεμίας ἄρχης μετεῖχε.

* γρ. χαριζόμενοι * ναυαρχίας, εἰς τ. τ.

* γρ. ναυμαχίας

* γρ. καὶ ἀλλ.

antea à nobis est. Quidam verò latores legis fuerunt, alij suis ciuitatibus, alij externis quibusdam populis, ipsi quoque in republ. administranda versati. Atque horum alij quidem legum auctores fuerunt dumtaxat, alii etiam reipub. administrandæ rationem tradiderunt: vt Lycurgus & Solon. Hi enim & leges condiderunt, & reip. administrandæ formas descripserunt. De Lacedæmoniorum igitur repub. à nobis dictum est. Solonem autem nonnulli quidem latorem legis fuisse bonum putant. Nam & paucorum dominatum sustulisse, qui merus erat, atque immoderatus: & populum seruientem liberasse: & populi libertatem, potentiámque patriam atque auitam constituisse, aptè collocatis atque inter se ordine permistis variis reipub. administrandæ generibus. Senatum enim Ariopagiticum, ad paucorum principatum seu oligarchiam pertinere: magistratus electione creari, ad optimatium imperium, seu aristocratiam: iudicia, esse popularia. Videtur autem Solon illa quidem, quæ antè fuerant, non sustulisse, senatum & magistratuum electionem: populi verò libertatem de integro constituisse, rerum iudicandarum omnibus ciuibus, si sortiti essent, potestate facta. Quapropter etiam reprehendunt eum nonnulli. Alteram enim reip. partem dissoluisse, atque eneruasse, ad iudicium, quod sorti permittitur, omnium rerum auctoritate ac potestate delata. Posteaquam enim hoc valuit, populo, tanquam tyranno, gratiæ causa omnia largientes atque indulgentes, reip. statum in eam quæ nunc est, populi potētiam redegerunt. Et senatum quidem Ariopagiticum Ephialtes & Pericles mutilarunt, ac decurtarunt: iudicia autem mercenaria reddidit Pericles. Atque hoc sanè modo vnusquisque ex blandis populi ductoribus, populi maiestatem augens, ad eum qui nunc est, popularis potentiæ statum promouit ac prouexit. Videtur autem hoc non ex consilio Solonis natum esse, sed potiùs casu euenisse. Nam quòd populus imperij & victoriæ nauālis causa bello Persico fuisset, maiores solito spiritus sumpsit, & blandos oratores, quasi ductores ac magistros, cepit improbos ac turbulentos, pro bonis & moderatis administratoribus. Nam Solon quidem maximè necessariam populo potestatem tribuere videtur magistratuum eligendorum, & rationum ab eis reposcendarum. Si enim ne huius quidem rei potestas sit penes populum, præterquam quòd seruus sit, etiam hostis sit. Magistratus autem omneis ex illustribus & locupletibus ciuibus creauit, nempe ex iis qui quingenta medimna quotannis ex agris suis perciperent, & ex iis qui ingo astricti essent, qui Zeugitæ dicuntur, & ex equestri ordine, qui tertij census & tertiæ classis est. Quartæ autem classis ciues, mercenarij & operarij sunt, nullius magistratus participes.

Latores porrò legum fuerunt Zaleucus Locris ad Occidentem incolentibus, quos Epizephyrios appellant Græci: & Charondas Catanæus ſuis ciuibus & aliis Chalcidicis circum Italiam & Siciliam ciuitatibus. Conantur porrò quidam etiam, Onomacritum primum fuiſſe in legibus ſcribendis callidum ac ſolertem multis argumentis collectis demonſtrare: eum autem in Creta exercitatum eſſe, cùm Locrus eſſet in eáque inſula peregrinus commoraretur propter diuinandi ſcientiam: huius autem amicum & ſodalem fuiſſe Thaletem: Thaletis auditorem, Lycurgum, & Zaleucum: Zaleuci, Charondam. Sed cùm hæc inconſideratiùs loquuntur, tum tempora repugnant. Fuit & Philolaus Corinthius Thebanis legum auctor. Erat autem Philolaus ex Bacchiadum genere: ſed cum Dioclis, eius qui vicit Olympia, amator eſſet; ille autem inſanum matris Alcyonæ amorem aſpernatus ac deteſtatus vrbem reliquiſſet: Thebas vnà cum eo profectus eſt, ibique ambo mortui ſunt: atque etiam nunc eorum ſepulchra oſtendunt, ita poſita, vt alterum quidem ex altero facilè conſpici poſſit: ſed Corinthiorum agro alterum ſit in conſpectu poſitum, alterum non ſit. Fabulantur enim, eos ita ſua ſepulchra fieri ac locari iuſſiſſe. Dioclem quidem propter odium calamitatis acceptæ, vt ne ex ſepulchri aggere ager Corinthius proſpici poſſet: Philolaum, vt poſſet. Habitabant igitur propter talem cauſam apud Thebanos. Leges autem eis ſcripſit Philolaus, cùm de quibuſdam aliis rebus, tum de procreatione liberorum, quas vocant illi leges poſititias, ſeu, ſi mihi ita loqui fas eſt, poſitiuas. Atque hoc propriè legibus illis conſtitutum eſt, vt bonorum, quæ cùique ſorte obtigiſſent, & hæreditatum numerus ſeruetur. Charondæ autem nihil proprium eſt, præterquam falſorum teſtimoniorum actiones & iudicia. Primus enim his de rebus accuratè conſiderauit. Exquiſita autem & ſubtili legum ſcribendarum ratione, latoribus legum iis qui hodie ſunt, cultior ac politior eſt. Philolai autem propria eſt bonorum & rei familiaris inæqualitas: Platonis, vxorum & liberorum & rei familiaris communitas, & publica mulierum conuiuia. Præterea lex ad ebrietatem pertinens, vt ſobrij ſint magiſtri: & lex de exercitatione rerum bellicarum, vt æquimani fiant meditando: quaſi oporteat vtramque manum eſſe vtilem, non alteram vtilem, alteram inutilem. Draconis autem leges quidem ſunt aliquæ, ſed ille conſtitutæ iam reipubl. leges dedit. Proprium autem in his legibus nihil eſt, quod quidem commemoratione dignum ſit, præter ſæuitiam & acerbitatem, propter pœnæ magnitudinem.

νομοθέται δ' ἐγένοντο Ζάλευκός τε Λοκροῖς τοῖς Ἐπιζεφυρίοις, καὶ Χαρώνδας ὁ Καταναῖος τοῖς αὑτῆς πολίταις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς Χαλκιδικοῖς πόλεσι, τοῖς περὶ Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. πειρῶνται δέ τινες καὶ σπουδαίως Ὀνομακρίτου πρῶτον γνώμονα γενόμενον περὶ τοῦ νομοθετικὸν εἶναι καὶ γυμνασθῆναι δ' αὐτὸν ἐν Κρήτῃ Λοκρὸν ὄντα, καὶ ἐπιδημοῦντα καὶ τέχνῃ μαντικῇ. τούτου δὲ γενέσθαι Θάλητα ἑταῖρον· Θάλητος δ' ἀκροατὴν Λυκοῦργον, καὶ Ζάλευκον· Ζαλεύκου δέ, Χαρώνδην. ἀλλὰ ταῦτα πρὸς λέγοισιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες. ἐγένετο δὲ καὶ Φιλόλαος ὁ Κορίνθιος νομοθέτης Θηβαίοις. ἦν δ' ὁ Φιλόλαος, ὃς πρὸς γένους, τῶν Βακχιαδῶν· ἐρασθεὶς δὲ γενικοῦ Διοκλέους τοῦ νικήσαντος Ὀλυμπιάσιν, ὡς ἐκεῖνος τὴν πόλιν ἔλιπε, διαμισήσας τὸν ἔρωτα τὸν τῆς μητρὸς Ἀλκυόνης, ἀπῆλθεν εἰς Θήβας· κἀκεῖ τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἀμφότεροι· καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσι τοὺς τάφους αὐτῶν, ἀλλήλοις μὲν οὐ σφόδρα ὁρωμένους· πρὸς δὲ τὴν τῆς Κορινθίων χώραν, τὸν μὲν σφόδρα, τὸν δ' οὐ σφόδρα. μυθολογοῦσι γὰρ αὐτοὺς οὕτω ταξαμένους * τὴν διαθήκην τὸν μὲν Διοκλέα, διὰ τὴν ἀπέχθειαν τοῦ πάθους, ὅπως μὴ ἀποπτος ἔσῃ ἡ Κορινθία ἀπὸ τοῦ χώματος· τὸν δὲ Φιλόλαον, ὅπως ἀποπτος. ὑπῆρχεν μὲν οὖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν καὶ τοῖς Θηβαίοις· νομοθέτης δ' αὐτοῖς ἐγένετο Φιλόλαος περί τ' ἀνθρωπίνων, καὶ περὶ τῆς παιδοποιίας· οὓς καλοῦσιν ἐκεῖνοι νόμους θετικούς. καὶ τοῦτ' ἔστιν ἰδίως ὧν ἐκείνου γενομένων, ὅπως ὁ ἀριθμὸς σώζηται τῶν κλήρων. Χαρώνδου δ' ἴδιοι μὲν οὐδέν ἐστι, πλὴν αἱ δίκαι τῶν ψευδομαρτύρων· πρῶτος γὰρ ἐποίησε τὴν διόρθωσιν· τῆς δ' ἀκριβείας τῶν νόμων ἐστὶ γλαφυρώτερος ὁ τῶν νῦν νομοθετῶν. Φιλολάου δ' ἴδιον ἡ τῶν ὑπερβολῶν διόρθωσις. Πλάτωνος δ' ἥ τε τῶν γυναικῶν, καὶ παίδων, καὶ τῶν ὑσιῶν κοινότης, καὶ τὰ συσσίτια τῶν γυναικῶν. ἔτι δ' ὁ περὶ τῶν μεθυόντων νόμος, ὃν τοὺς νηφοντας συμποσιάρχειν· καὶ τὸν εἰς τοῖς πολεμικοῖς ἀσκησιν, ὅπως ἀμφιδέξιοι γίνωνται καὶ τὴν χρείαν, ὡς δίον μὴ τὴν μὲν χρήσιμον εἶ * τοῖν χεροῖν, τὴν δ' ἄχρηστον. Δράκοντος δὲ νόμοι μέν εἰσι· πολιτείᾳ δ' οὐκ ἐπέθηκαν τοὺς νόμους ἔθηκεν. ἴδιον δ' ἐν τοῖς νόμοις οὐδέν ἐστιν, εἰ μὴ μισαν ἄξιον, πλὴν ἡ χαλεπότης· διὰ τὸ τῆς ζημίας μέγεθος.

Nic.l.3.c. 7. ἐλόμετο δὲ καὶ Πιττακὸς νόμων δημιουργὸς, ἀλλ' οὐ πολιτείας· νόμος μὲν ἡ ἴδιος αὐτῷ, ὃ τοῖς μεθύουσιν, * αἰ τυπτήσουσι, πλείω ζημίαν ἀποτίνειν τῶν νηφόντων. Διὰ γὰρ τὸ πλείους ὑβρίζειν μεθύοντας ἢ νήφοντας, οὐ τοῖς τὸ συγγνώμιον ἀπέβλεψεν, ὅτι δεῖ μεθύουσιν ἔχειν μᾶλλον· ἀλλὰ τοῖς τὸ συμφέρον. ἐλόμετο δ' ὁ Ἀνδροδάμας Ρηγῖνος νομοθέτης Χαλκιδεῦσι τοῖς ὑπὲρ Θράκης· οὗ τοῖς φονικὰ καὶ τοῖς ὀρφανικῆς ἐστιν. οὐ μὲν ἀλλ' ἴδιόν γε τοῦτον αὐτοῦ λέγειν ἔχοις ἄν. τὰ μὲν οὖν περὶ τοὺς πολιτείας, τούς τε κειμένους, καὶ τοὺς ὑπὸ τινων εἰρημένους, ἔστω τεθεωρημένα τὸν τρόπον τοῦτον.

A Fuit autem & Pittacus, legum quidem opifex, sed non reipubl. administrandæ. Lex autem eius propria est, vt si quem ebrij pulsarint, grauiores pœnas dent, quàm si sicci pulsarint. Propterea enim quod plures temulenti atque ebrij, petulantes & contumelioſi sint in alterum, quàm sicci & sobrij: non ad ignoscendi rationem spectauit, ebriis magis esse ignoscendum: sed ad vtile. Fuit & Androdamas Rheginus lator legum Chalcidensibus Thraciis, cuius exstant leges de cædibus & de puellis orbis, ad B quas venit omnis paterna hæreditas. Nihil tamen quisquam eius proprium referre possit. Quæ igitur ad reipublicæ administrandæ rationes pertinent, tum eas quæ hodie seruantur ratæ, tum eas quæ à quibusdam expositæ & traditæ sunt, hoc modo sint à nobis disputata.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ τὸ Γ.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER TERTIVS.

C

ΚΕΦΑΛ. α'.

CAPVT I.

Ὅτι σκεπτέον τὴς ἡ πόλις, καὶ τίς ὁ πολίτης· καὶ ὅτι πολίτης μάλιστ' ὃν ᾧ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς· πόλις δὲ ὁ τοιοῦτος πλῆθος, ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς.

De forma Ciuitatis, de Politia scilicet, certum subiectum habente, agere instituit.

ΤΩ περὶ πολιτείας ὁπτέον σκοπουμένοις τί, καὶ τίς ἑκάστη, καὶ ποία τις ἑκάστη φύσις, πρῶτον περὶ πόλεως ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις. νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν· οἱ μὲν, φάσκοντες τὴν πόλιν πεπρᾶχέναι τὴν πρᾶξιν. οἱ δ', οὐ τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν τυραννον. τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὁρμὴν περὶ τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν· ἡ δὲ πολιτεία, τις τὴν πόλιν οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὅλων μὲν, συνεχῶν δ' ἐκ πολλῶν μορίων, * δῆλον ὅτι πρώτιστον ὁ πολίτης ζητητέος. ἡ γὰρ πόλις, πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. ὥστε πρὸς τοῦτον ἀνὴκε πολίτην, καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ, σκεπτέον. καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις.

D

E

I, qui de reipubl. administrandæ ratione, quæ & qualis sit, considerat; primo fere loco quidnam sit, ciuitas, videndum. Nunc enim ambigunt & in controuersiam vocant, dum alij rem à ciuitate actam ac transactam esse dicunt: alij non à ciuitate, sed à paucis potentibus aut tyranno. Hominis autem regendæ ciuitatis periti, (quem politicum Græci nominant,) & legum scriptoris, curam atque operam omnem videmus in ciuitate consumi. Iam vero reipublicæ seu ciuitatis administrandæ ratio, quam politiam Græci appellant, eorum, qui vrbem colunt, descriptio atque ordinatio est. Quoniam autem ciuitas compositum & concretum quiddam est, quemadmodum & aliquod aliud totum ex multis partibus conflatum: nimirum quærendum antè de ciue est. ciuitas enim ciuium multitudo quædam est. Quare quis ciuis appellari debeat, & quis sit ciuis, videndum. Etenim de ciuis æpenumero ambigitur.

Non enim conuenit inter omneis, eundem esse ciuem. Est enim aliquis, qui cùm in ciuitate libera, seu reipublicæ administrandæ forma populari, quam democratiam appellant Græci, ciuis sit, in paucorum principatu, quæ oligarchia ab illis dicitur, sæpenumero non est ciuis. Atque ij quidem qui alio modo hanc appellationem consecuti sunt, vt ciues insititij, aut (vt ita dicam) factitij, missi faciendi sunt. Ciuis autem non eo quòd vrbem aliquam incolat, ciuis est. etenim inquilini & serui habitationis sunt participes. Neque ii, quibuscum iura ita communicata sunt, vt & iudicium accipere necesse habeant, & litem intendere atque in ius vocare possint, ciues sunt. hoc enim tribuitur etiam iis qui tesseris publicè acceptis, & ex publica conuentione inter se iura habent communia, & res contrahunt. His enim hæc quoque suppetunt. Quin sæpenumero neque inquilini horum omni ex parte sunt participes; sed necesse est eis patronum aliquem dare. Quamobrem imperfectè & quodammodo talis communitatis sunt participes. Verùm quemadmodum pueri qui nondum per ætatem in numerum ciuium adscripti sunt, & senes, qui dimissi & absoluti sunt muneribus ciuilibus, dicendi quidem sunt aliquo modo ciues: non admodum tamen simpliciter, & absolutè, sed cum adiectione, illi quidem imperfecti, hi autem effœti & vieti, aut aliquid aliud simile; (nihil enim refert, quando planum & apertum est quod dicimus: quærimus enim eum qui sit ciuis simpliciter, & in quem nulla talis reprehensio seu criminatio cadat, quæ correctione egeat;) sic inquilini non sunt absolutè ciues appellandi. Nam etiam de iis qui ignominia notati sunt, & de exulibus, talia quædam dubitari possunt, & talis quadrat dissolutio ac responsio. Ciuis igitur simpliciter nulla alia re definitur magis quàm quòd sit iudicatus & magistratus particeps. Magistratuum autem alii quidem tempore sunt distincti, ac diuisi; (itaque nonnullos bis eidem gerere omnino non licet: aut certis ac præfinitis temporibus licet) alij verò non definiti: exempli gratia, iudex & qui in concione deliberat & consultat. Fortassis autem dixerit aliquis, ne magistratus quidem esse taleis ciueis, neque propterea imperii participeis esse. Atqui ridiculum sit, iis qui in ciuitate maximè dominantur, plurimúmque ipossunt, imperium denegare. Sed statuamus nihil interesse: de nomine enim sit sermo. Ea enim potestas, quæ iudicii cum suasore, eóve qui in concione deliberat, communis est, nomine vacat, nec satis est in promptu quo nomine communi hæc duo ciuilia munera sint appellanda. Esto igitur, distinctionis causa, magistratus non definitus. Eos itaque, qui ita reipubl. sunt participes, ciueis statuimus.

A οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πολίτην εἶ-
πολίτην. ἔστι γάρ τις ὃς ἐν δημοκρατίᾳ
πολίτης ὤν, ἐν ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ
ἔστι πολίτης. τοῖς μὲν οὖν ἄλλως πως τυγ-
χάνουσι τῆς τοιαύτης τῆς προσηγορίας, οὐ
τοῖς πεπτοὺς πολίτας, ἀφετέον. ὁ δὲ πο-
λίτης, οὐ τῷ * οἰκεῖν που πολίτης ἐστὶ· καὶ χ. οἰκεῖν που
γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκή-
σεως· οὐδὲ οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕ-
τως, ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δι-
κάζεσθαι· τοῦτο γὰρ ὑπαρχῇ καὶ τοῖς
B ἀπὸ * συμβόλων κοινωνοῦσι. καὶ γὰρ τού- Qu. συμ-
βολαίων
τοις τούτοις ὑπαρχῇ. πολλαχοῦ μὲν οὖν
οὐδὲ τούτων τελέως οἱ μέτοικοι μετέχου-
σι, ἀλλ' ἀνάγκη νέμειν προστάτην. διὸ
ἀτελῶς πως μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοι-
νωνίας· ἀλλὰ καθάπερ καὶ παῖδας τοὺς
μήπω δι' ἡλικίαν ἐγγεγραμμένους, καὶ
τοὺς γέροντας τοὺς ἀφεθέντας, φατέον
εἶ) μὲν πως πολίτας, οὐχ ἁπλῶς δὲ
C λίας, ἀλλὰ προσθέντας, τοὺς μὲν ἀτε-
λῆ, τοὺς δὲ παρημεκότας, ἢ τι τοιοῦτον
ἕτερον· οὐδὲν γὰρ διαφέρει· δῆλον γὰρ ὃ
λέγομεν· ζητοῦμεν γὰρ τὸν ἁπλῶς πολί-
την, καὶ μηδὲν ἔχοντα τοιοῦτον ἔγκλη-
μα διορθώσεως δεόμενον· ἐπεὶ καὶ περὶ
τῶν ἀπίμων καὶ φυγάδων ἐστὶ τὰ τοιαῦτα
καὶ διαπορῆσαι καὶ λύσαι. πολίτης δὴ ἁ-
πλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεται μᾶλ-
λον, ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς·
D τῶν δ' ἀρχῶν αἱ μὲν οὕτω διῄρηνται
ὡς χρόνον· ὥστε οὐκίας μὲν ἄλλος δὶς τὸν
αὐτὸν οὐκ ἔξεστιν ἄρχειν, ἢ ἀφ' ὡρῶν
ὡρισμένων χρόνων· ὁ δὲ ἀόριστος, ὃν
ὁ δικαστὴς καὶ ἐκκλησιαστής. τάχα μὲν
οὖν ἄν φαίη τις οὐδὲ ἄρχοντας εἶ) τοὺς
τοιούτους, οὐδὲ μετέχειν ἀφ' ὧν τοιού-
των ἀρχῶν. καίτοι γέλοιόν τοὺς κυριωτάτους ἁπά-
σαις ἀρχῆς· ἀλλὰ διαφερέτω μη-
δέν. τοῦτο ὑπόκειται γὰρ ὁ λόγος· δῶ-
μεν γὰρ ὃ τοιοῦτόν ἐστι δικάζου καὶ ἐκ-
κλησιάζου, τί δεῖ τούτων ἄμφω καλεῖν.
E ἔστω δὴ διορισμοῦ χάριν, ἀόριστος ἀρ-
χή. πόλιν δὲ πολίτας τοὺς οὕτω μετ-
έχοντας. ὁ μὲν οὖν μάλιστ' ἀφορισ-
θεὶς πολίτης ἐπὶ πᾶσι τοῖς λεγομέ-
νοις πολίταις, οὗτος τοιοῦτός ἐστι, δεῖ δὲ
μὴ λανθάνειν, ὅτι τῶν παραπλησίων ἐν

Quare ciuis definitio, quæ ad eos omneis

οἷς τὰ ἐπουκείμενα ἅπαφέρῃ τῷ εἴδει, ἐ A qui ciues appellantur, maximè quadrare poſ-
ὃ μὲν αἰτῶν ὅτι πρῶτον, ὃ δὲ δεύτερον, ſit, talis ferè eſt. Nemini autem obſcurum
ὃ δ' ἐπόμενον, ἢ ὃ παντάπασιν οὐδέν ἐστιν, eſſe debet, quibus in rebus ſubiecta ſpecie dif-
ἢ ἰδιαῖται, ὃ κοινόν, ἢ γλίσχρως. Ταῖς δὲ πο- ferunt, & eorum aliud eſt primum, aliud ſe-
λιτείαις ὁρῶμεν εἴδει διαφερούσας ἀλλή- cundum, aliud deinceps ſubſequens: earum
λων, καὶ τὰς μὲν ὑστέρας, τὰς δὲ πρώτερας rerum aut nihil prorſus eſſe commune, qua ra-
οὔσας. Τὰς γὰρ ἡμαρτημένας καὶ παρεκ- tione ſunt tales, aut perquam tenuiter & an-
βεβηκυίας, ἀναγκαῖον ὑστέρας εἶναι τῶν ἀνα- guſtè. At reipub. adminiſtrandæ rationes dif-
μαρτήτων. Ταῖς δὲ παρεκβεβηκυίας πῶς ferre inter ſe ſpecie videmus: & earum alias
λέγομεν, * ὕστερον ἔσται φαυλότερον. ὥστε Infrà cap. 7. B eſſe priores, alias poſteriores. Eæ enim quæ
καὶ τὸν πολίτην ἕτερον ἀνάγκη εἶναι τὸν deprauatæ ſunt, quæque deflexerunt à recto:
καθ' ἑκάστην πολιτείαν. διόπερ ὁ λεχθεὶς, rectis miniméque deprauatis poſteriores ſint
ὁ μὲν δημοκρατίᾳ μάλιστ' ἐστὶ πολίτης, necesſe eſt. Degreſſas autem à recto quomo-
ὁ δὲ ταῖς ἄλλαις ὁ δεδεγμένος μὲν, ἀ μὴ do dicamus, poſteriùs planum fiet. Ergo
ἀναγκαῖον. εἰσὶν γὰρ οὐκ ἔστι δῆμος, οὐδ' etiam ciuis in quaque reipub. adminiſtrandæ
ἐκκλησίαν νομίζουσιν, ἀλλὰ συγκλητοι, ratione ſit alius ac diſſimilis neceſſe eſt. Qua-
καὶ ταῖς δικάζουσι κατὰ μέρος. οἷς ὁ Λακε- re is qui ſuprà à nobis dictus eſt, in ciuitate
δαίμονι ταῖς τῶν συμβολαίων δικάζει τῶν libera, in qua penes populum poteſtas eſt, ma-
ἐφόρων ἄλλος ἄλλας· οἱ δὲ γέροντες, ταῖς ximè ciuis eſt: in aliis verò euenire poteſt vt
φονικάς. ἕτερα δ' ἴσως ἄρχει τις ἑτέρας. ſit, non tamen neceſſe eſt. Nonnullæ enim
τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ Καρχηδόνα. C ciuitates neque populum habent, neque con-
πάσας γὰρ ἀρχαίρεσιν κεῖνται ταῖς δίκαις. cionem vſu receperunt, ſed conuentum ci-
ἀλλ' ἔχει γὰρ διόρθωσιν ὁ τῆς πολίτου ὁρισ- uium conuocatorum: & liteis controuerſiaſ-
μός· ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις πολιτείαις οὐχ ὁ que alias alii cognoſcunt ac diſceptant. Vt
αὐτὸς ἄρχων ἐκκλησιαστὴς ἐστὶ καὶ δικα- Lacedæmone liteis de rebus contractis diri-
στὴς, ἀλλ' ὁ περὶ τινων ἄρχειν ὡρισμένος. munt & diiudicant Ephororum alij alias: ſe-
τούτων γὰρ ἢ πᾶσιν ἢ τισιν ἀποδέδοται τὸ βου- natores autem iudicia de cædibus ac parri-
λεύεσθαι καὶ δικάζειν, ἢ περὶ πόσων, ἢ cidiis exercent: alius porrò aliquis magiſtra-
ποίων. τίς μέντοι ἐστὶν ὁ πολίτης, ἐκ tus fortaſſis alia. Idémque ſit Carthagine.
τούτων φανερόν. ἐφ' ᾧ γὰρ ἔξουσία κοινωνεῖν D Quidam enim magiſtratus rebus omnibus
ἀρχῆς βουλευτικῆς, ἢ κριτικῆς, πολίτην ἤδη iudicandis præſunt. Sed enim correctionem
λέγομεν εἶναι τούτης τῆς πόλεως· πόλιν δὲ, habet ciuis definitio. Nam in aliis reipub. ad-
τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν miniſtrandæ formis non magiſtratus infinitus
ζωῆς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. conſultator & iudex eſt, ſed pro genere im-
perij definitus. His enim omnibus, aut non-
nullis eorum permiſſa eſt conſultandi ac iu-
dicandi poteſtas, aut de rebus omnibus, aut
de quibuſdam. Quis igitur ſit ciuis, ex his
perſpicuum eſt. Qui enim poteſt magiſtra-
tus ad conſultandum & iudicandum pertinentis eſſe particeps, eum iam huius ciuitatis
dicimus eſſe ciuem: ciuitatem autem, vt ſimpliciter dicam, talium hominum multitu-
dinem tantam, quanta ſatis ſit ad copiam plenam ac refertam, nihilque foris requi-
rentem, rerum ad vitam degendam neceſſariarum.

ΚΕΦΑΛ. β'. E

CAPVT II.

Πολίτου πρὸς χρῆσιν ὁρισμὸς πολιτικὸς καὶ παχύς. F

De politiæ materia proxima generatim agit, de ciuibus ſcilicet.

ΟΡίζονται δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν, καὶ μὴ θατέρου μόνον, οἷς πάρεστ' ἢ μὴ ἔξεστι· οἱ δέ τινες τοῦτ' ὀνόματι πλέον ζητοῦσιν, οἷς * ὁποτέρωποις δύο, ἢ τρεῖς ἢ πλείους. ὅταν δὴ ὁρίζωνται πολιτικῶς καὶ * παχέως, ἀπορροῦσί τινες τὸ τρίτον ἐκφέρον. G

γρ. ὁπότεροι Camerar.

DEfiniunt autem quidam ciuem, conſuetudinem ſpectantes, qui ex vtroque parente ciue natus eſt, non ex altero tantùm, vt ex patre aut matre. Alij autem etiam hoc longiùs requirunt ac repetunt, verbi gratia, ad auos duos, aut treis, aut plureis progredientes. Cùm igitur ciues ſic definiuntur ciuili more, & pingui Minerua, dubitant nonnulli de tertio illo,

aut quarto, quomodo ciuis futurus sit. Gorgias igitur Leontinus, partim fortasse dubitanter, partim dissimulanter loquens, dicebat, quemadmodum mortaria sunt, quæ à mortariorum opificibus effecta sunt: sic & Larissæos eos esse, qui à Larissæorum effectoribus procreati sunt. esse enim aliquos Larissæorum effectores, & quasi opifices. Sed hoc est pingue & simplex. Si enim participes erant reipublicæ ex ea definitione, quam exposuimus, ciues essent: sin minùs, non essent ciues. Nam ne fieri quidem potest, vt natum esse ex ciui patre, aut ex ciui matre, ad eos qui primi vrbem habitarunt, aut condiderunt, accommodetur. Sed fortasse magis de his dubitari potest, qui reipublicæ fuerunt participes, reipublicæ statu immutato: cuiusmodi est id quod fecit Clisthenes post tyrannos exactos. Multos enim peregrinos & seruos & inquilinos in tribus transtulit. Controuersia autem quæ de his est, non est quis sit ciuis, sed vtrùm sic factus ciuis, iustè an iniustè sit ciuis. Atqui de hoc quoque præterea dubitauerit aliquis, vtrúmne qui iustè non est ciuis, non sit ciuis: quasi idem valeant iniustum ac falsum. Quoniam autem videmus, nonnullos etiam iniustè magistratum aut imperium gerere, quos magistratum quidem gerere fatebimur, sed non iustè: ciuis autem imperio quodam definitus est; (nam qui talis imperii particeps est, ciuis est, vt diximus;) in promptu est etiam hos dicendos quidem esse ciues.

A ἢ τέταρτον, πῶς ἔσται πολίτης. Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντῖνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν, τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη, καθάπερ ὄλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὀλμοποιῶν πεποιημένους, ὅτω καὶ Λαρισαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γάρ τινας * λαρισοποιούς. ἔστι δ' ἁπλοῦν. ἐὰν γὰρ μετέχωσι τῆς ῥηθείσης διορισμοῦ τῆς πολιτείας, ἦσαν ἂν πολῖται. καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατὸν ἐφαρμόττειν τὸ ἐκ πολίτου, ἢ ἐκ πολίτιδος, ὅτι τῶν πρώτων οἰκησάντων ἢ κτισάντων· ἀλλ' ἴσως ἐκφύοι μᾶλλον ἔγχωρίσιν ἀπορίαν, ὅσοι μετέχοι, μεταβολῆς γεγενημένης, πολιτείας· οἷς Ἀθηναίοις ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν· πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσεν ξένους καὶ δούλους μετοίκους. ὁ δ' ἀμφισβήτημα πρὸς τούτους ἐστίν, ὁ τὶς πολίτης, ἀλλὰ πότερον ἀδίκως ἢ δικαίως. καίτοι καὶ τοῦτό τις ἔτι προσαπορήσειεν, ἆρ' εἰ μὴ δικαίως πολίτης, οὐ πολίτης· ὡς ταὐτὸ δοκοῦν ψεῦδος τῷ ἀδίκου καὶ τῷ ψευδοῦς. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν καὶ ἀρχοντάς τινας ἀδίκως, οἷς ἄρχειν μὲν φήσομεν, ἀλλ' οὐ δικαίως· ὁ δὲ πολίτης ἀρχῆς τινὸς διωρισμένος ἐστίν· ὁ γὰρ κοινωνῶν τῆς τοιᾶσδε ἀρχῆς, πολίτης ἐστίν, ὡς ἔφαμεν· δῆλον οὖν πολίτας μὲν εἶναι φατέον καὶ τούτους.

CAPVT III.

Alteram Politicæ materiam proximam, Ciuitatem scilicet, generatim explicat.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

D Ἀπορίαι τινὲς μεταβολὴν εἰσάγουσι τῆς πολιτείας συμβαίνουσαι.

IVstè autem ciues sint, necne, ad controuersiam antè à nobis expositam pertinet. Dubitant enim quidam quando ciuitas aliquid egisse dicenda sit, quando non ciuitas: verbi gratia, cùm ex paucorũ imperio aut tyrannide, populi potestas extiterit. Tunc enim neque ea quæ conuenerunt, quæque in obligationem deducta sunt, dissoluere volunt, quasi non ciuitas, sed tyrannus pecuniam acceperit: neque multa alia huiusmodi pacta conuenta seruare. proinde quasi nonnulla reipublicæ administrandæ genera, eo quòd vel vnus vel pauci plus valeant viribus, non vtilitate communi, constent. Quòd si etiam nonnulli homines sub imperio & potestate populi hoc modo ciuiliter viuunt, huiúsque ciuitatis & reipublicæ eæ sunt actiones, quas populus obiit; ergo & hulus ciuitatis ac reipublicæ quæ ex paucorum imperio & tyrannide, ciuitas libera facta est, dicendum est eas esse actiones, quæ à paucorum imperio & tyrannide contractæ sunt.

Περὶ τοῦ δικαίως ἢ μὴ δικαίως, σχεδὸν οὐδὲν πρὸς τὴν εἰρημένην πρότερον ἀμφισβήτησιν. ἀπορήσειε γάρ τινες, πότ' ἢ πόλις ἔπραξε, καὶ πότε οὐχὶ ἡ πόλις· οἷον ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας ἢ τυραννίδος γένηται δημοκρατία. τότε γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἔνιοι βούλονται διαλύειν, ὡς οὐ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ τυράννου λαβόντος· ὥστε πολλὰ τῶν τοιούτων, ὡς οὐσίας τῶν πολιτειῶν τῷ κρατεῖν ὄντας, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ δίκαιον συμβέβηκεν. εἴπερ οὖν καὶ δημοκρατοῦνταί τινες καὶ τὸν ἕτερον τρόπον, ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι ταύτης καὶ τῆς πολιτείας ταύτης πρᾶξιν, καὶ ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος.

Εοικε δ' οἰκεῖος ὁ λόγος τῇ ἀπορίας ταύτης, πῶς ποτε χρὴ λέγειν τὴν πόλιν τῇ αὐτὴν, ἢ μὴ τὴν αὐτὴν, ἀλλ' ἑτέραν. εἰ μὲν οὖν ὅλη πολλαπλασία ἡ ἀπορίας ζήτησις, περὶ τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν. ἐνδέχεται γὰρ διῃρεθῆναι τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἑτέρους, τοὺς δ' ἑτέρους οἰκῆσαι τόπον. ταύτην μὲν οὖν εὐκοπωτέραν χρὴ θεῖναι τὴν ἀπορίαν. πολλαχῶς γὰρ τῆς πόλεως λεγομένης, ἔστι πως εὐμήχανα τῆς τοιαύτης ζητήσεως· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν αὐτὸν τόπον κατοικούντων ἀνθρώπων, πότε δεῖ νομίζειν μίαν εἶναι τὴν πόλιν· ἢ γὰρ δὴ τοῖς τείχεσιν. εἷς γὰρ ἂν εἴη Πελοποννήσῳ περιβόλους εἷς τείχους. τοιαύτη δ' ἴσως ἐστὶ καὶ Βαβυλών, καὶ πᾶσα ἥτις ἔχει περιγραφὴν μᾶλλον ἔθνους ἢ πόλεως. ἧς γέ φασιν ἁλωκυίας τρίτην ἤδη μέρη, οὐκ αἰσθέσθαι τὰ μέρη τῆς πόλεως. ἀλλὰ περὶ μὲν ταύτης τῆς ἀπορίας, εἰς ὕστερον καιρὸν χρήσιμος ἡ σκέψις. περὶ γὰρ μεγέθους τῆς πόλεως, τό τε πόσον, καὶ πότερον ἕνα δεῖ ἢ πλείω συμφέρῃ, δεῖ μὴ λανθάνειν τὸν πολιτικόν. ἀλλὰ τὴν αὐτὴν κατοικούντων τὸν αὐτὸν τόπον, πότερον ἐνδέχεται δεῖν ἢ ὅλως ταύτὸν τὸ κατοικοῦντας, τὴν αὐτὴν εἶναι φατέον πόλιν· χείρων ἀεί, τὸν μὲν φθεγομένων, τὴν ὑπολαμβάνων εἶναι τις αὐλεῖν, ἢ χρώμενος τὸν αὐλητῇ, χείρων ἀεὶ τοῦ μὴ χρωμένου παντάπασιν, τοῦ δ' ἡμιτελίου· ἢ τοὺς μὲν ἀνθρώπους φατέον εἶναι τοὺς αὐτοὺς διὰ τὸ τοὺς αὐτοὺς αἰτίους, τὴν δὲ πόλιν ἑτέραν. εἴωθε γοῦν εἶναι κοινωνία τις ἡ πόλις, ἔστι δὲ κοινωνία πολιτῶν, πολιτείας γιγνομένης ἑτέρας τῷ εἴδει, ἢ διαφερούσης τὴν πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δοξάζειν αὖ καὶ τὴν πόλιν εἶναι μὴ τὴν αὐτὴν· ὥσπερ γε καὶ χορόν, ὅτὲ μὲν κωμικὸν, ὅτὲ δὲ τραγικὸν, ἕτερον εἶναί φαμὲν, τὴν αὐτὴν πολλάκις ἀνθρώπων ὄντων· ὁμοίως δὲ καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν καὶ σύνθεσιν ἑτέραν, ἂν εἴδει ἑτέρᾳ ἡ τὴν συνθέσεως· οἷον ἁρμονίαν τὴν αὐτὴν φθόγγων, ἑτέραν εἶναί λέγομεν, ἂν ὅτὲ μὲν ἡ Δώριος, ὅτὲ δὲ Φρύγιος. εἰ δὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερὸν ὅτι μάλιστα λεκτέον τὴν αὐτὴν πόλιν, εἰς τὴν πολιτείαν βλέποντας· ὀνομα δὲ καλεῖν ἕτερον, ἢ ταύτὸν, ἔξεστι, καὶ τῶν αὐτῶν κατοικούντων αὐτὴν, καὶ παμπάν ἑτέρων ἀνθρώπων. εἰ δὲ μηκέτι δίκαιον ἀμείβειν, ἢ μὴ δίκαιον, ὅταν εἰς ἑτέραν μεταβάλλῃ πολιτείαν ἡ πόλις, λέγειν ἕτερος.

A Videtur autem sermo, in quem nunc incidimus, ad hanc dubitationem accommodatus esse, quonam modo eadem ciuitas sit dicenda, aut non eadem, sed alia. Huius igitur dubitationis ea quæ maximè in promptu posita est, quæstio in loco & in hominibus consistit. Euenire enim potest vt locus & homines disjungãtur, & hi quidem alium, illi autem alium locum incolant. Hæc igitur dubitatio lenior & mitior statuenda est. Nam cùm ciuitas multis modis dicatur, ad explicandum facilis quodammodo talis quæstio est: similiter
B autem & hominum eundem locum incolentium, quando vnam esse ciuitatem existimare oporteat. Non enim muris communibus definienda vna ciuitas est. Liceat enim Peloponneso murum vnum circumdare. Talis autem fortasse est Babylon, omnisque, quæ gentis potiùs quàm vrbis aut ciuitatis circumscriptione continetur: qua tertium iam diem capta, partem quandam vrbis non sensisse dicunt. Verùm de hac quidem dubitatione vtilius erit disputationem ad aliud tempus reseruari.
Nam de magnitudine ciuitatis, quanta de-
C beat esse, & vtrùm gentem vnam an plures esse expediat, hominem politicum ignorare non oportet. Sed iisdem hominibus in eodem loco habitantibus, vtrùm quandiu sit idem genus hominum in vrbe habitantium, eadem ciuitas dicenda est, etiam aliis intereuntibus, aliis nascentibus: quemadmodum & fluuios eosdem dicere solemus, & fonteis eosdem, quamuis alia semper aqua suboriatur, alia diffugiat atque effluat? an homines quidem iidem esse dicendi sunt propter talem causam, ciuitas autem alia? Nam si ciuitas societas quædam est, & ciuium societas vbi ciuitatis administrandæ ratio specie
D sit dispar ac dissimilis, & differt ciuibus, necesse esse videatur etiam ciuitatem non esse eandem. Quemadmodum chorum, qui nunc comicus, nunc tragicus est, alium esse dicimus, cùm sæpenumero iidem homines sint. Similiter autem & aliam omnem societatem, aliam dicere debemus, si compositionis species sit alia: veluti harmoniam dissimilem esse dicimus iisdem sonis, si aliàs sit Doria, aliàs Phrygia. Si igitur hoc modo se res habet, perspicuum est eandem ciuitatem maximè esse dicendam, spectata ciuitatis administrandæ ratione: nomine autem
E vel alio, vel eodem licere eam appellare, & iisdem in ea habitantibus hominibus, & prorsus aliis. Sitne autem iustum nécne id quod ex conuentione debetur, dissoluere, obligationique contractæ satisfacere, cùm in aliam reipublicæ administrandæ formam ciuitas traducta sit, non est huius loci disputare.

A

CAPVT IV.

De ciuibus in ſpecie agit, & primùm de Perfectis ciuibus.

IS porrò quæ nunc expoſita ſunt, proximum eſt vt videamus vtrùm eandem eſſe virtutem viri boni & boni ciuis ſtatuere debeamus, nécne. Verumenimverò ſi hoc inquirendum eſt, viri boni virtus primùm rudi quadam imagine informata cognoſcenda eſt. Quemadmodum igitur nauta, vnus quidam eſt ex ſociis naugationis: ſic & ciuem ex iis qui ciuilis adminiſtrationis ſunt participes, vnum eſſe dicimus. Quamuis autem nautæ ſint inter ſe vi & facultate diſſimiles (alius enim eſt remex, alius gubernator, alius proræ præfectus, alius tali aliquo quaſi cognomine appellatus;) perſpicuum tamen eſt vnius cuiuſque eorum ſubtiliſſimam ac perfectiſſimam definitionem, virtutis cuiuſque propriam futuram: ſimiliter autem & communem aliquam ad omneis aptè quadraturam. Nam ſalus nauigij, eorum omnium commune munus eſt. Hanc enim, tanquam finem, nautarum vnuſquiſque expetit. Sic igitur & ciuium cuiuſque, quamuis ſint inter ſe diſſimiles, ſocietatis & communitatis ſalus, munus eſt. Societas autem eſt, ciuitatis ſeu reipubl. adminiſtrandæ forma & ratio, quam politiam Græci nominant. Quocirca virtus ciuis ad ciuitatis adminiſtrandæ formam referatur neceſſe eſt. Si igitur plura ſunt ciuitatis ſeu reipublicæ adminiſtrationis genera, nimirum fieri non poteſt vt boni ciuis virtus ſit vna perfecta. At virum bonum dicimus, virtute perfecta eum metientes. Euenire igitur poſſe vt qui ſit bonus ciuis, eam virtutem non ſit conſecutus, ex qua vir bonus appellatur, ex his intelligere licet. Verumtamen etiam alio modo eandem rationem pertractare & perſequi licet de optima reipublicæ adminiſtrandæ forma dubitantibus. Si enim fieri non poteſt vt omnibus bonis viris conſtet ciuitas; ſuo autem quemque munere probè fungi oportet; hoc autem à virtute proficiſcitur; quandoquidem nefas eſt ciueis omneis inter ſe eſſe ſimileis, vna boni ciuis & boni viri virtus eſſe non poſſit. Nam boni quidem ciuis virtus in omnibus ineſſe debet: ſic enim ciuitas neceſſariò futura eſt optima: Boni autem viri virtus in omnibus ineſſe nequeat, niſi neceſſe eſt omnes viros bonos eſſe, qui ſunt in bona ciuitate

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πότερον ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου ἐστίν, ἢ οὐ ταὐτόν.

ΤΩΝ δὲ νῦν εἰρημένων ἐχόντων οὕτω δεῖ σκοπεῖσθαι, πότερον ταὐτὸν ἀρετὴν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πολίτου σπουδαίου ἐστέον, ἢ οὐ ταὐτόν. ἀλλὰ μὲν εἴγε τοῦτο τυγχάνειν δεῖ ζητήσεως, ταὐτὸν τὸ πολίτου τύπῳ τινὶ ἀφῃρῆσθαι τὸν * ληπτέον. ὥσπερ οὖν ὁ πλωτήρ, εἷς γρ. ναυτίλων.
τις τῆς κοινωνίας ἐστίν· οὕτω καὶ τὸν πολίτην φαμέν· τῶν δὲ πλωτήρων, καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ταὐτὸν δυνάμει· ὁ μὲν γάρ ἐστιν ἐρέτης, ὁ δὲ κυβερνήτης, ὁ δὲ πρῳρεύς, ὁ δ' ἄλλόν τιν' ἔχων ἰδιώτην ἐπωνυμίαν· δῆλον ὡς ὁ κατὰ ἀκριβεστάτου ἐπιστήμου λόγος ἴδιος ἔσται τῆς ἀρετῆς. ὁμοίως δὲ καὶ κοινός τις ἁρμόσει πᾶσιν. ἡ γάρ σωτηρία τῆς ναυτιλίας, ἔργον ἐστὶν αὐτῶν πάντων. τοῦτον γάρ ἕκαστος ὀρέγεται τῶν πλωτήρων. * ὁμοίως δ' ἔστιν καὶ τῶν πολιτῶν, κ. ὄντων
καίπερ ἀνομοίων ὄντων, ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί· κοινωνία δ' ἐστὶν ἡ πολιτεία· δεῖ τοίνυν ἀρετὴν διάφορον εἶναι τοῦ πολίτου σπουδαίου πρὸς τὴν πολιτείαν. εἰ δ' ὧν ἐστὶ πλείω πολιτείας εἴδη, δῆλον ὡς οὐκ ἐνδέχεται τὸν σπουδαῖον πολίτου μίαν ἀρετὴν εἶναι τὴν τελείαν. τὸν δ' ἀγαθὸν ἀνδρα φαμὲν εἶναι κατ' ἀρετὴν τελείαν. ὅτι μὲν οὖν ἐνδέχεται, πολίτην ὄντα σπουδαῖον, μὴ κεκτῆσθαι τὴν ἀρετὴν, καθ' ἣν σπουδαῖος ἀνήρ, φανερόν. ἡμεῖς δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἔστι διαπορεῖν ἐπελθεῖν τὸν αὐτὸν λόγον περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας. εἰ γὰρ ἀδύνατον ἐξ ἁπάντων σπουδαίων ὄντων εἶναι πόλιν· δεῖ δ' ἕκαστον ὃ καθ' αὑτὸν ἔργον εὖ ποιεῖν· τοῦτο δ' ἀπ' ἀρετῆς· ἐπεὶ δ' ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τοὺς πολίτας, οὐκ ἂν εἴη μία ἀρετὴ πολίτου καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. πρὸς μὲν γὰρ τὴν σπουδαίου πολίτου, δεῖ πάσην ὑπάρχειν· ἵνα γὰρ ἀνεύθυνον εἶναι τὴν πόλιν· τὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ἀδύνατον, εἰ μὴ πάντας δικαίους ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ τὴν σπου-

δυοῖα πολὺ πολιτῶν. ἔτι ἐπεὶ ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὥσπερ ζῶον δῆθεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου ἐστὶ καὶ ὀρέξεως, καὶ οἰκία ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἐκ πόσων ἂν δὴ τοιούτων καὶ δούλου· τὸν αὐτὸν [δὴ] τρόπον καὶ πόλις ἐξ ἁπάντων τε τούτων, καὶ ἔτι ἐξ ἄλλων ἀνομοίων συνέστηκεν εἰδῶν· ἀνάγκη μὲν μίαν εἶναι τὴν τῶν πολιτῶν ἀρετὴν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν χορευτῶν χορυφαίου καὶ παραστάτου. δῆλον μὲν οὖν ἐκ τούτων ἁπλῶς οὐχ ἡ αὐτὴ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἀλλ' ἆρα ἔστιν τινὸς ἡ αὐτὴ ἀνδρὶ ἀγαθῷ καὶ πολίτου σπουδαίου, καὶ ἀνδρὸς σπουδαίου; φαμὲν δὴ τὸν ἄρχοντα σπουδαῖον, ἀναγκαῖον εἶναι καὶ φρόνιμον, τὸν δὲ πολιτικὸν, ἀναγκαῖον εἶναι φρόνιμον. καὶ τινὲς παιδείαν δὴ ταύτην εἶναι λέγουσι τῆς ἄρχοντος· ὥσπερ καὶ φαίνονται οἱ τῶν βασιλέων υἱεῖς ἱππικὴν καὶ πολεμικὴν παιδεύόμενοι· καὶ ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ φησὶ,

γρ. πολεμικὴν,

Μή μοι τὰ κόμψ' ἀλλ' ὧν πόλει δεῖ.

ὡς οὐσῶν τινα ἄρχοντος παιδείαν. εἰ δὴ ἡ αὐτὴ ἄρετὴ ἄρχοντός τε ἀγαθοῦ καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ, πολίτης δ' ἔστι καὶ ὁ ἀρχόμενος, οὐχ ἡ αὐτὴ ἁπλῶς ἂν εἴη πολίτου καὶ ἀνδρός· τινὸς μὲν οὖν τοῦ πολίτου· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἄρχοντος καὶ πολίτου. καὶ τοῦτ' ἴσως Ἰάσονι ἔφη πεινῆν, ὅτι μὴ τυραννοῖ· ὡς οὐκ ἀπολαύοντι τοῦ μὴ ἰδιώτης εἶναι. ἀλλὰ μὴν ἐπαινεῖται γε ὁ δυνάμενος ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι· καὶ πολίτου δοκίμου ἐστὶν ἡ δύνασθαι καὶ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι καλῶς. εἰ οὖν τὸν μὲν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς τίθεμεν ἄρχειν, τὸν δὲ τοῦ πολίτου ἄμφω, οὐκ ἂν εἴη ἄμφω ἐπαινετὰ ὁμοίως. ἐπεὶ οὖν ποτὲ δοκεῖ ἀμφότερα, καὶ οὐ ταὐτὰ δεῖ τὸν ἄρχοντα μανθάνειν καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν δὲ πολίτην ἀμφοῖν ἐπίστασθαι καὶ μετέχειν ἀμφοῖν, πῶς ποτ' ἂν καταδοίη τις. ἔστι γὰρ ἀρχὴ δεσποτικὴ· ταύτην δὲ τὴν περὶ τὰναγκαῖα * λεγόμενα, ἃ ποιεῖν ἐπίστασθαι τὸν ἄρχοντ' οὐκ ἀναγκαῖον, ἀλλὰ χρῆσθαι μᾶλλον· διάφερει γὰρ ἀνδραποδώδεις. λέγω δ' διάφερειν, ὃ δυνάμενος ὑπηρετεῖν τοῖς δεσποτικοῖς σκεύεσι. δούλων δ' εἴδη πλείω λέγομεν. αἱ γὰρ ἐργασίαι πλείους· ὧν μέρος καταίσχυνοι οὐ χερνῆται,

γρ. ἀναγκαῖα,

A ciues. Præterea quoniam ex dissimilibus constat ciuitas: quemadmodum, verbi gratia, animans ex animo & corpore, animus humanus ex ratione & appetitione, domus ex viro & vxore, rei familiaris possessio ex domino & seruo: eodem autem modo & ciuitas tum ex his omnibus, tum præterea ex aliis dissimilibus rerum generibus concreta est: necesse est, non vnam esse omnium ciuium virtutem. quemadmodum neque ex chori saltatoribus, præsultoris, & eius saltatoris qui ei est proximus, est vna. Boni viri igitur, &
B boni ciuis virtutem non esse eandem, ex his cognoscere licet. Sed vtrúmne alicuius boni ciuis & boni viri eadem virtus erit, nécne? Dicimus vtique bonum prætorem, bonúmque magistratum, esse virum bonum & prudentem. Virum autem ciuitatis regendæ facultate præditum, necesse est esse prudentem. Tum quidam dicunt eius, qui ciuitati præest, institutionem ab institutione priuatorum diuersam esse oportere: quemadmodum regum filij arte equestri & militari eruditi cernuntur: & Eurip.

C *Ne mihi ista gloriosa, sed quæ ciuitas*
Desiderat:

Perinde quasi aliqua sit eius qui præest, disciplina. Si igitur boni principis seu magistratus, & boni viri virtus eadem est: is etiam autem qui paret imperio, ciuis est: non eadem simpliciter & absolutè fuerit ciuis & viri virtus, sed tamen alicuius ciuis. Non enim eadem est eius qui ciuitati præest, & ciuis. Atque iccirco fortasse Iason se dicebat esurire, quòd non regnaret, tanquam priuatus esse nesciens. Verumtamen laudatur sanè posse & imperare & imperio parêre: tum probi & spectati ciuis est, posse & imperio bene præesse & imperio rectè parêre. Si igitur boni quidem viri virtutem ad imperandum aptam esse ponimus, boni ciuis autem ad imperandum, & parendum: non fuerit vtrumque similiter laudabile. Quoniam igitur interdum vtrumque horum videtur, nempe & non eadem eum qui præest, cúmque qui paret imperio, discere oportere, & ciuem vtrumque scire oportere, tum præesse, tum imperio parêre, atque vtriusque participem esse debere; hæc ex iis quæ iam dicentur, intelligere
E licet. Est enim imperium aliquod domini proprium, quod suprà herile appellauimus; (hoc dico, quod versatur in iis quæ necessaria dicuntur: quæ scire facere eum qui ciuitati præest, necesse non est, sed vti potiùs;) altera res verò etiam mancipiis conuenit: dico autem rem alteram, operas præstare seruileis, & officiorum humilium administrum esse posse. Seruorum autem genera plura esse dicimus: operæ enim sunt plures. Vnum genus est eorum qui operarij & opifices dicuntur à Latinis, à Græcis chernetes;

hi

hi autem ſunt, quemadmodum & nomen ſignificat, qui manibûs vitam tolerant, quibúſque victum manus ſuppeditant: in quibus eſt illiberalis & ſordidus artifex. Quocirca apud quoſdam priſcis illis temporibus magiſtratuum non erant participes opifices, antequam democratia extrema & deterrima extitiſſet. Opera igitur & munera talium ciuium imperio ſubiectorum, neque virum bonum, neque hominem ad regendam ciuitatem idoneum, neque bonum ciuem diſcere oportet, niſi fortè ipſius cauſa, & vt aliquando ſibi ipſe vtatur. Non enim iam inter dominum & ſeruum intereſſet, neque alius dominus, alius ſeruus eſſet. Verùm aliud eſt imperium, quod qui obtinet, ſimilibus genere & liberis hominibus imperat. Hoc enim ciuile imperium eſſe dicimus: quod oportet, cum qui ciuitati præeſt, parendo imperio, didiciſſe: verbi gratia, equitatui præeſſe debet, poſteaquam magiſtro ſeu præfecto equitum paruerit: & dux exercitus eſſe, poſtquam miles imperatorem ſecutus ſit: & poſtquam tribuno militum paruerit, & manipularis miles fuerit, tribunus militum & manipuli ductor eſſe. Quapropter dicitur hoc quoque præclarè, non poſſe quemquam bene imperare, qui non paruerit. Horum autem virtus quidem diuerſa eſt. Sed oportet bonum ciuem & ſcire & poſſe tum imperio parêre, tum imperare: & hæc ciuis virtus eſt, imperium liberorum ſcire in vtramque partem. Tum viri boni eſt vtrumque: quamuis ſpecie differat temperantia & iuſtitia eius qui præeſt, propria, à temperantia & iuſtitia eius qui paret imperio. Eius enim qui ſub imperio eſt, & idem liber, in promptu eſt non poſſe eſſe vnam viri boni virtutem: verbi gratia, iuſtitiam: ſed eam duas formas habere, ex quibus imperabit, & imperio parebit. Quemadmodum viri & mulieris diuerſa temperantia & fortitudo eſt. Vir enim ignauus eſſe videatur, ſi ſit ita fortis, vt mulierem fortem eſſe decet: & mulier loquax, ſi ſit ita temperans & modeſta, vt vir is qui bonus eſt. Nam & adminiſtratio rei familiaris alia eſt viri, alia vxoris. Illius enim munus eſt quærere, huius cuſtodire. Prudentia autem eius qui præeſt, ſola virtus propria eſt. Alias enim, vt apparet, neceſſe eſt eſſe communeis & imperio ſubiectorum & imperantium. Eius autem qui ſub imperio eſt, virtus non eſt prudentia, ſed opinio vera. Nam qui eſt ſub imperio, eſt tanquam tibiarum opifex: qui præeſt autem, tanquam tibicen, qui tibiis vtitur. Vtrùm igitur eadem ſit virtus boni viri & boni ciuis, an alia & diuerſa, & quomodo ſit eadem & quomodo diuerſa, ex his cognoſcere licet.

A ὅτοι σ' εἰσὶν, ὥσπερ σημαίνῃ καὶ πωλοῦμ' * γρ. αὐτὰ
αὐδοὺς, οἱ ζῶντες ἀπὸ τῶν χειρῶν· ἐν οἷς ὁ
βάναυσος τεχνίτης ἐστί. διὸ παρ' οἷσίοις οὐ
μετεῖχον οἱ δημιουργοὶ τὸ παλαιὸν ἀρχῶν,
πρὶν δῆμον γενέσθαι τὸν ἔσχατον. τὰ μὲν
οὖν ἔργα τῶν ἀρχομένων οὕτως, οὐ δεῖ
τὸν ἀγαθὸν, οὐδὲ τὸν πολιτικὸν, οὐδὲ
τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν μεμαθάνειν, εἰ
μή ποτε χρείας χάριν αὐτῷ πρὸς αὐ-
τόν· οὐ γὰρ ἔτι συμβαίνῃ γίνεσθαι, τὸν μὲν
B δεσπότην, τὸν δὲ δοῦλον· ἀλλ' ἔστι τις
ἀρχὴ καθ' ἣν ἀρχῇ τῶν ὁμοίων τῷ γέ-
νει, καὶ τῶν ἐλευθέρων. ταύτην γὰρ λέγο-
μεν τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν, ἣν δεῖ
τὸν ἄρχοντα ἀρχόμενον μαθεῖν, οἷ ἱπ-
πάρχειν ἱππάρχηκότα, [στρατηγεῖν] στρα-
τηγηκότα, καὶ ταξιαρχήσαντα, ἢ λο-
χαγήσαντα. διὸ καὶ λέγεται τῶδε καλῶς,
ὡς οὐκ ἔστιν εὖ ἄρξαι, μὴ ἀρχθέντα.
C τούτων δὲ, ἀρετὴ μὲν ἑτέρα. δεῖ δὲ τὸν
πολίτην τὸν ἀγαθὸν ἐπίστασθαι καὶ δύνα-
σθαι ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. ἡ αὕτη
ἀρετὴ πολίτου, ὃ τὴν τῶν ἐλευθέρων
ἀρχὴν ἐπίστασθαι ἐπ' ἀμφότερα. καὶ ἀν-
δρὸς δὴ ἀγαθοῦ ἄμφω· ἢ εἰς ἑτέραν εἶ-
δος σωφροσύνης ἢ δικαιοσύνης ἀρχι-
κῆς· καὶ γὰρ ἀρχομένου μὲν, ἐλευθέρου
δέ· δῆλον ὅτι οὐ μία ἂν εἴη τοῦ ἀγαθοῦ
D ἀρετὴ, οἷ δικαιοσύνη· ἀλλ' εἴδη ἔχου-
σα, καθ' ἃ ἀρξεῖ καὶ ἄρξεται· ὥσπερ ἀν-
δρὸς καὶ γυναικὸς ἑτέρα σωφροσύνη καὶ
ἀνδρία. δόξαι γὰρ ἂν εἷς δῆλος εἶναι, εἰ
οὕτως ἀνδρῶδης εἴη ὥσπερ γυνὴ ἀνδρεία·
καὶ γυνὴ * λάλος, εἰ οὕτω κοσμία εἴη γρ. ἄμως,
ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός· ἔπει καὶ οἰκονο-
μία ἑτέρα ἀνδρὸς καὶ γυναικός· τοῦ μὲν
γὰρ, κτᾶσθαι· τῆς δὲ, φυλάττειν ἔργον
ἐστίν. ἡ δὲ φρόνησις, ἀρχόντος ἴδιος ἀρε-
τὴ μόνη. ταύτης γὰρ δοῦλας ἔοικεν ἀναγκαίου
E εἶναι κοινὰς καὶ τῶν ἀρχομένων καὶ τῶν ἀρ-
χόντων. ἀρχομένου δέ γε οὐκ ἔστιν ἀρε-
τὴ φρόνησις, ἀλλὰ δόξα ἀληθής· ὥσπερ
αὐλοποιὸς μὲν, ὁ ἀρχόμενος· ὁ δ' ἀρ-
χων, αὐλητὴς ὁ χρώμενος. πότερον μὲν
οὖν ἡ αὐτὴ ἀρετὴ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ
πολίτου σπουδαίου, ἢ ἑτέρα, καὶ πῶς ἢ
αὐτὴ, καὶ πῶς ἑτέρα, φανερὸν ἐκ τού-
των.

A

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Απορία περὶ τὸν πολίτην.

ΠΕΡΙ δὲ τὸν πολίτην ἔτι λείπεται λῦσις τῆς ἀπορίας. ὡς ἀληθῶς γὰρ πότερον πολίτης ὅστις ἐστὶ φῶ κοινωνῆσ ἔξεστιν ἀρχῆς, ἢ καὶ τοὺς βαναύσους πολίτας θετέον; εἰ μὲν οὖν καὶ τούτους θετέον οἷς μὴ μέτεστιν ἀρχῶν, οὐκ ἔστι τὸ πᾶσι εἶναι πολίτου τινὰ τοιαύτην ἀρετήν· ἔστι γὰρ πολίτης. εἰ δὲ μηδεὶς τῶν τοιούτων πολίτης, ἐν τίνι μέρει θετέος ἕκαστος; οὐδὲ γὰρ μέτοικος, οὐδὲ ξένος. ἢ ἀληθὲς τοῦτον τὸν λόγον, οὐδὲν φίσουμαι συμβαίνειν ἄτοπον; οὐδὲ γὰρ οἱ δοῦλοι τῶν εἰρημένων οὐδέν, οὐδ' οἱ ἀπελεύθεροι. τοῦτο γὰρ ἀληθές, ὡς οὐ πάντες θετέον πολίτας, ὧν ἄνευ οὐκ ἂν εἴη πόλις· ἐπεὶ οὐδ' οἱ παῖδες ὡσαύτως πολῖται καὶ οἱ ἄνδρες· ἀλλ' εἰ μὲν ἁπλῶς, οἱ δ' * ἐξ ὑποθέσεως. πολῖται μὲν γάρ εἰσιν, ἀλλ' ἀτελεῖς. οἱ μὲν οὖν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, πᾶν εἴοιεν ἂν δοῦλον ὅ βλάπτουσιν, ἢ ξενικόν· ὅθεν ἢ οἱ πολλοὶ τοιοῦτοι καὶ νῦν. ἐν ᾗ βελτίστη πόλις ἡ ποιοῦσα βάναυσον πολίτην. εἰ δὲ καὶ οὗτοι πολῖται, ἀλλ' οὐ πολίτου ἀρετήν, λῶν εἴποιμι, λεκτέον οὐ πᾶσιν, οὐδ' ἐλευθέρου μόνον, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἔργων εἰσὶν ἀφῃρημένοι τῶν ἀναγκαίων· τῶν δ' ἀναγκαίων, οἱ μὲν εἰσὶ λειτουργοῦντες τοῖς τοιούτοις, δοῦλοι· οἱ δὲ * κοινῇ, βαύσαυσοι καὶ θῆτες. φανερὸν δὲ ἐντεῦθεν, μικρὸν ὑπισταμένοις, πῶς ἔχει τοῦτο αὐτοῖς. ἴσως γὰρ φανεὶς τὸ λεχθὲν ποιῇ δῆλον. ἐπεὶ γὰρ πλείους εἰσὶν αἱ πολιτεῖαι, καὶ εἴδη πολίτου ἀναγκαῖον εἶναι πλείω, ἐξ ἀνάγκης τοῦ ἀρχομένου πολίτου. ὥστ' ἐν μὲν ἁπλῶς πολιτείᾳ τὸν βαύσαυσον ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ τὸν θῆτα, πολίτας, ἐν τίνι δ' ἀδύνατον· οἷς, ἐί τις ἔστιν ἢ καλοῦσιν ἀριστοκρατικὴν, καὶ ἐν ᾗ κατ' ἀρετὴν αἱ τιμαὶ δίδονται, καὶ κατ' ἀξίαν· οὐ γὰρ οἷόν τ' ἐπιτηδεύσαι τὰς ἀρετὰς, ζῶντα βίον βαύσαυσον ἢ θητικόν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, θῆτα μὲν οὐκ ἐνδέχεται εἶναι πολίτην· (ἀπὸ τιμημάτων γὰρ μακρῶν αἱ μεγάλαι τῶν ἀρχῶν·) βαύσαυσον δ' ἐνδέχεται. πλουτοῦσι γὰρ καὶ οἱ πολλοὶ τῶν τεχνιτῶν.

γρ. ἐν ἀποθέσει, vel ἀφαιρέσει.

γρ. κοινῇ,

CAPVT V.

Qui ciues imperfecti sint, ostendit.

SEd quod ad ciuem attinet, dubitatio quædam reliqua est, vtrùm reuera ciuis sit, qui magistratum capere potest, an etiam ij qui artes illiberales & sordidas exercent, ciues numerandi sint. Si igitur etiam ij qui honorum non sunt participes, ciues numerandi
B sunt, fieri non potest vt omnium ciuium talis sit virtus. hic enim ciuis est. Sin horum nullus ciuis est; quo in loco, quóque in numero quisque locandus est? Neque enim inquilinus, neque peregrinus est. An propter hanc rationem nihil inde absurdi effici dicemus? Nam neque serui neque liberti quicquam eorum quæ diximus, sunt. Hoc enim verum est, non omneis in numero ciuium esse habendos, sine quibus ciuitas non facilè esse pos-
C sit. Nam ne pueri quidem eodem modo sunt ciues, atque viri: sed hi quidem simpliciter, illi autem ex conditione & cum adiectione. Sunt enim ciues quidem illi, sed imperfecti. Priscis igitur temporibus, apud nonnullos, opifices illiberales ac sordidi, aut peregrini, aut serui erant. quocirca etiam nunc plebs talis est. Optima autem ciuitas non faciet artificem illiberalem ac sordidum ciuem. Quòd si etiam hic ciuis est, attamen
D virtus ea, quam commemorauimus, dicenda est esse non cuiuslibet ciuis: nec liberi tantùm, sed eorum, qui ab operibus necessariis vacui ac soluti sunt. Eorum autem qui operibus & muneribus necessariis funguntur, ij qui vni funguntur, serui sunt: qui multis & populo, sordidi, ac mercenarij. Perspicuum autem nobis erit ex eo quod iam dicemus, si paulo diligentiùs consideremus, quomodo ea sese habeant: hoc ipsum enim in promptu positum, id quod à nobis dictum est, declarat. Quoniam enim plures sunt reipub. administrandæ formæ, etiam ciuis genera sint plura necesse est, & maximè eius ciuis qui imperio paret. Itaque in aliqua reip. administrandæ forma artificem illiberalem &
E mercenarium, ciuem esse necesse est: in aliquibus non potest fieri vt sint. exempli gratia, si qua est, quam aristocraticam appellant Græci: Latini, in qua optimates principatum obtinent; & in qua ex virtute & dignitate honores deferuntur. Non enim fieri potest vt is qui vitam colit illiberalem ac sordidam, vitámque mercenariam, in ea quæ sunt virtutis, studium conferat. In paucorum potentatibus autem, vt quidem mercenarius sit ciuis, contingere non potest; (nam ex magno & amplo censu, magistratus imperiáque obtinentur;) vt autem artifex illiberalis, potest: plerique enim artifices sunt locupletes.

Thebis autem lex erat, ne, qui non decem annos perpetuos ſine vlla intermiſſione mercaturam in foro & taberna facere deſiiſſet, magiſtratum capere poſſet. In multis autem reip. adminiſtrandæ generibus lex etiam peregrinos ad ciuitatem allicit atque inuitat. Nam qui ex matre ciue natus eſt, in nonnullis ciuitatibus in quibus populus principatum obtinet, ciuis eſt: eadémque apud multos ſpuriorum, & eorum qui ex iuſtis nuptiis procreati non ſunt, ratio eſt. Verumtamen quoniam ciuium germanorum penuria coacti taleis homines ciueis efficiunt; (nam propter hominum paucitatem talibus legibus vtuntur) vbi primùm turba abundare cœperunt, paulatim de ciuitate circumcidunt atque amputãt primùm eos qui ex ſeruo aut ancilla; deinde eos qui ex fœminis, non etiam è viris ciuibus nati ſunt: atque ad extremum eos dumtaxat qui ex vtroque parente ciue orti ſunt, ciueis faciunt. Cùm plura igitur ciuis eſſe genera ex his intelligere licet, tum etiam hoc, eum maximè dici ciuem, qui honorum eſt particeps; quemadmodum & Homerus Achillem loquentem fecit:

Tanti ab eo factus, quanti aduena honoris expers.

Eſt enim tanquam inquilinus atque aduena, qui honorum particeps non eſt. Verùm vbi hoc tale occultum atque obſcurum eſt, id ſit eorum, qui vnà habitant, fallendorum gratia. Vtrùm igitur alia an eadem virtus ſit habenda, ex qua vir bonus & bonus ciuis eſt, ex iis quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt: & alicuius ciuitatis eundem eſſe bonum ciuem & virum; alicuius alium ac diuerſum: illúmque non omnem, ſed eum qui ciuitatis adminiſtrandæ ſcientiam habeat, & penes quem reipub. adminiſtrandæ ſit poteſtas, aut poſſit eſſe poteſtas, aut ſolum ac per ſe, aut cum aliis.

A ἐν Θήβαις δὲ νόμος ἦν, τὸν δέκα ἔτη μὴ ἀπαρεμπόλιον τῆς ἀγορᾶς, μὴ μετέχειν ἀρχῆς. ἐν πολλαῖς δὲ πολιτείαις προσπέφυκε καὶ τῷ ξένῳ ὁ νόμος. ὁ γὰρ ἐκ πολίτιδος, ἔνθα ἐστὶ δημοκρατία, πολίτης ἐστί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ τὰ περὶ τοὺς νόθους καλουμένους. οὐ μέντοι ἀλλ' ἐπὶ δὲ ἐνδεᾶ τῶν γνησίων πολιτῶν ποιοῦνται πολίτας τοὺς τοιούτους· (ἀφ' ὧν γὰρ ὀλιγανθρωπίαν οὕτω χρῶνται τοῖς νόμοις·) ἐπειδὰν τῶν

B ἐθῶσιν [δὲ] ὄχλου, καὶ μικρὸν προσαπεθῶσι τοὺς ἐκ δούλου καὶ θῆλυς, εἶτα τοὺς ἀπὸ * γυναικῶν· τέλος ἤδη μόνον τοὺς ἐξ ἀμφοῖν αὐτοῖν πολίτας ποιοῦσιν. ὅτι μὲν οὖν εἷς εἶδος πλείω πολίτου, φανερὸν ἐκ τούτων, καὶ ὅτι λέγεται μάλιστα πολίτης ὁ μετέχων τῆς ἀρχῆς· ὥσπερ καὶ Ὅμηρος ἐποίησεν,

* Ἀτιμότερον μετὰ φῦλον ἐμεῖο.

Ἰλιάδ. α.

C ὡς περ μέτοικος γάρ ἐστιν ὁ τῆς τιμῆς μὴ μετέχων. ἀλλ' ὅπου δὲ τοιοῦτον ἀπεκρυμμένον ἐστίν, ἀπάτης χάριν τῶν συνοικούντων ἐστίν. πότερον μὲν οὖν ἕτερον ἢ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἔστιν, καὶ δεῖ μὲν ἀνδρὶ ἀγαθὸς εἶναι τὸν πολίτην σπουδαῖον, δύναται δὲ τὴν εἰρημένην, ὁποίους μὲν πόλεως ὁ αὐτὸς, ὁποίους δὲ ἕτερος, καὶ τοιοῦτος ἁπλῶς· ἀλλ' ὁ πολιτικὸς ἢ κύριος, ἢ δυνατός ἐστι κύριος, ἢ καθ' αὐτὸν, ἢ μετ' ἄλλων, τὰς τῶν κοινῶν ἐπιμελείας.

D

CAPVT VI.

De forma reipubl. quæritur, an vna ſit & ſimplex.

QVoniam autem hæc diſtinctè explicata ſunt, deinceps videndum eſt, vtrùm vna ciuitatis adminiſtrandæ forma ſtatuenda ſit, an plures: &, ſi plures, quæ, & quàm multæ, & quæ ſint earum differentiæ. Eſt autem reipubl. adminiſtrandæ forma, quam Græci politiam nominant, ordinatio ac deſcriptio cùm aliorum ciuitatis imperiorum, tum eius maximè quod poteſtatem atque auctoritatem in ciuitate habet omnium maximam. Adminiſtratio enim & gubernatio ciuitatis vbique poteſtatem atque auctoritatem obtinet. Ciuitatis autem adminiſtrandæ forma, quam politiam diximus à Græcis appellari, eſt adminiſtratio ſeu gubernatio ciuitatis:

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ πολιτειῶν, τίν τε ὀρθῶν, καὶ τῶν ἡμαρτημένων, αἷς πρέπει διάσεις καλῆς.

E ΕΠΕΙ δὲ ταῦτα διώρισται, ὅ μὲν τούτων σκεπτέον, πότερον μίαν ἢ πλείους ποιητέον πολιτείαν, ἢ πλείους· καὶ εἰ πλείους, πόσας καὶ ποίας, καὶ διαφορὰς τίνες αὐτῶν εἰσιν. ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις, τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. κύριον μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως. πολίτευμα δ' ἔστιν ἡ πολιτεία. λέγω δὲ οἷον, ἐν μὲν ταῖς * δημοκρατίαις, κύριος ὁ δῆμος· * ἀντιστρόφως

δημοκρατίαις.

οἱ δ' ὀλίγοι τοὐναντίον ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις. Φαμὲν δὲ καὶ πολιτείαν ἑτέραν εἶ-
π. δὲ τούτων. τὸν αὐτὸν * δὲ τρόπον ἐροῦμεν λόγον καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Ἐπισκεπτέον οὖν πρῶτον, τίνος χάριν συνέστηκε πόλις, καὶ τῆς ἀρχῆς εἴδη πόσα τῆς περὶ ἄνθρωπον καὶ τίνα κοινωνίαν τῆς ζωῆς. εἴρηται δὲ καὶ ἐν τοῖς
Lib.1. c.2. πρώτοις * περὶ τῶν λόγων, ἐν οἷς περὶ οἰκονομίας διωρίσθη καὶ δεσποτείας, ὅτι φύσει μέν ἐστιν ἄνθρωπος ζῷον πολιτικόν· διὸ καὶ μηδὲν δεόμενοι τῆς πρὸς ἀλλήλους βοηθείας, οὐκ ἔλαττον ὀρέγονται τοῦ συζῆν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ κοινὴ συμφέρει σύμπασι, καθ' ὅσον ἐπιβάλλει μέρος ἑκάστῳ τοῦ ζῆν καλῶς. μάλιστα μὲν οὖν τοῦτ' ἔστι τέλος, καὶ κοινὴ πᾶσι, καὶ χωρὶς. συνέρχονται δὲ καὶ τοῦ ζῆν ἕνεκεν αὐτῶν· ἴσως γὰρ ἔνεστί τι τοῦ καλοῦ μέρος· καὶ συνέχουσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ κατὰ τὸ ζῆν αὐτὸ μόνον, ἂν μὴ τοῖς χαλεποῖς κατὰ τὸν βίον ὑπερβάλλῃ λίαν. δῆλον δ' ὡς καρτεροῦσι πολλὰ κακοπαθοῦντες οἱ πολλοὶ τὸν ἀνθρώπων, ἀγαπῶντες τὸ ζῆν· ὡς ἐνούσης τινὸς οἰκείας εὐημερίας ἐν αὐτῷ καὶ γλυκύτητος φυσικῆς. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς ἀρχὰς [γε] τοὺς λεγομένους τρόπους
π. διειλεῖν ῥᾴδιόν ἐστι * διελεῖν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς
κ. διειλόμεθα λόγοις * διωριζόμεθα περὶ αὐτῶν πολλάκις. Εἰ μὲν γὰρ δεσποτεία τις ἐστὶ καὶ ἦν ὄντως κατ' ἀλήθειαν τὸν τὶ φύσει δοῦλον, καὶ τὸν φύσει δεσπότην τοῦτον συμφέρουσαν, ὁμοίως ἀρχὴ τοῦτο τοῦ δεσπότου συμφέρον ἐστὶν ἢ ἧττον τοῦ τὸ δοῦλον, καὶ συμβεβηκός. ἐὰν γὰρ ὑπάρχῃ φθειρομένου τοῦ δούλου, σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν. ἡ δὲ τέχνων ἀρχὴ καὶ γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας πάσης, ἣν δὴ καλοῦμεν οἰκονομικήν, ἢτοι τὸν ἀρχόμενον χάριν ἐστίν, ἢ κοινὸν ἀμφοῖν· καθ' αὑτὸ μέν, τὸν ἀρχομένων, ὥσπερ ὁρῶμεν καὶ ταῖς ἄλλαις τέχναις, οἷον ἰατρικῇ, καὶ γυμναστικῇ. καὶ συμβεβηκὸς δέ, κἂν αὐτὸν εἶεν. ἔστιν γὰρ κυβερνήτης εἷς ἐστὶν ἀεὶ τῶν πλωτήρων. ὁ μὲν οὖν παιδοτρίβης ἢ κυβερνήτης, σκοπεῖ τὸ τῶν ἀρχομένων ἀγαθόν· ὅταν δὲ τούτων εἷς γένηται καὶ αὐτός, καὶ συμβεβηκὸς μετέχει τῆς ἀσφαλείας· ὁ μὲν γὰρ, πλωτήρ· ὁ δ', τῶν γυμναζομένων εἷς ἂν, παιδοτρίβης ὤν.

A verbi gratia, inquam, in ciuitatibus liberis, & in quibus populus rerum potitur; populus auctoritatem & dominatum obtinet: pauci contrà in eis reip. administrandæ formis, in quibus penes paucos potestas est, quas oligarchias appellant Græci. Dicimus autem etiam horum reip. administrandæ formam, aliam esse ac diuersam. Atque hoc idem & de aliis dicemus. Supponendum autem primùm est, cuius rei gratia constiterit ciuitas, & quot sint imperij genera ad hominem & ad vitæ societatem pertinentis. Dictũ igitur est etiam primo libro, in B quo de ratione tuendæ rei familiaris & herili imperio explicauimus, hominem animal quidẽ esse ad ciuilem vitæ cultũ aptum natura: quo fit vt etiamsi mutuo auxilio non egeant, nihilominus societatem & communitatem vitæ apperant. Verumtamen communis vtilitas eos congregat & in vnum conducit, quantum pro sua quisque parte ad honestè viuendi facultatem conferre potest. Hic igitur maximè propositus finis est communiter omnibus, & propriè singulis. Conueniunt autem etiam eius ipsius rei causa, vt viuant. Fortasse enim in eo inest aliqua honesti particula: & ciuilem societatem continent atque conseruant etiam C in viuendo tãtum, nisi res aduersæ ac perpessu asperæ in vita valde modum superent. Perspicuum enim est plerosque homines viuendi cupiditate captos, multas ærumnas, graueisque calamitates toleranter ferre, quasi quędam in eo prosperitas & dulcedo naturalis insit. Iam verò imperij modos, qui dicuntur esse plureis, partitè ac distinctè explicare facile est. Nam etiam in his libris quos populariter scribere solemus, quique versantur in manibus externorum, sæpenumero iis de rebus dilucidè ac definitè disseruimus. Domini enim imperium, quamuis reuera natura seruo, & natura domino idem expediat: nihilominus tamen in imperando domini vtilitatem spectat per se, serui autem ex euentu. fieri enim non potest vt seruo intereunte imperium domini sit saluum. Imperium autẽ in liberos & in vxorem & in omnẽ domũ, quod appellamus œconomicũ, id est, rei familiaris administrationis propriũ: aut eorum, quibus imperatur, gratia est, aut cõmunẽ quandam vtrorumq; vtilitatẽ spectat. Per se quidẽ eorum, qui parent imperio: quẽadmodũ & alias arteis videmus, verbi E gratia, artem medẽdi, & artẽ corporũ exercendorum: ex euentu verò etiã eorum qui imperant, fuerit. Nihil enim obstat quominus is qui puerorum corpora exercet, vn⁹ sit interdũ etiam ipse ex iis qui exercentur: quemadmodũ nauis gubernator semper vnus est è numero nautarũ. Pędotriba igitur, qui puerorũ corpora exercet, aut gubernator, eorum qui imperio parent bonũ intuetur. Cum autem vnus ex horũ numero est etiã ipse, salutis & tutæ nauigationis ex euentu est particeps. hic enim nauta est: ille autẽ eorũ qui exercentur, fit vnus, cùm sit pueris exercẽdis præfectus, seu pędotriba.

Quapropter & ciuilia imperia, cùm ciuitas iuxta æqualitatẽ & ſimilitudinem ciuiũ conſtituta eſt, æquum eſſe putant ſe viciſſim magiſtratum gerere, olim quidẽ; (quo modo natura cõparatũ eſt) æquum eſſe exiſtimantes ſe pro ſua virili parte munus publicũ obire, ac ſuſtinere & cõtra aliquẽ aliũ ipſius bonum procurare quẽadmodũ ipſe antea magiſtratũ gerẽs, illius vtilitati conſulebat. Nunc autẽ propter emolumẽta, quæ ex republica & imperio proficiſcũtur, perpetuò volũt magiſtratum gerere. Quod genus, ſi eueniret vt qui magiſtratũ gerunt, ſemper bene valerẽt, cùm eſſent infirma valetudine, tum enim fortaſſe meritò imperia & magiſtratus cõſectarentur. Perſpicuum igitur eſt, quæcumque reip. adminiſtrandæ formæ communem vtilitatem ſpectãt, eas rectas eſſe, & ei iuri, quod ſimpliciter ius eſt, conſentaneas: quæcumque verò eorum, qui reipub. præſunt, dumtaxat vtilitati conſulunt, omnes eſſe deprauatas, & à rectis ciuitatis adminiſtrandæ formis detortas. Sunt enim dominorum in ſeruos imperiis ſimiles. At ciuitas, liberorum ſocietas eſt.

A δῆ καὶ ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς, ὅταν ᾖ κατ' ἰσότητα τῶν πολιτῶν συνεζευγμένα καὶ κατ' ὁμοιότητα, τὸ μέρος ἀξιοῦσιν ἄρχειν· πρότερον μὲν, (ἢ πέφυκεν,) ἀξιοῦντες εὖ μέρος λειτουργεῖν, ἐπισκοπεῖν ἴσως πάλιν τὸ αὐτῷ ἀγαθὸν, ὥσπερ πρότερον αὐτὸς ἄρχων ἐσκόπει * τὸ ἐκείνου συμφέρον. Sylb. πάλιν τῷ συμ.
νῦν δ' ἀφ' ταῖς ὠφελείας ταῖς ἀπὸ τῶν κοινῶν, καὶ ταῖς ἐκ τῆς ἀρχῆς, βούλονται συνεχῶς ἄρχειν. οἷ εἰ συνέβαινεν ὑγιαίνειν ἀεὶ τοῖς ἄρχουσι, νοσηλευτῆς ἦσι. ἐπεὶ γὰρ οὐ οὕτως ἴσως ἐδόκουν ταῖς ἀρχαί. Φανερὸν δ' ἐκ τούτων ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινὸν συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον· ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν· δεσποτικαὶ γάρ. ἡ δὲ πόλις, κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί.

B

CAPVT VII.

Reipubl. formam multiplicem eſſe declarat.

C ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Πόσαι τὸν ἀριθμὸν πολιτεῖαι, καὶ τίνες εἰσὶν, αἵτε ὀρθαὶ καὶ αἱ παρεκβάσεις.

His autem diſtinctis atque explicatis, conſequens eſt, vt ciuitatis adminiſtrandæ formas conſideremus, quot ſint numero, & quæ ſint: & primùm rectas videamus. His enim explicatis, eæ quæ à rectis deflexerunt, erunt in promptu. Quoniam autem ciuitatis adminiſtrandæ forma, & ciuitatis adminiſtrandæ ratio idem ſignificant: ciuitatis autem adminiſtrandæ ratio eſt id quod in ciuitatibus dominatur, ſummámque auctoritatẽ obtinet, neceſſe eſt autem dominatum atque auctoritatem obtinere aut vnum, aut paucos, aut multos: vbi quidem aut vnus, aut pauci, aut multi, ſpectantes vtilitatem communem, ciuitati præſunt, has ciuitatis adminiſtrandæ formas, rectas eſſe neceſſe eſt: vbi verò vel vnius, vel paucorum, vel multitudinis vtilitas ſpectatur, deflexiones ac degreſſiones à rectis. Nam aut ciues dicendi non ſunt qui ſunt vnius ciuitatis participes, aut vtilitatis inter eos debet eſſe cõmunitas. Cõſueuimus autem appellare vnius principatum, eum qui vtilitati communi conſulit, Regnum: poteſtatẽ autem paucorum virtute præditorum quidem, ſed plurium vno, Ariſtocratiam, hoc eſt, optimatium potentatum; (vel quia optimi viri reipub. præſunt, vel quia ita præſunt, vt omnia ad id quod eſt ciuitati, iiſque, quibuſcum ea communicatur, vtile, referant;) vbi verò multitudo ciuitatis adminiſtrationem ad communem vtilitatem confert, communi omnium ciuitatis adminiſtrandæ formarum nomine appellatur.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἑπόμενόν ἐστι τὰς πολιτείας ὑπισκέψασθαι, πόσαι τὸν ἀριθμόν, καὶ τίνες εἰσὶ, καὶ πρῶτον τὰς ὀρθὰς αἰτῶν. ἐπεὶ γὰρ αἱ παρεκβάσεις ἔσονται φανεραὶ, τούτων διωρισθεισῶν. D ἐπεὶ δὲ πολιτεία μὲν καὶ πολίτευμα σημαίνει ταὐτόν· πολίτευμα δ' ἐστὶ τὸ κύριον τῶν πόλεων· ἀνάγκη δ' ἢ ἓν κύριον εἶναι ἢ ὀλίγους, ἢ τοὺς πολλούς· ὅταν μὲν ὁ εἷς, ἢ οἱ ὀλίγοι, ἢ οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἄρχωσι, ταύτας μὲν ὀρθὰς ἀναγκαῖον εἶναι τὰς πολιτείας· τὰς δὲ πρὸς τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἑνὸς, ἢ τῶν ὀλίγων, ἢ τὸ πλῆθος, παρεκβάσεις. ἢ γὰρ οὐ πολίτας φατέον εἶναι τοὺς μετέχοντας, ἢ δεῖ κοινωνεῖν τοῦ συμφέροντος. καλεῖν δ' εἰώθαμεν, τὴν μὲν μοναρχίαν τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν συμφέρον, βασιλείαν· τὴν δὲ τῶν ὀλίγων μᾶλλον, πλείονων δ' ἑνὸς, ἀριστοκρατίαν, ἢ διὰ τὸ τοὺς ἀρίστους ἄρχειν, ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἄριστον τῇ πόλει καὶ τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῆς. ὅταν δὲ τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον, καλεῖται τὸ κοινὸν ὄνομα πασῶν τῶν πολιτειῶν, πολιτεία. Nic. l. 8. c. 12.

E

συμβαίνει δι' ὀλίγους. ἔνα μὲν γὰρ ἢ δύο διαφέρειν κατ' ἀρετὴν, ἢ ὀλίγους, εὐδέχεται· πλείους δ' ἤδη χαλεπὸν ἤκριβῶσθαι πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν· ἀλλὰ μάλιστα τὴν πολεμικήν· αὕτη γὰρ ἐν πλήθει γίγνεται. διὸ ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ, κυριώτατον τὸ προπολεμοῦν, καὶ μετέχουσιν αὐτῆς οἱ κεκτημένοι τὰ ὅπλα. παρεκβάσεις δὲ τῶν εἰρημένων, τυραννὶς μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχία δὲ, ἀριστοκρατίας· δημοκρατία δὲ, πολιτείας. ἡ μὲν γὰρ τυραννὶς, ἐστὶ μοναρχία πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τοῦ μοναρχοῦντος· ἡ δὲ ὀλιγαρχία, πρὸς τὸ τῶν εὐπόρων· ἡ δὲ δημοκρατία, πρὸς τὸ συμφέρον τὸ τῶν ἀπόρων· πρὸς δὲ τὸ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦν, οὐδεμία αὐτῶν.

A Hoc autem probabili ratione euenit. Nam vt vnus aut pauci virtute excellant, fieri potest. Plureis verò subtiliter ac perfectè omni virtute instructos esse, difficile est: sed si qua, maximè bellica valent. hæc enim in multitudine ingeneratur. Quocirca in hac reip. administrandæ forma, maximè dominatur, maximámque potestatem obtinet ea pars ciuitatis, quæ pro reliquis ciuibus propugnat: maximéque eius sunt participes, qui arma tenent. Degressiones autem ab iis quæ dictę sunt, reipub. administrandæ formis, sunt, B tyrannis quidem à regno: paucorum autem potentium imperium, ab optimatum potestate: populi verò potestas, à politia. Tyrannis enim monarchia est, seu vnius imperium ad eius qui solus imperat, vtilitatem spectans: paucorum principatus, ad commoda diuitum: populi potestas, ad egentium: reip. vtilitatem autem nulla earum habet sibi propositam.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Τίς ἐκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν διὰ μακροτέρων σκοπεῖ.

CAPVT VIII.

C *Ex subiecta materia, hoc est, ex ciuibus, formam reip. variare ostendit.*

ΔΕΙ δὴ * μικρῷ διὰ μακροτέρων εἰπεῖν, τίς ἑκάστη τούτων τῶν πολιτειῶν ἐστι. καὶ γὰρ ἔχει τινὰς ἀπορίας. τῷ δὴ ὡσὶ ἑκάστην μεθόδου φιλοσοφοῦντι, καὶ μὴ μόνον ἀποβλέποντι πρὸς τὸ πράττειν, οἰκεῖόν ἐστι τὸ μὴ παραφέρειν, μηδὲ τι καταλείπειν, ἀλλὰ δηλοῦν τὴν περὶ ἕκαστον ἀλήθειαν. ἔστι δὲ τυραννὶς μὲν, μοναρχία, καθάπερ εἴρηται, διακοσμοῦσα τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· ὀλιγαρχία δὲ, ὅταν ὦσι κύριοι τῆς πολιτείας οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες· δημοκρατία δὲ, ἐναντίον, ὅταν οἱ μὴ κεκτημένοι πλῆθος οὐσίας, ἀλλ' ἄποροι. πρόσκειται δὲ ἀπορία πρὸς τὸν διορισμόν ἐστιν· εἰ γὰρ εἶεν οἱ πλείους, ὄντες εὔποροι, κύριοι τῆς πόλεως· δημοκρατία δὲ ἐστὶν, ὅταν ἡ κύριον τὸ πλῆθος· ὁμοίως δὲ πάλιν καὶ εἴπου * συμβαίνῃ, τοὺς ἀπόρους ἐλάττους μὲν εἶναι τῶν εὐπόρων· κρείττους δὲ ὄντας, κυρίους εἶναι τῆς πολιτείας· ὅπου δ' ὀλίγοι κύριον πλῆθος, ὀλιγαρχίαν εἶναι φασίν· οὐκ ἀεὶ καλῶς δόξῃ διωρίσθαι πρὸς τὰς πολιτείας. ἀλλὰ μὲν καὶ ἂν τις σύνθοιτο τῇ μὲν εὐπορίᾳ τὴν ὀλιγότητα, τῇ δ' ἀπορίᾳ τὸ πλῆθος, ὅταν παραγένηται τοῖς πολιτείαις

γρ. μικρὸν

Sylb. συμβαίῃ,

IAm verò oportet paulo pluribus verbis, quæ sit vnaquæque harũ reipub. formarum, exponere. habet enim hæc res difficultates quasdã ad explicandũ difficiles atque obscuras. Ei autem, qui in vnaquaque institutione philosophatur, neque ad agendũ solùm curas & cogitationes suas conferre, conuenit, acriter & non negligenter, rem, de qua agitur, intueri: neque D quicquã prætermittere, sed aperire ac patefacere in quaque re veritatẽ. Est igitur tyrannis quidẽ imperiũ vnius herile, quemadmodũ dictum est, in societatẽ ciuilem. Paucorum imperiũ autem seu oligarchia, est, cùm ij, quorum res familiaris ampla & præclara est, auctoritatẽ & dominatũ obtinent in rep. Populi potestas contra, quæ democratia à Græcis appellatur, cùm ij quibus nõ ampla neq; lauta, sed angusta & tenuis est res familiaris, remp. administrant. Prima autẽ difficultas ac dubitatio ad superiorẽ distinctionẽ pertinẽs, est hęc, quòd si plures, E qui sunt locupletes, dominatum in ciuitate obtineant; populi autẽ potestas sit, vbi multitũdo dominatũ in ciuitate obtinet: similiter verò si fortè etiã contrà alibi eueniat, aut inopes atque egẽtes numero sint locupletib. pauciores, & tamẽ cùm virib. prẽstent, dominatum in ciuitatis administratione obtineãt: vbi autem exigua multitudo dominatũ obtinet, paucorum esse imperium dicant: non rectè videantur reip. administrãdæ formæ esse definitæ, neq; distinctè explicatæ. At porrò si quis etiam copulata quidem cum abũdantia rei familiaris hominũ paucitate, cum angustiis autem & inopia bonorum externorum, ciuium multitudine: ita nomina reip. administrãdæ formis imponat,

& oligarchiam ſeu paucorum imperium quidem appellet in ea ciuitate, in qua imperia gerunt pauci numero locupletes: democratiam autem, ſeu populi poteſtatem, qua in ciuitate egentes atque inopes numero multi reip. adminiſtrandæ præſunt: aliam hæc res difficultatem propè inexplicabilem habet. Quas enim dicemus eas quæ modò à nobis commemoratæ ſunt, reipub. adminiſtrandæ formas, eam dico, in qua plures ſunt locupletes, & eam in qua egentes pauciores, auctoritatem autem & dominatum in ciuitatum adminiſtrationibus obtinent, ſi quidem nulla alia eſt reip. adminiſtrandæ forma præter eas quas diximus? Videtur igitur ratio planum facere ac declarare paucos aut multos auctoritatem & dominatum in ciuitate obtinere, hoc eſſe euentum partim paucorum imperiis, ſeu oligarchiis, partim populi poteſtatibus, ſeu democratiis, propterea quòd locupletes quidem & copioſi pauci, egentes autem & tenues, multi ſunt vbique gentium. Quare neque ex his efficitur, vt ſint illæ, quæ dictæ ſunt, diuerſitatis cauſæ: ſed ex res, quibus rebus popularis poteſtas & paucorum imperium inter ſe differunt, ſint paupertas & diuitiæ. Ac neceſſe quidem eſt, vbi magiſtratus gerunt propter diuitias, ſiue ſint pauciores, ſiue plures, hoc eſſe paucorum imperium ſeu oligarchiam: vbi verò egentes, populi poteſtatem ſeu democratiam. Sed euenit interdum, quemadmodum diximus, vt illi quidem ſint pauci, hi vero multi. Abundant enim rei familiaris copiis & facultatibus pauci, libertatis autem ſunt participes omnes: propter quas cauſas litigant vtrique de repub. adminiſtranda.

A ὀλιγαρχίαν μὲν οὖν, ἐν ᾗ τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν οἱ διὰ πλοῦτον, ὀλίγοι ὄντες πλήθους ὄντος· δημοκρατίαν δέ, ἐν ᾗ οἱ ἄποροι, πολλοὶ ὄντες πλῆθος ὄντες· ἄλλως δὲ πως ἔχει. πῶς γὰρ ἐροῦμεν τὰς ἄρτι λεχθείσας πολιτείας τίνων εἰσὶν αἱ πλείους οἱ διὰ πλοῦτον, ἢ οἱ ἐλάττους οἱ ἄποροι κύριοι ἑκάτερον τῆς πολιτείας, εἴπερ μηδεμία ἄλλη πολιτεία παρὰ ταύτας ἐστίν; ἔοικε γοῦν ὁ λόγος ποιεῖν δῆλον, ὅτι τὸν μὲν ὀλίγους ἢ B πολλοὺς τῶν κυρίους, συμβεβηκὸς ἐστι, τὸν μὲν παῖς ὀλιγαρχίαις, τὸν δὲ παῖς δημοκρατίαις, διὰ τὸ τοὺς μὲν διὰ πλοῦτον ὀλίγους, πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς ἀπόρους πολλαχοῦ. διὰ τοῦτο δὲ συμβαίνει τὰς ῥηθείσας αἰτίας λέγεσθαι διαφερούσας. ᾧ δὲ διαφέρουσιν ἢ τε δημοκρατία C καὶ ἡ ὀλιγαρχία ἀλλήλων, πενία καὶ πλοῦτός ἐστι· καὶ ἀναγκαῖον μέν, ὅπου ἂν ἄρχωσι διὰ πλοῦτον, εἴτ' ἐλάττους εἴτε πλείους, εἶναι ταύτην ὀλιγαρχίαν· ὅπου δ' οἱ ἄποροι, δημοκρατίαν. ἀλλὰ συμβαίνει, καθάπερ εἰπομέν, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλούς. διὰ πλοῦτον μὲν γὰρ ὀλίγοι τινές. δὲ ἐλευθερίας μετέχουσι πάντες· ἀφ' ὧν αἰτίας ἀμφισβητοῦσιν ἀμφότεροι περὶ τῆς πολιτείας.

CAPVT IX.

Ex diuerſitate iuris cum forma imperij reſpubl. variare oſtendit.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τίνες ὅροι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί τὸ δίκαιον τὸ, τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. Καὶ ὅτι οἱ αἱρεθέντες οὐ τῷ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ εὖ ζῆν στέργουσιν.

D

INtelligendum autem eſt primùm quos fineis & quaſi terminos oligarchiæ ſeu paucorum imperii, & democratiæ ſeu populi poteſtatis conſtituant, & quod ſit ius oligarchiæ, & democratiæ proprium. Omnes enim ius aliquod attingunt: ſed aliquatenus progrediuntur, dicúntque non omne quod propriè ius eſt. Verbi gratia, ius videtur eſſe quod æquale eſt: & eſt planè, verum non omnibus ſed æqualibus. Tum inæquale ius videtur eſſe, vt eſt: verùm non omnibus, ſed inæqualibus. Hi autem hoc detrahunt, nempe quibus, & ita malè iudicant: cuius rei hæc cauſa eſt, quia de ſeipſis iudicant. Ferè autem plurimi de rebus ſuis ac domeſticis maliſunt iudices.

E Ἁπλῶς μὲν οὖν πρῶτον τίνας ὅρους λέγουσι τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ τί τὸ δίκαιον, τό, τε ὀλιγαρχικὸν, καὶ δημοκρατικόν. πάντες γὰρ ἅπτονται δικαίου τινός, ἀλλὰ μέχρι τινὸς προέρχονται, καὶ λέγουσιν * οὐ πᾶν τὸ καθ' αὑτὸ δίκαιον· οἷς * δοκεῖ τὸ ἴσον δίκαιον εἶναι· καὶ [γὰρ] ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἴσοις· καὶ τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι· καὶ γὰρ ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνίσοις. οἱ δὲ τοῦτ' ἀφαιροῦσι, τὸ οἷς, καὶ κρίνουσι κακῶς. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι περὶ αὑτοὺς ἡ κρίσις. σχεδὸν δ' οἱ πλεῖστοι, φαῦλοι κριταὶ περὶ τῶν οἰκείων.

Zuing. οὐ minus ſicut, c. 9. vbi hæc repetuntur. γρ. τὸ ἴσον καὶ τὸ δ.

ὥστ' ἐπεὶ ὃ δίκαιον, τισί, καὶ διῄρηται τὸν αὐτὸν τρόπον ὅπερ τε πρὸ τῶν τραγμάτων, καὶ οἷς, καθάπερ εἴρηται πρότερον ἐν τοῖς * ἠθικοῖς· τὸ μὲν τῶν πραγμάτων ἰσότητα ὁμολογοῦσι, τὸ δ' οἷς, ἀμφισβητοῦσι, μάλιστα μὲν διὰ τὸ λέγειν ἀρτίως, διῃρῆσθαι κείνοις τὰ πρὸς αὐτοὺς κακῶς· ἔπειτα διὰ καὶ διὰ τὸ λέγειν μέχρι τινὸς ἕκατέρους δίκαιόν τι, νομίζουσι δίκαιον λέγειν ἁπλῶς. οἱ μὲν γὰρ, ἂν κατὰ τι ἄνισοι ὦσιν, οἷον χρήμασιν, ὅλως οἴονται πάντας εἶναι· οἱ δὲ, ἂν κατὰ τι ἴσοι, οἷον * ἐλευθερίᾳ, ὅλως ἴσους. τὸ δὲ κυριώτατον ἃ λέγουσιν. εἰ μὲν γὰρ τῶν κτημάτων χάριν ἐκοινώνησάν τε καὶ συνῆλθον, τοσοῦτον μετέχουσι τῆς πόλεως, ὅσονπερ καὶ τῆς κτήσεως. ὥστε ὁ τῆς ὀλιγαρχικῆς λόγος δόξειεν ἂν ἰσχύειν. οὐ γὰρ εἶναι δίκαιον ἴσον μετέχειν τὸν ἑκατὸν μνῶν τὸν εἰσενέγκαντα μίαν μνᾶν, ὥστε τὸν ὄγδοον τὸν λοιπὸν πᾶσι, ἢ τε τῆς ἀρχῆς, ἢ τε τῆς βουλευομένων. εἰ δὲ μήτε τοῦ ζῆν μόνον ἕνεκεν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ εὖ ζῆν· (καὶ γὰρ ἂν δούλων καὶ τῶν ἄλλων ζώων ἦν πολις· νῦν δ' οὐκ ἔστι, διὰ τὸ μὴ μετέχειν εὐδαιμονίας μηδὲ τοῦ ζῆν κατ' προαίρεσιν·) μήτε συμμαχίας ἕνεκεν, ὅπως μηδενὸς ἀδικῶνται μήτε διὰ τὰς ἀλλαγὰς καὶ τὴν χρῆσιν τῶν πρὸς ἀλλήλους. καὶ γὰρ ἂν Τυρρηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι, καὶ πάντες οἷς ἐστὶ σύμβολα πρὸς ἀλλήλους, ὡς μίας ἂν πολίται πόλεως ἦσαν. εἰσὶ γοῦν αὐτοῖς σπονδαὶ περὶ τῶν εἰσαγωγίμων, καὶ σύμβολα περὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν, καὶ γραφαὶ περὶ συμμαχίας. ἀλλ' ὅτ' ἀρχαὶ πᾶσιν ὑπὸ τούτοις κοιναὶ καθεστῶσιν, ἀλλ' ἕτεραι * παρ' ἑκατέρους, ὅτε δ' ποίους χρὴ εἶναι δεῖ φροντίζουσιν ἑτέρους τοὺς ἑτέρους, καὶ οὐ ὅπως μηδεὶς ἄδικος ἔσται τῶν πρὸς ταῦτα συνθήκας, μηδὲ μοχθηρίαν [ἕξιν μηδεμίαν,] ἀλλὰ μόνον ὅπως μηδὲν ἀδικήσουσιν ἀλλήλους. περὶ δ' ἀρετῆς καὶ κακίας πολιτικῆς ἀληθινοῦσιν ὅσοι φροντίζουσιν εὐνομίας. ἢ δὲ φανερὸν, ὅτι δεῖ περὶ ἀρετῆς ὑπάρχειν εἶναι τῇ γ' ὡς ἀληθῶς ὀνομαζομένῃ πόλει, μὴ λόγου χάριν. οὐδὲ γὰρ ἡ κοινωνία * συμμαχία τοῦ πλησίον τόπου διαφέρουσα μόνον, τῷ ἄπωθεν συμμάχων· καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστὴς, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ' οὐκ εἰς ποιῆσαι ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολίτας. ὅτι δ' τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, φανερόν. εἰ γάρ τις καὶ

A Quare quoniam iuſtum aliquibus eſt iuſtum, eadémque diſtinctio adhibenda eſt in rebus, atque in perſonis, quemadmodum antea à nobis dictum eſt in libris de Moribus: rei quidem æqualitatem concedunt, perſonarum vero in controuerſiam vocant: maximè quidem propter id quod paulo ãte dictũ eſt, quia eas res quæ ad ſe pertinẽt, malè iudicant: ſecundo loco vero etiã propterea quod cùm vtriq; dicant quadamtenus ius aliquod, exiſtimant ſe ius dicere ſimpliciter. Hi enim ſi aliqua re ſint inæquales, verbi gratia, pecunia, putant ſe omnino eſſe inæquales: illi vero ſi qua re ſint æqualeis,
B veluti libertate, ſe prorſus eſſe æquales. Sed ius, quod principem locum obtinet, prętermittunt. Si enim bonorum & facultatum gratia ſocietatem coierunt, & in vnum conuenerũt, tam ſunt participes ciuitatis, quantum & facultatum rei familiaris habent. Itaque eorum qui paucorum imperio fauent, ratio valere videatur. non enim iuſtum eſſe, æquam partem ferre centum minarum eum qui vnam minam attulit, atque eum qui reliquum omne contulit, neque eorum quæ in ſocietatẽ initio collata ſunt, neque eorũ, quæ poſtea acceſſerunt, &
C lucri facta ſunt. Sin non ſolùm viuendi gratia conuenerũt, ſed potius bene viuẽdi (eſſet enim ſeruorum, & aliarum animãtium ciuitas: nunc autem non eſt, quia non ſunt beatitudinis, neque vitæ ex conſilio degendæ participes) neque belli ſocietatis cauſa, vt ne à quoquam iniuſtè læderentur: neque vt res inter ſe contraherent & commutarent: neque vt mutua conſuetudine atque opera vterentur. nam Thuſci & Carthaginienſes, & omnes quibus ſunt teſſeræ rerum inter ſe contrahendarum, eſſent tanquam vnius ciuitatis ciues. Sunt enim eis pacta
D conuenta de rebus importandis, ſunt & teſſeręiudiciales de non inferenda inter ſe iniuria; & fœdera in tabulas publicas relata de belli ſocietate. Verum neque magiſtratus ideirco creati ſunt omnibus inter ipſos communes, ſed alij apud vtroſque: neque quales alteros eſſe oporteat, alteri laborant, neque vt ne quis eorũ qui cõmunibus pactis & fœderibus continentur, iniuſtus ſit, & ne vllo vitio ſit affectus, ſollicíti ſunt: ſed hoc tantùm eis curæ eſt, vt ne alteris ab alteris iniuria inferatur. Atqui de virtute & vitio ciuiũ diligenter cogitant, qui ſibi vigilãdum atque elaborandum eſſe putant vt
E ciuitas bonis legibus tẽperetur & gubernetur. Ex quo etiam intelligere licet, ciuitatem eam, quæ re vera nominetur ciuitas, & non ita dicatur verbo tenus, virtutis curã habere debere. Alioqui ciuiũ ſocietas, fit belli gerẽdi ſocietas, ab aliis ſociis lõgè diſtãtib. loco tãtùm differẽs. Tum lex, fœdus eſt, &, quemadmodũ dixit Lycophro ſophiſta, ſpõdet eis inter ipſos iura ſeruatũ iri: ſed non poteſt ciues efficere viros bonos & iuſtos. Ita autem rem ſe habere perſpicuum eſt. Si quis enim loca inter ſe diſiũcta ac remota etiam in vnum contrahat & cõducat,

Nic. l. 5. c. 6.

γρ. ἰσάσιν.

Sylb. παρ' ἑτέρους.

Zuing. συμμ. ἀλλήλων.

vt vrbs Megarenſium vrbẽ Corinthiorũ mœnibus tangat: non erit tamen vna ciuitas, ne ſi connubij quidem iura inter ſe pepigerint. Atqui hæc eſt vna ex numero eatum communicationum quæ ciuitatum ſunt propriæ. Similiter verò neque ſi qui ſeorſum quidem habitarent, non tamen ita longè, vt inter ſe non communicarent, ſed ſi eſſent eis leges, ne inter ſe iniuria afficerent in rerum permutationibus, & communicationibus: verbi gratia, ſi alius quidem eſſet faber, alius agricola, alius ſutor, alius aliud quippiam tale, numero autem eſſent decies mille: non tamen quicquam aliud inter ſe commune haberent præter permutationem & belli ſocietatem: ne ſic quidem eſſet vna ciuitas. Cur tandem? Non enim propterea quod non ſit propinquitas & cõiunctio communionis. nam etiamſi vnum in locũ conuenirent ita cõmunicantes, & aduersùs eos à quibus iniuria laceſſerentur, auxilio alter alterum iuuarent tãtùm, tanquam belli ſocietate & fœdere cõiuncti: vnuſquiſque tamen domo ſua, tanquã ciuitate, vteretur: ne ſic quidem ciuitas eſſe, aeriter & acutè intuẽtibus, videatur, ſi quidem ſimiliter vnà inter ſe cõmunicarent & congrederentur congregati atque diſparati. Perſpicuũ igitur eſt, ciuitatem non eſſe loci communionẽ, neq; vt ſint tuti ab externa & mutua iniuria, neque vt ſit inter eos officiorum & operarum mutuatio, eò eſſe comparatam: ſed hæc quidem præſtò ſint neceſſe eſt, ſi quidem ciuitas futura eſt: non tamen etiamſi hæc omnia præſto ſint, iam ciuitas eſt. Sed ea demum ſocietas, ciuitas eſt, quę bene viuẽdi, & tum domibus ſeu familiis, tum generibus ſeu gẽtibus, vitę perfectæ & omnib⁹ bonis cumulatæ atque expletę, ſuiſq; rebus per ſe cõtentę gratia, comparata eſt. Non eſt autem hoc futurum, niſi vnũ & eundẽ locum incolãt, & connubiis vtãtur. Quapropter & affinitates in ciuitatibus inſtitutæ ſunt, & curialium ſodalitates & ſacrificia, & vnà viuendi conſuetudines & cõgreſſiones. Hoc autẽ tale, amicitię opus ac munus eſt. Cõſilium enim vnà viuendi, amicitia eſt. Finis igitur ciuitatis eſt, bene viuere. hæc autem finis gratia ſunt. Ciuitas porrò, vitæ generum & vicorum perfectę & bonis omnibus neceſſariis expletæ atque inſtructæ, neque vllorum ſubſidiorum externorum indigẽtis, communio eſt. Hoc autem eſt, vt dicimus, beatè & bene viuere. Statuendum igitur eſt ſocietatem ciuilem, actionũ honeſtarum, non vnà viuendi cauſa, eſſe comparatã. Quocirca quicumq; in talem ſocietatem plurimùm conferunt, hi plus ciuitatis partieipãt, quàm qui in libertate quidem & genere ſunt pares, aut maiores, virtute verò ciuili impares: aut qui diuitiis quidem ſunt ſuperiores, virtute verò inferiores. Omnes igitur eos, qui de reip. adminiſtrandæ formis inter ſe ambigunt & litigant, partem aliquam iuris exponere, ex iis quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt.

A σεωάγοι ζοις τόπους εἰς ἕν, ὥσπερ ἀπῳκισθαι τὴν Μεγαρέων πόλιν ⸂καὶ⸃ Κορινθίων τοῖς τείχεσιν, ὅμως δ' ἡ μία πόλις· οὐδ' εἰ ⸂ἐπιγαμίας⸃ ἀλλήλοις ἐπιγαμίας ποιήσαιντο· καίτοι τοῦτο τῆς ἰδίων ταῖς πόλεσι κοινωνημάτ' ἐστίν. ὁμοίως δ' οὐδ' εἰ ἕνες οἰκοῖεν χωρὶς μὴν, μὴ μὴν τοιοῦτοι * ἀπόντες, ὥστε μὴ κοινωνῆν, * ἀλλ' εἰ ἦσαν αὐτοῖς νόμοι, ὑ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀδικεῖν περὶ τὰς μεταδόσεις· οἷ, εἰ ὁ μὲν εἴη τέκτων, ὁ δ' γεωργὸς, ὁ δ' σκυτοτόμος, ὁ δ' ἄλλο τι τοιοῦτον, καὶ ὁ πλῆθος εἴεν μυρίοι, μὴ μὴν τοιοῦτοι κοινωνοῖεν ἀλλήλων μηδενὸς ἢ τῶν τοιούτων, οἷ ἀλλαγῆς καὶ συμμαχίας· οὐδ' ὅτου πόλις. δι' ἃ δὲ πάντ' αἰτίαι; ὑ γὰρ δὴ διὰ τὸ μὴ σύνεγγυς τὴν κοινωνίαν. εἰ γὰρ ⸂καὶ⸃ συνέλθοιεν ὅτου κοινωνοῦντες, ἕκαστος μὴν τοῖς χρῶτο τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ, ὡσπερ πόλει, ⸂καὶ⸃ σφίσιν αὐτοῖς * ὡς ἐπιμαχίας ὅσης, βοηθοῦντες ἐπὶ τοὺς ἀδικοῦντας μόνον· οὐδ' ὅτου ἂν ⸂εἰ⸃ δόξῃ πόλις τοῖς ἀκριβῶς θεωρῆσαι, εἴπερ ὁμοίως ὁμιλοῖεν συνελθόντες καὶ χρεῖς. φανερὸν τοίνυν ὅτι μία πόλις οὐκ ἔστι κοινωνία τόπου, καὶ τοῦ μὴ ἀδικεῖν σφᾶς αὐτοὺς, καὶ τοῦ μεταδόσεως χάριν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἴπερ ἔσται πόλις. ὑ μέντοι οὐδ' ὑπαρχόντων ταύτων ἁπάντων, ἤδη πόλις, ἀλλ' ἡ τοῦ ζῆν κοινωνία καὶ ταῖς οἰκίαις καὶ τοῖς γένεσι, ζωῆς τελείας χάριν καὶ αὐτάρκους. οὐκ ἔσται μὴν τοῦτο μὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα καὶ τοιοῦτων τόπον, καὶ χρωμένων ἐπιγαμίαις. διὸ κηδεῖαί τ' ἐγίνοντο κατὰ πόλεις, καὶ φρατρεῖαι, καὶ θυσίαι, ⸂καὶ⸃ διαγωγαὶ τοῦ συζῆν. ἔστι τοίνυν, φιλίας ἔργον. ἡ γὰρ τοῦ συζῆν προαίρεσις, φιλία. τέλος μὲν οὖν πόλεως, τὸ εὖ ζῆν· ταῦτα δ', τοῦ τέλους χάριν. πόλις δ', ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὡς φαμὲν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. τῶν καλῶν ἄρα προαιρέσεων χάριν θετέον ⸂εἶ⸃ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ἢ τοῦ συζῆν. διὸ καὶ ὅσοι συμβάλλονται πλέον εἰς τὴν τοιαύτην κοινωνίαν, τούτοις τῆς πόλεως μᾶλλον πλέον, ἢ τοῖς κατὰ μὲν ἐλευθερίαν καὶ γένος ἴσοις, ἢ μείζοσι, κατὰ δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ἀνίσοις· ἢ τοῖς κατὰ πλοῦτον ὑπερέχουσι· κατ' ἀρετὴν δ' ὑπερεχομένοις. ὅτι μὲν οὖν πάντες οἱ περὶ τῆς πολιτείας ἀμφισβητοῦντες, μέρος τι τοῦ δικαίου λέγουσι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

B

C

D

E

ɔ. ἀπόντι

Sylb. ἀπ' εἶναι.

Sylb. ὡς συμμαχ.

A

ΚΕΦΑΛ. ί.

Ἀπορία, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως.

ΕΧΕΙ δ' ἀπορίαν, τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως. ἢ γὰρ τοὺς πλείους, ἢ τοὺς πλουσίους, ἢ τοὺς ἐπιεικεῖς, ἢ τὸν βέλτιστον ἕνα πάντων, ἢ τύραννον. ἀλλὰ B τούτων πάντα ἔχειν φαίνεται δυσχολίαν. τί γὰρ; εἰ οἱ πένητες, διὰ τὸ πλείους εἶναι, διανείμονται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' ὀρθὸν ἄδικόν ἐστιν; ἔδοξε γὰρ [αὖ] τοῖς Διὶ τῶν κρείττω δικαίως. τοῦτων οὖν ἀδικίαν τί χρὴ λέγειν τοῦ ἐσχάτου; πάλιν τε, πάντων πλουτούντων, οἱ πλείους τὰ τῶν ὀλιγίστων εἰς διανέμωνται, φανερὸν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν. ἀλλὰ μὴν, ἀρετὴ φθορᾷ τὸ ἔχον αὐτήν, οὐδὲ τὸ δικαίου πόλεως C φθαρτικόν. ὥστε δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸν νόμον τοῦτον ἀγαθὸν οὔθ' εἶναι δίκαιον. ἔτι δὲ ἐξ ὧν προσέρξει ὅσους ὁ τύραννος ἐποίησεν, αἰσχρὸν

κ. δικαία. εἶναι πάσας * ἀδίκους. βιάζεται γὰρ ὡς δεσπότης, ὡς δὲ τὸ πλῆθος τοὺς πλουσίους. ἀλλ' ἆρα τοὺς ὀλίγους δίκαιον ἄρχειν καὶ τοὺς πλουσίους; εἰ οὖν καὶ εἰσὶ

κ. τῶν * τοιοῦτοι καὶ ἁρπάζωσι, ἐπὶ κτήμασι ἀφαιροῦνται τὸ πλῆθος, τοῦτ' ἔστι δίκαιον; ἢ βιαιότερον ἄρα. τοῦτο μὲν γὰρ εἶναι D ἔτι πάντα φαῦλα καὶ ἃ δίκαια, φανερόν. ἀλλὰ τοὺς ἐπιεικεῖς ἄρχειν δεῖ, καὶ κυρίους εἶναι πάντων; ὁπόσων μὲν οὖν ἄλλοις ἀτίμους εἶναι πολίτας, μεμῶμεθα τοῖς πολιτικοῖς ἀρχαῖς. τιμαὶ γὰρ λέγομεν εἶναι τὰς ἀρχάς. ἀρχόντων δ' αἰεὶ τῶν αὐτῶν, ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς ἄλλους ἀτίμους. ἀλλ' ἕνα τὸν σπουδαιότατον ἄρχειν βέλτιον; ἀλλ' ἔτι τοῦτο ὀλιγαρχικώτερον· οἱ γὰρ ἄτιμοι πλείους. ἀλλ' ἴσως φαύλας αὖ, τὰς, E κυρίους ὅλως * αὐθεντοῦσιν εἶναι, ἔχοντάς τε τὰ συμβαίνοντα πάθη ἐκεῖ τοῖς φύλαξι, καὶ μὴ νόμον, φαῦλον. διὰ δὲ τί ἡ νόμος μὴ, ὀλιγαρχικὸς ἦ, ἢ δημοκρατικὸς, τί δρᾶσει τοῖς ἠπορημένοις; συμβήσεται γὰρ ὁμοίως τὰ λεχθέντα καὶ πρότερον.

κ. διὰ τὸ, ἀναγκαῖον, φαῦλον ἔχοντας.

CAPVT X.

De varietate Imperij seu forma Reipublicæ in genere agit, Quinam imperare debeant.

IN hoc autem dubitatio est, quid oporteat dominationem ac summam auctoritatẽ in ciuitate obtinere. nam aut multitudinẽ, aut diuites, aut viros bonos & æquos, aut vnum omnium optimũ, aut tyrannum. At hęc omnia videntur habere difficultatẽ. Quid enim si pauperes, propterea quòd sint plures, bona diuitum inter se distribuant? nónne hoc sit iustũ? Decretum est enim scilicet ab ea ciuitatis parte, quæ auctoritatẽ & dominatum in ciuitate obtinet, iustè hoc fieri. Quo igitur nomine extrema iniuria appellanda est? Rursus si ex omnibus ciuibus plures bona paucorum inter se partiti fuerint, perspicuum est, eos labefactare ac perdere ciuitatem. Atqui neq; virtus ei rei, in qua ea est interitũ afferre solet: neque ius, perdẽdæ aut extinguendæ ciuitatis vim habet. Quare intelligere licet etiã hanc legem iustam esse non posse Præterea res omneis, quæ à tyrãno actæ sunt, necesse est iniustas esse. Nam cùm sit potentior ac valentior viribus, vim afferat reip. quemadmodum multitudo diuitibus. Vtrùm igitur pauciores & diuiteis præesse atq; imperare iustũ est? Si igitur hæc eadem faciãt, & bona ciuium diripiãt, & facultates multitudinis auferant, hoccine est iustũ? At si hoc iustũ est, ergo & alterũ Hæc igitur omnia esse mala, & non iusta, in prõptu est. At viros bonos oportet præesse, & omniũ rerum dominos esse atque arbitros. Ergo alij omnes honoris expertes & ignominia notati sint necesse est, cùm ciuilibus magistratibus non ornẽtur: honores enim dicimus esse magistratus. Vbi autẽ iidem semper gerunt magistratus, & reip. præsunt, alios honoris expertes & ignominia notatos esse necesse est. At vnum virtute præstantissimum reip. præesse atque imperare melius est. At hoc etiam magis ad paucorum imperiũ seu oligarchiam pertinet. Honoris enim expertes sunt plures. Verùm dixerit fortasse quispiam, omnino hominem dominarum in repub. obtinere, qui quidem eos affectus habeat, qui in hominis animum cadunt, & non legem, malum esse. At si lex quidem sit, sed lex ad imperium paucorum aut ad populi potentiam accommodata, quod ad ea attinet, de quibus dubitatum est, quid intererit? Nam quæ antè dicta sunt, similiter euenient.

A

CAPVT XI.

De imperij varietate in ſpecie, hominibúſne an legibus magis conueniat.

DE aliis igitur eſto aliquis alius ſermo. Multitudinem autem dominatum atque auctoritatem debere obtinere potiùs quam optimateis quidem illos, ſed tamen paucos, videatur eſſe expeditum ac ſolutum: & nonnullam habere dubitationem, fortaſſe verò etiam veritatem. Fieri enim poteſt vt multi, quorum vnuſquiſque vir non bonus eſt, tamen congregati & congreſſi, paucis illis ſint meliores, non vt ſinguli, ſed vt vniuerſi: quemadmodum cœnæ, in quas ſinguli ſymbolam contulerunt, iis, quorum ſumptus ab vno ſuppeditatus eſt, ſunt copioſiores & lautiores. nam cùm ſunt multi, ſuam quemque virtutis & prudentiæ partem habere, eóſque congregatos, & multitudinem illam fieri tanquam vnum hominem multorum pedum, & multarum manuum, & multis ſenſibus inſtructum, itémque multis moribus & cogitationibus præditum. Quapropter de muſicorum & poëtarum operibus meliùs iudicat multitudo: alij enim de alia aliqua particula, omnes autem de omnibus. Verùm hoc antecellunt viri boni & virtute præſtantes vnicuique de multis, quemadmodum pulchros à non pulchris differre dicunt, & picta ex arte pingendi à veris: eo quòd diſperſa, & ſeparatim poſita, in vnum conducta & collecta ſint. nam cùm ſeparati & ſeiuncti ſunt, huius quidem oculum eſſe pulchriorem, illius autem alius aliam partem. Vtrùm igitur in omni populo atque in omni multitudine poſſit euenire hæc differentia multorum à paucis virtute præditis, obſcurum eſt. Fortaſſe verò mehercule apparet, in nonnullis locum habere non poſſe. Eadem enim etiam in feris ratio conueniret. Atqui nónne videmus quoſdam homines nihil penè dicam à feris differre? Verumtamen in aliqua multitudine nihil obſtat quin id quod dictum eſt, verum ſit. Quocirca & eam, quæ antea expoſita eſt, dubitationem, & eam quæ eſt huic proxima, quarum rerum penes liberos & multitudinem ciuium, (tales autem ſunt, quicumque neque diuites ſunt, neque vllam virtutis dignitatem atque amplitudinem habent) arbitrium ac poteſtatem eſſe oporteat, poſſit quis his rationibus diſſoluere atque expedire. Eos enim imperia obtinere maxima, non eſt tutum: (namque eos & propter iniuſtitiam, & propter imprudentiam partim iniuriam facturos, partim peccaturos.) Nullos autem eis mandare magiſtratus, neque eos vllius eſſe participeis, horribile ac formidoloſum eſt. Cum enim multi honoris experres & pauperes ſunt, plena hoſtium ſit ciuitas neceſſe eſt.

B

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Πότερον δὲ κύριον τὴν μᾶλλον ὁ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δέ.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἀμφισβητουμένων, ἔστω τοσαῦτα λεγόμενα. ὅτι δ' οὐ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον ὁ πλῆθος, ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν, ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λύεσθαι, καί τιν' ἔχειν ἀπορίαν, τάχα δ' ἂν καὶ ἀληθῆ. τοῖς μὲν γὰρ πολλοῖς, ὧν ἕκαστός ἐστι σπουδαῖος ἀνὴρ, ἆρα φοβητέον μὴ συνελθόντες εἰς τὰ βέλτιους εἶεν, οὐχ ὡς ἕκαστον, ἀλλ' ὡς σύμπαντας οἷς τὰ συμφορητὰ δεῖπνα, τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων. πολλῶν γὰρ ὄντων, ἕκαστον μόριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντας ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολύποδα καὶ πολύχειρα, καὶ πολλὰς ἔχοντα αἰσθήσεις· οὕτω καὶ περὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν διάνοιαν. διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα, καὶ τὰ τῶν ποιητῶν. ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μόριον· πάντα δὲ πάντες. ἀλλὰ τοῦτο διαφέρουσιν οἱ σπουδαῖοι τῶν ἀνθρώπων, ἑκάστου τῶν πολλῶν, ὡσπερ καὶ τὸ μὴ καλοὺς καλοῖς φασι, καὶ τὰ γεγραμμένα διὰ τέχνης τῶν ἀληθινῶν, τῷ συνῆχθαι τὰ διεσπαρμένα χωρὶς εἰς ἕν· ἐπεὶ κεχωρισμένων γε κάλλιον ἔχειν τὸ γεγραμμένον, τοῦτο μὲν τὸ ὀφθαλμόν, ἕτερον δέ τινος ἕτερον μόριον. εἰ μὲν οὖν τοῦτο τοιοῦτόν ἐστι πάντα δῆμον καὶ πᾶν πλῆθος εἰκῇ τοῦτον εἶναι τὸν διαφέρειν τῶν πολλῶν πρὸς τοὺς ὀλίγους σπουδαίους, ἄδηλον· ἴσως γὰρ ἐνίοις ἄδηλον ὅτι περὶ ἐνίων ἀδύνατον. ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ ὑπὲρ τῶν θηρίων ἁρμόσει λόγος. καίτοι τί διαφέρουσί τινες τῶν θηρίων, ὡς ἔπος εἰπεῖν; ἀλλὰ περί τι πλῆθος οὐδὲν εἶναι κωλύει δ λεχθέν ἡμῖν. διὸ καὶ τὰς μὲν περὶ εἰρημένων ἀπορίας λύσειεν ἄν τις διὰ τούτων, καὶ τὸ ἐκείνων αὐτῆς, τίνων δεῖ κυρίους εἶναι τοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν (οὗτοι δ' εἰσὶν οἷς [μήτε πλούσιοι,] μήτε ἀξίωμα ἔχουσιν ἀρετῆς μηδέν. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν αὐτοὺς τῆς ἐξετάσεως τῶν μεγίστων, οὐκ ἀσφαλές. διά τε γὰρ ἀδικίαν, καὶ δι' ἀφροσύνην, τὰ μὲν ἀδικεῖν ἄν, τὰ δ' ἁμαρτάνοιεν αὐτούς. τὸ δὲ μὴ μεταδιδόναι, μηδὲ μετέχειν, φοβερόν. ὅταν γὰρ ἄτιμοι πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλῆρη τὴν πόλιν ταύτην.

λείπεται δὴ τῷ βουλεύεσθαι καὶ κρίνειν μετέχειν αὐτούς. διὸ καὶ Σόλων καὶ τῶν ἄλλων νομοθετῶν πάντες ποιοῦσι δῆλον ὅτι τοὺς ἀρχαιρεσίας, καὶ τοὺς εὐθύνας τῶν ἀρχόντων· ἀρχὴν δὲ οὐ μόνας οἴονται εἶναι. πολῖται μὲν γὰρ ἔχειν σπουδάζοντες ἱκανῶς αἰσθήσιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι, τὰς πόλεις ὠφελοῦσι, καθάπερ ἡ μὲν καθαρὰ τροφὴ μετὰ τῆς καθαρᾶς τὸ πᾶν ποιεῖ χρησιμώτερον τῆς ὀλίγης. χωρὶς δ' ἕκαστος ἀτελὴς ὢν περὶ τὸ κρίνειν ἐστίν. ἔχει δ' ἡ τάξις αὕτη τῆς πολιτείας, ἀπορίαν· σκοπῶμεν μέν, ὅτι δίκαιον ἂν εἴη τὸν αὐτὸν εἰδότα τὸν κρῖναι τίς ὀρθῶς ἰάσηται καὶ ποιήσας ὑγιᾶ τὸ κάμνον τῆς ἰάσεως τῆς προὔσης· ἔστι δ' οὗτος ἰατρός. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας καὶ τέχνας. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ δίδοναι τοὺς βιβλίους τοὺς ἰατρικούς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁμοίους· ἰατρὸς δ' ὅ, τε δημιουργός, ὁ ἀρχιτεκτονικὸς, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι περὶ πάσας, ὡς εἰπεῖν, τὰς τέχνας· ἀποδίδωμι δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις, ἢ τοῖς εἰδόσιν. ἔπειτα καὶ περὶ τὴν αἵρεσιν τὴν αὐτὴν δεῖ δοξάζειν ἔχειν ἕκαστον. καὶ γὰρ τὸ ἑλέσθαι ὀρθῶς, τῶν εἰδότων ἔργον ἐστίν, οἷον, γεωμέτρην τε τὸν γεωμετρικὸν, καὶ κυβερνήτην τὸν κυβερνητικόν. εἰ γὰρ καὶ περὶ οἰκίων ἔργων καὶ τεχνῶν μετέχοιεν καὶ τῶν ἰδιωτῶν τινες, ἀλλ' οὔ τι τῶν εἰδότων γε μᾶλλον. ὥστε καὶ περὶ τούτου τὸν λόγον, οὐκ ἂν εἴη τὸ πλῆθος παντὸς κύριον, οὔτε τῶν ἀρχαιρεσιῶν, οὔτε τῶν εὐθυνῶν. ἀλλ' ἴσως ἃ πρώτοις ταῦτα λέγεται καλῶς, δεῖ τι τὸν παλαιὸν λόγον, αὐξῆσαι τὸ πλῆθος μὴ λίαν αἰσχροποδῶδες· ἔστι γὰρ ἕκαστος αὐτῶν, χείρων κριτὴς τῶν εἰδότων· ἅπαντες γ' ἴσως, ἢ βελτίους, ἢ οὐ χείρους· καὶ ὅτι μὲν οὐκ ἂν εἴη τὸν αὐτὸν ἅπαντα κρῖναι, οὔτε μόνον ἃ ποιῆσαι, οὔτ' ἄρχειν ἅπαντα κρίνειν, ὅσων τὰ ἔργα γιγνώσκουσι καὶ οἱ μὴ ἔχοντες τὴν τέχνην· οἷον, οἰκίαν, ἃ μόνον ὅτι χρήσιμα τῷ ποιήσαντος, ἀλλὰ καὶ βέλτιον ὁ χρώμενος αὐτῇ κρίνει· χρῆται δ' ὁ οἰκονόμος· καὶ πηδάλιον, κυβερνήτης, τέκτονος· καὶ σκῦτος ὁ διατρυμών, ἀλλ' οὐχ ὁ μαλάττων. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπορίαν τάχα δοξάζοις ἂν ὧδε λύειν ἱκανῶς· δύο δ' ἐστὶν ἐχομένη ταύτης.

A Reliquum est igitur vt consultandi & iudicandi sint participes. Quocirca & Solon & nonnulli alij latores legum eos comitiis magistratuum creandorũ, & rationibus ab iis, qui gesserunt magistratus, repetendis præficiunt. gerere autem magistratum per se & solos non sinunt. Omnes enim collecti & congregati satis multum sensum habent, & permixti cum melioribus, prosunt ciuitatibus, quemadmodum victus non purus cum puro cõiunctus omnem efficit vtiliorem pauco: vnusquisque enim seorsum in iudicãdo imperfectus & mancus est.
B Sunt autem in hac reip. administrandæ ordinatione dubitationes duæ, quarum hæc prima est, quòd videatur esse eiusdem, quis rectè medicatus sit, iudicare, cuius & mederi, ægrúmque sanare, ac morbo præsente liberare. Hic autem medicus est. Atque hoc similiter etiam in aliis facultatibus longo vsu partis, atque artibus, locum habet. Quemadmodum igitur medicus, apud medicos iudiciũm rationum referendarum subire debet: sic & alij artifices apud similes. Medicus autem est & is
C qui alio præscribente medicinam facit, & is qui docet ac præscribit quomodo medicina sit facienda, & tertius, qui à puero experiendo artem didicit. Sunt enim tales quidam in omnibus, penè dicam, artibus. Tribuimus autem iudicandi auctoritatem nihilo minùs vsu peritis, quàm scientibus. Præterea & in eligendo eodem modo se res habere videatur. Etenim rectè eligere, eorum qui sciunt, munus est: verbi gratia, geometram eligere, eorum est qui in geometria diu multúmque versati sunt: & gubernatorem, eorum qui artem gubernandi tenent. Etsi enim de quibusD dam operibus & artibus iudicandi facultatem habeant nonnulli etiam idiotæ, & imperiti; at non maiorem quàm qui sciunt. Itaque hac ratione, comitiorum, quibus creantur magistratus, & rationum referendarum potestas penes multitudinem non sit redigenda. Verùm fortasse non omnia rectè dicuntur, tum propter rationem illam quam multo antè exposuimus, nisi multitudo sit admodum seruilis; (erunt enim singuli quidem iudices scientibus deteriores: omnes verò congressi, aut meliores, aut non deteE riores;) tum quòd de nonnullis rebus, neque solùm artifex qui eas effecit, neque optimè iudicarit: eos omneis dico artifices, quorum opera iudicant etiam ij qui non habent artem: verbi gratia, domum cognoscere non solùm eius est qui fecit, sed etiam eo melius is qui ea vtitur, iudicabit: vtitur autem is qui domum administrat, siue paterfamiliãs: & de gubernaculo melius iudicabit gubernator nauis quàm faber: & de epulis conuiuæ melius quàm coquus. Hanc igitur dubitationem ad explicandum difficilem, fortasse aliquis sat bene sic expedire ac dissoluere queat. Altera porrò est huic proxima.

Videtur

Videtur enim abſurdum eſſe, penes malos atque improbos rerum maiorum auctoritatem & arbitrium eſſe, quàm penes viros bonos & æquos. At rationum referendarum iudicia & magiſtratuum creandorum comitia, ſunt maximi momenti: quæ tamen in quibuſdam reipublicæ adminiſtrandæ formis, quemadmodum dictum eſt, populis tribuant. Concio enim talium rerum omnium auctoritatem atque arbitrium habet. Atqui concionis quidem ſunt participes, & conſultant & iudicant ij quibus eſt cenſus exiguus, & cuiuſuis ætatis homines: pecuniam autem publicam tractant, & exercitibus præficiuntur, & ampliſſimos maximóſque magiſtratus gerunt ij quibus magnus cenſus eſt. Similiter autem aliquis etiam hanc dubitationem ſoluerit. Fortaſſis enim hæc quoque rectè ſunt inſtituta. Non enim iudex, neque ſenator, neque is qui in concione deliberat & conſultat, præeſt aut imperat: ſed conſeſſus iudicum, & ſenatus & populus. Eorum autem qui dicti ſunt, vnuſquiſque, horum particula eſt. Particulam dico, ſenatorem & deliberatorem concionalem, & iudicem. Quare non immeritò penes multitudinem maiorum rerum poteſtas atque authoritas eſt. Ex multis enim conſtat populus & ſenatus & iudicium ſeu iudicum conſeſſus. Et verò cenſus horum omnium amplior eſt, quàm eorum qui vel viritim vel cum paucis collegis maximos magiſtratus gerunt. Hæc igitur hoc modo diſtincta atque explicata ſint. Ea autem quæ primo loco expoſita dubitatio eſt, declarat nihil aliud ita ratum & firmum eſſe oportere, vt leges rectas ac ſalutareis: penes eum autem, qui præeſt reipub. ſiue ſit vnus ſiue plures, iis de rebus ſtatuendi arbitrium & poteſtatem eſſe, de quibus leges cumulatè atque accuratè loqui non poſſunt, propterea quòd non ſit facile vniuersè omnia apertè perſequi & complecti. Qualeis porrò eſſe leges malas, aut rectas & vtileis, nondum planum factum eſt: ſed etiam nunc manet id quod ſuprà multo antè dubitatum eſt. Enimvero neceſſe eſt leges malas aut bonas eſſe, & iuſtas aut iniuſtas, ſimiliter atque reipub. adminiſtrandæ formas. Verumtamen hoc certè perſpicuum eſt, leges, accommodatè ad reip. adminiſtrandæ formam poſitas eſſe oportere. At ſi hoc verum eſt, non eſt obſcurum, eas quidem leges, quæ ſunt reip. formis rectis conſentaneæ, neceſſariò eſſe iuſtas; eas autem quæ de prauatis ac peruerſis conueniunt, non iuſtas.

δοκεῖ γὰρ ἄτοπον εἶναι τὸ μείζονων εἶναι κυρίους τοὺς φαύλους τῆς ὀρθῆς. αἱ δὲ βουλαί, καὶ αἱ τῶν ἀρχῶν αἱρέσεις, εἰσὶ μέγισται· αἷς οἰκείας πολιτείας, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς δήμοις ἀποδίδασιν· ἡ γὰρ ἐκκλησία, κυρία πάντων τῶν τοιούτων ἐστί. καὶ τῆς μὲν ἐκκλησίας μετέχουσι, καὶ βουλεύουσι, καὶ δικάζουσιν ἀπὸ μικρῶν τιμημάτων, καὶ τῆς τυχούσης ἡλικίας· τιμιοῦσι δὲ καὶ στρατηγοῦσι, καὶ τοὺς μεγίστας * ἀρχὰς ἄρχουσιν, ἀπὸ μεγάλων. ὁμοίως δὲ τις ἂν λύσειε καὶ ταύτην τὴν ἀπορίαν. ἴσως γὰρ ἔχει καὶ ταῦτ' ὀρθῶς. οὐ γὰρ ὁ δικαστὴς, οὐδ' ὁ βουλευτὴς, οὐδ' ὁ ἐκκλησιαστὴς, ἄρχων ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον, καὶ ἡ βουλὴ, καὶ ὁ δῆμος· τῶν δὲ ῥηθέντων ἕκαστος, μόριόν ἐστι τούτων. λέγω δὲ μόριον, τὸν βουλευτὴν, καὶ τὸν ἐκκλησιαστὴν, καὶ τὸν δικαστήν. ὥστε δικαίως κύριον μείζονων ὅ πλῆθος. ἐκ γὰρ πολλῶν ὁ δῆμος, καὶ ἥ βουλὴ, καὶ τὸ δικαστήριον. καὶ τὸ τίμημα δὲ πλῆθος τὸ πάντων τούτων, ἢ τὸ τῶν πλείστων καθ' ἕνα, καὶ κατ' ὀλίγους, μεγάλας ἀρχὰς * ἀρχόντων. ταῦτα μὲν οὖν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον. τὸ δὲ πρώτην λεχθεῖσαν ἀπορίαν ποιᾷ φανερὸν εἶναι λύσιν οὕτως ἔτερον, ὡς ὅτι δεῖ τοὺς νόμους εἶναι κυρίους κειμένους ὀρθῶς. τὸν ἄρχοντα δὲ, μὴ τε εἷς, μήτε πλείους ὦσι, πανταχοῦ εἰ τούτων εἶναι κυρίους, ᾗ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, * αὐτοῖς τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου διαλαβεῖν περὶ πάντων. ὁποίους μέντοι χρὴ εἶναι δεῖ τοὺς ὀρθῶς κειμένους νόμους, οὐδὲν πω δῆλον· ἀλλ' ἔτι μένει τὸ πάλαι διαπορηθέν. ἀλλὰ γὰρ ἐξ ὁμοίως πᾶσι πολιτείαις ἀνάγκη καὶ τοὺς νόμους φαύλους ἢ σπουδαίους εἶναι, καὶ δικαίους ἢ ἀδίκους. πλὴν τοῦτό γε φανερὸν, ὅτι δεῖ περὶ τὴν πολιτείαν κεῖσθαι τοὺς νόμους. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, „δῆλον ὅτι τοὺς μὲν τῆς ὀρθὰς πολιτείας, ἀναγκαῖον εἶναι δικαίους· τοὺς δὲ τῆς παρεκβεβηκυίας, οὐ δικαίους.

* ἔχ. ἔχειν.

* ἔχοντων.

* Nic. l. 5. c. 14.

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πότερον τῇ πάντως ὑπαρχούσῃ ἀγαθοῦ δεῖ γενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τὰ λοιπὰ μοδίων διαφέρουσιν.

ΕΠΕΙ δ' ἐπὶ πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος, μέγιστον δὲ καὶ μάλιστα ἐπὶ τῇ κυριωτάτῃ πασῶν· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δυνάμις· ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον· δοκεῖ δὴ πᾶσιν ἴσον τι τὸ δίκαιον εἶναι), καὶ μέχρι γέ τινος ὁμολογοῦσι τοῖς τῆς φιλοσοφίας λόγοις, ἐν οἷς διώρισται περὶ τῶν ἠθικῶν· * τί γὰρ καὶ τίσι τὸ δίκαιον, καὶ δεῖν τοῖς ἴσοις ἴσον εἶναι φασι. ποίων δ' ἰσότης ἐστί, καὶ ποίων ἀνισότης, δεῖ μὴ λανθάνειν· ἔχει γὰρ τοῦτ' ἀπορίαν καὶ φιλοσοφίαν πολιτικήν. ἴσως γὰρ ἂν φαίη τις τῆς πάντως ὑπαρχούσῃ ἀγαθοῦ δεῖν ἀνίσως γενεμῆσθαι τὰς ἀρχάς, εἰ πάντα τὰ λοιπὰ μοδίων διαφέρουσιν, ἀλλ' ὅμοιοι τυγχάνοιεν ὄντες. τοῖς γὰρ διαφέρουσιν, ἕτερον εἶναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτ' ἀληθές, ἔσται καὶ χρῶμα, καὶ μέγεθος, καὶ ἑκάστου τῶν ἀγαθῶν, πλεονεξία τις τῆς πολιτικῆς διαφέρουσιν τοῖς ὑπαρχέτοισιν· ἢ τοῦτο ὑπερπόλειον ὃ * ψεῦδος; Φανερὸν δ' ὅτι τῆς ἀνίσων ὑπαρχούσης καὶ δυναμένων. τῆς γὰρ ὁμοίων αὐλητῆς τιμὴ τέχνῃ, καὶ δοτέον πλεονεξίαν τῆς αὐλῶν τοῖς ἀνθρέχουσιν· ἔσται γὰρ αὐλήσουσι βέλτιον. δεῖ δὴ τῷ ἔργον ὑπαρχόντι διδόναι καὶ τῶν ὀργάνων τὸ ὑπαρχόν. εἰ δὴ μήπω δῆλον ὃ λεγόμενον, ἔτι μᾶλλον αὐτὸ προαγαγοῦσιν ἔσται φανερόν. εἰ γὰρ εἴη τις ὑπάρχων μὲν καὶ τέχνῃ αὐλητικῇ, πολὺ δ' ἐλλείπων κατ' εὐγένειαν ἢ κάλλος, εἰ καὶ μεῖζον ἑκάτερον ἐκείνων ἀγαθὸν ἐστὶ τὸ αὐλητικῆς· (λέγω δὴ τέχνῃ τὴν εὐγένειαν, καὶ τὸ κάλλος·) καὶ δὴ τὴν εὐαλογίαν ὑπαρχέτοισι πλέον τὸ αὐλητικῆς, ἢ ἐκεῖνος καὶ τὴν αὐλητικῇ· ὁμοίως δὲ τοῦτο δοτέον τοῖς ἀφαιρουμένοις τὴν αὐλῶν. δεῖ γὰρ εἰς τὸ ἔργον συμβάλλεσθαι τέχνῃ, καὶ τῷ πλούτου, καὶ τῆς εὐγενείας· συμβάλλονται δ' ὀλίγον. ἔτι καὶ κατὰ γε τοῦτον τὸν λόγον πᾶν ἀγαθὸν πρὸς πᾶν αὖ εἴη συμβλητόν. εἰ γὰρ μᾶλλον τὸ τί μέγεθος, καὶ ὅλως αὖ τὸ μέγεθος ἐναντίον εἴη καὶ πρὸς πλοῦτον, καὶ πρὸς ἐλευθερίαν.

CAPVT XII.

Ex ipso Fine, formas Reipubl. variare ostensurus, Bonum publicum primo inuestigat.

QVoniam autem in omnibus quidem scientiis atque artibus finis bonum est, maximum autem bonum & maximè est in ea cuius est omnium maximus dominatus maximáque auctoritas: hæc autem est ciuilis facultas: ius porrò, est bonum ciuile: B hoc autem est, quod communiter omnibus expedit: omnibus autem ius videtur esse æquale quiddam: & aliquatenus consentiunt & congruunt sermonibus philosophicis, in quibus de iis quæ ad mores pertinent, distinctè atque explicatè disputatum est; (nam & quid ius, & quibus sit ius, & æqualibus æquale esse oportere, ostendunt;) qualium rerum sit æqualitas, qualiúmque inæqualitas, non est ignorandum. Ineſt autem in hoc dubitatio & philosophia ciuilis. C Fortassis enim dixerit aliquis ex omnis boni præstantia magistratus & imperia tribui inæqualiter oportere, si cæteris rebus omnibus nihil inter se differant, sed sint fortè fortuna similes. iis enim qui inter se differunt, & ius & id quod ex dignitate est, diuersum ac dissimile esse. At si hoc verum est, ergo & ex coloris præstantia & ex proceritatis & ex qualiscumque boni, ij qui rebus illis præstabunt, plus iurium ciuilium obtinere debebunt. Aut hoc perspicuè falsum est: apparet autem in aliis scientiis & facultatibus. Nam ex tibicinibus, qui sint inter se D arte pares ac similes, non sunt nobilioribus dandæ plures tibiæ, aut meliores: nihilo enim melius tibia canent. Oportet autem ei qui opus efficit melius, quique opere antecellit, etiam instrumentorum præstantiam largiri. Quòd si nondum satis planum est quod dicitur, ab iis qui id volent longiùs producere, facilè intelligetur. Si quis enim existat, qui arte quidem tibia canendi excellat, nobilitate autem & splendore generis aut pulcritudine sit inferior, etiamsi vnumquodque bonorum illorum maius bonum sit, E quàm ars tibia canendi, (dico autem nobilitatem & pulcritudinem) & quamuis illa arti tibia canendi proportione præstent plus, quàm ille arte tibia canendi cæteris antecellit: huic tamen dandæ sunt tibiæ præstantiores. Oportet enim ad opus conferre & valere præstantiam & diuitiarum & nobilitatis atque generis: at nihil conferunt. Præterea hac ratione omne bonum cum omni bono comparari posset. Nam si magis est tale, quod aliqua magnitudine tale est, quam illud quod aliis reb⁹ præstat, ergo & omnino magnitudo contendat cum diuitiis & cum libertate.

χ. π' ὧν ἐρῶ-μεν

χ. ψεῦδος. sine interrog. nota.

Quare si hic magnitudine præstat plus quàm ille virtute, &, si omnino virtuti magnitudo antecellit, omnia inter se comparari possint. Si enim tanta magnitudo tanta magnitudine maior est, licet intelligere tantam æqualem fore. Quoniam autem hoc fieri non potest, perspicuum est, homines etiam in rebus ciuilibus probabili ratione non ex omni inæqualitate & præstantia de magistratibus & imperiis contendere. Nam si alij quidem tardi sunt, alij celeres, nihilo plus oportet iccirco hos quidem plus habere, illos verò minùs: sed in certaminibus quidem gymnicis huic præstantiæ tribuitur honos & præmium: quibus rebus verò constat ciuitas, his de rebus controuersiam esse necesse est. Quapropter probabilem causam habent nobiles, & liberi, & diuites, quamobrem honorem sibi arrogent. Oportet enim in ciuitate esse homines liberos & locupleteis, qui pro censu tributum conferant. Non enim ex omnibus egentibus constare possit ciuitas, quemadmodum neque ex seruis. At porro si his opus est ciuitati: & iustitia scilicet, & bellica virtute opus est: nam nec sine his vrbs habitari & frequentari potest. verumtamen sine prioribus quidem illis, non potest consistere ciuitas: sine his verò pulchrè frequentari & præclarè regi non potest.

ὥστ' εἰ πλῆθος ὁδὶ ἀφαιρεῖ τὴν μέγεθος, ἢ ὁδὶ κατ' ἀρετὴν, καὶ πλῆθος ὑπερέχῃ ὁπόσῳ ἀρετῆς μέγεθος, εἴη ἂν συμβλητὰ πάντα. τοσόνδε γὰρ μέγεθος, εἰ χρῆσθον τοσοῦδε, τοσόνδε δῆλον ὡς ἴσον. ἐπεὶ δ' τοῦτ' ἀδύνατον, δῆλον ὡς καὶ ὅτι τὴν πολιτικὴν οὐ λόγως ἅπασιν αἰσότητα ἀμφισβητοῦσι τὴν ἀρχῶν. εἰ γὰρ οἱ μὲν βαρεῖς, οἱ δὲ κοῦφοι, οὐδὲν ἀφ' τούτου δεῖ τοὺς μὲν πλῆθον, τοὺς δ' ἔλαττον ἔχειν· ἀλλ' ἐν ταῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἐν τούτων ἀφαιροῦσι λαμβανούσης τὴν ἁμίλλαν. ἀλλ' ἐξ ὧν πόλις συνέστηκεν, ἐν τούτοις δικαίως ποιεῖσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν. δίκαιον οὐ λόγως διὰ πιστεύουσι τῆς τιμῆς οἱ ἐλεύθεροι, καὶ εὐγενεῖς, καὶ πλούσιοι. δεῖ γὰρ ἐλευθέρους τε εἶναι, καὶ τιμήματα φέροντας. οὐ γὰρ ἂν εἴη πόλις ἐξ ἁπάντων πάντων, ὥσπερ οὐδὲ ἐκ δούλων. ἀλλὰ μὴν εἰ ἐξ τούτων, δηλονότι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς. οὐδὲ γὰρ ἄνευ τούτων οἰκεῖσθαι πόλιν δυνατόν. πλὴν ἄνευ μὲν τῶν προτέρων ἀδύνατον εἶναι πόλιν, ἄνευ δὲ τούτων οἰκεῖσθαι καλῶς.

CAPVT XIII.

Ex boni publici diuersitate Respubl. variare demonstrat.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀπορεῖται, τίνι δεῖ τὸν προστεῖον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀμφισβητεῖν, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, ἢ πλούτῳ ἢ βίᾳ μείᾳ. καὶ τί δεινὸν ποιῶν, εἰ μὴ ἔστιν εἷς ἀρετὴς ὑπερβολὴ πάντων ἀφαίρων. ἐν οἷς καὶ περὶ ὀφραχισμοῦ.

ADhoc igitur, vt sit ciuitas, aut hæc omnia aut nonnulla certè ex his merito ambigere & contendere videantur: ad viram honestam vero doctrina & virtus iustissimè litigarint, quemadmodum & antea dictum est. Quoniam autem neque omnium rerum æqualem partem ferre debent, qui sunt vna quadam re tantum æquales, neque inæqualem, qui sint vna re inæquales: necesse est taleis omneis reipubl. administrandæ formas à rectis deflectere ac deerrare. Dictum autem est etiam antea omneis quodammodo iure ambigere: simpliciter verò & absolutè non omneis iure. Diuites iquidem, quia agri terræque plus eis suppetit: at ager communis est: præterea in rebus contrahendis magnam partem sunt fideliores. Liberos autem & nobiles, vt inter se finitimos. Magis enim ciues sunt generosi, quàm humili genere & obscuro loco nati: nobilitas autem apud singulas nationes domi est honorata: præterea quia verisimile est, eos qui ex melioribus nati sunt, esse meliores: nobilitas enim generis virtus est.

Πρὸς μὲν οὖν τὸ πόλιν εἶναι, δόξειεν ἂν ἡ πάντα ἢ ἔνια γε τούτων ὀρθῶς ἀμφισβητεῖν· πρὸς μὲν τοι ζωὴν ἀγαθὴν καὶ παιδείᾳ, καὶ ἀρετῇ, μάλιστα δικαίως [αὐ] * ἀμφισβητήσαιεν, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. ἐπεὶ δ' ὅτε πάντων ἴσον ἔχειν δεῖ τοὺς ἴσους ἐν τι μόνον ὄντας, ὅτε αἰσον τοὺς αἰσους καθ' ἕν, ἀναγκαῖον πάσας εἶναι τὰς τοιαύτας πολιτείας πρεσβαίας. εἴρηται μὲν οὖν καὶ * πρότερον, ὅτι ἀμφισβητοῦσι τόπον τινὰ δικαίως πάντες, ἁπλῶς δ' οὐ πάντες δικαίως· οἱ πλούσιοι μὲν, ὅτι πλῆθος μέτεστι τῆς χώρας αὐτοῖς· ἡ γὰρ χώρα, κοινόν· ἔτι πρὸς τὰ συμβόλαια πιστοὶ μᾶλλον ὡς ὄντι πλέον· οἱ δ' ἐλεύθεροι καὶ εὐγενεῖς, ὡς ἐγγὺς ἀλλήλων. πολῖται γὰρ μᾶλλον οἱ γνησιώτεροι, τῶν ἀγνώτων. * ἡ δ' εὐγένεια παρ' ἐκάστοις οἰκεῖος τιμίος. ἔτι δέ τι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτίονων εὐγενεῖς γὰρ ἐστιν ἀρετὴ γένους.

πρ. ἀμφισβητοῦσιν.

Suprà, c. 9.

Zuing. πρ. ἀγ.

ὁμοίως δὴ φήσομεν δικαίως καὶ τὴν ἀρετὴν ἀμφισβητεῖν. κοινωνικὴν γὰρ ἀρετὴν εἶναί φαμεν τὴν δικαιοσύνην, ἣ πάσας ἀναγκαῖον ἀκολουθεῖν ταῖς πόλεσι. διὰ μὲν οὖν τὸ πλείους τοὺς ἐλάττους καὶ γὰρ χρείττους καὶ πλουσιώτεροι καὶ βελτίους εἰσίν, ὡς λαμβανομένων τὸ πλήθους τοὺς ἐλάττους. ἆρ' οὖν εἰ πάντες εἶεν ἐν μιᾷ πόλει· λέγω δ' οἷον τ' ἀγαθοὶ καὶ οἱ πλούσιοι καὶ βίᾳ, ἔτι δὲ πλῆθος ἀνδρῶν τι πολιτικόν· πότερον ἀμφισβήτησις ἔσται, τίνας ἄρχειν δεῖ, ἢ οὐκ ἔσται; καθ' ἑκάστην μὲν οὖν πολιτείαν τῶν εἰρημένων, αἰ ἀμφισβήτησις ἀναιρεῖσι τίνας ἄρχειν δεῖ. τοῖς γὰρ χρείοις διαφέρουσιν ἀλλήλων· οἷον ἡ μὲν, ὅτι διὰ πλουσίων· ἡ δὲ, τῷ διὰ τὴν τῶν ἀσπουδαίων ἀνδρῶν εἶναι. καὶ τὴν ἀνάγκην ἑκάστην τὸν αὐτὸν τρόπον.

γρ. σκοπεῖσθαι μᾶλλον, al. σκοπεῖσθαι μᾶλλον

ἀλλ' ὅμως * σκοπεῖσθαι μᾶλλον ὅταν περὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον καὶ ἐπ' ἀρχῆς χρόνον, πῶς διοριστέον. εἰ δὴ τὸ ἀριθμὸν εἶεν ὀλίγοι πάμπαν οἱ τὴν ἀρετὴν ἔχοντες, πίνα δεῖ διελεῖν [τὸν] τρόπον; ἢ ὅ ὀλίγον πρὸς ὃ ἔργον δεῖ σκοπεῖν, εἰ δυνατοὶ διοικεῖν τὴν πόλιν· ἢ τοσούτους ὃ πλῆθος, ὥστ' εἶναι πόλιν ἐξ αὐτῶν; ἔστι δὲ ἀπορία τις πρὸς ἅπαντας τοὺς διαμφισβητοῦντας περὶ τῆς πολιτικῆς τιμῆς. δόξαιεν γὰρ οὐδὲν λέγειν δίκαιον οἱ διὰ τὸ πλοῦτον ἀξιοῦντες ἄρχειν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ γένος. δῆλον γὰρ, ὡς εἴ τις πάλιν εἰς πλουσιώτερος ἀπάντων ἐστί, * δηλονότι κατὰ τοῦτο δίκαιον τοῦτον ἄρχειν τῶν ἄλλων ἀπάντων· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ εὐγενείᾳ διαφέροντα, τῷ ἀμφισβητοῦντων δι' ἐλευθερίαν. ταὐτὸ δὴ τοῦτ' ἴσως συμβήσεται καὶ περὶ τὰς ἀριστοκρατίας ὅτι τὴν ἀρετῆς. εἰ γάρ τις εἷς ἀμείνων γένοιτο τῶν ἄλλων, τὴν ἐν τῇ πολιτεύματι ἀσπουδαίων ὄντων, τοῦτον εἶναι δεῖ κύριον καὶ ταὐτὸ δίκαιον. οὐκοῦν εἰ καὶ τὸ πλῆθος εἶναί τε δεῖ κύριον, διότι χρείττους εἰσὶ τῶν ὀλίγων, κἂν εἷς, ἢ πλείους μὲν τοῦ ἑνὸς, ἐλάττους δὲ τῶν πολλῶν, χρείττους ὧσι τῶν ἄλλων, τούτους δὴ δίοι κυρίους εἶναι μᾶλλον, ἢ τὸ πλῆθος. πρᾶγμα δὴ ταῦτ' ἔοικε φανερὸν ποιεῖν, ὅτι τούτων τῶν ὅρων οὐδεὶς ὀρθὸς ὅστις, καθ' ὃν ἀξιοῦσιν αὐτοὶ μὲν ἄρχειν, τοὺς δ' ἄλλους ὑπὸ σφῶν ἄρχεσθαι πρέπειν. τὸ γὰρ δὴ τὸ πρὸς τοὺς κατ' ἀρετὴν ἀξιοῦντας κυρίους εἶναι τῶν πολιτευμάτων, ὁμοίως ἂν ἔχοι [πρὸς] τοὺς κατὰ πλοῦτον, ἔχοιεν δὲ λέγειν τὰ πλήθη λόγον τινὰ δίκαιον.

A Similiter igitur dicemus etiã virtutem ambigere. virtutem enim dicimus ad omne genus ſocietatis accommodatam atque vtilem, eſſe iuſtitiam, quam neceſſariò cæteræ ſubſequuntur. Quin & plures cum paucioribus non immeritò contemdant: Nam etiam potentiores, & diuitiores & meliores ſunt, ſi plures ita ſumantur, vt cum paucioribus conferantur. Vtrùm igitur ſi iſti omnes eſſent in vna ciuitate, boni inquam, & diuites, & nobiles, & præterea alia multitudo ciuilis, cõtrouerſia aliqua inter hos & multitudinẽ futura eſt, quos reip- B præeſſe oporteat, nécne? In vnaquaque igitur earũ reip. adminiſtrandæ formarum, quæ antè dictæ ſunt, incontrouerſum iudicium eſt, quos reip. præeſſe oporteat. Illarum enim inter ſe differentia, ex eorum qui dominationem & auctoritatem in ciuitate obtinent, differentia naſcitur: verbi gratia, alia, quòd penes diuites ſumma ſit poteſtas, alia, quòd penes viros bonos & virtute præſtanteis: idemque de vnaquaque aliarum ſentiendum. Verumtamen videamus, cùm vno eodémque tempore hæc præſto ſunt, quomodo ſint definienda. Si igitur C ij qui virtute præditi ſunt, pauci ſint omnino numero, quænam diſtinctio adhibenda queve ratio ineunda eſt? an paucitas ex opere ſpectãda eſt, poſsíntne hi adminiſtrare ciuitatem? an tot numero eſſe debent, vt ex his poſſit conſtare ciuitas? Dubitatio autem quędam eſt in omnibus qui de ciuilibus honoribus ambigũt. Videantur enim nullã iuſtam cauſam afferre, qui ſe propter diuitias imperare poſtulant: itémque qui propter genus. Apparet enim, ſi quis rurſus vnus cæteris omnibus diuitior ſit, propter eandem rationẽ ſcilicet fore vt vnus in D omneis imperium habeat: ſimilitérque ſiquis generis nobilitate excellat, iis imperet qui propter libertatem de imperio ambigũt. Hoc idem autem fortaſſe eueniet, etiam in ea reipubl. adminiſtrandæ forma, in qua optimi viri rerum potiũtur, quæ ariſtocratia dicitur, ſi quis virtute ciuibus aliis antecellat. Nam ſi quis vnus aliorum omnium, qui in adminiſtratione reipubl. boni ſunt, ſit optimus, penes hunc eſſe arbitrium & poteſtatem oportet eodem iure. Ergo ſi etiam penes multitudinem ſummam poteſtatem eſſe oportet, propterea quòd multi plus poſſint, quàm pauci: conſequens eſt, vt, E ſi vnus, aut plures quidem vno, ſed pauciores multis, plus poſſint, quàm alii, penes hos potiùs quàm penes multitudinem, ſummam poteſtatem eſſe oporteat. Hæc igitur omnia videntur planum facere, horum finium & quaſi terminorum nullum eſſe rectum, ex quo ii ſe quidem reipubl. præeſſe & imperare, alios autem omneis ſuo imperio ſubiectos eſſe poſtulant. Nam ad eos qui virtutis nomine poſtulant ſe in republ. adminiſtranda dominatum atque auctoritatem obtinere, ſimiliter & ad eos qui ob diuitias, poſſit plebs & multitudo rationem quandam iuſtam opponere.

Nihil enim obstat quominus interdum multitudo paucis & melior sit, & locupletior, non vt singuli, sed vt conferti & vniuersi. Quocirca etiam ad dubitationem & quæstionem, quam proponunt quidam, licet hoc modo respondendo occurrere. Dubitant enim nonnulli, vtrùm scriptor legis, qui leges optimas ferre velit, in legibus scribendis vtilitatem meliorum, an plurium inueri debeat, cùm id quod dictum est, euenit. rectum autem fortasse sumendum est. Forrasse verò id rectum est, quod ad totius ciuitatis vtilitatem, & ad rem omnium ciuium communem & publicam pertinet. Ciuis porrò est communiter quidem is qui imperandi & parendi est particeps: in vnaquaque autem republ. dissimilis ac diuersus est: in optima verò is qui potestatem habet & consilium cepit parendi & imperandi, proposita sibi vita ex virtute degenda. Si quis autem vnus, aut plures quidem vno, non tamen ita multi, vt iustam ciuitatis magnitudinem explere possint, tantopere aliis antecellant præstantia atque exsuperantia virtutis, vt aliorum omnium neque virtus, neque potentia ciuilis, si sint plures, cum illorum virtute & potentia sit comparanda; sin vnus, cum illius tantùm; non iam hi sunt in partibus ciuitatis numerandi iniuria enim afficientur, si æqualia mereri iudicabuntur, & non ampliora, qui tantopere sint virtute & potentia ciuili inæquales ac superiores. Probabile enim est, eum qui talis sit, Deum quendam esse inter homines. Ex quo intelligere licet, & totam rationem legum ferendarum ad æqualeis & genere & potentia referri ac pertinere. In taleis autem viros legem non esse. Ipsi enim sunt lex. Etenim ridiculus sit, qui conetur in eos leges ferre. dicerent enim fortasse, quod Antisthenes ait leones dixisse, orationem in concione habentibus leporibus, & vt omnes æqualia obtinerent, postulantibus. Quapropter & decernunt ostracismum, id est, exilium decennale, per testam, sine ignominia, ex ciuitates, in quibus populus rerum potitur, propter huiusmodi causam. Hæ enim maximè omnium æqualitatem persequi videntur. Itaque qui videbantur potentia excellere propter diuitias, aut amicorum multitudinem, aut alias aliquas vireis ciuileis, eos exsilio decennali per testæ iactum è patria pellebant, & ad definitum tempus è ciuitate summouebant. Fabulantur autem etiam Argonautas Herculem propter talem causam reliquisse. noluisse enim Argo nauim eum cum aliis vehere, vt longo interuallo cæteros vectores superantem. Quocirca & ij qui tyrannidem consiliúmque, quod dedit Periander Thrasybulo, vituperant, non sunt existimandi simpliciter id rectè reprehendere.

A ἐνδέχ. γὰρ κωλύει ποτὲ τὸ πλῆθος τῶν βέλτιον τῶν ὀλίγων καὶ πλουσιώτερον, οὐχ ὡς καθ' ἕκαστον, ἀλλ' ὡς ἅθροους. ἅμα καὶ περὶ τοῦτο ἀπορίαν, καὶ ζητοῦσί τινες, εὐδιόρθωτον τοῦτον τὸν τόπον ἀπόφασιν. ἀπορήσειε γάρ τις, πότερον τῶν νομοθέτην νομοθετικὸν βουλόμενον πρὸς τοὺς ὀρθοὺς νόμους, πρὸς τὸ τῶν βελτίστων συμφέρον, ἢ πρὸς τὸ τῶν πλείστων, ὅταν συμβαίνῃ τὸ λεχθέν. τὸ μὲν ὀρθὸν λανθάνειον ἴσως· τὸ μὴ

B ἴσως ὀρθὸν, πρὸς τὸ τῆς πόλεως ὅλης συμφέρον, καὶ πρὸς τὸ κοινὸν τῶν πολιτῶν. πολίτης μὲν γὰρ κοινῇ μάλ', ὁ μετέχων τοῦ ἄρχειν καὶ [illegible]σθαι, ὅτι καθ' ἑκάστην μὲν πολιτείαν, ἄλλος· πρὸς μὲν τὴν ἀρίστην, ὁ δυνατὸς καὶ προαιρούμενος ἄρχειν ἢ ἀρχὴν πρὸς τὸν βίον τὸν κατ' ἀρετήν. Εἰ δὲ μὴ ἔστιν εἷς τοσοῦτος διαφέρων κατ' ἀρετὴν ἑτέρους ὁλίγους, ἢ τοὺς πολιτικοὺς δυνάμεις, ὅσῳ πλείους μὲν ἐνὸς, μὲν μέν τι δυνατὸν πλήρωμα συστήσασθαι πόλεως, ὥστε

C μὲν συμβλητέον εἶναι τοῦ ἑνὸς ἄλλων ἀρετὴν πάντων, μηδὲ τὴν δυνάμιν αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν πρὸς τὴν ἐκείνων, εἰ πλείους· εἰ δ' εἷς, τὴν ἐκείνου μόνον· οὐκέτι δοτέον τούτοις μέρος πόλεως.* ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἰσότητος κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τοῦ πολιτικοῦ δυνάμει· ὑπὸ γὰρ τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. αὐτοὶ γάρ εἰσι νόμος. καὶ γὰρ γελοῖος ἂν εἴη νομοθετεῖν ὃς πειρώμενος κατ' αὐτῶν. λέγοιεν γὰρ ἂν ἴσως ἅπερ Ἀντισθένης ἔφη τοῖς λέουσι, δημηγορούντων τῶν δασυπόδων, καὶ ἴσον ἀξιούντων πολίτας εἶναι. ὅτε καὶ πλεῖστον τὸν ὀστρακισμὸν αἱ δημοκρατούμεναι πόλεις, ὅτε τοιαύτην αἰτίαν. αὖται γὰρ δὴ δοκοῦσι διώκειν τὴν ἰσότητα μάλιστα πάντων. ὥστε τοὺς δοκοῦντας ὑπερέχειν δυνάμει ἢ πλούτου, ἢ πολυφιλίας, ἢ ἵνα δήμου πολυανδρίου ἰσχύι, ὑστράκιζον καὶ μεθίστασθαι ἐκ τῆς πόλεως χρόνους ὡρισμένους. μυθολογεῖται δὲ καὶ τοὺς Ἀργοναύτας τὸν Ἡρακλέα καταλιπεῖν διὰ τοιαύτην αἰτίαν. οὐ γὰρ ἐθέλειν αὐτοὺς ἄγειν τὴν Ἀργὼ μετὰ πάντων, ὡς ὑπερβαλλόντα πολὺ τοῖς πλωτῆρσι. διὰ δὲ τοὺς ψόγους τοὺς τυραννίδα καὶ τὴν Περιάνδρου Θρασυβούλῳ συμβουλίαν, οὐκ ἁπλῶς οἰητέον ὀρθῶς ἐπιτιμᾶν.

* ἀδικήσονται γὰρ ἀξιούμενοι τῶν ἴσων, ἰσότητος κατ' ἀρετὴν ὄντες, καὶ τοῦ πολιτικοῦ δυνάμει

* γρ. ἀδικηθήσονται

* γρ. δυνατὸν

φασὶ γὰρ τὸν Περίανδρον εἰπεῖν μὲν οὐδὲν A Aiunt enim, Periandrum nihil illum quidem
πρὸς τὸν πεμφθέντα κήρυκα περὶ τῆς συμ- ei nuntio, qui missus fuerat, de eo quod con-
βουλίας, ἀφαιρεθῶντα δὲ τοὺς ὑπερέχοντας suleretur, respondisse; sed spicas eminenteis
τῶν σταχύων, ὁμαλῶσαι τὸν ἀρούραν· ὅθεν demendo, segetem adæquasse. ex quo cùm
ἀγνοοῦντος μὲν τοῦ κήρυκος τὸ γινόμενον τὴν eius quidem, quod ab illo fieret, causam nun-
αἰτίαν, ἀπαγγείλαντος δὲ Θρασύβουλον, tius ignoraret, id autem quod accidisset, re-
συνιέναι τὸν Θρασύβουλον, ὅτι δεῖ τοὺς ὑ- nunciasset; intellexisse Thrasybulum, viros
περέχοντας ἄνδρας ἀναιρεῖν. τοῦτο γὰρ οὐ μό- egregios & præstanteis de medio esse tollen-
νον συμφέρει τοῖς τυράννοις, οὐδὲ μόνον οἱ dos. Hoc enim non solùm tyrannis expedit,
τύραννοι ποιοῦσιν· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει καὶ περὶ neque hoc tyranni tantùm faciunt, sed simi-
τὰς ὀλιγαρχίας, καὶ τὰς δημοκρατίας. ὁ γὰρ B lis etiam in oligarchiis & democratiis ratio lo-
ὀστρακισμὸς τὸν αὐτὸν ἔχει δύναμιν τρόπον cum habet. Nam ciuium per testam è ciuita-
γρ. κωλύει, mendosè. τινὰ τῶν* κωλυόντων τοὺς ὑπερέχοντας τῶν πο- te pellendorum ratio, (ostracismum appel-
λιτῶν. ὅθεν ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο πολλαχοῦ lant Græci,) idem valet quodammodo, at-
ἔθνη ποιοῦσιν οἱ κύριοι τῆς δυνάμεως οἷον que incidere ac decurtare pennas viris præ-
Ἀθηναῖοι μὲν τοὺς Σαμίους, καὶ Χίους, καὶ stantibus, eósque solum vertere iubere.
Λεσβίους· ἐπεὶ γὰρ θᾶττον ἐγκρατῶς ἔσχον τὴν Idem autem faciunt etiam in ciuitatibus &
ἀρχήν, ἐταπείνωσαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς σύμ- gentibus ij penes quos summa est potestas:
πάντας· ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς Μήδους καὶ exempli gratia, Athenienses, in Samiis &
Βαβυλωνίους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς τὰ φρονήμα- Chiis & Lesbiis. Nam vbi primùm imperij
τισμένους, διὰ τὸ γενέσθαι ποτ' ἐπ' ἀρχῆς, compotes fuerunt, præter conuentiones, eos
ἐπέκοψε πολλάκις. τὸ δὴ βουλόμενον καθόλου περὶ πάσας ὀρθὰς τὰς πολιτείας, καὶ τὰς humileis reddiderunt ac depresserunt. Iam
ὀρθάς. αἱ μὲν γὰρ παρεκβεβηκυῖαι, περὶ τὸ rex Persarum, Medis & Babyloniis, & non-
ἴδιον ἀποσκοποῦσαι τοῦτο δρῶσιν· ἃ μὲν nullis aliis, iis qui maiores spiritus gerebant,
ἀλλὰ περὶ τὰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ἐπισκοποῦ- eo quòd aliquando imperium obtinuissent,
σας, τὸν αὐτὸν ἔχει τρόπον. δῆλον δὴ τοῦτο καὶ C sæpenumero viribus imminuit atque amputauit.
ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ ἐπιστημῶν. οὔτε γὰρ Quæstio autem à nobis posita vniuersè ad om-
γραφὰς ἐάσειεν ἂν τὸν ὑποδήματα πόδα neis reipublicæ administrandæ formas, etiam
τὸ συμμετρίας ἔχον τὸ ζῶον, οὐδ' εἰ ἄλλο- rectas, pertinet. Nam eæ sanè quæ à rectis de-
φέρει τὸ καλλος· οὔτε ναυπηγὸς πρῶμναν, flexerunt ac deerrarunt, vtilitatem priuatam
ἢ τὴν ἄλλην μοῖραν τῆς νεὼς· οὐδὲ χορο- spectantes hoc agunt: verumtamen in iis quæ
διδάσκαλος μεῖζον καὶ κάλλιον φθέγξεσθαι vtilitatem reip. intuentur, eodem modo se res
τοῦ χορηγοῦ τὸν χορὸν ἐάσει συγχορεύειν. habet. Licet autem hoc intelligere etiam in
ὥστε διὰ τοῦτο μὲν οὐδὲν κωλύει τοῖς μο- aliis artibus ac scientiis. nam neque pictor,
ναρχοῖς συμφωνεῖν ταῖς πόλεσιν, εἰ τῆς οἰ- animalis pedem esse maiorem sinat, quàm
κείας ἀρχῆς ὠφελίμου ταῖς πόλεσιν οὔσης, partium inter se commensus & conuenientia
τοῦτο δρᾶσι. δεῖ δ' αὖ τὰς ὁμολογουμένας postulat, ne si pulchritudine quidem excellat:
ὑπεροχὰς, ἔχει τι δίκαιον πολιτικὸν ὁ λό- D neque nauium opifex puppim, aliámve nauis
γος ὁ περὶ τὸ ὀστρακισμόν. βέλτιον μὲν οὖν partem reliquis iusto maiorem esse patiatur:
γρ. ἐξαρχῆς τὸν νομοθέτην ἐξ* ἀρχῆς οὕτω συστῆσαι τὴν E neque chori magister eum qui vocis sonum
πολιτείαν, ὥστε μὴ δεῖσθαι τοιαύτης ἰατρείας· maiorem & meliorem, quàm chorus vniuer-
γρ. διὰ τύχης ἢ εἰ πλοῦς συμβῇ, πειρᾶσθαι τοιούτῳ τινὶ διορθώματι διορθοῦν. ὅπερ δέον sus edat, in chorum recipiat, & cum eo salta-
* δεύτερος δ' πλοῦς, εἰ συμβῇ, πειρᾶσθαι τοιούτῳ τινὶ διορθώματι διορθοῦν. re & cantare sinat. Itaque nihil obstat quo-
ἐγίνετο περὶ τὰς πόλεις. οὐ γὰρ ἔβλεπον πρὸς minus principes soli imperantes, quos monar-
τὸ τῆς πολιτείας τὴν οἰκείας συμφέρον, ἀλλὰ chos appellant Græci, hac quidem de causa,
στασιαστικῶς ἐχρῶντο τοῖς ὀστρακισμοῖς. ἐπὶ cum ciuitatibus concordent & concinant, si,
μὲν οὖν ταῖς παρεκβεβηκυίαις πολιτείαις, cum proprium eorum imperium ciuitatibus
ὅτι μὲν ἰδίᾳ συμφέρει καὶ δίκαιόν ἐστι, φανερόν· vtile sit, hoc faciant. Quocirca in excellentiis
ἴσως δ' καὶ ὅτι οὐχ ἁπλῶς δίκαιον, ἀλλὰ τοῦτο incontrouersis, & de quibus inter omneis con-
uenit, ciuile quoddam ius habet ostracismi ra-
tio. Præstat igitur latorem quidem legis statim
ab initio, reipublicæ administrandæ formam
ita concinnare, vt non egeat tali remedio: sin
fortè euenerit, secunda nauigatio est, tali qua-
dam medicina adhibita sanare conari. Quod
in ciuitatibus non fiebat. non enim suæ reip.
administrandæ formæ vtilitatem spectabant,
sed seditiosè ostracismis vtebantur. In reip.
igitur administrandæ formis, quæ à rectis de-
flexerunt, hoc priuatim expedire & iustum es-
se, perspicuum est. Fortasse verò etiã non sim-
pliciter esse iustum, ne hoc quidẽ obscurũ est.

Sed in optima reip. administrandæ forma multam habet dubitationem ad explicandum difficilem, non si sit in aliquo aliorum bonorum excellentia, (verbi gratia, virium, & diuitiarum, & amicorum multitudinis,) sed si quis existiterit, qui virtute aliis præstet, quid sit opus facto. Non enim iam dixerint talem virum esse exigendum, atque è patria exterminandum: neque verò tali viro imperandum. Simile enim fuerit atque si imperia patientes se Ioui imperare postularent. Reliquum igitur est, (quod videtur ita comparatum esse natura,) vt omnes huic vltrò pareant, ac libenter: & quidem ita, vt tales viri in ciuitatibus sint perpetui reges.

φανερόν. ἀλλ' ὅτι τ' ἀείστης πολιτείας ἔχη πολλὴν ἀπορίαν, ὁ χρὴ τῶν ἀλλων ἀγαθῶν τὴν ὑπαρχὴν, οἷς ἰσχύος τε πλούτου, καὶ πολυφιλίας· ἀλλά τις ἡμῖν ἅμα φέρων κατ' ἀρετὴν, ἢ χρὴ ποιεῖν. οὐ γὰρ δὴ φαῖεν ἂν δεῖν ἐκβάλλειν τε μεθιστάναι τὸν τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄρχειγε τῶν τοιούτου. πάντα πλησίον γὰρ καὶ εἰ τῶν Διὸς ἄρχειν ἀξιοῖεν, μειζόντως τὰς ἀρχάς. λείπεται τοίνυν, ὅσπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως· ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους ἐν ταῖς πόλεσιν.

CAPVT XIV.

Reipublicæ regiæ species enarrat.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Βασιλείας εἴδη τε παρα τὸν ἀριθμὸν διορισμός. εἰς ὅτι τέλος ὃ πάμπολυ εἶδος τοῦτο ἐστιν.

FOrtasse autem his expositis aliò transire, & de regno considerare verum est. Hanc enim reip. administrandæ formam in rectis numerandam esse dicimus. Videndum autem est, vtrùm expediat & ciuitati & regioni, in qua futurum est vt omnes bene & beatè viuãt, regis imperio parêre, an alia aliqua potius reip. administrandæ forma vti: an aliquibus regali imperio parêre conducat, aliquibus non conducat. Sed primum diuisio ac distinctio regnorum facienda est, videndúmque vtrum eorum genus vnum sit, an plura genera diuersa. Facile igitur hoc quidem est intelligere, complura esse regnorum genera, neque omnium imperij modum esse vnum. Reip. enim administrandæ forma, qua vtuntur Lacedæmonij, videtur illa quidem esse regnum, maximè regnorum eorum quæ legitima sunt: verum penes regem non est summa rerum omnium potestas, sed vbi extra fineis Lacedæmonios prodierit, dux & princeps est eorum quæ ad bellum pertinent: præterea res diuinæ regibus mandatæ sunt. Hoc igitur regnum instar est imperij militaris, eius quod obtinent belli duces summa potestate præditi: eiúsque perpetui. Necis enim potestatem non habet, nisi in quodam regno: quemadmodum apud antiquos in bellicis expeditionibus, lege ea quæ est in manibus & armis posita. Quod declarat Homerus. Agamemnon enim male dicta & contumelias verborum patienter audiebat in concionibus: extra concionem autem etiam necandi potestatem liberam atque integram habebat. sic enim ait:

Quem longè à pugna ad naueis discedere cernam,
Non tamen ille ideo volucreis fugisse canésque
Se putet. & alibi:
Mortis mi penes arbitrium est, & summa potestas.

ΙΣΩΣ δὲ καλῶς ἔχει μὴ τοῖς εἰρημένοις λόγοις μεταβαίνειν καὶ σκέψασθαι περὶ βασιλείας. φαμὲν γὰρ τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν μίαν εἶναι ταύτην. σκεπτέον δὲ πότερον συμφέρῃ τῇ μελλούσῃ καλῶς οἰκήσεσθαι καὶ πόλει καὶ χώρᾳ, βασιλεύεσθαι, ἢ οὔ, ἀλλ' ἄλλῃ τις πολιτεία μᾶλλον· ἢ τισὶ μὲν συμφέρῃ, τισὶ δ' οὐ συμφέρῃ. δεῖ δὲ πρῶτον διελέσθαι, πότερον ἓν γένος ἐστὶν αὐτῆς, ἢ πλείους ἔχει διαφοράς. ῥᾴδιον δὲ τοῦτό γε καταμαθεῖν, ὅτι πλείω τὰ γένη ἐνέχει, καὶ τῆς ἀρχῆς ὁ τρόπος ἐστὶν οὐχ εἷς πασῶν. εἰ γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ πολιτείᾳ, δοκεῖ μὲν εἶναι βασιλεία μάλιστα τῶν κατὰ νόμον· οὐκ ἔστι δὲ κυρία πάντων· ἀλλ' ὅταν ἐξέλθῃ * τὴν χώραν, ἡγεμὼν ἐστὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀποδέδοται τοῖς βασιλεῦσιν. αὕτη μὲν οὖν ἡ βασιλεία, οἷον στρατηγία τις ἀϊδιόκρατωρ, καὶ αἰδίου ἐστί. κτεῖναι γὰρ οὐ κύριος, εἰ μὴ ἐν τινι βασιλείᾳ, καθάπερ ὅτι τῶν ἀρχαίων ἐν ταῖς πολεμικαῖς ἐξόδοις * ἐν χερσὶ νόμος. διὸ καὶ ὁ Ὅμηρος ὁ γὰρ * Ἀγαμέμνων κακῶς μὲν ἀκούων ἠνείχετο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐξελθόντων δ'; καὶ κτεῖναι κύριος ἦν. λέγει γοῦν,

Οὐ δὲ κ' ἐγὼν ἀπονόσφι μάχης, --ἢ οἵ Ἰλιάδ. α. βι.
Ἀρκιον ἑσπέσθαι Φυγέειν κύνας, ἠδ' οἰωνούς.

Παρ' γὰρ ἐμοὶ θάνατος. Ἰλιάδ. β.

Vide Victor.

Victorius Variar. l. 36. c. 12.

ἓν μὲν οὖν τοῦτ' εἶδος βασιλείας, στρατη- A
γία ἀϊδιὸς βίου. τούτων δὲ αἱ μὲν, κατὰ γέ-
νος εἰσὶν· αἱ δὲ, αἱρεταί. παρὰ ταύτην
δὲ ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἷαι παρ'
οἷσις εἰσὶ βασιλεῖαι τῶν βαρβάρων. ἔ-
χουσι δὲ αὗται τὴν δύναμιν πᾶσαν παρα-
πλησίαν τυραννικῇ· εἰσὶ δ' ὅμως κατὰ
νόμον, καὶ πατρικαί. διὸ γὰρ ὃ δουλικώ-
τεροι τῶν κατὰ φύσιν, οἱ μὲν βάρβαροι
τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ πρὸς τὴν Ἀσίαν, τῶν
πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἀνεκτῶς φέρουσι τὴν B
δεσποτικὴν ἀρχήν, οὐδὲν δυσχεραίνον-
τες. τυραννικαὶ μὲν οὖν διὰ ταῦτ' εἰσὶν
γρ. πάντων εἰσὶν· ἀσφαλὴς δὲ διὰ τὸ * πατρικὰς εἶ-
νόμον εἶ) καὶ διὰ φυλακὴν δὲ βασιλικὴν καὶ
οὐ τυραννικήν, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. οἱ
μὲν γὰρ πολῖται, φυλάττουσιν ὅπλοις, τοὺς βα-
σιλέας τοὺς δὲ τυράννους, ξενικόν. οἱ μὲν γὰρ,
κατὰ νόμον, καὶ ἑκόντων οἱ δ', ἀκόντων
ἀρχουσιν. ὥσθ' οἱ μὲν περὶ τὸν πολίτην·
οἱ δ', ὅπως τοὺς πολίτας ἔχωσι τὴν φυλα- C
κήν. δύο μὲν οὖν εἴδη ταύτης μοναρχίας·
ἕτερον δ', ὅπερ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλ-
λησιν, οὓς καλοῦσιν Αἰσυμνήτας. ἔστι δὲ
τοῦτ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, αἱρετὴ τυραν-
νίς· διαφέρουσι δὲ τῆς βαρβαρικῆς,
οὐ τῷ μὴ κατὰ νόμον, ἀλλὰ τῷ μὴ πά-
τριος εἶ) μόνον. ἦρχον δ' οἱ μὲν διὰ βίου
τὸν ἀρχὴν ταύτην· οἱ δὲ, μέχρι τινῶν
ὡρισμένων χρόνων ἢ πραγμάτων· οἷ εἵλον-
το ποτὲ Μιτυληναῖοι Πιττακὸν πρὸς τοὺς D
φυγάδας, ὧν προῆρχε καὶ Ἀντιμενίδης
ὁ Ἀλκαῖος ὁ ποιητής. δηλοῖ δ' Ἀλκαῖος,
ὅτι τύραννον εἵλοντο τὸν Πιττακὸν, ἐν τινι
τῶν σκολιῶν * μέλῳ. ὀνειδίζει γὰρ ὅτι τὸν
κακοπάτριδα Πιττακὸν πόλεως ἐσθλὰ
λέγουσι βαρυδαίμονες ἐξαίνυτο τύραννον,
μέγ' ἐπαινέοντες ἀοιδοί. ἔστιν μὲν οὖν
εἴδη τε καὶ τρόπω, ἀρχὴ μὲν ὅτι τυραννικὴ
τις εἶ), δεσποτικὴ δὲ ἧς ὅ αἱρεταὶ, καὶ ἑκόν-
των, βασιλική. τέταρτον δ' εἶδος μοναρ- E
χίας βασιλικῆς, αἱ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρό-
γρ. πάντων νους ἐκούσαί τε καὶ * πατρίαι γιγνόμεναι
κατὰ νόμον. διὰ γὰρ ὃ τοὺς εὐεργέτας λαὸς ἐκ
πλήθους διέφερέ τις κατὰ τέχνας ἢ πόλεμον, ἢ
διὰ ὃ συνάγαγεν, ἢ γεῖσιν χώραν, ἐκόν-
Scrib. βα- των * βασιλεὺς ἐκόντων, καὶ τοῖς ἀθα-
σιλῆων νατιζουσιν πάτριοι. κύριοι δ' ἦσαν τε
καὶ πολέμου ἡγεμονίας, καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι
μὴ ἱερατικαί· καὶ ἔτι τούτοις, τὰς δίκας

A Hoc igitur vnum regni genus est, imperium belli per totam vitam. Atque horum alia sunt hæreditaria, & quasi gentilia: alia optiua, & populorum arbitrio ac suffragio mandari solita. Aliud est præter hoc monarchiæ genus, cuiusmodi regna sunt apud nonnullos barbaros. habent autem hæc omnia vim & potestatem tyrannico imperio persimilem ac finitimam: verumtamen legi sunt consentanea & paterna. Nam propterea quòd & barbari moribus sunt seruilioribus quàm Græci, & Asiani quàm Europæi, herile imB perium perferunt, neque hoc vlla ex parte ægrè ferunt. Sunt igitur hæc regna, tyrannica, propter talem causam: & tamen stabilia ac tuta: tum quia sunt patria atque auita, tum quia legitima. Et verò custodia, regia est, non tyrannica, propter eandem causam. Reges enim septi & stipati sunt armis ciuium; tyranni, externorum. Illi enim ex lege, & hominibus sponte parentibus: hi præter legem & inuitis imperant. Itaque illi quidem à ciuibus acceptam, hi autem in ciueis comparatam habent corporis custodiam. Duo igitur sunt hæc monarchiarum genera. C Aliud porrò est, quod apud priscos Græcos vigebat, quos Æsymnetas appellant. Est autem hoc monarchiæ genus plenè tyrannis optiua, seu suffragio & consensu populi delata: quæ à barbarica tyrannide differt, non eo quòd non sit legi consentanea, sed eo tantùm quòd non sit auita neque patria. Hoc autem imperium obtinebant alij per omnem vitam, alij vsque ad præfinita tempora, & ad certas res gerendas: verbi gratia, optarunt ac legerunt quondam Mitylenæi Pittacum adD uersùs exsules, quorum duces erant Antimenides & Alcæus poëta. Declarat autem Alcæus in quodam obliquo carmine (scholion Græci nominant) Pittacum à Mitylenæis tyrannum esse sumptum. eis enim vitio vertit, quòd Pittacum in humili & misera patria natum, lentæ, & infelicis ciuitatis tyrannum crearint, congregati eum laudibus in cœlum ferentes. Hę igitur monarchię & sunt & erant, propterea quia sunt tyrannicæ, heriles, & dominorum propriæ: sed quia sunt optiuæ, populique suffragio deferuntur, & quia in voluntarios vsurpantur, regales. Quartum autem genus monarchiæ regalis complectitur illas E quæ temporibus heroicis floruerunt, quibus populi sponte sua parebant, quæque erant auitæ, & patriæ, & legitimæ. Quia enim primi de multitudine bene meriti fuissent, vel tradendis artibus vel bellis gerendis, aut quia dispersos congregassent, aut quia solũ agrúmq; præbuissent, reges à voluntariis creabantur, regnúmq;, quod obtinuerant, suis liberis ac posteris tradebant. Erat autem penes eos & imperij belliei, & sacrificiorum, quæ modò ad sacerdotum parteis non pertinebant, arbitrium ac potestas: tum præterea controuersias diseeptabant.

Hoc autem faciebant alij iurati, alij iniurati. Iusiurandum porrò erat sceptri sublatio. Reges igitur, qui priscis temporibus fuerunt, & res vrbanas, & eas quæ agri finibus continebantur, & eas quæ extra fineis imperij patebant, perpetuò moderabantur, atque administrabant. Posteriùs autem partem earum sponte sua dimittentibus regibus, partem plebe detrahente, in aliis quidem ciuitatibus sacrificia dumtaxat regibus relicta sunt: in eis verò, in quibus meritò regnum appellari poterat, extra regni fineis rei militaris dumtaxat principatum obtinebant. Regni igitur hæc sunt genera, quatuor numero: vnum quod viguit heroicis temporibus: hoc autem in eos quidem valebat, qui sponte sua imperio parebant; sed ad res certas ac præfinitas. Rex enim erat imperator, & iudex, & rerum diuinarum dominus atque arbiter. Secundum barbaricum: hoc autem gentile imperium est, herile, legitimum. Tertium quod Æsymnetiam nominant: hoc autem est tyrannis, in optione & suffragatione populi posita. Quartum est Laconicum: hoc autem est, vt simpliciter & paucis verbis dicam, imperium militare perpetuum. Hæc igitur hoc modo inter se differunt. Quintum autem regni genus est, cùm penes vnum omnium rerum potestas, (quemadmodum vnaquæque gens & vnaquæque ciuitas, reipubl. compos & domina est,) quod regnum rei familiaris administrandæ rationem descriptione & ordine imitetur. Quemadmodum enim rei familiaris tuendæ procuratio, regnum quoddam domus est: sic regnum, ciuitatis & gentis vnius aut plurium tuendarum atque administrandarum ratio est.

A ἐκεῖνον. τῦτο δ' ἐποίουν, οἱ μὲν, οὐκ ὀμνύοντες· οἱ δ', ὀμνύοντες· ὁ δὲ ὅρκος ἦν τῦ σκήπτρου ἐπαναίρεσις. οἱ μὲν οὖν ὅτι τῶν ἀρχαίων χρόνων, καὶ τὰ κῦ πόλιν, καὶ τὰ ἔνδημα, & τὰ ὑπερόρια, συνεχῶς ἦρχον· ὕστερον δὲ, τὰ μὲν αὐτῶν παριέντων τῶν βασιλέων, τὰ δὲ τῶν ὄχλων ἀφαιρουμένων, ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι θυσίαι κατελείφθησαν τοῖς βασιλεῦσι μόνον· ὅπου δ' ἄξιον εἰπεῖν ἐστὶ βασιλείαν, ἐν

B τοῖς ὑπορείοις τῶν πολεμικῶν τιμὴ ἡγεμονίας μόνον εἶχον. Βασιλείας μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, τέτταρα τὸν ἀριθμόν· μία μὲν, ἡ παρὰ τοῖς ἡρωϊκοῖς χρόνοις· αὕτη δ' ἦν ἐκόντων μὲν, ὡρισμένοις δ' ὡρισμένοις· κρατητὴς γὰρ ἦν ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος· δευτέρα δὲ, ἡ βαρβαρική. αὕτη δ' ἐστὶν ἐκ νόμων ἀρχὴ δεσποτικὴ κατὰ νόμον· τρίτη δὲ, ἡ αἰσυμνητεία καλουμένη· αὕτη δ' ἐστὶν

C αἱρετὴ τυραννίς· τετάρτη δὲ, ἡ Λακωνική, τούτων· αὕτη δ' ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς, στρατηγία κατὰ γένος ἀίδιος. αὗται μὲν οὖν τῶν τρόπων διαφέρουσιν ἀλλήλων. πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας, ὅταν ἡ πάντων κύριος εἷς ὢν, ὥσπερ ἔθνος ἕκαστον ἔθνος, & πόλις ἑκάστη, τῶν κοινῶν, τετάχθαι κατὰ τὴν οἰκονομικήν. ὥσπερ γὰρ ἡ οἰκονομικὴ βασιλεία τις οἰκίας ἐστὶν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως, καὶ ἔθνους ἑνὸς, ἢ πλείονος, οἰκονομία.

D

CAPVT XV.

Vtrùm regnum vniuersim inter bonas Reip. formas connumerari debeat.

DVo autẽ ferè sunt regni genera, vt dicam quod sentio, de quib⁹ considerandũ sit: hoc, & Laconicũ. Alia enim si non omnia, at certè multa inter hęc sunt interiecta. Nam vel pauciorũ rerum penes reges est potestas, quam in regno integro, & suis omnibus numeris absoluto: aut plurium quàm in Laconico. Quare in duob. propemodũ omnis quęstio posita est: quorũ vnũ est, vtrùm expediat ciuitatibus, imperatorẽ, seu belli ducem, esse perpetuum: & hunc vtrùm ex stirpe & genere, an ex omnibus pro sua cuiusque dignitate ac virtute: an non expediat. Alterum, vtrùm vtile sit penes vnum rerum omnium esse potestatem, nécne. De tali igitur belli imperio considerare, ad legum rationem potiùs quàm ad aliquam reip. administrandę formam pertinet. In omnibus enim reip. administrandæ formis hoc fieri potest. Quare in præsens hoc omittamus.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ἀπορίαι πολλαὶ, περὶ βασιλείας, καὶ τῶν ἕνα ἄρχειν.

ΣΧεδὸν δὲ δύο ἐστὶν, ὡς εἰπεῖν, εἴδη βασιλείας, περὶ ὧν σκεπτέον, αὕτη τε, καὶ ἡ Λακωνική. τὰ γὰρ μεταξὺ πολλαὶ, μεταξὺ τούτων εἰσίν. ἐλαττόνων μὲν γὰρ κύριοί τ' παμβασιλείας, πλεόνων δ' εἰσὶ τ' Λακωνικῆς, ὥστε τὸ σκέμμα περὶ δυοῖν ἐστιν. ἓν μὲν, πότερον συμφέρει τοῖς πόλεσι στρατηγὸν ἀίδιον εἶναι, καὶ τοῦτον ἢ κατ' ἀ-

E ἢ κατ' ἀ-ριστίνδην.

ἢ κατὰ μέρος, ἢ μὴ συμφέρει· ἓν δὲ πότερον ἕνα συμφέρει κύριον εἶναι πάντων, ἢ μὴ συμφέρει. ὅτι μὲν οὖν περὶ τοιαύτης στρατηγίας ἔστι σκοπεῖν, νόμων ἕνεκα μᾶλλον εἴδους, ἢ πολιτείας. ἐν ἁπάσαις γὰρ ἐνδέχεται γίνεσθαι τοῦτο ταῖς πολιτείαις· ὥστ' ἀφείσθω τοῦτο

Quidam, ἐν σφίσι.

πολιτείαν. ὁ δὲ λοιπὸς τρόπος τῆς βασιλείας, [πολιτείας] εἶδός ἐστιν. ὥστε περὶ τούτου δεῖ θεωρῆσαι, καὶ ταῖς ἀπορίαις ἐπιδραμεῖν ταῖς ἐνούσαις. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς ζητήσεως αὕτη, πότερον συμφέρει μᾶλλον ἢ ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων. δοκοῦσι δὲ τοῖς νομίζουσι συμφέρειν βασιλεύεσθαι, ὅτι καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγουσιν, ἀλλ' οὐ περὶ τὰ συμπίπτοντα ὁτιοῦν τιθέασιν. ὥστε ἐν ἰατρικῇ τὸ κατὰ γράμματα ἄρχειν, ἁλίσκεσθαι· καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μὴ τὸν * τετάρτημερον κινεῖν ἕξεσι τοῖς ἰατροῖς· ἐὰν δὲ πρότερον, ἐπὶ τῷ αὐτῷ κινδυνεύειν. φανερὸν τοίνυν ὡς ὀρθὸν ἔσται τὸ κατὰ γράμματα τοὺς νόμους, ἀρίστην πολιτείαν, ἀφελεῖν τοῦτον αἰτίαν. ἀλλὰ μὴν κἀκεῖνον δεῖ τὸν ἄρχοντα τὸν λόγον τὸν καθόλου τοῖς ἄρχεσι χρήσιμον δ', ᾧ μὴ πάρεστι τὸ παθητικὸν ὅλως, ἢ ᾧ συμφυές. ὃ μὲν οὖν νόμος τοῦτο ἂν οὐκ ἔχοι· ψυχὴ δ' ἀνθρωπίνη ἁπάσης τοῦτ' ἔχει πάσης. ἀλλ' ἴσως ἂν φαίη τις, ὡς αἱρησόμεθα τοῦτον βουλεύσασθαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστα κάλλιον. ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαῖον νομοθέτην εἶναι, δῆλον, καὶ τίνας νόμους, ἀλλὰ μὴ κυρίους, ἢ πρὸς ἁπάντων· ἐπεὶ περὶ τῶν γ' ἄλλων εἶναι δεῖ * κυρίους, ὅσα μὴ δύναται τὸν νόμον κρίνειν, ἢ ὅλως, ἢ εὖ. πότερον δὲ εἷς τὸν ἄριστον δεῖ ἄρχειν, ἢ πολλοὺς; καὶ βουλεύοντας, καὶ κρίνοντας· αὐτὰ δ' ἀναγκαῖόν ἐστι πᾶσαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον. καθ' ἕνα μὲν οὖν συμβαλλόμενος ὀλιγωρήσειεν ἄν τις χείρων. ἀλλ' ἔστιν ἡ πόλις ἐκ πολλῶν, * ὥσπερ ἑστίασις συμφορητὸς καλλίων μιᾶς καὶ ἁπλῆς. διὰ τοῦτο καὶ * κρίνει ἄμεινον ὄχλος πολλὰ ἢ εἷς ὀλιγωρῶν. ἔτι μᾶλλον ἀδιάφθορον τὸ πολύ· καθάπερ ὕδωρ τὸ πλεῖον, οὕτω καὶ ὁ πλῆθος τῶν ὀλίγων ἀδιαφθορώτερον· τῷ δ' ἑνὸς ὑπ' ὀργῆς κεκινημένου, ἢ ἄλλου ἐπίσης παθόντος τοιούτου, ἀναίρεσιν διεφθάρθαι τὸ κρεῖττον· ἐκ δ' ἁπάντων ἅμα πάντας ὀργισθῆναι καὶ ἁμαρτεῖν. ἔτι δὲ ὁ πλῆθος εἰ ἐλεύθερον, μοναδικὸν ἂν εἴη τὸ νόμον ποιεῖν, ἀλλ' ἢ περὶ ὧν ἐνδέχεται λείπειν αἰσχρὸν αὐτόν. εἰ δὲ δὴ τοῦτο μὲν ῥᾴδιον ἐν πολλοῖς, ἀλλ' εἰ πλείους εἶεν ἀγαθοὶ καὶ ἄνδρες καὶ πολῖται, πότερον εἷς ἀδιαφθορώτερος ἔσται, ἢ μᾶλλον οἱ πλείους μὲν τῷ ἀριθμῷ, ἀγαθοὶ δὲ πάντες;

Infrà, c. 16.

γρ. κρίνει Mercurialis, Variar. l. 2. c. 18.

Scprà, c. 11

γρ. κρίνει ἀμείνων

A Alter autē reliquus regni modus, reip. administrādæ genus est. Itaque de hoc considerandum est, & dubitationes ad explicandū difficiles, quæ in eo insunt, percurrendæ ac pertractādæ sunt. Caput autem & principium quæstionis est hoc: vtrùm vtilius sit ab vno optimo viro ciuitatem seu gentem gubernari, an ab optimis legibus. Qui arbitrantur ciuitatibus expedire à rege gubernari, ij existimant legem vniuersè tantùm de rebus loqui, & non accōmodatè ad ea quæ eueniunt, iubere. Itaque in quauis arte, ex iis quæ scripta sunt, imperare, B stultum esse. Et in Ægypto post diem quartum mouere licet medicis quòd si ante id tempus medicinam facere conentur, suo periculo faciunt. Perspicuum igitur est, non esse illam optimam reipubl. administrādæ formam, quæ literas & leges sequitur propter eandem causam: verumtamen etiam vniuersa illa ratio iis qui ciuitates moderantur, suppetere debet. Melius autem est id in quo nulli insunt animorum motus atque affectus, quàm id cum quo vnà nati sunt. At lex quidem omni affectu vacat: animus autem humanus omnis necessariò perturbationibus concitatur. Sed fortasse dixerit aliquis, virum bonum, pro eo quòd affectibus non careat, de rebus singularibus meliùs cōsultaturum, quàm leges. Necesse igitur esse, eum latorem legum esse, & leges esse scriptas, in promptu est, non tamen ratas, qua ex parte à recto aberrāt ac deflectunt: (nam quod ad alia attinet, in eis oportet esse ratas ac stabileis:) in iis igitur rebus non debent esse ratæ, quas lex non potest diiudicare ac decidere, aut omnino, aut bene. Sed vtrum vnum virum optimum, an omneis, aut multos, imperare oportet? Nam etiam nunc in vnum coacti & congregati disceptant & consultant, & iudicant. Omnia autem hæc iudicia, sunt de rebus singularibus. Vnusquisque igitur per se, quisquis fuerit, si cūm multis comparetur, fortasse detetior est. At ciuitas ex multis constat, eóque pluris est: quemadmodum conuiuij apparatus multiplex, & in quem multi symbolam contulerunt, elegantior ac splendidior est, quàm vnus & simplex. Iccirco multa meliùs iudicat hominum cœtus, quàm vnus quisquis sit. Præterea tutior ac munitior est à periculo corruptionis; multitudo: & quemadmodum vberior aqua minùs facilè corrumpi potest, sic & multitudo paucitate incorruptior est: Iam verò vno ab ira, aut ab aliqua alia tali animi perturbatione superato atq; occupato, iudicium corruptum sit necesse est. Illic autem magni negotij est, omneis iratos esse, & peccare. Fingamus autem esse multitudinem ciuium liberorum, qui nihil agant præter legem, nisi quibus de rebus ei aliquid deesse, necesse est. Quòd si hoc non est facile reperire in multis: attamen si plures sint boni & viri, & ciues, vtrùm vnus, idémque princeps & reipublicæ moderator, incorruptior atque integrior est: an potiùs plures quidem numero, boni autem omnes?

An perſpicuè plures? At hi quidem diſſident, & diſcordant inter ſe: vnus autem diſſidere non poteſt. Verùm huic rei fortaſſe opponendum eſt, viros bonos, & eos, quorum animus integer ac ſanus eſt, eſſe inſtar vnius illius. Si igitur plurium quidem imperium, eorúmque omnium bonorum virorum, optimatium poteſtatem ſeu ariſtocratiam eſſe ſtatuere oportet: vnius autem viri boni, regnum: optabilius quiddam ſit ciuitatibus ariſtocratia, ſeu optimatium poteſtas, quàm regnum, ſiue cum poteſtate ſiue ſine poteſtate ſit imperium, ſi pluresitem viros bonos ſumere liceat: ac iccirco fortaſſe ſub regibus antea viuebant, quia ratò reperire licebat viros plures longè cæteris virtute præſtanteis, præſertim cùm etiam tunc in paruis vrbibus habitarent. Præterea verò ob beneficentiam reges creabant: quod virorum bonorum opus ac munus eſt. Poſteaquam verò multi virtute ſimiles exiſtere cœperunt, ferre iam regum dominatum non potuerunt, ſed commune quiddam quæſiuerunt, & reip. adminiſtrandæ formam inſtituerunt. Vbi autem deteriores effecti quæſtum è repub. facere cœperunt, hinc probabile eſt eſſe nata paucorum imperia. Fecit enim ea res vt diuitiæ eſſent in precio & honore. Ex his autem in tyrannidas primùm migrauerunt: ex tyrannidibus verò in democratiam, ſeu populi poteſtatem. Nam cùm propter turpis lucri ſtudium remp. ſemper ad pauciores redigerent, multitudinem robuſtiorem ac validiorem reddiderunt, ita vt ea in tyrannum inuaſerit, impetúmque fecerit, populique poteſtates ſeu democratiæ natæ ſint. Poſteaquam autem accidit vt ciuitates amplificatæ atque auctæ ſint; fortaſſe ne facile quidem eſt aliam exiſtere reip. adminiſtrandæ formam, quàm populi potentiam. Si quis autem in ciuitatibus optimum eſſe ſtatuat à regibus gubernari, quid fiet eorum filiis? an etiam genus ac ſobolem regnare oportet? Atqui ſi naſcentur filij patri diſſimiles ac degeneres, pernicioſum eſt eos regnare. At non relinquet rex taleis filios regni ſucceſſores, cùm ſit in eius poteſtate poſitum hoc facere? At hoc non iam facile eſt ei credere. Difficile enim eſt, & maioris virtutis, quàm capere poſſit humana natura. Ineſt autem etiam in hoc dubitatio ad explicandum difficilis, quod ad potentiam regiam attiner, verùm eum, qui regnaturus eſt, aliqua vi ſuccinctum ac ſeptum eſſe oporteat: qua poterit imperium reſpuentibus, & obtemperare recuſantibus, vim afferre: aut quomodo ei imperium adminiſtrare liceat. Nam etiamſi penes eum ſumma ſit poteſtas ex lege, nihilque ſua voluntate aut libidine præter legem agat, potentia tamen, qua leges cuſtodiat & ſacroſanctas conſeruet, ei ſuppetat neceſſe eſt. Fortaſſe igitur, quod ad talem regem attiner, non eſt difficile hanc quæſtionem definire.

A ἢ δῆλον ὡς οἱ πλείους; ἀλλ' οἱ μὲν, * στασιάζουσιν· ὁ δὲ εἷς, ἀστασίαστος. ἀλλὰ τοῖς τοῦτ' ἀμφιβητεῖσθαι ἴσως, ὅτι σπουδαῖοι πλὼ ψυχλὼ, ὥσπερ κἀκεῖνος ὁ εἷς. εἰ δὲ πλὼ μὲν τῷ πλείονι ἀρχλὼ, ἀγαθῶν δ' ἀνδρῶν πόντων ἀριστοκρατίαν θετέον, πλὼ δὲ τῷ εἷς, βασιλείαν, αἱρετώτερον αὖ ἐν τοῖς πόλεσιν ἀριστοκρατίαν βασιλείας, καὶ μὴ δυνάμεως καὶ χρείας δυνάμεως οὔσης τῆς ἀρχῆς, ἂν ἢ λαβεῖν πλείους * ιγ. ὁμοίους. B ὁμοίους. καὶ διὰ τοῦτ' ἴσως ἐβασιλεύοντο τοτέτερον, ὅτι σπάνιον λὼ ἦν ἄνδρας * πολὺ διαφέροντας κατ' ἀρετλὼ, ἄλλως τε καὶ τότε μικρὰς οἰκουμένας πόλεις. ἔπειδὴ δ' ἀπ' ἐργασίας καθίσταντο αἱ βασιλεῖς· ὅταν δ' ὑπερέχωσι τῷ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐπὶ τὸ συνίεσθαι γίγνεσθαι πολλοὺς * ὁμοίους τοτὲς ἀρετλὼ, οὐκέτι ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἐζήτουν κοινόν τι, καὶ πολιτείαν καθίστασαν. C ἐπεὶ δ' χείρους γιγνόμενοι ἐχρηματίζοντο ἀπὸ τῶν κοινῶν, ἐντεῦθεν πόθεν δῆλον γίγνεσθαι τὰς ὀλιγαρχίας. ἔντιμον γὰρ ἐποίησαν τὸν πλοῦτον, οἱ δὲ τύραννοι, τοτέτερον εἰς τυραννίδας μετέβαλλον· οἱ δὲ τῶν τυράννων, εἰς δημοκρατίαν. ἀεὶ γὰρ εἰς ἐλάττους ἄγοντες δι' αἰσχροκέρδειαν, ἰσχυροτέρους ἐποίησαν τὸ πλῆθος κατὰ τοῦτο, ὥστ' ἐπανίστασθαι, καὶ ζητεῖν δημοκρατίας. ἐπεὶ δὲ καὶ μείζους ἔνιαι συμβέβηκε τὰς πόλεις, ἴσως ῥᾴδιον ἔτι γίγνεσθαι πολιτείαν ἑτέραν παρὰ δημοκρατίαν. εἰ δὲ δή τις ἀρίστην φήσει τὸ βασιλεύεσθαι ταῖς πόλεσι, πῶς ἔξει τὰ περὶ τοὺς παῖδας; πότερον καὶ τὸ γένος δεῖ βασιλεύειν; ἀλλὰ γενομένων οἵων αἱ τυχοῦσαι, βλάπτειεν. * ιγ. ὁμοίους. ιγ. ἐὰν οὖν ἀφαιρῇ τις τὰς ἐξ ἀφαιρέσεως ὁ βασιλεύς, ἐπ' ἐξουσίας ἔχων τοῦτο ποιῆσαι; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ῥᾴδιον πιστεῦσαι· D χαλεπὸν γὰρ, καὶ μείζονος ἀρετῆς ἢ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν. ἔχει δ' ἀπορίαν καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, πότερον ἔχειν δεῖ τὸν μέλοντα βασιλεύειν ἰσχύν τινα περὶ αὐτὸν, ἢ δυνήσεται διάγεσθαι τοὺς μὴ βουλομένους πειθαρχεῖν· ἢ πῶς οἰκήσει τινὰ ἀρχὴν ὁρισθεῖσαν. εἰ γὰρ καὶ κατὰ νόμον ἔστι κύριος, μηδὲν ποιήσει κατὰ τὸν αὐτοῦ βούλησιν παρὰ τὸν νόμον, ἅμως δεῖ τινος ὑπερέχειν αὐτοῦ δυνάμει, ἢ φυλάξει τοὺς νόμους. τάχα μὲν οὖν τοιοῦτος ὁ περὶ τὴν βασιλέα τὸν ποιοῦντα, ὃ χαλεπὸν ὁρισθῆναι·

ιγ. ὁμοίους. ιγ. ἐὰν οὖν ἀφαιρῇ τις τὰς ἐξ ἀφαιρέσεως, κύριος ὤν, τοῦτο ποιῆσαι; pressiùs, & elegantiùs.

δῆ γὰρ αὐτὸν μᾶλλον ἐχυρὸν εἶναι δὶ ποσὸν- A Oportet enim ei vim quidem præstò esse,
τιν τινὶ ἰσχυὸν, ὥστε ἑκάστου μᾶλ- sed talem vim, vt validior sit quàm singuli,
λον καὶ ἑνὸς καὶ συμπλάττονων, κρείττω, τῷ δὶ πλήθους, & vnus & complures: imbecillior quàm vni-
ἢ τὸν· καθάπερ οἵ τ' ἀρχαῖοι τοῖς Φύλαξιν uersa multitudo: qualeis antiqui custodias
ἐδίδοσαν, ὅτε καθιστᾶεν τινα τῆς πόλεως tribuebant, vbi quem ciuitatis Æsymne-
ὁ ἐπαίνων Αἰσυμνήτην, ἢ τύραννον· καὶ tam, quemadmodum appellabant, aut ty-
Διονυσίῳ τις, ὅτ' ἤτει τοὺς Φύλακας, συ- rannum creassent. Et quidam Syracusanis,
νεβούλευε τοῖς Συρακοσίοις δοῦναι τοὺς τοὺς vt Dionysio custodes petenti, tales custodes
Φύλακας. darent, suadebat.

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Περὶ παμβασιλείας τὰ ὑπ' ἄλλων λεγόμενα.

CAPVT XVI.

Vtrùm regnum plenum dictum inter bonas resp. connumerari debeat, ex aliorum sententia dubitat.

ΠΕρὶ δὲ βασιλέως, ὃς κατὰ τὸν αὐτὸν CVm autem de eo rege, qui omnia suo
βούλησιν πάντα πράττοντος, ἆρ', nutu atque arbitratu gerit, sermo
λόγος ἐφέστηκεν, καὶ ποιητέον τι σκέψιν. ὁ nunc sit institutus, tum hac de re videndum
μὲν γὰρ κατὰ νόμον λεγόμενος βασιλεὺς οὐκ est. Nam qui rex ex lege appellatur, is non
ἔστιν εἶδος, καθάπερ εἴπαμεν, πολιτείας. efficit, vt diximus, regni speciem. In omni-
ἐν πάσαις γὰρ ὑπάρχειν ἐνδέχεται στρατη- bus enim ciuitatibus contingere potest vt sit
γίας αἰδίου, οἷον ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἀριστο- imperium belli perpetuum, veluti in demo-
κρατίᾳ· καὶ πολλοὶ ποιοῦσιν ἕνα κύριον τῆς C cratia, seu populi potestate, & aristocratia,
διοικήσεως. τοιαύτη γὰρ ἀρχή τίς ἐστι καὶ id est, optimatium potentia: & multi vni
ἐν Ἐπιδάμνῳ, καὶ ἐν Ὀπουντίοις, καὶ totius reip. administrandæ ac moderandæ po-
τὸ μέρος ἐλάττον. τοῦτο μὲν οὖν τὴν παμβασιλείας testatem deferunt. Tale enim quoddam
καλουμένης, αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ὃν ἂν ἀρχὴ imperium est etiam Dyrrachij, & verò Opun-
πάντων τῶν κατ' αὐτὴν βούλησιν ὁ βασιλεύς, te, aliqua ex parte angustius. Verùm de eo
[λεκτέον.] δοκεῖ δ' ἔνιοι παρὰ φύσιν εἶναι τὸ regno, quod suis omnibus partibus absolu-
κύριον ἕνα πάντων εἶναι τῶν πολιτῶν, ὅπου συ- tum & integrum appellatur, (hoc autem est,
νέστηκεν ἐξ ὁμοίων ἡ πόλις· τοῖς γὰρ ὁμοίοις ex quo rex omnia suo arbitratu moderatur)
φύσει τὸ αὐτὸ δίκαιον ἁπλῶς κατὰ τὸν αὐτὸν dicendum est. Videtur autem non esse na-
ἀξίαν καὶ φύσιν εἶναι. ὥστ' εἰ καὶ τὸ ἴσον ἐ- turæ consentaneum, vt vnus omnium
στὶ τοῖς ἀνίσοις τροφὴν ἢ ἐσθῆτα, βλαβε- ciuium sit dominus, vbi ex similibus con-
ρὸν τοῖς σώμασιν· ὅπερ ἐπὶ τῶν D stat ciuitas. Iis enim qui sunt similes na-
ἄλλων· ὁμοίως φαίνεται καὶ τὸ ἄνισον τοῖς ἴσοις. tura, idem ius eandémque dignitatem esse
δῆλον οὖν ὅτι μᾶλλον ἀρχὴν ἢ ἀρχὰς δί- necesse est natura: Quare, si quemadmo-
καιον· καὶ τὸ αὐτὸ μέρος τοῖνυν ὡσαύτως. τοῦ- dum victum & cultum æqualem homi nibus
το δ' ἦν νόμος· ἡ γὰρ τάξις, νόμος. τὸ ἄρα inæqualibus tribui, lædit corpora, ita & de
νόμον ἀρχὴν αἱρετώτερον μᾶλλον ἢ τῶν πο- honoribus existimandum est. Similiter igi-
λιτῶν ἕνα τινά. καὶ τὸν αὐτὸν ἂν λόγον τοῦτον, tur & æqualibus inæqualeis tribui, pernicio-
κἂν εἴ τινας ἀρίστους βέλτιον, τούτους κατα- sum est. Quocirca nihilo magis eos impe-
στατέον νομοφύλακας καὶ ὑπηρέτας τοῖς νό- E rare quàm imperio parêre iustum est. Vicissim
μοις. ἁμάρτημα γὰρ εἶναί τινας ἀρχὰς· ἀλλ' igitur imperare, similiter & parêre iustum
ἐνδέχεται τοῦτον εἶναι φασί δίκαιον, ὁμοίων γε est. Hoc autem iam lex est. Ordinis enim de-
ὄντων τὸν τρόπον. ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ scriptio, lex est. Legem igitur imperare opta-
Victorius δικαίως δύνασθαι διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἂν bilius est, quàm vnum aliquem ciuem. Hæc
in ἀδ. ἄνθρωπος ἂν δικαίως γνωρίζειν. ἀλλ' ὑπὸ τῶνδε porrò eadem ratione etiamsi aliquos impe-
Variar. l. παιδεύσας ὁ νόμος, εἰσῆκε τὰ λοιπὰ τῇ rare præstet, hi tamen faciendi sunt legum
23. c. 16. διανοητικῇ κρίνειν καὶ διδόναι τοῖς ἄρ- custodes ac ministri. Magistratus enim esse
χουσι. ἐπὶ δ' ἐπανορθώσει δίδωσιν, ὃς ἂν E aliquos necesse est: sed hunc vnum esse, iu-
δόξῃ, πείσας μόνος ἄμεινον εἶναι τι καὶ μόνων. stum esse negant, cùm præsertim sint om-
nes similes. Iam verò quæcumque non vide-
tur posse lex definire, ea ne homo quidem co-
gnoscere queat: sed posteaquam lex accu-
ratè & studiosè homines erudiit, aliqua tra-
dit ac mandat magistratibus sententia ac
mente iustissima iudicanda atque admini-
stranda. Præterea verò & quicquid homini-
bus periculum facientibus, melius quàm leges
scriptæ, visum fuerit, corrigere permittit.

Qui

Qui igitur mentem præesse atque imperare iubet, is Deum & leges imperare videtur iubere: qui verò hominem iubet, addit & feram. Nam cùm sit huiusmodi cupiditas, tum iracundia magistratus deprauat, & optimum quemque virum. Quocirca lex, mens est appetitione vacans. Exemplum portò ab artibus sumptum, falsum videtur esse, ægros curare ex præceptis, & libris qui de arte medendi scripti sunt, nihil iuuare, atque adeò nocere. Quin contrà optabilius est artifices & doctos adhibere, eorúmque consilio & opera vti. Hi enim nihil, quod à ratione abhorreat, propter amicitiam faciunt, sed ægris sanis factis mercedem accipiunt. Atqui qui ad magistratus ciuileis prouecti sunt, multa per contumeliam & gratiam agere solent. Nam & cùm medicos suspicantur ab inimicis inductos; non salutem sed interitum afferre propter quæstum; tum ex præceptis artis & libris curari maluerint, quàm ex medici libidine. Atqui medici cùm ægrotant, ipsi alios medicos arcessunt, atque adhibent: & puerorum exercendorum magistri cùm ipsi exercentur, alios exercendi magistros adhibent: quasi verum iudicare atque examinare non possint, tum quia de sua re iudicent, tum quia perturbati iudicant. Itaque perspicuum est, eos qui ius quærunt, medium quærere. lex enim medium est. Præterea maiorem auctoritatem habent, & sunt de rebus maioris ponderis leges in moribus positæ, quàm leges scriptæ. Quare homo, qui reipubl. præest, minùs ille quidem labitur ac fallitur, quàm leges scriptæ: sed non quàm leges moribus comparatæ, & confirmatæ. Iam verò ne facile quidem est vnum multa cernere. Plures igitur magistratus ab eo constitui oportebit. Quare quid interest vtrùm hoc statim ab initio suppetat, an vnus hoc modo plureis alios rebus agendis præficiat; Præterea si vir bonus, quod & antea dictum est, quia aliis melior est, dignus est qui imperet: vno viro bono, duo viri boni sunt meliores. Hoc enim est, quod ait Diomedes apud Homerum,

Namque duo cùm vnà carpunt iter:

Et quod optat Agamemnon apud eundem:

O si consilium socij bis quinque mihi essent Tales.

Sunt autem etiam nunc magistratus, penes quos est arbitrium & potestas iudicandi, quemadmodum penes iudicem, iis de rebus quas lex non potest complecti, neque definire: quia lex optimè imperare & iudicare nequeat. Nã quas res lex definire potest, de his nemo ambigit, quin eius plurimum valere debeat auctoritas. Sed quoniam alia quidem legibus comprehendi possunt, alia non possunt; hæc sunt quæ dubitationem & quæstionem afferunt, vtrum præstabilius sit, legem optimam, an virum optimum imperare. Nam quibus de rebus consultant homines, de iis rebus lex ferri non potest.

A ὁ μὲν οὖν * τὸν νοῦν κελεύων ἄρχειν, δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους· ὁ δὲ καὶ θηρίον προστίθησι· τοιαύτη γὰρ ἡ ἐπιθυμία ἐστὶ, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας· ὅλως δὲ ἀπὸ ὀρέξεως τοῖς ὁ νόμος ἔοικε. * ☞ Suprà c. 15.

τὸ δὲ τεχνῶν εἶναι δοκεῖ παράδειγμα φαῦλος, ὅτι οἱ τοῖς γράμμασι τοῖς περὶ ἰατρικῆς φαῦλοι, δοκοῦσι δὲ καὶ αἱρετώτερον χρῆσθαι τοῖς ἔχουσι τὰς τέχνας. οἱ μὲν γὰρ οὐδὲν διὰ φιλίαν παρὰ τὸν λόγον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀργυρίου τὴν μισθοῦ τοῖς κάμνουσιν ὑπάρχουσιν· οἱ δὲ καὶ τοῖς πολιτικοῖς ἀρχαῖς πολλὰ παρὰ τὸν ἐπιτροπεύειν καὶ χαρίζειν εἰώθασι παρὰ τὸν ἐπὶ τοῖς ἰατροῖς, ὅταν ὑποτοπήσωσι πιστοῦσθαι τοῖς ἐχθροῖς διὰ φθόνον διὰ κέρδος. πολὺ δ' ἂν τὴν γραμμικὴν πραγματείαν ζητήσαιεν ἂν μᾶλλον. ἀλλὰ μὴν εἰσάγονταί γε ἐφ' ἑαυτοὺς οἱ ἰατροὶ κάμνοντες δημόσιοι ἰατροί, καὶ οἱ παιδοτρίβαι γυμναζόμενοι παιδοτρίβας, ὡς οὐ δυνάμενοι κρίνειν ὃ δίκαιος, διὰ τὸ κρίνειν καὶ περὶ οἰκείων, καὶ ὑπὸ πάθους ὄντες. ὥστε δῆλον ὅτι τὸ δίκαιον ζητοῦντες, τὸ μέσον ζητοῦσιν· ὁ γὰρ νόμος τὸ μέσον. ἔτι κυριώτερα καὶ τὰ ἐθισθέντα τῶν γραμμάτων νόμων, οἷς τὰ ἤθη εἰσίν. ὥστε τῶν γραμμάτων ἀνθρώπους ἀρχὴν ἀσφαλέστερος, ἀλλ' οὐ τῶν ἐθῶν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ῥᾴδιον ἐφορᾶν * πολλὰ τὸν ἕνα. δεήσει ἄρα πλείονας εἶναι καὶ τούτους ἐπ' αὐτῷ καθίσαι ὑμνους ἄρχοντας. ὥστε τί διαφέρει τοῦτο ἐκ ἀρχῆς οὕτω ὑπάρχειν, ἢ τὸν ἕνα καθίστασθαι τοῦτον τὸν τρόπον; ἔτι, ὃ καὶ πρότερον εἰρήκαμεν ὀρθῶς ἔχειν, εἰ σπουδαῖος ἀνὴρ ἀγαθοῦ βελτίων, ἄρχειν δίκαιος· τοῦτο δ' * δι' ἐνὸς οἱ δύο ἀγαθοὶ βελτίους· τοῦτο γάρ ἐστι δ, Quid. ſit

Σὼ τε δύ' ἐρχομένω· Iliad. κ.

καὶ ἐν δίκῃ τῷ Ἀγαμέμνονος,

* Τοιοῦδε δίκης μοι συμφραδμένης, Iliad. β.

εἰσὶ δ' καὶ νῦν τοῖσι τοιούτοις αἱ δίκαι κεῖναι κείνῃ, ὥσπερ ὁ δικαστὴς, τοῖς ὧν ὁ νόμος ἀδυνατεῖ διορίζειν. ὡς οὐκ ἂν εἴη ὁ νόμος ἄρχειν καὶ κρίνειν ἐπὶ τοῖς ὧν δυνατὸς, οὐδὲ ἀμφισβητεῖ τοῖς τοιούτοις. ἀλλ' ὅπου τὰ μὲν οὐδέχεται τοῖς νόμοις, τὰ δ' ἀδυνάτου τοιοῦτόν ἐστιν ἃ ποιεῖ διορθοῦν καὶ ζητεῖν, πότερον τὸν ἄριστον νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον, ἢ τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον. τοῖς γὰρ βουλευτὴς νομοθετοῦσι, τὰ ἀδυ-

B

C

D

E

πάντων ἐστίν. ὁ τίνιον τῦτο γ' ἀμφιλέγουσιν, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀνθρωπον εἶναι τὸν περὶ τῶν τοιούτων, ἀλλ' ὅπου χρεία μόνον, ἀλλὰ πολλοῖς. κρίνει γὰρ ἕκαστος ἀρίστως παιδευθεὶς ὑπὸ τοῦ νόμου καλῶς. ἄπορον δ' ἴσως καὶ εἰ δεῖ δόξει, εἰ βέλτιον ἴδοι τὶς δυοῖν ὄμμασι καὶ δυοῖν ἀκοαῖς κρίνων, καὶ ποσὶν δυσὶ τοῖσι καὶ χερσίν, ἢ πολλοῖς πολλοῖς. ἐπεὶ καὶ νῦν ὀφθαλμοὺς πολλοὺς οἱ μόναρχοι ποιοῦσιν αὑτῷ, καὶ ὦτα καὶ χεῖρας, καὶ πόδας. τοὺς γὰρ * τῆς ἀρχῆς B καὶ αὐτῷ φίλους ποιοῦνται συνάρχους. μὴ φίλοι δὲ ὄντες, ἃ προστάττει κρίνουσι τῷ μοναρχοῦντι συναίρουσιν· εἰ δὲ φίλοι κρίνουσιν, ἐστὶ τῆς ἀρχῆς· ὅ, τε φίλος ἴσος καὶ ὅμοιος. ὥστ' εἰ δοκεῖ οἴεται δεῖν ἀρχὴν, τοὺς ἴσους καὶ ὁμοίους ἀρχὴν εἶναι δεῖν ὁμοίως. ἃ μὲν οὖν οἱ διαμφισβητοῦντες πρὸς τὴν βασιλείαν λέγουσι, σχεδόν ταῦτ' ἐστίν.

vide mox.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ παμβασιλείας τῆς ἐν αὐτῇ γενόμενον ὁ φιλόσοφος ἐπιτίθεται.

ἀλλ' ἴσως ταῦτ' ὀρθῶς μὲν ἔχει τὸν ἕνα τὸν ἔπαινον, ὀρθῶς δὲ πλῆθος οὐκ οὔπως. ἔστι γάρ τι φύσει * διεστηκὸς, καὶ δῆμος βασιλευτὸς, καὶ δῆμος πολιτικὸς, καὶ δίκαιον, καὶ συμφέρον· τυραννικὴ δ' οὐδέποτε καὶ φύσει, οὐδὲ τῶν δήμων πολιτεῖαι ὅσαι παρεκβάσεις εἰσί. ταῦτα γὰρ γίνεται παρὰ φύσιν. ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων γε φανερὸν, ὡς τὸ μὲν τοῖς ὁμοίοις καὶ ἴσοις, ὅτι συμφέρον ἐστὶν, ὅτι δίκαιον, ἕνα κύριον εἶναι πάντων, ὅτι μὴ νόμον ὄντα, ὅτι νόμον ὄντων· ὅτι ἀγαθὸν ἀγαθῶν, ὅτι μὴ ἀγαθῶν μὴ ἀγαθόν· εἰ δ' αὖ κατ' ἀρετὴν ὑπερέχοι διαφορᾷ, εἰ μὴ τῷ γένει διά. τίς δ' ὁ τρόπος, λεκτέον. εἴρηται δέ πως ἤδη καὶ πρόσθεν. πρῶτον δὲ διοριστέον τί τὸ βασιλευτὸν, καὶ τί τὸ ἀριστοκρατικὸν, καὶ τί τὸ πολιτικόν. βασιλευτὸν μὲν οὖν τὸ ποιοῦν ἐστὶ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν ἡμᾶς ὑφέξον κατ' ἀρετὴν πρὸς ἡγεμονίαν πολιτικήν. * ἀριστοκρατικὸν δὲ πλῆθος, ὃ πέφυκε φέρειν πλῆθος ἄρχεσθαι δυνάμενον πρὸς τὴν ἐλευθέραν ἀρχὴν κατὰ τὴν κατ' ἀρετὴν ἡγεμονικὴν πρὸς πολιτικὴν ἀρχήν. πολιτικὸν δὲ πλῆθος, οὗ φ πέφυκε [καὶ ἔστι] στρατιωτικὸν πλῆθος πολεμικὸν, δυνάμενον

γρ. τῆς ἀρχῆς ἐξ αὐτ.

γρ. διεστὸν

Victorius legit, γρ. ἀεί. sublatis quæ sunt interiecta, vt vitetur battologia.

A Nemo igitur causam dicit, quin necesse sit hominem esse, qui de talibus rebus iudicet: verùm vnum solum esse nolunt, sed multos. Bene enim quisque magistratus iudicat, à lege eruditus. Sed absurdum fortasse videatur, quemquam duobus oculis acutiùs videre, & duabus auribus acriùs audire iudicantem, & meliùs agere duobus pedibus duabúsque manibus nitentem, quàm multos multis. Nam etiam nunc principes, qui soli imperant, quos monarchos appellant Græci, dant operam vt multos habeant oculos, & multas aureis, & multas manus, & multos pedes. Nam qui eorum imperio & iis sunt amici, hos imperij collegas faciunt. Si igitur amici non sint, non erunt eorum facta monarchi consilio consentanea: si amici, erunt & eius imperio amici. Amicus autem par & similis est. Quare si hos imperare putat oportere, pares & similes similiter imperare putat oportere. Quæ igitur quidam ab aliis dissentientes contra regnum disputant, hæc ferè sunt.

B

C

CAPVT XVII.

Ex sua sententia de Regno pleno inter bonas Respubl. connumerando quæstionem decidit.

SEd fortassis hæc in nonnullis vera sunt, in aliis non item. Est enim aliquod genus hominum ad imperium herile ferendum aptum natura, aliud ad regium, aliúdque ad ciuilem societatem: & cuique horum aliud est ius, aliúdque vtile. Tyrannicum autem non est naturæ consentaneum, neque vlla aliarum reipubl. administrandæ formarum, quæ D à recto deflexerunt. Hæc enim fiunt præter naturam. Verùm ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est, inter similes & æquales neque vtile esse neque iustum, penes vnum esse omnium aliorum potestatem, neque si non sint leges, sed ipse sit tanquam lex, neque si sint leges: neque penes vnum virum bonum, bonorum; neque penes vnum non bonum, non bonorum, neque si virtute cæteris præstet, nisi certo quodam modo. Quis autem sit hic modus, exponendum est: quamquam dictum est quodammodo iam à nobis etiam antea. Sed definiendum est primùm quid sit, E aptum esse ad imperium regium, quid ad aristocraticum, quid ad ciuile. Apta igitur est ad imperium regium subeundum multitudo huiusmodi, quæ sic est comparata natura, vt genus ferre possit virtute præstans ad ciuilem principatum. Multitudo autem est aristocratica, id est, ad optimatium potestatem ferendam apta, ea quæ gubernari potest imperio liberali ab iis qui virtute principatum obtinent, ad ciuile imperium sua consilia referentes. Ciuilis autem multitudo est, in qua solet esse natura etiã vna multitudo militaris & bellica, quæ potest

parêre atque imperare ex lege, pro dignitate & meritis imperia & magistratus diuitibus deferêre. Cùm igitur acciderit vt aut genus totum, aut etiam aliorum aliquis vnus exoriatur ita cęteris virtute præstans, vt illius virtus aliorum omnium virtuti antecellat, tunc iustum est hoc genus esse regium, & in omneis potestatem obtinere: & hunc vnum regem esse. Quemadmodum enim antea dictum est, non modò sic se res habet ex ratione iuris eius quòd proponere solent ij qui respublicas instituunt, tum qui aristocraticas, tum qui oligarchicas, & rursum qui democraticas; (omnes enim pro ratione præstantiæ honores & magistratus censent esse deferendos; non tamen præstantiam eandem omnes existimant, sed alij aliam;) ex eo iure quod antè dictum est: (nam neque talem virum interficere, neque in exilium pellere, neque ad decennium è ciuitate exire iubere, neque vt vicissim imperio pareat, postulare decet scilicet.) Non enim natura comparatum est vt pars totum superet. At ei cuius tanta præstantia est, hoc contigit. Quare reliquum est tantùm, vt tali ciui cæteri pareant, & penes hunc sit arbitrium rerum omnium ac potestas, non pro virili parte, aut vicissim, sed simpliciter. De regno igitur, quot sint eius differentiæ, & vtrùm conducat ciuitatibus, nécne, & quibus conducat, & quo modo, ita sit à nobis definitum atque explicatum.

A

B

C

qua figura tamen sæpe delectantur Græci: in his aliquando Arist. Quare satis causæ non est in eo, cur quicquã mutetur. Sanè vox saltem πάντως fuerit gemminanda ex πῆς ἀπόσεως

CAPVT XVIII.

Efficientis insuper respectu varias Rerumpubl. formas esse ostendit.

QVoniam autem treis dicimus esse rectas reip. administrandæ formas; harum autem eam necesse est esse optimam, quæ ab optimis viris administratur: talis autem est ea in qua contigit, vt vel vnus aliquis vniuersis, vel genus totum, vel multitudo virtute præstet: ex qua multitudine alij parendi, alij imperandi facultatem habent, eo consilio vt optimè viuant: libris autem superioribus demonstratum est à nobis, eandem necessariò esse viri boni virtutem & boni ciuis in ciuitate optima; perspicuum est, eodem modo, iisdémque artibus & fieri virum bonum, & ciuitatem constitui posse, siue quæ paucorum optimatium ac virtute præstantium potestate administretur, siue quæ vnius regis imperio pareat. Quare & eadem ferè institutio, & iidem mores erunt, quæ virum bonum efficient, & quæ politicum, & ad regnandum aptum. His autem definitis atque explicatis de optima iam ciuitatis administrandæ forma dicere conandum est, & quonam pacto oriri soleat naturâ, & certo modo instituì. necesse enim est de ea conuenienter, & ita vt res postulat, commentari, ac disputare.

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Τῶν εἰρημένων αἰτιολογία.

ΕΠεὶ δ' τρεῖς φαμὲν εἶναι τὰς ὀρθὰς πολιτείας· τούτων δ' ἀναγκαῖον ἀρίστην εἶναι τὴν τῶν ἀρίστων οἰκονομουμένων· τοιαύτη δ' ἐστὶν ἐν ᾗ συμβέβηκεν, ἢ ἕνα τινὰ συμπάντων, ἢ γένος ὅλον, ἢ πλῆθος ὑπερέχον εἶναι κατ' ἀρετὴν, τοῦ μὲν δυναμένων, τοῦ δ' ἄρχειν, τοιοῦτος τὸ αἱρετωτάτην ζωήν· * ἐν δὲ τοῖς πρόσθεν ἐδείχθη λόγοις, ὅτι τὸν αὐτὸν ἀναγκαῖον ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι καὶ πολίτου ἁπλῶς τῆς ἀρίστης πόλεως τῆς ἀρίστης. Φανερὸν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν τὴν αὐτὴν αἰτίαν τοῦ γενέσθαι, καὶ τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύματα ἀνδρὶ καὶ πόλει γίνεται τοῖς αὐτοῖς τούτοις ὑπάρχουσι, καὶ τὰ ποιοῦντα τὰ σπουδαῖον ἄνδρα, καὶ τὰ ποιοῦντα τὰ πολιτικὸν, καὶ βασιλικόν. διωρισμένων δὲ τούτων, περὶ τῆς πολιτείας ἤδη πειρατέον λέγειν τῆς ἀρίστης, τίνα πέφυκε γίνεσθαι τρόπον, καὶ καθισταθῆναι πως. ἀναγκαῖον γὰρ περὶ αὐτῆς ποιήσασθαι τὴν προσήκουσαν σκέψιν.

Suprà c. 4.

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙ-ΤΙΚΩΝ Η Δ.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οτι δεῖ τοῖς περὶ πολιτείας ἐπιφαινομένοις, ἃ τινὰ ἀείσην μόνον θεωρῆν, ἀλλὰ καὶ τινὰ δυνατινὰ· καὶ ὅτι περὶ τὸν εἰδέναι πόσαι τῆς πολιτείας εἴδη.

B

ΕΝ ἁπάσαις ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ταῖς μὴ κατὰ μέρος μεμιμημέναις, ἀλλὰ περὶ μίαν τινὰ φύσιν οὔσαις, μιᾶς ἐστὶ θεωρῆσαι τὸ πρέπον ἕκαστον γένος ἁρμόττον· οἷς, ἄσκησις σώματι ποία τις ποίῳ συμφέρει, καὶ τίς ἀείσην· τῷ γὰρ καλλίστην φύσιν ἔχοντι, καὶ κεχορηγημένῳ, τινὰ ἀείσην ἀναγκαῖον ἁρμόττειν· καὶ τίς τοῖς πλείοσι μία πᾶσι· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς γυμναστικῆς ἐστιν. ἔτι δ', ἐάν τις μὴ τῆς ἐπιθυμίας * ἐπιζητῇ μόνον ἕξεως, μηδ' ὅσον τοῦ παιδοτρίβου, καὶ τῆς γυμναστικῆς ἐμπειρίαν τε καὶ τέχνην * ἔχειν τινὰ δύναμιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ περὶ ἰατρικὴν καὶ περὶ ναυπηγίαν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ περὶ πᾶσαν ἄλλην τέχνην ὁρᾶσθαι συμβαῖνον. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πολιτείαν τῆς αὐτῆς ἐστὶν ἐπιστήμης τινὰ ἀείσην θεωρῆσαι τίς ἄριστ', καὶ ποία τις ἂν οὖσα μάλιστ' εἴη κατ' εὐχήν, μηδενὸς ἐμποδίζοντος τῆς ὑπο-κειμένης· καὶ τίς τίσιν ἁρμόττουσα· πολλοῖς γὰρ τῆς ἀείσης τυχεῖν ἴσως ἀδύνατον· ὥστε τινὰ θεωρῆσαι τὸν κοσμοῦντα καὶ τινὰ ἣν προϋπάρχουσιν, οὐ δεῖ λελῆθέναι τὸν νομοθέτην, καὶ τὸν ὡς ἀληθῶς πολιτικόν. ἔτι δὲ τρίτον τινὰ τὸν ἐξ ὑποθέσεως· δεῖ γὰρ καὶ τινὰ δεδεῖσθαι θεωρῆσαι, ἐξ ἧς ἀρχῆς τι πρὸς δὴ γίνοιτο, καὶ γίνεσθαι τίνα ἔστιν ἂν σώζοιτο πλεῖστον χρόνον. λέγω δὲ, οἷς ἐκ νόμων πόλει συμβέβηκε, μήτε τινὰ ἀείσην πολιτεύεσθαι πολιτείαν ἀφορμὴν τε εἶναι τῆς βελτίστης, μήτε τινὰ ὑπάρχουσαν, μήτε τινὰ ὑποκειμένην ἐκ τῆς ὑπαρχούσης,

Suspecta vox.

γρ. ἐν

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

Rectam docendi viam ostendit, à qua qui defecerunt, mancas in hoc argumento & inutiles tractationes edidere.

IN omnibus artibus & scientiis, quæ non in particula versantur, sed in vno aliquo genere sunt perfectæ atque absolutæ, vnius & eiusdem hominis est, quid cuique generi conueniat, videre: verbi gratia, & qualis exercitatio quali corpori conducat, & quæ sit optima, (ei enim qui optimè sit natura informatus, & maximis adiumentis instructus, necesse est optimam conuenire) & quæ plerisque omnibus sit vna. Etenim hoc artis corporum exercendorum munus est. Præterea etiamsi quis neque habitum iustum, atque in summo perfectionis gradu positum, concupiscat, neque perfectam scientiam eorum quæ ad certandi laborem pertinent, expetat: nihilominus tamen eius qui pueris exercendis præest, ciúsque qui corporum exercendorum artem profitetur, munus est, etiam hanc facultatem posse tradere. Atque hoc similiter & in scientia medendi, & in arte nauium ædificandarum, & in ea quæ ad rem vestiariam pertinet, in omni alia arte denique videmus euenire. Quare perspicuum etiã est eiusdem esse scientię & quæ sit optima reip. administrãdæ forma, & quæ qualisve maximè sit optabilis, atque ex animi sententia, nulla re externa impediente: & quæ quibus apta, atque accommodata, peruidere. Multis enim optimam consequi fortasse nefas est. Quocirca nec eam quæ simpliciter est præstantissima, nec eã quæ pro rebus subiectis est optima, ignorare debet lator legum, quique verè moderandæ ciuitatis peritus, &, vt Græci appellant, politicus est: postremò ne eam quidem oportet ei esse ignotã, quæ sit ex cõditione, atque (vt ita dicã) suppositione: hoc est, quæ cuilibet fini proposito sit cõsentanea. Oportet enim etiam eam quæ fortè oblata sit, videre posse, & quomodo ab initio constituatur, & quomodo constituta diutissimè cõseruetur. Dico autẽ, verbi gratia, si cui ciuitati contigit, vt neque optima administrandæ reipublicæ forma vtatur, neque sit instructa rebus necessariis, neque talem administrationem reipublicæ adhibeat, qualem rerum, quæ præsto sunt, natura ferr,

ſed aliquam deteriorem. Præter hæc omnia autem eam quæ omnibus ciuitatibus maximè apta eſt, cognoſcere oportet. Nam plurimi ex iis qui de ciuitatis adminiſtratione aliquid prodiderunt ac prodiderunt, etiamſi cætera præclarè dicant, attamen ab vtilitate aberrant. Non enim videnda eſt optima tantùm, ſed etiam ea quæ poſſibilis: similiter verò & quæ facilior eſt, atque omnibus communior. Nunc autem ſine quidem reip. adminiſtrandæ formam inſignem dignitatis ac præſtantiæ gradu poſitam, & multo apparatu & ornamento, multaque impenſa egentem, quærunt ſolùm: alij communem aliquam commemorátes politiás, cæteras, quæ vſu receptæ ſunt, reip. adminiſtrandæ formas improbantes ac tollétes, Laconicen aut aliam aliquam probant ac laudant. Atqui ea reip. adminiſtrandæ deſcriptio aſſignare, ornare, componendam & ſuadendam hominibus eſt, quam facilè poſſint præſentibus inſtitutis ſpretis ac reiectis & approbare, & ad vſum communem transferre, ciuiliſque vitæ cultu vſurpare. Nam non minoris operis ac negotij eſt, reip. adminiſtrandæ formam corrigere, quàm ab initio nouã aliquam inſtituere: quemadmodum & diſcere difficilius eſt, quàm à principio diſcere. Quocirca præter ea quæ dicta ſunt etiam iis reip. adminiſtrandæ formis, quæ ſunt vſu receptæ, debet mederi & opitulari poſſe homo politicus, quemadmodum & antè dictum eſt. Hoc autẽ is præſtare non poteſt, qui ignorat quot ſint adminiſtrandæ reip. genera. At nunc vnam democratiam quidam eſſe putant, vnámque oligarchiam: ſed non eſt ita. Quare ignorare non oportet quot ſint reip. adminiſtrandæ formarum differentiæ, & quot modis copulentur & componantur. Cum hac autem eadem prudentia etiam leges optimæ, & vnicuique reip. adminiſtrandæ formæ conuenientes, cognoſcendæ & videndæ ſunt. nam pro reip. adminiſtrandæ rationibus leges & ferendæ ſunt, & ab omnib. feruntur: ſed non pro legibus, reip adminiſtrandæ rationes inſtituuntur, neque inſtituendæ ſunt. Reip. enim adminiſtrandæ ratio, deſcriptio ordinis eſt in ciuitatibus, ad magiſtratus & imperia pertinens, quo modo diſtributi ſint, & quid ſit id quod in ciuitatis adminiſtratione ſummam poteſtatẽ atque auctoritatem obtineat: quis denique cuiuſque ſocietatis ſit finis. Leges autem ex quibus magiſtratus reipub. præeſſe, & eos qui contra leges committunt, coercere debent, ſeparatæ ſunt ab iis quæ reipubl. adminiſtrandæ formam declarant. Quare perſpicuum eſt, neceſſe eſſe etiam ad leges ſcribendas cuiuſque reip. adminiſtrandæ formæ & differentias & numerum tenere. Non enim fieri poteſt vt eædem leges neque oligarchiis, neque democratiis omnibus ſint vtiles, ſi plura ſunt earum genera, & ſi non eſt vna dumtaxat democratia, neque oligarchia.

A ἀλλά τινα φαυλοτέραν. δεῖ δὲ πρῶτα μὲν ταῦτα, καὶ μάλιστα πάντας τοῖς πόλεσιν ἁρμόττουσαν δεῖ γνωρίζειν· ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν διαφαινομένων περὶ πολιτείας, καὶ εἰ τἆλλα λέγουσι καλῶς, τῶν γε χρησίμων διαμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον τὸ ἀρίστην δεῖ θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατήν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ῥᾴω καὶ κοινοτέραν ἁπάσαις. νῦν μὲν γὰρ οἱ μὲν τὴν ἀκροτάτην ἐπιζητοῦσιν εὐπορίαν πολλῆς κτήσεως, ζητοῦσι δὲ μᾶλλον τὴν κρείττω τινὰ διάθεσιν, τοῖς δὲ περὶ τὴν πολιτείαν, τὴν Λακωνικὴν, ἢ τινα ἄλλην ἐπιτηδεύουσι, χρὴ τιθέναι ἑαυτοὺς εἰσηγεῖσθαι τάξιν, ἣν ῥᾳδίαν ἐστὶν τοῖς ἄρχουσιν καὶ πιθανὴν ποιῆσαι, ὡς ἔστιν οὐκ ἔλαττον ἔργον, ὅταν ἐπανορθῶσαι πολιτείαν, ἢ καταβαλέσθαι ἐξ ἀρχῆς· ὡς ἐν τῷ μανθάνειν ἡμισυ τὸ μνημονεῦσαι ἐξ ἀρχῆς. διὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ παῖς ὑπαρχούσας πολιτείας δεῖ δύνασθαι βοηθεῖν τὸν πολιτικὸν, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. τοῦτο δὲ ἀδύνατον ἀγνοοῦντα πόσα πολιτείας εἴδη. νῦν μὲν γὰρ δημοκρατίαν οἴονταί τινες εἶναι μίαν, καὶ μίαν ὀλιγαρχίαν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτ' ἀληθές. ὥστε δεῖ τὰς διαφορὰς μὴ λανθάνειν τὰς τῶν πολιτειῶν, πόσαι, καὶ συναπτέον πρὸς ἁρμοττούσας. μὴ δὲ τῆς αὐτῆς φρονήσεως τοῦτο, καὶ νόμους τοὺς ἀρίστους ἰδεῖν, καὶτοὺς ἑκάστῃ τῇ πολιτείᾳ ἁρμόττοντας· πρὸς γὰρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι, καὶ τιθέντας πάντες· ἀλλ' οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους. πολιτεία μὲν γάρ ἐστι τάξις τῆς πόλεσι περὶ τὰς ἀρχάς, τίνα τρόπον νενέμηνται, καὶ τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας, καὶ τί τὸ τέλος ἑκάστης τῆς κοινωνίας ἐστί. νόμοι δὲ κεχωρισμένοι τῶν δογμάτων τῆς πολιτείας, καθ' οὓς δεῖ τοὺς ἄρχοντας ἄρχειν, καὶ φυλάττειν τοὺς παραβαίνοντας αὐτούς. ὥστε δῆλον ὅτι τὰς διαφορὰς ἀναλαβόντα, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἔχειν τῆς πολιτείας ἑκάστης, καὶ πρὸς τὰς τῶν νόμων θέσεις. οὐ γὰρ ὅ τι τοὺς αὐτοὺς νόμους συμφέρει τοῖς ὀλιγαρχίαις, οὐδὲ τῆς δημοκρατίας πάσαις, εἴπερ δὴ πλείω, καὶ μὴ μία δημοκρατία, μηδὲ ὀλιγαρχία μόνον ἐστίν.

B

C

D

E

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ανακεφαλαίωσις τῶν περὶ πολιτείας λόγων εἰρημένων τε καὶ ῥηθησομένων.

ΕΠΕΙ δ' ἐν τῇ πρόσθεν μεθόδῳ [περὶ] τῶν πολιτειῶν διῃλόμεθα, πρὸς μὲν τὰς ὀρθὰς πολιτείας, βασιλείαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν· πρὸς δὲ τὰς τούτων παρεκβάσεις, τυραννίδα μὲν, βασιλείας· ὀλιγαρχίαν δ', ἀριστοκρατίας· δημοκρατίαν δὲ, πολιτείας· B ἐπὶ μὲν ἀριστοκρατίας καὶ βασιλείας εἴρηται (ὃ γὰρ περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας θεωρῆσαι, ταὐτόν ἐστι τῶν εἰρημένων· βούλεσθαι γὰρ ἑκατέραν κατ' ἀρετὴν σπουδαίαν εἶναι προσῆκεν μεμνῆσθαι.) ἔτι δ' τί διαφέρουσιν ἀλλήλων ἀριστοκρατία, καὶ βασιλεία, καὶ πότε δεῖ βασιλείαν νομίζειν, διώρισται πρότερον· λοιπὸν περὶ πολιτείας διελθεῖν τῆς τῶν κοινῷ προσαγορευομένης ὀνόματι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ὀλιγαρχίας τε καὶ δημοκρατίας, καὶ τυραννίδος. Φανερὸν μὲν οὖν καὶ τούτων τῶν παρεκβάσεων τὴν χείρω, καὶ δευτέραν τὴν· ἀναγκαῖον γὰρ τὴν μὲν τῆς πρώτης καὶ θειοτάτης παρεκβασιν, εἶναι χείρω· τὴν δὲ βασιλείαν ἀναγκαῖον [ἢ] τοὔνομα μόνον ἔχειν, ὄντα δ' αὐτὴν· ἢ διὰ πολλὰ ὑπερέχειν εἶναι D τὴν τοῦ βασιλεύοντος. ὥστε [καὶ] τὴν τυραννίδα χείρω οὖσαν, πλεῖστον ἀπέχειν πολιτείας· δευτέραν δ', τὴν ὀλιγαρχίαν· ἡ γὰρ ἀριστοκρατία διέστηκεν ἀπὸ τούτης πολὺ τῆς πολιτείας· μετριωτάτην δ', τὴν δημοκρατίαν. ἤδη μὲν οὖν ὡς ἀπεφήναντο καὶ τῶν πρότερον οὕτως· ὁ μὲν εἰς ταὐτὸ βλέψας ἡμῖν. ἕκαστος μὲν γὰρ ἐκεῖνε, πασῶν μὲν οὐσῶν ὑπάρχειν· οἷς, ὀλιγαρχίας τε χρηστῆς, καὶ τῶν E ἄλλων, χείρω δημοκρατίαν· φαύλων δ', ἀρίστην· ἡμεῖς δ' ὅλως ταύτας ἐξημαρτημένας εἶναι φαμὲν· καὶ βελτίω μὲν ὀλιγαρχίαν ἄλλην ἄλλης, οὐ καλῶς ἔχειν λέγειν, ἢ ἧττον δ' φαύλην. ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τοιαύτης κρίσεως ἀφείσθω τὰ νῦν. λέγωμεν δὲ, πρῶτον μὲν διαιρετέον, πόσαι διαφοραὶ τῶν πολιτειῶν· εἶτ' ἔστιν εἴδη πλείονα τῆς τε δημοκρατίας, καὶ τῆς ὀλι-

Indicat & quid actum sit hactenus, & quid deinceps restet agendum.

QVoniam autem in disputatione atque institutione superiore, de reip. administrandæ formis, tali partitione ac distinctione vsi disseruimus, vt treis reip. administrandæ formas rectas ponéremus, regnum, aristocratiam, & eam quam communi nomine politiam Græci nominant, id est, ciuilem reip. seu ciuitatis administrandæ rationem: & treis ab his declinationes seu degressiones, à regno quidem tyrannidem, ab aristocratia oligarchiam, à politia populi potestatem, quam democratiam Græci vocant: & de aristocratia quidem & regno dictum est: (nam de optima reip. administrandæ forma commentari, idem est atque de his nominibus considerare. debet enim vtraque conuenienter & congruenter virtuti rebus necessariis instructæ, esse constituta:) præterea verò quid inter se differant regnum & aristocratia, & quando regnum sit existimandum, antea distinctè explicatum est: reliquum est vt de politia disseramus, ea quæ communi nomine sic appellatur, & de aliis reipublicæ administrandæ formis, oligarchia, & democratia, & tyrannide. Perspicuum igitur est, etiam harum degressionum seu declinationum à rectis administrationibus, quænam sit pessima, & quænam secunda. Necesse est enim declinationem à prima & diuinissima, esse deterrimam. Regnum autem necessariò aut regni nomen habet tantùm, cùm reuera non sit regnum: aut propter magnam eius qui regnat, excellentiam, constat. Quocirca & tyrannis, quæ deterrima est, à reipub. administrandæ forma longissimè distat: secundo loco longè abest oligarchia. Nam aristocratia longè distat ab hac reipublicæ administrandæ forma post oligarchiam. Moderatissima autem & tolerabilissima democratia est. Quin & quidam ex iis qui ante nos scripserunt, in eadem sententia fuit, non tamen idem atque nos, spectans. Ille enim censuit omnium reipubl. administrandæ formarum, quæ bonæ sunt, qualis est oligarchia laudabilis & recta, siue aristocratia & aliæ similes; earum pessimam esse democratiam: malarum autem optimam. Nos autem omnino has deprauatas atque à rectis detortas esse dicimus: & meliorem quidem esse oligarchiam aliam alia, neque conuenit dicere, neque rectum est: sed minùs malam. Verùm de tali quidē sententia omittamus in præsenti dicere. Nobis autem primùm distinguendum est, quot sint reipub. administrandæ formarum differentiæ, siquidem plura sunt & democratiæ & oligarchię genera:

Plato in Politico.

deinde quæ ſit communiſſima, & quæ maximè optabilis atque expetenda poſt optimam reipub. adminiſtrandæ formam: & ſi qua alia reip. adminiſtratio eſt ariſtocratica, & bene ab initio inſtituta, & plurimis ciuitatibus apta, quænam ſit: deinde & aliarum quæ quibus ſit expetenda, (fortaſſe enim his quidem magis neceſſaria democratia, quàm oligarchia eſt: illis autem hæc magis quàm illa) deinde verò quonam modo has reipubl. adminiſtrandæ formas inſtituere oporteat eum qui hoc facere velit: dico autem vnumquodque genus democratiæ, & iterum oligarchiæ. poſtremò vbi de his omnibus ita, vt res poſtulat, breuiter expoſuerimus, conandum nobis erit perſequi & quæ res ſint reip. adminiſtrandæ formis lethales ac peſtiferæ, & quæ ſalutares, tum communiter tum ſeparatim ſingulis: & quibus de cauſis maximè, vel interire, vel conſeruari ſoleant natura.

A ἀρχίας. ἔπειτα τίς χειροτάτη, καὶ τίς αἱρετωτάτη μᾶλλον πολιτείας· καὶ εἴ τις ἄλλη τετύχηκεν ἀριστοκρατική, καὶ σωιζομένη καλῶς· ἀλλὰ πᾶσι πλείοσιν ἁρμόττουσα πόλεσι τίς ἐστιν. ἔπειτα καὶ τὴν δήμων τίς τίσιν αἱρετὴ μάλιστα λέγω δ', τοῖς μὲν ἀναγκαία δημοκρατία μᾶλλον ὀλιγαρχίας· τοῖς δ' αὐτὴ μᾶλλον ἐκείνης. μετὰ δὲ ταῦτα, πῶς ἕκαστον δεῖ καθίστασθαι τὸν βουλόμενον τὰς τοιάσδε τὰς πολιτείας· λέγω δὲ δημοκρατίας τε καθ' ἕκαστον εἶδος, καὶ πάλιν ὀλιγαρχίας. τέλος δὲ πάντων τούτων, ὅταν ποιησώμεθα σπουδὴν τὴν ἐνδεχομένην μικράν, πειρατέον ἐπελθεῖν, τίνες φθοραὶ, καὶ [τίνες] σωτηρίαι τῶν πολιτειῶν, καὶ κοιναὶ, καὶ χωρὶς ἑκάστης, καὶ ἀφ' τίνας αἰτίας τοῦτο μάλιστα γίνεσθαι πέφυκε.

CAPVT III.

Probat plures eſſe neceſſariò reip. adminiſtrandæ formas, & quot ſint.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

C Ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας εἴδει διαφερούσας ἀλλήλων, καὶ πόσας.

CVr igitur plures ſint reip. adminiſtrandæ formæ, cauſa eſt, quòd omnis ciuitatis plures ſint numero partes. Primùm enim ciuitates omnes ex domibus videmus conſtare: deinde rurſum huius multitudinis alios eſſe locupletes & copioſos neceſſe eſt, alios egenteis & inopes, alios medios: & locupletiũ atque egentium alios eſſe armis inſtructos, alios inermes. & de populo alios eſſe agricolas videm⁹, alios mercatores, & in foro occupatos, alios artifices illiberaleis & operarios. Nobilium quoque ſunt differentiæ tum ex diuitiis & amplitudine rei familiaris: verbi gratia, ex facultate equorum alendorum: hoc enim non facile iis eſt facere, qui non ſunt locupletes: quocirca priſcis illis temporibus, quibus ciuitatibus potentia in equis conſiſtebat, apud has erant oligarchiæ. vtebantur autem equis in hoſteis, quos habebant finitimos: verbi gratia, Eretrienſes & Chalcidenſes, & Magnetes, qui Mæandrum accolebant & multi alij Aſiæ populi. Tum præter eas quę in diuitiis conſiſtunt, differentias, alia eſt ex genere, alia ex virtute, & ſi qua talis alia pars ciuitatis eſſe dicta eſt in iis diſputationibus quæ ad ariſtocratiam pertinent. Illic enim expoſuimus partitè ac diſtinctè, quot ex partibus neceſſariis conſtet omnis ciuitas. Harum enim partium interdum omnes ſunt reip adminiſtrationis participes, interdum pauciores, interdum plures. Perſpicuum igitur eſt, neceſſariò plureis eſſe reip. adminiſtrandæ formas, genere inter ſe

Τοῦ μὲν οὖν εἶναι πλείους πολιτείας αἴτιον, ὅτι πᾶσης ἔστι μέρη πλείω πόλεως τὸ ἀριθμόν. πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οἰκιῶν συγκειμένας πάσας ὁρῶμεν τὰς πόλεις· ἔπειτα πάλιν τούτου τὸ πλῆθος, τοὺς μὲν εὐπόρους ἀναγκαῖον εἶναι, τοὺς δ' ἀπόρους, τοὺς δὲ μέσους· καὶ τὸ εὐπόρων καὶ τὸ ἀπόρων, τὸ μὲν ὁπλιτικόν, τὸ δὲ * ἄοπλον. καὶ τὸ μὲν, γρ. ἀόπλων.
D γεωργικὸν δῆμον ὁρῶμεν ὄντα, τὸ δ' ἀγοραῖον, τὸ δὲ βαναύσους· καὶ τῶν γνωρίμων εἶναι διαφοράς, καὶ κατὰ τὸ πλοῦτον καὶ τὰ μεγέθη τῆς οὐσίας, οἷς ἱππουργία· τοῦτο γὰρ οὐ ῥᾴδιον, μὴ πλουτοῦσι, ποιεῖν. διόπερ ὅτι τὸ ἀρχαίων χρόνων ὅσαις πόλεσιν ἐν τοῖς ἵπποις ἡ δυνάμεις ἦν, ὀλιγαρχίαι ἦσαν ταῦτα τοῖς
E ἢ σύνορα. ἐχρῶντο γὰρ τοῖς περὶ Μαίανδρον καὶ πολλοῖς ἄλλοις τῶν βαρβάρων ἱππικοῖς. ἔτι δὲ τῶν τῆς κατὰ πλοῦτον διαφορᾶς, ἔστιν ἡ μὲν κατὰ χρήματος, ἡ δὲ κατ' ἀρετήν· καὶ εἴ τι δεύτερον ἕτερον εἴρηται πόλεως ἐξ μέρους ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀριστοκρατίαν. ἐκεῖ γὰρ * διελόμεθα ἐκ πόσων μερῶν ἀναγκαίων γρ. διειλόμεθα.
ἐστὶ πᾶσα πόλις. τούτων γὰρ τὰ μερῆ, ὅτε μὲν πάντα μετέχει τῆς πολιτείας, ὅτε δ' ἔ-

λαττον, ὅτε δὲ πλείω. φανερὸν τοίνυν, ὅτι πλείους ἀναγκαῖον εἶναι πολιτείας, εἴδει διαφερούσας

ἀλλήλων· καὶ γὰρ ταῦτ' εἴδη διαφέρει τὰ μέρη σφῶν αὐτῶν πολιτείαι μὲν γάρ, ἡ τῶν ἀρχῶν τάξις ἐστί. ταύτην δὲ διανέμονται πάντες, ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῶν μετεχόντων, ἢ κατά τινα αὐτῶν ἰσότητα κοινήν· λέγω δὲ, οἷον τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν εὐπόρων, ἢ κοινήν τιν' ἀμφοῖν. δύο δὴ χρὴ εἶναι πολιτείας εἰς ταύτας, ὅσαι μὲν τάξεις κατὰ τὰς ὑπεροχάς εἰσι, καὶ κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν μερίων, μάλιστα δ' ἀποδοτέον εἶναι δύο· καθάπερ ἐπὶ τῶν πνευμάτων λέγεται τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ' ἄλλα, τούτων παρεκβάσεις· οὕτω καὶ τῶν πολιτειῶν, δύο, δῆμος, καὶ ὀλιγαρχία. πλεῖστα γὰρ αἱ εἰσοικεμπίπτουσαι τῆς ὀλιγαρχίας εἴδη λέγεσιν, ὡς οὐδεμία ὀλιγαρχία λανθάνει κατὰ τὴν καλουμένην πολιτείαν, * δημοκρατίαν· ὥσπερ οὖν καὶ τοῖς πνεύμασι, τὸν μὲν ζέφυρον, τὸ βόρειον τὸ δὲ νότον, τὸν εὖρον· ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὰς ἁρμονίας, ὥς φασί τινες. καὶ γὰρ ἐκεῖ πλείστας εἴδη δύο, τὴν Δωριστὶ καὶ τὴν Φρυγιστί· τὰ δ' ἄλλα συνθέματα, τὰ μὲν, Δώρια· τὰ δ', Φρύγια καλοῦσι. μάλιστα μὲν οὖν εἰώθασιν οὕτως ὑπολαμβάνειν περὶ τὴν πολιτείαν· ἀληθέστερον δ' ἴσως καὶ βέλτιον ὡς ἡμεῖς διείλομεν, δυοῖν ἢ μιᾶς ὀρθῆς τῆς καλῶς συνεστηκυίας, τὰς δ' ἄλλας εἰς παρεκβάσεις τὰς μὲν, τῆς μὲν χαλαρωτέρας ἁρμονίας· τὰς δὲ, τῆς ἀεὶ τῆς πολιτείας ὀλιγαρχικὰς μὲν, τὰς συντονωτέρας καὶ ἀριστοκρατικωτέρας· τὰς δ' ἀνειμένας καὶ μαλακάς, δημοκρατικάς.

differentes. Etenim hæ partes genere differunt inter se. Nam ciuitatis administratio, quam politiam Græci dicunt, magistratuum descriptio atque ordinatio est. Hanc autem distribuunt omnes aut ex vi & potentia eorum qui sunt huius ordinationis participes, aut ex aliqua eorum æqualitate communi: dico autem, verbi gratia, æqualitatem aut egentium, aut locupletium, aut quandam vtrorumque communem. Necesse igitur est tot esse reipub. administrandæ formas, quot sunt ordines seu ordinationes, pro exsuperantiis & excellentiis, & pro differentiis partium. Videntur autem duæ esse maximè: & quemadmodum ventorum alij dicuntur esse Aquilonares, alij Australes; alij verò horum degressiones: sic & reip. administrandæ formarum duę, populi potestas seu democratia, & paucorum imperium, quam oligarchiam Græci nominant. Aristocratiam enim oligarchiæ speciem ponunt, quasi sit oligarchia quædam: & eam, quæ politia nomine communi dicitur, democratiæ: quemadmodum in ventis Fauonium quidem Aquilonis, Vulturnum autem Austri partem esse volunt. Similisque contentionum & intentionum in cantibus ac fidibus, quæ harmoniæ dicuntur à Græcis, ratio est, vt aiunt quidam. Nam etiam illic duo earum genera faciunt, Doricum & Phrygium: cęteras, vt ex his conflatas & temperatas, earum nominibus iunctis appellant. Hoc igitur modo de reipublicę administrandę formis consueuerunt maximè existimare. Sed verius & melius est ita dicere, quemadmodum partientes exposuimus, aut duas, aut vnam esse reip. administrandę formam rectè institutam, vnámque harmoniam rectam & perfectam, cæteras esse à rectis aberrationes ac deflexiones: has quidem ab harmonia bene temperata, illas verò ab optima reip. administrandæ forma: oligarchicas eas, quæ sunt contentiores, & plus nimio heriles: populareis, eas quæ sunt remissiores & molliores.

* δημοκρατίαν

ΚΕΦΑΛ. Ν.

Ὅτι οὐδὲ δημοκρατίαν δεῖ θέσθαι οὕτως ἁπλῶς, ὅπου κύριον ὁ πλῆθος. οὐδὲ ὀλιγαρχίαν, ὅπου κύριοι οἱ πολιτείας ὀλίγοι. Ὅτι πολιτείαν πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες, καὶ διὰ τί. Διορισμὸς τῶν δημοκρατίας εἰδῶν.

CAPVT IV.

Vulgarem in definiendis democratia & oligarchia errorem notat. Deinde docet esse plures quàm quæ expositæ sint, administrandæ reip. species, & quam ob causam. Postremo democratiæ species explicat.

Οὐ δεῖ δὲ θέσθαι δημοκρατίαν, καθάπερ εἰώθασί τινες νῦν ἁπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον ὁ πλῆθος· καὶ γὰρ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις, καὶ παρὰ τὰς ἀρχάς, ὃ πλέον μέρος κύριον· ἐν ὀλιγαρχίᾳ, ὅπου κύριοι οἱ πολιτείας ὀλίγοι. εἰ γὰρ εἴποιμεν οἱ πάντες

NOn oportet autem democratiam statuere ita simpliciter, vt nunc solent quidam, eam, in qua penes multitudinem arbitrium & auctoritas est: (nam etiam in oligarchiis, & vbique penes maiorem partem arbitrium & potestas est:) neque oligarchiam, vbi penes paucos reip. administrandæ potestas est. Si enim essent vniuersi ciues

mille trecenti, & ex his mille diuites: neque imperij participeis facerent trecentos & pauperes, quantumuis liberos, & cætera similes; nemo hos dixerit popularem reip. administrandæ formam vsurpare: Itémque si pauperes pauci essent, & tamen locupletibus pluribus superiores ac potentiores: nemo hanc reip. administrandæ formam, oligarchiam appellarit, neque hanc talem, in qua honores cum aliis qui diuites essent, non communicarentur. Dicendum igitur potiùs est, democratiam esse, cùm penes liberos summa rerum potestas est: oligarchiam, cùm penes diuiteis. Quòd autem illi multi sunt, hi pauci, hoc ita fortè euenit. Nam liberi quidem homines, multi: locupletes autem pauci. Etenim si pro magnitudine & proceritate corporis mandarentur honores, vt in Æthiopia aiunt quidam fieri solere, aut pro pulcritudine: esset oligarchia. Exiguus enim pulcrorum & procerorum numerus est. Verumtamen neque his tantùm has reipubl. administrandæ formas definiri satis est: sed quia particulæ plures Democratiæ & Oligarchiæ sunt, præterea decidendum ac statuendum est, neque si liberi qui pauci sint, in plureis & non liberos imperium obtineant, democratiam esse: quod genus est Apolloniæ in mari Ionio, & Theræ: in vtraque enim harum ciuitatum florebant honoribus qui nobilitate præstabant, quique primi colonias occuparant, cùm hi essent pauci, at j multi. Neque si diuites præsint, propterea quòd numero sint superiores, democratiam similiter esse habendam: quemadmodum olim in Colophone: illic enim antequam bellum aduersus Lydos ortum esset, maior pars ciuium magnas & diuturnitate temporis stabilitas atque amplificatas rei familiaris facultates possidebat. Sed democratia quidem est, cùm liberi & pauperes numero superiores, imperij & summæ rei sunt compotes: oligarchia, cùm diuites & nobiliores, numero pauciores. Plureis igitur esse reipublicæ administrandæ formas, & quam ob causam sint plures, expositum à nobis est. Plureis autem esse, quàm quæ expositæ sunt, & quæ, & quam ob causam, dicamus, repetito eodem, quod antea sumpsimus, principio. Conuenit enim inter nos, ciuitatis omnis non vnam sed plureis esse parteis. Quemadmodum igitur, si consilium cepissemus species seu formas animalis sumere, primum quidem id omne secerneremus, quod necessariò omne animal habet: vt quædam sensus instrumenta, & parteis eas quæ valent ad conficiendum aut recipiendum alimentum, vt os & ventriculum: deinde quibuscumque particulis vnumquodque animal mouetur. Si igitur ponamus has esse duntaxat partium species, & non plureis: sed tamen sint aliquot harum differentiæ

A χίλιοι καὶ πεντακόσιοι, καὶ τούτων οἱ χίλιοι πλούσιοι, καὶ μὴ μεταδιδοῖεν ἀρχῆς τοῖς πεντακοσίοις καὶ πένησιν, ἐλευθέροις οὖσι, καὶ ἄλλα ὁμοίοις, οὐδεὶς ἂν φαίη δεμοκρατεῖσθαι τούτους. ὁμοίως δὲ καὶ εἰ πένητες μὲν ὀλίγοι εἶεν, χρείττους δὲ τῶν ἀπόρων, πλόνων ὄντων, οὐδεὶς ἂν ὀλιγαρχίαν προσαγορεύσειεν οὐδὲ τὸν τοιοῦτον, εἰ τοῖς δήμοις ὧσι πλουσίοις μὴ μετεῖη τῶν ἀρχῶν· μᾶλλον γάρ νῦν λεκτέον, ὅτι δῆμος μέν ἐστιν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι κύριοι ὦσιν ὀλιγαρχία δέ, ὅταν οἱ πλούσιοι. ἀλλὰ συμβαίνει, τοὺς μὲν πολλοὺς εἶναι, τοὺς δὲ ὀλίγους· ἐλεύθεροι μὲν γὰρ πολλοί, πλούσιοι δὲ ὀλίγοι. καὶ γὰρ ἂν εἰ κατὰ μέγεθος διειλημμένοις ἄρχαι, ὥσπερ οἱ Αἰθιοπίαν φασί τινες, ἢ κατὰ κάλλος, ὀλιγαρχίαι ἂν εἶεν· ὀλίγων γὰρ ὁ πλῆθος, καὶ ὁ τῶν καλῶν, καὶ ὁ τῶν μεγάλων. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τούτοις μόνοις ἱκανῶς ἔχει διωρίσθαι τὰς πολιτείας ταύτας· ἀλλ' ἐπεὶ πλείονα μέρεα τοῦ δήμου, καὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἰσίν, ἔτι προσληπτέον ὡς οὔτε, ἂν οἱ ἐλεύθεροι, ὀλίγοι ὄντες, πλόνων καὶ μὴ ἐλευθέρων ἄρχωσι, δῆμος ἂν εἴη, οὐδ' ἂν Ἀπολλωνίᾳ τῇ ἐπὶ τοῦ Ἰονίου, καὶ ἐν Θήρᾳ· ἐν τούτων γὰρ ἑκατέρᾳ τῶν πόλεων ἐν ταῖς ἡμέραις ἧσαν οἱ πρῶτοι κατοικίσαντες καὶ εὐγενεῖς καταλόντες τὰς ἀποικίας, ὀλίγοι ὄντες πολλῶν· οὔτ', ἂν οἱ πλούσιοι, διὰ τὸ καὶ πλῆθος ὑπερέχειν, δῆμος ἂν εἴη ἐν Κολοφῶνι τὸ παλαιόν· οὐ γὰρ ἐπεκτήσατο μακρὰν οὐσίαν οἱ πλείους, πρὶν γενέσθαι τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λυδούς· ἀλλ' ἔστι δημοκρατία μέν, ὅταν οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἄποροι, πλείους ὄντες, κύριοι τῆς ἀρχῆς ὦσιν· ὀλιγαρχία δέ, ὅταν οἱ πλούσιοι καὶ βιαιότεροι, ὀλίγοι ὄντες. Ὅτι μὲν οὖν πολιτεῖαι πλείους, καὶ δι' ἃ αἴτια, εἴρηται. λέγω δὲ πάλιν πλείους τῶν εἰρημένων, καὶ τίνες καὶ διὰ τί, λέγων μοι, ἀρχὴν λαβόντες πάλιν εἰρημένων πρότερον. ὁμολογοῦμεν γὰρ οὐχ ἓν μέρος, ἀλλὰ πλείω πᾶσαν ἔχειν πόλιν. ὥσπερ οὖν εἰ ζώου προῃρούμεθα λαβεῖν εἴδη, πρῶτον ἂν* ἀποδοίημεν, ὅσῳ γ. ἀποδιοίζομεν δὲ αἰσθητήριον καὶ ἕτερα πρὸς ἔχειν ζῶον, οἷς ἔνια τε τῶν αἰσθητηρίων, καὶ ὅ τῆς τροφῆς ἐργαστικὸν καὶ δεκτικόν, οἷον στόμα καὶ κοιλίαν· πρὸς δὴ τούτοις, οἷς κινεῖται μορίοις ἕκαστον αὐτῶν· εἰ δὴ τοσαῦτα εἴδη μόνον, τούτων δ' εἶεν διαφο-

ερί· λέγω δή, εἰ τὰ στόματος ἴδια πλείω ἢ μία, A (verbi gratia) oris & ventriculi & sentiendi
& κοιλίας, & τῶν αἰσθητηρίων· ἔτι δὲ καὶ τῶν instrumentorum plura quædam genera: præ-
κινητικῶν μορίων, ὁ τῆς συζεύξεως τῆς τού- terea verò & particularum, quæ mouendi vim habent: harum partium copulationis
των ἀριθμὸς, ἐξ ἀνάγκης ποιήσει πλείω numerus plura necessariò animantium ge-
γένη ζώων. ἃ γὰρ οὐ δέ τε ταὐτὸν ζῶον ἔχειν nera efficiet. Non enim fieri potest vt in eo-
πλείους στόματος διαφορὰς· ὁμοίως δ' οὐδὲ dem animali plures insint oris differentiæ, ne-
ὤτων. ὥσθ' ὅταν λαφθῶσι τούτων πάντες que item vt aurium. Quare vbi sumptæ fue-
οἱ ἐνδεχόμενοι σύνδυασμοὶ, ποιήσουσιν εἴδη rint omnes, quæ esse possunt, harum partium
ζώου· καὶ τοσαῦτ' εἴδη τοῦ ζώου, ὅσαπερ coniugationes, tot species animalis consti-
αἱ συζεύξεις τῶν ἀναγκαίων μορίων εἰσὶ τὸν B tuent, quot sunt partium necessariarum co-
αὐτὸν δ' ἔσπερ καὶ τῶν εἰρημένων πολιτειῶν. pulationes. Sic & de iis reipubl. administran-
ἡ γὰρ αἱ πόλεις οὐκ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ἐκ πολ- dæ formis, quas diximus, sentiendum. Nam
λῶν συνίστανται μερῶν, ὡς πάντες εἰρήκασι πολ- & ciuitates non ex vna sed ex multis partibus
λάκις. ἓν μέν οὖν ἐστὶ τὸ τοῦ τροφίμου πλῆθος, constant, quemadmodum sæpenumero à no-
οἱ καλούμενοι γεωργοί. δεύτερον δέ, τὸ καλούμενον βάναυσον· ἔτι δ' τοῦτο περὶ bis dictum est. Atque vna sanè pars est ea
ζῶν τέχνας, ὧν ἄνευ πόλιν ἀδύνατον quæ in alimento parando occupata multitudo
οἰκεῖσθαι. τούτων δὲ τῶν τεχνῶν ζῶν μὲν ἐξ est, qui aratores seu agricolæ nominan-
ἀναγκαίας ὑπάρχειν δεῖ· ζῶν δὲ, * εἰς τρυ- tur: altera, ea quæ appellatur (vt ita dicam)
χ. εἰς τρο- φίμου, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. τρίτον δή, ἀγορᾶς ὧν C sedentaria sordidáque & illiberalis. Est au-
φίμου, λέγω δ' ἀγορᾶς, τοῦτο τοὺς ὠνίους, καὶ ζῶν tem hæc, quæ arteis eas exercet, sine qui-
ὠνὰς, καὶ ζῶν ἐμπορείας καὶ καπηλείας ἀναγ- bus vrbs habitari ac frequentari non potest.
καῖον. τέταρτον δὲ, τὸ βαλικόν. πέμπτον Harum porro artium alias necessariò suppe-
δὲ γένος, τὸ τοῦ πολεμοῦσον· ὃ τούτων οὐδὲν tere oportet; aliæ ad delicias & luxum aut ad
ἧττόν ἐστιν ἀναγκαῖον ὑπάρχειν, εἰ μέλλουσι bene viuendum pertinent. Tertia est foren-
μὴ δουλεύσειν τοῖς ἐπιοῦσι. μὴ γὰρ ἐν τῷ sium, seu eorum qui forum terunt. Forenseis
ἀδικεῖσθαι ἦ, πόλιν ἄξιον εἶναι καλεῖν τὸν eos dico, qui in vendendo & emendo, & in
φύσει δούλειον· αὐτάρκης γὰρ ἡ πόλις, τὸ δὲ mercatura facienda, in redimendis mercibus,
Libro 2. δοῦλον οὐκ αὐτάρκες. διὸ καὶ * ἐν τῇ πολι- quas pluris reuendant, versantur. Quarta est
τείᾳ κεκωλυμένως ἔχομεν, οὐκ ἰκανῶς δ' εἴρηται. D mercenariorum. Quinta natio militum, & eo-
φησὶ γὰρ ὁ Σωκράτης δεῖν τέτταρα τῶν ἀνα- rum qui propugnaturi sunt: quam nihilominus,
γκαιοτάτων πόλιν συνίστασθαι· λέγει δὲ quàm has, quas diximus, præsto esse necesse est,
τούτους, ὑφάντην, καὶ γεωργὸν, & σκυτο- nisi volunt ciues alienigenis atque exteris bel-
τόμον, καὶ οἰκοδόμον· πάλιν δὲ ἕτερόν τινα, lum inferentibus seruire. Fortasse enim fieri
ὡς οὐκ αὐτάρκων τούτων, χαλκέα, καὶ nullo modo potest, vt ciuitas natura serua ciui-
τοιοῦτόν τινας τοῖς ἀναγκαίοις βοσκήματα· ἔτι δ', tatis nomen mereatur. Ciuitas enim suis ipsa
γρ. & ταῦτα ἔμπορόν τε & καπηλεῖον * καὶ ταῦτα πάν- opibus pollet, suíque bonis contenta est. At
παῦτα γ. τα γένεσθαι πλήρωμα τῆς ἕκτης πόλεως· ὡς τῶν ἀναγκαίων χάριν πάσαν E quod seruum est, non est suis ipsum bonis con-
πόλιν συνεστηκυῖαν, ἀλλ' οὐ τοῦ καλοῦ tentum. Quapropter in libris Platonis de Re-
μᾶλλον· ἴσον τε δεσμώτην σκυτέων τε καὶ pub. magnificè hoc quidem & gloriosè, sed an-
γεωργῶν. ὁ δὲ τοῦ πολεμεῖν ἕνεκα μέρος, πεῖν ἢ τῆς χώρας guste & ieiunè dictum est. Ait enim Socrates,
ἀφομοι- ἀφομοιώσης καὶ τῶν πλησίον * ἀποτεμέ- ex quatuor generibus hominum maximè ne-
ιωμ, νης, εἰς πόλεμον καθιστῶσιν. ἀλλὰ μὴν ἡ cessariis ciuitatem constare. Dicit autem hos,
οὐδὲ τοῖς τέτταρσι καὶ τοῖς ὁποσοιοῦν κοινωνοῖς, textores, & agricolas & sutores & fabros ligna-
ἀναγκαῖον εἶναι τινα τὸν ἀποδώσοντα καὶ κεί- rios. Rursúmque addit, quasi hi non sint satis,
νοιῶτα· δίκαιον. εἰ οὖν οὕτω καὶ ψυχὴν δεῖ fabros ærarios ac ferrarios, & præterea eos qui
θεῖν ζώου μέρος μᾶλλον, ἢ σῶμα, καὶ pecoribus necessariis præfecti sunt. Præterea
πόλεων τοιαῦτα μᾶλλον θετέον, τὴν εἰς verò mercatores & caupones. Atque hæc om-
nia valent ad explendam primã ciuitatem, tan-
quam ciuitas omnis necessariarum rerũ, & non
potiùs boni & honesti causa initiò instituatur &
consistat: quasique sutoribus æquè atque arato-
ribus egeat. Partem autem propugnantem non
priùs ciuitati reddit ac repræsentat, quàm agri
finibus propagatis, & ad finitimorũ agros vsque
perductis, ad belli suscipiendi necessitatem re-
dacti fuerint. Iam verò & in quatuor hominum
generibus, & in quamlibet multis sociis, neces-
se est aliquem intercedere, qui ius suum cuiq;
tribuat, rebúsq; iudicandis præsit. Si quis igitur
& animum, animalis partem facere debet po-
tiùs quàm corpus; ergo & huiusmodi parteis,

nempe militaris & bellicosa, iustitiæque iudicialis particeps, ciuitatis partes existimandæ sunt potiùs quàm quæ ad vsum necessarium pertinent: ad quas accedere etiam debet ea cuius est consultare & deliberare de rebus ad totam ciuitatem pertinentibus: (quod munus est prudentiæ atq; intelligentiæ ciuilis:) atque hęc vtrùm insint separatim in quibusdam, an in iisdem, quod ad rationem attinet, nihil refert. Nam sępenumero euenit vt iidem & grauioris armaturæ sint milites, & in agris colendis versentur. Quare si & has & illas ciuitatis parteis numerare conuenit, perspicuum est, id genus hominum, quod armis instructum est, partem ciuitatis esse necessariam. Septima est ea quæ facultatibus & copiis rei familiaris munera & onera publica subit, quos locupleteis appellamus. Octaua est ea quæ rempubl. administrat, quæque in gerendis magistratibus reip. dat operam: siquidem sine magistratibus ciuitas cõitare non potest. Necesse igitur est, aliquos esse qui possint imperare, quique in gerendis magistratibus ciuitati seruiant, aut continenter & assiduè, aut alternis & vicissim. Tũ reliquæ partes præstò esse debent, de quibus paulo antè distinctè explicauimus: eã dico quæ consultandi munere fungatur, eámque, quæ litigantibus ius dicat. Si igitur oportet hæc suppetere ciuitatibus, & si rectè iustéque administrari debent; necesse est, aliquos esse, qui ea virtute, quæ ad res ciuileis pertinet, quæque virorum politicorum propria est, sint instructi atque ornati. Multi igitur posse contingere existimant, vt aliæ facultates ac potestates iisdem suppetant, (verbi gratia,) vt iidem sint propugnatores ciuitatis, & agricolæ, & artifices: præterea vt iidem consultent, & iudicent. Tum verò virtutem sibi omnes vendicant atque arrogant., plurimósque magistratus se gerere posse autumant: sed vt iidem sint pauperes & diuites, fieri non potest. Quapropter hæ partes maximè videntur esse ciuitatis, locupletes & egentes. Præterea quia ferè illi quidem pauci sunt, hi verò multi; hæ potissimùm partes videntur esse contrariæ ex omnibus particulis ciuitatis. Itaque & reip. administrandæ formas pro harum partium exsuperantiis & pręstantiis constituunt: duæque videntur esse ciuitatis administrandæ formæ, democratia, & oligarchia. Esse igitur plureis reipublicæ administrandæ formas, & quas ob causas sint plures, dictum est antea. Nunc autem & democratiæ & oligarchiæ esse plura genera ostendamus. Licet verò hoc intelligere etiam ex iis quę dicta sunt. Plura enim genera sunt & populi, & eorum bui clari nobiléfque dicuntur: verbi gratia, populi genus vnum constituunt agricolæ, aliud artifices, aliud caupones & forenses, eos dico qui mercaturam in vrbibus faciunt, quique in emendo & vendendo vitam conterunt: aliud, qui in mari assiduè versantur.

A πλὴ αἰαλκήων χρῆσιν σπουδαίντων, ὃ πολεμικὸν καὶ ὃ μετέχον δικαιοσύνης δικαστικῆς· τοῦτο δ' ἐστὶ, ὃ βουλευόμενον· ὅσῳ δ' ἔστι σπουδαιοτέρα πολιτικῆς ἔργον. καὶ ταῦτ' εἴτε κεχωρισμένως ἑκατέρᾳ μοίρᾳ, εἴτε τοῖς αὐτοῖς, οὐθὲν διαφέρει πρὸς τὸν λόγον· καὶ γὰρ ὁπλιτεύειν καὶ γεωργεῖν συμβαίνει τοῖς αὐτοῖς πολλάκις. ὥστε εἴπερ καὶ ταῦτα καὶ ὁπόσα μόρια τῆς πόλεως, φανερὸν ὅτι τὸ τῶν ὁπλιτῶν

B καὶ αἰαλκήων ἔστι μόριον τῆς πόλεως. ἕβδομον δὲ, ὃ πλοῦτος ὑπηρετεῖ, * ὃν τρόπον καλοῦμεν ἀπόρους. ὄγδοον δὲ, ὃ δημιουργικὸν, καὶ ὃ πρὸς τὰς ἀρχὰς λειτουργοῦν· εἴπερ ἄνευ ἀρχόντων ἀδύνατον εἶναι πόλιν. δῆλον οὖν ὅτι ἔνιαί τινας τοὺς δυναμένους ἄρχειν, καὶ λειτουργοῦντας, ἢ συνεχῶς, ἢ κατὰ μέρος, τῇ πόλει ταύτην τὴν λειτουργίαν. λοιπὰ δὲ περὶ ὧν τυγχάνομεν διωρικότες ἀρτίως, ὃ βουλευόμενον

C καὶ κρῖνον περὶ τῶν δικαίων τοῖς ἀμφισβητοῦσιν. εἴπερ οὖν ταῦτα δεῖ γίνεσθαι τῇ πόλει καὶ καλῶς γίνεσθαι καὶ δικαίως· ἀναγκαῖον καὶ μετέχοντας εἶναί τινας ἀρετῆς τὴν πολιτικήν. ταῖς μὲν οὖν ἄλλας δυνάμεις τοῖς αὐτοῖς ὑπάρχειν ἐνδέχεσθαι δοκεῖ πολλοῖς, οἷον τοὺς αὐτοὺς εἶναι πολεμουμένους, καὶ γεωργοῦντας, καὶ τεχνίτας· ἐπὶ δὲ τοὺς βουλευομένους τε καὶ κρίνοντας ἀποτόμως δή τις τῆς ἀρετῆς πρώτης, καὶ ταῖς πλείσταις [ἀρχαῖς]

D ἄρχειν οἴονται δικαίως· ἅμα δὲ πάντας καὶ πλουτεῖν τοὺς αὐτοὺς, ἀδύνατον. δύο τοίνυν μόρια μάλιστα εἶναι δοκεῖ πόλεως, οἱ εὔποροι, καὶ οἱ ἄποροι. ἔτι δὲ ἁπλῶς ὄντος τοῦ πολὺ, τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι, τοὺς δὲ πολλοὺς, τούτων ἑκάτερα μόρια φαίνεται τῆς τῆς πόλεως μορίων. ὥστε καὶ ταῖς πολιτείας καὶ τὰς ὑπάρχας τούτων καθίσασιν

E καὶ δύο πολιτείας δοκοῦσιν εἶναι, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ πολιτεῖαι πλείους, καὶ διὰ τίνας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ὅτι δ' ἔστι καὶ δημοκρατίας εἴδη πλείω καὶ ὀλιγαρχίας, λέγωμεν. φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. εἴδη γὰρ πλείω τοῦ τε δήμου καὶ τοῦ λεγομένου γνωρίμου ἐστίν· οἷον, δήμου μὲν εἴδη, ἓν μὲν, οἱ γεωργοί· ἕτερον δέ, τὸ περὶ τὰς τέχνας ἄλλο δὲ, ὃ ἀγοραῖον, καὶ περὶ ὠνὴν καὶ πρᾶσιν ἀφωρισμένον· ἄλλο δὲ ὃ περὶ θάλατταν·

καὶ τοῦτου, ὃ μὲν, πολεμικόν· ὃ δὲ, χρηματιστικόν· ὃ δὲ, πορθμευτικόν. ὃ δὲ, ἁλιευτικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἕκαστα τούτων πολύοχλα· οἷον, ἁλιεῖς μὲν οἱ Ταραντῖνοὶ καὶ Βυζαντίοι, τριηρικὸν δὲ Ἀθηναίοις, ἐμπορικὸν δὲ οἱ Αἰγινῆται καὶ Χῖοι, * πορθμευτικὸν δὲ οἱ Τενέδιοι· πρὸς δὲ τούτοις, ὃ χερνητικόν, καὶ ὃ μηδὲν ἔχοντες οὐσίας, ὥστε μὴ δυνατὰ σχολάζειν. ἔτι, ὃ μὴ ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν ἐλεύθερον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον * ἕτερον πλῆθος εἶδος. τῷ δ' γνωρίμων, πλοῦτος, εὐγένεια, ἀρετή, παιδεία, καὶ τὰ τούτοις [ὅμοια,] λεγόμενα καὶ τὴν αὐτὴν διαφοράν. δημοκρατία μὲν οὖν ἐστι, πρώτη μὲν ἡ λεγομένη μάλιστα καὶ ὃ ἴσον. ἴσον γὰρ φησιν ὁ νόμος, ὁ τῆς τοιαύτης δημοκρατίας, ὃ μηδὲν * μᾶλλον ὑπὲρ τοὺς ἀπόρους, ἢ τοὺς εὐπόρους· μηδὲ, κυρίους εἶναι ὁποτερουσοῦν, ἀλλ' ὁμοίους ἀμφοτέρους. εἰ γὰρ ἐλευθερία μάλιστ' ἐστὶν ἡ δημοκρατία, καθάπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, καὶ ἰσότης, ὅτως ἂν εἴη μάλιστα, κοινωνούντων ἁπάντων μάλιστα τῆς πολιτείας ὁμοίως. ἐπεὶ δ' πλείων ὁ δῆμος, κύριον δὲ ὃ δόξαν τοῖς πλείοσιν, ἀνάγκη δημοκρατίαν εἶναι ταύτην. ἓν μὲν οὖν εἶδος δημοκρατίας, τοῦτο· ἕτερον δ', ὃ τὰς ἀρχὰς ἀπὸ τιμημάτων εἶναι· βραχέων δ' τούτων ὄντων· δεῖ δὲ τῷ κτωμένῳ ἐξουσίαν εἶναι μετέχειν· καὶ τὸν ἀποβάλλοντα μὴ μετέχειν. ἕτερον εἶδος δημοκρατίας, ὃ μετέχειν ἁπάντας τοὺς πολίτας, * ὅσοι ἀνυπεύθυνοι ἄρχειν ὁ τὸν νόμον. ἕτερον δὲ ὃ εἶδος δημοκρατίας, ὃ πᾶσι μετεῖναι τῶν ἀρχῶν, ἐὰν μόνον ᾖ πολίτης· ἄρχειν δ' τὸν νόμον. ἕτερον δὴ εἶδος δημοκρατίας, τἆλλα μὲν εἶναι ταὐτά· κύριον δὴ εἶναι ὃ πλῆθος, καὶ μὴ τὸν νόμον· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν τὰ ψηφίσματα κύρια ᾖ, ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος. συμβαίνει δὲ τοῦτο, διὰ τοὺς δημαγωγούς. ἐν μὲν γὰρ ταῖς * κατὰ νόμον δημοκρατουμέναις, οὐ γίνεται δημαγωγός, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν εἰσιν ἐν προεδρίᾳ. ὅπου δ' οἱ νόμοι μὴ εἰσι κύριοι, ἐνταῦθα φύονται δημαγωγοί. μοναρχος γὰρ ὁ δῆμος γίνεται, συνιὼν εἰς ἐκ πολλῶν· οἱ γὰρ πολλοὶ κύριοί εἰσιν, οὐχ ὡς ἕκαστος, ἀλλὰ πάντες. * Ὁμηρος δὲ ποίαν λέγει οὐκ ἀγαθὸν εἶναι πολυκοιρανίην, πότερον ταύτην, ἢ ὅταν πλείους ὦσιν οἱ ἄρχοντες ὡς ἕκαστος, ἀδηλον.

A Atque huius generis alij ſunt militares, alij pecuniæ faciendæ ſtudio dediti, alij portitores ac traiectores, alij piſcatores. Multis enim in locis horum generum ſingulorum magna turba eſt: vt piſcatorũ, Tarenti & Byzantij; hominũ in tritemibus occupatorũ, Athenis: mercatorum, in Ægina & Chio: traiectorum ac portitorũ, in Tenedo. Præter hos autem ſunt ij quĩ operis & manibus ſuis victum parant, vitámque tolerant: & quorum ita tenuis & anguſta res familiaris eſt, vt non liceat eis otioſam vitam degere. Præterea aliqui ſunt non ex vtroque ciue liberi, & ſi quod tale alĩus multitudinis genus eſt. Nobilium autem & clarorum virorum alij ex diuitiis claritatem conſecuti ſunt, alij ex præſtantia generis, alii ex virtute, alii ex doctrina & ſimilibus, quæ ex eadem differentia dicuntur. Democratia igitur prima eſt ea quæ ex æqualitate maximè ſic appellatur. Æqualitatem enim edicit lex ea quę huiuſmodi democratiæ eſt, nempe vt nihilo plus ſint locupletes quàm egentes: neutríque habeant ſummam auctoritatem & poteſtatem, ſed vtríque ſint ſimiles. Nam ſi libertas in democratia eſt maximè, (quemadmodum quidam exiſtimant) & æqualitas, hac maximè ratione fuerit, ſi inter omneis pariter fuerit reip. adminiſtratio communis maximè. Quoniam autem populus multitudine & numero ſuperat; id autem quod à pluribus numero decretum eſt, ratum eſt, hanc eſſe democratiam neceſſe eſt. Vnum igitur democratię genus hoc eſt: aliud eſt, vbi magiſtratus, ex cenſibus, qui tamen ſint anguſti & tenues, deferuntur. Oportet autem, ei qui rem habet, magiſtratum obtinere licere: qui amiſit, non obtinere. Aliud genus democratiæ eſt, vbi ciues omnes, qui modò ab omni obligatione liberi ac ſoluti ſunt, reip. adminiſtrationis ſunt participes, ſed tamẽ lex dominatur atque imperat. Aliud genus, vt omnibus, ſi quis modò ſit ciuis, ius ſit obtinẽdi magiſtratus: ita tamẽ vt lex imperet. Aliud genus, vbi cętera quidẽ ſunt eadem: penes multitudinem verò eſt ſumma rerũ poteſtas, non penes legem. Hoc autem fit, cùm multitudinis decreta, quæ pſephiſmata Græci dicũt, rata ſunt, nõ lex. Atq; hoc propter oratores populareis, quos demagõgos Græci nominãt, id eſt, blãdos populi ductores, & quaſi leueis tribunos plebis, euenit. Nã in ciuitatibus quę ex lege à populo obtinẽtur, ac reguntur, demagogus non exſiſtit, ſed optimus quiſque ciuis principem in republica locum obtinèt. Vbi verò leges non ſunt ratæ, neque ſummam auctoritatem habent, hìc exoriuntur populares oratores, quos demagõgos diximus appellari. Fit enim princeps ſolus imperium obtinens, (monarchum dicunt Græci,) populus vnus ex multis concretus & conflatus. nam penes multos ſumma reipublicæ poteſtas eſt, non vt ſingulos, ſed vt omneis. Qualem porrò dicat Homerus non eſſe bonam multorum dominationem, vtrùm hanc an vbi plures ſunt, qui imperant, vt ſinguli, obſcurum eſt.

πορθμευτικόν, minùs teſtè.

Qu. ἔτερον

Victorius μᾶλλον ἀρχὴν, vel ὑπάρχ. τῆς ἀπόρους, ἢ τῆς εὐπόρους

γρ. καὶ τὸν

γρ. ὅσοι ἀνυπεύθυνοι.

γρ. καὶ τὸν

Ιλιάδ. β.

Talis igitur populus, vtpote qui sit princeps solus imperium obtinens, studet solus imperare, quia legum imperio non paret: & tale sibi ius imperiumque assumit in totam rempubl. quale dominus in seruos. Itaque assentatores apud eum honorati sunt. Et talis populus proportione ex monarchiis tyrannidi respondet. Quocirca & iidem sunt mores, & vterque (populum huiusmodi dico, & tyrannum) imperium herile in meliores, vt in seruos, vsurpat: & hîc sunt psephismata, velut illic edicta: & blandus ductor populi, demagogus, & assentator tyranni, sunt iidem & propotione inter se respondent. Et verò vtrique apud vtrosque plurimùm valent, assentatores apud tyrannos, demagogi apud tales populos. Quamobrem autem rata sint psephismata, & non leges, hi causam fuisse nent: quia omnia ad populum referunt ac reuocant. Euenit enim vt crescant, & magnifiant, propterea quòd populus quidem omnium rerum sit dominus atque arbiter: hi verò populi opinionis. His enim fidem habet & obtemperat multitudo. Præterea qui magistratus criminantur, populum iudicare dicunt oportere, hic autem libenter prouocationem recipit: quo fit vt magistratus omnes infirmentur atque eneruentur. Meritò autem videatur quis reprehendere, qui dicat hanc talem esse democratiam, non ciuitatis administrationem seu politiam. vbi enim leges non imperant, non est politia. Oportet enim legem quidem ciuibus omnibus, magistratus verò singulis imperare: & politiam seu reip. administrationem iudicare. Quare si democratia in reipublicæ administrandæ formis numeranda est, perspicuum est talem reipubl. statum, in quo psephismate omnia administrantur, ne democratiam quidem esse propriè. Contingere enim non potest, vt vllum psephisma sit vniuersum. Democratiæ igitur genera hoc modo sint explicata ac distincta.

CAPVT V.

Oligarchiæ genera explicat.

OLigarchiæ autem genera cùm sint plura, vnum est, in quo magistratus mandantur ex censibus tam magnis, vt pauperes atque egentes, numero plures, eorum participes non sint; sed ei, qui tantam rem habeat, reipub. administrationis participi esse liceat. Aliud, cùm ex paruis censibus creantur magistratus: & ipsi eos, qui desunt, cooptant. Si igitur ex his omnibus, qui censu sunt æquales, hoc faciant, videatur hoc esse potiùs aristocraticum: si verò ex quibusdam certis, oligarchicum. Aliud autem oligarchiæ genus est, cùm filius in locum patris succedens, magistratum capit. Quarum, cùm & id quod nunc dictum est, vsurpatur,

A λον. ὁ δ' ὅλως δῆμος, ἐστὶ μὲν ἀρχὸς ὢν, ζητεῖ μοναρχεῖν. διὸ δ μὲν ἀρχὰς οὐ πατρίους, ἀλλὰ δεσποτικὰς· ὥστε οἱ κόλακες, ἔντιμοι· καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος δῆμος, ἀνάλογον τῇ μοναρχίᾳ τῇ τυραννικῇ. διὸ καὶ ἔθη ὅμοια, καὶ ἄμφω δεσποτικὰ τῶν βελτίστων, καὶ τὰ ψηφίσματα, ὥσπερ εἰκῇ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ὁ δημαγωγὸς, καὶ ὁ κόλαξ, οἱ αὐτοὶ καὶ ἀνάλογον· καὶ μάλιστα οἱ ἐπιτήδειοι παρ' ἑκατέροις ἰσχύουσιν, οἱ μὲν κόλακες παρὰ τυράννοις, οἱ δὲ δημαγωγοὶ παρὰ τοῖς δήμοις τοῖς τοιούτοις· αἴτιοι δὲ εἰσι τῷ εἰς τὰ ψηφίσματα κύρια, ἀλλ' ἀνάγειν τὰς πάντα εἰς τὸν δῆμον. συμβαίνει γὰρ αὐξῆσαι μεγάλοις, διὸ δ, τὸν μὲν δῆμον εἶναι κύριον, τοῦ δὲ τοῦ δήμου δόξης, τούτους πείθεσθαι γὰρ τὸ πλῆθος τούτοις. ἔτι δ' οἱ τὰς ἀρχὰς εὐθύνοντες, τὸν δῆμον φασὶ δεῖν κρίνειν· ὁ δ' ἀσμένως δέχεται τὴν B προσκλησιν. ὡς τε καθαλύονται πᾶσαι αἱ ἀρχαί. δικαίως δ' ἄν τις δόξειεν ἐπιτιμᾶν ὁ φάσκων τὴν τοιαύτην εἶναι δημοκρατίαν, ἀλλὰ πολιτείαν. ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία. δεῖ γὰρ τὸν μὲν νόμον ἄρχειν πάντων, τὰς δὲ καθ' ἕκαστα, τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν πολιτείαν κρίνειν. ὥστ' εἴπερ ἔστι δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερὸν ὡς ἐν τοιούτῳ μὴ πάσας, ἐν ᾗ * φη- x. φηφίσμασι C σίσματα πάντα διοικεῖται, οὐδὲ δῆμον εἶναι κύριον. οὐδὲν γὰρ ἐνδέχεται ψήφισμα καθόλου. τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη διωρίσθω τοσαῦτα τὸν τρόπον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Τὰ τῆς ὀλιγαρχίας εἴδη.

ΟΛιγαρχίας δὲ εἴδη, ἓν μὲν, τὸ ἀπὸ τιμημάτων εἶναι τὰς ἀρχὰς πολλούτων, ὥστε τοῖς ἀπόροις μὴ μετεῖναι, πλείοσι δ' εἶναι τοῦ κτωμένου μετεῖναι τῆς πολιτείας. ἄλλο δ', ὅταν ἀπὸ τιμημάτων * μικρῶν ἄν αἱ ἀρχαὶ, καὶ αἱρεῖται αὐτοὶ τοὺς ἐλλείποντας. εἰ μὲν οὖν ἐκ πολλῶν τοῦτον τὸν τρόπον ποιοῖεν, δόξειε τὸ τοιοῦτον μᾶλλον ἀριστοκρατικὸν εἶναι· ἐὰν δὲ ἐκ τινῶν ὡρισμένων, ὀλιγαρχικόν. ἔτερον δ' εἶδος ὀλιγαρχίας, ὅταν παῖς πατρὸς εἰσίῃ. τέταρτον δ', ὅταν ὑπάρχῃ τι, τοῦ νῦν λεχθέν-

ἡ ἀρχὴ μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' οἱ ἄρχοντες. τὸ A & magistratus imperant, non leges: atque
ἔστιν ἀντίστροφος αὕτη τοῖς ὀλιγαρχίαις, hoc genus in oligarchiis altera ex parte ve-
ὥσπερ ἡ τυραννὶς τοῖς μοναρχίαις, καὶ luti tyrannidi respondet in monarchiis: &
ταύτῃ τῶν τελευταίας εἴπομεν δημοκρατίας ei democratiæ, de qua postremo loco
τὴν ἐσχάτην δημοκρατίαις. καὶ καλεῖσι δὴ πλεῖ diximus, in democratiis: talémque oligar-
ταιαύτην ὀλιγαρχίαν, δυναστείαν. ὀλιγαρ- chiam, dynastiam, id est, potentatum,
χίας μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ δημοκρα- appellant. Oligarchiæ igitur & democra-
τίας. ὅτι δὲ ἡ λανθάνει, ὅτι πολλαχοῦ συμ- tiæ tot sunt genera. Ignorare autem non
βέβηκεν, ὥστε πλεῖω μὲν πολιτείαν πλεῖω κεῖ oportet, multis in locis euenire vt reipubl.
τοὺς νόμους, μὴ δημοτικὴν εἶναι. ἅμα δὲ δεῖ B administrandæ ratio censentanea cum suis
ἦθος καὶ πλεῖω ἀγωγὴν, πολιτεύεσθαι δη- legibus, non sit illa quidem popularis: sed
μοτικῶς· ὁμοίως δ' πάλιν πρὸς ἄλλους, propter mores & institutæ vitæ rationem po-
πλεῖω μὲν κεῖ τοὺς νόμους, εἶναι πολιτείαν δημο- populariter ciuitas administretur. Itémque rur-
τικωτέραν· τὴν δ' ἀγωγὴν καὶ τοῖς ἔθεσιν, ὀλι- sus apud alios vt administratio ciuitatis,
γαρχικὴν μᾶλλον. συμβαίνει δὲ τοῦτο μά- quæ consentiat legibus, sit aliquantum
λιστα μετὰ τὰς μεταβολὰς τῆς πολιτείας. popularis: instituto vitæ & moribus, sit pau-
τὰς γὰρ βίαιος μεταβαίνουσιν, ἀλλὰ ἀγαπῶσι corum imperium potiùs. euenit autem hoc
τὰ παρόντα, μικρὰ πλεονεκτοῦντες πρὸς maximè mutatis reipubl. administrandę for-
ἀλλήλους· ὥσθ' οἱ μὲν νόμοι μένουσιν mis. Non enim statim consueuerunt ho-
οἱ παρόντες· κρατοῦσι δ' οἱ μεταβάλλοντες mines immutari, & in alios mores commi-
τὴν πολιτείαν. grare: sed satis habent primò, si pauca alij
ab aliis, quasi plus habere cupientes, detra-
hant, sibique assumant. Itaque leges qui-
dem manent, quæ erant antea, sed superio-
res sunt, qui reipub. administrandę formam
immutant.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Ὅτι εἰσὶ τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλι-
γαρχίας, ἀπὸ πλείονων βεβαιοῦται.

CAPVT VI.

Probat tot esse democratiæ & oligarchiæ genera.

ΟΤΙ δ' εἰσὶ τοσαῦτα εἴδη δημοκρατίας καὶ ὀλιγαρχίας, ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων φανερόν ἐστιν. ἀνάγκη γὰρ ἢ πάν- D
τα τὰ * εἰρημένα μέρη τοῦ δήμου κοινωνεῖν Suprà c. 4.
τῆς πολιτείας, ἢ τὰ μὲν, τὰ δὲ μή. ὅταν μὲν οὖν ὁ γεωργικὸν, καὶ ὁ κεκτημένος μετρίαν οὐσίαν, κύριον ᾖ τῆς πολιτείας, πολιτεύονται κατὰ νόμους· ἔχουσι γὰρ ἐργαζόμενοι ζῆν, οὐ διὰ μακροῦ δὲ σχολάζειν. ὥστε τὸν νόμον ὑπερισταμένους, ἐκκλησιάζουσι τὰς ἀναγκαίας ἐκκλησίας· τοῖς δὲ ἄλλοις μετέχειν ἔξεστιν, ὅταν κτήσωνται τὸ τίμημα ὃ διωρισμένον ἐστὶ τῶν νόμων. [ἅμα δὲ E
πᾶσι τοῖς κτωμένοις ἔξεσι μετέχειν.] ὅλως μὲν γὰρ, ὃ μὲν μὴ ἐξεῖναι πᾶσιν, ὀλιγαρχικόν· ὃ δὲ δὴ ἐξεῖναι σχολάζειν, ἀδυνάτου μὴ παρασκευὴν οὐσῶν. τοῦτο μὲν οὖν εἶδος ἓν δημοκρατίας, διὰ ταύτας ταύτας αἰτίας· ἕτερον δὲ εἶδος, διὰ τὸν ἐχόμενον μὲν τοῦ πρώτου τρόπον αἵρεσιν· ἔστι γὰρ καὶ πᾶσιν ἐξεῖναι τοῖς ἀνυπευθύνοις κατὰ τὸ γένος, * μὲν τοῖς μὲν τοῖς δυναμένοις σχολάζειν. mendosè.

Ouod autem esse democratiæ & oligarchiæ genera, ex iis ipsis quę dicta sunt, intelligere licet. Necesse enim est, aut cũ omnibus illis populi partibus, quæ à nobis commemoratæ sunt, reip. administrationẽ communicari: aut cum his cõmunicari, cum illis non. Cùm igitur pars ea quę agriculturę operã dat, quęque mediocreis rei familiaris facultates possidet, in sua potestate suóque arbitrio positã habet reipubl. administrationem, ex legum præscripto remp. administrant: habent enim vnde viram tolerare queant opere rustico faciendo, neque tamen eis otiosis esse licet. Itaque lege adhibita atque attenta, concionem, vbi postulat necessitas, aduocant, in eáque de rebus necessariis deliberãt. Aliis autẽ ad reip. administrationẽ patet aditus, vbi censi fuerũt censum à legibus præstitutum. Quapropter iis omnibus quidem habent, ad remp. gubernandã patet accessus. Omnino enim non omneis esse reip. administrationis participeis, oligarchiæ proprium est. Otiandi autẽ & ab opere vacandi licentia cõstare non potest, nisi vectigalia suppetant. Hoc igitur vnum democratiæ genus est propter has causas. Alterum est propter eam quæ deinceps sequitur, eligendorum magistratuum, rationẽ. fit enim vt licear omnibus, quos modò generis exceptio non repellat, ad remp. accedere: soli autem magistratum gerant, qui otiari possunt.

Quocirca in tali democratia leges imperant, quia vectigal non ſuppetat. Tertium genus eſt, vbi licet omnibus, qui modò liberi ſint, ad rempubl. adminiſtrandam accedere: ſed non adminiſtrant remp. propter eam cauſam quæ antè dicta eſt. Quare etiam in hac legem imperare neceſſe eſt. Quartũ democratiæ genus eſt ea quæ poſtrema omniũ in ciuitatibus nata eſt. Nam propterea quòd ciuitates omnes multo maiores factę ſunt, quàm erãt ab initio, & quia vectigaliũ copia abundare cœperũt; patet quidẽ omnibus ad remp. adminiſtrandam aditus propter ingentẽ multitudinẽ. In ſocietatẽ autem & communionem reip. gerendæ recipiuntur, & rẽpubl. adminiſtrant etiã pauperes propterea quia oriatur talis multitudo. non enim eos impedit rei familiaris procuratio: at diuiteis impedit. Quare ſæpenumero neque in cõciones cum reliquo populo conueniunt, neque iudicandi munere communiter cum aliis ciuibus funguntur, ex quo in multitudinis egẽtium poteſtatem reipubl. adminiſtratio redigitur, non in legum. Democratiæ igitur genera tot & talia ſunt, propter has neceſſitates. Quod ad oligarchiæ autem genera attinet, vbi plures rem habent, ſed anguſtiorẽ, neque admodum amplam, hoc primũ oligarchię genus eſt. faciũt enim poteſtatem reip. adminiſtrandæ ei qui rẽ habeat. Et propterea quòd multi ſunt reip. adminiſtrationis participes, neceſſe eſt non penes homines, ſed penes legẽ, reip. ſummã eſſe poteſtatem. Quanto enim longiùs abſint à monarchia, neque tantas facultates habeant rei familiaris, vt omni cura ſoluti ceſſare atque otiari poſſint; neque rurſum ita tenueis & anguſtas, vt eos alere debeat ciuitas: neceſſe eſt eis æquum videri, legẽ imperare, nõ ipſos. Quod ſi ſint pauciores qui rem habeãt, quàm qui priùs dicti ſunt, ſed amplioręm habeant, ſecundùm fit oligarchiæ genus. Nam qui plus valent, ſuperiora omnia habere volũt. Quapropter ex aliis ciuibus magiſtratus legendos curant, qui eandem reip. adminiſtrandæ viam ſequantur. Propterea autem quòd nondum ita opibus valent, vt ſine lege imperare poſſint, talem legem ferunt. Quòd ſi magis etiam ſuam potentiam intendant eò, quòd cùm ſint pauciores, ampliores rei familiaris copias habeant, tertium oligarchiæ fit incrementum: in quo per ſe quidem magiſtratus obtinent, ſed ex lege tamen, quæ iubet magiſtratuum filios in patrum demortuorum locum ſuccedere. Vbi verò iam & rei familiaris copiis, & amicorum multitudine ſupra modum auẽti fuerint; ad monarchiam talis potentatus propè accedit: & tum penes homines, non penes legem, ciuitatis & ſummæ rei poteſtas eſt. Atque hoc eſt quartum oligarchię genus, quod vltimo democratiæ generi altera ex parte reſpondet.

A ὀλίγαρ γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ δημοκρατίᾳ οἱ νόμοι ἄρχουσι, διὰ τὸ μὴ εἶναι πρόσοδον. τέταρτον δ' εἶδος, ὃ πᾶσιν ἐξῆναι, ὅσοι ἂν ἐλεύθεροι ὦσι, μετέχειν τῆς πολιτείας· μὴ μέντοι μετέχειν διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν. ὥστ' ἀναγκαῖον καὶ ἐν ταύτῃ ἄρχειν τὸν νόμον. τέταρτον δὲ εἶδος δημοκρατίας, ἡ νεωτάτη τῶν γενῶν ἐν ταῖς πόλεσι γεγενημένη. διὰ γὰρ τὸ μείζους γεγονέναι πολὺ τὰς πόλεις τῶν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ πρόσοδον ὑπάρχειν βιπρεῖαι, μετέχουσι καὶ οἱ πρότερον οὐ μετεῖχον τῆς πολιτείας, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν τῶν πλήθους· καινοποιοῦσι γὰρ καὶ τὰς πολιτείας διὰ τὸ δυνατὰ εἶναι σχολάζειν καὶ τοὺς ἀπόρους, λαμβάνειν τας μισθόν. καὶ μάλιστα γὰρ σχολάζει ὁ δῆμος τοῦτο πλῆθος. οὐ γὰρ ἐμποδίζει αὐτοὺς οὐδὲν ἡ τῶν ἰδίων ἐπιμέλεια· τοῖς γὰρ πλουσίοις ἐμποδίζει. ὥστε πολλάκις οὐ κοινωνοῦσι τῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ τοῦ δικάζειν. διὸ γὰρ ὁ τῶν ἀπόρων πλῆθος κύριον τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐκ οἱ νόμοι. C τὰ μὲν οὖν τῆς δημοκρατίας εἴδη τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἐστί. τὰ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅταν μὲν πλείους ἔχωσιν οὐσίαν, ἐλαττόω γὰρ μικρὰν λίαν, ὃ τῆς προτέρας ὀλιγαρχίας εἶδός ἐστι· ποιοῦσι γὰρ ἐξουσίαν μετέχειν τῶν κτωμένων. καὶ διὰ τὸ πλῆθος εἶναι τῶν μετεχόντων τοῦ πολιτεύματος, ἀνάγκη μὴ τοὺς αὐθέντας, ἀλλὰ τὸν νόμον εἶναι κύριον. ὅσῳ γὰρ ἂν πλέον ἀπέχωσι τῆς μοναρχίας, καὶ μᾶλλον τοσαύτην ἔχωσιν D οὐσίαν, ὥστε σχολάζειν ἀμελοῦντας· μηδ' ὥστε ὀλίγον, ὥστε πρέφειν ἀπὸ τοῦ πόλεως, αἰτοῦσι τὸν νόμον ἀξιοῦν αὐτοῖς ἄρχειν, ἀλλὰ μὴ αὐτούς. ἐὰν δὲ ἐλάττους ὦσιν αἱ τοιαύτας οὐσίας * ἔχοντες, ἢ οἱ δ' ὑπερέχουσι, * πλείω δ', ὃ τῆς δευτέρας ὀλιγαρχίας γίνεται εἶδος· μᾶλλον γὰρ ἰσχύοντες, πλεονεκτεῖν ἀξιοῦσι. διὸ αὐτοὶ μὲν αἱροῦνται ἐκ τῶν ὑπόλοιπον τοιούτους τὸ πολίτευμα βαδίζοντας· διὸ δ' ὅτι μήπω ἱκανῶς ἰσχυροὶ εἶναι, ὥστε ἄνευ νόμου E ἄρχειν, τὸν νόμον τίθενται τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ὑπερπίνωσι τῶν ἐλαττόνων ὄντες, μείζονας οὐσίας ἔχειν, ἡ τετάρτη ἐπίδοσις γίνεται τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ δ' αὐτῶν μὲν τοὺς ἀρχὰς ἔχειν, κατὰ νόμον δὲ τὸν καθιστάντα τὸν τελευτώντων διαδέχεσθαι τοὺς υἱέας. ὅταν δὲ ἤδη πολὺ ὑπερπίνωσι τῆς οὐσίας, καὶ τοῖς πολυφιλίαις, ἐξ-ουσία μοναρχίας ἐστί, καὶ κύριοι γίνονται οἱ αὐθέντοι, ἀλλ' οὐκ ὁ νόμος· καὶ τὸ τέταρτον εἶδος τῆς ὀλιγαρχίας τοῦτ' ἔστιν, ἀπεοφοντος τελευταίου τῆς δημοκρατίας.

Camerarius, ἔχοντες, οὓς μὲν τιμήματος, τοὺς δὲ πλείω.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Αλλαι πολιτεῖαι, παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν.

ΕΤΙ δ' εἰσὶ δύο πολιτεῖαι παρὰ δημοκρατίαν τε καὶ ὀλιγαρχίαν· ὧν τὴν μὲν ἑτέραν λέγουσί τινες πάντες, καὶ εἶρηται τῶν τεττάρων πολιτικῶν εἴδεσιν ἕν. λέγουσι δὲ τέτταρας, μοναρχίαν, ὀλιγαρχίαν, δημοκρατίαν. τέταρτον δέ, τὴν καλουμένην ἀριστοκρατίαν· πέμπτη δ' ἐστίν, ἣ παρὰ ταύτας ὀνόματι τὸ κοινὸν ἅπασῶν· πολιτείαν γὰρ καλοῦσιν· ἀλλὰ λέγουσι μὲν οὐ πολλάκις γίνεσθαι, λαμβάνει δὲ τοὺς πειρωμένους ἀριθμεῖν τὰ τῶν πολιτικῶν εἴδη· καὶ χρῶνται τοῖς τέτταρσι μόνον, ὥσπερ Πλάτων ἐν τοῖς πολιτείαις. ἀριστοκρατίαν μὲν οὖν καλῶς ἔχει καλεῖν, περὶ ἧς διήλθομεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀρίστων ἁπλῶς κατ' ἀρετὴν πολιτεία ἢ μὴ πρὸς τυχόντα τινὰ ἀγαθῶν αἱρεῖν, μόνον δίκαιον προσαγορεύειν ἀριστοκρατίαν. ἐν μόνῃ γὰρ ἁπλῶς ὁ αὐτὸς ἀνὴρ καὶ πολίτης ἀγαθός ἐστιν· οἱ δ' ἐν ταῖς ἄλλαις ἀγαθοί, πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσὶ τὴν αὐτήν. ἐνίοτε μὲν οὖν εἰσί τινες, οἳ πρός τε τὰς ὀλιγαρχουμένας ἔχουσι διαφοράς, καὶ καλοῦσιν ἀριστοκρατίαν, καὶ πρὸς τὴν καλουμένην πολιτείαν· ὅπου γε μὴ μόνον πλουτίνδην, ἀλλὰ καὶ ἀριστίνδην αἱροῦνται τὰς ἀρχάς. αὕτη δὲ πολιτεία διαφέρει τι ἀμφοῖν, καὶ ἀριστοκρατικὴ καλεῖται. καὶ γὰρ ἐν ταῖς μὴ ποιουμέναις κατὰ ἐπιμέλειαν ἀρετὴν, εἰσὶν ὅμως τινὲς οἱ δοκιμαιοῦντες, καὶ δοκοῦντες εἶναι βελτίστοις. ὅπου οὖν ἡ πολιτεία βλέπει εἴς τε πλοῦτον, καὶ ἀρετὴν, καὶ δῆμον, ἔστι ἐν * Καρχηδόνι, αὕτη ἀριστοκρατικὴ ἐστι· ἔτι ἐν αἷς εἰς τὰ δύο μόνον, οἷον ἐν Λακεδαιμονίοις εἰς ἀρετὴν τε καὶ δῆμον· καὶ ἔστι μίξις τῶν δύο τούτων, δημοκρατίας τε καὶ ἀρετῆς. ἀριστοκρατίας μὲν οὖν παρὰ τὴν πρώτην τὴν ἀρίστην πολιτείαν, τοῦτα δύο εἴδη· καὶ τέταρτον ὅσαι τῆς καλουμένης πολιτείας ῥέπουσι πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν μᾶλλον.

* Al. Χαλκηδόνι.

CAPVT VII.

Reliquas administrandæ reip. formas præter democratiam & oligarchiam, exponit.

PRæterea verò præter democratiam & oligarchiam duæ sunt reipubl. administrandæ formæ: quarum alteram omnes commemorant, & ex quatuor reipublicæ administrandæ formis hæc quarta numeratur, B vnúmque genus est. Quatuor porro numerant, monarchiam, oligarchiam, democratiam, & quartam, eam, quæ aristocratia nominatur. Quinta autem est ea quæ communi omnium nomine appellatur. Politiam enim appellant. Sed quia non sæpe vsurpatur: ignoratur ab iis qui reipublicæ administrationum formas & genera numerare conantur: & quatuor dumtaxat numerant, quemadmodum Plato in libris de Republica. Aristocratia igitur merito appellatur ea de qua suprà disputauimus. Ea e- C nim reipublicæ administrandæ forma, quæ constat ex optimis viris simpliciter & ex virtute, non ad aliquem sibi propositum finem bonis, sola appellanda aristocratia est. In hac sola enim simpliciter idem est vir bonus, & bonus ciuis. At qui in aliis boni sunt, hi spectata eorum ipsorum reipubl. forma boni sunt. Verumtamen nonnullæ sunt reipubl. administrandæ formæ, quæ & à ciuitatibus paucorum imperio parentibus differunt, & ab ea quæ communi nomine appellatur politia: atque hæ aristocratiæ nominantur. Vbi enim magistratus leguntur D & creantur, habita non solùm diuitiarum, verùm etiam virtutis ratione: hęc reip. administrandæ forma & à duabus illis differt, & aristocratia appellatur. Nam etiam in eis ciuitatibus, in quibus non est publica virtutis cura, sunt tamen aliqui, de quibus bene existimant reliqui cives, & qui habentur viri boni. Vbi igitur reipublicæ administrandæ ratio spectat & ad diuitias, & ad virtutem, & ad populum, vt Carthagine: E hęc optimatium potentię, seu aristocratię conuenit: etiam ea quę ad duo tantùm, virtutem & populum, vt Lacedęmoniorum ciuitatis administrandę ratio. horum enim duorum Lacedęmone confusio est, democratię & virtutis. Aristocratię igitur prętter illam primam optimam reip. administrandę formam, hęc duo genera sunt. In tertio genere locandę sunt quęcumque ab ea reip. administrandę forma, quę politia nominatur, deflectentes ad oligarchiam magis propendent.

CAPVT VIII.

De ea quæ vulgò Politia vocatur.

RElíquum nobis eſt de ea quæ politia vulgò nominatur, diſſerere, & de tyrannide. Hoc autem ordine politiam poſuimus: quia, tametſi neque hæc videatur declinatio, ſeu degreſſio à recta republica, neque ex, quæ paulo antè expoſitæ ſunt, ariſtocratiæ: tamen, ſi verum fateri volumus, omnes deerrarunt à rectiſſima reip. forma. Præterea cum his numerantur, & ex iunctarum degreſſiones, quemadmodum initio diximus. Ad extremum autem vt de tyrannide mentionem faciamus, ratio poſtulat, propterea quòd, quamuis hæc minimè omnium ſit reip. adminiſtrandæ forma, à nobis tamen ſuſcepta ſit ciuitatis adminiſtrandæ inſtitutio. Quamobrem igitur talem ordinem ſequuti ſumus, dictum eſt. Nunc autem quæ ad politiam pertinent, demonſtranda ſunt. Explicatis enim ac diſtinctis iis quæ ad oligarchiam & democratiam pertinent, planior & apertior vis eius futura eſt. Politia enim, vt ſimpliciter dicam, cinnus quidam ex oligarchia & democratia eſt. Solent autem eas quæ ad democratiam magis inclinant, politias appellare: quæ verò ad oligarchiam, ariſtocratias potiùs: quia doctrina & generis amplitudo magis comitatur locupletiores. Præterea verò eas res locupletes habere videntur, à quibus homines ad iniuriam alteri inferendam impelluntur. Ex quo hos, viros bonos atque honeſtos & claros homines appellant. Quoniam igitur hoc ariſtocratiæ proprium eſt, vt ciuium optimis egregia & ſumma omnia tribuat, iccirco & oligarchias ex viris bonis atque honeſtis conſtare dicunt. Videtur autem vnum quiddam eſſe ex iis quæ fieri non poſſunt, ciuitatem; quæ ab optimatibus teneatur & gubernetur, quaſi ab improbis regatur, bonis legibus non vti, neque bonis legibus parere: itémque eam quæ neque bonis legibus pareat, neque bonis legibus vtatur, ab optimatibus teneri & gubernari. Non eſt porrò bonarum legum vſus, leges quidem eſſe bene ſcriptas & poſitas: ſed legibus bene ſcriptis ac poſitis non parêre. Quocirca vnus quidem bonarum legum vſus exiſtimandus eſt, poſitis legibus parêre: alter verò, bene ſcriptas eſſe eas leges, quas ſeruant, & in quibus permanent ac perſeuerant. Nihil obſtat enim quominus etiam legibus malè latis pareant. hoc autem duobus modis contingere poteſt. parent enim legibus, aut omnium, quas talis reipubl. adminiſtrandæ forma capere ac ferre poteſt, optimis, aut ſimpliciter optimis. Videtur porrò ariſtocratia quidem illa eſſe maximè, vbi honores ex virtute deferuntur.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῆς ἐνομαζομένης πολιτείας.

ΛΟΙΠΟΝ δ' ἔστιν ἡμῖν περί τε * τῆς νομιζομένης πολιτείας εἰπεῖν, καὶ περὶ τυραννίδος· ἐπέξαμεν δ' οὕτως, * ὅτι οὔσης οὐ τῆς αὐτῆς παρεκβάσεως, οὔτε τῶν εἰρημένων ἀριστοκρατιῶν, οὔτε τῶν ἐξ ἀνάγκης ἀκριβεστέρων ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας, ὅτι, τὸ μὲν ἀληθὲς, πᾶσαι διημαρτήκασι τῆς ὀρθοπολιτείας· ἔπειτα καὶ παρειλημμένας μετ' αὐτῶν· εἰσί τ' αἰσχραὶ αὗται παρεκβάσεις, ὥσπερ εἰ τοῖς κατ' ἀρχὰς εἴπομεν. τελευταῖον δὲ περὶ τυραννίδος ἄλλως ἔχει ποιήσασθαι μνείαν, διὰ τὸ πασῶν ἥκιστα ταύτην εἶναι πολιτείαν, ἡμῖν δὲ τὴν μεθόδου εἶναι περὶ πολιτείας. διὰ ταῦτα μὲν οὖν αἰτίας τετάχθαι τὸν ἔμπροσθεν τοῦτον, εἴρηται. νῦν δὲ λεκτέον ἡμῖν περὶ πολιτείας. φανερώτερα γὰρ ἔσται διαιρουμένοις αὐτῆς διωρισμένων τῶν περὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. ἔστι γάρ τις πολιτεία, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, μίξις ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας. εἰώθασι δὲ καλεῖν, ὅσαι μὲν * ἀποκλίνουσαι ὡς τὸ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, πολιτείας· ὅσαι δὲ τὸ * ὀλιγαρχίαν, μᾶλλον ἀριστοκρατίας, διὰ τὸ μᾶλλον ἀκολουθεῖν παιδείαν καὶ εὐπορίαν τοῖς εὐπόροις. ἔτι δὲ δοκοῦσιν * ἔχειν οἱ εὔποροι, ὧν ἕνεκεν εἰ ἀδικοῦσιν ἀδικοῦσιν· ὅθεν καὶ καλοὶ κἀγαθοὶ, καὶ γνωρίμους εἶναι τούτους τοῖς ἐπιεικέσιν. ἐπεὶ οὖν ἡ ἀριστοκρατία βούλεται τὸν ἐπιεικέστατον ἀποδίδοσθαι τοῖς ἀρίστοις τῇ πολιτείᾳ, ἃ δὴ καὶ τοὺς ὀλιγαρχίας εἶναί φασιν ἐν τῇ καλῇ κἀγαθῇ μάλιστ' ἀνδρὶ δεῖ τὴν ἀδυναστείαν. ὃ μὲν δύναμιν εἶναι τὴν ἀριστοκρατουμένην πόλιν, ἄλλα πολλαχοῦ ἐμοίγε δοκεῖ καὶ ἀριστοκρατεῖσθαι τὴν μὴ δυναμένην· οὐκ ἔστι δὲ δύναμις τὸ δὴ κεῖσθαι τοὺς νόμους, μὴ πείθεσθαι δὲ· δεῖ μίαν τὴν δυνάμεως ὑπολαμβάνειν εἶναι, τὸ πείθεσθαι τοῖς κειμένοις νόμοις· ἑτέραν δὲ, τὸ καλῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους, οἷς ἐμμένουσιν· ἔστι γὰρ πείθεσθαι καὶ * κακῶς κειμένοις. τοῦτο δὲ συμβαίνει διχῶς· ἢ γὰρ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἐπιεικεστέρων αὐτοῖς, ἢ τοῖς ἁπλῶς ἀρίστοις. δοκεῖ δὲ ἀριστοκρατία μάλιστα εἶναι, τὸ τοῖς τιμαῖς νενεμῆσθαι κατ' ἀρετήν.

γρ. τῆς ἐνομαζομένης. & ita Lamb.

γρ. ἢ δυναστεῖαν, & ſic Lamb.

Scrib ἀποκλινούσας ὡς * δημ.

γρ. ὀλιγαρχίαν μᾶλλον ἀφ.

γρ. οἱ δύποτε εὐέχθη.

γρ. καλῶς

ἀριστοκρατίας μὲν γὰρ ὅρος, ἀρετὴ ὀλι- A
γαρχίας δέ, πλοῦτος· δήμου δ', ἐλευθε-
ρία· ὃ δ' ὁ, τὸ δοκεῖν δόξῃ τοῖς πλείοσιν, ἐν
πάσαις ὑπαρχεῖ. καὶ γὰρ ἐν ὀλιγαρχίᾳ.
καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ, καὶ ἐν δήμοις, ὅ, τι ἂν
δόξῃ τῷ πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς
πολιτείας, τοῦτ' ἔστι κύριον. ἐν μὲν οὖν
ταῖς πλείσταις πόλεσι ὃ τῆς πολιτίας εἶ-
δος καλεῖται· μόνον γὰρ ἡ μίξις σχεδάζεται
τῶν δυνάτων καὶ τῶν ἀπόρων, πλούτου καὶ B
ἐλευθερίας. ἀεδόκει γὰρ σχεδὸν τοῖς πλείστοις
οἱ δύνατοι τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀξιοῦσι
κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμ-
φισβητούμενα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας,
ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή. (ὃ γὰρ τέ-
ταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ
τοῖς δυσὶν· ἡ γὰρ εὐγένεια, ἔστιν ἀρχαῖος
πλοῦτος καὶ ἀρετή·) φανερὸν ὅτι τὴν μὲν
τῶν δυοῖν μίξιν, τῶν εὐπόρων, καὶ τῶν ἀπό-
ρων, πολιτείαν λεκτέον, τὴν δὲ τῶν τριῶν, C
ἀριστοκρατίαν μᾶλλον τῶν ἄλλων, καὶ τὴν
ἀληθινὴν καὶ καλουμένην. ὅτι μὲν οὖν ἔστι καὶ
ἕτερα πολιτείας εἴδη παρὰ μοναρχίαν τε,
καὶ δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται·
καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλή-
λων, αἵ τ' ἀριστοκρατίαι, καὶ αἱ πολιτεῖαι,
τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι ἐγγὺς πόρρω αὗται
ἀλλήλων, φανερόν.

Aristocratiæ enim terminus ac finis est honos: oligarchiæ, diuitiæ: populi seu democratiæ, libertas. Id autem valere & ratum esse, quod pluribus probetur, hoc in omnibus reip. administrandę formis inest. Etenim in oligarchia, & in aristocratia & in ciuitatibus popularibus ac liberis, quod visum fuerit maiori parti eorum qui reip. ad-ministrationis sunt participes, hoc ratũ est. In plurimis igitur ciuitatibus reip. ad ministrãdæ forma, politia generis nomine appellatur. Confusio enim & permistio, ex locupletibus & pauperibus, diuitias & libertatem, tanquam signum propositum, intuetur tantùm. Nam ferè apud plerosque virorum bonorum atque honestorum locum videntur obtinere locupletes. Quoniam autem tria sunt, quæ de reip. administrationis æqualitate ambigunt & contendunt, libertas, diuitiæ, virtus; (quartum enim, quod εὐγένειαν Græci, nobilitatem, seu generis bonitatem ac præstantiam appellant Latini, comitatur duobus; nam generis splendor & præstantia, seu nobilitas, nihil aliud est quàm diuitiæ antiquæ & virtus;) perspicuum est, cùm, seu permistionem locupletium & pauperum, politiam dici debere: temperationem autem ex tribus, aristocratiam maximè ex aliis esse appellandam, præter illam veram & primam. Esse igitur alia reip. administrationis genera præter monarchiam, & democratiam, & oligarchiam, dictum est, tum qualia hæc sint, & quid inter se differant aristocratiæ, & quid politia ab aristocratia, & non longè admodum has inter se distare, perspicuum est.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τίνα τρόπον γίνεται καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι.

CAPVT IX.

Quonam modo fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam constituere oporteat.

ΤΙΝΑ μὲν οὖν τρόπον γίνεται παρὰ δημο- D
κρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἐφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται καὶ οἷς ὁρίζονται τήν τε δημοκρατίαν, καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· ληπτέον γὰρ τὰ τούτων διαφέροντα. εἶτα ἐκ τούτων ἐφ' ἑκατέρας ὥσπερ σύμβολον λαμβάνοντας, συνθετέον. εἰσὶ δ' [οἱ] ὅροι περὶ τῆς συνθέσεως καὶ μίξεως. ἃ γὰρ ἀμφοτέραις ληπτέον, ὧν ἑκάτεραι νομοθετοῦσιν, οἷς χρὴ τὸ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοῖς ἀπόροις ζημίαν πάσχουσιν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, οὐδένα μισθόν· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις, μισθόν· τοῖς δ' εὐπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. κοινὸν δὲ καὶ μέσον τούτων, ἀμφοτέραις τοῦτο πε- E

Quonam modo præter democratiam & oligarchiam fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam constituere oporteat, deinceps post ea quæ antè dicta sunt, exponamus. Simul autem planum fiet, quibus rebus definiantur democratia & oligarchia: harum enim primùm sumenda partitio est: deinde ex his ab vtraque veluti insigne accipientes componere oportebit. Sunt autem tres compositionis & permixtionis termini. Nam vel ambo illa sumenda sunt, quæ vtraque reip. forma lege lata instituit: verbi gratia, de rebus iudicandis. In oligarchiis enim multam locupletibus irrogant, nisi iudicandi munus obeant: pauperibus nullam mercedem constituunt. At in democratiis, pauperibus quidem mercedem decernunt, locupletibus verò nullam multam irrogant. Commune autem & medium horum est, hoc vtrumque iunctum:

quapropter & ciuile. Ex ambobus enim temperatum & permiſtum eſt. Vnus igitur hic eſt copulandi & coniugandi modus. Alter vt medium ſumatur eorum quæ vterque populus inſtituit ac decernit: verbi gratia, habet hoc inſtitutum alter, vt ad concionem pateat aditus ciuibus aut nullius cenſus, aut perquàm exigui atque anguſti, alter, vt iis ſolis, qui magnum habent cenſum. Commune eſt autem neque hoc neque illud, ſed quod medium eſt inter vtrumque horum cenſuum. Tertius eſt, vt ex duobus duarum reip. adminiſtrationum inſtitutis, fiat vna reip. adminiſtrandæ forma: nempe partim ex lege oligarchica, partim ex democratica. verbi gratia, videtur democratiæ eſſe propriũ magiſtratus ſortitò capi: electione verò creari, oligarchiæ conuenire: & democratiæ proprium eſt, non ex cenſu magiſtratus mandari: oligarchiæ ex cenſu. Ariſtocratiæ igitur eſt proprium, & politicum, ex vtraque reip. adminiſtrandæ forma vtrumque ſumere: ex oligarchia, vt magiſtratus ex electione deferantur: ex democratia, vt ne ex cenſu. Permiſtionis igitur modus hic eſt. Certus autem bene permiſtæ democratiæ & oligarchiæ finis ac terminus erit, vbi licebit eandem reip. adminiſtrandæ formã, democratiam & oligarchiam appellare. Perſpicuum enim eſt, iis qui ita loquuntur, id ex eo accidere, quòd bene ſint permiſtæ. Idem porrò & medio accidit. In eo enim vtrumque extremorum apparet atque elucet: quod euenit in Lacedæmoniorũ reip. adminiſtrandæ forma. Multi enim eam eſſe democratiam dicere conantur, propterea quia huius reipublicæ ordinatio multa habeat democratiæ propria: verbi gratia, primùm id, quod ad puerorum educationem pertinet. ſimiliter enim aluntur diuitum liberi, atque pauperum filij: & eodem modo inſtituuntur, quo modo & pauperum filij eruditi poſſint. Similis verò ratio etiam in proxima ætate adhibetur: & cùm robuſtiore corpore fuerint, atque ad ætatem virilem peruenerint, eadem. nulla enim re illuſtrior aut inſignior eſt dies, quam pauper. Ita quæ ad victum pertinent, eadem ſunt omnibus in conuiuiis illis, quæ ſyſſitia apud eos nominantur: denique tali veſte vtuntur diuites, qualem quiuis ex pauperibus quiſquis ſit, parare queat. Deinde propterea quòd ex duobus maximis imperiis alterum quidem populus optat & legit: alterius verò eſt particeps. Nam ſenatores à populo leguntur: ephoriam ſeu ephoratum, qui erat quaſi tribunatus plebis Romæ, populo licet obtinere. Nonnulli oligarchiam eſſe volunt, propterea quòd multa habeat oligarchiæ propria: verbi gratia, magiſtratus omneis ex electione mandari, nullum ſortitò obuenire: & penes paucos eſſe necis & exilij poteſtatem, & alia multa huiuſmodi. Oportet autem in reipubl. adminiſtrandæ forma bene permiſta benéque temperata, vtrumque videri ineſſe,

A δὴ καὶ πολιτικόν· μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν. εἰς μὲν * οὖν οὕτ' ἔστι τῆ σύνδυασμοῦ ἔτερος δέ, τὸ μέσον λαμβάνειν ὧν ἑκάτεροι τάττουσιν, οἷον ἐκκλησιάζειν, οἱ μὲν, ἀπὸ παντὸς ἐᾶν, ἢ μικροῦ πάμπαν· οἱ δ', ἀπὸ μακρῶν τιμήματος. κοινὸν δέ γε οὐδέτερον, ἀλλὰ τὸ μέσον ἑκατέρου τιμήματος τούτων. τρίτον δ', ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν· τὰ μὲν ἐκ τῆ ὀλιγαρχικοῦ νόμου, τὰ δ' ἐκ τῆ δημοκρατικοῦ.

B λέγω δ' οἷον, δοκεῖ δημοκρατικὸν μὲν εἶναι, τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἱρετὰς, ὀλιγαρχικόν· καὶ δημοκρατικὸν μὲν, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν δὲ, τὸ ἀπὸ τιμήματος. ἀριστοκρατικὸν τοίνυν καὶ πολιτικόν, τὸ ἐξ ἑκατέρας ἑκάτερον λαβεῖν· ἐκ μὲν τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετὰς ποιεῖσθαι τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος. ὁ μὲν οὖν τρόπος

C τῆς μίξεως οὗτος. τὸ δ' εὖ μεμίχθαι δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ὅρος, ὅταν οἷόν τε λέγειν τὴν αὐτὴν πολιτείαν, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ ὅτι τῶν παφρισιν οἱ λέγοντες, ἀφ' τὸ μεμίχθαι καλῶς. πέφυκε δὲ τοῦτο καὶ τὸ μέσον. ἐμφαίνεσθαι γὰρ ἑκάτερον εἰς ἀμφὸ τὼ ἄκρω· ὅπερ συμβαίνει καὶ τὴν Λακεδαιμονίων πολιτείαν. πολλοὶ γὰρ εἶναι φασὶ λέγειν ὡς δημοκρατίας οὔσης, ἀφ'

D τὸ δημοκρατικὰ πολλὰ τὴν ἕξιν ἔχειν· οἷον, πρῶτον τὸ περὶ τὴν ἔκφυσιν τῶν παίδων· ὁμοίως γὰρ οἱ τῶν πλουσίων τρέφονται τοῖς τῶν πενήτων, καὶ παιδεύονται τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον, ὃν αὐ διαίωνται καὶ τῶν πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπου τῆς ἐχομένης ἡλικίας, καὶ ὅταν ἄνδρες γένωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον. ἔπειτα γὰρ * ἄδηλος ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. οὕτω τὰ περὶ τὴν ἔκφυσιν ἔχουσι πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις· καὶ τὴν ἐσθῆτα οἱ πλούσιοι φοροῦσιν οἵαν ἂν τις παρασκευάσαι δύναιτο, καὶ τῶν πενήτων ὁστισοῦν. ἔτι τῶν δύο τὰς μείζους ἀρχὰς, τὴν μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς δ' μετέχειν· τοὺς μὲν γὰρ γερουσίας αἱροῦνται, τῆς δ' ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δ', ὀλιγαρχίαν, ἀφ' τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικά. οἷς τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν· καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ ἄλλα φοροῦντα πολλά. δεῖ δ' ἐν τῆ πολιτείᾳ τῆ μεμιγμένῃ καλῶς, ἀμφότερα δοκεῖν εἶναι,

* γρ. οὔδηλος. & ita Lãb.

καὶ μηδέτερον· καὶ σώζεσθαι δι' αὑτῆς, καὶ μὴ ἔξωθεν· καὶ δι' αὑτῆς, μὴ πᾶν πλείους ἔξωθεν εἰδῆ τοὺς βουλομένους· εἰπὲ γὰρ δὴ καὶ πονηρᾶ πολιτεία τῇδ' ὑπάρχει· ἀλλὰ πᾶν μὲν δὴ βούλεται πολιτείαν ἐτέραν μηδὲν τῆς πόλεως μορίων ὅλως. τίνα μὲν οὖν τρόπον δεῖ καθίστασθαι τὴν πολιτείαν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰς ὑπομαζομένας ἀριστοκρατίας, νῦν εἴρηται.

A & neutrum: tum eam per ſe & ſuis viribus ſeruari, non extrinſecus: & per ſe ſeruari, non quòd plures ſint extrà, qui eam ſaluam eſſe velint, (hoc enim etiam malæ reipubl. adminiſtrandæ formæ ſupperat,) ſed eo quòd nulla prorſus pars ciuitatis vllam aliam reip. adminiſtrandæ formam velit. Quonam igitur modo politia ſit conſtituenda, itémque eæ quæ ariſtocratiæ nominantur, nunc expoſitum eſt.

ΚΕΦΑΛ. ι'.
Περὶ τυραννίδος.

ΠΕρὶ δὲ τυραννίδος ἡμῖν λοιπὸν εἰπεῖν, οὐχ ὡς ἀφορίσοντες πολυλογίας περὶ αὐτῆς, ἀλλ' ὅπως λάβῃ καὶ μεθόδου τὸ μέρος· ὑπῆρξε δὲ καὶ ταύτῃ πρόσθεν τῆς πολιτικῆς μέρος. διὸ περὶ μὲν δὴ βασιλείας διωρίσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις, ἐν οἷς περὶ τῆς μάλιστα λεγομένης βασιλείας ἐποιούμεθα τὴν σκέψιν, πότερον ἀσύμφορον, ἢ συμφέρον ταῖς πόλεσι· καὶ τίνα, καὶ πόθεν δεῖ καθιστάναι, καὶ πῶς. τυραννίδος δ' εἴδη δύο μάλιστ' εἰλόμεθα, ἐν οἷς περὶ βασιλείας ἐπεσκοποῦμεν, διχῇ τὸ τὴν δύναμιν ἑκατέραν τῆδέ πως αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν, διχῇ τὸ κατὰ νόμον εἶναι ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἀρχάς· ἔν τε γὰρ τοῖς βαρβάροις ἔνιοι αἱροῦνται αὐθεντικοὺς μοναρχοῦντας· καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μοναρχοι τοιοῦτον τρόπον, οἱ ἐπῃνοῦντο Αἰσυμνῆται καλούμενοι. ἔχουσι δέ τινας καὶ ἀλλήλοις αὗται διαφοράς. ἔστιν γὰρ διχῇ μὲν τὸ κατὰ νόμον, βασιλικὰς, καὶ διχῇ τὸ μοναρχεῖν ἑκόντων τυραννικὰς δ', διχῇ τὸ ἀκολούθως ἄρχειν [ἐ] κατὰ τὰ αὐτῶν γιγνόμενον. τρίτον δ' εἶδος τυραννίδος, ἥπερ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ τυραννὶς, ἀντίστροφος οὖσα τῇ βασιλείᾳ. τοιαύτην δ' ἀνάγκη εἶναι τυραννίδα τὴν μοναρχίαν, ἣν ἂν ἀνυπεύθυνος ἄρχῃ τῶν ὁμοίων, καὶ βελτιόνων πολιτῶν, πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῆς συμφέρον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων· διὸ ἑκόντων ἀκύριος. ὑπὸ γὰρ ἐλευθέρων τὸν τοιοῦτον ἄρχεται τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ τοῦτ', διχῇ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

B

CAPVT X.

De tyrannide.

DE tyrannide autem nobis reliquùm erat dicere, non quòd longus de ea ſermo habendus ſit, ſed vt ſuam huius inſtitutionis partem conſequatur, quoniam etiam hanc in reip. adminiſtrandę formis numeramus. De regno igitur in libris ſuperioribus explicuimus, in quibus de eo quod maximè regnum dicitur, commentabamur, cùm quærebamus vtrùm ſit inutile, an expediat ciuitatibus: & quem regem, & vnde, & quomodo conſtituere oporteat. Tyrannidem porrò, quo loco de regno diſputabamus, in duas partes diuiſimus, propter ea quòd vtriuſque harum vis ac poteſtas ſimilitudinem quandam habet cum regno: idque quia hoc vtrumque imperium legi eſt conſentaneum. Nam & apud nonnullas barbarorum nationes, principes, penes quos ſolos ſumma ſit omnium rerum poteſtas, eliguntur: & olim apud priſcos Græcos fiebant hoc modo quidam principes, ſoli imperium obtinentes, quos Æſymneras appellabant. Differunt autem hæc imperia nonnihil inter ſe; ac propterea quidem, quòd lege vigebant ac valebant, & quia ſoli volentibus imperabant, erant regia: ſed propterea quòd dominorum in morem imperabant arbitratu ſuo, tyrannica. Tertium autem tyrannidis genus eſt id, quod maximè tyrannis videtur eſſe, cùm ex altera parte regno reſpondeat. Talem autem monarchiam tyrannidem eſſe neceſſe eſt, quæ cùm referendarum rationum iudicio non teneatur, imperium exerceat in ſimileis, eóſque omneis meliores, ad ſuam ipſius vtilitatem omnia referens, non ad eorum, qui parent imperio. Quapropter inuitus imperat. nemo enim liber & ingenuus tale imperium æquo animo ferre poteſt. Tyrannidis igitur hæc & tot genera ſunt, propter eas quas diximus cauſas.

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ια'.
Τίς ἀρίστη πολιτεία, καὶ πῶς πρὸς αἰτίαν.

ΤΙΣ δ' ἀρίστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος τοῖς πλείστοις πόλεσι, καὶ τοῖς

CAPVT XI.

Quænam ſit optima reip. adminiſtrandæ forma.

SEd quænam eſt optima reip. adminiſtrandæ forma, & quęnam pleriſque ciuitatibus

& pleriſque hominibus vita optima, apud eos qui neque cum virtute captum idiotarum ſuperante, neque cum doctrina & naturæ bonitatem & adiumentum fortunæ deſiderante, neque cum reip. adminiſtrandæ forma optanda magis quàm ad vſurpandum facili; ſed cum vita ad communicandum expedita pleriſque, & cum ea reip. adminiſtrandæ forma, cuius bona pars ciuitatum poſſit eſſe particeps, hæc conferre velint? Etenim quas ariſtocratias appellant, de quibus nunc diximus, partim à pleriſque ciuitatibus ſunt remotiores; partim ei quæ politia nominatur, finitimę ſunt. Quocirca de ambabus, vt de vna, dicendum eſt: iudicium autem de his omnibus, ex iiſdem elementis pendet. Nam ſi rectè dictum eſt in libris de Moribus, vitam beatam eſſe, quæ virtuti congruit non impeditæ: virtutem autem, mediocritatem: vita media optima ſit neceſſe eſt, ex ea quam quiſque conſequi poteſt, mediocritate. Atque his eiſdem finibus, & ciuitatis & reip. adminiſtrationis virtutem ac vitium terminari neceſſe eſt. Reip. enim adminiſtratio, vita quædam ciuitatis eſt. In omnibus igitur vrbibus tres ſunt partes ciuitatis: alij valde copioſi & locupletes; alij egentiſſimi ac tenuiſſimi; tertij inter hos medij. Itaque quoniam conuenit inter omneis id quod eſt mediocre, & medium, eſſe optimum: perſpicuum etiam eſt, rerum ſecundarum poſſeſſione mediam, omnium eſſe optimam. facillimè enim adduci poteſt vt rationi obtemperet. At qui pulchritudinis, aut virium corporis, aut nobilitatis, aut diuitiarum modum ſuperat: aut contrà qui ſupra modum pauper, aut ſupra modum infirmus, aut ſupra modum inhonoratus eſt, difficile eſt eum rationi obſequi. Fiunt enim illi quidem petulantes atque contumelioſi, & inſignitè magniſque in facinoribus improbi: hi verò malitioſi ac fraudulenti, & leuibus in factis mali. At iniuriarum aliæ naſcuntur ex contumelia ac petulantia: aliæ ex calliditate & malitia. Præterea hi minimè magiſtratus amant, minimèque magiſtratibus conſulunt. Atqui hoc vtrumque ciuitatibus eſt peſtiferum. Præterea qui rebus ſecundis, & viribus corporis, & diuitiis & amicis, & aliis huiuſmodi rebus excellunt, imperium ferre neque volunt neque ſciunt. Atque hoc malum domi natum ſtatim à pueris habent. Nam propter luxuriam & delicias ne in ludis diſcendi quidem imperio parere conſueuerunt. At qui ſupra modum harum rerum penuria atque inopia conflictantur, nimis ſunt humiles atque abiecti. Itaque hi imperare quidem neſciunt, ſed imperium ſeruile ſubire ſciunt: illi nulli quidem imperio parêre didicerunt, ſed ita imperare ſciunt, quomodo domini ſeruis imperant. Fit igitur ſeruorum &

πλείοσις τῶν αἰδεφῶν· μήτε πρὸς ἀρετὴν συλλείποισι, τὴν ὑπερβολὴν τοῖς ἰδιώταις, μήτε πρὸς παιδείαν, * ἃ φύσεως ἂν εἴη. δεῖται καὶ χορηγίας τύχης ἔξω· μήτε πρὸς πολιτείαν τὴν κατ' εὐχὴν γινομένην, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πλείοσιν ἐνδεχομένοις δυνατὸν, καὶ πολιτείαν ἧς τοῖς πλείοις πόλεις ἐφίεται μεταλαβεῖν; καὶ γὰρ αἱ καλούσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νῦν εἴπομεν, τὰ μὲν ἐξωτέρω πίπτουσι τοῖς πλείοις τῶν πόλεων, τὰ δὲ γείτνιασι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. δεῖ δὲ περὶ ἀμφοῖν, ὡς μιᾶς, λεκτέον, ἡ δὲ κρίσις περὶ ἁπάντων τούτων, ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν. εἰ γὰρ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται, ὃ τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀνεμπόδιστον· μεσότητα δὲ τὴν ἀρετήν· τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τῆς ἑκάστοις ἐνδεχομένης τυχεῖν μεσότητος. τοὺς δ' αὐτοὺς * τούτους ὅρους καὶ περὶ αἰναγκαῖον εἶναι) καὶ πόλεως ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ πολιτείας. ἡ γὰρ πολιτεία βίος τίς ἐστι πόλεως. ἐν ἁπάσαις δὴ ταῖς πόλεσίν ἐστι τρία μέρη τῆς πόλεως· οἱ μὲν, ὑπερβαλλόντως πένητες· οἱ δὲ, ὑπερβαλλόντως πλούσιοι· οἱ δὲ τρίτοι, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον, καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ τῆς εὐτυχίας ἡ κτῆσις ἡ μέση, βελτίστη πάντων· ῥᾴστη γὰρ ᾧ λόγῳ πειθαρχεῖν. ὑπέρκαλον δὲ, ἢ ὑπερίσχυρον εἶναι, ἢ ὑπερευγενῆ, ἢ ὑπερπλούσιον· ἢ τοὐναντίον τούτοις, ὑπέρπτωχον, ἢ ὑπερασθενῆ, καὶ σφόδρα ἄτιμον, χαλεπὸν τῷ λόγῳ ἀκολουθεῖν γίνονται γὰρ, οἱ μὲν, ὑβρισταὶ, καὶ μεγαλοπονηροι μᾶλλον· οἱ δὲ, * κακοῦργοι, καὶ μικροπονηροι λίαν. τῆς δ' ἀδικημάτων τὰ μὲν διὰ τὸ ὑβρίζειν δι' ὕβριν, τὰ δὲ διὰ * κακουργίαν. ἔτι δ' ἥκιστα οὗτοι * φυλαρχοῦσι βουλαρχοῦσι. τούτων δ' ἀμφότερα βλαβερὰ ταῖς πόλεσι. πρὸς δὲ τούτοις, οἱ μὲν ὑπερφυᾶς εὐτυχεῖς ὄντες, ἰσχύος, καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὐκ ἐπίστανται, ἀλλ' ἐφ' ὕβριν ἐκφέρονται πάντων ἔτι δὲ τῶν * πενήτων οἱ μὲν ὑπερβαλλόντως ἀσθενεῖς καὶ νοσώδεις ἄρχεσθαι σφεῖς ἐᾶν ἐπίστανται· οἱ δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἐν τοιαύτῃ τούτων, ἀπορίᾳ πονηροὶ λίαν. ὥστε οἱ μὲν, ἄρχειν οὐκ ἐπίστανται, ἀλλ' ἄρχεσθαι δουλικὴν ἄρχήν· οἱ δ', ἄρχεσθαι μὲν οὐδαμῶς ἄρχῃ, ἄρχειν δὲ δεσποτικὴν ἄρχήν. γίνεται δὴ τῶν δούλων ἐν

Lamb. πενήτων.

Lamb πανουργίαν. vr. φιλαρχ.

κ. δεσποτικαῖς

δεσποτῶν πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων· καὶ τῶν μὲν φθονούντων, τῶν δὲ καταφρονούντων· ἃ πλεῖστον ἀπέχει φιλίας καὶ κοινωνίας πολιτικῆς. ἡ μὲν γὰρ κοινωνία, φιλικόν. οὐδὲ γὰρ ὁδοῦ βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. βούλεται δὲ μάλιστα ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων ὅτι μάλιστα. τοῦτο δ' ὑπάρχει μάλιστα τοῖς μέσοις. ὥστε ἀναγκαῖον ἄριστα πολιτεύεσθαι ταύτην τὴν πόλιν, ἐξ ὧν φαμὲν φύσει τὴν σύστασιν εἶναι τῆς πόλεως. καὶ σώζονται δὲ ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι μάλιστα τῶν πολιτῶν. ὅτε γὰρ αὐτοὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὡς οἱ πένητες, ἐπιθυμοῦσιν· ὅτι τῆς * τούτων ἑτέροι, καθάπερ τῆς τῶν πλουσίων οἱ πένητες ἐπιθυμοῦσι. καὶ διὰ τὸ μήτ' ἐπιβουλεύεσθαι μήτ' ἐπιβουλεύειν, ἀκινδύνως διάγουσι. διὸ τοῦτο καλῶς εὔξατο Φωκυλίδης;

Lamb. Σύτων ἑτέρωι.

Πολλὰ μέσοισιν ἄμεινα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτικὴ ἀρίστη, καὶ διὰ τῶν μέσων· καὶ τοὺς τοιούτους ἐνδέχεται μάλιστα πολιτεύεσθαι πόλεις, ἐν αἷς δὴ πολὺ τὸ μέσον, καὶ κρεῖττον, μάλιστα μὲν ἀμφοῖν· εἰ δὲ μή, θατέρου μέρους. τοῖς εὐπειθέσι γὰρ, προσφέρηται, καὶ κωλύει γίνεσθαι τὰς ὑπερβολάς. διὸ καὶ ἐν ταῖς ἀριστίαις ὑποφροντίς. διὸ καὶ εὐτυχία μεγίστη, τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην καὶ ἱκανήν. ὡς ὅπου οἱ μὲν πολλὰ σφόδρα κέκτηνται, οἱ δὲ μηδέν, ἢ δῆμος ἔσχατος γίνεται, ἢ ὀλιγαρχία ἄκρατος, ἢ τυραννὶς, δι' ἀμφοτέρας τὰς ὑπερβολάς. ἐκ μὲν γὰρ ἀκρατεστάτης δημοκρατίας καὶ ἐξ ὀλιγαρχίας γίνεται τυραννὶς· ἐκ δὲ τῶν μέσων καὶ τῶν σχεδὸν μᾶλλον, ἧττον. τὴν δὲ αἰτίαν ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν, ἐροῦμεν. ὅτι δὲ ἡ μέση βελτίστη, φανερόν· μόνη γὰρ ἀστασίαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ μέσον, ἥκιστα στάσεις καὶ διχοστασίαι γίνονται τῶν πολιτειῶν. καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ τὸ αὐτὸν αἴτιον, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιον τὸ διῃρῆσθαι εἰς δύο πάντας, ὥστε μηδὲν καταλιπεῖν μέσον. καὶ πάντες σχεδὸν ἄποροι ἢ δύ' ἐποροί εἰσι. καὶ αἱ δημοκρατίαι δὲ ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσὶ καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τοὺς μέσους· πλείους τε γάρ εἰσι, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῶν ἀρχῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐπεὶ ὅταν αὐξηθῶσιν οἱ πλήθει ὑποφαί-

dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentium, partim contemnentium, quæ ab amicitia & societate, communionéque ciuili distant plurimùm. societas enim & communio ad amicitiam pertinent. nam neque cum inimicis societatem itineris inire volumus. Ea autem natura ciuitatis est, vt ex paribus & similibus quàm maximè fieri possit, constare debeat: hoc autem mediis suppetit maximè. Quare necesse est hanc ciuitatem optimè gubernari atque administrari quæ ex iis partibus constet, ex quibus confiatam constitutionem ciuitatis dicimus esse optimam natura. & verò ex ciuibus hi in ciuitatibus salui sunt maximè. Nam neque ij, vt pauperes, aliena appetunt: neque rem horum familiarem, vt rem diuitum, pauperes concupiscunt: & quia neque insidiis cuniculisque oppugnantur, neque aliis insidiantur, ab omni periculo tuti viuunt. itaque præclarè optauit Phocylides:

Esse volo ciuis medius: namque optima multa sunt mediis.

Perspicuum igitur est, societatem ciuilem illam esse optimam, quæ ex mediis constat: taleisque ciuitates bene administrari licere, in quibus media pars, multa est, & plus potest maximè quidem, quàm ambę: secundo loco verò, quàm alterutra. Accrescēs enim, aliquid momenti affert, inclinationémque quandam facit, & obstat ne accidant contrariæ exsuperantiæ. Quapropter summę felicitatis est, eos, qui in ciuitatis administratione versantur, rem familiarem & mediocrem & iustam habere. Nam vbi alij valde multam & amplam habent, alij nullam: aut democratia fit postrema & deterrima, aut mera oligarchia, aut tyrannis, propter vtramque excellentiam atque exsuperantiam. nam ex democratia valentissima & acerrima, & ex oligarchia nascitur tyrānis: ex mediis verò & affinibus multo minùs. cuius rei causam posterius in disputationibus de reip. administrationum mutationibus & conuersionibus, exponemus. Mediam autem reip. administrandæ formam esse optimam, perspicuum est; sola enim seditionibus non est infecta: vbi enim latè patet id quod interiectum medium est, minimè seditiones oriuntur, miniméque diuellitur rerumpubl. coniunctio. Atque ob eandem causam magnæ ciuitates minùs sunt seditionibus opportunæ, nempe quia id quod medium est, latè patet. In paruis verò cum facile sit ciueis omneis ita in duas parteis dirimere, vt nihil relinquatur medium; tum omnes ferè aut egentes sunt, aut locupletes. Prętera democratiæ oligarchiis sunt à ruinæ periculo munitiores, & ad diuturnitatem stabiliores, propter medios. Nam & plures sunt, & honorum sunt participes in democratiis magis quàm in oligarchiis. Cùm enim sine his egentes ac tenues multitudine superant, malè rem suam gerit ciuitas,

& in peſſimum locum deducti ciues citò intereunt. Argumento autem huic rei eſſe exiſtimare oportet, quòd optimi latores legum de mediocrium ciuium grege fuerunt. Nam & Solon ex hoc numero erat (vt declarat ipſius poëſis) & Lycurgus (non enim rex erat) & Charondas, & ferè plerique alij. Perſpicuum autem etiam ex his eſt, quamobrem plurimæ reip. adminiſtrandæ formæ aliæ ſint democraticæ, aliæ oligarchicæ. Propterea enim quòd in his ſæpenumero quod medium eſt, exiguum eſt, ſemper vtricumque excellant, ſiue locupletes ſiue plebecula; qui medium locum exſuperant, hi reip. adminiſtrationem vnà ſecum trahunt. Itaque aut fit democratia, aut oligarchia. Propterea verò quia ſeditiones & contentiones inter plebem & locupleteis exiſtunt, vtriſcumq; acciderit vt aduerſariis ſuperiores euadant, ij non communem reip. adminiſtrãdæ formam conſtituunt, neque æqualem: ſed exſuperantiam prioris reip. adminiſtrationis, tanquam victoriæ præmium accipiunt: & hi quidem democratiam, illi oligarchiam efficiunt. Præterea verò & eorum qui principatum Græciæ obtinuerunt, vtrique ad reipubl. adminiſtrandæ formam, quæ apud ſe vigebat, intuentes: alteri democratias in ciuitatibus conſtituerunt, alteri oligarchias, non vtilitatem ciuium ſpectantes, ſed ſuam ipſorum: ita vt propter has cauſas, aut nunquam media reipubl. forma exiſtat, aut rarò, & apud paucos. Vnus vir enim ſolus ex iis qui antea principatum in Græcia tenuerunt, adductus eſt, vt hanc reipubl. adminiſtrandæ deſcriptionem inſtitueret. Nunc autem apud eos, qui in ciuitatibus verſantur; hæc conſuetudo ſerpere cœpit, vt nolint æqualitatem: ſed aut imperare ſtudeant, aut victi æquo animo onus imperij ſubeant ac perferant. Quæ ſit igitur optima reipublicæ adminiſtrandæ forma, & propter quam cauſam, ex his intelligere licet. Aliarum autem reipubl. adminiſtrandę formarum, quoniam plureis democratias plureiſque oligarchias eſſe dicimus; quæ prima ſit locanda, quæ ſecunda, & quæ ad eundem modum deinceps proxima, quia alia ſit melior, alia deterior, cùm ea quæ optima eſt, diſtincta ac definita ſit, non eſt difficile intelligere. Oportet enim neceſſariò eam eſſe meliorem, quæ ad hanc proximè accedit: deteriorem eam quæ à medio remotiſſima eſt, niſi quis in iudicio faciendo finem ciuitati propoſitum intueatur. Dico autem ciuitati propoſitum, quia ſæpenumero, quamuis ſit alia reipublicæ adminiſtrandæ forma optabilior ac præſtabilior; nihil obſtat tamen quominus aliquibus magis expediat, aliam eſſe apud eos reipubl. adminiſtrationem.

A νωσιν οἱ ἄπορoι, κακοπραγία γάρ, ἢ ἀπόλλυνται ταχέως. σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν, ἢ ὅτι δεῖ βελτίστους νομοθέτας εἶναι τῶν μέσων πολιτῶν. Σόλωνα τε γὰρ ἐκ τούτων (δηλοῖ δ' ἐκ τῆς ποιήσεως) ἦν Λυκοῦργος (οὐ γὰρ ἐβασιλεύετο) ἔτι Χαρώνδας. ἔτι σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀλλων. Φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ ὅτι αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι, αἱ μὲν δημοκρατικαί εἰσιν, αἱ δ' ὀλιγαρχικαί· διὰ γὰρ τὸ ἐν ταύταις πολλάκις ὀλίγον εἶναι τὸ μέσον, αἰεὶ, ὁπότεροι ἂν ὑπερέχωσιν, εἴτ' οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, εἴτ' ὁ δῆμος, οἱ δὲ μέσοι ἐκβαίνοντες, καθ' αὑτοὺς ἄγουσι τὴν πολιτείαν. ὥστε ἢ δῆμος γίνεσθαι, ἢ ὀλιγαρχία. ποιοῦσι δ' οὗτοι διὰ τὸ τὰς στάσεις γίνεσθαι καὶ μάχας πρὸς ἀλλήλους τοῦ δήμου, ἔτι τοῖς ὑπέρασι, ὁπότεροι ἂν μᾶλλον συμβῆ κρατῆσαι τὴν ἐναντίων, οὐ καθιστᾶσι κοινὴν πολιτείαν, οὐδ' ἴσην· ἀλλὰ τῆς B νίκης ἆθλον τιθέντες τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι. ἔτι οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίαν ποιοῦσιν. ἔτι δ' ἔτι τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γενομένων τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τιθεῖ τὰς ἐκάστοις πολιτείας ἀποβλέποντες, οἱ μὲν δημοκρατίας τὰς πόλεις καθίστασιν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας· οὐ πρὸς ὃ τῇ πόλεως συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῶν. ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, ἢ μηδέποτε τιθεῖ μέσην γίνεσθαι πολιτείαν, ἢ ὀλιγάκις· ἢ πρῶτ' ὀλίγοις. εἷς γὰρ αὐτὴν σπουδασθῆναι μόνος τῶν πρότερον ἐφ' ἡγεμονίᾳ * γενομένων, ταύτην ἀποδοῦναι τὴν τάξιν. ἤδη δὲ ἔτι τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος κατέστηκε, μηδὲ βούλεσθαι ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατούμενον ὑπομένειν. τίς μὲν οὖν ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τὴν δ' ἄλλην πολιτείαν, ὅτι πλείους C δημοκρατίας, ἔτι πλείους ὀλιγαρχίας φατέον εἶναι, ποίαν πρώτην θετέον, ἔτι δευτέραν, καὶ τὴν ἑξῆς τὸν τρόπον ἐχομένην, τὴν τίνα μὲν εἶναι βελτίω, τίνα δὲ χείρω, διωρισμένης τῆς ἀρίστης, ἀναγκαῖον ἰδεῖν. δεῖ γὰρ ἀμείνω καὶ χείρω εἶναι βελτίω, ἢ εἰρῆσθαι ταύτης χείρω δὲ, τίνα ἀφεστηκέναι τὸ μέσον πλεῖον· ἂν μὴ πρός τι κωλύσωσι κεῖσθαι, λέγω δὲ τὸ πρός τι, ὅτι πολλάκις ὕστερος ἀνὴρ πολιτείας αἱρετώτερος, οἷς ἄλλην κωλύει συμφέρειν ἑτέραν μᾶλλον εἶναι πολιτείαν.

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τίς ἡ πολιτεία πᾶσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις.

ΤΙΣ ἡ πολιτεία πᾶσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων διελθεῖν. λοιπὸν δὲ πρῶτον περὶ πάντων καθόλου, τοῦτον. δεῖ γὰρ χρῆσθαι τοῦτῳ τὸ βουλόμενον μέρος τῆς πόλεως, τὸ μὲν βουλευόμενον, μόριον τῆς πολιτείας. ἔστι δὲ πᾶσα πόλις ἐκ τε τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ. λέγω δὲ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ, τὸ τοῦ πλήθους ὑπεροχή. συμβαίνει δή, τὸ μὲν ποιὸν ὑπάρχειν ἑτέρῳ μέρει τῆς πόλεως. ἐξ ὧν συνέστηκε μεροῦς ἡ πόλις· λέγω δὲ μέρος τὸ ποσὸν, οἷον πλείους τὸ ἀριθμὸν τοὺς γεωργοὺς τοὺς ἀγυιάς, ἢ τοὺς πλουσίους τοὺς ἀπόρους· μὴ μέντοι τοσοῦτον ὑπερέχειν τοῦ ποσοῦ, ὅσον λείπεται τοῦ ποιοῦ. δεῖ δὲ τοῦτο πρὸς ἀλλήλα συνυπάρχειν. ὅπου μὲν οὖν ὑπερέχει τὸ ἀπόρων πλῆθος τὸ εἰρημένον ἀναλογίαν, ἐνταῦθα πέφυκεν εἶδος δημοκρατίας. [εἴτε γὰρ γεωργοὶ ὑπερέχουσι, γίνεται γεωργῶν δημοκρατία·] καὶ ἕκαστον εἶδος δημοκρατίας, κατὰ τὸ ὑπερέχον τοῦ δήμου ἑκάστου εἶδος, ἐὰν μὲν τὸ τῶν γεωργῶν ὑπερτείνῃ πλῆθος, τὸ τοιοῦτον δημοκρατίαν· ἐὰν δὲ τὸ τῶν βαναύσων καὶ μισθαρνούντων, τὸ τελευταῖον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταξὺ τούτων. ὅπου μὲν οὖν τὸ τῶν ἀπόρων καὶ γεωργούντων μᾶλλον ὑπερτείνῃ τοῦ ποιοῦ, ἢ λείπεται τοῦ ποσοῦ, ἐνταῦθα δὲ ὀλιγαρχίαν. καὶ τὸ ὀλιγαρχίας τὸ αὐτὸν τρόπον ἔχειν ἕκαστον εἶδος, καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὀλιγαρχικοῦ πλήθους. δεῖ δ' ἀεὶ τὸν νομοθέτην ἐν τῇ πολιτείᾳ τοιαῦτα λαμβάνειν νόμιμα μέσους. δεῖ τε γὰρ ὀλιγαρχικοὺς τοὺς νόμους τιθῆ, τοιαῦτα ζητεῖσθαι χρὴ τοὺς μέσους· ἐάν τε δημοκρατικοὺς, τοιούτους τοὺς νόμους τούτοις. ὅπου μὲν οὖν τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνῃ πλῆθος, ἢ ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων, ἢ θατέρου μόνον, ἐνταῦθα ἐνδέχεται πολιτείαν εἶναι μονίμην. οὐθὲν γὰρ φοβερὸν, μὴ ποτε συμφωνήσωσιν οἱ πλούσιοι τοῖς πένησιν ὥστε τύραννος. οὐδὲ ποτε γὰρ ἀμφοτέροις βουληθήσονται δουλεύειν τοῖς ἑτέροις. ζητοῦντες γὰρ ἂν ζητῶσιν, οὐδὲν μᾶλλον εὑρήσουσιν ἐν τούτοις. ἐν μέρει γὰρ ἄρχειν οὕτω μᾶλλον ἀποδέχονται, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους. πανταχοῦ δὲ πιστότατος ὁ διαιτητὴς· διαιτητὴς δ', ὁ μέσος. ὅσῳ δ' ἂν ἄμεινον

B

C

D

E

CAPVT XII.

Quæ reipubl. administrandæ forma, quibus, & qualis qualibus expediat.

QVæ autem reipubl. administrandæ forma, quibus & qualis & qualibus expediat, consequens est deinceps iis quæ dicta sunt, exponere. Primùm igitur quod idem vniuersè de omnibus verè dicitur, sumendum est. Oportet enim plus valere eam partem ciuitatis, quæ vult reipubl. administrandæ formam manere, quàm quæ non vult. Constat autem ciuitas omnis ex quali seu qualitate, & quanto seu quantitate. Quale dico, libertatem, diuitias, disciplinam, generis splendorem seu nobilitatem: quantum, multitudinis exsuperantiam. Contingere autem potest, vt earum partium, ex quibus constat ciuitas, parti alteri adiunctum sit quale: alteri quantum: verbi gratia, vt plures numero sint homines obscuro & humili loco nati, quàm generosi, aut plures egentes quàm locupletes: non tam superent quanto tamen, quàm superentur quali. Quapropter hæc sunt inter se comparanda. Vbi igitur egentium multitudo alteram partem superat ea proportione, quam diximus, hîc democratia oriri solet natura. Nam si quidem agricolæ numero superent, fit agricolarum democratia: & vnumquodque genus democratiæ pro cuiusque populi exuperantia. verbi gratia, si agricolarum superet multitudo, prima existit democratia: sin artificum sordidorum & mercenariorum, postrema: similitérque aliæ inter has interiectæ. Vbi verò locupletium & nobilium multitudo magis superat quali, quàm superatur quanto, hîc nascitur oligarchia: & eodem modo vnum quodque oligarchiæ genus, pro exsuperantia multitudinis oligarchiæ conuenientis. Oportet porrò latorem legis semper in reipub. administratione medios assumere. Nam siue leges oligarchiæ conuenienteis ferat, ad medios leges dirigere debet: siue democratiæ congruenteis, hi legibus adiungendi sunt. Vbi verò mediorum multitudo superat aut vtrosque extremos, aut alterutrum tantùm: hîc fieri potest vt reip. administrandæ forma sit firma & stabilis. Non est enim metuendum ne vnquam diuites cùm pauperibus in hos consentiant & conspirent. nam nunquam alteri alteris seruire volent. Quòd si communiorem reipub. administrationem quærant, nullam aliam reperient hac communiorem. Nam vicissim præesse atque imperare non facilè inducant animum propter diffidentiam, quæ inter eos intercedit. Vbique gentium autem arbiter honorarius, fidissimus est: at medius, arbiter honorarius est. quanto autem melius

reip.

reip. adminiſtratio miſta & temperata fuerit, tanto firmior & diuturnior eſt. Vehementer autem errant multi etiam ex iis qui reip. adminiſtrandæ formas ariſtocraticas efficere volunt: non eo ſolùm, quòd plus tribuant locupletibus, quàm oporteat, verumetiam quòd fallaciter populi vireis frangant, atque eneruent. Neceſſe enim eſt, temporis progreſſu aliquando ex falſis bonis naſci verum malum. Nam immoderatę atque iniuſtæ diuitum opes reipubl. adminiſtrationem perdunt potiùs, quàm populi.

A νον δὲ πολιτεία μίξηι, τοσούτῳ μονιμωτέρα. ἁμαρτάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀριστοκρατικὰς βουλομένων ποιεῖν πολιτείας, οὐ μόνον ἐν τῷ πλείον νέμειν τοῖς ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ* παρακρούεσθαι τὸν δῆμον. ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθὲς συμβαίνειν κακόν. αἱ γὰρ πλεονεξίαι τῶν πλουσίων, ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πο-

B λιτείαν, ἢ αἱ τοῦ δήμου. * γρ. παρακαλοῦσι

CAPVT XIII.

Callida legum ferendarum artificia ad oligarchiam accommodata: & quæ his opponuntur in democratijs machinæ. Anacephaleoſis eorum quæ docuit ab initio ferè libri huius.

QVinque autem res numero ſunt quas in reipubl. adminiſtrationibus per ſpeciem quandam honeſtam callidè excogitant in populum: exque verſantur in concione, in magiſtratibus, in iudiciis, in armandis ciuibus, in exercendis. In concionibus quidem, licere ciuibus in concione deliberandi cauſa intereſſe: multam autem eſſe conſtitutam in locupleteis, ſi non interfuerint in concione: eamque aut in ſolos locupleteis, aut multo maiorem. In magiſtratibus, non licere iis qui cenſum habeant, eiurare magiſtratum; egentibus & tenuibus licere. In iudiciis, multam eſſe conſtitutam in locupleteis, niſi iudicandi munere fungantur: egentibus licere impunè rebus iudicandis non præeſſe: aut in illos quidem grauem multam eſſe conſtitutam, in hos leuem: quemadmodum in Charondæ legibus. Alicubi autem licet quidem omnibus, qui modò profeſſi fuerint, & nomen ſuum in tabulis publicis perſcribendum dederint, in concione conſultandi gratia intereſſe, & res iudicare. Quòd ſi poſteaquam profeſſi fuerint, neque in cõcionem veniant, neque iudicandi munus obeant; magnæ ſunt his pœnæ irrogatæ, vt propter multæ irrogationem, profeſſionem, nominiſque ſcriptionem fugiant: propterea autem quòd nomen perſcribẽdum non dederint, iudicandi munus non obeant, neque in cõcione deliberandi cauſa interſint. Eodem modo & de armis domi habendis, & corporibus exercendis lege lata conſtituunt. Egentibus enim licet arma non habere: locupletes verò, ſi non habeant, pecunia multãtur: & illis licet impunè corpus non exercere; his ſi corpus non exerceant, multa irrogata eſt: vt hi quidem propter multam corpori exercendo dent operam, illi propter impunitatem, corporis exercitationem negligant. Hæc igitur ſunt callida legum ferendarum artificia, ad oligarchiam accommodata: in democratiis verò alias machinas excogitant, quas his opponant.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ολιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας· καὶ ἃ πρὸς ταῦτ' ἀντισοφίζονται ἐν ταῖς δημοκρατίαις. ἀνάλυσις τῶν εἰρημένων ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν τῆς βίβλου.

ΕΣΤΙ δ' ὅσα πρὸς φάσιν χαίρειν ἐν ταῖς πολιτείαις σοφίζονται πρὸς τὸν δῆμον, πέντε τὸν ἀριθμόν· περὶ ἐκκλησίαν, περὶ τὰς ἀρχάς, περὶ δικαστήρια, περὶ ὅπλισιν, περὶ γυμνασίαν. περὶ ἐκκλησίαν μὲν, τὸ ἐξεῖναι ἐκκλησιάζειν πᾶσι· ζημίαν δ' ὑπάρχειν τοῖς ὑπόροις, ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν· ἢ μόνοις, ἢ μείζω πολλῷ. περὶ δὲ τὰς ἀρχάς, τὸ τοῖς μὲν ἔχουσι τίμημα, μὴ ἐξόμνυσθαι· τοῖς δ' ἀπόροις ἐξεῖναι. περὶ δὲ τὰ δικαστήρια, τοῖς μὲν ὑπόροις εἰς ζημίαν, μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις. ἀδείαν· ἢ τοῖς μὲν μεγάλην, τοῖς δὲ μικράν, ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδου νόμοις. ἐνίοις δ' ἔξεστι μὲν πᾶσιν ἀπογραφαμένοις, ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν· ἐὰν δὲ ἀπογραφάμενοι, μήτε ἐκκλησιάζωσι, μήτε δικάζωσιν, ὑπάρχειν μεγάλας ζημίας τούτοις· ἵνα διὰ μὲν τὴν ζημίαν, φεύγωσι τὸ ἀπογράφεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπογράφεσθαι, μὴ δικάζωσι, μηδ' ἐκκλησιάζωσι. τὸν αὐτὸν δ' ἔστιν καὶ περὶ τὰ ὅπλα κεκτῆσθαι καὶ τὸ γυμνάζεσθαι νομοθετῆσαι. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις ἔξεστι μὴ κεκτῆσθαι, τοῖς δ' ὑπόροις, ὑπάρχειν μὴ κεκτημένοις. κἂν μὴ γυμνάζωσι, τοῖς μὲν εὐθυμία ζημία· τοῖς δ' ὑπόροις, ὑπάρχειν ὅπως οἱ μὲν, διὰ τὴν ζημίαν, μετέχωσιν· οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι, μὴ μετέχωσι. τοῦτα μὲν οὖν ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, πρὸς τοῦτ' ἀντισοφίζονται·

τοῖς μὲν γὰρ ἀποδοῖς μισθὸν ποιέζουσιν, οὐκ- A Egentibus enim mercedem præbent in con-
κλησιάζουσι δὲ δικάζουσι· τοῖς δ' ὑποφεύ- cionem deliberandi cauſa euntibus, & iudi-
γουσι δὲ τοῦτο μίαν ζημίαν. ὥστε φανερὸν ὅτι cãdi munus obeuntibus: locupletibus vtrum-
εἴ τις βούλεται μίγνυσθαι δικαίως, δεῖ τὰ πρὸς que munus defugientibus nullam mulctam ir-
ἑκατέροις συνάγειν, εἰς τοῖς μὲν μισθὸν πο- rogant. Itaque perſpicuum eſt, ſi quis vult iu-
ιεῖν, τοῖς δὲ ζημίαν. οὕτω γὰρ ἂν κοινωνοῖεν ſtè permiſcere, quæ ſunt apud vtroſque, in v-
ἄπαντες· οἰκείως δὴ ἡ πολιτεία γίγνε- num eſſe conducenda: & illis quidem mer-
ται τῶν ἑτέρων μόνον. δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν, cedem eſſe præbendam, his verò multam irro-
εἰ μὴ ὅλην τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων μόνον· gandam. Sic enim omnes reipublicæ admini-
τῶν δὲ τιμήματος τὸ πλῆθος, ἁπλῶς B ſtrationis fuerint participes: illo modo autem
μὴ εἰσπαιῶσιν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν πρόσθεν alterorum tantùm reipubl. adminiſtratio eſt.
ἢ ἂν ἄρχειν· ἀλλὰ σκεψαμένοις τὸ, Oportet autem reipubl. adminiſtrandæ for-
ποῖον ἐπιβάλλει μακρότατον· ὥστε τοῖς mam ex his ſanè conſtare tantùm, qui habent
μετέχουσι τῆς πολιτείας εἰ πλείους τῶν arma: cenſus verò magnitudinem non licet
μὴ μετεχόντων, τοῦτο πάσχειν. ἐθέλουσι ſimpliciter definiendo edicere tantam ſuppe-
γὰρ οἱ πένητες καὶ μὴ μετέχοντες τῶν tere debere: ſed conſiderato qualis & quan-
ἀμφῶ, ἡσυχίαν ἄγειν, ἐὰν μὴ ὑβρίζῃ tus ampliſſimus quadret ad id vt ii qui reipubl.
τις αὐτοῖς, μήτε ἀφαιρῆται μηδὲν τῆς adminiſtrandæ ſunt participes, plures ſint iis
οὐσίας. ἀλλὰ τοῦτο οὐ ῥᾴδιον. οὐ γὰρ qui non ſunt participes, tantùm præfinire ac
ἀεὶ συμβαίνει χρήσιμοις εἶναι τοῖς μετέ- præſcribere oportet. Pauperes enim, etiamſi
χουσι τῆς πολιτεύματος. καὶ εἰώθασι δὲ, honorum non ſint participes, otiari & quieſce-
ὅταν πόλεμος ᾖ, ὀκνεῖν, ἂν μὴ λαμβάνω- re non nolunt: modò ne quis eos contumelio-
σι μισθόν, ἅπαντες δὲ ὦσιν· ἐὰν δὲ πολ- sè vexet, neque de re familiari quicquam de-
λοῖς ἐφῇ, βούλονται πολεμεῖν. ἔστι δὴ trahat. ſed hoc facile non eſt. Non enim ſem-
ἡ πολιτεία πρὸς οἷοις, οὐ μόνον ἐκ τῶν ὁπλι- C per contingit vt ſint ii humanitate politi, qui
τευόντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡπλιτευκότων. reipublicæ adminiſtrationis ſunt participes.
ὁ Μαλιεῦσι δὲ, ἡ μὲν πολιτεία ἐν ἐκ Et pauperes, vbi bellum ortum fuerit, ſolent
τούτων· τοῖς δὲ ἀρχαιοτέροις ἐκ τῶν γρα- eſſe tardiores niſi alantur, &, ſi domi egeant.
πτομένων· καὶ ἐν ᾧ τότε δὲ πολιτεία Quod ſi quis victum ſuppediter, militiam non
ἐν τοῖς Ελλησιν ἐγένετο μετὰ τοὺς βασιλείας, D detrectant. Conſtat autem reipublicæ admi-
ἐκ τῶν πολεμούντων ἐν μὲν ἐξ ἀρχῆς, niſtrandæ forma apud nonnullos non ſolùm
ἐκ τῶν ἱππέων· τιμὴ γὰρ ἰσχὺς καὶ τιμὴ ex iis peditibus qui arma gerunt; verùm etiam
ὑφοπλία· οὐ γὰρ οἷοί τε ἦσαν οἱ πόλεμοι ex iis qui geſſerunt. Apud Malienſeis autem
εἶχον· αὐτὴ μὲν γὰρ συντάξεως ἄμεινον reipubl. quidem adminiſtrandæ forma ex his
τὸ ὁπλιτικόν· οἱ δὲ ψιλοὶ τῶν γυμνήτων ἐμ- conſtabat: magiſtratus verò ex iis qui milita-
πειρίαι καὶ τάξεις, οὐ τοῖς ἀρχαίοις οὐχ ὑ- bant, legebantur. Ac prima ſanè reipublicæ
πῆρχον. ὥς οὐ τοῖς ἱππεῦσιν εἰ τὴν ἰσ- adminiſtrandæ forma apud Græcos, poſtea-
χὺν· αὐξομένων δὲ τῶν πόλεων, καὶ τῶν quam regibus vti deſierunt, ex iis qui arma
οὐσιῶν ἰσχυόντων μᾶλλον, πλείους ferebant, fuit: principio quidem ex equiti-
μετεῖχον τῆς πολιτείας. διόπερ οἱ νῦν κα- bus. robur enim & nerui exercitus, & belli
λούμεν πολιτείας, οἱ πρότερον ἐκάλουν E præſtantia in equitatu conſiſtebat. Nam ſine
δημοκρατίας. ἦσαν δὲ αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι arte inſtruendi diſponendique exercitus, pe-
διὰ μικρότητα ὀλιγαρχικαὶ, καὶ βασιλικαί· διὰ ditatus grauioris armaturæ inutilis eſt. At ta-
ὀλιγανθρωπίαν γὰρ οὐκ εἶχον πολὺ τὸ μέσον. lium rerum vſus & ordinis diſciplina non erat
ὥστ' ὀλίγοι τε ὄντες τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ apud veteres, ita vt in equitatu firmamentum
τὴν σύνταξιν, μᾶλλον ἐπιτήδειον τὸ ἄρ- & robur belli collocarent: creſcentibus au-
χεσθαι. ἅμα δὲ ἕνια μὲν δῆλα εἰσὶν αἰτήσαν αἱ tem ciuitatibus, auctiſque eorum qui arma
πολιτεῖαι πλείους, καὶ ἅμα τι τῶνδε ταῖς tractabant, viribus, cum pluribus reipublicæ
λεγομέναις ἕτεραι· (δημοκρατία τε γὰρ οὐ adminiſtratio communicata eſt. Quapropter
μία τὸν ἀριθμὸν ἐστι, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως·) quas nunc politias appellamus, maiores no-
ſtri democratias nominabant. Erant autem
veteres reipubl. adminiſtrandæ formæ non
temerè oligarchicæ & regiæ. Nam propter
hominum paucitatem ciuitatumque infre-
quentiam, non admodum multos habebant,
qui medii eſſent. Itaque cùm & numero pau-
ci eſſent, & ordinis deſcriptione, magis im-
perium perferebant. Quam ob cauſam igitur
reipublicæ adminiſtrandæ formæ ſint plures,
& quamobrem præter eas, quæ commemo-
ratæ ſunt, aliæ, (nam & democratia vna nu-
mero non eſt, & de aliis item ſentiendum,)

præterea verò quid inter ſe differant, & quam ob cauſam hoc eueniat: & præter hæc, quæ ſit optima reip. adminiſtrandæ forma, vt dicamus de eo quod plerumque fit: & aliarum reip. adminiſtrãdæ formarum qualis qualibus conueniat, expoſitum à nobis eſt.

ἔτι δὲ, τίνες αἱ διαφοραὶ, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν συμβαίνει· πρὸς δὲ τούτοις τίς ἀρίστη τῶν πολιτειῶν, ὡς ὄντι τὸ πλῆθος εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ποία ποίοις ἁρμόττει τῶν πολιτειῶν, εἴρηται.

CAPVT XIV.

Reip. tres partes legum latori diligenter conſiderandæ: & de earum prima.

RVrſus autem & cõmuniter de omnibus, & ſeparatim ſingulatimq; de vnaquaque, & de iis quæ deinceps ſequuntur, dicamus, eorum principio apto & conuenienti ſumpto. Omnium igitur reip. adminiſtrandæ formarũ tres particulæ ſunt, quarum quid cuique expediat, bonum ſcriptorem legum diligenter attendere & conſiderare oportet. quibus particulis bene affectis, reip. adminiſtrandæ formam bene affectam eſſe, & pro vniuſcuiuſque harum partium differentia, reipubl. adminiſtrãdæ formas inter ſe differre neceſſe eſt. Harum autem partium vna quædam eſt, quæ de republ conſultat, altera, quæ in magiſtratibus verſatur: hoc eſt, quos magiſtratus eſſe, & quarum rerum poteſtatem eos habere, & qualem eorum electionõ eſſe oporteat. tertia ad iudices pertinet. Summam autem poteſtatem habet ea pars, quæ de bello & pace, & de ſocietate & de fœderibus, & de morte & exſulio & publicatione bonorum & de rationibus referendis conſultat. Neceſſe eſt autem, vel ciuibus omnibus hæc iudicia eſſe tradita, vel nonnullis omnia (verbi gratia) vni cuidam magiſtratui aut pluribus, vel aliis alia: vel nonnulla eorum omnibus, nonnulla verò nonnullis. Omneis igitur ciueis de omnibus rebus tuere, populare eſt. talem enim æqualitatem requirit populus. Sunt autẽ modi, quibus omnes de rebus omnibus ſtatuant, complures: vnus, vt ſinguli viciſſim, non omnes ſimul deliberent & ſtatuant: quemadmodũ fit in reip. adminiſtrandæ forma à Telecle Mileſio inſtituta: (& verò in aliis etiam reip. adminiſtrãdæ formis conſultant magiſtratuum collegia congreſſa & in vnum coacta: magiſtratus autem obtinent omnes viciſſim ciues ex tribubus & particulis ciuitatis prorſus minimis, donec ad omnes peruentum ſit:) conueniant autem omnes ſolùm & de legibus ferendis ac iubendis, & iis de rebus quæ ad reipubl. adminiſtrationem pertinent: & vt ea audiant quæ à magiſtratibus edicuntur ac denunciantur. Alius modus, vt omnes conferti & in vnum coacti ſtatuant: ſed conueniant tantùm comitiorum diebus, & ad magiſtratus creandos ſeu legendos, & ad leges ſciſcendas ac iubendas: & cùm de bello & pace agendum eſt, & ad rationes rerum in magiſtratu geſtarum repetendas:

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Τεία μέρη τῆς πολιτείας, περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν νομοθέτην· καὶ περὶ τοῦ πρώτου τούτων.

ΠΑλιν δὲ καινῇ καὶ χωρὶς περὶ ἑκάστης λέγωμεν περὶ τῆς ἐφεξῆς, λαβόντες ἀρχὴν πρὸς τὸν παρόντα λόγον. ἔτι δὲ τρία μέρη τῆς πολιτείας πασῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρεῖν τὸν σπουδαῖον νομοθέτην, ἑκάστῃ δ' συμφέρει. ὧν ἐχόντων καλῶς, διάληψις τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ τὰς πολιτείας ἀλλήλων διαφέρειν, τῷ διαφέρειν ἕκαστον τούτων. ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων, ἓν μέν τι τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν· δεύτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς ἀρχάς. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἐν αἷς δεῖ, καὶ τίνων τὰς κυρίας· καὶ ποίαν τινὰ δεῖ γίγνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, τίσιν δ', τί τὸ δικάζον. κύριον δ' ἐστὶ τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ θανάτου, καὶ φυγῆς, καὶ δημεύσεως, καὶ τῶν εὐθυνῶν· ἀναγκαῖον δ' ἢ τοῖς πᾶσι τοῖς πολίταις * ἀποδιδόναι τὰς τοιὰς ἀρχὰς τὰς τοιάσδε, ἢ τισὶ πᾶσι, οἷς ἔξεστι μετέχειν μιᾶς, ἢ πλείοσιν, ἢ ἑτέροις ἑτέρους· ἢ, τινὰς μὲν αὐτῶν, πᾶσι· τινὰς δὲ, τισί. τὸ μὲν οὖν πάντας καὶ περὶ ἁπάντων, δημοτικόν. τοιαύτην γὰρ ἰσότητα ζητεῖ ὁ δῆμος. εἶναι δὲ οἱ ἔφοροι τὸ πάντας, πλείους· εἰς μὲν, ὃ χεῖρον, ἀλλὰ μὴ πάντας ἀθρόους, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τηλεκλέους ἐστὶ τῶν Μιλησίων· (καὶ ἐν ἄλλαις δὲ πολιτείαις βουλεύονται αἱ συναρχίαι συνιοῦσαι. εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες ἐκ μέρους ἐκ τῶν φυλῶν, καὶ τῶν μερίων, τῶν ἐλαχίστων πολιτῶν, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων.) συνιέναι δὲ μόνον περὶ τε νόμων θέσεως, καὶ τῶν περὶ τὰς πολιτείας· καὶ τὰ παραγγέλματα ἀκουσομένους ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. ἄμεινον δ' ἴσως, τὸ πάντας ἀθρόους· συνιέναι δὲ μόνον περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας αἱρησομένους, καὶ περὶ τὰς νομοθεσίας· καὶ περὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης, καὶ περὶ δίκης·

π. ἀναγκαῖον πάντας

Tom. III. Vu ij

ἀριστοκρατίας μὲν γὰρ ὅρος, ἀρετὴ· ὀλιγαρχίας δέ, πλοῦτος· δήμου δ', ἐλευθερία· ὅ δ' ὅ, τι δοκεῖ τοῖς πλείοσιν, ἐν πάσαις ὑπάρχει. ἐν μὲν γὰρ ὀλιγαρχίᾳ, καὶ ἐν ἀριστοκρατίᾳ, καὶ ἐν δήμοις, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῷ πλείονι μέρει τῶν μετεχόντων τῆς πολιτείας, τοῦτ' ἔστι κύριον. ἐν μὲν οὖν ταῖς πλείσταις πόλεσι ὁ τῆς πολιτείας εἶδος καλεῖται· μόνον γὰρ ἡ μίξις σχεδάζεται τῶν δυνατῶν καὶ τῶν ἀπόρων, πλούτου καὶ ἐλευθερίας. σχεδὸν γὰρ ταῦτα τοῖς πλείοσι οἱ δυνατοὶ τῶν καλῶν κἀγαθῶν δοκοῦσι κατέχειν χώραν. ἐπεὶ δὲ τρία ἐστὶ τὰ ἀμφισβητούμενα τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλοῦτος, ἀρετή. (ὃ γὰρ τέταρτον, ὃ καλοῦσιν εὐγένειαν, ἀκολουθεῖ τοῖς δυσίν· ἡ γὰρ εὐγένεια, ἐστὶ παλαιὸς πλοῦτος καὶ ἀρετή·) φανερὸν ὅτι τινὰ μὲν τῶν δυοῖν μίξιν, τῶν εὐπόρων, καὶ τῶν ἀπόρων, πολιτείαν λεκτέον, τινὰ δὲ τῶν τριῶν, ἀριστοκρατίαν μᾶλλον τῶν ἀνὰ μίαν, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ πρώτην. ὅτι μὲν οὖν εἰσὶ καὶ ἕτεραι πολιτείας εἴδη παρὰ μοναρχίαν τε, καὶ δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν, εἴρηται· καὶ ποῖα ταῦτα, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων, αὐτή τε ἀριστοκρατία, καὶ αἱ πολιτεῖαι, τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ ὅτι σχεδὸν οὐ πόρρω αὗται ἀλλήλων, φανερόν.

A Ariſtocratiæ enim terminus ac finis eſt honos: oligarchiæ, diuitiæ: populi ſeu democratiæ, libertas. Id autem valere & ratum eſſe, quod pluribus probetur, hoc in omnibus reip. adminiſtrandę formis ineſt. Etenim in oligarchia, & in ariſtocratia & in ciuitatibus popularibus ac liberis, quod viſum fuerit maiori parti eorum qui reip. ad-miniſtrationis ſunt participes, hoc ratũ eſt. In plurimis igitur ciuitatibus reip. ad miniſtrãdæ forma, politia generis nomine appellatur. Confuſio enim & permiſtio, ex locupletibus & pauperibus, diuitias & libertatem, B tanquam ſignum propoſitum, intuetur tantùm. Nam ferè apud pleroſque virorum bonorum atque honeſtorum locum videntur obtinere locupletes. Quoniam autem tria ſunt, quæ de reip. adminiſtrationis æqualitate ambigunt & contendunt, libertas, diuitiæ, virtus; (quartum enim, quod εὐγένειαν Græci, nobilitatem, ſeu generis bonitatem ac præſtantiam appellant Latini, comitatur duobus; nam generis ſplendor & præſtantia, ſeu nobilitas, nihil aliud eſt quàm diuitiæ antiquæ & virtus;) perſpicuum eſt, cinnum, C ſeu permiſtionem locupletium & pauperum, politiam dici debere: temperationem autem ex tribus, ariſtocratiam maximè ex aliis eſſe appellandam, præter illam veram & primam. Eſſe igitur alia reip. adminiſtrationis genera præter monarchiam, & democratiam, & oligarchiam, dictum eſt, tum qualia hæc ſint, & quid inter ſe differant ariſtocratiæ, & quid politia ab ariſtocratia, & non longè admodum has inter ſe diſtare, perſpicuum eſt.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Τίνα τρόπον γίνεται ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι.

CAPVT IX.

Quonam modo fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam conſtituere oporteat.

ΤΙΝΑ μὲν οὖν τρόπον γίνεται καὶ δημοκρατία καὶ ὀλιγαρχία ἡ καλουμένη πολιτεία, καὶ πῶς αὐτὴν δεῖ καθιστάναι, λέγωμεν ἑφεξῆς τοῖς εἰρημένοις. ἅμα δὲ δῆλον ἔσται καὶ οἷς ὁρίζονται τὴν δημοκρατίαν, καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν· λητέον γὰρ τὸ τούτων διαίρεσιν. εἶτα ἐκ τούτων ἐφ' ἑκατέρας ὥσπερ σύμβολον λαμβάνοντας, συνθετέον. εἰσὶ δὲ [οἱ] ὅροι τρεῖς τῆς σύνθεσεως καὶ μίξεως. ἢ γὰρ ἀμφότερα ληπτέον, οἷον ἑκάτεραι νομοθετοῦσιν, οἷ μὲν τὸ δικάζειν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις τοῖς δυνατοῖς ζημίαν ἐπιτιθέασιν, ἂν μὴ δικάζωσι· τοῖς δ' ἀπόροις, οὐδένα μισθόν· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, τοῖς μὲν ἀπόροις, μισθόν· τοῖς δ' εὐπόροις, οὐδεμίαν ζημίαν. χεῖρον δὲ τὸ μέσον τούτων, ἀμφότερα τῶν πα-

D

E

QVónam autem modo præter democratiam & oligarchiam fiat ea quæ politia nominatur, & quomodo eam conſtituere oporteat, deinceps poſt ea quæ antè dicta ſunt, exponamus. Simul autem planum fiet, quibus rebus definiantur democratia & oligarchia: harum enim primùm ſumenda partitio eſt: deinde ex his ab vtraque veluti inſigne accipienteis componere oportebit. Sunt autem tres compoſitionis & permixtionis termini. Nam vel ambo illa ſumenda ſunt, quæ vtraque reip. forma lege lata inſtituit: verbi gratia, de rebus iudicandis. In oligarchiis enim multam locupletibus irrogant, niſi iudicandi munus obeant: pauperibus nullam mercedem conſtituunt. At in democratiis, pauperibus quidem mercedem decernunt, locupletibus verò nullam multam irrogant. Commune autem & medium horum eſt, hoc vtrumque iunctum:

quapropter & ciuile. Ex ambobus enim temperatum & permiſtum eſt. Vnus igitur hic eſt copulandi & coniugandi modus. Alter vt medium ſumatur eorum quæ vterque populus inſtituit ac decernit: verbi gratia, habet hoc inſtitutum alter, vt ad concionem pateat aditus ciuibus aut nullius cenſus, aut perquàm exigui atque anguſti, alter, vt iis ſolis, qui magnum habent cenſum. Commune eſt autem neque hoc neque illud, ſed quod medium eſt inter vtrumque horum cenſuum. Tertius eſt, vt ex duobus duarum reip. adminiſtrationum inſtitutis, fiat vna reip. adminiſtrandæ forma: nempe partim ex lege oligarchica, partim ex democratica. verbi gratia, videtur democratiæ eſſe propriũ magiſtratus ſortitò capi: electione verò creari, oligarchiæ conuenire: & democratiæ proprium eſt, non ex cenſu magiſtratus mandari: oligarchiæ ex cenſu. Ariſtocratiæ igitur eſt proprium, & politicum, ex vtraque reip. adminiſtrandæ forma vtrumque ſumere: ex oligarchia, vt magiſtratus ex electione deferantur: ex democratia, vt ne ex cenſu. Permiſtionis igitur modus hic eſt. Certus autem bene permiſtæ democratiæ & oligarchiæ finis ac terminus erit, vbi licebit eandem reip. adminiſtrandæ formã, democratiam & oligarchiam appellare. Perſpicuum enim eſt, iis qui ita loquuntur, id ex eo accidere, quòd bene ſint permiſtæ. Idem porrò & medio accidit. In eo enim vtrumque extremorum apparet atque elucet: quod euenit in Lacedæmoniorũ reip. adminiſtrandæ forma. Multi enim eam eſſe democratiam dicere conantur, propterea quia huius reipublicæ ordinatio multa habeat democratiæ propria: verbi gratia, primùm id, quod ad puerorum educationem pertinet. ſimiliter enim aluntur diuitum liberi, atque pauperum filij: & eodem modo inſtituuntur, quo modo & pauperum filij erudiri poſſint. Similis verò ratio etiam in proxima ætate adhibetur: & cùm robuſtiore corpore fuerint, atque ad ætatem virilem peruenerint, eadem. nulla enim re illuſtrior aut inſignior eſt diues, quam pauper. Ita quæ ad victum pertinent, eadem ſunt omnibus in conuiuiis illis, quæ ſyſſitia apud eos nominantur: denique tali veſte vtuntur diuites, qualem quiuis ex pauperibus quiſquis ſit, parare queat. Deinde propterea quòd ex duobus maximis imperiis alterum quidem populus optat & legit: alterius verò eſt particeps. Nam ſenatores à populo leguntur: ephoriam ſeu ephoratum, qui erat quaſi tribunatus plebis Romæ, populo licet obtinere. Nonnulli oligarchiam eſſe volunt, propterea quòd multa habeat oligarchiæ propria: verbi gratia, magiſtratus omneis ex electione mandari, nullum ſortitò obuenire: & penes paucos eſſe neeis & exilij poteſtatem, & alia multa huiuſmodi. Oportet autem in reipubl. adminiſtrandæ forma bene permiſta benéque temperata, vtrumque videri ineſſe,

A δὴ καὶ πολιτικόν· μέμικται γὰρ ἐξ ἀμφοῖν. εἷς μὲν * δὴ οὗτος τῆς συνδυασμοῦ τρόπος ἕτερος δέ, τὸ μέσον λαμβάνειν ὧν ἑκάτεροι τιθέασιν, οἷον ἐκκλησιάζειν, οἱ μὲν, ἀπὸ τιμήματος οὐδενός, ἢ μικροῦ πάμπαν· οἱ δ', ἀπὸ μικροῦ τιμήματος. κοινὸν δὲ μηδετέρου, ἀλλὰ τὸ μέσον ἑκατέρου τιμήματος τούτων. τρίτον δ', ἐκ δυοῖν ταγμάτοιν· τὰ μὲν ἐκ τῆς ὀλιγαρχικῆς νόμου, τὰ δ' ἐκ τῆς δημοκρατικῆς.

B λέγω δ' οἷον, δοκεῖ δημοκρατικὸν μὲν εἶναι, τὸ κληροῦσθαι εἰς τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἱρετὰς, ὀλιγαρχικόν· καὶ δημοκρατικὸν μὲν, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος· ὀλιγαρχικὸν δὲ, τὸ ἀπὸ τιμήματος. ἀριστοκρατικὸν οὖν καὶ πολιτικὸν, τὸ ἐξ ἑκατέρου ἑκάτερα λαβεῖν· ἐκ μὲν τῆς ὀλιγαρχίας, τὸ αἱρετὰς ποιεῖν τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τῆς δημοκρατίας, τὸ μὴ ἀπὸ τιμήματος. ὁ μὲν οὖν τρόπος

C τῆς μίξεως οὗτος. τὸ δ' εὖ μεμίχθαι δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν ὅρος, ὅταν οἷόν τε ᾖ καὶ τὸν αὐτὸν πολιτεύειν, δημοκρατίαν καὶ ὀλιγαρχίαν. δῆλον γὰρ ὅτι τοῦτο φασίν οἱ λέγοντες, ἀφ' οὗ τὸ μεμίχθαι καλῶς. διὸ φανερὸν δὲ τοῦτο καὶ τὸ λίαν. ἐμφαίνεσθαι γὰρ ἑκάτερον εἰς αὐτοῦ τὰ ἄκρω· ὅπερ συμβαίνει καὶ τοῖς Λακεδαιμονίων πολιτείαν. πολλοὶ γὰρ εἶναι λέγουσι τὴν Λακεδαιμονίων δημοκρατίας οὔσης, ἀφ' οὗ τὰ δημοκρατικὰ πολλὰ τοῖς ἔθεσιν ἔχει·

D οἷον, πρῶτον τὸ περὶ τοὺς ἔφους τοὺς παίδων· ὁμοίως γὰρ οἱ τῶν πλουσίων τρέφονται τοῖς τῶν πενήτων, καὶ παιδεύονται τὸν τρόπον τοῦτον, ὃν οὐδεὶς ἄλλος· καὶ τῶν πενήτων οἱ παῖδες. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῆς ἐχομένης ἡλικίας, καὶ ὅταν ἄνδρες γένωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον. ἔστιν γὰρ * ἄδηλος ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης. οὕτω καὶ περὶ τοὺς ἔφους τούτους πᾶσιν ἐν τοῖς συσσιτίοις· καὶ τοὺς ἐκτὸς οἱ πλούσιοι τοιαύτοις, οἵους ἄν τις τῶν δημοσιευόντων διὰ τύχης, καὶ τῶν πενήτων ὁτουοῦν. ἔτι τῶν δύο τῶν μεγίστας ἀρχὰς, τοὺς μὲν αἱρεῖσθαι τὸν δῆμον, τῆς ἧς μετέχει· τοὺς μὲν γὰρ γερουσίας αἱρεῖσθαι, τῆς δ' ἐφορείας μετέχουσιν. οἱ δ', ὀλιγαρχίαν, διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν ὀλιγαρχικά. οἷς τὸ πάσας αἱρετὰς εἶναι, καὶ μηδεμίαν κληρωτήν· καὶ ὀλίγους εἶναι κυρίους ζημιοῦσθαι καὶ φυγῆς, καὶ θάνατος τοιαῦτα πολλά. δεῖ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ μεμιγμένῃ καλῶς, ἀμφοτέρους δοκεῖν εἶναι,

* ἄδηλος, & ita Lãb.

καὶ μηδέτερον· καὶ σώζεσθαι δι' αὐτῆς, καὶ μὴ ἔξωθεν· ἐκ δι' αὐτῆς, μὴ τῷ πλείους ἔξωθεν εἶναι τοὺς βουλομένους· εἴη γὰρ ἂν καὶ πονηρᾷ πολιτείᾳ τοῦθ' ὑπάρχειν· ἀλλὰ τῷ μηδ' ἂν βουλεσθαι πολιτείαν ἑτέραν μηδεμίαν τῶν τῆς πόλεως μορίων ὅλως. πῶς μὲν οὖν δεῖ τὰς ὑποθέσεις ποιεῖσθαι τῇ πολιτείᾳ, ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς ὀνομαζομέναις ἀριστοκρατίαις, νῦν εἴρηται.

A & neutrum: tum eam per se & suis viribus seruari, non extrinsecus: & per se seruari, non quòd plures sint extrà, qui eam saluam esse velint, (hoc enim etiam malæ reipubl. administrandæ formæ suppetat,) sed eo quòd nulla prorsus pars ciuitatis vllam aliam reip. administrandæ formam velit. Quonam igitur modo politia sit constituenda, itémque eæ quæ aristocratiæ nominantur, nunc expositum est.

ΚΕΦΑΛ. ι'.
Περὶ τυραννίδος.

CAPVT X.
De tyrannide.

ΠΕρὶ δὲ τυραννίδος ἔτι ἡμῖν λοιπὸν εἰπεῖν, οὐχ ὡς οἰούσης πολυλογίας περὶ αὐτῆς, ἀλλ' ὅπως λάβῃ τὸ μεθόδου τὸ μέρος· ὑπῆρξε δὲ ταύτῃ τιθεμένῳ τῶν πολιτειῶν τὸ μέρος. περὶ μὲν οὖν βασιλείας διωρίσταμεν ἐν τοῖς πρώτοις λόγοις, ἐν οἷς περὶ τοῦ μάλιστα λεγομένης βασιλείας ἐποιούμεθα τὴν σκέψιν, πότερον ἀσύμφορον, ἢ συμφέρει ταῖς πόλεσι· καὶ τίνα, καὶ πόθεν δεῖ καθίστασθαι, καὶ πῶς. τυραννίδος δ' εἴδη δύο μέν διείλομεν, ἐν οἷς περὶ βασιλείας ἐποιούμεθα, διὰ τὸ τὴν δύναμιν ἐπιπλησίαν πως αὐτῶν, καὶ παρὰ τὴν βασιλείαν, διὰ τὸ κατὰ νόμον εἶναι ἀμφοτέρους τούτους τοὺς ἄρχοντας· ἔνιοι γὰρ τῶν βαρβάρων αἱροῦνται αὐθεκάστους μοναρχοῦντας· καὶ τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐγίγνοντό τινες μοναρχοι τοιοῦτον τρόπον τινὰ, οὓς ἐπαίνου Αἰσυμνήτας. ἔχουσι δέ τινας καὶ τούτους ἀλλήλοις αὐτῶν διαφοράς. ἦσαν γὰρ διὰ μὲν τὸ κατὰ νόμον, βασιλικοὶ καὶ διὰ τὸ μοναρχεῖν ἑκόντων τυραννικοὶ γάρ. διὰ τὸ διαπολιτικῶς ἄρχειν [ἐ] κατὰ τὰ αὐτῶν γνώμην. τέταρτον δὲ εἶδος τυραννίδος, ἥπερ μάλιστ' εἶναι δοκεῖ τυραννὶς, ἀντίστροφος οὖσα τῇ βασιλείᾳ. τοιαύτην δ' ἀνάγκη εἶναι τυραννίδα τὴν μοναρχίαν, ἣν ὁ ἀνυπεύθυνος ἄρχει τῶν ὁμοίων, καὶ βελτόνων πολιτῶν, πρὸς τὸ σφέτερον αὐτῆς συμφέρον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ τῶν ἀρχομένων· διὸ ἑκὼν ἀκούσιος. οὐδεὶς γὰρ ἐκὼν ὑπομένει τὴν ἐλευθέρων τινὰ τοιαύτην ἀρχήν. τυραννίδος μὲν οὖν εἴδη τοσαῦτα, καὶ διὰ τοσαῦτα, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας.

B

C

D

E

DE tyrannide autem nobis reliquùm erat dicere, non quòd longus de ea sermo habendus sit, sed vt suam huius institutionis partem consequatur, quoniam etiam hanc in reip. administrandę formis numeramus. De regno igitur in libris superioribus explicuimus, in quibus de eo quod maximè regnum dicitur, commentabamur, cùm quærebamus vtrùm sit inutile, an expediat ciuitatibus: & quem regem, & vnde, & quomodo constituere oporteat. Tyrannidem porrò, quo loco de regno disputabamus, in duas partes diuisimus, propter ea quòd vtriusque harum vis ac potestas similitudinem quandam habet cum regno: idque quia hoc vtrumque imperium legi est consentaneum. Nam & apud nonnullas barbarorum nationes, principes, penes quos solos summa sit omnium rerum potestas, eligunrur: & olim apud priscos Græcos fiebant hoc modo quidam principes, soli imperium obtinentes, quos Æsymnetas appellabant. Differunt autem hæc imperia nonnihil inter se; ac propterea quidem, quòd lege vigebant ac valebant, & quia soli volentibus imperabant, erant regia: sed propterea quòd dominorum in morem imperabant arbitratu suo, tyrannica. Tertium autem tyrannidis genus est id, quod maximè tyrannis videtur esse, cùm ex altera parte regno respondeat. Talem autem monarchiam tyrannidem esse necesse est, quæ cùm referendarum rationum iudicio non teneatur, imperium exercet in similes, eósque omneis meliores, ad suam ipsius vtilitatem omnia referens, non ad eorum, qui parent, imperio. Quapropter inuitus imperat. nemo enim liber & ingenuus tale imperium æquo animo ferre potest. Tyrannidis igitur hæc & tot genera sunt, propter eas quas diximus causas.

ΚΕΦΑΛ. ια'.
Τίς ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τί αἰτίαν.

CAPVT XI.
Quænam sit optima reip. administrandæ forma.

ΤΙΣ δ' ἀρίστη πολιτεία, καὶ τίς ἄριστος βίος τοῖς πλείστοις πόλεσι, καὶ τοῖς

SEd quænam est optima reip. administrandæ forma, & quęnam plerisque ciuitatibus

& pleriſque hominibus vita optima , apud eos qui neque cum virtute captum idiotarum ſuperante , neque cum doctrina & naturæ bonitatem & adiumentum fortunæ deſiderante , neque cum reip. adminiſtrandæ forma optanda magis quàm ad vſurpandum facili ; ſed cum vita ad communicandum expedita pleriſque , & cum ea reip. adminiſtrandæ forma , cuius bona pars ciuitatum poſſit eſſe particeps , hæc conferre velint? Etenim quas ariſtocratias appellant , de quibus nunc diximus , partim à pleriſque ciuitatibus ſunt remotiores ; partim ei quæ politia nominatur , finitimę ſunt. Quocirca de ambabus , vt de vna , dicendum eſt : iudicium autem de his omnibus, ex iiſdem elementis pendet. Nam ſi rectè dictum eſt in libris de Moribus , vitam beatam eſſe , quæ virtuti congruit non impeditæ : virtutem autem , mediocritatem : vita media optima ſit neceſſe eſt , ex ea quam quiſque conſequi poteſt , mediocritate. Atque his eiſdem finibus,& ciuitatis & reip. adminiſtrationis virtutem ac vitium terminari neceſſe eſt. Reip. enim adminiſtratio , vita quædam ciuitatis eſt. In omnibus igitur vrbibus tres ſunt partes ciuitatis : alij valde copioſi & locupletes ; alij egentiſſimi ac tenuiſſimi ; tertij inter hos medij. Itaque quoniam conuenit inter omneis id quod eſt mediocre , & medium , eſſe optimum : perſpicuum etiam eſt, rerum ſecundarum poſſeſſione mediam , omnium eſſe optimam. facillimè enim adduci poteſt vt rationi obtemperet. At qui pulchritudinis , aut vitium corporis , aut nobilitatis , aut diuitiarum modum ſuperat : aut contrà qui ſupra modum pauper , aut ſupra modum infirmus , aut ſupra modum inhonoratus eſt , difficile eſt eum rationi obſequi. Fiunt enim illi quidem petulantes atque contumelioſi , & inſignitè magniſque in facinoribus improbi : hi verò malitioſi ac fraudulenti , & leuibus in factis mali. At iniuriarum aliæ naſcuntur ex contumelia ac petulantia : aliæ ex calliditate & malitia. Præterea hi minimè magiſtratus amant , minimèque magiſtratibus conſulunt. Atqui hoc vtrumque ciuitatibus eſt peſtiferum. Præterea qui rebus ſecundis , & viribus corporis , & diuitiis & amicis , & aliis huiuſmodi rebus excellunt , imperium ferre neque volunt neque ſciunt. Atque hoc malum domi natum ſtatim à pueris habent. Nam propter luxuriam & delicias ne in ludis diſcendi quidem imperio parere conſueuerunt. At qui ſupra modum harum rerum penuria atque inopia conflictantur , nimis ſunt humiles atque abiecti. Itaque hi imperare quidem neſciunt , ſed imperium ſeruile ſubire ſciunt : illi nulli quidem imperio parêre didicerunt , ſed ita imperare ſciunt , quomodo domini ſeruis imperant. Fit igitur ſeruorum &

A πλείσις τῶν αἰθενῶν· μήτε τοῖς ἀρετὴν συγκεκτῆσθαι, τὴν ὑπερβολὴν τοῖς ἰδιώταις, μήτε τοῖς παιδείαν, * ἀ φύσεως ἢ φύσ.
δεῖται καὶ χορηγίας τυχηρᾶς· μήτε τοῖς πολιτείαν τὴν κατ' εὐχὴν γινομένην, ἀλλ' ἀ βίον τε τὸν τοῖς πλείοσι κοινωνῆσαι δυνατὸν, καὶ πολιτείαν ἧς αἱ πλείους πόλεις ἐφίενται μεταλαγεῖν; καὶ γὰρ αἱ καλούσιν ἀριστοκρατίας, περὶ ὧν νυνὶ εἴπομεν, τὰ μὲν ἐξωτέρω πίπτουσι τῶν πλείστων τῶν πό-
B λεων, τὰ δ' γείτνιάσι τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ. διὸ περὶ ἀμφοῖν, ὡς μιᾶς, λεκτέον· ἡ δὲ κρίσις περὶ ἁπάντων τούτων, ἐκ τῶν ἀναλλοιωτοτάτων ἐστίν. εἰ γὰρ καλῶς ἐν τοῖς ἠθικοῖς εἴρηται, τὸν εὐδαίμονα βίον εἶναι τὸν κατ' ἀρετὴν ἀνεμπόδιστον· μεσότητα δὲ τινὰ ἀρετὴν· τὸν μέσον ἀναγκαῖον εἶναι βίον βέλτιστον, τὴν ἑκάστοις ἐνδεχομένην τυχεῖν μεσότητος. τοὺς δ' αὐτοὺς * τούτους ὅρους καὶ πόλεως ἀναγκαῖον εἶναι) καὶ πόλεως ἀρετὴν καὶ κακίαν,
C & πολιτείας. ἡ γὰρ πολιτεία βίος τις ἐστὶ πόλεως. ἐν ἅπάσαις δὴ ταῖς πόλεσίν ἐστι τρία μέρη τῆς πόλεως· οἱ μὲν, εὐπορα σφόδρα· οἱ δὲ, ἄπορα σφόδρα· οἱ δὲ τρίτοι, οἱ μέσοι τούτων. ἐπεὶ τοίνυν ὁμολογεῖται τὸ μέτριον ἄριστον, καὶ τὸ μέσον, φανερὸν ὅτι καὶ τῶν εὐτυχημάτων ἡ κτῆσις ἡ μέση, βελτίστη πάντων· ῥᾴστη γὰρ ᾧ λόγῳ πειθαρχεῖν. ὑπέρκαλον δὲ, ἢ ὑπερίσχυρον, ἢ ὑπερευγενῆ, ἢ ὑπερπλούσιον· ἢ τοὐναντία τούτοις, ὑπέρπτωχον, ἢ ὑπερασθενῆ, καὶ σφόδρα
D ἄτιμον, χαλεπὸν πρὸς λόγον ἀκολουθεῖν γίγνονται γάρ, οἱ μὲν, ὑβρισταὶ, καὶ μεγαλοπονηροι μᾶλλον· οἱ δὲ, * κακοῦργοι, καὶ Lamb. κακοῦργοι,
μικροπονηροι λίαν. τῶν δ' ἀδικημάτων τὰ μὲν γίγνεσθαι δι' ὕβριν, τὰ δὲ διὰ * κα- Lamb κακουργίαν.
κουργίαν. ἐπὶ δ' ἧττον οὗτοι * φυλαρχοῦσι δὲ βουλαρχοῦσι. τούτων δ' ἀμφότερα βλαβερὰ τῇ πόλει. πρὸς δὲ τούτοις, οἱ μὲν ὑπερεχαῖς εὐτυχήμασιν ὄντες, ἰσχύος, καὶ πλούτου, καὶ φίλων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἄρχεσθαι οὔτε βούλονται, οὔτε ἐπίστανται· καὶ τοῦτ' εὐθὺς οἴκοθεν ὑπάρχει παισὶν ὑπὸ τρόφων καὶ * διδασκάλων ἐν τῇ τρυφῇ ἤδη· διὰ γὰρ τὴν * τρυφὴν ἤδη ἐν τοῖς * διδασκαλείοις ἐν τῇ σχολῇ σπάνεις αὐτοῖς· οἱ δὲ καθ' ὑπερβολὴν ἐν ἀπορίᾳ τούτων, καταπεινοὶ λίαν. ὥστε δῆλον ὅτι οὐκ ἐπίστανται, ἄλλ' ἀναγκάζονται δουλικὴν ἀρχὴν ἄρχειν· οἱ δὲ, ἀναγκάζονται μὲν οὐδαμοῦ ἄρχειν, ἄρχουσι δὲ δεσποτικὴν ἀρχήν. ἡ δὲ τῶν δούλων ἐστὶ

τρ. τρόφ.
κ. διδασκαλείοις

διαστῶν πόλις, ἀλλ' οὐκ ἐλευθέρων· καὶ τῶν μὲν φθονούντων, τῶν δὲ καταφρονούντων· ἃ πλεῖστον ἀπέχει φιλίας καὶ κοινωνίας πολιτικῆς. ἡ μὲν γὰρ κοινωνία, φιλικόν. οὐδὲ γὰρ ὁδοῦ βούλονται κοινωνεῖν τοῖς ἐχθροῖς. βούλεται δ' γε ἡ πόλις ἐξ ἴσων εἶναι καὶ ὁμοίων ὅτι μάλιστα. τοῦτο δ' ὑπάρχει μάλιστα τοῖς μέσοις. ὥστε ἀναγκαῖον ἄριστα πολιτεύεσθαι ταύτην τὴν πόλιν, ἐξ ὧν φαμὲν φύσει τὴν σύστασιν εἶναι τῆς πόλεως. καὶ σώζονται δ' ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτοι μάλιστα τῶν πολιτῶν. ὅτε μὲν γὰρ αὐτοὶ τῶν ἀλλοτρίων, ὡς ἂν οἱ πένητες, ἐπιθυμοῦσιν· ὅτε τῆς * ταύτων ἕπεται, καθάπερ τῆς τῶν πλουσίων οἱ πένητες ἐπιθυμοῦσι. καὶ διὰ τὸ μήτ' ἐπιβουλεύεσθαι μήτ' ἐπιβουλεύειν, ἀκινδύνως διάγουσι. διὰ τοῦτο καλῶς εὔξατο Φωκυλίδης;

Lamb. τούτων ἑαυτοῦ.

Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλω ἐν πόλει εἶναι.

δῆλον ἄρα ὅτι καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτικὴ ἀρίστη, ἡ διὰ τῶν μέσων· καὶ τοὺς τοιούτους ἐνδέχεται πολιτεύεσθαι πόλεις, ἐν αἷς δὴ πολὺ τὸ μέσον, καὶ κρεῖττον, μάλιστα μὲν ἀμφοῖν· εἰ δὲ μή, θατέρου μέρους. προσθήκην γὰρ, ποιοῦσιν, καὶ κωλύει γίνεσθαι τὰς ἐναντίας ὑπερβολάς. διὸ καὶ εὐτυχία μεγίστη, τοὺς πολιτευομένους οὐσίαν ἔχειν μέσην καὶ ἱκανήν. ὡς ὅπου οἱ μὲν πολλὰ σφόδρα κέκτηνται, οἱ δὲ μηδέν, ἢ δῆμος ἔσχατος γίγνεται, ἢ ὀλιγαρχία ἄκρατος, ἢ τυραννὶς, δι' ἀμφοτέρας τὰς ὑπερβολάς. ἐκ γὰρ δημοκρατίας ἡ ἀκολασταίνης, ἢ ἐξ ὀλιγαρχίας, γίνεται τυραννὶς· ἐκ δὲ τῶν μέσων καὶ τῶν σχεδὸν οὐδεμία. περὶ δὲ αἰτίας ὕστερον, ἐν τοῖς περὶ τὰς μεταβολὰς τῶν πολιτειῶν, ἐροῦμεν. ὅτι δὲ ἡ μέση βελτίστη, φανερόν· μόνη γὰρ ἀστασίαστος· ὅπου γὰρ πολὺ τὸ μέσον, ἥκιστα στάσεις ἐγγίνονται καὶ διαστάσεις γίγνονται τῶν πολιτειῶν. καὶ αἱ μεγάλαι πόλεις ἀστασιαστότεραι διὰ τὸ αὐτὸ αἴτιον, ὅτι πολὺ τὸ μέσον· ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ῥᾴδιόν τε διελεῖν εἰς δύο πόλεις, ὥστε μηδὲν καταλιπεῖν μέσον. καὶ πένητες σχεδὸν ἄπορεί εἰσιν ἢ λίαν πορεῖοί εἰσι. καὶ αἱ δημοκρατίαι δι' ἀσφαλέστεραι τῶν ὀλιγαρχιῶν εἰσὶ καὶ πολυχρονιώτεραι διὰ τοὺς μέσους· πλείους τε γάρ εἰσι, καὶ μᾶλλον μετέχουσι τῶν ἐν ταῖς δημοκρατίαις, ἢ ταῖς ὀλιγαρχίαις· ὅταν οἱ ἄνευ τούτων ἢ πλήθη ὑπερπί-

dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum partim inuidentium, partim contemnentium, quæ ab amicitia & societate, communioneque ciuili distant plurimùm. societas enim & communio ad amicitiam pertinent. nam neque cum inimicis societatem itineris inire volumus. Ea autem natura ciuitatis est, vt ex paribus & similibus quàm maximè fieri possit, constare debeat: hoc autem mediis suppetit maximè. Quare necesse est hanc ciuitatem optimè gubernari atque administrari quæ ex iis partibus constet, ex quibus confiatam constitutionem ciuitatis dicimus esse optimam natura. & verò ex ciuibus hi in ciuitatibus salui sunt maximè. Nam neque ij, vt pauperes, aliena appetunt: neque rem horum familiarem, vt rem diuitum, pauperes concupiscunt: & quia neque insidiis cuniculisque oppugnantur, neque aliis insidiantur, ab omni periculo tuti viuunt. itaque præclarè optauit Phocylides:

Esse volo ciuis medius: namque optima multa
Sunt mediis.

Perspicuum igitur est, societatem ciuilem illam esse optimam, quæ ex mediis constat: taleisque ciuitates bene administrari licere, in quibus media pars, multa est, & plus potest maximè quidem, quàm ambę: secundo loco verò, quàm alterutra. Accrescẽs enim, aliquid momenti affert, inclinationémque quandam facit, & obstat ne accidant contrariæ exsuperantiæ. Quapropter summę felicitatis est, eos, qui in ciuitatis administratione versantur, rem familiarem & mediocrem & iustam habere. Nam vbi alij valde multam & amplam habent, alij nullam: aut democratia fit postrema & deterrima, aut mera oligarchia, aut tyrannis, propter vtramque excellentiam atque exsuperantiam. nam ex democratia valentissima & acerrima, & ex oligarchia nascitur tyrãnis: ex mediis verò & affinibus multo minùs. cuius rei causam posteriùs in disputationibus de reip. administrationum mutationibus & conuersionibus, exponemus. Mediam autem reip. administrandæ formam esse optimam, perspicuum est; sola enim seditionibus non est infecta: vbi enim latè patet id quod interiectum medium est, minimè seditiones oriuntur, miniméque diuellitur rerumpubl. coniunctio. Atque ob eandem causam magnæ ciuitates minùs sunt seditionibus opportunæ, nempe quia id quod medium est, latè patet. In paruis verò cum facile sit ciueis omneis ita in duas partes dirimere, vt nihil relinquatur medium; tum omnes ferè aut egentes sunt, aut locupletes. Præterea democratiæ oligarchiis sunt à ruinæ periculo munitiores, & ad diuturnitatem stabiliores, propter medios. Nam & plures sunt, & honorum sunt participes in democratiis magis quàm in oligarchiis. Cùm enim sine his egentes ac tenues multitudine superant, malè rem suam gerit ciuitas,

& in pessimum locum deducti ciues citò intereunt. Argumento autem huic rei esse existimare oportet, quòd optimi latores legum de mediocrium ciuium grege fuerunt. Nam & Solon ex hoc numero erat (vt declarat ipsius poëësis) & Lycurgus (non enim rex erat) & Charondas, & ferè plerique alij. Perspicuum autem etiam ex his est, quamobrem plurimæ reip. administrandæ formæ aliæ sint democraticæ, aliæ oligarchicæ. Propterea enim quòd in his sæpenumero quod medium est, exiguum est, semper vtricumque excellant, siue locupletes siue plebecula; qui medium locum exsuperant, hi reip. administrationem vnà secum trahunt. Itaque aut fit democratia, aut oligarchia. Propterea verò quia seditiones & contentiones inter plebem & locupletes existunt, vtriscumq; acciderit vt aduersariis superiores euadant, ij non communem reip. administrandæ formam constituunt, neque æqualem: sed exsuperantiam prioris reip. administrationis, tanquam victoriæ præmium accipiunt: & hi quidem democratiam, illi oligarchiam efficiunt. Præterea verò & eorum qui principatum Græciæ obtinuerunt, vtrique ad reipubl. administrandæ formam, quæ apud se vigebat, intuentes: alteri democratias in ciuitatibus constituerunt, alteri oligarchias, non vtilitatem ciuium spectantes, sed suam ipsorum: ita vt propter has causas, aut nunquam media reipubl. forma existat, aut rarò, & apud paucos. Vnus vir enim solus ex ijs qui antea principatum in Græcia tenuerunt, adductus est, vt hanc reipubl. administrandæ descriptionem institueret. Nunc autem apud eos, qui in ciuitatibus versantur; hæc consuetudo serpere cœpit, vt nolint æqualitatem: sed aut imperare studeant, aut victi æquo animo onus imperij subeant ac perferant. Quæ sit igitur optima reipublicæ administrandæ forma, & propter quam causam, ex his intelligere licet. Aliarum autem reipubl. administrandę formarum, quoniam plureis democratias plureisque oligarchias esse dicimus; quæ prima sit locanda, quæ secunda, & quæ ad eundem modum deinceps proxima, quia alia sit melior, alia deterior, cùm ea quæ optima est, distincta ac definita sit, non est difficile intelligere. Oportet enim necessariò eam esse meliorem, quæ ad hanc proximè accedit: deteriorem eam quæ à medio remotissima est, nisi quis in iudicio faciendo finem ciuitati propositum intueatur. Dico autem ciuitati propositum, quia sæpenumero, quamuis sit alia reipublicæ administrandæ forma optabilior ac præstabilior; nihil obstat tamen quominus aliquibus magis expediat, aliam esse apud eos reipubl. administrationem.

A ιωσιν οἱ ἄποροι, κακοπραγία γάρ, καὶ ἀπόλλυται ταχέως. σημεῖον δὲ δεῖ νομίζειν, καὶ τοὺς βελτίστους νομοθέτας εἶναι τῶν μέσων πολιτῶν. Σόλωνα τε γὰρ ἐκ τούτων (δηλοῖ δ' ἐκ τῆς ποιήσεως) καὶ Λυκοῦργος (οὐ γὰρ ἦν βασιλεύς) καὶ Χαρώνδας. καὶ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τῶν ἄλλων. Φανερὸν δ' ἐκ τούτων, καὶ διότι αἱ πλεῖσται πολιτεῖαι, αἱ μὲν δημοκρατικαὶ εἰσιν, αἱ δ' ὀλιγαρχικαί· διὰ γὰρ τὸ ἐν ταύταις πολλάκις ὀλίγον εἶναι τὸ μέσον, αἰεὶ, ὁπότεροι ἂν ὑπερέχωσιν, εἴτ' οἱ τὰς οὐσίας ἔχοντες, εἴτ' ὁ δῆμος, οἱ μέσοι ἐκβαίνοντες, καθ' αὑτοὺς ἄρχουσι τῆς πολιτείας. ὥστε ἢ δῆμος γίνεται, ἢ ὀλιγαρχία. ποιεῖ δ' ἔριν μάλιστα καὶ πολέμους πρὸς ἀλλήλους τὸ δῆμον, καὶ τοὺς ὀλίγους, ὁποτέροις ἂν μᾶλλον συμβῇ κρατῆσαι τῶν ἐναντίων, καθιστᾶσι κοινὴν πολιτείαν, ἢ δι' ἴσου· ἀλλὰ τῆς νίκης ἆθλον τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτείας λαμβάνουσι· καὶ οἱ μὲν δημοκρατίαν, οἱ δ' ὀλιγαρχίαν ποιοῦσιν. ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν ἡγεμονίᾳ γεγονότων τῆς Ἑλλάδος, ποιεῖ πρὸς αὐτῶν ἑκάτερος πολιτείας ἐπιβλέποντες, οἱ μὲν δημοκρατίας ἐν ταῖς πόλεσι καθίστασιν, οἱ δ' ὀλιγαρχίας· οὐ ποιοῦντες δὲ τῶν πόλεων συμφέροντος σκοποῦντες, ἀλλὰ ποιοῦντες ὀφείλοντες αὐτῶν. ὥστε διὰ ταύτας τὰς αἰτίας, ἢ μηδέποτε γίνεσθαι μέσην πολιτείαν, ἢ ὀλιγάκις καὶ παρ' ὀλίγοις. εἷς γὰρ αὐτὴν ἐπιθεὶς μόνος τῶν πρότερον ἐφ' ἡγεμονίᾳ * γεγονότων, ταύτην ἀποδοῦναι τὴν τάξιν. ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἔθος κατέστηκε, μηδὲ βούλεσθαι ἴσον, ἀλλ' ἢ ἄρχειν ζητεῖν, ἢ κρατούμενοις ὑπομένειν. τίς μὲν οὖν ἀρίστη πολιτεία, καὶ διὰ τίν' αἰτίαν, ἐκ τούτων φανερόν. τὴν δ' ἄλλην πολιτικὴν, ὅτι πλείους δημοκρατίας, καὶ πλείους ὀλιγαρχίας φαμὲν εἶναι, ποίαν πρώτην τιθέναι, καὶ δευτέραν, καὶ τὸν αὐτὸν ἐκ τούτων τρόπον ἑξῆς, τὴν τίνα μὲν βελτίω, τίνα δὲ χείρω, διωρισμένης τῆς ἀρίστης, ῥᾴδιον εἰδέναι. δεῖ γὰρ ἀνάγκη βελτίω, τὴν ἐγγύτατα ταύτης· χείρω δὲ, τὴν ἀφεστηκυῖαν τὸ μέσον πλοῦν. ἂν μή τις πρὸς ταῦτα κεῖνο λέγῃ, λέγω δὲ πρὸς ταῦτα, ὅτι πολλάκις ὕστερος ἀρίστης πολιτείας αἱρετώτερος, οἷοις ἦθος κωλύσῃ συμφερόντως μᾶλλον ἢ πολιτεύειν.

B

C

D

E

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Τίς ἡ πολιτεία πίσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις.

ΤΙΣ ἡ πολιτεία τίσι, καὶ ποία συμφέρει ποίοις, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων διελθεῖν. ληπτέον δὲ πρῶτον ὅτι περὶ πάντων ταὐτὸν καθόλου, ταὐτόν. δεῖ γὰρ χρήσιμον εἶναι τὸ βουλευόμενον μέρος τῆς πόλεως, τὰς μὲν βουλευομένας, τὰς δὲ πολιτείας. ἔστι δὴ πᾶσα πόλις ἐκ τε ποιοῦ καὶ ποσοῦ. λέγω δὴ ποιὸν μὲν, ἐλευθερίαν, πλοῦτον, παιδείαν, εὐγένειαν· ποσὸν δὲ, τὸ τῷ πλήθει ὑπερέχειν. ἐνδέχεται δή, τὸ μὲν ποιὸν ὑπάρχειν ἑτέρῳ μέρει τῆς πόλεως, ὧν ἐστὶν συνέστηκε μεριστὴ ἡ πόλις· οἷον δὴ μέρει τὸ ποσὸν, οἷς πλείους τὸ ἀριθμὸν εἰσὶ τῶν γνωρίμων τοῖς ἀγνῶσι, ἢ τῷ πλουσίους τοῖς ἀπόροις· μὴ μέντοι τοσοῦτον ὑπερέχειν τῷ ποσῷ, ὅσον λείπεται τῷ ποιῷ. δεῖ δὲ τῶν ποσῶν ἀεὶ λαμβάνειν σοφρόνειον. ὅπου μὲν οὖν ὑπερέχει τὸ ἄπορον πλῆθος τοῦ εἰρημένου ἀναλογίαν, ἐνταῦθα πέφυκεν εἶναι δημοκρατίαν. [εἴδη γὰρ γεωργικὸν ὑπερέχειν, ἔστι γεωργῶν δημοκρατία.] καὶ ἔκαστον εἶδος δημοκρατίας, τοῦτο τὸ ὑπερέχειν ἕκαστον δήμου ἐκάστου εἶναι, οἷον μὲν τὸ τῶν γεωργῶν ὑπερτείνη πλῆθος, τοῦτο πρώτην δημοκρατίαν· ἐὰν δὲ τὸ τῶν βαναύσων καὶ μισθαρνούντων, τὸ τελευταίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τἆλλα τοῖς μεταξὺ τούτων. ὅπου μὲν οὖν τὸ τῶν ἀπόρων καὶ γεωργικῶν μᾶλλον ὑπερτείνει τοῦ ποιοῦ, ἢ λείπεται τοῦ ποσοῦ, ἐνταῦθα δὲ ὀλιγαρχίαν. καὶ τὴν ὀλιγαρχίαν τὸν αὐτὸν τρόπον ἔχειν εἴδεσι, καὶ τὴν ὑπερέχειν τὸ ὀλιγαρχικὸν πλῆθος. δεῖ δ' ἀεὶ τὸν νομοθέτην ἐν τῇ πολιτείᾳ τοὺς λαμβάνειν τοὺς μέσους. ἂν τε γὰρ ὀλιγαρχικοὺς τοὺς νόμους τιθῇ, τοὺς μέσους δεῖ καὶ τοῦτον ἐκεῖ τιθέναι· ἂν τε δημοκρατικούς, τοὺς μέσους ἐκείνοις τοὺς νόμους ἁρμόττειν. ὅπου δὲ τὸ τῶν μέσων ὑπερτείνει πλῆθος, ἢ ἀμφοτέρων τὰ ἄκρα, ἢ θατέρου μόνον, ἐνταῦθα ἐνδέχεται πολιτείαν εἶναι μονίμην. φόβος γὰρ οὐκ ἐστὶν, μὴ πολλοὶ συμφωνήσωσιν οἱ πλούσιοις τοῖς πένησιν ἐπὶ τοὺς. οὐδέποτε γὰρ ἀντὶ βουλεύσονται δουλεύειν τοῖς ἐναντίοις· ζητοῦσι γὰρ μετ' ἐκείνων ἄρχειν· οὐδὲ μέλλουσιν ἀσφαλῶς. καὶ τὰ ἐπὶ ἀμφοτέροις τοῖς ἄλλοις. πολλαχοῦ δὲ καὶ πρόσταττος ὁ ἀγαθὸς τοῖς ἀγαθοῖς ἀρμόττει· ὁ μέσος ὅσον δ' ἂν ἐγγύτερον

B

C

D

E

CAPVT XII.

Quæ reipubl. administrandæ forma, quibus, & qualis qualibus expediat.

QVæ autem reipubl. administrandæ forma, quibus & qualis & qualibus expediat, consequens est deinceps iis quæ dicta sunt, exponere. Primùm igitur quod idem vniuersè de omnibus verè dicitur, sumendum est. Oportet enim plus valere eam partem ciuitatis, quæ vult reipubl. administrandæ formam manere, quàm quæ non vult. Constat autem ciuitas omnis ex quali seu qualitate, & quanto seu quantitate. Quale dico, libertatem, diuitias, disciplinam, generis splendorem seu nobilitatem: quantum, multitudinis exsuperantiam. Contingere autem potest, vt earum partium, ex quibus constat ciuitas, parti alteri adiunctum sit quale: alteri quantum: verbi gratia, vt plures numero sint homines obscuro & humili loco nati, quàm generosi, aut plures egentes quàm locupletes: non tam superent quanto tamen, quàm superentur quali. Quapropter hæc sunt inter se comparanda. Vbi igitur egentium multitudo alteram partem superat ea proportione, quam diximus, hîc democratia oriri solet natura. Nam si quidem agricolæ numero superent, fit agricolarum democratia: & vnumquodque genus democratiæ pro cuiusque populi exuperantia, verbi gratia, si agricolarum superet multitudo, prima existit democratia: sin artificum sordidorum & mercenariorum, postrema: similitérque aliæ inter has interiectæ. Vbi verò locupletium & nobilium multitudo magis superat quali, quàm superatur quanto, hîc nascitur oligarchia: & eodem modo vnum quodque oligarchiæ genus, pro exsuperantia multitudinis oligarchiæ conuenientis. Oportet porrò latorem legis semper in reipub. administratione medios assumere. Nam siue leges oligarchiæ conuenientes ferat, ad medios leges dirigere debet: siue democratiæ congruentes, hi legibus adiungendi sunt. Vbi verò mediorum multitudo superat aut vtrosque extremos, aut alterutrum tantùm: hîc fieri potest vt reip. administrandæ forma sit firma & stabilis. Non est enim metuendum ne vnquam diuites cum pauperibus in hos consentiant & conspirent. nam nunquam alteri alteris seruire volent. Quòd si communiorem reipub. administrationem quærant, nullam aliam reperient hac communiorem. Nam vicissim præesse atque imperare non facilè inducant animum propter diffidentiam, quæ inter eos intercedit. Vbique gentium autem arbiter honorarius, fidissimus est: at medius, arbiter honorarius est. quanto autem melius

reip.

reip. adminiſtratio miſta & temperata fuerit, tanto firmior & diuturnior eſt. Vehementer autem errant multi etiam ex iis qui reip. adminiſtrandæ formas ariſtocraticas efficere volunt: non eo ſolùm, quòd plus tribuant locupletibus, quàm oporteat, verumetiam quòd fallaciter populi vireis frangant, atque eneruent. Neceſſe enim eſt, temporis progreſſu aliquando ex falſis bonis naſci verum malum. Nam immoderatè atque iniuſtæ diuitum opes reipubl. adminiſtrationem perdunt potiùs, quàm populi.

A νον δὲ πολιτεία μιχθῇ, φανήτω μονιμωτέρα. ἁμαρτάνουσι δὲ πολλοὶ καὶ τῶν τὰς ἀριστοκρατικὰς βουλομένων ποιεῖν πολιτείας, οὐ μόνον τὸ τῶν πλείον νέμειν τοῖς εὐπόροις, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν* πεφ. πολίτων
B πειρᾶσθαι τὸν δῆμον. ἀνάγκη γὰρ χρόνῳ ποτὲ ἐκ τῶν ψευδῶν ἀγαθῶν, ἀληθῆ συμβαίνειν κακόν. αἱ γὰρ πλεονεξίαι τῶν πλουσίων, ἀπολλύουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν, δὲ αἱ τοῦ δήμου.

CAPVT XIII.

Callida legum ferendarum artificia ad oligarchiam accommodata: & quæ his opponuntur in democratijs machinæ. Anacephalæoſis eorum quæ decuit ab initio ferè libri huius.

QVinque autem res numero ſunt quas in reipubl. adminiſtrationibus per ſpeciem quandam honeſtam callidè excogitant in populum: eæque verſantur in concione, in magiſtratibus, in iudiciis, in armandis ciuibus, in exercendis. In concionibus quidem, licere ciuibus in concione deliberandi cauſa intereſſe: multam autem eſſe conſtitutam in locupleteis, ſi non interfuerint in concione: eamque aut in ſolos locupleteis, aut multo maiorem. In magiſtratibus, non licere iis qui cenſum habeant, eiurare magiſtratum; egentibus & tenuibus licere. In iudiciis, multam eſſe conſtitutam in locupleteis, niſi iudicandi munere fungantur: egentibus licere impunè rebus iudicandis non præeſſe: aut in illos quidem grauem multam eſſe conſtitutam, in hos leuem: quemadmodum in Charondæ legibus. Alicubi autem licet quidem omnibus, qui modò profeſſi fuerint, & nomen ſuum in tabulis publicis perſcribendum dederint, in concione conſultandi gratia intereſſe, & res iudicare. Quòd ſi poſteaquam profeſſi fuerint, neque in cõcionem veniant, neque iudicandi munus obeant; magnæ ſunt his pœnæ irrogatæ, vt propter multæ irrogationem, profeſſionem, nominiſque ſcriptionem fugiant: propterea autem quòd nomen perſcribẽdum non dederint, iudicandi munus non obeant, neque in cõcione deliberandi cauſa interſint. Eodem modo & de armis domi habendis, & corporibus exercendis lege lata conſtituunt. Egentibus enim licet arma non habere: locupletes verò, ſi non habeant, pecunia multãtur: & illis licet impunè corpus non exercere; his ſi corpus non exerceant, multa irrogata eſt: vt hi quidem propter multam corpori exercendo dent operam, illi propter impunitatem, corporis exercitationem negligant. Hæc igitur ſunt callida legum ferendarum artificia, ad oligarchiam accommodata: in democratiis verò alias machinas excogitant, quas his opponant.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ολιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἃ δ' ἐναντία τούτοις ἀντισοφίζονται ἐν ταῖς δημοκρατίαις. ἀπολογία τῆς εἰρημένων ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν τῆς βίβλου.

ΕΣΤΙ δ' ὅσα πρὸς φάσιν χάριν ἐν ταῖς πολιτείαις σοφίζονται πρὸς τὸν δῆμον, πάντα τὸν ἀριθμὸν· οἷον ἐκκλησίᾳ, οἷς τὰς ἀρχάς, οἷς δικαστήρια, οἷς ὅπλων, οἷς γυμνασίων. περὶ ἐκκλησίαν μὲν, τὸ ὀξεῖαν ἐκκλησιάζειν πᾶσι· ζημίαν δ' ὑπάρχειν τοῖς
C εὐπόροις, ἐὰν μὴ ἐκκλησιάζωσιν· ἢ μόνοις, ἢ μείζω πολλῷ. οἷς δὲ τὰς ἀρχάς, τὸ τοῖς μὲν ἔχουσι τίμημα, μὴ ὀξόμενα· τοῖς δ' ἀπόροις ὀξεῖαν. καὶ οἷς περὶ δικαστήρια, τοῖς μὲν εὐπόροις ζημίαν, ἂν μὴ δικάζωσιν· τοῖς δ' ἀπόροις, ἂν μὴ δικάζωσιν. ἀδικοῦσι
D ἢ τοῖς μὲν μεγάλων, τοῖς δὲ μικρῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς Χαρώνδου νόμοις. ἐνίοις δ' ἔξεστι μὲν πᾶσιν ἀπογραφομένοις, ἐκκλησιάζειν καὶ δικάζειν· ἐὰν δὲ ἀπογραφάμενοι, μήτε ἐκκλησιάζωσιν, μήτε δικάζωσιν, ἐπίκεινται μεγάλαι ζημίαι τούτοις· ἵνα διὰ μὲν τὴν ζημίαν, φεύγωσι τὸ ἀπογράφεσθαι· διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπογράφεσθαι, μὴ δικάζωσι, μηδ' ἐκκλησιάζωσι. τὸν αὐτὸν
E δ' ἔχουσι τρόπον καὶ περὶ τὸ ὅπλα κέκτῆσθαι καὶ τὸ γυμνάζεσθαι νομοθετοῦσι. τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις ἔξεστι μὴ κέκτῆσθαι, τοῖς δ' εὐπόροις, ἐπιζήμιον μὴ κεκτημένοις. κἂν μὴ γυμνάζωνται, τοῖς μὲν εὐεξία ζημία· τοῖς δ' εὐπόροις, ἐπιζήμιον ὅπως οἱ μὲν, διὰ τὸν ζημίαν, μετέχωσιν οἱ δὲ, διὰ τὸ μὴ φοβεῖσθαι, μὴ μετέχωσι. ταῦτα μὲν οὖν ὀλιγαρχικὰ σοφίσματα τῆς νομοθεσίας. ἃ δ' ἐν ταῖς δημοκρατίαις, πρὸς τούτων ἀντισοφίζονται;

τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις μισθὸν προϊέμενοι, ἐκ- A Egentibus enim mercedem præbent in con-
κλησιάζουσι καὶ δικάζουσι· τοῖς δ' εὐπόροις cionem deliberandi cauſa conuentibus, & iudi-
ζημίαν τοῦτο ποιοῦσι ζημίας. ὥστε φανερὸν ὅτι cãdi munus obeuntibus: locupletibus vtrum-
εἴ τις βούλεται μιγνύναι δικαίως, δεῖ τὰ μὲν que munus defugientibus nullam mulctam ir-
ἐκατέροις σώζειν, καὶ τοῖς μὲν μισθὸν προ- rogant. Itaque perſpicuum eſt, ſi quis vult iu-
ϊέναι, τοῖς δὲ ζημίαν. οὕτω γὰρ ἂν κοινωνοῖεν ſtè permiſcere, quæ ſunt apud vtroſque, in v-
ἅπαντες· ἐκείνως δ' ἡ πολιτεία γίγνε- num eſſe conducenda: & illis quidem merce-
ται τῶν ἑτέρων μόνον. δεῖ δὲ τὴν πολιτείαν, dem eſſe præbendam, his verò mulctam irro-
εἰ μὴ ἐκ τῶν τὰ ὅπλα ἐχόντων μόνον· gandam. Sic enim omnes reipublicæ admini-
τὸν δὲ πλήθους τὸ πλῆθος, ἁπλῶς ſtrationis fuerint participes: illo modo autem
μὴ ἐξεῖναι μέτοις οὐκ ἔστι εἰπεῖν ποσὸν τι B alterorum tantùm reipubl. adminiſtratio eſt.
ὑπάρχειν· ἀλλὰ σκεπτέον τὸ, Oportet autem reipubl. adminiſtrandæ for-
ποῖον ἑκάστοις τὸ μακρότατον· ὥστε τοῖς mam ex his ſanè conſtare tantùm, qui habent
μετέχουσι τῆς πολιτείας εἶναι πλείους τῶν arma: cenſus verò magnitudinem non licet
μὴ μετεχόντων, τοῦτο πειστέον. ἐθέλουσι ſimpliciter definiendo edicere tantam ſuppe-
γὰρ οἱ πένητες καὶ μὴ μετέχοντες τοῦ tere debere: ſed conſiderato qualis & quan-
ἴσου, ἡσυχίαν ἄγειν, ἐὰν μὴ ὑβρίζῃ tus ampliſſimus quadret ad id vt ii qui reipubl.
τις αὐτούς, μήτε ἀφαιρῆται μηδὲν τῆς adminiſtrandæ ſunt participes, plures ſint iis
οὐσίας. ἀλλὰ τοῦτο οὐ ῥᾴδιον. οὐ γὰρ qui non ſunt participes, tantùm præfinire ac
ἀεὶ συμβαίνει χρείττους εἶναι τοὺς μετέ- præſcribere oportet. Pauperes enim, etiamſi
χοντας τῆς πολιτεύματος. καὶ εἰώθασι δὲ, honorum non ſint participes, otiari & quieſce-
ὅταν πόλεμος ᾖ, ἐκεῖνοι, ἂν μὲ λαμβάνω- re non nolunt: modò ne quis eos contumelio-
σι τροφὴν, ἀπορεῖ δὲ ὧσιν· ἐὰν δὲ πολε- sè vexet, neque de re familiari quicquam de-
ζῇ τις τροφὴν, βούλονται πολεμεῖν. ἔστι δ' trahat. ſed hoc facile non eſt. Non enim ſem-
ἡ πολιτεία περὶ οὐσίας, οὐ μόνον ἐν τοῖς ὁπλι- C per contingit vt ſint ii humanitate politi, qui
τεύουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀστρατεύτοις. reipublicæ adminiſtrationis ſunt participes.
ὁ Μαλιεῦσι δὲ, ἡ μὲν πολιτεία ἦν ἐκ Et pauperes, vbi bellum ortum fuerit, ſolent
φύτων· ἦρχε δὲ ἀρχαιρεσιῶν ἐκ τῶν στρα- eſſe tardiores niſi alantur, &, ſi domi egeant.
τευομένων· καὶ ἡ μὲν τετρὰς δὲ πολιτεία Quod ſi quis victum ſuppediter, militiam non
ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐγένετο μετὰ τὰς βασιλείας, detrectant. Conſtat autem reipublicæ admi-
ἐκ τῶν πολεμιστῶν· ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς, niſtrandæ forma apud nonnullos non ſolùm
ἐκ τῶν ἱππέων· τὸ γὰρ ἰσχυρὸν καὶ τὸ D ex iis peditibus qui arma gerunt; verùm etiam
ὀχυρὸν ἐν τοῖς ἱππεῦσιν ὁ πόλεμος ex iis qui geſſerunt. Apud Malienſeis autem
εἶχεν· ἄνευ μὲν γὰρ συντάξεως ἄχρη- reipubl. quidem adminiſtrandæ forma ex his
στον τὸ ὁπλιτικόν· αἱ δὲ περὶ τῶν πεζῶν ἐμ- conſtabat: magiſtratus verò ex iis qui milita-
πειρίαι καὶ τάξεις, ἐν τοῖς ἀρχαίοις οὐκ ὑ- bant, legebantur. Ac prima ſanè reipublicæ
πῆρχον. ὥς' ἐν τοῖς ἱππεῦσιν εἰ τὸν ἰσ- adminiſtrandæ forma apud Græcos, poſtea-
χυὸν καὶ ὀχυρόν. αὐξομένων δὲ τῶν πόλεων, καὶ quam regibus vti deſierunt, ex iis qui arma
ἐν τοῖς ὁπλίταις ἰσχυόντων μᾶλλον, πλείους ferebant, fuit: principio quidem ex equiti-
μετεῖχον τῆς πολιτείας. διόπερ αἰ νῦν κα- bus. robur enim & nerui exercitus, & belli
λούμεν πολιτείας, οἱ πρότερον ἐκάλουν E præſtantia in equitatu conſiſtebat. Nam ſine
δημοκρατίας. ἦσαν δὲ αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι arte inſtruendi diſponendique exercitus, pe-
βίαιόν τε ὀλιγαρχικαὶ, καὶ βασιλικαί· διὰ ὀλι- ditatus grauioris armaturæ inutilis eſt. At ta-
γανθρωπίαν γὰρ ἦσαν εἶχον πολὺ τὸ μέσον. lium rerum vſus & ordinis diſciplina non erat
ὥστ' ὀλίγοι τε ὄντες τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ apud veteres, ita vt in equitatu firmamentum
τὴν σύνταξιν, μᾶλλον ἐπετίθουν τὸ ἄρ- & robur belli collocarent: creſcentibus au-
χεσθαι. Διὸ ἴσως μὲν οὐκ εἰσὶν αἱ tem ciuitatibus, auctiſque eorum qui arma
πολιτεῖαι πολλαὶ, καὶ διὰ τί ὧδε ταῖς tractabant, viribus, cum pluribus reipublicæ
λεγομέναις ἕτεραι· (δημοκρατία τε γὰρ οὐ adminiſtratio communicata eſt. Quapropter
μία τὸν ἀριθμὸν ἐστι, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως·) quas nunc politias appellamus, maiores no-
ſtri democratias nominabant. Erant autem
veteres reipubl. adminiſtrandæ formæ non
temerè oligarchicæ & regiæ. Nam propter
hominum paucitatem ciuitatumque infre-
quentiam, non admodum multos habebant,
qui medii eſſent. Itaque cùm & numero pau-
ci eſſent, & ordinis deſcriptione, magis im-
perium perferebant. Quam ob cauſam igitur
reipublicæ adminiſtrandæ formæ ſint plures,
& quamobrem præter eas, quæ commemo-
ratæ ſunt, aliæ, (nam & democratia vna nu-
mero non eſt, & de aliis item ſentiendum,)

præterea verò quid inter ſe differant, & quam ob cauſam hoc eueniat: & præter hæc, quæ ſit optima reip. adminiſtrandæ forma, vt dicamus de eo quod plerumque fit: & aliarum reip. adminiſtrãdæ formarum qualis qualibus conueniat, expoſitum à nobis eſt.

A

CAPVT XIV.

Reip. tres partes legum latori diligenter conſiderande: & de earum prima.

RVrſus autem & cõmuniter de omnibus, & ſeparatim ſingulatimq; de vnaquaque, & de iis quæ deinceps ſequuntur, dicamus, eorum principio apto & conuenienti ſumpto. Omnium igitur reip. adminiſtrandæ formarũ tres particulæ ſunt, quarum quid cuique expediat, bonum ſcriptorem legum diligenter attendere & conſiderare oportet. quibus particulis bene affectis, reip. adminiſtrandæ formam bene affectam eſſe, & pro vniuſcuiuſque harum partium differentia, reipubl. adminiſtrãdæ formas inter ſe differre neceſſe eſt. Harum autem partium vna quædam eſt, quæ de republ conſultat, altera, quæ in magiſtratibus verſatur: hoc eſt, quos magiſtratus eſſe, & quarum rerum poteſtatem eos habere, & qualem eorum electionẽ eſſe oporteat. tertia ad iudices pertinet. Summam autem poteſtatem habet ea pars, quæ de bello & pace, & de ſocietate & de fœderibus, & de morte & exſulio & publicatione bonorum & de rationibus referendis conſultat. Neceſſe eſt autem, vel ciuibus omnibus hæc iudicia eſſe tradita, vel nonnullis omnia (verbi gratia) vni cuidam magiſtratui aut pluribus, vel aliis alia: vel nonnulla eorum omnibus, nonnulla verò nonnullis. Omneis igitur ciueis de omnibus rebus ſtatuere, populare eſt. talem enim æqualitatem requirit populus. Sunt autẽ modi, quibus omnes de rebus omnibus ſtatuant, complures: vnus, vt ſinguli viciſſim, non omnes ſimul deliberent & ſtatuant: quemadmodũ fit in reip. adminiſtrandæ forma à Telecle Mileſio inſtituta: (& verò in aliis etiam reip. adminiſtrãdæ formis conſultant magiſtratuum collegia congreſſa & in vnum coacta: magiſtratus autem obtinent omnes viciſſim ciues ex tribubus & patticulis ciuitatis prorſus minimis, donec ad omnes peruentum ſit:) conueniant autem omnes ſolùm & de legibus ferendis ac iubendis, & iis de rebus quæ ad reipubl. adminiſtrationem pertinent: & vt ea audiant quæ à magiſtratibus edicuntur ac denunciantur. Alius modus, vt omnes conferti & in vnum coacti ſtatuant: ſed conueniant tantùm comitiorum diebus, & ad magiſtratus creandos ſeu legendos, & ad leges ſciſcendas ac iubendas: & cùm de bello & pace agendum eſt, & ad rationes rerum in magiſtratu geſtarum repetendas:

B C D E

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Τεία μέρεα τῆς πολιτείας, περὶ ὧν δεῖ θεωρῆν τὸν νομοθέτην· καὶ περὶ τοῦ πρώτου τούτων.

ΠΑλιν δὲ ἑξῆς καινῇ καὶ χρεὼν περὶ ἑκάστης λέγεσθαι περὶ τῆς ἐφεξῆς, λαβόντες ἀρχὴν πρὸ καὶ προσήκουσάν αὐτῇ. ἔστι δὲ τρία μέρεα τῆς πολιτείας πᾶσῶν, περὶ ὧν δεῖ θεωρῆν τὸν ἀγαθὸν νομοθέτην, ἑκάστη δ' συμφέρει. ὧν ἐχόντων καλῶς, ἀνάγκη καὶ τὴν πολιτείαν ἔχειν καλῶς, καὶ ταῖς πολιτείαις ἀλλήλων διαφέρειν, ἐκ τῶν διαφερόντων ἕκαστον τούτων. ἔστι δὲ τῶν τριῶν τούτων, ἓν μὲν τὸ βουλευόμενον περὶ τῶν κοινῶν· δεύτερον δὲ, τὸ περὶ τὰς ἀρχάς. τοῦτο δ' ἔστιν, ἃς δεῖ, καὶ τίνων τινὰς κυρίους· καὶ ποίαν τινὰ δεῖ γίνεσθαι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, καὶ τίνα· καὶ τὸ τρίτον, τὸ δικάζον. κύριον δ' ἐστὶ τὸ βουλευόμενον περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ συμμαχίας καὶ διαλύσεως, καὶ περὶ νόμων, καὶ περὶ θανάτου, καὶ φυγῆς, καὶ δημεύσεως, καὶ τῶν δικαίων· ἀναγκαῖον δ' ἢ πᾶσι τοῖς πολίταις * ἀποδιδόναι τοὺς τοὺς κρίσεις, ἢ τισὶ πάσας· οἷς ἄρχῃ τινὶ μιᾷ, ἢ πλείοσιν, ἢ ἑτέροις ἑτέρας· ἢ, τινὰς μὲν αὐτῶν, πᾶσι· τινὰς δὲ, τισί. τὸ μὲν οὖν πάντας καὶ περὶ ἁπάντων, δημοτικόν. τῷ τοιούτῳ γὰρ ἰσότητα ζητεῖ ὁ δῆμος. εἶναι δὲ οἱ ἔφοροι τῶν πάντας, πλείους· εἷς μὲν, ὁ κῦρος μέρος, ἀλλὰ μὴ πάντας ἀρχέους, ὥσπερ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ Τηλεκλέους ἐστὶ τῶν Μιλησίων· (καὶ ἐν ἐνίαις δὲ πολιτείαις βουλεύονται αἱ συναρχίαι στάσιάζουσαι. εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς βαδίζουσι πάντες κῦρος μέρος ἐκ τῶν φυλῶν, καὶ τῶν μορίων, τῶν ἐλαχίστων πολιτῶν, ἕως ἂν διέλθῃ δι' πάντων.) στασιάσαι δὲ μόνον περὶ τὸ νόμων θέσεως, καὶ τῶν περὶ τὴν πολιτείαν· καὶ τὰ πρόσταγμα ἀκυροῦσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. ἄμεινον δ' ἔστιν, τὸ πάντας ἀρχέους· συμβαίνει δὲ μόνον περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας αἱρουμένους, καὶ περὶ τὰς νομοθεσίας· καὶ περὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης, καὶ περὶ δίκης·

A

B

C

D

E

* Vel. πάσαις τισὶν.

τὰ δ' ἄλλα τὰς ἀρχὰς βουλεύεσθαι τὰς A
ἐφ' ἑκάστοις τεταγμένας, αἱρετὰς ὅσας ἐξ
ἁπάντων, ἢ κληρωτάς. ἄλλος δὲ τρόπος, ὅ
ταῖς τε ἀρχαῖς καὶ τὰς δίκας ἁπάντων
τὰς τοιάσδε, καὶ περὶ πολέμου βουλευσο-
μένους, καὶ συμμαχίας· τὰ δὲ ἄλλα τὰς ἀρ-
χὰς διοικεῖν, αἱρετὰς οὔσας, ὅσας ἐνδέχε-
ται. ὁ δ' αὖ τρίτος ἐστὶν ὅσαι ἀρχαὶ δικαστήριον
ἔχουσι πᾶσαι. τέταρτος δὲ τρόπος, ὅ
πᾶσι τοῖς πολίταις βουλεύεσθαι συνιόν-
τας· τὰς δ' ἀρχὰς οὐδὲ μιᾶς κρίνειν, B
ἂν μὴ μέτεστι τοῖς ἀρχικοῖς· ὅταν δὲ τελευ-
ταία δημοκρατία τῶν νῦν δοκούντων εἶναι τόπων· διὸ
καὶ λεκτέον τοῦτο τῶν τρόπων· οἷον
ὀλιγαρχία τε δυνα-
στευτική, καὶ μοναρχία τυραννική. ὅτι μὲν
οὖν οἱ τρόποι δημοκρατικοὶ πάντες· ὅ δὲ
νῦν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντων, ὀλιγαρχικόν. ἔχει δὲ
τρεῖς διαφορὰς πλείους. ὅταν μὲν γὰρ ἀπὸ
τιμημάτων μετρίων αἱρετοί τε ὦσι καὶ
πλείους ὦσι τοῦ μετρίου μετρίαν τὴν τιμήμα-
τος, καὶ τοῦ μὲν νόμου ἀπαγορεύοντος μὴ κυ-
ρῶσιν· ἀλλ' ἐκλογευέσθων, καὶ ὀλίγῃ κτω-
μένῳ τὸ τίμημα μετέχῃ, ὀλιγαρχία
μέν, πολιτικὴ δ' ἔστιν ἡ τοιαύτη, ἀφ'
ὧν τὸ μετριάζειν. ὅταν δὲ μὴ πάντες τῶν
βουλεύεσθαι μετέχωσιν, ἀλλ' αἱρετοί, C
καὶ νόμοι δ' ἄρχωσιν ὡς πρότερον, ὀλιγαρχικόν. ὅταν δὲ καὶ αἱρῶνται
αὐτοὶ ἐξ αὑτῶν οἱ κύριοι τῶν βουλεύεσθαι,
καὶ ὅταν παῖς ἐκ πατρὸς εἰσίῃ, καὶ κύ-
ριοι τοῦ νόμου ὦσιν, ὀλιγαρχικὰ ἀναγ- D
καῖον εἶναι τὴν τοιαύτην τάξιν τοιαύτην. ὅταν δὲ πλείω
τούτων ᾖ, πολέμου μὲν καὶ εἰρήνης,
καὶ ἀρχῶν, πάντες· τῶν δ' ἄλλων, ἄρ-
χοντες· καὶ οὗτοι αἱρετοί, ἢ κληρωτοί,
ἀριστοκρατία μὲν ἔστι [ἢ] πολιτεία· ἐὰν
δὲ, οἷον μὲν αἱρετοί, οἷον δὲ κληρωτοί·
καὶ κληρωτοί, ἢ ἁπλῶς, ἢ ἐκ προκρίτων,
ἢ καὶ ἐξ αἱρετῶν καὶ κληρωτῶν, τὰ μὲν, πολι-
τείας ἀριστοκρατικῆς ἔστ' ἂν οὕτω. τὰ δὲ, πο- E
λιτείας αὐτῆς. δῆλον τοίνυν ὅτι ὅ βουλόμενος περὶ τὰς πολιτείας τούτου τοῦ τρόπου,
γρ. δοκεῖ * καὶ ὅτι καὶ ἑκάστη πολιτεία καὶ ἡ εἰρημένη βέλτιστ' ἂν οἰκήσειεν. συμφέρει δὲ δημοκρατίᾳ
τε, καὶ μᾶλιστ' ἂν δοκούσῃ δημοκρατίᾳ
εἶναι, (λέγω δὲ τοιαύτην, ἐν ᾗ κύριος ὁ
δῆμος καὶ τῶν νόμων ἐστὶ) περὶ ὃ βουλεύεσθαι, βέλτιόν τε αὐτὰ ποιεῖν, ὥσπερ
ἔστι καὶ δικαστηρίων ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις·

de cæteris autem magiſtratus, vt cuique negotio præpoſiti ſunt, ſiue lecti ex omnibus, ſiue ſortitò capti, deliberẽt: Alius modus, vt ciues, ad magiſtratus creãdos, & rationes à magiſtratibus repetendas, conueniãt & præſtò ſint, & cùm de bello ac ſocietate belli deliberaturi ſunt: cætera à magiſtratibus tranſigantur atq; adminiſtrentur: qui magiſtratus à populo ſint electi tot quot eſſe debent. Tales autem ſunt ij qui non niſi à ſcientibus & vſu peritis geri poſſunt. Quartus modus eſt vt omnes de reb. omnibus cõgregati deliberẽt: magiſtratus verò nulla de re ſtatuant aut decernant: ſed tantùm ſententiã ſuam anquirendi cauſa antè interponãt, eámque ad populum poſtea referãt: quo modo nunc vltima democratia gubernatur: quam & oligarchiæ, potentatus eius, (quẽ dynaſtiam nominant) imitatrici, & monarchiæ tyrannicæ proportione reſpondere dicimus. Hi igitur omnes modi ſunt democratici. Quoſdã verò de omnibus ſtatuere, oligarchiæ proprium eſt: habet porrò etiam hoc differentias plureis. Cùm enim ex mediocribus cenſib. & deligũtur magiſtratus, & ſunt plures propter cẽſus mediocritatẽ, neq; quicquam eorũ, quæ vetat lex, mouent, ſed legem ſequuntur ducẽs: & ei, qui cenſum lege præfinitũ habeat, licet ad rempublicam accedere: oligarchia hæc talis quidem eſt, ſed ciuilis, quia modum ſeruat. Cùm verò non omnes conſilij publici ſunt participes, ſed eliguntur, & tamen ex lege imperant, vt & ſuprà: id ad oligarchiam pertinet. At cùm ij, penes quos eſt conſultandi poteſtas ſeipſi legunt & creant; cúmque filius in locum patris ſuccedit, & cùm leges ſibi ſubiungunt, non ſe legibus: hæc reipubl. ordinatio oligarchica ſit neceſſe eſt. Cùm autem partitione & deſcriptione quadam facta, de nonnullis rebus ſtatuendi poteſtatem & ius habent nonnulli; (verbi gratia,) de bello & pace, & de rationibus repetendis, omnes: de cæteris rebus magiſtratus, híque electi aut ſortitò facti: hæc quidem reipublicæ adminiſtrandæ forma, ariſtocratia eſt. Sed ſi de aliquibus rebus ſtatuere poſſint magiſtratus electi, de aliquibus ſortitò facti: & qui ſortitò fiunt, vel ſimpliciter ſumantur ex omnibus, vel ex iis qui antè meliores iudicati ſunt: vel communiter deligantur, & ſortitò fiant: hæc reipublicæ adminiſtratio partim ariſtocratia eſt, partim ipſa politia. Diſtinctum igitur ac diuiſum hoc modo eſt id quod in ciuitate conſultationi præeſt, ſpectatis reipublicæ adminiſtrandæ formis: & gubernatur vnaquæque reipublicæ adminiſtrandæ forma, quemadmodum ſuprà definitum atque explicatum eſt. Conducit autem ad conſultandum ei democratiæ, quæ maximè videtur nunc eſſe democratia, (talem democratiam dico in qua populus habet poteſtatem legum ſubendarum & vetandarũ) quod fit in oligarchiis de iudiciorũ ratione; & id rectius facere:

multam enim in eos irrogant, quos iudicandi munere fungi volunt, vt iudicandi munere fungantur, ac democratia tenuibus & egentibus mercedem decernit.) & hoc idem in concionibus facere. Melùs enim consultabunt, si consultent omnes communiter: multitudo quidem cum claris & nobilibus viris, hi verò cum multitudine. Expedit autem, eos qui consultandi munus obibunt, aut suffragiis creari atque eligi, aut sortitò fieri æqualiter ex membris & particulis ciuitatis. Expedit porrò illud quoque, si ciues populares politicos seu ciuiles longè numero superent; aut non omnibus mercedem dare, sed tam multis quàm multi cum multitudine nobilium commensu quodam comparari queant, aut plureis sortiendi iure potestatéque priuare. In oligarchiis autem vtile est aut nonnullos ex multitudine ante alios sumere, aliisque anteferre, qui deliberent: aut curiam aliquam constituere talem, qualis est in quibusdam reipubl. administrandæ formis, quos probulos, id est præconsultatores, & nomophylacas, id est, legum custodes, appellant: & de iis agere de quibus hi antè consultarint. Sic enim populus erit consultandi consors & particeps, neque quicquam eorum rescindere poterit, quæ ad reipubl administrationem pertinent. Præterea aut eadem decernere populum, aut nihil contrarium iis decernere, quæ ad eum referuntur: aut cum omnibus quidem consilium communicare, sed solis magistratibus consultandi potestatem facere: contrariúmque eius quod fit in ciuilibus reipub. administrationibus, quas Græci politias appellant, faciendum est. Populi enim in absoluendo rata debet esse auctoritas, in condemnando non debet esse rata: sed prouocatio sit ad eos magistratus qui reip. præsunt. Nam in ciuilibus reip. administrationibus faciunt ordine conuerso. paucorum enim, si quidem absoluerunt, rata est auctoritas: sin condemnarunt, rata non est: sed prouocatio semper est ad quamplurimos. De ea igitur ciuitatis parte, quæ consultat, & de ea penes quam est moderandæ atque administrandæ ciuitatis auctoritas ac potestas, ita sit à nobis explicatum.

A (τάττοισι γὰρ ζημίαν, τούτοις, οἷς βούλονται δικάζειν, ἵνα δικάζωσιν· ἢ ἦ δημοκρατία, μισθὸν τοῖς ἀπόροις.) τοῦτο δὴ καὶ περὶ τὰς ἐκκλησίας ποιοῦσι. βουλεύσονται γὰρ βέλτιον κοινῇ βουλευόμενοι πάντες· ὁ μὲν δῆμος, μετὰ τῶν γνωρίμων· οὗτοι δὲ, μετὰ τοῦ πλήθους. συμφέρει δὲ καὶ ὃ αἱρετὸς εἶναι τοῖς βουλευομένοις, ἢ κληρωτὸς· ἴσως ἐκ τῶν μορίων. συμφέρει δὲ καὶ ἐὰν ὑπερβάλλωσι πολὺ τῷ πλήθει οἱ δημοτικοὶ τῶν πολιτικῶν, ἢ μὴ πᾶσι διδόναι μισθόν, ἀλλ' ὅσοι σύμμετροι τοῖς τῶν γνωρίμων πλήθος, ἢ ἀποκληροῦν τοὺς πλείους. τὸ δὲ τὰς ὀλιγαρχίας, ἢ προβεβουλεῦσθαί τινας ἐκ τοῦ πλήθους, ἢ * κατασκευάσαντας ἀρχεῖον, εἶτ' ἐκ τούτων βουλεύειν, καὶ νομοφύλακας· καὶ περὶ τούτων χρηματίζειν, περὶ ὧν ἂν οὗτοι προβουλεύσωσιν· ἔστι γὰρ μεθέξειν ὁ δῆμος τοῦ βουλεύεσθαι, καὶ λύειν ὅταν δοκῇ τοῖς περὶ τὴν πολιτείαν. ἐπὶ ἢ ταύτα ψηφίζεσθαι τὸν δῆμον, ἢ μηδὲν ἐκείνων τοῖς εἰσφερομένοις· ἢ τῆς συμβουλῆς μὲν μεταδιδόναι πᾶσι, βουλεύεσθαι δὲ τοὺς ἀρχαίους. καὶ ὃ αἱρετὸν μὲν τοῦ κυρίου δὲ ποιεῖν. ἀποψηφιζόμενον μὲν γὰρ κύριον δεῖ ποιεῖν ὃ πλῆθος· καταψηφιζόμενον δὲ, μὴ κύριον· ἀλλ' ἐπάναγκες εἶναι πάλιν ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους. ἐν γὰρ ταῖς πολιτείαις αὐτοῖς γραμμένοις ποιοῦσιν. οἱ γὰρ ὀλίγοι, ἀποψηφισάμενοι μὲν, κύριοι· καταψηφισάμενοι δὲ, οὐ κύριοι· ἀλλ' ἐπάναγκες εἰς τοὺς πλείους αἰεί. περὶ μὲν οὖν τοῦ βουλομένου, καὶ τοῦ κυρίου δὲ τῆς πολιτείας, τοῦτον διωρίσθω τὸν τρόπον.

Lamb. καταβαλόντας

B

C

D

CAPVT XV.

Secundam reip. partem, quæ est de magistratibus, explicat.

His autem proximè consequens est magistratuum distincta atque explicata partitio. Insunt enim in hac reipub. administratione multæ differentiæ, quot magistratus esse debeant, & quarum rerum penes eos potestas esse debeat: & de tempore, quàm diuturnum

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ τοῦ δευτέρου μορίου τῆς πολιτείας, ἥτοι, ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις.

Ἐχομένη δὲ τούτων ἐστὶν ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς διαίρεσις· ἔχει γὰρ καὶ τοῦτο τὸ μόριον τῆς πολιτείας πολλὰς διαφορὰς πόσαι τε ἀρχαὶ, καὶ κυρίαι πίνων· ἢ περὶ χρόνου, ποσος ἑκάστης ἀρχῆς·

οἱ μὲν γὰρ ἑξαμήνους, οἱ δὲ δι' ἐλάττονος, οἱ δ' ἐνιαυσίους, οἱ δὲ πολυχρονιωτέρους ποιοῦσι τὰς ἀρχάς· καὶ πότερον εἰς δεῖ τὰς ἀρχὰς ἀϊδίους, ἢ πολυχρονίους, ἢ μηδέτερον· ἀλλὰ πλειοτάκις τοὺς αὐτούς, ἢ μὴ τὸν αὐτὸν δίς, ἀλλ' ἅπαξ μόνον. ἔτι δ' ὡς ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατέχουσιν τὴν ἀρχὴν ὁπόσων δεῖ γίνεσθαι, καὶ ἐκ τίνων δεῖ, καὶ πῶς. ὡς ἐπὶ πλέον γὰρ τούτων δεῖ διωρίσθαι διελεῖν τε ποσοὺς ἐνδέχεται γίνεσθαι τύπους· καὶ ποίους τινὰς ἁρμόσαντα, * ποίαις πόλεσι πόλεων ποίαις συμφέρουσιν. ἔστι δὲ οὐδὲ διορίσαι ῥᾴδιον, ποίας δεῖ καλεῖν ἀρχάς· πολλῶν γὰρ ὑπαρχόντων τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ δεῖται διορισθῆναι πρώτους, οὓς τοὺς κληρωτούς, ἄρχοντας ἅπαντας· εἶτα τοὺς ἱερεῖς τοῦτο γὰρ ἕτερόν τι τῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς ἥκοντος. ἔτι δὲ, τοὺς χορηγοὺς καὶ κήρυκας· αἱρετῶν τε καὶ πρεσβυτῶν. εἰσὶ δὲ αἱ μὲν πολιτικαὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἢ πρώτων τῶν πολιτῶν πρός τινα πρᾶξιν· οἷον, στρατηγὸς στρατιωτῶν· ἢ καὶ μέρος· οἷον, ὁ γυναικονόμος· ἢ παιδονόμος· αἱ δ' οἰκονομικαί· πολλάκις γὰρ αἱρετῶν τῶν σιτομέτρας· αἱ δ' ὑπηρετικαὶ, πρὸς ἃς, ἂν δύνωνται, πάντες δοῦλοις μάλιστα λέγω δ', ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρχὰς λεκτέον τούτους, ὅσοις ἀποδίδοται βουλεύσασθαί τε περί τινων, καὶ κρῖναι, καὶ ἐπιτάξαι, καὶ μάλιστα τοῦτο. ὃ γὰρ ἐπιτάττειν, ἀρχικώτερόν ἐστιν. ἀλλὰ τῶν τε διαφερόντων πρὸς μὲν τὰς χρήσεις οὐδὲν, ὡς εἰπεῖν· ἐν γοῦν τοῖς κείροις γίγνεται ἀμφισβητούμενον περὶ τοῦ ὀνόματος. ἔχει δέ τι ἄλλως διαννοητικὸν πραγματείας. ποίαι μὲν ἀρχαὶ, καὶ πόσαι διαιρέσεις, εἰ ἔσται πόλις· ἐν ποίαις * αἱ μὴ, χρήσιμοι δ' πρὸς σπουδαίαν πολιτείαν, μᾶλλον δ' ἂν τις ἀπορήσειε, πρὸς ἅπασάν τε δὴ πολιτείαν, καὶ δὴ καὶ τὰς μικρὰς πόλεις. ἐν μὲν γὰρ ταῖς μεγάλαις ἐνδέχεται καὶ δεῖ τινὰ τεταχθαι πρὸς ἓν ἔργον· πολλοὺς γὰρ εἰς τὰς ἀρχεῖα ἐνδέχεται βαδίζειν, ὥστε τοὺς μὲν ἀφαιρεῖσθαι πολλοὺς χρόνου, τοὺς δ' ἅπαξ ἄρχειν ἐν βέλτιον ἐνίοτε ἔργον τοῦ χαλκέως ἢ ὑπηρεσίας μονοπραγμάτους, ἢ * πολυπραγμάτους. ἐν δὲ ταῖς μικραῖς, ἐπεὶ καὶ σπανίζουσιν

γρ. πόσαις πόλεσι πόλεων.

γρ. δεῖ, ἐχρῆν. magno errore, qui magnos viros decepit.

γρ. πολυπραγμονοῦσι.

A quemque esse oporteat: alij enim semestreis, alij breuiore temporis spatio circumscriptos, alij annuos, alij diuturniores magistratus faciunt: & vtrùm magistratus perpetuos esse oporteat, an diuturnos, an neutrum, sed sæpe eosdem magistratum gerere; an non eundem bis magistratu fungi, sed semel dumtaxat. Præterea, quod ad rationem constituendorum magistratuum attinet, ex quibus fieri oporteat. & à quibus, & quomodo. Nam de his omnibus oportet primùm distinguere atq; explicare posse, quot modis contingat vt fieri
B possint: deinde videre quales magistratus qualibus reip. administrandæ formis sint vtiles, & singulos ad singulas accommodare. Sed ne hoc quidem definire facile est, quales magistratus appellandi sint: multis enim præfectis ciuilis societas eget. Quapropter non omnes ij sunt in magistratibus numerandi, neque qui suffragiis creantur siue eliguntur, neque qui sortitò fiunt, vt primùm sacerdotes. hoc enim genus hominum aliud esse à ciuilibus magistratibus statuendum est. deinde chororum duces ac magistri, & præcones eliguntur & legati. Sunt autem curationes aliæ ciuiles, & hæ vel omnium ciuium ad aliquam actionem: vt imperator iis omnibus qui militant, præest: vel partis ciuitatis, vt mulierum
C curator aut puerorum: aliæ quasi ad domum administrandam, rémque familiarem tuendam pertinentes, quas œconomicas appellant Græci, (sæpenumero enim frumenti mensores leguntur) aliæ in ministerio consistunt: quibus si copia supperat, seruos præficiunt. Maximè igitur, vt simpliciter & generaliter dicam, magistratus hi dicendi sunt, quibus de aliquibus rebus consultandi, & iudicandi, & imperandi, & quidem huius rei maximè munus assignatum est. Imperare enim
D magistratus proprium magis est, quàm illa superiora. Sed quibus nominibus hæc appellentur, nihil propemodum refert ad vsus. nondum enim eorum qui de nomine ambigunt, controuersia iudicio dirempta est: verùm haber aliam aliquam occupationem mentis & cogitationis propriam. Quales autem magistratus, & quam multi sint necessarij ad id vt sit ciuitas: tum quales non necessarij quidem sint, sed vtiles ad bonam reipublicæ administrandæ formam, magis dubitare possit aliquis,
E cùm in omni reipublicæ administrandæ forma, tum in paruis ciuitatibus. Nam in magnis fieri & potest & debet, vt vnus magistratus vni rei præpositus sit: fieri enim potest vt multi se conferant ad principatus & imperia, quia multi sunt ciues: ita vt alios magistratus diu intermittere, alios semel gerere liceat. Tum præstat vnicuique rei & actioni curationem obtingere in vno negotio positam atque occupatam, quàm multis distractam. In paruis verò multos magistratus ad paucos homines conferre & contrahere necesse est.

Nam propter hominum paucitatem & penuriam non eſt facile multos in magiſtratibus eſſe. Qui erunt enim ij qui his rurſum ſucceſſuri ſunt? Egẽt autem interdũ iiſdem magiſtratib⁹ & legibus paruæ ciuitates atque magnæ. Hoc intereſt quòd hæ quidẽ ſæpenumero egẽt iiſdem: illis verò longo temporis ſpatio hoc euenit. Quapropter nihil obſtat quominus multæ curationes vni ſimul mandentur. non enim ſibi erant mutuò impedimento. & propter hominũ penuriam neceſſe eſt magiſtratus ſeu imperia conſtituere: veluti inſtrumenta illa, quæ candelabri & verticuli vſum præbẽt, obeliſcolychnia à Græcis appellata. Si poſſimus igitur quot omni ciuitati magiſtratus eſſe neceſſe ſit, & quot nõ ſit quidẽ neceſſe, ſed tamen eſſe oporteat, dicere: facilius quis his cognitis colligat, quales magiſtratus in vnum magiſtratum contrahendi & conducendi ſint. Conuenit autem ne hoc quidẽ ignorare, qualis magiſtratus pro ratione loci multarum rerum curam habere, & qualium rerum penes vnum magiſtratũ auctoritas ac poteſtas eſſe debeat: verbi gratia, modeſtiæ in vita degenda ſeruandæ, vtrùm in foro quidem penes rerum venalium curatorem ſeu ædilem: in alio penes aliũ, an vbique penes eũdem: & vtrùm ex rebus facienda ſit diuiſio, an ex hominibus: dico vtrùm debeat vnus eſſe præfectus modeſtiæ, an alius pueris, alius mulieribus: & verò ex reip. adminiſtrãdę formis, vtrũ in vnaquaq; etiã magiſtratuũ genus differat an nihil differat: v. g. in democratia, & oligarchia, & ariſtocratia, & monarchia, vtrũ penes eoſdẽ magiſtratus ſit ſumma poteſtas, ſed non ex paribus, neque ex ſimilibus, verùm in aliis reip. adminiſtrãdæ formis penes alios ſit poteſtas: verbi gratia, in ariſtocratiis ex hominib⁹ eruditis & bene inſtitutis: in oligarchiis ex diuitibus: in democratiis, ex liberis. An ſint quędam reip. adminiſtrandæ formæ ipſis quidem magiſtratuum differentiis cõſentaneæ: ſed alicubi tamen eòſdem magiſtratus eſſe expediat, alibi vtile ſit inter ſe differre: hîc enim cõuenit magnos eſſe magiſtratus, illic eoſdem eſſe paruos. Verũtamen ſunt quidã & proprij, vt eorũ qui antè cõſultant & prouidẽt, quos probulos Græci dicũt; Latini, præcõſultatores: Prouiſores fortaſſis appellare licet. hic enim magiſtratus democratiæ non cõuenit, neque popularis eſt. Cõſultatio verò & ſenatus, populare quiddã eſt. Oportet enim taleis quoſdã eſſe, quibus ſit curæ populo proſpicere & prouidere, vt eiliceat eſſe in ſuis negotiis occupato. Quòd ſi erupt pauci numero, hoc ad oligarchiam pertinebit. At præconſultores ſeu prouiſores paucos eſſe numero neceſſe eſt. quare hoc oligarchiæ proprium eſt. Vbi autem ſunt hi magiſtratus vtrique, præconſultatores videlicet, & conſultatores ſiue deliberatores, & quaſi ſenatores quidam: præconſultatores conſultatoribus opponuntur, atque adeò imponuntur. Nam conſultator ſeu ſenator, populare quiddam eſt:

A εἰς ὀλίγους πολλὰς ἀρχάς. διὸ γὰρ ἐλλιπὲς τὸ πλῆθος, ὑφ' ἓν ἄγειν ἐστὶ πολλοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς εἶναι. τίνες γὰρ οἱ ἔσονται διαδεξόμενοι πάλιν; ὅθεν περ οἱ ὁποτεοῦν τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ νόμων αἱ μικραὶ ταῖς μεγάλαις. πλείω γὰρ μᾶλλον, διὸ περ πολλάκις τὴν αὐτὴν, ταῖς δὲ ἐν πολλῷ χρόνῳ τοῦτο συμβαίνει. διόπερ οὐδὲν κωλύει πολλὰς ὑπερμῆκες ἅμα ἐπιτρέπειν· ἐν γὰρ ἐμποδίζουσι * ἀλλήλαις· ἐν τοῖς πλείοσι ὀλιγάνθρωποι τὰ ἀρχεῖα εἶναι * ὀφείλουσιν· ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ ὀλιγανθρωπία. ἐκεῖ δὲ ἐν ὀλίγοις πολλὰ τὰ ἀρχεῖα εἶναι * ἀναγκαῖον· ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ πολυανθρωπία. ἢ τυγχάνουσι μὲν ἄρτιαι οὖσαι καὶ * κατ' αὐτὰς τὰς διαφορὰς τὴν ἀρχῶν. ἔστι δ' ὅπου συμφέρουσιν αἱ αὐταί, ἐν ὅπου διαφέρουσιν. ἔνθα μὲν γὰρ ἀριθμῷ μεγάλας, ἔνθα δ' εἰς μικρὰς ταῖς αὐταῖς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἴδιαί τινές εἰσιν οἷς, ἢ τὴν προβούλων· αὕτη γὰρ ἡ δημοκρατική, βουλὴ δὲ δημοτική. δεῖ μὲν γὰρ εἶναί τι τοιοῦτον, ὃ ὀπτιμᾶτες ἔσαι τῷ δήμου προβουλεύειν ὅπως ἀσχολοῦ ἔσαι· τοῦτο δέ, διὰ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν ὦσιν, ὀλιγαρχικόν· ταῖς δὲ προβούλοις ὀλίγοις αὐτοῖς εἶναι τὸ πλῆθος. ὥστ' ὀλιγαρχικόν. ἀλλ' ὅπου ἄμφω αὗται αἱ ἀρχαί, οἱ προβουλευτικοὶ καθεστᾶσιν ὑπὸ τοῖς βουλευταῖς. ὁ μὲν γὰρ βουλευτὴς,

B Quidam, ἀναγκαῖα, emendãt. minùs rectè.

C De partibus animal l. 4. c. 6 & Polit. l. 1. c. 1.

Camer. ἀρχεῖα, ἢ μὴ ἀρμόττει. διὸ δὲ & τῶν.

D προβούλων. & ita Lãb.

D Victorius κατ' αὐτὰς διαφορὰς τῶν ἀρχῶν.

E

Tom. III. Vu iiij

δημοκρατία· ὁ δὲ προβούλευς, ὀλιγαρχικόν. καταλύεται δὲ καὶ ἡ βουλὴ ἢ δυναμένης τὰς τοιαύτας δημοκρατίας, ἐν αἷς αὐτὸς σύνεισιν ὁ δῆμος χρηματίζῃ περὶ πάντων. τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰώθειν, ὅταν ἢ * εὐπορία τις ᾖ ἢ μισθὸς τοῖς εἰσκλησιάζουσι· σχολάζοντες γὰρ συλλέγονται πολλάκις, καὶ ἄπορα αὐτοὶ κρίνουσι. παιδονόμος δὲ, καὶ γυναικονόμος, καὶ εἴ τις ἄλλος ἄρχων κύριός ἐστι τοιαύτης ἐπιμελείας, ἀριστοκρατικὸν δημοκρατικὸν δ' οὔ. πῶς γὰρ οἷόν τε κωλύειν ἐξιέναι τὰς τῶν ἀπόρων; οὐδ' ὀλιγαρχικόν· τρυφῶσι γὰρ αἱ τῶν ὀλιγαρχούντων. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ὅτι τοσοῦτον εἰρήσθω νῦν. Περὶ δὲ τὰς τῶν ἀρχῶν καταστάσεις πειρατέον ἐξ ἀρχῆς διελθεῖν. εἰσὶ δ' αἱ διαφοραὶ τὸ πλῆθος ὅρος· ὧν σύνεγγυς ἴδιον, διαλαβεῖν πρὸς τὰς εἰλημμένας τὰς ἔμπροσθεν ἔστι δὲ τῶν πλειόνων τούτων, ἓν μὲν, τίνες αἱ καθιστᾶσι τὰς ἀρχάς· δεύτερον δ' ἐκ τίνων· λοιπὸν δὲ, τίνα τρόπον. ἑκάστου δὲ τῶν πλειόνων τούτων διαφοραὶ τρεῖς εἰσιν. ἢ γὰρ πάντες οἱ πολῖται καθιστᾶσιν, ἢ τινές· καὶ ἢ ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τινῶν ἀφωρισμένων· οἷον, ἢ ἀμέσως, ἢ ἐξ αἱρετῆς, ἢ ἐκ τινῶν πιστῶν ἄλλων· ὥσπερ ἐν * Μεγάροις ἐκ τῶν συγκατελθόντων, καὶ συμμαχεσαμένων πρὸς τὸν δῆμον· καὶ ταῦτα, ἢ αἱρετοῖς, ἢ κλήρῳ. πάλιν ταῦτα συνδυαζόμενα. λέγω δὲ, τὰς μὲν τινὲς, τὰς δὲ πάντες· καὶ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν· καὶ τὰς μὲν αἱρετοῖς, τὰς δὲ κλήρῳ. τούτων δ' ἑκάστης ἔσονται τῆς διαφορᾶς τρόποι τέτταρες. ἢ γὰρ πάντες ἐκ πάντων, αἱρετοῖς, ἢ πάντες ἐκ πάντων, κλήρῳ· καὶ ἢ ἐξ ἀπάντων, ἢ ὡς αἱρετὰ μέρος· οἷον, κατὰ φυλὰς, καὶ δήμους, καὶ φρατρείας, ἕως ἂν διέλθῃ διὰ πάντων τὴν πολιτῶν· ἢ ἀεὶ ἐξ ἀπάντων· καὶ τὰ μὲν ὕτω, τὰ δὲ ἐκείνως. πάλιν, εἰ τίνες οἱ καθιστάντες, ἢ ἐκ πάντων, αἱρετοῖς, ἢ ἐκ πάντων, κλήρῳ· ἢ ἐκ τινῶν, αἱρετοῖς, ἢ ἐκ τινῶν, κλήρῳ· ἢ τὰ μὲν ὕτω, τὰ δ' ἐκείνως· λέγω δὲ τὰ μὲν ἐκ πάντων, αἱρετοῖς τὰ δὲ, κλήρῳ. ὥστε δώδεκα οἱ ἔσονται γένεσις τῶν δύο συνδυασμῶν. πάντων δ', αἱ μὲν δύο καταστάσεις, δημοτικαὶ, ὅ, πάντας ἐκ πάντων, αἱρετοῖς ἢ κλήρῳ γίνεσθαι, ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς

A præconsultator verò, oligarchiæ proprium. Erangitur autem atque interit etiam consultationis publicæ, id est, senatus, potestas, in talibus democratiis, in quibus ipse populus congregatus omnibus de rebus agit & transigit. Hoc porrò solet euenire, cùm vel copiis rei familiaris abundat populus, vel iis qui in concionem eunt deliberandi gratia, merces datur. Nam cùm otiantur ac negotiis soluti sint, & sæpenumero congrediuntur, & omnia ipsi disceptant ac decernunt. Puerorum curator autem, & mulierum, & si quis B est alius magistratus, penes quem talis curationis sit potestas; ad aristocratiam pertinet, non ad democratiam; (quonam modo enim fieri possit, vt pauperum vxores prohibeantur domo exire?) neque ad oligarchiam. Luxuria enim diffluunt paucorum, qui reipub. præsunt, vxores. sed de his quidem rebus hactenus dictum sit. Nunc quæ ad magistratuum creationes seu constitutiones pertinent, ab initio persequi & pertractare conandum est. Tribus autem finibus harum differentiæ circumscriptæ sunt: qui si com- C ponantur, modos omneis sumptos esse necesse est. Horum autem trium vnum est, qui sint ii qui magistratus faciunt; alterum, ex quibus: tertium, quomodo. Vnuscuiusque porrò horum trium tres sunt differentiæ. Nam aut omnes ciues constituunt creántque magistratus, aut aliqui: & aut ex omnibus, aut ex quibusdam certis ac definitis (verbi gratia) aut à censu aut à genere, aut à virtute, aut tali alia re aliqua: quemadmodum Megaris, ex iis qui vna ab exilio reuerterunt, vnáque aduersus populum acie decertarunt: D atque hæc aut electione, aut sorte. Rursus hæc duplicari possunt: hoc est, alios magistratus aliqui constituunt, alios, omnes: & alios, ex omnibus ciuibus; alios, ex quibusdam: & alios, suffragiis seu electione, alios sorte. Harum autem differentiarum vniuscuiusque quatuor erunt modi. Aut enim omnes ex omnibus, electione, siue suffragiis, fient; aut ex omnibus, sorte; & aut ex vniuersis, aut ex omnibus in partes distributis, (verbi gratia,) in tribus, aut municipia, E aut sodalitates siue curias, donec ad omneis ciueis peruentum, & per omnes itum fuerit: aut semper ex omnibus, & partim hoc, partim illo modo. Rursum si qui sint constituti, vel ex omnibus, electione, vel ex omnibus, sorte: vel ex aliquibus, electione, vel ex aliquibus, sorte: vel partim hoc modo, partim illo: hoc est, partim ex omnibus, electione, partim sorte. Itaque duodecim modi fiunt, præter duas coniunctiones seu copulationes. Harum autem constituendi magistratus rationum duæ sunt populares, nempe omneis ex omnibus, aut suffragio, aut sorte fieri, aut vtroque: alios quidem magistratus sorte, alios electione seu suffragio.

Infrà, l. 5. c. 5.

π. εὐπορία malè.

Conſtitui porro non omneis quidem magiſtratus ſimul, ſed tamen ex omnibus aut ex quibuſdam, aut ſorte, aut electione, aut vtroque, aut alios ex omnibus, alios ex quibuſdam, vtroque, (dico autem vtroque, alios quidem ſorte alios ſuffragio) hoc ciuile eſt, ſeu, (vt Græci loquuntur) politicum. Et nonnullos magiſtratus ex omnibus conſtitui, partim electione, partim ſorte, aut vtroque; hoc eſt, alios ſorte alios electione; oligarchiæ proprium eſt: & multo magis, ſi vtroque. Alios verò ex omnibus, alios ex quibuſdam, ad politiam pertinet, cum ariſtocratia coniunctam: aut alios electione, alios ſorte. At quoſdam ex quibuſdam electione fieri, oligarchiæ conuenit; & quoſdam ex quibuſdam ſorte, & item quoſdam ex quibuſdam vtroque. Quoſdam verò ex omnibus fieri, non item oligarchiæ conuenit. At omneis ex quibuſdam fieri electione, ad ariſtocratiam pertinet. Tot igitur numero modi ſunt ij qui in conſtitutione magiſtratuum vertunt: & hoc modo pro reipubl. adminiſtrationum ratione & natura diuiſi ac diſtincti ſunt. Quæ porrò quibus conducant, & quomodo conſtituendi ſint magiſtratus, & qui ſint, vnà cum eorum poteſtatibus, planum fiet. Dico autem poteſtatem magiſtratus, (verbi gratia,) ſi quis magiſtratum deſcribens, dicat, penes eum eſſe arbitrium & poteſtatem vectigalium aut cuſtodiæ. Non enim eadem ſunt poteſtatis genera, quemadmodum nec eadem eſt eius qui exercitui præeſt, poteſtas, atque eius penes quem arbitrium eſt de rebus in foro contractis diſceptandi.

A δ' αἱρέσει, τῶν ἀρχῶν. ὃ δ', μὴ πᾶσιν ἀμφοῖν μόνοις καθίσταται, ἐξ ἁπάντων δ', ἢ ἐκ τινῶν· ἢ κλήρῳ, ἢ αἱρέσει, ἢ ἀμφοῖν· ἢ τὰς μὲν ἐκ πάντων, τὰς δ' ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν· (ὃ δὲ ἀμφοῖν λέγω, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει.) πολιτικόν· καὶ ὃ τινὰς ἐκ πάντων. τὰς μὲν αἱρέσει καθίσταται, τὰς δὲ κλήρῳ· ἢ ἀμφοῖν, τὰς μὲν κλήρῳ, τὰς δ' αἱρέσει, ὀλιγαρχικόν. ὀλιγαρχικώτερον δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν. ὃ δὲ, τὰς μὲν ἐκ πάντων,

B τὰς δ' ἐκ τινῶν, πολιτικὸν ἀριστοκρατικῶς· ἢ τὰς μὲν αἱρέσει, τὰς δὲ κλήρῳ. ὃ δ', τινὰς ἐκ τινῶν, ὀλιγαρχικόν· καὶ ὃ, τινὰς ἐκ τινῶν κλήρῳ, * [μὴ γεγράφθω δ' ὁμοίως.] καὶ ὃ τινὰς ἐκ τινῶν, ἀμφοῖν. ὃ δ', τινὰς ἐξ ἁπάντων, οὐκ ὀλιγαρχικόν. ὃ δ', ἐκ τινῶν αἱρέσει πᾶσιν, ἀριστοκρατικόν. οἱ μὲν οὖν τρόποι τῶν τοιούτων τὰς ἀρχάς, ποσοί τινές εἰσι, καὶ διῄρηται κατὰ τὰς πολιτείας οὕτω. πίνα δ' ἐστὶ συμφέρει, καὶ πῶς

C δεῖ νέμεσθαι τὰς καταστάσεις ἅμα ταῖς δυνάμεσι τῶν ἀρχῶν, καὶ τίνες εἰσὶν, ἔσται φανερόν. λέγω δ' δύναμιν ἀρχῆς· οἷον, τὸν κυρίαν τῶν προσόδων. καὶ τὸν κυρίαν τῆς φυλακῆς. ἄλλο γὰρ εἶδος δυνάμεως· οἷον, στρατηγίας, ἢ τῆς τῶν τοιούτων ἀγορᾶς συμβολαίων κυρίας.

Included meliorem partem interpr non agnoſcit.

CAPVT XVI.

De tertia reip. parte, ea nimirum quæ rebus iudicandis præeſt.

D

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ τοῦ τρίτου μορίου τῆς πολιτείας, ἥτοι τοῦ δικαστικοῦ.

RElíquum eſt, ex tribus ciuitatis partibus, vt de ea quæ rebus iudicandis præeſt, diſſeramus. Atque huius rei modi ſumendi ſunt, pro ea inſtitutione quæ nobis propoſita eſt. Iudiciorum autem differentia tribus finibus continetur, ex quibus, de quibus, quomodo. ex quibus, hoc eſt, vtrùm ex omnibus, an ex quibuſdam iudices ſumantur: de quibus, quot ſint genera iudiciorum: quomodo, vtrùm ſorte an ſuffragio iudices fiant. Ac primùm ſanè exponamus quot ſint iudiciorum genera, vt ſit explicata iudiciorum partitio. Octo igitur ſunt iudiciorum genera: vnum eſt, quod ad repetendas rationes à magiſtratibus, pertinet: alterum, quod ad delicta publica, eáque, quæ in perſonas publicas iniuſtè commiſſa ſunt: tertium, quod ad peccata in reipublicæ ſtatum: quartum, de controuerſiis & magiſtratuum & priuatorum, cum ambigunt de multarum irrogationibus: quintum, de priuatis rerum magnarum contractibus,

ΛΟΙΠΟΝ ἢ τῶν τριῶν ὁ δικαστικὸν εἰπεῖν. λεκτέον ἢ καθ' ὅντινα τρόπον, καὶ τίνων ἀρτίων ὑποθήσομεν. ἔστι δ' διαφορὰ τῶν δικαστηρίων οἱ περὶ ὃ ὅροις· ἐξ ὧν τε, καὶ περὶ ὧν, καὶ πῶς.

E λέγω δ', ἐξ ὧν μὲν, πότερον ἐκ πάντων, ἢ ἐκ τινῶν· περὶ ὧν δ', πόσα εἴδη δικαστηρίων· ὃ δὲ πῶς, πότερον κλήρῳ, ἢ αἱρέσει. πρῶτον οὖν διαιρετέον, πόσα εἴδη δικαστηρίων. ἔστι δὲ τὸν ἀριθμὸν ὀκτώ. ἓν μὲν, εὐθυνικόν· ἄλλο δ', εἴ τίς τι τῶν κοινῶν ἀδικεῖ. ἕτερον, ὅσα εἰς τὴν πολιτείαν φέρει. τέταρτον, καὶ περὶ ἔνια καὶ ἰδιώτας, ὅσα περὶ ζημιώσεων ἀμφισβητήσει. πέμπτον, ὃ περὶ τῶν ἰδίων συναλλαγμάτων,

καὶ ἐχόντων μέγεθος. καὶ περὶ τούτων τὰ, τε Φονικὸν, καὶ ὃ ξενικόν. Φονικοῦ μὲν οὖν εἴδη, περί τ' ὃ τοῖς αὐτοῖς δικασταῖς, περί τ' ὃ ἄλλοις· περί τε τῶν ἐκ προνοίας, καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων· καὶ ὅσα μὲν ὁμολογεῖται, ἀμφισβητεῖται δ' περὶ τοῦ δικαίου. τέταρτον δὲ, ὅσα τοῖς φάσγοισι φόνου, ὅτε καθόδου ἐπιφέρεται· οἷς Ἀθήνησι λέγεται

γρ. π' ἀ Φρ. * ὃ ἐν Φρεάττοι δικαστήριον. συμβαίνει δὲ τὰ τοιαῦτα ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ὀλίγα, καὶ ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι. τῶν δὲ ξενικῶν, ἃ μὲν ξένοις πρὸς ξένους· ἄλλο, ξένοις πρὸς ἀστούς· ἔτι δὲ περὶ πάντα τοῦτον περὶ τῶν μικρῶν συναλλαγμάτων, ὅσα δραχμιαῖα, καὶ πεντέδραχμα, καὶ μικρῷ πλείονος. δεῖ μὲν γὰρ καὶ περὶ τούτων γίνεσθαι κρίσιν· οὐκ ἐμπίπτει δὲ εἰς δικαστῶν πλῆθος. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀφείσθω, καὶ τῶν φονικῶν, καὶ τῶν ξενικῶν· περὶ δὲ τῶν πολιτικῶν λέγωμεν· περὶ ὧν μὴ γιγνομένων καλῶς, ἀφεστάσεις γίνονται, καὶ τῶν πολιτικῶν αἱ κινήσεις. ἀναγκαῖον δ' ἢ πάντας περὶ πάντων κρίνειν τῶν διηρημένων, αἱρετούς, ἢ κληρωτούς. ἢ πάντας περὶ πάντων, τὰ μὲν κληρωτούς, τὰ δ' αἱρετούς. ἔστι μὲν οὖν οἱ τέτταρες τὸν ἀριθμόν. τοσοῦτοι δ' ἕτεροι καὶ οἱ ἐκ μέρους. πάλιν γὰρ ἐκ μέρους ἢ οἱ δικάζοντες περὶ πάντων αἱρετούς, ἢ ἐκ μέρους περὶ πάντων κληρωτούς· ἢ τὰ μὲν κληρωτούς, τὰ δὲ αἱρετούς, ἢ ἔνια δικαστήρια περὶ τῶν αὐτῶν ἐκ κληρωτῶν καὶ αἱρετῶν. οὕτοι μὲν οὖν ὡσαύτως ἐλέχθησαν, οἱ τέτταρες τοῖς εἰρημένοις. ἔτι δ' τὰ αὐτὰ συνδυάζεσθαι. λέγω δ' οἷον, τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ μέρους, τὰ δ' ἐξ ἀμφοῖν· οἷον, ἐν τῷ αὐτῷ δικαστηρίῳ εἶεν, οἱ μὲν ἐκ πάντων, οἱ δ' ἐκ μέρους· ἢ κληρωτοί, ἢ αἱρετοί, ἢ ἀμφοῖν. ὅσοις μὲν οὖν ἐνδέχεται τοῖς τοιούτοις εἶναι τὰ δικαστήρια, εἴρηται. τούτων δ', τὰ μὲν πρῶτα, δημοτικά, ὅσα ἐκ πάντων, ἢ περὶ πάντων· τὰ δ' δεύτερα, ὀλιγαρχικά, ὅσα ἐκ μέρους περὶ πάντων· τὰ δὲ τρίτα, ἀριστοκρατικά, καὶ πολιτικά, ὅσα τὰ μὲν ἐκ πάντων, τὰ δ' ἐκ μέρους.

γρ. τὰ μὲν κληρω. μέδοσε.

A & præterea de cædibus, & de criminibus interficarios, & de rebus peregrinis. Maleficiorum autem ad cædeis pertinentium genera, siue apud eosdē iudices res agatur, siue apud alios; alia sunt sponte & consultò admissa, alia incōsultò atque inuitè: & alia cōceduntur illa quidem, & de facto constat inter eos qui litigant, sed de iure ambigitur. quartum maleficium est, cuius crimen iis infertur, qui ob cædem

B non voluntariam exsulabant, ab exsulio reuocatis, vt capitis causam dicerent: quale dicitur Athenis esse etiam id iudicium quod exercetur in Phreattone. Sed talia hæc in omni æternitate pauca eueniunt, eáque in magnis ciuitatibus. Iudiciorum autem eorum quæ ad res peregrinorum pertinent, vnum genus est, quo peregrinus cum peregrino litigat: alterum, quo peregrinus cum ciue. Præter hæc omnia autem sunt & iudicia de paruis contractibus, ab vna drachma vsque ad quinque, & paulo ampliùs. Oportet enim etiam de his iudicari. neque tamen cadunt in iudicū multitudinem. Sed de his quidem iudiciis, & de iis quæ ad cædem pertinent, & de peregrinorum

C controuersiis disputare omittamus: de ciuilibus verò dicamus, de quibus, cùm neque rectè, neque ordine fiunt, seditiones excitantur, & ex iisdem reipub. administrationum motus ac commutationes oriuntur. Necesse autem est aut omneis de omnibus illis, quæ suprà distinctè & partitè enumerata sunt, iudicare, vel suffragio vel sorte: aut omneis de omnibus partim sortitione, partim electione: aut de aliquibus iisdem, alios sortitò factos, alios suffragio creatos atque electos. Sunt igitur hi modi numero quatuor. Totidem autem sunt alteri, & ij qui sunt ex parte. Rursus enim aut ex quibusdam sumuntur, qui de rebus omnibus iudicent, electione: aut ex quibusdam, qui de rebus omnibus iudicent, sortitione: aut

D partim sortitione, partim electione: aut nonnulli sunt iudicum consessus iisdem de rebus ex iudicibus sortitò factis, & suffragio creatis. Hi igitur modi, quemadmodum expositi sunt, iis quos suprà diximus, consimiles sunt. Præterea verò hæc eadem iudicia duplicari & copulari possunt. Dico autem (verbi gratia) si alia quidem ex omnibus, alia ex aliquibus, alia ex vtrisque: exempli causa, si eiusdem iudicum consessus alij sint ex omnibus, alij ex

E quibusdam: & aut sortitione, aut electione, aut vtroque. Quot igitur modis possint esse iudicum consessus, expositum est. Horum autem primi quidem sunt populares, qui aut constant ex omnibus, aut sunt de omnibus: secundi ad oligarchiam pertinent, nempe qui ex quibusdam sumuntur, & de omnibus iudicant: tertij, aristocratiam & politiam attingunt, videlicet qui partim ex omnibus, partim ex quibusdam sumuntur.

A

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

Quibus ex cauſis ſeditiones in republica oriantur.

DE aliis igitur rebus, de quibus diſputare conſilium cepimus, ferè omnibus diximus. Quibus autem ex cauſis reipublicæ adminiſtrandæ formæ mutentur, & ex quam multis & qualibus ſint cuiuſque reipubl. adminiſtrationis peſtes atque interitiones: & ex qualibus reipubl. adminiſtrandæ formis in qualeis adminiſtrandæ formas fiat conuerſio: præterea quæ res ſint & communiter omnibus & ſeorſum ſingulis ſalutares: præterea verò quibus maximè rebus vnaquæque reſpubl. conſeruari poſſit, deinceps poſt illa, quæ ſuprà dicta ſunt, conſiderandum. Primùm autem exiſtimare oportet, multas initiò reipublicæ adminiſtrandæ formas extitiſſe, cùm inter omneis quidem conueniat, id quod iuſtum, idque quod proportione æquale eſt, eſſe ſpectandum: ſed ab hoc aberrent, quemadmodum & priùs dictum eſt. Democratia enim orta ex eo eſt quòd qui quauis re pares eſſent, ſe ſimpliciter pares eſſe exiſtimarent. Nam quia ſimiliter omnes liberi ſunt, ſe ſimpliciter æqualeis eſſe putant. Oligarchia autem ex eo nata eſt, quòd qui ſunt vna aliqua re inæquales & ſuperiores, ſe omnino inæqualeis eſſe putant. Quia enim copiis rei familiaris alios ſuperant, idcirco ſe ſimpliciter inæqualeis eſſe autumant: inde fit vt illi quidem proinde ac ſi ſint æquales, omnia æqualia ſibi tribui æquum eſſe cenſeant: hi proinde quaſi ſint inæquales, ſuperiora omnia habere ſtudeant. Nam quod ſuperat, inæquale eſt. Habent igitur omnes hæ reipublicæ adminiſtrandæ formæ aliquid iuris, ſed ſimpliciter prauæ ſunt. Et propter hanc cauſam, cùm vtrique non pro ſua exiſtimatione ſuaque opinione, reipubl. adminiſtrationis ſunt participes, ſeditiones inter eos commouentur. Cùm autem omnium iuſtiſſimè ſeditiones excitent ii qui virtute excellunt, tum minimè hoc faciunt. Maximè enim probabile & rationi conſentaneum eſt, hos tantùm ſimpliciter eſſe inæqualeis. Sunt autem quidam, qui cùm genere præſtent, dignos ſe putant non æqualibus, ſed pluribus & amplioribus, propter hanc inæqualitatem. videntur enim ii eſſe nobiles & generoſi, quibus maiorum virtus & diuitiæ ſuppetunt. Principia igitur hæc ſunt ferè ſeditionum,

B

C

D

E

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟ: λιτικῶν, ΒΕ'.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ἐκ τίνων γίνονται αἱ ἐν ταῖς πολιτείαις στάσεις.

ΠΕΡΙ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὧν προειλόμεθα, σχεδὸν εἴρηται καὶ πρώτων· ἐκ ποίων δὲ μεταβάλλουσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ πόσαι, καὶ ποίαι, καὶ πῶς ἑκάστης πολιτείας φθοραὶ, καὶ ἐκ ποίων εἰς ποίας μάλιστα μεθίστανται· ἔτι δὲ σωτηρίαι τίνες καθ' καθ' ἑκάστας εἰσὶ· ἔτι δὲ ἅμα τίνων δεῖ μάλιστα σώζειν τὴν πολιτείαν ἑκάστην. σκεπτέον ἑφεξῆς τοῖς εἰρημένοις· δεῖ δὲ πρῶτον * ὑπολαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ἔτι πολλαὶ μεταβεβλήκασι πολιτεῖαι, πάντων μὲν ὁμολογούντων τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κατ' ἀναλογίαν ἴσον· τούτου δ' ἀμφισβητούντων, ὥσπερ εἴρηται * καὶ πρότερον. δῆμος μὲν γὰρ ἐγένετο, ἐκ τοῦ ἴσους εἶναι τοὺς, οἰηθέντας ἁπλῶς ἴσους εἶ) ἔτι γὰρ ἐλάττοσι * πάντες ὁμοίως, ἁπλῶς εἶ) νομίζουσιν. ὀλιγαρχία δ', ἐκ τοῦ ἀνίσους ἔν τι ὄντας, ὅλως εἶ) ἀνίσους ὑπολαμβάνειν· κατ' οὐσίαν γὰρ ἄνισοι ὄντες, ἁπλῶς ἄνισοι ὑπολαμβάνουσιν εἶ) εἶναι, οἱ μὲν, ὡς ἴσοι ὄντες, πάντων τῶν ἴσων ἀξιοῦσι μετέχειν· οἱ δ', ὡς ἄνισοι ὄντες, πλεονεκτεῖν ζητοῦσι· τὸ γὰρ πλεῖον, ἄνισον. ἔχουσι μὲν οὖν τὰ πᾶσαν δίκαιον· ἡμαρτημέναι δ' ἁπλῶς εἰσί. καὶ ἀφ' ταύτης τῆς αἰτίας, ὅταν μὲν κατὰ τὴν ὑπόληψιν, ἧς ἑκάτεροι τυγχάνουσιν ἔχοντες, μετέχωσι τῆς πολιτείας, στασιάζουσι· πάντων δὲ δικαιότατα μὲν οἱ στασιάζουσιν, ἧκιστα δὲ τῶν προήκοντι οἱ κατ' ἀρετὴν ἀφεστῶτες· μάλιστα γὰρ δύναιντ' ἂν εἶναι ἁπλῶς ἄνισοι φύσει μόνοι. ἔτι δὲ πάντες οἱ κατὰ γένος ὑπερέχοντες, εἰσὶ ἀξιοῦσι τῶν ἴσων αὐτοῖς, ἀφ' τῆς ἀνισότητος ταύτης· διήρηνται γὰρ εἶ) δικαίου, εἰς ὃν καθήκει προήκοντα ἀρετὴ, καὶ πλοῦτος. ἀρχαὶ μὲν, ὡς εἰπεῖν, αὗται,

Lamb. ὑπολαβεῖν, καὶ ἀρχὴν ἔτι

Libro 3. cap 9. & alibi. Scribe, πάντων ὁμοίως, ὁμοίως ἁπλῶς

καὶ πηγαὶ τῶν στάσεών εἰσιν, ὅθεν στασάζουσι. διὸ δὲ αἱ μεταβολαὶ γίγνονται * διχῶς· ὁτὲ μὲν γὰρ πρὸς τὴν πολιτείαν, ὅπως ὐκ τῆς καθεστηκυίας ἄλλην * καταστήσωσιν· οἷ, ὐκ δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν, ἢ δημοκρατίαν ὀλιγαρχίας, ἢ πολιτείαν καὶ ἀριστοκρατίαν ὐκ τούτων· ἢ τούτας ὧν ἐκείνων· ὁτὲ δ' οὐ πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν πολιτείαν, ἀλλὰ τὴν μὲν κατάστασιν πρήγματος ποιοῦνται τὴν αὐτήν· δι' αὐτὴν δ' εἶ βούλονται τοιάντην· οἷ, τὴν ὀλιγαρχίαν, ἢ τὴν μοναρχίαν. ἔτι πρὸς τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον· οἷ, ἐν ὀλιγαρχίαν οὔσαν, εἰς τὸ μᾶλλον ὀλιγαρχεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον· ἢ δημοκρατίαν οὖσαν, εἰς τὸ μᾶλλον δημοκρατεῖσθαι, ἢ εἰς τὸ ἧττον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅπη τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, ἢ ἵνα ὅπη παθοῦσιν, ἢ ἀεθῶσιν. ἔτι πρὸς τὸ μέρος τι κινῆσαι τῆς πολιτείας· οἷ, ἀρχήν τινα καταστῆσαι, ἢ ἀνελεῖν. ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίοι φασὶ Λύσανδρόν τινες ἐπιχειρῆσαι καταλῦσαι τὴν βασιλείαν· καὶ Γαυσανίαν τὴν βασιλείαν τὴν * ἐφορείαν. ἔτι δὲ Επιδάμνῳ δὲ μετέβαλεν ἡ πολιτεία καὶ μόνον· διότι γὰρ τὴν Φυλάρχων, βουλόμενοι ἐποίησαν· εἰς δὲ τὴν Ηλιαίαν ἐπανάγκης ἐστὶν * ἔτι τῶν αὐτῶν πολιτεύμασι βαδίζειν καὶ ἀρχὰς, ὅταν διαφθείρηται ἀρχή τις. ὀλιγαρχικὸν δὲ ἔτι ὁ ἄρχων ὁ εἰς ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ· πανταχοῦ γὰρ ἀφ' ὀλίγων τὸ πλῆθος ἢ στάσις. οὐ μὴν τῆς αἰσίους ὑπαρχει ἀδικεῖσθαι· ἄδικος γὰρ βασιλεία μόνος, ἐαν ἢ ἐν ἴσοις· ὅλως γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες στασάζουσιν. ἔστι δὲ διττὸν τὸ ἴσον· τὸ μὲν γὰρ, ἀριθμῷ· τὸ δὲ, καθ' ἀξίαν ἐστί. λέγω δὲ, ἀριθμῷ μὲν, τὸ πλήθει ἢ μεγέθει ταὐτὸ καὶ ἴσον· κατ' ἀξίαν δὲ, τὸ τῷ λόγῳ· οἷ, ὑπερέχει, καθ' ἀριθμὸν μὲν ἴσον τὰ τρία τοῖν δυοῖν, τὸ ταὐτὸ τῷ ἑνός. λόγῳ δὲ, τέτταρα τοῖν δυοῖν, τὸ ταὐτὸ τῷ ἑνός· ἴσον γὰρ μέρος τὰ δύο τῶν τεττάρων, τὸ τὸ ἓν * τοῖν δυοῖν. ἄμφω γὰρ ἡμίσεα. ὁμολογοῦντες δὲ [ὃ] ἁπλῶς εἶ δίκαιον, τὸ κατ' ἀξίαν διαφέρονται, καθάπερ ἐλέχθη πρότερον· οἱ μὲν, ὅτι, ἐαν κατά τι ἴσοι ὦσιν, ὅλως ἴσοι νομίζουσιν εἶναι·

γρ. διὰ τοῦτο μᾶλλον.

γρ. μετασταθῆναι.

γρ. ἐφετείων

γρ. ἐν τῇ πολ.

hi fontes atque hæ cauſæ, quibus impulſi ſeditiones concitant. Quocirca conuerſiones & cõmurationes reip. adminiſtrationum meritò fiunt. Aliquando enim ipſam reip. adminiſtrãdæ formam oppugnant, vt ex eo aliam reip. adminiſtrandę formam conſtituant: verbi gratia, ex democratia oligarchiam, aut ex oligarchia democratiam, aut ex his politiam, hoc eſt, ciuilem reipubl. adminiſtrationem: aut ariſtocratiam, aut has ex illis. Interdum non quòd præſentem reipubl. ſtatum conuellere aut immutare conentur, diſſident: ſed ſtatum reip. eum quidem qui nunc eſt, omnibus aliis anteponunt: verùm ſe moderatores ciuitatis & adminiſtrationis reipubl. compotes eſſe volunt: verbi gratia, oligarchiæ aut monarchiæ. Præterea interdum certant de intendenda aut remittenda reipubl. adminiſtrandæ forma, (verbi gratia,) vt, quæ reipubl. adminiſtratio oligarchia eſt, ſit aut acrior & exquiſitior, aut minùs acris minuſque exquiſita oligarchia: aut quæ democratia eſt, vel intentior vel remiſſior democratia fiat: itemque de reliquis reip. adminiſtrandæ formis id pugnat, vt vel intentæ ſint vel remiſſæ. Præterea contendunt partem aliquam reip. adminiſtrationis mouere atque immutare, (verbi gratia,) magiſtratum aliquem conſtituere, aut tollere: quemadmodum aiunt quidam, Lyſandrum Lacedæmone regnum tollere eſſe conatum: & Pauſaniam regem, ephororum imperium: & Dyrrachii mutata eſt reip. adminiſtrandæ forma ex particula quadam. Nam pro tribunis plebis ſeu tribuum præfectis, quos Græci phylarchos appellant, ſenatum fecerunt. Iam verò in maximum illum & frequentiſſimum iudicum conſeſſum, quem Heliæam Athenienſes nominant, neceſſe eſt etiam nunc magiſtratus, ex iis qui in reipubl. adminiſtratione verſantur, peruenire, cùm aliquis iudex in demortui locum ſuffragio ſufficiendus eſt. Oligarchiæ autem conueniebat etiam prætor ſeu archon vnus in hac reip. adminiſtrandæ forma: vbique enim propter inæqualitatem ſeu iniquitatem ſeditio oritur. Eſt autem inæqualitas, & cùm inæquales quidem ſunt ciues, non tamen inæqualibus tribuitur id quod proportione ſit æquale: & cùm æqualibus tribuũtur inæqualia. Regnum enim perpetuum, inæquale & iniquum ſit inter æqualeis: omnino enim homines æquale ſeu æquum quærentes inter ſe diſſident & diſcordant. Eſt autem æquale duplex: vnum numero, alterum dignitate. Æquale numero dico, quod eſt multitudine aut magnitudine idem & æquale: dignitate, quod ratione: (verbi gratia) æquali numero tria ſuperant duo, & duo vnum: æquali ratione, quatuor duo, & duo vnum, vterque enim numerus, qui ſuperatur, eorum numerorum qui ſuperant, dimidius eſt. Cùm inter eos autem conueniat de eo quod iuſtum eſt ſimpliciter, de eo quod iuſtum eſt proportione, diſſident, quemadmodum antè dictum eſt: alii quidem, quoniam ſi aliqua re ſint æquales, exiſtimant ſe eſſe omnibus rebus æqualeis:

alii,

alii, si aliqua re sint inæquales & superiores, A pluribus aut maioribus se dignos esse putant. Quapropter & duæ reipubl. administrandæ formæ maximè existere solent, democratia & oligarchia. Generis amplitudo enim, seu nobilitas & virtus, in paucis cernuntur: horum contraria autem in pluribus. Nam nobiles quidem & viros bonos nusquam gentium centum reperias: egenteis verò & improbos, multos multis locis. Simpliciter autem & omni ex parte ex alterutra æqualitate ordinatam & constitutam esse reipubl. administrationem, vitiosum est: quod ex euentu intelligere licet. Nulla enim ex talibus reipublicæ administrandæ formis ad diuturnitatem stabilis est. Huius rei hæc causa est, quòd fieri non potest, vt non ex eo quod primum, & ab initio peccatum, aut minùs rectè factum est, non erumpat ad extremum insigne aliquod malum. Quocirca oportet partim æqualitate arithmetica, eaque quæ in multitudinis ac magnitudinis æqualitate consistit: partim geometrica, & ea quæ ex dignitate, vti. Verumtamen tutior & à seditionem periculo munitior democratia quam oligarchia est. Nam in oligarchiis duo mala oriri solent, seditio paucorum potentium, & inter ipsos & præterea aduersus populum. Præterea reipublicæ administrandæ forma ex mediocribus concreta, propiùs accidit ad democratiam, quàm ad paucorum imperium: quę quidem mediocrium respublica omnium reipublicæ administrandæ formarum tutissima est.

οἱ δ', ὅτι, ἐὰν καπ' ἀμφοῖν, πολὺ τῶν ἀνίσων ἀξιοῦσιν ἑαυτούς. διὸ καὶ μάλιστα δύο γίνονται πολιτεῖαι, δῆμος καὶ ὀλιγαρχία. εὐγένεια γὰρ καὶ ἀρετὴ, σὲ ὀλίγοις, *ζῶσθαι δ', σὲ πλείοσιν. εὐγενεῖς γὰρ καὶ ἀγαθοὶ οὐδαμοῦ ἐκ πάντων. *ἄπορροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. τὸ δὲ ἁπλῶς πολὺ καθ' ἑκατέραν τετάχθαι τινὰ ἰσότητα, φανερόν. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων· εὐθυμία γὰρ μόνιμος οὐκ ἔνεστι τοιούτων πολιτειῶν. πολλοῦ δ' ἄξιον, ὅλως ἀδικεῖσθαι ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τὸ εὐθὺς ἀρχῇ μὴ μικρὸν ἁμαρτάνειν εἰς τὸ τέλος κακόν. διὸ δεῖ, πρὸ μὲν ἀριθμητικῇ ἰσότητι χρῆσθαι, τὰ δὲ τῇ κατ' ἀξίαν. ὅμως δὲ ἀσφαλέστερα καὶ ἀστασίαστος μᾶλλον ἡ δημοκρατία τῆς ὀλιγαρχίας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις ἐγγίνονται δύο, ἥ τε πρὸς ἀλλήλους στάσις, καὶ ἔτι πρὸς τὸν δῆμον· ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις, οὐ πρὸς πλὴν ὀλιγαρχίαν μόνον. ἀπορ δὲ πρὸς αὐτὸν, ὅ, τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, οὐκ ἐγγίνεται τῷ δήμῳ στάσις. ἔτι δὲ ἡ ἐν τῇ μέσῃ πολιτείᾳ, ἐγγυτέρω τοῦ δήμου, ἢ εἰ τὴν ὀλίγων, ἥ ὡς ἔστιν ἀσφαλεστάτη τῶν τοιούτων πολιτειῶν.

CAPVT II.

Origines & causæ seditionum.

QVoniam autem quibus è rebus seditiones in ciuitatibus & commutationes reipublicæ administrandæ formarum oriantur, considerare instituimus, vniuersè primùm origenes & causas earum sumere nos oportet. Sunt autem ferè numero tres, quæ primùm rudi quadam descriptione per se sunt explicandæ. Oportet enim sumere & quomodo affecti homines dissideant inter se, & quarum rerum causa: & quod tertium est, quæ sint principia perturbationum ciuilium & seditionum inter ciueis ortarum. Quamobrem igitur affecti sint ipsi quodammodo ad conuersionem & commutationem reipubl. ea vniuersè causa statuenda est, de qua iam fortè diximus. Alii enim æqualitatis cupiditate inflammati, dissident & discordant inter se, si se putent deteriore esse conditione, cùm sint iis qui superiora habent omnia, pares. Alii inæqualitatem & præstantiam concupiscentes, si cùm sint inæquales & superiores, existiment se non ferre parteis priores, nec plus habere quàm alios:

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τῶν στάσεων ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι.

ΕΠΕΙ δ' σκοποῦμεν ἐκ τίνων αἵ τε στάσεις γίνονται, καὶ αἱ μεταβολαὶ περὶ τὰς πολιτείας, λεκτέον καθόλου πρῶτον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν. εἰσὶ δὲ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, περὶ τὸν ἀριθμὸν· ἃς διοριστέον καθ' αὑτὰς τύπῳ πρῶτον. δεῖ γὰρ λαβεῖν, πῶς τε ἔχοντες στασιάζουσι, καὶ τίνων ἕνεκεν. καὶ πέμπτον, τίνες ἀρχαὶ γίνονται τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν, καὶ τῶν περὶ ἀλλήλους στάσεων. τὸ μὲν οὖν αὐτοῖς ἔχειν πως πρὸς τὴν μεταβολὴν, αἰτίαν καθόλου μάλιστα δοτέον, περὶ ἧς ἤδη τυγχάνομεν εἰρηκότες. οἱ μὲν γὰρ ἴσου τοῦ ἐφιέμενοι, στασιάζουσιν, ἂν νομίζωσιν ἔλαττον ἔχειν, ὄντες ἴσοι τοῖς πλεονεκτοῦσιν· οἱ δὲ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς, ἂν ὑπολαμβάνωσιν, ὄντες ἀνίσοι, μὴ πλέον ἔχειν,

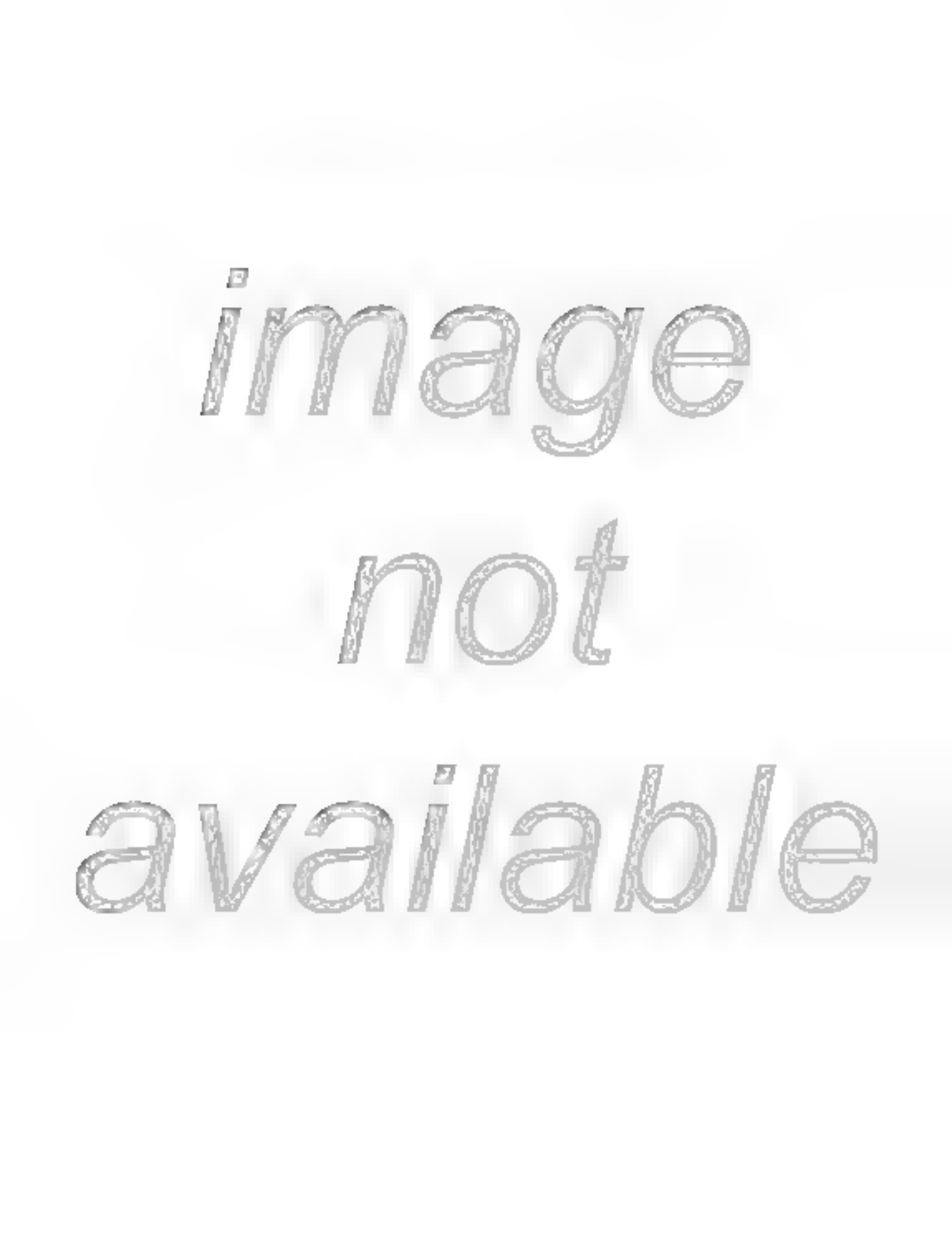
image
not
available

μεταβάλλουσι δ' αἱ πολιτεῖαι καὶ ἀνευ στάσεως, διά τε τὰς ἐπιδικίας, ὥσπερ ἐν Ἡραίᾳ· ἐξ αἱρετῶν γὰρ διὰ τοῦτο ἐποίησαν κληρωτούς, ὅτι ἠνείχοντο τοὺς ἐπιδικαζομένους· καὶ δι' ὀλιγωρίαν, ὅταν ἐάσωσιν εἰς τὰς ἀρχὰς τοὺς κινεῖν παρεσκευασμένους τοὺς μὴ τῆς πολιτείας φίλους· ὥσπερ ἐν Ὠρεῷ κατελύθη ἡ ὀλιγαρχία, τὴν ἀρχὴν τῶν ἡγουμένου Ἡρακλεοδώρου, ὃς ἐξ ὀλιγαρχίας πολιτείαν καὶ δημοκρατίαν κατεσκεύασεν. ἔνι δὲ διὰ τὸ σμικρὸν· λέγω δὲ σμικρὸν, ὅτι πολλάκις λανθάνει μεγάλην γινομένη μετάβασις τῶν νομίμων, ὅταν παρόντα ᾖ τὸ μικρόν. ὥσπερ ἐν Ἀμβρακίᾳ μικρὸν ἦν τὸ τίμημα· τέλος δ' οὐδενὸς ἦρχον· ὡς ἔγγιον ἢ μηδὲν διαφέρειν τὸ μηδὲν τοῦ μικροῦ. στασιωδικὸν δὲ καὶ τὸ μὴ ὁμόφυλον, ἕως ἂν συμπνεύσῃ· ὥσπερ γὰρ οὐδὲ ἐκ τοῦ τυχόντος πλήθους πόλις γίγνεται, οὕτως οὐδὲ ἐν τῷ τυχόντι χρόνῳ· διὸ ὅσοι ἤδη στασιάσαντες ἐδίξαντο ἢ ἐποίκους, οἱ πλεῖστοι ἐστασίασαν. οἷον, Τροιζηνίοις Ἀχαιοὶ * συνῴκησαν Σύβαριν. ἔπειτα πλείους οἱ Ἀχαιοὶ γενόμενοι, ἐξέβαλον τοὺς Τροιζηνίους. ὅθεν τὸ ἄγος στασιάσαν τοῖς Συβαρίταις. ἐν δὲ Θουρίοις, Συβαρίταις τοῖς στασιάσασι. πλεονεκτεῖν γὰρ ἀξιοῦντες, ὡς σφετέρας τῆς χώρας, ἐξέπεσον. καὶ Βυζαντίοις οἱ ἔποικοι ἐπιβουλεύοντες φωραθέντες, ἐξέπεσον ἀφ' ἁρπαγῆς. ἐν Ἀντισσαίοις δὲ Χίων φυγάδας εἰσδεξάμενοι, ἀφ' ἁρπαγῆς ἐξέβαλον. Ζαγκλαῖοι δὲ Σαμίους ὑπεδεξάμενοι, ἐξέπεσον καὶ αὐτοί. καὶ * Ἀπολλωνιάταις ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ἐποίκους ἐπαγαγόμενοι, ἐστασίασαν. καὶ Συρακούσιοι μετὰ τὰς τυραννικὰς, τοὺς ξένους καὶ τοὺς μισθοφόρους πολίτας ποιησάμενοι, ἐστασίασαν, ἐς μάχην ἦλθον. καὶ Ἀμφιπολῖται, δεξάμενοι Χαλκιδέων ἀποίκους, ἐξέπεσον ὑπὸ τούτων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν. στασιάζουσι δ', ἐν μὲν ταῖς ὀλιγαρχίαις οἱ πολλοὶ, ὡς ἀδικούμενοι, ὅτι οὐ μετέχουσι τῶν ἴσων, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἴσοι ὄντες. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις οἱ γνώριμοι, ὅτι μετέχουσι τῶν ἴσων, οὐκ ἴσοι ὄντες.

γρ. στασιάσαντος

γρ. Ἀπολλωνιήταις.

A Mutantur porrò reipubl. administrandæ formæ etiam sine seditione propter mercenarias operas, quemadmodum in Heræa. Nam idcirco magistratus, qui antea suffragio & electione deferebantur, sortitò mandari cœpti sunt, quia eligebant homines operis mercenariis vitam toleranteis. Etiam propter incuriam ac negligentiam seditiones oriuntur, cùm eos qui à reip. administrandæ forma alieno sunt animo, ad amplissimos magistratus peruenire sinunt: quemadmodum Orei sublata & extincta oligarchia est, eo quòd Heracleodorus in prætorum collegium cooptatus fuerat: qui ex oligarchia politiam & democratiam fecit. Præterea propter id quod est parui momenti: dico autem rem parui momenti, quia sæpe non sentiunt homines magnam institutorum reip mutationem fieri, cùm in re parua conniuent & negligentes se præbent: quemadmodum Ambraciæ census erat paruus eorum qui reipubl præerant, ad extremum autem nullius census homines ad magistratus prouehebantur: proinde quasi paruum censum habere proximum sit, aut nihil planè differat ab eo quod est nullum. Ad seditionem excitandam valet etiam id quod non est eiusdem gentis & generis, donec consenserit & C conspirarit. Quemadmodum enim non ex qualibet & fortuitò oblata multitudine fit ciuitas, sic neque quouis tempore. Quapropter qui inquilinos aut aduenas in ciuitatem receperunt, ii ferè omnes, aut certè plurimi, seditionibus conflictati sunt: exempli causa, cum Trœzeniis Achiui Sybarim incoluerunt: deinde Achiui numero aucti, Trœzenios eiecerunt, vnde scelus Sybariticum natum est. Et Thuriis, cùm Sybaritæ populus vnà secum habitanteis, & in ciuitatem receptos iniustè læderent, & maiorem agri, tanquam sui, partem, superioraque adeò omnia sibi assumerent, exacti sunt. Et cùm Byzantii aduenas sibi insidiari comperissent, & manifestè quasi in ipso furto deprehendissent, eos prælio commisso superatos exterminarunt. Et Antissæi Chiorum exsules in ciuitatem receptos cùm eos res nouas moliri sensissent, signis collatis eiecerunt. Et Zanclæi, cùm Samios in ciuitatem suam recepissent, ipsi ab eis victi & expulsi sunt. Et Apolloniatæ, qui in ponto Euxino habitant, cùm aduenas quosdam inuitassent, seditionem inter se concitarunt. E Et Syracusani post tyrannos exactos, peregrinis & mercenariis militibus ciuibus factis, dissenserunt ac discordarunt inter se, & prælium commiserunt. Et Amphipolitæ, Chalcidensium colonis receptis, ab his eiecti sunt eorum plerique. Seditiones autem concitat in oligarchiis quidem plebs & multitudo tanquam iniuriam accipiens quod æqualium non sit particeps, cùm sit æqualis, quemadmodum antè dictum est: in democratiis verò nobiles & clari viri, quoniam æqualia consequuntur, æqualibusque præmiis ornantur, cùm æquales non sint, sed multò superiores.

Seditiones etiam oriuntur interdum in ciuitatibus etiam de locis ac ſedibus, cùm ſolum ad id vtſit vna ciuitas, non eſt accommodatum natura: vt Clazomenis, inter eos qui Chytrum incolebant, & inſulanos: & Colophone inter Colophonios & Notienſeis. Quinetiam Athenis non ſimiliter ſunt omnes populares, ſed magis ſunt ii qui in Piræo habitant, quàm qui in vrbe. Quemadmodum enim in bellis ac prælijs cloacarum & foſſarum vel minimarum tranſitus ordines diſtrahunt ac diuellunt: ſic omnis diſſimilitudo ac diuerſitas, diſſidium ac diſcordiam parere videtur. Ac maxima fortaſſe diſſenſio & diſcordia eſt ea quæ eſt virtuti cum vitio: proxima, diuitiarum & paupertatis: & ita ſcilicet alia, quàm alia, maior diſſenſio eſt: quarum etiam vna eſt ea quæ à nobis dicta eſt.

A σασιάζουσι δὲ σφόδρα αἱ πόλεις ἐξ ἀρχῆς τοὺς τόπους, ὅταν μὴ διφυὴς * ἔχῃ ἡ χώρα πρὸς τὸ μίαν εἶναι πόλιν· οἷον οἱ Κλαζομεναῖς· οἱ ἐπὶ Χύτρῳ, πρὸς τοὺς ἐν νήσῳ· καὶ Κολοφώνιοι, καὶ Νοτιῆς· καὶ Ἀθήνησιν οὐχ ὁμοίως εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον δημοτικοὶ οἱ τὸν Πειραιᾶ οἰκοῦντες τῶν τὸ ἄστυ. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, καὶ τῶν πάνυ σμικρῶν, διαπίπτουσι τὰς φάλαγγας· οὕτως ἔοικε πᾶσα διαφορὰ ποιεῖν διάστασιν. μεγίστη μὲν οὖν ἴσως διάστασις ἀρετὴ καὶ μοχθηρία· εἶτα πλοῦτος καὶ πενία· καὶ οὕτω δὴ ἑτέρα ἑτέρας μᾶλλον· ὧν μία καὶ ἡ εἰρημένη ἐστί.

B

CAPVT IV.

Seditiones non de paruis, ſed ex paruis rebus, oriri, multis exemplis docet.

ORiuntur igitur ſeditiones non de paruis rebus, ſed ex paruis: diſſident enim, & ſeditiones excitant homines de rebus magnis maximè: tamen acres & validæ ſunt etiam paruæ, cùm in iis in quorum moderatione reſpubl. vertitur, exiſtunt: cuiuſmodi res olim accidit & Syracuſis. Mutata enim eſt reipubl. adminiſtrandæ forma, ex duobus iuuenibus magiſtratus gerentibus, cùm inter eos de re amatoria diſſenſio orta eſſet. Altero enim abſente, quidam eius ſodalis, puerum, eius delicias, ad ſe pellexit. Ille autem reuerſus, huic iratus, contrà eius vxorem induxit, vt ad ſe veniret, ex quo adiunctis ſibi qui in republ. verſabantur, omneis ciueis ad ſeditionem perpulerunt. Quapropter talibus offenſionibus naſcentibus adhibenda cautio eſt: & ducum ac potentium diſcordiæ componendæ ac dirimendæ ſunt, nam in principio peccatum conſiſtit. At principium dimidium totius eſſe dicitur. Itaque & quod peccatum in eo commiſſum, paruum & leue eſt, iis peccatis, quæ in aliis partibus admittuntur, proportione reſpondet. Omnino autem nobilium & clarorum virorum ſeditiones totam ciuitatem contagionibus malorum contaminatam in eandem fraudem trahunt: quale illud eſt, quod Heſtiææ accidit poſt bellum Perſarum, nato inter duos fratres de bonorum paternorum diuiſione diſſidio. Nam is, cuius res familiaris erat anguſtior, cùm alter rem à patre relictam non exhiberet, neque theſaurum, quem pater inuenerat, proferret, populareis aduocauit, ſibique adiunxit: alter rei familiaris copiis abundans, locupleteis-

C

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Οτι αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν, παράδειγματα πολλὰ παράπηξις διδάσκει.

ΓΙΓΝΟΝΤΑΙ μὲν οὖν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν, ἀλλ' ἐκ μικρῶν· στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων. μάλιστα δὲ καὶ αἱ μικραὶ ἰσχύουσιν, ὅταν ἐν τοῖς κυρίοις γίνωνται· οἷον, σπουδὴν καὶ ἐν Συρακούσαις ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· μετέβαλε γὰρ τὴν πολιτείαν ἐκ δύο νεανίσκων στασιαστῶν, ἐν τοῖς ἀρχαῖς ὄντων, περὶ ἐρωτικήν τινα αἰτίαν. θατέρου γὰρ ἀπόντος, ἑταῖρός τις, τῶν ἐρώμενων αὐτοῦ ἐπαποιήσατο. πάλιν δὲ ἐκεῖνος οὕτω χαλεπήνας, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀνέπεισεν, ὡς αὐτὸν ἔλθοιν. ὅθεν προσλαμβάνοντες τοὺς ἐν τῷ πολιτεύματι, διεστασίασαν πόλεις. διὸ δεῖ ἐρχομένων βλαβεῖσθαι δεῖ τὴν ἰσότητα, καὶ διαλύειν τὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμένων στάσεις. ἐν ἀρχῇ γὰρ γίνεται τὸ ἁμάρτημα· ἡ δ' ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ εἶναι παντός. ὥστε καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μικρὸν ἁμάρτημα, ἀνάλογόν ἐστι πρὸς τὰ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσιν. ὅλως δὲ αἱ τῶν γνωρίμων στάσεις * σπουδαιοτάτην ποιοῦσι καὶ πᾶν ὅλον πόλιν· οἷον, ἐν Ἐρετρίᾳ σπουδὴν μὲν τὰ Μηδικὰ, δύο ἀδελφῶν περὶ τῆς τῶν πατρῴων νομῆς διενεχθέντων. ὁ μὲν γὰρ ἀπορώτερος, ὡς οὐκ ἀποφαίνοντος θατέρου τὴν οὐσίαν, σὺν τοῖς δημοτικοῖς, ὧν ἦρχεν ὁ πατὴρ, προσήγετο τοὺς δημοτικούς· ὁ δ' ἕτερος, ἔχων οὐσίαν πολλὴν, τοὺς βιπόρους.

D

E

γρ. σπουδαιοτάτην. pessimè.

Ἐκ δὲ Δελφοῖς ἐκ κηδείας ἡμιολίας ἀφορμῆς, ἀρχὴ πασῶν ἐγένετο τῶν στάσεων τῶν ὕστερον. ὁ μὲν γὰρ, οἰωνισάμενος τὸ συμφέρον, ὡς ἤλπιζε δῆτα τὴν γυμφίαν, ἐπὶ λαβὼν ἀπῆλθεν· οἱ δὲ, ὡς ὑβριζόντες, ἐκβαλόντες τῶν ἱερῶν χρημάτων, * ἥνωτος· κἄπειτα ὡς ἱερόσυλον ἀπέκτειναν. καὶ τοῦτ' Μιτυλήνῃ ἐξ ὀρφανικῆς στάσεως ἡμιολίας, πολλὰν ἐγένετο ἀρχὴ κακῶν· ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀθηναίους, ὃν ᾧ Πάχης ἔλαβε τὴν πόλιν αὐτῶν. Τιμοφάνους γὰρ, τῶν δυοῖν πόρων παῖδε καταλιπόντος δύο θυγατέρας, * ὁ πενθερὸς, καὶ ὁ λαβὼν τὰς ἑαυτοῦ αὐτοῦ, Δόξανδρος ἦρξε τῆς στάσεως· καὶ τοῖς Ἀθηναίοις πρόφασιν, παρέξειν ὧν τῆς πόλεως. καὶ ὁ Φωκεῦσιν ἐξ ὀρφανικῆς στάσεως ἡμιολίας πρὸς Μνασίαν τὸν Μνήσωνος πατέρα, καὶ Εὐθυκράτη τὸν Ὀνομάρχου, ἡ στάσις αὕτη ἀρχὴ τοῦ ἱεροῦ πολέμου κατέστη τοῖς Φωκεῦσι. μεταβαλὲ δὲ καὶ ἐπιδάμνῳ ἡ πολιτεία ἐκ γαμικῶν ἐπομνηστευσάμενος γὰρ ὁ τὴν θυγατέρα, ὡς ἐζημίωσεν αὐτὸν ὁ τὸν ἐπομνηστευθέντος πατὴρ, ἡμιόλιος τῶν ἀρχόντων, ἀτυχὴς συμπρέλαβε τοῖς ἐκτὸς τῆς πολιτείας, ὡς ὑπηρεασθείς. μεταβάλλουσι δὲ καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν, καὶ εἰς δῆμον, καὶ εἰς πολιτείαν ἐκ τοῦ δοκιμῆσαί τι, ἢ αὐξηθῆναι· ἢ ἀρχαῖον, ἢ μέρος τῆς πόλεως· οἷ, ἢ ὁ Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ, δοκιμήσασα ἐν τοῖς Μηδικοῖς, ἔδοξε σπουδαιοτέραν ποιῆσαι τὴν πολιτείαν. καὶ πάλιν ὁ ναυτικὸς ὄχλος, ἡμιόλιος αἴτιος τῆς περὶ Σαλαμῖνα νίκης, καὶ διὰ ταύτης τῆς ἡγεμονίας, διὰ τὴν τῆς θαλάττης δύναμιν, τὴν δημοκρατίαν ἰσχυροτέραν ἐποίησε. ἐν δὲ Ἄργει οἱ γνώριμοι δοκιμήσαντες περὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐπιχείρησαν καταλύειν τὸν δῆμον. ἐν δὲ Συρακούσαις ὁ δῆμος αἴτιος ἡμιόλιος τῆς νίκης τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Ἀθηναίους, ἐκ πολιτείας εἰς δημοκρατίαν μετέβαλε. ἐν δὲ Χαλκίδι Φόξου τοῦ τυράννου μετὰ τῶν γνωρίμων ὁ δῆμος ἀπέλασε, καὶ αὐτὸς εἶχε τὴν πολιτείαν. καὶ ἐν Ἀμβρακίᾳ πάλιν ὡσαύτως Περίανδρον συνεκβαλὼν τοῖς ἐπιλοίποις ὁ δῆμος τὸν τύραννον, εἰς ἑαυτὸν κατέστησε τὴν πολιτείαν.

A Et Delphis orta ex affinitate diſſenſio, fons & principium omnium quæ poſteriùs coortæ ſunt, ſeditionum fuit. Quidam enim captato augurio & conſultis auſpiciis, neſcio quid ſiniſtri ſibi portendi auguratus, vt ad ſponſam venit, ea repudiata diſceſſit. At puellæ propinqui tanquam contumelioſè tractati atque accepti, interea dum ille ſacrificaret, res quaſdam ſacras in eum locum, vbi ſacrificabat, occultè coniecerunt: deinde eum, vt ſacrilegum, necauerunt. Et Mitylenis nata ex puellis orbis, & patrum locupletium hæredibus, ſeditio, multorum malorum & bel-
B li cum Athenienſibus ſuſcepti, in quo Paches Athenienſium imperator vrbem eorum cepit, principium atque origo fuit. Nam cùm Timophanes quidem, vnus ex locupletibus, duas filias ſuperſtites reliquiſſet, Doxanderque qui eas filiis ſuis vxores poposciſſet, repulſam tuliſſet, ſpretuſque ac reiectus fuiſſet, ſeditionis auctor ac princeps fuit: & Athenienſeis ea re offenſos atque iritatos ad bellum impulit. Et cùm apud Phocenſeis ex puella patri duiti ſuperſtite inter Mnaſeam Mneſonis patrem, & Euthycratem Onomarchi filium ſeditio coorta eſſet,
C hæc ſeditio belli ſacri Phocenſibus origo fuit. Mutata eſt & Dyrrachii reipublicæ adminiſtrandæ forma ex rebus nuptialibus. Cùm enim quidam filiam ſuam cuidam deſpondiſſet, & ſponſi pater iratus, quòd ille conſilium ſuum de filia mutaſſet, magiſtratumque adeptus, ei multam irrogaſſet; ille alter tanquam iniuria & contumelia affectus, eos adiunxit ſibi, qui reipublicæ adminiſtratione excluſi erant. Mutatur autem reipublicæ adminiſtrandæ forma etiam in oligarchiam, aut in democratiam, aut in
D politiam: ex eo quòd vel ii qui reipublicæ præſunt, vel aliqua pars ciuitatis præclaram exiſtimationem & gloriam facto aliquo laudabili peperierit, aut aucta ſit: quo modo ſenatus Ariopagiticus optima exiſtimatione & fama parta temporibus belli Perſici, viſus eſt reipublicę adminiſtrandæ formam acriorem & contentiorem effeciſſe. Et rurſus turba nautica, cùm illius ad Salaminem victoriæ, & ob victoriam illam, totius Græciæ principatus cauſa fuiſſet; propter hanc
E maritimam potentiam, democratiam robuſtiorem ac validiorem reddidit. Et Argis viri nobiles atque illuſtres magna in prælio aduerſus Lacedæmonios ad Mantineam commiſſo parta gloria, conati ſunt democratiam de medio tollere. Et Syracuſis, cùm in populo cauſa victoriæ belli cum Athenienſibus geſti conſtitiſſet, politia in democratiam mutata eſt. Et Chalcide populus, Phoxo tyranno cum illuſtribus & claris viris ſublato, continuò ſe ad politiam contulit atque applicauit.

Et Ambraciæ rurſum eodẽ modo populus, Periandro tyrãno vnà cum iis qui cum eo iuncti in ciuitatẽ inuadebant, exacto, ad ſeipſum reipub. adminiſtrationem reuocauit ac redegit.

κ. δύσπρ. minùs rectè.

γρ. ὁ πενθερὸς,

Omnino igitur nemini obſcurum eſſe debet, eos, per quos ciuitati potentia parta eſt, tum priuatos, tum magiſtratus, tum tribus, partem denique & multitudinem quamlibet, quantacumque illa ſit, ſeditionem commouere. Nam aut qui his honorem habitum inuident, ſeditionis initium faciunt: aut hi propter excellentiam æquali ſorte contenti eſſe nolunt. Mutantur etiam reipublicæ adminiſtrandæ formæ, cùm quæ videntur eſſe inter ſe contrariæ partes, exæquantur, vt diuites & multitudo: medium autem aut nihil eſt, aut admodum & prorſus paruum. Nam ſi longè præſtet pars alterutra, cum parte perſpicuè meliore non vult altera cum periculo dimicare. Quapropter etiam qui virtute præſtant, ſeditionem ferè non faciunt. Tales enim pauci fiunt, cum multis comparati. Vniuersè igitur in omnibus reipublicæ adminiſtrandæ formis, ſeditionum & mutationum principia & cauſæ hoc modo ſe habent. Mouent autem & mutant reipubl. adminiſtrandæ formas interdum vi, interdum dolo & fallacia. Vi, aut ſtatim ab initio, aut poſteriùs vim afferentes, & neceſſitatem imponentes. Nam dolus quoque duplex eſt, aliquando enim dolis primùm vſi aduerſariorum voluntate reipubl. adminiſtrationem commutant: deinde poſteriùs iis inuitis per vim retinent: exempli gratia, temporibus quadringentûm virûm, populum deceperunt, cùm dicerent, regem Perſarum pecuniam ad bellum cum Lacedæmoniis ſuſceptum ſuppeditaturum: cùm autem falſum dixiſſent, reipubl. adminiſtrationem penes ſe retinere conabantur. Aliquando poſteaquam ab initio fidem fecerunt ac perſuaſerunt, eis iterum poſteriùs perſuadendo adductis, & libentibus imperant. Exiis igitur quæ dicta ſunt, intelligere licet, ſimpliciter omneis reipublicæ adminiſtrandæ formas mutationibus, tanquam quibuſdam fortunæ telis, eſſe propoſitas atque opportunas.

A καὶ ὅλως δὴ δεῖ τοῦτο μὴ λανθάνειν, ὡς οἱ δυνάμεως αἴτιοι γιγνόμενοι, καὶ ἰδιῶται, καὶ ἀρχαί, ἢ φυλαὶ, ἢ ὅλως μέρος ἢ ὁποιονοῦν πλῆθος, στάσιν κινοῦσιν. ἢ γὰρ οἱ τούτοις φθονοῦντες ὑπερέχουσιν, ἀξιοῦσι τῆς στάσεως· ἢ οὗτοι, ἀφ' ὧν ὑπερέχουσι, οὐ θέλουσιν ἴσον εἶναι τῷ ἴσῳ. κινοῦνται δ' αἱ πολιτεῖαι, ὅταν τὰ ἀντία εἴδη δυνάμεων τῆς πόλεως, ἰσάζῃ ἀλλήλοις· οἷον, οἱ πλούσιοι καὶ ὁ δῆμος· μέσον δ', ἢ μικρὸν, ἢ μηδέν παμπαν. διὸ γὰρ πολὺ ὑπερέχῃ ὁποτερουοῦν τῶν μερῶν τοὺς θἀτέρους χρεῖττον, τὸ λοιπὸν οὐ θέλει κινδυνεύειν. B * διὸ καὶ οἱ καλοὶ ἀγαθοὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ ποιοῦσι στάσιν, ὡς εἰπεῖν· ὀλίγοι γὰρ γίγνονται τοῖς πολλοῖς. καθόλου μὲν οὖν ὧδε πάσας τὰς πολιτείας αἱ ἀρχαὶ καὶ αἰτίαι τῶν στάσεων καὶ τῶν μεταβολῶν, τοῦτον ἔχουσιν τὸν τρόπον. κινοῦσι δὲ τὰς πολιτείας, ὁτὲ μὲν, ἀφ' βίας· ὁτὲ δὲ δι' ἀπάτης. ἀφ' βίας μὲν, ἢ αὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἢ ὕστερον διαγκάζοντες. καὶ γὰρ δι' ἀπάτη διπή. ὁτὲ μὲν γὰρ ἐξαπατήσαντες τὸ πρῶτον, ἐκόντων μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· εἶτ' ὕστερον βίᾳ κατέχουσιν ἀκόντων· οἷον, ὅτι τῶν τετρακοσίων τὸν δῆμον ἐξηπάτησαν, φάσκοντες τὸν βασιλέα χρήματα πορίζειν πρὸς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους. ψευσάμενοι δ', κατέχειν ἐπειρῶντο τὴν πολιτείαν. ὁτὲ δὲ ἐξ ἀρχῆς τε πείσαντες, καὶ ὕστερον πάλιν πιθέντων, ἑκόντων ἄρχουσιν αὐτῶν. ἁπλῶς μὲν οὖν ὧδε πάσας τὰς πολιτείας, ἐκ τῶν εἰρημένων συμβέβηκε γίγνεσθαι τὰς μεταβολάς. C D

CAPVT V.

Sigillatim de cauſis mutationum vniuſcuiuſque reipublicæ acturus, primum de democratia diſputat.

IN vnoquoque autem reip. adminiſtrandæ genere oportet nos ex his partienteis euenta conſiderare. Democratiæ igitur mutantur maximè propter blandorum populi ductorum & leuium concionatorum petulantiam. Nam partim locupleteis priuatim calumniis onerantes, eos coire & conſpirare faciunt (conciliat enim & coniungit vel inimiciſſimos communis metus) partim communiter multitudinem in eos incitantes. Atque hoc in multis quis ita euenire videat.

ΚΕΦΑΛ. ε'

Περὶ μεταβολῆς ἑκάστης πολιτείας χωρὶς· καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας. E

ΚΑΘ' ἕκαστον δ' εἶδος πολιτείας ἐκ πλείστων μερίζοντας, τὰ συμβαίνοντα δεῖ θεωρεῖν. αἱ μὲν οὖν δημοκρατίαι μάλιστα μεταβάλλουσι διὰ τὴν τῶν δημαγωγῶν ἀσέλγειαν. τά τε γὰρ, ἰδίᾳ συκοφαντοῦντες τοὺς τὰς οὐσίας ἔχοντας, συνιέφουσιν αὐτοὺς· συνάγει γὰρ καὶ τοὺς ἐχθίστους ὁ κοινὸς φόβος· τά δ', κοινῇ ὁ πλῆθος ἐπάγοντες· καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλοῖς μὲν ἂν ἴδοι γιγνόμενον οὕτω

καὶ γὰρ ἐν Κῷ λέ δημοκρατία μετέβαλε πονηρῶν ἐγκωμιῶν δημαγωγῶν· οἱ γὰρ γνώριμοι εὐπόρησαν. καὶ ἐν Ῥόδῳ· μισθοφορήν τε γὰρ οἱ δημαγωγοὶ ἐπόριζον, καὶ ἐκώλυον ἀποδιδόναι τὰ ὀφειλόμενα τοῖς τριηράρχοις· οἱ δέ, ἀφ' ὧν ὑπεφέροντο δίκας, ἰσχυροὶ γενόμενοι συστάντες, καταλύσαι τὸν δῆμον· κατελύθη δὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ ὁ δῆμος μετὰ τὸν ἀποικισμὸν βύθιος, ἀφ' ὧν ἠδίκουν μάλιστα οἱ γνώριμοι, ἐξέπεσον. ἔπειτα ἀθροισθέντες οἱ ἐκπεσόντες, καὶ κατελθόντες κατέλυσαν τὸν δῆμον. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν Μεγάροις κατελύθη δημοκρατία. οἱ γὰρ δημαγωγοί, ἵνα χρήματα ἔχωσι δημεύειν, ἐξέβαλλον πολλοὺς τῶν γνωρίμων, ἕως πολλοὶ ἐποίησαν τοὺς φεύγοντας· οἱ δέ, καλοῦντες, εἵλκυσαν μαχόμενοι τὸν δῆμον, καὶ κατέστησαν τὴν ὀλιγαρχίαν. συνέβη δὲ ταὐτὸν καὶ περὶ Κύμην ὅτε τῆς δημοκρατίας, ἣν κατέλυσε Θρασύμαχος. ἔστιν δὲ καὶ ὅτε τῶν ἄλλων αὐτὴν ἴδοι τις ἂν τὰς μεταβολὰς τῶν ἐχούσας τὸν τρόπον. ὁτὲ μὲν γὰρ ἵνα χαρίζωνται, ἀδικοῦντες τοὺς γνωρίμους συνίστασιν· ἵν' ταῖς οὐσίαις ἀναδάσεις ποιοῦντες, ἵν' ταῖς λειτουργίαις· ὁτὲ δέ, ἀφαιρούμενοι, ἵν' ἔχωσι δημεύειν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων. ὅτε δὲ τῶν ἀρχαίων, ὅτε ἠρξεν ὁ αὐτὸς δημαγωγὸς καὶ στρατηγός, εἰς τυραννίδα μετέβαλλον. σχεδὸν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων τυράννων, ἐκ δημαγωγῶν γεγόνασιν. αἴτιον δὲ τοῦ τότε μὲν γίγνεσθαι, νῦν δὲ μή· ὅτι τότε μὲν οἱ δημαγωγοὶ ἦσαν ἐκ τῶν στρατηγούντων· οὐ γάρ πω δεινοὶ ἦσαν λέγειν· νῦν δὲ, τῆς ῥητορικῆς αὐξηθείσης, οἱ δυνάμενοι λέγειν, δημαγωγοῦσι μᾶλλον, διὰ ἀπειρίαν δὲ τῶν πολεμικῶν, οὐκ ἐπιτήδειοι, πλὴν ἐί που βραχύ τι λέγουσι περὶ αὐτῶν. ἐγίγνοντο δὲ τυραννίδες πρότερον μᾶλλον ἢ νῦν, καὶ διὰ τὸ μεγάλας ἀρχὰς ἐγχειρίζεσθαί ποτε. ὥσπερ ἐν Μιλήτῳ ἐκ τῆς πρυτανείας· πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ μεγάλων κύριος ὁ πρύτανις. ἔτι δέ, διὰ τὸ μὴ μεγάλας εἶναι τότε τὰς πόλεις,

A Nam etiam in Cô mutata democratia est, exoriētibus in ea improbis populi ductoribus: nobiles enim coiuerunt. & Rhodi: stipendium enim militibus populares concionatores præbebant, & triremium præfectis iusta persoluere vetabant. Illi autē propter iudiciorum grauium (quæ ex lege, nisi nauigarent, erant subituri) metum, coacti sunt, coitione facta, populi potentiam euertere. Heracleæ quoque opes
B populi fractæ & dissipatæ sunt, statim post coloniam eò ab Athenien sibus missam, culpa popularium & leuium populi ductorum. Cùm enim nobiles ab iis iniuria afficerentur, exire è ciuitate coacti sunt: deinde qui electi fuerant, in vnum conductis & contractis copiis, in ciuitatem ab exsulio reuersi, democratiam sustulerunt. Similiter & quæ Megaris erat democratia, dissoluta & conuulsa est: nam populi ductores, vt bona priuatorum publicare possent, multos nobileis è ciuitate exterminarunt, vsque eò donec magnum exsulum numerum fecerunt. Illi autem in ciuitatem ab exsulio reuerti cupientes, signis collaris po-
C pulum superarunt, & oligarchiam ex democratia fecerunt. Idem porrò & Cumis accidit, qua in vrbe democratiam Thrasymachus funditus deleuit. Atque in aliis ferè ciuitatibus, si quis animaduertere & considerare velit, rerumpubl. conuersiones & mutationes hoc eodem modo fieri videre possit. Interdum enim vt à populo gratiam ineant, nobilibus iniuriam inferentes, eos ad consensionem & coitionem faciendam impellunt, dum aut eorum bona legibus agrariis populo diuidunt, honorumque æquationem inducunt, aut vectigalia functionibus munerum publicorum exhauriunt: interdum falsis criminibus in iudicium adducentes, & in inuidiam
D vocantes, vt diuitum fortunas & facultates rei familiaris publicare possint. Priscis porrò temporibus cùm idem populi ductor fieret & imperator, democratia in tyrannidem vertebatur: ferè enim plerique tyranni antiqui ex populi ductoribus facti sunt. Causa autem quamobrem tunc quidem hoc fieret, nunc verò non item, est, quòd populi ductores erant ex numero eorum qui præerant exercitui, quique rem militarem administrabant, nondum enim eloquentes erant. Nunc autem
E arte dicendi propagata, qui dicendo valent, populo quidem præsunt, eumque concionando moderantur: sed propterea quòd sunt imperiti rerum bellicarum, non moliuntur res nouas, neque reipubl. administrandæ formam conantur immutare, nisi ficubi leuiter quippiam tale tentatum est. Existebant autem tyrannides antea magis quàm nunc, & quia magna imperia certis hominibus mandabantur ac tradebantur: vt Mileti tyrannis ex prytania facta est: multarum enim & magnarum rerum penes prytanin potestas erat: & præterea quia tunc vrbes non erant magnæ,

ſed populus in agris commorabatur, in operibus ruſticis occupatus: idcirco populo præfecti, cùm eſſent viri militares & bellicoſi, tyrannidem occupabant. Omnes autem hoc faciebant, quòd ſe populus eis crediderat & commiſerat. Fidem porrò vt eis haberet populus, faciebant inimicitiæ, quas illi cum diuitibus gerebant: vt Piſiſtratus Athenis, orta diſſenſione inter eum & Pediacos, à populo fide dignus habitus eſt: & Theagenes Megaris, cùm is locupletium pecora & armenta ad fluuium paſcentia deprehendiſſet, ac iugulaſſet: & Dionyſius, cùm Daphnæum & cæteros locupletes accuſaret, dignus tyrannide exiſtimatus eſt, propter inimicitias cum illis ſuſceptas, fidem apud populum conſecutus, quaſi popularis eſſet. Fit autem etiam mutatio ex democratia patria & antiqua in maximè nouam & recentem. Nam quibus in locis magiſtratus per electionem deferuntur, non ex cenſibus; & populus eligendi ius habet: in eis ambitioſi homines populo aſſentantes eò rem deducunt vt populus etiam legum ſit arbiter ac dominus. Remedium autem huius incommodi, aut ne accidat, aut vt minùs accidat, in eo poſitum eſt, vt magiſtratus à tribubus pronuntientur ac declarentur, non à populo vniuerſo. Democratiarum igitur mutationes ferè omnes propter has cauſas fiunt.

A ἀλλ' ὅτι τῆς ἀγορᾶς οἰκεῖν τὸν δῆμον, ἀγραυλοῦντα περὶ τοῖς ἔργοις, οἱ προϊσταμένοι τοῦ δήμου, ὅτε πολεμικοὶ ἦσαν, τυραννίδι ἐπῆλθον. πολλοὶ δὲ τοῦτο ἔδρασαν ἀπὸ τοῦ δήμου πιστευθέντες· ἦν δὲ πίστις ἢ ἀπέχθεια ἣν πρὸς τοὺς πλουσίους ἔσχον. οἷον Ἀθήνησί τε Πεισίστρατος στασιάσας πρὸς τοὺς Πεδιαεῖς. καὶ Θεαγένης ἐν Μεγάροις τὴν B ἀπόρων τε κτηνῶν ἀποφάξας, λαβὼν αὐτὸ πρὸς τὰ ποτάμια βοσκόμενα. καὶ Διονύσιος κατηγορῶν Δαφναίου, καὶ τῶν ἄλλων, ἠξιώθη τῆς τυραννίδος, διὰ τὴν ἔχθραν πιστευθείς, ὡς δημοτικὸς ὤν. μεταβάλλουσι δὲ καὶ παρὰ πάτριον δημοκρατίαν εἰς τὴν νεωτάτην. ὅπου γὰρ αἱροῦνται κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ μὴ ἀπὸ τιμημάτων δέ· αἱροῦνται δὲ καὶ ὁ δῆμος δημαγωγοῦντες οἱ ἀποδεδειγμένοι, εἰς τοῦτο καθιστᾶσιν ὡς κύριον εἶναι τὸν δῆμον καὶ τῶν νόμων. ἄρχειν δὲ τοῦ μὴ γίνεσθαι, διὰ τοῦ γίνεσθαι ἧττον, τὸ τὰς φυλὰς φέρειν τοὺς C ἄρχοντας, ἀλλὰ μὴ πρῶτον τὸν δῆμον. τοῦτο μὲν οὖν δημοκρατικαὶ αἱ μεταβολαὶ γίνονται πᾶσαι σχεδὸν διὰ ταύτας τὰς αἰτίας.

CAPVT VI.

De commutationibus oligarchiarum.

OLigarchiæ autem commutantur duobus maximè modis valde in promptu poſitis: vno quidem, ſi pauci potentes, & reipublicæ compotes multitudini iniuriam inferant. Quiuis enim fit hic dux idoneus ad præeundem populo: ſed tum maximè, cùm acciderit, vt dux ex ipſa oligarchia exiſtat: quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui poſteriùs Naxiorum etiam tyrannus fuit. Habet autem & ſeditionis principium ab aliis profectum differentias quaſdam. Interdum enim ab ipſis diuitibus, non iis tamen qui proueCti ſunt ad magiſtratus, naſcitur oligarchiæ interitus, cùm valde pauci ſunt ij qui honores adepti ſunt: vt Maſſiliæ, & Iſtri, & Heracleæ, & in aliis vrbibus accidit. Nam qui magiſtratuum participes non erant, rebus nouandis ſtuduerunt, donec ipſi etiam participes facti ſunt: fratres quidem maiores natu priùs, poſteriùs verò iterum minores. non enim magiſtratum obtinent in nonnullis locis pater & filius: in quibuſdam frater natu maior, & natu minor, atque illic quidèm reipublicæ adminiſtratio, ciuilior facta eſt. Iſtri verò in democratiam euaſit,

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Αἱ τῶν ὀλιγαρχιῶν μεταβολαί.

ΑΙ δ' ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσι διὰ δύο μάλιστα τρόπους δηλονότι φανεροὺς τούτους· ἕνα μὲν, ἐὰν ἀδικῶσι D οἱ πλῆθος· πᾶς γὰρ ἰσχυρὸς ἂν ἡγεμὼν γένοιτο τοῦ πλήθους· μάλιστα δ', ὅταν ἐξ αὐτῆς συμβῇ τῆς ὀλιγαρχίας γίνεσθαι τὸν ἡγεμόνα· καθάπερ ἐν Νάξῳ Λύγδαμις, ὃς καὶ ἐπεχείρησε ὕστερον τῶν Ναξίων. ἔχει δὲ καὶ ἡ ἐξ * ἄλλου ἀρχῆς, κατὰ στάσεως διαφοράς. ὅτε μὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ πόρων, καὶ τῶν ὄντων ἐν ταῖς ἀρχαῖς, γίνεσθαι καλὸν εἶναι, ὅταν ὀλίγοι σφόδρα ὦσιν οἱ τὰ τιμήματα ἔχοντες, ὅ τε Μασσαλίᾳ, καὶ ὁ Ἴστρῳ, καὶ ὁ Ἡρακλείᾳ, καὶ ὁ ἄλλαις πόλεσι συμβέβηκεν. οἱ γὰρ μὴ μετέχοντες τῶν ἀρχῶν, ἐπαίνουν, ἕως μετέλαβον οἱ πρεσβύτεροι τῶν ἀδελφῶν· ὕστερον δ' οἱ νεώτεροι πάλιν· καὶ γὰρ ἀρχοῦσι, ἐνίοις μὲν ἅμα πατήρ τε καὶ υἱός· ἐνίοις δὲ ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός· καὶ ἔνθα μέν, πολυαρχοτέρα ἐγίνετο ὀλιγαρχία· ὅτε Ἴστρῳ δ' εἰς δῆμον ἀπετέλουν·

minùs rectè.

ὁ Ηραικλέα δ' ἐξ ὀλιγίστων εἰς ἑξακοσίους ἦλθε. μετέβαλε δὲ καὶ ὁ Κνίδῳ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, στασιαζόντων τῶν γνωρίμων αὐτῶν πρὸς αὑτούς. ἀφ' ὧν τοὺς ὀλίγους μετέχειν καὶ, καθάπερ εἴρηται, εἰ πατὴρ, ὁ υἱὸς μὴ μετέχειν· μηδ', εἰ πλείους ἀδελφοί, ἀλλ' ἑνὶ τῶν πρεσβυτάτων. ὑπεραδόμενος γὰρ στασιαζόντων ὁ δῆμος, καὶ λαβὼν πρόφασιν ἐκ τῶν γνωρίμων, ὑπεραδικούμενος ἐπράττησαν· ἀσθενὲς γὰρ ὁ στασιάζον. καὶ ὁ Ερυθραῖς δὲ, ὅτε τῆς τῶν * βασιλίδων ὀλιγαρχίας, ἐπὶ τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις· καίτοι καλῶς ἐπιμελουμένων τῶν περὶ τὴν πολιτείαν, ὅμως, ἀφ' ὧν ὀλίγων ἄρχεσθαι ἀναγκαῖον ὁ δῆμος, μετέβαλε τὴν πολιτείαν. κινοῦσι δ' αἱ ὀλιγαρχίαι * ὑφ' αὑτῶν, καὶ ἀφ' φιλονεικίας δημαγωγούντων. ἡ δημαγωγία δ' ἐστὶν ἐν μὲν, * ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀλίγοις· ἐγγίνεται γὰρ δημαγωγὸς, κἂν πάνυ ὀλίγοι ὦσιν· οἷ, ἐν τοῖς τριακοσίοις Ἀθήνησιν, οἱ περὶ Χαρικλέα ἴσχυσαν, καὶ τριάκοντα δημαγωγοῦντες· καὶ ἐν τοῖς τετρακοσίοις οἱ περὶ Φρυνίχου, ἐν αὐτοῖς ἔτυχον. ὅταν τὸν ὄχλον δημαγωγῶσιν οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ὄντες· οἷ, ἐν Λαρίσῃ οἱ πολιτοφύλακες, ἀφ' ὧν αἱρεῖσθαι αὐτοὺς τὸν ὄχλον, ἐδημαγώγουν· καὶ ἐν ὅσαις ὀλιγαρχίαις οὐχ οὗτοι αἱροῦνται τὰς ἀρχάς, ἐξ ὧν οἱ ἄρχοντές εἰσιν· ἀλλ' αἱ μὲν ἀρχαὶ ἐκ τιμημάτων μεγάλων εἰσὶν, ἡ δ' ἐκλογὴ αἱροῦνται δὲ οἱ ἑταῖροι, ἢ ὁ δῆμος· ὥσπερ ἐν Αβύδῳ συνέβαινε· καὶ ὅπου τὰ δικαστήρια μὴ ἐκ τῆς πολιτεύματός ἐστι. δημαγωγοῦντες γὰρ πρὸς τὰς κρίσεις, μεταβάλλουσι τὴν πολιτείαν· ὥσπερ καὶ ἐν Ηρακλείᾳ ἐγένετο τῇ ἐν τῷ Πόντῳ. ἔτι δὲ, ὅταν ἕνιοι εἰς ἑταίρους ἔλκωσι τὴν ὀλιγαρχίαν· οἱ γὰρ τὸ ἴσον ζητοῦντες, ἀναγκάζονται βοηθὸν ἐπαγαγέσθαι τὸν δῆμον. γίνονται δὲ μεταβολαὶ τῆς ὀλιγαρχίας, ἐκ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴδια, ζῶντες ἀσελγῶς· ἐκ γὰρ οἱ τοιοῦτοι κινοῦσι ζητοῦντες· ἐκ ἵν' τυραννίδι ἐπιθῶνται αὐτοὶ, ἵν' καταλυθῶσιν ἕτεροι· ὥσπερ [ὁ] Ιππαρῖνος Διονύσιον ἐκ Συρακουσῶν· ἐκ ὁ Αμφιπόλει, φ' ὄνομα ἦν Κλεότιμος, τοὺς ἐποίκους τοὺς Χαλκιδίων ἤγαγε.

Interp. ἐξ αὐτῶν

Infrà c.8

* βασιλίδων

A at Heracleæ à paucioribus potentibus ad sexcentos translata est. Mutata etiam in Cnido oligarchia est, cùm viri ipsi illustres ac nobiles ab eis dissedissent, propterea quòd pauci reipubl. administrationis participes erant: &, quemadmodum dictum est, si pater magistratum obtinebat, filius à magistratu excludebatur: &, si plures fratres erant, soli natu maximo aditus ad magistratus patebat. Nam B cùm populus eos inter se dissidenteis ac discordanteis occupasset atque oppressisset, & ex illustrium virorum numero ducē cepisset: impetu facto eos adortus profligauit, rerumque potitus est: imbecillum enim est id omne quod discordat. Et Erythris regis Androcli posteris oligarchiam obtinentibus, priscis illis temporibus, quamuis ea quæ ad rempubl. pertinerent, bene procurarent; indignè ferens tamen populus, quòd paucorum imperio subiectus esset, reipubl. administrandæ formam mutauit. Mutantur autem oligarchiæ etiam ipsorum paucorum potentium culpa, cùm propter contentionis studium populo blandiuntur atque assentantur. Duplex autem popularis blā- C dicia est: vna, quæ in ipsis paucis potentibus vertitur. Existit enim blandus populi ductor, & pene dicam, assentator, etiamsi pauci admodum sint quibus blandiatur: verbi gratia, Athenis in triginta viris Charicles viguit ac valuit, dum triginta viris populariter blanditur, & in quadringentis Phrynicus eodem modo. Altera, cùm turbæ & fæci populi blandiuntur & assentantur pauci diuites imperium obtinentes: vt Lariſſæ ciuium custodes, qui politophylaces dicuntur à Græcis: quia ipsi à plebe legebantur, populi turbam & infimam multitudinem colebant. D Quod etiam fit in iis omnibus oligarchiis, in quibus non hi legendorum magistratuum ius habent, ex quorum corpore aut ordine sumuntur magistratus, sed magistratus quidem fiunt ex amplis & magnis censibus aut sodalitatibus: verùm eligunt eos aut milites leuioris armaturæ, aut populus, (quod Abydi contigit,) & vbi rebus iudicandis non præsunt ii qui rempubl. administrant. colentes enim populum, iudiciorum gratia, reipublicæ administrandæ formam in democratiam commutant: quod & Heracleæ, quæ in Ponto est, E accidit. Præterea cùm aliqui oligarchiam ad pauciores trahunt. Nam qui æqualitatem quærunt, auxilium populi aduocare, sibique asciscere coguntur. Fiunt autem oligarchiæ conuersiones etiam, cùm pauci potentes, qui rempubl. moderantur, rem suam familiarem consumpserunt intemperanter viuendo. Etenim tales homines rebus nouis studeant: & aut ipsi tyrannidem occupant, aut alium tyrannum parant: quemadmodum Hipparinus Dionysium Syracusis, & Amphipoli quidam, cui nomen erat Cleotimo, Chalcidensium inquilinos in vrbem adduxit:

eosque, cùm veniſſent, locupletibus infenſos reddidit, atque in eos incitauit. Et in Ægina is qui negotium illud, quod ad Chaterem attinebat, geſſit, reipubl. adminiſtrandæ formam mutare conatus eſt propter talem cauſam. Interdum igitur aliquid mouere & nouare conantur: interdum pecuniam publicam furantur: ex quo aut hi inter ſe diſſident & diſcordant: aut qui his rempubl. depeculantibus aduerſantur & repugnant; quod Apolloniæ accidit: eam dico quæ eſt in Ponto. Conſentiens autem & conſpirans oligarchia non facilè ex ſeipſa interit: cui rei indicio eſt Pharſaliorum reipubl. adminiſtratio. Illi enim cùm pauci ſint, in multos dominatum obtinent, quoniam ſeipſi bene gerunt. Iam verò frangitur paucorum potentatus, cùm in oligarchiam alteram oligarchiam inferunt, hoc autem eſt, cùm ad paucos contracta reipubl. adminiſtratione, ampliſſimorum magiſtratuum omnes pauci non ſunt participes: quod aliquando Elide accidit. Nam cùm reſpubl. à paucis ſenatoribus adminiſtraretur, pauci omnino fiebant ſenatores: & quia perpetui erant, cùm eſſent nonaginta: & quia electio erat dynaſtiæ propria, eorumque qui Lacedæmone ſunt, ſenatorum electioni ſimilis. Fit porrò etiam in bello & in pace oligarchiarum mutatio: in bello quidem, dum propterea quòd populi fidem habent ſuſpectam, militibus externis coguntur vti. cui enim exercitum tradiderint, hic ſæpenumero tyrannus efficitur: quemadmodum Corinthi Timophanes. Quòd ſi plures fuerint, hi ſibi dynaſtiam aſciſcunt: interdum verò hæc veriti, cum multitudine reipublicæ adminiſtrationem communicant, propterea quòd neceſſe habent populo vti. In pace autem, propterea quòd mutuò fidem non habent, cuſtodiam corporis externis militibus & principi inter eos medio tradunt & committunt, qui fit interdum vtriuſque partis dominus. Quod Lariſſæ accidit, Aleuadis Samiis principatum obtinentibus: & Abydi, ſodalitatibus inſtitutis: quarum vna erat ea quæ fuit Iphiadæ. Oriuntur autem ſeditiones etiam ex eo, quòd alii ab aliis contumeliosè tractentur & vexentur, iis ipſis qui imperium habent: & ex eo, quòd factiosè iactentur ac circumueniantur in nuptiis, & in actionibus iudicialibus, (verbi gratia) ex cauſa nuptiali ſeditiones, quas antè diximus, tanquam ex fonte manauerunt. Oligarchiam porrò Eretrienſem, quam equites obtinebant, Diagoras ſuſtulit ac deleuit, quòd in nuptiis iniuriam accepiſſet. Seditio verò, quæ Heracleæ exarſit, ex iudiciali ſententia orta eſt: & ea quæ Thebis, ex eo quòd ob crimen adulterii pœnas iuſtas quidem illas, ſed nimis acerbas ſumpſiſſent Heracleenſes principes de Eurytione, Thebani de Archia. Contenderunt enim eius inimici,

A καὶ ἐλθόντων, διεφθάρησαν αὐτοὺς πρὸς τοὺς
βιπόρους. ἢ ὅτι Αἰγίνῃ ὁ περὶ πρόξενον περὶ
τὸν πρὸς Χαρίπτα πρόξεως, ἐπεχείρησε με-
ταβάλλειν τὴν πολιτείαν διὰ τοιαύτην
αἰτίαν. ὁτὲ μὲν γὰρ ὠφελεῖσθαί τι κινεῖ,
ὁτὲ δὲ κλέπτουσι τὰ κοινά· ὥστε πρὸς αὐ-
τοὺς στασιάζουσιν ἀλλ' οὐκοῦν, ἢ οἱ πρὸς τοὺς
μαχόμενοι * κλέπτουσας· ὅπερ ἐν Ἀπολ- Lamb.
λωνίᾳ συνέβη τῇ ἐν τῷ Πόντῳ ὁμοιοῦσθαι vocem
B δὲ ὀλιγαρχίᾳ, οὐκ ἐξ ἀφθόρου ἐξ αὐ- κλέπτουσας
τῆς. σημεῖον δὲ ἡ ἐν Φαρσάλῳ πολιτεία. non ag-
ἐκφαίνει γὰρ, ὀλίγοι ὄντες * πολλῶν κύριοί εἰσι, noscit.
διὰ τὸ χρῆσθαι σφίσιν αὐτοῖς καλῶς. καταλύουσι δὲ, ἐπὰν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ ἑτέραν Lamb.
ὀλιγαρχίαν ἐμπίπτωσι. τοῦτο δ' ἔστιν, ὅταν ἐν πόλει πολιτεύματος ὀλίγου ὄντος, τῶν μεγίστων ἀρχῶν μὴ μετέχωσιν οἱ ὀλίγοι πάν-
C τες· ὅπερ ἐν Ἠλίδι συνέβη ποτέ. τῆς πολιτείας γὰρ διὰ ὀλίγων οὔσης τῶν μεγίστων, ὀλίγοι πάμπαν ἐγίνοντο, διὰ τὸ αἰδίους εἶναι, ἐνενήκοντα ὄντες· τινὲς δὲ αἱρέσεις δυναστικὰς εἶναι, καὶ ὁμοίως τῇ τῶν ἐν Λακεδαίμονι γερόντων. γίνεται δὲ μεταβολὴ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐν εἰρήνῃ· ἐν μὲν πολέμῳ διὰ τὸν πρὸς τοὺς δήμους ἀπιστίαν, στρατιώτας ἀναγκαζούσας χρῆσθαι. ἃ γὰρ ἂν ἐγχειρίσωσι, σχεδὸν πολλαχοῦ γίνεται τύραννος· ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ Τιμοφάνης· ἂν δὲ πλείους, οὗτοι ἄλλοις πρὸς-
D ποιοῦνται δυναστείαν· ὁτὲ δὲ ταῦτα δεδιότες, μεταδιδόασι τῷ πλήθει τῆς πολιτείας, διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τῷ δήμῳ χρῆσθαι. ἐν δὲ τῇ εἰρήνῃ, διὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους, ἐγχειρίζουσι τὴν φυλακὴν στρατιώτῃ καὶ ἄρχοντι μεσιδίῳ, ὃς ἐστὶ τῶν κύριος ἀμφοτέρων. ὅπερ συνέβη ἐν Λαρίσῃ ὅτε τῆς τῶν Ἀλευάδων ἀρχῆς τῶν περὶ Σάμην· καὶ ἐν Ἀβύδῳ ὅτε τῶν ἐφιαδῶν, ὧν ἦν μία ἡ Ἰφιάδου. γίνονται δὲ στάσεις ἐκ τῶν ἐδιωτικῶν ἐπίσης ἐφ' ἑπτέ-
E ρων τὸ τῇ ὀλιγαρχίᾳ * αὐτῶν· ἐκ μὲν γα- x. ὅτου.
μικῶν διαφορᾶς τοῦ γάμου, ἢ δίκης οὔσης, ἐν γαμικῆς μὲν αἰτίας, αἱ εἰρημέναι * πρότερον. ἐκ δὲ τῶν Ἐρετρίᾳ ὀλιγαρχικῶν τὸν ἱππέων, Διαγόρας [ὁ] κατέλυσεν ἀδικηθεὶς περὶ γάμου. ἐκ δὲ δικαστικῶν κρίσεως, ἡ ἐν Ἡρακλείᾳ στάσις ἐγένετο. ἐκ δὲ Θήβῃσιν ἐπ' αἰτίᾳ μοιχείας· δίκης μὲν, * σατυρικῶς δὲ πάν- γ. σατυ-
σαι μὲν τῶν κόλασιν· τῶν μὲν ἐν Ἡρακλείᾳ, ρικῶς
καὶ Εὐρυτίωνος· τῶν δ' ἐν Θήβαις, καὶ Ἀρ-
χίου· ἐφιλονείκησαν γὰρ αὐτοῖς οἱ ἐχθροὶ,

Suprà, cap. 4.

ἡ. κυρῶν. ὥστε διαλῦσαι τὸ ἀγωνιᾶν τὸ παρὰ * κύ- A atque odio ſuo peruicerent, vt in foro vin-
φωνι. πολλαὶ δὲ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἀνάγκη διε- ctus numellæ aſtringeretur. Multæ denique
φθάρησαν εἰς τὰς ὀλιγαρχίας, ὅτι τοῖς ἐν oligarchiæ quia nimis erant ſæuæ, & do-
ἡ. δυσχερεστέροις τῇ πολιτείᾳ ἦσαν * δυσχερεστέροις minorum in ſeruos imperiis ſimiles, à qui-
κατελύθησαν ὥσπερ ἐν τῇ Κνίδῳ, καὶ ἐν τῇ buſdam remp. communiter adminiſtrantibus talem ſæuitiam ægrè ferentibus, fractæ
ἐν Χίῳ ὀλιγαρχία. γίγνονται δὲ καὶ ἀπὸ & diſſipatæ ſunt: quemadmodum quæ in
συμπτώματος μεταβολαί, καὶ τῆς καλου- Cnido, & quæ in Chio erat oligarchia.
μένης πολιτείας, καὶ τῶν ὀλιγαρχιῶν· Fiunt autem etiam ab euentis, tum eius rei-
ἐν ὅσαις ἀπὸ ἡμιτελοῦς βουλευτήριον καὶ publ. adminiſtrationis, quæ politia appellatur,
δικάζουσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἄρχουσι. tum oligarchiarum commutationes, earum
πολλάκις γὰρ τὸ παρὸν ἐφάνη ἡμιτελοῦς omnium ſcilicet, in quibus ex cenſu in or-
B dinem ſenatorum, & numerum iudicum
ἡμίτελες τὴν παρούσαν κτῆσιν, ὥστε ascripti, conſultandi & iudicandi munere
μετέχειν, ἐν μὲν τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὀλίγους· funguntur, alioſque magiſtratus gerunt. Sæ-
ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ, τοὺς μέσους, penumero enim qui primò fuit cenſus præ-
θητείας γιγνομένης δι' εἰρήνην, ἢ δι' ſcriptus ac præfinitus, & ad præſentia tem-
ἄλλην τινὰ εὐτυχίαν, συμβαίνει πολλα- pora accommodatus, vt in oligarchia, pau-
πλασίου γενέσθαι τιμήματος ἀξίας τὰς ci: in politia, medii magiſtratus obtinere poſ-
αὐτὰς κτήσεις, ὥστε πάντας πάντων ſent, rebus proſperis, & ad voluntatem ci-
μετέχειν· ὅτε μὲν οὖν παρεισαγωγῆς, uium fluentibus, vel propter pacem, vel
καὶ κατὰ μικρὸν γινομένης τῆς μεταβολῆς propter aliam ſecundam fortunam, contin-
ἡ. ὀλιγαρ. * ἐκ λανθανούσης· ὅτε δὲ ἐκ θατέρου. αἱ git vt eædem rei familiaris facultates multo
μὲν οὖν ὀλιγαρχίαι μεταβάλλουσιν ἐκ στα- maiore cenſu ſint æſtimandæ: ita vt omnes
C ſum fugiente incremento, & paulatim: in-
σιάζουσι διὰ τοιαύτας αἰτίας. ὅλως δὲ ἐκ terdum citiùs. Oligarchiæ igitur conuer-
αἱ δημοκρατίαι, ἐκ ὀλιγαρχίας, ἴσμεν tuntur, ciuitateſque ſeditionibus iactantur
ἐνίοτε, οὐκ εἰς τὰς ἐναντίας πολι- ac fluctuant propter taleis cauſas. Omnino
τείας, ἀλλ' εἰς τὰς ἐν τῷ αὐτῷ γένει· autem etiam democratiæ & oligarchiæ in-
ταύτῃ, οὐκ τῶν αὐτῶν δημοκρατιῶν, ἐκ ὀλι- terdum de ſuo ſtatu graduque deturbatæ mi-
γαρχιῶν, εἰς τὰς νομίους, καὶ οὐκ τούτων grant non in contrarias reipubl. adminiſtran-
εἰς ἐκείνας. dæ formas, ſed in eas quæ eodem genere con-
tinentur; verbi gratia, ex democratiis & oli-
garchiis iuſtis ac legitimis fiunt reip. admini-
ſtrationes dominantes, hoc eſt, quæ in arbi-
trio nutuque paucorum & populi vertuntur,
D & ex his illæ.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Αἱ ἐν ταῖς ἀριστοκρατίαις στάσεις πόθεν, καὶ καθ' ἃς αἰτίας μεταβολὴν πολιτειῶν.

CAPVT VII.

De ſeditionibus & commutationibus ariſtocratiarum.

ΕΝ δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις γίγνονται αἱ στάσεις· αἱ μὲν, διὰ τὸ ὀλίγους τῆς IN ariſtocratiis porrò ſeditiones exiſtunt,
τιμῆς μετέχειν· ὅπερ εἴρηται κινεῖν καὶ τὰς ὀλι- vel quia pauci honorum ſunt participes:
γαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ ὀλιγαρ- quod etiam oligarchias mouere dictum eſt,
E quoniam ariſtocratia quodammodo ſi oli-
χίαν εἶναί πως. ἐν ἀμφοῖν γὰρ ὀλίγοι οἱ ἄρχοντες· garchia, in vtraque enim pauci ſunt qui
ἀλλὰ τοι διὰ ταὐτὸν ὀλίγοι· ἐπιεικὲς γὰρ imperent: non tamen propter eandem
διὰ ταῦτα ἐν ἀριστοκρατίᾳ ὀλιγαρχίαν εἶναι). rem pauci. nam videatur ſanè propterea
μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον, ὅταν ἡ ariſtocratia eſſe oligarchia, hoc autem ma-
ἡ. ὡς ὁμοίαν, & ita Lāb. ὁ πλῆθος ᾖ πεφρονηματισμένον, * ὡς ὁμοίων καθ' ἀρετὴν ximè euenire neceſſe eſt, cùm aliquantus
ὄντων ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἥσθησαν οἱ λεχθέντες Παρθενίαι· eſt numerus hominum magnos ſpiritus ge-
ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν οἱ φανερόν τε γενόμενοι ἐπιβουλεύσαντες, ἀπέστειλαν Ταραντῖνοι οἰκιστάς. rentium, quaſi virtute ſimilium: (quales
fuerunt Lacedæmone ii qui Partheniæ di-
cebantur, ex ſimilibus enim orti erant:
quos cùm manifeſtò comperiſſent reip. inſi-
diari, eos Tarentum miſerunt in coloniam:)

vel

vel cùm aliqui à quibuſdam honoratioribus viris ignominia afficiuntur, qui ipſi magni viri ſint, & virtute nemine inferiores, vt Lyſander à regibus: vel cùm alıquis animo virili ac robuſto, non eſt bonorum particeps: vt Cinado: (eum dico, qui Ageſilao regnum obtinente, coitione facta in Spartiatas impetum fecit.) Præterea cùm alii magna egeſtate premuntur, alii valdè ſunt locupletes & copioſi: quòd maximè in bellis fieri ſolet. Accidit autem etiam hoc Lacedæmone ſub bellũ Meſſeniacũ: idque ex Tyrtæi poëſi, quæ Eunomia appellatur, cognoſcere licet. Cùm enim quidam propter bellum rei familiaris anguſtiis premerentur, poſtulabant vt agri viritim diuiderentur, bonorumque æquatio fieret. Præterea ſi quis magnus ſit, & qui maior etiam fieri poſſit, vt vnus & ſolus reipubl. præſit atque imperet: quemadmodum Lacedæmone videtur Pauſanias, qui bello Perſico exercitui præfuit: & Carthagine Hanno. Conuelluntur autem & intereunt maximè cùm politiæ, tum ariſtocratiæ, propterea quòd in ipſa reipubl. adminiſtratione ius negligatur ac migretur. Principium autem atque origo huius mali eſt, quòd non bene mixtæ & coniunctæ ſunt; in politia quidem, democratia & oligarchia; in ariſtocratia verò, hæc duo & virtus: ſed hæc duo maximè. Duo autem dico, populi & paucorum imperium: hæc enim & politiæ, & multæ ex iis quæ ariſtocratiæ dicuntur, inter ſe miſcere conantur: nam ariſtocratiæ à politiis, quæ nominantur, hoc differunt. Et propter hanc cauſam earum aliæ ſunt minùs firmæ minuſque permanentes, aliæ ſtabiliores & permanentiores: eas enim, quæ magis ad oligarchiam inclinant ac propendent, ariſtocratias appellant: quæ magis ad multitudinem, politias. Quocirca tales aliarum omnium ſunt ſtabiliſſimæ. Nam & quod numero ſuperat, potentius eſt: & homines cùm æquales parteis obtinent, æquiore animo ſunt, magiſque præſenti reip. ſtatu contenti. Locupletes autem, ſi reipubl. adminiſtrandæ forma excellentiam largiatur, ſtudium ſuum ad contumelioſa facinora & cupiditates immoderatas atque iniuſtas conferunt. Omnino in veram cumque partem reipubl. adminiſtrandæ ratio inclinarit, in eam traducitur, vtraque id quòd propriè ſuum eſt, amplificante atque augente: (verbi gratia,) politia quidem in democratiam, ariſtocratia verò in oligarchiam, aut in contrarias: (verbi cauſa,) ariſtocratia quidem in democratiam, (nam quorum res familiaris anguſtior eſt, tanquam iniuriam accipientes, rempubl. trahunt in contrarium,) politiæ verò in oligarchiam: id enim ſolum permanens eſt & firmum, quod ex dignitate æquale eſt, & per quod ſua cuique obtinere licet. Euenit autem id quod dictum eſt, Thuriis,

ἢ ὅταν ἄνδρες ἀτιμάζωνται μεγάλοι ὄντες, καὶ μηδενὸς ἧττους κατ' ἀρετήν, οἷον ὑπό τινων ἐλλιμενίων· οἷς λύσανδρος, οἷον ὑπὸ τῶν βασιλέων. ἢ ὅταν ἀνδρώδης τις ὢν, μὴ μετέχῃ τῆς ἀρχῆς· οἷς Κινάδων (ὁ τὴν ἐπ' Ἀγησιλάῳ συστάσας ἐπίθεσιν ποιήσας τοῖς Σπαρτιάταις.) ἢ ὅταν οἱ μὲν ἀπόροι λίαν, οἱ δ' εὐπορώτατοι· καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις τοῦτο γίνεται· σπάνιός δ' ἐν τούτῳ ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον. δῆλον δ' ἐκ τῆς Τυρταίου ποιήσεως, τῆς καλουμένης Εὐνομίας· ἀλλοί μοι γάρ τινες δηρὸν τὸν πόλεμον, ἡξίουν αἰάδαστον ποιεῖν τὴν χώραν. ἐπὶ ἐλάττω μέγας ἦν, ἐὰν δυνάμενος ἔτι μείζων εἶναι, ἵνα μοναρχῇ. ὥσπερ ἐν Λακεδαίμονι δοκεῖ Παυσανίας ὁ στρατηγήσας ἐπὶ τὸν Μηδικὸν πόλεμον· καὶ ἐν Καρχηδόνι Ἅννων. λύονται δὲ μάλιστα αἱ πολιτεῖαι καὶ αἱ ἀριστοκρατίαι διὰ τὸν ἐν αὐτῇ τῇ πολιτείᾳ τὸ δίκαιον παρέκβασιν. ἀρχὴ γὰρ τὸ μὴ μεμίχθαι καλῶς, ἐν μὲν τῇ πολιτείᾳ, δημοκρατίαν, καὶ ὀλιγαρχίαν· ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, τούτων τι καὶ πρὸς τὴν ἀρετήν. μάλιστα δὲ, τὰ δύο, δῆμον, καὶ ὀλιγαρχίαν· ταῦτα γὰρ αἱ πολιτεῖαι τὰ πειρῶνται μιγνύειν, καὶ αἱ πολλαὶ τῶν καλουμένων ἀριστοκρατιῶν. διαφέρουσι γὰρ τῶν εἰρημένων πολιτειῶν αἱ ἀριστοκρατίαι τούτῳ. καὶ διὰ τοῦτ' εἰσὶν, αἱ μὲν ἧττον, αἱ δὲ μᾶλλον μόνιμοι αὐτῶν. ταῖς γὰρ ἀποκλινούσαις μᾶλλον πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν, ἀριστοκρατίας καλοῦσι· ταῖς δὲ πρὸς τὸ πλῆθος, πολιτείας. διὸ καὶ ἀσφαλέστεραι αἱ τοιαῦται τῶν ἑτέρων εἰσί. κρεῖττόν τε γὰρ τὸ πλεῖον, καὶ μᾶλλον ἀγαπῶσιν ἴσον ἔχοντες. οἱ δ' ἐν ταῖς δυνάμεσιν, ἂν ἡ πολιτεία δίδῳ τὴν ὑπεροχὴν, ὑβρίζειν ζητοῦσι καὶ πλεονεκτεῖν. ὅλως δ' ἐφ' ὁπότερα ἂν ἐγκλίνῃ ἡ πολιτεία, ἐκεῖ ταῦτα μᾶλλον αὐξάνουσιν· οἷον, ἡ μὲν πολιτεία, εἰς δῆμον· ἀριστοκρατία δ', εἰς ὀλιγαρχίαν· ἡ εἰς τὸν νόμον· οἷον, ἡ μὲν ἀριστοκρατία, εἰς δῆμον· ὡς ἀδικούμενοι γάρ, ἐξιστᾶσιν εἰς τὸν ἀμφίτερον οἱ ἀπορώτεροι· αἱ δὲ πολιτεῖαι, εἰς ὀλιγαρχίαν· μέσον γὰρ μάλιστα τὸ κατ' ἀξίαν ἴσον, καὶ τὸ ἔχειν τὰ αὐτῶν. συμβαί-

βη δι' τὸ εἰρηκέναι ἐν Θουρίοις. Διὰ
μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ πλείονας τιμήματος εἶναι
τὰς ἀρχάς, εἰς ἔλαττον μετέβη, καὶ εἰς
ὀλιγαρχίαν πλείω. Διὰ δὲ τὸ πλεῖω χώραν ὀ-
λίγων τοὺς γνωρίμους συγκτήσασθαι. διὰ
τὸν νόμον· ἡ γὰρ πολιτεία ὀλιγαρχικωτέρα
ἐγίνετο· ὥστε ῥᾳδίως ἐποίουν πλεονεκτεῖν· οἱ δὲ δῆ-
μος γυμνασθεὶς ἐν τῷ πολέμῳ, τὴν
Θουρίαν ἐβούλετο κρείττων, ἕως ἀφεῖσθαι
τῆς χώρας, ὅσοι πλείω ἔσχον. ἔτι
Διὰ τὸ πάσας τὰς ἀριστοκρατικὰς πολι-
τείας ὀλιγαρχικὰς εἶ), μᾶλλον πλεονε-
κτεῖσιν οἱ γνώριμοι· οἷς καὶ ἐν Λακεδαίμο-
νι εἰς ὀλίγους αἱ οὐσίαι ἔρχονται· ἐξ ἔξεστι
ποιεῖν ὅ, τι ἂν βούλωνται, τοῖς γνωρίμοις μᾶλ-
λον· καὶ κηδεύειν ὅτῳ βούλωνται. διὸ καὶ ἐν
Λοκροῖς πόλις ἀπώλετο ἐκ τῆς πρὸς
Διονύσιον κηδείας· ὃ ἐν δημοκρατίᾳ οὐκ
ἂν ἐγένετο, οὐδ' ἂν ἐν ἀριστοκρατίᾳ εὖ με-
μιγμένῃ. μάλιστα δὲ λανθάνουσιν αἱ ἀρι-
στοκρατίαι μεταβάλλουσαι, τῷ λύεσθαι
κατὰ μικρόν· ὅταν εἴρηται ἐν τοῖς πρότε-
ροις καθόλου καὶ πασῶν τῶν πολιτειῶν, ὅτι
αἴτιον τῆς μεταβολῆς καὶ * τὸ μικρὸν ἔστιν.
ὅταν γὰρ ἃ πρότερον τῆς πρὸς τὴν
πολιτείαν, μετὰ τοῦτο καὶ ἄλλα, μι-
κρῷ μείζω, διαφέρειν κινοῦσιν, ἕως
ἂν πάντα κινήσωσι τὸν χόσμον. συνέ-
βη δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Θουρίων πο-
λιτείας. νόμου γὰρ ὄντος, Διὰ πέντε
ἔτῶν * στρατηγεῖν, ἠθέλησάν τινες πο-
λεμικοὶ τῶν νεωτέρων, καὶ ἅμα τῷ
πλήθει τῶν Θουρίων διδόντων τοῖς
καταφρονήσασι τῶν ἐν τοῖς πρόγ-
μασι, καὶ νομίζοντες ῥᾳδίως κατασχή-
σειν, τοῦτον τὸν νόμον λύειν ἐπεχεί-
ρησαν πρῶτον, ὥστε ἐξεῖναι τοῖς αὐτοῖς
συνεχῶς στρατηγεῖν, ὁρῶντες τὸν δῆμον
αὐτοῖς χαριζόμενον πρόθυμως· οἱ δὲ
ἐπὶ τούτῳ πεποιημένοι τὴν ἀρχήν, οἱ
καλούμενοι σύμβουλοι, ὀρμήσαντες ὅ
πρῶτον ἐναντιοῦσθαι, συνεπίεσθησαν,
ὑπολαμβάνοντες τοῦτον κινήσειν τὸν νό-
μον, ἐάσειν τὴν ἄλλην πολιτείαν. ὕ-
στερον δὲ βουλόμενοι κωλύειν ἄλλον κι-
νοῦντα, οὐκέτι πλέον ἐπείσθησαν οὐδέν,
ἀλλὰ μετέβαλεν εἰ' τάξις πᾶσα τῆς
πολιτείας εἰς δυναστείαν τῶν ἐπιχειρη-
σάντων νεωτερίζειν. πᾶσαι δ' αἱ πολιτεῖαι
λύονται, ὅτε μὲν ἐξ αὐτῆς, * ὅτε δ' ἔξωθεν.

Lamb. ἀ δὲ μικρὸν ὃ ἐστιν vt suprà, ca. 3. sed ἀ μικρόν, legi potest, vt cap. seq.

κ. μικρὸν ἐστιν,

Lamb. ἐπὶ δ' ἔξωθεν. ἃ δὲ μὴ, ἀλλ' ἐστιν ἔξωθεν δέ, ἔστιν

A Nam quia magistratus deferebantur ex ampliore & maiore censu, res ad angustiorem & minorem redacta est, & ita ad plureis magistratus. Iam verò propterea quòd nobiles totius soli Thuriensis agros præter legem coëmerant & possidebant, (nam eorum reipubl. administrandæ ratio erat plus nimio oligarchica: atque idcirco facilè poterant superiora omnia habere, & immensas atque immoderatas opes sibi parare,) populus in bello exercitatus, custodiis & præsidiis eorum potentior ac superior euasit, donec ii omnes qui plura possidebant, agris cesserunt. Præterea, quoniam
B omnes reipublicæ administrandæ formæ aristocraticæ, sunt oligarchicæ, magis solent & possunt nobiles immoderatas opes per iniuriam sibi comparare: & Lacedæmone rei familiaris facultates ad paucos perueniunt: & nobilibus licet magis quicquid libet facere, & affinitatem cum quo velint contrahere. Quapropter & Locrorum ciuitas interiit ex affinitate cum Dionysio contracta: quod neque in democratia contigisset, neque in aristocratia bene mixta ac temperata. Maximè autem ari-
C stocratiæ latenter & occultè mutantur, ita vt non sentiatur mutatio, quia paulatim dissoluantur: quod vniuersè de omnibus reipublicæ administrandæ formis antè dictum est, mutationũ causam esse parua negligere. Cùm enim aliquid eorum quæ ad rempublicam pertinẽt, proiiciunt ac deserunt, postea etiam aliud paulo maius facilius mouent, donec omnem ordinem atque ornatum reip. conquassarint. Euenit porro hoc etiam in Thuriorum reip. administratione. nam cùm lex esset, ne quis prætor
D esset, exercituique præesset, nisi quinquennio intermisso; iuuenes quidam bellicosi natura, vsumque rei militaris consecuti, & apud custodiarum præsidiorumque multitudinem bonam existimationem ac virtutis opinionem nacti, contenti iis qui rebus gerendis erãt præpositi: & putantes fore, vt quod habebãt in animo, facilè obtinerent, eosque qui sibi obuiam ire conarentur, comprimerent & coërcerent; hanc legem primùm soluere conati sunt, iisdẽ vt liceret perpetuò præturam obtinere, exercituique præesse, cùm populum viderent sibi
E libenter suffragaturum: magistratus autem & principes his rebus præfecti, qui symbuli, hoc est, consultatores seu consiliarii dicebãtur, primùm aduersari & obuiam ire conati; adducti sunt postea vt ab incepto desisterent & quiescerent, existimantes fore vt ii hac lege sublata, cæterum reip. administrationem suo loco manere sinerent. Postea verò cùm aliis rebus in rep. tentatis, & moueri cœptis, prohibere vellent, nihil profecerunt, nihilque assecuti sunt: sed totus ordo reipublicæ administrandæ in dynastiam eorum, qui res nouas moliti fuerant, mutatus est. Omnes autem reipublicæ administrandæ formæ franguntur atque intereunt modò ex se, & à causis internis:

modò extrinſecus, & à cauſis externis: à cauſis internis, cùm ſeditiones excitantur: ab externis, cùm vicina & propinqua eſt reip. adminiſtrandæ forma contraria: aut longè diſtat quidem illa, ſed eſt potens & copiis inſtructa: quod accidebat Athenienſibus & Lacedæmoniis principatum Græciæ obtinentibus. Nã Athenienſes quidem vbique oligarchias tollebant: Lacones verò democratias. Vnde igitur reip. adminiſtrandæ formarum mutationes & ſeditiones oriantur, ferè dictum eſt.

CAPVT VIII.

De ſalute & omnium communiter, & ſeparatim vniuſcuiuſque reip. adminiſtrandæ formæ, & accommodata ad eam rem præcepta.

DE ſalute autem & omnium reip. adminiſtrandæ formarum cõmuniter, & vniuſcuiuſque ſeparatim, conſequens eſt vt dicamus. Primùm igitur perſpicuum eſt, ſi ea quæ ſunt pernicioſa ac peſtifera reip. adminiſtrandæ formis, teneamus: ea quoque nobis eſſe nota, quæ ſunt his ſalutaria. Contrariorum enim efficientia ſunt contraria. At interitio ſeu pernicies ſaluti contraria eſt. In reipublicæ igitur adminiſtrandæ formis bene temperatis, cùm videndum ſit, ſiquid aliud, ne quid ciues contra leges faciant, tum maximè cauendum ne id quod paruum eſt, negligatur, néve in re parua peccetur. Occultè enim ſerpit ac ſe inſinuat legum violandarum atque inſtitutorum ciuitatis negligendorum conſuetudo: quemadmodum facultates rei familiaris parui ſumptus exhauriunt, ſi ſæpe fiant. Non apparet autem commutatio, quia non profunditur vniuerſa: decipitur enim ab iis rebus mens, tanquam falſo quodam ſyllogiſmo: cuiuſmodi eſt ſophiſtica ratio. Si vnumquicque paruum eſt, ergo & omnia, hoc autem eſt vt ſit verum, eſt vt non ſit. Totum enim & omnia non ſunt parua, ſed ex paruis componuntur. Huic igitur principio ſtatim opponenda cuſtodia & cautio eſt. Deinde iis quæ callidè & captiosè ad multitudinem fallendam comparantur, fides haberi nõ debet, à factis enim redarguuntur ac refelluntur. Qualeis autem dicamus callidas & artificioſas reipubl. adminiſtrationum captiones, antè dictum eſt. Præterea intelligendum eſt, nonnullas non ſolùm ariſtocratias, verùm etiam oligarchias manere: non quòd ſtabiles & tutæ ſint reipubl. adminiſtrationes, ſed quòd ii qui magiſtratus & imperia obtinent, rectè ſe gerunt tum aduerſus eos qui ſunt extra reip. adminiſtrationem, tum aduerſus eos qui rempubl. communiter adminiſtrant: non inferenda iis qui reipubl. adminiſtrationis non ſunt participes, iniuria: iis, qui ſunt in numero priuatorum ad principatum apti, ad reip. adminiſtrationem vocandis: iis quidem, qui ſunt honoris & laudis cupidi,

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ σωτηρίας, & καινῆ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, & περὶ τῶν σοφισμάτων.

ΠΕΡΙ δὲ σωτηρίας καὶ καινῆ καὶ χωρὶς ἑκάστης πολιτείας, ἑπόμενόν ἐστιν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν οὖν δῆλον * ὅτι, εἴπερ γε. οἱ ἔχομεν δ' ὧν φθείρονται αἱ πολιτεῖαι, ἔχομεν καὶ δι' ὧν σῴζονται· τῶν γὰρ ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιητικά· φθορὰ δὲ, σωτηρία ἐναντίον. ἐν μὲν οὖν ταῖς δι' ἀκριβείας πολιτείαις, ὥσπερ ἄλλο τι δεῖ τηρεῖν, ὅπως μηδὲν παρανομῶσι· καὶ μάλιστα τὸ μικρὸν φυλάττειν· λανθάνει γὰρ ἐπεισδύουσα ἡ παράβασις· ὥσπερ ταῖς οὐσίαις αἱ μικραὶ δαπάναι δαπανῶσι, πολλάκις γενόμεναι. λανθάνει δὲ ἡ παράβασις, διὰ τὸ μὴ ἅμα γίγνεσθαι. παραλογίζεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπ' αὐτῶν, ὥσπερ ὁ σοφιστικὸς λόγος· εἰ ἕκαστον μικρόν, καὶ πᾶν τοῦτο δ' ἔστι μὲν ὡς, ἔστι δ' οὐχ οὕτως· τὸ γὰρ ὅλον, καὶ τὰ πάντα, οὐ μικρὸν, ἀλλὰ σύγκειται ἐκ μικρῶν. μέλλω μὲν οὖν φυλακὴν ποιεῖσθαι πρὸς ταύτην ἀρχὴν δεῖ ποιεῖσθαι· ἔπειτα μὴ πιθανοῖς τοῖς σοφίσμασι χαίρειν πρὸς τὸ πλῆθος συγκειμένοις· ἀξελεῖς γὰρ ἐκ τοῦ τὴν ἔργων· ποῖα δὲ λέγομεν τῶν πολιτικῶν σοφισμάτων, * πρότερον εἰρήκαμεν. ἔτι δ' ὁρᾶν, ὅτι ἔνιαι μὴ μόνον ἀριστοκρατίαι, ἀλλὰ καὶ ὀλιγαρχίαι, διὰ τὸ ἀσφαλεῖς εἶναι τὰς πολιτείας, ἀλλὰ διὰ τὸ δύνασθαι πρὸς τοὺς ἄρχοντας χρῆσθαι πρὸς τοῖς ἄρχουσι γινομένοις, καὶ τοῖς ἔξω τῆς πολιτείας, καὶ τοῖς ἐν τῇ πολιτεύμασι· πρὸς μὲν μὴ μετέχοντας, τῷ μὴ ἀδικεῖν, καὶ τῷ τοὺς ἡγεμονικοὺς αὐτῶν εἰσάγειν εἰς τὴν πολιτείαν· καὶ πρὸς μὲν φιλοτίμους μὴ

Lib. 4. cap. 13.

ἀδικεῖν εἰς ἀτιμίαν, τὰς δὲ πολλοὺς εἰς κέρδος· τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ τοὺς μετέχοντας, τοῦ χρῆσθαι ἀλυπήτοις δημοτικῶς. ὃ γὰρ ὅτι τῷ πλήθει ζητοῦσιν οἱ δημοτικοὶ τὸ ἴσον, τοῦτ' ὅτι τῶν ὁμοίων οὐ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ συμφέρον ἐστί. διὸ ἐὰν πλείους ὦσιν οἱ τῶν πολιτευμάτων, πολλὰ συμφέρει τῷ δημοτικῷ πολιτεύματι· οἷον, τὸ ἐξαμήνους τὰς ἀρχὰς εἶναι. ἵνα πάντες οἱ ὅμοιοι μετέχωσι· ἔστι γὰρ ὥσπερ δῆμος ἤδη οἱ ὅμοιοι. διὸ καὶ τοῖς ἐγγίνονται δὴ μαγωγοὶ πολλάκις, ὥσπερ εἴρηται πρόσθεν. ἔπειθ' ἧττον εἰς δυναστείας ἐμπίπτουσιν αἱ ὀλιγαρχίαι καὶ ἀριστοκρατίαι. οὐ γὰρ ὁμοίως ῥᾴδιον κακουργῆσαι ὀλίγον χρόνον ἄρχοντας, καὶ πολύν· ἐπεὶ διὰ τοῦτο οἱ τῆς ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας γίνονται τυραννίδες. ἢ γὰρ οἱ μάλιστα ἑκατέρας ἅπτηται τυραννίδος. ἐνταῦθα μὲν, οἱ δημαγωγοί, ἐνθαδὶ, οἱ δυνάσται· διὰ τοῦτο οἱ τὰς μεγίστας ἔχοντες ἀρχάς, ὅταν πολὺν χρόνον ἄρχωσι. συμβαίνει δὲ καὶ τὴν πατρίδα οὐ μόνον διὰ τὸ πονηρεύεσθαι τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀγεννῶς. φοβούμενοι γὰρ, διὰ χειρὸς ἔχουσι μᾶλλον τὴν πολιτείαν. ὥστε δεῖ τοὺς τῆς πολιτείας φροντίζοντας, φόβους παρεμβάλλειν, ἵνα φυλάττωσι, καὶ μὴ καθαλύωσιν ὥσπερ νυκτερινὴν φυλακὴν, τὴν τῆς πολιτείας τήρησιν· καὶ τὸ πόρρω ἐγγὺς ποιεῖν. ἵνα τὰς τῶν γνωρίμων φιλονεικίας καὶ στάσεις, καὶ διὰ τὸν νόμον πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν, καὶ τοὺς ἔξω τῆς φιλονεικίας ὄντας, περὶ πρεσβυφόρους καὶ ἀδυνάτους· ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ γινόμενον κακὸν γνῶναι, οὐ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ πολιτικοῦ ἀνδρός· τοῖς δὲ τὴν διάνοιαν μεταβολὴν, διὰ τὸ ἀμέτρητα γινομένην μεταβολὴν, ἐξ ὀλιγαρχίας καὶ πολιτείας, ὅταν συμβαίνῃ τοῦτο, μένουσι μὲν τὰ αὐτὰ τιμήματα, διὰ πειρᾶς δὲ νομίσματος γενομένης, συμφέρει τὰ τιμήματα ὑπερέχειν τὸ κοινὸν τὸ πλῆθος τοῖς τὸ πρεσβύτερον [ἐν τούτοις τὸν χρόνον,] ἐν ὅσοις μὲν πλείοσι τιμᾶσθαι κατ' ἐνιαυτὸν· ἐν ὅσοις δὲ μείζοσι, διὰ τριετηρίδος, ἢ διὰ πενταετηρίδος· καὶ ἡ πολλαπλάσιον, ἢ πολλοστημόριον τὸ πρότερον,

A nulla iniuria, quæ infamiam coniunctam habeat, afficiendis: plebe verò & multitudine, nulla, quæ lucrum imminuat damnumve inferat: iis, qui reipublicæ administrandæ sunt participes, populariter & comiter tractandis. Quod enim in populo & multitudine quærunt populares, æquale: hoc in similibus non modò iustum, verùm etiam vtile est. Quocirca si plures rempubl. administrent, multa instituta multæque leges populares sunt vtiles, (qualis est, semestreis esse magistratus,) vt omnibus, qui similes sunt, ad rempubl. administrandam magistratusque gerendos, pateat aditus. Similes B enim iam instar populi sunt. Quo fit vt sæpe populares oratores & assentatores inter hos existant, quemadmodum antè dictum est, deinde hoc pacto minùs in dynastias incidunt oligarchiæ & aristocratiæ. Non enim similiter facile est iis qui breue tempus imperant, summæ rei detrimentum aliquod importare, factisque aut consiliis improbis nocere: atque iis qui diu. Nam propter hanc causam in oligarchiis & democratiis tyrannides existunt. Aut enim C qui sunt in vtraque reipublicæ administrandæ forma maximi, impetu facto tyrannidem occupant: hic quidem populares oratores & plebis assentatores, illic verò dynastæ: aut qui maximos magistratus gerunt, cùm diu imperium obtinent. Seruantur autem reipublicæ administrandę formæ, non solùm quòd longè absint ab iis quæ perniciem atque interitum afferunt: verùm etiam interdum, quòd propinquæ sint. Dum metuunt enim, statum reipublicę accuratiùs ambabus, (vt ita dicam,) manibus, atque adeò mordicus retinent. Itaque oportet, eos quibus reipublicę status curæ est, terrores quosdam ciuibus opponere, vt sibi caueant, neque dissoluant tanquam nocturnam vigiliam, sic reipubl. administrationis custodiam: & D quod longè distat, propè admouere ac repræsentare, & veluti ob oculos ponere: præterea & nobilium contentiones ac discordias conandum est legibus multò antè coërcere: & eos, qui à contentione sunt immunes, priusquam in contentionem incidant, præmunire. Nam malum à principio oriens cognoscere, non est fortè oblati neque cuiuslibet hominis; sed ad ciuitatem regendam apti & idonei viri. E Ad eam autem mutationem, quę propter censûs ex oligarchia & politia fieri solet, cùm hoc euenerit, manentibus quidem iisdem censibus ad honores obtinendos præfinitis, sed aucta re nummaria; vtile est census communis seu publici magnitudinem ad præteritum censum spectare, in iis quidem ciuitatibus, in quibus quotannis ciues censentur, quotannis: in maioribus verò, tertio aut quinto quoque anno: & si census sit multis partibus maior, hoc est, multiplex,

Suprà, cap. .

Suprà, cap. 5.

Lamb. ἐμ. κατ' ἐνιαυτὸν, κατ' ἐνιαυτόν.

aut multesimus, hoc est, multis partibus minor censu priore, ad quem censum æstimationes in hac reip. administrandæ forma initiò institutæ fuerunt: legem ferri, qua lege census vel intendantur, vel remittantur: si præsens census antiquum superet, intendantur æstimationes pro multiplicatione & incremento census: sin decreuerit, remittantur & minuantur pro decretione ac decessione. Nam in oligarchiis & politiis si hoc modo hæc non faciant, hoc est si censibus minoribus factis atque imminutis priuatorum æstimationes ad honores petendos non remittant: accidet vt hic quidem oligarchia, illic verò dynastia nascatur: si altero modo non agant, (hoc est, si auctis censibus æstimationes non intendant,) eueniet vt ex politia, democratia; ex oligarchia, politia aut democratia fiat. Commune autem præceptum est & in democratia, & in oligarchia, & in monarchia, & in omni denique reip. administrandæ forma, neque minus augere quenquam præter commensum & conuenientem modum oportere: sed conari paruos eosdemque diuturnos honores deferre potiùs, quàm breueis & magnos, deprauantur enim his & corrumpuntur ciues: & secundas res ferre, non cuiusuis hominis est. Quòd si aliter factum sit, non, posteaquam vniuersos honores in vnum aliquem effuderint, rursum adimere vniuersos: sed sensim & paulatim: & maximè quidem conari legibus ita ciueis instituere atque erudire, vt nemo in vrbe exoriatur longè cæteris antecellens potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. Sin aliter euenerit, eos peregrinari iussos è ciuitate summouere. Quoniam autem in vita priuata res nouas quærunt, certum magistratum in vrbe constituere oportet, eos qui inutiliter ad reipubl. administrationem viuant, exploraturum atque inspecturum: in democratia ad democratiam, in oligarchia ad oligarchiam, itemque in vnaquaque reip. administrandæ forma. Tum partem ciuitatis prosperitate vitæ, & secunda fortuna exultantem & ferocientem, vicissim cauere propter easdem causas. Cuius mali primum remedium est, particulis ciuitatis contrariis rerum agendarum curam mandare, imperiaque tradere. Dico autem contrarios esse viros æquos & bonos vulgò, egenteis locupletibus & copiosis: alterum, conari aut commiscere & confundere egentium multitudinem cum locupletibus, aut medios augere. Hoc enim dirimit seditiones ex inæqualitate orienteis. Maximum autem est in omni reip. administrandæ forma, eam ita & legibus & reliqua institutione ciuitatis domestica esse descriptam atque ordinatam, vt non liceat magistratibus è rep. quæstum facere, atque hoc maximè in oligarchiis obseruandum est. Non enim tam indignè fert multitudo se ab imperiis & magistratibus excludi, (quinetiam lætatur, siquis sinat eam in suis negotiis priuatis otiosè & sine interpellatione versari,) quàm si putet, eos qui reipublicæ præsunt, rempublicam depeculari & compilare,

A ἐν ᾧ αἱ ἐλάττους κατέστησαν τὰς πολιτείας, νόμοι εἰσὶ τοῖς τιμήμασι τοῖς πατρικοῖς ἢ αὐξάνειν· ἐὰν μὲν ὑπερβάλλῃ, ὀλιγαρχικοῖς κατὰ τὸν πολλαπλασίωσιν· ἐὰν δ' ἐλλείπῃ, ἀνιέντας δὲ ἐλάττω ποιοῦντας τὸν τίμησιν. ἐν μὲν γὰρ ταῖς ὀλιγαρχίαις καὶ ταῖς πολιτείαις, μὴ ποιούντων μὲν οὕτως, εἶτα μὲν ὀλιγαρχίαι, εἶτα δὲ δυναστείαι γίγνεσθαι συμβαίνει· ἐκείνως δέ, ἐκ μὲν πολιτείας δημοκρατίαν, ἐκ δ' ὀλιγαρχίας πολιτείαν ἢ δήμου. κοινὸν δὲ καὶ ἐν δήμῳ,

B καὶ ὀλιγαρχίᾳ, * καὶ μοναρχίᾳ,] καὶ παύσῃ πολιτείᾳ, μήτ' αὐξάνῃ λίαν μηδένα παρὰ τὴν συμμετρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον πρέπειν ἐᾶσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους δόσεις ἡμᾶς, * ἢ ταχὺ μεγάλας. ἀμφοτέρως γὰρ. καὶ φέρει, οὐ πᾶσιν ἀνδρὸς, δύνασθαι· ἐὰν δὲ μή, μὴ δίγ' ἀνθρώπου δίκαι, ἀφαιρεῖσθαι πάλιν ἀθρόαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ σαγωγῆς. καὶ μάλιστα μὲν πρέπειν τοῖς

C νόμοις οὕτως ἔχειν, ὥστε μηδένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει μήτε φίλων, μήτε χρημάτων. εἰ δὲ μή, ἀποδημητικὰς ποιεῖσθαι τὰς κατοικίσεις αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου βίου πονηρεύονται, δεῖ ἐμποιεῖν ἀρχὴν τινα τὴν ἐπιμελησομένην τοῦ ζῆν τοὺς ἀσυμφόρως πρὸς τὴν πολιτείαν· ἐν μὲν δημοκρατίᾳ, πρὸς τὴν δημοκρατίαν· ἐν δὲ ὀλιγαρχίᾳ, πρὸς τὴν ὀλιγαρχίαν. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἄλλων

D πολιτείαν ἑκάστη. καὶ τὸ μὴ μεγάλην δὲ τὴν πόλεως μέρος φυλάττεσθαι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰτίας· τύχου δ' ἄκος, τὸ αἰεὶ τοῖς ἀδικουμένοις μορίοις ἐγχειρεῖν τοῖς πράξεις, καὶ τὰς ἀρχάς· λέγω δὲ ἀδικεῖσθαι τοὺς ὑπάρχειν τῷ πλήθει, καὶ τοὺς ἀπόρους τοῖς ἐπόροις. καὶ τὸ πρᾶσθαι ἢ συμμιγνύναι τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος, καὶ τὸ τῶν ἐπόρων, ἢ τὸ μέσον αὔξειν.

E τοῦτο γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ αἰσθάνεσθαι στάσεις. μάλιστον δὲ ἐν πάσῃ πολιτείᾳ, τὸ καὶ τοῖς νόμοις ἐν τῇ ἄλλῃ οἰκονομίᾳ οὕτω τίθεσθαι, ὥστε μὴ εἶναι ἀρχὰς κερδαίνειν· τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν τοῖς ὀλιγαρχικοῖς δεῖ τηρεῖν. οὐ γὰρ οὕτως ἀγανακτοῦσιν εἰρημένοι τὸ ἄρχειν οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ καὶ χαίρουσιν, ἐὰν τις ἐᾷ πρὸς τοῖς ἰδίοις σχολάζειν, ὡς, ἐὰν οἴωνται τὰ κοινὰ κλέπτειν τοὺς ἄρχοντας.

Lamb. ἢ βεκχυ. χρείους; ἢ μυ.

τότε δ' ἀμφότερα λυπεῖ, τό, τε τῶν πλήθους μὴ μετέχειν, καὶ τὸ τῶν χερδῶν. μοναχῶς δὲ καὶ ἐνδέχεται ἅμα εἶναι δημοκρατίαν, καὶ ἀριστοκρατίαν εἰ τοῦτο κατασκευάσειέ τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν τὸ τοῖς γνωρίμοις καὶ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται, ἀμφοτέροις τὸ μὲν γὰρ ἐξεῖναι πᾶσιν ἄρχειν, δημοκρατικόν· τὸ δὲ τοὺς γνωρίμους εἶναι ἐν τοῖς ἄρχαῖς, ἀριστοκρατικόν. τοῦτο δ' ἔσται, ὅταν μὴ ἡ κερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ ἄποροι δ' βουλήσονται ἄρχειν, ἵνα μηδὲν κερδαίνῃ, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις ἔλλον μᾶλλον· οἱ δ' εὔποροι, διωκήσονται, διὰ τὸ μηδενὸς ἐνδεεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε συμβήσεται, τοῖς μὲν ἀπόροις, χάριν εἶναι τοῦ μὴ ἀρχειν πρὸς τὰς ἄρχας· τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων. τοῦ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινὰ, ἡ ῥᾳδία δόσις γίγνεσθαι τῶν χρημάτων, παρόντων πάντων τῶν πολιτῶν· καὶ διὰ τιμᾶσθαι καὶ φείδεσθαι, καὶ λόχους, καὶ φυλακὰς, διὰ τοῦτο μάλιστα· τοῦ δὲ ἀκερδῶς ἄρχειν, ἡμᾶς εἶναι δεῖ νεμομένους τιμὰς τοῖς βελτίστοις. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι, * μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν ἀναδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς· ὃ ἐν ἐνίαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον. βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους * κωλύειν λειτουργεῖν, ταῖς δαπανηραῖς μὲν, μὴ χρησίμοις δὲ, λειτουργίαις· οἷ χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἀπόρων ὀπτέον ἐπιμέλεσθαι πολλῶν· καὶ τὰς ἀρχὰς, ἀφ' ὧν λήμματα, τούτοις ἀπονεμὰν κἂν τις ὀφείσηται εὐπόρων, εἰς πολλοὺς μείζω τὰ ἐπιτιμία εἶναι, ἢ αὐτῷ ὠφελεῖν αὐτόν. καὶ τὰς κληρονομίας μὴ κατὰ δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κατὰ γένος· μηδὲ πλούσιον ἡ μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. οὕτω γὰρ ἂν ὁμαλώτεραι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων εἰς εὐπορίαν ἂν καθίσαιτο πλείους. συμφέρει δὲ καὶ ἐν δημοκρατίᾳ, καὶ ἐν ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἄλλων ἡ ἰσότητα ἡ ἀναλογίαν τινὰ μὲν τοῖς ἧττον κοινωνοῦσι τῆς πολιτείας ἐν μὲν δήμῳ, τοῖς εὐπόροις· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τοῖς ἀπόροις· πλὴν ὅσαι ἀρχαὶ κύριαι τῆς πολιτείας· ταύταις δὲ τοῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐγχωρεῖν μόνοις, ἢ πλείοσι.

A Et tum vtrumq; ei dolorem affert, neque honorum se esse participem, neque lucrorum. Vno autem modo contingere potest vt sit democratia simul & aristocratia, si quis hoc efficere ac præstare possit, (fieri enim possit,) vt & nobiles & multitudo, quod volunt vtrique habeant. Omnibus enim licere reip. præesse, & gerere magistratus, populare est, & democratiæ conuenit Nobilibus verò magistratus mãdari, aristocratiæ proprium est. Hoc autẽ erit, cùm ex magistratibus quæstum facere non licebit. Egentes enim magistratus gerere no- B lent, eo quòd nullum ex iis quæstum facere liceat: sed negotiis domesticis inseruire, atque operam dare malent. Poterunt locupletes, quia nulla pecunia publica præter domesticam egeant: ita fiet vt egentes quidem locupletentur & ditescant, quia in suis negotiis operibusque versentur: nobiles verò non subiungantur imperio humilium & contemptorum ciuium. Vt ne igitur ęratium compiletur, pecunia publica tradatur præsentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplari comparata, per curias & C centurias & tribus distributa reponantur. Vt autem sine quæstu gerantur magistratus, iis, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam verò in democratiis quidem, locupletibus parendum est, non solùm eorum fundis & prædiis, sed etiam fructibus non diuidendis viritim, atque ad alios transferendis: quod fit in nonnullis reipubl. administrandæ formis, neque tamen animaduertitur. Sed vtilius est, iis qui locupletium copias & opes imminuere ac decurtare volunt, eos co- D gere vt muneribus publicis fungantur, sumptuosis quidem illis, sed minimè vtilibus: vt ludorum faciendorum curationibus, & lampadum præfecturis, & aliis huiusmodi. In oligarchia verò egentium maxima cura habenda est, hisque magistratus quæstuosi mandandi sunt: Et si quis è numero locupletium eos contumeliosè lædat, grauiores in illos pœnæ debent esse constitutæ, quàm si quis ex egentibus alterum egentem contumelia afficiat. Et hæreditates non ex donatione, sed ex gente & cognatione ad hęredes peruenire: neque idem plureis hęreditates quẽm vnam debet cernere. Sic enim & æquabiliores sint reipubl. familiaris facultates: & plures egentes, copiosi & E locupletes euadere queant. Vtile autem est tum in democratia tum in oligarchia, iis qui reip. administrationis minùs sunt participes, aliarum rerum aut ęqualitatem aut primas parteis dare: in democratia locupletibus, in oligarchia egentibus: verumtamen omnia imperia, in quibus totius reipubl. consistit auctoritas, ac potestas, hæc solis iis aut pluribus ex iis qui rempubl. administrant, committere atque in manus tradere.

A

CAPVT IX.

Alia eodem ſpectantia præcepta.

TRia autem debent habere ii qui magiſtratus totius ciuitatis ampliſſimos, & penes quos eſt ſumma reip. poteſtas, geſturi ſunt: primùm in reip. ſtatum beneuolentiam: deinde, eius magiſtratus quem gerunt, munerum obeundorum facultatem maximam: tertio loco, virtutem & iuſtitiam in vnaquaque ciB publicæ adminiſtrandæ forma, pro cuiuſque reipublicæ adminiſtrandæ forma. Nam ſi non idem ius quadrat ad omneis reipubl. adminiſtrandæ formas, iuſtitia quoque differat neceſſe eſt. Haber autem res dubitationem ad explicandum difficilem, cùm hæc omnia in eodem non concurrunt, quæ ſit adhibenda diſtinctio verbi gratia, ſi quis ad ducendum quidem exercitum & rem militarem adminiſtrandam aptus ſit, ſed improbus atque erga reipubl. adminiſtrandæ formam non beniuolus: alter verò & iuſtus, & beniuolo in reipublicæ adminiſtrandæ formam animo, quomodo facienda ſit electio. Duo igitur videntur C eſſe intuenda: cuius rei ſoleant eſſe omnes homines magis participes, & cuius minùs. Quare in imperio militari mandando peritia vſuſque rei militaris potiùs quàm virtus ſpectari ſolet, rariores enim exiſtunt boni imperatores, quàm viri boni. In cuſtodia verò & quæſtura, contrarium. maiorem enim virtutem requirunt, quàm qua vulgus hominum præditum eſt: ſcientia verò omnium communis eſt. Dubitare autem poſſit aliquis, ſi ſuppetat alicui & reipubl. adminiſtrandæ facultas, & erga reipubl. adminiſtrandæ formam beniuolentia, quamobrem virtus deſideretur. his enim duobus inſtructus, faciet quæ ſunt è re- D publ. An quia euenire poteſt vt qui hæc duo habent, ſint incontinentes? Itaque, quemadmodum quidam, tametſi ſcientiam habeant, & ſe ipſi ament ac diligant, ſibi tamen non conſulunt, neque inſeruiunt; ita nihil vetat quominus hoc modo nonnulli erga remp. ſint animati. Omnino verò & vniuersè, quæ legibus continentur, quæque vtilia reipubl. adminiſtrandæ formis eſſe dicimus, hæc omnia reip. adminiſtrandæ formas conſeruant. Et, quod ſæpe dictum eſt, maximum & primum elementum eſt, diligenter obſeruare & operam dare vt quæ multitudo vult manere reipubl. ſtatum, ea plus valeat quàm E quæ non vult. Sed præter hæc omnia, non eſt ignorandum, quod nunc ignoratur ab iis reipublicæ adminiſtrandæ formis quæ ad extrema deerrarunt, medium. Multa enim quæ popularia videntur, democratias ſoluunt & corrumpunt: multaque quæ ſunt oligarchiæ conſentanea, oligarchias. Hi autem hanc vnam eſſe virtutem exiſtimantes,

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Εἰ περὶ τὸ αὐτὸ ἐπιτήδευμα.

ΤΡΙΑ δ' ἴσα χρὴ ἔχειν τοὺς μέλλοντας ἄρξειν τὰ κυριώτατα ἄρχαι· πρῶτον μὲν, φιλίαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν· ἔπειτα, δυνάμιν μεγίστην τῆς ἔργου τῆς ἀρχῆς· τρίτον δ', ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην τὴν ἑκάστης πολιτείας, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν. Εἰ γὰρ μὴ ταὐτὸν τὸ δίκαιον καὶ πάσας τὰς πολιτείας, ἀνάγκη καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι διαφοράς. ἔχει δ' ἀπορίαν, ὅταν μὴ συμβαίνῃ ταῦτα πάντα ἅμα τῷ αὐτῷ, πῶς χρὴ ποιεῖσθαι * τὴν αἵρεσιν· οἷον, εἰ στρατηγικὸς μὲν τὴν εἶη, πονηρὸς δὲ, καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος· ὁ δὲ, δίκαιος * καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. ἔοικε δὲ δεῖν βλέπειν εἰς δύο· τίνος πλεῖον μετέχουσι πάντες, καὶ τίνος ἔλαττον. δεῖ δὲ στρατηγίᾳ μὲν, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς· ἔλαττον γὰρ στρατηγίας μετέχουσι, τῆς δ' ὁπλιτικῆς πλείω· τὸ δὲ φυλακῇ καὶ ταμιείᾳ, * τοὐναντίον· πλείονος γὰρ ἀρετῆς δεῖται, ἢ ὅσην οἱ πολλοὶ ἔχουσιν· ἢ δὲ ἅπασι, καὶ πᾶσιν· ἀπορήσειε δ' ἄν τις, καὶ ὧν δυνάμεις ὑπάρχει τῆς πολιτείας καὶ * φιλίας, τί δεῖ τῆς ἀρετῆς; ποιήσει γὰρ τὰ συμφέροντα * καὶ δύο· ἢ ὅτι ἐνδέχεται τοὺς τὰ δύο ταῦτα ἔχοντας, ἀκρατεῖς εἶναι· ὥστε καθάπερ ἐν αὐτοῖς οὐχ ὑπηρετοῦσιν εἰδότες ἐν φιλοῦσι τοὺς αὐτοὺς, οὕτω καὶ πρὸς τὸ κοινὸν οὐθὲν κωλύει ἔχειν ἑαυτούς. ἁπλῶς δὲ, ὅσα ἐν τοῖς νόμοις, ὡς συμφέροντα λέγομεν τῇ πολιτείᾳ, ἅπαντα ἔστιν ἁπλῶς σώζειν τὰς πολιτείας. καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιστον, τὸ τηρεῖν ὅπως κρατήσει ἅπαν τὸ βουλόμενον τῆς πολιτείας σπλῆθος, τοῦ μὴ βουλομένου. περὶ πάντα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὃ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβεβηκυίας πολιτείας, τὸ μέσον. πολλαὶ γὰρ τῶν δοκούντων δημοτικῶν, λύουσι τὰς δημοκρατίας· καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν, τὰς ὀλιγαρχίας. οἱ δ' οἰόμενοι ταύτην εἶναι μίαν ἀρετὴν,

πρ. τὴν αἵρεσιν.

πρ. ἔοικε μὲν σεσημειῶσθαι δ'. al. ἀσεσημείωται δὲ, pro, ἀπεσημείωσε.

κ. πίστιν.

κ. φιλίαν.

κ. ἐπὶ δ'.

τότε δ' ἀμφότερα λυπεῖ, τό, τε τῶν πλήθ A Et tum vtrumq; ei dolorem affert, neque bonorum se esse participem, neque lucrorum. Vno autem modo contingere potest vt sit democratia simul & aristocratia, si quis hoc efficere ac præstare possit, (fieri enim possit,) vt & nobiles & multitudo, quod volunt vtrique habeant. Omnibus enim licere reip. præesse, & gerere magistratus, populare est, & democratiæ conuenit Nobilibus verò magistratus mãdari, aristocratiæ proprium est. Hoc autẽ erit, cùm ex magistratibus quæstum facere non licebit. Egentes enim magistratus gerere nolent, eo quòd nullum ex iis quæstum facere liceat: sed negotiis domesticis inseruire, atque operam dare malent. Poterunt locupletes, quia nulla pecunia publica præter domesticam egeant: ita fiet vt egentes quidem locupletentur & diteſcant, quia in suis negotiis operibusque versentur: nobiles verò non subiungantur imperio humilium & contemptorum ciuium. Vt ne igitur ęratium compiletur, pecunia publica tradatur præsentibus ciuibus omnibus: & rationum exempla diligenter cum exemplari comparata, per curias & centurias & tribus distributa reponantur. Vt autem sine quæstu gerantur magistratus, iis, quorum fides & industria in magistratu fuerit probata & spectata, honores oportet lege lata esse decretos. Iam verò in democratiis quidem, locupletibus parendum est, non solùm eorum fundis & prædiis, sed etiam fructibus non diuidendis viritim, atque ad alios transferendis: quod fit in nonnullis reipubl. administrandæ formis, neque tamen animaduertitur. Sed vtilius est, iis qui locupletium copias & opes imminuere ac decurtare volunt, eos cogere vt muneribus publicis fungantur, sumptuosis quidem illis, sed minimè vtilibus: vt ludorum faciendorum curationibus, & lampadum præfecturis, & aliis huiusmodi. In oligarchia verò egentium maxima cura habenda est, hisque magistratus quæstuosi mandandi sunt: Et si quis è numero locupletium eos contumeliosè lædat, grauiores in illos pœnæ debent esse constitutæ, quàm si quis ex egentibus alterum egentem contumelia afficiat. Et hæreditates non ex donatione, sed ex gente & cognatione ad hęredes peruenire: neque idem plureis hęreditates quàm vnam debet cernere. Sic enim & æquabiliores sint reipubl. familiaris facultates: & plures egentes, copiosi & locupletes euadere queant. Vtile autem est tum in democratia tum in oligarchia, iis qui reip. administrationis minùs sunt participes, aliarum rerum aut ęqualitatem aut primas partes dare: in democratia locupletibus, in oligarchia egentibus: verumtamen omnia imperia, in quibus totius reipubl. consistit auctoritas, ac potestas, hæc solis iis aut pluribus ex iis qui rempubl. administrant, committere atque in manus tradere.

μὴ μετέχειν, ἢ τὸ τῶν κερδῶν. μοναχῶς δ' ἂν ἐνδέχοιτο ἅμα εἶναι δημοκρατίαν, καὶ ἀριστοκρατίαν εἰ τῦτο κατασκευάσαι τις. ἐνδέχοιτο γὰρ ἂν τοὺς γνωρίμους ἢ τὸ πλῆθος ἔχειν, ἃ βούλονται, ἀμφοτέροις τὸ μὲν γὰρ ὄφελος πᾶσιν ἁρμόττειν, δημοκρατικόν· τὸ δὲ τοὺς γνωρίμους τῶν εἰς τὰς ἀρχὰς, ἀριστοκρατικόν. τῦτο δ' ἔσται, ὅταν μὴ ἐκ κερδαίνειν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ ἄποροι δ' βουλήσονται ἄρχειν, τῶν μηδὲν κερδαίνειν, ἀλλὰ πρὸς τοῖς ἰδίοις μᾶλλον· οἱ δ' εὔποροι, διωκήσονται, ὥστε μηδενὸς προσδεῖσθαι τῶν κοινῶν. ὥστε συμβήσεται, τοῖς μὲν ἀπόροις, γίγνεσθαι εὐπορίαν, ἅμα τὸ ἅπτεσθαι πρὸς τοῖς ἔργοις· τοῖς δὲ γνωρίμοις, μὴ ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν τυχόντων. τῦτο μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινά, ἢ τῶν δόσις γίγνεσθαι τῶν χρημάτων, παρόντων πολλῶν τῶν πολιτῶν· καὶ διάπεμψαι χρὴ φειδωλίας, καὶ λόγους, καὶ φυλακὰς, ἵνα ἐθέλωσιν· τῦ δὲ ἀκερδῶς ἄρχειν, ἵνα εἶ δεῖ νενομοθετημένας τοῖς βελτίστοις. δεῖ δ' ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις τῶν εὐπόρων φείδεσθαι, * μὴ μόνον τὰς κτήσεις μὴ ποιεῖν διαδάστους, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς καρπούς· ὁ ἐν ὀλίγαις τῶν πολιτειῶν λανθάνει γιγνόμενον. βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους * κωλύειν λειτουργεῖν, τοὺς δαπανηροὺς μὲν, μὴ χρησίμους δὲ, λαμπαδαρχίας· οἷς χορηγίας, καὶ λαμπαδαρχίας, καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἀπόρων ὀπτέον μάλιστα ποιεῖσθαι πολλῶν· καὶ τοὺς ἀρχὰς, ἀφ' ὧν λήμματα, τούτοις ἀποτέμνειν· κἂν τις ὀφείσηται εὐπόρων, εἰς τούτους μείζω τὰ ἐπιτίμια εἶναι, ἢ αὐτοῦ ἐκείνου. καὶ τοὺς κληρονομίας μὴ κτᾶσθαι δόσιν εἶναι, ἀλλὰ κτᾶσθαι γένος· μηδὲ πλείονων ἢ μιᾶς τὸν αὐτὸν κληρονομεῖν. οὕτω γὰρ ἂν ὁμαλώτεραι αἱ οὐσίαι εἶεν, καὶ τῶν ἀπόρων εἰς εὐπορίαν ἂν καθίσαιντο πλείους. συμφέρει δὲ καὶ δημοκρατίᾳ, καὶ ὀλιγαρχίᾳ, τῶν ἄλλων ἢ ἰσότητα ἢ ἀναλογίαν νέμειν τοῖς μετέχουσι τῆς πολιτείας· ἐν μὲν δήμῳ, τοῖς εὐπόροις· ἐν δ' ὀλιγαρχίᾳ, τοῖς ἀπόροις· πλείω ὅσα ἀρχαὶ κύριαι τῆς πολιτείας· τοῦτο δὲ τοῖς ἐκ τῆς πολιτείας ἐγχωροῦσιν εἰς ἀρχὴν μόνοις, ἢ πλείοσι.

CAPVT IX.

Alia eodem ſpectantia præcepta.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Ἕτερα πρὸς τὸ αὐτὸ παραγγέλματα.

TRia autem debent habere ii qui magiſtratus totius ciuitatis ampliſſimos, & penes quos eſt ſumma reip. poteſtas, geſturi ſunt: primùm in reip. ſtatum beneuolentiam: deinde, eius magiſtratus quem gerunt, munerum obeundorum facultatem maximam: tertio loco, virtutem & iuſtitiam in vnaquaque reipublicæ adminiſtrandæ forma, pro cuiuſque reipublicæ adminiſtrandæ forma. Nam ſi non idem ius quadrat ad omneis reipubl. adminiſtrandæ formas, iuſtitia quoque differat neceſſe eſt. Habet autem res dubitationem ad explicandum difficilem, cùm hæc omnia in eodem non concurrunt, quæ ſit adhibenda diſtinctio verbi gratia, ſi quis ad ducendum quidem exercitum & rem militarem adminiſtrandam aptus ſit, ſed improbus atque erga reipubl. adminiſtrandæ formam non beniuolus: alter verò & iuſtus, & beniuolo in reipublicæ adminiſtrandæ formam animo, quomodo facienda ſit electio. Duo igitur videntur eſſe intuenda: cuius rei ſoleant eſſe omnes homines magis participes, & cuius minùs. Quare in imperio militari mandando peritia vſuſque rei militaris potiùs quàm virtus ſpectari ſolet, rariores enim exiſtunt boni imperatores, quàm viri boni. In cuſtodia verò & quæſtura, contrarium. maiorem enim virtutem requirunt, quàm qua vulgus hominum præditum eſt: ſcientia verò omnium communis eſt. Dubitare autem poſſit aliquis, ſi ſuppetat alicui & reipubl. adminiſtrandæ facultas, & erga reipubl. adminiſtrandæ formam beniuolentia, quamobrem virtus deſideretur. his enim duobus inſtructus, faciet quæ ſunt è republ. An quia euenire poteſt vt qui hæc duo habent, ſint incontinentes? Itaque, quemadmodum quidam, tametſi ſcientiam habeant, & ſe ipſi ament ac diligant, ſibi tamen non conſulunt, neque inſeruiunt; ita nihil vetat quominus hoc modo nonnulli erga remp. ſint animati. Omnino verò & vniuersè, quæ legibus continentur, quæque vtilia reipubl. adminiſtrandæ formis eſſe dicimus, hæc omnia reip. adminiſtrandæ formas conſeruant. Et, quod ſæpe dictum eſt, maximum & primum elementum eſt, diligenter obſeruare & operam dare vt quæ multitudo vult manere reipubl. ſtatum, ea plus valeat quàm quæ non vult. Sed præter hæc omnia, non eſt ignorandum, quod nunc ignoratur ab iis reipublicæ adminiſtrandæ formis quæ ad extrema deerrarunt, medium. Multa enim quæ popularia videntur, democratias ſoluunt & corrumpunt: multaque quæ ſunt oligarchiæ conſentanea, oligarchias. Hi autem hanc vnam eſſe virtutem exiſtimantes,

ΤΡΙΑ δ' ἴσα χρὴ ἔχειν τοὺς μέλλοντας ἄρξειν τὰ κύρια ἀρχὰς πρῶτον μὲν, φιλίαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν· ἔπειτα, δύναμιν μεγίστην τῶν ἔργων τῆς ἀρχῆς· τρίτον δ', ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην ἣ ἑκάστη πολιτεία, τὴν πρὸς τὴν πολιτείαν. Εἰ γὰρ μὴ ταὐτὸν τὸ δίκαιον καὶ πάσας τὰς πολιτείας, ἀνάγκη καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι διαφοράς. ἔχει δ' ἀπορίαν, ὅταν μὴ συμβαίνῃ τὰ τοιαῦτα πάντα ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ, πῶς χρὴ ποιεῖσθαι * τὴν αἵρεσιν· οἷον, εἰ στρατηγικὸς μὲν τις εἴη, πονηρὸς δὲ, καὶ μὴ τῇ πολιτείᾳ φίλος· ὁ δὲ, δίκαιος * καὶ φίλος, πῶς δεῖ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν. ἔοικε δὲ δεῖν βλέπειν εἰς δύο· τίνος πλεῖον μετέχουσι πάντες, καὶ τίνος ἔλαττον. δεῖ γὰρ στρατηλάτου μὲν, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῆς ἀρετῆς· ἔλαττον γὰρ στρατηλάτου μετέχουσι, τῆς δ' ὀπτικοῦ πλεῖον· τὸ δὲ φυλακῆς καὶ ταμίου, * τοὐναντίον· πλείονος γὰρ ἀρετῆς δεῖται, ἢ ὅσον οἱ πολλοὶ ἔχουσιν· ἡ δὲ ἐπιστήμη, κοινὴ πᾶσιν· ἀπορήσαι δ' ἄν τις, κἂν δύναμις ᾖ τῷ ἀρχὴν τῆς πολιτείας καὶ * φιλίαν, τί δεῖ τῆς ἀρετῆς; ποιήσει γὰρ τὰ συμφέροντα * καὶ δύο· ἢ ὅτι ἐνδέχεται τοῖς τὰ δύο ταῦτα ἔχουσιν, ἀκρατεῖς εἶναι· ὥστε καθάπερ ἐν αὐτοῖς οὐχ ὑπηρετοῦσιν εἰδότες ἐν φίλοις τοῖς αὑτοῖς, οὕτω καὶ πρὸς τὸ κοινὸν οὐδὲν κωλύει ἔχειν ἑαυτούς. ἁπλῶς δὲ, ὅσα ἐν τοῖς νόμοις, ὡς συμφέροντα λέγομεν ταῖς πολιτείαις, ἅπαντα ταῦτα σώζει τὰς πολιτείας. καὶ τὸ πολλάκις εἰρημένον μέγιστον, τὸ τηρεῖν ὅπως χρήσιμον ἔσται τὸ βουλόμενον τὴν πολιτείαν σῴζεσθαι, τῷ μὴ βουλομένου. παρὰ πάντα δὲ ταῦτα δεῖ μὴ λανθάνειν, ὃ νῦν λανθάνει τὰς παρεκβεβηκυίας πολιτείας, τὸ μέσον. πολλὰ γὰρ τῶν δοκούντων δημοτικῶν, λύει τὰς δημοκρατίας· καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν, τὰς ὀλιγαρχίας. οἱ δ' οἰόμενοι ταύτην εἶναι μίαν ἀρετὴν,

γρ. τὴν αἵρεσιν.

γρ. ἔστι φίλος μὲν σπουδαῖος δὲ, al. ἐσπουδακὼς δὲ, pro, ἀσπουδάκητος.

γρ. πάντα.

γρ. φιλίαν.

γρ. ἐπὶ δ'

ἕλκουσιν εἰς τὸ ὑπερβολικόν· ἀγνοοῦντες ὅτι καθάπερ ῥὶς ὅση πρόκειται μικρὰ τοῦ καλλίστου, τοιοῦτός ἐστι καὶ ἄνευ γρυποῦ, καὶ σιμός, ἀλλ' ὅμως ἔτι καλὴ καὶ χάριν ἔχουσα πρὸς τὸ ὄψιν· οὐ μικρὸν ἀλλ' ἐὰν ὁπωστιοῦν ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὸ ὑπερβάλλον, τοῦτον μὲν ἀποβαλεῖ τὸ μετρίως τὰ τοῦ μορίου· τέλος δ' οὕτως, ὥστε μηδὲ ῥῖνα ποιήσει φαίνεσθαι, διὰ τὸ ὑπερβάλλειν καὶ τὸ ἐλλιπεῖν τῶν ἐναντίων· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει καὶ περὶ τὰ ἄλλα μόρια. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ περὶ τὰς ἄλλας πολιτείας. καὶ γὰρ ὀλιγαρχία καὶ δημοκρατία οὕτω· ἔστι ὥστ' ἐχέτην ἱκανῶς, καὶ σφόδρα ὀξεπεσούσας τῆς βελτίστης τάξεως· ἐὰν δὲ τις ἐπιτείνῃ μᾶλλον ἑκατέραν αὐτῶν, πρῶτον μὲν χείρω ποιήσει τὴν πολιτείαν τέλος δὲ, οὐδὲ πολιτείαν. διὸ δεῖ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν τὸν νομοθέτην καὶ πολιτικόν, ποῖα σώζει τὴν δημοκρατίαν, καὶ ποῖα φθείρει τὴν ὀλιγαρχικὴν τὴν ὀλιγαρχίαν. οὐδὲν γὰρ ἧττον δεῖ γνῶναι αὐτῶν εἶναι τὰ βλαβερὰ τῇ διαρκείᾳ καὶ τὰ σωτήρια· ἀλλ' ὅταν ὁμαλότης γίνηται τῆς οὐσίας, ἄλλως συμβαίνει εἰ αἱ τοιαῦται τῶν πολιτειῶν· ὥστε φθείρουσι καθ' ὑπερβολὴν τοῖς καθ' ὑπερβολὴν νόμοις, φθείρουσι τὰς πολιτείας. ἁμαρτάνουσι δὲ καὶ ἐν ταῖς δημοκρατίαις, καὶ ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις· ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις, οἱ δημαγωγοί, ὅπου τὸ πλῆθος κύριον τῶν νόμων· δύο γὰρ ποιοῦσιν ἀεὶ τὴν πόλιν, μαχόμενοι πρὸς τοὺς εὐπόρους. δεῖ δὲ τοιοῦτον, αἰεὶ δοκεῖν λέγειν ὑπὲρ τῶν εὐπόρων· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις ὑπὲρ τῶν ὀλιγαρχικῶν, καὶ τοὺς ὅρκους ἐναντίους τοῖς νῦν ὀμνυμένοις τοῖς ὀλιγαρχικοῖς. νυνὶ μὲν γὰρ ἐν ἐνίαις ὀμνύουσι Καὶ τὸν δῆμον κακόνους ἔσομαι, καὶ βουλεύσω ὅ, τι ἂν ἔχω κακόν. χρὴ δὲ μὴ ὑπολαμβάνειν μὴ ὑποκρίνεσθαι τοιοῦτον, ὑπομνημονεύοντας ἐν τοῖς ὅρκοις, ὅτι Οὐκ ἀδικήσω τὸν δῆμον. μέγιστον δὲ πάντων τῶν εἰρημένων πρὸς τὸ σῴζειν τὰς πολιτείας, οὗ νῦν ὀλιγωροῦσι πάντες, τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας. ὄφελος γὰρ οὐθὲν τῶν ὠφελιμωτάτων νόμων, κἂν συνδεδοξασμένων ὑπὸ πάντων τῶν πολιτευομένων, εἰ μὴ ἔσονται εἰθισμένοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐν τῇ πολιτείᾳ· εἰ μὲν οἱ νόμοι δημοτικοί, δημοτικῶς·

A ad id quod est nimium, trahunt ignorantes: quemadmodum nasus, quamuis ab eo recto, quod pulcherrimum est, aliquantulum ad aduncum aut simum deflexerit, adhuc tamen pulcher est, & ad aspectum lepidus & venustus: sed si quis eum intendat etiam magis ad id quod est nimium; primùm particulæ mediocritatem amittet; deinde ad extremum eò deducet, vt ne speciem quidem nasi habeat propter nimium & parum contrariorum. Eodemque modo de aliis particulis corporis se res habet ita: & de aliis omnibus reipublicæ administrandæ formis sentiendum.

B Etenim certo quodam modo fieri potest vt oligarchia & democratia sint tolerabiles, etiã si discesserint aliquantum ab optimo reipubl. statu atque ordine. Quòd siquis vtramque earum magis ac magis intendat, primùm quidem reipublicæ administrandę formam deteriorem efficiet: ad extremum verò, vt nec reipublicæ administrandæ forma sit, efficiet. Quare non debet hæc ignorare scriptor legum & vir politicus, quales res populares conseruent, qualesque perdant democratiam: qua-

C les res oligarchiæ conuenientes oligarchiam. Neutra enim earum potest sine locupletibus & plebe constare, neque permanere: sed cùm rei familiaris fuerit æquabilitas, alia reipublicæ administrandæ forma sit hæc necesse est. Itaque dum legibus ad præstantiam & exsuperantiam accommodatis delectantur: reipublicæ administrandæ formas euertunt. Peccant autem & in democratiis & in oligarchiis: in democratiis quidem, vbi penes multitudinem legum potestas est, blandi plebis ductores: nam dum locupleteis oppugnant, ciuitatem, quæ maximè debet esse vna semper, in duas parteis scindunt ac diuidunt: in oligarchiis verò, oligarchiæ

D fautores. At contrà oportet in democratiis populi ductores & magistros semper pro locupletibus dicere videri: oligarchiæ fautores in oligarchiis pro populo: atque hos, quos dixi, oligarchiæ fautores, iusiurandum ei quod nunc iurant, contrarium iurare. Nunc enim in nonnullis oligarchiis ita iurant: Et in populum malè animatus ero; & populo quic-

E quid potuero, mali incogitabo. At opus est eos & existimare, & præ se ferre, ac simulare contrarium, significanteis in iurisiurandi præscripti verbis, se nullam populo iniuriam illaturos. Omnium autem eorum quę dicta sunt, ad rerumpublicarum diuturnitatem & stabilitatem maximum est, (quod nunc omnes negligunt,) puerorum educationem atque institutionem, ad reipublicæ administrandæ formam esse accommodatam. legum enim vel vtilissimarum & ab omnibus in republica viuentibus comprobatarum, nullus est vsus, nisi ciues erunt eis assuefacti, atque ad eas eruditi in republ. administranda: siquidem leges sint populares, populariter;

ſin autem oligarchiæ conuenientes, oligarchiç conuenienter. Nam ſi in vno incontinentia eſt, etiam in ciuitate eſt. Non eſt autem hoc eruditum eſſe ad reipublicæ adminiſtrandæ formam, ea facere, quibus lætantur pauci imperium obtinentes: aut ii, quibus democratia cordi eſt, ſed hoc, ea didiciſſe & agere poſſe quibus poterunt illi oligarchiam obtinere, hi in democratia viuere. Nunc autem in oligarchiis quidem, eorum qui reipubl. præſunt, liberi, deliciis & luxuria diffluunt: egentium verò filii, exercitati & laboribus aſſuefacti ſunt. Itaque eo magis & volunt res nouas moliri, & poſſunt. In democratiis verò iis quæ exquiſitè & accuratè populi potentiam retinent, contrarium atque quod reip. conducit, inſtitutum eſt. Huius rei cauſa eſt, quòd malè definiunt libertatem. Duo enim ſunt quibus democratia videtur eſſe definita, vnum, vt reipubl. poteſtas penes maiorem populi partem ſit: alterum, libertas. Nam quod iuſtum eſt, id videtur eſſe æquum ſeu æquale: æquum, vt quicquid multitudini viſum ſit, id ratum ſit, liberum autem & æquum eſt, quicquid velis facere. Itaque viuit vnuſquiſque in talibus democratiis vt vult, & quò libido trahit, vt ait Euripides, at hoc malum & vitioſum eſt. Non enim oportet exiſtimare ſeruitutem eſſe, viuere ad reipublicæ adminiſtrandæ formam accommodatè, ſed ſalutem. Quibus igitur cauſis mutentur reipublicæ adminiſtrandæ formæ, & quibus intereant, & quibus rebus conſeruentur & permaneant, quod ſimpliciter & vniuersè dicere licet, hæ ſunt tantùm.

A εἰσὶ ὀλιγαρχικαὶ, ὀλιγαρχικῶς. εἰ γὰρ ἔστιν ἐφ' ἑνὸς ἀκρασία, ἔστι καὶ ὅπῃ πόλεως. ἔστι δὲ τὸ πεπαιδεῦσθαι πρὸς τὴν πολιτείαν τοῦτο, τὸ ποιεῖν οἷς χαίρουσιν οἱ ὀλιγαρχικῶντες, ἢ οἱ δημοκρατίαν βουλόμενοι, ἀλλ' οἷς δυνήσονται, οἱ μὲν ὀλιγαρχεῖν, οἱ δὲ δημοκρατεῖσθαι. νῦν δ' ἐν μὲν τῇ ὀλιγαρχίαις οἱ τῶν ἀρχόντων υἱοὶ τρυφῶσιν· οἱ δὲ τῶν ἀπόρων, γίγνονται γεγυμνασμένοι καὶ πονη-
B κότες· ὥστε καὶ βούλονται μᾶλλον, καὶ δύνανται νεωτερίζειν. ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις ταῖς μάλιστα εἶναι δοκούσαις δημοκρατικαῖς, τοὐναντίον τῆς συμφέροντος καθέστηκεν. αἴτιον δὲ τούτου, ὅτι κακῶς ὁρίζονται τὸ ἐλεύθερον. δύο γάρ ἐστιν οἷς ἡ δημοκρατία δοκεῖ ὠρίσθαι, τῷ τὸ πλεῖον εἶναι κύριον, καὶ τὴν ἐλευθερίαν. τὸ μὲν γὰρ δίκαιον, ἴσον δοκεῖ εἶναι· ἴσον δ', ὅ, τι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς, τοῦτ' εἶναι κύριον. ἐλεύθερον δὲ καὶ ἴσον, τὸ, ὅ, τι ἂν
C βούληταί τις, ποιεῖν. ὥστε ζῆν ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστον ὡς βούλεται, καὶ * εἰς ὃ χρήζων, ὡς φησιν Εὐριπίδης. τῶν τοῦτ' ἔστι φαῦλον. οὐ γὰρ δεῖ οἴεσθαι δουλείαν εἶναι τὸ ζῆν πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ σωτηρίαν. ἔξεστι μὲν οὖν ἃ πολιτεῖαι μεταβάλλουσι καὶ φθείρονται, καὶ ἀφ' ὧνπερ ὁρίζονται καὶ ἀφ' οὗπερ εἰκὸς ἐπιγίγνεσθαι, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, τοσαῦτά ἐστι.

Vide Victor.

CAPVT X.

De monarchia, & cauſis interitus eius.

REliquum eſt vt etiam de monarchia diſſeramus, & quibus rebus ſoleat interire natura, & quibus conſeruari. Ferè autem iis quæ diximus cæteris reipublicæ adminiſtrandæ formis euenire, ſimilia ſunt ea quæ regnis & tyrannidibus accidunt. Nam regnum quidem ariſtocratiæ congruit, tyrannis verò ex oligarchia vltima & democratia componitur. Quapropter etiam iis qui ſub imperio viuunt, pernicioſiſſima eſt, vt pote quæ ex duobus malis concreta ſit, & degreſſiones à recto, & peccata, quæ ab vtraque proficiſcuntur, contineat. Vtriuſque autem monarchiæ ortus vltimus eſt ſtatim ex contrariis. Regnum enim ad bonorum perfugium ac præſidium aduerſus populi iniuriam comparatum eſt: & conſtituitur rex ex viris bonis, vel qui virtute aut virtutis actionibus excellat, vel qui tali genere cæteris antecellat:

D ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ μοναρχίας, τίνες αὐτῆς αἱ φθοραί.

E ΛΕίπεται δ' ἐπελθεῖν καὶ περὶ μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρεται, καὶ δι' ὧν σῴζεσθαι πέφυκε. σχεδὸν δὲ τὰ πλήσια τοῖς εἰρημένοις περὶ τὰς πολιτείας ἐστί, καὶ τὰ συμβαίνοντα περὶ τὰς βασιλείας, καὶ τὰς τυραννίδας. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, τῇ τῶν ἀριστοκρατίαν ἐστίν· ἡ δὲ τυραννὶς, ἐξ ὀλιγαρχίας τε ὑστάτης σύγκειται καὶ δημοκρατίας. διὸ δὴ καὶ βλαβερωτάτη τοῖς ἀρχομένοις ἐστίν, ἅτε οὐκ ἐνοῦσα συγκειμένη κακῶν, ἁμαρτάδας τε ἁμαρτίας ἐχούσας πρὸς ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν. ὑπάρχει δ' ἡ μὲν γένεσις αὐτῆς ἐξ ἑκατέρων τῶν μοναρχιῶν. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία, πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀστοῦ τῷ δήμου τοῖς ἐπιεικέσι γίγνεται, καὶ καθίσταται βασιλεὺς ἐκ τῶν ἐπιεικῶν ἀνδρῶν, ἢ κατ' ἀρετὴν ἢ πρὸς ἀρετὴν τοῦ ἀπὸ τοῦ γένους, ἢ κατ'

ἀφ' ὧν ἐγένοντο ἐκ τοῦ δήμου καὶ τοῦ πλήθους ἐπὶ τοὺς γνωρίμους, ὅπως ὁ δῆμος ἀδικῆται μηδὲν ὑπ' αὐτῶν. φανερὸν δ' ἐκ τῶν συμβεβηκότων. τάχιστα γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν τυράννων ἐπῆρξαν ἐκ δημαγωγῶν, ὡς εἰπεῖν, πιστευθέντες ἐπὶ τῷ διαβάλλειν τοὺς γνωρίμους. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἐν ἔθνεσι κατέστησαν τῶν τυραννίδων, ἤδη τῶν πόλεων ηὐξημένων. αἱ δὲ καὶ μετὰ τούτων, ἔκ τε τῶν βασιλέων προεκβαινόντων τὰ πάτρια, καὶ διὰ πολὺ κατέχοντες ἀρχὰς ὁρισμένων· αἱ δ', ἐκ τῶν αἱρετῶν ὅτι τάχιστα τὰς κυρίας ἦρχαν. τὸ γὰρ ἄρχειν οἱ δῆμοι καθίσασιν πολυχρονίους τὰς δημιουργίας, καὶ τὰς γωνείας· αἱ δ', ἐκ τῶν ὀλιγαρχῶν αἱρεθέντων ἔνια τινὰ κύριον ὅτι τὰς μεγίστας ἀρχάς. πᾶσι γὰρ ὑπῆρχε ταῖς ἔθνεσι ταύταις ὁ κατεργάζεσθαι ῥᾳδίως, εἰ μόνον βουληθεῖεν, διὰ τὸ δύνασθαι πρὸς πολλοῖς· τοῖς μὲν, βασιλικῆς ἀρχῆς, τοῖς δὲ, πρὸ τῆς ἡμῶν· οἷον, Φείδων μὲν ἐν Ἄργει, καὶ ἕτεροι τυραννοι κατέστησαν, βασιλείας ὑπαρχούσης. οἱ δὲ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, καὶ Φάλαρις, ἐκ τῶν τιμῶν. Γαναίπος δὲ ὁ Λεοντῖνοις, καὶ Κύψελος ὁ Κορίνθῳ, καὶ Πεισίστρατος Ἀθήνησι, καὶ Διονύσιος ὁ Συρακούσας, καὶ ἕτεροι τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκ δημαγωγίας. καθάπερ οὖν εἴπομεν, ἐν βασιλεία πέπαικται κατὰ τὸν ἀρίστοκρατίαν. κατ' ἀξίαν γάρ ἐστιν, ἐν κατ' ἰδίαν ἀρετὴν, ἢ μετ' ἀνδρὸς, ἐν κατ' εὐεργεσίας, ἐν μετὰ ταύτης τε καὶ δυνάμεως. ἅπαντες γὰρ εὐεργετήσαντες, ἐν δυνάμενοι τὰς πόλεις ἢ τὰ ἔθνη εὐεργετῆν, ἐπεύχονται τῆς τιμῆς ταύτης· οἱ μὲν, μετὰ πολέμου κωλύσαντες δουλεύειν, ὥσπερ Κόδρος· οἱ δ', ἐλευθερώσαντες, ὥσπερ Κῦρος· ἐν κτίσαντες, ἢ κτησάμενοι χώραν, ὥσπερ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλῆς, καὶ Μακεδόνων, καὶ Μολοττῶν. βούλεται δ' ὁ βασιλεὺς (καὶ) φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας, μηδὲν ἄδικον πάσχωσιν· ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηδέν. ἡ δὲ τυραννὶς, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, πρὸς οὐδὲν ἀποβλέπει κοινόν, εἰ μὴ τῆς ἰδίας ὠφελείας χάριν. ἔστι δὲ σκοπὸς, τυραννικὸς μὲν τὸ ἡδύ, βασιλικὸς δὲ, τὸ καλόν. διὸ καὶ τῶν πλεονεκτημάτων, τὰ μὲν χρήματα, τυραννικά· τὰ δ' εἰς τιμὴν, βασιλικὰ μᾶλλον. καὶ φυλακὴ, βασιλικὴ μὲν, πολιτικὴ· τυραννικὴ δὲ ξένων.

A Tyrannus verò ex populo & multitudine sumitur aduersus nobileis atque illustreis viros, ne quam populus ab iis iniuriam accipiat, atq; hoc ex euentis intelligere licet. Nam plerique omnes ferè tyranni ex leuibus populi custodibus ac ductoribus facti sunt, (si dicere fas est) fidem apud populum consecuti, claris & illustribus viris falsò criminandis & calumniandis. Aliæ enim tyrannides hoc modo constitutæ sunt auctis iam ciuitatibus: aliæ ante has B ex regibus morem patrium migrantibus, ac violantibus, & imperium plus iusto herile concupiscentibus, exstiterunt: aliæ, ex iis quibus electione adhibita summæ auctoritatis ac potestatis magistratus mandati fuerant; olim enim munera publica & reipubl. procurationes faciebant diuturniores: aliæ, ex oligarchiis vnum aliquem summi imperii compotem ad maximos magistratus per electionem promouentibus. His enim modis omnibus, tyrannidis occupandæ, (si modò vellent,) facultatem habent: quia aliis potestas erat delata imperii regii, aliis, honoris: (exempli gra- C tia,) Phidon Argis, & alii, cùm regnum esset, tyranni euaserunt; qui verò in Ionia fuerunt, & Phalaris, ex honoribus regiis ad tyrannidem aditum sibi compararunt. Panætius autem apud Leontinos, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alii eodem modo, ex blando populi ductu: (demagogiam appellant Græci, quam tribunatum plebis dicere licet.) Quemadmodum igitur diximus, regnum proximè ad aristocratiam ordine accedit. Nam aut ex dignitate est, aut ex virtute vel propria, vel generis, aut ex beneficiis ac meritis in ciuitatem, aut ex his omnibus cum potentia coniunctis. Omnes enim bene meriti de ciuitatibus, aut D qui poterant de ciuitatibus aut gentibus bene mereri, hunc honorem consequebantur: alii, prohibito ac depulso per bellum seruitutis periculo, vt Codrus: alii, patria liberata, vt Cyrus: alii, aut vrbe condita, aut propagatis imperii finibus, agrisque latis ac longinquis, siue prouinciis bello partis, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorum reges. Videtur autem rex custos esse natura, vt ii quidem qui facultates & copias habent rei familiaris, nulla iniuria afficiantur: populus verò & multitudo nullis contu- E meliis vexetur. Tyrannis porrò, quemadmodum sæpenumero dictum est, nihil commune spectat: sed omnia priuatæ vtilitatis causa facit. Propositum autem est tyranno quidem iucundum, regi verò honestum. Quapropter & cùm eorum modorum, quibus principes superiora & plura habent, quàm priuati; alter in pecuniis consistat, alter in honore; plus habere pecuniarum, tyrannicum est: plus honoris, magis regium: & custodia regia, ex ciuibus & suis constat: tyrannica, ex peregrinis & externis.

Tyrannidem porrò mala habere & ea quæ A ὅτι δ' ἡ τυραννὶς ἔχει κακὰ, & πότ' ἂν
sunt in democratia, & ea quæ in oligarchia, δημοκρατίας, & πότ' ἂν τῆς ὀλιγαρχίας, φανερὸν·
perspicuum est. Nam quòd diuitiæ sunt ei ἐκ μὲν ὀλιγαρχίας, τὸ τοῦ τέλους εἶναι πλοῦτον·
extremum bonorum, quod intueatur & ex- οὕτω γὰρ ἂν ἥδιστ' ἀναγκαῖον μόνως πλεῖν
petat, id habet ex oligarchia. solo enim hoc καὶ τὴν φυλακὴν, καὶ * τὴν τρυφὴν· καὶ ὃ πρὸς τὸ
modo & custodia & luxuria permaneat ne- πλῆθος μάλιστ' ἂν πιστεύειν. δι' ἃ καὶ τὴν τοιαύτην αἵρεσιν ποιοῦνται τὴν ὀλιγαρχίαν.
cesse est: & quòd multitudini nihil credat; id- & τὸ κακοῦν τὸν ὄχλον, καὶ τὸ ἐκ τῶν
circo & ei arma adimit. Et plebem infimam ἄστεως ἀπεργάζειν & διωκίζειν, ἀμφότερον κοινόν,
vexare, & ex vrbe exigere, & veluti sentinam B & τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ τῆς τυραννίδος. ἐκ δημοκρατίας δ', τὸ πολεμεῖν τοῖς γνωρίμοις, καὶ ἀφανίζειν
exhaurire, atque aliò vbi habitet, relegare; v- λάθρα & φανερῶς· & φυγαδεύειν, ὡς ἀνθιστάντας,
triusque commune est, oligarchiæ & tyranni- & τοὺς τὴν ἀρχὴν ἐπιθησομένους. ἐκ γὰρ τούτων συμβαίνει γίγνεσθαι & τὰς ἐπιβουλάς· τὴν μὲν, ἄρχειν αὐτὴν βουλομένων, τὴν δὲ, μὴ
dis. Ex democratia autem hoc mali contra- δουλεύειν. ὅθεν & τὸ * Περιάνδρου πρὸς Lib. 3.
hit, quòd bellum gerat cum illustribus ac no- Θρασύβουλον συμβούλευμά ἐστιν, ἡ τὴν cap. 13.
bilibus, eosque & occultè & apertè de medio ὑπερέχοντων ταχύ κόλεισις· ὡς δίον
tollat, & in exilium pellat, tanquam de ea- C ἀεὶ τοὺς ὑπερέχοντας τῆς πολιτικῆς διαφορᾶς. καθάπερ οὖν ἔμπροσθεν ἐλέχθη, τὰς αὐτὰς ἀρχὰς δεῖ νομίζειν περί τε τὰς πολιτείας εἶναι τῆς μεταβολῆς, & περὶ τὰς μοναρχίας. ἀφ' τε γὰρ ἀδικίας, καὶ δι' φόβον, & ἀφ' καταφρόνησιν, ὑπομένουσι πολλοὶ τῶν ἀρχομένων, τὰς μοναρχίας· τῆς δὲ ἀδικίας μάλιστα δι' ὕβριν· εἴωθε δ' & ἀφ' αὑτὴν τῶν ἰδίων
dem arte certanteis artifices, & imperio suo obstanteis. Ex his euenire solet vt etiam insidiæ nascantur, dum alii eorum præesse & imperare volunt, alii seruire nolunt. ex quo fonte Periandri consilium Thrasybulo datum manauit, spicarum supra alias eminentium mutilatio & quasi decurtatio, proinde quasi ciueis excellenteis semper de medio tollere oporteat. Quemadmodum igitur ferè dictum est, eadem principia easdemque causas mutationum esse in aliis reipubl. administrandæ formis atque in monarchiis, existimare oportet. Nam & propter iniustitiam & propter metum & propter contemptum, multi ex iis qui sub imperio sunt, monarchias impetu facto adoriuntur: ex omnibus autem iniuriæ generibus propter contumeliam maximè: interdum tamen etiam propter priuationem bonorum. Sunt autem iidem fines & tyrannidibus & regis, qui & illis reipublicæ administrandæ formis propositi. Monarchis enim magnitudo & amplitudo diuitiarum & honoris suppetit: quæ omnes homines concupiscunt. Earum quæ fiunt in reges aut tyrannos impressionum, aliæ fiunt in ipsorum principum corpus & caput, aliæ in principatum. Atque ex quidem, quæ propter contumeliam fiunt, ad corpus pertinent. Contumeliarum autem cùm multa sint genera multæque partes, vnaquæque earum iram commouet. Iam verò eorum qui irascuntur, plerique ferè omnes vlciscendæ iniuriæ acceptæ gratia in alterum inuadunt, non præstantiæ: exempli causa, in Pisistratidas impetus factus est, propterea quòd Harmodii sororem probro & dedecore afficerant, & Harmodio stuprum inferre conati erant. Nam Harmodius propter sororem, Aristogiton propter Harmodium, in eos impetum fecerunt. Insidiati sunt etiam Periandro Ambraciæ tyranno, propterea quòd inter compotandum cùm vnà esset puer quem ille in deliciis habebat, quæsiuisset ab eo, essetne iam ex se prægnans? Iam Philippo à Pausania idcirco vis illata est, quia eum impunè contumelia & dedecore affectum esse ab Attalo passus esset:

D πράγμασιν. ἔστι δὲ καὶ τὰ τέλη τούτων, καθάπερ καὶ ἐκεῖ, καὶ τοῦ τὰς τυραννίδας & τὰς βασιλείας. μέγεθος γὰρ ὑπαρχει τοσούτου καὶ τιμῆς τοῖς μοναρχαις, ὧν ἐφίενται πάντες. τὴν δὴ ὕβριν, αἱ μὲν ὅτι τὸ σῶμα γίγνονται τῶν ἀρχόντων, αἱ δὲ ὅτι τὴν τῶν ἰδίων. αἱ μὲν οὖν δι' ὕβριν, ὅτι τὸ σῶμα. τῆς δὲ ὕβρεως οὔσης πολυμεροῦς, ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον γίγνεσθαι τῆς ὀργῆς. τῶν δὲ ὀργιζομένων σχεδὸν οἱ πλεῖστοι δίκης
E χάριν ὑπομένουσιν, ἀλλ' οὐχ ὑπεροχῆς· οἷον, ἡ μὲν τῶν Πεισιστρατιδῶν, ἀφ' ἧς ἐπιχειρήσαι μὲν τὴν ἀρμοδίου ἀδελφὴν, ἐπηρεάσαι δ' Ἁρμόδιον. ὁ μὲν γὰρ Ἁρμόδιος, δι' τὴν ἀδελφήν· ὁ δὲ Αἰσχυλείων, δι' τὸν Ἁρμόδιον. ἐπιβουλεύθη δ' ὑπὸ Περιάνδρου ἐν Ἀμβρακίᾳ τυράννου, δι' τὸ συμπίνοντα μετὰ παιδικῶν, ἐρωτῆσαι αὐτὸν εἰ ἤδη ἔχοι κύημα· ἡ δὲ Φιλίππου ὑπὸ Παυσανίου, δι' τὸ ἐᾶσαι ὑβριζόμενον αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἀτάλου

καὶ Ἀμύντου τοῦ μικροῦ ἐπικληθέντος Δέρδα, ἀφ' ᾧ τὸ καυχήσασθαι εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ. καὶ τοῦ εὐνούχου Εὐαγόρα τοῦ Κυπρίου. Ἀφ' οὗ γὰρ τὸν γυναῖκα προεληλάθαι τὸν ὑὸν αὐτοῦ, ἀπέκτεινεν, ὡς ὑβρισμένος. πολλαὶ δὲ ὑπεθέσεις γεγόνασι, καὶ ἀφ' ὧν εἰς τὸ σῶμα αἰκίσασθαι τοὺς μοναρχοντας· οἷον, καὶ ὁ Κρατεὺς εἰς Ἀρχέλαον· ἀεὶ γὰρ βαρέως εἶχε πρὸς τὴν ὁμιλίαν· ὥστε ἰχθὺν καὶ ἐλάφειον ἐγένετο πρόφασις, ὅτι τοῖν θυγατέρων οὐδεμίαν ἔδωκεν, ὁμολογήσας αὖπαλ· ἀλλὰ τὴν μὲν πρεσβυτέραν, καταχόμενος ἐπὶ τὸν πολέμου πρὸς Σιρραῖον καὶ Ἀρράβαιον, ἔδωκε τοῦ βασιλεῖ τοῦ τῆς Ἐλιμείας· τὴν δὲ νεωτέραν, τοῦ υἱεῖ Ἀμύντα, οἰόμενος οὕτως ἂν ἧκιστα ἀφεστάναι, καὶ τὸν ἐκ τῆς Κλεοπάτρας. ἀλλὰ τῆς γε δυσπειθείας ἐπῆρχεν ἀρχή, ὁ βαρέως φέρειν πρὸς τὴν ἀφροδισιαστικὴν χάριν. ἐπανεπείσθη δὲ καὶ Ἑλλανοκράτης ὁ Λαρισσαῖος ἀφ' ἑαυτοῦ αἰτίας. ὡς γὰρ ἐξώμοσεν αὐτῷ τὴν ἡλικίαν, οὐ κατέγνω ὑποχρόνιος, δι' ὕβριν καὶ οὐ δι' ἐρωτικὴν ὀπτηρίαν ὀφεῖν τὴν μεγαλοπρεπῆ ὁμιλίαν. * Γάρων δὲ καὶ Ἡρακλείδης οἱ Αἰνιοι Κότυν διέφθειραν, τοῦ πατρὶ ἐμφανεῖς. Ἀδάμας δ' ἀπέκτεινε Κότυος, ἀφ' ὧν ἐκτυμπανίσαι παῖς ὢν ἐπ' αὐτῷ, ὡς ὑβρισμένος. πολλοὶ δὲ καὶ ἀφ' ὧν εἰς τὸ σῶμα αἰκιαθῆναι πληγαῖς, ὀργισθέντες, οἱ μὲν διέφθειραν, οἱ δὲ ἐπεχείρησαν, ὡς ὑβρισθέντες· ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀρχαὶ καὶ βασιλικαὶ διωγμοί. οἷον, ὁ Μιτυλήνης τοὺς Περπαλίδας Μεγακλῆς * ἀπέκτεινε, ἐπὶ τούτοις τοῖς κωμῳδοῖς, ὅτι ἐμὲ μὴ τὸν φίλον αὐτοῦ ἔλαβε· ἐπὶ ὕστερον * Σμέρδις * Πένθιλον, πληγαῖς, λαβών, ἐπὶ τῇ γυναικὸς ἐξελκυσθείς, διέφθειρε. ἐπὶ τοῦ Ἀρχελάου δὲ ὑπάρχοντος Δεκαμνιχος ἡγεμὼν ἐλθὼν, παρώξυνε τοὺς ὑπάρχοντας τοῦτον. αἴτιον δὲ τῆς ὀργῆς ὅτι αὐτὸν ἐξέδωκε μαστιγῶσαι Εὐριπίδῃ τῷ ποιητῇ· ὁ δ' Εὐριπίδης ἐχαλέπαινεν, εἰπόντος τι αὐτῷ εἰς δυσοδίαν τοῦ στόματος. ἐπ' ἄλλοι δὲ πολλοὶ ἀφ' ὧν τινὰ ἔσχον αἰτίας, οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δ' ἐπεβουλεύθησαν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀφ' φόβον. ἐν γὰρ τοῖς τοῦ * αἰτίαν ἔχουσιν, ὥσπερ ἐπὶ τοὺς πολιτείας ἐπὶ τοὺς μοναρχίας· οἷον, Ξέρξῃ Ἀρταπάνης, φοβούμενος τὸ ἀφεστάναι τὴν τοῦ Δαρεῖον,

& Amyntę, qui cognomento paruus dictus eſt, à Derda, quia ſe in eius ætatem puerilem gloriosè iactauiſſet: & Eunucho ab Euagora Cyprio. Nam propterea quòd vxor ſibi ab illius filio adempta eſſet, eum interfecit, tanquam contumelia accepta. Multæ etiam impreſſiones factę ſunt in quoſdam principes monarchos, propterea quòd alicui pudicitiam, corpore eius conſtuprato, eripuiſſent: verbi gratia, à Crateo in Archelaum. Semper enim grauiter & moleſtè ferebat, illum ſecum ſtupri cauſa commiſceri. Itaque quamuis lõgè minor eſſet hic prætextus, leuiorque hæc cauſa; fuit tamen ſatis idonea & iuſta, quòd nullam ſibi ex filiabus in matrimonium dediſſet, cùm daturum ſe promiſiſſet: ſed maiorem natu quidem bello, quod cum Sirra & Arrabæo gerebat, implicatus, Elimeæ regi deſpondit: minorem verò Amyntæ filio; exiſtimans fore hoc pacto, vt ille præſertim ex Cleopatra natus minimè à ſe diſſideret, ſed alienationis origo & principiũ fuit, quòd grauiter tuliſſet, ſe eius libidini adres venereas eſſe obſecutũ. Vnà cum eo illum adortus eſt etiam Hellanocrates Lariſſæus, propter eandem cauſam. Vbi enim ſe ab illo, cui ſuę ætatis florem vtendum fruendumque dederat, ab exſulio non reuocati vidit: cùm præſertim ille ſe id facturum pollicitus eſſet, conſuetudinem illam ſecum eſſe inſtitutam, non propter cupiditatem amatoriam, ſed propter cõtumeliã, exiſtimauit. Iam Paro & Heraclides Ænii Cotyn interemerunt, patris iniuriam vlciſcentes. Adamas autem Cotyn reliquit, ab eoque deſciuit, tanquam contumelia affectus, quòd ab eo, cum puer eſſet, exſectus fuiſſet. Multi porrò etiam propterea quòd corpore verbera pertuliſſent, & malè multati eſſent, irati, necauerunt, alii adorti ſunt etiam eos qui ſummos magiſtratus & regios potentatus obtinebant, tanquã contumelia accepta: vt Mitylenis Pertalidas, qui quoquo verſus circumbant, & clauis obuium quemq; cędebant, Megacles impreſſione facta cum amicis interemit. Et poſteriùs Smerda, plagis à Penthilo acceptis, & ab eius vxore extractus, eum necauit. Et eius impreſſionis quæ in Archelaum facta eſt, Decamnichus dux fuit, eos primus irritans & concitans qui in eum impetum fecerunt. Cauſa autem iræ fuit, quòd eum tradiderat Euripidi poëtę flagellis verberandum. Euripides autem ſuccenſebat ei quòd aliquid dixiſſet in ſuum oris fœtorem. Alii denique multi propter talcis cauſas partim de medio ſublati ſunt, partim inſidiis excepti, non longè à periculo abfuerunt. Similiter autem & propter metum in monarchos inuadere ſolent. Vna enim quædam hæc erat ex iis cauſis quæ vt aliis reipublicæ adminiſtrandæ formis, ita & monarchiis mutationem & interitum afferunt: exempli gratia, Artabanus Xerxem adortus interemit, criminationem, quę ad Darium pertinebat, extimeſcens, quòd

Victor. Πύθων, ex aliis auctoribus

γρ. ἐκείνου τοῦ,

γρ. Πανθίλου,

γρ. Σμέρδης

γρ. αἰτίαν,

quòd eum in crucem agere à Xerxe iussus, ei non paruisset: existimans fore, vt ille sibi ignosceret, tanquam oblito, propterea quòd cœnabat. Aliæ sunt propter contemptionem, quemadmodum quidam cùm Sardanaplum eum mulieribus nentem, & telam texentem vidisset, (si vera sunt hæc quæ à fabularum scriptoribus tradita sunt,) eum interemit: quod si in illo verum non est, at in alio esse possit. Et in Dionysium posteriorem Dion inuasit, propterea quòd cum contemneret, cùm videret & ciueis ita animatos, & ipsum semper ebrium. Et verò nonnulli examicis adoriuntur propter contemptum: nam propterea quòd sibi fides habetur, contemnunt, tanquam consilium facinoris admittendi occultaturi. Et qui putant fore vt possint principatum occupare & obtinere, quodam modo propterea quòd contemnãt, impressionem faciunt. Nam proinde quasi possint, & quia periculũ contemnunt propter potentiã, facilè aggrediũtur: quemadmodum qui præsunt exercitui, in eos principes, qui soli imperãt, irruũt: exempli causa, Cyrus in Astyagem, & vitã eius contemnens, & copias: propterea quòd milites quidem otio & inertia corrupti, ipse verò mollitia & luxuria liquefactus erat. Et Seutes Thrax cùm esset imperator, in Amadocum. Alij pluribus causis ad facinus susciendum impelluntur, vt qui contemnũt, & lucri studio ducũtur: vt Mithridates in Ariobarzanem. Maximè autem propter hanc causam ad facinus ij aggrediuntur, qui cùm sint audaces & præfidentes natura: apud eos qui soli principatum obtinent, honorem ex scientia rei militaris consecuti sunt. Fortitudo enim potestatem nacta, audacia est: quibus ambabus rebus freti, tãquam facilè victoria potituri, in eos inuadunt. Eorum autem, qui laudum & gloriæ studio inflammati aggrediuntur ad tollendos principes, alius causæ modus est ab iis qui antè expositi sunt. Non enim, vt nonnulli tyrannos adoriuntur, quia vident eos ingentibus diuitiis, & amplis honoribus circumfluere: ità & eorũ, qui propter laudis & gloriæ cupiditatem, impetum in illos faciunt, vnusquisque consilium capit adeundi periculi. sed illi quidem propter eam causam quæ antè dicta est: hi verò tanquam aliqua alia actione à se susceptà egregia & præstanti, & propter quam apud alios celebritatem & claritatem nominis sempiternam sibi comparabunt, ita monarchas adoriuntur, non quòd singularem principatum, seu, (vt Græci nominant) monarchiam concupiscant, sed gloriam. Verumtamen paucissimi numero sunt, quos hæc causa ad impressionem faciendã impellat. Oportet enim hoc antè esse positum, de salute nihil laborare, nisi re confecta: quos debet quidem Dionis existimatio comitari: sed non facile est eam in multis innasci. Ille enim cum parua manu aduersus Dionysiũ se cõtulit,

A * ἀντὶ ἐκρέμασεν ὁ καλὸν σῶμα Ξέρξου, ἀλλ' οἰόμενος συγγνώσεσθαι ὡς * ἀμεμνονοῦντα διὰ δ' ὄ δίπνου. αἱ δ', διὰ καταφρόνησιν· ὥσπερ Σαρδαναπάλου εἰδῶσι μὴ ξαίνοντα μετὰ τῶν γυναικῶν, (εἰ δή τι ἔστι τοιοῦτο οἱ μυθολογοῦντες λέγουσιν) εἰ δ' μὴ ἐπ' ἐκείνου, ἀλλ' ἐπ' ἄλλου γε οὖν ἦν τοῦτο δῆλον. ὁ Διονυσίου τοῦ ὑστέρου Δίων ἐπέθετο. διὰ δὲ καταφρόνησιν, ὁρῶν τοὺς τε πολίτας ἅπαντας ἔχοντας, καὶ αὐτὸν ἀεὶ μεθύοντα. καὶ τῶν φίλων δ' ἔνιες ἐπιτίθενται διὰ καταφρόνησιν· διὰ γὰρ τὸ πιστεύεσθαι, καταφρονοῦσιν ὡς λήσοντες. καὶ οἱ οἰόμενοι δυνατὸς εἶναι κατασχεῖν ἢ ἁρπάσαι, ὅπου τινὰ διὰ τὸ καταφρονεῖν ἐπιτίθενται. ὡς δυνάμενοι γὰρ, καὶ καταφρονοῦντες ῥᾳδίου διὰ τὴν δύναμιν, θαρραλέως ἐπιχειροῦσι ῥᾳδίως, ὥσπερ οἱ στρατηγοῦντες τοῖς μοναρχοις· οἷς, Κῦρος Ἀστυάγη, διὰ τὸ βίου καταφρονῶν, καὶ τὴν δυνάμεως, διὰ τὸ τὴν μὲν δύναμιν ἀπηργμένην, αὐτὸν δὲ τρυφᾶν· καὶ Σεύθης ὁ Θρᾷξ Ἀμαδόκῳ, στρατηγὸς ὢν οἱ δ' διὰ πλείω τούτων ἐπιτίθενται· οἷς, καὶ καταφρονοῦντες, καὶ διὰ κέρδος· ὥσπερ Ἀριοβαρζάνῃ Μιθριδάτης. μάλιστα δ' διὰ τούτου τὴν αἰτίαν ἐπιχειροῦσιν οἱ τὴν φύσιν μὲν θρασεῖς, ἅμα δ' ἔχοντες πολεμικὴν παρὰ τοῖς μοναρχοις· αἰδήρια γὰρ δύναμιν ἔχουσα, θράσος ἐστί. διὰ ἃς ἀμφοτέρας, ὡς ῥᾳδίως κρατήσοντες, ποιοῦνται τὰς ἐπιθέσεις. * ἔνιοι δὲ διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθέμενοι, ἕτερος τρόπος ἐστὶ τῆς αἰτίας ταύτης τοῖς εἰρημένοις πρότερον. οὐ γὰρ ὥσπερ ἔνιοι τοῖς τυράννοις ἐπιχειροῦσιν, ὁρῶντες χάρδη τε μεγάλα, καὶ τιμὰς μεγάλας οὔσας αὐτοῖς, οὕτω καὶ τὴν διὰ φιλοτιμίαν ἐπιτιθέμενοι ἕκαστος πειρᾶται κινδυνεύειν· ἀλλ' ἐκ τοῦ, διὰ τὸ εἰρημένον αἰτίαν· οὗτοι δ', ὥσπερ καὶ ἄλλης τινὸς μείζονος πράξεως πρόκειται, καὶ διὰ τοῦ ὁμοίους γίγνονται καὶ γνώριμοι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τοῖς μοναρχοις ἐπιχειροῦσιν, ἐκτήσασθαι βουλόμενοι μοναρχίαν, ἀλλὰ δόξαν. οὐ μέντοι ἀλλ' ἐλάχιστοί γε τὸν ἀριθμόν εἰσιν οἱ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ὁρμῶντες· ὑπάρχειν γὰρ δεῖ τὸ τοῦ σωθῆναι μηδὲν φροντίζειν, ἂν μὴ μέλλῃ καταλήψεσθαι τὴν πρᾶξιν. οἷς ἀκολουθεῖν μὲν δεῖ τὴν Δίωνος ὑπόληψιν· ῥᾴδιον δ'

Lamb. ἐπ εὐκ ἐκρίμασεν, καὶ.

Lamb. ἀμεμνονιῶν

γρ. πίνοντα.

αὐτὴν ἐγγενέσθαι πολλοῖς. ὀλίγος γὰρ μετ' ὀλίγων ἐπράτθυσιν ὅτε Διονύσιον,

ὥστε ἐχθὲς φάσκων, ὡς ὅπου αὐ δεινὸν τὸ σφαλῆναι, ἱκανὸν αὐτὸ τοῦτον μεταχεῖν τῆς παρούσης, εἰ μηδὲν ἐπιδέοιτο τῆς γῆς ἅπασ' συμβαίνει πολυπόνως, τοῦτον καλῶς ἐχθὲς αὐτὸ τὸν θάνατον. φθείρεται δὲ τυραννὶς, ἓν μὲν τρόπον, ὥσπερ καὶ τἄλλα ἅπαντα πολιτεῖαι, ἐξωθεν, ἐὰν ἐναντία ᾖ ἡ πολιτεία χρείττων. ὃ μὲν γὰρ βούλεσθαι, δῆλον ὡς ἐναντίον ἐστὶ διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς προαιρέσεως. ἃ δὲ βούλονται, διαλύουσι, πάντες ποιοῦσι πάντες. ἐναντία δὴ αἱ πολιτεῖαι, δῆμος μὲν τυραννίδι, καθ' Ησίοδον, ὡς κεραμεῖ κεραμεύς. ἡ γὰρ ἐσχάτη δημοκρατία τυραννίς ἐστι· βασιλεία δ' ἡ ἀνεύθυνος, διὰ τὴν ἐναντιότητα τῆς πολιτείας. διὸ Λακεδαιμόνιοι πλείστας κατέλυσαν τυραννίδας· καὶ Συρακούσιοι τὸ τρίτον, ὅτε ἐπολιτεύοντο καλῶς. ἔστι δ', ἐξ αὐτῆς, ὅταν οἱ μετέχοντες στασιάζωσιν· ὥσπερ ἡ τοῦ περὶ Γέλωνα, καὶ νῦν ἡ τοῦ περὶ Διονύσιον. ἡ μὲν Γέλωνος, Θρασυβούλου τοῦ Ἱέρωνος ἀδελφοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ Γέλωνος δημαγωγοῦντος, καὶ πρὸς ἡδονὰς ὁρμῶντος, ἵν' αὐτὸς ἄρχῃ. τοῦ δ' οἰκείων συνωμοσάντων, ἵνα μὴ τυραννὶς ὅλως καταλυθῇ, ἀλλὰ Θρασύβουλος· οἱ δ' συστάντες αὐτῷ, ὡς κρείττω ἔχοντες, ἐξέβαλον ἀπράκτους αὐτούς. Διονύσιον δ' Δίων στρατεύσας, καθίστης ὤν, καὶ προσλαβὼν τὸν δῆμον, ἐκβέβληκεν ἐκβαλών, διέφθαρται δ'. δύο δ' ἐστὶν αἰτίαι δι' ἃς μάλιστ' ἐπιτίθενται τοῖς τυραννίσι, μῖσος καὶ καταφρόνησις, ἀνάγκη μὲν δὴ τούτων ὑπάρχειν τοῖς τυράννοις, τὸ μῖσος· ἐν ᾧ δὲ καταφρονηθῶσι πολλοὶ γίνονται τῆς καταλύσεως. σημεῖον δὲ τῆς μὲν τὸ κτησαμένων τοὺς πλέους, καὶ διαφυλάξαι τὰς ἀρχάς. οἱ δ', καταλυθέντες, διὰ τοῦτο, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλύασι πάντες. ἀπολαυστικῶς γὰρ ζῶντες, διὰ καταφρόνησιν τε γίγνονται, καὶ πολλοὶ καιρὸν παραδιδόασι τοῖς ἐπιτιθεμένοις. μᾶλλον δὲ τῆς μὲν τὸ ὀργὴν δὴ πλείστην ἔχον γὰρ ἅμα τὸ αὐτὸν αἴτιον καὶ πράξεως. πολλάκις δὲ καὶ προαιρούμενοι τὸν μῖσος· σωφρονέστεροι γὰρ ἐπιτίθενται διὰ τὸ μὴ ῥᾴθυμον λογισμῷ τὸ πάθος. * (μάλιστα δὲ συμβαίνει τοῖς θυμοῖς ἀκόλαστον δὴ καὶ τὸ ὕβρει· δι' ὃ καὶ πάλαι, ὅτε τὴν Πεισιστρατιδῶν κατέλυθη τυραννὶς, καὶ πολλαὶ τὴν ἄλλων.) δυνατὸ μᾶλλον τὸ μῖσος. ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ, μετὰ λύπης πᾶσιν.

Inclusa, παρενθέσει sunt interiecta : quod non animaduertit Lamb.

A cùm hoc animo se esse diceret, vt quoquò progredi posset, eatenus actionem susceptam perducere satis haberet : verbi gratia, si statim vt terram illam leuiter attigisset, sibi aliquo casu moriendum esset ; hanc mortem, vt honestam & præclaram, se æquo animo laturum. Interit autem tyrannis vno quidem modo, vt & vna quæque aliarum reip. formarum, extrinsecus & à causis externis, si sit aliqua aduersaria reipubl. administrandæ forma potentior. voluntatem enim præstò futuram perspicuum est, propterea quia consilia inter se contraria sunt.

B Quæ autem volunt, cùm etiam possunt, ea agunt omnes. Contrariæ autem sunt reipublicæ administrandæ formæ, democratia & tyrannis, Vt figulus figulo, quemadmodum inquit Hesiodus. nam democratia extrema tyrannis est. Quocirca plurimas tyrannidas Lacedæmonij dissiparunt : & Syracusani, quo tempore suam remp. administrabant. Altero verò modo euertitur tyrannis, ex seipsa, cùm ij qui eius sunt participes, inter se discordant ac dissident : quemadmodum Gelonis tyrannis, & nunc Dionysij. nam Gelonis quidem

C tyrannis eo euersa est, quòd Thrasybulus Hieronis frater, Gelonis filium populatium populi ductorum more blanditiis deliniebat, & ad voluptates incitabat, vt ipse imperaret : cùm autem necessarii conspirassent & coiuissent, vt ne tyrannis funditus euerteretur, sed solus Thrasybulus : nonnulli ex iis altera ex parte coitione facta tanquam occasionem nacti, eos omnes exegerunt. Dionysium autem Dion, cùm esset ei affinitate coniunctus, comparato exercitu, & populo sibi adiuncto, illum quidem eiecit, sed paulo pòst interfectus

D est. Cùm sint autem causæ duæ propter quas maximè ad tyrannidas tollendas aggrediuntur, odium & contemptus : horum quidem altero digni sunt tyranni, nempe odio : verumtamen ex eo quòd contemnuntur, multæ nascuntur tyrannidum euersiones. cuius rei hoc argumentum est : Nam plerique ex iis qui imperia pepererunt, etiam retinere ac tueri potuerunt : qui verò à maioribus acceperunt, statim ferè omnes amiserunt. Nam dum libidinosè ac voluptariè viuunt, & contempti fiunt, & multas

E iis qui adoriri volunt, occasiones adoriendis præbent. Odij autem particulam etiam iram ponere oportet. Nam quodammodo earumdem actionum causa efficiens esse solet. Quin sæpenumero etiam ad agendum maiorem vim habet, quàm odium : contentiùs enim adoriuntur, quòd perturbatio rationem in consilium non adhibeat. Maximè autem euenit vt homines ob contumeliam iræ pareant atque obsequantur : (propter quam causam cùm Pisistratidarum tyrannis dissipata fuerit, tum multæ aliæ :) sed magis propter odium. Nam ira quidem cum dolore coniuncta est.

Itaque non eſt facile ratiocinari ita dominante: inimicitiæ verò doloris ſunt expertes. Atque, vt in ſumma dicamus, quot cauſas eſſe diximus & oligarchiæ meræ, atque vltimæ, & democratiæ extremæ euertendæ, tot etiam tyrannidis ſtatuendæ ſunt. Etenim hæ reipubl. adminiſtrandæ formæ, ſunt quædam disjunctæ & diuiduæ tyrannides. Regnum autem minimè extrinſecus quidem interit, quocirca & diuturnum eſt, intrinſecus verò & ex ſeipſo multæ ei interitiones, multáque quaſi fata imminent. At duobus ſanè modis interit: vno modo, ſi diſcordarint inter ſe, qui ſunt regni participes & amici regum: altero, vbi reges conantur aliquanto magis, quàm par ſit, tyrannicè rempub. adminiſtrare: & vbi poſtulant penes ſe plurium rerum, quàm fas ſit, eſſe poteſtatem, & contra legem. Non exiſtunt porrò ampliùs his temporibus regna: ſed ſi fortè, potentiæ ſingulares, hoc eſt, monarchiæ & tyrannides potiùs oriuntur, quia regnum eſt imperium voluntarium, & ſummam rerum plus nimio magnarum auctoritatem, ac poteſtatem obtinens: multi autem ſunt ſimiles, nullúſque exoritur ita cæteris antecellens, vt imperij magnitudini & dignitati ſit par & æqualis. Itaque propter hanc cauſam homines ſponte quidem ſua regnum non ſufferunt. Quòd ſi quis dolo aut vi imperium adipiſcatur, hoc iam videtur tyrannis eſſe. Regnorum autem eorum, quæ ex genere ad poſteros perueniunt, interitionis hanc etiam cauſam, præter eas quas expoſuimus, ſtatuere oportet, quòd multi exoriantur contempti, & qui cùm opibus & copiis tyrannicis non ſint inſtructi, ſed honore regali decorati, ciueis ſuos contumeliosè vexent. Tum enim facilis eſt regni euerſio. Nam ſi nolint, continuò non erit rex; tyrannus, etiamſi nolint. Intereunt igitur monarchiæ propter has & taleis alias cauſas.

A ὥστε οὐ ῥᾴδιον λογίζεσθαι· ἢ γὰρ ἔνδρα, ἀλλ' λύπης. ὡς δ' ἐπὶ κεφαλαίοις εἰπεῖν, ὅσας αἰτίας εἰρήκαμεν τῆς τε ὀλιγαρχίας τῆς ἀκράτου καὶ τελευταίας, καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς ἐσχάτης, τοσαύτας καὶ τῆς τυραννίδες θετέον· καὶ γὰρ αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι μεμιγμέναι τυραννίδες. βασιλεία δὲ σπανιώτατον μὲν ἔξωθεν πίπτει φθείρεται· διὸ καὶ πολυχρόνιός ἐστιν· ἐξ αὐτῆς δ' αὐτῆς καὶ πλείους φθοραὶ συμβαίνουσι. φθείρεται δὲ τρόπους· ἕνα μέν, ὅταν διαστάντων τῶν μετεχόντων τῆς βασιλείας· ἄλλον δὲ τρόπον, τυραννικώτερον πειρωμένων χρῆσθαι· ὅταν εἰς κύριοι πλόνων ἀξιῶσι καὶ παρὰ τὸν νόμον. οὐ γίγνονται δ' ἔτι βασιλεῖαι νῦν, ἀλλ' ἂν τι γίγνωνται, μοναρχίαι καὶ τυραννίδες μᾶλλον· ἐξ ὧν τὸ μὲν βασιλείας ἑκούσιον μὲν ἀρχὴν ἔχει, μείζονων δὲ κυρίας· πολλαχοῦ δ' εἰσὶ τοὺς ὁμοίους, καὶ μηδένα ἐξαφέστηκε τοσοῦτον, ὥστε ἀνισάζειν τοῦ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς ὥστε ἐξ ἀνάγκης τοῦτο· ἐκόντες οὐκ ἐθέλουσιν· διὸ δὲ δι' ἀνάγκης ἀξιοῦσι καὶ βίας, ἤδη δοκεῖ τοῦτο εἶναι τυραννίς. ἐν δὲ πᾶσι καὶ ὅλοις βασιλείαις διὰ τῆς φθορᾶς αἰτίαι παρὰ ταῖς εἰρημέναις, καὶ τὸ μὲν πολλοὺς ἀνεξαφέστηκέναι, καὶ τὸ δυνάμει μὲν κεκτημένους τυραννικὴν, ἀλλὰ βασιλικῶν ἀμελεῖν, ῥᾳδία γὰρ ἐγίνετο λῦσις καὶ κάλλιστος. μὴ βουλομένων γὰρ οὐδὲν ἔσται βασιλεύς, ἀλλ' ὁ τύραννος καὶ μὴ βουλομένων. φθείρονται μὲν οὖν αἱ μοναρχίαι ἐξ οὗτος καὶ τοιαύτας ἑτέρας αἰτίας.

CAPVT XI.

Quibus rationibus ſeruari monarchia ſoleat.

SEruantur autem ſcilicet, vt ſimpliciter quidem & vniuersè dicam, contrariis: vt ſigillatim verò, regna quidem ſi ad mediocritatem & moderationem adducantur. Quanto enim pauciorum rerum penes principes ſit poteſtas, tanto diutiùs omnis principatus maneat neceſſe eſt. nam cùm ipſi minùs fiant dominorum in morem imperioſi, tum moribus efficiuntur magis ad æquitatem æqualitatémque propenſi, tum ciuibus minùs ſunt inuidioſi. Propter hanc cauſam enim & regnum Moloſſorum diu incolume permanſit: & regnum Lacedæmoniorum: propterea quòd imperium & ab initio in duas parteis diuiſum fuerit:

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Ἐξ ὧν σώζονται αἱ μοναρχίαι.

ΣΩΖΟΝΤΑΙ δ' ἄλλον, ὡς ἁπλῶς μὲν εἰπεῖν, ἐκ τῶν ἐναντίων· ὡς δὲ καθ' ἕκαστον, τῶν ἓξ μὲν βασιλείας ἄγειν ὅτι δ' μέσον τὸ ἐπιεικέστερον. ὅσῳ γὰρ αὐ ἐλαττόνων ὦσι κύριοι, πλείω χρόνον αἰεὶ κρατοῦσι μὲν πάσης ἡ ἀρχή· αὐτοί τε γὰρ ἧττον γίνονται διαφθορεῖς, καὶ τοῖς ἤθεσιν ἧττον μᾶλλον, καὶ ἧττον τῶν ἀρχομένων φθονοῦνται ἧττον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Μολοσσοῖς πολὺν χρόνον βασιλεία διέμεινε· καὶ ἐν Λακεδαιμονίοις, διὰ δὲ ἀρχῆς τε εἰς δύο μέρη διαιρεθῆναι τὴν ἀρχήν·

καὶ πάλιν Θεοπόμπου μετειλήφοτος τῶν A & iterum poſtea Theopompus cùm multis
τε ἄλλοις, καὶ τῷ τὴν τῶν ἐφόρων ἀρχὴν ὑπε- aliis in rebus moderationem adhibuerit, tum
καθελεῖν τοῦτο. τῆς γὰρ δυνάμεως ἀφε- in eare, quòd Ephororum imperium illi oppo-
λὼν, ηὔξησε τὴν χώραν τῷ βασιλείᾳ. ὥστε ſuerit: imminuta enim regni poteſtate tempus
ἔφη τινὰ ἐποίησεν οὐκ ἐλάττονα, auxit. Itaque id quodammodo non minus
ἀλλὰ μείζονα αὐτῷ. ὅθεν καὶ τὴν ſed maius fecit. Quod eum & vxori ſuæ
γυναῖκα ἀποκείνασθαί φασιν αὐτὸν, ει- reſpondiſſe ferunt, cùm ab eo quæſiuiſſet,
πόσης μ, εἰ μηδὲν αἰσχύνεται τὴν βασιλείαν obiurgans, ecquid eum puderet regnum mi-
ἐλάττω τοῖς παισὶ παραδιδοὺς τῶν ἑαυτοῦ, ἢ nus filiis tradere, quàm à patre accepiſſet?
τοῦτο πρέπειν ἔφη, Οὐ δῆτα φάναι· παρα- Non pudet verò, inquit. trado enim diuturnius. Tyrannides autem duobus modis maxi-
διδωμι γὰρ πολυχρονιωτέραν. αἱ δὲ τυ- B mè inter ſe contrariis ſeruantur; quorum al-
ραννίδες σώζονται χρόνον δύο τρόποις τοῖς ter eſt is qui traditus eſt, & quo plerique ty-
ἐναντιωτάτοις. ὧν ἕτερός ἐστιν ὁ παρα- ranni imperium adminiſtrant. Atque ex his
δεδομένος, καθ' ὃν διοικοῦσιν οἱ πλεῖ- multa inſtituiſſe Periandrum Corinthium fe-
στοι τῶν τυράννων τὴν ἀρχήν. τούτων δὲ runt: multa etiam talia à Perſarum imperio
τὰ πολλὰ φασι καθεῖναι Γελέωνος τὸν ſumere licet. Sunt autem & ea quæ ſuprà à
Κορίνθιον. πολλὰ δὲ καὶ τοιαῦτα τῶν nobis expoſita ſunt, ad tyrannidis, quoad eius
Περσῶν ἀρχῆς ἐστι τοιαῦτα λαβεῖν. ἔστι δὲ fieri poteſt, ſalutem appoſita & vtilia, præ-
τά τε πάλαι λεχθέντα τοῖς βουλομένοις, ὡς ſtantium virorum excellentiam imminuere,
οἵ τε, τῆς τυραννίδος, τὸ τοὺς ὑπερέχον- quaſique decurtare, & feroceis magnique
τας καλύειν, καὶ τοὺς φρονήματα ἀναιρεῖ- ſpiritus homines de medio tollere, & neque
καὶ μήτε συσσίτια ἐᾶν, μήτε ἑταιρείας, conuiuia publica ferre, neque ſodalitates,
μήτε παιδείας, μήτε ἄλλο μηδὲν τοιοῦ- neque diſciplinas, neque quicquam tale: ſed
τον· ἀλλὰ [πάντα] φυλάττειν ὅπως εἰώθασι illa omnia, vnde duo proficiſci ſolent, ſpi-
γίνεσθαι δύο, φρονήματά τε καὶ πίστις· C ritus feroces & fides, cauere: & neque cœ-
μήτε σχολὰς, μήτε ἄλλους συλλόγους ὑπο- tus eruditos, neque alios conuentus & con-
τρέπειν γίνεσθαι σχολαστικοὺς, καὶ πάντα ſeſſus otioſos eſſe ſinere: omnia denique fa-
ποιεῖν ἐξ ὧν ὅτι μάλιστα ἀγνῶτες ἀλλή- cere quibus quàm maximè inter ſe ignoti
λοις ἔσονται πάντες· ἡ γὰρ γνῶσις πίστιν omnes erunt: cognitio enim facit vt maior
ποιεῖ μᾶλλον πρὸς ἀλλήλους. καὶ τὸ τοῖς ſit fides mutua: & dare operam vt ciues,
ὑπηρετοῦσιν ἀεὶ φανερούς εἶ), καὶ διατρί- qui non abſunt peregrè, ſemper ſint in prom-
βειν πρὸ θύρας· οὕτω γὰρ ἂν ἥκιστα ptu & in oculis, & verſentur in foribus: ſic
λανθάνοιεν τὰ πρακτέα ποιοῦντες· καὶ φρονεῖν enim & minimè obſcurum fuerit, quid agant
οὐκ ἐῶσι μικρόν, ἀεὶ δουλεύοντες. καὶ quidque moliantur: & paruos humileſque
ὅσα τοιαῦτα Περσικὰ καὶ βάρβαρα, τυ- ſpiritus ſumere aſſueuerint, ſemper ſeruien-
ραννικά ἐστι· πάντα γὰρ ταὐτὸν δύναται. tes: & cætera quæcunque ſunt huiuſmodi,
καὶ τὸ μὴ λανθάνειν πειρᾶσθαι, ὅσα τις λέ- D Perſica & barbara, ſunt tyrannica. Omnia
γοι τις ἢ πράττων τῶν ἀρχομένων, enim idem valent. Tum perficere ne ſint oc-
ἀλλ' εἶ) κατασκόπους· οἷς, περὶ Συρακού- culta neque obſcura quæcunque quis fortè
σας * αἱ παρασιτίδες καλούμεναι. Ϛ τοὺς vel dicat vel agat ex iis qui ſub imperio ſunt:
ὠτακουστὰς ἐκπέμπειν Ἱέρων, ὅπου τις εἴη ſed præſtò ſint ſpeculatores, quales erant
συνουσία καὶ σύλλογος. παρρησιάζονται τε Syracuſis, qui potagogidæ appellabantur, ſic
γὰρ ἧττον, φοβούμενοι τοὺς τοιούτους· κἂν dicti, quòd omnia, quæ Syracuſis agebantur, atque adeò cogitabantur, acerrimè in-
παρρησιάζωνται, λανθάνουσιν ἧττον. καὶ τὸ quirebant, & tyranno referebant ac renun-
διαβάλλειν ἀλλήλοις καὶ συγχεῦν, Ϛ φί- ciabant. Solebat etiam Hiero ſubauſcul-
λους φίλοις, καὶ τὸν δῆμον τοῖς γνωρίμοις, tatores quoſdam, qui à reipſa Otacuſtæ dice-
καὶ τοὺς πλουσίους ἑαυτοῖς, καὶ τὸ πένητας ποιεῖν bantur, quòd omnibus rebus & agendis & di-
τοὺς ἀρχομένους, τυραννικὸν, ὅπως * μὴ cendis aureis admouerent, emittere, vbicun-
Budæus, οἱ παρασιτίδες καλούμενοι. vide Victor. E que aliquis hominum cœtus eſſet, aut ciuium conuentus aut congreſſus. Nam tum & minùs audent liberè loqui, quòd taleis homines pertimeſcant, &, ſi liberè loquantur, minùs occulti ſunt. Vtile etiam eſt tyranno inter ciueis ſerere diſcordias, eóſque inter ſe committere, atque offenſos reddere, & amicos amicis, & populum nobilibus, & diuites inter ſe: tum ciues pauperare, tyrannicum eſt, vt neque præſidium ab ipſo alatur, ſed à ciuibus: & in negotio atque opere quotidiano occupati, nihil habeant otij reliquum ad inſidiandum.

Vict. ἵνα φυλ. γν. ποιεῖ τὸ ἀ. mendoſè.

Huius rei exemplum præbent pyramides, quæ
ſunt in Ægypto, & Cypſelidarum coloſſi, do-
náque dis conſecrata, & ædes Iouis Olym-
pij à Piſiſtratidis ædificata, & opera Samia à
Polycrate facta. Hæc enim omnia ad vnum
& idem valent, nempe ad ciuium occupa-
tionem & paupertatem. Eiuſdem generis eſt
& tributorum collatio, vectigaliúmque pen-
ſitatio: quemadmodum fiebat Syracuſis. Nam
tyrannidem obtinente Dionyſio, eueniebat vt
omnis res cuiuſque familiaris tributo confe-
rendo, quinquennio eſſet exhauſta. Eſt etiam
bellorum geſtor tyrannus, vt ſint occupati,
& continenter duce egeant. Præterea re-
gnum quidem ſtudio & opera amicorum ſer-
uatur: tyranni autem proprium eſt maximè
amicis non credere, quaſi omnes quidem
tyrannidem euertere velint, hi autem ma-
ximè poſſint. Et quæ in extrema democra-
tia fiunt, tyrannica ſunt omnia: mulierum
potentatus in domibus, vt virorum conſi-
lia factáque enuntient: & ſeruorum remiſ-
ſius vitæ genus propter eandem cauſam.
Nam neque ſerui & mulieres tyrannis inſi-
diantur, aut quippiam mali incogitant: &
cùm proſpero fortunæ flatu fruantur, benè
cupiant tyrannidibus & democratiis neceſſe
eſt. Nam etiam populus in democratia, mo-
narchi ſimilitudinem quandam gerit. Ita-
que etiam aſſentator apud vtrumque ſum-
mo in pretio atque honore eſt: apud popu-
lum quidem leuis populi ductor, blandúſ-
que concionator: (nam populi ductor,
quem demagogum Græci vocant, populi aſ-
ſentator eſt:) apud tyrannos verò ij qui hu-
militer & demiſsè cum eis congrediuntur &
loquuntur: quod eſt aſſentationis munus.
Nam etiam propter hanc cauſam tyrannis
improborum amicitia iucunda eſt: gaudent
enim aſſentatione tyranni. hoc autem ne-
mo fecerit, qui ingenuos ſpiritus gerat. ſed
qui ſunt viri boni, aut amant, aut non aſ-
ſentantur. Tum improbi ad res improbas
ſunt vtiles. Clauus enim clauo pellitur, vt
in prouerbio eſt. Præterea nemine viro gra-
ui & libero delectari, tyrannicum. Se enim
ſolum talem eſſe poſtulat tyrannus. Qui au-
tem grauitate & magnificentia cum tyranno
certat, & liberè ſe gerit, adimit excellen-
tiam & imperium illud herile, ac domini pro-
prium, quod habet tyrannis. Taleis igitur
homines oderunt, tanquam imperij ſui euer-
ſores. Præterea peregrinos ad conuiuium
& quotidianam vitæ conſuetudinem adhi-
bere potiùs, quàm ciueis, tyrannicum eſt:
tanquam hi quidem ſint hoſtes, illi verò
certare de principatu nihil putent ad ſe per-
tinere. Hæc & talia tyrannica ſunt quidem
illa, & imperio ſalutaria: ſed nullum eis
improbitatis genus abeſt. Sunt autem ferè
hæc omnia tribus generibus comprehenſa.
Tria enim tyrannis ſibi proponit ac deſtinat:

A ταῦτ' ἀνάθημα δὶ ὕβριν αἵ τε πυραμίδες αἱ
ταῖς Αἰγυπτίων, καὶ τὰ ἀναθήματα τῶν
Κυψελιδῶν, καὶ τὸν Ὀλυμπίου ὁ οἰκοδό-
μησις ὑπὸ τῶν Πισιστρατιδῶν, καὶ τὰ
ταῖς Σάμου ἔργα Πολυκρατεῖα. πάντα
γὰρ ταῦτα δυνάται ταὐτόν, ἀσχολίαν, καὶ
πενίαν τῶν ἀρχομένων, καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν
τελῶν· οἷον, ἐν Συρακούσαις· ἐν πέντε γὰρ
ἔτεσιν, ὅτε Διονυσίου τὴν οὐσίαν ἅπασαν
εἰσενηνοχέναι συνέβαινεν. ἔστι δ' ὁ πολε-
B μοποιὸς ὁ τύραννος, ὅπως ἀσχολοί τε ὦσι,
καὶ ἡγεμόνος ἐν χρείᾳ ἀφαιτελῶσιν ὄντες.
καὶ ἡ μὲν βασιλεία σώζεται ἀφ' ἑαυτῆς τῶν φί-
λων· τυραννικὸν δὲ μάλιστ' ἀπιστεῖν ταῖς
φίλοις, ὡς βουλομένων μὲν πάντων, δυ-
ναμένων δὲ μάλιστα τούτων [αὐτὸν καθε-
λεῖν.] καὶ τὰ ταῖς τῶν δημοκρατίαν ἢ μο-
νάρχου τὴν τελευταίαν, τυραννικὰ πάν-
τα· γυναικὸς κατὰ [τὸν] ἄνδρα ἐν ταῖς οἰκίαις,
ἵν' ἐξαγγέλωσι καὶ τῶν ἀνδρῶν· καὶ δούλων
C ἄνεσις, ἀφ' ἑαυτῶν αἰτίας· οὔτε γὰρ
ἐπιβουλεύοιεν οἱ δοῦλοι καὶ αἱ γυναῖκες
τοῖς τυράννοις. διὸ μεθ' ἡδονῆς τε διαλεκτέον
ἐστὶν αὐτοῖς ἐν τε ταῖς τυραννίσι, καὶ ταῖς δημο-
κρατίαις. καὶ γὰρ ὁ δῆμος ἐθέλει βούλεται μό-
ναρχος εἶναι. διὸ καὶ ὁ κόλαξ παρ' ἀμφοτέροις Lib. 4. c. 4.
ἔντιμος· πάντα μὲν τοῖς δήμοις, ὁ δημα-
γωγός· ἔστι γὰρ ὁ δημαγωγὸς, τοῦ δήμου κό-
λαξ· πάντα δὲ τοῖς τυράννοις, οἱ ταπεινῶς
ὁμιλοῦντες· ὅπερ ἐστὶν ἔργον κολακείας. καὶ
D διὰ τοῦτο πονηρόφιλον ἐστὶ τυραννίς· κο-
λακευόμενοι γὰρ χαίρουσι. τοῦτο δ' οὐδεὶς
ἂν εἷς ποιήσαι φρόνημα ἔχων ἐλεύθερον·
ἀλλὰ φιλοῦσιν οἱ ἐπιεικεῖς, ἢ οὐ κολακεύ-
ουσι. καὶ χρήσιμοι οἱ πονηροὶ εἰς τὰ πονηρά·
πλὴν γὰρ ὁ πλὴν, ὥσπερ ἡ παροιμία. καὶ τὸ
μηδενὶ χαίρειν σεμνὸν, μόνῳ δ' ἐλευθέρῳ,
τυραννικὸν· αὐτὸν γὰρ εἶναι μόνον ἀξιοῖ ποιοῦ-
των ὁ τύραννος· ὁ δ' ἀπερισκεπτοκόμπος καὶ
ἐλευθεριάζων, ἀφαιρεῖται τὸν ὑπερο-
E χὴν ἃ δ' ἀεικοπικὸν ἡ τυραννίδος. μισοῦ-
σιν οὖν ὡς περ καθαιροῦντες τὴν ἀρχήν.
καὶ τὸ χρῆσθαι συνεπίοις καὶ σιτουμε-
νοπώλαις ξενικοῖς μᾶλλον ἢ πολιτικοῖς, τυ-
ραννικόν· ὡς τοὺς μὲν, πολεμίους, τοὺς δ',
οὐκ ἀντιποιουμένους. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦ-
τα, τυραννικὰ μὲν ἐστὶ σωτήρια τῆς ἀρχῆς·
οὐθὲν δ' ἐλλείπει μοχθηρίας. ἔστι δ', ὡς
εἰπεῖν, πάντα ταῦτα τρισὶ διῃρημένα τρόποις
συνείδεσι. στοχάζεται γὰρ τρία τυραννὶς πρὸς·

ἑνὸς μὲν, τῷ μικρὰ φρονῆν τοὺς ἀρχομένους· σπάνιον γὰρ ὦ μικρόψυχος πιστευθῆναι δόλιός. δεύτερον δὲ, τῷ ἀπιστεῖν ἀλλήλοις· οὐ καταλύεται γὰρ πρότερον τυραννὶς, πρὶν ἢ πιστεύσουσί τινες αὐτῆς· διὸ καὶ τοῖς ἐπιεικέσι πολεμοῦσιν, ὡς βλαβεροῖς πρὸς τὴν ἀρχήν· οὐ μόνον ἵνα ὁ μὴ ἀξιοῦν ἄρχεσθαι δικαίως, ἀλλ' ἀ καὶ ἵνα ὁ πιστοὶ καὶ ἑαυτοῖς ὦσι καὶ τοῖς ἄλλοις τοιοῦτοι, καὶ μὴ καταγελάσι μήτε ἑαυτῶν, μήτε τῶν ἄλλων. τρίτον δ' ἀδυναμία τῶν πραγμάτων. οὐθεὶς γὰρ ἐπιχειρεῖ τοῖς ἀδυνάτοις· ὥστε οὐδὲ τυραννίδα καταλύει, μὴ δυνάμενος ἐπαρχούσης. ἐξ οὖν μὲν οὖν ἐστὶ τὰς τῶν τυράννων ἀπάγειν τὰ βουλήματα τὴν τυραννίδα, οὗτοι τρεῖς τυγχάνουσιν ὄντες. πάντα γὰρ ἀπάγει ὡς τὰ τυραννικὰ πρὸς ταύτας τὰς ὑποθέσεις· τὰ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλλήλοις· τὰ δ', ὅπως μὴ δύνωνται. τὰ δ', ὅπως μικροὺς φρονῶσιν. ὁ μὲν οὖν εἷς τρόπος δι' οὗ γὰρ σωτηρία τοῖς τυραννίοις, τοιοῦτός ἐστιν· ὁ δ' ἕτερος, φανερὸν ἐξ ἐναντίας ἔχει τοῖς εἰρημένοις τὴν ὑπεμβίβασιν. ἔστι γὰρ λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς τῆς βασιλείας. ὥσπερ γὰρ τῆς βασιλείας εἷς τρόπος τῆς φθορᾶς ὁ ποιῆσαι τὴν ἀρχὴν τυραννικωτέραν, οὕτω τῆς τυραννίδος σωτηρία, ποιῆσαι αὐτὴν βασιλικωτέραν, ἓν φυλάττοντα μόνον, τὴν δυνάμιν· ὅπως ἀρχὴ μὲν μόνον βουλομένων, ἀλλὰ καὶ μὴ βουλομένων. περιέσεσθαι γὰρ ἂν τοῦτο, περιὼν καὶ ὁ τυραννῶν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, δεῖ μένειν. τὰ δ' ἄλλα, τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ δοκεῖν, ὑποκειμένου * ὁ βασιλικὸν καλῶς. πρῶτον μὲν, δοκεῖν φρονήσεως τὴν κοινὴν μήτε δαπανᾶσθαι δωρεὰς τοιαύτας, ἐφ' αἷς τὰ πλῆθη χαλεπαίνουσιν, ὅταν ἀπ' αὐτῶν μὴ λαμβάνωσιν ἐργαζόμενοι καὶ πονοῦντων * γλίσχρως, διδῶσι δ' ἑταίραις καὶ ξένοις καὶ τεχνίταις ἀφθόνως· λόγον τε ἀποδιδόντα τῶν λαμβανομένων καὶ δαπανωμένων. ὥσπερ ἤδη πεποίηκέ τινες τὴν τυραννίδα· οὐ γὰρ ἂν δόξειεν, οἰκονόμος, ἀλλ' ὁ τύραννος εἶναι δόξει. οὐδὲ γὰρ φοβεῖσθαι μή ποτε ἀπορήσῃ χρημάτων, κύριος ὢν τῆς πόλεως· ἀλλὰ τοῖς γ' ἐκπίπτουσι τυράννοις ἀπὸ τῆς οἰκίας, καὶ συμφέρει τοῦτο μᾶλλον, ἢ καταλιπεῖν ἀθρόους τοὺς ἥττον γὰρ αὐτοὶ φυλακῆς δεήσονται * ὑπὸ τῶν πολιτῶν. τοῖς πράγμασιν.

A vnum quidem, vt ciues, qui sub imperio sunt, humileis & abiectos spiritus gerant. Nam qui angusto & paruo animo est, nulli insidias struxerit, malúmve incogitarit. Alterum est, vt alter alteri non credat, sítque inter eos incerta ac suspecta fides. Non enim priùs euertitur tyrannis, quàm aliqui inter se fidem habeant. Iccirco & cum viris bonis bellum gerunt, vt imperio pestiferis ac perniciosis: non solùm quòd herile imperium respuant, sed quia sint & inter se & erga alios fideles: & quia neque se ipsi neque a-
B lios indicaturi aut prodituri sint. Tertium est, vt non habeant potestatem rerum agendarum. Nemo enim aggreditur ad eas res agendas, quæ effici non possunt: ergo neque ad tyrannidem euertendam, si desit agendi facultas. Ad quos igitur fineis tyrannorum voluntates reuocentur, hi sunt tres numero. Omnia enim quæ sunt tyranni propria, ad hæc veluti signa proposita reuocare possit aliquis: partim vt ne ciues credant mutuò, partim vt ne quid possint, partim vt paruos animos humileisque
C spiritus gerant. Modus igitur vnus, quo salus constituitur tyrannidibus, talis est. Alter autem, cura & diligentia ferè iis quæ diximus, contrarius est: eúmque ex regnorum interitu sumere ac cognoscere licet. Quemadmódum enim regni interitionis modus vnus est, imperium plus iusto tyrannicum reddere: sic tyrannidis salus est, eam facere aliquanto magis regalem, vno dumtaxat seruato, nempe potentia, vt imperet non modò volentibus, verumetiam nolentibus atque inuitis. Nam hoc etiam
D proiiciens, proiicit & tyrannidis obtinendæ facultatem. At hoc quidem, tanquam propositum quemdam finem, manere oportet: alia verò partim facere, partim videri, regaleis virtutes bellè simulantem, ac præ se ferentem primùm quidem vt reipub curam habere videatur, neque sumptus faciens in eas donationes, propter quas multitudo irascitur & sæuit, cùm tyrannus à ciuibus sumat atque exigat, in opere ac labore assiduè versantibus, & tenuiter parcéque victitantibus; scortis autem & peregrinis, & artificibus effusè largiatur: &
E rationes acceptorum & expensorum referens: quod nonnulli iam tyranni fecerunt. sic enim quis administrans, dispensator reipubl. tanquam rei familiaris, & pater familias, non tyrannus esse videbitur. Non est porrò metuendum nequando pecuniæ eum deficiant, cùm penes eum ciuitatis sit potestas: immò verò tyrannis in alias terrarum oras domo excuntibus, etiam hoc vtilius sit quàm coaceruatas & congestas relinquere. Ita enim qui custodiæ tyrannicæ præpositi sunt, minùs inuadant in res tyranni-

* τὸ τὴν βασιλικὴν

Lamb. γλίσχρως ἐπὶ τοῖς, &c.

* ἧττον γὰρ αὐτοὶ φυλακῆς δεήσονται

Formidoloſiores enim atque horribiliores ſunt tyrannis iis qui peregrinantur, cuſtodes & præſidiarij milites, quàm ciues. hi enim vnà cum tyrannis peregrinantur: illi in horũ locum manent. Deinde tyrannũ videri oportet tributa & munerum publicorum fũctiones, tum rei familiaris tuendæ gratia exigere, tum ſi quãdo opus ſit, ad opportunitates belli eis vti. Inſumma deniq; ſeipſum præbere cuſtodem tanquã rerũ cõmunium & publicarũ, non tanquã propriarum & priuatarum: & ſpeciẽ gerere non aſperi & ſæui hominis, ſed grauis & magnifici viri: præterea talem videri, vt qui cum eo loquũtur & cõgrediuntur, eum non metuãt aut horreant, ſed vereantur & pudore proſequantur. Hoc autem conſequi non eſt ei facile, qui ſit contemnendus. Quocirca oportet, eum, etiamſi alias virtutes negligat, at certè in ſcientiæ ciuilis ſtudium diligenter incumbere: & opinionem de ſeipſo talem in animis ſuorum ingenerare atque inſerere. Præterea non ſolùm ipſum videri in quemquam ſuorum ciuium, neque adoleſcentulum neque puellam, contumeliam vllam edere, verum nec in alium quemquam ſuorum comitum: ſimiliterque vxores eorum proprias, erga alias mulieres affectas eſſe. (Nam propter vxorum contumelias multæ tyrannides interierunt.) in voluptatibus autem corporis conſectandis ac perfruendis contrarium facere atque id quod nunc quidam tyranni faciunt. non enim ſolùm ſtatim à mane, & continenter per multos dies hoc agunt, vt voluptatibus perfruantur: verùm etiam ſuarum libidinum ac voluptatum alios homines conſcios & teſteis eſſe volunt, vt ſint eis, tanquam beati ac fortunati, admirabiles: ſed maximè quidem in his rebus modum ſeruare: ſin minùs, at aliis ſua flagitia occultare, eorúmque teſtimonium & oculos fugere. Nam neque is qui ſiccus ac ſobrius eſt, impreſſionẽ facientibus patet, aut dignus eſt qui contemnatur: neque is qui vigilat atque excubat, ſed is qui dormit. Contrarium denique faciendum eſt, atque ea quæ ſuprà dicta ſunt, ferè omnia. Vrbem enim exædificare atque exornare debet tanquam ſit procurator, non tyrannus. Præterea quod ad deorum cultum attinet, huius rei ſemper egregiè ſtudioſus videri debet. Nam minùs timent ne quid ſibi incommodi præter leges à talibus viris importetur, ſi principem religioſum eſſe, & metu deorum contineri, & deos curare exiſtiment: & minùs ad inſidias tyranno comparandas ſe conferunt, tanquam deos habenti belli ſocietate coniunctos. Oportet tamen, ſine ſtultitia & ſtupore mentis talem videri. Præterea eos qui aliqua virtute præſtant, talibus honoribus afficere, vt non putent ſe vnquam à ciuibus, ſi ſuis legibus vtantur, maiores conſecuturos: & taleis quidem honoras ipſum tribuere: ſupplicia verò per alios magiſtratus & per iudices conſtituere.

A εἰσὶ γὰρ φοβερώτεροι τῶν τυράννων τοῖς ἀποδημοῦσιν, οἱ φυλάττοντες, τῶν πολιτῶν· οἱ μὲν γὰρ, σὺν αὐτοῖς ἀποδημοῦσιν· οἱ δ', ἀντὶ μένουσιν. ἔπειτα τοῖς εἰσφοραῖς καὶ ταῖς λῃτουργίαις δεῖ φαίνεσθαι τῆς τε οἰκονομίας ἕνεκα σὺν ἀνάγκῃ· καὶ ἂν ποτε δέηται, χρῆσθαι τοῖς πολεμικοῖς καιροῖς. ὅλως τε αὐτὸν παρασκευάζειν φύλακα καὶ ταμίαν ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνόν. ἔτι δὲ τοιοῦτον, B ὥστε μὴ φοβεῖσθαι τοὺς ἀντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδεῖσθαι. τύπου μὲν οὖν τινι τυγχάνειν οὐ ῥᾴδιον, ὅπως δικαίως φαίνηται. δεῖ δὲ καὶ μὴ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐπιμέλειαν ποιῆται, ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς, καὶ δόξαν ἐμποιεῖν τοιαύτην περὶ αὑτὸν τοιαύτην. ἔτι δὲ μὴ μόνον αὐτὸν φαίνεσθαι μηδένα τῶν ἀρχομένων ὑβρίζοντα, μήτε νέον, μήτε νέαν, ἀλλὰ μηδ' ἄλλον μηδένα τῶν περὶ αὐτόν. ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς C οἰκείαις ἔχειν γυναῖκας πρὸς ταῖς ἄλλας· (ὡς καὶ διὰ γυναῖκα ὕβρεις, πολλαὶ τυραννίδες ἀπολώλασι.) περὶ τε τὰς ἀφροδισίους καὶ σωματικὰς ἡδονὰς τοιοῦτον ποιεῖν, ἢ νῦν τινες τῶν τυράννων ποιοῦσιν. οὐ γὰρ μόνον διὰ νυκτὸς ἕωθεν τοῦτο δρῶσι, καὶ συνεχῶς πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις βούλονται τοῦτο πράττοντες, ἵν' ὡς εὐδαίμονας καὶ μακαρίους θαυμάσωσιν. ἀλλὰ μάλιστα μὲν μετριάζειν τοῖς τοιούτοις· εἰ δὲ μή, τό γε φαίνεσθαι τοῖς ἄλλοις σωφρονοῦντι. ὕπνῳ γὰρ εὐπίθεος, ὅτι οὐκ ἀφρονῶν ὁ νήφων, ἀλλ' ὁ μεθύων· οὐδ' ὁ ἄγρυπνος, ἀλλ' ὁ καθεύδων. τοιοῦτόν τε ποιητέον τὸ πάλαι λεχθέντων χρεὼν πρὸς τοὺς D τρόπους. καταστολάζειν γὰρ δεῖ τὴν πόλιν, ὡς ἐπιεικέστατον ὄντα, καὶ μὴ τύραννον. ἔτι δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀεὶ σπουδάζοντα δι' ἀφοβείας. ἥκιστα τε γὰρ φοβοῖτο ἂν παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τοιούτων, ἐὰν ὑφισταμένους νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα, καὶ φρονίζειν τοὺς θεούς· καὶ ἐπιβουλεύοιεν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεούς. δεῖ δὲ αὐτὸν ἀβελτηρίας φαίνεσθαι τοιοῦτον. τοῖς τε ἀγαθοῖς περὶ ἀγορομένους τιμᾶν ὕτως, ὥστε μὴ νομίζειν ἂν ποτε ἀμυνθῆναι μᾶλλον ὑπὸ τῶν πολιτῶν αὐτοὺς ὄντων· καὶ τοῖς μὲν τοιούτοις τιμὰς ἀπονέμειν αὐτόν· τοῖς δὲ κακόσις δι' ἑτέρων ἄρχοντων καὶ δικαστηρίων.

κοινὴ δὲ φυλακὴ πάσης μοναρχίας, Ⓐ μηδένα ποιεῖν ἕνα μέγαν· ἀλλ' εἴπερ, πλείους· τηρήσουσι γὰρ ἀλλήλους· ἐὰν δ' ἄρα ἕνα δέῃ ποιῆσαι μέγαν, μὴ τὸ γε ἦθος θρασύν· ἥκιστα γὰρ ἂν τοιοῦτον ἦθος τοῦ πάσας τὰς ὑπερβολὰς· καὶ τῆς δυνάμεως ἕνα δεχῇ μόνον, ἐκ τοιαύτης ἀρχῆς τοῦτο δρᾶν, ἢ μὴ πᾶσιν ἀθρόον ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν. ἔτι δέ, πάσης μὲν ὕβρεως εἴργεσθαι· παρὰ πάσας δὲ δυοῖν, τῆς τε εἰς τὰ σώματα κολάσεως, καὶ τῆς εἰς τὴν ἡλικίαν. μάλιστα δὲ ταύτην ποιητέον τὴν φύλαξιν τοῖς φιλοτίμοις. τὴν μὲν γὰρ εἰς τὰ χρήματα ὀλιγωρίαν. οἱ φιλοχρήματοι θεραπεύουσι βαρέως· τὴν δὲ εἰς ἀτιμίαν, οἵ τε φιλότιμοι καὶ οἱ ὑπερφυεῖς τῶν ἀνθρώπων. δεκτὴ δ' ἢ μὴ χρῆσθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις, ἢ ταῖς μὲν κολάσεις παρεικῶς φαίνεσθαι ποιουμένους, ἢ μὴ δι' ὀλιγωρίαν· ταῖς δὲ πρὸς τὴν ἡλικίαν ὁμιλίας, Ⓒ δι' ἐρωτικὰς αἰτίας, ἀλλὰ μὴ δι' ἐξουσίαν. ὅλως δὲ ταῖς δοκούσαις ἀτιμίαις ἀξιοῦσθαι μείζοσι ζημίαις τῶν ὑπερεχόντων ὑπὲρ τὴν τοῦ σώματος ἀφθορέαν, ὧν οἱ φοβερώτατοι, καὶ δίκαια πλείστης φυλακῆς, ὅσοι μὴ προαιροῦνται πρεπόντως ποιεῖσθαι τὸν ζῆν ἀφοβούμενοι. δεῖ μάλιστα φυλάττεσθαι δεῖ τοὺς ὑβρίζεσθαι νομίζοντας, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδεμόνοι τυγχάνουσιν· ἀφειδῶς γὰρ ἑαυτῶν ἔχουσιν Ⓓ οἱ ἀπὸ θυμοῦ ὑπερφυεῖς· κατὰ τὸν Ἡράκλειτον εἶπε, χαλεπὸν φάσκων τῷ θυμῷ μάχεσθαι· ψυχῆς γὰρ * ὠνεῖσθαι. ἐπεὶ δ' αἱ πόλεις ἐκ δύο συνεστήκασι μορίων, ἔκ τε τῶν ἀπόρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν εὐπόρων, μάλιστα μὲν ἀμφοτέρους ἐπισταλμάσθαι δεῖ σώζεσθαι δεῖ τὸν ἀρχικὸν, καὶ τοὺς ἑτέρους ἐπὶ τῶν ἑτέρων ἀδικεῖσθαι μηδέν· ὁπότεροι δ' ἂν ὦσι χρείττους, τούτοις ἰδίους μάλιστα ποιεῖσθαι τῆς ἀρχῆς· ὡς, ἂν ὑπάρξῃ τοῦτο τοῖς πράγμασιν, οὔτε δούλων ἐλευθέρωσιν ἀνάγκη ποιεῖσθαι τὸν τύραννον, οὔτε ὅπλων ἀφαίρεσιν· ἱκανὸν γὰρ θάτερον μέρος πρὸς τὴν δυνάμει προσπολεμῶν. ὥστε κρείττους εἶναι τῶν ἐπιτιθεμένων. προσέρχου δὲ ὁ λέγων καθ' ἕκαστον τῶν τοιούτων. ὁ γὰρ σκοπὸς φανερὸς, ὅτι δεῖ μὴ τυραννικὸν,

A Omnis porrò monarchiæ cuſtodia & cautio cõmunis eſt, vt nemi nem vnum magnũ faciat: ſed, ſi hoc demus, plureis: obſeruabunt enim & ſpeculabuntur inter ſe. Quòd ſi quem fortè magnum facere oporteat, at ne eum qui ſit ingenio & moribus audax & confidens. In omnibus enim actionibus talia ingenia ad impreſſionem faciendam maximè valent. Et ſi quis potentia ſpoliandus eſſe videatur, vt hoc ſenſim & paulatim faciat, non totam ei auctoritatem vno tempore adimat. Præterea cùm omni contumelia tyran-
B nus debeat ſibi temperare, tum præter omneis duabus, & ne quem plagis corpori infligendis ſupplicio afficiat & excruciet, & ne cui ætate florenti contumeliosè ſtuprum inferat. Maximè autem adhibenda hæc cautio eſt in iis qui honoris ſtudio ducuntur. Nam pecuniæ cupidi & auari, iniuriam ſibi per contemptum quemdam illatam in bonis & pecuniis, grauiter ac moleſtè ferunt: honoris ſtudioſi & viri boni, infamiam. Quare aut à talibus factis abſtinendum eſt, aut ſupplicia quidem videri oportet animo
C paterno conſtituere, non per contemptum: congreſſus verò adoleſcentium appetere propter cauſas amatorias, & venereas, non propter licentiam ac poteſtatem: ad ſummam, quæ ignominioſa eſſe videntur, maioribus honoribus redimere atque exſarcire. Eorum autem qui ipſam tyranni vitam & caput petunt, & corpori interitum parant, hi ſunt maximè horribiles, & plurimam accuratiſſimámque cuſtodiam deſiderant, qui tyranno à ſe necato non magnopere laborent, vt vitam ſibi retinere & ſupereſſe liceat. Quocirca ij maximè cauen-
D di ſunt, qui vel ſeipſos, vel eos quos fortè tueri debent, contumeliosè lædi putant. ſibi enim minimè parcunt, qui ab ira impulſi in alterum irruunt, vt ait Heraclitus: qui cùm rationem afferret eius quod dixiſſet, difficile & arduum eſſe cum ira pugnare, Quia quod expetit, emit anima, inquit. Quoniam autem ciuitates ex duabus particulis conſtant, nempe ex egentibus & locupletibus; maximè quidem vtroſque adduci oportet, vt exiſtiment ſe propter imperium tyranni ſaluos eſſe, & neutros alteris ſinere vllam iniuriam inferre: proximè verò vtri ſint potentiores, hos imperio maximè adiungere, & ſuos facere. Nam ſi res tyranni hoc modo fuerint contractæ & compoſitæ; neque ſeruos neceſſe habebit tyrannus ad libertatem vocare, neque cíueis armis nudare. pars enim altera ad tyranni copias accedens ſatis erit valida ad eos qui impreſſionem facere conabuntur, coërcendos. Sed ſuperuacaneum eſt ſigillatim talia perſequi. In promptu eſt enim quid ei principi, qui ſolus imperat, propoſitum eſſe debeat: oportere eum videri non tyrannicum,

Eud. l 2. c. 7. & Nicom 2. 3. In Eud. quod eſt planius.

ſed tanquam rei familiaris diſpenſatorem, & animo regali præditum erga ciueis : & non omnia ſibi vendicantem, ſuáque facientem, ſed procurantem ac tuentem : tuum in vita degenda mediocritatem & moderationem, non nimium & immoderationem conſectari. Præterea in nobiles quidem ſe affabilem, & in congreſſionibus ac ſermonibus facilem præbere, multitudinem verò populari oratione demulcere. Ex his enim imperium fit, non ſolùm pulchrius, & omni ſermone prædicabilius ac fortunatius; (quia melioribus imperet, & non fractis ac demiſſis : & quia non ſit perpetuò ciuibus inuiſus & horribilis;) ſed etiam diuturnius ſit, neceſſe eſt. Præterea ita eſſe moratum, animoque affectum oportet, vt vel virtutem ſit conſecutus, vel ſit dimidia ex parte vir bonus : neque homo malus, ſed dimidia ex parte malus.

A ἀλλ' οἰκονόμον τὸ βασιλικὸν εἶ φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μὴ σφετερίζειν, ἀλλ' ὑπάρχοντ· ἐ τοῖ μετεῖόναι τὸ βίου διδκειν, μὴ τοῖ ὑφῆσθαι. ἔτι δ' τοὺς μὲν γνωρίμους καθομιλεῖν· τοὺς δὲ πολλοὺς δημαγωγεῖν. ἐκ γὰρ τούτων αἱρετώτερον, ἢ μόνον τὸν ἄρχοντ εἶ ἐ καλλίω ἐ ζηλωτότερον, τῶ βελτόνων ἄρχειν, καὶ μὴ τεταπεινωμένων, μηδὲ μισουμένων καὶ φοβουμένων ἄμετρον· ἀλλὰ ἐ τὸν ἄρχοντ εἶ πολυχρονιώτερον. ἔτι δ' αὐτὸν ἀμεταπτώτως καὶ ὅλως, ἢ τι καλῶς τοῖς ἄρχουσι, ἢ ἡμίσεως ὄντα· καὶ μὴ πονηρόν, ἀλλ' ἡμίπονηρον.

B

CAPVT XII.

Docet, ex omnibus reip. adminiſtranda formis minùs diuturnas eſſe oligarchiam & tyrannidem. Deinde locum ex VIII. Platonis de rep. vbi mutationes earum explicantur, notas & reprehendit.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ὅτι πασῶν ὀλιγαρχικώτεραι τῶ πολιτειῶν εἰσιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς· Καὶ ὅτι ἐν τῆ Πλάτωνος Πολιτείᾳ περὶ τῶ μεταβολῶν ἀκριβῶς λέγεται.

C

ATQVE ex omnibus reipubl. adminiſtrandæ formis minùs diuturnæ ſunt oligarchia & tyrannis. diutiſſimè enim ſtetit ea, quæ Sicyone fuit Orthagoræ liberorum, & ipſius Orthagoræ tyrannis. annos enim centum permanſit. Cuius rei cauſa eſt, quòd ſeſe in eos qui ſub tyrannide erant, moderatos præbebant, & magnam partem legibus ſeruiebant. Et propterea quòd bellicoſus natus erat Cliſthenes, non erat contemnendus. Et multis in rebus populares erant, beneuolentiámque multitudinis colligebant, diligentia quam adhibebant in republ. bene gerenda. Dicitur enim Cliſthenes, cum, qui victoriam ab ipſo abiudicarat, corona donaſſe. Nonnulli autem ſtatuam illam in foro ſedentem, eius, qui ita iudicauit, ſimulacrum eſſe dicunt. Aiunt porrò etiam Piſiſtratum, cùm ad Ariopagum in ius vocatus eſſet, iudicium accepiſſe. Proximè diuturna fuit Cypſelidarum tyrannis Corinthi. hæc enim firma permanſit annos nonaginta treis, & ſex menſes. Nam Cypſelus annos triginta regnauit : Periander, quatuor & quadraginta. Pſammetichus Gordiæ filius annos treis. Cauſæ autem huius quoque ſunt eædem. Nam Cypſelus quidem dux populi blandus erat, & toto imperio ſuo nullos cuſtodes corporis adhibere perſeuerauit : Periander verò fuit ille quidem tyrannicus, ſed tamen militaris & bellicoſus.

D

E

ΚΑΙΤΟΙ πασῶν ὀλιγαρχικώτεραι τῶ πολιτειῶν εἰσιν, ὀλιγαρχία καὶ τυραννίς. πλέον γὰρ ἔχρονον ἔστη ἡ ἐπὶ Σικυῶνα τυραννίς, ἢ τῶ Ὀρθαγόρου παίδων, καὶ αὐτοῦ Ὀρθαγόρου· ἔτη δ' αὕτη διέμεινεν ἑκατόν. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τοῖς ἀρχομένοις ἐχρῶντο μετρίως, καὶ πολλὰ τοῖς νόμοις ἐδούλευον. καὶ ἅμα τὸ πολεμικὸς ἦναι Κλεισθένης, οὐκ ἐῶ ὀλιγωρεῖσθαι. καὶ τὰ πολλὰ τοῖς δημοτικοῖς ἐδημαγώγουν. λέγεται γοῦν Κλεισθένης τὸν ἀποκεινάμενον τῆς νίκης αὐτὸν, ὡς ἐξεφόβησεν· ἔνιοι δ' εἰκόνα φασὶν εἶ τοῦ κρίναντος ἱδρῦσαι τὸν ἐν τῆ ἀγορᾷ καθήμενον. φασὶ γ' ἐν Πεισίστρατον ἐπανελθεῖν ποτε φοβηθέντα δίκην εἰς Ἄρειον πάγον. δεύτερα δ' ἦν καὶ Κόρινθον ἡ τῶν Κυψελιδῶν· ἐν γὰρ αὕτη διετέλεσεν ἔτη τρία καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ ἓξ μῆνας. Κύψελος μὲν γὰρ, ἐτυράννησεν ἔτη τριάκοντα· Περίανδρος δ', τεσσαράκοντα καὶ τέτταρα· Ψαμμήτιχος δ' ὁ Γορδίου, τρία ἔτη. τὰ δ' αἴτια ταὐτὰ καὶ ταύτης. ὁ μὲν γὰρ Κύψελος, δημαγωγὸς ἦν, καὶ τῆ ἀρχῆ διετέλεσεν ἀδορυφόρητος· Περίανδρος δ', ἦν μὲν τυραννικὸς, ἀλλὰ πολεμικός.

τείτη δ' ἡ τῶν Πεισιστρατιδῶν Ἀθήνησιν· οὐκ ἐλύσε δὲ συνεχής· δὶς γὰρ ἐφυγε Πεισίστρατος τυραννῶν. ὥστε ἐν ἔτεσι πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἐπεντακαίδεκα ἔτη τύραννος ἐτυραννήθησαν· ὀκτωκαίδεκα δὲ οἱ παῖδες. ὥστε τὰ πάντα ἐλύσε ἔτη τριάκοντα καὶ πέντε. τῶν δ' ἄλλων, ἡ μὲν Ἱέρωνα καὶ Γέλωνα τοὺς Συρακουσίους ἔτη δυοῖν δέοντα εἴκοσι. Γέλων μὲν γὰρ, ἑπτὰ τυραννεύσας, τὸν δέκατον τὸν βίον ἐτελεύτησε· δύο δὲ, Ἱέρων Θρασύβουλος δὲ, τὸν ἐνδέκατον μῆνα ἐξέπεσον· αἱ δὲ πολλαὶ τῶν τυραννίδων ὀλιγοχρόνιαι πᾶσαι γεγόνασι πάντως. τὰ μὲν οὖν περὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰ περὶ τὰς μοναρχίας, ἐξ ὧν τε φθείρονται, καὶ πάλιν σώζονται, καὶ ἐν ποίοις τόποις περὶ πάντων. Ἐν δὲ τῇ Πολιτείᾳ μὲν περὶ τῶν μεταβολῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους· ὁ μὲν τοι λέγεται καλῶς· τὰς τε γὰρ ἀρίστης πολιτείας καὶ φαύλης ὕστης, ὁ λέγει περὶ μεταβολῆς ἰδίως. φησὶ γὰρ αὐτὸν εἶ) ὃ μὲν μόνον μηδὲν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε εἰδέναι μεταβολήν. ἀρχὴ δ' εἶ) τούτων, ὡς ὑπὸ τέλειος πυθμὴν πεμπάδι συζυγὴς δύο ἁρμονίας πρόσχηται· λέγων, ὅταν ὁ τῆς διαγραμμαῖος ἀριθμὸς τούτου γένηται στερεὸς, ὡς τῆς φύσεως ποτὲ φυούσης φαύλους καὶ χρείττους τὴν παιδείας· τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ λέγων ἴσως ὑ κακῶς· ἐνδέχεται γὰρ εἶ) ἔνιας, οὐς παραδεδομένους ἢ γένεσθαι ἀστυδαίους ἄνδρας ἀδύνατον. ἀλλ' αὕτη τις αὖ ἴδιος εἴη μεταβολὴ τῆς ὑπ' ἐκείνου λεγομένης ἀρίστης πολιτείας μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων παντῶν καὶ τῶν μεγαλωνύμων πόλεων; ἢ διὰ τι τὸ χεῖρον δ' ὃν λέγει πόλεμε μεταβάλλειν, καὶ τὰ μὴ ἅμα ἀρξάμενα γίνεσθαι, ἅμα μεταβάλλει· οἷ, εἰ τὸ παρατιθέμενον ἐγένετο τῆς ἕξεως, ἅμα ἂν μεταβάλλοι. ποῖος δὲ τούτοις διὰ τὴν αἰτίαν ἐκ ταύτης εἰς τὴν Λακωνικὴν μεταβάλλει; πλεοναχοῦ γὰρ εἰς τοὐναντίας μεταβάλλουσι πᾶσαι αἱ πολιτεῖαι· ἢ [εἰς] τοὐναντίον σχεδὸν ἢ δι' αὐτὸς λόγους καὶ περὶ τῶν ἄλλων μεταβολῶν· ἐκ μὲν τῆς Λακωνικῆς, φησὶ, μεταβάλλει εἰς τὴν ὀλιγαρχίαν· ἐκ δὲ ταύτης, εἰς δημοκρατίαν· εἰς τυραννίδα δὲ, ἐκ δημοκρατίας. καίτοι καὶ αὐτὰ παλιν μεταβάλλουσιν· οἷ, ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν· καὶ μᾶλλον ἢ εἰς μοναρχίαν. ἔτι δὲ τυραννίδος μὲ λέγει, ὅτ' εἰ ἔσται μεταβολὴ, ὅτ' εἰ μὴ ἔσται, διὰ τὴν αἰτίαν, καὶ εἰς ποίαν πολιτείαν.

Πλάτωνος Πολιτ. Lib. 8.

γρ. τῶν δὲ εἴρηται περὶ πάντων.

γρ. παίχηται.

Fort. οὐ εἰ ἔσται, διὰ τ.

A Tertia Pisistratidarum Athenis: sed non fuit continua. Bis enim exsulauit Pisistratus, cùm tyrannidem obtineret. Itaque ex annis tribus & triginta, decem & septem tyrannidem obtinuit: decem & octo eius filij. Itaque anni omnes fuerunt quinque & triginta. Reliquarum autem maximè diuturna fuit Hieronis & Gelonis tyrannis, Syracusis. Annos autem ne hæc quidem stabilis permansit multos. sed anni sunt omnino decem & octo. Nam Gelo cùm annos septem tyrannidem obtinuisset, octauo excessit è vita: Hiero decem. Thrasybulus vndecimo mense exactus est. Multæ B autem tyrannides breues omnes fuerunt omnino. De reipublicæ igitur administrandæ formis, & de monarchiis, quibus rebus intereant, & quibus rursus conseruentur, dictum ferè est omnibus. In Platonis autem libris de Republica disputatur quidem à Socrate de mutationibus: sed minùs rectè. Nam nec eius reip. administrandæ formæ, quæ optima & prima est, mutationem propriè exponit. At enim mutationis causam esse, quòd nihil maneat, sed omnia certo quodam temporis ambitu spatióque mutentur. Horum autem esse C principium ea quorum radix sesquitertia numero quinario iuncta, duos concentus efficit: quod futurum est (inquit) cùm huius descriptæ figuræ numerus solidus factus fuerit, proinde quasi natura malos homines, & nulla disciplina sanabileis, aliquando gignat. Atque hoc quidem ipsum dicit ille fortasse non malè. Contingere enim potest vt existant nonnulli, qui nulla institutione eruditi, bonique viri fieri queant. Sed quamobrem hæc mutatio eius reipublicæ administrandæ formæ, quæ ab illo dicitur optima, magis quàm aliarum omnium, atque adeò rerum D omnium quæ oriuntur, propria sit? Tum quo temporis spatio dicit omnia mutari; etiam ea, quæ non simul fieri cœpta sunt, simul mutantur: verbi gratia, si qua pridie solstitij facta sunt, ergo simul mutantur. Præterea quænam causa est, quare ex hac reipub. administrandæ forma in Laconicam fiat mutatio? Sæpius enim omnes reip. administrandæ formæ mutantur in contrarias, quàm in proximas. Eadem autem etiam aliarum mutationum ratio est. Ex Laconica enim reip. administrandæ forma (inquit) in oligarchiam fit conuersio: ex hac E in democratiam, ex democratia in tyrannidem. Atquin etiam in contrarias vertuntur: verbi gratia, democratia in oligarchiam, atque adeò magis quàm in monarchiam. Præterea verò neque si futura est tyrannidis mutatio, neque si futura non est, huius rei causam explicat, neque in quam reipub. administrandæ formam mutatio futura sit, exponit.

Ratio eſt, quia non facilè explicare potuiſſet. Hoc enim totum incertum, minimèque definitum eſt. Nam illius quidem ſententia, eius commutatio in primam & optimam fieri deberet. Ita enim continuum quiddam, & orbis fieret. Verùm ſæpenumero mutatur in tyrannidem tyrannis: quemadmodum Sicyonia à Myrone in Cliſthenem translata eſt: & in oligarchiam, vt Chalcidica, quam Antileon obtinuit: & in democratiam, quemadmodum Syracuſana Gelonis: & in ariſtocratiam, quemadmodum Charilai Lacedæmonia, & Carthaginienſis. Etiam in tyrannidem oligarchia vertitur: vt in Sicilia propemodum antiquæ plurimæ: apud Leontinos in Panætij tyrannidem: Gelæ, in Cleandri: Rhegij, in Anaxilai: & in aliis multis item ciuitatibus. Abſurdum autem etiam illud eſt, exiſtimare iccireo tyrannidem in oligarchiam mutari, quia qui imperia obtinent, pecuniæ cupidi ſunt, & pecuniæ quærendæ ſtudio ducuntur: & non quòd multi facultatibus & copiis rei familiaris præſtantes, non putant verum eſſe, eos, qui nihil habent, pariter atque eos qui bonis externis inſtructi ſunt, participes eſſe ciuitatis. Atque in multis oligarchiis non licet pecuniam quærere, ſed leges ſunt quæ vetant. Carthagine verò, quæ ciuitas ſub populi imperio eſt, & democratia continetur; pecuniæ quærendæ ſtudent, & nondum reip. ſtatum mutauerunt. Iam verò etiam hoc abſurdum eſt, dicere, ciuitatem, in qua pauci imperium obtinent, ex duabus ciuitatibus conſtare: altera diuitum, altera pauperum. Quamobrem enim ei hoc accidit potiùs, quàm Laconicæ, aut cuicuimodi alij in qua aut non ſunt pares omnium rei familiaris facultates, aut non ſunt omnes ſimiliter & peræquè viri boni? At, vt nemo fiat pauperior quàm antea, nihilominus mutatur in democratiam oligarchia, ſi egentes numero aucti ſint: & in oligarchiam democratia, ſi locupletes fuerint multitudine ſuperiores ac potentiores: & alteri quidem negligant, alteri verò animum attendant & diligentiam adhibeant. Et cùm ſint multæ mutandarum rerumpubl. cauſæ, eas non exponit: ſed hanc vnam commemorat: quia dum profusè ac luxuriosè viuunt, dúmque ære alieno obruuntur, & fœnore trucidantur, pauperes euadunt: quaſi verò omnes, aut etiam plurimi ab initio ſint diuites. At hoc falſum eſt. Verùm cum aliqui ex principibus facultates rei familiaris conſumpſerint ac diſſiparint, res nouas quærunt: cùm verò aliis idem acciderit, nihil eſt quod ſit magnopere metuendum: neque vnquam magis commutatio ſit oligarchiæ in democratiam, quàm in aliam reip. adminiſtrandæ formam. Præterea verò ſiue honorum non ſint participes, ſiue iniuria afficiantur, ſiue contumeliosè vexentur, ſeditionẽ excitant: & reip. adminiſtrandæ formas mutant,

A τούτου δ' αἴτιον, ὅτι οὐ ῥᾳδίως αἱ τέχναι λέγουσιν ἀόριστον γάρ. ἐπὶ κύκλου δὴ εἰς τοὐναντίον καὶ τὴν ἀρχὴν· οὕτω γὰρ ἂν ἐλήγετο· συνεχὴς ὁ κύκλος. ἀλλὰ μεταβάλλει γὰρ εἰς τυραννίδα τυραννὶς· ὥσπερ ἡ Σικυωνία ἐκ τῆς Μύρωνος εἰς τὴν Κλεισθένους· καὶ εἰς ὀλιγαρχίαν ὥσπερ ἡ ἐν Χαλκίδι, ἡ Ἀντιλέοντος. καὶ εἰς δημοκρατίαν· ὥσπερ ἡ τῶν Γέλωνος ἐν Συρακούσαις. καὶ εἰς ἀριστοκρατίαν· ὥσπερ ἡ Χαρίλαου ἐν Λακεδαίμονι, καὶ ἐν Καρχηδόνι. καὶ εἰς τυραννίδα μεταβάλλει ἐξ ὀλιγαρχίας· ὥσπερ ἐν Σικελίᾳ σχεδὸν αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων· ἐν Λεοντίνοις, εἰς τὴν Παναιτίου τυραννίδα· καὶ ἐν Γέλᾳ, εἰς τὴν Κλεανδρου· καὶ ἐν Ῥηγίῳ, εἰς τὴν Ἀναξιλάου· καὶ ἄλλαις πολλαῖς πόλεσιν οὕτως. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ εἶναι εἰς ὀλιγαρχίαν ἐξ ἀρχῆς τὸν μεταβάλλειν, ὅτι φιλοχρήματοι καὶ χρηματισταὶ οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς; ἀλλ' οὐχ ὅτι οἱ πολλοὶ χωρέχοντες τοῖς οἴοις, καὶ δίκαιον οἴονται εἶναι, ἴσον μετέχειν τῆς πόλεως τοὺς κεκτημένους μηδὲν τοῖς κεκτημένοις· ἐν πολλαῖς τε ὀλιγαρχίαις οὐκ ἔξεστι χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο εἰσὶν οἱ κωλύοντες· ἐν Καρχηδόνι δὲ δημοκρατουμένῃ χρηματίζονται, καὶ ὅταν διαβεβλήκασιν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι δύο πόλεις εἶναι τὴν ὀλιγαρχικὴν, πλουσίων, καὶ πενήτων. ἢ γὰρ οὐδὲ μᾶλλον τῶν Λακωνικῶν πέπονθε, ἢ ὁποιασοῦν ἄλλης, ἂν μὴ πάντες κεκτῶνται ἴσα, ἢ μὴ πάντες ὁμοίως εἰσὶν ἀγαθοὶ ἄνδρες; εὐθὺς δὲ πενεστέρου γιγνομένου ἢ πορίσασθαι, δῆλον ἦν ὅτι μεταβαλοῦσιν εἰς δῆμον ἐξ ὀλιγαρχίας, ἂν γένωνται πλείους οἱ ἄποροι. καὶ ἐκ δήμου εἰς ὀλιγαρχίαν, ἐὰν κρατῇ ἡ τῶν πλήθους οὐσία· καὶ οἱ μὲν ἀμελήσουσιν, οἱ δὲ προσέχουσι τὸν νοῦν. πολλῶν τε ἄλλων αἰτιῶν διὰ ὧν γίγνονται αἱ μεταβολαὶ, οὐ λέγει, ἀλλὰ μίαν, ὅτι ἀσωτευόμενοι * καταπίπτοντες γίγνονται πένητες· ὡς ἐξ ἀρχῆς πλουσίων ὄντων πάντων, ἢ τὸ πλεῖστον τοῦτο ἦν ὄχλος φαῦλος. ἀλλ' ὅταν μὲν τῶν ἡγεμόνων τινὲς ἀπολέσωσι τὰς οὐσίας, κινοποιοῦσιν· ὅταν δὲ τῶν ἄλλων, οὐδὲν γίγνεται δεινόν. καὶ μεταβάλλουσιν οὐδὲν μᾶλλον * οὐδέποτε εἰς δῆμον, ἢ εἰς ἄλλην πολιτείαν. ὅτι δὲ, καὶ ὑμᾶς μὲν μετέχειν, καὶ ἀδικεῖσθαι, ἢ ὑβρίζεσθαι, σταιάζουσι, καὶ μεταβάλλουσι τὰς πολιτείας,

B

C

D

E

νν. συνεχὴς. For πανηχὲς

Lamb. & καὶ πα.

κ' ἐὰν θω

καὶ μὴ καταδαπανήσωσι τὴν οὐσίαν, ἀφ' ὧν ἔξουσιν ὅ, τι ἂν βούλωνται, ποιεῖν· ἧς αἰτίας τὴν ἄγαν ἐλευθερίαν εἶναί φησι. πλείονων δ' ὄντων ὀλιγαρχιῶν καὶ δημοκρατιῶν, ὡς μιᾶς ἑκατέρας, λέγει τὰς μεταβολὰς ὁ Σωκράτης.

A etiamsi rem familiarem non consumpserint: quia licentiam nacti sunt, quicquid libeat, faciendi: cuius rei causam dicit esse nimiam libertatem. Cùm sint autem plures oligarchiæ & democratiæ, quasi vtraque sit vna, ita vtriusque mutationes exponit Socrates.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ τὸ Ζ.

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER SEXTVS.

ΚΕΦΑΛ. α'.

CAPVT I.

Τίνα δεῖ νῦν θεωρεῖν καὶ πῶς τὴν πολιτικὴν ἑκάστην χρὴ καταβάλλεσθαι· πρῶτον δὲ περὶ δημοκρατίας.

Breui repetitione superiora cum sequentibus connectit, & quid restet explicandum, aperit. Deinde rem aggrediens, docere incipit quomodo quæque politia instituenda sit: ac primùm de democratia agit.

ΠΟΣΑΙ μὲν οὖν ἀφ' ὧν συνίστανται καὶ τίνες τῶν τε βουλευτικοῦ καὶ κυρίου τῆς πολιτείας, καὶ τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τάξεως, καὶ περὶ δικαστηρίων, καὶ ποῖα περὶ ποίας συνίστησι τὰς πολιτείας· ἔτι δὲ περὶ φθορᾶς τε καὶ σωτηρίας τῶν πολιτειῶν, ὅθεν ποίων τε γίνεται καὶ ἀφ' ἅπτας αἰτίας, εἴρηται πρότερον. ἐπεὶ δὲ τετύχηκεν εἴδη πλείω δημοκρατίας ὄντα, καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως πολιτειῶν, ἅμα τε περὶ ἐκείνων εἴ τι λοιπόν, ἃ χρὴ ὑπισχνεῖσθαι, καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν συμφέροντα τρόπον ἀποδοῦναι περὶ ἑκάστην. ἔτι δὲ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν τῶν εἰρημένων ὑπισκεπτέον πρῶτον τῶν ἄλλων· ταῦτα γὰρ συνῳδὰ ζόμενα, ποιᾷ τὰς πολιτείας ἑπάλλαττει. ὥστε ἀριστοκρατίας τε ὀλιγαρχικὰς εἶναι, καὶ πολιτείας δημοκρατικωτέρας. λέγω δὲ τὰς συνῳδυασμούς, οἷς δεῖ μὲν ὑπισχνεῖσθαι, ὁρᾶν ἐσπουδάκασι δ' εἰσὶ νῦν· οἷον ὁ μὲν βουλευόμενος, καὶ ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς, ὀλιγαρχικῶς ἢ συνεστραμμένον· τὸ δὲ δικαστήριον, ἀριστοκρατικῶς· ἢ ταῦτα μὲν καὶ ὁ περὶ ὃ βουλευόμενον, ὀλιγαρχικῶς· ἀριστοκρατικῶς δ', ὁ περὶ τὰς ἀρχαιρεσίας. ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον. μὴ πολιτεῖαι συνίστανται τὴν δημοκρατίας οἰκείαν.

Camerarius ad π' μ. βουλ. δημοκρατικῶς, &

Vot igitur, & quæ sint eius ciuitatis partis quæ consultandi ius habet, & penes quam totius reipubl. administrationis & magistratuum descriptionis, potestas est, differentiæ ac dissimilitudines, & de iudiciis ac tribunalibus iudicum, & qualia cum quali reipublicæ administrandæ forma aptè cohæreant: & præterea de interitu & salute reipublicæ administrandæ formarum, ex qualibus rebus oriantur, & propter quas causas eueniant, antè dictum est. Quoniam autem ita accidit, vt plura sint democratiæ, & aliarum item reipublicæ administrandæ formarum genera, non inutile fuerit vno tempore eadémque opera, & de illis, siquid reliquum est, considerare, & modum cuique accommodatum atque vtilem tradere ac demonstrare. Præterea & eorum omnium modorum, qui à nobis expositi sunt, coniugationes considerandæ atque inspiciendæ sunt. Nam quot modis hæc inter se bina copulantur, tot pariunt reipublicæ administrandæ formarum varietates, ita vt & aristocratiæ ad oligarchiæ similitudinem propè accedant, & politiæ ad democratiam sint propensiores. Copulationes autem seu coniugationes dico; (quæ inspiciendæ illæ quidem sunt, sed non sunt nunc à quoquam animaduersæ neque tractatæ;) verbi causâ, si ea quidem ratio, quæ ad consultationes pertinet, oligarchiæ conuenienter sit descripta atque ordinata: ea verò quæ in iudiciis versatur, ad aristocratiam accommodatè: aut hæc quidem, & ea quę ad consultationes pertinet oligarchiæ conuenienter: ea verò, quæ in comitiis magistratuum, siue creatione magistratuum, posita est, ad aristocratiam accõmodatè, aut alio aliquo modo, ne omnia quæ reip. administrationis sunt propria, composuisse & coniugasse videamur.

Qualis

Qualis igitur democratia cum qua ciuitate aptè cohæreat, itémque qualis oligarchia cum qua multitudine, & ex reliquis reipubl. administrandæ formis, quæ quibus sit vtilis, dictum quidem est antè. Verumtamen quoniam perspectum & cognitum esse debet non solùm qualis ex his reipubl. administrandæ formis sit ciuitatibus optima, sed etiam quomodo sit constituenda; nos & has & alias breuiter persequamur. Ac primùm de democratia disseramus. simul enim & ea quæ huic contraria est, cognoscetur. Hæc autem est ea quam nonnulli oligarchiam appellant. Sumenda porrò sunt ad hanc disputationem ratione & via progredientem popularia omnia, & quæ videntur democratiis esse adiuncta. euenit enim vt ex his compositis & coniunctis democratiæ genera nascantur, pluréſque vna & diuersæ democratiæ sint. Duæ enim causæ sunt, propter quas plures democratiæ sunt: quarum prima quidem ea est, quæ antè exposita est, populorum diuersas ac dissimilitudo. alia enim est multitudo in agro colendo occupata, alia eorum hominum qui arteis illiberaleis, & sordidas exercent, alia mercenariorum, & eorum qui operas suas mercede locant: quarum si prima ad secundam assumatur, atque aggregetur, & tertia rursum ad vtramque, non id solùm intersit, quòd democratia melior & deterior fiat, sed quòd non sit eadem. Secunda autem causa est ea de qua nunc loquimur. Nam quæ democratiis adiuncta sunt, quæque harum reipublicæ administrandæ formarum propria videntur, ea si alio modo componantur, dissimileis ac diuersas democratias faciunt. Hanc enim pauciora comitabuntur, illam plura, aliam hæc omnia. Vtile est autem horum vnumquodque cognoscere, & ad constituendam, quam ex eis quis velit, reipublicæ administrandæ formam, & ad earum correctiones. Student enim ij, qui reipublicæ administrandæ formas constituunt, omnia cuiusque reipublicæ administrationis propria, ad propositum finem collecta conferre: qua in re vehementer errant: quemadmodum in iis quæ ad interitiones & salutes reipublicæ administrandæ formarum pertinent, antè dictum est. Nunc autem earum postulata, & mores, & quæ appetant, exponamus.

A ποία μὲν οὖν δημοκρατία πρὸς ποίαν ἁρμόττῃ πόλιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ποία τις ὀλιγαρχία πρὸς ποῖον πλῆθος καὶ τῶν λοιπῶν τῶν πολιτειῶν, τίς συμφέρῃ τίσιν, εἴρηται πρότερον. ὅμως δὲ δεῖ γνωρίζειν δῆλον, μὴ μόνον ποία τούτων τῶν πολιτειῶν ἀρίστη ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ κατασκευάζειν καὶ τούτους καὶ τὰς ὑπάρχας, ἐπέλθωμεν συντόμως. καὶ πρῶτον περὶ δημοκρατίας εἴπωμεν· ἅμα γὰρ καὶ περὶ τὴν ἐναντίαν πολιτείαν φανερόν· αὕτη δ' ἐστὶν ἣν καλοῦσί τινες ὀλιγαρχίαν. λητέον δὲ πρὸς τοῦτον τὸν μέθοδον πάντα τὰ δημοτικά, ἃ τὰ δοκοῦντα ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθεῖν. ἐκ γὰρ τούτων συνιθεμένων τὰ τῆς δημοκρατίας εἴδη γίνεσθαι συμβαίνει. ἔστι πλείους δημοκρατίας μιᾶς τῷ, καὶ διαφοραὶ δύο γένεσίν εἰσιν αἰτίαι, δι' ἃς καὶ αἱ δημοκρατίαι πλείους εἰσί. πρῶτον μέν, ἡ λεχθεῖσα πρότερον, ὅτι διαφέρουσι οἱ δῆμοι. γὰρ ὁ μὲν, γεωργικὸν πλῆθος ὄν, βαίωσον καὶ θητικὸν· ὧν τὸ μὲν τοῦ πρώτου, τὸ δὲ τρίτου πάλιν τοῖς ἀμφοτέροις, ὁ μόνον * διαφέρει τοῦ βελτίω καὶ χείρω γίνεσθαι τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ τὴν αὐτήν, δευτέρα δέ, περὶ ἧς νῦν λέγομεν· τὰ γὰρ ταῖς δημοκρατίαις ἀκολουθοῦντα καὶ δοκοῦντα εἶναι τῆς πολιτείας οἰκεῖα ταύτης, ποιεῖ συνιθέμενα ταῖς δημοκρατίας ἑτέρας· τῇ μὲν γὰρ ἐλάττω, τῇ δὲ ἀκολουθοῦσα πλείονα, τῇ δ' ἅπαντα ταῦτα. χρήσιμον δ' ἕκαστον αὐτῶν γνωρίζειν πρός τε τὸ κατασκευάζειν, ὡς δ' ἄν τις αὐτῶν τύχῃ βουλόμενος, καὶ πρὸς τὰς διορθώσεις. ζητοῦσι μὲν γὰρ, οἱ τὰς πολιτείας καθιστάντες, ἅπαντα τὰ οἰκεῖα συναγαγεῖν πρὸς τὸ ὑποκείμενον· ἁμαρτάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες, καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν τὰς φθορὰς καὶ τὰς σωτηρίας τῶν πολιτειῶν εἴρηται πρότερον. νυνὶ δὲ τὰ ἀξιώματα, καὶ τὰ B C D E ἤθη, καὶ ὧν ἐφίενται, λέγωμεν.

* διαφέρῃ

CAPVT II.

Fundamentum formæ popularis administrandæ reip. & propria democratiarum instituta.

FInis igitur reipublicæ administrandæ formæ populari propositus est libertas. hoc enim dicere consueuerunt; proinde quasi in hac sola reipublicæ administrandæ forma participes sint libertatis.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ἡ τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ὑπόθεσις· καὶ τὰ κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας, ἐλευθερία· τοῦτο γὰρ λέγειν εἰώθασιν, ὡς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ μετέχοντας ἐλευθερίας·

τοῦτου γὰρ στοχάζεσθαί φασι πᾶσαν δημο-
κρατίαν. ἐλευθερίας δέ, ἓν μὲν, τὸ κατὰ μέ-
ρη ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν· ἐπὶ γὰρ τοῦ δικαίου τοῦ
δημοτικοῦ, τὸ ἴσον εἶναι δεῖ κατ' ἀριθμὸν,
ἀλλὰ μὴ κατ' ἀξίαν. τούτου δ' ὄντος τοῦ δι-
καίου, τὸ πλῆθος κύριον εἶναι τοῦτο· καὶ
ὃ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτ' εἶναι καὶ τέλος,
καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ δίκαιον. φασὶ γὰρ δεῖν ἴσον ἔχειν
ἕκαστον τῶν πολιτῶν· ὥστε τὸ παῖς δημοκρα-
τίαν συμβαίνει κυριωτέρους εἶναι τοὺς ἀπό-
B ρους τῶν εὐπόρων· πλείους γάρ εἰσι· κύριον
δέ, τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. ἓν μὲν οὖν τὸ ἐλευ-
θερίας σημεῖον τοῦτο· ὃν πάντες οἱ
δημοτικοὶ τὸ πολιτείας ὁρίζονται. ἓν δέ, τὸ ζῆν ὡς
βούλεταί τις. τοῦτο γὰρ τῆς ἐλευθερίας ἔργον
εἶναι φασιν, εἴπερ τοῦ δούλου ὄντος, τὸ ζῆν μὴ
ὡς βούλεται. τὸ μὲν οὖν δημοκρατίας ὅρος
οὗτος δεύτερος. ὁθεντεῦθεν δὲ ἐπήλυθε τὸ μὴ
ἄρχεσθαι· μάλιστα μὲν ὑπὸ μηδενός· εἰ
δὲ μή, κατὰ μέρος. καὶ συμβάλλεται τοῦτο
C πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὴν κατὰ τὸ ἴσον. τούτων
δὲ ὑποκειμένων, καὶ τοιαύτης ὄντος τοῦ ἄρ-
χειν, τὰ τοιαῦτα δημοτικά· τὸ αἱρεῖσθαι τὰς
ἀρχὰς πάντας ἐκ πάντων· τὸ ἄρχειν πάν-
τας μὲν ἑκάστου, ἕκαστον δὲ τῶν μερῶν πά-
των· τὸ κληροῦσθαι τὰς ἀρχάς, ἢ πάσας,
ἢ ὅσαι μὴ ἐμπειρίας δέονται καὶ τέχνης· τὸ
μὴ ἀπὸ τιμήματος μηδενὸς εἶναι τὰς ἀρ-
χάς, ἢ ὅτι μικροτάτου· τὸ μὴ δὶς τὸν αὐτὸν
Lamb. ἀρ- * ἄρχειν μηδεμίαν, ἢ ὀλιγάκις, ἢ ὀλίγας· D
χὴν ἀρχῶν μηδεμ. ἔξω τῶν κατὰ πόλεμον· τὸ ὀλιγαρχικοῖς εἶναι
τὰς ἀρχάς, ἢ πάσας, ἢ ὅσας ἐνδέχεται· τὸ δι-
καίζειν πάντας, καὶ ἐκ πάντων, καὶ περὶ πάν-
των· ἢ περὶ τὰ πλείστων, καὶ μεγίστων, καὶ τῶν
κυριωτάτων· οἷον, περὶ βίβλους, καὶ πολι-
τείας, καὶ τὰ ἰδίων συναλλαγμάτων, τὰ
πλεῖ ἐκκλησίαν κυρίαν εἶναι πάντων· ἀρ-
χῶν δὲ μηδεμίαν μηδενός, ἢ ὅτι ὀλιγίστων,
Lamb. ἢ * ἢ τῶν μεγίστων κυρίαν. τῶν δ' ἀρχῶν, δη- E
μοκρ. μοκρατικώτατον βουλὴ, ὅπου μὴ μισθοῦ βου-
πρεῖα πᾶσιν. ἀναιροῦσι γὰρ ἀφαιροῦντα καὶ
ταύτης τῆς ἀρχῆς τὴν δυναμιν· εἰς αὐ-
τὸν γὰρ ἕλκει τοὺς κρείττους πάσας ὁ δῆμος,
διὸ προῖκα μισθοῦ, καθάπερ εἴρηται πρότε-
Libro 4. ρον * ἐν τῷ μισθοῦν τῷ περὶ ταύτης. ἔπει-
cap. 15. τα τὸ μισθοφορεῖν, μάλιστα μὲν πάντας,
ἐκκλησίας, δικαστήρια, ἀρχάς· εἰ δὲ μὴ,
ταῖς ἀρχαῖς καὶ τὰ δικαστήρια, καὶ βουλῇ,
καὶ ταῖς ἐκκλησίαις, ταῖς κυρίαις· ἢ τοὺς ἀρχοῦν-
τας ἂν δέῃ συσσιτεῖν μετ' ἀλλήλων. ἔτι, ὅπου ὀλιγαρχία καὶ πλοῦτος καὶ

A Nam democratiam omnem hoc spectare, ac sibi destinare dicunt. Iam verò vnum libertatis argumentum est, vicissim parêre atque imperare. Etenim ius populare est æqualia habere numero, non dignitate. Hoc autem iure posito ac recepto, multitudo dominetur, & compos sit reipubl. & quicquid maiori parti visum fuerit, hoc sit etiam extremum seu finis, hoc denique ius sit necesse est. Aiunt enim vnumquemque ciuium æquale habere oportere. Itaque in democratiis euenit, vt plus auctoritatis ac potestatis habeant egentes, B quàm locupletes. Sunt enim numero plures. Ratum autẽ est quod pluribus visum est. Hoc igitur est vnum libertatis signum: quem quidem omnes populares reipubl. administrandæ formæ finem ponunt. Alterum est, viuere vt quis velit. hoc enim libertatis munus esse dicunt. si quidem est eius, qui seruus est, viuere non vt velit. Democratiæ igitur finis hic est secundus. Hinc autem natum est, parêre vello maximè quidem nemini: sin minus hoc liceat, at vicissim parêre. Atque hac ratione ad libertatem confert eam quæ in æqualitate posita est. His porrò suppositis, & tali principio exstante, talia popularia sunt, omneis magistratus ex omnibus legere: omneis quidem vnicuique imperare, sed vnumquemque vicissim omnibus: magistratus sortitò mandari, aut omneis, aut quicumque vsum vel artem non requirunt: magistratus ex censu aut nullo aut minimo mandari: non licere eidem bis vllum gerere magistratum, aut rarò aut paucos, præter bellicos: breui tempore circumscribi ac terminari magistratus, aut omneis, aut quàm plurimi possunt: omneis rebus iudicandis præesse, aut ex omnibus, aut de D rebus omnibus, aut de plurimis & maximis, & maximi ponderis, atque ad summam rerum pertinentibus: verbi causa, de rationibus referendis, & reipublicæ administratione, & de rebus ab vnoquoque cum vnoquoque contractis: penes concionem esse summam rerum omnium potestatem, penes quemquam magistratum, nullius, aut quàm paucissimarum, aut quàm minimarum, aut non maximarum. magistratuum autem maximè popularis est senatus, seu consultandi potestas, vbi non fit E omnibus mercedis accipiendæ copia. hîc enim adimunt etiam huic magistratui potestatem: ad seipsum enim populus, cui larga merces tribuitur, omnia iudicia reuocat, quemadmodum antè libro superiore dictum est. præterea mercedem tribui maximè quidem omnibus, concioni, iudiciis, magistratibus: sin minùs. magistratibus & iudiciis, & senatui, & concionibus iis quæ sunt principales: aut iis magistratibus, qui vnà cibum capere, & inter se conuiuari necesse habent. Præterea quoniam oligarchia & genere, & diuitiis, &

disciplina definitur, popularia videntur esse his contraria, generis ignobilitas, paupertas, artes illiberales & sordidæ. Præterea nullum esse magistratum perpetuum. Quòd si quis ex antiqua reip. administratione immutata relictus sit, tum eius potentiam circumcidere atque imminuere: & eos magistratus, qui suffragiis creabantur, sorte creare. Hæc igitur sunt democratiarum communia. Iam verò ex eo iure quod democratiæ proprium esse conuenit inter omneis; (& hoc autem est vt omnes æquale numero obtineant;) ea quæ maximè democratia videtur esse, & populus efficiuntur & veluti colliguntur. Æquale enim est nihilo minùs imperare tenueis atque egenteis, quàm copiosos & locupleteis: neque penes vllos solos summam esse rerum potestatem, sed penes omneis ex æquo, pro numero non pro dignitate: sic enim existimarint esse in reip. administratione æqualitatem & libertatem.

A παιδεία ὀείζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ ἐναντία τούτων εἶ), ἀγλωσσία, πενία, βαναυσία· ὅτι δὲ τῶν ἀρχῶν, ὃ μηδεμίαν ἀίδιον εἶ)· ἐὰν δέ τις καὶ καταλειφθῇ ἐξ ἀρχαίας μεταβολῆς, τότε σμικρὰν ποιεῖσθαι τὴν δύναμιν αὐτῆς· καὶ ὃς αἱρετῶν κληρωτοὺς ποιεῖν. τὰ μὲν οὖν κοινὰ ταῖς δημοκρατίαις τοιαῦτ' ἐστί. συμβαίνει δ' ἐκ τοῦ δικαίου τοῦ ὁμολογουμένου εἶ) δημοκρατικόν· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ ἴσον ἔχειν ἅπαντας κατ' ἀριθμόν· διὸ

B μάλιστ' εἶ) δοκοῦσα δημοκρατία καὶ δῆμος· ἴσον γάρ, τὸ μηδὲν μᾶλλον ἄρχειν * τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους· μηδὲ κυρίους εἶ) μόνους, ἀλλὰ πάντας ὃς ἴσου κατ' ἀριθμόν. οὕτω γὰρ ἂν ὑπαρχὴν νομίζοιεν τὴν τ' ἰσότητα τῇ πολιτείᾳ, καὶ τὴν ἐλευθερίαν. * γρ. τοὺς ἀπόρους ἢ τοὺς εὐπόρους.

CAPVT III.

Quæstio, quî fieri possit vt æquale obtineant qui statu populari vtuntur.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

C Απορία, πῶς ἕξουσι τὸ ἴσον οἱ δημοκρατίας αἰτιποιούμενοι.

QVæritur nunc hoc explicato, quomodo futurum sit vt æquale obtineant: vtrùm, verbi gratia, quingentorum ciuium census in mille partiendi sint: & mille tantùm posse debeant, quantum quingenti: an non ita sit statuenda ea quæ ex numero est, æqualitas, sed ita quidem primùm partiri oporteat. deinde cùm totidem ex quingentis, quot ex mille hominibus, sumpti fuerint, penes hos esse potestatem creandorum magistratuum & iudiciorum. Vtrúmne igitur

D hæc reipublicæ administrandæ ratio, ex iure populari iustissima est, an ea potiùs, quæ ex multitudine seu numero spectatur ac ponderatur? Aiunt enim populares homines hoc esse iustum, quod pluribus videatur. At ij, qui oligarchiæ studeant, id, quod ampliores rei familiaris facultates habentibus probatum sit. Ex amplitudine enim & copiis rei familiaris dicunt huius rei iudicium fieri oportere. Sed habet vtraque res inæqualitatem atque

E iniustitiam. Si enim id iustum statuendum erit, quodcumq ie paucis visum fuerit, tyrannis erit. (Nam si quis vnus ampliores rei familiaris facultates habeat, quàm locupletes: ex eo iure, quod oligarchiæ proprium est, debebit solus præesse atque imperare.) Sin quicquid pluribus numero, iniuriam diuitibus & paucioribus inferent; bonis eorum publicandis, quemadmodum suprà dictũ est. Quænãm igitur sit æqualitas, de qua vtriq; cõsentiant ex iis iuribus, quæ vtriq; definiũt, videdũ. Dicunt enim, quicquid maiori parti ciuium visum sit, id ratum esse oportere. Demus ita esse:

ΤΟ δὲ μὴ τοῦτο, ἀπορεῖται πῶς ἕξουσι τὸ ἴσον· πότερον δεῖ τὰ μυρίαπλα διελεῖν χιλίοις τὰ τῶν πεντακοσίων, καὶ τοὺς χιλίους ἴσον δύνασθαι τοῖς πεντακοσίοις· ἢ οὐχ οὕτω δεῖ πάντα τὴν τοῦτο ἰσότητα· ἀλλὰ διελεῖν μὲν οὕτως. ἔπειτα, ἐκ τῶν πεντακοσίων ἴσους λαβόντα, καὶ ἐκ τῶν χιλίων, τούτους κυρίους εἶ)

D * τῶν αἱρέσεων, καὶ τῶν δικαστηρίων. πότερον οὕτω αὕτη ἡ πολιτεία δικαιοτάτη τὸ δημοτικὸν δίκαιον, ἢ μᾶλλον τὸ τὸ πλῆθος; φασὶ γὰρ οἱ δημοτικοὶ τοῦτο δίκαιον, ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσιν· οἱ δ' ὀλιγαρχικοί, ὅ, τι ἂν δόξῃ τῇ πλείονι οὐσίᾳ· τὸ πλῆθος γὰρ οὐσίας φασὶ κρίνεσθαι δεῖν. ἔχει δ' ἀμφότερα

E ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν· εἰ μὲν γὰρ ὅ, τι ἂν οἱ ὀλίγοι, τυραννίς· (ἐὰν γάρ, ἐὰν εἷς ἔχῃ πλείω τῶν ἄλλων εὐπόρων, καὶ τὸ ὀλιγαρχικὸν δίκαιον, ἄρχειν δίκαιος μόνος·) εἰ δ' ὅ, τι ἂν οἱ πλείους κατ' ἀριθμόν, ἀδικήσουσι, δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων, καθάπερ εἴρηται * πρότερον. Lib. 5. c. 15
πῆς ἂν οὖν εἴη ἰσότης ἣν ὁμολογήσουσιν ἀμφότεροι, σκεπτέον, ἐξ ὧν εἰσὶν αἱ δίκαιαι ἀμφότεροι. λέγουσι γὰρ ὡς, ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τῶν πολιτῶν, τοῦτο εἶ) δεῖ κύριον.

ἔστω δὴ τοῦτο, μὴ μέντοι πάντως· ἀλλ' ὅπου δύο μέρη τυγχάνει ὄντα ὧν ἡ πόλις, πλούσιοι καὶ πένητες, ὅ, τι ἂν ἀμφοτέρωθεν δόξῃ, ἢ τοῖς πλείοσι, τοῦτο κύριον ἔστω· ἐὰν δὲ τἀναντία δόξῃ, ὅ, τι ἂν οἱ πλείους, καὶ ὧν τὸ τίμημα πλέον· * οἷον, οἱ μὲν δέκα, οἱ δὲ εἴκοσιν· ἔδοξε δὲ τοῖν μὲν πλείοσιν τοῖς ἓξ, τοῖν δ' ἀπορωτέροιν τοῖς πεντεκαίδεκα· τούτοις γὰρ μέντοι τοῖς μὲν πέντε, τέτταρες τοῖν πλείοσιν· τοῖς δὲ πλείοσιν, πέντε τοῖν πενήτων· ὁποτέρων οὖν τὸ τίμημα μᾶλλον τείνῃ, συναριθμουμένων ἀμφοτέρων ἑκατέρωθεν, τοῦτο κύριον. ἐὰν δὲ ἴσοι συμπέσωσι, κινδυνεύει τοῦτοις νομίζειν ἀπορίαν· ὡς γοῦν νῦν, ἐὰν δίχα ἡ ἐκκλησία γένηται, ἢ τὸ δικαστήριον· ἢ γὰρ ἀποκληρωτέον, ἢ ἄλλό τι τοιοῦτον ποιητέον. ἀλλὰ τοῖς μὲν τοῦ ἴσου καὶ τοῦ δικαίου, κἂν ἡ πόλις χαλεπὸν θύρσῃ τοῦτο ἁπτῶνται, ὅμως ἰσχυρὸν τυγχάνειν, ἢ συμπείσαι τοῖς ἕτεροις πλεονεκτεῖν. ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τὸ ἴσον καὶ τὸ δίκαιον οἱ ἧττους· οἱ δὲ κρατοῦντες, οὐδὲν φροντίζουσι.

non omnino tamen. Sed quoniam fors ita tulit, vt duæ ſint partes, ex quibus conſtat ciuitas, diuites & pauperes; quod vtriſque viſum fuerit, aut pluribus, hoc ratum eſto. ſin contrariæ ſententiæ fuerint, quod plures & ex pauperibus, & ex iis quorum ampliores ſunt rei familiaris facultates, probarint, id valeat: exempli cauſa, ſunt hi quidem decem, illi verò viginti. Sed aliud viſum eſt ciuibus ſex ex diuitum numero, aliud ciuibus quindecim ex pauperum multitudine. Acceſſerunt igitur ad pauperes quidem quindecim, diuites quatuor: ad diuites verò ſex, pauperes quinque. vtrorumcumque igitur cenſus ſuperat alterum, vtrorumque cenſu inter ſe comparato, & ad calculos vocato, eorum ſententia valere & rata eſſe debet. Quòd ſi pares ab vtraque parte ſententiæ fuerint, communis & ſimilis exiſtimanda hæc dubitatio eſt atque nunc, ſi contentionis aut iudicum conſenſus ſententiæ ab vtraque parte ſint æquales: aut enim ſorti res permittenda eſt, aut aliud tale faciendum. Sed de æquitate quidem & iure, & quamuis verum inuenire difficile ſit, facilius tamen eſt ea obtinere, quàm iis qui ſuperiora omnia habere, & bonis externis alios ſuperare poſſunt, vt iuſtitiam colant, & retineant æquitatem, perſuadere. Semper enim æquitatem & ius quærunt imbecilliores: qui verò opibus & viribus ſuperiores ſunt, de iis nihil laborant.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς δεῖ καθιστάναι τὴν βελτίστην καὶ μάλιστα δημοκρατίαν.

CAPVT IV.

Quomodo prima & optima democratia ſit inſtituenda.

Lib. 4. c. 4

ΔΗμοκρατιῶν δ' οὐσῶν τεττάρων, βελτίστη μὲν ἡ πρώτη τάξει, καθάπερ * καὶ ἐν τοῖς περὶ τούτων ἐλέχθη λόγοις. ἔστι δὲ καὶ ἀρχαιοπάτη πασῶν αὕτη. λέγω δὲ πρώτην, ὡς καθ' αὑτὴν διέλαι τὰς δήμους. βέλτιστος μὲν δῆμος, ὁ γεωργικός ἐστιν. ὥστε καὶ ποιεῖν ἐνδέχεται δημοκρατίαν, ὅπου ζῇ ὁ πλῆθος ἀπὸ γεωργίας, ἢ νομῆς. διὰ μὲν γὰρ τὸ μὴ πολλὴν οὐσίαν ἔχειν, ἄσχολος· ὥστε μὴ πολλάκις ἐκκλησιάζειν. διὰ δὲ τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἀναγκαῖα, πρὸς τοῖς ἔργοις διατρίβουσι, καὶ τῶν ἀλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμοῦσιν· ἀλλ' ἡδίων ὁ ἐργάζεσθαι τὴν πολιτεύεσθαι καὶ ἀρχήν, ὅπου δὲ μὴ ἢ λήμματα μεγάλα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν. οἱ γὰρ πολλοὶ μᾶλλον ὀρέγονται τοῦ κέρδους, ἢ τῆς τιμῆς. σημεῖον δὲ· καὶ γὰρ καὶ τὰς ἀρχαίας τυραννίδας ὑπέμεινον, καὶ τὰς ὀλιγαρχίας ὑπομένουσιν,

CVm ſint autem democratiæ quatuor, optima quidem eſt ea quæ eſt ordine prima, quemadmodum ſuperioribus libris expoſitum eſt. Et verò hæc eadem omnium eſt etiam antiquiſſima. Primam autem appello, vt ſi quis populorum diuiſionem faciat. Optimus enim populus eſt is, qui in agri colendi ſtudio verſatur. Itaque licet etiam democratiam vnam facere, in qua viuit multitudo ex agricultura, aut ex pecorum paſtione. Nam propterea quòd non habet admodum copioſam neque amplam rem familiarem, occupata eſt, ita vt non eat in concionem frequens. Quod verò caret rebus ad victum neceſſariis, in opere faciendo aſſiduè verſatur, neque alienum appetit: ſed iucundius ei eſt agrum colere, & opus ruſticum facere, quàm rempublicam adminiſtrare, & magiſtratum gerere, vbi non datur magnos admodum neque vberes quæſtus ex magiſtratibus facere. vulgus enim lucri cupidius eſt, quàm honoris. cuius rei hoc argumentum eſt, quòd & olim antiquas tyrannidas æquo animo perferebant, & nunc oligarchias perferunt,

si modò quis eos non prohibeat ab opere faciendo, neque quicquam eis adimat. citò enim alij quidem eorum abundant, alij autem non egent. Præterea verò penes eos potestatem esse creandorum suffragijs suis magistratuum, & rationum à magistratibus repetundarum, hæc eorum honoris egestatem ac sitim explent, si qua eius rei cupiditate flagrant. Nam apud nonnullos populos etiamsi non habeant vniuersi ius mandãdorũ magistratuũ, sed aliqui ex eis omnibus vicissim lecti, vt Mantineæ: si modò penes eam consultandi sit potestas, hoc vno est contenta multitudo. Atque hanc figuram quãdam esse democratiæ oportet existimare. Quapropter & vtile est ei democratiæ, quæ antea exposita est: & solet hoc in ea seruari, vt omnes quidem ciues & magistratus eligant, & rationes à magistratibus reposcant, & rebus iudicandis præsint: sed aliqui selecti, & ex censibus, maximos magistratus gerant, &, vt quisque erit maximus, ita ex maximo: aut nullum ex censu, sed qui possunt, quique facultatem habent, ij gerant. Qui autem ita rempublicam administrant, cùm eos bene & præclarè administrare necesse est: (nam ita magistratus semper ab optimis gerentur & populo volente ac lubente, & viris bonis non inuidente:) tum homines frugi, virique illustres necessariò hac reipublicæ descriptione atque ordine erunt contenti. Nam nec aliorum deteriorum imperio parebunt, & iustè imperabunt: quia penes alios rationum reposcendarum sit potestas. Pendêre enim ex aliorum iudicio atque auctoritate, & quicquid velit quis, facere non licere, vtile est. Nam quidlibet agendi licentia ac potestas, id quod in vnoquoque homine mali inest, vitare non potest. Itaque necessariò id euenit, quod est omnibus reip. administrandæ formis vtilissimum, vt viri boni reip. præsint, tuti à periculo peccandi, & sine imminutione virium aut commodorum multitudinis. Hanc igitur democratiarum esse optimam, & propter quam causam, perspicuum est: nempe quia populus certo quodam modo affectus, & bene conformatus est. Ad populum autem agriculturæ studiosum reddendum leges quædam ex iis quæ apud populos olim positæ sunt, omnes adiuuent & conferant, aut ne omnino liceat maiorem agri modum, quàm à lege præfinitum sit, possidere, aut ne liceat vsque à certo loco ad oppidum & ad vrbem: & in multis ciuitatibus lege constitutum erat, ne cui liceret possessiones antiquas, quæ primæ sorte obtigissent, vendere. Est & ea, quam Oxyli legem esse dicunt, talem quandam vim habens, vt nequis pecuniam alteri mutuam daret, parte aliqua agri, seu fundi, quem quisque haberet, ab eo pignori accepta. Nunc autem etiam Aphytæorum lege hæc omnia dirigere nos oportet.

A εἰ αὐτὸς αὐτοῖς ἐργάζεσθαι μὴ κωλύῃ, μηδ' ἀφαιρῆται μηθέν. ταχέως γὰρ, οἱ μὲν πλουτοῦσιν αὐτῶν, οἱ δ' οὐκ ἀπορήσουσιν. ἔτι δὲ τὸ κυρίους εἶναι τῆς ἐλέσθαι καὶ δικάσαι, ἀναγκαῖον ἐνδέχεται, εἰ τὴν φιλοτιμίαν ἔχουσιν ἐπὶ τοῖς δήμοις, καὶ μὴ μετέχωσι τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρχῶν, ἀλλά τινες αἱροῦνται καὶ μέγας ὁ πόρος τῶν, ὥσπερ ὁ Μαντινέων· τὸ δὲ βουλεύεσθαι κύριοι εἶναι, ἱκανὸς ἔχει τοῖς πολλοῖς. καὶ δὴ νομίζειν B καὶ τοῦτ' εἶδος χρήμά τι δημοκρατίας, ὥσπερ εἶναι Μαντινέα πρότερον ὡς δεῖ δὲ καὶ συμφέρειν τῇ πολιτείᾳ μᾶλλον δημοκρατίαν, καὶ ὑπάρχειν εἰωθέναι, αἱρεῖσθαι μὲν τὰς ἀρχὰς καὶ δικάζειν περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τὰς μεγίστας αἱρετάς, καὶ ἀπὸ τιμημάτων· τὰς μείζους ἀπὸ μειζόνων ἢ καὶ ἀπὸ τιμημάτων μὲν μηδεμιᾶς, ἀλλὰ τοὺς ἀναγκαίους. ἀνάγκη δὲ πολιτευομένους οὕτω, πολιτεύεσθαι καλῶς· (αἱ τε γὰρ ἀρχαὶ ἀεὶ ἀπὸ τῶν C βελτίστων ἔσονται, τοῦ δήμου * βουλομένου, καὶ τοῖς βελτίοσιν οὐ φθονήσουσι·) τοῖς βελτίοσι καὶ γνωρίμοις ἁρμόττει τὴν τοιαύτην τάξιν· ἄρξονται γὰρ οὐκ ἄνευ ἄλλων λόγων· καὶ ἄρξουσι δικαίως, ἀπὸ τοῦ τὴν δίωξιν εἶναι τοιαύτης ἐπίσης. τὸ γὰρ ἐπανορθοῦσθαι, καὶ μὴ πρὸς ἔξωθεν ἔχειν, ὅ, τι ἂν δόξῃ, συμφέρον ἐστίν. ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ ποιεῖν ὅ, τι ἂν ἕληται τις, οὐ δυνατὸν φυλάττειν D ὃν ἑκάστῳ τὸν αὐθέκαστον φαῦλον. ὥστε ἀναγκαῖον συμβαίνειν ὅσῳ ἐστὶν ὠφελιμώτατον τὸ τῆς πολιτείας, ἄρχειν τοὺς ἐπιεικεῖς ἀναμαρτήτους ὄντας, μηδὲ ἐλαττουμένους τῷ πλήθει. ὅτι μὲν οὖν αὕτη τῇ δημοκρατίᾳ ἄριστα, φανερόν· καὶ ἀπὸ τῶν αἰτίων, ὅτι ἀπὸ τοιοῦ τινα εἶναι τὸν δῆμον, τοιοῦτος δὲ τὸ καταστοχάζεσθαι γεωργὸν τὸν δῆμον, τῶν τε νόμων ἁπάντων τῶν περὶ τοὺς E πολλοὺς χειλιῶν τὸ ἀρχαῖον, χρήσιμοι πάντες, ἢ τὸ ὅλως μὴ ἐξεῖναι κεκτῆσθαι πλείω χιλίων μέδιμνων τινός· ἢ ἀπό τινος τόπου περὶς τὸ ἄστυ, καὶ τὴν πόλιν. ἴσως δὲ τὸ γε ἀρχαῖον ὑπὸ πολλαῖς πόλεσι νενομοθετημένον, μηδὲ πωλεῖν ἐξεῖναι * τοὺς πρώτους κλήρους. ἔστι δὲ καὶ ὃν λέγουσιν Ὀξύλου νόμον εἶναι, τοιοῦτόν τι δυνατόν, τὸ μὴ δανείζειν εἰς τὰ μέρη τὸν ἀπαρχόντας ἑκάστου γῆς. νῦν δὲ δεῖ διορθοῦν καὶ τὸν Ἀφυταίων νόμον.

* Vel βουλευομένου, méliùs dixeris.

* Vel τοὺς πρώτους κλήρους.

* Ἀφυταίων. melius dixeris.

πρὸς γὰρ ὃ λέγομεν χρήσιμος. ἐκεῖνοι γὰρ, A
κἂν ὦσι πολλοὶ, κακοπαθοῦσι δὲ γῆν
ὀλίγην, ὅμως ποτὲ γεωργήσουσι· διὸ λή-
ψονται γὰρ οὐχ ὅλας τὰς κτήσεις, ἀλλὰ κα-
τὰ τεμάχια μέρη διαιροῦντες,
ὥστ' ἔχειν ἐνίους καὶ ταῖς τιμήσεσι καὶ
ταῖς πένησιν. μᾶλλον δὲ ὁ γεωργικὸν πλῆθος,
βέλτιστος δῆμός ἐστιν, ὅπου νομεῖς εἶσι, καὶ
ζῶσιν ἀπὸ βοσκημάτων. πολλὰ γὰρ
ἔχει τῇ γεωργίᾳ παραπλήσια· καὶ τὰ
πρὸς τὰς πολεμικὰς πράξεις, μᾶλλον δ'
οὗτοι γεγυμνασμένοι τὰς ἕξεις, καὶ χρή- B
σιμοι τὰ σώματα, καὶ δυνάμενοι φυλάτ-
τειν. τὰ δ' ἄλλα πλῆθη πονηρὰ ἐστὶν,
ἐξ ὧν αἱ λοιπαὶ δημοκρατίαι συνίστανται,
πολλῷ φαυλότερα τούτων· ὁ γὰρ βίος
φαῦλος, καὶ οὐθὲν ἔργον μετ' ἀρετῆς, ὧν
μεταχειρίζεται τὸ πλῆθος· τό, τε περὶ βα-
ναύσους, καὶ τὸ περὶ ἀγοραίους ἀνθρώπους,
καὶ τὸ ἱππικόν ἐστι δέ, περὶ τὸν πρὶ ἀγο-
ρὰν ἐν τὸ ἄστυ κυλίεσθαι, πολὺ τὸ τοιοῦτον C
πλῆθος, ὡς εἰπεῖν, ῥᾳδίως ἐκκλησιάζει. οἱ
δὲ γεωργοῦντες, περὶ τὸ διεσπάρθαι κατὰ
τὴν χώραν, οὔτ' ἀπόνοιαν, οὔθ' ὁμοίως
δέονται τῆς συνόδου ταύτης. ὅπου γὴ καὶ
συμβαίνῃ τὴν χώραν τὴν ἧττον ἔχειν τοιαύ-
την, ὥστε τὴν χώραν πολὺ τῆς πόλεως ἀ-
πηρτῆσθαι, ῥᾴδιον καὶ δημοκρατίαν ποιῆ-
σθαι χρηστὴν, καὶ πολιτείαν· συναλγέζε-
σθαι γὰρ ὃ πλῆθος ὅτι τὴν ἀγορὰν ποιῆ-
σθαι τοὺς ἀπαιτοῦντας. ὥστε δῆ, κἂν ἀγο- D
ραῖος ὄχλος ᾖ, μὴ ποιεῖν ἐκ ταύτης δημοκρα-
τίαν ἐκκλησίας δίχα τῆς τὴν χώραν
πλήθους. πῶς μὲν οὖν δεῖ καταστασιάζειν
τὴν βελτίστην καὶ πρώτην δημοκρα-
τίαν, εἴρηται· φανερὸν δὲ καὶ πῶς τὰς ἄλ-
λας. ἐπισκοποῦσι γὰρ δεῖ προσεπαίρειν καὶ ὃ
χεῖρον ἀεὶ πλῆθος χωρίζειν. τὴν γὴ τελευ-
ταίαν, ἀφ' ὃ πάντες κοινωνοῦσι, ὅτε πάσης
δεῖ πόλεως φέρειν, οὔτε ῥᾴδιον ἀφαιρεῖ-
σθαι, μὴ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἔθεσιν ὦ συγ-
κειμένην· ἀ δὲ φθείρει συμβαίνῃ καὶ τού- E
την καὶ τὰς ἄλλας πολιτείας, εἴρηται πρό-
τερον τὰ πλεῖστα μέρη. πρὸς δὲ ὃ καθι-
στάναι τοιαύτην τὴν δημοκρατίαν, καὶ τὸν
δῆμον ποιεῖν ἰσχυρὸν, εἰώθασιν οἱ πρόε-
στῶτες, τῷ προσλαμβάνειν ὡς πλείστους,
καὶ ποιεῖν πολίτας, μὴ μόνον τοὺς γνησίους,
ἀλλὰ καὶ τοὺς [νόθους, καὶ τοὺς] ἐξ ὁποτε-
ροῦνῶν πολίτου· λέγω δ' οἷ πατρὸς ἢ μη-

est enim ad id, quod dicimus, vtilis. Nam
illi, quamuis & multi sint, & agrum angustum
habeant, omnes tamen sunt agricolæ. non
enim censentur totas possessiones, neque fun-
dos integros in censum referunt, sed in tot
particulas diuidunt, vt etiam pauperes cen-
sibus diuiteis superare possint. Secundùm
eam multitudinem quæ ex agricolis con-
stat, populus ille est optimus, in quo sunt
pastores, & qui ex re pecuaria vitam tole-
rant. Multa enim habet agriculturę similia
res pecuaria. & quod ad militareis & bellicas
actiones attinet, hi sunt maximè exercitati,
& tali corporis habitu, vt magno vsui esse
reipubl. & vitam sub dio degere facilè pos-
sint. aliæ autem ferè omnes, ex quibus cæteræ
democratiæ constant, multitudines, multo
sunt his deteriores. vita enim earum ignaua
& vitiosa est, nullumque ex iis muneribus,
quæ tractat sordidorum atque illiberalium
opificum, & forensium hominum, (eos dico
qui cauponariam faciunt,) & mercenario-
rum multitudo, cum virtute coniunctum est.
Præterea verò quia tale hoc ferè omne homi-
num genus in foro voluetur, atque in vrbe
perpetuò resideat, facilè conciones frequen-
tant. Aratores verò & agricolæ, quia sunt per
agros dispersi: neque ad tempus concionibus
occurrere possunt, neque tali conuentu si-
militer egent. Vbi igitur contigit vt talis sit
regionis situs, vt agri longè ab vrbe remoti
sint, ibi probam democratiam & bonam
reipubl. administrandæ formam efficere fa-
cile est: necesse enim habet multitudo, in
agris, quasi in coloniis, habitare. Itaque in
democratiis, etiamsi sit magna turba foren-
sis, seu tabernaria & vrbana, non est ta-
men populus cogendus, neque concio ad-
uocanda sine multitudine agresti & rustica.
Quomodo igitur sit constituenda optima
& prima democratia, dictum est. Non est
autem obscurum quomodo sint & cæteræ.
nam proximè & similiter discedere ac de-
gredi oportet ab ea quæ ordine prior est, &
semper deteriorem multitudinem secerne-
re ac separare. Vltimam autem democra-
tiam, propterea quòd ciues omnes reip. ad-
ministrationis sint participes, neque cuius-
uis ciuitatis est ferre, neque facile est ma-
nere, nisi legibus & institutis bene sit con-
stituta. Quæ res porrò & hanc & cete-
ras reipubl. administrandæ formas perde-
re atque euertere soleant, expositæ sunt ferè
antea plurimæ. Ad constituendam autem
hanc democratiam & populum firmum ac ro-
bustum reddendum, solent ii, qui muneri-
bus publicis præpositi sunt, quàm plurimos
ad eum assumere atque aggregare, non so-
lùm germanos ciues, & ex iustis nuptiis pro-
creatos: verùm etiam ex non iusto concubitu
natos, & qui ex alterutro parente duntaxat ciues
sunt, hoc est, verbi causa, ex patre & matre.

Omne enim genus hoc hominum ad talem populum talémque democratiam magis accommodatum eſt. Solent igitur leues & blandi populi ductores hæc excogitare & machinari: ſed oportet aſſumere vſque eò, dum multitudo nobileis & medios ſuperet, & & vltra hunc finem non progredi. Nam ſi modum ſuperent, cùm reipublicæ adminiſtrandæ formam faciunt inordinatam & perturbatam, tum nobileis eò magis irritant & incendunt, vt democratiam grauatè atque iniquo animo ferant: ex quo Cyrenis caſu quodam ſeditio manauit. Nam puſillum malum non attenditur, neque cernitur: auctum autem & propagatum in oculos incurrit. Præterea talia commenta atque inuenta, quibus Cliſthenes Athenis vſus eſt, cùm democratiam amplificare atque augere vellet, & ij, qui democratiam conſtituerunt Cyrenis, ad talem democratiam vtilia ſunt. Nam & aliæ tribus faciendæ ſunt, & quæ in vrbe inſunt, multiplicandæ, & ſodalitates: & quæ ad ſacra priuata pertinent, in pauca & communia contrahenda ſunt: omnia denique artificia adhibenda ſunt vt quàm maximè omnes inter ſe permiſceantur: priſtinæ autem conſuetudines dirimantur ac diſtrahantur. Præterea verò & commenta tyrannica popularia videntur omnia: hoc eſt, verbi gratia ſeruorum licentia nullo magiſtratu conſtituto, qui eos coerceat (hæc autem vſque ad aliquem finem vtilis fuerit) & mulierum & puerorum: & ſinere vnumquemque, vt velit, viuere. Multi enim erunt, qui tali reip. opitulentur. Iucundius enim eſt multitudini, intemperanter & inordinatè, quàm temperanter & modeſtè viuere.

A Τῷς· ἅπαν γὰρ οἰκεῖον τοῦτο τοῦ τοιούτου δήμου μᾶλλον. εἰώθασι μὲν οὖν οἱ δημαγωγοὶ καταςκευάζειν ἅτα. δεῖ μέντοι παραλαμβάνειν, μέχρις οὗ ὑπερτείνῃ τὸ πλῆθος τῶν γνωρίμων καὶ τῶν μέσων, καὶ τούτου μὴ πέρα προβαίνειν· ὑπερβάλλοντες γὰρ, ἀπακτοτέραν τε ποιοῦσι τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς γνωρίμους μᾶλλον ἐκκινοῦσι τὴν δημοκρατίαν, πρόξυμοί σι μᾶλλον· ὅθεν συνέβη τῆς Κυρήνης αἴτιον γενέσθαι περὶ Κυρήνην. ὀλίγον μὲν γὰρ ποιεῖ παρεγγραφὴν πολὺ γινόμενον, εἰς ὀφθαλμοῖς μᾶλλόν ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα καταςκευάσματα χρήσιμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν τὴν τοιαύτην, οἷς Κλεισθένης τε Ἀθήνησιν ἐχρήσατο, βουλόμενος αὐξῆσαι τὴν δημοκρατίαν, καὶ οἱ περὶ Κυρήνην οἱ τὸν δῆμον καθιςάντες. * φυλαί τε γὰρ ἑτέρας ποιητέας πλείους, καὶ φρατρείας· καὶ τὰ τῶν ἰδίων ἱερῶν συνακτέον εἰς ὀλίγα καὶ κοινά· καὶ πάντα σοφιστέον, ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμιχθῶσι πάντες ἀλλήλοις· αἱ δὲ συνήθειαι διαζευχθήσονται αἱ πρότερον. ἔτι δὲ τὰ τυραννικὰ καταςκευάσματα, δημοτικὰ δοκεῖ πάντα· λέγω δ', οἷον ἀναρχία τε δούλων (αὕτη δ' ἂν εἴη μέχρι του συμφέρουσα·) καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων· καὶ τὸ ζῆν ὅπως ἂς βούλεται, πρόσεστιν· πολὺ γὰρ ἔσται * τῇ τοιαύτῃ πολιτείᾳ βοηθεῖν. ἥδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως, ἢ τὸ σωφρόνως.

Lamb. φυλαὶ γὰρ ἑτέρας ποιητέας πλείους, καὶ ἀναπαύσεως ποιητέας πλείους, &c.

B

C

D

CAPVT V.

Legiſlatoris, qui democratiæ accommodatas leges ferre velit, officium.

ESt autem Scriptoris legum, & eorum qui talem aliquam reip. adminiſtrandæ formam conſtituere volunt, magnum opus, non eam conſtituiſſe, neque hoc vnum ſolum eorum opus, ſed potiùs vt conſeruetur, videre. nam eos diem vnum, vel duos, vel treis manere, qui quauis reip. adminiſtratione vtantur, non difficile eſt. Quapropter quibus de rebus antè cognouimus ac diſputauimus, nempe quæ res reipubl. adminiſtrandæ formis ſint ſalutares, quæ peſtiferæ, ex his rebus oportet incolumitatem ac ſtabilitatem ſtudere comparare, iis quidem quæ interitum afferunt, vitatis: legibus verò huiuſmodi & non ſcriptis & ſcriptis poſitis, quæ maximè complectentur res ciuitatibus & reipubl adminiſtrandæ formis ſalutareis: neque exiſtimare hoc eſſe populare, aut oligarchiæ proprium, quod maximè faciet vt ciuitas,

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τί ἔργον τὸν τῆς δημοκρατίας νομοθέτου.

ΕΣΤΙ δ' ἔργον μὲν νομοθέτου καὶ τῶν βελτιόνων συνιςάναι διὰ τοιαύτην πολιτείαν, ἃ δὲ καταςήσας μέγιστον ἔργον, οὐδὲ μόνον ἔν, ἀλλ' ὅπως σώζηται μᾶλλον· μίαν γὰρ, ἢ δύο, ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἃ χαλεπὸν μεῖναι, πολιτευομένους ὁπωσοῦν. δεῖ δὲ περὶ ὧν τεθεώρηται πρότερον, τίνες σωτηρίαι καὶ φθοραὶ τῶν πολιτειῶν, ἐκ τούτων πειρᾶσθαι καταςκευάζειν τὸν ἀσφαλέστατον βουλευομένους μὲν τὰ φθαρτικά, βουλευομένους δὲ τοιούτους νόμους καὶ τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους, οἳ πρὸς πλεῖστα μάλιστα τὰ σώζοντα τὰς πολιτείας· καὶ μὴ νομίζειν τοῦτ' εἶναι δημοτικὸν, μᾶλλον δ' ὀλιγαρχικὸν, ὃ ποιήσει τὴν πόλιν ὅτι μάλιστα δημοκρατεῖσθαι,

Lamb. ἔτι δὲ περὶ τῶν νόμ.

ἢ ὀλιγαρχεῖσθαι· ἀλλ' ὃ πλεῖστον χρόνον. οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ, χαριζόμενοι τοῖς δήμοις, πολλὰ δημεύουσι διὰ τὰ δικαστήρια. διὸ δεῖ τοὺς τοῦτο κωλύσοντας τῶν καθεστώτων τῆς πολιτείας, νομοθετοῦντας μηδὲν εἰς δημόσιον τῶν κατεδικασμένων ἢ φερόντων τοῖς θ κοινόν, ἀλλ' ἱερόν. οἱ γὰρ ἀδικοῦντες, οὕτω μᾶλλον* δικαίως ἔσονται. (ζημιώσονται γὰρ ὁμοίως) οὐδ' ὄχλος ἔσται κατεψηφισμένων τῶν κεκτημένων, πλὴν ὅσοι μηδὲν μᾶλλον. ἔτι δὲ τοῖς γνωρίμοις δημοσίας δίκας, ὡς ὀλιγίστας ἀεὶ ποιεῖν μεγάλοις ἐπιτιμίοις τοὺς εἰκῇ γραφομένους κωλύοντας. οὐ γὰρ τοὺς δημοτικοὺς, ἀλλὰ τοὺς γνωρίμους εἰώθασιν εἰσάγειν. δεῖ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ πιθῶς μάλιστα τοὺς ἄνους εἶναι τοῖς πολίταις· εἰ δὲ μὴ, * μή τι γε ὡς πολεμίους νομίζειν τοῖς κτωμένοις. ἐπεὶ δ' αἱ τελευταῖαι δημοκρατίαι πολυάνθρωποί τέ εἰσι, καὶ χαλεπὸν ἐκκλησιάζειν ἄνευ μισθοῦ, τοῦτο δ' ὅπου μὴ τοῖς χρήσιμοσιν ἔστιν, πολέμιον τοῖς γνωρίμοις· διὸ τὰ μὲν εἰσφορᾶς καὶ δημεύσεως διαλυτέον γίνεσθαι καὶ δικαστηρίων φαύλων· ἃ πολλὰς ἤδη δημοκρατίας ἀνέτρεψεν. ὅπου μὲν οὖν τοῖς μὴ τυγχάνουσιν ἔστιν, δεῖ παῦροι λίας ἐκκλησιάς, καὶ δικαστήρια, πολλῶν μὲν, ὀλίγας δ' ἡμέρας. τοῦτο γὰρ * φέρει μὲν καὶ τοὺς ὃ μὴ φυδᾶν ἔχοντας καὶ τοὺς πλουσίους τοὺς δαπάνας, ἐὰν οἱ μὲν δύνωνται μὴ λαμβάνοντες δικάζειν, οἱ δ' ἄποροι. φέρει γὰρ καὶ τοὺς ὃ κεῖνεσθαι τὰς δίκας πολὺ βέλτιον. οἱ γὰρ ἄποροι, πολλὰς μὲν ἡμέρας οὐκ ἐθέλουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι· βραχεῖ γὰρ χρόνῳ ἐθέλουσιν· ὅποι δ' εἰσὶ τοξόδαι, μὴ ποιεῖν ὀνυχοδικαστὰς· τὰ γὰρ τοιαῦτα ὀλίγοις. λαμβάνειν δὲ δεῖ μὲν, καὶ πάλιν δίδοται τῷ αὐτῷ· ὁ γὰρ ἔχει πόθεν λαβὼν τοῖς ἀπόροις· ἀλλὰ δεῖ τὸν ἀληθινῶς δημοτικὸν, ὁρᾶν ὅπως τὸ πλῆθος μὴ λίαν ἄποροι ᾖ. τοῦτο γὰρ αἴτιον τῆς μοχθηρᾶς τῶν δημοκρατιῶν. πρῶτον οὖν ὅπως αἱ εὐπορίαι ὡς πλείστου χρόνου ἔσονται· ἐπεὶ ᾗ συμφέρει τοῦτο καὶ τοῖς εὐπόροις. τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν προσόδων γινόμενα συναθροίζοντας, ἀθροίσαντας χρὴ διανέμειν τοῖς ἀπόροις· μάλιστα μὲν εἴ τις δύναιτο τοσοῦτον * ἀθροίζειν ὅσον εἰς γῆς κτῆσιν· εἰ δὲ μὴ, πρὸς ἀφορμὴν * ἐμπορίας ἢ γεωρ-

populi aut paucorum imperio pareat, ſed quod vt diutiſſimè pareat. At blandi iſti, qui nunc ſunt, populi ductores, & tribuni plebis, à populis gratiam inire ſtudentes, multa iudiciis publicant. Quapropter oportet eos qui reip. curam gerunt, his obuiam ire, & contrarias actiones opponere, hoc lege ſancito, ne quid eorum qui damnantur, & ad commune pertinent, populi fiat, ſed conſecretur: Nam ita & ij qui iniuſta facinora faciunt, nihilominus ſibi à peccando cauebunt: (æquè enim multabuntur,) & multitudo agreſtis atque impolita minus erit ad reos condemnandos facilis ac propenſa, vtpote nihil lucri factura. Præterea facere vt iudicia publica ſemper ſint pauciſſima & rariſſima, maximis pœnis in eos qui falsò & temerè alterum accuſabunt, conſtitutis. non enim humileis & populareis homines, ſed nobileis & illuſtreis viros criminari, atque in iudicium vocare ſolent. Oportet autem ciueis omneis maximè quidem beneuolentiam in remp conferre: ſin minus, at certè eos penes quos ſumma eſt poteſtas, hoſtium loco non ducere. Sed quoniam poſtremæ democratiæ hominum frequentia ac multitudine ſunt celebres, & conciones frequentare, non accepta mercede, difficile eſt: (quod quidem vbi nulla ſunt publica vectigalia, nobilibus eſt inimicum atque infeſtum: ex tributo enim & publicatione bonorum, & iudiciis iniquis merces ſumatur neceſſe eſt: quæ multas iam democratias euerterunt:) vbi igitur vectigalia fortè non ſunt, conciones debent eſſe rariores: & iudicia multis quidem de rebus, ſed paucos dies. Hoc enim etiam ad hoc confert, vt ne diuites ſumptus extimeſcant, ſi locupletes quidem non accipiant iudicandi mercedem, egentes verò accipiant. Valet etiam ad hoc, vt res in iudicium deductæ, meliùs iudicentur: locupletes enim multos dies à ſuis negotiis familiaribus abeſſe nolunt: breue tempus non nolunt. Vbi autem vectigalia ſunt, faciendum non eſt, quod faciunt nunc tribuni plebis, ſeu leues populi ductores. Nam quæ factis ſumptibus neceſſariis ſuperant, populo diuidunt: ille autem ſimul & accipit, & rurſus eget iiſdem. eſt enim dolium pertuſum talis ad auxilium egentibus ferendum comparata largitio. Sed oportet, eum qui verè popularis eſt, ne multitudo ſit nimis egens, prouidere. hæc enim cauſa eſt quare vitioſa ſit democratia. Excogitandum igitur aliquod artificium eſt, vt diuturna ſit copia rei familiaris. Quoniam autem hoc etiam diuitibus conducit, ea quæ ex vectigalibus efficiuntur, oportet in vnum congerentes & coaceruantes egentibus vniuerſa diuidere, maximè quidem ſi quis tantum coaceruare poſſit, quantum ſatis ſit ad paruum agelli modum comparandum: ſin minùs, vt habeant facultatem & adiumenta mercaturæ faciendæ, atque agriculturæ: quòd ſi non poſſit

Camerarius, ἀφιλεπῶς

πμφίπα

vib. ἀ-ξίωσι εἶναι

fieri, vt omnibus, saltem tributim, aut curiatim, aut per aliquam aliam ciuitatis partem vicissim diuidere. Atque interea locupletes ad necessarios conuentus mercedem conferre debebunt ab inanibus sumptuosorum munerum functionibus liberi ac soluti. Tali autem quodam modo Carthaginienses rempublicam administrantes, populi erga se beneuolentiam collegerunt. Semper enim cùm aliquos de plebe ad vrbeis circumpositas dimittunt, eos collocupletant. Est autem hoc quoque humanitate politorum & venustorum & cordatorum nobilium, egentibus inter se distributis suppeditare eis adiumenta rei faciendæ, eósque ad opus faciendum cohortari & excitare. Præclarum verò est etiam Tarentinorum consilia imitari. Illi enim iumentis & possessionibus cum egentibus ad vsum communicatis, multitudinis beneuolentiam sibi comparant. Præterea magistratuum omnium duo genera fecerunt, vt alij suffragio seu electione, alij sortitione mandentur: sortitione, vt plebs eorum sit particeps: suffragio, vt meliùs sua respublica administretur. Licet autem hoc facere etiam in eodem magistratu, partitione ita facta, vt alij eum sortitione obtineant, alij suffragio. Quomodo igitur democratiæ constituendæ sint, expositum est.

A χίας, ϗ εἰ μὴ πᾶσι δυνατὸν, ἀλλὰ κϗ̀ φυλὰς, ἢ τὰ μέρη ἕτερον ἐν μέρει ἀμφιέμειν· ἐν δὲ τούτῳ τοὺς τὰς αἰσχρὰς συνόδους τοῖς ἀπόροις εἰσφέρειν τὸν μισθὸν, ἀφιεμένους τῶν παταίων λητουργιῶν. τοιοῦτον δέ τινα τρόπον Καρχηδόνιοι πολιτευόμενοι, φίλον κέκτηνται τὸν δῆμον. ἀεὶ γὰρ ὀλίγους ἐκπέμποντες τῷ δήμῳ τοὺς τὰς περιοικίδας, ποιοῦσιν εὐπόρους. χαριέντως δ' ἔστι τὸ νοῦν ἐχόντων γνώρισμον, ϗ προσλαμβάνοντας τοὺς ἀπόρους ἀφορμὰς μὴ διδόντας, πρέπειν ἐπ' ἐργασίας. καλῶς δ' ἔχει μιμεῖσθαι ϗ τὰ Ταραντίνων· ἐπῳδοὶ γὰρ, κοινὰ ποιοῦντες τὰ κτήματα τοῖς ἀπόροις ὑπὸ τὴν χρῆσιν, εὔνοιαν καταστρώννυσι τοῦ πλήθους. ἔτι δὲ τὰς ἀρχὰς πάσας ἐποίησάν φασι διττὰς, τὰς μὲν, αἱρετὰς, τὰς δ' κληρωτάς. τὰς μὲν κληρωτὰς, ὅπως ὁ δῆμος αὐτῶν μετέχῃ· τὰς δ' αἱρετὰς, ἵνα πολιτεύωνται βέλτιον. ἔστι δ' τοῦτο ποιῆσαι, ϗ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς μερίζοντας, τοῖς μὲν κληρωτοῖς, τοῖς δ' αἱρετοῖς. πῶς μὲν οὖν δεῖ τὰς δημοκρατίας κατασκευάζειν, εἴρηται.

B

C

CAPVT VI.

Quæ ad stabiliendam oligarchiam sint spectanda.

QVomodo autem etiam oligarchiæ constituendæ sint, ex his ferè intelligere licet. Oportet enim ex contrariis colligere, vnaquaque oligarchia ad cõtrariam democratiam spectata & relata: ea quidem, quæ oligarchiarum temperatissima & prima est, ad optimam democratiam & primam. hæc autem est ea quæ ei reipublicæ administrandæ formæ, quæ communi nomine sic appellatur, finitima est: in qua census ita diuidendi ac distinguendi sunt, vt alij minores fiant, alij maiores. minores, ex quibus ciues necessarios magistratus obtinebunt: maiores, ex quibus ampliores, & maiorum rerum in ciuitate compotes: & ei qui censum habet, licere oportet ad rempubl. administrandam accedere, tanta populi multitudine per censum ad reipubl. administrationem introducta, vt ea recepta potentiores ac superiores sint viribus, qui reipublicæ administrationis sunt particípes, quàm qui non sunt. Semper autem ex meliore populo reipublicæ administrandæ socij assumendi sunt. Atque oligarchiam huic primæ proximam oportet paulùm intendendo similiter constituere. Ea autem quæ democratiæ vltimæ contraria est oligarchia,

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Τὰ τὰς ὀλιγαρχίας σώζοντα.

ΣΧΕΔΟΝ δὲ καὶ περὶ τὰς ὀλιγαρχίας πῶς δεῖ, φανερὸν ἐκ τούτων. ἐκ τῶν ἐναντίων γὰρ δεῖ συνάγειν ἑκάστην ὀλιγαρχίαν πρὸς τὴν ἐναντίαν δημοκρατίαν διαλογιζόμενον· τὴν μὲν βέλτιστον μάλιστα τῶν ὀλιγαρχιῶν, * καὶ πρώτην· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ σύνεγγυς τῇ καλουμένῃ πολιτείᾳ, * ἣ δεῖ τὰ ὑμήματα διαιρεῖν, τὰ μὲν, ἐλάττω, τὰ δὲ, μείζω ποιοῦντας. ἐλάττω μὲν, ἀφ' ὧν τῶν διαλλαγῶν μετέχουσιν ἀρχῶν· μείζω δ', ἀφ' ὧν τῶν κυριωτέρων· παρά τε κτωμένῳ. δ' πλῆθος μετέχειν ἐξῇναι τῆς πολιτείας, τοιοῦτον εἰσαγομένου τὸ δήμου πλῆθος ἀφ' τοῦ ὑμήματος, μᾶλλ' οὗ χρείττονες ἔσονται τῶν μὴ μετεχόντων. ἀεὶ δὲ δεῖ προσλαμβάνειν ἐκ τοῦ βελτίστου δήμου τοὺς καινωνούς· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐχομένην ὀλιγαρχίαν ὑπερτείνοντας δεῖ μικρὸν καταστρώννυειν. τὴν δ' ἀντικειμένην τῇ τελευταίᾳ δημοκρατίᾳ,

D

E

* Lamb. ἐ σχάτην, πρὸς ἣ βελτίστην δημοκρατίαν ἐ σχάτην.

* Lamb. ὧν ἢ

aliique ſint ætate grandiores, alij iuuenes, patres interea dum etiamnum ſunt iuuenes, & viribus integris, filios ſuos ad leueis & expeditas pugnas erudire: poſteaquam autem hi è pueris exceſſerint, tum ipſos eſſe militarium operum opifices & athletas. Communicari autem cum multitudine reip. adminiſtratio debet, aut, (quemadmodum antea dictum eſt) cum iis qui cenſi ſunt: aut, quomodo Thebani faciunt, cum iis qui aliquamdiu ſe ab illiberalibus artibus abſtinuerunt: aut, quemadmodum fit Maſſiliæ, iudicio facto de iis qui digni ſunt: tum ex eorum numero qui in republica adminiſtranda verſantur, tum ex iis qui à reipubl. muneribus excluſi ſunt. Præterea magiſtratibus iis, penes quos maximarum rerum eſt poteſtas, quóſque gerere debent ij qui in republ. verſantur, impoſitæ eſſe debent ſumptuoſorum munerum functiones: vt populus ſua ſponte & libenti animo reipublicæ adminiſtrationis ſit expers: & iis, qui magiſtratus gerunt, ignoſcat, tanquam imperij ſui magnam mercedem perſoluant. Conuenit autem & cùm incunt magiſtratus, ſacrificia magnifica facere, & in opus aliquod publicum ædificandum, pecuniam inſumere: vt populus epulis illis opiparis acceptus, & vrbem partim ſtatuis ac templis, partim præclaris ædificiis exornatam aſpiciens, reip. adminiſtrandæ formam libenter videat ſtantem ac permanentem. Huc accedit, quòd nobilibus ſuæ impenſæ exſtabunt monumenta. Verùm tantùm abeſt vt ij qui oligarchias obtinent, hoc faciant, vt etiam contrariis ſtudiis factiſque delectentur. Quæſtum enim & emolumentum conſectantur non minùs quàm honorem ac dignitatem. Quapropter par eſt has oligarchias, paruas democratias appellare. Quomodo igitur democratiæ & oligarchiæ conſtituendæ ſint, ita ſit à nobis definitum atque explicatum.

A σὺν τέκνοις, τοῖς δὲ νέοις, ἐπὶ μᾶλλον οὖσιν νέοις τοῖς αὐτῶν ὑφηγεῖσθαι τὰς χώρας καὶ τὰς ψιλὰς ἐργασίας ἐκπεπειρωμένους ἱκανῶς παίδων, ἀθλητὰς εἶναι τῶν ἔργων· τὸν δὲ μετέχειν τῆς πολιτείας, ὅταν ἐξέλθωσι τῆς ἡλικίας τῶν πολιτευομένων, ἣν φαμεν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, τοῖς τὸ τίμημα κτωμένοις· ἐνίοις δὲ καὶ Θηβαίοις ἀποχωρήσασί ποτε χρόνον τινὰ τῶν βαναύσων ἔργων· ἢ καθάπερ ἐν Μασσαλίᾳ, κρίσιν ποιουμένους τῶν ἀξίων τῆς τοῦ πολιτεύματος, καὶ τῶν ἐξωθεν ἐπὶ B ξένοις καὶ τοῖς δεχομένοις τοῖς κοινωνοῦσιν, οἷς δεῖ τοῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ κατέχειν, δεῖ προσεῖναι λειτουργίας, ἵν' ἔχων ὁ δῆμος μὴ μετέχῃ, καὶ συγγνώμην ἔχῃ τοῖς ἄρχουσιν, ὡς μεγάλου πολλοῦ δίδοσθαι τῆς ἀρχῆς, ἀρμόττει δὲ θυσίας τε εἰσιόντας ποιεῖσθαι μεγαλοπρεπεῖς· καὶ κατασκευάζειν τι τῶν κοινῶν, ἵνα τῶν τε εἰς τὰς ἑστιάσεις μετέχῃ ὁ δῆμος, καὶ τὴν πόλιν ὁρῶν κοσμουμένην, τὰ μὲν διατήμασι, τὰ δὲ οἰκοδομήμασιν, ἄσμενος ὁρᾷ μένουσαν τὴν πολιτείαν· συμβήσεται δὲ καὶ τοῖς γονεῦσι τῆς μνήμης τῆς C παιδοποιΐας. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οἱ τὰς ὀλιγαρχίας ἔχοντες ποιοῦσιν, ἀλλὰ ξενώδη πάντα· τὰ λήμματα γὰρ ζητοῦσιν οὐχ ἧττον ἢ τιμὴν ἀμείνω. διὸ δεῖ λέγειν αὐτὰς εἶναι δημοκρατίας μικράς. πῶς μὲν οὖν χρὴ καθίστασθαι τὰς δημοκρατίας καὶ τὰς ὀλιγαρχίας, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Camerarius, τῶν πέντε.

D

CAPVT VIII.

Magiſtratuum ratio, quot, & qui, & quarum rerum ſint.

IIs autem quæ dicta ſunt, conſequens & connexa magiſtratuum partitio eſt, E quot, & qui, & quarum rerum ſint, quemadmodum & antea dictum eſt. Nam vt ſine magiſtratibus neceſſariis ciuitas conſtare nequit; ita ſine iis qui ad recti ordinis deſcriptionem, (quam eutaxiam appellant Græci,) & modeſtiam inſtitutionémque ciuium pertinent, vrbs præclarè habitari non poteſt. Neceſſe autem eſt, in paruis quidem ciuitatibus pauciores eſſe magiſtratus: in magnis autem plureis, quemadmodum antè dictum eſt. Quales igitur magiſtratus aptè poſſint vnà cohærere, & in vnum conduci:

ΚΕΦΑΛ. ιʹ.

Τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων.

ΑΚόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, τὸ διηρῆσθαι καλῶς τὰ περὶ τὰς ἀρχάς, πόσαι, καὶ τίνες, καὶ τίνων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. τῶν μὲν γὰρ διαλυτικῶν ἀρχῶν χωρὶς, ἀδύνατον εἶναι πόλιν· τῶν δὲ πρὸς διάταξίαν τε καὶ τρόπον, ἀδύνατον οἰκεῖσθαι καλῶς. ἔστι δ' αὐλητικὸν, ὃ μὲν τοῖς μικροῖς ἐλάττους εἶναι τὰς ἀρχάς· ὃ δὲ τοῖς μεγάλοις, πλείους, ὥσπερ τυγχάνει πρότερον εἰρημένον. ποίας οὖν ἀριθμῷ συνάγειν, καὶ ποίας χωρίζειν, & quales ſint ſecernendi ac ſeiungendi,

quoniam lites de rebus iustis intentæ, sunt inutiles atque inanes, nisi res iudicatæ ad exitum perducantur. Itaque si iudiciorum vsu sublato, societas hominum constare non potest; ergo neque si res iudicatæ infirmentur, aut iudicata non soluantur ab iis qui damnati sunt. Quare præstat hunc magistratum non esse vnum, sed alios ex aliis iudiciis ac subsellis sumi. Atque in multationibus eorum, qui in tabulas publicas relati sunt, eandem diuisionem adhibere conandum est. Præterea verò & multas nonnullas à magistratibus oportet exigi, cùm alias ab aliis, tum eas quas noui magistratus irrogarunt, à nouis: & eas quæ ab vsitatis & veteribus irrogatæ sunt, cùm alius condemnarit, alium esse qui exigat: exempli causa, eas quas annonæ præfecti seu ædiles minores irrogarunt, ædileis maiores efflagitare: eas quæ ab his irrogatæ sunt, alios. Quanto enim minore in odio fuerint ij qui exigunt, tanto faciliùs ac citiùs exactiones finem suum obtinebunt. Eosdem igitur esse, qui damnarint, & qui multam exigant, odium duplex habet: eosdem verò de rebus omnibus statuere, reddit omnibus inuisos. Multis autem in locis diuisus ac distinctus est magistratus carceri custodiæque reorum præfectus, ab eo qui multas flagitat: verbi gratia, Athenis eorum qui Vndecim viri dicuntur. Quocirca præstat etiam hunc separare, & commentum aliquod callidum etiam id hoc excogitare. nihilo enim minùs necessarius est, quàm qui proximè commemoratus est. Euenit autem vt viri boni hunc magistratum maximè fugiant: at improbis hanc permittere potestatem non est tutum: ipsi enim custodia egent potiùs, quàm alios custodire possunt. Quapropter non oportet vnum certum huic negotio præpositum esse magistratum, neque continenter & perpetuò eundem geri: sed & ex iuuenibus, vbi aliquis est puberum & præsidiariorum militum ordo: & ex magistratibus alios atque alios sumi, qui vicissim hanc prouinciam gerant. Hi igitur magistratus vt maximè omnium necessarij, primi statuendi sunt. sequuntur deinceps non minùs illi quidem necessarij, sed in maiore splendore collocati, speciémq; magis illustrem præ se ferentes. nam multum vsum magnámq; fidem desiderant. Tales autem fuerint & ij ad quos vrbis custodia pertinet: & ij, qui ad vsus rerum bellicarum instituuntur atque ordinantur. Oportet autem tum in pace, tum in bello, peræquè portarum & murorum custodiæ præfectos, & ciuibus inquisitione habita probandis, atq; ordine describendis, curatores esse. alibi enim plures sunt ad hæc omnia munera administranda creati magistratus, alibi pauciores: verbi gratia, in paruis ciuitatibus magistratus vnus omnibus negotiis gerendis præponitur. Taleis autem appellãt Græci strategos & polemarchos, hoc est, duces exercitus seu imperatores &. belli principes.

A ἔστιν, ὅτι οὐδὲν ὄφελος γίνεσθαι μὴν δίκας περὶ τῶν δικαίων, ταύτας δὲ μὴ λαμβανόντων τέλος. ὥστ' εἰ μὴ γιγνομένων, καινωθῆν ἀδύνατον ἀλλήλοις, ἢ πρᾶξεων μὴ γιγνομένων. διὸ βέλτιον μὴ μίαν εἶναι ταύτην τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἄλλους ἐξ ἄλλων δικαστηρίων. καὶ περὶ τὰς * πρᾶξεις τῶν ἀποτιμήσεων ἀποτιμήσεως Lamb.
ἀφαιρῆν. ἔτι δ' ἔνια πρᾶττεσθαι,
B ἢ τὰς ἀρχὰς τὰς τε ἄλλας καὶ τὰς τῶν νέων μᾶλλον τὰς νέας· καὶ τὰς * τῶν σπερ- χ. τῶν εἰσιόν-
σιτῶν, ἑτέρους καταδικάσαντος, ἑτέρους εἶναι τὸν πραττόμενον· οἷον, ἀσυνόμους τὰς τῶν ἀγορανόμων· τὰς δὲ παρὰ τούτων, ἑτέρους. ὅσῳ γὰρ ἂν ἐλάττων ἀπέχθεια ᾖ τοῖς πράττουσι, τοσούτῳ μᾶλλον λήψονται τέλος αἱ πράξεις. ὃ μὴν οὖν τοῖς αὐτοῖς εἶναι τοὺς καταδικάσαντας καὶ πράττομένους, ἀπε-
C χθείαν ἔχει διπλῆν· ὃ δὲ περὶ πάντων τοὺς αὐτοὺς, * πολεμίους πᾶσι. πολλα- Lamb.
πολ. πᾶσι πάντ.
χοῦ δὲ διῄρηται καὶ ἡ φυλάττουσα πρὸς τὸν πραττόμενον· οἷον, Ἀθήνησι τῶν ἑνδεκα καλουμένων. διὸ βέλτιον καὶ ταύτην χωρίζειν, * καὶ ὅ σόφισμα ζητεῖν καὶ περὶ ταύτην. αἰσχρὰ μὲν γὰρ ὄντι οὐχ ἧττον τῆς εἰρηθείσης. συμβαίνει δὲ, τοῖς μὲν ἐπιεικέσι φεύγειν μάλιστα ταύτην τὴν ἀρχήν· τοῖς δὲ μοχθηροῖς οὐκ
D ἀσφαλὲς ποιεῖν κυρίους· αὐτοὶ γὰρ δέονται φυλακῆς μᾶλλον ἢ φυλάττειν ἄλλους δυνατοί. διὸ δεῖ μὴ μίαν ἐπιτεταγμένην ἀρχὴν εἶναι τοῖς αὐτοῖς· μηδὲ συνεχῶς τὸν αὐτὸν, ἀλλὰ τῶν τε νέων, ὅπου τις ἐφηβῶν ἢ φερυρῶν ὄντι τάξις· καὶ τῶν ἀρχῶν δεῖ κατὰ μέρη ποιεῖσθαι τὸν ἐπιμελούμενον ἕτερον. ταύτας μὲν οὖν τὰς ἀρχὰς, ὡς ἀναγκαίας ἁπάσας θετέον εἶναι· πράτ-
τας μὲν ταύτας, τὰς ἀναγκαίας μὲν ἧττον
E ἧττον, οὐ φαῦλαι δ' εἰσὶ μείζονι τεταγμέναι· καὶ γὰρ ἐμπειρίας καὶ πίστεως δέονται πολλῆς. ποιοῦσι δ' εἶναι αἵ τε περὶ τὸ φυλακεῖον τῆς πόλεως, καὶ ὅσαι ταῦτον ποιοῦσι πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας. δεῖ δ' καὶ εἰρήνην καὶ πόλεμον, πύλας τε καὶ τείχη φυλακῆς ὁμοίως ἐπιμελητὰς εἶναι, καὶ ἀξιοπίστους, καὶ συντάξεως τῶν πολιτῶν. ἔνθα μὲν οὖν, ὅτι πᾶσι τούτοις ἀρχαὶ πλείους εἰσὶν, ἔνθα δ', ἐλάττους· οἷς, οἱ τὰ μικρὰς πόλεσι μία * περὶ πάντων. Quidam;
καλοῦσι δ' στρατηγοὺς καὶ πολεμάρχους τοὺς ὑπὸ ταύτ.

τούτοις. ἐπὶ δὲ καὶ ὧσιν ἱππεῖς, ἢ ψιλοὶ, ἢ τοξόται, ἢ ναυλικὸν. καὶ ὅτι τούτων ἑκάστων εἰσὶν * καθίσταται ἀρχαί, αἳ καλοῦνται ναυαρχίαι, καὶ ἱππαρχίαι, καὶ ταξιαρχίαι· καὶ ἔτι μέρος δὲ αἱ ὑπὸ ταύταις τελεσαρχίαι, καὶ λοχαγίαι, καὶ φυλαρχίαι, καὶ ὅσα τούτων μόρια· ὅ δὲ πᾶν ἓν τι τούτων ἐστὶν εἶδος * ἐπιμελείας πολεμικῆς. ταῦτα μὲν οὖν ταύτην τὴν ἀρχὴν ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον. ἐπεὶ δὲ ἕτερα τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, ἀλλ' ἐνίαις γε τῶν ἀρχῶν πολλὰ τῶν κοινῶν, δικαστὴν ἕτερον εἶναι τοῦ λογιοῦντος λογισμόν, καὶ * προστιμησομένου, αὐτοῦ μηθὲν ἀφελεῖζουσαν ἑτέραν. καλοῦσι δ' οὗτοι, οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δὲ ἐξεταστάς, οἱ δὲ συνηγόρους. ταῦτα δὲ πάσας δὴ ταύτας τὰς ἀρχὰς μάλιστα κύρια πάντων ἐστίν. ἡ γὰρ αὐτὴ πολλάκις ἔχει τὸ τέλος καὶ * τοῦ ἐφορείου· ἢ προκάθηται τοῦ πλήθους, ὅπου κύριός ἐστιν ὁ δῆμος. δεῖ γὰρ εἶναί τὸ συνάγον τὸ κύριον τῆς πολιτείας. καλεῖται δὲ, ἔνθα μὲν προβουλαί, ἀφ' ὧν προβουλεύει· ὅπου δὲ ὁ πλῆθός ἐστι, βουλή μᾶλλον. αἱ μὲν οὖν πολιτικαὶ τῶν ἀρχῶν, ἀφεδὸν τοσαῦται τυγχάνουσιν εἰσαι. ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἐστὶ περὶ τοὺς θεούς· οἷον, ἱερεῖς τε καὶ ἐπιμεληταὶ τοῦ περὶ τὰ ἱερὰ· τοῦ σώζεσθαι τοὺς ὑπαρχόντας, καὶ ἀποδοῦναι τὰ πίπτοντα τοῦ εἰκοδομημένου, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τέτακται περὶ τοὺς θεούς. συμβαίνει δὲ τὸν ἐπιμελούμενον τούτου ἐνίοτε μὲν εἶναι μίαν· οἷον ἐν τοῖς μικροῖς πόλεσιν· ἐνίοτε δὲ πολλὰς ἐκ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης· οἷον, ἱερομνήμονες, καὶ ναοφύλακες, καὶ ταμίαι τοῦ ἱεροῦ χρήματος. ἐχομένη δὲ ταύτης τὰς περὶ θυσίας ἀφορισμένη ταῖς κοιναῖς πόλεσι, ὅσας μὴ τοῖς ἱερεῦσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ἔχουσι τὴν τιμήν. καλοῦσι δ' οἱ μὲν ἄρχοντας τύπους, οἱ δὲ βασιλέας, οἱ δὲ πρυτάνεις. αἱ μὲν οὖν διαφοραὶ ἐπιμελείαι εἰσὶ περὶ τούτων, οἷς ἐστὶν, ἢ καθαλλειωσμένοις, οἷον τὰ δαιμόνια, καὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ περὶ ταῖς προσόδοις, καὶ περὶ τὰ διαλυόμενα, καὶ περὶ ἀγορὰν, ἢ περὶ ἄστυ, ἢ λιμένας, ἢ τὴν χώραν· ἔτι τὰ περὶ τὰ δικαστήρια,

A Præterea verò si sint equites aut pedites leuioris armaturæ, aut sagittarij, aut nautici seu classiarij milites; etiam his singulis interdum constituuntur magistratus, qui appellãtur classis præfecturæ, & equitum magisteria, & ordinum seu legionum præfecturæ: & vicissim his subiectæ sunt tritemium præfecturæ, & decurionatus, & centurionatus, & tribunatus militares, & quæ sunt similes harum præfecturarum partes. Vniuersum autem harum partium vnum quoddam genus est, rerum bellicarum curatio seu ministratio. Quod igitur ad hunc magistratum pertinet, ita se res habet. Quoniam autem si non omnes, at certè nonnulli magistratus multa negotia totius ciuitatis & populi communia tractant: alium esse necesse est, qui rationes ab illis repetat, & præterea iudicio rationum referendarum subiectos corrigat & castiget, nihilque aliud tractet. Appellant porrò hos alij correctores seu censores, alii ratiocinatores, alii anquisitores seu probatores, alii patronos seu cognitores. Est & alius præter hos omneis magistratus, cuius grauissima est omnium auctoritas, maximáque potestas. Idem enim sæpenumero & vectigalis curationem, & tribunatũ plebis, hoc est, ephoriam, obtinet: qui præest populo in iis ciuitatibus, in quibus penes populum summa est rerum potestas. Oportet enim aliquem magistratum esse, qui habeat ius conuocandæ eius ciuium partis, penes quam summa reipublicæ est potestas. Vocantur autem alibi quidem à Græcis probuli, à Romanis, (si placet) prouisores seu præconsultatores, quia prouideant & antè consultẽt. vbi autem multitudo dominatur, senatus potiùs seu consilium publicum appellatur. ciuiles igitur magistratus tot ferè numero sunt. Aliud porrò curationis genus est, quæ in cæremoniis & deorum cultu versatur: verbi gratia, sacerdotum, & eorum quorũ est quæ ad res sacras pertinent, curare, ædeis sacras sartas tectas conseruare, ruinosas & labenteis reficere atque excitare, & alia similia quæ ad religiones deorum instituta sunt, administrare. Euenit autem vt hæc curatio alicubi sit vna, vt in paruis ciuitatibus: alicubi verò multæ, & à sacerdotio separatæ, (verbi gratia) in quibus sunt sacrifici, & templorum custodes seu æditui, & sacratum pecuniarum custodes. Huic proxima ea curatio est, quæ ad sacrificia publica excepta & seruata est, ea dico, quæ non sacerdotibus à lege assignantur, sed iis qui hunc honorem à communi ciuitatis foco & totius vrbis lare consequuntur. Appellant autem hos alij, principes seu prætores; alij, reges sacrorum; alij, prytanes. Necessariæ igitur curationes, vt eorum quæ diximus, summam faciamus, in his rebus versantur: in diuinis, in bellicis, in vectigalibus, in sumptibus, in annona, & rebus venalibus, in rebus vrbanis, in portubus, in agro, & solo regionis: præterea in rebus iudicialibus,

in rerum contractarum perſcriptionibus, in multarum exactionibus, rerúmve iudicatarum executionibus, in cuſtodiis, in rationibus ſubducendis, in ciuium probationibus, atque in mores eorum anquiſitionibus, in rationibus ab iis qui magiſtratu defuncti ſunt, repoſcendis. Poſtremo ij magiſtratus, qui conſilio publico præſunt, in numerum communium referendi ſunt. Propria autem eſt ciuitatum otioſarum & pacatiorum, & rebus proſperis magis florentium, & præterea verò elegantis ornatus & pulchri ac decori ordinis curam aliquam habentium, mulierum diſciplina, legum cuſtodia, puerorum inſtitutio ac moderatio, gymnaſiorum præfectura, præterea ludorum gymnicorum & Dionyſiacorum curatio, & ſi qua fortè alia huius generis inſtituantur ſpectacula. Horum autem magiſtratuum nonnullos in promptu eſt non eſſe populareis: vt mulierum & liberorum inſtitutionem ac diſciplinam. Egentes enim neceſſe habent vti vxoribus & liberis tanquam pediſſequis ac miniſtris, quia ſeruis careant. Cùm ſint autem tres magiſtratus, ex quorum ratione quidam magiſtratus ampliſſimos ſummáque auctoritate ac poteſtate prędítos ſuffragio creant, legum cuſtodes, prouiſores ſeu pręconſultatores, ſenatores ſeu conſilij publici participes: legum cuſtodes ad ariſtocratiam pertinent, præconſultatores ad oligarchiam, ſenatus ad Democratiam. De magiſtratibus igitur ferè omnibus veluti rudi quadam informata imagine à nobis explicatum eſt.

* καὶ σϖανελλαγμῦ ἀναγραφάς, καὶ ϖροέδρας, καὶ φυλακάς, * καὶ ὁπλισμοὺς τε καὶ ἀξεπάσεις, καὶ ϖρὸς ἀϕίνας τῶν ἀρχόντων· καὶ τέλος αἱ ϖερὶ ὃ βουλεύομϑόν εἰσι τῶν κοινῶν. * ἰδία δὲ ταῖς σχολαστικωτέραις, καὶ μᾶλλον ἀϕημερεύσαις πόλεσιν, ἐπὶ δὲ ϕερντιζούσαις ἀϕκοσμίας, γυναικονομία, νομοφυλακία, παιδονομία, γυμνασιαρχία· ϖρὸς δὲ τούτοις, ϖερὶ ἀγῶνας ὑπομϑήσα γυμνικοὺς καὶ Διονυσιακούς, κἂν εἴ τινας ἑτέρας συμβαίνῃ τοιαύτας ϑεωρεῖσϑαι ϑεωρίας. τούτων δ' ἔνιαι ϕανερῶς εἰσὶν ἀνϑρωπικαὶ τῶν ἀρχῶν· οἷς, γυναικονομία καὶ παιδονομία· τοῖς γὰρ ἀπόροις ἀνάγκη χρῆσϑαι καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶν ὡς ϖᾶσιν ἀκολούϑοις, ἕνεκα τῆς ἀδουλίας. ϖερὶ δ' οὐσῶν ἀρχῶν, καϑ' ἃς αἱρεῖται τινὲς ἀρχὰς ταῖς κυρίοις, νομοφυλάκων, ϖροβούλων, βουλῆς· οἱ μὲν νομοφύλακες ἀριστοκρατικόν, ὀλιγαρχικὸν δ' οἱ ϖροβουλοι, βουλὴ δὲ δημοτικόν. ϖερὶ μὲν οὖν τῶν ἀρχῶν, ὡς [εἰ] τύπῳ, σχεδὸν εἴρηται ϖερὶ ϖασῶν.

* γρ. & σωφρονιστὰς, ϖανελλάγματα, ϖαγκρασίας, Sylb. & ϖερὶ λογ. & mox, ἢ ϖροεδρίαν. γρ. ἰδία

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

Proœmij vice ſequentem diſputationem hac hypotheſi præmunit, vitam optimam & ſeparatim vnuſcuiuſque & communiter ciuitatum eſſe quæ ex virtute ducatur, vſque eò bonis inſtructa, vt ad actiones quæ à virtute proficiſcuntur, ſit idonea.

VM qui de optima reipubl. adminiſtrandæ forma conuenienter quæſiturus & commentaturus eſt, primùm quænam vita maximè ſit optabilis atque expetenda, definitè cognouerit neceſſe eſt. Nam ſi hoc obſcurum & incognitum ſit, etiam optima reip. adminiſtrandæ forma obſcura & incognita neceſſariò futura eſt. Optimas enim res agere, optiméque res ſuas gerere conuenit eos, qui optima reipubl. adminiſtratione vtuntur, ex iis quæ eis ſuppetunt, niſi ſi quid præter omnium opinionem & rationem accidat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ τὸ Η.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Προοιμιάζόμενος τῷ λόγῳ ὑποϑήσιν ταύτην τίϑεται, Ὅτι βίος ἄριστος καὶ χωρὶς ἑκάστου καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν ὁ μετ' ἀρετῆς, καὶ χορηγουμένης ὅσὴ ϖρὸς τοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν ϖράξεων.

ΠΕΡΙ πολιτείας ἀρίστης τὸν μέλλοντα ποιήσασϑαι τὴν ϖροσήκουσαν ζήτησιν, ἀνάγκη διορίσασϑαι ϖρῶτον, τίς αἱρετώτατος βίος. ἀδήλου γὰρ ὄντος τούτου, καὶ τὴν ἀρίστην αἰρετὸν ἄδηλον εἶναι πολιτείαν. ἄμεινον γὰρ ϖροϑέσϑαι ϖροσήκει τοῖς ἄριστα πολιτευομένοις καὶ τοῖς ἐϖιτηδείως ἀρχόντων αὐτοῖς, ἐὰν μέλλῃ τι χείρηται ϖρὸς τὰ δέοντα.

δεῖ δὴ πρῶτον ὁμολογεῖσθαι πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, αἱρετωτάτης βίος· μετὰ δὲ τοῦτο, πότερον εἷς ἢ πλείους ὁ αὐτός, ἢ ἕτερος. νομίσαντας δὴ ἱκανῶς πολλὰ λέγεσθαι περὶ τοῦ τοὺς ἐξωτερικοὺς λόγους καλεῖν τῆς ἀγωγῆς, ἐκείνοις χρηστέον αὐτοῖς. ὡς ἀληθῶς γὰρ πρός γε μίαν διαίρεσιν οὐδεὶς ἀμφισβητήσειεν ἄν· οἷς ἢ πείθειν ἔστιν μᾶλλον, περί τε ἑκάτερα, καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν, πόθεν τούτων ὑπάρχειν τοῖς μακαρίοις δεῖ. οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη μακάριον τὸν μηδὲν μόριον ἔχοντα ἀνδρίας, μηδὲ σωφροσύνης, μηδὲ δικαιοσύνης, μηδὲ φρονήσεως, ἀλλὰ διάδηλον μὲν τὰς ταραττομένας μίας· ἀπεχόμενον δὲ μηδενός, ἂν ὑπὸ θυμοῦ ἢ τοῦ φαγεῖν ἢ πιεῖν, τὸν ἐλαττόνων ἕνεκα δὲ τετραντημορίου διαφθείροντα τοὺς φιλτάτους φίλους· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὴν διάνοιαν ὄντως ἀφρονα καὶ διεφθαρμένον, ὥσπερ τι παιδίον, ἢ μεμηνόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν λεγόμενα, * ὥσπερ πρώτης ἂν συγχωρήσαι· διαφέρειν δὴ τὸ τοῦ ποσοῦ, καὶ τῆς ὑπεροχῆς. τὸ μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχειν ἐλαχὺν νομίζοισιν ὁπωσοῦν· πλοῦτον δὲ, καὶ χρημάτων, καὶ δυνάμεως, καὶ δόξης, καὶ πάντων τῶν τοιούτων, εἰς ἄπειρον ζητοῦσι τὸν ὑπερβολήν. ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς ἐροῦμεν, ὅτι ῥᾴδιον μὲν πρὸς τούτων καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων * ἀπολαμβάνειν τὴν πίστιν, ὁρῶντας ὅτι κτῶνται καὶ φυλάττουσιν οἱ τοὺς ἀρετοὺς τοῖς ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκεῖνα τούτοις· καὶ ὁ ζῆν εὐδαιμόνως, εἴτ' ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶν, εἴτ' ἐν ἀρετῇ τινὶ ἢ ἀμφοῖν, ὅτι μᾶλλον ὑπάρχει τοῖς ὅλως μὲν καὶ τὸν ἦθος καὶ τὴν διάνοιαν κεκοσμημένοις εἰς ὑπερβολήν, πρὸς δὲ τὸν ἐκτὸς κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν μετρίοις ἔχουσιν, ἢ τοῖς ἐκείνων μὲν κεκτημένοις πλείω τὸν χρησίμων, ἐν δὲ τούτοις ἐλλείποντας. οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λόγον σκοπουμένοις δῆλον ἐστὶν οὕτως. τὰ μὲν γὰρ ἐκτὸς, ἔχει πέρας, ὥσπερ ὄργανόν τι· πάντα δὲ τὰ χρήσιμα ἐστὶν, ὧν τὸ ὑπερβολὴ, ἢ βλάπτει αἰεὶ, ἢ μηδὲν ὄφελος εἰ) αὐτοῖς τοῖς ἔχουσι. τὸν δὲ περὶ ψυχὴν ἕκαστον ἀγαθῶν, ὅσῳ ἂν ὑπερβάλλῃ, τοσούτῳ μᾶλλον χρήσιμον εἰ)· εἰ δὴ καὶ τούτοις ὑπολέλοιπεν, μὴ μόνον τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ χρήσιμον. ὅλως δὲ δῆλον ὡς ἀκολουθῆσαι φήσομεν τὸν ἕξιν ἑκάστου τοιούτου πρὸς ἄλληλα, καὶ τὸν ὑπερβολὴν ὡσαύτως * εἴληχε διαφοράν.

Lamb. ὥσπερ εἰρήκαμεν.

Lamb. * διαλαμβάνειν τινὶ πίστιν, quod est vsitatius.

pr. εἶναι, mendosè.

A Quocirca oportet hoc primum inter nos constare & conuenire, quænam sit omnibus, paucissimis exceptis, optatissima & maximè expetenda vita: deinde vtrùm cum aliis communiter & separatim eadem sit, an alia. Cùm existimemus igitur multa de vita optima, in iis libris quos exotericos, id est, quasi externos appellare consueuimus, satis ad rem accommodatè dici, etiam nunc iis vtendum nobis est. Nemo enim profectò, quod ad vnam quidem diuisionem attinet, in controuersiam vocarit, quin, B cùm tria sint bonorum genera, externa, ea quæ sunt in corpore, ea quæ in animo, hæc omnia beatis suppetere oporteat. Nemo enim beatum dixerit eum, in quo neque fortitudinis, neque temperantiæ, neque iustitiæ particula insit vlla: sed qui muscas circumvolitanteis metuat, & cùm esuriat aut sitiat, nulla te sibi temperet etiam deterrima atque extrema; amicos carissimos atque intimos ob quadrantem interimat: similitérque in iis quæ ad mentem attinent æquè sit imprudens & excors, parique mentis errore afficiatur, atque puer aliquis aut insanus.
C Hæc igitur quæ ita dicuntur, omnes, vt diximus, vno ore concesserint: sed de quanto & excellentia immoderata ambigunt. Virtutis enim quantulumcumque habeant, satis se habere existimant. Diuitiarum verò & pecuniæ, & potentiæ, & gloriæ, & talium omnium rerum cupiditati nullum modum statuunt, nullum finem imponunt. Nos autem eis respondebimus, facile quidem esse his de rebus etiam ex factis argumenta ad fidem faciendam sumere, cùm videamus, eos parare & retinere non virtutes bonis externis, sed bona externa virtutibus: & D beatè viuendi facultatem, siue ea hominibus posita sit in voluptate, siue in virtute, siue vtroque, datam esse maiorem iis qui morum quidem & mentis virtutibus egregiè & supra modum sunt exornati, bonorum autem externorum copiis mediocriter instructi: quàm iis qui, cùm multo plura bona externa habeant superuacanea, quàm ad victum cultúmque vtilia, à virtutibus sint inopes ac vacui: verumtamen etiam iis qui hanc quæstionem ad rationem spectare atque exigere volent, facilè veritas patebit. nam bo- E na externa, tanquam instrumentum quoddam, extremum habent. quicquid autem vtile est, in iis rebus consistit, quare nimium necessariò aut obest iis qui habent, aut nihil prodest. At vnumquodque eorum bonorum, quæ in animo insunt, quo maius & vberius est, hoc vtilius est: si hæc bona non solùm honesta, sed etiam vtilia quasi cognomento quodam sunt appellanda. In summa autem perspicuum est, nos esse dicturos optimarum cuiusque rei affectionum talem comparationem & proportionem inter se futuram:

qualis excellentia & differentia iis rebus contigit quarum rerum has affectiones esse dicimus. Quare si animus & bonorum externorum possessione, & corpore carius ac præstabilius quiddam est, tum simpliciter, tum nobis: etiam optima cuiusque horum affectio eandem proportionem & comparationem inter se habeat necesse est. Præterea propter animum hæc sunt optabilia & expetenda natura: & omnes benè sanæ mentis homines ea expetere propter animum debent, & non animum propter illa. Tantum igitur ad vnumquemque felicitatis peruenire, quantum cuique virtutis & prudentiæ, & actionum his consentanearum contingit, conueniat inter nos Dei testimonio vtenteis: qui quamuis fortunatus & beatus sit, non tamen propter vnum bonum externum beatus est, sed ipse propter se, & quia sit cuiusdammodi natura. nam etiam propter hanc causam secunda seu prospera fortuna à beatitudine necessariò differt. bonorum enim, quæ extra animum sunt, casus & fortuna, causæ sunt efficientes: iustus verò aut temperans nullus est à fortuna, neque propter fortunam. Consequens autem est, & easdem rationes desiderat, ciuitatem optimam, suáque negotia præclarè gerentem, esse etiam beatissimam. Fieri porrò non potest vt ij negotium suum præclarè gerant, qui res honestas & præclaras non agant. At nulla præclara actio neque viri neque ciuitatis sine virtute & prudentia est. Fortitudo autem & iustitia & prudentia ciuitatis eandem vim & speciem habent, atque illæ quas vnusquisque mortalium consecutus, iustus & prudens & temperans appellatur. Sed hactenus hæc instar proœmij ei disputationi, quam habituri sumus, præposita sint. Nam neque ea prætermittere fas nobis fuit, neque vt omneis rationes huius sermonis proprias persequeremur, rerum natura tulit. Sunt enim hæc alîus quæstionis & loci. Nunc autem hoc positum sit, vitam optimam & separatim cuiusque & communiter ciuitatum esse eam, quæ virtuti consentanea est, tanta bonorum copia instructæ, vt particeps esse possit congruentium virtuti actionum. Iis autem, qui hæc in controuersiam vocant, omissis, nunc in hac quam ratione & via susceepimus, disputatione, posteriùs videndum erit quid respondeamus: si quis fortè iis quæ dicta sunt, non assentiatur.

A ὧν φαμὲν αὐτὰς εἶ) διαθέσεις ταύτας. ὥστ' εἴπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, τῆ κτήσεως καὶ τοῦ σώματος ἡμῖν μᾶλλον ἕνεκα, καὶ ἁπλῶς, καὶ ἡμῖν, δικαία ἕξις τὴν διάθεσιν ἑκάστου, αἱ ἄλλαι τούτων ἔχειν. ἔτι δὴ τῆς ψυχῆς ἕνεκεν ταῦτα πέφυκεν αἱρετά· καὶ δὴ πᾶσι τοῖς εὖ φρονοῦσι, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων ἕνεκεν τῆς ψυχῆς. ὅτι μὲν οὖν ἑκάστῳ τὴν εὐδαιμονίας ὑπάρχειν τοσοῦτον, ὅσον καὶ ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ τοῦ πράττειν καὶ ταῦτας,

B ἔστω σεσωσμένος ὁ λόγος ἡμῖν, μάρτυσι τῷ θεῷ χρωμένοις· ὃς εὐδαίμων μὲν ἐστὶ καὶ μακάριος, δι' ἄλλο δέ τι ἢ τὸ ἔξω τι εἶναι ἀγαθῶν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν αὑτὸς, καὶ τῷ ποῖός τις εἶ) τὴν φύσιν· ἐπεὶ καὶ τὸ δυστυχεῖν τὴν εὐδαιμονίας διὰ ταῦτ' αἰσχίων ἑτέρων εἶ). τῷ μὲν γὰρ ἔκτος ἀγαθῶν τὴν ψυχῆς, αἴτιον ταύτῃ μᾶλλον καὶ ἡ τύχη· δίκαιος δὴ σοφὸς οὐδεὶς οὐδὲ σώφρων ἀπὸ τύχης, οὐδὲ διὰ τὴν τύχην ἐστίν. ἐχόμενον δ' ἐστὶ, καὶ τὴν αὐτῶν λόγων δεόμενον, καὶ πάλιν εὐδαίμονα τὸν ἀεὶ εἶ)

C καὶ πράττοντα καλῶς· ἀδύνατον δὲ καλῶς πράττειν τοῖς μὴ τὰ καλὰ πράττουσιν· ἔστιν δὲ καλὸν ἔργον, ἢ τε ἀνδρὸς, ἥ τε πόλεως, χωρὶς ἀρετῆς καὶ φρονήσεως· ἀνδρεία δὲ πόλεως καὶ δικαιοσύνη, καὶ φρόνησις, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, καὶ * μορφὴν, ὧν μεταλαχὼν ἕκαστος τὸν ἀνθρώπων, λέγεται δίκαιος, καὶ φρόνιμος, καὶ σώφρων. ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ὅτι τοσοῦτον ἔστω πεφροιμιασμένα πρὸς λόγῳ ἃ τε γὰρ μὴ ῥᾴδιον αὐτὰ

D δύνασθαι, ἥ τε πρὸς τοὺς οἰκείους ἐπεξελθεῖν οὐδὲ λέγεται λόγους· ἕτερας γὰρ ἔστιν ἔργου σχολῆς ταῦτα. νῦν δὲ ἱκανοῖς ἔστω τοσοῦτον, ὅτι βίος μὲν ἄριστος, καὶ χωρὶς ἑκάστου, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν, ὁ μετ' ἀρετῆς * κεχορηγημένης ὅτι τοσοῦτον, ὥστε μετέχειν τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων. πρὸς δὲ τοὺς ἀμφισβητοῦντας, ἐάσομεν ὅτι τῆς

E νῦν μεθόδου, διασκεπτέον ὕστερον, εἴ τι τοῖς εἰρημένοις τυγχάνῃ μὴ πειθόμενος.

χ. μορφὴν, ὧν

χ. κεχορηγημένης, & κεχορηγημένος,

CAPVT II.

Docet, beatitudinem eandem esse vniuscuiusque hominis ac ciuitatis: Affines deinde quæstiones aliquot proponit.

VTrùm autem beatitudo sit eadem dicenda vniuscuiusque hominis atque

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὁπὶ τὸν αὐτὸν βίον αἱρετὸν εἶ) τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τὴν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσι. καὶ πολλαὶ περὶ τοῦτο συμβαίνουσαι ἀπορίαι.

ΠΟτέρων δὲ τὴν εὐδαιμονίαν τὴν αὐτὴν εἶ) φατέον, ἑνός τε ἑκάστου τὴν

ἀνθρώπων ἢ πόλεως, ἢ μὴ τοῦτο αὐτοῦ, λοιπόν ἐστιν εἰπεῖν. φασιεῖν γ' ἂν τοῦτο πάντες γὰρ ἂν ὁμολογήσαιεν εἶναι τὸν αὐτόν. ὅσοι γὰρ εὖ πλουτεῖν τὸ ζῆν εὖ τιθέασιν ἐφ' ἑνός, ὥσπερ καὶ τὸν πόλιν ὅλην, ἐὰν ᾖ πλουσία, μακαρίζουσιν. ὅσοι τε τὸν τυραννικὸν βίον μάλιστα θαυμάζουσιν, ὥσπερ καὶ πόλιν τὴν πλείστων ἄρχουσαν, εὐδαιμονεστάτην ἂν εἶναι φαῖεν. εἴ τίς τ' ἕνα δι' ἀρετὴν ἀποδείκνυσι, καὶ πόλιν εὐδαιμονεστέραν φήσει τὴν σπουδαιοτέραν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν δύο ἐστὶν ἃ δεῖται σκέψεως, ἓν μέν, πότερος αἱρετώτερος βίος, ὁ δι' αὑτοῦ τοῦ συμπολιτεύεσθαι καὶ κοινωνεῖν πόλεως, ἢ μᾶλλον ὁ ξενικὸς καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀπηλλαγμένος· ἔτι δέ, τίνα πολιτείαν θετέον, καὶ ποίαν διάθεσιν πόλεως ἀρίστην· εἴτε πᾶσιν ὑπάρχει αἱρετὴ κοινωνεῖν πόλεως· εἴτε καὶ, ποῖ μὲν μή, τοῖς δὲ πλείοσις. ἐπεὶ δὲ ἡ πολιτικὴ διάνοιαν καὶ θεωρίας τοῦτ' ἔστιν ἔργον, ἀλλ' οὐ τὸ περὶ ἕκαστον αἱρετόν· ἡμεῖς δὲ ταύτην προειλόμεθα νῦν τὴν σκέψιν· φανερὸν μὲν οὖν πρῶτον ἂν εἴη, τοῦτο δ' ἔργον ἡ μεθόδου ταύτης. ὅτι μὲν οὖν αἱρε-

Lamb. καὶ ἡ ἕξις.

τὴν εἶναι τὴν πολιτείαν ἀρίστην ταύτην, * καθ' ἣν πέφυκεν καὶ ὁστισοῦν ἄριστα πράττοι καὶ ζῴη μακαρίως, φανερὸν ἐστίν. ἀμφισβητοῦσι δ' οὐδεὶς τῶν ὁμολογούντων τὸν

γρ. μ. ἀρ. τῇ β.

* μετ' ἀρετῆς βίον αἱρετώτατον, πότερον ὁ πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος αἱρετὸς, ἢ μᾶλλον ὁ πάντων τῶν ἐκτὸς ἀπηλλαγμένος, οἷς, θεωρητικός τις· ὃν μόνον τινές φασιν εἶναι φιλόσοφον. σχεδὸν γὰρ τούτοις τοῖς δύο βίοις τὸν αὐθρώπων οἱ φιλοτιμότατοι κοινοὶ ἀρετὴν φαίνονται κοινωνήσαντες, καὶ τῶν κοινῶν. λέγω δὲ δύο, τόν τε πολιτικὸν καὶ τὸν φιλόσοφον. διαφέρει δ' ὁ μικρὸν πότερος ἔχει ὁ ἀληθές. ἀμφότερα γὰρ τὸν τε φεύγοντα κοινὸς τὸ βελτίω σκοπὸν συντάττεσθαι, καὶ τὸν αὐθρώπων ἕκαστον, καὶ κοινῇ τὴν πολιτείαν. νομίζουσι δ' οἱ μὲν τὸν τῆς πόλεως ἄρχειν, δεσποτικῶς μὲν χρώμενον, μετ' ἀδικίας δὲ τοὺς πολίτας· ἡ δὲ μεγίστης· πολιτικῶς δὲ, τὸν μὲν ἄδικον οὐκ ἔχειν, ἐμποδὼν δὲ ἔχειν τὴν * περὶ αὐτὸν θεωρίαν. τούτων δ' ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ἕτεροι τυγχάνουσι δοξάζοντες· μόνον γὰρ ἀνδρὸς τὸν πολιτικὸν καὶ βίον καὶ πολιτικόν. ἐφ' ἑκάστης γὰρ ἀρετῆς οὐκ ἔστι μᾶλλον τοῖς ἰδιώταις, ἢ τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσι καὶ πολιτευομένοις. εἰ μὲν οὖν ὑπάρχουσιν

γρ. καὶ οὐ κρεῖττον.

ciuitatis, nécne, reliquum eſt vt explicemus. At etiam hoc in promptu eſt. omnes enim eandem eſſe vno ore conceſſerint. Nam quicumque in diuitiis bene viuere de vno homine ponunt, hi etiam ciuitatem, ſi ſit locuples & copioſa, beatam prædicant, & quicumque vitam tyrannicam cæteris omnibus anteponunt, hi etiam ciuitatem plurimis imperantem, beatiſſimam pronuntiarint: & ſi quis vnum aliquem virtutis nomine maximè admiratur & probat, hic & ciuitatem, quo erit virtute ornatior, eo dixerit eſſe beatiorem. Sed hæc iam ſunt duo, quæ conſiderationis indigent: vnum, vtra vita ſit magis expetenda, ea quæ in communione reipublicæ adminiſtrationis & ciuitatis traducatur, an potiùs peregrini propria & à ciuili ſocietate ſegregata ac ſoluta: alterum, quæ reip. adminiſtrandæ forma, & quæ ciuitatis affectio ſiue ordinatio, ſiue, (vt ita dicam) diſpoſitio, optima ſit locanda, ſiue omnibus optabile ſit & expetendum, in ciuili ſocietate verſari; ſiue aliquibus quidem minimè, ſed pleriſque etiam. Quoniam autem cogitationis & cognitionis ciuilis hoc munus eſt, non quid cuique rei ſit expetendum, videre; nos porrò hanc diſputationem nunc inſtituimus ac ſuſcepimus: illud quidem alienum à noſtro inſtituto fuerit, hoc verò proprium munus huius à nobis via & ratione ſuſceptæ inſtitutionis. Hanc igitur neceſſariò eſſe optimam reip. adminiſtrandæ formam, ex cuius ordinatione quiuis res optimas agat & beatè viuat, perſpicuum eſt. Ambigitur autem ab iis ipſis, qui concedunt vitam cum virtute coniunctam, eſſe maximè expetendam, vtrùm vita ciuilis, & ad agendum expedita, ſit optabilis & ſumenda, an ea potiùs, quæ ab omnib. rebus externis ſegregata eſt ac ſoluta: verbi cauſa, ea quæ in contemplatione & cognitione rerum conſumitur: quam ſolam quidam dicunt eſſe philoſopho dignam. Ferè enim hæc duo vitæ genera, homines laudis & gloriæ virtute partæ cupidiſſimi, aliis anteferre reperiuntur, & qui olim vixerunt, & qui nunc ſunt. Duo autem dico, ciuile, & philoſophicum. Magni porro referre, vtrum ſit verum. Neceſſe enim eſt, eum qui prudentia valet, & priuatim ſingularem hominem, & communiter reipublicæ adminiſtrandæ formam, ita ſe componere & parare, vt cum vitæ finem qui ſit melior, ſibi proponat. Exiſtimant autem alij quidem, finitimis imperare, ſi hoc dominorum in morem, & imperioſè fiat, cum iniuſtitia maxima eſſe coniunctum: ſin ciuiliter, iniuſtitia hoc quidem vacare, ſed impedimento eſſe vitæ tranquillitati & proſperitati. Alii cum his pugnantes, aliter opinantur. Solam enim viri eſſe propriam vitam in actione poſitam, & ciuilem. Nam quæ cuiuſque virtutis ſunt actiones, non magis ad priuatos, quàm ad eos qui remp. gerunt, & in republ. verſantur, pertinere. Sic igitur quidam exiſtimant:

alij verò ſolam reipublicæ adminiſtrandæ rationem herilem, & domino conuenientem & tyrannicam, beatam eſſe dicunt. Quin apud nonnullos, & in reipublicæ adminiſtratione hic legibus finis propoſitus eſt, in finitimos dominari. Quapropter quamuis plurimæ leges apud pleroſque ſparſim & confuſè, vt ita dicam, latæ ſint, ſicubi tamen leges ad aliquid vnum ſpectant, hoc petunt ac deſtinant, vt imperium obtineant: quemadmodum Lacedæmone, & in Creta, tum diſciplina tum legum multitudo ad rem militarem compoſita & comparata eſt. Præterea in iis gentibus, quæ plura obtinere, & ſuperiora habere poſſunt, huiuſmodi potentia plurimi fit, in ſummóque honore eſt: vt apud Scythas, & Perſas, & Thraces, & Celtas. Apud quaſdam enim nationes etiam leges exſtant, quæ ad hanc virtutem excitant, quemadmodum Karthagine aiunt annulorum ornatum ita quemq; capere, vt plurimas militias tolerarit. Quin lex erat hæc quondam in Macedonia, vt qui nullum hoſtem occidiſſet, capiſtro cingeretur. Apud Scythas autem, ei qui hoſtem neminem interfeciſſet, ex eo ſcypho, qui circumferebatur die quodam feſto, bibere non licebat. Apud Hiſpanos, gentem bellicoſam, tot numero verucula, (obeliſcos appellant) circum ſepulcrum defigunt, quot quiſque hoſteis interemerit: aliáque multa apud alios talia partim legibus comprehenſa, partim inſtitutis & conſuetudine recepta ſunt. Atqui videri fortaſſe poſſit dictu abſurdum, iis qui rem accuratè conſiderare velint, munus eſſe viri ad remp. adminiſtrandam apti & ſcientia ciuili inſtructi, perſpicere atque intelligere poſſe, quomodo finitimis imperet, velint nolint. Nam quî poſſit hoc aut ſocietati ciuili, aut latoris legum officio conuenire, quod ne legitimum quidem eſt? Legitimum autem non eſt, non ſolùm iuſtè, verumetiam iniuſtè imperare. fieri autem poteſt vt quis alios ſubigat ac ſuperet etiam iniuſtè. Atqui nec in cæteris ſcientiis hoc fieri videmus. Nam neque medici, neque gubernatoris munus eſt aut perſuadere aut inferre vim: illius quidem, iis qui curantur, huius verò, nautis & vectoribus. Sed multi rationem in ſeruos dominandi, ſcientiam ciuilem eſſe videntur exiſtimare, & quod in ſe neque iuſtum neque vtile eſſe dicunt, hoc non pudet ipſos in alios exercere. Ipſi enim vt ſibi iuſtè imperetur, poſtulant: aduersùs alios verò iura non ſunt eis curæ. Abſurdum autem eſt non eſſe natura id quod in alterum dominatur, & id quod non dominatur. Quare ſi ita ſe res habet, non in omneis oportet conari dominari, ſed in eos qui apti ſunt ad domini imperium ſubeundum natura: quemadmodum neque ad epulas aut ſacrificium homines venari,

A οἱ δὲ, τὸν δεσποτικὸν καὶ τυραννικὸν βίον τῆς πολιτείας εἶναι μόνον βιδαίμονα φασι. πρὸς οὓς δὲ καὶ ἡ τοιαύτης ἐστὶ σκέψις τῶν νόμων. ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας. ὥστε καὶ τῶν πλείστων νομίμων χώραν, ὡς εἰπεῖν, καὶ μόνων καὶ τοῖς πλείοσιν, ὅμως εἴποι τις ἂν τοὺς νόμους βλέπειν, τὴν κρατεῖν σπουδάζοντας πόλεις. ὥσπερ οὖν Λακεδαίμονι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἅπασα παιδεία, καὶ ὁ τῶν νόμων

B πλῆθος. ἔτι δ' ἐν τοῖς ἔθνεσι πᾶσι τοῖς δυναμένοις πλεονεκτεῖν, ἅτιμον τὴν τοιαύτην δύναμιν· οἷον ἐν Σκύθαις, καὶ Πέρσαις, ἐν Θρᾳξὶ, ἐν Κελτοῖς. ἐν οἷς γὰρ ἐν νόμοι τινές εἰσι προτρέποντες πρὸς τὴν ἀρετὴν ταύτην, καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐκ τῶν κοίλων κόσμον λαμβάνειν, ὅσους ἂν στρατεύσωνται στρατείας. ἐν δέ ποτε καὶ περὶ Μακεδονίαν νόμος, τὸν μηδένα ἀπεκτακότα πολέμιον ἄνδρα, ζωννύεσθαι τὸν φορ-

C βεόν. ἐν δὲ Σκύθαις οὐκ ἐξῆν πιεῖν ἐν ἑορτῇ τινι ἐκ φορεῖον, τὸν μηδένα ἀπεκτακότα πολέμιον. ἐν δὲ τοῖς Ἴβηρσιν, ἔθνει πολεμικῷ, ὁσουτινασὶ ἀριθμὸν ὀβελίσκους καταπεπήγασι πρὸ τῶν τάφων, ὅσους ἂν διαφθείρῃ τῶν πολεμίων. καὶ ἕτερα δὲ πρὸς ἑτέροις ἔστι τοιαῦτα πολλά· τὰ μὲν νόμοις κατειλημμένα, τὰ δὲ ἔθεσι. κρίνει δόξειεν ἂν ἄγαν ἄπορον ἴσως εἶναι τοῖς βουλομένοις θεωρῆσαι, εἰ τοῦτ' ἔστιν ἔργον τοῦ

D πολιτικοῦ δυνάμενον θεωρεῖν, ὅπως δεήσει καὶ διασώσει τὸ πλησίον, καὶ βουλομένων, καὶ μὴ βουλομένων. πῶς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πολιτικόν, ἢ νομοθετικόν, ὅταν μὲν νόμιμον ᾖ; ἢ νόμιμον ᾖ, τὸ μὴ μόνον * δικαίως, ἀλλὰ Lamb. δικαίων.
καὶ ἀδίκως δεήσει· κρατεῖν δ' ἐστὶ * καὶ μὴ γρ. καὶ μὴ δικαίως· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις δικαίων.
ὑπερέχομεν τοῦτο ὁρῶμεν. ὅτε γὰρ τοῦ ἰατροῦ, ὅτε τοῦ κυβερνήτου ἔργόν ἐστι, ὅπῃ πεῖσαι, ἢ βιάσασθαι· ἢ μὲν τοῖς θεραπευομένοις, τοῖς δὲ πλωτῆρας. ἀλλ' ἔοικασιν οἱ πολλοὶ τὸ δεσποτικὸν, πολιτικὸν οἴεσθαι εἶναι· καὶ ὥσπερ

E αὐτοῖς ἕκαστοι τὰ φαῦλα εἶναι δίκαια, τοῦτ' εἶναι συμφέρειν, τοῦτ' οὐκ αἰσχύνονται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀσκοῦντες. αὐτοῖς μὲν γὰρ πρὸς αὐτοῖς τὰ δίκαια ζητοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους οὐδὲν μᾶλλον τὰ δίκαια. ἄτοπον γὰρ εἰ μὴ φύσει, τὸ μὲν δεσπόζειν ἐστὶ, τὸ δὲ δεσπόζειν. ὥστε εἴπερ ἔχει τὸ ζῆσαι τοῦτον, ἢ δεῖ πόρων πιέζεσθαι δεσπόζειν, ἀλλὰ τῶν δεσποτῶν· ὥσπερ οὐδὲ θηρεύειν δεῖ τοὺς ἡμέρους ἢ θυσίαν ἀνθρώπους,

ἀλλὰ δ' ὃ τοὺς τῦτο θηρευτέον· ἔστι δὲ θη- A
ρευτὸν, ὃ δεῖ ἄγελεον ᾖ, ἐδέσιμον ζῷον. ἀλλὰ
μὴν εἴη γ' ἂν καὶ καθ' ἑαυτὴν μία πόλις
εὐδαίμων, ἡ πολιτεύεται δηλονότι καλῶς·
εἴη δ' ἂν οἰκεῖσθαί που καθ' ἑαυτὴν νόμοις χρωμένην ἀσπουδαίοις, ἧς
τὴν πολιτείας ἡ σύνταξις οὐ τοὺς πόλεμον,
οὐδὲ τοὺς δ' κρατεῖν ἕξαι τὴν πολεμίων·
μηδὲν γὰρ ὑπάρχέτω τοιοῦτον. δῆλον ἄρα
ὅτι πάσας τὰς τοὺς τὸ πόλεμον ὄντι με-
λείας, καλὰς μὲν ἴσως ὄντων· οὐχ ὡς τέλος δὲ B
πάντων ἀκρότατον, ἀλλὰ διὰ ἐκείνου χάριν
ταύτας. τὸν δὲ νομοθέτην τὸν ἀσπουδαῖον ὄντ',
ὅτι καὶ σαῖς πόλιν, καὶ ἔθνος αἰδεσίμων, ἢ
πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς
τοῦς μεθέξουσι, καὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῖς
εὐδαιμονίας. δῆλον μὲν τι καὶ τῶν ταφομένων
ἔνια νομίμων· καὶ τὸν τῆς νομοθετικῆς ἔστιν
ἰδεῖν, ἐὰν τινες ὑπάρχωσι γνήσιοι, ποῖα τοὺς ποίους ἀσκητέον, ἢ πῶς τοῖς κα-
θήκουσι τοὺς ἑκάστους χρηστέον. ἀλλὰ τῦτο C
μὲν καὶ ὕστερον τύχοι τῆς προσηκούσης
σκέψεως, τοὺς τί τέλος δεῖ πρὸ ἀείσην
πολιτείαν σύνταξιν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Λύσις τῶν προβλημάτων.

ΠΡὸς δὲ τοῖς ὁμολογοῦσας μὲν τὸν
κατ' ἀρετὴν εἶναι βίον αἱρετώτατον, D
διαφερομένους δὲ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς,
λεκτέον ἡμῖν τοὺς ἀμφοτέρους αὐτοῖς· οἱ
μὲν γὰρ ἀποδοκιμάζοντες τὰς πολιτικὰς
ἀρχὰς, νομίζοντες τόν τε τῦ ἐλευθέρου
βίον ἕτερόν τινα εἶναι τῦ πολιτικοῦ, καὶ πάν-
των αἱρετώτατον· οἱ δὲ, τῦτον ἀρίστον· ἀδυ-
νατον γὰρ, τὸ μηδὲν πράττοντα, πράτ-
Nic.l.1.c. τειν εὖ. * τὴν δ' εὐπραξίαν καὶ τὴν εὐ-
2. δαιμονίαν ταὐτὸν εἶναι φασὶ τοῖς μὲν ἀμφότε- E
ροις λέγουσιν ὀρθῶς, τὰ δ' οὐκ ὀρθῶς. οἱ
μὲν, ὅτι ὁ τῦ ἐλευθέρου βίος, τῦ δεσποτι-
κοῦ ἀμείνων. τῦτο γὰρ ἀληθές. οὐδὲν γὰρ πῶ
γε δούλῳ, ᾗ δοῦλος, χρῆσθαι σπουδῇ· ἡ γὰρ
ὑπεροχὴ ἡ πρὸς τὴν ἀναγκαίων, οὐδενὸς
μετέχει τῦ καλοῦ. ὃ μὲν τι νομίζει πᾶ-
σαν ἀρχὴν εἶναι δεσποτείαν, οὐκ ὀρθόν· ὑ
γὰρ ἐλεύθερον διέφευγεν ἡ τῦ ἐλευθέρων ἀρχή,
Scrib. ἐν τῦ δούλῳ, * ἢ αὐτὸ φύσει ἐλεύθερον τῦ
φύσει δούλου. διώρισται δὲ πρὸς αὐτοῖς ἱκα-

sed id quod venando captari debet. Captari autem venando debet id quod sit ferum, animal edule. Verumtamen possit esse etiam per se ciuitas vna beata, nempe ea quæ bene administratur: siquidem fieri potest vt ciuitas sedes suas alicubi seorsum & per se collocarit, bonis legibus vtens. cuius reipublicæ administrationis descriptio atque ordinatio, non ad bellum nèque ad victoriam ab hostibus reportandam referatur. Fingamus enim nihil esse tale. Perspicuum igitur est omnia ciuitatis studia, omneisque curas, quæ ad bellum conferuntur, esse has quidem præclaras habendas, verùm non vt summum rerum omnium finem, sed has illius gratia. Est autem boni legum scriptoris diligenter considere & videre, quomodo ciuitas, & genus hominum, & omnes aliæ societates, vitæ cum virtute coniunctæ, & beatitudinis sibi conuenientis, & in se cadentis participes esse possint. Different porrò inter se nonnullæ leges scriptæ ab institutis & more. Atque hoc munus est scientiæ legum scribendarum, videre, si qui fortè sint finitimi, qualia studia aduersus qualeis sint exercenda atque excolenda, aut quomodo officia in singulos seruanda. Sed hæc quidem quæstio, ad quem finem optimam reip. administrandæ formam contendere oporteat, etiam posteriùs, ita vt res postulat, disputari atque explicari poterit.

CAPVT III.

Respondet ad varias quæstiones capite superiori propositas.

IN eos autem vtrosque, qui vno quidem ore consentiunt, vitam cum virtute coniunctam esse maximè expetendam; de eius verò vsu dissentiunt: nobis nunc dicendum est. Alteri enim ciuileis magistratus improbant, existimantes hominis liberi vitam aliam quandam esse à vita ciuili, & maximè omnium esse optabilem atque expetendam: alteri hanc esse optimam arbitrantur: fieri enim posse vt qui nihil agit, negotia præclarè gerat. Præclaram autem negotij gestionem, seu bonam actionem & beatitudinem idem esse. Dicimus igitur vtrosque partim rectè dicere, partim non rectè: illos, quòd aiunt hominis liberi vitam ea vita quæ domini imperium in seruos exercet, esse meliorem. Hoc enim verum est. seruo enim qua ratione seruus est, vti, nihil habet gloriatione dignum. nam de rebus ad vsum quotidianæ vitæ necessariis præcipere, & negotium dare, nihil habet pulchrum aut præclarum. Existimare autem, omne imperium, esse domini in seruos imperium seu dominatum, errare est. Non minùs enim differt imperium in liberos ab imperio domini in seruos, quàm id quod liberum est natura, ab eo quod seruum est natura. qua de re libris superioribus cumulatè à nobis explicatum est.

Vitam autem otiosam & cessatione torpentem, magis esse laudandam, quàm actionem, non est verum. Beatitudo enim, actio est. Præterea verò multarum & honestarum rerum finem continent iustorum & temperantium virorum actiones. Atquin existimare forsitan possit aliquis, his ita definitis, summam in omnes habere potestatem, esse optimum. Ita enim plurimarum & honestissimárum actionum penes eum fore potestatem. Itaque eum, qui possit imperium obtinere, id alteri concedere non oportere, sed potiùs adimere: & neque patrem liberorum, neque liberos patris, neque denique amicum amici rationem habere debere, neque hac de re laborare. quod enim est optimum, id esse maximè expetendum atque optandum. rem autem suã bene gerere, esse optimum. Hoc igitur fortasse verè dicunt, si quidem futurum est, vt qui alterum spoliant, quique alteri vim inferunt, rei omnium quæ sunt, maximopere expetendæ, sint compotes. Sed fieri fortasse non potest vt sint: & hoc falsum supponunt. non enim iam fieri potest vt sint honestæ actiones ei qui non tanto cæteris antecellat, quanto vir mulieri, aut pater liberis, aut dominus seruis. Itaque qui æqualitatem ab initio migrat, nullam tantam actionem posteriùs rectè gesserit, quantum iam à virtute deflexit ac deerrauit. Similibus enim honestum & ius in eo posita sunt, vt pro sua quisque parte imperent. hoc enim æquale & simile est. quod verò æquale non est æqualibus, & quod simile non est similibus, à natura alienum est. Nihil autem eorum quæ à natura aliena sunt, honestum est. Quocirca si quis alius sit virtute & potestate agendarum rerum optimarum cæteris præstans, huic obsequi est pulchrum atque honestum, huic parêre iustum. Oportet autem, non solùm virtutem, verùm etiam potestatem ac facultatem in eo inesse, ex qua aptus futurus est ad agendum. At si hæc præclarè dicuntur, & si beatitudo bona actio statuenda est: ergo & communiter omnis ciuitatis & sigillatim cuiusque hominis ea vita fuerit optima, quæ sit ad agendum apta. Sed hominem ad actionem aptum, non est necesse ad alios spectare, aliorúmque arbitratu ac nutu viuere, vt quidam putant: neque has solas cogitationes esse ad agendum aptas; quæ euentorum gratia suscipiuntur ex agendo nascenteis: sed multo magis eas quæ sunt per se perfectæ, & sua ipsarum causa susceptæ contemplationes, & mentis agitationes. Nam bona actio, finis est: ergo & actio aliqua. Maximè autem eos dicimus agere, & externarum actionum dominos & compotes esse, qui mente & cogitatione opificibus quod agant, præcipiunt atque præscribunt. Iam verò neque eas ciuitates otio & cessatione torpere necesse est, quæ per se & separatim ab aliis sitæ sunt, quæque ita viuendi consilium ceperunt.

Lib. 1. c. 5.

A ἢ ὡς * ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις. Τὸ δὲ μᾶλλον ἑπαινῆσαι τὸ ἀπρακτικὸν τοῦ πρακτικοῦ, οὐκ ἀληθές· εἰ γὰρ εὐδαιμονία τις ἡ πρᾶξις ἐστίν. ἔτι δὲ πολλῶν καὶ καλῶν τέλος ἔχουσιν αἱ τῶν δικαίων καὶ σωφρόνων πρᾶξεις. καίτοι τάχ' ἂν τοιαύτης τούτων ὑπαρχούσης διωρισμένων, ὅτι τὸ κύριον εἶναι πάντων ἄριστον· ὥστε καὶ μάλιστα τοῦτο ἀφαιρετέον καὶ περὶ τούτου μάλιστα μὴ συμβουλευτέον τοῖς μέλλουσιν ἄρχειν παρεῖναι τῶν πλησίον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφαιρετέον, καὶ μήτε πατρὶ τέκνα παίδων, μήτε παῖδας πατρός, μηδ' ὅλως φίλον φίλου μηδένα * συμβουλεύειν, μηδὲ πρὸς τοῦτο φροντίζειν· τὸ γὰρ ἄριστον, αἱρετώτατον· τὸ δὲ τοῦτο ἀεί, ἄριστον. τοῦτο μὲν οὖν ἀληθῶς ἴσως λέγουσιν, εἴ ποτ' ὑπάρξει τοῖς ἀποστερεῖν καὶ βιάζεσθαι θέλουσιν, τὸ τῶν ὄντων αἱρετώτατον· ἀλλ' ἴσως οὐχ οἷόν τε ὑπάρξαι, ἀλλ' ὑποτίθενται τοῦτο

B

C [* φασὶν] ἢ γὰρ ἐπὶ καλοῖς τοῖς πρᾶξις ἐκλείπει τῆς μὴ ἀμφισβητεῖσθαι, ὅσον ἀνὴρ γυναικός, ἢ πατὴρ τέκνων, ἢ δεσπότης δούλων. ὥστε ὁ μὲν βελτίων, οὐδὲν ἂν πλεῖστον κατορθώσειεν ὕστερον, ὅσον ἤδη προεκβέβηκε τῆς ἀρετῆς. τοῖς γὰρ ὁμοίοις τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον ἐν τῷ μέρει· τοῦτο γάρ ἐστιν ἴσον καὶ ὅμοιον. τὸ δὲ μὴ ἴσον τοῖς ἴσοις, καὶ τὸ μὴ ὅμοιον τοῖς ὁμοίοις, παρὰ φύσιν. ἐστὶν δὲ τῷ παρὰ φύσιν καλόν. δεῖ καὶ ἄρχοντος εἶναι ἢ κρείττονα κατ' ἀρετὴν καὶ τὴν δυναμιν τὴν πολιτικὴν τῷ ἀρίστῳ, τοῦτο καλὸν ἀπειλῆφθαι, καὶ τούτῳ πείθεσθαι δίκαιον. δεῖ δ' ὑπάρχειν οὐ μόνον ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ δυναμιν ἐν τῷ ἄρχοντι, καθ' ἣν ἕξει τὰς πράξεις. ἀλλ' εἰ ταῦτα λέγεται καλῶς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εἰς πρᾶξιν εἰρῆσθαι, καὶ κοινὴ πάσης πόλεως ἂν εἴη καὶ καθ' ἕκαστον ἄριστος βίος ὁ πρακτικός. ἀλλὰ τὸν πρακτικὸν οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς ἑτέρους, καθάπερ οἴονταί τινες· οὐδὲ τὰς διανοίας εἶναι μόνας ταύτας πρακτικὰς, τὰς τῶν ἀποβαινόντων χάριν γινομένας ἐκ τῆς πράξεως, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον τὰς αὐτοτελεῖς καὶ τὰς αὐτῶν ἕνεκεν θεωρίας, καὶ διανοήσεις· ἡ γὰρ εὐπραξία τέλος. ὥστε καὶ πρᾶξίς τις. μάλιστα δ' καὶ τὴν λεγομένην, καὶ * κυρίως τὴν ἐξωτερικὴν πρᾶξεων, τοὺς τὰς διανοίας ἀρχιτεκτονας διὰ λόγου, καὶ μὴ ἀπρακτικὴν αἰσθησιν τὰς καθ' αὐτὰς πόλεις ἱδρυμένας, καὶ ζῆν οὕτω

Victor. delet hãc vocem. Fort. φασὶν.

* συμβουλεύειν.

* κυρίως δὲ

πραγματείας· ὁ δὲ λόγος καὶ τῶν μερῶν καὶ τοῦτο συμβαίνειν. πολλαὶ γὰρ κοινωνίαι πρὸς ἀλλήλας τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως εἰσιν. ὁμοίως δὲ τοῦτο ὑπάρχει καὶ καθ' ἑνὸς ὁτουοῦν τῶν ἀνθρώπων. σχολὴ γὰρ ἂν ὁ θεὸς ἔχοι κακῶς, εἰ πᾶς ὁ κόσμος, οἷς οὐκ εἰσὶν ἔξωθεν καὶ πρᾶξις πρὸς ἄλλους οἰκεία τοῖς αὐτῶν. ὅτι μὲν οὖν τὸν αὐτὸν βίον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἄριστον, ἑκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων, καὶ κοινῇ πάσαις πόλεσι καὶ τοῖς ἀνθρώποις, φανερόν ἐστι.

A Fieri enim potest vt eis etiam actionis vsus in partibus eueniat. Nam multæ communicationes inter se partibus ciuitatis intercedunt. Atque hoc in quouis homine similiter inest. nam nisi ita esset, parum pulchrè esset Deo & toti mundo, quibus non sunt externæ actiones, neque vllæ aliæ, præterquam eorum propriæ. Eandem igitur vitam optimam esse oportere, & sigillatim vnicuique homini, & communiter generatimque ciuitatibus atque omnibus hominibus, perspicuum est.

B

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Ὅτι τοῦτ' ἐστὶ πόλεως ὅρος ἄριστος, ἡ μεγίστη τῶν πλήθους ὑπερβολὴ πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς βιωσιμωτάτης.

CAPVT IV.

De magnitudine ciuitatis, & ciuium multitudine.

ΕΠεὶ δὲ πεφροιμίασται τὰ νῦν εἰρημένα πρὸς αὐτά, καὶ περὶ τῆς ἄλλης πολιτείας ἡμῖν πεπερανται πρότερον, ἀρκτέον τῶν λοιπῶν εἰπεῖν πρῶτον, ποίας ἕνας δεῖ τὰς ὑποθέσεις εἶναι [περὶ] τῆς μελλούσης κατ' εὐχὴν συνεστάναι πόλεως. ἐν γὰρ οὐ τε πολιτεύσασθαι τὴν ἀρίστην αὐτῇ συμβέβηκεν χορηγίας. δεῖ δὲ πολλὰ * προϋποτεθεῖσθαι καθ' ὃν * εὐχομένους εἶναι ἐκ τοῦ μηδὲν τούτων ἀδύνατον. λέγω δὲ, οὐ περί τε πλῆθος πολιτῶν, καὶ χώρας. ὡς ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων δημιουργῶν, οὐ φαύλην ἐν ναυπηγῷ, δεῖ τὴν ὕλην ὑπάρχειν, ἐπιτηδείαν ὅτι μάλιστα πρὸς τὴν ἐργασίαν· ὅσῳ γὰρ ἂν * αὐτὴ τυγχάνῃ παρεσκευασμένη βέλτιον, ἀναγκαῖον ἐν τῷ μεγέθει τὸ τῆς τέχνης εἶναι κάλλιον· ὥσπερ καὶ τῶν πολιτικῶν ἐν τῷ νομοθέτῃ δεῖ τὴν οἰκείαν ὕλην ὑπάρχειν ἐπιτηδείως ἐχουσαν. ἔστι δὲ πολιτικῆς χορηγίας πρῶτον, τό, τε πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πόσους τε καὶ ποίους ἕνας δεῖ φύσει· καὶ τὴν χώραν ὡσαύτως, * ὁποία τε εἶναι, καὶ ποίαν ἕνα τοῦτον. οἴονται μὲν οὖν οἱ πλέους δεῖσθαι μεγάλου εἶναι τὴν εὐδαίμονα πόλιν. εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ἀγνοοῦσι ποία μεγάλη καὶ ποία μικρὰ πόλις. κατ' ἀριθμὸν γὰρ πλῆθος τῶν οἰκούντων κρίνουσι τὸ μεγάλου, δεῖ δὲ μᾶλλον μὴ εἰς τὸ πλῆθος, εἰς δὲ δύναμιν ἀποβλέπειν. ἔστι γάρ τι καὶ πόλεως ἔργον. ὥστε τὴν δυναμένην τοῦτο μάλιστ' ἀποτελεῖν, τούτου εἰν-

Sylb. προϋποτεθεῖσθαι.
vel mox, εὐχομένους, dandi casu.
γρ. αὐτῇ
Sylb. ποίαν

Quoniam autem ea quæ nunc exposuimus, proœmij loco de iis dicta sunt, quoniámque de aliis reipublicæ administrandæ formis suprà à nobis disputatum & consideratum est, initium de reliquis rebus dicendi hinc capiendum, vt exponamus primùm qualia quasi fundamenta debeant esse eius quæ ex animi nostri sententia constatura sit, ciuitatis. Non enim fieri potest vt optima existat reipublicæ administrandæ forma sine conuenienti rerum ad vitæ cultum necessariarum supellectile & copia. Quocirca multa à nobis antè fundamenta posita sint oportet, quasi optantibus: nihil tamen horum tale sit, vt fieri aut contingere non possit: ea dico, quæ ad ciuium numerum, & terræ agríque modum, & regionis naturam pertinent. Quemadmodum enim aliis quoque opificibus, vt textori & nauium fabro, materiam ad ea opera quæ efficere volunt, idoneam suppetere oportet, (quãto enim ea fuerit compositior & paratior, tanto opus, quod ab arte efficietur, pulchrius sit necesse est,) sic etiam ei qui in republ. administranda versatur, & legum scriptori, materiam propriam suppetere oportet, appositam atque opportunam. Hæc igitur est prima ciuilis supellex & copia, qua instructa debet esse ciuitas, hominum multitudo, vt, quot & quales esse debeant natura, intelligat: idémque de regione loci sentiendum, vt sciat quantam hanc esse, & qualem oporteat. Plerique igitur beatam ciuitatem existimant, magnam esse conuenire. Quòd si demus hoc verũ esse, qualis tamen sit magna, qualis parua ciuitas, videtur ignorare. Numero enim habitatorum metiũtur magnitudinem ciuitatis. verùm oportet potiùs non numerum & multitudinem, sed potentiam intueri. est enim aliquod & ciuitatis opus. quare quæ hoc efficere maximè potest, hanc existimare oportet esse maximam:

quemadmodum Hippocratem non hominem, sed medicum quis eo maiorem dixerit, qui illum corporis magnitudine superat. Verumtamen si iudicium huius rei ex multitudine facere oportet, non ex quauis multitudine tamen existimandum est id fieri oportere, (necesse enim fortasse est in ciuitatibus esse & multorum seruorum numerum, & inquilinorum & peregrinorum,) sed ex illorum hominũ multitudine, qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus, tanquam propriis partibus, constat ciuitas. horum enim multitudo vsitatum ciuium numerum exsuperans, magnam ciuitatem esse arguit ac declarat: ex qua verò ciuitate multi illiberales & sordidi prodeunt artifices, pauci milites armati, hæc non potest esse magna ciuitas. non enim idem sunt magna & frequens hominibus ciuitas. Atqui etiam hoc ex factis & euentis apparet difficile esse, fortasse verò ne fieri quidem posse vt ciuitas nimiùm frequens hominibus, bene legibus regatur. Earum quidem certè quæ præclarè administrari videntur, nullam videmus ad quantamuis multitudinẽ recipiendã esse remissam, effusam ac dissoluram. Hoc autem etiam rationibus demonstrati & confirmari potest. nam & lex, ordo quidã est: & bona legum institutio, bona quædam ordinatio est. at numerus valde modum superãs, non potest ordinis esse particeps. hoc enim diuinæ potestatis opus est, quę & hoc vniuersum moderatur & continet. Quoniam igitur pulchritudo in multitudine & magnitudine consistere solet, cui ciuitati is est, quem dixi, cum magnitudine coniunctus multitudinis terminus, hæc ciuitas pulcherrima sit necesse est. Præterea verò aliquis est etiam ciuitatibus magnitudinis modus, quemadmodum & aliarum rerum omnium, animantium, plantarũ seu arborũ, instrumentorum iusta magnitudo est. etenim vnumquidque horum neque si nimis pusillũ, neque si magnitudine modum superet potestatẽ aut vim suã incolumẽ cõseruabit: sed interdũ natura sua prorsus orbatum erit, aliàs nullã vtilitatem afferet. exempli causa, nauigium palmi quidẽ vnius longitudinem non superans, aut vsque ad duorum stadiorum longitudinem porrectum, non erit omnino nauigium: ad quandam verò magnitudinem progressum, modò propter paruitatem, nauigationẽ incommodam reddet, modò propter magnitudinẽ immoderatam atque immẽsam. Similiter verò & ciuitas ea quidẽ, quæ ex nimis paucis cõstabit, non erit suis ipsa bonis opibúsque contenta: at ciuitas quiddã est suis opibus pollens, suisque bonis contentũ: quæ verò ex nimiùm multis, erit illa quidem rebus necessariis sic instructa, suisque bonis ita contenta, vt gens, sed non vt ciuitas. reipubl. enim administrationem in ea inesse haud facile est. quis enim aut imperator multitudinis perquam immensæ futurus est, aut præco, nisi Stentoreus? Quare primam quidem eam ciuitatem esse necesse est, quæ ex tanta multitudine constet,

A τίον εἶ) μεγίστην· οἷς, Ἱπποκράτην, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἰατρὸν εἶ) μείζω φήσειεν ἂν ὡς τοῦ σώματος τὸ μέγεθος τοῦ σώματος. ὑμεῖν δ' ἀλλὰ, κἂν εἰ δεῖ κεῖνην εἶναι τὸ πλῆθος ἀποβλέποντας, οὐ χρὴ τὸ τυχὸν πλῆθος τοῦτο οἰητέον (διαλαχεῖν γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν ἴσως ὑπαρχόν τε δούλων ἀριθμὸν πολλῶν, καὶ μετοίκων, καὶ ξένων·) ἀλλ' ὅσοι πόλεώς εἰσι μέρος, καὶ ἐξ ὧν συνίσταται πόλις οἰκείων μερῶν· ἡ γὰρ

B τούτων ὑπεροχὴ τοῦ πλήθους, μεγάλης πόλεως σημεῖον. ἐξ ἧς ἡ βαναύσους μὲν ἐξέρχονται πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν, ὁπλῖται δ' ὀλίγοι, ταύτην ἀδύνατον εἶ) μεγάλην. ἡ γὰρ τοιαύτην μεγάλη τις πόλις καὶ πολυάν-

θρωπος. ἀλλὰ μὲν καὶ τοῦτό γε ἐκ τῆς ἔργων φανερὸν ὅτι χαλεπόν. ἴσως δ' ἀδύνατον βιάσασθαι τὴν λίαν πολυανθρωπον. τῷ γοῦν δοκοῦσιν πολιτεύεσθαι καλῶς εὐνομίαν ὁρῶμεν ἔστιν ἀριθμὸν τοιοῦτος τὸ πλῆθος. τοῦτο δὲ δῆλον καὶ ἀφ' τῆς

C τῶν λόγων πίστεως. ὅ, τε γὰρ νόμος τάξις τίς ἐστι, καὶ τὴν εὐνομίαν ἀναγκαῖον εὐταξίαν εἶναι· ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀριθμὸς, οὐ δύναται μετέχειν τάξεως. ἑνὸς γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥπερ ἐστὶ καὶ τοῦ σύμπαντος· ἐπεὶ τό γε καλὸν ἐν πλήθει καὶ μεγέθει εἴωθε γίνεσθαι. ἀφ' ἧς πόλεως, ἧς μὲν μεγάθους ὁ λεχθεὶς ὅρος ὑπαρχέτω, ταύτην εἶ) καλλίστην δύναται· ἀλλ' ἔστι τι ἐν πόλεσι μεγέθους μέτρον, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων

D φύτων, ζώων, φυτῶν, ὀργάνων. καὶ γὰρ τούτων ἕκαστον, ὅταν λίαν μικρὸν, ὅταν τε μέγεθος ὑπερβάλλον ἐξῇ τὴν αὑτῶν δυνάμιν· ἀλλ' ὁτὲ μὲν, ὅλως ἐστερημένον ἔσται τῆς Φύσεως, ὁτὲ δ', Φαύλως ἔχον· οἷ, πλοῖον ἀσπαλιαῖον μὲν, οὐκ ἔσται πλοῖον ὅλως, οὐδὲ δυοῖν σταδίοιν· εἰς δὲ τὶ μέγεθος ἐλθὸν, ὁτὲ μὲν, δι' σμικρότητα Φαύλιον ποιήσει τὴν ναυλιλίαν, ὁτὲ δ', διὰ πλῆ ὑπερβολήν.

E ὁμοίως δὲ καὶ πόλις, ἡ μὲν ὀλίγων λίαν, οὐκ αὐτάρκης· ἡ δὲ πόλις, αὐτάρκης· ἡ δὲ ἐν πολλῶν ἄγαν, οἷα μὲν τοῖς ἀναγκαίοις αὐτάρκης, ὥσπερ ἔθνος, ἀλλ' οὐ πόλις· πολιτείαν γὰρ οὐ ῥᾴδιον ὑποστῆναι. τίς γὰρ στρατηγὸς ἔσται τοσούτου λαοῦ ὑπερβάλλοντος πλήθους, ἢ τίς κήρυξ μὴ Στεντόρειος; διὸ πρῶτον μὲν εἶ) πόλιν ἀναγκαίαν τοῦ ἐν τοιούτου

πλήθους, ὃ ποῖόν τιν πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν ἐστι καὶ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. ἐπεὶ ἔστιν ἡ καὶ τὴν τούτης ὑπερβαλλούσην καὶ πλῆθος, εἰς μείζω πόλιν. ἀλλὰ τοῦτ' οὐκ ἔστιν, ὥσπερ εἴπομεν, ἀόριστον. τίς δ' ἐστὶν ὁ τῆς ὑπερβολῆς ὅρος, ἐκ τῶν ἔργων ἰδεῖν ῥᾴδιον. εἴοικε γὰρ αἱ πρᾶξις τῆς πόλεως, τῶν μὲν ἀρχόντων, τῶν δ' ἀρχομένων· ἀρχοντος δ', ἐπίταξις, καὶ κρίσις ἔργον. πρὸς δὲ τὸ κρίνειν τὰ δίκαια, καὶ τὰς ἀρχὰς ἀφωρισμένην καθ' ἀξίαν, ἀναγκαῖον γνωρίζειν ἀλλήλους, ποῖοί τινές εἰσι, ἃ δὲ μὴ ταῦτα ποιεῖν ἀνάγκη, φαύλως ἀναγκαῖον γίγνεσθαι τὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς κρίσεις. πρὸς ἀμφότερα γὰρ οὐ δίκαιον ἀποκληρῶσθαι· ὅπερ ἐν τῇ πολυανθρωπίᾳ τῇ λίαν ὑπάρχει φανερῶς. ἐπὶ δὲ ξένοις καὶ μετοίκοις ῥᾴδιον μεταλαμβάνειν τῆς πολιτείας· ὁ γὰρ χαλεπὸν ὂν λανθάνειν, ἀφ' τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πλήθους. δῆλον τοίνυν ὡς τοῦτ' ἔστι πόλεως ὅρος ἄριστος, τὸ μεγίστην τοῦ πλήθους ὑπερβολὴν, πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς εὐσύνοπτος. περὶ μὲν οὖν μεγέθους πόλεως διωρίσθω τοσοῦτον.

quæ cùm sit prima multitudo, suis bonis contenta sit ad bene viuendum in communitate ciuili. Fieri autem potest vt etiam ea ciuitas, quæ hanc multitudine superat, maior sit ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, interminatum neque infinitum. quis enim sit exsuperantiæ & immoderationis modus ac terminus, ex operibus & factis videre facile est. sunt enim ciuitatis actiones, & eorum qui imperant, & eorum qui parent imperio. Eius porrò qui imperat, opus ac munus est, præceptio ac iudicatio. Ad iudicium autem de rebus iustis faciendum, & ad magistratus pro meritis ac dignitate distribuendos, ciueis cognoscat oportet, qui inter se differant & quales sint. nam vbi hoc fieri rerum natura non patitur, quæ ād magistratus & iudicia pertinent, minùs rectè administrentur necesse est. In vtrisque enim iniustum est aliquid agere negligenter & inconsideratè: quod in nimis frequenti hominum multitudine perspicuè inest. Præterea verò peregrinis & inquilinis facile est ad reipub. administrationem peruenire. Ignorari enim & fallere, difficile non est propter multitudinis exsuperantiam & immensitatem. Apparet igitur hunc esse ciuitatis finem & terminum optimum, maximam multitudinis exsuperantiam, eo consilio coactam, vt rebus ad victum cultúmque vitæ necessariis instructa, & suis ipsa bonis contenta sit, quæ sit oculis omnium proposita: hoc est, quæ facilè conspici, & cognosci possit. De magnitudine igitur ciuitatis, hoc modo sit explicatum.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ποίαν τινὰ δεῖ τῆς πόλεως εἶναι χώραν.

CAPVT V.

De agro qui ad condendam vrbem sit commodissimus.

ΠΑΡΑΠΛΗΣΙΩΣ δὲ καὶ περὶ τῆς χώρας ἔχει. δεῖ μὲν γὰρ τὴν ποίαν τινά, δῆλον ὅτι τὴν αὐταρκεστάτην πᾶσι τὰ ἐπιτήδεια. τοιαύτην δὲ λέγομεν εἶναι τὴν πολυτροφόρον. τὸ γὰρ πάντα ὑπάρχειν, καὶ δεῖσθαι μηδενὸς, αὐτάρκους· πλήθει δὲ καὶ μεγέθει τοσαύτην, ὥστε δύνασθαι τοὺς οἰκοῦντας ζῆν χορηγουμένους, ἐλευθερίως ἅμα καὶ σωφρόνως. τοῦτον δὲν τὸν ὅρον εἰ καλῶς ἢ μὴ καλῶς λέγομεν, ὕστερον ἐπισκεπτέον ἀκριβέστερον, ὅταν ὅλως περὶ κτήσεως καὶ τῆς περὶ τὴν οἰκίαν διατριβῆς συμβαίνῃ ποιεῖσθαι μνείαν, πῶς δεῖ, καὶ τίνα ἔχειν τρόπον ἔχειν πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτῆς. πολλαὶ γὰρ περὶ τὴν οὐσίαν ταύτην εἰσὶν ἀμφισβητήσεις, ἀφ'

Similiter autem & de agri natura se res habet. Nam quod ad illud attinet, qualis esse debeat, nimirum omnes cum laudauerint, qui sit rerum omnium copia refertus atque instructus, suisque ipse bonis contentus: talis autem sit necesse est, qui sit omnium rerum ferax: omnibus enim rebus abundare, & nulla egere, hoc est suis ipsum bonis contentum esse, omniúmque rerum copia refertum atque instructum esse. multitudine autem & magnitudine talis, vt qui in eo habitent, possint viuere, ab omni opere vacantes, liberaliter simul & temperanter. Hunc autem terminum recténe an secus constituamus, posteriùs erit accuratiùs considerandum, cùm vniuersè de rerum partarum aut relictarum possessione, & totius rei familiaris copiis ac facultatibus mentionis faciendæ locus erit, quo pacto & quo modo erga vsum ipsum affectum esse oporteat. Multæ enim in hac quæstione versantur dissensiones & controuersiæ, propter eos

eos qui eum in vtramque vitæ degendæ immoderationem trahunt: hi ad nimiam parcimoniam, illi ad luxuriam & profusionem. Genus autem agri quodnam esse debeat, non est hoc quidem difficile exponere: sed nonnulla sunt, in quibus etiam rei militaris peritis sit habenda fides: qui aiunt eum esse debere hostibus quidem ad incursionem faciendam difficilem & impeditum: ipsis autem ad educendum exercitum facilem & expeditum: præterea verò quemadmodum hominum multitudinem eiusmodi esse oportere diximus, quæ facilè conspici & cognosci possit, quæque omnium oculis exposita sit: sic agrum censemus. agrum autem esse oculis omnium propositum, est esse eiusmodi, vt ei facilè subueniri ac succurri possit. Iam verò quod ad vrbis situm attinet, si licet optare, & à mari commodè sitam esse conuenit, & ab agro. Atque huius quidem rei vna ratio est, quæ exposita est. oportet enim omnium locorum esse communem, vt ei vndique subueniri possit. altera est, vt fructus, qui è terra nascuntur, ad eam supportari possint: præterea vt lignorum materia, & si quid tale aliud ad operum effectiones ager efferat, id facilè subuehi queat.

A τοὺς ἔλκοντας ἐφ' ἑκατέραν τὴν βίαν [τὴν] ὑπερβολήν. τοὺς μὲν, ὅτι πρὸς τὴν γλιχρότητα, τοὺς δὲ, ὅτι πρὸς τὴν τρυφήν. ὁ δ' εἶδος τῆς χώρας ὑ χαλεπὸν εἰπεῖν. δεῖ δ' ἔνια πείθεσθαι καὶ τοῖς ἐκ πολλοῦ στρατηλάταις ἐμπείροις. ὅτι μὲν γὰρ τοῖς πολεμίοις εἰς δυσπρόσοδον, αὐτοῖς δ' εὔεξοδον. ἔτι δ', ὥσπερ ὁ πλῆθος ὁ τῶν ἀνθρώπων εὐσύνοπτον ἔφαμεν εἶναι δεῖν, ὅτω καὶ πρὸς χώραν. ὁ δ' εὐσύνοπτον, ὁ εὐεπίβατον εἶναι πρὸς χώραν ἐστί. τῆς δὲ πόλεως πρὸς θέσιν, εἰ χρὴ ποιεῖν κατ' εὐχὴν, πρός τε τὴν θάλατταν εὐφυῶς κεῖσθαι καλῶς, πρός τε τὴν χώραν. εἷς μὲν ὁ λεχθεὶς ὅρος· δεῖ γὰρ πρὸς τὰς εὐπορίας χρήσιμον εἶναι τῶν τόπων ἀπάντων· ὁ δὲ λοιπὸς, πρὸς τὰς τῶν γιγνομένων καρπῶν παραπομπάς. ἔτι δὲ τῆς τε ξύλης ὕλης, κἂν εἴ τινα ἄλλην ἐργασίαν ἡ χώρα τυγχάνει κεκτημένη τοιαύτην, ὑποδεχόμενον.

B

C

CAPVT VII.

De maris communione, & nauigationis vsu.

DE maris autem communione, & nauigationis vsu, vtrùm ciuitatibus, quæ bonis legibus reguntur, prosit an noceat, magna controuersia est. Nam aliquos in aliis legibus educatos ac peregrinos in vrbe versari, inutile dicunt esse, tum ad bonam legum institutionem, tum propterea quòd parit nimiam hominum multitudinem. nasci enim ex vsu maris, & commercio rerum maritimarum, mercibus exportandis & importandis, mercatorum turbam: hominum autem multitudinem immoderatam, quominus respub. bene administretur, aduersari. Vtilius igitur esse, si hæc incommoda non vsuueniant, tum ad stabilitatem & incolumitatem ciuitatis ab omni iniuria & periculo tutam, tum ad facultatem & copiam rerum necessariarum, vrbi & agro aliquod esse cum mari commercium, non est obscurum. Nam & ad hostium incursionem faciliùs sustinendam, oportet, eis qui salui esse volunt, vtrimque terra & mari auxilium ferri posse: & vt hostibus inuadentibus detrimentum inferre queant, si ex vtraque parte id non poterit fieri, at ex altera magis licebit, cùm vtriusque erit eis communitas & consortium: præterea & quæ apud eos fortè non sunt, hæc ab aliis accipere, & quę superant, ea ad alios exportare necesse est:

ΚΕΦΑΛ. ς'.

Περὶ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, καὶ ναυτικῆς δυνάμεως.

ΠΕρὶ δὲ τῆς πρὸς τὴν θάλατταν κοινωνίας, πότερον ὠφέλιμος ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν, ἢ βλαβερὸν, * πολλὴ γε ταραχὴ τυγχάνουσιν ἀμφισβητοῦντες· τὸ, τε γὰρ ὑπεξεσθαι τινας ἐν ἄλλοις τεθραμμένους νόμοις, ἀσύμφορον εἶναί φασι πρὸς τὴν εὐνομίαν, καὶ τὴν πολυανθρωπίαν. γίνεσθαι μὲν γὰρ ἐκ τῆς θαλάττης, ἀφορμὴν τοῦ ἐσάγειν καὶ δεχομένοις ἐμπόρων πλῆθος, * ὑπεναντίαν δ' εἶναι πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι καλῶς. ὅτι μὲν οὖν εἰ ταῦτα μὴ συμβαίνει, βέλτιον καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, καὶ πρὸς εὐπορίαν τὴν αἰσχρῶν μετέχειν τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν τὴν θαλάττης, οὐκ ἄδηλον. καὶ γὰρ πρὸς τὸ ῥᾷον φέρειν τοὺς πολεμίους, εὐσυνόπτους εἶναι δεῖ κατ' ἀμφότερα τοὺς σῴζεσθαι μέλλοντας, καὶ τοῦ γῆ, καὶ τῆς θαλάττης· καὶ πρὸς τὸ βλάπτειν τοὺς ἐπιθεμένους, εἰ μὴ κατ' ἀμφω δυνατὸν, ἀλλὰ τῇ θατέρου ἐπαρκεῖν μᾶλλον, ἀμφοτέρων μετέχουσιν. ὅσα τ' ἀν μὴ τυγχάνῃ παρ' αὐτοῖς ὄντα, δέξασθαι τῶν πλεονάζοντα τῶν γιγνομένων ἐκπέμψασι, τὰ αἰσχρὰ ὄντ'

αὐτῇ γὰρ ἐμπορεύεσθαι, ἀλλ' οὐ τοῖς ἄλλοις δεῖ τῇ πόλει· οἱ δ' παρέχοντες ὁρμὰς αὐτοῖς πᾶσιν ἀγορὰν, πρόσοδον ζητοῦσι ταύτην ποιεῖσθαι. ὥστε δεῖ μὴ πόλιν τοιαύτης μετέχειν πλεονεξίας, μᾶλλον ἐμπόριον δεῖ κεκτῆσθαι τοιοῦτον. ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὁρῶμεν πολλοῖς ὑπάρχοντα καὶ χώραις καὶ πόλεσιν ὅπλα καὶ λιμένας, εὐφυῶς κείμενα πρὸς τὴν πόλιν, ὥστε μήτε ὃ αὐτὸ νέμειν ἄγαν μήτε πόρρω λίαν, ἀλλὰ κεκτῆσθαι τείχεσι, καὶ τοιούτοις ἄλλοις ἐρύμασι· φανερὸν, ὡς εἰ μικρὸν ἀγαθὸν τὸ συμβαίνει γίγνεσθαι ἀφ' τῆς κοινωνίας εἶναι, ὑπάρξει τῇ πόλει τοῦτο ὃ ἀγαθόν· εἰ δέ τι βλαβερὸν φυλάξασθαι ῥᾴδιον τοῖς νόμοις, φράζουσι καὶ διορίζουσι, τίνας οὐ δεῖ, καὶ τίνας ὑπομίσγεσθαι δεῖ πρὸς ἀλλήλους. περὶ δὲ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ὅτι μικρὸν βέλτιον ὑπάρξει μέχρι τινὸς πλήθους, οὐκ ἄδηλον. οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ πλησίον χώρᾳ δεῖ τε φοβερὰ εἶναι, καὶ δυνάσθαι βοηθεῖν, ὥσπερ καὶ γῇ, καὶ καὶ θαλάττῃ. περὶ δὲ πλήθους ἥδε καὶ μεγέθους τῆς δυ-

καὶ. Ἐπεισ- ναμέως ταύτης πρὸς τὸν βίον * ἐπεσταλέον τῆς πόλεως. εἰ μικρὸν γὰρ ἡγεμονικὴν καὶ πολιτικὴν ζήσεσθαι βίον, ἀναγκαῖον καὶ ταύτῃ τῇ δυνάμει ὑπάρχειν πρὸς τὰς πράξεις ὑπηρέτας. τῇ δὲ πολυανθρωπίαν τῇ γενομένῃ περὶ τὸν ναυτικὸν ὄχλον, οὐκ ἀναγκαῖον ὑπάρχειν τοῖς πόλεσιν. οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς μέρος ἐστὶ δεῖ τῆς πόλεως. ὃ μὲν γὰρ ἐπιβατικὸν, ἐλεύθερον, καὶ τῶν πεζῶν τῶν ὅπλ' ἐστὶν ὁ κύριον ὄντι, καὶ κρατεῖ τῆς ναυτιλίας. πλήθους δὲ ὑπαρχόντος περιοίκων, καὶ τῶν τὴν χώραν γεωργούντων, ἀφθονίας ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ ναυτῶν. ὁρῶμεν δὲ καὶ τοῦτο καὶ νῦν ὑπάρχον τισίν· οἷς, τῇ πόλει τῶν * Ἡρακλεωτῶν. πολλὰς γὰρ ἐκπληροῦσι τριήρεις, κεκτημένοι πρὸς μεγάλην πόλιν ἑτέρων * ἐμμελεστέραν. ἔστι μὲν οὖν χώρας, καὶ λιμένων, καὶ πόλεων, καὶ θαλάττης, ἔτι περὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἔστω * διωρισμένα τὸν τρόπον τοῦτον· ἔστι δὲ τῆς πολιτικῆς πλήθους, τίνα μέν ἐστιν ὑπάρχειν χρὴ, πρότερον εἴπωμεν.

γρ. Ἡρακλεωτῶν.

Lamb ἐμμελεστέραν.

γρ. διωρισμένα

A sibi enim, non aliis ciuitas facere mercaturam debet. Qui autem omnibus apud se mercatum præbent ac proponunt, ij conciliandæ pecuniæ gratia hæc agunt. Quòd si non oportet ciuitatem tantam superuacanearum & immensarum diuitiarum cupiditate ardere, ne mercatum quidem talem debet habere apud se institutum.

Quoniam autem etiam nunc multis & regionibus & vrbibus naualia & portus esse videmus, ita aptè & opportunè sitos ciuitati, vt neque idem oppidum occupent, neque admodum longè distent, sed mœni-

B bus communibus & aliis munimentis ac propugnaculis contineantur: in promptu est, si quid forte emolumenti ex hac communione proficisci potest, hoc ad ciuitatem esse peruenturum: sin aliquid detrimenti, id facilè vitari posse legibus, vbi pronuntiarint & definierint, quos non oporteat inter se commisceri. Classem autem, & copias naualeis vtilissimum esse habere vsque ad aliquam multitudinem ac magnitudinem, non est obscurum. Non enim

C sibi solùm sed etiam finitimis nonnullis opitulari posse, & formidolosos esse oportet, quemadmodum terra, ita & mari. Quod autem ad multitudinem & magnitudinem harum copiarum attinet, ad vitæ genus quod sequitur ciuitas, huius rei iudicium referendum est. Nam si vitam principatui conuenientem simul & ciuilem colet, ne-

D cesse erit etiam has copias ei suppetere, quæ ad res gerendas magnitudini ciuitatis rerúmque gerendarum congruant. Ingens autem hominum multitudo, quæ versatur in negotio & instrumento nautico, ciuitatibus necessaria non est. nulla enim in parte ciuitatis numerari debent. Nam vectores quidem, qui naueis conscendunt vt depugnent, liberi sunt, & è numero peditum: habéntque in illos potestatem: & in tota nauigatione dominantur, & principatum tenent. Cùm sit autem accolarum & eorum qui agrum colunt, multitudo, etiam nautarum & nauicularium magna sit copia & frequentia necesse est. Atque hoc etiam nunc apud nonnullos vsu receptum esse videmus: exempli causa, in Heracleo-

E tarum ciuitate. multas enim triremeis instruunt, quamuis vrbem habeant aliis minorem. De agri igitur, siue regionis, & terræ natura, & portubus, & vrbibus, & mari, & copiis naualibus, ita sit explicatum. De ciuili verò multitudine, quis modus ei sit constituendus, antea diximus.

A

CAPVT VII.

Quali natura aut ingenio præditos oporteat esse ciues.

QVali autem natura aut ingenio præditos esse ciueis oporteat, nunc exponamus. Atque hoc sanè propemodum quis intelligat, si & ciuitates Græcorum, fama gloriáque præstanteis, & vniuersum orbem terrarum, qui incolitur, vt à diuersis ac variis gentibus occupatus est, inspiciat. Quæ enim gentes in locis frigidis, quæque in Europa habitant, animi quidem & ardoris plenæ sunt, cogitationis verò & artis aliquanto inaniores. Quocirca libertatem quidem magis retinere solent, respubl. verò suas minùs benè administrare, nec finitimis imperare possunt. Quæ autem Asiam incolunt, mente sunt illæ quidem in cogitando, & in artibus inueniendis solertes & ingenioſæ, sed nullius animi. quocirca perpetuò parent ac seruiunt. Porrò autem Græcorum natio, quemadmodum quod ad loca attinet, media interiecta est, ita & ambarum illarum est particeps. Nam & ferox atque animosa, & solers atque ingenioſa est. quapropter & semper in libertate viuit, & perpetuò rempubl. suam optimè administrat: & omnibus imperare possit, si vnam reipub. administrandæ formam consequatur. Eodem autem modo inter se differunt Græcorum nationes. Aliæ enim ingenio præditæ sunt mero & simplici: aliæ ad hanc veramque vim bene temperatæ. Perspicuum igitur est, eos homines, qui scriptori legum ad virtutem flexibiles ac tractabiles futuri sunt; & acri ad cogitandum ingenio, & magno ferocique ad audendum animo esse debere. nam id, quod aiunt quidam, in custodibus inesse oportere, vt sint notis quidem beneuoli & amici, ignotis verò inimici atque infesti; ardor animi est: qui vim amandi & bene volendi gignit. Hæc enim est animæ potestas, qua amamus: cuius rei argumentum est, quòd in familiareis & amicos ardor & excandescentia animi concitatur magis, quàm in ignotos: siquis se ab illis neglectum aut parui factum putet. Quapropter conuenienter & meritò Archilochus de amicis querens, cum hac animi parte loquitur hoc modo;

Nónne appetebant ingulum amici ipsi tuum!

Tum imperandi & libertatis amor ab hac vi omnibus attributus est. imperioſum enim & inuictum quiddam animi excandescentia est. Neque verò rectè dictum est à quibusdam, sæuos atque aſperos in ignotos esse oportere. in neminem enim talem oportet esse. neque magnanimi viri, feri & aſperi sunt natura, nisi in eos qui faciunt iniuriam.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Ποίους τινὰς τὴν φύσιν δεῖ τοὺς πολίτας.

ΠΟΙΟΥΣ δέ τινας τὴν φύσιν δεῖ δεῖν, νῦν λέγωμεν. σχεδὸν δὲ καὶ τοῦτο σαφὲς ἂν τις τύχοι γε, βλέψας ὅπερ τε τὰς πόλεις τὰς δοκιμωτάτας τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅσους πάσχει τὸ οἰκούμενον, ὡς διείληπται τοῖς ἔθνεσι. τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς τόποις ἔθνη, καὶ τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, θυμοῦ μὲν ἐστὶ πλήρη, διανοίας δὲ καὶ τέχνης. διὸ σφῶν ἐλεύθερα μὲν διαμένει μᾶλλον ἀπολίτευτα δὲ καὶ τῶν πλησίον ἀρχὴν οὐ δυνάμενα. τὰ δὲ τῆς Ἀσίας, διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχήν· ἄθυμα δέ· διὸ σφῶν ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διαμένει. Ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὥσπερ μεσεύει καὶ τοὺς τόπους, οὕτω καὶ ἀμφοῖν μετέχει. καὶ γὰρ εὔθυμόν ἐστι καὶ διανοητικόν ἐστι· διὸ σφῶν ἐλεύθερά τε διαμένει, καὶ βέλτιστα πολιτευόμενοι· καὶ δυνάμενον ἀρχὴν πάντων, μιᾶς τυγχάνουν πολιτείας. τὴν αὐτὴν δ' ἔχει διαφορὰν καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔθνη πρὸς ἄλληλα. τὰ μὲν γὰρ ἔχει τὴν φύσιν μονόκωλον, τὰ δὲ δι' ἓν τι κέκραται πρὸς ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις ταύτας. φανερὸν οὖν ὅτι δεῖ διανοητικούς τε εἶναι καὶ θυμοειδεῖς τὴν φύσιν, τίνες μὲν ἂν ἐθέλωσιν εὐάγωγοι εἶναι τῷ νομοθέτῃ πρὸς τὴν ἀρετήν. ὥσπερ γάρ φασί τινες, δεῖν ἐπ' ἀρχὴν τοῖς φύλαξι, Φιλητικοὺς μὲν εἶναι τῶν γνωρίμων, τὸ δὲ πρὸς τοὺς ἀγνῶτας ἀγρίους· θυμός ἐστιν ὁ ποιῶν τὸ φιλητικόν· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, ἡ φιλοδίκου. σημεῖον δέ· πρὸς γὰρ τοὺς οἰκείους καὶ φίλους ὁ θυμὸς αἴρεται μᾶλλον, ἢ πρὸς τοὺς ἀγνῶτας, ἐὰν πάσχωσι μάλιστα, ἐλεγχόμενος τοῦτο. διὸ καὶ Ἀρχίλοχος πρὸς τοὺς φίλους ἐτραχύνετο, ἀναλέγεται πρὸς τὸν θυμόν.

Οὐ γὰρ δὴ πρὸς φίλων ἀπάγχεο; καὶ τὸ ἄρχειν δὲ καὶ τὸ ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης ἐπ' ἀρχὴν πᾶσιν. ἀρχικὸν γὰρ καὶ ἀπτητὸν ὁ θυμός. οὐ καλῶς δ' ἔχει λέγειν χαλεποὺς εἶναι πρὸς τοὺς ἀγνῶτας· πρὸς οὐθένα γὰρ εἶναι χρὴ τοιοῦτον. οὐδέ εἰσιν οἱ μεγαλόψυχοι τὴν φύσιν ἄγριοι, πλὴν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας.

Plato. De republ. lib. 2.

γρ. μάλιστα

γρ. ἢ σοὶ ἄ.

γρ. ἀπήγχου; al. ἀπάγχου sine interrog.

τῦτο δὲ μᾶλλον ἔτι πρὸς τοὺς συνήθεις πάρχουσιν, ὅσῳ εἴρηται πρότερον, δὲ ἀδικεῖσθαι νομίσουσι. ἓ τῦτο συμβαίνει κατὰ λόγον· παρ' οἷς γὰρ ὀφείλεσθαι δεῖν τὴν εὐεργεσίαν ὑπολαμβάνουσι, παρὰ τοῦτο βλάβεσθαι, καὶ ταύτης ἀποστερεῖσθαι νομίζουσιν. ὅθεν εἴρηται,

Χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν·

ἓ

Οἵτινες πόρρω ναίουσιν, οἱ δὲ ἓ πόρρω μισοῦσι.

περὶ μὲν οὖν τῶν πολιτευομένων, πόσους τινὰς ὑπάρχειν δεῖ, ἓ ποίους τινὰς τὴν φύσιν· ἔτι δὲ τὴν χώραν πόσην τινὰ, ἓ ποίαν τινὰ, διωρίσθω νῦν. οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ἀκρίβειαν δεῖ ζητεῖν ὅσπερ τῶν λόγων ἓ τῶν γιγνομένων ὅσα τῆς αἰσθήσεως.

A Sic autem in familiareis & notos afficiuntur magis quàm in ignotos, quod paulo antè dictum eſt, ſi ſe ab illis iniuria affectos eſſe putent. Atque hoc non temerè euenit: quos enim ſibi beneficium debere exiſtimant, ab iis ſe præter detrimentum, quod ſibi infertur, etiam hoc fraudari arbitrantur. ex quo illud dictum eſt,

Nam bella fratrum ſæua, pugnæque aſperæ.

&

Qui valde amarunt, odia gerunt acerrima.

B De iis igitur, qui in ciuili ſocietate viuunt, quàm multos, & quali ingenio præditos eſſe oporteat: & præterea quantus ager, & qualis eſſe debeat, ferè definitum atque explicatum eſt. non enim eadem in iis quæ diſputantur & dicuntur, atque in iis quæ fiunt, & ſub ſenſum cadunt, ſubtilitas poſtulanda eſt.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Οτι δεῖ σύμπαν τὴν πόλιν, γεωργοὺς, τεχνίτας, ὅ μάχιμον, ὅ θυτικὸν, ἱερέας ἓ κριτάς.

C CAPVT VIII.

Ad conſtituendam ciuitatem requiri decet agricolas, artifices, viros militares, locupletes, ſacerdotes, & iudices.

ΕΠΕΙ δ' ὥσπερ τὴν ἄλλων τὴν ἓ φύσιν σύνεγγύτων, οὐ * ταὐτὰ ἔστι μόρια τῆς ὅλης συστάσεως, ὧν αὐτὸ ὅ ὅλον οὐκ ἄν εἴη, ὅλον ὡς οὕτω πόλεως μέρη δεῖον, ὅσα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν, οὐδὲ ἄλλης κοινωνίας οὐδεμιᾶς, ἧς ἓν τι ὅ γένος. ἓν γάρ τι ἓ κοινὸν εἶναι δεῖ ἓ ταὐτὸ τοῖς κοινωνοῖς, καὶ τι ἴσον, καὶ τι αὐτὸν μεταλαμβάνουσιν ὅλῳ, εἴ τι ἔγγύς τοῦτό ἔστιν, εἴτε χώρας πλῆθος, εἴτε ἄλλό τι τῶν τοιούτων * ὅσον δ' ἔστιν. * ὅταν δὲ ἡ ὅ μὲν τρόπον ἕνεκεν, ὅ δὲ οὗ ἕνεκεν, οὐδὲν ἓν γε τούτοις κοινόν· ἀλλ' ἢ τῷ μὲν ποιῆσαι, τῷ ἓ λαβεῖν· λέγω δὲ οἷον ὀργάνῳ τι πρὸς τὸ ποιεῖ πρὸς ὅ γιγνόμενον ἔργον, ἓ τοῖς δημιουργοῖς· οἰκία γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, οὐδέν ἔστιν ὅ τῷ κοινόν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς οἰκίας χρεία τῷ οἰκοδόμῳ τέχνη. δεῖ κτήσεως μὲν δεῖ πρὸς πόλεσιν· ἔστω δὲ ἔστι μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεώς ἔστιν. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τις ἔστι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν δὲ ζωῆς τῆς εὐδαιμονίας ἀρίστης. ἔστι δὲ ἔστιν

κ. πῶς

* ταὐτὰ ἔστι μόρια τῆς ὅλης συστάσεως, ὧν αὐτὸ ὅ ὅλον οὐκ ἄν εἴη, ὅλον ὡς οὕτω πόλεως μέρη δεῖον, ὅσα ταῖς πόλεσιν ὑπάρχειν, οὐδὲ ἄλλης κοινωνίας οὐδεμιᾶς, ἧς ἓν τι ὅ γένος. ἓν γάρ τι ἓ κοινὸν εἶναι δεῖ ἓ ταὐτὸ τοῖς κοινωνοῖς, καὶ τι ἴσον, καὶ τι αὐτὸν μεταλαμβάνουσιν ὅλῳ, εἴ τι ἔγγύς τοῦτό ἔστιν, εἴτε χώρας πλῆθος, εἴτε ἄλλό τι τῶν τοιούτων

κ. ὅσον δὲ ἔστιν. * ὅταν δὲ ἡ ὅ μὲν τρόπον ἕνεκεν, ὅ δὲ οὗ ἕνεκεν, οὐδὲν ἓν γε τούτοις κοινόν· ἀλλ' ἢ τῷ μὲν ποιῆσαι, τῷ ἓ λαβεῖν· λέγω δὲ οἷον ὀργάνῳ τι πρὸς τὸ ποιεῖ πρὸς ὅ γιγνόμενον ἔργον, ἓ τοῖς δημιουργοῖς· οἰκία γὰρ πρὸς οἰκοδόμον, οὐδέν ἔστιν ὅ τῷ κοινόν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς οἰκίας χρεία τῷ οἰκοδόμῳ τέχνη. δεῖ κτήσεως μὲν δεῖ πρὸς πόλεσιν· ἔστω δὲ ἔστι μέρος τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ ἔμψυχα μέρη τῆς κτήσεώς ἔστιν. ἡ δὲ πόλις κοινωνία τις ἔστι τῶν ὁμοίων, ἕνεκεν δὲ ζωῆς τῆς εὐδαιμονίας ἀρίστης. ἔστι δὲ ἔστιν

κ. mendose.

QVoniam autem, quemadmodum in aliis, quæ natura conſtant, non continuo ſunt hæ totius concretionis partes, ſine quibus totum eſſe non poſſit: ſic in promptu eſt, neque in ciuitatis partibus eſſe ea numeranda, quæ ciuitatibus non deeſſe debent, neque in alius vllius ſocietatis, ex qua vnum quoddam genus fiat. vnum enim quiddam, & commune, & idem ſociis ſit oportet, ſiue æqualiter ſiue inæqualiter eius ſint participes, ſiue hoc ſit, verbi cauſa, alimentum, ſiue agri longitudo & latitudo, ſiue quid aliud tale. At cùm duarum rerum hæc eſt illius gratiâ: illa autem, cuius gratiâ: nihil eſt in his rebus commune, niſi quòd hæc faciat, illa accipiat: exempli cauſa, nulli nec inſtrumento, nec opifici cum opere, quod efficitur, quicquam eſt commune. domui enim nihil eſt cum fabro aut architecto commune: ſed architectura & ars fabrorum domus gratia comparata eſt. Quando igitur hæc ita ſunt, quamuis bonorum partorum ſeu relictorum poſſeſſione ciuitatibus opus ſit, bonorum poſſeſſio tamen, ciuitatis nulla pars eſt. Atqui multa animata partes ſunt ciuitatis. Ciuitas autem ſocietas quædam ſimilium eſt, vitæ, quoad eius fieri poteſt, optimæ gratia conſtituta. Sed quoniam

ſummum bonum eſt beatitudo : beatitudo autem virtutis operis functio, & vſus quidam perfectus eſt : réſque ita cadit, vt alij poſſint eius eſſe participes & compotes, alij parum aut nihil ; hæc videlicet cauſa eſt, quamobrem ciuitatum & rerumpubl. plura & diſſimilia genera exſtiterint. Nam dum alij aliis modis aliiſque viis ac rationibus ſinguli hoc aucupantur atque inueſtigant ; & vitæ genera diuerſa efficiunt, & reip. adminiſtrandæ formas diſſimileis. Quàm multæ autem hæ res ſint numero, ſine quibus ciuitas eſſe non queat, videndum eſt. Nam quas ciuitatis parteis eſſe dicimus, eæ in his rebus inſint neceſſe eſt. Ergo operum numerus ſumendus eſt : ex his enim intelligere licebit. Primùm igitur victus ſeu alimentum ſuppetere debet, deinde artes. multis enim inſtrumentis opus eſt ad vitam degendam : tertio loco arma. eos enim, qui ſocietatem ciuilem coierunt, armis inſtructos eſſe neceſſe eſt, & aduerſùs eos, qui imperium reſpuunt, legibúſque parêre nolunt, & aduerſus externos iniuriam facere conanteis. deinde aliqua pecuniæ vis & copia tum ad vſum domeſticum atque vrbanum, tum ad ſumptum rei militaris. quintum eſt id, quod primo loco ponendum fuit, rerum diuinarum & ceremoniarum curatio, quam ſacerdotium appellant. poſtremum eſt & ſextum, omniúmque maximè neceſſarium, iudicium de rebus vtilibus & de rebus iuſtis, quæ ciuibus inter ipſos intercedunt. Hæ ſunt res, hæcque opera, quæ omni ciuitati opus ſunt, quæ quidem relatu digna ſint. Ciuitas enim multitudo eſt non fortè oblata, ſed ad vitam degendam ſuis ipſa bonis contenta, vt dicimus. Quòd ſi quid horum fortè deſit, fieri non poteſt abſolutè, vt hæc ſocietas ſuis ipſa bonis ſit contenta. In horum igitur operum effectionibus conſiſtere ciuitatem neceſſe eſt. Oportet ergo & agricolarum eſſe multitudinem, qui alimentum victúmque præbeant, & artifices, & viros militares, & locupletes, & ſacerdotes, & iudices, qui de rebus iuſtis ac vtilibus ſtatuunt.

A εὐδαιμονία ὃ ἄριστον· αὕτη δὲ ἀρετῆς
ἐνέργεια ἐστὶ καὶ χρῆσίς τις τέλεος· συμβέβηκε δὲ οὕτως, ὥστε τοῖς μὲν ἐνδέχεσθαι
μετέχειν αὐτῆς, τοῖς δὲ μικρὸν ἢ μηδὲν
δῆλον ὡς τοῦτ' ἄρ' ἦν τὸ γίγνεσθαι πόλεως
εἴδη καὶ διαφορὰς, καὶ πολιτείας πλείους·
ἄλλον γὰρ τρόπον καὶ δι' ἄλλων ἕκαστοι τοῦτο
διώκοντες, τούς τε βίους ἑτέρους ποιοῦνται καὶ τὰς πολιτείας. ὑποκείσθω δὴ καὶ
B πόσα τὰ τοιαῦτ' ἔστιν, ὧν ἄνευ πόλις οὐκ ἂν
εἴη. καὶ γὰρ ἃ λέγομεν εἶναι μέρη πόλεως,
ἐν τούτοις ἂν εἴη διάλογόν τινα ὑπάρχειν.
ληπτέον δ' ἴσως τῶν ἔργων τὸν ἀριθμόν· οὐκ
ἐκ τούτων γάρ ἐστιν ἃ δηλοῖ. πρῶτον μὲν οὖν
ὑπάρχειν δεῖ τροφὴν, ἔπειτα τέχνας·
πολλοῖς γὰρ ὀργάνοις δεῖται ὁ ζῆν. τρίτον ἴσως,
ὅπλα· τοῖς γὰρ κοινωνοῦσιν αἰαλογόν καὶ
ἐν αὐτοῖς ἔχειν ὅπλα· πρός τε τὸν ἄρχοντα, τῶν ἀπειθούντων χάριν, καὶ πρὸς
C τοὺς ἔξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας. ἔτι
χρημάτων τινὰ θυπορίαν, ὅπως ἔχωσι καὶ
πρὸς τὰς καθ' αὑτοὺς χρείας, καὶ πρὸς
πολεμικάς. πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὸν
περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλησθαι, ὃν καλοῦσιν ἱερατείαν. ἕκτον δὲ τὸν ἀριθμὸν, ἃ πάντων
ἀναγκαιότατον, κεῖσθαι περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τῶν δικαίων, τῶν πρὸς ἀλλήλους. τὰ μὲν οὖν ἔργα τοσαῦτ' ἔστιν, ὧν δεῖται πᾶσα πόλις, ὡς εἰπεῖν. οὐ γὰρ πόλις
D πλήθος ἔστιν οὐ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ πρὸς
ζωὴν αὐτάρκες, ὡς φαμέν. ἐὰν δέ τι τυγχάνῃ τούτων ἐνλεῖπον, ἀδύνατον ἁπλῶς
αὐτάρκη τὴν κοινωνίαν εἶναι ταύτην. διάλεκτον τοίνυν χρὴ τὰς ἐργασίας ταύτας συνεστάναι πόλιν. δεῖ δὴ καὶ γεωργῶν τ' εἶναι πλῆθος, οἵ* προμηθεύσονται τὴν τροφὴν,
καὶ τεχνίτας, καὶ τὸ μάχιμον, καὶ τὸ πλούσιον,
καὶ ἱερεῖς, καὶ* κρίσεις τῶν αἰαλογίων καὶ συμφερόντων.

κ. προμηθευσόμενοι Lamb. κ. τῶν διαλογίων καὶ τῶν συμφ.

E

CAPVT IX.

Vtrùm quæ ſuperiori cap. ſunt expoſita, debeant omnia omnium ciuium eſſe communia: & quomodo ea inter ciues diſtribuenda.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Πότερον πᾶσι κοινωνητέον πόλεων τούτων, καὶ πῶσι τίνων.

HIs autem deciſis ac definitis, reliquum eſt vt videamus, vtrùm hæc omnia debeant omnium eſſe communia : (fieri enim poteſt

Διωρισμένων δὴ τούτων λοιπὸν σκέψασθαι, πότερον πᾶσι κοινωνητέον πόλεων τούτων· ἐνδέχεται γὰρ ἔνιοις αὐτοῖς ἅπαν-

τας εἶ) ἐ γεωργοὺς ἢ τεχνίτας, ἐ τοὺς βουλευομένους ἢ δικάζοντας· ἢ καθ' ἕκαστον ἔργον τῶν εἰρημένων ἀνάγκη ἐπιτήδειον· ἢ πάντα μέν, οὐδέν, πάντα δ' ἢ τινὰ τούτων ἐξ ἀνάγκης ἐστίν. ὅλως δὲ πᾶσιν ἢ τῶν πολιτείαν. καθάπερ γὰρ εἴπομεν, ἐνδέχεται ἐ πολίτας ἅπαντας κοινωνεῖν πόνων, ἐ μὲν πολίτας ἔνιους, ἀλλὰ πάντας ἐνίους. τοῦτο γὰρ ἐ ποιεῖ τὰς πολιτείας ἑτέρας. ἐν μὲν γὰρ ταῖς δημοκρατίαις, μετέχουσι πάντες πάντων· ἐν δ' ταῖς ὀλιγαρχίαις, τοὐναντίον. ἐπεὶ δ' τυγχάνομεν σκοποῦντες περὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας· αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἂν πόλις πρᾶττοι εἶη μάλιστ' εὐδαίμων· τὴν δ' εὐδαιμονίαν ὅτι χωρὶς ἀρετῆς ἀδύνατον ὑπάρχειν, εἴρηται πρότερον. * φανερὸν ὡς ἐν τῇ κρατίστῃ πολιτευομένῃ πόλει, ἐ τὴν κακῶς πολιτευομένην δίκαιον ἄνδρας ἁπλῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι βέλτιστον βίον, οὔτ' ἀγεννῆ δεῖ ζῆν τοὺς πολίτας· ἀγλωττία γὰρ ὁ τοιοῦτος βίος, ἢ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος. * ἀλλὰ δὴ γεωργοὺς εἶ) δεῖ γὰρ σχολῆς καὶ πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀρετῆς, ἐ πρὸς τὰς ἐπιτελουμένας πολιτικάς. ἐπεὶ δὲ καὶ ὃ πολεμικὸν, καὶ ὃ βουλευόμενον περὶ τῶν συμφερόντων, καὶ κεῖνον περὶ τῶν δικαίων ἐστὶν ὑπάρχειν, ἢ μέρη φαίμεθα τῆς πόλεως μάλιστα ὄντα, πότερον ἕτερα ἐ ταῦτα ῥητέον· ἢ τοῖς αὐτοῖς ἀποδοτέον ἀμφω; φανερὸν δ' ἐ τοῦτο· δῆλον ἔστιν ἐνίοις μὲν ἕτερα τοῖς αὐτοῖς, ἔνιοις δὲ ταῦτα ἐ ἑτέροις. ἢ μὲν γὰρ ἑτέρους ἀνάγκη ἑτέρου τῶν ἔργων, ἢ ὃ μὲν δεῖται φρονήσεως, ὃ δὲ δυνάμεως, ἑτέροις· ἢ ὃ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τοῖς δυναμένοις βιάζεσθαι ἐ κωλύειν, τούτοις ὑπάρχειν μᾶλλον ἀρχομένοις ἀεί, ταύτην δ' * τοὺς αὐτούς· οἱ γὰρ τῶν ὅπλων κύριοι, ἐ μᾶλλον καὶ μὴ μᾶλλον κύριοι τῆς πολιτείας. λείπεται δῆλον τοῖς αὐτοῖς μὲν ἀμφοτέροις ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν ταύτην. μὴ ἅμα δέ, ἀλλ' ὡσπερ πέφυκεν, ἡ μὲν δυνάμις ἐν νεωτέροις, ἡ δὲ φρόνησις ἐν πρεσβυτέροις ἐστίν. οὕτω γὰρ ἅμα τοῖς προσήκουσι συμφέρῃ ἐ δίκαιον εἶ) ἔχει γὰρ αὕτη ἡ διαίρεσις ἐ κατ' ἀξίαν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς κτήσεις δεῖ εἶ) περὶ τούτους. ἀναγκαῖον γὰρ ἀπορίαν ὑπάρχειν τοῖς πολίταις. πολῖται δ' οὗτοι. ὃ γὰρ βαναύσου ἢ μετέχει τῆς πόλεως, ἢ δεῖ δῆλον ἦθος, ὃ μὴ τ' ἀρετῆς δημιουργὸν ἐστί. τῶν δ' ἄλλων οὐκ τ' ἐπιτηδείων

A vt iidem omnes sint & aratores, & artifices, & consultatores, & iudices:) an vnicuique operi & muneri, quod à nobis commemoratum est, alij atque alij præficiendi sint, an quædam ex his propria, quædam necessariò sint communia. Non in omni autem reip. administrandæ forma hoc locum habet. nam, quemadmodum diximus, fieri potest vt & cum omnibus omnia communicentur, & non omnia cum omnibus, sed quædam cum quibusdam. Hæc enim dissimiles reipubl. administrandæ formas gignunt. In democratiis enim omnes
B omnium sunt participes, in oligarchiis contrà. Quoniam autem fors ita tulit, vt de optima reipubl. administrandæ forma consideraremus; hæc autem est, ex qua ciuitas maximè fortunata & beata esse possit: at beatitudinem sine virtute constare non posse, antè dictum est: perspicuum est, in ea ciuitate, quæ optimè regitur rectissimèque administratur, quæque viros possidet: simpliciter & absolutè, non ex conditione, iustos ciueis, neque illiberalem & sordidam, neque cauponariam & tabernariam vitam degere oportere. humilis enim minimèque generosa talis vita est, &
C virtuti aduersaria: neque verò agricolas esse: otio enim opus est tum ad virtutis ortum, tum ad actiones ciuileis. Quoniam autem inest in ciuitate & genus hominum militare, & id quod partim de vtilibus deliberat, partim de iustis disceptat & iudicat, quæ duo genera ciuitatis partes in primis videntur esse: vtrùm etiam hæc munera diuersa habenda sunt, an iisdem vtraque assignanda & mandanda sunt? Atqui hoc quoque perspicuum est, quamobrem quodam modo iisdem, quodam modo diuersis sint mandanda. Nam qua ratio-
D ne vtrumque munus ad aliud tempus ætatis accommodatum est, & alterum prudentia, alterum viribus corporis eget, aliis mandari debent: qua ratione verò fieri non potest vt qui vim afferre & prohibere possunt, hi semper se sub imperio esse æquo animo ferant, hac ratione iisdem. nam penes quos armorum est arbitrium & potestas, eorumdem arbitratu manet & non manet reipublicæ administrandæ forma. Reliquum igitur est vt iisdem quidem hæc vtraque reip. administrandæ pars sit mandanda, verùm non vno tempore, sed quemadmodum vires corporis in iuuenibus, prudentia in senibus solet
E inesse natura: sic ambobus distribui & vtile, iustum est. habet enim hæc diuisio ac distributio rationem dignitatis. Iam verò etiam hos bona possidere oportet. Ciuibus enim facultates & copiæ rei familiaris suppetant necesse est: at hi sunt ciues. nam id genus hominum, quod arteis illiberaleis & sordidas exercet, non est particeps ciuitatis, neque vllum aliud, quod non est virtutis opifex. hoc autem eo quod positum est, & ex conditione dicta in promptu est.

γ. φανερὸν ἐκ τούτων ὡς πολιτευομένην πόλει.

γ. ἀλλὰ δεῖ γεωργοὺς εἶ) τοῖς μέλλουσι ἔνδοξα πολίτας.

Cam. ταῖς αὐτοῖς.

Nam vita beata cum virtute coniuncta ſuppetat neceſſe eſt. Beata autem dicenda ciuitas eſt, non parte aliqua ſpectata ciuitatis, ſed omnibus ciuibus. perſpicuum autem etiam ex eo eſt, ciuicis copioſos & locupleteis eſſe oportere, quòd neceſſe eſt agricolas eſſe aut ſeruos, aut barbaros, aut accolas, & quaſi glebæ addictos, quod genus hominum Pericœcos Græci vocant. Reliquum eſt ex iis quos ſuprà enumerauimus, ſacerdotum genus. Atque horum quidem deſcriptio & ordinatio non obſcura eſt. nam neque agricola, neque illiberalis & ſordidus artifex ſacerdos inſtituendus eſt. à ciuibus enim deos coli decet. Quoniam autem ciuilis multitudo in duas partes diſtributa eſt, hoc eſt, in milites grauioris armaturæ & ſenatores: decet autem & diis immortalibus cultum tribuere, & ætate grandibus temporiſque ſpatio defeſſis requieſcendi licentiam dari: his videntur ſacerdotia eſſe deferenda. Sine quibus igitur rebus ciuitas conſtare non poſſit, & quot ſint partes ciuitatis, dictum eſt. Nam agricolæ quidem & opifices, & omnis mercenariorum hominum turba ciuitati ſuppetat neceſſe eſt: ſed partes ſunt ciuitatis, grauioris armaturæ milites & ſenatores; & ſingula hæc genera ita ſeparata ac diſtincta ſunt, vt alia ſemper, alia viciſſim & à certo tempore ſuo munere fungantur.

A ἡσίως. ὃ μὲν γὰρ διδυμεύσῃ, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν μὲν τὸ ἀρετῆς. διδύμους δὲ πόλιν οὐκ εἰς μέρος ἀποβλέψαντας δεῖ λέγειν αὐτοῖς, ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς πολίτας. φανερὸν δέ, ὅτι δεῖ τοὺς κτήσεις εἶναι τούτων, εἴπερ ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς γεωργούς, δούλους, ἢ βαρβάρους, ἢ περιοίκους. λοιπὸν δ' ἐστὶ τὸ καταγεγμένον τὸ τῶν ἱερέων γένος. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τούτων τάξις. ὅτε γὰρ γεωργὸν, ὅτι βούλονται ἱερέα καθίστασθαι· οὐδὲ γὰρ

B τὸν πολιτικὸν πρέπει ἁμαρτάνειν τοὺς θεούς. ἐπεὶ δὲ διήρηται τὸ πολίτευμα εἰς δύο μέρη, τὸ τε ὁπλιτικὸν καὶ τὸ βουλευτικὸν πρέπει δὲ καὶ τιμᾶν τὸ θεραπείαν ἀποδίδοσθαι τοῖς θεοῖς, καὶ τὸ διάπαυσιν ἄγειν τοὺς ἐν ἡλικίᾳ τοὺς ἐν τῷ χείρονι ἀπειρηκότας, * τούτοις δὲ εἶναι τὸ ἱερωσύνας ἀποδοτέον. ὧν μὲν οὖν οὐκ πόλις ἄνευ συνίστασθαι, καὶ ὅσα μέρη πόλεως, εἴρηται. γεωργοὶ μὲν γὰρ, καὶ τεχνῖται, καὶ πᾶν

C τὸ θητικὸν, ἀναγκαῖον ὑπάρχειν τῇ πόλει· τὸ δὲ ὁπλιτικὸν, καὶ βουλευτικὸν. καὶ καθ' αὑτὰ δὲ τούτων ἕκαστον, ὅτι μὲν ἀεὶ, ὅτι δὲ οὐ μέρος.

* χ. τούτοις δὲ εἶναι τὰς ἱερωσύνας ἀποδοτέον

CAPVT X.

Veterum auctoritate ſuam ſententiam confirmat. Deinde agit de agri diuiſione, & de agricolis.

Videtur autem non nunc primùm, neque nuper eſſe cognitum iis qui de reipublicæ adminiſtrandæ ratione ſtudiosè commentantur & philoſophantur, ſeorſum diſtinctam ac diſtributam per genera eſſe ciuitatem oportere, & alterum genus militare, alterum quod in agro colendo verſetur, eſſe debere. nam & in Ægypto etiam vſque ad hodiernum diem hoc inſtitutum viget, & in Creta: cùm Seſoſtris in Ægypto huius inſtituti legiſque auctor fuerit, vt aiunt: Minos in Creta. Videtur autem & conuiuiorum ſeu ſodalitiorum ordinatio vetus eſſe: & ea quidem, quæ in Creta vſurpantur, Minoë regnum obtinente, vſu recipi cœpta eſſe: quæ verò in Italia celebrantur, multo his eſſe antiquiora. aiunt enim, ex iis qui illic habitant, viri docti & eloquentes, & rerum antiquarum ſcriptores, Italum quendam Oenotriæ regem fuiſſe: à quo, nomine mutato, Italos pro Oenotriis eſſe appellatos: & hanc Europæ oram quæ ſinu Scyllatico & Lametico continetur, hoc nomen eſſe conſecutam. diſtant enim hæc loca inter ſe diei dimidij itinere.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ὅτι μὲν οὖν οὐδὲ νεωστί, γεώμετρα γέγονε τὰ τοιαῦτα διαιρέσεα. καὶ ὅτι μέγα

Veterum auctoritate ſuam ſententiam confirmat. Deinde agit de agri diuiſione, & de agricolis.

ΕΟΙΚΕ δ' οὐ νῦν, οὐδὲ νεωστί τοῦτ' εἶναι γεώμετρον τοῖς περὶ πολιτείας φιλοσοφοῦσιν, ὅτι δεῖ διῃρῆσθαι χωρὶς καὶ γένη τὴν πόλιν, καὶ τὸ, τὰ μαχίμων ἕτερον τοῦ, καὶ ὃ γεωργοῦν. ἐν Αἰγύπτῳ τε γὰρ ἔχει τὸν τρόπον τοῦτον ἔτι καὶ νῦν· τά τε περὶ τὴν Κρήτην. τὰ μὲν δὴ περὶ Αἴγυπτον, Σεσόστριος, ὡς φασιν, οὕτω νομοθετήσαντος· Μίνω δὲ τὰ περὶ Κρήτην. ἐγχώρια δ' ἔοικε τοῦ καὶ τὴν συνουσίων εἶναι τάξις. τὰ μὲν περὶ Κρήτην, ἡμύσεια περὶ τὴν Μίνω βασιλείαν· τὰ δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν, πολλῷ παλαιότερα τούτων. φασὶ γὰρ οἱ λόγιοι τῶν ἐκεῖ κατοικούντων, Ἰτάλον τινὰ ἡνίκα βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας· ἀφ' οὗ τε, μετονομασθέντας, Ἰταλοὺς αὐτοὺς Οἰνωτροῦ κληθῆναι· καὶ τὴν ἀκτὴν ταύτην τῆς Εὐρώπης, Ἰταλίαν τοπωθῆναι λαβεῖν, ὅσην τυγχάνει ἐντὸς ὂν τοῦ κόλπου τοῦ Σκυλλητικοῦ, καὶ τοῦ Λαμητικοῦ· ἀπέχει γὰρ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ὁδὸν ἡμισείας ἡμέρας.

τῦτον δὲ λέγουσι τὸν Ιταλὸν, νομάδας A Hunc igitur Italum, ferunt, Oenotros, qui
ὄντας, ποιῆσαι γεωργούς. paſtores & nomades erant, agricolas feciſſe,
καὶ νόμους ἄλλους τε αὐτοῖς θεῖναι, καὶ & cùm alias eis leges ſcripſiſſe, tum verò ſoda-
τὰ συσσίτια καταστῆσαι πρῶτον. διὸ καὶ litia conuiuiáque publica lege ſanxiſſe ac con-
νῦν ἔτι τῶν ἀπ' ἐκείνου τινὲς χρῶνται firmaſſe. Quapropter etiam nunc nonnulli
τοῖς συσσίτοις, καὶ τῶν νόμων ἐνίοις. ᾤκουν ex iis qui ab illo orti ſunt, & ſodalitiis vtun-
δὲ ὅ μὲν πρὸς τῷ Τυρρηνίᾳ Οπικοὶ, tur, & nonnullis aliis legibus. Habitabant au-
καὶ πρότερον καὶ νῦν καλούμενοι τῷ ἐ- tem in ea quidem parte, quæ à mari Tyrrhe-
πωνυμίᾳ Αὔσονες· ὅ δὲ πρὸς τῷ Ια- no alluitur, Opici, qui & olim cognomento
πυγίᾳ καὶ τὸν Ιόνιον Χῶνες, τῷ καλου- Auſones dicebantur, & nunc item dicun-
μένῳ Σύρτιν. ἦσαν δὲ καὶ οἱ Χῶνες Οἰνω- tur. In ea verò quæ Iapygium & Ionium at- B
τρικὸν ἔθνος. ἡ μὲν οὖν τῶν συσσιτίων τάξις tingit, quæ Syrtis appellatur, Chaones. E-
ἐντεῦθεν γέγονε πρῶτον· ὁ δὲ κοσμικὸς ὁ rant autem etiam Chaones genere Oenotri.
καθ' ἡμᾶς, τῆς πολιτικοῦ πλήθους, ἐξ Αι- Sodalitiorum igitur ordinatio hinc primùm
γύπτου· πολὺ γὰρ ὑπερτείνῃ τοῖς χρόνοις nata eſt: Multitudinis verò ciuilis per gene-
τὴν Μίνω βασιλείαν ἡ Σεσώστριος. εἰκὸς ra deſcriptio ac diſtributio, ex Ægypto. mul-
μὲν οὖν καὶ τἄλλα δεῖ νομίζειν εὑρῆσθαι tis enim ſeculis Seſoſtris regnum Minois regno
πολλάκις ἐν τῷ πολλῷ χρόνῳ, μᾶλλον antiquius eſt. Oportet igitur etiam alia ferè
δ' ἀπειράκις. τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα τὴν exiſtimare ſæpenumero atque adeò infinitis
χρείαν διδάσκειν εἰκὸς αὐτά· τὰ δ' εἰς vicibus longo temporis interuallo eſſe in-
εὐπορίαν καὶ περιουσίαν, ὑπαρχόντων ἤδη τούτων, εἰκὸς λαμβάνειν τὴν uenta. nam rerum quidem ad victum cul- C
αὔξησιν. ὥστε καὶ τὰ περὶ τὰς πολιτείας túmque neceſſariarum, vtilitatem ac neceſſi-
οἴεσθαι δεῖ τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον. ὅτι δὲ * tatem ipſam magiſtram fuiſſe credibile eſt:
πάντα ἀρχαῖα, σημεῖον τὰ περὶ Αἰγυ- iis verò quæ ad ſpeciem & ornatum, ad ma-
πτίους ἐστίν. ἔτι γὰρ ἀρχαιότατα μὲν δοκοῦ- gnificos denique & ſuperuacaneos apparatus
σιν εἶ νόμων ἢ τυγχάνει καὶ τάξεως πο- pertinent, has iam repertas incrementum
λιτικῆς. δεῖ δὲ τοῖς μὲν * εἰρημένοις ἱκανῶς dediſſe probabile eſt. Itaque etiam ea quæ
χρῆσθαι· τὰ δὲ παραλελειμμένα πειρᾶ- ad rerum publicarum adminiſtrationes per-
σθαι ζητεῖν. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τὴν χώραν D tinent, ita ſe habere putanda ſunt. Anti-
εἶναι τῶν ὅπλα κεκτημένων, καὶ τῶν τῆς qua portrò eſſe omnia, Ægyptiorum leges
πολιτείας μετεχόντων, εἴρηται πρότε- inſtitutáque indicant. nam cùm hi morta-
ρον· καὶ δεῖ τοὺς γεωργοῦντας αὐτῶν ἑτέ- lium omnium antiquiſſimi eſſe videantur, le-
ρους εἶναι δεῖ· καὶ πόσην τινὰ χρή, καὶ ποίαν ges & deſcriptionem ciuilis ordinis conſe-
τὴν χώραν. περὶ δὲ τῆς διανομῆς, καὶ cuti ſunt. Quocirca oportet, iis quidem
τῶν γεωργούντων, τίνας καὶ ποίους εἶναι quæ tolerabiliter inuenta & tradita ſunt,
χρή, λεκτέον πρῶτον· οὔθ' ὅτι κοινὴν vti: quæ verò ſunt prætermiſſa nondúmque
φατέον εἶναι δεῖν τὴν κτῆσιν, ὥσπερ τινες reperta, quærere. Agrum igitur & eorum
εἰρήκασιν, ἀλλὰ τῇ χρήσει φιλικῶς γινο- E eſſe debere qui arma gerunt, & eorum
μένην κοινὴν ὅτ' ἐπαρκῆ μηδένα τῶν πολι- qui reipublicæ adminiſtrationis ſunt partici-
τῶν ἐφῆς. περὶ συσσιτίων τε σεμνοδοκεῖ πᾶ- pes: & agricolas alios ab eis eſſe oportere,
σι χρήσιμον εἶναι τοῖς δὲ κατοικιζομέ- & quantus ager eſſe debeat, & qualis, di-
ναις πόλεσιν ὑπάρχειν. διὰ τί μὲν οὖν αἰτίας συν- ctum eſt ſuprà. De agri autem diuiſione, &
δοκεῖ ἡμῖν, ὕστερον ἐροῦμεν. δεῖ γὰρ τούτων iis qui agrum colunt, quos & qualeis eſſe
κοινωνεῖν πάντας τοὺς πολίτας. μᾶλλον δὲ oporteat, primo loco dicendum eſt: quan-
τοῖς ἀπόροις ἀπὸ τῶν ἰδίων τε εἰσφέρειν ὅ doquidem neque bona volumus eſſe com-
συντελούμενον, καὶ δίχα εἶναι τὴν ἄλλην οἰκίαν. munia, quemadmodum quidam dixerunt:
ἔτι δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς δαπανήματα ſed liberaliter & amicorum in morem vſum
κοινὰ πάσης τῆς πόλεως ἔστιν. ἀναγ- eorum eſſe communem, neque quemquam
καῖον οὖν εἰς δύο μέρη διῃρῆσθαι τὴν χώραν. ciuium, alimento victúque egere. Tum
de ſodalitiis & conuiuiis publicis vno ore
conſentiunt omnes, ea eſſe vtilia ciuitati-
bus bene conſtitutis. propter quam porrò
cauſam idem nobis quoque videatur, poſte-
riùs dicemus. Oportet autem inter omneis
ciueis horum eſſe communionem. At egen-
tibus non facile eſt id quod præfinitum ac
præſtitutum eſt tributum in eas concœnatio-
nes, de ſuo conferre, & cæteros ſump-
tus, rei familiaris tueri ac ſuſtinere. Præter-
ea verò ſumptus in deos & deorum religio-
nes, totius ciuitatis ſunt communes. Neceſſe
igitur eſt agrum in duas parteis eſſe diuiſum.

* πάντας
* διῃρημένοις

atque alteram quidem partem esse communem & publicam, alteram verò propriam & priuatam: & harum partium vtramque rursus sectam esse bifariàm, vt publicæ partis altera pars in piorum munerum functiones & cultus deorum conferatur: altera in sodalitia & publica conuiuia insumatur: partis priuatorum pars altera posita sit in extremis totius agri finibus, altera sit suburbana, vt binis portionibus vnicuique tributis, omnes vtriusque loci sint participes. sic enim & æquitas iustitiáque seruatur, & maior est ciuium ad bella cum finitimis suscepta concordia. Nam vbi non sit hoc modo distributio, alij quidem inimicitiarum cum finitimis suscipiendarum securi sunt: alii de iis nimis solliciti, præter honestum ac decorum laborant. Quapropter apud nonnullos lex est, ne qui vicini sunt finitimis, adhibeantur in id consilium, in quo agitur de bello eis inferendo, tanquam propter metum & curam rerum priuatarum minùs rectè consultare possint. Agrum igitur ita diuisum esse necesse est, propter eas causas quæ antè expositæ sunt. Eos autem qui agrum colent, maximè quidem optandum est, si optare fas est, vt serui sint, neque omnes vnius gentis, neque animosi. sic enim & ad opus rusticum faciendum fuerint vtiles, & metuendum non sit ne quid rerum nouarum moliantur: quòd si hoc non contingat, at vt sint accolæ barbari, simili ingenio præditi, atque superiores. Atque ex his sanè ij quidem qui priuatos agros colent, priuati & proprij sint oportet eorum qui bona possident: iis verò, qui communeis & publicos, communes & publici. Quomodo autem seruis vtendum sit, & quamobrem seruis omnibus libertatis præmium esse propositum melius sit, posteriùs exponemus.

A κὴ τὸν μὲν ἴδιον εἶναι κοινὸν, τὸν δὲ τῶν ἰδιωτῶν· κὴ τούτων ἑκατέραν διηρῆσθαι δίχα πάλιν. τῆς μὲν κοινῆς, τὸ μὲν ἕτερον μέρος, εἰς τὰς πρὸς τοὺς θεοὺς λειτουργίας· τὸ δὲ ἕτερον, εἰς τὰ τῶν συσσιτίων διαπόνιον. τῆς δὲ τῶν ἰδιωτῶν τὸ ἕτερον μέρος, τὸ πρὸς τὰς ἐσχατιὰς ἕτερον δὲ, τὸ πρὸς τὸν πόλιν· ἵνα δύο κλήρων * ἑκάστῳ νεμηθέντων, ἀμφοτέρων τῶν τόπων πάντες μετέχωσι τοῦ, τὰ χρήσιμον ἴσως ἔχειν, καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ B πρὸς τοὺς ἀσυγκείτους πολέμους, ὁμονοητικώτερον. ὅπου γὰρ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οἱ μὲν ὀλιγωροῦσι * τὰ πρὸς τοὺς ὁμόρους ἔριδας, οἱ δὲ λίαν φροντίζοντες, οὐ καλόν. διὸ πρὸ' ἐνίοις νόμος ἐστὶ τοὺς γειτνιῶντας τοῖς ὁμόροις, μὴ συμμετέχειν βουλῆς περὶ τοὺς αὐτοῖς πολέμων· ὡς διὰ τὸ ἰδίαν οὐκ ἂν δύνασθαι βουλεύσασθαι καλῶς. τὴν μὲν οὖν χώραν ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, διὰ τὰς προφερομένας αἰτίας· τοὺς δὲ γεωργήσοντας μάλιστα μὲν, * εἰ δεῖ κατ' ἐμὲ δούλους εἶναι, μήτε ὁμοφύλων πολλῶν, μήτε θυμοειδῶν. ἱκανῶς δ' ἂν τοὺς τε πρὸς ἐργασίαν εἶεν χρήσιμοι, καὶ τοὺς μηδὲν νεωτερίζειν ἀσφαλῶς δύνοιντο· δεύτερον δὲ * βαρβάρους τοὺς πρὸς ἔθνος τοὺς αὐτοὺς πλησίους τοῖς εἰρημένοις τὴν φύσιν. τούτων δὲ τοὺς μὲν ἰδίους ἐν τοῖς ἰδίοις * εἶναι τῶν κεκτημένων τὰς οὐσίας· τοὺς δ', ὅπου τὴ τ. C κοινὴν γῆν, κοινούς. πῶς δὲ δεῖ τὸν τρόπον χρῆσθαι δούλοις, καὶ διὰ τί βέλτιον πᾶσι τοῖς δούλοις ἆθλον προκεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ὕστερον ἐροῦμεν.

Supra c. 9. cap. 4. & Oeconom. Sylb. γρ. τῶν ἰδίων.

CAPVT XI.

De situ vrbis, & mœnibus eius.

VRbem porrò terræ continentis quidem, & maris & agri totius similiter, quantum loci natura patitur, communem esse D oportere, suprà demonstratum est. Eius verò per se consideratæ situs talis optandus est, vt quatuor res spectemus: primùm quidem valetudinem, tanquam rem necessariam. vrbes enim ad orientem versùs, & ad ventos ab ortu flantes positæ, saluberrimæ sunt: secundùm has eæ quæ ad aquilonem spectãt. hæ enim ad hyemem salubrem excipiendam sunt appositiores, deinde quod ad reliqua attinet, vt & ad ciuileis actiones & ad bellicas sit opportuna. Atque vt ad bellicas quidem actiones sit apta, eam ciuibus oportet exitus habere ad exercitum educendum facileis atque expeditos: aduersariis accessus difficilis,

ΚΕΦΑΛ. ια.

Ἡ θέσις τῆς πόλεως, καὶ τὰ τείχη αὐτῆς.

ΤΗΝ μὲν πόλιν, ὅτι μὲν δεῖ κοινὴν εἶναι τοῦ πελάγους τε καὶ τῆς γῆς ἁπάσης, καὶ τῆς E χώρας ἁπάσης ὁμοίως, οὐκ ἂν ἀμφισβητήσειέν τις τῶν εἰρημένων πρότερον. αὐτὴν δὲ πρὸς αὐτὴν εἶναι τὴν θέσιν βέλτιστον δεῖ καταμαθεῖν, πρὸς τέτταρα βλέποντας. πρῶτον μέν, ὡς αἰσχρὸν, πρὸς ὑγίειαν. αἵ τε γὰρ πρὸς ἕω τὴν ἔγκλισιν ἔχουσαι, καὶ πρὸς τὰ πνεύματα τὰ πνέοντα ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὑγιεινότεραί. δεύτερον δὲ, πρὸς βορέαν· * διχείμεροι γὰρ αὗται μᾶλλον τῶν δὲ λοιπῶν, πρός τε τὰς πολιτικὰς ἀσκήσεις καὶ πολεμικὰς, καλῶς ἔχειν. πρὸς μὲν οὖν τὰς πολεμι- Quidam, ἀδύνατον.

Digitized by Google

καὶ αὐτοῖς μὴ διέξοδον εἶναι χρή. τοῖς μὲν εὐανέμοις δεῖ παρεῖναι, καὶ δεῖ λιμνῶν ὑδάτων τε καὶ ναμάτων, μάλιστα μὲν ἐπαφ- Lamb. ἀφῶσι ἢν πλῆθος οἰκεῖον· εἰ δὲ μή, τῷ πόρῳ * βύ- βύῤῥωσι ῥηται. ἅμα τε καταβυάζειν ἐπιδοχὰς ὁμβρίοις ὕδασιν ἀφθόνους καὶ μεγάλας. ὥστε μηδέποτε ἀπολείπειν εἰργομένους τῆς χώρας ἀπὸ πολέμου. ἐπεὶ δὲ δεῖ παρεῖναι ὑγιείας φροντίζειν τῶν οἰκούντων· τοῦτο δ' ἐστὶν ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι τὸν τόπον, ἔν τε τοιούτῳ, καὶ πρὸς τοιοῦτον καλῶς· δεύτερον δὲ, ὕδασιν ὑγιεινοῖς χρῆσθαι· ἃ δὲ τούτου τυγχάνει μάλιστα ἔχειν μὴ πάρεργος. οἷς γὰρ πλείστοις χρώμεθα πρὸς τὸ σῶμα ἀπὸ πλείστου, τοῦτο πλεῖστον συμβάλλεται πρὸς τὴν ὑγίειαν. ἡ δὲ τῶν ὑδάτων ἀπὸ τοῦ πνεύματος δύναμις, τοιαύτην ἔχει τὴν φύσιν. διὸ δεῖ ἐν μὲν ταῖς εὖ φρονούσαις δεῖ οἰκεῖσθαι πόλεσιν, ἐὰν μὴ πᾶσι, μήτ' ἀτρεμίαι νότων ἢ ναμῶν, χωρὶς τὰ τοιαῦτα ἔφοδον ὕδατα, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ ἄλλα χρείαν. ἔστι δὲ τόπων τὴν ἐρυμνὰν, ἃ πᾶσιν ὁμοίως ἔχει συμφέρον ταῖς πολιτείαις· οἷς ἀκρόπολις, ὀλιγαρχικὸν ἀπὸ μοναρχικόν. δημοκρατικὸν δὲ, ὁμαλότης· ἀριστοκρατικὸν δὲ, οὐδέτερον· ἀλλὰ μᾶλλον * ἰσχυροὶ τόποι πλείους. Lamb. ἔχουσι

ἔστι δὲ τῶν ἰδίων οἰκήσεων ἀφαίρεσις, ἡδίων μὲν νομίζεται ἀπὸ χρησιμωτέρα πρὸς τὰς ἄλλας πράξεις, εὐεξοδωτέρα δὲ, καὶ κατὰ τὸν νεώτερον καὶ τὸν * Ἱππόδαμειον ζῆλον· πρὸς γρ. Ἱπποδάμειον δὲ τὰς πολεμικὰς ἀσφαλείας, ἐναντιώτερον, ὡς εἶχον κατὰ τὸν ἀρχαῖον χρόνον· δυσεξοδος γὰρ ἐκείνη τοῖς ξενικοῖς, καὶ δυσιχερώτερος τοῖς ὅπη πέφυκε κινῆσαι. δεῖ δὲ τούτων ἀμφοτέρων μετέχειν. εὐδέχεται γὰρ, εἴ τις οὕτω καταβυάζοι, καθάπερ οἱ τοῖς * γεωργοῖς, οἳ καλοῦσί τινες τὴν ἀμπέλων συρτάδας. καὶ τὴν μὲν ὅλην μὴ ποιεῖν πόλιν εὐπορον, κατὰ μέρη δὲ καὶ τοὺς τόπους. οὕτω γὰρ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ κόσμον ἕξει καλῶς. τεῖχος δὲ τειχῶν, οἱ μὴ φάσκοντες δεῖν ἔχειν τὰς τῆς ἀρετῆς ἀντιποιουμένας πόλεις, λίαν ἀρχαίως ἐπολεμοῦσιν, καὶ ταύτην ὁρῶντες ἐλεγχομένας ἔργῳ τὰς ἐκείνους καλλωπίσματα νομίζουσι. ἔστι δὲ, πρὸς μὲν τοὺς ὁμοίους, καὶ μὲν πολὺ τῷ πλήθει διαφέροντας, οὐ καλὸν τὸ περᾶσθαι σώζεσθαι διὰ τῆς τῶν τειχῶν ἐρυμνότητος. ἐπεὶ δὲ καὶ συμβαίνει καὶ ἐνδέχεται πλείω τινὰ ἐπέρχεσθαι γίγνεσθαι τῶν ὁπόντων, καὶ

A & circumſedendi viam impeditam : poſtremò , aquarum partim ſtantium , partim manantium & perennium copia maximè quidem propria & natiua ſuppetat oportet : ſin minùs , at certè excogitandum tali incommodo remedium eſt, conſtruendis multis & magnis receptaculis ad excipiendā aquam pluuiam, vt ne vnquam deficiat eos aqua , ſi fortè propter bellum ab agro prohibeantur. Quoniam autem eorum, qui in vrbe habitant, valetudinis ratio & cura habenda eſt ; hoc autem primùm in vrbis ſitu conſiſtit, vt & in ſalubri loco ſita ſit, & ſalubrem cœli partem ſpectet; B ſecundo loco in vſu aquarum ſalubrium : etiam in hac re diligentia præcipuè eſt adhibenda. Quibus enim rebus largiſſimè & plerumque vtimur ad corpus alendum & tuendum , hæc maximo ad valetudinem ſunt adiumento. at aquarum & ventorum vis tali natura prædita eſt. Quapropter in ciuitatibus prudentibus & cordatis, ſi omnes aquæ non ſint ſimiles, & ſi non ſit harum aquarum perennium copia ; oportet & eas quæ ſunt ad victum opportunæ , & eas quæ ad alium vſum comparatæ ſunt natura , ſeparatas eſſe C ac diſtinctas. De locis munitis autem non omnibus peræquè ciuitatibus eadem expediunt : exempli cauſa , arx edita atque excelſa oligarchiæ & monarchiæ propriè conuenit : loci æquabilitas verò democratiæ : ariſtocratiæ neutrum, ſed potiùs loca firma & munita complura. Priuatorum porrò ædificiorum deſcriptio ſuauior illa quidem habetur, & ad alias actiones vtilior, ſi ſingula eorum loca ſint explicata atque aperta , & more hoc recentiore, & eo , cuius inuentor fuit Hippodamus, ædificata : ad munitiones verò bellicas & ad pericula belli propulſanda contrario D modo , & quo modo ædificabant veteres. habebat enim illa ædificandi ratio exitus impeditos externis , & latebras ad ſcrutandum difficileis iis qui in impetum aut impreſſionem facere conarentur. Quapropter oportet vtramque rationem in ædificando ſeruari. fieri enim hoc poteſt , ſi quis ita ædificet , vt imitetur ea quæ appellant nonnulli in rebus ruſticis vitium iuga ſiue ſyſtadas; perinde ac ſi dicas vitium cõſtitutiones : & totam quidem vrbem ita extruere , vt non ſit tota latis viis explicata atque exporrecta , ſed in quibuſdam partibus ac E locis. ſic enim & à periculo erit tuta ac munita, & ad ornatum ſpeciémq; præclara. Muros autem vrbibus qui negant ciuitates eas habere debere, quæ ſe virtutem colere profitentur, ciuſque poſſeſſionem ſibi vendicant ac mordicus retinent : næ illi valde antiquè hac de re exiſtimant, idque cùm videant re & factis eas refelli quæ ſe ita gloriosè venditabãt. Et verò aduersùs ſimileis , neque admodum numero præſtanteis, in murorũ præſidio ac munimento ſalutem collocare, non eſt honeſtum. Sed quando euenit & fieri poteſt vt qui adoriuntur

& impetum faciunt virtute humana, eáque, quæ in ciuibus numero paucis ineſt, ſint ſuperiores ac potentiores: ſi ſalutis ratio habenda eſt, & non vltrò accipienda detrimenta, & perferendæ contumeliæ: vt quęque munitio ſtabiliſſima & tutiſſima eſt, ita habenda eſt ad bellum accommodatiſſima, præſertim cùm hodie reperta ſint telorum, & tormentorum, & machinarum genera ad vrbium oppugnationes exquiſitiſſima & perfectiſſima. Simile enim eſt, vrbeis muris non eſſe cingendas cenſere, atque ſi quis regionem quærat incurſionibus hoſtium expoſitam atque opportunam, & loca montoſa circumcîdat: itémque domiciliis priuatis parietes non circumdet, tanquam habitatores propterea ignaui ſint futuri. Iam verò ne hoc quidem ignorandum eſt iis quorum vrbes mœnibus ſeptæ ſunt, vtroque modo vrbibus vti licere, & vt muros habentibus, & vt non habentibus: quorum verò vrbibus muri non ſunt circumdati, iis hoc idem non licere. Si igitur hæc vera ſunt, non ſolùm mœnibus vrbes ſepiendæ ac muniendæ ſunt, verùm etiam curandum eſt vt hæc ad ornamentum vrbis ſint magnifica ac decora, & ad vſus bellicos, tum alios, tum nunc proximè repertos, accommodata atque opportuna. Quemadmodum enim iis qui adoriuntur & inuadunt, curæ eſt excogitare, quibus modis omnia aut aliqua habeant ſuperiora; ita & iis qui ſibi cauent, alia iam inuenta ſunt, alia ipſi quærere, & acerrimo ſtudio inueſtigare debent: nam ab initio ne conantur quidem in eos impetum facere, qui prę-munitiac præparati ſunt.

CAPVT XII.

De publicis locis, & recta eorum ædificatione.

QVoniam autem ciuium quidem multitudo per ſodalitates & concœnationes publicas diſtributa, muri verò propugnaculis & turribus in locis idoneis diſtincti atque intercepti eſſe debent: ſcilicet ea res hortantur & inuitant vt nonnulla conuiuia in his propugnaculis apparentur atque adornentur. Atque hæc quidem hoc modo diſponenda atque ordinanda eſſe videantur. Sed ea quæ rebus diuinis attributa & conſecrata ſunt domicilia, & ea quæ ſunt ampliſſima magiſtratuum ſodalitia, triclinia dico, in quibus ea celebrantur, conuenit locum idoneum habere, vnóque & eodem loco templa omnia eſſe poſita, niſi vel lex aliqua, vel aliquod oraculum Apollinis, vel aliquod aliud vetat ſeparari. Talis autem fuerit locus & ad efficiendam ſitus præſtantiam ſatis illuſtris atque eminens, & præ vicinis partibus ciuitatis tutus ac munitus. Decet autem huic loco talis fori ſtructuram eſſe ſubiectam, quale in

A τῆς αὖ ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐν τοῖς ὁλίγοις ἀρετῆς, εἰ δεῖ σώζεσθαι, καὶ μὴ πάσχειν κακῶς μηδὲ βλάπτεσθαι, τιμᾶν ἀσφαλεστάτην ἐρυμνότητα τῶν τειχῶν εἶναι πολεμικωτάτην· ἄλλως τε καὶ νῦν εὑρημένων τῶν εἰς τὰ βέλη καὶ τὰς μηχανὰς εἰς ἀκρίβειαν πρὸς τὰς πολιορκίας· ὅμοιον γὰρ ὃ, τείχη μὴ περιβαλεῖσθαι τοῖς πόλεσιν ἀξιοῦν, καὶ ὃ τὴν χώραν εὐέμβολον ζητεῖν, καὶ περιαιρεῖν τὰ ὀρεινὰ τόπους· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς B οἰκήσεσι τοῖς ἰδίαις μὴ περιβάλλειν τείχους, ὡς ἀνάνδρων ἐσομένων τῶν κατοικούντων. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦτό γε δεῖ λανθάνειν, ὅτι τοῖς μὲν περιβεβλημένοις τείχη περὶ τὴν πόλιν, ἔξεστιν ἀμφοτέρως χρῆσθαι τοῖς πόλεσιν, καὶ οἷς ἐχούσαις τείχη, καὶ οἷς μὴ ἐχούσαις· τοῖς δὲ μὴ κεκτημένοις, οὐκ ἔξεστιν. εἰ δὲ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, οὐχ ὅτι τείχη μόνον περιβλητέον, ἀλλὰ καὶ τούτων εὐπρεπῆ C μᾶλλον, ὅπως καὶ πρὸς κόσμον ἔχῃ τὴν πόλιν πρέποντως, καὶ πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, τάς τε ἄλλας, καὶ τὰς νῦν ἐπιξενρημένας. ὡς περ γὰρ τοῖς ἐπιτηδείοις ἐπιτηδές ἐστι, δι' ὧν ἔστιν πλεονεκτήσουσιν, οὕτω τὰ μὲν εὕρηται, τὰ δὲ δεῖ ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν καὶ τοὺς φύλακας πολεμίους. ἄρχειν γὰρ οὐδὲ ἐπιχειρήσουσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς δὲ παρεσκευασμένοις.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

D *Ποῦ τὰ φυλακτήρια καὶ ἀγορὰς καὶ συναγωγὰς καὶ ἱερὰ οἰκοδομητέον.*

ΕΠΕΙ δὲ δεῖ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πολιτῶν εἰς συναγωγοὺς κατανεμηθῆναι, τὰ δὲ τείχη διῃρῆσθαι φυλακτηρίοις καὶ πύργοις καὶ τόποις ἐπιτηδείοις, δῆλον ὡς αὐτὰ παρεκβαλεῖται παιδαγωγήσει ἔνια τῶν συναγωγῶν εἰς τοὺς τόπους τοὺς φυλακτηρίους. καὶ ταῦτα μὲν δὴ τὸν αὐτὸν διακοσμήσει τρόπον. τὰς δὲ τοῖς θείοις ἀποδεδομένας οἰκήσεις, καὶ τὰ κοινὰ τῶν ἀρχείων συναγόμενα, ἁρμόττει τόπον ἐπιτηδειότατον ἔχειν, καὶ τὸν αὐτόν· ὅσαι μὲν τῶν ἱερῶν ὁ νόμος ἀποφαίνει χρεών, ἥπερ μαντεῖον ἄλλο πυθόχρηστον. εἰκὸς δ' αὐτὸν εἶναι τοιοῦτος ὁ τόπος, ὃς ἂν εὐπροφάτους ἔχῃ πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς θεὸν ἐφόδους, καὶ πρὸς τὰ χρησιμώτατα μέρη τῆς πόλεως ἐρυμνότερος. πρέπει δ' ἐπὶ μὲν τῶν τόπων τοιαύτης ἀγορᾶς εἶδος καταστῆσαι, οἵαν καὶ περὶ

χ. τῶν ἀρχῶν al. ἀρχείων.

πυθόχρηστον.

Lamb. τὸν θεὸν τὸν

Lamb. νομίζουσιν, γρ. ἐλευθερίας

Θεσσαλίας* ὀνομάζουσιν, ἵνα* ἐλεύθε- A
ρον καλοῦσιν. αὕτη δ' ἐστὶν ἵνα δεῖ καθαρὸν
εἶναι τῶν ὠνίων πάντων· καὶ μήτε βάναυσον,
μήτε γεωργὸν, μήτ' ἄλλον μηδένα τοιοῦ-
τον παραβάλλειν, μὴ καλύοντα ὑπὸ
τῶν ἀρχόντων. εἴη δ' ἂν διάθεσις ὁ τόπος,
εἰ καὶ τὰ γυμνάσια τῶν πρεσβυτέρων ἔχοι τὴν
τάξιν οἰκείαν. πρέπει γὰρ διαπαντὸς καὶ τῆς
ἡλικίας καὶ τὸν τόπον τὸν κόσμον. ἐπεὶ μὲν
τοῖς νεωτέροις ἀρχόντας τινὰς ἀφωρίσθαι· B
τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, παρὰ τοῖς ἄρχουσιν.
ἡ γὰρ τῶν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρου-
σία, μάλιστα ἐμποιεῖ τὴν αἰδημονικὴν αἰδῶ, καὶ
τὸν τῶν ἐλευθέρων φόβον. τὴν δὲ τῶν ὠνίων ἀγο-
ρὰν ἑτέραν τε δεῖ χωρὶς εἶναι, καὶ χωρεῖς ἔ-
χουσαν τόπον εὐσταθῆ, τοῖς τε ἀπὸ τῆς
θαλάττης πεμπομένοις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς χώ-
ρας πᾶσιν. ἐπεὶ δὲ πλῆθος διῄρηται τῆς
πόλεως εἰς ἱερᾶς, εἰς ἀρχοντας, πρέπει δὲ
τοῖς ἱερεῦσι συναπτὰ πως τοῖς τῶν ἱερῶν οἰκοδομη-
μάτων ἔχειν τὴν τάξιν. τῶν δ' ἀρχείων ὅσα πε- C
ρὶ τὰ συμβόλαια ποιεῖται τὴν ἐπιμέλειαν,
τοιοῦτόν τι γραφὰς δικῶν, καὶ κλήσεις, καὶ τὴν
δημοσίαν τοιαύτην διοίκησιν· ἔτι δὲ τοῖς τὴν
ἀγοραιονομίαν, καὶ τὴν καλουμένην ἀστυ-
νομίαν, τοῖς ἀγορᾶς μὲν δεῖ, δεῖ σεμνόν τινα
κοινὴν, κατεσκευάσθαι. τοιοῦτος δ' ὁ τοῖς τῶν
* αἰσχημόνων ἀγορὰν ἔστω τόπος· σχολάζειν
γὰρ, τὴν ἄνω πλανᾶν, ταύτην δὲ τοῖς
τοῖς αἰσχημόνων προσήκει, * μεμισῆσθαι δὲ
χρὴ τὴν εἰρημένην τάξιν, καὶ τὰ τοῖς τὴν χώ- D
ραν· καὶ γὰρ ἐκεῖ τοῖς ἄρχουσιν, οὓς καλοῦ-
σιν οἱ μὲν ὑλωρούς, οἱ δὲ ἀγρονόμους· καὶ
φυλακτήρια δὲ συναπτὰ τοῖς φυλακὴν
αἰσχρὸν ὑπάρχειν. ἔτι δὲ ἱερὰ καὶ τὴν
χώραν εἶναι γενεμνήμενα, τὰ μὲν θεοῖς, τὰ δὲ
ἥρωσιν. ἀλλὰ δ' ἀφωρίσθαι νῦν ἀκριβολο-
γουμένοις καὶ λέγουσι τοῖς τοιούτοις,*
ἔργον ἐστίν. ἃ γὰρ χαλεπὸν ἐστὶ τὰ τοιαῦτα
νοῆσαι, ἀλλὰ ποιῆσαι μᾶλλον. ὃ μὲν γὰρ
λέγειν, ῥᾴδιόν ἐστιν· ὃ δὲ συμβῆναι, E
τύχης. διὸ τοῖς μὲν τῶν τοιούτων τὸ νῦν εἰς
πλῆθος ἀφείσθω τὰ νῦν.

Lamb. αἰσχρῶν

Victor. γενεμνήσθαι

Lib. 6. c. 8.

Lamb. ἀδύνατον

Thessalia vsu receptum est, quod liberum vocant. hoc porrò significat, ab omnibus rebus venalibus purum & sincerum esse opportere, neque quenquam sordidum atque illiberalem artificem, neque agricolam, neque alium quemquam talem huc irruere, aut omnino aspirare, nisi à magistratibus arcessatur. Fuerit autem hic locus lepidus ac venustus, si etiam senum gymnasia hîc fuerint locata. Decet enim etiam hoc ciuitatis decus atque ornamentum pro ætatibus esse diuisum ac distinctum: & inter adolescenteis quidem magistratus aliquos, inter magistratus verò senes versari. magistratuum enim præsentia ante oculos posita verum pudorem & liberalem metum in animis ingenerat. Forum autem rerum venalium aliud ab hoc esse oportet, & seorsum positum in loco, & ad eas res quæ è mari aduehuntur, & ad eas quæ ex agro importantur, vnà excipiendas, opportuno. Iam verò quoniam ciuitatis multitudo diuiditur in sacerdotes & magistratus, decet, triclinia, in quibus sacerdotes conuiuia inituri sunt, ad ædeis sacras esse collocata. Magistratuum verò, quicunque rerum contractarum iudiciis, & actionum intentionibus, & in ius vocationibus, & talibus aliis curationibus præsunt: & præterea ædilium minorum, seu annonæ præfectorum, & ædilium maiorum, qui res vrbanas procurant: horum omnium sodalitia seu potiùs triclinia, in quibus conuiuia agitent, ad forum & conuentum aliquem publicum ædificata esse oportet. talis autem est locus, in quo rerum necessariarum mercatus institutus est. nam forum illud superius vacuum esse ponimus, hoc verò rebus necessariis destinamus. Ea autem quæ extra vrbem sunt, constitutionem & descriptionem à nobis expositam imitari debent. Illic enim magistratibus, quos alij syluarum custodes, alij agri præfectos appellant, & loca vbi custodias agant, & triclinia, vbi vnà epulentur, & conuiuia agitent, comparata sint necesse est: & præterea templa per agrum distributa, alia diis, alia heroibus dedicata. Verùm longos esse nunc in harum rerum explicatione subtiliore, & disputatione accurata atque arguta, supervacaneum est. talia enim intelligere difficile non est, sed facere potiùs. nam de his verba facere, optantis est: ea autem euenire, fortunæ. Quare de talibus nunc plura dicere omittamus.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἐκ τίνων δὲ καὶ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μελλουσαν ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ ὅπη παιδείας δεῖ.

Περὶ δὲ τῆς πολιτείας αὐτῆς, ἐκ τίνων, καὶ ἐκ ποίων δεῖ συνεστάναι τὴν μελλου-

CAPVT XIII.

Decet quales esse oporteat ciues, vt sit bene instituta ciuitas & beata.

DE ipsa autem reipubl. administrandæ forma, ex quibus, & ex qualibus eam ciuita-

ciuitatem, quæ beata futura eſt, & rectè adminiſtrabitur, conſtare oporteat, dicendum eſt. Quoniam igitur duo ſunt, in quibus poſita eſt omnium hominum perfectio & præſtantia: horum autem vnum in eo conſiſtit, vt ſcopus & finis actionum ſit rectus, & rectè propoſitus: alterum, in eo, vt homo actiones ad finem pertinenteis & conferenteis inueniat: (fieri enim poteſt vt hæc & diſcrepent inter ſe, & conſonent. Interdum enim ſcopus quidem propoſitus eſt rectus atque honeſtus: ſed in agendo ab eo aberrant: interdum contrà, ea quidem omnia quæ ad finem pertinent, aſſequuntur, ſed finem ſibi propoſuerunt malum ac prauum: aliquando ab vtroque longè aberrant, veluti in arte medendi. nam neque quale eſſe oporteat corpus ſanum, rectè interdum iudicant, neque ad finem ſibi propoſitum accommodata efficientia nanciſcuntur: in artibus autem & ſcientiis hæc vtraque tenenda ſunt, finis & actiones, ſeu affectiones ad finem conferentes.) Omnes igitur & bene viuendi & beatitudinis cupiditate affectos eſſe, perſpicuum eſt: ſed alij eam aſſequi poſſunt, alij per fortunam quandam aut naturam non poſſunt: adiumentis enim & facultatibus extrinſecus ſuppeditatis ad bene viuendum opus eſt: ſed iis, qui animo melliùs affecti ſunt, paucioribus: qui deteriùs, pluribus. alij autem ſtatim ab initio beatitudinem non rectè quærunt, quamuis eius obtinendæ facultatem habeant. Quoniam autem propoſitum nobis eſt, optimam reip. adminiſtrandæ rationem videre; hæc porrò eſt, ex qua ciuitas optimè gubernari atque adminiſtrari poſſit; optimè verò ciuitas exea adminiſtratione regi atque adminiſtrari poſſit, ex qua maximè beata eſſe queat; quid ſit beatitudo ſcilicet, non eſt ignorandum. Dicimus autem etiam in libris de Moribus; (ſi quis eſt librorum illorum fructus;) eſſe muneris functionem & vſum virtutis perfectum: eúmque non ex conditione ſed ſimpliciter & abſolutè. Ea porro ex conditione dico, quæ neceſſariò fiunt: ſimpliciter, quæ honeſtè: exempli cauſa, in iuſtis actionibus pœnæ & caſtigationes à virtute illæ quidem proficiſcuntur, ſed neceſſariæ ſunt: & quòd honeſtè fiunt, id habent neceſſariò. eſt enim oprabilius nulla re tali opus eſſe neque homini neque ciuitati. Quæ verò in honoribus & copiis bonorum externorum verſantur actiones, ex ſimpliciter ſunt pulcherrimæ atque honeſtiſſimæ. Illud enim alterum, ſupplicia dico, & animaduerſiones in improbos, mali cuiuſdam electio eſt, vt aliud malũ tollatur: tales verò actiones, contrà. bonorum enim ſunt ſtructuræ, ſeu machinationes, & procreationes. Poſſit autem vir bonus quidem, & paupertate, & morbo, & aliis fortunæ caſibus aduerſis pulchre & rectè vti: verumtamen in contrariis beatitudo poſita eſt.

σθω ἔσεσθαι πόλιν μακαρίαν, καὶ πολιτεύεσθαι καλῶς, λεκτέον. ἐπεὶ δὲ δύ' ἐστὶν ἐν οἷς γίγνεται τὸ εὖ πᾶσι τοῦτο, * ἡ ἕξις, ἐν μὲν, ἐν τῷ τὸν σκοπὸν κεῖσθαι καὶ τὸ τέλος τῶν πραξέων ὀρθῶς· * ἓν δὲ, τὰς πρὸς τὸ τέλος φερούσας πράξεις εὑρίσκειν· ἐνδέχεται γὰρ ταῦτα καὶ διαφωνεῖν ἀλλήλοις καὶ συμφωνεῖν· ἐνίοτε μὲν γὰρ ὁ μὲν σκοπὸς ἐκκείται καλῶς, ἐν δὲ ταῖς πράττειν, τοῦ τυγχάνειν αὐτοῦ διαμαρτάνουσιν· ὁτὲ δὲ, τῶν μὲν πρὸς τὸ τέλος πάντων ὑπάρχουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἔθεντο φαῦλον· ὁτὲ δὲ ἑκατέρου διαμαρτάνουσιν· οἷον, περὶ ἰατρικήν· ὅτε γὰρ, ποῖόν τι δεῖ τὸ ὑγιαῖνον εἶδος σῶμα, κρίνουσιν ἐνίοτε καλῶς, ὅτε πρὸς τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς ὅρον τυγχάνουσι τοῦ ποιητικοῦ· δεῖ δὴ ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις ταῦτα ἀμφότερα κρατεῖν, τό τέλος, καὶ ταῖς εἰς τὸ τέλος πράξεις· ὅτι μὲν οὖν τοῦ τ' εὖ ζῆν, καὶ τὸ εὐδαιμονίας ἐφίενται πάντες, φανερόν. ἀλλὰ τούτων τοῖς μὲν ἐξουσία * τυγχάνει, τοῖς δ' οὔ, διὰ ἓν τῶν τυχὸν ἢ φύσιν. δεῖται γὰρ καὶ χορηγίας τινὸς τὸ ζῆν καλῶς· τούτου δὲ, ἐλάττονος μὲν, τοῖς ἀμείνον διακειμένοις· πλείονος δὲ, τοῖς χείρον· οἱ δ' εὐθὺς οὐκ ὀρθῶς ζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν, ἐξουσίας ὑπαρχούσης. ἐπεὶ δ' ὅ πρακτικοί εἰσι, τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἰδεῖν· αὕτη δ' ἐστὶ καθ' ἣν ἄριστ' ἂν πολιτεύοιτο πόλις· ἄριστα δ' πολιτεύοιτο, καθ' ἣν εὐδαιμονήσει μάλιστα· ἐνδέχεται τὴν πόλιν· δῆλον ὅτι τὴν εὐδαιμονίαν δεῖ, τί ἐστι, μὴ λανθάνειν. φαμὲν δὲ ἐν τοῖς ἠθικοῖς, εἶναι τὸν λόγων ἐκείνων ὄφελος, ἐὰν ἐργάται εἶδος καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείας· καὶ ταύτην οὐκ ἐξ ὑποθέσεως, ἀλλ' ἁπλῶς. λέγω δ' ἐξ ὑποθέσεως, τὰ μὲν καθ' ὃ ἁπλῶς, καὶ καλῶς· οἷον, τὰ περὶ τὰς δικαίας πράξεις αἱ δίκαιαι ζημιώσεις, καὶ κολάσεις, ἀπ' ἀρετῆς μὲν εἰσιν, αἱ δὲ καθ' ὃ καλῶς αἱ δικαίως ἔχουσιν αἱρετώτερον μὲν γὰρ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν τοιούτων μήτε τὸν ἄνδρα, μήτε τὴν πόλιν. αἱ δ' ὅτι τὰς ζημίας καὶ τὰς διατριβὰς, ἁπλῶς εἰσι καλλίστας πράξεις. τὸ μὲν γὰρ ἕτερον, κακοδαίμονος αἱρετόν ἐστιν· αἱ τοιαῦται δ' πράξεις, τοιοῦτον. κατασκευαὶ γὰρ ἀγαθῶν εἰσι καὶ γνωρίσεις. χρήσαιτο δ' ἂν ὁ σπουδαῖος ἀνὴρ καὶ πενίᾳ, καὶ νόσῳ, καὶ τῇ ἄλλῃ τύχῃ τῇ φαύλῃ, καλῶς. ἀλλὰ τὸ μακάριον ἐν τοῖς ἐναντίοις ἐστί.

Lamb. ἐν δὲ τῷ παὶ

γρ. τυγχάνει.

κὴ γὰρ τοῦτο διώρισται κατὰ τοὺς ἠθικοὺς λόγους, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ σπουδαῖος, ᾧ δόξειε τἀγαθὰ εἶναι, καὶ ἁπλῶς ἀγαθά. διὸ καὶ χρῆσθαι δοκεῖ τοῖς ἐκτὸς ἀγαθοῖς σπουδαίως ἕκαστος καὶ καλῶς ἔχειν αὐτοῖς ἁπλῶς. δόξαι δὲ νομίζουσιν αὐθρώποις τὰ διὰ τύχην αἴτια τοῦ εὖ ζῆν εἶναι τἀγαθῶν· ὥσπερ εἰ τῷ κιθαρίζειν μὲν καλῶς αἴτιον τὸ τὴν κιθάραν μᾶλλον εὖ πεφυκέναι τοῦ τέχνης. διὸ χρῆναι τούτων ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἀρχῆς, τὰ δὲ διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ νομοθέτου. διὸ καὶ διὰ χρόνου διώρισται τοῦ τοῦ πόλεως σύστασιν, ὧν ἡ τύχη κυρία· κυρίαν γὰρ αὐτὴν ὑπάρχειν πάντες· ὃ δὲ σπουδαίαν εἶναι τὴν πόλιν, οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ μὴν σπουδαία πόλις ἐστὶ, τῷ τοὺς πολίτας, τοὺς μετέχοντας τοῦ πολιτείας, εἶναι σπουδαίους· ἡμῖν δὲ, πάντες οἱ πολῖται μετέχουσι τοῦ πολιτείας. τοῦτ' ἄρα σκεπτέον, πῶς ἄνθρωπος γίνεται σπουδαῖος. εἰ γὰρ καὶ πάντες οὐκ ἔσονται σπουδαῖοι εἶναι, μᾶλλον ἕκαστον διὰ τοῦτο πολιτεῦσθαι· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον, καὶ ὃ πάντες. ἀλλὰ μὴν ἀγαθοί γε καὶ σπουδαῖοι γίγνονται διχῇ πεισθέντες. τὰ πεῖα διξοῦ ἐστι, φύσις, ἔθος, λόγος. καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον οἷ, ἄνθρωπον, ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων ζώων· εἶτα, καὶ ποῖόν τινα δεῖ σῶμα καὶ ψυχήν· ἔνια γὰρ οὐθὲν ὄφελος φῦναι. ἐὰν γὰρ ἔθη μεταβάλῃ ποιᾶ· ἔνια γάρ ἐστι διὰ τὴν φύσιν ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τὴν ἐθῶν ὁπὶ δὲ χεῖρον καὶ δὲ βέλτιον. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζώων, μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δὲ ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ· μόνον γὰρ ἔχει λόγον. ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις. πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν οὖν φύσιν, οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας εὐχερῶς ἕπεσθαι τῷ νομοθέτῃ, διωρίσμεθα πρότερον. τὸ δὲ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας. τὰ μὲν γὰρ ἐθίζόμενοι μανθάνουσι, τὰ δ', ἀκούοντες.

Muretus, λαμπρὸς καὶ καλῶς αἰτίῳ. vel, εἰ καὶ τῷ καλῶς αἰτίῳ.

Lamb. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ χρῆναι. &c.

χ. οὔτω,

ΚΕΦΑΛ. ιδ.

Ποίαν παιδείαν παιδεύειν δεῖ τοὺς ὀρθῶς πολιτευσομένους.

ΕΠεὶ δὲ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία συνέστηκεν ἔκ τε ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων,

A hoc enim definitum ac deciſum eſt in libris de Moribus, virum bonum eſſe talem, cui, quæ ſimpliciter bona ſunt, bona ſunt. In promptu autem eſt etiam, hos vſus neceſſariò bonos & honeſtos eſſe ſimpliciter. Quapropter bona externa beatitudinis cauſas efficienteis eſſe, exiſtimant homines: vt ſi quis cauſam clarè & benè cithara canendi lyræ potiùs quàm arti aſcribat. Ex iis igitur quæ dicta ſunt, alia ſupperant, alia legum ſcriptor præparet ac ſuppeditet, neceſſe eſt. Quocirca in conſtituenda ciuitate, eas res omnibus pre-
B cibus oramus & optamus; quæ ſunt in poteſtate & arbitrio fortunæ. eam enim harum rerum arbitram ac dominam ponimus: ſed bonam eſſe ciuitatem, non iam fortunæ, ſed ſcientiæ & conſilij munus atque opus eſt. Atquin eo bona ciuitas eſt, quòd ciues, qui reipub. adminiſtrandæ ſunt participes & conſortes, boni ſint, nobis autem ciues omnes reipub. adminiſtrationis ſunt conſortes. Hoc igitur conſiderandum eſt, quo pacto vir bonus fiat. Nam ſi fieri poteſt vt omneis ciues ſint viri boni; non ſinguli: ita optabilius eſt, ſed
C non poteſt: omneis enim ciueis eſſe viros bonos, ſequitur illud, vt origine prius, vnumquemque eſſe bonum. Fiunt porrò boni & probi tribus rebus. tria autem hæc ſunt, natura, conſuetudo, ratio. Etenim naſci oportet primùm, verbi cauſa, hominem, & non aliud aliquod animal: deinde certo quodam modo conformatum & corpore & animo. Nonnulla autem ſunt, quæ non ſatis eſt à natura eſſe tributa: mos enim & conſuetudo ea immutant. quædam enim ſunt in vtramque partem propenſa natura, quæ conſuetudine in deterius aut in melius flectuntur. Aliæ igi-
D tur quidem animantes maximè quidem viuunt natura: nonnullæ verò aliquantum etiam more & conſuetudine: homo autem etiam ratione. hoc enim ſolum ex omnibus animalibus ratione præditum eſt. Itaque hæc oportet inter ſe concinere & conſonare. multa enim agunt homines præter conſuetudinem & naturam, rationem ducem ſecuti, ſi perſuaſum eis fuerit aliter agere melius eſſe. At quali ſanè ingenio qualique natura præditos eos eſſe oporteat, qui legum ſcriptori futuri ſint morigeri & tractabiles, diſtinctè explicauimus antea. Reliquum iam nobis mu-
E nus eſt, vt de inſtitutione & diſciplina ciuium diſſeramus: alia enim diſcunt conſueſcendo, alia audiendo.

CAPVT XIV.

De recta ciuium inſtitutione; & eorum errore qui leges & diſciplinam ſuam ad res bellicas referunt, non ad tempora pacis.

QVoniam autem ſocietas omnis ciuilis, ex iis qui imperant, & iis qui ſub

imperio ſunt, conſtat: ergo hoc videndum eſt, A
verùm eos qui imperant, & eos qui parent imperio, diſſimileis ac diuerſos eſſe oporteat, an eoſdē, per omne vitæ tempus. Perſpicuū enim eſt, ex hac diuione diſciplinæ rationem pendêre, vt qualis huius quæſtionis diſtinctio fuerit, talem ciuium diſciplinam eſſe oporteat. Si igitur alteri tanto alteris antecellerēt, quāto deos & heroas hominibus præſtare exiſtimamus: vt primùm ſtatim corpore longè eſſent proceriores, deinde animo multo excellentiores, ita vt incontrouerſa, & in prōptu poſita eſſet eorum qui imperāt, præ iis qui ſub imperio ſunt, excellētia: perſpicuū eſt ſatius fore ſemper illos quidem præeſſe atque imperare, hos verò imperio parêre omnino. Quādo autem non eſt hoc inuētu aut paratu facile, neque ita euenit, vt ait Scylax apud Indos fieri, reges eſſe tantopere iis qui ſub eorum imperio ſunt, præſtanteis: nimirū propter multas cauſas ciues omnes ſimiliter imperandi & parendi viciſſim, & pro ſua quiſq; parte ſint participes neceſſe eſt. nam & æquale ſeu æquum, eſt idem ſimilibus: & reipubl. adminiſtrandæ formam, quæ contra ius ſit cōſtituta, manere difficile eſt. cum iis enim qui ſub imperio ſunt, coniuncti ſunt & cōſpirant omnes, qui in regione ſunt, rerum nouarū cupidi: & vt ij qui remp. adminiſtrāt, tot ſint numero, vt hos omneis ſuperare queāt, vnum quiddam eorū eſt quæ fieri non poſſunt. Verumenimverò quin ij, qui ciuitati præſunt atque imperant, iis qui ſub imperio ſunt, antecellere debeant, nemo in controuerſiam vocat. Quomodo igitur hæc futura ſint, & quomodo reipublicæ adminiſtrationis conſortes ſint futuri, ſcripſori legum videndum eſt. Dictum verò eſt hac de re ſuprà. natura enim eligēdi facultatē dedit, quæ fecit eorū, qui ſunt iidem genere & numero, alios iuuenes, alios ſenes: quorum illos quidem decet parêre, hos verò imperare. Nemo autem propter ætatem parens imperio, indigneturve, neque ſe meliorem eſſe putet, præſertim qui ſit hoc munus viciſſim acceperturus, vbi iuſtā ætatē attigerit. Quodāmodo igitur modo iidē imperare & parêre imperio dicendi ſunt, & quodāmodo alijs quare & quodāmodo eādem diſciplinā adhibere neceſſe eſt, quodammodo aliam. Nam & vtis qui bene imperaturus eſt, primùm imperuerit imperio, aiunt oportere. Imperiū autem, quemadmodū tertio libro dictum eſt, aliud eſt eius qui imperat, gratiā: aliud, eius qui imperio paret: atque horum illud quidem, imperium domini in ſeruos, ſeu herile dicimus: hoc verò, imperium in liberos. Differūt autem nonnulla eorum quæ imperātur, non factis & muneribꝰ, ſed fine. Quocirca honeſtū etiam iuuenibus iis qui liberi ſunt, multa facta ac munera, quæ miniſtrorū propria videntur, adminiſtrare atque obire. nōeuim tam per ſe differūt inter ſe actiones ad honeſtum & inhoneſtum,

νων, τῷ τὸ διαπεφεύσθαι, εἰ ἑτέρους δεῖ τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἢ τοὺς αὐτοὺς διὰ βίου. δῆλον γὰρ ὡς ἀκολουθητέον δεήσει καὶ τῇ παιδείᾳ καὶ τῇ διαιρέσει ταύτῃ. εἰ μὲν οὖν εἴημεν τοσοῦτον διαφέροντες ἅπαντες τῶν ἄλλων, ὅσον θεοὺς καὶ ἥρωας ἡγούμεθα τῶν ἀνθρώπων διαφέρειν, διήνεκές τε τῷ σώματι πολλῷ ἐξαίροντας ὑπερβολῇ· εἶτα καὶ τῇ ψυχῇ, ὥστε ἀναμφισβήτητον εἶναι καὶ φανερὸν τῇ ὑπεροχῇ τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα· δῆλον ὅτι βέλτιον ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς τοῖς μὲν ἄρχειν, τοῖς δ' ἄρχεσθαι καθ' ἁπλῆν. ἐπεὶ δ' οὐ ῥᾴδιον λαβεῖν, οὐδὲ ἔστιν, ὥσπερ οἱ Ἰνδοῖς φησι Σκύλαξ, εἶναί τινὰς βασιλέας τοσοῦτον διαφέροντας τῶν ἀρχομένων, φανερὸν ὅτι διὰ πολλὰς αἰτίας ἀναγκαῖον πάντας ὁμοίως κοινωνεῖν τοῦ καὶ μέρους ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι. τὸ, τε γὰρ ἴσον ταὐτὸν τοῖς ὁμοίοις καὶ χαλεπὸν ἀδύνατον τὴν πολιτείαν τὴν συνεστηκυῖαν καθ' ὁτιοῦν δίκαιον. μετὰ γὰρ τῶν ἀρχομένων ἐπανίστανται, νεωτερίζειν βουλόμενοι, πόλιτες οἱ καὶ τὴν χώραν ταύτην τὸ πλῆθος, ὥστ' εἶναι κρείττους πόλεων τοιούτων, εἴ τι τῷ ἀδυνάτων ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε δεῖ τοὺς ἄρχοντας διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, σαφὲς ποιητέον. πῶς οὖν ταῦτ' ἔσται, καὶ πῶς μεθέξουσι, δεῖ σκοπεῖν τὸν νομοθέτην. εἴρηται δὲ πρότερον περὶ αὐτῶν. ἡ γὰρ φύσις δέδωκε τὸ αἱρεῖσθαι, καὶ ποιήσασα αὐτῷ τῷ ἡλικίᾳ ταὐτὸ τὸ μὲν, νεώτερον, τὸ δέ, πρεσβύτερον· ὧν τοῖς μὲν, ἄρχεσθαι πρέπει, τοῖς δ' ἄρχειν. ἀμφοτέροις δὲ οὐδεὶς καθ' ἡλικίαν ἄρχων, οὐδὲ νομίζειν δεῖ κρείττους ὄντας διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν τοῦτον τὸ ἔσεσθαι, ὅταν τύχῃ τῆς ἡλικίας ἧς ἄρχειν πέφυκε. ἔστι μὲν ἄρα ὡς τοῖς αὐτοῖς ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι φατέον· ἔστι δὲ ὡς ἑτέρους. ὥστε καὶ τὴν παιδείαν ἔστιν ὡς τὸν αὐτὸν ἀναγκαῖον ἔστι δ' ὡς ἑτέραν εἶναι. τὸν, τε γὰρ μέλλοντα καλῶς ἄρξειν, ἄρξασθαι φασὶ δεῖν πρῶτον. ἔστι δ' ἀρχὴ, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται λόγοις, ἡ μὲν, τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δ', τῶν ἀρχομένων. τούτων δ', τὸ μὲν, δουλικὴν ἔχει φαμὲν, τὸν δ', τὸν ἐλεύθερον. διαφέρει δ' ἔνια τῶν ἐπιταττομένων, ἃ πρὸς ἔργοις, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἕνεκα. δοκοῦσι γὰρ καὶ τοῖς νέοις πολλὰ τῶν δουλικῶν διακονικὰ ἔργων, καὶ τὰ νέων πρὸς ἐλευθέρους καλὰ διαφέρειν. πρῶτος γὰρ ὅρος καλῶν καὶ μὴ καλῶν ἐν ἅπασι διαφέρουσι τὰ πρῶτα καθ' αὐτά,

χ. τὸ ἄρχειν. χ. τ τὸ ἀρχὸ τῷ τ γ. alii, ἀπὸ τῷ γ. Quidā, οὐδ' εἰ νομίζει

ὡς ὁ τῷ τέλει, καὶ τῷ πίνος ἕνεκεν. ἐπεὶ δὲ πολίτου καὶ ἄρχοντος τὸν αὐτὸν ἀρετὴν εἶναι φαμὲν, ἢ τὸν ἀρίστου ἀνδρός· τὸν δ' αὐτὸν ἄρχόμενόν τε δεῖν γίγνεσθαι σωφρονα καὶ ἄρχοντα ὕστερον, τοῦτ' ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ σκεπτέον, ὅπως ἀνδρες ἀγαθοὶ γίγνωνται, καὶ ἀφ' ποίων ὑπιτηδευμάτων· καὶ τί ὅ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς. διῃρῆσθαι δὲ δύο μέρη τῆς ψυχῆς· ὧν ὅ μὲν, ἔχει λόγον καθ' αὐτὸ, ὅ δ', οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὐτὸ, λόγῳ δ' ὑποπειθὲν δυνάμενον. ὧν φαμὲν ταῖς ἀρεταῖς εἶναι, καθ' ἃς ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεται πως. τούτων δ' * ὁ ποτέρῳ μᾶλλον ὅ τέλος, τοῖς μὲν οὕτω διαιρεθεῖσιν ὡς ἡμεῖς φαμὲν, οὐκ ἄδηλον πῶς λεκτέον. αἰεὶ γὰρ ὅ χεῖρον τοῦ βελτίονός ἐστιν ἕνεκεν· καὶ τοῦτο φανερὸν ὁμοίως ἔν τε τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ τοῖς κατὰ φύσιν. βέλτιον δὲ ὅ λόγον ἔχον· διῄρηται δὲ διχῇ, καθ' ὅνπερ εἰώθαμεν ἤδη διαιρεῖν. ὁ μὲν γὰρ, πρακτικός ἐστι λόγος, ὁ δὲ, θεωρητικός. ὡσαύτως οἶμαι δὴ καὶ ταύτην διῃρῆσθαι καὶ τοῦτο ὅ μέρος, * δῆλον ὅτι καὶ ταῖς πρᾶξεις δ' αἱρετώτερος ὁ κατὰ τὴν φύσιν βελτίονος αἱρετοτέρας εἶναι τοῖς δυνατοῖς τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν δυοῖν. αἰεὶ γὰρ ἑκάστῳ τοῦθ' αἱρετώτατον, ὃ τυχεῖν ἐστιν ἀνεμποδίστου. διῄρηται δ' ἥ τε πᾶς ὁ βίος εἰς ἀσχολίαν καὶ εἰς σχολὴν, καὶ πόλεμον καὶ εἰρήνην· καὶ τῶν πρακτῶν, τὰ μὲν εἰς τὰ ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τὰ δὲ εἰς τὰ καλά. πρὸς ὧν ἀνάγκη τὸν αὐτὸν αἱρεσιν εἶναι, καὶ τῆς τῆς ψυχῆς μέρεσι, καὶ ταῖς πρᾶξεσιν αὐτῶν· πόλεμον μὲν, εἰρήνης χάριν· ἀσχολίαν δὲ, σχολῆς· τὰ δ' ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα, τῶν καλῶν ἕνεκεν. πρὸς πάντα μὲν τοίνυν τῷ πολιτικῷ βλέποντι νομοθετητέον, καὶ τοῖς μέρη τῆς ψυχῆς, καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς τὰ βελτίω καὶ τὰ τέλη. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πρὸς τοὺς βίους, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων διαιρέσεις. δεῖ μὲν γὰρ ἀσχολεῖν δύνασθαι, καὶ πολεμεῖν, μᾶλλον δ' εἰρήνην ἄγειν καὶ σχολάζειν· καὶ τἀναγκαῖα, καὶ τὰ χρήσιμα δὲ πρακτέον, τὰ δὲ καλὰ δεῖ μᾶλλον. ὥστε πρὸς τοὺς τοὺς τοῖς σκηποῖς καὶ παῖδας ἐπὶ ὁδοῦς παιδευτέον, καὶ τὰς ἡλικίας, ὅσαι δέουσι παιδείας. οἱ δ' νῦν ἄρισται δοκοῦντες πολιτεύεσθαι τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν νομοθετῶν οἱ τοιούτους καθεστήκασι τὰς πολιτείας,

quàm fine & eo cuius gratia obeuntur. Quoniam autem ciuis, & magistratus, & optimi viri eandem virtutem esse dicimus: eundem porrò & priùs oportet imperio parêre, & posteriùs imperare: hoc negotium fuerit legum scriptori diligenter curandum, & quo modo viri boni fiant, quibúsque studiis, & quis sit vitæ optimæ propositus finis. Duæ autem animi partes distinctæ sunt: quarum altera ratione prædita est per se, altera non habet illa quidem rationem per se, sed rationi obtemperare potest. Atque harum animi partium virtutes eas esse dicimus, ex quibus vir bonus quodammodo dicitur. In vtra autem parte potiùs finis consistat, si quęratur: iis quidem, qui animum ita partiuntur, vt partiri dicimus oportere; non est obscurum quomodo respondere debeant. Semper enim quod deterius est, eius quod melius est, gratia est. Atque hoc apparet similiter in iis rebus quæ natura valent, atque in iis quæ arte constant. At quæ pars animi ratione prædita est, melior ea est quæ non est. Rationis porrò duæ sunt partes, quo modo nos quidem diuidere consueuimus. altera enim in agendo versatur, altera in contemplando. Quoniam igitur necesse est actiones ad eundem modum esse diuisas, quemadmodum ea quorum sunt actiones, diuisa sunt: hanc autem animi partem ita oportet esse diuisam, scilicet & harum partis animi partium actiones ex proportione inter se respondere dicemus: & partis animi melioris actiones etiam meliores esse necesse est, iis qui possunt assequi, vel omneis, vel duas. Semper enim hoc cuique est optatissimum, quod ad potiendum est summum, summóque in gradu positum. Diuisa autem omnis vita est in negotium & otium, bellum & pacem. tum earum rerum quæ in actionem veniunt, aliæ sunt necessariæ & vtiles, aliæ honestæ: in quibus eadem adhibeatur electio necesse est, atque in animi partibus earúmque actionibus: nempe vt bellum pacis gratia suscipiatur; negotium, otij; necessaria & vtilia, honestorum. Cum igitur vir moderandæ ciuitatis peritus in ferendis legibus hæc omnia intueri debeat, & ex animi partibus & ex earum actionibus tum maximè oportet eum leges dirigere ad meliora, atque ad fines. eadémque ratio in vitæ generibus & rerum varietatibus ac dissimilitudinibus adhibenda est. Oportet enim negotia quidem & bella gerere posse: sed magis agitare pacem atque otiari posse: & rerum quidem necessariarum atque vtilium agendarum facultatem habere, sed magis honestarum. Itaque ad hos propositos fineis & pueri quamdiu in ea ætate sunt, & aliarum ætatum ciues, qui institutionis indigent, eruditi sunt. At ij qui nunc optimè omnium Græcorum rem suam publicam administrare existimantur, & ij legum scriptores, qui has reip. administrandæ formas instituerunt,

* ἀνὴρ ἀγαθὸς λέγεται πως. τούτων δ' ὁ ποτέρῳ μᾶλλον ὅ τέλος. Locus mendosissimus: sententia non est obscura.

* δῆλον ὅτι καὶ ταῖς πρᾶξεις δ' αἱρετώτερος ὁ κατὰ τὴν φύσιν βελτίονος αἱρετοτέρας εἶναι τοῖς δυνατοῖς τυγχάνειν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν δυοῖν. aliì leg. δῆλον δ' ὅτι καὶ πρὸς τὰς πράξεις αἱ.

neque eorum quæ ad reſpubl. adminiſtrandas pertinent, deſcriptionem ad meliorem finem: neque leges & diſciplinam ciuitatis ad omneis virtutes reperiuntur retuliſſe, ſed ineptè ac ſtolidè ad eas quæ vtilitatis ſpeciem præ ſe ferunt, & quæ ad opes amplificandas, imperiáque iniuſta obtinenda videntur accommodatiores, deerrarunt. Similiter autem atque hi, quidam ex iis qui poſteriùs ſcripſerunt, idem pronuntiarunt. Nam Lacedæmoniorum reipubl. adminiſtrandæ rationem laudantes, finem legum ſcriptori propoſitum admirantur, quòd leges omneis ad principatum obtinendum, rerúmque potiendum, & ad bellum direxit: quæ cùm ratione facilè coargui ac refelli poſſunt, tum re, & facto nupertimè conuicta ſunt. Nam quemadmodum plerique mortales longè latéque dominari fortunatum eſſe putant, quia hinc magna rerum ſecundarum ſuppeditatur facultas: ſic & Thibro, & vnuſquiſque eorum qui de Lacedæmoniorum reip. adminiſtrandæ ratione ſcripſerunt, eorum legum ſcriptorem propterea videntur eſſe admirati, quia aſſidua in laboribus & in periculis exercitatio eis imperium in multos populos conciliauit atque iudicauit. Atqui perſpicuum eſt, quandoquidem nunc Lacedæmonij deſierunt principatum obtinere atque imperare, neque eos eſſe beatos, neque legum ſcriptorem bonum. Præterea verò hoc ridiculum eſt, eos in legibus permanenteis, nulla re obſtante, quominus iiſdem legibus vterentur, honeſtæ vitæ fructum perdidiſſe. Ne de principatu quidem & imperio rectè ſentiunt: quod aiunt legis ſcriptorem magni facere videri oportere. Imperium enim in liberos, herili imperio iniuſtóque dominatu honeſtius, magiſque cum virtute coniunctum eſt. Præterea non eò ciuitas beata exiſtimanda eſt, neque legum ſcriptor iccireo laudandus eſt, quòd ciueis ad imperium in finitimos occupandum exercuerit. Hæc enim magnum detrimentum afferunt. ſequeretur enim ſcilicet, vt quicumque ciuis poſſet, is conari deberet plus vnus poſſe, quàm tota ciuitas, ſuæque ciuitati ſeruituteoppreſſæ imperare. Quod Lacedæmonij crimini dant Pauſaniæ regi, quamuis in tam alto honoris ac dignitatis gradu collocatus eſſet. Nec igitur ad ciuilem ſocietatem accommodata eſt talis vlla ratio talisque lex, nec vtilis, nec vera. Debet enim legum ſcriptor quæ ſint eadem, & priuatim & publicè optima, in animis hominum ingenerare atque inferere: neque ciueis in rei militaris ſtudio ea gratia oportet exerceri, vt eos, qui ſunt indigni ſeruitute, in ſeruitutem redigant: ſed primùm vt ipſi quidem ne aliis ſeruiant: deinde vt principatum quærant eorum qui ſub imperio ſunt, vtilitatis, non iniuſtæ in omneis dominationis cauſa: poſtremò vt dominentur in eos qui ſeruitute digni ſunt.

A ἐπεὶ δὲ τὸ βέλτιστον τέλος φαίνεται σπουδαῖος
γιγνόμενος καὶ τοὺς ἄλλους ἀγαθοὺς ἐργασάμενος, οὔτε
τοὺς πάσας τὰς ἀρετὰς τοὺς νόμους ἔοικε τὸν
παιδείαν, ἀλλὰ τὰς φορτικὰς ἀπολιπεῖν
τοὺς τὰς χρησίμους εἶναι δοκούσας πλεο-
νεκτικωτέρας. οὐδὲ πιθανώς γε τοὺς ἐ
τὴν ὑπερβολὴν ἐγκωμιάζοντας, ἀποφαίνεται
τὴν αὐτῶν δόξαν. ἐπαινοῦσι γὰρ τὴν
Λακεδαιμονίων πολιτείαν, ἄγαται δὲ τὸν
B μοθέτην ὅτι, ὅτι πάντα τοὺς νόμους ὁ νομο-
τεὶς ἐ τοὺς πολέμους ἐνόμοθέτησεν· ἃ καὶ
τὸν λόγον ἔχει βέλτιστα, ἐ τοῖς ἔργοις
ἐξελήλεγκται νῦν. ὥσπερ γὰρ οἱ πλείστοι τὴν
ἀνθρώπων * ζητοῦσι τὴν πολλῶν δεσπόζειν, ν. ζηλοῦσι
ὅτι πολλὴ χορηγία γίγνεται τῆς εὐτυχίας ἕνεκα, οὕτω
καὶ * Θίβρων ἀγαθόν φαίνεται τὸν τῆς ν. θεῖρον
Λακώνων νομοθέτην· ἐ τὴν ἄλλων ἕκαστος
τῶν γεγραφότων περὶ πολιτείας αὐτῶν, ὅτι
δοκεῖ ὁ νομοθέτης ἐν τοῖς κινδύνοις,
C πολλοὺς ἄρχειν. κείσθω δ' ἕκαστον, ὡς ὄντος νῦν γε
οὐκέτι τοιούτου τὴν ἀρχὴν
οὐδὲ δαίμονες· καὶ ὁ νομοθέτης ἀγαθός.
ἔτι δὲ τοῦτο γελοῖον, εἰ μόνον ἐν τοῖς νό-
μοις αὐτὸν, ἐ μηδενὸς ἐμποδίζοντος περὶ
ὁ νομοθέτης τοῖς νόμοις, ἀποβεβλήκασι τὸ
ζῆν καλῶς. οὐκ ὀρθῶς δὲ ὑπολαμβά-
νουσιν οὐδὲ περὶ τῆς ἀρχῆς, ὡς δεῖ ὑπάρ-
χειν φαίνεσθαι τὸν νομοθέτην. τῷ γὰρ διαφο-
ρικῶς ἄρχειν ἐλευθέρων ἀρχὴ [τῶν] ἐλευθέρων
καλλίων, ἐ μᾶλλον μετ' ἀρετῆς. ἔτι δὲ
D ὁ δεσπότης τοῦτο δεῖ τὴν πόλιν δαίμονα νομί-
ζειν, ἐ τὸν νομοθέτην ἐπαινεῖν, ὅτι κρατεῖν
ποιεῖ· ὅτι τοῦ τῶν πέλας ἄρχειν. ταῦτα
γὰρ μεγάλων ἔχει βλαβῶν· δῆλον γὰρ ὅτι
καὶ τὸν πολίτην τὸν δυναμένον τοῦτο πρά-
ττειν δεινόν οἴεται, ὅπως δυνήσεται τῆς οἰκείας
πόλεως ἄρχειν· ὥσπερ εἴ καλοῦσιν οἱ Λα-
κωνες Παυσανίαν τὸν βασιλέα, καίπερ ἐ-
χοντα τηλικαύτην ἡμιόλιον· οὔτε δὴ πολι-
τικὸς τῶν τοιούτων λόγων ἐ νόμου θέσις, ὅστις
E ὠφέλιμος, ὅστε μένουσα ἐστί. * ταῦτα γὰρ ἄ- ν. πῶς, & mox, ἰσον. διῶ-κειν πᾶσις ↓.
εισα ἐ ἰδίᾳ ἐ κοινῇ τὸν νομοθέτην ἐμποιεῖν
δεῖ ταῖς ψυχαῖς τὸν αἰσθάνεσθαι· τὸ τε τῶν
* πολεμικῶν ἄσκησιν ὑπὸ τούτου χάριν δεῖ ν. πολεμικῶν, minùs recte.
μελετᾶν, ἵνα καταδουλώσωνται τοὺς δυνα-
ξίους, ἀλλ' ἵνα μὴ αὐτοὶ μὴ * δουλώσωσιν ἑτέρους· ἔπειτα, ὅπως * ζητῶσι ν. δουλώσωσιν
τὸν ἡγεμονίαν, τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀρ-
χομένων, ἀλλὰ μὴ πάντων διαπρᾶξαι·
τέλος δὲ, * ὃ διαφέρει τὸν ἀξίων δουλεύειν. ν. πᾶσι.

ὅτι δὲ διὰ τὸν νομοθέτην μᾶλλον ἐπιτακτέον ζῆν, ὅπως ἐν τῷ περὶ τὰ πολεμικὰ, καὶ τοῖν ἄλλων νομοθετῶν τὸν σχολάζειν ἕνεκεν τάττῃ, καὶ τῆς εἰρήνης, μαρτυρεῖ τὰ γεγενημένα τοῖς λόγοις· αἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν τοιούτων πόλεων, πολεμοῦσαι μὲν αὔξονται, κρατοῦσαι δὲ τοῖν ἀρχῆς, ἀπόλλυνται. τοῖν γὰρ βαφῖν ἀφιᾶσιν, ὥσπερ οἱ σίδηροι, εἰρήνην ἄγοντες· αἴτιος δ' ὁ νομοθέτης, οὐ παιδεύσας δυνασθαι σχολάζειν.

A Legum scriptori autem maiorem operam esse dandam, vt leges, & eas quæ ad res bellicas pertinent, & cæteras, otij & pacis causa instituat ac describat, non belli, testimonio sunt iis quæ dicimus, ea quæ fiunt. Pleræque enim ex talibus ciuitatibus tantisper quidem dum bellum gerunt, saluæ sunt: potitæ autem imperio & principatu, occidunt. Nitorem enim & splendorem suum in pace deperdunt, instar ferri: cuius rei legum scriptor culpam sustinet, qui hoc eos non docuit, vt otiari possint.

B

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Ὅτι δεῖ τοὺς εἰς τὴν σχολὴν ἀγούσας τοῖς πολίταις ὑπάρχειν· ἐν πᾶσι δὲ παιδευτέοι.

CAPVT VV.

Probat, virtutes ad otium pertinentes esse in primis necessarias: Deinde de ratione eines instituẽdi, disputat, & quid in eo sit primum quaris.

Ἐπεὶ δ' ὁ αὐτὸς τέλος εἶναι φαίνεται τῷ ἑκάστῳ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸν αὐτὸν ἔχειν ἀναγκαῖον εἶναι τόν τε ἀρίστου ἀνδρὶ καὶ τὴν ἀρίστην πολιτείαν, φανερὸν ὅτι δεῖ τοὺς εἰς τὴν σχολὴν ἀρετὰς ὑπάρχειν. τέλος γάρ, ὡς ἔφην εἰρῆσθαι πολλάκις, εἰρήνη μὲν πολέμου, σχολὴ δ' ἀσχολίας. χρήσιμοι δὲ τὴν ἀρετὴν εἰσὶ πρὸς τὴν σχολὴν καὶ διαγωγὴν, ὅσοι τε τῇ σχολῇ ὄντες ἐργάζονται, καὶ ὅσοι τῇ ἀσχολίᾳ. δεῖ γὰρ πολλὰ τὰ ἀναγκαῖα ὑπάρχειν, ὅπως ἐξῇ σχολάζειν. διὸ σωφροσύνη τὴν πόλιν καὶ ἀνδρείαν, καὶ καρτερικὴν· κατὰ γὰρ τὴν παροιμίαν, οὐ σχολὴ δούλοις. οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι κινδυνεύειν ἀνδρείως, δοῦλοι τοῖν ἐπιόντων εἰσίν. ἀνδρίας μὲν οὖν καὶ καρτερίας δεῖ πρὸς τὴν ἀσχολίαν· φιλοσοφίας μὲν πρὸς τὴν σχολήν· σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐν ἁμφοτέροις τοῖς χρόνοις· καὶ μᾶλλον εἰρήνην ἄγουσι καὶ σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰρ πόλεμος ἀναγκάζει δικαίους εἶναι καὶ σωφρονεῖν· ἡ δὲ τύχης ἀπόλαυσις, καὶ ἡ σχολάζειν μετ' εἰρήνης, ὑβριστὰς ποιεῖ μᾶλλον. πολλῆς οὖν δεῖ δικαιοσύνης καὶ πολλῆς σωφροσύνης τοῖς ἄκρα δοκοῦσι τὰ ἀγαθὰ ἔχειν, καὶ πόλιν τὴν μακαριζομένην ἀπολαύουσαν· οἵ, εἴ τινές εἰσιν, ὥσπερ οἱ ποιηταί φασιν, οἱ Μακάρων νῆσοις. μάλιστα γὰρ ὕπεστι δεήσεται φιλοσοφίας, καὶ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, ὅσῳ μᾶλλον σχολάζουσι τὴν εὐφορίαν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν. δῆλον μὲν οὖν τὸν μὴ δυνάμενον δ' ἀνδρεῖον εἶναι καὶ καρτερικὸν πόλιν, τοῦτον δεῖ τὴν ἀρετὴν μετέχειν, φανερόν. αἱρετὸν γὰρ ὄντος μὴ δουλεύειν χρῆναι τοῖς ἀγαθοῖς, ἔτι μᾶλλον μὴ δουλεύειν τὸν περὶ σχολὴν χρῆναι· ἀλλ' ἀσχολοῦντας μὲν καὶ πολεμοῦντας φαίνεται

C Quoniam autem idem finis propositus videtur esse hominibus & priuatim & publicè, eundémque viro optimo atque optimæ reipubl. administrandæ rationi terminum constitutum esse necesse est: perspicuum est, virtutes ad otium pertinentes suppetere oportere. Finis enim est, vt sæpe dictum est, pax, belli; otium, negotij. vtiles autem sunt ad otium & vitam in otio degendam, virtutes, & eæ, quarum opus munúsque in otio vertitur, & eæ, quæ in negotio munere suo funguntur. Multæ enim res necessariæ suppetant oportet, vt quis otiari possit. Quocirca ciuitatem conuenit esse temperantem, & fortem, & laborum tolerantem ac perferẽtem. Nam, vt est in prouerbio, Non est otium seruis. At qui fortiter periculum adire non

D possunt, eorum qui inuadunt, serui sunt. Fortitudine igitur, & laborum tolerantia opus est in occupatione & negotio: philosophia autem in otio & quiete: temperantia verò & iustitia in vtroque tempore: sed magis tamen in pace & otio. Nam bellum quidem iustos & temperanteis esse cogit: rerum verò secundarum tranquillitas ac iucunditas, otiúmque cum pace coniunctum, petulanteis & contumelioſos reddit potiùs. Multa igitur iustitia, multáque temperantia iis opus est, qui optimè

E rem gerere videntur, quíque rebus omnibus, quæ fortunatæ habentur, perfruuntur: vt si qui sunt. quemadmodum fabulantur poëtæ, in insulis Fortunatis. Hi enim tanto magis philosophiam & temperantiam, & iustitiam requirent, quanto magis in talium rerum copia & libertate otiosè viuunt. Quamobrem igitur eam quæ beata & bona futura est, ciuitatem, his virtutibus oporteat esse præditam, in promptu est. Nam cùm turpe sit non posse bonis vti, tum multo turpius est in otiosa vita non posse vti: sed occupatos quidem & bellum gerenteis, se præbere viros

bonos, pacem agitanteis verò, & otio diffluenteis, mancipiorum ſimiles eſſe. Quapropter non quo modo Lacedæmonij colere virtutem oportet. non enim illi ab aliis hac ratione differunt, neque aliis eo ſunt excellentiores, quòd non eadem, atque alij, maxima bonorum eſſe putent, ſed potiùs quòd hæc aliqua virtute parari exiſtiment. Quoniam autem maiora hæc eſſe bona, quàm bellica; meliúſque eſſe his frui, quàm virtutibus; & hæc eſſe per ſe expetenda, perſpicuum eſt: quomodo & quibus viis ad ea peruenirì poſſit, videndum. Hacigitur partitione ſuprà vſi ſumus, vt diceremus, natura, conſuetudine, ratione, iis qui viri boni futuri ſunt, opus eſſe. Atque ex his tribus, quali ingenio, qualíve natura præditos eſſe oporteat, antea definitum & conſtitutum eſt. Reſtat vt videamus, vtrùm ratione priùs erudiendi ſint, an conſuetudine & moribus. Hæc enim oportet inter ſe concinere concentu optimo. fieri enim poteſt vt & ratio alicuius ab optimo fine poſito & fixo aberrarit, & ſimili conſuetudine ſit educatus. Perſpicuum igitur primum hoc quidem eſt, quemadmodum in aliis, ſic & in hac re ortum à principio initium capere: & finem ab aliquo principio naſci, quod ipſum alius finis eſt. At ratio & mens nobis ſunt naturæ finis. Quare ad has oportet ortum noſtri & conſuetudinis meditationem atque exercitationem parare. Deinde quemadmodum animus & corpus duo ſunt: ſic & animi duas eſſe parteis videmus, vnam rationis participem: & duos harum partium habitus, quorum alter appetitus, alter eſt mens. Vt autem corpus animo origine prius eſt: ſic & pars animi rationis expers, parte rationis participe prior eſt. Licet autem hoc quoque hinc intelligere, quòd animi quidam ardor ſeu excandeſcentia & voluntas, & præterea cupiditas, in pueris ſtatim in lucem editis ineſt: ratiocinatio verò & mens ætate progreſſis innaſci ſolet natura. Quocirca primùm quidem corporis cura animi culturam neceſſariò debet anteire: deinde proximè appetitionis, mentis cauſa tamen, cura habenda eſt: animi gratia, corporis.

A ἀγαθοί· εἰρωνία δ' ἄγροικος καὶ σχολάζοντας, ἀνδράποδόν ἐστι δεῖ μὴ κεκτῆσθαι ἡ Λακεδαιμονίων πόλις, τὴν ἀρετὴν ἀσκοῦν. σκληροὶ μὲν γὰρ ἀπὸ ταύτης διαφέρουσι τῶν ἄλλων, τῷ μὴ νομίζειν ταύτα τοῖς ἀνδρείοις μέγιστα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῷ μᾶλλον ταῦτα μᾶλλον διαφέροντας ἀρετῆς. ἐπεὶ δ' μείζω τὰ ἀγαθὰ ἢ κατὰ τὸν πόλεμον] ταῦτα, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τούτων, ἢ τὴν τῆς ἀρετῆν, καὶ ὅτι δι' αὐτὰ, φανερὸν ἐκ τούτων. πῶς δ', καὶ διὰ

B τίνων ἔσται, τοῦτο δὴ θεωρητέον. τυγχάνομεν δὲ διῃρημένοι * πρότερον, ὅτι φύσεως, καὶ Cap. 13. ἔθους, καὶ λόγου δεῖ. τούτων δ' ποίους μέν τινας εἶναι χρὴ τὴν φύσιν, διώρισται πρότερον. λοιπὸν δὴ θεωρῆσαι πότερον παιδευτέοι τῷ λόγῳ * πρότερον, ἢ τοῖς ἔθεσι. ταῦτα γὰρ δεῖ πρὸς ἄλληλα συμφωνεῖν συμφωνίαν τὴν ἀρίστην· ἐνδέχεται γὰρ διαμαρτάνειν καὶ τὸν λόγον τῆς βελτίστης ὑποθέσεως· καὶ διὰ τῶν ἐθῶν * ὁμοίως δὴ ἔχει. φανερὸν δὲ τοῦτό γε, πρ. ὁμοίως πρότερον μέν, κατὰ τοὺς

C παῖδας, ὡς ἡ γένεσις ἀπ' ἀρχῆς ἐστι, καὶ ὁ τέλος ἀπό τινος ἀρχῆς ἄλλου τέλους. ὁ δὲ λόγος ἡμῖν, καὶ ὁ νοῦς, τῆς φύσεως τέλος. ὥστε πρὸς τούτους τὴν γένεσιν καὶ τὴν τῶν ἐθῶν δεῖ προσαρμόζειν μελέτην. ἔπειτα ὥσπερ ψυχὴ καὶ σῶμα δύ' ἐστὶν, ἕτερα καὶ τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν δύο μέρη τὸ, τε ἄλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον· καὶ τὰς ἕξεις τὰς τούτων δύο τὸν ἀριθμόν· ὧν τὸ μὲν ἐστὶν ὄρεξις, τὸ δὲ νοῦς. ὥσπερ δὲ τὸ σῶμα πρότερον

D τῆς γένεσιν τῆς ψυχῆς, ἕτερα καὶ τὸ ἄλογον ἕτερα λόγου ἔχοντος. φανερὸν δὲ καὶ τοῦτο. θυμὸς γὰρ καὶ βούλησις, ἔπεστι θυμία, καὶ γνωμικοῖς εὐθὺς ὑπάρχει τοῖς παιδίοις· ὁ δὲ λογισμὸς καὶ ὁ νοῦς, προσγίνονται εἰς ἡλικίας πέφυκε. διὸ πρῶτον μὲν τὴν σώματος τὴν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον εἶναι πρότερον, ἢ [τὴν] τῆς ψυχῆς· ἔπειτα, τὴν τῆς ὀρέξεως· ἕνεκα μὲν τοῦ νοῦ τὴν τῆς ὀρέξεως· τοῦ δὲ σώματος, τὴν ψυχῆς.

E

CAPVT XVI.

Quo tempore & quales inter ſe matrimonio coniungi, & quandiu liberis operam dare oporteat. De liberis exponendis tollendíſve. Adulterij prohibitio.

SI igitur ab initio videndum eſt legum ſcriptori, vt optima fiant eorum qui aluntur, corpora: primo vtique loco adhibenda in coniungendis maris & fœminæ corporibus diligentia eſt, quo tempore, & qualeis

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Πότε καὶ ποίους χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς ἀλλήλους τὴν γαμικὴν ὁμιλίαν· καὶ περὶ ἀποθέσεως καὶ τροφῆς τῶν γιγνομένων. καὶ μοιχείας πάσης ἀπαγόρευσις.

ΕΙ δὴ οὖν ἀπ' ἀρχῆς τὸν νομοθέτην ὁρᾶν δεῖ, ὅπως βέλτιστα τὰ σώματα γίνηται τῶν πεφυκότων· πρῶτον μὲν ἐπιμελητέον περὶ τὴν σύζευξιν, πότε καὶ ποίους

γυναῖκ' ὀρθῶς χρὴ ποιεῖσθαι τοὺς ἀνήλικας τῷ A inter se matrimonio coniungi oporteat. Debet autem de hac societate leges ferre, spectato & vtroque eorum ipsorum, & vitæ tempore, vt ætatibus ad eandem opportunitatem temporis conueniant & concurrant: neque vires & potestates discrepent, vt vir quidem gignere possit, fœmina non possit: aut fœmina possit, vir non possit. hæc enim discordias inter eos pariunt, & dissensiones. Secundo loco spectanda est filiorum successio. Oportet enim neque nimis filios parentibus ætate posteriores esse; (nam vt parentes natu grandiores nullum beneficij sui fructum à filiis vicissim percipere possunt; sic filij à parentibus nulla re iuuari, aut subleuari queunt;) neque nimis propè ad parentum ætatem accedere: multa enim in hac re insunt incommoda. Nam & minor est erga taleis filiorum verecundia, tanquam æqualeis, & ex ætatum propinquitate in administratione rei familiaris querelæ & criminationes proficisci solent. Postremò vnde initio huc degressi sumus, videndum est legum scriptori, vt corpora eorum, qui procreantur, sint ad eius voluntatem apposita.

κ. τῶν ἡμιόνων

πῶς τὰ σώματα * τῶν ἡμιονιδίων ὑπάρχῃ τοῖς τοιούτοις, ὡς ἐφ' ἡλικιώτας, καὶ ὅτι ἐν οἰκονομίας ἐγκλημάτων καὶ πρέσβεις. ἔτι δ', ὅταν ἀρχώμεθα δεῖ ἐφ' μετέβημεν. ὅπως τὰ σώματα * τῶν ἡμιονιδίων ὑπάρχῃ τοῖς τὸν νομοθέτην βάλλουσιν. χρόνον δὲ C Hæc igitur ferè omnia vna diligentia curáque continentur. Quoniam enim procreationis finis definitus est, viris quidem ad summum, annorum septuaginta numerus vltimus: feminis verò, quinquaginta: oportet coniugationis principium, quod ad eorum ætatem attinet, ad hæc tempora concurrere. Est autem adolescentulorum copulatio & coniunctio ad liberorum procreationem inepta. nam in omnibus animantibus adolescentium fœtus imperfecti sunt, & feminæ eduntur potiùs, quàm mares, & breui corporis figura. Quare necessariò hoc idem etiam in hominibus euenit. Cui rei hoc argumento est, quòd quibuscumque in ciuitatibus hoc in more positum est vt adolescentes cum puellis adolescentulis matrimonio iungantur, imperfectis & breuibus corporibus præditi sunt. Præterea puellæ adolescentulæ & magis laborant in partu, & plures intereunt. Quapropter consultò Trœzeniis oracuio responsum esse quidam dicunt, illa incommoda iis accidere propter talem causam, proinde quasi multæ mulieres interirent: quia iuniores ac minores natu in matrimonium collocarentur, non quòd fructus ante tempus colligerentur. Præterea verò & ad temperantiam adiuuat, elocare paulò ætate grandiores. videntur enim esse intemperantiores ac libidinosiores eæ quæ valde puellæ rebus venereis vsæ sunt. Tum masculorum corporibus nocere videtur ad incrementum, si adhuc corpore crescente rebus venereis dent operam. huius enim tempus quoddam est definitum, extra quod egrediens non ampliùs augescat. Quapropter fœminas quidem anno ætatis circiter duodeuicesimo conuenit in

πολλὰ ταῦτα συμβαίνει καὶ μίαν ὅτι μάλιστα. ἐπεὶ γὰρ ὥρισται τέλος τῆς γονῆσεως, ὡς ὅτι ὃ πλῆθος εἰπεῖν, ἀνδράσι μὲν, οἱ τὰ ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸς ἔσχατος, πεντήκοντα δὲ γυναιξί, δεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς συζεύξεως καὶ τὴν ἡλικίαν εἰς ταὐτὸν χρόνον καταβαίνειν ταύτοις. ἔστι δ' ὁ τῶν νέων συνδυασμὸς φαῦλος πρὸς τεκνοποίαν. οἱ γὰρ πᾶσι ζώοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔκγονα, καὶ θηλυτόκα μᾶλλον, καὶ μικρὰ τὸ μορφήν. ὥστ' ἀναγκαῖον ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν καὶ ὅτι τοῖς ἀνθρώποις τεκμήριον δέ. οἱ ὅσαις γὰρ τῶν πόλεων ὅτι χρεὼν ἀζεσθαι ὀνείδους συζυγίαις καὶ νέαις, ἀτελεῖς καὶ μικροὶ τὰ σώματα εἰσιν. ἔτι δὲ οἱ τοῖς τόκοις αἱ νέαι πονοῦσί τε μᾶλλον καὶ διαφθείρονται πλείους. διὸ καὶ τῶν χρησμὸν ἐνίους φασὶ διὰ ταύτην αἰτίαν τοῖς Τροιζηνίοις, ὡς πολλῶν διαφθειρομένων διὰ τὸ μίσγεσθαι ταῖς νεωτέραις, ἀλλ' ὡς τῶν καρπῶν κομιδῆ. ἔτι δὲ E non quòd fructus ante tempus colligerentur. Præterea verò & ad temperantiam adiuuat, elocare paulò ætate grandiores. videntur enim esse intemperantiores ac libidinosiores eæ quæ valde puellæ rebus venereis vsæ sunt. Tum masculorum corporibus nocere videtur ad incrementum, si adhuc corpore crescente rebus venereis dent operam. huius enim tempus quoddam est definitum, extra quod egrediens non ampliùs augescat. Quapropter fœminas quidem anno ætatis circiter duodeuicesimo conuenit in

καὶ τοῖς σωφρονιστικοῖς συμφέρει ταῖς ἐκδόσεις ποιεῖσθαι πρεσβυτέρας· ἀκολασταίνειν γὰρ εἰς δοκοῦσι νέαι γεγαμημέναι ταῖς σωμασίαις. καὶ τὰ τῶν ἀρρένων σώματα βλάπτεσθαι δοκεῖ τοῖς τὴν αὔξησιν, ἐὰν ἔτι τὸ * σπέρματος αὐξανομένου ποιῶνται τὴν σωμασίαν. καὶ γὰρ τοῦτο δοκεῖ ὡρισμένος χρόνος, ὃν ὑπερβαίνῃ πλῆθος ἔτι. διὸ ταῖς μὲν ἁρμόττει περὶ τὸν ὀκτωκαιδέκατον ἐτῶν ἡλικίαν

Lamb. σώματος. alij neutrum agnoscũt.

matrimonium collocare: mares verò anno circiter tricesimoseptimo nuptiis alligare. Namq; hoc tempore facta coniunctio & corroboratis florentibúsq; ac vigentibus corporib. erit opportuna, & ad procreationis liberorũ pausam ac requiem tempestiuè in eodẽ tempore vtrisque cõcurret. Præterea verò successio liberorum & parẽtibus & liberis erit opportuna: his quidem incunte ætatis robore ac vigore, si statim pro ratione temporis nati fuerint: illis verò ætate iam decrepita, & ad annum ætatis septuagesimum præcipitata. De coniugio igitur quo tempore sit conciliandũ, dictum est. Anni autem tempore eo vrendum est, quo etiã nunc vtuntur multi: idq; pulchrè ac præclarè bruma huic congressioni faciendæ præfinita. Oportet igitur etiam eos ad liberorum procreationem ea iam cognoscere, & quæ à medicis dicuntur, & quæ à physicis. Nam & medici quibus potissimùm temporibus corpora optimè sint affecta, satis accuratè explicãt: & physici, cùm de ventis copiosè disputãt, tum vẽtos aquilonareis australibus anteponunt. Sed quomodo affectis parentum corporibus plurimùm iuuentur, qui procreantur, in iis quidem, quæ de puerorũ institutione dicẽtur, attẽtiùs & accuratiùs erit disputandũ. nunc autem satis erit adumbrata quadam forma dicere. Nam neq; athletarum habitus ad bonã corporis constitutionem ciuili societati cõuenientem, nec ad bonã valetudinem, nec ad procreationẽ liberorum vtilis est: neque is qui remediis & curationibus eget; quíque valde laborioſus & morbis exercitus est, sed qui inter hos interiectus est. Habitu igitur corporis esse oportet laboribus perferendis durato atque assuefacto, sed assuefacto laboribus non violẽtis, neque ad vnum laborem exercitato, quemadmodũ athletarum est, sed ad hominũ liberorum actiones. Atque hæc ad viros similiter & ad mulieres pertinẽt. Oportet autem & mulieres prægnanteis seu grauidas suorũ corporum curam habere, ne desidiæ se dedant, neque alimento vtantur nimis tenui & subtili. Atque hoc facilè assequitur scriptor legũ, si eis iter aliquod quotidianũ ad cultũ venerationémq; deorum eorum quibus sorte obtigit vt præsint gignẽdis animantibus, iniunxerit ac mandauerit. Mẽtem verò earum contrà, atque corpora, desidioſiùs haberi in vita degenda cõuenit. nam quæ procreantur, multa à matre contrahere cernuntur: quemadmodum & quæ ex terra nascũtur, à terra. De exponẽdis autẽ vel tollẽdis partub⁹, lex esto, ne quid mãcum & debile alatur. Propter multitudinẽ autẽ liberorũ, ne plures sint quàm expediat, si gentiũ institutæ & leges vetẽt procreata exponi: definitum esse oportet procreandorũ liberorũ numerum. Quòd si quibus inter se copulatis & congressis, plures liberi quàm definitũ sit, nascantur, priùs quàm sensus & vita inferatur, abortus est fœtui inferendus. Quid enim pium ac religiosum sit, quid non, sensu & vita circumscriptum

A συζυγιώσας, τοὺς μὲν ἐπὶ τὰ τεσσαράκοντα, ἢ μικρῷ ἐλάττω.] ἐν *τούτῳ γὰρ * ἀκμαίζοντι τοῖς σώμασι σύζυξις ἔσται, καὶ πρὸς τὴν παῦλαν τῆς τεκνοποιΐας συναφιοῦσα τοῖς χρόνοις ἀκίνδυνος. ἐπὶ δὲ τῆς διαδοχῆς τῶν τέκνων, τοῖς μὲν ἐγχωρήσει τῆς ἀκμῆς, ἐὰν γένηται κατὰ λόγον ἑκάστοις * ἡ γήρασις· τοῖς δὲ ἤδη καταλελυμένης τῆς ἡλικίας πρὸς τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος ἀριθμόν. περὶ μὲν οὖν ὅτου δεῖ ποιεῖσθαι τὴν σύζυξιν, εἴρηται. τοῖς δὲ νῦν πολλοὶ ὥρᾳ χρῶνται, δεῖ

B χρῆσθαι. * οἷς οἱ πολλοὶ χρῶνται καλῶς ἐν τῷ, ἀναλογισαμένους χρόνου * σύνοψιν ποιεῖσθαι ταύτην. δεῖ δὴ καὶ αὐτοὺς ἤδη γνωρίζειν πρὸς τὴν τεκνοποιΐαν, τά τε πρὸς τὴν ἰατρῶν λεγόμενα, καὶ τὰ πρὸς τὴν φυσικήν. οἵ τε γὰρ ἰατροὶ τοῖς καιροῖς τῆς ὥρας ἱκανῶς λέγουσι, καὶ πρὸς τὴν εὐθυμίαν οἱ φυσικοί, τὰ βόρεια τῶν νοτίων ἐπαινοῦντες μᾶλλον. ποίων δ' ἕνεκα

C τῆς ὥρας ὑπάρχοντων, μάλιστα ὄφελος εἴη * τοῖς γονιμωτάτοις, διορίσασθαι μὲν μᾶλλον ἀκριβὲς τοῖς νῦν δὲ ἱκανὸν εἰπεῖν καὶ τοῖς νῦν. ὅτι γὰρ ἡ τῶν ἀθλητῶν ἕξις πρὸς πολιτικὴν διέξοδον, ὅτι πρὸς ὑγίειαν, καὶ τεκνοποιΐαν, ὅτι ἡ γεωπονικὴ καὶ κακοποιητικὴ λίαν, ἀλλ' ἐν μέσῳ τούτων. παραπλησίως μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὴν ἕξιν· παραπλησίως δὲ πόνοις μὴ βιαίοις· μηδὲ πρὸς ἕνα μόνον, ὥσπερ ἡ τῶν

D ἀθλητῶν ἕξις, ἀλλὰ πρὸς ταῖς * τῶν ἐλευθέρων πράξεις. ὁμοίως δὲ δεῖ ταῦτα ὑπάρχειν ἀνδράσι καὶ γυναιξί. χρὴ δὲ καὶ τὰς εἰς κύησιν ἕτοιμαζομένας τῷ σώματι, μήτε ἀργιώσας, μήτε δουλικὰς ἕξεις ἐθίζειν χρωμένας. τοῦτο δὲ ῥᾴδιον τῷ νομοθέτῃ ποιῆσαι, πρὸς ταῖς ἄλλαις καθ' ἡμέραν τινὰ πορεύεσθαι πρὸς θεῶν ἀποθεραπείαν, τὴν εἱλαρχοῦσαν τοῖς γενέσεως ἅμα καὶ τὴν τούτων τῷ σώματι ῥᾳθυμοτέρως ἀρμόττειν

E ἕξιν. ἀποβαίνοντα γὰρ φαίνεται * τὰ γιγνόμενα τοιαῦτα, ὥσπερ ἐπὶ τὰ φυόμενα τῆς γῆς. περὶ δὲ ἀποθέσεως καὶ ἔκθεσις τῶν γιγνομένων, ἔστω νόμος, μηδὲν ἀπεσακατωμένον τρέφειν. ὅρος δὲ πλῆθος τέκνων, ἐὰν ἡ ἕξις * τῆς εὐσαρκοτάτης, μηδὲν ἀποβαίνοντος τῶν γεννωμένων * ὠφελίας γὰρ δεῖ τὴν τεκνοποιΐαν ὃ πλῆθος. ἐὰν δὲ ἅμα γίγνηται τοῖς τοῦτο συνδυαζόμενον, περὶ ἀβλαβοῦς εἰς γένεσιν καὶ ζωὴν, ἐμποιῆσαι δεῖ τὴν ἀμέλειαν· ὃ γὰρ ἕκαστον * ἐστὶ τῶν μὲν, διωρισμένων τῇ ἀβλαβοῖ καὶ

κ. τὸν μὲν ἀκμαίζοντα

κ. ἡ γήρασις

κ. ἐν οἷς οἱ πολλοὶ Lamb.

κ. τοῖς εὐσαρκοτάτοις

κ. ἐστὶν ἡ Lāb. ἐστὶν δὴ

κ. καὶ τὸ διωρισμένον τῇ

τῶν ζῆν ἔσεσθαι. ἐπεὶ δ' ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἡλικίας αὐδρὶ καὶ γυναικὶ διώρισται, πότε δεῖ χρῆσθαι τῆς συζυγίας, καὶ πόσον χρόνον λειτουργεῖν ἁρμόττει πρὸς τεκνοποιίαν, εἰρήσθω. τὰ γὰρ τῶν πρεσβυτέρων ἔκγονα, καθάπερ τὰ τῶν νεωτέρων, ἀτελῆ γίνεται καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς διανοίαις· τὰ δὲ τῶν γαγγαμικώτων, ἀσθενῆ. δεῖ δὲ περὶ τῆς διανοίας ἀκμάζειν· αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τοῖς πλείοσιν, ὡσπερ τῶν ποιητῶν τινες εἰρήκασιν, οἱ μεθορίους τοῖς ἑβδομάσι τὴν ἡλικίαν, περὶ τὸν χρόνον τὸν τῶν πεντήκοντα ἐτῶν. ὥστε πέπαυται ἢ πέντε ἔτεσιν ὑπερβάλλοντα τὴν ἡλικίαν ταύτην, ἀφεῖσθαι δεῖ τῆς εἰς τὸ φανερὸν γιγνόσεως· τὸ δὲ λειπόν, ὑγιείας χάριν, ἢ τινος ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, φαίνεσθαι δεῖ ποιουμένους τὴν ὁμιλίαν. περὶ δὲ τῆς πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς ἄλλον, ἔστω μὲν ἁπλῶς μὴ καλὸν ἀποδόμενον φαίνεσθαι μοιχεύοντας, ὅτῳ ἢ καὶ παραχρῆμ' ἔστι πόσις. περὶ δὲ τὸν χρόνον τὸν τῆς τεκνοποιίας, ἐάν τις φαίνηται τοιοῦτόν τι δρῶν, ἀτιμία. ζημιούσθω παραπλησίως πρὸς τὴν ἁμαρτίαν.

A ac definitum erit. Quoniam autem ætatis initium viro & vxori, quando conciliare coniunctionem nuptialem incipere oporteat, definitum eſt; etiam hoc definitum ſit quandiu liberis procreandis eos operam dare conueniat. Nam vt iuniorum, ita & grandiorum natu fœtus, inchoatis atque imperfectis corporibus mentibúſque naſcuntur: eorum verò qui ſenio confecti ſunt, ſoboles infirma atque imbecilla eſt. Quare id tempus præfiniatur, in quo mens maximè viget ac floret. mentis autem flos ac vigor in pleriſque eſt, quem quidam poëtæ expoſue-
B runt, qui hominis ætatem ſeptenariis numeris metiuntur, anno circiter quinquageſimo. Itaque qui hanc ætatem quadriennio aut quinquennio ſuperat, is debet à manifeſta procreatione ſolutus eſſe. De reliquo, valetudinis gratia, aut propter talem aliquam cauſam, oportet eos videri inter ſe commiſceri. De concubitu autem aut viri cum alia femina, aut feminæ cum alio viro, eſto abſolutè turpe & flagitioſum, alium aut aliam; vlla ratione vllóque pacto tangere videri, cùm & eſt & appellatur coniux. Quòd
C ſi quis inter id tempus, quod procreationi liberorum præfinitum eſt, in tali aliquo facinore deprehendatur; tali infamia notetur, qualem peccati magnitudo grauitáſque poſtulat.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Γενομένων δὲ τῶν τέκνων ποίαν τινὰ δεῖ τὴν ἕξιν, καὶ ποίαν ἀγωγὴν παιδεύεσθαι, μέχρι τῆς ἡβικῆς ἥβης.

CAPVT XVII.

Liberi nati quomodo alendi, & ad ſeptimum vſque annum educandi.

D

ΓΕνομένων δὲ τῶν τέκνων, οἴεσθαι μεγάλην διαφορὰν πρὸς τὴν τοῦ σώματος δύναμιν, τὴν ἕξιν, ὁποίαν τις δίδωσι. φαίνεται δ' ἀφ' ὧν τε τῶν ἄλλων ζώων ὀπτέον ποιοῦσι, καὶ ἀφ' ὧν ἐθνῶν, οἷς ὅπλων μέλει ἐστὶ καὶ χρῆσις τὴν πολεμικὴν ἕξιν, ἡ μὲν πολλὴν τὴν γάλακτος* πληθύουσα ἕξιν, μάλιστα οἰκεῖα τοῖς σώμασιν· οἰνοποσίαν δ', ἀφ' ὧν νοσήματα. ἔτι δὲ καὶ χιόνος, ὅσας ἔχουσι χρείας, ποιεῖσθαι τελείους συμφέρει. πρὸς δὲ τὸ μὴ διαστρέφεσθαι τὰ μέλη δ' ἀπαλότητα, χρῶνται καὶ νῦν ἔνια τῶν ἐθνῶν ὀργάνοις διὰ μηχανικῆς· ἃ δὲ σῶμα ποιεῖ τῶν τοιούτων ἀγαθούς, συμφέρει δὲ διὰ τούτων καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν σκοπεῖν ἐκ μικρῶν παίδων. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειάν, καὶ πρὸς πολεμικὰς πράξεις, διαφέρουσιν. διὸ καὶ πολλοῖς ἔθος τῶν βαρβάρων ἐστίν, οἱ μὲν, εἰς ποταμὸν ἀποβαπτίζουσι τὰ γενό-

Liberi nati quomodo alendi, & ad ſeptimum vſque annum educandi.

Liberis autem natis atque editis, multum intereſſe exiſtimandum eſt ad corporis vireis, quo cibo alantur. Apparet autem, ſi quis alias animantcis & nationes, quibus curæ eſt habitum bello aptum corpori inducere, animo percurrat: lactis naturam exuberantem, eſſe alimentum corporibus maximè accommodatum: ſed quæ ſit vini expers, propter morbos. Præterea & tantas agi-
E tationes, quantas qui ſunt ea ætate, ferre poſſunt, adhibere prodeſt. Ne autem membra propter teneritatem diſtorqueantur, vtuntur etiam nunc nonnullæ nationes machinis quibuſdam & inſtrumentis ſolerter excogitatis: quæ corpus eorum, qui ſunt id ætatis, à peruerſione & diſtortione tuentur. Prodeſt & ſtatim ab incunte ætate pueros frigoribus aſſuefacere. hoc enim & ad bonam valetudinem & ad actiones bellicas, vtiliſſimum eſt. Quocirca multi barbari hunc morem retinent, alij vt pueros ſimul atque nati ſunt, in frigidum flumen

immergant: alij, vt breui integumento veſtiant, quod Galli faciunt. Omnibus enim rebus quibus aſſuefieri poſſunt, ſtatim ab ineunte ætate eos aſſuefacere melius eſt, dummodo ſenſim ac paulatim: facilè autem exerceri poteſt puerorum habitus natura ad frigora perferenda, propter calorem. In prima igitur ætate talem diligentiam adhibere, & huic quàm ſimillimam, vtile eſt. Huic autem proxima vſque ad annos quinque, quam neque dum ad vllam diſciplinam admouere, neque ad neceſſarios labores appellere par eſt, ne incrementum impediant; tantam agitationem conſequi debet, vt corporum ſegnitiem ac deſidiam effugiat: quæ agitatio cùm aliis rebus, tum ludo inducenda & comparanda eſt. Oportet autem ludos neque illiberaleis neque laborioſos, neque remiſſos ac diſſolutos eſſe. Qualeis autem ſermones qualeiſque fabellas audire debeant pueri id ætatis, iis magiſtratibus qui pueris regendis præfecti ſunt, quos pædonomos Græci dicunt, curæ ſit videre. Hæc enim omnia debent præcurſionem quandam adhibere, viámque munire ad poſteriores vitæ degendæ conſuetudines & diſputationes. Iccirco & luſiones pleræque, eorum ſtudiorum quæ poſteriùs ſeriò ab eis tractabuntur, imitationes eſſe debent. Vocis autem contentionibus & ploratibus non rectè pueris interdicunt, qui legibus eos vocem contendere & plorare vetant. nam valent hæc ad incrementum. ſunt corporibus exercitationum loco. Nam ſpiritus & animæ compreſſio iis qui in aliquo labore verſantur, vireis ſuppeditat atque amplificat. quod & pueris vocem contendentibus accidit. Debent porrò ij qui pueris moderandis præfecti ſunt, cùm aliam horum vitæ degendæ conſuetudinem attendere, tum maximè operam dare vt quàm minimè cum ſeruis verſentur; huic enim ætati etiam vſque ad annos ſeptem neceſſariò domi victus ſubminiſtratur. Ratio igitur poſtulat vt qui hac ætate ſunt, ab auditionibus & ſpectaculis illiberalibus longè arceantur. Cùm igitur vniuersè ſcriptor legum verborum obſcœnitatem ex ciuitate, ſiquid aliud, eiicere debeat; (ex eo enim quòd aliquis, quodcumque verbum turpe in buccam veniat, facilè proloquatur, naſcitur proximè vt faciat;) tum maximè à puerorum auribus oculiſque remouere, ne quid tale vel loquantur vel audiant. Quòd ſi quis comperiatur, aliquem eorum quæ legibus vetita ſunt, aut dicere aut agere, iſque liber ſit quidem ille, ſed nondum dignus qui in conuiuiis publicis interſit, habitus ſit: & ignominia afficiendus, & verberibus caſtigandus eſt. ſin ſit hac ætate ſuperior, ignominiis illiberalibus inurendus eſt, propterea quòd ſe ſeruorum ſimilem moribus præbuerit.

A μᾶλλα ψυχεῖν, τοῖς δ', σπάσμα μικεῖν ἀμπιγεῖν· οἷ, Κελτοῖς. πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, θὐθὺς * ἀρχομένων βέλτιον μᾶλλον ἐθίζειν ἢ μεταγωγῆς ἢ ἐθίζειν διαφυὲς ἢ τῶν παίδων ἕξις, ἀφ' ἁπαλοῦ ποιεῖν, πρὸς τὰ τῶν ψυχρῶν ἔθη. ἐκεῖ μᾶλλον τῶν τοῦ σώματος ἀνυφέρη παιδεύειν τοιαύτην τε καὶ τοσαύτην ἐπιμέλειαν· τοῦ δ' ἐγκαλεῖν τοιαύτης πλείονος, μείζεις πόνοι ἐστὶν, ὧν ὅτι τοῖς μάθησιν καλοῦσιν προσάγειν οὐδεμίαν, ὅτι πρὸς ἀναγκαίους πόνους, ὅπως μὴ τοῦ αὔξησιν ἐμποδίζωσι, δεῖ τοσαύτης τοῦ χαίρειν κίνησιν, ὥστε ἀμφιβάλλειν τοῦ ἀργίαν τῷ σώματι· ὧν χρὴ προσαναζητεῖν καὶ ἀπὸ ἄλλων πρόξεων, καὶ ἀφ' ἁπλῶν. δεῖ δὲ καὶ τοῖς παιδίοις εἶναι μήτε ἀκολάστους, μήτε δυσκόλους, μήτε ἀνελευθέρους. καὶ ἐκεῖ λόγων ἢ καὶ ᾠδῶν, ποίους ἀκούειν δεῖ τοὺς τηλικούτους, ἐπιμέλειαν ἔχω τοῖς ἀρχουσιν, οἷς καλοῦσι παιδονόμους. πάντα γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα προοδοποιεῖν πρὸς τὰς ὕστερον ἀσχολίας. δεῖ δὲ τοῖς παιδίοις εἶναι δεῖ τοὺς πολλοὺς μιμήσεις τῶν ὕστερον * ἀπονευκλιζομένων. τοὺς δὲ ἀφ' ἁπλῶν τοῖς παισὶ καὶ τοῖς κλισμοῖς, οὐκ ὀρθῶς ἀπαγορεύουσιν οἱ καλύοντες ἐν τοῖς νόμοις. συμφέρουσι γὰρ πρὸς αὔξησιν. γίνεται γὰρ ἐπιτηδεύματα τοῖς σώμασιν. διὰ γὰρ τῆς πτύσεως κάθαρσις, ποιεῖ τοῦ ὑγιαῖ τοῖς πνεύσιν. ὁ συμβαίνει καὶ τοῖς παιδίοις ἀφτινομένοις. ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τοῖς παιδονόμοις τοῦτων ἀφορᾶν, τοῦτ' ἀνῆκεν, καὶ ὅπως ὅτι ἥκιστα μετ' δούλων ἔσται. τούτοις γὰρ τοῦ ἡλικίαν, καὶ μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκοι τοῦ ζῆν ἔχειν. δῆλον δὲ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀνευσμῶν καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀνελευθερίας, καὶ πονηρεύεσθαι ὅλως. ὅλως μὲν οὖν αἰσχρολογίαν ἐν τῇ πόλεως, ὥσπερ ἀνῆκεν, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν. ἐν τῷ γὰρ ἀνεμποδίστως λέγειν ὀλίγον ποιεῖ τῶν αἰσχρῶν, γίνεται καὶ ὃ ποιεῖν συνεργεῖ. μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τῷ νέῳ, ὅπως μήτε λέγωσι, μήτε ἀκούωσι μηδὲν τοιοῦτον. ἐὰν δέ τις φαίνηται τι λέγων ἢ ποιῶν τῶν ἀπηγορευμένων, τὸν μὲν ἀνελευθέρου, μήπω δὲ καταπλήττειν ἀξιωμάτων ἐν τοῖς συνηθείοις, ἀτιμίαις καλεῖν καὶ πληγαῖς· τὸν δ' ὑπερβαίνοντα τῆς ἡλικίας τούτης, ἀτιμίαις ἀνελευθέρου, καὶ ἀφ' ἁπλῶν

Lamb. ἀρχομένων. quidã, ἀρχαίους.

Lamb. ἀπονευκλιζομένων.

Lamb. ἐστὶν ἐκ μέσου τῶν ἀνελευθέρων

πολιτείας χάριν· ἐπεὶ ἡ ὅ λέγομεν περὶ τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερὸν ὅτι καὶ ὅ ἡσυχῇ, ἢ γραφάς, ἢ λόγους ἀφήμους. ὅτι μὲν οὖν ἔστω τοῖς θεοῖσι μηδὲν μέτα ἄγαλμα, μήτε γραφὴν τὴν τοιούτων ποιήσεων μίμησιν εἰ μὴ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ τισὶ τοῖς τοιούτοις, οἷς καὶ τὸν πολιτικὸν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος· πρὸς δὲ τούτοις ἀφίησιν ὁ νόμος τοῖς ἔχουσι ἡλικίαν πλέον προήκουσαν,] καὶ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τέκνων καὶ γυναικὸς θύεσθαι τοῖς θεοῖς. πρὸς δὲ ποιητὰς ὅτι ἰάμβων, ἢ τι καὶ κωμῳδίας ἁπτοὺς νομοθετητέον, πρὶν ἢ τινὰ ἡλικίαν λάβωσιν, ὥστε καὶ καθεκλίσεως ὑπ' ἀρχὴ κοινωνῆσαι ἥδη, καὶ μέθης καὶ τῆς ἀπὸ τοιούτων γιγνομένης βλάβης ἀπαλλῆς ἡ παιδεία ταύτην πολίτας. νῦν μὲν οὖν τοῦτον τὸν παραδρομὴν ποιησάμεθα τὸν λόγον· ὕστερον δ' ὀλιγάκις δεῖ διορίσαι μᾶλλον, εἴτε μὴ δεῖ ποιεῖν, εἴτε δεῖ· ἅμα πορισάμενοις, καὶ πῶς δεῖ· νῦν δὲ τὸ παρόντι χρήσιμον, ἐμνήσθημεν ὡς δεῖ καλῶς ἔχειν. ἴσως γὰρ καλῶς ἔλεγε Θεόδωρος ὁ τῆς τραγῳδίας ὑποκριτής. οὐδενὶ γὰρ πώποτε πρέπει ἐλλόγιμος εἰσελθεῖν, οὐδὲ τῷ δίποδι ὑποκριτῷ, ὡς εἰκὸς οἰόμεθα* τῷ θεάτρῳ τοῖς ἀκροωμένοις. συμβαίνει δὲ ταὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίαις, καὶ πρὸς ταῖς τῶν πραγμάτων. πάντα γὰρ ἁρμόττει ταῦτα μᾶλλον. δεῖ δὲ τοῖς νέοις πάντα πρόσφατα τὰ φαῦλα· μάλιστα δ' ἀπεῖναι, ὅσα ἔχει τι μοχθηρίας, ἢ δυσωδίας. διελθόντων δὲ τῶν πέντε ἐτῶν, τὰ δύο μέρη τῶν ἑπτὰ δεῖ θεωρεῖν ἤδη γίγνεσθαι τῶν μαθημάτων, ἃ δεήσει μανθάνειν αὐτούς· δύο δ' εἰσὶν ἡλικίαι, πρὸς ἃς ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὴν παιδείαν· μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἑπτὰ, μέχρι ἥβης· καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀφ' ἥβης, μέχρι τῶν εἴκοσιν ἐτῶν. εἰ γὰρ ταῖς ἑβδομάσι διαιρεθεῖεν τὰς ἡλικίας, ὡς δεῖ ὁ πολὺς λέγεται καλῶς. δεῖ δὲ τῇ διαιρέσει τῆς φύσεως ἐπακολουθεῖν. πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, ὃ μάλιστα βούλεται τῆς φύσεως ἀναπληροῦν. σκεπτέον δὲ καὶ τοῦτο, εἰ ποιητέον τινὰ τάξιν ἢ μὴ τοῖς παῖδας ἐπιτηδεύειν, πότερον συμφέρει κοινῇ παιδεύειν τινὰ ὑπομένοντα αὐτῶν, ἢ κατ' ἰδίαν ἕκαστον· ὃ γὰρ καὶ νῦν ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων. ἔστιν δὲ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην.

A Quoniam autem tale aliquid proloqui vetamus, perſpicuum eſt etiam picturas & fabulas indecoras ac deformeis ſpectare per nos non licere. Dent igitur operam magiſtratus, ne qua ſit vel ſtatua vel tabula picta, quæ taleis actiones imitetur: niſi fortè in templis quorumdam talium deorum, quibus lex lasciuiam atque irriſionem ſubobſcœnam attribuit. Verumtamen hos deos permittit lex iis qui paulò ſunt ætate prouectiores, & pro ſe, & pro liberis, & pro vxoribus venerari, & B omni cultus genere mactare. Iunioribus verò neque iambos neque comœdias ſpectare vlla lege permitti debet, priuſquam eam ætatem attigerint, in qua & eis accubationis atque ebrietatis conſortibus licebit eſſe: & eos omneis à noxa ex his talibus proficiſcente incolumeis atque integros diſciplina ſeruabit. Nunc igitur hunc ſermonem curſim habuimus: poſteriùs autem attentiùs erit conſiderandum, pluribúſque verbis explicandum, quærentibus primùm, vtrùm minimè ſit faciendum, an ſit faciendum: deinde quomodo C faciendum. In præſentia autem neceſſariò his de rebus mentionem nonnullam fecimus. Fortaſſe enim Theodorus tragœdus non malè tale quiddam dicebat. nullum enim vnquam, ne contemptum quidem hiſtrionem, paſſus eſt ante ſe in ſcenam prodire: quòd exiſtimaret ſpectatorum aures iis quæ prima audiunt, captas occupari. Quod idem vſuvenit & in hominum congreſſionibus, & in rerum tractationibus. Nam quæ prima nobis oblata ſunt, ea D omnia ſunt nobis probatiſſima. Quare adoleſcentibus, cùm mala ac vitioſa omnia ita debent eſſe incognita, quaſi peregrina: tum ea maximè, in quibus ineſt vel turpitudo, vel animi offenſio. Annis autem quinque exactis, biennium, vſque ad annum ſeptimum confectum, debent iam diſciplinarum earum quas eos diſcere oportebit, fieri ſpectatores. Duæ porrò ſunt ætates, ad quas neceſſariò inſtitutio diuidenda eſt: altera ab anno ſeptimo ad pubertatem, altera rurſus à pubertate vſque ad E primum & viceſimum annum. Nam qui ætates per hebdomadas partiuntur, magnam partem non rectè dicunt. Sequenda verò naturæ diuiſio eſt. Vult enim omnis ars omniſque doctrina id quod naturæ deeſt, ſupplere. Primùm igitur videndum eſt, ſitne in puerorum inſtitutione aliqua ordinis deſcriptio adhibenda: deinde, vtrùm eorum inſtitutionis procuratio, publica an priuata eſſe debeat, pro cuiuſque arbitrio & modo: quod etiam nunc in pleriſque ciuitatibus fieri ſolet: tertio loco, qualem eſſe oporteat.

* ὡς εἰκὸς οἰόμεθα

ARIS-

A

ARISTOTELIS, DE REPVBLICA LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Legumlatori necessariò de puerorum institutione leges esse ferendas: institutionem vnam omnibus esse debere.

QVi igitur legum scriptori in adolescentium disciplina maximè sit elaborandum, nemo in controuersiam vocarit. namque hoc in ciuitatibus neglectum magna incommoda reipubl. administrandæ formis importat. accommodatè enim ad vnum quodque reipubl. administrandæ genus ciuitatem administrare oportet. Nam vniuscuiusque reipubl. administrandæ formæ propria indoles, atque, vt ita dicam, ingenium proprium & reipubl administrandæ formam tuetur, & ab initio constituit: verbi causa, indoles democratiæ conueniens, democratiam constituit & conseruat; oligarchiæ conueniens, oligarchiam. Semper autem vt quæque indoles est optima, ita optimam reipubl. administrandæ formam parit. Præterea in omnibus facultatibus atque artibus quædam oportet antè doceri, & quibusdam antè assuefieri ad cuiusque opera muneráque obeunda. Quare perspicuum est etiam ad virtutis actiones expromendas quibusdam studiis & exercitationibus antecedentibus opus esse. Quoniam autem finis vnus omni ciuitati propositus est, perspicuum est etiam vnam & eandem omnium necessariò esse disciplinam, huiúsque procurationem publicam esse debere, non priuatam: quemadmodum nunc sui cuique filij curæ sunt, & priuatim, & priuatam disciplinam, quam cuique visum fuerit docere, suis filiis tradenti. Oportet autem rerum communium exercitationem quoque facere communem: simúlque ciuem neminem existimare oportet ipsum esse suum, sed omneis se esse ciuitatis. particula enim vnusquisque ciuis ciuitatis est. At cuiusque particulæ procuratio, totius procurationem intueri solet naturâ. Atque etiam aliquis Lacedæmonios in hoc laudarit: plurimum enim studij in pueros conferunt, idque communiter & publicè. Leges igitur de disciplina & institutione puerorum esse scribendas, atque hanc communem & publicam esse oportere, perspicuum est.

B C D E

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΝ Η.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οτι νομοθετητέον περὶ παιδείας τῆς νέων, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον.

ΤΙ μὲν οὖν τὸν νομοθέτην μάλιστα σπουδαστέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν, οὐδεὶς ἂν ἀμφισβητήσειε· ἐν γὰρ ταῖς πόλεσιν οὐ γινόμενον τοῦτο, βλάπτει τὰς πολιτείας. δεῖ γὰρ πρὸς ἑκάστην πολιτεύεσθαι. τὸ γὰρ ἦθος τῆς πολιτείας ἑκάστης σῴζει οἰκεῖον, καὶ φυλάττει εἰώθησι τὴν πολιτείαν, καὶ καθίστησιν ἐξ ἀρχῆς· οἷον, τὸ μὲν δημοκρατικὸν, δημοκρατίαν· τὸ δὲ ὀλιγαρχικὸν, ὀλιγαρχίαν. ἀεὶ δὲ τὸ βέλτιον ἦθος, βελτίονος αἴτιον πολιτείας· ἔτι δὲ πρὸς πάσας δυνάμεις καὶ τέχνας ἔστιν ἃ δεῖ προπαιδεύεσθαι καὶ προεθίζεσθαι πρὸς τὰς ἐπιτηδείους ἐργασίας. ὥστε δῆλον ὅτι καὶ πρὸς τὰς τῆς ἀρετῆς πράξεις. ἐπεὶ δ' ἓν τὸ τέλος τῇ πόλει πᾶσι, φανερὸν ὅτι καὶ τὴν παιδείαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀναγκαῖον εἶναι πάντων· καὶ ταύτης τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι κοινὴν, καὶ μὴ κατ' ἰδίαν· ὃν τρόπον νῦν ἕκαστος ἐπιμέλεται τῶν αὑτοῦ τέκνων· ἰδίᾳ τε καὶ μαθήσεις ἰδίας, ἐὰν δοκῇ, διδάσκων. δεῖ δὲ τῶν κοινῶν κοινὴν ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄσκησιν. ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ εἶναι τῆς πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τοὺς τῆς πόλεως. μέρος γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως. ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μέρους βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν. ἐπαινέσειε δ' ἄν τις καὶ τοῦτο Λακεδαιμονίους· τὴν γὰρ πλείστην ποιοῦνται σπουδὴν περὶ τοὺς παῖδας, καὶ κοινὴν ταύτην. ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας, καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τίς ἡ ὀρθὴ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι.

ΤΙΣ δ' ἐστὶν ἡ παιδεία, καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τὸ ἔργον. οἱ γὰρ αὐτὰ πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους, οὐ πρὸς ἀρετὴν, οὐδὲ πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον. οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν μᾶλλον, ἢ πρὸς τὸ ἦθος τῆς ψυχῆς ἦθος. ἔκ τε τῶν ἐμπόδων παιδείας θεωροῦσι δῆλον· καὶ ὅλως οὐδὲν, πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, ἢ τὰ πάντα πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὰ περιττά· πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κρίσεώς τινας. πρός τε τὴν πρὸς ἀρετὴν, οὐδὲν ὁμολογούμενον. καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τιμῶσιν οὐδεὶς μεγάλην πάντες ὁμοίως. ὥστε δῆλον ὡς διαφέρονται καὶ περὶ τὴν ἄσκησιν αὐτῆς. ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δ' οὐ πάντα διαιρετέον τῶν ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθέρων, φανερὸν, ὅτι τοιούτων δεῖ μετέχειν, ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βαναύσους· βαναύσους δ' ἔργον εἶναι * δεῖ τοῦτο νομίζειν, ὃ πρὸς τὸν τοῦ σώματος ἢ μάθησιν, ὅσην πρὸς τὰς χρήσεις ἢ τὰς σχολὰς τὰς τῆς ἀρετῆς, ἀχρήστον ἀποφαίνοντας τὸ σῶμα τὸν ἐλευθέρων, ἢ τὸν ψυχὴν, ἢ τὴν διάνοιαν. διὸ τὰς τοιαύτας τέχνας, ὅσαι τὸ σῶμα παρασκευάζουσι χεῖρον διακεῖσθαι, βαναύσους καλοῦμεν, καὶ τὰς μισθαρνικὰς ἐργασίας· ἀσχολίαν γὰρ ποιοῦσι τῆς διανοίας, καὶ τὰ πρὸς τὸν. ἔστι δ' * καὶ τῶν ἐλευθερίων ὑπερβολή τις μέχρι τινὸς εἰσὶν μετέχειν, οὐκ ἀνελευθέρως· σχολαστικὸν δὲ λίαν πρὸς τὸ σπουδαῖον, εἶναι ποιεῖ τὴν εἰρημένην βλάβην. ἔχει δὲ πολλὴν διαφορὰν καὶ τὸ, τίνος χάριν πράττῃς ἢ μανθάνῃ. αὐτῷ μὲν γὰρ χάριν, ἢ φίλων, ἢ δι' ἀρετὴν, οὐκ ἀνελευθέρου· ὁ δ' αὐτὸ τοῦτο πράττων δι' ἄλλους, πολλάκις θητικὸν καὶ δουλικὸν δόξειεν ἂν πράττειν. αἱ μὲν οὖν καθεστηκυῖαι νῦν μαθήσεις, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἀμφισβητοῦσιν.

Scrib. ἢ τὸν ἐλευθέριον ἐν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Ὅτι πέντε μὲν χρὴ τὰ παιδεύειν, γράμματα, γυμναστικὴν, μουσικὴν, γραφικὴν· ἢ δὲ μουσικῆς ὅτι πλέον.

ΕΣτι δ' πέντε μὲν χρὴ τὰ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα, καὶ γυμναστι-

CAPVT II.

De recta institutione.

QVæ sit autem disciplina, & quomodo pueros & adolescenteis oporteat erudiri, cognoscendum est. nunc enim de factis ambigitur. nam non eadem adolescentibus esse discenda, omnes existimant, neque ad virtutem neque ad optimam vitam comparandam. Et vtrùm ad mentem & cogitationem, an ad animi mores disciplina sit referenda, obscurum est. Tum huius rei consideratio ducta ex disciplina vsitata, & in medio atque in promptu posita, turbulenta ac perturbata est: neque apparet, vtrùm exercenda sint ea quæ vitæ sunt vtilia, an quæ ad virtutem pertinent: an eximia quædam & superuacanea: hæc enim iudicibus quibusdam nituntur. Et de iis quæ ad virtutem pertinent, non conuenit inter omneis. Etenim virtutem non eandem statim omnes magni æstimant. quare & de eius exercitatione ac studio inter se dissentiunt. Ex iis igitur quæ vitæ vtilia sunt, necessaria esse discenda, non est obscurum: sed tamen non omnia. Nam cùm distincta sint liberalia munera ab illiberalibus, licet videre talia vtilia adolescenti esse tractanda, quæ eum qui tractet, non sordidum neque illiberalem sunt redditura. Sordidum atque illiberale munus hoc est habendum, & hæc ars atque hæc disciplina sunt illiberales iudicandæ, quæ ad virtutis vsus & actiones, hominum liberorum aut corpus inutile efficiunt, aut animum, aut mentis agitationem. Quocirca & taleis artes omneis, quæ corpus corrumpunt reddúntque deterius, & operas mercenarias, illiberaleis appellamus. mentem enim occupatam atque impeditam distinent, eámque humilem reddunt. Non est autem illiberale, nonnullis scientiis liberalibus vsque ad aliquem finem instructum atque ornatum esse: sed in eas incumbere, iisque affixum esse vsque eò, donec ad perfectionem peruentum sit, id ad ea incommoda, quæ à nobis commemorata sunt, obiectum est. Præterea multum interest, cuius rei gratia quis aliquid agat aut discat. sua enim causa, aut amicorum, aut propter virtutem discere, non est illiberale. Qui verò hoc agat propter alios, sæpe mercenarium quiddam & seruile agere videatur. Quæ igitur nunc vsu receptæ & tritæ sunt disciplinæ, quemadmodum suprà dictum est, ancipites sunt, & in vtramque partem valent.

CAPVT III.

De quatuor iis quæ suos liberos Græci docere solent, literis, gymnastica, musica, graphica: præcipuè de musica.

QVatuor autem ferè sunt, quæ pueros docere solent: literas, & artem cor-

porum exercendorum, quam gymnaſticam Græci vocant, & muſicam, &, quod quartum eſt, nonnulli artem pingendi. Grammaticam quidem & artem pingendi, vt ad vitam vtiles & multis vtilitatibus atque oportunitatibus refertas: gymnaſticam autem, vt ad fortitudinẽ pertinẽtem. De muſica porrò dubitauerit aliquis: nunc enim plerique tanquam voluptatis cauſa eius ſtudio ducuntur. alij eam ab initio in pueritia diſcendam propoſuerunt: propterea quòd ipſa natura, id quod ſæpenumero à nobis dictum eſt, vias omneis quærit non ſolùm negotij rectè gerendi, verùm etiam otij honeſtè rectéq; ponendi. Hæc enim omnium rerum agendarũ principium eſt, vt de hac iterum dicamus. Nam vtrumque adhibendũ quidem eſt, ſed tamen otium negotio eſt anteponendum: etiam quęrendũ eſt omnino, quid ſit in otio faciendum. non enim ludendũ, alioqui finis vitæ humanæ propoſitus, neceſſariò ludus eſſet. At ſi hoc nefas eſt, potiúſq; in negotiis & occupationibus ludo & ioco vtendũ eſt; (nam ei qui in labore verſatur, requie opus eſt; & requietis cauſa ludus interponitur; negotiũ gerere autẽ, cum labore & contentione coniunctũ eſt;) iccirco ludus & iocus nobis adhibendus eſt, captato & obſeruato eis vtendi tempore, proinde quaſi ea adhibeamus medicinæ faciẽdæ gratia: talis enim animi agitatio, remiſſio eſt, & propter voluptatem requies expetitur: otiũ autem ipſum videtur voluptatem, & beatitudinem, & vitam fortunatã ac iucundã continere. hæc enim non occupatis & negotio impeditis, ſed feriatis & ceſſantibus ſuppetere videtur. Nã qui negotium aliquod gerit, alicuius finis gratia negotium gerit, quaſi non præſtò ſit neque ſuppetat. At beatitudo finis eſt, quam nõ cum dolore, ſed cum voluptate coniunctã eſſe omnes arbitrantur. Hanc porrò voluptatem non iam omnes eandẽ ſtatuunt, ſed pro ſuo quiſque ſenſu atque habitu fingit: optimus autem optimã ſibi voluptatem deligit, & à rebus honeſtiſſimis proficiſcentem. Quare perſpicuum eſt quædã ad partem vitæ degendæ otioſam accommodata eſſe diſcẽda, & talibus quibuſdã doctrinis pueros & adoleſcenteis eſſe erudiendos: atque has quidẽ inſtitutiones & diſciplinas ipſorum, qui diſcunt, gratia ſuſcipi: eas verò, quæ ad negotium & occupationem referuntur, tanquam neceſſarias, & aliarum rerum cauſa expeti. Quocirca & muſicam maiores noſtri inter diſciplinas numerarunt. non quòd ſit neceſſaria, (nihil enim habet tale) neque quòd ſit vtilis, quemadmodum ſunt litteræ, ad pecuniam faciendam & ad tuendam rem familiarem, & ad arteis mathematicas aliáſque diſciplinas, & ad multas ciuiles actiones: neque vt ars pingendi, (videtur enim ars pingendi ad meliùs ſolertiúſque iudicandum de artificum operibus eſſe vtilis,) neque verò, vt gymnaſtica ad bonam valetudinem & robur. neutrum enim horum videmus à muſica effici.

A κλὼ, ϗ μουσικλώ· ϗ τέταρτον ἔνιοι γραφικλώ· τ̃ ἀδ̀ γραμματικλώ ϗ γραφικλώ, ὡς χρησίμους πρὸς τ̃ βίον ὄσας ϗ πολυχρήσους. τ̃ δὲ γυμναστικλώ, ὡς σωματείνουσαν πρὸς ἀνδρίαν· τ̃ ὁ μουσικλὼ ἠδη διαπορήσειεν ἄν τις. νυν μὲν γὰ ὡς ἡδονῆς χάριν οἱ πλέϛοι μετέχουσιν αὐτ̃ς· οἱ δ' ἐξ ἀρχ̃ς ἔταξαν ἐν παιδεία, διὰ τ̃ φύσιν αὐτὴν ζητεῖν, ὅπερ πολλάκις εἴρηται, μὴ μόνον ἀσχολεῖν ὀρθῶς, ἀλλ' ἀ ϗ σχολάζειν ἀνδυάτως καλῶς. αὕτη γὰ ἀρχὴ πάντων, * ἵνα ϗ πάλιν εἴπωμεν πρὸς αὐτ̃ς. εἰ γὰ ἀμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον δὲ αἱρετὸν τ̃ σχολάζειν τ̃ ἀσχολίας, ϗ ὅλως ϛητητέον ἡ ποιοῦτας δεῖ σχολάζειν. διὰ γὰ δὴ παίζοντας· τέλος γὰ ἀναγϰαῖον εἶναι τ̃ βίον τ̃ παιδιᾶν ἡμῖν. εἰ δ' ἔϛιν τοῦτο ἀδύνατον, ϗ μᾶλλον ἐν τ̃ις ἀσχολίαις χρηϛέον ταῖς παιδιαῖς. ὁ γὰ πονῶν, δεῖται τ̃ ἀναπαύσεως· ἡ δὲ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεως ἔϛι· τὸ δὴ ἀσχολεῖν συμβαίνει μετὰ πόνου ϗ συντονίας. διὰ τοῦτο δεῖ παιδιᾶς εἰσάγεσθαι, * καθάπερ φυλακτέον τοῦτο τ̃ χρῆσιν, ὡς ὅταν πάσχοντας φαρμακείας χάριν· δόσεις γὰ τοιαύτην κίνησις τ̃ ψυχ̃ς, ϗ διὰ τ̃ ἡδονὴν ἀναπαυσις· τὸ δ' ὅλον σχολάζειν ἔχειν αὐτὸ δοκεῖ τ̃ ἡδονὴν, ϵ̃ τ̃ εὐδαιμονίαν, ϗ τὸ ζῆν μακαρίως. τοῦτο δ' οὐ τοῖς ἀσχολουσιν ὑπάρχει, ἀλλὰ τοῖς σχολάζουσιν. ὁ μὲν γὰ ἀσχολῶν, ἕνεκά τινος ἀσχολεῖται τέλους, ὡς οὐχ ὑπάρχοντος· ἡ δ' εὐδαιμονία, τέλος ἐϛὶν, ὧν οὐ μετὰ λύπης, ἀλλὰ μετὰ ἡδονῆς οἴονται πάντες εἶναι. ταύτην μὲν τοι τ̃ ἡδονὴν οὐχὲ ἡ τ̃ αὐτὴν πάντες, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστος, ϗ τ̃ ἕξιν τ̃ αὐτῶν· ὁ δὲ θεὸς, τὴν ἀεὶ οὖσαν, ϵ̃ τ̃ ἀπὸ τ̃ καλλίστων. ὥϛτε φανερὸν ὅτι δεῖ ϗ πρὸς τ̃ ἐν τῇ διαγωγῇ σχολὴν, μανθάνειν * ἄττα ϗ παιδεύεσθαι. καὶ τούτων μὲν τὰ παιδεύματα, ϗ τούτους τοὺς μαθήσεις ἑαυτὴν εἶναι χάριν· τὰς δὲ πρὸς τ̃ ἀσχολίαν, ὡς ἀναγϰαίας ϵ̃ χάριν ἄλλων. διὸ ϗ τ̃ μουσικλὼ οἱ πρότερον εἰς παιδείαν ἔταξαν, οὐχ ὡς ἀναγϰαῖον· οὐδὲν γὰ ἔχει τοιοῦτον· οὐδ' ὡς χρήσιμον, ὥσπερ τὰ γράμματα πρὸς χρηματισμὸν, ϗ πρὸς οἰκονομίαν, ϗ πρὸς μάθησιν, ϗ πρὸς πολιτικὰς πράξεις * πολλάς· δοκεῖ δ' ϗ γραφικὴ χρήσιμος εἶναι πρὸς τὸ κρίνειν τὰ τ̃ τεχνιτ̃ν ἔργα κάλλιον· οὐδ' αὖ καθάπερ ἡ γυμναστικὴ πρὸς ὑγίειαν ϗ ῥώμην. σαφέϛατον γὰ τούτων ὁρῶμεν γιγνόμενον ἐκ τ̃ μουσικ̃ς.

Suprà, l. 7. c. 15. & alibi.

Nic. l. 10. c. 6.

χρ. καιρεφυλακεῖσθαι

χ. ἄττα

Lamb. π. οὐδ' ὥσπερ ἡ γραφικὴ δοκ.

λειπόμενον τοίνυν περὶ τὰ ἐν τῇ σχολῇ διαγωγήν· εἰς ἣν δὲ φαίνονται παιδεύοντες αὐτούς. ἐν μὲν γὰρ οἱονεὶ διαγωγὴν τὴν ἐλευθέρων, ἐν ταύτῃ τιθέασι. διὸ καὶ Ὅμηρος οὕτως εἰποίησεν·

Ἀλλ' οὐ μὰν γ' ἔστι καλὸν ἐπὶ δαῖτα θαλείην.

καὶ οὕτω * παρῄνει, ἑτέρους τινάς,

Οἵ κλέος εἰσιν ἀοιδὸν (φησὶ) ἔχαν τέρπησιν ἅπαντας.

καὶ ὁ δήμους δέ φησιν Ὀδυσσεὺς τοῦτον ἀρίστην εἶναι τὴν διαγωγήν, ὅταν βέλτιστον μέθυσι τὸν δῆμον ᾖ,

Δαιτυμόνες δ' ἄρα δοῦπον ἀκουάζωνται ἀοιδοῦ,

Ἡμενοι ἑξείης.

ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι παιδεία τις, ἐν ᾗ οὐχ ὡς χρησίμην παιδευτέον ἐστὶν οὐδ' ὡς ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὡς ἐλευθέριον καὶ καλήν, φανερόν ἐστι. πότερον δὲ μία τις ἀριθμῷ ἢ πλείους, καὶ τίνες αὗται, καὶ πῶς, ὕστερον λεκτέον πρὸς αὐτούς. νυνὶ δὲ τοσοῦτον ἡμῖν ἐπὶ πρόσθεν γέγονεν, ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων ἔχομέν τινα μαρτυρίαν ἐν τῇ καθεσθλημένῃ παιδιᾷ· ἡ γὰρ μουσικὴ τοῦτο ποιεῖ δῆλον. ἔπειθ' ὅτι καὶ τῶν χρησίμων ὅτι δεῖ τινα παιδεύεσθαι τοὺς παῖδας, καὶ μόνον διὰ τὸ χρήσιμον· οἷον, τῇ τῶν γραμμάτων μαθήσει, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πολλὰς ἐπιδέχεσθαι γίγνεσθαι δι' αὐτῆς μαθήσεις ἑτέρας. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ γραφικῆς, ἵνα μὴ ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν μὴ ἀδικῶνται, ἀλλ' ὦσιν αἱ ἐξαπάτησαι πρὸς τὸ τὰ σκεύη αὐτῶν τε καὶ πρᾶσιν· ἢ μᾶλλον ὅτι ποιεῖ θεωρητικὸν τὸ περὶ τὸ σῶμα κάλλος. δὲ ζητεῖν πανταχοῦ δὲ χρήσιμον, ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθερίοις. ἐπεὶ δὲ φανερὸν πότερον τοῖς ἔθνεσιν, ἢ τῷ λόγῳ παιδευτέον ἐστίν, καὶ περὶ δὲ σῶμα πρότερον, ἢ περὶ τὴν διάνοιαν, δῆλον ἐκ τούτων, ὅτι πρῶτον τοὺς παῖδας γυμναστικῇ καὶ παιδοτριβικῇ. τούτων γὰρ ἡ μὲν ποιάν τινα ποιεῖ τὴν ἕξιν τῷ σώματος, ἡ δὲ τὰ ἔργα.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ἀθλητικῆς καὶ γυμναστικῆς.

ΝΥΝ μὲν οὖν αἱ μάλιστα δοκοῦσαι τῶν πόλεων ὀρθῶς μεθόδους τῶν παίδων, αἱ μὲν ἀθλητικὰς ἕξιν ἐμποιοῦσι λωβώμεναι τὰ τε εἴδη, καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος. οἱ δὲ Λάκωνες τοῦτον μὲν οὐχ ἥμαρτον τὸν

A Reliquum igitur est vt sit ad liberorum hominum vitæ degendæ consuetudinem vtilis: ad quam rem & eam videntur adhibere. quam enim liberis hominibus vitæ degendæ rationem conuenire putant, in hac ei locum tribuunt. Quocirca Homerus ita cecinit:

At decet ad lautas canterem arcessere mensas.

& quibusdam aliis antè appellatis:

Cantorem arcessunt (inquit) *qui carmine mulceat aureis.*

B Et alibi Vlysses ait hanc esse optimam vitæ degendæ rationem, cum delectantur homines,

Auditúrque ampla conuiuis cantor in aula,
Ordine dispositis longo.

Disciplinam igitur esse aliquam, quam filii doceri debent, non tanquam vtilem neque tanquam necessariam, sed tanquam liberalem atque honestam, perspicuum est. Vtrum autem vna numero sit, an plures, & quæ sunt hæ, & C quomodo docendæ, posterius iis de rebus erit dicendum. Nunc hoc tantum nobis quasi muniendæ ad ea quæ dicturi sumus, viæ gratia, positum est, etiam antiquos, id quod dicimus, ex disciplinis primis & vsitatis testimonio suo confirmare. Musica enim hoc declarat. Præterea verò etiam hoc perspicuum est, disciplinas quasdam vtileis docere pueros oportere, D non eo solum, quòd sint vtileis, qualis est grammatica & literarum cognitio: sed etiam quòd multæ aliæ disciplinæ earum adiumento percipi & comparari possint. Similiter & ars pingendi tradenda est, non vt ne in suis rebus venalibus labantur aut titubent, sed vt ne in vasorum & suppellectilis emptione & venditione decipi possint: seu potius quòd in pulchritudine corporis cognoscēda solertem efficiat atque intelligentem. Vbique autem vtile quærere & fructum consectari, minimè conuenit viris magnanimis & liberis. Iam verò quoniam in promptu est, vtrum pueri consuetudine, an ratione docendi sint, & vtrum prius ea quæ ad corpus pertinent, quàm quæ ad mentis agitationem, an contrà: ex his cognoscere licet, pueros arti corporum exercendorum, quam gymnasticā appellant Græci, & arti puE rorū variis certaminibus terendorum ac durādorum, quam prędotribicam vocant, esse tradendos. harum enim altera corporis habitum conformat, altera affectiones & munera.

CAPVT IV.

De athletica & gymnastica.

NVnc igitur quibus ciuitatibus maximæ curæ pueri videntur esse, earum aliæ athletarum habitum corporibus conciliant, & formas corporum corrumpentes, & eorum incrementis nocentes. At Lacedæmonij in hoc quidem non peccant,

ſed pueros laboribus immaneis & feros reddunt, proinde quaſi hoc ad fortitudinẽ plurimum valeat. Atqui, quemadmodum ſæpenumero dictũ eſt, neque vna, neque hac maximè virtute ſpectata, cura in pueros eſt conferenda. Et, ſi demus hanc etiam virtutem eſſe ſpectandam, ne hoc quidem aſſequuntur. Nam neque in aliis animantibus neque in aliis gentibus fortitudinẽ moribus immaniſſimis & efferatiſſimis comitem adiunctam eſſe cernimus, ſed mãſuetiſſimis potiùs & leoninis. Multæ autem ſunt nationes, quæ ad necãdos homines, & ad veſcendũ carnibus humanis ſunt faciles ac procliues, quemadmodũ ex iis populis qui Põtum accolunt, Achæi & Heniochi: atque ex gentibus mediterraneis aliæ nonnullæ partim ſimiliter atque hæ viuunt, partim deteriùs atque immaniùs: quæ ad latrocinandum quidem factæ ſunt natura, ſed fortitudine nulla ex parte præditæ ſunt. Præterea verò Lacedæmonios ipſos ſcimus, quamdiu ij in ſtudio laborum aſſiduè verſabantur, aliis præſtitiſſe, nunc autem & exercitationibus & certaminibus bellicis ab aliis Græciæ populis ſuperari. non enim eo quòd pueros & adoleſcenteis hoc modo exercerent, cæteris præſtabant: ſed eo ſolùm, quòd in eos qui ſe non exercebant, exercerent. Quare primas parteis, honeſtum, non immanitas, ferre debet: non enim lupus neque vlla alia fera, certamen vllum cum honeſto periculo coniunctum inierit, ſed vir bonus potiùs. Qui verò pueros ad hæc certamina valde effusè ac diſſolutè ferri ſinunt, & ad res neceſſarias cuſtodes aut magiſtros eis non apponunt, ſordidos atque illiberaleis artifices eos reddunt, ſi verum fateri volumus: quippe qui eos ad vnum opus duntaxat ſcientiæ ciuili vtileis efficiant: & quidem ad hoc deteriùs aliis comparatos, vt ratio indicat ac declarat. Oportet autem, non ex ſuperioribus factis, ſed ex præſentibus iudicare. Nunc enim habent aduerſarios, qui de diſciplina cum eis certent, antea non habebant. Vtendum igitur eſſe gymnaſtica, & quomodo ſit vtendum, conuenit inter omneis. Nam vſque ad pubertatem puerì ad leuiorem exercitationem ſunt admouendi: à violento victu, & laboribus à neceſſitate præſcriptis, arcendi, nequid impedimenti afferant corporis incremento: poſſe enim illa hoc efficere, non paruo argumento eſt, quòd in Olympionicis, duos, aut ſummùm treis reperias, qui iidem & viri & pueri vicerint, propterea quòd eis, interea dum pueri ſunt, immodicè ſe exercentibus neceſſariæ & violentæ exercitationes vireis auferant: cùm verò à pubertate treis annos in aliis diſciplinis poſuerint, tum conuenit & laboribus neceſſariis & victui à neceſſitate præſcripto, quam anangophagiam Græci vocant, proximam ætatem alligare.

A ἀνδρίας· θηριώδεις δ' ἀνδριζόνται τοῖς πόνοις· εἰς τοῦτο τοίνυν ἀνδρίᾳ μάλιστα συμφέρει. καίτοι, καθάπερ εἴρηται πολλάκις, οὔτε τοὺς μίαν, οὔτε τοὺς μάλιστα ταύτην βλέποντα ποιητέον ἢ ἐπιμέλεια. εἶτε δὲ τοὺς ταύτην, οὐδὲ τοῦτο ἐξῃρεῖσθαι. ἔστι γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζῴοις, ἔστι δ' ὅτε τῇ ἐθνῶν ὁρῶμεν ἅμα ἀνδρίᾳ ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις δὲ λεοντώδεσιν ἧττον. πολλὰ δή ἐστι τῶν ἐθνῶν, ἃ τοὺς μὲν πρὸς τὸ κτείνειν, καὶ τοὺς τὰ ἀνθρωποφαγίαν ἐγγὺς ἔχει, καθάπερ τὰ περὶ τὸν Πόντον Ἀχαιοί τε καὶ Ἡνίοχοι, καὶ τῶν ληστρικῶν ἐθνῶν ἕτερα· τὰ μὲν ὁμοίως ταύτοις, τὰ δὲ μᾶλλον, ἃ * ληστικὰ μόνον ἐστίν, ἀνδρίας δ' οὐ μετειλήφασιν. ἔτι δ' αὐτοὺς τοὺς Λακωνας ἴσμεν, ἕως μὲν αὐτοὶ τοὺς πλησιάζοντας τῶν φιλοπονίας, ὑπερέχοντας τῶν δὴ πάντων νυνὶ δὲ καὶ τοῖς γυμνασίοις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι λείπονται τῶν ἑτέρων. ἐν γὰρ τῷ τοὺς νέους γυμνάζειν τοῦτον διέφερον, ἀλλὰ τῷ μόνον τοὺς μὴ ἀσχολοῦντας ἀσκεῖν. ὥστε τὸ καλὸν, ἀλλ' οὐ τὸ θηριώδες δεῖ προτιμᾶν. ἐν γὰρ λύκος, οὐδὲ τἄλλο * θηρίον τι, ἀγωνίσαιτο ἂν ἀνδρεῖα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός. οἱ δὲ λίθῳ εἰς ταῦτα αἴροντες τοὺς παῖδας, καὶ τὰ ἀναλγήτων ἀπαιδαγώγητοι ποιήσαντες, βαναύσους κατεργάζονται καὶ τὸ δημιῶδες· τοιοῦτόν τι μόνον ἔργον τῇ πολιτικῇ χρησίμους ποιήσαντες, καὶ τοιοῦτον χαίρειν, ὡς φησιν ὁ λόγος, ἑτέρων. δεῖ δὲ οὐκ ἐκ τῶν πρότερον ἔργων κρίνειν, ἀλλ' ἐκ τῶν νῦν· ἀπαγωνιστὰς γὰρ τῆς παιδείας νῦν ἔχουσι, πρότερον δ' οὐκ εἶχον. ὅτι μὲν οὖν χρηστὸν τῇ γυμναστικῇ, καὶ πῶς χρηστέον, ὁμολογούμενόν ἐστι. μέχρι μὲν γὰρ ἥβης, * κουφοτέρᾳ γυμνασίᾳ προσοιστέον, τῷ βίαιον ἐφιέντα καὶ τοῖς πρὸς ἀναγκαίαν πόνοις ἀπείργοντας, ἵνα μηδὲν ἐμποδὼν ᾖ πρὸς τὴν αὔξησιν. σημεῖον γὰρ ὅτι δύναται τοῦτο συμβαίνειν. ἐν γὰρ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις δύο ἢ τρεῖς εὕροι τις ἂν τοὺς αὐτοὺς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, ἅμα δὲ νέους ἀσκοῦντας, ἀφαιρεθῆναι τῷ δύνασθαι τὸν ἀναγκαῖον γυμνασίαν. ὅταν δ' ἀφ' ἥβης ἔτη τρία πρὸς τοῖς ἄλλοις μαθήμασι γένωνται, τότε ἀρμόττει καὶ τοῖς πόνοις καὶ τῇ * ἀναγκοφαγίᾳ καταλαμβάνειν τὸν ἐχόμενον ἡλικίαν.

Μ. λησικὰ

Μ. θηρίον τι

Μ. κουφοτέραν

Victor. ἐπὶ τοῖς γυμνασίοις

Μ. ἀναγκοφαγίαν

ἅμα γὰρ τῇ τε διανοίᾳ καὶ τῷ σώματι διαπονεῖν οὐ δεῖ. ἑκάτερος γὰρ ἐκάτερος ἀσφαλίζεσθαι πέφυκε τὸν πόνον· ἐμποδίζων, ὁ μὲν τοῦ σώματος πόνος, τῇ διανοίᾳ· ὁ δὲ τοῦτο, τῷ σώματι.

A Nam vno tempore & mente & corpore laborem sufferre non oportet. vterque enim labor res contrarias efficere solet natura: & corporis quidem labor, menti: mentis labor verò corpori impedimento est.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ μουσικῆς.

CAPVT V.

De Musica.

ΠΕρὶ δὲ μουσικῆς ἔνια μὲν διαπορήσαμεν πρὸ τοῦ λόγου καὶ πρότερον· καλῶς δ' ἔχει καὶ νῦν ἀναλαβοῦσιν αὐτὰ προαναμνῆσαι, ἵνα ὡσπερ εἰσόδημον γλυφὴ) τοῖς λόγοις, εὐς ἄν τις εἴποιεν ἀποφαινόμενος περὶ αὐτῆς. ὅτε γὰρ τίνα ἔχει δύναμιν, ῥᾴδιον περὶ αὐτῆς διελθεῖν, ὅτε τίνος δεῖ χάριν μετέχειν αὐτῆς· πότερον παιδιᾶς ἕνεκα καὶ ἀναπαύσεως, καθάπερ ὕπνου καὶ μέθης· (ταῦτα γὰρ καθ' αὑτὰ μέν, ὅτι τ' οὐκ ἀποδοκιμάσειν, ἀλλ' ἡδέα, καὶ ἅμα παύει μεριμνᾶν, ὡς φησιν Εὐριπίδης. δεῖ καὶ ταύτοισιν αὐτοῖς, καὶ χορδαῖς καὶ ταῖς ταύταις ὁμοίως, οἶνον, καὶ μέθῃ, καὶ μουσικῇ. χρῆσθαι δὲ καὶ τὴν ὄρχησιν ἐν ταύτοις.) ἢ μᾶλλον οὐκ ἐπὶ ἀμφοτέροις τὸ μουσικὴν, ὡς δύναμιν ἔχει, καθάπερ ἡ γυμναστικὴ τὸ σῶμα ποιόν τι ποιεῖν διάθεσιν, καὶ τὸ μουσικὸν τὸ ἦθος ποιόν τι ποιεῖν, ἐθίζουσαν δύναμιν ἔχειν χαίρειν ὀρθῶς, ἢ πρὸς ἀσκησιν ἀγαθὴν συμβάλλεσθαι, καὶ πρὸς φρόνησιν· καὶ γὰρ τοῦτο τρίτον ἂν εἴη τῶν εἰρημένων. ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους, μὴ παιδιᾶς ἕνεκα πρὸς τὰ πρόσκαιρα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· οἱ γὰρ * παίζοντες μανθάνουσιν· μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ διαγωγὴν τε παισὶν ἁρμόττει καὶ πᾶσι ἡλικίαις ἀποδιδόναι τὴν τοιαύτην. ὕπνῳ γὰρ ἀπολαύειν πρόσκαιρόν τινες. ἀλλ' ἴσως ἂν δόξειεν ἡ τῶν παίδων ἀσκησις παιδιᾶς εἶναι χάριν, ἀνύσασι ἡμῖν ἡμερήσιοις, καὶ τελεσθῆσιν· ἀλλ' εἰ τοῦτ' ἔστι τοιοῦτον, πῶς ἂν ἕνεκα δοίη μανθάνειν αὐλοὺς; ἀλλὰ μὴν καθάπερ οἱ τῶν Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεῖς, δι' ἀκοῆς αὐτὸ ποιούμενον μεταλαμβάνειν τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μαθήσεως; καὶ γὰρ ἀναγκαῖον βέλτιον ἀσχολεῖσθαι τοὺς αὐτὰ τοῦτο πεποιημένους ἔργον καὶ τέχνην, τὸν τοιοῦτον χρόνον διατριβῆναι, ὅσον πρὸς μάθησιν μέγιστον. εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδιᾶς τι διαπονεῖν αὐτούς, καὶ περὶ τῶν ὄψων πραγματείαν αὐτοὺς ἂν δοίη τις ἀσκεῖν· ἀλλ' ἄτοπον. πλὴν δ' αὐτὸ ἀπορίαν ἔχει, καὶ εἰ δύναταί τι τὴν ἦθη

B De musica autem quæsita quidem, & in dubium vocata sunt in hoc libro antea nonnulla, sed par est, etiam nunc ea repetita amplificare ac promouere; vt veluti prolusiones quædam sint iis quæ quis de ea dicere possit assueuerando ac pronunciando. Nam neque quam vim habeat, distinctè explicare facile est, neque cuius rei gratia eam adhibere & assumere oporteat; vtrùm ludi & quietis, quemadmodum somnum & ebrietatem: (hæc enim ipsa quidem per se non sunt in rebus bonis & honestis numeranda, sed iucunda sunt: simúlque sollicitudines C ërcent & comprimunt: quocirca etiam ea in eodem ordine & loco ponunt: & his omnibus similiter vtuntur, vino, & ebrietate, & musica: in harum autem rerum numerum etiam saltationem referunt:) an verò musica aliquid existimanda sit ad virtutem pertinere, quasi possit, vt gymnastica corpus cuiusdammodi reddit, sic & musica mores certo quodam modo conformare: an ad vitæ degendæ rationem & prudentiam valere. hoc enim eorum quæ dicta sunt, tertium statuendum est. Pueros igitur non esse ludi causa docendos, nemini obscurum est. non enim ludunt, qui discunt. nam cum dolore disciplina coniuncta est. Iam verò certam vitæ degendæ rationem pueris, & talibus ætatibus præfinire non conuenit. Sed fortasse videatur alicui puerorum studium ludi causa esse comparatum, cùm ad virilem ætatem peruenerint, & adulti perfectique fuerint. At si hoc verum est, quamobrem ipsos discere oporteat: & non, quemadmodum Persarum & Medorum reges, per alios, qui id faciant, voluptatem & disciplinam percipere? Etenim necesse est eos melius rem aliquam facere, qui eius ipsius rei artem profitentur, quàm qui tamdiu in ea re curam & diligentiam adhibuerunt, quantum temporis in discendo fuit conterendum. Quòd si ipsos in talibus rebus oporteat elaborare, ergo etiam apparandorum opsoniorum artem ipsos discere, negotiúmque tractare oporteat. At hoc absurdum. Eandem autem res habet dubitationem, & si quis dicat eam posse mores

meliores efficere. Nam cur hæc ipsos discere oportet, & non potiùs, dum alios audiunt, & honestam voluptatem percipere, & rectè iudicare posse, quemadmodum Lacedæmonij faciunt? Illi enim, quamuis non discant, possunt tamen, vt aiunt, de modis & cantibus, qui boni sint, qui non, rectè iudicare. Eadem quoque ratio quadrauerit, si quis dicat, ad tempus diei iucundè hilaritérque traducendum, & ad vitæ degendæ rationẽ liberalem, ea esse vtendũ. cur enim ipsos discere oportet, & non aliis vtentibus percipere voluptatem? Licet autem quæ sit nostra de diis immortalibus existimatio considerare: non enim Iupiter ipse canit & citharã pulsat apud poëtas: quin etiam taleis, illiberaleis & sordidos artifices appellamus: & actio ipsa non est hominis eius qui nõ sit ebrius, aut qui non ludat. Sed fortasse his de rebus posteriùs videndum est. Prima autẽ quæstio est, vtrùm musica numeranda sit in disciplinis puerilibus, nécne: & ex tribus illis quæ in dubium vocata sunt, cuius potissimùm vim obtineat, vtrùm disciplinæ, an ludi, an vitæ degendæ ac traducendæ ætatis rationis. Meritò portò in horum omniũ ordine ac numero locatur, omniúmque videtur particeps. Nam & ludus reficiendi ex labore corporis, relaxandiq; animi causa comparatus est. Relaxatio autem & recreatio animi & corporis iucunda sit necesse est. doloris enim eius, quem labores afferunt, medicamentum quoddam est: & vitæ degendæ, ætatisque traducendæ genus sine controuersia debet habere non solùm honestum, verùm etiam voluptatem. nam beatitudo ex hoc vtroque constat. At musicam omnes esse dicimus è numero rerũ iucundissimarum, tum nũdam ac simplicem, tum eam quæ cantu & modulatione constat. Ait itaque & Musæus,

Dulcius esse nihil cantu mortalibus ægris.

Quapropter etiam ad cõuentus & ad congressiones, vitæque traducẽdæ rationes & consuetudines, eam meritò assumere solent, quasi delectandi vim habeat. Quare etiam ex hoc existimare possit aliquis, adolescentulos ac pueros eam discere oportere. Omnia enim iucunda, quæ nullum detrimentũ important, non modò ad finem apposita & accõmodata sunt: verùm etiam ad quietem remissionémq; animorum. Quoniam autem rarò admodum contingit hominibus vt ad finẽ perueniãt: sæpenumero autem requiescũt, animósque à laboribꝰ relaxãr, & vtuntur ludo & ioco non solùm immoderato & supra modũ, verum etiam propter voluptatem: vtile fuerit in iis quæ à musica nascuntur, voluptatibus acquiescere. Euenit autẽ hominibus, vt iocum & ludum finem cõstituant. habet enim fortasse voluptatem nonnullã adiectã etiam finis, verum non quamlibet, neque fortè fortuna oblatam, sed longè maximam & egregiam. Homines autem dum hanc quærunt, pro hac illam sumunt, propterea quòd ea cum fine actionum humanarum similitudinem quandam præ se ferat. Nam finis nullius rei futuræ gratia optabilis est: & hæ tales

A βελτίω ποιῆι· ἆρ' οὖν τί δεῖ μανθάνειν αὐλοὺς; ἀλλ' οὐχ ἑτέρων ἀκούοντας ὀρθῶς τε χαίρειν καὶ διὰ παιδείας κείνην; ὥσπερ οἱ Λακῶνες· ἐκεῖνοι γὰρ ἂν μανθάνοντες, ὅμως διὰ ταῦτα κείνην ὀρθῶς, ὡς φασι, τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ μὴ χρηστὰ τῆι μουσῶν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος * καὶ εἰ πρὸς θεραπείαν καὶ διαγωγὴν ἐλεύθεριον χρηστέον αὐτῆι, τί δεῖ μανθάνειν αὐλοὺς, ἀλλ' οὐχ ἑτέρων χρωμένων ἀπολαύειν. σκεπτέον δ' ἔξεστι τὴν ὑποληψιν ἣν ἔχομεν περὶ τῶν θεῶν· οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ᾄδει καὶ κιθαρίζει τοῖς ποιηταῖς· ἀλλὰ καὶ βαναύσους καλοῦμεν τοὺς τοιούτους καὶ ὃ πρόσεστιν, οὐκ ἀνδρὸς μὴ μεθύοντος, ἢ παίζοντος. ἀλλ' ἴσως περὶ μὲν τούτων ὕστερον ἐπισκεπτέον. εἰ δ' ἡ πρώτη ζήτησις ἐστὶ, πότερον ἢ οὔτεον εἰς παιδείαν ἡ μουσικὴν, ἢ δεῖτέον· καὶ τί δύναται τῶν διαφερόντων τριῶν, πότερον παιδείαν, ἢ παιδιὰν, ἢ διαγωγὴν. θεωροῦμεν δ' εἰς πάντα τὰ ἥκοντα, καὶ φαίνεται μετέχειν. ἥ τε γὰρ παιδιὰ, χάριν ἀναπαύσεώς ἐστι· ἡ δ' ἀνάπαυσιν ἀναγκαῖον ἡδεῖαν εἶναι· ἔστι γὰρ ἴασις πόνου λύπης, ἰατρεία τις ἐστί. καὶ ἡ διαγωγὴ ὁμολογουμένως δεῖ μὴ μόνον ἔχειν τὸ καλὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονὴν. τὸ γὰρ εὐδαιμονεῖν ἐκ ἀμφοτέρων τούτων ἐστί· τὸν μὲν μουσικὴν, πάντες εἶναι φαμὲν τῶν ἡδίστων, καὶ φιλεῖ ἅδων, καὶ μετὰ μουσικῆς. φησὶ γοῦν καὶ Μουσαῖος εἶναι βροτοῖς ἥδιστον ἀοιδήν. διὸ καὶ εἰς ταῖς συνουσίας καὶ διαγωγὰς εὔλογος ταύτην παραλαμβάνεσθαι αὐτῆι, ὡς δυναμένην οἶμαι ποιεῖν τι τοιοῦτον. ὥστε καὶ σκοπεῖν ἄν τις ἐκτάττοι παιδεύεσθαι δεῖν αὐτῆι τοὺς νεωτέρους. ὅσα γὰρ ἀβλαβῆ τὴν ἡδονὴν, ἃ μόνον ἁρμόττει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν. ἐπεὶ δ' σπάνιόν τὰ τέλη συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις ὀλιγάκις γίνεσθαι, πολλάκις δ' ἀναπαύονται, καὶ χρῶνται ταῖς παιδιαῖς, οὐχ ὅσον ὅτι πλέον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡδονὴν, χρήσιμον δοκεῖ εἶναι διαναπαύειν ἐν ταῖς ἀπὸ ταύτης ἡδοναῖς. συμβέβηκε δ' τοῖς ἀνθρώποις παιδιὰν τὰ παιδιᾶς τέλος ἔχειν· τὸν μὲν ἴσως ἡδονὴν ἕνεκα καὶ ὃ τέλος, ἀλλ' οὐ τὴν εὐχόμενον ζητοῦντες δ' ταύτην, ἁμιλλῶνται ὡς ταύτην, ἐκείνην, διὰ τὸ τῶν τέλη τὴν πρόξεων ἔχειν * ὁμοίωμά τι· τὸ, τε γὰρ τέλος ἕνεκά τοῦ ἑαυτῶν χαίρειν αἱρετὸν, καὶ αἱ

κ. καὶ εἰ

γρ. ὁμοιώματα

Tom. III. Eee iiij

ἐκείνων τὴν ἡδονὴν ὑπάρχειν τοῖς ἐπιμελῶς A voluptates, (eas dico quæ ex muſica percipiuntur) nullius rei futuræ cauſa expetuntur: ſed præteritarum rerũ gratia, nempe laborum & doloris. Quam ob cauſam igitur beatitudinem, & in his voluptatibus quærãt, & ex his voluptatibus ſibi comparare ſtudeant, hanc quis eſſe cauſam probabiliter exiſtimare poſſit. De muſica autem, eam omnium eſſe communem non propter hãc ſolùm, ſed etiã propterea quia vtilis ſit ad requiem & recreationem à labore, nemo in controuerſiam vocarit, vt apparet. Verumenimverò quærendũ eſt, vtrum per ſe, an B ex euẽtu muſica relaxandi animi cauſa expetatur: verendúmq; eſt ne hoc ei quidem euenerit, ſed honoratior eius natura ſit, quàm vt propter eam, quam diximus, vtilitatem atque indigentiam, expetatur: oporteátque non ſolum cõmunem ex ea voluptatem, cuius omnes habent ſenſum, percipere: (ineſt enim in muſica naturalis voluptas: quocirca omnib. ætatibus, omnibúſque moribus, eius vſus amœnus & gratus eſt:) ſed num aliqua ex parte etiã ad animũ pertineat ac permânet, videre. Hoc autem in promptu fuerit, ſi cuiuſdammodi moribus, id eſt, certo quodam modo morati per eám efficiamur. At nos certo quodam modo moratos C per muſicam fieri, cùm ex aliis multis intelligere liceat, tum maximè ex olympi carminibus modularis. hæc enim ſine controuerſia animos afflatu quodam diuino permouẽt & concitãt. At animi concitatio ex afflatu diuino nata, morum & affectionum animi perturbatio eſt. Præterea verò omnes homines cum imitationes audiunt, animis permouentur ex conſenſione & contagione naturæ, etiam ſine numeris & modis ipſis. Quoniã porrò euenit, vt muſica ſit è numero rerum iucundarum; virtus autem in eo verſatur, vt quis rectè lætetur & D amet & oderit: oportet ſcilicet nihil ita diſcere, nullíque rei ſic aſſuefieri, vt his, nempe rectè iudicare, & probis moribus honeſtiſque actionibus delectari. At in numeris & modis præter veras naturas, inſunt maximè iræ, & lenitatis, & verò etiam fortitudinis, & temperantiæ, & omnium his contrariorum habituum aliarúmque rerum moralium ſimulacra quædam expreſſa. Atque hoc facta ipſa declarant: cum enim talia audimus, animorum fit in nobis mutatio & perturbatio. At aliquem in iis quæ ſimilitudine & imitatione ſunt expreſſa, aſſuefactum eſſe dolere E & lætari, non longè abeſt ab eo, vt eodem modo ad res veras ſit animatus atque affectus. verbi cauſa, ſi quis alicuius imagine aſpicienda delectetur, non propter aliam cauſam quàm propter ſpeciem & formam ipſam: huic eius ipſius aſpectus, cuius imaginem contemplatur, iucundus ſit neceſſe eſt. Euenit autem, vt in aliis quidem rebus ſub ſenſum cadentibus, nullum inſit morum ſimulacrum: verbi gratia, in iis quæ tactum & guſtatum mouent: verumtamen in aſpectabilibus ineſt aliquantulum;

(tales enim ſunt figuræ;) ſed parum admodum, tum omnium hominum talis ſenſus communis eſt. Præterea verò non ſunt hæ quæ fiunt, morum figuræ, atque hi colores, morum ſimulacra; ſed ſigna potiùs. & hæc inſunt in corpore, inter corporis affectus. Verumtamen quantacumque ſit in harum rerum inſpectione differentia, oportet, pueros & adoleſcenteis non Pauſonis, ſed Polygnoti, & ſi quis alius pictor aut fictor moralis eſt, hoc eſt, mores exprimit, picturas intueri. At in modis ipſis & cantibus inſunt imitationes aſſimulationéſque morum: atque hoc in promptu eſt. Tantum enim differunt ac diſtant inter ſe harmoniarum naturæ, vt, qui audiunt, aliter atque aliter afficiantur, neque eodem modo ad vnamquamque earum moueantur: ſed ad has quidam aliquanto mœſtius & contractiùs, vt ad eam quæ mixolydia ſeu mixtolydia appellatur; ad illas mentibus remolleſcant, vt ad remiſſas & molleis: ad aliam moderati fiant, maximéque ſedati: cuiuſmodi quiddam efficere videtur ſola ex harmoniis Doria. Phrygia autem ad mentem inſtinctu diuino concitandam valet. hæc enim probè dicunt, qui in hac diſciplina ſtudioſè verſati ſunt. Namque ex factis ipſis ſumunt eorum quæ dicunt, teſtimonia. Enimvero & eorum quæ ad numeros, qui à Græcis rhythmi dicuntur, pertinent, eadem ratio eſt. alij enim mores habent ſedatiores, alij ad mouendum valent: atque horum alij motus habẽt ineptiores atque illiberaliores, alij potiores ac liberaliores. Ex his igitur perſpicuũ eſt, poſſe muſicam mores animi cuiuſdammodi efficere & conformare. At ſi hoc facere poteſt, ad eam ſcilicet pueri ſunt applicandi, eáque erudiendi. Eſt autem ad huius ætatis naturam accommodata muſicæ doctrina. Pueri enim propter ætatem ſua voluntate nihil iucunditatis expers ferre poſſunt. At muſica ex earum rerum numero eſt, quæ iucunditate ac voluptate conditæ ſunt, & aliqua nobis videtur eſſe cum harmoniis & numeris cognatio. Quocirca multi ſapientes partim animum harmoniam eſſe dixerunt, partim ex harmonia conſtare.

A σήματα γὰρ ἐστὶ ταῦτα. ἀλλ' ὅτι μὲν ἐν τοῖς πολλοῖς τὰ τοιαῦτα αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἔτι δ' οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἠθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνόμενα σήματα καὶ σχεδόν τι τῶν ἠθῶν. καὶ ταῦτ' ἔστιν ὅτι ἐν σώμασιν ἐν τοῖς πάθεσιν. ἀλλ' ὅσον διαφέρει πρὸς τὴν τούτων θεωρίαν, δῆ-
μήτε * Παύσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν γρα- γρ. Πάθους & Πάσω-
φέων, ἢ τῶν ἀγαλματοποιῶν ἐστιν ἠθικός. ἐν τος
B δὲ τοῖς μέλεσιν αὐτοῖς ἐστὶ μιμήματα τῶν ἠθῶν. καὶ τοῦτ' ἔστι φανερόν. διῄρηνται γὰρ καὶ τῇ ἁρμονίᾳ διέσηκε φύσις· ὥστε ἀκούοντας, οὐχ ἁπλῶς διατίθεσθαι, καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάθεσιν πρὸς ἑκάστην αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν ἐπὶ μᾶλλον ὀδυρτικωτέρως καὶ συνεσταλκότως μᾶλλον, οἷον πρὸς τὴν μιξολυδιστὶ καλουμένην· πρὸς δέ τινας, μαλακωτέρως τὴν διάνοιαν, οἷον πρὸς τὰς ἀνειμένας· μέσως δὲ πρὸς καθεστηκότως μάλιστα, πρὸς ἑτέραν· οἷον, δοκεῖ ἡ Δωϊ-
C στὶ μόνη τῶν ἁρμονιῶν· ἐνθουσιαστικοὺς δ' ἡ Φρυγιστί· ταῦτα γὰρ καλῶς λέγουσιν οἱ περὶ τὴν παιδείαν ταύτην πεφιλοσοφηκότες· λαμβάνουσι γὰρ τὰ μαρτύρια τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων. τὴν αὐτὴν γὰρ ἕξιν ἔχει καὶ
[δ] πρὸς τοὺς ῥυθμούς. οἱ μὲν γὰρ, ἦθος ἔ-
χουσι στασιμώτερον, οἱ δ', κινητικόν· καὶ τού-
των οἱ μὲν φορτικώτερας ἔχουσι τὰς κινή-
σεις, οἱ δ', ἐλευθεριωτέρας. ἐκ μὲν οὖν τούτων φανερόν, ὅτι δύναται ποιόν τι τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος ἡ μουσικὴ παρασκευάζειν. εἰ
D δὲ τοῦτο δύναται ποιεῖν, δῆλον ὅτι πρὸς ἀκτέον καὶ παιδευτέον ἐν αὐτῇ τοὺς νέους. * ἔστι γρ. ἔχει ἡ
δὲ ἁρμόττουσα πρὸς τὴν φύσιν τὴν τηλικαύ- ἁρμοζόντως
την ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς. οἱ μὲν γὰρ νέοι, διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀνέδην οὐδὲν ὑπομένουσιν ἔχοντες· ἡ δὲ μουσικὴ φύσει τῶν ἡδυσμένων ἐστί. καί τις ἔοικε συνῆφθαι πως τῇ ἁρμονίᾳ καὶ τοῖς ῥυθμοῖς ἐξ ἀρχῆς. διὸ πολλοί
E φασι τὴν ψυχὴν, οἱ μὲν, ἁρμονίαν ἔχειν τὴν ψυχήν, οἱ δ', ἔχειν ἁρμονίαν.

CAPVT VI.

Vtrùm pueros deceat ita muſicam diſcere vt ipſi canant, an non. & an muſica efficere ſordidos & illiberales ſit putanda.

VTrum autem pueros ita muſicã diſcere oporteat, vt ipſi canãt, & muneribus operibúſq; muſicis manus admoueãt, necne, quemadmodũ ſuprà dubitatũ eſt, nunc eſt dicẽdum.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Πότερον δὲ μανθάνειν αὐτοὺς ἄδοντάς τε καὶ χειουργοῦντας, ἢ μὴ· καὶ λύσις ὅτι πρὸς μήσεως ἰῶ τινες ὅτι πρὸς.

ΠΟτερον δὲ μανθάνειν αὐτοὺς ἄδοντάς τε καὶ χειουργοῦντας, ἢ μή, καθάπερ ἠπορήθη πρότερον, νῦν λεκτέον.

οὐκ ἄδηλον ὅ, ὅτι πολλὴν ἔχει διαφορὰν πρὸς τὸ γίγνεσθαι, ποιούς τινας, ἐάν τις αὐτὸς κοινωνῇ τῶν ἔργων. ἐν γὰρ τῷ τὰ ἀδύνατα ἢ χαλεπὸν ὄντα, μὴ κοινωνήσαντας τῶν ἔργων, κριτὰς γενέσθαι φαύλους. ἅμα δὲ καὶ δεῖ τοῖς παισὶν ἔχειν τινὰ διατριβήν· καὶ τὴν Ἀρχύτου πλατάγην οἴονται γενέσθαι καλὴν διδόασι τοῖς παισίν, ὅπως χρώμενοι ταύτῃ, μηδὲν καταγνύωσι τῶν τοῦ οἴκου· ἡ γὰρ ἡλικία τοῦ νέου οὐκ ἀνέχεται. αὕτη μὲν οὖν ἐστὶ τοῖς νηπίοις ἁρμόττουσα * τῶν παιδιῶν· ἡ δὲ παιδεία, πλατάγη τοῖς μείζοσι τῶν νέων. ὅτι μὲν οὖν παιδευτέον τὴν μουσικὴν ὄντως, ὥστε καὶ κοινωνεῖν τῶν ἔργων, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὁποῖόν τε δέ τι πρέπον καὶ ὁπόταν μὴ πρέπον ταῖς ἡλικίαις, καὶ χαλεπὸν ὂν διορίσαι, καὶ λύσαι πρὸς τοὺς φάσκοντας βαναύσους εἶναι τοὺς ποιητικοὺς. πρῶτον μὲν γάρ, ἐπεὶ τῆς κρίσεως χάριν μετέχειν δεῖ τῆς ἔργων, διὰ τοῦτο χρὴ νέους μὲν ὄντας χρῆσθαι τοῖς ἔργοις πρεσβυτέρους δ' γενομένους, τῆν μὲν ἔργων ἀφῆσαι, δύνασθαι δὲ τὰ καλὰ κρίνειν, καὶ χαίρειν ὀρθῶς διὰ τὴν μάθησιν τὴν ἡδομένην ἐν τῇ νεότητι· πρὸς δὲ τὰ βαναύσου ἐπιτιμήσεως ἴσως τινὲς ἐπιτιμῶσιν, ὡς ποιήσης τῆς μουσικῆς βαναύσους, καὶ χαλεπὸν λύσαι, σκεψαμένοις μέχρι τε πόσου τῆν ἔργων κοινωνητέον τοῖς μέλλουσι πολιτικοῖς, καὶ ποίων μύθων, καὶ ποίων ῥυθμῶν κοινωνητέον· ἔτι δὲ ἐν ποίοις ὀργάνοις τὴν μάθησιν ποιητέον· καὶ γὰρ τοῦτο διαφέρειν εἰκός. ἐν τούτοις γὰρ ἡ λύσις ἐστὶ τῆς ἐπιτιμήσεως. οὐδὲν γὰρ κωλύει ἔνια τινὰς τῆς μουσικῆς ἀφαιρεῖσθαι τὸ λεχθέν. φανερὸν τοίνυν, ὅτι δεῖ τινὰ μάθησιν αὐτῆς, μήτε ἐμποδίζειν τοὺς ὕστερον πρᾶξις, μήτε τὸ σῶμα ποιῆν βάναυσον καὶ ἄχρηστον πρὸς τὰς πολεμικὰς ἢ πολιτικὰς ἀσκήσεις. πρὸς μὲν τὰς χρήσεις ἤδη, πρὸς ἃς τὰς μαθήσεις ὕστερον· συμβαίνοι δ' ἂν πρὸς τὴν μάθησιν, εἰ μή τε τὰ πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς τεχνικοὺς σπουδάζοντα δρᾶν ποιοῖεν, μήτε τὰ θαυμάσια καὶ περιττὰ τῶν ἔργων, ἃ νῦν ἐλήλυθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας· ἐκ δὲ τῶν ἀγώνων, εἰς τὴν παιδείαν. ἀλλὰ καὶ τὰ τοιαῦτα μέχρι τοῦ δύνασθαι χαίρειν τοῖς καλοῖς μέλεσι καὶ ῥυθμοῖς· καὶ μὴ μόνον * τῶν κοινῶν τῆς μουσικῆς, ὥσπερ καὶ τὴν ἀνθρώπειαν ζῴων· ἔτι δὲ καὶ πλῆθος αὐλητῶν καὶ παιδιῶν. δῆλον δὲ ἐκ τούτων καὶ ποίοις ὀργάνοις χρηστέον. ὅτε γὰρ αὐλεῖς εἰς

A Non est porrò obscurum, valde referre ad id, vt cuiusdammodi homines fiant, si quis ipse in muneribus operibúsque fungendis versetur. Nam fieri non potest, aut vix quidem certè, vt qui non fuerunt munerum atque operum participes, boni iudices artis fiant: simúlque pueros oportet aliquod vitæ traducendæ atque occupandæ genus habere: & Archytæ crepitaculum præclarè esse comparatum existimare, quod pueris dare solent, vt, dum hoc vtuntur, nihil eorum quæ domi sunt, perfringant. quod enim puerile & iuuenile est, quiescere non po-

B test. Atque hoc quidem ludicrum pueris infantibus conuenit: disciplina verò pueris grandioribus crepitaculum est. Sic igitur musicam pueros esse docendam, vt musicæ muneribus fungantur, operúmque sint participes, ex his intelligere licet. Quid deceat portò ætates, quid non, difficile non est definire, & quod quidam obiiciunt, studium esse sordidum atque illiberale, dissoluere. Primùm enim, quoniam iudicandi gratia operibus fungendum est, iccirco o-

C portet, eos, dum pueri sunt, opera tractare: vbi verò adoleuerunt grandioréfque facti sunt, opera quidem missa facere: recta verò iudicare, & rectè lætari posse, propterea quòd in pueritia musicam didicerunt. Deinde verò quòd quidam musicam vituperant, tanquam sordidos efficiat atque illiberaleis artifices, non erit difficile eos refellere: si considerauerimus, quatenus ij qui ad virtutem ciuilem erudiuntur, musicæ operibus fungi, & quales modos cantúsque, & quales numeros tractare, præterea qualibus in musicis instrumentis seu

D organis musicam discere debeant. Namque hoc aliquid interesse probabile est. in his enim reprehensionis & vituperationis dissolutio posita est. nam modos quosdam musicæ, id quod dictum est, efficere nihil vetat. Perspicuum igitur est, oportere eius studium ac disciplinam neque posteriores actiones impedire, neque corpus illiberale, & ad bellicas ac ciuileis exercitationes inutile reddere: ad exercitationes quidem iam, ad disciplinas verò posteriùs. Aptè autem & conuenienter pueri musicam

E discant, si neque in eis quæ ad artificum certamina pertinent, elaborent, neque admirabilia & eximia, atque exquisita opera magno labore suscepto perdiscant, quæ nunc in certamina, ex certaminibus in disciplinam introducta sunt: sed talia vsque ad eum finem discant, quoad elegantibus & honestis modis ac numeris delectari possint, & non solùm genere musicæ communi, quemadmodum & nonnullæ aliæ animantes: præterea verò & mancipiorum ac puerorum multitudo. Apparet autem ex his, etiam quibus organis sit vtendum. Nam neque tibiæ in

χρ. πῶ παιδικῶν. al. πῶ παιδιῶν.

χρ. τῶ κοινῶ.

pueroruṁ inſtitutionem introducendæ ſunt, neque aliud organum artificum proprium, qualis eſt cithara, & ſi quod aliud eſt huiuſmodi: ſed ea ſola quæ efficient eos bonos auditores aut doctrinæ muſicæ, aut alius. Præterea tibia non eſt organum ad mores mitiores exprimendos aut inſerendos aptum; ethicum Græci appellant, nos morale dicamus; ſed potiùs ad animos furore quodam Bacchico ſtimulandos accommodatum. Quare talibus temporibus eo vtendum eſt, quibus eius vſus valet ad animos expiandos potiùs, ac luſtrandos ſeu purgandos, quàm ad erudiendos. His accedat, tibiam hoc habere inſtitutioni & doctrinæ aduerſarium, quòd tibiæ cantus prohibet ratione vti. Quocirca rectè veteres eius vſum in pueris ac liberis hominibus improbarunt, cùm antea eo vſi eſſent: otium enim vberius ex omnium rerum copia nacti, maioréſque animos ad virtutem conſecuti, tum ſuperioribus temporibus, & poſt bellum Perſicum ex rebus fortiter & præclarè geſtis ferociores effecti, omne diſciplinæ genus attigerunt, nullum delectum adhibentes, ſed aliam atque aliam inſuper indagantes: quapropter etiam artem tibia canendi ad diſciplinarum numerum aggregarunt. Etenim Lacedæmone quidam, qui ludorum ſumptus ſuppeditabat; (choragum appellant Græci) ipſe choro tibiam inflauit: & Athenis ita increbuit, vt ferè plerique liberi & ingenui homines tibia canerent. Atque hoc ex ea tabula apparet, quam Thraſippus is qui Ecphantidæ ludorum ſumptum ſuppeditarat, dedicauit. poſteriùs verò ſpreta atque improbata eſt, periculo eius facto, cùm iam meliùs, quid ad virtutem valeret, quid non, iudicare poſſent. Similiter & multa organa vetera, vt pectides & barbiti, & quæ ad voluptates eorum pertinent, qui cantores audiunt eis vtenteis: cuius generis ſunt ſeptangula, quæ heptagona nominant Græci, & triangula, quæ trigona, & ſambucæ, & omnia, quæ ſcientiam in manuum opere muneréque poſitam deſiderant. Habet autem rationem probabilem & ea de tibiis fabula, quam confinxerunt veteres: aiunt enim, Mineruam tibias à ſe repertas abieciſſe. Cùm igitur hoc quoque liceat dicere, deam, quòd oris deformitate offenſa eſſet, hoc feciſſe: tum verò probabilius eſt, propterea quòd tibiarum diſcendarum diſciplina nihil ad mentis agitationem conferat: Mineruæ autem ſcientima & artem tribuamus. Quoniam porrò tractandorũ organorum & fungendi muneris muſici diſciplinam artificum propriam ſeu artificialem improbamus: artificialem autẽ ſeu artificibus conuenientem ſtatuimus eam, quæ ad certamina pertinet: (in hac enim is qui agit, non virtutis ſuę, ſed eorum qui audiunt, voluptatis, huiúſque ineptæ ac putidę cauſa, muſicam tractat: idcirco ingenuo-

A παιδίας ἀκτέον, ἔτ' ἀλλο πρακτικὸν ὄργανον, οἷ χιθαίεαν, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ὅσα ποιήσει αὐτὸν ἀκροατὰς ἀγαθοὺς, ἢ τ μουσικῆς παιδίας, ἢ τ ἀλλης. ἔτι δ' οὐκ ἔστιν ὁ αὐλὸς ἠθικὸν, ἀλλὰ μᾶλλον ὀργιαστικόν. ὥστε πρὸς τοὺς τοιούτους αὐτῷ καιρὸς χρητέον, ἐν οἷς ἡ θεωρία καθάρσιν μᾶλλον δύναται, ἢ μάθησιν. παρεσχήκαμεν δὲ, ὅτι συμβέβηκεν ἑαυτὸν αὐτῷ πρὸς παιδίαν, ἐ δ κωλύειν τῷ λόγῳ χρῆσθαι τ αὐλησιν. διὸ καλῶς ἀπεδοκίμασάν αὐτὸ οἱ πρότεροι τ χρῆσιν ἐκ τῶν νέων, ἐ τ ἐλευθέρων· καὶ ὅτ χρησάμενοι δ παρῆκαν αὐτό. χολαστικώτεροι γὰρ γεγόνασιν ἅμα τοῖς ἐμπειρίαις, ἐ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετήν· ἔτι τε πρότερον ἢ μὴ τὰ Μηδικὰ φερνμαλιζόντες ἐκ τῶν ἔργων, πάσης ἔσχολοντο μαθήσεως, ἐνδὺν ἀφειέντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες. διὸ ἢ τ αὐλητικὸν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις. ἐ γὰρ ἐν Λακεδαίμονί τις χορηγὸς αὐτὸς ἤυλησε τῷ χορῷ· ἐ τοῖς Ἀθηναίοις ὕστερον εὐπορωτέροις γενομένοις, ὡς πεφύκασι οἱ πολλοὶ τ ἐλευθέρων μετεῖχον αὐτῆς. διὸ καὶ ἐν τῷ πίνακι, ὃν ἀνέθηκε Θρᾴσιππος * Ἐκφαντίδη χορηγήσας. ὕστερον δ' ἀπεδοκιμάσθη καθ' αὑτὸ, βέλτιον δύναμιν ἰδίων κρίνει δ πρὸς ἀρετὴν, ἐ δ μὴ πρὸς ἀρετὴν, σκοπεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ πολλὰ τ ὀργάνων τ ἀρχαίων, οἷ πηκτίδες, καὶ βάρβιτοι· ἐ τὰ πρὸς ἡδονὴν συντείνοντα τοῖς ἀκούουσι τ χρωμένων, ἑπτάγωνα, καὶ τρίγωνα, ἐ σαμβύκαι· καὶ πάντα τὰ δεόμενα χειρουργικῆς ἐπιστήμης. δίλογος δ' ἔχει καὶ δ περὶ τ αὐλῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μεμυθολογημένος. φασὶ γὰρ δὴ τ Ἀθηνᾶν ἀποβαλεῖν τοὺς αὐλούς. καὶ κακῶς μὲν δὴν ἔχει φάσκειν καὶ διὰ τὴν ἀχαριστίαν τῆς μορφῆς τῆν ποιῆσαι, δυσχερᾶναι τ θεόν· καὶ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον εἰκὸς, ὅτι πρὸς τ ἀρετὴν οὐδὲν ἔστιν ἡ παιδία τ αὐλήσεως· τῇ δὲ Ἀθηνᾷ τ ἐπιστήμην προσαπέδομεν, καὶ τὴν τέχνην. ἐπεὶ δὲ τῶν τε ὀργάνων καὶ τ ἐργασίας ἀποδοκιμάζομεν τ πρακτικὴν παιδίαν· πρακτικὴν δὲ τίθεμεν τ πρὸς τοὺς ἀγῶνας· (ὁ γὰρ αὐτὸς πολλαχοῦ χρόνος ἀρετῆς, ἀλλὰ τ τ ἀκουόντων ἡδονῆς, καὶ αὐτὴ φορτικὴ·) διόπερ καὶ τὴν ἐλευθέρων κεί-

π. ὁ Φραντίδη

νομίζω τὴν ἐργασίας, ἀλλὰ θητικωτέραν· καὶ βλαυσίους δὲ συμβαίνει γίγνεσθαι. πονηρὸς γὰρ ὁ σκοπὸς πρὸς ὃν ποιοῦσι τὴν ὅλην. ὁ γὰρ θητὰς, φορτικὸς ὤν, μεταβολὴν εἴωθε τὴν μουσικήν. ὥστε καὶ τοὺς τεχνίτας τοὺς πρὸς αὐτὸν μελετῶντας, αὐτοὺς τε ποιοὺς ποιεῖ, καὶ τὰ σώματα, διὰ τὰς κινήσεις.

A rum esse nequaquam iudicamus operis huius functionem, sed mercenariorum hominum. Itaque euenit vt euadant artifices liberales: finis enim, quem sibi proponunt, & quem intuentur, malus est. Nam spectator, qui ineptus & indoctus est, musicam mutare consueuit. Itaque etiam artifices, qui sese ad eum meditando componunt, tum cuiusdammodi efficit, tum eorum corpora, propter motiones.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Περὶ ἁρμονιῶν καὶ ῥυθμῶν.

CAPVT VII.

De harmoniis & numeris.

Σκεπτέον δ' ἐπὶ πρὸς τὰς ἁρμονίας, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς, καὶ πρὸς παιδείαν, πότερον πάσαις χρηστέον ταῖς ἁρμονίαις, καὶ πᾶσι τοῖς ῥυθμοῖς, ἢ διαιρετέον· ἔπειτα τοῖς πρὸς παιδείαν διαπονοῦσι, πότερον τὴν αὐτὴν διαιροῦμεν θετέον, ἢ τρίτον διῶμεν ἕτερον· ὑπὸ τὴν μουσικὴν ὁρῶμεν δὲ μουσικὴν καὶ ῥυθμοὺς ἅπαντας· τούτων οὖν ἐκεῖνα χρὴ διὰ λελήθειαν τινὰ ἔχειν δύναμιν πρὸς παιδείαν· καὶ πότερον προαιρετέον μᾶλλον τὴν διμελῆ μουσικὴν, ἢ τὴν διρρυθμον. συμβαίνει δὲ τῶν πολλὰ καλῶς λέγειν περὶ τούτων, τὴν τε νῦν μουσικὴν εἰδότας, καὶ τὴν ἐν φιλοσοφίᾳ, ὅσοι τοῦ χαίρουσιν ἐμπείρως ἔχοντες· δεῖ τὴν μουσικὴν παιδείαν, τὴν μὲν καθ' ἕκαστον ἀκριβολογίαν ἀποδώσομεν ζητεῖν τοῖς βυλομένοις παρ' ἐκείνων· νῦν δὲ * νομικῶς διέλωμεν, τοὺς τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ τὴν διαίρεσιν ἀποδεχόμεθα τὴν μαρτυροῦσι τινες τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, τὴν μὲν ἠθικὴν, τὴν δὲ πρακτικὴν, τὴν δ' ἐνθουσιαστικὴν ἁπτόντες, καὶ τὴν ἁρμονίαν τὴν φύσιν πρὸς ἕκαστα τούτων οἰκείαν φήσομεν πρὸς ἡμᾶς μέχρι νῦν. φανερὸν δ' ἐκ μιᾶς ἕνεκεν ὠφελείας τὴν μουσικὴν χρῆσθαι δεῖν, ἀλλὰ καὶ πλείονος χάριν· καὶ γὰρ παιδείας ἕνεκεν ἐστὶ καὶ καθάρσεως· τί δὲ λέγομεν τὴν κάθαρσιν, νῦν μὲν ἁπλῶς, πάλιν δ' ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς ἐροῦμεν σαφέστερον· τρίτον δὲ πρὸς διαγωγὴν, πρὸς ἄνεσίν τε, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σπουδαίου ἀνάπαυσιν· φανερὸν ὅτι χρηστέον μὲν πάσαις ταῖς ἁρμονίαις. ἡ τὴν αὐτὴν δὲ τρόπον πάσαις χρηστέον· ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν παιδείαν, ταῖς ἠθικωτάταις· πρὸς δὲ ἀκρόασιν, ἑτέρων ἀκουστῶν, οἷον τῶν πρακτικῶν, καὶ τῶν ἐνθουσιαστικῶν. ἡ γὰρ περὶ ἑκάστας συμβαίνει πάθος ψυχὰς ἰσχυρὸς, τοῦτο δὲ πάσας ὑπάρχει· τῷ

Lamb. νομικῶς δ. al. δημωδῶς διελωμεθα, τοὺς τύπους μόνον εἰπόντες περὶ αὐτῆς. Turn. νόμῳ. vtr.

QVod ad harmonias autem, & numeros & disciplinam pertinet, videndum est vtrùm omnibus harmoniis, omnibúsque numeris vtendum sit, an aliqua adhibenda sit distinctio. Deinde ad eos qui in institutione puerorum elaborant, vtrùm eandem definitionem accommodemus, an tertiam quandam aliam afferre oporteat, quoniam musicā in cantu & numeris consistere videmus: horum autem vtrumque quid ad institutionem & disciplinam puerilem valeat, non est ignorandum: & vtra musica sit optabilior, ea quæ in cantu consistit, an quæ in numeris. Cùm igitur existimemus, nonnullos huius ætatis musicos, & quosdam philosophos, quicumque fortè ea doctrina quæ ad musicam pertinet, eruditi sunt, multa his de rebus rectè disputata tradidisse; subtiliorem quidem & accuratiorem de singulis sermonem eos qui plura cognoscere velint; ab illis petere finemus: nunc autem generaliter rudi quadam dumtaxat & adumbrata descriptione de iis disseramus. Quoniam autem cantuum partitionem, quam philosophi quidam faciunt, probamus, qui cantus alios moraleis, alios ad actionem pertinenteis, alios ad animos instinctu diuino concitandos valenteis ponunt, & harmoniarum naturam ad vnumquemque horum accommodatam aliam ad aliam partem faciunt; dicimus autem non vnius vtilitatis causa vti musica oportere, sed plurium: (institutionis enim, siue disciplinæ & lustrationis siue expiationis gratia ea vtendum est: quid autē lustrationē seu expiationē appellemus, nūc quidem simpliciter, aliàs autē in libris de Arte poëtica planiùs exponemus:) deinde verò ad ætatem traducendam, vitámque degendam: postremò ad remissionem animorum, & ad requiem ac recreationem à contentione & labore. Quoniam igitur hæc ita sunt, perspicuum est, omnibus harmoniis vtendum esse: verùm non eodem modo omnibus vtendum, sed ad institutionē quidem ac doctrinam iis quæ maximè sūt morales: ad eos verò audiēdos, qui manus organis admouent, operéque musico funguntur, iis quæ ad actionem, iisque quę ad animos afflatu diuino cōcitados valēt. Qui enim affectus in aliquibus animis existere solet validè & acriter, hic in omnibus inest: sed eo differt, quòd in aliis magis, in aliis minùs

minùs ineſt: quod genus eſt, miſericordia & metus, & præterea mentis concitatio ex afflatu diuino. Etenim ex hac cogitatione & permotione nonnulli concitati feruntur, ſed hos videmus ſacris cantibus tranquillari ac ſedari: cùm verò muſici cantibus animum furore leuantibus ac purgantibus, proinde quaſi curationem & purgationem conſecuti ſint. Hoc igitur idem accidere neceſſe eſt & miſericordibus & timidis, & omnino iis qui alio aliquo affectu facilè cõmouentur: cæteris autem quantum talium motionum ad quemque attinet ac peruenit; atque omnibus purgationẽ atque expiationem quandam contingere, omneiſque non ſine voluptate leuari. Similiter verò & cantus ad purgandos atque expiandos animos valentes, lætitiam afferũt hominibus damni & noxæ expertem. Quapropter in talibus harmoniis, talibúſque modis & cantibus certatores ij ſpectandi ſunt, qui muſicam theatralem tractant. Quoniam autem ſpectator eſt duplex, alter liber & eruditus, alter indoctus & ſtolidus; ex illiberalibus & mercenariis hominibus, & talibus aliis concretus & conflatus: danda ſunt etiam iis qui tales ſunt, certamina & ſpectacula ad requiem & remiſſionem animorum. Quemadmodum autem eorum animi ex habitu naturæ conſentaneo deprauati ac detorti ſunt; ſic & harmoniarum & cantuum quædam deprauationes ſunt: eos cantus dico, qui nimis contenti ſunt, & indecoris quaſi coloribus infuſcati. Affert autem vnicuique voluptatem id quod cuiuſque naturæ accommodatum eſt. Quapropter permittenda iis qui certant, licentia eſt ad talem ſpectatorem talis cuiuſdã muſicæ generis vſurpandi: ſed ad inſtitutionem & diſciplinam, quemadmodum dictum eſt, cantibus mores exprimentibus, quos moraleis diximus appellari, vtendum eſt, & talibus harmoniis: talis autem eſt Doria, vt antè diximus. Recipienda porrò eſt, & ſi quam aliam probent ij qui nobiſcum ſocietate philoſophiæ in vita degenda, & artis muſicæ diſciplinæ, coniuncti ſunt. Socrates autem in libris de Republica adminiſtranda, non rectè Phrygiam harmoniam cum Doria relinquit, idque cùm ex omnibus organis muſicis tibiam improbarit. nam eandem vim habet in harmoniis harmonia Phrygia, quam in organis tibia. vtrũque enim ad animos inſtinctu diuino concitandos, & ad affectus commouendos valet, quod poëſis declarat. Omnis enim bacchatio, omníſque talis motus ex omnibus organis in tibiis eſt maximè: ex omnibus verò harmoniis & cantibus, hæc orgãna cantibus Phrygiis maximè ſunt decora: exempli cauſa, dithyrambus, ſine controuerſia Phrygius videtur eſſe. cuius rei cùm multa alia exempla commemorent ij qui huius ſcientiæ ſunt intelligentes, tum hoc Philoxeni proferunt, qui

δὲ ἧττον διαφέρῃ, ἢ τῷ μᾶλλον· οἷον, ἔλεος καὶ φόβος. ἐπὶ δ' ἐνθουσιασμοῦ· ἢ γὰρ τοιοῦτο τῆς κινήσεως κατακώχιμοί τινές εἰσιν. ὁρῶμεν δὲ τοὺς ἱεροὺς μύθους ὁρῶμεν τούτους, ὅταν χρήσωνται τοῖς ἐξοργιάζουσι τὴν ψυχὴν μέλεσι, κατισταμένους, ὥσπερ ἰατρείας τυγχάνοντας καὶ καθάρσεως. ταὐτὸ δὴ τοῦτο ἀναγκαῖον πάσχειν καὶ τοὺς ἐλεήμονας, καὶ τοὺς φοβητικοὺς, καὶ τοὺς ὅλως παθητικοὺς τοὺς δ' ἄλλους, καθ' ὅσον ἑπιβάλλῃ τῶν τοιούτων ἑκάστῳ, καὶ πᾶσι κάθαρσίν τινα καθαρσιν, καὶ κουφίζεσθαι μεθ' ἡδονῆς. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ μέλη τὰ καθαρτικὰ, παρέχει χαρὰν ἀβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις. δεῖ δὴ τοῖς μὲν τοιαύταις ἁρμονίαις καὶ [τοῖς] τοιούτοις μέλεσι * θεατέον τοὺς τὸν θεατρικὸν μουσικὸν μεταχειριζομένους ἀγωνιστάς. ἐπεὶ δ' ὁ θεατὴς διττὸς, ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ δὲ φορτικὸς ἐκ βαναύσων καὶ θητῶν, καὶ τῶν τοιούτων συγκείμενος, ἀποδοτέον ἀγῶνας καὶ θεωρίας καὶ τοῖς τοιούτοις πρὸς ἀνάπαυσιν. εἰσὶ δ' ὥσπερ αὐτῶν αἱ ψυχαὶ παρεφθαρμέναι τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως, ἅττα δὲ τῶν ἁρμονιῶν παρεκβάσεις εἰσὶ· καὶ τῶν μελῶν τὰ σφόδρα τεταμένα, καὶ ποικιλθέντα. ποιεῖ δὲ τὴν ἡδονὴν, ἑκάστοις τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον. διὸ καὶ ἀποδοτέον ἐξουσίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις πρὸς τὸν θεατὴν τὸν τοιοῦτον, τοιούτῳ τινὶ χρῆσθαι τῇ μουσικῇ τῆς μουσικῆς. πρὸς δὲ παιδείαν, ὥσπερ εἴρηται, τοῖς ἠθικοῖς τῶν μελῶν χρηστέον, καὶ ταῖς ἁρμονίαις [ταῖς] τοιαύταις. τοιαύτη δ' ἡ Δωιστὶ, καθάπερ εἰπομεν πρότερον. δέχεσθαι δὲ δεῖ καὶ ἄλλην μίμησιν ἡμῖν δοκιμάζουσιν οἱ κοινωνοὶ τῆς περὶ φιλοσοφίαν διαγωγῆς, καὶ τῆς περὶ τὴν μουσικὴν παιδείας. ὁ δὲ ἐν τῇ πολιτείᾳ Σωκράτης οὐ καλῶς τὴν Φρυγιστὶ μόνην καταλείπει μετὰ τῆς Δωιστὶ· καὶ ταῦτα ἀποδοκιμάσας τῶν ὀργάνων τὸν αὐλόν. ἔχει γὰρ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἡ Φρυγιστὶ τῶν ἁρμονιῶν, ὥσπερ αὐλὸς ἐν τοῖς ὀργάνοις· ἄμφω γὰρ ὀργιαστικὰ καὶ παθητικά. δηλοῖ δ' ἡ ποίησις. πᾶσα γὰρ βακχεία, καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη κίνησις, μάλιστα τῶν ὀργάνων ἐστὶν ἐν τοῖς αὐλοῖς. τὸ δ' ἁρμονιῶν ἐν τοῖς Φρυγιστὶ μέλεσι λαμβανέσθω τοῦτο πρέπον· οἷον, ὁ διθύραμβος ὁμολογουμένως εἶναι δοκεῖ Φρύγιον· καὶ τούτου πολλὰ παραδείγματα λέγουσιν οἱ περὶ τὴν σχολὴν ταύτην· οἵ τε, καθάπερ Φιλόξενος εἰ χρήσας

VITA KYRIACI STROZÆ.

KYRIACVS STROZA, Patritius Florentinus, Patre Zachariâ Strozâ, Matre Mariâ, ex eâdem illustri Strozarum familiâ natus est, anno salutis millesimo quingẽtesimo quarto, die vigesimâ secundâ mensis Aprilis, in pago paterni hæredij, apud oppidum cui nomen Capalle, in parœciâ Diui Kyriaci, ad secundum lapidem ab inclytâ vrbe Florentiâ in Hetruscis. Staturâ fuit iusta & in ætate supremâ, corpore macilento, fronte latâ, naso subaquilino, nigris oculis, labris subtilibus, ore ad taciturnitatem composito, barbâ promissâ, nigrâ & canis interspersâ cùm senescceret: parcus illi sermo, sed grauis & eruditus. Primis ætatis suæ temporibus, maximam orbis partem semper inhærens studiis peragrauit. Vxorem numquam duxit, quòd existimaret curam rei vxoriæ nõ posse cohærere cum vitâ eius qui seriam philosophandi rationem inire decreuerit; filios tamen naturales, iuuenes amisit, Fratres sororésque plures habuit, omnes artiũ liberalium amatores: quorum plerique immaturâ ætate decesserunt, præter Franciscum Vtr. Iur. Doct. qui cùm olim Fulginatibus, antiquæ ciuitatis Italicæ populo, bis summâ cum laude præfuisset, cæteris omnibus ad vltimam senectutem bene beatéque superuixit. Sicuti & illa virgo Laurentia Monialis Dominicana, eiusdem Strozæ soror, vtriusque linguæ peritissima, cuius mirabiles Hymni omni Lyricorum metro Latinè conscripti leguntur, ac musicis modulis sacræ Hymnodiæ accommodatissimis interpuncti & notati sunt, digni quoque iudicati quos Gallico atq; Italico metro donarent eximiæ notæ viri. Fuit huius viri sũma vitæ integritas, eadémque multum ab omni ambitu & contentione honorum remota: ingenium liberale (dubium an acre magis,) liberi sensus & perhumani; sæpe voces efferebat, quæ videri poterant antiquæ venerationis; præter hæc insignis architectus, & multus in re hortensi, sedulus scrutator cultórq; fructuum de rariore notâ: quos etiam mittebat Cosmo, magno Hetruriæ Duci, qui ob id dictitare solitus erat, à cæteris se Pisanæ Academiæ doctoribus importunè ambiri: vt gratiâ & authoritate iuuaret eorum necessarios; à Strozâ autem (cui inter ipsos, doctrinæ primas, suffragio suo deferebat) semper aliquo elegãtiore fructu donari: ne dum vt improbè quicquam ab ipso flagitaret. Legit & disputauit in Academiâ Florentinâ, vt illic mos viget: postea linguam Græcam & Philosophiam magnâ cum laude in eadem vrbe docuit: deinde professus est per annos circiter octo Bononiæ: postremò accitu principis sui Cosmi, Magni Hetruriæ Ducis, Pisas venit, vbi per annos viginti & ampliùs honestis conditionibus egit: semel enim dum taxat in hebdomada suggestum conscendebat: feriarum tempore ad paterna rura reuertebatur, Florentiámque se recipiebat, vbi amicos, parentes, viros etiam doctrinâ insignes inuisebat, atque adeò ipsum Principem: à quo tanti fiebat vt sermonibus vltro citróque habitis, quatuor, quinque, aut ampliùs horas cum ipso, interiori loco, consumeret. Ex eius disciplinâ magnus prouentus ingeniorum prodiit: quo in numero sũt Cardinalis Columna, Cardinalis Vrsinus, Episcopus, ex primariâ Pisarum nobilitate, Gualandy de Cesena, Cardinalis Alciatus, & innumeri alij, Ludouicus Antinorus, Episcopus Pistorij, & Nuntius Pij IV. Pontificis ad Cæsarem, Pyrrhus Stroza consanguineus, qui præmaturâ morte ex humanis excessit, Petrus Oricellarius sanguine & amicitia ei coniunctus, qui etiamnum inter primarios Florentiæ viros literarum laude censetur, nécnon insignis Franciscus Bonamicus Florẽtinus, Sophiæ studiis vt præclarissimus, ita Sophon maximum præceptorem suum, publicè docens, nuñquam sine honoris præfatione laudauit. Ad hæc omnis generis disciplinæ petitissimus, in primis Philosophiam Peripateticam excoluit, in qua omnibus sui temporis Philosophis præcellens, Nonum & Decimum, Arist de Republica libris Græco idiomate adiecit: quibus ita mentem, dictionem ac stylum ipsius expressit, vt vix vtrumq; quis discernere possit: eosdem postea Latinè ipse interpretatus est, quos hodie præ manibus in corpore Aristotelis habemus: quin & Federicus Morellus, Professor Regius Lutetiæ, in Gallicum sermonem vertit, additis aliquãmultis notis. Quod quidem opus nec dum prelo mandatum admirãs amicus,

non ita tamen commendauit vt immune prorsus menda iudicaret : dixit enim ipsemet Strozæ, in hoc tantùm ab Aristoteleo stylo dissẽtire, quòd poëtæ sententiis authoritatibúsque nimis abundaret : At subridens Stroza, Id feci (inquit) vt mei videlicet, non ipsius Aristotelis, haberentur libri. Multa insuper de omni genere philosophiæ conscripsit volumina , vt idem in epistola ad Petrum Oricellarium testatur, in qua duos imò quatuor de prima illa, quæ cæterarum philosophiarum domina est & Regina philosophia , locos edidit , libríque suis Politicis à se Latinè factis adiunxit. Est autem prior locus, atque adeò caput in libro nono ad Arabum commentariorum normam inter textum vndecimum & duodecimum locandum : quod quidem caput non Latini modò omnes interpretes omisêre, sed quod longè mirabilius , ipse siue Alexander siue Michaël omisit; Alter præterea in textu trigesimo sexto , septimo & octauo , ad duodecimum eiusdem Philosophiæ , in quo mirabiles ruinas interpretes omnes fecerant , textum ipsum verborum castigatum & expurgatum restituit , Latinúmque fecit, & vtrumque doctissimè elucidauit. Stromata item Clementis Alexandrini , adolescens cùm esset , primus omnium Latinitate donauit, vt inter alios author est locuples Gesnerus in sua Bibliothecâ. Extant quoque quatuor illius siue orationes siue introductiones in quatuor Ethicorum Aristot. libros : quarum prima est in caput decimum libri tertij de Temperantia & eius extremis; secunda, in quintum librum de Iustitia, & Iure : tertia, in octauum de Amicitia : postrema in decimum de Felicitate quæ sapientiâ comparatur. Et hæ dumtaxat quatuor in manus hominum peruenerunt, ex quarum elegantia & prudentissimo dicendi genere apparet quanta labes literariæ rei facta sit, in his quæ desiderantur. Pluribus eius monumentis Posteritas frueretur, maximè verò selectis tot problematibus, orationibus , epistolis, quæ Græcè scripta omnia, & ad Aristotel. Ideam expressa teneremus, tereremúsque manibus, nisi cùm in extremis esset, furto pessimo illi periissent cista, cui præcipuos ingenij fœtus commiserat, quos iam affectos publicare in animo habebat, vt ipse confirmat in ea quam commemorauimus, epistola ad Petrum Oricellarium. Obiit, vt pium decuit , millesimo quingentesimo sexagesimo quinto , Pisis , morbo calculi, sexto die Decembris : vnde liquet eum vixisse annos circiter sexaginta tres , totidem quot Aristotelem prædicant Corpus translatum fuit in ædem eiusdem Diui Kyriaci, vt mandarat. Eius autem statua erecta inuenitur Florentiæ, in æde Diuæ Marię nouellæ, in Sacello gentis Strozię: quam Roscius vnus ex illorum maioribus trecentis abhinc & insuper annis, in æternam sui suorúmque memoriam fundauit. Si quem ingenuus amor tenet plura de hoc viro cognoscendi, consulat Petrum Bembum in Epistolis, Benedictum Varchium in multis eius opusculis, Piccoliminium, & Claudium Tholomeum Senensem vtrumque, Antonium Bargam , Annibalem Carum Equitem , Antonium Palearium , Paulum Minium in Apologia Florentina, Iacobum Sadoletum, Flaminium Nobilium in commentariis ad librum Aristot. primum de ortu & interitu, Petrum Fonsecam in Metaphysicæ Aristot. libro nono ac duodecimo. Petrum Victorium, Theodorum Zuingerum in Prolegomenis ad Politica Arist Petrum Poissoneum Andegauensem , Regis Galliæ consiliarium , qui fecit partitiones Philosophiæ ciuilis, ad imitationem Aristotelis, aut potiùs ipsius Kyriaci Strozæ, in lib. eius Politicis nono & decimo : complures alios qui eius ætate & postea floruere , clari in omni doctrinâ viri. Hæc veritatis causâ describenda curauit Nobilis ac studiosus Zacharias Montius Matthęi filius & inclytæ memoriæ huius viri ex sorore nepos.

Ἡ φθονερὴ μοῖρα Στρώζαν ἔλε, μωρὰ δοκοῦσα
Σβέσσαι δαιμόνιον πάμπαν Ἀριστοτέλη.
Ἠμβροτε γάρ, Στρώζας δ' Ἀριστοτέλης ἂν ἀείρη,
Καὶ ζωὴ τῷ Στρώζᾳ ζωὴ Ἀριστοτέλης.

Idem Latinè.

Inuida mors Strozam rapuit, cùm stulta putaret
Extinxe eximium prorsus Aristotelem.
Verùm aliter res est, per eum nam Stroza resurgit,
Per Strozam rursus viuit Aristoteles.

COSMO MEDICI
FLORENTIÆ ET
SENARVM DVCI

KYRIACVS STROZA S.P.D.

ANtequam ad horum argumentum librorũ venio, INCLYTE COSME, neceſſe habeo mei huius facti rationem reddere, eiſque hominibus à quibus inuadi ſentio, atque eo in primis, quòd Politicis Ariſtotelis præceptis, ceu manca ea ſint, nec vſquequaque perfecta, & abſoluta, manum extremam vnus ego auſim imponere, ac iam ea impoſita, opus iſtud in apertum proferre: altero, quòd in eo faciendo Græca oratione vti maluerim; tertiò, quòd nimis multus fuerim in colligendis poëtarũ & veterum authorum ſententiis, atq; huc transferendis. Verùm ego ne ſingula quæque iniquorum dicta meorũ exquiſitiùs perſequar nunc, quod ad illud primum attinet, etſi ex primis libri noſtri prioris verbis, quem librũ Politicis Ariſtotelis, nonum adnumeramus, apertè poſſit intelligi, quàm neceſſaria hæc fuerit acceſſio, non cõmittemus tamen, quin primum hoc illorum dictum, ceu crimen in nos intentum, haud omnino leue, quibus poſſe nobis fuerit argumentis, diluamus refutemúſque. Hoc ergo ceu axioma primò poſitũ ſit; Nuſquam Ariſtotelem in philoſophia explicanda & docenda committere id, vt leuia & minuta, atq; interdum minùs neceſſaria, accuratiùs ſectando, & exquiſitiùs, in eis cõniueat, quæ grauia ita ſunt, itáq; grandia, vt omitti ſine ſcelere non poſſint: atque iccirco minimè decere, communis vitæ magiſtrum, de pictura, de literaria, de gymnaſtica, denique de muſica facultate, & ſubtiliter, & copioſè diſſerere, harúmq; omnium honeſtate, vtilitatéque expoſita, ad eas capiendas, iuuẽtutem quaſi lege cogere, muſicã præſertim, in cuius tractatione, librum extremum totũ penè conſumpſit; eas verò quæ ſubſequebãtur, ac neceſſariò ſubſequebantur, omittere, Bellicam dico facultatem, & Principalem, & Pontificiam. Præſertim cùm ciuitates ſine illis fortaſſe quoquo modo queant conſtare, ſine his, nullo. Nam quæ tandem quæſo poterit ciuitas pace frui, & tranquillitate, quæ libertatis & imperij cuſtodibus careat, & principibus, & ſacerdotibus? certè nulla. Porro autem quomodo facultates hæ poterunt à ciuibus illis, ſuo tempore exerceri, qui nullas haſce in adoleſcentia antè comparauerint? Haud igitur conuenit, de illis proculdubio leuibus, ſi eum hiſce conferantur, præcipiẽtem, integrum volumen occupare, de his ne verbũ quidem facere. Omitto dicere nunc, librũ eundem octauum, ſi aut cum Ethicorum decimo, aut cum extremo Elenchorum, qui appellantur, atq; in quo Logicę artis, & facultatis totius poſita peroratio aptiſſima eſt, aut deniq; cum celeberrimo illo A. poſtnaturalium, componatur, nullam tã præclari operis clauſulam præ ſe ferre, nulla perorationis veſtigia, quibus opus inceptũ, ſe iam perfeciſſe author oſtendat, atq; in libris illis apertè ac diligenter oſtenderat. An ergo quiſquam ſanæ mentis homo, nedum philoſophiæ alumnus, dubitet, Autherem, aut morte anteuertente, manum extremam operi huic præclariſſimo imponere non potuiſſe, aut ſi fortè impoſuit, temporum iniuria, ſicuti alia permulta antiquorum opera, ita & extremum hũc Ariſtotelis laborem interiiſſe? Nos itaque multum ac diu rem hanc apud animum noſtrum reputantes, ſummiq; & facundiſſimi præceptoris libros, Politicos dico, numero quatuor & viginti: tot enim Plato ipſe variis titulis inſcriptos huiuſce facultatis, nobis reliquit, cũ his octo, ab Ariſtotele ſcriptis, componentes, in eam ſententiã ferebamur, vt cùm rerum harum nullam à Platone omiſſam videremus, quas enumerauimus nunc, mancam omnino Ariſtotelicã hanc tractationem eſſe certum haberemus, ac libros præterea aliquot deſiderare adhuc, quibus facultates hæ proculdubio neceſſariæ, cum comparandi modis exponerentur, atque eiuſmodi perorationem ad extremum debere accedere, quâ nobis liceret apertè cognoſcere, inſtitutum opus exactum iam eſſe & conſummatum. His accedebat, dico, vt hoc aggredi minùs cunctaremur, ipſiuſmet doctoris auctoritas: qui cùm ſæpe aliàs ſuos ſectatores inuiter, ad philoſophiam non modò perdiſcendam, ſed etiam emendandam, perficiendam, amplificandam, ſententia hac de ſui eiuſdẽ præceptoris arculis deprompta, primóq; de moribus inſerta, acriùs adhuc nos incitabat impellebátque. eſt verò ſententia hæc: Δόξειε δ' ἂν πᾶσι τῆς πραγματείας, ἣ διορῶσι μὲν πολλὰς ἴσχουσι τῶν ἀναγκαίων, ἐλλείπουσι δὲ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις· ὅτι γὰρ μὴ περὶ μικρῶν μεγάλαι δόξειεν ἂν εἶναι πᾶσι τὸ περιττὸν ἐν ἴσοις. id eſt, *Videatur au-*

tem, res illas quæ descriptione commodâ comprehensæ sunt, cuique licere producere, & corrigere: ac tempus multum adimenti afferre, ad hæc & talia inuenienda: temporis enim beneficio artes repertæ sunt, & auctiores efficta. qua enim desiderantur, ea addere omnes, qui possunt, debent. Par fere sententiæ huic in mīnori posthumo naturalium A. scripta sententia est, inque altero item de Cœlo. Atque hæc prima huius quasi cuiusdam philosophici conflictus velitatio sit. Quod verò ad Græcæ orationis vsum, atque, vt isti volunt, abusum, pertinet, respondemus: Non tantum eius studij, quod in Græcorum omnis generis scriptorum posuimus, & in quo ætatem ferè omnem consumpsimus, non tantum inquam pœnitere nos, vt in opere hoc exigendo, ad veteris ac veternosæ tralationis accessionem, extremum hunc laborem nostrum conuerteremus, aut cum nouis istis interpretibus æmularemur; qui dum de Cicerone Aristotelem vertunt, non semel sed sæpe id committunt, vt authoris sensa, aut non vera efferant, aut Aristotelicis, & veris, interdum pugnantia: id quod haud difficilè possunt animaduertere, qui mediocriter literati in eos acriter anquirunt. Multo itaque præclarius, & honori nostro, & studiosorum iuuenum vtilitati; (si qua hinc percipi poterit;) nosmet consultum ire, existimauimus, si Politica præcepta perficere statuentes, quæ ipse inchoauerat Aristoteles, Aristotelica dictione ea perficeremus, ac stilo, præsertim cùm minùs desperandum nobis sit, haud defore homines, & probos, & egregiè literatos, qui siue rei ipsius vtilitate illecti, & honestate, siue nonnulla nostri charitate impulsi, libros hosce & Latino; & fortè etiam vernaculo sermone, accuratè, & fideliter versuri, nec multò pòst, sint. Iam verò quod aiunt nos, haud omnino philosophorum more, sed institorum & cauponum feciſſe potiùs, qui non sententias modò, verum etiam verba & clausulas interdum integras, de antiquorum monumentis philosophorum, abreptas congessimus huc, respondemus: Neque Platonem neque Aristotelem, aut quemquam eorum qui ante hos philosophi numerantur sapientiæ vniuersæ fuisse repertores, neque se pro tali, vllum ex eis vnquam venditasse. Idque adeo è Pythagoræ sententia esse manifestum: Qui quum se σοφὸν, id est, sapientem, esse negaret, philosophũ quidem certè, id est, sapientiæ cultorem, sectatorémque, & haberi voluit, & dici. Ex illo quicumque è maioribus egregiè philosophati sunt, agnominis huiusce memores, dum maiorum suorum inuenta, & tractationes, ad veritatis amussim exigunt, philosophiam ipsam auctiorem fecêre, & emendata magis, nobis tradidêre. atque Aristoteles inprimis, qui dum per summum laborem eandem studet limare, & expolire, apis Matinæ more modóque, vt ait Lyricus, quæcunque rectè veréque tractata à veteribus inuenit, hæc & libans & cõprobans, in rem suam, aptè atque appositè vertit. si qua autem minùs rectè minúsque verè elata offendit, ea tum corrigit, tum reprobat; dúmque hæc ita facit, philosophiam vnà cum suis sectatoribus, & administris, in splendorem dat, nec quemquam eorum, meritis suis fraudat. Quo magis reprehendendi, an ridendi? homines quidam videantur, qui maculam illam summo ac præstantissimo philosopho impingunt; asserentes scilicet, eius opera, & opibus, egregia & vtilia antiquorũ scripta, iniqua obliuione obruta fuisse. Id quod si ita factum est, quî quæso licuisset subsequentibus philosophis, iis etiam qui vel extremis Rom. imperij temporibus floruêre, eadem ipsa citare, cúmque Aristotelicis, & Platonicis conferre: illorúmque primorum (inquam) sapientum sapientiam, suis disputationibus, nobis testatam relinquere? Nam si Aristoteles, Macedonum opibus fretus facere istud cogitauit, vtque voluit isti, effecit, cur non potiùs quæso, ipsius sui præceptoris scripta cremanda curauit, & abolenda? quibus certè saluis, nobis facilè licet, omnia ferè illa agnoscere, verba inquam, & sententias; quas cùm ipse inde assumpsisset, rectiúsque compilasset, in eum quem videmus nunc ordinẽ, ornatúmq; certè admirabilem perpetuúmque, redegit. Folia ergo hæc sunt & nugæ meræ, hominum non quidem philosophantiũ, quin in philosophia oscitantium somniáque fingẽtium, nec videntium, quantum ab Aristotelici animi, & philosophici ingenij celsitudine, disjũcta hęc sint. At vnde egressa est, illuc oratio nostra reuertitor: & quod proposuit, tandem concludito. Quum igitur hæc philosophandi ratio nota, & instituta semper fuerit, vt ex vetustis maiorum monumẽtis, quęuis pars ipsius amplificari possit, & expoliri, & perfici à pòst genitis iis qui in eundem puluerem idémque stadium descendunt; haud profectò iure accusetur, siquis rationem eandem à maioribus per manus traditam, iniens tenénsque, quas in philosophia partes, quæque, ceu in animantis cuiuspiam corpore, membra manca, neque adhuc absoluta reperit, ea ipsa pro viriliabsoluere, perficere, expolire, operam dat. Iam si qui ingenij culpa (ἀπ᾽ γεννητῶν ἐ φρενῶν) (iuxta Pindari sententiam;) altiùs spectare séque humo tollere nequeant, inque hoc vno laborant, vt meritas aliorum laudes maledicendo obterant, alienæque gloriæ tenebras offundant: quid, per Deos, homo præsertim philosophus, eis æquius imprecetur, quàm vt mentem Dij ipsis meliorem dent; quam capientes, & veriùs queant, & mitiùs iudicare posthac de rebus præclaris, atque à vulgari & vsitata studiorum consuetudine, addam etiam & sua, longè disjunctis? Atqui expurgationũ quidem, & refutationum abundè esto. Tu verò Cosme ornatissime, quem decoris atque adeo maiestatis causa, sæpe & li-

benter nomino, quique mortales cunctos tui loci atque ordinis ſapientia ſimul & prudentia, bonorum omnium confeſſione antecellis, quique ciuilem hanc philoſophiam, non literis quidem nudis, & diſputationibus, ſicuti nos, noſtrique ſimiles, quin rebus ipſis gerendis, præclariſque officiis præclarè faciendis, id eſt, populis imperio regẽdis; (hæ tibi enim artes ſunt;) mente & intelligentia totam cõprehendis, & retines: & verè & ſincerè de ſtudiis iſtis & laboribus noſtris, iudicare poteris, eoſdémque ab omnibus omnium iniquorum morſibus, facilè defendere. Id quod vt facilius etiam facere poſſit Sapientia tua, ad argumentum librorum exponendum venio: Eſt verò hoc.

ARGVMENTVM.

CIVILIS ratio omnis, intelligentiâ continetur & vitæ præceptis. Nam cùm philoſophiæ huius laus omnis in actione conſiſtat, ad agendum autem præcepta antè requirantur, oportet omnia hæc intelligentiæ anticipari, vt ſciamus quid ſit virtus, quid officium, qui denique finis, quò officia diriguntur. Verùm quum vita noſtra omnis officiis occupetur & regatur, tum priuatis, tum familiaribus, tum publicis; hinc fit vt omnis prudentiæ vis, quæ officiorum regula eſt, in hæc tria ſiue capita, ſiue genera neceſſariò tribuatur. Atque ex his officiorum fontibus tres promanãt facultates, quas ſapientiſſimi Græci tribus vocibus diſtinguentes, primam Ethicen appellant, alteram Oeconomicã, tertiam Politicam. noſtri Moralem, Familiarem, Ciuilem. Genus autem ſupremum omnia hæc comprehendens, dicitur ciuilis ſiue ratio ſiue philoſophia. Namque ciuitatis colendæ ergò & celebrandæ, homines nati ſunt; cogitationes autem omnes, omnia hominum officia, omnes artes, & ſcientias philoſophia ipſa complexa eſt: & propterea omnes qui honeſtè & vtiliter agunt, aut verè, & intelligenter animum mentémque exercent, hi & philoſophari dicuntur, & philoſophi iure appellantur. Itaque Ariſtoteles, in omni philoſophiæ genere, ſiue intelligentiam quæras, ſeu vitæ præcepta, principatum obtinens; quum eam eiúſque partes, haud ſanè completas, nec rite omnino tractatas, à maioribus accepiſſet, ciuilem hanc rationem, pariter ac cæteras, ad veritatis amuſſim exigere, omni ope niſus eſt: cúmque partes ipſius omnes diligenter eſſet perſequutus, totam prorſus exegiſſe videri poterat, ſi libros illos, his octo Politicis adieciſſet, qui, ſicuti ſuperiores illi artes & facultates minùs neceſſarias fuerant complexi, eas complecterentur, quæ reſtabant adhuc, quæque omnium maximè fuerant neceſſariæ. Nam quum in ſeptimo huius de republ. tractatu, omnes beatæ ciuitatis partes egregiè diſpoſuiſſet, publicæque felicitatis certum rectúmque iter monſtraſſet, vt inſtitutio talis in æternum ſi fieri poſſet proueheretur, ad ſeminarium ipſius, id eſt, reipublicæ, pangendum aggreſſus, de coniugiis egit, formulámque hanc ritè copulandi, deſcripſit; poſt illa ad curam infantium, non adhuc in lucem editorum, ſed eorum priùs qui maternis vteris concepti, adhuc geſtarentur, ſuſcipiendã parentes excitauit, eiuſmodi prægnãtibus modum viuendi præſcribens, quem ſeruantes, conceptos fœtus facilè, ſibíque & reip. vtiliter parerent. ídque adeò ſic euenturum eis eſſe dicebat, ſi nec otio languerent, nec grauioribus animi curis, aut corporis laboribus corpora macerarent. Porro autem quibus ludis ſtudiiſve, ab ortu ad annum vſque ſeptimum, oblectandi infantes eſſent & occupandi, & à quibus arcendi, ita diligenter perſequutus ad finem libri eſt, vt non vulgaris, ætatis huius regẽda magiſter fuiſſe idem videatur. Iam quum permenſi infantiam ſint, artes quatuor quibus ſubſequens ætas foret imbuenda propoſuit, Literariam, Fictricem, Gymnaſticam, Muſicam. In artis huius ratione præcipienda, tam fuit accuratus & diligens, vt librum octauum totum penè ei dicauerit. ex quo facilè omnibus licet conijcere, qui vel mediocriter etiã philoſophiæ huic operã dedêre, libros præterea aliquot adeã ipſam explendã deſiderari adhuc. Hoc rerum ordo apertè poſtulat, hoc extrema libri verba indicãt, quæ clauſulã nullam, ne dũ tam præclari operis iam abſoluti, ſed ne libri quidẽ ipſius præſe ferunt. Hiſce igitur animaduerſis, acdiu multúmq; agitatis, tria omnino deſiderari, certũ habuimus: ſunt vero hæc, facultas Militaris, Principalis, Sacerdotalis, vnà cũ modis quibus ſingulaque; valeant cõparari. Verùm cũ in ſuperiori diſputatione, omniũ harum cauſas & rationes attulerimus, ob quas proponenda fuerãt, & explicanda facultates hæ, nihil nũc reſtat aliud ad argumentũ expediendum, quàm vt modũ, quẽ admodũ eas tractauerimus, exponamus. De militari igitur agere inſtituentes, quẽ hactenus ciuilẽ philoſophũ Ariſtoteles appellauerat, eum nos bellicum vel militarem, tantiſper appellãdum, claritatis gratia cenſuimus. De ſcopo, & ſublato ipſi ſigno diligenter quæſiuimus, & quodnãid eſſet, & quotuplex, oſtendimus. De officio, de inſtrumentis, denique de modo militũ faciendorũ, qui poſitus eſt in delectu; huius ratio quanti ſit momenti, multo exquiſitiùs norunt ij qui bellicis ſtudiis, tum militando, tum imperando exercuêre. Id quod cùm negatũ nobis fuerit, argumentis & authoritatibus veterũ ſcriptorum, & exemplis, præcepta hæc confirmare conati ſumus, aliquot nationũ & gentiũ inſtituta adnotauimus, à poëtis nõ pauca accepimus. Hæc abſoluta ad Imperatoriã ſumus aggreſſi, quã nota & inſtituta ratione tractauimus, ſtatimq; ad Principalem venimus. Principalem eam appellantes, quæ varios excellentiæ gradus cõtinet, quámq; ἀρχιτεκτονικὴν Græci appellãt. Huic Imperatoriã ceu formã proprio generi ſubiecimus, & cæteras, vt Iudicialẽ, Legiferã, Polit. Reg. Pont. hæ. n. omnes principalis ipſius genere cõtinẽtur. At de Cõcionatrice & Senat.

dubitauimus, num ſcilicet principali eſſent ſubiiciendæ, an magis curationes quædam, & miniſteria, appellandæ, habendæque: per Concionatricem, eam intelligentes, quæ populari tabella, manúſve porrigenda domina eſt. de his ambabus mediocriter differentes, id ſtatuimus, quod vero magis ſimile eſſe videbatur, atque ad ceterarum affinitates, & diſcrimina inter ſe diſtinguenda venimus: Legiferæ præſertim, & Politicæ, & Regiæ: atque his expeditis librum priorem, quem politicæ facultati nonum numeramus, concluſimus. De tota autem Regia in ſequenti egimus, & Pontificia: ac de Regia quidem agentes neceſſe habuimus, de regnorum ortu & obitu nõnulla memorare, & cauſas, tum à natura, tum à fortuna deducere. inde verò ad facultatem ipſam rite comparandam accedere, & aliqua ex parte etiam exercendam. Ad Pontificiam verò & Sacerdotalem venientes, ea in medium attulimus, quæ temporibus illis, quibus hæc ſcribebat Ariſtoteles, videbantur congruere, de pietate ſcilicet & religione differentes. Namq; hoc, initio fuit nobis propoſitum, ne lineam hanc tranſiliremus: Quin, vt authoris ipſius perſonam induentes, rationem ab eo inſtitutam ad exitum vſque, (ſi fieri poſſet,) tenentes, perduceremus. De cultu igitur, & veneratione Deorum immortalium, déque ſacerdotibus, & pontificibus, ita egimus, vt ſuperſtitionem Gracorum, iure ſuggillantes refellentéſque, de cæteris potiùs dubitanter quàm præcisè quicquam affirmãtes diſſereremus. Iam quum præclara hæc, & illuſtris de rep. tractatio, peroratione eiuſmodi videretur poſtulare, quæ rerum maieſtati reſonaret, atque repertis; propterea nos ſi præceptoris perſonam induere antè adniſi fueramus, vt eum in opere hoc perficiendo exprimeremus, in hac quidem certè parte peroratã inſolitos miſus adhibuimus, vt eam ipſam verè induceremus ſuſtineremúſque. De vniuerſa itaque philoſophia ab ipſo eodem hactenus tractata, veras certáſque rationes reddere conati ſumus; atque hoc aſſeruimus, omnes diuini hominis labores, omnia ſtudia, vigilias, conatus denique omnes, ad hæc duo ſublata ſigna ſemper contendiſſe. Primum, vt per virtutem moris & prudentiam, felicitatis comparanda ratio in ciuitatibus conſtitueretur: inde vero, vt per rerum quæ ſunt, ſine omnium, ſine quamplurium, cognitionem, earumdémque authoris & generatoris intelligentiam, atque admirationem, guſtum aliquem illius alterius felicitatis, cuius (teſte Plotino) vmbra quædam ciuilis hæc, & ſimulachrum eſt, homines illi acciperent, qui altius ſpectantes, humana omnia ſe infra poſita eſſe, iure exiſtimarent. Hæc nimirum Ariſtotelis mens, hic in Philoſophia explicanda finis eidem ſemper propoſitus, animóque illi certè diuino continenter infixus. Huius nos veſtigiis inſiſtentes, COSME Sapientiſſ. atque eiſdem ſtudiis incumbentes, hæc edere, inaque Celſitudini dicare fidentiùs fortaſſe quàm conſultiùs, ſumus aggreſſi. Nempe ad eum finem, vt tranquilla & pacata tua hæc tempora, pro virili etiam nos condecoraremus: ſperantes, eiuſmodi ea ab hominibus, non ſanè illiteratis, exiſtimatum iri, cuiuſmodi Sapientia tua iudicium de eis tuleris. Vale igitur, & admirabili iſta, quæ nunc meritiſſimo frueris, felicitate, idem Tu vnà cum tuis omnibus in æternum fruere; noſque, & fove, & ama.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ,

ΕΠΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙΣ Ο Κ'.

KYRIACI STROZÆ

DE REPVBLICA, LIB. IX.

QVVM de Republica illa, A quæ omnium optima eſt, egerimus, & de Muſica itémque de alia diſciplina nonnulla, de eis quæ reſtant, poſthac agendum. Sunt verò facultates hæ, Militaris, Principalis, Sacerdotalis. Namque ſine cuſtodibus, ſine principibus, ſine rei diuinę cultoribꝰ, nulla vtiq; ciuitas cõſtiterit. Quapropter de biſce vniuerſis conuenienter agere, ciuilis philoſophi munus eſt. Dico autem quonam B modo iuuenes educati, & aſſueti, harum compotes facultatum euadant, & virtutum; ſimul etiam vt legum conditor his inſiſtens veſtigiis, de illis rebus omnibus, quæ ad ciuitatem firmandam pertinent, atque ornandam, abundè & vtiliter leges condere queat: (quippe dictum enim olim fuit, legum latorem nonnihil à ciuili philoſopho differre:) Nec minùs etiam, vt quæ initio propoſita fuerat tractatio conuenientem modum habeat. Neceſſarium itaque eſt de his dicere, C ac primùm de bellica facultate. Hæc verò duas in parteis diſtributa eſt, in Militarem, & Imperatoriam. Nam ſicuti in ſtatu ciuitatis partim ſunt qui imperant, partim qui imperantibus obediunt; ita & hic rem ſe habere comperiemus, vt ſint partim Milites, partim Duces, & Tribuni, & Præfecti, quoad ventum ad eum ſit quem penes ſumma rei bellicæ ac totius exercitus imperium eſt: his enim ceu gradibus quibuſdam

ΠΕΙΔΗ καὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀείσης, καὶ περὶ μουσικῆς, καὶ περὶ ἄλλης παιδείας τινὰ, περὶ τῶν λοιπῶν ὑστέρων λεκτέον. ἔστι δ' αὐτῶν ἡ τε πολεμικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἀρχική, καὶ ἡ τῶν ἱερέων στατική. δεῖ γὰρ φύλακας, καὶ ἀρχὰς, καὶ τοὺς τῶν ἱερῶν ἐπιμελητὰς, σύστασιν πόλεως ἄνευ συσσιτίων. δεῖ δὲ καὶ περὶ τούτων ἀπόρων ὄντι τοῦ πολιτικοῦ διελθεῖν καθ' ἕκαστον. λέγω δὲ πῶς ποτ' ἂν γραφεῖεν οἱ νέοι, καὶ ἐθισθεῖεν, ταύτας κτήσεσθαι τὰς δυνάμεις καὶ ἀρετάς· ἅμα δὲ εἰ ὁ νομοθέτης τούτοις ἐπόμενος, περὶ πάντων τοῦ καθ' πόλιν οἷός τ' ἦ ἱκανῶς νομοθετῆσαι, καὶ ὠφελίμως. καὶ γὰρ τι λέλεκται πάλαι ὅτι διαφέρει πως ὁ νομοθέτης τοῦ πολιτικοῦ. οὐκ ἄτοπον δὲ ἴσως διὰ τί ἐξ ἀρχῆς ποιῆσαι, τὸ οἰκεῖον τέλος ἐστί. δεῖ δὲ καὶ ἀναγκαῖον δὴ περὶ τούτων λέγειν, καὶ ποῖόν τινα περὶ τῆς πολεμικῆς. αὕτη δὲ εἰς δύο διῄρηται μέρη, εἰς στρατιωτικὸν καὶ ἡγεμονικὸν, ὧν ἑκάτερον στρατηγικὸν καλοῖη, τὸ μὲν οὖν ἀνδρὶ διαφέρει. καθάπερ γὰρ ἡ ὅπερ τῆς πολιτικῆς κατάστασις, οἱ μὲν ἄρχοντές εἰσιν, οἱ δὲ ἀρχόμενοι, οὕτω πλησίως δὲ καὶ τῇ πολεμικῇ, οἱ μὲν στρατιῶται εἰσιν, οἱ δὲ στρατηγοὶ, ἢ ὑποστράτηγοι, μέχρι ἂν ποιὸς αὐτοκράτωρ αἱρεθῇ τὴν ἀνα. ὁ δὲ τούτοις γὰρ ὁ, τε νόμος καὶ ὁ πολέμαρχος τὸ-

χης τούτης. ὁ μὲν οὖν ἀρχιτεκτονικὸς καλούμενος πολιτικὸς, εὐφυείας χάριν ὕστερον λεχθεὶς πολεμικός. τῷ τοίνυν βουλομένῳ περὶ δυνάμεως ταύτης ἀξίως τῶν προκειμένων διελθεῖν, ἀναγκαῖον πρὸ πάντων εἰδέναι τίς, καὶ ποῖος ὁ τοῦ καλουμένου πολεμικοῦ σκοπός. ἡ γὰρ ὄντως οὖσα καθόλου διδασκαλία, οὐκ ἂν (ὅπερ ἴσως ὑποτοπάσειέ τις) δύο ἢ τρία τέλη τοῦ στρατηγοῦντος ἔχοι· καὶ γὰρ οὗτος τέλος τοῦ στρατηγοῦντος ἐστὶ τοιοῦτος. ἁπάσης δὲ πάσας τὰς τῶν ἀνθρώπων πράξεις πρόκειται καὶ πᾶσι τοῖς βουλεύμασι, καὶ ταῖς ὁρμαῖς. ζητοῦμεν δὲ ἡμεῖς νῦν τὸν οἰκεῖον τοῦ πολεμικοῦ σκοπόν. ἔστι δὲ τοῦτο, οὐχ ἕνα τινὰ καὶ ἁπλοῦν, ἀλλὰ τριχῇ διηρημένον. σκέψεται γὰρ ὁ πολεμικὸς, ὅπως πρῶτον μὲν δυνατοὺς καὶ ἰσχυροὺς παρέξει τῇ πόλει τὰ σώματα τοὺς στρατιώτας· δεύτερον δὲ εὐτάκτους, ὅπως εὐψύχους· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον καὶ πειθηνίους, ὅπως εὐπειθεῖς. εὐπειθεῖς δὲ λέγω οὐ τοὺς πειθαρχεῖν ἐπίμους μόνον, ἀλλὰ τοὺς καὶ πίστει καὶ διανοίᾳ εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως συμφέροντας. τούτοις δὲ πάσι πάντες μαρτυροῦσιν, ὅσοι περὶ πολιτικῶν πεφιλοσοφήκασι μάλιστα νῦν. καὶ οὐχ ἧττον ὅσοι σοφώτατοι τῶν ποιητῶν. καὶ γὰρ καὶ ὁ Πίνδαρος περὶ ἰσχύος λέγει τοῦτο,

Πρέπει μὲν ἔργῳ σθένος.

οὗτος γὰρ ἀρχὴ φυσικὴ ἀλλ' οὐκ ἐπίκτητος. ὁ δὲ Ὅμηρος περὶ εὐψυχίας φησί·

Οὐ γάρ μοι θυμὸν ἀλυσκάζοντι μάχεσθαι,
Οὐδὲ καταπλώσειν· καὶ
Οὔτι μοι ὄρνις ἴσχει ἀκήριον. καὶ
Τοῦ δ' ἀγαθοῦ οὔτ' ἂρ τρέπεται χρὼς, οὔτι τι λίην
Ταρφύ.

τοῦτο γὰρ πάντα ἐμφανῶς δηλοῖ, τήν τε ἰσχὺν, καὶ τὴν εὐψυχίαν, διὰ καὶ τοῦτο εἰς τοὺς στρατεύεσθαι μέλλοντας, καὶ τὰ πολεμικὰ μεταχειρίζειν· καὶ ὅτι αὕτη πρώτη εὐρύθμου χρηστὶς, καὶ ἐκ φύσεως καθέλκεται. τὸ δὲ πλησίον δὲ καὶ περὶ εὐπειθείας ὁ αὐτός. ὅτι γὰρ ἀμαθέξεως στρατὸν φύγοι τότε ἄπρακτον τὸν Τρώων, ἐδήλωσε, καὶ τὸ θορυβώδες, καὶ τὸ δυσπειθὲς, ἐπαινῶν τὸ εὔπρακτον τῶν Ἑλλήνων, ἐδήλωσε τὸ εὐπειθὲς, ὧδε,

οἱ δ' ἄρ' ἔσαν μεμαῶτες ἀκὴν ἰδέειν τε καὶ ἀκοῦσαι
Σιγῇ, δείσαντες σημάντορας. καὶ
Μή τις ἔπειτα νόον βαλέων ἀγορήνορι πάπτηνας,
Οἷος τις δηθὰ μεμάτω Τρώεσσι μάχεσθαι.

artis huius disposítio continetur, & absolutio. Vt autem clarior disputatio sit, & dilucidior, qui hactenus ciuilis philosophus dicebatur, militaris posthac dicitor. Iam si quis de facultate hac pro eius dignitate agere velit, necesse habet ante omnia, videre, ecquidnam sit bellico huic, quem dicimus, philosopho, signum sublatum. Namque felicitas illa ei proposita non est, quæ cunctis mortalibus vniuersè proponitur, neque rursum, (id quod aliquis fortè suspicetur,) statim victoria: etenim hæc extremum, & finis Imperatoris, quia talis; illa verò omnibus hominum officiis proposita est, & deliberationibus, & nisibus. At nos in præsentia quærimus proprium bellici philosophi propositum: est verò id non vnum sanè, neque vniusmodi, sed triplex. Namque bellicus hic quem dicimus primum cogitabit, vt validos robustósque corporibus ciuitati exhibeat milites, inde verò, vt animosos, tertiùm denique & extremùm, vt morigeros, & obsequentes: tales autem ego interpretor eos qui non ad parendum modò sint procliues, & faciles, verumetiam, qui fide, & egregia in rempubl. voluntate cæteros excellant. Hisce verò omnibus illi omnes consentiunt, qui de philosophia hæc præcepêre, quique resp. rectè constituêre, aut constituras rexêre: nec minùs etiam sapientiores Poëtæ. etenim Pindarus:

Iuuat quidem facinus robur.

Namque hoc principium naturale, & non adscititium est. & Homerus de animi robore:

Nec specimen generosi animi, seu cedere retrò,
Siue, hoste aduersùm te iam veniente, pauere.
&
Non equidem timor vllus habet mea pectora, nullus
Venit in hunc animum pauor, aut ignauia vecors. &
Vir constans animo nunquam titubante vacillat,
Quin fortem se præstet, & omnia fortiter audet.

Hæc autem omnia apertè indicãt, robúrque & ingẽreis spiritus necessaria illis esse qui milites futuri sunt: atque hæc prima fortitudinis sedes, naturaléque fundamentum est.

Parem porrò in modum de obedientia Poëta idem: namque in aciebus struendis, Troianorum temeritatem vituperans, & clamorem Barbaricum, & contumaciam, Græcorum docilitatem, atque in seruandis ordinibus facilitatem prædicat.

Verùm Graij signù taciti subeuntibus ibant:
Et compressa metu tenuêre silentia cuncti:
Quippe duces veriti. &
Nemo insigni inuectus equo nec robore fretus
Extra aciem pugnet.

Verùm cùm hoc ita iam confeſſum ſit, oportet conuenientes ſtatuere terminos, quibus omnia hæc comprehendens Militaris collimet, necnon etiam quæcumque inſtrumenta neceſſaria ſunt ad hæc perficienda, comparet: nam ſi his caruerit, nullum operæpretium fecerit. Videntur autem termini præcipuè eſſe hi: Temperantia & fortitudo. quamquam addunt nonnulli, amabiles mores, & manſuetudinem erga ſuos ciues, & propinquos: acerbos verò & iraçundos erga hoſtes, & alienos; fortaſſe Euripidis ſententiam ſequentes, in Medea hæc facientis;

Inimicis infeſtam, amicis placabilem.

& rationem adhibentis,

Eiuſmodi enim hominum vita ſplendidiſſima.

Verùm de his alio loco mediocriter diſceptatum fuit: atque hi quidem termini. Inſtrumenta autem tria numerantur, quæ ciuitatum conditores reperêre; ſunt verò hæc, Contubernia, Venationes, Exercitamenta. Quòd enim contubernia, (quæ Syſſitia illi appellant,) longè vetuſta ſint, ſuperioribus diſputationibus oſtendimus. Italus enim in regione illa, quæ Italia olim dicebatur, vſque adhuc in ore hominum eſt, ceu horum conditor primus. Quæ verò apud Cretas Andria vel Phiditia, vel quoquo alio nomine nuncupata, hæc ſiue à Minoe, ſiue ab alio quopiam ex antiquis illius loci legiſlatoribus inſtituta fuiſſe videntur: vnde bonam magnámque partem Laconicæ inſtitutionis in patriam Lycurgus tranſtuliſſe exiſtimatur. Præclaris autem hiſce inuentis acceſsêre neceſſariò ferè venationes, atque exercitamenta, quorum amborum vtilitatem omnes norunt, & aliqui eorum qui verſati in his ſunt, hoc abundè declarant, nóſque etiam nonnulla fortaſſe illis adiungemus, at non priùs quàm delectus habendi neceſſarias rationes exponamus. Quamquam enim in eis diſputationibus quæ de optima Republica habitæ antè ſunt, ſolum ciuile robur ſpectandum, in habendo militum delectu, dixerimus: in præſens tamen, ita de ipſo tractare decreuimus, vt tractatio hæc omni Reipubl. omnique principatui vtiliter poſſit accommodari. Hæc itaque ratio neque ſimplex, neque modi vnius eſſe comperietur; quin varia & eiuſmodi magis, vt non ſit ad belli tumultum, & clarigationem reſeruanda, ſed per otium, & quietem, longè antè inſtituenda, ac ſtudiosè & diligenter perficienda.

Ἐπειδὴ δὲ τοῦθ' οὕτως ὡμολόγηται, δεῖ τὰς προσηκούσας ὅρους ἱστάναι, οἷς ἅπαν τοῦτο πρόσεστι προειλημμένοις, δύσχρηστος ὁ πολεμικὸς· καὶ τ' ἀναγκαῖα τῶν ὀργάνων ὅσα τούτοις προδιασκευάζειν. τούτων γὰρ ἄνευ οὐδὲν ποιήσειν ἔσται κύριος. δοκοῦσι δὲ αἱ ὅροι μάλιστα εἶναι σωφροσύνη, καὶ ἀνδρεία. καί τινες προσδιαιροῦσιν, πρὸς μὲν τοὺς πολίτας, καὶ τοὺς οἰκείους, φιλοφροσύνην καὶ πραότητα, ὀργὴν δὲ καὶ δριμύτητα, πρὸς ἐχθροὺς καὶ ἀλλοτρίους, Εὐριπίδῃ ἴσως ἑπόμενοι τοῦτο ἐν τῇ Μηδείᾳ ποιήσαντι,

Βαρβάρου ἐχθροῖς, καὶ φίλοισιν ἥμερον.

καὶ ὑπολείποντι,

Τῶν γὰρ τοιούτων ἀγλαΐσταται βίοι.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐν ἄλλοις μετρίως διείλεκται. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ ὅροι· τὰ δὲ ὄργανα τρία ὄντα τυγχάνει, ἃ καὶ πρῶτα τῇ πόλει πολιτικῇ ἐξεύρηται. ἔστι δὲ ταῦτα συσσίτια, θῆραι, γυμνάσια. τὰ μὲν γὰρ συσσίτια ὅτι παμπάλαιά εἰσιν, ἐν τοῖς πρότερος λόγοις ἡμῖν δεδήλωται. ὁ γὰρ Ἰταλὸς, ὡς εἴπομεν, καὶ τῇ πάλαι λεγομένῃ Ἰταλίᾳ, ἔτι καὶ νῦν μυημονεύεται ὡς τούτων εὑρετὴς γεγονώς. τὰ δὲ παρὰ τοῖς Κρησὶ Φιδίτια, ἢ Ἀνδρία, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως καλούμενα, ἤτοι ἀπὸ Μίνω, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πάνυ ἀρχαίων νομοθετῶν τῆς αὐθόδου, κατεσκεύασται δοκεῖ. ὅθεν καὶ πλείω τῆς Λακωνικῆς πολιτείας μέρη, ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην μετενεγκεῖν νομίζεται. τούτοις δὲ καὶ θήραι καὶ γυμνάσια ἐκ τῆς ἀναγκαίας ἐπιτηδεύσεως ἐξεύρηνται. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἀναγκαίοις ἔργοις καὶ τὰ γυμνάσια, ὧν ἀμφοτέρων ὄφελος πολὺ γινώσκεται. ἐν μὲν τῶν περὶ τούτου ἀρχαίως διειλεγμένων τοῦτον ἱκανῶς διηλέγξαμεν, ἡμεῖς τὰ ἴσως τούτοις προσθήσομεν, ἀλλ' οὐ πρότερον ἢ περὶ ἐκλογῆς τῶν ἐσομένων στρατιωτῶν, τὰ λοιπὰ μετελθεῖν. καί τι καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀρίστης πολιτείας λόγοις εἴπομεν, ὅτι χρὴ ἐν μέσοις τοῖς γενναίοις πολίταις τὸν ἐκλεκτὸν τούτων ποιεῖν· οὐ μὴν ἀλλὰ νῦν περὶ πάσης καθόλου προσμητέον, καὶ κοινῆς, ἵν' ἡ προσμήκεια πάσῃ τῇ πολιτείᾳ καὶ πάσῃ ἀρχῇ ὑπάρχειν οἰκείως οὖσα τυγχάνῃ. Αὕτη τοίνυν οὐκ ἁπλῆ τις εἶναι φαίνοιτο ἂν καὶ μονοειδὴς, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολύτροπος, καὶ οὐκ οἶμαι δεῖν τοῖς πολεμικοῖς ἀνάγκαις ἀφορίζεσθαι, καὶ ταραχαῖς, ἀλλ' ἐν πολλῷ γε, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐπιτηδᾶσθαι.

Ο μὲν οὖν τῦ Αἰγυπτίου βασιλέως ἔθος, καὶ τὴν παλαι πάντων ἐπηύρεν, ἔνεκά γε τῆς ἐκλογῆς. γνησιόντος γὰρ αὐτῷ παιδὸς, ὃν τινά τινες μὲν Σεσόωσιν, ἄλλοι δὲ Σέσωστριν φασιν ὠνομάσθαι, τῦτον τὸν βασιλέα λέγουσι, μεγαλοπρεπές τι, καὶ βασιλικὸν ὄντως διανοήσαι. πάντας γὰρ ὅσοις κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμέραν, καὶ αὐτῷ παιδὶ ἀποτεχθέντας τῶν παίδων ἐξ ὅλης τῆς Αἰγύπτου συναγαγεῖν, καὶ ἔθεσι καὶ ἐπιμελείᾳ ὁπωσῦν παιδεῦσαι, καὶ οὕτω τὸν αὐτὸν ἀγωνα πᾶσιν ὁρίσαι, λαμβάνοντα τοὺς μάλιστα σωτηρίας κοινωνήσοντας, καὶ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, νέους τε ὄντας, καὶ συναγωνιεῖσθαι ὑπὲρ τῶν πολεμίων (ὅπερ καὶ ἐγένετο) ἀρίστους ἔσεσθαι. ἀλλὰ τῦτο βασιλικῆς τινος ἐξουσίας αὐτύχημα, καὶ οὐ πάντη σοφὸν ἀεὶ διχέρες. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ τὰς τῆς γῆς οἰκουμένας ἐσχατιὰς βαρβαροι, πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων μαχιμώτατοι, οἵ τε Σκύθαι, καὶ Θρᾷκες, καὶ Σαυρομάται καὶ Κελτοὶ, ἔθνη μεγάλα καὶ πάμπολλα, ὡμὰ δὲ καὶ ἀπαίδευτα, καὶ ὅσα τῶν ἀνθρωπίνων ἐθῶν καὶ τρόπων ἀπάντων ἀπηλλοτρίωται, καὶ ἀγροικότατα. οἵ τε τῶν ἑῴων μεσημβρινὰ οἵ, Ἄραβες, καὶ Τρωγλοδύται, καὶ Λίβυες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τὴν ἠπειρίαν ταύτην κατέχουσι τῆς οἰκουμένης, ἣν τινες καυματώδη καλεῖν εἰώθασιν, διὰ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικύρου κεῖσθαι, ὑφ' ἡλίου δοκεῖν σίνεσθαι καὶ αὖσθαι (καὶ γὰρ ὅτι οἰκήσιμος αὕτη ἡ χώρα, ἀρτίως κατεφώραται) ἄλλως πως τὰ πολέμια πάντα τὰ ἔθνη ταῦτα διοικεῖ. ἑκάτερα γὰρ ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς ἀπηκρισμένα, καὶ χώρας ἑαυταῖς ἐναντιωτάτας κτώμενα, ἅ τοσοῦν τοῖς μεγάλοις διαφήμασι τῶν τόπων, ὅσον ταῖς τῶν ὡρῶν κράσεσιν ἢ ταῖς δυσκρασίαις μᾶλλον, ἔθεσιν ὅμως πάντα πλησίοις χρῶνται σφίσιν αὐτοῖς. ἀμφω γὰρ κτηνοτρόφα εἰσὶ, καὶ ἱππικὰ, καὶ θηρευτικά. τοῖς δὲ καὶ πολεμικὰ ὑπάρχει πάθεσιν, ὁ αὐτὸς ἀμφοτέροις τοῦ βίου σκοπὸς, τὴν ἀρπαγὴν ἀεὶ διώκειν καὶ σκοπεῖν. τοῖς γὰρ μὲν ἁρπαγὴ κρεῶν τε καὶ ἁμάξιαι, τῇ ἐμφύτῳ ὠμότητι πάντα οἰακίζουσι, καὶ διὰ ταῦτα ὠμοφαγεῖν ἐθιζόντες, οὐδὲ τὰ ἀνθρώπινα ἔλαθ' ὅτε ἀπέχονται κρεῶν. ἅ μὴν ἀλλ' ὅσον γε ἀπαλότητος καὶ τερπνότητος κέκτηνται τοῖς σώμασιν, ἔργον ἀκούοντας πιστεύειν. Λέγουσι γὰρ ὁπόσοι σὺν ἔβαλόν ποτε τοῖς Σκύθαις, ὅτω σκληροῖς οὐ τετυχηκέναι σώμασι, καὶ ἀπιτύποις, ὥστε μηνοειδῆ ἄχρα δοκεῖν, καὶ ἄτμητα

A Iam quidam Ægypti rex talem delectus habendi modum olim reperit, & tenuit, quem quidem modum omnes prædicarunt, & admirati sunt. Nam cùm filium susceperisset, quem Sesoosin quidam nomine appellatum fuisse perhibent, Sesostridem alij, regem ipsum affirmant rem quandam magnificam, atque omnino regiam fecisse. Quotquot enim infantes eadem ac filius die orti in Ægypto fuerant, eos omnes in contubernium vnum congregasse, educatorésque eisdem, & curatores præfecisse, eundémque disciplinæ modum cunctis pariter descripsisse, reputantem

B eos mutua inter sese beneuolentia præcipuè deinctum iri, qui vnà essent educati, eadémque cùm agendi tum dicendi libertate assueti, atque omnes operam pro communi salute decoréque, (id quod euenit) vnanimiter esse nauaturos. At enim verò hoc regiæ cuiusdam excellentiæ, abundantísque & fauentis fortunæ munus extitit: id quod neque facilè, neque quouis tempore expositum cuiuis fuerit. At verò Barbari illi, qui extremas mundi incolunt oras, omnium mortalium pugnacissimi, vt Scythæ, Thraces, Celtæ, Sarmatæ, gentes variæ & innumerabiles, at sæuitia ingenti, & feritate præditæ, ab omnique humano more & cultu prorsus abhorrentes. Atque hæ ad Boream. Quæ verò ad Austrum

C pertinēt, vt Arabes, Troglodytæ, Libyes, Numidæ, & quæcūque aliæ tractū illum obtinēt, quem Zonam torridā iccirco solēt appellare, quia in medio versionum sita, à Sole videatur exuri, (nam quòd habitabilis ea sit, nuper exploratum est) alia quadā ratione belli munia tractant nationes hæ: vtræque enim ad extremas mundi oras quasi amādatæ, regionésque tenentes inter sese maximè contrarias, non

D tantùm locorum interuallis ingentibus, quātum etiam tempestatum temperaturis, atque adeò intemperiebus; institutis tamē, & studiis sibi consimilibus vtuntur. Ambæ enim gregibus & armentis pascendis incumbunt, equestri operam dant, venatibus indulgent, in belli autem artibus idem signum sublatum spectant, atque bellicum artificem spectare nuper dicebamus: idipsum tamen haud eisdem studiis conantur attingere. Nam cùm in solam rapinam inhient; & vltionem, immanitate ea, quam loci natura eis

E inseuit, omnia gubernant, atque ob eandem hanc crudis carnibus vesci assueti, neque ab humanis quandoque etiam mandendis sese abstinent. Ceterùm haud facile creditu est, qua firmitate eorum corpora prædita sint, quáque ad omnia grauia & incommoda perferenda habilitate. Aiunt enim quotquot eum Scythis manus olim conseruêre, adeò duris, ádque ictus repellendos factis incidisse corporibus, vt vix mucronibus perfodi, aut gladiorum aciebus feriri possint,

(proinde

(proinde ac de antiquis heroibus Poëtæ fabulantur ,) præſertim capitum occipitia : ita enim denſa hæc eſſe , itaque dura , vt machæras bene etiam acutas , retundere nata ſint. Verùm hæc neceſſario illis euenunt , quia ſub dio æuum continenter degunt , niuibus obruti , imbribus infeſtati , gelu durati , fluminibus circumſepti. Arabas autem , & Troglodytas , & quaſcunque eiuſmodi gentes , eadem , atque eiuſmodi , & facere , & perpeti , quanquam ratione conuerſa ; quia ſcilicet à Sole exurantur. Ita igitur ambæ hæ nationes , robore atque agilitate antè comparatis , hæc ad confligendum domo afferunt , & pugnandum ; animi verò præſentiam , atque alacritatem præcipuè omnium Scythæ , & quæcunque aliæ gentes in Septentriones ſpectant , ob eas cauſas quas ſuprà memorauimus. Namque impetu quodam violento & proiecto in hoſtes inuadentes , curſibuſque & recurſibus eos fatigantes , & in orbem includentes , faméque , & commeatuum caritate prementes , modum nullum vexandi , antè faciunt , quàm , aut ex agris ſuis omnes exegerint , aut conciderint , aut viuos ceperint. Verumtamen homines hi ita nati, itaque facti , ſuis regibus & ducibus mortalium omnium ſunt obedientiſſimi ; & fideles maximè. Atque idcirco ex huiuſmodi ſtudiis illud eis euenit , quod initio quærebatur , videlicet , vt eorum nati , ipſæque vxores , & poſt geniti omnes militarem facultatem & artem , vel citra artem , atque adeò naturaliter condiſcant, & percipiant , eaque percepta omnium facillimè , ipſam exercere , & conſeruare queant : quippe cùm huius retinendæ ergo , corpora continenter exerceant , & ſub dio malè patiantur , vti diximus , nullumque agrum diutiùs teneant , quàm victum ſibi ſuggerat : denique , vt omnium pugnaciſſimi exiſtant , neque ad belli artes huiuſmodi , præceptis indigeant, neque ſophiſmatis , quibus Spartiatæ vtuntur & Cretes , & quicumque alii de belli ſtudiis ſe iactant. At verò nos quodam excurſionis modo de eis nunc egimus , nempe ad eam finem , vt quicumque homines bellicis artibus , ſuis in ciuitatibus præſunt , exempla de bellicoſiſſimis gentibus facere ſibi poſſint , quæ ſuæ Reipublicæ , ex vſu ſient.

(καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν οἱ ποιηταὶ μυθολογοῦσι) ἄλλως τε καὶ τὰ τῶν κεφαλῶν βρέγματα. ταῦτα γὰρ παχύτητος ἕνεκα καὶ σκληρότητος, τὰ τῶν δὴ ἱκανῶς μαχαιρῶν στόματα, ὡς λέγεται, ἐξαμβλύνειν πέφυκεν. ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ἀνάγκης ταῦτα συμβαίνει, διὰ τὸ ὑπαίθριον αἰεὶ διατελεῖν βιοῦντας, καὶ νιφετοῖς καὶ ὄμβροις, καὶ πάγοις, καὶ ποταμοῖς συνεχῶς ὁμιλοῦν. τοὺς δὲ Ἄραβας καὶ Τρωγλοδύτας, καὶ ὅσοι τοιοῦτοί, ταὐτὰ, καὶ ταὐτὸ τοῦτο πάλιν τε καὶ δρᾶν, καὶ πάσχειν ἀναγκαίως, διὰ τὸ ὑφ' ἡλίου ἐξηρῆσθαι. οὕτως ἀρά ἀμφοτέρα γένη ταῦτα τό, τε θύρασιν καὶ τὸ θυμαλὲς ὅπλον ταῖς συμβολαῖς, καὶ ταῖς μάχαις, εἴωθεν ἐπεισβαλλόμενα προσέρχεσθαι. τὸ δὲ θύμοειδὲς καὶ τὸ προθύμως πάντων μάλιστα τὸ Σκυθικὸν πρόσχημα, καὶ τ' ἄλλα ταῖς ἀνωφελῆ τὴν ἕδραν, δι' ἃς προειπόμεθα αἰτίας. καὶ γὰρ ὁρμῇ τινι βιαίᾳ, καὶ ἀποτεινομένῃ, τοῖς πολεμίοις ὁμόσε χωροῦντες, καὶ προδρομῇσι, καὶ παλινδρομίαις αὐτοὺς κυκλωσάμενοι, καὶ λιμῷ, καὶ τὴν ὑπαιθρίαν αὐτοῖς καὶ ἀπείρατοι καταπύκνοντες οὐ παύονται, πρὶν ἂν τινα ἐκ τῆς χώρας ἀπελάσωσιν αὐτοὺς, ἢ πρὸς ἃς κατακοπεῖν ἢ ζωγρεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταὐτό γε ὄντες τῇ τε φύσει καὶ τῇ προαιρέσει, ὅμως τοῖς αὐτὴν ἔχουσι καὶ βασιλεῦσι πρῶτον τὴν ὅσιον ἀνθρώπων εἶναι ὑπειλήφασι. διὰ δὲ ταῦτα τὴν ἐπιτιθεμένην ἑκεῖνο σφίσιν ἀποβαίνει μᾶλλον ῥᾳδίως ὅ σφ κατορχεῖ ἐξιτήλως, τοὺς αὐτῶν παῖδας ἀπολλύντα καὶ αὐτοὺς γυναῖκας, καὶ ἑαυτοὺς ἀπόνους ἔτι προσέτι ἀπειρίᾳ δουλείας ἐπιδιδόντας, καὶ πίονας, ἀτόνους πως, καὶ φυσικῶς μᾶλλον, καταμαθεῖν, καὶ καταμαθόντας πρῶτον ῥᾷστα ταῦτα ἀσκεῖν καὶ διαφυλάττειν, διὰ τὸ συνεχῶς ταύτης ἕνεκα γυμνασθῆναι, καὶ παλαιπωρεῖσθαι σφ ἱκανῶς, ὡς εἴπομεν. καὶ μηδαμοῦ χώραν καταλιπεῖν πλέον, ἢ ὅσον ἀποζῆν· τέλος δὲ, πρῶτον εἰ μαχιμωτάτους, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι τούτων τῶν ἀφθαλμάτων, ὅτι τὰ πολέμια, καὶ φρονήματος, εἰς τοσοῦτον μάλιστα χρῆται Σκύθαις, καὶ Κρῆτες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὅτι τοῖς πολεμικοῖς πεφιλοτιμήκασι, καὶ ἡμεῖς μὲν ὧν ὡς ἐν παρέργου μέρει ταῦτα τούτων ἐμνήσθημεν, ἵν' οἱ πολεμικοὶ, ὅσα σφ ἀγαθὰ ἐν τοῖς τῶν πολεμικωτάτων ἀνθρώπων ὅπλοις ἐστὶν, καὶ ἡδονὴν ἐνίοις ὁρῶεν, ἐν τιμῷ ἔχοιεν, ὅλην αὖ εἰς ἃς αὐτῶν πίστεις καὶ ὑπομνήσεις, τοῦτο μελετήσειεν.

non ita tamen commendauit vt immune prorſus menda iudicaret : dixit enim ipſemet Strozæ, in hoc tantùm ab Ariſtoteleo ſtylo diſſẽtire, quòd poëtæ ſententiis authoritatibúſque nimis abundaret : At ſubridens Stroza, Id feci (inquit) vt mei videlicet, non ipſius Ariſtotelis, haberentur libri. Multa inſuper de omni genere philoſophiæ conſcripſit volumina, vt idem in epiſtola ad Petrum Oricellarium teſtatur, in qua duos imò quatuor de prima illa, quæ cæterarum philoſophiarum domina eſt & Regina philoſophia, locos edidit, libríſque ſuis Politicis à ſe Latinè factis adiunxit. Eſt autem prior locus, atque adeò caput in libro nono ad Arabum commentariorum normam inter textum vndecimum & duodecimum locandum : quod quidem caput non Latini modò omnes interpretes omisêre, ſed quod longè mirabilius, ipſe ſiue Alexander ſiue Michaël omiſit; Alter præterea in textu trigeſimo ſexto, ſeptimo & octauo, ad duodecimum eiuſdem Philoſophiæ, in quo mirabiles ruinas interpretes omnes fecerant, textum ipſum verborum caſtigatum & expurgatum reſtituit, Latinúmque fecit, & vtrumque doctiſſimè elucidauit. Stromata item Clementis Alexandrini, adoleſcens cùm eſſet, primus omnium Latinitate donauit, vt inter alios author eſt locuples Geſnerus in ſua Bibliothecâ. Extant quoque quatuor illius ſiue orationes ſiue introductiones in quatuor Ethicorum Ariſtot. libros : quarum prima eſt in caput decimum libri tertij de Temperantia & eius extremis; ſecunda, in quintum librum de Iuſtitia, & Iure : tertia, in octauum de Amicitia : poſtrema in decimum de Felicitate quæ ſapientiâ comparatur. Et hæ dumtaxat quatuor in manus hominum peruenerunt, ex quarum elegantia & prudentiſſimo dicendi genere apparet quanta labes literariæ rei facta ſit, in his quæ deſiderantur. Pluribus eius monumentis Poſteritas frueretur, maximè verò ſelectis tot problematibus, orationibus, epiſtolis, quæ Græcè ſcripta omnia, & ad Ariſtotel. Ideam expreſſa teneremus, tereremúſque manibus, niſi cùm in extremis eſſet, furto peſſimo illi periiſſet ciſta, cui præcipuos ingenij fœtus commiſerat, quos iam affectos publicare in animo habebat, vt ipſe confirmat in ea quam commemorauimus, epiſtola ad Petrum Oricellarium. Obiit, vt pium decuit, milleſimo quingenteſimo ſexageſimo quinto, Piſis, morbo calculi, ſexto die Decembris : vnde liquet eum vixiſſe annos circiter ſexaginta tres, totidem quot Ariſtotelem prædicant Corpus tranſlatum fuit in ædem eiuſdem Diui Kyriaci, vt mandarat. Eius autem ſtatua erecta inuenitur Florentiæ, in æde Diuæ Marię nouellæ, in Sacello gentis Strozię: quam Roſcius vnus ex illorum maioribus trecentis abhinc & inſuper annis, in æternam ſui ſuorúmque memoriam fundauit. Si quem ingenuus amor tenet plura de hoc viro cognoſcendi, conſulat Petrum Bembum in Epiſtolis, Benedictum Varchium in multis eius opuſculis, Piccoliminium, & Claudium Tholomeum Senenſem vtrumque, Antonium Bargam, Annibalem Carum Equitem, Antonium Palearium, Paulum Minium in Apologia Florentina, Iacobum Sadoletum, Flaminium Nobilium in commentariis ad librum Ariſtot. primum de ortu & interitu, Petrum Fonſecam in Metaphyſicæ Ariſtot. libro nono ac duodecimo. Petrum Victorium, Theodorum Zuingerum in Prolegomenis ad Politica Ariſt. Petrum Poiſſoneum Andegauenſem, Regis Galliæ conſiliarium, qui fecit partitiones Philoſophiæ ciuilis, ad imitationem Ariſtotelis, aut potiùs ipſius Kyriaci Strozæ, in lib. eius Politicis nono & decimo : complures alios qui eius ætate & poſtea floruere, clari in omni doctrinâ viri. Hæc veritatis causâ deſcribenda curauit Nobilis ac ſtudioſus Zacharias Montius Matthęi filius & inclytæ memoriæ huius viri ex ſorore nepos.

Ἡ φθονερὴ μοῖρα Στρώζαν ἔλε, μωρὰ δοκοῦσα
Σβέσσαι δαιμόνιον πάμπαν Ἀριστοτέλη.
Ἤμβροτε δ', Στρώζᾳ δ' Ἀριστοτέλης ἀνέζη,
Καὶ ζᾷ τῷ Στρώζᾳ ζωὴ Ἀριστοτέλης.

Idem Latinè.

Inuida mors Strozam rapuit, cùm ſtulta putaret
Extînxe eximium prorſus Ariſtotelem.
Verùm aliter res eſt, per eum nam Stroza reſurgit,
Per Strozam rurſus viuit Ariſtoteles.

COSMO MEDICI FLORENTIÆ ET SENARVM DVCI

KYRIACVS STROZA S.P.D.

ANtequam ad horum argumentum librorũ venio, INCLYTE COSME, neceſſe habeo mei huius facti rationem reddere, eiſque hominibus à quibus inuadi ſentio, atque eo in primis, quòd Politicis Ariſtotelis præceptis, ceu manca ea ſint, nec vſquequaque perfecta, & abſoluta, manum extremam vnus ego auſim imponere, ac iam ea impoſita, opus iſtud in apertum proferre: altero, quòd in eo faciendo Græca oratione vti maluerim; tertiò, quòd nimis multus fuerim in colligendis poëtarũ & veterum authorum ſententiis, atq; huc transferendis. Verùm ego ne ſingula quæque iniquorum dicta meorũ exquiſitiùs perſequar nunc, quod ad illud primum attinet, etſi ex primis libri noſtri prioris verbis, quem librũ Politicis Ariſtotelis, nonum adnumeramus, apertè poſſit intelligi, quàm neceſſaria hæc fuerit acceſſio, non cõmittemus tamen, quin primum hoc illorum dictum, ceu crimen in nos intentum, haud omnino leue, quibus poſſe nobis fuerit argumentis, diluamus refutemúſque. Hoc ergo ceu axioma primò poſitũ ſit; Nuſquam Ariſtotelem in philoſophia explicanda & docenda committere id, vt leuia & minuta, atq; interdum minùs neceſſaria, accuratiùs ſectando, & exquiſitiùs, in eis cõniueat, quæ grauia ita ſunt, itáq; grandia, vt omitti ſine ſcelere non poſſint: atque iccirco minimè decere, communis vitæ magiſtrum, de pictura, de literaria, de gymnaſtica, denique de muſica facultate, & ſubtiliter, & copioſè diſſerere, harúmq; omnium honeſtate, vtilitatéque expoſita, ad eas capiendas, iuuẽtutem quaſi lege cogere, muſicã præſertim, in cuius tractatione, librum extremum totũ penè conſumpſit; eas verò quæ ſubſequebãtur, ac neceſſariò ſubſequebantur, omittere, Bellicam dico facultatem, & Principalem, & Pontificiam. Præſertim cùm ciuitates ſine illis fortaſſe quoquo modo queant conſtare, ſine his, nullo. Nam quæ tandem quæſo poterit ciuitas pace frui, & tranquillitate, quæ libertatis & imperij cuſtodibus careat, & principibus, & ſacerdotibus? certè nulla. Porro autem quomodo facultates hæ poterunt à ciuibus illis, ſuo tempore exerceri, qui nullas haſce in adoleſcentia antè comparauerint? Haud igitur conuenit, de illis proculdubio leuibus, ſi eum hiſce conferantur, præcipiẽtem, integrum volumen occupare, de his ne verbũ quidem facere. Omitto dicere nunc, librũ eundem octauum, ſi aut cum Ethicorum decimo, aut cum extremo Elenchorum, qui appellantur, atq; in quo Logicę artis, & facultatis totius poſita peroratio aptiſſima eſt, aut deniq; cum celeberrimo illo A. poſtnaturalium, componatur, nullam tã præclari operis clauſulam præ ſe ferre, nulla perorationis veſtigia, quibus opus inceptũ, ſe iam perfeciſſe author oſtendat, atq; in libris illis apertè ac diligenter oſtenderat. An ergo quiſquam ſanæ mentis homo, nedum philoſophiæ alumnus, dubitet, Authorem, aut morte anteuertente, manum extremam operi huic præclariſſimo imponere non potuiſſe, aut ſi fortè impoſuit, temporum iniuria, ſicuti alia permulta antiquorum opera, ita & extremum hũc Ariſtotelis laborem intoriiſſe? Nos itaque multum ac diu rem hanc apud animum noſtrum reputantes, ſummiq; & facundiſſimi præceptoris libros, Politicos dico, numero quatuor & viginti: tot enim Plato ipſe variis titulis inſcriptos huiuſce facultatis, nobis reliquit, cũ his octo, ab Ariſtotele ſcriptis, componentes, in eam ſententiã ferebamur, vt cùm rerum harum nullam à Platone omiſſam videremus, quas enumerauimus nunc, mancam omnino Ariſtotelicã hanc tractationem eſſe certum haberemus, ac libros præterea aliquot deſiderare adhuc, quibus facultates hæ proculdubio neceſſariæ, cum comparandi modis exponerentur, atque eiuſmodi perorationem ad extremum debere accedere, quâ nobis liceret apertè cognoſcere, inſtitutum opus exactum iam eſſe & conſummatum. His accedebat, dico, vt hoc aggredi minùs cunctaremur, ipſiuſmet doctoris auctoritas: qui cùm ſæpe aliàs ſuos ſectatores inuitet, ad philoſophiam non modò perdiſcendam, ſed etiam emendandam, perficiendam, amplificandam, ſententia hac de ſui eiuſdẽ præceptoris arculis deprompta, primóq; de moribus inſerta, acriùs adhuc nos incitabat impellebátque. eſt verò ſententia hæc: Δόξειε δ' ἂν πᾶσι τῷ σπουδαίῳ, ᾧ διοικῶσι τὰ καλῶς ἔχοντα τῇ ἀληθείᾳ· ὁ δ' ἐχέφρων τοῦτον ἀεὶ ζητεῖ, καὶ σωτηρίας ἀγαθῆς τῷ ὄντι ἐκ πολλῶν μεγάλων ἐνδέουσι. πᾶσι γὰρ προσήκειν ἐπιθυμεῖν. id eſt, *Videatur au-*

tem, res illas quæ deſcriptione commodâ comprehenſæ ſunt, cuique licere producere, & corrigere: ac tempus multum adiumenti afferre, ad hæc & talia inuenienda: temporis enim beneficio artes repertæ ſunt, & auctiores effectæ. quæ enim deſiderantur, ea addere omnes, qui poſſunt, debent. Par fere ſententiæ huic in mīnori poſtnatualium A. ſcripta ſententia eſt, ínque altero item de Cœlo. Atque hæc prima huius quaſi cuiuſdam philoſophici conflictus velitatio ſit. Quod verò ad Græcæ orationis vſum, atque, vt iſti volunt, abuſum, pertinet, reſpondemus: Non tantum eius ſtudij, quod in Græcorum omnis generis ſcriptorum poſuimus, & in quo ætatem ferè omnem conſumpſimus, non tantum inquam pœnitere nos, vt in opere hoc exigendo, ad veteris ac veternoſæ tralationis acceſſionem, extremum hunc laborem noſtrum conuerteremus, aut cum nouis iſtis interpretibus æmularemur; qui dum de Cicerone Ariſtotelem vertunt, non ſemel ſed ſæpe id committunt, vt authoris ſenſa, aut non vera efferant, aut Ariſtotelicis, & veris, interdum pugnantia: id quod haud difficilè poſſunt animaduertere, qui mediocriter literati in eos acriter anquirunt. Multo itaque præclarius, & honori noſtro, & ſtudioſorum iuuenum vtilitati; (ſi qua hinc percipi poterit;) noſmet conſultum ire, exiſtimauimus, ſi Politica præcepta perficere ſtatuentes, quæ ipſe inchoauerat Ariſtoteles, Ariſtotelica dictione ea perficeremus, ac ſtilo, præſertim cùm minùs deſperandum nobis ſit, haud defore homines, & probos, & egregiè literatos, qui ſiue rei ipſius vtilitate illecti, & honeſtate, ſiue nonnulla noſtri charitate impulſi, libros hoſce & Latino; & fortè etiam vernaculo ſermone, accuratè, & fideliter verſuri, nec multò pòſt, ſint. Iam verò quod aiunt nos, haud omnino philoſophorum more, ſed inſtitorum & cauponum feciſſe potiùs, qui non ſententias modò, verumetiam verba & clauſulas interdum integras, de antiquorum monumentis philoſophorum, abreptas congeſſimus huc, reſpondemus: Neque Platonem neque Ariſtotelem, aut quemquam eorum qui ante hos philoſophi numerantur ſapientiæ vniuerſæ fuiſſe repertores, neque ſe pro tali, vllum ex eis vnquam venditaſſe. Idque adeo è Pythagoræ ſententia eſſe manifeſtum: Qui quum ſe σοφὸν, id eſt, ſapientem, eſſe negaret, philoſophũ quidem certè, id eſt, ſapientiæ cultorem, ſectatorémque, & haberi voluit, & dici. Ex illo quicumque è maioribus egregiè philoſophati ſunt, agnominis huiuſce memores, dum maiorum ſuorum inuenta, & tractationes, ad veritatis amuſſim exigunt, philoſophiam ipſam auctiorem fecêre, & emendata magis, nobis tradidêre. atque Ariſtoteles inprimis, qui dum per ſummum laborem eandem ſtudet limare, & expolire, apis Matinæ more modóque, vt ait Lyricus, quæcunque rectè veréque tractata à veteribus inuenit, hæc & libans & cõprobans, in rem ſuam, aptè atque appoſitè vertit. ſiqua autem minùs rectè minúſque verè elata offendit, ea tum corrigit, tum reprobat; dúmque hæc ita facit, philoſophiam vnà cum ſuis ſectatoribus, & adminiſtris, in ſplendorem dat, nec quemquam eorum, meritis ſuis fraudat. Quo magis reprehendendi, an ridendi? homines quidam videantur, qui maculam illam ſummo ac præſtantiſſimo philoſopho impingunt; aſſerentes ſcilicet, eius opera, & opibus, egregia & vtilia antiquorũ ſcripta, irrita obliuione obruta fuiſſe. Id quod ſi ita factum eſt, quî quæſo licuiſſet ſubſequentibus philoſophis, iis etiam qui vel extremis Rom. imperij temporibus floruêre, eadem ipſa citare, cúmque Ariſtotelicis, & Platonicis conferre: illorúmque primorum (inquam) ſapientum ſapientiam, ſuis diſputationibus, nobis teſtatam relinquere? Nam ſi Ariſtoteles, Macedonum opibus fretus facere iſtud cogitauit, vtque voluntiſti, effecit, cur non potiùs quæſo, ipſius ſui præceptoris ſcripta cremanda curauit, & abolenda? quibus certè ſaluis, nobis facilè licet, omnia ferè illa agnoſcere, verba inquam, & ſententias; quas cùm ipſe inde aſſumpſiſſet, rectiúſque compilaſſet, in eum quem videmus nunc ordinẽ, ornatúmq; certè admirabilem perpetuúmque, redegit. Folia ergo hæc ſunt & nugæ meræ, hominum non quidem philoſophantiũ, quin in philoſophia oſcitantium ſomniáque fingẽtium, nec videntium, quantum ab Ariſtotelici animi, & philoſophici ingenij celſitudine, diſjũcta hęc ſint. At vnde egreſſa eſt, illuc oratio noſtra reuertitor: & quod propoſuit, tandem concludito. Quum igitur hæc philoſophandi ratio nota, & inſtituta ſemper fuerit, vt ex vetuſtis maiorum monumẽtis, quęuis pars ipſius amplificari poſſit, & expoliri, & perfici à pòſt genitis iis qui in eundem puluerem idémque ſtadium deſcendunt; haud profectò iure accuſetur, ſiquis rationem eandem à maioribus per manus traditam, iniens tenénſque, quas in philoſophia partes, quæque, ceu in animantis cuiuſpiam corpore, membra manca, neque adhuc abſoluta reperit, ea ipſa pro virili abſoluere, perficere, expolire, operam dat. Iam ſi qui ingenij culpa (ἂν χρωμπτὶ ζῶντι ἐ φρενὶ) (iuxta Pindari ſententiam;) altiùs ſpectare ſéque humo tollere nequeant, ínque hoc vno laborant, vt meritas aliorum laudes maledicendo obterant, alienæque gloriæ tenebras offundant: quid, per Deos, homo præſertim philoſophus, eis æquius imprecetur, quàm vt mentem Dij ipſis meliorem dent; quam capientes, & veriùs queant, & mitiùs iudicare poſthac de rebus præclaris, atque à vulgari & vſitata ſtudiorum conſuetudine, addam etiam & ſua, longè diſjunctis? Atqui expurgationũ quidem, & refutationum abundè eſto. Tu verò COSME ornatiſſime, quem decoris atque adeo maieſtatis cauſa, ſæpe & li-

benter nomino, quique mortales cunctos tui loci atque ordinis sapientia simul & prudentia, bonorum omnium confessione antecellis, quique ciuilem hanc philosophiam, non literis quidem nudis, & disputationibus, sicuti nos, nostrique similes, quin rebus ipsis gerendis, præclarisque officiis præclarè faciendis, id est, populis imperio regẽdis; (hæc tibi enim artes sunt;) mente & intelligentia totam cõprehendis, & retines: & verè & sincerè de studiis istis & laboribus nostris, iudicare poteris, eosdémque ab omnibus omnium iniquorum morsibus, facilè defendere. Id quod vt facilius etiam facere possit Sapientia tua, ad argumentum librorum exponendum venio: Est verò hoc.

ARGVMENTVM.

CIVILIS ratio omnis, intelligentiâ continetur & vitæ præceptis. Nam cùm philosophiæ huius laus omnis in actione consistat, ad agendum autem præcepta antè requirantur, oportet omnia hæc intelligentiæ anticipari, vt sciamus quid sit virtus, quid officium, qui denique finis, quò officia diriguntur. Verùm quum vita nostra omnis officiis occupetur & regatur, tum priuatis, tum familiaribus, tum publicis; hinc fit vt omnis prudentiæ vis, quæ officiorum regula est, in hæc tria siue capita, siue genera necessariò tribuatur. Atque ex his officiorum fontibus tres promanãt facultates, quas sapientissimi Græci tribus vocibus distinguentes, primam Ethicen appellant, alteram Oeconomicã, tertiam Politicam. nostri Moralem, Familiarem, Ciuilem. Genus autem supremum omnia hæc comprehendens, dicitur ciuilis siue ratio siue philosophia. Namque ciuitatis colendæ ergô & celebrandæ, homines nati sunt; cogitationes autem omnes, omnia hominum officia, omnes artes, & scientias philosophia ipsa complexa est: & propterea omnes qui honestè & vtiliter agunt, aut verè, & intelligenter animum mentémque exercent, hi & philosophari dicuntur, & philosophi iure appellantur. Itaque Aristoteles, in omni philosophiæ genere, siue intelligentiam quæras, seu vitæ præcepta, principatum obtinens; quum eam eiúsque partes, haud sanè completas, nec rite omnino tractatas, à maioribus accepisset, ciuilem hanc rationem, pariter ac cæteras, ad veritatis amussim exigere, omni ope nisus est: cúmque partes ipsius omnes diligenter esset persequutus, totam prorsus exegisse videri poterat, si libros illos, his octo Politicis adiecisset, qui, sicuti superiores illi artes & facultates minùs necessarias fuerant complexi, eas complecterentur, quæ restabant adhuc, quæque omnium maximè fuerant necessariæ. Nam quum in septimo huius de republ. tractatu, omnes beatæ ciuitatis partes egregiè disposuisset, publicæque felicitatis certum rectúmque iter monstrasset, vt institutio talis in æternum si fieri posset proueheretur, ad seminarium ipsius, id est, reipublicæ, pangendum aggressus, de coniugiis egit, formulámque hanc ritè copulandi, descripsit; post illa ad curam infantium, non adhuc in lucem editorum, sed eorum priùs qui maternis vteris concepti, adhuc gestarentur, suscipiendã parentes excitauit, eiusmodi prægnãtibus modum viuendi præscribens, quem seruantes, conceptos fœtus facilè, sibíque & reip. vtiliter parerent. idque adeò sic euenturum eis esse dicebat, si nec otio languerent, nec grauioribus animi curis, aut corporis laboribus corpora macerarent. Porro autem quibus ludis studiisve, ab ortu ad annum vsque septimum, oblectandi infantes essent & occupandi, & à quibus arcendi, ita diligenter persequutus ad finem libri est, vt non vulgaris, ætatis huius regẽdæ magister fuisse idem videatur. Iam quum permensi infantiam sint, artes quatuor quibus subsequens ætas foret imbuenda proposuit, Literariam, Fictricem, Gymnasticam, Musicam. In artis huius ratione præcipienda, tam fuit accuratus & diligens, vt librum octauum totum penè ei dicauerit. ex quo facilè omnibus licet conicere, qui vel mediocriter etiã philosophiæ huic operã dedêre, libros præterea aliquot adeã ipsam explendã desiderari adhuc. Hoc rerum ordo apertè postulat, hoc extrema libri verba indicãt, quæ clausulã nullam, ne dũ tam præclari operis iam absoluti, sed ne libri quidẽ ipsius præse ferunt. Hisce igitur animaduersis, acdiu multúmq; agitatis, tria omnino desiderari, certũ habuimus: sunt vero hæc, facultas Militaris, Principalis, Sacerdotalis, vnà cũ modis quibus singulæque valeant cõparari. Verùm cũ in superiori disputatione, omniũ harum causas & rationes attulerimus, ob quas proponendæ fuerãt, & explicandæ facultates hæ, nihil nũc restat aliud ad argumentũ expediendum, quàm vt modũ, quẽ admodũ eas tractauerimus, exponamus. De militari igitur agere instituentes, quẽ hactenus ciuilẽ philosophũ Aristoteles appellauerat, eum nos bellicum vel militarem, tantisper appellãdum, claritatis gratia censuimus. De scopo, & sublato ipsi signo diligenter quæsiuimus, & quodnã id esset, & quotuplex, ostendimus. De officio, de instrumentis, denique de modo militũ faciendorũ, qui positus est in delectu; huius ratio quanti sit momenti, multo exquisitiùs norunt ij qui bellica studia, tum militando, tum imperando exercuêre. Id quod cùm negatũ nobis fuerit, argumentis & authoritatibus veterũ scriptorum, & exemplis, præcepta hæc confirmare conati sumus, aliquot nationũ & gentiũ instituta adnotauimus, à poetũ nõ pauca accepimus. Hæc absoluta ad Imperatoriã sumus aggressi, quã nota & instituta ratione tractauimus, statimq; ad Principalem venimus. Principalem eam appellantes, quæ varios excellentiæ gradus cõtinet, quámq; αὐτάρκη Græci appellãt. Huic Imperatoriã ceu formã proprio generi subiecimus, & cæteras, vt Iudicialẽ, Legiferã, Polit. Reg. Pont. hæ. n. omnes principalis ipsius genere cõtinẽtur. At de Cõcionatrice & Senat.

dubitauimus, num ſcilicet principali eſſent ſubijcienda, an magis curationes quædam, & miniſteria, appellandæ, habendæque: per Concionatricem, eam intelligentes, quæ popularis tabellæ, manúſve porrigendæ domina eſt. de his ambabus mediocriter diſſerentes, id ſtatuimus, quod vero magis ſimile eſſe videbatur, atque ad ceterarum affinitates, & diſcrimina inter ſe diſtinguenda venimus: Legiferæ præſertim, & Politicæ, & Regiæ: atque his expeditis librum priorem, quem politicæ facultati nonum numeramus, concluſimus. De tota autem Regia in ſequenti egimus, & Pontificia: ac de Regia quidem agentes neceſſe habuimus, de regnorum ortu & obitu nõnulla memorare, & cauſas, tum à natura, tum à fortuna deducere. inde verò ad facultatem ipſam rite comparandam accedere, & aliqua ex parte etiam exercendam. Ad Pontificiam verò & Sacerdotalem venientes, ea in medium attulimus, quæ temporibus illis, quibus hæc ſcribebat Ariſtoteles, videbantur congruere, de pietate ſcilicet & religione diſſerentes. Namq; hoc, initio fuit nobis propoſitum, ne lineam hanc tranſiliremus: Quin, vt authoris ipſius perſonam induentes, rationem ab eo inſtitutam ad exitum vſque, (ſi fieri poſſet,) tenentes, perduceremus. De cultu igitur, & veneratione Deorum immortalium, déque ſacerdotibus, & pontificibus, ita egimus, vt ſuperſtitionem Græcorum, iure ſuggillantes refellentéſque, de cæteris potiùs dubitanter quàm præcisè quicquam affirmãtes diſſereremus. Iam quum præclara hæc, & illuſtris de rep. tractatio, perorationem eiuſmodi videretur poſtulare, quæ rerum maieſtati reſonaret, atque repertis; propterea nos ſi præceptoris perſonam induere antè adniſi fueramus, vt eum in opere hoc perficiendo exprimeremus, in hac quidem certè parte perorãda inſolitos niſus adhibuimus, vt eam ipſam verè indueremus ſuſtineremúſque. De vniuerſa itaque philoſophia ab ipſo eodem hactenus tractata, veras certáſque rationes reddere conati ſumus; atque hoc aſſeruimus, omnes diuini hominis labores, omnia ſtudia, vigilias, conatus denique omnes, ad hæc duo ſublata ſigna ſemper contendiſſe. Primum, vt per virtutem moris & prudentiam, felicitatis comparandæ ratio in ciuitatibus conſtitueretur: inde vero, vt per rerum quæ ſunt, ſiue omnium, ſiue quamplurium, cognitionem, earumdémque authoris & generatoris intelligentiam, atque admirationem, guſtum aliquem illius alterius felicitatis, cuius (teſte Plotino) vmbra quædam ciuilis hæc, & ſimulachrum eſt, homines illi acciperent, qui altius ſpectantes, humana omnia ſe infra poſita eſſe, iure exiſtimarent. Hæc nimirum Ariſtotelis mens, hic in Philoſophia explicanda finis eidem ſemper propoſitus, animóque illi certè diuino continenter infixus. Huius nos veſtigiis inſiſtentes, COSME Sapientiſſ. atque eiſdem ſtudiis incumbentes, hæc edere, tuæque Celſitudini dicare fidentiùs fortaſſe quàm conſultiùs, ſumus aggreſſi. Nempe ad eum finem, vt tranquilla & pacata tua hæc tempora, pro virili etiam nos condecoraremus: ſperantes, eiuſmodi ea ab hominibus, non ſanè illiteratis, exiſtimatum iri, cuiuſmodi Sapientia tua iudicium de eis tulerit. Vale igitur, & admirabili iſta, qua nunc meritiſſimo frueris, felicitate, idem Tu vnà cum tuis omnibus in æternum fruere; noſque, & foue, & ama.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ,

ΕΓΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν Β Κ'.

KYRIACI STROZÆ

DE REPVBLICA, LIB. IX.

QVVM de Republica illa, A quæ omnium optima est, egerimus, & de Musica itémque de alia disciplina nonnulla, de eis quæ restant, posthac agendum. Sunt verò facultates hæ, Militaris, Principalis, Sacerdotalis. Namque sine custodibus, sine principibus, sine rei diuinę cultorib⁹, nulla vtiq; ciuitas cõstiterit. Quapropter de hisce vniuersis conuenienter agere, ciuilis philosophi munus est. Dico autem quonam modo iuuenes educati, & assueti, harum compotes facultatum euadant, & virtutum; simul etiam vt legum conditor his insistens vestigiis, de illis rebus omnibus, quæ ad ciuitatem firmandam pertinent, atque ornandam, abundè & vtiliter leges condere queat: (quippe dictum enim olim fuit, legum latorem nonnihil à ciuili philosopho differre:) Nec minùs etiam, vt quæ initio proposita fuerat tractatio conuenientem modum habeat. Necessarium itaque est de his dicere, ac primùm de bellica facultate. Hæc verò duas in parteis distributa est, in Militarem, & Imperatoriam. Nam sicuti in statu ciuitatis partim sunt qui imperant, partim qui imperantibus obediunt; ita & hic rem se habere comperiemus, vt sint partim Milites, partim Duces, & Tribuni, & Præfecti, quoad ventum ad eum sit quem penes summa rei bellicæ ac totius exercitus imperium est: his enim ceu gradibus quibusdam

ΠΕΙΔΗ δὲ πολιτείας εὕρηται τῆς ἀείσης, καὶ δὲ μουσικῆς, καὶ δὲ ἄλλης παιδείας ἔνια, δὲ τῶν λοιπῶν ὑστερογ λεκτέον. ἔστι δ' αὐτῶν ἡ τε πολεμικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἀρχική, καὶ ἡ τῆς θείου στατική. δεῖ γὰρ φυλάκων, καὶ ἀρχόντων, καὶ τῶν τῆς θείου ἐπιμελητῶν, σύστημα πόλις ἂν συσταίη. δεῖ καὶ περὶ τούτων ἀπόντων ἔστι τῆς πολιτικοῦ διελθεῖν καὶ τύπον. λέγω δὲ πῶς ποτ' ἂν γραφέντες οἱ νέοι, καὶ ἐπιθέντες, ἕξεις κτήσωνται ἐπὶ δυνάμεις καὶ ἀρετάς· ἅμα δὲ ἵν' ὁ νομοθέτης τούτοις ἐπόμενος, περὶ πάντων τῶν κατὰ πόλιν οἵος τ' ἦ ἱκανῶς νομοθετῆσαι, καὶ ὠφελίμως. καὶ γάρ ποτε λέλεκται πάλαι ὅτι ἀκριβοῦ πως ὁ νομοθέτης τῆς πολιτικοῦ. οὐκ ἦν δὲ ἴσως διὰ τὴν ἐξ ἕξεως πορίσασθαι, ὃ οἰκεῖον τέλος ἔχει. δεῖ δὲ καὶ αἰανγκαῖον δὴ περὶ τούτων λέγειν, καὶ πρῶτον περὶ τῆς πολεμικῆς. αὕτη δὲ εἰς δύο διήρηται μέρη, εἰς στρατιωτικὸν καὶ ἡγεμονικόν, ὧν ἐπὶ μὲν τὸ στρατιωτικὸν καλοῦσι, τὰ νῦν οὐδὲν ἀκριβοῦσι. καθάπερ γὰρ ἐν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς κατάστασιν, οἱ μὲν ἄρχοντές εἰσιν, οἱ δὲ ἀρχόμενοι, οὕτω παπλησίως δὲ κἀν τῷ πολεμικῇ, οἱ μὲν στρατιῶται εἰσιν, οἱ δὲ στρατηγοί, ἢ ὑποστράτηγοι, μᾶλλον δὲ πρὸς ἀκριβεστέρα αἰτιολογίαν τὸν ἔνια. ἐν τούτοις γὰρ ὁ, τε κόσμος καὶ ὁ τέλος τῆς τι-

χης τούτης. ὁ μὲν δὴ ἄρχει τῇδε καλούμενος πολιτικὸς, σοφιστὴς χαίρειν ὕστερον λεγέτω πολεμικὸς. Τῷ δὲ νῦν βουλομένῳ περὶ δυνάμεως τούτης ἀξίως τῆς προκειμένου διελθεῖν, ἀναγκαῖον πρῶτον εἰδέναι τίς, καὶ ποῖος ὁ τῆς καλουμένου πολεμικοῦ σκοπός. ἡ γὰρ ὄντως οὖσα καθόλου εὐδαιμονία, οὐκ ἀεὶ (ὅπερ ἴσως ἐνθυμήσεταί τις) δίδοται νίκη· καὶ γὰρ αὕτη τέλος τοῦ στρατηγοῦντος ἐστίν. ἐκείνη δὲ πάσαις ταῖς τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεσι προέχεται καὶ πᾶσι τοῖς ἀφορμαῖς, καὶ ταῖς ὁρμαῖς. ζητοῦμεν δὲ νῦν τὸν οἰκεῖον τῆς πολεμικοῦ σκοπόν. ἔστι δὲ τοῦτο, οὐχ ἑνὸς καὶ ἁπλοῦς, ἀλλὰ τριχῆ διηρημένος. σκέψεται γὰρ ὁ πολεμικὸς, ὅπως πρῶτον μὲν δυνατοὺς καὶ ἰσχυροὺς παρέξει τῇ πόλει τὰ σώματα τοὺς στρατιώτας· δεύτερον, ὅπως θυμοειδεῖς· τρίτον δὲ καὶ ὕστατον, ὅπως εὐπειθεῖς. εὐπειθεῖς δὲ λέγω οὐ τοὺς πειθαρχεῖν ἑτοίμους μόνον, ἀλλὰ τοὺς καὶ πίστει καὶ διανοίᾳ εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἀφελεῖν τοὺς. τούτοις δὲ πᾶσι πάντες μαρτυροῦσιν, ὅσοι περὶ πολιτικῶν πεφιλοσοφήκασι μάλιστα νῦν. καὶ οὐχ ἧττον ὅσοι σοφώτατοι τῶν ποιητῶν. καὶ γὰρ καὶ τὸ Πινδαρικὸς περὶ ἰσχύος λέγει τοῦτο,

Τερπνὸν μὲν ἔργῳ σθένος.

αὕτη γὰρ ἀρχὴ φυσικὴ ἀλλ' οὐκ ἐπίκτητος. ὁ δὲ Ὅμηρος περὶ θυμοειδείας τοῦδε·

Οὐ γάρ μοι θυμὸν ἀλυσκάζοντι μάχεσθαι,
Οὐδὲ καταπτώσσειν· καὶ
Οὔτέ με δείσ' ἔχει ἀχαιόν. καὶ
Τοῦδε δ' ἀγαθοῦ οὔτ' ἂρ πρέπει ἄλλον ἐόντα,
ἢ τὸν ἀριστῆα

Ταρβεῖν.

τοῦτο γὰρ πρῶτον ἐμφανῶς δηλοῖ, πρός τε ἰσχὺν, καὶ πρὸς θυμοειδείαν, ἀλλὰ καὶ εἰ τῷ στρατεύεσθαι μόνον τις, καὶ τὸ πολεμικὸς μεταχειρίζειν· καὶ ὅτι αὕτη πρώτη ἀνδρείας κρηπὶς, καὶ ἐκ φύσεως καταβολή. τὸ δὲ πλησίον δὲ καὶ περὶ εὐπειθείας ὁ αὐτός. ὅτι γὰρ ἀφαιρέσεως στρατῷ φόβον πρὸ ἁπάντων τῶν Τρώων, ἐπὶ δὲ θρασυδείας, καὶ δὲ δυσπειθείας, ἐπαινῶν δὲ πάντων τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ δὲ εὐπειθείας, ὧδε,

οἱ δ' ἄρ' ἴσαν μάλα πολλὰ πρεσβήτατοι Ἀχαιοὶ
Σιγῇ, δείσαντες σημάντορας. καὶ
Μηδέ τις ἱππόσυνα καὶ ἰωρεφέ' ἁρματα πάντα,
Οἷος πρόσθ' ἄμμιν μεμάτω Τρώεσσι μάχεσθαι.

artis huius dispositio continetur, & absolutio. Vt autem clarior disputatio sit, & dilucidior, qui hactenus ciuilis philosophus dicebatur, militaris posthac dicitor. Iam si quis de facultate hac pro eius dignitate agere velit, necesse habet ante omnia, videre, ecquidnam sit bellico huic, quem dicimus, philosopho, signum sublatum. Namque felicitas illa ei proposita non est, quæ cunctis mortalibus vniuersè proponitur, neque rursum, (id quod aliquis fortè suspicetur,) statim victoria: etenim hæc extremum, & finis Imperatoris, quia talis; illa verò omnibus hominum officiis proposita est, & deliberationibus, & nisibus. At nos in præsentia quærimus proprium bellici philosophi propositum: est verò id non vnum sanè, neque vniusmodi, sed triplex. Namque bellicus hic quem dicimus primum cogitabit, vt validos robustósque corporibus ciuitati exhibeat milites, inde verò, vt animosos, tertiùm denique & extremùm, vt morigeros, & obsequentes: tales autem ego interpretor eos qui non ad parendum modò sint procliues, & faciles, verumetiam, qui fide, & egregia in rempubl. voluntate cæteros excellant. Hisce verò omnibus illi omnes consentiunt, qui de philosophia hæc præcepêre, quique respectè constituêre, aut constitutas rexêre: nec minùs etiam sapientiores Poëtæ. etenim Pindarus:

Iuuat quidem facinus robur.

Namque hoc principium naturale, & non adscititium est. & Homerus de animi robore:

Nec specimen generosi animi, sen cedere retrò,
Sine, hoste aduersùm te iam veniente, pauere.
&
Non equidem timor vllus habet mea pectora,
nullus
Venit in hunc animum pauor, aut ignauia vacors. &
Vir constans animo nunquam titubante vacillat,
Quin fortem se præstat, & omnia fortiter audet.

Hæc autem omnia apertè indicãt, robúrque & ingẽteis spiritus necessaria illis esse qui milites futuri sunt: atque hæc prima fortitudinis sedes, naturalé que fundamentum est.

Parem porrò in modum de obedientia Poëta idem: namque in aciebus struendis, Troianorum temeritatem vituperans, & clamorem Barbaricum, & contumaciam, Græcorum docilitatem, atque in seruandis ordinibus facilitatem prædicat.

Verùm Graij signù taciti subeuntibus ibant:
Et compressa metu tennêre silentia cuncti:
Quippe duces veriti. &
Nemo insigni inuectus equo nec robore fretus
Extra aciem pugnet.

Verùm cùm hoc ita iam confeſſum ſit, oportet conuenientes ſtatuere terminos, quibus omnia hæc comprehendens Militaris collimet, necnon etiam quæcumque inſtrumenta neceſſaria ſunt ad hæc perficienda, comparet: nam ſi his caruerit, nullum operæpretium fecerit. Videntur autem termini præcipuè eſſe hi: Temperantia & fortitudo. quamquam addunt nonnulli, amabiles mores, & manſuetudinem erga ſuos ciues, & propinquos: acerbos verò & iracundos erga hoſtes, & alienos; fortaſſe Euripidis ſententiam ſequentes, in Medea hæc facientis;

Inimicis infeſtam, amicis placabilem.

& rationem adhibentis,

Eiuſmodi enim hominum vita ſplendidiſſima.

Verùm de his alio loco mediocriter diſceptatum fuit: atque hi quidem termini. Inſtrumenta autem tria numerantur, quæ ciuitatum conditores reperêre; ſunt verò hæc, Contubernia, Venationes, Exercitamenta. Quòd enim contubernia, (quæ Syſſitia illi appellant,) longè vetuſta ſint, ſuperioribus diſputationibus oſtendimus. Italus enim in regione illa, quæ Italia olim dicebatur, vſque adhuc in ore hominum eſt, ceu horum conditor primus. Quæ verò apud Cretas Andria vel Phiditia, vel quoquo alio nomine nuncupata, hæc ſiue à Minoe, ſiue ab alio quopiam ex antiquis illius loci legiſlatoribus inſtituta fuiſſe videntur: vnde bonam magnámque partem Laconicæ inſtitutionis in patriam Lycurgus tranſtuliſſe exiſtimatur. Præclaris autem hiſce inuentis acceſsêre neceſſariò ferè venationes, atque exercitamenta, quorum amborum vtilitatem omnes norunt, & aliqui eorum qui verſati in his ſunt, hoc abundè declarant, nóſque etiam nonnulla fortaſſe illis adiungemus, at non priùs quàm delectus habendi neceſſarias rationes exponamus. Quamquam enim in eis diſputationibus quæ de optima Republica habitæ antè ſunt, ſolum ciuile robur ſpectandum, in habendo militum delectu, dixerimus: in præſens tamen, ita de ipſo tractare decreuimus, vt tractatio hæc omni Reipubl. omnique principatui vtiliter poſſit accommodari. Hæc itaque ratio neque ſimplex, neque modi vnius eſſe comperietur; quin varia & eiuſmodi magis, vt non ſit ad belli tumultum, & clarigationem reſeruanda, ſed per otium, & quietem, longè antè inſtituenda, ac ſtudiosè & diligenter perficienda.

A Ἐπειδὴ δὲ τοῦθ' οὕτως ὡμολόγηται, δεῖ τοὺς τοιούτους ὅρους ἱστάναι, οἷς ἅπαντα πρόσεστι τὰ ἐπιτήδεια περιλαμβάνων, ὑφ' ὃν ὁ πολεμικὸς καὶ τὰ ἀναγκαῖα τῶν ὀργάνων ὅσα τούτοις ἐπιδοκιμάζει. τούτων γὰρ αὖθις οὐδὲν περιόψεται ἔσεσθαι οὕτω ποιῶν. δοκοῦσι δὲ οἱ ὅροι μάλιστα εἶναι σωφροσύνη, καὶ ἀνδρεία. καί τινες προσδιδάσκουσιν, πρὸς μὲν τοὺς πολίτας, καὶ τοὺς οἰκείους, φιλοφροσύνην καὶ πραότητα, ὀργὴν δὲ καὶ δριμύτητα, πρὸς ἐχθροὺς καὶ B ἀλλοτρίους, Εὐριπίδῃ ἴσως ἑπόμενοι τοῦτο ποιοῦσιν ἐν τῇ Μηδείᾳ ποιήσαντι,

Βαρβάροις ἐχθροῖς, καὶ φίλοισιν ἥμερον.
καὶ ὑπολέξαντι,

Τῶν γὰρ τοιούτων ἐκλελεῖφθαι βίος.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐν ἄλλοις μετρίως διείληπται. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ ὅροι· τὰ δὲ ὄργανα τρία ὄντα τυγχάνει, ἃ καὶ πρῶτοι τῶν πάλαι πολιτικῶν ἐξεύρηται. ἔστι δὲ ταῦτα συνήθεια, θῆραι, γυμνάσια. τὰ μὲν γὰρ συνήθεια ὅτι παμπάλαιά εἰσιν, ἐν τοῖς πρότερον λόγοις ἡμῖν δεδήλωται. ὁ γὰρ Ἰταλὸς, ὡς εἴπομεν, καὶ νῦν πάλαι λεγομένῃ Ἰταλίαν, ἔτι καὶ νῦν μυημονεύεται ὡς τούτων εὑρετὴς γεγονώς. τὰ δὲ παρὰ τοῖς Κρησὶ Φιδίτια, ἢ Ἀνδρία, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως καλούμενα, ἤτοι ἀπὸ Μίνω, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πάλαι νομοθετῶν τὴν ἀρχὴν, κατεσκευάσθαι δοκεῖ. ὅθεν τὰ πλείω τῆς Λακωνικῆς πολιτείας μέρη, ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην μετενεγκεῖν νομίζεται. D τούτοις δὲ τοῖς καλοῖς εὑρήμασιν ἠκολούθησαν σχεδὸν ἐξ ἀνάγκης, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυμνάσια, ὧν ἀμφοτέρων ὄφελος πάντες γινώσκουσι. καὶ οἵτινες τῶν περὶ ταῦτα ἀσχολουμένων τῷ ὄντι ἐκφανῶς δεδηλώκασιν, ἡμεῖς τάχα ἴσως τούτοις προσθείημεν, ἀλλ' οὐ πρότερον ἢ περὶ ἐκλογῆς τῶν ἐσομένων στρατιωτῶν, τὰ δέοντα μετελθεῖν. καί τοι καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀ- E ρίστης πολιτείας λόγοις εἴπομεν, ὅτι χρὴ τὸ μέγιστον τῶν γησίων πολιτῶν πρὸς ἐκλογὴν τούτου ποιεῖν· οὐ μὴν ἀλλὰ νῦν περὶ πάσης καθόλου στρατιωτικῆς, καὶ κοινῆς, ἵν' ᾖ στρατιὰ πάσῃ τῇ πολιτείᾳ καὶ πάσῃ ἀρχῇ ὑπήκοος οὖσα τυγχάνῃ. Αὕτη τοίνυν οὐκ ἁπλῆς εἶναι φαίνοιτο ἂν καὶ μονοειδὴς, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολύτροπος, καὶ οὐχ οἵα ὑπὸ τῆς πολεμικῆς ἀνάγκης ἁπλοῦσθαι, καὶ διαφθείρεσθαι, ἀλλ' ἐν πολλοῦ γε, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐσπουδάσθαι.

(proinde ac de antiquis heroibus Poëtæ fabulantur,) præsertim capitum occipitia: ita enim densa hæc esse, itaque dura, vt machæras bene etiam acutas, retundere nata sint. Verùm hæc necessario illis eueniunt, quia sub dio æuum continenter degunt, niuibus obruti, imbribus infestati, gelu durati, fluminibus circumsepti. Arabas autem, & Troglodytas, & quascunque eiusmodi gentes, eadem, atque eiusmodi, & facere, & perpeti, quanquam ratione conuersa; quia scilicet à Sole exurantur. Ita igitur ambæ hæ nationes, robore atque agilitate antè comparatis, hæc ad confligendum domo afferunt, & pugnandum; animi verò præsentiam, atque alacritatem præcipuè omnium Scythæ, & quæcunque aliæ gentes in Septentriones spectant, ob eas causas quas suprà memorauimus. Namque impetu quodam violento & proiecto in hostes inuadentes, cursibusque & recursibus eos fatigantes, & in orbem includentes, famèque, & commeatuum caritate prementes, modum nullum vexandi, antè faciunt, quàm, aut ex agris suis omnes exegerint, aut conciderint, aut viuos ceperint. Verumtamen homines hi ita nati, itaque facti, suis regibus & ducibus mortalium omnium sunt obedientissimi; & fideles maximè. Atque idcirco ex huiusmodi studiis illud eis euenit, quod initio quærebatur, videlicet, vt eorum nati, ipsæque vxores, & post geniti omnes militarem facultatem & artem, vel citra artem, atque adeò naturaliter condiscant, & percipiant, eaque percepta omnium facillimè, ipsam exercere, & conseruare queant: quippe cùm huius retinendæ ergo, corpora continenter exerceant, & sub dio malè patiantur, vti diximus, nullumque agrum diutiùs teneant, quàm victum sibi suggerat: denique, vt omnium pugnacissimi existant, neque ad belli artes huiusmodi, præceptis indigeant, neque sophismatis, quibus Spartiatæ vtuntur & Cretes, & quicumque alii de belli studiis se iactant. At verò nos quodam excursionis modo de eis nunc egimus, nempe ad eam finem, vt quicumque homines bellicis artibus, suis in ciuitatibus præsunt, exempla de bellicosissimis gentibus facere sibi possint, quæ suæ Reipublicæ, ex vsu sient.

(καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν οἱ ποιηταὶ μυθολογοῦσι) ἄλλως τε καὶ τὰ τῶν κεφαλῶν βρέγματα. ταῦτα γὰρ παχύτητος ἕνεκα καὶ σκληρότητος, τὰ τῶν ἐγκεντριδίων μαχαιρίδια σμήχματα, ὡς λέγεται, ἐξαμβλύνειν πέφυκεν. ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἐξ ἀνάγκης ταῦτα συμβαίνει, ἀφ' ὧν δὲ νῦν αἱρήσεις ἀφατελεῖν βιοῦσας, καὶ νιφετοῖς καὶ ὄμβρεσι, καὶ πάγοις, καὶ ποταμοῖς σύνεχῶς ὁμιλοῦν. τοὺς δὲ Ἄραβας καὶ Τρωγλοδύτας, καὶ ὅσοι τοιοῦτοί, ταῦτα, καὶ τοιοῦδε πάντα παλίν τε καὶ δρᾶν, καθάπερ αὐτοσχεδιάζοντας, ἀφ' ὑφ' ἡλίου ἐξηρᾶνθαι. οὕτως ἀρά ἀμφω ταῦτα τὼ γυμνασίω τό τε θύρωσον καὶ τὸ θύραλες ὅπῃ τὰς συμβολάς, καὶ τὰς μάχας, οἴκοθεν παρεβεβλημένα παρέρχεται. τὸ δὲ δύψυχον καὶ τὸ παράθυμον πάντων μάλιστα τὸ Σκυθικὸν παρέχεται, καὶ τἄλλα τὰ τοιαῦτα ἔθνη, δι' ἃς παρείπομεν αἰτίας. καὶ γὰρ ὁρμῇ τινι βιαίᾳ, καὶ ἀπροσκοπήτῳ, τοῖς πολεμίοις ὁμόσε χωροῦντες, καὶ παρδρομῇς, καὶ παλινδρομίαις αὐτοὺς κυκλωσάμενοι, καὶ λιμῷ, καὶ τῶν ὑποζυγίων ἀπάνει καὶ ἀπορίᾳ καταπυκνοῦντες οὐ παύονται, πρὶν ἢ πάντας ἐκ τῆς χώρας ἀπελαύνειν αὐτούς, ἢ πάντας καταχορδεῖν ἢ ζωγρεῖν. Οὐκοῦν ἀλλὰ τοιοῦτοί γε ὄντες τῷ τε φύσει καὶ τῷ παιδεύσει, ὅμως τοῖς αὐτῶν ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσι πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων εἰσὶν εὐπειθέστατοι. ἆρ' ἐκ τούτων τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκεῖνο σφίσιν ἀποβαίνει μᾶλλον ῥᾳδίως ὅπῃ καθαρχαὶ ἐζητοῦντο, τοὺς αὐτῶν παῖδας θηλάζειν αὐτοῖς γυναῖκας, καὶ τοὺς ἐκγόνους ἀπάντων τὸ τραλιωτικὸν διωλάμιν, καὶ τέχνῃ, ἀτέχνως πως, καὶ φυσικῶς μᾶλλον, καταμανθάνειν, καὶ καταμαθοῦσι πάντων ῥᾷστα ταύτην ἀσκεῖν καὶ ἀφυλάκτως ἔχειν, ἀφ' ὧν συνεχῶς ταύτης ἕνεκα σφαλεῖν, καὶ παλιμπορεῖσθαι ἐν τῷ πολέμῳ, ὡς εἰπεῖν. καὶ μηδεμίαν χώραν κατοικεῖν πλέον, ἢ ὅσον ἀπόζειν τέλος δὲ, πάντων εἰ μαχιμωτάτους, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι τούτων τῶν παραγγελμάτων, ὅπῃ τὰ πολέμια, καὶ σοφισμάτων, οἷς νῦν μάλιστα χρῶνται Σπαρτιᾶται, καὶ Κρῆτες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὅπῃ τοῖς πολεμικοῖς περιλεπίμυσται, ἡμεῖς μὲν ὧν ὡς ἐν παρεκβάσεως μέρει περὶ τούτων ἐμνήσθημεν, ἵν' οἱ πολεμικοὶ, ὅσα περ ἀγαθὰ ἐν τοῖς τῶν πολεμικωτάτων ἀνθρώπων ὅπῃ τηδεύμασι, καὶ ἥπερ ἐνόπλια ὁρᾷεν, ἐνετύμως ἔχοιεν, ὅταν αὖ εἰς ἴας αὐτῶν τύχας καὶ ὅπῃ μελέτας, ταύτας μελετᾶν ἔχωσιν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ βαρβάροι τέ εἰσι, καὶ βίον πάνυ τινὰ ἄγριον, καὶ τῆς αὐθεντίας ἡμερότητος ἀξυναλλαγμένον διώκουσιν, ἀλλοιὰ μὲν, καὶ ταῦτ' ἐθνικὰ ὀφθήσεται ἐσφάλμενα. τῷ δαιμονίῳ γὰρ πολλὴν χάριν εἰδῶμεν, ὅτι τοιάδε τινὶ λήμματι καὶ δυνάμει, τό τ' ἔμφρονι οὐ συνῆψε, καὶ τὸ βουλευτικόν. ὡς γὰρ τοῦτ' ἐποίησεν ὁ θεὸς, τὸ ὑφ' Ἡροδότου λόγιον, οὐκ ἂν τρίποδος ἐκφωνηθὲν, πάλαι ποτ' ἂν εἰς τέλος ἀπέβη. λέγει γάρ, Θρηίκιον δ' ἔθνος (τὸ δὲ Θρήικιον πρὸς ἄρκτον, ταύτην οἶμαι πάντη τὴν τε Σκυθικὴν καὶ ὑπερβορείαν) μέγιστόν ἐστι μετὰ τοὺς Ἰνδούς, πάντων ἀνθρώπων· εἰ δὲ ὑφ' ἑνὸς ἄρχοιτο, ἢ φρονέοιτο κατὰ τοῦτο, ἀμαχόν τ' ἂν εἴη, καὶ πολλῷ κρείσσων πάντων ἐνθένδε. ἀλλ', ὅπερ ἐξέβημεν.

Τοῖς μὲν οὖν βουλομένοις παραγυμνάζεσθαι πρὸς ἐκλογὴν πρὸς τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ἀνθρώπων, ποιησαμένοις διωάμεως, καὶ μεθόδου δόξαν δι' ὧν στρατιωτικοὶ ὄντως γένωνται οἱ νέοι, πρῶτον ἀφοριστέον τὸ πολεμικὸν διώαμιν, ἔπειτα δηλωτέον ποία τις πόλις, ἢ ποῖον τό, τ' ἔθνος καὶ ὁ αὐτῶν ἄρχων ἐστὶν, ὁ τούτοις ἐφιέμενος. καὶ γὰρ οὐχ εἷς ὁ πάντων τρόπος καὶ μία ἐπ' αὐτὸν τετμημένη ὁδός, ὡς ἄρτι εἴρηται. Πᾶσα τοίνυν πολεμικὴ διωάμις, καὶ πᾶσα στρατιὰ εἰς πεζικὸν καὶ ἱππικὸν ἀφορίζεται. ἐκάτερον δὲ καὶ εἰς ναυτικόν. τὸ δὲ πεζικὸν εἰς ὁπλιτικὸν καὶ ψιλόν. τοξοτικοῖσιν δὲ καὶ τὸ ἱππικόν. τὸ δὲ ναυτικὸν εἰς κωπέας καὶ ὁπλοφόρους. Πάλαι δὲ λέλεκται ὅτι πᾶσα πόλις ἤτοι μοναρχεῖται, ἢ μὴ ἡ πόλις, πολλῶν τινων ἰσοτήτων ὁπωσοῦν κρατοῦσα, βουλομένη μὲν τὸ ἴδιόν ἑλευθερίαν ἀφορίζειν, καὶ τὸ εἰς τοὺς ἄλλους ἄρχειν, διωάμεως δέεται πολεμικῆς, καὶ αὐτῆς οἰκείου, καὶ ξενικῆς· πότερον οἵ τε πενέσται, καὶ οἱ Εἵλωτες, καὶ οἱ κατὰ τὸ Ἰταλίδιον λεγόμενοι περίοικοι, ξενικοῖς ἢ οἰκείοις σῶμα ξεπασθοῖ, καὶ πολὺ διαφέρει. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων πάντων μεταξὺ τελεῖ δοκεῖ τὸ τοῦ ἔθνους πᾶν. ὅτι δὲ αἰτίαν τῶν διωάμεων ὑπαίνιγμοι εἰσι, καὶ τὸ πάνυ ἀσφαλές, αὐτὴ πολλάκις εἰδέναι ἔδοξεν ἡ πεῖρα, καὶ πολλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ μηδὲν χωρισθῆναι ἀμοιρεῖν ἡ πόλις, εἰ μὴ ἀπροόπτως συμβαίη, τὸ μὲν ὁπλιτικὸν στρατιῶτον οὐκ ἐκ τῶν κατ' ἀγρὸν ἀσχολουμένων γεωργῶν, εἴ τινες πανελλήνιοι ὄντες διαμένουσι, ποιητέα ἡ ἐκλογή.

A Verumtamen cùm Barbari ii ſint, vitæque genus agreſte ſectentur, & horridum, eos ipſos vnà cum ſuis inſtitutis in præſentia omittamus, magnamque gratiam Diis immortalibus habeamus, quòd eiuſmodi audaciæ, atque potentiæ, neque prudentiæ ſenſum coniunxere; neque conſilii capiendi viam monſtrauere. Nam ſi hoc Dii eis dediſſent, Herodoti oraculum, ceu è tripode redditum, ad exitum iampridem peruenisſet: ait enim Herodotus: Arnatio Threicia, (nam per Threiciam omnes illas gentes eum puto accepiſſe, quæ ad Septentriones ſpectant,) B ampliſſima ſanè cunctarum eſt gentium, Indis exceptis; quæ ſi vnius principatum probaret, aut vnum ſentiret, inuicta omnino foret, atque omnium potentiſſima. Sed ad inſtitutam diſputationem reuertamur.

Iam ſi quis de illo delectu agere velit, qui inter manſuetiores gentes haberi potis eſt, viamque eam, & rationem reperire, quam iniens, quaque inſiſtens bellicoſa cuadat iuuentus, antè omnia militares C copias is debet diſtinguere, & definire; inde qualiſnam vel natio, vel ciuitas, vel denique Princeps ille ſit, quibuſque copiis inſtructus, qui hoc concupiſcit & expetit, videre: quippe cùm neque vnus omnium modus ſit, neque via vna illuc deducens, ſecta reperiatur, ſicuti nuper dicebamus. Copiæ igitur belli omnes, omneſque exercitus, in peditatum diuiduntur & equitatum, nonnuſquam etiam in nauticas, & maritimas: porrò peD ditatus in grauis leuiſque armaturæ milites tribuitur: parem in modum, & equitatus; nauticæ autem copiæ in remiges, & claſſiarios. Iampridem enim dictum hoc fuit, omnem ciuitatem vel ſolam, & ſingularem, vel aliarum parentem, & reginam, quæque in non paucas gentes habet imperium, ſi quidem propriam libertatem, atque imperium ipſum, quoquo modo partum, tueri velit, & conſeruare, copiis indigere militaribus, roboréque E ciuili, & non peregrino. an verò Peneſtæ, Hilotes, quique in Italia habentur Peridini, iidem fortaſſe atque Aborigenes, ciuili robori an peregrino adſcribendi ſint, haud magnopere contendendum in præſentia eſt: namque huiuſmodi nationes omnes inter ambas haſce videntur mediæ interiectæ: ſed quòd eiuſmodi copiæ periculoſæ ciuitatibus ſint, & principibus, ac leuibus mutandæ fidei ingeniis præditæ, ſæpe multiſque in locis vſu compertum eſt. Quoniam verò nec agri expers ciuitas eſſe debet, ni quid præter rationem eueniat, grauis quidem armaturæ tyronum delectus ex agrorum colonis, ſi qui vſquam liberi ſint, primùm habendus,

inde ex eis qui in vrbe æquales, & pares his reperiantur, id est, quicunque compactili membrorum structura, & soliditate præstent, quique laboribus exantlandis idonei, spiritus atque animos gerant iuueniles: leues autem ex monticolis, & pastoribus eligendi, éque vrbanorum numero, eorum dico, qui nec viles nec sordidi artifices sint, sed mechanici potiùs; namque hi, & leuitate corporum, & agilitate cæteros antecellunt, atque ad scandendum & descendendum mœnia & rupium prærupta, magis idonei, atque ad fundas, & iacula intorquenda procurrendumque & recurrendum expediti, & celeres. Talis itaque videtur commoda peditatus descriptio. Ac nemo miretur si de ciuili robore describendo nihil memoramus nunc, quippe cùm de illo abundè memoratum fuerit tunc, cùm de optimæ Reipubl. primordiis ageremus; & nunc illa omnia subiiciuntor, atque omnium maxima, & antiquissima habentor. Iam verò equitatus legendus est è diuitibus, annonaque abundantibus, & locupletibus; sic enim eos qui amplas opes possident, Poëtæ appellare mos est; namque his facilius est equos alere quàm pauperibus, quibusque domi angusta res obstat: tum etiam studio huic incumbere iucundum pariter, & honorificum, ceu iis qui eas iam explicarunt difficultates, ob quas illi, (dico autem tenues, & egeni,) illustriora officia plerumque omittere coguntur. Igitur ex vrbanorum pariter atque agrestium genere equites legendi, opportunéque exercitandi, tum cursibus, tum etiam pugnarum simulationibus. Exercitamenta autem ponimus, corporumque ad belli munia instituendorum periclitationem vniuersam, cùm sagittandi, tum iacula omnis generis intorquendi, scutaque & arma vibrandi, acies explicandi, & in orbem conglobandi, & in alias figuras fingendi, ordine progrediendi, & regrediendi, castra locandi, disponendi, firmandi, & quæcumque alia ad equestrem disciplinam contendunt. Omnium verò istorum publicos esse magistros, qui è publico mercedem capiant; discipulos autem, vrbanos iuxta, & colonos, modò liberi ij sint, adolescentes, & viros. Pro præmio autem tum horum tum egregiè in bello gestorum, ius ciuitatis, eis qui ciues adhuc non sunt, sicuti seruis libertas, proponatur, ciuibus verò decus, & gloria, ceteraque, pro cuiusque meritis & benefactis: ita vt præsentem ciuitatis statum cuncti pariter diligant, & saluum velint,

A Ἔπειτα δὲ ἐκ τῶν κατ' ἄγρυ, ὅσοι ἐκείνοις ὁμοῖοι εἶεν ζητοῖτ' τοῦτ' ἔστιν ὅσοι ἐμμελεῖς καὶ σιβαροὶ ἐν ὀψύχοι, τῶν τε πόνων οὐ ἀποδειλιητικοί. τὸ δὲ τῶν ψιλῶν πλῆθος ἐκ τε τῶν ὀρειῶν καὶ τῶν νομαδικῶν, καὶ τῶν κατ' ἄγρυ, οὐ βακάσσων γε ἄλλα μηχανικῶν. οὔτοι γὰρ κυφόν τι περὶ τὴν ἄλλων ὄντες τυγχάνουσι, καὶ διαπηδῆσαι, καὶ σφῆς τε τῶν τειχῶν καὶ χηραμῶν ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις ὀξυτάτοι μᾶλλον ἔτι δὲ πρὸς τὸ σφενδονᾶν, καὶ ἀκοντίζειν, καὶ τοξεύειν καὶ τὸ χωρεῖν καὶ ἀναχωρεῖν ὀξύτεροι. ἐκ μὲν οὖν τοιούτων τὸ πεζικὸν ἐκλεκτὴ τοιοῦτον. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω εἴτι γε μηδὲν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς λέγομεν νῦν· ἐπὶ γὰρ ἐκείνης ἀρκούντως τὸ τοῖς ἐπὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀρχῆς· καὶ νῦν ἐκεῖνα πάλιν ὡς ἐφάπτεται καὶ μίγνται καὶ περιοδεύεται. ἡ δὲ τοῦ ἱππικοῦ ἐκ τῶν ἐλευθερίων, καὶ ἀφνειῶν, καὶ πολυπαμμένων· οὕτω γὰρ εἴωθεν τοῖς πίονας καὶ ἄφθονα κεκτημένοις ἀγαθὰ προσαγορεύειν ὁ ποιητής. ἔοικε γὰρ πολυφάγων ἡ ἱππικὴ εἶναι, ἅτε τοῖς πόνοις, καὶ κτήμασι· τὸ, τε ἐπὶ ταῦτα σχολάζειν ἤδη αὐτοῖς ἅμα καὶ ἔντιμον, ἅτε τῶν ἀπείρων ἀπολελυμένοις, δι' ἃς ἐκεῖνοι, (λέγω δὲ πενιχρούς,) τὰ καλλίω τῶν ἔργων ἀπολείπειν ἀναγκάζονται τὸ πλέον. δεῖ καὶ ἐκ τούτων τῶν χώρων, ἵν' ἐν πόλει οἰκούντων ἐκλέξασθαι δεῖ τὸ ἱππικόν, καὶ αὖθ' ἡγεῖσθαι ἱκανὸν καὶ γυμνάζειν ὁρόμοις τε καὶ σκιμαχίαις, πολλαπλασίως τε τὸ πεζικόν· τὰ δὲ γυμνάσια ἥδιστα, καὶ τὰ ἐπὶ τὸν πόλεμον ἀσκήματα τοῖς σώμασι δηλονότι ἕλξεώς τε, καὶ πάσης ῥίψεως καὶ πηλασικῆς, καὶ πάσης ὁπλομαχίας, καὶ διεξόδων πασῶν, καὶ πάσης πορείας τραπέδων, καὶ τραπεδώσεων, καὶ ὅσα εἰς ἱππικὴν μάθησιν στοιχεῖα. πρώτων δὲ τούτων διδασκάλους χρὴ εἶναι τοὺς νεωτάτους, μαθεῖν δεομένους πρὸ τῆς πόλεως, καὶ τούτων μαθητὰς τοὺς ἐν τε τῇ πόλει, καὶ ὅσοι κατ' ἀγρὸν ἐλεύθεροι, παῖδάς τε καὶ ἄνδρας. τὰ δὲ ἆθλα τούτων καὶ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδραγαθημάτων, καὶ πολιτείας, τοῖς μὲν οὔπω πολίταις ἀποκείσθω, καθάπερ καὶ τοῖς δούλοις ἡ ἐλευθερία, τοῖς δὲ πολίταις εὐδοξία, καὶ τιμαὶ, καὶ τ' ἄλλα τοιαῦτ' ἀπόντα τιθῶ παρεδρεύοντα τῆς πόλεως καιρὸν ἅπασιν ἄριστον σώζουσι, καὶ φυλάττουσι,

καὶ μείζω ἀεὶ πλὴ πόλιν ποιῆν καὶ συνδάφησι, καὶ μᾶλλον εὐτυχῆ. τὸ δὲ γυμνάζεσθαι, καὶ ὅτε, καὶ ποῦ, καὶ πῶς, ἐν τοῖς τῆ πολεμάρχου κείσεται νόμοις. ὡς αὐτὸς δὲ καὶ τῆ συναπίαν, πῶς αὖθις διοικητέον ἀὐδὲ χορύβου καὶ παραχῆς, καὶ πότε χρὴ τοὺς αὐτὰ ἀπομπᾶν χρὴ, καὶ ὁπόσους ὁμοῦ τὸν ἀελήμιον ἐν ἑκάστοις καταδικτέον καὶ κατακλιτέον· ζεῦπα ὁ συναρχιάρχης μὴ τῆ παιδονόμου διοικεῖσθαι, καὶ ἡμῖς ταῦτ' αὐτῆ πύτων ἄλλα πιὰ ὕστερον ἐροῦμεν. αὕτη μὲν οὖν ἡ μετρία πινὸς πόλεως, ἢ δυνατείας ἐκλογὴ, καὶ διοίκησις. Εαὶ δ' ἡς εἴη πόλις μεγάλη, καὶ τῆ ἄλλων κρατοῦσα πόλεων καὶ ἐθνῶν, καὶ αὕτη ἐλευθέρα, καὶ αὐβασίλευτος, ἢ καὶ βασιλευομένη, ἢ, ὡς ἔθνος τι, οἷ παρ' ὀλίγου οἱ Πέρσαι, ὅτι καὶ τῆς Ασίας ἁπάσης πλὴ ἀρχῆς κατεῖχον, καὶ τῆς Εὐρώπης μέρος οὐ βραχύ· τότ' αὐραδίως ὀζεῖν πρῶ τὸ στρατιωτικὸν ἀτυχῶς ἐγκαταλέγειν καὶ παρασφόρους. οἷ τὸ ναυλικὸν ἔκτε τῆ Φοινίκων, καὶ τῆ νησιωτῆ, καὶ τῆ κατ' Ασίαν καὶ Εὐρώπην παλαίων· ἐκ δὲ τ' Μήδων, καὶ ἐκ τῆς Περσίδος αὐτῆς καὶ Βαβυλωνίας τὸ ἱππικὸν, οὐχ ἥκιστον δὲ καὶ ἐκ τῆς Αρμενίας. οἱ δὲ Αραβες καὶ γὰρ ἱππικώταται πάντων ὄντες τῆ ἐκεῖ καταικιζομένων ἐθνῶν, καὶ μάλιστα ὅμως χρῆσθαι ὁπλίσιν καὶ τοὺς πολέμους. ταῦτα γὰρ πρὸ κτηνῶν μάλιστα πάντων δρομικὰ, καὶ ἀνασφόρα, καὶ ἄθλια. τὸ δὲ πεζικὸν ἐκ τῆ Ταπούρων, καὶ Καρδούχων, καὶ Καδδουσίων, καὶ ὁσοι ὀρεινοὶ τ' ἐν τῆ μεγάλη Χερσονήσῳ. ὅτι δὲ οἱ Εὐρωπαῖοι τῆ Ασιανῆ πάντα πασιν ἀψυχότεροι, καὶ μαχιμώτεροι ὄντες ἀμφοτέρων, καὶ ἀμφὶ τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. ἐκεῖνο δὲ πᾶσιν ἔνδηλον, ὅτι διαιρεῖσθαι ποιῆν καὶ ἐκλογὰς, καὶ ἐκ τοσούτων ἐθνῶν καὶ αὐθεφίτων μόνοις αὖ ὀζεῖν τοῖς τοσάτων κρατοῦσι τῆ πόλεων καὶ ἐθνῶν, ὅσων αὖθις ἐκεκρατήκεσαν οἱ Πέρσαι. διόπερ ἡμῖς ὅπη τὰ μέσα τῆ τε πόλεων, καὶ τῆ ἀρχῶν, τ' λόγον αὐακαλοῦντες, ἔνθεν τοὺτων διαλαβόμεθα. καὶ ἔνθεν περὶ τῆς ναυτικῆς, καὶ τῆς καὶ θαλάσσης αἰαγκαίας διαπάμεως, ὅπου ἑαυτῆ χρῆσθαι ῥαδίως ἔνεστιν. ἐπεὶ δὲ εἰς δύο μέρη αὕτη διήρηται, εἰς ἐπιβάτας καὶ ἐρέτας, ὡς εἴπομεν, οὐδὲν πλέον ταύτης περὶ αὐαγκαίου λέγειν. ἢ ὅλως, ὃ τ' ἔνθεν κώπων ἔθνος ἐκ τῆ καὶ πόλιν βαυαύσων,

atque in ciuitate ipſa amplificanda, ornanda, perpetuoque beanda, omne ſtudium ponant. Sed quo tempore, quoque loco, quibuſque modis tyrones iam delecti imbuendi, & exercitandi ſint, quæ de officio armorum præfecti leges ſcribendæ ſunt, omnia hæc definient, pariter autem, & quæ ad ſyſſitia & contubernia pertinent, eorumque curationem, atque adminiſtrationem, vt iuuenes & adoleſcentes eo conuenientes, abſque turba & tumultu accipiantur: quotque in ſingulis cœnaculis conuiuæ diſcumbant: hæc conuentus cuiuſque præfectus, vnà cum iuuentutis moderatore ſtatuet, & definiet: & nos de eiſdem his nonnulla fortaſſe addemus poſthac. Atque hic mediocris cuiuſdam ciuitatis & potentatus delectus, regula & adminiſtratio ſit. Iam ſi ciuitas aliqua fuerit ampla, & imperioſa, ſiue libera, nullique ſingulari homini ſubiecta, ſiue etiam Regi obnoxia, ſiue, vt natio quædam, qualis paulo antè Perſica natio fuerat, dum Aſiæ totius ferè imperium obtinebat, ſed etiam Europæ partem non minimam, tum vtique licitum fuerit vtiliter & abundè milites deligere, vt claſſiarios & nauticos è Phœnicibus & inſulanis, atque ex eis qui maritimas Aſiæ oras incolunt, & Europæ: è Media autem, ipſaque Perſide, & campis Babyloniæ, equitatum, nec minùs etiam ex Armenia. Arabes enim, etſi nationum illarum omnium præſtantiſſimi equites ſint, camelis tamen plurimùm inuehuntur in bella: iumenta enim hæc curſu validiſſima, oneribuſque geſtandis, & ſiti tolerandæ idonea maximè. Porrò peditatum ipſi legebant, è Tapuris, è Caddufiis, è Carduchis & Vxiis, nec minùs è montanis amplæ Cherſoneſi regionibus. Quòd autem Europæi Aſianis animi præſentia præſtent, & corporum robore, & bellicoſi magis ſint, & cur, ſupra memorauimus. Iam id omnibus perſpicuum eſt, huiuſmodi delectus habendi rationem, éque tot populis, & gentibus, eis modò vnis eſſe expoſitam, qui tot ciuitates, & prouincias in ius ac ditionem ſubiectas habeant, quot nuper Perſæ ipſi habebant: atque idcirco nos ad mediocres ciuitates, & potentatus orationem reuocantes, de hiſce diſſeramus; ac primùm de nauticis agamus, & maritimis copiis, quæ neceſſariò illic comparandæ eſſe videntur, vbi licitum ſit eis opportunè abuti. Et quoniam duas in partes hæ diſtributæ ſunt, in claſſiarios, & remiges, vti diximus, de his nihil videtur ampliùs dicendum, quàm quòd remigum ordo legendus eſt,

tum è ſordidis vrbanæ turbæ artificibus, tum etiam è mercenariis agreſtibus, & barbaris. Claſſiarii autem ex eodem ac pedites' ordine legendi: hoſce verò omnes neceſſe eſt egregiè nare didiciſſe, longéque antè aſſueciſſe maris perturbationibus remorumque fragoribus & tumultibus, & vndarum iactationibus; vt ne exorta tempeſtate, manuque conſerta, perculſi ac ſtupefacti rei nouitate, animos deſpondeant, turbamque & tumultum aliis iniiciant. Atque hæc de delectu habendo generatim dicta ſunto. Rerum autem ordo poſtulat, vt agamus nunc de ætate illorum, qui nomina daturi ſunt, déque inſtitutione, & curatione. Poſtquam igitur adoleſcens ſextum decimum annum expleuerit, quàm primùm oportet ipſum à patre, aut ab alio quopiam eorum qui proximi genere ſunt, ad militiæ præfectum adduci, nomenque ſuum, patrem ciendo, profiteri, rem nullam cauſantem obtendentemve, ni quis naturæ aut fortunæ iniuria corpus animumve labefactum gerat. Si itaque illis quorum hæc curatio eſt, fuerit probatus, atque eiuſmodi exiſtimatus, qui bellicos labores poſſit exantlare, acceptis ſibi conuenientibus armis & militariter iuratus, cum tribulibus in contubernium cooptator, vnà venator, vnà exercetor, atque hoc neceſſarii delectus primum fundamentum eſto, quod quidem militaris facultatis architectus primum iacere debet: cætera verò à legum conditore definienda ſunt vnà cum armorum præfecto, ſiue is vnus, ſiue plures numero fuerint. Hi igitur ſingulas quaſque res definient, atque ordine diſponent, vt verbi gratia, quemadmodum ad templa Deorum immortalium adeundem ſit, quaque ratione pompa ducenda, vtque armis & equis inſtructi, atque ad curtendum ſaliendumque comparati iuuenes prodeant, ludantque, atque alia efficiant, quæ ad agilitatem celeritatemque in ſtatariis pugnis, & ſolutis, ceteriſque conuerſionibus & reuerſionibus, neceſſariò comparandam, immane quantum audaciæ atque animorum iis iniiciant, qui ea opportunè antè exercuerint, & meditati ſint. Iidem pariter, & præmia proponent, tum ludis, & certaminibus, tum obſequiis, tum ſtrenuè in bello geſtis: horum verò contrariis merita ſupplicia, & dedecora. Namque ſat nobis in præſentia eſt vnum hoc docere, tria hæc cùm ad facultatem militarem comparãdam maximè omnium eſſe neceſſaria,

A Ἐκ δ' κατ' ἀγορὰς θλικίης, ἐκ τ' ἐυμιμέεσθαι, βαρβαρίων, ἐκλεκτέον. Οἱ δ' ταξίαρχοι ἐκ τῶ αὐτῶ καταλόγου ἐξ οὗπερ ἐ τοξικὸν πύπους δ' πάντας ἀναγκαῖον ὁλίγα δεῖν καλῶς νῆ, ἐ ἐν τ' θαλάσσης μεταβολαῖς, ἐ ῥοθίοις, κὰ παραχαῖς πάλαι προμαθεῖν, ἵνα μήτ' ὄπῃ τε πῶς χρώμενοι μήτε ὅτι τ' συμβολαῖς ἐξεπίτης δι' ἀπειρίαν ἀθυμήσωσι, ἐ παραχλὼ ἐ θόρυβον τοῖς ἄλλοις ἐμποιῶσι. ἐ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καθόλου ἐκλογῆς.

B Ἐπεται δὲ νῦν λέγειν περὶ ἡλικίας τὴν ἐγκαταλέγεσθαι μέλλοντων, ἐ ἀγωγῆς, κὰ παιδιᾶς. Ἐπειδὴ ἆρα ὁ παῖς τὸ ἑκκαιδέκατον ἔτος ἐκπληρώσῃ, θᾶττον δεῖ αὐτὸν, ἢ ὑπ' πατρὸς, ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν συγγενῶν, πρὸς τὸν πολέμαρχον ἀγόμενον ἐγγράφεσθαι, τό τ' αὑτοῦ ὄνομα παρ' ἑαυτὸ μολογοῦντα, μηδεμίαν παρεφαίνοντα, μὴ βίᾳ, ἤ τι ἐκ φύσεως ἢ συμπτώματος πνος, πεπρωθῇ, ἢ τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν· ἐὰν δὲ τοιοῦτος πότερον ὁπότερ μηχανικοῖς δοκιμασθῇ, ἐ τοιοῦτος φαίνηται, οἷος δεῖ στρατιωτικοὺς πόνους ὑποδύεσθαι, ἅμα τοῖς φυλέταις ἐγκαταλεγείς, μηδ' ὅρκῳ τῷ παρόντος ἐ νομίμου τοῦ παρόντος· οἷσπερ λαμβάνεσθαι, ἐ εἰς ὃ συναίτιοι τελεῖσθαι, ἐ συναιτιάσθαι. κὰ γυμνάζεσθαι, κὰ σκευοφορεῖσθαι. κὰ αὖθις μὲν δὴ ἀναγκαίας ἐκλογῆς παρῇ καταβολή, ἣν ἡ πολεμικὴ κατασκευάζειν ὠφέλησε. τὰ δὲ λοιπὰ τῷ νομοθέτῃ διορίζειν, ἅμα τῷ πολεμάρχῳ, εἴτε εἷς ἔστ' εἴη, εἴτε πλείους τυγχάνοντες ὄντες. οὕτω δὴ τοῖς νόμοις τὰ καθήκοντα διαπέξουσιν, οἷς, ὅπως πᾶσι θεοῖς παρόδοις ποιητέον κὰ πομπὰς πομπεῖον μὲν ὁπλίτῃ, κὰ ἵππων, ὡς δεῖ, κοσμητῆς, θοιτῆς τε, κὰ ὀρχουμένους ἐν τοῖς ἀγῶσι, κὰ τ' ἄλλα ποιοῦντας, ἃ ἅπτα πρὸς βίμβρειαν, ἐ ὀξύτητα, τῶν ἐν ταῖς μάχαις συστροφῶν τε ἢ διαστροφῶν, ἐ ἄλλων τῶν μεταβολῶν πρῶτον, ἀμήχανον ὅσον θαῤῥ- E ῥος παρέχει κὰ θυμοῦ ταῖς τοιαῦτα κτησίοις ἐνεργάσασθαι. πρὸς δὲ κὰ τὰ παρατάξεως τὰ ἆθλα, τοῖς τε ἀγῶσι, κὰ ταῖς βιπειθείαις, κὰ τοῖς ἀνδράσι θυμοῦσθαι τοῖς δὲ τἀναντία ἐκφαίνουσι ζημίας τοῖς κολάσεις κὰ τοὺς προσήκοντας ἀτιμίας. ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, τοῦτο μόνον διδάσκειν, ὅτι τὰ τρία ταῦτα πρὸς τὴν πολεμικὴν δύναμιν, κὰ τὴν ταύτης κτῆσιν, μάλιστα πάντων ἀναγκαῖα,

tem, res illas quæ descriptione commodâ comprehensæ sunt, cuique licere producere, & corrigere: ac tempus multum adimenti afferre, ad hæc & talia inuenienda: temporis enim beneficio artes reperta sunt, & auctiores efficta. qua enim desiderantur, ea addere omnes, qui possunt, debent. Par fere sententiæ huic in mīnori posthumanalium A. scripta sententia est, inque altero item de Cœlo. Atque hæc prima huius quasi cuiusdam philosophici conflictus velitatio sit. Quod verò ad Græcæ orationis vsum, atque, vt isti volunt, abusum, pertinet, respondemus: Non tantum eius studij, quod in Græcorum omnis generis scriptorum posuimus, & in quo ætatem ferè omnem consumpsimus, non tantum inquam pœnitere nos, vt in opere hoc exigendo, ad veteris ac veteroſæ tralationis accessionem, extremum hunc laborem nostrum conuerteremus, aut cum nouis istis interpretibus æmularemur; qui dum de Cicerone Aristotelem vertunt, non semel sed sæpe id committunt, vt authoris sensa, aut non vera efferant, aut Aristotelicis, & veris, interdum pugnantia: id quod haud difficilè possunt animaduertere, qui mediocriter literati in eos acriter anquirunt. Multo itaque præclarius, & honori nostro, & studiosorum iuuenum vtilitati; (si qua hinc percipi poterit;) nosmet consultum ire, existimauimus, si Politica præcepta perficere statuentes, quæ ipse inchoauerat Aristoteles, Aristotelica dictione ea perficeremus, ac stilo, præsertim cùm minùs desperandum nobis sit, haud defore homines, & probos, & egregiè literatos, qui siue rei ipsius vtilitate illecti, & honestate, siue nonnulla nostri charitate impulsi, libros hosce & Latino; & fortè etiam vernaculo sermone, accuratè, & fideliter versuri, nec multò pòst, sint. Iam verò quod aiunt nos, haud omnino philosophorum more, sed institorum & cauponum feciſſe potiùs, qui non sententias modò, verum etiam verba & clausulas interdum integras, de antiquorum monumentis philosophorum, abreptas congessimus huc, respondemus: Neque Platonem neque Aristotelem, aut quemquam eorum qui ante hos philosophi numerantur sapientiæ vniuersæ fuisse repertores, neque se pro tali, vllum ex eis vnquam venditasse. Idque adeo è Pythagoræ sententia esse manifestum: Qui quum se σοφὸν, id est, sapientem, esse negaret, philosophũ quidem certè, id est, sapientiæ cultorem, sectatorémque, & haberi voluit, & dici. Ex illo quicumque è maioribus egregiè philosophati sunt, agnominis huiusce memores, dum maiorum suorum inuenta, & tractationes, ad veritatis amussim exigunt, philosophiam ipsam auctiorem fecêre, & emendata magis nobis tradidêre. atque Aristoteles inprimis, qui dum per summum laborem eandem studet limare, & expolire, apis Matinæ more modóque, vt ait Lyricus, quæcunque rectè veréque tractata à veteribus inuenit, hæc & libans & cõprobans, in rem suam, aptè atque appositè vertit. si qua autem minùs rectè minúsque verè elata offendit, ea tum corrigit, tum reprobat; dúmque hæc ita facit, philosophiam vnà cum suis sectatoribus, & administris, in splendorem dat, nec quemquam eorum, meritis suis fraudat. Quo magis reprehendendi, an ridendi? homines quidam videantur, qui maculam illam summo ac præstantissimo philosopho impingunt; asserentes scilicet, eius opera, & opibus, egregia & vtilia antiquorũ scripta, irrita obliuione obruta fuisse. Id quod si ita factum est, quî quæso licuisset subsequentibus philosophis, iis etiam qui vel extremis Rom. imperij temporibus floruêre, eadem ipsa citare, cúmque Aristotelicis, & Platonicis conferre: illorúmque primorum (inquam) sapientum sapientiam, suis disputationibus, nobis testatam relinquere? Nam si Aristoteles, Macedonum opibus fretus facere istud cogitauit, vtque volunt isti, effecit, cur non potiùs quæso, ipsius sui præceptoris scripta cremanda curauit, & abolenda? quibus certè saluis, nobis facilè licet, omnia ferè illa agnoscere, verba inquam, & sententias; quas cùm ipse inde assumpsisset, rectiúsque compilasset, in eum quem videmus nunc ordinẽ, ornatúmq; certè admirabilem perpetuúmque, redegit. Folia ergo hæc sunt & nugæ meræ, hominum non quidem philosophantiũ, quin in philosophia oscitantium somniáque fingẽtium, nec videtium, quantum ab Aristotelici animi, & philosophici ingenij celsitudine, disjũcta hęc sint. At vnde egressa est, illuc oratio nostra reuertitor: & quod proposuit, tandem concludito. Quum igitur hæc philosophandi ratio nota, & instituta semper fuerit, vt ex vetustis maiorum monumẽtis, quęuis pars ipsius amplificari possit, & expoliri, & perfici à pòst genitis iis qui in eundem puluerem idémque stadium descendunt; haud profectò iure accusetur, siquis rationem eandem à maioribus per manus traditam, iniens tenénsque, quas in philosophia partes, quæque, ceu in animantis cuiuspiam corpore, membra manca, neque adhuc absoluta reperit, ea ipsa pro virili absoluere, perficere, expolire, operam dat. Iam si qui ingenij culpa (ἂν χαμαιπετὴς ἐὼν φρενὶ) (iuxta Pindari sententiam;) altiùs spectare séque humo tollere nequeant, inque hoc vno laborant, vt meritas aliorum laudes maledicendo obterant, alienæque gloriæ tenebras offundant: quid, per Deos, homo præsertim philosophus, eis æquius imprecetur, quàm vt mentem Dij ipsis meliorem dent; quam capientes, & veriùs queant, & mitiùs iudicare posthac de rebus præclaris, atque à vulgari & vsitata studiorum consuetudine, addam etiam & sua, longè disjunctis? Atqui expurgationũ quidem, & refutationum abundè esto. Tu verò Cosme ornatissime, quem decoris atque adeo maiestatis causa, sæpe & li-

benter nomino, quique mortales cunctos tui loci atque ordinis ſapientia ſimul & prudentia, bonorum omnium confeſſione antecellis, quique ciuilem hanc philoſophiam, non literis quidem nudis, & diſputationibus, ſicuti nos, noſtrique ſimiles, quin rebus ipſis gerendis, præclariſque officiis præclarè faciendis, id eſt, populis imperio regẽdis; (hæc tibi enim artes ſunt;) mente & intelligentia totam cõprehendis, & retines: & verè & ſincerè de ſtudiis iſtis & laboribus noſtris, iudicare poteris, eoſdémque ab omnibus omnium iniquorum morſibus, facilè defendere. Id quod vt facilius etiam facere poſſit Sapientia tua, ad argumentum librorum exponendum venio: Eſt verò hoc.

ARGVMENTVM.

CIVILIS ratio omnis, intelligentiâ continetur & vitæ præceptis. Nam cùm philoſophiæ huius laus omnis in actione conſiſtat, ad agendum autem præcepta antè requirantur, oportet omnia hæc intelligentia anticipari, vt ſciamus quid ſit virtus, quid officium, qui denique finis, quò officia diriguntur. Verùm quum vita noſtra omnis officiis occupetur & regatur, tum priuatis, tum familiaribus, tum publicis; hinc fit vt omnis prudentiæ vis, quæ officiorum regula eſt, in hæc tria ſiue capita, ſiue genera neceſſariò tribuatur. Atque ex his officiorum fontibus tres promanãt facultates, quas ſapientiſſimi Græci tribus vocibus diſtinguentes, primam Ethicen appellant, alteram Oeconomicã, tertiam Politicam. noſtri Moralem, Familiarem, Ciuilem. Genus autem ſupremum omnia hæc comprehendens, dicitur ciuilis ſiue ratio ſiue philoſophia. Namque ciuitatis colendæ ergò & celebrandæ, homines nati ſunt; cogitationes autem omnes, omnia hominum officia, omnes artes, & ſcientias philoſophia ipſa complexa eſt: & propterea omnes qui honeſtè & vtiliter agunt, aut verè, & intelligenter animum mentémque exercent, hi & philoſophari dicuntur, & philoſophi iure appellantur. Itaque Ariſtoteles, in omni philoſophiæ genere, ſiue intelligentiam quæras, ſeu vitæ præcepta, principatum obtinens; quum eam eiúſque partes, haud ſanè completas, nec rite omnino tractatas, à maioribus accepiſſet, ciuilem hanc rationem, pariter ac cæteras, ad veritatis amuſſim exigere, omni ope niſus eſt: cúmque partes ipſius omnes diligenter eſſet perſequutus, totam prorſus exegiſſe videri poterat, ſi libros illos, his octo Politicis adieciſſet, qui, ſicuti ſuperiores illi artes & facultates minùs neceſſarias fuerant complexi, eas complecterentur, quæ reſtabant adhuc, quæque omnium maximè fuerant neceſſariæ. Nam quum in ſeptimo huius de republ. tractatu, omnes beatæ ciuitatis partes egregiè diſpoſuiſſet, publicæque felicitatis certum rectúmque iter monſtraſſet, vt inſtitutio talis in æternum ſi fieri poſſet proueheretur, ad ſeminarium ipſius, id eſt, reipublicæ, pangendum aggreſſus, de coniugiis egit, formulámque hæc ritè copulandi, deſcripſit; poſt illa ad curam infantium, non adhuc in lucem editorum, ſed eorum priùs qui maternis vteris concepti, adhuc geſtarentur, ſuſcipiendã parentes excitauit, eiuſmodi prægnãtibus modum viuendi præſcribens, quem ſeruantes, conceptos fœtus facilè, ſibíque & reip. vtiliter parerent. ídque adeò ſic euenturum eis eſſe dicebat, ſi nec otio languerent, nec grauioribus animi curis, aut corporis laboribus corpora macerarent. Porro autem quibus ludis ſtudiiſve, ab ortu ad annum vſque ſeptimum, oblectandi infantes eſſent & occupandi, & à quibus arcendi, ita diligenter perſequutus ad finem libri eſt, vt non vulgaris, ætatis huius regẽdæ magiſter fuiſſe idem videatur. Iam quum permenſi infantiam ſint, artes quatuor quibus ſubſequens ætas foret imbuenda propoſuit, Literariam, Fictricem, Gymnaſticam, Muſicam. In artis huius ratione præcipienda, tam fuit accuratus & diligens, vt librum octauum totum penè ei dicauerit. ex quo facilè omnibus licet conijcere, qui vel mediocriter etiã philoſophiæ huic operã dedêre, libros præterea aliquot adeã ipſam explendã deſiderari adhuc. Hoc rerum ordo apertè poſtulat, hoc extrema libri verba indicãt, quæ clauſulã nullam, ne dũ tam præclari operis iam abſoluti, ſed ne libri quidẽ ipſius præſe ferunt. Hiſce igitur animaduerſis, acdiu multúmq; agitatis, tria omnino deſiderari, certũ habuimus: ſunt vero hæc, facultas Militaris, Principalis, Sacerdotalis, vnà cũ modis quibus ſingulaque; valeant cõparari. Verùm cũ in ſuperiori diſputatione, omniũ harum cauſas & rationes attulerimus, ob quas proponenda fuerãt, & explicanda facultates hæ, nihil nũc reſtat aliud ad argumentũ expediendum, quàm vt modũ, quẽ admodũ eas tractauerimus, exponamus. De militari igitur agere inſtituentes, quẽ hactenus ciuilẽ philoſophũ Ariſtoteles appellauerat, eum nos bellicum vel militarem, tantiſper appellãdum, claritatis gratia cenſuimus. De ſcopo, & ſublato ipſi ſigno diligenter quæſiuimus, & quodnã id eſſet, & quotuplex, oſtendimus. De officio, de inſtrumentis, denique de modo militũ faciendorũ, qui poſitus eſt in delectu; huius ratio quanti ſit momenti, multo exquiſitiùs norunt ij qui bellica ſtudia, tum militando, tum imperando exercuêre. Id quod cùm negatũ nobis fuerit, argumentis & authoritatibus veterũ ſcriptorum, & exemplis, præcepta hæc confirmare conati ſumus, aliquot nationũ & gentiũ inſtituta adnotauimus, à poëtis nõ pauca accepimus. Hac abſoluta ad Imperatoriã ſumus aggreſſi, quã nota & inſtituta ratione tractauimus, ſtatimq; ad Principalem venimus. Principalem eam appellantes, quæ varios excellentiæ gradus cõtinet, quámq; αὐτοκρατῆ Græci appellãt. Huic Imperatoriã ceu formã propria generi ſubiecimus, & cæteras, vt Iudicialẽ, Legiferã, Polit. Reg. Pont. hæc. n. omnes principalis ipſius genere cõtinẽtur. At de Cõcionatrice & Senat.

dubitauimus, num ſcilicet principali eſſent ſubijciẽda, an magis curationes quædam, & miniſteria, appellanda, habendæque: per Concionatricem, eam intelligentes, quæ populariis tabella, manúſve porrigenda domina eſt. de his ambabus mediocriter diſſerentes, id ſtatuimus, quod vero magis ſimile eſſe videbatur, atque ad ceterarum affinitates, & diſcrimina inter ſe diſtinguenda venimus: Legifera præſertim, & Politica, & Regia: atque his expeditis librum priorem, quem politicæ facultatis nonum numeramus, concluſimus. De tota autem Regia in ſequenti egimus, & Pontificia: ac de Regia quidem agentes neceſſe habuimus, de regnorum ortu & obitu nõnulla memorare, & cauſas, tum à natura, tum à fortuna deducere. inde verò ad facultatem ipſam rite comparandam accedere, & aliqua ex parte etiam exercendam. Ad Pontificiam verò & Sacerdotalem venientes, ea in medium attulimus, quæ temporibus illis, quibus hæc ſcribebat Ariſtoteles, videbantur congruere, de pietate ſcilicet & religione diſſerentes. Namq; hoc, initio fuit nobis propoſitum, ne lineam hanc tranſiliremus: Quin, vt authoris ipſius perſonam induentes, rationem ab eo inſtitutam ad exitum vſque, (ſi fieri poſſet,) tenentes, perduceremus. De cultu igitur, & veneratione Deorum immortalium, déque ſacerdotibus, & pontificibus, ita egimus, vt ſuperſtitionem Græcorum, iure ſuggillantes refellentéſque, de cæteris potiùs dubitanter quàm præcisè quicquam affirmãtes diſſereremus. Iam quum præclara hæc, & illuſtris de rep. tractatio, peroratione eiuſmodi videretur poſtulare, quæ rerum maieſtati reſonaret, atque repertis; propterea nos ſi præceptoris perſonam induere antè adniſi fueramus, vt eum in opere hoc perficiendo exprimeremus, in hac quidem certè parte perorãda inſolitos miſus adhibuimus, vt eam ipſam verè induceremus ſuſtineremúſque. De vniuerſa itaque philoſophia ab ipſo eodem hactenus tractata, veras certáſque rationes reddere conati ſumus; atque hoc aſſeruimus, omnes diuini hominis labores, omnia ſtudia, vigilias, conatus denique omnes, ad hæc duo ſublata ſigna ſemper contendiſſe. Primum, vt per virtutem moris & prudentiam, felicitatis comparandæ ratio in ciuitatibus conſtitueretur: inde vero, vt per rerum quæ ſunt, ſiue omnium, ſiue quamplurium, cognitionem, earumdémque auctoris & generatoris intelligentiam, atque admirationem, guſtum aliquem illius alterius felicitatis, cuius (teſte Plotino) vmbra quædam ciuilis hæc, & ſimulachrum eſt, homines illi acciperent, qui altius ſpectantes, humana omnia ſe infra poſita eſſe, iure exiſtimarent. Hæc nimirum Ariſtotelis mens, hic in Philoſophia explicanda finis eidem ſemper propoſitus, animóque illi certè diuino continenter infixus. Huius nos veſtigiis inſiſtentes, COSME Sapientiſſ. atque eiſdem ſtudiis incumbentes, hæc edere, tuæque Celſitudini dicare fidentiùs fortaſſe quàm conſultiùs, ſumus aggreſi. Nempe ad eum finem, vt tranquilla & pacata tua hæc tempora, pro virili etiam nos condecoraremus: ſperantes, eiuſmodi ea ab hominibus, non ſanè illiteratis, exiſtimatum iri, cuiuſmodi Sapientia tua iudicium de eis tulerit. Vale igitur, & admirabili iſta, quæ nunc meritiſſimo frueris, felicitate, idem Tu vnà cum tuis omnibus in æternum fruere; noſque, & fone, & ama.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ,

ΕΠΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ πολιτικῶν Β Κ'.

KYRIACI STROZÆ

DE REPVBLICA, LIB. IX.

QVVM de Republica illa, A quæ omnium optima est, egerimus, & de Musica itémque de alia disciplina nonnulla, de eis quæ restant, posthac agendum. Sunt verò facultates hæ, Militaris, Principalis, Sacerdotalis. Namque sine custodibus, sine principibus, sine rei diuinę cultorib⁹, nulla vtiq; ciuitas cõstiterit. Quapropter de hisce vniuersis conuenienter agere, ciuilis philosophi munus est. Dico autem quonam B modo iuuenes educati, & assueti, harum compotes facultatum euadant, & virtutum; simul etiam vt legum conditor his insistens vestigiis, de illis rebus omnibus, quæ ad ciuitatem firmandam pertinent, atque ornandam, abundè & vtiliter leges condere queat: (quippe dictum enim olim fuit, legum latorem nonnihil à ciuili philosopho differre:) Nec minùs etiam, vt quæ initio proposita fuerat tractatio conuenientem modum habeat. Necessarium itaque est de his dicere, ac primùm de bellica facultate. Hæc verò duas in parteis distributa est, in Militarem, & Imperatoriam. Nam sicuti in statu ciuitatis partim sunt qui imperant, partim qui imperantibus obediunt; ita & hic rem se habere comperiemus, vt sint partim Milites, partim Duces, & Tribuni, & Præfecti, quoad ventum ad eum sit quem penes summa rei bellicæ ac totius exercitus imperium est: his enim ceu gradibus quibusdam

ΠΕΙΔΗ περὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀείστης, καὶ περὶ μουσικῆς, καὶ περὶ ἄλλης παιδείας ἴσως, περὶ τῶν λοιπῶν ὑστερον λεκτέον. ἔστι δ' ἑαυτῆ ἡ τε πολεμικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἀρχική, καὶ ἡ τοῦ ἱερέως στρατιά. δεῖ γὰρ φυλάκων, καὶ ἀρχόντων, καὶ τοῦ τῶν ἱερέων ὑπομνήσοντος, εὐθέμιτος πόλις αὐ συσταίη. διὸ καὶ περὶ τούτων ἀπορήσαι δεῖ τὸν πολιτικὸν διελθεῖν καὶ ζητῆσαι. λέγω δὲ πῶς ποτ' αὖ τραφέντες οἱ νέοι, καὶ ἐθισθέντες, ταύτας κτήσονται τὰς δυνάμεις καὶ ἀρετάς· ἅμα δὲ εἴ τι ὁ νομοθέτης τούτοις ἐπόμενος, περὶ πάντων τοῦ καὶ πολιτείας τ' ἦ ἱκανῶς νομοθετήσει, καὶ ὠφελίμως. καὶ γὰρ τοι λέλεκται πάλαι ὅτι διαφέρει πως ὁ νομοθέτης τοῦ πολιτικοῦ. οὐκ ἦττον δὲ ἵνα εἴ τι ἐξ ἀρχῆς ποιήσεως, ὃ οἰκεῖον τέλος ᾖ. διὸ καὶ αἰσχυνθεὶς δὴ περὶ τούτων λέγει, καὶ ποιητοῦ περὶ τῆς πολεμικῆς. αὕτη δὲ εἰς δύο διήρηται μέρη, εἰς στρατιωτικὸν καὶ ἡγεμονικόν, ἐν ἑαυτῇ δὲ τὸ μὲν στρατηλικὸν καλοῖη, τὸ νῦν δὲ διαφέρει. καθάπερ γὰρ ἡ ὅπλ τῆς πολιτικῆς κατάστασις, οἱ μὲν ἄρχοντές εἰσιν, οἱ δὲ ἀρχόμενοι, ὧδ' ἁπλοῦς δὲ καὶ τῇ πολεμικῇ, οἱ μὲν στρατιῶται εἰσιν, οἱ δὲ στρατηγοί, ἢ ὑποστράτηγοι, μᾶλλον δ' ἐκεῖνα αὐτοκράτορα αἱρεῖται τὸν ἵππα. ἐν τούτοις γὰρ ὁ, τε κόσμος καὶ ὁ τέλεος τῆς τε-

χης τούτης. ὁ μὲν οὖν ἄρχων τῶν καλουμένων πολιτικῶν, σοφίας χάριν ὑπερηγορεῖτο λέγων πολεμικός. τῷ οὖν βουλομένῳ περὶ δυνάμεως τούτης ἀξίως τὴν προκειμένην διελθεῖν, ἀναγκαῖον πρῶτον εἰδέναι τίς, καὶ ποῖος ὁ τῶν καλουμένων πολεμικῶν σκοπός. ἡ γάρ ἐστιν ἡ καθόλου διδασκαλία, οὐχ αὕτη (ὅπερ ἴσως ἐνθυμήσεταί τις) νίκη· καὶ γὰρ αὕτη τέλος τοῦ στρατηγοῦντος ἐστίν. ἐκείνη δὲ πάσης τῶν ἀνθρώπων πράξεσι προκειται καὶ πᾶσι τοῖς ἀφανισμοῖς, καὶ τοῖς ὁρμαῖς. ζητοῦμεν δὲ ἡμεῖς νῦν τὸν οἰκεῖον τοῦ πολεμικοῦ σκοπόν. ἔστι δὲ οὗτος, οὐχ ἕνας καὶ ἁπλοῦς, ἀλλὰ τριχῇ διηρημένος. σκέψεται γὰρ ὁ πολεμικὸς, ὅπως πρῶτον μὲν ῥώστους καὶ ἰσχυροὺς παρέχῃ τῇ πόλει τὰ σώματα τοὺς στρατιώτας· δεύτερον, ὅπως εὐψύχους· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅπως εὐπειθεῖς. εὐπειθεῖς δ' λέγω οὐ τοὺς πειθαρχεῖν ἑτοίμους μόνον, ἀλλὰ τοὺς καὶ πίστει καὶ εὐνοίᾳ εἰς τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἀγαθὸν φερομένους. τούτοις δὲ πᾶσι πάντες μαρτυροῦσιν, ὅσοι περὶ πολιτικῶν πεφιλοσοφήκασι μέχρι νῦν. καὶ οὐχ ἧττον ὅσοι σοφώτεροι τῶν ποιητῶν. καὶ γάρ τοι ὁ Πίνδαρος περὶ ἰσχύος λέγει ταῦτα,

Πρέπει μὲν ἔργῳ σθένος.

αὕτη γὰρ ἀρχὴ φυσικὴ ἀλλ' οὐκ ἐπίκτητος. ὁ δὲ Ὅμηρος περὶ εὐψυχίας τάδε·

Οὐ γάρ μοι γναμπτὸν ἀλυσκάζοντα μάχεσθαι,
Οὐδὲ κατατρωσάοντι· καὶ
Οὔτέ με δίος ἔχει ἀκήριον· καὶ
Τοῦδε γ' ἀναιδοῦς οὔτ' ἂρ τρέπεται χόλος, οὔτε τι λίσσω
Ταρβεῖν.

ταῦτα γὰρ πάντα ἐμφανῶς δηλοῖ, τήν τε ἰσχὺν, καὶ τὴν εὐψυχίαν, δύναται καὶ ταύτην τῷ στρατεύεσθαι μέλλοντι, καὶ τὰ πολεμικὰ μεγαλυνεῖν· καὶ ὅτι αὕτη πρώτη εὐφυΐας χρηστῆς, καὶ ἐκ φύσεως καθόλου. πλησίον δὲ καὶ περὶ εὐπειθείας ὁ αὐτός. ὅτι γὰρ ἀφαιρέσεως στρατὸν φεύγειν τότε ἄπρακτον τῶν Τρώων, ἐπὶ θορυβώδεις, καὶ δυσπειθεῖς, ἐπαινεῖ δ' εὔπρακτον τῶν Ἑλλήνων, ἐπὶ εὐπειθεῖς, ὧδε,

οἱ δ' ἄρ' ἴσαν μάλα νήριθμοι Ἀχαιοὶ
Σιγῇ, δείσαντες σημάντορας. καὶ
Μηδέ τις ἱππιοσύνῃ καὶ ἰωρείῃφι πεποιθὼς,
Οἷος πρόσθ' ἄλλων μεμάτω Τρώεσσι μάχεσθαι.

artis huius disposítio continetur, & absolutio. Vt autem clarior disputatio sit, & dilucidior, qui hactenus ciuilis philosophus dicebatur, militaris posthac dicitor. Iam si quis de facultate hac pro eius dignitate agere velit, necesse habet ante omnia, videre, ecquidnam sit bellico huic, quem dicimus, philosopho, signum sublatum. Namque felicitas illa ei proposita non est, quæ cunctis mortalibus vniuersè proponitur, neque rursum, (id quod aliquis fortè suspicetur,) statim victoria: etenim hæc extremum, & finis Imperatoris, quia talis; illa verò omnibus hominum officiis proposita est, & deliberationibus, & nisibus. At nos in præsentia quærimus proprium bellici philosophi propositum: est verò id non vnum sanè, neque vniusmodi, sed triplex. Namque bellicus hic quem dicimus primum cogitabit, vt validos robustósque corporibus ciuitati exhibeat milites, inde verò, vt animosos, tertiùm denique & extremùm, vt morigeros, & obsequentes: tales autem ego interpretor eos qui non ad parendum modò sint procliues, & faciles, verumetiam, qui fide, & egregia in rempubl. voluntate cæteros excellant. Hisce verò omnibus illi omnes consentiunt, qui de philosophia hæc præcepêre, quique resp. rectè constituêre, aut constitutas rexêre: nec minùs etiam sapientiores Poëtæ. etenim Pindarus:

Iuuat quidem facinus robur.

Namque hoc principium naturale, & non adscititium est. & Homerus de animi robore:

Nec specimen generosi animi, seu cedere retrò,
Siue, hoste aduersùm te iam veniente, pauere.
&
Non equidem timor vllus habet mea pectora, nullus
Venit in hunc animum pauor, aut ignauia vacors. &
Vir constans animo nunquam titubante vacillat,
Quin fortem se præstat, & omnia fortiter audet.

Hæc autem omnia apertè indicãt, robúrque & ingẽteis spiritus necessaria illis esse qui milites futuri sunt: atque hæc prima fortitudinis sedes, naturaléque fundamentum est.

Parem porrò in modum de obedientia Poëta idem: namque in aciebus struendis, Troianorum temeritatem vituperans, & clamorem Barbaricum, & contumaciam, Græcorum docilitatem, atque in seruandis ordinibus facilitatem prædicat.

Verùm Graïj signis taciti subeuntibus ibant:
Et compressa metu tenuêre silentia cuncti:
Quippe duces veriti. &
Nemo insigni inuectus equo nec robore fretus
Extra aciem pugnet.

Verùm cùm hoc ita iam confeſſum ſit, oportet conuenientes ſtatuere terminos, quibus omnia hæc comprehendens Militaris collimet, necnon etiam quæcumque inſtrumenta neceſſaria ſunt ad hæc perficienda, comparet: nam ſi his caruerit, nullum operæpretium fecerit. Videntur autem termini præcipuè eſſe hi: Temperantia & fortitudo. quamquam addunt nonnulli, amabiles mores, & manſuetudinem erga ſuos ciues, & propinquos: acerbos verò & iraçundos erga hoſtes, & alienos; fortaſſe Euripidis ſententiam ſequentes, in Medea hæc facientis;

Inimicis infeſtam, amicis placabilem.

& rationem adhibentis,

Eiuſmodi enim hominum vita ſplendidiſſima.

Verùm de his alio loco mediocriter diſceptatum fuit: atque hi quidem termini. Inſtrumenta autem tria numerantur, quæ ciuitatum conditores reperêre; ſunt verò hæc, Contubernia, Venationes, Exercitamenta. Quòd enim contubernia, (quæ Syſſitia illi appellant,) longè vetuſta ſint, ſuperioribus diſputationibus oſtendimus. Italus enim in regione illa, quæ Italia olim dicebatur, vſque adhuc in ore hominum eſt, ceu horum conditor primus. Quæ verò apud Cretas Andria vel Phiditia, vel quoquo alio nomine nuncupata, hæc ſiue à Minoe, ſiue ab alio quopiam ex antiquis illius loci legiſlatoribus inſtituta fuiſſe videntur: vnde bonam magnámque partem Laconicæ inſtitutionis in patriam Lycurgus tranſtuliſſe exiſtimatur. Præclaris autem hiſce inuentis acceſsêre neceſſariò ferè venationes, atque exercitamenta, quorum amborum vtilitatem omnes norunt, & aliqui eorum qui verſati in his ſunt, hoc abundè declarant, nóſque etiam nonnulla fortaſſe illis adiungemus, at non priùs quàm delectus habendi neceſſarias rationes exponamus. Quamquam enim in eis diſputationibus quæ de optima Republica habitæ antè ſunt, ſolum ciuile robur ſpectandum, in habendo militum delectu, dixerimus: in præſens tamen, ita de ipſo tractare decreuimus, vt tractatio hæc omni Reipubl. omnique principatui vtiliter poſſit accommodari. Hæc itaque ratio neque ſimplex, neque modi vnius eſſe comperietur; quin varia & eiuſmodi magis, vt non ſit ad belli tumultum, & clarigationem reſeruanda, ſed per otium, & quietem, longè antè inſtituenda, ac ſtudiosè & diligenter perficienda.

A Ἐπειδὴ δὲ τοῦτ' οὕτως ὡμολόγηται, δεῖ τοὺς τοιούτους ὅρους ἱστάναι, οἷς ἅπαντα πρόσεστι τὰ προειλημμένα, διοχλήσει ὁ πολεμικὸς· καὶ τ' ἀναγκαῖα τῶν ὀργάνων ὅσα τούτοις προσκευάζειν. τούτων γὰρ αὖ μὴ παρόντων οὐδὲν προβήσεται ἔργον οὐπω ποιεῖν. δοκοῦσι δὲ οἱ ὅροι μάλιστα εἶναι σωφροσύνη, καὶ ἀνδρεία. καί τινες προσδιαιροῦσιν, τοῖς μὲν φίλοις πολίταις, καὶ πᾶσι οἰκείοις, φιλοφροσύνην καὶ πραότητα, ὀργὴν δὲ καὶ δριμύτητα, τοῖς ἐχθροῖς καὶ B ἀλλοτρίοις, Εὐριπίδῃ ἴσως ἑπόμενοι ταῦτα ἐν τῇ Μηδείᾳ ποιήσαντι,

Βαρβάροις ἐχθροῖς, καὶ φίλοισιν ἠμένῃ.
καὶ ὑπολέγοντι,
Τῶν γὰρ τοιούτων βίοτος εὐκλεέστατος βίος.

Αλλὰ περὶ μὲν τούτου ἐν ἄλλοις μετρίως διείληπται. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ ὅροι· τὰ δὲ ὄργανα τρία ὄντα τυγχάνει, ἃ καὶ πρῶτοι τῶν πάλαι πολιτικῶν ἐξεῦρηται. ἔστι δὲ ταῦτα συσσίτια, θῆραι, γυμνάσια. τὰ μὲν γὰρ συσσίτια ὅτι παμπάλαιά εἰσιν, ἐν τοῖς πρότερον λόγοις ἡμῖν δεδήλωται. ὁ γὰρ Ιταλὸς, ὡς εἴπομεν, καὶ νῦν πάλαι λεγομένου Ιταλίαν, ἔτι καὶ νῦν μεμνῆσθαι ὡς τούτων εὑρετὴς πρέπει. τὰ δὲ πρῶτα τοῖς Κρησὶ Φιδίτια, ἢ Ανδρία, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως καλούμενα, ἤτοι ἔτι τοῦ Μίνω, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν πάνυ ἀρχαίων νομοθετῶν τῶν αὐτόθεν, κατεσκευάσθαι δοκεῖ. ὅθεν τὰ πλείω τῆς Λακωνικῆς πολιτείας μέρη, ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην μετενεγκεῖν νομίζεται. τούτοις δὲ τοῖς καλοῖς εὑρήμασιν ἠκολούθησαν ἡδονὴ ἄν τις ἀνάγκης, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυμνάσια, ὧν ἀμφοτέρων ὄφελος πᾶσιν γινώσκεται. καὶ ἅπερ τῶν περὶ ταῦτα ἀκολουθούντων τῷ ὀρθῶς δεδηλώκασιν, ἡμεῖς τάχα ἴσως τούτοις προσθεῖμεν, ἀλλ' οὐ πρότερον ἢ περὶ ἐκλογῆς τῶν ἐσομένων στρατιωτῶν, τὰ λοιπὰ μετελθεῖν. καί τι καὶ ἐν τοῖς περὶ ἀ- E ρίστης πολιτείας λόγοις εἴπομεν, ὅτι χρὴ ὧν γε ἐκ μέσου τῶν γνησίων πολιτῶν τὴν ἐκλογὴν ταύτην ποιεῖν· οὐ μὴν ἀλλὰ νῦν περὶ πάσης καθόλου πρακτέον, καὶ καινῶς, ἵν' ἡ πραγματεία πάσῃ τῇ πολιτείᾳ καὶ πάσῃ ἀρχῇ ὑπήκοος οὖσα τυγχάνῃ. Αὕτη τοίνυν οὐκ ἁπλῆ τις εἶναι φαίνοιτο ἂν καὶ μονοειδὴς, ἀλλὰ ποικίλη καὶ πολύτροπος, καὶ οὐχ οἵα ὅτι τοῖς πολεμικοῖς ἀνάγκαις ἀρκεῖσθαι, καὶ παρεσκευῆς, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ γε, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐπανορθοῦσθαι.

(proinde ac de antiquis heroibus Poëtæ fabulantur,) præſertim capitum occipitia: ita enim denſa hæc eſſe, itaque dura, vt machæras bene etiam acutas, retundere nata ſint. Verùm hæc neceſſario illis eueniunt, quia ſub dio ætuum continenter degunt, niuibus obruti, imbribus infeſtati, gelu durati, fluminibus circumſepti. Arabas autem, & Troglodytas, & quaſcunque eiuſmodi gentes, eadem, atque eiuſmodi, & facere, & perpeti, quanquam ratione conuerſa; quia ſcilicet à Sole exurantur. Ita igitur ambæ hæ nationes, robore atque agilitate antè comparatis, hæc ad confligendum domo afferunt, & pugnandum; animi verò præſentiam, atque alacritatem præcipuè omnium Scythæ, & quæcunque aliæ gentes in Septentriones ſpectant, ob eas cauſas quas ſuprà memorauimus. Namque impetu quodam violento & proiecto in hoſtes inuadentes, curſibuſque & recurſibus eos fatigantes, & in orbem includentes, fameque, & commeatuum caritate prementes, modum nullum vexandi, antè faciunt, quàm, aut ex agris ſuis omnes exegerint, aut conciderint, aut viuos ceperint. Verumtamen homines hi ita nati, itaque facti, ſuis regibus & ducibus mortalium omnium ſunt obedientiſſimi; & fideles maximè. Atque idcirco ex huiuſmodi ſtudiis illud eis euenit, quod initio quærebatur, videlicet, vt eorum nati, ipſæque vxores, & poſt geniti omnes militarem facultatem & artem, vel citra artem, atque adeò naturaliter condiſcant, & percipiant, eaque percepta omnium facillimè, ipſam exercere, & conſeruare queant: quippe cùm huius retinendæ ergo, corpora continenter exerceant, & ſub dio malè patiantur, vti diximus, nullumque agrum diutiùs teneant, quàm victum ſibi ſuggerat: denique, vt omnium pugnaciſſimi exiſtant, neque ad belli artes huiuſmodi, præceptis indigeant, neque ſophiſmatis, quibus Spartiatæ vtuntur & Cretes, & quicumque alii de belli ſtudiis ſe iactant. At verò nos quodam excurſionis modo de eis nunc egimus, nempe ad eam finem, vt quicumque homines bellicis artibus, ſuis in ciuitatibus præſunt, exempla de bellicoſiſſimis gentibus facere ſibi poſſint, quæ ſuæ Reipublicæ, ex vſu ſient.

(καθάπερ ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν οἱ ποιηταὶ μυθολογοῦσι) ἄλλως τε καὶ τὰ τῶν κεφαλῶν βρέγματα. ταῦτα γὰρ παχύτητος ἕνεκα καὶ σκληρότητος, τὰ τῶν ὀξυπλήκων μαχαιροειδῆ σώματα, ὡς λέγεται, ἐξαμβλύνειν πέφυκεν. ἀλλ' ἐκείνοις ἐξ ἀνάγκης ταῦτα συμβαίνει, διὰ τὸ ὑπαίθριοι καὶ ἀθλίοις διαπαλεῖν βιοῦν τας, καὶ νιφετοῖς καὶ ὄμβροις, καὶ πάγοις, καὶ ποταμοῖς σύνεχῶς ὁμιλοῦσι. τοὺς δὲ Ἄραβας καὶ Τρωγλοδύτας, καὶ ὅσοι τοιοῦτοί, ταὐτά, καὶ τοιαῦτα πάσχειν τε καὶ δρᾶν, καὶ σφ' αὐτοσχεδιάσως, διὰ τὸ ὑφ' ἡλίου ἐξηνθῆσθαι. οὕτως ἀρρωστίαν ἀμφοτέραν ἡμῖν ταῦτα τὸ, τε θύρασιν καὶ τὸ θυμαλεὲς ὅπλων τε συμβολὰς, καὶ τὰς μάχας, οἴκοθεν ἐκβεβλημένα παρέρχεσθαι. τὸ δὲ θύψυχον καὶ τὸ προθύμως πάντων μάλιστα τὸ Σκυθικὸν πᾶν ἔθνος, καὶ τἄλλα ὅσα ἀρκτῷα τῶν ἐθνῶν, δι' ἃς παρείπομεν αἰτίας. καὶ γὰρ ὁρμῇ τινι βιαίᾳ, καὶ ἀπροσκοπείᾳ, τοῖς πολεμίοις ὁμόσε χωροῦντες, καὶ παρατρομοῖς, καὶ παλινδρομίαις αὐτοὺς κυκλοῦσθαί τε, καὶ λιμῷ, καὶ τῷ ὑποτεθείσθαι σπάνει καὶ ἀπείρᾳ καταπύκνωσις οὐ παύσονται, πρὶν ἢ πάντας ἐκ τῆς χώρας ἀπολωλεκέναι αὐτοὺς, ἢ πρὸς ἄλλους καταπεσεῖν ἢ ζωγρεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυμοειδεῖ γε ὄντες τὴν τε φύσιν καὶ τὴν παρασκευήν, ὅμως τοῖς αὐτῶν ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσι πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων εἰσὶν εὐπειθέστατοι. διὰ δὲ τὸν τούτων τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐκεῖνο σφίσιν ὑπάρχει μάλα ῥᾳδίως ὅσα καταρχαῖς ἐζητοῦμεν, τοὺς αὐτῶν παῖδας δηλαδὴ καὶ αὐτοῖς γυναῖκας, καὶ τοὺς ἐκγόνους ἅπαντας τὴν στρατιωτικὴν διέξοδον, καὶ τέχνην, ἀτέχνως πως, καὶ φυσικῶς μᾶλλον, καταμαθάνειν, καὶ καταμαθόντας πάντων ῥᾶστα ταύτην ἀσκεῖν καὶ διαφυλάττειν, διὰ τὸ σύνεχῶς ταύτης ἕνεκα γυμνάσεσθαι, καὶ παλαιπωρεῖσθαι ὑπ' ἀνάγκης, ὡς εἴπομεν. καὶ μηδεμίαν χώραν κατασκεῖν πλέον, ἢ ὅσον ἀπόζειν· τέλος δὲ, πάντων εἴ τις μαχιμωτάτους, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι τούτων τῶν θαυμαλεμάτων, ὅτι τε πολέμια, καὶ θρασύματα, οἷς τινι μάλιστα χρῶνται Σκύθαι, καὶ Κρῆτες, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων ὅτι τοῖς πολεμικοῖς πεφιλοτιμήκασι, καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι ὡς ἐν παραδείγμασι μέρος τοῦτο τῶν ἐμπροσθεν ἐροῦμεν, ἵν' οἱ πολεμικοὶ, ὅσα τῶν ἀγαθῶν ἐν τοῖς τῶν πολεμικωτάτων ἀνθρώπων ὅτι πλεῖστα, καὶ ἥδιστ' ἐπίλοιπα ὁρῶεν, ἐν τιμῇ ἔχοιεν, ὅταν αὖ εἰς ἴσας αὐτῶν πόλεις καὶ ὑπομνήσεις, ταῦτα μελετήσωσιν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ βαρβαροί τε εἰσι, καὶ βίον πάνυ τηλοῦ ἄγειν, καὶ τῆς αἰθερίας ἡμερότητος ἐξηλλαγμένον διώκουσιν, αὐδὰς μὲν, καὶ τὰ αὐτῶν ἤθη ἐᾶν ὧδε παρεῖναι ἐάσομεν. τὴν δαιμονίαν δ' πολλοὺ χάριν εἰδῶμεν, ὅτι τοιούτῳ τινὶ λήματι καὶ δυνάμει, τό τ' ἔμφρον οὐ σεσωφρ, καὶ τὸ βουλευτικὸν. ἐπεὶ γὰρ τοῦτ' ἐποίησεν ὁ θεὸς, τὸ ὑφ' Ηροδότου λόγιον, οὗ ἐκ τρίποδος ἐκφωνηθὲν, πάλαι ποτ' ἂν εἰς τέλος ἀπέβη. λέγει γὰρ, Θρηϊκιον δὲ ἔθνος (τὸ δὲ Θρήϊκιον πρὸς ἄρκτον, καὶ τὸν εἴμεν πάντα τὰ τε Σκυθικὰ καὶ ὑπερβορεικὰ) μέγιστόν ἐστι μετὰ τοὺς Ἰνδούς, πάντων ἀνθρώπων· εἰ δὲ ὑφ' ἑνὸς ἄρχοιτο, ἢ φρονέοιτο κατὰ τρόπον, ἄμαχόν τ' ἂν εἴη, καὶ πολλῷ κρείσσον πάντων ἐθνέων. ἀλλ', ὅπερ ἐξέβημεν.

Τοῖς μὲν οὖν βουλομένοις στρατεύεσθαι ἐκ λογῆς δὲ τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ἀνθρώπων, ποιήσασθαι δυνάμεως, καὶ μέθοδον εὑρεῖν δι' ἣν στρατιῶται ὄντως γένωνται οἱ νέοι, πρῶτον ἀφαιρετέον τὸ πολεμικὸν δυνάμει, ἔπειτα διαιρετέον ποία τις πόλις, ἢ ποῖον τί, τ' ἔθνος καὶ ὁ αὐτὸν ἄρχων ἔστιν, ὁ ζητῶν ἐφιέμενος. ἐπεὶ γάρ τοι οὐχ εἷς ὁ πάντων τρόπος καὶ μία ἐπ' αὐτὸν τετμημένη ὁδὸς, ὡς ἄρτι εἴρηται. Πᾶσα οὖν ἡ πολεμικὴ δυνάμις, καὶ πᾶσα στρατιὰ εἰς πεζικὸν καὶ ἱππικὸν ἀφαιρεῖται. ἐπὶ δ' ὅτι δὲ καὶ εἰς ναυτικόν. τὸ δὲ πεζικὸν εἰς ὁπλιτικὸν καὶ ψιλόν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἱππικόν. τὸ δὲ ναυτικὸν εἰς προεκκρίτους καὶ ἐπιβάτας. Πάλαι δὲ λέλεκται ὅτι πᾶσα πόλις ἤτοι μοναρχὴ, ἢ μικτὴ πολις, πολλαχοῦ τὸ ἀριστικὸν ὀπωσοῦν κρατοῦσα, βουλομένη μὲν τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν διαφυλάττειν, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχὴν, δυνάμεως δέεται πολεμικῆς, καὶ αὐτῆς αὐδήμου, καὶ ξενικῆς· πότερον ἢ οἵ τε πενέσται, καὶ οἱ Εἵλωτες, καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἰταλίαν λεγόμενοι περίοικοι, ξενικοῖς ἢ αὐδήμοις σῶμα ξεπαγέσι, καὶ πολὺ διαφέρῃ. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων πάντων μεταξὺ τάξιν δοκεῖ τὸ ἔθνος πᾶν. ὅτι δ' αἱ τοιαῦται τῶν δυνάμεων ὀπαδικώτεραι εἰσι, καὶ κατὰ πολὺ ἀσφαλεῖς, αὐτὴ πολλάκις ἐδίδαξεν ἡ πεῖρα, καὶ πολλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ μηδὲν χώραν ἀμοιρεῖν ἡ πόλις, εἰ μὴ ἀπρόσοδον συμβαίη, καὶ μὴ ὁπλικῶν τρόπον ἐκ τῶν κατ' ἀγροὺς ἀσχολουμένων γεωργῶν, εἴ τινες πανελλήνιοι ὄντες διαφύγοσι, ποιητέα ἡ ἐκλογή.

A Verumtamen cùm Barbari ii ſint, vitæque genus agreſte ſectentur, & horridum, eos ipſos vnà cum ſuis inſtitutis in præſentia omittamus, magnamque gratiam Diis immortalibus habeamus, quòd eiuſmodi audaciæ, atque potentiæ, neque prudentiæ ſenſum coniunxere; neque conſilii capiendi viam monſtrauere. Nam ſi hoc Dii eis dediſſent, Herodoti oraculum, ceu è tripode redditum, ad exitum iampridem peruenisſet: ait enim Herodotus: At natio Threicia, (nam per Threiciam omnes illas gentes cum puto accepiſſe, quæ ad Septentriones ſpectant,) B ampliſſima ſanè cunctarum eſt gentium, Indis exceptis; quæ ſi vnius principatum probaret, aut vnum ſentiret, inuicta omnino foret, atque omnium potentiſſima. Sed ad inſtitutam diſputationem reuertamur.

Iam ſi quis de illo delectu agere velit, qui inter manſuetiores gentes haberi potis eſt, viamque eam, & rationem reperire, quam iniens, quaque inſiſtens bellicoſa cuadat iuuentus, antè omnia militares C copias is debet diſtinguere, & definire; inde qualiſnam vel natio, vel ciuitas, vel denique Princeps ille ſit, quibuſque copiis inſtructus, qui hoc concupiſcit & expetit, videre: quippe cùm neque vnus omnium modus ſit, neque via vna illuc deducens, ſecta reperiatur, ſicuti nuper dicebamus. Copiæ igitur belli omnes, omneſque exercitus, in peditatum diuiduntur & equitatum, nonnuſquam etiam in nauticas, & maritimas: porrò peD ditatus in grauis leuiſque armaturæ milites tribuitur: parem in modum, & equitatus; nauticæ autem copiæ in remiges, & claſſiarios. Iampridem enim dictum hoc fuit, omnem ciuitatem vel ſolam, & ſingularem, vel aliarum parentem, & reginam, quæque in non paucas gentes habet imperium, ſi quidem propriam libertatem, atque imperium ipſum, quoquo modo partum, tueri velit, & conſeruare, copiis indigere militaribus, roboréque E ciuili, & non peregrino. an verò Peneſtæ, Hilotes, quique in Italia habentur Peridini, iidem fortaſſe atque Aborigenes, ciuili robori an peregrino adſcribendi ſint, haud magnopere contendendum in præſentia eſt: namque huiuſmodi nationes omnes inter ambas haſce videntur mediæ interiectæ: ſed quòd eiuſmodi copiæ periculoſæ ciuitatibus ſint, & principibus, ac leuibus mutandæ fidei ingeniis præditæ, ſæpe multiſque in locis vſu compertum eſt. Quoniam verò nec agri expers ciuitas eſſe debet, ni quid præter rationem eueniat, grauis quidem armaturæ tyronum delectus ex agrorum colonis, ſi qui vſquam liberi ſint, primùm habendus,

inde ex eis qui in vrbe æquales, & pares his reperiantur, id est, quicunque compactili membrorum structura, & soliditate præstent, quique laboribus exantlandis idonei, spiritus atque animos gerant iuueniles: leues autem ex monticolis, & pastoribus eligendi, éque vrbanorum numero, eorum dico, qui nec viles nec sordidi artifices sint, sed mechanici potiùs; namque hi, & leuitate corporum, & agilitate cæteros antecellunt, atque ad scandendum & descendendum mœnia & rupium prærupta, magis idonei, atque ad fundas, & iacula intorquenda procurrendumque & recurrendum expediti, & celeres. Talis itaque videtur commoda peditatus descriptio. Ac nemo miretur si de ciuili robore describendo nihil memoramus nunc, quippe cùm de illo abundè memoratum fuerit tunc, cùm de optimæ Reipubl. primordiis ageremus; & nunc illa omnia subiiciuntor, atque omnium maxima, & antiquissima habentor. Iam C verò equitatus legendus est è diuitibus, annonaque abundantibus, & locupletibus; sic enim eos qui amplas opes possident, Poëtæ appellare mos est; namque his facilius est equos alere quàm pauperibus, quibusque domi angusta res obstat: tum etiam studio huic incumbere iucundum pariter, & honorificum, ceu iis qui eas iam explicarunt difficultates, ob quas illi, (dico autem tenues, & egeni,) illustriora officia plerumque omittere coguntur. Igitur ex vrbanorum pariter atque agrestium genere equites legendi, D opportunéque exercitandi, tum cursibus, tum etiam pugnarum simulationibus. Exercitamenta autem ponimus, corporumque ad belli munia instituendorum periclitationem vniuersam, cùm sagittandi, tum iacula omnis generis intorquendi, scutaque & arma vibrandi, acies explicandi, & in orbem conglobandi, & in alias figuras fingendi, ordine progrediendi, & regrediendi, castra locandi, disponendi, firmandi, & quæcumque alia ad equestrem disE ciplinam contendunt. Omnium verò istorum publicos esse magistros, qui è publico mercedem capiant, discipulos autem, vrbanos iuxta, & colonos, modò liberi ij sint, adolescentes, & viros. Pro præmio autem tum horum tum egregiè in bello gestorum, ius ciuitatis, eis qui ciues adhuc non sunt, sicuti seruis libertas, proponatur, ciuibus verò decus, & gloria, ceteraque, pro cuiusque meritis & benefactis: ita vt præsentem ciuitatis statum cuncti pariter diligant, & saluum velint,

A Ἔτι τοίνυν δεῖ ἐν τῷ κατ' ἄγρυ, ὅσοι ἐκείνοις ὅμοιοι εἶεν ἢ ἴσοι τοῦτ' ἔστιν ὅσοι ἐμμελεῖς καὶ εὐβατεῖς καὶ εὐψυχοι, τῶν τε πόνων δυνατοὶ καὶ μηχανικοί. τὸ δὲ τῶν ψιλῶν πλῆθος ἔκ τε τῶν ὀρειῶν καὶ τῶν νομαδικῶν, καὶ τῶν κατ' ἄγρυ, οὐ βαδιστέον γε ἀλλὰ μηχανικῶν. οὗτοι γὰρ κουφότερόι τε τῶν ἄλλων ὀπτῆς τυγχάνουσι, καὶ ἐυαλέστεροι, καὶ σφῶν τε τῶν τειχῶν καὶ χηρμάτων ἀναβατοὶ καὶ καταβάσεις ὀπτιτήδειοι μᾶλλον ἐπὶ δὲ πρὸς τοφενδονᾶν, καὶ ἀκοντίζειν, καὶ τοξεύειν καὶ προχωρεῖν καὶ ἀναχωρεῖν ὀξύτεροι. ἐκ μὲν οὖν προειρημένων τοιαύτη τις ἐπιλογὴ ποιαύτη. καὶ μηδεὶς θαυμαζέτω εἴτι γε μηδὲν πω περὶ τῆς πολιτικῆς λέγομεν νῦν· περὶ γὰρ ἐκείνης ἀρχαιότατος ὁ τῆς περὶ πολιτείας εἴρηται τῆς ἀρίστης· καὶ νῦν ἐκεῖνα πάντα ὡς προῄρησα καὶ μίγνυσι καὶ παρεισβάλλω. ἡ δὲ τῆς ἱππικῆς ἐν τῷ πολεμικῷ, καὶ ἀφετέα, ἐς πολυπαμμόνων· οὕτω γὰρ εἴσω τοὺς πόνους ἐς ἄφοβον κεκτημένοις ἀγαθὴ προσαγορεύειν ὁ ποιητής. τοιοῦτος γὰρ πολυράων ἡ ἱπποσύφια, ἥκιστα τοῖς πένησι, ἐς ἀκτήμοσι· τὸ, τι περὶ παῖδα χολὴν ἔχειν ἥδυ αὐτῆς ἅμα καὶ ἔντιμον, ἀπὸ τῶν ἀπορεῖν ἀπολελυμένοις, δι' ἃς ἐκφυγὼν, (λέγω δὲ πενίας,) τὰ καλλίω τῶν ἔργων ἀπολείπειν αἰσχυνοίμην τὸ πλῆθος. διὸ καὶ ἐκ τούτων τῶν χωρῶν, ἐν αἷς πόλεσι οἰκούντων ἐκλέξασθαι δεῖ τὸ ἱππικὸν, καὶ αὖθ' ἡγεῖσθαι ἀσκῆσι ἐς γυμνάζειν δρόμοις τε ἐς σκιαμαχίαις, πρὸς πλησιάζοντε ἢ τὸ πεζικόν· τὰ δὲ γυμνάσια θήμεθα, ἐς τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἄσκησιν τοῖς σώμασι δηλονότι τὰ τῆς τε ἐξικῆς τε, ἐς πάσης ῥίψεως ἐς πελτασικῆς, ἐς πάσης ὁπλομαχίας, ἐς διεξόδων πεζικῆς, ἐς πάσης πορείας φαλαγγῶν, ἐς φαλαγγομάχων, ἐς ὅσα εἰς ἱππικὴν μάθησιν σπουδάζεται. πρώτων δὲ τούτων διδασκάλους γε δεῖ εἶναι κοινοὺς, μαθητὰς δημοσίους πρός τε τῆς πόλεως, καὶ τούτων μαθητὰς τοὺς ἔν τε τῇ πόλει, ἐς ὅσοι κατ' ἀγρὸν ἐλεύθεροι, παῖδάς τε καὶ ἄνδρας. τὰ δὲ ἆθλα τούτων καὶ τῶν ἐν τοῖς πολέμοις ἀνδραγαθημάτων, καὶ πολιτείᾳ, τοῖς μὲν οὔπω πολίταις ἀπονείμω, καθάπερ καὶ τοῖς δούλοις ἡ ἐλευθερία, τοῖς δὲ πολίταις δόξα, καὶ τιμὴ, καὶ τἄλλα ἐς λόγον· ἵν' ἅπαντες πρὸ τοῦ παρόντος τῆς πόλεως καιροῦ ἄξιον σπεύδωσι, καὶ φυλάττωσι,

eum è ſordidis vrbanæ turbæ artificibus, tum etiam è mercenariis agreſtibus, & barbaris. Claſſiarii autem ex eodem ac pedites ordine legendi: hoſce verò omnes neceſſe eſt egregiè nare didiciſſe, longéque antè aſſueciſſe maris perturbationibus remorumque fragoribus & tumultibus, & vndarum iactationibus; vt ne exorta tempeſtate, manuque conſerta, perculſi ac ſtupefacti rei nouitate, animos deſpondeant, turbamque & tumultum aliis iniiciant. Atque hæc de delectu habendo generatim dicta ſunto. Rerum autem ordo poſtulat, vt agamus nunc de ætate illorum, qui nomina daturi ſunt, déque inſtitutione & curatione. Poſtquam igitur adoleſcens ſextum decimum annum expleuerit, quàm primùm oportet ipſum à patre, aut ab alio quopiam eorum qui proximi genere ſunt, ad militiæ præfectum adduci, nomenque ſuum, patrem ciendo, profiteri, rem nullam cauſantem obtendentemve, ni quis naturæ aut fortunæ iniuria corpus animumve labefactum gerat. Si itaque illis quorum hæc curatio eſt, fuerit probatus, atque eiuſmodi exiſtimatus, qui bellicos labores poſſit exantlare, acceptis ſibi conuenientibus armis & militariter iuratus, cum tribulibus in contubernium cooptator, vnà venator, vnà exercetor, atque hoc neceſſarii delectus primum fundamentum eſto, quod quidem militaris facultatis architectus primum iacere debet: cætera verò à legum conditore definienda ſunt vnà cum armorum præfecto, ſiue is vnus, ſiue plures numero fuerint. Hi igitur ſingulas quaſque res definient, atque ordine diſponent, vt verbi gratia, quemadmodum ad templa Deorum immortalium adeundem ſit, quaque ratione pompa ducenda, vtque armis & equis inſtructi, atque ad currendum ſaliendumque comparati iuuenes prodeant, ludantque, atque alia efficiant, quæ ad agilitatem celeritatemque in ſtatariis pugnis, & ſolutis, ceteriſque conuerſionibus & reuerſionibus, neceſſariò comparandam, immane quantum audaciæ atque animorum iis iniiciant, qui ea opportunè antè exercuerint, & meditati ſint. Iidem pariter, & præmia proponent, tum ludis, & certaminibus, tum obſequiis, tum ſtrenuè in bello geſtis: horum verò contrariis merita ſupplicia, & dedecora. Namque ſat nobis (in præſentia eſt vnum hoc docere, tria hæc cùm ad facultatem militarem comparãdam maximè omnium eſſe neceſſaria,

A Ἐκ τῶν κατ' ἀρχὰς ἡλικιῶν, ἐκ τῶν ἐμμίξ ἁπάντων, βαρβάρων, ἐκλεκτέον. Οἱ δὲ τὰ πλοῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ καταλόγου ὅτε οὐκ ἔστι τοὺς ἱππικοὺς πάντας ἀναγκαῖον ἐκλέξασθαι καλῶς ἔχειν, ἐκ τοῦ τὰ θαλάττια μεταβολὰς, ἐκ ῥοθίους, καὶ παραχὰς πάλαι προεθίσθαι, ἵνα μήτ' ὄπι τοῖς χειμῶσι μήτε ὄπι τῷ συμβολαῖς ξενισθέντες διὰ ἀπειρίαν ἀθυμήσωσι, ἐκ παραχλὼ ἐκ θόρυβον τοῖς ἄλλοις ἐμποιῶσι. ἐκ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καθόλου ἐκλογῆς.

B Ἐπεται δὲ νῦν λέγειν περὶ ἡλικίας τὴν ἐγκαλεῖσθαι μέλλοντων, ἐκ ἀγωγῆς, καὶ θεραπείας. Ἐπειδὰν ἁπτὰ ὁ νέος τὸ ἑκκαιδέκατον ἔτος ἐκπληρώσῃ, θᾶττον δεῖ αὐτὸν, ἢ ὑπὸ πατρὸς, ἢ ὑπ' ἄλλου τινὸς τῶν συγγενῶν, πρὸς τὸν πολέμαρχον ἀγόμενον ἐγγράφεσθαι, τό τ' αὑτοῦ ὄνομα παρ' ἐκείνου μολογοῦντα, πρός τε μηδεμίαν πρόφασιν προφαίνοντα, ἢν μὴ βίας, ἤτοι φύσεως ἢ συμπτώματός του, πηρωθῇ, ἢ τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν· ἐὰν δὲ τοῖς τούτων ὀπτμηχανήμασι δοκιμασθῇ, ἐκ δοκῇ φαίνεσθαι, οἷος δεῖ στρατιωτικοὺς πόνους ὑπομένειν, ἅμα τοῖς φυλέταις ἐγκαταλεγείς, μετ' ὅρκου τοῦ προσήκοντος ἐκ νομίμου τὰ προσήκοντα οἱ ὅπλα λαμβανέτω, ἐκ εἰς ὃ συσσίτιον τελείτω, ἐκ συσσιτείσθω, καὶ γυμναζέσθω, καὶ στρωθηράσθω. καὶ αὖτη μὲν ἡ τοῦ ἀναγκαίας ἐκλογῆς πρώτη καταβολὴ, ᾗ μὲν ἡ πολεμικὴς κατασκευάζει ὀφείλει.

D Τὰ δὲ λοιπὰ τὸν νομοθέτην διορίζειν, ἅμα τῷ πολεμάρχῳ, εἴτε εἷς ἐστ' εἴη, εἴτε πλείους κυρώσαντα ὄντες. οὕτω δὴ τοῖς νόμοις τὰ καθήκοντα διαπάξουσιν, ᾗ, ὅπως πᾶσι θεοῖς πρόσοδος ποιητέον καὶ πομπὰς πομπεῖον μετ' ὅπλων τε, καὶ ἵππων, ὡς δεῖ, κοσμηθείσας, θεούσας τε, καὶ ὀρχουμένους ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ τ' ἄλλα ποιοῦντας, ἃ ἵνα πρὸς εὐμῤῥείαν, ἐκ ὀξύτητα, τήν τε ἐν ταῖς μάχαις συστροφήν τε καὶ διαστροφήν, ἐκ ἄλλων τὴν μεταβολὴν πάντων, ἀμήχανον ὅσον θαῤ-

E ῥος παρέχει καὶ εὐψυχίαν τοῖς ταῦτα καιρίως πρασκήσασι. πρὸς δὲ καὶ τὸ πρόσηνες τὰ ἆθλα, τοῖς τε ἀγῶσι, καὶ ταῖς εὐπειθείαις, καὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασι τοῖς δ' ἐναντίοις ἐναντίους τοὺς κολάσεις καὶ τὰς προσηκούσας ἀτιμίας· ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι, τοῦτο μόνον διδάσκειν, ὅτι τὰ τρία ταῦτα πρὸς τὴν πολεμικὴν δύναμιν, καὶ τὴν ταύτης κτῆσιν, μάλιστα πάντων ἀναγκαῖα,

manſuetis autem animalibus & iumentis, amplam in tuto paſcendi facultatem, & ſecuritatem, ipſique ciuitati annonæ abundantiam, atque vbertatem. Denique id quod bellici apparatus architectus, vel in primis habeat, pedites iuxta & equites ad belli munia egregiè compararos. Nemo autem miretur nos in diuiſione hac venationes exercitamentis parte ex altera appoſuiſſe: etſi enim genere ipſo eadem ambo ſunt, idemque ad extremum ambo ferè properant, quæ tamen ambobus materia ſubiicitur, hæc vna non eſt, non locus, non modus idem, quin longè inter ſe diuerſa hæc eſſe comperientur. At quoniam omne hominum genus, amicitia, & beneuolentia, naturali quadam neceſſitate vincitur, vinculaque hæc ad felicitatem fruendam ingens afferunt momentum, cùm priuatim, tum etiam publicè, iuuentutemque imprimis ad vitam iucundè degendam, atque oblectandam, alliciunt, fiduciamque eiuſmodi eorum pectoribus ingenerant, vt ad pericula adeunda & perrumpenda, concordibus alacribuſque animis accedant, cùm vſus ſcilicet ciuitatis, & Reipubl. tempora poſcant: propterea oportet contubernii ſiue præfectum ſiue magiſtrum, quem Syſſitiarchum illi appellant, vnà cum iuuentutis moderatore, id imprimis curare, atque animaduertere, vt eorum amores ab omni vitio omnique turpitudine vacui ſint: rectæque Reipubl. inſtitutioni & moderationi vſque quaque reſonent, & puritati, id eſt, vt generoſi ſint, & caſti, atque ab omni labe, fœditatiſque ſuſpicione, longè remoti. Sed quonam modo hæc euenire queant, nunc dicendum eſt. Si itaque contubernii præfectus, quænam ſuæ partes ſint, rectè norit, eas certè omnes abundè expleuerit. Sanè oportet hunc non ferculis duntaxat, & obſoniis, iuuenes, qui in fide & tutela eius ſunt, inſtar iumentorum ſaginare, potuque, & temeto eos onerare: quin magis cum eorum moderatore diſpicere, ecquibuſnam modis eorum congreſſiones honeſtæ, iucundæque ſint, illamque ætatem deceant: hiſtoricæ videlicet-, atque heroicorum facinorum anxiæ indagatrices æſtimatriceſque. Idcirco itaque ad hoc continenter ille operam dabit, vt egregia maiorum facinora, eorumque illuſtrium, audientes, ipſaque admirantes, verecundentur ſanè quicquam aliud in vita cogitare, aut laborare, quã vt eis viris ſe exæquent, quos de virtute mortales omnes ſuſpiciunt, atq; admirãtur. Quum itaq; iuuenes ipſos ita imbuerit, itaq; ad virtutẽ comparauerit Syſſitiarchus, ſanè quidem verendum non eſt quin eorũ amores eiuſmodi ſint futuri, eiuſmodi eos eſſe oportet, atque vti imperat lex.

A τοῖς δ' ἡμέροις ζώοις πολλὴν πρὸς τὸ ἀσφαλῶς νέμεσθαι, ἀσφάλειάν τε τῇ πόλει, καὶ ὑποζυγίων ἀφθονίαν. ὅλως δὲ ὅσα ἀπὸ τῶν πολεμικῶν γυμνασίων ἐστὶ πολεμικὰ, τοῖς πεζοῖς ἐξίσου καὶ τοῖς ἱππεῦσι δεῖ συγκεκροτημένους τὰ πολεμικὰ θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς ὅτι τοὺς θήρας αὐτοῖς θήραμα δίδωμι τοῖς γυμνασίοις ἐν τῇ θηρίσει· καὶ γὰρ, εἰ ἐν ᾧ γένει ταὐτόν, καὶ ἐν ᾧ πέλει, αἵ τε θῆραι, καὶ τὰ γυμνάσια, τῇ μὲν ὕλῃ τῇ ἐπιχειρήσει, τοῖς τε ἔπεσι, καὶ τοῖς ἔργοις διαφέρουσιν οὐκ ὀλίγον. Ἐπειδὴ δὲ ἅπασι τοῖς ἀνθρώποις ἥδιστον ἔρως καὶ φιλία ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ φυσικῆς σπουδῆς, καὶ οὗτοι οἱ δεσμοὶ μεγάλην ῥοπὴν ἔχουσι πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπάντων, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, πάσῃ τε νέᾳ μάλιστα πόθεν ἢ ἥδιστα συνημμένοι εἶεν ἂν φίλοις, καὶ πρὸς εὐημερίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν γε συμβαίνοιεν, καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους ὁμοφρόνως αἱρήσοιντο, ὅταν ἡ τοῦ καιροῦ χρεία ἀπαιτῇ, καὶ ὁ τῆς πόλεως νομός. Διὰ τοῦτο χρὴ τὸν συσσίτου ὅτι μελήσει, ὅτινα δὲ συσσίταρχον οὐκ ἀφρεπῆ εἶναι καὶ λοίπως, μὴ τὸν παιδονόμου σκέλλαλον, ὅπως ἂν οἱ τῶν νέων ἔρωτες, ἀπάσης κακίας καὶ αἰσχρουργίας ἄμοιροι ὄντες διατελῶσι, τῇ τε τῆς πολιτείας δικαιοσύνῃ καὶ σωφροσύνῃ χαίροντες, καὶ ὧν αὐτῆς καθαρῶς. τοῦτ' ἔστιν ὅπως γενναῖοι ὦσι, καὶ σιμοὶ, καὶ πάσης τῆς ἀπολήψεως ἐκτὸς τῆς αἰσχρᾶς. πῶς δὲ ταῦτ' ἔσται νῦν ῥητέον. ἐκεῖνο δεῖ ὁ συσσίταρχος τὸ αὐτὸ ἔργον καταμάθῃ τί ἔστι, καὶ πῶς αὐτὸ ποιητέον, πόσα καλῶς διαπεφύκει. δεῖ δὴ τοῦτον οὐ σιτίοις μόνον καὶ ὄψοις, ἃς αὐτοῦ ὑπηρετοῦντας νέους οἷς χορηγεῖν κινδυνεύει, καὶ ποτοῖς καὶ μέθαις βαρυνεῖν· ἀλλὰ μὴ παιδονόμου διαφεύγειν, ὅπως αὐτοῖς αἱ ὁμιλίαι ἐλευθέριοί τ' ὦσι, καὶ ἰδίαι καὶ κοιναὶ, πάσης τε αὐτῶν ἡλικίας μάλιστα πρέπουσαι ἰσχνικῇ διαλεκτῷ, καὶ τῇ ἡρωϊκῇ πομπείᾳ καὶ χρηστικῇ. δεῖ δὲ τοῦτο σπουδῇ ἐκτὸς ἐπισκοπεῖν, ὅπως τοὺς τῶν ὑπηρετῶν ἀνδρῶν ἀγαθουργίας ἀκούοντες, καὶ αὐτοὶ ἀγαθοὶ, αἰδεσθῶσί γε ἄλλο τι ἐνοεῖν δεῖν βίᾳ καὶ διαπράττειν, ἢ οἷα μάλιστα πρὸς ἀρετὴν ἐξομοιοῖντο ἀνδράσιν ἀξιοῦσθαι. ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς νέους ἥδιστον ἦν, καὶ παιδονόμον ὁ συσσίταρχος, ἀμφοῖν δὲ τοῖν αὐτοῖν ἔρωτας μὴ ἀλλήλοις γίνεσθαι, οἵους δεῖ, καὶ ὡς καλόν ἐστιν ὁ νόμος.

quin ſingulos quoſque vnà cum ſuis tribulibus conuenire illuc, ac publicis ludis cum cæteris ciuibus intereſſe, & venationibus, & gymnaſiis; præſertim eos, qui natu ſunt iuniores, vt poſt annum minimùm vigeſimum, militem perfectum, fidelemque, & animoſum ſuæ ſe patriæ exhibeat; nihil cauſantem, niſi aut infortunium, vti dicebamus, aut neceſſitudinem: hoc enim bellico philoſopho eſt ſublatum ſignum. Ciuili autem, id quod dilucidiùs poſthac explicabitur, hoc, vt Reſpubl. firmiter conſtet virtutibus, nitens opibus, florens, & vera gloria celebris, atque illuſtris: legumlatori autem horum omnium tutela, vt ſit in omni felicitate perpetua permanſio. Sed hæc omnia ad votum ſucceſſerint, ſi eunomia eis acceſſerit, id eſt, ſi quæcunque ardua, & periculoſa, explicatuque difficilia incommoda in ciuitate acciderint, magiſtratus & principes ſagaciter, atque ex animi recta conſcientia, non legibus ſolùm ea diſcurrentes correxerint, atque ad ſanitatem partes ægrè affectas redegerint: priuati autem ſingulares homines, rerum ſuarum ſatagentes legibus paruerint, & magiſtratibus; namque in duobus his, bonarum legum omnis vis atque authoritas conſiſtit. Quoniam verò ciuitas nulla, quanquam fortunæ abundantia maximè florens, paupertatis expers, nec omni ex parte, nec ſemper fuerit, hominumque egeſtate laborantium; oportet huic etiam hominum generi eſſe proſpectum, vt ne artes ſibi neceſſarias deſerere coacti, vnde victum quæritant, cauſa contubernii celebrandi, & cœtuum legitimorum, pauperiores adhuc euadant: cumque eo euaſerint, à præclaris, reique publicæ neceſſariis muneribus arceantur; id quod haud ſanè commodum ciuitati eſt: præterea, ne ſimiliter etiam ingenui & diuites, eandem ob cauſam, à philoſophia, rerumque pulcharum ſtudiis, quæ ſuo ſtatui ſuæque conditioni affines ſunt, abſtineant, oportet ſingula quæque horum, pro cuiuſque ordinis & hominis opportunitate & decentia, & viribus, legibus atque inſtitutis eſſe definita, animaduertentem, militiæ armorumque præfectum, ac cæteros, quorum curatio hæc eſt, belli ſtudia omnia, & artes, pacis, quietis, tranquillitatis gratia, id quod multoties teſtati ſumus, ab hominibus fuiſſe reperta & celebrata: vita enim tranquilla & pacata ipſaq; philoſophia horum omnium fines certi ſunt. Namque bella ciere, pugnas committere, cædes cædibus accumulare, ſi vera, & certa excutienda ratio eſt, nec optabile, nec bene fortunatum: quin contrà deteſtabile, & malè fortunatum: atque idcirco, Circem iure increpare Vlyſſem, affirmant, dum ſeſe in Scyllam importunè nimiùm iactitat:

A ἀλλὰ χρὴ τὴν αὐτὴν φυλακὴν ἑκάστους πορίσαι, μετά τε τῶν πολιτῶν ἀπόντων ἐν ταῖς δημοτελέσιν ἑορταῖς καὶ θήραις καὶ γυμνασίοις, ἄλλως τε καὶ τοὺς νεωτέρους, ἵνα μετὰ χρόνον ἔτος τὸν εἰκοστὸν, στρατιώτην ὁπλιτὴν καὶ πεζὸν, τῇ πατρίδι ἑαυτὸν παρέχῃ, μηδὲν (ὡς εἴπομεν) σκηπτόμενον, εἰ μὴ ἴσως ἀφυκτόν τινα ἀναγκαῖον· τοῦτο γὰρ ὁ τοῦ πολεμικοῦ σκοπός. ὁ δὲ τοῦ πολιτικοῦ, ὡς B ἀσφαλέστερον ἐν τοῖς ὕστερον λελέξεται, ἡ τῆς πόλεως κατάστασις ἀσφαλὴς μὲν πλούτου, καὶ ἀρετῆς, καὶ εὐδοξίας. τοῦ δὲ νομοθέτου ἡ τούτων ἁπάντων φυλακὴ, καὶ ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ διαμονή. ἔσται δὲ ταῦτα, ἐὰν ἡ εὐνομία ἕπηται τοῖς προσελθοῦσι, εἴ τι ἐχόντες τὰ χαλεπὰ τῶν συμπτωμάτων καὶ τὰ δυσχερῆ σωστῶς τε καὶ εὐγνωμόνως μεταχειρίζοντες, διορθώσωσιν, οἵ τε ἐχόμενοι τῶν ἑαυτῶν ποιήσωσι, καὶ τὰ προστατ- C τόμενα κατὰ τοὺς νόμους. αὕτη γὰρ ἡ ὄντως εὐνομία. Ἐπεὶ δὲ πόλις εὐδαιμία, καθ' ἣν εὐτυχεστάτη, πενίας ἁμοίρους ὅλως διαπελεῖ καὶ ἀνθρώπων ἀκτημόνων, χρὴ δὲ τούτων προνοεῖν· ὅπως μὴ τὰς ἀναγκαίας τῶν τεχνῶν καταλείποντες, δι' ἃ ἔργα ὄντες ζῶσιν, ἕνεκα τῆς συνοικίων, δι' ἀλλοτρίων ὁμίλων συλλόγων, πανήγυρι ἐπὶ χρόνοις, χρώμενοί τε, τῶν καλῶν δι' ὧν κοινῶν αἰσχρῶν εἴργωνται κατηρεσιῶν. D ὅπερ τῇ πόλει οὐκ ἄμεινον. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ βύσσοι καὶ πλούσιοι, διὰ ταύτας τὰς τε φιλοσοφίας ἀπόχωνται, καὶ τῶν ἄλλων ὁπλιτευμάτων, τῶν αὐτοῖς προσηκόντων· χρὴ πάντα ταῦτα κατὰ τὸ πᾶσι δίκαιον καὶ δυνατὸν, καὶ πρέπον, ἕπεσθαι καὶ νόμοις διατιθέναι· εἰθυμούμενον τοῦτο πολέμαρχον, ἢ τινὰ ἄλλον τοιοῦτον ἐν πόλει, ὅπου ποτὲ τὰ περὶ πολέμου ῥήματα καὶ ὁπλιτεύματα, εἰρήνης χάριν, καὶ τοῦ ἐν ἡσυχίᾳ βίου βίρησθαί τε, καὶ ὁπλιτεύ- E εσθαι, ὡς πολλάκις ἤδη ἐμαρτυράμεθα. διὰ γὰρ ταύτην ἡσυχία, καὶ ἡ φιλοσοφία τούτων τε, καὶ τῶν ἄλλων πασῶν τέλος προαίρεσιν καὶ ἔργων. τὸ γὰρ πολεμεῖν καὶ τὸ μάχεσθαι, κατάγε τὸν ἀληθῆ λόγον, οὐδὲ ἐφεῖν, οὐδὲ εὐτυχές· πολὺ αὖθις δὲ μᾶλλον ἀπόλεκτον καὶ κακοτυχές· καὶ διὰ τόδε δικαίως φασὶν ὀνειδίζειν τὸν Κίρκην τῷ Ὀδυσσεῖ προσχρῆσθαι Σκύλλῃ ἀκαίρως ληρούσῃ μάλα.

Σχέτλιε, & σὴ αὖ τοι πολεμήια ἔργα μέμηλε,
Καὶ πόνος· οὐδὲ θεοῖς ὑποείξεαι ἀθανάτοισι.

Et bellum infelix agitas, nec cernere finem
Pugnandi vales, Superis nec cedere post hac
Est animus.

καὶ τοῦτ' ἐν δυνάμεως στρατιωτικῆς τοῦτο ἀρκείτω. Τὰ δὲ ὑπὸ Σωκράτους ἐν τοῖς Πολιτείας τραγῳδούμενα, ὡς κόμπου καὶ περιττείας ἀνάμεστα, πάλαι ὄζελήλεγκται. & ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀσπιδοποιΐᾳ ὑπερθυμοῦντα διεσάφησε. ἁμίλει τοῦ γυναικείας ἰσχὺν μέχρι πόσου τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις ὀνήσιμον ἀπέδειξεν. ὅπισθεν γὰρ τῶν ἐπάλξεων & τειχῶν αὐτὰ μὴ νηπίων & γερόντων καθίζει, ποιῶν·

Τεῖχος μὲν ῥ' ἄλεχοί τε φίλαι, & νήπια τέκνα,
Ῥύατ' ἐφεσταότες. μέγα δὲ σθένος, οἷς ἔνι χῆρας.

τῶν δ' ἔργων τῶν αὐτοῖς οἰκείων, ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ ὑπέμνησεν αὐτὸν, ἀφ' Τηλεμάχου λέγοντος τῇ μητρὶ,

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα, πάσσαι τῆς ἔργα κομίζῃ.

τοῦτα γάρ τοι, & τὰ τούτοις ὅμοια, ὡς καὶ τοῖς Ῥητορικοῖς εἴρηται, τῇ γυναικείᾳ φύσει μάλιστα ἁρμόττει· ἀλλ' οὐδὲ ὁ πόλεμος, οὐδὲ αἱ μάχαι, καὶ ἱδρώς. καὶ τοῖς βαρβάροις τοῦτα ἐάσαντες, ἃ τοῖς σφῶν αὐτῶν φύσεσι, & ἔθεσι, τοῖς τῶν προγόνων νομίμοις ἐπόμενοι, καὶ τοῖς ὑπομνήμασι, οἵ εἰσι τοῦτα πάντα, δι' ἐμπειρίας, & τέχνης διαφερημένα, ἡμῖν τοῖς ἔπειτα καταλείπωσι.

Et pueri tenuere, & dulcia pectora matrum.

Ac de militari quidem facultate sat sit hęc dixisse. Quæ autem à Socrate in libris de Rep. tragicè elata sunt, iampridem refutata, elcuataque fuere, ceu iactantiæ plena, ac futili admirabilitate redundantia. Quin & Poëta in clypei factione, ea nimirum aptè discussit, & egregiè declarauit, & quidem muliebre robur quatenus ad belli munia possit accommodari, ibidem ostendit: namque post pinnas, & mœnium propugnacula, cum infantibus & senibus eas collocat, faciens:

Muros inualidique senes, trepidæque puellæ,
Et pueri tenuere, & dulcia pectora matrum.

Officiorum autem quæ propria ordinis sunt muliebris, in Odyssea ipsas submonuit, per Telemachum, matrem sic increpantem.

In supera ascendens age mater, pensa puellis
Partito, nobisque viris consilia linque.

Namque hæc & horum germana, sicuti etiam in Rhetoricis dictum fuit, muliebri naturæ maximè quadrant, at non bellum, non pugnæ, non sudor. Atque idcirco hæc Barbaris relinquentes, ceu eorum ingeniis consona, & institutis, maiorum nostrorum præcepta teneamus, eorumdemque studiis incumbamus, qui quidem omnia hæc longa periclitatione, & artificio comprobata, benéque discussa nobis minoribus reliquere.

Μετὰ δὲ ταῦτα λεκτέον περὶ τῆς στρατηλικῆς, ἣ ὡς τῇ ἀρχικῇ ὡς εἴδος ὑποκείται τῷ γένει. οὐ μὴν ἀλλὰ πρότερον ἀφοσιούμεθα περὶ ταύτης, ἀφ' τὸ αὐτὸ συνῆφθαι τῇ πολεμικῇ. καὶ γὰρ ἡ ἀρχικὴ τῷ στρατηλικῷ πᾶσαν σχέσιν ἔχει, καὶ τῷ βασιλικῷ, & ἄλλας πολλὰς, ὡς ὕστερον δῆλον γενήσεται ἡμῖν περὶ πάντων διελθοῦσι τῶν λοιπῶν· ἀλλὰ περὶ ταύτης καθάπερ προειρήκαμεν, διέλθωμεν πρῶτον. Τὸν μὲν οὖν βουλόμενον τῷ στρατηλικῷ δύναμιν κτᾶσθαι, & τὸ τούτου κράτος αὐτῷ περιβαλέσθαι, ἄλλως τε καὶ ἐν πόλει οὔσῃ ἐλευθέρᾳ, & αὐτὴν διδούσης παντὶ αὐτῷ, ἀναγκαῖον πᾶσαν τῷ στρατιωτικῷ τέχνῃ τὴν οἰκοθεν εἰσενεγκεῖν, ἵνα παύτῃ θαρρῶν, πάσῃ, & τὰ τούτων ἀδελφὰ φθέγγεσθαι δυνηθῇ, ὡς δήπου. ἀλλ' ἐπὶ κόμπου τινὰ

Sequitur, vt de Imperatoria, ab his dicamus. hæc principali ceu forma proprio generi subiicitur: verumtamen nos quia ita militari coniuncta est, vt ab ea diuelli nequeat, de ea ipsa priùs differemus. Namque principalis totam Imperatoriam continet, & regiam, multasque alias, sicuti clarum fiet posthac, cùm de omnibus cæteris agemus, verùm de hac sicuti proposuimus, nunc agamus primùm. Volenti igitur Imperatoriam facultatem adipisci, atque eius vim sibi comparare, præsertim in ciuitate illa, quę libertate fruatur, quæque ipsam ei tradatura sit, necesse ei est totam militarem artem domo afferre, vt ea fretus, hæc atque horum germana edicere valeat, réque vera edicere, & non arroganter effutire:

at nos
Bella, & pugnas, & eadem cade accumulare
Nonimus, & tergus dextra simul atque sinistra
Arentis versare bonis.

Enimvero sicuti orator probabiliter dicere volens, siue in causa oranda, siue vtilitate ostendenda, siue denique in quocumque oratorio munere perficiendo, intrepidè lingua vti Latina debet priùs, in de ad opus hoc aggredi: aliter namque id facere aggrediens, risum audientibus moueat: parem sanè in modum oportet eum qui sit designatus Imperator, quique gradu illo locoque haud indignum se haberi cupit, militarem iuxta & imperatoriam artem, militaria & imperatoria instituta, & leges sectantem priùs perdiscere, ne comparato iam exercitu, atque instructo in hostem, & incitato, in illud Euripideum incurrat:

Iste hostias agit ingulatum hostibus.

Curabit itaque is vt bellicæ fortitudini quam plurimum prudentiæ adiungat, atque eximiam quandam animi celsitudinem, & sagacitatem, ac cæteras virtutes, quæ imperatores maximè decent. Idem animæ parcus interdum erit, aliàs prodigus: cùm scilicet vsus aut necessitas postulabit. In educendis autem copiis, & manu conserenda, semper iniecto periculo versus huiusce recordabitur:

Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit.

Et verò strenui duces, réque vera prudentes, gloriantur magis in eo quòd milites fidei suæ creditos conseruauerint, & ciues incolumes præstiterint, quàm quòd ingentes hostium copias trucidarint, aut captiuas duxerint. Oportet itaque multo antè, ac perpetuo apparatu, denique à teneris hæc secum meditari, atque animo agitare, de aliis ducibus, atque imperatoribus exempla sibi facientem, de eis dico, quicumque, cùm ab historiæ scriptoribus iure laudati, tum à Poëtis, nec adulatoriè hymnis celebrati: nec minùs etiam de eis qui ætate sua fuere probati, hosce omnes bene notos habere, hosce admirari, horum egregia facinora imitari, quibusque adducti consiliis ea fecerint, anxiè exquirere, & æstimare, vt illa partim exæquare, partim etiam superare omni opo nitatur: sicuti & Themistoclem fecisse aiunt: quem cùm per perpetua insomnia obsessum amici aduerterent, rogarunt, Eccur-nam totas noctes insomnes duceret: Miltiadæ (inquit) triumphis,

Αὐτάρ ἐγὼ θὴ οἶδα μάχας τ' ἀνδροκτασίας τε,
Οἷόν' ὅτι δεξιὰ, οἷόν' ἐπ' ἀριστερὰ νωμῶσαν βῶν
Ἀζαλέην.

καὶ γάρ τοι ὡς περ ὁ ῥήτωρ πιθανῶς λέγειν βουλόμενος, ἢ διαλογῶν, ἢ συμβουλίων, ἢ ἄλλου ῥητορικοῦ ἔργου ποιῶν, ἀπρέπειαν ἐλλιμίζειν ὀφείλει προτέρου, εἶτ' ἔγεσθαι τοῦ δεῖτος ἔργου. ἄλλως γὰρ αὐτὸ ποιῶν πειρώμενος, καταγέλαστος αὐτοῖς ἀκούουσι φανεῖται. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν, καὶ ἡγεμονικὰ ἀξιώσεων τυγχάνειν, πρώτιστα στρατιωτικῶν, καὶ τοῦ στρατηγικοῦ τέχνου, τοῖς στρατηγικοῖς νόμοις ἐπόμενον, καὶ ὑποτυπούμενον, καταμαθεῖν προτέρου, ὅπως μὴ στρατηλατῶν ἅμα, εἰς τὸ εὐεπίθετον ἐμπέσῃ.

Οὕτως ἐκκαίμοιεν ἂν ἐς τοὺς πολεμίους. τῇ μὲν τῶν ἀνδρείᾳ τῇ πολεμικῇ φέρουσιν ὡς πλείστην προσπίπτειν σπουδάσῃ, καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ σύνεσιν, καί τι ἄλλας, καὶ τῶν ἡγεμόνι πρεπούσας ἀρετάς· ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐνθ' ὅτι μὲν φείσεται, ἄλλοτε δ' ἀφειδήσει· ὅταν δ' ἀναγκαῖον ᾖ, τι καιρὸς, καὶ ἐν χρεία ἅπαντι καθ' ἑκάστην τῶν στρατηλατούμενον, καὶ μάχην, καὶ συμβολὴν, ἀεὶ ἐσόμενος τοῦ δεινοῦ, μεμνήσεται τοῦδε τοῦ ἔπους·

Ἀρτύνθη γὰρ θυμὸς ἐν στήθεσσι ἑκάστου.

ἀμφὶ δὲ οἱ ἀγαθοὶ τὸν στρατηγὸν ἐκ τῶν ὀνηφελεστάτων φιλοτιμοῦνται μᾶλλον ὅτι τῶν, ἐκ' αὐτοῖς ὑπερασπίζοντας στρατιώτας σῶσαι, καὶ πολίτας, ἢ ὅτι ὡς πλείστους τῶν πολεμίων κατακόψαι καὶ ζωγρῆσαι. διὸ δὴ οὐκ πολλοὶ, καὶ οὐκ παγκοσμίου δίκαιοι, καὶ ὅλως οὐκ παιδὸς, τοῦτο σώφρονος μίγεσθαι καὶ μεταχειρίζειν τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς καὶ ἡγεμόνας παραδείγματα αὐτῷ ποιήσασθαι, ὅσοι τυγχάνουσι τῷ συγγραφέως δικαίως ἐπαινεθήσεσθαι, καὶ οὐ τοιούτων οὐ κολακικῶς ὑμνηθήσεσθαι. οὐχ ἥκιστόν τε καὶ τοὺς ἐπ' αὐτοῖς δοκίμους μάλιστα γνωρίζειν καὶ ἄγασθαι, καὶ τὰ αὐτῶν ἀνδραγαθήματα μιμεῖσθαι, καί τε διηγήματα αἰσχρὰ ἐξαλείφεσθαι, ἵνα τὰ μὲν ὀρθὰ ὀρθοῦσθαι, τὰ δὲ καὶ ἐπανορθοῦσθαι προθυμῶνται· καθάπερ καὶ τὸν Θεμιστοκλέα φασὶν ἀγρυπνία γάρ οἱ ἐφορήτω κατασχόμενον καὶ ἐρωτηθέντα διὰ τί οὗτος ἀύπνους διὰ πάσας τὰς νύκτας, ἐπὶ τῇ Μιλτιάδου ἐπαίνοις ἐπιχλιόμενον,

τῦτο παθεῖν ἀπορίαν ἔχειν. ἐπεὶ τοίνυν μὲν ἡγεμὼν στρὸς τοὺς βαρβάρους αἱρεθεὶς, καὶ τὸν ὄλεθρον ὁρῶν, ὅτι τε πρὸ πατρίδα, καὶ ὅτι πρὸ ἄλλην Ἑλλάδα πᾶσαν κινδυνεύει, πρὸ ἐκ πολλοῦ οἱ στενοπρόσωπον ἐμβεβλημένον, ἐν ἐκείνῳ ὃν πολέμῳ, καὶ πρῶτα ἔργον ἔξεφηνε· πρῶτα γὰρ ἐν αὐτοῦ ἔργα μεγάλα τε, καὶ παῖς πρὸ τοῖς ἔπειτα θαυμαστὰ, εἰργάσατο. στρῶτον μὲν γὰρ τὸν αὐτῶν πολιτεύοντα, Ἀριστείδου τὸν Δίκαιον, πρὸ τοῦ φθόνου τε, καὶ πρὸ ἐλθεῖν ἐκέλευεν, ἵνα μὴ τριούτου στρὸς τὸν πόλεμον συμβούλου ἐνδεὴς μόνον. ὃ δὲ δεύτερον, ἀγαθὸν μὲν πρὸς Ἕλληνας ἀγωνιοῦντας τε, καὶ πρὸ ἰδίαν ἕκαστον σωτηρίαν σκεπτομένους, πρὸς δὲ βαρβάρους πρὸ συμβολὴν τε καταπίπτοντας, ἀλλὰ καὶ φυλακῶν δεομένους, ἀμφοτέρως ὁ Θεμιστοκλῆς καταστρατήσας, πρὸς μὲν Ἕλληνας ἀκόντων ὁμοῦ συμβαλεῖν ἀπόντας αἰσχύνας, πρὸς δὲ βαρβάρους, ἐπὶ τὸν πόντον βύθους ἀγαγὼν, ἐνέδρευσεν. τὸ δὲ τρίτον ὅτι μὲν τὴν εὐδοκίμησιν τὴν λαμπρὰν στρὸ νίκης, τὸν μὲν γέφυραν δεδιὼς ἐκώλυσε, τὸν δὲ βασιλέα καὶ πόρος φθάσαι, ὡς δῆθεν αὐτοῦ κηδόμενος στρέτρεψε. καὶ ὁ μὲν Θεμιστοκλῆς τοιοῦτος στρατηγὸς, καὶ δεῖ τοῖς στρῶτοις ἀγαθοῖς ἐλθεῖν. ὁ δὲ Περικλῆς τοῦ τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἔρωτος ἀγαθὸς μιμητὴς, οὐχ ἧττον δὲ καὶ τοῦ πατρὸς Ξανθίππου, θαυμάσιος ἦν στρατηγός. καὶ γὰρ ὅτι πολέμου μόνον, δεῖ λαβὼν κατ' ἀμφοτέρους καιροὺς, τὸν πατρίδος ἐστρατήγει καὶ στρεσβεύετο, καὶ εὐανδρίᾳ ὡς ὅτι τὸν τότε πολιτείαν ἡγεῖτο, πρὸ μὲν λόγῳ δημοκρατίαν, ἔργῳ δὲ, ὑπὸ τοῦ στρώτου ἀνδρὸς ἀρχήν. οὕτω γὰρ ὁ Θουκυδίδης, ἀλλ' ὅλον ἐξεβαλεῖν.

Ἐπεὶ τοίνυν συμβαίνει πὰ στρατεύματα, τὰ ἐκ ποικίλων καὶ ἐκ πολυφόρτων ἐθνῶν συλλεγόντα στρατιώτας ἔχειν οἵους τοὺς αὐτοῖς ὁμοφύλους, τοὺς ὁμογλώσσους, ἐὰν δ' ὅτι καὶ βαρβαροφώνους. διὸ τὸν ὁ αὐτὸς στρατηγὸς τὸ δὲ ἄπειρος ὢν τυγχάνῃ τὸ διαλέκτων, διέρμηνέως τὸν αὐτοῖς ἀναγκαίως χρημαζέν δηλαδή. τοῦτο δ' ἀστρεπὲς ἅμα καὶ σφοδρὸν· διὰ τοῦτ' ἄρα δεῖ τὸ ἐπέλεκτον στρατηγὸν ἀξιεπαινέτους, καὶ ἱκανῶς, καὶ τύπου ὑπομνήματος τοῦ στρέγματος. ὅτι τούτου γὰρ τὸ τῆς αὐτοῦ φύσεως βύμαλες εὐδηλοῖ, καὶ τὸ ἀγχίνουν, ῥᾳδίως δὲ ἑαυτοῦ πείθειν αὐτοῖς δυνήσεται καὶ

A ceu nocturnis quibuſdam furoribus occurrentibus, & ſe inquietantibus. Is aduerſus Barbaros imperator deſignatus, ingruentem patriæ & Græciæ tempeſtatem proſpiciens, imperatoriam virtutem, quam quidem ſuo animo longè antè inſeuerat, atque infixerat, illo in bello miris modis extulit. Nam tria ingentia facinora, eiſque qui tunc erant, quique poſtea ſubſequuti ſunt hominibus, admirabilia edidit. Namque omnium primum Ariſtidem, cognomento Iuſtum, illum, inquam, à quo in Republ. regenda ſemper diſſenſerat, quique hanc ob cauſam tunc exulabat, in
B patriam reuerti iuſſit: ſcilicet ne tali ingruente bello, & tam periculoſo, hoc conſiliorum ſocio careret. Alterum: nam cùm Græcos, iam animos deſpondere, ac propriam quemque ſalutem ſpectare animaduerteret; Barbaros autem haud magnopere feſtinantes ad manus venire, ſed ſuum tempus expectantes; ambos ſuis conſiliis artibuſque ſuperauit, atque adeo eluſit, quoque ipſe decreuerat, adduxit: ac
C Græcos quidem, cùm eos ingratis manus conſerere eunctos coëgit: Barbaros verò, cùm Græcos vniuerſos, ceu ſagena euerſos, in ſiccum educendi, in ſpem erexit. Tertium denique, cùm parta ſplendida, & inclyta illa victoria, pontem quidem reſcindi prohibuit, Regem verò, fugam quàm primum capeſſere, (ceu de ſalute ipſius iampridem ſollicitus,) clàm monuit, ac Themiſtocles quidem talis Imperator, atque ob iam dictas cauſas extitit. At Pericles viri huius ſuſpiciens virtutes, atque imitans, nec minus etiam patris Xanthippi, mirabilis & ipſe extitit Impe-
D rator: non enim vnis belli artibus floruit, ſed vtraque tempeſtate obtinuit in milites imperium, in Rempubl. principatum, eiuſdemque tutelam: ita vt ſtatus ille, quo tunc ciuitas Athenienſis vtebatur, verbo quidem eſſet popularis, re autem & effectu ſingularis viri dominatus, eiuſdemque primi, & præſtantiſſimi, ita enim Thucydides. Sed eò reuertatur, vnde egreſſa eſt oratio.

Iam cùm ſæpe eueniat vt in magnis exercitibus multi homines ſint, diſpari genere, diſſimili lingua: ac non pauci etiam barbari, quibus cum per in-
E terpretes agere ille Imperator neceſſariò debet, qui nullo variarum vſu linguarum valeat, id quod ineptum iuxta ac periculoſum eſt. Idcirco igitur oportet, eum qui laudem imperatoriam dignè plenéque aſſequi concupiſcit, ita rem hanc in poſtremis non habere, vt hac ipſa maximè, ingenii ſui docilitatem, & ſolertiam indicans, facilè poſſit, tum gregarios milites, tum etiam minores duces per ſeſe quoquo velit dicendo adducere.

Iam

Iam verò & honorificum ei fuerit iuxta & commodum nomina ſuorum militum omnium callere, & meminiſſe, &, ſi non omnium, ſaltem quàm plurimorum, vſque ad decuriones, haud ignorare. Poſſe enim pugnantem, quemque è commilitonibus, proprio ex nomine, vt ait Poëta, viritim ciere, impendio ſalutare: atque hoc quam vim in prælio habeat, re & effectu ſæpe comprobatum eſt. Neſtor, cùm effuſo impetu Memnon in ſe inueheretur, nullumque ei effugium relinqueret, filium ſuum ciuit Antilochum: nec clamor humi effuſus eſt, ſanè quidem ob notæ conſuetæque vocis claritatem: nec aliam vllam ob cauſam. Porrò autem ſingulorum nomina in memoria habere eius eſſe Imperatoris videtur, qui non diligentia ſolùm excellat, ſed beneuolentia in milites, & charitate, id quod mirum quantum valet ad militum animos ſibi conciliandos, & obſequio perpetuo aſſuefaciendos; præſertim cùm æquali & pari victus apparatu atque ipſi vtantur, ipſum vti etiam videant, ab omni delicato more abhorrentem, ab omni luxu alienum, nil priùs neque fortiùs facientem, quàm vt bona eis proſpiciat, aduerſa depellat, ſtipendiumque & victui neceſſaria in numerato expeditoque habeat; atque ad diem dictam conſtanter exhibeat: neque eorum quemquam negligat, qui ſunt vulneribus mutilati, aut morbis retardati: neque ſupremum honorem omittat eorum qui pugnantes mortem obierint; etſi minimè oporteat nunc, omnia illi dinumerare, quorum pleraque legibus iis ſancientur, quibus imperatoria munera omnia definienda ſunt, & diſtinguenda, vt quæ ad cultum Deorum immortalium pertinent. Quibuſnam ſcilicet & quot quibuſve temporibus, quibus hoſtiis, tum à militibus, tum à ducibus, faciendum, nec minùs quæ luſtrandis exercitibus ſolemnia, quæque ad alia incommoda, & dira, quæ hominibus neceſſariò interdum accidunt, amoliendæ, & expianda. Verumenimvero id quod tractationem hanc inſtituentes dicebamus, idipſum etiam nunc eam claudentes, confirmamus: oportere à teneris omnia hæc animo præcepiſſe, continenterque agitaſſe, eum qui artem hanc ritè poſſidere decreuit, vt omnia quæcumque opus ſunt, vel ſaltem quàm plurima adiumenta domo afferens, imperatoria munera faciliùs tempore ſuo perficiat: perficiet autem ſi indolem quandam verè heroicam, cum militari virtute ſtatim

πεὶς ἐν πόλει. τοῖς δὲ τοῦτοις καλὸν αὐτῷ, ἅμα & λιτοπόλεις, οὐχ ἥττον, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν πάντων ἐπίστασθαι, & μεμνῆσθαι. εἰ δὲ μὴ πάντων, τῶν γοῦν πλείστων, μέχρι τῶν δεκαδάρχων, οὐκ ἀγεννεῖν. τὸν γὰρ μαχόμενον διωκάθαι ἕξονομακλήδην, ὡς φησὶν ὁ ποιητὴς, κικλήσκειν ἄνδρα ἕκαστον, μάλα σωτήριόν ἐστι, & αὐτὴ ἐδήλωσε πολλάκις ἤδη πρόσθεν. ὁ γὰρ Νέστωρ ὑπεφερομένου μὲν ῥύμης αὐτῷ τοῦ Μέμνονος, καὶ καταφυγὴν οὐδεμίαν λείποντος, ἐβόασε παῖδα ὃν, Ἀντίλοχον δηλονότι. χαμηπετὴς δ' ἔπος οὐκ ἀπέρριψε, καὶ τὸν μελῳδὸν, ἀφ' οὗ γε ἡ τῆς φωνῆς ἀρίδηλον, & οὐ δι' ἄλλο οὐδέν. Εἰ τὸ μεμνῆσθαι ἑκάστων τὰ ὀνόματα, στρατηγοῦ ἴσως εἶναι δοκεῖ, οὐκ ὀπτιμάδης μόνον & βιμνήμονος, ἀλλ' εὐνοϊκὸς & φιλοστόργου, ὅτε δὴ τοῖς τὰ χειροήθεις καὶ εὐπειθῆς ἔχειν τοὺς στρατιώτας, & ἀφαφυλάττειν, θαυμαστὸν ὅσον ἰσχύει· ἄλλως τε & ὅταν ἰσοδιαίτων αὐτῶν αὐτοῖς ὁρῶσι, & πορφυρᾶ πάσης μαλακίας & ἥδους ἀνθρύπτου, καὶ τοσουτοταχῆ πονούμενον μηδὲν, ἢ πάντα τ' ἀγαθὰ προσδοκᾶν αὐτοῖς, καὶ τιμωρίαν ἀποτρέπειν, εἴς τε μισθοὺς & τὰ ὀπιτήδεια, ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν, καὶ πρὸς ῥητὸν, αὐτοῖς ἀεὶ παρέχειν· καὶ οὐδὲ τῶν πεπρωμένων ἀμελουῦντα, οὐδὲ τῶν ἀῤῥωστούντων, οὐδὲ τῶν ἐν ταῖς μάχαις ἀποθανόντων ὀλιγωρήσαντα. καίτοι οὐκ ἐγχωρεῖ ἐν γε τῷ παρόντι ἐκεῖνα πάντα ἀριθμεῖν, ὥσπερ τὰ πλεῖστα, ἐν τοῖς γραμματικοῖς γεγράφεσθαι νόμοις· οἷς τὰ τοιαῦτα τῶν καθ' ἡμᾶς, ὅσα & πόσοις καὶ ποτὲ & ἀφ' ὅτων καὶ ποίων ἱερουργητέον, & θυτέον, πῶς τε στρατῷ, καὶ τοῖς ἡγεμόσι· & τὰ τοιαῦτα τὰ καθάρσια ὡσαύτως, ὅτε τῶν στρατοπέδων, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐξ ἀνάγκης συμπιπτόντων. ὅταμὲν οὖν τούτου ἀρχώμεθα τοῦ λόγου ἐλέγομεν, τοῦτό & συμπεραίνοντες νῦν ἀπομνημονεύομεν· ὅτι δεῖ οὐ νέου τοῦτα πάντα προμαθεῖν, & ἀεὶ μελετᾶν, τὸν τὴν ἀρίστην αὐτῷ παιδαλεῖν ἀφιέμενον. ἵν' ἤτοι πάντα, ἢ ὡς τούτων τὰ πλεῖστα οἰκεῖα ἐπιγνῷ, ῥᾷον τὰ δέοντα ἀφαιρήσει. ἀφαιρήσει δὲ ἐαὶ χρυσίον & λῆμμα, & ἡρωϊκὴν τῆς στρατιωτικῆς ἀρετῆς

περὶ ἀμφοτέρων ἐπιχειρήσῃ, καὶ σπουδάσῃ. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς βασιλικῆς. A coniungere nitatur, & ſtudeat. ac de Imperatoria quidem hæc.

Ἡ δὲ ἀρχικὴ δυνάμις, περὶ ἧς ὁ λόγος παρόντι προτίθεμαι εἰπεῖν, πολλὰς ἔχει διαφορὰς, κατά τε τὴν ὕλην, καὶ τοὺς τρόπους, καὶ τὰ τέλη· ἡ μὲν γὰρ ἑκόντων ἐστὶν, ἡ δὲ ἀκόντων. καὶ ἡ μὲν πρὸς ὠφέλειαν βλέπουσα τὴν ἀρχομένων, ἡ δὲ πρὸς βίαν καὶ τὸ ἴδιον κέρδος, καὶ ἀσφάλειαν· ἔστι μὲν αἱρετὴ· ἡ δὲ κληρωτὴ, ἡ δὲ κατ' ἀμφότερα γινομένη, ἡ δὲ αἴδιος καὶ θεῖος, ἡ τύχῃ τινὰ, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς πρότερον λόγοις διείλημμαι. περὶ μὲν οὖν παμβασιλείας, καὶ πῶς ποτ' αὖ ἧς ταύτην τὴν δυνάμιν αὐτὴ περιποιοῦμένους, τῆς μεγίστης ταύτης ἄξιος κριθεὶς τιμῆς, ὕστερον λελέξεται· τῇ δὲ περὶ τυραννίδος πραγματείᾳ, οὐ πλείω προσθητέον. οὐ γὰρ χρὴ πάντα αἰσχρὰ, καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις ὀνείδη μέγιστα διδάσκειν, καὶ βλαβερά· καὶ τοι φυλακῆς τε ἕνεκα περὶ ἐκείνης ἐν τοῖς ἄνω ἐλέχθη μοι, ἐν οἷς ἡ ἄξαρχος πραγματεία τὸ οἰκεῖον τέλος σχῇ. Νῦν δὲ περὶ ἀρχικῆς δυνάμεως λεκτέον τῆς ἐν πολιτείᾳ, ἥτις καὶ ἀσφαλὴς ἀφαιρεθῆναι, καὶ ἀειλογίαν παρέχει ἀεί. περὶ γὰρ τῆς στρατηγικῆς λέλεκται, ἐν οἷς δέδεικται ὅτι τῆς ἀρχικῆς εἴδός τι ἐστὶ, καθάπερ ἐν ἡ βασιλικὴ, ἐν οἷς ἱερατικὴ, οὐχ ὅλη γε, ἀλλ' ἐκείνη μόνον, ἣν τινα ἀρχιερωσύνην καλοίη τις· ἐν εἴη δ' ἄλλη, ἐν ᾗ τῶν τῆς πόλεως κρατῶν, ἢ ἅπαν, ἢ κατά τι μέρος ἐνυπάρχει. Περὶ δὲ τῆς βουλευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀκριβέστερον· δοκοῦσι γὰρ αὗται διοικήσεις εἶναι ἐν στρατηγίαις μᾶλλον, ἢ ᾧ ὄντι ἀρχαί. ὅμως μέντοι περὶ ἀμφοτέρων λέγειν δεῖ· καὶ προτέρου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς. εὐ γὰρ μικρὸν διαφέρει πῶς αὖ διακείμενος ἧς ἐκάστοτε ἀπαντῶν. καὶ γὰρ αὖ τὴν προτέρην οἷ πολίτειαν μίσησι πολλάκις τινὲς γὰρ δῆλον τὸ τοιοῦτον, ὅτι μεγάλου τῆς νομοθεσίας ὄντος ἔργου, τὴν πόλιν οὐ πρέπει καινοτομεῖσθαι, ἀρχαῖ αἰεπιτηδείους ὑπαρχούσας ἔχειν οὐ καιροῖς νόμοις, σοφὸν πλέον οὐδὲν φαίνεται, κἀν ὀλίγα λώω αὖ πάμπολυ συμβαίνοι, ἀρετὴν δὲ βλάπτει ἐν λανθάνει πολὺ μέγιστα κίνδυνον αὖ ἄγουσα. δεῖ καὶ χρὴ πρότερον τοὺς ὀρθῶς ἀρχαιρεσιάζοντας βασάνοις ἱκανοῖς αὐδεῖς τε, ἐν ἥλιος ἑκάστων ἐν παιδὸς μέχρι ἡ αἱρέσεως, ἐν διδοκόντας.

Principalis autem poteſtas, | qua de in præſens dicere proponimus, multa in ſe habet diſcrimina; differt enim materia, modis, finibus: nam quædam eſt, quæ habetur in volentes, quædam in inuitos. porrò quædam ſubiectorum commodis ſtudet, quædam vim ſpectat, & propria commoda, & ſingularis ſtatus ſui firmitatem; atque hæc quidem electione creatur, illa, ſortitione; alia, vtraque. Quin etiam B quædam à genere perpetua, aut ſorte quædam acquiſita: de quibus omnibus definitum eſt ſuperioribus diſputationibus. At verò de regia illa, quæ vſquequaque abſoluta eſt, quæque pambaſileia nominatur, ecquibuſnam modis quis eam ſibi vendicans, maximo hoc præmio dignus cenſeatur, poſthac dicetur. Sed ei tractationi, quæ de Tyrannide habita olim fuit, nil præterea addetur: quippe cùm minimè oporteat, quæ fœda & flagitioſa ſunt, quæque incommoda hominum C generi important & detrimenta, ea docere: quamquam nonnulla ſuperiùs de ipſa egerimus, cùm vt homines eam cauere diſcerent, tum vt ſemel inſtituta tractatio conuenientem modum haberet. Nunc de principali facultate agemus, ea, inquam, quæ in Republ. & ſtatu libero viget, quæque reddendis rationibus ita eſt obnoxia, vt cauſam repetundarum ſemper dicere parata ſit: nam de Imperatoria dictum eſt, & oſtenſum, quòd hæc principalis ipſius forma quædam ſit, ſicuti regia, & ſacerdotalis, non quidem D tota, ſed vna modò illa, quam quis Pontificiam vocaret, & ſi qua alia, in qua ciuitatis ſtatus vel vniuerſus, vel aliqua ex parte conſiſtat. Sed iam tempus eſt vt de Senatoria diſſeramus, & Concionatrice: videntur namque hæ curationes quædam & miniſteria magis, quàm re vera magiſtratus: verumtamen de ambabus agendum, ac priùs de concionali. Haud enim parum refert quo quiſque modo comparatus compareat illuc: quippe hoc enim primum veluti Reipubl. attingendæ initium. Nam E cuiuis eiuſmodi hoc apertum eſt, quod cùm legum ferendarum ratio, ingens quædam res, & operoſa ſit, ſi ciuitas quæuis benè comparata, ineptos bonis legibus præficiat magiſtratus, parum referat aliquas leges, dico eſſe, an nullas, an etiam riſui obnoxias: ſed magis adeo timendum, ne labes, & longè maxima in Rempubl. detrimenta ex eis importentur. Atque idcirco oportet, eos, qui in campum ritè candidati prodeunt,

plenumque & amplum ſuæ in Rempubl. voluntatis, ipſoſq; & genus vniuerſum à primo fere ſatu, vſque ad tempus electionis, ſpecimen dediſſe. deinde illos rurſus, quorum magiſtratus iis mandandi poteſtas eſt, ita legum inſtitutis, & moribus eſſe educatos. & aſſuetos, vt quæ honeſta ſunt, recte probãtes. quęque turpia item improbantes, parem iudicii vim ad comitia conferant, vt ciues eos bene diſcernere valeant, qui gerendis magiſtratibus ſint apti, quique inepti. horum autẽ diſcretio, & iudiciũ, in Reipubl. diſciplina conſiſtit. eiuſdemque ſtudio, ſicuti in eis diſputationibus quæ de optima republ. habitæ olim ſunt, fuit explicatum: atque hæc de Concionatore, eiuſque facultate. Iam ſi quis dicendi vim in diſcrimen agat, vtrùm ſcilicet concionatori, an alii cuipiam eorum qui in publicis negotiis verſantur, virtus hæc neceſſaria ſit, an non, ridendus vtique videatur. Quippe cùm oratoriam artem, (ſicuti in exponendis eius præceptis dictum fuit,) certum ſit omni hominum generi, omnique negotio gerendo vtilem eſſe: atque eius via, & ratio iampridem à nobis reperta ac definita eſt, neque oportet de eis rebus, quæ copioſè & dilucidè illic explicatæ fuere, ſuperuacuè nunc diſſerere.

Iam de Senatoria agere inſtituẽtibus, non ignorandum multos eſſe in ciuitatibus modos, tum Senatores legendi, tum Senatum conſtituendi, ſicuti in libris ſuperioribus dictum fuit. Nam quidam ſunt, qui perpetuò gradum hunc obtinent quandoq; etiam genere, vt in dominatu paucorum plerumq; fit; quidam porrò electione, & populari tabella deſignante, vel qui tot geſſerunt magiſtratus, ceu Areopagitæ. quamquam opportunum in præſentia non ſit, de hiſce omnibus exquiſitè diſtinguere, & accuratè, quin magis quærere, & monſtrare, quamnam vitæ viam quis ingrediens, quoque modo ſe tractans, ampliſſimo hoc ordine, & gradu, dignus ſuo tempore exiſtimetur: quantum enim momẽti ad ſalutem communem tuendam ordo Senatorius afferat, facilè iis fuerit percipere, qui eius officia rectè diſtinxerint. Quoniam enim nauis mari innatans, interdiuque & noctu cuſtodia perpetua indiget: eundem in modum & ciuitas quæ in eodem ſalo atque aliæ ſibi propinquæ ciuitates, vacillans, atque omnis generis inſidiis obnoxia, vrbẽ colit cũ periculo amittendæ ſalutis: oportet ſanè poſt diem in noctem, & à nocte in diem, magiſtratibus aptos eſſe magiſtratus, cuſtodes cuſtodibus, clauum quaſi ſuſcipientes & tradentes, numquam ceſſare: vulgùs enim haud potest quicquam vnquam maturè expedire. Quocirca ampliſſimus ordo prouidebit, vt ſalutare hoc Reip. tuendę munus in orbem, ſuã cuiuſque vicem, per omnes eat, videlicet ne ciuitatis cuſtodia vnquam interrumpatur,

ἔπειτ' αὖ τοὺς μόνους τούτους ὑπομενεῖ, τοὺς ἀδόλους τὰ ἔργα φανέντας τῆς ἀρχῆς ἑκάστοτε, καὶ ἐν τοῖς νόμοις ὡς πεπαιδευμένους, πρὸς τὸ δικαιοφύλακάς τε, καὶ ἐπιδεχομένους, ὀρθῶς χρίνειν καὶ ἀποκρίνειν δικαίους ἡγεῖσθαι, τοὺς τούτων ἀξίους. ἡ γὰρ τούτων χρίσις καὶ ἀφήγησις ἐν τῇ ὠδῇ τῆς πολιτείας παιδεία καλεῖται, καὶ ἐν τῇ ὠδῇ τοῦτο ὠνομάσθη, ὡς ἐν τοῖς ὠδεῖ τὴν ἀρίστης πολιτείας εἴρηται λόγοις. καὶ ταῦτα μὲν ὠδὶ ἐκκλησιαστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Εἰ δέ τις περὶ τὴν τῶν λόγων δυνάμεως ἀμφισβητῇ, πότερον ὦ τὸ ἐκκλησιαστῇ, ἢ καί τινι ἄλλῳ τῶν πολιτευόντων, αὕτη ἡ δύναμις αἰσχύνης ἢ οὔ, καταγέλαστος ἂν φαίνοιτο. καὶ γὰρ τοι ἡ ῥητορικὴ τέχνη, καθάπερ ἐν τοῖς ὠδεῖ χρείας αὐτῆς εἴρηται, δῆλον ὅτι πολύ τι αὐθέντης, καὶ τὸ σοφίσμα πολὺ ὠφέλιμος. καὶ ἡ τούτης μέθοδος ἡμῖν πάλαι ἐξεύρηται, καὶ διώρισται καὶ ἃ χρὴ νῦν ὠδεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν σκοπεῖν.

Περὶ δὲ βουλευτικῆς μέλλων ἐρεῖν τὸν ἀγωνιστέον, ὅτι πολλοὶ τρόποι εἰσὶν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς βουλευτικῆς, καὶ τῆς βουλῆς, καθάπερ ἐν τοῖς πολιτείαις ἐλέχθη, πρὸς μὲν τὸ εἰδέναι, καὶ ἐφ' ὅτε ἂν ἥκοις, ὡς ἐν ταῖς ἀριστοκρατίαις· πρὸς δὲ αἱρέσει, καὶ ψηφίσμασι, ἢ ποσὶ τοῖς ἔξωθεν ἀρχαί. οἷ οἱ Ἀρεοπαγῖται· καὶ τὸ οὐ κριτὰς ἐμὲ ὠδεῖ τοῦ τῶν πολιτῶν διαφέρειν ἀκριβείᾳ, δηλαδὴ μᾶλλον ζητῆσαι καὶ δικάσαι, πῶς ποτ' ἂν τις τὸ ἴδιον αὐτοῦ βίον διοικῇ, βουλῆς ἀξίου χρεὼν εἶναι μέλλοντος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡλικίας, ὅσον γὰρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ῥοπὴν ἐν τούτῳ ᾧ τέλει τῷ βουλευτικῷ, ὠδεῖ τὴν ἔργων διαφέροντος ῥᾴδιον καταμαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ναῦς τε εὐθαλάττῃ πλέουσα φυλακῆς ἡμέρας δεῖται, καὶ νυκτὸς αὖ, πόλις τε ὡσαύτως, ἐν χώραν τῶν ἄλλων πόλεων διῳκημένη, καὶ πρὸς τοὺς παῖσιν ἐπιβουλαῖς εἶναι, κινδυνεύουσα ἁλίσκεσθαι, διὰ δὴ δ' ἡμέρας τε εἰς νύκτα, καὶ ἐκ νυκτὸς σωτὰ τοῦτον ἐς ἡμέραν ἀρχοντας ἄρχοντας φυλακῶν τὰς φρουρούσας, ὅσοι χρεμῶδες αὖ, καὶ παραδιδόντας μηδέποτε λύειν. πλῆθος γὰρ ἐν ὅλως τὸν ὀξὺν ἐκδέποτ' ἐκόν ποιεῖν. δεῖ δὲ καὶ ἀναγκαίους τοὺς βουλευτὰς πρῶτον ὑπὸ τοῦ κηρυκὸς, ὥστε κατ' ὄνομα χρὴ εἶναι τοὺς τὸν ποιοῦσι, ἵν' ἡ πόλις σωτηχῶς διαφυλάττοιτο.

καὶ τῶν μὲ τῶ βουλευτῶ ἔργων ἡ ὑπαρχή- A hæ enim partes eius sunt, vitæ autem cur-
ρεσις ἁπασι τοῖς ἄλλοις ἡ αὐτὴ, ὅσοι οὐ μόνον riculum Senatori cuique idem propositum
ἐν πόλει εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας κοιρα- est atque aliis vniuersis, qui non solùm ali-
νοί. περὶ δὲ τῆς ἐπιτηδευμάτων ἄλλα τοῖς quem dignitatis gradum in ciuitate obti-
ἐπιτηδείοις, καὶ τοιαῦτα αὐτὰ καιρὸν, τοιού- nent, sed etiam qui vel compotes Reipu-
τους γίγνοιτο βουλευτὰς, οἵους τῇ πόλει ἐκφυ- blicæ sint. De studiis autem, & institutis,
ῶς ὑπουργῆν, ἐν τοῖς περὶ πολιτικῆς δυνάμεως quæ sectando talis suo quisque tempore Se-
λελέξεται λόγοις. nator existat, qui patriæ valeat abundè opi-
tulari, tum explicabimus cùm de ciuili fa-
cultate agemus.

Περὶ δὲ τῶ δικαστοῦ τοῦτο πᾶσι δῆλον, De iudice autem hoc exploratum omni-
ὅτι ὁ δικαστὴς νόμος ἐστὶν ἔμψυχος, καὶ ἀρ- bus est, iudicem, legem esse animatam, ma-
χοντὸς οὐ πάνυ φαῦλος γίγνεται πρὸ ἡμέ- gistratumque haud omnino spernendum eo
ρας, ἢ ἂν αὐ κρίνειν τοῦ δικαίου ἀπαρτιλῆ· ἐκ B die gerere, quo die tribunal ascendens iuri
ὧν ὁ τῶν νόμων γεγραφὼς νομοθέτης, οὐχ οἵος dicundo operam dat: neque id etiam obscu-
τ' ἦν, πάντα τὰ καθήκοντα ἀποδοσόμενα, rum, legum latori pote non fuisse, ea literis
συμβαλεῖσθαι τοῖς γράμμασιν. ὅθεν δὴ οἱ omnia complecti, quæ sigillatim erant euen-
παλαιοὶ νομοθέται καὶ πολιτικοὶ, καλῶς ἐγνω- tura: id quod antiqui legum scriptores, & po-
κότες, οὕτω προσετάξαντο ὀμνύειν τοῖς δι- litici præclarè animaduertentes, hanc iuris-
καστὰς, ὅταν κρίνῃ καὶ δικάζῃ μέλλοντες iurandi formulam iudicibus tribunal ascen-
ἀναβαίνειν ἐπὶ τὸ βῆμα. Ὀμνύμι τοίνυν μὲν dentibus descriptam esse voluere. Equidem
ὧν νόμοι εἰσὶ, καὶ νόμους φυλάξειν· τοῖς δὲ iuro, de quibus leges vllæ sunt, iis me ius red-
οὐκ εἰσὶ, γνώμῃ τῇ δικαιοτάτῃ. ἔστι ἄρα diturum, de quibus autem nullæ, recta men-
ὁ τύπος τῆς ὀρκώσεως, ὃν τὸν ἄνδρα μάλα C tis conscientia animoque æquissimo. Atque
φρονίμως καὶ σοφῶς, καὶ πολιτικῶς. τοῦ δὲ hæc formula illa est, qua iudices tribunal as-
τοῦ δικαστικοῦ δυνάμιν, καὶ ἐξουσίαν τοι- cendentes, iureiurando adstringi maiores
ποιεῖσθαι, αἰσθέσθαι τὸ συντόμως τοῦ- sanxere. Quicumque igitur hanc iudiçandi
τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἔχειν γενόμενον, τὰ δ' ἄλ- vim, potestatemque adscisce re sibi cogitat,
λα πάντα ἐπόμενα, οἷς, φιλίαν, ξῆλον, μί- prouidere necessariò debet, vt rectam hanc
σος, ἔλεον, καὶ ὅσα ἄλλα οἱ λεγόμενοι σπου- mentis conscientiam suo infixam animo ge-
δαῖοι, ὑπὲρ τοῦ δικαστηρίου ὑπολέγουσιν. τοῦ- rat, eamque in primis habeat, cætera in po-
τοῦ καλοῦσί τινες μὲν εὐθυμοτοκίαν, καὶ D stremis, vt amicitiam, odium, æmulationem,
ἐπιείκειαν, εἰσὶ δ' οἱ τὸ δίκαιον αὐτὸ θεραπ- misericordiam, & quæcunque alia ad flec-
ευτέον. χαίρει δὲ καὶ τῇ ὀνομάτων τῆς πολι- tendos iudicum animos, rei & aduocati, qui
τικῆς ἰκμὰς διαφέρειν καὶ τοῖς Ἠθικοῖς, οὐχ dicuntur, eò solent afferre. Hanc animi com-
ἧττον δ' ἐν τῷ παρόντι. νῦν δὲ περὶ τῆς δυνά- positionem, sunt qui iudicii integritatem syn-
μεως αὐτῆς διδασκαλίας φαμὲν, τὸ, τε ἡμερον, ceritatemque, & ferrei illius iuris moderatio-
καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦ τοιούτου θεραπεύειν δεῖν, nem nuncupent, alii æquitatem, bonitatem-
τῆς ἀρχῆς· τὸ δὲ πικρὸν, καὶ τὸ φιλονεικὲς ἦθος E que: qui verò lautiùs, ius retusum, ac refra-
ἀπὸ παντὸς ἀπωθεῖν, καὶ σκληρὸν τοῦτον, ἐκ τοῦ λίαν ctum dicticant. quanquam de nominum ho-
ἀκριβοδίκαιον· ὃ γὰρ δὴ ἔοθ' ὅτι τοὺς δικά- rum varietate abundè dictum in ethicis fue-
ζοντας ἐκτρέπει τῆς ὀρθῆς. περὶ δὲ τοῦ- rit, nec minùs etiam de rei ipsius natura ibi-
τοις καὶ τῶν νόμων ἐμπειρίαν λαβεῖν, καὶ τῶν dem explicatum. Nunc verò de facultate ip-
ὑπαρχόντων τῇ γεγραμμένων φημὶ, καὶ τῇ sa docentes affirmamus hoc: Eum hominem,
ἀγράφων πάντων, οὐ τῆς πατρίδος μόνον qui huiusmodi siue munus, siue principatum,
τῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, τῶν ἀρ- siue magistratum gerere sua in patria expetit,
χικωτέρων δηλονότι, καὶ ὑπερφυεστέρων, καὶ generosam indolem huc afferre debere, ac
ἅμα τούτοις, τῇ τῆς πολιτείας ἀρχῇ. singularem animi moderationem, humiles
autem, & deiectas cogitationes, moremque
animi ad rem quoquo modo faciendam de-
clinatum, & attentum, depellere, vnà cum
superbo illo & nimis accurato summi iuris
examine, quod quidem à vera & recta decer-
nendi via, haud rarò iudices abducit, & trans-
uersos agit. His ceu fundamentis iactis legũ
scientiam, vsumque superstruet, non earum
modò quæ literis expositæ sunt, sed quæ nul-
lis etiam literis comprehensæ natura valent,
& vsu. Neque patriæ suæ vnius solùm,
sed etiam ceterarum ciuitatum, earum di-
co, quæ imperiosæ magis sunt, magisque
illustres, quæque deductis per longum tempus moribus sua instituta firmarunt.

Quod quę omnium primum, & antiquiſſimũ, id primũm ſtudebit, vt ſuæ Reipubl. naturam diſpoſitionemque probè intelligat; namque in ciuitate illa, quæ rectè, & ordine conſtiterit, leges omnes neceſſariò debent conſtitutioni huic vſquequaque reſonare. Oderit igitur hic oportet litigioſas atque importunas contentiones, amet autem humanitatem, facilitatem, ſyncritatem, cùm in publicis tum in priuatis diſceptationibus & negotiis. idem egeſtatis patronus, idẽ humilitatis tutor perpetuus: quamquam neque à litibus ſic abhorrebit, & contentionibus, vt in hiſce omnibus rudis, aut nouus, aut imperitus veniat ad munus hoc ſuſcipiendum, & perficiendum; quin magis ita comparatus, vt in alienis diutiùs quàm in ſuis, verſatus exercitatuſq; ſit. Quippe cùm turpe atque inuidioſum omnino habeatur, vti ferè iam diximus, litibus ſęque & alterum implicare, ac iudicum aures aſſiduè fatigare, vel cuipiam periculum creãtem, vel ipſum ſe periculo eripientem. Verùm ſi quis ita ſe in iuuentute paret, atque nunc & olim nos diximus, præſertim in eis diſputationibus quæ de Iuſtitia habitæ ſunt, haud omnino verendum quin tempore ſuo in ſuſceptũ hoc iudicãdi munus, rectè, decẽter, & laudabiliter perficiat, preſertim ſi ea inſignia apud animum ſuum reputauerit, quibus Poëta ordinem hunc iudicialem ornauit, quaque in ſede, (nempe ſacro in orbe,) eundem collocauit: ait enim in Clypei factione:

Hique ſcitos peticre viros, qui ponere finem
Criminibus certum poſſent.

Profectò hiſtoras, (hac enim voce Poëta vtitur illic,) iudices, at non teſtes, (vt quidam minùs rectè interpretantur,) appellat, viros illos, qui ſapientia & calliditate præſtant, quique actionum & perpeſſionum humanarum non minùs ſcientiam tenent, quàm conſcientiam, id eſt, vſum, & periclitationem, denique qui ſint omni prudẽtiæ genere principes. Ac de iudiciali quidem facultate, & diſciplina comparanda, & opportunè exercenda, hæc.

Sed tempus iam eſt vt de Ciuili agamus, & Legifera, rationeſque illas expediamus, quibus ciuilis philoſophus, ac legum conditor, differunt inter ſe; deinde quo quis modo ſe gerens, ambarum poſſit facultatum compos euadere. namque quod ad ſublatum ſignum pertinet, nihil omnino differunt, ſed operibus magis, ac rerum gerendarum modis fortaſſe. Politici enim opera hæc ſunt, ciuitatem initio fundare, ægrè affectam, & ferè diſſolutam reconciliare, atque in priſtinum ſtatum reſtituere; eumque vtramque ſic compoſuerit, ſicque abſoluerit, & ornauerit, tale iter felicitatis eidem monſtrare, quod ciues omnes, quique vrbem colunt, tenentes, valeant ad eam peruenire, publicéque & priuatim hac ipſa perfrui. Atque vt hæc rectè & ordine perficiat, de ſolo, & ſede, vbi mœnia ædificet, imprimis erit ſolicitus,

A Ταύτην γὰρ οἱ νόμοι ἐξ ἀνάγκης σπεύσουσιν καὶ πόλεμοι ὀφείλουσιν ὑπὸ τῆς θείας καθηγεμόνος πολλὰ τὰ ὑπὲρ ὧν ἐρίσουσιν λῆμμα ἔσται μισοπόλεμος καὶ φιλόδικον, ἀγαπητὸν δὲ φιλάνθρωπον ἦθος καὶ πρᾶον, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, τῆς πολίτιδος καὶ πανταχόθεν σπουδαστέον, καὶ κτητέον μάλιστα· καὶ γὰρ δικῶν, καὶ εἰδέναι οὐδὲν ἄπειρος οὐδὲ ἄγλωσσος, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον πρόκειται βουλήσει· λέγω δὲ τὸ αὐτὸ ἰδίων, ἀλλὰ τῶν ἀλλοτρίων. αἰρετὸν γὰρ τοῦτο μᾶλλον, καὶ B δύσφημον, ὡς εἴρηται πρόσθεν, αὐτῷ τῷ φιλοδικεῖν· καὶ σπουδαστέον διακεῖσθαι ἢ καταγελῶσι μᾶλλον, ἢ αὐτῶν ἀπολαγύειν· ἐπὶ πρᾶγμα γὰρ οὐδὲν νέον οὕτω τις αὐτὸν παιδευσάσθω, ὡς νῦν τε καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, καὶ μάλιστα οἷς ἐστὶν δικαστῶν, ὅσοι ἐσθλοί, μὴ σὺν ἐφ' ἡλικίαις δικαστικῶν ἀφικόμενοι, καὶ πάλαι καὶ σωφρόνως τὸ αὐτὸ ἔργον ἔσται διαπεπραγμένοι, καὶ ἀξιέπαινοι ὄντες, ἄλλως τε καὶ μεμνημένοι πῶς ποτε ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀποδημίᾳ, τὸ τῶν δικαστῶν τέλος ἐπόμενοι C ποιοῦν,

Ἀμφω δ'. ὅτ' ἴσορ πίσορ τ' ἐλέσθαι.

Τιμὰς γάρ τοι ἴσορ ἐχόντων καλεῖ ὁ ποιητὴς τοὺς σοφοὺς δικάσορας, καὶ δικασάς, καὶ τοὺς τῆσδε τῆς πολιτείας, καὶ τῶν παθῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστήμονας καὶ ἐμπείρους καὶ τοὺς τῆς φρονήσεως πολὺ τῶν ἄλλων διαφέροντας. καὶ ἐπὶ μὲν δυνάμεως καὶ πηλίκης τινός ἐστι, καὶ πῶς ἄν τις ἐκ νέου αὐτὴν κτησάμενος, διόντως αἰσθοῖτο δυνάσθαι, παραίτιος εἰρήσθω.

Περὶ δὲ τῆς πολιτικῆς ἤδη λεκτέον, καὶ τῆς νομοθετικῆς, καὶ τίσι ποτὲ λέγεις ὅ, τε πολιτικὸς, καὶ ὁ νομοθετικὸς, πρὸς ἀλλήλους διαφέρουσιν· ἔπειτα δὲ καὶ πῶς ἄν τις τὴν δεσπόζουσαν ἕξοιτο τῶν δυνάμεων ἀμφοτέρων. τὼ μὲν γὰρ σκοπὸ ἕνεκα μηδὲν διαφέρουσι· τοῖς δ' ἔργοις, καὶ ταῖς πράξεσι μᾶλλον, καὶ τῷ ἕξει τοιοῖσδε· Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς τὴν σύνταξιν οὐσαν πόλιν ἐξ ἀρχῆς συστήσεται, τὴν τε γενεσιουργίαν ὑγιᾶ ποιήσεται, καὶ ἑκατέρων ὑπερτιθέσεις, καὶ ἐκφυλάς κοσμήσας, πρὸς δύναμιν ἄριστ' ἂν, οἶμαι, μόνον, ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ. ὅπως δ' ἂν ταῦτα χρὴ πρᾶττειν συνεργήσεται, πρὸς πόλιν διαφέρειν ἔοικε τὸ εἰδάφος, ἐφ' ὃ τὴν τῶν ἄστεος ἕδραν καταβάλλῃ,

καὶ γὰρ τὴν τῶν εὐδαιμονεστάτων πόλιν, ἣν τειχίζειν ἡμᾶς βουλόμεθα, καὶ δεῖ, πάλαι διέκειται) ὅπως τε ἔχει πρὸς ὑγίειαν, καὶ πολίτων τὴν ὑπαρξίαν εὐφορείας, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. καὶ τὰς εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγάς, καθάπερ ἐν τοῖς ἄνω εἴρηται λόγοις, καὶ τοῖς ἀρχῶν, καὶ φυλάκων, καὶ τῶν ἄλλων ὠφελίμων. ταῦτα γὰρ τῆς πολιτικοῦ ἐστὶ ἔργα· τῆς δὲ νομοθέτου, ἐπειδὴ οὗτος ἐξεύρηται) καὶ ἀπείργασται ταῦτα, τοῖς νόμοις κυρῶσαι αὐτὰ, καὶ τοῖς μὲν τιμαῖς, καὶ τιμωρίαις, καὶ τοῖς μισθοῖς, τοῖς τῶν πολιτῶν ἀγαθουργίαις προσηνέμοις, καὶ τοῖς ἀνδρίαντας, τοῖς δὲ ἐναντίοις τὰναντία, οἷς ἀτιμίαις, καὶ κολάσεσι, καὶ δημεύσεσι, καὶ ἀτιμωρίαις. Ὁ μὲν γὰρ πολιτικὸς οἷος πατὴρ καὶ κλῆσις τῆς πόλεως, καὶ πολιτείας δημιουργός· ὁ δὲ νομοθέτης οἷος ἰατρός τις, καὶ ὑπηρέτης, καὶ κηδεμὼν τοῦδε τοῦ θείου δημιουργήματος, καὶ ταύτης τῆς εὐδαίμονος καταστάσεως, αἰώνιος φύλαξ. Διὰ ταῦτ' ἄρα ὁ πολιτικὸς (τούτου γὰρ τὸ κράτος καὶ τὸ κῦρος ἄνω ὡς εἴπομεν) δύω μάστιγε τούτου τοῦ ὑπηρέτη ἐγχειρεῖ, τοῦ μὲν παιδοῖ, ἵν' ἵνα ὑπὸ τοῖς ἡνιόχοις ὑπτιάσῃ, καὶ πρὸς ἐλευθερίους τὸ πολιτικὸν, ταῖς αὐτοῦ ψυχαῖς καὶ ἕξεσιν ἀρέσῃ, φέρε ὑπὸ τὴν ἑκατέρας διανοηθῶμεν, καὶ σκοπήσωμεν ὑπὸ τὴν τῆς νομοθετικῆς. Ὃν πάντα νομοθετικῷ ἡνιόχῳ βουλομένῳ αἰσχρὸν ὃν Μίνῳ ὑπτιάζεσθαι μιμεῖσθαι. λέγεται γὰρ ὁ Μίνως δι' ἐτῶν ἐννέα λαβεῖν τὸ δῶρον παρὰ τοῦ Διὸς τὴν νομοθεσίαν λαβεῖν. δῆλον ὅτι, ὡς ἐκείνῳ τὸν ἐννεαετηρίδα ἐκεῖνον φοιτῆσαι, καὶ νόμους διορθοῦν. ἀμφοτέρως γὰρ ὃ ἐκεῖνο πάντες ῥηθὲν ἐκδέχονται,

..... ἔνθά τε Μίνως
Εννέωρος βασιλεὺς, Διὸς μεγάλου ὀαριστής.

Οὐδὲν ἄλλο αἰνίττεσθαι βουλόμενον τὸν ποιητὴν, ἢ ὅτι ἐπὶ τὶ αὐθεντία φύσις ἀδύνατος καθ' ἑαυτὴν τόδε τὸ ἔργον ἐκβιβάσαι, ἀναγκαῖον σοφωτέρου δέχεσθαι δῶρον, ἵν' αὐθεντικῷ νομοθετικῶν τὸ σαφὲς.

(namque ciuitatem illam, quæ beata futura sit, quòd muris cinctam esse velimus, quodq; oportet, iampridem discussimus,) inde verò quòd sedes hæc, rectæ valetudini possidendæ & retinendæ apposita sit, itemque ager, rerũ omnium quæ ad mortalium hominum vitã, & naturam sustentandam requiruntur, vber inueniatur, & ferax, nec minùs ad ea quæ desiderantur importanda, atq; ad ea quæ superfluunt, exportanda, appositus: sicuti etiam in superioribus disputationibus ostendimus, cũ de his, déque magistratibus, & custodibus, ac cæteris quæ ad ciuitatem componendam, & vrbem statuendam, necessariò requiruntur, differeremus. Atque hæc politici officia & opera sunt. Sed legislatoris hæc. Namque his à politico sic repertis, & constitutis, legum cancellis eadem sepire & firmare artifex hic operam dabit, decoraque, & præmia, & prædicationes egregiis ciuium meritis, legumq; obsequiis proponens: contrariis verò contraria intendens, videlicet ignominias, supplicia, mulctas, bonorum publicationes. Namque Politicus, ceu generator, & conditor ciuitatis est, & reipubl. fabricator: legum verò scriptor, ceu medicus quidam, tutorque, & curator diuinæ huius fabricationis, beatæque & felicis constructionis perpetuus custos. Idcirco igitur, (Rei enim publicæ summa penes ipsum, atq; vniuersa authoritas, vti diximus, est,) bina verbera suo huic administro tractãda, in manibus imponet: atque alterum quidem suadæ; vt hoc in ciues ingenuos intorqueat, ad eorum animos, & mentes agitãdas, & dirigendas, vt ait Pindarus, cùm scilicet de spatio legum, curriculoque deflexerint. At alterum ferri: hoc durioribus instabit, & magis contumacibus, & indomitis: sunt verò ii quos quidam nuncupant ateramonas, & immites. Verùm nos cùm virtutes vtrasque has exposuerimus, discriminaq; adnotauerimus, age ad vtriusque vim explicandam accedamus, & disciplinam comparandam, ac de Legifera antè agamus. Qui igitur ad ferendas leges animum adiecit, necesse habet Minois institutum tenere. Ferunt enim Minoëm annis nouem Gnossio in antro latuisse, ibique legum ferendarum rationem à Ioue sumpsisse. Alii singulis quibusque nouem annis exactis, illuc inuadentem, leges, de consilio & sententia patris corrigere solitum, atque easdem interpolare, namque ancipiti sensu locum hunc de Poëta interpretantur:

Illic vbi Minos
Nouennis latitans legum primordia sumpsit,
Ac summi præcepta patris.

Et verò nihil ibi aliud Homerus voluit innuere quàm hoc. Nam quum hominum natura suis opibus nitens, opus hoc per sese nequeat plenè perficere, diuinam opem esse ei implorandam, qui leges condere vult;

digna enim res est, ad quam perficiendam tantum & tam grande auxilium requiratur, imploreturque. Atque hoc primum. Alterum verò, diligenter exquirere, atque in numerato quasi habere, cæterarum gentium sanctiones, & quibus vti solent, statuta, distinctamque Rerump. notitiam, haud sanè omnium, sed earum quæ latiùs sui fines imperii propagarunt, quęque suæ felicitatis statum diutiùs retinuerunt: quamquam notum omnibus est hominibus, quibus hæc studiis quibusque laboribus comparentur, quodque minimè oporteat domi desidem semper sedere, quin longè à patria, peregréque proficiscí, scilicet vt Græcorum pariter, & Barbarorum leges atque instituta is cognita habeat: namque est legum lator iudicialis artis quasi architectus. Quòd si eius administro, (dico autem iudici) tot res agitandæ sunt, & perundendæ, quot, quoque modo nuper dicebamus, quidnam tandem ei ipsi faciendum, conandumque? qui quidem non de lite vna quadam, de qua hodie, verbi gratia, aut cras disceptandum iudicio sit, decernere debet, quin de cunctis illis quæ cùm nunc in disceptationem veniunt, tum etiam post annos, vt sic dixerim, decem mille venire poterunt, ac ne longum faciam, omni ope nitetur legum conditor, vt leges, quas condit, Reipubl. constitutioni omnibus modis respondeant. In hoc enim ciuitatis, atque ipsius Reipubl. salus tota, simulque felicitatis suæ perseuerantia, & diuturnitas consistit: atque hæc de facultate legifera.

De Politica verò agere aggredientibus nomen prius definiendum est, inde autem de proposito, & officio, ac de cæteris, nota & instituta ratione dicendum. Videturitaque nomen hoc politici, id est, ciuilis, ex eo esse nominum genere, quæ notione non vna, sed pluribus & variis distinguuntur. Quippe cùm Politicus homo is dicatur, qui neque sese multis negotiis implicat, neque magnopere aliena exquirit, quin suarum rerum satagens, legibus obtemperat, legumque administris: hi autem magistratus sunt & principes, atque idcirco ciuilis iure existimatur, ceu pacatus homo, & minimè turbulentus, aut seditiosus. Enimvero apparet eiusmodi hæc omnia signo illi resonare, quod sublatum Respubl. omnis spectat. Quin etiam si quis ita se in ciuitate paret, vt publica negotia prolixè & libenter gerat, ad iudicumque subsellia & curias idem vocatus, idem inuocatus frequenter adsit, is itidem politicus habebitur: eiusmodi namque hominem, etiam si rerum vsu magis quàm intelligentia valeat, (si fortè ita eueniat,) sunt qui ciuilem appellare soleant, sunt etiam qui curiosum.

A ἄξιον γὰρ τηλικαύτης βοηθείας τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπιχειρεῖας. τὸ δὲ δεύτερον, τὰ τῶν αὐθεφπων νόμιμα διερευνᾶν, καὶ ὡς ἐτοίμως αὐτά τε παρὰ ἔχειν, καὶ τὰ τῶν πολιτειῶν διαφέρουσι, καὶ πάντων γε, ἀλλὰ τῶν τ' ἀρχικωτέρων, τήν τε αὐτῶν εὐδαιμονίαν ὅτι μακρότερον κατατείνασιν· καίτοι ὅσον ἀπαιδὴς, καὶ πόνων γέμοντα ἅπαντι, πάντι που δῆλον, καὶ ὅτι δεῖ σοδημεῖν ἀεὶ, ἀλλ'

B ἐκεῖ ὅτε, καὶ ἀποδημεῖν, καὶ πρὸ δ' ὀλίγου. ἵνα δηλαδὴ, πάντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ Βαρβάρων νόμιμα, καὶ ἔθιμα, τούτων γνώσεται τυγχάνῃ. ἔστι γὰρ ὁ νομοθέτης τῆς δικαστικῆς οἷον ἀρχιτέκτων. ἕως οὖν ὧν τοῦτον ἐπανορθῆται (λέγω δὲ ὧν δικαστὴν) βασανιστέον ἅπασι ἀπαιδευσίαν, ὅσα, καὶ ὅπως, εἴποθεν, τί ποτ' ἀν' τὰς νομοθέτην δρατέον. ὅς γε δὴ πρὸ τοῦ δίκης τινὸς, σήμερον εἰσελθούσης ἢ αὔριον, εἰ οὕτω τύχῃ, τὴν

C κρίσιν ποιησόμενος, ἀλλὰ τοῦ ἀπασῶν τῶν τε νῦν ἀμφισβητουμένων, καὶ μετὰ γε μέλλα ἔτη, ὡς ἔπος εἰπεῖν, εἰς κρίσιν, καὶ διασκέψιν εἰσελθεῖν μελλησόντων. ἵνα δὲ μὴ εἰς ἄπειρον ἥδε ἡ σκέψις ἐκτανθῇ, περάσεται, ὅση δυνάμις, ὁ νομοθέτης πρῶτον, ὅπως οἱ νόμοι τῇ πολιτείᾳ καὶ πρὸς ἅπαν συνᾴδουσιν. ἐν τούτῳ γὰρ ἥ τε τῆς πόλεως, καὶ τῆς πολιτείας σωτηρία ἐνίδρυται πᾶσα, ἥ τε τῆς εὐδαιμονίας συνέχεια καὶ διαμονή. καὶ τοῦτο μὲν τῆς νομοθετικῆς ποσαῦτα.

Περὶ δὲ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως D διελθεῖν πειρωμένοις, πρῶτον διοριστέον τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ, ἔπειτα δὲ τοῦ τῆς προαιρέσεως, καὶ τὸ ἔργου. καὶ τοῦ' τῶν ἄλλων καὶ τὴν ὑφηγημένην μέθοδον. δοκεῖ μὲν οὖν τὸ τὸ πολιτικὸν ὄνομα ἐκ τῶν πολλαχῶς λεγομένων. καὶ γὰρ ὁ τοῖς ἀνθρώπος τις μήτε πολυπράγμων, μήτε τ' ἀλλότρια λίαν ἐρευνῶν, ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ πράττων, τοῖς τ' ἄρχουσι, καὶ τοῖς νόμοις πειθαρχῶν, πολιτικὸς ἔοικεν εἶ), ἄτε εἰρηνικὸς E ὢν, καὶ ἀπράγμων, καὶ ἀστασίαστος· ἀμέλει πάντα τὰ τοιαῦτα, τῆς πολιτείας σκοπῷ συνᾴδοντα, καὶ μᾶλλον δὲ τὰ τῆς πόλεως αὐτῇ καινὰ πράγματα πυνθανόμενος, ὅπου τε τὰ βήματα, καὶ τὰ δικαστήρια κλητός τε καὶ ἄκλητος σπουδῇ φοιτᾷ. ἔστι δὲ πολιτικὸς φαίνοιτ' ἄν. τὸν γὰρ τοιοῦτον αὐθέφπον, καὶ ἐμπειρον μᾶλλον ἢ ἐπιστήμονα, ἵν' οὕτω τύχῃ, ὅμως πολιτικὸν ὀνομάζειν εἰώθασιν. ἔστι δ' ὅτε, καὶ πολυπράγμονα.

Οὐ μὴν τοιοῦτόν γε τὸ παρὸν πολιτικὸν ζητοῦμεν ἡμεῖς, ἀλλ' ὅστις οὐκ ἐν πόλει μόνον καθεστηκυῖα ἤδη, ἀλλ' ἐν οἱωσοῦν ἀνθρώπων πλήθει, πάντων τῶν ἀνθρώπινων τεχνῶν, καὶ ἀρετῶν, τῶν τε ἀναγκαίων, καὶ χρησίμων, ἀρχιτέκτων τυγχάνει. ὅστις σοφίᾳ καὶ φρονήσει ἅπασιν ἄλλοις ὑπερβαίνει, εἴτε εἷς, καὶ μόνος, εἴτε που καὶ ἕνες πλείους ἑνὸς, τοιοῦτοι ὄντες τυγχάνωσι. καὶ γὰρ οὐδὲν διαφέρει τοσοῦτον, ἀλλὰ πολὺ διαφέρει πάμπολυ, ἐὰν τὸ μὲν κοινὸν ἡγούμενον πρόφασιν οὗτοι, ἐν ᾧ τῶν ἀνθρώπων ὁμίλῳ, τὸ δὲ ἴδιον ἐπόμενον τῷ κοινῷ. ἀμέλει τοῦτο ἐμπεφυκέναι μέλλει τοῖς πάντων, πᾶσι τοῖς τῶν ἀνθρώπων κήδεσθαι καὶ ἐπέχειν τοῖς ἡρημένοις. ἐὰν γὰρ τοῦτο μὴ σφίσιν ἐμφυὲς ᾖ, ἴδιόν τι φρονοῦντες καὶ πλεονέκται, καὶ ὅλως διεφθαρκότι, μὴ πολιτικοὶ ἀξιοπαθήσονται. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ καί τι τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ πολιτικοῦ διωρίκαμεν, φέρε καὶ αὐτῆς τῆς δυνάμεως, μὴ ταῦτα διορισώμεθα. Ὁ γοῦν βουλόμενος, ταύτην τὴν δύναμιν ἐμβαλέσθαι οἱ, καὶ ὡς δεῖ χρῆσθαι αὐτῇ, τῶν καὶ στρατηλικῆς ἄρτι λεχθέντων μεμνῆσθαι. ὡς γὰρ τότε ἔφαμεν, τὸν ἐσόμενον στρατηγὸν, πάσας ταῖς στρατιωτικαῖς ἀρεταῖς, ἡρωϊκόν τι λῆμα δεῖ μεγάλης προσάπτειν μέλλειν, πολλαπλασίως καὶ νῦν λέγομεν, οὐ ταῖς στρατιωτικαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἡγεμονικαῖς, καὶ πάσαις, ὅσαι ἀνθρώπων εἰσὶ δυνάμεις, καὶ σοφίαι καὶ ἀρεταί, ταύταις ξυνεῖναι τὸ λῆμα, καὶ τὸ φρόνημα, ὃ καλοῦμεν ἡρωϊκὸν, δεῖ ἀνάγκης προσεῖναι δεῖν, ἢ μείζονος καὶ ἰσχυροτέρας. καὶ γὰρ ὁ πολιτικὸς, οὐ μέρους τινὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων κοινοῦ διοικητὴς καὶ ἐπίτροπος τις, οὐδὲν κωλύει λέγειν, ἀλλ' ὅλου τοῦτο τοῦ γένους κηδεμὼν καὶ ἐπίσκοπος, ἁπασῶν τε τῶν τεχνῶν τῶν μάλιστα ἀναγκαίων, καὶ ἐπιτηδείων, καὶ διδάσκαλος, καὶ κριτὴς, καθάπερ καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρχόμενοι πραγματείας εἰρήκαμεν. καὶ γὰρ τοι οἱ πάλαι πολιτικοὶ τὸν τε θηριώδη βίον, καὶ ἀγρίαν μεν ἦθος, εἰς φιλανθρωπίαν, καὶ τάξιν καὶ εὐμεροῦσαν, ἧς γε δὴ νῦν πάντες ἀπολαύομεν, μετέστησαν, καὶ τὴν παροῦσαν εὐδαιμονίαν πρῶτοι ἐδημιούργησαν,

A Verumtamen nos eiuſmodi politicum in præſentia non quærimus: ſed qui non in ea modò ciuitate, quæ iam firmata ſit, quæq; rectè cõſiſtat, ſed in quacumque hominum communitate, & cœtu, omni artium & virtutum genere, tam earũ quæ neceſſariæ & vtiles ſunt, quàm quæ honorificæ, princeps atque architectus exiſtat, quique ſapientia ſimul, & prudentia cæteros omnes excellat, ſiue vnus dũtaxat ipſe ſit, & ſolus, ſiue etiam plures quidã numero, tales vſquam reperiantur. namque B hoc nihil in præſentia refert, ſed illud potiùs refert, an quidem in hominum cœtibus cõmunia commoda iſti habeant in primis, propria verò in poſtremis. Enimvero hominibus illis, qui ſibi hoc aſſumunt, communem vt hominum curam velint habere, eiſdemque imperare, hoc natura ſimul & inſtituto inſitum gerant neceſſe eſt: niſi enim ſic comparati huc veniant, vt priuatis & ſingularibus emolumentis, communia antiquiora habeãt, improbi certè homines, & rapaces cenſeantur, nec ſanè libertatis cõmunis, ſed propriæ C dominationis atque vtilitatis vindices. Verùm cùm de Politici ipſius nomine, vitæque curriculo, quod ſibi propoſitum ſemper eſſe debet, definierimus, age, de facultate ipſa, (quod reſtat) definiamus. Qui igitur facultatem hanc ſibi acquirendam proponit, eademque ad res illas, quæ opus ſunt, abuti concupiſcit, quæ de Imperatoria agentes, nuper dicebamus, meminiſſe debet. Nam ſicuti tunc hominem illum, qui ſit deſignatus Imperator, debere facultati militari heroicam indolem quandam adhibere affirmabamus, pariter etiam nunc idem affirmamus, D ciuili huic non eas modò, quæ ſunt militis atque Imperatoris facultates, & virtutes cum indole hac debere accedere, ſed omnes artes præclaras, omnes virtutes, denique integram ſolidamque prudentiam, & ſapientiam: idque adeo ex neceſſitate quadam longè maiore adhuc illa quidem, & fortiore, & meritò. Namque Politicus non ſanè partis cuiuſdam communitatis huius curator, aut adminiſter, iure vtique appelletur, quin magis totius huiuſce humani nominis tutor, & generis cuſtos, cunctarumque artium, earumque illuſtrium atque vtilium cognitor, iudex, diſtributor, ſicuti de E moribus præcipere ordientes, ſtatim docuimus. Primi enim & antiquiſſimi Politici, cùm in ſyluis, ferarum ritu, homines æuum degentes accepiſſent, moribuſque agreſtibus imbutos ad humanitatem eos tranſtulere, eumque in ordinem redegere, vt manſuetudinem, ac placidos mores, & inſtituta ciuilia deguſtantes, probanteſque, hac vitæ iucunditate delectari cœperint, qua nunc nobis omnibus, qui cœtus & ciuitates rectè inſtitutas colimus, cum pace & iucunditate perfrui licet. Iidem primi, eam quæ nunc nobis adeſt, felicitatem fabricati ſunt:

iidem cutamque, & cultum Deorum immortalium reperere, in quo felicitatis huius vis omnis sita est, & firmitas, & publicè & priuatim, id quod meliùs multò intelligetur posthac. Enimverò is, quem toto Iliados poëmate Homerus virum efficere, atque adeò perficere contendit, longo versuum tractu, qui tamen omnes vno fere concluduntur hoc,

Eloquio æquare vt posses, rebusque regendis,
Ductores Danaum:

Is proculdubio, & non alius ille est, quem nunc quærimus Politicum, qui vim dicendi iuxtà & agendi integram possideat, & sagacitatem, quæque principes viros, & senatores magnopere decet, calliditatem. Iam verò idem vates Herculem prædicabat ingentium atque illustrium facinorum conscium: hoc, puto, suspicans, Prudentiæ, atque animi celsitudini, rerum gerendarum cognitionem, summa cum perspicacia, necessariò anteuertere debere. Ex quo fit vt hoc etiam dubitetur, vtrùm facultas hæc, de qua nunc agimus, politica, eadem sit ac regia: neque id prorsus ab re. Namque & signum idem ambobus sublatum est, idem in vita curriculum propositum, denique officia eadem. Ambo enim eò spectant, vt qui sibi subiecti homines sunt, incolumes & beati perpetuò sint, atque hanc ob rem ambo omnia conantur & moliuntur, non tamen eisdem agendi modis. Regum enim opera longè maiora plerumque esse videantur, & magis illustria, quàm hominum ciuilium, tum quia in excelso Reges magis ætatem agunt, tum quia perpetuo quasi magistratu funguntur, eoque, qui nulli causæ dictioni, nulli repetundarum actioni adstrictus tenetur, sicuti apertiùs noscere nobis licebit, cùm de potestate hac tempus dicendi fuerit. Et quoniam amborum discrimen, in vno dumtaxat agendi modo inesse compertum est, operæpretium facturi esse fortasse videamur, si duo quæpiam harum facultatum strata pro exemplis capientes, seligentesque, ea inter sese ambo comparemus: sic namque agentibus nobis facilo fuerit, quæ similia in vtroque sint, dignoscere, & adnotare, quæque rursus dissimilia. Sunto autem hæc: Cyrus Persarum Rex primus, & Timoleon Corinthius? is, inquam, qui Syracusas pariter, & Siciliæ oram illam omnem quæ à Græcis tenebatur, in libertatem nuper vendicauit: Ergo ex vtriusque facinoribus facilè apparebit, alter quidem omnium Regum ciuilissimus, alter verò omnium ciuium regalissimus.

A καὶ τὸν τῦ θείου θεσπεσίου ὄχλου ἔχοντα, ὃ ἦ που τὸ τῆς εὐδαιμονίας κῦρος, καθαρῶς μαθησόμεθα ἐν τοῖς ὕστερον. ἀμέλει ὅν γε δὴ ἄνδρα τέλειον Ὅμηρος δι' ὅλης τῆς Ἰλιάδος δεῖξαι ἀφαιρέζεσθαι πειρώμενος, καὶ ἑνί πῃ ἔπει τὰς πολυπόνους ἀρετὰς ἐπιλαβών, ἔφη·

Μύθων τε ῥητῆρ' ἐμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.

Οὗτος δηλαδὴ, καὶ οὐκ ἄλλος ἐστὶν, ἐκεῖνος, ὃν νῦν ζητοῦμεν, πολιτικὸς· ὁ τὸν τῶν
B λόγων δεινὰμιν ὁλόκληρον κεκτημένος, καὶ τὸν φρόνησιν πᾶσαν, καὶ σύνεσιν καὶ δεινότητα, τ' ἀρχικὸν, καὶ βουλευτικόν. καὶ μὴν ὁ αὖτος ποιητὴς ἐκάλει τὸν Ἡρακλέα μεγάλων ὀπάονα ἔργων. τοῦτ' ἐπενόησε, ὅτι ἀνάγκη τὴ φρονήσει καὶ ᾧ μεγαλοψύχῳ, τὸν τῶν προσήκειν μελλόντων ἔργων κατορθώσειν προοδοποιεῖν, καὶ σώσειν. ἐξ οὗ δὲ ἀμφισβητεῖται, πότερον ἡ πολιτικὴ ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ βασιλικῇ.
C καὶ τοῦτ' εὔλογος. δῆλον γὰρ ὅτι σκοπὸς φαίνεται εἷς ὁ αὐτὸς, καὶ ἡ προαίρεσις, καὶ τὰ ἔργα· ἄμφω γὰρ τοῦτο σκοποῦσιν, ὅπως ἀλυπίαν, οἱ αὐτοῖς ὑποταττόμενοι ἀνθρωποι σῶοί τε, καὶ εὐδαίμονες διάξωσιν, καὶ τούτου χάριν ἑκάτερος πάντα πράξοιεν, δι' ἃ πάντα ἐξ ἴσου προαιροῦμαι. δοκοῦσι γε μὴν διαφέρεσθαι τῷ ἔργῳ. τὰ γὰρ τῶν βασιλέων ἔργα, πολὺ μείζω τὸ πλῆθος εἶναι δοκεῖ, καὶ λαμπρότερα, τῷ πολιτικῷ, διά τε τὸν ἀξίωσιν, δι' τὸ σεμνὸν, καὶ αἴδεσιν τῆς ἀρχῆς,
D μάλιστα δὲ διὰ τὸ αὐτοδύναμον· ὡς σαφέστερον εἰσόμεθα ὅταν περὶ βασιλικῆς δυνάμεως διελθεῖν καιρὸς ᾖ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τούτων διαφέρον, ἐν μόνῳ τῷ προσήκειν ἕκατέρῳ εἰσὶ φανὲν, οὐ χεῖρον ἴσως δύο ἅτινα λαβόντες ὑποκείμενα, ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἀλλήλοις παραβάλλειν. οὕτω γὰρ ἂν ὁμοία ἐν ἀμφοτέροις, δι' ἃ τε ἀνόμοια, ῥᾴδιον σαφῶς διειδέναι, δι' μᾶλλον. ἔστω δὴ τούτου ὅ, τε Κῦρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς πρῶτος, καὶ
E Τιμολέων ὁ Κορίνθιος, ὁ τὰς τε Συρακούσας, δι' πᾶν Σικελίαν τὴν Ἑλληνίδα ἀρπαλεθρωκώς. ἐκ μὲν οὖν τῶν ἔργων τῶν ἑκατέρου φανήσεται, ἕτερος μὲν πάντων τῶν βασιλέων πολιτικώτατος, ὁ δ' ἕτερος, πάντων τῶν πολιτικῶν βασιλικώτατος.

Ὁ μὲν οὖν Κῦρος, ὡς πᾶσιν ἴσασι, καὶ αὐτὸς ἱστορίαν μαρτυροῦσι, τοὺς μὲν λαβὼν τοὺς Πέρσας, τοῖς Μήδοις δεῖν πρότερον ἑπομένους, φύσει, ἀντὶ δούλων δεσπότας, τὴν ἐπὶ ἔτη διακοσίοις δουλωσαμένων, κατέσχεν. καὶ πᾶσιν, ὅσοις ἐκεῖνοι ἦρχον ἀρχήν, ἐπιτρέψειεν ἐποίησε τοῖς αὐτοῖς. οὕτω δὲ πρᾴως καὶ φιλοφρόνως τοῖς αὐτῶν ὁμοφύλοις προσωμίλησε ὁ Κῦρος, ὥστε καὶ ἄχρι νῦν τοὺς πάντων πατέρα προσαγορεύεσθαι τὸν Πέρσην, καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ Ὀδυσσέως παλαιόν τι μαρτυρῶν, γέροντά τινα εἰσάγει Ἰθακήσιον, πρὸς τὴν μητέρα αὐτίλεια ὁδυρόμενον καὶ λέγοντα·

Ὡς οὔτις μέμονεν Ὀδυσσῆος θείοιο
Λαοῖσιν ἀνάσσειν, πατὴρ οἷ ὡς ἤπιος ἦεν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Κύρου, ὡς προῆκε τὰ νῦν προκείμενα· ὁ δὲ Τιμολέων ὅτι τὰς Συρακουσίας, ἐπὶ τὴν Καρχηδονίων τῆς νήσου, ἀποσταλείς, ἵνα ταύτην ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν ἤγαγε δὴ ὃ δὴ πρότερον ἤδη ἐπάνω προεῖπον· ἐπεὶ μὲν γὰρ ὑπὸ Διονυσίου ἐνδόξου ἐπολεμεῖτο, ἐξωθεῖτο δὲ ὑφ' Ἱκέτου τινὸς Συρακουσίου καὶ τῶν Καρχηδονίων ἤρατο, καὶ ἐφέρετο. ταῦτα μὲν οὖν ἀμφότερα τὰ κακὰ, ὁ Τιμολέων· τὸν μὲν γὰρ Ἱκέτην, καὶ τοὺς ἅμ' αὐτῷ Καρχηδονίους ἤδη ἐπάνω θαυμαστῇ τινι τόλμῃ ἀπροσδόκητος φανεὶς, διεπολέμησε, καὶ ἐνίκησε· τοὺς δὲ τοῦ Διονυσίου ἐπιστρατεύσας λαοὺς, εἰς Κόρινθον διῆγε ἀπράκτους, καὶ τὰς Συρακούσας μονονουχὶ δορυάλωτους ἡμιλώτας, ἅμα τοῖς διῆγε πολίταις, πάλιν ἀπέλιπε. τὴν μὲν πολιτῶν τε σωτηρίαν συναγαγὼν, τοὺς δὲ ἐχθροὺς πολιορκήσας.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα τοὺς Συρακουσίους διεπέρανεν, αὖθις ἐπῆλθε πρὸς ἄλλας τὰς ἐν τῇ νήσῳ πόλεις Ἑλληνίδας. καὶ τύραννον ἑκάστοις βίᾳ, ἃς μὲν ὑπὸ τῶν οἰκείων τυράννων ἀφῃρεθείσας, ἃς δὲ ὑπὸ τῶν ἔξω βαρβάρων πορθουμένας, καὶ δασμολογουμένας, πρὸς μὲν τυράννους, πείσας, βίᾳ οὐ, ἄλλους δὲ βιασάμενος, τέλος πάντας πρᾳεῖς ἐποίησε. τοῖς δὲ Καρχηδονίοις ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς πρὸς τοῖς βόλους ἐπῆλθε, τοὺς μὲν αὐτῶν πλείους κατέκοψε. τοὺς δὲ ἄλλους ἐζώγρησε καὶ ἐλεφαντοπώλησεν· ὥστε ἅπαν δὴν καὶ πολεμηθέντας τὴν Ἑλληνίδα χώραν, τὴν ὅπλῳ, καθελεῖν ἐλαθέσθαι. ταῦτα μὲν οὖν μεγάλα τῇ τοῦ μακαρίτου, καὶ ἀνδρείας,

A Cyrus itaque, (id quod notum omnibus mortalibus est, nec minùs etiam historiæ testantur,) quum Persas accepisset Medis iampridem seruientes, pro seruis, illorum dominos hosce effecit; ita vt ii qui antèà seruiture, & imperio illo, quod per annos circiter ducentos tenentes, sese oppresserant, vnà cùm imperio ipso in ius ac ditionem Persarum cesserint. Porrò autem ea mansuetudine, eaque charitate populares suos prosequutus est Cyrus, vt vsque in hodiernum diem, patrem ipsum appellantes Persæ perseuerent; proindeac Poëta, qui huiusmodi
B quoddam bonorum iudicium virorum Vlyssi attestans, senem quendam Ithacensum inducit, procorum procacitatem atque importunitatem querentem, dãnantemque sic:

Quàm facilis regnarit nobis diuus Vlysses,
Excidit, vtque pater cunctis mitissimus esset

De Cyro & eius moribus ad necessitudinem rei satis dictum. Timoleon autem à Corinthiorum communi missus Syracusas, vt ciuitatem eam multis malis eriperet; iam
C enim secundo rem suam pessimè gerebat: namque bello intestino à Dionysio crudeliter vexabatur, extrà verò ab Icera quodam Syracusano, & Carthaginiensibus more hostili agebatur, & ferebatur: hisce igitur ambobus tam grauibus incommodis, momento ferè temporis remedium attulit Timoleon. namque Icetam, & belli eius socios admirabili audacia extemplo adortus, exturbauit, & discecit: Dionysium verò fide data cùm cepisset, Corinthum statim auehendum curauit; atque vrbem ipsam, Syracusas inquam, modo, non solo æquatas, ob frequentes calamitates, rursus instauranit, ciuibus quidem, qui diluuio ex illo supperfuerant, rursus in vnum collectis, &
D reconciliatis; pro eis verò, qui nulli restiterãt, nouis conscriptis, & consociatis.

Cumquerem Syracusanam restituisset, statumque ciuitatis confirmasset, ad exteras, quæ in insula restabant adhuc Græcæ ciuitates, se vertit; quarum cùm ita nonnullas affectas cerneret, vt earum visceribus domestici tyranni inhærentes, eas more suo dilacerarent, alias verò Barbari diriperent, tributisque exigendis exhaurirent: Tyrannos
E quidem, partim suadendo, partim malo, & armis cogendo, ad extremum omnes in deditionem redegit. Porrò Carthaginienses, cùm eis nec opinatò incidisset, ac semel iterumque & tertio denique eos profligasset, ferè omnes occidione occidit, & quos viuos cepit, sub corona vendidit; ita vt cùm abundè foret debellatum, agros omnes, quos Græci hactenus in ea insula possederant, liberos & vacuos propriis dominis reliquerint. At enimvero hæc ingentia atque admirabilia, inusitatæque fortitudinis,

& prudentiæ certæ insuperabilis argumenta : verumtamen illud longè omnium admirabilius, virum eum qui cuncta hæc perpetrauerat, quique eorum omnium votis, & vocibus, in quos amplissima hæc, & maximè memoranda beneficia contulerat, Rex creabatur, & renuntiabatur, dignitatem hanc eiurasse, hanc dico, quæ de quicumque mortales homines, hominibus aut præstant, aut quocumque modo præstare possunt, atque excellere, inter se continenter digladiantur : vtique hanc ipsam semel adipiscantur, adeptique potiantur, nullas A ærumnas recusant, nullis hominibus, nullis impendiis parcunt. Hæc de Timoleonte nos ceterique Græci audiuimus, ac modò non oculis ipsi inspeximus, eoque libentiùs fecimus, vt cum optimo Rege virum hunc componentes, haberemus vndenam illustre, atque euidens discrimen Politici & Regalis hominis, in medium afferremus. Atque hæc de facultate ciuili; sequitur posthac vt agamus de Regali. B

καὶ πάλμας καὶ φοινίσσας ἀήθους καὶ δύσβλητου τὴν μίσεια. οὐ μὴν ἀλλὰ πολὺ θαυμαστότερόν γε, τὸ τὸν ταῦτα ἁπάντα ἐργασάμενον, καὶ βασιλέα ὅτι μάτις, ὑφ' ἁπάντων τῶν διεργατηλύντων αἰρούμενον, καὶ ἀναγορεύόμενον, ταύτην ἀπομόσασθαι τὴν ἀξίωσιν, δι' ἣν πάντες, οἱ ἐν ἀνθρώποις ὁτιοῦν πράττοντες, σπουδῇ διαμάχονται πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀεὶ παλαίουσιν. καὶ ταύτην δὴ αὖθις Τιμολέοντος ἡμεῖς τε καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες ἀκηκόαμεν, καὶ μικροῦ γε ἐωράκαμεν αὐτοί. δι' ἃ δὲ ἀσμένως ἐποιήσαμεν τὸν ἀνδρὸς ἐμνήσθημεν, ἵνα τῷ ἀρίστῳ τῶν βασιλέων αὐτὸν παραβάλλοντες, ἔχοιμεν ὅπως ἐμφανῆ ἀφήσομεν, τόν τε πολιτικὸν, καὶ τὸν βασιλικὸν διαιροῦντες. περὶ ταῦτα μὲν δὴ τῆς δυνάμεως πολιτικῆς· ἑπόμενον δὲ λέγειν περὶ τῆς βασιλικῆς.

ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥ ΣΤΡΩΖΑ,

ΕΡΙ ΤΟΙΣ Θ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ Ο Κ'.

KYRIACI STROZÆ

DE REPVBLICA, LIB. X.

ΠΕΡΙ μὲν δὴ τῶν δυνάμεως βασιλικῆς, καὶ τῆς κτήσεως ὅπου ἀφελήσουσι ἡμῖν, πρότερον ῥητέον εἶναι δοκεῖ περὶ βασιλείας, καὶ πρῶτον πῶς ποτ' ἐν ἀνθρώποις ἐγένετο καταρχάς. ἔπειτα δ' ἀὖ ὅτι ὑποκεῖται τῇ ἀρχικῇ, μᾶλλον δὲ καὶ εἰδικώτερον τῇ μοναρχίᾳ· καὶ ὅτι αὕτη ὄντως ἐστὶ πάσας δίκας, καὶ πάσας ταῖς ἐν ἀνθρώποις ἔθεσι, ἐξ ἀρχῆς γενομένας, λύσουσα τὸ πρόσφορον καὶ τοῦτ' ἀνυπεύθυνον, καθάπερ ἐν τοῖς κατ' οἶκον πατρὸς ἀφηγήματα. ἐν τοῦτ' ἀληθῶς. ἡ γὰρ βασιλικὴ τῇ πατρικῇ δυνάμει ἐν ἐξουσίᾳ, ὡς πάλαι εἴπομεν, ἀπέοικεν. διὸ ἐν οἷς ποιηταὶ τὸν Δία λέγουσιν, ὅτι πατὴρ ἔστιν ἀνδρῶν τε θεῶν τε. καὶ τοὺς βασιλέας καλεῖν τοὺς διοτρεφέας, ἐν ὅτι ἔσχατον χρυσοδοῦσι βασιλεῦσι. ταῦτα γὰρ πάντα τῇ βασιλικῇ ἀξίᾳ σωάδειν, ὡς τελειοῦσι καὶ ἀπορθοῦσι τὰς πρὸς ἀνθρώποις ἀνωμαλίας, καὶ τὰ σφάλματα καὶ τὰ ἁμαρτήματα διορθοῦσι. Οἷόν γὰρ ἔστι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη πρῶτα, τὰ μὲν ὡς ἔτυχε ζῶντα, τελεσίουσι, καὶ ἀρχὰς κατ' ἀνάγκην ἀειρεμένα. διὸ ἐν λέγειν εἰώθαμεν οἷς· ὁ τέλη, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς τὰ ὁ τῆς ὄχλοις καὶ συλλόγοις τοῖς ἀνθρωπίνοις ἀδίκημα καὶ ἁμάρτηκε,

DE Regia ergo facultate, ac de ipsius comparandæ modo differere instituentibus, de regno priùs dicendum esse videtur, primumque ecquonam modo apud mortales homines initio extitit: post autem quòd principali subiicitur, magisque adeò & pressiùs, monarchiæ, quodque potestas hæc mortalium hominum lites distrahere nata est, sedare discordias, seditionibus finem certum ratumque imponere, nullis rationibus reddendis obnoxia, nulli repetundarum iudicio, proinde ac neque domestica patrum familias iussa & præcepta, idque iure. namque regia maiestas paternæ potestati, & excellentiæ, ex æquo, vti olim diximus, videtur respondere. Itaque meritò Poëtæ prædicant Iouem patrem hominumque deûmque. Nec minùs cùm Reges ipsius alumnos memorant, quodque humani fastigii columen, solium regale, atque eius maiestas sit: quippe cùm ei ipsi omnia hæc resonent, ceu perficienti, & exæquanti, in quadrumque, vt sic dixerim, redigenti, quæ incondita & inconstantia apud homines sunt, erroresque, & peccata omnia corrigenti. Videre enim est, gentes illas, quæ haud prorsus temerè vitam suam instituêre, ordine quodam rem communem ponere, nonnullosque magistratus, necessariò sibi præficere: ac propterea dicere solemus, qui in ordine, interpretantes, magistratus, & principes, qui priuatis ritè imperant, & subiectis consulunt, denique qui in hominum cœtibus & cõuentibus,

res

res illas, quæ nec definitæ sunt, quæque temere iacent, & confusè, eas in ordinem redigere, legum cancellis vallare, rectéque disponere, & temperare operam dant. De aliis itaque ordinibus, ac principatuum formis, & comparandi modis, abundè, ni fallor, definitum hactenus est. Verùm de Regia potestate dicere nunc incipientibus, subit animum quærere hoc, vnde, & à quibusnam homines ii, quos Reges nuncupamus, vim hanc atque authoritatem accepere, qua præditi munia humana perficere possent, eademque intrepidè & fidenter expedire, præsertim primis priscisque temporibus: A nemine quidem certè alio præterquam ab ipso Deo. Modus autem quomodo factum hoc fuerit, à quodam è maioribus nostris, lepido certè ænigmate, indicatus fuisse videtur: ait enim ille: Iam certò cognoscens Saturnus nullius mortalis hominis ingenium, quod omnigena & absoluta præditum potestate, ad rem humanam gerendam veniat, ita idoneum per sese existere, vt non superbia simul & iniquitate imbutum huc properet: hæc ille noscens, & reputans, Reges, & arbitros cœtibus nostris præficiebat, non quidem mortales homines, sed melioris prosapiæ, ac diuinioris, C dæmonas, (Dæmonas puto appellans viros illos, qui probitate, solertia, sagacitate cæteris mortalibus præstant.) Enimvero credibile est, eiusmodi quosdam mortales post eluuiones, incensionesque terrarum, postque alia pestifera quædam incommoda, (sicuti amat definitis an indefinitis temporibus euenire,) è tenebris illis, ceu noua quædam luminaria, emersisse, éque iis quosdam manuum robore simul, & æquabilitatis cuiuspiam obtentu, alios verò vim persuadendi tenentes, vel extinctarum olim artium vestigiis vestigandis, & reliquiis colligendis D insistentes, multa, eaque commoda, & præclara, tanquam igniculos è cineribus excitantes, hominibus illis qui vitam tunc de integro viuendam reprehenderant, demonstrasse. cumque hasce secundùm res, mirabiles quidam apparuissent, ac Diis modò non æquales, & pares & dignos fuisse habitos qui diuinum hoc præmium primi acciperent. Nempe haud incredibile fuerit, neque à communi existimatione prorsus alienum, eos homines, qui cunctis vitæ commodis priuati, miserè victitabant, quique grauia omnia & horrenda, sese vndiquaque vrgentia formidabant, viros ilios in primis probasse, & suspexisse, qui quidem non pauca ex eis quibus in præsens indigebant, bona sibi suggererent; quæ autem nocitura, & nunc & posthac esse videbãtur, ea amolirentur, & depellerent: atque

Ἀξιοῖ πὶ καὶ νόμοις ἁρμόσαι σωιδαίζοντας. ἐπεὶ μὼ ὧν τῶν ἄλλων ἀρχῶν τε καὶ πολιτικῶν διώρισται· καὶ ἐπὶ τῆς πρώτων δυνάμεώς τε καὶ κτήσεως. νῦν δὲ περὶ βασιλείας λέγειν τοῖς νομίοις τοῦτ' ἐστὶ χρεὼν ζητεῖν. πόθεν ποτὲ ἔλαβε τὸ τῆς πολιτείας ταύτης κῦρος οὗτοι πρέσβεις, οἳ βασιλέας λέγομεν, ἄλλως τε καὶ καταρχάς· πόθεν μὲν ἄλλου δήπου, ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ Κρόνος παρά τινος τῶν πρὸ αὐτοῦ, γνοὺς ἤδη δῆλον, οὕτω πως λέγοντος, ὅτι γεγώσκων ὁ Κρόνος, ὡς εὐθρεπτία φύσις εὐθυμία ἐκφυὴ, τ' αὐθρέπινα δεικνῦσα, αὐθαιρέτωρ, πάμπαν μὴ οὐχ ὕβρεως καὶ ἀδικίας μεστοῦσθαι· ταῦτ' οὖν ἀμφιταμόμενος ἐφίστη βασιλέας τε, καὶ ἀρχοντας ταῖς πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ αὐθρώπους, ἀλλὰ θεοὺς θνητοῦ τε ἀμείνονος, δαίμονας, (δαίμονας οἶμαι προσαγορεύων τοὺς σωετωτέρους, καὶ τοὺς ἀγχινοίᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ προύχοντας ἀνδρας.) καὶ δὴ καὶ εἰκὸς τοὺς τοιούτους, μετὰ γε τοὺς κατακλυσμοὺς, καὶ τοὺς ἐμπρησμοὺς, καὶ μετ' ἄλλας τινὰς φθοροποιοὺς συφορὰς, (εἰ φιλεῖ προλαλεῖν γίνεσθαι τι χρόνους ἔνιας ἀδρόους,) καθάπερ φῶτα ὑπὸ τοῦ σκότου ὑπεφαίνεις· τε τοὺς μὼ χαλεπῶς ἔχοντας, ἅμα τε ἰσότυπος πιὸς προφανῆ, ἄλλους δὲ τῷ λέγειν τε πείθειν δυνάμει, ἤδη τῶν πάλαι ἀπολωλεκότων τυχόντας, καὶ ὑπομνήμασί τε ἴσχυσι, καὶ λειψάνοις, πολλαὶ καὶ ζωπυρουμένας ἀγαθὰ, τοῖς ὅτι οἷ ἐξ ὑπαρχῆς ἀνάκτοσιν ἀνθρώποις καταδεῖξαι. καὶ δι' αὐτὰ ταῦτα ὑπ' ἐκείνων ἀνδρῶν θαυμαζόμενος, τε θεὸς μονονουχὶ νομισθῆναι τῆς μείζους τιμῆς ἀξιοῦσθαι. ἀμέλει οὐκ ἀπεικὸς οὐδ' ἀπίθανον ὅλως τινὰ πολιτῶν τῶν ὑπηκόων ἐστερημένους, καὶ πάμπαν ἀνιαρὰ πάσχοντας τὸν φαῦλον ἀπαντα χρόνον ἐπεὶ ἐκ παντὸς φοβουμένους, μάλιστα ἀποδέχεσθαι, τε ἀγαθοὺς ἐκείνους ἄνδρας, οἵτινες τινα ὧν εἰσὶ τοῦ πρὸ αὐτῶν ἐδίοιτο, σφίσιν ὑπουργοῖεν, τε καὶ βλάπτειν μέλλοντα ἀπωθεῖν. δεῖ δὴ τοῦτ' ἄρα οἴεσθαι χρῆναι Μήδους Δηϊόκην βασιλέα πρῶτον προσαγορεῦσαι, δεῖ τῶν πολιτῶν τὸ μὲν φύλων δικαιότατον ἐπιδεδωκότα ἐν ἰδιώταις ὄντ' ἔχειν ὧν, ὡς λέγεται,

idcirco putandum, Medos, Deiocen, primũ regẽ salutasse: quia scilicet singulare quoddã iustitiæ & probitatis specimen, dum priuatus adhuc ætatem ageret, suis popularibus dabat,

καὶ παῦσαι ἔειν, Ϛ ἀμφιλογίαν, δίκης διε- A
λόμβανεν ἐρρῶς καὶ δικαιοσύνως· Οἵτε
Πέρσαι τὸν Κῦρον ἀνδρίας ἕνεκα καὶ μεγα-
λοψυχίας, εἵλοντο αὐτοκράτορα. καὶ πύ-
θωνται Μῆδοι μὲν, οἷς πάλαι ἐδε-
δουλεύκεσαν, κύριοι κατέστησαν, μετ' οὐ
πολὺ δὲ, καὶ τῆς Ἀσίης πάσης ἡγεμο-
νίαν ἔσχον. Ἀφ' ὧν τε καὶ Θησεὺς, εἰ καὶ
μὴ πρῶτος Ἀθηνῶν βασιλεὺς γενόμε-
νος· ἀτὰρ αὐτός μὲν τοῖς Ἀθηναίοις μάλιστα B
πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἐθαυ-
μάσθη, ἀνδρείας ἕνεκα, καὶ διανοήσεως πο-
λιτικῆς. ὡς γὰρ διεκριμένος ἦλθ' ἐκεῖνο τὸ
πλῆθος, κατ' κώμας καὶ δήμους, τῷ παλαι-
ῷ τρόπῳ τότε διῳκισμένους, ἅπαντα τε
τῶν Κεκροπίων, Ϛ τῶν Μίνῳ, χαλεπῶς δα-
σμολογουμένους, ἀμφοτέρων πόνων τῶν
κακῶν ἀπήλλαξεν αὐτούς, καὶ δὴ καὶ πολί-
τας, Ϛ ἐλευθέρους, ἀντ' ἀγρίων, καὶ τοῖς C
ἄλλοις ἅπασιν ἀπέδειξε τοὺς Ἀθη-
ναίους. Οὐ μὴν ἀλλὰ ἀφ' ὅτου ποτ' αὖ οὖτ'
Ἀθηναῖοι, εἴπερ τις ἄλλος, καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλ-
ληνες ἡδέως πόλεις, τάς τε βασιλείας, καὶ
τοὺς βασιλέας, ἐφ' ὧν δὴ καὶ καλῶς τὰ
πλεῖστα ἐπανορθώσαντο, καταπαύσαντες,
τὴν αὐθεντείαν ἀπεβάλοντο, καὶ τὴν ἰσονο-
μίαν, ἀρχάς τινων διαιρέσεις, καὶ ἀπο-
λόγους, τε αὐτῶν καινὰ διατρέποντες; ἀλλ'
ἡμεῖς, εἰ ἐξ ἀρχῆς πέρι τῶν αὖθις λόγων
ὑπὲρ διεμπεσόντων, τοῦτο μὲν τὸ ἀπορημα
ὀλίγον ὕστερον ἀνελεῖν καταλείψομεν. δύο δ' D
ἕτερα τούτου αἴτια φαίνεται εἶναι, καὶ
αὐτὰ μάλ' ἀναγκαῖα τ' ὀνόματα φάναι. καὶ
πρότερον μὲν τοῦτ', ὅτι οἱ τῶν πρώτων
ὑπάρχοντες βασιλέων ὑπὸ τὸ ἀβρόβιοτον, Ϛ
ὑπερήφανον ἦθος, καὶ ὑβριστικὸν ὑπερέπιπτον
τες, Ϛ ἀφ' ὧν τῶν ὑπηκόων μι-
σούμενοι, πρὸς ἀδικίας ὑπὲρ, καὶ ἀνάγκης καὶ
χαλεπὰς, καταφεύγειν ἠναγκάζοντο φυ-
γείας, ἐξ ὧν πολλάκις συνέβαινε τῶν E
ὑποτεταγμένων τινὰς, ἢ θανατοῦσθαι ὑπ'
φυγῆς, μέχρις οὗ, ἢ πᾶν τὸ πλῆθος ἅπαν εἰς ἓν
συγχέαι, ἢ ἕνα ἕνα, ἢ ὀλίγους φρονήματος
μᾶλλον, καὶ τῶν δήμων φιλελευθερωτέρους, τοῦ τε
τὸ κακὸν φθείρειαν, κατὰ παῦσαι, καὶ Ϛ βασι-
λικὸν ἦθος αὖθ' κρίνωσι ἀρδην ἐκλιπεῖν.
ὅπερ Ϛ Κύρῳ συνέβη Ϛ παλαιοτέρῳ. ἐπεὶ
γὰρ ὁ πρὸς πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ἄριστος τε
καὶ μέγιστος, τοῦτ' ὁμοφύλων καὶ ἡμερώτατος, παι-
δείᾳ τε ὡς ὀρθῇ οὐχ ἥκιστα δοκεῖ πρὸς

liteſque & controuerſias omnes ad ſe delatas ex bono & æquo diiudicans, ſtatim ſedabat: ita enim fama & literis de eo accepimus. Iam verò Perſas alta Cyri indoles, atque animi robur, ad parem dignitatem poteſtatemque ſibi deferendam inuitauit, & meritò. Nam cùm in fide & tutela viri huiuſce ſe ſuaque omnia ponerent, Medorum quidem, quibus olim ſeruierant, domini extitere, non multo autem poſt Aſiæ totius imperio potiti ſunt. Quin etiam Theſeus, eaſdem ob cauſas, quamquam non primus Athenarum Rex, ipſis tamen Athenienſibus, omnium eorum qui ante ſe regnauerant, maximè admirabilis apparuit, tum quia ſtrenuus erat Imperator, tum verò quia ciuilem inſtitutionem præclarè callebat. Nam quum populum Athenienſem accepiſſet, per vicos & curias priſco more diſpertium, ſæuoque & enormi tributo à Minoe & Gnoſſiis vexatum, vtriſque his malis eos eripiens, pro agreſtibus & ſubiectis, & ciues & liberos effecit Athenienſes. At requirat aliquis à nobis, eccurnam tandem Athenienſes, ac ceteri Græci ferè plurimi; & regna, & reges, quibus regnantibus res ſuas bene & præclarè geſſerant, ſedantes, legum authoritatem valere maluerint, libertatemque dicendi & faciendi amplexi, magiſtratibus quibuſdam temporariis, repetundarumque iudicio obnoxiis, res ſuas publicas potiùs commiſerint. Verùm nos, etſi rem hanc aliqua ex parte in ſuperioribus diſputationibus attigerimus, haud tamen dubitationem propoſitam ſine diſſolutione in præſens relinquemus. Duo itaque rei huiuſce capita, eaque neceſſaria, neque admodum obſcura eſſe comperiemus, ac prius quidem: nam quum ſuperiorum regum minores, mollitie, ſuperbia, procacitate, à teneris imbuti, regna capeſſerent, atque in odia ſubiectorum, ob hæc vitia incurrerent, ad ſupplicia interdum ſæua & iniqua confugere neceſſariò cogebantur, atque hinc fiebat vt non pauci è ſubiectis, aut moribus afficerentur, aut ſolum verterent, quoad vel multitudo vniuerſa, vel quiſpiam vnus, aut numero pauci, animos iuueniles gerentes, ac maiore ſui fiducia elati, quippe quos libertatis conſtituendæ amor acriùs tangeret, talem peſtem è medio tollerent, vel quia regia omnis ſtirps per ſeſe tandem deficeret; ſicuti de Cyri familia accepimus. Nam quum Cyrus quotquot reges ante ſe fuerant, imperatoria virtute ſuperaſſet, ſummaque charitate, & beneuolentia popularium ſuorum curam, (vti diximus,) cultumque ſuſcepiſſet, atque eorumdem commodis ſtuduiſſet, idem tamen rectam diſciplinam attigiſſe non videtur,

nec rei domeſticæ animum applicuiſſe. Nam quum ætatem omnem bellicis expeditionibus occupatam ageret, liberos ſuos mulieribus educandos tradidit: ex verò ceu beatos à teneris, atque adeò à primo fatu fortunatos exiſtentes, rerumque nullarum indigos, quas primas mortales putant, educabant: cumque prohiberent quemquam vlla in re eis ceu vſquequaque felicibus, aduerſari, quin laudare cogentes omnes quicquid dicerent, facerentve, tales quoſdam educarunt, quales fama, & literis, eos fuiſſe accepimus. Namque maior natu Cambyſes cùm parenti in regnum ſucceſſit, primùm auſus eſt propriam ſororem, legibus vetantibus, vxorem ducere: nec multò poſt fratrem natu minorem occidere, nomine Smerdim, multoſque alios Cyri ſocios, & familiariſſimos trucidare. Smerdis autem parem fratri nactus diſciplinam, eiſdemque imbutus moribus, patre iam ab humanis digreſſo, haud ſenſit dominum ſe pro fratre commutaſſe, ita vt non minùs ob prauam diſciplinam quàm ob regni affectati ſuſpicionem, exiſtimetur à fratre fuiſſe è medio ſublatus. His ergo animaduerſis, oportet, bonum regem, non eò ſolùm animum intendere, neque id vnum ſpectare, vt Imperii fines quàm latiſſimos filiis propaget, ſed etiam vt viam eius regendi illis oſtendat, arteſque verè regias doceat, idque eo acriùs & diligentiùs quàm ſingulares homines priuati; quòd illi quidem, timore & legibus, à peccando atque ab inferendis iniuriis deterreantur. Regum autem liberi & ſucceſſores, legibus ſoluti, & legum & iudiciorum domini exiſtunt. Quòd igitur regna olim deſierint, ac pro eis Reſp. excitatæ ſint, & conſtitutæ, caput hoc primum eſſe videtur. Alterum verò: Namque ciuitatibus augeſcentibus, mutuaque commercia, & mercatus celebrantibus vſu & periclitatione, homines eruditi, diuiteſque, & ſagaces effecti, ad dicendi & faciendi libertatem animos magis applicabant: quòd autem variæ & multiplices rerumpublicarum facies temporibus illis exorirentur, hoc propterea fiebat, quia ſingulæ quæque ciuitates & gentes, eiuſmodi probabant inſtitutiones, cuiuſmodi ſuis ingeniis, & locis, & moribus, fortunis denique commodiores fore cenſerent. Vni autem omnium Græcorum Lacedæmonii, ſolii huius maieſtatem conſeruauere, illamque adeò nominis magnificentia magis quàm ſtabili & certa rerum expediendarum authoritate: namque apud illos dignitas hæc nec poteſtate vſquequaque abſoluta fungitur, nec repetundarum prorſus immunis remanſit.

εἰκονομία τε σώζειν τοῦ τοιούτου προσηκόντως. ὅλου γὰρ τὸν βίου στρατευόμενος, παῖς γυναιξὶ προσδοκίαις παῖδας τρέφειν· αὐ δὲ ὡς εὐδαίμονας αὐτοὺς ἐκ τῆς παιδιᾶς εὐθὺς, καὶ μακαρίους νομίζοντας, καὶ ὑπὸ πάντων σώζεσθαι τῶν ὁπωσοῦν, ἔτι φρονοῦντα κωλύουσαν δὲ, ὡς οὐδενὶ τρόπῳ εὐδαίμοσι, μηδὲ αὐτοῖς ἐναντιοῦσθαι, μηδένα εἰς μηδὲν, ἐπαινεῖν τε αἰσχρύνουσαν πάντας ὃ λεγόμενον, ἢ ψέγειν, ἐνθρεψάμενοι τοιούτους τινὰς, οἵους ἀκηκόαμεν. ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτερος Καμβύσης, ἀποδοχὴς γνώμενος τῆς παρὰ τοῖς, πρῶτον μὲν ἐπάλμησεν εἰθὺς τὴν ἰδίαν ἀδελφὴν, ἀπαγορευόντων τῶν νόμων· μετ' οὐ πολὺ δὲ, καὶ τὸν νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν ἀπολλύει, τὸν Σμέρδιν. καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν ἑταίρων τῶν παρὰ τοῖς καὶ φιλτάτων. ὁ δὲ Σμέρδις αὖτὸς ὁμοιότροπος τ' ἀδελφῷ πεφυκὼς, οὐκ ἤσθετο διαφθείρων αὐτὸ ἀδελφὸς, ἀποθανόντος τοῦ παρὰ τοῖς εὐνοϊκωτάτου· ὥστε οὐχ ἧττον δι' ἀπαιδευσίαν, ἢ δι' ὑπονοίαν φανῆναι ὑπ' αὐτοῦ ἀνῃρῆσθαι. χρὴ τοίνυν τὸν μέλοντα τοῦ παρόντος ἀγαθὸν βασιλέα, οὐ τοῦτο μόνον σκοπεῖν, ὅπως ἐρρωμένους καταλείψει τοὺς ὁμοίους κληρονόμους αὐτοῦ ἡμεῖς, καὶ ἀφθόνους, ὡς παιδείας τῆς βελτίστης, καὶ τοῦ ὄντι βασιλικῆς, τοῦτο μᾶλλον τοῦ ἰδιωτικοῦ, ὅσῳ οἱ μὲν ἰδιῶται ἀπείρονται τῆς ὁμοίας, ὑπὸ φόβου, τοῦ τε ἀμαρτάνειν, καὶ ἄλλους κακοποιεῖν· οἱ δὲ τοῦ βασιλέως παῖδες καὶ ἀφθονοι, τοῦ νόμου αὐτοῦ καὶ τοῦ κρείττονος κύριοι καθίστανται. τὸ μὲν οὖν τὰς βασιλείας καταπαύειν, τὰς δὲ πολιτείας αὖτ' αὐτοῦ αἰσθάνεσθαι τοῦτ' ἄμεινον τὸ πρῶτον. τὸ δὲ δεύτερον, ὅτι οἱ μὲν θεσμοὶ ἀφέλιμοι τὰς πόλεως αὐξήσεις, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους ὑπομιξίας, οὐχ ἧττον δὲ διὰ τὰς ἐμπορείας, ἐμπειρότεροι γιγνόμενοι, καὶ πλούσιοι καὶ σώφρονι, πρὸς εὐβουλείαν, καὶ ἰσονομείαν αἰσχυντηλότερον μᾶλλον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολυειδῆς ἔτι συνέβη γίγνεσθαι τὰς πολιτείας, διὰ ἕκαστοι ταύτας εἵλοντο πάλιν, καὶ τοιαύτας ἀπεδίδοσαν πολιτείας, οἵας δὴ τὴν αὐτῶν φύσιν καὶ χώρας, καὶ ἕξεις, καὶ τὰς τύχας ὑπεπεπλεύκεσαν ἔσεσθαι κρείττους. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι δὴ τῆς βασιλείας σῳζούσι, μόνοι διαφυλάξαντες τοῦτο δὲ τοῦ ὀνόματος διαφερόντως ἕνεκα μᾶλλον, ἢ αὐτοῦ τοῦ πράγματος τελεσιουργίᾳ. καὶ γὰρ ἀνυπόλογοι διέμειναν, καὶ ἀνυπεύθυνοι.

ὅλως, τοῦτο τὸ ἀξίωμα, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἄνω λόγοις ἀπεσημηνάμεθα. Διὸ δὴ πολλοὶς ἤρα ἀνδρὸς ἀξιόχρεως δουλεύσκεσθαι καὶ σμικρὸν οἴους, ὡς ἐπὶ τινι πιθαρχεῖν ἀνδρί· ὅτε δὴ, καὶ πῶς δουλεύειν αὐτῷ τοῦ ἔγγιστα ἤοντο εἶ), αἱ πλείους ὡς ἐπὶ πολὺ τὴν καθ' Ἑλλάδα πόλεων, τὰς μοναρχίας εἰς πολιτείας μετέστησαν. καίτοι καὶ σφίσι σπουδαίως μὴ τοιούτων τινῶν μεταβολῶν, τυραννίδας τινὰς ἐν ταῖς ἐλευθερίαις τῶν πόλεων ἀναβλαστάνειν, καὶ δυναστείας, ἄλλως τε καὶ ὡς ἐπὶ τῶν Σικελίαν, καὶ τὸν Πόντον, καὶ τὴν Ἰταλίαν, τῶν εὐπορωτάτων τῶν κατὰ μεγέθη γεγενημένων· καὶ τούτους, οἱ μὲν ἐπανέλαβον, οἱ δὲ κατέπαυον, ὡς αὐ ἀρετῆς, ἢ δυτυχίας ἕκαστοι μετεῖχον. Οἱ δὲ βάρβαροι ἅτε γε δὴ βασιλείας ἐξ ἀρχῆς ἀποδέξασθαι, καὶ δυναστείας, τούτους ἀσμενέστατα ἐς ἀεὶ διετέλεσαν, διό τε τὸ τῆς ἐλευθερίας ἄγλυκυ εἶ), ἅμα δὲ καὶ ἀσφαλέστερον οἰόμενοι κατὰ τοὺς πολέμους, ἐνὶ χρῆσθαι αὐτοκράτορι τῷ, τὸ πρῶ κῦρος ἔχοντι, ἢ πολλοῖς, καὶ ἴσοις, ἢ ἀκύροις, ἢ τέλος τοιούτοις, οἵ ἅτε τὴν τῆς διχονοίας φόβον, καὶ τῆς ἀειλογίας σοὶ τολμᾶν τὸ χεῖρον εἶναι, σοὶ ὅλως μεγαλοπροφήμονες. Διὸ καὶ τοῦτ' ἄρα καὶ ὑφ' ἑνὸς ἄρχεσθαι ἀνδρὸς, ἐδόκουν ὅτι δὴ καὶ γυναικὸς ὑπείληπτο πάντες, ὡς φύσικοῦ ὄντος περὶ αὐτοῖς τοῦτο τὸ δοξάσματος· τεκμήριον μάλα σαφές. ἔδοξε γὰρ τοῖς Πέρσαις Καμβύσου ἀποθανόντος, εἶ) ἐλευθερίας, καὶ αὐτονομίας, ὑποδυναστείαν τὴν πολιτείας πάλιν αἱρουμένοις, ἄλλως τε ἢ τῆς βασιλικοῦ γένους ἄρδην ἤδη ἐκλελοιπότος, καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ Καμβύσου βαρέως ἢ ὡμῶς βασιλεύσαντι, ὅμως μὴν αὖτ' ἰσηγορίας ἢ αὐτονομίας, μοναρχεῖσθαι ἐδοκίμασαν. ἢ τοῦτου γνόντες, θύδις ἀείγυιοι οἱ λοιποὶ ἑξ, ὡς βαρέως ἐσφάλησαν· αὐτὶ γὰ νομίμου βασιλέως καὶ ἠπίου, ὃν ἠλπίκεσαν, δισσοῦ τινὸς πάνυ ἀστυνόμου, καὶ χαλεποῦ ἐπειράθησαν τῷ Δαρείου. Αὕτη ἄρα τῶν βαρβάρων ἡ προαίρεσις τ' πλείστων. Καρχηδόνιοι γ' μόνοι τῶν τ' ἐλευθερίαν, ἢ τ' αὐτονομίαν ἐκ παλαιοῦ κτησάμενοι, μέχρις ἐφ' ἡμῶν, ἀδιαφθόρως ἔτι ἔχουσι, καὶ ἀκεραίαν.

id quod in superioribus disputationibus etiam adnotauimus. Itaque quum plutes iam hoc digni honore inuenirentur, atque ad vnius singularis hominis obsequium malè comparati, quippe quia hoc ad seruitutem proximè accedere arbitrabantur, pleræque ciuitates Græciæ, singularium hominum principatus in Respubl. transtulere. quamquam non rarò accidebat, vt post talem hanc statuum mutationem Tyrannides aliquot in liberis ciuitatibus pullularent, & potentatus, præsertim in Sicilia, in Ponto, in Italia, cùm scilicet publici prouentus vberiores essent effecti, atque vt has, hi quidem tolerarent, illi verò opprimerent, prout cuiusque virtus ferebat, aut fors. Cæterùm Barbari quæ initio regna, quosque singularium hominum potentatus semel admiserant, hos prolixè, & libenter custodiebant, tum quia insolentes libertatis erant, tum quia gerendis bellis tutius censebant, vnicum Imperatorem sibi præficere, penes quem totius reipublicæ summa esset, quàm pluribus vti, potestate paribus, authoritate infirma, denique talibus, qui quidem repetundarum formidine, ac reddendæ rationis, perpetua suspicione deterriti, neque oblato tempore quicquam extra ordinem aggredi auderent, nec grandibus facinoribus animosque & manus possent applicare: idcirco igitur à singulari viro, nec non à fœmina etiam, quandoque regnari, omnes ferè maluere: tanquam hoc ab ipsa natura persuasum ipsi haberent. Atque huius persuasionis, naturalisque opinionis argumentum ingens, & euidens Persæ attulere. nam quum extincto Cambyse, libertatem condere eis liceret, ac nouis legibus Rempubl. temperare, præsertim regia stirpe per se prorsus excisa, sæuoque imperio à Cambyse habitis, tamen vnius Imperium libertate & legibus, prius & potius arbitrantes, idipsum rursus recepere, atque hoc recepto, & confirmato, reliqui illi sex proceres agnouere quàm grauiter peccassent, quámque incommodè rebus suis consuluissent: namque pro miti rege, proque legum & libertatis vindice qualem fore sperauerant, dominum immitem, atque exlegem omnino experti sunt Darêum. Tale igitur Barbarorum ferè omnium propositum. Soli autem Carthaginenses libertatem, legumque imperium, per longum tempus deductum, vsque in hodiernum diem, integrum illibatumque conseruant.

Verùm nos postquam de regni origine disseruimus, de scopulo signoque sublato, ac de officiis dissetamus. Optimi itaque regis officia, eaque prima & præcipua tria esse videntur, imperare, iudicare, rem diuinam facere, atque hæc omnia ad vnum sublatum signum contendere, vt scilicet qui populi, quæq; gentes Imperio eius subiectæ sunt, vitam cum virtute & probitate coniunctam degentes, præclarè & feliciter agant. Idque adeo vnico verbo Poëta regibus, quasi diuinitus instinctus, denunciauit: ἵνα πολιήτιον εἰσιν ἀνήρ, nil aliud verbo hoc ἀριστῆα significans, quàm vt felices & beati euadãt, & permaneant: id quod absque virtute, eaque perfecta, nemo potis est adipisci, sicuti sæpe & clarè ostendimus. Qui ergo Regem optimum profitebitur, idẽ hic optimus erit Imperator, idẽ optimus Iudex, idem optimus Sacerdos. Quod igitur ad Imperatoriam facultatem & iudiciariam cõparandam pertinet, & decenter exercẽdam, quæ præcepta superiùs exposita à nobis sunt, quæstioni huic fortasse satisfeciſſe poterant videri. Veruntamen quoniam rex Imperator quidam liberæ & absolutæ potestatis est, iudexq; idem summè perfectus, & certus, haud abre facturi esse videamur, si præceptioni illi, quæ de facultatibus his tradita nuper fuit, nonnulla præterea adiungamus: atque aliquantò pressiùs de eisdem his differamus: namque de rei diuinæ curatione, & cultu, loco proprio dicetur posthac.

Hæc igitur tunc cõsiderantibus nobis videbantur Imperatoria munia & bellicæ artes, cùm liberis ciuitatibus tum populis, tum regibus, omnium esse antiquissima, ac necessaria maximè, atque in primis militum delectus, præsertim ille, qui rectè & ordine sit descriptus. Ordo autem, & modus non vnus dũtaxat, sed plures reperiebantur. Ac primus militum mercede conductorum: quo autem Xerxes vsus est, quasi secundus: tertius, qui à Cyro, atque à Philippo: denique ille, quẽ Ægyptius rex omnium primus excogitauit, & præstitit, quarto loco videbatur numerãdus. Iam ergo primus ille, etsi omnium facillimus, atque in communi expositus, idem tamen Tyrannicus potiùs quàm regius, aut ciuilis censendus est. Nam præterquam quòd mercenariorum fides suspecta semper fuit & lubrica, illud etiam accedit incommodi, quòd ingentem pecuniarum vim peregrinus miles desiderat: quibus postea aut deficientibus, aut tardiùs persolutis, quæ hactenus effusæ sunt, frustra effusæ esse videntur. Quem autem modum Xerxes in Græciam inuadens tenuit, vniuersos orientis populos, quos Imperio premebat, ritu magis pecudum propellens, quàm belli more iustique exercitus ductans, impendio barbarus, insolens, superbus, maximéque turbulentus, denique illo belli exitu, quamque omnium maximè memorabilem cladem retulit, haud indignus

A ... Ἡμῖς πίνυν ἐπεὶ περὶ θείας βασιλείας διεληλύθαμεν, καὶ τὸν σκῆπτρον καὶ τὴν ἄρπαν μετὰ ταῦτα διέλθωμεν. τὰ μὲν δὴ τοῦ ἀρίστου βασιλέως ἔργα, τ' αἰσχρὰ καὶ πρέποντα, εἰπόντες δοκῶμεν, τό, τε γράφειν, καὶ τὸ διαλέγειν, καὶ τὸ, τὰ θεῖα θεραπεύειν· ταῦτα δὲ πάντα εἰς ἓν σκοπὸν συντείνει, ἵνα ἀλήθειαν κατ' αὐτὰ μάλιστα ἀρετῶσιν οἱ λαοὶ, ὡς διεσάφησεν Ὅμηρος, ἄλλο μηδὲν εἰπὼν βουλόμενος, πλὴν ὅτι δύναμένους B καὶ βίον διαζῆν μακάριον, ὥσπερ αὐτὸ τελείας ἕξεως, ἀδυνάτου τινὶ παραγίνεσθαι, ὡς πολλάκις διείλεγμεν. ἔστιν οὖν ὁ ἄριστος βασιλεὺς, ἄριστος στρατηγὸς, ἄριστος δικαστὴς; ἄριστος ἱερεύς. Πῶς μὲν οὖν στρατηγὸς, καὶ δικαστὴς ἀξιόχρεως γένοιτ' ἄν τις, τὰ μὲν πρὸ τούτων λεγόμενα δυνάμενον, ἴσως ἂν ἔχοι ἀποδεῖξαι· Οὐμὴν ἀλλ' ἐπεὶ βασιλεὺς στρατηγός τις αὐτοκράτωρ, καὶ δικαστὴς ἀνυπεύθυνος, οὐ χεῖρον ἴσως, ἴσως, τοῖς περὶ τούτων τὴν δύναμιν ἀμφοτέραν τετρηκόσιν ἡμῶν προσθεῖναι. περὶ γὰρ ἱερωσύνης ὕστερον ῥηθήσεται.

Τὰ μὲν πολεμικὰ καὶ στρατηλικὰ τῶν ἔργων, τοῖς τε πόλεσι τοῖς ἐλευθέροις, καὶ τοῖς βασιλεῦσι, πάντων προσῆκε δεῖ) ἐπίστασθαι, καὶ μελετᾶσθαι· εἰ τε βούλοιτο προσῆκον, διὰ τῶν στρατιωτῶν ἀλογεῖν, ἢ διὰ τῶν ἐφήβων ἀθροίζειν στρατιὰν, καὶ ἐκ τῶν ἀγροικικῶν προσῆκε δεῖ) δέχεσθαι· ὁ δὲ ἔφηβος αὐχεῖς· καὶ γὰρ ὁ μισθοφορικὸς προσῆκε δεῖ) δέχεσθαι· ὁ δὲ τοῦ Ξέρξου, οὐδὲ δεύτερος. ὁ δὲ τρίτος ὅ, τε τοῦ Κύρου, καὶ τοῦ Φιλίππου. ὅ, τε τέταρτος ὁ τοῦ βασιλέως τοῦ Αἰγυπτίου. ὁ μὲν οὖν πρῶτος τῆς ἀλογίας ἔφορος, καὶ σφόδρα τῶν ἄλλων πάντων ῥᾴστος, καὶ εὐμήχανος, τυραννικὸς γὰ μᾶλλον (ὡς εἴπομεν) καὶ μάλα ἐπικίνδυνος εἶ) ἔδοξεν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀσύμφορος, καὶ πολλῶν διόλλυσι χρημάτων, ὧν ἐπιλειπόντων, πολλὰ τὰ προσόντα ἀπολωλότα πολλάκις ἀπέρριπται εἰς ἔνδειαν· ᾧ δὲ εἰς Ἑλλάδα ἐλαύνων ἐχρήσατο Ξέρξης, ἄπορόν τι καὶ ἀπείριον, κτίλων δίκην προσιόντων μᾶλλον, ἢ στρατιωτῶν, βαρβάρους πάντων, καὶ ἀσυμφόρους, καὶ ὀχλικοὺς, καὶ τότε πολεμίους τοῖς μαχίμοις. ἀπάξιος

ὁ δὲ τῦ Σεσώστριος, ἐκ θαυμαστῆς τινος
προνοίας χρησθεὶς, καὶ διετυχίας. πότερ' ὁ
χρῆσθαι δυνάμενος, ἀεὶ κατέχρηται πρᾶγ-
μα; Φίλιππος δὲ καὶ ὁ τῦ Κύρου καὶ Φιλίππου
τῦ Μακεδόνος. τοῦτον γὰρ τὸν βασιλέα ἐκ
τῶν ὁμοφύλων πόλεως συλλέγοντα, ὅσους
μάλιστα πόνων μαχίμους ἀσφαλίζεσθαι
ἐλπίζοι τινὰ, τούτους βασιλικῶς ἀνατρέ-
φοντα, οἰόμενον αὐτῶν ἑκάτερον, ὅτι βασι-
λεῖ δυναστείας ἐφιεμένῳ, καὶ μεγάλων
πραγμάτων αὐτὸν ἀξιοῦντι, σύνεσις οὕ-
τω δεῖ πράξεως, οἷς χρώμενον χρήσι-
μως καλῶς ἡγεμόνα ἕξειν ἢ πεπραμένον,
ἵνα ἀφορμὰς ἡ πρὸς πόλεις τοὺς πολέ-
μους, οἰκείοις ὅπλοις χρώμενος, καὶ μὴ ξε-
νικοῖς στρατεύμασι καταμισθοφορῇ, ἄλλα-
λωθῇ τοῖς χρήμασιν. οὐ θαυμαστὸν δὴ
ἐκ ἀνείνων τῶν ἀμφοτέρων,
μὴ στρατιώτας μόνον, πόνων τῶν ἄλλων
ἀρίστους καὶ διαπρεπεῖς ἐφάνησαν, καὶ μα-
χιμώτατοι, ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν ἀμείνω, καὶ
δυναστῶν, ἅτε ἐκ αἱμβλωθρίδων, οἷς ἐξ-
πῖν, σχεδὸν μεμελιτουργημένων, λέγε-
σθαι. ἐδήλωσαν δὲ τοῦτο ὕστερον μόνοι
ἀμφοτέροις τὰ ἔργα, ἐκ ἐπ' αὐτῶν μόνον
τῶν βασιλέων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου
θάνατον πραξάντα. ὁ μὲν γὰρ Καμβύσης,
καίτοι οὐ φρενήρης ὤν (ὡς λόγος) αὐτὸν
μὲν τὸν Αἴγυπτον, καὶ ἄλλα πολλὰ μα-
χιμώτατα ἔθνη, ἀφ' ἧς τῆς πρὸς λεπ-
τόμιτον, προσήκατο. ὁ δὲ Δαρεῖος σὺν τοῖς
αὐτοῖς τοῖς τὸν Βόσπορον ζεύξασι, καὶ Ἴστρον πο-
ταμὸν, καὶ Σκύθας ἐκ πολε-
μοῦσαν, καίτοι πρὸ ἀβλαβέλους, καὶ οὐκ ἀτυ-
χῶς, ὅμως τολμήσαν· ὁ δὲ υἱὸς τῦ Φιλίπ-
που Ἀλέξανδρος, τοὺς ὑπὸ τῦ πατρὸς τρα-
φέντας, καὶ παιδωθέντας Μακεδόνας, εἰς τὴν
Ἀσίαν περιώσας, περὶ μόνον ἐκπάξει-
σιν, αἰσθόμενος τῦ μεγάλου βασιλέως
δυνάμεως κατὰ πάντας μᾶλλον, ἢ κατα-
πολεμήσας, αὐτὸν τὸν Ἀσίαν καὶ τὸν Αἴ-
γυπτον ὑποχείρια αὐτῷ ἐποιήσατο. οὕτω
δήπου τὸ μὴ στρατείας καὶ στοιβὰς ἐξ ἀρ-
χῆς γεγονυῖαν ἀκλεᾶ, τῆς τε στρατευ-
σιμους παιδείας τυγχάνουσα, καὶ ἀγωγῆς, οἵα
τε ἐστὶ ταῖς στρατηγοῖς, καὶ τοῖς βασιλεῦσι,
θαυμασίους τε ἀποδεῖξαι, καὶ ἐξεπαρκέ-
στους, τοῖς τ' αὐτῶν ὑπηκόοις ὠφελίμους,

A Sed ratio, quam in re hac perficienda Ægypti rex iniit, & tenuit, ea quidem certè mirabili quadam prudentia excogitata fuisse videtur, ac fortunæ fauore confirmata; (hac qui vti potest, semper vitor:) hanc proximè illa accessit, quam Cyrus & Philippus primi ferè probauere. Amboenim reges hi cùm de suis popularibus, eos omnes tyrones deligerent, quos maximè omnium bellicosos, sese effecturum esse sperarant, hosce omnes regio more educandos curauere, reputantes vtrique, eum regem,
B qui potentiam expetit, quique egregiis ac memorandis facinoribus faciendis habilem se agnoscit, nulla re magis indigere, quàm eiusmodi militum manu, qui rectè ducti atque educti sint. Scilicet, vt copiæ suppetant bellis omnibus, propriis ac domesticis armis, gerendis atque administrandis, néve pecunias in militem mercede conductum profundens, fiscos exhauriat. Haud ergo mirum, si ex amborum regum horum delectibus, Cyri, inquam, & Philippi, non milites solùm omnium strenuissimi, suisque Imperatoribus obsequentissimi extitere, verum etiam summorum Im-
C peratorum, regum, & ducum, quasi examina exiliere, ceu ex aluearibus, vt sic dixerim, quæ solertes melitturgi & curauerint, & pauerint. Atque orationi huic, non ea modò facinora faciunt fidem, quæ ampla & illustria ambo hi reges patrauere, dum in vita retinebantur adhuc, sed etiam quæ post illorum mortem, à suis successoribus patrata fuere. constat enim, Cambysem, licet mente haud bene constanti, iis tamen copiis, quæ ex vna illa, eaque extrema, parentis Cyri clade superfuerant, Ægyptum, multasque alias bellicosissimas gentes, in deditionem subegisse. Porrò
D Darêum, qui huic successit, eisdem copiis, iuncto nauibus Bosporo, ac Danubio ponte instrato, Scytharum gentem, hactenus à nemine bello lacessitam, primum omnium lacessisse, quanquam nimiùm fortasse audacter, & parum feliciter, lacessisse tamen. At verò Alexander Macedonas Philippi patris alumnos cùm in Asiam adduxisset, tribus illic præliis debellauit. Itaque cum eis se gessit, vt innumerabiles, atque hactenus ferè inuictas, magni regis copias proculcasse magis quàm iustis
E aciebus vicisse videatur: denique Asiam ferè vniuersam, atque Ægyptum eisdem commilitonibus occupauit, atque in prouinciæ formam, sicuti audimus, redegit. Enimverò ita se res habet, vt qui delectus semel fuerit prudenter descriptus, ac solerter initio institutus: inde conuenienti disciplina deinceps habitus, valeat reges ac belli duces admirabiles reddere, suisque subiectis non minùs charos, quàm vtiles:

ac demum eò celsitudinis adducere, vt, (quod ait Lyricus,) pro mortalibus gloria æterni fiant. Quo etiam magis mihi videntur Cyrus Philippusque mirabiles, qui qui-
dem vti Imperatores optimos decebat, ac strenuissimos, eiusmodi rationem, cuiusmodi exposuimus, in milite deligendo, eodemque fingendo & probando tenuere. Quippe minimè enim ignorabant, regiam amplitudinẽ, & prudentiam, modum hunc maximè decere, eundemque ad subiectorum animos, præsertim gentilium & popularium, summa charitate & benevolentia perpetuò obstringendos, mirum quantum aptum esse & appositum: nam quum suis in animis hoc sibi milites infixerint, ducem ipsum omnia, & facere, & perpeti, non minùs ipsorummet gratia, quàm proprii compendii, aut nominis ergo, nunquam nec bellantes, nec malè patientes, animos despondeant, quin hilarè, & libenter omnia ei suggerant, ipsasque animas & sanguinem pro eodem effundant, nedum bona, & pecunias.

Ceterùm vt rationem hanc tandem concludamus, necessarium esse affirmamus, regem pariter, ac subiectos, cum animis suis hoc reputare, quòd sicut in illa ciuitate, quæ legibus suis regatur, & libertate fruatur, cõmunis institutio, & salus; ceu ciuitatis vita, in principum mentibus non vnis quidem illis, sed pluribus distributa, fereque dispersa est; ita & hic, altero quodam modo lõgè illo quidem meliori, & efficaciori, in vnica dumtaxat regis ipsius mente, subiectorum institutio, & salus insita, & infixa est: quodque illa incolumi & constanti, cetera omnia rectè & ordine procedunt. Hac reputatione nonnulli, à conserenda in prælis manu reges deterrent, dumque acies concurrunt, eminus atque in tuto consistere eis suadent: haud enim æquum censent, publicum decus, atque vniuersorum salutem, vnius Regis anima, belli casibus exposita, in discrimen esse agenda: quippe quacumque clade accepta vel quàm pluribus desideratis, (id quod etiã nos dicebamus,) haud magnopere regnum læsum iri, modò Rex ipse restet incolumis. Confirmant hoc Adrasti exemplo, eoque illustri: hunc enim aiunt, cùm malè ad Thebas gesta re, solus inde euasisset, atque incolumis restitisset, haud multo post bellum cum Thebanis renouasse: contra verò si quid Regi incommodi accidat, aut reflante fortuna, in fraudem aliquam ipse incidat, tunc Remp. omnem pessum ituram id quod Cyro iuniori accidisse memorant. Verumenimvero vtrùm sic an secus fieri hoc debeat, & deceat, temporis momenta, & fortunæ vis, ac prudentis viri in re præsenti consilium, veriùs ac certiùs diiudicare poterunt, quàm instituta hæc à nobis disputatio, præsertim cùm Poëta, & manu promptum, iuxta, & consilio validum Agamemnonem fuisse affirmet.

A ἐς δὴ τὸ ὅτι πλούσιον κλέος καὶ Πίνδαρον τοῖς τε ἄρχουσιν ἔλεγεν, ἐς τοὺς ἀρχομένους. ἔστ' ἄρα ὅ, τι τῷ Φιλίππου ἔπος, ὀνησιμώτατος πόλιν δέξαι, καὶ ἀσφαλέσατος, καὶ βασιλεῖ μάλιστα ἐπιτήδειος. ἔτι δὲ πρὸς τὸ κερδῶαι καὶ φυλάξαι πλεῖστ' ἂν ἐπιτηδείου βουλεύσεως, ἄλλως τε καὶ ὁμοφύλων, ἀμείνονα ὅσον δήποτ' ἐνδέχοιτο. τοιγὰρ τοῖς πρὸς βίον τὸν ἡγεμόνα πόλεις, πόλεσι ποιεῖν τε, καὶ παθεῖν, οὐχ ἥκιστ' αὐτῷ ἔνεκα, ἢ ἅμα τοῦ ἴδιον κέρδος, καὶ δόξαν, οὐ μήποτε οὐδὲ πολεμοῦντες ἀπαγορεύσοιμεν, οὐδ' ἄλλως πως παλαιπωρούμενοι, ἀλλ' ἱλαρῶς τε καὶ προθύμως πόνους ὑπουργοῖεν, ὡς τε ψυχαῖς, μὴ ὅτι γε ὅπλοις, τούτῳ ξυνεισάμενοι θαρρεῖν.

Τέλος δὲ χρεὼν ὄντ' ἐν τῇ βασιλέα καὶ τοὺς τῷ βασιλεῖ ὑποτεταγμένους, ὀξὺ ἰδεῖν ὑπολαμβάνειν, ὅτι καθάπερ ἐν πόλει αὐτονόμῳ, ἢ πολιτείᾳ οἵᾳ ἔστ' ἐνοῦσι ψυχὴ, ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων ἑνίδρυται διανοίαις, καὶ ταῦτα πλείστων οὐσῶν, οὕτω δὴ πολὺ βελτίονί γε καὶ δραστικωτέρᾳ, ἐν μιᾷ τῇ τοῦ βασιλέως διανοίᾳ ἢ τῶν ὑπηκόων ἕξις, ἐν σωτηρίᾳ ἔγκειται καὶ διαμονῇ. ἐν ὅτῳ τούτης σωζομένης καὶ ὑγιαινούσης πόλιν τ' ἄλλα εὐδυωρεῖ. ἐντεῦθεν ἄρα ὁρμώμενοί τινες πειρῶνται ἀποτρέπειν τοὺς βασιλέας ἀπὸ τῶν παρατάξεων, ἐν τῷ χεῖρας μάχας συμβολὰς ἀπρεπὲς ἅμα ἐν ἀσύμφορον φαίνεσθαι, τοῖς τοιούτοις ἡγεμόνας, τοῖς ἰδίοις σώμασι παραβόλως κινδυνεύειν, τῆς ὅλης ἐν ἡμῖν νῦν, ὑπολέγοντες, τοῦ μὲν βασιλέως σῴζεσθαι, οὐ τὰ μέγιστα βλάπτεσθαι τὸ ὑπήκοον· εἰ καὶ ὡς πλεῖστοι τῶν ἐκεῖ τοῦτο ἀπόλωνται. παράδειγμα σαφὲς τὸν Ἄδραστον ποιούμενοι, ὃς ἀπὸ Θηβῶν μόνος ἐκπεφυγὼς (ὡς λέγεται) ἐν σώοις, μετ' οὐ πολὺ αὖ μαχήσατο. αὖ δ' αὖ τί πάθῃ αὐτὸς, ἢ ἄλλως πως κακοτυχῇ, ἀπρόπτως τότε οἴχεσθαι ἐν ἔρρειν τὰ πράγματα· ὅπερ καὶ τῷ Κύρῳ φασὶν ἀποβῆναι, τῷ νεωτέρῳ. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔστι περὶ τούτου πολυτελῶς ποιητέον οὕτως, ἢ ἄλλως πως, καιρῷ καὶ τύχης ἐν φρονήσεως μᾶλλον διακρῖναι, ἢ τῷ λόγου τῷ νῦν εἰσαμένου· ἄλλως τε, καὶ ὃ ποιητὴς ἀμφότερα ἐπὶ Ἀγαμέμνονος διίσχυρίζομένων, ὅτι τε βασιλεῖ ἀγαθὸς, ἐν αἰχμητὴς κρατερός.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ πολεμικὸν ἦθος τοῦτο σφοδρὸν ἐμπέφυκε καὶ τὸ φιλοκερδὲς, καὶ ὅλως τὸ πλεονεκτικὸν· δεῖ δὴ τὸν βασιλέα ὅπως τε τῆς εἰρήνης καὶ πολέμου ἄξιόν τοῦτο ἡγεμονεύειν, οὐ παπαινῶς γε αὖθ' ἑαυτὸν χόμενον, οὔτε μετ' ἀφειπόνους ἀμαθίας, ἀλλὰ σεμνῶς, καὶ μεγαλοφρόνως. ἀμέλει ὡς καὶ οἱ Πέρσαι, τινὰς τῶν περὶ βασιλέα, βασιλέως ὀφθαλμοὺς ἐκάλουν, καὶ ἄλλους ἴσως ὦτα· ὥσθ' ἁπλοῦς δεῖ καὶ τὸν ἄριστον βασιλέα, τοῖς περὶ αὐτὸν, οὕτως οἴεσθαι δεῖν παρεῖναι ἑαυτὸν ἅπασιν, ὥστε καὶ ὀφθαλμῶν, καὶ ὤτων, καὶ χειρῶν πολλῶν, καὶ ποδῶν χρείαν, ἕτοιμος εἶναι οἷς παρέχειν· αὐτὸν δὲ, ὡς εἰπεῖν, οὕτω παρασκευάζεσθαι χρῆναι, ὥστε μηδὲ μεγάλοις κινδύνοις, καὶ πόνοις ἐμπεδοκαλλύνεσθαι, μηδὲν ἔξω τοῦ πρέποντος, μήτ' ἐκ κολακείας, μήτε ἐκ φόβου ποιῆσαι. τὴν μὲν βασιλεῖ τὴν βασιλεύειν παρηρημένην, ἀλλ' οὐ τυραννεύειν, οὐδὲν οὕτω πρέπον, ὡς τὸ τῆς δικαιοσύνης ἔργον, καὶ μεγαλοψυχίας. Ἄρης γὰρ αὐτὸν τύραννος, φασι, νόμος δὲ πάντων βασιλεύς, καὶ Πίνδαρον. καὶ τοὺς τὴν ὄντως βασιλείαν Ὁμήρους φησὶν, οὐ βορὰν τῶν δηλήμονας, ἀλλὰ θέμιστας πάντα Διὸς λαοσσόους, ῥυομένους καὶ φυλάττοντας. Διὸς δὲ ἀρεσκὸν, οὐ τὸν ἀδικώτατον, καὶ φονικώτατον, ἀλλὰ τὸν δικαιότατον παρέχειν. δεῖ δή γε οὐκ αὐτὸν μόνον τὸν βασιλέα, τοιοῦτον ἑαυτὸν παρέχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν σύμπαντας, οἷς τοὺς συμβούλους, καὶ τοὺς δικαστὰς, καὶ ἀγγελιαφόρους· καὶ τοὺς τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων προστάτας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ ὑποστρατήγους, καὶ ὅλως πάσης τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας. τοῦτο γὰρ μόνιστον μέρος τῆς βασιλικῆς διοικήσεως, τὸ περὶ τὰς τῶν ἀρχῶν ἐκλογὰς καὶ καταστάσεις.

Διὸ καὶ ἡμᾶς οἰόμενοι ἤδη περὶ τῶν τοῦ βασιλέως ὁπλισμάτων τῶν καὶ πολέμου ἱκανῶς ὡς τοῦτο διειλημμένα, φέρε ὅπως τὰ εἰρηνικὰ μεταχειρισώμεθα τὸν λόγον. δοκοῦσι γὰρ ἀμφότεραι οὗτοι αἱ καιραὶ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως ὅλης σχεῖν καὶ διορίζειν. Ἡ δὲ ζήτησις πῶς ποθ' ὁ βασιλεὺς τοῖς αὐτοῦ ὑπηκόοις προσενεχθεὶς, πάντα πάντων τῶν ἀφεστηκότων, ἄριστος κριθείη καὶ ἀξιεπαινετώτατος· προσθήσομεν δὲ προς τούτοις, καὶ σεβάσμιος. πολλαὶ γὰρ περὶ τοῦτο εἰσὶν ἀμφισβητήσεις,

A Quoniam verò militaris natio ingenio plerumque elato, & turbido est, atque ad superbiam & auaritiam declinato, oportet regem vtraque tempestate, belli, inquam, & pacis, ita cum eis se gerere, vt neque blandè neque humiliter eos accipiat, quin seuerè & magnificè, atque vti suam maiestatem decet. Et verò sicuti Persæ, quosdam è regiis ministris regis oculos nominabant, atque alios fortasse, aures, itidem & regem optimum oportet, eos qui sibi adstant, ita
B omni tempore comparatos habere, vt multorum oculorum, multarumque aurium, & manuum, & pedum, vsum assiduè prolixéque sibi exhibeant: ipsum verò eiusmodi sese, (vti diximus,) eis exhibere, vt nihil quicquam vel adulatione, vel timore adductus faciat patiaturve. Nam qui sibi hoc in animo infixit vt verè regnet, non autem vt Tyrannum sese exhibeat, nihil priùs aut fortiùs ager, quàm vt iustitiam &
C æquitatem colat, omnibusque tum dictis tum factis eximiam animi celsitudinem præ se ferat. Mars enim, (aiunt,) Tyrannus est, lex autem omnium domina, & regina, iuxta Lyrici sententiam; præterea Homerus eos reapse reges esse existimat, non qui viscеribus miserorum, atque atro sanguine vescuntur, sed qui iure & legibus à Deo acceptis, hæc tuentur, & seruant. Idem Iouis familiarem appellat, non qui omnium esset iniquissimus, atque immanissimus, sed qui æquitatem imprimis, humanitatemque præstaret. Quamquam haud omnino sat est eiusmodi sese regem vnum
D præstare, sed oportet etiam eiuscemodi illos exhibere, qui eum circunsistunt. sunt verò ii, consiliarii, iudices, qui à libellis, prouinciarum ciuitatumque præfecti, belli duces, tribuni, denique vniuersum aulæ ministerium, nempe, his legendis, probandis, corrigendis, facilè atque apertè cernere est ecquinam sit regis animus, quæque mens, denique quid de vniuersa regni administratione sperandum sit.

Ideireo itaque nos cum existimemus iam de studiis atque institutis bellicis abundè esse disceptatum, ad pacis studia
E & instituta orationem conuertamus: namque duæ hæ tempestates regiam potestatem videntur totam comprehendere & definire. Cardo autem quæstionis vertitur in modo illo reperiendo, quomodo Rex se aduersus subiectos gerens optimus habeatur, & laudatissimus, addemus præterea, & venerabilis. Et verò quæstio hæc in varias opiniones scinditur, propter illos qui in diuersa rapientes hæc, modum vtrinque excedunt. nam quidam, hominum multitudinem vituperantes, atque obterentes, affirmant,

populum esse turbam infirmissimam, hebetissimamque, & agitabilem maximè, præterea summè ingratam. Porrò alii belluam multorum capitum fingunt, ingenti temeritate præditam, atque hæc dicta, atque adeo maledicta, grauibus sententiis confirmant. Quoniã enim ita natus homo est (aiũt) itaq; factus, vt sibi obsecundantẽ in vili habeat, in vili habentẽ suspiciat, idcirco oportere legũ conditores, principes, & reges rerumque potentes, tales populis leges imponere, quę ad morem acerbiorem vergant, potiùs quàm ad molliorem, magisque placabilem: atque idcirco perpetuis tributis vulgus fatigandum, vrbesque, & priuatas domos exhauriendum, vt in rebus necessariis comparandis exerciti, déque victu quotidiano semper soliciti, compressos spiritus; atque humilos gerant animos, neque rebus vllis nouandis studeant, sicuti in superioribus disputationibus adnotauimus. Alii verò ex aduersum, homines nos natos meminisse, debereque humanè & benignè hominibus imperitare, neque per simultatem subiectos Echeti more lacerare, affirmantes minimè omnium principibus conducere, nec decere; sæuitia & crudelitate erga subiectos vti. Ita enim heros, atque iniquos dominos in eos sæuire, qui ditionis suæ sunt. Namque sic mortales vniuersos natura esse comparatos, vt publicè & priuatim assiduè labantur, & errent; quippe quibus neque lex, neque timor vllus tanti est, vt eos à flagitiis faciendis arceat: quippe cùm neque etiam mors hoc possit efficere. aut ergo morte validior excogitandus est terror, aut hæc frustra est. Ecquænam tandem tam ferrea lex ferri, (aiunt) poterit, aut terror tam vehemens obtendi, qui frænos libidini indat, & dolori: quorum alterum quidem est malorum incitamentum, alterum à bonis auersio: quid porrò audacia, & formido, ambo inconsulti consultores? hisce accedit furor implacabilis, & fallax spes, quæ à rationis sensu disiuncta, & cum libidine coniuncta, nullum non graue facinus attentauerit, quamuis subitò. Oportet itaque Reges, ac cæteros humani generis arbitros, hisce affectionibus & perturbationibus cognitis, quæ necessitate quadam naturali in animis, atque ipsis etiam in corporibus, nonnullæ inhærent, inustæque, vt veriùs dicamus, sunt, oportet inquam nonnulla peccantium flagitia, atque eorum, qui haud extremè perditi sunt, iniquè facta videntes, interdum nec videre, & audientes, nec audire, aliaque humano more persequi, & mediocriter punire, vtique monet Lyricus.

Mánum mollem adhibentem, vlceris os attrectare. Facile quidem enim ciuitatem concutere, vel vilissimo cuique, at in

A δεῖ τοὺς ἕλκεσιν ἐφ' ὑκαπτέσθαι τὸ ἕλκος τοῦ πάθους. λυπεῖ μὲν γὰρ φέροντες τὸ πλήθη, φασὶν, ὅτι ὁ δῆμος ὄχλος ἐστὶν ἀσταθμητότατος καὶ ἀμιγμῦχ ἀπάντων, καὶ ἀσεμνοτάτος, καὶ τ' ἄλλα ἀγριαίνοντες. λυπεῖ γὰρ καὶ θηρίον πάντων δυσμεταχειριστότατον, καὶ γοργοτυποῦντες προσπλάττουσιν, ὅτι πέφυκεν ὁ δεσπότης τὸν μὲν θεραπεύοντα καταφρονεῖν, τὸν δὲ οὐ καταφρονοῦντα θαυμάζειν. χρῆναι γοῦν τοὺς τυραννοῦντας, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ
B τοὺς βασιλέας, τοιούτους ἡγεμόνας νόμους, οἵτινες ὅτι βαρύτατον ἦθος μᾶλλον ἐμποιοῦσιν, ἵνα ὑπὸ τὸ μηδαμοῦ ἐλεύθερον καὶ πρᾶον. διὸ καὶ συνεχῶς διαμολητέον εἶναι φασὶ, καὶ ἀπαιδαγωγήτους, ἵνα τι πόλεις, καὶ τοὺς οἴκους τοὺς ἰδίους, ἵν' ἀσχολούμενοι πρὸς τὰ ὑποτιθέμενα, καὶ πρὸς τὰ καθημέραν αἰεὶ κινδυνεύοντες, τῶν φρονημάτων συσταλῶσι· μηδὲν δυνάμενοι τυραννεύειν, καθάπερ ὑπὸ τοῦ πατρὸς διακείμενα. Ἄλλοι δὲ ἐξ ἐναντίας δεσπότας ὀνομάζουσι τοὺς φιλανθρώπους ἄρχειν φασὶ δεῖν, καὶ μήτε ἐμβριθεῖς μήτ' ἐχθρικῶς, ὑπολέγοντες,
C ὄφελος εἶναι τοῖς ἄρχουσι, πρὸς τοὺς ὑποτεταγμένους, τὴν χαλεπότητα ἀσκεῖν. τοῦτο γὰρ οὐκ ἀρχικὸν οὐδὲ βασιλικὸν, ἀλλὰ δεσποτικὸν μᾶλλον, καὶ τυραννικόν. ἐπὶ πᾶσι φύσεσιν ἄπαντας, καὶ ἰδίᾳ, καὶ δημοσίᾳ, ἀμήτοδεῖν, κ' οὐκ ἔστι νόμος οὐδὲ φόβος, ὅστις ἀπείρξει τούτου, ὅπου γ' οὐδ' αὐτὸς ὁ θάνατος. ἢ τίνων δεινότερόν τι δεῖ τὸν θῆρ' ἐπινοῆσαι, ἵν' τοῦτ' οὐδὲν ὑπολείπῃ. ποῖος γὰρ φασὶ νόμος, ἢ
D τηλικοῦτος εἴη φόβος, ὅστις τὸν τε ἡδονὴν χαλινῷ, καὶ τὸν λύπην, ὧν θάτερον μέν ἐστιν κακὸν δίλεαρ, τὸ δ' ἕτερον ἀγαθῶν φυγή; ἢ μὴ αὖ θάρρος, καὶ δέος ἄφρον συμβούλω, θυμόν τε δικαιοῦσθαι μήθεν, ἐλπίδα τε βιαιοτάτην, ἀλόγῳ τε καὶ ὑπερχειρητῇ πολλοῖς ἔρωτι. ταῦτ' ἄρα γοῦν τὸν τε βασιλέα καὶ πάντα ἄρχοντα, τὰ πάθη, τοῖς τ' ἀνθρώποις ψυχαῖς, καὶ αὖθις τοῖς σώ-
E μασιν, ἔστιν ἃ ἐξ ἀνάγκης τινὸς φυσικῆς ἐγκεκραμένα, ἀφορᾶν μὲ ἅπαντα τ' ἀμαρτόντων σφάλματα, καὶ τ' ὑπ' ἔσχατα κακουργούντων ἀδικήματα, εἰδότα μὲν ὁρᾶν, καὶ ἀκούοντα μὴ ἀκούειν. δίκῃ τε ὑπεξιόντα μετελθεῖν, καὶ μετρίως κολάζειν, κ' τ' Πίνδαρον·

Μαλθακὰν χρὴ χεῖρα πρὸς
βάλλοντα πρῶμαν ἕλκεος ἁπτὶ πολεῖν.
ἐπάνθει μὲν γὰρ πόλιν σεί-
σαι τὰ φανερπίσεις, ἀλλ' ὑπὸ πό-

ἐμς αὖθις ἔσται, δυσπαλὲς
δὴ γίνεσθαι ἔξαπίνας,
εἰ μὴ θεὸς ἀγημόνευσε, κυβερ-
νατὴρ ἡμῖν.

Ἵνα δὲ εἰς ἓν συνελὼν λόγον, αἰαγκαῖον δ' ὡς ἀληθῶς βασιλεύσι τοῖς ἡμετέροις, τοὺς μὲν ἰάσιμα ἀδικήματα ἀδικοῦντας, οὐκ ἀπαλῶς, οὐδὲ ἀπονθέπτως ἡμῖν φέρεσθαι· ἀλλὰ τοῖς αἰάτοις ὁμόσε χωρεῖν, τοὺς δὲ ἀπαραιτήτως κολάζοντα, καὶ βαιοῦ μέρους ἀπορεφασίστως, ὅπως ἀδιάφθορος ἡ τε πόλις καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν τὸ τούτων ὑποπαλὲς, καθ' ὅσον τε πάντων ἄμεινον, καὶ ἀμώτατον, ὡς ἔνι μάλιστα διαμένοι· διαμενεῖ δ' ἐάν πάντα διοικηθῇ, ὥστε μηδεμίαν ὑπόληψιν ὑπάρχειν, μὴ χρημάτων συνάρπασμοῦ ἐκ πάντος τρόπου, ἢ μιαιφονίας, ἢ ἄλλως τῆς εἰς τὸ ὑπήκοον μίσους. Ἐπειδὴ δὲ τῷ αὐτῷ ἦθος ἐστὶ τοὺς τ' ἀδικοῦντας, καὶ τοὺς κακουργοῦντας πάντας, πάντα πάσι μετελθεῖν, καὶ ἡμύνασθαι, καὶ τιμᾶν τοὺς ποιοῦντας εὖ, καὶ τοὺς αὐτὸν εὐεργετοῦντας, κατά τι τὸν Πίνδαρον, ἀγάλλεσθαι ἀμοιβαῖς ἐπιχώριον νέεσθαι, χρὴ καὶ τῶνδε τῆς μέρεος τὸν ἄριστον ἐσόμενον βασιλέα φρουρίζειν, σαφῶς ἐπισάμενον τῆδε, ὅτι ὅπου αἵτε ἡμῖν καὶ αἱ ἡμετέραι δίκαι διαπεπαμέναι οὖσαι τυγχάνουσι, καὶ νεμόμεναι κατ' ἔθος, αἰαγκαῖον ἐκεῖ τὸν τ' ἀρετὴν σπουδαχῶς ἀσκεῖσθαι, τόν τ' εὐδαιμονίαν εἰσαῦθις οἰκεῖν. ὅπερ δὴ ἴδιον μάλιστα τοῦ βασιλικοῦ σκοποῦ, καθάπερ καὶ τῆσδε τῆς λόγου ἀρχόμενοι ἐφαμεν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ μόλις συμβαίνοι, εὐθέως ἴσως ἐθέλει μόνον αὖθις φιλοσοφίας τὸν πρότερον βίον βεβιωκότα, καὶ πάντα τῶν πάντως εὖ ἔχειν καὶ δεόντως ἀεὶ τοῦ τῆς πόλεως, καὶ τῶν ὑπηκόων πρόγματα διέπειν, καὶ τὰ πρὸς τὸ θεῖον θρησκεύειν· καίτοι δοκεῖς μετειληφότα, πᾶσα αἰάγκη τὸν ἐσόμενον βασιλέα πρότερον φιλοσοφεῖν· ἀμείνων ἡ φιλοσοφία πάσης τέχνης, καὶ πάσης ἐμπειρίας συμπεφυκυῖα βουλαῖς, καὶ ὅλων τῶν ἀρετῶν ὑπόθεσις οὖσα, τὸν αἰεὶ θεσπέσια πάντα, καὶ θεῖα, οἷά τ' ἐστὶ δεόντως διοικεῖν. οὐ γὰρ λέλεκται, οὐ παρὰ κακῶν παῦλαν ἔσεσθαι τοῖς τῶν ἀνθρώπων γένεσι, οὐδὲ πρὶν βιαμενήσειν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἢ ὅταν ἢ τοὶ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ οἱ βασιλῆς νῦν λεγόμενοι, καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσιν ἱκανῶς καὶ

A sedem priſtinam reſtituere difficile, præſertim ſtatim niſi principibus Deus gubernator aſſuerit: Ceterùm vt ad pauca redeam, totamque rationem iam concludam, neceſſarium ei eſſe aio, qui ſibi hoc aſſumpſit, vt omnino regnet, in homines illos, quorum malefacta corrigi queant, neque iuſto aſperiùs, neque inhumaniùs ſæuire: illorum autem conatibus acriter reſiſtere, quorum ſcelera, præterquam quòd nullam medicinam admittunt, rem etiam publicam & priuatam la-
B befactant: itaque hoſce inſectari, atque eorum audaciam frangere, vt nulla labes, nulla macula, neque in ciuitate, neque in regno, quoad eius fieri poteſt, reſideat, quin totius Reipubl. quaſi corpus ſanum, atque incontaminatum permaneat; permanebit autem ſi ſecundùm hæc regni adminiſtratio eiuſmodi fuerit, in qua nulla ſuſpicio ſubſit, aut fiſcos quocumque modo referciendi, aut cædes facilè faciendi, aut denique vllius in ſubiectos ſimultatis, & odii exercendi explendique. Quoniam verò moris eiuſdem eſt, iniquos & maleficos homines
C omnes, modis omnibus inſectari, & vlciſci; & qui rectè faciunt, ac regem ipſum beneficiis afficiunt, ſplendidis donis, vt ait Pindarus, aggredientem remunerari; itidem oportet regem partem hanc diligenter ante curare, hoc certò ſcientem, quòd vbi præmia & pœnæ rectè & ordine procedunt, ac pro cuiuſque merito diſtribuuntur, neceſſe eſt illic virtutem continenter exerceri, ac felicitatem in æternum propagari. id quod ſignum illud propriè attingit, quod reges in primis ſublatum ſpectare oportere, tractationem hanc initio ordientes dicebaD mus.

At enim cùm vix conuenire hoc poſſit, vt homo quiſpiam, qui ſolo more, eoque philoſophiæ ignaro, ſuperioris vitæ tempus exegerit, in hiſce omnibus omnino collimet, vtique decet, ſubiectos regat; neceſſe prorſus eſſe videatur, deſignatum regem, philoſophiam omnem mente & intelligentia comprehenſam tenere. Nempe philoſophia vna artes omnes, omneſque virtutes complexa, modò rerum vſus ei adſit, ſola potis eſt
E res humanas iuxta & diuinas ritè tractare, atque vtiliter regere. Rectè ergo dictum fuit, non priùs hominum generi malorum modum, finemque ſtatutum iri, neque felicitatem publicè aut priuatim eis affore, quàm cùm aut philoſophi regnauerint, aut qui reges nunc numerantur, & dynaſtæ, philoſophiæ ſtudia plenè & ingenuè celebrauerint, atque in hominum cœtibus excoluerint,

inque vnum conſenſerint facultas ciuilis, & philoſophia. Qui ergo aut rex deſignatus eſt, aut regnare etiam inceperit, neceſſe proculdubio habet philoſophari. Nam qui rex philoſophari & audicit, & vult, id eſt, proprio officio fungi, vt oportet, is oblatis belli caſibus fortitudinem præſtabit, ſimul cum ſagacitate coniunctam: in pacis ſtudiis iuſtitiam, ac magnificentiam, cum humanitate & æquitate: denique verò ſanctitatem aduerſus Deos immortales pientiſſimo animo, & mente, in eorumdem numen, ſumma inclinatione propendente. Enimvero hæc reapſe Regia munia ſunt, & heroica, & diuina. Ac de regia quidem facultate, eiuſque comparandæ modis hæc ſat ſunto.

At de Sacerdotali, (id quod tertium in quæſtione poſitum initio fuerat,) nunc conſiderandum: huic Pontificalis quæ appellatur, vti forma generi proprio ſubiicitur. Atqui de ſigno illo, quod ſublatum ſpectat facultas hæc, nonnulla in ſuperioribus diſputationibus attigimus, & aſſeruimus præmium hoc ciuibus illis eſſe tribuendum, qui cætera excellunt, quique probitate ſimul & ſapientia in hominum cœtibus principes numerantur. Decere enim dicebamus tunc, diuini numinis cultum, & venerationem eos homines ſuſcipere, qui iam graues annis, moleſtis ac laborioſis negotiis gerendis impares habentur. Veteres itaque illi, ſicuti & alias curationes ad ciuilia pariter & bellica munia pertinentes, Regibus permittebant: itidem ſanè, & hoc pietatis decus maximum videlicet, & optimum, maximo tribuentes, & optimo: Verumtamen quum temporum curſibus regna in eam amplitudinem iam euaderent, vt ſingularis homo tot tantáque negotia, ſolus ſuſtinere non poſſet, pontificatuum, & regnorum facta ſunt diuortia, dignitaſque Pontificalis, ad eos eſt homines delata, qui ſecundùm reges, omnium digniſſimi habebantur & optimi. Argumentum longè euidens: Nam apud Ægyptios, qui cultu & cerimoniis Diis immortalibus adhibendis, cæteros mortales ſuperare perhibentur, negant, hominem vnum ſingularem, eundemque regemque & pontificem creari, quin diſcreta eſſe apud illos decora hæc. Quanquam nonnullis in Græciæ ciuitatibus poſtquam regum pertæſum, regium tamen nomen remanſerit adhuc, vt ſolemnia ſacra ſanctè & ſolemniter fieri poſſent. Quod idem, apud alias gentes etiamnum ſimiliter ſeruari compertum habemus.

At nos inſtitutam rationem de integro reſumentes, dicimus, vniuerſæ ſacerdotali curationi hoc eſſe propoſitum,

A ιῶς, & εἰς ταὐτὸν συμπίοῃ δυνάμεί τε πολιτικὴ & φιλοσοφία. διαγκαῖον τοίνυν φιλοσοφεῖν τὸν βουλευόμενον, & μέλλοντα βασιλεύειν. & γὰρ τὸν βασιλέα ὁπόταν ὀρθῶς ἔχῃ βουλόμενος φιλοσοφεῖν, τοῦτ' ἔστι πὰ ἑαυτῶ, ὡς δεῖ, προσῆκειν· ὁ μὲν τοῖς κατὰ πόλεμον καιρίοις ἀνδρείαν παρέξει μετὰ τῆς συνετῆς· ὁ δὲ τοῖς κατ' εἰρήνην προσήκουσι, δικαιοσύνῃ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ, μετ' ἤθους φι-
B λανθρώπου, καὶ βιγνώμονος. ὅλως δὲ, καὶ ὁσιότητα παρέξει θεῖον, μετὰ παρρησίας δυσεβοῦς, & γνώμης ἀφιλεξάτου. ταῦτα γὰρ τοῦ μέλλοντος λόγῳ βασιλικά τε & θεῖα, & ἡρωϊκά. & παρὰ μὲν βασιλικῆς δυνάμεως & κτήσεως πρῶτα ἀρκείτω.

Περὶ δὲ τῆς ἱερατικῆς, (ὃ τέταρτον εἰς σκέψιν καταρχὰς προβέβλητο) νῦν θεωρητέον. ταύτην γὰρ λεγομένην ἀρχιερωσύνην, ὡς εἶδος ἐστὸ θεῖον ἥδιον, ἐστόκειται. καλεῖ τὶς αὖ
C ὁ ταύτης σκοπὸς, ὁδοῦ προέρχεσθαι τοῖς πρότερον λόγοις ἐδείκνυμεν, φάμενοι εὖτε τὸ φρονεῖν, τοῖς τῶν πολιτῶν ἐκπρεπέσι τῆς θείου δοτέον, τοῖς τε σοφίᾳ & καλοκἀγαθίᾳ, τοῖς ἄλλοις πᾶσι δῆθεν ὑπαίθειον πρέπειν δὲ, ὡς ὅτι μάλιστα, τιμὴν τε θεραπείᾳ δοκοῦσαν τοῖς θεοῖς, & τὸ αἰὰ παρεῖναι ἔχουσαν τοῖς, τοῖς δεῖ χρόνου ἀπείρητον, & ὅτε ἐφ' οἷσί τι δεῖ τὴν δίκῃ πολιτικῇ τε παλαιπωρίας. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι ὥσπερ & τὴν δίκῃ,
D τὰ δεῖ τὰς πολιτικὰς δεξιοτήτας & τὰς πολεμικὰς, τοῖς βασιλεῦσι πᾶσι παρεχώρουν· οὕτω δὴ & ἔστι τὸ τῆς εὐσεβείας μέγος, & μάλιστον ἀλλοῦ καὶ τὸ ἄρειστον, ᾧ μιμεῖσθαι καὶ θεραπεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπὶ τῆς βασιλείας ἤδη αὐξανομένης, ὅτε δέοι τοῖς βασιλεῦσι μόνοις δεῖ πᾶσι χρῆσθαι, αἱ ἱερατεῖαι ἀπὸ τῆς βασιλείας διεχώρησαν, & τοῖς μὲν γε τοῖς βασιλεῦσι, πᾶσιν μάλιστα ἀξίοις πρεσβεύουσι. τοῦτο τεκμήριον μάλα σαφές. παρ' Αἰγυπτίοις γὰρ, τοῖς τῶν θείων μάλιστα πᾶσιν αἰεθέσπιν ἐπιμεμελημένοις, & τὸν ἄνδρα φασὶν, ἀρχιερέα εἶναι, & βασιλέα, τὸν αὐτὸν δὴ διακεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων ταύτας τὰς τιμὰς πρὸς τούτοις· καὶ τοῖς & παισὶ τοῖς τῶν βασιλέων, ὅμως δεῖ τὰ ὁσίως ἱερουργεῖν, & νόμος, ἔστιν ὃς & ἐκ τοῦ βασιλέως ὑπέκλησις πρέμνου, ὥσπερ Δελφοῖς ὅπου βασιλεῖς ἱερασαίους, τοῖς ἑαυτῶν ἀρχοῦσι στεφανοῦσι. ὥσπερ & δικαιοσύνῃ πρέπειν νομίζομεν ἀκίνητον.

Ἀλλὰ τὸν ὄξαρχῆς νόμον αἰσαμβόντες λέγω ὦ, ὅλης ἱεροσκοπίας σκοπὸν εἶ, ὅ, τι τὸ θεῖον θεραπεύειν καὶ πρὸς ἅπαν ὄξεργάζεσθαι, ὅπως αὐτῷ τι ἵλεον ἢ ὧν ἱεροποιῶ, καὶ τῇ πόλει εὐμενὲς, τῆς τε ἀμφὶ τῶν σῶν, εὐσύλλογον, καὶ τοῦτ' εὐλόγως. οἰόμενοι γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸ θεῖον παντελῶς ἀγαθὸν εἶναι, ὦ ἀμίαντον, θελοντές τε πρὸς αὐτὸ εὐεργατεῖσθαι καὶ ἐλπίζοντες, ἀποδάζοισιν ὡς ἔνι μάλιστα αὐτῷ ὁμοίοις γεγενῆσθαι ὑπὸ ταῖς εὐχαῖς, ὅσοι γε αὐτῶν σωφρονοῦσι. διὸ ὦ Εὔμαιος πρὸς Ὀδυσσέα,

πρὸ φρων κεν ἔπειτα Διὶ κρηῆνα λιτοίμην,

Εἴσε κτεινάμενός.

ἄτοπον γὰρ ὤετο ὁ Εὔμαιος, ἄνδρα μιαρὰ φόνῳ καὶ αἵματι κεχραμμένον, καὶ ὅλως ἁγνὸν πρόσεισι τῷ θεῷ, ὅταν δὴ εἰρῆσθαι καὶ τοῦτο δοκεῖ· πῶς γὰρ μιαρὸν δῶρα, οὔτ' ἀνδρα ἀγαθὸν, οὔτε θεὸν, ἔστ' ποτε τόγε ὀρθὸν, δίκαιον. τούτου ἕνεκα, φόνων καὶ ἄλλων ἀνοσιημάτων καθάρσια πάλαι τε ἔς Ἕλλησι, καὶ τοῖς βαρβάροις πάλαι ἐξεύρηται, καὶ νενόμισται, ὧν ὅσοι τούτοις ἔνοχοι, τυχόντες θαρρούντως ἔπειτα εὐχονται τ' ἀγαθὰ, ὡς οὐκ ἔνι ἀπαξιωθησόμενοι ὧν εὔχονται. καί τι καὶ τινες παῤῥωτέρω ἔτι προβαίνοντες, πρὸς τῶν σοφίσι ἀποβησομένων πραγμάτων χρησμοὺς καὶ φήμας ἐρευνῶσι, καὶ ὀνείρατων ἐξηγήσεις, Πυθὼ δὲ ἐρχόμενοι, καὶ εἰς Τροφωνίου, καὶ ὅπῃ Βραγχίδας, καὶ ὁπόσε ἄλλοσε πρὸς τῶν μελλόντων, ἢ τῶν σοφίσι ὑπὸ θυμουμένων πύσιν τινὰ πρὸς τοῦ δαιμονίου πυθέσθαι ἐλπίζοντες. οὐ μὴν ἀλλά τί ποτ' ἂν ὁ πολιτικὸς περὶ τούτου τοῦ πράγματος, λέγω δὲ, περὶ τῆς τῶν ὄντων ἐρεύνης, πότερον ποιητέα, ἢ οὔ, διορίζων, καλῶς διορικέναι δόξειεν, ὕστερον ἴσως λεχθήσεται· ὃ δὲ νῦν ἔστ' τοῦτο μόνον φαμὲν, ὅτι, εἰ οὕτω τοῖς γνώμαις παρεσκευασμένοι, ὥστε τὰ μέλλοντα πρόσπυθέσθαι ἐθέλειν, τοῦ Σοφωτάτου λεγομένου ποιητοῦ αἰνίττεσθαι ἔοικασι, τοιοῦτοι ποιήσαντες, καὶ ἀσφαλῶς·

Σύμβολον δ' οὔπω τις ἐπιχθονίων
πιστὸν, ἀμφὶ πρόσσιος ἐς - - -
σοφίας, οὔρεϊ θεόθεν,
τῶν δὲ μελλόντων τιτύφλωται φρένα.

τίς οὖν οὖν ὁ τῆς ἱερατικῆς σκοπὸς, οὗ στοχάζεσθαι, χρὴ πάντας τοὺς περὶ τοῦτο ἀσ-

A Deorum immortalium numen venerati, & colere, omnique ope niti, vt sibi ante omnia placatum sit, Sacrificulo inquam ipsi, inde benigna in populum vniuersum mente & voluntate propendeat, atque ad ignoscendum parata eis qui in fraudes aliquas fortè ita vt fit, inciderint; idque adeo bona ratione institutum est. Nam quum mortales homines Deorum immortalium naturam vsquequaque bonam, ac prorsus intemeratam censeant, velintque ab ea beneficia accipere, atque idipsum etiam sperent, omni ope nituntur, quicumque sanè ex eis rectis sensibus incedunt, vt ad preces fundendas adeuntes, ad eorum similitudinem quoad eius fieri potest, facti adeant: atque idcirco Eumæus aduersus Vlyssem:

Et delubra Deûm subeam, atque altaria tangam
Sanguine fædatis manibus?

Absurdum enim existimabat Eumæus, virum sanguine & cæde pollutum, atque omnino sacrum, & intestabilem, illuc aspirare, atque idcirco rectè dictum fuisse videtur: A viro impurato neque Deum, neque virum bonum, dona accipere fas est. Hinc ergo cædium, & cæterorum scelerum expiationes lustrationesque cùm apud Græcos tum apud Barbaros inuentæ, atque vsurpatæ olim sunt, quarum, quicumque scelerum affines homines, compotes euasere, audacter posthac petunt, precibus, quæ sibi bono futura ésse sperauerint: quippe qui sese haud indignos iam censeant, quibus diuinæ opis & gratiæ conditio eadem pateat atque ante admissum scelus patebat. Quamquam quidam vlteriùs etiam prouecti, nec rebus præsentibus contenti, vt euenta futurorum noscant, vaticinam famam exquirunt, & somniorum interpretationes, Delphos proficiscentes, Trophonii antrum subeuntes, Branchidas sciscitantes, denique quocumque gentium properantes, vnde aliquam diuinam prædictionem sese acceptum ire confidant. Verumenimvero quidnam tandem politicus de hoc, dico autem de rerum futurarum euentis, verùm scrutanda sint nec-ne statuens, rectè statuisse videatur, posthac fortasse à nobis dicetur: interea autem hoc solùm dicendum, qui ita animati sunt, vt rerum exitus diuinatione cupiant præuertere, videri istos sapientissimi Poëtæ præcepto aurem commodam nunquam præbuisse: huic scilicet:

Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit Deus:
Ridetque si mortalis vltra
Fas trepidat.

hæc Pindarus.

Quinam igitur sacerdotalis facultatis scopulus sit, in quem intuentes, eos omnes collimare

collimare oportet, qui rerum diuinarum curam cultumque ſuſcepere, dictum iam eſt. Nunc autem de officio dicendum: déque inſtrumentis, & ſuppellectile, denique de omnibus cæteris, quæ curationi huic neceſſaria ſunt. hæc ferè omnia perpaucis carminibus complectens Homerus ait;

quoniam placantur & ipſi
Di ſuperi, quorum virtus, vis, robora vita
Omnia ſunt noſtris meliora, priora, ſed illi
Placantur tamen officiis, ſacriſque litatis
Et precibus, votiſque, eadem ſi iuſta ferāmus:
Ignoſcuntque malis noſtris.

Hiſce carminibus apertè cernere eſt quinam ſit ſcopus quique finis ſacerdotii: ait enim primùm Deos eſſe placabiles, & flexibiles, inde verò modos addit quibuſnam modis, eos ſibi placare, monteſque eorum flectere homines poſſint, & ſoleant, qui legum repagula tranſilierint, & flagitia fecerint. Igitur quicunque innocentia præditi ſunt, & vacui à peccatis, ii ſanè amici Deo ſunt. Præſtat itaque hoſce, & tales in primis, ſicuti dicebamus, cultum & venerationem adhibere Diis immortalibus, ac pro illis, qui tales non ſunt, preces fundere, numenque eorum propitiare, tum cantilenis, & hymnis, tum etiam omni muſica ratione, & inſtrumentis. Iam ſi qui rationem hanc Deum propitiandi negent vllam in ſe habere vtilitatem, quin ſtudium omne omnemque diligentiam fruſtra eſſe; eiuſdem vatis de ipſa hac iudicium conſiderent, qui ait:

Semper & aſſiduè Diuûm mortalia ſecla
Indiguere opis,

Atque hæc quidem munia eius ſunt. Inſtrumenta autem prima, Æditui, Sacrificuli, Legum interpretes, ac reliquum templi miniſterium. Ab his Delubra, Septa, Luci, Altaria, omnis generis Vaſa, Libri rituales, Indumenta, Prædia, & arua, quæ ita diuiſa, & definita eſſe debent, vt ad victum neceſſaria eis hominibus abundè ſuppetant, qui ſacris ritè peragendis continenter occupati ſunt, ſicuti etiam in ſuperioribus diſputationibus oſtendimus: atque hæc omnia eis omnibus erunt communia, qui in hanc ſortem, hunceque in ordinem venerint. At reſtat nunc vt de illo dicamus, qui horum omnium eſt Antiſtes, & Coryphæus. Hunc ſi quis Pontificem ſummum appellet, neutiquam à vera eius nomenclatura aberrauerit. Namque hic diuinæ curationis architectus, atque vniuerſi cultus magiſter: eius autem ſcopus, etſi haud prorſus idem atque ſacerdotum aliorum, haud tamen ita ab eo eſt diuerſus,

Tom. III.

χολουμένοις τὸν θεὸν ἡσπερ, εἴρηται μοι πρόσθεν τε τῶν ἔργων ῥητέον, καὶ τῶν ὀργάνων ἃ σοι ταύτην ὑπάρξεται. ταῦτα μὲν δὴ πάντα ὁ παντὸς ὀλίγοις δεῖται ἅπερ εἰρήκαμεν τισίν,

---τρέπουσι δὲ καὶ θεοὶ αὐτοί,
τὴν γὰρ καὶ μείζων ἀρετὴ τε τιμή τε βίηφι.
καὶ μὲν τοὺς θύουσι, καὶ εὐχωλῆς ἀγαθῆσι
λοιβῆς τε κνίσης τε παρήγορόν ἐστιν ἄνθρωποι
λιτάνεσθαι, ὅτις κέν τις ἁμάρτῃ καὶ ἀτασθῇ.
καὶ γὰρ λιταί εἰσι Διός.

ἐκ τούτου τοῖς ἅπασι τούτοις τῆς ἱερατικῆς σκοπὸν, καὶ τὸ τέλος εἰρῆσθαι, ταῦτ' ἔργα χαίρειν πάντα σαφῶς ἐκτητέα τε καὶ ποιητέα. λέγει γὰρ που, ὅτι τρέπουσιν ἔπειθε δὲ, καὶ πῶς, καὶ τίνα αὖθις τρόπον τινὰ, καὶ μεταπείθουσιν οἱ θεοὶ, ἀφ' ὧν ἐξαμαρτάνουσι τὸν νόμον, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις δηλονότι. ὅσοι μὲν οὖν αἴτιοι καὶ ἀναμάρτητοι, οὔτοι θεοφιλεῖς γε· πρέπει δὴ τοῖς τοιούτοις μάλιστα, ὡς δὴ εἴπομεν, τὴν θεραπείαν ἀποδιδόναι τοῖς θεοῖς, καὶ αὐτὸ μὴ τοιούτων, εὔχεσθαι καὶ ἐξευμενίζειν τὸ θεῖον, καὶ ᾠδαῖς καὶ πάσῃ μουσικῇ αὐτοὺς ὑμνεῖν. εἰ δέ τινες τοῖς λεγομένοις ἐναντιούμενοι λέγοιεν, ταῦτα ἀνωφέλητα τυγχάνειν, καὶ τινὰ ἄλλως ἡμῖν σπουδαζόμενα, τῶν αὐτῶν λέγοντες ἀκούετωσαν,

πάντες δὲ θεοὶ κατέουσ' ἀθέμιστοι.

Τὰ μὲν οὖν ἔργα ταῦτα ἐστί. τὰ δὲ ὄργανα, τερπνὰ μὲν, εἴπερ ἱερατικά, καὶ νεωκόροι, καὶ ἐξηγηταὶ καὶ εἰ ἄλλη ἱερατικὴ ὑπηρεσία· τὰ δὲ δώρα, εἴπερ νεώ, καὶ τὰ τεμένη καὶ τὰ σκεύη, καὶ βιβλία, καὶ ἱμάτια, καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ ἄρουραι, ἀφ' ὧν τ' αἰσταχθήσεται τοῖς περὶ ταῦτα ἀσχολουμένοις χορηγεῖσθαι δεῖ, πάλαι διεσήμανται· καὶ δὴ καὶ ταῦτα πάντα καὶ πᾶσι, τοῖς τῆδε τῆς κλήρου, καὶ τάξεως εἰληχόσι, καὶ μετέχουσι. λοιπὸν τοίνυν περὶ τοῦ τούτων πάντων κυρίου, καὶ ἡγεμόνος λέγειν, καὶ κορυφαίου. τοῦτον ἐὰν ἀρχιερέα καλοίη τις, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τῆς ἀληθοῦς ἐπικλήσεως. οὗτος γὰρ τῆς θείας θρησκείας ἀρχιτέκτων, καὶ τῆς τῆς θεραπείας ἅπαν πάντῃ καθηγητής. ὁ δὲ σκοπὸς καθάπερ οὐχ ὁ αὐτὸς ὤν, τῷ τῶν ἄλλων

Kkk

ἱερέων σχετῶ, οὐ πολυπάτραι γε μὴν A ut omnino censendus sit alienus : quid verò interfit, ex vtrorumque officiis facile est intelligere. nam præterquam quod summus hic sacerdos, in placando & propitiando Deorum immortalium numine pariter, ac cæteri, laborabit, ac multo etiam vehementiùs, eius præterea partes fuerint, de solemnibus sacris, solemniter peragendis, leges commodas ferre, eisque latis prouidere, vt omnes tam priuati & singulares homines, quàm principes & magistratus, illas pariter seruent : vtique solemnia sacra Diis fiant, matrimonia copulentur, mysteria agantur, quibus locis vsurpata antiquitus sunt, ludique & dies festi celebrentur, & mortuis iusta tribuantur, prout ea sanxerint, & iusserint. Atque hæ partes primæ huius sunt. Proximæ, vt sacerdotum natio talis semper esse comperiatur, qualem olim oportere esse dicebamus. Is igitur cum minoribus Pontificibus, ac cæteris, quorum curationis sacræ res sunt, quique in collegio eodem numerantur, in eum qui in sortem sacerdotii venerit, acriter anquiret, nec eum antè comprobabit, quàm integrum vitæ, & sceleris purum cognouerit, eoque matrimonio prognatum, vt ab vtroque genere omnis labes absit, tum cædis, tum ceterorum turpium facinorum, quæ tota genera & familias inquinant, infensasque diis immortalibus perpetuò reddunt.

Cæterum omnia hæc piè & præclarè disposita fuerint, diuinaque maiestate condignè, modò, id quod est omnium primum & præcipuum, quodque alia omnia huc pertinentia in se continet, vera & certa ratione inueniatur, inuentumque in apertum proferatur. est verò hoc, Diuinæ naturæ cognitio : cui quidem homines illos, qui temperantia, iustitia, pietate antecellunt, seruire necesse est. Antè verò quam hoc ratione certa comprehendatur, nefas est, aut philosophari, aut leges vllas ad rem diuinam pertinentes scisscere. namque hoc antè experiri, stulti certè atque arrogantis hominis est, nedum politici, aut Theologi, aut Pontificis summi. Atque ideo necesse est hac de re fusiùs aliquanto disserere. Poëtæ itaque, ac de antiquis quicumque, aut fabulas, aut picturas edidere, turbida superstitione, & miraculis fidem omnem excedentibus omnia nobis referta tradidere. Nam quum à Phrygibus, Ægyptiis, Thracibus, cetersique aliis Barbaris gentibus maiores nostri ceremonias, ac cætera rei diuinæ instituta accepissent, eaque omnia vera sanctaque censerent, patriis, sibique solemnibus admiscuere:

ἱερέων σχετῶ, οὐ πολυπάτραι γε μὴν ἔσεσθαι δοκοῦσι οἱ, οὐδὲ ἀλλότριος. τοῦτο δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἔργων ῥᾴδιον καταμαθεῖν. καὶ γὰρ οὗτος τοῖς θεοῖς, ὃ θεῖον ἱλάσκεσθαι, καὶ ἐξευμενίζεσθαι, πᾶσιν ἔτι ἔσται δεῖ πάσης ἐσπουδασμένος, τοῖς τε ἰδιώταις νόμους γράφειν, καὶ πᾶσιν ἐγγεγραμμένοις, ὡς δεῖ, ποιεῖν ὅπως ἐπισείοις πόλεις οἵτε ἐγχώριοι, καὶ ἔξοικοι τὰς ἐξ ἴσου φυλάττωσι, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, πάντα ἱερὰ τοῖς θεοῖς ῥίζωσι, καὶ ταῖς γάμοις ἁρμόζωσι, καὶ τὰ μυστήρια ἄγωσι πρὸ οἷς νενόμισται ταῦτα, καὶ πᾶσιν ἑορτὰς ἐπιφοιτᾶν, καὶ τοῖς ἐγχωριοῦσιν ἔθεσι, καθὰ καὶ οὗτοι καλλίοσι καὶ σεμνοτάτοισι. καὶ τὰ μὲν πρῶτα τοῦδε τοῦ ἔργου. Τὸ δὲ δεύτερον, ὅπως τὸ τῶν ἱερέων γένος, ὁποῖον ἂν ἕκαστα ἐπιλέγῃ, οἷ πάλαι ἔφαμεν δεῖν. ἔστ' ἂν ἅμα τοῖς θεωρητικοῖς, καὶ τοῖς ἱεροφαντικοῖς, τοῖς τε ἄλλοις, τοῖς ἐκ τοῦ ἱεροῦ συνεδρίου, δοκιμάσῃ τὸν ἀεὶ παρόντα, καὶ ἐρωτῶν αὐτόν, πρῶτον μὲν ὁλόκληρον, καὶ γένους, ἔπειτα ὡς οἷόν μάλιστα ἐκ καθαρευουσῶν οἰκήσεων, φόνου δὲ ἀγνὸν, καὶ ἀπόντων τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα, εἰς τὰ θεῖα ἀμύητόν τε, καὶ πατέρα, καὶ μητέρα κ' τοῦτα βεβιωκότος.

Πάντα μὲν οὖν ταῦτα καλῶς καὶ ὁσίως διαπεφιλοπονημένα ἔσται καὶ προσηκόντως, ἐὰν τὸ πάντων πρῶτον, καὶ μέγιστον, καὶ πάντ' ἄλλα συνέχον κ' τὸν ἀληθῆ λόγον εὑρεθῇ εὑρεθὲν ἢ ἀναγκῇ εἰς φῶς. ἔστι δὲ τοῦτο, τὸ εἰδέναι τὸ θεῖον αὐτὸ, ᾧ πᾶσι λογικῇ ἀναγκαῖον, τοὺς σωφρονας, καὶ δικαίους ἀνθρώπους, καὶ ὁσίους· ἢ πρὶν ἢ τοῦτο ὀρθῶς καταφθῆναι σοφῶς, ἡμᾶς περὶ τ' αἰσθητὰ φιλοσοφίας, καὶ θεραπείας, οὐδὲ φιλοσοφεῖν, οὐδὲ ἱερεῖς νόμους ἂν γράφειν. τοῦτο γὰρ πειρᾶσθαι, ἠλιθίου καὶ ἀλαζόνος, ἀλλ' ἢ πολιτικοῦ. οὐδὲ τοῦ ὄντως θεολόγου ἢ ἐγχειρέσεως. διὸ καὶ ἀνάγκη ἡμᾶς περὶ τούτου κ' ἐπὶ πολὺ διαλαβεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τῶν ποιητῶν, καὶ ὅσοι αὐτοῖς εἴποντο μυθολόγοι καὶ γραφεῖς, πάντα τὰ περὶ τὸ θεῖον δαιδαλώδους μανίας γέμοντα, καὶ παραχῆς, καὶ ἀλόγου πλήθους καταπεπλησμένα. τοῦτο γὰρ Αἰγυπτίων καὶ Θρᾳκῶν καὶ πολλῶν ἄλλων βαρβάρων, τὰ θρησκείας παραλαβόντες, καὶ τὰ περὶ τὸ θεῖον ἱερατικὸν ἔθνος, οἰόμενοί τι τούτων ἀψευδῆ εἶναι, καὶ ὅσια, τοῖς πατρίοις συνέμιξαν

Cæterum omnia hæc piè & præclarè disposita fuerint, diuinaque maiestate condignè, modò, id quod est omnium primum & præcipuum, quodque alia omnia huc pertinentia in se continet, vera & certa ratione inueniatur, inuentumque in apertum proferatur. est verò hoc, Diuinæ naturæ cognitio : cui quidem homines illos, qui temperantia, iustitia, pietate antecellunt, seruire necesse est. Antè verò quam hoc ratione certa comprehendatur, nefas est, aut philosophari, aut leges vllas ad rem diuinam pertinentes scisscere. namque hoc antè experiri, stulti certè atque arrogantis hominis est, nedum politici, aut Theologi, aut Pontificis summi. Atque ideo necesse est hac de re fusiùs aliquanto disserere. Poëtæ itaque, ac de antiquis quicumque, aut fabulas, aut picturas edidere, turbida superstitione, & miraculis fidem omnem excedentibus omnia nobis referta tradidere. Nam quum à Phrygibus, Ægyptiis, Thracibus, cetersique aliis Barbaris gentibus maiores nostri ceremonias, ac cætera rei diuinæ instituta accepissent, eaque omnia vera sanctaque censerent, patriis, sibique solemnibus admiscuere:

ex quo euenit, vt temporum cursibus, neque adeo longis, multiplices Deos Græcia veneraretur, & Dæmonas: ac dum suis, aut nouos, aut alienigenas admisceret, ingens superstitio in eam inuaserit, & ceremoniarum & religionis confusio. Ille enim inclytus Orpheus, ille inquam qui mysteria Athenienſibus demonstrauit, Corybantas, verbi gratia, inuexit, alter quispiam Curetas, alius Telchinas, & Dactylos Idæos, alius porrò Metragyrtas nescio quos: Denique omnigena Deorum & Dæmonum monstra, quæ vel memorare etiam viro philosopho nefas. Quid quod præclarus Hesiodus, vt quæ fabulæ ætate sua de Diis ferebantur, decenter absolueret, carminisque lepore authoritatem eis adiungeret, Deûm ipsorum genituras, bella, pugnas, exilia, seditiones, denique innuptas nuptias, enormi impudentia vsus, carminibus tollenda suscepit? Ergo vatis istius sponte industriaque didicimus, ecquis quem Deum genuerit, quoque modo, quaque in terræ marisve, aut cœli regione, quæque quemque mater peperit. At enim vero Homerus horum omnium antesignanus, quique vatis nomenclaturam sibi vendicat, etsi multa, eaque perabsurda, communemque hominum existimationem exuperantia, & fidem, præsertim de tribus illis Saturni liberis prodiderit, quoque modo vniuersitatem hanc hæreditario iure, ac more familiæ heriscundæ inter se diuiserint, lepidissimis carminibus fecerit: Idem tamen videtur nonnunquam poëtica quadam crapula, (vt sic dixerim,) edormita & exhalata resipiscens, seque ipsum colligens, quædam haud omnino inepta, de natura diuina, ænigmatibus ea inuoluens cantare, quæque, & quam grandis summi Dii potestas sit, innuere. Ipsum enim Iouem, quasi in scenam inducens, fingit iubentem, Deos cæteros, auream catenam cœlitus aptantes, omnesque mares iuxta ac fœminas eam detorquentes, periculum suarum vnius virium facere. Ænigmate hoc vates ansam nobis offert dignoscendi, quàm probè intelligeret, quæ & quanta huius mundi Imperatoris, ac temperatoris Dei esset potentia, & virtus existimanda. Porrò autem quòd immortalis & sempiternus non ipse modò sit, sed tota eius familia, hoc etiam expressè docuit, cum dixit,

Nam priuata dolore omni, priuata periclis
Ipsa suis opibus pollet.

Quid quòd rebus nostris diligenter eosdem prospicere, piorumque & impiorum rationem habere, idem ostendit, cùm ait:

Nec facta impia fallacium hominum cælicolis placent.

A δι' ὃ χρόνου προελθόντος σὺν ἐθνῶν πολυπλανήτοις συμβίζεσθαι, καὶ δαίμονας, καὶ θεούς, κατὰ πλῆθος Ἑλλάδα· ὁ γὰρ θαυμάσιος Ὀρφεύς, ὁ τὰ μυστήρια τοῖς Ἀθηναίοις καταδείξας, ὃς τοὺς Κορύβαντας ἐσήγαγε, ἄλλος δέ τις τοὺς Κουρῆτας, καὶ ἄλλος τοὺς Τελχῖνας, καὶ Ἰδαίους δακτύλους. καὶ προὸς τούτοις Μητραγύρτας, οὐκ οἶδ' ὅντινας, καὶ ἄλλα πέρατα μυρία ὁπόσα μυρίοις; ἀλλ' γε δὴ πολυτελῶς αἰσχρὸν φι-
B λοσόφῳ ἀνδρὶ μυθολογεῖν. Ὁ δὲ καλὸς Ἡσίοδος, ἵνα τις ἐπ' αὐτῷ ὁπόσα μυθολογοῦντας μύθους, ἀπερισκέπτως ὁπωσοῦν πλέκῃ, καὶ τῇ καλλιεπείᾳ χαρίσηται, καὶ τὴν θεῶν γένεσίν τε, καὶ μάχας, καὶ στάσεις, καὶ φυγάς, καὶ ἀγάμους γάμους, πολὺ ἀπηρυθριακότως διατίθεται ἐνεβάλετο. τούτου ἆρα ἔκπυστα ἐμάθομεν τίς τινα θεῶν ἐγέννησε, καὶ πῶς, καὶ ποῦ γῆς ἢ θαλάττης ἢ οὐρανοῦ, τίς τι ἔκαστον ἢ τεκοῦσα μήτηρ. Ὅμηρος μέντοι, ὁ πάντων κορυφαῖος, ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς λεγόμενος, καίτοι πολλαχοῦ,
C καὶ ἄτοπα, καὶ παράδοξα, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἐκείνων τῶν παλαιῶν τῶν Κρόνου παίδων, ποιήσας, καὶ πῶς τῶνδε τῶν πάντων τὸν κλῆρον διενείμαντο κατ' ἀξίαν, χαριέντως ῥαψῳδήσας, ὅμως δοκεῖ ἐνίοτε αἰσθήσεως, οὐκ ἀπρεπῶς αἴρεσθαι περὶ τῶν ὄντων θεοῦ λόγου, καὶ περὶ τῆς ἐκείνου δυνάμεως, καὶ πάντων τῶν ἄλλων ἐξοχῆς. Εἰσάγει γὰρ αὐτὸν, τὸν Δία λέγω, σφᾶς ἅπαντα χρυσοῦν κάλυβόν τινα τοὺς
D ἄλλους θεοὺς ἅπαντας οὐρανόθεν πάντας κρεμάσαντας, ἀπόπειραν λαβεῖν τῆς μόνου αὐτοῦ ἰσχύος· ἀφ' οὗπερ τεκμήρασθαι δίδωσιν ἡμῖν ὁ ποιητὴς, ὅτι ἔγωγε τὸν ἕνα τὸν πάντων αὐτοκράτορα τῶν ὄντων, καὶ κυβερνήτην. ὅτι δὲ καὶ ἀθάνατος ὁ αὐτός τε, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πάντες, ἀφ' ὧνπερ ἐμφανῶς διδάσκει, σπουδαιοτάτων αὐτοῖς μάχεσθαι, ῥεῖα ζώντας,
E καὶ αὐτούσους, καὶ ἀκηδίας. ὅτι δὲ καὶ τῶν τῇ δικαιοσύνῃ προσηκόντων, καὶ τοῖς δικαίοις τῶν ἔργων χαίρουσι, καὶ τῶνδε ὁμοίως ἐμφαίνει· λέγων,

Οὐ μὰν ἀέκητι ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν.

Quid quòd rebus nostris diligenter eosdem prospicere, piorumque & impiorum rationem habere, idem ostendit, cùm ait:

Nec facta impia fallacium hominum cælicolis placent.

δὲ καὶ σοφώτατα καὶ ὁσιώτατα δοκεῖ ᾧ Αχιλεῖ παῤῥαινεῖν ὁ Χείρων· ---

--- μάλιστα μὲν χρονίδην
βαρυόπτην τερπτὸν κεραυνώτην
παρίτημιν θεῶν σέβεσθαι. ταῦτα μὲν οὖν ὁ τὴν ποιητὴν φύλαν, ὃ δὴ λεγόμενον

Ἴσκει ψεύδεα πολλὰ καὶ ἐτύμοισιν ὁμοῖα,

ἡμῖν τοῖς ἔπειτα, ὡσεὶ θεῶν ποινὰς καταλιπών. Οὐμὲν δικαιότερός γε, οὐδὲ τῷ πολιτικῷ, οὐδὲ τῷ νομοθέτῃ, τὸ τοῦ θείου θεραπείαν, καὶ τὰ τῆς ἱερατικῆς ἔργα, διώκειν πρὸς τοῦδε τὸν κανόνα· λέγω δὲ, τὸν τῷ ποιητῇ καὶ μυθοπλάστῃ, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, ὅσον δυνάμεις ζητεῖν, καὶ πόρρω τὰ αὐτῆς ἴχνη διερευνᾶν, ἵνα κἀκεῖνα πόρρω διώκῃ

Οὐδὲ ὡσεὶ ἱερείου οὐδὲ βοείης.

πᾶσα ἄρα ἀνάγκη, τὸν πολιτικὸν τοῦδ' ἐφάψαι, ὅπως τοῦδε τὸ μέρος, τὸ τοῦ θείου θεραπείαν σώζοι, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ ὅλου, τῇ ἄλλῃ τῆς πολιτείας καταστάσει, σύμφωνον. φύσει γὰρ καλὸν τὸ δίον, καὶ ὡσοῦνκον καταστάσεως τὸ μέρος, ῥᾷον τῷ νομοθέτῃ, αὐτόθι ἁπτόμενον, ἐς τὸ ἀίδιον (ὡς εἰπεῖν) βεβαιῶσαι τοῖς νόμοις.

Ἤδη μὲν οὖν ὑπ καὶ τῶν πρότερον ὡδὶ τούτων ἀπεφήνατο ὧδε. ὡσπερ μὲν γὰρ ὡδὶ τῆς τοῦ θείου φύσεως, πάντα ὅσα, καὶ τ' ἀληθῆ καταδείξας, καὶ πολλὰ οὐκ ἀπερεῖ διολογίας, τ' ἀναγκαῖα τῆς θυσιβείας θεμέλια καταβαλεῖν ἐδόκει· πρότερον δὲ ὡσβαίνων, αὐτίκα μάλιστα, τῆς ὀρθῆς, ἴσως τοῖς ἄλλοις, ἐκτραπεὶς, εἰς διδασκαλίαν ἵνα καὶ νομοθεσίας, τῷ τε πολιτικῷ καὶ τῷ νομοθέτῃ, τῷ θυσιβεῖ, πανταπασὶ ἀπρεπῆ μετέσχε τὸν λόγον, Δία τε καὶ Ἥραν πρεισάγων, καὶ ἥρωας, ἔτι δὲ δαίμονας παμπληθεῖς, οὐχ ὁμογνίους γε, ἀλλὰ πολυσπερεῖς, ὡς ποιητικῶς εἰπεῖν. ἵνας μὲν γὰρ ἐποίησεν αἰθερίους, ὑπ τῷ λεγομένῳ ὑπερκεκαυμένους αἰθριομένους (ἔθος γὰρ οἱ, ὅπερ ἡμεῖς ὑπερέκκαυμα καλοῦμεν, ἀεὶ αἰθέρα τὸν ὑπερπυρθύειν, τὸ δὲ θεῖον σῶμα πῦρ,) ἄλλους δὲ ἀερίους, ἄλλους δὲ ὑδατοθρέμμονας κατ' Ἐμπεδοκλέα, ὠκεανοὺς δηλονότι, καὶ πηγαίους, καὶ ὠκεανοπαμίους. καὶ ἄλλους ὑπογαίους.

A Cui etiam sententiæ Pindarus adstipulatur, quum senem illum sapientiæ præsidem in saltibus Pelii morantem inducit, vnum dumtaxat Saturnum venerari, suadentem Achilli, cæteros posthabere. Atque hæc ea sunt quæ poëtica natio obscuris, de more, vera inuoluens, nobis minoribus, de Diis immortalibus, & eorum religione, & veneratione facta, tradidit. Verumtamen minimè omnium decet, ciuitatisque & legum conditorem, Deorum immortalium cultum, & Antistitum munia ad amussim
B hanc exigere: dico autem poëtarum & fabulatorum; quin veritatis semitam summo studio & industria exquirere, ac cætera omnia quæ huc contendunt, indagare, vt quæ opus sunt præceptis & cognitis, in omnibus valeat collimare:

Neque enim leuia aut ludicra petuntur Præmia.

Ingens igitur Politico ingruit necessitas, vt modum reperiat illum, quomodo pars hęc quæ pietatem & religionem continet, reliquæ ciuitatis institutioni conuenienter respondeat. namque parte hac decenter &
C apposite ab eo constituta, & confirmata, præmunitur iter legum conditori, ad eam ipsam, legum repagulis vallandam, & in æternum, vt sic dixerim, roborandam & stabiliendam.

Iam quidam è nostris maioribus de rebus his sic explicauit. Nam quum de natura Deorum immortalium agens, veram certamque rationem à primo instituisset, multaque haut certè inepta argumenta de Theologia collegisset, necessaria pietatis ac religionis fundamenta
D iecisse videri poterat, nisi longiùs orationem prouchens, quodam consuetudinis æstu abreptus, doctrinam legumque compositionem, bene semel institutam, æquè ac vulgares homines, peruertisset, inque eam deflexisset, quæ, & Politicum, & Legislatorem, veram pietatem profitentem, vsquequaque dedeceret. Iouem enim & Junonem in medium adduxit, Dæmonasque innumero numero, & heroas hisce adiunxit, atque hos non vno quidem è genere, vel vna ex familia, quin multiplici semi-
E ne, vt poëtice loquar, cretos. Quosdam enim fecit æthereos in hypeccaumate, quod dicitur, sublime habitantes, (namque solemne homini est, quod nos hypeccauma nominamus, semper æthera appellare, diuinum verò corpus ignem) alios præterea aëreos, alios, vt ait Empedocles, humoris alumnos, fontanos scilicet & maritimos & fluuiatiles, denique etiam sub terris abditos.

Ita igitur quum Theologiæ fundamenta, eiusque portæ, vt diximus & sinceræ, iecisset, hanc ipsam, superstitione vsitata, ac per longum tempus deducta admiscens, statim perturbauit, ac bene, veréque antè dictis fidem atque authoritatem dempsit, istos omnes venerari iubens, legéque, talium numinum cultum ac venerationem sanciens. Addidit præterea, iocinoris naturam sic splendidam, vt est, à Deo esse procreatam, vt vates & exispices inde facilè possent, indicia occultæ diuûm mentis, (vt ait Lyricus,) perquirere: Idque, adeo extis adhuc spirantibus licere, spiritu extincto non licere. Verumenimvero nos quæ diuersa ab his fuerant, antiquiora habentes, in omnibus à nobis institutis tractationibus perficiendis, à Poëticis fabulis abstinuimus, ac veræ eidemque fundatissimæ Theologiæ innisi sumus. Namque dum naturæ arcana scrutaremur, apertè ostendimus, Deum & naturam, rem vllam frustra, neque attentare, neque efficere: vtique existimatio hæc firmè & stabiliter in hominum mentibus infixa insideret, inhæreretque, rerum quæ sunt omnium primordia, & causas indagantes, omni ope nitebamur, res illinc deductas rerumque ipsarum euenta, suis primordiis, & causis, & communiter, & propriè, quæque subiungere, atque ordine, & modo, humanis mentibus, eadem aptare, eatenus hæc scrutando prouehentes, quatenus ad rerum omnium Principium supremumque Imperatorem perueniremus, atque huic ipsi corporum animorumque cœlestium productionem, & conseruationem, vnà cum eis rebus quæ ortu & obitu permutantur, acceptam referremus, atque in extremo epilogum hunc adiiceremus. Quoniam mundi, & rerum, quæ mundo continentur, ea est natura eaque conditio, vt turpiter & flagitiosè gubernari horreant, necesse omnino est, principem vnum, vnumque Imperatorem esse: cuius quidem certè opus officiumque immortalitas est. Porrò autem, quòd ipse idem rebus nostris omnibus consulat, nec vulgari sanè modo consulat, hoc in eis disputationibus, quæ de felicitate habitæ à nobis sunt, definiuimus, atque adiecimus: Naturam illam optimam & præstabilissimam eo hominum genere in primis delectari, qui ad eius similitudinem atque imitationem facti sunt. Sunt verò hi sapientissimi & optimi, quique plurimam vitæ partem in mente, & intelligentia excolenda conterentes, atque ob hoc Deo amicissimi euadentes, nulla desiderant vaticinia, nullam prædictionis famam anxiè exquirunt, ac multò etiam minùs somniorum missionem, atque interpretationem: quippe qui sese totos ei illi commiserint, & dicauerint, qui bonorum omnium largitor est, nempe intellectui, & menti.

A Οὕτω τοι ὁ αὐθέντης καταβολὴν θεολογίας τῆς καθαρᾶς καὶ ἀφυκτου καταβαλὼν, ταύτην, τῇ τε νενομισμένῃ, καὶ ἐκ πολλοῦ ἐκτετηκυίᾳ μιγνὺς δεισιδαιμονίᾳ πάντα χρῆμα κατηθλωσε, & ἠνύρωσεν ὅλως, τοὺς μὲν ἄπτεσθαι σφίζεσθαι καλοῦν, & νομοθετῶν, προσέτασσε δὲ, ὅπως ταύτην ἔτεκε τὴν ἁπάντων φύσιν, οὕτω λαμπρὰν ἐκ τοῦ θεοῦ καταπεπυσμένοι, ἵνα μάντεις ἄνδρες, ἐκ ταύτης τεκμαιρόμενοι, καὶ B Πίνδαρον, σφάπτεσθαι δυνατὸν εἶναι, ἐν ᾧ σφι τὴν ἀποβησομένων, προγνῶναι, εἴτε θεοὶ & οἱ δαίμονες αὐτοί. ἔξεστι δὲ πεπυσμένοις αὐ, ἄχρις οὗ τὸ παλάγχνον ἔμπνουν ἐν προτελῇ, ἄπτου δ' ἀνομίου μὴ ὄξεσθαι. Ἀμελεῖ ἡμῖν ταύτων τὰ παντὰ παρημένοντες, & πάσας παραπαιδείας, πρὸς ποιητικοὺς μύθους χαίρειν ἐάσαντες, θεολογίας τῆς ἀληθοῦς, & βεβαιοτάτης δαῤῥοῦντες εἰχόμεθα. & γὰρ & ἐν αὐτοῖς τοῖς φυσικοῖς, πρόσω σαφῶς ἀπεδείξαμεν, θεόντα & φύσιν, μάτην μηδὲν ποιεῖν. ἵνα δὲ & τὰ βεβαίως οἱ αὐθέντοι τῆς δόσεως, & παλαιὰς, πάσας ταῖς τε τῶν ὅπτων ἐφοραῖς, & τοῖς αἴμασι ἐρευνῶντες, τῶν αἰτίων τῶν ἑκάστῳ, καὶ τῶν ἀφορωμένων παρὰ βάλλειν, & συναρμόζειν ἐπεπονθάκαμεν, & χοινῇ & ἰδίᾳ, ἄχρις οὗ εἰς τὸ τῶν πάντων αἴτιον, τῶν ὅντων, τὸ παρέχεσθαι ἀφικνεῖσθαι, & ἐπ' ἐσχάτοις, καὶ ὅπερ τοῦτο, πάντα συμφύτων τῶν σωμάτων & ταῖς ψυχαῖς, μετὰ τῶν εἰς ἡμᾶς & φθορᾷ καταπεπωμένων παραμυθίων ἐπαναφέρειν. ὑπολέγειν τε ὅτι, ἐπεὶ ὅτε κόσμος & τὰ ὅντα οὐ βούλεται πολιτεύεσθαι κακῶς, πᾶσα ἀνάγκη ἕνα χρῆσθαι, & βασιλέα ἕνα τῶν πάντων εἶναι· οὗ γε δὴ τὸ ἔργον ἡ ἀθανασία. ὅτι δὲ & ὁ αὐτὸς, πάντων τῶν τῇδε παρόντων, & οὐ πῶς τυχοδαμῶς, οὕτω τὸν τυχόντα ἔχειν ποιεῖ, ἐν τοῖς περὶ εὐδαιμονίας διωρίκαμεν, ὑπολαμβάνοντες μάλιστα χαίρειν τὸ θεῖον τοῖς αὑτῷ ὁμοίοις. οὕτω δὴ πόθεν οἱ σοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ κατὰ πολὺ τὸ πλεῖστον ἐζηκότες τοῦ βίου, ἀφ' ὅτε τοῦτο & διαφιλέσθαι ἀφικνοῦνται, μήτε μαντείας παρεδίοντας μηδεμιᾶς, ἥτοι δὲ & ἐνδεόντων πομπῆς & ἑρμηνείας, ὑπερφυῶς χρώμενοι & προσάπτει, ὡς τῶν πάντων ἀγαθῶν κυρίῳ & δοτῆρι, ὡς ἔφη.

C

D

E

largitor est, nempe intellectui, & menti.

Α μὲν οὖν περὶ θεραπείας καὶ θεοσεβείας καὶ ὁσιότητος, καὶ ὅλως περὶ πάσης εὐσεβείας διαπεφάνθαι δέον, καὶ ἃ πᾶσα τῆς πόλεως κατάστασις, τῆς ὀρθοτείχους διαφερόντως δεῖται, ἐξ ἀνάγκης τοιαῦτα, πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν, οἱ ὀρθῶς καὶ γνησίως περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φιλοσοφοῦντες, καὶ τῶν θείων, ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἐστίν. Εἰ δέ τις (ὅπερ εἰκὸς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον) πολλὰ οἴεται τούτοις ἐλλείπειν, ὁ τούτοις ἐπόμενος νομοθέτης, μὴ τῶν γεγραμμένων τῷ στενεδρίου, ῥᾷον τὰ λείποντα προσθεῖναι διυνήσεται, καὶ πάντα πρὸς τὸν τῆς εὐδαιμονίας σκοπὸν συντελοῦντα, τῇ νομοθεσίᾳ ἀπαρτίζειν, ἄλλως τε καὶ μεμνημένος ἀεὶ τῆς θείας τῆς ποιητῆς παραινέσεως·

Α Quæ igitur de cultu, & veneratione numinis diuini, & de Pontificatu maximo, tota denique pietate, ciuili philoſopho diſſerere fas erat, quæque ad ciuitatem ritè inſtituendam, & temperandam pertinere neceſſariò omnes faterentur, qui rerum diuinarum iuxta & humanarum naturam, rectè & ingenuè exquirere ſatagunt, hæc atque huiuſmodi ſunt. Iam ſi quis, (id quod credibile, atque adeo neceſſarium eſt) multa his deeſſe exiſtimet, qui legum conditor hiſce inſiſtet monumentis, quæ à nobis relicta ſunt, ea faciliùs poterit, & Β ſupplere & interpolare: denique quæcumque ad felicitatis ſcopum contendunt, legum conditione expedire: præſertim cùm diuinam illam poëtæ hortationem in memoria habeat:

Τηλέμαχ' ἄλλα μὺ αὐτὸς σὺ φρονεῖν ἐπιείσεαι· ἄλλοι
Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων σε παραθήσεται· οὐ γὰρ ὄιω,
Οὔ σε θεῶν ἀέκητι βίην τε, καὶ φέμεν ἔμπης.

Telemache at tu etiam iam nunc per te ſapere aude:
Fata viam inuenient reliquis: nam non ſine diuûm
Numine tanta paras.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΤΟ Α'.

ARISTOTELIS

DE CVRA REI FAMILIARIS SEV ADMINISTRATIONE DOMESTICA.

LIBER I.

Ioachimo Camerario Interprete.

A

CAPVT I.

Differentia inter Oeconomicam & Politicam.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς διαφορά.

ADminiſtratio rei domeſticæ & publicæ ſeu ciuilis, differunt non eo tantùm, quo domus ac ciuitas: quippe ſunt enim hæc illis ſubiecta: ſed eo quoque quòd ratio ciuilis ex compluribus magiſtratibus conſtat, domeſtica principatum habet vnius. Iam artium quædam inter ſe ſunt diſtinctæ, neque eiuſdem eſt ſemper effectus operis & vſus. Vt non etiam vti ſcit lyra atque tibiis, quiſquis harum eſt fabricator. Rationis autem ciuilis eſt, & ciuitatem conſtituere ab initio, & præclarè vti conſtituta. Vnde patet, domeſticæ eſſe hoc rationis, vt domus & paretur & vſurpetur. Atque eſt ciuitas ædium copia & regionis & facultatum, quæ ſatis ſint ad bene viuendum. Idque ex eo manifeſtum fit, quòd vbi iſta contingere non poſſunt, ibi diſſoluitur ipſa quoque communitas. Quinetiam horum gratia homines congregantur. Cuius autem vnumquodque gratia eſt & extitit, ea illius natura eſſe ſolet. Perſpicuum itaque eſt domeſticam rationem priorem eſſe origine, quàm ſit ciuilis. Et opus enim huius prius eſt: cum pars ſit vrbis, domus. Conſiderandum igitur eſt de ratione domeſtica, & quodnam ſit illius opus.

B

C

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ἡ πολιτικὴ διαφέρει οὐ μόνον τοσοῦτον ὅσον εἰκὸς ἡ πόλις. τοῦτα μὲν γὰρ αὐτῆς ἐστι τὰ ὑποκείμενα· ἀλλὰ καὶ οὗ ἕνεκα μὲν πολιτικὴ, οὐκ πολλῶν ἄρχόντων ἐστίν· ἡ οἰκονομικὴ δὲ, μοναρχία. ἔπαν μὲν γὰρ οἰκίᾳ διήρθωται, καὶ οὐ τῆς αὐτῆς ἐστι ποιῆσαι τὸ χρήσασθαι, τῷ ποιητικῷ, ὥσπερ λύρᾳ καὶ αὐλοῖς· τῆς δὲ πολιτικῆς ἐστι, καὶ πόλιν ἐξ ἀρχῆς συνίστασθαι, καὶ ὑπαρχούσῃ χρήσασθαι καλῶς· ὥστε δῆλον ὅτι καὶ τῆς οἰκονομικῆς αὖ εἴη, καὶ κτήσασθαι οἴκῳ, καὶ χρήσασθαι αὐτῷ. πόλις μὲν οὖν, οἰκιῶν πλῆθός ἐστι καὶ χώρας καὶ κτημάτων, αὐτάρκως πρὸς τὸ εὖ ζῆν. φανερὸν δὲ· ὅταν γὰρ μὴ δυνατὰ ᾖ ταῦτα τούτου τυγχάνειν, διαλύεται καὶ ἡ κοινωνία. οὗ δὲ ἕνεκα τούτου σπεύδομεν ἔρχεσθαι. τὸ δὲ ἕνεκα ἕκαστόν ἐστι καὶ γένεσις, καὶ ἡ οὐσία αὐτὸ* αὕτη τυγχάνει οὖσα. χ. αὐτὴ ὥστε δῆλον ὅτι πρώτην ἀνάγκην ἡ οἰκονομικὴ, πολίχνης ἐστὶ. καὶ γὰρ τὸ ἔργον· μέρεσι γὰρ οἰκία πόλεως ἐστι. σκεπτέον οὖν καὶ τὰς οἰκονομικῆς, τὸ τί ἔργον αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οἰκίας μέρη, ἄνθρωπος καὶ κτῆσις. Καὶ περὶ κτήσεως.

Polit. l. 1. cap. 2. & seqq.

ΜΕΡΗ δὲ οἰκίας, ἄνθρωπός τε καὶ κτῆσίς ἐστιν. ἐπεὶ δὲ πρῶτον ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἡ φύσις ἑκάστου θεωρεῖται, καὶ περὶ οἰκίας ἀνάγκη οὕτω ἔχειν. ὥστε καθ' Ησίοδον δίοι ἂν πρῶτα,

Οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Τὸ μὲν γὰρ, τῆς βοσκῆς πρῶτον· τὸ δὲ, τῶν ἐλευθέρων. ὥστε δίοι ἂν πρὸ πάντων τὴν τῆς γυναικὸς ὁμιλίαν οἰκονομεῖσθαι καλῶς. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ, ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην εἶναι παρασκευάσαι. κτήσεως δὲ πρώτη ἐστὶ τιμιώτατα καὶ κατὰ φύσιν. κατὰ φύσιν δὲ, γεωργικὴ πρώτη· καὶ θηρευτέον, ὅσα ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τῶν μεταλλευτικὴν, καὶ ἐφ' ἧς ἄλλη τοιαύτη· μάλιστα δὲ γεωργικὴν * μαλίστα, ὅτι δικαία· οὐ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ ἑκόντων, ὥσπερ * κατηλεία καὶ αἱ μισθαρνίαι· οὔτ' ἀχάριτον, ὥσπερ αἱ πολεμικαί. ἔτι δὲ, καὶ τῶν κατὰ φύσιν. φύσει γὰρ ἀπὸ τῆς μητρὸς ἡ τροφὴ πᾶσιν ἐστὶν ὥστε καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπὸ τῆς γῆς. ὥσπερ δὲ θῦσις, καὶ ὥσπερ αἰθρίαν συμβαλέσθαι μεγάλα. οὐ γὰρ, ὥσπερ αἱ βάναυσοι τὰ σώματα ἀχρεῖα ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀναλήψιμα ἰσχυρὰ καὶ πονητά· ἔτι δὲ δυνάμενα ὑπομένειν ὥστε τοὺς πολεμίους. μόνον γὰρ τούτων τὰ κτήματα, ἔξω τῶν ἐρυμάτων ἐστί.

Polit. l. 6 c. 4.

CAPVT II.

Domus partes, homo & facultates: & de facultatum parandarum ratione.

SVnt autem domus partes: Homo & res familiaris seu facultates. Quia verò iis quæ minima sunt, cognitio singularum rerum continetur, nimirum & de domo pariter se res habebit. Et ideo, secundùm Hesiodum, extare oportebit.

Principio domum & vxorem taurumque ingalem.

Horum enim primum illud ad nutrimentum, hoc ad homines liberos refertur. Quapropter quod ad consuetudinem vxoris pertinet, id ratione domestica rectè ordinatum esse debebit. Hoc autem est, vt prouisum sit qualem illam esse conueniat. Facultatum verò ea cura prima est, quæ naturam sequitur. Naturæ autem ordine prior est agricultura, secundumque locum obtinent quæcumque è terra proferunt aliquid: qualis est metallorum ars, & si qua alia huiusmodi est. Maximè sanè agricultura iusta est: non enim pendet ab hominibus, vel volentibus, vt quorum sunt cauponæ, & qui mercede operas dant:, vel nolentibus, qualis tota res bellica est. Maximè præterea naturalis est. Naturaliter enim à matre cunctis nutrimentum suppeditatur, itaque & hominibus à terra. Ad hæc plurimum confert agricultura fortitudini. Non enim inutilia efficit corpora, sicut officina, sed ea quæ foris excubare valeant, & laborem ferre, atque etiam pericula adire ad hostes. Nam soli hi suas facultates extra munitiones habent.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Τοῦ ἄρρενος καὶ τῆς θήλεος φύσις καὶ ἔργα.

CAPVT III.

Altera domus pars, Homo, & de officio mariti & vxoris.

ΤΩΝ δὲ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἡ κατὰ γυναῖκα πρώτη ἐπιμέλεια. καὶ γὰρ συνεία φύσει τῷ θήλει καὶ τῷ ἄρρενι μάλιστα ἐστίν. ὑπάρχουσι γὰρ ἡμῖν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἀλλὰ πολλὰ τοιαῦτα ἡ φύσις ἐφίεται ἀπεργάζεσθαι. ὥσπερ καὶ τῶν ζώων ἕκαστον. ἀδυνατεῖ δὲ τὸ θῆλυ ἄνευ τοῦ ἄρρενος, οὐδὲ τὸ ἄρρεν ἄνευ τοῦ θήλεος ἀποτελεῖν τοῦτο. ἔστι δὲ ἀναγκαία αὐτῶν ἡ κοινωνία συνεστῶσα. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλό-

EX iis verò quæ ad homines pertinent, prima est, cura completens vxorem. Nam naturalis societas maximè est inter fœminam & marem. Atque in aliis quoque nobis propositum est, quòd talia multa expetat natura efficere, quemadmodum & singulas animantes. Fieri autem nequit vt hoc absoluat fœmina absque mare, aut mas absque fœmina. Vnde necessaria est horum societatis constitutio. In cæteris quidem animantibus extat hoc

sine ratione, & eatenus, quoad fert natura ipsarum, & procurandæ sobolis gratia tantùm. In iis verò quæ mansuetæ sunt & magis callidæ atque prudentes, perfectius hoc est. Apparentque in eis adiumenta mutua beneuolentiæ, & operum communis labor. Id quod maximè in hominum genere euidens est. Non enim in hoc tantùm maris & fœminæ coniunctio in eo efficax est, vt vita propagetur, sed vt bene etiam degatur. Et liberorum procreatio non pertinet tantùm ad explendum munus naturæ, sed ad vtilitatem quoque. Quem laborem enim valentiores infirmioribus impendunt, eius fructum recipiunt effœti in senectute à valentioribus. Simul etiam ipsa natura hoc circuitu complet perpetuitatem vitæ: specie nimirum, cùm nequeat numero. Atque ista ratione dispositus est à numine diuino tam maris quàm fœminæ sexus singillatim ad communionem. Sic enim diuisa sunt omnia, vt non idem vsus sit facultatis illorum, cùm quædam in contraria vergant, quæ ipsa tamen contendant eodem. Etenim natura vnum sexum fecit robustiorem, imbecilliorem alterum; vt hic ad custodiendas res propter timorem; hic propter fortitudinem ad propugnandum magis esset idoneus; itemque vt ille foris parta afferret, hic intus conseruaret allata. Præterea voluit hunc ad opera facienda, eum qui assiduitatem præbere valeat, sed ad excubandum foris infirmum esse: illum ad quietem minùs aptum, sed qui bona valetudine sit ad exercitationes & motus. Ad liberos etiam quod attinet, vt sit horum ortus communis, vtilitas autem peculiaris. Huius enim est educatio, illius institutio.

CAPVT IV.

Præcepta marito erga vxorem seruanda.

PRimùm igitur legibus defenduntur vxores, ne iniuria illis inferatur. Sic enim ipse maritus quoque minimè afficietur iniuria. Huc etiam lex communis deducit, quemadmodum Pythagorici aiunt: Omnem iniuriæ & violentiæ opinionem abesse debere ab ea quæ supplicis instar sit, & tanquam à foco deducta. Est autem iniuria, quam facit maritus, in consuetudine cum extraneis. Ad vsum verò congressumque quod attinet, ne ille desideretur, præstandum est, neu propter absentiam quieti locus non sit. Sed assuescendo conciliabitur quod satis sit præsentibus & absentibus. Præclarè autem se habet & hoc Hesiodi:

ἀγως πᾶσι ὑπαρχεῖ, καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ὅτι τοσοῦτον, καὶ τεκνοποιίας μόνον χάριν· οἷς δὲ τῆς ἡμέρους καὶ φρονιμωτέρας διηρθρῶσθαι μᾶλλον. φαίνεσθαι γὰρ μᾶλλον βοήθειαν μετὰ μαιᾶς, καὶ βίωσιν, καὶ συνεργίαν ἀλλήλοις· οἷς αἰδεσίμῳ δὲ μάλιστα, ὅτι οὐ μόνον τῷ τῆδε εἶ, ἀλλὰ καὶ τῷ δὴ εἶ συνεργὰ ἀλλήλοις τὸ ἥδιον καὶ τὸ ἄρρεν ὅτι. καὶ διὰ τῆν τέκνων κτῆσιν, οὐ λειτουργίας ἕνεκα τῇ φύσει μόνον οὖσα τυγχάνει, ἀλλὰ καὶ ὠφελείας. ἃ γὰρ δὴ δυνατώτεροι εἰς ἀδυνατωτέρους ποιήσωσι, πάλιν κομίζονται παρὰ δυνατωτέρων ἀδυνατώτερα ὄντα γήρα. ἅμα δὲ καὶ διὰ φύσις αἰσθάνεσθαι ταύτῃ τῇ θεσπίδι τὸ ἀεὶ τῆδε ἐπὶ κατ' ἀριθμὸν οὐ δυνάμενα, ἀλλά γε κατὰ τὸ εἶδος· οὕτω παραφυλάττομεν ἀεὶ τὸ θεῖον ἑκατέρου διὰ φύσις, τῷ τε ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός, πρὸς τὴν κοινωνίαν. δεῖλαιοι γὰρ τῷ μὴ ὅτι ταύτῃ πάντα χρήσιμον ἔχειν πρὸ δυνάμεως, ἀλλ' ἔνια μόνῳ, ὅτι πρόμαχα, εἰς ταὐτὸ δὲ συντείνοντα τὸ μὲν γὰρ, ἰσχυρότερον· τὸ δὲ, ἀδεεστέρον ἐποίησεν ἵνα, τὸ μὲν, φυλακικώτερον ᾖ πρὸς τὸ φέρον· τὸ δ', ἀμείνω πρόσοδον, πρὸς τὸν ἀνδρῶνα· καὶ τὸ μὲν, προσῄκειν ἐξωθεν· τὸ δὲ, εἰσόδου καὶ πρὸς ἐργασίαν, ὅ μὲν, δυνατώτερος ἕδρᾶσιν εἴη, πρὸς δὲ τὰς ἔξωθεν ἀγωνίας ἀδεής· τὸ δὲ πρὸς μὲν τὰς ἡσυχίας χρήσιμον, πρὸς δὲ τὰς κινήσεις ὑγιεινόν· καὶ ὀφείλεται τέκνων, τὸν μὲν γλυκεῖ, τὸν δὲ ὠφέλιμον, ἴδιον. τῷ μὲν γὰρ τὸ θρέψαι· τῷ δὲ, τὸ παιδεῦσαι ἔστι.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Πῶς γυναικὶ χρηστέον.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν νόμοι πρὸς γυναῖκα, καὶ τὸ μὴ ἀδικεῖν. οὔτως γὰρ αὖ οὐδ' αὐτὸς ἀδικοῖτο. τὸν δ' ὑφηγεῖσθαι δὲ καὶ ὁ κοινὸς νόμος, καθάπερ οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσιν, ὡς ἐκ ἱκέτου καὶ ἀφ' ἑστίας τιμωρίαν, ὡς *ἥκιστα δοκεῖ ἀδικεῖν. ἀδικία δὲ ἀνδρὸς, αἱ διὰ ξένας συνουσίαι γινόμεναι. πρὸς δὲ ὁμιλίας, μήθ' ὥστε διαβολὰς, μήθ' ὡς ἀνάγκην ἀδυνατεῖν ὑπομένειν. ἀλλ' οὕτως ἐπιζητῶσιν ἵκανὸς ἔχειν παρεῖναι καὶ μὴ παρεῖναι. ὧν ἔστι καὶ τὰ τοῦ Ἡσιόδου·

Γαρτηκλω δ' γαμῆν, ἵνα ἤθια κοσνὰ διδάξῃς.

αἱ γὰρ ἀομοιότητες τῶν ἠθῶν, ἥκιστα φιλικόν. ὧδε δὲ κοσμήσεως, ὥσπερ οὐδὲ πὰ ἤθη δεῖ ἀλλοζοιθυομένους ἀλλήλοις πλησιάζειν, οὕτως οὐδὲ τὰ σώματα. διὸ δὴ ἀφ' τῆς κοσμήσεως, οὐδὲν ἀφιφέρουσα ὄψει τῆς τῶν τραγῳδῶν ὁ * τῇ σκιᾷ πρὸς ἀλλήλους, * ὁμιλία.

γρ. τῇ σκιᾷ
γρ. ὁμιλίας

Sitque vxor, mores quæ discat, virgo, probatos.

Nam morum dissimilitudo minimè est amoris efficiens. De ornatu hoc seruetur, vt quemadmodum ineptiæ ostentationum in moribus, ita corpore quoque inter consuescendum fugiantur. Nam compta & ornata ista coniugum vita nihil differt à Tragœdorum in scena versantium ornatu.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Γὼς δούλοις χρηστέον.

CAPVT V.

De seruis.

ΤΩΝ δὲ κτημάτων, πρῶτον μὲν καὶ ἀναγκαιότατον, τὸ βέλτιστον καὶ ἡμερωτάτον. τοῦτο δὲ ἰὼ ἄνθρωπος. δεῖ δὴ πρῶτον δούλους πρόσκτασθαι ἀγαθοὺς δαίμονος. δούλων δὲ εἴδη δύο, ἐπίτροπος, καὶ ἐργάτης. ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν ὅτι αἱ παιδεῖαι ποιούς τινας ποιοῦσι τοὺς νέους, ἀναγκαῖον καὶ πρόσκτασθαι σώματα τρέφειν οἷς τὰ ἐλευθέρια τῶν ἔργων * προσακτέον. ὁμιλία δὲ πρὸς δούλους, ὡς μήτε ὑβρίζειν ἐᾶν, μήτε ἀνιέναι· καὶ τοῖς μὲν ἐλευθεριωτέροις, ἡμῖν * μεταδιδόναι· τοῖς δ' ἐργαλείοις, ἐδῶν πλῆθος. καὶ ὅπου δὲ τὸ οἶνον πόσις καὶ τοὺς ἐλευθέρους ὑβριστὰς ποιεῖ, καὶ πολλαχοῦ ἔθνη ἀπέχεται τοῦ ἐλευθέρου, οἷον οἱ Καρχηδόνιοι ὅπου γραλιᾶς· φανερὸν οὖν ὅτι οὔτε μηδὲν, οὔτε ὀλίγον μεταδοτέον. ὄντων δὲ τριῶν, ἔργου, καὶ κολάσεως, καὶ ἐδῶν· τὸ μὲν μήτε κολάζεσθαι, μήτ' ἐργάζεσθαι, ἐδῶν δ' ἔχειν, ὕβριν ἐμποιεῖ· τὸ δὲ, ἔργα μὲν ἔχειν καὶ κολάσεις, ἐδῶν δὲ μή, βίαιον, καὶ ἀδικαμίαν ποιεῖ. λείπεται δὴ ἔργα παρέχειν, καὶ ἐδῶν ἱκανῶν· ἀμείβεται γὰρ οὐχ οἵῳ τε ἄρχειν· δούλῳ δὲ μισθὸς, ἐδῶν. ὥσπερ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅταν μὴ γίγνηται τοῖς βελτίοσι βέλτιον, μηδὲ ἆθλα ἢ ἀρεταῖς καὶ κακίαις, γίγνοιτο χείρους· οὕτω καὶ ὧδε οἰκέσει· ὅθεν δεῖ ποιεῖσθαι σκέψιν, καὶ διανέμειν τε καὶ ἀνιέναι κατ' ἀξίαν ἕκαστα, καὶ ἐδῶν, καὶ ἐσθῆτα, καὶ ἀργίαν, καὶ κολάσεις, λόγῳ τε ἔργῳ μιμουμένους τὴν τῶν ἰατρῶν δύναμιν, οἳ φαρμάκου λόγῳ, προσθεραπεύοντες ὅτι διὰ ἐδῶν, οὐ φάρμακον [δὲ,] ἀφ' ὃ σιτοχές. ἥκιστ' δ' ἂν ἔτι πρὸς τὰ ἔργα βέλτιστα, μήτε διλαῖ, μήτε

γρ. προσπτέον.
γρ. μεταδίδοται.

IN facultatibus autem primum & maximè necessarium est id quod optimum atque præstantissimum est. Is erit homo. Quapropter serui ante omnia probi sunt parandi. Horum genera sunt duo : Procurator & operarius. Quia verò cernimus iuniores disciplina modificari, necesse fuerit parare educando eos à quibus liberales operæ exigantur. Sic autem erga seruos dominus se geret, vt neque petulantes neque remissos esse patiatur, vtque liberalioribus aliquid honoris habeat, & operariis cibi copiam præbeat. Quoniam autem vini potu etiam liberi petulantes effici solent, & in multis gentibus hoc liberi quoque homines abstinent, vt in castris Carthaginienses, patet quòd seruis, vel nihil vini, vel perquam parum contribuendum sit. Iam tribus propositis, opere, animaduersione & cibo ; Si cibus suppetat sine opere & animaduersione, ita petulantia innascitur. Inter opera verò & animaduersionem cibum non habere, & iniustum atque violentum est, & elidit frangitque vires. Relinquitur ergo hoc, vt opera facere illi cogantur, & satis eis suppeditetur cibi. Nam non potest aliquis dominus esse eorum quibus merces nulla persoluatur : Serui autem merces cibus est. Quod verò in aliis accidit vt deteriores fiant, si non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorum proposita sint, idem contingit in famulis. Quamobrem consideratio adhibenda est, distribuenturque & remittentur singula pro eo ac illi merebuntur : Cibus, vestes, otium, animaduersio : imitabimurque verbo & re, Medicorum facultatem respectu medicamentorum, hanc quidem cogitationem adiungentes : Quòd cibus non sit medicamentum propter continuum vsum. Ad opera facienda seruorum natio maximè opportuna est ea quæ ne-

que ignaua neque nimis fortis ſit. Ambæ enim hæ iniuſtæ & improbæ ſunt. Nam nimis ignaui nihil tolerant, & animoſi difficulter reguntur. Finis etiam præſcribendus eſt vniuerſis. Iuſtum enim eſt & vtile, præmium propoſitum eſſe libertatem. Libenter enim laboratur præmio propoſito & tempore præfinito. Sunt etiam procreationibus liberûm tanquam pignoribus obſidum obſtringendi. Non parabuntur autem ſerui multi populares, ne in vtribus quidem: & ſacrificia, fructuſque voluptatis ad ſeruos magis quàm liberos eſt referendus. Nam plura ſunt in illis, propter quæ hæc fuerunt inſtituta.

A

B

CAPVT VI.

De procuratoris ſerui & diligentis heri officio.

GEnera autem eorum qui rem domeſticam diſpenſent, quatuor ſunt, eaque in pecuniarum ratione verſantur. Oportet enim hos eos eſſe qui & parare & tueri poſſint. Si enim tueri neſciant, fruſtra parauerint. Eſtque hoc aquam infundibulo haurire, & pertuſum, quod dicitur, dolium. Oportet item eſſe eos qui ordinare exornaréque bona, & his vti ſciant. Has enim ob cauſſas opus illis eſt. Facultates etiam ſingillatim diſtinctas, & plures fructuoſas quàm infructuoſas, itemque quæſtus ſic diſtributos eſſe conuenit, ne ſimul vniuerſorum periculum adeatur. Ad cuſtodiam verò profuerit vti Perſicis & Laconicis inſtitutis; eſtque etiam Attica rei domeſticæ adminiſtratio vtilis. Vendentes enim emunt, & in rei exilis domeſtica adminiſtratione cellæ penuariæ non eſt locus. Perſica autem inſtituta ſunt: Omnia diſpoſita ipſum dominum inſpicere. Et quod de Dionyſio aiebat Dion: Nemo enim parem curam adhibet de alienis rebus atque familiaribus. Et ideo per ſe vnuſquiſque omnium rerum quarum conceditur, curam ſuſcipiat. Opportunumque fuerit dictum tam Perſæ quàm Afri. Ille enim interrogatus, quid equum maximè pinguem efficeret? Domini inquit, oculus. At Afer interrogatus, quodnam ſtercus eſſet optimum? Domini, inquit, veſtigia. Inſpicientur igitur quædam ab ipſo viro, quædam ab vxore; pro eo atque diuerſa ſunt opera adminiſtrationis domeſticæ, ſuaque tributa vtrique. Atque in exilis rei familiaris cura, hoc rariùs; ſed vbi procuratores ſunt, ſæpius faciendum eſt. Bona enim imitatio eſſe ſine exemplo bona nequit, cùm

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ οἰκονόμου καὶ τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ τάξεως.

ΕΙΔΗ δὲ τῦ οἰκονόμου τέτταρα, ἃ δεῖ ἔχειν πρὸς τὰ χρήματα. καὶ γὰρ τὸ κτᾶσθαι δυνατὸν χρὴ εἶ) καὶ φυλάττειν· εἰ δὲ μή, οὐδὲν ὄφελος τῦ κτᾶσθαι. ταῦ γὰρ ὑθμῶ ἀὐτλῆ τῦτ' ἔστι, καὶ ὁ λεγόμενος τετρημένος πίθος. ἔτι δὲ καὶ εἶ) κοσμητικὸν τῶν ἐνόντων, καὶ χρηστικόν. τούτων γὰρ ἕνεκα, καὶ κτήσεων διόμεθα. διῃρῆσθαι δὲ δεῖ τῶν κτημάτων ἕκαστα· καὶ πλείω τὰ καρπίμα εἶ) ἀκάρπων· καὶ τὰς ἐργασίας οὕτω νενεμῆσθαι, ὅπως μὲ ἅμα κινδυνεύωσιν ἅπασι. τοῖς δὲ φυλακικῶ, τοῖς τε Περσικοῖς συμφέρει χρῆσθαι, καὶ τοῖς Λακωνικοῖς. καὶ ἡ Ἀτικὴ δὲ οἰκονομία χρήσιμος· ἀποδιδόμενοι γὰρ ὠνοῦνται· καὶ ἡ τῦ ταμιείου θέσις οὐκ ἔστι τοῖς μικροτέραις οἰκονομίαις. Περσικὰ δὲ ἰῶ, τὸ πάντα τετάχθαι καὶ πάντ' ἐφορᾶν αὐτόν· καὶ ὃ ἔλεγε Δίων περὶ Διονυσίου· οὐδεὶς γὰρ ὁπτιμελεῖται ὁμοίως τῶν ἀλλοτρίων, καὶ τῶν οἰκείων· ὥστε ὅσα ἐνδέχεται, δι' αὐτῦ ποιεῖσθαι χρὴ τὴν ὁπτιμέλειαν. καὶ ὁ τῦ Περσου, ἐ * τὸ Λίβυος ἀποφθεγμα δῦ ἀὐτοῖχοι. ὁ μὲν γὰρ, ἐρωτηθεὶς τί μάλιστα ἵππον παχύνει· ὁ τῦ δεσπότου ὀφθαλμός, ἔφη· ὁ δὲ Λίβυς, ἐρωτηθεὶς ποία κόπρος ἀρίστη, τὰ τῦ δεσπότου ἴχνη, ἔφη. ὁπτικώτερον οὕτω τὸ μὲν, αὐτὸν, τὸ δὲ, τὴν γυναῖκα, ὡς ἑκατέροις ἁρμόττει τὰ ἔργα τῆς οἰκονομίας. ἐ τῦ ποιητέον ἐν μικραῖς οἰκονομίαις ὀλιγάκις· ἐν δὲ ὁπτικωτέραις, πολλάκις. οὐ γὰρ ὅτι τι, μὲ καλῶς ἀποδειχθέντος, καλῶς μιμεῖσθαι, οὔτ'

κ μὲν ὀπιμελῶν ὄπως τῶν δεσπότῶν,

Quidam πρὸ τῆς γε φιλοσοφίας,

ἐν τοῖς ἄλλοις, οὔτ' ἐν ἐπιδημίᾳ· ὡς ἀδύνατον* μὴ ἐπιμελείᾳ διαφθεῖν, ἐπιμελὴς εἴη τις ἐφεστώσης. ἐπὶ δὲ τοῦτο τὰ καλὰ πρὸς ἀρετὴν, καὶ ὠφέλιμα πρὸς οἰκονομίαν, ἐγείρεσθαι χρὴ πρότερον δεσπότας οἰκετῶν, καὶ καθεύδειν ὕστερον· καὶ μηδέποτε ἀφύλακτον οἰκίαν εἶναι, ὥσπερ πόλιν· ὅσα τε δεῖ ποιεῖν, μήτε νυκτὸς, μήτε ἡμέρας παρεῖναι.* τό, τε διανίσασθαι νύκτωρ τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν, καὶ οἰκονομίαν,* τῆς φιλοσοφίαν, χρήσιμον. ἐν μὲν οὖν ταῖς μικραῖς κτήσεσιν ὁ Ἀττικὸς τρόπος τῆς διαθέσεως τῶν ὀπωρικῶν χρήσιμος· ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις, διαμεμερισμένων καὶ τῶν πρὸς εὐωχὴν, καὶ τῶν κατὰ μῆνα διανεμομένων. ὁμοίως δὲ καὶ σκευῶν χρήσεως τῶν καθ' ἡμέραν, καὶ τῶν ὀλιγάκις, ἵνα τὰ πρόδηλα τοῖς ἐφεστῶσιν. ὅπως δὲ τούτοις καὶ τῶν ὑπάρχειν αὐτῶν διαμένοντα χρόνου ποιητέον, ἵνα μὴ λανθάνῃ τὸ σωζόμενον καὶ τὸ ἐλλεῖπον. οἰκίαν δὲ, πρὸς τε τὰ κτήματα ἐπιβλέπουσαν κατασκευαστέον, καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ πρὸς ἡδονὴν αὐτῶν. λέγω δὲ, κτήματα μὲν, οἷς καρποῖς καὶ ἐπιτηδείοις συμφέρει καὶ τὸν καρπὸν, ποίαν ξηροῖς, καὶ ποίαν ὑγροῖς· καὶ τῶν ἄλλων κτημάτων, ποίαν ἐμψύχοις, καὶ ποίαν ἀψύχοις· καὶ δούλοις, καὶ ἐλευθέροις· καὶ γυναιξὶ, καὶ ἀνδράσι· καὶ ξένοις, καὶ αὐτοῖς. καὶ πρὸς ἡδονὴν δὲ, καὶ πρὸς ὑγίειαν δεῖ εἶναι. θύραν μὲν, τὴν θέρους· θύραν δὲ, τὴν χειμῶνος. εἶη δ' ἂν καὶ διαύτη καταβερρὸς οὖσα καὶ μὴ ἴσο πλατής. ἔοικε δὲ καὶ ταῖς μεγάλαις οἰκονομίαις χρήσιμος εἶναι θυρωρὸς, ὃς ἂν ᾖ ἄχρηστος τῶν ἄλλων ἔργων, πρὸς σωτηρίαν τῶν εἰσφερομένων καὶ ἐκφερομένων. πρὸς δὲ χρησίαν καὶ σκευῶν, τὸ Λακωνικόν. χρὴ γὰρ ἐν ἑκάστοις τὸ τῇ αὐτοῦ χώρᾳ κεῖσθαι. οὕτω γὰρ ἂν, ἕτοιμον ὄν, οὐ ζητοῖτο.

A cæteris in rebus, tum in procuratione. Itaque præfecti diligentes & attenti non possunt effici omnino sine diligentia & attentione dominorum. Quoniam verò hæc cùm ad virtutem speciosa, tum ad rei familiaris curam vtilia sunt, debent excitari de somno priùs domini, quàm familia, & posterius cubitum ire. Domus autem sine custodia relinquetur tanquam vrbs nullo tempore. Quæque fieri oportet, ea neque die neque noctu intermittentur. Ac noctu quidem surgere, minimè. Hoc enim & ad sanitatem & rei familiaris curam, & stu-
B dia sapientiæ conducit. Vbi quidem facultates sunt exiguæ, vtilis est Atticorum ratio in fructibus disponendis: in magna verò atque copiosa re, diuisis impendiis annuis atque menstruis, itemque vasorum vsu quotidiano & rariore: ita ista deinde præfectis tradentur. Ac post certum tempus etiam inspicientur, ne ignoretur quid saluum sit, & quid desideretur. Domus verò respiciendo accommodanda est, & ad facultates, & ad sanitatem, & ad incolentium iucundum vsum. Ad facultates inquam, vt cuiusmodi conueniant fru-
C ctibus & vestimentis. Itemque fructibus aridis & humidis. Aliarumque facultatum, quibus loca perflabilia, aut non perflabilia, nec non quæ seruis, quæ liberis, quæ mulieribus, quæ viris, quæ hospitibus, quæ ciuibus. Ad sanitatem verò & iucundum vsum apta futura est domus æstate ventis exposita, & soli hyeme. Hæc fuerit scilicet eiusmodi vt Aquilonem spectet, & non æquali latitudine. In re familiari magna, existimatur vtilis esse ianitor
D quoque, ex eorum numero, qui non sunt vtiles ad opera facienda, vt salua sint quæ inferuntur & efferuntur. Ad expeditum verò vsum vasorum Laconica ratio profuerit. Nam quidque suo loco repositum esse debet: sic enim cùm in promptu sit, minimè requiretur.
E

Que

Quæ sequuntur ad finem libri huius, ea Camerarius non ex Græco Aristotelis contextu transtulit, qui pridem periit: sed cùm olim Aretinus plenius (si credere licet) exemplar nactus, hanc particulam Latinam feciſſet, Tuſſanus poſtea in Græcum ſermonem eandem transtulit. Inde ergo habet Camerarius.

ΙΑΚΩΒΟΣ Ο ΤΟΥΣΑΝΟΣ ΤΟΙΣ ἐντυξομένοις.

Τὸ ἰφεξῆς μέρος, τὰ ὅσα γυναικί τε καὶ ἀνδρὶ πρὸς ἀλλήλω καὶ ξήκοντα, πρόσεχον, Ἀρρήτιος μὲν ὁ Τυρρηνικὸς καὶ ὁ αὐτῷ λόγῳ ἀφορμὴν μετενέγκασιν εἰς τὴν τῶν Ρωμαίων φωνήν. εἶτα τῷ αὐτῷ γράφου ἀφανισθέντος, ἅμα καὶ τὸ μέρος αὖθις πρὸς Ἕλληνας ἐξέλιπε πάντα λῶς. ἡμᾶς δὲ, τὸ τῆς Ἑλλάδος δυστύχημα ἐλεήσαντες μεταλαβόντες αὖθις ἐκ τῆς τοῦ Ἀρρήτιου ἐρημίας, πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁποίοις ὦν δυνάμεθα, μετενέγκαμεν. ἔσται δὴ τοῦτο, καὶ μὴν τῇ λέξει μᾶλλον ἀκριβολογούμενον· καὶ δὴ τὴν Ἀθήναιος, εἰ μὴ ὁ Ἀρρήτιος διήμαρτεν αὐτὸς δηλαδὴ, γνησιώτερον.

ROBAM mulierem ſeu matremfamilias, omnium quæ in domum inferuntur, dominam eſſe earumque curam ſuſcipere conuenit, certis quibuſdam legibus. Non admittet hæc externum quemquam, viro non iubente, pertimeſcens ea inprimis, quæ vulgò de mulierum corruptela perhiberi ſolent. Quod in ædibus & intra domeſticos parietes fieri debet, id notum erit ipſi. Extrinſecus autem accedentium culpam præſtabit ſcilicet maritus. In feſtos dies, quantum vir permiſerit, tantum illa inſumendi ius habebit. Quos ipſa ſumptus faciet, & quo ornatu vtetur, eius apparatum infra etiam leges publicas abducet, atque hoc cogitabit; Neque corporis nitorem & veſtitus pulchritudinem, neque formæ ſpeciem, neque multiplex aurum, tantopere commendare huno ſexum, quantopere modeſtia in rebus omnibus, & ſtudium vitæ honeſtæ ac pudicæ. Hæc enim vera ornamenta animi præ cæteris expetenda ſunt; & habent plus firmitatis ad laudem conciliandam ſibi & liberis, durabilem ad ſenectutem vſque. Quapropter his virtutibus mulieres exerceantur, & laudabiliter ſuo munere fungi perſeuerent. Virum in ea quæ domi & intra parietes geruntur inquirere non decet, verùm probam vxorem omnibus in rebus operam dare conuenit vt viro ſit morigera. Non illa audire volet de publicis rebus quicquam: non de liberûm coniugiis tractare. Quòd ſi res & tempus feret, vt vel filiæ dandus ſit vir, vel vxor filio, prorſus illa ſuo viro obtemperet,

A ΤΗΝ καλὴν τε καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα πάντων ἐνὸν δεῖ ἄρχειν τῆς ἔνδον, ἅμα δὲ καὶ πάντων βουλεύεσθαι καὶ ζῆν τεταγμένοις νόμοις· μηδένα δύνασθαι ἐπεισιέναι, ἀνδρὸς γε μὴ κελεύσαντος· πάντα περὶ γυναικῶν ἀφροδισίων ὑποπτεύοντας, μάλιστα ἀξιοῦμεν. ὥστε εἴ τι τῆς ἔνδον σωφροσύνης καὶ τῆς ἄλλης σωφροσύνης· καὶ τῶν εἰσιόντων δὲ ἀπόπτον τι εἰργασμένων, μόνον αὐδρα τὴν αἰτίαν ἕξειν. ἀναλωμάτων δὲ εἰς τὰς ἑορτὰς, ὅσους αὐτῇ ὁ ἀνὴρ συνεχώρησε, κυριεύουσαν, δαπάνῃ τε καὶ ἐσθῆτι καὶ τῇ ἄλλῃ κατασκευῇ χρήσασθαι καὶ ἐλάττοσι ἢ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως νόμους· ἐνθυμουμένην, ὅτι μήτε τὸ τῶν ἐνδυμάτων λαμπρὸν, μήτε τῷ κάλλους τὸ ἔξοχον, μήτε χρυσίου μέγεθος, οὕτω σωτελεῖς σύσασιν γυναικὸς, ὡς ἡ τῶν προσημάτων ὑπαξία, καὶ τὸ τοῦ βίου σεμνόν τε καὶ ὑπερεπὲς· ὡς ἅπας μὲν τοιοῦτος ὁ τῆς ψυχῆς κόσμος ἑπόμενος μᾶλλον καὶ βεβαιότερος πολλῷ, ὥστε μέχρι γήρως ἑαυτῇ τε καὶ τοῖς παισὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθοπρεπῆ ἐπιδείκνυσθαι τὸν προσήκοντα ἔρωτα τῆς γυναικὸς, καὶ τὸν προσήκοντα τοῖς παισὶν ἀγαθοῖς ἐπιτηδεύειν· ἃ δὴ ὧν ἐμποιεῖν ἑαυτῇ δύναται τὸν γυναῖκα, καὶ τὸν προσήκοντα τοῖς παισὶν ἀγαθοῖς ἐπιτηδεύειν· ἃ δὴ ὧν ἐμποιεῖν ἑαυτῇ δύναται τὸν γυναῖκα, καὶ τὸν προσήκοντα τοῖς παισὶν ἀγαθοῖς ἐπιτηδεύειν. πᾶν γὰρ αἰδρὶ, τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ προβλήματα εἰδέναι, ἀπορεπὲς· πάλαι γε μὲν πάντα τὰ ἴδια αἰδρὶ ἐπήκοον εἶναι ἐκείνου, μήτε τῶν κοινῶν τι πολυπραγμονοῦσθαι, μήτε τῶν περὶ τοὺς γάμους προσματευομένων μηδέν. ὅταν δ' ὑγιαίνειν ἐᾷ ἐκδοῦναι πρὸς γάμον, ἢ νύμφας εἰσαγαγεῖν χρεὼν ἦ, πάντως καὶ ζῶντα πείθεσθαι τὸν ἀνδρί.

οὕτως δ' ἑαυτῇ σύμβουλον προσχέσθαι, ὥστε καὶ τὸ ἀρέσκον ἐκείνῳ συνομολογεῖν, μὴ ἀγνοοῦσαν ὅτι οὐχ οὕτως αὐτὴ ἀπορεπὲς τῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ μεταχειρίζεσθαί τι, ὡς τῇ γυναικὶ τῶν ἔξω πολυπραγμονεῖν. ἢ δ' εὔτακτος γυνὴ, παρὰ τῶν ἀνδρὸς ἤθη προλάβοι τὸ δεῖγμα τοῦ ἑαυτῆς βίου, καὶ νόμον αὐτῇ ἀφ' τῆς συζυγίας τοῦ γάμου καὶ κοινωνίας ὑπολάβοι εἶναι θεοῦ νομίσαι δικαίως. ἐὰν γὰρ ἑαυτὴν πείσῃ ταῦτα βιάκολως ἀνέχεσθαι· καὶ ἐν τῷ τὸν οἶκον ῥᾴσα διοικήσῃ· ἐὰν δὲ μὴ, χαλεπώτερον. ὥστε προσῆκον ἂν εἴη, μὴ διὰ προπετείας μόνον τοῦ ἀνδρὸς καὶ δυτυχοῦντος, ὁμόφρονα παρέχεσθαι ἑαυτὴν ἐκείνῳ καὶ ὑπηκόην, ἀλλὰ καὶ προπέτους καὶ κακῶς· καὶ τῶν προσμάτων δὲ ὑπολειπόντων, ἢ ἀῤῥωστίᾳ τινὶ ὑπεκπεσούσης τοῦ σώματος, ἢ ἐκ τινος τῆς φρενὸς ἀγριωθείσης, φιλανθρώπως φέρειν καὶ προσχωροῦσαν, εἰ μὴ αἰσχρόν τι ἢ ἀνάξιον εἴη. Εἰ δέ τι παρὼν ὁ ἀνὴρ διαπράξαιτο, μὴ αὐτῇ μνημονικῶς ἔχειν, ἀλλ' ἢ ὅσον ἢ ἀγνοίαν ἐν αἰτίᾳ ποιεῖσθαι. ὅσῳ γὰρ πλείω ὑπομελέτησεν προπαρεσκευάσθαι, τοσούτῳ μείζονα ἕξει τὴν χάριν αὐτῇ, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῇ τῆς ὀργῆς· αἰ δὲ πλουτοῦσα μὴ αἰσχρὸν προσέταξαν μὴ πείσῃται, ἄμεινον ἔσται ὑγιαίνειν αὐτὸς διαγωγείσθαι αὖ. δεῖ οὖν τὴν πολιτικὴν φυλακὴν ἰδίαν τὴν γυναῖκα, πολλῷ μᾶλλον προέχειν ἑαυτὴν πειθοῖον, ἢ εἴποτε ὠνητεῖσα εἰς οἰκίαν ἀφίκοιτο ὠνητή· καὶ μεγάλη ζημία, τῆς τε κοινωνίας τοῦ βίου καὶ τεκνοποιίας· ὧν μήτε μεῖζον, μήτε ὁσιώτερον ἀρχὴ διώκητο ἂν μᾶλλον· ἔστιν δὲ, εἰ σώζεσθαι ἀνδρὶ προσέξασα καλῶς, οὐκ ἂν ἢ ἀφ' ἑτῆς αὐτῆς εἰς τὸ προσχώρησιν εὐφημία καὶ λόγου. οὐ μὴν δὴ μικρὸν τῇ εὐπροσεξίᾳ χρῆσθαι καλῶς. ἀλλὰ γε τὸ ἐναντίον φέρειν ἐπιεικῶς, πολλῷ μεῖζον. ὅτι γὰρ ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς καὶ ἀδικήμασι μετριώτερον ἂν δοκεῖ προσφαίνειν, πάντως ὑψηλοφρόνως ψυχῆς δίκαιον δή, μηδὲν πώποτε πεισθῆναι ἀνδρὶ συμβαίνειν· ἐὰν δὲ καὶ ἐναντίον τι καταλάβῃ αὐτὸν, αὐτὸ μὲν νομίζειν οὐ καρτερώτατον αὐτῇ πλέον δὴ ἐγκώμιον γνώσεται. Διὰ μὴν μνησθῆναι τοὺς προ ἐμοῦ, ὅ τε τῆς Ἄλκηστις τοσοῦτον κλέος ἐκτήσατο, ὅτε ἡ Πηνελόπη τοσούτων κακῶν ἐπαίνων, εἰ μὴ δαίμονος ἀνδρὸς καὶ ἔργα δῆλα· ἀλλ' αἱ Ἀδμήτου τε καὶ Ὀδυσσέως δόξαι προαιρέσεως μνήμην αἰδίου ἐκείναις προσποιήσονται.

inque deliberando ſententiam illius ſin tergiuerſatione ſequatur. Sciatque non tam dedecere virum domeſtici operis aliquid efficere, quàm mulierem ſcrutari exteriora. Mulier bene inſtituta exiſtimabit, Legem eſſe ſibi ingenium & mores viri ſui, latam diuinitus, eo tempore quo nuptiæ iunctæ, & vitæ ſors conſociata fuit. Quòd ſi illa æquo animo viri mores feret, admodum facilis erit domeſtica adminiſtratio: ſin minùs, perquam difficilis. Quamobrem non modò rebus ſecundis & fortuna proſpera concordiam ſeruabit firmam, & obſequetur voluntati viri, ſed triſtibus etiam atque duris temporibus. Si rerum fortè neceſſariarum penuria ſit, ſi morbo laboretur, ſi vehementior perturbatio exiſtat & animi impotentia, tolerentur omnia, & mos geratur viro, niſi fortè turpitudo aut indignitas in re inſit. Si quid animo commoto vir egerit atque deliquerit, eius ſtatim obliuiſcatur, aut interpretetur in bonam partem, imprudentiæ negligentiæque & ægritudini aſcribendo. Quo autem in his attentio & diligentia maior adhibita fuerit, eo plus gratiæ inibit à viro ad ſanitatem mentis reuerſio. Et ſi refragata ſit iuſſis inhoneſtis, depulſa quaſi nube perturbationum, virtutem ipſius vir clariùs perſpiciet. Et ideo turpia omnia cauebuntur. In cæteris vxor marito obtemperabit, non aliter quàm ſi in illius familiam veniſſet empta ancilla. Et reuera magnum impenſum eſt pretium, vitæ totius conſociatio, & procreatio liberorum, quo pretio neque maius eſſe aliud, neque ſanctius poſſit. Hæc de minùs commodo viro intelligenda ſunt. Minùs autem earum illuſtris virtus eſt, quarum coniugii euentus fortunatus fuit. Sanè non abuti fortunæ benignitate, haud in minimis ponendum, verùm aduerſa tamen ferre fortiter, multo pluris æſtimandum eſt. Animus enim excelſus eo maximè conſpicitur, ſi neque ſuccumbat calamitatibus, & graues iniurias moderatè ferat. Atque eſt optandum, ne hæc neceſſitas offeratur infelicitate viri. Si qua verò in huiuſmodi inciderit miſeriam, ea cogitare debet, ſpecioſæ laudis materiam ſibi præberi quam honeſtate actionum adipiſcatur, proponendo ſibi & Alceſtidos & Penelopes exempla. Quarum neutrius tanta eſſet gloria, ſi habuiſſent eos viros qui nihil ærumnarum perpeterentur. Nunc aduerſi caſus, qui afflixerunt Admetum & Vlyſſem, conciliarunt eis memoriam poſteritatis ſempiternam.

Nam fide conſeruata, & præſtito officio temporibus aſperis atque difficilibus virorum, celebritatem nominis meritò ſunt conſecutæ. Quæ enim velint eſſe participes fortunæ ſecundæ, quàm plurimas inuenire licet; ſed conſortes in aduerſa, non niſi paucæ eæque præſtantes virtute eſſe volunt. Has obcauſſas honorem ſtudioſius haberi viro par eſt, neque eum deſpici, ſi, pudicitia ſalua, copia, quæ eſt ſecundùm Orphea, animi magni ſoboles, non etiam conſequatur. Atque has cuſtodire leges, & iſtis moribus inſtruere ſe mulieres debent.

Contra vir ipſe leges ſibi ſanciat de vxoris conſuetudine, cùm hæc prolis & totius vitæ ſocia in domum ipſius peruenerit, paritura ſobolem, quæ parentum, id eſt, mariti & ipſius nomen habeat. Quæ autem pietas maior eſſe poſſit? aut quod debeat ſtudium eſſe ſano vlli acrius, quàm ex optima laudatiſſimaque coniuge liberos ſuſcipere, qui quaſi pabulum quoddam ſint ſenectutis, & parentum amborum præſidium atque tutela? Hi enim à parentibus rectè educati, & bonis moribus pietateque inſtituti, probi ſcilicet euadent. Sint aliter, erit hoc eis detrimento. Niſi enim exemplum vitæ proponant ad imitandum liberis parentes, occaſionem eis planè dant, pro ſe aduerſus parentes cauſſam dicendi. Periculumque eſt ne vt futiles poſt vitam non bene actam contempti, in ſenectute à liberis tales parentes deſerantur. Nihil igitur prætermittendum eſt omnium quæ ad bene inſtituendam vxorem pertinent, vt quàm optima ſit diſciplina domeſtica, & ex præſtantiſſima coniuge liberi procreentur. Nam & agricola omnibus modis operam dat vt ſolum maximè fertile & diligentiſſimè cultum conſeratur, quòd ita demum vberrimos ſe fructus percepturum eſſe confidat. Atque etiam hoſtili vi imminente, propugnare pro ſolo ſuo, & vitæ periculum adire non dubitat, vt à vaſtitate illud defendat. Quòd ſi ita mortem opperatur, mors ea laudem maximam meretur. Cùm autem tantum curæ ac laboris ſuſcipiatur, victus, quo corpus alatur, gratiâ; quid pro liberis & horum matre atque nutrice faciendum? numquid omne protinus prorectionis ſtudium ac cura adhibenda? Coniugio enim ſolo fit, vt homines conditionis mortalis, ſucceſſione perpetua immortalitatem conſequantur, & huc vota omnia parentum tendunt.

Ὅτι γὰρ τῆς τῶν ἰδίων ἀνδρῶν δεσποτμίας πίστιν καὶ δικαιοσύνῃ τηρήσασαι, δόξης εἰκότως ἐπέτυχον. βίη μὲν γὰρ καινωνεὶ ῥᾴδιον εὑρεῖν· δυσπαθείας δ', αἱ γυναῖκες, πολὺ ὀλιγίστων τε καὶ βελτίστων, μεταλαβεῖν ὀφὲ ἐθέλουσιν. εἰ δὲ δεῖ πάντων ἐκείνῃ προσήκειν τῶν γυναικῶν, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἀνδρὸς τιμήν· μηδ' ἐκείνου καταφρονεῖν· ἀνὴ μὲν ἱερὴ αἰδὼς αὐτοῦ, καὶ τὸν Ὀρφέα, καὶ πλούτου μεγαλόφρονος υἱὸς ὀπάδη. χρὴ μὲν οὖν τὴν γυναῖκα τοιούτοις τοῖς ἤθεσί τε καὶ νόμοις φυλάττειν ἑαυτήν.

Τὸν δὲ δὴ ἀνδρὰ ἔμπαλιν, νόμους θεῖναι πρὸς τὴν χρείαν τῆς γυναικός· ἥτις εἰς τὸν οἰκίαν ἀνδρὸς παρεγένετο. ὅτι τε καινοῖς παίδων τε καὶ βίου, καὶ ᾧ καταλιπεῖν τέκνα, τῷ τε ἀνδρὸς καὶ αὐτῆς γονέων μέλοντα ἐξαγγελοῦσα ὀνόματα. ὧν τί δὴ ποτε ὁσιώτερον δικαιότερόν τε ἂν εἰπεῖν ἀρχεῖν; ἢ σοφὸν ποῖόν τι ἄλλο ἀνὴρ ὑγιαίνων τὸν νοῦν θᾶττον ἂν εὕροι; ἢ τὸ δεῖσθαι καὶ ἐπιμελεστάτης γυναικὸς ποιήσασθαι παῖδας τοῖς ἑαυτῶν γηροβοσκοῖς, καὶ ὥσπερ δὴ κεφάλαιόν τι καὶ βεβαιοτάτην παρὸς τε καὶ μητρὸς φύλακας ἐν πάσης τῆς οἰκίας φερομένης ἐσομένους; ὀρθῶς γὰρ ἂν τῶν γονέων τρεφομένοι καὶ τὰ ἤθη, καὶ τὰ ὅσια καὶ δίκαια, χρηστοὶ ἀποβαίνοιεν ἂν δικαίως· πανάριστον δὲ χρῆμα, μᾶλλον ζημιωθήσονται αὐτοί. ἐὰν γὰρ τὸν βίου καταλλάγματα τοῖς υἱοῖς μὴ παράσχωσιν οἱ γονεῖς, παρέφασιν ἐκείνοις καθ' ἑαυτῶν καταλείψουσιν ἐναργῆ. καὶ εἴσι τοῦτο δίκαιον μὴ αὐτῶν ὡς μὴ καλῶς βεβιωκότων οἱ υἱοὶ καταφρονήσαντες, ἀπολείψωσιν αὐτοὺς ἐν τῷ γήρᾳ. ἀλλ' τοῦτο μηδὲν καταλειπτέον τῶν εἰς παίδων γε μὴν τροφὴν σωτηρίων· ὥστε ἀξ ἀρίστης, ὡς οἷόν τε μάλιστα, γίνεσθαι παῖδας. ἀνὴρ γὰρ ὁ γεωργὸς καταλείπει τοῦτο, ὥστε τῇ ἀρίστῃ γῇ καὶ μάλιστα ἐξειργασμένῃ βαλεῖν τὸ σπέρμα, ὡς ἂν τῆς βιαιότητος ὡς κάλλιστοι ποτὲ μέλλωσι κομίσεσθαι καρπούς· ἐὰν δὲ δυνάμεις τις ὑπερῃ, μαχόμενος περὶ ἑαυτοῦ περαιρεῖσθαι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ ἐκείνης δηουμένης ἀνέχεσθαι· καὶ τὰ τοιαῦτα ἤδη ὡς μάλιστα ἐπαινεῖται. τοσαύτης οὖν ἀξιουμένης ἡμῖν φερνῆδος ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος τροφῆς, ποίους χρὴ δοῦναι ἡμᾶς εἰ) ὑπὲρ τῆς τῶν τέκνων καὶ τῆς ἐκείνης τροφούσης μητρός; οὐχὶ ὡς πάντα πάσῃ σπουδῇ ποιητέον; καὶ τοῦτο γὰρ μόνον ἡ τῶν ἀνθρώπων κατάστασις, ἔστι δητὰ, ἐν τῇ ἀφθονίᾳ τοῦ αἰεὶ εἰ) τυγχάνει·

καὶ αἱ τῶν γονέων βλάβαι εἰς τοῦτο πᾶσαν σωτηρίαν. διὸ ὅσης τούτων ἀμέλησε, καὶ θεῶν φαίνεται ἀμελήσας. τῷ οὖν θεῶν χάριν, τῷ γαμετῇ μάλιστα θυσθῆναι αὐτῷ προσηκόντων, καὶ γυναῖκα ἐπήγαγε, καὶ πολλῷ μᾶλλον τῇ γαμετῇ προέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ τιμᾶν μόνῃ τοὺς γονέας. σωφρονοῦσης γὰρ γυναικὸς μεγίστη βλάβη, ὃ τὴν ἴδιον ἀνδρα ἰδίᾳ τε καὶ τοῖς τοῦ ἀνδρὸς φυλάττουσα ἑαυτῇ. ἀνὴρ μὲν μηδεμίαν γυναῖκα δεῖ φέρειν πόδος ἔχουσαν μᾶλλον ἢ αὐτόν, αὐτὴ δὲ πασῶν τῶν ἄλλων ταύτην καὶ ἰδίαν καὶ πιστὴν, ἑαυτῷ νομίζουσα. ὅσῳ γὰρ τῷ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ πιστῶς καὶ δικαίως κεκοσμῆται αἰδοῖ πλέα, τοσούτῳ μείζονα ποιήσῃ) κατουδὲν φ αὐτὴ πιστοτέρων καθίσταται. ὅστις οὖν φρένιμος ἀνὴρ, οὐκ ἀγνοήσει αὐ, ὅσας μὴ κεκόσμηκεν αἰδοῖ τῷ ἀνδρὶ τοὺς τοκέας, ὅσας δὲ τὸ γεγαμηκὸς ἀνδρὶ τοὺς παῖδας ἀφαμείβεται, ὅπως αὐ ἑκάστοις αὐτῶν διαμένῃ, δικαίως τε καὶ ὁσίως νομίζοιτο. πολύτιμα γὰρ τὰ γέρα πάντα ἐπιστεύθησαι, σφόδρα φέρουσι χαλεπῶς· καὶ οὐκ ἔστιν ὅς τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἰδίων ἀγαπᾷ· κἂν τις τὰ ἀλλοτρίων πλέονα διδῷ. τὸ μὲν οὖν οὕτω τῆς γυναικὸς ἴδιον, οὐδὲ ὁ αὐτὸς ἀνὴρ δικαιότερον βεβαιώσειεν, ὡς ἡ ὁσία καὶ ἀγνοῦσα τὴν συνοίκησις. δεῖ δὲ καὶ δὴ τοῦτο προσήκειν ὃ σωφρονοῦσι γε αὐτῇ, ἔνθα αὖ τύχοι, τὸ ἑαυτῆς σπέρμα βαλεῖν, ἵνα μὴ ὦν φαύλοις τε καὶ πονηροῖς παῖδες γνήσιοι ὅμοιοι γίγνωνται· ὅταν δὲ ἐν μοιχείᾳ γυνὴ, τὸ γαμικὸν γέρας ἀφαιρεῖται· οἱ δὲ παῖδες, ἀδικοῦνται· αὐτὸς γὰρ, ἐφ' ἅπασι τούτοις αἰσχύνη προσέσχεται. δεῖ τοίνυν πλησιάσαι τῇ ἀλόχῳ μετ' εὐφροσύνης τε πολλῆς καὶ εὐπαξίας· καὶ τῇ μὲν, ἐν μὲν τοῖς λόγοις, αἰδῶ· ἐν δὲ τῇ ὁμιλίᾳ, τὸ πιστόν τε καὶ χάριεν. καὶ τὰ μὲν μικρὰ τοῦ παιγνίου, καί τοι ἑκούσια ὄντα, συγγνώμης ἀξιοῖ· εἰ δέ τι καὶ ἀγνοοῦσα διημάρτε, νουθετεῖν, μηδὲ φόβον ἐμβαλεῖν, ᾧ αὐ μὴ καὶ αἰδὼς καὶ σωφροσύνης τοσοῦτον. τὰ γὰρ τοιαῦτα παίζειν, τῇ ἐπιεικεστέρᾳ μᾶλλον τοσοῦτον αὖ τοῦδε τοῖς μοιχοῖς. ἃ μὲν οὖν μετ' αἰδοῦς τε καὶ σωφροσύνης τὰ δίκαια φιλεῖν τε καὶ φοβεῖσθαι, τοῦτο καὶ μάλα πρὸς ἐλευθερίου γυναικὸς τὸν ἴδιον ἄνδρα. δύο γὰρ εἴδη τῶν φόβων. ὁ μὲν γὰρ βλαβῆς τε καὶ σωμάτος· οἷος δὴ χρῆσθαι τὸν τε παίδων οἱ μέτοικοι, τοῖς τοῖς πατέρας, καὶ τῶν πολιτῶν οἱ ὕπαρχοι, πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους δεσπόζουσι· ὁ δὲ, τῇ ἀπειθείᾳ καὶ ὧν πάσι σωφρόνων. οἷος οἱ δοῦλοι πρὸς τοὺς δεσπότας, καὶ οἱ πολῖται πρὸς τοὺς ἀδίκους καὶ ἀνόμους τῶν τυράννων. ἔλοι δὲ, ὃν πολύτιμον τῶν εἰρημένων τὰ χρείττω αἱρεῖσθαι ἀνδρὶ τοῦτο ἄλοχον καθαροσύνην ἑαυτῆς, καὶ πιστὸν τε καὶ ὑπείκειν ὀξέως ἐργάζεσθαι.

A Huiusque rei incuria eò pertinet, vt in ea diuinum numen negligatur, quo præsente sacra nuptiarum facta, & ducta vxor est, & ei se vir tradidit, cui post suos parentes honorem haberet præcipuum. Habetur autem maximus honor castæ & pudicæ mulieri, si illa virum se sola esse contentum, & suam sibi integritatem conseruare, & persuasum habere intelligat, quòd vxoris erga se amor & fides sit singularis. Quoque magis autem & fidelius à viro se diligi vxor statuet, eo accuratiùs officio suo fungi studebit. Prudenter igitur, qui parentibus, qui coniugi, qui liberis honor debeatur, constituendum est, vt tribuendo suum cuique, iustitiæ & pietatis laus obtineatur. Suo autem se honore spoliari vnusquisque grauiter ferre consueuit. Nec tam gratum est tribui aliena, quàm molestum sua sibi adimi. Nihil autem magis suum & proprium est vxoris quàm inuiolata & sancta coniugii necessitudo. Quocirca indignum est homine non vaecorde, vulgò liberos quærere, ne concepti ab improbis atque futilibus, legitimè genitis inserantur, per vxoris contumeliam, & iniuriam liberûm, & ad omnia, infamiam viri. Vxori ita consuescendum est, vt appareat temperantia atque modestia, in dictis verecundia, in factis ius & fas, in conuictu fides ac frugalitas. Paruis delictis, quamuis voluntariis, venia dabitur. Ignorantiæ autem peccata admonendo corrigentur. Non perterrefaciet vir vxorem metu experte pudoris & verecundiæ. Id enim fieri in amoribus meretriciis solet. Vxor autem honesta suum virum, ita vt æquum est, pudicè & amare & vereri debet. Formæ enim timoris duæ sunt; vna, quæ adiunctam habet reuerentiam ac pudorem, qualis est erga patres, proborum liberûm; & benemoratorum ciuium, erga magistratus, quibus se esse curæ sentiunt. altera non caret alienatione animi & odio: & ita timent serui dominos, & qui iniusta potentia oppressi sunt, tyrannos. Ex iis autem quę dicta sunt, quę præstare vir putarit, ea eliget, quibus sibi animum vxoris conciliet, illamque totam deuinciat, propriamque possidear,

B

C

D

E

vt siue præsens seu absens sit; eadem percipiatur vtilitas, atque si ipse coràm adesset & omnia curaret: vtque absentem quoque virum experiatur vxor eum, quo nullus sibi melior commodiorque & familiarior contingere potuisset. Idque statim ab ipso initio declaret, omnia ad communem vtilitatem referens, quamuis puella sit & ætate iuuenis, istarumque rerum imperita. De hoc autem exordio, &, si ipsa sibi moderari imprimis seque regere incipiat, ipsa suæ vitæ optima gubernatrix existet vniuersæ. Atque hæc sequi præstaréque vxorem conueniet. Neque Homerus etiam amorem timoremve immoderatum & inuerecundum probauit, sed vbique cum amore præceptum modestiæ ac pudoris coniunxit. Atque ita ab Helena Priamum timeri ait, compellante eum vt socerum, cui reuerentia cum pudore, & obseruantia cum timore deberetur. Quem timorem scilicet esse charitatem cum reuerentia & pudore significat. Vlysses item Nausicaam alloquens, se & venerari eam admirantem, & suspicere quasi stupentem ait. Iudicat autem Homerus, debere esse inter virum & vxorem affectionem talem mutuam: cùm nemo admiretur, multò minùs reuereatur eum, quem se deteriorem ducit, sed sensus iste est eorum qui ingenio sunt præstante & bono, etiam inferiorum erga superiores. Huncanimum erga Penelopen conseruans Vlysses, quamuis diu & longè abesset, nihil tamen deliquit. Agamemnon verò propter Chryseida in suam coniugem fuit iniustus, qui in Græcorum concione non dubitauit affirmare, captiuam neutiquam natione præstantiorem, immo, vt planè dicam, barbaricam mulierculam, nulla in re aut parte cedere Clytæmnestræ, ex qua iam legitimos liberos susceperat. Quòd malè & improbè factum videri debet. Quis enim rectè factum perhibere audeat? cùm hic illa violenta copulatione sibi coniuncta, necdum quem animum erga se conseruatura esset, scire potuerit. At Vlysses rogante Atlantis filia secum vt remaneret, ac immortalitatem promittente, non ideo prodere voluit caritatem amoremque & fidem coniugii, instar ratus grauissimi supplicii immortalitatis quoque munus, in conscientia perfidiæ & sceleris. Apud Circem quoqi noluit remanere, quanquam illa salutem sociorum polliceretur immo hoc respondit: Nihil sibi sua patria, quamuis aspera & inculta, videri dulcius. Optatiusq; ei fuit mortalem vxorem atq; filiũ aspicere, quàm adipisci immortalitatem.

A ὥστε τ' ἐμὸν, εἴ τε παρόντος ἀνδρὸς, εἴ τε καὶ μὴ, εὐχῆς ἥκιστον χρῆσιν εἶναι, ἢ ὡς ἀεὶ παρόντος. ὡς δὲ καινὰ τοῦ γάμου πάθη πεπαιδευμένον δεῖ τὸν ἐμὸν, δέσποτα ἀνδρὸς μηδὲν τῶν αἰσθητῶν μήτε βελτίω μήτε δοξαστότερον αἰσθάνεσθαι ὄντα ἑαυτῆς, μήτε οἰκειότερον τοῦ ἀνδρός· τὸν δὲ, ἀεὶ πρὸς τὸ χείριον ἀγαθὸν ἀποτίθοιτο, καὶ ζῶν μιᾷ ἀκοῇ κρείττονος οὔσης οἰκείας καὶ νέας ὡδὶ ζῶν τοιαῦτα, αὐδὴν πῦρ τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐναντιοφαίνειν. εἰ γὰρ τῶν τοιούτων ἀρξοιτό ποτε, δεῖ αὐτὸς ἑαυτῷ μάλιστα κρατοῦσι καὶ ἀρίστοις τεόλου τοῦ βίου κυβερνήτης ἐναρέξειε, δεῖ τὸν γυναῖκα διδάξειε χρῆσθαι τοῖς αὐτοῦ. οὐδὲ γὰρ Ὁμηρος τὸν αἰδῶ, οὐδὲ τὸν φόβον χωρὶς αἰδοῦς ἐπαινήσειεν ἂν, οὐδὲ πάντα χωρὶς μὴ σωφρόνως τις αἰδοῦς φιλοῦσι, εἰσκηκτὴς ὄντι. φησὶ μὲν οὖν, ὅτι ἡ Ἑλένη τὸν τοῦ τοῦ φοβεῖσθαι τὸν Πρίαμον, λέγουσα. Αἰδοῖός τέ μοι ἐσσὶ, φίλε ἑκυρὲ δεινός τε· τὸν δὲν ἄλλο εἰπὼν ἢ ὅτι αἰδοῦμαι φιλεῖ. πάλιν δὲ B ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς Ναυσικάαν φησὶν· Ὡς σὺ γύναι ἄγαμαί τε τέθηπά τε. δείδια δὲ Ὀμηρος δεῖν οὕτως ἔχειν πρὸς ἄλληλω τὸν ἄνδρα δεῖ τὴν γυναῖκα. οὐδεὶς γὰρ θαυμάζει καὶ καταπλήττεται τὸν χείρονα ἑαυτοῦ· ἀλλὰ δεῖ τὰ τοιαῦτα πάθη τοῖς ἀλλήλων χρήσιμα καὶ τῇ φύσει διαμενεῖν συμβέβηκεν. ἐπὶ δὲ καὶ πῶς ἦν ἑαυτῷ σοφὸς, πρὸς τοῦτ' μᾶλλον. τοιοῦτον δρᾶ τὸν νοῦν ὡδὶ τὸν Πηνελόπειον ἔχων ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ ἀποδημήσας, οὐδὲν ἐπλημμέλησεν. ὁ μὲν τοι Ἀγαμέμνων, τὴν Χρυσηίδα ἔσχε, ὡδὶ τὸν ἰδίαν ἄλοχον διημύρτην, ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησίᾳ τολμήσας εἰπεῖν, ὅτι δὲ αἰχμαλώτου γυνὴ, καὶ οὐδὲν τῇ Φύσει διαφέρουσα, μᾶλλον δὲ, ὡς σαφέστερον εἰπεῖν, βαρβάρου οὖσα, ἐν μηδενὶ τῆς Κλυταιμνήστρας C χείρων ὑπάρχει· ὃς ἦν δὲ παῖδας ἔχων, ὀρθῶς τοιαῦτα ποιήσας οὐκ ἂν δόξειε· πῶς γὰρ τοῦτο; ὃς γε εἰδείη ὁποία τις ἐν ὡδὶ αὐτῷ, βίᾳ ἀναμένειν ἐκείνην ἑαυτῷ σπουδάζειν. ὁ δὲ γε Ὀδυσσεὺς, ἀξιωσάσης τῆς Ἀτλαντὶς θυγατρὸς, ἐφ' ᾧ τε συμπαραμένοι αὐτῇ, καὶ ἀθάνατον φησιν αὐτὸν ἐπαγγελλομένης, οὐδὲ πύπτυλα χαρεὶς ἔλεγε τὸν τῆς ἀλόχου στυγνὸν τε φιλέειν καὶ πίστιν παρεέναι· μοῖσιν ἐοῦσαν πηνελοπείην ἡγησάμενος, τὸ κακὸν σπουδὴν, ἄθανατον ἔχειν. ἀλλ' οὐδὲ μὴν Κίρκης ἤθελε μιμεῖσθαι, καίτοι γε τὸν ἑταίρων σωτηρίαν ὑποχρεώσης· ἀλλ' ἀπεκρίνατο μηδὲν ἑαυτῷ γλυκίον δεινὸν φαίνεσθαι ἧς πατρίδος, καὶ ἀκίνδυνον τε καὶ πανήγυριν· καὶ ἐπεθύμησε πῶς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα θνητὴν, καὶ παῖδας ἰδεῖν μᾶλλον, ἢ ἀθάνατον γῆσθαι αὐτὸν,

οὕτως ἐκείνος πίστιν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τὴν ἀλόχου φυλάξαιον διετέλει. ὥστε εἰκότως καὶ τῆς γυναικὸς τὴν αὐτὴν ἔτυχεν ἀπολαύσας. ἔλη δὲ καὶ ἐκ τῶν λόγων τῶν πρὸς Ναυσικάαν, πλεῖστα ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς κοινωνίαν πλεῖστα ἀγαθὰ μάλιστα φαίνεσθαι ὁ ποιητὴς ἐπαγωνίζεται. ταῖς γὰρ εὐχαῖς εὔξατο, ὅπως δὴ ἐκείνη ἀνδρά τε καὶ οἶκον καὶ ὁμοφροσύνην ὑπάσσαι, οὐ πλεῖστα τυχοῦσθαι, ἀλλὰ πλεῖστα ἐσθλά. Οὐ γὰρ φησι, τῶν γε κρείσσονι καὶ ἀρείονι. Ἡ δὲ ὁμοφρονέουσα νοήμασιν οἶκον ἔχησιν. Ἀνὴρ δὲ καὶ γυνὴ καίτοιγε ὄντα, ὡς δῆλον, πλεῖστα πρὸς ἀλλήλους ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ὁμονοίαν ἐπαινεῖ ὁ ποιητὴς, οὐ πλεῖστα μὲν ἀμφὶ τὰς ἀφροδισίους τὰς μορφὰς, ἀλλὰ πλεῖστα τὸ καὶ φρονήσει δικαίως σύμπλακε γιγνώσκειν. τὸ γὰρ νοήμασιν ἔχειν οἶκον, τοῦτο δηλοῖ. πάλιν δὲ αὖθις φησιν, ὅτι ἰσότης μεταξὺ ἀνδρός τε καὶ γυναικὸς ἀκμαζούσης ὁμονοίας, πολλὰ ἄλγεα δυσμενέσιν, χάρματα δὲ φιλοῦσι τὴν ὑπαρχοῦσαν. ὧν γε ὡς ἀληθεύοντα συνομολογήσουσι. ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα, ὅταν περὶ τῶν ἀρίστων τῶν πραγμάτων συνδάζηται ὁμοφρόνως, αἰσχύνεσθαι ἂν τὰς ἐναντίους γνώμας εἰς τὰς αὐτάς. ἔπειτα ἅμα μὲν τὸν ὁμοιοῦσθαι γιγνόμενον δύναται, τὴν τε ἔριδα ἀφαιρήσεσθαι μὲν τὴν ἐλπίδα, καὶ τοὺς φίλους ὠφελήσειν· ὅταν δὲ ἅμα φέρηται ἀλλήλοις, δῆτα καὶ οἱ φίλοι ἅμα φέρονται, καὶ αὐτὸν μάλιστα ἀδικωτάτους αἰσθάνεσθαι. δι' ὃ δὴ σαφῶς κελεύει ὁ ποιητὴς τὸν τε ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα δεῖν τοῖς πράγμασι τοῖς μεγίστοις καὶ ἀρίστοις ἔχειν μηδεμιᾶς δεῖν ἀλλήλοιν συμφέρεσθαι· δεῖ δὲ τοῖς ὡς οἷόν τε μάλιστα ἀγαθοῖς καὶ δικαίοις, ὁμογνωμοσύνην πρεσβεύειν ἀλλήλοις, συνδάζοντα, τὸ μὲν πρῶτον τῶν κτημάτων δεῖν τιμᾶσθαι· ὁ μὲν ἀνὴρ, τὴν τῆς γυναικὸς οὐχ ἧττον ἢ τὴν αὑτοῦ· ἡ δὲ γυνὴ, τὴν τοῦ ἀνδρός. ἔπειτα δὲ, τὴν τε παίδων δίοι αὖ, καὶ τὴν φίλων, καὶ τὴν πραγμάτων, καὶ ὅλης τῆς οἰκίας, ὡς οὔσης κοινῆς, ἀμφοῖν δεῖν μεμελῆσθαι, συνδοκεῖ τε καὶ ἀκριβείᾳ ἀλλήλοις νικᾶν δεῖν χειρόνων τινῶν ἕκαστος ὡς πλείστων ἀγαθῶν αἴτιος γίγνεσθαι, καὶ βέλτιον τε καὶ ἀμείνω καὶ δικαιότερος· καὶ τὸ μὲν ἀνδρικὸν ἀφιερωμένον, πρεσβεύειν δὲ τὸ φιλόπονον, δύνασθαί τε καὶ θαρσεῖν δεῖν· ἵνα πρὸς τὸν γήρᾳ γηραιὸν ἥδη, τῆς τε οἰκονομίας τὸ γήρως ἀπαγορεύσαντι, καὶ τὴν ὀργὴν ἀπαλλαγέντι,

A Hæc conſtantia in amore erga vxorem, meritò ab eadem paria reportauit. In oratione ad Nauſicaam habita facilè apparet, inprimis à poëta probari coniugium caſtum, id eſt, pudicam vxoris atque viri ſocietatem. Precatur enim Deos vt ipſi tribuerent maritum ac domum, & concordiam, non vulgarem illam quidem, ſed laudabilem atque bonam. Nam pronunciat, nihil euenire hominibus poſſe melius neque præſtabilius, quàm concordiam inter vxorem atque virum: & con-
B ſentientem voluntatem in domeſtica conſuetudine. Hoc loco mutuam coniugum beneuolentiam à poëta laudari, perſpicuum eſt: non in turpitudinis illam quidem obſequio, ſed animorum vinculis, & prudente ac pia coniunctione. Nam mentio voluntatis in domeſtica conſuetudine hoc ſignificat. Atque addit ille: Tali inter virum & vxorem vigente concordia, maleuolos magna affici triſtitia, beneuolos verò lætari. Hæc vera eſſe, quemadmodum dicuntur, res oſtendit. Nam ſi inter virum & vxorem in optimarum re-
C rum ſtudio firma ſit concordia, amborum amicos atque beneuolos, & inter ſe, & cum ipſis quoque conſentire neceſſe eſt. In concordia autem opibus & potentia aucti, & inimicis maleuoliſque ſibi nocendi ſpem adiment, & profuturi ſunt ſuis. Sin inter eos diſſidium oriatur, exiſtet nimirum inter amborum amicos quoque diſſenſio, & ipſi ſuas vires deminui in primis ſentient. Atque colligi poteſt, neutiquam poëtam præcipere vt inter coniuges conueniat de vllis rebus turpibus, & à pudore atque verecundia alienis. Quæ ſunt autem honeſta atque caſta, de iis concordantes, & alter alterius voluntati
D inſeruiet, & primùm parentibus ſolicitè honor habebitur; vxoris quidem, à viro, viri autem, ab vxore, is omnino qui ſuis ab vnoquoque debetur. Deinde ſuſcipiatur liberûm, conſanguineorum, amicorum, rei familiaris & domus vniuerſæ, cura communis, & vterque alterum ſtudio diligentiaque ſuperare contendat, quò ipſe plus boni egiſſe effeciſſeque, & melior iuſtitiaque præſtantior in
E dies exiſtere videatur. Aberit autem ab illis ſuperbiæ elatio, induſtriæ labor aderit, & in tota adminiſtratione eminebit manſuetudo cum benignitate. Ita in ſenectute iam depoſito onere gubernationis domeſticæ, ſedatoque cupiditatum impetu,

facilè & ipſi ſibi mutuò, & liberis rationem reddere poterunt curationis ſuæ: & planum facere, veritus opera res familiaris auctior, & domus locupletior facta ſit; vt conſtet, detrimentorum, fortunam; emolumentorum, diligentiam atque virtutem ipſorum cauſſam fuiſſe. Hoc autem in certamine victori præclariſſima præmia diuinitus tribuentur. Primùm enim, quemadmodum Pindarus ait: Dulcis, cor alens, ſenectutis nutrix, ſimul eminet ſpes, quæ potiſſimum mortalium variam & multiplicem ſententiam gubernat. Deinde nutrimentum, quod ætate confectis & effœtis corpore à liberis rependatur. Has omnes ob cauſſas cùm publicæ tum priuatæ rei, & ipſius diuini numinis reſpectu & hominum gratia, cordi & curæ erunt cuique in primis, vxor, liberi, parentes.

A δυνηθῆναι ἑαυτῷ τι ἐκ τούτων ὠφέλιμον, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ παισὶ λαβεῖν δοκῶ ἀφορμὰς πρὸς τὴν βελτίονα· τέλεον ὅτι τῆς οἰκονομίας διέτειναν· καὶ δύο εἰσὶν, ἢ τοῦ ἀφ' τύχης, καὶ κακοῦ, ἢ δ' ἀρετῆς καὶ ἀγαθοῦ. οὗ οἷς ὁ νικήσας, ἐνὸς μεγίστου καὶ τῶν θεῶν γέρως εἴη αὐτὸ ἐπιτυχών. οἷς γὰρ φησι Πίνδαρος, γλυκεῖα καρδίας ἀνέλλουσα ἢ γηροτρόφος σύμβολος ἐλπίς. ἐπέρχει δὲ τῷ δαίμονος, B καὶ τῶν παίδων πρόφασιν ὁ γῆρας. τούτων ἅπασι καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ τοῦ τοῦ βίου ἀφόρητα ἀρέσκειν ἂν εἴη πρὸς πάντας ἡσυχῇ τε καὶ ἀνθρώπους ἀποβλέπειν, οὐχ ἥκιστα δὲ πρὸς τὸν τῶν ἄλλων, καὶ τοὺς παῖδας, καὶ τοὺς γονεῖς.

ARISTOTELIS, DE CVRA REI Familiaris, ſeu adminiſtratione Domeſtica,

LIBER SECVNDVS.

QVEM domeſticam quampiam vero modo adminiſtraturus eſt, cum neque locorum, in quibus negotia geret, ignarum; & natura ingenioſum, & propoſito laborioſum atque iuſtum eſſe oportet. Ex his enim quicquid defuerit, in tractatione ſuſceptorum negotiorum pluximum peccabitur. Sunt autem formæ adminiſtrationis domeſticæ, vt informatione quadam res diſtinguatur, quatuor: nam cæteras in iſtas incidere reperiemus: Regia, ſatrapica, ciuilis, priuata. Harum maxima & ſimpliciſſima eſt Regia. Varia autem præ cæteris ac facillima, ciuilis. At priuata, minima illa quidem eſt, ſed & ipſa admodum varia. Atque eſſe multa inter has communia neceſſe eſt: quæ autem per ſe in ſingulis euenìant, ea nobis ſunt conſideranda. Primùm itaque videamus de regia. Eſt autem hæc vi atque poteſtate generalis, ſed habet formas quatuor, Nummariam, exportandorum, importandorum, & impendiorum. Hæc ſingula talia ſunt. Nummaria, inquam, quando faciendum ſit vt nummi pretioſi ſint aut viles. Exportandorum autem importandorumque forma: quando aut quænam excepta ipſi de iis quæ ſatrapis conſtituta ſunt, cum emolumento diſtrahantur;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ οἰκονομικῶν, βΒ'.

ΠΕΡΙ οἰκονομίας μέλλοντι λόγον ποιεῖσθαι, οὐ μόνον χρὴ τόπων, * ἐν οἷς τὰ πράγματα πρακτέον ἐστὶν, ἀγνοοῦντα εἶναι, καὶ τῇ φύσει δύσφυᾶ καὶ τῇ περιστάσει φιλόπονόν τε καὶ δίκαιον. ὁ, τι γὰρ ἂν ἀπὸ τούτων τοῦ μέρους, πολλὰ ἁμαρτήσεται περὶ τὰ πραγματεῖα ὧν μεταχειρίζεται. οἰκονομίαι δ' εἰσὶ τέτταρες, ὡς ὀνομάζειν διειλόμεθα· ἥ τε γὰρ ἄλλης τῆς τῶν ἐμπιπτουσῶν διαφορᾶς βασιλικὴ, σατραπικὴ, πολιτικὴ, ἰδιωτικὴ. τούτων δὲ μεγίστη μὲν καὶ ἁπλουστάτη, ἡ βασιλικὴ· ποικιλωτάτη δὲ τῇ ὕλῃ, ἡ πολιτικὴ· ἐλαχίστη δὲ καὶ ποικιλωτάτη, ἡ ἰδιωτική. ὑπάρχουσι μὲν γὰρ πολλὰ ἀλλήλαις ἀναγκαῖα· ἔστι δὲ μάλιστα δ' αὐτῶν ἑκάστῃ συμβαίνειν, τῶν ὑποκειμένων ἴδια ἐστί. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τῆς βασιλικῆς ἰδιότητος. ἔστι δὲ αὕτη δύναμις μὲν τῶν καθόλου, ἐξουσίαν δ' ἔχουσα πάντων ἐφ' ἡμῖν ἐστι, περὶ ἀναγώγιμα, ἐφ' ἃ εἰσαγώγιμα, ἐφ' ἃ δ' ἀναλώματα. τούτων δὲ ἕκαστον μὲν ἐφ' ἑαυτοῦ ἐστιν, λέγω δὲ τὸν, τοῦ πόσου ἐστὶν ἢ ἐλάττου τιμῶντα. ἐφ' ἃ δὲ μὲν εἰσαγώγιμα καὶ ἀναγώγιμα, ἐστὶ, καὶ ἃ μὲν τῆς σατραπείας ὑπὸ τοῦ * τῶν Cam. τοῦ

περὶ δὲ τὰ ἀναλώματα, πότερα συκοφαντεῖν, A Impendiorum verò ſeu ſumptuaria forma conſiderat, quinam ſumptus minuendi ſint, & quando. Item nummine impendendi, an ea quæ nummis emi ſolent. Secundo loco Satrapicam videamus. Huius fructuum genera ſunt ſex. Agrorum: eorum quæ cuiuſque regionis ſunt peculiaria: A mercatoribus: Ex vectigalibus: Pecuaria, & quæ alia reddunt. Eſt autem primus omnium & præſtantiſſimus fructus quem agri reddunt, eumque alii tributum ſeu penſionem, alii decimam appellant. Secundus, B eorum quæ propria ſunt regionis, alicubi aurum, alicubi argentum, alicubi æs, alicubi alia quæ exiſtere poſſunt. Tertius fructus eſt fori ſeu mercaturæ. Quartus, vectigalium tam ex agris quàm rebus venalibus. Quintus, pecuariæ, quæ nominatur fructuum acceſſio & decima. Sextus, eorum quæ alia reddunt quæ nomina habent facta à fœnore ſeu capite & officina. Iam tertio loco ciuilem formam videamus. Huius fructus præſtantiſſimi ſunt, ab iis quæ fert proprietas cuiuſque regionis. Proximi, mercaturæ & ludorum. Poſtremi, rerum quotidianarum atque communium. Reſtat quarta & vltima priuatorum domeſtica adminiſtratio. Ea eſt inæquabilis, eò quòd non vnum aliquod tanquam ſignum propoſitum in hac ſpectandum ſit. Eſt & minima, quia & fructus ſunt modici, & non magni ſiunt ſumptus. In hac verò fructus præſtantiſſimos reddunt agri: & ſecundùm hos aliæ operæ. Tertio loco, pecuniæ vſura. Extra quoque iſta, quiddam omnium adminiſtrationis domeſticæ generum commune, & D in illis præcipuè, atque hoc in primis conſiderandum eſt: Ne impendia ſint maiora quàm fructus. Expoſitis autem diuiſionibus iſtis, nunc deinceps rurſum & ſatrapatarum præfectura & ciuitas, vbi verſabuntur tractatus noſtri, contemplanda eſt: Sitne vtendum cunctis, quæ modo diſſeruimus, aut horum maximis, ſi ferri ab ea poſſint. Et poſt hæc, Quinam fructus aut non prouenient cùm poſſint prouenire, aut cùm exigui ſint, an augmentum admittant. Item ex ſumptibus qui impenduntur, quinam & E quàm multi ſublati, omnino nihil detrimenti attulerint. Quæ igitur ad domeſticas adminiſtrationes pertinent, itemque partes harum expoſuimus. Actiones verò quaſdam ſuperiorum quorundam, quibus pecunias pepererunt, aut arte aliquid gerendo confecerunt, collegimus; quas quidem dignas commemoratione duximus. Non enim hanc etiã enarrationem inutilem eſſe arbitramur. Nam nonnihil horum quadrare ad ea negotia poterit, quæ tractanda aliquis ſuſceperit.

κ. ἐγκυκλίων Cam. ἐγκυκλιακῶν.

κα. ἐπὶ τοίνυν τοῖς διηρημένοις εἰρήκαμεν, μὴ τάττειν πάλιν ἐκτὸς ἡμῖν, * εἰ σατραπεία τε ἐστὶ καὶ πόλις, πότερον ἃ πράττομεν ἢ πράττομεν ἀξιοῦμεν, καὶ τούτων τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, καὶ τὰ τοιαῦτα διορίσαι. ἔστι δὲ τούτων τὰ μὲν ἐκ τῶν προσόδων, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων. ἔτι δὲ τούτων τὰ μὲν ἐκ τῶν ἀναλωμάτων, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων. ἔστι δὲ τούτων τὰ μὲν ἐκ τῶν ἀναλωμάτων, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων.

¶ Cypselus Corinthius, cùm votum fecisset Ioui, Si ciuitate illa potitus fuisset, Corinthiorum se dedicaturum facultates vniuersas, iussit censum describi: illis autem professis, decimam bonorum partem abstulit à singulis, de reliquis iussit eos negotiari & rem facere. Annoque vertente fecit idem. Euenit itaque vt annis decem & ipse haberet omnia bona Corinthiorum, eaque consecraret, & Corinthii interea quærerent pararentque alia. ¶ Lygdamis Naxius, quibusdam in exilium actis, cùm facultates illorum nemo vellet, nisi admodum paruo, emere, vendidit ea ipsis exulibus. Ea etiam, quæ vt dona diis consecrarentur in officinis non prorsus elaborata iacebant, vendebat tam exulibus quàm aliis, permittens vt emptoris nomen in vnoquoque perscriberetur. ¶ Byzantii in pecuniæ penuria publicos lucos & loca sacra vendiderunt. Fructuosa quidem ad certum tempus, sed infructuosa ad proprietatem perpetuam. Itemque ea, quæ sodalitates possidebant, & quæ ad sacra gentilitia pertinebant, cùm alia, tum in agris priuatis sita. Nam hæc magno emebant ii, quorum reliqua erat possessio. Sodalitiis autem tradebant publica alia, quæ erant circum gymnasium, aut forum, aut portum, hæc non forensia loca, vbi aliquid vendebatur. Præterea salinas maris, & salis mercaturam. Item vbi quæstus facitebant præstigiarum artifices, vates, & qui medicamenta vendebant, & huius generis alii: constituerunt quæ vt tertiam partem quæstus penderent. Iam permutandæ pecuniæ mensam, tantummodo vnam elocarunt. Neque licebat alio nummo vel de altero emere, vel alteri vendere quicquam. quod si quis fecisset, pecunia ea multabatur. Cùm autem apud illos lex esset: Non habendum pro ciue, qui non vtroque parente ciue natus fuisset; egentes pecunia scitum fecerunt: Qui altero tantùm parente ciue natus esset, si persoluisset duodecim millia nummûm, pro ciue habendum. In caritate verò annonæ cùm pecuniæ inopia laborarent, deduxerunt nauigia ex ponto. Quod cùm mercatores iniquo animo ferrent, vsuras persoluerunt eis decimas. Qui emebant autem tunc, ab eis vltra pretium ipsum illas decimas exigebant. Cùm autem ex incolis quidam fœnore collocassent pecunias, oppositis bonis, neque esset vnde illæ persoluerentur, scitum fecerunt, vt qui tertiam partem debiti seu pecuniæ mutuæ, tributi nomine conferret, bona illa tanquam propria retineret.

A ¶ Κυψελος ὁ Κορίνθιος, ἀξιώσιος ὢν Δί, ἐὰν κύριος γένηται τῆς πόλεως, τὰ ὄντα Κορινθίοις πάντα ἀναθήσειν, ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀπογράφασθαι· ἀπογραψαμένων δὲ πάντων, τὸ δέκατον μέρος ἀπ' ἐκείνου ἔλαβε, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι, ἀφελόμενος τὰ ἐκείνων, καὶ αὖθις ἐποίησεν· ὥστε πρωτεύσαντος δέκα ἔτεσιν ἐκείνου τὰ ἀπόντα ἔχειν ἄμφω ἀμφοτέρους, καὶ τοὺς Κορινθίους ἕτερα κεκτῆσθαι. ¶ Λύγδαμις Ναξίος, ἐκβαλὼν φυγάδας, ὅπως τὰ κτήματα αὐτῶν οὐδεὶς ἠθέλησεν ὠνεῖσθαι, ἀλλ' ἢ βραχέος ἀργυρίου, αὐτοῖς τοῖς φυγάσιν ἀπέδοτο τά τε ἀναθήματα, ὅσα ἐν αὐτῶν ἔν τισιν ἐργαστηρίοις ἡμίεργα ἀνακείμενα, ἐπώλει τοῖς τε φυγάσι, καὶ τῷ ἄλλῳ τῷ βουλομένῳ· ὥστ' ἐπιγραφῶναι τὸ τοῦ πριαμένου ὄνομα. ¶ Βυζάντιοι δὲ, δεηθέντες χρημάτων, τὰ τεμένη τὰ δημόσια ἀπέδοντο· τὰ μὲν κήρπιμα, χρόνιον ἀά, τὰ δὲ ἄκαρπα, ἀεννάως· τά τε ἱερὰ καὶ τὰ πατρῷα· ὡσαύτως δὲ ὅσα ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς ἦν. οἱ νόμοι δὲ τὸν πολίτην, ὃς μὴ ἀμφοτέρους ἦν ἐκ πολιτῶν, μὴ ἐξ ἀμφοτέρων ἦ, χρημάτων δεηθέντες, ἐψηφίσαντο τὸν ἐξ ἑνὸς ὄντα, αὐτὸν καταβάντα μυρίους πεντακισχιλίους, πολίτην. οἱ σιτοδείᾳ δὲ ἁλόντες, καὶ ἀπορούντες χρημάτων, κατήγαγον τὰ πλοῖα τὰ ἐκ τοῦ πόντου. χρόνου δὲ ἁλόντος, τῶν ἐμπόρων ἀγανακτούντων, ἐτέλουν αὐτοῖς τόκους ἐπιδεκάτους. τῶν δὲ ὠνουμένων ἃ, ἑπτὰ μνᾶς δόντα τῆς ἁμάξης δέκατον. μετέπιπτον δὲ τῶν ἐπιδεδημευκότων ἐπὶ κτήμασιν, ὅτε οὔσης αὐτοῖς ἐκτίσεως, ἐψηφίσαντο τὸ τέταρτον μέρος εἰσφέροντα τῷ δήμῳ, τὸν βουλόμενον, καὶ εἶναι ἔχειν τὸ κτῆμα.

Polit. lib. c. 6.

Sylb. ἐξ αὐτῶν ἀμφ. & mox, ἐξ ἑ. ὄντα αὐτόν.

¶ Ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὸ ὑπερέχοντα ἀπὸ τῶν ἐπαύλεων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ἐξέωσε καὶ τὰ προθύρια καὶ τὰς κλίμακας ἐξω, ἐπώλησεν. οἱ μὲν οὖν ἐωνημένοι τὰ κτήματα καὶ τὸν λέγη χρήματα οὕτως συνέλεξε. τὸ, τὸ νόμισμα τὸ ἐν Ἀθήναις, ἀδόκιμον ἐποίησε· τάξας δὲ ἅμιλλαν ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ἀναχωνεύειν. συνελθόντων δὲ ἐπὶ ὃν κόψαι ἔτερον χρηματιστήν, ἐξέδωκε τὸ αὐτὸ ἀργύριον. ὅσοι τε τριηραρχεῖν, ἢ φυλαρχεῖν, ἢ χορηγεῖν, ἢ ἄλλα εἰς ἕτερα λειτουργίαν τοιαύτην ἤμελλον δαπανᾶν, ἅμαμα τάξας μίσθιον, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον, ἀποτίνοντα τοῦτο, ἐγγράφεσθαι εἰς τοὺς λελειτουργηκότας· τῇ τε ἱερείᾳ τῇ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ἐπέταξε τὸν ἀποθανόντος, φέρειν κρίθινα χριθῶν, καὶ πυρῶν ἕτερα, ἓξ ὀβολόν. καὶ ὅταν δύο παιδίον ἀφῇσι, τὸν αὐτὸν τοῦτο. ¶ Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐν Ποτιδαίᾳ οἰκοῦντες, δεόμενοι χρημάτων εἰς πόλεμον, ἐπέγραψαν ἅπαντι τὸν οὐσίαν, μὴ ἀθρόως εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ κατὰ κτῆμα ἐν ᾧ τοῦτο ἕκαστον εἴη· ἵνα οἱ πένητες δυνατοὶ γένοιντο ἐπιτιμᾶσθαι. ὅταν δὲ μὴ ἐν κτῆμα μηδὲν, τὸ σῶμα δημοῦσθαι τιμήσαντες. ἀπὸ τούτων οὖν εἰσέφερον τὸν ἐπιγραφὲν ἕκαστος τῇ πόλει. ¶ * Ἀντισσαῖοι δὲ, δεηθεῖσης τῆς πόλεως χρημάτων, εἰθισμένων λαμβάνειν Διονύσια, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ αὐλίσκοις ἐξ οἰκείας θεσπιδιάζοντες, καὶ ἱερεῖα πολυτελῆ· * ὑπεγγύου δὲ οὔσης τοῦτης τῆς ἑορτῆς, ἔπεισαν αὐτοὺς τῷ μὲν Διονύσῳ θύσασθαι ἐς ὕστερα ἀποδώσειν διπλάσια, ταῦτα δὲ συναγαγόντας ἀποδόσθαι. συνελέγη οὖν αὐτοῖς χρήματα οὐκ ὀλίγα πρὸς τὴν χρείαν.

¶ Λαμψακηνοὶ δὲ, προσδοκίμων οὐσῶν πεντήρων πολλῶν πρὸς αὐτοὺς, ὄντος μεδίμνου τ' ἀλφίτων τετράδραχμον, προσέταξαν τοῖς ἀγορανόμοις πωλεῖν ἑξάδραχμον. καὶ τὸ ἐλαίου τὸν χοᾶ, ὄντα δραχμῶν πεντήρων καὶ τριωβόλου· τὸν τε οἶνον καὶ τἄλλα ὡσαύτως. τὴν οὖν πρόσοδον τὴν ἐκ τούτων ἐποιοῦντο οἱ ἰδιῶται, τὸ δὲ περιὸν ἡ πόλις, ἐξ ἧς ἐπόρησε χρημάτων.

¶ Ἡρακλεῶται, πέμποντες ναῦς παρασκευὴν ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράννους, οὐκ ἐπορίζοντο χρημάτων, οὐδὲ τῶν ἐμπόρων συνηγόρασάν τινα τὸν τε σῖτον καὶ

A ¶ Hippas Athenienſis, eminentia in ſuperioribus partibus ædium, & proiecta in publicas vias, itemque ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendo extrorſum vertebantur, vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt. Nummum etiam, qui tunc Athenis vſurpabatur, improbum eſſe iuſſit, & pretio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cumque conue-
B nirent qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentum elocauit. Præterea qui triremis aut tribus magiſtri, aut ludis ſuppeditare impenſas, aut in aliud iſtiuſmodi munus publicum ſumptus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his iuſſit eum qui illam pendere voluiſſet, inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Sacerdoti etiam Mineruæ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantumdem ab iis
C qui ſobole eſſent aucti. ¶ Athenienſes, qui inhabitarent Potidæam, indigentes pecunia ad bellum, iuſſerunt profiteri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorum in tribu ſua ſingulos, ſed ita, vt quoque loco quidque poſſideretur, vt pauperes æſtimationem ſubiicere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, eius capitis æſtimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum quod exigebatur, à ſingulis integrum conferebatur. Antiſ-
D ſæus, cùm pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipſius, & morem haberent vt Dionyſia ſeu Baechanalia ſplendidè celebrarent, (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cùm in alia, tum victimas pretioſas,) quòd ille feſtus dies tunc inſtaret, perſuaſit eis vt votum nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecuniæ non modicæ ad præſentem ipſis vſum collectæ fuerunt. ¶ Lampſaceni cùm aduentus expectaretur triremium multarum, & væni-
E rent polentæ ſex modii, denariis quatuor, iuſſerunt, in foro verſantes vendere eos ſex denariis: & ad olei congium, qui veniret denariis quatuor, adiicere tres obolos, ſeu aſſes ſex: Idemque facere de vino & cæteris. Priuati igitur pretium accipiebant antiquum: quod autem ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum comparauit. ¶ Heracleotæ, cùm naues abiegarent quadraginta aduerſus tyrannos in Boſporo, neque pecunia abundarent, coëmerunt de negotiatoribus & frumentum

γρ. ἀπέ-
σεισαν

γρ. Ἀνέ-
δοντο Ἀθη-
ναῖοι

Sylb.
ὑπογύου
δὲ οὔ.

& oleum, & vinum, & res alias venales vniuersas. Atque constituto tempore quo pretium persolueretur, & opportunum erat negotiatoribus: non ad heminam merces distrahi, sed venire simul vniuersas, & ipsi cùm persoluerent per opportunitatem, non stipendia deuehebant, sed res venales in onerariis nauibus, & vnum quæstorem singulis nauibus præficiebant. Cumque iam in terram hostium ventum esset, emebant ab his omnia milites; & argentum collectum fuit, stipendiumque dederunt ductores. Et ita accidit vt idem argentum daretur, donec domum redierunt. ¶ Lacedæmonii, cùm Samii ab ipsis peterent vt pecunias sibi conferrent recuperaturis patriam, scitum fecerunt: Vno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum insumpsisset, si non ieiunaretur, quisque, tantum tribuere Samiis. ¶ Carthaginienses, cùm militum apud ipsos externorum multitudo crescceret, non habebant vnde eis debita stipendia persolverent. Præconium igitur factum est: Si quis ciuium incolarumve ius haberet perhendendi vel ciuitatem vel priuatum quempiam, siue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autem permultis, ita nauigia contendentia in Pontum comprehendebant, probabilem aliquam causam prætentantes, tempore quidem præfinito, quo de his causam dicturos se esse affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cùm extitisset, & milites illos dimiserunt, & de comprehensione disceptarunt. Et quibus comprehensione esset facta iniuria, iis de vectigalibus suis satisfaciebat ciuitas. ¶ Cyziceni, seditione orta apud ipsos, & plebe superiore, oppressisque ac captis diuitibus, cùm deberetur militibus pecunia, scitum fecerunt, Ne capti interficerentur, sed pecuniis exactis vt exularent. ¶ Chii, cùm esset lex apud ipsos, vt debita publicè perscriberentur; indigentes pecunia scitum fecerunt, vt debitores ipsi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas verò creditoribus, vt fœnus ex vectigalibus penderet, donec fors persoluendo æquaretur. ¶ Mausolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Persarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentissimis, ostendit eis, Regem petere tributa, se autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum subornati quidam statim polliciti sunt, se esse collaturos, & summam indicarunt. Hoc facto, opulentiores, partim pudore, partim metu, & plura sunt polliciti, & contribuerunt.

A καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τἄλλα ὠνητά. χρόνου δ' ἐγένετο ἐν ᾧ ἔμελλον ἀποδώσειν τοῖς ἁμίλαις, τῆς τε δὴ ἐμπορίας καλῶς εἶχε μὴ κατὰ λιμένα, ἀλλ' ἀθρόα πᾶσαν φορτία πλεῖσθαι, καὶ οὐκ ἐπὶ τριήρων διδόντες· δι' ἄλλων, οὐ μισθοῦ πλοίων, ἀλλὰ τοῖς ἀγορανόμοις τοῖς ὁλκάσι, καὶ ἄνδρα ταμίαν ἐπίσπεσθαι ἑκάστῃ τῶν νεῶν. ἀφικομένων δ' εἰς τὴν πολεμίαν αὐτῶν, ὠνέσθαι οἱ στρατιῶται καθ' ἁρπαγὴν· τούτων δὲ γενομένων, ἐκκηρύττειν τοὺς ἀργύριον διδόναι τοῖς στρατιώταις πάλιν τὸν μισθόν. ὥστε συνέβαινε ταχὺ τὸ ἀργύριον διδόναι, ἕως εἰς οἶκον ἀπῆλθον.

¶ Λακεδαιμόνιοι, Σαμίων δυνάμεων χρήματα αὐτοῖς εἰς τὴν καθόδον δοῦναι, ἐψηφίσαντο μίαν ἡμέραν καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ ὑποζύγια νηστεύσαι· ὅσον δ' ἐδαπάνησε ἕκαστος, τοσοῦτον δοῦναι τοῖς Σαμίοις. ¶ Καρχηδόνιοι δὲ, ξένων ὄντων τῇ πόλει συχνῶν παρ' αὐτοῖς γιγνομένων, ὠφελοῦντες αὐτοὺς μισθοῦ, οὐκ ἠδυνάσαντο ἀφανίσαι· αἰσθόμενοι οὖν, ἐπὶ τῆς πολιτῶν ἐκκλησίας μὴ ἐπιτρέπουσιν οὐδενὶ ξένῳ πλοῖον ἔχειν ἐν τῇ πόλει ἰδίᾳ μηδὲν ἐπιφέρεσθαι ἐξαίρετον, ἐὰν μὴ τῷ πολιτῶν ἐπιτρέψῃ. ἀφικομένων δ' εἰς τὸν λιμένα, τὰ πλοῖα πάντα ἐσύλων μὲν οὐδέποτε διὰ λόγου· ἔπαξαν δὲ χρήσει, ὡς ἂν λόγοι αὐτῶν ἐφάσαν* ποιήσασθαι. συλλεχθέντων δὲ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν ἁρπαγὴν ἀπηλλαξαν, ἐπὶ δὲ τῷ σύλῳ διεδικάσθησαν. τοῖς δὲ μὴ δικαίως συληθεῖσιν, ἡ πόλις ἀπὸ τῶν προσόδων ἀπεδίδου. ¶ Κυζικηνοὶ δὲ, στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, ὑπερεπλήσθησαν τοῦ δήμου, τῶν δὲ πλουσίων συνειλημμένων, ὀφείλοντες χρήματα ἁρπαγῆς, ἐψηφίσαντο μὴ θανατοῦσαι τοὺς συνειλημμένους, ἀλλὰ χρήματα προσαιτοῦντες φυγαδεῖν. ¶ Χῖοι δὲ, νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέα εἰς τὸ δημόσιον, δανείσαντες χρημάτων, ἐψηφίσαντό τοὺς ὀφείλοντας μὲν ἀποδιδόναι τῇ πόλει τὰ δημόσια, τῷ δὲ πόλει ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τοῖς διδοῦσι καθ' ἑκάστην φέρειν, ἕως ἂν τὰ ἀρχαῖα ἀποτίσωσι. ¶ Μαύσωλος, ὁ Καρίας τύραννος, πέμποντος βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ τοὺς φόρους διδόναι, συναγαγὼν τοὺς δυνατωτάτους ἐν τῇ χώρᾳ, εἶπεν ὅτι ὁ βασιλεὺς αἰτεῖ τοὺς φόρους, αὐτὸς δὲ οὐκ ἀποτείνει. καταπλαγέντες δὲ ἄνδρες αὐτοῦ δύναμιν ἐπηγγέλλοντο ὅσην ἕκαστος εἶχεν ἑαυτοῦ ἕκαστος. τούτων δὲ τῶν προσόντων, οἱ μὲν, φιλοτιμούμενοι, τὰ δὲ, φοβούμενοι, πολλῷ τούτων πλείω ἐπηγγέλλοντο, καὶ εἰσέφερον

γρ. πείσαντες.

πάλιν διηθεῖς χρημάτων, ἐξεκλησιάσας τοῖς Μυλασσεῦσιν ἔλεγεν, ὅτι μὴ ἂν πόλις οὖσα ἡ πόλις* αὐτὸν, αὐτὴ ἀτείχιστος εἴη, ὁ δὲ Βασιλεὺς* ἐπ' αὐτὸν στρατεύσῃ. ἐκέλευον οὖν τοὺς Μυλασσεῖς φέρειν ὅσα τις πλεῖστα χρήματα· φάσκων αὐτοῖς τοῖς νεῶ εἶναι θεῖα καὶ τὰ λοιπὰ σώζειν. εἰσενεχθέντων δὲ πολλῶν, τὰ μὲν χρήματα εἶχε· τὸ δὲ τεῖχος οὐκ ἔφη* τὸν Θεὸν οὐ πω παρεῖναι οἰκοδομεῖν. ¶ *Κόνδαλος, Μαυσώλου ὕπαρχος, ὁπότε διαπορευομένῳ αὐτῷ διὰ τῆς χώρας τοῦ ἑαυτοῦ τις τοῦ βατὸν ἢ μῆλον, ἢ πρόβατον ἢ δόντα καὶ τὸν χρόνον, ἀναγόντα εἰς οἶκον ἐκέλευε πρόσθεν ἕως αὐτὸν ἀπελθεῖν, ὁπότε δὲ δοκεῖν χρόνος ἱκανὸς εἶναι, αὖθίς τε τὸ πραφὲν καὶ τὸν ὑπεραρτίως λογισάμενος ἀπῄτει. πρός τε δένδρων τὰ ὑπερέχοντα ἢ πίπτοντα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς, ἐπώλει τοῖς ὑπαρτίοις. πρὸς δὲ στρατιωτῶν εἴ τις τελευτήσῃ, ἀργυρίου ἐπώλει δραχμὴν τὸ σῶμα τῆς. ἅμα δὲ καὶ τὴν ὀσμὴν ἐξ ἀργύρου ἐλάμβανεν, ἅμα τε ἡγεμόνες οὐ προσεῖχον αὐτῷ, πότε τελευτήσει ὁ στρατιώτης. τοῖς τε Λυκίοις ὁρῶν ἀγαπῶντας ὅτι κόμαι φέρειν, ἔφησε χρῆναι αὐτὰς καὶ παρ' βασιλέως, κόμας ἀποστεῖλαι εἰς* τὸ μνῆμα τὸ τοῦ αὐτοῦ Μαυσώλου ἀποκεῖσθαι αὐτούς· ἔφησαν οὖν εἰ βούλοιτο ἐπιτιθέναι πλεκτὰ δένδρα,* μεταπέμψασθαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος κόμας. οἱ δ' ἀσμένως ἔδοσαν ὅ τι· καὶ συνελέγη χρήματα πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ ὄχλου.

¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος, ἄρχων Φωκαίας, ἀπορῶν χρημάτων ὁρῶν σφᾶς οὔσας δύο τὰς* Φωκαίων, λόγους ἐποιήσατο πρὸς τὰ ἑτέρα σφῶν ὡς ἀπορρήτους, φάσκων αὐτῷ δώσειν χρήματα τοῖς ἑτέροις, ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πρόγματα ἐγκλῆναι· αὐτὸς δὲ μᾶλλον βούλεσθαι πρὸς τούτων λαβεῖν, καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν πρῶτος δίκαιον πρὸς αὐτῶν. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, δήλως τὰ χρήματα οἱ παρόντες ὅσα ἐκέλευον, ἔδωκαν· ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις* πᾶσιν ἔδειξεν ἀειλαφῶς εἶναι πρὸς τὴν ἑτέρων· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν ὅσα ἐλάττω. λαβὼν δὲ παρ' ἀμφοτέρων, κατήλλαξεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. τοῖς τε πολίταις καλῶν οὔσας δίκας πολλὰς, καὶ μεγάλας ὧν πολλοῦ χρόνου ἀδικίας οὔσας διὰ πολέμου, δικαστήρια καθίσας, προσέταξεν, ὅσοι μὴ δικάσουσι)· *νόμον δ' ἔθηκε μηκέτι εἶναι μηδὲ τοῦ ἑτέρων εἰκλήματος χρῆσθαι τοῦτον δὲ* πολλῶν ὄντων, τὰς εἰκλήσεις

A Rursum pecunia indigens, Mylassensibus conuocatis demonstrauit, oratione sua, Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus esset ipse, non esse mœnibus septam, Regem autem Persarum exercitum aduersus illam adducere. Iussit igitur, Mylassenses, quantum posset quisque pecuniæ conferre plurimum, affirmans iis quæ tunc contribuissent, cæteras ipsos suas facultates esse conseruaturos. Collatis autem copiis magnis, ipse quidem retinuit pecunias: mœnia verò extrui illo tempo-
B re Deum velle negauit. ¶ Condalus Mausoli præfectus, si quando iter per regionem suam facienti sibi afferret aliquis donum ouis, aut porci, aut vituli, iussit perscripto nomine eius qui donasset, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. Ac vbi tempus satis longum abiisse videbatur, repetiit quod ille aluerat, subductis fructus quoque rationibus. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quo-
C que si qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atque hinc simul argentum accipiebat, simul non fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus esset mortuus. Lycios etiam cernens capillis gestandis delectari, literas esse dixit allatas regias, quibus capilli ad crines mitti iuberentur. Mandata igitur se habere à Mausolo, vt illi tonderentur. Atque promisit, si certam summam in capita contribuere vellent, ex Græcia capillos affe-
D rendos se esse curaturum. At illi libenter præbuerunt quod postulabat, collectaque est de magna multitudine pecunia copiosa. ¶ Aristoteles Rhodius Phocææ principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas esse Phocaensium factiones, verba vni illarum occultè fecit, indicans sibi dare alteros pecunias, vt rem ad ipsos inclinet: Sese verò ab ipsis accipere malle, & administrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis statim tantum isti pecuniæ dederunt, quantum iusserat. At
E hic alteri factioni rursum ostendit quæ accepisset ab alteris. Hi verò dederunt ne ipsi quidem minus. Atque ita accepta pecunia ab vtrisque, gratiam inter eos reconciliauit. Cùm animaduerteret autem inter ciues multas esse controuersias, & magnas in iis propter bellum iniurias, iudicio constituto edixit: Si qui lege non egissent intra tempus præscriptum, non amplius de prioribus criminibus iudicia iis datum iri. Tunc itaque complurium caussarum atque litium collationem, & prouocationes, mulctis propositis,

Qu. ὡς ἡ πόλις ἐπ' αὐτὸν

Cem. τ. ἐ. ἐκ τ. κ. Κόρδαλος al. Κόνδαλος

χ. σφενόμια

γρ. μεταπέμψασθαι

γρ. Φωκαίων.

Cam. πάλιν

γρ. ἐκβολὴν τοῦ ἑτέρων εἰκλήματος

ad se

ad se referens, & ab vtrisque per diuersos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.

¶ Clazomenii, in penuria annonæ cùm pecunia deficerentur, scitum fecerunt: Vt qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicæ cum fœnore. Existit autem hic fructus in regione illorum copiosus. Cùm igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipsis aduenit, pignore dato olei pretio. Militibus cùm deberent stipendii nomine quadringenta & octoginta sestertia, neque possent dissoluere, annis singulis fœnus pendebant ducibus sestertia nonaginta & sex. Quia verò hoc pacto de sorte nihil decedebat, & sumptus facere frustra ipsi pergebant, percusserunt nummum ferreum ad argenti rationem, sestertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentissimis in ciuitate, pro eo atque consentaneum erat cuique, & tantumdem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in quotidianos vsus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo semper pro parte sua cuique distribuebant, nummosque ferreos recipiebant.

¶ Selybriani, in pecuniarum inopia, cùm lex esset, Ne frumentum exportaretur famis tempore, vetere illis frumento reliquo, scitum fecerunt, Tradere priuatos debere frumenta sua reipublicæ pretio constituto, sic vt quisque retineret victum sibi vnius anni. Postea euehendi potestatem fecerunt volenti constituto pretio, quod æquum videbatur.

¶ Abydeni, quòd terra ipsorum per seditionem inculta esset, neque quicquam ampliùs impendentibus incolis, propterea quòd alia adhuc deberentur, scitum fecerunt: Qui pecuniam mutuam dedisset agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primum debere, & cæteros ea demum quæ reliqua fuissent.

¶ Ephesii cùm pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere vt mulieres aurum gestarent; quicquid eo tempore auri haberent, id vt commodarent ciuitati. Constituta etiam argenti summa, quæ numeraretur, permiserunt vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numerasset, tanquam eius, qui illam consecrasset, perscriberetur.

A τότε δὴ * μετ' ὀπτιμίου ἐφ' αὑτὸν ποιούμενος, καὶ πρὸ ἑκατέρων δι' ἑτέρας λαμβάνων, σεσώκασιν οὐκ ὀλίγα χρήματα. * μετ' ὀπτιμίου

¶ Κλαζομένιοι δή, ἐν σιτοδίᾳ ὄντες, χρημάτων ἀπορούντες, ἐψηφίσαντο πρὸς οἷς ἔλαιόν ἐστι τῶν ἰδιωτῶν, δανείσαι τῇ πόλει ὑπὲρ τόκων· γίνεται δὲ πολὺς ὁ καρπὸς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. δανεισάντων δὲ, μισθωσάμενοι πλοῖα, ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἐμπόρια, ὅθεν αὐτοῖς ἦκε σῖτος, ἐνεχυράσαντες ἡμιόλιον τῆς τοῦ ἐλαίου τιμῆς. ὀφείλοντες στρατιώταις μισθοὺς B εἴκοσι τάλαντα, καὶ οὐ δυνάμενοι, τόκον ἔφερον τοῖς ἡγεμόσι τεσσαράκοντα τάλαντα τῷ ὀνόματι· ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἀρχαῖον ἀπέκοπτον οὐδέν, ἀεὶ δὲ μᾶλλον ἐδαπάνων, νόμισμα ἔχεφαν σιδηροῦν εἰς ἑξήκοντα λίτρας εἴκοσι τάλαντον· εἶτα διδόντες τοῖς εὐπορωτάτοις ἐν τῇ πόλει κατὰ λόγον ἑκάστῳ, * πρὸς ἀργυρίου ἔλαβον ἴσον. οἱ δὲ τὸν ἰδιωτῶν εἶχον εἰς τὰς καθ' ἡμέραν χρείας διαλύειν, καὶ ἡ πόλις τῆς χρείας ἀπηλλάγη. διὸ περὶ δὲ οὐ τῶν πρεσβυτέρων ἐκείνοις ἴσον τι τόκον κατέφερον, ἀεί τι ἀφαιροῦντες ἑκάστῳ τοῦς μέρος διέδοσαν, τοῖς δὲ σιδηροῦν ἐνομίζοντο. C * ἀργυρίου ἐλαβον ἴσον. οἱ δὲ τὸν ἰδιωτῶν εἶχον εἰς τὰς καθ' ἡμέραν χρείας διαλύειν

¶ * Σηλυβριανοὶ δὲ, δεηθέντες χρημάτων, νόμου ὄντος αὐτοῖς σῖτον μὴ ἐξάγειν ἐκ λιμοῦ γενομένου· ἐκείνοις δὲ ὑπαρχούσης σίτου παλαιοῦ, ἐψηφίσαντο τῇ πόλει παραδοῦναι τοῖς ἰδιώταις τὸν σῖτον τῆς παραχρημένης ἡμῖν, ὑπολειπόμενον ἑκάστοις ἐνιαυτὸν ἕνα· εἶτα ἐξαγαγόντες ἔδοσαν τῷ βουλομένῳ, ἐξάξαντες τιμὴν ᾗ ἔδοκει καλῶς ἔχειν αὐτοῖς. * Σηλυβριανοὶ

¶ Ἀβυδηνοὶ δὲ, ἀφ' ἁπασμοῦ τῆς χώρας ἐργου γενομένης, καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἃ προσῆν ὄντων αὐτοῖς οὐδὲν ἀφ' ὧν ἔδει ὀφείλειν, ἐψηφίσαντο τοῖς βουλομένοις τοῖς γεωργοῖς δανείζειν, ὡς ἐργάσωνται, ὡς πρόσοδος αὐτοῖς ἔσοιτο τῆς κομιδῆς ἐκ τοῦ καρποῦ, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐκ τῶν λοιπομένων.

¶ Ἐφέσιοι, δεηθέντες χρημάτων, νόμον ἔθεντο μὴ φορεῖν χρυσὸν τὰς γυναῖκας· ὅσον δὲ νῦν ἔχοιτο, δανείσασθαι τῇ πόλει· τῶν τε κιόνων τῶν ἐν τῷ νεῷ πάντων ἀργύρεον ὃ δεῖ καταβαλεῖν, εἶναι ἐπιγράφεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ δόντος ἀργύρειον, ὡς ἀναθηκικόν.

¶ Διονύσιος Συρακούσιος, βουλόμενος χρήματα συναγαγεῖν, ἐκκλησίαν ποιήσας, ἔφη συνωργακέναι τὴν Δήμητρα, καὶ καλὴν εἶναι τὴν γυναῖκα τὸν κόσμον εἰς τὸ ἱερὸν ἀποκομίζειν. αὐτὸς μὲν οὖν τὴν παρ' αὑτοῦ γυναῖκα τὸν κόσμον τοῦτο ποιήσειν· ἄξιον δὲ καὶ τὰς ἄλλους, μή τι μιαρὸν ᾖ παρὰ τῆς θεοῦ ἠνῆται. τὸν δὲ μὴ τοῦτο ποιήσαντα, ἔνοχον ἔφησεν ἱεροσυλίας ἔσεσθαι. αἰσθομένων δὲ πάντων ἀπῆγον, ἅμα τι τῇ θεῷ, ἅμα δὲ ἑαυτῷ, τὸν κόσμον ἀπολείψειν καθ' ὡς παρὰ τῆς θεοῦ δεδομισμένος παρελθόντος δὲ χρόνου, καὶ τὴν γυναῖκα πάλιν φορεῦσαν, ἐκκλησίαν τῇ βουλομένῳ χρυσοφορεῖν,* πόλιν τε ἀναλήψεσθαι ὡς παρ' ἱερᾶς. πεντήρεις δὲ ναυπηγήσειν μέλλων, ἤδη ἐν ἀπορίᾳ ἦν χρημάτων. ἐκκλησίαν οὖν συναγαγών, ἔφη πάλιν αὖθις ἀναδίδοσθαι, εἰς ὃν δεῖσθαι χρημάτων· ἄξιον τε αὖθις εἶναι τὰς πόλεις εἰσενεγκεῖν δύο στατῆρας ἕκαστον· οἱ δ' εἰσενεγκόν. ἀφαιρεῖσθαι δὲ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὡς διημαρτηκὼς τῆς ψήφου, ἐπαινέσας αὐτούς, ἀποδώσειν ἐκάστῳ ὃ εἰσήνεγκεν. ποιήσας δὲ τοῦτο, ἀνεκτήσατο τὰς πόλεις εἶτα πάλιν εἰδώς ἀπολήψεσθαι, εἰσενεγκόν· ὁ δὲ, λαβών, εἶχεν εἰς τὴν ναυπηγίαν. ὅτε δ' ἀπορεῖ δὲ ἀργυρίου, νόμισμα ἐκέλευε καθιστάναι· καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν, πολλὰ τῶν κεκτημένων νομίσματα ὑπῆρχεν· οἱ δ' ἐψηφίσαντο καὶ μὴ βουλόμενοι ἕκαστος ὧν εἶχε τὸ ἀργυροῦν ἀποδοῦναι, ἀλλὰ χαλκοῦν λαβεῖν. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἄξιον τὰς πόλεις εἰσενεγκεῖν αὐτῷ. οἱ δ' ἔφασαν οὐκ ἔχειν. ἀξιοῦντος οὖν τὰ σκεύη* τὰ παρ' αὑτῶν, ἐπώλει, ὡς δὲ ἀπείλημμα τοῦτο ποιοῦν· ἀγορεζόντων δὲ τῶν Συρακουσίων, ἀπηγόρευε τί ἕκαστος ἀγορεύσει. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἀμείνω κατέβαλλον, ἐκέλευσε τὸ σκεῦος ἀναφέρειν ἕκαστον ὁ ἠγόρασεν. τῶν δὲ πολιτῶν ἅμα τοῖς εἰσφορὰς οὐ προφόντων βοσκήματα, εἶπεν ὅτι ἰχθῦς αὐτῷ πρὸς πόσιν· τοῖς οὖν τὰ κτήνη ἔχουσιν, ἀτελεῖς ἔσεσθαι. πολλοῦ δὲ τὰ κτήνη πολλὰ βοσκήσαντος, ὡς ἀτελῆ ἔξοντα, ἐπὶ χιλίαις ἦν ἡμέραις· τὴν ἑκατοστὴν καλέσας, ἐπέβαλε τέλος. οἱ οὖν πολῖται, ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τοῦ ἔχειν τὰ, σφάζοντες ἐπώλουν. * ὡς δὲ πρὸς τὸ ἔλαττον, σφάζεσθαι ὅσα δι' ἡμέρας·

¶ Dionyſius Syracuſius cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Viſam ſibi Cererem eſſe, iubentem, mundum muliebrem in ſuum fanum deferri. Ac ſe quidem hoc de ſuarum mulierum mundo feciſſe. Poſtulare igitur vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea iraſceretur. Qui non feciſſet, eum ſacrilegii reum fore pronunciauit. Cumque omnes, quæ habebant, attuliſſent, & Deæ reſpectu & ipſius, re diuina facta, abſtulit mundum illum, tanquam commodatum ab ipſa Dea. Vbi verò temporis aliquid præteriiſſet, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum geſtare vellet, ea in templo, quod tanti eſſet, dedicaret. Ædificaturus triremes, ſciebat pecunia ſibi opus fore: Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit, & ad eam rem ſibi pecunia opus eſſe. Poſtulauitque vt ſinguli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interpoſito dierum duûm triumve, quaſi fruſtrata res ipſum eſſet, collaudatis ciuibus, id reſtituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voluntates illorum ſibi reconciliauit. Poſtea ſimili ſpe, ſe eſſe recepturos, rurſum contulerunt. Dionyſius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem. Cùm non abundaret argento, nummum percuſſit ex ſtanno, aduocataque concione, copioſa oratione nummum eum commendauit. Syracuſii verò, quamuis inuiti, illum ſcito ſuo approbauerunt, & vnuſquiſque præſtulit ſe habere argentum, non ſtannum. Rurſum in pecuniæ inopia poſtulauit à ciuibus, vt ſibi contribuerent. Quibus negantibus ſe habere, prorulit vtenſilia ſua, & venalia, quaſi per inopiam hoc faceret, propoſuit. Hæc cùm Syracuſii emerent, quid quiſque emiſſet, perſcribebatur. Perſoluto autem pretio, referre ad ſe vtenſilia iuſſit, quod emiſſet, vnumquemque. Syracuſii propter crebra tributa deſierant pecudes alere. Ibi Dionyſius factis ſibi collatum eſſe affirmauit ad tantum vſum, quique poſthac paraſſent pecudes, eos foro immunes. Cùm multi autem multas pecudes immunitatis ſpe paraſſent, nactus opportunitatem, quid quiſque haberet, æſtimari iuſſit, & impoſuit tributum ſeu penſionem. Ibi tum Syracuſii ægrè ferentes ſe eſſe deceptos, pecudes iugulare & vendere. Cum autem ad hæc Dionyſius edicto definiſſet iugulandarum pecudum in dies numerum, illi mactantes ſacrificare.

* πάμπαν

Qu. ἀ παρ' αὐτοῦ.

Tunc Dionysius vetuit mactari pecudem fœminam. Rursum in pecuniæ inopia, professione apud sese describi iussit pecunias familiarum, quæcumque essent orbæ parentibus. Quo facto, ipse pecuniis illis abusus fuit, donec singuli in suam tutelam veniissent. Rhegio occupato, aduocata concione dixit: Quòd deripere vrbem ipsorum iure posset, sed velle se, si modò auferat impensas factas in id bellum, & pro singulis capitibus tres minas, eos missos facere. Tunc Rheginí, quicquid occultauerant, id protulerunt in conspectum. Et cùm egeni quoque pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis sumpsissent, ita illam summam persoluerunt. At Dionysius hac accepta, nihilominus & omnes sub corona vendidit, & suppellectilem, quam occultatam protulerant, abstulit vniuersam. Mutuo sumpserat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cumque illi repeterent, iussit afferri ad se argentum, quantum possideret vnusquisque, proposita pœna mortis, nisi facerent. Allato autem argento, percussit nummum, ita vt denarius vnus æstimaretur duobus, eoque, quod debebatur quodque attulerant ad se, persoluit. Cùm nauibus centum in Tyrrheniam nauigasset, abstulit ex fano Leucothex, & auri argentique plurimum, & non parum ornamentorum cæterorum. Quòd non fugeret autem ipsum, habere multa nautas quoque, præconium fieri iussit, vt dimidium eorum quæ quisque abstulisset, ad se referretur; alterum dimidium retinere posse eum qui abstulisset: qui non retulisset, ei mortis pœnam proposuit. Arbitrati autem nautæ, si dimidium retulissent, tutò se retenturos esse reliqua, illud retulerunt. At Dionysius his acceptis, rursum dimidium referre eos iussit.

¶ Mendæi fructibus quos redderent & alia vectigalia, vtebantur ad ciuitatis administrationem. Sed quod ex solo & ædificiis perciperetur, id non exigebant, ac nomina tantùm occupantium perscribebant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, persoluebant quantum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abusi illis pecuniis sine fœnore. Iidem in bello aduersus Olynthios cùm pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundarent, scitum fecerunt; Vt vnusquisque tantùm duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuersa, vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuò darent.

A οἱ δὲ πάλιν ἱερόσυλα ἐποίουν· ὁ δ' ἀπεῖπε θῆλυ μηδὲν εἶναι. πάλιν δεικθεὶς χρημάτων, ἐκέλευσεν ἀποφέρειν τὰ χρήματα πρὸς αὐτὸν ὅσοι οἶκοι εἰσὶν ὀρφανικοί. ἀποφερομένων δὲ ἄλλων, τούτων χρήματα αἰτεῖ, ἕως ἕκαστος εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. Ῥηγίνων τε καταλαβὼν, ἐκκλησίαν ποιησάμενος, εἶπε, δίκαιά μοι ἔχειν ὑμᾶς ἀδικεῖν κατ' αὐτῶν· νῦν μέντοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀναλωθέντα χρήματα κομισάμενος, καὶ ὅσα ἕκαστον ὑμῶν ἐστὶν ἡμῖν ὀφλήματα, ἀφίημι ὑμῖν. οἱ δὲ Ῥηγῖνοι, ὅσα ποτ' ἦν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἐποίησαν· καὶ οἱ ἄποροι τῶν εὐπορωτέρων καὶ τῶν ξένων δανειζόμενοι, ἐπορίσθησαν ἃ ἐκέλευε χρήματα. λαβὼν δὲ ταῦτα πρὸς αὑτόν, τά τε σώματα πάντα σώσας ἀπέδοτο, καί τι σκεῦος ἄλλο τι ἦν ἀποκεκρυμμένον, ἐμφανῆ ἀπάντα ἔλαβε. δανεισάμενός τε παρὰ τῶν πολιτῶν χρήματα ἐπ' ἀποδόσει, ὡς ἀπήτουν αὐτὸν, ἐκέλευσεν διαφέρειν ὅσον ἔχει τις ἀργύριον πρὸς αὑτόν. εἰ δὲ μή, θανάτου ἔταξε τὸ ἥμισυ. ἀνενεχθέντος δὲ τοῦ ἀργυρίου, ὀβολοὺς χαρακτῆρα, ἔξέδωκε τῶν δραχμῶν δύο δοὺς ἀντὶ δραχμὰς ἕ, τὸ ὀφειλόμενον πρότερον, ἀπέδωκε πρὸς αὐτόν. εἰς Τυρρηνίαν τε πλεύσας ναῦς ἑκατὸν, ἔλαβεν ἐκ τοῦ τῆς Λευκοθέας ἱεροῦ χρυσίον τε καὶ ἀργύριον πολύ, καὶ τὸν ἄλλον κόσμον οὐκ ὀλίγον. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ οἱ ναῦται πολλὰ ἔχουσι, κήρυγμα ἐποίησε, τὰ ἡμίσεα ὧν ἔχει ἕκαστος, διαφέρειν πρὸς αὐτὸν τὰ δὲ ἡμίσεα ἔχειν τὸν λαβόντα· τῷ δὲ μὴ ἀνενεγκαμένῳ, θανάτου ἔταξε τὸ ἥμισυ. ὑπολαβόντες δὲ οἱ ναῦται, * ἀνενεγκάμενοι τὰ ἡμίσεα, τὰ καταλοιπὰ ἔξειν ἀδεῶς, οὐκ ἀνενεγκάμενοι. ὁ δή, ἐπείσθη ἐκείνα ἔλαβεν, ἐκέλευσε πάλιν τὰ ἡμίσεα ἀναφέρειν.

¶ Μενδαῖοι δὲ, τὰ μὲν ἀπὸ λιμένων καὶ τῶν ἄλλων τελῶν αὐτοῖς προσαναλίσκοντα, ἐξεπορίζοντο εἰς δείκησιν τῆς πόλεως· τὰ δ' ἀπὸ τῆς γῆς καὶ οἰκιῶν τέλη, οὐκ ἔπραττον, ἀλλ' ἀπέγραφον τοῖς ἔχουσιν ὑπόσα δεικθεῖεν χρήματα, ἀπαιτοῦντες ὀφείλοντες. ἐκέρδαινον δὲν τῷ πρόχειρα ποιεῖσθαι χρήσιμον, ἀποχῆς τοῖς χρήμασιν ἀποκεχρημένοι. πολεμοῦντες δὲ πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ διόπλους χρημάτων, ὅτων αὐτοῖς ἀνδραπόδων, ἐψηφίσαντο, καταλιπομένων ἑνὶ ἑκάστῳ θήλεος καὶ ἄρρενος, τὰ ἄλλα ἀποδόσθαι τῇ πόλει, ὡς ἐκδόμενοι τοῖς ἰδίοις χρήμασιν.

Sylb. πολλῶ. vel ποιοῦσιν καὶ καταλιπών

¶ Καλλίστρατος ὠνὴ Μακεδονίᾳ πωλικῷ τῷ Α
ἑλληνικῷ ὡς ὀκτὼ τὸ πολὺ εἴκοσι παλαίστων,
ἐποίησεν διπλάσιον. καλῶν γὰρ ὠνη-
λικοῖς τοῖς διπροικοτέροις ἀεὶ, δεῖ τὸ δεῖν *
Cam. Ταινιδίων παλαιστὰς καθίσασθαι τοὺς εἰς γύους τ εἴκοσι
παλαίστων, προεκήρυξεν ὑπάρχειν τὸν βουλό-
μενον, καὶ τοὺς ἐγγύους καθίσασθαι τῷ πέντε
μέρεσι, ἕ καθ' ὁπόσον ἕκαστος δυνατὸς πείθειν.
¶ Τιμόθεος Ἀθηναῖος, πολεμῶν πρὸς Ο-
λυνθίους, καὶ ἀπορούμενος ἀργυρίου, κέρ-
χαλκὸν, διεδίδου τοῖς στρατιώταις. ἀγανα-
κτούντων δὲ τῷ στρατῷ, ἔφη αὐτοῖς τοὺς
ἐμπόρους τε καὶ ἀγοραίους ἀποφαίνειν, ὡσταύ-
ποστίσι, τως πωλήσοι. τοῖς δὲ ἐμπόροις * προσῆκεν,
ὃν ἂν λάβῃ χαλκὸν, τοῦτο πάλιν ἀγοράζον-
τας ἐν τῇ χώρᾳ ὧνια, καὶ πάντα τὸν λαὸν
ἀγόμενα. ὅς δὲ καὶ προσελθοῖ αὐτοῖς χαλ-
κὸς, πρὸς αὐτὸν ἀποφέροντας ἀργύριον
λαμβάνειν. πρὸς Κέρκυραν δὲ πολεμῶν, καὶ
ἀπορίας λιμοῦ ἐχούσης, καὶ τῶν στρατιωτῶν αἰ-
τούντων τοὺς μισθούς, ἕ ἀπειθούντων αὐτῷ,
ἕ πρὸς τοὺς ἐκπλέοντας φασκόντων ἀπο-
ρεύεσθαι, ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφησεν οὐ
δύνασθαι λαβεῖν τοὺς χρήσαντας ἀπενεγκεῖν
αὐτῷ ἀργύριον. ἐπὶ τοσούτῳ εἶναι πρὸς
αὐτὸν δυσπορίαν, ὥστε τὴν προσδιδομένην
τεμένην σιτηρέσιον, δωρεὰν αὐτοῖς δοῦναι.
οἱ δὲ, ὑπολαβόντες, οὐκ ἂν ποτε πρᾶξαι
τοσοῦτα χρήματα τὸν Τιμόθεον αὐτοῖς, εἰ μὴ
τῇ ἀληθείᾳ προσδόκιμα ἦν τὰ χρήματα
Quid? πρὸς αὐτὸν, πουχίαν εἶχον * ὑπάρ τε μι-
σθῶν, ἕως ἐκεῖνος διαπράξαιτο ἃ ἐβούλετο.
Σάμιοι δὲ πολιορκῶν, τοῖς καρποῖς καὶ τῷ
ὅτι τὴν ἀγορὰν ἀπέδοσαν αὐτοῖς τοῖς Σαμίοις.
ὥστε διπόρησαν χρημάτων εἰς μισθοὺς τοῖς
στρατιώταις· τῷ τε ὀπτηδίων ἐπὶ πολὺ
ἦν ὁ ζωπυρός, ἀφ' οὗ τοὺς ἀφικνουμένους,
ἀπαγορεύειν μὴ πωλεῖν ἢ τοῦ ἀλλεσμένου,
μηδὲ μᾶζαν ἕλκοντα ἢ μέδιμνον, μηδὲ τῷ
μυρίδι. ὑγρῶν μηδὲν ἔλαττον ἢ * μετρητοῦ. οἱ μὲν
οὖν ταξιάρχαι τε καὶ λοχαγοὶ, ἀγοράζον-
τες ἀφθονα, διεδίδοσαν τοῖς στρατιώταις· οἱ
δὲ εἰσαφικνούμενοι, ἦγον αὐτοῖς καὶ ὀπτη-
δίων· καὶ ὁπότε ἀπαλλάττοιντο, ἐπὶ τῷ ἀπε-
λθεῖν εἶπαν αὐτοῖς, ἐπιλεῖψαι. ὥστε συμβῆ-
ναι διπορείᾳ τοὺς στρατιώτας τ ὀπτηδίων.
polyæno hic est Δεκάμης, lib. 7. ¶ * Διδάλας Πέρσης, ἔχων στρατιώ-
τας, καὶ μὴν καὶ λιμοῦ ποιεῖσθαι ἐ-
δύνατο ἐκ τῶν πολεμίων αὐτοῖς, νόμισμα
οὐκ ἔχων διδόναι. ἀπαγγέλλοντος δὲ, χρόνου ἤδη ὄντος οὗ ὤφειλε, τοιόνδε τι πρᾶξαι·

¶ Callistratus, vænunte in Macedonia portorio plerumque ducentis octoginta sestertiis, perfecit vt perciperetur bis tantum. Nam cùm animaduertisset, opulentiores illud semper redimere, quòd fideiussores oporteret Talantinos de illis ducentis octoginta constitui: per præconem edixit: Potestatem fieri emendi quicumque vellet, & constituendi fideiussores partis tertiæ, & quantæcumque summæ persuadendo habere aliquis posset.

¶ Timotheus Athenienſis bellum gerens cum Olynthiis, in pecuniæ inopia æreum nummum percussit, & militibus distribuit. Quibus hoc ægrè ferentibus, ostendit à mercatoribus omnia & in forores venales eodem nummo ipsis venditum iri. Mercatoribus autem ostendit, quos nummos æreos accepissent, iisdem rursum eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam, debere. Et si quid æris superfuisset, id ad se referre, proque eo accipere argentum. Ad Cercyram autem bellum gerens, & laborans inopia, militibusque flagitantibus stipendium, & recusantibus imperium ipsius, & minitantibus se esse ad hostes transituros, aduocata concione illorum, dixit, impedientibus tempestatibus argentum ad se non potuisse deportari: Nam tanta se copia abundare vt trimestre iam ante tempus persolutum stipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturum fuisse iacturam, nisi reuera pecuniam expectaret ad se esse peruenturam, ita de stipendiis acquieuerunt; donec Timotheus, ea quæ voluit, gerendo expediuit. Cùm Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, ipsis Samiis vendebat, vnde copia pecuniæ ad stipendia militibus persoluenda suppetebat. Postquam verò multis aduentantibus necessariorum penuria esse cœpit in castris, edicto vetuit vendi frumenti farinam, & mensuram minorem modiis VI. & humida omnia mensura minore congiis decem. Centuriones igitur & qui ordines ducebant, ementes copiosa omnia, ita militibus suis distribuebant. Aduentantes verò, ipsi suum sibi victum apportabant, & discedentes, si quid reliquum erat, diuendebant, vt iam victus copia abundarent milites.

¶ Didales Persa, militibus quos habebat, victum quotidianum suppeditare ille quidem poterat ex hostium terra, sed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumque dies venisset solutionis, tale quiddam comminiscitur.

Aduocata concione militum, non esse se pecuniarum inopem dixit, sed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et castris motis illuc perrexit. Deinde vbi appropinquauit regioni illi, in locum ipsum processit, déque fanis quæ ibi erant, abstulit quicquid vasorum argenteorum reperit. Mox onustis mulis, quasi illi nihil nisi argentum portarent, cùm eminentia hi vasa ostentarent, ita facere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à mulis, id esse argentum vniuersum, animum habuerunt bonum, tanquam stipendium accepturi. At ille Amisum peruenirí, ibique signari argentum oportere dixit. Erat autem via Amisum vsque complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abusus est exercitu, cùm nihil nisi victum præberet. Idem opifices in castris, & caupones, & permutantes aliquid penes se habebat omnes, neque licebat horum quicquam alteri exercere vlli.

¶ Chabrias Athenienſis, cùm Taos rex Ægyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, suasit vt demonstraret vtriusque sexus sacerdotibus, sibi propter sumptus belli, numerum ipsorum diminuere necesse esse. His illi auditis, & quique sacrorum administrationem volentes esse suam, ita singuli pecunias regi dare. Hæc cùm accepisset, suasit Chabrias regi, vt insuper iuberet, sacerdotes, quos sumptus eatenus fecissent in sacra & sese, eorum deinceps vt decimam tantùm partem impenderent, & sibi reliquum darent mutuò, donec bellum aduersus regem Persarum finiretur. De vnaquaque etiam colonia suasit vt imperaret certam pecuniam tribuci nomine, itemque de singulis corporibus. Item de frumento quod væniret, vt exigerentur vltra pretium tam ab emptore quàm venditore, de singulis artabis asses bini, nec non de nauigiis & officinis, & aliis, quicquid negotii gereretur & fieret quæstus, quæstus illius pars decima. Iamque copias extra terram eductaro regi suasit, vt iuberet, quod quisque argenti aut auri non signati haberet, id ad se afferret. Cumque esset allatum, suasit iterum, Rex eo vteretur. Et eos qui mutuò dedissent, commendaret nauarchis, qui debita persoluerent ex tributis.

¶ Iphicrates Athenienſis, cogente copias Cotye, vt ei pecunia suppeteret, effecit hoc modo: Suasit vt imperaret omnibus suæ ditioni subiectis, vt conferrent singuli soli partem exemptam regi XVIII. modiis.

A ἐκκλησίαν τῶν ἀγαγών, ἔφη οὐκ ἀπορεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' εἶναι αὐτῷ ἐν χωρίῳ τινὶ, λέγων ἐν ᾧ εἶη. Ἐξαναζεύξας, ἐβάδιζεν ἐπ' αὐτό· εἶτα ὡς ἐγγὺς τοῦ χωρίου ἐλήλυθε, προελθὼν εἰς αὐτὸ, ἔλαβεν ἐκ τῶν ἱερῶν ὅσα σκεύη ἦν ἀργυρᾶ· εἶτ' ὑποκινδύνους τοὺς ἡμιόνους ὡς ἀργύρου ἀργυρείου, προφαινούσας τοῦτο, ἐβάδιζεν. ἰδόντες δὲ οἱ στρατιῶται, καὶ νομίσαντες ἄπαντα τὸν ἄργυρον, τὰ ἀχύρινα, εὐθαρρήσαντες ὡς κομιούμενοι τὸν μισθόν· ὁ δ' ἔφη δεῖν εἰς Ἀμισὸν ἐλθόντας ὑποσημήνασθαι· καὶ δὴ εἰς τὴν Ἀμισὸν ἐδὸς πολλῶν τινῶν ἡμερῶν ἐχειμάσεν· τὸν δὲ χρόνον τοῦτον ἀπεχρῆτο τῷ στρατοπέδῳ, τὰ ὑποτύδια μόνον διδούς· τοὺς δὲ πρώτους τοὺς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτὸς εἶχε, καὶ τοὺς καπήλους τοὺς μεταβαλλομένους τι· ἄλλῳ δὲ οὐκ ἐᾶν τούτων ποιεῖν. ¶ Χαβρίας Ἀθηναῖος, Ταὼ τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ στρατεύοντι καὶ δεομένῳ χρημάτων, συνεβούλευε τὴν τῶν ἱερῶν ἀναιρεῖν καὶ ἱερείων· ὁ πλῆθος φάσκων πρὸς τοὺς ἱερεῖς δεῖν προαναλίσκεσθαι ἀπὸ τοῦ δαπανήματος. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἱερεῖς, καὶ τὸ ἱερὸν πᾶν αὐτοῖς ἐκάστοις βουλόμενοι εἶναι, καὶ ἴδιᾳ αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς ἐδίδοσαν χρήματα. ἐπεὶ δὲ πρὸ τῶν πόλεων ἐλήφθη, προσέταξεν αὐτοῖς ἐκέλευσεν εἰς μὲν τὸ ἱερὸν καὶ εἰς αὐτοὺς, τῆς δαπάνης ἧς προεπέρασαν ἐποιοῦντο, καὶ δίκαιον μέρος πολεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῷ δανεῖσαι, ἕως ὁ πόλεμος ὁ πρὸς βασιλέα διαλυθῇ· ἀπ' οἰκίας δὲ ἑκάστης ἐκέλευσεν ἄπαντας εἰσφέρειν πάντα ὅσα δεῖ, καὶ ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων ὡσαύτως· τῆς οἴνου τε πωλουμένης χοᾶς τῆς ἡμῶν διδόναι τὸν πωλοῦντα· καὶ ὠνουμένου ἀπὸ τῆς ἀξίωσης τὸ ὀβολοῦ, ἀπὸ τῆς πλοίου τε καὶ ἐργαστηρίου, καὶ τῆς ἄλλου τινὸς ἐργασίας ἐχόντων, τῆς ἐργασίας μέρος τὸ δίκαιον πόλει ἀποτιθῆ. ἐπιστρατεύειν δ' αὐτῷ μέλλοντι ἐκ τῆς χώρας, εἴ τις τι ἔχει ἄσημον ἀργύριον ἢ χρυσίον, καλεῖσθαι ἐπὶ τοῦτον πρὸς αὐτόν. ἐπιγιγνόντων δὲ τῶν πλείστων, ἐκέλευσε πάντα λαβὼν ἐκφέρειν· χρῆσθαι, τοὺς δὲ δανεισθέντας συσπᾶν τοῖς ναυάρχοις, ὥστε ἐκ τῆς φόρου αὐτοῖς ἀποδιδόναι.

¶ Ἰφικράτης Ἀθηναῖος, Κότυος στρατηγοῦντος θρᾳκίοις, ἐπορίσατο αὐτῷ χρήματα τόνδε τὸν τρόπον, ἐκέλευσε τῶν αὐθεντῶν ὧν ἦρχε, προστάξαι αὐτοῖς ἀνὰ χοᾶς πεντῶν μεδίμνων.

B κ. τὰ χρήματα

C κ. τῶν ἱερῶν

D

E Sylb. ἔχοι & mox, ἐκέλευσε Sylb. τοῖς ναυάρχοις

Meliùs, & ἰδίᾳ ἑκάστοις ἢ ταῖς ἱερείαις

Tom. III.

πύρου δὲ πορισθέντος, σῖτωνέλεγη σίτου πολὺ πλῆθος. καπηλεύων οὖν ὅτι τὰ ἐμπόρια, ἀπέδοτο, ἐν ὑπορύοις χρημάτων. ¶ Κότυς Θρᾳξὶ πᾶσι* Περινθίοις ἐδημοσίᾳ ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς στρατιώτας σῖτον ἀγοράζειν· οἱ δὲ Περίνθιοι οὐκ ἐβούλοντο αὐτῷ. ἠξίωσε γοῦν αὐτοὺς ἄνδρας τε τῶν πολιτῶν φερουσίους δοῦναι εἰς χωρία τινά, ἵνα τοῖς ἐκεῖ στρατιώταις νῦν φερουσίοις ᾖ ἀποχρῆσθαι. οἱ δὲ τῶν πραγμάτων ἐποιήσαντο, οἰόμενοι τῶν χωρίων κύριοι ἔσεσθαι. ὁ δὲ Κότυς, τοὺς ἀποσταλέντας εἰς Φυλακὴν ποιήσας, τὰ χρήματα αὐτοῖς ἐκέλευσεν ἀποφέροντας, ἃ ἐδεδανείζετο πρὸ αὐτοῦ, κομίσασθαι. ¶ * Μέντωρ υἱὸς Ἑρμείαν συλλαβὼν, καὶ τὰ χωρία αὐτοῦ κατασχών, τοὺς ἐπιμελητὰς εἴασε τῆς χώρας τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου καθεσταμένους. ἐπεὶ δὲ ἐθαρρήσαντο τε ἀπόντος, καὶ εἴ τι ποτ' ἦν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένον ἢ ὑπεκκείμενον, τοῦτο μὲν ἑαυτῷ εἶχον, συλλαβὼν αὐτοὺς, πάντα προείλετο ἃ εἶχον. ¶ Μέμνων Ῥόδιος, κωμιδίσας Λαμψάκου, δεηθεὶς χρημάτων, ἐπέγραψε τοῖς πλουσιωτάτοις αὐτῶν πλῆθός τι ἀργυρίου· τούτοις δὲ τὴν κομιδὴν ἔσεσθαι πρὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἔφησεν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι πολῖται εἰσωνέγκαν, ἐκέλευσε καὶ ταῦτα αὐτῷ δανεῖσαι ἐπὶ χρόνῳ, διειπάμενος ἐφ' ᾧ πάλιν αὐτοῖς ἀποδώσει. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίωσεν αὐτοὺς εἰσενέγκαι, κομίσασθαι δὲ σὺν τοῖς τόκοις. οἱ δ' εἰσωνέγκαν, ὡς ἀφέξοντα χρόνον αὐτοῖς ἐσομένης τῆς κομιδῆς. ἐπεὶ δὲ ἐξ καταβολαὶ τῶν τόκων πρῶτον, ἔφησεν * ἐπ' αὐτῷ χρείαν εἶ καὶ τούτων, ἐκείνοις δὲ ὕστερον ἀποδώσει τὸ ἴσον. τῶν τε στρατευομένων πρῶτος* σιταρχίας καὶ τοὺς μισθοὺς ἐξ ἡμέρας τὸν σεσιτον. Φάσκων τούτοις τοῖς ἡμέραις οὔτε φυλακὴν αὐτοῖς σύνεσθαι, οὔτε πορείαν, οὔτε διαπαύλιον ποιεῖσθαι· ταῖς ἀξιωσίμοις λέγων. τὸν τε πρὸ τοῦ χρόνου δηλοῖ τοῖς στρατιώταις τῇ δευτέρᾳ τῆς νουμηνίας ταῖς* σιταρχίας, τῇ μὲν πρὸ τοῦ μηνὸς πρέπουσας ἡμέρας, τῇ δ' ἐχομένῃ, πέντε. τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον προῆγεν ἕως εἰς τὴν τελευταίαν ἦλθε.

¶ Χαρίδημος Ὠρείτης, ἔχων τῆς Αἰολίδος τινὰ χωρία, ἐπιστρατεύοντος αὐτῷ Ἀρταβάζου, χρημάτων ἐδεῖτο εἰς τοὺς στρατιώτας. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἰσέφερον αὐτῷ, εἶτα οὐκέτι ἔφασαν ἔχειν.

A Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Qua in ea loca, vbi fora agebantur, exportata, abundans pecunia est confecta.

¶ Cotys Thraciæ rex pecuniam petebat mutuò ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthii dare nolebant. Petiit igitur ex ipsorum ciuibus aliquot saltem ad se mitterent, qui certis locis præsidio essent, vt militibus ea tunc custodientibus, alibi vti posset. Id Perinthii citò fecerunt, rati illa ita loca in sua potestate fore. at Cotys eos qui ad se missi fuerant, captos detinuit, iussitque ad se B mitti mutuò petitam pecuniam, & ita recipere suos ciues.

Camer. M. Rhodius E.

¶ Mentor filius, comprehenso Hermia, occupatis etiam iis locis quæ ille tenuerat, procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus securis, & si quid dudum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursum habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id abstulit vniuersum.

¶ Memno Rhodius, Lampsaco potitus, in penuria pecuniæ, magnam C summam pecuniæ præscripsit, quam opulentissimi persoluerent, eamque recepturos ipsos esse ostendit ex aliorum ciuium tributo. Cùm verò etiam cæteri contribuissent, iussit illam quoque summam mutuò sibi dari ad tempus, idque præfiniuit, quo ea pecunia restitueretur. Rursum pecuniæ egens, contribuere eos iussit, & ex vectigalibus, quod dedissent, recipere. Illi, vt qui celeriter se recepturos sperarent, contribuerunt. Iamque aderat tempus vt vectigalia perciperentur: at Memno sibi pecunia tunc quoque opus esse ostendit, seque postea esse accepta redditurum cum fœnore. Quos in exercitu etiam habebat, iis detraxit frumentum & stipendium dierum sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipsos neque vigilias neque itinera obituros, neque insumpturos quicquam, nimirum exemptis illis. Superiore tempore etiam, cùm metiretur frumentum militibus, secunda post nouam lunam die, primo quidem illo mense tres dies præterijt, sequente verò quinque, & hoc modo processit donec ad triginta peruenirent.

¶ Charidemus Orita, tenens loca quædam Æolidos, cùm exercitum contra se adduceret Artabassus, pecunia deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primùm contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam amplius aiebant.

At Charidemus, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolas, si quid nummorum haberent, aut si qua vasa pretiosa, aliò ablegare: additurumque se esse deductores. Ipsumque hoc agere erat manifestum. Itaque illis fidem habentibus, non longè eductos extra vrbem excussit, si quid haberent, & quàm multis opus erat, ea abstulit, ipsosque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Nequis in vlla vrbe, suæ ditioni subiecta, arma haberet domi suæ: quique habuisset, eum argentum debere persoluere, cuius summa fuit pronuntiata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad hæc habere. Illi verò homines præconium istud temere factum esse rati, retinebant, ea quæ priùs quisque habuerat loco suo. at Charidemus de improuiso excussis domibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperisset, multam constitutam exegit.

¶ Philoxenus quispiam Macedo, satrapes in Caria, in pecuniæ inopia, ostendit se Dionysia celebraturum esse. Et Cariæ incolarum opulentiss. descripsit, qui choros instruerent, imperatis iis quæ appararentur. At cernens eos grauari, subornauit quosdam qui scisciterentur, Quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent: at hi plus etiam se datùros esse quàm impensuri viderentur, promittere, ne interpellarentur & abducerentur à suis negotiis. Ibi ille acceptis quæ isti dabant, descripsit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit: & ita accedebat aliquid à singulis. ¶ Euæsus Syrus, satrapes in Ægypto, cùm sensisset præfectos prouinciis ab se velle desciscere, accersitos in regiam ipsos suspendit vniuersos. Iussitque dici familiaribus eorum & propinquis, asseruari illos. Singuli itaque laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia, captos: at ipse pactus de vnoquoque, & acceptis de quibus conueniisset, singulis mortuum restituit.

¶ Cleomenes Alexandrinus satrapes in Ægypto, cùm fames aliis in locis esset magna, in Ægypto autem mediocris, præclusit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem præfecti negare se posse tributa pendere, si non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret, concessit, sed vectigal imposuit frumento magnum. Itaque eueniebat vt cùm frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cùm quodam tempore eam prouinciam nauigio transiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à crocodilo vnus ex pueris ipsius. Tum sacerdotibus conuocatis: Se qui prior affectus esset iniuria, autores illius crocodilos velle vlcisci ostendit.

A ὁ δὲ Χαρίδημος, ὃ ἦν δοκῶν χωρίον εἶναι πορώτατον εἰς, ἐκέλευσε, καὶ εἴ τι νόμισμα ἔχοιεν, ἢ τι ἄλλο σκεῦος ἀξιόλογον, εἰς ἕτερον χωρίον ἀποφέλειν, ὡς ἀπεμπτὸν δὴ δῶρον· ἅμα δὲ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν φανερὸς ἦν. πειθόντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἀπαγαγὼν αὐτοὺς τῆς πόλεως μικρὸν, καὶ ἐρημίας ἦν, ἔλαβεν ὅσων ἐδέοντο· ἐκείνους δὲ πάλιν εἰς τὸ χωρίον ἀπῆγε. κήρυγμα δὲ B ποιησάμενος ἐν ταῖς πόλεσιν ὧν ἦρχε, μηδένα μηδὲν ὅπλον κεκτῆσθαι ἐν τῇ οἰκίᾳ· εἰ δέ μή, ἀποτίσειν ἀργύριον ὃ ἐπιτάξειεν· ἐμέλει, καὶ σκοπιὰν ὑπερφυῆ ἐποίησε. τῶν δὲ ἀνθρώπων οἰομένων τὸ κήρυγμα μάτην αὐτὸν ποιήσασθαι, εἶχον ἃ ἕτυχον ἕκαστοι κεκτημένοι καὶ ἔχειν· ὁ δὲ, ἐρωτήσας ἑξαίφνης ποιησάμενος τῶν οἰκιῶν, πρὸς οἷς εὗρεν ὅπλον τι, ἐπεζημίωσε τὸ ὑπότιμον. C

¶ Φιλόξενός τις Μακεδὼν, Καρίας σατράπου, δεηθεὶς χρημάτων, Διονύσια ἔφασκε μέλλειν ἄγειν, καὶ χορηγοὺς προσέχρα τῷ Καρῶν τινὶ διὰ πορφυρᾶς, καὶ προσέταττεν αὐτοῖς ἃ δεῖ προσκοσμεῖσθαι. ὁρῶν δὲ αὐτοὺς δυσχεραίνοντας, ὑποπέμπων ἄνας, ἠρώτα, τί βούλοιντο δόντες, ἀπαλλαγῆναι τῆς λῃτουργίας. οἱ δὲ πολλῷ πλέον ἢ ὅσον ἔφοντο δαπανᾶσθαι, ἔφασαν δώσειν, τοῦ μὴ χορηγεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπῆραν· ὁ δὲ, πρὸς τούτοις λαβὼν ἐδίδοσαν, ἑτέρους κατέγραφεν, ἕως ἔλαβε πρὸς τούτοις ἃ ἐβούλετο καὶ προσῆν πρὸς ἑκάστους.

¶ Εὐαίσης Σύρος, Αἰγύπτου σατράπου, ἀφίστασθαι μελλόντων τῶν νομῶν ἀπ' αὐτοῦ αἰσθόμενος, καλέσας αὐτοὺς εἰς τὸ βασίλεια, συνέλαβε πάντας· πρὸς δὲ τοὺς οἰκείους ἐκέλευσε λέγειν ὅτι ἐν φυλακῇ εἰσιν. ἕκαστος οὖν τῶν οἰκείων ἔπεμπεν ὑπὲρ ἑκάστου, καὶ χρημάτων ἐξεπραττόντο τοὺς συλληφθέντας. ὁ δὲ, διομολογησάμενος ὑπὲρ ἑκάστου, καὶ λαβὼν τὰ ὁμολογηθέντα, ἀπέδωκεν ἑκάστοις τὸν νεκρόν. ¶ Κλεομένης Ἀλεξανδρεύς, Αἰγύπτου σατράπου, λιμοῦ γενομένου ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τόποις σφοδροῦ, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετρίου, ἀπέκλεισε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου. τῶν δὲ νομάρχων φασκόντων δυνήσεσθαι τοὺς φόρους ἀποδοῦναι, ἂν μὴ ἐξάγεσθαι τὸν σῖτον, ἐξαγωγὴν μὲν ἐποίησε, τέλος δὲ πολὺ τοῦ σίτου ἐπέθηκεν, ὥστε συνέβαινεν αὐτοῦ ἐξαγομένου ὀλίγου, πολὺ τέλος λαμβάνειν, ἐν οἷς τισὶ τῶν νομάρχων παῖδά τινα τῶν προφά-

D

E

¶ Ἱππίας ὁ Ἀθηναῖος τὰ ὑπερέχοντα τῶν ὑπερῴων εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ἐξωθούμενα καὶ τὰ προφεύγματα, καὶ τὰς θύρας τὰς ἀνοιγομένας ἔξω, ἐπώλησεν. οὗτος οὖν τῶν τότε κτήματα καὶ σιτωνίαν χρήματα ἔπεισε συχνά. τό τε νόμισμα τὸν Ἀθηναίοις, ἀδόκιμον ἐποίησε· πάντας δὲ ἀναγκάσας ἐκ τοῦ παντὸς εἰσφέρειν τὸ ἀργύριον. ὅσοι τε τριηραρχεῖν, εἰ φυλαρχεῖν, ἢ χορηγεῖν, ἢ ἄλλα εἰς ἕτερα λειτουργίαν τοιαύτην ἤμελλον δαπανᾶν, ἀναγκάσας μίσθιον, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον, ἀποτίσαντα τοῦτο, ἐγγράφεσθαι εἰς τοὺς λειτουργικούς· τῇ τε ἱερείᾳ τῇ τῆς Ἀθηνᾶς τῆς ἐν ἀκροπόλει ἐπὶ τῷ ἀποθανόντος, φέρειν κοίτικα κριθῶν, καὶ πυρῶν ἕτερον, καὶ ὀβολόν. καὶ ὅταν δύο παιδάριον γένηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο. ¶ Ἀθηναῖοι δὲ οἱ ἐν Ποτιδαίᾳ οἰκοῦντες, δεόμενοι χρημάτων εἰς πόλεμον, ἀπογράφασθαι ἅπασι συνέταξαν τὰς οὐσίας, μὴ ἀθρόας εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον ἕκαστον, ἀλλὰ κατὰ κτῆμα ἐν ᾧ ἕκαστον εἴη· ἵνα οἱ πένητες δίωνται ἀποτιμᾶσθαι. ὅταν δὲ μὴ ἔνι κτῆμα μηδέν, τὸ σῶμα δημόσιον τιμήσασθαι. ἀπὸ τούτων οὖν εἰσέφερον τὸ ἐπιγραφὲν ἕκαστος σῶον τῇ πόλει. ¶ Ἀντισσαῖος δὲ, δεηθείσης τῆς πόλεως χρημάτων, εἰθισμένων λαμπρῶς ἄγειν Διονύσια, ἐν οἷς ἄλλα τε πολλὰ αὐλίσκοις ἓξ σταιοῖς πανδαισκυάζοντες, καὶ ἱερεῖα πολυτελῆ· κατηγγύου δὲ οὔσης ἔτι τῆς ἑορτῆς, ἔπεισεν αὐτοὺς τῷ μὲν Διονύσῳ θύσασθαι ἐς νέωτα ἀποδώσειν διπλάσια, ταῦτα δὲ σιτωνούντας ἀποδόσθαι. σιτωνέγη τῶν αὐτοῖς χρήματα ἐν ὀλίγα πρὸς τὴν χρείαν.

¶ Λαμψακηνοὶ δὲ, προσδοκίμων οὐσῶν πεντήρων πολλῶν πρὸς αὐτούς, ἔντος μεσίμνου τῶν ἀλφίτων πεντεδράχμου, προσέταξαν τοῖς ἀγοραίοις πωλεῖν ἑξαδράχμου. καὶ τοῦ ἐλαίου τὸν χοᾶ, ὄντα δραχμῆς τεττάρων καὶ τριωβόλου· τοῦτο οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. τὴν οὖν ἀρχαίαν τιμὴν ἐλάμβανεν ὁ ἰδιώτης, τὸ δὲ πλέον ἡ πόλις, ἐξ ὑποθήκης χρημάτων.

¶ Ἡρακλεῶται, πέμποντες ναῦς τεσσαράκοντα ἐπὶ τοὺς ἐν Βοσπόρῳ τυράννους, οὐκ ὑπερεύμολοι χρημάτων, ὠνοῦντο τῶν ἐμπόρων σιτηρέσιον τόν τε σῖτον πρῶτα,

A ¶ Hippas Athenienſis, eminentia in ſuperioribus partibus ædium, & proiecta in publicas vias, itemque ſcalarum gradus, & præmunita veſtibula, & ianuas quæ aperiendo extrorſum vertebantur, vendidit. Emebant igitur hæc illi prædiorum domini, & ita copioſa pecunia collecta eſt. Nummum etiam, qui tunc Athenis vſurpabatur, improbum eſſe iuſſit, & pretio conſtituto ad ſe pecuniam omnem deferri imperauit. Cumque conue-
B nirent qui alio ſigno vellent cudere, idem illud argentum elocauit. Præterea qui triremis aut tribus magiſtri, aut ludis ſuppeditare impenſas, aut in aliud iſtiuſmodi munus publicum ſumptus facere deberent, conſtituta ſumma mediocri, ex his iuſſit eum qui illam pendere voluiſſet, inter perfunctos ſuo munere perſcribi. Sacerdoti etiam Mineruæ, quæ in arce conſecrata erat, præcepit de vnoquoque mortuo afferri hordei ſextarios duos, & totidem tritici, & obolum vnum, id eſt, duos aſſes, ac tantumdem ab iis
C qui ſobole eſſent aucti. ¶ Athenienſes, qui inhabitarent Potidæam, indigentes pecunia ad bellum, iuſſerunt profiteri cunctos, cenſum bonorum non ſimul vniuerſorum in tribu ſua ſingulos, ſed ita, vt quoque loco quidque poſſideretur, vt pauperes æſtimationem ſubiicere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, eius capitis æſtimatio erat minarum duarum. Hinc igitur tributum quod exigebatur, à ſingulis integrum conferebatur. Antiſſæus, cùm pecuniæ inopia premeretur ciuitas ipſius, & morem haberent vt Dionyſia ſeu Baechanalia ſplendidè celebrarent, (quibus magnos ſumptus faciebant de totius anni apparatu, cùm in alia, tum victimas pretioſas,) quòd ille feſtus dies tunc inſtaret, perſuaſit eis vt votum nuncuparent, ſe proximo anno reddituros Libero duplicia: & quæ parata habebant vt venderent vniuerſa ſimul. Atque ita pecuniæ non modicæ ad præſentem ipſis vſum collectæ fuerunt. ¶ Lampſaceni cùm aduentus expectaretur triremium multarum, & væniE rent polentæ ſex modii, denariis quatuor, iuſſerunt, in foro verſantes vendere eos ſex denariis: & ad olei congium, qui veniret denariis quatuor, adiicere tres obolos, ſeu aſſes ſex: Idemque facere de vino & cæteris. Priuati igitur pretium accipiebant antiquum: quod autem ſuperabat, id ciuitas retinens, copiam ita pecuniarum comparauit. ¶ Heracleotæ, cùm naues ablegarent quadraginta aduerſus tyrannos in Boſporo, neque pecunia abundarent, coëmerunt de negotiatoribus & frumentum

& oleum, & vinum, & res alias venales vniuerſas. Atque conſtituto tempore quo pretium perſolueretur, & opportunum erat negotiatoribus: non ad heminam merces diſtrahi, ſed vænire ſimul vniuerſas, & ipſi cùm perſoluerent per opportunitatem, non ſtipendia deuehebant, ſed res venales in onerariis nauibus, & vnum quæſtorem ſingulis nauibus præficiebant. Cumque iam in terram hoſtium ventum eſſet, emebant ab his omnia milites; & argentum collectum fuit, ſtipendiumque dederunt ductores. Et ita accidit vt idem argentum daretur, donec domum redierunt. ¶ Lacedæmonii, cùm Samii ab ipſis peterent vt pecunias ſibi conferrent recuperaturis patriam, ſcitum fecerunt: Vno die debere & dominos, & familiam, & iumenta ieiunare, & quantum inſumpſiſſet, ſi non ieiunaretur, quiſque, tantum tribuere Samiis. ¶ Carthaginienſes, cùm militum apud ipſos externorum multitudo creſceret, non habebant vnde eis debita ſtipendia perſoluerent. Præconium igitur factum eſt: Si quis ciuium incolarumve ius haberet perhendendi vel ciuitatem vel priuatum quempiam, ſiue vellet prehendere, vt profiteretur. Profitentibus autem permultis, ita nauigia contendentia in Pontum comprehendebant, probabilem aliquam cauſam præſentantes, tempore quidem præfinito, quo de his cauſam dicturos ſe eſſe affirmarent. Copia verò tunc magna pecuniæ cùm extitiſſet, & milites illos dimiſerunt, & de comprehenſione diſceptarunt. Et quibus comprehenſione eſſet facta iniuria, iis de vectigalibus ſuis ſatisfaciebat ciuitas. ¶ Cyziceni, ſeditione orta apud ipſos, & plebe ſuperiore, oppreſſiſque ac captis diuitibus, cùm deberetur militibus pecunia, ſcitum fecerunt, Ne capti interficerentur, ſed pecuniis exactis vt exularent. ¶ Chii, cùm eſſet lex apud ipſos, vt debita publicè perſcriberentur; indigentes pecunia ſcitum fecerunt, vt debitores ipſi quidem mutuas pecunias numerarent ciuitati, ciuitas verò creditoribus, vt fœnus ex vectigalibus penderet, donec fors perſoluendo æquaretur. ¶ Mauſolus Cariæ tyrannus, petente per legatos rege Perſarum, vt tributa penderet, conuocatis in illa terra opulentiſſimis, oſtenditeis, Regem petere tributa, ſe autem nequaquam abundare pecunia. Ibi tum ſubornati quidam ſtatim polliciti ſunt, ſe eſſe collaturos, & ſummam indicarunt. Hoc facto, opulentiores, partim pudore, partim metu, & plura ſunt polliciti, & contribuerunt.

A καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, καὶ τἄλλα ὠνητὰ πάντα. χρόνου δ' ἱσταμένου ὃν ἔμελλον ἀποδώσειν τοῖς ὠνίοις, καὶ τοῖς δημοπράταις ἐξῆν καλῶς εἶχε μὴ κατυλίζειν, ἀλλ' ἄγειν πὶ φορτία πωλεῖσθαι, ἅμα πλοῖά τε, ἀποδόντες· ἀλλ' ἄλλοις, οὐ μισθοῦ πρᾶξαι, ἀλλὰ τοῖς ὠνίοις ἄγειν ὃν ὠλκάδα, καὶ ἄνδρα ταμίαν ἐπίστησαν ἑκάστῃ τῶν νεῶν. ἀφικομένων δ' εἰς τοὺς πολεμίους αὐτοῖς, ἠγόραζον οἱ στρατιῶται παρ' ἀλλήλων πάντα· ὥστε πρῶτον συνελέγη, ἃ ἄργυριον ἐδίδοσαν οἱ στρατηγοὶ πάλιν τὸν μισθόν. ἅς τε συνέβαινε ταῦτα τὸ ἄργυριον δίδοσθαι, ἕως εἰς οἶκον ἀπῆλθον.

¶ Λακεδαιμόνιοι, Σαμίων δεηθέντων χρήματα αὐτοῖς εἰς τοὺς καθόδου δοῦναι, ἐψηφίσαντο μίαν ἡμέραν τοὺς αὐτοὺς καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ ὑποζύγια νηστεύσαι· ὅσον δ' ἐδαπάνησε ἕκαστος, τοσοῦτον δοῦναι τοῖς Σαμίοις. ¶ Καρχηδόνιοι δὲ, ξένων ἐν τῇ πόλει συχνῶν πρὸ αὐτοῖς γιγνομένων, ὀφείλοντες αὐτοῖς μισθόν, οὐκ ἐδύναντο ἀπαλλάττειν· αἰτιωμένων δὲ τῶν, ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου διαπύρῳ συλλογῇ ἔτυχε τὸ πλῆθος ἐν τῷ πόντῳ, ἐσύλων μὴ προφάσιος λόγου ἔπαξαν δὲ χρήσιμον, ὃν ᾧ λόγῳ ὑπὲρ αὐτῶν ἐροῦσιν ποιήσασθαι. συλλεγέντων δὲ χρημάτων συχνῶν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἀπήλλαξαν, ὑπὲρ δὲ τῶν συλῶν διεδικάσαντο. τοῖς δὲ μὴ δικαίως συληθεῖσιν, ἡ πόλις ἀπὸ τῶν προσόδων ἀπεδίδου. ¶ Κυζικηνοὶ δὲ, στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, ὑπερεχθέντος τοῦ δήμου, τοὺς δὲ πλουσίους συνειλημμένους, ὀφείλοντας χρήματα στρατιώταις, ἐψηφίσαντο μὴ θανατοῦσαι τοὺς συνειλημμένους, ἀλλὰ χρήματα προσεξαιτοῦντας φυλάττουσαι. ¶ Χῖοι δὲ, νόμου ὄντος αὐτοῖς ἀπογράφεσθαι τὰ χρέα εἰς τὸ δημόσιον, δεηθέντες χρημάτων, ἐψηφίσαντο τοὺς ὀφείλοντας μὴ ἀποδιδόναι τῇ πόλει τὰ δημόσια, τοῖς δὲ πόλιν ἐκ τῶν προσόδων τοὺς τόκους τῶν διδομένων κατὰ φέρειν, ἕως ἂν τὸ ἀρχαῖον ἀποτίσωσι. ¶ Μαύσωλος, ὁ Καρίας τύραννος, πέμποντος βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ τοὺς φόρους ἀποδιδόναι, συναγαγὼν τοὺς ἀποροῦντας ἐν τῇ χώρᾳ, ἐλιγύου ὅτι ὁ βασιλεὺς αἰτεῖ τοὺς φόρους, αὐτὸς δ' οὐκ ἀποτείσει. κατακλυσθεὶς δ' ἀνὴρ αὐτῷ ἀποτίσειν ἐπηγγέλλετο ὅσον ἑκάστου ἕκαστος. τούτων δὲ τῶν προσταττομένων, εἰ ἀποτείσει, ἐμοὶ μέλει, φάμενος, τὰ δὲ, φοβούμενοι, πολλῷ τούτων πλείω ἐπηγγείλαντο, καὶ εἰσέφερον

γρ. ποιήσασθαι.

cam, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν φόρων τοὺς πόνους τοῖς ἀποροῦσι μειῶσαι.

πάλιν δεηθεὶς χρημάτων, ἐξεκκλησιάσας τοῖς Μυλασσεῦσιν ἔλεγεν, ὅτι μητρόπολις οὖσα ἡ πόλις * ἐστὶ, καὶ τῆς ἀτυχίας ἔστιν, ὁ δὲ βασιλεὺς * ἐπ' αὐτὴν στρατεύει. ἐκέλευσεν οὖν τοὺς Μυλασσεῖς φέρειν ἕκαστον ὅλα τάλαντα χρήματα· φάσκων αὐτοῖς τοῖς καὶ εἰσιοῦσι δώσειν καὶ τὰ λοιπὰ σώζειν. εἰσιόντων δὲ πολλῶν, τὰ μὲν χρήματα εἶχε· τὸ δὲ τεῖχος οὐκ ἔφη * τὸν Θεὸν εὖ τοῦ παρεῖναι οἰκοδομεῖν. ¶ * Κόνδαλος, Μαυσώλου ὕπαρχος, ὁπότε δι' ἐπαρχίας αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας πορεύοιτό τις πορεύεσθαι ἢ μόνος, ἀπήγγελλέν τις δῶρα καὶ βοῦν χρύσεον, ἀναγόντα εἰς οἶκον ἐκέλευσεν πρόσθεν ἕως αὐτὸς ἐπανέλθοι, ὁπότε δὲ δοκοίη χρόνος ἱκανὸς εἶναι, αὖθίς τε τὸ πρόσθεν καὶ τὸν ὀπισθοφύλακα λογισάμενος ἀπῄτει. τοῦ τε δένδρων τὰ ὑπερέχοντα ἢ πίπτοντα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς, ἐπώλει τοῖς ὀπισθοφύλαξι. τοῦ δὲ στρατιώτου εἴ τις τελευτήσοι, ἀφαπώλιον ἐπώλει δραχμῶν τῶν σώματος. ἅμα δὲ τῶν ὠνῶν τὸ ἀργύριον ἐλάμβανεν, ἅμα τε ἠπάτων οὐ προεῖντο αὐτὸν, ὅτε τις τετελεύτηκεν ὁ στρατιώτης. πρός τε Λυκίους ὁρῶν ἀγαπῶντας ὅτι εἶχον φέρειν, ἔφη χρήματα ἥκειν παρὰ βασιλέως, κόμας ἀποστῆναι εἰς * στρατόπεδα στρατεύσαι αὐτούς· ἔφησεν οὖν εἰ βούλοιντο ὀπισθοφύλακιον πεντήκοντα δυνῶν, * μετατίμασθαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος κόμην. οἱ δ' ἀσμένως ἔδοσαν ὃ ἤτει· ἐκ συνελέγη χρήματα πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ ὄχλου.

¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος, ἄρχων Φωκαίας, ἀπορῶν χρημάτων ὁρῶν τε σπουδὰς οὔσας δύο τῶν * Φωκαέων, λόγους ἐποιήσατο πρὸς τὰ ἑτέρους σφίσιν ἐπιτρέπειν, φάσκων αὐτὸς δώσειν χρήματα τοῖς ἑτέροις, ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πρόσθεν ἐγκλήματα· αὐτὸς δὲ μᾶλλον βουλεύσασθαι παρὰ τούτων λαβών, ἐκ τὰ περὶ τῆν πόλιν πρίοις δίκαιον ἀποδοῦναι. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, διδόντες τὰ χρήματα οἱ πρότερον ὅσα ἐκέλευσεν, ἔδωκαν· ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις * πᾶσιν ἔδικεν ἀδεῶς εἶναι πρὸς τοὺς ἑτέρους· εἰ δέ τινα αὐτοῖς ἔδωκαν ἐκ ἐλάττω. λαβὼν δὲ παρ' ἀμφοτέρων, κατήλλαξεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. τοῖς τε πολίταις καλὸν εὖσαν δίκας πολλὰς, ἐκ μεγάλας ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀδίκους βουλεῖς δήμου πολέμου, διαχειρισάμενος, προέφη, ὅσοι ἀδίκουν)· * νόμον δ' ἔθηκε μηκέτι ἐξεῖναι ὑπὲρ τῶν πρότερον εἰκημένων χρέος ὀφείλειν * πρὸς ὀλίγα πολλοστὰ, ἐς τὰς ἐλλιπάσεις

A Rursum pecunia indigens, Mylassensibus conuocatis demonstrauit, oratione sua, Eam ciuitatem principem regni, ex qua ortus esset ipse, non esse mœnibus septam, Regem autem Persarum exercitum aduersus illam adducere. Iussit igitur, Mylassenses, quantum posset quisque pecuniæ conferre plurimum, affirmans iis quæ tunc contribuissent, cæteras ipsos suas facultates esse conseruaturos. Collatis autem copiis magnis, ipse quidem retinuit pecunias: mœnia verò extrui illo tempo-
B re Deum velle negauit. ¶ Condalus Mausoli præfectus, si quando iter per regionem suam facienti sibi afferret aliquis donum ouis, aut porci, aut vituli, iussit perscripto nomine eius qui donasset, & die, domum abduci, & ali donec reuerteretur. Ac vbi tempus satis longum abiisse videbatur, repetiit quod ille aluerat, subductis fructus quoque rationibus. Arborum item eminentium aut procidentium in regias vias vendebat fructus. Militum quo-
C que si qui mortem obierant, copiam efferendi extra portam corpus denario vendebat. Atque hinc simul argentum accipiebat, simul non fallebant eum duces indicio temporis, quo aliquis ex militibus esset mortuus. Lycios etiam cernens capillis gestandis delectari, literas esse dixit allatas regias, quibus capilli ad crines mitti iuberentur. Mandata igitur se habere à Mausolo, vt illi tonderentur. Atque promisit, si certam summam in capita con-
D tribuere vellent, ex Græcia capillos afferendos se esse curaturum. At illi libenter præbuerunt quod postulabat, collectaque est de magna multitudine pecunia copiosa. ¶ Aristoteles Rhodius Phocææ principatum obtinens, in pecuniarum inopia cernens duas esse Phocaensium factiones, verba vni illarum occultè fecit, indicans sibi dare alteros pecunias, vt rem ad ipsos incliner: Se verò ab ipsis accipere malle, & administrationem ciuitatis eis tradere. Quibus auditis statim tantum isti pecuniæ dederunt, quantum iusserat. At
E hic alteri factioni rursum ostendit quæ accepisset ab alteris. Hi verò dederunt ne ipsi quidem minus. Atque ita accepta pecunia ab vtrisque, gratiam inter eos reconciliauit. Cùm animaduerteret autem inter ciues multas esse controuersias, & magnas in iis propter bellum iniurias, iudicio constituto edixit: Si qui lege non egissent intra tempus præscriptum, non ampliùs de prioribus criminibus iudicia iis datum iri. Tunc itaque complurium caussarum atque litium collationem, & prouocationes, mulctis propositis,

ad se

Qu. αὐτὴν πόλιν ἐστὶ, καὶ τῆς ἀτυχίας ἔστιν, ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπ' αὐτὴν στρατεύει. ἐκέλευσεν οὖν τοὺς Μυλασσεῖς φέρειν ἕκαστον ὅλα τάλαντα χρήματα· φάσκων αὐτοῖς τοῖς καὶ εἰσιοῦσι δώσειν καὶ τὰ λοιπὰ σώζειν. εἰσιόντων δὲ πολλῶν, τὰ μὲν χρήματα εἶχε· τὸ δὲ τεῖχος οὐκ ἔφη τὸν Θεὸν εὖ τοῦ παρεῖναι οἰκοδομεῖν. ¶ Κόνδαλος, Μαυσώλου ὕπαρχος, ὁπότε δι' ἐπαρχίας αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας πορεύοιτό τις πορεύεσθαι ἢ μόνος, ἀπήγγελλέν τις δῶρα καὶ βοῦν χρύσεον, ἀναγόντα εἰς οἶκον ἐκέλευσεν πρόσθεν ἕως αὐτὸς ἐπανέλθοι, ὁπότε δὲ δοκοίη χρόνος ἱκανὸς εἶναι, αὖθίς τε τὸ πρόσθεν καὶ τὸν ὀπισθοφύλακα λογισάμενος ἀπῄτει. τοῦ τε δένδρων τὰ ὑπερέχοντα ἢ πίπτοντα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς βασιλικὰς, ἐπώλει τοῖς ὀπισθοφύλαξι. τοῦ δὲ στρατιώτου εἴ τις τελευτήσοι, ἀφαπώλιον ἐπώλει δραχμῶν τῶν σώματος. ἅμα δὲ τῶν ὠνῶν τὸ ἀργύριον ἐλάμβανεν, ἅμα τε ἠπάτων οὐ προεῖντο αὐτὸν, ὅτε τις τετελεύτηκεν ὁ στρατιώτης. πρός τε Λυκίους ὁρῶν ἀγαπῶντας ὅτι εἶχον φέρειν, ἔφη χρήματα ἥκειν παρὰ βασιλέως, κόμας ἀποστῆναι εἰς στρατόπεδα στρατεύσαι αὐτούς· ἔφησεν οὖν εἰ βούλοιντο ὀπισθοφύλακιον πεντήκοντα δυνῶν, μετατίμασθαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος κόμην. οἱ δ' ἀσμένως ἔδοσαν ὃ ἤτει· ἐκ συνελέγη χρήματα πολλὰ ἀπὸ πολλοῦ ὄχλου.

¶ Ἀριστοτέλης Ῥόδιος, ἄρχων Φωκαίας, ἀπορῶν χρημάτων ὁρῶν τε σπουδὰς οὔσας δύο τῶν Φωκαέων, λόγους ἐποιήσατο πρὸς τὰ ἑτέρους σφίσιν ἐπιτρέπειν, φάσκων αὐτὸς δώσειν χρήματα τοῖς ἑτέροις, ἐφ' ᾧ αὐτοῖς τὰ πρόσθεν ἐγκλήματα· αὐτὸς δὲ μᾶλλον βουλεύσασθαι παρὰ τούτων λαβών, ἐκ τὰ περὶ τῆν πόλιν πρίοις δίκαιον ἀποδοῦναι. ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, διδόντες τὰ χρήματα οἱ πρότερον ὅσα ἐκέλευσεν, ἔδωκαν· ὁ δὲ τοῖς ἑτέροις πᾶσιν ἔδικεν ἀδεῶς εἶναι πρὸς τοὺς ἑτέρους· εἰ δέ τινα αὐτοῖς ἔδωκαν ἐκ ἐλάττω. λαβὼν δὲ παρ' ἀμφοτέρων, κατήλλαξεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. τοῖς τε πολίταις καλὸν εὖσαν δίκας πολλὰς, ἐκ μεγάλας ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀδίκους βουλεῖς δήμου πολέμου, διαχειρισάμενος, προέφη, ὅσοι αὖ μὴ δικάσουν)· * νόμον δ' ἔθηκε μηκέτι ἐξεῖναι ὑπὲρ τῶν πρότερον εἰκημένων χρέος ὀφείλειν * πρὸς ὀλίγα πολλοστὰ, ἐς τὰς ἐλλιπάσεις

στρ. μετατίμασθαι

στρ. Φωκαίων

στρ. ὀφείλειν πρὸς

ad ſe referens, & ab vtroque per diuerſos aliquid accipiens, non parum pecuniæ contraxit.

¶ Clazomenii, in penuria annonæ cùm pecunia deficerentur, ſcitum fecerunt: Vt qui oleum haberent, commodarent hoc Reipublicæ cum fœnore. Exiſtit autem hic fructus in regione illorum copioſus. Cùm igitur ita commodaretur oleum, conductis nauigiis euehendum illud in ea loca curarunt, in quibus fora exercebantur, vnde frumentum ipſis aduenit, pignore dato olei pretio. Militibus cùm deberent ſtipendii nomine quadringenta & octoginta ſeſtertia, neque poſſent diſſoluere, annis ſingulis fœnus pendebant ducibus ſeſtertia nonaginta & ſex. Quia verò hoc pacto de ſorte nihil decedebat, & ſumptus facere fruſtra ipſi pergebant, percuſſerunt nummum ferreum ad argenti rationem, ſeſtertiorum quadringentorum octoginta. Hanc deinde pecuniam dabant opulentiſſimis in ciuitate, pro eo atque conſentaneum erat cuique, & tantumdem ab eis recipiebant argenti. Habebant igitur priuati quod in quotidianos vſus impenderent, & debito liberata fuit ciuitas. Deinde ex vectigalibus & fœnus pendebant illis, & diuidendo ſemper pro parte ſua cuique diſtribuebant, nummoſque ferreos recipiebant.

¶ Selybriani, in pecuniarum inopia, cùm lex eſſet, Ne frumentum exportaretur famis tempore, vetere illis frumento reliquo, ſcitum fecerunt, Tradere priuatos debere frumenta ſua reipublicæ pretio conſtituto, ſic vt quiſque retineret victum ſibi vnius anni. Poſtea euehendi poteſtatem fecerunt volenti conſtituto pretio, quod æquum videbatur.

¶ Abydeni, quòd terra ipſorum per ſeditionem inculta eſſet, neque quicquam ampliùs impendentibus incolis, propterea quòd alia adhuc deberentur, ſcitum fecerunt: Qui pecuniam mutuam dediſſet agricolis, vt opus ruri facerent, eum percipere fructus natos primum debere, & cæteros ea demum quæ reliqua fuiſſent.

¶ Epheſii cùm pecunia indigerent, tulerunt legem: Non licere vt mulieres aurum geſtarent; quicquid eo tempore auri haberent, id vt commodarent ciuitati. Conſtituta etiam argenti ſumma, quæ numeraretur, permiſerunt vt in templi columnis, nomen eius qui argentum illud numeraſſet, tanquam eius, qui illam conſecraſſet, perſcriberetur.

A πότε δὴ * μετ' ὀπτιμίου ἐφ' αὑτὸν ποιούμενος, καὶ παρ' ἑκατέρων δι' ἑτέρων λαμβάνων, σεσώκασιν οὐκ ὀλίγα χρήματα. * μετ' ὀπτιμίων

¶ Κλαζομένιοι δή, ἐν σιτοδίᾳ ὄντες, χρημάτων ἀπορούντων, ἐψηφίσαντο πρὸς οἷς ἔλαιον ἦν τῶν ἰδιωτῶν, δημοσίᾳ τῇ πόλει ὅπου πύκνα γίνεται· ἐν δὲ πόλει ἐστὶν ὁ καρπὸς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν. δημοσιούντων δὲ, μισθωσάμενοι πλοῖα, ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἐμπόρια, ὅθεν αὐτοῖς ἦκε σῖτος, ἐνεχυράσαντες ἡμιολίας τῆς τοῦ ἐλαίου τιμῆς. ὀφείλοντες γὰρ ἑκατὸν μυριάδων B εἴκοσι τάλαντα, καὶ οὐ δυνάμενοι, τόκον ἔφερον τοῖς ἡγεμόσι πεντήκοντα τάλαντα τὸν ἐνιαυτόν· ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἀρχαῖον ἀπέκειτο οὐδὲν, ἀεὶ δὲ μᾶλλον ἐδαπάνων, νόμισμα ἔκοψαν σιδηροῦν εἰς ἀργυρίου λόγον εἴκοσι τάλαντα· εἶτα διδόντες τοῖς εὐπορωτάτοις ἐν τῇ πόλει κατὰ λόγον ἑκάστῳ, * παρ' ἐκείνων ἔλαβον ἴσον. εἴ τε ὧν ἰδιώτης εἴχοις τὰς καθ' ἡμέραν χρείας ἀναλίσκειν, καὶ ἡ πόλις τὰ χρέα ἀπελάμβανεν. διὸ περ δὴ ἐκ C τῶν τοιούτων ἐκείνοις ἦν τι τόκον καταφέρειν, αἰεί τι ἀφαιροῦντες ἑκάστῳ τοῦ μέρους διεδοσαν, καὶ δι' σιδηροῦς ἐνομίζοντο. παρ' ἀξίνων γρ. ἀξίνων παρ' ἴσον.

¶ * Σηλυβριανοὶ δὲ, δεηθέντες χρημάτων, νόμου ὄντος αὐτοῖς σῖτον μὴ ἐξάγειν ἐν λιμῷ δημοσίοις· ἐκείνοις δὲ ἐπαρχοῦσα σῖτου παλαιοῦ, ἐψηφίσαντο τῇ πόλει ἀποδοῦναι τοῖς ἰδιώταις τὸν σῖτον τῆς πεπαμένης ὥρας, ἐπολεπόλμου ἕκαστον ἑαυτῷ ἐφίεσθαι· εἶτα ἐξαγαγεῖν ἐᾶν ᾧ τῷ βουλομένῳ, ἐξαστῆς τιμῆς· ὡς ἐδόκει καλῶς ἔχειν αὐτοῖς. D * Σηλυβριανοί γρ. Σηλυμ.

¶ Ἀβυδηνοὶ δὲ, ἀφ' ἁπασαμοῦ τῆς χώρας ἐρημοῦ δημοσίας, ἐν τῷ μείζονι δ' ὀφειλομένων αὐτοῖς ἔτι ἀφ' ὧν ἔδει ὀφείλειν, ἐψηφίσαντο τοῖς βουλομένοις τοῖς γεωργοῖς δανείζειν, ὡς ἐργάσωνται, ὡς πρώτοις αὐτοῖς ἐπιδιδόναι τῆς καρποῦ, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐκ τῶν λοιπομένων. E

¶ Ἐφέσιοι, δεηθέντες χρημάτων, νόμον ἔθεντο μὴ φορεῖν χρυσὸν τὰς γυναῖκας· ὅσον δὲ ἐν αὐτῷ ἔχοιεν, δημοσιοῦσθαι τῇ πόλει· τῶν τε κιόνων τῶν ἐν τῷ νεῷ τάξαντες ἀργύριον ὃ δεῖ καταβαλεῖν, εἰσὶν ὑπογράφεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ δόντος ἀργύριον, ὡς αἰτιθησόμενον.

¶ Διονύσιος Συρακούσιος, βουλόμενος χρήματα συναγαγεῖν, ἐκκλησίαν ποιήσας, ἔφησεν ἱερωσύνην τινὰ Δήμητρα, καὶ καλύψαι τὸν τῆς γυναικὸς κόσμον εἰς τὸ ἱερὸν ἀποκομίζειν. αὐτὸς μὲν οὖν τῶν τῆς πρὸ αὐτοῦ γυναικὸς τὸν κόσμον τοῦτο πεποιηκέναι· ἀξίου δὲ καὶ τὰς ἄλλους, μή τι μιαίνεται τοῦδε τοῦ θεοῦ χάριτας. τὸν δὲ μὴ τοῦτο ποιήσαντα. ἔνοχον ἔφησεν ἱεροσυλίας ἔσεσθαι. ἀποτιμησάντων δὲ πάντων ἃ εἶχον, ἀφεῖναί τι τοῦ θεοῦ, ἃ δ' ἐκεῖνοι, θύσας τῇ θεῷ, τὸν κόσμον ἀπολυέγκατο ὡς τοῦδε τοῦ θεοῦ δεδωκυίας τοῦτον. ἐλθόντες δὲ χρήσου, καὶ τῇ γυναικὶ πάλιν φορησούσῃ, ἐκέλευσεν τοῦ βουλομένου χρυσοφορεῖν, * πάγμα τι ἀναλίσκειν εἰς τὰ ἱερά. πεντήρεις δὲ ναυπηγήσειν μέλλων, ἤδει οὐκ ἀνήσιτο χρημάτων. ἐκκλησίαν οὖν συναγαγών, ἔφη πάλιν αὐτοῖς δανεισθῆναι, εἰς ὃν δεῖσθαι χρημάτων· ἀξίου τε αὐτοῦ ταῖς πολίσι εἰσενέγκαι δύο τετραώβολα ἕκαστον· οἱ δ' εἰσηνεγκαν. ἀφελιπὼν δὲ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ὡς ἀνηρτυκὼς τὴν παρασκευήν, ἐπῃνεσεν αὐτούς, ἀποδοὺς ἑκάστῳ ὃ εἰσηνεγκεν. ποιήσας δὲ τοῦτο, αἰτήσατο τὰς πολίτας εἴπερ πάλιν οἱόμενος ἀποληφθῆναι, εἰσηνεγκεν· ὁ δὲ, λαβών, εἶχεν εἰς τὴν ναυπηγίαν. οὐκ ἀπορῶν δὲ ἀργυρείου, νόμισμα ἐκόψε κασσιτέρου· καὶ συναγαγὼν ἐκκλησίαν, πολλὰ τοῦ καινομένου νομίσματος ὠφελεῖσθαι· οἱ δ' ἐψηφίσαντο καὶ μᾶλλον βουλόμενοι ἕκαστος τῶν ἐθέλειν ἔχειν ὡς ἀργυροῦν ἢ, ἀλλὰ κασσίτερον. πάλιν τε δανεῖσαι χρημάτων, ἀξίου τὰς πολίτας εἰσενεγκεῖν αὐτῷ. οἱ δ' ἔφασαν οὐκ ἔχειν. ἐξελέγχας οὖν τὰ σκεύη * τὰ πρὸς αὐτοῦ, ἐπώλει, ὡς δ' ἀπεῖδε τοῦτο ποιῶν· ἀγορεξόντων δὲ τῶν Συρακουσίων, ἀπηγόρευε τί ἕκαστος ἀγορασάσθω. ἐπεὶ δὲ πλείω ἢ μυρία κατέβαλον, ἐκέλευσε τοὺς σκεῦος ἀναφέρειν ἕκαστον ὃ ἠγόρασεν. τῶν δὲ πολιτῶν ἅμα τὰς εἰσφορὰς οὐ προϊόντων βοσκήσασθαι, εἶπεν ὅτι ἰχθύια ὠνεῖσθαι παρὰ τοῦτων· τοὺς οὖν τὰ κτησαμένους, ἀτελεῖς ἔσεσθαι. πολλοὶ δὲ τὰχὺ κτησαμένοι πολλὰ βοσκήματα, ὡς ἀπολῶν ἔχοντες, ἐπεὶ χαλεπῶς εἶχον, τιμήσας καλόντας, ἐπέβαλε τέλος. οἱ τῶν πολίτων, ἀγανακτήσαντες ὅτι τῷ ξένῳ πεισθεῖεν, σφάζοντες ἐπώλουν. * ὡς δὲ πρὸς τέλος ἦλθε, σφάζεσθαι ὅσα δεῖ τῇ ἡμέρᾳ·

A ¶ Dionysius Syracusius cumulare pecunias volens, concione aduocata dixit: Visam sibi Cererem esse, iubentem, mundum muliebrem in suum fanum deferri. Ac se quidem hoc de suarum mulierum mundo fecisse. Postulare igitur vt idem fieret ab aliis quoque, ne Dea iraſceretur. Qui non feciſſet, eum sacrilegii reum fore pronunciauit. Cumque omnes, quæ habebant, attuliſſent, & Deæ respectu & ipsius, re diuina facta, abstulit mundum illum, tanB quam commodatum ab ipsa Dea. Vbi verò temporis aliquid præteriisset, & mulieres iterum ornatus ferrent, edixit: Vt quæ aurum gestare vellet, ea in templo, quod tanti esset, dedicaret. Ædificaturus triremes, sciebat pecunia sibi opus fore: Concione igitur aduocata, prodi quandam vrbem dixit, & ad eam rem sibi pecunia opus esse. Postulauitque vt singuli ciues conferrent aureos duos. Hanc pecuniam illi contulerunt. Spatio autem interposito dierum duûm triumve, quasi frustrata res ipsum esset, collaudatis ciuibus, id restituit vnicuique quod contulerat. Quo facto voC luntares illorum sibi reconciliauit. Postea simili spe, se esse recepturos, rursum contulerunt. Dionysius autem, quod tunc acceperat, retinuit ad triremium ædificationem. Cùm non abundaret argento, nummum percussit ex stanno, aduocataque concione, copiosa oratione nummum eum commendauit. Syracusii verò, quamuis inuiti, illum scito suo approbauerunt, & vnusquisque prærulit se habere argentum, non stannum. Rursum in pecuniæ inopia postulauit à ciuibus, vt sibi cotributuerent. Quibus D negantibus se habere, prorulit vtensilia sua, & venalia, quasi per inopiam hoc faceret, proposuit. Hæc cùm Syracusii emerent, quid quisque emisset, perscribebatur. Persoluto autem pretio, referre ad se vtensile iussit, quod emisset, vnumquemque. Syracusii propter crebra tributa desierant pecudes alere. Ibi Dionysius satis sibi collatum esse affirmauit ad tantum vsum, quique posthac parassent E pecudes, eos foro immunes. Cùm multi autem multas pecudes immunitatis spe parassent, nactus opportunitatem, quid quisque haberet, æstimari iussit, & imposuit tributum seu pensionem. Ibi tum Syracusii ægrè ferentes se esse deceptos, pecudes iugulare & vendere. Cum autem ad hæc Dionysius edicto definiisset iugulandarum pecudum in dies numerum, illi mactantes sacrificare.

Tunc Dionyſius vetuit mactari pecudem fœminam. Rurſum in pecuniæ inopia, profeſſione apud ſeſe deſcribi iuſſit pecunias familiarum, quæcumque eſſent orbæ parentibus. Quo facto, ipſe pecuniis illis abuſus fuit, donec ſinguli in ſuam tutelam veniſſent. Rhegio occupato, aduocata concione dixit: Quòd deripere vrbem ipſorum iure poſſet, ſed velle ſe, ſi modò auferat impenſas factas in id bellum, & pro ſingulis capitibus tres minas, eos miſſos facere. Tunc Rheginі, quicquid occultauerant, id protulerunt in conſpectum. Et cùm egeni quoque pecuniam mutuo ab opulentioribus & externis ſumpſiſſent, ita illam ſummam perſoluerunt. At Dionyſius hac accepta, nihilominus & omnes ſub corona vendidit, & ſuppellectilem, quam occultatam protulerant, abſtulit vniuerſam. Mutuo ſumpſerat pecuniam à ciuibus quam redderet. Cumque illi repeterent, iuſſit afferri ad ſe argentum, quantum poſſideret vnuſquiſque, propoſita pœna mortis, niſi facerent. Allato autem argento, percuſſit nummum, ita vt denarius vnus æſtimaretur duobus, eoque, quod debebatur quodque attulerant ad ſe, perſoluit. Cùm nauibus centum in Tyrrheniam nauigaſſet, abſtulit ex fano Leucotheæ, & auri argentique plurimum, & non parum ornamentorum cæterorum. Quòd non fugeret autem ipſum, habere multa nautas quoque, præconium fieri iuſſit, vt dimidium eorum quæ quiſque abſtuliſſet, ad ſe referretur; alterum dimidium retinere poſſe eum qui abſtuliſſet: qui non retuliſſet, ei mortis pœnam propoſuit. Arbitrati autem nautæ, ſi dimidium retuliſſent, tutò ſe retenturos eſſe reliqua, illud retulerunt. At Dionyſius his acceptis, rurſum dimidium referre eos iuſſit.

¶ Mendæi fructibus quos redderent & alia vectigalia, vtebantur ad ciuitatis adminiſtrationem. Sed quod ex ſolo & ædificiis perciperetur, id non exigebant, ac nomina tantùm occupantium perſcribebant. Qui quoties ciuitati pecunia opus erat, perſoluebant quantum debebatur. Lucrum faciebant igitur ex tempore præterito, abuſi illis pecuniis ſine fœnore. Iidem in bello aduerſus Olynthios cùm pecunia indigerent, & copia mancipiorum abundarent, ſcitum fecerunt; Vt vnuſquiſque tantùm duo retineret, marem & fœminam, & reliqua venderet vniuerſa, vt haberent priuati pecuniam, quam ciuitati mutuò darent.

A οἱ δὲ πάλιν ἱερόσυλα ἐποίουν· ὁ δὲ ἀπεῖπε θῆλυ μηδὲν θύειν. πάλιν δὲ δηλῶν χρημάτων, ἐκέλευσε ἀποφέρειν τὰ χρήματα πρὸς αὐτὸν ὅσοι οἶκοι εἰσὶν ὀρφανικοί. ἀποφαινομένων δὲ * ἄλλων, τούτων χρήματα ἀπέφερε, ἕως ἕκαστος εἰς ἡλικίαν ἔλθοι. Ῥηγίνων τε * καταλαβὼν, ἐκκλησίαν ποιησάμενος, εἶπε, δίκην μὲν δικαίως μὲν ἂν ἐξ ἁπάντων ἐθέλειν λαβεῖν αὐτός· νῦν μέντοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀναλωθέντα χρήματα κομισάμενος, καὶ ἕκαστον ἑκατὸν μνᾶς πρὸς μνᾶς, ἀφίημι αὐτούς. οἱ δὲ Ῥηγῖνοι, ὅσα ποτ' ἐν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα, ἐμφανῆ ἐποίουν· καὶ οἱ ἄποροι τῶν εὐπορωτέρων καὶ τῶν ξένων δανειζόμενοι, ἐπόρισαν ἃ ἐκέλευε χρήματα. λαβὼν δὲ ταῦτα πρὶν ἀνῆναι, τά τε σώματα πάντα ὠνεῖτο ἅπερ ἐπέδοτο, καί τι σκεῦος ἄλλο τι ἐν αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένον, ἐμφανῆ ἀπέφαινε. δανεισάμενός τε παρὰ τῶν πολιτῶν χρήματα ἐπ' ἀποδόσει, ὡς ἀπήτουν αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀναφέρειν ὅσον ἔχει τις ἀργύριον πρὸς αὐτόν. Εἰ δὲ μή, θανάτου ἔζημίου. οἱ δὲ ἐνεγκόντες τὸ ἀργύριον, ὀβολικὰς χαρακτῆρα, ἐξέδωκε τὸν δραχμὸν δυοῖν δέοντα ἀντὶ δραχμῆς, τὸ ὀφειλόμενον πρότερον, ἀπέδωκε πρὸς αὐτόν. εἰς Τυρρηνίαν τε πλεύσας ναῦς ἑκατὸν, ἔλαβεν ἐκ τοῦ τῆς Λευκοθέας ἱεροῦ χρυσίον τε καὶ ἀργύριον πολύ, καὶ τἄλλον κόσμον οὐκ ὀλίγον. εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ οἱ ναῦται πολλὰ ἔχοιεν, κήρυγμα ἐποίησε, τὰ ἡμίσεα ὧν ἔχει ἕκαστος, ἀναφέρειν πρὸς αὐτὸν τὰ δὲ ἡμίσεα ἔχειν τὸν λαβόντα· τῷ δὲ μὴ ἀνενεγκαντι, θανάτου ἔζημίου. ὑπολαβόντες δὲ οἱ ναῦται, * ἀνενεγκόντες τὰ ἡμίσεα, τὰ καταλοιπὰ ἔξειν ἀδεῶς, οὐκ ἀνενεγκόντες. ὁ δή, ἐπεὶ ταῦτ' ἐκεῖνα ἔλαβεν, ἐκέλευσε πάλιν τὰ ἡμίσεα ἀναφέρειν.

¶ Μενδαῖοι δὲ, τὰ μὲν ἀπὸ λιμένων καὶ τῶν ἄλλων τελῶν αὐτοῖς προσεποιοῦντο, ἐχρῶντο εἰς οἰκήσεις τῆς πόλεως· τὰ δ' ἀπὸ γῆς καὶ οἰκιῶν τέλη, οὐκ ἔπραττον, ἀλλ' ἀνέγραφον τοῖς ἔχουσιν ὁπόσα δεήσειεν χρημάτων, ἀπέδοσαν ὀφείλοντες. ἐκέρδαινον δὲ τῷ πρόχειρα ποιεῖσθαι χρήματα, ἀποκρίσεις τοῖς χρήμασιν ἀποκεχρημένοι. πολεμούσης τε πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ δεομένων χρημάτων, ὄντων αὐτοῖς ἀνδραπόδων, ἐψηφίσαντο, καταλιπομένων ἑνὶ ἑκάστῳ θήλεος καὶ ἄρρενος, τὰ ἄλλα ἀποδόσθαι τῇ πόλει, ὡς ἐκποιησαμένοις ἰδίους χρήματα.

Sylb. πάλιν λῶ. vel πάντων καὶ καταλιπών

¶ Καλλίστρατος δὲ Μακεδονίας πωλικοῦ τὸ A ἑλλιμενίου ὡς ὅτι τὸ πολὺ εἴκοσι παλαίντων, ἐποίησεν διρεῖν τὸ διπλάσιον. καλιδῶν γὰρ ὠνησομένοις τοῖς διπορωτέροις αἰεὶ, δεῖ τὸ διῆν * παλαιντιαίους καθίστασθαι τοὺς ἐγγύους τ εἴκοσι παλαίντων, προεκήρυξεν ὠνεῖσθαι τὸν βουλόμενον, καὶ τοὺς ἐγγύους καθιστάναι τῷ τρίτου μέρους, ᾧ καθ' ὁπόσον ἕκαστος δυνατὸς πείθειν.

Cam. Τωνικοῦ-που

¶ Τιμόθεος Ἀθηναῖος, πολεμῶν πρὸς Ὀλυνθίους, καὶ ἀπορούμενος ἀργυρίου, κόπτας χαλκοῦν, διεδίδου τοῖς στρατιώταις. ἀγανακτούντων δὲ τῶν στρατιωτῶν, ἔφη αὐτοῖς τοὺς ἐμπόρους τε καὶ ἀγοραίους ἀποδώσειν, ὡς αὐτοὶ πωλήσοι. τοῖς δ' ἐμπόροις * προσῆκεν, ὅσ' ἂν ὧν λάβοι χαλκοῦν, τούτου πάλιν ἀγοράζοντας ἐν τῇ χώρᾳ οὗπερ, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀγόμενα. ὡς δ' αὖ ἀπελύθη αὐτοῖς χαλκοῦς, πρὸς αὐτὸν ἀναφέροντας ἀργύριον λαμβάνειν. τοῖς δὲ Κέρκυραν πολεμῶν, καὶ ἀπορῶν ἀργυρίου, καὶ τῶν στρατιωτῶν αἰτούντων τοὺς μισθοὺς, καὶ ἀπειθούντων αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους φασκόντων ἀποπορεύεσθαι, ἐκκλησίαν συναγαγὼν, ἔφησεν οὐ δύνασθαι ἀφ' ὧν χρῆσθαι ἀργύριον. ἐπεὶ τοσούτου γε δεῖ τοῖς αὐτὸν διαπορεῖσθαι, ὥστε πολὺ προσδεδομένου πέμψειν σιτηρέσια, δωρεὰν αὐτοῖς δόντα. οἱ δὲ, ὑποπτεύοντες, οὐκ ἂν ποτε προέσθαι τοσοῦτα χρήματα τὸν Τιμόθεον αὐτοῖς, εἰ μὴ τῇ ἀληθείᾳ προσδόκιμα ἦν τὰ χρήματα πρὸς αὐτὸν, ἡσυχίαν εἶχον * ὑφ' ὧν μισθῶν, ἕως ἐκεῖνος διαπράξαιτο ἃ ἐβούλετο. Σάμον δὲ πολιορκῶν, τοῖς καρποῖς καὶ τῷ ὅτι τὴν ἀγορὰν ἀπέδοτο αὐτοῖς τοῖς Σαμίοις. ὥστε διπόρησε χρημάτων εἰς μισθοὺς τοῖς στρατιώταις· τῶν τε ὑπηρεσίαν ἐπὶ σωφρονισμῷ ἐν ᾧ στρατοπέδῳ, ἀφῃρημένων μὴ πωλεῖν τι τῶν ἀλλοτρίων, μηδὲ μίσθιον ἔχοντα μὴ μίσθιον, μηδὲ τῶν ὑγρῶν μηδὲν ἄλφιτον μὴ * μετρεῖν. εἰ μὲν οὖν παξιάρχαι τε καὶ λοχαγοὶ, ἀγοράζοντες ἀφεῖεν, διεδίδοσαν τοῖς στρατιώταις· οἱ δ' εἰσαφικνούμενοι, ἦγον αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα· καὶ ὁπότε ἀπαλλάττοιντο, εἴ τι περίλοιπον εἴη αὐτοῖς, ἐπώλουν. ὥστε συμβαίνειν διπορεῖν τοὺς στρατιώτας τῶν ὑπαρχόντων.

¶ Callistratus, væneunte in Macedonia portorio plerumque ducentis octoginta sestertiis, perfecit vt perciperetur bis tantum. Nam cùm animaduertisset, opulentiores illud semper redimere, quòd fideiussores oporteret Talantinos de illis ducentis octoginta constitui; per præconem edixit: Potestatem fieri emendi quicumque vellet, & constituendi fideiussores partis tertiæ, & quantæcumque summæ persuadendo habere aliquis posset.

¶ Timotheus Athenientis bellum gerens cum Olynthiis, in pecuniæ inopia æreum nummum percussit, & militibus distribuit. Quibus hoc ægrè ferentibus, ostendit à mercatoribus omnia & in foro res venales eodem nummo ipsis venditum iri. Mercatoribus autem ostendit, quos nummos æreos accepissent, iisdem rursum eos emere & illa in regione venalia, & prædam actam, debere. Et si quid æris superfuisset, id ad se referre, proque eo accipere argentum. Ad Cercyram autem bellum gerens, & laborans inopia, militibusque flagitantibus stipendium, & recusantibus imperium ipsius, & minitantibus se esse ad hostes transituros, aduocata concione illorum, dixit, impedientibus tempestatibus argentum ad se non potuisse deportari: Nam tanta se copia abundare vt trimestre iam ante tempus persolurum stipendium dono eis dare velit. Milites autem rati, nequaquam illum tantam facturum fuisse iacturam, nisi reuera pecuniam expectaret ad se esse peruenturam, ita de stipendiis acquieuerunt; donec Timotheus, ea quæ voluit, gerendo expediuit. Cùm Samum oppugnaret, fructus, & quicquid in agris erat, ipsis Samiis vendebat, vnde copia pecuniæ ad stipendia militibus persoluenda suppetebat. Postquam verò multis aduentantibus necessariorum penuria esse cœpit in castris, edicto vetuit vendi frumenti farinam, & mensuram minorem modiis VI. & humida omnia mensura minore congiis decem. Centuriones igitur & qui ordines ducebant, ementes copiosa omnia, ita militibus suis distribuebant. Aduentantes verò, ipsi suum sibi victum apportabant, & discedentes, si quid reliquum erat, diuendebant, vt iam victus copia abundarent milites.

¶ Didales Persa, militibus quos habebat, victum quotidianum suppeditare ille quidem poterat ex hostium terra, sed pecunia, quam penderet, ei non erat. Cumque dies venisset solutionis, tale quiddam comminiscitur.

¶ * Διδάλης Πέρσης, ἔχων στρατιώτας, τοῖς μὲν καθ' ἡμέραν ποιεῖν ἐδυνατο ἐκ τῆς πολεμίας αὐτοῖς, νόμισμα οὐκ ἔχων διδόναι. ἀπαιτούμενος δὲ, χρόνου γενομένου οὐ ἔφασκε, ἀγοράζειν πρίν

polyæno hic est Δεινίας, lib. 7.

Aduocata concione militum, non esse se pecuniarum inopem dixit, sed habere pecunias quodam in loco, quem etiam indicauit. Et castris motis illuc perrexit. Deinde vbi appropinquauit regioni illi, in locum ipsum processit, déque fanis quæ ibi erant, abstulit quicquid vasorum argenteorum reperit. Mox onustis mulis, quasi illi nihil nisi argentum portarent, cùm eminentia hi vasa ostentarent, ita facere iter. Hoc cernentes milites, & arbitrati quicquid portaretur à mulis, id esse argentum vniuersum, animum habuerunt bonum, tanquam stipendium accepturi. At ille Amisum peruenirí, ibique signari argentum oportere dixit. Erat autem via Amisum vsque complurium dierum, & difficilis propter frigus. Toto igitur illo tempore abusus est exercitu, cùm nihil nisi victum præberet. Idem opifices in castris, & caupones, & permutantes aliquid penes se habebat omnes, neque licebat horum quicquam alteri exercere vlli.

A ἐκκλησίαν σῶν ἀγαγών, ἔφη οὐκ ἀπορεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' εἶ αὐτῷ ἐν χωρίῳ τινὶ, λέγων ἐν ᾧ εἴη. ἐξαναζεύξας, ἐβάδιζεν ἐπ' αὐτό· εἶτα ὡς ἐγγὺς τοῦ χωρίου ἐγένετο, προελθὼν εἰς αὐτὸ, ἔλαβεν ὅσα τῶν ἐόντων ἱερῶν ἐξῆν σὺν πολλῷ κόπῳ ἄγειν· εἶτ' ὑποσκευάσας τοὺς ἡμιόνους ὡς ἀργύρου ἄγοντας ἀργύριον, τοιαῦτα φαινούσας τὰ σκεύη, ἐβάδιζεν. ἰδόντες δὲ οἱ στρατιῶται, καὶ νομίσαντες ἅπαντα B εἶναι ἀργύρου· τὸ ἀργύριον, ἐθαῤῥήσαμεν ὡς κομιούμενοι τὸν μισθόν· ὁ δ' ἔφη δεῖν εἰς Ἀμισὸν ἐλθόντας ὑποσημήνασθαι· ἐνταῦθα δ' εἰς τὴν Ἀμισὸν ὁδὸς πολλῶν τινα ἡμερῶν καὶ χειμέριος· τὸν δὲ χρόνον τοῦτον ἀπεχρῆτο τῷ στρατοπέδῳ, τὰ ὑποτήδεια μόνον διδούς· πρὶν δὲ πρόσοδον τοῖς ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτὸν εἶχε, καὶ πρὶν καπήλους τοὺς μεταβαλλομένους μηδὲ ἄλλῳ δὲν ἐξὸν ἐνταῦθα οὐδὲν τούτων ποιεῖν. ¶ Χαβρίας Ἀθηναῖος, Ταὼ τῷ Αἰγυπτίων βασιλεῖ στρατεύοντι καὶ δεομένῳ χρημάτων, σκεψάμενος ὅλους τοὺς ἱερεῖς ὅσοι πλῆθος φασὶν τοὺς ἐν ἱεροῖς δεῖν τρέφεσθαι διὰ τὸν δαπάνην. ἀκούσαντος δὲ αὐτοῦ, καὶ τὸν ἱερὸν πρὸς αὐτοῖς ἕκαστον βουλόμενον εἶναι, καὶ διὰ ταῦτα αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς ἐδίδοσαν χρήματα. ἐπεὶ δὲ τρέφειν πάντων εἰλήφει, τοὺς πάντας αὐτοῖς ἐκέλευσεν εἰς μὲν τὸ ἱερὸν καὶ εἰς αὐτὸν, τῆς δαπάνης ἧς τρέφειν ἐποιοῦντο, δίκας τινὰς μέρος πολεῖσθαι, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῷ δημοσίᾳ, ἕως ὁ πόλεμος ὁ πρὸς βασιλέα διαλυθῇ· ἀπ' οἰκίας δὲ ἑκάστης ἐκέλευσεν ἄπαντας εἰσενέγκαι πάντα ὅσα δεῖ, καὶ ἀπὸ τῆς ὁμαλοῦς ὡσαύτως· τὸ σῖτον τε πωλουμένου χωρὶς τῆς λιμῆς διδόναι τὸν πωλοῦντα· καὶ ὠνουμένου ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τὸν ὀβολὸν, ἀπὸ τῶν πλοίων τε καὶ ἐργαστηρίων, καὶ τῶν ἄλλων τινὰ ἐργασίαν ἐχόντων, τῆς ἐργασίας μέρος τὸ δίκαιον τέλος ἀποτελεῖν. ἐστρατεύετο δ' αὐτῷ μισθοφόρος C D E

¶ Chabrias Athenienſis, cùm Taos rex Ægyptiorum educeret exercitum, & pecunia deficeretur, ſuaſit vt demonſtraret vtriuſque ſexus ſacerdotibus, ſibi propter ſumptus belli, numerum ipſorum diminuere neceſſe eſſe. His illi auditis, & quique ſacrorum adminiſtrationem volentes eſſe ſuam, ita ſinguli pecunias regi dare. Hæc cùm accepiſſet, ſuaſit Chabrias regi, vt inſuper iuberet, ſacerdotes, quos ſumptus eatenus feciſſent in ſacra & ſeſe, eorum deinceps vt decimam tantùm partem impenderent, & ſibi reliquum darent mutuò, donec bellum aduerſus regem Perſarum finiretur. De vnaquaque etiam colonia ſuaſit vt imperaret certam pecuniam tributi nomine, itemque de ſingulis corporibus. Item de frumento quod væniret, vt exigerentur vltra pretium tam ab emptore quàm venditore, de ſingulis artabis aſſes bini, nec non de nauigiis & officinis, & aliis, quicquid negotii gereretur & fieret quæſtus, quæſtus illius pars decima. Iamque copias extra terram educturo regi ſuaſit, vt iuberet, quod quiſque argenti aut auri non ſignati haberet, id ad ſe afferret. Cumque eſſet allatum, ſuaſit iterum, Rex eo vt vteretur. Et eos qui mutuò dediſſent, commendaret nauarchis, qui debita perſoluerent ex tributis.

¶ Iphicrates Athenienſis, cogente copias Cotye, vt ei pecunia ſuppeteret, effecit hoc modo: Suaſit vt imperaret omnibus ſuæ ditioni ſubiectis, vt conferrent ſinguli ſoli partem exemptam regi XVIII. modiis.

¶ Ἰφικράτης Ἀθηναῖος, Κότυος στρατηγοῦντος στρατιώτας, ἐπέσιτον αὐτῷ χρήματα ἔχοντι, ἐποίησεν· ἐκέλευσε τοὺς ἀνθρώπους ὧν ἦρχε, τρέφειν αὐτῷ χίλιοι πεδίμνους.

πύρυ δὲ πορισθέντος, σιτωνίην οἵου πολὺ πλῆθος. καταγαγὼν οὖν ὅπῃ τὰ ἐμπόρια, ἀπιδόσθαι, ἐς ἀπορίαν χρημάτων. ¶ Κότυς Θρᾳξὶ ὢν δανείζετο χρήματα εἰς τοὺς στρατιώτας πέμπεσθαι· οἱ δὲ Πέρινθιοι οὐκ ἐβούλοντο αὐτοῖς. ἠξίωσεν οὖν αὐτοὺς δώσειν γε τῶν πολιτῶν φρουρεῖς δόντας εἰς χωρία τινά, ἵνα τοῖς ἐκεῖ στρατιώταις οὗτοι φρουροῦντες ᾖ ἀποχρῆσθαι. οἱ δὲ τὸν πέμψαντας ἐποιήσαντο, οἰόμενοι τῶν χωρίων κύριοι ἔσεσθαι. ὁ δὲ Κότυς, τοὺς ἀποσταλέντας εἰς φυλακὴν πέμψας, τὰ χρήματα αὐτοῖς ἐκέλευσεν ἀποστίλαντας, ἃ ἐβούλετο πρὸ αὐτοῦ, κομίσασθαι. ¶ * Μέντωρ ὁ Ἑρμείαν συλλαβών, καὶ τὰ χωρία αὐτοῦ κατασχών, τοὺς ἐπιμελησομένους εἶασε καὶ χώραν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἑρμείου καθεστηκόσι. ἐπεὶ δὲ ἐθαῤῥησάν τε ἅπαντες, καὶ εἴ τι πού τῳ αὐτῶν ἀποκεκρυμμένον ἢ ὑποκεκλεμμένον, τοῦτο μὲν ἑαυτῷ εἶχον, συλλαβὼν αὐτοῖς, πλέον ἢ πρόσθεν ἃ εἶχον. ¶ Μέμνων Ῥόδιος, κατιὼν εἰς Λαμψάκου, δεηθεὶς χρημάτων, ἐπέταξε τοῖς πλουσιωτάτοις αὐτῶν πλῆθός τι ἀργυρίου· τούτους δὲ τιμὼ κομιεῖσθαι ἔσεσθαι, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐφήσειν. ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι πολῖται εἰσηνέγκαν, ἐκέλευσε καὶ τούτων αὐτῷ δανεῖσαι ὃ χρόνῳ, διειπάμενος ὃν ᾧ πάλιν αὐτοῖς ἀποδώσει. πάλιν τε δεηθεὶς χρημάτων, ἠξίωσεν αὐτοὺς εἰσενέγκαι, κομίσασθαι δὲ ὅν τῶν προτέρων. οἱ δ' εἰσηνεγκάν, ὡς ἀφ' πολλῶν αὐτῶν ἐσομένης τῆς κομιδῆς. ἐπεὶ δὲ καταβολαὶ τῶν προτέρων πρῆσσον, ἔφασαν * ἐπ' αὐτῷ χρείαν εἶναι καὶ τούτων, ἐκείνοις δ' ὕστερον ἀποδώσειν ὃ λάβοι. τῶν τε στρατευομένων πρῆττεν * ὑπερβολὰς καὶ τοὺς μισθοὺς ἓξ ἡμερῶν τὸν ἐνιαυτόν. φάσκων τούτοις τοῖς ἡμέροις οὔτε φυλακὴν αὐτοῖς ὀφείλειν, οὔτε πορείαν, οὔτε διαπέμπειν ποιεῖσθαι· τοῖς ἐξαιρέτοις λέγων. τὸν τε πρὸ τοῦ χρόνου μηδὲν τοῖς στρατιώταις τῇ δευτέρᾳ τῆς νουμηνίας τοῖς * ὑπερβολάς, τῇ μὲν πρώτῃ πρίασθαι τοὺς ἡμέρους, τῇ δ' ἑβδόμῃ, πέντε. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον προῆγεν εἰς τὸν τελευταῖον ἦλθε.

¶ Χαρίδημος Ὠρείτης, ἔχων τῆς Αἰολίδος τινὰ χωρία, στρατεύοντος ἐπ' αὐτὸν Ἀρταβάζου, χρημάτων ἐδεῖτο εἰς τοὺς στρατιώτας. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον προῆγεν αὐτῷ, εἶπε σίτου ἔφασθαι ἔχειν·

A Hoc facto magna frumenti copia fuit collecta. Qua in ea loca, vbi fora agebantur, exportata, abundans pecunia est confecta.

¶ Cotys Thraciæ rex pecuniam petebat mutuò ab Perinthiis ad contrahendos milites. Eam Perinthii dare nolebant. Petiit igitur ex ipsorum ciuibus aliquot saltem ad se mitterent, qui certis locis præsidio essent, vt militibus ea tunc custodientibus, alibi vti posset. Id Perinthii citò fecerunt, rati illa ita loca in sua potestate fóre. at Cotys eos qui ad se missi fuerant, captos detinuit, iussitque ad se mitti mutuò petitam pecuniam, & ita recipere suos ciues.

¶ Mentor filius, comprehenso Hermia, occupatis etiam iis locis quæ ille tenuerat, procuratores constitutos ab Hermia non remouit. Itaque iam omnibus secutis, & si quid dudum absconderant aut deposuerant apud externos, id rursum habentibus apud se, & ipsos comprehendit, & quicquid habebant penes se, id abstulit vniuersum.

¶ Memno Rhodius, Lampsaco potitus, in penuria pecuniæ, magnam summam pecuniæ præscripsit, quam opulentissimi persoluerent, eamque recepturos ipsos esse ostendit ex aliorum ciuium tributo. Cùm verò etiam exteri contribuissent, iussit illam quoque summam mutuò sibi dari ad tempus, idque præfiniuit, quo ea pecunia restitueretur. Rursum pecuniæ egens, contribuere eos iussit, & ex vectigalibus, quod dedissent, recipere. Illi, vt qui celeriter se recepturos sperarent, contribuerunt. Iamque aderat tempus vt vectigalia perciperentur: at Memno sibi pecunia tunc quoque opus esse ostendit, seque postea esse accepta redditurum cum fœnore. Quos in exercitu etiam habebat, iis detraxit frumentum & stipendium dierum sex, per annum. Pollicitus iis diebus ipsos neque vigilias neque itinera obituros, neque insumpturos quicquam, nimirum exemptis illis. Superiore tempore etiam, cùm meteretur frumentum militibus, secunda post nouam lunam die, primo quidem illo mense tres dies præterijt, sequente verò quinque, & hoc modo processit donec ad triginta perueniret.

¶ Charidemus Orita, tenens loca quædam Æolidos, cùm exercitum contra se adduceret Artabassus, pecunia deficiebatur, quæ militibus numeraretur. Ac primùm contribuebant nonnihil. Mox non habere se quicquam amplius aiebant.

Camer. M. vide. E.

Scr. ἐπ' αὐτ.

γρ. ὑπερβάλλειν

γρ. ὑπερβάλλειν

At Charidemus, quem locum esse opulentissimum arbitrabatur, ex eo iussit incolas, si quid nummorum haberent, aut si qua vasa pretiosa, aliò ablegare: additurumque se esse deductores. Ipsumque hoc agere erat manifestum. Itaque illis fidem habentibus, non longè eductos extra vrbem excussit, si quid haberent, & quàm multis opus erat, ea abstulit, ipsosque eundem in locum reduxit. Per præconem etiam edixit: Nequis in vlla vrbe, suæ ditioni subiecta, arma haberet domi suæ: quique habuisset, eum argentum debere persoluere, cuius summa fuit pronuntiata. Sed statim negligere ipse, neque respectum ad hæc habere. Illi verò homines præconium istud temere factum esse rati, retinebant, ea quæ priùs quisque habuerat loco suo. at Charidemus de improuiso excussis domibus, ab iis, apud quos armorum aliquid reperisset, multam constitutam exegit.

¶ Philoxenus quispiam Macedo, satrapes in Caria, in pecuniæ inopia, ostendit se Dionysia celebraturum esse. Et Cariæ incolarum opulentiss. descripsit, qui choros instruerent, imperatis iis quæ appararentur. At cernens eos grauari, subornauit quosdam qui sciscitarentur, Quid dare vellent, vt muneris vacationem haberent: at hi plus etiam se datûros esse quàm impensuri viderentur, promittere, ne interpellarentur & abducerentur à suis negotiis. Ibi ille acceptis quæ isti dabant, descripsit alios, donec etiam ab his accepit quæ voluit: & ita accedebat aliquid à singulis. ¶ Euæsus Syrus, satrapes in Ægypto, cùm sensisset præfectos prouinciis ab se velle desciscere, accersitos in regiam ipsos suspendit vniuersos. Iussitque dici familiaribus eorum & propinquis, asseruari illos. Singuli itaque laborabant pro suis, & redimere cupiebant pecunia, captos: at ipse pactus de vnoquoque, & acceptis de quibus conueniisset, singulis mortuum restituit.

¶ Cleomenes Alexandrinus satrapes in Ægypto, cùm fames aliis in locis esset magna, in Ægypto autem mediocris, præclusit exportandi frumenta licentiam. Prouinciis autem præfecti negare se posse tributa pendere, si non liceret exportari frumenta. Tum ille vt exportare liceret, concessit, sed vectigal imposuit frumento magnum. Itaque eueniebat vt cùm frumenti exportaretur non multum, magnum vectigal acciperetur, & eriperetur præfectis id quod prætenderant. Cùm quodam tempore eam prouinciam nauigio transiret, in qua Deus habetur Crocodilus, correptus fuit à crocodilo vnus ex pueris ipsius. Tum sacerdotibus conuocatis: Se qui prior affectus esset iniuria, autores illius crocodilos velle vlcisci ostendit.

A ὁ δὲ Χαρίδημος, ὃ ἦν χωρίον διπορώτατον εἰς, ἐκέλευσε, καὶ ἐφ' ᾧ νόμισμα ἔχοιεν, ἢ τι ἄλλο σκεῦος ἀξιόλογον, εἰς ἕτερον χωρίον ἀποφέρειν, ὡς ἀπεμπόλιον δὴ δῆθεν· ἅμα δὲ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιεῖν φανερὸς ἦν. πειθόντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀγαγὼν αὐτοὺς τῆς πόλεως μικρὸν, καὶ ἐρυμνούς ἀεί ἔχον, ἔλαβεν ὅσων ἐδέησε· ἐκείνους δὲ πάλιν εἰς τὸ χωρίον ἀπῆγε. κήρυγμά τε ποιησάμενος ἐν ταῖς πόλεσιν ὧν ἦρχε, μηδένα μηδὲν ὅπλον κεκτῆσθαι ἐν τῇ οἰκίᾳ· εἰ δέ μή, ἀποτίσειν ἀργύριον ὃ ἐπικηρύξειε· ἠμέλει, καὶ ἐπιμέλειαν ὑπεροφθὲν ἐποίησε. τῶν δὲ ἀνθρώπων οἰομένων τὸ κήρυγμα μᾶλλον αὐτῶν πεποιῆσθαι, εἴ τινα ἕτεροι ἔκτησαν κεκτημένοι καὶ ἔχειν· ὁ δή, ἐρωτήσας ὁξάφης ποιησάμενος τῶν οἰκιῶν, πρὸς οἷς εὗρεν ὅπλον τι, ἐπεζημίωσε τὸ ὑπάρχειν.

¶ Φιλόξενός τις Μακεδών, καίπερ σατραπεύων, δεηθεὶς χρημάτων, Διονύσια ἔφασκε μέλλειν ἄγειν, καὶ χορηγοὺς προείρηκε τῶν Καρῶν τοὺς διπορωτάτους, καὶ προσέταττεν αὐτοῖς ἃ δεῖ παρασκευάζειν. ὁρῶν δὲ αὐτοὺς δυσχεραίνοντας, ἐσωπέμπων τινὰς, ἐρώτα, τί βούλοιντο δόντες, ἀπαλλαγῆναι τῆς λῃτουργίας. οἱ δὲ πολλῷ πλέον ἢ ὅσον ἦν τὸ διαλῦσον, ἔφασαν δώσειν, τοῦ μὴ ὀχλεῖσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπῆσαν. ὁ δή, παρὰ τούτων λαβὼν ἃ ἐδίδοσαν, ἑτέρους κατέγραφεν, ἕως ἔλαβε παρὰ τούτων ἃ ἐβούλετο καὶ προσῆν πρὸς ἑκάστους.

¶ Εὐαίσης Σύρος, Αἰγύπτου σατραπεύων, ἀφίστασθαι μελλόντων τῶν νομάρχων ἀπ' αὐτοῦ ἀθρόους, καλέσας αὐτοὺς εἰς τὸ βασίλεια, συνέλαβε πάντας· τοῖς δὲ περὶ οἰκείους ἐκέλευσε λέγειν ὅτι ἐν φυλακῇ εἶεν. ἕκαστος οὖν τῶν οἰκείων ἔπεμπεν ὡς ἑκάστου, καὶ χρημάτων ἀξίωσιν τοῦ πεπλημμελημένου. ὁ δή, ὁμολογησάντων ὡς ἑκάστου, καὶ λαβὼν τὰ ὁμολογηθέντα, ἀπέδωκεν ἑκάστοις τὸν νεκρόν. ¶ Κλεομένης Ἀλεξανδρεύς, Αἰγύπτου σατραπεύων, λιμοῦ γενομένου ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τόποις σφοδρὰ, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετρίως, ἀπέκλεισε τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ σίτου. τῶν δὲ νομάρχων φασκόντων ἀδυνατεῖν τοὺς φόρους ἀποδοῦναι, ἐὰν μὴ ἐξάγεσθαι ἐᾶν σῖτον, ἐξαγωγὴν μὲν ἐποίησε, τέλος δὲ πολὺ τῶν σίτων ἀπέδειξεν, ὅσα συνέβαινεν αὐτοῖς ἐξαγομένων ὀλίγων, πολὺ τέλος λαμβάνειν, αὐτοῖς τε τοῖς νομάρχαις πεπαῦσθαι τὸ προφά-

B

C

D

E

σως. Ἀφεστάλεσάν τε αὐτῷ τὸν τρόπον οὗτος ὁ θεὸς ὁ κροκόδιλος, ἢν παύσῃ τὴς τῷ παίδων αὐτοῦ καλέσας ὧν τοὺς ἱερεῖς, ἔφη περὶ τοῦτου ἀδικήσῃς, ἀμύνεσθαι τοὺς κροκοδίλους, καὶ προσέταξε ἠρθῆναι αὐτοῖς. οἱ δὲ ἱερεῖς, ἵνα μὴ ὁ θεὸς αὐτῶν καταφρονηθῇ, σῖτον ἀγαγόντες ὅσον ἠδυνήθησαν τοῦ χρυσίου, ἔδωκαν αὐτῷ καὶ οὕτως ἐπαύσατο. Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως ὑστερον ἀπαλλαγέντος αὐτοῦ οἰκίσαι πόλιν πρὸς τῷ Φάρῳ, καὶ ἐμπόριον τὸ προτεθὲν ὑπὸ τοῦ Κανώβου, ἐκεῖσε πλεῖσαι· καταπλέοντας εἰς τὸν Κάνωβον προσῆλθε τοῖς ἱερεῦσι, καὶ τοὺς κτήματα ἔχοντας ἤρετο, ὅπου τοῦτο ἥκειν ἔφη, ὡς μεταπεισόμενος αὐτούς· οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι, ἐπεὶ συνέλεγόν τε χρήματα, ἔδωκαν, ἵν' ἐᾶν αὐτοῖς τὸ ἐμπόριον. ὁ δέ, λαβών, ὅτε μὲν ἀπηλλάγη. εἶπε δὲ καταπλέων, ἐπὶ τῷ βουλεύσασθαι αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν οἰκοδομίαν, ἤ τι αὐτοῖς χρήματα, ἐπιβαλὼν ὃ πλοῦτος. ἔδοξε δὲ αὐτῷ ὁ μὲν φίλος εἶναι, ὁ αὐτὸν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ μὴ εἰδέναι· ἐπεὶ δ' οὐκ ἂν ἔφασαν δοῦναι δοῦναι, μετώκισεν αὐτούς. ἀποπλέων τέ τινα ἐπ' ἀγορεύσασθαι, αἰσθόμενος ὅτι βιάσεται, αὐτῷ δὲ μέλλειν ἐπιτιμωμένῳ λοιδορεῖσθαι, πρὸς τοὺς συνήθεις τῷ ἀγορεύοντι ἔλεγεν, ὡς ἀκριβῶς εἴη τὰ ἀγορεύσεται αὐτὸν ἐπιτήμια ἠγορακέναι· αὐτοὺς δὲ ὧν οὐ προσήκειν. καὶ ἅμα τῷ ἀδικεῖσθαι αὐτὸν ἐλευθέρῳ μετ' ὀργῆς προεστάτου· οἱ δὲ, ταῦτα ἀκούσαντες, τότε ἔφασαν δεῖν πιστεύειν αὐτοῖς τοῖς * λέγουσι καὶ κατ' ἐκεῖνα, ἕως αὐτὸς καταλύσαιμεν, τὰ λεγόμενα αὐτῷ δῶ. ἀφικομένου δὲ τοῦ ἀγορεύσοντος, ἀπήγγειλαν αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Κλεομένους· ὁ δὲ ἐκείνους τε βουλόμενος ἐπιδείξασθαι καὶ τὸν Κλεομένη, διώμοσε τοῖς τιμαῖς ὅτι ἂν ἐπ' ἀγορεύσῃ. τοῦ τε σίτου πωλουμένου ἐν τῇ χώρᾳ δέκα δραχμῶν, καλέσας τοὺς ἱερέας, ἠρώτα πῶς βούλοιντο αὐτῷ ἐργάζεσθαι. οἱ δ' ἔφασαν, ἐλάσσονος ἢ ὅσου τοῖς ἐμπόροις ἐπώλουν. ὁ δέ, ἐκείνους μὲν ἐκέλευσεν αὐτῷ παραδιδόναι ὅσου ἐπώλουν τοῖς ἄλλοις· αὐτὸς δὲ πέντε πεντήκοντα ἐκ δύο δραχμὰς τοῦ σίτου τιμῶν, οὕτως ἐπώλει. τοῖς τε ἱερεῖς καλέσας, ἔφησε πολὺ τὸ ἀνώμαλον ἀνάλωμα ἐν τῇ χώρᾳ γίνεσθαι εἰς τὰ ἱερά· δεῖν οὖν καὶ τὴν ἱερὰν γῆν καὶ τὴν ἱερέων τὴν πλῆθος κατηγυθῆναι. οἱ δὲ ἱερεῖς, ἐκ ἰδίᾳ ἕκαστος ἐκ κοινῇ, τὰ ἱερὰ χρήματα ἐδίδοσαν, οἰόμενοί τι αὐτῷ τῇ ἀληθείᾳ μέλειν τοῦτο ποιεῖν.

A Et mandata dedit vt illi caperentur : at sacerdotes, ne Deus ipsorum despiceretur, aurum quantum potuerunt colligere, ei tradiderunt, atque ita ipse adquieuit. Dederat huic mandata Alexander rex, vt conderet vrbem ad Pharum, vtque eò transferret forum rerum venalium, Canobo. Ibi ipse nauigio accessit Canobum, & ostendit sacerdotibus eo in loco, ac locupletibus, ideo se aduenisse vt traduceret eos aliò : at sacerdotes & ciues collatas pecunias ipsi
B dederunt, vt forum apud se sibi relinqueret. Quibus acceptis, tunc ille quidem abiit. Postea verò omnibus ad ædificandum præparatis, nauigio iterum Canobum accessit, pecuniasque ab ipsis ingentes multitudine postulauit. Nam hoc iam interesse, vt ibi sit forum & non illic. Cumque se nullo modo tantum persoluere posse affirmarent, tum traduxit ipsos. Ablegato quodam ad emptionem quampiam, cùm sensisset, eum nactum esse vilia, & velle expensum ferre quod pluris esset, dixit necessariis illius, audiisse se, quòd ipsorum amicus merces emisset supra modum magno pretio : ita-
C que se non esse assensurum ; simulque inertiam eius simulata iracundia insectari. At illi his auditis, non debere aiebant ipsum fidem iis habere, qui contra absentem aliquid dicerent, donec reuersus hic rationem redderet coram ipso. Qui postquam redierat, narrauerunt ei quæ ex Cleomene cognouerant : at ipse his simul atque Cleomeni volens demonstrare omnia, retulit de pretio quod mercando expenderat. Cùm frumentum væniret in illa regione denariis decem, accersitis iis qui vendendis frumentis faciebant
D quæstum, percunctatus est quantum à se accipere vellent. Qui cùm dixissent, minoris ipsi se esse daturos quàm cæteris mercatoribus, iussit quidem sibi tradi tanti frumentum quanti aliis : ipse verò pretium statuit frumenti denarios 52. & tanti vendebat. Conuocatis sacerdotibus, dixit : Perquam inæquales sumptus in ea regione in sacrificia impendi, itaque & fanorum & sa-
E cerdotum numerum diminui oportere. At sacerdotes cùm priuatas suas tum publicas sacras pecunias illi dare, existimantes reuera eum istud facturum esse,

quod vellet suum quisque fanum saluum esse, & ipse sacerdos permanere.

¶ Antimenes Rhodius curatione ei lata viarium circum Babylona, ab Alexandro, pecuniæ copiam ita confecit. Lex erat in Babyloniæ regione antiqua: Decimam pendi de iis quæ importarentur, debere. Ea nemo iamdudum vrebatur. At ille tempus obseruauit, quo aduentus satrapa-rum omnium expectabatur, itemque militum, nec non legatorum haud paucorum, præterea artificum accersitorum & alios adducentium, quique priuato nomine peregrinarentur, quo tempore & munera multa solerent afferri. Tunc igitur decimam exegit secundùm legem quę extabat. Rursum laborans inopia, iussit, mancipiorum quæ erant in castris, nomina perscripta à volentibus, quanti videretur, æstimari: & de singulis anno vno eos persoluere denarios octo. Quòd si cuius mancipium aufugisset, pretium illius restitutum iri promisit. Multorum igitur mancipiorum perscriptis nominibus, non parum argenti conflatum fuit. Si verò aufugisset aliquod, iussit, satrapam, in cuius loca peruenisset, vel reducendum illud in castra, vel pretium domino persoluendum curare.

¶ Ophellas Corinthius, constituto procuratore prouinciæ Arthridicidos, cùm prouinciis præfecti illius loci ipsum accederent, & multo plura se tributuros pollicerentur, & peterent vt procuratorem constitutum remoueret: interrogauit eos, possentne facere promissum? Qui cùm posse se affirmarent, non ille quidem loco mouit procuratorem, tributa verò, quæ æstimatione ipsi sua subiecerant, exigi iussit. Neque igitur constituto abs se honorem detrahere videbatur, neque præfectis maiora tributa imponere quàm ipsi constituissent, cùm ad sese multiplex pecunia perueniret.

¶ Pythocles Atheniensibus consilium dedit; vt plumbum Tyrium respublica à priuatis ad se reciperet, eo pretio quo vænibat, nimirum duobus denariis, vt ciuitas deinde illud venderet, constituto pretio denariorum sex.

¶ Chabrias coactis ad naues centum viginti, quantum satis esset hominum, cùm Tao non pluribus quàm sexaginta opus esset, iussit vt reliqui iis qui in sexaginta nauibus essent, duorum mensium stipendium soluerent, aut nauigare ipsos. At hi cupientes remanere apud sua, dederunt quod imperauerat.

A ¶ Ἕκαστος βουλόμενος τὸ, τὶ ἱερὸν τὸ αὑτοῦ εἶ) χῦ χώραν, ἕ αὐτὸς ἱερεύς. ¶ Ἀντιμένης Ῥόδιος, * ἡμιόδιος γενόμενος Ἀλεξάνδρου περὶ Βαβυλῶνα, ἐπόησε χρήματα ὧδε. νόμου ὄντος ἐν Βαβυλωνίᾳ παλαιοῦ, δεκάτην τῶ) τῶν εἰσαγομένων χρωμένου δὲ αὐτῷ οὐδενὶ, τηρήσας πότ' τὰ σατράπας ἅπαντας ἀποδεχόμενος ὄντας, καὶ γραμματέας, οὐκ ὀλίγους τε φοιτῶντας καὶ τεχνίτας καλεῖς ἄλλους ἄγοντας, ἕ ἰδίᾳ ἀποδημοῦντας, καὶ δῶρα πολλὰ φερόμενα, τὴν δεκάτην ἐπράξατο καὶ τὸν νόμον τὸν κείμενον, πάλιν τι* ποιεῖ- Cam. ἀπεῖν
ζων τὸν ὁδράποδα. ἔτι ὅτι τῶν γραμματέων ὄντων, ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον ἀπογράφεσθαι ὁπόσου ἄξιοι· μέλλειν δὲ τῆ ἑκατῆ ὀκτὼ δραχμὰς ἀποτίσειν. ἀπὸ δὲ ζ* ἀποδρᾶ ζ. ἀπο-
τὸ ὁδράποδον, κομίζεσθαι τὸν τιμῶντα· ἀπογραφέντων δὲ πολλῶν ὁδραπόδων, οὐκ ὀλίγον* συνετέλει ἀργύ- Quidam συντελῆ
ριον. εἰ δέ τι ἀποδρᾶν ὁδράποδον, ἐκέλευε τὸν Σατράπην τῆς* ἐν ᾗ ὅτι τὸ γραφὲν ὁδράποδον, ἀ. ἀναζη-
ἀναζητεῖν, ἢ τὸν τιμῶντα ἐκ κυρίου ἀποδοῦναι. ¶ Ὀφέλλας Ὁλυμπιος, καταστὰς ἐπιμελητὴν εἰς τὸν νόμον τὸν* Ἀρθριδίτου, ἐπεὶ ζ. Ἀρθ-
προσελθόντες αὐτῷ οἱ νομῶν ἀρχοντες ἐκ τοῦ τόπου τούτου, ἔφασαν βούλεσθαι πλείω αὐτοὶ πολὺ φέρειν, τὸν δ' ἐπιμελητὴν τοῦτον μὴ καλῶς ἐκπεπλαγέναι αὐτοὺς ἀξίωσιν· ἐπερωτήσας αὐτοὺς, εἰ δυνήσονται σωτελεῖν ἃ προσεπαγγέλλονται· φασάντων αὐτῷ, τὸν μὲν ἐπιμελητὴν χῦ χώραν εἶναι, πεῖ δὲ φόρους προστάσθαι ἐκέλευεν ὅσους αὐτοὶ ἐπετιμήσαντο. οὔτε δὴ ὃν κατέστησεν ἀπημίωσεν ἐᾶσαι, οὔτ' ἐκείνοις πλείους φόρους ἐπιβαλεῖν, ἢ αὐτοὶ ἐπηγγείλαντο χρήματα δὲ πολλὰ προσῆλθεν αὐτῷ ἐκ τούτων.
¶ Πυθοκλῆς Ἀθηναῖος, Ἀθηναίοις σύμβουλος τὸν μόλυβδον τὸν* ἐκ τῆς Τυρίας Cam. ἐκ Τυρμιδῶν Sylb. ἐκ τῆ Λαυρίᾳ. Sylb. πέντε αἰνεῖν.
προσλαμβάνειν παρὰ τῶν ἰδιωτῶν τῇ πόλει, ὡς αὐτὸν ἐπώλουν, δίδραχμον· εἶτα *πέντε αὐτοῖς μνᾶς ἑξαδράχμου, οὕτω πωλεῖν.
¶ Χαβρίας πληρωμάτων τε κατειλεγμένων εἰς ἑκατὸν καὶ εἴκοσι νεῶν, * τῶν δὲ νεῶν Cam. τῶν ἐ τοῦ. ἐξ.
ἑξήκοντα μόνων οὐσῶν χρείας, προστάξε τοῖς ἐκ τῶν ἑξήκοντα νεῶν αὐτῶν τῶν ὑπομενουσῶν πλεούσας εἰς δίμηνον στρατείαν, τὰ αὐτοῖς πλέειν. οἱ δὲ, βουλόμενοι μετὰ τῶν ἰδίων νεῶν, ἔδωκαν ἃ προστάξειν.

¶ Ἀντιμένης τὰς τε ἐπισκευὰς τὰς ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ταῖς βασιλικαῖς αἰεὶ πλεόνων ἐκέλευσε τοὺς σατράπας ἐκ τῶν νόμων τῶν τῆς χώρας· ὁπότε δὲ ἄφοβος εἴη τὰ πεδία, καὶ ἔτερος ὄχλος, ἄνευ τοῦ βασιλέως, πέμψας τινὰ πρὸ αὐτοῦ ἐπώλει τὰ ἐν τῷ στρατῷ. A

¶ Antimenes ea quæ condi solebant propter vias regias, à satrapis compleri iubebat, secundùm regionis illius legem. Quoties autem inopia laborabat vel exercitus, vel alia multitudo, absque rege, aliquo abs se misso vendebat ea quæ condita erant.

¶ Κλεομένης, παραπορευομένης τῆς νουμηνίας, καὶ δέον τοῖς στρατιώταις σιτηρέσιον δοῦναι, κατέπλευσεν ἐξεπίτηδες. παραπορευομένου δὲ τοῦ μηνὸς, ἀνέπλευσας, διέδωκε τοῦ σιτηρεσίου. εἶτα τοῦ ἑτέρου μηνὸς, διέλιπεν ἕως τῆς νουμηνίας. οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, ἧττον ἐνεώτερίζειν τοῦ σιτηρεσίου, ἀφῆρει μισθὸν ἀπὸ μηνός. B

¶ Cleomenes, accedente luna noua, cùm stipendium esset dandum militibus, accessit de industria nauigio. Et deinde abeunte mense discedens nauigio, stipendium persoluebat. Postea sequente mense differebat solutionem vsque ad alteram nouam lunam. Milites autem, quòd paulò antè stipendium accepissent, quieti erant: itaque ille vnum in anno mensem præteriens, vnius mensis stipendium militibus subtrahebat.

Cam. ἐφείλετο ἐμ. al. Στ. ἐ Μ. Βυτάλλης, ἐφείλατο στρατιώτας μισθὸν, πὰς ἡγεμόνας σὺν, κ. ὅπως δὲ, vel ὃ Cam. τ. αὐτῶν καὶ λίγως ἐ.

¶ Σταβέλβιος * ὁ μυσῶν, στρατιώτας μισθὸν συγκαλέσας, ἔφησεν αὐτῷ τῷ μὲν ἰδιώτῃ τῷ σὐδεμίαν χρείαν ἔχοντι, τῷ δὲ ἡγεμόνων * ὅτῳ δέοιτο στρατιωτῶν, ἐκείνων ἑκάστῳ δοὺς ἀργύριον, ἀπιέναι ἔφη ξενολογήσων· τοὺς τε μισθοὺς οὓς δεῖ ἐκείνοις δοῦναι, τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν ἔδωκε διδόναι. ἐκέλευσεν οὖν αὐτοὺς ἀπιέναι ἔκαστον * ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς χώρας. τῷ δὲ ἡγεμόνων συναλοιβὸν αὐτῶν καὶ μουσικὸν ἐκέλευσε τοῖς στρατιώταις, καθάπερ ἐκεῖνος προεῖπεν. ἀπέλιπεν δὲ ὀλίγον χρόνον, καὶ συναγαγὼν αὐτοὺς, οὔτε αὐλητοῦ αὐτῷ χρεὼν, οὔτε ἡγεμόνας αὐτῷ ἰδιώτῃ ἐόντι ἔφη χρησίμους εἶναι. ἐκέλευσεν οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι ἐκ τῆς χώρας. C

¶ Stabelbius, cùm deberet militibus stipendium, conuocatis ductoribus, sibi priuatis nihil prorsus opus esse dixit: & quoties indigeat militibus, si illorum cuique argentum dederit, ita ad conducendum externum militem eos posse ablegari: & ea stipendia quæ militibus persoluere cogatur, se eis libentiùs esse daturum. Iussit igitur dimittere suos vnumquemque, ita vt manipulatim ex illa regione discedant. Ductores cùm ea ex re lucri aliquid se facturos esse arbitrarentur, milites ita, quemadmodum Stabelbius præceperat, dimiserunt. Modico autem interposito tempore, congregatis ipsis: neque tibicinis absque cœtu Musico, neque ductoris absque militibus vsum esse dixit, iussitque eos regione illa excedere. D

¶ Διονύσιος, τὰ ἱερὰ περιπορευόμενος, εἰ μὴ πάπιζαν ἴδοι χρυσῆν ἢ ἀργυρᾶν, ἀγαθοῦ δαίμονος, καλύπτας εἶχεν, ἐκέλευεν ἀφαιρεῖν. ὅτε δὲ τὴν ἀγαλματίου φιάλην εἶχε περιπεπλεγμένην, εἴπας ὡς δέχοιτο, * ἀφαιρεῖν ἐκέλευε. πάλιν ἱμάτια, καὶ τὰ χρυσᾶ, καὶ τοῖς στεφάνοις, ἀφεῖρει τὴν ἀγαλμάτων· φάσκων αὐτὸς καὶ κουφότερα καὶ διαυλίστερα δοῦναι· εἶπε μέντοι μὴν * λινοῦν· στεφάνους δὲ * λευκίνους πλέξαι. E

¶ Dionysius circum fana obiens, siquibi cerneret propositam mensulam auream aut argenteam, Boni euentus, cùm infundere iussisset, præcepit illam auferri. Quæ simulacra autem erant eiusmodi, vt extensa manu præferrent pateram, eam adimere iussit, quòd diceret se accipere. Pallia etiam aurea & coronas de simulacris detrahebat, dicebatque eis se & leuiora & melius odorata dare velle, atque ita illis pallium linteum & coronas violaceas circumdabat.

γρ. ἀπιέναι & ita mox. γρ. παραπορευομένου.

γρ. ἀφεῖτο

γρ. λίνεον. al. λινεῦν, Syib λινοῦν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΤΕΧΝΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΙΣ
τεία δ ωρῶτον.

ARISTOTELIS
ARTIS RETORICÆ

LIBER I.

Antonio Ricobono Interprete.

CAPVT I.

De Rhetoricæ similitudine cum Dialectica, & de vtilitate.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οτι οὐκ ἔστιν ἑνός τινος γένους ἀφωρισμένου ἡ ῥητορική, ἀλλὰ καθάπερ ἡ διαλεκτική. ἔστι δὲ χρήσιμος· καὶ ὅτι τὸ πιθανὸν ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ πιθανά.

RHetorica conuenientiam habet cum dialectica: ambæ enim in eiusmodi rebus versantur, quæ communiter quodammodo cognoscuntur ab omnibus, & nullius sunt scientiæ definitæ. Quamobrem etiam omnes quodammodo ambarum participes sunt. Omnes enim quadamtenus & exquirere & sustinere rationem, & defendere, & accusare conantur: ac ex imperita quidem multitudine alii temere hæc faciunt; alii consuetudine, & habitu. Quoniam verò vtroque modo contingit, manifestum est, dicere eadem etiam facere certa via, & ratione. Cur enim finem consequantur, tum qui hæc faciunt consuetudine, tum qui casu, causam intueri contingit. Iam verò omnes confessi fuerint huiusmodi esse artis munus, ac nunc quidem qui artes orationum componunt, exiguam ipsarum particulam confecerunt. Fides enim artificiosa est solùm: alia verò additamenti sunt loco: at hi nihil quidem de enthy-

Ῥητορικὴ ἐστὶν * ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ· ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινά ἐστιν πως τινὰ ἀπάντων τῶν γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφωρισμένης. διὸ πάντες ἐμπολιά μετέχουσιν ἀμφοῖν πάντες γὰρ μέχρι τινὸς καὶ ἀξιπάζειν καὶ ὑπέχειν λόγον, καὶ ἀπολογεῖσθαι καὶ κατηγορεῖν ἔστιν τὸ μὲν οὖν πολλοὶ, οἱ μὲν, εἰκῇ ταῦτα δρῶσιν· οἱ δὲ, διὰ συνήθειαν * ἀπὸ ἕξεως. ἐπεὶ δὴ * ἀμφοτέρως τὸ δέχεσθαι, δῆλον ὅτι εἴη ἂν αὐτὰ καὶ ὁδοῖν· διὰ τί γὰρ ὑπετυγχάνουσιν οἱ τὰ μὲν συνήθεια, καὶ οἱ ἀπὸ ταὐτομάτου, * τὴν αἰτίαν θεωρεῖν δεῖ· ὃ δὴ πάντες ἤδη ἂν ὁμολογήσαιεν, τέχνης ἔργον εἶναι· νῦν μὲν οὖν οἱ τὰς τέχνας τῶν λόγων συντιθέντες, ὀλίγον * πεποιήκασιν αὐτῆς μόριον· αἱ γὰρ πίστεις, ἔντεχνόν ἐστι μόνον· τὰ δὲ, ἐνθυμήματα, * παραλήλυθεν οἱ δὲ,

Ipsi c. 2. ἐμφαίνεται δὲ μάλιστα ἡ διαλ.

χ. & ἀπὸ ἕξ.

χ. ἀμφότερα.

χ. ἴδιον ἀξιοῦσι πάντες

χ. ἴδιόν ἐστι τὸ πειθανὸν αὐτῆς μ. al. ἀυτῆς, al. αὐτῶν

χ. παραλήλυθε

περὶ μὲν ἐνθυμημάτων οὖν λέγουσιν, ὅσῳ ἔστι σῶμα τῆς πίστεως. περὶ δὲ τῶν ἔξω τῶν πραγμάτων, τὰ πλεῖστα πραγματεύονται· διαβολὴ γὰρ, καὶ ἔλεος, καὶ ὀργὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα πάθη τῆς ψυχῆς, οὐ περὶ τὸ πρᾶγμάτος ἐστὶν, ἀλλὰ πρὸς τὸν δικαστήν· ὥστ', εἰ περὶ πάσας ἦν τὰς κρίσεις, καθάπερ οἱ εἰσάγοντες τινὲς νῦν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ μάλιστα * ἐν ταῖς βουλευομέναις, οὐδὲν ἂν εἶχον ὅ, τι * λέγουσιν. ἅπαντες γὰρ οἴονται δεῖν B λέγουσι, οὕτω τοὺς νόμους ἀγορεύειν· οἱ δὲ, ἐὰν μὴ προσῇ, ἐὰν κωλύουσιν ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν, καθάπερ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ· ὀρθῶς τοῦτο νομίζοντες. δ' γὰρ δεῖ τὸν δικαστὴν διαφθεῖραι, εἰς ὀργὴν * παραγαγόντας, ἢ φθόνον, ἢ ἔλεον. ὅμοιον γὰρ κἂν εἴ τις, ᾧ μέλλει χρῆσθαι κανόνι, * τοῦτο ποιήσοι στρεβλόν. ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦ μὲν ἀμφισβητοῦντος ἐστὶν ἔξω τοῦ δεῖξαι τὸ πρᾶγμα, ὂν μὴ ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ γέγονεν ἢ οὐ γέγονεν· ἐν δὲ C μέγα ἢ μικρὸν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ὅσα μὴ ὁ νομοθέτης διώρικεν, αὐτὸν δι' ἁπάντων δικαστὴν δεῖ γινώσκειν, καὶ οὐ μανθάνειν παρὰ τῶν ἀμφισβητούντων. μάλιστα μὲν οὖν προσήκει τοῖς ὀρθῶς κειμένοις νόμοις, ὅσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν αὐτούς, καὶ ὀλιγίστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι· πρῶτον μὲν, ὅτι ἑνὸς λαβεῖν, καὶ ὀλίγους ῥᾴον, ἢ πολλοὺς δὲ φρονοῦντας καὶ δυναμένους νομοθετεῖν καὶ δικάζειν. ἔπειτ' αἱ μὲν νομοθεσίαι, D οὐκ πολλοῦ χρόνου σκεψαμένων γίνονται· αἱ δὲ κρίσεις, ἐξ ὑπογύου. ὥστε χαλεπὸν ἀποδιδόναι τὸ δίκαιον καὶ τὸ συμφέρον, καλῶς, τοὺς κρίνοντας. τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὅτι ἐὰν μὲν τοῦ νομοθέτου κρίσις, ᾖ κατὰ μέρος, οὔτε περὶ τῶν παρόντων,] ἀλλὰ περὶ μελλόντων τε καὶ καθόλου ἐστὶν· ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς καὶ δικαστὴς, ἤδη περὶ παρόντων ἐστὶν ἀφωρισμένων κρίνουσι· πρὸς οὓς καὶ τὸ φιλεῖν ἤδη καὶ τὸ μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον * συνήρτηται πολλάκις· ὥστε μηκέτι δυνατὸν θεωρεῖν ἱκανῶς τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἐπισκοτεῖ τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἡδὺ ἢ λυπηρόν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων, ὀλίγιστα ὥστε * λέγομεν, δεῖ ὡς ἐλαχίστων ποιεῖν κύριον τὸν κριτήν· περὶ δὲ τοῦ γεγονέναι, ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ ἔσεσθαι ἢ μὴ ἔσεσθαι, ἢ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ἀναγκαῖον ἐπὶ τοῖς κειμένοις καταλείπειν· δυνατὸν γὰρ οὐ τοῦτο τὸν νομοθέτην προϊδεῖν. εἰ δὴ ταῦτ' οὕτως ἔχει, φανερὸν ὅτι τὰ ἔξω τῶν πραγμάτων τεχνολογοῦσιν, ὅσοι πάλαι

mematibus dicunt, id quod eſt robur fidei: de iis verò quæ ſunt extra rem, plurima tradunt. Criminatio enim & miſericordia, & ira & huiuſmodi animi perturbationes, non de re ſunt, ſed ad iudicem. Quòd ſi in omnibus iudiciis eueniret, quemadmodum in nonnullis etiam nunc euenit ciuitatibus, maximè verò in iis quæ bene ſunt inſtitutæ, nihil haberent quod dicerent. Omnes enim partim arbitrantur oportere ſic leges cauere: partim hoc inſtitutum retinent, & prohibent extra rem dicere, vt etiam in Areopago, rectè ſic ſtatuentes. Non enim oportet iudicem peruertere, ad iram excitando, vel inuidiam, vel miſericordiam: quia id ſimile eſt ac ſi quis qua vſurus eſt regula, eam reddat peruerſam. Præterea, verò apparet, cius qui controuerſatur, nihil eſſe niſi vt demonſtret rem eſſe, vel non eſſe, vel factam vel non factam eſſe. At verò, vtrùm magna an parua ſit, vt vtrùm iuſta an iniuſta, quæcumque legis lator non diſtinxit, ipſum nempe iudicem oportere cognoſcere, non diſcere à controuerſantibus. Maximè igitur conuenit, rectè latas leges, quæcumque poſſunt, omnia ipſas diſtinguere, & quàm pauciſſima relinquere iis qui iudicant. Primum, quia facilius eſt vnum habere, & paucos, quàm multos, qui bene exiſtiment, & poſſint legem ferre, ac ius conformare. Deinde, legum lationes ex longi temporis conſiderationibus fiunt: at iudicia derepente, vt difficulter rectam habeant iuſtitiæ & vtilitatis rationem illi qui iudicant. atque quod omnium eſt maximum, quia legiſlatoris iudicium non eſt de rebus ſingularibus nec de præſentibus, ſed de futuris, & de vniuerſalibus: at concio, & iudex, de præſentibus ac definitis iudicant, quibuſcum & amor & odium & propria vtilitas coniuncta ſæpenumero eſt, vt non ampliùs poſſint perſpicere ſatis id quod verum eſt, ſed obſcuret iudicium propria iucunditas, vel moleſtia. Ac de aliis quidem, quemadmodum dicebamus, oportet quàm pauciſſimis efficere dominum diſceptatorem. Verùm de re facta, aut non facta, futura aut non futura, quæ eſt, aut non eſt, omnino diſceptatoribus relinquendum iudicium eſt: non enim fieri poteſt vt hæc legislator prouideat. Iam ſi hæc ita ſe habent, apparet, ea quæ ſunt extra rem, illos præcipere, quicumque in aliis rebus verſantur, vt quid oporteat proœmium,

aut

aut narrationem habere, & aliarum vnamquamque particularum. Nihil enim in ipsis aliud tradunt, nisi quomodo disceptatorem cuiusmodi efficiant. De artificiosa verò fide nihil demonstrant, hoc est, vnde aliquis fieri enthymematicus possit. Hæc enim de caussa cum eadem sit via & ratio in deliberatiuis & iudicialibus, sirque pulchrior ac ciuilior deliberationis tractatio, quàm ea quæ de contractibus est, de illa quidem nihil dicunt: at de litigando omnes conantur præcepta tradere: quia minùs prodest ea quæ sunt extra rem dicere in deliberatiuis, ac minùs malitiosa est concio, quàm de iure disceptatio, quia res communior sit. Hic enim disceptator de propriis iudicat: vt nihil aliud opus sit, nisi demonstrare, rem ita se habere, vt ait is qui consulit. In iudicialibus verò id non sat est, sed operæ pretium est arripere auditorem. De alienis enim iudicium est, vt dum se ipsos spectant, & ad gratiam audiunt, se dent illis, qui controuersantur, non aurem iudicent. Itaque multis in locis, vt etiam priùs dicebamus, lex prohibet extra rem dicere. Ibi autem ipsi disceptatores hoc custodiunt satis. Quoniam verò apparet artificiosam methodum ad fidem pertinere, & fides demonstratio quædam est, (tunc enim fidem habemus maximè, cùm demonstratum esse arbitramur,) & demonstratio oratoria est enthymema. & est hoc, vt simpliciter dicam, potentissimum ad faciendum fidem: & enthymema est syllogismus quidam, & quæ ad syllogismum pertinent æquè omnem, Dialecticæ est videre, vel ipsius vniuersæ, vel partis alicuius: non est dubium, qui maximè hoc possit intueri, ex quibus, & quomodo fiat syllogismus, cum etiam enthymematicum esse maximè, cùm assumpserit, & in cuiusmodi rebus versentur enthymemata, & quas habeant differentias ad Logicos syllogismos. Nam verum & simile vero eiusdem est facultatis videre. Simul autem & homines ad verum natura conformati sunt satis, & plerumque consequuntur veritatem. Quamobrem ad probabilia coniicienda se habere, eius est qui eodem modo se habeat ad veritatem. Ac alios quidem ea quę sunt extrá rem, præcipere, & qua de causa magis deflexerint ad iuris disputationem, apparet.

A δηλοῖεσαν· οἷς δ' ἔνεστι τὸ πραγμάτιον ἐν τοῖς διάφορον ἔχειν, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον μόριον· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἄλλο παραδιδόασι, πλὴν ὅπως τὸν κριτὴν ποιόν τινα ποιήσουσι. περὶ δὲ τῶν ἐντέχνων πίστεων οὐδὲν διδάσκουσι· τοῦτο δ' ἔστιν, ὅταν τις ἐνθυμηματικὸς

B ἀφ' ἁπλῶς τοῦτο, τὰς αὐτὰς οὔσας ἁπάντων περὶ τὰ δημηγορικὰ καὶ δικανικὰ, καὶ καλλίονος καὶ πολιτικωτέρας τῆς δημηγορικῆς πραγματείας οὔσης, ἢ τῆς περὶ τὰ συναλλάγματα, περὶ ἃ ἐκείνης οὐδὲν λέγουσι, περὶ δὲ τοῦ δικάζεσθαι, πάντες πειρῶνται τεχνολογεῖν, ὅλως ἦθός ἐστι περὶ ἔργου τι ἔξω τοῦ πράγματος λέγειν ἐν τοῖς δημηγορικοῖς· καὶ ἧττόν ἐστι κακοῦργον ἡ δημηγορία διαλεγόμενος, * δηλαδὴ πρὸς ἀμείνους

C κομιδῇ· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ κριτὴς περὶ τῶν οἰκείων κρίνει· ὥστ' οὐδὲν ἄλλο δεῖ πλὴν ἀποδεῖξαι, ὅτι οὕτως ἔχει, ὡς φησὶν ὁ συμβουλεύων. ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς, οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, ἀλλὰ περὶ ἔργου ἐστὶν αἰσθάνεσθαι τὸν ἀκροατήν· περὶ ἀλλοτρίων γὰρ ἡ κρίσις. ὥστε, πρὸς τὸ αὐτῷ σκοπεῖν, καὶ πρὸς χάριν ἀκροᾶσθαι, δίδασι τοῖς ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλ' οὐ κρίνουσι.

D δεῖ· καὶ πολλαχοῦ, ὥσπερ καὶ πρόσθεν εἶπον, ὁ νόμος κωλύει λέγειν ἔξω τοῦ πράγματος. ἐκεῖ δ' αὐτοῖ οἱ κριταὶ τοῦτο πρόσθεν ἱκανῶς. ἐπεὶ δ' φανερόν ἐστιν, ὅτι ἡ μὲν ἔντεχνος μέθοδος, περὶ ἁπάσας πίστεις ἐστὶν· ἡ δὲ πίστις, ἀπόδειξίς τις· τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα, ὅταν ἀποδεδεῖχθαι ὑπολαμβάνωμεν· ἔστι δ' ἀπόδειξις ῥητορικὴ, ἐνθύμημα· καὶ ἔστι τοῦτο, * ὡς κ. ἐπὶ πλεῖστον ἁπλῶς εἰπεῖν, κυριώτατον τῶν πίστεων. ὁ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός τις. περὶ δὲ συλλογισμοῦ ὁμοίως ἅπαντες, τῆς διαλεκτικῆς ἐστιν ἰδεῖν, ἢ αὐτῆς ὅλης, ἢ μέρους τινός· δῆλον δ' ὅτι ὁ μάλιστα τοῦτο δυνάμενος θεωρεῖν, ἐκ τίνων, καὶ πῶς γίνεται συλλογισμός, ἐστὶ καὶ ἐνθυμηματικὸς

E ἂν εἴη μάλιστα, προσλαβὼν περὶ ποίων ἐστὶ τὰ ἐνθυμήματα, καὶ τίνας ἔχει διαφορὰς πρὸς τοὺς * λογικοὺς συλλογισμούς· τὰ, τε γὰρ ἀληθῆ, καὶ τὰ ὅμοια τοῖς ἀληθέσι, τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυνάμεως ἰδεῖν. ἅμα δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὰ ἀληθῆ πεφύκασιν ἱκανῶς, καὶ τὰ πλείω τυγχάνουσι τῆς ἀληθείας· διὸ πρὸς τὰ ἐνδοξα τοιαστικῶς ἔχειν, ἔστ' ὁμοίως ἔχοντος καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐστί. ἐπὶ μὲν οὖν τὰ ἔξω τοῦ πράγματος καὶ οἱ μὴ τεχνολογοῦσι, καὶ μᾶλλον ἀπειθοῦσι πρὸς τὸ διαλογίζ-

χρήσιμος δ' ἐστὶν ἡ ῥητορικὴ, διότι τὸ φύσει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαια, τῶν ἐναντίων· ὥστε ἐὰν μὴ κατὰ τὸ προσῆκον αἱ κρίσεις γίγνωνται, ἀνάγκη δι' αὐτῶν ἡττᾶσθαι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἄξιον ἐπιμέμψεως. ἔτι δὲ πρὸς οἵους, οὐδ' εἰ τἀκριβέστατα ἔχοιμεν ἐπιστήμην, ῥᾴδιον ἀπ' ἐκείνης πεῖσαι λέγοντας· διδασκαλίας γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν ἐπιστήμην λόγος. τοῦτο δὲ ἀδύνατον, ἀλλ' ἀνάγκη διὰ τῶν κοινῶν ποιεῖσθαι τὰς πίστεις καὶ τοὺς λόγους· ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς τοπικοῖς ἐλέγομεν περὶ τοῦ προς τοὺς πολλοὺς ἐντυγχάνειν. ἔτι δὲ, τὴν μὲν δικαιοσύνην δεῖ δυνατὸν εἶναι πείθειν, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς συλλογισμοῖς, οὐχ ὅπως ἀμφότερα προαπτέον· οὐ γὰρ δεῖ τὰ φαῦλα πείθειν· ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ λανθάνῃ πῶς ἔχει, καὶ ὅπως ἄλλου χρωμένου * τοῖς λόγοις αὐτὸς μὴ δικαίως * λύειν ἔχωμεν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων τεχνῶν οὐδεμία τοιαύτα συλλογίζεται· ἡ δὲ διαλεκτικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ, μόνα τοῦτο ποιοῦσιν· ὁμοίως γάρ εἰσιν ἀμφότεραι τῶν ἐναντίων· τὰ μὲν οὖν ὑποκείμενα πράγματα οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' αἰεὶ τὰληθῆ καὶ τὰ βέλτιω τῇ φύσει εὐσυλλογιστότερα καὶ πιθανώτερα, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄτοπον, εἰ τῷ σώματι μὲν αἰσχρὸν, μὴ δυνατὸν εἶναι βοηθεῖν ἑαυτῷ, λόγῳ δ' οὐκ αἰσχρόν· ὃ μᾶλλον ἴδιόν ἐστιν ἀνθρώπου τῆς τοῦ σώματος χρείας. εἰ δ', ὅλως μεγάλα βλάπτειν ἂν ὁ χρώμενος ἀδίκως τῇ τοιαύτῃ δυνάμει τῷ λόγῳ, * τοῦτό τε κοινὸν ἐστι κατὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν, πλὴν ἀρετῆς, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν χρησιμωτάτων, οἷ ἰσχύος, ὑγιείας, πλούτου, στρατηγίας· * τοιοῦτοις γὰρ ἂν τις ὠφελήσειε τὰ μέγιστα, χρώμενος δικαίως· εἰ βλάπτειν, ἀδίκως. ὅλως μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὔτε τέχνης τινὸς λόγους ἀφορισμένου εἶναι ῥητορικὴν, ἀλλ' καθάπερ ἡ διαλεκτικὴ· εἰ ὅλη χρήσιμος, φανερόν· εἰ ὅτι οὐ τὸ πεῖσαι ἔργον αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἰδεῖν τὰ ὑπάρχοντα πιθανὰ περὶ ἕκαστον, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις πάσαις. οὐδὲ γὰρ ἰατρικῆς, τὸ ὑγιᾶ ποιῆσαι, ἀλλὰ μέχρις οὗ συδέχεται, μέχρι τούτου προαγαγεῖν. ἔστι γὰρ καὶ τοὺς ἀδυνάτους μεταλαβεῖν ὑγιείας, ὅμως θεραπεῦσαι καλῶς. πρὸς δὲ τούτοις, ὅλη τῆς αὐτῆς, τό, τε πιθανὸν καὶ τὸ φαινόμενον * ἰδεῖν πιθανόν, ὥσπερ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς συλλογισμοῦ τε καὶ φαινομένου συλλογισμοῦ.

A Vtilis autem est Rhetorica; propterea quòd natura sunt meliora vera, & iusta, quàm contraria. Quare, nisi provt conuenit, iudicia fiant, necesse est per ipsa superari, atque hoc est dignum reprehensione. Præterea verò apud nonnullos nec si exquisitissimam haberemus scientiam, facile est per illam persuadere dicendo. Doctrinæ enim est ea quæ à scientia proficiscitur, oratio. Id autem fieri non potest, sed necesse est ex communibus duci fi-
B dem, & rationem, quemadmodum etiam in Topicis dicebamus de collocutione cum imperita hominum multitudine. Deinde verò contraria oportet posse persuadere, quemadmodum etiam in syllogismis, non vt vtraque faciamus, (non enim oportet mala persuadere,) sed vt ne lateant, quomodo se habent, & alio vtente rationibus ipsis minùs iustè, soluere possimus. Ac ex aliis quidem artibus nulla contraria syllogismo concludit. Dialectica verò & Rhetorica, solæ id faciunt. æquè enim
C sunt ambæ contrariorum. at quæ subiectæ sunt, non æquè se habent, sed semper veræ, & meliores natura, aptiores ad syllogismum, & magis idoneæ ad persuasionem sunt, vt simpliciter dicam. ad hæc absurdum est, si corpore quidem turpe sit, non posse opitulari sibi ipsi; oratione verò turpe non sit, quæ magis propria est hominis, quàm corporis vsus. Si verò obiiciatur, quod valdè nocebit is qui vtatur iniustè huiusmodi facultate rationum, id commune est aduersus omnia bona, præter virtutem, & maximè ad-
D uersus vtilissima, vt robur, valetudinem, diuitias, disciplinam militarem. His enim aliquis profuerit maximè si vtatur iustè, & nocuerit, si iniustè. ac non esse quidem alicuius generis definiti Rhetoricam, sed talem, qualis est Dialectica, & vtilem esse apparet. Neque verò persuadere esse munus ipsius, sed videre, quæ possunt apponi ad persuadendum in quaque re, quemadmodum etiam in aliis artibus omnibus. Neque enim medicinæ est sanum facere, sed quousque fieri potest, eousque perducere. Licet enim
E etiam illos qui non possunt recuperare sanitatem, tamen curare bene. ad hæc autem eiusdem esse tum appositum ad persuadendum, tum quod videtur appositum, videre; vt etiam in Dialectica, tum syllogismum, tum qui videtur syllogismus.

γρ. μὴ δικαίως τοῖς λόγοις αὐτοῖς μὴ δικαίως vid. Vict.

γρ. λύειν αὐτοὺς ἔχ.

γρ. τῶν ἄλλων

γρ. πόνους

γρ. πιθ. ἰδεῖν,

(Sophisticus enim non est in facultate, sed in præelectione.) Tamen hic quidem erit partim secundùm scientiam, partim secundùm præelectionem orator. Ibi verò sophista quidem secundùm præelectionem: dialecticus autem, non secundùm præelectionem, sed secundùm facultatem. Iam verò de ipsa methodo conemur dicere, & quomodo, & ex quibus poterimus consequi ea quæ proposuerimus. Rursus igitur tanquam de integro ordientes, cùm definiuerimus ipsam, quid sit, reliqua dicamus.

A * ὁ γὰρ σοφιστικὸς οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει· πλὴν ἐνταῦθα μὲν ἔσται, ὁ μὲν, κατὰ τὴν ἐπιστήμην· ὁ δὲ, κατὰ τὴν προαίρεσιν· ῥητωρ οὐκ δὲ, διαλεκτικὸς μὲν κατὰ τὴν προαίρεσιν, δυνατικὸς δὲ οὐ κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν. περὶ δὲ αὐτῆς ἤδη τῆς μεθόδου πειρώμεθα λέγειν, πῶς τε καὶ ἐκ τίνων δυνησόμεθα τυγχάνειν τῶν προκειμένων. πάλιν οὖν, οἷς ὥσπερ ἀρχῆς ἐισαύθις αὐτὰ χρῆσις ἔσται, λέγωμεν τὰ λοιπά.

γρ. ὁ γὰρ σοφιστικὸ

CAPVT II.

De natura Rhetoricæ: de fide duplici: de fide artificiosa triplici: de argumentatione duplici, enthymemate, & exemplo: de materia & forma vtriusque.

Sit autem Rhetorica facultas in quaque re videndi, quod contingit esse idoneum ad faciendam fidem. Hoc enim nullius alterius est artis munus. Nam ex aliis vnaquæque in re sibi subiecta exercet vim docendi, & persuadendi, quemadmodum Medicina in sanabili, & morboso: & Geometria in affectionibus, quæ accidunt magnitudinibus: & Arithmetica in numero. Similiter verò etiam reliquæ artes & scientiæ. At Rhetorica, de re proposita, vt ita dicam, videtur posse intueri, quod appositum est ad faciendam fidem. Quamobrem etiam dicimus ipsam non in aliquo genere proprio definito habere vim artificiosam. Fides autem vna, non artificiosa est: altera, artificiosa. Res non artificiosas voco, quæcumque non à nobis excogitatæ sunt, sed antè erant, vt testes, quæstiones, syngraphæ, & quæcumque sunt huiusmodi. Artificiosas verò, quæcumque vt methodo & opera nostra comparentur, fieri potest. Quare oportet illis quidem vti: has verò etiam inuenire. Ac quæ ratione excogitatur, fides triplex est. Nam partim consistit in moribus eius qui dicit: partim in eo vt auditor afficiatur aliquo modo: partim in ipsa ratione, quid demonstret, vel videatur demonstrare. Ac propter mores quidem, quoties ita prolata sit oratio, vt fide dignum reddat eum qui dicit. Probis enim magis & celeriùs credimus in omnibus quidem simpliciter, sed in iis in quibus certi nihil sit, verùm opinio dubia, etiam præcipuè. Oportet verò etiam id accidere propter orationem,

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τί ῥητορικὴ, καὶ τί εἰκὸς ἐστι, καὶ τί σημεῖον καὶ τεκμήριον, καὶ τί ἐνθύμημα, καὶ τί παράδειγμα.

ΕΣΤΩ δὴ ἡ ῥητορικὴ, δυνάμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανὸν. τοῦτο γὰρ ἐνδέχεται ἕτερας ἐστὶ τέχνης ἔργον. τῶν γὰρ ἄλλων ἑκάστη περὶ τὸ αὐτῇ οἰκεῖον ἐστὶ διδασκαλικὴ, καὶ * πειστικὴ οἷον ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινοῦ καὶ νοσώδους καὶ γεωμετρία, περὶ τὰ συμβεβηκότα τοῖς μεγέθεσι· καὶ ἀριθμητικὴ, περὶ ἀριθμοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἑκάστη περὶ ἃ οἰκεῖον, ὡς εἰπεῖν, ἔοικεν ἡ ῥητορικὴ, περὶ τὸ δοθέντος, ὡς εἰπεῖν, δύνασθαι θεωρεῖν τὸ πιθανόν· διὸ καὶ φαμὲν, οὐ περὶ ἓν γένος ἴδιον ἀφωρισμένον ἔχειν τὸ τεχνικόν. τῶν δὲ πίστεων, αἱ μὲν ἄτεχνοί εἰσιν, αἱ δὲ ἔντεχνοι. ἄτεχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπόρισται, ἀλλὰ πρόυπῆρχεν οἷον, μάρτυρες, βάσανοι, συγγραφαὶ, * καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἔντεχνα δὲ, ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν. ὥστε δεῖ τούτων τοῖς μὲν χρήσασθαι, τὰ δὲ, εὑρεῖν. τῶν δὲ διὰ τοῦ λόγου * πορισμένων πίστεων τρία εἴδη ἐστίν· αἱ μὲν γὰρ, εἰσὶν ἐν τῷ ἤθει τοῦ λέγοντος· αἱ δὲ, ἐν τῷ τὸν ἀκροατὴν πως διατεθῆναι· αἱ δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, διὰ τοῦ δεικνύειν, ἢ φαίνεσθαι δεικνύειν. διὰ μὲν οὖν τοῦ ἤθους, ὅταν οὕτω λεχθῇ ὁ λόγος, ὥστε ἀξιόπιστον * ποιῆσαι τὸν λέγοντα· τοῖς γὰρ ἐπιεικέσι πιστεύομεν μᾶλλον καὶ θᾶττον· περὶ πάντων μὲν, ἁπλῶς· ἐν οἷς δὲ τὸ ἀκριβὲς * μή ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀμφιδοξεῖν, καὶ πάμπαν· δεῖ δὲ καὶ τοῦτο * συμβαίνειν διὰ τὸν λόγον,

γρ. πειστικὴ

γρ. ὁ γὰρ σοφιστικὸ

γρ. πειθοῖ μέν

γρ. ποιῶν

γρ. μὴ ἔστιν

χ. ὁ μὲν διὰ τ. λ. ἀπὸ δὲ διὰ τὸν λ.

ἀλλὰ μὴ διὰ τὸ προδεδοξάσθαι παῖδ' εἶναι τὸν λέγοντα· οὐ γὰρ, ὥσπερ ἔνιοι τῶν τεχνολογουμένων * πλάσαι δὲ τὴν τέχνην καὶ τὸν ὑπεικότα τῷ λέγοντι, ὡς οὐδὲν * συμβαλλομένου πρὸς τὸ πιθανόν· ἀλλὰ σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, κυριωτάτην ἔχει πίστιν τὸ ἦθος· διὰ δὲ τοῦ ἀκροατοῦ, ὅταν εἰς πάθος ὁ τοῦ λόγου προαγάγωσιν· οὐ γὰρ ὁμοίως ἀποδιδόαμεν τὰς κρίσεις λυπούμενοι καὶ χαίροντες, ἢ φιλοῦντες τε καὶ μισοῦντες· πρὸς ὃ καὶ μόνον πειρῶνται φασί τινες τοὺς προγεγραμμένους τεχνολογεῖν τόπους. ἔστι δὲ τοῦτον διηλωθήσεται καθ' ἕκαστον, ὅταν περὶ τῶν παθῶν λέγωμεν. διὰ δὲ τῶν λόγων πιστεύουσιν, ὅταν ἀληθὲς, ἢ φαινόμενον, δείξωμεν, ἐκ τῶν περὶ ἕκαστα πιθανῶν. ἐπεὶ δ' αἱ πίστεις διὰ τούτων εἰσὶ, φανερὸν ὅτι * τρία ἐστὶ περὶ ἃ τὰς τοιαύτας ἔχει τὸν συλλογίσασθαι δυναμένου, καὶ τῶν ἠθικῶν περὶ τοσαῦτά ἐστιν, ἃ τοιοί τινες ὄντες οἱ ἀκροαταί, καὶ τελείως πρὸς τοσαῦτα πάθη, ἃ τε ἕκαστόν ἐστι τῶν παθῶν, καὶ ποῖοι τινες, καὶ ἐκ τίνων * εἴ γίνεται, καὶ πῶς. ὥστε συμβαίνει τὸν ῥητορικὸν, εἴ τῳ φυσει τῆς διαλεκτικῆς ἦν, καὶ τῆς περὶ * τὰ ἤθη πραγματείας, ἐν μέρει ἐστὶ πραγματεύσεται πολιτικῷ. διὸ καὶ ἐντεῦθεν ὁ τῆς πολιτικῆς ὁ ῥητορικὴ· καὶ οἱ ἀπτόμενοι μόνοι τούτου, τὰ μὲν, διὰ παιδιᾶν· τὰ δὲ, διὰ ἀλαζονείαν· τὰ δὲ, καὶ δι' ἄλλας αἰτίας ἀνθρωπικὰς ἔστι δὲ μέρη τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοίωμα. καθάπερ δὲ ἐν ἀρχαῖς εἴπομεν. περὶ ἑκάστου γὰρ ὑποτίθεσθαι δεῖ τὸ ἐπιτήδειον ἔχειν, ἀλλὰ δυνάμεις πρὸς τὴν πειστικὴν λόγου. περὶ μὲν οὖν τῆς δυνάμεως αὐτῆς, ὅπως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας, εἴρηται μοι ἱκανῶς.

Τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὲν, ἐπαγωγή ἐστι· τὸ δὲ, συλλογισμός· * τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός]* καὶ τούτων ὁμοίως· ἔστι γὰρ, τὸ μὲν παράδειγμα, ἐπαγωγή· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός. καλῶ δ', ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ τὰς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ παραδείγματα λέγοντες, ἢ ἐνθυμήματα· καὶ παρὰ τούτων οὐκ ἔστιν ἄλλως· ὥστ' εἴπερ καὶ ἄλλως ἀνάγκη συλλογίζεσθαι, διὰ ἐπιστήμης δεικνύναι ὁποιωῦν, ἢ * ἐξ ὧν

* Vide Muret. Var. lib. 2. c 1.

γρ. συμβαινόντων & συμβαινόντων.

γρ. τρία ἐστὶν

γρ. χίνεται

κ. τὰ πάθη

μέθοδος.

γρ. ἢ ὁμοίως ἔχει· ἔστι γὰρ ὁ μὲν, ἐνθύμημα· ὁ δὲ, ἐπαγωγή· τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός.

γρ. ἐξ ὧν

but not quia anticipatum opinione ſit cuiuſdammodi eſſe cum qui dicit. Non enim rectè ſe habet, quod nonnulli faciunt ex dicendi magiſtris. Ponunt in arte probitatem eius qui dicit, quaſi nihil conferat ad id quod eſt appoſitum ad fidem: ſed propemodum, vt ita dicam, potiſſimam continent fidem mores: propter auditores autem, quoties in affectum ab oratione perducti ſint. Non enim ſimiliter iudicamus, dum mœremus, & gaudemus, aut amamus, & B odio habemus. Qua de re etiam tota conari dicimus præcepta tradere eos qui nunc artem conſcribunt. Atque hæc quidem declarabuntur ſingillatim, cùm de affectibus dicemus. Propter rationes verò fidem habent, cùm verum, aut id quod apparet, demonſtrauerimus ex iis, quæ in quaque re ſunt appoſita ad perſuadendum. Quoniam verò fides ex his eſt, apparet tria hæc conſequi, eſſe eius qui concludere ſyllogiſmo poſſit, & qui ſpeculari de moribus & virtutibus, & tertio loco, qui de affectibus, nempe quid vnuſquiſque ſit ex affectibus, & qualis, & ex quibus excitetur, & quomodo. Quo fit, C vt Rhetorica tanquam agnatum quiddam Dialecticæ ſit, & eius quæ de moribus eſt, traditionis, quam iuſtum eſt appellare Politicam. Quare etiam ſubit perſonam Politicæ Rhetorica, & qui ſibi hanc vendicant, partim propter ignorantiam, partim propter arrogantiam, partim etiam propter alias cauſas humanas. Eſt enim particula quædam Dialecticæ, & ſimilitudo, quemadmodum etiam exordientes dicebamus. De aliqua enim re definita neutra ipſarum eſt ſcientia quomodo ſe habeat, ſed facultates quædam ſunt parandi rationes. Ac de facultate quidem ipſarum, & quomodo ſe habeant inter ſe, dictum eſt propemodum ſatis. D

Quæ verò cernuntur in eo, quòd demonſtrent, vel apparent demonſtrare, quemadmodum etiam in Dialecticis, eorum quidem vnum inductio eſt, alterum autem ſyllogiſmus, & qui apparet ſyllogiſmus, ita hic quoque ſimiliter ſe res habet. Nam exemplum eſt inductio, enthymema ſyllogiſmus eſt. Ac enthymema quidem voco oratorium ſyllogiſmum, exemplum verò, inductionem oratoriam. Omnes autem fidem faciunt demonſtrando, aut exempla proferentes, aut enthymemata, & præter hæc nihil quodammodo. Quare ſi etiam omnino neceſſe eſt, ſyllogiſmo aut inductione vtentem demonſtrare quodcumque, aut quemcumque E

(manifestum autem est nobis id ex Analyticis) necessariò vtrumque ipsorum cum vtroque horum idem est. Quæ verò sit differentia exempli & enthymematis, apparet ex Topicis. Ibi enim de syllogismo & inductione dictum est priùs. Nempe cùm in multis & similibus demonstratur, rem ita se habere, ibi quidem inductionem esse: hic verò exemplum: at cùm quibusdam positis aliud quid ex his euenit præter hæc, eo quòd hæc sint, vel in vniuersum, vel plerumque, ibi quidem syllogismum, hic verò enthymema vocari. apparet autem etiam vtrumque habere bonum, speciem Rhetoricæ. Nam, quemadmodum in Methodicis dictum est, etiam in his similiter res se habet. Sunt enim aliæ quidem exemplorum plenæ orationes: aliæ verò enthymematum, & oratores similiter, alii quidem exemplis delectantur, alii verò enthymematibus. Et ad persuadendum quidem non minùs valent orationes, quæ exemplis constant, perturbant verò magis, quæ enthymematibus. Causam autem ipsorum, & quomodo vtroque vtendum, dicemus posteriùs. Nunc verò de his ipsis apertiùs & distinctiùs disseremus. Quoniam enim quod appositum est ad persuadendum, alicui appositum est, & vnum quidem statim est appositum ad persuadendum per se, & credibile, alterum verò, quod demonstrari videatur ex talibus, & nulla ars considerat singulare, vt Medicina, quid Socrati salubre sit vel Calliæ, sed quid tali, vel talibus, (hoc enim artificiosum est, singulare autem infinitum, & sub scientiam non cadens,) ne Rhetorica quidem singulare probabile intuebitur, vt Socrati, vel Hippiæ: sed quod talibus, quemadmodum etiam Dialectica. Etenim illa syllogismo concludit, non ex quibusliber, (apparent enim quædam etiam iis qui delirant,) sed illa quidem ex iis quæ ratione indigent: Rhetorica verò ex iis quæ in consultationem venire consueuerunt. Est autem munus ipsius & de eiusmodi rebus, de quibus consultamus, & artes non habemus, & apud eiusmodi auditores, qui non possunt ex multis contrueri, neque ratiocinari longiùs. at consultamus de iisquæ videntur posse se vtroque modo habere. De iis verò quæ fieri non potest vt aliter vel facta sint, vel futura sint, vel se habeant, nemo consultat sic existimans.

A δῆλον δ' ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν. ἀναγκαῖον ἑκάτερον αὐτῶν ἑκατέρῳ τούτων τὸ αὐτὸ εἶναι. πῶς δ' ἔστι διαφορὰ παραδείγματος καὶ ἐνθυμήματος, φανερὸν ἐκ τῶν Τοπικῶν· ἐκεῖ γὰρ περὶ συλλογισμοῦ καὶ ἐπαγωγῆς εἴρηται πρότερον· ὅτι μὲν τὸ πολλῶν καὶ ὁμοίων δείκνυσθαι ὅτι οὕτως ἔχει, ἐκεῖ μέν, ἐπαγωγή ἐστιν· συλλογισμὸς δὲ παράδειγμα· τὸ δέ, τινῶν ὄντων, ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα συμβαίνειν παρὰ ταῦτα, τῷ ταῦτα εἶναι, ἢ καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐκεῖ μὲν συλλογισμός, ἐνταῦθα δ', ἐνθύμημα καλεῖται· φανερὸν δὲ καὶ ἐκάτερον ἔχει ἀγαθόν, ὁ εἶδος τῆς ῥητορικῆς· καθάπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μεθοδικοῖς εἴρηται, καὶ ἐν τούτοις ὁμοίως ἔχει· εἰσὶ γάρ, οἱ μὲν, παραδειγματώδεις ῥήτορείαι· οἱ δὲ, ἐνθυμηματικαί. καὶ ῥήτορες ὁμοίως, οἱ μὲν, παραδειγματώδεις· οἱ δὲ, ἐνθυμηματικοί.] φανερὸν μὲν οὖν οὐχ ἧττον οἱ λόγοι εἰσὶ διὰ τῶν παραδειγμάτων· θορυβοῦνται δὲ μᾶλλον οἱ ἐνθυμηματικοί. πρὸς μὲν οὖν αὐτὸν, καὶ πῶς ἑκατέρῳ χρηστέον, ἐροῦμεν ὕστερον· νῦν δὲ περὶ αὐτῶν τούτων μᾶλλον διορισώμεθα καθαρῶς· ἐπεὶ γὰρ τὸ πιθανὸν, τὸ πιθανόν ἐστι, καὶ τὸ μέν, ἀόριστόν τι ἔχει δὲ αὐτὸ πιθανὸν καὶ πιστόν· τὸ δὲ, τῷ δείκνυσθαι δοκεῖν διὰ τοιούτων· ἐπιστήμη δὲ τέχνη σκοπεῖ τὸ καθ' ἕκαστον· οἷς μὲν ἰατρική, τί Σωκράτει τὸ ὑγιεινόν ἐστιν ἢ Καλλίᾳ, ἀλλὰ τί τῷ τοιῷδε, ἢ τοῖς τοιοῖσδε· τοῦτο μέν γὰρ, ἐντέχνως· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, ἄπειρον καὶ οὐκ ἐπιστητόν· οὐδὲ μὲν ῥητορικὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἐνδοξον θεωρήσει· οἷς Σωκράτει ἢ Ἱππίᾳ· ἀλλὰ τὸ τοιοῖσδε, καθάπερ καὶ ἡ διαλεκτική· καὶ γὰρ ἐκείνη συλλογίζεται, οὐκ ἐξ ὧν ἔτυχε· φαίνεται γὰρ καὶ παρὰ τοῖς παραληροῦσιν· ἀλλ' ἐκείνη μέν, ἐκ τῶν λόγου δεομένων· καὶ δὴ ῥητορικὴ, ἐκ τῶν ἤδη βουλεύεσθαι εἰωθότων· ἔστι δὲ τὸ ἔργον αὐτῆς, περί τε τοιούτων περὶ ὧν βουλευόμεθα, καὶ τέχνας μὴ ἔχομεν, καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκροατοῖς οἳ οὐ δυνανται συνορᾶν πολλὰ συνορῶν, οὐδὲ λογίζεσθαι πόρρωθεν. βουλευόμεθα δὲ περὶ τῶν φαινομένων ἐνδέχεσθαι ἀμφοτέρως ἔχειν· περὶ γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἄλλως ἢ γενέσθαι, ἢ ἔσεσθαι, ἢ ἔχειν, οὐδεὶς βουλεύεται, ὅτι οὐκ ἐπιδέχεται.

δείκνυσθαι

ἐπιστήμη

συλλογίζεται. Nicom. l. 3 c. 5. τῶν ἀδυνάτων γὰρ οὐδεὶς ἀμφοτέρως ἔχειν ὑπολαμβάνει. ὁρᾷς

ὅτως ἢ οὕτως. al. οὐχ. ἀναγκαῖον.

οὐδὲν γὰρ πλέον* ἢ οὕτως ἐνδέχεσθαι συμβουλεύειν. ἐνδέχεται δὲ συλλογίζεσθαι καὶ συνάγειν, τὰ μὲν, ἐκ συλλελογισμένων πρότερον τὰ δ' ἐξ ἀσυλλογίστων μέν, δεομένων δὲ συλλογισμοῦ, διὰ τὸ μὴ εἶ) ἔνδοξα ἀναγκαῖα εἶναι παρ' αὐτῶν, ὃ μὲν μὴ εἶ)* δύσκολον ἀκοῦσαι, διὰ τὸ μῆκος· ὁ γὰρ κριτὴς ὑποκεῖσθαι εἶ) ἁπλοῦς· τὰ δὲ, πιθανὰ, διὰ τὸ μὴ ὄντα ὁμολογούμενα εἶ), μηδ' ἔνδοξον· ὥστε ἀναγκαῖον τό, τε σύμπτωμα εἶ) καὶ τὸ παράδειγμα περὶ τῶν ἐνδεχομένων ὡς τὰ πολλὰ ἔχειν· καὶ ἄλλως τὸ μὲν παράδειγμα, * ἐπαγωγὴ· τὸ δ' σύμπτωμα, συλλογισμός· ἐξ ὀλίγων τε καὶ πολλάκις ἐλαττόνων, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος συλλογισμός· ἐὰν γάρ τι τούτων γνώριμον, οὐδὲν δεῖ λέγειν· αὐτὸς γὰρ τὸν προσθετὸν ὁ ἀκροατής· οἷον, ὅτι Δωριεὺς στεφανίτην ἀγῶνα νενίκηκεν, ἱκανὸν εἰπεῖν ὅτι Ὀλύμπια γὰρ νενίκηκε· τὸ δὲ, ὅτι στεφανίτης· * τὰ Ὀλύμπια, οὐδὲν δεῖ προσθεῖναι. γινώσκουσι γὰρ πάντες. ἐπεὶ δ' ὀλίγα μὲν* τὰ ἀναγκαῖα ἐξ ὧν αἱ ῥητορικοὶ συλλογισμοί εἰσι· πολλὰ γὰρ περὶ ὧν αἱ σκέψεις, οὐδέχεται δ' ἄλλως ἔχειν περὶ ὧν μὲν γὰρ πράττουσι, βουλεύονται καὶ σκοποῦσι· τὰ δὲ πράγματα, πάντα τοιούτου γένους ἐστί· καὶ οὐδὲν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐξ ἀναγκαίων τούτων· τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνοντα καὶ ἐνδεχόμενα, ἐκ τοιούτων ἀνάγκη ἕτερον συλλογίζεσθαι· τὰ δὲ ἀναγκαῖα, ἐξ ἀναγκαίων· δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν· φανερὸν, ὅτι ἐξ ὧν τὰ σύμματα λέγεται, τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἔσται· τὰ δὲ πλείω ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· λέγεται γὰρ σύμματα ἐξ εἰκότων καὶ σημείων· ὥστε ἀνάγκη τούτων ἑκάτερον ἑκατέρῳ τῷ εἶναι· τὸ μὲν γὰρ, εἰκὸς ἐστιν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γινόμενον· οὐχ ἁπλῶς δὲ, καθάπερ διείρηται ἄλλως· τὸ περὶ τὰ ἐνδεχόμενα * ἄλλως ἔχειν, * ὅτων ἔχον πρὸς ἐκεῖνο πρὸς ὃ εἰκὸς ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ κατὰ μέρος. τῶν δὲ σημείων, τὸ μὲν, οὕτως ἔχει, ὡς τῶν καθ' ἕκαστόν τι πρὸς τὸ καθόλου· τὸ δὲ, ὡς τῶν καθόλου τι πρὸς τὸ κατὰ μέρος. τούτων δ' τὸ μὲν ἀναγκαῖον, τεκμήριον· τὸ δ' μὴ ἀναγκαῖον, εἰκὸς ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον φαῖνον. ἀναγκαῖα μὲν οὖν λέγω, ἐξ ὧν γὰρ συλλογισμός· διὸ καὶ τεκμήριον τοιοῦτον τῶν σημείων ἐστίν·

ἐξ ἄλ. οὕτω πρὸς ἀλ. ἔχει

A Nullo enim alio modo nisi sic contingit consulere. Contingit autem concludere syllogismo, & colligere alia quidem ex syllogismo conclusis priùs, alia verò ex non conclusis quidem syllogismo, sed indigentibus syllogismo, propterea quòd non sint probabilia. Ac necesse est illud quidem non esse facile ad consequendum propter longitudinem. Nam disceptator supponitur esse simplex: hæc verò minùs apposita ad persuadendum, quia nec ex confessis sint, nec probabilibus. Quare B necessarium est enthymema esse & exemplum de iis quæ contingunt ita, vt sæpe se habeant etiam aliter: exemplum quidem, inductionem: enthymema verò, syllogismum. Et ex paucis, & sæpe paucioribus quàm ex quibus est primus syllogismus. Si enim sit aliquid horum notum, non oportet dicere. Ipse enim id supplet auditor. Quemadmodum, quòd Dorieus coronarium certamen vicit, satis est dicere, eum Olympia vicisse, coronarium autem certamen esse Olympia, non oportet adiungere. cognoscunt enim omnes. Quoniam autem sunt pauca necessaria, ex quibus oratorii syllogismi conficiuntur; (multa enim de quibus iudicia ac deliberationes sunt, contingit etiam aliter se habere: quæ enim agunt, de iis consultant, & deliberant: quæ verò aguntur, omnia huiusce generis sunt, & nihil horum, prope dixerim, ex necessitate est: quæ autem plerumque accidunt & contingunt, ex talibus necesse est aliis syllogismo concludi, necessaria verò ex necessariis: id quod manifestum est nobis ex Analyticis:) apparet ex quibus enthymemata ducuntur, alia quidem necessaria futura esse, plurima verò quæ plerumque se habent. Ducuntur enim enthymemata ex verisimilibus & signis, vt necesse sit horum vtrumque cum vtroque idem esse. Verisimile enim est, quod plerumque fit, non simpliciter autem quemadmodum definiunt nonnulli, sed quod in iis quæ contingit aliter se habere, sic se habet ad illud, cui est verisimile, vt vniuersale ad singulare. Ex signis autem vnum quidem ita se habet, vt singularium aliquid ad vniuersale; alterum vero vt vniuersale aliquid ad singulare. atque ex his quod necessarium est, teemerium est: at quod non est necessarium, nomine caret, quo distingui possit: ac necessaria quidem voco, ex quibus fit syllogismus. Quamobrem etiam teemerium tale ex signis est.

εὐπροσωπολήπτου. Sch. Gr. τὰ μὲν μὴ εἶ) ἀπαιτοῦντα. Sch. Gr. aliter hunc locum legisse videtur. ἐπαγ. ἴσχυν ὅτι τὰ Ὀλύμπια νίκη. Sch. Gr. τὰ ἀναγκαῖα,

Cùm enim non contingere arbitrantur, vt A soluatur id quod dictum est, tunc se afferre putant tecmerium, tanquam demonstratum, & terminatum: quia tecmar & terminus idem est iuxta antiquam linguam. Est autem ex signis vnum quidem vt singulare ad vniuersale, non secus ac si quis diceret signum esse, sapientes esse iustos, quia Socrates sapiens erat, & iustus, atque hoc quidem signum est, sed solui potest, etiamsi verum sit quod dictum est. Non enim cadit in syllogismum. Hoc autem, vt si quis diceret, signum esse, aliquem ægrotare, quia febrem habet: vel aliquam peperisse, quia lac habet, necessarium est, quod ex signis tecmerium solum est: solum enim si verum sit, solui non potest. Alterùm verò, vt vniuersale ad id quod singulariter se habet, vt si quis diceret, aliquem febre laborare, signum esse quia frequenter anhelat: ac solui potest quoque hoc, etiamsi verum sit. Contingit enim etiam non laborantem febri, anhelare. Quid igitur verisimile sit, & quid signum & tecmerium, & quid differant, dictum est adhuc. Apertiùs verò etiam de his, & qua de causa alia syllogismo concludi possint, alia non possint, in Analyticis disputatum est. Iam exemplum esse inductionem, & in qualibus sit inductio, dictum est. Atque est neque vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, neque vt totum ad totum, sed vt pars ad partem, simile ad simile, cùm ambo subsint eidem generi, sed notius alterum sit altero. Exemplum est, quemadmodum affectare tyrannidem Dionysium, cùm postulet custodiam. Etenim Pisistratus priùs affectans postulauit custodiam, & cùm obtinuisset, tyrannidem occupauit. Et Theagenes Megaris. Et alii, quoscunque sciunt, exemplum omnes fiunt Dionysii, quem nondum sciunt ob id postulare. Omnia autem hæc subsunt eidem vniuersali, quòd affectans tyrannidem, custodiam petit. Ac ex quibus quidem ducatur, quæ videtur esse fides demonstratiua, dictum est. Enthymematum verò magna est differentia, & maximè latet fermè omnes, quæ etiam est in Dialectica methodo syllogismorum. Alia enim ipsorum sunt in Rhetorica, vt etiam in Dialectica methodo syllogismorum: alia in aliis artibus & facultatibus, partim extantibus, partim nondum compertis. Quamobrem etiam latent auditores, & qui magis ea attingunt quàm par est, recedunt à se ipsis. Magis autem aperietur, quod dicitur, si id pluribus fuerit explicatum.

ὅταν γὰρ μὴ ἐνδέχεσθαι οἴωνται λῦσαι τὸ λεγόμενον, τότε φέρειν οἴονται τεκμήριον, * ὡς δεδειγμένον καὶ πεπερασμένον. * τὸ γὰρ τέκμαρ καὶ πέρας ταὐτόν ἐστι κατὰ τὴν ἀρχαίαν γλῶτταν.] * ὅλως δὲ, τῶν σημείων, τὸ μὲν, ὡς καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ καθόλου, οἷον εἰ τὸν σοφὸν δίκαιον. Σωκράτης γὰρ * σοφὸς ὢν καὶ δίκαιος. τοῦτο μὲν οὖν σημεῖόν ἐστι· λυθὲν δὲ, κἂν ἀληθὲς ᾖ τὸ εἰρημένον, ἀσυλλόγιστον γάρ· τὸ δὲ, οἷον εἴ τις * εἶπεις σημεῖον ὅτι νοσεῖ, πυρέττει γάρ· ἢ ὅτι τέτοκεν, ὅτι γάλα ἔχει, ἀναγκαῖον. ὥσπερ τῶν σημείων τεκμήριον μόνον ἐστί· μόνον γὰρ ἀληθὲς ἢ, ἄλυτόν ἐστι· τὸ δὲ, ὡς τὸ καθόλου πρὸς τὸ καθ' μέρος ἔχον· οἷον, εἴ τις εἶπεν, ὅτι πυρέττει, σημεῖον εἶναι· πυκνὸν γὰρ ἀναπνεῖ· λυτὸν δὲ καὶ τοῦτο, καὶ ἀληθὲς ᾖ· ἐνδέχεται γὰρ καὶ μὴ πυρέττοντα πνευστιᾶν. ἔστι μὲν οὖν εἰκὸς ἐστὶ, καὶ τὶ σημεῖον, * καὶ τὶ τεκμήριον, καὶ τὶ ἀφαφέρεσιν, εἰρηται μὲν καὶ πάλιν. μᾶλλον δὲ φανερὸς καὶ ἐκ τούτων, καὶ διὰ τί αἰτίαν, ἔστι, μὲν, ἀσυλλόγιστα ἐστί. ἔστι δὲ συλλελογισμένα, ἐν τοῖς * Ἀναλυτικοῖς διώρισται καὶ ἐκεῖ αὐτῶν. παράδειγμα δὲ, ὅτι μὲν ἐστὶν ἐπαγωγὴ, καὶ * ἐκεῖ ποῖα ἐπαγωγὴ, εἴρηται. ἔστι δὲ, οὔτε ὡς μέρος πρὸς ὅλον, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς μέρος, οὔτε ὡς ὅλον πρὸς ὅλον· ἀλλ' ὡς μέρος πρὸς μέρος, ὅμοιον πρὸς ὅμοιον, ὅταν ἀμφω μὲν ᾖ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος· γνωριμώτερον δὲ θατέρου θατέρου ᾖ. παράδειγμά ἐστιν· οἷον, ὅτι * ἐπιβουλεύει τυραννίδι Διονύσιος; αἰτῶν τινὰ φυλακήν. καὶ γὰρ Πεισίστρατος πρότερον ἐπιβουλεύων, ᾔτει φυλακὴν, καὶ λαβὼν ἐτυράννησεν· καὶ Θεαγένης, ὁ Μεγαρεύς. καὶ ἄλλοι ὅσους ἴσασι, παράδειγμα πάντες γίνονται τοῦ Διονυσίου, οἳ οὐκ ἴσασί πω, εἰ δι' τοῦτο αἰτεῖ. πάντα δὲ ταῦτα * ὑπὸ τὸ αὐτὸ καθόλου, ὅτι ὁ ἐπιβουλεύων τυραννίδι, φυλακὴν αἰτεῖ. ἐξ ὧν μὲν οὖν λέγονται αἱ δοκοῦσαι εἶναι πίστεις ἀποδεικτικαὶ, εἴρηται. τῶν δὲ ἐνθυμημάτων * μεγάλη διαφορά, καὶ μάλιστα λεληθυῖα τὸ εἶδος * πάντως ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἐκεῖ τῇ διαλεκτικῇ μεθόδῳ τῶν συλλογισμῶν. ἔστι μὲν γὰρ αὐτῶν, ὅσα ἐστὶ τῇ ῥητορικῇ, ὥσπερ καὶ τῇ διαλεκτικῇ μέθοδον τῶν συλλογισμῶν· τὰ δὲ, κατ' ἄλλας τέχνας, καὶ δυνάμεις, τὰ μὲν, οὔσας· τὰ δὲ, οὔπω κατειλημμένας· διὸ καὶ λανθάνουσι τοὺς ἀκροατὰς, καὶ μᾶλλον ἀπόμει-

ὡς πάρ. ὃ δηλ. ὅτι δι. ὅτι σοφ. ὅτι ἔ. ὅτι ἔ. ἔ. ὅτι ἔ. ἔ. ἔ.

νοι καὶ τόπον,* μεταβαίνοισιν ὀξ αὐτῶν. μᾶλ- A Dico enim Dialecticos & Rhetoricos ſyl-
λον δ' σαφὲς ἔσαι τὸ λεχθὲν ὧδε, ὅταν πλέονων logiſmos eſſe, de quibus locos dicimus.
ῥηθεν· λέγω γὰρ ἀναλυτικούς τε καὶ ῥητορικοὺς συλλογισμούς εἶ), ὧδε ὧν τοῖς τόποις Atque hi ſunt communiter de iuſtis &
ἐστι κοινοὶ λεχθήσονται. οὗτοι δ' εἰσὶν* οἱ κοινῆ ὧδε δικαίων, naturalibus, & de ciuilibus & de mul-
καὶ φυσικῶν, καὶ ὧδε πολιτικῶν, καὶ ὧδε πολ- tis differentibus ſpecie, vt maioris &
λῶν ἀναφερόντων ἐν εἴδει· οἷς, ὁ τῶν μᾶλ- minoris locus: nihil enim magis licebit
λον καὶ ἧττον τόπος· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔσαι ex hoc concludere ſyllogiſmo, vel enthy-
ἐνθυμήματα ἐκ τούτου* συλλογίσασθαι, ἢ ἐνθύμημα εἰπεῖν mema dicere de iuſtis, quàm naturali-
ὧδε δικαίων, ἢ φυσικῶν, ἢ ὧδε ὁτουοῦν· καὶ- bus aut de quacunque re. Atque hæc
παραίσιον ταῦτα εἴδη* ἀναφέρει. ἀνάγκη δὲ, ὅσα ἐν ſpecie differunt. Propria verò, quæcun-
τῷ ὧδε ἕκαστον εἶδος καὶ γένος πραγμάτων ὑπάρ- que ex propoſitionibus vnicuique ſpeciei
χειν ἴδια· οἷς ὧδε φυσικῶν εἰσι πραγματεῖαι, ἐξ ὧν οὔτε B aut generi inſitis ſunt, vt de naturalibus
ἐνθύμημα, οὔτε συλλογισμός ἐστιν ὧδε τῶν ſunt propoſitiones, ex quibus neque en-
ἠθικῶν· καὶ ὧδε τούτων ἄλλαι, ἐξ ὧν οὐκ ἔσαι thymema, neque ſyllogiſmus eſt de mo-
ὧδε τῶν φυσικῶν· ὁμοίως δὲ τοῦτο ἔχει ὅπερ ralibus; & de his aliæ, ex quibus non
πρότερον. καὶ καίτοι μᾶλλόν γ' ποιήσει ὧδε οὐδὲν erit de naturalibus. ſimiliterque ſeſe ha-
γένος ἐμφανὲς· ὧδε οὐδὲν γὰρ ὑποκείμε- bet in omnibus. Atque illa quidem non
νόν ἐστι· ταῦτα δὲν, ὅσῳ μᾶλλον ἂν* βελτίω ἐκλέ- efficiunt. in aliquo genere prudentem:
γηται ταῖς προτάσεσι, λάθοι ποιήσας ἄλλην C quia nullam certam materiam habent.
ἐπιστήμην τῆς διαλεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς. Hæc verò quò quis meliora ſeligat ad
δύο γὰρ ἁπάντων ἐστὶν ἀρχαί,* ἐξ ὧν ἐνθυμήματα propoſitiones conficiendas, eiam effi-
καὶ οὐκ ἔστι διαλεκτικὴ καὶ ῥητορικὴ, ἀλλ'* ἐκείνη ἔσαι cient diuerſam ſcientiam à Dialectica &
ἧς ἔχει ταῖς ἀρχαῖς. ἔστι δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἐνθυμη- Rhetorica. Nam ſi incidat in principia,
μάτων ἐκ τούτων τῶν εἰδῶν λεγόμενα, τῶν non eſt Dialectica, neque Rhetorica, ſed
μὲν καὶ ἰδίων· ἐκ δὲ τῶν κοινῶν ἐλάτ- illa erit, cuius habet principia. Sunt
των. καθάπερ οὖν ἐν τοῖς Τοπικοῖς, ἐκ- autem plura enthymemata ex his for-
λεκτέον τῶν ἐνθυμημάτων τά τε εἴδη mis ducta quæ ſingulares ſunt, & pro-
καὶ τοὺς τόπους, ἐξ ὧν ληπτέον. λέγω δὲ, εἴ- priæ: ex communibus verò, paucioga.
δη μὲν, ταῖς καθ' ἕκαστον γένος ἰδίαις προτά- Vt igitur etiam in Topicis, ſic his in
σεις· τόπους δὲ, τοὺς κοινοὺς ὁμοίως πάντων.* libris diſtinguendæ ſunt enthymemata-
προτέρων οὖν εἰπόντων ὧδε τῶν εἰδῶν* tum formæ, & loci, ex quibus aſſu-
προσθῶμεν ἤδη τὰ γένη τῆς ῥητορικῆς, mendum eſt. Voco autem formas vniuſ-
ὅπως διελόμενοι πόσα ἐστὶ, ὧδε τούτων χω- cuiuſque generis proprias propoſitiones.
ρὶς λαμβάνωμεν τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς προτάσεις. at locos communes ſimiliter omnium.
D Ac priùs quidem explicemus formas. Sed
priùs aſſumamus genera Rhetoricæ, vt
cùm diſtinxerimus, quot ſint, de his ſe-
paratim aſſumamus elementa, & propoſi-
tiones.

ΚΕΦΑΛ. γ'

Ὁλ τεία τῆς ῥητορικῆς εἴδη, καὶ τί τέλος ἑκάστου· καὶ ὧδε ὧν δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις.

CAPVT III.

E

De tribus generibus oratio-num.

ΕΣΤΙ δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τεία τὸν ἀριθμόν· τοσούτοι γὰρ καὶ οἱ ἀκροαταὶ τῶν λόγων ὑπάρχουσιν ὅντες. συγκεῖσθαι μὲν γὰρ ἀνάγκη τὸν λόγον, ἔκ τε τοῦ λέγοντος, καὶ περὶ οὗ λέγει, καὶ πρὸς ὅν· καὶ τὸ τέλος πρὸς τοῦτόν ἐστι, λέγω δὲ τὸν ἀκροατήν. ἀνάγκη δὴ τὸν ἀκροατὴν, ἢ θεωρὸν εἶναι, ἢ κριτήν· κριτὴν δὲ, ἢ τῶν γεγενημένων, ἢ τῶν μελλόντων.

IAm verò Rhetoricæ ſunt tres nume-
ro formæ. Totidem enim auditores
ſunt orationum. Etenim conſtat ex tri-
bus oratio, tum ex eo qui loquitur, tum
ex eo de quo loquitur, tum ex eo
ad quem. Ac finis ad hunc refertur, id
eſt, ad auditorem. Neceſſe autem eſt,
auditorem aut auſcultatorem eſſe, aut
diſceptatorem; & quidem diſceptato-
rem aut præteritorum aut futurorum.

Eſt verò qui futura diſceptat, vt concio: qui præterita, iudex: qui facultatem, auſcultator: itaque ex neceſſitate ſunt tria genera orationum oratoriarum, deliberatiuum, iudiciale, demonſtratiuum. Ac deliberationis quidem vna pars eſt ſuaſio: altera, diſſuaſio. Semper enim tum qui priuatim deliberant, tum qui publicè concionantur, horum alterum faciunt. Iudicii verò vna pars accuſatio, altera defenſio. Horum enim alterum facere neceſſe eſt eos qui controuerſantur. At demonſtratiui vna pars eſt laus, altera vituperatio. Tempora etiam vnicuique horum accommodantur. Deliberanti quidem, futurum: nam de futuris deliberat aut ſuadens, aut diſſuadens. Iudicia verò tractanti, præteritum. nam de factis ſemper vnus accuſat, alter defendit. At demonſtratiuo maximè proprium quidem eſt præſens, (ex iis enim quæ inſunt, laudant aut vituperant omnes,) ſed aſſumunt ſæpè etiam præterita, quæ in memoriam reuocant, & futura, quæ coniectant. Finis præterea ſingulis his diuerſus eſt: & tribus ſunt tres, deliberanti quidem, vtile & pernicioſum: etenim ſuadens, vt melius deliberat: diſſuadens, vt peius diſſuadeat. Alia autem ad hoc ſimul aſſumit, vel iuſtum, vel iniuſtum, vel honeſtum, vel turpe. Iudicia verò tractantibus, iuſtum, & iniuſtum. Alia verò etiam hi ſimul aſſumunt ad hæc. At laudantibus & vituperantibus, honeſtum, & turpe. Alia autem & hi ad hæc referunt. Signum verò eſt, quem diximus, ſingulis finem eſſe, quòd de aliis interdum non controuerſabuntur, vt qui iudicio prouocatus, ſe non feciſſe, aut non nocuiſſe: at ſe iniuſtè feciſſe, nunquam confitebitur: nihil enim opus eſſet iudicio. Similiter etiam qui deliberant, alia quidem ſæpenumero dimittunt: ſe verò inutilia deliberare, aut ab vtilibus diſſuadere, non confitebuntur. Non eſſe autem iniuſtum finitimos in ſeruitutem redigere, & nullam iniuriam inferentes, ſæpe non cogitant. Eodem modo etiam qui laudant, & qui vituperant, non conſiderant, vtiliane egerit, an pernicioſa, ſed in laude ſæpe ponunt, aliquem neglecto eo quod ſibi prodeſſet, egiſſe aliquid honeſti: quemadmodum Achillem laudant, quòd adiuuerit ſodalem Patroclum, cùm ſciret, ſe mori oportere, & ipſi liceret viuere. At ei eiuſmodi quidem mors honeſtior fuit:

A ἔστι δ', ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων χρίνων, οἷον ἐκκλησιαστής· ὁ δὲ περὶ τῶν γεγενημένων, οἷον ὁ δικαστής· ὁ δὲ περὶ τῆς δυνάμεως, * οἷον ὁ ῥήτωρ· ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν, δικανικὸν, ἐπιδεικτικόν. συμβουλῆς μὲν, τὸ μὲν, προτροπὴ τὸ δὲ, ἀποτροπή· ἀεὶ γὰρ οἱ ἰδίᾳ συμβουλεύοντες, καὶ οἱ κοινῇ δημηγορεῦντες, τούτων θατέρου ποιοῦσι. δίκης δὲ, τὸ μὲν, κατηγορία· τὸ δὲ, ἀπολογία· τούτων γὰρ ὁπο-

B τέρου ποιεῖν ἀνάγκη τοὺς ἀμφισβητοῦντας. ἐπιδεικτικοῦ δὲ, τὸ μὲν, ἔπαινος· τὸ δὲ, ψόγος. χρόνοι δὲ ἑκάστου τούτων εἰσὶ, ᾧ μὲν συμβουλεύοντι, ὁ μέλλων. περὶ γὰρ τῶν ἐσομένων συμβουλεύει, ἢ προτρέπων, ἢ ἀποτρέπων· τῷ δὲ δικαζομένῳ, ὁ γεγενημένος· περὶ γὰρ τῶν πεπραγμένων ἀεὶ, ὁ μὲν, κατηγορεῖ· ὁ δὲ, ἀπολογεῖται. ᾧ δ' ἐπιδεικτικῷ, κυριώτατος μὲν ὁ παρών· πάντες γὰρ τοῖς ὑπάρχουσι ἐπαινοῦσιν, ἢ ψέγουσι πάντες· πολλάκις δὲ καὶ τὰ γεγενημένα ἀναμιμνησκόντες, C καὶ τὰ μέλλοντα προσδοκῶντες. τέλος δ' ἑκάστοις τούτων ἕτερόν ἐστι· καὶ πρόσεισι τοῦτο, τέλη· τῷ μὲν συμβουλεύοντι, τὸ συμφέρον καὶ βλαβερόν· ὁ μὲν γὰρ προτρέπων, ὡς βέλτιον συμβουλεύει· ὁ δ' ἀποτρέπων, ὡς χεῖρον ἀποτρέπει· τἆλλα δ' ἄλλα πρὸς τοῦτο συμπαραλαμβάνει, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ καλὸν ἢ αἰσχρόν· τοῖς δὲ δικαζομένοις τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον· τἆλλα δὲ οὗτοι συμ-

D παραλαμβάνουσι πρὸς τοῦτο· τοῖς δ' ἐπαινοῦσι καὶ ψέγουσι, τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρόν· τἆλλα δὲ καὶ οὗτοι πρὸς τοῦτο ἐπιφέρουσι· σημεῖον δ', ὅτι τοῦτο εἰρήκασιν, ἕκαστος τέλος· περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν πώποτε ἀμφισβητήσαιεν· οἷον, ὁ δικαζόμενος, ὡς οὐ γέγονεν, ἢ ὡς οὐκ ἔβλαψεν· ὁ δὲ αἰτεῖ, οὐδέποτ' ἂν * ὁμολογήσαιεν· οὐδὲν γὰρ ἂν ἔδει δίκης. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ συμβουλεύοντες, τἆλλα μὲν ἄλλα πολλάκις προσίενται· ὡς δ' ἀσύμφορα

E συμβουλεύουσιν, ἢ ἃ τὸ ὠφελίμων ἀποτρέπουσι, οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν· ὡς δ' οὐκ ἄδικον τοὺς ἀσυλίτους καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐπαινοῦντες, καὶ οἱ ψέγοντες, ὑπολαμβάνουσιν εἰ συμφέροντα προσφέρειν, ἢ βλαβερά· ἀλλὰ τὸ ἐπαίνῳ πολλάκις λήθασιν, ὅλως ὁλιγωρήσαντες τοῦ αὐτῷ λεγόμενον

λειῶτος, ἕτερα τὰ καλὸν· οἷον, * Ἀχιλλέα ἐπαινοῦσιν, ὅτι * ἐβοήθησε τῷ ἑταίρῳ Πατρόκλῳ, εἰδὼς ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀποθανεῖν, μὴ ζῆν. τοῦτο δὲ, ὁ μὲν θάνατος κάλλιον

abeſt, ἢ, a q. c.

Syl. ἐμολογήσαιμι. vel ἐμολογήσαις.

Iuuén. 6. x. ἐβοήθησε

ζῆν, συμφέρον. φανερὸν δ' ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀνάγκη περὶ ταῦτα ἔχειν τὰς προτάσεις τὰ μὲν τεκμήρια, καὶ τὰ εἰκότα καὶ τὰ σημεῖα, προτάσεις εἶναι ῥητορικάς· ὅλος μὲν γὰρ συλλογισμὸς ἐκ προτάσεών ἐστι· τὸ δ' ἐνθύμημα, συλλογισμός ἐστι, σπουδαίως ἐκ τῶν εἰρημένων προτάσεων. ἐπεὶ δ' οὔτε προαιρεῖσθαί τις, οὔτε προαιρεῖσθαι τὰ ἀδύνατα, ἀλλά τε δυνατὰ καὶ τὰ μὴ γενόμενα, ἢ μὴ ἐσόμενα, οὐχ οἷόν τε, τὰ μὲν, πεπραχέναι· τὰ δὲ, πραχθήσεσθαι. ἀναγκαῖον καὶ τοῖς συμβουλεύουσι, καὶ τοῖς δικαζομένοις, ἐπὶ τοῖς ἐνδεχομένοις, ἔχειν προτάσεις περὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων· καὶ εἰ γέγονεν, ἢ μή· καὶ εἴ ἔσται, ἢ μή. ἔτι δ', ἐπεὶ ἅπαντες ἢ ἐπαινοῦντες καὶ ψέγοντες, καὶ πρέποντες καὶ ἀπρεπεῖς, καὶ κατηγοροῦντες καὶ ἀπολογούμενοι, ἀλλ' μόνον τὰ εἰρημένα δικαιοῦσι πράττειν· ἀλλὰ καὶ ὅτι μεγάλα ἢ μικρά, ἢ τἀγαθὰ ἢ τὰ κακά, ἢ τὰ καλὰ ἢ τὰ αἰσχρά, ἢ τὰ δίκαια ἢ τὰ ἄδικα, οὐ καθ' αὑτὰ λέγοντες, ἢ πρὸς ἄλληλα αὐτὰ παραβάλλοντες· δῆλον ὅτι δεῖ καὶ περὶ μεγάλων καὶ σμικρῶν τοῦτον ἔχειν, καὶ τοῦ μείζονος καὶ τοῦ ἐλάττονος, παντὸς ἔχειν, καὶ καθόλου καὶ περὶ ἑκάστου εἶναι, ἃ μέγιστον ἀγαθὸν ἢ ἔλαττον, ἢ ἀδίκημα ἢ δίκαιόν μα· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τἄλλα. περὶ ὧν μὲν οὖν ἐξ ἀνάγκης δεῖ λαβεῖν τὰς προτάσεις, εἴρηται. μὴ ἦν τῶν ἰδίων περὶ ἑκάστου γένος· εἷς, περὶ ὧν συμβουλή, καὶ περὶ ὧν οἱ ἐπιδεικτικοὶ λόγοι· τέτταρες δ', περὶ ὧν αἱ δίκαι.

A sed viuere vtile. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt, necesse esse, de his vt habeantur priùs propositiones. Tecmeria enim, & verisimilia & signa, propositiones sunt oratoriæ. Etenim omnino syllogismus ex propositionibus constat: enthymema verò syllogismus est, constitutus ex iis quæ dictæ sunt, propositionibus. Et quoniam fieri non potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant, quæ fieri non possunt, sed quæ possunt: neque ea quæ non facta sunt, nec erunt. fieri potest vt facta sint, neque vt in futurum fiant: necessarium est tum B deliberanti tum iudicia tractanti, tum demonstratiuo habere propositiones de eo quod fieri & non fieri potest: & an factum sit: necne: & an erit, necne. Præterea verò, quoniam omnes tum qui laudant, & qui vituperant, tum qui suadent & qui dissuadent; tum qui accusant, & qui defendunt, non solùm quæ dicta sunt, demonstrare conantur, sed etiam rem magnam esse vel paruam, eam quæ est vel bona vel mala, vel honesta vel turpis, vel iusta vel iniusta, siue C per se dicant, siue inuicem ex altera parte comparent: manifestum est, oportere etiam de magno & paruo, & maiori & minori propositiones habere, tum in vniuersum, tum de vnaquaque re, vt quodnam sit maius bonum vel minus, aut iniuria vel ius, & similiter de aliis. Ac de quibus quidem necessariò oportet assumere propositiones, dictum est. Post hæc verò distinguendum est separatim vnumquodque horum, vt de quibus deliberatio sit & de quibus demonstratiuæ orationes: tertiò autem, de quibus iudicia. D

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ ὧν ἔχειν δεῖ τὸν μέλλοντα συμβουλεύειν τὰ μάλιστα.

Πρῶτον μὲν οὖν λητέον, περὶ ποῖα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ὁ συμβουλεύων συμβουλεύει· ὅτι οὐ περὶ ἅπαντα, ἀλλ' ὅσα ἐνδέχεται καὶ γίνεσθαι, καὶ μὴ ὅσα ἐξ ἀνάγκης ἔστιν ἢ ἔσται, ἢ ἀδύνατόν ἐστι γενέσθαι, περὶ τούτων οὐκ ἔστι συμβουλή. οὐδὲ δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων ἁπάντων ἐστὶ γὰρ καὶ φύσει ἔνια, καὶ ἀπὸ τύχης γινόμενα ἀγαθά, τῶν ἐνδεχομένων καὶ γίνεσθαι καὶ μή. περὶ ὧν οὐδὲν πρὸς ἔργου τὸ συμβουλεύειν· ἀλλ' ἅπαντα περὶ ὅσα ἐστὶ δι' E

CAPVT IV.

De *quibus sit deliberatio.*

AC primùm quidem sumendum est, cuiusmodi in bonis aut malis is qui deliberat, versatur: quoniam non in omnibus, sed in iis quæcunque contingit & fieri & non fieri. Quæcunque verò ex necessitate vel sunt vel erunt, vel non possunt esse vel fieri, de his non est deliberatio. Iam verò nec de iis quæ fieri contingit omnibus: (sunt enim etiam natura quædam, & quæ à fortuna fiunt, bona, quæ contingit & fieri, & non fieri, de quibus non præstat deliberare:) sed de iis certè quæcunque cadunt sub

consultationem. Eiusmodi verò sunt, quæcunque referri ad nos possunt, & quorum principium, vt oriantur, à nobis pendet. Iam vsque eò considerabamus, donec inueniamus, possimus ne nos ea an non possimus agere. Ac vt singula quidem exactè enumerentur, & ea digerantur in formas, de quibus soliti sunt statuere: præterea verò, vt, quantum fieri potest, de ipsis disputetur ex veritate, non oportet in præsentia quærere: propterea quòd id non est Rhetoricæ artis, sed prudentioris ac verioris, & quia multo plura data sunt etiam nunc ipsi, quàm propriæ postulent contemplationes. Quod enim etiam priùs diximus, verum est, Rhetoricam compositam esse tum ex Analytica scientia, tum ex Politica, quæ in moribus versatur: similem verò esse partim Dialecticæ, partim Sophisticis sermonibus. Quòd si quis vel Dialecticam, vel hanc non tanquam facultates, sed scientias, conetur instruere, latenter naturam ipsarum demolietur; eo quòd transeat concinnans in scientias subiectarum quarundam rerum, sed non solummodo rationum. Verumtamen quæcunque melius est, vt explicentur, ac præterea relinquunt meditationem Politicæ scientiæ, dicamus etiam nunc. Fermè enim, de quibus consultant omnes, & de quibus concionantur illi qui deliberant, res maximè sunt quinque numero, atque hæ sunt, de apparationibus pecuniarum, & bello, & pace: præterea verò de custodia regionis, & iis quæ importantur, & exportantur, & legum latione. Quare de apparationibus pecuniarum qui deliberaturus fuerit, eum oportebit reditus ciuitatis scire, qui, & quanti sint: vt si quis desit, adiungatur: &, si quis minor sit, augeatur. Præterea verò sumptus ciuitatis omnes, vt si quis superuacaneus sit, tollatur, &, si quis maior sit, minor efficiatur. Non enim solùm ad ea quæ adsunt, adiungendo, ditiores fiunt, sed etiam detrahendo de sumptibus: atque hæc non solùm ex rerum priuatarum experientia contingit contueri, sed necessarium est, eorum quæ alii inuenerunt, historicum esse, ad eam quæ de his habetur, deliberationem. at de bello & pace facultatem scire ciuitatis & quanta iam adsit, & quantam contingat adesse, & qualis sit ea quæ habeatur, & quæ possit adiungi. Præterea verò bella quomodo, & quæ gesserit, ac non solùm propriæ ciuitatis, sed etiam finitimorum, hæc ipsa necessarium est scire, vel etiam, quibuscum glorioſum est bellare, vt cum potentioribus quidem pax exerceatur, cum minoribus verò in ipsorum arbitrio sit bellare:

A βυλθύεσθαι. τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα πέφυκεν ἀνάγεσθαι εἰς ἡμᾶς, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ τοῦ γίγνεσθαι ἐφ' ἡμῖν ἐστί. μέχρι γὰρ τούτου σκοποῦμεν, ἕως αὐ ἔρωμεθα, εἰ ἡμῖν δυνατὰ, ἢ ἀδύνατα πρᾶξαι. καθ' ἕκαστον μὲν οὖν ἀκριβῶς διορισθήσεται καὶ διαλαβοῦσι εἰς εἴδη πρὸς ὧν εἰώθασι χρηματίζειν. ἔτι δ' ὅσον ἐνδέχεται περὶ αὐτῶν διορίσαι τοῦ ἀληθοῦς, οὐ δεῖ τὸν παρόντα καιρὸν ζητεῖν, διὰ τὸ μήτε τῆς ῥητορικῆς εἶναι τέχνης, ἀλλ' ἐμφρονεστέρας, καὶ μᾶλλον ἀληθινῆς· πολλῷ γὰρ πλείω δεδόσθαι καὶ περὶ αὐτὴν, τὰ οἰκείων θεωρημάτων. ὅσῳ γὰρ καὶ πρότερον εἰρήκοτες τυγχάνομεν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, σύγκειται μὲν ἔκ τε τῆς ἀναλυτικῆς πραγματείας, καὶ τῆς περὶ τὰ ἤθη πολιτικῆς· ὁμοία δ' ἐστὶ, τῇ διαλεκτικῇ· τὰ γὰρ, τοῖς σοφιστικοῖς λόγοις. ὅσῳ δ' αὖ τις, ἐν τούτῳ μᾶλλον καθ' αὑτὰς δύο δυνάμεις, ἀλλ' ἐπιχείρημα πειρᾶσθαι καταστοχάζειν, λήσεται τὴν φύσιν αὐτῶν ἀφανίσας, ᾧ μεταβαίνειν ἐπισκοπεῖν ζωὴν εἰς ἐπιχείρημα ἐστοχασμένων λιαν πραγμάτων, ἀλλὰ μὴ μόνον λόγων. ὅμως γε, ὅσα περὶ ἔργου μέν ἐστι. διειλόμεθα· ἔτι δ' ἐστὶ λείπει σκέψιν τὴν πολιτικὴν ἐπιχείρημα, εἰπωμὲν καὶ νῦν. ῥᾴδιον γὰρ. περὶ ὧν βυλθύοιτο πάντες, καὶ περὶ ἃ διορθοῦσιν οἱ συμβυλθύοντες, τὰ μέγιστα τυγχάνει πέντε τὸν ἀριθμὸν ὄντα. ταῦτα δ' ἐστὶ, πόρων, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης· ἔτι δὲ φυλακῆς τῆς χώρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων, καὶ περὶ νομοθεσίας. ὥστε, περὶ μὲν πόρων τὰ μέλλοντα συμβυλθύσειν, δέοι ἂν τὰς προσόδους τῆς πόλεως εἰδέναι, πόσαι καὶ ποῖαι· ὅπως, εἴ τις ἐνδέοι προσγενέσθαι, προσγένηται· καὶ εἴ τις ἐλάττων, αὐξηθῇ· ἔτι δὲ, τὰς δαπάνας τῆς πόλεως ἁπάσας, ὅπως εἴ τις περίεργος, ἀφαιρεθῇ· καὶ εἴ τις μείζων, ἐλάττων γένηται· σπάνει γὰρ μᾶλλον προσιόντες τοῖς ἀρχομένοις προσιόντες ὠφελοῦσιν πλείστον μέρος γίγνονται, μᾶλλον δὲ ἀφαιροῦντες τὰς δαπάνης. τοῦτο δ' οὐ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὰ ἴδια ἐμπειρίας συλλέγειν σύμφορον· ἀλλὰ καὶ καιρὸν δὲ τὰς προόδους τοῖς ἀνθρώποις, ἰσχυρὸν εἶναι, πρὸς πολεμίους συμβυλεύειν. περὶ δὲ πολέμου καὶ εἰρήνης, τὴν δυνάμιν εἰδέναι τῆς πόλεως, ὁπόση τε ὑπάρχει ἤδη, καὶ πόσην δεῖ ὑπάρξαι· καὶ ποία τις, ἢ τε ὑπάρχουσα ἐστὶ, καὶ ἥτις ἐνδέχεται προσγενέσθαι. ἔτι δὲ, πολέμους τίνας, καὶ πρὸς τίνας πεπολέμηκεν· ἀνάγκη δὲ τὴν οἰκείας πόλεως, ἀλλὰ καὶ τῶν ὁμόρων, οὕτω καὶ ἀναγκαῖον εἰδέναι,

γρ. συμβεβουλεῦσθαι. περὶ ὧν τὴν βυλθύσειν, ἃ πράττουσιν, ἐστὶ,

γρ. ἐμφανεστέρας

γρ. πειρᾶσθαι

ἐπισκοπεῖν

πόσα

ἢ καὶ πρὸς οὓς * ὑπόδοξον πολεμεῖν, ὅπως, πρὸς μὲν * ἰσχυροὺς χρείττους, εἰρωνεύηται πρὸς δὲ τοὺς ἥττους, * ἐπ' αὐτοῖς ἡ τὸ πολεμεῖν ἢ τὰς δωρεάς, πότερον ὅμοια, ἢ ἀνόμοια ἔστι γὰρ * καὶ τῶν πλεονεκτεῖν, ἢ ἐλαττοῦσθαι αἰσχρὸν ἢ καὶ πρὸς ταῦτα, μὴ μόνον τοὺς οἰκείους πολέμους τεθεωρηκέναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων, πῶς * διάκεινται· ἀπὸ γὰρ τῶν ὁμοίων τὰ ὅμοια γίγνεται πέφυκεν· εἰ δὴ, καὶ φυλακῆς τῆς χώρας μὴ λανθάνειν, πῶς φυλάττεται, δεῖ δὲ καὶ τὸ πλῆθος εἰδέναι τὴν φυλακῆς, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τοὺς τόπους τῶν φυλακτηρίων. τοῦτο δ' ἀδύνατον, μὴ ἐμπείρους ὄντα τῆς χώρας· ἵν' εἴτ' ἐλάττων ἡ φυλακὴ, πρόσθηται· καὶ εἴ τις πρόσοδος. ἀφαιρεθῇ· καὶ τοὺς ὑπερορίους τόπους * τηρῶσι μᾶλλον. ἔτι δ', ὥσπερ ἔφης, πόσην δαπάνην ἰσχύει τῇ πόλει καὶ * ποίαν ἑκάστην τε γιγνομένην εἰσαγώγιμος εἶναι τινων ἐξαγωγῆς δεομένη καὶ τίνων εἰσαγωγῆς· ἵνα * πρὸς τοὺς τοιούτους καὶ συμβολαὶ καὶ συνθῆκαι γίγνωνται· πρὸς δύο γὰρ * ἀμφυλακτέον ἀναγκαῖον ἀνεγκλήτους εἶναι πολίτας, πρός τε τοὺς χρείττους, καὶ πρὸς τοὺς εἰς χρησίμους· εἰς δ' ἀσφάλειαν, ἄπορον μὲν τοῦτο αἰσχρὸν ἀναιρεῖν ἀναιρεῖ· οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος νομοθεσίας ἐπαΐειν· ὁ γὰρ τοῖς νόμοις ὑπάρχει σωτηρία τῆς πόλεως· ὥστ' ἀναγκαῖον εἰδέναι, πόσα τε ὄντα πολιτειῶν εἴδη, καὶ ποῖα συμφέρει ἑκάστῃ, καὶ τοῖς ἀνάγκη φθείρεσθαι πέφυκε, καὶ οἰκείων τῆς πολιτείας, καὶ ἐναντίων. λέγω δὲ τὸ μὲν οἰκείων φθείρεσθαι, ὅτι ἔξω τῆς βελτίστης πολιτείας, αἱ ἄλλαι πᾶσαι καὶ ἐκ μιᾶς καὶ ὀλιγαρχίαν καὶ δημοκρατίαν, καὶ μάλιστα ἀμφοῖν· οὕτως τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἀκρατεστέραν δεῖ καλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέσης καὶ σφόδρα· ὡς ὄντως καὶ ἡ γρυπότης καὶ ἡ σιμότης, καὶ μόνον ἀμέτρως ἔρχεται εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γρυπὰ γενόμενα, ἢ σιμὰ, οὕτω δοκεῖ διατεθῆναι * τὴν ῥῖνα] ὥστε μηδὲ μυκτῆρα δοκεῖν εἶναι). χρήσιμον δὲ πρὸς τὰς νομοθεσίας, τὸ μὴ μόνον ἐπαΐειν, ἃς * πολιτεία συμφέρει, ἐκ τῶν πρόγεγραμμένων θεωρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς τοῦτο τοῖς ἄλλοις εἰδέναι, αἵ ποιαι τοῖς ποίοις ἁρμόττουσιν. ὥστε δῆλον ὅτι, πρὸς μὲν τὴν νομοθεσίαν αἱ τῆς γῆς περίοδοι χρήσιμοι· ἐν τούτῳ γὰρ λαβεῖν ὅτι τοῖς τὴν ἐθνῶν νόμους· πρὸς δὲ τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, * τὰς τὴν πρὸς τὰς πρόσοδος χρησίμων * ἱστορίας· ἄπορον δὲ τοῦτο πολιτικῆς. ἀλλ' ὅ ῥηθεὶς ἐν ἔργῳ ὅτι. πρὸς ὧν μὲν οὖν ἔχειν δεῖ τὴν μέλλοντα συμ-

χρ. ὁμοίοις πρὸς τοὺς ὁμοίους πολεμεῖν — ἀπὸ. — πηρεῖν — πόσην δαπάνην ἰσχύει τῇ πόλει καὶ al. πόσα καὶ ποῖα τῇ πόλει — πρὸς τοὺς τοιούτους συμβολαὶ καὶ συνθῆκαι γίγνωνται. — πρὸς τε τοὺς χρείττους, καὶ πρὸς τοὺς εἰς χρησίμους. — ἀναιρεῖν ἀναιρεῖ. — φυλάττειν — ἐκ μέσης καὶ σφόδρα — ἀφαιρεθῇ — ἱστορίας

& facultates, vtrùm similes, an dissimiles. Consistit enim etiam in hac parte; vt plus possi leamus, aut inferiores simus. Necessarium verò est; horum quoque rerum causa non solùm propria bella animaduertisse, sed etiam aliorum, quem euentum habuerint. Nam vt ex similibus fiant, similia naturam habent. Prætetea verò de custodia regionis non latere, quomodo custodiatur: sed & multitudinem scire custodiæ, & formam, & loca præsidiorum. Hoc autem esse non potest, nisi quis sit peritus regionis, vt si minor sit custodia, augeatur, & si qua sit superuacanea, tollatur, & opportuna loca seruentur magis. Cùm de re cibaria quantus sumptus sit satis ciuitati, & quanta sit ea quæ ibi nascitur, & ea quæ importatur, & quarum rerum exportatione indigeant, & quarum importatione, vt cum iis qui ad has sunt vtiles, conuentiones & pactiones fiant, apud duo enim hominum genera custodire necesse est culpa carentes ciues, tum apud potentiores, tum apud eos qui ad has res vtiles sunt. Ad securitatem autem omnia quidem hæc necesse est posse perspicere: sed non minimum est legumlationem intelligere. In legibus enim consistit salus ciuitatis. Quare necessarium est scire, quot sint Rerumpubl. formæ, & quæ prosint cuique, & à quibus vt corrumpantur, naturam habeant, tum propriis ciuitatis, tum contrariis. Dico autem à proprijs corrumpi, quia præter optimam Rempubl. aliæ omnes tum si remittantur, tum si intendantur, corrumpuntur: quemadmodum Democratia non solùm si remittatur, debilior fit, vt tandem perueniat ad Oligarchiam, sed etiam si intendatur nimis: vt & grypitas, & simitas, non solùm si remittantur, perueniunt ad medium, sed etiam si nimis grypa fiant, vel sima, ita disponunt, vt ne nares quidem videantur esse. Vtile verò est ad legum lationes, non solùm intelligere, quæ Reip. prosit, cùm ex præteritis aliquis contemplatur, sed etiam quæ sunt apud alios, scire, quales qualibus congruant. Quare manifestum est, ad legum lationem terræ peregrinationes vtiles esse. Hinc enim accipere licet gentium leges: ad ciuiles verò deliberationes, eorum qui de actionibus scribunt, historias. Omnia autem hæc Politicæ, sed non Rhetoricæ munus sunt, ac quę quidem tenere oportet eum qui deliberaturus est, maxima, tam multa sunt.

Ex

Ex quibus verò oporteat tum de his tum de aliis ſuadere, aut diſſuadere, dicamus rurſus.

Βουλεύειν τε μέγιστα, ἔστι τοῦτο. ἐξ ὧν δὲ δεῖ, καὶ περὶ τούτων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων συμβουλεύειν ἢ ἀποτρέπειν, λέγωμεν πάλιν.

CAPVT V.

Ex quibus ſit deliberatio, quid ſit felicitas, quæ ſint partes felicitatis.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τίνων συμβουλή, καὶ τί εὐδαιμονία, καὶ ἐκ τίνων τὰ μέρια τούτης.

FErmè autem tum priuatim cuique, tum communiter omnibus ſcopus quidam eſt, quem ſpectantes & eligunt, & fugiunt. Iſque eſt, vt ſummatim dicam, tum felicitas, tum quæ ſunt ipſius. Quare exempli gratia, ſumamus, quid ſit, vt ſimpliciter dicam, felicitas, & ex quibus particulæ ipſius ſint. Nam de hac, & de iis quæ ad hanc referuntur, & de iis quæ contraria huic ſunt, tum ſuaſiones, tum diſſuaſiones omnibus ſunt. Quæ enim parant hanc, vel particularum aliquam, vel maiorem ex minore efficiunt, oportet agere. Quæ verò corrumpunt, vel impediunt, vel contraria efficiunt, non agere. Sit igitur felicitas bene ſe habens actio cum virtute: vel ſua ſorte contenta vita: vel vita cum ſecuritate iucundiſſima: vel bona conſtitutio poſſeſſionum, & corporum cum facultate, quæ conſeruet, & efficiat hæc. Fermè enim ex his vnum, vel plura, felicitatem confitentur eſſe omnes. Quòd ſi eſt felicitas eiuſmodi, neceſſe eſt ipſius eſſe partes, nobilitatem, multorum amicitiam, bonorum amicitiam, diuitias, bonam prolem, multam prolem, bonam ſenectutem. Deinceps corporis virtutes, vt ſanitatem, pulchritudinem, robur, magnitudinem, facultatem certandi, gloriam, honorem, bonam fortunam, virtutem, aut etiam partes ipſius, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam. Sic enim ſua ſorte maximè contentus ſit, ſi adſint ipſi tum quæ in ipſo, tum quæ extra bona ſunt. Non enim ſunt alia præter hæc. ac in ipſo quidem ſunt, quæ in animo, & quæ in corpore ſunt. Extra autem nobilitas, & amici, & pecuniæ, & honor. Præterea verò congruere arbitrantur, vt facultates adſint, & fortuna. Sic enim maximè ſecura vita ſit. Sumamus igitur ſimiliter & horum vnumquodque quid ſit. ac nobilitas quidem genti & ciuitati eſt, ſi indigenæ, & antiqui ſint, & duces primi illuſtres, & multi illuſtres nati ſint ex ipſis, in iis quæ cadunt ſub æmulationem. Priuata verò nobilitas, vel à viris, vel à fœminis eſt,

Σχεδὸν δὲ ἡ ἰδία ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσι σκοπός τίς ἐστιν, οὗ στοχαζόμενοι, καὶ αἱρούμενοι, καὶ φεύγοντες· καὶ * τοῦτό ἐστιν, ὡς κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἥτ' εὐδαιμονία, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς· ὥστε προδιλήπτεον λαβοῦσι, τί ἐστιν εὐδαιμονία ἁπλῶς εἰπεῖν, καὶ ἐκ τίνων τὰ μόρια τούτης· ταὐτὸν γὰρ τοῦτο καὶ τὰ εἰς ταύτην συντείνοντα, καὶ τὰ ἐναντία, τοῦτο, ἂν τι προτείνωμεν ἢ ἀποφαίνωμεν * πᾶσιν ἐπιτηδεύειν ἢ μή· ὅτι τε μέλλομεν προδιδάξειν τοῦτο, ἢ τὰ μὲν ἢ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλέγχοντα τοιοῦντα, μὴ προήκειν. ἔστω δὴ εὐδαιμονία, εὐπραξία μετ' ἀρετῆς· ἢ αὐτάρκεια ζωῆς· ἢ ὁ βίος ὁ μετ' ἀσφαλείας ἥδιστος· ἢ * εὐπάρεια κτημάτων καὶ σωμάτων, μετ' δυνάμεως φυλακτικῆς τε καὶ πραξικῆς τούτων· σχεδὸν γὰρ * τούτων ἕν, ἢ πλείω τινὰ εὐδαιμονίαν ὁμολογοῦσιν εἶναι ἅπαντες· εἰ δ' ἔστιν ἡ εὐδαιμονία τοιοῦτον, ἀνάγκη αὐτῆς εἶναι μέρη, εὐγένειαν, πολυφιλίαν, χρηστοφιλίαν, πλοῦτον, εὐτεκνίαν, πολυτεκνίαν εὐγηρίαν· ἔτι, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἀρετάς, οἷον ὑγίειαν, κάλλος, ἰσχύν, μέγεθος, δυνάμει ἀγωνιστικήν· δόξαν, τιμήν, εὐτυχίαν· ἀρετήν τινα, καὶ τὰ μέρη αὐτῆς, φρόνησιν, ἀνδρίαν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην· οὕτω γὰρ ἂν αὐταρκέστατος εἴη, εἰ ὑπάρχει αὐτῷ τάτ' ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ ἐκτὸς ἀγαθά· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλα παρὰ ταῦτα. ἔστι δ', ἐν αὐτῷ μὲν, τὰ περὶ ψυχήν, καὶ τὰ ἐν σώματι· ἐκτὸς δὲ, εὐγένεια, καὶ φίλοι, καὶ χρήματα, καὶ τιμή· ἔτι δὲ προσήκειν οἰόμεθα, δυνάμεις ὑπάρχειν καὶ τύχην· οὕτω γὰρ ἂν ἀσφαλέστατος ὁ βίος εἴη. λάβωμεν οὖν πάλιν ὁμοίως καὶ τούτων ἕκαστον τί ἐστιν. εὐγένειαν μὲν οὖν ἐστι, ἔθνει μὲν καὶ πόλει, τὸ αὐτόχθονας ἢ ἀρχαίους εἶναι, καὶ ἡγεμόνας πολλοὺς προῆκαι ἐπιφανεῖς, καὶ πολλοὺς ἐπιφανῆς γεγονέναι ἐξ αὐτῶν ἐν τοῖς ζηλωτοῖς· * ἰδίᾳ δὲ, εὐγένειαν, ἢ ἀπ' ἀνδρὸς, ἢ ἀπὸ γυναικός,

καὶ γνησιότης ἐκ' ἀμφοῖν, καὶ ὥσπερ ἐπὶ πό- A
λεως, ἐὰν τε οἱ πρῶτοι γνώριμοι, ἢ ἐπ' ἀ-
ρετῇ, ἢ πλούτῳ, ἢ ἄλλῳ τῳ τῶν τιμωμένων,
καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς ὦσι τῷ γένει καὶ ἄν-
δρες ἅμα καὶ γυναῖκες, καὶ νέοι καὶ πρεσβυτέροις.
Εὐτυχία δὲ καὶ πολυτυχία, οὐκ ἄδηλος ἔστιν,
ἐν μὲν οὖν * τῷ κοινῷ μᾶλλον, εὐτυχία, τέκνα αὐτῷ πολλὰ
καὶ ἀγαθὰ ἀγαθά δὲ, κατ' ἀρε-
τὴν σώματος, εἶδος, μέγεθος, κάλλος, ἰσχύν, δύ-
ναμιν ἀγωνιστικήν· ψυχῆς δὲ, σωφροσύνη, καὶ B
ἀνδρία, τέκνου ἀρετή· ἰδίᾳ δὲ. εὐτυχία καὶ πο- ἰδίᾳ δὲ
λυτυχία, τὰ τοιαῦτα τέκνα πολλὰ καὶ ἀγαθὰ
τοιαῦτα ἔχῃ, καὶ φίλεα καὶ ἄρρενα· * φιλεῖσθαι δὲ φιλεῖσθαι
ἀρετὴ, σώματος μὲν κάλλος, καὶ μέγεθος· φιλεργία
ψυχῆς δὲ, σωφροσύνη, καὶ * φιλεργία αὐτῶν
ἀπλαθείας. ὁμοίως δὲ καὶ ἰδίᾳ καὶ κατ' ἀν-
δρας καὶ κατ' γυναῖκας δεῖ ζητεῖν, ἕκαστον ὑ-
πάρχειν τῶν γενῶν τῶν οἰκείων· ὅσοις γὰρ τὰ κατ' γυναῖ- polit. l. 2.
κας φαῦλα, ὥσπερ Λακεδαιμονίοις, κακὸν c. 9. & alibi
κατ' ἥμισυ σὺν διδαιμονοῦσι. πλούτου δὲ
μέρη, * νομίσματος πλῆθος, γῆς, κτήσεις ἐκ C
κτῆσις ἐκ δὲ, ὑποζυγίων κτῆσις, καὶ βοσκημά-
των, καὶ ἀνδραπόδων, πλῆθει, καὶ μεγέθει, καὶ
κάλλει δεσποτικῶν. τούτων δὲ πάντα, καὶ ἀ-
σφαλῆ, καὶ ἐλευθέρια, ἃ χρήσιμα. ἔστι δὲ,
χρήσιμα μὲν μᾶλλον, τὰ καρπιμα. ἐλευ-
θέρια δὲ, τὰ περὶ ἀπόλαυσιν. καρπιμα
δὲ λέγω, ἀφ' ὧν αἱ πρόσοδοι· ἀπολαυστικὰ
δὲ, ἀφ' ὧν μηδὲν πλὴν τοῦ χρῆσιν γίγνεσθαι,
ἢ, καὶ ἄξιον. ὅρος δὲ, ἀσφαλείας μὲν, τὸ
οὕτω τοῦτο ἔχειν, ὥστε * ἐπ' αὐ- ἐφ' αὑτῷ ε.
τῷ εἶναι τὴν χρῆσιν· τὸ δὲ οἰκεῖον εἶναι, ἢ μὴ, D ἐφ' αὑτῷ
ὅταν ἐφ' αὑτῷ ἀποβλητὸν ἀπολλυμένου· λέγω δὲ ἀπολλυμένου
ἀπολλυμένην, δόσιν καὶ πρᾶσιν. ὅλως δὲ
τὸ πλουτεῖν ἔστιν οὐ τῷ χρῆσθαι μᾶλλον, ἢ
οὐ τῷ κεκτῆσθαι· καὶ γὰρ ἡ σχολὴ ἔστι τῶν πλου-
τούντων καὶ ἡ * χρῆσις πλοῦτος. δόξα δὲ ἔστι, τὸ
ὑπὸ πάντων * ἀποδέχεσθαι ὑπολαμβάνειν- ἀποδέχεσθαι
θαι, ἢ τοιοῦτόν τι ἔχειν οὗ πάντες ἐφίενται, ἢ E ἄξιον al.
οἱ πάλαι, ἢ οἱ ἀγαθοὶ, ἢ οἱ φρόνιμοι. τιμὴ δὲ, διώκει.
ἔστι μὲν σημεῖον διεγηγερμένης * δόξης. τιμᾶσθαι δὲ, ἢ εἰς σωτηρίαν.
δικαίως μὲν καὶ μᾶλλον οἱ * δυνατοὶ πράττοντες· οὐ
μέντοι δικαίως γε ὁ δυνάμενος διεργάζε-
σθαι διεργασία δὲ. * ἢ εἰς σωτηρίαν· ἢ ὅσα αἴτια τοῦ
εἶναι, ἢ εἰς πλοῦτον, ἢ εἴς τι τῶν δικαίων ἀγαθῶν,
ὧν μὴ ῥᾴδια ἢ κτῆσις· ἢ ὅλως, ἢ σωτῆρ, διὰ
τοῦτο· πολλοὶ γὰρ δι' μικρὰ δοκοῦσιν, ὑμῶν
τυγχάνειν· ἀλλ' οἱ * τόποι καὶ οἱ καιροὶ αἴ- τιμαὶ
τιοι. μέρη δ' ὑμῶν, θυσίαι, μνημεῖα καὶ μέτρα
καὶ ἄθλα μέτρων, λόγοι, τιμαὶ, προεδρίαι,

& legitima origo ab vtriſque: &, vt in ciuitate, ſi primi clari ſint vel in virtute, vel diuitiis, vel alia earum rerum quæ honorantur, & multi illuſtres ſint: ex genere tum viri, tum mulieres, tum iuuenes, tum ſenes. Bona proles verò & multa proles non ſunt incerta. Eſt autem in communi quidem bona proles ſi iuuentus ſit multa, & bona. Bona verò ex virtute corporis, vt magnitudine, pulchritudine, robore, facultate certandi. Quod ad animum attinet, temperantia & fortitudo, iuuenis ſunt virtutes. Priuatim autem bona proles, & multa proles eſt, ſi proprii liberi multi ſint, & tales ſint tum fœminæ tum mares. Fœminarum verò virtus eſt, ſi ſpectetur corpus, pulchritudo, & magnitudo: ſi animus, temperantia & ſtudium operis ſine ſordibus. Similiter autem tum priuatim tum communiter & in viris & in fœminis oportet quærere, vt vnumquodque inſit ex his. Quibuſcunque enim quæ ad fœminas pertinent, vitioſa ſunt, vt Lacedæmoniis, fermè ex dimidio non ſunt felices. Diuitiarum partes ſunt, numi, multitudo terræ, locorum poſſeſſiones. Præterea verò ſupellectilium poſſeſſiones, & pecorum, & ſeruorum, qui multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellant. Hæc autem omnia & ſecura, & liberalia, & vtilia oportere eſſe manifeſtum eſt. Sunt vtilia quidem magis fructuoſa. at liberalia, quæ ſunt ad voluptatem. Fructuoſa dico, à quibus ſunt prouentus. Voluptaria, à quibus nihil præter vſum fit, quod æſtimandum ſit. Terminus ſecuritatis eſt, eo in loco, & eo modo poſſediſſe, vt in ipſo ſit vſus ipſorum, proprietatis verò vel contrà, quando in ipſo eſt alienatio. Voco alienationem, donationem, & venditionem. Omnino diuitem eſſe conſiſtit in eo vt vtatur, magis quàm in eo, vt poſſederit. Etenim actus talium & vſus, ſunt diuitiæ. Bona fama eſt, ſi quis ab omnibus virtute præditus exiſtimetur, vel tale aliquid habere, quod omnes appetunt, vel multi, vel boni, vel prudentes. Honor eſt ſignum beneficæ opinionis. Honorantur autem iuſtè quidem, & maximè illi qui benefecerunt. Verumtamen honoratur etiam qui poteſt benefacere. Beneficium verò eſt vel ad ſalutem, & quæcunque ſunt cauſſa cur ſimus, vel ad diuitias vel ad aliquod ex aliis bonis, quorum non facilis eſt poſſeſſio, vel omnino, vel ibi, vel aliquando. multi enim ob illa quæ parua exiſtimantur, honorem conſequuntur, ſed modi, & occaſiones cauſſæ ſunt. Partes verò honoris ſunt ſacrificia, monumenta in metris, & ſine metris, præmia, delubra, poſſeſſiones,

sepulchra, statuæ, nutrimenta publica: barbarica, vt adorationes, & excessiones, dona apud quosque honoranda. Etenim donum est possessionis donatio, & honoris signum. Quamobrem & studiosi pecuniæ, & studiosi honoris, appetunt ipsa. Vtrique enim inueniunt ea quorum indigent. Etenim possessio est quam appetunt studiosi pecuniæ, & honorem habet, quem studiosi honoris. Corporis virtus est sanitas, eaque sic, vt morbi expertes sint, qui habeant vsum corporum. Multi enim sani sunt, vt Herodicus dicitur, quem nemo felicem dixerit, caussa sanitatis; propter omnium abstinentiam humanorum, aut plurimorum. Pulchritudo diuersa est in vnaquaque ætate. Ac iuuenis quidem pulchritudo est, si ad labores vtile habeat corpus, & ad cursum, & ad vim, cùm iucundus sit visu ad voluptatem: quamobrem quinquertiones pulcherrimi sunt, quòd ad vim, & ad velocitatem simul nati sunt. Vigentis verò, si ad labores bellicos, ac iucundus esse videatur cum terrore. At senis, si ad labores necessarios sit idoneus, atque indolens, quòd nihil habeat eorum quibus senectus offenditur. Robur est facultas mouendi alterum, vt vult. Necesse autem est mouere alterum, vel trahendo, vel pellendo, vel tollendo, vel deprimendo, vel collidendo, ita vt robustus, vel omnibus vel horum aliquibus robustus sit. Magnitudinis virtus est, superare longitudine, vel profunditate, vel latitudine, multos, tanto magis, vt ne tardiores efficiat motiones propter exuperantiam. Certandi virtus corporis constat ex magnitudine, & robore & velocitate. Etenim velox, robustus est. Nam qui potest crura proiicere quodammodo & mouere & velociter, & longè, cursor est: qui verò stringere, & tenere, luctator: at qui pellere plaga, pugil. qui autem vtrisque his, pancratiasticus. Verùm, qui omnibus his, quinquertio. Bona senectus est, tarditas senectutis cum indolentia. Neque enim si velociter senescat, bonam senectutem habet, neque si vix quidem, sed dolenter. Est verò & ex iis quæ sunt corporis, virtutibus; & ex iis quæ fortunæ. Nam qui expers morbi non sit, neque robustus, non erit perturbationis expers. Neque indolens etiam erit longæuus: nec sine fortuna durare poterit. Est verò quædam etiam separatim à robore & sanitate alia facultas diu viuendi: multi enim sine corporis virtutibus diu viuunt. Verùm diligens disputatio de his non est vtilis ad ea quæ nunc disputamus.

A τάφοι, εἰκόνες, ζῷα δημόσια· * τὰ βάρβαρα, οἷον προσκυνήσεις καὶ ἐκστάσεις, δῶρα τὰ πρὸς ἑκάστοις τιμία· ἡ γὰρ δωρεὰ δόσις ἐστὶ, κτήματος δόσις, καὶ τιμῆς σημεῖον· διὸ καὶ οἱ φιλοχρήματοι, καὶ οἱ φιλότιμοι ἐφίενται αὐτῶν· * ἀμφότεροι γὰρ ἔχει ὧν δέονται· ἡ γὰρ κτῆμα ἐστὶν, οὗ ἐφίενται οἱ φιλοχρήματοι· ἡ τιμὴν ἔχει, οὗ οἱ φιλότιμοι. σώματος δὲ ἀρετὴ, ὑγίεια· αὕτη δὲ οὕτως, ὥστε μηδόλως νοσῶδες τοῖς σώμασι· πολλοὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν, ὡς φασὶν Ἡρόδικος λέγεται. * οὐς οὐδεὶς ἂν εὐδαιμονίσειε τῆς ὑγιείας, διὰ τὴν ἀπὸ πάντων ἀπέχειαν, ἢ τῶν πλείστων. κάλλος δὲ, ἕτερον καθ' ἑκάστην ἡλικίαν ἐστί· νέου μὲν οὖν κάλλος, τὸ πρὸς τοὺς πόνους χρήσιμον ἔχειν τὸ σῶμα, τοῖς τε πρὸς δρόμον, καὶ πρὸς βίαν, ἡδὺ ὄψει ἰδεῖν πρὸς ἀπόλαυσιν. διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀνδρὸς, * κάλλιστα, ὅταν πρὸς βίαν καὶ πρὸς πόνους ἀναγκαίους σῶμα φύσηται. ἀνὴρ μὲν οὖν ὅταν πρὸς μὲν πόνους τοὺς πολεμικοὺς, ἡδὺ δὲ τῇ ὄψει δοκῇ μὴ φοβερότητος· γέροντος δὲ πρὸς μὲν πόνους τοὺς ἀναγκαίους ἱκανῶς, ἄλυπον δὲ, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὧν τὸ γῆρας λυπεῖ. ἰσχὺς δὲ, ἔστι μὲν δύναμις τοῦ κινεῖν ἕτερον, ὡς βούλεται· ἀνάγκη δὲ κινεῖν ἕτερον, ἢ ἕλκοντα, ἢ ὠθοῦντα, ἢ αἴροντα, ἢ πιέζοντα, ἢ συμβάλλοντα· ὥστε ἰσχυρὸς, ἢ πᾶσι, ἢ τούτων τισὶν ἐστὶν ἰσχυρὸς. μεγέθους δὲ ἀρετὴ, τὸ ὑπερέχειν * κατὰ μῆκος, καὶ βάθος καὶ πλάτος τῶν πολλῶν τοῦτο * μεῖζον, ὡς τὸ μὴ βραδυτέρους ποιεῖν τὰς κινήσεις διὰ τὸ ὑπερβολήν. ἀγωνιστικὴ δὲ τοῦ σώματος ἀρετὴ συγκεῖσθαι ἐκ μεγέθους, καὶ τάχους· τὸ γὰρ ὀκυπόδην, * ἰσχυρόν ἐστιν· ὁ γὰρ δυνάμενος τὰ σκέλη προβάλλειν πως, καὶ κινεῖν ταχὺ, καὶ πόρρω δρομικός· ὁ δὲ θλίβειν, καὶ κατέχειν, παλαιστικός· ὁ δ' ὅσον τῇ πληγῇ, * πυκτικός. ὁ δὲ ἀμφοτέροις τούτοις, παγκρατιαστικός· ὁ δὲ * πᾶσι, πένταθλος. εὐεξία δὲ, ἕξις βραδυτὴς γήρως μετ' ἀλυπίας· οὔτε γὰρ εἰ ταχὺ γηράσει, εὐεξίας· οὔτ' εἰ μόλις μὲν, λυπηρῶς δ' ἔσται· ὥστε ἀνωφελὴς ἀνδρὶ ἀρετὴν, καὶ τύχης· μὴ ἄνοσος γὰρ ὤν, μηδὲ ἰσχυρὸς, οὐκ ἔσται ἀπαθὴς, οὐδ' ἄλυπος * ἐν πολυχρονίοις, οὔτ' εὐδύστυχος διατελέσει ἂν ἔτι δὲ ἧς ἐν χρεὼν ἰσχὺς καὶ ὑγιείας, μὴν δύναμις μακροβιότητος· πολλοὶ γὰρ ἄνθρωπον τοῦ σώματος ἀρετὴ, μακρόβιοί εἰσιν. ἀλλ' οὐδὲν ἡ ἀκριβολογία χρήσιμος περὶ ὧν νῦν ἡ

Tom. III. Ooo ij

πολυφιλία ὁ καὶ χρηστοφιλία οὐκ ἄδηλα, οὐδ' φίλου ὠεισμένου, ὅτι ἐστὶν ὁ τοιοῦτος φίλος, ὅστις ἂν οἴεται ἀγαθὰ εἶναι ἐκείνῳ, τοιοῦτός ἐστιν αὐτὸς δι' ἐκεῖνον. ᾧ δὴ πολλοὶ τοιοῦτοι, πολύφιλος· ᾧ δὲ καὶ ὀπτιμάτοις ἀνδράσι, χρηστόφιλος. εὐτυχία δέ ἐστιν, ὧν ἡ τύχη ἀγαθῶν αἴτια τοῦτων γίγνεσθαι ἢ ὑπάρχειν, ἢ πάντα, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ μέγιστα. αἰτία δέ ἐστιν ἡ τύχη. ἐνίων μέν, ὧν καὶ αἱ τέχναι πολλῶν δὲ ἃ τέχνων, οἷς ὁ τυχὸν ἡ φύσις· ἃ δὲ χεῖται ὁ τ. ἢ αἱ. ἢ τοῦδε φύσιν εἶναι. ὑγιείας μέν γε, τέχνη αἰτία· καλλους δὲ ἢ μεγέθους, φύσις. ὅλως δὲ, τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ἐστιν ἀπὸ τύχης, ἐφ' οἷς ἐστιν ὁ φθόνος. ἔστιν δὲ καὶ τῶν τοῦδε λόγου ἀγαθῶν αἰτία τύχη, οἷς εἰ οἱ ἄλλοι αἰσχροὶ ἀδελφοί ὁ δέ, καλός· εἰ οἱ ἄλλοι μὴ εἶδον τὸν θησαυρόν· ὁ δὲ, εὗρεν· ἢ εἰ τῷ πλησίον ἔτυχε τὸ βέλος· τούτου δέ, μή· ἢ εἰ μὴ ἦλθε μόνος ἀεὶ φοιτῶν· οἱ δὲ, ἅπαξ ἐλθόντες διεφθάρησαν· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα, εὐτυχήματα δοκεῖ εἶναι. περὶ δὲ ἀρετῆς, ἐπεὶ οὖν οἰκειότατος ὁ περὶ τοὺς ἐπαίνους τόπος, ὅταν περὶ ἐπαίνου ποιώμεθα τὸν λόγον, τότε διοριστέον.

A Multorum amicitia & bonorum amicitia non sunt incerta, amico definito, vt sit eiusmodi amicus, quicunque quæ arbitratur bona esse illi, effector est ipsorum propter illum. Iam, cui multi sunt tales, est multorum amicus. Cui verò etiam boni viri, bonorum amicus. Bona fortuna est quorum fortuna bonorum causa est, ea effici & adesse, vel omnia, vel plurima, vel maxima. Causa autem est fortuna nonnullorum quidem etiam, quorum artes B sunt, multorum verò non artificiosorum, vt quorum natura est & contingit etiam vt præter naturam sint. Nam sanitatis quidem ars est causa: at pulchritudinis & magnitudinis, natura. Omnino talia ex bonis sunt, à fortuna, in quibus versatur inuidia. ac præter rationem bonorum causa est fortuna, vt si alii deformes sunt fratres, hic autem pulcher: aut alii non viderunt thesaurum, hic autem inuenit: aut si eum, qui prope erat, attigit telum, hunc autem non: C aut si non venit solus semper frequentans, qui verò semel venerunt, perierunt. Omnia enim eiusmodi bonæ fortunæ euentus videntur esse. De virtute, quoniam maximè proprius de laudibus locus est, eùm de laude conficiemus sermonem, tum erit differendum.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος.

CAPVT VI.

De bonis confessis & controuersis.

D

ΩΝ δὴ οὖν δεῖ τυγχάνειν περὶ τοὺς προτρέποντας, ὡς ἐσομένων, ἢ τῶν παρόντων, ἢ ὧν ἀποτρέποντας, φανερὸν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτων ἐστίν. ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ συμβουλεύοντι σκοπὸς, τὸ συμφέρον· βουλεύονται δὲ, οὐ περὶ τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος· τοιαῦτα δέ ἐστι τὰ συμφέροντα περὶ ἃ καὶ αἱ πράξεις· τὸ δὲ συμφέρον, ἀγαθόν· λοιπὸν μὴ εἶναι στοιχεῖα περὶ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος ἁπλῶς. ἔστω δὴ ἀγαθὸν, ὃ αἱρετὸν αὐτὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα ἢ αἱρετὸν· καὶ οὗ ἕνεκα ἄλλο αἱρούμεθα· καὶ οὗ ἐφίεται πάντα, ἢ πάντα τὰ αἰσθησιν ἔχοντα ἢ νοῦν, ἢ εἰ λάβοι νοῦν· καὶ ὅσα ὁ νοῦς ἑκάστῳ ἀποδίδωσιν· καὶ ὅσα ὁ τῷ ἑκάστου νοῦς ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ, τοῦτό ἐστιν ἑκάστῳ ἀγαθόν. καὶ οὗ παρόντος, ἕκαστος εὖ διάκειται καὶ αὐταρκῶς ἔχει· καὶ τὸ αὐτάρκες· καὶ τὸ ποιητικὸν, ἢ φυλακτικὸν τῶν τοιούτων. καὶ ᾧ ἀκολουθεῖ τὰ τοιαῦτα· καὶ τὰ κωλυτικὰ τῶν ἐναντίων, καὶ τὰ φθαρτικά. ἀκολουθεῖ δὲ διχῶς· ἢ γὰρ ἅμα, ἢ ὕστερον· οἷς, τῷ μὲν μανθάνειν τὸ ἐπίστασθαι, ὕστερον· τῷ δὲ ὑγιάνειν, τὸ ζῆν, ἅμα. καὶ τὰ ποιη-

ἀεὶ ἑκάστου

E

AC in quæ quidem oportet intueri eos qui suadent tanquam futura, aut præsentia, & in quæ eos qui dissuadent, apparet. Contraria enim horum sunt. Quoniam autem propositus est deliberandi scopus, id quod vtile est, & consultant non de fine, sed de iis quæ sunt ad finem, & hæc sunt vtilia in actionibus, & vtile est bonum, sumenda erunt elementa de bono ac vtili simpliciter. Iam sit bonum quod ipsum sui causa eligendum est: & cuius causa aliud eligimus: & quod appetunt omnia, aut omnia sensum habentia, aut mentem, aut si assumerent mentem: & quæcumque mens vnicuique dictauerit: & quæcunque de vnoquoque mens dictauerit vnicuique, illud est vnicuique bonum. & quo præsente bene dispositum est, & se ipso contentum est: & quod sibi sat est: & quod idoneum est ad efficienda & custodienda talia: & quod consequuntur talia: & quæ idonea sunt ad prohibenda contraria, & quæ ad corrumpenda. Consequuntur autem dupliciter: aut enim simul, aut posteriùs, vt disciplinam quidem scientia posteriùs:

sanitatem verò vita simul. ac idonea sunt ad efficiendum tripliciter, partim vt sanum esse, sanitatem: partim vt cibaria, sanitatem: partim vt exerceri, quod plerumque efficit sanitatem. His autem positis necesse est vt & sumptiones bonorum bonæ sint, & malorum depulsiones. Consequitur enim illud vt non habeamus malum simul: hoc autem vt habeamus bonum posteriùs, & pro minore bono, maioris sumptiones, & pro maiore malo, minoris. Quo enim superat maius id quod est minus, id fit illius quidem sumptio, huius verò depositio. Et virtutes necesse est vt bonum sint. Nam his bene afficiuntur, qui habent, & idoneæ ad bona efficienda sunt, & agenda. De vnaquaque autem, & quæ & cuiusmodi sit, seperatim dicendum, & vt voluptas bonum sit. Omnia enim appetunt animalia ipsam naturâ. Quare vt iucunda & honesta, necesse est bona sint. Illa enim voluptatis efficientia sunt: honesta verò partim iucunda, partim ipsa per se eligenda sunt. Vt autem de singulis dicam, necesse est vt bona sint hæc: felicitas, quia & per se eligenda est, & se ipsa contenta, & caussa ipsius multa eligimus: iustitia, fortitudo, temperantia, magnanimitas, & magnificentia, & alii eiusmodi habitus; virtutes enim animi sunt. & sanitas & pulchritudo, & talia: virtutes enim corporis, & conficientes multorum sunt: vt sanitas & voluptatis & vitæ. Quamobrem etiam optimum videtur esse, quia duorum quæ apud multitudinem maximè honorantur, caussa est, voluptatis & vitæ. Diuitiæ, quia sunt virtus possessionis, & conficientes multorum. amicus, & amicitia: etenim per se res electione digna est amicus, & conficiens multorum. honor, gloria: etenim iucunda sunt, & conficientia multorum, & consequitur ipsa plerumque vt adsint illa in quibus honorantur. facultas dicendi, agendi: quia conficientia sunt omnia hæc bonorum. deinceps ingenium: memoriæ, docilitas, velox animi motus, omnia eiusmodi: conficientes enim ipsæ bonorum facultates sunt. similiter verò etiam scientiæ omnes, & artes: & viuere: si enim nullum aliud sequeretur bonum, per se eligendum est. & iustum: vtile enim quoddam communiter est. Atque hæc quidem fermè confessa bona sunt. In controuersis autem ex his syllogismi sunt. Cui contrarium malum, id bonum. Et cuius contrarium inimicis prodest, vt si timidos esse maximè prodest inimicis, manifestum est fortitudinem maximo emolumento ciuibus esse.

A λυπὴ περιχῶς, * τῷ μὴ, ὡς τὸ ὑγιαίνειν, ὑ· γι· τὸ μὴ
γιείας· τὸ δὲ, ὡς σῖτα, ὑγιείας· τὸ δὲ, ὡς τὸ γυ-
μνάζεσθαι, ὅτι πολλὰ ποιεῖ ὑγίειαν.
τούτων δ' ὑποκειμένων, ἀνάγκη τὰς τε λήψεις τῶν
ἀγαθῶν ἀγαθὰ εἶναι, καὶ τὰς τῶν κακῶν ἀποβολάς· ἀκολουθεῖ γὰρ, τῷ μὴ τὸ μὴ ἔχειν τὸ
κακὸν, ἅμα δὲ τὸ ἔχειν τὸ ἀγαθὸν, ὑστερεῖν μὲν αὐτὸ ἐλάττονος ἀγαθοῦ, μείζονος λῆψις·
καὶ αὖ μείζονος κακοῦ, ἐλάττονος· ᾧ γὰρ ὑπερέχει τὸ μεῖζον τοῦ ἐλάττονος, τοῦτο γὰρ, τῷ
μὴ, λῆψις τοῦ δὲ, ἀποβολή. καὶ τὰς ἀρετὰς δὲ ἀνάγκη ἀγαθὸν εἶναι· καὶ γὰρ τοὺς τὰς
δι' τὰ ἀλλήλοις ἔχοντας, καὶ ποιητικοὺς τῶν
ἀγαθῶν εἶναι, καὶ ποιεῖν. ἔτι ἐκάστης δὲ,
τίς, καὶ ποία, χωρὶς ῥητέον, καὶ τὴν ἡδονὴν
ἀγαθὸν εἶναι· πάντα γὰρ ἐφίεται τὰ ζῷα αὐτῆς τῆς φύσεως· ὥστε καὶ τὰ ἡδέα καὶ τὰς καλὰς,
ἀναγκαῖον ἀγαθὰ εἶναι· τῷ μὲν γὰρ, ἡδονῆς ποιητικά· τῷ δὲ καλὰς, τὰ μὲν, ἡδέα· τὰ δὲ,
αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ αἱρετὰ ὄντα· ὡς δὲ καὶ εἰπεῖν, ἀναγκαῖον ἀγαθὰ εἶναι πάντα. εὐδαιμονία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν, καὶ ἱκανὸν, καὶ ἕνεκα αὐτοῦ πολλὰ αἱρούμεθα δικαιοσύνην, ἀνδρίαν, σωφροσύνην, μεγαλοψυχίαν, μεγαλοπρέπειαν, καὶ * ἄλλαι αἱ τοιαῦται ἕξεις· ὑγίεια γὰρ ψυχῆς καὶ ὑγίεια, καὶ κάλλος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἔρεται γὰρ σώματος καὶ ποιητικαὶ πολλαί· οἷον, ὑγίεια, καὶ ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. δοκεῖ καὶ ἄριστον εἶναι, ὅτι δύο τῶν * τοῖς πολλοῖς ἐμφανεστάτων αἰτίων ἐστὶν, ἡδονῆς, καὶ τοῦ ζῆν. πλοῦτος· ἔρεται γὰρ κτήσεως, καὶ * ποιητικὸν πολλῶν. φίλος καὶ φιλία· καὶ γὰρ καθ' αὑτὸν * αἱρετὸν ὁ φίλος, καὶ ποιητικὸν πολλῶν ἐμοὶ, δόξα· καὶ γὰρ ἡδέα, καὶ ποιητικὰ πολλῶν, καὶ ἀκολουθεῖ αὐτοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὸ ὑπάρχειν, ἐφ' οἷς πρῶτον δυνάμεις τοῦ λέγειν, τοῦ πράττειν· ποιητικὰ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀγαθῶν· ἕξις, διάνοια, μνήμη, εὐμάθεια, ἀγχίνοια, πάντα τὰ τοιαῦτα· ποιητικὰ γὰρ αὐτὰ ἀγαθῶν αἱ δυνάμεις εἰσὶν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιστῆμαι πᾶσαι, καὶ αἱ τέχναι, καὶ τὸ ζῆν· εἰ γὰρ μηδὲν ἄλλο ἐστὶν ἀγαθὸν, καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ἦν. καὶ τὸ δίκαιον συμφέρον τι κοινῇ ἐστι. τούτων μὲν οὖν σχεδὸν τὰ ὁμολογούμενα ἀγαθὰ ἐστιν· ἐκ δὲ τῶν ἀμφισβητουμένων ἐστὶ τὰ δι' ἐναντίων συλλογισμοί. ᾧ γὰρ τὸ ἐναντίον κακὸν, τοῦτ' ἀγαθόν. καὶ οὗ τὸ ἐναντίον τοῖς ἐχθροῖς συμφέρει ᾧ, εἰ τὸ θαλῆ εἶ) μάλιστα συμφέρει τοῖς ἐχθροῖς, δῆλον ὅτι ἀνδρία μάλιστα φίλοις χρήσιμον τοῖς πολίταις

B

C

D

* τῷ μὴ

* ποιητικὸν

al. καὶ αὐτὸ

καὶ ὅλως, ὃ οἱ ἐχθροὶ βούλονται, ἢ ἐφ' ᾧ χαί- A
ρουσι, τοὐναντίον τούτῳ ὠφέλιμον· διὸ δὴ
εἴρηται Ἡσυχηθήσαι Πρίαμος. ἔστι δ' οὐκ
Iliad. α'. ἀεὶ τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. οὐθὲν γὰρ κω-
λύει ἐνίοτε τοῦτῳ συμφέρειν τοῖς ἐναντίοις·
ὅθεν λέγεται, ὡς τὰ κακὰ συνάγει τοὺς ἀν-
θρώπους, ὅταν μὴ τοῦτο βλάβειν ἀμφοῖν.
Ἔστω μὴ ἔστιν ὑπερβολή, τοῦτο ἀγαθόν. ὃ δ' ὑπὲ-
γρ. τὸ πάντα. ρβαλλον ἢ δεῖ, κακόν. καὶ οὗ ἕνεκα πολλὰ πε- B
πόνηται, ἢ δεδαπάνηκε· φαινόμενον γὰρ ἀγαθὸν
ἤδη· καὶ ὡς τέλος ἤδη τὸ τοιοῦτον ὑπολαμ-
βάνεται. καὶ τέλος πολλῶν· τὸ γὰρ τέλος, ἀ-
γαθόν· ὅθεν ταῦτ' εἴρηται· Καὶ δέκεν δὴ χω-
Iliad. β'. λὸν Πριάμῳ. Καὶ Αἰσχρόν τι δηρόν τε μένειν.
καὶ μὴ παρασκευάζεσθαι δέ, ὡς, Ἐπὶ θύραις τὸν ὑ-
δρίαν. Καὶ οὗ πολλοὶ ἐφίενται, καὶ τὸ τιμᾶσθαι
φαινόμενον· οὗ γὰρ πάντες ἐφίενται, τοῦτο
ἀγαθὸν ἦν· οἱ δὲ πολλοί, ὥσπερ πάντες φαί-
νονται, καὶ τὸ ἐπαινεῖσθαι· σχεδὸν γὰρ τὸ μὴ ἀ-
γαθὸν ἐπαινεῖν· καὶ ὃ οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ φαῦλοι ἐ-
παινοῦσιν· ὥσπερ γὰρ πάντες ἤδη ὁμολογοῦ- C
σιν, εἰ καὶ οἱ κακῶς πεπονθότες· Δῆλον γὰρ τὸ
γρ. οἷς οἱ φαῦλοι οὐ φίλοι εἰσί. vt etiam Sch. annotat: qui seq periodũ non vi d tur agnoscere ἐπαινοῦσι. Φανερόν, ὁμολογήσαμεν δή· ὥσπερ καὶ φαῦ-
λοι, * οἷς οἱ φίλοι φίλοι εἰσί· καὶ ἀγαθοί, οἷς οἱ
ἐχθροὶ * μὴ φίλοι εἰσί· διὸ λελοιδορῆσθαι ὑ-
πελάβομεν Κοιρανίοις τοῦ Σιμωνίδου ποιή-
σαντος, Κοιρανίοις δ' οὐ μέμφεται τὸ Ἴλιον.
Καὶ ὃ τῷ φρονίμῳ δοκεῖ, ἢ τῷ ἀγαθῷ ἀνδρὶ,
ἢ χαίρειν τοιούτοις. οἷς, Ὀδυσσεῖ Α-
θηνᾶ, καὶ Ἑλένῃ Θησεὺς, καὶ Ἀλέξαν- D
δρῳ αἱ θεαὶ, καὶ Ἀχιλλεῖ Ὅμηρος, Καὶ ὅλως
τὰ προαιρετά· προαιρεῖται δ' ὁ φρόνιμος
τά τε εἰρημένα, καὶ τὰ τοῖς ἐχθροῖς κακὰ, καὶ
δίωκτα δ' ἢ τὰ τοῖς φίλοις ἀγαθὰ. Καὶ τὰ δίωκτα. * Δίω-
κτα δὲ διχῶς ἐστί, τὰ τε * γνώριμα δὴ, καὶ τὰ
ῥᾳδίως γνώσεσθαι. ῥᾴδια δ' ἐστὶν, ὅσα ἢ αὐτὸ λύ-
πης, ἢ ἐπὶ λύπῃ τοῖς χρόνοις ἢ τῷ ἀναλεπτὸν εἶναι)
* ἢ λύπῃ, ἢ πλήθει χρόνου, καὶ ἐπὶ ὡς βέλτιον)
βούλονται δ', ἢ μηδὲν κακὸν, ἢ ἔλαττον τοῦ ἀ-
γαθοῦ. τοῦτο δ' ἔσται, ἐὰν ἢ λαθεῖν, ἢ ἡ τιμω-
ρία, ἢ μείζων ἢ. καὶ τὰ ἐναντία, καὶ ἃ μὴ δεῖς. E
Καὶ * τὰ πεπραγότα ῥᾴω γὰρ ὅτι μᾶλλον. Καὶ τὰ
ἁρμοττόντα αὐτοῖς τοιαῦτα δ' ἐστὶ τά τε πεφυκότα
καὶ ἔθος καὶ δύνασθαι. καὶ ὧν ἐλλείπειν οἴον-
ται, κἂν μείζω ἢ· σχεδὸν γὰρ ἥττον πεπραγέναι
αὐτὰ πράττειν. Καὶ τὰ δι' ἀπεργασίας δυ-
νατά· ῥᾴω γὰρ, ὡς πρὸς αὐτὸ δι' ἀπεργασίας ἐστὶν, καὶ ἃ
πολλοὶ, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ ἥττους κατορθοῦσιν·
καὶ ἃ χαρίζονται τοῖς φίλοις, ἢ ἃ ἀπεχθήσονται)
τοῖς ἐχθροῖς. Καὶ ὅσα οἷς θαυμάζοισι πεπραγέ-
ναι πράττειν. Καὶ περὶ ἃ δύφυεῖς εἶναι Καὶ ἐμπειρότερον γὰρ κατορθοῦν οἴονται), Καὶ ἃ μὴ δεῖ φαῦλος.

A Et omnino quod inimici volunt, vel quo gaudent, contrarium huic emolumento esse apparet. Itaque rectè dictum est, Certè gaudebit Priamus. Est autem non semper id, sed plerumque. Nihil enim prohibet aliquando idem prodesse contrariis: vnde dicitur, Mala conciliare homines, quando sit idem perniciosum ambobus. Et cuius non est exuperantia, id bonum: quod autem est maius, quàm oportet, malum. Et cuius caussa multum laboratum est, & multum insumptum. Videtur enim iam bonum, & vt finis
B iam tale habetur, & finis multorum, finis autem bonum: vnde illa dicta sunt, Et certò famam Priamo: &, Turpe manere diu: & prouerbium hoc, In foribus hydriam. Et quod multi appetũt, & quod pugna dignum apparet: quod enim omnes appetunt, id bonum erat. Multi autem tanquam omnes videntur. Et quod laudandum est: nemo enim non bonum laudat. Et quod inimici & improbi laudant. Quasi enim omnes iam confitentur, si etiam illi qui malè affecti sunt. Nam propterea quòd apparet, confiteantur, vt & improbi, quos amici vituperant, & probi, quos inimici laudant. Quamobrem se
C conuitio affectos esse existimarunt Corinthii à Simonide, qui cecinit, Corinthios verò non accusat Ilium. Et quod ex prudentibus aliquis, vel bonis viris, vel mulieribus, præiudicauit, vt Vlyssem Minerua, & Helenam Theseus, & Alexandrum Deæ, & Achillem Homerus. Et omnino quæ præligenda sunt. Præligunt autem vt agant tum quæ dicta sunt, tũ inimicis mala, tum amicis bona, tum quæ fieri possunt. Atque hæc duobus modis sunt, & quæ fiunt, & quæ facilè
D fiunt. Facilia verò sunt, quæcunque vel sine dolore sunt, vel breui tempore. Difficile enim definitur vel dolore vel longitudine temporis. Et, si vt volunt: Volunt autem, vel nullum malum, vel minus quàm bonum. Hoc verò erit, si vel lateat pœna, vel parua sit. Et propria: Et quæ nemo. Et eximia: honor sic enim magis. Et congruentia ipsis: Talia autem sunt, tum quæ conueniunt propter genus tum propter facultatem. Et quæ defiecre arbitrantur, etiam si parua sint: nihil enim minus præligunt ea vt agant. Et quæ bene deducuntur in actum. Fieri enim possunt, vt facilia. Bene autem deducuntur
E in actum quæ omnes, vel multi, vel similes, vel minores rectè egerunt. Et quæ grata facient amicis, & quæ odiosa facient inimicis. Et quæcunque quos admirantur, præligunt, vt agant. Et in quibus ingeniosi sunt, & experti: faciliùs enim se rectè acturos arbitrantur. Et quæ nemo improbus:

laudanda enim magis. Et quæ capiunt: non enim ſolùm iucundum, ſed & melius appa-
ret. Et in quibus maximè ſunt ſinguli tales, vt ſtudioſi victoriæ, ſi victoria aderit; ſtudioſi honoris, ſi honor; ſtudioſi pecuniarum, ſi pecuniæ: & alii eodem modo. Ac de bono quidem, & vtili, ex his ſumenda eſt fides.

A ἐπαινετὰ γὰρ μᾶλλον. καὶ οἱ ἐπιθυμηῶντες τυγχάνουσιν. οὐ γὰρ μόνον ἡδύ, ἀλλὰ καὶ βέλτιον φαίνεται· καὶ μάλιστα ἕκαστοι τοιοῦτοί εἰσι· οἷον, οἱ *φιλόνικοι, εἰ νίκη ἔσται· εἰ φιλοτίμοι, εἰ τιμή· εἰ φιλοχρήματοι, εἰ χρήματα. καὶ οἱ ἄλλοι ὡσαύτως. ἔστι δὲ τοῦτο ἀγαθοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος, ἐκ τούτων λαμβάνειν τὰς πίστεις. *γρ. φιλοτίμοι.

CAPVT VII.

De bonis comparatis.

ΚΕΦΑΛ. ζ.

B

Περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος.

QVoniam autem ſæpe qui confitentur vtrumque vtile eſſe, de eo quod eſt vtilius, controuerſantur: deinceps ſequitur vt dicamus, de maiori bono, & de eo quod eſt vtilius. Sit igitur ſuperans tantùm, & amplius. Quod verò ſuperatur, id quod ineſt. Et maius quidem ſemper & plus ad minùs. Magnum verò, & paruum, & multum, & paucum ad multorum magnitudinem. Et ſuperans quidem magnum: at deficiens paruum. Et multum & paucum itidem. Quoniam igitur bonum dicimus, & quod ipſum propter ſe, & non aliud, eligendum eſt, & quod omnes appetunt, & quod illi, qui mentem & prudentiam acceperint, eligerent, & quod idoneum eſt ad efficiendum, & cuſtodiendum, & quod conſequuntur talia: id autem, cuius cauſſa res eſt, finis eſt: finis verò eſt, cuius cauſſa alia ſunt: ipſique bonum eſt, quod ad ipſum accommodatum eſt: neceſſe eſt etiam plura vno, & paucioribus, connumerato vno, vel paucioribus maius bonum eſſe, propterea quòd ſuperat: at quod ineſt, ſuperatur. Et ſi maximum maximo præſtat, etiam genera generibus: & ſi, quæcunque genera generibus, etiam maximum maximo, vt ſi maximus vir muliere maxima maior, etiam omnino viri mulieribus maiores, & ſi viri mulieribus omnino maiores, etiam vir maximus maxima muliere maior. Proportione enim reſpondent exuperantiæ generum, & maximarum, quæ ſunt in ipſis. Et quando hoc quidem illi conſequens eſt; illud verò huic nequaquam. Conſequens verò eſt, vel huic ſimul, vel illi poſteriùs, vel facultate: ineſt enim vſus conſequentis in vſu alterius. Et conſequens ſimul eſt, ſi eſt ſanus, vt viuat. Huic verò non illud. At poſterius, ſi diſcit, vt ſciat: Facultate verò, ſi ſacrilegus eſt, vt furripiat: qui enim ſacrilegus fuerit, etiam furripiet. Et quę ſuperant ipſo maius, maiora ſunt: neceſſe enim eſt ſuperare etiam maius. Et maioris boni efficientia, maiora ſunt.

C

D

E

ΕΠΕΙ δὲ πολλάκις ὁμολογοῦντες ἄμφω συμφέρειν, περὶ τοῦ μᾶλλον ἀμφισβητοῦσιν, ἑφεξῆς ἂν εἴη λεκτέον περὶ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ μᾶλλον συμφέροντος. ἔστω δὴ ὑπερέχον μὲν, τὸ ὑπάρχον καὶ ἔτι· ὑπερεχόμενον δὲ τὸ ἐνυπάρχον. καὶ μεῖζον μὲν ἀεὶ * καὶ πλεῖον πρὸς ἔλαττον· μέγα δὲ καὶ μικρὸν, καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον, πρὸς τὸ τῶν πολλῶν μέγεθος. καὶ ὑπερέχον μὲν, τὸ μέγα· τὸ δ' ὑπερεχόμενον, μικρόν. καὶ πολὺ καὶ ὀλίγον ὡσαύτως. ἐπεὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν λέγομεν, τό, τε αὑτὸ αὑτοῦ ἕνεκα καὶ μὴ ἄλλου αἱρετὸν καὶ, οὗ πάντα * ἐφίεται· καὶ ὃ νοῦν δὴ καὶ φρόνησιν λαβόντα ἕλοιτο. καὶ τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ φυλακτικὸν, ἢ ὧν ἕνεκα τὰ ποιητά. τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, τέλος ἐστί· τέλος δ' ἐστὶν, οὗ ἕνεκα τἄλλα· αὐτῶν δὲ ἀγαθόν, τὸ πρὸς αὐτὸ τοῦτο πολύ· λέγω δὲ καὶ τὸ πλείω τῶν ἑνὸς καὶ τῶν ὀλίγων πόνων· ἔτι, καὶ τὸ πλείω τῶν ἑνὸς καὶ τῶν ὀλίγων ἡδονῶν, εἴπερ ἡ τῶν ἑνὸς ἢ τῶν ὀλίγων, μεῖζον ἀγαθόν ἐστι· ὑπερέχει γάρ. τὸ δὲ ἐνυπάρχον, ὑπερέχεται. καὶ ἐὰν τὸ μεῖζον τοῦ μείζονος ὑπερέχῃ, καὶ αὐτὸ αὑτοῦ, καὶ ὅσα αὐτὸ αὑτοῦ, καὶ τὸ μεῖζον τοῦ μείζονος οἷον, εἰ ὁ μέγιστος ἀνὴρ γυναικὸς τῆς μεγίστης μείζων, καὶ ὅλως οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν μείζους· καὶ ἔτι οἱ ἄνδρες τῶν γυναικῶν ὅλως μείζους, καὶ ἀνὴρ ὁ μέγιστος τῆς μεγίστης γυναικὸς μείζων. ἀνάλογον γὰρ ἔχουσιν αἱ ὑπεροχαὶ τῶν ὑπερῶν, καὶ μεῖζον * ὂν αὐτοῖς. καὶ ὅτῳ, τόδε μὲν τῷ δεῖ ἔσεσθαι, ἐκεῖνο δὲ τούτῳ μή· τόδε δὲ τῷ ἅμα, ἢ τῷ ἐφεξῆς, ἢ τῷ δυνάμει· ἐνυπάρχει γὰρ ἡ χρῆσις ἢ τῷ ἐπιτηδείου εἶναι τῷ δεσπότῃ· ἔσεσθαι δὲ, ἅμα μὲν, τῷ ὑγιαίνειν τὸ ζῆν, τούτῳ δὲ ἐκεῖνο οὔ· ὕστερον γὰρ ὁ μανθάνων τοῦ εἰδέναι. δυνάμει δὲ, τῷ ἐπιβουλὴν ἀποτρέπειν· ὁ γὰρ ἐπιβουλεύσας, καὶ ἀποτρέψει. καὶ τὸ ὑπερέχοντι τῷ αὐτὸ μεῖζον, μεῖζω·

γρ. πάντα ἐφίεται. & mox: λαβόντα ἕλοιτο. γρ. καὶ ἃ ἐφ.

ἀνάγκη γὰρ ὑπάρχειν τὸ τοῦ μείζονος. τὸ πᾶ A Hoc enim erat maioris efficiens esse. Et
μείζονος ἀγαθοῦ ποιητικὸ μεῖζον· τοῦτο γὰρ ὧν cuius efficiens maius itidem: si enim sa-
ποιητικὸν τὸ μείζονος * ποιητικῷ εἶναι. τὸ οὗ δ' lubre magis eligendum est, quàm iu-
μεῖζον, ὡσαύτως· εἰ γὰρ τὸ ὑγιεινὸν αἱρετώ- cundum, etiam maius bonum est: &
τερον τοῦ ἡδέος, τὸ μεῖζον ἀγαθόν, τὸ ἡ ὑγίεια sanitas, quàm voluptas maior. Et quod
τῆς ἡδονῆς μεῖζον, καὶ τὸ αἱρετώτερον καθ' magis eligendum est per se, quàm
αὑτό, τοῦ μὴ καθ' αὑτό· οἷον, ἰσχύς, ὑγιεινοῦ· quod non per se, vt robur, quàm
τὸ μὲν γὰρ, οὐχ αὑτοῦ ἕνεκα· τὸ δ', αὑτοῦ, ὅ salubre. Hoc enim non propter se, il-
ἐστιν τὸ ἀγαθόν. καὶ ἡ, τὸ μὲν τέλος, τὸ δὲ lud verò propter se, id quod erat bo-
μὴ τέλος· τὸ μὲν γὰρ, ἄλλου ἕνεκα· τὸ δὲ, αὐ- num. Et, si alterum quidem sit finis, al-
τοῦ οἷον, τὸ γυμνάζεσθαι, τοῦ δι' ἕξιν τὸ σῶ- terum verò non finis. Hoc enim propter
μα. καὶ τὸ ἧττον προσδεόμενον βατέρου B illud, at illud propter se, vt exerceri, vt
ἢ ἑτέρων· αὐτάρκεστερον γάρ· ἧττον δὲ bene se habeat corpus. Et minùs indi-
προσδεῖται τὸ ἐλαττόνων ἢ ῥᾳόνων προσ- gens altero, vel alteris. se enim con-
δεόμενον. καὶ ὅταν, τόδε μὲν αὐτὸ τοῦδε μὴ tentum magis. Minus verò indiget, pau-
ἢ· ἢ μὲν δυνατὸν ἢ γίνεσθαι, βάτερον δὲ cioribus vel facilioribus indigens. Et quan-
αὐτοῦ τούτου· αὐτάρκεστερον * δὲ τὸ μὴ δεόμε- do vnum quidem sine hoc non sit, vel
νον· ὥστε φανερὸν μεῖζον ἀγαθόν. καὶ ἢ ἀρ- non possit fieri: alterum verò sine hoc sit,
χὴ, τὸ μὴ ἀρχή. καὶ ἢ αἰτίου, τὸ μᾶλλον αἴτιον, vel possit fieri. Se enim magis contentum
ἢ ἀφ' ἀφ' ἑαυτοῦ· αὐτοῦ γὰρ αἴτιον * τὸ ἀρχῆς, est non indigens. Itaque apparet maius
δυοῖν αἰ. & ἀδύνατον εἶναι, ἢ γίνεσθαι· καὶ * δυοῖν ἀρ- bonum esse. Et si vnum principium sit:
moxit e- χαῖν, τὸ ἀπὸ τῆς μείζονος ἀρχῆς, μεῖ- C alterum verò non principium. Et si vnum
rum. ζον. τὸ δυοῖν αἰτίοιν, τὸ ἀπὸ τοῦ μείζονος sit caussa: alterum verò non caussa pro-
αἰτίου, μεῖζον. * τὸ δὲ πάλιν δὲ δυοῖν ἀρ- pter idem. Nam sine caussa vel principio
αὖ πάλιν δέ. χαῖν, ἢ τοῦ μείζονος ἀρχὴ, μεῖζον· τὸ δυοῖν non potest esse, vel fieri. Et ex duobus
αἰτίοιν, τοῦ μείζονος αἴτιον, μεῖζον. δῆλον principiis, quod est à maiore principio,
οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἀμφοτέρως μεῖ- maius est. Et ex duabus caussis quod est
ζόν ἐστι φανῆναι· τὸ γὰρ ἐὰν ἀρχὴ τοῦδε, τὸ à maiore caussa, maius est. Et è con-
δὲ μὴ ἀρχή, δόξῃ μεῖζον εἶναι· τὸ δὲ εἰ μὴ ἀρ- trouerso ex duobus principiis maioris
κατὰ Καλ- χὴ, τὸ δὲ ἀρχή. τὸ γὰρ τέλος μεῖζον, τὸ οὐκ ἀρ- principium maius. Et ex duabus caussis
λισράτου, ἔφη, χή· ὥσπερ ὁ Λεωδάμας * κατηγορῶν ἔφη maioris caussa res maior. Manifestum igi-
ὃς γὰρ ἂν πρά- Καλλισράτου, τὸν βουλεύσαντα τοῦ πρά- D tur est ex iis quæ dicta sunt, quod vtro-
ξαντος μᾶλλον ἀδικεῖν. * καὶ γὰρ τοῦ πραχθῆναι que modo maius est, & si principium
μὴ βουλεύσασθαι μᾶλλον. πάλιν δὲ καὶ * Χαβεί- vnum, alterum verò non principium,
ρίαν, τὸν πραξάντα τοῦ βουλεύσαντος· οὐ γὰρ videbitur maius esse: & si vnum non prin-
ἐπιβουλεύσαι ἂν γίνεσθαι, εἰ μὴ ἐκεῖνος ὁ πραξας. cipium, alterum verò principium. Finis
ἐπιβουλεύσει τοῦτο γὰρ ἕνεκα * ἐπιβουλεύουσιν, ὅπως πράξωσι· enim maior, & non principium, vt Leo-
καὶ τὸ σπανιώτερον τοῦ ἀφθόνου· οἷον, χρυσὸς damas dixit, accusans Callistratum, eum,
χαλεπώτε- σιδήρου, ἀχρηστότερος ὤν· μεῖζον γὰρ ἡ κτῆ- qui consuluerit, quàm qui egerit, iniu-
ρον πόσῳ, σις, διὰ τὸ * χαλεπώτερον εἶναι. ἄλλον δὲ * stiùs egisse: quod non actum fuisset, nisi
τρόπον, τὸ ἄφθονον τοῦ σπανίου· ὅτι ἡ χρῆσις consuluisset. Rursus verò etiam Cha-
Pindarus Olymp. initio. ὑπερέχει· τὸ γὰρ πολλάκις, τοῦ ὀλιγά- E briam, eum qui egerit, quàm qui con-
κις ὑπερέχει· ὅθεν λέγεται, * Ἄριστον suluerit, quòd non factum esset, nisi
μὲν ὕδωρ· καὶ ὅλως τὸ χαλεπώτερον τοῦ ῥᾴονος σπανιώτερον γάρ. ἄλλον δὲ τρόπον, τὸ ῥᾴον fuisset qui ageret. Nam propter hoc con-
τοῦ χαλεπωτέρου· ἔχει γὰρ ὡς βουλόμεθα. καὶ silium est, vt agant. Et rarius, quàm co-
ᾧ τὸ σπάνιον μᾶλλον. καὶ οὗ ἡ στέρησις μεῖζον. pioſum; vt aurum, quàm ferrum: cùm
τὸ ἀρετὴ μὴ ἀρετῆς, καὶ κακία μὴ κακίας minùs bonum sit: maior enim est posses-
μεῖζον· τὰ μὲν γὰρ, τέλη τὰ δὲ, οὐ τέλη· καὶ sio, propterea quòd difficilior sit. Alio
ὧν τὰ ἔργα καλλίω, ἢ αἰσχίω, μείζω αὐτά. autem modo copioſum, quàm rarum:
quia vsus superat. quod enim sæpe ha-
betur, superat, quod rarò: vnde dici-
tur, Optima quidem aqua. & omnino
difficilius, quàm facilius, quia rarius.
Alio autem modo facilius, quàm diffi-
cilius: se enim habet, vt volumus. Et
cui quod est contrarium, maius est. Et
cuius priuatio maior. Et virtus quàm non
virtus. Et vitiositas, quàm non vitio-
sitas, maius est. Nam illa sunt, fines:
hæc non fines. Et quorum opera honestio-
ra, vel turpiora sunt, maiora ipsa sunt. Et
quorum vitia, & virtutes maiores sunt, etiam

opera maiora ſunt. Quoniam vt cauſſæ, & principia, etiam euenta, & vt euenta, etiam cauſſæ, & principia. Et quorum exuperantia magis eligenda, vel honeſtior, vt exquiſitè videre magis eligendum quàm odorari: etenim viſus, quàm odoratus. Et ſtudioſiorem ſodalium eſſe, quàm pecuniarum, honeſtius eſt. Quare etiam ſtudium ſodalium, quàm pecuniarum. Et contrà meliorum exuperantiæ meliores, & honeſtiorum honeſtiores. Et quorum cupiditates honeſtiores, vel meliores. Maiores enim appetitiones maiorum B ſunt. Et honeſtiorum, vel meliorum cupiditates meliores, & honeſtiores propter idem. Et quarum ſcientiæ honeſtiores, vel probiores, etiam res honeſtiores ſunt, & probiores: vt enim ſcientia ſe habet, ita etiam id quod verum eſt. Præcipit autem quod ſuum eſt, vnaquæque. Et probiorum ac honeſtiorum ſcientiæ ex proportione eadem de cauſſa. Et quod iudicarent, vel iudicarunt prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures vel optimi, bonum, vel maius, neceſſe eſt ſic ſe habere, vel ſimpliciter, vel ſi ex prudentia iudicarunt. Eſt verò hoc commune etiam in C aliis. Etenim quid, & quale, & quantum ſic ſe habet, vt ſcientia & prudentia affirmauerit. Verùm de bonis diximus. Nam definitum eſt bonum eſſe, quod quæ acceperint res prudentiam, eligerent ſingillatim. Manifeſtum igitur eſt, etiam maius eſſe quod magis prudentia dicit. Et quod melioribus ineſt, vel ſimpliciter, vel quatenus meliores ſunt; vt fortitudo, quàm robur. Et quod eligeret melior, vel ſimpliciter, vel quatenus melior, vt iniuria affici, magis quàm iniuria afficere. Id enim iuſtior eligeret. Et iucundius quàm minùs iucundum. Voluptatem enim om- D nia ſequuntur, & propter ipſam, vt iucunditate perfundantur, appetunt. Definitum autem eſt his bonum, & finis. Iucundius verò eſt tum minùs moleſtum, tum diutius iucundum. Et honeſtius, quàm minùs honeſtum. Nam honeſtum eſt aut iucundum, aut per ſe eligendum. Et quorum ipſi ipſis, aut amicis voluit cauſſa eſſe magis, ea maiora ſunt bona: quorum verò minimè volunt, maiora mala. Et diuturniora, quàm minùs diuturna. Et firmiora, quàm minus firma. Superat enim viſus illorum quidem tempore, horum verò voluntate. Nam quando volunt, adeſt magis viſus rei firmæ. Et vt ex contrariis, & ſimilibus caſibus etiam alia conſequuntur, vt ſi quod fortiter agitur, & honeſtius, & magis eligendum eſt, quàm quod temperanter: etiam fortitudo, quàm temperantia magis eligenda, & fortem eſſe, quàm temperantem.

καὶ ὧν αἱ κακίαι καὶ αἱ ἀρεταὶ μείζους, καὶ τὰ ἔργα μείζω, ἐπὶ τῶν, ὡς τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀρχαί. ἐπὶ ἀποβαίνοντα· ἐπὶ ὡς τὰ ἀποβαίνοντα, καὶ τὰ αἴτια ἐστὶ καὶ αἱ ἀρχαί. ἐπὶ ὧν ἡ ὑπόληψις αἱρετωτέρα, οἷον καλλίων· οἷον, τὸ ἀκριβῶς ὁρᾶν, αἱρετώτερον τοῦ ὀσφραίνεσθαι· ἐπὶ γὰρ ὄψις, ὀσφρήσεως· ἐπὶ τῶν* φιλεταιρικῶν ἐστὶν, τὸ φιλοχρήματον, μᾶλλον* καλλίων· ὥστε καὶ φιλεταιρεία, φιλοχρηματίας, καὶ ἀδιαλειμμάτως δὲ, τῶν βελτίονων αἱ ὑπερβολαὶ, βελτίους· καὶ καλλιόνων, καλλίους. καὶ ὧν αἱ ἐπιθυμίαι καλλίους, ἢ βελτίους. αἱ γὰρ μείζους ὀρέξεις, μείζονων εἰσὶ· ἐπὶ τῶν καλλιόνων δὲ, * ἢ καὶ βελτιόνων αἱ ἐπιθυμίαι, βελτίους καὶ καλλίους διὰ τὸ αὐτό. ἐπὶ ὧν αἱ ἐπιστῆμαι καλλίους ἢ ἀκριβολογώτεραι, ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα καλλίω καὶ ἀκριβολογώτερα· ὡς γὰρ ἔχει ἡ ἐπιστήμη, ἐπὶ τὰ ἀληθῆ· καλῶς δὲ καὶ τὸ αὐτῆς ἑκάστη. ἐπὶ τῶν ἀκριβολογωτέρων καὶ καλλιόνων αἱ ἐπιστῆμαι, αἰτιολογικώτεραι διὰ ταῦτα· ἐπὶ ὃ* κρίνειεν ἢ κρίνει καστον οἱ φρόνιμοι, ἢ πάντες, ἢ οἱ πολλοὶ, ἢ οἱ πλείους, ἢ οἱ κρατίστοι, * ἀγαθὸν, ἢ μεῖζον ἀναγκαῖον οὕτως ἔχειν, ἢ ἁπλῶς, * ἢ εἰ τῷ φρόνιμον εἶναι. ἔστι δὲ τοῦτο καιρὸν ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἐπὶ γὰρ βία, καὶ πρᾶον, ἐπὶ ποιόν, οὕτως ἔχει, ὡς ἂν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φρόνησις εἴπωσι, ἀλλ' ἐπ' ἀγαθῶν εἰρήκαμεν· ἄρα γὰρ ἀγαθόν ἐστι), ὃ λαβοῦσα τὰ συμβαίνοντα φρόνησις, ἕλοιτ' ἂν ἕκαστον. δῆλον οὖν, ὅτι ἐπὶ μεῖζον, ἢ μᾶλλον ἡ φρόνησις λέγει. ἐπὶ τὸ πῶς βελτίονσιν ὑπάρχει, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίους· οἷον ἡ ἀνδρία, ἰσχύος. καὶ ὃ ἕλοιτ' ἂν ὁ βελτίων, ἢ ἁπλῶς, ἢ ᾗ βελτίων· οἷον, ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν. τοῦτο γὰρ ὁ δικαιότερος ἕλοιτ' ἄν. ἐπὶ τὸ ἥδιον, τὸ ἧττον ἀνιᾶν. τοῦτο γὰρ ἡδονῶν πλείω διώκει, ἐπ' αὐτὸ ἕνεκα τοῦ ἡδέως* ὁρέγονται. ἄμεινον δὲ ὁρίγ. ἄνευ τοῦ ἀγαθόν, ἐπὶ τὸ τέλος. ἥδιον δὲ, τὸ, τὸ ἀλυπότερον, ἐπὶ τὸ πολυχρονιώτερον ἡδύ. ἐπὶ τὸ καλλιον, ἢ ἧττον καλοῦ· τὸ γὰρ καλὸν ἔστιν, ἢ τὸ ἡδύ, ἢ τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετόν· ἐπὶ ὅσων αὐτοῖς αἱρεταὶ αὐτοῖς ἢ φίλοις βουλομένοις ἐστὶ) * ἢ τοιοῖς ἐστὶ) μᾶλλον, ταῦτα μείζω ἀγαθὰ· ὅσων δ' ἧττον, μείζω κακά. ἐπὶ τὸ πολυχρονιώτερον, τὸ ὁλοχρονιώτερον· ἐπὶ τὸ βεβαιότερον, τὸ μὴ βεβαιότερον. ὑπάρχει γὰρ ἡ χρῆσις, τοῦ μὲν χρόνου· τοῦ δὲ, τῇ βελτίονι· ὅταν μὲν γὰρ βέλτιον), ὑπάρχει μᾶλλον ἢ τοῦ βεβαίου. καὶ ὡς δὲ ὅλον τὸ συνέχειν ἐπὶ τὸ ὁμοίων σῴσειεν, ἐπὶ πάλαι* ἀκολουθεῖ· οἷον εἰ ἀκολουθεῖ τὸ ἀνδρεῖος καλλίων, ἐπὶ αἱρετώτερον τοῦ σω-

ἐλάττους. φεύγειν, καὶ ἀδύνατα ἃ μὴ δεῖ πάντας αἱρετώτερα,
ἐλάττ. καὶ τὸ * πάντας εἶναι, ἢ μὴ πάντας. καὶ ὃ πάντες αἱροῦνται, τοῦτο μᾶλλον· καὶ ὃ οἱ πλείους, ἢ οἱ
* ἐλάττους· ἀγαθὸν γὰρ ἦν, οὗ πάντες ἐφίενται· ὥστε καὶ μεῖζον ἢ μᾶλλον. καὶ οἱ ἀμφισβητοῦντες, ἢ οἱ ἐχθροὶ, ἢ οἱ κρίνοντες, * ἢ οὓς οὗτοι κελεύουσι. τὸ μὲν γὰρ, * ὡς ἂν οἱ πάντες φαῖεν, ὅστι-
ὡ. ἀδίκ. π. ἀ. οἱ πάντ. τι ἦν, * εἰ καὶ ἐσθλοὶ καὶ εἰδότες· καὶ ὅτι μὴ οὗ πάντες μετέχουσι, μεῖζον αἰσχύνη γάρ τὸ μὴ μετέχειν· ὅτε ἦν, οὐ μηδεὶς, ἢ οὐ ὀλίγοι· σοφωτέρου γάρ. καὶ τὰ ἐπαινετώτερα· καλλίω γάρ. καὶ ὧν αἱ τιμαὶ μείζους, ὡσαύτως· ἡ γὰρ τιμὴ, ὡσπερ ἀξία τις ὅστι. καὶ ὧν αἱ ζημίαι μείζους. καὶ τὰ τῶν ὁμολογουμένων ἢ φαινομένων μεγάλων, μείζω. καὶ διαιρούμενα δὲ εἰς φαίνεται τὸ αὐτό, μείζω φαίνεσθαι· πλέονι γὰρ
ὑπάρχειν φαίνεται. al. ὑπάρχει ἢ φαίν. Ιλιάδ. ι. * ὑπάρχοντι φαίνεται) ὅθεν καὶ ὁ ποιητὴς φησι, πρέσβυν λίγα νοέων † Μηϊάδεω αὐάσσειν·

Οὐτε κακὸν κακοῖσι πιθήσεται, τῷ ἄρα μᾶλλον
Λαοὶ ὑπὸ φθινύθουσι, πόλιν δ' ἐπὶ πῦρ ἀμαθύνεται,
Τέκνα δ' ἑτέρους ἄγωσι.

De gen. animal l. 1. c. 18. καὶ ὃ σύνθετα ἂν ᾖ καὶ ἐποικοδομεῖται, ὥσπερ * Ἐπίχαρμος· διαιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου τῇ διαιρέσει· ἡ γὰρ σύνθεσις, ὑπέρογκον δείκνυσι πολλαπλάσιον· καὶ ὅτι ὑπερέχει φαίνεσθαι μεγάλων καὶ αἴτιον. ἐπεὶ ὃ τὸ χαλεπώτερον καὶ ἀσθενέστερον μᾶλλον, ἢ οἱ καιροὶ, ἢ αἱ ἡλικίαι, καὶ οἱ τόποι, καὶ οἱ χρόνοι, καὶ αἱ δυνάμεις ποιοῦσιν μεγάλας· εἰ γὰρ ὑπὲρ δύναμιν, καὶ ὑπὲρ ἡλικίαν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ὁμοίους, * τοὺς ὁμοίους καὶ εἰ οὕτως, ἢ ἐνταῦθα, ἢ τότε, εἰ μέγεθος καὶ καλὸν καὶ ἀγαθῶν, καὶ δικαίων, καὶ τῶν ὁμοίων. ὅθεν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Ὀλυμπιονίκου·

Πείσων μ. ἀρχ. ἰχ. ἀμ. τε. εἰς Τεγέαν ἔφερον ἑσπ. ἀσυνθ.
* Περθὼ νῦν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων πρανέα χαλκοῦ ἄσπιδα,
Ἰφῖς ἐξ Ἄργους * εἰς Τεγέαν ἔφερον, καὶ ὁ Ἰφικράτης αὐτὸν * ἐγκωμιάζων, λέγων, ἐξ ὧν ἐγένετο ταῦτα. καὶ τὸ αὐθυφὲς ἢ ἐπικτήτου· χαλεπώτερον γάρ· ὅθεν καὶ ὁ ποιητὴς φησι, * Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί.
οὐδὲ χ. καὶ τὸ μεγάλου μέγιστον μέρος· οἷον, Περικλῆς τὸν ὅλον πόλεμον λέγων, ἢν νεότητα ἐκ τῆς πόλεως ἀνῃρῆσθαι, ὡσαύτως τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰ ἐξαιρεθείη· καὶ τὰ ἐσχατα μείζονα χρήματα, οἷον τὸ τέλος καὶ ἡ τελευτὴ· ἐσχατον γὰρ τοῦτο, καὶ ἐν ᾧ ἕνεκα τὰ ἄλλα· καὶ ὃ μὴ ἔστιν ἄνευ ἢ οὗ μὴ ἄνευ al ἐν ᾧ μὴ ἐστὶ ἄνευ ἀ. ἄνευ τοῦ ἀδυνάτου· τὸ μὲν γὰρ, ἀεὶ· τὸ δ' οὔ. καὶ ἐν ᾧ τὸ πλῆθος τοῦ βίου· πλεῖον γὰρ μᾶλλον

A Et quod omnes eligunt, quam quod non omnes. Et quod plures, quàm quod pauciores. Nam bonum erat, quod omnes appetunt. Quare etiam maius, quod magis. Et quod controuersantes, vel inimici, vel iudicantes, vel quod isti iudicant. Illud enim est, perinde ac si omnes affirmarent: hoc verò perinde ac si potentes, & scientes. Et interdum cuius omnes participes sunt, maius est: dedecus enim est, non esse participem. Interdum, cuius nemo, aut cuius pauci, quia rarius.
B Et magis laudanda: quia honestiora. Et quorum honores maiores, itidem. Nam honor, tanquam pretium quoddam est. Et quorum pœnæ maiores. Et quæ sunt confessis, & iis quæ apparent magna, maiora. Et quæ diuiduntur in partes, ipsa maiora apparent: plurium enim exuperantia apparet. vnde & Poëta ait illam persuasisse Meleagro, vt exurgeret, exponentem:

Quot mala concurrunt, quando sunt oppida capta:
Occidunt homines, tectisque incendia miscent:
Aſt alii abducunt natos, nec non mulieres
C *Ornatè cinctas.*

Et si componantur, ac destruantur, vt Epicharmus faciebat, tum propter idem, quod euenit diuisioni, nam compositio exuperantiam demonstrat multam: tum quod principium apparet magnorum, & causſa. Quoniam verò difficilius & rarius est maius, etiam occasiones, & ætates, & loci, & tempora, & facultates reddunt magna. Si enim supra facultatem & supra ætatem, & supra similes, & si sic, vel ibi, vel tunc, habebit magnitudinem, &
D honestorum, & bonorum, & iustorum, & contrariorum. Vnde & epigramma in Olympionicen:

His humeris dura impoſita mihi corbe rediham,
Ex Argo preſſus piſcibus ad Tegeam.

Et Iphicrates se ipsum encomio ornauit, dicens, Ex quibus extiterunt hæc. Et natiuum, quàm ascitum: difficilius enim. Vnde & Poëta ait; Sum mihimet doctor. Et eius, quod magnum est; maxima pars, vt Pericles funebremorationem habens, si iuuentus ex ciuitate sublata sit, perinde esse ac si ver ex anno sublatum sit. Et in necessitate maiore vtilia, vt in senectute, & morbis. Et ex duobus quod propius accedit ad finem. Et quod ipsi, quàm quod simpliciter. Et id quod fieri potest, quàm quod non potest. Illud enim est ipsi bonum: hoc verò nequaquam. Et quæ sunt in fine vitæ. Fines enim magis quàm quæ ad finem. Et quæ sunt ad veritatem,

quàm quæ ad opinionem. Terminus autem eius, quod eſt ad opinionem, eſt, ſi latiturus eſſet, eum non electurum. Quamobrem vt quis beneficio afficiatur, quàm vt afficiat, videtur magis eligendum eſſe. Illud enim etiam ſi lateat, eliget: vt autem beneficio afficiat, ſi lateat, non videtur eſſe electurus. Et quæcunque eſſe magis, quàm videri volunt: ad veritatem enim ſunt magis. Quamobrem & iuſtitiam aiunt tem paruam eſſe, quia, vt quis videatur, quàm vt ſit, magis eligendum eſt. De ſanitate verò nequaquam. Et ad multa vtilius, vt ad vitam, & bonam vitam, & voluptatem, & adminiſtrationem honeſtorum. Quamobrem & diuitiæ, & ſanitas, res maximæ videntur eſſe. Omnia enim hæc ipſæ hàbent. Et minus moleſtum & quod eſt cum voluptate. Plura enim ſunt vno. Quare eſt etiam voluptas bonum, & indolentia. Et ex duobus quod eidem adiunctum maius totum efficit. Et quæ non latent præſentia, quàm quæ latent: ad veritatem enim hæc ſunt. Quamobrem diuitem eſſe apparebit maius bonum, quàm videri. Et quod amandum eſt, & aliquibus quidem ſolum: aliquibus verò cum aliis. Itaque non æqualis pœna eſt, ſi quis altero oculo vtentem cæcauerit, & duos habentem: quod enim amandum eſt, ſublatum eſt. Ac ex quibus quidem oporteat fidem afferre, tum ſuadendo, tum diſſuadendo, fermè dictum eſt.

A *τὰ πρὸς τὴν τέλειν καὶ πρὸς ἀλήθειαν, ἢ πρὸς τὴν δόξαν. ὅσοις δὲ πρὸς δόξαν, ὁ λαν-
θάνειν μέλλων, οὐκ αἱρετὸς ἦν. δεῖ δὲ καὶ τοῦ πάν-
των, τῷ εὖ ποιεῖν δόξαι μᾶλλον αἱρετώτερον εἶναι.
τὸ μὲν γὰρ, κἂν λανθάνῃ, αἱρήσει· ποιεῖ δ' εὖ
λανθάνων οὐδεὶς δοκεῖ· ἔλαττον δὲ. ὅσα εἶναι μᾶλ-
λον ἢ δοκεῖν βούλονται πρὸς ἀλήθειαν γὰρ
μᾶλλον. δεῖ δὲ τὴν δικαιοσύνην φασὶ μι-
κρὸν εἶναι, οὐδὲ δοκεῖν· εἶναι αἱρετώτερον· τὸ γὰρ
ὠφελεῖν, οὐκ ἐπὶ τὸ πρὸς πολλὰ χρήσιμον αἱρετώτερον
εἶναι, τὸ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ εὖ ζῆν καὶ τὴν ἡδονὴν, * ἔστι περὶ
B καὶ πρὸς τὰ καλά. δεῖ καὶ ὁ πλοῦτος καὶ
ἡ ὑγίεια, μάλιστα δίκαι εἶναι· ἄπασι γὰρ ἔχει
τοῦτο. καὶ τὸ ἀλυπώτερον, καὶ τὸ μᾶλλον ἡδονῆς·
πλείω γὰρ ἑνός· ὥστε * ἐπ' ἀρχεῖ καὶ ἡ ἡδονὴ ὑπάρχειν
ἀγαθὸν, καὶ ἀλυπία, καὶ * δυοῖν ὁ τοῦ αὐτοῦ δυοῖν ἄν τι
πρὸς τιθέμενον, μεῖζον τὸ ὅλον ποιεῖ. καὶ ἃ μὴ πρὸς εἶναι.
λανθάνει παρόντα, * ἢ λανθάνει· πρὸς ἀ- ἢ ἃ λ.
λήθειαν γὰρ * τείνει τοῦτο. * δεῖ δὲ τὸ πλουτεῖν ἢ ἃ al. καὶ
Φαμεν δὴ μεῖζον ἀγαθὸν τῷ δοκεῖν. καὶ τὸ ἀ- Quidam
γαπητόν· καὶ τοῖς μὲν, * μόνον τοῖς δὲ μετ' ἀν. ἢ δ-
C ἄλλων. δεῖ δὲ οὐκ ἴσον ζημίαν, ἀπολέσαι τὸν ἕτε- κεῖν, φ.
ρον ὀφθαλμὸν τυφλώσαι, καὶ τὸν δύ' ἔχοντα· μόνοις.
ἀγαπητὸν γὰρ * ἀφῆρται. ὧν μὲν οὖν μὴ δύο ἔχ.
δεῖ τοῖς πίστις φέρειν ἐστὶ καὶ περὶ ἡμῶν ἀφ.
al. μόνος.
πειν καὶ ἀποτρέπειν, σχεδὸν εἴρηται.

CAPVT VIII.

De moribus Rerumpubl.

MAximum autem, & potentiſſimum omnium eſt, vt poſſimus perſuadere, & egregiè deliberare, Reſpublicas omnes aſſumere, & vniuſcuiuſque mores, & inſtituta, ac vtilia diſtinguere. Perſuadetur enim apud omnes eo quod vtile eſt. Vtile verò eſt quod ciuitatem conſeruat. Præterea dominatus eſt, domini enuntiatio. Ac dominatus ex Rebuſpublicis diſtincti ſunt: quot enim Reſpublicæ, tot etiam dominatus ſunt. Atqui Reſpublicæ ſunt quatuor, Democratia, Oligarchia, Ariſtocratia, Monarchia. Quare dominatus, & id quod iudicat, harum erit particula, aut totum harum. Democratia eſt Reſpublica in qua ſortes diſtribuunt magiſtratus. Oligarchia, in qua qui valent cenſibus. Ariſtocratia, in qua ex diſciplina. Diſciplinam voco à lege conſtitutam. Nam qui in legibus inſtiterunt,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ πολιτειῶν πόσαι καὶ ποῖαι καὶ περὶ τέ-
λους ἑκάστης.

D

ΜΕγιστον δὲ καὶ κυριώτατον ἁπάντων
πρὸς τὸ δυνάσθαι πείθειν, καὶ κα-
λῶς συμβουλεύειν, τὰς πολιτείας ἁπάσας
λαβεῖν, καὶ τὰ ἑκάστης ἔθη, καὶ νόμιμα, καὶ
συμφέροντα διελεῖν· πείθονται γὰρ ἅπαντες
ᾧ συμφέροντι. συμφέρει δὲ τὸ σῴζον * τὴν πολ. τὴν πολιτ.
πολιτείαν· ἔτι δὲ, κυρία μία ἐστὶν ἡ τοῦ κυ-
ρίου * ἀπόφασις. τὰ δὲ κύρια διήρηται κατὰ ἀπόφασιν
τὰς πολιτείας. ὅσαι γὰρ αἱ πολιτεῖαι, τοσαῦ-
E τα καὶ τὰ κύρια ἐστίν. εἰσὶ δὲ πολιτεῖαι τέσ-
σαρες, δημοκρατία, ὀλιγαρχία, ἀριστοκρα-
τία, μοναρχία· ὥστε, τὸ μὲν κύριον καὶ τὸ
κεῖνον, τούτων δὴ αὐτῶν μόριον, ἢ ὅλον τούτων.
ἔστι δὲ δημοκρατία μὲν, πολιτεία ἐν ᾗ * κλή-
ρῳ ἀρχαιρεσιάζουσι τὰς ἀρχάς· ὀλιγαρχία δὲ,
ἐν ᾗ οἱ ἀπὸ τιμημάτων· ἀριστοκρατία δὲ,
ἐν ᾗ οἱ κατὰ παιδείαν. παιδείαν δὲ λέγω, ἣ
κατὰ τὸν νόμου κεῖνον· οἱ γὰρ ἐμμένοντες

ἡ. νόμοις, τις ἐν τοῖς *νομίμοις, ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ ἀγ-
χοιεν. ἀνάγκη δὲ τούτους φαίνεσθαι ἀρίσ-
τους· ὅθεν καὶ τοὔνομα εἴληφε τοῦτο. μοναρ-
χία μέν ἐστι, καθ' ὃ τοὔνομα, ἐν ᾗ εἷς ἁπάντων
κύριός ἐστιν· τούτων δέ, ἡ μὲν καθ' αὑτὴν τάξιν ἔχουσα,
βασιλεία· ἡ δὲ ἀόριστος, τυραννίς. Τὸ δὲ τέ-
λος ἑκάστης πολιτείας οὐ δεῖ λαθάνειν· αἱ-
ρεταῖς γὰρ πρὸς τὸ τέλος. ἔστι δέ, δημο-
κρατίας μὲν τέλος, ἐλευθερία· ὀλιγαρχίας
χ. τὰ οἰκεῖα. δέ, πλοῦτος· ἀριστοκρατίας δέ, *τὰ πρὸς
παιδείαν καὶ * τὰ νόμιμα. τυραννίδος δέ,
χ. περὶ βασιλείας ἢ τυραννικῆς. Φυλακή. δῆλον οὖν ἐκ τῶν πρὸς τὸ τέλος ἑ-
κάστης, * ἔτι καὶ νόμιμα, ἃ συμφέροντα,
& ita Sch. ἀληθῆ. δίκαιον. εἴωθε γὰρ αἱρεῖσθαι πρὸς τοῦτο *
χ. ἴδια. τ. αἰσθάνεσθαι. ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον αἱ πίστεις
γίνονται διὰ ἀποδεικτικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ
ἠθικοῦ· τοῦ γὰρ ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγον-
τα, πιστεύομεν τοῦτόν ἐστιν, ἃ ἀγαθὸς φαί-
νεται, ἢ δίκαιος, ἢ ἄμφω· δεῖ δὲ καὶ ἢ ἕξιν τὴν
ιδ. ἑκάστου πολιτειῶν ἑκάστης ἔχειν ἡμᾶς· τὸ μὲν γὰρ *
ἑκάστης ἦθος, πιθανώτατον αἰτιάσεται πρὸς
ἑκάστην εἶδος. Τούτων δὲ λαμβάνεσθαι ἀφ' τῶν
αὐτῶν. Τὰ μὲν γὰρ ἤδη φαινόμενα καὶ τὴν προαι-
ρεσιν· ἡ δὲ προαίρεσις, διαφέρεσθαι πρὸς τὸ
τέλος· ὥστε μὲν οὖν διωρίσθαι περὶ τοῦτων,
ἐκ τίνων καὶ πῶς ἐροῦμεν ἱκανῶς ἔχοντες· εἴρη-
ται γὰρ διακριβωσθαι ἐν τοῖς πολιτικοῖς περὶ
αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ, ἐξ ὧν τὰ εἰς πίστιν ἔστι καὶ τὰ ὀνείδη.

ΜΕτὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ καλοῦ καὶ αἰσχροῦ· ἔστι γὰρ σχεδὸν τὰ ἐπαινούμενα καὶ ψεγόμενα· συμ-
βήσεται γὰρ ἅμα περὶ τούτων λέγοντας, κἀ-
κεῖνα δηλοῦν, ἐξ ὧν ποιοί τινες ὑπολήψο-
μεθα καὶ τὸ ἦθος· ἔστιν δὲ δευτέρα πίστις
ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ ἡμᾶς τε καὶ ἄλλον ἀξιό-
πιστον δυνησόμεθα ποιεῖν πρὸς ἀρετήν.
ἐπεὶ δὲ συμβαίνει καὶ χωρὶς σπουδῆς καὶ με-
τὰ σπουδῆς ἐπαινεῖν πολλάκις, οὐ μόνον ἀν-
θρώπους, ἢ θεούς, ἀλλὰ καὶ ἄψυχα, καὶ τὰ
ἄλλα ζῷα τὰ τυχόντα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
ἐκ τούτων ληπτέον. Τὰ μὲν οὖν

A in Aristocratia dominantur. Necesse verò est hos apparere optimos, vnde & nomen accepit huiusmodi. Monarchia est, secundùm nomen, in qua vnus omnium dominus est. Atque ex iis quæ Monarchiæ nomine continentur, illa quidem quæ ordinem quendam habet, Regnum est: at indefinita, Tyrannis. Iam finem cuiusque reipubl. non oportet latere. Eligunt enim ea quæ referuntur ad finem. Ac Democratiæ quidem finis est libertas: Oligarchiæ verò, diuitiæ. At B Aristocratiæ, quæ pertinent ad disciplinam, & instituta. Tyrannidis autem, custodia. Manifestum igitur est, qui pertinent ad finem, cuiusque mores, & instituta, & vtilia distinguenda esse, siquidem eligunt ad hæc referentes. Et quoniam non solùm fides fit ea quæ demonstrat, oratione, sed etiam morata, (nam eo quia cuiusdam modi apparet is qui dicit, fidem habemus, id est, Il bonus appareat, vel amicus, vel vtrumque,) oportebit mores reipublicæ cuiusque nos tenere. Cuiusque enim mores maximè idoneos ad faciendam fidem, necesse est in quaque esse. Hæc verò accipientur ex iisdem. Nam mores apparent C ex præelectione, at præelectio refertur ad finem. Ac quæ quidem oportet appetere illos, qui suadent, tanquam futura, vel præsentia, & vnde oporteat de vtili fidem sumere, præterea verò de Rerumpublicarum moribus & institutis, tum quibus, tum quomodo abundabimus, quantum erat præsenti tempori accommodatum, dictum est. Exquisitè enim disputatum est in politicis de his.

CAPVT IX.

De genere demonstratiuo, & rebus honestis ac laudabilibus.

POst hæc autem dicamus de virtute, & vitio, & honesto, & turpi. Res enim huiusmodi propositæ sunt ei qui E laudat, & qui vituperat. Continget verò simul, dum de his dicemus, vt etiam illa aperiamus, ex quibus cuiusdammodi existimabimur secundùm mores, quæ erat secunda fides. ex iisdem enim & nos, & alium fide dignum poterimus efficere propter virtutem. Quoniam verò contingit & iocosè & seriò laudare sæpenumero, non solùm hominem, aut Deum, sed etiam inanimata, & aliorum animalium quodlibet, eodem modo etiam de his sumendæ sunt propositiones.

Itaque

Itaque quodammodo exempli gratia di camus etiam de his. Ac honeſtum quidem eſt, quod cùm per ſe eligendum ſit, laudabile eſt, vel quod cùm bonum ſit, iucundum eſt, quia bonum. Quòd ſi hoc eſt honeſtum, neceſſe eſt vt virtus honeſta ſit. Bona enim cùm ſint, laudabilis eſt. Virtus verò eſt facultas, vt videtur, quæ parat bona, & quæ conſeruat: & facultas, quæ beneficia facit multa, & magna, & omnia in omnibus. Partes autem virtutis ſunt iuſtitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, manſuetudo, prudentia, ſapientia. Neceſſe verò eſt maximas eſſe virtutes, quæ aliis vtiliſſimæ ſunt, ſi quidem eſt virtus facultas quæ beneficia facit. Idcirco iuſtos & fortes maximè honorant: hæc enim in bello, illa verò etiam in pace vtilis eſt ipſis. Et liberales. Nam effundunt, & non certant de pecuniis, quas maximè appetunt alii. Iuſtitia eſt virtus, per quam quę ſunt ſua, ſinguli habent, & vt iubet lex. Iniuſtitia, per quam aliena, non vt præcipit lex. Fortitudo, per quam actores ſunt honeſtorum operum in periculis, & vt lex præcipit, atque adminiſtri legis. Timiditas, contrarium. Temperantia eſt virtus, per quam ad voluptates corporis ſic ſe habent, vt lex præcepit. Intemperantia, contrarium. Liberalitas, quæ in pecuniis benefacit. Illiberalitas, contrarium. Magnanimitas, virtus magnorum effectrix beneficiorum. Puſillanimitas, contrarium. Magnificentia, virtus in ſumptibus magnitudinis effectrix. Paruificentia, contrarium. Prudentia eſt virtus rationis, per quam bene conſultare poſſunt de bonis, & malis, quæ dicta ſunt pertinere ad felicitatem. Ac de virtute quidem & vitio in vniuerſum, & de particulis dictum eſt, quod præſenti tempori ſatis ſit. De aliis verò non eſt difficile videre. Apparet enim neceſſe eſſe vt & ea quæ efficiunt virtutem, ſint honeſta: referuntur enim ad virtutem. Et quæ à virtute efficiuntur: eiuſmodi autem ſunt ſigna virtutis, & opera. Et quoniam ſigna, & talia quæ ſunt boni opera, vel perpeſſiones, honeſta ſunt, neceſſe eſt vt etiam quæcunque ſunt fortitudinis opera, ſigna fortitudinis, vel fortiter geſta, honeſta ſint. Et iuſta, & iuſtè ſe habentia opera, perpeſſiones verò minimè. In ſola enim hac inter virtutes, non ſemper quod iuſtè ſe habet, honeſtum eſt, verùm cùm quis damnatur, turpius eſt, ſi id fiat iuſtè, quàm ſi iniuſtè. Et de aliis virtutibus ſimiliter. Et in quibus præmia ſunt honor, honeſta ſunt. Et in quibus honor magis, quàm pecuniæ.

ὥσπερ οὖν παράδειγματος χάριν, εἰπωμὲν καὶ περὶ τούτων. καλὸν μὲν οὖν ἐστὶν, ὃ δι' αὑτὸ αἱρετὸν ὂν ἐπαινετόν ἐστιν, ἢ ὃ ἀγαθὸν ὂν, ἡδὺ ἅμα ἐστὶν, ὅτι ἀγαθόν. εἰ δὴ τοῦτο ἐστὶ τὸ καλὸν, ἀνάγκη τὴν ἀρετὴν καλὸν εἶναι· ἀγαθὰ γὰρ ὄντα, ἐπαινετὰ ἐστίν· ἀρετὴ δέ, ἐστὶ μὲν δυνάμις, ὡς δοκεῖ, πορικὴ ἀγαθῶν καὶ φυλακτικὴ καὶ δυνάμις εὐεργετικὴ πολλῶν καὶ μεγάλων, καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν τοιούτων. μέρη δὲ ἀρετῆς δικαιοσύνη, ἀνδρία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, πραότης, φρόνησις, σοφία. ἀνάγκη δὲ, μεγίστας εἶναι ἀρετὰς, ταῖς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας, εἴπερ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ δυνάμις εὐεργετική. ἅμα τοῦτο καὶ δικαίοις καὶ ἀνδρείοις μάλιστα τιμῶσιν· ἡ μὲν γὰρ ἐν πολέμῳ· ἡ δὲ, καὶ ἐν εἰρήνῃ χρήσιμος ἐστὶν αὐτοῖς. εἶτα ἡ ἐλευθεριότης πραγματεύεσθαι μὲν, καὶ οὐκ ἀπαγωνίζονται περὶ τῶν χρημάτων, ὧν μάλιστα ἐφίενται ἄλλοι. ἔστι δὲ, δικαιοσύνη μὲν, ἀρετὴ, δι' ἣν τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ἔχουσι, καὶ ὡς ὁ νόμος· ἀδικία δὲ, δι' ἣν τὰ ἀλλότρια, οὐχ ὡς ὁ νόμος· ἀνδρία δὲ, δι' ἣν πρακτικοί εἰσι τῶν καλῶν ἔργων ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ ὡς ὁ νόμος κελεύει, καὶ ὑπηρετικοὶ τοῦ νόμου· δειλία δὲ, τοὐναντίον. σωφροσύνη δὲ ἀρετὴ, δι' ἣν πρὸς τὰς ἡδονὰς τὸ σῶμα ἐχόντως ἔχουσιν ὡς ὁ νόμος κελεύει· ἀκολασία δὲ, τοὐναντίον. ἐλευθεριότης δὲ, περὶ χρήματα τὴν ποιητικὴν· ἀνελευθερία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοψυχία δὲ, ἀρετὴ μεγάλων ποιητικὴ εὐεργετημάτων· μικροψυχία δὲ, τοὐναντίον. μεγαλοπρέπεια δὲ, ἀρετὴ οἰκοδομήμασι μεγέθους ποιητικὴ· μικροψυχία δὲ ἡ μικροπρέπεια, τοὐναντία. φρόνησις δή, ἐστὶν ἀρετὴ διανοίας, καθ' ἣν βουλεύεσθαι δυνάμεθα περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν τὴν εἰρημένων εἰς εὐδαιμονίαν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν καθόλου, καὶ περὶ τῶν μερῶν, εἴρηται καὶ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον ἱκανῶς. περὶ δὲ τἄλλων ῥᾴδιον ἰδεῖν. φανερὸν γὰρ, ὅτι ἀνάγκη, τὰ τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶναι καλὰ· περὶ ἀρετὴν γάρ· καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γινόμενα. τοιαῦτα δὲ, τά τε σημεῖα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ ἔργα. ἐπὶ δὲ τὰ σημεῖα καὶ τὰ πράγματα ὅσα εἰσὶν ἀγαθοῦ ἔργα καὶ πάθη, καλά, ἀνάγκη ὅσα τε ἀνδρίας ἔργα, καὶ σημεῖα ἀνδρίας, ἢ ἀνδρείως πεπραγέναι, καλὰ εἶναι· καὶ τὰ δίκαια, καὶ τὰ δικαίως ἔργα πάθη δέ, εὖ· ὁ μὲν γὰρ τοῦτο τὸ ἀρετὴν, οὐκ ἀεὶ δικαίως καλὸν, ἀλλ' ὅταν τῆς ζημιοῦσθαι, αἰσχρὸν τὸ δικαίως μᾶλλον ἢ τὸ ἀδίκως·

καὶ τῶν ἄλλων ἢ αἱρετῶν, οἱονεὶ τοιοῦτον. Ε ἐφ' A Et quæcunque non fui cauſa agit aliquis, ex iis quæ eligenda ſunt. Et ſimpliciter bona, & quæcunque pro patria gefſerit aliquis, negligens ſuum ipſius. Et naturaliter bona. Et quæ non ipſi bona: ipſius enim cauſſa talia ſunt. Et quæcunque mortuo contingit vt adſint magis, quàm viuenti. Id enim quod ſui cauſſa eſt, continent magis quæ ſunt viuenti. Et quæcunque opera aliorum ſunt cauſſa: minus enim ſui. Et quæcunque bonæ actiones ſunt erga alios, B ſed non erga ſe. Et erga eos, qui benefecerunt, quia id iuſtum eſt. Et beneficia, quia non ſunt erga ipſum. Et contraria iis in quibus verecundantur. Nam verecundantur qui propria & dicunt & faciunt, & dicturi ſunt & facturi, vt etiam Sappho cecinit, cùm diceret Alcæus, Volo aliquid loqui, ſed me prohibet pudor. Si veniſſes in bonarum rerum deſiderium, aut honeſtarum, Neque dicere lingua tentaſſet malum, Pudor nequaquam occuparet oculos, Sed loquereris de re iuſta. Et de quibus anguntur, cùm minimè metuant: quia in C bonis quæ ad gloriam referuntur, hoc modo afficiuntur. Et qui natura ſunt meliores, eorum virtutes honeſtiores, & opera, vt viri, quàm mulieris. Et quæ voluptariæ aliis magis, quàm ipſis. Quamobrem iuſtum, & iuſtitia honeſta eſt. Et inimicos vlciſci magis, & non reconciliari. Nam per pari referre iuſtum eſt. Iuſtum autem eſt honeſtum: ad fortitudinem verò pertinet non cedere. Et victoria & honor inter honeſta. Nam eligenda ſunt etiamſi nullum fructum ferunt, & excellentiam virtutis declarant. Et memorabilia. Et quæ memoria digniora ſunt, honeſtiora ſunt. Et quæ non viuentem ſequuntur. Et quæ honor conſequitur. Et quæ excellunt. Et quæ ſoli adſunt, honeſtiora ſunt: valde enim memorabilia ſunt. Et poſſeſſiones non frugiferæ, quia liberaliores. Et quæ ſingulorum ſunt propria, honeſta ſunt. Et quæcunque ſigna ſunt eorum quæ apud quoſque laudantur, vt Lacedæmone comam alere, honeſtum eſt. nam libertatis eſt ſignum. Non enim eſt ei, qui comam alit, facile vllum obire munus ſeruile. Et nullam exercere operoſam artem, quia pertinet ad libertatem, nequaquam ad alterius arbitrium viuere. Sumere verò oportet etiam ea quæ vicina ſunt iis quæ adſunt, quaſi eadem ſint, & ad laudem & ad vituperationem, vt cautum & animoſum, timidum & inſidioſum, ſtoſidum & bonum, & indolentem lenem,

ὅσοις ζῆ ἀθλα ὑμὴν, καλά. καὶ ἐφ' ὅσοις ἡμῖν μᾶλλον ἢ χρήματα. Ε ὅσα μὴ αὐτῷ ἕνεκα προσῆκεν τινὶ ἢ αἱρετῶν. Ε τὰ ἁπλῶς ἀγαθά, ὅσα γὰρ τοῦ ποιήσαντος ἕνεκα ποιεῖ, τοιαῦτα αὐτῷ. Ε τὰ τῇ φύσει ἀγαθά, καὶ ἃ μὴ αὐτῷ ἀγαθὰ αὐτοῦ γὰρ ἕνεκα τὰ τοιαῦτα. Ε ὅσα πρακτέα ἐνδέχεται ὑπάρχειν μᾶλλον, ἢ ζῶντι· τὰ γὰρ αὐτῷ ἕνεκα μᾶλλον ἔχει τὰ ζῶντι. Ε ὅσα ἔργα τὰ ἄλλων ἕνεκα· ἧττον γὰρ αὐτῷ. Ε ὅσαι δι' εὐεργεσίαν εἰσὶν ἀλλήλοις, ἀλλὰ μὴ διὰ αὐτόν, καὶ διότι δι' ἀγαθὸς ὁ ποιήσας· δίκαιον γάρ· καὶ τὰ διεργετεῖν κατὰ γνώμην αὐτοῦ ἢ τὰ ἀναγκαῖα, ἢ διὰ οἷς αἰσχύνονται· τὰ γὰρ αἰσχρὰ αἰσχύνονται, Ε λέγοντες, Ε ποιοῦντες, Ε μέλλοντες· ὥσπερ καὶ Σαπφὼ πεποίηκεν, εἰποῦσα τὸν Ἀλκαῖον·

Θέλω τι εἰπεῖν, ἀλλα με κωλύει αἰδώς.
Αἰσχρὸν ἦν ἐς ἐσθλὰ ἵμερον ἢ καλά,
Καί μ' οὐκ εἶπε γλῶσσ' ἐνικα κεκεύθειν,
Αἰδὼς κε οὐκ εἶχεν ὄμματα,
Ἀλλ' ἔλεγες περὶ τοῦ δικαίου.

καὶ διὰ ὧν ἀγωνίζονται μὴ φιλούμενοι· διὰ γὰρ τὴν πρὸς δόξαν φερόντων ἀγαθῶν, τῦτο πάσχουσι· Ε αἱ τὴν φύσει σπουδαῖα, τέρψει ἕξεται, καλλίους· Ε τὰ ἔργα, οἷς, ἀνδρὸς, ἢ γυναικός. ὅσαι ἀντιλαμβάνεσθαι πρὸς ἄλλους μᾶλλον ἢ αὐτοῖς· διὰ τὸ δίκαιον γὰρ ἢ δικαιοσύνη, καλόν. καὶ τὸ τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνασθαι μᾶλλον Ε μὴ καταλλάττεσθαι· τότε γὰρ ἀνταποδοῦναι, δίκαιον· τὸ δὲ δίκαιον, καλόν· Ε ἀνδρείου, τὸ μὴ ἡττᾶσθαι. Ε νίκη, καὶ τιμὴ, τῶν καλῶν αἱρετά τε γὰρ, ἄκαρπα ὄντα, Ε ὑπάρχειν ἀρετῆς δηλοῖ· ἢ τὰ μνημεῖα· ἢ τὰ μᾶλλον, μᾶλλον· Ε ἃ μὴ ζῶντι ἔπεται· Ε οἷς τιμὴ ἀκολουθεῖ. ἢ τὰ πρὸς πολλοὺς. Ε τὰ μόνῳ ὑπάρχειν, καλλίω· Ε κτήματα ἄκαρπα ἐλευθεριώτερα γάρ. ἢ τὰ πρὸ ἐκείνοις δι' ἄλλα, καλά. Ε ὧν σημεῖά ἐστι τῶν πρὸ ἐκείνοις ἐπαινουμένων· οἷς ὁ Λακεδαίμονι κομᾶν, καλόν· Ε ἐλευθερίας γὰρ σημεῖον· εὐ γὰρ ἔστι κομῶντι ῥᾴδιον οὐδὲν ποιεῖν ἔργον βαναυσικόν. καὶ τὸ μηδεμίαν ἐργάζεσθαι βάναυσον τέχνην· Ε ἐλευθέρου γὰρ, τὸ μὴ πρὸς ἄλλον ζῆν. λοιπὸν δὲ Ε τὸ συνεγγυς τοῖς ὑπαρχουσιν, ὡς ταὐτὰ ὄντα, ἢ πρὸς ἔπαινον, Ε πρὸς ψόγον· οἷς τὸ δειλὸν Ε δύψυχον, δειλὸν Ε ὑποβουλον· καὶ τὸ ἠλίθιον, χρηστὸν· ἢ τὸ ἀνάλγητον, πρᾶον.

& vnumquodque ex conſequentibus, ſemper ſecundùm id quòd optimum eſt, vt iracundum & furioſum, ſimplicem & contumaeem, magnificum & grandem, & qui ſunt in exuperationibus perinde ac in virtutibus eſſent, vt audacem fortem, & prodigum liberalem. Nam & id videbitur multis, & ſimul paralogiſmi vim habebit ex cauſa. Si enim vbi non eſt neceſſe, ad pericula paratus eſt, multo magis videbitur, vbi honeſtum ſit. Et, ſi paratus eſt ad largiendum quibuſlibet, etiam erit amicis. excellentia enim eſt virtutis, omnibus benefacere. Conſiderare etiam oportet, apud quos laus ſit. Quemadmodum enim Socrates dicebat, non eſt difficile Athenienſes apud Athenienſes laudare: quod autem apud quoſque in honore eſt, dicendum eſt, quaſi adſit, vt apud Scythas, aut Laconas, aut Philoſophos. & omnino quod in honore eſt, reducendum eſt ad honeſtum: ſiquidem videtur eſſe vicinum. Et quæcunque provt conuenit, vt ſi digna geſſit maioribus, & rebus antè geſtis. ad felicitatem enim pertinet & honeſtum eſt, adaugere honorem. Aut ſi præter quàm conuenit, in melius, & honeſtius, vt ſi proſpera fortuna vtens, moderatus ſit, aduerſa autem, magnanimus: aut qui maior euaſerit, melior ſit, & placabilior. Atque huiuſmodi eſt illud Iphicratis, Ex quibus in quæ. & illud Olympionicæ, Prius quidem ambobus humeris ferebam duram, &c. & illud Simonidæ,

Quæque parentem habuit regem, fratremque virumque.

Et quoniam ex actionibus manat laus, & proprium probi eſt, quod fit ex præelectione, conandum eſt oſtendere actorem eſſe ex præelectione. Atque vtile eſt, ſi ſæpe appareat egiſſe. Quamobrem & quæ contigerunt caſu, fortuitoque, quaſi ex præelectione ſumenda ſunt. Nam ſi multa & ſimilia proferantur, ſignum virtutis eſſe videbitur, & præelectionis. Eſt autem laus oratio, quæ indicat magnitudinem virtutis. Oportet ergo actiones demonſtrare eſſe tales. Encomium verò operum eſt. Atquæ circum ſunt, ad fidem referuntur, vt nobilitas, & educatio. Veriſimile enim eſt, ex bonis bonos eſſe, & ſic educatum talem eſſe. Itaque etiam encomio celebramus eos qui egerunt. Opera autem ſigna habitus ſunt, quoniam laudaremus etiam qui non egiſſet, ſi crederemus eſſe talem. Beati verò effectio & felicis effectio inter ſe quidem eadem ſunt: at cum his non eadem: verùm quemadmodum felicitas virtutẽ, ſic felicis effectio cõtinet hæc,

A καὶ ἕκαστον δὲ, ὃν τῶν ἀεὶ βελτίστων ἕνεκα· οἷον, τὸν ὀργίλον καὶ τὸν μανικὸν, ἁπλοῦν· καὶ τὸν αὐθάδη, μεγαλοπρεπῆ καὶ σεμνόν· καὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπερβολαῖς, ὡς ἐν ταῖς ἀρεταῖς ὄντας· οἷον, τὸν θρασύν, ἀνδρεῖον· καὶ τὸν ἄφρονα, ἐλευθέριον· δόξῃ τι γὰρ ταῦτα πολλοῖς, καὶ ἅμα παραλογισικὸν ἐκ τῆς αἰτίας· εἰ γὰρ οὗ μὲν ἀναγκη, κινδυνώδης, πολλῷ μᾶλλον δόξει ὅπου καλόν. καὶ εἰ παρελικὸς τοῖς τυχοῦσι, καὶ τοῖς φίλοις· ὑπερβολὴ γὰρ ἀρετῆς, τὸ πολλοὺς εὖ ποιῆν. σκοπεῖν δὲ καὶ πρὸς οἷς ὁ ἔπαινος. ὡσπερ γὰρ ὁ Σωκράτης ἔλεγεν. οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίοις ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν. δεῖ δὲ * τὸ πρὸς ἑκάστους τίμιον ὂν λέγειν, ὡς ὑπάρχον· οἷον, ἐν Σκύθαις, ἢ Λάκωσιν, ἢ φιλοσόφοις. καὶ ὅλως ὃ, τὸ τίμιον ἄγειν εἰς τὸ καλὸν, ἐπεὶ δοκεῖ γε τιτὴν. ἔστι δ' ὅσα τοῦ τοιούτου· οἷον, εἰ ἄξια τῶν προγόνων, ἢ τῶν προϋπαρχόντων· εὐδαιμονικὸν γὰρ καὶ καλὸν, τὸ προσηκόντως ἔχεσθαι τιμῶν. ἢ εἰ πάντα ἢ τὰ πλεῖστα, ὅτι τὸ βέλτιον, ἢ τὸ κάλλιον· * οἷον, εἰ * ὁ εὐτυχῶν μὲν μέτριος· * ὁ δὲ ἀτυχῶν, μεγαλόψυχος· ἢ μείζων * μηνόμβος, βελτίων καὶ * καταλλακτικώτερος. ἴσον δὲ τὸ τῆς Ἰφικράτους, ἐξ οἵων εἰς οἷα· καὶ τὸ τοῦ Ὀλυμπιονίκου,

*Πρόσθε μὲν ἀμφ' ὤμοισιν ἔχων πάχειαν·

καὶ τὸ τοῦ Σιμωνίδου·

Ἥ παῖς τε καὶ ἀνδρὸς, ἀδελφεόν τ' οὖσα τυραννίων.

ἐπεὶ δ' οὐ τῶν προαιρέσεων ὁ ἔπαινος, ἴδιον δὲ D τοῦ σπουδαίου τὸ κατὰ προαίρεσιν, πιστέον δηλοῦσθαι πράττοντα κατὰ προαίρεσιν. χρήσιμον δὲ τὸ πολλάκις φαίνεσθαι πεπραχότα. δηλοῖ δὲ τὰ συμπτώματα, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης, ὡς ἐν προαιρέσει, λῆψόμενον· αἰεὶ γὰρ πολλὰ καὶ ὅμοια φερόμενα, σημεῖον ἕξεως εἶναι δόξῃ κατὰ προαίρεσιν. ἔστι δ' ἔπαινος, λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. δηλοῦν οὖν τὰς πράξεις ἐπιδεικνύναι, ὡς τοιαῦται· τὸ δ' ἐγκώμιον, τῶν ἔργων ἐστί. τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν. οἷον, * εὐγένεια, καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν * ἀγαθὸν, ἐστὶν οὕτω πεφυκέναι, τοιοῦτον εἶναι· δηλοῖ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξαντας· τὰ δ' ἔργα, σημεῖα τοῦ ἕξεως εἶναι· * ἐπεὶ * ἐπαινοῦμεν καὶ μὴ * πεπραγότα, εἰ πιστεύομεν εἶναι τοιοῦτον. μακαρισμὸς γὲ εὐδαιμονισμὸς, αὐτοῖς μὲν, * τοιούτοις δ', οὐ τοιαῦτα· ἀλλ' ὡσπερ ἡ εὐδαιμονία τέλος, ἐξετὸν, ἐστὶν ὁ εὐδαιμονισμὸς περιέχει τοιαῦτα.

Apud Sch. τὸ τίμιον, ὡς ὑπάρχον λέγειν.

Sch. ἢ ἐὰν τις ἀτυχῶν δι, κ. ἡμέρας ἐς, κ. ἢ παρελικὸς ἐς, κ. ἢ παραλλακτικώτερος Schol. vtramque lectionẽ explicat. Suprà, cap. 7.

Apud Sch. mẽbra duo, δηλοῖ τὰ συμπτ. & quod ſeq. πεπραγότα, ἐ, κ. ſunt tranſpoſita.

Apud Sch. ἐγκωμιάζομεν, qui addit. παιδεία, melius. κ. ἀγαθὸς ὑπάρχοι πεπραγότας, & mox, πιστεύομεν τοιοῦτον. & iterum mox.

ἔχει ἡ καινὸν εἶδος ὀνόματος ἢ αἱ συμβουλαί.* ἃ γὰρ δεῖ ἃ γὰρ δεῖ συμβουλεύειν ἐπαινοῦντα δεῖ, τῶν τοιούτων μεταθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίγνεσθαι. ἐπὶ οἷς ἐχρῆν ἃ δεῖ φρονεῖν,* ἢ ποιόν τινα εἶναι, δεῖ τοῦτα ὡς ἐπαινοῦντας λέγοντας, τῇ λέξει μεταθέντα καὶ στρέφοντα· οἷον, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ὅτι τοῖς θεοῖς τύχῃ, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. οὕτω καὶ οἷς ἐχρῆν λέγειν, ἐπαινοῦντα δυνατὸν· οἷον δεῖ, ὑπάρχον μέγα φρονεῖν, οὐ τοῖς θεοῖς ὑπάρχουσι, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. ὥς τε ὅταν βουλῇ, ὅρα τί δεῖ* ἐπαινοῦντα· καὶ ὅταν ἐπαινῇς, ὅρα τί δεῖ βουλεύεσθαι. ἡ δὲ λέξις ἔσται δυνατὴ ἐξ ἀνάγκης, ὅταν, τὸ μὲν, κωλύῃ, τὸ δὲ, μὴ κωλύον, μεταθῇ· χρηστέον δὲ καὶ τῷ αὐξητικῷ πολλοῖς· οἷον, εἰ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων,* ἢ καὶ ὃ μάλιστα, ἐποίησεν ἀπόδοσις γὰρ τῶν τοιούτων,* καλόν· καὶ τὸ ἐκ τῶν χρόνων δὲ καὶ καιρῶν· οἷον τί* οὐδεὶς τοσοῦτον· καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατώρθωκε· μέγα γὰρ, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δοκεῖ δόξαι. καὶ εἰ πᾶσι* προσέταξε καὶ πᾶσιν ἔπεισε* διὸ τοῦτον εὑρῆσθαι δεῖ καὶ κατασκευασθῆναι δικαίως. ὅμοιος δὲ καὶ ὅτι τῶν ἐναντίων. καὶ μὴ* καθ' αὑτὸν δύνασθαι πρὸς ἄλλους διαπολεμῆσαι. ὅσῳ ἰσοχρόνους ἐποίει,* διὰ τὸ σωφρόνειαν τὸν διπλοῦν γεῖν. δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους * συγκρίνειν· αὔξησις γὰρ καλόν, εἰ ἀγαθοῦ βελτίων· ἐπεὶ καὶ ἡ ὑπερβολὴ ἡ αὔξησις εἰς τοὺς ἐπαίνους· ἐν ὑπεροχῇ γὰρ δόξει ἡ δὲ ὑπεροχή, τῶν καλῶν· διὸ καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς *τοὺς ἄλλους δεῖ παραβάλλειν, ἐπεὶ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ δοκεῖ μᾶλλον ἀρετὴν εἶναι. ὅλως δὲ τῶν κοινῶν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ μὲν αὔξησις,* ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰ γὰρ πρόσθεν ὁμολογούμενα λαμβάνουσιν ὥστε λοιπὸν μέγεθος ἐπιθεῖναι, καὶ κάλλος· τὸ δὲ παράδειγμα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ἐκ γὰρ τῶν γεγενημένων τὰ μέλλοντα καὶ ταὐτὰ μαντευόμενοι, κρίνομεν· τὰ δὲ ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτίαν γὰρ καὶ* ἀπόδειξιν μάλιστα δέχεται τὸ γεγενὸς, ἅπαντες· ἐκ τούτων δὲ καὶ ψόγοι καὶ ἔπαινοι λέγονται μάλιστα, καὶ ὀνείδη, τοῦτ' ἔστι· *ἐκ τοιούτων γὰρ τούτοις τἀναντία φαίνεται· ὁ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

ἔχει ἡ καινὸν εἶδος ὀνόματος ἢ αἱ συμβουλαί.* ἃ γὰρ δεῖ ἃ γὰρ δεῖ συμβουλεύειν ἐπαινοῦντα δεῖ, τῶν τοιούτων μεταθέντα τῇ λέξει, ἐγκώμια γίγνεσθαι. ἐπὶ οἷς ἐχρῆν ἃ δεῖ φρονεῖν,* ἢ ποιόν τινα εἶναι τῇ, δεῖ τοῦτα ὡς ἐπαινοῦντας λέγοντας, τῇ λέξει μεταθέντα καὶ στρέφοντα· οἷον, ὅτι οὐ δεῖ μέγα φρονεῖν ὅτι τοῖς θεοῖς τύχῃ, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. οὕτω καὶ οἷς ἐχρῆν λέγειν, ἐπαινοῦντα δυνατόν· οἷον δεῖ, ὑπάρχον μέγα φρονεῖν, οὐ τοῖς θεοῖς ὑπάρχουσι, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. ὥς τε ὅταν βουλῇ ἐπαινεῖν βούλῃ, ὅρα τί δεῖ* ἐπαινοῦντα· καὶ ὅταν ἐπαινῇς, ὅρα τί δεῖ βουλεύεσθαι. ἡ δὲ λέξις ἔσται δυνατὴ ἐξ ἀνάγκης, ὅταν, τὸ μὲν, κωλύῃ, τὸ δὲ, μὴ κωλύον, μεταθῇ· χρηστέον δὲ καὶ τῷ αὐξητικῷ πολλοῖς· οἷον, εἰ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων,* ἢ καὶ ὃ μάλιστα, ἐποίησεν ἀπόδοσις γὰρ τῶν τοιούτων,* καλόν· καὶ τὸ ἐκ τῶν χρόνων δὲ καὶ καιρῶν· οἷον τί* οὐδεὶς τοσοῦτον· καὶ εἰ πολλάκις τὸ αὐτὸ κατώρθωκε· μέγα γὰρ, καὶ οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δοκεῖ δόξαι. καὶ εἰ πᾶσι* προσέταξε καὶ πᾶσιν ἔπεισε* διὸ τοῦτον εὑρῆσθαι δεῖ καὶ κατασκευασθῆναι δικαίως. ὅμοιος δὲ καὶ ὅτι τῶν ἐναντίων. καὶ μὴ* καθ' αὑτὸν δύνασθαι πρὸς ἄλλους διαπολεμῆσαι. ὅσῳ ἰσοχρόνους ἐποίει,* διὰ τὸ σωφρόνειαν τὸν διπλοῦν γεῖν. δεῖ δὲ πρὸς ἐνδόξους * συγκρίνειν· αὔξησις γὰρ καλόν, εἰ ἀγαθοῦ βελτίων· ἐπεὶ καὶ ἡ ὑπερβολὴ ἡ αὔξησις εἰς τοὺς ἐπαίνους· ἐν ὑπεροχῇ γὰρ δόξει ἡ δὲ ὑπεροχή, τῶν καλῶν· διὸ καὶ μὴ πρὸς τοὺς ἐνδόξους, ἀλλὰ πρὸς *τοὺς ἄλλους δεῖ παραβάλλειν, ἐπεὶ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ δοκεῖ μᾶλλον ἀρετὴν εἶναι. ὅλως δὲ τῶν κοινῶν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ μὲν αὔξησις,* ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰ γὰρ πρόσθεν ὁμολογούμενα λαμβάνουσιν ὥστε λοιπὸν μέγεθος ἐπιθεῖναι, καὶ κάλλος· τὸ δὲ παράδειγμα, τοῖς συμβουλευτικοῖς· ἐκ γὰρ τῶν γεγενημένων τὰ μέλλοντα καὶ ταὐτὰ μαντευόμενοι, κρίνομεν· τὰ δὲ ἐνθυμήματα, τοῖς δικανικοῖς· αἰτίαν γὰρ καὶ* ἀπόδειξιν μάλιστα δέχεται τὸ γεγενὸς, ἅπαντες· ἐκ τούτων δὲ καὶ ψόγοι καὶ ἔπαινοι λέγονται μάλιστα, καὶ ὀνείδη, τοῦτ' ἔστι· *ἐκ τοιούτων γὰρ τούτοις τἀναντία φαίνεται· ὁ γὰρ ψόγος ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστί.

A Habet autem communem formam laus, & consilia: Quæ enim consulendo præcipere, ea transposita dictione encomia fiunt. Quoniam igitur tenemus, quæ oportet agere, & quadam esse, debemus ea tanquam præcepta proferentes dictione transponere, & conuertere, vt, Non oportere valde gloriari iis quæ à fortuna proficiscuntur: sed iis quæ propria sunt, ac ita quidem dictum præcepti vim habet: sic verò, laudis: valde gloriandum non iis quæ à fortuna dantur, sed propriis. Quare, cùm laudare vis, vide, quid præcipere: B & cùm præcipere, vide, quid laudare. Dictio verò erit opposita ex necessitate, cùm vnum quidem prohibens, alterum verò non prohibens transponetur. Vtendum est autem etiam eorum quæ valent ad amplificandum, multis: vt si solus vel primus, vel cum paucis, vel hic maximè fecit. Omnia enim hæc honesta sunt, & quod ex temporibus & occasionibus: ea enim sunt præter id quod conuenit. &, si sæpe idem rectè egit: magnum enim, & non à fortuna, sed propriam existimabitur. Et, si quę suadent, & honorant, propter hunc inuenta sunt, & parata. Vt C in quem primum encomium factum est, quod contigit Hippolocho: & Harmodio & Aristogitoni statuæ in foro fuerunt collocatæ. Similiter verò etiam in contrariis. Et, si non habes ex ipso copiam, cum aliis compara, vt Isocrates faciebat, quia consuetudinem non haberet dictionis iudicialis. Oportet verò cum illustribus conferre. Amplificandi D enim id vim habet, & honestum est, si bonis melior fit, ac cadit iure amplificatio in laudes. In excellentia enim consistit, & excellentia est honestorum. Quamobrem si non cum illustribus, at cum aliis oportet comparare, siquidem excellentia videtur indicare virtutem. Omnino autem ex iis formis quæ communes sunt omnibus orationibus, amplificatio quidem aptior est ad demonstratiuas: actiones enim confessas sumunt, vt reliquum fit magnitudinem adiungere, & pulchritudinem. Exempla verò ad deliberatiuas: E nam ex antè gestis futura coniicientes, iudicamus. at enthymemata ad iudiciales: causam enim & demonstrationem recipit factum maximè, quia obscurum sit. ac vnde quidem laudes & vituperationes ducantur fermè omnes, & in quę oportet intuendo laudare, & vituperare, & ex quibus encomia conficiuntur, & probra, hæc sunt. Cognitis enim his, quę sunt his contraria, patent. Vituperatio enim ex contrariis est.

A

CAPVT. X.

De genere iudiciali, & primùm de cauſis iniuriarum.

DE accuſatione autem, & defenſione, ex quot & qualibus oportet conficere ſyllogiſmos, conſequens eſt dicere. Iam aſſumenda ſunt tria, vnum, Quarum, & quot rerum cauſſa iniuria afficiant: alterum, Quomodo ipſi affecti: tertium, Quales, & quomodo ſe habentes. Cùm definiuerimus igitur, quid ſit iniuria afficere, cætera perſequamur. Sit ergo iniuria afficere, nocere ſponte contra legem. Lex verò eſt, vna propria: altera, communis. Voco propriam, ſecundùm quam ſcriptam ciuiliter agunt: communem, quæcunque non ſcripta B apud omnes conſtare videntur. Sponte autem faciunt, quæcunque ſcientes, & non coacti. ac quæcunque quidem ſponte, non omnia præeligentes: quæcunque verò præeligentes, ſponte & ſcientes omnia. Nemo enim quod præeligit, ignorat. Cauſſa autem cur præeligant nocere, & mala committere contra legem, vitium eſt atque incontinentia. Si qui enim improbitate laborent, aut vna, aut pluribus, in eo in quo improbi ſunt, etiam iniurioſi ſunt: C D vt illiberalis, in pecuniis: intemperans, in corporis voluptatibus: mollis, in deſidia: timidus, in periculis. eos enim qui ſimul periclitantur, deſerunt propter metum: ambitioſus, propter honorem: iracundus, propter iram: ſtudioſus victoriæ, propter victoriam: amarus, propter vltionem: imprudens, quia decipitur in iuſto & bono: ſimiliter verò etiam ex aliis vnuſquiſque in vnaquaque ex ſubiectis rebus. Verùm hæc manifeſta ſunt, & erunt partim ex iis quæ de E virtutibus dicta ſunt, partim ex iis quæ de affectibus explicabuntur. Reſtat dicere, cuius rei cauſſa, & quomodo ſe habentes iniuria afficiant & quos. ac primùm quidem explicemus quænam expetamus, & qualia fugiamus, dum conamur iniuria afficere. Manifeſtum enim eſt, accuſatori quidem quot & qualia ex iis inſint aduerſario, conſiderandum eſſe, quæ expetentes omnes iniuria proximos afficiunt: defenſori verò, qualia, & quot ex his non inſint. Iam omnes agunt omnia, partim quidem non per ſe: partim verò per ſe. ac non per ſe quidem, partim per fortunam agunt:

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τῆς κατηγορίας & ἀπολογίας ἐκ πόσων, & ποίων δεῖ ποιεῖσθαι τοὺς συλλογισμούς.

ΠΕΡΙ δὲ τῆς κατηγορίας & ἀπολογίας, ἐκ πόσων, & ποίων ποιεῖσθαι δεῖ τοὺς συλλογισμούς, ἑξῆς ἂν εἴη λέγειν. δεῖ δὲ λαβεῖν πρῶτον. ἕν μέν, τίνων ἕνεκα ἀδικοῦσι· δεύτερον δὲ πῶς αὐτοὶ διακείμενοι· τρίτον δὲ, ποῖς καὶ πῶς ἔχοντες. διορισάμενοι οὖν τὸ ἀδικεῖν, λέγωμεν ἑξῆς. ἔστω δὴ τὸ ἀδικεῖν, τὸ βλάπτειν ἑκόντα παρὰ τὸν νόμον. νόμος δ' ἐστὶν, ὁ μὲν, ἴδιος· ὁ δὲ, κοινός. λέγω δὲ, ἴδιον μὲν, καθ' ὃν γεγραμμένον πολιτεύονται· κοινὸν δὲ, ὅσα ἄγραφα τοῖς πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ· ἑκόντες δὲ ποιοῦσι, ὅσα εἰδότες, & μὴ βιαζόμενοι. ὧν μὲν οὖν ἑκόντες, πάντα προαιροῦνται· ὅσα δὲ προαιροῦνται, εἰδότες ἅπαντα· οὐδεὶς γὰρ ὃ προαιρεῖται, ἀγνοεῖ. διὰ δὲ διὰ προαιρεῖσθαι βλάπτειν καὶ φαῦλα ποιεῖν παρὰ τὸν νόμον, κακία ἐστὶ καὶ ἀκρασία· ἐὰν γὰρ τινες ἔχωσι μοχθηρίαν, ἢ μίαν, ἢ πλείους· περὶ ἃ τοῦτ' ἐστὶ μοχθηροὶ τυγχάνοντες ὄντες, καὶ ἀδικοί εἰσιν· οἷον, ὁ μὲν ἀκόλαστος, διὰ τοιάδε πράγματα· ὁ δὲ ἀνόητος, διὰ ταῖς τοῦ σώματος ἡδοναῖς· ὁ δὲ μαλακὸς, διὰ τὸ ῥᾴθυμον· ὁ δὲ δειλὸς, διὰ τοὺς κινδύνους· τοῖς γὰρ συσχινδυνεύουσι ἐγκαταλιμπάνουσι, διὰ τὸν φόβον. ὁ δὲ φιλόνεικος, διὰ νίκην· ὁ δὲ ὀξύθυμος, διὰ ὀργήν. ὁ δὲ φιλόνικος, διὰ νίκην· ὁ δὲ πικρὸς, διὰ τιμωρίαν· ὁ δὲ ἄφρων, διὰ τὸ ἀπατᾶσθαι διὰ τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον· ὁ δὲ αἰσχρὸς, διὰ τὴν ἀνελευθερίαν δόξης. ὁμοίως δὲ καὶ τὰλλα ἕκαστος, διὰ ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων. ἀλλὰ διὰ μὲν πάντων, δῆλον, πλὴν διὰ τὸ, ἐκ τῶν διὰ ταῖς ἕξεσι εἰρημένων· τὰ δὲ, ἐκ τῶν διὰ τὰ πάθη ῥηθησομένων. λοιπὸν δὲ εἰπεῖν, τίνος ἕνεκα, & πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, & τίνας. ἔστω τοίνυν ἡμῖν διειλόμθα, τίνων ὀρεγόμενοι, καὶ πῶς φρονοῦντες, εἰς τοιοῦτοι ἀδικεῖν· δῆλον γὰρ ὡς, τῶν μὲν κατηγορικῶν, πόσα & ποῖα τούτων ὑπάρχει ἢ οὐχ ὑπάρχει, σκεπτέον ἂν ἐφιέμενοι πάντες, τοὺς πλησίον ἀδικοῦσι· τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ποῖα καὶ πόσα τούτων οὐχ ὑπάρχει. πάντες δὲ σχεδὸν πάντα, τὰ μὲν, ἃ δὲ αὐτοὶ· τὰ δὲ, δι' αὐτοὺς·

πᾶν μὲν οὖν μὴ δι' αὑτὰ, τὰ μὲν, ἀφ' τύχης ποιεῖται· τὰ δὲ, ἐξ ἀνάγκης. τῶν δὲ ἐξ ἀνάγκης, τὰ μὲν, βίᾳ· τὰ δὲ, φύσει· ὥστε πάντα ὅσα μὴ δι' αὑτὰ ποιεῖται, τὰ μὲν, διὰ τύχην· τὰ δὲ, φύσει, τὰ δὲ βίᾳ. ὅσα δὲ δι' αὑτὰ, ἃ ὧν αὐτὰ αἴτια, τὰ μὲν, δι' ἔθος· τὰ δὲ, δι' ὄρεξιν· καὶ τὰ μὲν ἀφ' λογισμοῦ ὀρεξιν· τὰ δὲ, δι' ἀλόγιστον. * ἔστι δὲ, οὗ μὲν βούλησις, μετὰ λόγου ὄρεξις ἀγαθοῦ. πᾶσα γὰρ βούλεται, * ἀλλ' ἢ ὅ, τ' αὐτῷ οἰηθεὶν εἶ) ἀγαθόν. ἄλογοι δ' ὀρέξεις, ὀργὴ καὶ ἐπιθυμία, ὥστε πάντα ὅσα ποιοῦσιν, ἀνάγκη ποιεῖν δι' αἰτίας τοιάσδε· τὰ μὲν, ἀφ' τύχης, ἀφ' βίας, ἀφ' φύσεως, δι' ἔθος, ἀφ' λογισμοῦ, ἀφ' θυμοῦ, δι' ἐπιθυμίας. καὶ δὴ ποιοῦσιν ἀφ' ἡρῆσθαι καθ' ἡλικίας, ἢ ἕξεις, ἢ ἄλλ' ἅττα τὰ ποιοῦντα πρὸς ἕκαστα· οἷς γὰρ συμβέβηκε τοῖς νέοις ὀργίλοις εἶ), ἢ ἐπιθυμητικοῖς, ἢ ἀφ' τινῶν τοιούτων ποιοῦσι τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ δι' ὀργὴν καὶ ἐπιθυμίαν. * οὐδὲ ἀφ' πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλ' ἀφ' συμβέβηκε, τοῖς μὲν πένησι, ἀφ' τινὰ ἔνδειαν, ἐπιθυμεῖν χρημάτων· τοῖς δὲ πλουσίοις, ἀφ' τινὰ ἕξιν, ἐπιθυμεῖν τῶν μὴ ἀναγκαίων ἡδέων. ἀλλὰ * ποιοῦσι γὰ οὗτοι, οὐ ἀφ' πλοῦτον καὶ πενίαν, ἀλλ' ἀφ' τινὰ ἐπιθυμίαν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἄδικοι, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὰς ἕξεις ποιοῦντες, ἀφ' ἕκαστα τούτων ποιοῦσι· διὰ γὰρ ἀφ' λογισμὸν, ἢ ἀφ' πάθος· ἀλλ' οἱ μὲν, * δι' ἡδὺ, ἢ πάλιν χρηστὸν οἱ δὲ, ἀφ' τοιαῦτα. συμβαίνει μὲν οὖν, ταῖς μὲν * τοιαύταις ἕξεσι τοιαῦτα * ἀκολουθεῖν. * ταῖς δὲ παιδικαῖς, τὰ τοιάδε· διὰ γὰρ ἴσως, τῷ μὲν φρονεῖν, ἀφ' * τὸ σωφρονεῖν, δόξαι τε καὶ ἐπιθυμίαι χρηστοὶ ἀκολουθοῦσι περὶ τὸ * ἡδονάς· ὧν δὲ ἀκολάστῳ, αἱ ἐναντίαι περὶ τὰ αὐτὰ τούτων. ἀφ' τὰς μὲν τοιαύτας ἀφορισθὲν ἕκαστον· σκεπτέον δ', ποῖα πότερα εἴωθεν ἐπεσθαι· εἰ μὲν γὰρ λευκὸς ἢ μέλας, τὶ μέγας, ἢ μικρὸς, οὐδὲν τούτων τῷ πλούτῳ * ἀκολουθεῖν· εἰ δὲ νέος ἢ πρεσβύτης, τὶ δίκαιος ἢ ἄδικος, τὶ δὲ διαφέρει. ἔ ὅλως ὅσα τῶν συμβαινόντων ποιεῖ διαφέρειν τὰ ἤδη τῶν αἰσθήσεων. οἷ, * πλουτεῖν δοκεῖτω ἢ πένεσθαι, δῆλόν τι, ἐὰν τυχὸν ἢ δυστυχὲν. ταῦτα μὲν οὖν ὑστεροτέρων ἐστὶν· ἐφ' τὸ λοιπὸν εἴπωμεν πρῶτον. ἔστι δὲ, ἀπὸ τύχης μὲν, τὰ τοιαῦτα γιγνόμενα, ὅσων ἕνεκα αἰτία αἱρετὸς, γίγνεται· γίγνεται, μὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μήτε τεταγμένον. δῆλον δ' ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τὸ τύχης περὶ τούτων. φύσει δὲ ὅσων ἕνεκά τινα αἰτία ἐν αὐτοῖς, καὶ * τεταγμένα·

A partim ex neceſſitate. Et ex neceſſitate, partim vi, partim natura. Quare omnia, quæcunque non per ſe agunt, aut ſunt à fortuna, aut natura, aut vi. Quęcunque verò per ſe, quorum ipſi ſunt cauſſæ, alia ſunt per conſuetudinem, alia per appetitionem: & ex his alia per participem rationis appetitionem, alia per expertem rationis. Eſt autem voluntas cum ratione appetitio boni: nemo enim vult, niſi quod exiſtimauerit eſſe bonum. Expertes verò rationis appetitiones ſunt ira & cupiditas. Quare
B neceſſe eſt omnia quæcunque agunt, propter ſeptem cauſſas eſſe, fortunam, vim, naturam, conſuetudinem, rationem boni, iracundiam, cupiditatem. at diuidere ex ætatibus, vel habitibus, vel aliis quibuſcunque, ea quæ aguntur, ſuperuacaneum eſt. Si enim contingit iuuenibus, vt iracundi ſint, vel cupidi, non propter ætatem agunt talia, ſed propter iram, & cupiditatem. Neque diuites, & pauperes, propter diuitias, & paupertatem: ſed contigit quidem pauperibus, propter indigentiam cupere pecunias: diuitibus verò propter licentiam, cupere non ne-
C ceſſarias voluptates. Verùm agunt quoque iſti, non propter diuitias, & paupertatem, ſed propter cupiditatem. Similiter verò etiam iuſti, & iniuſti, & alii, qui dicuntur ex habitibus agere, propter hæc omnia agunt: aut enim propter rationem boni, aut propter affectum, ſed partim propter mores, & affectus bonos, partim propter contrarios. Contingit tamen vt his quidem habitibus talia ſint conſequentia, illis verò talia. ſtatim enim fortaſſe temperanti propter temperantiam, & opiniones, & cupiditates bonæ ſunt conſequentes de voluptatibus: at intem-
D peranti contrariæ de his ipſis. Quamobrem huiuſmodi diuiſiones omittendæ ſunt. Conſiderandum verò eſt, quæ res quos ſoleant conſequentes habere. Nam ſi albus ſit, aut niger, aut magnus, aut paruus, nihil ſtatutum eſt talium eſſe conſequens. Si verò iuuenis, aut ſenex ſit, aut iuſtus, aut iniuſtus, iam differt. & omnino quæcunque ex contingentibus efficiunt vt differant mores hominum: quemadmodum diueſne eſſe exiſtimetur, an pauper, differet aliquid: &
E aduerſane fortuna, an proſpera vti. Atque hæc quidem poſteriùs dicemus. Nunc verò de reliquis dicamus primùm. Fiunt à fortuna talia, quorum cauſſa indefinita, & quę non gratia huius fiunt, & non ſemper, nec plerumque, nec ordinatè. Hæc autem manifeſta ſunt ex definitione fortunæ. Natura fiunt quorum cauſſa in ipſis eſt, & ordinatè: aut enim ſemper, aut plerumque eodem modo eueniunt.

Quæ enim præter naturam ſunt, non oportet exactè diſputare vtrùm ſecundùm naturam aliqua, an ob aliam cauſſam fiant. Videbitur verò etiam fortuna cauſſa eſſe talium. Vi fiunt quæcunque propter cupiditatem, vel rationes boni fiunt per ipſos agentes. Conſuetudine fiunt quæcunque quia ſæpe fecerunt, facîunt. Propter rationem boni fiunt, quæ videntur vtilia eſſe ex iis quæ dicta ſunt, bonis, aut tanquam finis, aut tanquam ad finem, quando propter vtile aguntur. Nonnulla enim etiam intemperantes vtilia agunt, verùm non propter vtile, ſed propter voluptatem. Propter excandeſcentiam, & iram fiunt, quæ pertinent ad vltionem. Differt autem vltio à caſtigatione. Nam caſtigatio patientis cauſſa eſt; vltio, efficientis, vt expleatur: ac in quo quidem ſit ira, manifeſtum erit in iis quæ de affectibus tradentur. Propter cupiditatem aguntur, quęcunque apparent iucunda. Quod verò ex aſſuefactione & conſuetudine, inter iucunda ponitur. Multa enim etiam eorum quæ natura non ſunt iucunda, cùm aſſueuerint, iucundè faciunt. Quare, vt breuiter dicam, quæcunque per ſe agunt, omnia ſunt aut bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Et quoniam quæcunque per ſe agunt, ſponte agunt, aut non ſponte, quæcumque non per ſe, omnia quæcunque ſponte agunt, erunt bona, aut quæ videntur bona, aut iucunda, aut quæ videntur iucunda. Pono enim & malorum, & eorum quæ videntur mala, liberationem, aut pro maiori, minoris aſſumptionem, inter bona, (eligenda enim quodammodo ſunt,) & moleſtorum, aut eorum quæ videntur, liberationem, aut aſſumptionem pro maioribus minorum, eodem modo inter iucunda. Sumendum igitur eſt, vtilia, & iucunda quot ſint, & qualia. Ac de vtili quidem in deliberatiuis dictum eſt priùs. de iucundo autem dicamus nunc. Oportet verò exiſtimare ſatis eſſe definitiones, ſi ſint de vnoquoque neque exactæ, neque obſcuræ.

CAPVT XI.

De rebus iucundis pertinentibus ad cupiditatem, vnam de cauſſis iniuriarum.

IAm poſitum ſit nobis, voluptatem eſſe motionem quandam animi, & conſtitutionem ſubitam & ſenſibilem in ſtatu naturæ conuenienti, moleſtiam verò contrarium. Si igitur eſt voluptas eiuſmodi, conſtat etiam iucundũ eſſe quod habet vim efficiendæ eius, quæ dicta eſt, affectionis.

A ἢ γὰρ ἀεί, ἢ ὡς ὅτι πολὺ ὡσαύτως ἀποβαίνει· τὰ γὰρ παρὰ φύσιν, * οὐδὲν δεῖ ἀκριβολογεῖσθαι, πότερα κατὰ φύσιν γίνεται, ἢ ἄλλῳ αἰτίᾳ γίνεσθαι. δόξειε δ' ἂν καὶ ἡ τύχη αἰτία εἶναι τῶν τοιούτων, βίᾳ δὲ, ὅσα διὰ ἐπιθυμίαν, ἢ τοῖς λογισμοῖς γίνεται δι' αὐτῶν τῶν πραττόντων. ἔθει δὲ, ὅσα διὰ τὸ πολλάκις πεποιηκέναι, ποιοῦσι. διὰ λογισμὸν δὲ, τὰ δοκοῦντα συμφέρειν * ἐκ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν, ἢ ὡς τέλος, ἢ ὡς πρὸς τὸ τέλος, ὅταν διὰ τὸ συμφέρον πράττηται· ἔνια γὰρ καὶ οἱ ἀκόλαστοι συμφέροντα πράττουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ δι' ἡδονήν. διὰ θυμὸν δὲ ἐξ ὀργῆς, τὰ τιμωρητικά. διὰ φέρει δὲ τιμωρία ἐκ κόλασις· ἡ μὲν γὰρ κόλασις, τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν· ἡ δὲ τιμωρία, τοῦ ποιοῦντος, ἵνα * ἀποπληρωθῇ. * πρὸς μὲν οὖν τίνα ἐστὶν ἡ ὀργὴ, δῆλον ἔσται ἐν τοῖς περὶ παθῶν. διὰ ἐπιθυμίαν δὲ πράττεται, ὅσα φαίνεται ἡδέα. ἔστι δὲ τὸ συνήθης, καὶ τὸ ἔθισον ἐν τοῖς ἡδέσι· πολλὰ γὰρ τῶν φύσει μὴ ἡδέων, ἐπὰν * ἐθισθῶσιν, * συνεθισθῶσιν, ἡδέως ποιοῦσιν· ὥστε συλλαβόντι εἰπεῖν, ὅσα διὰ αὐτοὺς πράττουσιν, ἀπλῶς ἐστὶν ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. ἐπεὶ δ' ὅσα δι' αὐτὰ, ἐχόντες πράττουσιν· οὐχ ἑκόντες δὲ, ὅσα μὴ δι' αὐτὰ, πρὸς τί αὖ εἴη ὅσα ἐχόντες πράττουσι * ἢ ἀγαθὰ ἢ φαινόμενα ἀγαθὰ, ἢ ἡδέα ἢ φαινόμενα ἡδέα. λάβοι γὰρ ἂν τὰ τῶν κακῶν ἢ φαινομένων κακῶν, ἢ ἀπαλλαγὰς, ἢ ἀντὶ μείζονος, ἐλάττονος μεταλήψεις, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς· αἱρετὰ γάρ πως ἐστί· καὶ τὰ τῶν λυπηρῶν, ἢ φαινομένων, ἢ ἀπαλλαγὰς, ἢ ἀντὶ μειζόνων, ἐλαττόνων, ὡσαύτως ἐν τοῖς ἡδέσι. λοιπὸν ἄρα τὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἡδέα, πόσα καὶ ποῖα. πρὸς μὲν οὖν τὸ συμφέροντος, ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. πρὸς δὲ τὸ ἡδέος, εἰπωμὲν νῦν. δεῖ δὲ νομίζειν, ἱκανοὺς εἶναι τοὺς ὅρους, ἐὰν ὦσι πρὸς ἕκαστον, * μήτε ἀσαφεῖς, μήτε ἀκριβεῖς.

B

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Αἴτια ἡδέα.

ΥΠοκείσθω δ' ἡμῖν εἶναι τὸ ἡδονὴν, κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς, καὶ καθίστασιν ἀθρόαν καὶ αἰσθητὴν εἰς τὸ κατὰ φύσιν λύσιν δ', τοὐναντίον. εἰ δ' ἔστιν ἡ ἡδονὴ τὸ τοιοῦτον, * δῆλον ὅτι καὶ ἡ ἐν τῷ ψυχῇ τοῦ ποιητικὸν τῆς εἰρημένης διαθέσεως·

ὁ δὲ φθαρτικὸς, ἢ τῆς ἐναντίας κατασκευῆς ποιητικὸς, λυπηρὸν· διὸ καὶ ἡ ἀνάγκη λυπηρὸν ἦν, καὶ ἡ εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἴέναι ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· καὶ μᾶλλον, ὅταν ἀπειληφότι ἢ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τὸ κατ' αὐτὴν γεγενῆσθαι· καὶ τὸ ἔθος· ἔστι γὰρ ὃ εἰθισμένον, ὥσπερ πεφυκὸς ἤδη γίγνεται· ὅμοιον γάρ τι τὸ ἔθος τῇ φύσει· ἐγγὺς γὰρ καὶ τὸ πολλάκις τῷ ἀεί. ἔστι δή, ἡ μὲν φύσις, τοῦ ἀεὶ· τὸ δὲ ἔθος, τοῦ πολλάκις. καὶ ὁ μὲν βίαιος δι' ἀνάγκην· ἡ γὰρ φύσις ἀλλοτρία ἡ βία. διὸ αἱ ἀνάγκαι, λυπηραί· καὶ ὀργὴ ἐστὶ βίαιον τι. End l. 2. c. 10.

Πᾶν γὰρ ἀναγκαῖον λυπηρὸν ἐστὶν ἀϊδιεῖ ἔφυ.

Αἱ δ' ἐπιμελείας, καὶ αἱ σπουδαὶ, καὶ αἱ σύντονοι πράξεις, λυπηραί· ἀναγκαῖα γὰρ ἐξ ἀνάγκης ταῦτα, ἐὰν μὴ ἐθισθῶσιν· οὕτω δὲ τὸ ἔθος ποιεῖ ἡδύ· ὥσπερ ἡ σύνταξις, ἡδεῖα· διὸ αἱ ῥᾳθυμίαι, καὶ αἱ ἀπονίαι, καὶ αἱ ἀμέλειαι, καὶ αἱ παυλαὶ, καὶ αἱ ἀνὰ πάντα ἀναπαύσεις, καὶ ὁ ὕπνος, τῶν ἡδέων· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἀνάγκην τούτων· καὶ οὗ ἂν ἡ ἐπιθυμία ᾖ, ἐκεῖ καὶ ἡδύ· ἡ γὰρ ἐπιθυμία, τοῦ ἡδέος ἐστὶν ὄρεξις. τῶν δὲ ἐπιθυμιῶν, αἱ μὲν, ἄλογοί εἰσιν· αἱ δὲ, μετὰ λόγου. λέγω δὲ, ἀλόγους μὲν, ὅσαι μὴ ἐκ τοῦ ὑπολαμβάνειν τὰς ἐπιθυμίας εἶναι δι' ἣν φύσιν, ὅσαι λέγονται εἶναι φυσικαί, ὡς ὧν αἱ ὕλης τοῦ σώματος ὑπάρχουσαι εἶδος. οἷον, ἡ ἔδωδὴ, ἡδεῖα ἐστὶ πᾶσα, ἐκ καθ' ἕκαστον* εἴδους ἕξεως, ἐπιθυμία· ἐν αἷς ἐστὶ τὸ γλυκὺ, καὶ ἐκεῖ τὸ ἀφροδίσια, καὶ ὅλως τὰ ἁπτὰ, καὶ ἐκεῖ ἐν μέρει διαῤῥοαὶ, ἐν ἀκοῇ, καὶ ὄψιν· μετὰ λόγου δὲ, ὅσαι ἐκ τοῦ πιστεῦσαι ἐπιθυμοῦσι· πολλὰ γὰρ ἐν ἡδέσθαι καὶ κτήσασθαι, ἐπιθυμοῦσιν ἀκούσαντες καὶ πιστεύσαντες· ἐπὶ δ' ἔστι τὰ ἡδέα τοῦ ἐνεργεῖν ἐκ ἕξεως ἐνίοις πάθους, ἡ δὲ φαντασία ἔστιν αἴσθησις ἧς ἀσθενὴς, καὶ ἔστιν ἐν μνήμῃ καὶ ἐλπίζουσι ἀνακολουθῆσαι φαντασία ἧς οὐ μέμνηται, ἢ ἐλπίζει· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ ἡδοναὶ μετὰ μνήμης καὶ ἐλπίζουσιν, ἐπεσθαι ἐν αἴσθησι. ὥστ' ἀνάγκη πᾶσα τὰ ἡδέα, ἢ εἶναι ἐν αἰσθάνεσθαι τῇ παρούσῃ, ἢ εἶναι μεμνῆσθαι γεγενημένα, ἢ εἶναι τοῖς ἐλπίζουσι μέλλοντα· αἰσθάνονται μὲν γὰρ τὰ παρόντα, μέμνηνται δὲ τὰ γεγενημένα, ἐλπίζουσι δὲ τὰ μέλλοντα· τὰ μὲν οὖν μεμνῆσθαι, ἡδέα ἐστὶν, οὐ μόνον ὅσα ἐν τῷ παρόντι, ὅτε πρὸς ἃ, ἡδέα ἐνῆν· ἀλλ' ἔστιν ἃ καὶ οὐκ ἦν ἡδέα, ταῦτ' ἦν καλὰ καὶ ἀγαθὰ τὰ μετὰ τοῦτο. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

quod verò habet vim corrumpendæ, vel contrariæ conſtitutionis efficiendæ, eſſe moleſtum. Neceſſe igitur eſt, iucundum eſſe, ad id quod eſt ſecundum naturam, ire plerumque & maximè, cùm aſſumpſerint ſuam ipſorum naturam quæ ſecundùm ipſam fiunt. Et conſuetudines. Etenim conſuetum quaſi natura inſitum iam fit. Similis enim eſt conſuetudo naturæ. Nam vicinitatem habet quod ſæpe fit, cum eo quod ſemper. Eſt autem natura quidem eius quod ſemper fit: conſuetudo verò eius quod ſæpe. Et non violentum: præter naturam enim vis eſt. Quamobrem neceſſitates moleſtiam habent. & rectè dictum eſt.

Inſuaue eſt etenim fieri quodcunque neceſſe eſt.

Curationes autem & ſtudia, & contentiones, moleſtas eſſe. Neceſſaria enim & violenta hęc ſunt, niſi aſſueuerint. Sic enim conſuetudo affert iucunditatem, at contraria iucunda ſunt. Quamobrem occaſiones & ceſſationes à labore, & non curantiæ, & luſus, & requietes, & ſomnus inter iucunda ſunt: Nihil enim horum eſt ad neceſſitatem. Et cuius cupiditas fuerit, id omne iucundum: nam cupiditas iucundi eſt appetitio. Cupiditatum autem aliæ quidem rationis expertes ſunt, aliæ verò cum ratione. Voco rationis expertes, quas non ex eo quòd exiſtiment aliquid, ſuſcipiunt. Et ſunt tales quęcunque dicuntur eſſe natura, vt quę propter corpus inſunt, vt alimenti, ſitis & fames, & in vnaquaque ſpecie alimenti cupiditas, & quę cernuntur in iis quæ guſtatu percipiuntur, & in venereis, & omnino in iis quæ pertinent ad tactum, & in odoratu ſuauitatis, & auditu, & viſu. Cum ratione verò quaſcunque ex eo quòd perſuaſi ſunt, concipiunt. Multa enim & perſpicere & poſſidere concupiſcunt cùm audiuerint, & perſuaſi ſint. Quoniam verò poſita eſt iucunditatis perceptio in ſentienda aliqua affectione, & phantaſia eſt ſenſus quidam debilis, & ei qui recordatur, quique ſperat, conſequens eſt phantaſia quædam eius rei, cuius meminit, aut ſpem habet; Si hoc ita eſt, patet etiam voluptates ineſſe vehementes iis qui recordantur & ſperant, ſiquidem ineſt quoque ſenſus. Quare neceſſe eſt, omnia iucunda aut in ſenſu conſiſtere præſentium, aut in memoria etiam præteritorum, aut in ſpe futurorum. ſentiunt enim præſentia, recordantur præterita, ſperant futura. ac quę quidem memoria cuſtodiuntur, iucunda ſunt, non ſolùm quæ tunc cùm aderant, iucunda erant, ſed nonnulla etiam non iucunda, ſi præterea eueniat quippiam honeſtum, & bonum. Vnde illud dictum eſt,

Verùm delectat ſaluum meminiſſe laborum.

Et illud,

Nam delectatur, memor eſt quicunque laborum,
Cùm res eſt multas paſſus, multaſque peregit.

Atque huius rei cauſa eſt, quia iucundum eſt et am non habere malum. Et iis verò quæ in ſpe ſunt, quæcunque præſentia aut oblectare, aut iuuare videntur multum, aut ſine moleſtia iuuare. Omnino quæcunque præſentes oblectant, etiam oblectant ſperantes, & recordantes plerumque. Quamobrem & iraſci iucundum eſt: vt Hometus cecinit de excandeſcentia.

Quæ melle effuſo longè eſt dulcior.

Nemo enim iraſcitur ei qui vindicari non poſſe videatur. iis verò, à quibus multùm ſuperantur potentia, aut non iraſcuntur, aut minùs. Et plurimas cupiditates conſequitur quædam voluptas. Aut enim dum recordantur, quomodo potirentur, aut dum ſperant fore, vt potiantur, perfunduntur quadam voluptate, vt qui in febribus habent ſitim, & dum recordantur, quomodo biberint, & dum ſperant, ſe bibituros, gaudent: & qui amant, cùm colloquuntur, & ſcribunt, & canunt ſemper aliquid de re illa quam amant, gaudent. In omnibus enim his talibus dum recordantur, quodammodo ſe ſentire arbitrantur rem amatam. Et principium amoris fit hoc omnibus quando non ſolùm præſenti gaudent, ſed etiam abſentem in memoriam reuocantes amant. Quamobrem & cùm quis moleſtia afficitur, quòd non adſit: & in luctibus & lamentationibus exoritur quædam voluptas. Nam moleſtia eſt in eo quòd non adſit. voluptates verò in eo quòd recordetur, & videat quodammodo illum, & quæ ageret, & qualis eſſet. Quare etiam id dictum eſt,

Sic ait: & cunctis lacrymarum accendit amorem.

Et vlciſci iucundum eſt. quod enim ſi non conſequamur, moleſtum eſt, id ſi conſequamur, iucundum eſt. Qui verò iraſcuntur, moleſtiam habent incredibilem, niſi vlciſcantur: ſperantes autem, gaudent. Et vincere iucundum eſt, non ſolùm ſtudioſis victoriæ, ſed etiam omnibus: phantaſia enim excellentiæ gignitur, cuius omnes habent cupiditatem, aut remiſſiùs, aut vehementiùs. Et quoniam vincere iucundum eſt, neceſſe eſt etiam ludos iucundos eſſe, qui pertinent ad pugnas & ad tibias. & ad diſputationes, (ſæpe enim in ipſis accidit vincere,) & ludos talorũ, & pilæ, & alearũ, & teſſerarũ, & de ſeriis ludis ſimiliter. alii enim iucundi efficiũtur, ſi quis ſit aſſuefactus: alii ſtatim iucundi ſunt, vt venatio, & tota ferarum inſectatio. Vbi enim certamẽ eſt, ibi etiam victoria eſt.

A * Αλλ' ἡδύ τι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων. κ. οὐτιδ. Οδυσ. ε.

καὶ,

--- μνῆ γὰρ τε ἕ ἀλγεσι τέρπεται ἀνὴρ

* Μνήμων, ὅς τις πολλὰ παθὼν ἕ πολλὰ ἐνάρξῃ. κ. Μνησαμένη ὅπως καὶ τοῦτο πάθῃ ἕ πολλὰ ἐάσῃ. paulo aliter Homer.

Τοῦτο δ' αἴτιον, ὅτι ἡδὺ ἕ τὸ μὴ ἔχειν τὸ κακόν. τὰ δ' ἐλπιδι, ὅσα παρόντα, ἢ διὰφερόντως, ἢ ὠφελεῖ, ἢ ὠφελεῖν φαίνεται μεγάλα, ἢ διὰ λύπης· ὠφελεῖ. ὅλως δ', ὅσα παρόντα διὰφέρει. καὶ ἐλπίζοντας ἕ μεμνημένους. ὡς ὅπι πολύ. δὸ ἕ τὸ ὀργίζεσθαι, ἡδύ· ὥσπερ ἕ Ομηρος

B ἐποίησε περὶ τῆ θυμοῦ,

Ὅστε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλείβεται ἀνδρῶν. Ιλιάδ. α.

ἡδεῖς γὰρ ὀργίζεσθαι ὧ ἀδυνάτῳ φαίνονται τιμωρείας τυχεῖν. διὸ καὶ τοῖς πολὺ κρείττοσι τῆ δυνάμεως, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον. ἕ δὲ πλείσας ἐπιθυμίας ἀκολουθεῖ τις ἡδονὴ ἢ γὰρ μεμνημένοι ὡς ἔτυχον, ἢ ἐλπίζοντες ὡς τεύξονται, χαίρουσί τινα ἡδονῇ· οἷ, οἵτ' ἐν τοῖς πυρετοῖς ἐχόμενοι τῆς δίψης, ἢ μεμνημένοι ὡς ἔπιον, ἕ ἐλπίζοντες πίεσθαι, χαίρουσι. καὶ οἱ ἐρῶντες, ἕ ὁμιλοῦντες, ἕ χαίροντες, καὶ * ποιοῦντες, ἀεί τι περὶ τὸν ἐρώμενον χαίρουσιν· ἐν ἅπασι γὰρ τοῖς τοιούτοις μεμνημένοι, οἷ αἰσθάνεσθαι οἵονται τῆ ἐρωμένου. καὶ ἀρχὴ δὲ τοῦ ἔρωτος γίγνεται αὕτη πᾶσιν, ὅταν μὴ μόνον παρόντος χαίρωσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος μεμνημένοι ἐρῶσι. διὸ ἕ * ὅταν λυπηρὸς γένηται, παῦ μὴ παρῇ· καὶ * ἐν τοῖς πεινῶσι καὶ διψῶσιν * ἐγγίνεται τὰς ἡδονάς. ἐν μὲν γὰρ λύπη, * διὰ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι ἀρχειν· ἡδονὴ δὲ ἤδη, ἐν τῆ μεμνῆσθαι ἕ ὁρᾶν πως ἐνόντα, ἕ ἃ ἔπραττε, ἕ οἷος ἦν. * διὸ ἕ τοῦτ' εἴρηται,

Ὡς φάτο· τοῖσι δὲ πᾶσιν ἐφ' ἵμερος ὦρτο γόοιο.

καὶ τὸ τιμωρεῖσθαι, ἡδύ· οὐ γὰρ τὸ μὴ τυγχάνειν λυπηρὸν, τὸ τυγχάνειν ἡδύ· οἱ δὲ ὀργιζόμενοι, λοπωδῶς ἀδυνάτου βλάπτος μὴ τιμωρούμενοι· ἐλπίζοντες δὲ, χαίρουσι. καὶ τὸ νικᾶν ἡδύ, οὐ μόνον τοῖς φιλονίκοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι. φαντασία γὰρ ὑπεροχῆς γίνεται, οὗ πάντες ἔχουσιν ἐπιθυμίαν, ἢ ἧρέμα, ἢ μᾶλλον. ἐπεὶ ὃ τὸ νικᾶν ἡδύ, ἀνάγκη ἕ εἶναι παιδιὰς ἡδείας εἶ) ταῖς μαχητικαῖς, καὶ ταῖς αὐλητικαῖς, * καὶ ἐριστικαῖς (πολλάκις γὰρ ὑπ' αὐτῶν γίνεται τὸ νικᾶν.) ἢ ἀστραγαλίσεως, ἕ σφαιρίσεως, καὶ κυβείας, καὶ πεττείας· καὶ ὅσαι ταῖς ἐσθλαὶ δασμένας δὲ παιδιὰς ὁμοίως· αἱ μὲν γὰρ ἡδίαν γίνονται, αὐ τις ᾖ συνήθης·

ὅπως λύπη περιῆ) apud Sch. ὡς αἴτιος ὑπάρχειν τοῦ μὴ. al. παρὸν τὸ μ. ὅταν ᾖ ἥττων ἐν τοῖς πεινῶσι ἐν τοῖς διψῶσιν

Odyss. η.

διὸ ἡ βυθὸς ἡδεῖα, οἷ κυνηγία, καὶ πᾶσα θεωρητικὴ· ὅπου γὰρ ἄμιλλα, ἐνταῦθα καὶ νίκη ἐστί. διὸ καὶ ἡ δικανικὴ, ἐὰν ἡ ἐμπειρικὴ, ἡδεῖα τοῖς εὐθυμουμένοις καὶ δυναμένοις. ἐὰν τιμὴ καὶ εὐδοξία, τῷ ἡδέσθαι, ἀφὰ τὸ γίγνεσθαι φαντασίαν ἑκάστῳ, οἵαν τοιοῦτος * καὶ ἀγαθός. καὶ μᾶλλον ὅταν φῶσιν, εἰς εἰπεῖν ἀληθεύειν. τοιοῦτοι δὲ οἱ ἐγγὺς μᾶλλον τοῦ πόρρω· ἐὰν οἱ συνήθεις, ἐὰν οἱ γνώριμοι, καὶ οἱ πολῖται, τοῦ * ἄπωθεν, καὶ οἱ ὄντες, τοῦ μελλόντων· καὶ οἱ φρόνιμοι, ἀφρόνων· καὶ πολλοὶ, ὀλίγων. μᾶλλον γὰρ εἰκὸς ἀληθεύειν τοὺς εἰρηκότας, ἢ ἐναντίων. ἐπεὶ ὥσπερ τις πολὺ καταφρονεῖ, ὥσπερ παιδίων ἢ θηρίων, οὐδὲν μέλει τῆς τούτων τιμῆς ἢ τῆς δόξης, αὐτῆς γε τῆς δόξης χάριν· ἀλλ' εἴ ὡρ, δι' ἄλλό τι. ἐὰν ὁ φίλος τοῦ ἡδέως· ὥστε φιλεῖν ἡδύ· ὑδρεῖς γὰρ φίλτατος, ὁ μὴ χαίρων εἴνῳ. ἐὰν τὸ φιλεῖσθαι, ἡδύ· φαντασία γὰρ καὶ οὐσίᾳ τῷ ὑπάρχειν αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν εἶναι, οὗ πάντες ὀρέγονται οἱ αἰσθανόμενοι· τὸ δὲ φιλεῖσθαι, ἀγαπᾶσθαί ἐστιν αὐτὸν δι' αὐτόν. καὶ τὸ θαυμάζεσθαι, ἡδύ, δι' αὐτὸ τὸ θαυμάζ. καὶ τὸ κολακεύεσθαι, ἐὰν ὁ κόλαξ, ἡδύ· φαινόμενος γὰρ θαυμαστὴς καὶ φαινόμενος φίλος ὁ κόλαξ ἐστί. ἐὰν τὸ ταὐτὰ πράττειν πολλάκις, ἡδύ· τὸ γὰρ συνήθες, ἡδύ ἐστι· καὶ τὸ μεταβάλλειν, ἡδύ· εἰς φύσιν γὰρ γίγνεσθαι μεταβάλλειν· τὸ γὰρ αὐτὸ, ἀεὶ ὑπερβολὴν ποιεῖ τῆς καθεστώσης ἕξεως· ὅθεν εἴρηται, * μεταβολὴ πάντων γλυκύ· ἀφὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἀφὰ χρόνου ἡδέα ἐστί, ἐὰν αὐθέκαστα, ἐὰν πράγματα· μεταβολὴ γὰρ ἐν τῷ παρόντος ἐστίν. ἄμα δὲ καὶ σπάνιον, ὃ ἀφὰ χρόνου. καὶ τὸ μανθάνειν, καὶ τὸ θαυμάζειν, ἡδύ, ὡς ὅταν πολύ· ἐν μὲν γὰρ τῷ θαυμάζειν, τὸ ὀρέγεσθαι μανθάνειν ἐστίν· ὥστε τὸ θαυμαστὸν, ὀρεκτόν· ἐν δὲ τῷ μανθάνειν, * εἰς τὸν κατὰ φύσιν καθίστασθαι· καὶ τὸ εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ εὖ πάσχειν, τοῦ ἡδέως· τὸ μὲν γὰρ εὖ πάσχειν, τυγχάνειν ἐστὶν ὧν ὀρέγονται· τὸ δὲ εὖ ποιεῖν, ἔχειν ἐν ὑπερβολῇ, ὧν ἀμφοτέρων ἐφίενται. ἀφὰ δὲ τὸ ἡδὺ εἶναι τὸ εὖ ποιητικὸν, καὶ τὸ ἐπανορθοῦν ἡδὺ τοῖς αὐθεκάστοις ἐστὶ τοὺς πλησίον, ἐν τὸ ἀεὶ ἐλλείπειν ὅτι τελεῖν. ἐπεὶ δὲ τὸ μανθάνειν τε ἡδύ, ἐν τὸ θαυμάζειν, * καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀνάγκη ἡδέα εἶναι, * τὰ, τε μεμιμημένα, ὥσπερ γραφικὴ, καὶ ἀνδριαντοποιία, καὶ ποιητικὴ· ἐν πρῶτον ὃ ἂν τὸ μεμιμημένον ᾖ, κἂν μὴ ᾖ ἡδύ * οὐ τὸ μίμημα. οὐ γὰρ ὅτι τούτῳ χαίρει, ἀλλὰ συλλογισμός ἐστιν, ὅτι τοῦτο ἐκεῖνο· ὥστε μανθάνειν τι συμβαίνει.

ἐστιν.

ἄπωθεν al. ἄλλοις.

χρ. ἐν τοῖς γε. οὗ πρ., πρ. μ.

χρ. οὐ τὸ μεμιμημένον

A Quare & iudicialis & contentiosa disputatio iucunda est iis qui assuefacti sint, & potentes sint. Et honor & gloria est inter iucundissima: quia oritur phantasia cuique, se talem esse, & probum. Idque magis, cùm id affirmant illi, quos existimant vera dicere. Tales autem sunt, vicini magis quàm longinqui, & familiares & noti, & ciues quàm externi, & præsentes, quàm futuri, & prudentes, quàm imprudentes, & multi, quàm pauci. Verisimilius enim est vera B dicere eos qui commemorati sunt, quàm contrarios. quoniam illorum, quos aliquis valde contemnit, vt puerorum aut belluarum, non curat honorem, aut existimationem, ipsius scilicet existimationis gratia. Sin autem, propter aliud aliquid. Et amicus est inter iucunda. Nam & amare iucundum est, quia nemo amans vini est, qui non gaudeat vino: Et amari iucundum: Phantasia enim etiam ibi est, adesse sibi bonum, quod omnes cupiunt, qui sensum habeant. Amari verò est, charum esse ipsum per se. Et suspici iucundum est, quia ea in re honor adhibetur. C Et adulatione permulceri, & adulator, res iucunda est: videtur enim admirator, & videtur amicus, qui adulator est. Et eadem agere sæpe iucundum est. Consuetum enim iucundum erat. Et permutare iucundum est. naturæ enim accommodatum est permutare. Nam idem semper exuperantiam efficit constituti habitus: vnde dictum est, Permutatio omnium dulcis. Ob id enim etiam ea quæ temporis spatio fiunt, iucunda sunt, tum homines, tum res. Permutatio enim ex præsenti est. Simul verò etiam rarum est, quod fit temporis spatio. Et discere, & admirari iucundum est plerunque. Nam in admiratione cupiditas est. Quare admirabile excitat cupiditatem. At in discendo, in eum qui naturalis est, statum erigimur. Et benefacere & beneficium accipere, est inter iucunda. Nam beneficium accipere est consequi ea quæ cupiunt. At benefacere est habere, & excellere, quæ ambo appetunt. Et, quoniam iucundum est, quod valet ad benefaciendum, corrigere iucundum hominibus est proximos: & incheata perficere. Et quoniam tum discere iucundum est, tum admirari, etiam talia necesse est vt iucunda sint, quod imitatione expressum est, vt pictura, statuaria, & poëtica, & quidquid est imitatione expressum, etiamsi non sit iucundum id cuius imitatio est. Non enim ea in re gaudet, sed ratiocinatio est, hoc esse illud.

Euripides Oreste. Nic. l. 7. c. vlt.

Quare diſcere aliquid contingit. Et rerum circumuolutationes: & vix ſeruari ex periculis. Omnia enim admirabilia hæc ſunt: Et quoniam quod eſt ſecundùm naturam, iucundum eſt: & quæ cognata ſunt, ſecundùm naturam inuicem ſunt omnia cognata, & ſimilia, iucunda ſunt plerumque, vt homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. Vnde etiam prouerbia prolata ſunt, quòd Æqualis æqualem delectat, & quòd Semper ſimili amicum eſt ſimile, &, Cognouit fera feram, &, Semper graculus cum graculo. Et quæcunque alia huiuſmodi. Et quoniam ſimile & cognatum iucundum eſt ſibi ipſi omne, & maximè ipſe erga ſe ipſum quiſque ſic affectus eſt, neceſſe eſt, omnes ſui amantes eſſe, aut magis aut minùs. Omnia enim talia ſunt erga ſe maximè. Et, quoniam ſui amantes omnes ſunt, etiam quæ ſua ſunt, neceſſe eſt iucunda eſſe omnibus, vt opera, orationes. Quamobrem amantes ſunt aſſentatorum plerumque, & amatorum, & honorum, & liberorum. Ipſorum enim opera liberi ſunt. Et inchoata perficere, iucundum eſt. Ipſorum enim opus iam ſit. Et quoniam principem eſſe iucundiſſimum eſt, etiam ſapientem videri eſſe, iucundum eſt. ad principatum enim pertinet ſapere. Eſt autem ſapientia rerum multarum, & admirabilium ſcientia. Præterea verò, quoniam amantes honoris ſunt plerumque, neceſſe eſt & principem eſſe, & increpare proximos, ucundum eſſe. Et in quo optimus videtur eſſe ipſe ſibi, ibi verſari, vt Euripides ait i, Nam quiſque ad id frequens adeſt, Magnamque in illo temporis partem terit, Euadat ipſe ſemet vt præſtantior. Similiter verò etiam quoniam ludus eſt inter iucunda; & omnis remiſſio animi, & riſus inter iucunda. neceſſe eſt etiam ridicula iucunda eſſe, & homines, & orationes & opera. Diſputatum autem eſt de ridiculis ſeparatim in iis quæ ſunt de Poëtica. Ac de iucundis quidem dicta hæc ſint. Moleſta autem ex contrariis patent. Ac quorum quidem cauſſa iniuria afficiunt, hæc ſunt.

καὶ αἱ ἐπιτυχίαι, καὶ τὸ παθεῖν μικρὸν σῴζεσθαι ἐκ τῶν κινδύνων· πάντα γὰρ θαυμαστὰ τοιαῦτα. καὶ ἐπεὶ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ, καὶ συγγενῆ δὲ τῇ φύσει ἀλλήλοις ἐστίν, ἅπαντα τὰ συγγενῆ καὶ ὅμοια, ἡδέα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οἷον, ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ, καὶ ἵππος ἵππῳ, καὶ νέος νέῳ. ὅθεν καὶ αἱ παροιμίαι εἴρηνται, ὡς ἥλιξ ἥλικα τέρπει· καὶ, ἀεὶ τὸν ὅμοιον· καὶ, ἔγνω δὲ θὴρ θῆρα· καὶ, ἀεὶ κολοιὸς παρὰ κολοιόν, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ συγγενὲς ἡδὺ ἑαυτῷ ἅπαν, μάλιστα δ' αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος τοῦτο πέπονθεν, ἀνάγκη πάντας φιλαύτους εἶναι, ἢ μᾶλλον, ἢ ἧττον· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα κατάρχει πρὸς αὐτὸν μάλιστα. ἐπεὶ δὲ φίλαυτοι πάντες, καὶ τὰ αὑτῶν ἀνάγκη ἡδέα εἶναι πᾶσιν οἷον, ἔργα, λόγους· διὸ φιλοκόλακες, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ φιλερασταί, καὶ φιλότεκνοι· αὑτῶν γὰρ ἔργα τὰ τέκνα· καὶ παιδεύειν ἐπιτελῶν, ἡδύ· αὑτῶν γὰρ ἔργον ἤδη γίγνεται. καὶ ἐπὶ τὸ ἄρχειν, ἥδιστον· καὶ τὸ σοφὸν δοκεῖν εἶναι, ἡδύ· ἀρχικοὶ γὰρ τὸ φρονεῖν· ἔστι δὲ ἡ σοφία πολλῶν καὶ θαυμαστῶν ἐπιστήμη· ἔτι, ἐπὶ φιλόψογοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, αἰσθάνονται καὶ τὸ ἐπιτιμᾶν τοῖς πέλας, ἡδύ· εἶναι δὲ τὸ σοφῷ βέλτιστος δοκεῖν εἶναι αὐτὸν αὑτῷ, ἢ τὸ ἐπὶ ἀρχῇ ἢ τὸ ἄπειρον. εἰσὶ δὲ τοῦτο ἀληθεύειν. ὥσπερ δὲ Εὐριπίδης φησί·

--καὶ πῶς τοῦτ' ἐπίσταμαι;
Νέμων ἑκάστῃ ἡμέρᾳ πλείστου μέρος,
Ἵν' αὐτὸς αὑτοῦ τυγχάνῃ βέλτιστος ὤν.

ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τὸ παιδιᾷ, τῷ ἡδίων, καὶ πᾶσα αἴσις, καὶ ὁ γέλως τῷ ἡδίων. ἀνάγκη δὲ καὶ γελοῖα ἡδέα εἶναι, καὶ ἀνθρώπους, καὶ λόγους, καὶ ἔργα. διώρισται δὲ περὶ γελοίων ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. περὶ μὲν οὖν ἡδέων εἰρήσθω τοσαῦτα. τὰ δὲ λυπηρὰ ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις φανερά. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα ἀδικοῦσι, τοσαῦτ' ἐστί.

CAPVT IX.

Qui faciant iniuriam, quibus faciant, in quibus potiſſimùm rebus faciant.

QVomodo autem ſe habentes, & quos, dicamus nunc. Ac ipſi quidem, cùm arbitrantur fieri poſſe vt res agatur, & fieri poſſe, vt à ſe, & ſi ſe laturos, cùm egerint, aut ſi non latuerint,

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Πῶς ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ ποίοις.

ΠΩΣ δὲ ἔχοντες, καὶ τίνας, λέγωμεν νῦν. αὐτοὶ μὲν οὖν ὅταν οἴωνται δυνατὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα πρᾶξαι, καὶ αὑτοῖς δυνατὸν· εἶτα μὴ λαθεῖν πράξαντες· ἢ μὲν λαθόντες,

Et sæpe lapsi opinione. Sunt enim aliqui etiam in talibus, vt in bellicis, parati rursus pugnam tentare. Et quibus protinus sit iucundum, molestum verò posterius: aut lucrum protinus, damnum verò posterius. Intemperantes autem tales sunt. Ac intemperantia est in omnibus quæ appetunt. Et quibus è conuerso molestum iam adsit, aut damnum, iucundum vero, & vtile, posteriora, & diuturniora sint. Continentes enim & prudentiores talia sequuntur. Et quibus contingat vt propter fortunam videantur egisse, aut propter necessitatem, aut propter naturam, aut propter consuetudinem, & omnino errasse, sed non iniuriam fecisse. Et quibus adsit æquitatis obtinendæ facultas. Et qui indigentes sint. Dupliciter autem sunt indigentes: aut enim tanquam rei necessariæ, vt pauperes, aut tanquam exuperantiæ, vt diuites. Et qui sunt bonæ admodum existimationis, & qui admodum malæ. Illi quidem tanquam qui non existimabuntur: hi verò tanquam qui nihil magis existimabuntur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiunt eos, & iis rebus præditos, quarum ipsi sunt indigentes, vel ad necessaria, vel ad exuperantiam, vel ad delectationem. Et longinquos, & vicinos. Horum enim comprehensio velox: illorum verò vltio tarda, vt qui spoliant Carthaginienses. Et eos, qui non cauent, nec obseruant, sed creduli sunt. facile enim est omnes latere. Et socordes, industrii enim est ius persequi. Et verecundos: non enim pugnaces sunt de lucro. Et qui à multis iniuriam passi sunt, & ius persecuti non sunt, quasi sint secundùm prouerbium, Mysorum præda. Et quos nunquam ampliùs, & quos sæpe: vtrique enim incauti: illi quidem, vt nunquam: hi verò, vt qui non ampliùs. Et calumnia affectos, aut idoneos qui afficiantur. Tales enim non præeligunt, cùm timeant iudices, nec possunt persuadere, ex quibus sunt qui odio habentur, & quibus inuidetur. Et aduersus quos habent prætextum, vel maiorum, vel suum ipsorum, vel amicorum, quòd aut malefecerint, aut facturi fuerint, vel ipsis, vel maioribus, vel iis quos charos habent: vt enim prouerbium ait, Prætextu egere tantùm improbitas. Et inimicos, & amicos. Quia hos, sit facile; illos, iucundum. Et qui amicis carent, & non valent dicendo, aut agendo: aut enim non conantur inuadere: aut reconciliantur: aut nihil proficiunt.

A καὶ οἱ πολλάκις ἀποτετυχηκότες· εἰσὶ γάρ τινες καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις, * ὥσπερ ἐν τοῖς πολεμικοῖς· οἷς, αἱ μάχεσθαι. καὶ εἷς ἂν παραχρῆμα ἢ τὸ ἡδὺ, τὸ δὲ λυπηρὸν ὕστερον· ἢ τὸ κέρδος, ἢ δὲ ζημία ὕστερον· οἱ γὰρ ἀκρατεῖς, τοιοῦτοι. ἔστι δ' ἀκρασία περὶ πάντα ὅσα ὀρέγονται. καὶ οἷς ἂν τοιοῦτον, τὸ μὲν λυπηρὸν ἤδη ᾖ, ἢ ἡ ζημία· τὸ δὲ ἡδὺ, καὶ ὠφέλιμον, ὕστερον καὶ χρονιώτερον· οἱ γὰρ B ἐγκρατεῖς καὶ φρονιμώτεροι, τοιαῦτα διώκουσι. καὶ οἷς ἂν ὑπολάβωσι διὰ τύχην δόξαι πρᾶξαι, ἢ δι' αἰσχύνην, ἢ διὰ φύσιν, ἢ δι' ἔθος· ἢ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ μὴ ἀδικεῖν. ἢ οἷς ἂν ᾖ τῆς ἐπιεικοῦς τυχεῖν. καὶ ὅσοι ἂν εὐδαίμονες ὦσι. δίκαιοι δ' εἰσὶν εὐδαίμονες. ἢ γὰρ ὡς ἀναγκαίου, ὥσπερ οἱ πένητες· ἢ ὡς ὑπερβολῆς, ὥσπερ οἱ πλούσιοι. καὶ οἱ σφόδρα δεδεδοκιμασμένοι, καὶ σφόδρα ἀδόξως ἔχοντες· οἱ μὲν, ὡς οὐ δόξοντες· οἱ δὲ ὡς οὐδὲν C μᾶλλον * ἀδόξως ἔχοντες. αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, ἐπιχειροῦσιν, ἀδικοῦσι δὲ τοὺς τοιούτους, ἢ τοιαῦτα τοὺς ἔχοντας ὧν αὐτοὶ ἐνδεεῖς, ἢ εἰς ἀναγκαῖα, ἢ εἰς ὑπερβολὴν, ἢ εἰς ἀπόλαυσιν. καὶ τοὺς πόρρω, ἢ τοὺς ἐγγύς· τοὺς μὲν γὰρ, ἢ λῆψις ταχεῖα· τοὺς δὲ, ἢ τιμωρία βραδεῖα· οἷς, οἱ συλῶντες τοὺς Καρχηδονίους. καὶ τοὺς μὴ βιλαβεῖς, μηδὲ φυλακτικούς, ἀλλὰ πιστικούς. D ῥᾴδιον γὰρ πάντας λαθεῖν. καὶ τοὺς * ῥᾳθυμοτέρους ἐπιμελοῦς γὰρ τὸ ἐπεξελθεῖν. καὶ τοὺς αἰσχυντηλούς· οὐ γὰρ μαχητικοὶ περὶ κέρδους. καὶ τοὺς ὑπὸ πολλῶν ἀδικηθέντας, καὶ μὴ ἐπεξελθόντας, ὡς ὄντας, καθάπερ καὶ πρότερον παροιμίαν, τοῦτοις, Μυσῶν λείαν. καὶ * οἷς μηδεπώποτε, καὶ οἷς πολλάκις· ἀμφότεροι γὰρ ἀφύλακτοι· οἱ μὲν, ὡς οὐδέποτε· οἱ δὲ, ὡς οὐκ ἂν ἅμα. καὶ τοὺς ἀμφιβλεβληκότας, ἢ ἀμφιβόλους· οἱ τοιοῦτοι γὰρ, οὔτε παραιτοῦνται, φοβούμενοι τοὺς κριτὰς· οὔτε διαλέγεσθαι πιθανοὶ, * ὧν οἱ μισούμενοι ἢ φθονούμενοί εἰσι. καὶ πρὸς οἷς ἔχουσι προφάσεις, ἢ παρανόμων, ἢ αὐτῶν, ἢ φίλων, ἢ ποιησόντων * κακῶς· ἢ μελλησόντων, ἢ αὐτοῖς, ἢ παρανόμους, ἢ ὧν κήδονται. ὡς ὅσῳ γὰρ ἡ παροιμία, παρφάσεως δεῖ μᾶλλον ἢ πανουργίας. ἢ τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοὺς φίλους· τοῖς μὲν γὰρ, ῥᾴδιον· τοῖς δ', ἡδὺ· καὶ τοῖς ἀφίλους, ἢ τοῖς μὴ δεινοὺς εἰπεῖν, ἢ πρᾶξαι· ἢ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐπιχειρεῖν, ἢ καταλλάττονται, ἢ οὐδὲν περαίνουσιν.

ὥσπερ ἐν τοῖς πολεμικοῖς

μᾶλλον ἀδόξως ἔχοντες.

ῥᾳθυμοτέρους

μηδεπώποτε καὶ οἷς πολλάκις

ἂν μισούμενοι ἢ φθονούμενοι

φίλους

Ἐν οἷς μὴ λυσιτελῆ διατρίβειν ὑπομένοντι ἢ δικάζων, ἢ ἔκλυσιν, οἷον, οἱ ξένοι καὶ αὐθυρμοί· ὅτι μικρῷ τινι γὰρ διαλύονται, καὶ ῥᾳδίως οἱ τοιοῦτοι κατὰ παύονται. καὶ τοῖς πολλὰ ἠδικηκόσι, ἢ τοιαῦτα οἷα ἀδικοῦσι τοιοῦτον. ἐγγὺς γὰρ δοκεῖ τῷ μὴ ἀδικεῖν εἶναι, ὅταν μὲν τοιοῦτον ἀδικηθῇς, οἷον εἰώθασι καὶ αὐτὸς ἀδικεῖν· λέγω δέ, οἷον εἴ τις τὸν εἰωθότα ὑβρίζειν αἰκίσαιτο. καὶ τοῖς μὲν πεποιηκόσι κακῶς, μὲν βουλησόμενοις, ἢ βουλομένοις, ἢ ποιήσουσιν· ἔχει γὰρ καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ καλὸν· καὶ ἐγγὺς τοῦ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται· καὶ οἷς χαριοῦνται, μὲν φίλοις, ἢ θαυμαζομένοις, ἢ ἐρωμένοις, μὲν κυρίοις, ἢ ὅλως πρὸς οὓς ζῶσιν αὐτοί· καὶ πρὸς οὓς ἔστιν ἐπιεικίας τυχεῖν. καὶ οἷς αὐ ἐγκεκλημένοις ὦσιν, καὶ παρὰ διαλελοιπόσιν· καὶ γὰρ τοιαῦτα, ἐγγὺς τοῦ μὴ ἀδικεῖν φαίνεται· οἷον, Καλλιππος ἐποίει πρὸς Δίωνα· καὶ τοῖς ὑπ' ἄλλων μέλλουσι, αὐ μὴ αὐτοί, ὡς σχολὴν ἀδιαλόμενοι βουλεύσασθαι. ὥσπερ λέγεται Αἰνεσίδημος Γέλωνι πέμψαι κοτταβία δύο ἀποδυσαμένῳ, ὅτι ἔφασιν, ὡς καὶ αὐτὸς μέλλων. καὶ οἷς ἀδικήσαντες δυνήσονται πολλὰ δίκαια ποιῆσαι, ὡς ῥᾳδίως ἰασόμενοι. ὥσπερ ἔφη Ἰάσων ὁ Θετταλὸς, * δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δυνήσεται δίκαια πολλὰ ποιεῖν. καὶ ἃ πρώτοις ἢ οἱ πολλοὶ ἀδικεῖν εἰώθασι· συγγνώμης γὰρ οἴονται τυχεῖν ἀθρόα. καὶ τὰ ῥᾳδίως κρύψαι· τοιαῦτα δ', ὅσα ἐν ταχὺ ἀναλίσκεται, οἷον τὰ ἐδώδιμα· καὶ ἃ μεταβάλλεται, ἢ χήμασιν, ἢ χρώμασιν, ἢ χυμοῖς ἢ ἁπλῶς πανταχῶς· ταῦτα δὲ τὰ βιβάσκεται, καὶ ἐν μικροῖς τόποις ἀφανίζόμενα. καὶ οἷς ἀδιάφορα καὶ ὅμοια πολλὰ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις. καὶ ὅσα αἰσχύνονται λέγειν οἱ ἀδικηθέντες· οἷον γυναικὶ οἰκείων ὕβρεις, καὶ εἰς αὐτούς, ἢ εἰς υἱεῖς· καὶ ὅσα φιλοδικεῖν δόξειεν αὐτὸ ἐπιεικῶν· τοιαῦτα δὲ πάντα μικρά, καὶ ἐφ' οἷς συγγνώμη. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἀδικοῦσι, καὶ ποῖα, καὶ ποίοις, καὶ ὅσα, καὶ διὰ ταῦτα ἔστι.

Διῖδ.

Διμαίζονται πανταχῶς

A Et quibus non eſt vtile tempus conſumere : expectando vel iudicium, vel ſolutionem, vt ſunt peregrini, & opifices. Nam ob res paruas tranſigunt, & facilè tales mitigantur. Et qui multas iniurias intulerunt, vel tales quales patiuntur. vicinum enim quiddam videtur ei quod non facit iniuriam, eſſe, cùm talem iniuriam paſſus eſt aliquis qualem conſueuit etiam ipſe facere. Dico autem, vt ſi quis ſolitum contumeliam facere, verberet. Et qui malè fecerunt, vel facere voluerunt,
B vel volunt, vel facturi ſunt: habet enim & iucundum, & honeſtum : & vicinum eſt hoc ei quod facere iniuriam non videtur. Et quos iniuria afficiendo, gratificabuntur aut amicis, aut iis quos admirantur, aut quos amant, aut dominis, aut omnino ad quorum arbitrium viuunt ipſi, & apud quos licet æquitatem conſequi. Et quibus crimen obtulerunt, & à quibus ſeiuncti ſunt. vt Callippus fecit in Dionem. Et enim talia vicina ſunt ei quod iniuriam facere non videtur. Et qui ab aliis lædentur, ſi eos ipſi non læſerint, quaſi non ampliùs liceat conſultare, vt dicitur
C Æneſidemus Geloni miſiſſe cottabia, cùm ſeruitutem induxiſſet, quòd præueniſſet, quaſi & ipſe facturus fuiſſet. Et quos ſi iniuria affecerint, poterunt multa iuſta agere, tanquam facilè ſanaturi, vt dixit Iaſon Theſſalus, Oportere ſe nonnulla iniuſta facere, vt poſſet etiam iuſta multa facere. Et in iis in quibus omnes, vel multi iniuriam facere conſueuerunt. ſeen im veniam putant conſecuturos. Et in iis quæ facilia ſunt ad occultandum. Talia autem ſunt quæ vel celeriter conſumuntur, vt eſculenta: vel facilè commutantur, aut figuris, aut co-
D loribus, aut temperamentis : vel quæ multis in locis abdere in promptu eſt. Talia verò ſunt quæ facilè portantur, & in paruis locis abduntur. Et quibus indifferétia, & ſimilia multa priùs erant ei qui iniuriam facit. Et in iis quæ pudet dicere eos qui iniuriam paſſi ſunt, quales ſunt mulierum propriarum contumeliæ, aut in ſe, aut in filios. Et in iis quæ tractare ſtudio litium videbitur is qui ius perſequatur : huiuſmodi ſunt parua, & in
E quibus venia eſt. Ac quomodo quidem ſe habentes iniuria afficiant, & in cuiuſmodi rebus & quos, & quamobrem, fermè hæc ſunt.

A

CAPVT XIII.

De iuſtis & iniuſtis diſtinctis, tum ratione legum, tum ratione hominum: & de æquis.

INiurias autem omnes, & iuſtè ſuſceptas actiones diſtinguamus, exorſi primùm hinc. Definita igitur ſunt iuſta & iniuſta ad leges duas, & ad quos referuntur, dupliciter. Dico autem legem, partim propriam, partim communem. Propriam quidem ſingulis definitam inter ipſos: eamque aut non ſcriptam, aut ſcriptam. Communem verò ſecundùm naturam. Eſt enim quoddam quod augurantur omnes, natura commune iuſtum & iniuſtum, etiamſi nulla ſocietas inuicem ſit, nullaque pactio, vt Sophoclis Antigone videtur dicere, iuſtum eſſe, interdictum ſepelire Polynicem, quaſi natura ſit id iuſtum. Non etenim id nunc, & heri, ſed ſemper fuit. Et nemo ſcit, vnde eius ortus ſit. Et vt Empedocles dicit de non interficiendo, quod animatum eſt: id enim non quibuſdam quidem iuſtum eſt, quibuſdam verò non iuſtum, Sed hoc quidem omnium legitimum, perque latum Æthera, omnibus in partibus extenſum eſt, perque ingentem ſplendorem. &, vt dicit in Meſſeniaca Alcidamas. Ad quos verò ſunt definita, dupliciter definita ſunt. aut enim ad communitatem, aut ad vnum eorum qui ſunt in communitate, referuntur ea quæ oportet agere, & non agere. Quamobrem & iniurias, & iuſtas actiones, dupliciter contingit perſequi, & iuſtè ſuſcipere. aut enim ad vnum definitum, aut ad communitatem referuntur. Nam qui commiſerit adulterium, & verberat, iniuria afficit aliquem ex definitis: qui verò non militat, communitatem. Iam cùm omnes iniurias diſtinxerimus, vt aliæ referantur ad communitatem, aliæ ad alium, & ad alios, cùm repetiuerimus, quid ſit iniuria affici, explicemus reliqua. Eſt autem iniuria affici, ab iis qui ſponte agunt, iniuſta pati. Iniuria enim afficere, definitum eſt priùs, ſponte eſſe. Et quoniam neceſſe eſt, qui iniuriam patitur, eum noxam accipere, & non ſponte accipere: noxæ quidem ex ſuperioribus conſtant. Bona enim & mala diſtincta ſunt per ſe ſuperiùs, & quæ ſponte agunt homines, eſſe quæcumque ſcientes.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ ἀδικημάτων, καὶ πρὸς τοὺς ἔχοντας.

ΤΑ δ' ἀδικήματα πρῶτα καὶ τὰ δικαιώματα διέλωμεν, ὁρίσαμενοι πρότερον αὐτοῦτον. ὥρισται δὴ τὰ δίκαια καὶ τὰ ἄδικα, πρός τε νόμους δύο, καὶ πρὸς οὓς ἔστι, B δίχως. λέγω δὲ νόμον, τὸν μὲν ἴδιον, τὸν δὲ κοινόν. ἴδιον μὲν, τὸν ἑκάστοις ὡρισμένον πρὸς αὐτούς· * ἔγγραφον, τὸν μὲν, ἄγραφον· τὸν δὲ, ὃ πᾶσι γιγνώσκεσθαι· κοινὸν δὲ, τὸν κατὰ φύσιν ἔστι γάρ, ὃ μαντεύονταί τινα πάντες, φύσει κοινὸν δίκαιον καὶ ἄδικον, κἂν μηδεμία κοινωνία πρὸς ἀλλήλους ᾖ, μηδὲ συνθήκη· οἷ καὶ ἡ Σοφοκλέους Ἀντιγόνη φαίνεται λέγουσα, ὅτι δίκαιον ἀπειρημένον θάψαι τὸν * Πολυνείκη, ὡς φύσει ὂν Πολυνείκη, τοῦτο δίκαιον·

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
Ζῇ τοῦτο, κοὐδείς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη.

καὶ ὡς Ἐμπεδοκλῆς λέγει περὶ τοῦ μὴ κτείνειν ζῶν ἔμψυχον· τοῦτο γάρ, οὐ πᾶσί γε δίκαιον, ἀλλ' οἷς δὲ οὐ δίκαιον·

Ἀλλὰ ζῶν γε νόμιμον, ἁγνὸν τ' οὐρανομήκεος
Αἰθέρος ἰωχμοῖς τέτμηται ἁπλέτῳ * αὐγῆς.

καὶ ὡς λέγει ἐν τῇ Μεσσηνιακῷ Ἀλκιδάμας· πρὸς οὓς δὲ διώρισται, * δίχως διώρισται· ἢ γάρ πρὸς τὸ κοινόν, ἢ πρὸς ἕνα τῶν κοινωνούντων, ἃ δεῖ πρᾶξαι ἢ μὴ πρᾶξαι. ἁμαρτάνει δὲ τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ δικαιώματα δίχως ἔστιν ἀδικεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν· ἢ γάρ πρὸς ἕνα ὡρισμένον, ἢ πρὸς τὸ κοινόν. ὁ γάρ μοιχεύων καὶ τύπτων, ἀδικεῖ τινα τῶν ὡρισμένων, ὁ δὲ μὴ στρατευόμενος, τὸ κοινόν. ἀπάντων δὲ τῶν ἀδικημάτων διῃρημένων, καὶ τῶν μὲν, ὄντων πρὸς τὸ κοινόν· τῶν δὲ, πρὸς ἄλλον καὶ πρὸς ἄλλους, ἀναλαβόντες τί ἐστι τὸ ἀδικεῖσθαι, λέγωμεν τὰ λοιπά. ἔστι δὴ τὸ ἀδικεῖσθαι, τὸ * ὑπὸ ἑκόντων τὰ ἄδικα πάσχειν· τὸ γάρ ἀδικεῖν, ὥρισται πρότερον ἑκούσιον εἶναι· ἐπεὶ δὴ * ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον βλάπτεσθαι, ἀκουσίως καὶ ἀχρεοῦσθαι βλάπτεσθαι, αἱ μὲν βλάβαι ἐν τῷ * πρότερον φανεραί εἰσι· τὰ γάρ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ * διήρηται καθ' αὑτὰ πρότερον, καὶ τὰ ἑκούσια, ὅτι ἐστὶν ἴσμεν εἰδότες.

πρὸς οὓς δὲ διώρισται, δίχα διώρισται.

ἀδικεῖν, ὥρισται πρότερον ἑκούσιον εἶναι.

ἀνάγκη τὸν ἀδικούμενον βλάπτεσθαι, ἀκουσίως βλάπτεσθαι

ἐν τῷ πρότερον

ὑπὸ ἑκόντων

διήρηται

ὥς· ἀνάγκη πάντα τὰ ἐγκλήματα, ἢ περὶ τὸ κοινόν, * ἢ περὶ τὸ ἴδιον. εἶτα ἢ καὶ ἀγνοοῦντος, ἢ ἄκοντος, ἢ ἑκόντος καὶ εἰδότος· καὶ τούτων, τὰ μὲν προαιρουμένου τὰ δὲ, διὰ πάθος. περὶ μὲν οὖν ἡμῶν διορισθέντων ἐν τοῖς περὶ τὰ πάθη. ποῖα δὲ προαιρούμεθα, καὶ πῶς ἔχοντες, εἰρήσθω πρότερον. ἐπεὶ δ' ὁμολογοῦντες πολλάκις πεπραχέναι, ἢ τὸ ἐπίγραμμα οὐχ ὁμολογοῦσιν, ἢ περὶ ὃ τὸ ἐπίγραμμα· οἷον λαβεῖν μέν, ἀλλ' οὐ κλέψαι· καὶ πατάξαι μέν, ἀλλ' οὐχ ὑβρίσαι· καὶ συγγενέσθαι μέν, ἀλλ' οὐ μοιχεύσαι· ἢ κλέψαι, ἀλλ' οὐχ ἱεροσυλῆσαι· οὐ γὰρ θεοὺς ἡγοῦ· ἢ ἐπιβουλεύσαι μέν, ἀλλ' * οὐ δημόσιον· ἢ διαλέχθαι μέν τοῖς πολεμίοις, ἀλλ' οὐ * προδόσιαι. ἀφ' ὧν δεῖ δὴ καὶ περὶ τούτων διορίσασθαι, τί κλοπή, τί ὕβρις, τί μοιχεία· ὅπως ἐὰν τὸ ὑπάρχειν, ἐάν τε μὴ ὑπάρχειν βουλώμεθα δικαιοῦν, ἔχωμεν ἐμφανίζειν τὸ δίκαιον. ἔστι δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα, περὶ τοῦ ἀδίκου εἶδος· τὸ δὲ φαῦλον, ἢ μὲν ἄδικον, * περὶ οὗ] ἢ ἀμφισβήτησις· ἐν γὰρ τῇ προαιρέσει ἐστὶν ἡ μοχθηρία καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὰ δὲ τοιαῦτα τῷ ὀνόματι προσημαίνει τὴν προαίρεσιν· οἷον ὕβρις μὲν κλοπὴ οὐ γὰρ εἰ ἐπάταξε, πάντως ὕβρισεν· ἀλλ' εἰ ἕνεκά του, οἷον τοῦ * ἀτιμάσαι ἐκείνου, * ἢ αὐτὸς ἡδέως ἢ πάθους τοιούτου· οὐδὲ πάντως, εἰ λαβὼν ἔλαβεν, ἔκλεψεν· ἀλλ' εἰ ἵνα λάβῃ ἔκλεψε, καὶ σφετερισμοῦ ἕνεκα. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τἄλλα ἔχει, ὡς ἐφ' ἑκάστων. ἐπεὶ δὲ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων ἦσαν δύο εἴδη· τὸ μὲν γὰρ, γεγραμμένον· τὸ δὲ ἄγραφον· περὶ ὧν μὲν οἱ νόμοι ἀγωνίζονται, εἴρηται· τῶν δὲ ἀγράφων, δύο ἐστὶν εἴδη· τούτων γὰρ ἔστι τὸ μὲν, καθ' ὑπερβολὴν ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐφ' οἷς ὀνείδη καὶ ἔπαινοι, ἀτιμίαι καὶ τιμαί, καὶ δωρεαί· οἷ τὸ χάριν ἔχειν πρὸ παιτοσθμὰ δὲ, καὶ ἀντευποιεῖν τὸν δι' ποιήσαντα, καὶ βοηθητικὸν εἶναι τοῖς φίλοις, ἔστι ἄλλα τοιαῦτα· τὸ δὲ, ἴδιον νόμου καὶ * γεγραμμένου ἔλλειμμα. τὸ γὰρ ἐπιεικές, δοκεῖ δίκαιον εἶναι. ἔστι δὲ ἐπιεικές, τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. συμβαίνει δὲ τοῦτο, τὰ μὲν, ἀναγκαίων τῶν νομοθετῶν ἁμαρτάνειν μὲν, ὅταν λάθῃ· ἐκόντων δὲ, ὅταν μὴ δυνάμενα διορίσαι· ἀναγκαῖον μὲν ἢ καθόλου εἰπεῖν, * μὴ ἢ δὲ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· καὶ ὅσα μὴ ῥᾴδιον διορίσαι δι' ἀπειρίαν· οἷ, τὸ πρόσωπον ἀνδρὸς, καὶ πηλίκου, καὶ ποίου τινός· οὐκ ὀλίγα γὰρ δὴ ὁ αἰὼν * διαφθείρωσε. καὶ οὐκ ἢ ἀδίκησαι, δὴ δὲ νομοθετῆσαι, ἀνάγκη ἁπλῶς εἰπεῖν·

ἢ περὶ τὸ ἴδιον

ἢ δημόσια

προδόσιαι. vel προδῶναι

abſunt à q.c.

ἀμφισβήτησις ἵνα καὶ ἀδῇ.

ἐγγεγραμμένου

διαφθείρωσε.

A Quare neceſſe eſt, omnia crimina aut ad communitatem, aut ad priuatum referri, aut ignorante illo, & non ſponte agente, aut ſponte, & ſciente; & ex his alia præeligente, alia propter affectum. Ac de ira quidem dicetur in iis quæ pertinent ad affectus. Qualia verò præeligant, & quomodo ſe habentes, dictum eſt ſuperiùs. Et quoniam qui confitentur, ſæpe ſe egiſſe, aut litis inſcriptionem non confitentur, aut id in quo eſt litis inſcriptio, vt accepiſſe quidem, ſed non furatum eſſe, & fuiſſe priorem, qui percuſſerit, ſed non intuliſſe contumeliam; & concubuiſſe, ſed non commiſiſſe adulterium, aut furatum eſſe, ſed non commiſiſſe ſacrilegium; non enim Dei aliquid; aut coluiſſe quidem, ſed non publica: aut collocutum eſſe cum hoſtibus, ſed non prodidiſſe: propterea oportebit etiam, cùm de his agetur, definire quid ſit furtum, quid contumelia, quid adulterium, vt ſiue eſſe, ſiue non eſſe velimus demonſtrare, poſſimus declarare iuſtum. Sunt autem omnia talia de eo, verùm iniuſtum ſit, & prauum an non iniuſtum, id de quo eſt controuerſia. Nam in præfectione conſiſtit improbitas, & iniuriæ illatio. Eiuſmodi verò nomina ſignificant præfectionem, vt contumelia, & furtum. Non enim ſi verberauit, omnino contumelia affecit, ſed ſi cauſa huius rei, vt dedecorandi illum, aut percipiendi voluptatem. Neque omnino ſi clam accepit, furatus eſt, ſed ſi propter noxam furatus eſt, & vt ſibi ipſi aſciſceret. Similiter verò etiam de aliis res ſe habet, vt de his. Et quoniam iuſtorum & iniuſtorum erant duæ ſpecies: alia enim ſcripta, alia non ſcripta; de quibus quidem leges loquuntur, dictum eſt. non ſcriptorum verò duæ ſunt ſpecies. Atque hęc ſunt partim ſecundùm exuperantiam virtutis, & vitii, in quibus ſunt probra, & laudes, ignominiæ, & honores, & dona, vt gratiam habere ei qui benefecerit, & reddere beneficium ei qui dedit, & adiutorem eſſe amicis, & quæcumque alia eiuſmodi: partim propriæ legis, & ſcriptæ ſupplementum. Æquum enim videtur iuſtum eſſe. Et æquum eſt, quod præter ſcriptam legem iuſtum eſt. Contingit autem hoc, partim inuitis, partim volentibus legum latoribus. Inuitis quidem, cùm eos latuerit; volentibus verò, cùm minimè poſſint diſtinguere, ſed neceſſe ſit, in vniuerſum dicere, non ſit tamen ita, ſed plerumque; & quæcumque non eſt facile diſtinguere propter infinitatem, vt vulnerare ferro, & quanto, & quali: deficeret enim tempus eum qui enumeraret. Si igitur ſit indefinitum, oporteat autem lege ſancire, neceſſe eſt ſimpliciter dicere.

Quare ſi annulum habens ſuſtulerit manum, vel percuſſerit, ſecundùm ſcriptam legem reus eſt, & iniuriam fecit, ſed reuera non fecit. Atque hoc æquum eſt. Quod ſi quod diximus, æquum eſt, apparet, qualia ſint æqua, & non æqua, & quales non æqui homines. Nam in quibus oportet veniam dare, æqua ea ſunt. Et errata, & iniurias non iudicare dignas æquali pœna, nec errata, & infortunia. Sunt autem infortunia, quæcumque ſunt præter rationem, & non ab improbitate. Errata verò, quæcumque non præter rationem, & non à malitia. At iniuriæ quæcumque non præter rationem, & à malitia ſunt. Quæ enim ſunt propter cupiditatem, ſunt à malitia. Et humanis ignoſcere æquum eſt: & non ad legem, ſed ad legiſlatorem reſpicere: & non ad orationem, ſed ad ſententiam legiſlatoris reſpicere: & non ad actionem, ſed ad præelectionem: & non ad partem, ſed ad totum: nec qualis aliquis nunc, ſed qualis aliquis ſemper, aut plerumque: & meminiſſe magis, quibus affectus ſit bonis, quàm malis: & bona quæ acceperit magis, quàm quæ fecerit: & patientem eſſe eum, qui iniuriam accipiat: & magis verbis velle iudicari, quàm factis: & ad arbitrium magis, quàm ad iudicium velle ire. Nam arbiter æquum intuetur: iudex verò, legem, & ob id arbiter inuentus eſt, vt æquum valeat. Ac de æquis quidem, explicatio habita ſit hunc in modum.

ὥς τε κἂν δακτύλιον ἔχων, ἢ πατάξῃ τινὰ χεῖρα, ἢ παταξῃ, κατὰ μὲν τὸν γεγραμμένον νόμον, ἔνοχός ἐστι καὶ ἀδικεῖ· καὶ δὲ ἄλλως, οὐκ ἀδικεῖ· ἐπιεικὲς γάρ ἐστιν. εἰ δὴ ἐστὶ τὸ εἰρημένον, ὁ ἐπιεικὴς φανερὸν ἐστὶ πᾶν ἁπλῶς ἐπιεικὲς καὶ οὐκ ἐπιεικὲς. ἐπὶ ποῖοι οὐκ ἐπιεικεῖς ἀνθρωποι. ἐφ' οἷς τε γὰρ δεῖ συγγνώμην ἔχειν, ἐπιεικῆ ταῦτα. καὶ τὰ μὲν ἀμαρτήματα καὶ παρ' ἀδικήματα μὴ τοῦ ἴσου ἀξιοῦν, μηδὲ τὰ ἀμαρτήματα ἐπὶ τὰ ἀτυχήματα· ἔστι δὲ, ἀτυχήματα μὲν, ὅσα παρὰ λογισμὸν καὶ μὴ ἀπὸ μοχθηρίας· ἁμαρτήματα δ', ὅσα μὴ παρὰ λογισμὸν, καὶ μὴ ἀπὸ πονηρίας· ἀδικήματα δὲ, ὅσα μήτε παρὰ λογισμὸν, ἀπὸ πονηρίας δέ ἐστι· τὰ γὰρ διὰ ἐπιθυμίαν ἀπὸ πονηρίας. καὶ τὸ τοῖς ἀνθρωπίνοις συγγινώσκειν, ἐπιεικές. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν νόμον, ἀλλὰ πρὸς τὸν νομοθέτην σκοπεῖν. καὶ τὸ μὴ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ νομοθέτου σκοπεῖν. καὶ μὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν προαίρεσιν. καὶ μὴ πρὸς τὰ μέρη, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὅλον. μηδὲ ποῖός τις νῦν, ἀλλὰ ποῖός τις ἐν ἅπασι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ τὸ μνημονεύειν μᾶλλον ὧν εὖ πάσχειν ἀγαθῶν, ἢ κακῶν· καὶ ἀγαθῶν ὧν εὖ πάσχειν μᾶλλον, ἢ εὖ ποιεῖν. καὶ τὸ ἀνέχεσθαι ἀδικούμενον, καὶ τὸ μᾶλλον λόγῳ ἐθέλειν κρίνεσθαι, ἢ ἔργῳ· καὶ τὸ εἰς διαιτητὴν μᾶλλον, ἢ εἰς δικαστὴν βουλεύεσθαι ἰέναι· ὁ μὲν γὰρ διαιτητὴς, τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς, τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. πρέπει μὲν οὖν τὴν ἐπιείκειαν διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

CAPVT XIV.

De *maioribus iniuriis*.

INiuriæ autem maiores ſunt, quæ à maiori ſunt iniuſtitia. Quamobrem etiam minimæ, maximæ ſunt, vt Melanopum Calliſtratus accuſabat, quòd fraudaſſet tribus ſemiobolis ſacris templi conſtructores. At in iniuſtitia eſt contrarium. Sunt autem hęc ex eo quòd excellant facultate. qui enim tres ſacros ſemiobolos furatus eſt, etiam quamcumque faceret iniuriam. Ac aliquando quidem ſic maior, aliquando verò ex noxa iudicatur. Et cuius non eſt æqualis pœna, ſed omnis minor. Et cuius non eſt medicina: grauis enim res eſt etiam quæ fieri non poteſt. Et cuius non poteſt iudicium obtinere is qui paſſus eſt, quia ſub medicinam non cadit.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων ἀδικημάτων.

ΑΔικήματα δὲ μείζονα, ὅσα ἀπὸ μείζονος ἡ ἀδικία. διὸ καὶ τὰ ἐλάχιστα, μέγιστα· οἷς ὁ Μελανώπου Καλλίστρατος κατηγόρει, ὅτι πρελογίσαιτο τεῖα λιμοβόλια ἱερὰ τοῖς ταμίαις· ὅτι δικαιοσύνης δὲ, τοὐναντίον. ἔστι δὲ ταῦτα ἐκ τοῦ ὑπερέχειν τοῦ δυνάμει· ὁ γὰρ τεῖα ἱερὰ ἡμιωβόλια κλέψας, κἂν οὑτωσὶ ἀδικήσειεν· ὁτὲ μὲν δὴ οὕτω τὸ μεῖζον, ὁτὲ δὲ ἐκ τοῦ βλάβους κρίνεται. καὶ οὗ μή ἐστιν ἴσον τὴν ζημίαν, ἀλλὰ πᾶσα ἐλάττων. ἐξ οὗ μή ἐστιν ἴασις. χαλεπὸν γὰρ καὶ ἀδιάφορον. καὶ οὗ μὴ ἔστι δίκην λαβεῖν τὸν παθόντα·

δίκαιον δ' ἡ μὲν δίκη καὶ κόλασις, ἴσως· καὶ εἰ ὁ παθὼν καὶ εἰ ὁ ἀδικηθεὶς αὐτὸς αὑτὸν μεγάλως ἐκόλασεν. ἔτι γὰρ μᾶλλον ὁ ποιήσας δίκαιος κολασθῆναι ἐστίν, Σοφοκλῆς γοῦν Εὐρυπύλου τιμήσειν σύμπροξον, ἐπεὶ ἀπίστως ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑβρισθεὶς, οὐ τοσοῦτον ἔφη ἐλάττονος, ἢ οὗ ὁ παθὼν ἐτιμήσατ' ἂν αὐτόν. καὶ ὁ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μετ' ὀλίγων πεποίηκε. καὶ ἐφ' ᾧ πολλάκις τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνειν, μέγα. καὶ ἐφ' ὃ δὲ ζητεῖται καὶ εὑρέθη τὰ κολάζοντα καὶ ζημιοῦντα ἐστί, οἷον ἐπὶ Ἀργείοις ζημιοῦσι, δι' ὃν δὲ νόμος τέθη, καὶ δι' οὓς τὸ δεσμωτήριον ᾠκοδομήθη· καὶ τὸ θηριωδέστερον ἀδίκημα, μεῖζον. καὶ τὸ ἐκ προνοίας, μᾶλλον· καὶ οἱ ἀκούοντες φοβοῦνται μᾶλλον ἢ ἐλεοῦσι. καὶ τὰ μὲν ῥητορικὰ ἔστι πλείω, οἷα πολλὰ δίκαια δίκαια, ἃ συμβέβηκεν ἐστί, ὅρκος, ἀξίας, πίστις, ἐπιορκίαι· πολλῶν γὰρ ἀδικημάτων ὑπεροχή. καὶ τὸ σύνηθες, οὗ κολάζονται οἱ ἀδικοῦντες· ὁ γὰρ ποιοῦσιν οἱ ψευδομάρτυρες· πολὺ γὰρ οὐκ ἂν ἀδικήσαι, εἰ μὴ καὶ ὅτε δικάσειε; καὶ ἐφ' οἷς αἰσχύνη μάλιστα. καὶ εἰ τῶν πρὸ οὗ ἀδικεῖ πολὺ πλείω γὰρ ἀδικεῖ, ὅτε τε κακῶς ποιεῖ, καὶ ὅτε οὐ. καὶ ὃ μὴ ἔστιν ἄγραφα δίκαια· ἀμείνους γὰρ, μὴ δι' αἰσχύνην δίκαιον εἶναι· τὰ μὲν οὖν γεγραμμένα, δεῖ διδάσκειν· τὰ δὲ ἄγραφα, οὔ. ἄλλως δὲ ἔστιν, εἰ καὶ τὰ γεγραμμένα. ὁ γὰρ τὸ φοβερὸν ἀδικῶν, καὶ τὸ ἐπιζήμια, καὶ τὸ μὴ ἐπιζήμια, ἀδικήσειεν ἄν. ἔστι δὲ τῶν ἀδικημάτων μείζονες, καὶ ἐλάττονες, εἰρῆσθαι.

A Nam iudicium & castigatio sunt medicina. Et si is qui passus est, & si is qui iniuriam accepit, ipse se valde castigauit. Adhuc enim magis qui fecit, dignus est qui castigetur, vt Sophocles pro Euctemone cùm causam diceret, quoniam occidit se ipsum, qui contumeliam passus erat, se non æstimaturum dixit minoris, quàm quo is qui passus erat, æstimauit se ipsum. Et quam solus, vel primus, vel cum pauçis fecit. Et sæpe in eodem peccare, magna iniuria est. Et propter quam quæsita sunt & inuenta quæ prohibent, & quæ puniunt, vt B Argis puniunt, propter quem lex lata est, & propter quos carcer ædificatus est. Et magis ferina iniuria maior. Et quæ ex prouisione magis. Et quam audientes timent magis quàm miserantur. Ac oratoria quidem sunt ea quòd multa sustulit iura, aut transgressus est, vt iusiurandum, dexteram, fidem, connubium. Multarum enim iniuriarum exuperantia est. Et quam fecit ibi, vbi castigantur, qui iniuriam faciunt. quod faciunt falsi testes. vbi enim non erit iniurioſus, si etiam in foro? Et in quibus est pudor maximè. Et si eum iniuria afficiat, à quo beneficio affectus est. Plures enim iniurias facit, tum quòd malè faciat, tum quòd non bene faciat. Et quæ est contra non scripta iura. melioris enim est, non propter necessitatem iustum esse. Ac scripta quidem, sunt ex necessitate: non scripta verò, nequaquam. Alio autem modo si contra scripta. Nam qui in D metuendis iniuriam facit, & in pœnæ obnoxiis, etiam in non obnoxiis iniuriam faciet. Ac de iniuria quidem maiore & minore dictum est.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Περὶ τῆς ἀτέχνου πίστεως.

CAPVT XV.

De fide artis experte.

ΠΕΡΙ δὲ τῆς ἀτέχνου καλουμένης πίστεως, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων διελθεῖν· ἴδοιμι γὰρ ἂν αὐτὰ τὰ δικαιωθέντα. εἰσὶ δὲ πέντε τὸν ἀριθμὸν, νόμοι, μάρτυρες, συνθῆκαι, βάσανοι, ὅρκος. περὶ τούτων δὲ ὅταν εἰπωμὲν πῶς χρηστέον καὶ πρὸς πειθηνίους, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ κατηγοροῦντι καὶ ἀπολογουμένῳ· φανερὸν γὰρ, ὅτι ἐκ τούτων ἔσονται οἱ γεγραμμένοι καὶ πειθανοί* τῷ κειμένῳ νόμῳ χρηστέον, καὶ ταῖς διαφοραῖς, ὡς δικαιοτέρας. καὶ ὅτι τῇ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ, τοῦτ' ἔστι, τὸ μὲν πρώτους χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις. καὶ ὅτι, τὸ μὲν διαφορὰς ἀεὶ μὲν, καὶ οὐδέποτε μεταβαλλόμενον, οὐδὲ ὁ κοινὸς

E

τῷ κειμένῳ χρηστέον, καὶ τοῖς διαφοραῖς, καὶ πειθανοῖς, ἢ ἐκ τῶν γεγραμμένων τὸ δίκαιον, ἵνα ἡ γνώμη τὸ μὲν πρώτους χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις.

Fidem verò, quæ dicitur arte carens, consequens est iis quæ dicta sunt, vt percurramus: quia propria ipsa sit iudicialium. estque quintuplex, leges, testes, pacta, quæstiones, iusiurandum. Ac primùm quidem dicamus de legibus, quomodo ipsis vtendum sit, tum ei qui suadet, tum qui dissuadet, tum qui accusat, tum qui defendit. Apparet enim si contraria sit facto lex scripta, communi lege vtendum, & æquis, tanquam iustioribus. Et quòd mente optima vti est, non omnino vti scriptis. Et quòd æquum semper manet, & nunquam mutatur, neque communis lex:

secundùm naturam enim est : scripiæ verò leges , sæpe. Vnde dictum est in Sophoclis Antigone , cùm illa defendit se egisse contra Creontis legem, sed non contra non scriptam. Non enim hoc nunc , & heri , sed semper. Ideo ego non timeo virum vllum. Et quod iustum est verum quiddam , & vtile , sed non quod videtur. Quare non est lex quæ scripta est : non enim obit munus legis. Et quòd tanquam argentarius iudex est , vt discernat adulterinum iustum à vero. Et quòd melioris viri est , non scriptis , quàm scriptis vti , & stare. Et si qua in re contraria sit legi quæ probetur , vel ipsa sibi , vt hæc quidem aliquando iubet rata esse , quæcumque pepigerunt : illa verò vetat , pactiones fieri contra legem. Et , si ambigua sit , ita vt torqueas , & videas , in vtram deductionem , aut iustum quadrare possit , aut vtile , deinde eo vtaris. Et si res , de quibus lata est lex , non amplius maneant , lex verò maneat , conandum est , vt id declares , & pugnes hac ratione contra ipsam. Si verò lex scripta accommodata sit ad factum , tunc optima mente esse dicendum est , non vt contra legem iudicet , sed vt si ignoret id quod dicit lex , ne peieret. Et quod est simpliciter bonum eligere neminem , sed quod sibi. Et nihil interesse , vel legem non ferri , vel non obseruari. Et in aliis artibus non esse vtile agere captiosè , vt contra medicum : quia non tantum nocet error medici , quantum si quis assuescat non obedire principi. Et se legibus sapientiorem esse studere , esse id quod in laudatis legibus prohibetur. Ac de legibus quidem hæc explicata sint. Quod attinet ad testes , eorum sunt duo genera. Alii quidem sunt antiqui , alii verò noui. & ex his alii participes periculi , alii extra periculum. Voco antiquos , & Poëtas , & alios omnes illustres , quorum sunt iudicia clara , vt Athenienses , Homero teste , vsi sunt de Salamine. & Tenedii nuper Periandro Corinthio in Sigeenses , & Cleophon contra Critiam Solonis Elegis vsus est , dicens olim petulantem fuisse eius familiam : non enim vnquam cecinisset Solo,

Dic flaue Critia , vt studeat parere parenti.

A κατὰ φύσιν γάρ ἐστιν· οἱ δὲ γεγραμμένοι, πολλάκις· ὥστε εἴρηται ἐν τῇ τῆς Σοφοκλέους Ἀντιγόνης· ἀπολογεῖται γάρ, ὅτι οὐ παρὰ τὸν Κρέοντος νόμον, ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν ἄγραφον·

Οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθές, ἀλλ' ἀεί ποτε
*Ταῦτ' ἐστὶ ζῇ κοὐδεὶς οἶδεν ἐξότου φάνη. τῶν ἰσῶν

καὶ ὅτι τὸ δίκαιόν ἐστιν ἀληθές τι καὶ συμφέρον, ἀλλ' οὐ δοκοῦν· ὥστε οὐ νόμος, ὁ γεγραμμένος· οὐ γὰρ ποιεῖ τὸ ἔργον τὸ τοῦ νόμου. καὶ ὅτι B ὥσπερ ἀργυρογνώμων ὁ κριτής ἐστιν, ὅπως διακρίνῃ τὸ κίβδηλον δίκαιον, καὶ τὸ ἀληθές· καὶ ὅτι βελτίονος ἀνδρὸς τὸ τοῖς ἀγράφοις μᾶλλον τῶν γεγραμμένων χρῆσθαι, καὶ ἐμμένειν. καὶ εἴπου ἑκάστοις νόμοις διάκειται, ἢ ἐξ αὐτῶν ὅτι, ἑκόντι, ὁ μὲν, κελεύει κύρια εἶναι, ἐπὶ δὲ * πείθονται· ὁ δὲ, ἀπαγορεύει μὴ συνθεῖσθαι παρὰ τὸν νόμον. καὶ εἰ ἀμφίβολος, ὥστε τρέπειν ἐς ὁποτέρους ἐφ' ὁποτέρους τὴν ἀγωγήν, ἢ τὸ δίκαιον ἐφαρμόσαι, ἢ τὸ συμφέρον, εἶτα τούτῳ χρῆσθαι· καὶ, εἰ τὰ μὲν πράγματα ἐφ' οἷς ἐτέθη ὁ νόμος, μενέτω μένει, ὁ δὲ νόμος· πειρατέον τὸν δηλοῦν, καὶ μάχεσθαι τούτῳ πρὸς αὐτόν. ἐὰν δὲ ὁ γεγραμμένος ᾖ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὅτι γνώμην τὴν ἀρίστην λεκτέον ἐστί· ὥστε οὐ τὸν νόμον ἕνεκα δικάζει ἐστίν, ἀλλ' ἵνα, ἐὰν ἀποφαίνῃ, ἃ λέγει ὁ νόμος, μὴ ἁπορῇ. καὶ ὅτι οὐ τὸ ἁπλῶς ἀγαθὸν αἱρεῖσθαι πρόδηλον, ἀλλὰ τὸ αὐτῷ ἑκάστῳ συνοίσει, ἢ μὴ καίεσθαι, ἢ μὴ ζημιοῦσθαι. καὶ ὅτι τὸ παῖς ἄλλοις τέχναις, οὐ λοιπὸν φιλοσοφίζεσθαι * τοῦ ἐστι. C ἰατρόν· οὐ γὰρ τοσοῦτον βλάπτει ἡ ἁμαρτία τοῦ ἰατροῦ, ὅσον τὸ εἰθίζεσθαι ἀπειθεῖν τοῖς ἄρχουσι. καὶ ὅτι τῷ νόμων σοφώτερον ζητεῖν εἶναι, τοῦτ' ἔστιν ὃ τοῖς ἐπὶ γεγραμμένοις νόμοις ἀπαγορεύουσι. τοῦτο μὲν οὖν τῶν νόμων, οὕτω διωρίσθω· τοῦτο δὲ μαρτύρων, μάρτυρές εἰσι διττοί, οἱ μὲν παλαιοί· οἱ δὲ, πρόσφατοι. τούτων, οἱ μὲν, μετέχοντες τοῦ κινδύνου· οἱ δὲ, ἐκτός. λέγω δὲ, παλαιοὺς μὲν, τοὺς τε ποιητάς, καὶ ὅσοι ἄλλοι γεγενημένοι εἰσὶ κρίσεις φανεραί· οἷς Ἀθηναῖοι * Ὁμήρῳ μάρτυσι χρῆ- D Ιλιάδ. β. σθαι τοῦτο τοῦτο Σαλαμῖνος· καὶ Τενεδίοις ἔναγχος Γρυνείδου τοῦ Κορινθίου πρὸς * Σι- Σιγειεῖς. γειεῖς· καὶ Κλεοφῶντι Κριτίου τοῖς Σόλωνος ἐλεγείοις ἐχρήσαντο, λέγων, ὅτι πάλαι ἀσυλήτως εἶεν οἰκία· οὐ γὰρ ἂν ποτε ἔφησεν Σόλων,

E

* Εἰπεῖν μοι Κριτία πυρρότριχα παῖδ' ἀκοῦσαι, Εἰπέμοι Κριτίαν πυρρότριχα

περὶ μὲν οὖν τῶν γεγονότων, οἱ εἰσὶν μάρτυρες. περὶ δὲ τῶν ἐσομένων, οἱ χρησμολόγοι, οἷον, Θεμιστοκλῆς, ὅτι ναυμαχητέον, τὸ ξύλινον λέγει τεῖχος. ἔτι καὶ αἱ παροιμίαι, ὡς ἔφην, μάρτυρία ἐστίν· οἷον, ἐάν τις συμβουλεύῃ μὴ πείθεσθαι φίλῳ γέροντι, τούτῳ μάρτυρεῖ ἡ παροιμία, μήποτ' οὖν γέροντι, καὶ τοὺς υἱεῖς αἴρειν, οὓς καὶ οἱ πατέρες.

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείπει.

σοφοὶ δή, ὅσοι γνώμιμοι * κεχρίκασι· χρήσιμοι γὰρ αἱ τούτων κρίσεις περὶ τῶν αὐτῶν ἀμφισβητούντων· οἷον, Εὐβουλος ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐχρήσατο πρὸς Χαρίπτην, ᾧ Πλάτων εἶπε πρὸς Ἀρχίβιον, ὅτι ὑπεδίδωκεν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὁμολογεῖν πονηροὺς εἶναι· καὶ εἰ μετέχοιτε τοῦ ψεύδεσθαι· εἰ μὲν οὖν εἰσὶ τῶν τοιούτων * μάρτυρες εἴσι γέροντες, ἢ μή εἰσιν, ἢ μή· περὶ δὲ τοῦ ποῖον, οὐ μάρτυρες, οἷον, εἰ δίκαιον ἢ ἄδικον, ἢ συμφέρον ἢ ἀσύμφορον· οἱ δή, * ἄπιστοι, καὶ * περὶ τούτων πιστόταται. πιστόταται, δὲ οἱ παλαιοὶ ἀληθέστατοι γάρ. * πιστώματα δὲ τῶν μαρτυριῶν· μάρτυρας μὲν μὴ ἔχοντι, ὅτι οὐκ τῶν εἰκότων δεῖ κρίνειν· καὶ τοῦτ' ἔστι * τὸ, γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ. καὶ ὅτι οὐκ ἔστι * ἄξια πίστεως τὰ εἰκότα ὅτι ἀργύριον. καὶ ὅλως οὐκ ἀλίσκεται ψευδομαρτυριῶν τὰ εἰκότα. ἔχοντι δὲ πρὸς μὲν ἔχοντα, ὅτι οὐκ * ἀναίρεται τὰ εἰκότα. καὶ ὅλως οὐδὲν δεῖ ἔστι * μαρτυριῶν, εἰ ὀρθῶς ἐβουλεύσαντο τῶν λόγων ἐκβαίνειν ἐκ τοῦ πράγματος. εἰσὶ δὲ αἱ μαρτυρίαι, αἱ μὲν, περὶ αὐτοῦ· αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἀμφισβητοῦντος. καὶ αἱ μὲν, περὶ τῶν πραγμάτων· αἱ δὲ, περὶ τοῦ ἤθους. ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐδὲ ποτέ ἐστιν ἀπορῆσαι * μαρτυρίας χρησίμους. εἰ μὲν γὰρ περὶ τῶν πραγμάτων, ἢ αὐτῷ ὁμολογουμένης, ἢ τοῦ ἀμφισβητοῦντος ἀδυνάτου· ἄλλως, περὶ τοῦ ἤθους, ἢ αὐτοῦ εἰς ἀπιστίαν, ἢ τοῦ ἀμφισβητοῦντος εἰς φαυλότητα. ἢ δὲ ἄλλως περὶ μάρτυρος ἢ φίλου, ἢ ἐχθροῦ, ἢ μεταξύ, ἢ διδοκιμωμένους, ἢ ἀδοκιμωτέρους, ἢ μεταξύ, ἢ ὁπόσαι ἄλλαι πίστεις διαφοραὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις λεκτέον, ἐξ οἵων τε καὶ ἐνθυμημάτων λέγομεν. περὶ δὲ τοῦ * τοῦ λόγου χρῆσίς ἐστιν, ὅσον αὔξειν, ἢ καθαιρεῖν, ἢ πίστεις ποιεῖν, ἢ ἀπίστους. αὐτοῦ μὲν οὖν ἀπαρχὴν, πίστεις δὲ κυρίας· ὅτι δὲ τοῦ ἀμφισβητοῦντος, φαυλότερον.

A Ac de præteritis quidem tales sunt testes. De futuris verò, etiam interpretes oraculorum, vt Themistocles, nauibus pugnandum esse, ligneum significare murum. Præterea verò prouerbia, vt dictum est, testimonia sunt: vt, si quis consulat, ne pareatur amico seni, ei attestatur prouerbium, Beneficium ne conferas in senem. Et, vt filios tollat, quorum etiam sustulerint parentes.

B *Stultus qui natos occiso patre reliquit.*

C Noui verò sunt, quicumque illustres etiam aliquid iudicarunt. Vtilia enim sunt etiam horum iudicia iis qui de iisdem rebus controuersantur, vt Eubulus in iudiciis vsus est contra Charetem, eo quod Plato dixit aduersus Archibium, quod increbuit in ciuitate, vt fatcantur se improbos esse. Et participes periculi sunt, si visi fuerint falsum dicere. Ac tales quidem de talibus testes sunt, Factum sit, necne, Sit, necne. De qualitate verò non sunt testes, vt Iustumne an iniustum, Vtile an in vtile. Qui verò longinqui sunt, etiam de his fide dignissimi sunt. Nam dignissimi fide sunt antiqui, quia incorrupti. Certa enim fides est à testimoniis. Testes quidem non habenti illud seruit, quòd ex verisimilibus oportet iudicare, & id significat, mente optima esse. Et, quòd non licet corrumpere verisimilia argento. Et quòd non arguuntur falsorum testimoniorum verisimilia. Habenti verò contra non habentem, quòd subiecta iudicio non sunt verisimilia. Et quòd nihil opus esset testimoniis, si rationibus satis esset rem perspicere. Sunt autem testimonia partim de ipso, partim de aduersario. Et alia quidem de facto, alia verò de moribus. Quare apparet, nunquam fore vt careamus testimonio vtili: quia si non adsit de re, quod aut sibi faueat, aut controuersanti aduersetur, at de moribus, ipsius aderit ad ostendendam probitatem, vel controuersantis ad improbitatem. Alia verò de teste aut amico, aut inimico, aut medio: aut probato, aut infami, aut medio, & quæcumque aliæ eiusmodi differentiæ, ex iisdem locis ducendæ sunt; ex quibus etiam enthymemata ducimus. De pactis catenus orationis vsus est, quatenus ea auget, aut diminuit, aut fide digna efficit, aut indigna. Si pro se faciant, fide digna, & rata; si pro aduersario, contra.

Atque ad ea quidem fide digna, aut indigna reddenda, res nihil differt à teſtium tractatione. Quales enim ſint, qui inſcripti ſunt, aut qui aſſeruant, his pacta fide digna ſunt. Cùm verò conſtat adeſſe pactum, quod proprium ſit, augendum eſt. Pactum enim lex eſt priuata, & ſecundùm partem. Et pacta quidem non efficiunt legem ratam. Leges verò rata efficiunt quæ cum lege conueniunt, pacta. Et omnino ipſa lex pactum quoddam eſt. Quare quicumque non credit, & tollit pactum, leges tollit. Præterea aguntur multa ex contractibus, & quæ ſponte aguntur, ex pactis ſunt. Quare ſi irrita fiant, tollitur inter ſe vſus hominum. Et alia, quæcumque conueniunt, promptum eſt perſpicere. Quod ſi contrarium ſit, & faciat cum aduerſariis, primùm quibus aliquis aduerſus legem aduerſantem pugnauerit, ea conueniunt. Abſurdum enim eſt, ſi legibus quidem cùm minùs rectè latæ ſint, ſed fraudem fecerint qui tulerunt, non putemus oportere obedire, at pactis neceſſarium putemus. Deinde conuenit illud, Iuſti diſpenſatorem eſſe iudicem, vt non hoc ei ſpectandum ſit, ſed quod eſt iuſtius. Et iuſtum quidem non licere peruertere nec fraude, nec neceſſitate, quia natura factum ſit: pacta verò fieri & à deceptis, & à coactis. Præterea conuenit animaduertere, an contrariæ alicui ſint aut ex ſcriptis legibus, aut ex communibus & iuſtis, aut honeſtis. Præterea an aliis pactis poſterioribus, aut prioribus. aut enim poſteriora rata ſunt, & irrita priora: aut priora recta ſunt, & poſteriora falſa. Vtroque modo erit vtile. Deinde expediet videre, ſi qua in parte aduerſentur iudicibus, & quæcumque alia huiuſmodi. Etenim hæc facilia cognitu ſimiliter ſunt. Quæſtiones autem teſtimonia quædam ſunt. Habere verò videntur fidem, quia neceſſitas quædam in eis ineſt. Non eſt igitur difficile earum vim intelligere, & quæ de eis dici poſſunt, explicare. ex quibus ſi ſint propriæ, eas augere licet, quia veræ ſolæ ex teſtimoniis ſint: ſi aduerſentur, & cum aduerſatio faciant, euerterit aliquis veritatem, dicens de vniuerſo genere quæſtionum. Nihil enim minùs, qui coguntur, falſa dicunt, quàm vera, & tolerantes ne dicant vera, & facilè mentientes, vt requieſcant citiùs. Oportet autem habere facultatem referendorum ad hæc præteritorum exemplorum, quæ ſciunt iudicantes. Iuriſiurandi verò ratio, quadripartita diſtributio eſt.

A πρὸς μὲν οὖν τὸ πιστὰς ἢ ἀπίστους καταστῆσαι, οὐδὲν διαφέρει τῆς περὶ τοὺς μάρτυρας πραγματείας· ὁποῖοι γὰρ ἄν τινες ὦσιν οἱ ἐγγεγραμμένοι, ἢ φυλάττοντες, τοιοῦτοι αἱ συνθῆκαι πισταί εἰσιν. ὁμολογεῖται δ' ἐν τοῖς συνθήκης, οἰκείας μὲν οὔσης, αὐξητέον· ἡ γὰρ συνθήκη, νόμος τίς ἐστιν ἰδίος, καὶ μέρος· καὶ αἱ μὲν συνθῆκαι τοῦ νόμου ποιοῦσι τὸν νόμον κύριον· οἱ δὲ νόμοι, καὶ ὁ νόμος συνθήκη τίς ἐστιν· ὥστε ὅσοις ἀπιστεῖ, καὶ αἱρεῖ συνθήκας, τοὺς νόμους λύει. ἔτι δὲ, περὶ τῶν πολλῶν συναλλαγμάτων, καὶ πάντων ἐκούσια, καὶ συνθῆκαι· ὥστε ἀκύρων γιγνομένων, * λύεται ἢ τοῖς ἄλλήλοις χρεία τῶν αὐθρώπων· καὶ τἆλλα δὲ ὅσα ἁρμόττει, ὑπόκειται ἰδεῖν ἐστίν. αὖ δ' ἐκούσιά ἐστι, καὶ μὴ τῶν ἀμφισβητουμένων, περὶ ὃν μὲν, ἄν τις πρὸς νόμον ἐναντίον μαχέσαιτο, τοῦτ' ἀρμόττει· ἄτοπον γὰρ, εἰ, τοῖς μὲν νόμοις, αὐ μὴ ὀρθῶς κείμενοι ὦσιν, ἀλλ' * ἔξαπατῶσιν οἱ ἐγγεγραμμένοι, οὐκ οἰόμεθα δεῖν πείθεσθαι· τοῖς δὲ συνθήκαις, δικαίως ἔχον. εἶτα ὅλως τὸ δίκαιόν βραβευτής ἐστιν ὁ δικαστής. οὐχοιοῦν τὸ τοιοῦτον σκεπτέον, ἀλλ' ὡς δικαιότερον. καὶ τὸ μὲν δίκαιον, οὐκ ἔστι μεταγράψαι, οὔτ' ἀπάτῃ, οὔτ' ἀνάγκῃ πεφυκὸς γάρ ἐστι. συνθήκη δὲ γίγνεται * καὶ ὑπ' ἀπατηθέντων, καὶ ἀναγκασθέντων. πρὸς δὲ τούτοις σκεπτέον, εἰ ἐναντία τινί ἐστιν, ἢ τῶν γεγραμμένων νόμων, * ἢ τῶν κοινῶν, καὶ τοῖς δικαίοις ἢ καλοῖς. ἔτι τε, εἰ ἄλλαις συνθήκαις ὑστέραις, ἢ προτέραις· ἢ γὰρ αἱ ὑστεραι κύριαι, ἄκυροι γὰρ αἱ πρότεραι· ἢ αἱ πρότεραι ὀρθαὶ, αἱ γὰρ ὑστεραι ἠπατήκασιν, ὁποτέρως αὖ ἧι χρήσιμον. ἔτι δὲ, τὸ συμφέρον ὁρᾶν, εἴπερ * ἐναντιοῦται τοῖς χρεῶσι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· καὶ γὰρ ταῦτα διώρισται ὁμοίως, αἱ δὲ βάσανοι, μαρτυρίαι τινές εἰσιν. ἔχειν δὲ δοκοῦσι * τὸ πιστὸν, ὅτι ἀνάγκη ἧς πρόσεστιν. οὐκοῦν χαλεπὸν * τοῦτον περὶ τούτων ἰδεῖν, καὶ τὰ ἐνδεχόμενα εἰπεῖν. ἐξ ὧν αὖ τε ἐπαρχοῦσιν οἰκεῖαι, αὔξειν ἐστὶν, ὅτι ἀληθεῖς μόναι τῶν μαρτυριῶν εἰσὶ πᾶσαι· ἐὰν τε ὑπεναντίαι ὦσι, καὶ μὴ ἀμφισβητοῦντες, * ἀναλύοι αὖ ἧς τἀληθῆ, λέγων καθ' ὅλου τὸν λόγους τῶν βασάνων. τοῦτον γὰρ ἥκιστα αἰσχυνόμενοι τὰ ψευδῆ λέγουσιν, ἢ πάλιν ἀληθῆ· καὶ ῥᾳθυμοῦντες μὴ λέγειν τἀληθῆ· καὶ ῥᾳδίως καταψευδόμενοι, ὡς παυσόμενοι θᾶττον. δεῖ δ' ἔχειν ἐπιφέρειν ὅτι τοιαῦτα γέγονεν ἤδη πρότερον, καὶ παραδείγματα, ἃ ἴσασιν οἱ * κρίνοντες. περὶ δ' ὅρκων πρῶτον ὅτι διελεῖν

ἐναντίοις

ἐξαπατ. ἢ τῶν κοινῶν, καὶ τῶν γεγραμμένων, ἢ πῖς οἰκείοις ἢ πῖς ἀλλοτρίοις, ἔτι τε καὶ πῖς δ.

ἐναντιοῦται

πίστ.

δ' αἱ ἧς πάλ.

Poſt κρίνοντες ſequuntur quibus cod. διῆς λέγειν ὅλ. τοῖσιν ἄλλοις ἀφ' ἑαυτ. &c. quæ eſt paraphraſis ſuperiorũ verb. Ariſt.

περὶ παῦτ

ἢ γὰρ δίδωσι καὶ λαμβάνει, ἢ οὐδέτερον· ἢ τὸ μέν, τὸ δ' οὔ. ἐκ τούτων, ἢ δίδωσι μὲν καὶ λαμβάνει δέ· ἢ λαμβάνει μὲν καὶ δίδωσι δέ. ἐπὶ ἄλλως * ὁμόσαντα λύσ. χιν. μα. δὲ τούτοις, εἰ * ὀμόσεται οὕτως, ἢ ὑπ' αὐτοῦ, ἢ ὑπ' ἐκείνου. οὐ δίδωσι μὲν οὖν, ὅτι ῥᾳδίως ἐπιορκήσει. καὶ ὅτι ὁ μὲν ὀμόσας οὐκ * ἀποδίδωσι· πολὺ γὰρ μᾶλλον ὀμόσαντας οἴεται καταδικάζειν. ἐκ δὲ τοῦ τοιούτου κρείττων ὁ κίνδυνος ἐν τοῖς δικασταῖς· πᾶσι μὲν γὰρ πιστεύει. ὧν δή, ὅτι οὐ λαμβάνει δή, ὅτι μὲν ἧττον ὅρκου. ἐκ δὲ τοῦ εἰ ἦν φαῦλον, καταμάθοι ἂν· κρεῖττον γὰρ ἕνεκα τοῦ φαῦλον εἶναι, ἢ μὴ διὰ πονηρὸν ὀμόσαντα * μὴ B μὲν ὧν ὀμόσαι δή· ὀμόσαντα δή, οὔ. * οὕτω γὰρ ἂν δι' ἀρετὴν μᾶλλον εἴη, ἀλλ' οὐ διὰ ἐπιορκίαν τὸ μὴ καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους ἀρμόττει, οὐκ ἔστιν * προσ- ὀμνύειν ας κλησις αὕτη, οἵᾳ πρὸς θεὸν βοηθῶ, ἀλλ' ὁμοία· καὶ εἰ ἰσχυρὸς ἀσθενῆ παίξας, ἢ πληγὴν προσκαλέσαιτο. εἰ δὲ λαμβάνει, ὅτι πιστεύει αὐτῷ, ἐκείνῳ δ' οὔ. καὶ τὸ τοῦ Ξενοφάνους μεταστρέψαντα, φατέον οὕτως, ἴσον εἶναι· ἐὰν μὲν * ὁ θύσιος δίδῳ, ὁ θύσιος δ' ὁμνύῃ· δεινόν ὁ ὀμνύς δ. τι τὸ μὴ θέλειν αὐτόν, ὧν ἐκείνους ἀξιοῖ C ὁμόσαντας δικάζειν. εἰ δὲ δίδωσιν, ὅτι θύσιος τὸ θεὸν ἐᾶν τοῖς θεοῖς ἐπιτρέπειν. καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖ ἀντὶ αὐτοῦ ἄλλον * χρῆσθαι· αὐτὸς γὰρ δίδωσι ἀντὶ τοῦ γ. al. χρισ. χρήσθω· ἄτοπον τὸ μὴ θέλειν ὀμνύναι, περὶ ὧν ἄλλους ἀξιοῖ ὀμνύναι ἐπὶ ᾧ καθ' ἕκαστον δῆλον πῶς λεκτέον, καὶ συνδυάζοντα πῶς λεκτέον, δῆλον· οἷον, εἰ αὐτὸς μὲν θέλει λαμβάνειν, δίδοναι δὲ μή· καὶ εἰ δίδωσι μέν, λαμβάνειν δὲ μὴ θέλει· καὶ εἰ λαμβάνειν καὶ D δίδοναι θέλει, εἴτε μηδέτερον· ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀνάγκη συγκεῖσθαι· ὥστε καὶ τοὺς λόγους ἀνάγκη συγκεῖσθαι * ἐκ τῶν εἰρημένων· ἐὰν δὲ ἢ ψευδομένου ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἑκόντος, ὅτι οὐκ ἐπιορκία· ἑκούσιον γὰρ τὸ ἀδικεῖν ἐστί· τὸ δὲ ἐπιορκεῖν, ἀδικεῖν ἐστι· πᾶν γὰρ βίᾳ καὶ ἀπάτῃ, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· ὥστε προσακτέον καὶ τὸ ἐπιορκεῖν, ὅτι ἐστὶ τὸ τῇ ψυχῇ, ἀλλ' οὐ τῷ σώματι· ἐὰν δὲ τῷ ἀδικεῖν ἢ * ὀμωμοσμένος, ὅτι πόλεμα αἱρεῖ ὁ μὴ ἐμμένων οἷς ὤμοσε. ψεῦδος E γὰρ τοῦτο καὶ τοῖς νόμοις χρῶνται ὁμόσαντες· καὶ ὑμᾶς αὐτὸ * ἀξιοῦμεν ἐμμένειν, οἷς αὐτοὶ ὁμόσαντες δικάζετε * αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐμμενοῦμεν. καὶ ὅσα ἄλλα ἂν αὔξων τις εἴποις. ὧδε μὲν οὖν περὶ ἀτέχνων πίστεων, εἰρηκάσι τοσαῦτα.

ὀμόσ. τιμᾶσθαι δ' ὑπ' αὐτῶν τὸν ὀμόσαντα, ὅτι οὐκ ἐπιορκεῖ· ἔστι γὰρ ἀδικεῖν ἑκούσιον· τὸ δὲ ἐπιορκεῖν ἀδικεῖν ἐστί· πᾶν γὰρ βίᾳ καὶ ἀπάτῃ ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· ὥστε καὶ τὸν ὀμόσαντα ὑπ' αὐτοῦ τὸν ὀμόσαντα, ὅτι οὐκ ἐπιορκεῖ· ἔστι γὰρ ἀδικεῖν ἑκούσιον· τὸ δὲ ἐπιορκεῖν ἀδικεῖν ἐστί· πᾶν γὰρ βίᾳ καὶ ἀπάτῃ ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· ὥστε καὶ τὸν ὀμόσαντα ὑπ' αὐτοῦ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΤΕΧΝΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΤΩΝ

πεϱὶ τὸ Δεύτεϱον.

ARISTOTELIS

ARTIS RHETORICÆ

LIBER II.

Antonio Riccobono Interprete.

CAPVT I.

Agendum esse de moribus & affectibus: qui mores in persona oratoris sint exprimendi: qui sint affectus: qua de singulis affectibus sint cognoscenda.

EX quibus quidem oporteat tum suadere tum dissuadere, tum vituperare tum laudare, tum accusare tum defendere, & cuiusmodi opiniones ac propositiones vtiles sint ad faciendam harum rerum fidem, hæc sunt. De his enim & ex his enthymemata ducuntur, vt in vnoquoque loquamur propriè genere orationum. Quoniam verò causa iudicationis est Rhetorica, (etenim consilia iudicant, & iudicium iudicatio est,) necesse est non solùm ad orationem respicere, quomodo apta sit ad demonstrandum, & ad finem faciendam: sed etiam ipsum cuiusdammodi, & iudicem comparare. Multum enim interest ad fidem maximè quidem in consiliis, deinde verò etiam in iudiciis, tum si cuiusdammodi appareat is, qui dicit, tum si erga se existiment se habere quodammodo ipsum, tum verò si etiam ipsi affecti quodammodo sint. Ac cuiusdam quidem modi apparere oratorem, vtilius in consiliis est:

ΚΕΦΑΛ. α'.

Οἷς δεῖ ποίον τινα καταστήσαι τὸν χρίτην.

ΕΚ τίνων μὲν οὖν ἑκάστῳ συμβουλεύειν καὶ ἀποτρέπειν, ἐκ τίνων δὲ ψέγειν, καὶ ἐπαινεῖν, καὶ κατηγορεῖν καὶ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ποίαις δόξαις καὶ τοιούτοις χρήσιμοι πρὸς τὰς τούτων πίστεις, ῥηθήτω. περὶ γὰρ τούτων καὶ ἐκ τούτων τὰ ἐνθυμήματα λέγεται, ὡς περὶ ἕκαστον εἰπεῖν ἰδίᾳ τὸ γένος τῶν λόγων. ἐπεὶ δ' ἕνεκα χρίσεώς ἐστιν ἡ ῥητορική· καὶ γὰρ αἱ συμβουλαὶ χρίνουσι, καὶ ἡ δίκη χρίσις ἐστίν· ἀναγκαῖον μὴ μόνον πρὸς τὸν λόγον ὁρᾶν, ὅπως ἀποδεικτικὸς ἔσται καὶ πιστός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιόν τινα καὶ τὸν χριτὴν καθιστάναι. πολὺ γὰρ διαφέρει πρὸς πίστιν, μάλιστα μὲν ἐν ταῖς συμβουλαῖς, εἶτα δὲ καὶ ἐν ταῖς δίκαις, τὸ, τε ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς ὑπολαμβάνειν * ἔχειν πως αὐτόν. πρὸς πᾶσι δὲ τούτοις, ἐάν τε αὐτὸς διακείμενός πως τυγχάνωσι. τὸ μὲν οὖν ποιόν τινα φαίνεσθαι τὸν λέγοντα, χρησιμεύει εἰς τὰς συμβουλάς ἐστιν.

τὸ δὲ διακεῖσθαι πως τὸν ἀκροατὴν, εἰς τὰς δίκας. οὐ γὰρ τοῦτα φαίνεται φιλοῦσι καὶ μισοῦσιν, οὐδ' ὀργιζομένοις καὶ πραέως ἔχουσιν. ἀλλ' ἢ τῷ παντάπασιν ἕτερα, ἢ κατὰ τὸ μέγεθος ἕτερα. τῷ μὲν γὰρ φιλοῦντι. τι, ἐκεῖ οὗ ποιεῖσθαι τιμωρίαν, ἢ οὐκ ἀδικεῖν, ἢ μικρὰ δοκεῖ ἀδικεῖν· τῷ δὲ μισοῦντι, τοὐναντίον· καὶ τῷ μὲν ὀρεγομένῳ καὶ βουλομένῳ ὄντι, ἐὰν ᾖ τὸ ἐσόμενον ἡδύ, καὶ ἔσεσθαι, καὶ ἀγαθὸν ἔσεσθαι, φαίνεται· τῷ ἀπαθεῖ καὶ διεζευγμένοις, τοὐναντίον. τῶν μὲν οὖν ἀνδρῶν εἰς πίστεις τοὺς λέγοντας, τρία ἐστὶ τὰ αἴτια. τοσαῦτα γάρ ἐστι δι' ἃ πιστεύομεν, ἔξω τῶν ἀποδείξεων· ἔστι δὲ τοῦτα, φρόνησις καὶ ἀρετὴ καὶ εὔνοια· ψεύδονται γὰρ ἐκεῖ ὧν λέγουσιν, ἢ συμβουλεύουσιν, ἢ ἅπαντα τοῦτα, ἢ διὰ τούτων τι· ἢ γὰρ διὰ ἀφροσύνην, οὐκ ὀρθῶς τὰ δοξάζουσιν· ἢ δοξάζοντες ὀρθῶς, διὰ μοχθηρίαν οὐ τὰ δοκοῦντα λέγουσιν· ἢ φρόνιμοι μὲν καὶ ἐπιεικεῖς εἰσιν, ἀλλ' οὐκ εὔνοι. διὸ ἂν συμβαίνοι μὴ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν γιγνώσκοντας. ἢ ταῦτα τοῦτα ἐστίν. ἀνάγκη ἄρα τὸν ἅπαντα δοκοῦντα τοῦτ' ἔχειν, εἶναι τοῖς ἀκροωμένοις πιστόν. ὅταν μὲν οὖν φρόνιμοι καὶ σπουδαῖοι φαίνεσθαι δοκῶσι, οὐκ ἐκ τῶν ἐκεῖ τοῖς ἀρεταῖς διηρημένων λητέον. οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν γὰρ καὶ ἕτερόν τις, καὶ ἑαυτὸν καταισχυνάσθαι βούλοιτο. ἐκεῖ δὲ εὐνοίας καὶ φιλίας, οὐ ταῖς ἐκεῖ τὰ πάθη λεκτέον ἐστίν. ἔστι δὲ τὰ πάθη, δι' ἃ μεταβάλλοντες, διαφέρουσι πρὸς τὰς κρίσεις, οἷς ἕπεται λύπη καὶ ἡδονή· οἷ, ὀργὴ, ἔλεος, φόβος, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, καὶ τὰ τούτοις ἐναντία. δεῖ δὲ διαιρεῖν τὰ ἐκεῖ ἕκαστον εἰς τρία. λέγω δὲ, οἷ ἐκεῖ ὀργῆς, πῶς τε διακείμενοι ὀργίλοι εἰσὶ, καὶ πρὸς οἵους εἰώθασιν ὀργίζεσθαι, καὶ διὰ ποῖα· εἰ γὰρ, τὰ μὲν ἓν, ἢ τὰ δύο ἔχοιμεν τούτων, ἅπαντα δὲ μὴ, ἀδύνατον ἂν εἴη τινὰ ὀργὴν ἐμποιεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥσπερ οὖν καὶ διὰ τούτων ποιησόμεθα καὶ διέλωμεν τὸν εἰρημένον τρόπον.

affectum verò esse aliquo modo auditorem, in iudiciis. Non enim eadem videntur amantibus, & odio habentibus, neque irascentibus, & leniter se habentibus, sed aut omnino diuersa, aut magnitudine diuersa. Amanti enim is de quo habet iudicationem, aut non iniustè agere, aut parum videtur iniustè agere. Odio autem habenti, contrarium. Et cupienti quidem, & bene speranti, si sit futurum iucundum, etiam fore, & bonum fore videtur. Affectus verò experti, & dubitanti, contrarium. Cur igitur ipsi sint fide digni, qui dicunt, tres sunt caussæ. Tot enim sunt, propter quæ fidem præstamus, præter demonstrationes, nempe prudentia, & virtus, & beneuolentia. Nam falsum sequuntur in iis de quibus dicunt, vel consultant, aut propter omnia hæc, aut propter horum aliquid. Aut enim propter imprudentiam non rectè id opinantur: aut opinantes rectè, propter improbitatem, quæ videntur, non dicunt: aut prudentes quidem, & probi sunt, sed non beneuoli. Itaque contingit, vt optima consilia non dent, qui ea cognoscunt. Et præterea nihil est. Necesse igitur est, qui omnia videatur hæc habere, eum esse apud auditores fide dignum. Iam vnde prudentes, & probi appareant, ex iis quæ de virtutibus explicata sunt, sumendum est: ex iisdem enim & alterum aliquis, & se ipsum comparabit talem. De beneuolentia autem, & amicitia in iis quæ pertinent ad effectus, dicendum nunc est. Sunt verò affectus, per quos cùm se immutent, differunt in iudicationibus: quos sequitur molestia, & voluptas, vt ira, misericordia, metus, & quæcumque alia eiusmodi, & his contraria. Oportet autem diuidere ea quæ de vnoquoque tradentur, in tria, vt quæratur, exempli caussa, de ira, tum quomodo affecti iracundi sint, tum quibus consuecuerint irasci, tum in quibus. Si enim vnum, vel duo teneamus ex his, & non omnia, fieri non poterit vt iram excitemus. Similiter verò etiam de aliis. Quemadmodum igitur, & in iis quæ antè dicta sunt, descripsimus propositiones: sic etiam in iis faciemus, & diuidemus eo qui dictus est modo.

CAPVT

A

CAPVT II.

De ira.

IAm verò sit ira appetitio cum dolore coniuncta, eius quæ apparet, vltionis, propter eam quæ apparet, despicientiam, vel in se, vel in suorum quempiam non conuenienter. Et quoniam talis est ira, necesse est vt is qui irascitur, irascatur semper singularium alicui, vt Cleoni, sed non homini. Et quia sibi, aut suorum alicui fecit, aut facturus fuit. Præterea verò, vt omnem iram consequatur aliqua voluptas ex spe vlciscendi. Iucundum enim est existimare se consecuturum esse quæ apperit. Nemo autem quæ videntur fieri non posse, appetit. At qui irascitur, apperit quæ à se fieri possunt. Quamobrem rectè dictum est de ira.

Dulcior effuso quæ melle in pectore crescit.

Consequitur enim voluptas quædam & C ex hoc, & ex eo, quia versantur in vlciscendo cogitatione. Quæ igitur tunc fit phantasia, voluptatem parit, vt quæ in somnijs. Et quoniam despicientia est actus opinionis in eo quod nihil æstimandum videtur, (etenim mala, & bona digna arbitramur studio esse, & quæ referuntur ad hæc; quæ verò sunt nihil, aut admodum parua, nulla re digna existimamus) tres sunt species despicientiæ, contemptioque, & incommodatio, & contumelia. Qui enim contemnit, D despicit: quæ enim arbitrantur nulla re digna esse, ea contemnunt. Quæ verò nulla re digna sunt, despiciunt. Et qui incommodat, videtur contemnere. Est enim incommodatio, impedimentum, quod fit voluntatibus, non vt aliquid sibi eueniat, sed vt ne illi. Quoniam igitur non spectat, vt sibi aliquid eueniat, despicit. Id enim manifestum est, quia nec obfuturum existimat, (nam timeret, & non despiceret,) nec profuturum vlla in re, quæ vllum habeat momentum, (nam curaret, E vt amicus esset.) Et qui contumeliam infert, despicit. Est enim contumelia nocere, & molestum esse in iis in quibus dedecus est patienti, non vt aliquid fiat sibi aliud, nisi quod fit, sed vt voluptatem percipiat. Etenim referentes non faciunt contumeliam, sed vlciscuntur. Causa verò voluptatis est contumeliam facientibus, quod arbitrantur malefaciendo se excellere magis,

ΚΕΦΑΛ. β'.

Οἷς ὀργίζονται, καὶ ὡς ἔχοντες, καὶ ἐφ' οἷα πρᾶξαι.

ΕΣΤΩ δὴ ἡ ὀργὴ, ὄρεξις μετ' λύπης τιμωρείας φαινομένης, ἐφ' φαινομένῳ ὀλιγωρείᾳ τῇ εἰς αὐτὸν, ἢ εἰς αὑτοῦ τινα μὴ προσηκόντως. εἰ δὴ τοῦτ' ἔστιν ἡ ὀργὴ, ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργίζεσθαι ἀεὶ τῷ καθ' ἕκαστον ἡμῶν. οἷς, Κλέωνι, ὡ' οὐκ ἀνθρώπῳ· καὶ ὅτι αὐτῷ, ἢ τῶν αὑτοῦ τινὶ πεποίηκεν, ἢ ποιήσειν μέλλει· ἐπεὶ πᾶσα ὀργὴ ἔπεσθαί τινα ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ τιμωρήσασθαι. ἡδὺ γὰρ τὸ οἴεσθαι τεύξεσθαι ὧν ἐφίεται. οὐδεὶς δὲ τῶν φαινομένων ἀδυνάτων ἐφίεται αὐτῷ, ὁ δ' ὀργιζόμενος ἐφίεται αὐτῷ δυνατῷ. ὅθεν καλῶς, εἴρηται τὸ περὶ θυμοῦ,

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος κατὰ λείβεται ἀνδρῶν σταγόνεσσιν αἰξήσιν.

ἀνακεχυμένῃ δὲ ἡδονῇ τις ἕπεται τῇ τοιᾷδε διανοίᾳ τοιαύτῃ τῇ τιμωρίᾳ. ἢ ἔστω· γλυκεῖα φαντασία, ἡδονὴν ποιεῖ, ὥσπερ ἡ τῶν ἐνυπνίων. ἐπεὶ δ' ἡ ὀλιγωρία ἐστὶν ἐνέργεια περὶ τὰ μὴ δοκοῦντα ἄξια εἶναι, καὶ περὶ τὰ ἐναντία καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ καὶ τὰ μεταξὺ τούτων ἄξια εἶναι, καὶ περὶ τὰ μηδενὸς ἄξια· καὶ περὶ ἃ μὲν οἴονται μηδενὸς ἄξια εἶναι, ταῦτα καταφρονοῦσι· τὰ δὲ μηδενὸς ἀξίων, ὀλιγωροῦσι· ἐὰν δὲ ἐπηρεάζωσι, φαίνεται καταφρονεῖν ἔστι γὰρ ὁ ἐπηρεασμὸς, ἐμπόδισμὸς τῶν βουλήσεων, οὐχ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκεῖνος· ἐπεὶ, εἰ ἵνα τι αὐτῷ, ὀλιγωρεῖ· δῆλον γὰρ ὅτι οὔτε βλάψειν ὑπολαμβάνει· ἐφίεται γὰρ, καὶ οὐκ ὀλιγωρεῖ· οὔτ' ὠφελῆσαι ἂν οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐφίεται γὰρ ἂν ὅστις φίλος εἶναι. καὶ ὑβρίζουσι δὲ, ὀλιγωροῦσι· ἔστι γὰρ ὕβρις, τὸ βλάπτειν καὶ λυπεῖν, ἐφ' οἷς αἰσχύνη ἔστι τῷ πάσχοντι, μὴ ἵνα τι γένηται αὐτῷ ἄλλο τι ὅ, τι ἐγὼ τύχω, ἀλλ' ὅπως πάθῃ· οἱ γὰρ ἀντιποιοῦντες, οὐχ ὑβρίζουσιν, ἀλλὰ τιμωροῦνται. αἴτιοι δὲ τοῖς ἡδονῆς τοῖς ὑβρίζουσιν, ὅτι οἴονται κακῶς δρῶντες αὐτοὶ ὑπερέχειν μᾶλλον,

διὸ καὶ οἱ νέοι καὶ οἱ πλούσιοι, ὑβρισταί· ὑπερέχειν γὰρ οἴονται ὑβρίζοντες· ὕβρεως δὲ ἀτιμία· ὁ δ' ἀτιμάζει, ὀλιγωρεῖ. τὸ γὰρ μηδενὸς ἄξιον, οὐδεμίαν ἔχει τιμήν, οὔτε κακοῦ, οὔτε ἀγαθοῦ· διὸ λέγει ὀργιζόμενος ὁ Ἀχιλλεύς,

Ἠτίμησεν ἑλών γὰρ ἑὸν γέρας αὐτὸς ἀπούρας. Ε,

-*ὡσεί τιν' ἄτιμον μετανάστην.

ὡς διὰ τοῦτο ὀργιζόμενος. προσήκειν δ' οἴονται πολυωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἡττόνων καὶ γένος, καὶ δυνάμει, καὶ ἀρετῇ, καὶ ὅλως ἐν ᾧ αὐτῶν ὑπερέχει πολύ· οἷ, ἐν χρήμασιν οἱ πλούσιοι, πένητος· καὶ ἐν ᾧ λέγειν ῥητορικὸς, ἀδυνάτου εἰπεῖν· καὶ ἄρχων, ἀρχομένου· καὶ ἄρχειν ἄξιος οἰόμενος, τοῦ ἄρχεσθαι ἀξίου· διὸ εἴρηται,

Θυμὸς δὴ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλήων· καὶ,

Ἀλλά μοι ἐστὶ μόθοισιν ἔχειν κότον, ὄφρα πλέωμι.

ἀναγκαῖον γὰρ δοκεῖ πως ὑπάρχειν. ἔτι, ὑφ' ὧνπερ οἴονται οὗ πάσχειν δίκην· οὗτοι δ' εἰσὶν, οἷς οὗ τις πεποίηκεν, ἢ ποιεῖ, ἢ αὐτὸς, ἢ τῶν αὑτοῦ τις, ἢ δι' αὐτὸ, ἢ βούλεται, ἢ ἐβουλήθη. φανερὸν οὖν ἐκ τούτων ἤδη, πῶς τ' ἔχοντες ὀργίζονται αὐτοὶ, καὶ ἵνα, καὶ διὰ ποῖα· αὐτοὶ μὲν γὰρ, ὅταν λυπῶνται· ἐφίεται γὰρ ἅπας ὁ λυπούμενος. *εἰσί τι κατ' ἐξουσίαν οὗ δοκοῦσι ἀδικεῖσθαι· ἐὰν δὲ ἀφαιρῶνταί τις· οἷ. ὃ δ' ἀφαιρῶνται πρὸς ἃ πεῖν· ἐὰν μὲν, ὁμοίως ἑαυτῷ φαίνεται πεῖσαι· καὶ αὖ τι μὴ δι' ἀπορίαν, ἐὰν μὲν συμπροθυμῆται, ἐὰν τι ἄλλο τι σφοδρὸν* οὕτως ἔχοντα, πᾶσιν ὀργίζεται δὲ καὶ μισοῦντες, πεινῶντι, ἐρῶσι, διψῶντες, ὅλως *ἐπιθυμοῦντες, καὶ μὴ κατορθοῦντες, ὀργίλοι εἰσὶ καὶ διαπερμενεῖς· μάλιστα μὲν πρὸς τοὺς τῆς παρόντος ὀλιγωροῦντας· οἷ, κἂν μετ' ἐκείνων ᾖ, τοῖς πρὸς τοῦτο πεινῶσιν πένητες δὴ, τοῖς πρὸς τοῦτο πεινῶσι· πολεμικὸς δὴ, τοῖς πρὸς τὸν πόλεμον· ἐρωτικὸς δὲ τοῖς πρὸς †ἔρωτα· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις. προσδιοικεῖται γὰρ ἕκαστος πρὸς †ἐκάστην ὀργὴν ὑπὸ* τῶν ὑπαρχόντων παθῶν. ἔτι δ', ἐὰν τοῦτο αὐτοῖς τύχῃ προσδοκώμενος. λυπεῖ γὰρ μᾶλλον μᾶλλον πολὺ* παρὰ δόξαν, ὡς περ καὶ πέπρακέ τὸ πολὺ παρὰ δόξαν, ἐὰν γένηται ὃ βούλεται· διὸ καὶ ὥραι, καὶ χρόνοι, καὶ διαθέσεις, καὶ ἡλικίαι, ἐκ τούτων φανεραὶ, ποῖαι δύνανται πρὸς ὀργὴν, καὶ πότε, καὶ ποῦ· καὶ ὅσῳ ὅτε μᾶλλον ἐν τούτοις εἰσὶ, μᾶλλον καὶ δύνανται.

A Quamobrem iuuenes & diuites contumelioſi ſunt : excellere enim ſe arbitrantur , contumeliam inferendo. Contumeliæ verò eſt , non æſtimare. Et qui non æſtimat , deſpicit. Quod enim nulla re dignum eſt, nullam habet æſtimationem nec mali nec boni. Quamobrem ait iraſcens Achilles , Non æſtimauit , quoniam ereptum donum ipſe retinet : &, Tanquam non æſtimandum profugum. Vt qui propterea iraſcatur. Conuenire autem arbitrantur , ſe magnifieri ab inferioribus genere , facultate , virtute , & omnino eo in quo aliquis longè excellit , vt in pecuniis diues pauperi , & in dicendo eloquens , ei qui dicendo non valet , & imperans , ei cui imperatur , & qui exiſtimatur eſſe dignus qui imperet , ei qui dignus eſt cui imperetur. Quamobrem dictum eſt , Ira eſt magna ab Ioue natorum regum. Et alibi , Conceptam tamen iram ſeruat. Moleſtiam enim habent propter excellentiam; præterea à quibus aliquis putat benignè fieri oportere. Iſti autem ſunt , quos beneficio affecit , vel afficit , aut ipſe, aut ſuorum aliquis , aut propter ipſum , vel vult , vel voluit. Apparet igitur iam ex his quo modo ſe habentes iraſcantur ipſi & quibus & propter quæ : Ipſi enim cùm dolent. Nam appetit aliquid dolens. Siue igitur directo obſtiterit aliquis , vt ſitienti ad bibendum , ſiue non directo , ſimiliter idem videatur efficere , &, ſi refragetur aliquis , &, ſi non ſuffragetur, &, ſi qua alia in re turbarit ſic ſe habentem ; omnibus iraſcitur. Quamobrem ægrotantes , paupertate laborantes , amantes , ſitientes , omnino cupientes, & non rectè agentes , iracundi ſunt, & qui concitentur , idonei. Maximè quidem aduerſus eos , qui præſentem ſtatum deſpiciunt , vt ægrotans quidem in iis quę pertinent ad morbum , paupertate autem laborans in iis quæ ad paupertatem , bellator in iis quæ ad bellum , amator in iis quæ ad amorem. Similiter verò etiam in aliis : præparatur enim quiſque ad ſuam cuiuſque iram ab inhærente affectu. Præterea verò ſi contraria acceperit. moleſtiam enim affert maiorem , quod multum etiam præter opinionem eſt. quemadmodum etiam delectat , quod multum præter opinionem eſt , ſi factum ſit, quod vult. Quamobrem & horæ , & tempora, & affectiones , & ætates, ex his apparent, quales aptæ ſint ad commotionem iræ , & quando , & vbi , & vt, quo magis in eis ſunt, aptiores etiam ſunt ad commotionem.

Ac ipſi quidem ſic ſe habentes facilè ad iram concitantur. Iraſcuntur autem & iis qui irrident, & iis qui ſubſannant, & iis qui illudunt. Contumeliam enim faciunt. Et iis qui in eis nocent quæ contumeliæ ſigna ſunt. Neceſſe autem eſt vt talia ſint, quæ neque pro re aliqua, neque vtilia agentibus ſunt. Iam enim videntur propter contumeliam. Et maledicentibus & contemnentibus in iis quibus ipſi maximè ſtudent, vt qui in philoſophia cupiunt alios ſuperare, ſi quis inuehatur in philoſophiam: qui verò in forma corporis, ſi quis in formam, ſimiliter verò etiam in aliis. Atque hæc multo magis, ſi ſuſpicentur ea non adeſſe ſibi, vel omnino, vel non firmè, vel non exiſtimari. Quòd ſi valde exiſtiment ſe hærere in iis in quibus illuduntur, non curant. Et amicis magis quàm non amicis: arbitrantur enim conuenire magis, ſe ab ipſis beneficio affici, quàm non. Et iis qui conſueuerint honorare, aut curare, ſi non ampliùs ſic conſeruentur. Etenim ab his arbitrantur ſe contemni. idem enim facturos. Et iis qui non reddunt beneficium, nec par reddunt, & iis qui contraria faciunt ac ipſi, ſi inferiores ſint. Contemnere enim omnes eiuſmodi videntur. Atque hi quidem, vt eos qui inferiores ſint: illi verò tanquam ab inferioribus beneficio affecti. Et iis qui in nulla ſunt exiſtimatione, ſi deſpiciant, magis. Poſitum enim eſt, iram eſſe deſpicientiæ aduerſus non conuenienter ſe gerentes. Conuenit autem inferioribus non deſpicere. Et amicis, ſi non benedicant, aut faciant, & præterea magis, ſi contraria faciant, &, ſi non ſentiant ipſos indigere, vt Antiphon ait Plexippus Meleagro: deſpicientiæ enim non ſentire ſignum eſt. quæ enim curamus, non latent. Et iis, qui gaudent rebus aduerſis, & omnino iis qui bono animo ſunt in ipſorum rebus aduerſis. aut enim inimici, aut deſpicientis ſignum eſt. Et iis qui non curant, ſi moleſti ſint. Quamobrem & mala nuntiantibus iraſcuntur. Et iis, qui aut auſcultant de ipſis, aut ſpectant ipſorum mala. ſimiles enim ſunt, aut iis qui deſpiciunt, aut inimicis. Amici enim condolent. Spectantes verò propria mala, omnes dolent. Præterea deſpicientibus, apud quinque hominum genera, apud eos quibuſcum de honore concertant, apud eos quos admirantur, apud eos quibus volunt ſe admirationi eſſe, apud eos quos reuerentur, & inter eos qui reuerentur ipſos. Inter hos ſi quis deſpiciat, iraſcuntur magis.

αὐτοὶ μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες, εὐκίνητοί πρὸς ὀργήν· ὀργίζονται δὲ τοῖς τε καταγελῶσι, καὶ χλευάζουσι, καὶ σκώπτουσιν. ὑβρίζουσι γάρ· καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα βλάπτουσιν, ὅσα ὕβρεως σημεῖα. ἀνάγκη δὲ τοιαῦτα εἶναι, ἃ μήτε αἰτίως, μήτ' ὠφέλιμα τοῖς ποιοῦσιν· ἤδη γὰρ δοκεῖ διὰ ὕβριν, καὶ τοῖς κακῶς λέγουσι, καὶ καταφρονοῦσι, μᾶλλον ἃ αὐτοὶ μάλιστα σπουδάζουσιν· οἷ, οἱ ὑπὲρ φιλοσοφίας φιλοθήμονες, ἐάν τις εἰς τὴν φιλοσοφίαν· οἱ δ' ὑπὲρ τῆς ἰδέας, ἐάν τις εἰς τὴν ἰδέαν· ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ πολλῷ μᾶλλον, ἐὰν ὑποπτεύωσι μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς, ἢ ὅλως, ἢ μὴ ἰσχυρῶς, ἢ μὴ δοκεῖν. ἐπειδὰν δὲ σφόδρα οἴωνται ὑπάρχειν ἐν τούτοις ἐν οἷς σκώπτονται, οὐ φροντίζουσι. καὶ τοῖς φίλοις μᾶλλον ἢ τοῖς μὴ φίλοις· οἴονται γὰρ πρέπειν μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν εὖ πάσχειν· ἢ μή· καὶ τοῖς ἐπιμελείας * ὑμᾶς, ἢ φροντίζειν, ἐὰν πάλιν μὴ οὕτως ὑμιλῶσι· καὶ γὰρ ὑπὸ τούτων οἴονται καταφρονεῖσθαι. * ταῦτα γὰρ δύ' ποιεῖν. καὶ τοῖς μὴ αἰσθητοῖσιν εὖ, μηδὲ τιμῶ ἴσῳ * αἴσθησιν δοῦσι· καὶ τοῖς τοὐναντία ποιοῦσιν αὐτοῖς, ἐὰν ἧττους ὦσι· καταφρονοῦσι γὰρ πάντες οἱ ποιοῦντες φαίνονται· καὶ οἱ μὲν, ὡς ἥττονων· εἰ δὲ, ὡς πρὸς ἥττονων. καὶ τοῖς οὐ μεμνημένοις λόγῳ οὖσιν, ἀλλ' ἢ ὀλιγωροῦσι μᾶλλον. ὑποκεῖται γὰρ ἡ ὀργὴ τῆς ὀλιγωρείας πρὸς ἃς μὴ πρέπουσι μὲν ὀλιγωρεῖν. πρέπει δὲ τοῖς ἥττοσι μὲν ὀλιγωρεῖν. τοῖς δὲ φίλοις, ἐάν τε μὴ εὖ λέγωσιν, ἢ ποιῶσι· καὶ ἔτι μᾶλλον, ἐὰν τοὐναντία, καὶ ἐὰν μὴ αἰσθάνωνται διαμαρτάνοντες. ὥσπερ ὁ Ἀντιφῶν ὁ Πλήξιππος τῷ Μελεάγρῳ· ὀλιγωρείας γὰρ τὸ μὴ αἰσθάνεσθαι σημεῖον· ὧν γὰρ φροντίζομεν, οὐ λανθάνει. καὶ τοῖς ἐπιχαίρουσι ταῖς ἀτυχίαις· καὶ ὅλως δυσμενέσι τοῖς ἐωτῶν ἀτυχίαις· ἢ γὰρ ἐχθροῦ, ἢ ὀλιγωρούντος σημεῖον, καὶ τοῖς μὴ φροντίζουσιν, ἐὰν λυπήσωσι· διὸ καὶ τοῖς κακὰ ἀγγέλλουσιν ὀργίζονται. καὶ τοῖς εἰ ἀκούουσι περὶ αὐτῶν, εἰ θεωμένοις τὰ αὐτῶν φαῦλα· ὅμοιοι γὰρ εἰσιν εἰ ὀλιγωροῦσιν, ἢ ἐχθροῖς· οἱ γὰρ φίλοι συναλγοῦσι· θεώμενοι δὲ τὰ οἰκεῖα φαῦλα πάντες, ἀλγοῦσιν. ἔτι, τοῖς ὀλιγωροῦσι πρὸς πέντε, πρός τε οὓς φιλοτιμοῦνται, πρός τε οὓς θαυμάζουσιν, ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, πρός τε οὓς αἰδοῦνται, ἢ τὰ τοῖς αἰδουμένοις αὐτοὺς· τὰ τοιαῦτα ἐάν τις ὀλιγωρῇ, ὀργίζονται μᾶλλον.

ὑμ. μᾶλλον,

ταῦτα γὰρ αἱ ποιεῖν, ὑποπτεύσῃ

aduerſus autem ſe ſubmittentes, requieſcere iram, etiam canes manifeſtum faciunt, non mordentes eos qui proſtrati ſunt. Et ſeriò agentibus cum ſeriò agentibus. Videtur enim curari, ſed non contemni. Et iis qui in re maiore gratificati ſunt. Et rogantibus ac deprecantibus. ſubmiſſiores enim ſunt. Et contumelioſis ac ſubſannantibus atque deſpicientibus aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipſi ſunt. Omnino autem ex contrariis oportet conſiderare ea quæ pertinent ad leniendum. Et iis, quos timent, & propter quos pudore afficiuntur. quoad enim ita ſe habeant, non iraſcuntur. Fieri enim non poteſt vt ſimul timeant, & iraſcantur. Et iis qui ob iram fecerunt, aut non iraſcuntur, aut minùs iraſcuntur: non enim propter deſpicientiam videntur egiſſe. Nemo enim qui iraſcitur, deſpicit. etenim deſpicientia vacat dolore, ira verò cum dolore eſt. Et iis, qui propter ipſos pudore afficiuntur. Et qui ſe habent contrario modo ac illi qui iraſcuntur, profectò lenes ſunt, vt in ludo, in riſu, in feſto, in felici die, in recta actione, in ſaturitate, omnino in indolentia, & voluptate ſine contumelia, & in ſpe æqua. Præterea verò qui commorati ſunt in ira, & non recenter iraſcuntur, Sedat enim iram tempus. Sedat verò etiam alterius iram maiorem de alio ſumpta pœna priùs. Quamobrem rectè Philocrates, dicente quodam, dum iraſceretur populus: Quid te non defendis? Nondum, inquit. Verùm quando? cùm alium videro in crimen vocatum. Lenes enim fiunt, cùm in alium iram conſumpſerunt: quemadmodum contigit in Ergophili caſu. Magis enim ei ſuccenſentes, quàm Calliſtheni, eum dimiſerunt, propterea quòd Calliſthenem pridie morte mulctauerant. Et, ſi conuicerint. Et, ſi maius malum paſſi ſint, quàm ii qui iraſcuntur, attuliſſent. quaſi enim ſe ſumpſiſſe pœnam putant. Et, ſi ſe iniuſtè agere arbitrantur, & iuſtè pati. non oritur enim ira aduerſus iuſtum: quia non amplius præter id quod conuenit, putant ſe pati. ira autem id ipſum erat. Quamobrem oratione oportet priùs caſtigare. moleſtè enim ferunt minùs, dum caſtigantur etiam ſerui. Et ſi eos non ſenſuros eſſe putant ſe ab ipſis offendi, & pro quibus paſſi ſint. Nam ira ſingularium eſt. idque patet ex definitione. Quamobrem rectè ſcriptum eſt, Dicito Vlyſſem euerſorem, quaſi non vltus eſſet, ſi non ſenſiſſet, & à quo, & pro quo. Quare neque aliis, quicumque non ſentiunt, iraſcuntur, neque mortuis amplius. quippe qui paſſi ſint extremum,

A ὅλως δ' ὅσοις τις ταπεινοῦσθαι παύεται ἡ ὀργή, καὶ οἱ κύνες δηλοῦσιν, ἂν δάκνοντες πίπτωσι καὶ μὴ ζῶσι τοὺς καταδαζομένους· ἢ τοῖς καταδαζομένοις τοὺς καταδάζοντας· δοκεῖ γὰρ καταδάζεσθαι, ἀλλ' ἂν καταφρονῆσθαι. καὶ τοῖς μείζω κεχαρισμένοις, καὶ τοῖς δεομένοις, καὶ καταπεπτωκόσι· ταπεινότεροι γάρ. καὶ τοῖς μὴ ὑβρισταῖς, μηδ' χλευασταῖς, μηδ' ὀλιγωρεῖς, ἢ εἰς μηδέν, ἢ μὴ εἰς τοιούτους οἷοίπερ αὐτοί. ὅλως δ', ἐκ τῶν ἐναντίων δεῖ σκοπεῖν τὰ πρὸς τὸ ἐνδυνηκά. καὶ εἰς φοβουμένους καὶ αἰσχυνομένους· ἕως γὰρ ἂν οὕτως ἔχωσιν, οὐκ ὀργίζονται· ἀδύνατον γὰρ ἅμα φοβεῖσθαι καὶ ὀργίζεσθαι. καὶ τοῖς δ' ὀργὴν ποιήσασιν, ἢ οὐκ ὀργίζονται, ἢ ἧττον ὀργίζονται. ἐν γὰρ δὶ ὀλιγωρίαν φαίνονται πρᾶξαι· οὐδὲις γὰρ ὀργιζόμενος ὀλιγωρεῖ. ἐν μὲν γὰρ ὀλιγωρίᾳ ἄλυπον· ἐν δὲ ἄλυπος δ' ὀργή, μετ' λύπης, καὶ τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτούς. καὶ ἔχοντες δὲ σκολιῶς πρὸς ὀργίζεσθαι, δῆλον ὅτι πρὸς οἵους· οἷς, οἷον παιδιᾷ, οἷον γέλωτι, οἷον ἑορτῇ, οἷον εὐημερίᾳ, οἷον εὐπραγίᾳ, οἷον πλησμονῇ· ὅλως, οἷον ἀλυπίᾳ καὶ ἡδονῇ μὴ ὑβριστικῇ, καὶ οἷον ἐλπίδι ὑπεῖκειν. ἔτι κεχρονικότες, καὶ μὴ ἐνοχλούμενοι τῇ ὀργῇ ὄντες· παύει γὰρ ὀργὴν ὁ χρόνος. παύει δὲ καὶ ἑτέρου ὀργὴν μείζω ἐπ' ἄλλου ληφθεῖσα πρόφασις. διὸ οὐ Φιλοκράτης, εἰπόντος τινός, ὀργιζομένου τοῦ δήμου, Τί οὐκ ἀπολογῇ; οὐπω, ἔφη· ἀλλὰ πότε; ὅταν ἄλλον ἴδω βλασφημούμενον. πρὸς γὰρ γίγνονται, ὅταν εἰς ἄλλον τὴν ὀργὴν ἀφαλῶσιν· οἷς συνέβη ὅπερ Ἐργοφίλῳ. μᾶλλον γὰρ χαλεπαίνοντες, ἐπὶ Καλλισθένει, ἀφῆκαν, διὰ τὸ Καλλισθένους τῇ προτεραίᾳ καταγνωσθῆναι. καὶ ἐὰν ᾖσιν, ἢ ἐὰν μείζονα κακὰ πεποιηκότες ὦσιν, ἢ οἱ ὀργιζόμενοι ἔδρασάν πω, ὥσπερ γὰρ εἰληφέναι δίκην οἴονται. καὶ ἐὰν ἀδίκως οἴωνται αὐτοὶ τὰς δικαίως παθόντ' γίγνεσθαι γὰρ ἡ ὀργὴ πρὸς τὸ δίκαιον. ἐν γὰρ ἔλαττον πρὸ τοῦ πρέπον οἴονται πάσχειν· ἐπὶ δὲ ὀργὴ τοῦτο ἐστί, διὸ τῷ λόγῳ δεῖ προσκαλεῖν· ἀνιῶσι γὰρ ἧττον κολαζόμενοι καὶ οἱ δοῦλοι, καὶ ἐὰν μὴ αἰσθάνεσθαι οἴωνται, ὅτι διὰ ταῦτ', καὶ αὐτῶν ἕνεκα ἔπαθον· ἐπὶ γὰρ ὀργῇ, τῷ καθ' ἕκαστον ἐστί. δῆλον δὲ ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ. διὸ ὀρθῶς πεποίηται φάσθαι Ὀδυσσέα, πολυπόρθιον· ὡς ἂν τετιμωρημένος, εἰ μὴ ἤκουσε καὶ ὑφ' οὗ, καὶ αἰφ' ἑνός, ὥστε μήτε τοῖς ἀνδράσιν ὅσοι μὴ αἰσθάνονται, ὀργίζεσθαι οὔτε τοῖς τεθνεῶσιν ἔτι, ὡς πεπονθόσι τι δεινὸν ἔσεσθαι,

ἐ οὐκ ἀλγήσουσιν, οὐδ' αἰσθησόμενοι· οὐ οἱ ὀργιζόμενοι ἐφίενται. δῆλον δὲ τοῦτο καὶ τῷ Ἕκτορι ὁ ποιητὴς, παῦσαι βουλόμενος τὸν Ἀχιλλέα τῆς ὀργῆς, τεθνεῶτος·

Ilias. a. Κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἐείκιζε μενεαίνων.

ποιοῦσιν δῆλον οὖν ὅτι τοῖς * καταπραΰναι βουλομένοις, ἐκ τούτων τῶν τόπων λεκτέον· αὐτοῖς μὲν γὰρ παρασκευάζοντες τοιούτους· οἷς δ' ὀργίζονται, ἢ φοβεροὺς, ἢ αἰσχύνης ἀξίους, ἢ χαριζομένους, ἢ ἄκοντας, ἢ ὑπαλγοῦντας τοῖς πεποιημένοις.

A & non ſint dolituri, neque ſenſuri, quod illi qui iraſcuntur, appetunt. Itaque bene de Hectore Poëta, dum mitigare vellet Achillem ab ira aduerſus mortuum:

Mutam equidem terram verberat.

Manifeſtum igitur eſt, iis, qui lenire volunt, ex his locis dicendum eſſe, ipſos quidem parantibus eiuſmodi: illos verò, quibus iraſcuntur, aut metuendos, B aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut valde dolentes iis quæ facta ſunt.

ΚΕΦΑΛ. ηʹ.

Τίνας φιλοῦσι καὶ μισοῦσι καὶ ὀργῇ.

CAPVT IV.

De amore & odio, & quid interſit inter iram & odium.

ΤΙΝΑΣ δὲ φιλοῦσι καὶ μισοῦσι, καὶ ὀργῇ, πρῶτον φιλίας καὶ τὸ φιλεῖν ὁρισάμενοι, λέγωμεν. ἔστω δὲ τὸ φιλεῖν, τὸ βούλεσθαί τινι ἃ οἴεται ἀγαθὰ, ἐκείνου ἕνεκα, ἀλλὰ μὴ αὐτῷ, καὶ τὸ κατὰ δύναμιν πορίζειν τοιούτων. φίλος δ' ἐστὶν, ὁ φιλῶν καὶ αὖ φιλούμενος. οἴονται δὲ φίλοι εἶναι, οἱ οὕτως ἔχειν οἰόμενοι πρὸς ἀλλήλους. τούτων δὲ ὑπαρχόντων, ἀνάγκη φίλον εἶναι τὸν συνηδόμενον τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ συναλγοῦντα τοῖς λυπηροῖς, μηδενὸς ἕνεκα ἑτέρου, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον. μιγνυμένων γὰρ ὧν βούλονται, χαίρουσι πάντες· τῷ ἐναντίῳ δὲ, λυποῦνται, ὥστε τῆς βουλήσεως σημεῖον, αἱ λύπαι καὶ αἱ ἡδοναί. * καὶ οἷς ἤδη ταὐτὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ καὶ οἱ αὐτοῖς φίλοι, καὶ οἱ τοῖς αὐτοῖς ἐχθροί· ταὐτὰ γὰρ * τούτοις βούλεσθαι ἀνάγκη. ὥστε ἅπερ αὑτῷ καὶ ἄλλῳ βουλόμενος, τοῦτο φαίνεται φίλος εἶναι. καὶ ὃν πεποιηκότες εὖ, φιλοῦσιν, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κήδονται· ἢ εἰ μεγάλα, ἢ εἰ προθύμως, ἢ ἐν τοιούτοις καιροῖς, καὶ αὐτῷ ἕνεκα· ἢ εἰς ἃ οἴονται βούλεσθαι ποιεῖν εὖ. καὶ τοὺς τῶν φίλων φίλους, καὶ οἷς φιλοῦσιν οἱ αὐτοὶ φιλοῦσι. καὶ τοὺς φιλουμένους ὑπὸ τῶν φιλουμένων ἑαυτοῖς. καὶ τοὺς τοῖς αὐτοῖς ἐχθροὺς. καὶ μισοῦντας οὓς αὐτοὶ μισοῦσι. καὶ τοὺς μισουμένους ὑπὸ τῶν ἑαυτῶν μισουμένων· πᾶσι γὰρ τούτοις τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ φαίνεται εἶναι καὶ ἑαυτοῖς· ὥστε βούλεσθαι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ, ὅπερ ἐστὶ τῷ φίλου. ἔτι, τοὺς εὖ ποιητικοὺς εἰς χρήματα καὶ εἰς σωτηρίαν· δῆλον τοὺς ἐλευθερίους * καὶ αὐθρείους τιμῶσι, καὶ τοὺς δικαίους. τοιούτους δ' ὑπολαμβάνουσι, τοὺς μὴ * ἀφ' ἑτέρων ζῶντας·

I Am quos ament, & odio habeant, & quamobrem; Amicitiam, & ipſum Amare cùm definiuerimus, dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ putat bona, illius cauſſa: ſed non ipſius, & pro viribus effectorem eſſe eorum. Amicus verò eſt qui amat, & redamatur. Et putantur amici eſſe, qui ſic ſe habere exiſtimantur inuicem. His poſitis, neceſſe eſt, amicum eſſe, C ſimul lætantem bonis, & ſimul dolentem moleſtis, non propter aliquid aliud, ſed propter illum. Secutis enim iis quæ volunt, gaudent omnes: contrariis verò dolent. Quare & voluntatis ſignum ſunt dolores, & voluptates. Et quibus iam ſunt eadem bona & mala. Et qui ſunt iiſdem amici, & qui iiſdem inimici: neceſſe enim eſt vt hi eadem velint. Quare qui ea quæ ſibi, D etiam alii vult, ei videtur amicus eſſe. Et eos qui benefecerunt, amant, aut ipſis, aut iis quos charos habent, aut ſi valde, aut ſi promptè, aut ſi in talibus occaſionibus, & ipſorum cauſſa, aut eos quos putant velle benefacere. Et amicorum amicos. Et amantes eos E quos ipſi amant. Et qui amantur ab iis qui amantur à ſeipſis. Et eiſdem inimicos. Et odio habentes eos quos ipſi odio habent. Et qui odio habentur ab eis qui à ſeipſis odio habentur. Omnibus enim his eadem bona videntur eſſe, ac ſibi ipſis, vt velint quæ ipſis bona ſunt, id quod erat amici. Præterea beneficos in pecunias, & ſalutem. Quamobrem liberales & fortes honorant, & iuſtos. Tales autem exiſtimant non aliunde viuentes.

Et tales sunt, qui viuunt ex labore, & inter hos qui ex agricultura, & inter alios opifices maximè. Et temperantes, quia non iniusti. Et ab agendo remotos propter idem. Et quibus volumus amici esse, si videantur velle. Sunt autem eiusmodi, tum boni ex virtute, tum qui bona existimatione sunt, aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos qui suspiciuntur ab ipsis, aut apud eos qui suspiciunt ipsos. Præterea iucundos in communi vita, & communi consuetudine. Tales verò sunt & faciles, & non reprehensores peccatorum, & non studiosi victoriæ, neque litigiosi. Omnes enim tales pugnaces sunt: & pugnaces velle contraria videntur, & dextri tum in eludendo tum in sustinendo. Eisdem enim rebus ambo student, ac is qui proximus est, tum qui possunt lacessi, tum qui eleganter lacessunt. Et laudantes præsentia bona, & ex his maximè, quæ timent non adesse ipsis. Et mundos in visu, in vestitu, in tota vita. Et non exprobratores neque peccatorum, neque beneficiorum. ambo enim contentiosi. Et non memores malorum, neque obseruatores criminum, sed, qui reconcilientur, idoneos: quales enim existimant esse erga alios, etiam erga ipsos putant. Et non maledicos, neque scientes propinquorum mala, neque ipsorum, sed bona. bonus enim hoc facit. Et non aduersantes irascentibus aut seriò agentibus: pugnaces enim sunt tales. Et se erga ipsos aliquo modo habentes, vt admirantes ipsos, & virtute præditos existimantes, & gaudentes ipsis. Et ira maximè affectos in iis rebus in quibus maximè volunt ipsi aut suspici, aut virtute præditi videri esse, aut iucundi. Et similes. Et eadem profitentes, si non impediant, neque ex eodem fit vita. Fit enim sic illud. Figulus figulo. Et eadem appetentes, quorum contingit simul ipsos participes esse: sin minus, id etiam sic accidit. Et apud quos sic se habent, vt pudore non afficiantur eorum quæ sunt ad opinionem, cùm minimè contemnant. Et apud quos pudore afficiuntur eorum quæ sunt ad veritatem. Et quibuscum de honore concertant, & quorum æmulationem volunt, & non inuidiam, aut eos amant, aut eis volunt amici esse. Et quibus bona procurarent, nisi futura ipsis essent maiora mala.

A τοιοῦτοι δ' οἱ ἀπὸ τῶν ἐργάζεσθαι· καὶ τούτων, οἱ ἀπὸ γεωργίας· καὶ τῶν ἄλλων, οἱ αὐθυργοὶ μάλιστα. Καὶ τοὺς σώφρονας, ὅτι οὐκ ἄδικοι. Καὶ τοὺς ἀπραγμόνας, διὰ τὸ αὐτό. Καὶ οἷς βουλόμεθα φίλοι εἶναι, ἐὰν φαίνωνται βουλόμενοι. εἰσὶ δὲ τοιοῦτοι, εἴτ' ἀγαθοὶ κατ' ἀρετὴν, καὶ οἱ διδόασιν, ἢ ἐν πᾶσιν, ἢ ἐν τοῖς βελτίοσιν, ἢ ἐν τοῖς θαυμαζομένοις * ὑφ' αὑτῶν, ἢ ἐν τοῖς θαυμάζουσιν αὐτούς. ἔτι, οἷς ἡσυχαίοις τοῖς ἰδίοις συνδιαγαγεῖν Καὶ συνδιημερῦσαι. τοιοῦτοι δ' οἱ ἥκιστοι, καὶ μὴ ἐλεγκτικοὶ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ μὴ * φιλονεῖκοι, φιλόνικοι; μηδὲ δυσέριδες· πάντες γὰρ οἱ τοιοῦτοι, μαχητικοί· οἱ δὲ μαχόμενοι, τἀναντία φαίνονται βούλεσθαι. καὶ οἱ ὀπτιδέξιοι, καὶ τῶν * πονηρῶν; πονῆσαι, καὶ τῶν ὑπομεῖναι. ὁπότερα γὰρ ἀμφότερα ποιοῦσι * τοιοῦτοι τῶν πλησίον, δυ- τοιοῦτοι νάμενοί τε σκώπτεσθαι, καὶ ἐμμελῶς σκώπτοντες· καὶ τοὺς ἐπαινοῦντας τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ, καὶ τούτων μάλιστα ἃ φοβοῦνται μὴ ὑπάρχειν αὐτοῖς. Καὶ τοὺς κεχαρισμένους ἐκεῖ ἔφη, ἐκεῖ ἀμπέχοιτο, περὶ ὅλον τὸν βίον. Καὶ τοὺς μὴ ὀργιλοὺς μήτε τῶν ἁμαρτημάτων, μήτε τῶν διεργασημάτων· ἀμφότερα γὰρ ἐλεγκτικοί. καὶ τοὺς μὴ μνησικάκους, μηδὲ φυλακτικοὺς τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ διαλλακτικούς· οἷοι γὰρ ἂν ὑπολάβωσι εἶναι πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πρὸς αὐτοὺς οἴονται. καὶ τοὺς μὴ κακολόγους, μηδὲ εἰδέναι, μηδὲ τὰ τῶν πλησίον κακὰ, μήτε τὰ αὐτῶν, ἀλλὰ πᾶν ἀγαθόν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς * τῶν δρᾶν. Καὶ τοὺς μὲν αὐ- πᾶσι δ' ἀπλοῦν τοῖς ὀργιζομένοις, ἢ συνδιάζειν· μαχητικοὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι. Καὶ τοὺς πρὸς αὐτοὺς * συνδαίμονας πως ἔχοντας, οἷς θαυμάζουσι ἀνάγκη αὐτούς. Καὶ συνδαίμονας ὑπολαμβάνοντας, Καὶ χαίρουσι αὐτοῖς. Καὶ ταῦτα μάλιστα πάσχοντας, ἐφ' ἃ μάλιστα βούλονται * αὐτοὶ εἶ- ναι τοῖς θαυμάζεσθαι, ἢ συνδαῖσι δοκεῖν εἶναι), ἢ ἡδέσι. Καὶ τοὺς ὁμοίους ἢ ταύτὰ ὀρεγομένους, ἂν μὴ πλεονεκτῶσι, μηδὲ ἀπὸ ταύτης ἧς ὁ βίος· γίγνεσθαι γὰρ οὕτω, ὃ, * χαρμιεῖς καὶ Hesio. ἐρεμιεῖ. Καὶ τοὺς τῶν αὐτῶν ὀρεγομένους, ὧν ἐνδέχεται ἅμα μετέχειν αὐτούς· εἰ δὲ μή, ταὐτὸ δ' οὕτω συμβαίνει· καὶ πρὸς οὓς οὕτως ἔχουσιν, ὥστε μὴ αἰσχύνεσθαι τὰ πρὸς δόξαν, μὴ καταφρονοῦντες. Καὶ πρὸς οὓς αἰσχύνονται τὰ πρὸς ἀλήθειαν. καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται), ἢ ὑφ' ὧν ζηλοῦσι βούλονται) καὶ μὴ φθονοῦσι, τούτοις ἢ φιλοῦσιν, ἢ βούλεσθαι φίλοι εἶναι). καὶ ὑφ' ὧν καὶ οἷς αἱ πράξεις συμφέρουσιν, ἐὰν μὴ * μέλλῃ αὐτοῖς ἔσεσθαι μείζω κακά. * μήποτε

ἢ οἱ ἐμ. * Καὶ τοῖς ὁμοίως τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας φιλοῦσι, διὸ καὶ τοὺς τελευτήσαντας πιστεύειν πάντες φιλοῦσι. Καὶ ὅλως τοὺς σφόδρα φιλοφίλους, καὶ μὴ ἐγκαταλείποντας· μάλιστα γὰρ φιλοῦσι τῶν ἀγαθῶν τοὺς φιλεῖν ἀγαθούς· καὶ πρὸς μὴ πλατηθωίους τοὺς αὐτούς. Εἶναι δὲ καὶ τὰ φαῦλα τὰ ἑαυτῶν λέγοντας· εἰρῆσθαι γὰρ ὅτι πρὸς τοὺς φίλους τὰ πρὸς δόξαν οὐκ αἰσχυνώμεθα. εἰ οὖν ὁ αἰσχυνώμενος μὴ φιλεῖ, ὁ μὴ αἰσχυνώμενος φιλοῦντι ἔοικε. Καὶ τοὺς μὴ φοβεροὺς καὶ ἧς θαρροῦμεν· οὐδεὶς γὰρ ὃν φοβεῖται φιλεῖ. εἴδη δὲ φιλίας, ἑταιρεία, οἰκειότης, συγγνώμη, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ποιητικὰ δὲ φιλίας, χάρις, καὶ τὸ μὴ δεηθέντος ποιῆσαι, καὶ τὸ ποιησάμενον μὴ δηλῶσαι· αὐτὸ γὰρ οὕτως ἕνεκα φαίνεσθαι, καὶ οὐ δι' ἕτερον. πρὸς δὲ ἔχθρας καὶ τὸ μισεῖν, φανερὸν, ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων δεῖ θεωρεῖν. ποιητικὰ δὲ ἔχθρας, ὀργὴ, ἐπηρεασμὸς, διαβολή. ὀργὴ μὲν οὖν ἐστιν ἐκ τῶν πρὸς ἑαυτὸν· ἔχθρα δὲ, καὶ ἄνευ τῶν πρὸς ἑαυτόν· ἐμοὶ γὰρ πολέμιος ἔσται τοιόνδε, μισοῦμεν· καὶ ἡ μὲν ὀργὴ, ἀεὶ πρὸς τὰ καθ' ἕκαστα, οἷον * Καλλίᾳ ἢ Σωκράτει· τὸ δὲ μῖσος, καὶ πρὸς τὸ γένος τὸν γὰρ κλέπτην μισεῖ καὶ τὸν συκοφάντην ἕκαστος· καὶ τὸ μὲν, ἰατὸν χρόνῳ· τὸ δὲ, ἀνίατον. καὶ ἡ μὲν, τοῦ λυπῆσαι ἐφίεται· ἡ δὲ, τοῦ κακῶσαι μᾶλλον· * αἰσθέσθαι γὰρ βούλεται ὁ ὀργιζόμενος. ᾧ δὲ, οὐδὲν διαφέρει. ἔστι δὲ, τὰ μὲν λυπηρὰ, αἰσθητὰ πᾶσιν· τὰ δὲ μάλιστα κακὰ, ἥκιστα αἰσθητὰ, ἀδικία καὶ ἀφροσύνη· οὐδὲν γὰρ λυπεῖ ἡ παρουσία τῆς κακίας, καὶ τὸ μὲν, μὴ λύπης· τὸ δὲ, καὶ μὴ λύπης· ὁ μὲν γὰρ ὀργιζόμενος, λυπεῖται· ὁ δὲ μισῶν, οὔ. ἔτι ὁ μὲν, πολλοῦ ἂν γένοιτο ἐλεήσειεν· ὁ δὲ οὐδενὸς· ὁ μὲν γὰρ, ἀντιπαθεῖν βούλεται ᾧ ὀργίζεται· ὁ δὲ, μή ἐστιν). Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων, οἷς οὐδὲ χρῆται ἔχθρας, καὶ φίλους ἔτι ὄντας ἀποδιακρούσας, καὶ μὴ ὄντας ποιεῖν, καὶ φάσκοντας διαλύειν. καὶ ἢ δι' ὀργὴν, ἢ δι' ἔχθραν ἀμφισβητοῦντας ἐφ' ὁπότερ' ἂν προαιρῆται τις ἄγειν. ποῖα δὲ φοβοῦνται, * καὶ οἵους, καὶ πῶς ἔχοντες, ὥστε ἔσται φανερόν.

A Et volunt amici esse iis qui similiter absentes & præsentes amant. Quamobrem tales etiam erga mortuos, omnes amant. Et omnino valde studiosos amicorum, & non derelinquentes: maximè enim amant ex bonis amicos bonos. Et non fingentes apud seipsos. Tales autem sunt etiam vitia sua ipsorum dicentes. Nam dictum est, apud amicos nos eorum quæ sunt ad opinionem, non affici pudore. Si igitur is quem pudet, non amat, is quem non pudet, amanti similis est. Et non metuendos. Et quibus confidi-
B mus. Nemo enim eum quem metuit, amat. Species autem amicitiæ sunt sodalitas, & familiaritas, & cognatio, & quæcunque talia. Conficientia verò amicitiæ sunt, gratia, & non rogatum fecisse, & cùm fecerit, non indicasse. Ipsius enim caussa sic videtur, & non propter aliud. De inimicitia verò & odio constat ex contrariis contemplandum esse. Et conficientia inimicitiæ sunt
C ira, incommodatio, criminatio. Ac ira quidem est ex iis quæ sunt ad seipsum: inimicitia verò etiam sine iis quæ ad seipsum: si enim existimemus esse talem, odio habemus. Et ira quidem semper aduersus singularia, vt Calliam, Socratem: odium verò etiam aduersus genera. Nam furem odio habet, & sycophantam quisque. Et illa quidem sanabilis tempore: hoc verò insanabile. Et illa molestia afficere appetit: hoc malo potiùs. Sentiri enim vult qui irascitur, huius vero nihil interest. Sunt au-
D tem molesta eiusmodi vt sentiantur omnia. Et quæ maximè mala sunt, minimè sub sensum cadunt, iniustitia, & imprudentia: non enim molestia afficit præsentia vitii. Et illa quidem cum molestia, hæc verò non cum molestia: qui enim irascitur, molestia afficitur: qui odio habet, non afficitur. Et ille quidem, si multa fiant, miserescit: hic verò nullius. Ille enim talionem pati vult eum cui irascitur, hic non esse. Apertè igitur ex iis contingit, inimi-
E cos & amicos, tum qui sunt, demonstrare, tum qui non sunt, efficere, & qui dicunt se esse, dissoluere, & qui an ob iram an ob inimicitiam factum sit, controuersantur, in vtram partem quis præligat, ducere. Qualia verò metuant & quos & quomodo se habentes, sic apparet.

A

CAPVT V.

De metu & fidentia.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Τί ἐστι φόβος, καὶ τὰ φοβερά, & ὡς ἕκαστοι ἔχοντες δεδίασι.

SIt ergo metus, moleſtia quædam, & perturbatio ex phantaſia futuri mali, vel idonei ad interimendum, vel moleſti. Non enim omnia mala metuuntur, vt ne ſit iniuſtus, aut tardus, ſed quæcunque vel moleſtias magnas, vel B interitus poſſunt. & hæc, quæ non longè, ſed prope apparent, vt futura ſint. Nam quæ longè admodum, non metuuntur. Sciunt enim omnes ſe morituros. ſed quia non prope, non curant. Quòd ſi metus huiuſmodi eſt, neceſſe eſt vt ea metuenda ſint, quæcunque apparent facultatem habere magnam interimendi, vel afferendi detrimenta ad moleſtiam magnam perducentia. Quamobrem & ſigna huiuſmodi rerum metuenda: prope enim apparet quod metuendum eſt, idque periculum eſt, nempe rei metuendæ appropinquatio. Eiuſ- C modi verò ſunt, inimicitia & ira eorum qui poſſunt efficere aliquid. Manifeſtum enim eſt, eos & velle, & poſſe, vt parati ſint ad efficiendum. Et iniuſtitia facultatem habens. Nam eo quia præeligit iniuſtus, eſt iniuſtus. Et virtus contumeliam paſſa, facultatem habens. Manifeſtum enim eſt eam præeligere ſemper, cùm contumeliam patitur, poteſt autem nunc. Et metus eorum qui poſſunt aliquid efficere. in apparatu enim neceſſe eſt vt ſit etiam ille qui talis eſt. Quoniam autem multi ſunt peiores, & auidiores lucri, & timidi in periculis, D metuendum eſt plerumque ipſum aliunde pendere. Quare conſcii ei qui fecit aliquid atrox, metuendi, ne aut indicent aut deſerant. Et qui poſſunt iniuriam facere, ſemper iis, qui poſſunt iniuriam pati. Nam plerumque iniuriam faciunt homines, quando poſſunt. Et qui iniuriam patiuntur, vel exiſtimant ſe iniuriam pati: ſemper enim obſeruant occaſionem. Et qui iniuriam fecerunt, ſi facultatem habeant, metuendi ſunt, quippe qui E reformident talionem. Poſitum enim eſt, eiuſmodi eſſe quod metuendum eſt. Et earundem rerum competitores, quaſcunque non contingit ſimul ineſſe ambobus: ſemper enim certant cum his. Et præſtantioribus metuendi, etiam ipſis metuendi. magis enim potuerint nocere ipſis quàm præſtantioribus. Et quos metuunt præſtantiores ipſis propter idem. Et qui præſtantiores ipſis ſuſtulerunt.

ΕΣΤΩ δὴ φόβος, λύπη τις * ἢ ταραχὴ ἐκ φαντασίας μέλλοντος κακοῦ, οὗ φθαρτικοῦ, ἢ λυπηροῦ· οὐ γὰρ πάντα τὰ κακὰ φοβεῖται· οἷον, εἰ ἔσται ἄδικος ἢ βραδύς. ἀλλ' ὅσα ἢ λύπας μεγάλας, οὗ φθορὰς * δυνάσθαι· καὶ τούτων, * ἂν μὴ πόρρω, ἀλλὰ ἆμ. ἀ. σ. φαίνῃ, ἀσυνέγγυς φαίνηται, ὥστε μέλλειν· τὰ γὰρ πόρρω σφόδρα, οὐ φοβοῦνται· ἴσασι γὰρ πάντες, ὅτι ἀποθανοῦνται· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγύς, * οὐδὲν φροντίζουσιν. εἰ δὴ ὁ φόβος τοῦτ' ἔστιν, αὐδὲ φρ. ἀνάγκη τὰ φοβερὰ εἶναι), ὅσα φαίνεται δυνάμιν ἔχειν μεγάλων κακῶν φθορᾶς, ἢ βλάπτειν βλάβας εἰς λύπην μεγάλην σωτηρίους. δεῖ δὲ καὶ σημαίνειν τὰ φοβερά· ἐγγὺς γὰρ φαίνεται τὸ φοβερόν· τοῦτο γάρ ἐστι κίνδυνος, φοβεροῦ πλησιασμός. τοιαῦτα δὲ ἔχθρα τε καὶ ὀργὴ δυναμένων ποιεῖν τι δῆλοι γὰρ οὐ βούλονταί τε καὶ δύνανται) ὥστε ἐγγὺς εἶναι τοῦ ποιεῖν. καὶ ἀδικία δύναμιν ἔχουσα· ταύτῃ γὰρ προαιρεῖσθαι γὰρ ὁ ἄδικος, ἄδικος. καὶ ἀρετὴ ὑβριζομένη δύναμιν ἔχουσα. δῆλον γὰρ ὅτι προαιρεῖται μέν, ὅταν ὑβρίζηται, ἀεὶ, δύναται δὲ νῦν. καὶ φόβος, τῶν δυναμένων τι ποιῆσαι. ὁ γὰρ σκοπὸς γὰρ ἀνάγκη εἶναι) καὶ τὸν τοιοῦτον. ἐπεὶ δὲ οἱ πολλοὶ χείρους καὶ ἥττους τοῦ κερδαίνειν, καὶ δειλοὶ ὁπόταν κινδύνοις. φοβερὸν ὡς ὁπότε πολύ, τὸ ἐπ' ἄλλῳ αὐτὸν εἶναι). ὥστε οἱ σωτηρίου πεποιηκότι τι δεινὸν, φοβεροί, ἢ κατιδεῖν, ἢ ἐγκαταλιπεῖν. καὶ οἱ δυνάμενοι ἀδικεῖν, ἀεὶ τοῖς δυναμένοις ἀδικεῖσθαι· ὡς γὰρ ὁπότε πολύ, ἀδικοῦσιν οἱ αὐθέκτοι, ὅταν δύνωνται. καὶ, * εἰ μὴ ἀδικημένοι οἱ νομίζοντες ἀδικεῖσθαι· ἀεὶ γὰρ * προσδοκᾶν κακόν. καὶ οἱ μὴ ἀδικηκότες, ἐὰν δύναμιν ἔχωσι, φοβεροὶ τοῖς φοβεροῖς, δεδοικότες τὸ ἀντιπάσχειν· ὑπάρχειτο γὰρ τὸ τοιοῦτο φοβερόν. καὶ οἱ τῶν αὐτῶν * ἀγωνισταὶ. ἀγωνισταὶ, ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἅμα ὑπάρχειν ἀμφοῖν· ἀεὶ γὰρ πολεμοῦσι πρὸς τοὺς τοιούτους. καὶ οἱ τοῖς χρείττοσιν αὐτῶν φοβεροὶ τοῖς φοβεροῖς. καὶ αὐτοῖς φοβερόν· μᾶλλον γὰρ ἂν δύναιντο βλάπτειν αὐτοὺς, ἢ τοὺς χείττους. καὶ οὓς φοβοῦνται οἱ χείττους αὐτῶν, ἀφ' ἑαυτῶν· καὶ οἱ τοὺς χείττους αὐτῶν ἀδικηκότες. καὶ οἱ τοῖς ἥττοσιν αὐτῶν ὁπωσοῦν· διὰ γὰρ ἥττω

Digitized by Google

φοβερεῖ, ἢ αὐξηθέντες. * ἐ τῶ ἠδικηκόσιν ἢ ἐχθρῶν ἢ ἀμφιλόγων οὐχ οἱ ὀξύθυμοι ἐ πρόπετασικοὶ, ἀλλ' οἱ πρᾶοι ἐ εἴρωνες καὶ πολυόργητοι. * ἄδηλοι γὰρ οἱ ἐγγύς· ὥστ' ἀδέ ποτε * φανερεῖ, ὅλως πρόπετα. πάντα δὲ τὰ φοβερά, φοβερώτερα, ὅσα, αἰ ἁμάρτωσιν, ἐπανορθώσασθαι μὴ ἐνδέχεται, ἀλλ' ὅλως ἀδύνατα, ἢ μὴ * ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ὅσα τοῖς ἐναντίοις. ἐ ὧν βοήθειαι μὴ εἰσὶν, ἢ μὴ ῥᾴδιαι. ὡς δ' ἁπλῶς εἰπεῖν, φοβερὰ ὅσα ἑτέρων γιγνόμενα ἢ μέλλοντα, ἐλεεινά ἐστι. τὰ μὲν οὖν φοβερὰ, ἐ ἃ φοβούμεθα, σχεδὸν, ὡς εἰπεῖν, τὰ μέγιστα τοιαῦτά ἐστιν. ὡς δὲ διακείμενοι αὐτοὶ φοβούμεθα, νῦν λέγωμεν. ἐπεὶ δή ἐστιν ὁ φόβος * μετὰ προσδοκίας τοῦ πείσεσθαί τι φθαρτικὸν πάθος, φανερὸν οὐδεὶς φοβεῖται τῶν οἰομένων * μηδὲν δυ πάθειν, μηδὲ τοιαῦτα ἃ μὴ οἴονται παθεῖν, οὐδὲ τούτους ὑφ' ὧν μὴ οἴονται, οὐδὲ τότε ὅτε μὴ οἴονται. ἀναγκαῖον οὖν φοβεῖσθαι τοὺς οἰομένους τι παθεῖν δυ, ἐ τινὰ τούτων, ἐ ταῦτα, καὶ τότε. οὔτε οἴονται δὲ παθεῖν δυ οὔτε οἱ εὐτυχίαις μεγάλαις ὄντες, ἐ δοκοῦντες] δεῖ ὑβρίσαι ἐ ὀλίγωρον καὶ θρασεῖς· ποιεῖ δὲ τοὺς τοιούτους πλοῦτος, ἰσχὺς, πολυφιλία, δυνάμεις· οὔτε οἱ ἤδη * πεποιθέναι νομίζοντες πεδῆναι, ἐ ἀπεψυγμένοι πρὸς τὸ μέλλον, ὥσπερ οἱ ἀποτυμπανιζόμενοι ἤδη· ἀλλ' ἃ δεῖ ἵνα * ἐλπίδα ὑπάρχῃ σωτηρίας, ταῦτ' οὐ φοβοῦνται· σημεῖον δὲ· ὁ γὰρ φόβος βουλευτικούς ποιεῖ. καὶ τοῖς βουλεύεται περὶ τῶν ἀνελπίστων ὥστε δεῖ τοιούτους παρασκευάζειν, ὅταν ᾖ βέλτιον τὸ φοβεῖσθαι αὐτούς, ὅτι τοιοῦτοί εἰσιν, οἷοι παθεῖν· καὶ γὰρ ἄλλοι μείζω ἔπαθον καὶ ἐκ ὁμοίους δίκαιοι πάσχειν, ἢ ποιοῦσι, ἐ τούτων * τούτων ὑφ' ὧν οὐκ ἔφοβοῦντο, καὶ ταῦτα, ἐ τότε ὅτε οὐκ ἔφοβοῦντο. ἐπεὶ δὲ περὶ φόβου φανερὸν τί ἐστι, ἐ περὶ τῶν φοβερῶν, ἐ ὡς ἔχοντες διάκεινται, φανερὸν καὶ τούτων, καὶ τὸ θαρρεῖν τί ἐστι, καὶ περὶ ποῖα θαρραλέοι, ἐ πῶς διακείμενοι θαρραλέοι εἰσί· τοῦτο γὰρ θάρσος ἐναντίον τῷ φόβῳ, καὶ τὸ θαρραλέον τῷ φοβερῷ.] ὥστε μετὰ φαντασίας τινὸς ἐλπὶς τῶν σωτηρίων, ὡς ἐγγὺς ὄντων τῶν φοβερῶν, ἢ μὴ ὄντων, ἢ πόρρω ὄντων. ἔστι δὲ θαρραλέα, τά τε δεινὰ πόρρω ὄντα ἐ τὰ θαρραλέα ἐγγύς· καὶ ἐπανορθώσεις ἐὰν ὦσι, ἐ βοήθειαι, ἢ πολλαί, ἢ μεγάλαι, ἢ ἄμφω. καὶ μήτε ἠδικημένοι, μήτε ἠδικηκότες ὦσιν, αἰτιαγωνίσαί τε ἢ μὴ ὦσιν ὅλως, ἢ μὴ ἔχωσι δύναμιν·

Et qui inferiores ipſis inuaſerunt: aut enim iam metuendi ſunt, aut cùm creuerint. Et ex iis, qui iniuriam paſſi ſunt, & ex inimicis, vel aduerſariis non ad excãdeſcendum proclines, & liberè loquentes, ſed manſueti, & diſſimulãtores & malitioſi: obſcuri enim ſunt, an prope ſint. quare nunquam manifeſti ſunt, quia lõgè abſunt. Ex omnibus autem metuendis illa magis metuenda ſunt, quæcunque ſi errauerint, corrigi non eõtingit, ſed aut omnino fieri nõ poſſunt, aut non in ipſorum ſed in aduerſariorum ſunt poteſtate. Et quorum auxilia non ſunt, vel non facilia. Vt autem ſimpliciter diçã, metuenda ſunt, quæ cùm aliis eueniunt, vel euentura ſunt, miſerabilia ſunt. Ac quæ quidem metuenda ſint, & quæ metuant, fermè, vt ita dicam, maxima hæc ſunt. Quomodo verò affecti ipſi metuant, nunc dicamus. Si ergo eſt metus cum expectatione habendi aliquam ad interimẽdum idoneam perpeſſionem, apparet neminem metuere ex iis qui arbitrantur nihil ſe paſſuros, neque ea quæ non arbitrãtur ſe paſſuros, neque eos à quibus non arbitrantur, neque tunc cùm minimè arbitrantur. Neceſſe igitur eſt metuere eos, qui arbitrantur aliquid ſe eſſe paſſuros, & qui ab his, & hæc, & tunc. Non arbitrantur autem ſe paſſuros, neque qui in proſperitatibus magnis ſunt. Itaque contumelioſi ſunt, & paruifactores, & audaces. Atq; efficiunt tales diuitiæ, robur, multitudo amicorum, potentia. Neque qui iam ſe paſſos eſſe omnia exiſtimant atrocia, & qui obrigueruntad futurum, vt qui tympano iam torquentur, ſed oportet aliquam ſubeſſe ſpem ſaluris in ea re, de qua angãtur. Signum autem eſt, quia metus paratos ad conſultandũ reddit. atqui nemo conſultat de rebus deſperatis. quare oportet tales parare, cùm fuerit melius, eos metuere, quòd tales poſſunt pati, quia alii maiores paſſi ſint, & oſtendere ſimiles pati, aut paſſos eſſe; & ab iis, à quibus non arbitrabantur, & hæc, & tunc, cùm minimè arbitrabantur. Quoniam verò metus apparet, quid ſit, & metuenda, & quomodo ſinguli ſe habentes timeant, apparet ex his etiam, Fidere quid ſit, & in quibus verſentur fidentes, & quomodo affecti fidentes. Fidentia enim contraria eſt metui, & quod fidẽtiam habet, ei, quod metum. Quare eſt ſpes cum phãtaſia rerum ſalutarium, vt quæ prope ſint: metuendum verò, aut quæ non ſint, aut quæ longè ſint. Sunt autem quæ fidẽtiã afferunt, & atrocia quę ſunt longè, & fidẽtiam afferentia quæ prope. Et emendationes ſi adſint, & auxilia, vel multa, vel magna, vel vtraque. Et ſi neque iniuriam acceperint, neq; intulerint. Et, ſi competitores, aut non ſint omnino, aut non habeãt facultatem, aut facultatem habentes ſint amici, aut beneficium fecerint, aut acceperint,

Aut si plures sint, quibus eadem prosint, aut præstantiores, aut vtrique. Ipsi autem sic se habentes fidentes sunt, si multa se rectè egisse arbitrentur, & non passos esse. Aut si sæpe inciderint in atrocia & euaserint. Bifariam enim homines perturbationis expertes fiunt, vel quòd experti non sint, vel quòd auxilia habeant, vt in maritimis periculis, & imperiti tempestatis. fidunt futuris, & auxilia habentes propter experientiam. Et cùm similibus non sit res metuenda, neque inferioribus & quibus præstantiores se arbitrantur esse. Arbitrantur autem, iis quos vicerint, siue ipsos, siue præstantiores, siue similes. Et si adesse ipsis arbitrentur plura, & maiora, quibus excellentes metuendi sunt. Ea verò sunt multitudo pecuniarum, & robur corporum, & regionis, & amicorum, & eorum quæ ad bellum parantur: vel omnium, vel maximorum. Et, si iniuriam fecerint, aut nemini, aut non multis, aut non iis à quibus metuunt. Et omnino si ea quæ ad Deos pertinent, ipsis egregiè se habeant, & alia, & quæ sunt à signis, & oraculis. Fidentiam enim affert ira. At non iniuriam facere, sed accipere, iræ efficiens est. Numen autem existimatur auxiliari iis qui iniuriam accipiunt. Et, cùm priores impetum facientes, vel nihil se pati, & passuros esse, vel rectè acturos arbitrantur. Ac de metuendis quidem, & fidentiam afferentibus, dictum.

CAPVT VI.

De pudere.

QValia verò sint ea, quorum pudet, & non pudet, & apud quos, & quomodo se habentes, ex his erit manifestum. Sit autem pudor, dolor quidam, & confusio in iis quæ ad offensionem existimationis videntur pertinere, malis, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris. Impudentia verò despicientia quædam, & vacuitas perturbationis in his ipsis. Quòd si pudor est is qui definitus est, necesse est pudere talium malorum, quæ videntur turpia esse ipsi, aut iis quorum curam habet. Talia autem sunt, quæcunque à vitiositate opera sunt, vt abiicere clypeum aut fugere: nam id à timiditate. Et fraudare depositio: nam abiniustitia. Et concumbere quibuscum non oportet, aut vbi non oportet, aut quando non oportet.

Α ἢ δυνάμιν ἔχοντες, ὧσι φίλοι ἢ πεποιηκότες ὡσιν οὓς, ἢ πεποιηθότες· ἢ ἐὰν πλείους ὦσιν * οἷς τῶν τι συμφέρει, ἢ κρείττους, ἢ ἄμφω· ὡσαύτως δὲ οὕτως ἔχοντες, θαρραλέοι εἰσίν· ἐάν τε πολλὰ κατορθωκέναι οἴωνται, καὶ μὴ πεπονθέναι ἢ ἐὰν πολλάκις ἐλαττωθέντες εἶεν εἰς τὰ δεινά, καὶ ἀφαπτόμενοι· δι' ἃς γὰρ ἀπαλλαγὰς γίγνονται οἱ αὐθέκαστοι, ἢ τοῦ μὴ πεπειρᾶσθαι, ἢ τοῦ βοηθείας ἔχειν· ὥσπερ καὶ τοῖς κατὰ θάλατταν κινδυνώδεσιν, οἵ τε ἄπειροι χειμῶνος, θαρροῦσι τὰ μέλλοντα· καὶ οἱ βοηθείας ἔχοντες, ἀφ' ὧν ἤμπειρεν. Καὶ ὅταν τοῖς ὁμοίοις μὴ ἧττον φέρεσθαι, μηδὲ τοῖς ἥττοσιν, Β καὶ ὧν κρείττους εἶναι δοκῶσι· οἴονται δὲ, ὧν κεκρατήκασιν, ἢ αὐτῶν, ἢ τῶν κρειττόνων, ἢ τῶν ὁμοίων. Καὶ ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φέρεσθαί εἰσι. Τοιοῦτα δ' ἐστὶ, πλῆθος χρημάτων, καὶ ἰσχὺς σωμάτων, * καὶ φίλων, καὶ χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν μεγίστων. Καὶ ἐὰν μὴ ἠδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλούς, ἢ μὴ τοιούτους, οὓς ἂν φοβοῦνται· καὶ ὅλως ἂν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, πάντα ἄλλα, καὶ τὰ λεπτὰ σημεῖα καὶ λόγων. Θαρραλέοι γὰρ ἡ ὀργὴ τὸ δὶ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν. Τὸ δὲ θεῖον νομίζουσι βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. Καὶ ὅταν πρὸς ἐπιχειροῦντες, ἢ μηδὲν αὖ παθεῖν, μηδὲ πάσχεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. Καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

D

Ποῖα αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι, καὶ πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες.

ΠΟῖα δὲ αἰσχύνονται καὶ ἀναισχυντοῦσι, καὶ πρὸς τίνας, καὶ πῶς ἔχοντες, ἐκ τῶνδε δῆλον ἔστω δὲ αἰσχύνη, λύπη τις καὶ ταραχὴ περὶ τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν κακῶν, ἢ παρόντων, ἢ γεγονότων, ἢ μελλόντων. Ε ἡ δ' ἀναισχυντία, ὀλιγωρία τις καὶ ἀπάθεια περὶ τὰ αὐτὰ τούτων. * εἰ δὴ ἔστιν αἰσχύνη ἡ ὀειδειδεῖσα, ἀνάγκη αἰσχύνεσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τῶν κακῶν, ἃ δοκεῖ αἰσχρὰ εἶναι αὐτῷ, ἢ ὧν φροντίζει· τοιαῦτα δ' ἐστὶν, ὅσα ἀπὸ κακίας ἔργα ἐστίν. * οἷον, ἀποβαλεῖν ἀσπίδα, ἢ φυγεῖν ἀπὸ δειλίας γάρ. Καὶ τὸ ἀποστερῆσαι * παρακαταθήκην· ἀπ' ἀδικίας γάρ· καὶ τὸ συγκλίνεσθαι οἷς μὴ δεῖ, * ἢ ὅπου μὴ δεῖ, ἢ ὅτε μὴ δεῖ·

ϛ. εἰς τῶν τὰ συμφέροντα.

καὶ ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φέρεσθαί εἰσι. Τοιοῦτα δ' ἐστὶ, πλῆθος χρημάτων, καὶ ἰσχὺς σωμάτων, * καὶ φίλων, καὶ χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν μεγίστων. Καὶ ἐὰν μὴ ἠδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλούς, ἢ μὴ τοιούτους, οὓς ἂν φοβοῦνται· καὶ ὅλως ἂν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, πάντα ἄλλα, καὶ τὰ λεπτὰ σημεῖα καὶ λόγων. Θαρραλέοι γὰρ ἡ ὀργὴ τὸ δὶ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν. Τὸ δὲ θεῖον νομίζουσι βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. Καὶ ὅταν πρὸς ἐπιχειροῦντες, ἢ μηδὲν αὖ παθεῖν, μηδὲ πάσχεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. Καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

ἐὰν ὑπάρχειν αὐτοῖς οἴωνται πλείω καὶ μείζω, οἷς ὑπερέχοντες φέρεσθαί εἰσι. Τοιοῦτα δ' ἐστὶ, πλῆθος χρημάτων, καὶ ἰσχὺς σωμάτων, * καὶ φίλων, καὶ χώρας, καὶ τῶν πρὸς πόλεμον παρασκευῶν, ἢ πασῶν, ἢ τῶν μεγίστων. Καὶ ἐὰν μὴ ἠδικηκότες ὦσιν, ἢ μηδένα, ἢ μὴ πολλούς, ἢ μὴ τοιούτους, οὓς ἂν φοβοῦνται· καὶ ὅλως ἂν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῖς καλῶς ἔχῃ, πάντα ἄλλα, καὶ τὰ λεπτὰ σημεῖα καὶ λόγων. Θαρραλέοι γὰρ ἡ ὀργὴ τὸ δὶ μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι, ὀργῆς ποιητικόν. Τὸ δὲ θεῖον νομίζουσι βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. Καὶ ὅταν πρὸς ἐπιχειροῦντες, ἢ μηδὲν αὖ παθεῖν, μηδὲ πάσχεσθαι, ἢ κατορθώσειν οἴωνται. Καὶ περὶ μὲν τῶν φοβερῶν καὶ θαρραλέων, εἴρηται.

ϛ. εἰς τῶν τὰ συμφέροντα.

καὶ

ἀπ' ἀκολασίας γάρ. Καὶ τὸ κερδαίνειν ἀπὸ μι- A nam ab intemperantia. Et lucrari à re-
κρῶν, ἢ ἀπ' αἰσχρῶν, ἢ ἀπ' ἀδυνάτων, οἷ-
πενήτων, ἢ τεθνεώτων· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία,
Καὶ, κἂν ἀπὸ νεκροῦ φέρειν. ἀπ' αἰσχροκερδείας
γὰρ καὶ ἀνελευθερίας, Καὶ τὸ μὴ βοηθεῖν δυνά-
μενον εἰς χρήματα, ἢ ἧττον βοηθεῖν· καὶ τὸ βοη-
θεῖσθαι παρὰ τῶν ἧττον εὐπόρων. καὶ δανείζε-
σθαι ὅτι δέξει αἰτεῖν. καὶ αἰτεῖν ὅτι ἀπαι-
τεῖν· καὶ ἀπαιτεῖν, ὅτι αἰτεῖ· καὶ ἐπαγγέλλειν,
ἵνα δόξῃ αἰτεῖν. καὶ τὸ, ἀποτετυχηκέναι, μη- B
δὲν ἧττον· πάντα γὰρ ἀνελευθερίας ἐστὶ σημεῖα.
Τὸ δὲ ἐπαινεῖν παρόντα, κολακείας.
καὶ τὸ ἐγκαθ' ἡδονὴν συναγορεύειν, τὰ δ' φαύ-
λα συναλείφειν. καὶ τὸ ἐναλγεῖν ἐπ' ἀλ-
γεινοῖς, Καὶ πάλλα πάντα ὅσα τοιαῦτα· κολα-
κείας γὰρ σημεῖα· Καὶ τὸ μὴ ἐνεγκεῖν πόνους,
οἷς οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ τρυφῶντες, ἢ οἱ ἐκ ἐ-
ξουσίας μᾶλλον ὄντες, ἢ ὅλως οἱ ἀδυνατώ-
τεροι· πάντα γὰρ μαλακίας σημεῖα. Καὶ τὸ ὑφ'
ἑτέρου βλαφθῆναι, Καὶ τὸ πολλάκις· καὶ ἂν βλ C
ἐποίησεν ὀνειδίζειν· μικροψυχίας γὰρ πάντα Καὶ
ταπεινότητος σημεῖα. καὶ τὸ περὶ αὑτῶν λέ-
γειν, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι· καὶ τὸ ἐπ' ἀλλότρια
αὑτῷ φάσκειν· * ἀλαζονείας γὰρ· ὁμοίως δὲ ἀλαζονεία
καὶ τὸ ὅτι τῶν ἄλλων ἑκάστης τῶν τοῦ ἤθους κακιῶν ἀπὸ τῶν
τὰ ἔργα, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ ὅμοια· αἰ- ἄλλων.
σχρὰ γὰρ καὶ * αἰσχυντηλά. καὶ ὅτι τούτοις, αἰσχύνεται
Καὶ τῶν καλῶν ὧν πάντες μετέχουσιν, ἢ οἱ ὅ-
μοιοι πάντες, ἢ οἱ πλεῖστοι, μὴ μετέχειν.
ἀναιδῶς, ὁμοίους δὲ λέγω ὁμογενεῖς, πολίτας, * ἥλικας, D
συνηθεῖς· ὅλως, πρὸς ὀλίγους· αἰσχρὸν γὰρ ἤδη Τὸ
μὴ μετέχειν οἷς, παιδιᾶς * ὅτι Καὶ σοφοῖς, καὶφιλό-
καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. πάντα δὲ ταῦτα μᾶλ- σοφοι.
λον, αἂν δι' ἑαυτὸν φαίνηται. οὕτω γὰρ ἤδη ἀπὸ
κακίας μᾶλλον,] αἂν αὐτὸς ἢ αἴτιος τῶν ὑπαρ-
ξάντων, καὶ ὑπαρχόντων, καὶ μελλόντων.
πάσχοντες δὲ, καὶ πεποιηκότες, ἢ πείσοντες, καὶ
τοιαῦτα αἰσχυνόμενοι, ὅσα εἰς ἀτιμίαν φέρει Καὶ
ὀνείδη· ταῦτα δ' ἐστὶν ὅσα εἰς ὑπηρετικὰς ἢ
σώματος καὶ ἔργων αἰσχρῶν, ὧν ἐστὶ τὸ ὑβρίζε- E
σθαι. Καὶ τὰ μὲν, εἰς ἀκολασίαν, καὶ ἑκούσια Καὶ ἀκού-
σια· τὰ δὲ, εἰς βίαν, ἄκοντα· ἀπὸ μὲν ἀνανδρίας σια.
γὰρ, καὶ δειλίας, καὶ ὑπομονῆς, καὶ τὸ μὴ ἀ-
μύνεσθαι. ἃ μὲν οὖν αἰσχύνονται, ταῦτά
ἐστιν, Καὶ τὰ τοιαῦτα. ἐπεὶ δὲ περὶ ἀδοξίας φαν-
τασία ἐστὶν ἡ αἰσχύνη, καὶ τῶν αὐτῆς χάριν,
ἀλλὰ μὴ τῶν ἀποβαινόντων· οὐθὲν δὲ τῆς
δόξης φροντίζει, ἀλλ' ἢ ὅσοι τοὺς δοξάζοντας,
ἀνάγκη τοῦτον αἰσχύνεσθαι, ὧν λόγον ἔχει· λό-
γον δ' ἔχει τῶν θαυμαζόντων, Καὶ οὓς θαυμάζει,

nam ab ignauia. Et lucrari à re-
bus paruis, aut à turpibus, aut ab impo-
tentibus, vt pauperibus aut mortuis. vn-
de & prouerbium. Etiam à mortuo fer-
re. nam à sordibus & illiberalitate. Et
non auxiliari, dum possis, in pecunias,
aut minus auxiliari. Et auxilium acci-
pere à minùs abundantibus. Et mutuum
requirere quando videbitur petere. Et
petere, quando repetere. Et repetere,
quando petere. Et laudare, vt videa-
tur petere. Et repulsam passum nihil mi-
nus. Nam omnia illiberalitatis hæc sunt
signa. Laudare autem præsentem, adu-
lationis signum est. Et bona quidem lau-
dando extollere, mala verò obscurare.
Et dolere vicem dolentis, & alia om-
nia eiusmodi : nam adulationis signa
sunt. Et non tolerare labores, quos
seniores, aut delicati, aut maiore li-
centia præditi, aut omnino impoten-
tiores tolerant. Nam omnia mollitia-
ei sunt signa. Et ab altero affici be-
neficio, & sæpe, & quæ fecerit, ex-
probrare. Nam pusillanimitatis omnia,
& humilitatis signa. Et de se dicere,
& polliceri, & aliena sua affirmare:
nam arrogantia est. Similiter verò etiam
in aliorum vnoquoque, quæ in mo-
ribus sunt, vitiorum opera, & signa,
& similia : nam turpia, & pudenda
sunt. Et ad hæc rerum honestarum,
quarum omnes participes sunt, aut simi-
les omnes, aut plurimi, non esse par-
ticipem. Similes autem dico eiusdem
nationis, ciuitatis, ætatis, & cogna-
tionis, omnino æquales. Turpe enim
iam est, non esse participem, vt eru-
ditionis quadamtenus, & aliarum re-
rum similiter. Omnia verò hæc magis,
si propter ipsum appareant accidisse : sic
enim sunt à vitio magis, si ipse sit causa
eorum quæ affuerunt, aut adsunt, aut
futura sunt. Patientes autem, aut pas-
suros talia, pudet eorum quæ ad offen-
sionem existimationis pertinent, & pro-
bra. Hæc autem sunt, quæcunque ad
ministeria, aut corporis, aut operum
turpium, ex quibus est contumeliæ per-
pessio : Et quæ ad intemperantiam tum
voluntaria tum non voluntaria. Quæ
verò ad vim, non voluntaria : nam
ab ignauia, aut timiditate tolerantia est,
& non vlcisci. Quorum igitur pudet,
hæc sunt, & talia. Quoniam verò
de offensione existimationis pudor est
phantasia, & huius ipsius gratia, sed non
eorum quæ inde eueniunt, ac nemo exi-
stimationis curam habet nisi propter eos
qui existimant ; necesse est, pudere eo-
rum quorum rationem habet. Ra-
tionem verò habet eorum qui suspiciunt,

&

& quos ſuſpicit, & à quibus vult ſuſpici, & quibuſcum de honore contendit, & quorum non contemnit exiſtimationem. Ac ſuſpici quidem volunt ab iis, & ſuſpiciunt eos qui habent aliquod bonum ex iis quæ pretioſa ſunt, aut à quibus requirunt valde aliquid ex iis quorum illi ſunt domini: vt amatores. De honore autem contendunt cum iis qui ſimiles ſunt. Et curant, vt eos qui vera loquuntur, prudentes. Taleſque ſunt, tum ſenes, tum eruditi. Et eorum, quæ ſunt in oculo, & quæ in aperto: vnde etiam prouerbium, In oculis eſſe verecundiam. & ob id eorum qui ſemper affuturi ſunt, magis pudet: & eorum, qui attendunt ipſos, propterea quòd in oculis ambo ſunt. Et eorum qui non ſunt iiſdem obnoxii: manifeſtum enim eſt contraria his videri. Et qui non ignoſcunt iis qui apparent peccare: quæ enim aliquis ipſe facit, ea dicitur in proximis non ſtomachari. Quare ſi non faciat, manifeſtum eſt, eum ſtomachari. Et qui enunciant multis: nihil enim differt nõ videri, & nõ enũciari. Enunciant autem tum iniuriã paſſi, quia obſeruant: tum maledici. ſi enim etiam eos qui non peccant, multo magis eos qui peccant. Et quibus occupatio eſt in proximorum peccatis, vt ſubſannatoribus & Comicis: maledici enim quodammodo ipſi ſunt, & procliues ad enunciandum. Et à quibus nunquam repulſam tulerunt: nam, vt qui ſuſpiciuntur, affecti ſunt. Quare & eorum, qui priùs aliquid petierunt, pudet, vt qui nondum exiſtimationem amiſerunt apud ipſos. Tales autem ſunt, & qui recens volunt amici eſſe: quæ enim optima ſunt, viderunt. Quamobrem bene ſe habet Euripidis reſponſio ad Syracuſios. Et ex antiquis familiaribus qui nullius rei ſunt conſcii. Pudet autem non ſolùm eorum quæ dicta ſunt, pudendorum, ſed etiam ſignorum, vt non ſolùm cùm in ττ Venerea verſantur, ſed etiam cùm adſunt ſigna eius rei, & non ſolùm cùm faciunt turpia, ſed etiam cùm dicunt. Similiter autem non ſolùm eorum quæ dicta ſunt, pudet: ſed etiam eorum qui indicaturi ſunt ipſos, vt famulorum, & qui ipſis amici ſunt. Omnino autem non pudet eorum quorum valde contemnunt exiſtimationem, quod ad veritatem attinet: neminem enim belluarum & puerorum pudet: Neque in eiſdem rebus notorum & ignotorum. Sed notorum quidem, in iis quæ ad veritatem exiſtimantur: externorum verò, in iis quæ ad opinionem tantùm. Ipſos verò ſic affectos pudet. primùm quidem, ſi erga ipſos ſe habuerint perinde aliqui, ac diximus eſſe eos quorum pudet:

A ἐφ' ὧι βούλεται θαυμάζεσθαι, καὶ παρὰ τοῖς οἷς φιλοτιμεῖται, καὶ ὧν μὴ καταφρονεῖ τῆς δόξης. θαυμάζεσθαι μὲν οὖν βούλονται καὶ παρὰ τούτων, καὶ θαυμάζουσι τοὺς ἔχοντας ἃ ἀγαθὸν τῶν τιμίων, ἢ παρ' ὧν τυγχάνουσι δεόμενοι σφόδρα τινός, ὧν ἐκεῖνοι κύριοι· οἷς οἱ ἐρασταί. φιλοτιμοῦνται δὲ καὶ πρὸς τοὺς ὁμοίους. φροντίζουσι δὲ, ὡς ἀληθεύοντων τῶν φρονίμων. τοιοῦτοι δ' εἴ τε πρεσβύτεροι εἰσὶ καὶ οἱ πεπαιδευμένοι. καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰ * ἐν φανερῷ. ὅθεν καὶ λέγεται παροιμία, τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς εἶναι αἰδῶ. * Μᾶλλον δὲ τοῖς ἀεὶ παρεσομένοις μᾶλλον αἰσχύνονται, καὶ τοῖς προσέχουσιν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ τὸ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀμφοτέροις. καὶ τοῖς μὴ * πρόσθεν γνωσθεῖσιν· δῆλον γὰρ ὅτι τὴν ὑπόληψιν δοκεῖ τούτοις. καὶ τοῖς συνηθεσιν * οἷς φανερὸν ἐστὶν ἁμαρτάνειν· ἃ γὰρ ἂν αὐτὸς ποιεῖ, ταῦτα λέγεται τοῖς πέλας οὐ νεμεσᾶν· ὥστε ἃ μὴ ποιεῖ, δῆλον ὅτι νεμεσᾶ. καὶ τοῖς ἀπαγγελτικοῖς πολλοῖς· σχεδὸν γὰρ μᾶλλον φέρει μὴ δοκεῖν, ἢ μὴ ἀπαγγέλλειν. ἀπαγγελτικοὶ δέ, οἵ τε πρόσφατα πάθοντες, μᾶλλον τὸ σπουδαστικεῖν· καὶ οἱ κακολόγοι. εἴωθε γὰρ καὶ τοῖς μὲν ἁμαρτάνουσιν, ἔτι μᾶλλον τοῖς ἁμαρτάνουσιν. καὶ εἰς ἃ μᾶλλον τοῖς πέλας ἁμαρτάνουσιν, οἷς ψόγος καὶ κωμῳδοποιοῖς· κακολόγοι γάρ πως εἰσὶ, καὶ ἀπαγγελτικοί. καὶ οἷς μηδὲν ἀπέτυχέ ποτε· ὡς περ γὰρ θαυμαζόμενοι μᾶλλον αἰσχύνονται· οὕτω καὶ τοῖς πολὺ διαφέρουσι μᾶλλον αἰσχύνονται, ὡς οὐδέν πω * πρόσθεν ἐξαμαρτάνουσιν εἰς αὐτούς. τοιοῦτοι δ' εἴτε ἀρτι βουλόμενοι φίλοι εἶναι· τὰ γὰρ βέλτιστα τηροῦσιν. διὸ καλῶς ἔχει ἡ τοῦ Εὐριπίδου ἀπόκρισις πρὸς τοὺς Συρακοσίους. καὶ τῶν πάλαι γνωρίμων οἱ μηδὲν συνειδότες. αἰσχύνονται δ' οὐ μόνον αὐτὰ τὰ ῥηθέντα αἰσχυντηλά, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα, οἷς, οὐ μόνον ἀφροδισιάζοντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σημεῖα * αὐτῶν· καὶ οὐ μόνον ποιοῦντες τὰ αἰσχρὰ, ἀλλὰ καὶ λέγοντες· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς εἰρημένοις αἰσχύνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷς δηλώσουσι * αὐτοῖς· οἷς, περίπουσι καὶ φίλοις ποτέ. ὅλως δ' οὐκ αἰσχύνονται, οὐδ' ὧν * πολλοί καταφρονοῦσι τῆς δόξης τοῦ ἀληθεύειν· οὐ. δῆλον γὰρ * παιδία καὶ θηρία αἰσχύνεται· οὔτε τὰ αὐτὰ τοῖς γνωρίμοις καὶ τοῖς ἀγνῶσιν· ἀλλὰ τοῖς μὲν γνωρίμοις, ἃ πρὸς ἀλήθειαν δοκοῦσι· τοῖς δ' ἄπασι, * ἃ πρὸς τὸν νόμον. αὐτοῖς δ' ὑφ' ἑαυτοῖς, αἰσχύνεσθαι δεῖ· πρῶτον μέν, εἰ ὑπάρχοιεν πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες οὕτω τινὲς, οἵους ἔφαμεν εἶναι οὓς αἰσχύνονται.

γρ. ἐν φ. μᾶλλον. ἐφ' ἑ.

ἀεὶ παρ' ἃ

καὶ τοῖς μὴ πρόσθεν γνωσθεῖσιν ἁμαρτάνειν. δῆλον γὰρ ὅτι τὴν ὑπόληψιν δοκεῖ τούτοις. quidam, mutato ſententiarũ ordine.

πολλοὶ

τὰ πρὸς ἃ δόξαν μὴ τοιαῦτα.

ἦσαν δ' οὗτοι, ἢ θαυμαζόμενοι, ἢ θαυμάζοντες, ἢ ὑφ' ὧν βούλονται θαυμάζεσθαι, ἢ ὧν δέονταί τινα χρείαν, ὧν μὴ τυγχάνουσιν ἀδόξοι ὄντες· καὶ οὗτοι * ὁρῶντες, ὥσπερ Κυδίας περὶ τῆς Σάμου κληρουχίας ἐδημηγόρησεν· ἠξίου γὰρ ὑπολαβεῖν τοὺς Ἀθηναίους, περιεστάναι κύκλῳ τοὺς Ἕλληνας, ὡς ὁρῶντες, καὶ μὴ μόνον ἀκουσόμενοι ἃ ἂν ψηφίσωνται, ἢ πλησίον ὄντες τοιοῦτοι, ἢ μέλλοντες αἰσθήσεσθαι· διὸ καὶ ὁρᾶσθαι ἀτυχοῦντες ὑπὸ τῶν ζηλούντων ποτέ, οὐ βούλονται· θαυμασταὶ γὰρ οἱ ζηλωταί. Καὶ ὅσα ἔχουσιν ἃ καταισχύνουσιν ἔργα ἢ πράγματα, ἢ ἑαυτῶν, ἢ προγόνων, ἢ ἄλλων τινῶν, πρὸς οὓς ὑπάρχει αὐτοῖς ἀγχιστεία. καὶ ὅλως ὑπὲρ ὧν αἰσχύνονται αὐτοί. Εἰσὶ δ' οὗτοι οἱ εἰρημένοι, καὶ οἱ εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενοι, * ὧν διδάσκαλοι ἢ σύμβουλοι γεγόνασι. καὶ ἐφ' ὧσιν ἕτεροι ὅμοιοι, πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· πολλὰ γὰρ αἰσχυνόμενοι, ἐφ' οἷς πεποίηται καὶ οὐ ποιοῦσι. Καὶ μέλλοντες ὁρᾶσθαι, καὶ ἐν φανερῷ αἱρεσιφέσθαι τῆς στωμυλίας, αἰσχυντηλοὶ μᾶλλόν εἰσιν. ὅθεν καὶ Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς στέγαποδημοῦντας μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ἤδη ἐφ' ἁμάξῃ, Τί ἐγκαλύπτεσθε; ἔφη· ἢ μὴ ἀφέξει ὑμᾶς ἰδεῖν τινα τούτων; ὥστε μὴ διὰ τὴν αἰσχύνην, τοῦτο. περὶ δὲ αἰσχυντίας, δῆλον ὡς ἐκ τῶν ἐναντίων διοριοῦμεν.

A Erant autem isti, aut qui suspiciuntur, aut qui suspiciunt, aut à quibus volunt suspici, aut à quibus requirunt aliquid opportuni, quod non consequentur: si nullius existimationis sint, & isti aut videntes, vt Cydias de Sami colonia concionatus est: Petebat enim, vt existimarent Athenienses, circunstare Græcos, vt videntes, & non duntaxat audituros, quæ decreuissent: aut si prope sint tales, aut sensuri sint. Quamobrem & conspici ii qui aduersa fortuna vtuntur, se ab æmulis vnquam nolunt: suspiciunt enim æmuli. Et quando habeant ea quæ dedecorent opera, & actiones, aut suas ipsorum, aut proauorum, aut aliorum aliquorum quibuscum sit aliqua ipsis propinquitas. & omnino eorum, pro quibus pudet ipsos. Sunt autem isti qui dicti sunt, & qui ad ipsos referuntur, quorum magistri, aut consiliarii fuerunt. Et, si sint alii similes, quibuscum de honore concertant: multa enim pudore affecti propter tales faciunt, & non faciunt. Et qui conspicientur & in aperto versabuntur cum conscIis, eos pudet magis. Vnde & Antiphon Poëta, cùm tympano torquendus esset à Dionysio, & videret vnà morituros se obnubere, vt egressi sunt ex portis. Quid, inquit, obnubitis? anne cras aliquis horum vos videat? Ac de pudore quidem hæc: de impudentia verò apparet ex contrariis nos abundaturos.

ΚΕΦΑΛ. ζ'

Τίσι χάριν ἔχουσι, καὶ ὅτι λέγουσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες.

CAPVT VII.

De gratia.

ΤΙΣΙ δὲ χάριν ἔχουσι, καὶ ὅτι λέγουσιν, ἢ τίνες αὐτοὶ ἔχοντες, διεσταμένοις πῶς χάριν, δῆλον ἔσται. ἔστω δὴ χάρις, καθ' ἣν ὁ ἔχων λέγεται χάριν τινὸς τυγχάνειν τῷ δεομένῳ, μὴ ἀντί τινος, μηδ' ἵνα τι ἀπῷ ὁ τυγχάνων, ἀλλ' ἵνα ἐκείνῳ τι· * μεγάλη δ' αὕτη, ἢ σφόδρα δεομένων, ἢ μεγάλων καὶ χαλεπῶν, ἢ ἐν καιροῖς ἐκείνοις, ἢ μόνος, ἢ πρῶτος, ἢ μάλιστα. δήπου δ' εἰσίν, * αἱ ὀρέξεις, καὶ τούτων μάλιστα αἱ μετὰ λύπης * τοῦ μὴ γιγνομένου· τοιαῦται δ' αἱ ἐπιθυμίαι· ὄρεξις, ὁ ἔρως. καὶ ἐν τοῖς τοῦ σώματος πάθεσι, καὶ ἐν κινδύνοις· καὶ γὰρ ὁ κινδυνεύων ἐπιθυμεῖ, καὶ ὁ λυπούμενος.

Qvibus autem gratiam habeant, ob quæ, & quomodo ipsi se habentes, cùm definiuerimus gratiam, constabit. Sit igitur gratia per quam is qui possidet, dicitur gratificari ei qui indiget, non pro vlla re, neque vt aliquid sit ei, qui tribuit, sed vt illi aliquid. Magna autem, si aut eorum qui valde indigent, aut rerum magnarum, & difficilium: aut in occasionibus talibus, aut solus, aut primus, aut maximè. Ac indigentiæ sunt appetitiones, & ex his maximè, quæ cum molestia rei, quæ non suppetit. eiusmodi verò sunt cupiditates, vt amor: & in corporis cruciatibus: & in periculis. Etenim qui in periculo versatur, cupit, & qui in dolore.

Quamobrem qui in paupertate ſubueniunt, & fuga, etiamſi parua ſubminiſtrauerint, propter magnitudinem indigentię, & temporis occaſionem, gratiam tribuerunt, vt qui in Lyceo ſtoream præbuit. Neceſſe igitur eſt maximè in talia facere tributionem, ſin minùs, in paria aut maiora. Quocirca, quia apparet, & quando, & ob quæ fiat gratia, & quomodo ſe habentibus, manifeſtum eſt ex his apparatum faciendum, demonſtrando illos aut eſſe, aut fuiſſe in eiuſmodi indigentia, & dolore; hos verò dediſſe in eiuſmodi neceſſitate, tale aliquid tribuentes. Apparet verò etiam vnde diminuere contingat gratiam & efficere gratiæ expertes. aut enim quòd ſua cauſa tribuunt, aut tribuerunt, (id autem non erat gratia,) aut quòd fortuitò fecerunt, aut coacti ſunt, aut quòd reddiderunt, non dederunt, ſiue ſcientes, ſiue nequaquam. vtroque enim modo eſt aliquid pro aliquo. Quare ne ſic quidem erit gratia. Et de omnibus categoriis conſideratio habenda. Nam gratia eſt, aut quia hoc: aut tantum: aut tale: aut quando: aut vbi. Signum verò eſt, ſi rem minorem non tribuerunt. Et ſi inimicis aut res eaſdem, aut pares, aut maiores. Manifeſtum enim eſt ne hæc quidem noſtri cauſa eſſe. Aut ſi res viles ſciens: nemo enim confitetur ſe indigere vilibus. Ac de tribuenda quidem gratia, & non tribuenda, dictum eſt. Qualia verò miſerabilia ſint, & quos miſerantur, & quomodo ipſi ſe habentes, dicamus.

A δι' οἱ ἐν πενίᾳ παρεσκεύασαι καὶ φυγαῖς κἂν μικρὰ ὑπηρετῆσαι, ἢ διὰ τὸ μέγεθος * τῆς ἀπόρους. al. ἀθύμους. τῆς ἀπορίας, ἢ τὸν καιρὸν χρησιμεύσαι· ὃ ὁ ἐν Λυκείῳ τὸν Φερμὸν δοὺς. διὸ μᾶλλον καὶ ἐπὶ τοῦτο ἔχειν τὴν ὑπουργίαν· εἰ δὲ μή, εἰς ἴσα, ἢ μείζω. ὥστε φανερὸν ὅτι, καὶ ἐφ' οἷς γίγνεται χάρις, καὶ πῶς ἔχουσι, δῆλον ὅτι ἐκ τούτων τὰ διοριστέον, τίνες μὲν δικαίως, ἢ οἷοι, ἢ μεγέθους λείπει B ἐν τοιαύτῃ * λύπῃ καὶ δεινοῖς τοὺς ὑπηρετήσαντας ἐν τοιαύτῃ χρείᾳ τοιούτου ἢ * ὑπηρετῶν- λύπη τας· φανερὸν δὲ καὶ ὅθεν ἀφαιρεῖσθαι συμβαίνει τὴν χάριν, καὶ ποιεῖν ἀχαρίστους· ἢ γὰρ ὅτι αὐτῷ ἕνεκα ὑπηρέτησαν, ἢ ὑπηρέτησεν, τοῦτο δ' οὐκ ἦν χάρις· ἢ ὅτι ἀπὸ τύχης συνέπεσεν, ἢ ἠναγκάσθησαν· ἢ ὅτι ἀπέδωκεν, ἀλλ' οὐκ ἔδωκεν, εἴτε εἰδότες, εἴτε μή. ἀμφοτέρως γὰρ τι αὐτὶ τινός· ὥστ' οὐδ' οὕτως ἦν χάρις. καὶ ἐπὶ ἁπάσας τὰς κατηγορίας σκεπτέον· ἢ γὰρ χάρις ὅτι, ἢ ὅτι τοδί, ἢ τοσονδί, ἢ ποιονδί, ἢ ποτί, ἢ ποῦ. σημεῖον δέ, εἰ * ἐλάττου μὴ ὑπηρέτησεν· ἢ εἰ τοῖς ἐχθροῖς, ἢ ταὐτά, ἢ ἴσα, ἢ μείζω· δῆλον γὰρ ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἕνεκα. ἢ εἰ φαῦλα εἰδώς. οὐδεὶς γὰρ ὁμολογεῖ δεῖσθαι φαύλων. ἢ ἐπὶ μὲν τῷ χρείαν εἶναι καὶ ἀχρείαν, εἴρηται. ποῖα δ' ἐλεεινά, καὶ τίνας ἐλεοῦσι, καὶ πῶς αὐτοὶ ἔχοντες, λέγωμεν. ἴσα, μείζω. ἐλάττου.

CAPVT VIII.

De miſericordia.

SIt miſericordia, moleſtia quædam in eo malo, quod videtur habere vim interitus, & moleſtiæ afferendæ, eius qui eo ſit indignus, quod ipſe etiam expectet ſe paſſurum, aut aliquem ſuorum, idque eùm propinquum appareat. Manifeſtum enim eſt, neceſſe eſſe, qui miſeraturus eſt, eſſe talem, vt putet paſſurum aliquid mali aut ſe, aut ſuorum quempiam, & tale malum, quale dictum eſt in definitione, aut ſimile, aut propinquum. Quamobrem nec omnino perditi, miſerantur. nihil enim amplius ſe paſſuros putant: paſſi enim ſunt. Nec qui ſe valde felices eſſe putant: ſed contumeliam faciunt. ſi enim omnia putant adeſſe bona, manifeſtum eſt, eos etiam putare, ſe non paſſuros aliquid mali. Etenim id inter bona eſt. ac tales ſunt vt putent ſe paſſuros, qui iam paſſi ſunt, & euaſerunt. Tum ſenes, & ob prudentiam, & ob experientiam.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ ἐλέου.

ΕΣΤΩ δὴ ἔλεος, λύπη τις ἐπὶ φαινομένῳ κακῷ φθαρτικῷ καὶ λυπηρῷ τοῦ ἀναξίου τυγχάνειν, ὃ καὶ αὐτὸς προσδοκήσειεν ἂν παθεῖν τις αὐτὸς ἢ τῶν αὐτοῦ τινά· καὶ τοῦτο, ὅταν πλησίον φαίνηται. δῆλον γὰρ ὅτι ἀνάγκη τὸν μέλλοντα ἐλεήσειν, ὑπάρχειν τοιοῦτον, οἷον, οἴεσθαι παθεῖν αὐτὸ ἢ κακόν, ἢ αὐτὸν, ἢ τῶν αὐτοῦ τινα, καὶ τοιοῦτον κακόν, οἷον εἴρηται ἐν τῷ ὅρῳ· ἢ ὅμοιον, ἢ παραπλήσιον. διὸ, οὔτε οἱ παντελῶς ἀπολωλότες ἐλεοῦσιν. * οὐδὲν γὰρ οὔτε ἂν ἄλλο παθεῖν οἴονται· πεπόνθασι γάρ· οὔτε οἱ ὑπερευδαιμονεῖν οἰόμενοι, ἀλλ' ὑβρίζουσιν. * εἰ γὰρ ἅπαντα οἴονται ὑπάρχειν πάλαι, οἱ δὲ ὅσα δῆλον ὅτι καὶ ὃ μὴ ὑπάρχειν οἰόμενοι * πάλαι πάσχειν· καὶ γὰρ τοῦτο τῶν ἀγαθῶν. εἰσὶ δὲ ποιοῦσι, οἷοι νομίζειν παθεῖν αὖ· οἵ τε πεπονθότες ἤδη καὶ διαπεφευγότες. καὶ οἱ σωφρονοῦντες, καὶ διὰ τὸ φρονεῖν, καὶ δι' ἐμπειρίαν. = μᾶλλον κακόν.

καὶ οἱ ἀσθενεῖς, καὶ οἱ δειλότεροι μᾶλλον. καὶ εἰ πεπαιδευμένοι· βουλήσεσι γάρ. καὶ οἷς ὑπάρχουσι γονεῖς, ἢ τέκνα, ἢ γυναῖκες· αὐτὰ γὰρ ταῦτα, καὶ οἷα πάσχειν * ἐστὶ εἴρηται. * καὶ μήτε ὑπερφυῶς θαρροῦντες, οὔτε ὑπερόργως καὶ δαρρέως· ἀλογίστως γὰρ τὰ ἐγγὺς οὕτω διακεῖνται, μήτ' ὑποβεβηκυῖαν ἔχοντες ὑπόνοιαν. καὶ γὰρ οὗτοι ἀλογίστως τὰ πίστασθαί πού εἰσιν· ἀλλ' οἱ μεταξύ πως ἔχοντες. μήτ' αὖ φοβούμενοι σφόδρα. καὶ γὰρ ἐλεοῦσιν οἱ ὑπερπεπληγμένοι διὰ τὸ εἶναι πρὸς τὰ οἰκεῖα πάθη. καὶ * οἰόμενοί τινας εἶναι ἐπιεικεῖς· ὁ γὰρ μηδένα οἰόμενος, πάντας οἰήσεται ἀξίους εἶναι κακοῦ. * ὅλως δή, ὅταν οὕτως, ὥστ' αὐτοὺς μνησθῆναι τοιαῦτα συμβεβηκότα ἢ αὐτοῖς, ἢ τοῖς αὑτῶν· ἢ ἐλπίσαι γένεσθαι, ἢ αὐτοῖς, ἢ τοῖς αὑτῶν. ὡς μὲν οὖν ἔχοντες ἐλεοῦσιν, εἴρηται. ἀπὸ δὲ τοῦ ὁρισμοῦ δῆλον. ὅσα τε γὰρ * τοῖς λυπηροῖς καὶ ὀδυνηροῖς φθαρτικά, πάντα ἐλεινά· ἔστι δὲ ὅσα αἰσθητικά· καὶ ὅσων ἡ τύχη αἰτία κακῶν μέγεθος ἐχόντων. ἔστι δὲ, ὀδυνηρὰ μὲν καὶ φθαρτικά, θάνατοι, καὶ αἰκίαι, καὶ σωμάτων κακώσεις, καὶ γῆρας, καὶ νόσοι, καὶ τροφῆς ἔνδεια. ὧν δὲ ἡ τύχη αἰτία κακῶν, ἀφιλία, ὀλιγοφιλία. διὸ καὶ τὸ διεσπάσθαι ἀπὸ τῶν φίλων καὶ συνήθων, ἐλεεινόν. αἶσχος, ἀσθένεια, αἰκία πηρία. καὶ τὸ ὅθεν προσῆκεν ἀγαθόν τι προσέσθαι, κακόν τι συμβῆναι· καὶ τὸ πολλάκις * τοιοῦτον· καὶ τὸ * πεποιηκέναι τινὰ ἀγαθόν· οἷον, Διομήδει τὰ τοῦδε βασιλέως, πεῖσαί τι καὶ πεῖσμα θῆ. καὶ τὸ, ἢ μὴ δύνασθαι ἀγαθόν, ἢ γνωσθῆναι μὴ εἶναι ἀπολαυστόν. ἐφ' οἷς μὲν οὖν φοβοῦνται, καὶ ἃ πάσχειν, εἴρηται. οἷς δὲ οὐ προσήκει, καὶ ἃ μὴ πάσχειν. φοβοῦνται δὲ οἱ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους, ἐὰν μὴ σφόδρα ἐγγὺς ὦσιν * οἰκειότητι. τοῖς γὰρ τοιούτοις, ὡς καὶ αὐτοῖς μέλλουσιν ἔχειν. διὸ καὶ Ἀμασις, ὅτι μὲν ὁ υἱὸς ἀγόμενος ὅτι τὸν θάνατον, οὐκ ἐδάκρυσεν, ὡς φασιν· ὅτι δὲ ὁ φίλος προσαιτῶν· τοῦτο μὲν γὰρ, ἐλεεινόν· ἐκεῖνο δὲ, δεινόν· τὸ γὰρ δεινὸν, ἵνα τοῦ ἐλεεινοῦ, καὶ ἐκκρουστικὸν τοῦ ἐλέου, καὶ πολλάκις ὂν ὠφελίμου χρήσιμον. ποιεῖ γὰρ. α. τ. δ. ὄντας. ἐλεεῖν. καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐλεοῦσι, * ἐγγὺς αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ ὄντος, καὶ ἡλικίαις, καὶ * ἤθη, καὶ ἕξις, καὶ ἀξιώματα, καὶ γένη· ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις μᾶλλον φαίνεται καὶ αὐτῷ αὐτὸ ὑπάρξαι· ὅλως γὰρ καὶ σκεπτέον δεῖ λαβεῖν, ἃ ὅσα ἐφ' αὑτοῖς φοβούμεθα, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεοῦσι. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς φαινόμενα τὰ πάθη, ἐλεεινά εἰσι· τὰ δὲ μυριοστὸν ἔτος γενόμενα, ἢ ἐσόμενα, οὔτ' ἐλπίζοντες, οὔτε μεμνημένοι, ἢ ὅλως οὐκ ἐλεοῦσιν, ἢ οὐχ ὁμοίως·

διὰ τὰ εἰρημένα.

εἶναι ἐπιεικεῖς.

ὅλως δὲ ὅταν οὕτως ἔχωσι,

ἃ πάσχειν

ποιοῦσι. πεποιηκέναι

οἰκειότητι

ποιεῖ γ. α. τ. δ. ὄντας. ἐλεεῖν.

ἡλικίαις. καὶ τοῖς ἤθη. καὶ ἕξις. καὶ τοῖς γ.

A Tum debiles, & timidiores magis. Tum eruditi: conſiderati enim ſunt. Tum quibus ſunt parentes, & liberi, aut vxores: hæc enim ſunt hæc, & poſſunt pati ob ea quæ dicta ſunt. Tum qui nec in fortitudinis affecto ſunt, vt iniura, aut fidentia: hæc enim de futuro non conſiderant. Nec in contumelioſa affectione. Etenim iſti non conſiderant, ſe paſſuros eſſe aliquid: ſed inter hos medii. Nec rurſus metuentes valde: non enim miſerantur metu perculſi, quia ſint in proprio affectu. Et ſi putant aliquos eſſe æquos: nam neminem putans, omnes exiſtimabit dignos eſſe malo. Et B omnino quando ſic ſe habet vt meminerit talia accidiſſe ſibi, aut ſuis, aut putet fore vt aut ſibi accidant aut ſuis. Ac quemadmodum quidem ſe habentes miſerentur, expoſitum eſt. Quæ verò miſerentur, ex definitione patent. quæ enim ex moleſtis & triſtibus vim habent interimendi, omnia miſerabilia ſunt. Et quæ vim perdendi habent. Et quorum fortuna eſt cauſſa malorum, magnitudinem habentium. Sunt autem triſtia & interitum afferentia, mortes & verberationes, & corporum C cruciatus, & ſenectus, & morbi, & alimenti indigentia. Quorum verò fortuna eſt cauſſa malorum, ſunt priuatio amicorum, paucitas amicorum. quocirca & diuelli ab amicis ac familiaribus miſerabile eſt: turpitudo, imbecillitas, debilitas, & vnde conueniebat boni aliquid effici, mali aliquid contigiſſe, idque ſæpe. Et poſtquam paſſus ſit, factum eſſe aliquid boni, vt Diopithi ea quæ à Rege miſſa ſunt, quòd mortuo miſſa ſint. Et nihil factum eſſe boni, aut eorum quæ facta ſunt, non eſſe fruitionem. ob quæ igitur D miſerentur, hæc, & talia ſunt. Miſerantur verò & familiares, ſi non valde coniuncti ſint neceſſitudine. Erga hos autem, vt erga ſe ipſos paſſuros, ſe habent. Quamobrem & Amaſis in caſu filii, qui ad moriendum perducebatur, lacrymas non effudit, vt aiunt, ſed in caſu amici, qui mendicabat, effudit, hoc enim eſt miſerabile; illud atrox. Nam atrox diuerſum eſt à miſerabili, & habet vim pellendæ miſericordiæ, & ſæpe in contrarium vtile eſt. Præterea miſerantur, ſi ipſum atrox prope ſit. E Et ſimiles miſerantur ætate, moribus, habitibus, dignitatibus, generibus. Nam in omnibus his magis apparet, etiam ipſi idem poſſe contingere. Omnino enim oportet aſſumere, quæ ſibi metuunt, ea aliis cùm fiunt, ipſos miſerari. Quoniam autem quæ prope apparent perpeſſiones, miſerabiles ſunt: at quæ ab hinc decem millibus annorum facta ſunt, aut futura ſunt, ea neque expectantes, neque recordantes aut omnino non miſerantur, aut non ſimiliter:

necesse est qui repræsentantur figuris, & vocibus, & vestitu, & omnino simulatione, miserabiliores esse: faciunt enim vt propinquum appareat, malum ante oculos proponentes, aut tanquam futurum, aut tanquam factum. Et quæ facta sunt nuper, aut futura sunt breui, miserabiliora sunt propter idem. Et signa, & actiones, vt vestes eorum qui passi sunt, & quæcunque talia. Et sermones eorum qui in perpessione sunt, vt qui iam animam efflant. Et maximè virtute præditos esse, cùm in talibus temporibus sunt: omnia enim hæc, quia prope apparent, magis efficiunt miserationem, quasi & ille indignus sit, & ante oculos appareat perpessio.

A ἀνάγκη τοῖς σχηματοζομένοις * φήμασι καὶ φωναῖς καὶ ἐσθῆτι, καὶ ὅλως τῇ ὑποκρίσει, ἐλεεινοτέρους εἶναι· ἐγγὺς γὰρ ποιοῦσι φαίνεσθαι, τὸν κακὸν πρὸ ὀμμάτων ποιοῦντες, ἢ ὡς μέλλον, ἢ ὡς γεγενός. καὶ τὰ γεγενημένα ἄρτι, ἢ μέλλοντα δι' ταχέων, ἐλεεινότερα * διὰ τὸ αὐτό. καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ περιβλήματα· οἷον, ἐσθῆτας τε τῶν πεπονθότων, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ λόγους, καὶ ὅσα ἄλλα] τοῖς ἐν τῷ πάθει ὄντων, οἷς ἤδη τελευτῶντες. καὶ μάλιστα τὸ αὐτοδαίμονας εἶναι, ἐν τοῖς τοιούτοις χρόνοις ὄντας, ἐλεεινόν. ἅπαντα γὰρ ταῦτα, διὰ τὸ ἐγγὺς φαίνεσθαι, μᾶλλον ποιεῖ τὸν ἔλεον. ἐν ᾧ * ἀναξίου τις ὄντος, ἐν ὀφθαλμοῖς φαινομένου τῷ πάθει. σχήμασι ἀναξίως πάσχειν

CAPVT IX.

De stomachatione.

OPponitur autem ei, quod miseratur, maximè id quod appellant stomachari. Nam dolori propter indignas res aduersas, oppositus est quodammodo, & per eosdem mores dolor propter indignas res secundas, & vtræque perturbationes sunt bonorum morum. Oportet enim, eorum qui indignè agunt malè, vicem dolere: & iis qui bene, stomachari. Iniustum enim est, quod fit præter dignitatem. Quamobrem etiam deos dicimus stomachari. Existimabitur verò etiam inuidia miserationi eodem opponi modo, quasi quæ vicina, & eadem sit cum stomachatione: verùm est diuersa. Molestia quidem turbulenta etiam inuidia est: & propter prosperum euentum, sed non indigni, verùm æqualis & similis. Illud verò, ne ipsi aliquid contingat aliud, sed propter ipsum proximum, omnibus similiter oportet inesse. non enim amplius erit illud quidem stomachatio, hoc verò inuidia, sed metus, si ob id ipsum adsit molestia, & perturbatio, quia ipsi aliquid futurum sit mali, ab alius prosperitate. Apparet autem fore, vt sint consequentes etiam contrariæ perturbationes his. Qui enim molestia afficitur ob eos qui indignè malè agunt, lætabitur, aut molestiæ vacuus erit ob contrarios, qui malè agunt. vt ob parricidas, & sicarios, quando supplicio afficiantur, nemo molestia affectus fuerit, qui bonus sit: oportet enim gaudere propter tales: eodem modo ac propter bene agentes secundùm dignitatem: ambo enim iusta sunt, & faciunt vt gaudeat æquus. Necesse enim est eum sperare fore, vt adsint, quæ simili, etiam sibi ipsi.

B τῇ εἰ, ἐν τοῖς τοιούτοις χρόνοις ὄντας, ἐλεεινόν.

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ νεμέσεως.

ΑΝΤΙΚΕΙΤΑΙ δ' ᾧ ἐλεεῖν, μάλιστα μὲν, ὁ καλοῦσι νεμεσᾶν· * πρὸς γὰρ λυπεῖσθαι ὅτι ταῖς ἀναξίαις κακοπραγίαις, ἀντικείμενόν ἐστιν ἔν τισι τόποις, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἠθῶν τὸ λυπεῖσθαι ὅτι ταῖς ἀναξίαις εὐπραγίαις· καὶ ἄμφω τὰ πάθη, ἤθους χρηστοῦ. δεῖ γὰρ, ὅτι μὲν τοῖς ἀναξίως πραττομένοις κακῶς, συναχθεσθῆναι * καὶ ἐλεεῖν.] τοῖς δ' εὖ, νεμεσᾶν· ἄδικον γὰρ τὸ παρὰ τὴν ἀξίαν γιγνόμενον· ᾧ δ' ἐστὶν ἀποδιδόναι τὸ νεμεσᾶν. δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος πρὸς ἐλεεῖν τὸν αὐτὸν ἀντικεῖσθαι τόπον, * ὡς συνεγγύς τε ὢν τῷ νεμεσᾶν· ἔστι δὲ ἕτερον· λύπη γὰρ παραχώδης καὶ ὁ φθόνος ἐστί, καὶ εἰς εὐπραγίαν, ἀλλ' οὐ τὴν ἀναξίου, ἀλλὰ ἴσου καὶ ὁμοίου. τὸ δὲ, μὴ οἷόν τι αὐτῷ τι συμβαίνειν ἕτερον, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πλησίον πᾶσιν ὁμοίως δεῖ ὑπάρχειν· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται * τὸ μὲν, φθόνος· τὸ δὲ, νέμεσις· ἀλλὰ * φόβος, * διὰ ταῦτὸ ὑπάρχει καὶ λύπη καὶ παραχή· ὅτι αὐτῷ τι ἔσται φαῦλον ἀπὸ τῆς ἐκείνου * εὐπραξίας. φανερὸν δὲ, ὅτι ἀκολουθήσει τοῖς ἐναντία πάθη τούτοις. ὁ μὲν γὰρ λυπούμενος ὅτι τοῖς * ἀναξίως κακοπραγοῦσιν, ἡδήσεται, ἢ ἄλυπος ἔσται ἐπὶ τοῖς * ἐναντίοις κακοπραγοῦσιν· οἷς, * τοὺς πατραλοίας καὶ μιαιφόνους, ὅταν τύχωσι τιμωρίας, εὐθὺς ἂν λυπηθεὶη χρηστός· δεῖ γὰρ χαίρειν ὅτι τοῖς τοιούτοις· ὡς δ' αὖπως ἐστὶν ὅτι τοῖς εὖ πράττουσι κατ' ἀξίαν. ἄμφω γὰρ δίκαια, καὶ ποιεῖ χαίρειν τὸν θεατήν.

σχήμασι

ἀναξίως πράττουσι

πρὸς τὸ λυπ.

ὡς συνεγγύς τε ὢν τῷ νεμεσᾶν ἔστι δὲ ἕτερον

τὸν αὐτὸν

φθόνος, φόβος

διὰ ταῦτὸ αὖ τὸν

εὐπραγίαν ἀναξίως

ἀναξίως πράττ.

διὰ ταῦτα γὰρ ἐλπίζει ὑπάρξειν αὐτῷ ἄφοβα τὰ
ὁμοίως, καὶ αὐτῷ, καὶ ἔστι τῷ αὐτῷ ἥδιον ἀπολαῦ-
σαι τὰ μὲν ὑπάρχοντα, τῷ ὑπάρξειν· ὁ γὰρ αὐτὸς
ἐστὶν ὑπαχαρέκακος καὶ φθονερός· ἐφ' ᾧ γὰρ
τις λυπεῖται γιγνομένῳ καὶ ὑπάρχοντι, ἀ-
ναγκαῖον τοῦτον ὅτι τῇ στερήσει καὶ τῇ φθορᾷ τῇ
τούτου χαίρειν. διὸ, κωλυτικὰ μὲν ἐλέους πάν-
τα ἐστί· ἀφαιρεῖ δὲ ἀφ' ὧν εἰρηκόσιν αἰ-
τίας· ὥστε πρὸς τὸ μὴ ἐλεεινὰ ποιεῖν, ἅπαν-
τα ὁμοίως χρήσιμα. πρῶτον μὲν οὖν περὶ
τῆς νεμεσᾶν λέγωμεν, τίσι τε νεμεσῶσι, καὶ ὅτι
τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες αὐτοῖς εἶεν ἂν μὴ τοιοῦτοι,
καὶ τῶν ἄλλων. φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων.
εἰ γὰρ ὅτι τὸ νεμεσᾶν, λυπεῖσθαι ὅτι ὧν φαι-
νομένῳ ἀναξίως εὖ πράττειν, πρῶτον μὲν
δῆλον ὅτι οὐχ οἷόν τε ὅτι πᾶσι * τοῖς ἀγαθοῖς
νεμεσᾶν. οὐδεὶς γὰρ, εἰ δίκαιος, ἢ εἰ ἀρετὴν
λήψεται, * νεμεσητὸν τούτῳ. οὐδὲ γὰρ οἱ ἔλεοι
ὅτι τοῖς τοιούτοις τούτων εἰσὶν· ἀλλ' ὅτι πλού-
τῳ, καὶ δυνάμει, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅλως, ὡς ἁ-
πλῶς εἰπεῖν, ἄξιοί εἰσιν οἱ ἀγαθοί· * καὶ οἱ τὰ
φύσει ἔχοντες ἀγαθὰ οἷς δίκαιόν ἐστιν, καὶ κά-
λλος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὅτῳ δὲ τὸ ἀρχαῖον ἐγ-
γύς τι φαίνεται τῇ φύσει, ἀναγκαῖον τοῖς τὰ αὐτὰ
ἔχουσιν ἀγαθὰ, εἰ νεωστὶ ἔχοντες τυγχάνου-
σι, * καὶ μᾶλλον τοῦτο δικαιοῦσι, μᾶλλον νε-
μεσᾶν· μᾶλλον γὰρ λυποῦσιν οἱ νεωστὶ πλουτοῦ-
ντες, τὸν πάλαι, καὶ ἀφ' ἧς ἡμεῖς ὁμοίως δὲ καὶ
ἄρχοντες, καὶ δυνάμενοι, καὶ πολύφιλοι, καὶ
εὐτεκνοι, καὶ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων· καὶ ἀφ'
οὗπερ ἄλλό τι ἀγαθὸν γίγνεσθαι φαίνεται·
καὶ γὰρ οὕτω μᾶλλον λυποῦσιν οἱ νεόπλου-
τοι, ἄρχοντες ἀφ' ὧν πλοῦτον, ἢ οἱ ἀρχαῖ-
πλουτοι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων. αἴτιον
δὲ ὅτι, οἱ μὲν, δοκοῦσι τὰ αὑτῶν ἔχειν οἱ δέ,
τὰ μὲν ἀεὶ οὕτω φαινόμενα ἔχειν, ἀληθὲς δο-
κεῖ· οἷόν τε οἱ ὕπερθεν, ὅτι τὰ αὐτῶν ἔχειν. καὶ ἐπεὶ
ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν, ὅτι τῶν τυχόντος ἄξιον, ἀλ-
λὰ τις ἔστιν ἁρμονία, καὶ ὃ ἁρμόττον ἐστὶ, ὅ-
πλοις καλλος, ὅτῳ δίκαιῳ ἁρμόττει. ἀλλὰ
τῷ ἀνδρείῳ καὶ γάμοι ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι τοῖς
νεωστὶ πλουτοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς εὐγενέσιν. ἐὰν
οὖν ἀγαθὸς ὢν, μὴ τῶν ἁρμόττοντος τυγχάνῃ,
νεμεσητὸν· καὶ τὸν ἥττω ἂν χρείττων ἀμφισβη-
τῶν. μάλιστα μὲν οὖν τοῖς ἐν ἑαυτῷ. ὄφελε
δὲ τοῦτ' εἴρηται,

Αἴαντος δ' ἀλέγιζε μάχην Τελαμωνιάδαο.

Ζεὺς γὰρ οἱ νεμέσασκ' ἔτ' ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι·

A Et pertinent ad eosdem mores omnia hæc. Contraria verò ad contrarios. Idem enim est malis alienis gaudens, ac inuidus. Ex quo enim quispiam molestia afficitur, dum illud oritur, aut adest, necessarium est eum propter priuationem, & corruptionem eiusdem lætari. Quamobrem vim arcendæ misericordiæ omnia hæc habent: differunt verò dictis de causis. Quare ad non miserabilia reddenda, omnia similiter vtilia sunt. Ac primùm quidem
B de stomachando exponamus, quibus stomachentur, & ob quæ, & quomodo se habentes ipsi, postea de aliis. Apparet autem ex iis quæ dicta sunt. Si enim stomachari est molestia affici ob eum qui apparet indignè bene agere, primùm quidem manifestum est, non licere propter omnia bona stomachari. Nemo enim ‖ iustus aut fortis sit, aut si virtutem consequatur, ei stomachabitur: neque enim miserationes propter contraria horum sunt: sed propter diuitias, & potentiam, & res eiusmodi, quibus vt simpliciter dicam, di-
C gni sunt boni: & qui natura habent bona, vt nobilitatem, & pulchritudinem, & quæcunque talia. Quoniam verò antiquum esse propinquum apparet naturali, necesse est idem habentibus bonum, si nuper consecuti sint, & ob id bene agant, magis stomachari: molestiores enim sunt, qui nuper ditescunt, quàm qui antiquitus, & ob genus. Similiter verò etiam qui sunt in magistratu, & potentes: & habentes multitudinem amicorum, & bonitatem liberorum, & quicumque eiusmodi sunt. Et, si ob hæc aliud aliquid boni euenerit ipsis eodem modo: Etenim tunc mo-
D lestiores sunt nouas diuitias possidentes, cùm habent imperium propter diuitias, quàm antiqui diuites. Similiter verò etiam in aliis. Et causa est, quòd illi quidem videntur, quæ sua sunt, habere: hi verò nequaquam: quod enim semper ita apparet se habere, verum videtur. quare alteri, non quę sua sunt, habere. Et quoniam vnumquodque bonum non quolibet dignum est, sed quædam est
E analogia, & conuenientia, vt arma pulchra nequaquam iusto conueniunt, sed forti: & coniugia eximia non nuper ditescentibus, sed nobilibus: idcirco si qui bonus est, non conuenientem rem consequatur, id habet vim mouendæ stomachationis. Et inferiorem cum superiore controuersari, maximè quidem si sint eidem rei dediti. vnde & illud dictum est, Aiacis autem declinabat pugnam Telamonidæ, Iupiter enim ei stomachabatur,

quòd cùm viro præſtantiore pugnaret. Sin minùs, etiam quocunque modo inferior cum ſuperiori, vt ſi muſicus cum iuſto. melior enim eſt iuſtitia, quàm muſica. Quibus igitur ſtomachentur, & propter quæ, ex his patet. hæc enim, & talia ſunt. At ipſi ſtomachoſi ſunt, ſi digni ſint maximis bonis, & ea poſſideant. Nam ſimilibus exiſtimari dignos, qui non ſunt ſimiles, nequaquam iuſtum eſt. Secundo loco, ſi ſint boni, & virtute præditi: iudicant enim bene, & iniuſtum odio habent. Et, ſi ſint ſtudioſi honoris, & appetentes quarundam actionum, & maximè in iis ſtudioſi ſint, quæ alii, cùm indigni ſint, conſequuntur. Et omnino qui exiſtimant ſe dignos iis, quibus alios non exiſtimant,, ſtomachoſi ſunt eis, & ob ea. Quamobrem mancipiorum ſimiles, & praui, & non cupidi honoris, non ſunt ſtomachoſi. nihil enim eſt eiuſmodi, quo ſe putent dignos eſſe. Apparet autem ex his, propter quos aduerſam fortunam habentes, & malè agentes, aut non obtinentes, gaudere, aut ſine moleſtia eſſe oporteat. Ex iis enim quæ dicta ſunt, oppoſita manifeſta ſunt. Quare ſi iudices tales præparare oratio, & petentes, vt ſui miſericordia habeatur, & ob quæ habeatur, oſtenderit, indignos eſſe, qui conſequantur, dignos verò, qui non conſequantur, fieri non poteſt vt adſit miſeratio.

Α Εἰ δὲ μὴ, κἂν ὁπωσοῦν, ὀλίγῳ γε κρείττονι οἷς, εἰ ὁ μουσικὸς τῷ δικαίῳ· βελτίων γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆς μουσικῆς. οἷς μὲν οὖν ὀργιοῦνται, καὶ δι' ἃ, ἐκ τούτων δῆλον. τοιαῦτα γὰρ τὰ τοιαῦτα ὄντα. αὐτοὶ δ' ἀνεμεσητικοί εἰσιν, ἐὰν ἄξιοι τυγχάνωσιν * ὄντες τῶν μεγίστων ἀγαθῶν, ἀξιοῦσι καὶ τοιούτων κεκτῆσθαι. τὸ γὰρ τῷ ὁμοίῳ * ἢ ἀξιοῦσθαι τοὺς μὴ ὁμοίους, ἄδικον. δεύτερον δὲ, ἂν ὄντες ἀγαθοὶ, καὶ σπουδαῖοι τυγχάνωσι· χρηστοὶ τε γὰρ οὖ, * καὶ τὰ ἄδικα μισοῦσι· καὶ ἐὰν φιλότιμοι, καὶ ὀργιζόμενοι ἅπασιν ταῖς ἀξιώσεσι, καὶ μάλιστα ταῖς περὶ ταῦτα φιλοτίμοις εἶσιν, ὧν ἕτεροι ἀνάξιοι ὄντες τυγχάνουσι. καὶ ὅλως οἱ ἀξιοῦντες αὐτοὶ αὑτούς, ὧν ἕτεροι μὴ ἀξιοῦσι, νεμεσητικοὶ τύποις καὶ τούτων. δῆλον δὲ καὶ ἀνδραποδώδεις καὶ φαῦλοι καὶ ἀφιλότιμοι, οὐ νεμεσητικοί. οὐδὲν γὰρ ὄντες τοιοῦτον, ὥστε αὐτοὺς εἶναι ἀξίους τοῦ. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων ὅτι ποίοις ἀτυχοῦσι καὶ κακοπραγοῦσιν, ἢ μὴ τυγχάνουσι, χαίρειν ἢ ἀλύπως ἔχειν δεῖ. ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων τὰ αἴτια δῆλα ἐστίν. ὥστε αἱ τοιαῦται τοῦτοις παρασκευάσουσι ὁ λόγος, καὶ τοὺς ἀξιοῦντας ἐλεῆσθαι, καὶ ἐφ' οἷς ἐλεῆσθαι, δίκῃ. ἀναξίους μὲν ὄντας τυγχάνειν· ἀξίους δὲ μὴ τυγχάνῃ, ἀδύνατον ἐλεεῖν.

B

C

D

CAPVT X.

De inuidia.

MAnifeſtum eſt autem & ob quæ inuideant, & quibus, & quomodo ſe habentes; ſiquidem inuidia eſt moleſtia quædam propter proſperitatem, quæ apparet, eorum quæ dicta ſunt bonorum, erga ſimiles, non vt aliquid ſibi ſit, ſed propter illos. Inuidebunt enim tales: quibus ſunt aliqui ſimiles, aut apparent. Similes verò dico genere, cognatione, ætate, habitu, exiſtimatione, copiis. Et quibus parum deeſt, quin omnia adſint. Quamobrem magna agentes, & proſpera fortuna vtentes, inuidentiores ſunt: cunctos enim putant, quæ ſua ſunt, eripere. Et qui honorantur eximiè aliquam ob rem, & maximè ob ſapientiam, aut felicitatem. Et ſtudioſi honoris inuidentiores quàm non ſtudioſi. Et qui ſequuntur ſapientiæ gloriam: ſtudioſi enim ſunt honoris ob ſapientiam. Et omnino qui amant gloriam aliqua in re, ſunt inuidériores in ea. Et puſillanimi: omnia enim ipſis vidétur magna eſſe. Ob quæ verò inuideant bona, dictum eſt.

E

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ φθόνου.

ΔΗΛΟΝ δὲ ἐκ τίνι εἰσὶ φθονοῦσι, καὶ τίσι, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴσῃ ἔστιν ὁ φθόνος, λύπη τις ἐπὶ διαφορᾷ φαινομένῃ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν πρὸς τοὺς ὁμοίους, μὴ ἵνα τι αὐτῷ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους· φθονήσουσι μὲν γὰρ οἱ τοιοῦτοι, οἷς εἰσί τινες ὅμοιοι, ἢ φαίνονται. ὁμοίους δὲ λέγω, γένει, καὶ γνώσει, καὶ συγγνώμαις, καὶ ἡλικίαις, καὶ ἕξει, καὶ δόξαις, καὶ τοῖς ὑπαρχούσι· καὶ οἷς * μικροῦ ἐλλείπει, τὰ μὲν πάντα ὑπάρχειν. διὸ, οἱ μεγάλα πεφυκότες, καὶ δυνάμενοι, φθονερώτατοί εἰσι· πάντας γὰρ οἴονται τὰ αὑτῶν φέρειν. καὶ οἱ τιμώμενοι ἐπὶ τινι ἀξιοφρόντιστοι, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ δυσδαιμονίᾳ. καὶ οἱ φιλότιμοι, φθονερώτεροι τοῖς ἀφιλοτίμοις, καὶ οἱ δοξόσοφοι· φιλοῦσι γὰρ ἐπὶ σοφίᾳ. καὶ ὅλως οἱ φιλόδοξοι περί τι, φθονεροὶ περὶ τοῦτο. καὶ οἱ μικρόψυχοι· πάντα γὰρ αὐτοῖς δοκεῖ μεγάλα εἶναι. ἐφ' οἷς δὲ φθονοῦσι τὰ μὲν ἀγαθὰ, εἴρηται·

ἔργοις δ' κτήμασι, ἐφ' ὅσοις γὰρ φιλοδοξοῦσι καὶ φιλοτιμοῦνται * ἔργοις, καὶ ὀρέγονται δόξης, καὶ ὅσα αὐτυχήματα· ὅτι, μᾶλλον δὲ πάντα φθονοῦσι, καὶ μάλιστα ὧν αὐτοὶ ἢ ὀρέγονται, ἢ οἴονται δεῖν αὐτοῖς ἔχειν, ἢ ὧν αὐτοὶ τῇ κτήσει μικρῷ ὑπερέχοισιν ἢ μικρῷ ἐλλείποισι. Φανερὸν δὲ καὶ οἷς φθονοῦσιν· ἅμα γὰρ εἴρηται· τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ, καὶ ἡλικίᾳ, καὶ δόξῃ, φθονοῦσιν. ὅθεν εἴρηται,

Τὸ συγγενὲς γὰρ καὶ φθονῆσαι πέφυκεν.

καὶ πρὸς οὓς φιλοτιμοῦνται· φιλοτιμοῦνται μὲν γὰρ πρὸς τοὺς εἰρημένους. πρὸς δὲ τοὺς μυρίων ἔτος ὄντας, ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένους, ἢ τεθνεῶτας, οὐδείς. οὐδὲ πρὸς τοὺς ἐφ' Ἡρακλείαις στήλαις. οὐδ' ὧν πολὺ οἴονται πρὸ αὐτοῦ, * ἢ πρὸς ἃ τοῖς ἄλλοις λείπεσθαι. οὐδ' ὧν πολὺ ὑπερέχειν, ὥσπερ τοὺς καὶ πρὸς τούτους καὶ περὶ ταῦτα. * ἐπεὶ δὲ πρὸς τοὺς ἀντιποιουμένους, καὶ ἀντερῶντας, καὶ ὅλως περὶ τὰ αὐτὰ ἐφιεμένους, φιλοτιμοῦνται, ἀνάγκη τούτοις μάλιστα φθονεῖν * ὅθεν εἴρηται, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ καὶ τέκτονι τέκτων, * ἢ οἱ μάλις τυχόντες, ἢ μὴ τυχόντες, φθονοῦσι. καὶ ὧν * ἢ κεκτημένων, ἢ καταρθούντων ὅσοις αὐτοῖς· εἰσὶ δὲ καὶ οὗτοι ἐγγύς, καὶ ὅμοιοι. δῆλον γὰρ ὅτι περὶ αὐτοῖς, ἀντυχοῦσι τοῦ ἀγαθοῦ. ὥστε τοῦτο λυποῦν ποιεῖ τὸν φθόνον. καὶ οἷς ἢ ἔχουσι ταῦτα, ἢ κεκτημένοις ἃ αὐτοῖς προῆκεν, ἢ ἐπεκτήσατό ποτε· δεῖ γὰρ ἐπιθυμῆσαι τούτοις γενέσθαι. καὶ οἱ πολλὰ δαπανήσαντες εἰς τὸ αὐτὸ τοῖς ὀλίγα φθονοῦσι. δῆλον δὲ ἐφ' οἷς χαίρουσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ὅτι πάσι, καὶ πῶς ἔχοντες· ὡς γὰρ μὴ ἔχοντες λυποῦνται, οὕτως ἔχοντες * ὅτι τοῖς ἐναντίοις ἡδήσονται. ὥστε καὶ αὐτοῖς μὲν, πᾶσι σκυθρωπὸν οὕτως ἔχειν· οἱ δ', ἐλεεῖσθαι, ἢ τυγχάνειν τινὸς ἀγαθοῦ ἀξιούμενοι, ὥσπερ * οἷοι οἱ εἰρημένοι, δῆλον ὡς ἂν τύχοιεν ἐλέου πρὸς τὴν χρείαν.

A In quibus enim amant gloriam, & de honore contendunt operibus, & hominum aucupantur opinionem. Et quæcunque bonæ fortunæ euentus sunt, fermè in omnibus inuidia est. Et maximè, quæ ipsi aut appetunt, aut putant oportere se habere. Aut in quibus ipsi possessione paulisper superant, aut paulisper deficiunt. Apparet verò etiam quibus inuideant: simul enim dictum est, iis enim, qui propinqui sunt & tempore, & loco, & ætate, & existimatione, inuident. Vnde dictum est, Quod enim cognatum B est, etiam inuidere scit. Et quibuscum de honore contendunt: nam de honore contendunt cum iis qui dicti sunt. cum iis verò, qui ab hinc decem millibus annorum erãt, aut cum iis qui erunt, aut cum mortuis, nemo, neque cum iis qui sunt ad Herculeas columnas, neque à quibus longo interuallo putant se suo aut aliorum iudicio relinqui, neque quibus se longè præstare, eodem modo & cum his, & de talibus. Quoniam verò cum iis qui competitores sunt, & riuales, & omnino cum iis qui eadem appetunt, de honore concertant; necesse est his maximè inuidere: vnde dictum est, Et C figulus figulo. Et iis qui celeriter, aut qui vix adepti sunt, aut qui nequaquam adepti sunt, inuident. Et quibus consecutis, aut rectè agentibus, dedecus ipsis est. Sunt autem isti, qui propinqui sunt, qui similes. Manifestum enim est ipsorum culpa eos non adipisci quod bonum est. Quare hoc cùm molestum sit, efficit inuidiam. Et iis, qui habent ea, aut consecuti sunt, D quæ ipsis conueniebant, aut consecuti fuerant olim. Quamobrem seniores, iunioribus. Et qui multos sumptus fecerunt in idem, iis qui paucos, inuident. Iam verò manifesta sunt etiam ea, propter quæ gaudent tales, & in quibus & quomodo se habentes. Vt enim non habentes molestia afficiuntur, sic habentes ex contrariis voluptatem percipient. Quare si ipsi ita conformati fuerint, & illi, qui digni, quibus misericordia habeatur, aut consequantur aliquid boni, existimantur, sint E tales quales illi qui dicti sunt, patet eos non esse consecuturos misericordiam à principibus.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ζήλου.

Πῶς * δ' ἔχοντες ζηλοῦσι, καὶ τίνα ποῖα, καὶ ὅτι τίσιν, ἑξῆς ἤδη ὅτι φανερόν. Ἐστι γὰρ ὅτι ζῆλος, λύπη τις ὅτι φαινομένη παρουσία ἀγαθῶν ἐπιλήπτων καὶ ἐνδεχομένων αὐτῷ λαβεῖν πρὸς τοὺς ὁμοίους τῇ φύσει,

CAPVT XI.

De æmulatione.

QVomodo autem se habeant æmulantes, & qualia æmulentur, & quibus, hinc constat. Si enim est æmulatio, molestia quædam propter eam quæ apparet, præsentiã bonorum honoratorum, & eorum, quæ contingit ipsi assumere in similibus natura,

non quòd alii, ſed quòd non etiam ipſi ſint: (quamobrem & bona eſt æmulatio, & bonorum: inuidere verò malum & malorum: ille enim ſe præparat propter æmulationem ad bona adipiſcenda: hic verò, ne proximus habeat, propter inuidiam:) neceſſe profectò eſt, procliues ad æmulandum eſſe exiſtimantes dignos ſe bonis, quæ non habent. Nemo enim ſe dignum exiſtimat iis quæ apparet fieri non poſſe. quamobrem iuuenes & magnanimi tales. Et quibus adſunt talia bona, quæ honoratis digna ſunt viris. Sunt enim hæc diuitiæ, & multorum amicitia, & magiſtratus, & quæcunque talia. quaſi enim conueniat ipſis probis eſſe, quia conueniunt probò ſe habentibus, æmulantur talia ex bonis. Et quos alii dignos exiſtimant. Et quorum proaui, aut cognati, aut domeſtici, aut natio, aut ciuitas honorata eſt, æmulatores ſunt in his· Domeſtica enim arbitrantur ipſis eſſe, & ſe his dignos exiſtimant. Si verò ſunt æmulanda honeſta bona, neceſſe eſt & virtutes eſſe tales. Et quæcunque aliis vtilia & idonea ad benefaciendum. honorant enim benefacientes, & bonos. Et quorum bonorum fruitio proximis eſt, vt diuitiæ, & pulchritudo magis quàm ſanitas. Apparent verò etiam æmulandi aliqui. qui enim hæc, & talia poſſident, æmulandi ſunt. ea verò ſunt quæ dicta ſunt, vt fortitudo, ſapientia, magiſtratus. nam qui magiſtratus gerunt, in multos poſſunt eſſe benefici: imperatores, oratores, omnes qui talia poſſunt. Et quibus multi ſimiles volunt eſſe, aut multi familiares, aut amici multi, aut quos multi ſuſpiciunt, aut quos ipſi ſuſpiciunt. Et quorum laudes & encomia dicuntur aut à poëtis aut ſcriptoribus orationum. Contemnunt verò contrarios. Nam contraria æmulationi contemptio eſt, & id quod eſt æmulari, ei quod eſt contemnere. Neceſſe autem eſt, ſic ſe habentes, vt æmuleneur aliquibus, aut æmulatione perantur, ad contemnendum procliues eſſe, tum hos, tum ob hæc, quæcunque contraria mala habent bonis æmulandis. Quamobrem ſæpenumero contemnunt proſpera fortuna vtentes, cùm ſine honoratis bonis adſit ipſis fortuna. Ac ex quibus quidem affectus excitentur, & diſſoluantur, vnde fides fit, de iis dictum eſt.

A οὐχ ὅτι ἄλλῳ, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ ἓ αὐτῷ ἐστί· (δῆλον καὶ ὅτι φιλητικὸς ἐστιν ὁ ζῆλος, καὶ ὅτι φιλητικόν· τὸ δὲ φθονεῖν φαῦλον, καὶ φαύλων· ὁ μὲν γὰρ, αὑτὸν παρασκευάζει διὰ τὸν ζῆλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ τὸν πλησίον μὴ ἔχειν] διὰ τὸν φθόνον.) ἀνάγκη δὲ ζηλωτικοὺς εἶναι τοὺς ἀξιοῦντας ἑαυτοὺς ἀγαθῶν ὧν μὴ ἔχουσιν· φαύλοις γὰρ ἀξιοῦσι τὰ φαινόμενα ἀδύνατα εἶναι. διὸ οἱ νέοι καὶ οἱ μεγαλόψυχοι εἶναι δοκοῦσι. καὶ οἷς ὑπάρχει τοιαῦτα ἀγαθὰ, ἃ τῶν ἐντίμων ἄξια ἐστὶν ἀνδράσι·* ἔστι γὰρ ταῦτα, πλοῦτος, καὶ πολυφιλία, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὡς γὰρ προσῆκον αὐτοῖς ἀγαθοῖς εἶναι), ὅτι προσῆκε τοῖς ἀγαθῶς ἔχουσι, ζηλοῦσι τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν. καὶ οἷς οἱ ἄλλοι ἀξιοῦσι.] καὶ ὧν προγόνοι, ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκεῖοι, ἢ ἔθνος, ἢ ἡ πόλις, ἔντιμοι, ζηλωτικοὶ τούτων· οἰκεῖα γὰρ οἴονται αὐτοῖς εἶναι), καὶ ἄξιοι τούτων. εἰ δ' ἔστι ζηλωτὰ καὶ ἔπαινος ἀγαθὰ, ἀνάγκη τοὺς τε ἀρίστους εἶναι τοιούτους. καὶ ὅσα τοῖς ἄλλοις ὠφέλιμα καὶ εὐεργετικά· ἐπαινοῦσι γὰρ πάντες εὐεργετικοὺς, καὶ τοὺς ἀγαθούς. καὶ ὧν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις τοῖς πλησίον ἐστίν· οἷς, πλοῦτος, καὶ κάλλος μᾶλλον* ὑγιείας. φανερὸν δὲ καὶ οἱ ζηλωτοί τινες· εἰ γὰρ τούτοις τὰ τοιαῦτα κεκτημένοι, ζηλωτοί εἰσι· τούτοις τίμιον, οἷον, ἀνδρία, σοφία, ἀρχαί· οἱ γὰρ ἄρχοντες πολλοὺς δυνάμθαι ποιεῖν· εὐεργέται, ῥήτορες, πάντες οἱ τοιαῦτα δυνάμενοι. καὶ οἷς πολλοὶ ὅμοιοι βούλονται εἶναι), ἢ πολλοὶ γνώριμοι, ἢ φίλοι πολλοί. * ἢ οὓς πολλοὶ θαυμάζουσιν, ἢ οἷς αὐτοὶ θαυμάζουσι. καὶ ὧν ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια λέγονται, ἢ ὑπὸ ποιητῶν, ἢ λογογράφων. καταφρονοῦσι δὲ τῶν ἐναντίων. ἐναντίωσις γὰρ ζήλῳ καταφρόνησίς ἐστι, καὶ τὸ ζηλοῦν τῷ καταφρονεῖν. ἀνάγκη δὲ τοὺς οὕτως ἔχοντας ὥστε * ζηλοῦσθαι ὑπ' ἄλλων, ἢ] ζηλοῦσθαι, καταφρονητικοὺς εἶναι) τούτων τε, καὶ ὅτι τούτοις ὑπάρχει τὰ ἐναντία κακὰ ἔχειν τῶν ἀγαθῶν τῶν ζηλωτῶν. διὸ πολλάκις καταφρονοῦσι τῶν εὐτυχούντων, ὅταν αὐτοῖς τῶν ἐντίμων ἀγαθῶν ὑπάρχῃ αὐτοῖς τύχη. διὰ ὧν μὲν οὖν τὰ πάθη γίνονται, καὶ λύονται, * ἐξ ὧν αἱ πίστεις γίνονται, περὶ αὐτῶν εἴρηται.

A

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Γ'περὶ παθῶν καὶ ἕξεων τῶν νέων.

ὧν τὰ πάθη.

ΤΑ δ' ἤθη ποῖοί τινες, * καὶ πρὸς τὰ πάθη, καὶ τὰς ἕξεις, καὶ τὰς τύχας, διέλθωμεν μετὰ ταῦτα. λέγω δὲ, πάθη μὲν ὀργὴν, ἐπιθυμίαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον· ἕξεις δὲ, ἐφ' αἷς, καὶ κακίας· εἰρήκαμεν δὲ καὶ περὶ τούτων πρότερον, καὶ ποῖα τοιαῦτα ἕκαστοι, καὶ ποίων ποιητικοί. ἡλικίαι δ' εἰσὶ, νεότης, καὶ ἀκμὴ, καὶ γῆρας. * τύχην δὲ λέγω, εὐγένειαν, καὶ πλοῦτον, καὶ δυνάμεις, καὶ τοιαῦτα τούτοις, καὶ ὅλως εὐτυχίαν, καὶ δυστυχίαν. οἱ μὲν οὖν νέοι, τὰ ἤθη εἰσὶν ἐπιθυμητικοὶ, καὶ οἷοι ποιεῖν * ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσι. καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδέων ἐπιθυμητικοὶ, μάλιστα ἀκολουθητικοὶ εἰσὶ τούτοις περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς τούτων. εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας. καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. ὀξεῖαι γὰρ αἱ βουλήσεις, καὶ οὐ μεγάλαι, ὡς ἂν αἱ τῶν κεκμηώντων δίψαι καὶ πεῖναι. καὶ θυμικοὶ, καὶ ὀξύθυμοι, καὶ οἷοι ἀκολουθεῖν τῇ ὁρμῇ. καὶ ἥττους εἰσὶ τῷ θυμοῦ. διὸ γὰρ φιλοτιμίαν οὐκ ἀνέχονται ὀλιγωρούμενοι, ἀλλ' ἀγανακτοῦσιν, ἂν οἴωνται ἀδικεῖσθαι. καὶ φιλόνικοι μὲν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι· ὑπερέχεσθαι γὰρ ἐπιθυμοῦσι νεότης. καὶ δὲ νίκη, ὑπεροχή τις. καὶ ἄμφω τούτω μᾶλλον, ἢ φιλοχρήματοι· φιλοχρήματοι δὲ, ἥκιστα, διὰ τὸ μήπω αὐτοῖς παρεῖναι ὅσον ἔχει ἀπόφθεγμα εἰς Ἀμφιάραον. καὶ οὐ κακοήθεις, ἀλλ' εὐήθεις, διὰ τὸ μήπω πεπληρωκέναι πολλὰς πονηρίας. καὶ ὑπίσοι, διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἐξηπατῆσθαι. καὶ εὐέλπιδες· ὥσπερ γὰρ οἱ οἰνωμένοι, οὕτω διάθερμοί εἰσιν οἱ νέοι ὑπὸ τῆς φύσεως. ἅμα δὲ καὶ * διὰ τὸ μήπω πολλὰ ἀποτετυχηκέναι· καὶ ζῶσι τὸ πλεῖστον ἐλπίδι· ἡ μὲν γὰρ ἐλπὶς, τοῦ μέλλοντός ἐστιν ἡ δὲ μνήμη, τοῦ παρεληλυθότος. τοῖς δὲ νέοις, τὸ μὲν μέλλον, πολύ· τὸ δὲ παρελήλυθὸς, βραχύ· διὸ καὶ * τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν, μεμνῆσθαι μὲν οὐδὲν οἴονται, ἐλπίζειν δὲ πάντα. καὶ εὐεξαπάτητοί εἰσι διὰ τὸ εἰρημένον· ἐλπίζουσι γὰρ ῥᾳδίως. καὶ μᾶλλον θρασεῖς τοῦ θυμοῦ εἰσι διὰ τὰς ἐλπίδας. ὧν, τὸ μὲν, μὴ φοβεῖσθαι· τὸ δὲ, θαρρεῖν ποιεῖ· οὔτε γὰρ ὀργιζόμενός τις φοβεῖται·

πολλὰ ἀπ. τ. χρ.

CAPVT XII.

De quatuor generibus morum qui ſpectantur in auditoribus: & de moribus iuuenum.

MOribus autem quales ſint ſecundùm affectus, & habitus, & ætates, & fortunas, poſt hæc explicemus. B Ac dico affectus, iram, cupiditatem, & talia, de quibus diximus priùs. habitus verò, virtutes & vitia. Dictum eſt etiam de his priùs, & qualia præeligant ſinguli, & qualium ſint effectores. Ætates autem ſunt iuuentus, & vigor, & ſenectus. Fortunas verò dico, nobilitatem, diuitias, potentiam, & his contraria, & omnino proſperam aduerſamque fortunam. Ac iuuenes quidem moribus ſunt cupidi, & parati ad ea efficienda, quæ concupiuerint, & C ex cupiditatibus quæ circa corpus verſantur, maximè eius ſectatores ſunt, quæ circa res venereas eſt, & incontinentes ipſius: & in horas mutabiles: & faſtidioſi in cupiditatibus. & valde quidem concupiſcunt: celeriter verò ſedantur. Acutæ enim voluntates eis ſunt, & non perdurantes, cuiuſmodi ſunt ægrotantium fames, & ſitis. Et excandeſcentes, & acutè excandeſcentes, & parati ad impetum ſequendum. Et obnoxii ſunt iræ. Nam propter ſtudium honoris non D patiuntur ſe parui fieri, ſed moleſtè ferunt, ſi exiſtiment ſe iniuria affici. Et ſtudioſi honoris quidem ſunt, ſed magis victoriæ. Excellentiam enim cupit iuuentus. & victoria excellentia quædam eſt, & ambo hæc magis ſunt, quàm vt ſint ſtudioſi pecuniarum. Studioſi autem pecuniarum ſunt minimùm, quia nondum indigentiam experti ſunt: quemadmodum Pittaci ſe habet apophthegma in Amphiaraum. Et non malorum morum, ſed bonorum, quia nondum conſpexerunt multa mala. Et E creduli, quia nondum in multis decepti ſunt. Et bonæ ſpei: vt enim temulenti, ſic calidi ſunt iuuenes natura. Simul verò etiam quia nondum in multis opinione lapſi ſunt: & viuunt vt plurimùm ſpe. Nam ſpes futuri eſt, memoria verò præteriti: iuuenes autem futuri multum habent, præteriti verò parum. Primo enim tempore ſe meminiſſe nihil arbitrantur, ſperare autem omnia. Et idonei ſunt, qui decipiantur, ob id quod dictum eſt. Sperant enim facilè. Et viriliores. iracundi enim, & bonæ ſpei, quorum illud, vt ne metuant, hoc, vt confidant, efficit. Nemo enim, qui irascitur, metuit.

Sperare autem aliquid boni, affirendæ fidentiæ vim habet. Et verecundi: nondum enim honesta alia arbitrantur, sed eruditi sunt à lege solùm. Et magnanimi: nondum enim à vita depressi sunt, sed rerum necessariarum experientiam non habent: & existimare se dignum magnis, magnanimitas est: hoc autem est eius qui bene sperat. Et magis eligunt agere honesta quàm vtilia. moribus enim viuunt magis quàm boni ratione. Est autem boni ratio eius quod vtile est: virtus verò eius quod honestum. Et studiosi amicorum, & studiosi sodalium magis quàm aliæ ætates, quia gaudent conuictu, & ad vtilitatem iudicant nihil. Quare ne amicos quidem. Et omnia in maius & vehementius peccata faciunt contra dictum Chilonis: omnia enim nimis agunt. nam amant nimis, & nimio odio habent, & alia omnia similiter; quippe qui se scire omnia putant, & assueuerant. Hæc autem causa est, cur omnia nimis. Et iniurias inferunt ad contumeliam, & non malitiam. Et misericordes sunt, quia omnes bonos & meliores existimant: sua enim ipsorum innocentia cæteros metiuntur. Quare indigna pati existimant ipsos. Et studiosi risus: quamobrem etiam faceti. Nam facetiæ erudita contumelia sunt. Ac iuuenum quidem tales mores sunt.

A Ἐ, πελπίζειν ἀγαθοῦ τι, θαρραλέον ὄτι. Ἐ αἰδήμονες· οὐ γὰρ πω καλὰ ἕτερα ὑπολαμβάνουσιν, ἀλλὰ πεπαίδευνται ὑπὸ τῶ νόμου μόνον. Ἐ μεγαλόψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τῦ βίου * οὔπω τεταπείνωνται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων ἀπείρους εἶσι· Ἐ τὸ * ἀξιοῦν αὑτὸν μεγάλων, μεγαλοψυχία· τῦτο δ', ἐλπίδος. Ἐ μᾶλλον αἱροῦνται πρᾶξαι τὰ καλὰ, τῶν συμφερόντων· ᾧ γὰρ ἥδονται ζῶσι μᾶλλον, ἢ τῷ λογισμῷ· ἔστι δ', ὁ μὲν λογισμὸς, τῦ συμφέροντος· ἡ δὲ ἀρετὴ τῦ καλοῦ. * ᾗ φιλόφιλοι, Ἐ φιλέταιροι μᾶλλον τῶν ἄλλων ἡλικιῶν, διὰ τὸ χαίρειν τῷ συζῆν, Ἐ μήπω πρὸς τὸ συμφέρον κρίνειν μηδέν· ὥστε μηδὲ τοὺς φίλους. Ἐ ἀπόντα ὅτι τὸ μᾶλλον καὶ ῥᾳοθυμότερον ἀμύρτηνται πρὸς τὸ Χιλώνειον· πάντα γὰρ ἄγαν πρᾶττουσι· φιλοῦσί τε γὰρ ἄγαν, Ἐ μισοῦσιν ἄγαν, Ἐ ἄλλα πάντα ὁμοίως· οἴονται γὰρ εἰδέναι πάντα οἴονται, καὶ διῃρεῖσθαι· τῦτο γὰρ αἴτιόν ἐστι Ἐ τῦ πάντα ἄγαν Ἐ τὰ ἀδικήματα ἀδικεῖσθαι εἰς ὕβριν, Ἐ οὐ κακουργίαν. καὶ ἐλεητικοὶ, διὰ τὸ πάντας χρηστοὺς καὶ βελτίους ὑπολαμβάνειν· τὴν γὰρ αὐτῶν ἀκακίαν τοὺς πέλας μετροῦσιν· ὥστ' ἀνάξια πάσχειν ὑπολαμβάνουσιν αὐτούς. Ἐ φιλογέλωτες δή· Ἐ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστί. τὸ μὲν οὖν τῶν νέων, τοιοῦτον ἦθός ἐστιν.

B

C

D

CAPVT XIII.

De moribus senum.

SEniores verò, & qui vigorem remiserunt, fermè ex illis quæ his sunt contraria, vt plurimùm habent mores. Quoniam enim multorum annorum vitam duxerunt, & in pluribus decepti sunt, & errarunt, & res sunt plures prauæ, neque affirmant aliquid, & E longè minùs omnia quàm oportet, & putant, sciunt autem nihil, & controuersantes adiungunt semper, Forsan, & Fortasse, & omnia dicunt sic, assueueranter autem nihil. Et malorum morum sunt. Esse autem malorum morum, significat omnia in peius interpretari. Præterea suspiciosi sunt, quia increduli; & increduli, quia periti. Et neque magno amore, neque magno odio prosequuntur, propter eandem causam: sed ex Biantis præcepto, & amant tanquam odio habituri, & odio habent tanquam amaturi.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ παθῶν, Ἐ ἕξεων τῶν πρεσβυτέρων.

ΟΙ δὲ πρεσβύτεροι καὶ πρόκμαχότες, σχεδὸν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις ἃ πλεῖστα ἔχουσιν ἤθη. διὰ γὰρ τὸ πολλὰ ἔτη βεβιωκέναι, Ἐ πλείω ὀξυπατῆσαι Ἐ ἠμῤῥηκέναι, καὶ τὰ πλείω φαῦλα εἶναι τῶν πραγμάτων, οὔτε διαβεβαιοῦνται οὐδὲν· Ἐ * ἧττόν τι ἄγαν ἀπόφατικοί, ἢ δογ. Ἐ εἰσὶ), ἴσασι δὲ σὐδέν· Ἐ * ἀμφισβητοῦντες, πρὸς ὑπόθεσιν ἀεὶ τὸ ἴσως Ἐ τάχα· Ἐ πόρρω λέγουσιν οὕτω· παγίως δὲ, σὐδέν. Ἐ κακοήθεις ἐστί· ἔστι γὰρ κακοήθεια, τὸ ὑπὸ τὸ χεῖρον ὑπολαμβάνειν ἀπάντα, ἕνεκα δὲ * καχύποπτοί εἰσι διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἄπιστοι δὲ, δι' ἐμπειρίαν. Ἐ οὔτε φιλοῦσι σφόδρα, οὔτε μισοῦσι διὰ ταῦτα· ἀλλὰ κατὰ τὸν Βίαντος ὑποθήκην Ἐ φιλοῦσιν ὡς μισήσοντες, Ἐ μισοῦσιν ὡς φιλήσοντες. Ἐ μικρόψυχοι,

ἄγαν τι ἧττον πάντα ἀμφισβητοῦντες, φιλοσ. Ἐ

καχύποποι

καὶ μικροψυχοι, διὰ δὲ τὸ παντὸς ἐπὶ τὸν A
βίον. οὐδενὸς γὰρ μεγάλου, οὐδὲ σπουδαίου, ἀλ-
λὰ * τὰ πρὸς τὸν βίον ἐπιθυμοῦσι. καὶ ἀνιλεύθε-
ροι· ἐν γὰρ τοῖς ἀναγκαίοις ἡ οὐσία· ἅμα δὲ καὶ
διὰ τὸ ἐμπειρίαν ἔχειν, ὡς χαλεπὸν τὸ κτήσα-
σθαι, καὶ ῥᾳδίως τὸ ἀπολέσαι· καὶ δειλοί, καὶ πάντα
προφοβητικοί· ἐπιθυμίαι γὰρ διὰ καιρῶν τῆς
ψυχῆς· καὶ πρὸς ψυχρόν εἰσιν· οἱ δὲ, θερμοί.
προφοβη- ὥστε * προῳδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ διανοίᾳ· καὶ
τικὰ γὰρ ὁ φόβος, καταψύξις τίς ἐστι. καὶ φιλόζωοι. *
καὶ μᾶλλον καὶ μάλιστα ὅτε τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, διὰ τὸ τὸ
ἀπόντος εἶναι τὸ ἐπιθυμοῦν· καὶ ὃ ἂν οὐδεὶς, τούτου B
μάλιστα ἐπιθυμοῦσι· καὶ φίλαυτοι μᾶλλον ἢ δεῖ·
μικροψυχία γάρ τίς ἐστι καὶ αὕτη. καὶ πρὸς τὸ συμ-
φέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλὸν μᾶλλον ἢ
φιλαύτοι δεῖ, διὰ τὸ * φίλαυτοι εἶναι· τὸ μὲν γὰρ συμφέρον,
αὐτῷ ἀγαθὸν ἐστι· τὸ δὲ καλὸν, ἁπλῶς. καὶ αἰσχύ-
νονται μᾶλλον ἃ αἰσχυντηλοί· διὰ γὰρ τὸ μὴ
φροντίζειν ὁμοίως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος,
διὰ τὸ ἀν. ὀλιγωρεῖσθαι τῇ δόξῃ. καὶ δυσέλπιδες, * διὰ τὴν
ἐμπειρίαν· * τὰ γὰρ πλείω τῶν πραγμάτων τὰ γὰρ πλείω
φαῦλά ἐστιν ἀπολαβεῖν * χρηῶ τὰ πολλὰ ἐπὶ τὸ C
χεῖρον. καὶ εὐλαβεῖς διὰ τὴν δειλίαν· καὶ ζῶσι τῇ μνήμῃ
μᾶλλον, ἢ τῇ ἐλπίδι· τοῦ μὲν γὰρ βίου, τὸ μὲν * λοιπὸν, μένον.
ὀλίγον· τὸ δὲ παρῳχημένον πολύ ἐστι, καὶ μὲν ἡδὺς
πὰς, τοῦ μνήμονας· καὶ μνήμων, τὸ παρεῖναι ποιῶν.
ὅσῳ αὖξον καὶ τὸ ἀδολεσχεῖν αὐτοῖς· διὰ τὸ λυπεῖσθαι
γὰρ τὰ ἡδέα μνημονεύοντες· ἀναμιμνησκόμενοι
γὰρ ἥδονται. καὶ οἱ θυμοὶ, ὀξεῖς μὲν εἰσι, ἀσθενεῖς
δὲ· καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ μὲν σφοδραὶ παύονται, αἱ δὲ
οὐ παρα- ἀσθενεῖς. ὥστε * οὔτε ἐπιθυμητικοὶ οὔτε πρακτικοὶ D
κτικ. διὰ. καὶ τοῦ ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ κέρδους· διὸ δὲ
φοβερικοὶ φαίνονται οἱ τηλικοῦτοι· αἱ γὰρ ἐπι-
θυμίαι * αἰσθήσεώς εἰσιν, ἐλευθέροις δὲ χάρδη ἐμμένον
ζῶσι καὶ λογισμοῖ, ἢ καὶ τὸ ἦθος· ὁ μὲν γὰρ λογι-
σμὸς, τοῦ συμφέροντος· τὸ δὲ ἦθος, τῆς ἀρετῆς
ἐλεεῖν, ἔστι. καὶ παιδιὰμαπα ἀδικοῦσιν εἰς * κακουργίαν,
διὰ τὸ ἀν. διὰ τὸ μὴ εἰς ὕβριν. ἐλεητικοὶ δὲ καὶ οἱ γέροντες εἰσιν,
ἀλλ' ὑπ' ἀπὸ * τοῦ τοῖς νέοις· οἱ μὲν γὰρ, ἀφ' E
ἀπαίδευ- φιλανθρωπίας· οἱ δὲ, διὰ ἀσθένειαν. * πάντα γὰρ
τοι γε. ἀλγεινὰ εἶναι ἐοίκασιν αὐτοῖς πάθη· τοῦτο δὲ διὰ * ἐ-
λεητικοῦ· ὄντα, ὀδυρτικοί εἰσι, καὶ οὐκ ἀντέπαι-
δοι, οὐδὲ φιλογέλωτες· οὐκοῦν ὁ ὀδυρ-
τικὸν πᾶν φιλογέλωτι· τὸ μὲν οὖν νέον καὶ τὸ σφο-
δρότητα ἔχειν παιδικόν. ἐστι, ἐπεὶ ἀπολείπουσι πάντες τοὺς ἐν σφετέρῳ ἤθει λεγομένους
λόγους, καὶ τοὺς ὁμοίους, οὐκ ἄδηλον πῶς χρώ-
μενοιτοῖς λόγοις, τοιοῦτοι φαίνονται καὶ αὐτοὶ, καὶ
οἱ λόγοι.

A Et pusillanimi, quia depressi sunt in vita: neque enim magni, neque eximii aliquid, sed quæ ad vitam pertinent, cupiunt. & parum liberales. vnum enim est ex necessariis patrimonium: & simul cùm periti sint, sciunt quàm difficilis sit acquisitio, & facilis amissio. Et timidi, & omnia prætimentes: contrario enim modo affecti sunt ac iuuenes: refrigerati enim sunt: at illi calidi sunt. quare viam aperuit senectus timiditati. Nam timor refrigeratio quædam est. Et studiosi vitæ, & maximè in vltimo tempore: propterea quòd rei absentis est cupiditas; & cuius sunt indigentes, id maximè cupiunt. Et queruli magis, quàm oportet: pusillanimitas enim quædam etiam hæc est. Et ad vtile viuunt, sed non ad honestum, magis quàm oportet, quòd sui ipsorum amantes sunt: vtile enim ipsi bonum est: honestum verò simpliciter. Et inuerecundi magis quàm verecundi: nam quia non curant similiter honestum, & vtile, paruifaciunt quid videatur. Et malæ spei, quia periti. nam vt plurimùm res malæ sunt. Cadunt igitur plerumque in peius. & præterea quia timidi. Et viuunt memoria magis quàm spe. B Nam vitæ quod futurum est, exiguum est: præteritum verò multum. Est autem spes futuri: memoria verò præteritorum. Id quod etiam ipsis causa est loquacitatis: narrant enim præterita. Nam recordantes, voluptatem percipiunt. Et excandescunt quidem acutè, sed imbecilliter. Et cupiditates partim defecerunt, partim debiles sunt. Quare neque cupidi sunt, neque effectores ex cupiditatibus, sed ex lucro. Quocirca etiam temperati apparent tales: cupiditates enim remiserunt, & seruiunt lucro. Et magis viuunt boni ratione, quàm moribus. Boni enim ratio est eius quod vtile est, mores verò virtutis sunt. Et iniuriosè se gerunt ad malitiam, non ad contumeliam. Misericordes verò etiam senes sunt, sed non eadem de causa ac iuuenes. Illi enim, quia humani: hi verò, quia debiles: omnia enim existimant proxima esse sibi, quæ patiantur. hoc autem erat misericordis. vnde queruli sunt, & non faceti, nec studiosi ridiculorum. Contraria enim sunt, que- E rulum esse, & studiosum risus. Ac iuuenes quidem & seniores eiusmodi sunt moribus præditi. Quare, quoniam recipiunt omnes quæ suis ipsorum moribus conuenienter habentur orationes, & similes, non est incertum, quemadmodum cùm vtuntur orationibus, tales appareant & ipsi, & orationes.

CAPVT

A

CAPVT XIV.

De moribus virorum.

VIgentes autem apparet interiectos inter hos moribus futuros, vtrorumque detrahendo exuperantiam. Et neque valde confidunt: id enim eſt audaciæ: Neque nimis metuunt, pulchrè ad vtrumque ſe habentes. Neque omnibus credunt, Neque omnibus non credunt: ſed ex veritate iudicant magis. B Et neque ad honeſtum viuunt ſolùm: neque ad vtile: ſed ad vtrumque. Et neque ad parcimoniam: neque ad luxuriam, ſed ad conueniens. Similiter verò etiam ad excandeſcentiam: Et ad cupiditatem. Et temperantiam cum fortitudine, & fortitudinem cum temperantia coniunctam habent. Nam inter iuuenes & ſenes hæc diſtributa ſunt. iuuenes enim, fortes ſunt & intemperantes: ſeniores verò, temperantes & timidi. Vt autem in vniuerſum dicam, quæcumque ſibi diſtribuerunt iuuentus & ſenectus, ex commodis, ea ipſi habent. quæcumque verò excedunt, aut deficiunt, eorum, quod moderatum eſt, & conueniens. Viget autem corpus à triginta annis vſque ad quinque, & triginta; animus verò circiter vndequinquaginta. Ac de iuuentute quidem, & ſenectute, & vigore, quales mores quæque ætas habeat; tam multa dicta ſint.

Κ Ε Φ Α Λ. ιη'

Περὶ ἠθῶν τῆς ἀκμαζούσης ἡλικίας.

Οἱ δὲ ἀκμάζοντες, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων τὸ ἦθος ἔσονται, ἑκατέρων ἀφαιροῦντες τὴν ὑπερβολήν· καὶ οὔτε σφόδρα θαρραλέως· τὸ γὰρ αὐτὸ θρασύτης καὶ δειλία· οὔτε πάνυ φοβούμενοι, καλῶς δὲ πρὸς ἄμφω ἔχοντες. οὔτε πᾶσι πιστεύοντες, οὔτε πᾶσιν ἀπιστοῦντες, ἀλλὰ κρίνοντες τὰ ἀληθῆ μᾶλλον· καὶ οὔτε πρὸς τὸ καλὸν ζῶντες μόνον, οὔτε πρὸς τὸ συμφέρον, ἀλλὰ πρὸς ἄμφω.] καὶ οὔτε πρὸς ἡδονὴν, οὔτε πρὸς κέρδος, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἁρμόττον ὁμοίως καὶ πρὸς θυμὸν, καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν. καὶ σώφρονες μὲν ἀνδρίας καὶ ἀνδρεῖοι μὲν σωφροσύνης. ἐν γὰρ τοῖς νέοις, καὶ ἐν ταῖς ἡλικίαις διῄρηται ταῦτα· εἰσὶ γὰρ οἱ μὲν νέοι, ἀνδρεῖοι καὶ ἀκόλαστοι· οἱ δὲ πρεσβύτεροι, σώφρονες καὶ δειλοί. ὡς δὲ καθόλου εἰπεῖν, ὅσα μὲν διῄρηται ἡ νεότης καὶ τὸ γῆρας τῶν ὠφελίμων, ταῦτα ἄμφω ἔχουσιν· ὅσα δὲ ὑπερβάλλουσιν, ἢ ἐλλείπουσι, τούτων τὸ μέτριον καὶ τὸ ἁρμόττον. ἀκμάζει δὲ, τὸ μὲν σῶμα, ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐπὶ, μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα· ἡ δὲ ψυχὴ, περὶ τὰ ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα. περὶ μὲν οὖν νεότητος καὶ γήρως καὶ ἀκμῆς, ποῖοι ἤθη ἕκαστοι, εἰρήσθω τοσαῦτα.

CAPVT XV.

De moribus nobilium.

DE iis autem quæ à fortuna fiunt, bonis, propter quæ etiam mores cuiuſdammodi accidunt hominibus, deinceps explicemus. Ac nobilitatis quidem mores ſunt, honoris cupidiorem eſſe eum qui poſſederit ipſum. Omnes enim, cùm aliquid adſit, id accumulare ſoliti ſunt. Nobilitas verò dignitas quædam maiorum eſt. Et procliuem eſſe ad contemnendum ſimiles maioribus ipſorum, quia hæc remota magis quàm propinqua, honoratiora ſunt, & ad gloriandum idonea. Eſt autem nobile ex generis virtute. Generoſum verò ex eo vt non deficiat à natura. Id quod plerũque non accidit nobilibus, ſed ſunt multi abiecti. Prouentus enim eſt etiam in generibus virorum

Κ Ε Φ Α Λ. ιθ'

Τὸ τῶν εὐγενῶν ἦθος ποῖον.

ΠΕΡΙ δὲ τῶν ἀπὸ τύχης γιγνομένων ἀγαθῶν, δι' ὅσα αὐτῶν καὶ τὰ ἤθη ποῖα ἄττα συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις, λέγωμεν ἐφεξῆς. εὐγένεια μὲν οὖν ἦθός ἐστι, τὸ φιλοτιμότερον εἶναι τὸν κεκτημένον αὐτὴν· πάντες γὰρ ὅταν ὑπάρχῃ τι, πρὸς τοῦτο σωρεύειν εἰώθασιν· μάλιστα δὲ εὐγένεια, * εὐλαβεῖσθαι γὰρ τοῖς προγόνοις ἐστὶ· καὶ * καταφρονητικὸν, καὶ τὸ ὁμοίους τοῖς προγόνοις τοῖς αὑτῶν. * δεῖ δὲ πρῶτον τούτων μᾶλλον ἐγγὺς γεγονέναι, εὐλαβέστερον γάρ) καὶ διαλαζονεύσασθαι. ἔστι δὲ, εὐγενὲς μὲν, κατὰ τὴν τῆς γένεως ἀρετήν· γενναῖον δὲ, κατὰ τὸ μὴ ἐξίστασθαι ἐκ τῆς φύσεως· ὅπερ ὡς ἐπιπολὺ οὐ συμβαίνει τοῖς εὐγενέσιν, ἀλλ' εἰσὶν οἱ πολλοὶ εὐτελεῖς φύσει· * γὰρ τις ἐστὶ τῶν γένεσιν ἀνδρῶν,

ἐγγίνεται ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τὰς χώρας * γιγνομένοις· καὶ ὁτιοῦν αὖ ἡ ἀγαθὸν τὸ γένος, εἰς γίνονται ἀφ' ἑνὸς χρόνου ἄνδρες θεῖοι. καὶ πάλιν αὖ ἀπολείπουσι. δεῖ γὰρ δή, τὸ ἦθος ἀεὶ βίφυᾶ * ἦθει εἰς μανικώτερα ἢ· οἷον, οἱ ἀπ' Ἀλκιβιάδου, καὶ οἱ ἀπὸ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου· τὸ δὲ φρόνιμον, εἰς * ἀβελτερίαν ἐ] νωθρότητα· οἷον, οἱ ἀπὸ Κίμωνος καὶ Περικλέους καὶ Σωκράτους.

A vt in iis quæ in agris oriuntur. Nonnunquam si sit bonum genus, exoriuntur ad aliquod tempus viri eximii: & deinde rursus retrofertur. Deficiunt verò bono ingenio prædita genera ad infaniores mores, vt qui ab Alcibiade, & à Dionysio superiore. Stabili verò ingenio prædita, ad socordiam, vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate.

B

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Τῷ πλούτῳ ἕπεσθαι ἤθη.

CAPVT XVI.

De moribus diuitum.

Τῶι δὲ πλούτῳ ἕπεσθαι ἤθη, ἔστι πολλῆς ὄψεως ἰδεῖν ἅπασιν· ὑβρισταὶ γὰρ καὶ ὑπερήφανοι, παρόντες ἢ ἀπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου· ὥσπερ γὰρ ἔχοντες ἅπαντα ἀγαθὰ ἔοικασιν· * ὁ γὰρ πλούσιος, οἴεται εἶναι τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων. δι' φαίνεται πάντα ὄνια τῷ αὐτῷ· καὶ τρυφεροὶ, καὶ σκληρόκωλες τρυφεροὶ μὲν, ἀφ' ὧν τῶν τρυφῶν, καὶ τῶν ἐνδεξιν τῆς διδυμονίας· σκληρόκωλες δὲ καὶ σόλοικοι, ἀφ' ὧν πάντες εἰώθασιν ἀφορίζειν πρὸς τὰ ἐρώμενον καὶ ἀγαπητὸν εἶναι αὐτῷ· * καὶ τὸ οἴεσθαι ζηλοῦσθαι τοὺς ἄλλους ἃ καὶ αὐτοί. ἅμα δὲ καὶ εἰκότως * τῦτο πάσχουσι· πολλοὶ γὰρ ἐνίοτε εἰσὶ οἱ δεόμενοι τῶν ἐχόντων. ὅθεν καὶ ὁ Σιμωνίδου εἴρηται πρὸς τὴν σοφὴν καὶ πλουσίαν πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ Ἱέρωνος, ἐρομένην πότερον ἄμεινον εἴη χρῆσθαι, πλούσιον, ἢ σοφὸν, * Πλούσιον εἰπεῖν. * πρὸς γὰρ σοφοὺς ὁρᾶν ὅτι δεῖ τὰς πλουσίους φύσεις, ἴσθι, ἀφρονεῖσθαι. καὶ ὅλως οἴεσθαι ἀξίους τῆς ἀρχῆς· ἔχειν γὰρ οἴονται, ὧν ἕνεκεν ἄξιον ἄρχειν. ἓν δὲ τὸ κεφάλαιον, * οἱ νεόπλουτοι διδυμονες ἦθος ὁ πλούτος ἐστί. ἀφορᾷ δὲ τῆς νεοκτησίας κακοπαιδίας, καὶ τῆς πάλαι, τὸ ἦθος. τῷ ἅπαντα μᾶλλον ἢ φαύλους τοὺς κακοὺς ἔχειν τοὺς νεοπλούτους. ὥσπερ γὰρ ἀπαιδευσία πλούτου ἐστὶ καὶ νεόπλουτον εἶναι. ἓν ἀδικήματα ἀδικοῦσιν οὐ κακουργικὰ, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὑβριστικὰ· τὰ δὲ, * ἀκρατιστικὰ· οἷον εἰς αἰσχρὰ, καὶ μοιχείας.

Diuitias qui consequuntur mores, in promptu est videre omnibus. Contumelioſi enim sunt & contumaces, perpetientes à possessione diuitiarum. Quasi enim habeant omnia bona, sic affecti sunt. Nam diuitiæ tanquam pretium quoddam sunt æstimationis aliorum. Quare videntur omnia venalia esse ipsarum. Et delicati & arrogantes. Delicati quidem, propter delicias & ostentationem felicitatis. Arrogantes verò & elati, propterea quod omnes soliti sunt versari in eo, quod amatur, & suspicitur ab ipsis: & quia existimant æmulari alios, quæ etiam ipsi. Simul autem, & meritò sic affecti sunt, quia multi indigent habentium. vnde & illud à Simonide dictum est, de sapientibus & diuitibus, apud coniugem Hieronis, interrogantem, Vtrum euenires meliùs, vt quis esset diues, an sapiens, Vt diues sit, inquit. Sapientes enim se videre in diuitum foribus, dixit. Et quia putant se dignos esse, qui imperent. Se enim habere putant ea quorum causa dignum est imperare. Et vt summatim dicam, Dementis felicis mores diuitiæ efficiunt. Differunt autem in iis qui nuper possederunt, & in ils qui à maioribus acceperunt, ipsi mores: eo quòd omnia magis & peiora mala habent noui diuites: nam quasi imperitia diuitiarum est, nouum diuitem esse. Et iniurias inferunt non malitioſas, sed partim contumelioſas, partim incontinentiæ plenas, vt in verberationem & adulterium.

A

CAPVT XVII.

De moribus potentium & fortunatorum.

ΚΕΦΑΛ. ιζ.

Τίνα τῶν δυνατῶν καὶ εὐτυχῶν ἤθη.

SImiliter verò de potentia fermè plerique apparent mores. Partim enim eosdem habet potentia, quos diuitiæ: partim meliores. Sunt enim studiosiores honoris. Et viriliores moribus ii qui potentes sunt, quàm diuites, quia appetunt B opera, quæcomque licet ipsis agere propter potentiam. Et magis dediti studio; quia in sedulitate sint, dum coguntur considerare ea quæ pertinent ad potentiam. Et grandiores quàm graviores. Reddit enim olatiores dignitas. Quamobrem moderatè agunt. Est autem granditas mollis & elegans grauitas. Et si iniuriam faciunt, non in paruis iniurioſi sunt, sed in magnis. Prospera fortuna particulas habet eorum quæ dicta sunt pro moribus. C Nam ad hæc referuntur quæ videntur esse Fortunæ prosperitates. Præterea vt in iis quæ pertinent ad bonam prolem, & ad bona corporis, facit prospera fortuna vt meliore simus conditione. Ac superbiores quidem sunt, & inconsideratiores propter prosperam fortunam. Vnus autem consequitur melior mos bonam fortunam, quòd deos colunt, & se habent ad cultum diuinum aliquo modo, credentes propter bona quæ proueniunt à fortuna. Ac de iis quidem qui sunt secundùm ætatem, & D fortunam, moribus dictum est. Contraria enim iis quæ exposita sunt, ex contrariis apparent, vt pauperis & infelicis mores, & impotentis.

ΟΜΟΙΩΣ δὲ καὶ περὶ δυνάμεως ἔχειν τὰ πλεῖστα φανερά ἐστιν ἤθη· τὰ μὲν γὰρ, τὰ αὐτὰ ἔχει ἡ δύναμις τῷ πλούτῳ· τὰ δὲ, βέλτια. * φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι, τῷ πλουσίων, ἅπερ ἂν ἐφίεσθαι ἔργων, ὅσα ἀξιοῦσθαι αὐτοῖς περιγίνεται ἀπὸ τῆς δυνάμεως. καὶ σωφρονέστεροι, ἀπὸ τοῦ εὐπορωτέρους εἶναι, ἀναγκάζονται σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν δύναμιν. καὶ σεμνότεροι ἢ βαρύτεροι· ποιεῖ γὰρ * ἐμφανεστέρους τὸ ἀξίωμα· διὸ μετριάζουσιν· ἔστι δὲ ἡ σεμνότης, μεγαλοπρέπεια ἐν ἀξιώμασι βαρύτης. καὶ ἐὰν ἀδικῶσιν, * οὐ μικροδικήσουσί εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοδικοῦσι. * ἡ δ' εὐτυχία τὰ μέρια ἔχει τῆς εἰρηνεύουσι τὰ ἤθη· εἰς γὰρ τοῦτο στοχάζονται αἱ μάλιστα δοκοῦσιν εἶναι εὐτυχίαι. καὶ ἐὰν εἰς εὐτεκνίαν, καὶ τὰ κατὰ τὸ σῶμα ἀγαθά, εὐδοκιμεῖ δὲ εὐτυχία πλουσιακτῶν. εὐσεβεστέρους μὲν τοῦτο καὶ ἀλαζονικωτέρους ἀπὸ τῆς εὐτυχίας εἶναι. ἐν δὲ ἀναισθησίᾳ * βέλτιον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ οἱ φιλόθεοί εἰσι, καὶ ἔχουσι πρὸς τὸ θεῖον πως, πιστεύοντες ἀπὸ τῶν γινομένων ἀγαθῶν * ἀπὸ τῆς τύχης. τοῖς μὲν οὖν τὴν καθ' ἡλικίαν καὶ τύχην ἤθεσιν, εἴρηται· τὰ γὰρ οἰκεῖα τῶν εἰρημένων ὅπως τῶν ἐναντίων φανερὰ ἔσται· οἷς, πένησι καὶ ἀτυχοῦσι ἦθος, * καὶ ἀδυνάτοις.

τὰ μὲν γὰρ τὰ αὐτὰ ἔχει ἡ δύναμις τῷ πλούτῳ· τὰ δὲ, βέλτια. φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι, τῷ πλουσίων, ἅπερ ἂν ἐφίεσθαι ἔργων, ὅσα ἀξιοῦσθαι αὐτοῖς περιγίνεται ἀπὸ τῆς δυνάμεως. καὶ σωφρονέστεροι, ἀπὸ τοῦ εὐπορωτέρους εἶναι, ἀναγκάζονται σκοπεῖν τὰ περὶ τὴν δύναμιν. καὶ σεμνότεροι ἢ βαρύτεροι· ποιεῖ γὰρ * ἐμφανεστέρους τὸ ἀξίωμα· διὸ μετριάζουσιν· ἔστι δὲ ἡ σεμνότης, μεγαλοπρέπεια ἐν ἀξιώμασι βαρύτης. καὶ ἐὰν ἀδικῶσιν, * οὐ μικροδικήσουσί εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοδικοῦσι. * ἡ δ' εὐτυχία τὰ μέρια ἔχει τῆς εἰρηνεύουσι τὰ ἤθη· εἰς γὰρ τοῦτο στοχάζονται αἱ μάλιστα δοκοῦσιν εἶναι εὐτυχίαι. καὶ ἐὰν εἰς εὐτεκνίαν, καὶ τὰ κατὰ τὸ σῶμα ἀγαθά, εὐδοκιμεῖ δὲ εὐτυχία πλουσιακτῶν. εὐσεβεστέρους μὲν τοῦτο καὶ ἀλαζονικωτέρους ἀπὸ τῆς εὐτυχίας εἶναι. ἐν δὲ ἀναισθησίᾳ * βέλτιον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ οἱ φιλόθεοί εἰσι, καὶ ἔχουσι πρὸς τὸ θεῖον πως, πιστεύοντες ἀπὸ τῶν γινομένων ἀγαθῶν * ἀπὸ τῆς τύχης. τοῖς μὲν οὖν τὴν καθ' ἡλικίαν καὶ τύχην ἤθεσιν, εἴρηται· τὰ γὰρ οἰκεῖα τῶν εἰρημένων ὅπως τῶν ἐναντίων φανερὰ ἔσται· οἷς, πένησι καὶ ἀτυχοῦσι ἦθος, * καὶ ἀδυνάτοις.

* φιλοτιμότεροι γὰρ καὶ ἀνδρωδέστεροί εἰσι τὰ ἤθη οἱ δυνάμενοι, τῷ πλουσίων

* σωφρονέστεροι

* οὐ μικροδικήσουσί εἰσιν, ἀλλὰ μεγαλοδικοῦσι

* ἡ δ' εὐτυχία τὰ μέρια ἔχει τῆς εἰρηνεύουσι

* βέλτιον ἦθος τῇ εὐτυχίᾳ

* ἀπὸ τῆς τύχης

* καὶ ἀδυνάτοις.

CAPVT XVIII.

Cur de moribus sit disputatum, & de propositionibus communibus.

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Ὅλως ἕνεκα τίνων πάντων τῶν τοῦ λόγου εἰδῶν.

QVoniam autem appositarum ad persuadendum orationum vsus ad iudicium refertur: quæ enim scimus, & iudicauimus; de iis nihil ampliùs opus est oratione: refertur autem, siue apud vnum aliquis vtens oratione suadeat, aut dissuadeat, vt admonentes faciunt, aut persuadentes: nihil enim minùs disceptator est vnus: nam cui oportet aliquid persuadere, is est, vt simpliciter dicam, disceptator: siue aduersus controuersantem, siue aduersus propositam sententiam dicat aliquis similiter: oratione enim necesse est vti, & tollere contraria. aduersus quæ, vt aduersus cõtrouersantem verba facit: similiter verò etiam in demonstratiuis:

ΕΠΕΙ δὲ ἡ τῶν πιθανῶν λόγων χρῆσις πρὸς κρίσιν ἐστί. περὶ ὧν μὲν γὰρ ἴσμεν, καὶ κέκρικε μὴ, οὐδὲν ἔτι δεῖ λόγου. ἔστι δὲ, δὸ τι περὶ ἑνὸς τίς χρώμενος τῷ λόγῳ πείσει * ἢ ἀποτρέψει.] οἷς οἱ συμβουλεύοντες ποιοῦσιν, ἢ δίκην τὴν πιθανὸν· οὐδὲν γὰρ ἕτερον κριτοῦ ἐστιν εἷς· ὃν γὰρ δεῖ πεῖσαι, οὗτός ἐστιν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κριτὴς, ἐάν τε περὶ ἀμφισβητουμένου τινὸς, ἐάν τε περὶ ὑποθέσιν λέγῃς ὁμοίως. ᾧ γὰρ λόγῳ ἀνάγκη χρῆσθαι, καὶ ἀναιρεῖν ἃ ἐναντία, περὶ ἃ ὥσπερ ἀμφισβητοῦντά τινα τὸν λόγον ποιῆσαι. ὡσαύτως δὴ καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς.

* ἢ ἀποτρέψει.] οἷς οἱ συμβουλεύοντες ποιοῦσιν, ἢ δίκην τὴν

Tom. III. Ttt ij

ὡς γὰρ πρὸς κριτὴν, τὸν ῥητορα, ὁ λόγος συνέστηκεν. ὅλως δὲ μόνος ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν κριτὴς ὁ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀγῶσι περὶ ζητουμένων κρίνων· περὶ τε γὰρ ἀμφισβητούμενα ζητεῖται πῶς ἔχει, καὶ περὶ ὧν βουλεύονται. περὶ ἧς τε καὶ πολιτείας ἠθῶν, καὶ τοῖς συμβουλευτικοῖς εἴρηται πρότερον. ὥστε διωρισμένον ἂν εἴη, πῶς τι, καὶ διὰ ποίων τοὺς λόγους τοὺς ἠθικοὺς * ποιησόμεθα. ἐπεὶ δὲ περὶ ἕκαστον μέν ἐστι γένος τῶν λόγων, ἐπερεῖ τι καὶ τὸ τέλος ἑκάστοις· περὶ ἁπάντων οὖν εἰλημμένας δόξας καὶ προτάσεις εἶναι, ἐξ ὧν τοὺς πίστεις φέρουσι καὶ συμβουλεύοντες, καὶ ἐπιδεικνύοντες, καὶ ἀμφισβητοῦντες· ἔτι δὲ, ἐξ ὧν ἠθικοὺς τοὺς λόγους ἐνδέχεται ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων διώρισται· λοιπὸν ἡμῖν διελθεῖν περὶ τῆς κοινῆς· πᾶσι γὰρ ἀναγκαῖον, τὰ περὶ τὸ δυνατὸν καὶ ἀδύνατον προσχρῆσθαι ἐν τοῖς λόγοις· καὶ τοὺς μὲν, ὡς ἔσται· τοὺς δὲ, ὡς γέγονε, πειρᾶσθαι δεικνύναι. ἔτι δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν λόγων· χρῆσθαι γὰρ πάντες ᾧ μείοσιν ἢ αὔξειν, καὶ * συμβουλεύοντες ἢ ἀποτρέποντες, καὶ ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, καὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι. τούτων δὲ διορισθέντων, * περὶ τῶν ἐνθυμημάτων * καθ' ἓν πειρατέον λέγειν, ἐπὶ τὰ ἴδια τῶν εἰδῶν, καὶ περὶ ὧν ἐστὶν ἕκαστα τούτων τὰ γένη, καὶ ὅθεν δεῖ τοὺς ἐνθυμηματικοὺς λαμβάνειν· λέγω δὲ τοὺς τόπους τοὺς κοινοὺς πρὸς ἃ τὰ ἐνθυμήματα. ἔστω δὴ πρῶτον περὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου.

συμβ. ἢ προτρέπουσι, ἢ ἀποτρέπουσι, περὶ τὰ ὑπ. πίστ. καὶ

A tanquam enim ad disceptatorem, ad auscultatorem oratio constituta est. Omnino autem solus, vt simpliciter dicam, est disceptator, qui in ciuilibus contentionibus ea de quibus est quæstio, iudicat: quæ enim versantur in controuersia, ea quæruntur, quomodo se habeant: & de quibus consultant: de moribus verò Reumpubl. in deliberatiuis dictum est priùs: idcirco explicatum est, & quomodo, & per quæ orationes moratas efficiamus. Et quoniam circa vnumquodque genus orationum diuersus quidam finis erat, ac de omnibus iis dictæ sunt opiniones, & propositiones, ex quibus fidem ducunt tum consulentes, tum demonstrantes, tum controuersantes; præterea verò ex quibus moratas orationes contingit redd re, etiam de his est disputatum: reliquum est nobis vt communia explicemus. Omnibus enim necessarium est, ea quæ sunt de eo quod fieri & non fieri potest, adhibere in orationibus. Et alios quidem, futurum esse, alios verò factum esse, conari ostendere. Præterea verò de magnitudine communiter quærendum est in omnibus orationibus. Vtuntur enim omnes diminutione, & amplificatione, tum consulentes, siue suadeant, siue dissuadeant: tum laudantes, aut vituperantes: tum accusantes, aut defendentes. His autem explicatis, tum de enthymematibus conabimur dicere communiter, tum de exemplis, vt cùm reliqua addiderimus, ad finem perducamus id quod initio proposuimus. Est autem ex communibus amplificare aptissimum demonstratiuis, vt exposuimus: factum verò, iudicialibus: de his enim iudicium est: at id, quod fieri potest, & futurum, deliberatiuis.

B C D

ΚΕΦΑΛ. ιθ'

Περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γένηται ἢ οὔ· καὶ περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος.

CAPVT XIX.

De possibili, de facto, de futuro, de magno.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν περὶ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτων λέγωμεν. εἰ δή τι ἐνδέχεται ἢ δυνατόν ἐστιν ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι, καὶ τὸ ἐναντίον ἢ ἀδύνατον ἢ εἶναι ἢ γενέσθαι· δόξειεν ἂν εἶναι δυνατὸν οἷόν τε, εἰ δυνατὸν * ἄνθρωπον ὑγιασθῆναι, καὶ νοσῆσαι· ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις τῶν ἐναντίων, * ἥ τε ἐναντία. καὶ εἰ τὸ ὅμοιον δυνατὸν, καὶ τὸ ὅμοιον. καὶ εἰ τὸ χαλεπώτερον δυνατὸν, καὶ τὸ ῥᾷον. καὶ εἰ τὸ ἀπορώτερον ἢ κακλὸν γενέσθαι δυνατὸν, καὶ ὅλως γενέσθαι δυνατὸν· χαλεπώτερον γὰρ κακλὸν οἰκίαν, * ἢ οἰκίαν εἶναι. καὶ ἧς ἡ ἀρχὴ δύναται γενέσθαι,

εἰ δὲ ἔξ. τῇ δ. ὁμοίως.

quid. ἡ ὑγίεια.

* οἰκ. γενέσθαι.

E AC primùm quidem de iis quæ fieri possunt, & non possunt, dicamus. Si igitur contrarium potest vel esse vel fieri, etiam contrarium videbitur esse posse. vt si fieri potest vt conualuerit homo, etiam, vt ægrotauerit: eadem enim est facultas contrariorum, quatenus contraria sunt. Et, si simile fieri potest, etiam simile. Et, si difficilius fieri potest, etiam facilius. Et, si virtute prædituus, vel pulcher fieri potest, etiam omnino fieri potest: difficilius enim est, domũ pulchram, quàm domum, fieri. Et, cuius principium potest fieri

etiam finis : nihil enim fit, neque incipit fieri, eorum quæ fieri non possunt, quemadmodum, vt diameter sit symmeter, neque inciperet fieri, neque fit. Et cuius finis, etiam principium fieri potest. omnia enim ex principio fiunt. Et si posterius essentia vel ortu potest fieri, etiam prius. quemadmodum si vt vir fiat, fieri potest etiam vt puer. Prius enim hoc fit. Et, sive puer, etiam vt vir, principium enim illud est. Et quorum amor, vel cupiditas natura est. nemo enim ea quæ fieri non possunt, amat, aut cupit plerumque. Et quorum scientiæ sunt, & artes: possunt ea & esse; & fieri. Et quorum principium, vt oriantur in iis est, quæ & nos coëgerimus, & persuaserimus: hæc verò sunt, quibus meliores sumus, vel domini, vel amici. Et quorum partes fieri possunt, etiam totum fieri potest. Et quorum totum fieri potest, etiam partes plerumque. Si enim obstragulum, & ligula, & solea fieri possunt, etiam calcei possunt fieri, &, si calcei, etiam obstragulum, & ligula, & solea: &, si genus totum eorum quæ possunt fieri, etiam forma. Et, si forma, etiam genus: vt si nauis fieri potest, etiam triremis: &, si triremis, etiam nauis. Et, si alterum eorum quæ natura inter se conferuntur, etiam alterum: vt si duplum, etiam dimidium: &, si dimidium, etiam duplum. Et, si sine arte, vel apparatione potest fieri aliquid, magis per artem & diligentiam fieri potest. vnde & ab Agathone dictum est, Atqui alia quidem fortunæ facere, alia verò nobis necesse est, & ars adhibetur. Et quod à deterioribus, vel inferioribus, vel imprudentioribus fieri potest, etiam à contrariis magis, vt etiam Isocrates dixit, Graue esse Euthynum didicisse, ipsum verò non potuisse inuenire. Quæ verò fieri non possunt, manifesta sunt ex contrariis eorum quæ dicta sunt. Factum autem sit, necne, ex his considerandum. Primùm quidem, si quod minùs vt fiat, natura aptum est, factum est, etiam quod natura aptius est, factum fuerit. Et, si posterius solitum fieri, factum est, etiam prius factum est, vt si obliuionem cepit, etiam didicit hoc aliquando. Et, si potuit, ac voluit, fecit: omnes enim, quando cùm possint, volunt, faciunt. nam impedimentum nullum est. Et, si voluit, & nihil extra prohibuit. Et, si potuit, ac iratus fuit. Et, si potuit, ac concupiuit:

A τὸ τέλος· οὐδὲν γὰρ γίγνεται οὐδὲ ἄρχεται γίγνεσθαι τῶν ἀδυνάτων οἷον, τὸ σύμμετρον τῆς διαμέτρου εἶναι, οὔτε ἂν ἄρξαιτο γίγνεσθαι, ὅτε γίγνοιτο ἂν καὶ οὗ τέλος, καὶ ἡ ἀρχὴ δυνατὴ ἅπαντα γὰρ ἐκ ἀρχῆς γίγνεται. καὶ εἰ τὸ ὕστερον τῇ οὐσίᾳ δυνατὸν γενέσθαι, καὶ τὸ πρότερον· οἷον, εἰ ἀνδρα γενέσθαι δυνατόν, καὶ παῖδα· πρότερον γὰρ ἐκεῖνο γίγνεται· καὶ εἰ παῖδα, καὶ ἄνδρα· ἀρχὴ γὰρ ἐκεῖνο. καὶ ὧν ἔρως ἢ ἐπιθυμία φύσει ἐστίν· οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀδυνάτων ἐρᾷ, οὐδ' ἐπιθυμεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ ὧν ἐπιστῆμαί εἰσι καὶ τέχναι, δυνατὰ ταῦτα καὶ εἶναι καὶ γενέσθαι καὶ ὅσων ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἐν ἡμῖν ἐστιν, ἃ ἡμεῖς αἀναγκάσαιμεν ἄν, ἢ πείσαιμεν. ταῦτα δ' ἐστὶν, ὧν χρείττους, ἢ κύριοι, ἢ φίλοι. καὶ ὧν τὰ μέρη δυνατὰ, καὶ τὸ ὅλον. καὶ ὧν τὸ ὅλον δυνατὸν, καὶ τὰ μέρη ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. εἰ γὰρ τὸ περόσχισμα, καὶ καφαλὶς, καὶ χιτὼν δυνατὸν γενέσθαι, καὶ ὑποδήματα δυνατὸν γενέσθαι· καὶ εἰ ὑποδήματα, καὶ τὸ περόσχισμα, καὶ καφαλὶς, καὶ χιτών· εἰ τὸ γένος ὅλον τῶν δυνατῶν γενέσθαι δυνατὸν, καὶ τὸ εἶδος· καὶ εἰ τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος· οἷον, εἰ πλοῖον γενέσθαι δυνατὸν, καὶ πεντήρη· καὶ εἰ πεντήρη, καὶ πλοῖον. καὶ εἰ θάτερον τῶν πρὸς ἄλληλα πεφυκότων, καὶ θάτερον· οἷον, εἰ διπλάσιον, καὶ ἥμισυ· καὶ εἰ ἥμισυ, καὶ διπλάσιον. καὶ εἰ αὐθυτέχνως ἢ παρασκευῆς δυνατὸν γενέσθαι τι, μᾶλλον ἀφ' τέχνης καὶ ἐπιμελείας δυνατὸν· ὅθεν καὶ Ἀγάθωνι εἴρηται·

Καί μοι τὰ μὲν γε τῇ τύχῃ πορίσαιτ' ἄν·
τὰ δὲ
Ἡμῖν ἀνάγκη· καὶ τύχῃ πορισθῆναι.

* καὶ εἰ τοῖς χείροσιν ἢ ἧττοσιν ἢ ἀφεστηκόσι δυνατὸν, καὶ τοῖς ἐναντίοις μᾶλλον ὥσπερ καὶ Ἰσοκράτης ἔφη δεινὸν εἶναι εἰ ὁ μὲν Εὔθυνος ἐμαθεν, αὐτὸς δὲ μὴ δυνήσεται θρέψαι. πρὸς * δὲ τὰ ἀδύνατα δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς εἰρημένοις ἐστὶν ἀφορμή· εἰ δ' γίγνεται, τὸ μὴ γίγνεσθαι, ἐκ τῶνδε σκεπτέον. πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τὸ ἧττον γίγνεσθαι πεφυκὸς γίγνεται, * γένοιτο ἂν εἴη καὶ τὸ μᾶλλον. καὶ εἰ τὸ ὕστερον ἑαυτοῦ γίγνεσθαι, γίγνεται, καὶ τὸ πρότερον γένοιτ' ἄν, εἰ ἐπιλέλησταί, καὶ ἔμαθέ ποτε τοῦτο. καὶ εἰ ἐδυνάτο καὶ ἐβούλετο, πέπρακται· πάντες γὰρ, ὅταν δυνατοὶ βουληθῶσι, πράττουσιν· ἐμποδὼν γὰρ οὐδὲν. ἔτι, εἰ ἐβούλετο, καὶ μηδὲν τῶν ἔξω ἐκώλυε. καὶ * εἰ δυνατὸν, καὶ ὠργίζετο. καὶ εἰ ἐδύνατο, καὶ ἐπεθύμει·

δύνεσθαι.

δυνατὰ πάντα καὶ ἀν. καὶ πίσ.

γενέσθαι καὶ περόσχισμα καὶ καφαλὶς καὶ χιτὼν γενέσθαι δυνατὸν, καὶ ὑποδ. δυνατὸν γενέσθαι· καὶ εἰ ὑποδ. καὶ εἰ γένος δυνατὸν γενέσθαι καὶ τὰ καὶ τὰ εἴδη, καὶ εἰ τὰ εἴδη, καὶ τὰ γένη.

καὶ τὰ πῶς καὶ

ἀδύνατον καὶ τὰ μᾶλλον πεφυκότα αὖ ἔσε.

ὡς γὰρ ὁπότερον πολύ, ὧν ὀρέγονται, μᾶλλον ποιοῦσιν, οἱ μὲν φαῦλοι, διὰ ἀκρασίαν· οἱ δ' ἐπιεικεῖς, ὅτι τῶν ἐπιεικῶν ἐπιθυμοῦσι. καὶ εἰ ἔμελλε γίγνεσθαι, καὶ ποιεῖν εἰκὸς γὰρ τὸν μέλλοντα καὶ ποιήσαι. καὶ εἰ γέγονεν ὅσα πέφυκε πρὸ ἐκείνου ὄν, εἰ ἤγραψε, καὶ ἐβρόντησε. καὶ εἰ ἐπείρασε, καὶ ἔπραξε. καὶ εἰ ὅσα ὕστερον πέφυκε γίγνεσθαι, ἢ οὗ ἕνεκα γίγνεται, γέγονε, καὶ τὸ πρότερον, καὶ τὸ πρότου ἕνεκα, γέγονεν· ὄν, εἰ ἐβρόντησε, καὶ ἤγραψε. καὶ εἰ ἔπραξε, καὶ ἐπείρασε. ἔστι δὲ τούτων ἀπάντων, τὰ μὲν ἐξ ἀνάγκης· τὰ δέ, ὡς ὁπολύ οὕτως ἔχοντα. περὶ δὲ τοῦ μὴ γεγονέναι φανερὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστὶ τοῖς εἰρημένοις. τὸ δὲ περὶ τοῦ ἐσομένου, ἐκ τῶν αὐτῶν δῆλον· ὅ, τε γὰρ ἐνδέχεται καὶ βουλήσει ὄν, ἔσται. καὶ ὃ ἐπιθυμία, καὶ ὀργῇ, καὶ λογισμῷ μετὰ δυνάμεως ὁπόταν. ὅλως δὲ καὶ εἰ ἡ ὁρμὴ τοῦ ποιεῖν μέλλησις, ἔσται· ὡς γὰρ ὁπόταν πολὺ γίγνεται μᾶλλον τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ μὴ μέλλοντα. καὶ εἰ τῶν γέγονεν ὅσα τῶν πρὸ πέφυκε γίγνεσθαι· οἷ, εἰ σπόνδυλος ἦν, εἰκὸς ἦσαι· καὶ εἰ τὸ ἕνεκα πότου γέγονε, καὶ τοῦτο εἰκὸς γεγενῆσθαι· οἷ, εἰ θεμέλιος, καὶ οἰκία. περὶ δὲ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων μείζονός τε καὶ ἐλάττονος, καὶ ὅλως μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν ὅτι φανερόν· εἴρηται γὰρ ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς περί τε μεγέθους ἀγαθῶν, καὶ περὶ τοῦ μείζονος ἁπλῶς, καὶ ἐλάττονος. ὥστε ἐπεὶ καθ' ἕκαστον τῶν λόγων τὸ προκείμενον τέλος ἀγαθόν ἐστιν· οἷ, τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλόν, καὶ τὸ δίκαιον· φανερὸν ὅτι δ' ἐκείνων λυσιτελοῦντα αὐξήσεις πᾶσι. τὸ δὲ περὶ τοῦ ἁπλῶς καὶ μὴ ζητεῖν περὶ μεγέθους ἁπλῶς καὶ ὑπερβολῆς, κενολογεῖν ἐστι· χρειώδεστερα γὰρ ἐστὶ πρὸς τὴν χρείαν τὰ καθόλου, καὶ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων. περὶ μὲν οὖν δύο δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου, καὶ πότερον γέγονεν ἢ οὐ γέγονε, καὶ ἔσται ἢ οὐκ ἔσται· ἔτι δέ, περὶ μεγέθους καὶ μικρότητος τῶν πραγμάτων, εἰρήσθω τοσαῦτα.

plerumque enim quæ appetunt, si possint, etiam faciunt; mali quidem propter intemperantiam; boni verò, quoniam bona cupiunt. Et, si debuit fieri, & facere: verisimile enim est, eum, qui facturus fuit, etiam feciſſe. Et, si antè facta sunt, quæcunque naturaliter fiunt ante illud, vel causſa illius, vt si fulsit, etiam tonuit: &, si conatus est, etiam fecit. Et, si quæcunque vt posteriùs fiant, naturam habent, aut id, cuius causſa fiunt, factum est: etiam quod prius est, & huius causſa est, factum est, vt, si tonuit, etiam fulsit, & si fecit, etiam conatus est. Sunt autem ex his omnibus alia quidem ex neceſsitate; alia verò plerumque ita se habentia. Quod autem non est factum, apparet ex contrariis eorum quæ dicta sunt. Ac futurum ex iisdem manifestum est. Quod enim est in potestate, & voluntate erit. Et quod est in cupiditate, & ira, & commodi ratione cum facultate: propterea etiam quod in procinctu est, vt fiat, vel futurum sit, erit. Plerumque enim fiunt magis futura, quàm non futura. Et, si antè facta sunt, quæcunque vt priùs fiant, naturam habent, vt si nubilatum est, verisimile est pluiturum. Et, si quod est huius causſa, factum est, etiam hoc verisimile est factum iri. vt si fundamentum, domus. De magnitudine autem, & paruitate rerum, & maiori, & minori, & omnino magnis, & paruis, ex iis quæ antè dicta sunt, nobis constat: Dictum enim est in deliberatiuis de magnitudine bonorum, & de maiori simpliciter, & minori. Quare, quoniam in vnaquaque oratione propositus est finis id quod bonum est, vt vtile, & honestum, & iustum: apparet ex illis sumendas esſe amplificationes omnibus: præter enim hæc aliquid quærere de magnitudine simpliciter, & excellentia, inanis est disputatio: aptiora enim sunt ad vsum, quàm vniuersalia, singularia. Ac de eo quidem, quod fieri potest, & non potest, & vtrùm factum sit an non factum, & erit an non erit; præterea verò de magnitudine & paruitate & rerum, hæc dicta sint.

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Περὶ τῶν δειγμάτων, πόσα εἴδη, καὶ πῶς αὐτοῖς καὶ πότε χρηστέον.

Λοιπὸν δὲ περὶ τῶν κοινῶν πίστεων ἁπασῶν εἰπεῖν, ἐπείπερ εἴρηται περὶ τῶν ἰδίων. εἰσὶ δὲ αἱ κοιναὶ πίστεις, δύο· ᾧ γὰρ ἔοικε, περὶ δείγ-

CAPVT XX.

De exemplis.

Reliquum est communem fidem omnibus exponere, quoniam dictum est de propria. Est autem communis fides duplex genere, exemplum,

& enthymema : ſententia enim pars enthymematis eſt. Ac primùm quidem de exemplo dicamus. Nam ſimile eſt inductioni exemplum , & inductio principium eſt. Exemplorum verò formæ duæ ſunt. Nam vna quidem eſt exempli forma , dicere res geſtas : altera verò , ipſum fingere. Atque huius quidem vna pars eſt parabola : altera logi , vt Æſopici , & Libyci. Eſt autem exemplum tale aliquid, vt ſi quis diceret oportere aduerſus Regem parari , & non ſinere eum Ægyptum in poteſtatem redigere : quia Darius non priùs traiecit , quàm Ægyptum cepit : cùm autem cepiſſet , traiecit. Iterum Xerxes non priùs irrupit , quàm occupauit : cùm autem occupaſſet , irrupit. Itaque & nunc , ſi ceperit , traiiciet. quare non permittendum. Parabola verò etiam , quæ Socratica ſunt : vt ſi quis diceret , non oportere ſorte datos magiſtratum gerere. Simile enim eſſe , ac ſi quis athletas ſortiatur , non qui poſſint decertare , ſed qui obtigerint : aut ex nautis quem oporteat gubernare , ſortitus fuerit , quaſi oporteat obtingentem , non autem ſcientem. Logus eſt , qualis Steſichori aduerſus Phalarim , & Æſopi , de duce populari. Steſichorus enim , cùm elegiſſent ducem cum ſummo imperio Himerenſes Phalarim , & eſſent cuſtodiam tradituri corporis , alia fatus, dixit ipſis logum : quemadmodum equus tenuit pratum ſolus , cùm autem veniret ceruus , & corrumperet pabulum, volens punire ceruum , interrogauit hominem an poſſet cum ipſo pœna afficere ceruum. Ille autem affirmauit, ſi acciperet frenum , & ipſe conſcenderet eum , tenens iacula. Cùm autem conditionem accepiſſet , & ille eum conſcendiſſet , loco puniendi , ipſe ſeruiuit confeſtim homini. Sic verò etiam vos , videte , inquit , ne hoſtes , volentes punire , eadem patiamini , quæ equus. Frenum enim iam habetis , cùm elegeritis ducem cum ſummo imperio: ſi verò etiam cuſtodiam tradideritis, & conſcendere permiſeritis , ſeruietis confeſtim Phalaridi. Æſopus verò in Samo , cùm patronus eſſet ducis populi cauſſam habenti de capite , dixit , Vulpem cùm traiiceret flumen , decidiſſe in voraginem : cùm minimè poſſet exire, diu malè affectam eſſe , & caninas muſcas multas adhæſiſſe ipſi ; herinaceum verò vagantem , vt vidit ipſam , miſericordia captum , interrogaſſe , Num abigeret ab ipſa caninas muſcas; eam verò non permiſiſſe; Quærente illo , qua de cauſſa

μια, & ἐνθύμημα· ἡ γὰρ γνώμη, μέρος ἐνθυμήματός ἐστι. πρῶτον μὲν οὖν περὶ παραδείγματος λέγωμεν· ὅμοιον γὰρ ἐπαγωγὴ τῷ παραδείγματι· ἡ δ' ἐπαγωγή, ἀρχὴ παραδειγμάτων δ' εἴδη δύο ἐστίν· ἓν μὲν γάρ ἐστι παραδείγματος εἶδος, τὸ λέγειν πεπραγμένα· ἕτερον δέ, τὸ αὐτὸν ποιεῖν. ξύνου δέ, ἓν μέν, παραβολή· ἕν δέ, λόγοι, οἷ τε Αἰσωπικοί, καὶ * Λιβυκοί. ἔστι δέ, τὸ μὲν παράδειγμα οἷον εἴ τις λέγοι, ὅτι δεῖ πρὸς βασιλέα παρασκευάζεσθαι, καὶ μὴ ἐᾶν Αἴγυπτον χειρώσασθαι· καὶ γὰρ * πρότερον Δαρεῖος, οὐ πρότερον διέβη, πρὶν Αἴγυπτον λαβεῖν· λαβὼν δέ, διέβη. καὶ πάλιν, Ξέρξης γε πρότερον ἐπεχείρησε, πρὶν ἢ ἑλεῖν λαβὼν δέ, διέβη] ὥστε * καὶ σοῦ, μὴ λαβόντος, διαβήσεσθαι· δεῖ οὖν ὑπερβαλέσθαι. παραβολὴ δέ, * τὸ Σωκρατικόν· οἷον, εἴ τις λέγοι, ὅτι οὐ δεῖ τοὺς κληρωτοὺς ἄρχειν. ὅμοιον γάρ, * ὥσπερ εἴ τις τοὺς ἀθλητὰς κληροῖ, μὴ οἳ μὴ δύνανται ἀγωνίζεσθαι, ἀλλ' οἳ ἂν λάχωσιν· ἢ τὸν πλωτῆρα οὗ τινα δεῖ κυβερνᾶν κληρώσειε, ὡς δέον τὸν λαχόντα, ἀλλ' ἃ μὴ τὸν ἐπιστάμενον. λόγος δέ, οἷος ὁ Στησιχόρου πρὸς Φάλαριν, καὶ Αἰσώπου ὑπὲρ τῆς * δημαγωγίας. Στησίχορος μὲν γὰρ ἑλομένων Ἱμεραίων Φάλαριν, καὶ μελλόντων φυλακὴν δώσειν τοῦ σώματος, πάλαι ἀφηλικιωθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς λόγον, ὡς ἵππος καπήλειμμά μόνος ἐλθὼν εἰς ἕλος, καὶ * ὀφθεὶς φθείροντος τὸν νομέα, βουλόμενος τιμωρήσασθαι τὸν ἔλαφον, πρόσεται * τὸν ἄνθρωπον, εἰ δυνατὸς ἐπὶ τοῦτον καὶ ἐπὶ τὸν ἔλαφον· * ὁ δ' ἔφησε, καὶ λάβη χαλινὸν, καὶ αὐτὸς αἰσθῇ ἐπ' αὐτῷ, ἔχων ἀκόντια. συνομολογησάντων δὲ, καὶ δραμόντος, αὐτὸν μὲν ἔσχε τιμωρούμενος, * ἔφη, ὁρᾶτε, μὴ τι πολεμίους βουλόμενοι ἀμύνασθαι, * τοιοῦτόν τι πάθητε ὑπ' ἵππου· τὸν μὲν γὰρ χαλινὸν ἤδη ἔχετε, ἑλόμενοι στρατηγὸν αὐτοκράτορα· ἐπὶ δὲ φυλακὴν δῶτε, καὶ αἰσθῆναι ἐάσητε, * δουλεύσετε ἤδη Φαλάριδι. Αἴσωπος δὲ ὁ Σάμιος * δημαγωγοῦ συμπεροδοκοῦντος τῷ δήμῳ, ἔφη, ἀλώπεκα διαβαίνουσ' ποταμὸν ἀπορθῆναι εἰς φάραγγα· κἀπειδὴ πολὺν χρόνον κακοπαθῇ, καὶ κυνορραῖς πολλοῖς ἔχεσθαι αὐτῆς. ἐχίνου δ' πλανωμένου, ὡς εἶδεν αὐτὸν, καθικτίρασα ἐρέσθαι, εἰ ἀφέλοι αὐτῇ τὰς κυνορραίστας· τὸν δὲ εἰπεῖν,

ἐρωμένου δὲ λέγε πῶς; φαίη, ὅτι οὗτοι μὲν πλήρεις μου ἤδη εἰσὶ, καὶ ὀλίγον ἔλκυσιν αἷμα· ἐμὲ δὲ τύχης ἀφέλῃ, ἕτεροι ἐλθόντες πενιχῶντες, ἐκπιοῦσι τὰ μοῦ λοιπὸν αἷμα. * ἀλλὰ δοῦναι καὶ ὑμᾶς, ἔφη, * ὦ ἄνδρες Σάμιοι, οὐκ ἐμὲ οὐδὲν ἔτι βλάπτει· πλούσιος γάρ ἐστιν· ἐὰν δὲ τοῦτον ἀποκτείνητε, ἕτεροι ἥξουσι πένητες, οἳ ὑμῖν δημοκλέψουσι * τὰ κοινὰ κλεπτόντες. εἰσὶ δ' οἱ λόγοι δημηγορικοὶ, καὶ ἔχουσιν ἀγαθὸν τοῦτο, ὅτι πράγματα μὲν θύρειν ὅμοια γοητικοῖς, χαλεπόν. λόγους δὲ ῥᾴδιον· ποιῆσαι γὰρ δεῖ ὡς τὰ ἐκ φιλοσοφίας, αὗ ὅπως ῥᾴδιον ἦν τὸ ὅμοιον ὁρᾶν, * ὅπερ ῥᾴδιόν ἐστιν ἐκ φιλοσοφίας. ῥᾴω μὲν οὖν προείσασθαι, τὰ ἐκ τῶν λόγων χρησιμώτερα δὲ πρὸς τὰ βουλεύσασθαι, καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων· ὅμοια γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγονόσι· δεῖ δὲ χρῆσθαι τοῖς παραδείγμασι, μὴ ἔχοντα μὲν ἐνθυμήματα, ὡς ἀποδείξεσιν * ἐκ γὰρ πίστεις ἐκ τούτων] ἔχοντα δὲ, * ὡς μαρτυρίοις, ὑπολόγοις χρώμενον ὅτι τοῖς ἐνθυμήμασι. παραδείγματα μὲν γὰρ ἔοικε ἐπαγωγῇ. τοῖς δὲ ῥητορικοῖς οὐκ οἰκεῖον ἐπαγωγή, πλὴν ὀλίγοις· ὑπολόγοις δὲ, μάρτυρίοις· ὁ δὲ μάρτυς, πανταχοῦ πιθανός. δεῖ γὰρ παραδείγματι μὲν, κἂν σφόδρα πολλοὺς λέγειν· ὑπολόγοις δὲ, κἂν ἐν ἱκανοί. μάρτυς γὰρ * πιστὸς καὶ εἷς χρήσιμος. πόσα μὲν οὖν εἴδη παραδειγμάτων, καὶ πῶς αὐτοῖς, καὶ πότε χρηστέον, εἴρηται.

dixisse, Quoniam istæ quidem plenæ mei iam sunt, & parum sanguinis sugunt: Si verò has abegeris, aliæ venientes famelicæ exhaurient mihi reliquum sanguinis. Igitur etiam vobis, inquit, ô viri Samii, iste non amplius nocet: diues enim est. Si verò hunc interfeceritis, alii venient pauperes, qui vobis dilapidabunt publica, depeculantes. Sunt autem Logi concionibus accommodati, & habent bonum hoc, quòd res quidem inuenire similes, quæ gestæ sint, difficile est: logos verò facilius: fingere enim oportet, vt etiam parabolas, si quis possit simile intueri, quod facilius est ex Philosophia. Ac facilius quidem apparantur, quæ sunt ex logis: sed vtiliora ad consultandum, quæ sunt ex rebus gestis. Similia enim plerumque sunt futura præteritis. Oportet autem vti exemplis non habentem quidem enthymemata, tanquam demonstrationibus: habentem verò, tanquam testimoniis, pro epilogis ea adhibendo in enthymematibus. præposita enim similia sunt inductionibus. & oratoris non est accommodata inductio, nisi paucis subiecta verò testimoniis. Ac testis vbique ad persuadendum appositus. Quamobrem etiam præponentem necesse est multa dicere: subiicientem verò vel vnum satis. Testis enim fide dignus etiam vnus vtilis est. Ac quot quidem species exemplorum sint, & quomodo ipsis, & quando vtendum, dictum est.

ΚΕΦΑΛ. κα'.

CAPVT XXI.

Γερὶ γνώμης τί ἐστι. καὶ πόσα εἴδη αὐτῆς, καὶ πῶς χρηστέον αὐτῇ, καὶ πίνα ὠφέλειαν ἔχει.

De sententiis.

ΠΕΡΙ δὲ γνωμολογίας ῥητέον τί ἐστι γνώμη, μάλιστα δ' ἂν ἡμῖν φανερὸν γένοιτο περὶ ποίων τε καὶ πότε, καὶ πίσιν ἁρμόττει χρῆσθαι ταῖς γνωμολογίαις ἐν τοῖς λόγοις. ἔστι δὲ γνώμη, * ἀποφανσις, οὐ μέντοι περὶ τῶν καθ' ἕκαστον, οἷον, ποῖός τις Ἰφικράτης· ἀλλὰ καθόλου· * οὔτε περὶ πάντων καθόλου, οἷον, ὅτι τὸ εὖ τῷ κακῷ ἐναντίον· ἀλλὰ περὶ ὅσων αἱ πράξεις εἰσὶ, καὶ αἱρεταὶ δι' αὑτὰ ἢ φυκταὶ ἐστι πρὸς τὸ πρᾶξαι. ὥστ' ἐπεὶ τὰ ἐνθυμήματα ὁ περὶ * τοιούτων συλλογισμός ἐστι μάλιστα, τὰ συμπεράσματα τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ αἱ ἀρχαὶ, ἀφαιρεθέντος τοῦ συλλογισμοῦ, γνῶμαί εἰσιν·

DE sententiæ autem dictione, cùm dictum fuerit quid sit sententia, res maximè constabit, & de qualibus & quando, & quibus conueniat vti sententiæ dictione in orationibus. Est autem sententia, enunciatio, non tamen de singularibus, vt qualis Iphicrates, sed de vniuersalibus: neque de omnibus vniuersalibus, vt rectum curuo contrarium esse: sed de iis quorum actiones sunt, & ea quæ eligimus, aut fugimus ad agendum. Quare cùm enthymemata de his syllogismi genus sint fermè, & conclusiones enthymematum, & principia, ablato syllogismo, sententiæ sunt. vt,

οἷ.

Nequaquam oportet quicunque prudens natura factus est vir, Eum filios suos eximiè instruere sapientes. ac hoc quidem est sententia : addita verò caussa , & quamobrem , enthymema erit totum : vt , Nam præter aliam , quam habent , ignauiam , Inuidiam virorum aperiunt intestam. & illud , Nemo est, qui omnino vir felix sit. & , Nullus est virorum , qui liber sit : sententia est : addito autem eo , quod sequitur , enthymema. Aut enim pecuniarum seruus est , aut fortunæ. Iam si sententia est id quod dictum est , necesse est quatuor esse sententiæ species. Aut enim cum epilogo erunt : aut sine epilogo. ac demonstrationis quidem indigentes sunt quæcumque præter opinionem aliquid dicunt , aut controuersum. Quæcumque verò nihil præter opinionem , sine epilogo. Ex his autem necesse est, alias quidem , quia antè cognitæ sunt , nihil indigere epilogo , vt, Viro autem valere optimum est , sicut nobis videtur : apparet enim multis sic. alias verò simul cùm dicuntur , manifestas esse iis qui intuiti fuerint , vt , Nemo amator, qui non semper amet. Ex iis verò, quæ sunt cum epilogo , aliæ enthymematis pars sunt. vt , Nequaquam oportet quicumque prudens natura factus est vir. aliæ enthymematicæ quidem , sed non enthymematis pars, quæ etiam maximè probantur. Sunt autem hæ , in quibus apparet eius quod dicitur , caussa , vt in hoc, Immortalem iram ne serues , cùm mortalis sis , Dicete enim , Non oportet semper seruare iram , sententia est. quod verò additur , Cùm sis mortalis , quam ob rem dicit. Simile verò etiam illud : Mortalia oportet mortalem , non immortalia mortalem sapere. Apparet igitur ex iis quæ dicta sunt , tum quot species sine sententiæ , tum in cuiusmodi re vnaquæque conueniat. Nam de controuersis , aut de iis quæ sunt præter opinionem , non sine epilogo: sed aut præponendo epilogum sententia vti

A Χρὴ δ' οὐ πᾶν' ὅστις ἀρίφρων πέφυκε ἀνήρ, Eurip. Medea.

Παῖδας ἀρίστους ἐκδιδάσκεσθαι φρενᾶς.

τοῦτο μὲν οὖν γνώμη· προσεπιλήσιος δ' ἡ αἰτία, καὶ τὸ διὰ τί, ἐνθύμημα· ἔστι τὸ ἴσον ἅπαν· οἷον,

Χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀρχέας,
Φθόνον πρὸς αὐτῶν ἀλφάνουσιν δυσμενῆ.

καὶ πάλιν,

B Οὐκ ἔστιν ὅστις πᾶσι' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. Eurip. Hecub.

* Οὐκ ἔστιν ἀνδρὶ ὅστις ἐς' ἐλεύθερος·

γνώμη· προσὼν δὲ τῷ ἐχοντι, ἐνθύμημα.]

Ἢ χρημάτων γὰρ δοῦλός ἐστι, λὶ τύχης.

Εἰ δὲ ἔστι γνώμη τὸ εἰρημένον, ἀνάγκη πίπτειν ποτὲ γνώμας εἰδη· ἢ γὰρ μετ' ἐπιλόγου ἔσται, ἢ ἄνευ ἐπιλόγου. ἀναδείξεως μὲν οὖν εἰσὶ ἀνευ ἐπιλόγου * εἰσὶ, ὅσαι προδήλοι τῷ λέγοντι, καὶ ἀμφισβητούμενοι· ὅσαι δὲ μηδὲν
C προδήλοι, ἄνευ ἐπιλόγου· πίπτουσι δὲ ἀνάγκη, ὅταν μὲν, ἀφ' οὗ τὸ περαίνεσθαι, μηδὲν δεῖσθαι ἐπιλόγου· οἷον,

Ἀνδρὶ δ' ὑγιαίνειν ἄριστόν ἐστιν, ὡς γ' ἡμῖν δοκεῖ.

φανερὸν μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς οὕτω· ὅταν δ' ἅμα λεγομένας, δηλοῦσι καὶ ἐπιβλέψασι· οἷον,

* Οὐδεὶς ἐρᾷ τὸν, ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ. Eurip. Troad.

τῷ δὲ μετ' ἐπιλόγου, αἱ μὲν, ἐνθυμήματος μέρος εἰσὶν· ὡς ἄφ',

D Χρὴ δ' οὐ πᾶν' ὅστις * ἀρίφρων. ἀφ' οὗ πᾶν'

αἱ δ' ἐνθυμηματικαὶ μὲν, οὐκ ἐνθυμήματος δὲ μέρος· αἷ καὶ μάλιστα δόξουσι. εἰσὶ δ' αὗται, αἱ ἅπαξ εἰμφαίνεσθαι τὸ λεγόμενον τὸ αἴτιον· οἷον τὸ τῷδε,

Ἀθάνατον ὀργὴν μὴ φύλασσε σὺ θνητὸς ὤν.

τὸ μὲν γὰρ φάναι μὴ δεῖν * ἀεὶ φυλάσσειν * τὴν ὀργὴν,] γνώμη· τὸ δὲ προσκείμενον, θνητὸν ὄντα, τὸ ἀφ' οὗ τί λέγει· ἔμφασιν δὲ καὶ τὸ,

E Θνατὰ χρὴ τὰ θνητὸν, οὐκ ἀθάνατα τὸν θνητὸν φρονεῖν.

φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων πόσα τε εἴδη γνώμης, καὶ ποῖ ποῖον ἕκαστον ἁρμόττει. ποῖ μὲν γὰρ τῶν ἀμφισβητουμένων, λὶ προδήλων, μὴ δεῖται ἐπιλόγου; ποῖ δὲ * προσθετέον τὸν ἐπίλογον, γνώμη χρῆσθαι

ὥστε δ. * ὧν συμπεράσματα εἶ. εἴποι τις ἂν ὅτι ἐγὼ μὲν οὖν, ὅπως οὔτε φθονεῖσθαι δεῖ, οὔτε ἀργὸν εἶναι, οὐ φημὶ * χρῆναι παρέργως ἔχειν πρὸς τοιούτους λόγους, ἐπεισπεῖν τὰ ἔμπροσθεν. ὥστε δὲ τὴν μὲν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ἀδηλόν ἐστι, προσθετέον τὸ * διότι τρανολογητέον. ἁρμόττει δ' ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ Λακωνικὰ ἀποφθέγματα καὶ τὰ αἰνιγματώδη· οἷον, εἴ τις λέγοι ὁ πρὸς Στησίχορος ὁ Λοκρὸς εἶπεν· ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶναι, ὅπως μὴ οἱ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν· μυρμήκιον δὲ γνωμολογεῖν, ἡλικίαν μὲν * πρεσβυτέρου. ὥστε δὲ τοῦτον ὃν ἔμπειρός τις ᾖ· ὡς τὸ μὲν μᾶλλον ὅλως γνωμολογεῖν, ἀόριστον, ὥσπερ καὶ τὸ μυθολογεῖν· τὸ δὲ ὧδε ὧν ἄπειρος, ἥλιθιον, καὶ παιδιῶδες. σκεπτέον δ' ἐκ τούτων· οἱ γὰρ ἀληθῶς μάλιστα γνωματοποιοῦσι καὶ ῥᾳδίως ἀποφαίνονται, καθόλου δὲ μὲν ἔχειν καθόλου λέγειν, μᾶλλον ἁρμόττει τὰ ἀποδεικτικῶς καὶ ῥητορικῶς εἰρημένα, ἢ ἀληθῆ, ἢ ἐνδοξότατα, ἢ ἀποδείξασθαι· χρῆσθαι δὲ δεῖ τοῖς τοιούτοις ἐν ἅπασι τοῖς ἐνθυμήμασι· καὶ ὅσοι χρήσιμοι· λέγω δὲ τὰ εἰς κοινὰς, ὡς ὁμολογουμένων ἀπάντων, ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦσιν· οἷ ὥσπερ καλοῦσι τοὺς εἰς τὰ κινδυνεύειν μὴ γυναικώδεις.

ἐπιδ. μ. ἐπιδ. ν. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, καὶ ὅτι ὁ πάτης οὗτος, Ξανθὸς ὑπαλλος. καὶ ὅτι τὸ αἰσχρὸν τῷ ἐχθρῷ τὰ τέκνα καὶ μηδὲν ἀδικοῦντα.

Νήπιος, ὃς πατέρα κτείνας, παῖδας καταλείπει.

ἐλλείπει τὴν παροιμίαν καὶ γνωμική ἐστιν· οἷ * παροιμίαι, Ἀπὸ τῶν παροιμιῶν. δεῖ δὲ τοῖς γνώμαις λέγειν, καὶ ὅταν τὰ ἐνδοξοτάτοις ᾖ· λέγω δὲ ἐνδοξοτάτοις οἷς ὁ, γνῶθι σαυτὸν, καὶ ὁ, μηδὲν ἄγαν· ὅταν ᾖ τὸ ἦθος φαίνεσθαι * μέλλῃ βέλτιον, ἢ παθητικῶς εἰρημένοις ᾖσιν. ἔστι δὲ, παθητικῶς μὲν, εἴ τις ὀργιζόμενος φαίη ψεύδεσθαι, ὡς δεῖ γιγνώσκειν αὐτόν· ὅτι * χρὴ εἰ ἐπιγνώσεται αὐτὸν, οὐκ ἂν ποτε φρατηγήσαιτο· τὸ δὲ ἦθος βέλτιον, ὅταιοῦ δεῖ, ὡς ὥσπερ φασὶ, φιλεῖν ὡς μισήσοντα, ἀλλὰ μᾶλλον μισεῖν ὡς φιλήσοντα. δεῖ δὲ καὶ πρὸς τὴν λέξιν πρὸς προαίρεσιν * δηλοῦν· εἰ δὲ μή, πρὸς αἰτίαν ὑπολέγειν· οἷον, ἐν οὕτως εἰπόντα, ὅτι δεῖ φιλεῖν, οὐχ ὡς ὥσπερ φασὶν ἀλλ' ὡς ἀεὶ φιλήσοντα. * ὑποβούλου γὰρ βάτερον. ἐν ὧδε, οὐκ ἀρέσκει δέ μοι τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ τὸν γ' ἀληθινὸν φίλον, ὡς φιλήσοντα αἰεὶ φιλεῖν, ἐν τόδε τὸ μηδὲν ἄγαν·

A oportet loco conclusionis: vt, si quis diceret; Ego quidem, quoniam neque inuidiæ subiici oportet, neque ignauum esse, nego eruditioni operam dandam. aut hoc prius dicendo, subiicere, quæ priora sunt. De iis autem quæ præter opinionem non sunt, sed obscura, adiiciendo, quamobrem concinnè. Conueniunt verò in eiusmodi rebus etiam Laconica apophthegmata & ænigmata: vt si quis diceret quod Stesichorus apud Locrenses dixit, Non oportere contumeliosos esse, ne cicadæ humi canant. Ac conuenit sententiam dicere ætate quidem senioribus, sed de iis B quorum peritus est aliquis: quia qui talis non sit, eum dicere sententiam indecorum est, vt etiam fabulam dicere. De iis verò, quorum est imperitus, stultum atque ineruditum est. Ac signum idoneum est, quòd rustici maximè sententiarum compositores sunt, & facilè eas proferunt: in vniuersum verò de re, quæ vniuersalis non sit, dicere, conuenit in conquestione, ac indignatione, & in his, aut cùm exordiaris, aut cùm demonstraueris. Ac vti oportet etiam peruulgatis & communibus sententiis, si sint vtiles. Nam C quia sunt communes, quasi confitentibus omnibus rectè se habere videntur, vt adhortanti ad periculum subeundum eos qui sacrificium non fecerint, Vnum augurium optimum defendere patriam, & eos qui inferiores sunt, Mars belli communis. Et ad tollendos inimicorum filios, qui nullam iniuriam faciunt,

Stultus qui natos occiso patre relinquit.

Præterea etiam aliqua ex prouerbiis sententiæ sunt, vt prouerbium. Atticus inquilinus. Et oportet sententias dicere etiam contra ea quæ in ore multitudinis versantur. Dico autem in ore multitudinis versari, vt illud, Nosce te ipsum: & illud, Ne quid nimis: quando aut mores apparituri sunt meliores, aut cum affectu dicitur. Cum affectu est, si quis, dum irascitur, etiam diceret, Falsum esse, quòd oportet cognoscere se. Ac ille quidem, si cognosceret se, nunquam, vt imperaret, petiisset. Mores verò meliores, apparent sic: non D oportere, vt aiunt, amare tanquam osurum, sed magis odio habere, tanquam amaturum. Ac oportet dictione præelectionem aperire: sin minùs, causſam subiicere, quemadmodum aut sic dicendo, Oportere amare, non, vt aiunt, sed tanquam semper amaturum: insidiatoris enim alterum est. aut sic: Non placet mihi, quod dicitur: oportet enim verum amicum, tanquam amaturum semper, E amare. Neque illud: Ne quid nimis:

oportet enim malos nimio odio habere. Afferunt verò orationibus auxilium magnum: vnum quidem, propter vanitatem auditorum: gaudent enim si quis in vniuersum dicens incidat in opiniones, quas illi in parte habent. Iam, quod dico, manifestum erit sic, & simul quomodo oporteat ipsas venari. Sententia enim, vt dictum est, in vniuersum enunciatio est. Gaudent autem, cùm in vniuersum dicitur id quod in parte ipsi existimant, vt si quis vicinis vteretur, aut filiis improbis, probaret eum qui diceret, Nihil vicinitate molestius: aut, Nihil dementius filiorum procreatione. Quare oportet spectare, qualia antè existimauerint: sic postea de iis in vniuersum dicere. Hunc autem oportet vnum vsum habere sententiæ dictionem, & alterum meliorem, quòd moratas efficit orationes. Mores verò habent orationes in quibus manifesta est præelectio. Nam sententiæ omnes hoc faciunt, quia enunciat, qui sententiam dicit, in vniuersum de iis quæ præeligenda sunt. Quare si bonæ sint sententiæ, etiam vt bonis moribus præditus appareat, efficiunt, qui dicit. Ac de sententia quidem, & quid sit, & quot species ipsius, & quomodo vtendum sit ipsis, & quam vtilitatem habeant, dicta sint tam multa.

Δεῖ γὰρ τοὺς πονηροὺς καπροὺς ἄγαν μισεῖν. ἔχουσι δὲ εἰς ἃς λόγους βοήθειαν μεγάλην· μίαν μὲν διὰ τὸ φορτικὸν τὸ ἐν τοῖς ἀκροατῆς· καὶ γὰρ ἐὰν ἁπλῶς καθόλου λέγων, ἐπιτύχῃ τῇ δόξῃ, ἃς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἔχουσιν· ὃ δὲ λέγω, δηλονότι ὧδε. ἅμα δὲ καὶ πῶς δεῖ αὐτοὺς θηρεύειν· ἁπλῶς γὰρ γνώμην, ὥσπερ εἴρηται, καθόλου ἀποφαντικὸν ὄντα. χαίρουσι δὲ καθόλου λεγομένοις, ὃ ἐν μέρει προϋπολαμβάνουσι τυγχάνουσιν· οἷον, εἴτις φαίη τοὺς εὐγενεῖς καὶ χρηστοὺς, ἢ τέκνοις φαύλοις, ἀποδέξαιτ' ἂν τὸν εἰπόντα, Οὐδὲν γὰρ ἐπιτηδειότερον ἐστὶν, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀηδέστερον τεκνοποιΐας. ὥστε δεῖ, πῶς τυγχάνουσι, ποιᾶ προϋπολαμβάνοντες· εἶτ' οὕτω ὧδε πιστὰ καθόλου λέγειν. τοιοῦτον δὲ δεῖ μίαν χρῆσιν ἔχειν· ὃ γνωμολογεῖν, καὶ ἐπέραν χρείαν. ἡδεῖαι δὲ καὶ ποιοῦσι λόγους. ἦθος δ' ἔχουσι λόγοι, ἐν ὅσοις δῆλον ἡ προαίρεσις. αἱ δὲ γνῶμαι πᾶσαν τὴν ποιοῦσι, ὥστε τὸ ἀποφαίνεσθαι τοιαῦτα περὶ τῶν γνώμων λέγοντα καθόλου· ὧδε δὲ τῆς προαιρέσεως· ὥστε ἂν χρῄζωσιν ὧν αἱ γνῶμαι, καὶ χρησόμενοι φαίνεσθαι ποιοῦσι τοὺς λόγους. ὧδε μὲν οὖν γνώμης, ἐν ᾧ τίνι, ἐν ᾧ ποσαχῶς ἔχει, καὶ πῶς χρηστέον αὐταῖς, ἐν ᾧ πόσα ὠφέλιμα ἔχει, εἰρήσθω τοσαῦτα.

CAPVT XXII.

De modis quærendorum enthymematum, & de locis

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Περὶ ἐνθυμημάτων

DE enthymematibus verò in vniuersum dicamus, quomodo ea oporteat quærere, & præterea locos: diuersa enim species vtriusque horum est. Ac enthymema quidem syllogismum aliquem esse dictum est priùs: & quomodo syllogismus: & quid differat à Dialecticis. Neque enim longè, neque omnia oportet assumendo colligere. Illud enim obscurum est propter longitudinem: hoc verò nugatorium, quia manifesta dicuntur. Hæc enim est causa cur etiam magis idonei ad persuadendum sint ineruditi, quàm eruditi inter vulgares, vt Poëtæ dicunt, Ineruditos apud turbam concionìs dicere. Illi enim communia, & quæ sunt in vniuersum, dicunt: hi verò quæ sciunt, & quæ propinqua sunt. Quare non ex omnibus quæ probabilia sunt, sed ex definitis dicendum, vt aut iudicantibus, aut iis quos approbant. Atque hoc ipsum sic apparere, manifestum esse oportet aut omnibus aut plurimis. Et non solùm colligere ex necessariis,

Περὶ δ' ἐνθυμημάτων καθόλου τι εἰπωμὲν, τίνα ἔξεστι δ' ζητεῖν· καὶ μὴ ἔστω· τοῦ, τοῖς τόποις. ἄλλο γὰρ εἶδος ἑκατέρου τούτων ἐστίν. ἔλεγε μὲν οὖν τὸ ἐνθύμημα συλλογισμός τις ἐστὶν, εἴρηται πρότερον· καὶ πῶς συλλογισμὸς, καὶ τί διαφέρει τοῦ διαλεκτικοῦ· οὔτε γὰρ πόρρωθεν, οὔτε πάντα δεῖ λαμβάνοντα συνάγειν· τὸ μὲν γὰρ, ἀσαφές, διὰ τὸ μῆκος· τὸ δὲ, ἀδολεσχία, διὰ τὸ φανερὰ λέγειν· τοῦτο γὰρ αἴτιον καὶ τοῦ πιθανωτέρους εἶναι τοὺς ἀπαιδεύτους μετὰ τῶν ἰδιωτῶν ἐν τοῖς ὄχλοις, ὥσπερ φασὶν οἱ ποιηταὶ τοὺς ἀπαιδεύτους πρὸς ὄχλον μισητικωτέρους λέγειν· οἱ μὲν γὰρ τὰ κοινὰ καθόλου λέγουσιν· οἱ δ', ἃ ἴσασι, καὶ πὰ ἐγγύς· ὥστ' ἔστιν ἃ οὐκ ἀποφαίνειν τῶν εἰδότων, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπολαμβάνειν λαμπρόν· οἷον, μὴ πρὸς χρῆσιν, ἢ οὗ διαλέγεσθαι· καὶ τοῦτο δ', ὅλως φανερὸν, οὕτω φαίνεσθαι, δεῖν ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείοσι· καὶ μὴ μόνον ἐν ἀνάγκαις ἐν τῷ διαλογίσασθαι,

D

E

ὁ πονηρὸς Eurip. Hippol. καὶ τὸ π.

ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. πρῶτον μὲν A sed etiam ex iis quæ plerumque ſe
οὖν δεῖ λαβεῖν, ὅτι περὶ οὗ δεῖ λέγειν καὶ συλλο- habent. Ac primùm quidem opor-
γίζεσθαι, εἴτε πολιτικῷ συλλογισμῷ, εἴθ' ὁ- tet aſſumere, de quo oportet di-
ποιῳοῦν, αἰεὶ λαβεῖν τί τοῦτο ἔχειν ἢ ὑπάρ- cere, & ſyllogiſmo concludere, ſiue
χοντα, ἢ πάντα, ἢ ἔνια· μηδὲν γὰρ ἔχων, ἐξ οὐ- ciuili ſyllogiſmo, ſiue quocumque,
δενὸς ἂν ἔχοις συλλογίσασθαι· λέγω δὲ, οἷον, πῶς αὖ neceſſarium eſſe de hoc tenere ea
δυνησόμεθα συμβουλεύσαι Ἀθηναίοις, εἰ πολε- quæ inſunt, vel omnia, vel ali-
μητέον, ἢ μὴ πολεμητέον, μὴ ἔχοντες τίς τί qua. Nihil enim tenens, ex nihilo
δύναμις αὐτῶν, πότερον ναυτικὴ, ἢ πεζικὴ, ἢ poſſes colligere. Dico autem, exem-
αὖτε π. ἄμφω, καὶ *αὐτῶν πόση· ἔτι πρὸς τοῖς· τίνες τοῖς B pli gratia, quomodo poſſemus conſu-
φίλοι, καὶ ἐχθροί. ἔτι δὲ, τίνας πολέμους πεπολε- lere Athenienſibus vtrùm bellandum an
μήκασι, καὶ πῶς, ἔτι τἄλλα τὰ τοιαῦτα; καὶ non bellandum ſit, non tenentes, quæ
ἐπαινῆσαι, εἰ μὴ ἔχοιμεν λέγειν ἐν Σαλαμῖνι ναυ- potentia ipſorum ſit, vtrùm nauali,
μαχίαν, ἢ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην· ἢ τὰ an pedeſtri, vel vtrumque: & ipſa quan-
ἢ τῶν ἐκεῖ ὑπὲρ Ἡρακλειδῶν πραχθέντα, *ἢ ἄλλο τι τ. & reditus qui: vel amici, vel inimici? Præterea verò quæ bella geſſerint, & quomodo, & alia huiuſmodi? Et laudare eos, ſi non teneamus in Salamine nauale pugnam, & in Marathone prælium, aut quæ pro Heraclidis geſta ſunt, aut aliquid aliud tale? nam ex inſitis, aut ex iis quæ videntur ineſſe honeſtis, laudant omnes. Similiter etiam vituperant ex contrariis, conſiderantes, quid inſit eiuſmodi in ipſis, aut videatur: vt quòd Græcos ad ſeruitutem redegerunt, & eos, qui aduerſus Barbarum ſimul bellum geſſerunt, & optimè ſe geſſerunt, ſubegerunt, Æginetas, & Potidæatas, & quæcumque alia talia, & ſi quod aliud peccatum eiuſmodi inſit in ipſis. Eodem autem modo & accuſantes, & defendentes, dum ex inſitis conſiderationem habent, accuſant, & defendunt. Ac nihil intereſt, de Athenienſibus an Lacedæmoniis, de homine, an deo, id ipſum facere. Etenim conſilium danti Achilli, & laudanti, & vituperanti, & accuſanti, & defendenti eum, quæ inſunt, aut videntur ineſſe, aſſumenda ſunt, vt ex eis dicamus laudentes, aut vituperantes, ſi quid honeſti inſit, aut inhoneſti: accuſantes, aut defendentes, ſi quid iuſti inſit, aut iniuſti: conſulentes, ſi quid vtilis, aut pernicioſi. Similiter autem his & de re quacumque, vt de iuſtitia, bonumne, an non bonum, ex iis quæ inſunt iuſtitiæ, aut bono. Iam verò quoniam & omnes videntur in hunc modum demonſtrare, ſiue accuratiùs, ſiue negligentiùs ſyllogiſmo concludant, (non enim ex omnibus aſſumunt, ſed ex iis quæ in vnoquoque inſunt,) & id ratione probatur: manifeſtum enim eſt fieri non poſſe alio modo vt demonſtretur: apparet neceſſarium eſſe, vt in Topicis, primùm circa vnum quodque tenere ſelecta de iis quæ contingunt, & opportuniſſima ſunt: de iis verò quæ derepente fiunt, quærere eodem modo, ſpectantem non indefinita,

C

D

E

δίκαιον ὑ- πάρχειν ἢ ἄδ.

ſed

ſed inſita, de quibus oratio eſt, & comprehendentem plurima, & proxima rei. Nam quo plura habeantur inſitorum, eo facilius eſt demonſtrare: quo verò propiora, eo magis propria, & minùs communia. Dicimus autem communia, laudare Achillem, quòd homo, & quòd ex ſemideis, & quòd ad Ilium militauerit: hæc enim etiam aliis inſunt. Quare nihilo magis iſte Achillem laudat, quàm Diomedem. Propria verò, quæ nemini alii acciderunt, niſi Achilli, vt interfeciſſe Hectorem fortiſſimum Troianorum, & Cycnum, qui prohibebat omnes exſcendere, cùm vulnerari non poſſet, & quòd admodum iuuenis, & iniuratus militauerit, & quæcumque alia eiuſmodi. Ac vnus quidem locus ſelectionis eſt, & primus iſte Topicus. Elementa verò enthymematum dicamus. Elementum autem voco, & locum enthymematis, idem. Ac primùm dicamus, de quibus neceſſe eſt dicere primùm. Sunt enim enthymematum duæ ſpecies. Nam alia valent ad demonſtrandum eſſe, vel non eſſe, alia ad refutandum. Et differunt, vt in Dialecticis Elenchus & ſyllogiſmus. Eſt autem ad demonſtrandum valens enthymema, ex confeſſis colligere, ad refutandum verò, ineonfeſſa colligere. Ac fermè quidem nobis de ſingulis formis vtilibus & neceſſariis, habentur loci: ſelectæ enim de vnoquoque propoſitiones ſunt. Quare ex quibus oportet ducere enthymemata locis, de bono, aut malo, aut honeſto, aut turpi, aut iuſto, aut iniuſto, & de moribus, & affectibus, & habitibus eodem modo, parati nobis ſunt priùs loci. Iam verò alio modo in vniuerſum de omnibus aſſumamus, & dicamus, adnotantes, tum qui ad refutandum, tum qui ad demonſtrandum valeant: & eos, qui ſunt apparentium enthymematum, cùm haud ſint enthymemata, quoniam ne ſyllogiſmi quidem ſunt. Cùm autem demonſtrata hæc fuerint, de ſolutionibus & obiectionibus explicabimus, vnde oporteat aduerſus enthymemata eas ducere.

A * Ἀλλ' εἰς τὰ ὑπάρχοντα, περὶ ὧν ὁ λόγος· καὶ * περὶ γραφόντα ὅλη πλάστα καὶ ἐγγύτατα τῶν πραγμάτων· ὅσῳ μὲν γὰρ αὐ πλείω ἔχηται τῶν ὑπαρχόντων, τοσοῦτο ῥᾴδιον δικαιοῦν ἐστὶν ὁ * ἐγγύτερον, ἴσως τῷ οἰκειότερα καὶ ἴδια τοιαῦτα· * λέγω δὲ, καθάπερ μὲν, τὸ ἐπαινεῖν Ἀχιλλέα ὅτι αὐθέκτος, καὶ ὅλως τὴν ἡμίθεον, ἢ ὅτι * ὅστις τὸν Ἴλιον ἐξεπόρθησε· ταῦτα γὰρ καὶ ἄλλοις ὑπάρχει πολλοῖς. ὥστ' οὐδὲν μᾶλλον ὁ ταῦτα Ἀχιλλέα ἐπαινεῖ ἢ Διομήδην. ἴδιον δὲ, ἃ μηδενὶ ἄλλῳ συμβέβηκεν, ἢ τῷ Ἀχιλλεῖ, οἷον τὸ ἀποκτεῖναι τὸν Ἕκτορα τὸν ἄριστον τῶν Τρώων καὶ τὸν Κύκνον, ὃς * ἐκώλυεν ἁπάντων ἀποβαίνειν, ἄτρωτος ὢν· ἢ ὅτι νεώτατος, ἢ ὅτι οὐκ ἔμπειρος ὢν ἐστράτευσε. ἢ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. εἷς μὲν οὖν * τόπος τῆς ἐκλογῆς, καὶ πρῶτος οὗτος ὁ * ὑποκείμενος. τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἐνθυμημάτων λέγω μὲν στοιχεῖον ἢ λέγω καὶ τόπον ἐνθυμήματος τὸ αὐτό. πρῶτον μὲν οὖν εἰπωμὲν, περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρῶτον. ἔστι γὰρ τῶν ἐνθυμημάτων εἴδη δύο· τὰ μὲν γὰρ, δεικτικά ἐστιν, ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ ἔστι· τὰ δὲ, ἐλεγκτικά· καὶ διαφέρει ὥσπερ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς ἔλεγχος καὶ συλλογισμός. ἔστι δὲ, τὸ μὲν δεικτικὸν ἐνθύμημα, τὸ ἐξ ὁμολογουμένων συνάγειν· τὸ δὲ ἐλεγκτικὸν τὰ ἀνομολογούμενα συνάγειν. ἁπλῶς μὲν οὖν ἐπὶ μιᾶς * περὶ ἑκάστου τῶν εἰδῶν τῶν χρησίμων καὶ τῶν ἀναγκαίων ἔχομεν οἱ τόποι· ὡρισμένοι γὰρ * αἱ προτάσεις περὶ ἕκαστόν εἰσιν. ὥστ' ἐξ ὧν δεῖ φέρειν τὰ ἐνθυμήματα περὶ τόπων, περὶ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ ἢ αἰσχροῦ, ἢ δικαίου ἢ ἀδίκου καὶ περὶ τῶν * ἠθῶν καὶ παθημάτων, καὶ ἕξεων ὡσαύτως * εἰλημμένοι ἡμῖν ὑπάρχουσι πρότερον οἱ τόποι. ἔπι δὲ καθόλου περὶ ἀποφάσεων λεγωμὲν, καὶ λέγωμεν πρῶτα σημαινόμενοι τοὺς ἐλεγκτικοὺς καὶ τοὺς * ἀποδεικτικούς, καὶ τοὺς τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων, * οὐκ ὄντων δὲ ἐνθυμημάτων, ἐπεὶ οὐδὲ συλλογισμῶν. δηλωθέντων δὲ τούτων, περὶ τῶν λύσεων καὶ ἐνστάσεων διορίσωμεν πόθεν δεῖ πρὸς τὰ ἐνθυμήματα φέρειν.

ἀναπ. ἐπιφ. τὰ πλείω ἐγγυτάτω τοῦ π. ἐγγυτέρω, λέγω δὲ καπὶ, τ. ἐπὶ τὸ Ι.

ὀκάλυεν

ὑποκ. τόπος.

περὶ ἑκάστου τ. π.

περὶ ἐκ. αἱ π.

κἠθῶν. al. ἰδίων τῶν.

ἀποφάσει διαλεκτικούς, ὄντων δὲ ἐνθ.

CAPVT XXIII.

De locis enthymematum verorum.

ESt autem vnus quidem locus ex iis qui valēt ad demonſtrandū, Ex contrariis. Oportet enim videre an contrario contrarium inſit, an non inſit: refutātem quidem,

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Τόποι ἐνθυμημάτων.

ΕΣΤΙ δὲ, εἷς μὲν τόπος τῶν δεικτικῶν, ἐκ τῶν ἐναντίων. δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον ὑπάρχει· ἀναιρεθέντι μὲν,

εἰ μὴ ὑπαρχει· καταβιάζεσθαι δ', εἰ ὑπαρχει· οἷον, ὅτι δεῖ σωφρονεῖν, ἀγαθὸν· δεῖ γὰρ ἀκολασίαν αἱρεῖσθαι βιαίως· ἢ ὡς ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ· εἰ γὰρ ὁ πόλεμος αἴτιος τῶν παρόντων κακῶν, μετὰ τῆς εἰρήνης δεῖ ἐπανορθώσασθαι.

Εἴωθε γὰρ οὐδεὶς τοῖς κακῶς δεδραχόσιν
Ἀκουσίως, δίκαιον εἰς ὀργὴν ποιεῖν·
Οὐδ' εἴ γ' ἀναγκαῖον καθεστὼς ἐν βροτοῖς τινά,
Ψευδῆ λέγειν ὅτ' ἐστὶν ὀφείλεσθαι χάριν.
Ἀλλ' εἴωθ' ὅδ' ἐν βροτοῖς ψευδὴς λόγος
Πιθανός, νομίζειν χρὴ τὰ ξυμφέροντα,
Ἄπιστ' ἀληθῆ πολλὰ συμβαίνειν βροτοῖς.

ἄλλος, ἐκ τῶν ὁμοίων πίστωσιν· ὁμοίως γὰρ δεῖ ὑπαρχειν, ἢ μὴ ὑπαρχειν· οἷον, ὅτι τὸ δίκαιον οὐ πᾶν ἀγαθόν· καὶ γὰρ αὖ τὸ δικαίως· οἷον οὐχ αἱρετὸν δικαίως ἀποθανεῖν. ἄλλος, ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα. εἰ γὰρ θατέρῳ ὑπαρχόντων καλῶς ἢ δικαίως ποιῆσαι, θατέρῳ τὸ πεποιηκέναι· καὶ εἰ καλῶς ποιῆσαι, καὶ τὸ πεποιηκέναι· οἷον, ὡς ὁ πλώτης Διομέδων τὸν τέλη πλωτῶν. εἰ γὰρ μηδὲ ὑμῖν αἰρετὸν τὸ πωλεῖν, ἡμῖν τὸ ὠνεῖσθαι. καὶ εἰ ὦ πεπαθότι τὸ καλῶς ἢ δικαίως ὑπάρχει, καὶ ᾧ ποιήσαντι. καὶ εἰ τῷ ποιήσαντι, καὶ τῷ πεπαθότι. ἔστι δὲ σκοπεῖν τοῦτο καταλαμβάνεσθαι. εἰ γὰρ δικαίως ἀπέθανε, δικαίως πεποίηκεν· ἀλλ' ἴσως οὐχ οὕτω σύ. δεῖ δὲ σκοπεῖν χωρὶς, εἰ ἄξιος ὁ παθὼν παθεῖν, καὶ ὁ ποιήσας ποιῆσαι εἶτα χρῆσθαι, ὁ πότερος αἱμύτης· ἐνίοτε γὰρ διαφορὰ τὸ τυχεῖν· καὶ οὐδὲν κωλύει, ὥσπερ ἐν τῷ Ἀλκμαίωνι τῷ Θεοδέκτου,

Μητέρα δὲ τὴν σὴν οὔτις ἐχθαίρει βροτῶν;
φησὶ δ' ἀποκρινόμενος,

Ἀλλ' ἀμφισβήτησιν χρὴ σκοπεῖν. ἐγὼ μὲν οὖν δὴ τοὺς Ἀλφεσιβοίας, πῶς; ἀπολογεῖσθαι φησί·

Τὼν μὲν θανεῖν ἔκρινας, ἐμὲ δὲ μὴ κτανεῖν.

καὶ οἷον ἐν τοῖς Δαμασθένους λόγοις, καὶ τῶν ἀποκτεινάντων Νικήνορα· εἰ γὰρ δικαίως ἐκείνους ἀποκτεῖναι, δικαίως ἔδοξεν ἀποθανεῖν· καὶ ἐν τῷ Θηβαίων ἀποθανόντες, πρεσβεῖον ἐκέλευσε κρῖναι, εἰ δίκαιος ἦν ἀποθανεῖν, ὡς οὐκ ἄδικον ἀποκτεῖναι τὸν δικαίως ἀποθανόντα. ἄλλος, ἐκ τοῦ μᾶλλον ἢ ἧττον. οἷον εἰ μηδὲ οἱ θεοὶ πάντα ἴσασι, δῆλον εἶναι δοκεῖ θνητοὺς τοῦτο δή· ἔστιν, εἰ ᾧ μᾶλλον ὑπάρχει, καὶ ᾧ ἧττον· τὸ δή, ὅτι πολὺ πλείω τὰ ἀδηλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τῶν γνωρίμων, ἐκ τοῦ, εἰ τὸ ἧττον ὑπῆρχε,

πλωτῶν. al. πλοιῶν. ἢ δικ.

χρὴ σκοπεῖν, ἐν. εἰ αἱμύτης.

ἀμφισβήτησιν ἐν. εἰ πῶς ἀπολογεῖσθαι φησί.

ἴσασι δὲ. ἐν. εἰ τὸ ἧττον ὑπῆρχε, φησί.

An non inſit; confirmantem verò, an inſit: vt, temperanter agere, bonum eſſe: intemperanter enim agere pernicioſum. Aut quemadmodum in Meſſeniaca: ſi enim bellum cauſa eſt præſentium malorum, cum pace oportet correctionem adhibere. Si enim non iis qui malè egerunt Inuiti, iuſtum eſt iraſci, Neque ſi coactus aliquis benefeçerit alicui, Conueniens eſt, illi deberi gratiam. At ſi eſt inter mortales falſum dicere appoſitum ad perſuadendum, exiſtimare oportet etiam contrarium, Fide carentia vera multa accidere mortalibus. Alius, ex ſimilibus caſibus: ſimiliter enim oportet ineſſe, aut non ineſſe, vt, Iuſtum non omne bonum eſſe: nam etiam quod iuſtè. Iam verò non eligendum iuſtè mori. Alius, ex iis quæ inter ſe conferuntur. Si enim alteri ineſt, vt honeſtè & iuſtè fecerit, alteri etiam, vt paſſus ſit. Et, ſi vt iuſſerit, etiam vt fecerit. vt publicanus Diomedon de veſtigalibus. Si enim non vobis turpe vendere, ne nobis quidem emere. Et, ſi ei, qui paſſus eſt, vt honeſtè & iuſtè paſſus ſit, ineſt, etiam ei qui fecit. Et, ſi ei qui fecit, etiam ei qui paſſus eſt. Licet verò in hoc captionem facere. Si enim iuſtè necatus eſt, iuſtè paſſus eſt: verùm fortaſſe non à te. Quamobrem oportet conſiderare ſeparatim, an qui paſſus eſt, dignus fuerit qui pateretur, & qui fecit, dignus fuerit qui faceret. deinde vti, in vtram partem conuenerit: nonnunquam enim differt hoc, & nihil prohibet, vt in Alcmæone Theodectis: Matrem tuam nemo odio habebat mortalium? Affirmat verò, reſpondens: Sed diſtinctè conſiderare oportet. Quærente verò Alphesiboea, Quomodo? Aſſumens dixit, Necari quidem decreuerunt, verùm me non interficere. & vt de Demoſthene iudicium, & iis qui interfecerunt Nicanorem. Quoniam enim iuſtè iudicati ſunt necaſſe, iuſtè viſus eſt necatus. Et de eo qui Thebis necatus eſt, de quo mandatum eſt iudicium, num dignus eſſet, qui moreretur, quaſi non iniuſtũ eſſet mori, qui iuſtè moreretur. Alius, ex maiori & minori, vt ſi neque Dii omnia ſciunt, multo minùs homines. Hoc enim eſt, ſi cui magis ineſſe deberet, non ineſt, profectò neque cui minus. Illud autem, Propinquos verberat, qui etiam patrem, ex eo eſt, ſi quod minus ineſt, etiam quod magis ineſt, in vtram partem oportebit demonſtrare, ſiue ineſſe, ſiue non.

Præterea si neque magis, neque minùs. Vnde dictum est, Et tuus quidem miserandus, cùm filios amiserit, pater. Oeneus autem non, cùm Græciæ amiserit præstantissimum filium? Et quòd, si non fecit Theseus iniustè, ne Alexander quidem. Et, si non Tyndaridæ, neque Alexander. Et, si Patroclum Hectorem, & Achillem Alexander. Et, si non alii artifices mali, neque Philosophi. Et, si non imperatores mali, quòd vincuntur sæpe, neque sophistæ. Et, si oportet priuatum vestræ gloriæ curam habere, & vos Græcorum. Alius, in tempus intueri, vt Iphicrates in ea aduersus Harmodium: Si priusquam facerem, postulassem, vt statua donarer, si fecissem, concessissetis: cùm fecerim verò, non concederetis? Ne igitur beneficium expectantes promittatis; beneficio autem accepto denegetis. Et rursus, vt Thebani Philippo aditum darent in Atticam; quod si priusquam opem ferret in Phocenses, postulassel, promisissent. absurdum igitur est, si quia neglexerit, & credidit, non permiserint. Alius, ex dictis secundùm ipsos aduersus eum qui dixit. Eminet autem hic modus, vt in lucro vsus est eo Iphicrates contra Aristophontem, cùm quæreret, Num proditurus esset naues ob pecunias, isque id negaret: Ergo tu qui Aristophon es, non proderes, ego verò prodidi, qui sum Iphicrates? Oportet autem existimari iniuriosiorem illum: alioqui, ridiculum apparebit, si aduersus Aristidem accusantem id aliquis diceret. Sed id conuenit in exiguam fidem accusatoris. Vniuersè enim debet accusans melior esse reo. Hoc igitur conuincendum est. In vniuersum autem absurdus iste est, quando aliquis obiurgat alios in iis quæ ipsemet faciat, aut faceret: vel suadet facere ea quæ ipse non faciat, aut non faceret. Alius, ex definitione, vt Dæmonium nihil est, nisi aut Deus, aut Dei opus. Atqui quicumque existimat Dei opus esse, eum necesse est existimare etiam Deos esse. Et vt Iphicrates, generosissimum esse, qui optimus sit. Etenim Harmodio & Aristogitoni nihil prius extitit generosi, quàm generosi aliquid egissent. Et propinquiorem se esse. Certè opera propinquiora sunt mea operibus Harmodii & Aristogitonis, quàm tua. Et vt in Alexandro,

A καὶ τὸ μᾶλλον ἐπαναρχει· καθ' ὁπότερον οὖν δίκη δίξαι, εἰ δ' ὅλως ἐπαναρχει, εἰ δ' ὅλως οὐ δίκαιον, εἰ μέτα μᾶλλον, μήτε ἴσον. ὅθεν εἴρηται,

Καί σὸς μὲν οἰκτρὸς παῖδας ἀπολέσας πατήρ.

Οἰνεὺς δ' ἆρ' οὐχὶ, τὸν Ἑλλάδος ἀπολέσας Κλεινὸν γόνον;

καὶ ὅτι εἰ μηδὲ Θησεὺς ἠδίκησεν, οὐδ' Ἀλέξανδρος κἂν, εἰ μὴ οἱ Τυνδαρίδαι, οὐδ' Ἀλέξανδρος. κἂν εἰ Πάτροκλον Ἕκτωρ, ἢ Ἀχιλλέα Ἀλέξανδρος. καὶ εἰ μηδ' οἱ ἄλλοι* τεχνῖται πονηροὶ Φαῦλοι, οὐδ' οἱ Φιλόσοφοι. ἢ εἰ μηδ' οἱ στρατηγοὶ Φαῦλοι, ὅτι* ἡττῶνται πολλάκις, οὐδ' οἱ ἀθλητικοὶ ἀγωνιστικοὶ ἡμῶν. B οἱ ἀθλητικοὶ ἡμῶν. ἢ εἰ δεῖ τὸν ἰδιώτου τῆς* ὑμετέρας δόξης ὅπως μελεῖσθαι, κἂν* ὑμᾶς τῆς τῶν Ἑλλήνων. ἄλλος, * ἐκ τοῦ τὸν χρόνον σκοπεῖν, οἷον, ὡς Ἰφικράτης ἐπὶ τῆς πρὸς Ἀρμόδιον, οὐκ ἐπὶ τοῖς ποιῆσαι ἠξίουν τῆς εἰκόνος τυχεῖν, ἐὰν ποιήσω, ἔδοτε ἂν· ποιήσαντι δέ, ἆρ' οὐ δώσετε; μὴ τὸν μέλλοντες λαβεῖν, ὑποχείριον ἔχοντες δὲ ἀφαιρεῖσθε. ἢ πάλιν πρὸς τοὺς Θηβαίους Φίλιππος * διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅτι εἰ πρὸ βοηθῆσαι εἰς Φωκεῖς ἠξίου, ἐπέχρησεν ἄν. ἄτοπον οὖν εἰ δέδωκε πρότερον καὶ ἀπέστησεν, * μὴ δοίσουσιν ἄλλοι, ἐκ τῶν εἰρημένων καθ' αὑτοὺς πρὸς τὸν εἰπόντα. Διαφέρει δι' ὃ ἔπος, οἷον ἐκ τοῦ Τθύκρου, ᾧ ἐχρήσατο Ἰφικράτης πρὸς Ἀριστοφῶντα, ἐπερωτῶντος, εἰ προδοίη αὐτὰς ναῦς ὅπλα χρήματα· ὁ δ' ἔφασκεν δέ, εἶπε εἶπε, σὺ μὲν Ἀριστοφῶν ὢν οὐκ ἂν προδοίης, ἐγὼ δ' ὢν Ἰφικράτης; δεῖ δ' ὑπάρχειν μᾶλλον ἃ δοκοῦντα* ἀδικήσαι ἐκφυγεῖν· εἰ δὲ μή, γελοῖον λέγειν φασεῖν, εἰ πρὸς Ἀριστείδην κατηγορεῖτε, τοῦτό τις* ἂν εἴποι, ἀλλὰ πρὸς ἀπιστίαν τοῦ κατηγόρου· ὅλως γὰρ βούλεται ὁ κατηγορῶν, βέλτιον εἶναι τὸν φθονοῦντος * τοῦτ' οὖν ἀξιοῦν χρὴ ἀεί. καθόλου δ' ἄτοπος οὗτος ὅστις, ὅτου μὴ ἐπιτιμᾷ ἄλλοις, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, ἢ ποιήσει ἂν· ἵν' ὡς πρέπει ποιεῖν ἃ αὐτὸς μὴ ποιῇ μηδ' ποιήσει ἂν· ἄλλος ἀξιόλογος· * οἷον, μὰ ἄλλως, ὅτι τὸ δαιμόνιον τοῦτ' ἔστι, ἀλλ' ἢ θεὸς, ἢ θεοῦ ἔργον. κἀπεὶ ὅσπερ εἴπερ θεοῦ ἔργον ἐστὶ, τοῦτον ἀνάγκη εἶναι θεὸν ἢ θεούς· καὶ ὡς ὁ Ἰφικράτης, ὅλως ἠναισθήτως ὁ βέλτιστος· καὶ γὰρ Ἁρμοδίῳ ἢ Ἀριστογείτονι οὐδὲν πρότερον ἦν ἀνδρεῖον, πρὶν ἠνδραγαθῆσαι πρᾶξαι. ἢ ὅλως συγγνώμης ἦν τοῖς Ἁρμοδίου ἢ Ἀριστογείτονος, ἢ τοῖς σοῖς ἢ ὡς ὁ Ἀλεξάνδρου,

γα συγγνώμης ἐστὶ τοῖς ἐμαυτῆς Ἁρμοδίου ἢ Ἀριστογείτονος, ἢ τοῖς σοῖς ἢ ὡς ὁ Ἀλεξάνδρου,

ὁμολογή-σωμεν

δὲ πάντες δὴ * ὁμολογήσαιεν τοὺς μὲν κοσμίους A Omnes confessuros esse, intemperantes
οὐχ ἑνὸς σώματος ἀγαπᾶν ἀπολαύσεις. ἐξ οὗ non vno corpore contentos esse ad delectationem. Et caussa, quamobrem Socrates negauit ire ad Archelaum. Contumeliam enim esse dixit, non posse
Σωκράτης οὐκ ἔφη βαδίζειν ὡς Ἀρχέλαον·
ὕβριν γὰρ ἔφη εἶναι, τὸ μὴ δύνασθαι * ἀμύνα-
σθαι ὁμοίως δὲ πάσχοντα, ὥσπερ καὶ κακῶς referre, eum qui accepit beneficium: perinde ac eum, qui maleficium. Omnes enim hi definitionem adhibentes, & assumentes prius, quid sit, syllogismo concludunt ea de quibus dicunt. alius ex Quotupliciter, vt in Topicis de eo rectè. alius ex diuisione, vt si omnes trium rerum caussa iniuriam faciunt, nempe aut huius caussa, aut huius, aut huius. Et propter duas facere non potuit. Et propter tertiam ne ipsi quidem dicunt. alius ex inductione, vt ex Peparethia, quòd de filiis mulieres vbique discernunt verum: hoc enim Athenis Mantiæ oratori controuersanti de filio mater indicauit. hoc item Thebis, Ismenia & Stilbone controuersantibus, Dodonis demonstrauit Ismeniæ filium: & ob id Thessalis-cum Ismeniæ existimarunt. Et rursus ex lege Theodectis, quòd iis qui malè curarunt alienos equos, non committunt suos. Neque iis qui euerterunt alienas naues. Igitur si similiter in omnibus, neque iis qui malè custodiuerunt alienam, vtendum est ad propriam salutem. Et vt Alcidamas, quod omnes sapientes honorant. Parii igitur Archilochum, quamuis maledicum, honorarunt. Et Chii Homerum qui non erat ciuis. Et Mitylenæi Sapphonem, quamuis esset mulier. Et Lacedæmonii Chilonem in senatorum numerum receperunt, cùm essent minimè studiosi eruditionis. Et Itali Pythagoram. Et Lampsaceni Anaxagoram, qui peregrinus erat, sepeliuerunt, & honorant etiam nunc. Et Athenienses Solonis vsi legibus felices fuerunt. Et Lacedæmonii legibus Lycurgi. Et Thebis simul atque præsides Philosophi electi sunt, etiam felix fuit ciuitas. Alius ex iudicio de eodem aut simili, aut contrario, maximè quidem si omnes, & semper: sin minùs: at saltem plurimi: aut sapientes, vel omnes: vel plurimi aut boni: aut si ipsi iudicantes: aut quos approbant: aut contra quos non potest esse iudicium, vt dominos: aut contra quos non est honestum iudicare, vt Deos, aut patrem, aut præceptorem: vt in Mixidemidem dixit Autocles. Si seueris Deabus, honestum fuit ir. Areopago dicere caussam: Mixidemidi cur non erit? aut quemadmodum Sappho, mori malum esse,

ἀμύνασθαι al. ἀμείβεσθαι

λαβόντες τὸ τί ἐστι, συλλογίζονται οὕτω ὧν λέγουσιν. ἄλλος ἐκ τοῦ ποσαχῶς, οἷς ἐν τοῖς τοπικοῖς. περὶ τοῦ ὀρθῶς. ἄλλος ἐκ διαιρέσεως· οἷς, εἰ πάντες τρισὶν ἔνεκεν ἀδικοῦσιν ἢ τοῦδε γὰρ ἕνεκα, ἢ τοῦδε, ἢ τοῦδε. ἐξ ἀφαιρέσεως δύο, ἀδύνατον· ἀφ' οὗ τρίτον, οὐδὲ αὐτοὶ φασιν. ἄλλος * ἐξ ἐπαγωγῆς· οἷς, ὡς τῆς Περρηθίας, ὅτι περὶ τῶν τέκνων, αἱ γυναῖκες πανταχοῦ διορίζουσι πάλαι. τοῦτο μὲν γὰρ Ἀθήνησι Μαντίᾳ ῥήτορι ἀμφισβητοῦντι πρὸς τὸν υἱὸν ἡ μήτηρ ἀπέφηνε· τοῦτο δ' Θήβησιν Ἰσμηνίου καὶ Στίλβωνος ἀμφισβητούντων, ἡ Δωδωνὶς ἀπέδειξεν Ἰσμηνίου τὸν υἱόν· καὶ ἀφ' οὗτο * Θεσσαλίσκην Ἰσμηνίου νομίζουσιν. καὶ πάλιν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ Θεοδέκτου, * εἰ τοῖς κακῶς ἐπιμεληθεῖσι τῶν ἀλλοτρίων ἵππων, οὐ παραδιδάσι τοῖς οἰκείοις, οὐδὲ τοῖς * διαφθεῖραι τὰς ἀλλοτρίας ναῦς. ἔστιν οὖν εἰ ὁμοίως ἐφ' ἁπάντων, καὶ τοῖς κακῶς φυλάξασι τὴν ἀλλοτρίαν, οὐ χρηστέον ὅστις ἐστὶν εἰς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, ὅτι πάντες τοὺς σοφοὺς τιμῶσι· * Πάριοι γοῦν Ἀρχίλοχον, καίπερ * βλασφήμον ὄντα, ἐτίμησαν· καὶ Χῖοι, Ὅμηρον, οὐκ ὄντα πολίτην· καὶ Μιτυληναῖοι, Σαπφώ, καίπερ οὖσαν γυναῖκα. καὶ Λακεδαιμόνιοι, Χίλωνα τῶν γερόντων ἐποίησαν, ἥκιστα φιλόλογοι ὄντες· καὶ Ἰταλιῶται, Πυθαγόραν. καὶ Λαμψακηνοὶ Ἀναξαγόραν ξένον ὄντα ἔθαψαν, καὶ τιμῶσιν ἔτι καὶ νῦν. καὶ Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις, εὐδαιμόνησαν. καὶ Λακεδαιμόνιοι, τοῖς Λυκούργου. καὶ Θήβησιν ἅμα οἱ τοὺς πρώτους Φιλοσόφους * ἐλόμενοι, καὶ εὐδαιμόνησεν ἡ πόλις. ἄλλος ἐκ κρίσεως περὶ τοῦ αὐτοῦ, ἢ ὁμοίου, ἢ ἐναντίου· μάλιστα μὲν, εἰ πάντες καὶ ἀεί· εἰ δὲ μή, * ἀλλ' οἵγε πλεῖστοι, ἢ σοφοὶ, ἢ πάντες, ἢ οἱ * πλεῖστοι, ἢ ἀγαθοί. ἢ εἰ αὐτοὶ οἱ κρίνοντες, ἢ οἷς ἐπιδείκνυνται οἱ κρίνοντες,] ἢ οἷς μὴ ἔστι τὸν ἐναντίον κρίνειν· οἷον τοῖς κυρίοις, ἢ οἷς μὴ καλὸν τὰ ἐναντία κρίνειν· οἷον θεοῖς, ἢ πατρὶ, ἢ * διδασκάλοις· ὥσπερ ἐν τοῖς Μιξιδημίδου εἶπεν Αὐτοκλῆς. Εἰ τὴν μὲν σεμνὰς θεὰς * καλῶς εἶχεν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δικῶν ἀφιέναι δίκην, Μιξιδημίδῃ * δ' οὔ; ἢ ὥσπερ Σαπφὼ, ὅτι τὸ ἀποθνήσκειν κακόν,

διδασκάλοις· ἱκανῶς δ' εἶπον

Digitized by Google

Dei enim sic iudicarunt, alioqui mortui
essent. aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonem, asseuerantius quiddam proferentem, vt putabat. atqui sodalis noster, inquit, nihil eiusmodi, significans Socratem. Et Hegesippus Delphis interrogabat Deum, cùm accepisset priùs oraculum Olympiæ, num ipsa eadem viderentur, quæ patri, quasi turpe esset contraria dicere. Et Helenam, vt Isocrates scripsit, virtute præstantem fuisse, siquidem Theseus iudicauit. Et Alexandrum, quem Deæ anteposuerunt. Et Euagoram virtute præstantem fuisse, vt Isocrates ait, quia Conon, cùm aduersa fortuna vteretur, omnes alios omittens, ad Euagoram venit. alius ex partibus, vt in Topicis, qualis motio animus? aut enim hæc, aut illa. Exemplum ex Socrate Theodectis: Quale templum violauit? quos Deos non coluit ex iis quos ciuitas existimat? alius, quoniam in plurimis accidit vt ea sequatur aliquid boni, & mali, ex consequenti suadere, aut dissuadere, & accusare, aut defendere, & laudare, aut vituperare, vt eruditionem inuidia consequitur, quæ malum est: & sapientia, quæ bonum. Non igitur oportet eruditi: inuidia enim non est colligenda. Oportet igitur eruditi: sapientia enim est appetenda. Iste locus est Callippi ars, quæ assumpsit & id quod fieri potest, & alia, vt dictum est. alius quando de duobus etiam oppositis suadere aut dissuadere oporteat. etiam eo qui priùs dictus est, loco, in ambobus vti. Differt autem, quia illic quidem quæuis opponuntur, hic verò contraria. vt Sacerdos quædam non sinebat filium cum populo agere: Si enim, inquit, iusta dicas, homines te odio habebunt: si verò iniusta, Dei. Immo oportet cum populo agere: si enim iniusta dicas, homines te amabũt: si verò iusta, Dei. Hoc autem est idem cum eo quod dicitur, Oleũ emere & salem. Et inuersio hæc est, quando duorum contrariorum vtrique bonum & malum consequens sit, contraria vtraque vtrisque. alius, quoniam non eadem laudant apertè, & occultè: sed apertè quidem iusta & honesta laudant maximè: priuatim verò vtilia magis optant: ex his conari colligere alterum. Nam in iis quæ sunt præter opinionem, hic locus potentissimus est. alius, ex eo quod contingit ex proportione, vt Iphicrates, filium ipsius, qui iunior erat ætate, quia magnus esset, munus publicum obire cogentibus, dixit, Si magnos pueros pro viris habent, paruos viros inter pueros esse decernent.

A οἱ θεοί· δεῖ οὕτω κεκρίκασιν· ἀπέθνησκον γὰρ ἄν.
ἢ ὡς Ἀρίστιππος πρὸς Πλάτωνα ἐπαγγελλόμενον κἀπεῖνο* πειπόντα, ὡς ὦ Ζεῦ. ἀλλὰ μὴν οὐγ' ἑταῖρος ἡμῶν, ἔφη, τοιοῦτον οὐδὲν λέγων τὸν Σωκράτην. καὶ Ἡγήσιππος ἐν Δελφοῖς ἐπηρώτα τὸν θεόν, κεχρημένος πρότερον Ὀλυμπιάσιν, εἰ αὐτὰ ταῦτα δόξει ἅπερ ὁ πατὴρ, ὡς αἱρεῖν ὀλιγαρχίαν εἴποιεν. Ἑλένην δὲ τὴν Ἑλένης, ὡς Ἰσοκράτης ἔγραψεν, ὅτι σπουδαία, * εἴπερ Θησεὺς ἐκρινε· Ἀλέξανδρον δὲ, ὃν * αἱ θεαὶ προέκριναν· Εὐαγόραν δέ, ὅτι σπουδαῖος, ὥσπερ Ἰσοκράτης φησί. Κίνων γὰρ ἀτυχήσας, πάντας τοὺς ἄλλους παρελιπών, ὡς Εὐαγόραν ἦλθεν. ἄλλος, ἐκ τῶν μερῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, ποία κίνησις * ἡ ψυχή· ἤδε γάρ, ἢ ἥδε. παράδειγμα ἐκ τῆς Σωκράτους τῆν Θεοδέκτου εἰς ποίους ἱερὸν οὐσθησε τις ἂν φαίη ἐμπεπυκηκέναι ἢ πόλις νομίζει; * ἄλλος, ὅτῳ ὅτι τὰ πλείστων συμβαίνει, ὥστ' ἕπεσθαί τι * αὐτοῖς ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἐκ τῶν ἀκολουθούντων, παρῃνεῖν ἢ ἀποτρέπειν, ἢ κατηγορεῖν ἢ ἀπολογεῖσθαι, καὶ ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν· οἷς τὴν παιδεύσιν τὸ φρονεῖσθαι ἀκολουθεῖ κακόν· τὸ δὲ σοφὸν εἶναι ἀγαθόν· ᾧ δεῖν παιδεύεσθαι· φρονεῖσθαι γὰρ ᾧ δεῖ. ᾧ μὲν οὖν παιδεύεσθαι σοφὸν γὰρ εἶναι δεῖ. * ὁ τόπος οὗτός ἐστιν ἡ Καλλίππου τέχνη παρεσκευασμένος τὸ δυνατὸν, καὶ τἆλλα, ὡς εἴρηται. ἄλλος, ὅταν παρὰ δυοῖν ᾖ αἰτίοις ἢ αἰτιωμένοις ἢ παρῃνημένοις ἢ ἀποτρέπειν δέῃ, ᾗ ὁ πατὴρ εἰρημένῳ * πάππῳ ἐπὶ ἀμφοῖν χρῆσθαι. λέγει δὲ, ὅτι ἐκεῖ μὲν τὰ τυχόντα αἰτιᾶσθαι ἐστὶν ὧν δεῖ, τοιαῦτα· οἷς ἱερὰ οὐκ εἶα τὸν υἱὸν δημηγορεῖν. * ἐὰν μὲν γὰρ, * ἔφη, τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ ἄνθρωποί σε μισήσουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ θεοί· δεῖ μᾶλλον τῶν δημηγορεῖν· ἐὰν μὲν γὰρ τὰ δίκαια λέγῃς, οἱ θεοί σε φιλήσουσιν· ἐὰν δὲ τὰ ἄδικα, οἱ ἄνθρωποι. τοῦτο δ' ἐστὶ ταὐτὸ ᾧ λέγομεν, * τὸ ἔλεος πρίασθαι ἐξ ἴσης ἄλγος· καὶ ἡ βλαίσωσις τοῦτ' ἔστιν, ὅταν δυοῖν ἐναντίοιν ἑκατέρᾳ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἔπηται, ἐναντία ἑκατέρᾳ ἑκατέροις. ἄλλος, ὅτῳ τὰ αὐτὰ * φανερῶς ἐπαινοῦσι, καὶ ἀφανῶς· ἀλλὰ φανερῶς μὲν, τὰ δίκαια καὶ τὰ καλὰ ἐπαινοῦσι μάλιστα· ἰδίᾳ δὲ, τὰ συμφέροντα μᾶλλον βούλονται· ἐκ τούτων πειρᾶσθαι σωφρονίζειν ἅπερ. τῶν γὰρ παραδόξων ἐστὶν ὁ τόπος κωμικώτατος ἐστιν. ἄλλος, ἐκ τοῦ διαλογισμοῦ τοῦτο συμβαίνῃ· οἷς ὁ Ἰφικράτης τὸν υἱὸν αὐτῷ νεώτερον ὄντα * τῆλικιᾶς, ὅτε μείζονας ὤν, λειτουργεῖν ἀναγκαζόντων, εἶπεν, ὅτι εἰ τοὺς μὲν παῖδας * ἀνδρῶν ποιοῦσι, τοὺς μὲν ἀνδρῶν παῖδας εἶναι νομιοῦσι.

B ἐκρινε· C ἐκ τῶν Σωκράτους τῆν Θεοδέκτου D ἐκ τῶν ἀκολουθούντων E ἐκ τοῦ διαλογισμοῦ

al. ἐπὶ λόγοις

καὶ ὁ Θεοδέκτης ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι, πολίτας μὲν ποιεῖσθε τοὺς μισθοφόρους, οἷς Στράβακα καὶ Χαρίδημον ἀφ' ὑμῶν ὑπείκασιν· Φυγάδας δ' οὐ ποιήσετε, τοὺς ἐν τοῖς μισθοφόροις αὐτοῖς γεγενημένους * ἀφαιρεσαμένους; ἄλλος, * ἐκ τοῦ τὸ συμβαῖνον, ἐὰν ᾖ ταὐτόν, ὅτι καὶ ὃ ἂν ὦν συμβαίνῃ ταὐτὰ· οἷς Ξενοφάνης ἔλεγεν ὅτι ὁμοίως ἀσεβοῦσιν οἱ γένεσθαι φάσκοντες τοὺς θεούς, τοῖς ἀποθανεῖν λέγουσιν. ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει, μὴ εἶναι ποτε τοὺς θεούς. καὶ ὅλως δὲ, τὸ συμβαῖνει ἁπλῶς * ἑκατέρου, λαμβάνειν ὡς ταὐτὸ αἰεί· μέλλετε δὲ κρίνειν οὐ περὶ Σωκράτους, ἀλλὰ περὶ ὑπαιτιαμάτων, εἰ χρὴ φιλοσοφεῖν. καὶ ὅτι τὸ διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ, δουλεύειν ἐστί. καὶ τὸ μετέχειν τῆς κοινῆς, ποιεῖν τὸ προσταττόμενον. λυπητέον * δ' ὁποτέρου ἂν ἕνεκα ἀπίωμεν. ἄλλος, ἐκ τοῦ μὴ ταὐτὸ τοῖς αὐτοῖς αἱρεῖσθαι, ὕστερον εἰ πρότερον, ἀλλ' ἀνάπαλιν· οἷς, πρὸς τὸ ἀνύσιμα, εἰ φθάσαντες μὲν ἐμαχόμεθα, ὅπως κατέλθωμεν· κατελθόντες δὲ, φθάσομεν, ὅπως μὴ μαχώμεθα; ὁτὲ μὲν γὰρ τὸ μένειν αἱρετὸν τῷ μάχεσθαι ἡγοῦνται· ὁτὲ δὲ τὸ μὴ μάχεσθαι αἱρετὸν τῷ μὴ μένειν. ἄλλος, * τὸ οὗ ἕνεκα δοῦναι, εἰ μὴ γένοιτο, τούτου ἕνεκα φάναι εἶναι, ἢ γενέσθαι· οἷς, εἰ δύο ἀφ' ὧν ἅμα ἴσα ἀφελήσαιμεν λυπήσει. ὅθεν καὶ τοῦτ' εἴρηται,

Πολλοῖς ὁ δαίμων οὐ κατ' εὔνοιαν φέρων,
Μεγάλα δίδωσιν εὐτυχήματ', ἀλλ' ἵνα
Τὰς συμφορὰς λάβωσιν ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν.

καὶ τὸ ἐκ τῆς Μελεάγρου τῆς Αἰσχύλου·

Οὐχ ἵνα κτάνωσι θῆρ', ὅπως δὲ μάρτυρες
Ἀρετῆς γένωνται Μελεάγρῳ τοῖς Ἕλλησι.

καὶ τὸ ἐκ τῆς Αἴαντος τῆς Θεοδέκτου· ὅτι ὁ Διομήδης προείλετο Ὀδυσσέα, οὐ τιμῶν, ἀλλ' ἵνα ἧττων ἢ ὁ ἀκολουθῶν· ἐδέησε γὰρ τούτου ἕνεκα ποιῆσαι. ἄλλος καινὸς καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι, καὶ τοῖς συμβουλεύουσι, σκοπεῖν τὰ προτρέποντα καὶ ἀποτρέποντα, καὶ ὧν ἕνεκα καὶ προσήκουσι· καὶ φύγοιεν· ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ, ἐὰν μὲν ὑπάρχῃ, δεῖ πράττειν· οἷς, εἰ δυνατὸν, ἢ ῥᾴδιον, ἢ ὠφέλιμον εἰ ἀνύσῃ, ἢ φίλοις· ἢ βλαβερὸν ἐχθροῖς, ἢ ὀφελιμώτερον ἢ ζημίαν τῷ πράγματος. καὶ προτρέπονται μὲν ἐκ τούτων, ἢ ἀποτρέπουσι ἐκ τῶν ἐναντίων. ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων ἢ κατηγοροῦσι, ἢ ἀπολογοῦνται· ἐκ

A Et Theodectes in lege : Ciues quidem facitis ſtipendiarios , vt Strabacem , & Charidemum , propter probitatem : in exilium verò non pelletis ex ſtipendiariis qui nefariè ſe geſſerunt ? alius , quod contingit , ſi ſit idem , etiam ea ex quibus contingit , eadem eſſe : vt Xenophanes dicebat ſimiliter eſſe impios , qui naſci affirmant Deos , & qui mori dicunt. Vtroque enim modo contingit, vt non ſint aliquando Dii. & omnino quod contingit ex vtroque , aſſumere, tanquam idem ſemper. Debetis autem iudicare non de Socrate , ſed profeſſione , an oporteat philoſophari. Et dare terram , & aquam , ſeruire eſt. Et participes eſſe communis pacis , facere quod imperatum eſt. Aſſumendum autem , vtrum ſit vtile. alius , ex eo quòd non idem ipſi ſemper eligunt , poſterius , vel prius : ſed è conuerſo , vt hoc enthymema. an verò in exilium euntes pugnabamus , vt rediremus , poſtea verò quàm rediimus , fugiemus , vt non pugnemus ? aliquando enim manere pugnando elegerunt : aliquando non pugnare , non manendo. Alius , cuius rei cauſſa fieri potuit , quamuis non factum ſit , eius cauſa affirmare eſſe , vel factum eſſe : vt ſi daret aliquis alicui , vt auferens moleſtus eſſet. Vnde & illud dictum eſt.

Multis fortuna non ex benenolentia conferens
Magnas dat proſperitates, vt
Calamitates accipiant Inſigniores.

Et illud ex Meleagro,

Non vt occidant feram, ſed vt teſtes
Virtutis fiant Meleagro in Græcia.

Et illud ex Aiace Theodectis , quòd Diomedes præelegerat Vlyſſem , non honoris cauſſa , ſed vt inferior eſſet , qui comitaretur. Fieri enim poteſt vt huius rei cauſſa fecerit. Alius communis & controuerſantibus & conſulentibus, conſiderare ſuadentia & diſſuadentia, & quorum cauſa tum agant , tum fugiant : hæc enim ſunt , quæ ſi adſint, oportet agere , vt , ſi fieri poteſt , & facile eſt & vtile aut ipſi , aut amicis , aut pernicioſum inimicis , & noxium , aut minor noxa , quàm res. Et verò ſuadent ex his, & diſſuadent ex contrariis. Ex iiſdem autem his & accuſant & defendunt. Ex diſſuadentibus quidem defendunt

at ex ſuadentibus accuſant. Eſt autem locus iſte tota ars tum Pamphili, tum Callippi. Alius, ex iis quæ videntur quidem fieri, ſed incredibilia ſunt, quòd non viſa eſſent, ſi non eſſent, aut prope eſſent. & quod amplius: aut enim quæ ſunt, aut veriſimilia, exiſtimant. Si igitur incredibile, & non veriſimile, verum erit. Non enim, quia veriſimile, & appoſitum ad fidem, videtur ita: vt Androcles dixit Pitheus, accuſans legem, cùm obſtreperent ipſi dicenti, Indigent leges lege corrigente: Quippe piſces ſale. Atqui nec veriſimile nec appoſitum ad fidem eſt, qui in ſalo aluntur, eos egere ſale. Et oliuæ oleo. Atqui incredibile eſt, ex quibus oleum fit, ea indigere oleo. Alius, qui valet ad refutandum, repugnantia perſpicere. Separatim quidem in controuerſante, ſi quid repugnantium ſit ex omnibus temporibus & actionibus & ſermonibus: vt, Et ait quidem ſe amare vos, coniurauit autem cum Triginta. Separatim verò in ſe ipſo: Et ait eſſe me litigioſum, nec poteſt demonſtrare me intentaſſe vllum iudicium. Separatim verò in ſe ipſo, & controuerſante: Et hic quidem dedit mutuò vnquam nihil: ego verò etiam multos liberaui veſtrum. alius, In calumniam vocatis & hominibus, & rebus, quæ non exiſtimentur, dicere cauſſam paradoxi. Eſt enim aliquid ob quod appareat: vt cùm affecta eſſet calumnia quædam, quia ſuum ipſius filium complecteretur, videbatur concumbere cum adoleſcente. dicta verò cauſſa, ſoluta eſt calumnia. Et vt in Aiace Theodectis, Vlyſſes dicit aduerſus Aiacem; quamobrem cùm fortior ſit Aiace, non videatur. alius, à cauſſa, ſi adſit, rem eſſe: ſi non adſit, non eſſe. Simul enim ſunt cauſſa, & cuius cauſſa, & ſine cauſſa nihil eſt. vt Leodamas ſe defendens dicebat accuſante Thraſybulo, quòd eſſet notatus infamia in arce, verùm abraſiſſet ſub Triginta viris: Non contingit, inquit. Magis enim credidiſſent mihi ipſi Triginta, inſcripta inimicitia cum populo. alius, num licuit melius aut licet, quàm ea, quæ aut deliberat, aut agit, aut egit, conſiderare. Apparet enim, ſi non ita ſe habet, non egiſſe. Nemo enim ſponte mala, & ſciens prælegit. Eſt autem hoc captioſum. ſæpe enim hoc fit poſterius manifeſtum, quemadmodum agere eſſet melius, prius verò incertum. Alius, quando aliquid contrarium agendum ſit iis quæ acta ſunt, ſimul conſiderare. vt Xenophanes Eleatis interrogantibus Num ſacrificarent Leucotheæ, & lugerent, nec ne: conſuluit, ſi exiſtimarent Deam, ne lugerent:

μὴν τὴν ἀπαγορευόντων ἀπολογεῖσθαι· ἐκ δὲ τῶν παρηγορούντων, κατηγορεῖσθαι. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος, ὅλη τέχνη ἦν τι Παμφίλου, καὶ ἡ Καλλίππου. ἄλλος, ἐκ τῶν δοκούντων μὲν γίγνεσθαι, ἀπίστων δέ, ὅτι οὐκ ἂν ἔδοξαν, εἰ μὴ ἦν, ἢ εἴγε ἦν· καὶ ὅτι μᾶλλον· ἢ γὰρ πάντα εἴρηται, ἢ πάντα εἰκότα συμβαλλόμενοι εἶναι δοκοῦσιν· εἰ οὖν ἄπιστον, καὶ μὴ εἰκός, ἀληθὲς ἂν εἴη. ὃ γὰρ λέγεται τὸ εἰκὸς καὶ πιθανόν, δοκεῖ οὕτως· οἷον Ἀνδροκλῆς ἔλεγεν* ὁ Πιθεὺς καταγεροῦντος τοῦ νόμου, ἐπεὶ ἐφορίζονται αὐτῷ εἰπόντι, Δέονται οἱ νόμοι νόμου τοῦ διορθώσοντος· καὶ γὰρ οἱ ἰχθύες ἁλὸς κρίνει οὐκ εἰκός, οὐδὲ πιθανὸν ὂν ἅλμης προφυλάξειν δεῖσθαι ἁλός, καὶ πυρφύλαξ ἐλαίου κρίνει ἄπιστον, ὂν αὐτὸν ἔλαιον γεῦσθαι, ζημίαν δεῖσθαι ἐλαίου. ἄλλος ἐλεγχικὸς, τὸ πολυμερογούμενα* σκοπεῖν, εἴ τι μὴ ὁμολογούμενον ἐκ πάντων καὶ χρόνων, καὶ πραγμάτων, καὶ λόγων· φησὶν μὲν, ὅτι τὴν ἀμφισβητοῦσαν οἶδ, καὶ φησὶ μὲν φίλην ὑμᾶς, συκοφαντοῦσι δὲ πρὸς πεντήκοντα· φησὶν δ' ὅτι αὐτὸν, καὶ τὴν ἀμφισβητοῦσαν καὶ τοῦτ' μὲν οὐδέποτε ἐδάνεισεν· ἐγὼ δὲ καὶ* πολλοῖς ἐλύμην ὑμῶν. ἄλλος, πρὸς* τοὺς ἀγροίκους καὶ ἀνδρώπους, καὶ πρεσβύτας, καὶ μὴ δοκεῖν τὸ λέγειν πρὸς αὐτοὺς τὸ δοκοῦν· ἔστι γὰρ ἁμαρτεῖν· οἷον* ὑποβεβλημένου τινός, πρὸς τὸν αὐτὸν ἐγὼ δίκην ἀπαιτοῦμαι, ἐδόκει συκοφαντεῖν ὁ μισθαρνῶν· λέγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ, ἐλύθη ἡ δυσκολία· καὶ οἷον τὸν Αἴαντα τὸν Θεοδέκτου, Ὀδυσεὺς λέγει πρὸς τὸν Αἴαντα, δίκαιος εἶναι τοῦ Αἴαντος, ἀνδρειότερος ὢν τοῦ Αἴαντος, καὶ δοκεῖ. ἄλλος, ἀπὸ* τοῦ αἰτίου, ἂν τι ὑπάρχῃ, ὅτι ὄντι· κἂν μὴ ὑπάρχῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν· ἅμα γὰρ τὸ αἴτιον καὶ οὐ αἴτιον, καὶ ἀμφοῖν αἰτίοις οὖσιν ὄντι· οἷον Λεωδάμας ἀπολογούμενος ἔλεγε, κατηγορήσαντος Θρασυβούλου, ὅτι ὢν ἐπίτιμος γεγονὼς ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλ' ἐκκόψαι ὅτι τὴν τειχισιν, οὐκ ἐδύνατο ἄφη· μᾶλλον γὰρ ἂν πιστεύσαι ἀπὸ τοῦ τειχισαι, εἰ γεγραμμένης τῆς ἐξόδου πρὸς τοὺς δήμους. ἄλλος, εἰ ἐνδέχεται βέλτιον* ἄλλως ἢ ἐνδέχεται, ὧν ἢ συμβαλλεῖ, ἢ πεπράξῃ ἢ πράττομεν, σκοπεῖν. φανερὸν γὰρ, ὅτι εἰ μὴ] οὕτως ἔχει, ἁμαρτεῖν· ἐνδέχεται γὰρ ἐκεῖνα ἃ φαῦλα καὶ γίγνεσθαι πρᾶξαι. ἔστι δὲ τοῦτο φιλόδοξος. * πολλαχοῦ γὰρ ὕστερον γίγνεται δῆλον, πῶς ἂν πρᾶξαι βέλτιον· πρότερον, ἄδηλον. ὅμως, ὅταν ἢ ἐνδέχεται μᾶλλον πρᾶξαι τοῖς πεπραγμένοις, ἅμα σκοπεῖν· οἷον Ξενοφάνης Ἐλεάταις ἐρωτῶσιν, εἰ* θύουσι τῇ Λευκοθέᾳ, καὶ θρηνοῦσιν, ἢ μὴ, συμβουλεύ-

πιθεὺς, al. Πιτθεὺς

ἁλὸς, al. πολὺς

ἐλαίου, al. χωρὶς μὲν ὅτι τῷ ἀμφισβητοῦντος· οἷον, ἢ φησὶ μὲν φίλην ὑμᾶς, συκοφαντοῦσι δὲ πρὸς πεντήκοντα· φησὶν δ' ὅτι αὐτὸν, καὶ τὴν ἀμφισβητοῦσαν καὶ τοῦτ' μὲν οὐδέποτε ἐδάνεισεν· ἐγὼ δὲ καὶ

ἀμφισβητοῦσαν, al. ἀμφισβητοῦντος

πρὸς τοὺς ἀγροίκους καὶ ἀνδρώπους, καὶ πρεσβύτας, καὶ μὴ δοκεῖν τὸ λέγειν πρὸς αὐτοὺς τὸ δοκοῦν· ἔστι γὰρ ἁμαρτεῖν· οἷον ὑποβεβλημένου τινός, πρὸς τὸν αὐτὸν ἐγὼ δίκην ἀπαιτοῦμαι, ἐδόκει συκοφαντεῖν ὁ μισθαρνῶν· λέγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ, ἐλύθη ἡ δυσκολία· καὶ οἷον τὸν Αἴαντα τὸν Θεοδέκτου, Ὀδυσεὺς λέγει πρὸς τὸν Αἴαντα, δίκαιος εἶναι τοῦ Αἴαντος, ἀνδρειότερος ὢν τοῦ Αἴαντος, καὶ δοκεῖ. ἄλλος, ἀπὸ

ἀπὸ τοῦ αἰτίου, ἂν τι ὑπάρχῃ, ὅτι ὄντι· κἂν μὴ ὑπάρχῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν· ἅμα γὰρ τὸ αἴτιον καὶ οὐ αἴτιον, καὶ ἀμφοῖν αἰτίοις οὖσιν ὄντι· οἷον Λεωδάμας ἀπολογούμενος ἔλεγε, κατηγορήσαντος Θρασυβούλου, ὅτι ὢν ἐπίτιμος γεγονὼς ἐν τῇ ἀκροπόλει· ἀλλ' ἐκκόψαι ὅτι τὴν τειχισιν, οὐκ ἐδύνατο ἄφη· μᾶλλον γὰρ ἂν πιστεύσαι ἀπὸ τοῦ τειχισαι, εἰ γεγραμμένης τῆς ἐξόδου πρὸς τοὺς δήμους. ἄλλος, εἰ ἐνδέχεται βέλτιον* ἄλλως ἢ ἐνδέχεται, ὧν ἢ συμβαλλεῖ, ἢ πεπράξῃ ἢ πράττομεν, σκοπεῖν. φανερὸν γὰρ, ὅτι εἰ μὴ] οὕτως ἔχει, ἁμαρτεῖν· ἐνδέχεται γὰρ ἐκεῖνα ἃ φαῦλα καὶ γίγνεσθαι πρᾶξαι. ἔστι δὲ τοῦτο φιλόδοξος. * πολλαχοῦ γὰρ ὕστερον γίγνεται δῆλον, πῶς ἂν πρᾶξαι βέλτιον· πρότερον, ἄδηλον. ὅμως, ὅταν ἢ ἐνδέχεται μᾶλλον πρᾶξαι τοῖς πεπραγμένοις, ἅμα σκοπεῖν· οἷον Ξενοφάνης Ἐλεάταις ἐρωτῶσιν, εἰ* θύουσι τῇ Λευκοθέᾳ, καὶ θρηνοῦσιν, ἢ μὴ, συμβουλεύ-

ἐν γὰρ τῷ γίνεται ἐν. πάλαι, θύουσι, & θρηνοῦσιν

λθει, εἰ μὴ ἵνα μὴ πολεμῶσιν, μὴ θρέψω-
σι δ' αὖ θεῖναι, μὴ θύσῃ. ἄλλος τόπος, τὸ ἐκ
τῶν ἀμαρτηθέντων κατηγορῆσαι, ἢ ἀπολογήσασθαι·
οἷον ἐν τῇ Καρκίνου Μηδείᾳ, εἰ μὲν κατηγορεῖ-
σιν, ὅτι τοὺς παῖδας ἀπέκτεινεν, ἀφανὲς αὐτοῖς
γενῶ αὐτούς· ἥμαρτε γὰρ ἡ Μήδεια τοῦτο τῷ *
ἀποστολῇ τῶν παίδων· εἰ δ', ἀπολογεῖται, ὅτι
οὐκ ἀπέκτεινε παῖδας, ἀλλὰ τὸν Ἰάσονα· οὐκ ἀπέ-
κτεινε· τοῦτο γὰρ ἥμαρτεν· οὐ μὴ ποιήσασα,
εἴπερ καὶ ἄλλο τι ἐποίησεν. ἔστι δ' ὁ τόπος οὗτος *
ἐκ τοῦ συμπεράσματος, καὶ τοῦ εἴδους, ὅλη ἡ * ὡσ-
περ Θεοδώρου τύχη. ἄλλος, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος·
οἷον, ὡς ὁ Σοφοκλῆς,

Σαφὴς Σιδηρῷ καὶ φερέσπαστον πῶμα.

καὶ ὡς οἱ τοὺς τῶν ἡλίων παίοντας εἰωθασι λέγειν· ὡς
Κόνων Θρασύβουλε, θρασύβουλον σκάλ-
λε· καὶ Ἡρόδικος Θρασύμαχον, αἰεὶ θρασύμαχος
εἶ· καὶ Πῶλον, αἰεὶ σὺ πῶλος εἶ· καὶ Δράκοντα
τὸν νομοθέτην, οὐκ οὐ θεσμοὶ οἱ νόμοι, ἀλ-
λὰ δράκοντες· χαλεποὶ γάρ· καὶ ὡς ἡ Εὐρι-
πίδου Ἑκάβη εἰς τὴν Ἀφροδίτην,

Troad. * Καὶ πῶμ' ὀρθῶς ἀφροσύνης ἔρχε-
θρέψῃ. καὶ ὡς Χαιρήμων,

Πενθεὺς ἐσθλῶν συμφορᾶς ἐπώνυμος

δίδοικε μὴ δὲ μᾶλλον τῷ ὀνόματι τὰ ἐ-
λεγχικὰ τῷ ἀποδεικτικῷ· ὅθεν τὸ, στέναγ-
μὸν ἐναυλίων εἶδε τὸ μικρῷ τὸ ἐλεγχικὸν
ἐνθύμημα. ἐναργέστερα δὲ, φανερᾷ εἶδει τοῦ
ἀφανοῦς τῷ μᾶλλον. πάντων δὲ καὶ τῶν ἐλεγχι-
κῶν καὶ τῶν δεικτικῶν συλλογισμῶν, ὁρισθεῖεν
μάλιστα τὰ διαπαντὸς ὄντα * ἐγχείρημα πεφυκό-
σι, μὲν τοῦ ἐπιπολῆς εἶδει· ἅμα γὰρ καὶ αὐτοὶ
ἐφ' ἑαυτοῖς χαίρουσι πεφαλαδαιόμενοι· καὶ ὅ-
σοι ταχὺ συνιᾶσιν, ὡσθ' ἅμα εἰρημένων,
γνωρίζειν.

ἐγχείρημα πειρῶσι.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Τόποι τῶν φαινομένων ἐνθυμημάτων.

ΕΠΕΙ δ' ἐνδέχεται, τὸν μὲν, εἶναι
συλλογισμὸν, τὸν δὲ, μὴ εἶναι μὲν,
φαίνεσθαι δὲ, ἀνάγκη καὶ ἐνθύμημα,
τὸ μὲν, εἶναι ἐνθύμημα, τὸ δὲ, μὴ εἶ-
ναι, φαίνεσθαι δ'· ἐπείπερ τὸ ἐνθύμημα,
συλλογισμός τις. τόποι δ' εἰσὶ τῶν φαινο-
μένων ἐνθυμημάτων, εἷς μὲν, ὁ ἀπὸ τοῦ
λέξεως· καὶ τοῦτο, ἓν μὲν μέρος, ὥσ-
περ ἐν τοῖς διαλεκτικοῖς, τὸ μὴ συλλογισά-
μενον συμπερασματικῶς τὸ τελευταῖον εἰ-
πεῖν· * οἷον ἆρα τὸ δὲ τόδε, ἀνάγκη ἄρα τόδε τό-

ἢ ἐν

A si hominem, ne sacrificarent. alius locus, ex iis in quibus peccatum est, accusare, aut defendere: vt in Carcini Medea: Hi quidem accusant, quòd filios occiderit: neque enim apparere eos: nam peccauit Medea in missione filiorum: Illa verò se defendit, quòd non filios, sed Iasonem interfeciisset. Hoc enim si non feciisset, peccasset, cùm & alterum feciisset. Est autem locus iste & enthymematis species tota prior Theodori ars. alius à nomine, vt Sophocles.

Apertè Sidereo & geminus nomen.

B Et vt in Deorum laudibus solent dicere. & vt Conon Thratybulum, thrasibulum nominant: & Herodicus Thrasymachum: Semper thrasymachus es. & Polum: Semper tu polus es. & Draconem legumlatorem, quod non hominis leges essent, sed draconis. asperæ enim. vt & Euripidis Hecuba in Aphroditen,

Ac nomen rectè Dementia initium Dea.

& vt Chæremon:

Pentheus futura calamitatis nomen ferat.

Probantur autem magis ex enthymematibus ea quæ valent ad refutandum, C quàm quæ ad demonstrandum, quia collectio quidem contrariorum est in angusto, quod valet ad refutandum enthymema: quæ verò iuxta se posita sunt, apparent auditori magis. Ex omnibus autem tum qui ad refutandum tum qui ad demonstrandum valent, syllogismis, perturbant maximè, quæcunque sunt talia, vt incipientes prouideant, non quia in promptu sint. simul enim & ipsi sibi ipsis gaudent, præsentientes: & quæ eatenus subsequuntur, vt simul ac dicta fuerint, D ipsi cognoscant.

CAPVT XXIV.

De *locis enthymematum adumbratorum.*

QVoniam autem contingit, hunc quidem esse syllogismum, illum verò non esse, sed apparere: necesse est E etiam enthymema hoc quidem esse enthymema, illud verò non esse, sed apparere, siquidem enthymema syllogismus quidam est. Loci autem sunt apparentium enthymematum. Vnus quidem in dictione. Atque huius vna pars est vt in Dialecticis, cùm quis nihil syllogismo concluserit, in modum conclusionis extremum dicere. Non igitur est hoc, & hoc. Necesse igitur est hoc, &

Nam & in enthymematibus contortè & oppositè dicere, apparet enthymema. Talis enim dictio campus est enthymematis. Et videtur tale esse à figura dictionis. Est autem ad dicendum syllogistica dictione vtile, syllogismorum multorum capita dicere: Hos quidem seruauit: alios verò vltus est: Græcos autem in libertatem vendicauit. Vnumquodque enim horum ex aliis demonstratum est. atque ex coniunctis apparet aliquid his confici. altera verò pars est in homonymia, vt dicere virtute præstantem esse Myn, à quo est honoratissima omnium festiuitas. Nam mysteria sunt omnium honoratissima festiuitas. Aut si quis canem encomio exornans, cælestem complectatur. aut Pana, quia Pindarus ait, O beate, quem & magnæ Deæ canem varium vocant Olympii. Aut nullum esse canem, valde inhonoratum esse. Quare aliquem esse, manifestum est honoratum esse. Et propensum ad communicandum dicere Mercurium esse maximè inter Deos. Solus enim vocatur communis Mercurius. Et logum esse præstantissimum, quia boni viri non pecuniis sed logo sunt digni. Nam logo esse dignum, non simpliciter dicitur. Alius, quod disiunctum est, coniungendo dicere, aut quod coniunctum est, disiungendo. Quoniam enim idem videtur esse, cùm minimè sit idem sæpe, verum vtilius sit, id oportet facere. Atque hoc Euthydemi oratio est, vt scire triremem in Piræeo esse: quia vnumquodque nouit. Et elementa scientem carmen cognoscere: quia carmen hoc ipsum est. Et quia bis tantùm morbosum est: neque vnum affirmare salubre esse. absurdum enim est, vt duo bona vnum malum sit. Sic igitur valet ad refutandum, ita verò ad demonstrandum. Non enim est vnum bonum, duo mala. Ac totus locus captiosus est. Rursus illud Polycratis in Thrasybulum, quòd triginta Tyrannos sustulit: coniungit enim. At illud in Oreste Theodectis: ex distinctione enim est. Iustum est, si quæ interficiat maritum, mori eam. Et filium patrem vlcisci. Atqui hæc etiam gesta sunt. Nam si quis coniunxerit, fortasse non æquum. Erit verò etiam à defectione, quoniam tollitur, à quo. Alius locus est, ex aggeratione confirmare, aut infirmare. Hoc verò est, cùm qui non demonstrauerit aliquem fecisse, amplificauerit rem: efficit enim vt non appareat: aut non fecisse, quando causam dicens, amplificauerit: aut fecisse, quando accusans irascatur. Non tamen est enthymema:

A καὶ τὸ τοῖς ἐνθυμήμασι * στρεπτὰ μᾶλλον καὶ τὸ σαφὲς αὐτὸ ἔχει ὡδὶ εἰπεῖν, φαίνεται ἐνθύμημα. ἡ γὰρ τοιαύτη λέξις χώρα ἐστὶν ἐνθυμήματος. καὶ ἔοικε τὸ σοφιστὸν εἶναι ἀπὸ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως. ἔστι γὰρ εἰς τὸ τῇ λέξει συλλογιστικῶς λέγειν χρήσιμον, τὸ συλλογισμῶν πολλῶν κεφάλαια λέγειν, ὅτι τοὺς μὲν ἔσωσε, τοὺς δὲ * ἐτέρους ἐλυμήνατο, εἰς δὲ Ἕλληνας ἠλευθέρωσεν. ἕκαστον μὲν γὰρ τούτων ἐξ ἄλλων ἀπεδείχθη. σύνθετον δέ τι ἦν * φαίνεσθαι καὶ οὐκ τούτων θάτερον μόριον ἦν τὸ ὁμωνυμίαν, ὡς τὸ φαίνεσθαι σπουδαῖον εἶναι Μυῶ, ἀφ' οὗ γ' ἐστὶν ἡ ἁπασῶν τελετὴ τὰ γὰρ μυστήρια πασῶν ἁπάντων τελετὴ ἐστί. * εἴ τις τὴν κύνα ἐγκωμιάζων, θεὸν εἰς τὸν οὐρανὸν συμπεριλαμβάνει· ἢ τὸν Πᾶνα, ὅτι Πίνδαρος ἔφη, Ὦ μάκαρ ὄντε μεγάλας θεᾶς κύνα πώλεσθαι καλέουσιν Ὀλύμπιοι· ἢ ὅτι τὸ μηδένα, κύνα· ἀπήμονα δέ ἐστιν ὥστε τὸ κύνα, δῆλον ὅτι τίμιον. καὶ τὸ κοινωνικὸν φάναι τὸν Ἑρμοῦ εἶναι μάλιστα τῶν θεῶν· μόνος γὰρ καλεῖται κοινὸς Ἑρμῆς. Καὶ τὸ τὸν λόγον εἶναι σπουδαιότατον· ὅτι οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες οὐ χρημάτων ἀλλὰ λόγου εἰσὶν ἄξιοι· τὸ γὰρ λόγου ἄξιον, οὐχ ἁπλῶς λέγεται. ἄλλος, τὸ διῃρημένον συνεζευγμένα λέγειν, ἢ τὸ συνηρμένον διαιρεῖσθαι. ἐπεὶ γὰρ ταὐτὸν δοκεῖ εἶναι, ἐνίοτε οὐκ ὂν ταὐτόν πολλάκις, ἐπότερον χρήσιμόν ἐστιν; τοῦτο δεῖ ποιεῖν. ἔστι δὲ τοῦτο Εὐθυδήμου λόγος· οὗ τὸ εἰδέναι, ὅτι τριήρης ἐν Πειραιεῖ ἐστι· * ἕκαστον γὰρ οἶδε· καὶ τὸν τὰ στοιχεῖα ἐπιστάμενον, ὅτι τὸ ἔπος οἶδε· τὸ γὰρ ἔπος τοῦτο ἐστί. καὶ ἐπὶ τὸ δὶς τοῦτο νοσῶδες. μηδὲν δὲ φαῦλον ὑγιεινὸν εἶναι· ἅπαν γὰρ, ἐὰν τὰ δύο ἀγαθὰ, ἓν κακόν ἐστιν. οὕτω μὲν οὖν ἐλεγχικῶν ὧδε δὲ δεικτικόν ἐστιν· οὐ γὰρ ἐστὶ * ἓν ἀγαθὸν, δύο κακά. ὅλως δὲ τόπος τοῦ ἐλεγχικοῦ. πάλιν τὸ Πολυκράτους εἰς Θρασύβουλον, ὅτι τριάκοντα τυράννους κατέλυσε σύνθησι γάρ. ἐν δὲ τῷ Ὀρέστῃ τοῦ Θεοδέκτου ἐκ διαιρέσεως γάρ ἐστι. δίκαιον ἐστι * εἶναι αὐ τὴν κτείνῃ πόσιν, κἀποθνῄσκειν τοῦτον· ἐκ δὲ παιδὸς ἀμύνειν τὸν πατέρα. γεγονότα δὲ ταῦτα πολλάκις· σύνθησις γὰρ ἦν, ἐκεῖνα δίκαιον εἶναι· ἐν δὲ τῷ τὸ ἐλλιπὲς ἀφαιρεῖσθαι τὸ ὑπὸ τινος. ἄλλος τόπος, ὃ δυνατὸν κατασκευάζειν, ἢ ἀνασκευάζειν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅταν μὴ δείξας ὅτι πεποίηκεν, αὐξήσῃ τὸ πρᾶγμα· ποιεῖ γὰρ φαίνεσθαι· ἢ ὡς οὐ πεποίηκεν, ὅταν ὁ τὸν αἴτιον ἔχων, αὐξῇ· ἢ ὡς πεποίηκεν, ὅταν ὁ κατηγορῶν ὀργίζηται. * εὔκυκλον ἐστὶν ἐνθύμημα·

στρεπτὰ quidam, σπαστὰ.

ἐτέρους ἐλυμήνατο

φαίνεσθαι σπουδαῖον εἶναι

ἐκαστον

εἰ κακὸν, δύο ἀγαθὰ

παραλογίζεται γὰρ ὁ ἀκροατὴς οὗ ἐποίησεν, ἢ οὐκ ἐποίησεν, ὃ διωρισμένου. ἄλλος, ἐκ σημείου· ἀσυλλόγιστον* γὰρ καὶ τοῦτο· οἷς εἴληφε λέγει, πᾶς πόλεσι συμφέρουσι* οἱ ἐρασταί· ὁ γὰρ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος ἔρως κατέλυσε τὸν τύραννον Ἵππαρχον* καὶ εἴ τις λέγει, ὅτι κλέπτης Διονύσιος· πονηρὸς γάρ· ἀσυλλόγιστον γὰρ ἐκ τούτου· οὐ γὰρ πᾶς πονηρὸς κλέπτης, ἀλλ' ὁ κλέπτης πᾶς πονηρός. ἄλλος, ἀφ' οὗ συμβεβηκός. οἷον ὃ λέγει Πολυκράτης εἰς τοὺς μῦς, ὅτι ἐβοήθησαν* ἀφαιροῦντες τοὺς ἱμάντας. ἢ εἴ τις φαίη, ὃ ἔδει δεῖπνον καλεῖσθαι, τιμωρεῖσθαι· δεῖ γὰρ τὸ μὴ καλεῖσθαι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐμίσησε τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ Τενέδῳ· ὁ δ' ὡς ἀπλῶς ὁ μὲν μαζόμενος ἐμίσησε. συμβαίνει τοῦτο* ὅτι τῷ μὴ καλεῖσθαι. ἄλλος, τὸ ἀφ' οὗ τὸ ἐπαίνεσαι· οἷον ὁ Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι μεγαλόψυχος· ὑποδιαιρεῖ γὰρ τὸ πολλοῖς ὁμιλεῖσθαι, ὃ τῇ ἴδῃ διέτριβε καθ' αὑτόν· ὅτι γὰρ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι, καὶ ὁ δεῖ μεγαλόψυχος* δεῖ εἶναι αὐτόν. καὶ ἐπὶ καλλωπισμοῦ, ἢ νύκτωρ πλανᾶσθαι,* μοιχός, ὅτι καὶ οἱ μοιχοὶ τοιοῦτοι. ὅμοιον δὲ καὶ ὅτι οἷς ἱεροῖς οἱ πτωχοὶ ἢ ἄδουσιν ἢ ὀρχοῦνται· ἢ ὅτι τοῖς φυγάσιν ἔξεστιν οἰκεῖν, ὅπου ἂν θέλωσιν.* ὅμοιον γὰρ ὅτι τοῖς δικαίοις δίδαιμονίοις ὑπάρχει τοῦτο, ἢ οἷς ὑπάρχει τοῦτο, δίκαιον αὐδαιμονίοις. ἀφορίζει δ' ὡς· ὅτε καὶ εἰς τοὐναντίον ἐμπίπτοι τις λόγος, ὥσπερ ὁ δικαίως οὐκ εὐτυχὴς εἶναι, ἢ ἄμα, ἢ μὴ τοῦτο γενόμενον· τὸ γὰρ μὴ τοῦτο, ὡς ὅτε τοῦτο λαμβάνουσιν· ἢ μάλιστα οἱ ἐν ταῖς πολιτείαις· οἷον ὡς ὁ Δημάδης τοὐναντίον Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν μετ' ἐκεῖνον γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος. ἄλλος, ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τῷ πότε, ἢ πῶς· οἷον ὅτι δίκαιον Ἀλέξανδρον ἁρπάσαι τοὐναντίον Ἑλένην. αἵρεσις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη ἀπὸ τοῦ πατρός· οὐ γὰρ ἀεὶ ἦν, ἀλλὰ τότε ἀπῆν· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μᾶλλον ἦν κύριος· ἢ εἴ τις φαίη τύπτειν τοὺς ἐλευθέρους, ὕβριν εἶναι· οὐ γὰρ πάντως, ἀλλ' ὅταν ἄρξῃ χείρων ἀδικεῖν. ἔτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς, ἀπλῶς, ἢ μὴ ἁπλῶς,* ἀλλὰ τι γίνεσθαι φαινόμενος συλλογισμός· οἷον ἐν μὲν τοῖς διαλεκτικοῖς, ὅτι ἔστι τὸ μὴ ὄν, ὅτι ἔστι γὰρ τὸ μὴ ὄν, μὴ ὄν· ἢ ἃ ὑπίσταται τὸ ἄγνωστον· ἔστι γὰρ ὑπίστασθαι τὸ ἄγνωστον, ὅτι ἄγνωστον. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, ὅτι φαινόμενον ἐνθύμημα ἀπλῶς τὸ μὴ ἁπλῶς ἐνθύμημα,* ἀλλὰ τοιόνδε. ἔστι δὲ τοῦτο οὐ καθόλου, ὥσπερ ὁ Ἀγάθων λέγει·

δὲ διὰ τὸ εἰρῆσθαι.

ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τῷ πότε, ἢ πῶς

ἀφ' ἁπλῶς καὶ ἀπὸ τοῦ

καὶ ἀπὸ τοιούτου

A decipitur enim auditor, quòd fecerit, aut non fecerit id quod demonstratum non est. Alius ex signo. Neque enim sub syllogismum hoc cadit. Vt si quis diceret, Ciuitatibus prosunt amatores. Nam Harmodii & Aristogitonis amor euertit Tyrannum Hipparchum. Aut si quis diceret, furem Dionysium esse, quia improbus: sub syllogismum enim neque hoc cadit: non enim omnis improbus est fur, sed fur omnis improbus. Alius propter id quod accidit. vt quod dicit Polycrates in mures, quia opem tulissent, corrodentes neruos. B Aut si quis dicat, ad cœnam vocari, honorificentissimum. Nam quia non vocatus fuit Achilles, succensuit Achiuis in Tenedo. At, quia non æstimatus fuerat, succensuit. Accidit autem hoc ex eo, quia non vocatus fuit. Alius à consequenti, vt in Alexandro, magnanimum fuisse eum, quia contemnens multitudinis consuetudinem, in Ida versatus est secum. Magnanimi enim eiusmodi sunt, & iste magnanimus videri potest. Et quoniam se comit, & noctu C vagatur, adulterum eum esse. quia & adulteri eiusmodi sunt. Simile verò etiàm, quia in templis mendici & cantant, & saltant, & quia exulibus licet habitare vbi velint. Quòd enim iis qui videntur esse felices, insunt hæc, etiam ii quibus insunt hæc, videbuntur felices esse. Differt autem, quomodo. Quamobrem & in defectionem cadit. Alius à non causa quasi causa, vt eo quod simul, aut postea factum sit: quod enim euenit postea, quasi propterea euenerit, accipiunt: & maximè qui Resp. tractant: D vt Demades, Demosthenis administrationem publicam omnium malorum causam fuisse: postea enim accidit bellum. Alius, cùm deficit Quando, & Quomodo: vt iustè Alexandrum abduxisse Helenam, quia optio ipsi data est à patre. non enim semper fortasse: sed primùm. erat enim pater vsque eò fuit dominus. Aut, si quis dicat, pulsare homines liberos, contumeliam esse. non enim omnino. sed quando prior lacessiuit iniuria. Præterea vt in contentiosis ab eo quod est simpliciter, & eo quod non simpliciter, fit apparens syllogismus, sed quiddam, quemadmodum in Dialecticis, Esse, quod non E est, quia id quod non est, est id quod non est. & quod cognosci non potest, sciri posse: quia quod cognosci non potest, sciri potest, id cognosci non posse: sic etiam in Rhetoricis est apparens enthymema ab eo quod non simpliciter verisimile est, sed quoddam verisimile. Atque hoc non vniuersè, vt & Agathon dicit:

Fortasse aliquis verisimile id ipsum esse dixerit, Mortalibus multa euenire non verisimilia. Fit enim id quod est præter verisimile. Quare verisimile etiam est, quod præter verisimile est. Quòd si hoc verum est, quod non est verisimile, erit verisimile, sed non simpliciter, verùm vt in contentiosis, cùm qua ex parte, & qua relatione, & vbi non additur, id efficit fallaciam: ita hic præter verisimile esse, nòn simpliciter, sed quoddam verisimile est: Ex hoc autem loco est Coracis ars composita: siue enim non obnoxius sit culpæ, vt qui debilis est de verberatione, paratam defensionem habet. non enim est verisimile: siue obnoxius, vt qui robustus est: non enim est verisimile, quia verisimile futurum erat vt videretur. Similiter verò etiam in aliis aut enim obnoxium esse necesse est, aut non obnoxium culpæ. Ac apparent quidem ambo verisimilia. verùm illud quidem est verisimile; hoc verò non simpliciter: sed vt dictum est. Et hoc est inferiorem causſam superiorem facere. Atque hinc meritò molestè ferebant homines Protagoræ professionem. Falsum enim est, & non verum, sed apparens verisimile. & in nulla arte, nisi in Rhetorica, & Contentiosa. Ac de enthymematibus quidem, & veris & apparentibus, dictum est.

A Τάχ' ἂν τις εἰκὸς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι λέγοι,
Βροτοῖσι πολλὰ συμφορὰν οὐκ εἰκότα.
λέγεται γὰρ τὸ παρὰ τὸ εἰκός. ὥστε εἰκὸς, καὶ τὸ παρὰ τὸ εἰκός. Ἔτι δὲ τοῦτο, ἐὰν μὴ εἰκὸς, εἰκός· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ καὶ ὅτι τῶν εἰσιχθέν, ἢ καὶ πρὸς ἃ, καὶ πῶς, ἃ προσεπιθήσομεν, ποιεῖ συκοφαντίαν. Ἐ οὕτω δὴ παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι μὴ ἁπλῶς, ἀλλά τι εἰκός. ἔστι δ' οὐκ ἄνευ τοῦ τόπου ἡ Κόρακος τέχνη συγκειμένη· ἄν τε γὰρ μὴ ἔνοχος ᾖ τῇ αἰτίᾳ, οἷς, B ἀδυνάτης ὢν, φαίνεται φεύγειν· οὐ γὰρ εἰκός· καὶ ἂν ἔνοχος ὢν, οἷς ἀσθενὴς ὢν· οὐ γὰρ εἰκὸς, ὅτι μέλλει δόξειν· ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τῶν ἄλλων ἢ γὰρ ἔνοχον αἰσχύνη, ἢ μὴ ἔνοχον εἶναι τῇ αἰτίᾳ. Φαίνεσθαι μὲν οὖν ἀμφότερα εἰκότα. ἔστι δὲ τὸ μὲν, εἰκός· τὸ δὲ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. Ἐ τὸ, τὸν ἥττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν, τοῦτ' ἔστι. καὶ ἐντεῦθεν δικαίως ἐδυσχέραινον οἱ ἀνθρωποι τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα· ψεῦδός τι γάρ ἐστι, Ἐ οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ φαινόμενον εἰκὸς, καὶ ἐν τοῖς μιᾷ τέχνῃ, C ἀλλ' ἐν ῥητορικῇ Ἐ ἐριστικῇ. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν περὶ ἐνθυμημάτων, Ἐ τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων, εἴρηται.

CAPVT XXV.

De solutionibus enthymematum.

DE dissolutionibus autem consequens est iis quæ dicta sunt, vt disputemus. Licet verò dissoluere, aut contra ratiocinando, aut obiectionem afferendo. Ac contra quidem ratiocinari manifestum est ex iisdem locis posse contingere. ratiocinationes enim ex probabilibus sunt, quæ autem probantur, multa contraria inter se sunt. Obiectiones verò afferuntur, vt etiam in Topicis, quatuor modis; aut enim ex eodem, aut ex simili, aut ex contrario, aut ex iudicatis. Dico ab eodem, vt si amorem enthymema esset bonum esse; obiectio dupliciter esset: aut enim in vniuersum dicendo, omnem indigentiam malum esse: aut secundùm partem, quia non diceretur Caunius amor, nisi essent etiam mali amores. A contrario obiectio affertur, vt si enthymema esset, bonum virum omnibus amicis benefacere: At ne improbus quidem malè. A similibus, si esset enthymema, qui malum acceperunt, eos semper odio habere. at neque qui beneficium acceperunt, semper amant. Iudicia sunt à claris viris,

ΚΕΦΑΛ. κε'

Περὶ λύσεων.

ΠΕΡΙ δὲ λύσεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰρημένων εἰπεῖν. Ἔστι δὲ λύειν ἢ διὰ τῶν συλλογισαμένων, ἢ ἔνστασιν εἰσφέροντα. τὸ μὲν οὖν συλλογίζεσθαι, δῆλον ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ἐνδέχεται ποιεῖν· οἱ μὲν γὰρ συλλογισμοὶ, ἐκ τῶν ἐνδόξων, ἐνδεχομένων δὲ πολλὰ ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν· εἰ δ' ἐνίστασθαι φέροιτό τις, καθάπερ Ἐ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἢ ἐκ τῶν κεκριμένων. λέγω δὲ, ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν, οἷς ἐστὶ φαῦλον ἔρωτος εἶναι ἐνθύμημα, ὡς ἀνοήτου ὄντος· ἔνστασις δὲ χῶς· ἢ γὰρ καθόλου εἰ- E πόντα, ὅτι πᾶσα ἐνδεὲς πονηρόν· ἢ τῷ μέρος, ὅτι οὐκ ἂν ἐλέγετο Καύνιος ἔρως, εἰ μὴ ἦσαν Ἐ πονηροὶ ἔρωτες. ὅτι δὲ τοῦ ἐναντίου ἔστιν ἔνστασις φέρεσθαι οἷς, εἰ τὸ ἐνθύμημα εὖ, ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ πᾶσιν ἐπιτήδειος εἶναι ποιεῖ· ἀλλ' ὁ μοχθηρὸς, κακῶς. ὅτι δὲ τῶν ὁμοίων, εἰ εὖ τὸ ἐνθύμημα, ὅτι οἱ κακῶς πεπονθότες ἀεὶ μισοῦσιν, ὅπου ἀλλ' οὐδ' οἱ εὖ πεπονθότες ἀεὶ φιλοῦσιν. αἱ δὲ κρίσεις αἱ ἀπὸ τῶν γνωρίμων ἀξιόπι-

λύσεως.

ἐκ τῶν ὁμοί-

ἐκ τοῦ ἐναντίου.

καθόλου.

κάλλιπος, ἢ κακιστέον.

οὖ, εἴ τις ἐνθύμημα εἶπεν, ὅλως τοῖς μὴ βουλομένοις δεῖ συγγνώμην ἔχειν· ἀγνοοῦντες γὰρ ἁμαρτάνουσιν· ἔστασις ὅλη, οὐκοῦν ὁ Πιττακὸς αἰτιατέος· οὐ γὰρ ἂν μείζους ζημίας ἐνομοθέτησεν, ἐάν τις μὴ βουλόμενος ἁμάρτῃ. ἔπειτα δὲ τὰ ἐνθυμήματα λέγεσθαι οὐκ ἐπιφέρων· τὰ δὲ πέφανται τοιαῦτα· ἔστι, εἰκός, σημεῖον, τεκμήριον, σημεῖον· ἔστι δὲ τὰ μὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ὄντων, ἢ δοκούντων, συνηγμένα ἐνθυμήματα οὐκ ἐκ τῶν εἰκότων, τὰ δὲ δι' ἐπαγωγῆς, οἷον τοῦ ὁμοίου, ἢ ἑνὸς, ἢ πλείονων, ὅταν λαβὼν τὸ καθόλου, εἶτα συλλογίσηται * τὰ κατὰ μέρος οἷον εἰ δίκαιος· τὰ δὲ, δι' ἀναγκαίων * ἢ ὅλως, οἷον τεκμηρίου· τὰ δὲ οἷον καθόλου, ἢ ὡς ἐπὶ μέρει ὄντος. ἐὰν τι ὂν, ἐάν τι μὴ, οἷον σημεῖον· ὃ δὲ, εἰκὸς, οὐ τὸ αἰεὶ, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· φανερὸν ὅλως, τὰ τοιαῦτα μὴ τῶν ἐνθυμημάτων αἰεί ἐστι λύειν, φανερὰ ἔστασιν· ἡ δὲ λύσις φανερὰ μή, ἀλλ' οὐκ ἀληθὴς αἰεί. οὐ γὰρ ὅλως οὐκ εἰκὸς, λύει ὁ ἐνιστάμενος. ἀλλ' ὅλως οὐκ ἀναγκαῖον· διὸ καὶ αἰεί ἐστι πλεονεκτεῖν ἀπολογούμενον μᾶλλον ἢ κατηγοροῦντα· διὰ τοῦτο τὸν παραλογισμόν· ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν κατηγορεῖ, δι' εἰκότων * ἀποδείκνυσιν· ἔστι δὲ οὐ τοιοῦτο τὸ λυθὲν, ἢ ὅλως οὐκ εἰκὸς, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον· αἰεὶ δ' ἔχει ἔνστασιν τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οὐ γὰρ ἀεὶ ὡς εἰκὸς, * ἀλλ' αἰεὶ μὴ ἀναγκαῖοι· ὁ δὲ κριτὴς οἴεται, δεῖ οὕτως ἐλύθη, ἢ οὐκ εἰκὸς ἦν), * ἢ οὐχ αὑτῷ κριτέον, ἀλλὰ λογιζόμενος, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οὐ γὰρ οὐκ τῶν ἀναγκαίων δεῖ αὐτὸν μόνον κρίνειν, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκότων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γνώμῃ τῇ ἀληθεῖ κρίνειν. οὐκοῦν ἐχέτω λύσιν, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον; ἀλλὰ δεῖ λύειν, ὅτι οὐκ εἰκός· τοῦτο δὲ συμβήσεται. ἐὰν ᾖ ἡ ἔνστασις μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ἐνδέχεται δὲ εἶναι τοιαυτὶ διχῶς, ἢ ἐν χρόνῳ, ἢ τοῖς πράγμασι * κωλύσαντα γενέσθαι· ἐπ' ἀμφοῖν· εἰ γὰρ πλεοναχοῦ οὕτω, τοῦτ' ἔστιν εἰκὸς μᾶλλον. λύεται δὲ καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ δι' σημείων ἐνθυμήματα εἰρημένα, κἂν ᾖ ὑπάρχοντα, ὡς οὐκ ἔστιν· τοῖς πράγμασι· ὅλως μὲν οὖν ἀσυλλόγιστόν ἐστι πρὸς σημεῖον, δῆλον ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν. πρὸς δὲ τὰ * πεδεδειγμένα τρόπον, ἢ αὐτὴ λύσις καὶ τὰ εἰκότα· ἐάν τι γὰρ ἔχωμεν τί, οὐχ οὕτω λέλυται, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, * ἢ καὶ τὰ πλείω καὶ πλεοναχῆς ἄλλως· ἐὰν δὲ καὶ τὰ πλείω καὶ πλεοναχῆς, οὕτω μαχητέον, ἢ ὅτι τὸ πεφυκὸς ὅμοιον ἢ οὐχ ὁμοίως, ἢ διαφορὰν γέ τινα ἔχει· τὰ δὲ τεκμήρια, καὶ τεκμηριώδη συλ-

A vt si quis enthymema proferret, temulentis oportere veniam dare, quia ignorantes peccant: obiectio est, Non igitur Pittacus laudandus: non enim grauiores pœnas lege constituisset, si quis temulentus peccasset. Et quoniam enthymemata ducuntur ex quatuor: & quatuor hæc sunt, verisimile, exemplum, teemerium, signum: & quæ ex iis quæ plerumque aut sunt, aut videntur, collecta sunt enthymemata, ex verisimilibus sunt: quæ ex in-
B ductione rei similis, aut vnius, aut plurium, cùm aliquis, qui assumpserit vniuersale, deinde concludat id quod est in parte, ab exemplo: quæ ex necessario, & eo quod est, à teemerio: quæ ex eo quod est in vniuersum, aut in parte, siue sit, siue non, à signis. Verisimile autem est, non quod semper, sed quod plerumque, apparet talia enthymemata semper licere dissoluere, afferendo obiectionem. dissolutio autem apparens, sed non vera semper. Non
C enim negando esse verisimile soluit, qui obiicit, sed negando esse necessarium. Quamobrem & semper meliore conditione est qui defendit, quàm qui accusat, propter hanc captionem. Quoniam enim accusans ex verisimilibus probat; neque idem est soluere, aut quod non sit verisimile, aut quod non necessarium: & semper habet obiectionem id quod plerumque est; neque enim esset verisimile, sed semper, ac necessarium: disceptator putat, si sic solutum sit, aut
D non esse verisimile, aut non ex eo iudicandum, cùm decipiatur, vt dicebamus. non enim ex necessariis oportet ipsum tantùm iudicare, sed etiam ex verisimilibus. hoc enim est mente optima iudicare. Non igitur satis est, si soluerit, quod non necessarium sit: sed oportet soluere, quod non sit verisimile. hoc autem continget, si sit obiectio, frequentiùs existere. Et contingit esse talem dupliciter: aut tempore, aut rebus. Potentissimum autem est, si vtrisque. si enim plura, & sæpius sic, est id verisimilius.
E Soluuntur autem signa, & quæ à signo enthymemata ducuntur, etiam si vera sint, vt dictum est supra: nullum enim sub syllogismum cadere signum perspicuum est nobis ex Analytic. At exemplorum eadem solutio est, quæ verisimilium. Si enim habeamus aliquid, quod non sic euenerit, solutum est, quia non necessarium est, quamuis & plura, vel sæpius euenerint aliter. Quòd si & plura, & sæpius sic, pugnandum est, aut id, quod agitur, non esse simile, aut non similiter: aut differentiam aliquam habere. Teemeria verò, & quæ teemeriis constant enthymemata, ea ratione, quia sub syllogismum

gismũ non cadãt, non licebit soluere; cõstat autem etiam hoc nobis ex Analyticis, sed relinquitur, vt non esse id quod dicitur, ostendamus. Sin autem appareat & esse, & temerium esse, iam id solui non potest. Omnia enim fiunt ex demonstratione iam perspicua.

CAPVT XXVI.

De amplificatione, de enthymematibus appositis ad refellendum, de obiectione.

Amplificare autem & diminuere non est enthymematis elementum, (idem enim voco elementum, & locum, estque elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt,) sed amplificare & diminuere, sunt enthymemata ad demonstrandum, magnum aut paruum esse, vt & bonum aut malum, aut iustum aut iniustum, & aliorum vnumquodque. Hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi & enthymemata versantur. Quare si non est horum vnumquodque enthymematis locus, ne amplificare quidem, & diminuere. Neque ea quæ habent vim soluendi, enthymemata generis alicuius sunt diuersi ab iis quæ valent ad confirmandum. Manifestum igitur est, soluere eum, qui aut demonstrat, aut obiectionem affert, contra verò demonstrat id quod oppositum est. Vt si demonstrat factum esse, iste non factum esse. Sin autem non factum esse, iste factum esse. Quare hæc quidem non erit differentia: iisdem enim vtuntur ambo. Nam quia non est, aut est, enthymemata afferunt. Obiectio autem non est enthymema: sed quemadmodum in Topicis, dicere opinionem aliquam, ex qua erit manifestum, non esse syllogismo conclusum, aut falsi aliquid assumptum esse. De exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino iis quæ pertinent ad mentis agitationem, & vnde iis abundabimus, & quomodo ea soluemus, dicta sunt à nobis tam multa. Reliquum est explicare, quæ pertinent ad elocutionem, & dispositionem.

A μήματα, τῷ μὲν τὸ ἀσυλλόγιστον, οὐκ ἔσται λύσαι. δῆλον δὲ τοῦτ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀναλυτικῶν. λείπεται δ' ὡς οὐχ ὑπάρχει τὸ λεγόμενον δικαιῶσαι. εἰ δὲ φανεῖται καὶ ὅτι ὑπάρχει, καὶ ὅτι πικμήριον, ἄλυτον ἤδη γίγνεται τοῦτο. πάντα γὰρ γίγνεται* ἀποδείξεσιν ἤδη φανερά. ἀπόλυσις

ΚΕΦΑΛ. κϛ'.

Περὶ τοῦ αὔξειν καὶ μειοῦν.

B Τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, οὐκ ἔστι* ἐνθυμήματος στοιχεῖον· τὸ γὰρ αὐτὸ λέγω στοιχεῖον καὶ τόπον. ἔστι γὰρ στοιχεῖον καὶ τόπος, εἰς ὃν πολλὰ ἐνθυμήματα ἐμπίπτουσι. τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, ἔστιν ἐνθυμήματα πρὸς τὸ δεῖξαι, ὅτι μέγα ἢ μικρόν, ὡσαύτως καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν. ταῦτα δ' ὅτι πάντα, πρὸς ἃ αἱ συλλογιστικαὶ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα· ὥστε C εἰ μηδ' ἓν τούτων ἐστὶν ἕκαστον ἐνθυμήματος τόπος, οὐδὲ τὸ αὔξειν καὶ τὸ μειοῦν· οὐδὲ τὰ λυτικὰ, * ἐνθυμήματος εἶδός ἐστιν ἄλλο τῶν κατασκευαστικῶν· δῆλον γάρ, ὅτι, λύει μὲν, ἢ ὁ δείξας, ἢ ὁ εἰσάσιν ἐλέγχων· * ἀπαποδεικνύουσι δ' τὸ ἀδυνατοῦν μόνον, οὔτ', εἰ ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, οὐδὲ ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, οὐδὲ ὅτι γέγονεν. ὥστε, αὐτὸ μὲν οὐκ ἂν εἴη διαφορά· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρῶνται ἀμφότεροι· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν, ἢ ἔστιν, ἐνθυμήματα φέρουσιν· ἡ δ' ἔνστασις οὐκ ἔστιν ἐνθύμημα, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς τὸ εἰπεῖν D δόξαν τινά, * ἐξ ἧς ἔσται δῆλον, ὅτι οὐ συλλελόγισται, ἢ ὅτι ψευδός τι εἴληφεν. * ὑπάρχει μὲν τοῖς παραδειγμάτων καὶ γνωμῶν, καὶ ἐνθυμημάτων, καὶ ὅλως τῶν περὶ τὴν διάνοιαν, ὅθεν τε ἐπιχορησόμεθα, καὶ ὡς αὐτὰ λυσόμεθα, εἰρήσθω ἡμῖν πρὸς αὐτά. λοιπὸν δὲ διελθεῖν περὶ λέξεως, καὶ περὶ E ξεως. ἐνθυμήματος ἐπιβήματα ἐνθυμήματα ἀπόλυσις

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τέχνης Ρητοικῆς, τῶν εἰς τὰ τέλη τὸ τέταρτον.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ τῶν τῆς ῥητορικῆς μερῶν, & περὶ λέξεως.

ΓΕΙΔΗΝ] τρία ἐστὶν ἃ δεῖ τοὺς περὶ τούτων ποιουμένους λόγον· ἓν μὲν, ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται· δεύτερον δὲ, περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου· περὶ μὲν τῶν πίστεων εἴρηται, & ἐκ πόσων, ὅτι ἐκ τριῶν· εἰσὶ, καὶ τούτων πᾶσα, καὶ διὰ πόσων μία· ἢ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τι παρασκευάζειν οἱ χρίνοντες, ἢ τῶν πρότερόν τινας ὑποληφθέντων λέγεσθαι, ἢ ὑπὸ τούτων δεῖ δεῖξαι, πείθονται πάντες. εἴρηται δὲ καὶ περὶ ἐνθυμημάτων, πόθεν δεῖ τοὺς τοιούτους ἔστι γὰρ, τὰ μὲν, εἴδη τῶν ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, τόποι. περὶ δὲ τῆς λέξεως ἐπὶ μέρους ἐστὶν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀποχρῆ τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τοῦτο οὕτως δεῖ εἰπεῖν· καὶ συμβάλλεσθαι πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποιόν τινα τὸν λόγον· τὸ μὲν οὖν πρᾶγμα, ἐξ ἀπάντων ἐστὶ φύσει, ὅσῳ πίφυκε πρᾶγμα, αὐτὰ τὰ πράγματα ἐν οἷσιν ἔχει τὸ πιθανὸν δεύτερον δὲ, τοῦτο τῇ λέξει ἁρμόττειν· τρίτον δὲ πάντων, ὃ δυνάμιν μὲν ἔχει μεγίστην, οὔπω δ' * ὑπεκκεχείρισται, τὰ περὶ τὴν ὑπόκρισιν. ἔστι γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν & ῥαψῳδίαν ἐλθεῖν παρῆλθε. ὑποκρίνονται γὰρ αὐτοῖς ῥαψῳδίας οἱ ποιηταί· τὸ πρᾶγμα. δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικὴν ὄντα τὸ ὑποκριτικόν, ὡσαύτως & περὶ τὴν ποιητικὴν· ὅσα περὶ ἕκαστα ἐστὶ πράγματα πεφύκασι· καὶ Γλαύκων ὁ Τήϊος. ἔστι δὲ, οὗπερ μὲν ἐν τῇ φωνῇ· πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος· οἷ, πότε μεγάλῃ, & πότε μικρᾷ, & πότε μέσῃ· καὶ πῶς ταῖς τόνοις· οἷ ὀξείᾳ, καὶ βαρείᾳ, καὶ μέσῃ· καὶ ῥυθμοῖς τίσι * πρὸς ἕκαστα· τρία γάρ ἐστι * περὶ ἃ σχοπεῖσι· ταῦτα δ' ἐστὶ, μέγεθος, ἁρμονία, ῥυθμός. τὰ μὲν οὖν ἆθλα ἀρέσκει τοῖς πλείστοις τῶν ἀγωνιστῶν λαμβάνειν· καθάπερ ἐκεῖ μᾶλλον δυνάμενα τῶν ποιητῶν οἱ ὑποκριταί, * & νῦν τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας,

ιη',

Ὑποκρίνονται.

περὶ ἕκαστα. ιγ. περὶ ἃ

οὔπω διαπέπρακται.

B C D E

ARISTOTELIS ARTIS Rhetoricæ.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

In quot partes Rhetorica sit distributa: de actione relata ad elocutionem: de elocutione oratoria diuersa ab elocutione poetica.

QVONIAM tria sunt, quæ oportet præcipere de oratione, vnum quidem, ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis; fides quidem dictum est, tum ex quot sit, quia ex tribus est, tum hæc cuiusmodi sint, tum quamobrem hęc sola. Aut enim eo quòd ipsi aliquo modo affecti sint iudicantes: aut eo quia cuiusdam modi existiment dicentes: aut eo quòd demonstratum sit, persuadentur omnes. Dictum verò etiam est, enthymemata vnde sint paranda. Sunt enim partim formæ enthymematum, partim loci. De elocutione verò consequens est dicere. Non enim sat est habere, quæ oportet dicere: sed necesse est etiam hæc vt oportet, dicere: & valet multum ad id, vt appareat cuiusdammodi oratio. Ac primùm quidem quæsitum est secundùm naturam, quod factum est primùm, res ex quibus possint persuaderi. Alterum verò, quomodo eædem elocutione exponantur. Tertium autem horum, quod vim habet maximam, & nondum tentatum est, ea quæ pertinent ad actionem. Nam in Tragicam & Rhapsœdiam ferè venit. Agebant enim ipsas Tragœdias Poëtæ primum. Manifestum igitur est etiam in Rhetorica esse idem, ac in Poëtica: quod alii quidam tradiderunt, & Glauco Teius. Atque ipsa consistit in voce, quemadmodum ea oporteat vti ad vnumquemque affectum, vt quando magna, & quando parua, & media, & quemadmodum tonis, vt acuto, & graui, & medio: & quibus numeris ad vnumquemque. Tria enim sunt, de quibus considerant, & hæc sunt, magnitudo, concentus, numerus. Ac præmia quidem fermè ex certaminibus isti accipiunt. Et quemadmodum ibi plus valent, quàm Poëtę, actores: ita in ciuilibus certaminibus

propter improbitatem Rerumpubl. Nondum autem composita est ars de ipsis: quoniam & id quod pertinet ad elocutionem, serò prodiit: & videtur res leuis esse, si rectè existimetur. At cùm tota sit ad opinionem traditio Rhetorica, non vt rei rectè se habentis, sed vt necessariæ, eius cura suscipienda est: quoniam iustum est, nihil amplius quærere circa sermonem, quàm vt neque molestiam, neque iucunditatem afferamus. Iustum enim est ipsis certare rebus. Quare alia præter demonstrationem superuacanea sunt. Veruntamen multum valent, vt dictum est, propter auditoris improbitatem. Atque id quidem, quod pertinet ad elocutionem, habet aliquam paruam necessitatem in omni doctrina. Interest enim quiddam ad declarandum, itane an ita dicas: non tamen tantopere. Sed omnia hæc phantasia constant, & referuntur ad auditorem. Quamobrem nemo sic Geometriam tradit. Ac illa quidem cùm prodibit, idem efficiet, quod histrionica. conati autem sunt nonnihil de ipsa dicere nonnulli, vt Thrasymachus in miserationibus. Et naturæ est ad actionem valere, & magis expers artis. In elocutione verò valet artificium. Quamobrem & iis qui huius facultatem habent, tribuuntur rursus præmia, vt etiam, qui actionis, oratoribus. quæ enim scribuntur orationes, plus valent propter dictionem, quàm propter sententiam. Ac cœperunt quidem mouere primùm, vt natura tulit, poëtæ. nomina enim imitationes sunt. Tributa verò etiam est vox nobis omnium partium aptissima ad imitationem. Quamobrem & artes constitutæ sunt, tum Rhapsœdia, tum Histrionica, tum aliæ. Quoniam verò Poëtæ dicentes inania ex elocutione videbantur comparasse hanc gloriam, propterea poëtica prima extitit elocutio, vt Gorgiæ. Et nunc etiam multi ineruditi tales arbitrantur disputare pulcherrimè. At non est ita. Sed alia orationis, alia poësis elocutio est. Manifestum autem id facit euentus. Neque enim Tragœdias facientes, amplius vruntur eodem modo: sed quemadmodum ex Tetrametris ad Iambicum se contulerunt, quia sermoni inter alia metra simillimum sit: sic nomina abiecerunt, quæcunque præter consuetudinem loquendi sunt. & quibus primi ornabant, & adhuc etiam qui nunc hexametra faciunt, abiecerunt. Quamobrem ridiculum est, imitari eos qui ipsi non ampliùs illo vtuntur modo. Quare apparet, non omnia, quæcunque de elocutione licet dicere,

A ἀφ' τὼ μαθημείαν τὴν πολιτείαν. οὕτω δὲ συγκεῖσθαι τέχνη περὶ αὐτὴν, ἐπεὶ καὶ τὸ περὶ τὴν λέξιν ὀψὲ προῆλθε· καὶ δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, καλῶς ἐπολαμβάνομενον· ἀλλ' ὅλης οὔσης πρὸς δόξαν τῆς πραγματείας τῆς περὶ ῥητορικήν, * οὐκ ὀρθῶς ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίου τὼ ὅτι μάλιστα ποιητέον· ἐπὶ τοσοῦτον δίκαιον μηδὲν πλέον ζητεῖν περὶ τὸν λόγον, ἢ ὡς μήτε λυπεῖν, μήτε βιάζεσθαι. δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε πάντα ἔξω τοῦ ἀποδεῖξαι, * περιττὰ ἐστιν· ἀλλ' ὅμως μέγα δυνάσθαι, καθάπερ εἴρηται, πρὸς τὼ ἀκροατοῦ μοχθηρίαν. τὸ μὲν οὖν τῆς λέξεως * ἔχει τι μικρὸν ὁμοίχιλὰ ἀναγκαῖον ἐν πάσῃ διδασκαλίᾳ· πρὸς μὲν γάρ τι πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὠφελεῖ μᾶλλον· ἢ ὠφελεῖ εἰπεῖν· οὐ μὴν τοσοῦτον· ἀλλ' ἅπαντα φαντασία τοιαῦτά ἐστι, πρὸς τὸν ἀκροατήν· πρὸ γεωμετρῶν οὕτω γὰρ μετρεῖν διδάσκει. σκεῖνη μὲν οὖν ὅταν ἔλθῃ, τοιοῦτο ποιήσῃ τὴν ὑποκριτικήν. ἐγχειρήκασι δὲ ἐπ' ὀλίγον πολλοὶ αὐτῆς εἰπεῖν B τινες, οἷον Θρασύμαχος ἐν τοῖς ἐλεεινοῖς· καὶ ἔστι φύσεως τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι, καὶ ἀτεχνότερον· πρὸς δὲ τὴν λέξιν ἔντεχνον· πρὸ καὶ πρὸς τοῖς τοιούτοις δυναμένοις πάλιν ἆθλα. καθάπερ * ἐπὶ τῆς κ. ὑ. ἐν τοῖς περὶ τὴν ὑποκρισιν ῥήτορσιν· οἱ γὰρ γραφόμενοι λόγοι μᾶλλον ἰσχύουσι πρὸ τὴν λέξιν, ἢ πρὸ τὴν ἀγωνίαν. ἤρξαντο μὲν οὖν κινῆσαι τὸ ποιητὸν, ὡσπερ πέφυκεν, οἱ ποιηταί· τὰ γὰρ ὀνόματα μιμήματά ἐστιν. ὑπῆρξε δὲ καὶ ἡ φωνὴ πάντων * μιμητικωτάτη τὴν C μοίαν ἡμῖν· διὸ καὶ αἱ τέχναι σεμνύνησαν, ἥ τε ῥαψῳδία, καὶ ἡ ὑποκριτικὴ, καὶ ἄλλαι γε. ἐπεὶ δὲ οἱ ποιηταὶ λέγοντες * βυθηθῆναι, δόξαν τὴν λέξιν ἐδόκουν ποιεῖσθαι τὴν δὲ τὴν δόξαν ἀπὸ τῶν ποιητικῶν ἐστὶ τὴ λέξις, οἷον ἡ Γοργίου. καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τοιοῦτοι οἴονται δεῖν λέγεσθαι καλλίστα. τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστί. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον. οἱ γὰρ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες, ἐξ ἰάμβων πάντα D τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὸν τετραμέτρων εἰς τὸ ἰαμβεῖον μετέβησαν, διὰ τὸ τοῦ λόγου τοῦτο τῶν μέτρων ὁμοιότατον εἶναι πρὸς τὸν ἀκούειν· ὀνόματα δὲ καὶ ἐνόμιζον * ἀφήκασιν, ὅσα * παρὰ τὴν διάλεκτόν ἐστιν· οἷς δ' * οἱ πρῶτον ἐκόσμουν, * καὶ ἔτι νῦν οἱ τὰ ἑξάμετρα ποιοῦντες, ἀφήκασι. διὸ γελοῖον μιμεῖσθαι τοῦτοις, εἰ μὴ σὺν ἐξ ἐλαχίστοις ἐστὶν ἐν τῷ ἔπει· ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐχ ἅπαντα ὅσα περὶ λέξεώς ἐστιν εἰρῆσθαι

ἀφικάτα; al. ἀφίεσαν, κ. ἀεὶ δ. κ. οἱ πρῶτοι. γρ. ἐν τῷ ἔπει ὡς τὸ ὀξύ.

ἀκριβολογητέον ἡμῖν. ἀλλ' ὅσα περὶ τοιαύτης οἵας λέγομεν. περὶ μὲν οὖν ἐκείνης εἴρηται τὰ τοῖς περὶ ποιητικῆς.

A exactè nobis explicanda esse, sed quæ de eiusmodi, qualem dicimus. De illa verò dictum est in ils quæ sunt de Poëtica.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Λέξεως ἀρετή.

CAPVT II.

De elocutione perspicua, non humili, non elata: de translatis, de epithetis, de diminutiuis.

ΕΣΤΩ οὖν εἰλημμένα τὰ λεγόμενα, καὶ ὡρίσθω λέξεως ἀρετή, σαφῆ εἶναι· σημεῖον γὰρ ὅταν μὴ δηλοῖ, ἁμαρτάνει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· ἔστε μήτε ταπεινὴν, μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν· ἡ γὰρ ποιητικὴ οὐκ ἀταπεινή, ἀλλ' οὐ πρέπουσα τοῖς λόγοις. τὴν δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ ταπεινὴν δ' ἀλλὰ κεκοσμημένην, τἆλλα ὀνόματα ὅσα εἴρηται περὶ τὸ τοῖς περὶ ποιητικῆς· ἐξαλλάξαι ποιεῖ φαίνεσθαι· σεμνότερον· ὡς γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ αὐθέντοι, καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, τὸ αὐτὸ πάσχουσι καὶ πρὸς τὴν λέξιν. δεῖ δὲ ποιεῖν ξένην τὴν ἀφέλειαν· θαυμαστὸν γὰρ ἐπὶ τῶν ἀπόντων ἐστί· ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν· ὅπερ μὲν οὖν τὴν μέτρων πολλὰ τε ποιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει ἐνταῦθα πλεῖστον γὰρ ἔχει, περὶ ἃ ἡ θεωρία οὗτος ὁ λόγος· ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις, πολλῷ ἐλάττοσιν· ἡ γὰρ πρᾶξις ἐλάττων ἐστὶν ἐν ᾧ ῥηθῇ, εἰ δοῦλος καλλιεπῶν, ἢ λίαν νέος, ἁμαρτήσεται· ἢ περὶ σμικρῶν λίαν μικρῶς ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τούτοις ὀπτυσιλλόμενον καὶ αὐξανόμενον καὶ ἐπὶ τὸ πρόσω. δεῖ δὲ λανθάνειν ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τὸ μὲν γὰρ πιθανόν· ἐναντίον δὲ, τὸ ἐπιβουλεύοντα· ὡς γὰρ πρὸς ὀπιβουλεύοντα· ἐξαβάλλονται, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ ᾗ ἡ Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑποκρισιν· ἡ μὲν γὰρ, τῷ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ', ἀλλοτρίαι. κλέπτεται δ' εὖ· ἐὰν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας ἀφελείας ἐκλέγων σπουδῇ· ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑπέδειξε πρῶτος. ὅταν δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος ξυνέστηκε, τὴν δὲ ὀνομάτων πόσων τ' ἐχόντων εἰδη ὅσα τεθεώρηται ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλῶτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ ποιημένοις, ὀλιγάκις καὶ ὀλίγα χρηστέον· ὅπου δή, ὕστερον ἐροῦμεν. τὸ, τε ἀφ' ἑνὸς εἰρῆσθαι· ὅτι τὸ μεῖζον γὰρ ἐξαλλάττει· ἃ δ' ἁρμόττει μεταφορικὰ, τὸ δὴ κύριον, καὶ τὸ οἰκεῖον, καὶ* μεταφορὰ μόνα χρήσιμοι πρὸς τὴν τῶν ψιλῶν λόγων λέξιν· σημεῖον δὲ, ὅτι τούτοις μόνοις πάντες χρῶνται.

Sint ergo illa cogitata. Et definita sit elocutionis virtus, vt perspicua sit: signum enim est, quòd oratio si non declaret, non obibit suum ipsius munus: & vt neque humilis, neque supra dignitatem, sed decora. Nam poëtica fortasse non humilis: sed non decora orationi. Ex nominibus autem & verbis perspicuam quidem efficiunt propria: non humilem verò, sed ornatam, alia nomina, quæcunque dicta sunt in præceptis de poëtica. Cùm enim immutatur, efficit vt appareat grandior. Quemadmodum enim homines ad peregrinos, & ad ciues: sic afficiuntur etiam ad elocutionem. quamobrem oportet efficere peregrinum sermonem. admirabile enim, rerum externarum est: iucundum verò, admirabile est. Ac in metris quidem & multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim excellunt ea, & ii de quibus oratio est. In nudis autem sermonibus, multo pauciorib. argumentum enim inferius est: quoniam & hic si seruus ornatè loqueretur, aut valde iuuenis, minùs decorum esset: aut de paruis. Sed est etiam in his quod contrahitur & dilatatur, decorum. Quamobrem oportet latere, dum id facimus, & non videri dicere fictè, sed naturaliter: hoc enim appositum ad persuadendum: illud verò contrarium. Nam tanquam ab insidiatore cauent, quemadmodum à vinis permistis. Et vt Theodori vox affecta est ad vocem aliorum histrionum. hæc enim dicentis videbatur esse: illæ verò, alienæ. Occultatur verò bene, si quis ex solito sermone seligens componat. Id quod Euripides facit, & ostendit primus. Cùm autem sint nomina, & verba, ea ex quibus oratio constat, & nomina tam multas habeant species quàm multæ consideratæ sunt in præceptis de poësi: ex his quidem linguis, & duplicibus nominibus, & factis, rarò, & paucis in locis vtendum est. vbi verò, posteriùs dicemus. & quamobrem, dictum est. in maius enim immutant, quàm decet. Proprium autem, & domesticum, & translatio tantùm prosunt ad nudorum sermonũ elocutionem. Signum verò est, quòd his solis omnes vtuntur.

Omnes enim translationibus loquuntur, & domesticis, & propriis. Quare manifestum, si rectè faciat aliquis, fore peregrinitatem, & latere posse, & perspicuè dicere. hæc autem est oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò, sophistæ quidem homonymiæ sunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò synonymiæ. Dico autem & propria, & synonyma, vt & ire, & proficisci: hæc enim ambo, & propria, & synonyma sunt inuicem. Ac quid sit quidem vnumquodque horum, & quot species translationis, & quemadmodum potissimùm valeant tum in Poësi, tum in orationibus translationes, dictum est, vt exponebamus, in præceptis de poëtica. Tanto autem in orationibus oportet magis laborare de ipsis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quàm metra. Et perspicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè translatio. Et sumere non licet ipsam ab alio. Oportet verò & epitheta, & translationes congruentes dicere. atque hoc erit ex proportione. Sin minùs, indecorum apparebit, quia iuxta se posita contraria maximè apparent. Sed oportet considerare, vt iuueni purpura, sic seni quid. non enim eadem conuenit vestis. Et si ornare velis, à melioribus in genere ducere translationem: &, si vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria sunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio est, id quòd dictum est, licet facere. quemadmodum & Iphicrates Calliam Matragyrtam, sed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipsum esse, non enim Matragyrtam ipsum appellasset, sed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, sed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alii quidem sunt Dionysii assentatores: ipsi verò se artifices vocant: ambo enim hæc translationes, illa inquinantium, hæc contrà. Et alii sunt prædones: ipsi verò se lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare; illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui surripuit, & sumpsisse, & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, &, descendens in Mysiam, indecorum, quia imperare maius est quàm pro dignitate. Non igitur occultum est. Inest etiam syllabis error, si non sint iucundæ signa vocis, vt Dionysius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poësim: quia ambæ sunt voces. Mala autem translatio ex significationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet,

πάντες γὰρ μεταφοραῖς ἀφελλήνῃσι, καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς κυρίοις. ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, *ἔσται τὸ ξενικὸν, καὶ λαθεῖν οἷόν τε ἔσται, καὶ *σαφηνίζῃ. αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τῷ ῥητορικῷ λόγου ἀρετή· τῶν δ' ὀνομάτων, τὰ μὲν σοφιστῇ ὀρθοτυμίαις χρήσιμα· *διὰ ταύτας γὰρ κακουργεῖ· τῷ ποιητῇ δὲ συνωνυμίαι· λέγω δὲ κύρια καὶ συνώνυμα, οἷς τὸ βαδίζειν καὶ τὸ πορεύεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν· ταῦτα γὰρ ἀμφότερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις· ἃ μὲν οὖν τοιοῦτόν ἐστι. καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅλως περὶ ταύτης πλῆθος διώρισται, καὶ ὡς ποιοῦσι, καὶ ὡς λόγοις, αἱ μεταφοραὶ εἴρηται, καθάπερ ἐλέχθη μοι ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· *πρὸς δὲ τὸν πολιτικὸν λόγον δεῖ μᾶλλον φιλοπονεῖσθαι περὶ αὐτάς, ὅσῳ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων· καὶ τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ξενικὸν ἴδιον μάλιστα ἐν μεταφορᾷ. καὶ λαβεῖν οὐκ ἔστι *παρ' ἄλλου· δεῖ δ' ἐν τοῖς οἰκείοις ἐπιθέτοις καὶ ταῖς μεταφοραῖς ἁρμοττούσας λέγειν. τοῦτο δ' ἔσται ἐὰν τῷ *ἀνάλογον· εἰ δὲ μή, ἀπρεπὲς φανεῖται, ἀφ' ὧν γὰρ ἐναντία μάλιστα φαίνεσθαι, ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ἐπὶ τοῦ φοινικίδος, οὕτω γὰρ γενήσεται· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ γένει ἐναντία· καὶ ἐὰν τὸ κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ *τῶν βελτίονος τὴν ἐπὶ ταύτῳ λῆψιν φέρειν τὴν μεταφοράν, ἐὰν τὸ ψέγῃς, ἀπὸ τῶν χειρόνων· λέγω δ' οἷον, ἐπὶ τοῦ εὐσταλοῦς ἐὰν ὡς αὐτὸ λῇς, τὸ φιλόκομον καλεῖν· ἐὰν δὲ ψέγειν θέλῃς, τὸ εἰρηνικὸν ὅτι κωφόν· οἷς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν ματραγύρτην, ἀλλ' οὐ δαδοῦχον· ὁ δ' ἔφη, ἀμύητον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ματραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δαδοῦχον· ἄμφω γὰρ τῆς θεοῦ ἀλλὰ τὸν μὲν, τίμιον· τὸν δὲ, ἄτιμον. *ἔστι δὲ τὸν μὲν Διονυσοκόλακας, αὐτοὶ δ' αὑτοὺς τεχνίτας καλοῦσι. τούτῳ δ' ἄμφω *μεταφορὰ ἡ μὲν, ῥυπαινόντων· ἡ δὲ, τοὐναντίον. ἔστι δὲ οἱ μὲν λῃστάς, αὐτοὺς ποιητὰς καλοῦσι νῦν· ἔστι δὲ λέγειν, τὸν ἀδικοῦντα μὲν, ἁμαρτάνειν· τὸν δ' ἁμαρτάνοντα, ἀδικεῖν· καὶ τὸν κλέπτοντα, καὶ λαβεῖν, *καὶ παρελθεῖν. τὸ δ' οἷς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδου φησὶ, κώπης ἄρχειν, καὶ, καταβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπὲς, ὅτι *μεῖζον τὸ ἄρχειν, ἢ κατ' ἀξίαν· ἐν δὲ καὶ τοῖς συλλαβαῖς ἁμαρτία, ἐὰν μὴ ἡδεῖαι ἢ σημεῖα φωνῆς· οἷον, Διονύσιος προσαγορεύει ὁ Χαλκεὺς ἐν τοῖς ἐλεγείοις, χαλκὸν Καλλιόπης, τὴν ποίησιν, ὅτι ἄμφω φωναί. φαύλη δὲ καὶ μεταφορὰ, πᾶσα ἀσήμοις φωναῖς, ἔτι δ', ἐὰν πόρρωθεν δῇ,

ἀλλ' ὃκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν μεταφέρειν τὰ ἀνώνυμα ὠνομασμένως, ὃ λεχθὲν αἴνιγμά τι ἐστὶν ὅτι συγγενές· οἷον καὶ τὰ αἰνίγματα τὰ εὐδοκιμοῦντα.

Ἀνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀλλοτρίῳ κολλῶντα σώματι·

ἀνώνυμον γὰρ τὸ πάθος. ἔστι δ' ἄμφω τοιοῦτον οἷς. κόλλησιν τρίτον εἶπε τὴν τῆς σικύας τοποθέτησιν· καὶ ὅλως ὃκ ἔστιν εὖ αἰνίγματα μεταφορὰς λαβεῖν ἀπὸ τοιούτων ἐστὶν ὅτι μεταφορά· μεταφορὰ γὰρ αἴνιγμα ἦν. ὥστε δῆλον ὅτι εὖ μεταπεποίηκεν ἀπὸ καλῶν· κάλλος δ' ὀνόματος, τὸ μέν, ὥσπερ Λυκύμνιος λέγει, ἐν τοῖς φθόγγοις, ἢ τοῦ σημαινομένου· ἀ αἶσχος δ' ὡσαύτως. ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων, οὐδένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε, μᾶλλον τῷδε εἰπεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι ψεῦδος· ἔστι γὰρ ἄλλο ἄλλου κυριώτερον, ἢ ὁμοίως μᾶλλον ἢ οἰκειότερον, τοῦ ποιῆσαι τὸ τοιοῦτον ὁμοίως. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως ἔχει σημαίνει τόδε ἢ τόδε· ὥστε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου κάλλιον, καὶ αἰσχιον ἁπλῶς· ἄμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν ἢ αἰσχρὸν σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ἧ καλὸν, ἢ οὐχ ἧ αἰσχρόν· διὸ ταῦτα μὲν, ἄλλα μᾶλλον ἢ ἧττον· τὰς δὲ μεταφορὰς ἐστὶ λαβεῖν οἴσεις ἀπὸ καλῶν ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ὄψει, ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθήσει. Διαφέρει δ' εἰπεῖν· οἷον φοδοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυλος, ἢ ἔτι φαυλότερον, ἐρυθροδάκτυλος· καὶ τῶν ὑπαρχόντων, ἔστι μὲν τὰς ὑπαρχούσας ποιῆσαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον, ὁ μὴ ἐμφορούμενος. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος· οἷον, ὁ παῖδας ἀμείνους· καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου μισθὸν ὀλίγον ἀπὸ νικήσας τοῖς ὄρνισιν, οὐκ ἤθελε ποιῆσαι, ὡς δεκαχαλκίνων εἰς ἡμιόνους ποιεῖν. ἐπεὶ δ' ἐκάμνον ἔδωκεν, ἐποίησε,

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων·

καίτοι ἐστὶν οὐκ θυγατέρες ἢ σμ. ἔτι δὲ, τὸ αὐτὸ ὑποκορίζεσθαι. ἔστι δὲ ὁ ὑποκορισμὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ τὸ κακὸν, ἢ τὸ ἀγαθόν· ὥσπερ καὶ ὁ Αἰσχύλος σκώπτει ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις, αὐλὶ μοι * χρυσίου, χρυσιδάριον· αὐλὶ δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· αὐλὶ δὲ λοιδορίας, λοιδορημάτιον· καὶ νοσημάτιον· δεῖ λαβεῖν δὲ καὶ φυλάττειν ἐν ἀμφοῖν τὸ μέτριον.

A sed ex cognatis & conformibus transferre, innominata cum nomine: quod dictum manifestum sit cognatum esse, vt in ænigmate illo probato, Virum vidi igne æs viro agglutinantem: innominata enim est affectio. est autem vtrumque appositio quædam. agglutinationem igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et omnino ex probè factis ænigmatibus licet translationes sumere elegantes. Translationes enim faciunt ænigmata. Quare manifestum est, bene translatum esse. Et ab honestis. Honestas autem nominis est, vt Lycimnius ait, in sonis, vel B significato. Et turpitudo eodem modo. Præterea tertia est, quæ soluit sophisticam rationem. Non enim est, vt dixit Brysón, Neminem turpiter dicere, siquidem idem significat hoc pro illo dicere. Hoc enim est falsum. Nam est aliud alio magis proprium, & similius, & accommodatius ad ponendam rem ante oculos. Præterea non similiter se habens significat hoc, & illud. Quare sic etiam aliud alio honestius & turpius ponendum est: ambo enim honestum quidem & turpe significant: sed non C quatenus honestum, aut non quatenus turpe. aut hæc quidem, sed magis & minùs. Translationes autem hinc ducendæ ab honesto, aut voce, aut vi, aut aspectu, aut alio aliquo sensu. Differt verò dicere, exempli caussa, roseodigitam auroram magis, quàm purpureodigitam, vel adhuc deterius rubrodigitam. Et in epithetis licet appositiones fieri à malo, vel turpi: vt Matricida. Et licet à meliori, vt patris vindex. D Et Simonides, cùm daret præmium paruum ipsi is qui vicerat mulabus, noluit carmen facere, quasi grauaretur in semasinas carmen facere. Vbi verò idoneum dedit, cecinit, Saluete volucrum filiæ equorum. Atqui asinorum quoque filiæ erant. Præterea idem diminuere. Est autem diminutio, quæ minus reddit & malum & bonum, vt Aristophanes cauillatur in Babylonijs, pro auro aurulum: pro toga, togula: pro conuicio, conuiciolum: & morbulum. Cauere autem oportet, & obseruare mo- E dum.

A

CAPVT III.

De elocutione frigida.

FRigora in quatuor fiunt secundùm elocutionem. In duplicibus nominibus, vt, Lycophron: Multiforme cælum Magnieeruicæ terræ: &, Littus angustimum. &, vt Gorgias nominabat, Prochomusus adulator: Praeiuros & Probeiuros. &, vt Alcidamas, Furore quidem animum repletum, igniuomum verò aspectum factum. &, Finiferentem putauit alacritatem ipsorum futuram. & Finiferentem suadelam orationum constituit. &, Cærulicolor maris solum. Omnia enim hæc poëtica ob duplicationem apparent. ac vna quidem hæc caussa est. Altera verò, vti linguis, vt Lycophron, Xerxem Pelorium virum, & Sciron, Sinnis vir. Et Alcidamas, Athyrma poësi, &, Naturæ astasthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in epithetis aut longis, aut intempestiuis, aut frequentibus adhibendis. In poësi enim decet lac album dicere. at in oratione partim indecora sunt, partim si sint nimia, arguunt, & reddunt manifestum, poësim esse. Et quoniam ipsa vti oportet, (immutat enim consuetum, & peregrinam efficit elocutionem,) saltem oportet intueri modum: quoniam maius facit malum, quàm si temerè dicas. illa enim non habet, quod bene est: hæc verò, quod malè. Quamobrem Alcidamantis frigora apparent: non enim vt condimentis vtitur, sed vt cibis, epithetis, sic crebris, & maioribus & apertis, vt non sudorem, sed humidum sudorem: nec ad Isthmia, sed ad Isthmiorum mercatum. & non leges, sed ciuitatum reginas leges, & non cursu, sed Cursorio animi impetu. & non Museum, sed Naturæ cùm accepisset Museum. & Tristem curam animi. &, Non gratiæ, sed popularis gratiæ opifex. &, Dispensator audientium voluptatis. &, non ramis, sed Syluæ ramis occultauit. &, non corpus velauit, sed Corporis pudorem. & Repræsentatricem animi cupiditatem. hoc autem simul & duplex, & epitheton est. Quare poëma fit. & sic, Immensam improbitatis exuperantiam.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ ψυχρᾶς λέξεως.

ΤΑ δ' ψυχρὰ ὁ τὸ πλάσμα* γίγνεται νόμιμα κατὰ τὴν λέξιν, ἢ τὰ τῶν διπλοῦν ὀνόμασιν· οἷ, Λυκόφρων, τὸν πολυπρόσωπον οὐρανὸν τῆς μεγαλοκύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν B δι' στομάτων· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πολυκόμους κόλακας, ὑπερκινδύνους καὶ καπνορικνώδεις. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, ἀθύρους μὲν τὴν ψυχὴν πλεονασμῷ· πυρίχρων δὲ τὴν ὄψιν γενομένην, καὶ πλειοφόρους φρένας τὴν προθυμίαν αὐτῶν γενήσεσθαι· καὶ πλειοφόρους τὴν πειθὼ τῶν λόγων κατίσης· καὶ χιονόχρων τὴν θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὰ δοκεῖ τὴν* διπλασιασμὸν φαίνεσθαι. διπλασιασμὸν μία μὲν οὖν αἰτία· μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷ, Λυκόφρων Ξέρξην* πέλωρον C ἄνδρα· καὶ Σκίρων, σίνις ἀνήρ· καὶ Ἀλκιδάμας,* ἄθυρμα τῆς ποιήσεως· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀναθαλίαν, καὶ* ἀκρότατον τῆς ἀφροσύνης ὀργῆς πλήρωμα. πρέπει δὲ ταῦτα διπλᾶ εἶναι, ἢ μακρὰ, ἢ ἀκαίρως, ἢ πυκνὰ χρῆσθαι· ὁ γὰρ ποιητὴς περὶ πολλὰ λαμβάνει τὸν λόγον, καὶ ἀφίησι πολλὰ, ἀφ' ὧν ἡ κατακορὴς, ἐξελέγχει καὶ ποιεῖ φαίνεσθαι, ὅτι* ποιητὴς ἐστὶν ἐπὶ δι' ὀλίγα χρῆσθαι* αὐτῇ· ἀλλαττεται γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ζημιοῖ ποιεῖ τὴν λέξιν· δεῖ δὲ ἀφανίζεσθαι τὸ μετρεῖον· ἐπιμίγνυσι D ποιεῖ κακόν* τὸ εἰκῇ λέγειν· πολλὰ γὰρ, ὅσα ἔχει τὸ εὖ, ἢ δι', ἢ διὰ τὸ κακῶς· διὸ Ἀλκιδάμας ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ* ὡς ἡδύσμασι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδέσμασι τῆς ἀκοῆς, οὐ τοῖς πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ἀκαίροις· οἷ, οὐχιδρῶτα· ἀλλὰ πυκνὰ ἱδρῶτα· καὶ ὅτι εἰς ἰσθμὸν, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν Ἰσθμίων πανήγυριν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πόλεων* βασιλέας νομίζων· καὶ οὐ δρόμῳ, ἀλλὰ E δρομείᾳ τῆς τῆς ψυχῆς ὁρμῆς· καὶ οὐχὶ μυσόφον, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως παλαιβὸν μυσοπόν, καὶ σκυθρωπὸν τὸν φρενίδα τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χάος, ἀλλὰ πανδήμου χάσεως δημιουργὸς, καὶ* οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς· καὶ οὐ κλαδοὺς, ἀλλὰ τοὺς τῆς ὕλης κλαδοὺς ἀποκόψαι· καὶ οὐ τὸ σῶμα περιμπρᾶν, ἀλλὰ τὸν τῆς ὠμότητος αἰσχυνῶν· καὶ* αἱμάσσων τὸν τῆς ψυχῆς ὀπτῆμαι. τοῦτο δ' ἅμα, καὶ διπλοῦν, καὶ ὀπτὴν· ὥστε πάσχει γὰρ. καὶ* ἔξιδρον τὸν τῆς μαθήσεως ὑφηνάμενον.

πλασμ. ὀνόμασιν. διπλασιασμὸν. ἀθύρμα τῆς ποιήσεως. ἀκρότατον τῆς ἀφροσύνης. ἀκαίρως. ἀφανίζεσθαι. ἐπιμίγνυσι. ἀκαίροις. ἀκοῆς. ἀκαίρως. ἀκοῆς. ἀκαίρως. ἀκοῆς. ἀκαίρως

παραλογίζεται γὰρ ὁ ἀκροατὴς ὅτι ἐποίησεν, εἰ
οὐκ ἐποίησεν, ἢ διωρισμένου. ἄλλος, ἐκ
γὰρ τῶν, σημείου· ἀσυλλόγιστον * γὰρ καὶ τοῦτο· οἷς εἴ τις
ὠφελεῖ. λέγοι, πᾶσι πόλεσι συμφέρουσι * οἱ ἐρῶντες·
ὁ γὰρ Ἁρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος ἔρως κατέ-
ἔπεσε. λυσε τὸν τύραννον Ἱππαρχον· * καὶ εἴ τις λέγοι,
ὅτι κλέπτης Διονύσιος· πονηρὸς γάρ· ἀσυλ-
λόγιστον γὰρ ἐκ τούτου· οὐ γὰρ πᾶς πονηρὸς κλέπτης,
ἀλλ' ὁ κλέπτης πᾶς πονηρός. ἄλλος, ἀφ' ὧν
συμβεβηκός. οἷς εἴρηκε Πολυκράτης εἰς Ἴσις
μυῤῥόν- μῦς, ὅτε ἐβοήθησαν * ἀφαιροῦντες τοῖς νευ-
γοις ρούς. καὶ εἴ τις φαίη, τὸ ἐπὶ δεῖπνον κληθῆναι, τι- B
μιώτατον· ἀφ' οὗ γὰρ τὸ μὴ κληθῆναι ὁ Ἀχιλλεὺς
ἐμήνισεν τοῖς Ἀχαιοῖς ἐν Τενέδῳ· ὁ δ' ὡς ἀπ-
ἠδικεῖτο μᾶλλον ἐμήνισεν. συνέβη τοῦτο * ὅτι τοῦ
μὴ κληθῆναι. ἄλλος, τὸ ἀφ' ὑστέρου· οἷς
ἐν Ἀλεξάνδρῳ, ὅτι μεγαλόψυχος· ὑπερι-
δόντα γὰρ πολλὰ ὁμιλίαν, ἐν τῇ Ἰδῃ διέτριβε
καθ' αὑτόν· ὅτι γὰρ οἱ μεγαλόψυχοι τοιοῦτοι, καὶ
δόξαι μεγαλόψυχος * δόξειεν ἄν. καὶ ἐπὶ καλ-
μοιχὸς ὁ λοπιστὴς, ἐν νυκτὶ πλανᾶται, * μοιχὸς, ὅτι καὶ
ἐστὶ μοιχοὶ τοιοῦτοι. ὅμοιον δὲ καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἱε- C
ροῖς οἱ πτωχοὶ ἐν ᾄδουσιν ἐν ἐρχαιῶνται· ἐν ὅτι
τοῖς Φυγάσιν ἔξεστιν οἰκεῖν, ὅπου ἂν θέλωσιν. *
ὅτι γὰρ ὅτι τοῖς δοκοῦσιν εὐδαιμονεῖν ὑπάρχει
ταῦτα, ἐν οἷς ὑπάρχει ταῦτα, δόξαιεν ἂν εὐ-
δαιμονεῖν. ἀφ' οὗ γὰρ ὁ πᾶς· ἀφ' οὗ καὶ τις πλεῖ
ὀλίγον ἐμπίπτει ἀνήρ, ἀπὸ τοῦ δυσμενοῦς οὐκ αἴ-
πιον εἶναι, ὡς ἄμα, ἢ μὴ τοῦτο γενόμενον· τὸ γὰρ μὴ
τοῦτο, ὡς ἀφ' οὗ τοῦτο λαμβάνουσιν· μάλιστα οἱ ἐν
ταῖς πολιτείαις· οἷον ὡς ὁ Δημάδης τοῦ Δη- D
μοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἴτιον
μετ' ἐκεῖνον γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος. ἄλλος,
ἀπὸ τοῦ ἐλλιπῆ τὸν πάντα, ἐν πᾶς· οἷον ὅτι δι-
καίως Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὴν Ἑλένην. αἵρε-
σις γὰρ αὐτῇ ἐδόθη ἀπὸ τοῦ πατρός· οὐ γὰρ ἀεὶ
ἦν ὡς, ἀλλὰ τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ μέχρι
τούτου κύριος· ἢ εἴ τις φαίη τύπτειν τοὺς ἐλευ-
θέρους, ὕβρει εἶναι· οὐ γὰρ πάντως, ἀλλ' ὅταν
πρόσχῃ χεῖρας ἀδίκως. ἔτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἐριστι-
κοῖς, ἀπὸ τοῦ ἁπλῶς, ἐν μὴ ἁπλῶς, * ἀλλά ἀπὸ κατὰ
τι γίνεται φαινόμενος συλλογισμός· οἷον ἐν τὸ μέσον
μὲν τοῖς ἀπορουμένοις, ἔτι ἔστι τὸ μὴ ὄν, ὅτι E
ἔστι γὰρ τὸ μὴ ὄν, μὴ ὄν· ἐν ἔτι ὑπόκειται τὸ ἀγνωστὸν
ἔστι γὰρ ὑπόκειται τὸ ἀγνωστὸν, ὅτι ἀγνωστόν. οὕτω
καὶ ἐν τοῖς ῥητορικοῖς, ἔστι φαινόμενον ἐνθύμη-
μα ἀπὸ τοῦ μὴ ἁπλῶς εἰκὸς, * ἀλλά τινὸς
εἰκός. ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον καθόλου, ὥσπερ ἐν Ἀγάθων
λέγει·

decipitur enim auditor, quòd fecerit, A
aut non fecerit id quod demonstratum non est. Alius ex signo. Neque enim sub syllogismum hoc cadit. Vt si quis diceret, Ciuitatibus prosunt amatores. Nam Harmodii & Aristogitonis amor euertit Tyrannum Hipparchum. Aut si quis diceret, furem Dionysium esse, quia improbus: sub syllogismum enim neque hoc cadit: non enim omnis improbus est fur, sed fur omnis improbus. Alius propter id quod accidit. vt quod dicit Polycrates in mures, quia opem tulissent, corrodentes neruos. B Aut si quis dicat, Ad cœnam vocari, honorificentissimum. Nam quia non vocatus fuit Achilles, succensuit Achiuis in Tenedo. At, quia non æstimatus fuerat, succensuit. Accidit autem hoc ex eo, quia non vocatus fuit. Alius à consequenti, vt in Alexandro, magnanimum fuisse eum, quia contemnens multitudinis consuetudinem, in Ida versatus est secum. Magnanimi enim eiusmodi sunt, & iste magnanimus videri potest. Et quoniam se comit, & noctu vagatur, adulterum eum esse. quia & C adulteri eiusmodi sunt. Simile verò etiam, quia in templis mendici & cantant, & saltant, & quia exulibus licet habitare vbi velint. Quòd enim iis qui videntur esse felices, insunt hæc, etiam ii quibus insunt hæc, videbuntur felices esse. Differt autem, quomodo. Quamobrem & in defectionem cadit. Alius à non caussa quasi causa, vt eo quod simul, aut postea factum sit: quod enim euenit postea, quasi propterea euenerit, accipiunt: & maximè qui Resp. tractant: D vt Demades, Demosthenis administrationem publicam omnium malorum causam fuisse: postea enim accidit bellum. Alius, cùm deficit Quando, & Quomodo: vt iustè Alexandrum abduxisse Helenam, quia optio ipsi data est à patre. non enim semper fortasse: sed primùm. et enim pater vsque eò fuit dominus. Aut, si quis dicat, pulsare homines liberos, contumeliam esse. non enim omnino: sed quando prior lacessiuit iniuria. Præterea vt in contentiosis ab eo quod est simpliciter, & eo quod non simpliciter, fit apparens syllogismus, sed quiddam, quemadmodum in Dialecticis, Esse, quod non E est, quia id quod non est, est id quod non est. & quod cognosci non potest, sciri posse: quia quod cognosci non potest, sciri potest, id cognosci non posse: sic etiam in Rhetoricis est apparens enthymema ab eo quod non simpliciter verisimile est, sed quoddam verisimile. Atque hoc non vniuersè, vt & Agathon dicit:

Fortaſſe aliquis veriſimile id ipſum eſſe dixerie, Mortalibus multa euenire non veriſimilia. Fit enim id quod eſt præter veriſimile. Quare veriſimile etiam eſt, quod præter veriſimile eſt. Quòd ſi hoc verum eſt, quod non eſt veriſimile, erit veriſimile, ſed non ſimpliciter, verùm vt in contentioſis, cùm qua ex parte, & qua relatione, & vbi non additur, id efficit fallaciam: ita hic præter veriſimile eſſe, nòn ſimpliciter, ſed quoddam veriſimile eſt: Ex hoc autem loco eſt Coracis ars compoſita: ſiue enim non obnoxius ſit culpæ, vt qui debilis eſt de verberatione, paratam defenſionem habet. non enim eſt veriſimile: ſiue obnoxius, vt qui robuſtus eſt: non enim eſt veriſimile, quia veriſimile futurum erat vt videretur. Similiter verò etiam in aliis aut enim obnoxium eſſe neceſſe eſt, aut non obnoxium culpæ. Ac apparent quidem ambo veriſimilia. verùm illud quidem eſt veriſimile; hoc verò non ſimpliciter: ſed vt dictum eſt. Et hoc eſt inferiorem cauſſam ſuperiorem facere. Atque hinc meritò moleſtè ferebant homines Protagoræ profeſſionem. Falſum enim eſt, & non verum, ſed apparens veriſimile. & in nulla arte, niſi in Rhetorica, & Contentioſa. Ac de enthymematibus quidem, & veris & apparentibus, dictum eſt.

A Τάχ' ἄν τις εἰκὸς αὐτὸ τοῦτ' εἶναι λέγοι,
Βροτοῖσι πολλὰ τοὺς τυχόντας οὐκ εἰκότα.
γίγνεσθαι γὰρ τὸ παρὰ τὸ εἰκός. ὥστε εἰκὸς, καὶ τὸ
παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι. Εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται τὸ μὴ εἰκὸς, εἰ-
κός· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἐριστικοῖς, τὸ κατὰ τί καὶ πρὸς τί, καὶ πῇ, ἢ * παρεσκευάσθαι, ποιεῖ συμφωνίαν. Τὸ οὖν παρὰ τὸ εἰκὸς εἶναι μὴ ἁπλῶς, ἀλλὰ τι εἰκός. ἔστι δ' οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ Κόρακος τέχνη συγκειμένη· διὸ τῷ μὲν ἔνοχος ἢ τῇ αἰτίᾳ, οὐ, ἀσθενὴς ὢν, βαΐκλειαν φεύγει· οὐ γὰρ εἰκὸς· * κἂν ἔνοχος ὢν, οὐ * αἰσχρεὼς ὤν· οὐ γὰρ εἰκὸς, ὅτι κ.τ.λ. οὐκ εἰκὸς· ἔμελλε δόξειν· ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἢ γὰρ ἔνοχον αἰσχύνη, ἢ μὴ ἔνοχον εἶναι τῇ αἰτίᾳ. Φαίνεσθαι μὲν οὖν ἀμφότερα εἰκότα. ἔστι δὲ τὸ μὲν, εἰκός· τὸ δὲ, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται. Ἐπὶ τοῖς δὲ λεγομένοις δικαίως ἐδυσχέραινον οἱ ἀνθρωποι τὸ Πρωταγόρου ἐπάγγελμα· ψευδὲς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ ἀληθὲς, ἀλλὰ φαινόμενον εἰκὸς, καὶ ἐν τέχνῃ μιᾷ τέχνη, B ἀλλ' ἐν ῥητορικῇ καὶ ἐριστικῇ. καθ' αὑτὸ μὲν οὖν περὶ ἐνθυμημάτων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν φαινομένων, εἴρηται.

CAPVT XXV.

De ſolutionibus enthymematum.

DE diſſolutionibus autem conſequens eſt iis quæ dicta ſunt, vt diſputemus. Licet verò diſſoluere, aut contra ratiocinando, aut obiectionem afferendo. Ac contra quidem ratiocinari manifeſtum eſt ex iiſdem locis poſſe contingere. ratiocinationes enim ex probabilibus ſunt, quæ autem probantur, multa contraria inter ſe ſunt. Obiectiones verò afferuntur, vt etiam in Topicis, quatuor modis; aut enim ex eodem, aut ex ſimili, aut ex contrario, aut ex iudicatis. Dico ab eodem, vt ſi amorem enthymema eſſet bonum eſſe; obiectio dupliciter eſſet: aut enim in vniuerſum dicendo, omnem indigentiam malum eſſe: aut ſecundùm partem, quia non diceretur Caunius amor, niſi eſſent etiam mali amores. A contrario obiectio affertur, vt ſi enthymema eſſet, bonum virum omnibus amicis benefacere: At ne improbus quidem malè. A ſimilibus, ſi eſſet enthymema, qui malum acceperunt, eos ſemper odio habere. at neque qui beneficium acceperunt, ſemper amant. Iudicia ſunt à claris viris,

ΚΕΦΑΛ. κε'

Περὶ λύσεων.

ΠΕΡΙ δὲ * λύσεων, ἐχόμενόν ἐστι τῶν εἰ- λύσεως
ρημένων εἰπεῖν. Ἔστι δὲ λύειν ἢ διὰ συλ-
λογισαμένων, ἢ ἔνστασιν εἰπεῖν. τὸ μὲν οὖν
αὐτὸν συλλογίζεσθαι, δῆλον ὅτι ἐκ τῶν αὐτῶν D
τόπων ἐνδέχεται ποιεῖν· οἱ μὲν γὰρ συλλογισμοὶ,
ἐκ τῶν ἐνδόξων ἐλέχθησαν δὲ πολλὰ ἐναντία
ἀλλήλοις ὄντα· ᾗ δ' ἐνίστασθαι φέρεσθαι,
καθάπερ ἐν τοῖς Τοπικοῖς, τετραχῶς· ἢ γὰρ * ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἐκ τοῦ ἐναν- ἐκ τοῦ αὐτοῦ
τίου, ἢ ἐκ τῶν κεκριμένων. λέγω δὲ, * ἀφ' ἑαυ- ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ
τοῦ μὲν, οἷον εἰ ἐρᾶσθαι εἴη ἐνθύμημα, ὡς
ἀσυνδέτου, ἢ ἔνστασις διχῶς· ἢ γὰρ * καθόλου εἰ- καθόλου
πόντα, ὅτι πᾶσα ἐνδεὲς ποιητέον· ἢ κατὰ μέρος, E
ὅτι οὐκ ἀεὶ ἐλέγετο * Καύνιος ἔρως, εἰ μὴ ἦσαν καλοῦ τινος, ἢ
καὶ πονηροὶ ἔρωτες. ὅτι δὲ τοῦ ἐναντίου ἔστιν καλοῦ τινος
φέρεσθαι· οἷον, εἰ τὸ εὐθύμημα ἰῶ, ὅτι ὁ ἀγαθὸς
ἀνὴρ πάντας τοὺς φίλους δεῖ ποιεῖ· ἀλλ' ὁ δεῖ ὁ
μοχθηρὸς, κακῶς. ὅτι δὲ τῶν ὁμοίων, εἰ ἰῶ τὸ
εὐθύμημα, ὅτι οἱ κακῶς πεποιηδότες αἰεὶ μισοῦ-
σιν, ὅπερ ἀλλ' οὐδὲ οἱ εὖ πεποιηδότες αἰεὶ φιλοῦσιν.
αἱ δὲ κρίσεις αἱ ἀπὸ τῶν γνωρίμων αὐθωνὶ

οἴ, εἴ τις ἐνθύμημα εἴπειν, ὅλως τοῖς μὴ βούλοισι δεῖ συγγνώμην ἔχειν· ἀγνοοῦντες γὰρ ἁμαρτάνουσιν· ἔνστασις ὅλως, οὐκοῦν ὁ Πιττακὸς αἰνετός. οὐ γὰρ ἂν μείζους ζημίας ἐνομοθέτησαν, ἐάν τις μὴ βούλων ἁμάρτῃ. ἐπεὶ δ' ἐκ τῶν ἐνθυμήματα λέγεται ἐκ πεπάρων· τὰ δὲ πέντε ἐστὶν, εἰκὸς, παράδειγμα, τεκμήριον, σημεῖον· ἔστι δὲ τὰ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἢ ὄντων, ἢ δοκούντων, συλλογισμένα ἐνθυμήματα ἐκ τῶν εἰκότων, τὰ δὲ δι' ἐπαγωγῆς, οἷον τὸ ὁμοίου, ἢ ἑνὸς, ἢ πλείόνων, ὅταν λαβὼν τὸ καθόλου, εἶτα συλλογίσηται * τὸ κατὰ μέρος ἐξ ἀρχῆς παράδειγμα ἐστί· τὰ δὲ, δι' ἀναγκαίων * ἢ ὄντος, οἷον τεκμηρίου· τὰ δὲ οἷον τὸ καθόλου, ἢ τὸ ἐπὶ μέρει ὄντος. ἐάν τι ὄν, ἐάν τι μὴ, ἐξ σημείων· ὃ δὲ, εἰκὸς, οὐ τὸ αἰεὶ, ἀλλὰ ὃ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· φανερὸν ὅλως, τὰ τοιαῦτα μὲν τῶν ἐνθυμημάτων αἰεὶ ἔστι λύειν, φέρειν τὴν ἔνστασιν· ἡ δὲ λύσις φανερὰ ἔσται, ἀλλ' οὐκ ἀληθὴς αἰεί. οὐ γὰρ ὅλως οὐκ εἰκὸς, λύει ὁ ἐνιστάμενος. ἀλλ' ὅλως οὐκ ἀναγκαῖον· ὅθεν καὶ αἰεὶ ἔστι πλείονες τῶν ἀπολογουμένων μᾶλλον ἢ κατηγοροῦντες ἐξ τοῦτο τὸν παράλογισμόν· ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν κατηγορεῖ, δι' εἰκότων * ἀποδείκνυσιν· ἔστι δὲ οὐ τοῦτο τὸ λῦσαι, ἢ ὅλως οὐκ εἰκὸς, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον· αἰεὶ δ' ἐγχωρεῖ ἔνστασιν τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· οὐ γὰρ ἀεὶ ὧν εἰκὸς, * ἀλλ' αἰεὶ καὶ ἀναγκαῖον· ὁ δὲ κριτὴς οἴεται, λῦσαι οὕτως ἐλύθη, ἢ οὐκ εἰκὸς ἦν, * ἢ οὐχ αὑτῷ κριτέον, παράλογιζόμενος, ὡς δεῖ ἐλέγομεν· οὐ γὰρ ἐκ τῶν ἀναγκαίων δεῖ αὐτὸν μόνον κρίνειν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εἰκότων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γνώμῃ τῇ ἀρίστῃ κρίνειν. οὐκοῦν ἱκανὸν ἐν λύσει, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον; ἀλλὰ δεῖ λύειν, ὅτι οὐκ εἰκός· τοῦτο δὲ συμβαίνειν. ἐὰν ᾖ ἡ ἔνστασις μᾶλλον ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ἐνδέχεται δὲ εἶναι τοιαύτην διχῶς, ἢ ὡς χρόνῳ, ἢ τοῖς πράγμασι * κυριώτατον δ' ἐν ἀμφοῖν· εἰ γὰρ τὰ πλειονάκις οὕτω, τοῦτ' ἔστιν εἰκὸς μᾶλλον. λύεται δὲ καὶ τὰ σημεῖα, καὶ τὰ δι' ἑνὸς σημείου ἐνθυμήματα εἰρημένα, καὶ ἡ ὑπόθεσις, ὡς πρόσθεν ἐλέχθη ἐν τοῖς πρώτοις· ὅλως γὰρ ἀσυλλόγιστόν ἐστι πρὸς σημεῖον, δῆλον ἡμῖν ἐκ τῶν Ἀναλυτικῶν. πρὸς δὲ τὰ * παραδείγματα δὴ, ἡ αὐτὴ λύσις καὶ τὰ εἰκότα· ἐάν τε γὰρ ἔχωμεν ἢ, οὐχ οὕτω λέγειν, ὅτι οὐκ ἀναγκαῖον, * ἢ καὶ τὰ πλείω καὶ πλειονάκις, ἄλλως ἐὰν δὲ καὶ τὰ πλείω καὶ πλειονάκις, οὕτω μαχητέον, ἢ ὅτι τὸ παρὸν ὅμοιον ἢ οὐχ ὁμοίως, ἢ ἐξ ἀφορισμοῦ γέ τινα ἔχει τὰ δὲ τεκμήρια, καὶ τεκμηριώδη ἐνθυ-

A τε si quis enthymema proferret, temulentis oportere veniam dare, quia ignorantes peccant: obiectio est, Non igitur Pittacus laudandus: non enim grauiores pœnas lege constituisset, si quis temulentus peccasset. Et quoniam enthymemata ducuntur ex quatuor: & quatuor hæc sunt, verisimile, exemplum, tecmerium, signum: & quæ ex iis quæ plerumque aut sunt, aut videntur, collecta sunt enthymemata, ex verisimilibus sunt: quæ ex in-
B ductione rei similis, aut vnius, aut plurium, cùm aliquis, qui assumpserit vniuersale, deinde concludat id quod est in parte, ab exemplo: quæ ex necessario, & eo quod est, à tecmerio: quæ ex eo quod est in vniuersum, aut in parte, siue sit, siue non, à signis. Verisimile autem est, non quod semper, sed quod plerumque, apparet talia enthymemata semper licere dissoluere, afferendo obiectionem. dissolutio autem apparens, sed non vera semper. Non
C enim negando esse verisimile soluit, qui obiicit, sed negando esse necessarium. Quamobrem & semper meliore conditione est qui defendit, quàm qui accusat, propter hanc captionem. Quoniam enim accusans ex verisimilibus probat; neque idem est soluere, aut quod non sit verisimile, aut quod non necessarium: & semper habet obiectionem id quod plerumque est; neque enim esset verisimile, sed semper, ac necessarium: disceptator putat, si sic solutum sit, aut non esse verisimile, aut non ex eo iudicandum, cùm decipiatur, vt dicebamus.
D non enim ex necessariis oportet ipsum tantùm iudicare, sed etiam ex verisimilibus. hoc enim est mente optima iudicare. Non igitur satis est, si soluerit, quod non necessarium sit: sed oportet soluere, quod non sit verisimile. hoc autem continget, si sit obiectio, frequentiùs existere. Et contingit esse talem dupliciter: aut tempore, aut rebus. Potentissimum autem est, si vtrisque. si enim plura, & sæpius sic, est id verisimilius.
E Soluuntur autem signa, & quæ à signo enthymemata ducuntur, etiam si vera sint, vt dictum est supra: nullum enim sub syllogismum cadere signum perspicuum est nobis ex Analytic. At exemplorum eadem solutio est, quæ verisimilium. Si enim habeamus aliquid, quod non sic enenerit, solutum est, quia non necessarium est, quamuis & plera, vel sæpius euenerint aliter. Quòd si & plura, & sæpius sic, pugnandum est, aut id, quod agitur, non esse simile, aut non similiter: aut differentiam aliquam habere. Tecmeria verò, & quæ tecmeriis constant enthymemata, ea ratione, quia sub syllo-

gismum

gismũ non cadãt, non licebit soluere; cõstat autem etiam hoc nobis ex Analyticis, sed relinquitur, vt non esse id quod dicitur, ostendamus. Sin autem appareat & esse, & temerium esse, iam id solui non potest. Omnia enim fiunt ex demonstratione iam perspicua.

μήματα, ἢ μὴ τὸ ἀσυλλόγιστον, οὐκ ἔσται λύσαι. δῆλον δὲ τοῦτο ἡμῖν ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν. λείπεται δ' ὡς οὐχ ὑπάρχει τὸ λεγόμενον δικαιῶσαι. εἰ δὲ φανερὸν καὶ ὅτι ὑπάρχει, καὶ ὅλως τεκμήριον, ἄλυτον ἤδη γίγνεται τοῦτο. πάντα γὰρ γίγνεσθαι ἀποδείξεσιν ἤδη φανερὰ.

CAPVT XXVI.

De amplificatione, de enthymematibus appositis ad refellendum, de obiectione.

ΚΕΦΑΛ. κϛ'.

Περὶ τοῦ αὔξειν καὶ μειοῦν.

AMplificare autem & diminuere non est enthymematis elementum, (idem enim voco elementum, & locum, estque elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt,) sed amplificare & diminuere, sunt enthymemata ad demonstrandum, magnum aut paruum esse, vt & bonum aut malum, aut iustum aut iniustum, & aliorum vnumquodque. Hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi & enthymemata versantur. Quare si non est horum vnumquodque enthymematis locus, ne amplificare quidem, & diminuere. Neque ea quæ habent vim soluendi, enthymemata generis alicuius sunt diuersi ab iis quæ valent ad confirmandum. Manifestum igitur est, soluere eum, qui aut demonstrat, aut obiectionem affert, contra verò demonstrat id quod oppositum est. Vt si demonstrat factum esse, iste non factum esse. Sin autem non factum esse, iste factum esse. Quare hæc quidem non erit differentia: iisdem enim vtuntur ambo. Nam quia non est, aut est, enthymemata afferunt. Obiectio autem non est enthymema: sed quemadmodum in Topicis, dicere opinionem aliquam, ex qua erit manifestum, non esse syllogismo conclusum, aut falsi aliquid assumptum esse. De exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino iis quæ pertinent ad mentis agitationem, & vnde iis abundabimus, & quomodo ea soluemus, dicta sunt à nobis tam multa. Reliquum est explicare, quæ pertinent ad elocutionem, & dispositionem.

Τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, οὐκ ἔστιν ἐνθυμήματος στοιχεῖον· τὸ γὰρ αὐτὸ λέγω στοιχεῖον καὶ τόπον. ἔστι γὰρ στοιχεῖον καὶ τόπος, εἰς ὃν πολλὰ ἐνθυμήματα ἐμπίπτει. τὸ δ' αὔξειν καὶ μειοῦν, ἔστιν ἐνθυμήματα δεῖξαι, ὅτι μέγα ἢ μικρόν, ὡσαύτως καὶ ὅτι ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἢ δίκαιον ἢ ἄδικον, καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν. ταῦτα δ' ἐστὶ πάντα, περὶ ἃ αἱ συλλογισμοὶ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα· ὥστ' εἰ μηδὲ τούτων ἕκαστον ἐνθυμήματος τόπος, οὐδὲ τὸ αὔξειν καὶ τὸ μειοῦν· οὐδὲ τὰ λυτικὰ, ἐνθυμήματα εἴδους ἢ ὅτου ἄλλου τῶν κατασκευαστικῶν· δῆλον γὰρ, ὅτι, λύει μὲν, ὃ δείξας, ἢ ὃ εἰσάπαν ἐνεγκών· ἀντιποιεῖται δὲ τὸ ἐνθυμηματικόν, ὃ, εἰ ἔδειξεν ὅτι γέγονεν, ἔδειξεν ὅτι οὐ γέγονεν· εἰ δὲ ὅτι οὐ γέγονεν, ἔδειξεν ὅτι γέγονεν. ὥστε, αὕτη μὲν οὐκ ἂν εἴη διαφορά· τοῖς αὐτοῖς γὰρ χρῶνται ἀμφότεροι· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν, ἢ ἔστιν, ἐνθυμήματα φέρουσιν· ἔνστασις δ' οὐκ ἔστιν ἐνθύμημα, ἀλλὰ καθάπερ ἐν τοῖς τοπικοῖς τὸ εἰπεῖν δόξαν τινὰ, ἐξ ἧς ἔσται δῆλον, ὅτι οὐ συλλελόγισται, ἢ ὅτι ψεῦδός τι εἴληφεν. ἐπιβατικὰ δὲ καὶ γνωμικὰ, τῶν ἐνθυμημάτων καὶ γνωμῶν, καὶ ὅλως τῶν περὶ λέξιν διαφόρων, ὅθεν τε ἐπιπορίσομεν, καὶ ὡς αὐτὰ λύσομεν, εἰρήσθω ἡμῖν τοσαῦτα. λοιπὸν δὲ διελθεῖν περὶ λέξεως, καὶ τάξεως.

ἐνθυμημάτων

ἀντιποιεῖται

ἔνστασις

ἐπιβατικὰ δὲ καὶ γνωμικὰ ἐνθυμήματα ἐστὶ καὶ λέγει, ὅταν

A

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ τέχνης Ρητορικῆς, τῶν εἰς πεῖα τὸ πέμπτον.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Περὶ τῶν τῆς ῥητορικῆς μερῶν, & περὶ λέξεως.

ΓΕΙΔΗ δ'] πεῖα ἐστὶν ἃ δεῖ παρασκευάσαι τὸν λόγον· ἐν μὲν, ἐκ τίνων αἱ πίστεις ἔσονται· δεύτερον, περὶ τὴν λέξιν· τρίτον δὲ, πῶς χρὴ τάξαι τὰ μέρη τοῦ λόγου· περὶ μὲν τῶν πίστεων εἴρηται, & ἐκ πόσων, ὅτι ἐκ πλειόνων * εἰσὶ, καὶ ταῦτα ποῖα, καὶ διὰ τί τοσαῦτα μόνα· ἢ γὰρ ὧν αὐτοί τι πεποιθέναι οἱ κρίνοντες, ἢ τῶν ποιούς τινας ὑπολαμβάνειν τοὺς λέγοντας, ἢ δι' ὑποδείξεως διῆχθαι, πείθονται πάντες. εἴρηται δὲ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, πόθεν δεῖ ἐν αὐτοῖς περαίνεσθαι· ἔστι γὰρ, τὰ μὲν, εἴδη τῶν ἐνθυμημάτων· τὰ δὲ, τόποι. περὶ δὲ τῆς λέξεως ἐπόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ταῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν· καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανῆναι ποιόν τινα τὸν λόγον· τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ἐζητήθη κατὰ φύσιν, ὅπερ πέφυκε πρῶτον, αὐτὰ τὰ πράγματα ἐκ πίστεως ἔχειν τὸ πιθανόν· δεύτερον δὲ, ταῦτα τῇ λέξει ἁρμόττειν· τρίτον δὲ τούτων, ὃ δυνάμει μὲν ἔχει μέγιστα, οὔπω ἡ * ὑπεκχώρησις, τὰ πρὸς τὴν ὑπόκρισιν. & γὰρ εἰς τὴν τραγικὴν & ῥαψῳδίαν ὀλίγα παρῆλθεν. ὑπεκρίνοντο γὰρ αὐτὰς ῥαψῳδίας οἱ ποιηταί· τὸ πρῶτον. δῆλον οὖν ὅτι καὶ περὶ τὴν ῥητορικὴν ἔστι τι τοιοῦτον, ὡς περὶ & περὶ τὴν ποιητικήν· ὅπερ εἴπερ οἱ περὶ Θρασύμαχον & Γλαύκωνα ὁ Τήϊος. ἔστι δὲ, αὐτὴ μὲν ἐν τῇ φωνῇ· πῶς αὐτῇ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἕκαστον πάθος· οἷον, πότε μεγάλῃ, & πότε μικρᾷ, & πότε μέσῃ· καὶ πῶς τοῖς τόποις· οἷον ὀξείᾳ, καὶ βαρείᾳ, καὶ μέσῃ· καὶ ῥυθμοῖς τίσι * πρὸς ἕκαστα· πεῖα γὰρ ἔστι * περὶ ὧν σκοποῦσι· ταῦτα δ' ἐστὶ, μεγέθος, ἁρμονία, ῥυθμός. τὰ μὲν οὖν ἆθλα ἀρκούντως ἐν τοῖς ἀγῶσιν οὕτοι λαμβάνουσι· καὶ καθάπερ ἐκεῖ μεῖζον δύναται τὸν τοῖς ποιηταῖς οἱ ὑποκρινόμενοι, * & ἔτι ταῖς πολιτικαῖς ἀγῶσι,

δὲ,

ὑπεκχώρησις

πρὸς ἕκαστα.

οὕτω δηλονότι ἔχει.

B

C

D

E

ARISTOTELIS ARTIS Rhetoricæ.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

In quot partes Rhetorica sit distributa: de actione relata ad elocutionem: de elocutione oratoria diuersa ab elocutione poetica.

QVONIAM tria sunt, quæ oportet præcipere de oratione, vnum quidem, ex quibus fides erit: alterum verò de elocutione: tertium autem, quomodo conueniat ordinare partes orationis; fides quidem dictum est, tum ex quot sit, quia ex tribus est, tum hæc cuiusmodi sint, tum quamobrem hęc sola. Aut enim eo quòd ipsi aliquo modo affecti sint iudicantes: aut eo quia cuiusdam modi existimant dicentes: aut eo quòd demonstratum sit, persuadentur omnes. Dictum verò etiam est, enthymemata vnde sint paranda. Sunt enim partim formæ enthymematum, partim loci. De elocutione verò consequens est dicere. Non enim sat est habere, quæ oportet dicere: sed necesse est etiam hæc vt oportet, dicere: & valet multum ad id, vt appareat cuiusdammodi oratio. Ac primùm quidem quæsitum est secundùm naturam, quod factum est primùm, res ex quibus possint persuaderi. Alterum verò, quomodo eædem elocutione exponantur. Tertium autem horum, quod vim habet maximam, & nondum tentatum est, ea quæ pertinent ad actionem. Nam in Tragicam & Rhapsœdiam serò venit. Agebant enim ipsas Tragœdias Poëtæ primum. Manifestum igitur est etiam in Rhetorica esse idem, ac in Poëtica: quod alii quidam tradiderunt, & Glauco Teius. Atque ipsa consistit in voce, quemadmodum ea oporteat vti ad vnumquemque affectum, vt quando magna, & quando parua, & media, & quemadmodum tonis, vt acuto, & graui, & medio: & quibus numeris ad vnumquemque. Tria enim sunt, de quibus considerant, & hæc sunt, magnitudo, concentus, numerus. Ac præmia quidem fermè ex certaminibus isti accipiunt. Et quemadmodum ibi plus valent, quàm Poëtę, actores: ita in ciuilibus certaminibus

propter improbitatem Rerumpubl. Nondum autem composita est ars de ipsis: quoniam & id quod pertinet ad elocutionem, serò prodiit: & videtur res leuis esse, si rectè existimetur. At cùm tota sit ad opinionem traditio Rhetorica, non vt rei rectè se habentis, sed vt necessariæ, eius cura suscipienda est. quoniam iustum est, nihil amplius quærere circa sermonem, quàm vt neque molestiam, neque iucunditatem afferamus. Iustum enim est ipsis certare rebus. Quare alia præter demonstrationem superuacanea sunt. Veruntamen multum valent, vt dictum est, propter auditoris improbitatem. Atque id quidem, quod pertinet ad elocutionem, habet aliquam paruam necessitatem in omni doctrina. Interest enim quiddam ad declarandum, itane an ita dicas: non tamen tantopere. Sed omnia hæc phantasia constant, & referuntur ad auditorem. Quamobrem nemo sic Geometriam tradit. Ac illa quidem cùm prodibit, idem efficiet, quod histrionica. conati autem sunt nonnihil de ipsa dicere nonnulli, vt Thrasymachus in miserationibus. Et naturæ est ad actionem valere, & magis expers artis. In elocutione verò valet artificium. Quamobrem & iis qui huius facultatem habent, tribuuntur rursus præmia, vt etiam, qui actionis, oratoribus. quæ enim scribuntur orationes, plus valent propter dictionem, quàm propter sententiam. Ac cœperunt quidem mouere primùm, vt natura tulit, poëtæ. nomina enim imitationes sunt. Tributa verò etiam est vox nobis omnium partium aptissima ad imitationem. Quamobrem & artes constitutæ sunt, tum Rhapsœdia, tum Histrionica, tum aliæ. Quoniam verò Poëtæ dicentes inania ex elocutione videbantur comparasse hanc gloriam, propterea poëtica prima extitit elocutio, vt Gorgiæ. Et nunc etiam multi ineruditi tales arbitrantur disputare pulcherrimè. At non est ita. Sed alia orationis, alia poësis elocutio est. Manifestum autem id facit euentus. Neque enim Tragœdias facientes, amplius vtuntur eodem modo: sed quemadmodum ex Tetrametris ad Iambicum se contulerunt, quia sermoni inter alia metra simillimum sit: sic nomina abiecerunt, quæcunque præter consuetudinem loquendi sunt. & quibus primi ornabant, & adhuc etiam qui nunc hexametra faciunt, abiecerunt. Quamobrem ridiculum est, imitari eos qui ipsi non amplius illo vtuntur modo. Quare apparet, non omnia, quæcunque de elocutione licet dicere,

A ἀφ' τὴν μαθησείαν τὴν πολιτειῶν. οὔπω δὲ συγκεῖσθαι τέχνη περὶ αὐτὴν, ἐπεὶ καὶ τὸ περὶ τὴν λέξιν ὀψὲ προῆλθε· καὶ δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, καὶ λαλᾶς ὑπολαμβάνεσθαι· ἀλλ' ὅλης οὔσης περὶ δόξαν τῆς πραγματείας τῆς περὶ ῥητορικήν, * οὐκ ὀρθῶς ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἀναγκαίου τὴν ὄντι μέλειαν ποιητέον· ἐπεὶ τὸ γε δίκαιον μηδὲν πλέον ζητεῖν περὶ τὸν λόγον, ἢ ὡς μήτε λυπεῖν, μήτε διαφαίνειν. δίκαιον γὰρ αὐτοῖς ἀγωνίζεσθαι τοῖς πράγμασιν, ὥστε πάντα ἔξω τοῦ ἀποδεῖξαι, * B περιεργά ἐστιν· ἀλλ' ὅμως μέγα δυνάσθαι, καθάπερ εἴρηται, ἀφ' τὴν τοῦ ἀκροατοῦ μαθησείαν. τὸ μὲν οὖν τῆς λέξεως * ἔχει τι μικρὸν ὅμως ἀναγκαῖον ἐν πάσῃ διδασκαλίᾳ· ἀφ' ὧν φέρει γάρ τι πρὸς τὸ δηλῶσαι, ὡδὶ ἢ ὡδὶ εἰπεῖν· οὐ μὴν τοῦτόν γε ἀλλ' ἀπλῶς φαντασία ταύτην ἔστι, καὶ πρὸς τὸν ἀκροατήν· ἀφ' ὧν οὐδεὶς οὕτω γεωμετρεῖν διδάσκει. σκεῖνη μὲν οὖν ὅταν ἔλθῃ, ταὐτὸ ποιήσει τῇ ὑποκριτικῇ. ἐγχειρήκασι δὲ ἔνιοι καὶ περὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς εἰπεῖν C τινες, οἷον Θρασύμαχος ἐν τοῖς ἐλέοις· καὶ ἔστι φύσεως τὸ ὑποκριτικὸν εἶναι, καὶ ἀτεχνότερον· πρὸς δὲ τὴν λέξιν ἔντεχνον· ἀφ' ὧν καὶ τοῖς τὸ δεύτερον μέρος ἆθλα πάλιν ἆθλα. καθάπερ * καὶ τοῖς περὶ τὴν ὑποκρισιν ῥήτορσιν· οἱ γὰρ γραφόμενοι λόγοι μᾶλλον ἰσχύουσιν ἀφ' τὴν λέξιν, ἢ ἀφ' τὴν διάνοιαν. ἦρξαντο μὲν οὖν ποιῆσαι τὸ ποιητόν, ὡς φησι, πεφυκέναι, οἱ ποιηταί· τὰ γὰρ ὀνόματα μιμήματά ἐστιν. D ἔστι δὲ καὶ φωνὴ πάντων * μιμητικωτάτη τῶν μορίων ἡμῖν· ἀφ' ὧν καὶ τέχναι συνεστήσαντο, ἥ τε ῥαψῳδία, καὶ ἡ ὑποκριτικὴ, καὶ ἄλλαι γε. ἐπεὶ δὲ οἱ ποιηταὶ λέγοντες * φαίνονται, ἀφ' τὴν λέξιν ἐνδόξοιαν ποιήσασθαι τὴν δι' τὴν δόξαν· ἀφ' τοῦτο ποιητικὴ προήλθε λέξις, οἷον ἡ Γοργίου. καὶ νῦν ἔτι οἱ πολλοὶ τῶν ἀπαιδεύτων, τοιοῦτοι οἵοιπερ ἀφ λέγεσθαι καλλίστα. τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρα λόγου καὶ ποιήσεως λέξις ἐστί. δηλοῖ δὲ τὸ συμβαῖνον· ἀφ' ὧν γὰρ οἱ τὰς τραγῳδίας ποιοῦντες, ἐξ ἴσου χρῶνται E τοῖς αὐτοῖς ἔπεσιν· ἀλλ' ὥσπερ καὶ ὁ τῶν τετραμέτρων εἰς τὸ ἰαμβεῖον μεταβήσεσθαι, ἀφ' τὸ τῶν λόγων τοῦτο τῶν μέτρων ὁμοιότατον εἶναι τῶν ὀνομάτων· ἀφ' ὧν καὶ τὰ ἀφαιρέσεις, ὅσα * παρὰ τὸ ἔθος τῆς ὁμιλίας ἐστὶν ἀφαιρεῖσθαι, οἷς δ' * οἱ τὰ ἑξάμετρα ποιοῦντες, ἀφῆκαν· ἀφ' γελοῖον μιμεῖσθαι τοιούτους, οἳ αὐτοὶ οὐκ ἐξ ἴσου χρῶνται τοῖς αὐτοῖς ἔπεσιν· ὥστε φανερὸν, ὅτι οὐ πάντα ὅσα περὶ λέξεώς ἐστιν εἰπεῖν

ὑπολαμβάνεσθαι
ἀφαιρέσεις; al. ἀφαιρέσεις, κ. οἷς δ'
κ. οἱ περὶ τὴν ὑποκρισιν.
γρ. ἐξ ἴσου τοῖς αὐτοῖς ἔπεσιν

ἀκριβολογητέον ἡμῖν. ἀλλ' ὅσα περὶ τοιαύτης οἵας λέγομεν. περὶ δ' ἐκείνης εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς.

A exactè nobis explicanda esse, sed quæ de eiusmodi, qualem dicimus. De illa verò dictum est in iis quæ sunt de Poëtica.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Λέξεως ἀρετή.

CAPVT II.

De elocutione perspicua, non humili, non elata: de translatis, de epithetis, de diminutiuis.

ἐστ. αὐτ.

ΕΣΤΩ οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ὡρισθω λέξεως ἀρετὴ, σαφῆ εἶναι· σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, * ἐὰν μὴ δηλοῖ, τὸ ποιῆσαι τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· οὔτε μήτε ταπεινὴν, μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν· ἡ γὰρ ποιητικὴ οὐκ ἀταπεινὴ, ἀλλ' οὐ πρέπουσα τῷ λόγῳ. τῶν δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ ἀταπεινὸν δ' ἀλλὰ κεκοσμημένον, τἄλλα ὀνόματα ὅσα εἴρηται περὶ τοὺς περὶ ποιητικῆς. τὸ γὰρ * ἐξαλλάξαι ποιεῖ φαίνεσθαι * σεμνότερον. * ὡς γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ αὐτοὶ καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, τὸ αὐτὸ παθεῖν καὶ πρὸς τὴν λέξιν. δεῖ δὲ ποιεῖν ξένην τὴν ἀφέλειαν· * θαυμαστὰ γὰρ ἀπόντων εἰσίν· ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν· ὅτι μὲν οὖν τὴν μέτρων πολλὰ τοιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει ἐνταῦθα· πλέον γὰρ ἄφεσις ἔχει, περὶ ἃ ἐστὶ περὶ οὓς ὁ λόγος· ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις, * πολλῷ ἐλάττοσιν ἡ γὰρ ἀποδοσις ἐλάττων· ἐπὶ δὲ σιγῶν, εἰ δοῦλος * καλλιεπῶν, ἢ λίαν νέος, ἀπρεπέστερον· ἢ περὶ λίαν μικρῶν ἀλλ' ἔστι καὶ σύνθετα ὀνόματα ποιῆσαι καὶ ξενικὰ καὶ ἐπιτεταμένα καὶ παρηγμένα· ἀφαιρεῖσθαι δὲ καὶ προσθεῖναι * ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν * ἐναντίον δὲ, τοῖς αὐλοῖς· * ὡς γὰρ πρὸς ὑποβουλεύοντα * δικαίως λέγεται, καθάπερ πρὸς τοὺς εἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ οὗ ἡ Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑποκρισιν· ἡ μὲν γὰρ, τοῦ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ', ἀλλοτρίαι. κλέπτεται δ' εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας ἁρμονίας ἐκλέγων σύνθηται· ὅπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑποδείκνυσι πρῶτος. ὄντων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἓξ ὧν ὁ λόγος ξυνέστηκε, τῶν δὲ ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη ὅσα τεθεώρηται ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλῶτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ ποιήσεσι, ὀλιγάκις καὶ ὀλίγα χρηστέον· ὅπου δ', ὕστερον ἐροῦμεν. τό, τε ἁρμόττει δὲ εἰρημένον· ὅτι τὸ μεῖζον γὰρ ἐξαλλάττει δ' ἁρμόττον· τὸ δ' οἰκεῖον, καὶ τὸ μεταφερόμενον χρήσιμοι πρὸς τὴν τῶν ψιλῶν λόγων λέξιν· σημεῖον δὲ, ὅτι τοῖς μόνοις πάντες χρῶνται.

B SInt ergo illa cogitata. Et definita sit elocutionis virtus, vt perspicua sit: signum enim est, quòd oratio si non declaret, non obibit suum ipsius munus: & vt neque humilis, neque supra dignitatem, sed decora. Nam poëtica fortasse non humilis: sed non decora orationi. Ex nominibus autem & verbis perspicuam quidem efficiunt propria: non humilem verò, sed ornatam, alia nomina, quæcunque dicta sunt in præceptis de C poëtica. Cùm enim immutatur, efficit vt appareat grandior. Quemadmodum enim homines ad peregrinos, & ad ciues: sic afficiuntur etiam ad elocutionem. quamobrem oportet efficere peregrinum sermonem. admirabile enim, rerum externarum est: iucundum verò, admirabile est. Ac in metris quidem & multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim excellunt ea, & ii de quibus oratio est. In nudis autem sermonibus, multo paucioribus. argumentum enim inferius est: quoniam & hic si seruus ornatè loqueretur, aut valde D iuuenis, minùs decorum esset: aut de paruis. Sed est etiam in his quod contrahitur & dilatatur, decorum. Quamobrem oportet latere, dum id facimus, & non videri dicere fictè, sed naturaliter: hoc enim appositum ad persuadendum: illud verò contrarium. Nam tanquam ab insidiatore cauent, quemadmodum à vinis permistis. Et vt Theodori vox affecta est ad vocem aliorum histrionum. hæc enim dicentis videbatur esse: illæ verò, alienæ. Occultatur verò bene, si quis ex E solito sermone seligens componat. Id quod Euripides facit, & ostendit primus. Cùm autem sint nomina, & verba, ea ex quibus oratio constat, & nomina tam multas habeant species quàm multæ consideratæ sunt in præceptis de poësi: ex his quidem linguis, & duplicibus nominibus, & factis, rarò, & paucis in locis vtendum est. vbi verò, posteriùs dicemus. & quamobrem, dictum est. in maius enim immutant, quàm decet. Proprium autem, & domesticum, & translatio tantùm prosunt ad nudorum sermonũ elocutionem. Signum verò est, quòd his solis omnes vtuntur.

Omnes enim translationibus loquuntur, & domesticis, & propriis. Quare manifestum, si rectè faciat aliquis, fore peregrinitatem, & latere posse, & perspicuè dicere. hæc autem est oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò, sophistæ quidem homonymiæ sunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò synonymiæ. Dico autem & propria, & synonyma, vt & ire, & proficisci: hæc enim ambo, & propria, & synonyma sunt inuicem. Ac quid sit quidem vnumquodque horum, & quot species translationis, & quemadmodum potissimùm valeant tum in Poësi, tum in orationibus translationes, dictum est, vt exponebamus, in præceptis de poëtica. Tanto autem in orationibus oportet magis laborare de ipsis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quàm metra. Et perspicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè translatio. Et simire non licet ipsam ab alio. Oportet verò & epitheta, & translationes congruentes dicere. atque hoc erit ex proportione. Sin minùs, indecorum apparebit, quia iuxta se posita contraria maximè apparent. Sed oportet considerare, vt inueni purpura, sic seni quid. non enim eadem conuenit vestis. Et si ornare velis, à melioribus in genere ducere translationem: &, si vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria sunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio est, id quod dictum est, licet facere. quemadmodum & Iphicrates Calliam Matragyrtam, sed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipsum esse, non enim Matragyrtam ipsum appellasset, sed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, sed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alii quidem sunt Dionysii assentatores: ipsi verò se artifices vocant: ambo enim hæc translationes, illa inquinantium, hæc contrà. Et alii sunt prædones: ipsi verò se lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare; illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui surripuit, & sumpsisse, & populatum esse. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, &, descendens in Mysiam, indecorum, quia imperare maius est quàm prodignitate. Non igitur occultum est. Inest etiam syllabis error, si non sint iucundæ signa vocis, vt Dionysius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poësim: quia ambæ sunt voces. Mala autem translatio ex significationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet,

πάντες γὰρ μεταφοραῖς ἀφθονήσουσι, καὶ ταῖς ἰδίοις, καὶ ταῖς κυρίοις. ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, * ἔσται τὸ ξενικὸν, καὶ λανθάνειν ἐοικὸς, καὶ * σαφηνίζειν. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ τῆς ῥητορικῆς λόγου ἀρετή· τῶν δ' ὀνομάτων, αἱ μὲν σοφιστῇ ὀνωνυμίαι χρήσιμοι· * τοῦτον γὰρ κακουργεῖ· ἡ ποιητῇ δὲ συνωνυμία· λέγω δὲ κύρια μέν τι καὶ συνώνυμα, οἷον τὸ πορεύεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν· τοῦτα γὰρ ἀμφότερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις· ἡ μὲν οὖν τούτων ἑκάστου ἕξις. καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅλως τοῦτο πλεῖστον δύναται, καὶ ἐν ποιήσει, καὶ ἐν λόγοις, καὶ μεταφορὰ εἴρηται. καθάπερ γὰρ εἰλέγομεν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· * πασούτῳ δὲ ἐν λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοπονεῖσθαι περὶ αὐτὴν, ὅσῳ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῶν μέτρων· καὶ τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ξενικὸν ἴσχει μάλιστα διὰ μεταφορᾶς. καὶ λαβεῖν παρ' ἄλλου ἐστὶν * καλῶς· λέγω δὲ παρ' ἄλλου, οἷον εἰ τὰς ἐπιθέτους καὶ μεταφορὰς ἁρμοττούσας λέγειν. τοῦτο δ' ἔσται ἐὰν τῷ * ἀνάλογον. εἰ δὲ μή, ἀπρεπὲς φανεῖται, διὰ τὸ ἐναντία μάλιστα φαίνεσθαι, ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ὡς ἐπὶ φοινικίδος, οὕτω καὶ γέροντι· ἃ γὰρ ἁρμόττει ταύτῃ ἁρμόττει· καὶ ἐὰν τὸ κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ * τῶν βελτίονος τῷ ὁμοίῳ τούτῳ ἕξει φέρειν τὴν μεταφοράν, ἐὰν τὸ ψέγειν, ἀπὸ τῶν χειρόνων. λέγω δ' οἷον, ἐπεὶ ἡ ἐπανόδος ἐστὶν ὃ αὐτὸ ἕξει, ἐὰν φάσκῃ μὲν πλανᾶσθαι δύκαδε, τὸ δὲ δύκαδε πλανᾶσθαι· ὅτι ἄμφω αἰτήσῃς, τὸ εἰρημένον ἐστὶ ποιεῖν· ὡς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δαδοῦχον ὁ δ' ἔφη, ἀμύητον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν εἶπεν, ἀλλὰ δαδοῦχον· ἄμφω γὰρ πρὸς θεὸν ἀλλὰ τὸ μὲν, τίμιον· τὸ δὲ, ἄτιμον. * ἐκ τοῦ μὲν ὁ μὲν Διονυσοκόλαξ, αὐλοὶ δ' αὐλοῖς πολλοὶ καλοῦσι. ταῦτα δ' ἄμφω * μεταφορὰ τὸ μὲν, ὑπαινίττων· τὸ δὲ, πιθανόν. καὶ οἱ μὲν λῃσταὶ, αὐλοὺς πορίσας καλοῦσι νεῶν· ἐξ ἕξεως λέγειν, ὅτι ἀδικήσουσι μὲν, ἀμυντέον· τὸν δ' ἁμαρτήσοντα, ἀδικητέον· καὶ τὸν κλέψοντα, καὶ λαβεῖν, * καὶ πορθητέον. τὸ δ' ὡς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδης φησὶ, κώπας ἀρᾶσθαι, καὶ, ἀποβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπὲς, ὅτι * μεῖζον τὸ ἄρᾶσθαι, ἢ κατ' ἀξίαν· ἀκολουθίαν δὲν. ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς συλλαβαῖς ἁμάρτημα, ἐὰν μὴ ἡδεῖαι ἢ σημεῖα φωνῆς· οἷον, Διονύσιος προσαγορεύει ὁ χαλκεὺς ἐν τοῖς ἐλεγείοις, κραυγὴν Καλλιόπης, καὶ ποίησιν, οὐκ ἄμφω φωνάς. φαύλη δὲ μεταφορὰ, ταῖς ἀσήμοις φωναῖς. ἔτι δ', ἃ πρέπει δεῖ,

ἀλλ' ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν με- A
ταφέρειν τὸ ἀνώνυμα ὀνομαζομένως, ὃ λε-
χθὲν δῆλόν ἐστιν ὅτι συνῆκεν· οἷς ἐν τῷ αἰνίγ-
ματι τῷ βδελυμιωῶντι

Ἀνδρ' εἶδον πυρὶ χαλκὸν ἐπ' ἀνέρι κολλη-
σάμενον·

ἀνώνυμον γὰρ τὸ πάθος. ἔστι δ' ἀμφω τοιαῦτα
οἷς. κόλλησιν φῆσαι εἶναι τὴν τῆς σικύας
προσβολήν· καὶ ὅλως ἐκ τῶν εὖ πεπαιγμένων
μεταφορικῶς ὅτι * μεταφορὰς λαβεῖν δεῖ κύρι- Λυκίμνιος
ων· μεταφοραὶ γὰρ αἱ λεγόμεναι· ὥστε δῆλον ὅτι B
ἐκ μὲν καλῶν καλλος δὲ ὀνόματος, τὸ μὲν,
ὡσπερ * Λυκίμνιος λέγει, ἐν τοῖς φόροις, ἐπὶ Λυκίμνιος
τῶν σημαινομένων· ἐκ δὲ αἰσχρῶν δὲ ὡσαύτως. ἔτι
δὲ τέταρτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ
ὡς ἔφη Βρύσων, οὐθένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ
αὐτὸ σημαίνει ταῦτα, ἀλλὰ τὸ δεῖ εἰπεῖν· τοῦτο
γὰρ ἔστι ψεῦδος· ἔστι γὰρ ἄλλο ἄλλου κυ-
ριώτερον, ἢ ὡμοίως μᾶλλον ἢ οἰκειότε-
ρον, τῇ ποιεῖν τὸ τοιοῦτον τοῦ ὁμμάτων.
ἔτι δ' οὐχ ὁμοίως ἔχον σημαίνει τόδε ἢ τόδε·
ὥστε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου καλλιον, καὶ αἴ- C
σχιον δεκτέον· ἅμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν ἢ αἰσχρὸν
σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ἧ καλὸν, ἢ οὐχ ἧ αἰ-
σχρόν· ἀλλ' ταῦτα μὲν, ἄλλα δὲ μᾶλλον ἢ ἧττον·
τὰς δὲ μεταφορὰς ἐκ τοιούτων οἰκείως ἀπὸ καλ-
λῶν ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δηλώσει, ἢ τῇ ὄψει, λέ-
γειν ἢ ἄλλῃ πῃ αἰσθήσει. λέγω δὲ οἷον φέρει τὸ εἰπεῖν οἷος ῥο- Ομηρ.
δοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυ-
λος, ἢ ἐπὶ φαυλοτέρου, ἐρυθροδάκτυλος· καὶ
ἐπὶ τοῖς ὀπτῆρσι, ἔστι μὲν ταῦτα ὀπτῆσαι ποιῆ-
σαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον, ὁ μεμβρόν- D
της. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος· οἷον, ὁ παρὼν ἀ-
μείνω· καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου
μισθὸν ὀλίγον ἀπὸ νικήσας τοῖς ὄρνισιν, οὐκ
ἤθελε ποιῆσαι, ὡς δυσχεράνων εἰς ἡμιόνους ποι-
εῖν. ἐπεὶ δ' ἱκανὸν ἔδωκεν, ἐποίησε,

Χαῖρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων·

καίτοι ἐκ τῶν ὄντων θυγατέρες ἦσαν. ἔτι δὲ, τὸ
αὐτὸ ὑποκορίζεσθαι. ἔστι δὲ ὁ ὑποκορισ-
μὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ ἐκ τοῦ κακοῦ, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ·
ὥσπερ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης σκώπτει ἐν τοῖς Βα- E
βυλωνίοις, αὐλὶ μὲν * χρυσίου, χρυσιδάριον· χυτρί.
αὐλὶ δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· αὐλὶ δὲ λοι-
δορίας, λοιδορημάτιον· καὶ νοσημάτιον· βέ-
λτιον δὲ δεῖ ἐκ τοῦ ἐλαττοῦν ἐν ἀμφοῖν τὸ
μέτριον.

A sed ex cognatis & conformibus transfer-
re, innominata cum nomine : quod di-
ctum manifestum sit cognatum esse, vt
in ænigmate illo probato, Virum vidi
igne æs viro agglutinantem : innomina-
ta enim est affectio. est autem vtrum-
que appositio quædam. agglutinationem
igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et
omnino ex probè factis ænigmatibus li-
cet translationes sumere elegantes. Trans-
lationes enim faciunt ænigmata. Qua-
re manifestum est, bene translatum esse.
Et ab honestis. Honestas autem nomi-
nis est, vt Lycimnius ait, in sonis, vel
B significato. Et turpitudo eodem modo.
Præterea tertia est, quæ soluit sophisti-
cam rationem. Non enim est, vt dixit
Brysonis, Neminem turpiter dicere, si-
quidem idem significat hoc pro illo di-
cere. Hoc enim est falsum. Nam est
aliud alio magis proprium, & similius, &
accommodatius ad ponendam rem ante
oculos. Præterea non similiter se ha-
bens significat hoc, & illud. Quare
sic etiam aliud alio honestius & turpius
ponendum est : ambo enim honestum
C quidem & turpe significant : sed non
quatenus honestum, aut non quatenus
turpe. aut hæc quidem, sed magis &
minùs. Translationes autem hinc du-
cendæ ab honesto, aut voce, aut vi,
aut aspectu, aut alio aliquo sensu. Dif-
fert verò dicere, exempli caussa, roseo-
digitam auroram magis, quàm purpu-
reodigitam, vel adhuc deterius rubro-
digitam. Et in epithetis licet appositio-
nes fieri à malo, vel turpi : vt Matricida.
Et licet à meliori, vt patris vindex.
D Et Simonides, cùm daret præmium par-
uum ipsi is qui vicerat mulabus, noluit
carmen facere, quasi grauaretur in se-
mnasinas carmen facere. Vbi verò ido-
neum dedit, cecinit, Saluete volucrum
filiæ equorum. Atqui asinorum quo-
que filiæ erant. Præterea idem dimi-
nuere. Est autem diminutio, quæ mi-
nus reddit & malum & bonum, vt Ari-
stophanes cauillatur in Babyloniis, pro
auro aurulum : pro toga, togula : pro
conuicio, conuiciolum : & morbulum.
Cauere autem oportet, & obseruare mo-
E dum.

A

CAPVT III.

De elocutione frigida.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ ψυχρᾶς λέξεως.

FRigora in quatuor fiunt ſecundùm elocutionem. In duplicibus nominibus, vt, Lycophron: Multiforme cælum Magniceruicæ terræ: &, Littus anguſtimum. &, vt Gorgias nominabat, Prochomuſus adulator: Praeciuros & Probeiuros. &, vt Alcidamas, Furore quidem animum repletum, igniuomum verò aſpectum factum. &, Finiferentem putauit alacritatem ipſorum futuram. & Finiferentem ſuadelam orationum conſtituit. &, Cærulicolor maris ſolum. Omnia enim hæc poëtica ob duplicationem apparent. ac vna quidem hæc cauſſa eſt. Altera verò, vti linguis, vt Lycophron, Xerxem Pelorium virum, & Sciron, Sinnis vir. Et Alcidamas, Athyrma poëſi, &, Naturæ ataſthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in epithetis aut longis, aut intempeſtiuis, aut frequentibus adhibendis. In poëſi enim decet lac album dicere. at in oratione partim indecora ſunt, partim ſi ſint nimia, arguunt, & reddunt manifeſtum, poëſim eſſe. Et quoniam ipſa vti oportet, (immutat enim conſuetum, & peregrinam efficit elocutionem,) ſaltem oportet intueri modum: quoniam maius facit malum, quàm ſi temerè dicas. illa enim non habet, quod bene eſt: hæc verò, quod malè. Quamobrem Alcidamantis frigora apparent: non enim vt condimentis vtitur, ſed vt cibis, epithetis, ſic crebris, & maioribus & apertis, vt non ſudorem, ſed humidum ſudorem: nec ad Iſthmia, ſed ad Iſthmiorum mercatum. & non leges, ſed ciuitatum reginas leges, & non curſu, ſed Curſorio animi impetu. & non Muſeum, ſed Naturæ cùm accepiſſet Muſeum. & Triſtem curam animi. &, Non gratiæ, ſed popularis gratiæ opifex. &, Diſpenſator audientium voluptatis. &, non ramis, ſed Syluæ ramis occultauit. &, non corpus velauit, ſed Corporis pudorem. & Repræſentatricem animi cupiditatem. hoc autem ſimul & duplex, & epitheton eſt. Quare poëma fit. & ſic, Immenſam improbitatis exuperantiam.

ΤΑ δ' ψυχρὰ ἐν τῷ πάντα τρόπον γίγνεται ψυχρὰ γίγνεται ἐν τῷ λέξει, ἐάν τε ἐν τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν ᾖ, Λυκόφρων, τὸν πολυπρεπῆ τρόπον εὑρεσιτὴς τῆς μεγαλοκρύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν δ' ἐπόρευεν· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πανδαλόμυζος κόλαξ, ὀπτορκήσαντας καὶ καπνορκήσαντας. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, μάψοις μὲν τῷ ψυχῷ πεπληρωμένῳ· πυρίλεγον δὲ τῷ ὄψει γεγονότα, καὶ πλεσφόρειν φήσῃ τῷ εὐθυμίαν αὐτῶν ἡδήσεσθαι· καὶ πλεσφόρειν τὴν πειθὼ τῶν λόγων κατέστησε· καὶ κυμοτρόχειον τῆς θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὰ ἀφ' ἑνὸς τρόπου διπλασιασμοῦ φαίνεται. μία μὲν οὖν αὕτη αἰτία· μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷον, Λυκόφρων Ξέρξην πέλωρον ἄνδρα· καὶ Σκίρων, σίννις ἀνήρ· καὶ Ἀλκιδάμας, ἄθυρμα τῇ ποιήσει· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀναθαλίαν, καὶ ἀκεχειρίαν τῆς ἀφρονείας ὀργὴν τεθνηκυῖαν. τελευτὴ δ' ἐστὶ τοῖς ἐπιθέτοις, ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι· ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λευκὸν εἰπεῖν· ἐν δὲ λόγῳ, τὸ μὲν, ἀπρεπέστερον· τὸ δὲ, αἰδῆ κατακορῆ, ἀζηλότυπον ἂν ποιῆσαι φανεῖεν, ὅτι ποίησίς ἐστιν ἐπὶ δόξαν χρῆσθαι· αὐτὴ δ' ἀλλαττομένη γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὴν ποιεῖ τὴν λέξιν· δεῖ ἂν ἀδύσχαλα εἶναι τὸ μετρίου· ἐπὶ μᾶλλον οὖν ποιεῖ κακόν· τὸ εἰκῆ λέγειν ἢ μὴ· τὸ γὰρ, οὐκ ἔχει δῦ, ἢ δι, τὸ κακῶς· ὁ δ' Ἀλκιδάμαντος ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ ὡς ἡδύσμασι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδέσμασι τοῖς ὀπτοῖς, οὕτω πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ὀπτοῖσιν οὖσι, οὐχὶ ἱδρῶτα. ἀλλὰ τὸν ὑγρὸν ἱδρῶτα· καὶ οὐκ εἰς ἰαθμία, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἰαθμίων πομπήν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πολεων Βασιλῆς νομίμους· καὶ οὐ δρόμια, ἀλλὰ δρομέα τῇ τῆς ψυχῆς ὁρμῇ· καὶ οὐχὶ μυσοῦν, ἀλλὰ τὸ τῆς Φύσεως παλαιβὸν μυστῆον, καὶ σκυθρωπὸν τὴν φειδωλὸν τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χάεσσι, ἀλλὰ πανδάμου χάεσσι δημιουργὸς, καὶ οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς· καὶ οὐ κλαδοῖς, ἀλλὰ τοῖς τῆς ὕλης κλαδοῖς ἀπεκρυψε· καὶ οὐ τὸ σῶμα παρήμπιεχεν, ἀλλὰ τὸν τῶν σωμάτων αἰσχύνην· καὶ ἀνίμερον τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαν. τοῦτο δ' ἅμα, καὶ διπλοῦν, καὶ ἐπίθετον· ὥστε ποίημα γίγνεται. ὅταν δ' ἐξεδρον τὴν τῆς μωρολογίας ἀφροσύνην.

διπλασιασμοῦ

πέλωρον ἄνδρα. Leopardus. ἀθύρματα τῆς ποιήσεως i. lusos facit. Emend. l. 2. c. 6.

ἀκεχειρίαν τῆς ἀφροσύνης, ἐξ ὀργὴν πεπληγμένον. μικρούς.

ἐπὶ δόξαν χρῆσθαι. αὐτὴ δ' ἀλλαττομένη τὸ εἰωθὸς

ἡδύσμασι καὶ ἐδέσμασι

πολεων Βασιλῆς νομίμους

τῆς τῶν ἀκουόντων

ἀνίμερον. ἀθύμως.

διὸ ποιητικῶς λέγοντες, τῇ ἀπρεπείᾳ τὸ γελοῖον ἐ τὸ ψυχρὸν ἐμποιοῦσι, καὶ τὸ ἀσαφὲς διὰ τὴν ἀδολεσχίαν· ὅταν γὰρ γνωσομένῳ ἐπιβάλῃ, διαλύει τὸ σαφὲς τῇ ὑπερχυσίᾳ. οἱ δ' ἀνθρωποι τοῖς διπλοῖς χρῶνται, ὅταν διπλοῦν ᾖ καὶ ὁ λόγος διπλοῦς τις, οἷ τὸ χρονοτριβεῖν· ἀλλ' ἀεὶ πολύ, πάντων ποιητικόν. διὸ * χρησιμωτάτη ἡ διπλῆ λέξις τοῖς διθυραμβοποιοῖς. οὗτοι γὰρ φορτώδεις· αἱ δὲ γλῶτται, τοῖς ἐπικοῖς· σημεῖον γὰρ, καὶ ἀοῤῥαδίς ἡ μεταφορὰ δὲ τοῖς ἰαμβείοις· τούτοις γὰρ νῦν χρῶνται, ὥσπερ εἴρηται. καὶ ἔτι τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίγνεται· εἰσὶ γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν, διὰ τὸ γελοῖον χρῶνται γὰρ ἐ οἱ κωμῳδοποιοὶ μεταφοραῖς· αἱ δὲ, διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν ἐ τραγικὸν ἀσαφεῖς ὦσι, διὸ παῤῥωλεῖ. οἷ Γοργίας χλωρὰ ἐ ἔναιμα τὰ σφάγματα· σὺ γὰρ ταῦτα αἰχρῶς μὲν ἔσπευσας, κακῶς γ' ἐθέωσας * ποιητικῶς γὰρ ἄγαν. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, τὴν φιλοσοφίαν, ὅπλισμα τῶν νόμων καὶ τοῦ Ὀδυσσέως, καλὸν κἀγαθὸν βίου κάτοπτρον. * ἐ οὐδὲν τούτων ἄδηλον τῇ ποιητικῇ προσφέρων. ἄδηλα γὰρ ταῦτα ἀπέθανε διὰ τὸ εἰρημένον· τὸ δὲ Γοργίου τοῦ χελιδόνα, ἐπὶ κεφ' ἡμῶν τὴν πτερωθεῖσαν ἀφῆκε κόπρον, δεῖται τῶν πραγμάτων· εἶπε γὰρ, αἰσχρόν με ὦ Φιλομήλα. ὑπῆρξε μὲν γὰρ, εἰ ἐποίησεν, οὐκ αἰσχρόν· πρὸς δὲ, αἰσχρόν. δεῖ οὖν τοῦτο ἐξουδενῆσαι εἰπόντα ὃ λέγει, ἀλλ' οὐχὶ ὃ ἔστιν.

Quamobrem poëticè dicentes, eum indecoro ridiculum & frigus efficiunt, & obscurum propter loquacitatem. quando enim cognoscenti inculcat, id dissoluit perspicuum offusione obscuritatis. Homines autem duplicibus vtuntur, quando quid sine nomine sit, & oratio facilè iungi possit, vt Diem terere. Sed si multum sit, omnino poëticum est. Quamobrem vtilissima est duplex elocutio Dithyrambicis: isti enim sunt pleni strepitus. Linguæ autem Epicis. res enim grandis est, & superba. Translatio verò iambicis: his enim nunc vtuntur, vt dictum est. Et præterea quartum frigus in translationibus efficitur. Sunt enim etiam translationes indecoræ, partim quidem propter ridiculum: nam vtuntur etiam Comici translationibus: partim verò propter rem grandem nimis & tragicam. Obscuræ autem, si longè petitæ, vt Gorgias, Pallidas & exangues res: Tu verò hæc turpiter feminasti, malè autem metisti. Poëticum enim est nimis. Et, vt Alcidamas, Philosophiam propugnaculum legum. & Odysseam pulchrum humanæ vitæ speculum. &, Nullum tale athyrma poësi afferens. Omnia enim hæc minùs ad persuasionem apposita sunt ob ea quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cùm aduersus ipsum volans demisisset stercus, optimè inter Tragicos: inquit enim, Turpe sanè ὦ Philomela. Aui enim si id dixisset, non turpe: virgini verò turpe. Rectè igitur conuitium dixit, commemorans, quod fuit, non quod est.

χρησιμώτατον

Leopardus. ἐ ἔστιν ἐ ἐποίησεν ποιητικῇ προσφέρων

ΚΕΦΑΛ. η

Περὶ εἰκόνος.

CAPVT IV.

De imagine, seu similitudine mollita.

ΕΣΤΙ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά· διαφέρει γὰρ μικρόν· ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ τὸν Ἀχιλλέα, Ὡς δὲ λέων ἐπέθορεν, εἰκών ἐστιν. ὅταν δὲ, λέων ἐπέθορε, μεταφορά· διὰ γὰρ ἄμφω ἁρπακτικὼ εἶ), προσηγόρευσε * μετενέγκας λέοντα τὸν Ἀχιλλέα. χρήσιμον δ' ἡ εἰκὼν καὶ ἐν λόγῳ· ὀλιγάκις δὲ ποιητικὸν γάρ· εἰσὶν δὲ, ὥσπερ αἱ μεταφοραί· μεταφοραὶ γάρ εἰσι διὰ ταῦτα λεγόμεναι ἃ εἰρήμεθα. εἰσὶ δ' εἰκόνες. * οἷ, ὡς Ἀνδροτίων εἰς Ἰδρίαν, ὅτι ὅμοιος τοῖς ἐκ τῶν δεσμῶν κυνιδίοις ἐκφανῆ τὸν προσαπτόμενον δάκνει. ἐ Ἰδρίαν λυθέντα ἐκ τῶν δεσμῶν εἶ) χαλεπόν. ἐ ὡς Θεοδάμας εἴκαζεν Ἀρχίδαμον Εὐξείνῳ γεωμετρεῖν οὐκ ἐπιστάμενον. καὶ ἐκ τῆς ἀναλογί-

Ἐ Est verò etiam imago, translatio: differt enim parum. Nam cùm inquit de Achille, Vtque Leo ruit, imago est. cùm autem, Leo ruit, translatio. Etenim quia ambo fortes, sunt, appellauit transferendo Leonem Achillem. Vtilis verò etiam imago est in oratione. sed rarò, cùm poëtica sit. eliciendæ autem sunt, vt translationes. Nam translationes sunt differentes in eo quod dictum est. Sunt autem imagines, vt quam Androtio in Idricum, Similem esse ex vinculis solutis canibus. illi enim obuium mordent: & Idricum solutum ex vinculis, esse morosum. & vt Theodamas assimilabat Archidamum Euxeno Geometriam nescienti. & ex proportione.

μεταφορὰ

est enim etiam Euxenus Archidamus Geometricus. & illud in Politia Platonis, Qui mortuos spoliant, similes esse canibus, qui lapides mordent, iacientes non attingendo. & in populum, Similem esse nauclero, robusto quidem, sed surdastro. & in versus Poëtarum, similes esse sine pulchritudine venustis. illi enim cùm defloruerint: hi verò, cùm dissoluti sunt, non apparent similes. & illa Periclis in Samios. Similes esse ipsos infantibus qui mansum recipiunt, sed plorantes. & in Bœotos, Similes esse ilicibus. ilices enim à se contundi, & Bœotos inter se pugnare. & Demosthenes in populum, Similem esse nauseantibus in nauibus. & , vt Democrates assimilauit oratores nutricibus quæ mansum deglutientes, saliua infantes inungunt. & vt Antisthenes Cephisodotum gracilem thuri assimilauit, quod dum consumitur, iucundum affert. Omnes enim has, & vt imagines, & vt translationes licet dicere. Quare quæcunque probatæ fuerint, tanquam translationes dictæ, manifestum est ipsas etiam imagines futuras, & imagines translationes rationis indigentes. Semper verò oportet, translationem ex proportione referre etiam in alteram partem. & in iis quæ sunt eiusdem generis, vt si poculum est scutum Dionysii, etiam scutum conuenit dici poculum Martis. ac oratio quidem constituitur ex his.

A ἔστι γὰρ καὶ ὁ Εὔξενος Ἀρχίδαμος γεωμετρικός· καὶ τὸ ἐν τῇ * πολιτείᾳ τῇ Πλάτωνος, ὥσπερ οἱ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεύοντες, ἐοίκασι τοῖς κυσὶν οἳ τοῖς λίθοις δάκνει, τὸν βαλόντων οὐχ ἁπτόμενα· * καὶ ἐν τῷ εἰς τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιος ναυκλήρῳ, ἰσχυρῷ μὲν, κωφῷ δέ· * καὶ ἡ εἰς τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν, ὅτι ἔοικε τοῖς αὐθυ κάλλεσιν ὡραίοις. οἱ μὲν γὰρ ἀποθέσπιες, τὰ δὲ διαλυθέντα, οὐχ ὅμοια φαίνεται. ἐν δὲ Περικλέους εἰς Σαμίους, ἐοικέναι αὐτοὺς τοῖς παιδίοις, ἃ τὸν ψωμὸν δέχεται μὲν, κλαίοντα δέ· καὶ εἰς Βοιωτούς, ὅτι ὅμοιοι τοῖς πρίνοις· πρίνοι τε γὰρ πρίνους ὑφ' αὑτῶν κατακόπτεσθαι, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς πρὸς ἀλλήλους μαχομένους. καὶ Δημοσθένης τὸν δῆμον, ὅτι ὅμοιός ἐστι τοῖς ἐν τοῖς πλοίοις ναυτιῶσι· καὶ ὡς ὁ Δημοκράτης εἴκασε τοὺς ῥήτορας τιτθαῖς, αἳ τὸ ψωμίσμα κατατρίψασαι, τῷ στόματι παιδία τροφὰ εἰσφέρουσι. καὶ ὡς Ἀριστόδημος Κηφισοδοτίον λεπτὸν λιβανωτῷ εἴκασεν, ὅτι ἀπολλύμενος εὐφραίνει· πάσας γὰρ ταύτας, καὶ ὡς εἰκόνας, καὶ ὡς μεταφορὰς ἔξεστι λέγειν· ὥστε ὅσαι αἱ δεδεγμέναι, ὡς μεταφορὰ λεχθεῖσαι, δῆλον ὅτι καὶ αὗται καὶ εἰκόνες ἔσονται, καὶ αἱ εἰκόνες μεταφοραὶ λόγου δέονται. ἀεὶ δὲ δεῖ τὴν μεταφορὰν τὴν ἐκ τοῦ ἀναλόγου ἀποδιδόναι, καὶ * ὅπου γὰρ πρῶτον, καὶ ὅπου τῶν ὁμοίων· οἷον, ἐπὶ μὲν φιάλης ἀσπὶς Διονύσου, καὶ τὴν ἀσπίδα ἁρμόττει λέγεσθαι φιάλην Ἄρεως· ὁ μὲν οὖν λόγος, σκοπουμένοις ἐκ τούτων.

B

C

D

CAPVT V.

De elocutione emendata.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ Ἑλληνισμοῦ.

EST autem principium elocutionis, vt emendatè loquamur. atque id positum est in quinque. Primùm quidem in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturam habent, vt antecedant, & consequantur inter se, quemadmodum aliquæ requirunt, vt Quidem, & Egò quidem, requirit; Verò, & Ille, verò. Oportet autem, quoad meminerit, referri inter se, & non longè separare, neque coniunctionem ante coniunctionem reddere necessariam; paucis enim in locis conuenit: Ego verò, postquam mihi dixit: venit enim Cleon & rogans, & obsecrans: profectus sum, cùm assumpsissem ipsos. In his enim multæ ante reddendam coniunctionem redditæ sunt coniunctiones.

ΕΣΤΙ δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ Ἑλληνίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐν πέντε. πρῶτον μὲν, ἐν τοῖς συνδέσμοις, αἷς ἀποδιδῷ τις, ὡς πεφύκασι πρότερα καὶ ὕστερα γίνεσθαι ἀλλήλων, οἷς ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν· ὥσπερ ὁ μὲν, καὶ ὁ ἐγὼ μὲν, ἀπαιτεῖ τὸν δὲ, καὶ τὸν, ὁ δὲ. δεῖ δ' ἕως μέμνηται, ἀποδιδόναι ἀλλήλοις, καὶ μὴτε μακρὰν ἀπὸ τοῦ πρώτου, μήτε συνδέσμου πρὸ συνδέσμου ἀποδιδόναι τὸν ἀναγκαῖον. ὀλιγαχοῦ γὰρ ἁρμόττει· ἐγὼ δ', ἐπεί μοι εἶπεν· ἦλθε γὰρ Κλέων δεόμενός τε καὶ ἀξιῶν· ἐπορευόμην παραλαβὼν αὐτούς. ἐν τούτοις γὰρ πολλοὶ πρὸ τοῦ ἀποδοθησομένου συνδέσμου, παρεμβέβληνται σύνδεσμοι·

E

δὼ ἢ πολὺ δὲ μεταξύ γ' ἦν τι τῷ ἐπορεύμην, ἀσαφές. ἓν μὲν δή, τὸ εὖ ἐν τοῖς συνδέσμοις. δεύτερον δέ, τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν, καὶ μὴ τοῖς περιέχουσι. τρίτον, μὴ * ἀμφιβόλοις· τοῦτο δέ, ἂν μή τι ἐναντία προαιρῆται· οἷον ποιοῦσι, ὅταν μηδὲν μᾶλλον ἔχωσι λέγειν, παραποιοῦνται δέ τι λέγειν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ὥσπερ * ποιηταὶ λέγουσι τοῦτο· οἷον Ἐμπεδοκλῆς· Φενακίζει γὰρ τὸ κύκλῳ πολὺ ὂν, καὶ παράγουσι οἱ ἀκροαταί, ὥσπερ οἱ πολλοὶ περὶ τοὺς μάντεις· ὅταν μὲν γὰρ λέγωσιν ἀμφίβολα, συμφέρεται τοῖς.

ἀμφιβόλοις.

παραποιοῦνται

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

καὶ διὰ τὸ ὅλως * ἔλαττον εἶναι ἁμάρτημα, διὰ τοῦτο ἐν τοῖς λεγομένοις λέγουσιν οἱ μάντεις· τυγχάνει γὰρ ἂν τις ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, ἀρτία ἢ περισσὰ εἰπὼν μᾶλλον, * ἢ πόσα ἔχει, καὶ τὸ ὅλως ἴσα, ἢ τὸ πότε. διὸ οἱ χρησμολόγοι οὐ προστιθέασι πότε. ἄπαντα δὴ ταῦτα ὅμοια· ὡς' ἂν μὴ τριοῦτου ἕνεκα, φθαρτέον. τέταρτον, ὡς Πρωταγόρας, τὰ μὲν τῶν ὀνομάτων διῄρει, ἄῤῥενα, καὶ θήλεα, καὶ σκεύη· δεῖ γὰρ ἀποδιδόναι ἃ ταῦτα ὀρθῶς· ἡ δ' ἐλθοῦσα καὶ ἀφελεθεῖσα, ὄχετο. πέμπτον, τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ ὀλίγοις, καὶ ἓν ὀρθῶς ὀνομάζειν· οἱ δ' ἐλθόντες, ἔτυπτόν με. ὅλως δὲ δεῖ διαλαγχάνειν ἃ * τὸ μηχανάμενον, ἃ δύσφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὥσπερ οἱ πολλοὶ συνδέσμους οὐκ ἔχουσιν· οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον ἀφαιρεῖν, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου· τὰ γὰρ Ἡρακλείτου ἀφαιρεῖν, ἔργον, ἀφ' ὃ ἄδηλον εἰ πρότερα προσκείσεται, πρὸ ὕστερα, ἢ πρὸ πρότερον· οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τῷ συγγράμματος· φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου * τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξυνέτοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁπότερα ἀφαιρεῖν. * ἔτι πάλιν ποιᾷ ζημιοῖ ζημιοῦν, τὸ μὴ ἀποδιδόναι, ἐὰν μὴ ὑπεζευγμένης ἀμφοῖν ὁ ἁρμόττει. οἷον λέγω φορτίον, τὸ χρῆμα, τὸ μὴ ἰδὼν, οὐ χαίρον· τὸ δ' αὐτὸ ἰδὼν, χαίρον· ἀσαφῆ δὲ, * ἂν μὴ προστιθῇς εἴπῃς, μέλλων πολλὰ μεταξὺ ἐμβάλλειν· οἷον, ἔμελλον γὰρ ἀφικνεῖσθαι ἐκείνῳ πάλιν, καὶ πάλιν, καὶ ὧδε, πορεύεσθαι· ἄλλως μὴ, ἔμελλον γὰρ ἀφικνεῖσθαι πορεύεσθαι, εἶπα ταῦτα, καὶ πάλιν, καὶ ὧδε ἐλήλυθα.

ἀμφιβόλοις.

ποιηταὶ

ἃ τὸ μηχανάμενον

ἂν μὴ προστιθῇς εἴπῃς,

A Si verò multum interiectum est inter, Profectus sum, obscurum est. Ac vnum quidem, quod bene se habet, est in coniunctionibus: alterum verò est, vt propriis nominibus loquamur, & non ambientibus: Tertium, vt non ambiguis: nisi quis contraria præligat. id quod faciunt, quando nihil habent, quod dicant, & simulant aliquid dicere: tales enim de industria proferunt hæc, vt Empedocles. nam decipit circuitus, si multus sit, & afficiuntur auditores, vt B vulgares inter arioles, quando dicentibus ambigua annuunt:

Cræsus Halym penetrans magnam pervertet opum vim.

Et quia omnino est error minor, per genera rei loquuntur arioli. Verbi gratia, si quis in ludo paris & imparis, paria aut imparia dixerit magis, quàm quot habeat, & futurum esse, quàm quando. Quamobrem arioli non definiunt, quando. Omnia igitur hæc similia sunt. Quare nisi alicuius eiusmodi rei gratia, fugienda sunt. Quàrtum, vt Protagoras genera nominum diuidebat, in virilia & fœminina, & instrumenta. Oportet enim reddere etiam hæc rectè. Illa C verò reuersa, & collocata discessit. Quintum in multis, & paucis, & vno rectò nominandis. Illi verò reuersi verberarunt me. Omnino autem oportet facilè legi, quod dictum est, & proferri posse. Est verò idem quod multæ coniunctiones non habent. Nec quæ non facile est interpungere, vt quæ sunt Heracliti. Nam quæ sunt Heracliti interpungere, operosum est, quia incertum est, vtri adiaceat, posteriorine an priori, vt in principio ipsius libri. Inquit enim, Rationis huius quæ est semper, imperiti homines fiunt. Incertum enim est, illud, Semper, vtri interpungas. Præterea efficit solœcismum ipsum non reddere, si non adiungas ambobus, quod conuenit: vt aut strepitum, aut colorem videns quidem, non est commune: sentiens verò, est commune. Obscuritas autem est, si non præponendo dicas, multa in medio inculcaturus, vt, Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & sic, proficisci, non autem, Debebam enim locutus proficisci. deinde hæc, & hæc, & sic facta sunt.

A

CAPVT VI.

De elocutione amplificata.

AD tumorem elocutionis valent hæc, Oratione vti pro nomine, vt, non circulum, ſed planitiem à medio æqualem: ad conciſionem verò contrarium, pro oratione nomen. Et, ſi turpe, aut indecorum ſit, ſi in oratione ſit turpe, nomen dicere: ſi verò in nomine, orationem. Et tranſlationibus declarare, & epithetis, vitando id quod poëticum eſt. Et vnum multa facere, quod poëtæ faciunt, cùm vnus ſit portus, tamen dicunt, Portus in Achaicos. &, Tabulares autem multifores apertiones. Et, non coniungere, ſed vtrique vtrumque adiungere, Huius mulieris huius noſtræ. Si verò concisè, contrarium, Huius noſtræ mulieris. Et, cum coniunctione dicere. Si verò concisè, ſine coniunctione. non inconiuncta autem, vt Profectus, & locutus, Profectus locutus ſum. Et illud Antimachi vtile, Quæ non habet, dicere, vt ille facit in Teumeſſo, Eſt quidam ventoſus paruus collis. augetur enim ſic in infinitum. Eſtque hoc tum in bonis tum in malis, quod non habet vtro modo ſit vtile. vnde etiam nomina poëtæ ducunt, Achordum, & Alyrum concentum. ex priuantibus enim inferunt. Probatur autem hoc in tranſlationibus quod dictum eſt, quæ ſunt ex proportione, vt dicere tubam eſſe concentum Alyrum.

CAPVT VII.

De elocutione decora.

DEcorum autem habebit elocutio ſi ſit tum affecta tum morata, tum ſubiectis rebus proportione reſpondens. ac proportione reſpondet, ſi neque de amplis ſubmiſſè dicatur; neque de tenuibus grauiter: neque tenue nomen conſequatur ornatus. Sin minus, Comœdia apparet, vt facit Cleophon. Similiter enim aliqua proferebat, ac ſi diceret, Veneranda ficus. Affecta conſiſtit in eo, vt ſi ſit contumelia, irati dictio ſit: ſi impia, & turpia ſint,

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ ὄγκου τῆς λέξεως.

ΕΙΣ ὄγκον δὲ τῆς λέξεως συμβάλλεται πάνδ', ὃ λόγῳ χρῆσθαι αὐτ' ὀνόματος· οἷ̣ον, μὴ κύκλον, ἀλλ' ὀπίπεδον τὸ ἐκ τοῦ μέσου ἴσον. Εἰς δ' σαφήνειαν τὸ ἐναντίον, αὐτὶ τοῦ λόγου ὄνομα. καὶ ἐὰν αἰσχρὸν, ἢ ἀπρεπὲς· ἐὰν μὲν ἐν τῷ λόγῳ ἢ αἰσχρὸν, ὀνώνυμα λέγειν· ἐὰν δ' ἐν τῷ ὀνόματι, τὸν λόγον. Ἐ μεταφοραῖς δηλοῖν, καὶ ταῖς ἐπιθέτοις, βλαβούμενον τὸ ποιητικόν. καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν, ὥσπερ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσιν· ἑνὸς ὄντος λιμένος, ὅμως λέγουσι, λιμένας Εἰς Ἀχαϊκούς· Ἐ

* Δέλτου μὲν ἀγδὲ πολύθριοι ἀφέστυχαι. Eurip. Iphig. Taur.

Ἐ μὴ ἐπιζευγνύναι, ἀλλ' ἑκατέρᾳ ἑκάτερον, τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας. ἐὰν δὲ σεσυνδέσμως, τὸ ἐναντίον, τῆς ἡμετέρας γυναικός. καὶ μὴ σεσυνδέσμου λέγειν· ἐὰν δὲ σεσυνδέσμως, αὖθις μὲν ζευγνύναι, μὴ ἀσυνδέτως δέ· οἷ̣ον πορευθεὶς Ἐ διαλεχθεὶς, πορευθεὶς διελέχθην. Ἐ Ἀντιμάχου χρήσιμον, ὅτι ὧν μὲν ἔχει λέγειν, * ἐκφυσᾷ ποιᾷ τινὰ τοῦ Θυμήτου, Ἢ δὲ·

Ἔστι τις ἰωνίοις ὀλίγος λόφος·

αὔξεσθαι γὰρ οὕτως εἰς ἄπειρον. ἔστι δὲ τοῦτο καὶ ἐπ' ἀγαθῶν Ἐ κακῶν, ὅπως σὺν ἔχει, ὁποτέρως αὖ ἢ χρήσιμον. ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα οἱ ποιηταὶ φέρουσι, τὸ ἄχορδον, Ἐ τὸ ἄλυρον μέλος· ἐκ τῆς τερπνοῦ γὰρ ὀπτοφέρουσιν· * βύδακμις γὰρ τοῦτο τὸ μεταφορᾶς λεγόμενον, ταῖς ἀναλογίαις· οἷ̣ον τὸ φωνὰν τὴν σάλπιγγα εἶ̣ μέλος ἄλυρον. Ἢ δὲ· Ἢ δὲ·

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Πῶς ἕξει ἡ πρέπουσα λέξις.

ΤΟ δὲ πρέπον ἕξει ἡ λέξις, ἐὰν ᾖ παθητική τε Ἐ ἠθική, Ἐ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογον. τὸ δ' ἀνάλογόν ἐστιν, ἐὰν μήτε περὶ ὑψηλῶν, * αὐθαδιάλας λέγηται· μήτε περὶ ταπεινῶν, σεμνῶς· μήτ' ὅπου ἂν ὑπερτείνῃ ὀνόματι ἐπῇ κόσμος· εἰ δὲ μή, καμῳδία φαίνεται· οἷ̣ον ποιεῖ Κλεοφῶν· ὁμοίως γὰρ ἔνια ἔλεγε, Ἐ εἰ ἔλεγεν ἀνὴ, πότνια συκῆ. παθητικὴ δέ, * ἐὰν μὲν ἡ ὑβρισμένου ὀργιζομένου λέξις. ἐὰν δὲ αἰσχρᾷ Ἐ αἰσχρὰ, ἀναλόγως. ἐὰν μὲν ἡ ὑβρισμένου ὀργιζομένου λέξις,

δυσχεραίνοντες ἢ βλασφημοῦσιν λέγειν· ἐαὶ ἢ ἐπαινῶ τὰ, ἀγαπῶσιν· ἐὰν ἢ ἐλεεινὰ, ταπεινῶς· ὡς ὅπερ τὰ ἄλλων ἢ ὁμοίως. πίθανοι ἢ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ὡς ἡ οἰκεία λέξις· συμφαίνει γὰρ μάλιστα ἡ ψυχὴ ὡς ἀληθῶς λέγοντος· οἶδε ὅπερ τοῖς τοιούτοις οὕτως ἔχουσιν. ὥστ' οἰόνται, εἰ μὴ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ λέγων, τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν· ὡς συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ ᾧ παθητικῶς λέγεται, κἂν μηδὲν λέγῃ. διὸ πολλοὶ καταπλήττουσι τοὺς ἀκροατὰς θορυβοῦντες· ἢ ἠθικὴ ἢ αὕτη ἡ ἐκ τῶν σημείων δόξα, οἷς ἀκολουθεῖ ἡ ἀρμόττουσα ἑκάστῳ ἕξις· καὶ ἕξις λέγω ἢ, ἦθος μὲν, καθ' ἡλικίαν· οἷον παῖς, ἢ ἀνὴρ, ἢ γέρων· καὶ γυνὴ ἢ ἀνὴρ· καὶ Λάκων, ἢ Θεσσαλός· ἕξεις ἢ, καθ' ἃς ποιός τις ὁ βίος· ἃ γὰρ καθ' ἕκαστόν ἐστιν οἱ βίοι ποιοί τινες· ἐὰν οὖν ἢ τὰ ὀνόματα οἰκεῖα λέγῃ τῇ ἕξει, ποιήσει τὸ ἦθος· ἃ γὰρ τοιοῦτος, οὐδ' ὡσαύτως ἄγροικος ἂν ἢ πεπαιδευμένος εἴποιεν· πάρεισι δὲ πῃ οἱ ἀκροαταὶ, ἢ ᾧ καθ' ἡδονὴν χρῶνται εἰ λεγόμενά φασι.* πῶς δ' οὐκ οἶδεν ἁπάντων ἴσασιν· ὁμολογεῖ γὰρ ὁ ἀκούων ἀγαπῶν μῦθος, ὅπως μετέχῃ οὗτος καὶ οἱ ἄλλοι πάντες. τὸ δὲ βλασφήμως, ἢ μὴ βλασφήμως, χρῆσθαι, κοινὸν ἁπάντων ἐστὶν εἰδῶν ὄντων. ἄκος δὲ ὅπερ* πάσῃ ὑπερβολῇ, ὃ θρυλλούμενον· δεῖ γὰρ αὐτοῦ αὐτῷ* προσπιπλήττειν· δοκεῖ γὰρ ἀληθὲς εἶναι, ἐπεὶ οὐ λανθάνει γε ὃ ποιεῖ τὸν λέγοντα. ἔλαττον δὲ ἀναλογεῖ μὴ πᾶσιν ἅμα χρῆσθαι· οὕτω γὰρ κλέπτεται ὁ ἀκροατής· λέγω δ', εἰ ἐμοὶ τὰ ὀνόματα σκληρὰ ἢ, μὴ τῇ φωνῇ καὶ ᾧ πρόσωπα, καὶ τοῖς ἁρμόττουσιν. εἰ δὲ μή, φανερὸν γὰρ ἕκαστον ὃ ἐστιν· ἐὰν δὲ, τόδε μὲν, τόδε δὲ μὴ λανθάνῃ ποιῶν τὸ αὐτό· ἐὰν οὖν τὰ μαλακὰ σκληρῶς, καὶ τὰ σκληρὰ μαλακῶς λέγηται, ἀπίθανοι γίνονται. τὰ δὲ ὀνόματα τὰ ἐπίθετα καὶ διπλᾶ, πλεῖα, καὶ τὰ ξένια μάλιστα, ἁρμόττει λέγειν παθητικῶς· συγγνώμη γὰρ ὀργιζομένῳ κακὸν φάναι οὐκ ἀτόμενος ἢ πλάσαντι εἰπεῖν. καὶ ὅταν ἔχῃ ἤδη τοὺς ἀκροατὰς, καὶ ποιήσῃ ἐνθουσιάσαι, ἢ ἐπαινοῦς, ἢ ψόγους, ἢ ὀργὴν, ἢ φιλίαν, οἷς καὶ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ πανηγυρικῷ ὅπερ τέλει,* φήμην δὲ καὶ μνήμην καὶ, οἵ τινες ἔπλησαν· φθεγγονταί τε γὰρ τὰ τοιαῦτα ἐνθουσιάζοντες. ὥστε, ἐὰν δέχῃ, ὁμοιοῦσθαι ἀναγκαῖον ὁμοίως ἔχοντες. διὸ καὶ τῇ ποιήσει ἥρμοσεν· ἔνθεοι γὰρ ἡ ποίησις. ἢ δεῖ οὕτω δεῖ, ἢ μετ' εἰρωνείας,* ὥσπερ Γοργίας ἐποίει, καὶ ἐν τοῖς Φαίδρῳ.

A indignabundè, & cautè dicat: si laudabilia, admirabundè: si miserabilia, humiliter: & in aliis similiter. Persuadet autem rem etiam accommodata ad eius naturam elocutio: capitur enim animus, quasi ille verè dicat, quia in talibus sic se habent. Quare arbitrantur, etiam si non se habeat ita vt orator ait, rem ita se habere. & simul afficitur semper is qui audit, cum eo qui affectè dicit, etiam si nihil dicat. Quamobrem multi turbant auditores tumultum excitantes. Et morata ipsa est ex signis demonstratio, quia consequitur conueniens cuique generi, & habitui. Dico autem genus secundùm ætatem, vt puer, aut vir, aut senex. Et mulier, aut vir. Et Laco, aut Thessalus. Habitus verò, secundùm quos cuiusdammodi aliquis est in vita non enim secundùm omnem habitum vitæ sunt cuiusdammodi. Si igitur & nomina accommodata dicat habitui, exprimet mores. Non enim eadem, neque eodem modo agricola, & eruditus locutus fuerit. Afficiuntur verò aliquanti per auditores eo ipso quo affatim vtuntur orationum scriptores. Quis autē non intelligit? omnes sciunt. Confitetur enim audiens pudore captus, vt particeps sit eius cuius & alii omnes. Opportunè autem, & non opportunè vti, commune omnium formarum est. Medela verò est in omni exuperatione, quod vulgo dicitur. Oportet enim se ipsum increpare. nam videtur verum esse, quoniam non latet, quod facit, dicentem. Præterea ex proportione respondentibus non omnibus simul vti oportet. Sic enim decipitur auditor. Dico autem, vt si nomina dura sint, non & voce, & vultu, & conuenientibus. sin minùs, manifestum fit vnumquodque quod est. sin autem hoc quidem, illud verò non latens idem efficit. Si igitur mollia duriter, & dura molliter dicantur, minùs appositum fit ad persuadendum. Nomina autem epitheta, & duplicia, plura, & peregrina maximè conueniunt dicenti affectè: venia enim datur irato, si malum dicat cœliuagum, aut pelorium nominet. Et quando iam teneat auditores, & traxerit ad furorem, aut laudibus, aut vituperationibus, aut ira, aut amicitia, vt etiam Isocrates facit in Panegyrico ad extremum: Famam autem, & Memoriam, &, qui tolerarunt. Loquuntur enim talia furore perciti. quare etiam recipere manifestum est eodem modo se habentes. Quamobrem & poesi conueniunt. Diuina enim res est poesis. Aut igitur sic oportet, aut cum ironia, vt Gorgias faciebat, & quæ sunt in Phædro.

γυνὴ ἢ ἀνήρ.

ὡς δ' οὐκ οἶδεν ἁπάντων ἴσασιν;

πάσης ὑπερβολῆς, περισσ. melius fahè.

ὥσπερ Γ.

CAPVT

A

CAPVT VIII.

De elocutione numeroſa.

FIguram autem elocutionis oportet neque metri compotem eſſe, neque rhythmi expertem : illud enim minus appoſitum eſt ad perſuadendum. nam eſſe fictum videtur : & ſimul etiam auocat. nam vt attendatur, facit, quando B ſimile rurſus veniet. ſicut præcones præoccupant pueri, quem eligat patronum is qui manumittitur, Cleonem. Quod autem ſine rhythmo eſt, ſine termino eſt. Oportet verò terminari, non metro. iniucundum enim eſt, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. at figuræ locutionis numerus eſt rhythmus, cuius etiam metra ſegmenta ſunt. Quamobrem C rhythmum oportet habere orationem, non metrum : alioquin poëma erit. Neque rhythmum exquiſitè Id autem erit, ſi quadantenus ſit. Ex rhythmis verò Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmoniæ ind gens. Iambus autem ipſa eſt elocutio multitudinis. Quamobrem maximè omnium metrorum iambica effundunt, qui loquuntur. at oportet grandiorem effici, & excitari. Trocheus cordatior eſt. id manifeſtum faciunt Tetrametra. D Sunt enim volubilis rhythmus Tetrametra. Relinquitur Pæan, quo vſi ſunt à Thraſymacho incipientes. non potuerunt verò dicere, quinam eſſet. Tertius autem eſt Pæan : & coniunctus iis qui dicti ſunt. ac tria ad duo eſt. Ex iis verò ille vnum ad vnum: hic duo ad vnum. Coniunctaque eſt rationibus his ſeſquialtera. Atque hic eſt, Pæan. Ac alii quidem & ob ea quæ dicta ſunt, abiiciendi, & quia metrici. Pæan verò ſumendus. ex ſo E lo enim non eſt metrum eorum qui dicti ſunt, rhythmorum, vt maximè lateat. Ac vtuntur quidem vno Pæane etiam incipientes. Oportet verò differre finem à principio. Ac Pæanis duæ ſpecies ſunt oppoſitæ inter ſe, quarum vna quidem principio conuenit, vt etiam vtuntur: iſte verò eſt quem incipit longa, ac terminant tres breues. Delogena, ſiue Lyciam, & Auricome ô Hecate nate Iouis. Alter verò contrà, quem breues incipiunt tres, ac longa terminat. Humum & aquam, Oceanum & occuluit horrifera nox. Iſte autem finem efficit : breuis enim quia imperfecta eſt, facit mutilum,

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ ῥυθμοῦ.

ΤΟ δὲ ῥῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄῤῥυθμον· τὸ μὲν γὰρ, ἀπίθανον. πιστεύεται γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα ἕ * ἕξιστησι· προσέχειν γὰρ ποιεῖ τῷ ἴσῳ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς κηρύκων προλαμβάνοισι τὰ παιδία, τὸν, ἵνα αἱρεῖται ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄῤῥυθμον, ἀτελεύτητον. δεῖ δὲ πεπερᾶνθαι μὲν, μὴ μέτρῳ δέ. ἀηδὲς γὰρ ἕ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πάντα· ὁ δὲ τοῦ ῥήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς, ῥυθμός ἐστιν; οὗ ἕ τὰ μέτρα τμήματα. δεῖ ῥυθμὸν δὴ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. ποίημα γὰρ ἔσται ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι τινός. τὸν δὲ ῥυθμὸν, ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς ἕ λεκτικὸς, ἕ ἁρμονίας δεόμενος ὁ δὲ ἴαμβος, αὐτὴ ἐστὶν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα * πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ * σεμνότερα γίνεσθαι καὶ * ὀγκήσαντα. ὁ δὲ τροχαῖος, κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχαῖος ῥυθμὸς ἕ τετράμετρα. λείπεται δὲ παιανικὸς, ᾧ * ἐχρῶντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι οὐκ εἶχον δὲ λέγειν, τίς ἐστιν. ἔστι δὲ τρίτος ὁ παιανικὸς, καὶ ὁ χορεῖος τῷ ἐπιπλέων· πρὸς γὰρ δύο ἐστίν. συνῆπται δὲ, ὁ μὲν, ἐν πρὸς ἕν· οἱ δὲ, δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος. ἔστι δ' ἐστὶν ὁ παιανικὸς. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διὰ τὰ εἰρημένα, ἀφετέοι, ἕ διὰ μετρικοί· ὁ δ' παιανικὸς, λοιπὸς· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν· ὥστε μάλιστα λανθάνειν. τοῦτο μὲν οὖν χρῶνται ὧν εἰσὶ παιανικοὶ καὶ ἀρχόμενοι. δεῖ δὲ διαφέρειν τὸν τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιανικὸς δύο εἴδη ἀλλήλοις ἐναντία ἀλλήλοις· ὧν, τὸ μὲν ἓν, ἀρχὴ ἁρμόττει, ὥσπερ ἕ χρῶνται· ἔστι δ' ἐστὶν, οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρὰ, τελευτᾷ δ' ἡ τρίς βραχεῖα. Δαλοξήνης, εἴτε, Λυκίου ἕ, Χρυσοκόμα Ἑκάτη παῖ Διός. * ἕτερος δ' ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς· τὸ δὲ μακρὰ τελευταία. Μετὰ γὰρ ὕδατά τ' ἀκεανοῦ ἠφάνισεν νύξ. ἔστι δὲ τελευτὴν ποιῶ· τὸ γὰρ βραχὺ διὰ τὸ ἀτελὲς ἔχει, ποιᾷ κολοβόν.

ἐν τοῖς ἐναντίοις ἀκρώσι.

ἴχνι μὲν οὖν ἐστὶν ἀπὸ τριῶν, ἕως δέκα.

ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀπολήγειν, καὶ δῆλον εἶναι τὸ τέλος, μὴ διὰ τοῦ γραμματείου, μηδὲ διὰ τὸ παράγραφον, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν. ὅτι μὲν οὖν εὐρύθμους δεῖ εἶναι τὰς λέξεις, καὶ μὴ ἀρρύθμους· καὶ τίνες εὔρυθμοι ποιοῦσι ῥυθμούς, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

A

sed oportet in longa amputari, & manifestum esse finem: non per librarium, neque per paragraphen; sed per rhythmum. Ac numerosam quidem oportere esse elocutionem, & non expertem rhythmi, & qui numerosam efficiant rhythmi, & quomodo se habentes, dictum est.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

CAPVT IX.

B

Περὶ λέξεως εἰρομένης, καὶ αὐτῆς ἑαυτῇ.

De elocutione fusa & versa.

Turneb. Aduers. l. 1. c. 4.

ΤΗΝ δὲ λέξιν ἀνάγκη εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ σύνδεσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ ὁμοιότητες τοῖς διθυράμβοις ἀναβαίνουσιν· ἢ κατεστραμμένην καὶ ὁμοίαν τοῖς τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ἀντιστρόφοις. ἐν μὲν οὖν τῇ εἰρομένῃ λέξις, ἡ ἀρχαία ἔστι. Ἡροδότου Θουρίου ἥδε ἐστὶν ἀπόδειξις. Αὕτη γάρ, τρόπον μέν τινα ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται. λέγω δὲ εἰρομένην, ἣ αὐτὴ ἔχει τέλος καθ' αὑτήν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λυπήσῃ * πλείονος· ἔστι δὲ ἀηδὴς, διὰ τὸ ἄπειρον. τὸ γὰρ πάντες βούλονται καθορᾶν. * διὸ καὶ οἱ ἀγωνιῶντες οὐ καμπτῆρας ἀναπαύουσι καὶ ἀναλύουσι· προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐ κάμνουσι πορεύοντες. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη τῆς λέξεως, ἔστιν ἥδε. κατεστραμμένη δὲ, ἡ ἐν ἀντῳδαῖς· λέγω δὲ ἀντῳδὰς, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, ἣ πλευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον· ἡδὺ δὲ ἡ τοιαύτη, καὶ εὐμάθητος· ἡδὺ μὲν, διὰ τὸ εὔκαιρίαν ἔχειν τοῦ ἀπροόπτου· καὶ ὅτι αἰεί τι ἔχειν οἴεσθαι ὁ ἀκροατὴς, ᾧ αἰεὶ παραιτεῖται ἡ διάνοια· τὸ δὲ μηδὲν προσορᾶν, μηδὲ δρᾶν, ἀηδές. εὐμάθητος δὲ, ὅτι εὐμνημόνευτος. τοῦτο δὲ, ὅτι ἀριθμὸν ἔχει ἡ εἰρομένη λέξις, ὃ πάντων εὐμνημονεύτατον. διὸ καὶ τοὺς μέτροις πάντες μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν χύδην· ἀριθμὸν γὰρ ἔχει ᾧ μετροῦσι. δεῖ δὲ * πλείονι καὶ τὴν ἀντῳδὸν τελειοῦσθαι καὶ μὴ ἀφαιρεῖσθαι, ὥσπερ τὰ Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.

Καλυδὼν τόδ', ἔστι, γαῖα Πελοπίας ἄπο.
πλείονος γὰρ δεῖται τοῦ ἀφαιρεῖσθαι. ὥσπερ δ' ὅτι τῆς εἰρομένης πλὴν Καλυδὼν ἔστι τῆς Πελοποννήσου· ἀντῳδὸς δὲ, καλὰ, εὐ καλοῖς· ἡ δὲ, ἀφελὴς ἔστι δὲ, εὐ κεῖται μὲν, λέξις ἡ ἐπιλελυμένη τὴν δ' εἰρομένην, καὶ εὐδιάστολος, μὴ ἐν τῇ ἀφαιρέσει,

C

D

E

Locutionem autem necesse est esse aut fusam, & vinculo vnam, vt in Dithyrambis dilationes: aut versam, & similem veterum poëtarum conuersionibus. ac fusa quidem elocutio prisca est. Herodoti Thurii hæc est expositio. Hæc enim primùm omnes, nunc verò non multi vruntur. Voco autem fusam, quæ nullum habet finem per se, nisi res, quæ dicitur, terminetur. est autem iniucunda propter infinitatem: finem enim omnes volunt intueri. Quamobrem in flexionibus anhelant, & deficiunt. prospicientes enim terminum, non laborant priùs. ac fusa quidem elocutio est hæc. Versa verò, quæ in periodis cernitur. Voco periodum, elocutionem habentem principium, & finem ipsam per se, & magnitudinem conspectu facilem. Iucunda autem huiusmodi est, & quæ facilè percipi potest. Iucunda quidem, quia contrario modo se habet ac interminatum: & quia semper aliquid se habere putat auditor: & quod semper terminatum sit aliquid ipsi. Illud autem, nihil prænoscere esse, neque aperire, iniucundum est. Facilis vero ad percipiendum, quia facilè memoria retineri potest. idque quia numerum habet in periodis elocutio, qui omnium est aptissimus ad memoriam. Quamobrem & metra omnes recordantur magis, quàm soluta. numerum enim habent, quo mensurantur. Oportet vero periodum etiam sententia terminari, & non abrumpi, vt Sophoclis iambica: Calydon quidem hæc, terra Pelopei soli. contrarium enim licet existimare, quàm si diuidatur, vt & in eo quod dictum est, Calydona esse Peloponnesi. Periodus autem vna quidem in colis est: altera vero simplex. Est in colis quidem dictio perfecta, & distincta, & quæ facilè spiritu comprehenditur, non in distinctione,

vt & quæ dicta eſt periodus, ſed tota. Colum verò eſt, altera pars eius. Ac ſimplicem voco vnimembrum. Oportet autem & cola, & periodos neque mutilas eſſe, neque longas. Puſillum enim hærere ſæpe facit auditorem. Neceſſe enim eſt, quando adhuc tendens ad id quod vltra eſt, & ad modum, quem habet in ſe termini, retrahitur, ceſſante oratore, quodammodo offenſionem fieri propter repulſionem. Longa verò, vt deficiat, efficiunt, quemadmodum vltra terminum ſe conuertentes: derelinquunt enim & iſti ſimul deambulantes. Similiter verò & periodi, quæ longę ſunt, oratio fit, & anabolæ ſimile. Quare fit, quod iocatus eſt Democritus Chius in Menalippidem, qui fecerat pro antiſtrophis anabolam. Nempe ſibi mala fabricat vir, alii mala fabricans. Longa verò anabola, ei qui fecit peſſima. Conuenit enim tale etiam dicere in eos qui longis colis vtuntur. Quæ verò nimis breuia cola habent, non fiunt periodi. In præceps igitur agunt auditorem. Quæ verò in colis eſt elocutio, vna quidem diſtincta eſt: altera verò oppoſita. Diſtincta quidem, vt, Admiratus ſum ſæpenumero eos qui conciliabula coegerunt, & gymnica certamina inſtituerunt. Oppoſita verò, in qua per vtrumque colum aut contrario contrarium componitur, aut idem iungitur contrariis. Vtriſque autem profuerunt, & qui remanſerunt, & qui ſecuti ſunt. illis enim plura iis quæ domi eſſent, acquiſiuerunt: his verò ſatis eorum quæ domi eſſent, reliquerunt. Contraria manſioni conſecutio, ei quod ſatis eſt, id quod plus eſt. Quare & pecuniarum indigentibus, & frui volentibus, fruitio acquiſitioni opponitur. Et præterea, contingit ſæpe in his & prudentes aduerſa fortuna vti, & imprudentes rectè agere. Statim quidem fortium præmia obtinuerunt: non multo poſt imperium maris ſumpſerunt. Nauigaſſe quidem per terram, ambulaſſe verò per mare: Cùm Helleſpontum quidem iunxiſſet, Athon verò perfodiſſet. Et natura ciues qui ſunt, per legem ciuitate priuari. Alii enim ipſorum malè perierunt: alii verò turpiter ſeruati ſunt. Et priuatim quidem barbaris ſeruis vti: publicè verò multos ex ſociis deſpicere ſeruientes. Aut viuentes habituros: aut mortuos relicturos.

A ὥσπερ ἡ * εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστί, τὸ ἕτερον μόριον τούτης. ἀφελῆ δὲ λέγω τὴν μονόκωλον. δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους, μήτε μικρὰς εἶναι, μήτε μακράς. τὸ μὲν γὰρ μικρὸν πολλάκις ποιεῖ τὸν ἀκροατὴν. ἀνάγκη γὰρ ὅταν ἕλκῃ ὁρμῶν ἐπὶ τὸ πέρας, καὶ τὸ μέσον, * οὐ ἔχει τὸ ἑαυτῆς ὅρου, ἀνίστασθαι παύσαντα ὠθοῦν, οἷον τοὺς περιπατοῦντας γίγνεσθαι λέγειν τὴν αἰλικρινοῦσιν. τὰ δὲ μακρὰ ἀπολείπεσθαι ποιεῖ, ὥσπερ B οἱ ὀξύτερον ἀποκάμνοντες τῆς πέρυσι. ἀπολείπουσι γὰρ ἐνίοτε καὶ οὐδὲν τοὺς συμπεριπατοῦντας· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ περίοδοι αἱ μακραὶ οὖσαι * λόγος γάρ, καὶ * ἀνάβολή ὅμοιοι ὥστε γίνεσθαι, ὃ ἔσκωψε Δημόκριτος ὁ Χῖος εἰς Μελανιππίδην ποιήσαντα αὐτὴ τὴν ἀμείνω * ἀναβολάς.

ἔστι ἔχει ὁ ἑαυτῆ ὅρον ἀνίστασθαι παυσαμένου.

ἄλογος γὰρ ἀνάβολή

ἀναβολὰς

Οἷ τ' αὖτ' κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων.

Heſiod.

Ἰδὲ δὲ μακρὰ ἀνάβολή, τὴν ποιήσαντα κακίστη. ἁρμόττει γὰρ τὸ ῥηθὲν καὶ εἰς τοὺς μακροκώλους λέγειν. αἱ δὲ λίαν βραχύκωλοι, C οὐ περίοδός γίγνεται· * ὥσπερ τῇ ὤθει ἄγει τὸν ἀκροατήν. τῆς δὲ * εὐκώλου λέξεως, ἡ μὲν, διῃρημένη ἐστὶν· ἡ δὲ, ἀντικειμένη· διῃρημένη μὲν, οἷον, * Πολλάκις ἐθαύμασα τὴν τῶν πανηγύρεις συναγαγόντων, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστησάντων. ἀντικειμένη δὲ, ὅταν ἑκατέρῳ τῶν κώλων, ἢ πρὸς ἑαυτὸ ἢ πρὸς ἕτερον ἀντίθετα ἐναντίοις συνάπτηται. οἷον, Ἀμφοτέροις μὲν ὤοισθαι, καὶ τοῖς ὑπομείναντας, καὶ τοῖς ἀκολουθήσασθαι· τοῖς μὲν γὰρ, πλείω τῆς οἴκοι πρακτέα πρότερον δὲ, ἰσχύειν τὴν οἴκοι κατάλυσιν. * ἐνίοτε δὲ ἀντιμονὴ ἡ ἀκολουθία, ἐκατέρῳ πλὴν ὅτι ἐστὶν ἀντιμονὴ, ἀκολούθησις ἰσχύων, τὸ μὲν ὥστε τοῖς χρημάτων δεομένοις, καὶ τοῖς ὑπολαβοῦσι βουλομένοις, ἀπόλαυσις κτήσει ἀντίκειται· καὶ ἔτι, Συμβαίνει πολλάκις τὸ τοῖς καὶ τοῖς φεύγουσι ἀτυχεῖν, καὶ πρὸς ἀφορμὰς καταρτῶν θύειν μὲν τὴν ἀρχαίαν ἠξιώθησαν, οὐ πολὺ δὲ ὕστερον τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης ἔλαβον· πλοῦσαι μὲν ἀφ' τῆς ἠπείρου, πεζοῦσαι δὲ ἀφ' τῆς θαλάττης, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δ' Ἄθω διώρυξας. καὶ φύσει πολίτας ὄντας, νόμῳ τῆς πόλεως στέρεσθαι· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, * κακῶς ἀπώλοντο· οἱ δ', αἰχρῶς ἐσώθησαν· ἰδίᾳ μὲν, τοῖς βαρβάροις οἰκέταις χρῆσθαι· κοινῇ δὲ, πολλοὺς τῶν συμμάχων περιορᾶν δουλεύοντας· τοὺς δὲ ζῶντας * ἔξειν, ἢ τελευτήσαντας καταλείψειν. καλῶς ἀξιοῦ

καλῶς

ἐκ εἰβολογητίον ἡμῖν. ἀλλ' ὅσα περὶ ἑκάστης εἴρηται λέγωμεν. περὶ δ' ἐκείνης εἴρηται τὰ ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Λέξεως ἀρετή.

ΕΣΤΩ δὴ τὰ εἰρημένα πεπερασμένα· καὶ ὡμολογήσθω λέξεως ἀρετὴ, σαφῆ εἶναι. σημεῖον γὰρ ἐστὶ λόγος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, ἢ ποιήσῃ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· ἔτε μήτε ταπεινὴν, μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν· ἡ γὰρ ποιητικὴ ἴσως οὐ ταπεινὴ, ἀλλ' οὐ πρέπουσα τῷ λόγῳ. τῶν δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια· μὴ ταπεινὸν δ' ἀλλὰ κεκοσμημένον, πάντα ὀνόματα πάντα εἴρηται τὰ τοῖς περὶ ποιητικῆς. ξενικὰ δὲ * ἀλλαξαμένη ποιεῖ φαίνεσθαι * σεμνοτέραν· ὡς γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ αὐθέντοι, καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, τὰ αὐτὰ παρόντα καὶ πρὸς τὴν λέξιν. δεῖ δὴ ποιεῖν ξένιόν τινα τὸν ἀφηλεκτον * θαυμαστὰ γὰρ ἀπόντα εἰσίν· καὶ δὲ τὸ θαυμαστόν· ὅτι μὲν οὖν τὴν μέτρων πολλὰ τοιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει ἐνταῦθα· πλεῖστον γὰρ ἔχοντα, περὶ ἃ ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος· ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις, * πολλῷ ἐλαττόνων· ἡ γὰρ ὑπόκρισις ἐλαττόνων ἐπὶ ἐνίων, εἰ δοῦλος * καλλιεπῶν, ἢ λίαν νέος, ἀφ' ἑαυτοῦ· ἢ περὶ ὀλίγα μικρὰ· ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τούτοις ὀλιγωρηθῆναι καὶ ἀξιωθῆναι ἐν τῷ τοιούτῳ. δεῖ δὲ λανθάνειν * ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν * ἐναντίον δὲ, τοιοῦτον * ὡς γὰρ πρὸς ὀλιγωρήσαντα * δύσβατόν ἐστιν, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ οἷόν τι Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν ἄλλων ὑποκριτῶν· ἡ μὲν γὰρ, τῷ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ', ἀλλότριαι. κλέπτοντα δὲ δεῖ. ἐάν τις ἐν τῇ εἰωθυίᾳ ἁρμονίᾳ ἐκλέγων συνθῇ· ὥσπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑπέδειξε πρῶτος. ὄντων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος ἐστὶν, τῶν δὲ ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη ὅσα περιῆλθεν ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλῶτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ ποιητικοῖς, ὀλιγάκις καὶ ὀλίγα χρηστέον· ὅπου δὴ, ὕστερον ἐροῦμεν. τὸ δὲ κύρια εἶναι· ὅτι τὸ μεῖζον γὰρ ἀλλάττει τὸ πρέπον· τὸ δὲ οἰκεῖον, καὶ * μεταφορὰ μόνον χρήσιμοι πρὸς τὴν ψιλὴν λέξιν· σημεῖον δὲ, ὅτι τούτοις μόνοις πάντες χρῶνται.

ἐκ εἰβολογητίον ἡμῖν. Muretus

ἐὰν μὴ mss.

ξενικὰ δὲ ἀλλαξαμένη ποιεῖ φαίνεσθαι σεμνοτέραν. ὥσπερ γ.

δεῖ δὴ ποιεῖν ξένιόν τινα τὸν ἀφηλεκτον. θαυμαστὰ γὰρ ἀπόντα εἰσίν· καὶ δὲ τὸ θαυμαστόν· ὅτι μὲν οὖν τὴν μέτρων πολλά τε ποιεῖ τοῦτο, καὶ ἁρμόττει ἐνταῦθα· πλεῖστον γὰρ ἔχοντα, περὶ ἃ ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος· ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις, * πολλῷ ἐλαττόνων· ἡ γὰρ ὑπόκρισις ἐλαττόνων ἐπὶ ἐνίων, εἰ δοῦλος * καλλιεπῶν, ἢ λίαν νέος, ἀφ' ἑαυτοῦ· ἢ περὶ ὀλίγα μικρὰ· ἀλλ' ἔστι καὶ ἐν τούτοις ὀλιγωρηθῆναι καὶ ἀξιωθῆναι ἐν τῷ τοιούτῳ. δεῖ δὲ λανθάνειν * ποιοῦντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως, ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν * ἐναντίον δὲ, τοιοῦτον * ὡς γὰρ πρὸς ὀλιγωρήσαντα * δύσβατόν ἐστιν, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴνους τοὺς μεμιγμένους. καὶ οἷόν τι Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν ἄλλων ὑποκριτῶν· ἡ μὲν γὰρ, τῷ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ', ἀλλότριαι. κλέπτοντα δὲ δεῖ. ἐάν τις ἐν τῇ εἰωθυίᾳ ἁρμονίᾳ ἐκλέγων συνθῇ· ὥσπερ Εὐριπίδης ποιεῖ, καὶ ὑπέδειξε πρῶτος. ὄντων δὲ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων ἐξ ὧν ὁ λόγος ἐστὶν, τῶν δὲ ὀνομάτων τοσαῦτ' ἐχόντων εἴδη ὅσα περιῆλθεν ἐν τοῖς περὶ ποιήσεως· τούτων γλώτταις μὲν καὶ διπλοῖς ὀνόμασι, καὶ ποιητικοῖς, ὀλιγάκις καὶ ὀλίγα χρηστέον· ὅπου δὴ, ὕστερον ἐροῦμεν. τὸ δὲ κύρια εἶναι· ὅτι τὸ μεῖζον γὰρ ἀλλάττει τὸ πρέπον· τὸ δὲ οἰκεῖον, καὶ * μεταφορὰ μόνον χρήσιμοι πρὸς τὴν ψιλὴν λέξιν· σημεῖον δὲ, ὅτι τούτοις μόνοις πάντες χρῶνται.

Muretus

Variar. l. 7. c. 8. καλλιεπῶν al. καλλιεπῆ. quidam, καλλιεπῶν. ποιοῦντας, κ. ἐναντίον δ'. κ. ὥσπερ γ.

Quidam διὰ τὰ δοκοῦντα.

μεταφορὰ μόνον χρήσιμοι

CAPVT II.

De elocutione perſpicua, non humili, nec elata: de tranſlatis, de epitheto, de diminutiuis.

SInt ergo illa cogitata. Et definita ſit elocutionis virtus, vt perſpicua ſit: ſignum enim eſt, quòd oratio ſi non declaret, non obibit ſuum ipſius munus: & vt neque humilis, neque ſupra dignitatem, ſed decora. Nam poëtica fortaſſe non humilis: ſed non decora orationi. Ex nominibus autem & verbis perſpicuam quidem efficiunt propria: non humilem verò, ſed ornatam, alia nomina, quæcunque dicta ſunt in præceptis de poëtica. Cùm enim immutatur, efficit vt appareat grandior. Quemadmodum enim homines ad peregrinos, & ad ciues: ſic afficiuntur etiam ad elocutionem. quamobrem oportet efficere peregrinum ſermonem. admirabile enim, rerum externarum eſt: iucundum verò, admirabile eſt. Ac in metris quidem & multa faciunt hoc, & conuenit illic. Plus enim excellunt ea, & ii de quibus oratio eſt. In nudis autem ſermonibus, multo paucioribus. argumentum enim inferius eſt: quoniam & hic ſi ſeruus ornatè loqueretur, aut valde iuuenis, minùs decorum eſſet: aut de paruis. Sed eſt etiam in his quod contrahitur & dilatatur, decorum. Quamobrem oportet latere, dum id facimus, & non videri dicere fictè, ſed naturaliter: hoc enim appoſitum ad perſuadendum: illud verò contrarium. Nam tanquam ab inſidiatore cauent, quemadmodum à vinis permiſtis. Et vt Theodori vox affecta eſt ad vocem aliorum hiſtrionum. hæc enim dicentis videbatur eſſe: illæ verò, alienæ. Occultatur verò bene, ſi quis ex ſolito ſermone ſeligens componat. Id quod Euripides facit, & oſtendit primus. Cùm autem ſint nomina, & verba, ea ex quibus oratio conſtat, & nomina tam multas habeant ſpecies quàm multæ conſideratæ ſunt in præceptis de poëſi: ex his quidem linguis, & duplicibus nominibus, & factis, rarò, & paucis in locis vtendum eſt. vbi verò, poſteriùs dicemus. & quamobrem, dictum eſt. in maius enim immutant, quàm decet. Proprium autem, & domeſticum, & tranſlatio tantùm profunt ad nudorum ſermonũ elocutionem. Signum verò eſt, quòd his ſolis omnes vtuntur.

Omnes enim tranſlationibus loquuntur, & domeſticis, & propriis. Quare manifeſtum, ſi rectè faciat aliquis, fore peregrinitatem, & latere poſſe, & perſpicuè dicere. hæc autem eſt oratoriæ orationis virtus. Ex nominibus verò, ſophiſtæ quidem homonymiæ ſunt vtiles. Nam circa has fraudem facit. Poëtæ verò ſynonymiæ. Dico autem & propria, & ſynonyma, vt & ire, & proficiſci: hæc enim ambo, & propria, & ſynonyma ſunt inuicem. Ac quid ſit quidem vnumquodque horum, & quot ſpecies tranſlationis, & quemadmodum potiſſimùm valeant tum in Poëſi, tum in orationibus tranſlationes, dictum eſt, vt exponebamus, in præceptis de poëtica. Tanto autem in orationibus oportet magis laborare de ipſis, quanto pauciora auxilia oratio habet, quàm metra Et perſpicuum, & iucundum, & peregrinum habet maximè tranſlatio. Et ſimere non licet ipſam ab alio. Oportet verò & epitheta, & tranſlationes congruentes dicere. atque hoc erit ex proportione. Sin minùs, indecorum apparebit, quia iuxta ſe poſita contraria maximè apparent. Sed oportet conſiderare, vt iuueni purpura, ſic ſeni quid. non enim eadem conuenit veſtis. Et ſi ornare velis, à melioribus in genere ducere tranſlationem: &, ſi vituperare, à peioribus. Dico autem, vt, quoniam contraria ſunt in eodem genere, exponere mendicantem quidem precari, precantem verò mendicare: quia vtrumque petitio eſt, id quod dictum eſt, licet facere. quemadmodum & Iphicrates Calliam Matragyrtam, ſed non daduchum. ille autem dixit, non initiatum ipſum eſſe, non enim Matragyrtam ipſum appellaſſet, ſed daduchum: vtrumque enim ad Deam refertur, ſed illud honoratum, hoc inhonoratum. Et alii quidem ſunt Dionyſii aſſentatores: ipſi verò ſe artifices vocant: ambo enim hæc tranſlationes, illa inquinantium, hæc contrà. Et alii ſunt prædones: ipſi verò ſe lucrifactores appellant nunc. Quare licet dicere, illum, qui iniuriam facit, errare; illum verò, qui errat, iniuriam facere. Et eum, qui ſurripuit, & ſumpſiſſe, & populatum eſſe. Illud autem, quod Telephus Euripidis inquit, Remo imperare, &, deſcendens in Myſiam, indecorum, quia imperare maius eſt quàm prodignitate. Non igitur occultum eſt. Ineſt etiam ſyllabis error, ſi non ſint iucundæ ſignæ vocis, vt Dionyſius vocat Chalceus in Elegis, clangorem Calliopes, poëſim: quia ambæ ſunt voces. Mala autem tranſlatio ex ſignificationis expertibus vocibus. Præterea verò non longè oportet,

πάντες γὰρ μεταφορᾶις ἀφελέσθαι, καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς κυρίοις. ὥστε δῆλον ὡς ἐὰν εὖ ποιῇ τις, * ἔσται τὸ ξενικὸν, καὶ λανθάνειν ἐνδέχεται, καὶ * σαφηνίζειν. αὕτη μὲν οὖν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἀρετή· τῶν δ' ὀνομάτων, ταῖς μὲν σοφιστῇ ὀνωνυμίαις χρήσιμοι· * ταῖς δὲ τούτοις ἀπατᾶν γὰρ καιρὸν ἔχει· ποιητῇ δὲ συνωνυμίαι· λέγω δὲ κύρια μέν τε καὶ συνώνυμα, τῷ τε βαδίζειν καὶ τῷ βαδίζειν· ταῦτα γὰρ ἀμφότερα, καὶ κύρια καὶ συνώνυμα ἀλλήλοις· τὰ μὲν οὖν τούτων ἑκάστου ὅτι. καὶ πόσα εἴδη μεταφορᾶς, καὶ ὅλως τοῦτο πλάσαι δεινόν ἐστι, καὶ ἐν ποιητικῇ, καὶ ἐν λόγοις, αἱ μεταφοραὶ εἴρηται. καθάπερ εἰλέγομεν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς. * πρὸς δὲ τὸν λόγῳ δεῖ μᾶλλον φιλοπονεῖσθαι περὶ αὐτήν, ὅσῳ ἐλαττόνων βοηθημάτων ὁ λόγος ἐστὶ τῆς μέτρων· καὶ τὸ σαφὲς, καὶ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ ξενικὸν ἔχει μάλιστα ἡ μεταφορά. καὶ λαβεῖν οὐκ ἔστι * παρ' ἄλλου· δεῖ δὲ τὸ εὖ τιθέναι τὰς μεταφορὰς ἀρμοττούσας λέγειν. τοῦτο δ' ἔσται ἐκ τῆς * ἀναλογίας· ἐὰν δὲ μὴ, ἀπρεπὲς φανεῖται, ἀφ' τοῦ παρέλληλα τὰ ἐναντία μάλιστα φαίνεσθαι, ἀλλὰ δεῖ σκοπεῖν ὡς νέῳ φοινικίς, οὕτω γερόντιῳ· τὸ γὰρ αὐτὸ πρέπει ἐσθής· καὶ ἐὰν τὸ κοσμεῖν βούλῃ, ἀπὸ * τῶν βελτίονος τὸν ἐπὶ ταὐτοῦ γένει φέρειν τὴν μεταφοράν, ἐὰν τὸ ψέγειν, ἀπὸ τῶν χειρόνων· λέγω δ' οἷον, ἐπεὶ τὸ ἐπαιτεῖν ἐστὶ τὸ δεῖσθαι αἰτεῖν δοκεῖ, ἔστι δὲ τὸ μὲν δεῖσθαι εὐχῇ ἔοικε, τὸ δὲ αἰτεῖν τὸ εἰρημένον ἐστὶ ποιεῖν· ὡς καὶ Ἰφικράτης Καλλίαν μητραγύρτην, ἀλλ' οὐ δαδοῦχον ὃ δ' ἔφη, ἀμύητον εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μητραγύρτην αὐτὸν καλεῖν, ἀλλὰ δαδοῦχον· ἄμφω γὰρ τῆς θεοῦ ἀλλὰ τὸ μὲν, τίμιον· τὸ δὲ, ἄτιμον. * ἔστι δὲ ὁ μὲν Διονυσοκόλακας, αὐλοὶ δ' αὐλοῖς πυκνοῖς καλοῦσι. ταῦτα δ' ἄμφω * μεταφορά· τὸ μὲν, ῥυπαρεύεσθαι· τὸ δὲ, κλέπτειν. καὶ οἱ μὲν λῃσταὶ, αὐτοὺς πορισταὶ καλοῦσιν· ἔστι δ' ἔξεστι λέγειν, τὸν ἀδικοῦντα μὲν, ἁμαρτάνειν· τὸν δ' ἁμαρτάνοντα, ἀδικεῖσθαι· καὶ τὸν κλέψαντα, καὶ λαβόντα, * καὶ πορθήσαντα. τὸ δ' ὡς ὁ Τήλεφος Εὐριπίδου, ἐκ μείζονος ἀρχὴν Μυσίαν, καὶ καταβὰς εἰς Μυσίαν, ἀπρεπὲς, ὅτι * μεῖζον τὸ ἄρχειν, ἢ κατ' ἀξίαν· ἐν ἀκαιρίᾳ ἄρα. ἔστι δὲ ἐν τοῖς συλλαβαῖς ἀμβλεῖα, ἐὰν μὲν ἡδεῖα ἡ σημεῖα φωνῆς· οἷον, Διονύσιος προσαγορεύει ὁ χαλκεὺς τὸ τοῖς ἐλεγείοις, κραυγὴν Καλλιόπης, ἢ ποίησιν, ὅτι ἄμφω φωναί. φαύλη δὲ καὶ μεταφορὰ, ταῖς ἀσήμοις φωναῖς. ἔτι δ', ἐν πόρρωθεν δεῖ,

ἀλλ' ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ὁμοειδῶν μεταφέρειν τὸ ἀνώνυμα ὀνόμασι εἰπεῖν, ὃ λεχθὲν δῆλον ἔσται ὅτι συναρμόσαντι τὸν αἰνίγματι τὸν διὰ κισσήρεως. οἷον καὶ τὸν αἰνίγματι τὸν διὰ κισσήρεως. καὶ ἐπὶ τῶν αἰσχρῶν. ἔστι μὲν μεταφορὰ λαβεῖν διὰ ψόγος· μεταφοραὶ γὰρ αἰνιττόμεθα· ὥστε δῆλον ὅτι δεῖ μεταπεποιῆσθαι ἀπὸ καλῶν· κάλλος δὲ ὀνόματος, τὸ μῦν, ὥσπερ Λυκίμνιος λέγει, ἐν τοῖς φόβοις, ἐπὶ τῶν σημαινομένων· καὶ αἶσχος δὲ ὡσαύτως. ἔτι δὲ τρίτον, ὃ λύει τὸν σοφιστικὸν λόγον· οὐ γὰρ ὡς ἔφη Βρύσων, οὐθένα αἰσχρολογεῖν, εἴπερ τὸ αὐτὸ σημαίνει τόδε, μᾶλλον τόνδε εἰπεῖν· τοῦτο γὰρ ἔστι ψεῦδος· ἔστι γὰρ ἄλλα ἄλλου κυριώτερα, καὶ ὁμοίως μᾶλλον καὶ οἰκειότερα, τῇ ποιᾷ τὸ πρᾶγμα προσήκοντα. ἔτι δὲ οὐχ ὁμοίως ἔχει σημαίνειν τόδε καὶ οὕτως, ἄλλο ἄλλου κάλλιον, καὶ αἰσχιον δοκοῦν· ἄμφω μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ αἰσχρὸν σημαίνουσιν· ἀλλ' οὐχ ἧ καλὸν, ἢ οὐχ ἧ αἰσχρόν· διὸ τοῦτο μὲν, ἄλλα μᾶλλον καὶ ἧττον· τὰς δὲ μεταφορὰς ἐπιδέχεται οἰκείως ἀπὸ καλοῦ ἢ τῇ φωνῇ, ἢ τῇ δυνάμει, ἢ τῇ ὄψει, διὰ ἄλλης τινὸς αἰσθήσεως. λέγω δὲ εἰπεῖν· οἷον ῥοδοδάκτυλος ἠὼς μᾶλλον ἢ φοινικοδάκτυλος, ἢ ἔτι φαυλότερον, ἐρυθροδάκτυλος· καὶ ἐπὶ τῶν ὑπολήψεως, ἔστι μὲν τὸ ὑπολήψεως ποιῆσαι ἀπὸ φαύλου ἢ αἰσχροῦ· οἷον, ὁ μὴ ξυμφόρτης. ἔστι δ' ἀπὸ τοῦ βελτίονος· οἷον, ὁ παῖς ἀμείνων· καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὅτε μὲν ἐδίδου μισθὸν ὀλίγον ἀπῳδὸς νικήσας τοῖς ὄρεσιν, οὐκ ἤθελε ποιῆσαι, ὡς δυσχεραίνων εἰς ἡμιόνους ποιεῖν. ἐπεὶ δ' ἰκανὸν ἔδωκαν, ἐποίησε,

Χαίρετ' ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων·

καίτοι τῶν ὁμοίων θυγατέρες ἦσαν. ἔτι δὲ, τὸ αὐτὸ ὑποκορίζεσθαι. ἔστι δὲ ὁ ὑποκορισμὸς, ὃς ἔλαττον ποιεῖ τὸ κακὸν, καὶ τὸ ἀγαθόν· ὥσπερ καὶ ὁ Αἰσχρῶνης σκώπτει ἐν τοῖς Βαβυλωνίοις, αὐλὶ μῦ * χρισίου, χρισιδάριον· αὐλὶ δ' ἱματίου, ἱματιδάριον· αὐλὶ δὲ λοιδορίας, λοιδορημάτιον· καὶ νοσημάτιον· δυνατὸν δὲ δεῖ καὶ τῷ μετρεῖν ἐν ἀμφοῖν τὸ μέτριον.

A sed ex cognatis & conformibus transferre, innominata cum nomine: quod dictum manifestum sit cognatum esse, vt in ænigmate illo probato, Virum vidi igne æs viro agglutinantem: innominata enim est affectio. est autem vtrumque appositio quædam. agglutinationem igitur dixit cucurbitæ applicationem. Et omnino ex probè factis ænigmatibus licet translationes sumere elegantes. Translationes enim faciunt ænigmata. Quare manifestum est, bene translatum esse. Et ab honestis. Honestas autem nominis est, vt Lycimnius ait, in fonis, vel significato. Et turpitudo eodem modo. B Præterea tertia est, quæ soluit sophisticam rationem. Non enim est, vt dixit Brysón, Neminem turpiter dicere, siquidem idem significat hoc pro illo dicere. Hoc enim est falsum. Nam est aliud alio magis proprium, & similius, & accommodatius ad ponendam rem ante oculos. Præterea non similiter se habens significat hoc, & illud. Quare sic etiam aliud alio honestius & turpius ponendum est: ambo enim honestum quidem & turpe significant: sed non C quatenus honestum, aut non quatenus turpe. aut hæc quidem, sed magis & minùs. Translationes autem hinc ducendæ ab honesto, aut voce, aut vi, aut aspectu, aut alio aliquo sensu. Differt verò dicere, exempli caussa, roseodigitam auroram magis, quàm purpureodigitam, vel adhuc deterius rubrodigitam. Et in epithetis licet appositiones fieri à malo, vel turpi: vt Matricida. Et licet à meliori, vt patris vindex. D Et Simonides, cùm daret præmium paruum ipsi is qui vicerat mulabus, noluit carmen facere, quasi grauaretur in semasinas carmen facere. Vbi verò idoneum dedit, cecinit, Saluete volucrum filiæ equorum. Atqui asinorum quoque filiæ erant. Præterea idem diminuere. Est autem diminutio, quæ minus reddit & malum & bonum, vt Aristophanes cauillatur in Babyloniis, pro auro aurulum: pro toga, togula: pro conuicio, conuiciolum: & morbulum. Cauere autem oportet, & obseruare mo- E dum.

A

CAPVT III.

De elocutione frigida.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ ψυχρᾶς λέξεως.

FRigora in quatuor fiunt ſecundùm elocutionem. In duplicibus nominibus, vt, Lycophron: Multiforme cælum Magniceruicæ terræ: &, Littus anguſtimum. &, vt Gorgias nominabat, Prochomuſus adulator: Praeiuros & Probeiuros. &, vt Alcidamas, Furore quidem animum repletum, igniuomum verò aſpectum factum. &, Finiferentem putauit alacritatem ipſorum futuram. & Finiferentem ſuadelam orationum conſtituit. &, Cærulicolor maris ſolum. Omnia enim hæc poëtica ob duplicationem apparent. ac vna quidem hæc cauſſa eſt. Altera verò, vti linguis, vt Lycophron, Xerxem Pelorium virum, & Sciron, Sinnis vir. Et Alcidamas, Athyrma poëſi, &, Naturæ ataſthaliam. &, Mera animi ira exacutum. Tertium in epithetis aut longis, aut intempeſtiuis, aut frequentibus adhibendis. In poëſi enim decet lac album dicere. at in oratione partim indecora ſunt, partim ſi ſint nimia, arguunt, & reddunt manifeſtum, poëſim eſſe. Et quoniam ipſa vti oportet, (immutat enim conſuetum, & peregrinam efficit elocutionem,) ſaltem oportet intueri modum: quoniam maius facit malum, quàm ſi temerè dicas. illa enim non habet, quod bene eſt: hæc verò, quod malè. Quamobrem Alcidamantis frigora apparent: non enim vt condimentis vtitur, ſed vt cibis, epithetis, ſic crebris, & maioribus & apertis, vt non ſudorem, ſed humidum ſudorem. nec ad Iſthmia, ſed ad Iſthmiorum mercatum. & non leges, ſed ciuitatum reginas leges, & non curſu, ſed Curſorio animi impetu. & non Muſeum, ſed Naturæ cùm accepiſſet Muſeum. & Triſtem curam animi. &, Non gratiæ, ſed popularis gratiæ opifex. &, Diſpenſator audientium voluptatis. &, non ramis, ſed Syluæ ramis occultauit. &, non corpus velauit, ſed Corporis pudorem. & Repræſentatricem animi cupiditatem. hoc autem ſimul & duplex, & epitheton eſt. Quare poëma fit. & ſic, Immenſam improbitatis exuperantiam.

ΤΑ δ' ψυχρὰ ἐν τε πλάσει * γίγνεται καὶ τῇ λέξει, ἔν τε τοῖς διπλοῖς ὀνόμασιν οἷον, Λυκόφρων, τὸν πολυμορφόφρονα οὐρανὸν τῆς μεγαλοκρύφου γῆς· καὶ ἀκτὴν δ' τε ὀπόρσιν· καὶ ὡς Γοργίας ὠνόμαζε, πολυχόμουζος κόλαξ, ὀπτιορκήσαντας καὶ καπνορκήσαντας. καὶ ὡς Ἀλκιδάμας, μόθοις μὲν τὴν ψυχὴν πλησθυμήσειν· πυρίχροον δὲ τὴν ὄψιν γεγονυῖαν, καὶ πλησφόρησιν ὀφθῆναι τὴν εὐθυμίαν αὐτῶν ἡγήσασθαι· καὶ πλησφόρησιν τὴν πειθὼ τῶν λόγων κατίσησι· καὶ κυδοιμόχρων ἡ τῆς θαλάττης ἔδαφος· πάντα γὰρ ταῦτα ποιητικὴν μὲν τὴν * διπλασιασμὸν φαίνεσθαι. μίαν μὲν οὖν αὕτη αἰτία· μία δὲ τὸ χρῆσθαι γλώτταις· οἷον, Λυκόφρων Ξέρξεω * πέλωρον ἄνδρα· καὶ Σκίρων, σίννις ἀνήρ· καὶ Ἀλκιδάμας, * ἄθυρμα τῇ ποιήσει· καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀναθαλίαν, καὶ * ἀκεράτωρ τῆς Ἀθηναίας ὀργῆ τεθυμένον. τέλος δὲ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἢ μακροῖς, ἢ ἀκαίροις, ἢ πυκνοῖς χρῆσθαι· ἐν μὲν γὰρ ποιήσει πρέπει γάλα λάβυκον εἰπεῖν· ἐν δὲ λόγῳ, πάνυ μὲν, ἀπρεπὲς ἔργα· πάνυ δὲ, αὐδὴ κατακορὴς, ἐξελέγχει ἐν ποιῇ φανερὸν, ὅτι * ποίησίς ἐστιν· ἐπεὶ δεῖ γε χρῆσθαι * αὐτῇ ὡς ἀλλαττούσῃ γὰρ τὸ εἰωθὸς, καὶ ξενικὴν ποιεῖ τὴν λέξιν· ἀλλ' ἀσχολίαν ἔχειν τὸ μέτριον· ἐπεὶ μᾶλλόν τις κεκοὶ * τὸ εἰκῆ λέγειν· πάνυ γὰρ, οὐκ ἔχει ὦ, ἢ δὲ, τὸ κακῶς· ὅθεν Ἀλκιδάμαντος ψυχρὰ φαίνεται· οὐ γὰρ * ὡς ἡδύσματι χρῆται, ἀλλ' ὡς ἐδίσματι τοῖς ὀπτοῖς, οὐ τοῖς πυκνοῖς, καὶ μείζοσι, καὶ ὀπτοδήλοις· οἷον, οὐχ ἱδρῶτα. ἀλλὰ τὸν τυχόντα ἱδρῶτα· καὶ οὐκ εἰς ἰδρῶτα, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν Ἰσθμίων πανήγυριν· καὶ οὐχὶ νόμους, ἀλλὰ τοὺς τῶν πόλεων * βασιλῆς νομίμους· καὶ οὐ δρόμῳ, ἀλλὰ δρομαίᾳ τῇ τῆς ψυχῆς ὁρμῇ· καὶ οὐχὶ μουσεῖον, ἀλλὰ τὸ τῆς Φύσεως παράδεισον μουσεῖον, καὶ σκευασθέντων τὴν φερεκλέα τῆς ψυχῆς· καὶ οὐ χαλκοῦς, ἀλλὰ πανδήμου χαλκοῦς δημιουργός, καὶ * οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς· καὶ οὐ κλαδοῖς, ἀλλὰ τοῖς τῆς ὕλης κλαδοῖς ἀπεκρύψε· καὶ οὐ τὸ σῶμα παρημπίσχει, ἀλλὰ τὴν τῶν φρενῶν αἰσχύνην· καὶ * αἰδήμονα τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαν. τὸν δ' ἅπαντα, καὶ ἁπλῶν, καὶ ἐπίθετον· ὥστε ποίημα γίγνεται. ἔστιν * ἔξεδρον τὴν τῆς μορφώσεως ἀπροσδόκητον.

πλάσει. Leopardus. ἄθυρμα τῇ ποιήσει i. ludos facit. Emend. l. 2. c. 6. ἀκεράτωρ τῆς θηριότητος, & ὀργὴ πεθυμένον. ποιήσεως. ἐπεὶ μᾶλλόν τις κεκοὶ τὸ εἰκῆ λέγειν. ἡδύσματι & ἐδίσματι. βασιλῆς νομίμους. οἰκονόμος τῆς τῶν ἀκουόντων ἡδονῆς. αἰδήμονα τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαν. Xiphil. quæ αἰδήμονα. ἔξεδρον

est enim etiam Euxenus Archidamus Geometricus. & illud in Politia Platonis, Qui mortuos spoliant, similes esse canibus, qui lapides mordent, facientes non attingendo. & in populum, Similem esse nauclero, robusto quidem, sed surdastro. & in versus Poëtarum, similes esse sine pulchritudine venustis. illi enim cùm defloruerint: hi verò, cùm dissoluti sunt, non apparent similes. & illa Periclis in Samios. Similes esse ipsos infantibus qui mansum recipiunt, sed plorantes. & in Bœotos, Similes esse ilicibus. ilices enim à se contundi, & Bœotos inter se pugnare. & Demosthenes in populum, Similem esse nauseantibus in nauibus. & , vt Democrates assimilauit oratores nutricibus quæ mansum deglutientes, saliua infantes inungunt. & vt Antisthenes Cephisodotum gracilem thuri assimilauit, quod dum consumitur, iucundum affert. Omnes enim has, & vt imagines, & vt translationes licet dicere. Quare quæcunque probatæ fuerint, tanquam translationes dictæ, manifestum est ipsas etiam imagines futuras, & imagines translationes rationis indigentes. Semper verò oportet, translationem ex proportione referre etiam in alteram partem. & in iis quæ sunt eiusdem generis, vt si poculum est scutum Dionysii, etiam scutum conuenit dici poculum Martis. ac oratio quidem constituitur ex his.

A * ἔστι γὰρ καὶ ὁ Εὔξενος Ἀρχίδαμος γεωμε- 12. Pol.
τρικός· καὶ τὸ ἐν τῇ * πολιτείᾳ τῇ Πλάτω- Lib. 5.
νος, ὅτι οἱ τοὺς τεθνεῶτας σκυλεύοντες, ἔοικασι
τοῖς κυσὶν οἳ λίθους δάκνει, τῷ βαλ-
λόντων οὐχ ἁπτομένῳ· * καὶ εἰς τὸν δῆμον, Lib. 6.
ὅτι ὅμοιος ναυκλήρῳ, ἰσχυρῷ μὲν, κωφῷ
δέ· * ἢ εἰς τὰ μέτρα τῶν ποιητῶν, ὅτι ἔοικε Lib. 10.
τοῖς καλοῖς ὠδίοις. οἱ μὲν γὰρ ἀπολω-
λότες, τὰ δὲ ἀφανισθέντα, οὐχ ὅμοια φαί-
νεται. καὶ εἰς Περικλέους εἰς Σαμίους, ἐοικέναι
αὐτοὺς τοῖς παιδίοις, ἃ τὸν ψωμὸν δέχεται μὲν,
κλαίοντα δέ· καὶ εἰς Βοιωτούς, ὅτι ὅμοιοι τοῖς
ἰξίοις· τοὺς τε γὰρ ἰξίους ὑφ' αὑτῶν κατα-
κόπτεσθαι, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς πρὸς ἀλλήλους
μαχεσθαι. καὶ Δημοσθένης τὸν δῆμον, ὅτι
ὅμοιός ἐστι τοῖς ἐν τοῖς πλοίοις ναυτιῶσι· καὶ ὡς ὁ
Δημοχάρης εἰωθὼς τοῖς ῥήτορας ταῖς πίτυραις,
αἷς τὸ ψωμίσμα καταπίνουσι, τὰ παλαιὰ τὰ
παιδία ἀφαλείφουσι. καὶ ὡς Ἀντισθένης Κη-
φισοδότην λεπτὸν λιβανωτῷ εἰκάσαι, ὅτι ἀπολ-
λύμενος εὐφραίνει· πάσας γὰρ ταύτας, καὶ ὡς
εἰκόνας, καὶ ὡς μεταφορὰς ἔξεστι λέγειν· ὥσ-
τε ὅσαι εὖ δεδοκιμάσθαι, ὡς μεταφοραὶ λεχθεῖ-
σαι, δῆλον ὅτι καὶ εἰκόνες ἔσονται, καὶ αἱ εἰ-
κόνες μεταφοραὶ λόγου δεόμεναι. ἀεὶ δὲ δεῖ
τὴν μεταφορὰν τὴν ἐκ τοῦ ἀνάλογον ἀπο-
διδόναι, καὶ * ὅτι ἀμφοτέρων, καὶ ὅτι τῶν ὁμο- Lib. 2. c. 20.
γενῶν· οἷον, εἰ ἡ φιάλη ἀσπὶς Διονύσου, καὶ
τὴν ἀσπίδα κρατῆρα λέγεσθαι φιάλην
Ἄρεως· ὁ μὲν οὖν λόγος, σαφὴς ἐκ τού-
των.

CAPVT V.

De elocutione emendata.

EST autem principium elocutionis, vt emendatè loquamur. atque id positum est in quinque. Primùm quidem in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturam habent; vt antecedant, & consequantur inter se, quemadmodum aliquæ requirunt, vt Quidem, & Egò quidem, requirit; Verò, & Ille, verò. Oportet autem, quoad meminerit, referri inter se, & non longè separare; neque coniunctionem ante coniunctionem reddere necessariam: paucis enim in locis conuenit: Ego verò, postquam mihi dixit: venit enim Cleon & rogans, & obsecrans: profectus sum, cùm assumpsissem ipsos. In his enim multæ ante reddendam coniunctionem redditæ sunt coniunctiones.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ Ἑλληνισμοῦ.

ΕΣΤΙ δ' ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ Ἑλλη-
νίζειν· τοῦτο δ' ἐστὶν ἐκ πέντε. πρῶτον
μὲν, ἐν τοῖς συνδέσμοις, ἃ ἀποδίδωσι τὰς,
ὡς πεφύκασι πρὸς τὰ ὕστερα γίγνε-
σθαι ἀλλήλοις, οἷς ἔνιοι ἀπαιτοῦσιν· ὥσπερ
ὁ μὲν, ἐγὼ μὲν, ἀπαιτεῖ τὸ δὲ, καὶ
τὸν, ὁ δὲ. δεῖ δ' ἕως μιμνήσκῃ, ἀπο-
δίδοναι ἀλλήλοις, καὶ μὴ μακρὰν * ἀ- ἀποστῆ-
ποστῆναι, μηδὲ συνδέσμου πρὸς σύνδεσ- ναι
μου ἀποδίδοναι τὸ ἀναγκαῖον. ὀλιγαχοῦ
γὰρ ἁρμόττει· ἐγὼ δ', ἐπεί μοι εἶπεν·
ἦλθε γὰρ Κλέων διαβολὰς τε λέγων καὶ αἰτῶν· ἐ-
πορευόμην ἀναλαβὼν αὐτούς. ἐν πλείο-
σι γὰρ πολλοὶ πρὸς τὸ ἀποδιδόμενον σύν-
δεσμον, ἐμπεριέλαβον σύνδεσμοι

δὲ ἢ πολὺ μεταξὺ ἡδέπω τῷ ἐπορθώμενω, ἀπαφές. ἓν μὲν δὴ, τὸ οὖ ἐν τοῖς σεσυνδέσμοις. δεύτερον δὲ, τὸ τοῖς ἰδίοις ὀνόμασι λέγειν, καὶ μὴ τοῖς ἀμφιβάλλουσι. τρίτον, μὴ * ἀμφίβολοις. τούτων δὲ, ἂν μὴ σαφὲς ᾖ ᾧ προσῇ, ὅταν μηδὲν ἄλλο ἔχωσι λέγειν, προσποιοῦνται διά τι λέγειν· οἱ γὰρ ποιοῦντες τοῦτο * κενόν τι λέγουσι τοῦτο· οἷον Ἐμπεδοκλῆς· θέλκει γὰρ τὸ κοῖλον πολὺ ὂν, καὶ πάσχουσι οἱ ἀκροαταί, ὅταν οἱ πολλοὶ τοῦτο τῶν μαντέων ὅταν γὰρ λέγωσιν ἀμφίβολα, συμβαίνει οὕτως.

ἀμφιβόλοις.

προσποιοῦνται

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

καὶ διὰ τὸ ὅλως * ἔλαττον εἶναι ἁμάρτημα, διὰ τῆς λέξεως διὰ τῶν γραμμάτων λέγουσιν οἱ μάντεις· πολλοὶ γὰρ ἂν τὸν τῶν ἀντιθέσεων, ἀρτίαν ἢ περιττὴν εἶναι μᾶλλον, * ἢ πόσα ἔχει, καὶ τὸ ὅλον ἴσον, ἢ τὸ πότε. διὸ οἱ χρησμολόγοι οὐ προσδιορίζουσι πότε. ἄπτωτα δὲ ταῦτα ὀνόματα· ὡς ἂν μὴ πτοιοῦτόν τινος ἦσαν, φθιστόν. τὸ ἄρρεν, ὡς Πρωταγόρας, τὰ γένη τῶν ὀνομάτων διῄρει, ἄρρενα, καὶ θήλεα, καὶ σκεύη· δεῖ γὰρ ἀποδίδναι καὶ ταῦτα ὀρθῶς· ἢ δ' ἐλθοῦσα καὶ διαλεχθεῖσα, ᾤχετο. πέπυσται, τὸ ὦ ταῦτα πολλὰ καὶ κοῖλα, καὶ ἐνορθῶς ὀνομάζειν· οἱ δ' ἐλθόντες, ἐτυπτόν με. ὅλως δὲ δεῖ διαλαμβάνουσι τῇ * τὸ μεγαλομιθὲς, καὶ βύρσινον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅσοι οἱ πολλοὶ συνδέσμους οὐκ ἔχουσιν· οὐδὲ ἃ μὴ ῥᾴδιον διαιρεῖν, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου· τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαιρεῖν, ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι πότερα προσαπτέον, τῷ ὕστερον, ἢ τῷ πρότερον· οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τῆς συγγραμμάτων· φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου * τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξυνέτοι ἄνθρωποι γίνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁπότερον διαιρεῖν. * ἐπὶ παῖδι ποιεῖ γελοιάζειν, τὸ μὲν ἀποδιδόναι, ἐὰν μὲν ὀπίζω γένηται ἀμφοῖν ὁ ἀριθμὸς· οἷον εἰ φόρον, τὸ χρῆμα, τὸ μὲν ἰδὼν, οὐ χρυσόν· τὸ δὲ αἰσθόμενος, χρυσόν· ἀσαφῆ δὲ, * αἰ μὲν προθεὶς εἴποι, μᾶλλον πολλὰ μεταξὺ ἐμβάλλειν· οἷον, ἐμέλλον γὰρ διαλεχθεὶς ἐκείνῳ παῖδι, τῷ παῖδι, καὶ ᾠδὴ, παρεῖναι· ἄλλα μοι, ἐμέλλον γὰρ διαλεχθεὶς παρεῖναι, εἶτα τῷ παῖδι, καὶ παῖδι, καὶ ᾠδὴ ἐγένετο.

διὰ τὸ ὅλως ἔλαττον εἶναι ἁμάρτημα, διὰ τῆς λέξεως διὰ τῶν γραμμάτων

ἢ πόσα

ἢ αἰ μὲν προθεὶς εἴποι,

A Si verò multum interiectum est inter, Profectus sum, obscurum est. Ac vnum quidem, quod bene se habet, est in coniunctionibus: alterum verò est, vt propriis nominibus loquamur, & non ambientibus: Tertium, vt non ambiguis: nisi quis contraria præligat. id quod faciunt, quando nihil habent, quod dicant, & simulant aliquid dicere: tales enim de industria proferunt hæc, vt Empedocles. nam decipit circuitus, si multus sit, & afficiuntur auditores, vt B vulgares inter arioles, quando dicentibus ambigua annuunt:

Crœsus Halym penetrans magnam peruertet opum vim.

Et quia omnino est error minor, per genera rei loquuntur arioli. Verbi gratia, si quis in ludo paris & imparis, paria aut imparia dixerit magis, quàm quot habeat, & futurum esse, quàm quando. Quamobrem arioli non definiunt, quando. Omnia igitur hæc similia sunt. Quare nisi alicuius eiusmodi rei gratia, fugienda sunt. Quartum, vt Protagoras genera nominum diuidebat, in virilia & fœminina, & instrumenta. Oportet enim reddere etiam hæc rectè. Illa C verò reuersa, & collocuta discessit. Quintum in multis, & paucis, & vno rectè nominandis. Illi verò reuersi verberarunt me. Omnino autem oportet facilè legi, quod dictum est, & proferri posse. Est verò idem quod multæ coniunctiones non habent. Nec quæ non facile est interpungere, vt quæ sunt Heracliti. Nam quæ sunt Heracliti interpungere, operosum est, quia incertum est, veri adiaceat, posteriorine an priori, vt in principio ipsius libri. Inquit enim, Rationis huius quæ est semper, imperiti homines fiunt. Incertum enim est, illud, Semper, veri interpungas. Præterea efficit solœcismum ipsum non reddere, si non adiungas ambobus, quod conuenit: vt aut strepitum, aut colorem, videns quidem, non est commune: sentiens verò, est commune. Obscuritas autem est, si non præponendo dices, multa in medio inculcaturus, vt, Debebam enim locutus cum illo hæc, & hæc, & sic, proficisci, non autem, Debebam enim locutus proficisci. deinde hæc, & hæc, & sic facta sunt.

A

CAPVT VI.

De elocutione amplificata.

AD tumorem elocutionis valent hæc, Oratione vti pro nomine, vt, non circulum, sed planitiem à medio æqualem: ad conciſionem verò contrarium, pro oratione nomen. Et, ſi turpe, aut indecorum ſit, ſi in oratione ſit turpe, nomen dicere: ſi verò in nomine, orationem. Et tranſlationibus declarare, & epithetis, vitando id quod poëticum eſt. Et vnum multa facere, quod poëtæ faciunt, cùm vnus ſit portus, tamen dicunt, Portus in Achaicos. &, Tabulares autem multifores apertiones. Et, non coniungere, ſed vtrique vtrumque adiungere, Huius mulieris huius noſtræ. Si verò concisè, contrarium, Huius noſtræ mulieris. Et, cum coniunctione dicere. Si verò concisè, ſine coniunctione. non inconiuncta autem, vt Profectus, & locutus, Profectus locutus ſum. Et illud Antimachi vile, Quæ non habet, dicere, vt ille facit in Teumeſſo, Eſt quidam ventoſus parvus collis. augetur enim ſic in infinitum. Eſtque hoc tum in bonis tum in malis, quod non habet vtro modo ſit vtile. vnde etiam nomina poëtæ dugunt, Achordum, & Alyrum concentum. ex priuantibus enim inferunt. Probatur autem hoc in tranſlationibus quod dictum eſt, quæ ſunt ex proportione, vt dicere tubam eſſe concentum Alyrum.

CAPVT VII.

De elocutione decora.

DEcorum autem habebit elocutio ſi ſit tum affecta tum morata, tum ſubiectis rebus proportione reſpondens. ac proportione reſpondet, ſi neque de amplis ſubmiſſè dicatur; neque de tenuibus grauiter: neque tenue nomen conſequatur ornatus. Sin minus, Comœdia apparet, vt facit Cleophon. Similiter enim aliqua proferebat, ac ſi diceret, Veneranda ficus. Affecta conſiſtit in eo, vt ſi ſit contumelia, irati dictio ſit: ſi impia, & turpia ſint,

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Γπερὶ ὄγκου τῆς λέξεως.

ΕΙΣ ὄγκον δ' τῆς λέξεως συμβάλλεται πάλι, τὸ λόγῳ χρῆσθαι αὐτ' ὀνόμασιν· οἷς, μὴ κύκλον, ἀλλ' ἐπίπεδον τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου ἴσον. Εἰς δ' ταπείνωσιν τὸ ἐναντίον, αἰτὶ τοῦ λόγου ὄνομα. καὶ ἐὰν αἰσχρὸν, ἢ ἀπρεπὲς· ἐὰν μὲν ἐπὶ τοῦ λόγου ἢ αἰσχρόν, ἐρῶ μα λέγειν· ἐὰν δ' ἐπὶ τοῦ ὀνόματος, τὸν λόγον. Ἐ μεταφοραῖς δηλοῦν, καὶ ταῖς ἐπιθέτοις, φιλοβούλεσθαι τὸ ποιητικόν. καὶ τὸ ἓν πολλὰ ποιεῖν, ὅπερ οἱ ποιηταὶ ποιοῦσιν· ἑνὸς ὄντος λιμένος, ὅμως λέγουσι, λιμένας Εἰς Ἀχαϊκούς· Ἐ

* Δέλτου μὲν ἄδε πολύθριξοι ἀμφίτυχαι. Eurip. Iphig. Taur.

Ἐ μὴ ἐπιζητοῦντα, ἀλλ' ἑκατέρῳ ἑκάτερον, τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας. ἐὰν δὲ συντόμως, τὸ ἐναντίον, τῆς ἡμετέρας γυναικός. καὶ μὴ συνδέσμου λέγειν· ἐὰν δὲ συνδέσμως, ἄνευ μὲν συνδέσμου, μὴ ἀσυνδέτως δ'· οἷς πορθμὸς Ἐ δρυμὸς πορθμὸς δρυμός. Ἐ Ἀντιμάχου χρήσιμον, ἃ ὧν μὴ ἔχει λέγειν, * ὁποῖόν ἐστι τὸ Θυμήτου, ἢ δὲ

Ἐστὶ τὶς ἰώδεσιν ἀλίγυος λόφος·

αὔξεσθαι γὰρ οὕτως εἰς ἄπειρον. ἔστι δ' τοῦτο καὶ ἐπὶ ἀγαθῶν Ἐ κακῶν, ὅπως σὺν ἔχει, ἑκατέρως ἂν ἡ χρήσιμον. ὅταν καὶ τὰ ὀνόματα εἰ ποιητικὰ φέρωσι, τὸ ἀχόρδον, Ἐ τὸ ἄλυρον μέλος· ἐκ τῶν στερήσεων γὰρ ἐπιφέρουσιν· * διὸ δεκτικὸν γὰρ τοῦτο τὸ μεταφορᾶς λεγόμενον, ταῖς ἀναλογίαις· οἷς τὸ φωνὴν τὴν σάλπιγγα εἶναι μέλος ἄλυρον.

διὸ δεῖ ἢ

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Γπῶς ἕξει τὸ πρέπουσα λέξις.

Ε

ΤΟ δὲ πρέπον ἕξει ἡ λέξις, ἐὰν ᾖ παθητική τε Ἐ ἠθική, Ἐ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογον. τὸ δ' ἀνάλογόν ἐστιν, ἐὰν μήτε περὶ ὑψηλῶν, * αὐτοσχεδιάζοντος λέγηται· μήτε περὶ ὑπτλῶν, σπουδῇ· μήτε ὅπου δ' ὑπτλὸν ὄνομα πέπτωκεν ἡ χώρα· εἰ δὲ μὴ, κωμῳδία φανήσεται· οἷς ποιεῖ Κλειοφῶν· ὁμοίως γὰρ ἔνια ἔλεγε, Ἐ εἰ ἐπαινεῖν δεῖ, πάντα συχᾶ. παθητικὴ δὲ, * ἐὰν μὲν ᾖ ὕβρεως ὀργιζομένου λέξις. ἐὰν δὲ ἀπιθῇ Ἐ αἰσχρὰ,

ἐὰν μὲν ᾖ ὕβρεως ἡ λέξις,

δεις χρησιόντως ἢ βλαβῶν ἀνίως λέγειν· ἐαὶ ἢ ἐπαν· τὰ, ἀγαπώντως· ἐὰν ἢ ἐλεεινὰ, ταπεινῶς· & ὅτι τ' ἄλλων ἢ ὁμοίως. πάντα οἷ ἢ τὸ πρέπον, & ἡ οἰκεία λέξις· πρέπει ἢ γὰρ λέγειν ἢ ψυχὴν ὡς ἀληθῶς λέγοντος· ὅθεν ὅτι τοῖς τοιούτοις οὕτως ἔχουσιν. ὥστ' οἰόνται, εἰ & μὴ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ λέγων, τὰ πράγματα οὕτως ἔχειν & συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ ᾧ παθητικῶς λέγεται, κἂν μηδὲν λέγῃ. διὸ πολλοὶ κατα πλήττουσι τοὺς ἀκροατὰς θορύβου τῶν· ἢ ἡδικὴ ἢ αὕτη ἡ ἐκ τῶν σημείων δόξις, ὅθεν ἀκολουθεῖ ἡ ἁρμόττουσα ἑκάστῳ ἡλικίᾳ· καὶ ἕξει. λέγω ἢ, ἦθος μὲν, καθ' ἡλικίαν· οἷον παῖς, ἢ ἀνὴρ, ἢ γέρων· καὶ * γυνὴ ἢ ἀνὴρ· καὶ Λάκων, ἢ Θεσσαλός· ἕξεις ἢ, καθ' ἃς ποιός τις ᾧ βίῳ· ἃ γὰρ καθ' ἕκαστόν ἔξιν οἱ βίοι ποιοί τινες· ἐαὶ οὖν ᾖ τὰ ὀνόματα οἰκεῖα λέγῃ τῇ ἕξει, ποιήσει τὸ ἦθος· ἃ γὰρ τοιοῦτος, οὐδὲ ὡσαύτως ἄγροικος ἀνὴρ & πεπαιδευμένος εἴπειε· πάντοθι δὲ τὸ οἰκεῖον ἀκροατῇ, & ᾧ καθ' ἕκαστα χρῶνται εἰ λεγόμενα. * ἆρ' οὐκ οἶδεν; ἅπαντες ἴσασιν· ὁμολογεῖ γὰρ ὁ ἀκούων αἰσχυνόμενος, ὅπερ μετέχει οὗτος καὶ οἱ ἄλλοι πάντες. τὸ δὲ ἐὐκαίρως, ἢ μὴ ἐὐκαίρως, χρῆσθαι, κοινὸν ἁπάντων τῶν εἰδῶν ἐστίν. ἄκος δὲ ὅτι * πάσῃ ὑπερβολῇ, & ἀρυλλούμενον· δῆλον γὰρ αὐτοῖς * πρόσπτι πλήττειν· δοκεῖ γὰρ ἀληθὲς εἶναι, ἐπεὶ οὐ λανθάνει γε ὁ ποιῶν λέγοντα. ἔλαθε δὲ ἀναλγησαι μὴ πᾶσι ἅμα χρήσασθαι· οὕτω γὰρ κλέπτεται ὁ ἀκροατής· λέγω ἢ, εἰ ἐμὲ ἐκ ὀνόματα σκληρὰ ἢ, μὴ ἐν τῇ φωνῇ καὶ ᾧ προσώπῳ, ἐν τοῖς ἁρμόττουσιν. εἰ δὲ μή, φανερὸν γὰρ ἕκαστον ὅ ἐστιν· ἐαὶ δὲ, τόδε ὦ, τόδε δὲ μὴ λανθάνῃ ποιῶν τὸ αὐτό· ἐὰν οὖν τὰ μαλακὰ σκληρῶς, καὶ τὰ σκληρὰ μαλακῶς λέγῃται, ἀπίθανοι γίνεται. τὰ ἢ ὀνόματα τὰ ὀθνεῖα & διπλᾶ, πλείω, καὶ τὰ ξένα μάλιστα, ἁρμόττει λέγειν παθητικῶς· συγγνώμη γὰρ ὀργιζομένῳ κακὸν φάναι οὐχ ὁμοίως δὲ πεπαιδευμένῳ εἰπεῖν. καὶ ὅταν ἔχῃ ἤδη τοὺς ἀκροατὰς, καὶ ποιήσῃ ἐνθουσιάσαι, ἢ ἐπαίνοις, ἢ ψόγοις, ἢ ὀργῇ, ἢ φιλίᾳ, οἷς καὶ Ἰσοκράτης ποιεῖ ἐν τῷ πανηγυρικῷ ὅτι τέλει, * φήμην δὲ & μνήμην· &, οἳ πρὸς ἔπλησαν· φθέγγονται τε γὰρ τοιαῦτα ἐνθουσιάζοντες. ὥστε, & ἐὰν δίκαιοι ὦσι, ἀναγκαῖον ὁμοίως ἔχοντας. διὸ & τῇ ποιήσει ἥρμοσται· ἔνθεοι γὰρ αἱ ποιήσεις. ἢ δὴ οὕτω δεῖ, ἢ μετ' εἰρωνείας, * ὥσπερ Γοργίας ἐποίει, & τὰ ἐν τῷ Φαίδρῳ.

A indignabundè, & cautè dicat: si laudabilia, admirabundè: si miſerabilia, humiliter: & in aliis ſimiliter. Perſuadet autem rem etiam accommodata ad eius naturam elocutio: capitur enim animus, quaſi ille verè dicat, quia in talibus ſic ſe habent. Quare arbitrantur, etiam ſi non ſe habeat ita vt orator ait, rem ita ſe habere. & ſimul afficitur ſemper is qui audit, cum eo qui affectè dicit, etiam ſi nihil dicat. Quamobrem multi turbant auditores tumultum exci-
B tantes. Et morata ipſa eſt ex ſignis demonſtratio, quia conſequitur conueniens cuique generi, & habitui. Dico autem genus ſecundùm ætatem, vt puer, aut vir, aut ſenex. Et mulier, aut vir Et Laco, aut Theſſalus. Habitus verò, ſecundùm quos cuiuſdammodi aliquis eſt in vita non enim ſecundùm omnem habitum vitæ ſunt cuiuſdammodi. Si igitur & nomina accommodata dicat habitui, exprimet mores. Non enim eadem, neque eodem modo
C agricola, & eruditus locutus fuerit. Afficiuntur verò aliquanti ſper auditores eo ipſo quo affatim vtuntur orationum ſcriptores. Quis autē non intelligit? omnes ſciunt. Confitetur enim audiens pudore captus, vt particeps ſit eius cuius & alii omnes. Opportunè autem, & non opportunè vti, commune omnium formarum eſt. Medela verò eſt in omni exuperatione, quod vulgo dicitur. Oportet enim ſe ipſum increpare. nam videtur verum eſſe, quoniam non latet, quod facit, dicentem. Præterea ex proportione reſpondentibus non
D omnibus ſimul vti oportet. Sic enim decipitur auditor. Dico autem, vt ſi nomina dura ſint, non & voce, & vultu, & conuenientibus. ſin minùs, manifeſtum fit vnumquodque quod eſt. ſin autem hoc quidem, illud verò non latens idem efficit. Si igitur mollia duriter, & dura molliter dicantur, minùs appoſitum fit ad perſuadendum. Nomina autem epitheta, & duplicia, plura, & peregrina maximè conueniunt dicenti affectè: venia enim datur irato, ſi malum dicat cœliuagum, aut pelorium nominet.
E Et quando iam teneat auditores, & traxerit ad furorem, aut laudibus, aut vituperationibus, aut ira, aut amicitia, vt etiam Iſocrates facit in Panegyrico ad extremum: Famam autem, & Memoriam, &, qui tolerarunt. Loquuntur enim talia furore perciti. quare etiam recipere manifeſtum eſt eodem modo ſe habentes. Quamobrem & poeſi conueniunt. Diuina enim res eſt poeſis. Aut igitur ſic oportet, aut cum ironia, vt Gorgias faciebat, & quæ ſunt in Phædro.

CAPVT

A

CAPVT VIII.

De elocutione numerosa.

FIguram autem elocutionis oportet neque metri compotem esse, neque rhythmi expertem : illud enim minus appositum est ad persuadendum. nam esse fictum videtur : & simul etiam auocat. nam vt attendatur, facit, quando B simile rursus veniet. sicut præcones præoccupant pueri, quem eligat patronum is qui manumittitur, Cleonem. Quod autem sine rhythmo est, sine termino est. Oportet verò terminari, non metro. iniucundum enim est, & non accommodatum cognitioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero omnia. at figuræ locutionis numerus est rhythmus, cuius etiam metra segmenta sunt. Quamobrem C rhythmum oportet habere orationem, non metrum : alioquin poëma erit. Neque rhythmum exquisitè Id autem erit, si quadantenus sit. Ex rhythmis verò Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmoniæ ind gens. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maximè omnium metrorum iambica effundunt, qui loquuntur. at oportet grandiorem effici, & excitari. Trocheus cordatior est. id manifestum faciunt Tetrametra. D Sunt enim volubilis rhythmus Tetrametra. Relinquitur Pæan, quo vsi sunt à Thrasymacho incipientes. non potuerunt verò dicere, quinam esset. Tertius autem est Pæan : & coniunctus iis qui dicti sunt. ac tria ad duo est. Ex iis verò ille vnum ad vnum: hic duo ad vnum. Coniunctaque est rationibus his sesquialtera. Atque hic est, Pæan. Ac alii quidem & ob ea quæ dicta sunt, abiiciendi, & quia metrici. Pæan verò sumendus. ex so- E lo enim non est metrum eorum qui dicti sunt, rhythmorum, vt maximè lateat. Ac vtuntur quidem vno Pæane etiam incipientes. Oportet verò differre finem à principio. Ac Pæanis duæ species sunt oppositæ inter se, quarum vna quidem principio conuenit, vt etiam vtuntur: iste verò est quem incipit longa, ac terminant tres breues. Delogena, siue Lyciam, & Auritome ô Hecate nate Iouis. Alter verò contrà, quem breues incipiunt tres, ac longa terminat. Humum & aquam, Oceanum & oculuit horrifera nox. Iste autem finem efficit : breuis enim quia imperfecta est, facit mutilum,

ΚΕΦΑΛ. ν'.

Περὶ ῥυθμοῦ.

ΤΟ δὲ σχῆμα τῆς λέξεως δεῖ μήτε ἔμμετρον εἶναι, μήτε ἄῤῥυθμον· τὸ μὲν γὰρ, ἀπίθανον. πιστεύεται γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα ἐ * ἀξίπιστ· πορρώτερον γὰρ ποιεῖ τῷ ὁμοίῳ, πότε πάλιν ἥξει. ὥσπερ οἱ κηρύκων προλαμβάνοισι τὰ παιδία, τὸν, ἵνα αἱρεῖται ἐπίσχηται ὁ ἀπελευθερούμενος, Κλέωνα. τὸ δὲ ἄῤῥυθμον, ἀτέλεστον. δεῖ δὲ πεπερᾶνθαι μὲν, μὴ μέτρῳ δέ. ἀηδὲς γὰρ ἐ ἄγνωστον τὸ ἄπειρον. περαίνεται δὲ ἀριθμῷ πεφυκὸς· ὁ δὲ τῷ σχήματι τῆς λέξεως ἀριθμός, ῥυθμός ἐστιν; οὗ ἐ τὰ μέτρα τμήματα. δεῖ ῥυθμὸν δὴ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή. ποίημα γὰρ ἔσται ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι τινὸς ᾖ. τὸν δὲ ῥυθμὸν, ὁ μὲν ἡρῷος, σεμνὸς ἐ λεκτικὸς, ἐ ἁρμονίας δεόμενος ὁ δὴ ἴαμβος, αὐτὴ ἐστὶν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν· διὸ μάλιστα * πάντων τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. δεῖ δὲ * σεμνύσαντα γλιαίνεσθαι καὶ * ἐκφῦσαι. ὁ δὲ τροχαῖος, κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα· ἔστι γὰρ τροχαῖος ῥυθμὸς τὰ τετράμετρα. λείπεται δὴ παιάν, ᾧ * ἐχρήσαντο μὲν ἀπὸ Θρασυμάχου ἀρξάμενοι οὐκ εἶχον δὲ λέγειν, τίς ἐστί. ἔστι δὲ πρῶτος ὁ παιάν, καὶ ἐχόμενος τῶν ἐναντίων· τρία γὰρ πρὸς δύο ἐστίν. σύμπεινται δέ, ὁ μὲν, ἓν πρὸς ἕν· οἱ δὲ, δύο πρὸς ἕν. ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος. ἔστι δὴ ἐστὶν ὁ παιάν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι διὰ τὰ εἰρημένα, ἀφετέοι, ἐ διὰ μετρικοί· ὁ δὲ παιάν, λεκτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρου τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν· ὥστε μάλιστα λανθάνειν. νῦν μὲν οὖν χρῶνται ἐνίοτε παιᾶσι καὶ ἀρχόμενοι. δεῖ δὲ διαφέρειν τὸ τελευτὴν τῆς ἀρχῆς. ἔστι δὲ παιᾶνος δύο εἴδη ἐναντία ἀλλήλοις· ὧν, τὸ μὲν ἐν, ἀρχῇ ἁρμόττει, ὥσπερ ἐ χρῶνται· ἔστι δὴ ἐστὶν, οὗ ἄρχει μὲν ἡ μακρὰ, τελευτῶσι δὲ τρεῖς βραχεῖαι. Δαλοξήνης, εἴτε, Λυκίαν ἐ, Χρυσοκόμα Ἑκάτη παῖ Διός. * ἕτερος δὴ ἐξ ἐναντίας, οὗ βραχεῖαι ἄρχουσι τρεῖς· τὸ δὲ μακρὸν τελευταῖον· Μεσσὴ γὰρ ὕδατά τ' ὠκεανοῦ καὶ ἠφάνισε νύξ. ἔστι δὲ τελευτὴν ποιεῖ· τὸ γὰρ βραχὺ διὰ τὸ ἀτελὲς ᾖ, ποιεῖ κολοβόν.

ἀλλὰ δεῖ τῇ μακρᾷ ἀπορρήξαντα, καὶ δῆλον εἶναι τὸ τελευτῆσαν, μὴ κατὰ τὸν γραφέα, μηδὲ κατὰ τὴν παράγραφον, ἀλλὰ κατὰ τὸν ῥυθμόν. ὅτι μὲν οὖν εὐρύθμου δεῖ εἶναι τὴν λέξιν, καὶ μὴ ἄρρυθμον· καὶ τίνες εὔρυθμοι ποιοῦσι ῥυθμοὺς, καὶ πῶς ἔχοντες, εἴρηται.

A

sed oportet in longa amputari, & manifestum esse finem: non per librarium, neque per paragraphen; sed per rhythmum. Ac numerosam quidem oportere esse elocutionem, & non expertem rhythmi, & qui numerosam efficiant rhythmi, & quomodo se habentes, dictum est.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

CAPVT IX.

B

Περὶ λέξεως εἰρομένης, καὶ αὐτῆς συνημμένων.

De elocutione fusa & versa.

Turneb. Aduers. l. 1. c. 4.

ΤΗΝ δὲ λέξιν ἀναγκαῖον εἶναι ἢ εἰρομένην καὶ τῷ συνδέσμῳ μίαν, ὥσπερ αἱ οἱ τοῖς διθυράμβοις ἀναβολαί· ἢ κατεστραμμένην καὶ ὁμοίαν τοῖς τῶ ἀρχαίων ποιητῶν ἀποφθέγμασι. λέγω δὲ εἰρομένην λέξιν, τὴν ἀρχαίαν οὖσαν. Ἡροδότου Θουρίου ἥδε ἱστορίης ἀπόδειξις. Τούτων γὰρ, τοῦ πρώτου μὲν ἅπαντες, νῦν δὲ οὐ πολλοὶ χρῶνται. λέγω δὲ εἰρομένην, ἣ ῥῶδιν ἔχει τέλος καθ' αὑτὸ, διὰ μὲν τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειοῦσθαι ἔστι δὲ ἀηδὴς, ἄπειρον γὰρ τέλος πάντες βούλονται καθορᾶν. διὸ δὲ οἱ ἀγωνιῶντες ταῖς καμπαῖς ἐκπνέουσι καὶ ἐκλύονται· προρῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐκ ἐγγίνεται πρόπονος. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη τῆς λέξεως, ἔστιν ἥδε. κατεστραμμένην δὲ, ἣ ἐστὶ πεῖσις· λέγω δὲ πεῖσιν, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν, καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον· ἡδεῖα δ' ἐστὶν αὕτη, καὶ εὐμαθὴς· ἡδεῖα μὲν, διὰ τὸ εὐαντίστροφον ἔχειν τὸν ἀκροατὴν, ὃ αἰεὶ παραιτεῖται καὶ αὐτός· τὸ δὲ μηδὲν προσοφεῖλον, μηδὲ δυσεύρετον, ἀηδές. εὐμαθὴς δὲ, ὅτι εὐμνημόνευτος. τοῦτο δὲ, ὅτι ἀριθμὸν ἔχει ἡ εὐτέλεστος λέξις, ὃ πάντων εὐμνημονεύτατον. διὸ καὶ τὰ μέτρα πάντες μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν χύδην· ἀριθμεῖται γὰρ ἔχει ᾧ μετρεῖται. δεῖ δὲ τὸν εὐτέλεστον καὶ τὴν ἀφορὰν τελειοῦσθαι καὶ μὴ ἀφιστάσθαι, ὥσπερ τὰ Σοφοκλέους ἰαμβεῖα.

Καλυδὼν τόδ', ἐστὶ, γαῖα Πελοπίας ἄπο.

πρόσαντες γὰρ ἔστιν ὑποτυπῶσαι τὴν ἀφορμὴν, ὥσπερ καὶ ὅτι τῆς καμπῆσιν ἐκπνέουσι καὶ ἐκλύονται· προορῶντες γὰρ τὸ πέρας, οὐκ ἐγγίνεται πρόπονος. ἡ μὲν οὖν εἰρομένη τῆς λέξεως, ἔστιν ἥδε. κατεστραμμένην δὲ, ἣ ἐστὶ περιοδικὴ· λέγω δὲ περίοδον, λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καθ' αὑτὴν, καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον· ἡδεῖα δ' ἐστὶν αὕτη, καὶ εὐμαθὴς· ἡδεῖα μὲν, διὰ τὸ εὐαντίστροφον ἔχειν τὸν ἀκροατὴν, ὃ αἰεὶ παραιτεῖται καὶ αὐτός· τὸ δὲ μηδὲν προσοφεῖλον εἶναι

vt & quæ dicta est periodus, sed tota. Colum verò est, altera pars eius. Ac simplicem voco vnimembrum. Oportet autem & cola, & periodos neque mutilas esse, neque longas. Pusillum enim hærere sæpe facit auditorem. Necesse enim est, quando adhuc tendens ad id quod vltra est, & ad modum, quem habet in se termini, retrahitur, cessante oratore, quodammodo offensionem fieri propter repulsionem. Longa verò, vt deficiat, efficiunt, quemadmodum vltra terminum se conuertentes: derelinquunt enim & isti simul deambulantes. Similiter verò & periodi, quæ longę sunt, oratio fit, & anabolæ simile. Quare fit, quod iocatus est Democritus Chius in Menalippidem, qui fecerat pro antistrophis anabolam. Nempe sibi mala fabricat vir, alii mala fabricans. Longa verò anabola, ei qui fecit pessima. Conuenit enim tale etiam dicere in eos qui longis colis vtuntur. Quæ verò nimis breuia cola habent, non fiunt periodi. In præceps igitur agunt auditorem. Quæ verò in colis est elocutio, vna quidem distincta est: altera verò opposita. Distincta quidem, vt, Admiratus sum sæpenumero eos qui conciliabula coegerunt, & gymnica certamina instituerunt. Opposita verò, in qua per vtrumque colum aut contrario contrarium componitur, aut idem iungitur contrariis. Vtrisque autem profuerunt, & qui remanserunt, & qui secuti sunt. illis enim plura iis quæ domi essent, acquisiuerunt: his verò satis eorum quæ domi essent, reliquerunt. Contraria mansioni consecutio, ei quod satis est, id quod plus est. Quare & pecuniarum indigentibus, & frui volentibus, fruitio acquisitioni opponitur. Et præterea, contingit sæpe in his & prudentes aduersa fortuna vti, & imprudentes rectè agere. Statim quidem fortium præmia obtinuerunt: non multo post imperium maris sumpserunt. Nauigasse quidem per terram, ambulasse verò per mare: Cùm Hellespontum quidem iunxisset, Athon verò perfodisset. Et natura ciues qui sunt, per legem ciuitate priuari. Alii enim ipsorum malè petierunt: alii verò turpiter seruati sunt. Et priuatim quidem barbaris seruis vti: publicè verò multos ex sociis despicere seruientes. Aut viuentes habituros: aut mortuos relicturos.

ὥσπερ ἡ * εἰρημένη περίοδος, ἀλλ' ὅλη. κῶλον δ' ἐστὶ, τὸ ἕτερον μόριον τούτου. ἁπλῆν δὲ λέγω τὴν μονόκωλον. δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους, μήτε μικρὰς εἶναι, μήτε μακράς. τὸ μὲν γὰρ μικρὸν πολλάκις ποιεῖ τὸν ἀκροατὴν, δεῖσθαι γὰρ ὅταν ἔλθῃ ὁρμῶν διὰ τὸ πέρας, καὶ τὸ μέτρον, * οὐ ἔχει ὁ λόγος ἐαυτῷ ὅσον, διὰ τοῦτο ἀναπαύεσθαι ποιεῖ παύσασθαι γὰρ ἀναγκαῖον τὴν αἴσθησιν. τὸ δὲ μακρὸν ἀπολείπεσθαι ποιεῖ, ὥσπερ οἱ ἔξωθεν ἀποκάμπτοντες τῶν πέρατος· ἀπολείπουσι γὰρ καὶ οὗτοι τοὺς συμπεριπατοῦντας· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ περίοδοι αἱ μακραὶ οὖσαι * λόγος γάρ ἐστι, καὶ * ἀναβολῇ ὅμοιον ὥστε γέλωτα, ὃ ἔσκωψε Δημόκριτος ὁ Χῖος εἰς Μελανιππίδην ποιήσαντα αὐτὴν ἀντὶ τῶν ἀντιστρόφων * ἀναβολάς.

ἀναβολὰς γὰρ ἀναβολὴν

ἀναβολὴν

Οἷ τ' ἄμπαλ κακὰ πύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ πύχων.

Hesiod.

Τὸ δὲ μακρὸν ἀναβολὴν, τῷ ποιήσαντι κακίαν. ἁρμόττει γὰρ τὸν τοιοῦτον καὶ εἰς τοὺς μακροκώλους λέγειν. αἱ δὲ λίαν βραχύκωλοι, οὐ περίοδος γίγνεται· * ὥσπερ τοῖς ὦσι ἄγει τὸν ἀκροατήν. τῆς δὲ * εὐκώλου λέξεως, ἡ μὲν κόλουρος, διῃρημένη ἐστὶν· οἷον δὲ, ἐθαύμασα πολλάκις ἤδη τῶν πανηγύρεις συναγαγόντων, καὶ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καταστησάντων. ἀνθηρὰ δὲ, ἐν ᾗ ἑκατέρῳ τῶν κώλων, ἢ πρὸς ἑκάτερον ἐναντίοις ἐναντία, ἢ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ ἐναντίοις συνῆπται, ἢ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ ἐναντίοις. οἷον, Ἀμφοτέροις δ' ὑπῆρξε, καὶ τοῖς ὑπομείναντας, καὶ τοῖς ἀκολουθήσασι· τοῖς μὲν γὰρ, πλείω τῆς οἴκοι περιεποιήσαντο· τοῖς δὲ, ἐλάττω τῶν οἴκοι κατέλιπον. * ἐναντία δὲ, ὑπομονὴ, καὶ ἀκολουθία· ἐναντίοις δὲ, ὥστε καὶ τοῖς χρημάτων δεομένοις, καὶ τοῖς ἀπολαῦσαι βουλομένοις, ἀπόλαυσις κτήσει ἀνθῆκεν· καὶ ἔτι, Συμβαίνει πολλάκις ἐν ταὐτῷ καὶ τοὺς φρονίμους ἀτυχεῖν, καὶ τοὺς ἀφρόνας εὐτυχεῖν· ἢ τοῖς μὲν τῶν ἀφρόνων ἐξεώθησαν, οὐ πολὺ δὲ ὕστερον τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης ἔλαβον· στάδιοι μὲν ἀφ' ἑσπέρου, πλῶσαι δὲ ἀφ' ἑσπέρας, τὸν μὲν Ἑλλήσποντον ζεῦξαι, τὸν δ' Ἄθω διορύξαι. καὶ φύσει πολίτας ὄντας, νόμῳ τῆς πόλεως στέρεσθαι· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, * κακῶς ἀπώλοντο· οἱ δ', αἰσχρῶς ἐσώθησαν· ἰδίᾳ μὲν, τοῖς βαρβάροις οἰκέταις χρῆσθαι· κοινῇ δὲ, πολλοὺς τῶν * ἐξεῖναι, καὶ πολυτίμους καταλείπειν ἄξιον

ἐναντία δὲ ὑπομονὴ καὶ ἀκολουθία, ἐναντίοις δὲ

καλῶς

συμμάχων ἐλευθέρους δουλεύοντας· καὶ ζῶντας

ἡμᾶς, ἐῶμεν, ὑμᾶς, εἰσέμενον.

Καὶ ὃ εἰς Πειθόλαόν τις εἶπε καὶ Λυκόφρονα ἐν ταῖς δικαστηρίοις, Οὗτοι μὲν ὑμᾶς, εἶναι μὲν ὄντες, ἐπώλουν· ἐλθόντες δὲ οἴκοι ἡμᾶς, ἐώνηνται. ἄπαντα γὰρ ταῦτα ποιεῖ τὸ εἰρημένον. ἡδεῖα δὲ ἐστὶν ἡ τοιαύτη λέξις, ὅτι τὰ ἐναντία γνωριμώτατα, καὶ παρ' ἄλληλα μᾶλλον γνώριμα· ἔτι ὅμοια ἔοικε συλλογισμῷ· ὁ γὰρ ἔλεγχος, συναγωγὴ τῶν ἀντικειμένων ἐστίν. ἀντίθεσις μὲν οὖν ἐστὶ τοιοῦτον ἐστί. παρίσωσις δ', ἐὰν ἴσα τὰ κῶλα· παρομοίωσις δὲ, ἂν ὅμοια ᾖ ἔσχατα ἑκάτερον τῶν κώλων· ἀνάγκη δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ, ἢ ἐν τελευτῇ ἔχειν. καὶ ἀρχὴ μὲν, αἰεὶ τὰ ὀνόματα· ἡ δὲ τελευτὴ, τὰς ἐσχάτας συλλαβὰς, ἢ τὴν αὐτὴν ὀνόματος πτῶσιν, ἢ τὸ αὐτὸ ὄνομα· ἐν ἀρχῇ μὲν, τὰ προῳκημένα. Ἀγρὸν γὰρ ἔλαβεν ἀργὸν πρὸ αὐτοῦ.

Ἰλιάδ. ι.

Δῶρα μὲν τ' ἐπέλλετο, πολὺ δ' ἀρρητοί τ' ἐπέεσσιν·

αὐτὸν ἐ.

ὅτι τελευτῆς δὲ, Ὠνήσατο αὐτὸν παιδίον τελεκέας, ἀλλ' αὐτὸς αἴσιον γενόμενος. Ἐν πλείσταις δὲ φερομένοις, καὶ ἐν ἐλαχίσταις ἐλπίσι· πολλοῖς δὲ ταὐτὸν, Ἄξιος δὲ σαθρὰν χαλκοῦς, οὐκ ἄξιος ὢν χαλκοῦ. ταὐτὸ μὲν ὄνομα, Σὺ μὲν αὐτὸν καὶ ζῶντα ἔλεγες κακῶς, καὶ νῦν γράφεις κακῶς. ἀπὸ συλλαβῆς δὲ, Τί οὐκ ἔπαθες δεινόν, εἰ ἄνδρ' εἶδες ἀγαθόν; ἔστι δὲ ἅμα πάντα ἔχειν ταὐτὸ, καὶ ἀντίθεσιν εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ παρισον, καὶ ὁμοιοτέλευτον. αἱ μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς Θεοδικτείοις ἐξηριθμήσαμεν. εἰσὶ δὲ καὶ ψευδεῖς ἀντιθέσεις, οἷς καὶ Ἐπιχάρμος ἐποίει, Τόκα μὲν ἐγὼ παρὰ τοῖσιν ἐγὼν ἐλθών· τόκα δὲ παρὰ τοῖσι ἐγώ.

ἐν τοῖσιν

A Et quod in Pitholaum quidam dixit, & Lycophronem, in iudicio, Isti autem vos domi manentes vendebant: profecti verò ad nos empti sunt. Omnia enim hæc efficiunt id quod dictum est. Ac iucunda est eiusmodi elocutio: quia contraria notissima, & iuxta se posita notiora sunt: & quia videntur similia syllogismo: elenchus enim collectio oppositorum est. Ac oppositio quidem eiusmodi est. Compar verò, si æqualia sint B cola. Et assimilatio, si similes exitus habeant vtraque ex colis. Necesse verò est aut in principio, aut in fine habere. Et principium quidem semper nomina: finis verò extremas syllabas. Aut eiusdem nominis casus. Aut idem nomen. In principio quidem sic: Agrum accepit argum ab ipso: Placati donis fuerunt, pacatique ore. In fine autem: Non putarunt ipsum puerum peperisse, sed ipsius causam fuisse. In cura quidem plurima, in spe verò minima. Casus autem eiusdem: Dignus verò qui statuam habeat æream, cùm minimè dignus sit ære. Idem verò nomen: Tu illi, cùm viueret, dicebas malè, & nunc scribis malè. A syllaba autem: Quidnam passus esses malum, si virum vidisses ignauum? Ac licet simul omnia idem habere. Et oppositionem esse idem, & compar, & similiter desinens. Principia verò periodorum fermè in Theodectiis enumerata sunt. Ac D sunt etiam falsæ oppositiones, vt etiam Epicharmus faciebat: Interdum quidem cum illis ego eram: interdum verò apud illos ego.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Γόθεν λέγειν τὰ ἀστεῖα καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα.

ἡδεῖαν ποιῆσαι. ἐσὶ δὲ πᾶσι φύσει.

ΕΠΕΙ δὲ διώρισται πρὸς τούτοις, πόθεν λέγειν τὰ ἀστεῖα, καὶ τὰ εὐδοκιμοῦντα, λεκτέον. ποιεῖν μὲν οὖν ἐστὶ τῇ εὐφυΐᾳ, ἢ τῷ γεγυμνασμένῳ· δεῖξαι δὲ, τῇ μεθόδῳ ταύτῃ. εἰπωμὲν οὖν καὶ ἀριθμησώμεθα. ἀρχὴ δὲ ἔστω ἡμῖν αὕτη. τὸ γὰρ μανθάνειν ῥᾳδίως, ἡδὺ φύσει πᾶσίν ἐστι· τὰ δ' ὀνόματα σημαίνει τι· ὥστε ὅσα τῶν ὀνομάτων ποιεῖ ἡμῖν μάθησιν, ἥδιστα. αἱ μὲν οὖν γλῶτται, ἀγνῶτες. τὰ δὲ κύρια, ἴσμεν· ἡ δὲ μεταφορὰ ποιεῖ τοῦτο μάλιστα.

CAPVT X.

De elocutione vrbana, & locis vrbanorum præcipuis, & in primis de translatione & proportione.

E

QVoniam verò explicatum est de his, vnde ducantur vrbana, & quæ probantur, dicendum est. ac fingere quidem est ingenioſi, vel exercitati: demonstrare verò, methodi huius. Dicamus igitur & enumeremus. Et principium erit nobis hoc, quod discere facilè iucundum omnibus natura est. Nomina verò significant aliquid. Quare quæcumque ex nominibus efficiunt, vt discamus, iucundissima sunt. ac linguæ quidem incognitæ, propria verò scimus. Translatio autem efficit hoc maximè.

Cùm enim dixit ſenectutem ſtipulam, fecit, vt diſceremus, & cognoſceremus ex genere. ambo enim defloruerunt. ac faciunt quidem etiam poëtarum imagines idem. Quamobrem ſi rectè adhibitæ fuerint, vrbanum apparebit. Eſt enim imago, vt dictum eſt priùs, tranſlatio differens adiunctione. Itaque minùs iucunda, quia longior, & non dicit hoc illud eſſe. Verùm ne quærit quidem hoc animus. Neceſſe iam eſt, & elocutionem, & enthymemata ea eſſe vrbana, quæcumque faciunt vt nos diſcamus celeriter. Quamobrem nec quæ in promptu ſunt enthymemata probantur, (in promptu enim eſſe dicimus omnibus nota, & quæ non oportet ſcrutari) nec quæcumque dicta ignorantur: ſed quorum aut ſimul dictorum cognitio fit, etiam ſi non priùs eſſet: aut paulo poſt ſequitur mentis agitatio. Fit enim tanquam perceptio. Illo verò modo neutrum. ac ſecundùm quidem ſententiam eius quod dicitur, talia probantur enthymemata. at ſecundùm elocutionem in figura quidem ſi oppoſitè dicatur in hunc modum: Et aliis communem pacem exiſtimantibus, ſuis verò priuatis rebus bellum; opponitur bellum pacì; Nominibus verò, ſi habeant tranſlatio-

A

B

C

nem: eamque neque alienam. difficile enim contueri: neque in promptu. non enim efficit affectum. Præterea ſi ante oculos ponant: cernere enim oportet, quæ aguntur, magis quàm quæ futura ſunt. Præterea oportet tria ſpectare hæc, tranſlationem, oppoſitionem, actum. Cùm autem tranſlationum quatuor genera ſint, probantur maximè quæ ſunt ex proportione. vt Pericles dixit iuuentutem mortuam in bello ſic ſublatam eſſe ex ciuitate, vt ſi quis ver ex anno tolleret. Et Leptines de Lacedæmoniis: Non oportere permittere vt Græciæ alter oculus eruueretur. Et Cephiſodorus, ſtudente Charete rationes reddere de Olynthiaco bello; ægrè tulit, cùm diceret, in furno populum habentem, rationes eonari reddere. Et cohortans aliquando Athenienſes, vt in Euboeam frumentatum irent, dixit oportere exire Miltiadis decretum. Et Iphicrates, cùm percuſſiſſent fœdus Athenienſes cum Epidauro maritimaque ora, moleſtè tulit, dicens, ipſos belli viatica ſuſtuliſſe. Et Pitholaus Peralum, clauam populi: Et Seſtum, cellam frumentariam Piræei. Et Pericles Æginam iubebat tollere, lippitudinem Piræei. Et Mœrocles dixit, nihil nequius eſſe,

D

E

ὅταν γὰρ εἴπῃ τὸ γῆρας καλαμίλλην, ἐποίησε μὲν θνητὸν καὶ φθορὰν ἀμφω γὰρ ἀπολωλεκότα. ποιοῦσι δὲ ταῦτα καὶ αἱ τῶν ποιητῶν εἰκόνες τὸ αὐτό· διόπερ αἱ * δι' ἀστεῖον καὶ φαίνονται. * φαίνεται· ἔστι γὰρ ἡ εἰκὼν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, μεταφορὰ διαφέρουσα σμικρόν. διὸ ἧττον ἡδύ, ὅτι μακροτέρα· καὶ οὐδὲ λέγει ὡς τοῦτο ἐκεῖνο· οὐκοῦν οὐδὲ ζητεῖ τοῦτο ἡ ψυχή. ἀνάγκη δὴ ἡ λέξιν, ἡ ἐνθυμήματα εἶναι ταῦτα ἃ) ἀστεῖα, ὅσα ποιεῖ ἡμῖν μαθησιν ταχεῖαν. διὸ ἡ οὔτε τὰ ὀνταπόδεικτα τῶν ἐνθυμημάτων δοκιμαῖ· ὀνταπόδεικτα γὰρ λέγομεν τὰ πρὸς ἃ δεῖ, καὶ ἃ μηδὲν δεῖ ζητῆσαι· οὔτε ὅσα εἰρημένα ἀγνοοῦμεν ἔστι, ἀλλ' ὅσων μὲν ἅμα * λεγομένων μὲν γνῶσις γίγ. * καὶ ἐὰν μὴ πρότερον ὑστερίζῃ ἡ μικρὸν ὑστερίζει ἡ διάνοια· γίγνεται γὰρ, οἷον μάθησις· ἐκείνων δὲ, οὐδὲ πρότερον τῶν αὐτῶν τινῶν διανοίας τὸ λεγομένου, τὰ τοιαῦτα δοκιμαῖ τῶν ἐνθυμημάτων. κατὰ δὲ τὴν λέξιν, πρὸς αὐτὸ σημαῖ, ἐὰν διὰλυσιτελοῦς λέγῃ, οἷον καὶ τὴν τοῖς ἄλλοις κοινὴν εἰρήνην νομίζοντων τοῖς αὑτῶν ἰδίοις πόλεμον· * αὐλοκολαξ πόλεμος εἰρήνη· τίς δ' ἐνόμασεν, ἐν ᾧ ἔχει μεταφορὰ ἐστὶ τοῦτο μετ' ἀλλοτρίου χαλεπὸν γὰρ συνιδεῖν· μετ' ὀνταπόδοτον δ' οὐδὲν γὰρ ποιεῖ τάχιον γνῶναι, εἰ πρὸς ἐναντίωσιν· * ποιεῖ ὀρθῶς γὰρ δοξάζει τὰ προσπίπτοντα μᾶλλον, ἢ μέλλοντα. * δοξάζει δ' ὀρθῶς πιστεύων τάχιστα, μεταφορᾶς εἰπόντος, εἰρηνικὰς. τὴν δὲ μεταφορὰν τὴν παρὰν οὐκ ἔστι δοκιμάσαι μάλιστα αἱ τῶν ἀναλογιῶν· ὡς ὁ Περικλῆς ἔφη, τὴν ἡβητικὴν τὴν ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκ τοῦ πολέμου, οὕτως ἀφαιρεθῆναι ἐκ τῆς πόλεως, ὡς εἴ τις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕλοι. ὁ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, οὐκ ἐᾶν ἐξεῖδον τὴν Ἑλλάδα τὸν ἕτερον ὀφθαλμὸν ἀποκοπῆναι· ὁ Κηφισόδοτος, τῶν δαπάνων Χαρήτου διδόναι λόγον τῶν Ὀλυνθιακῶν πολέμων, ἀγανάκτει, φάσκων εἰς πύελον τὸν δῆμον ἔχοντα, τοὺς ἀρχαίους ἀναγκάζειν λόγον διδόναι· ὁ Θρασύβουλος πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς Εὔβοιαν ὀπτησίων ἰόντας, ἔφη, δεῖν ἐξιέναι τὸ Μιλτιάδου ψήφισμα. ὁ Ἰφικράτης, σπεισαμένων Ἀχαιῶν πρὸς * Ἐπίδαυρον καὶ τὴν παραλίαν, ἠγανάκτει, φάσκων αὐτοὺς τὸν πολέμου ἐφόδια πεπορίσθαι. ὁ Πιθόλαος τὸν πέραλον, ῥόπαλον τοῦ δήμου, ἔφησε δεῖν, * πειραιᾶ τῆς Πειραϊκῆς. ὁ Γοργίλος τὴν Αἴγιναν ἀφελεῖν ἐκέλευεν, τὴν λήμνην τοῦ Πειραιέως. ὁ Μοιροκλῆς, οὐδὲν ἔφη * πονηρότερον εἶναι.

ποιεῖ. al ποιεῖν

ἐπίδαυρον

πειραιᾶ. al τὴν λήμνην πειραιέως

CAPVT XI.

De ſubiectione ante oculos, & aliis locis vrbanorum.

EXponendum autem eſt, quid dicamus ante oculos, & quid ſeruando fiat id. Iam dico, ante oculos ea ponere, quæcumque agentia ſignificant: vt bonum virum dicere eſſe quadratum, tranſlatio eſt. ambo enim perfecta: ſed non ſignificant actum. Verùm illud: Qui florentem habet vigorem actus. & illud: Te verò tanquam aphetum, actus. &, Hinc igitur Græci concitati pedibus. illud Concitati, actus, & tranſlatio. & vt vſus eſt Homerus multis in locis, inanimata animata dicendo per tranſlationem. In omnibus autem actum conformare probatur. vt in his: Iterum autem ad ima voluebatur lapis impudens. Et, Euolauit ſagitta. Et, Attingere cupiens. Et, In terra ſtabant cupientia corpore ſaturari. Et, Cuſpis autem pectus penetrauit ſanguinis auida. In omnibus enim his, quia animata ſunt, agentia apparent. Nam eſſe impudentem & eſſe auidum, & alia, actus. Hæc autem applicuit ex proportionem habente tranſlatione. Vt enim ſe habet lapis ad Siſyphum, ſic impudens ad id cuius ipſum non pudet. Facit verò etiam hæc in iis quæ probantur, imaginibus, de inanimatis.

Curæ, albeſcentes nunc hinc nunc inde reuertuntur.

vt enim moueantur & viuant; facit, omnia. Actus autem imitatio eſt. ac oportet transferre, vt dictum eſt priùs, à propinquis, & minimè apertis: vt etiam in Philoſophia ſimile, vel in longè diſtantibus cernere ſolertis eſt, vt Archytas dixit idem eſſe arbitrum, & aram: ad vtrumque enim quòd iniuriam accepit, confugit. Aut ſi quis diceret, anchoram, & cremaſtram idem eſſe: ambo enim aliquid idem, ſed differunt in eo, quòd alterum ſupernè, alterum infernè pendet. Et illud, Æquatas eſſe ciuitates, in longè diſtantibus, idem, in ſuperficie & opibus, æquale. Sunt autem & vrbana plurima ex tranſlatione. Et ex præcedenti deceptione: magis enim fit manifeſtum ipſum didiciſſe, cùm contra ſe habet, & videtur dicere animus, quàm verè: Ego autem errabam.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ τῶ πρὸ ὀμμάτων ποιῆσαι.

ΛΕκτέον δ', τί λέγομεν πρὸ ὀμμάτων, καὶ πῶς ποιοῦσι γίγνεσθαι τοῦτο. λέγω δὲ πρὸ ὀμμάτων τοῦτο ποιεῖν, ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει· οἷον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φαῦλον εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια, ἀλλ' οὐ σημαίνει ἐνέργειαν· ἀλλὰ τό, * Eurip. Iphig. in Aul. vid. Victor. Com.

B ἀνῆλθεν ἔχουσ' ἐλπὶς πλοῦν ἀκμαῖον, ἐνέργεια, καὶ τό, σὲ δ' ὥσπερ * ἄφετον, ἐνέργεια. καὶ τοὺς πόδας οἱ Ἕλληνες ἀΐξαντες ποιοῦσι, τὸ ἀΐξαντες, ἐνέργεια, * καὶ μεταφορά· καὶ ὡς κέχρηται Ὅμηρος πολλαχοῦ, τὰ ἄψυχα, ἔμψυχα λέγειν, ἀφ' τῆς μεταφορᾶς· ἐν πᾶσι δὲ τὸ ἐνέργειαν ποιῆσαι, διδόκιμος οἷς, ἐν τοῖσδε, μετ. παχὺ δὲ ἐκκ. Isocr. in orat. ad Phil.

Αὖθις ὅπισθεν δὲ πέδονδέ τε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής. Ε, Odyss. λ. Iliad. ε.

C Ἐπλατ' ὀϊστός. Ε, Iliad. η.

Ἐπιπλέσθαι μενεαίνων. Ε, Iliad. λ. & ε.

Ἐν γαμψὶ ἵσταντο λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι. Ε, Iliad. ι.

Αἰχμὴ δὲ φέρετο διέσσυτο μαιμώωσα.

ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἀφ' τοῦ ἔμψυχα εἶναι, ἐνεργοῦντα φαίνεται· ἐνδιαιτᾶται γὰρ, καὶ μαίνεται, καὶ πάλλεται, ἐνέργεια. ταῦτα δὲ ποιεῖ ἀφ' τῆς κατ' ἀναλογίαν μεταφορᾶς· ὡς γὰρ ὁ λίθος πρὸς τὸν Σίσυφον, ὁ ἀναίσχυντος πρὸς τὸν ἀναισχυντοῦντα. ποιεῖ δὲ καὶ ἐν τοῖς δοκιμαζούσαις εἰκόσι ὅτι τῶν ἀψύχων, ταῦτα·

D Κυρτὰ, φαληριόωντα πρὸς μὲν πάλιν, αὖτὰρ ἐπ' ἄλλα· Iliad. τ.

χειμάδια γὰρ ἐζῶντα ποιεῖ πάντα. ἡ δ' ἐνέργεια, μίμησις. ἀφ' ἧς μεταφέρειν, καθάπερ εἴρηται πρότερον, ἀπὸ οἰκείων. Ε * μὴ φανερὸν δὲ ᾖ, καὶ ἡ φιλοσοφία τὸ ὅμοιον, Ε ἐν πολὺ διέχουσι θεωρῇ, δύσκολον, ὥσπερ Ἀρχύτας ἔφη ταὐτὸν εἶναι ἀφετηρίαν, κριτὴν ἐπ' ἄμφω· ἐν γὰρ τὸ ἀδικούμενον καταφεύγει, ἢ εἴπερ φαίη ἀγκύραν Ε χρεμάστραν ταὐτὸ εἶναι· ἄμφω γὰρ ταῦτα ἀλλ' ἀφέρμα ἄνω καὶ κάτω. καὶ τὸ * αἰσχαλίσθαι ταῖς πόλεσιν, ἐν πολὺ διέχουσι ταὐτὸ, ἐν ὅπερ φαυλία καὶ δυνάμει, ἴσον· ἔστι δὲ τὰ ἀφεῖσθαι τὰ πλεῖστα ἀφ' μεταφορᾶς, Ε ἐκ δ' τοῦ ἐξαπατᾶν. μᾶλλον γὰρ γίγνεσθαι δῆλον, ὅτι ἔμαθε πρὸ τοῦ οὐκ εἰδέναι, καὶ ἔοικε λέγειν ἡ ψυχὴ ὡς ἀληθῶς, ἐγὼ δ' ἤμαρτον. αἰσχαλᾶσθαι. Victor. αἰσχαλᾶσθαι. vel ἐμαχλίσθαι.

καὶ τῶν ἀποφθεγμάτων διὰ τὰς αἰτίας ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ μὴ ὃ φησι, λέγειν· οἷον τὸ τοῦ Στησιχόρου, ὅτι οἱ τέττιγες ἐκείνοις χαμόθεν ᾄσονται. καὶ, τὰ δὲ αἰνιγματώδη, διὰ τὸ αὐτὸ ἡδέα· μάθησις γάρ, καὶ λέγεται μεταφορά· καὶ ὁ λέγει Θεόδωρος, τὰ καινὰ λέγειν· γίγνεται δὲ, ὅταν παρὰ δόξαν ᾖ, καὶ μὴ, ὡς ἐκεῖνος λέγει, παρὰ τὴν ἔμπροσθεν δόξαν· ἀλλ', ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς γελοίοις τὰ παρὰ πτοησιλόγα· ὅταν διαίρεσιν καὶ τὰ περὶ γράμμα σχήματα· ἅπασι γάρ· Β ἐν δὲ τοῖς μέτροις· οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ ἀκούων ὑπέλαβεν· ἔφησε γὰρ ἔχων ὑπὸ ποσὶ χίτωνας· ὁ δ' ἔφη πέδιλα ἐρεῖν· ταῦτα δ' ἀσύμφορα λεγόμενα, διὰ δῆλον εἶναι. τὰ δὲ * παρὰ γράμμα ποιεῖ, οὐχ ὁ λέγει λέγειν, ἀλλ' ὃ μεταφέρει ὄνομα· οἷον τὸ Θεοδώρου εἰς Νίκωνα τὸν κιθαρῳδὸν, θρᾴττει σε· προσποιεῖται γὰρ λέγειν τὸ θράττει σε. καὶ ἅπασι· ἄλλο γὰρ λέγει· δεῖ μανθάνειν ἡδύ· ἐπεὶ εἰμὴ ὑπολαμβάνει Θρᾷττα εἶναι, οὐ δόξει εἰρῆσθαι. Ε τὸ, βούλει αὐτὸν φράσω. δεῖ δὲ ἀμφοῖν τοῖν προσώποιν λεχθῆναι. οὕτω δὲ Ε τὰ ἀστεῖα· οἷον τὸ Φαίαξ Ἀλκινοΐδης πρὸ τῆς ἀγελείτης ἀρχεῖν, μὴ ἀρχεῖν εἶναι τῶν κακῶν· ἀναθὸν γάρ. ἢ ὥσπερ Ἰσοκράτης πρὸ ἀρχεῖν τῇ πόλει, ἀρχεῖν εἶναι τῶν κακῶν· ἀμφοτέρως γὰρ ὄντος οὐκ ἂν φήθη τις ἐρεῖν. τοῦτ' εἰρῆσθαι· καὶ ἐγνώσθη ὅτι ἀληθές· τὸ, τὸ γὰρ πρὸ ἀρχεῖν φάναι ἀρχεῖν εἶναι, οὐκ σοφόν. ἀλλ' οὐχ ὅπως * λέγει, ὃ ἀρχεῖν οὐχ ὃ εἶπεν, ἀποφήσει, ἀλλ' ἄλλως. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις, ἐὰν προσοικείως τὸ ὄνομα ἐπάγῃ, ὁμωνυμία ἢ μεταφορά, τότε τὸ εὖ· οἷον αἰσχρὸς, οὐκ αἰσχρὸς, ὁμωνυμίαν ἀπόφησιν, ἀλλὰ προσοικείως, εἰ ἀεὶ δίς. C

Οὐκ αὖ χθιζὸς μᾶλλον, ἢ σὲ δεῖ * ξένος,
Ξένος. ἢ οὐ μᾶλλον ἢ σὲ δεῖ, τὸ αὐτό.

καὶ, οὐ δεῖ τὸν ξένον, ξένον αἰεὶ εἶναι· ἀλλότριον γὰρ ἐστὶ τοῦτο. τὸ αὐτὸ δὲ τὸ Ἀναξανδρίδου τὸ ἐπαινούμενον,

Καλὸν γὰρ ἀποθανεῖν, πρὶν θανάτου δρᾶν ἄξιον.

τοῦτο γὰρ ὅτι τῷ εἰπεῖν ἄξιον γὰρ ἀποθανεῖν, μὴ ὅτι ἄξιον ἀποθανεῖν· ἢ, ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν, μὴ θανάτου ἄξιον ὄντα, ἢ μὴ ποιοῦντα θανάτου ἄξια. τὸ μὲν οὖν εἰδὸς τὸ αὐτὸ τῆς λέξεως τοῦτο. ἀλλ' ὅσῳ ἐλάττων ἐστὶν ἡ συλλαβὴ λεχθῆ, * τοσούτῳ μᾶλλον. ὃ δὲ ἄμεινον, ἢ διὰ μέτρου, ἢ διὰ μέτρου τὸ αὐλεῖσθαι, μᾶλλον.

A Et apophthegmatum vrbana sunt ex eo, quia non dicunt, quod verba sonant, vt illud Stesichori, Cicadas apud se humi cantaturas. Et quæ bene in modum ænigmatis formata sunt, ob idem iucunda sunt. Perceptio enim est, & dicitur translatio. & quod dicit Theodorus, noua proferre. id quod fit, quando præter opinionem fit, & non, vt ille ait, ex priore opinione, sed vt in ridiculis, leuiter immutata. Quod valent etiam sales ab annominatione. errorem enim obiiciunt, etiam in metris. Non enim vt audiens existimabat. Ingrediebatur autem habens sub pedibus perniones. Ille verò putauit, calceamenta dicturum. Atque hoc simul ac dictum est, oportet manifestum esse. Annominationes autem faciunt, vt dicat, non quod dicit, sed quod inuertit nomen, vt illud Theodori in Niconem citharœdum, Thrattei te. Simulat enim dicere, Conturbat te, & decipit. aliud enim dicit. Quamobrem discenti iucundum: quoniam B non existimet Thracem esse, non videbitur vrbanum esse. Et illud, Vis ipsum persai. Oportet autem vtrumque congruenter esse prolatum. Sic verò etiam vrbana, vt affirmare, Atheniensibus maris archen non archen esse malorum: quæstum enim facere. Aut, vt Isocrates, archen ciuitati archen esse malorum: vtroque enim modo, quod non putasset aliquis dicturum, id dictum est: & cognitum est, verum esse. Archen enim affirmare archen esse, non est sapientis. Sed non sic dicit, & archen non quod dixerat, negat, verùm aliter. Atque in omnibus his si congruenter nomen intulerit, homonymia, aut translatio, tunc bene se habet, vt Anascherus non anascherus, homonymiam negauit, sed congruenter si semper bis. Et, non eris magis, quàm te oportet hospes, Hospes. aut non magis quàm te oportet; idem. Et, Non oportet hospitem hospitem semper esse: alienum enim & hoc. Idem etiam valet celebre illud dictum Anaxandridæ, Honestum est mori, priusquam morte agat aliquid dignum. idem enim est ac dicere, dignum enim est mori, qui non sit dignus, qui moriatur. aut dignum mori, qui non morte dignus sit. aut, qui non faciat morte digna. Ac forma quidem eadem elocutionis horum: verùm quo breuius & oppositiùs prolata sint, eo probantur magis.

Cauſſa autem eſt, quod perceptio, quia opponatur, eſt magis. at propter exiguitatem celeriùs fit. Oportet autem ſemper adeſſe, aut in quem dicitur, aut rectam dictionem, ſi quod dicitur, verum, & non inane futurum ſit. Licet enim hæc ſeparatim habere, vt Mori oportet, nihil peccantem: ſed non vrbanum. Dignam oportet ducere dignum, ſed non vrbanum. Verùm ſi ſimul vtrumque habeat. Dignum enim mori, qui non ſit dignus, qui moriatur. Cæterùm quo plura habeat, eo vrbanius apparet, vt ſi nomina tranſlatio ſint, & tranſlatio eiuſmodi, & oppoſitio, & compar, & habeat actum. Iam verò imagines ſunt, vt dictum eſt etiam in ſuperioribus, ſemper probatæ quodammodo tranſlationes. ſemper enim ex duobus ducuntur, vt ex proportione tranſlatio: vt ſcutum, dicimus, poculum eſt Martis: & arcus cithara ſine chordis. ac ſic quidem dicunt non ſimplex. Dicere verò arcum citharam, aut ſcutum poculum, eſt ſimplex. Et aſſimilant, ſicut Simiæ tibicinem: lucernæ ſtillanti luſcioſum: ambo enim contrahuntur. Bene autem eſt, cùm tranſlatio ineſt. Licet enim per imaginem dicere ſcutum poculum eſſe Martis: & parietinas attritum pannum domus. Et Niceratum dicere Philoctetem eſſe morſum à Prarye, vt aſſimilauit Thraſymachus videns Niceratum ſuperatum à Pratye in Rhapſœdia, ſed alentem comam, & ſordidatum adhuc. In quibus maximè exploduntur poëtæ, ſi minùs rectè egerint, etiamſi probentur. Dico autem, quando reddunt: Vt apium diſtorta crura gerit. Vt Philammon ſub iugo concertans Coryco, & talia omnia imagines ſunt. Imagines autem tranſlationes eſſe, dictum eſt ſæpe. Et prouerbia tranſlationes à ſpecie ad ſpeciem ſunt. vt ſi quis quaſi bonum capturus ipſum inuehat, deinde damnum accipiat, vt Carpathius inquit, leporem: ambo enim, quod dictum eſt, paſſi ſunt. ac vnde quidem vrbana dicantur, & quamobrem, fermè dicta eſt cauſſa. Sunt autem etiam probatæ ſuperlationes, tranſlationes, vt in ſugillatum: Putaſſetis enim ipſum eſſe mororum calathum: rubrum enim ſugillatum: ſed nimium admodum. Illud autem, Vt id, & id, ſuperlatio eſt locutione differens, vt Philammon ſub iugo decertat Coryco. Putaſſetis autem ipſum Philammonem eſſe pugnantem Coryco. Vt apium diſtorta crura ferre. Putabam autem non crura, ſed apia habere: ſic diſtorta ſunt. ac ſunt ſuperlationes pueriles: vehementiùs enim aperiunt. Quamobrem qui iraſcuntur eas dicunt maximè.

A δι' ἀεὶ παρεσπῆναι ἢ ὕστερος ὃν λέγηται, ἢ τὸ ὀρθῶς λέγεσθαι, εἰ ὃ λεγόμενον ἀληθὲς, καὶ μὴ βλαπτόμενον· ἔστι γὰρ * ταῦτα χωρὶς ἔχειν ταυτὶ
οἷς ἀποθνήσκειν δεῖ μηδὲν ἁμαρτάνοντα· ἀλλ' οὐκ ἀστεῖον. * τὸν ἄξιον δεῖ γαμεῖν τὸν ἄξιον· ἀλλ' οὐκ ἀστεῖον.] ἀλλ' ἐὰν ἅμα ἄμφω ἔχῃ· *
ἄξιόν γ' ἀποθανεῖν, μὴ ἄξιον ὄντα τοῦ ἀποθανεῖν. ὅσῳ δ' ἂν πλείω ἔχῃ, τοσούτῳ ἀστειότερον φαίνεσθαι· οἷς, εἰ καὶ τὰ ὀνόματα μεταφορὰ ἄξιον καὶ
εἴη, καὶ μεταφορὰ ὁμοία, καὶ * ἀντίθεσις, καὶ ἀντίθεσις
παρίσωσις· καὶ ἔχοι ὑπέρβολήν. εἰσὶ δὲ αἱ εἰκόνες, ὥσπερ εἴρηται καὶ ἐν τοῖς ἄνω, αἰεὶ δίδυκιμάζουσαι δύο διὰ μεταφοράν. * αἰεὶ γὰρ ἐκ ἢ δύο
δυοῖν λέγονται, ὥσπερ ἡ ἀνάλογον μεταφορά. οἷον ἡ ἀσπὶς, φαμὲν, ἐστὶ φιάλη Ἄρεος, καὶ τόξον φόρμιγξ ἄχορδος. οὕτω μὲν οὖν λέγουσιν οὐχ ἁπλοῦν· τὸ δ' εἰπεῖν τὸ τόξον φόρμιγγα, ἢ τὸν ἀσπίδα φιάλην, ἁπλοῦν. καὶ εἰκάζουσι δὲ οὕτως· οἷον, πεπήχῃ * αὐλητὴν * λύχνῳ αὐλητικῷ
ψηκαζομένῳ * εἰς μίωπα· ἀμφω γὰρ συνῳδεῖται. τὸ δὲ δεῖ, ὅταν μεταφορὰ ᾖ· ἔστι γὰρ εἰκάσαι τὸν ἀσπίδα, Φιάλην Ἄρεος· καὶ τὸ ἐρείπιον ῥάκει * οἰκίας· καὶ τὸν Νικήρατον Φιλοκτήτην δεδηγμένον ὑπὸ Πράτυος, ὥσπερ εἴκασε Θρασύμαχος ἰδὼν τὸν Νικήρατον ἡττημένον ὑπὸ Πράτυος ῥαψῳδοῦντα, κομῶντα δὲ καὶ ἀυχμηρὸν ἔτι· ἐν οἷς μάλιστα ἐκπίπτουσιν οἱ ποιηταί, ἐὰν μὴ δεῖ, καὶ ἐὰν
* δεῖ δίδυκιμῶσι. λέγω δ' ὅταν ἀποδίδωσιν, Ὡσπερ σκέλιον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖ, Ὡσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ * Κωρύκῳ. καὶ Κωρύκῳ.
τὰ τοιαῦτα πάντ' εἰκόνες εἰσίν. αἱ δ' εἰκόνες, ὅτι μεταφοραί, εἴρηται πολλάκις. καὶ αἱ παροιμίαι μεταφοραὶ ἀπ' εἴδους ἐπὶ εἶδος ὅτι εἴδος εἰσιν· οἷον, αὖθις ὡς ἀγαθὸν πιὼν ἰδυος αὐτὸς ἐπαγάγηται, εἶτα βλαβῇ, ὡς ὁ Καρπάθιος φησὶν λαγώ· ἄμφω γὰρ τὸ εἰρημένον πεπόνθασιν. ὅθεν μὲν οὖν τὰ ἀστεῖα λέγεται, καὶ διὰ τί, σχεδὸν εἴρηται τὸ αἴτιον. εἰσὶ δὲ καὶ δίδυκιμάζουσαι ὑπερβολαὶ μεταφοραί· οἷς εἰς ὑπερωπιασμένον· Vide Turnebum Aduerſ. i. 10 c. 10.
ὠήθητε γὰρ αὐτὸν εἶναι συκαμίνων * πάλαι γε· κάλαθον
ἐρυθρὸν γάρ τι τὸ ὑπώπιον· ἀλλὰ τὸ πολὺ σφόδρα. τὸ δὲ ὥσπερ τὸ καὶ τό, ὑπερβολὴ τῇ λέξει διαφέρουσα, Ὡσπερ Φιλάμμων ζυγομαχῶν τῷ Κυρύκῳ, φήθητ' ἂν αὐτὸν Φιλάμμωνα εἶναι μαχόμενον τῷ Κωρύκῳ. Ὡσπερ σκέλιον οὖλα τὰ σκέλη φορεῖν, φήθην ἢ οὐ σκέλη, ἀλλὰ σκέλια ἔχειν οὕτως οὖλα. εἰσὶ δ' ὑπερβολαὶ μειρακιώδεις· σφόδρα γὰρ δηλοῦσι. διὸ ὀργιζόμενοι λέγουσι μάλιστα·

Digitized by Google

Οὐδ' εἰ μοι πόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε,
Κούρην δ' οὐ γαμέω Ἀγαμέμνονος Ἀτρείδαο,
Οὐδ' εἰ χρυσείῃ Ἀφροδίτῃ κάλλος ἐείδοι,
Ἔργα δ' Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι ἰσοφαρίζοι.

χρῆσθαι δὲ μάλιστα τούτῳ οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες· διὸ πρεσβυτέρῳ λέγειν ἀπρεπές.

A Neque si mihi tot det, quot arenaque puluisque, Filiam non duco Agamemnonis Atridæ, Neque si cum aurea Venere pulchritudine contendat, Operibus verò cum Minerua. Vtuntur autem maximè hac Attici oratores: Quamobrem seni dicere indecorum.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Οὐ ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις.

ΔΕΙ δὲ μὴ λελῆσθαι, ὅτι ἄλλη ἑκάστῳ γένει ἁρμόττει λέξις. οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ γραφικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ οὐδὲ δημηγορικὴ καὶ δικανική. ἄμφω δὲ ἀνάγκη εἰδέναι· τὸ μὲν γὰρ βέλτιον Ἑλληνίζειν ἐπίστασθαι· τὸ δὲ μὴ αἰσχύνεσθαι καὶ πιστοῦν, ἃ βούλεσθαι μεταδοῦναι τοῖς ἄλλοις. ὃ συμβαίνει πάσχειν τοῖς μὴ δεδυνημένοις γράφειν. ἔστι δὲ λέξις, γραφικὴ μὲν ἡ ἀκριβεστάτη· ἀγωνιστικὴ δέ, ἡ ὑποκριτικωτάτη. εἰσὶ δὲ δύο εἴδη. ἡ μὲν γάρ, ἠθική· ἡ δέ, παθητική· διὸ καὶ οἱ ὑποκριταὶ τοὺς ποιητὰς τῶν δραμάτων διώκουσι, καὶ οἱ ποιηταὶ τοὺς τοιούτους. βασίζονται δὲ οἱ ἀναγνωστικοί· οἷος Χαιρήμων· ἀκριβὴς γάρ, ὡς περ λογογράφος· καὶ Λικύμνιος, τῶν διθυραμβοποιῶν· καὶ τῶν δραμάτων οἱ μὲν* τῶν γραφικῶν εὖ τοῖς ἀγῶσι, φαίνονται· οἱ δὲ τῶν ῥητόρων οὐ* λεγόμενοι· ἰδιωτικὴ δὲ τοῖς χαρίεν. αἴτιον δ', ὅτι εὖ τῷ ἀγῶνι ἁρμόττει· διὸ καὶ τὰ ὑποκριτικὰ ἀφιστάμενα τῆς ὑποκρίσεως, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἔργον, φαίνεται* βλητά· οἷός τ' ἦν τὰ ἀπαυδῆσαι, καὶ ὁ πολλάκις τὰ αὐτὰ εἰπεῖν ἐν τῇ γραφικῇ, ὀρθῶς ἀποδοκιμάζεται· ἐν δὲ* ἀγωνιστικῇ* καὶ οἱ ῥήτορες χρῶνται· ἔστι γὰρ* ὑποκριτικά· ἀνάγκη δὲ μεταβάλλειν τὰ αὐτὰ λέγοντα· ἔνθ' ὀδυνᾶσθαι ὦ ὑποκρίνεσθαι· οὗτός ἐστιν ὁ κλέψας ὑμᾶς· οὗτός ἐστιν ὁ ἐξαπατήσας· ἔτι ὁ τὸ ἔσχατον προδοῦναι ἐπιχειρήσας· οἷ δὲ Φιλήμων ὁ* ὑποκριτὴς ἐποίει, ἐν τῷ τῇ Ἀναξανδρίδου μαχητομαχίᾳ, ὅτε λέγει Ραδάμανθυς καὶ Παλαμήδης. καὶ τὸ ὦ προλόγων τῶν βίστωνι, τὸ Ἐγὼ ἐκεῖ γὰρ τῆς γῆς τὰ πολλὰ μὴ ὑποκρινῶ, γνῶ ὅτ' ἔδοξεν φέρων. καὶ τὰ ἀπαυδήσαντα ὅσα αὐτοῦ· ἦλθον, ἀπῆλθόν σε, ἐδόμην· ἀνάγκη γὰρ ὑποκρίνεσθαι, καὶ μὴ ὡς ἐν λέγοντα τῷ αὐτῷ ἦθει καὶ τόνῳ εἰπεῖν. ἔπεστι γάρ τι τοῖς ἀπαυδήσασι· ὡς ἴσῳ γὰρ χρόνῳ πολλὰ δοκεῖ εἰρῆσθαι.

CAPVT XII.

De elocutione conuenienti.

B

OPortet verò non latere, aliam vnicuique generi conuenire elocutionem. Non enim eadem scriptionis & contentionis est: neque concionis & iudicii. Vtrumque autem necesse est scire. Illud enim est emendatam elocutionem scire. hoc verò non cogi silere, si quid velit communicare cum aliis. quod patiuntur illi qui nesciunt scribere. Est autem elocutio scriptionis exactissima. C Contentionis verò cum actione maximè coniuncta. Huiusque duæ sunt species; morata, vna; affecta, altera. Quamobrem & actores talia dramata sequuntur: & poëtæ tales. Versantur verò in manibus qui leguntur, vt Chæremon: accuratus enim, vt orationum scriptor, & Licymnius inter Dithyrambicos. Et, si inter se comparentur, quæ sunt scriptorum in contentionibus, angustæ apparent: quæ oratorum bene habitæ, vulgares in manibus. Caussa autem est, quòd D in contentione conueniunt. Quare etiam quæ actione valent, ablata actione non obeuntia suum munus, apparent insulsa. Vt & dissoluta, & sæpe idem dicere in scriptione, rectè repudiatur: in contentione verò etiam oratores vsurpant. id enim actione valet. Necesse verò est immutare idem dicentes. quod viam facit actioni. Iste autem est qui expilauit vos. Iste est qui decepit. Iste est qui postremum prodere conatus est. vt Philemon histrio fecit in Anaxandridæ Gerontomania, cùm loquitur Rhadamanthus & Palamedes. Et in prologo Piorum, illud Ego. Si enim quis hæc non adiuuet actione, fit is, qui trabem gestat. Et dissoluta eodem modo: Veni, Occurri, Rogaui. Necesse enim est actione adiuuare, & non, quemadmodum qui vnum dicit, iisdem moribus & tono dicere. Præterea habent proprii aliquid dissoluta: in æquali enim tempore multa videntur dicta esse. Nam coniunctio vnum facit, ea quæ sunt multa.

τῶν γραφικῶν λιχνίστατα,

βλητά.

ὑποκριτικά.

ὑποκριτὴς

E

Quamobrem si auferatur, manifestum A est fore id quod vnum est, multa è conuerso. Habet igitur amplificationem, Veni, Narraui, Supplicaui, multa sunt. Videtur autem negligere. quæcumque dixi, quæcumque aio. Atque id vult facere etiam Homerus in illo: Nireus autem ex Simo: Nireus Aglaiæ filius: Nireus, qui pulcherrimus. de quo enim multa dicta sunt; necesse est & sæpe eum dictum esse. Si igitur & sæpe, etiam multa videntur. Quare amplificauit, cùm semel eum memineris, propter fallaciam: & memoriam prodidit, etiamsi haud quaquam posteriùs de ipso sermonem habuerit. Ac deliberatiua quidem elocutio, etiam omnino similis est vmbratili picturæ. Quo enim amplior sit turba, eo longiùs spectatur. Quamobrem quæ exquisita sunt, superuacanea & peiora apparent in vtrisque. Iudicium verò accuratius est. Præterea maiorem curam requirit, quod ad vnum iudicem pertinet. Minimum enim est in oratoriis: quia magis conspici poterit, quod est proprium rei, & quod alienum. Ac contentio abest, vt sincera iudicatio sit. Quamobrem non iidem in omnibus iis probantur oratores: verùm vbi maximè est opus actione, ibi minimùm diligentia requiritur. hoc autem, vbi voce: & maximè, vbi magna. Ac demonstratiua quidem elocutio scriptioni accommodatissima est: opus enim ipsius est lectio. Secundo autem D loco est iudicialis. Diuidere verò elocutionem, vt suauem oporteat esse, & magnificam, inane est. Cur enim magis quàm temperantem & liberalem, & si qua alia est morum virtus? Nam, vt suauis sit, facient profectò ea quæ dicta sunt, si modò rectè definita est virtus elocutionis. Cuius enim rei caussa oportet perspicuam & non humilem esse, sed decoram? si enim nugatoria est, non est dilucida: neque, si concisa. sed profectò medium conuenit: & suauem, quæ dicta sunt, efficient, si bene sint temperata, vsitatum & peregrinum & rhythmus, & oppositum ad persuadendum ex decoro. Ac de elocutione quidem dictum est, & communiter de omnibus, & singillatim de vnoquoque genere.

ὁ γὰρ στωμύλος ἐν ποιεῖ τὰ πολλά· ὥστε ἐὰν ἀφαιρεθῇ, * δῆλον ὅτι τοὐναντίον ἔσται τὸ ἓν πολλά. ἔχει οὖν αὔξησιν ἦλθον, διελήλυθα, ἱκέτευσα πολλά. * δοκεῖ δὲ ἐνίοτε, ὃ ἂν εἶπον, ὅσα φημί. τοῦτο δὲ βούλεται ποιεῖν καὶ Ὅμηρος, ὅτε φησί,

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν,
Νιρεὺς Ἀγλαΐης,
Νιρεύς, ὃς κάλλιστος.

ὥστε οὖ γὰρ πολλὰ * εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πολλάκις εἰρῆσθαι. εἰ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε ηὔξησεν ἅπαξ μνησθεὶς ἀφ' τὸν παραλογισμόν, καὶ μνήμην πεποίηκεν, οὐδαμοῦ ὕστερον αὐτοῦ λόγον ποιησάμενος. ἡ μὲν οὖν διηρημένη λέξις, καὶ πάνυ τοῖς ἐοικε τῇ σκιαγραφίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ᾖ ὁ ὄχλος, πορρώτερον ἦναι δοκεῖ τὰ ἀκριβῆ περίεργα καὶ χείρω φαίνεσθαι ἐν ἀμφοτέροις· ἡ δὲ δίκη, ἀκριβεστέρου. ἔτι δὲ μᾶλλον * ἡ ἐν κειτῇ· ἐλάχιστον γάρ ἐστι τὸ ῥητορικόν· εὐσύνοπτον γὰρ μᾶλλον τὸ οἰκεῖον τοῦ πράγματος, καὶ τὸ ἀλλότριον, καὶ ὁ ἀγὼν ἄπεστιν. ὥστε καθαρά ἐστι κρίσις. διὸ οὐχ οἱ αὐτοὶ ἐν πᾶσι τοῖς εὐδοκιμοῦσι ῥήτορες· ἀλλ' ὅπου μάλιστα ὑποκρίσεως, ἐνταῦθα ἧκιστα ἀκρίβεια ἔνι. τοῦτο δέ, ὅπου φωνῆς, ἢ μάλιστα ὅπου μεγάλης. ἡ μὲν οὖν ἐπιδεικτικὴ λέξις, * γραφικωτάτη. τὸ γὰρ ἔργον * αὐτῆς, ἀνάγνωσις· δευτέρα δέ, ἡ δικανική· τὸ δὲ πρὸς ἀφαιρεῖσθαι τὴν λέξιν, ὅτι ἡδεῖαν δεῖ καὶ μεγαλοπρεπῆ, φαίνεται· ἢ γὰρ μᾶλλον ἡ σοφισταὶ καὶ ἐλευθέριον (εἰ δέ τις ἄλλη ἦθος ἀρετή· τοῦτο γὰρ ἡδέως εἶ), ποιήσει δῆλον ὅτι τὰ εἰρημένα, εἰ ὀρθῶς ὥρισται ἡ ἀρετὴ τῆς λέξεως· ἵνος γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ (καὶ μὴ ταπεινὴν εἶ), ἀλλὰ πρέπουσαν; δεῖ τε τοῦτο ἀποδοθῆναι, οὐ σαφῆ· τοῦτο δὲ * στωμύλους. ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἁρμόττει· καὶ τὸ ἡδέως, τὴν εἰρημένην ποιήσει, ἂν δὲ μιχθῇ τὸ εἰωθός, καὶ ξενικόν, καὶ ὁ ῥυθμός, καὶ τὸ πιθανὸν ἐκ τοῦ πρέποντος. δεῖ μὲν οὖν τῆς λέξεως εἴρεσθαι, (καὶ ποίᾳ δεῖ ἀπόντων, καὶ ἰδίᾳ δεῖ ἕκαστον γένος. λοιπὸν δὲ, δεῖ θέξεως εἰπεῖν.

στωμύλος ἐστὶ τὰ πολλά

ἐὰν ἀφαιρεθῇ, δῆλον ὅτι τοὐναντίον ἔσται τὸ ἓν πολλά.

πυκνὸν ἐστὶ τὸ ἐν πολλοῖς ἐνθυμήμασιν ἢ ἐν πολλοῖς ὀνόμασιν εἰρημένον.

ἔχει οὖν αὔξησιν ἦλθον, διελήλυθα, ἱκέτευσα πολλά.

δοκεῖ δὲ ἐνίοτε, ὃ ἂν εἶπον, ὅσα φημί. τοῦτο δὲ βούλεται ποιεῖν καὶ Ὅμηρος, ὅτε φησί,

Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν,
Νιρεὺς Ἀγλαΐης,
Νιρεύς, ὃς κάλλιστος.

Ἰλιάδ. β.

ὥστε οὖ γὰρ πολλὰ * εἴρηται, ἀνάγκη καὶ πολλάκις εἰρῆσθαι. εἰ οὖν καὶ πολλάκις, καὶ πολλὰ δοκεῖ. ὥστε ηὔξησεν ἅπαξ μνησθεὶς ἀφ' τὸν παραλογισμόν, καὶ μνήμην πεποίηκεν, οὐδαμοῦ ὕστερον αὐτοῦ λόγον ποιησάμενος. ἡ μὲν οὖν διηρημένη λέξις, καὶ πάνυ τοῖς ἐοικε τῇ σκιαγραφίᾳ· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ᾖ ὁ ὄχλος, πορρώτερον ἦναι δοκεῖ τὰ ἀκριβῆ περίεργα καὶ χείρω φαίνεσθαι ἐν ἀμφοτέροις· ἡ δὲ δίκη, ἀκριβεστέρου. ἔτι δὲ μᾶλλον * ἡ ἐν κειτῇ· ἐλάχιστον γάρ ἐστι τὸ ῥητορικόν· εὐσύνοπτον γὰρ μᾶλλον τὸ οἰκεῖον τοῦ πράγματος, καὶ τὸ ἀλλότριον, καὶ ὁ ἀγὼν ἄπεστιν. ὥστε καθαρά ἐστι κρίσις. διὸ οὐχ οἱ αὐτοὶ ἐν πᾶσι τοῖς εὐδοκιμοῦσι ῥήτορες· ἀλλ' ὅπου μάλιστα ὑποκρίσεως, ἐνταῦθα ἧκιστα ἀκρίβεια ἔνι. τοῦτο δέ, ὅπου φωνῆς, ἢ μάλιστα ὅπου μεγάλης. ἡ μὲν οὖν ἐπιδεικτικὴ λέξις, * γραφικωτάτη. τὸ γὰρ ἔργον * αὐτῆς, ἀνάγνωσις· δευτέρα δέ, ἡ δικανική· τὸ δὲ πρὸς ἀφαιρεῖσθαι τὴν λέξιν, ὅτι ἡδεῖαν δεῖ καὶ μεγαλοπρεπῆ, φαίνεται· ἢ γὰρ μᾶλλον ἡ σοφισταὶ καὶ ἐλευθέριον (εἰ δέ τις ἄλλη ἦθος ἀρετή· τοῦτο γὰρ ἡδέως εἶ), ποιήσει δῆλον ὅτι τὰ εἰρημένα, εἰ ὀρθῶς ὥρισται ἡ ἀρετὴ τῆς λέξεως· ἵνος γὰρ ἕνεκα δεῖ σαφῆ (καὶ μὴ ταπεινὴν εἶ), ἀλλὰ πρέπουσαν; δεῖ τε τοῦτο ἀποδοθῆναι, οὐ σαφῆ· τοῦτο δὲ * στωμύλους. ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἁρμόττει· καὶ τὸ ἡδέως, τὴν εἰρημένην ποιήσει, ἂν δὲ μιχθῇ τὸ εἰωθός, καὶ ξενικόν, καὶ ὁ ῥυθμός, καὶ τὸ πιθανὸν ἐκ τοῦ πρέποντος. δεῖ μὲν οὖν τῆς λέξεως εἴρεσθαι, (καὶ ποίᾳ δεῖ ἀπόντων, καὶ ἰδίᾳ δεῖ ἕκαστον γένος. λοιπὸν δὲ, δεῖ θέξεως εἰπεῖν.

γραφικώτατη αὐτῆ,

στωμύλους

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ τῆς τοῦ λόγου μερῶν.

ΕΣΤΙ δὲ τοῦ λόγου δύο μέρη· ἀναγκαῖον γὰρ τό, τε πρᾶγμα εἰπεῖν περὶ οὗ, * καὶ ὅτ' ἀποδεῖξαι. ὃς δ' ἐπόντα μὲν ἀποδῷξαι, οὐ δ' ἀποδεῖξαι μὲν πρότερον, ἀδύνατόν ἐστι· ἅμα γὰρ ἀποδείκνυσι, καὶ ἀποδείκνυσι καὶ ὁ προλέγων, ἕνεκα τοῦ ἀποδεῖξαι προλέγει. τούτων δὲ, τὸ μὲν πρόθεσίς ἐστι· τὸ δὲ, πίστις· ὥσπερ ἂν εἴ τις διαιροῖ, ὅτι τὸ μὲν, προβλημα· τὸ δὲ, ἀπόδειξις. νῦν δὲ λέγουσιν γελοίως· διήγησις γάρ τινος τοῦ δικανικοῦ λόγου μόνου ἐστίν. ἐπιδεικτικοῦ δὲ καὶ δημηγορικοῦ, πῶς ἐνδέχεται διήγησιν εἶναι οἷαν λέγουσιν, ἢ τι πρὸς τὸν αἰτιάσιν, ἢ ἔπαινον τὸν ἀποδεικτικόν. προοίμιον δὲ καὶ ἀντικατάστασις καὶ ἐπιτίμησις, ἐν τοῖς δημηγορικοῖς τάττουσιν, ὅταν παύλαν ἢ· ἐν γὰρ ἀγωνίᾳ ἐστὶ καὶ ἀπολογία πολλάκις, ἀλλ' οὐχ * ἡ συμβουλή· ἀλλ' ὁ ὑπόλογος. ἐν οἷς δὲ διηγητικοῦ πάντες, οἷς ἐὰν μικρὸς ὁ λόγος, ἢ τὸ πρᾶγμα διαμεμνῆσθαι· συμβαίνει γὰρ τὴν μνήμην ἀφαιρεῖσθαι· ἀναγκαῖα δέ μέρη προθεσις, καὶ πίστις· ἴσως μὲν οὖν τῶν ἄλλων· τὰ δὲ ἐλλείπει, προοίμιον, πρόθεσις, πίστις, ὑπόλογος· τὰ γὰρ πρὸς αἰτίασιν, τὴν πίστιν ἐστί· καὶ ἡ ἀντικατάστασις, αὔξησις τῆς αὑτῆς, ἐστι μέρος δὲ τῆς πίστεως. ἀποδείκνυσι γάρ τι ὁ ποιῶν τοῦτο, ἀλλ' οὐ τὸ προοίμιον, οὐδ' ὁ ὑπόλογος, ἀλλ' ἀναμιμνήσκει. ἔστι οὖν, ἐν οἷς τε τὰ τοιαῦτα λέγειν, ὥσπερ ἐποίουν οἱ περὶ Θεόδωρον, διήγησις ἕτερον, καὶ ὑποδιήγησις, καὶ προδιήγησις, καὶ ἔλεγχος, καὶ * ἐπεξέλεγχος· δεῖ δ' εἴδους τι * λέγοντα καὶ διαφορὰν, ὄνομα τιθέναι. εἰ δὲ μή, γίγ * κενὸν καὶ ληρῶδες, οἷς Λικύμνιος ποιεῖ ἐν τῇ τέχνῃ, ἐπεισβολὴν ὀνομάζων, καὶ ἀποπλάνησιν, καὶ ῥῶγας.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ προοιμίου.

ΤΟ μὲν οὖν προοίμιον, ἔστιν ἀρχὴ λόγου· ὥσπερ ἐν τοῖς ἐπεσι πρόλογος, καὶ ἐν αὐλητικῇ προαύλιον· πάντα γὰρ ἀρχαὶ τοῦτ' εἰσὶ, καὶ οἷς ὁδοποιοῦσι δῆλόν τι. τὸ μὲν οὖν προαύλιον, ὅμοιον ἐστὶ τῷ ἐπιδεικτικῷ προοιμίῳ.

CAPVT XIII.

De partibus orationis.

REliquum est vt de dispositione dicamus. Sunt autem orationis duæ partes. Necessarium enim est & rem dicere, qua de agitur, & eam demonstrare. Quare, vt dicens non demonstret, aut demonstret non priùs dicens, fieri non potest. Nam demonstrans, aliquid demonstrat: & præloquens caussa demonstrandi præloquitur. Horum autem illud propositio est: hoc fides: quemadmodum si quis distingueret, illud quidem problema: hoc verò demonstrationem esse. Iam vero diuidunt ridiculè. Narratio enim iudicialis orationis solius est: demonstratiuæ autem & deliberatiuæ quomodo contingit narrationem esse qualem dicunt? aut quæ sunt contra aduersarium? aut peroratione demonstratiuarum? Procemium vero, & aduersa collatio, & repetitio in deliberatiuis tunc fit, cùm contradictio adsit. Etenim accusatio & defensio sæpe adhibentur: sed non quatenus consultatio est. Quin peroratio etiam non est iudicialis omnis, vt si parua oratio sit, aut res facilè sub memoriam cadat. Contingit enim ex longitudine amputari. Necessariæ igitur particulæ sunt propositio, & fides. Ac propriæ quidem hæ, plurimæ vero procemium, propositio, fides, peroratio. Quæ enim contra aduersarium sunt, ad finem pertinent. Et aduersa collatio, amplificatio est eorum quæ sua sunt; vt loco partis cuiusdam eam contineat fides: demonstrat enim aliquid faciens hoc: sed non procemium: neque peroratio: verùm in memoriam redigit. Erit igitur, si quis has diuidat, vt faciebant sectatores Theodori, narratio altera, & supernarratio, & prænarratio, & refutatio, & superrefutatio. At oportet, eos qui formam aliquam dicunt, & differentiam, nomen ponere. Alioqui frustranea, & nugatorium: vt Licymnius facit in arte, Irruptionem nominans, & Aberrationem, & Ramos.

CAPVT XIV.

De procemiis demonstratiuis, iudicialibus, deliberatiuis.

AC procemium quidem est principium orationis: vt in Poësi Prologus: & in Aulesi Proaulium: omnia enim principia hæc sunt, & tanquam viæ munitio inuadenti. Ac est quidem Proaulium simile demonstratiuarum procemio. Etenim

Etenim tibicines quodcumque possunt A
canere, id præcinentes copulant cum endosimo: & in demonstratiuis orationibus oportet sic scribere. quidquid enim velit, statim dicentem adnectere, & copulare: cuius rei omnes faciunt exemplum Isocratis in encomio Helenæ proœmium. Nihil enim propinqui est contentiosis, & Helenæ. Simul verò etiam ii digredietur, conuenit non totam orationem vnius generis esse. Ducuntur autem demonstratiuarum proœmia, ex laude, aut vituperatione: vt Gorgias in Olympica B
oratione: Ob multa digni sunt, qui suspiciantur, ô viri Græci. Laudat enim conciliabula cogentes. Isocrates verò vituperat, quòd corporum quidem virtutes donis honorarunt: at prudentibus nullum præmium constituerunt. Et à deliberatione, vt, Oportet probos honorare. quamobrem & ipse Aristidem laudat. Aut tales, qui neque celebres sunt: neque improbi: sed quicumque cùm probi sint, obscuri sunt, vt Alexander Priami filius. Hic enim deliberat. Præterea verò ex iudicialibus proœmiis, hoc est, ex iis quæ referuntur ad auditorem, C
si de re præter opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt veniam dent: quemadmodum Chœrilus: Nunc verò cùm omnia iam vulgata. Ac demonstratiuarum quidem ducuntur proœmia ex his: ex laude, ex vituperatione, ex suasione, ex dissuasione, ex iis quæ referuntur ad auditorem. Oportet verò aut aliena, aut propinqua esse endosima orationi. at iudicialis proœmia assumendum est idem valere, quod dramatum valent prologi, & Epicorum proœmia. Nam quæ sunt Dithyramborum, similia sunt D
demonstratiuis. Propter te, & tua dona, siue spolia. In logis autem, & Epicis specimen est orationis, vt prouideant de quo sit oratio, & non suspensa sit mentis agitatio: quod enim indefinitum est, cogit vagari. Qui igitur dat vt in manus principium, facit vt hærens sequatur orationem. Ob id, Iram Diua cane. Dic mihi Musa virum. Præcipe mihi sermonem alium, vt ex Asia venit in Europam bellum magnum. Et E
Tragici indicant in dramate, quamuis non statim, vt Euripides. sed in prologo tamen indicat, vt etiam Sophocles: Mihi pater fuit Polybus. Et Comœdia similiter.

καὶ γὰρ οἱ αὐληταὶ, ὅ, τι ἂν δύνωνται ἀεὶ ἔχωσιν ἀεὶ λῆσαι, τοῦτο προσαυλοῦντες, συνῳδὰ τῷ ἐνδοίμῳ· καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις δεῖ οὕτω γράφειν· ὅ, τι γὰρ ἂν βούληται * διὸ εἰπόντα, ἐνδιῶναι δ' συνάψαι· ὅσπερ πολλοὶ ποιοῦσι τὸ ἐγκώμιον τὸ τῆς Ἰσοκράτους Ἑλένης προοίμιον. οὐδὲν γὰρ εἰκὸς * ὑπάρχει τοῖς ἐριστικοῖς καὶ Ἑλένῃ. ἅμα δ' ἐν ἐκ τοιούτου, ἁρμόττει μὴ ὅλον τὸν λόγον ὁμοιοειδῆ εἶναι. λέγεται δὲ τὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοίμια, ἃ ἐπαίνου, ἢ ψόγου· οἷς Γοργίας μὲν ἐν τῷ * Ὀλυμπικῷ λόγῳ, Ὑπὲρ πολλῶν ἄξιοι θαυμάζεσθαι, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες· ἐπαινεῖ γὰρ ἐκεῖνοι τοὺς πανηγύρεις συναγείροντας. Ἰσοκράτης δὲ ψέγει, ὅτι, Τὰς μὲν τοῦ σώματος ἀρετὰς δωρεαῖς ἐτίμησαν· τοῖς δὲ φρονοῦσιν οὐδὲν ἆθλον ἐπέθηκαν. καὶ λύει συμβουλῆς, οἷς ὅτι δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν. διὸ καὶ αὐτὸς Ἀριστείδην ἐπαινεῖ· * ἢ τοὺς πλούτους, οἱ μήτε διδόασι, μήτε φαῦλοι, ἀλλ' ὅσοι ἀγαθοὶ ὄντες * ἄδηλοι, ὥσπερ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου· ἔστι γὰρ συμβουλεύσει. ἔτι δ' ἐκ τοῦ διηθημένου προοιμίου. τοῦτο δ' ἐστὶν, ἐκ τοῦ πρὸς τὸν ἀκροατήν, εἰ πρὸς ἀπροσδόκητον λόγος, ἢ πρὸς εἰωθότα, ἢ πρὸς χαλεπόν, ἢ πρὸς πεφυλλωμένον πολλοῖς, ὥστε συγγνώμην ἔχειν· οἷς Χοιρίλος,

Νῦν δ' ὅτε πρῶτα διδάσκω.

τὰ μὲν οὖν τῶν ἐπιδεικτικῶν * λόγων προοίμια, ἐκ τούτων ἔξεστι, ἐκ ψόγου, ἐκ προτροπῆς, ἐξ ἀποτροπῆς, ἐκ τοῦ πρὸς τὸν ἀκροατήν. δεῖ δὲ ἢ ξένια, ἢ οἰκεῖα εἶναι τὰ οἰκεῖα δόσιμα τῷ λόγῳ· τὰ δὲ τῶν διηθημένων προοίμια, διαλαβεῖν, ἐκ τίνων δεῖ λαμβάνειν ὥσπερ τῶν δραμάτων οἱ προλογοι, ἢ τῶν ἐπῶν τὰ προοίμια· τὰ μὲν γὰρ τῶν διηθημένων, ὅμοια * ἐπιδεικτικοῖς.

Διὰ σὲ καὶ πατὴρ ἔπλω πόντῳ.

ὁ δὲ τοῖς * λόγοις ἢ ἅπαν διῄρηται τὸ λόγου, ἵνα προείδωσι πρὸς οὗ * ἡ ὁ λόγος, ἢ μὴ χρήσιμος ἢ ἄφωνος· ὃ γὰρ ἄοιστον, πλανᾶ· ἐὰν δοὺς τῶν ὥσπερ εἰς τὴν χεῖρα τὴν ἀρχὴν, πανσέχεσθαι ἀκολουθῇ τῷ λόγῳ. διὸ τοῦτο,

Μῆνιν ἄειδε θεά.

Ἀνδρά μοι ἔννεπε μοῦσα.

Ἠῶθεν μοι λόγοι ἄλλοι, ὅπως Ἀσίας ἀπὸ γαίης

Ἠλθοιεν Εὐρώπην πόλεμος μέγας.

καὶ οἱ τραγικοὶ δηλοῦσι πρὸς τὸ δρᾶμα, καὶ μὴ εὐθὺς, ὥσπερ Εὐριπίδης, ἀλλ' οὐδ' ὁ πρόλογος· ἐμοὶ πατὴρ ἦν Πόλυβος. καὶ ἡ κωμῳδία ὁμοίως.

τὸ μὲν οὖν ἀναγκαιότατον ἔργον τῷ προοιμίου ἐστὶν οὗτος, δηλῶσαι, τί ὅτι τὸ τέλος οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. ὥστ' ἂν δῆλον ᾖ καὶ μικρὸν τὸ πρᾶγμα, οὐ χρηστέον προοιμίῳ. τὰ δὲ ἄλλα εἴδη οἷς χρῶνται, ἰατρεύματα καὶ κοινά. λέγονται δὲ ἐκ τοῦ λέγοντος, καὶ τοῦ ἀκροατοῦ, καὶ τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ ἀντιδίκου. πρὸς αὐτὸν μὲν καὶ τοῦ διαβολὴν, ὅσα πρὸς ἀφαίρεσιν λύσαι καὶ ποιῆσαι. ἔστι δ' οὐχ ὁμοίως. ἀπολογουμένῳ μὲν γὰρ, πρῶτον τὰ πρὸς ἀφαίρεσιν· κατηγοροῦντι δ' ἐν τῷ ἐπιλόγῳ. ὥστ' δῆλον, ὅτι ἀδηλον τὸν μὲν γὰρ ἀπολογούμενον, ὅταν μέλλῃ εἰσάξειν αὐτὸν, ἀναγκαῖον ἀφελεῖν τὰ κωλύοντα· ὥστε λυτέον πρῶτον τὴν ἀφαίρεσιν. τῷ δ' ἀφαιροῦντι, ἐν τῷ ἐπιλόγῳ * ἀφαιρετέον, * ἵνα * μνημονεύσωσι μᾶλλον· τὰ δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, ἐκ τε τοῦ βίου ποιῆσαι, καὶ ἐκ τοῦ ὀργίσαι, καὶ εἴπερ δὲ ἐκ τοῦ προσοικεῖν, εἰ ἴσως ἄσιον· οὐ γὰρ ἀεὶ συμφέρει ποιεῖν προσοικείον. δεῖ πολλοὶ εἰς γέλωτα περιστῆσαι πρᾶγμα. εἰς δὲ βιαίωσιν ἄπαντα ἀναξεῖ, ἐάν τις βούληται ἐπὶ τὸ ἐπιεικῆ φαίνεσθαι· προσέχουσι γὰρ μᾶλλον τούτοις. προσοικεῖοι δὲ τοῖς μεγάλοις, τοῖς ἰδίοις, τοῖς θαυμαστοῖς, τοῖς ἡδέσι. δεῖ δὲ ἐμποιεῖν, ὡς περὶ τοιούτων ὁ λόγος. ἐὰν δὲ μὴ προσοικεῖον, ὅτι μικρὸν, ὅτι οὐδὲν πρὸς ἐκείνους, ὅτι λυπηρόν. δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν, ὅτι πάντα ἔξω τοῦ λόγου τὰ τοιαῦτα· πρὸς φαῦλον γὰρ ἀκροατὴν καὶ τὰ ἔξω τοῦ πράγματος ἀκούονται· ἐπεὶ καὶ μὴ διοδοντος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίου, ἀλλ' ἢ ὅσον ὁ πρᾶγμα εἰπεῖν κεφαλαιωδῶς, ἵνα ἔχῃ ὥσπερ σῶμα κεφαλήν. ἔτι, τὸ * προσοικείοις ποιεῖν, πάντων τῶν μερῶν κοινὸν, ἐὰν δέῃ· πάντα γὰρ αἰτίαν μᾶλλον, ἢ ἀρχόμενοι. δεῖ γελοίοις εἶναι ἐν ἀρχῇ πάντα, ὅτε μάλιστα πάντες προσέχοντες ἀκροῶνται. ὥστε ὅπου ἂν ᾖ χαριεὶς, λεκτέον. καὶ μοι προσέχετε τὸν νοῦν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἐμὸν, ἢ ὑμέτερον. καὶ, ἐρῶ γὰρ ὑμῖν, οἷς οὐδὲ πώποτε ἀκηκόατε δεινὸν, ἢ οὕτω θαυμαστὸν. τοῦτο ἦν ὅτιν, ὥσπερ ἔφη Γοργίας, ὅτι * νυστάζοιεν οἱ ἀκροαταὶ, πρευβάλλειν τῆς πεντηκονταδράχμου αὐτοῖς· ὅτι δὲ πρὸς τὸν ἀκροατὴν, οὐχ ἥκιστα ὁ ἀκροατὴς, δῆλον πάντες γὰρ ἢ ἀφαιροῦνται, ἢ φόβους ἀπολύουσι ἐν τοῖς προοιμίοις·

μνημονεύσωσι

νυστάζοιεν

ac maximè quidem necessarium munus A
procœmii, & proprium est hoc, indicare
finem cuius gratia sit oratio. Quamobrem
si manifesta sit, & parua res, non est vten-
dum procœmio. Aliæ verò formæ, qui-
bus vtuntur, medicamenta sunt & com-
munia. Ducuntur verò hæc tum ex dicen-
te, tum ex auditore, tum ex re, tum ex
aduersario. ab ipso quidem & aduersa-
rio, quæcumque valent ad criminationem
soluendam, & obiiciendam. Sunt au-
tem hæc non similiter. Nam defenden- B
ti quidem primùm sunt ea quæ pertinent
ad criminationem. Accusanti verò, in
peroratione. quamobrem autem, non est
incertum. Defendentem enim, cùm il-
laturus est se ipsum, necessarium est re-
mouere quæ obstant. Quare soluenda est
primùm criminatio. Calumnianti verò,
in peroratione calumniandum, vt memi-
nerint magis. Quæ verò referuntur ad
auditorem, ex eo, vt benevolus fiat, &
iratus: interdum verò etiam attentus, aut
contrà. Non enim semper prodest face- C
re attentum. Quamobrem multi ad ri-
sum conantur adducere. Ad docilitatem
omnia perducet, si quis velit, etiam cùm
probus appareat. Attendunt enim magis
hos. Attenti verò redduntur magnis,
propriis, admirabilibus, iucundis. Quam-
obrem oportet inicere, de his orationem
haberi. Sin autem non attentos velimus
reddere, dicemus paruum esse, nihil ad
illos pertinere, molestum esse. Oportet
verò non latere omnia esse extra ora-
tionem talia. Nam ad improbum referun-
tur auditorem, & quæ sunt extra rem,
audientem, quoniam si non talis sit, nul-
la de causa opus sit procœmio, nisi vt rem
dicat summatim, vt habeat tanquam cor- D
pus, caput. Præterea attentum facere
omnium partium est commune, si opus
sit: vbicunque enim langueſcunt magis
quàm incipientes. Quare ridiculum est
in principio collocare, cùm maximè om-
nes attendentes audiunt. Quare, vbi sit
occasio, dicendum est: Et, mihi adhibe-
te animum: neque enim magis meum,
quàm vestrum. Et, Dicam enim vobis E
rem, qualem nunquam aliàs audistis, atro-
cem, aut sic admirabilem. Hoc autem est,
vt dixit Prodicus, cùm dormitant audito-
res, inferre aliquid demonstrationis quin-
quaginta drachmarum ipsis. Esse autem
hæc ad auditorem, non quatenus au-
ditor est, patet. Omnes enim aut crimi-
nantur, aut metus dissoluunt in procœmiis.

Rex, dicam quidem, non quanto ſtu- A
dio, Quid proœmiaris? Et malam cauſ-
ſam habentes, aut qui habere videntur:
vbique enim melius eſt verſari, quàm in
cauſſa. Quamobrem ſerui haudquaquam,
interrogata dicunt, ſed quæ circum ſunt:
& proœmiantur. atque vnde benevolos
oporteat efficere, dictum eſt, & aliarum
vnaquæque rerum talium. quoniam ve-
rò probè dictum eſt, Da me ad Phæaces
amicum venire, aut miſerandum, hæc
oportet duo intueri. In demonſtratiuis B
verò oportet facere vt collaudari putet
auditor aut ſe, aut genus, aut ſtudia ip-
ſius, aut alio aliquo modo. Quod enim
dicit Socrates in Funebri, verum eſt,
Non eſſe difficile Athenienſes apud A-
thenienſes laudare, ſed apud Lacedæ-
monios. Quæ verò ſunt deliberatiuæ o-
rationis, ex generis iudicialis oration-
bus ſunt. Natura enim minimè illa ha-
bet. Etenim & de quo agatur, ſciunt, C
& nulla de cauſſa res indiget proœmio,
niſi propter ipſum, aut contradicentes,
aut ſi non quantum velis exiſtiment, ſed
aut maius, aut minus. Quamobrem aut
criminari, aut criminationem depellere
neceſſe eſt, & aut augere, aut extenua-
re. Horum autem cauſſa proœmio in-
diget, aut ornatus gratia, quòd abrupta
videantur, niſi illud habeant. Eiuſmo-
di enim eſt Gorgiæ encomium in Eleos:
nullo enim connixu, nulloque motu an-
tè adhibito, confeſtim incipit, Elis ciui-
tas beata.

Ἀναξ, ἱκω σε, οὐχ ὅπως ἀσπουδὶ ὑπο, Τί φθιμιάζῃ; — Sophocles in Antig.

Ἐὰν εἰ ποιῆσαι τὸ πρᾶγμα ἔχοντες ἢ δικαιῶντες. πολὺ γὰρ βέλτιον λέγ πειθεῖν, ἢ οὐ πρὸ πράγματα. δεῖ δὲ δοῦλοι, οὐδὲ ἐρωτῶμενα λέγουσιν, ἀλλὰ πὶ κύκλῳ. ἐὰν προοιμιάζονται. πόθεν δ' ἥκεις δεῦρο πάππε, εἴρηται, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν τοιούτων. ἐπεὶ δὲ θ' λέγεται,

Δός μ' εἰς Φαίηκας φίλον ἑλθεῖν, ἢ δ' ὀλε. ἐλεεινὸν,

τύπτων δεῖ δύο σκοπεῖσθαι. ὃ δ' ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἶεσθαι δεῖ πρὸς σπουδὴν ἄγειν τὸν ἀκροατὴν, ἢ αὐτὸν, ἢ ἦθος, ἢ ἐπιτήδευμα· ἢ ἄλλως πως· ὃ γὰρ λέγει Σωκράτης ἐν τῷ ἐπιτα φάσκειν ἑαυτοῦ, ἔστι οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίοις ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινέσαι, ἀλλὰ ἐν Λακεδαιμονίοις. τὰ δὲ τῆς δημηγορικῆς, ἐκ τῶν τῆς δικανικῆς λόγων ἐστί. φύσει δὲ ἥκιστα ἔχει· καὶ γὰρ καὶ ἴσασιν· καὶ σπάνιον δεῖσθαι τὸ πρᾶγμα προοιμίου, ἀλλ' ἢ δι' αὐτὸν, διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἢ ἐὰν μὴ ἀλλὰ βούλεται ἐπαυξῆσαι, ἀλλ' ἢ μεῖζον, ἢ ἔλαττον· δεῖ δ' ἢ ἀφελεῖν, ἢ ἀποδοῦναι ἀνάγκη, ἢ αὐξῆσαι ἢ μειῶσαι. τούτων δ' ἕνεκα, προοιμίου δεῖται, ἢ κόσμου χάριν· ὡς ἀσυκοφάντητα φαίνεσθαι, ἐὰν μὴ ἔχῃ πιθανὸν γὰρ τὸ Γοργίου ἐγκώμιον εἰς Ἠλείους· σπουδὴ γὰρ προσεξαγριοῦσας, σπουδὲ προσαπειλοῦσας, ὕβρις, ἀρχὴ, Ἦλις πόλις ὀλβία.

D

CAPVT XV.

De criminatione pertinente ad proœmia.

DE criminatione autem vnum eſt, ex quibus aliquis opinionem malam detraxerit: nihil enim differt, dixeritne aliquo, an non. Quare hoc in vniuerſum eſt. Alius locus, tanquam iis, de quibus controuerſia eſt, occurrere, aut Non eſſe: aut Non noxium: aut Non huic: aut Non tantopere: aut Non iniuſtum: aut Non magnum: aut Non turpe: aut Non habens magnitudinem. De his enim controuerſia eſt. vt Iphicrates aduerſus Nauſicratem. affirmauit enim ſe feciſſe quod is dicebat, & nocuiſſe: ſed non iniuſtè egiſſe, aut compenſare eum qui iniuſtè agit. ſi noxium, at honeſtum. ſi moleſtum, at vtile: aut aliquid aliud tale. alius locus, eſſe erratum, aut infortunium, aut neceſſarium:

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τόποι εἰς τὸ ἀπολύεσθαι ἀφορολῶν.

ΠΕΡΙ δ' ἀφορολῆς, εἰ μὲν τὸ ἆρ' ὧν ἢ μὴ ὑπολήψει διαφερῇ ἀπολύσαι· οὐδὲν γὰρ ἀφορίζει, εἴτε ἐνίοις ἐστὶν, εἴτε μή· ὥστε τοῦτο καθόλου. ἄλλος *ἔχτος, ὥστε περὶ τὰ ἀμφισβητούμενα ἀπολῦσαι, ἢ ὡς οὐκ ἔστι, ἢ ὡς οὐ βλαβερὸν, ἢ οὐ *πάνυ, ἢ ὡς οὐ τηλικοῦτον, ἢ οὐκ ἄδικον, ἢ οὐ μέγα, ἢ οὐκ αἰσχρὸν, ἢ οὐκ ἔχον μέγεθος· περὶ γὰρ *πάνυ ἡ ἀμφισβήτησις· ὡσπερ Ἰφικράτης πρὸς Ναυσικράτην· ἔφη γὰρ ποιῆσαι ἃ ἔλεγε· καὶ βλάψαι, ἀλλ' οὐκ ἀδίκως· ὥστ' ἀπολυκαλλαχθῆναι ἀδικοῦντα, εἰ βλαβερὸν· ἀλλὰ καλὸν, εἰ λυπηρὸν· ἀλλ' ὠφέλιμον, ὥστε διὸ τοῦτο. ἄλλος *ἔχτος, ἐὰν ὡς ἔστιν ἀμάρτημα, ἢ ἀτύχημα, ἢ ἀναγκαῖον

οἷ Σοφοκλῆς ἔφη, τρέμειν· οὐχ ὡς ὁ Σφαβάλλων ἔφη, ἵνα δοκῇ γέρων, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· ἤ γὰρ ἐκὼν εἰ) αὐτῷ ἔτη ὀγδοήκοντα. καὶ ἀντικαταλλάξασθαι τὸ οὗ ἕνεκα, ὃ οὐ βλάψαι ἐβούλετο, ἀλλὰ τόδε, ᾧ οὐ τοῦτο ὁ διεβάλλετο, ποιῆσαι· σωφρόνη ἢ βλασφῆναι, δίκαιον δὲ μίσος, εἰ ὅπως τοῦτο γένηται. ἐποίουν. ἄλλος, εἰ ἐμισοῦσείληφαι ὁ Σφαβάλλων, ἢ νῦν, ἢ πρότερον, ἢ αὖθις, ἢ τῶν ἐγγύς. ἄλλος,* εἰ ἐμισοῦσιλαμβάνοντα, οὓς ὁμολογοῦσι μὴ σφόδρα εἶ) τῇ Σφαβολῇ· οἷ, εἰ ὁ καθαρὸς ὁ μοιχὸς,* καὶ ὁ Σφᾶνα,] ᾧ ὁ Σφᾶνα ἄρα. ἄλλος, εἰ ἄλλους* διέβαλλεν, ἢ ἄλλος αὐτόν· ἢ μᾶλλον Σφαβολῆς ἐπιτελεσθεῖσα, ὥσπερ αὖθις νῦν, οἱ πιθήσονται ὄντες ἔνοχοι, ἄλλος* ἐκ τοῦ αὐτὸν Σφαβάλλειν τὸν Σφαβάλλοντα· ἄτοπον γὰρ, εἰ ὁ αὖθις ἄπιστος, οἱ τούτου λόγοι ἔσονται πιστοί. ἄλλος, εἰ γένοιτο κρίσις· ὥσπερ Εὐριπίδης πρὸς Ὑγιαίνοντα ἐν τῇ Ἀντιδόσῃ κατηγοροῦντα, ὡς ἀσεβὴς, ὅστις ἐποίησε κελεύων ὀμόσαι·

Hippol. Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

ἔφη γὰρ αὐτὸν ἀδικεῖν ἐκ τοῦ Διονυσιακοῦ ἀγῶνος κρίσεις εἰς τὰ δικαστήρια ἄγοντα· ἐκεῖ γὰρ αὐτὸν διδοκέναι λόγον ἢ δώσειν,* εἰ βούλοιτο κατηγορεῖν. ἄλλος ἐκ τοῦ Σφαβολῆς κατηγορεῖν, ἢ λίαν· καὶ τοῦτο, ὅτι ἄλλας κρίσεις* ποιεῖ. κοινὸς δ' ἀμφοῖν ὁ τόπος, τὸ συμβολικὰ λέγειν, οἷ ἐν ᾧ Τεύκρῳ ὁ Ὀδυσεύς, ὅτι οἰκεῖος τῷ Πριάμῳ· ἡ γὰρ Ἡσιόνη ἀδελφή· ὁ δὲ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐχθρὸς ᾧ Πριάμῳ, ὁ Τελαμών, ᾧ ὅτι μὴ κατεῖδε τοὺς κατασκόπους. ἄλλος, ᾧ Σφαβάλλοντι, τὸν ἐπαινοῦντα μικρὸν, μακρῶς ψέξαι, μέγα σωφρόνως, ἢ πολλὰ ἀγαθὰ προσθέντα, ὃ εἰς τὸ πρᾶγμα φέρει ἐν ψέξαι. τοιοῦτοι δὲ οἱ τεχνικώτατοι καὶ ἀδικώτατοι· τοὺς ἀγαθοὺς γὰρ βλάπτειν πειρῶνται, μιγνύντες αὐτὰ τοῖς κακοῖς. κοινὸν δὲ ᾧ Σφαβάλλοντι ᾧ τοῖς* ἀπολυομένοις, ὅπερ τὸ αὐτὸ ἐπιτήδευμα πλείονων ἕνεκα πρᾶξαι, ᾧ μὲν Σφαβάλλοντι, κακοηθέστερον ὅτι τὸ χεῖρον ἐπλημμελεῖσθαι· ᾧ δὲ ἀπολυομένῳ, ὅτι τὸ βέλτιον. οἷ ὅτι Διομήδης τὸν Ὀδυσέα προείλετο, ᾧ μὲν, ὅτι Σφὸ τὸ ἄριστον ἐπολεμεῖσθαι τὸν Ὀδυσέα· ᾧ δ', ὅτι οὔ· ἀλλὰ Σφὸ τὸ μόνον μὴ ἀπαγωνίστως, ὡς φαῦλον· καὶ περὶ μὲν Σφαβολῆς εἰρήσθω τοσαῦτα.

A Vt Sophocles dixit, se tremere: non quemadmodum calumnians dixit, vt videretur senex, sed ex necessitate. Neque enim volenti sibi esse annos octoginta. Et compensare, cuius gratia, quod non nocere voluit, sed hoc, & non illud, quod criminatus est, fecisse: contigit autem nocere. iustum verò esset, aduersus me odium esse, si, vt id fieret, commisissem. alius, num simul teneatur criminans aut nunc, aut priùs, aut ipse, B aut suorum aliquis. alius, num alii simul teneantur, quos confitentur non affines esse criminationi. vt si purus adulter est, igitur & ille, & ille. alius, num qui criminatur, alios criminatus sit, aut alius ipsos, aut sine criminatione suspecti fuerint, vt ipse nunc, qui reperti sint non affines culpæ. alius ex contrario criminantem criminari. Absurdum enim est, si ipse indignus sit fide, eius fore sermones fide dignos. Alius, si factum est iu- C dicium, vt Euripides in Hygiænontem in Antidosi accusantem impietatis, vt qui fecit carmen, iubens peierare. Lingua iurauit, mens verò iniurata. Dixit enim iniustè agere, ex Dionysiaco certamino iudicia in forum traducentem. ibi enim se reddidisse rationem, aut redditurum, si voluerit accusare. Alius ex criminatione accusare, quantum & id sit, quòd alia iudicia efficiat, & quòd non credat rei. Communis autem ambobus locus est, notas dicere, vt in Teucro Vlysses, D quòd affinis Priamo: Hesione enim soror. ille verò quòd pater inimicus Priamo, Telamo: & quòd non iudicauit exploratores. Alius, criminanti, laudando rem paruam, prolixè vituperare, magnâm concisè: aut multa bona afferendo, quod ad rem pertinet, vnum vituperare. Tales autem sunt artificiosissimi & iniquissimi: bonis enim nocere conantur, miscentes ipsa cum malo. Commune etiam est criminanti, & defendenti, quoniam idem contingit, plurium caussa gestum esse, vt criminanti qui- E dem deprauandum sit in peius arripiendo: defendenti verò, in melius: vt quòd Diomedes Vlyssem præligit: illi quidem, eo quòd optimum existimauit Vlyssem: huic verò, quòd non, sed quia solus non erat concertaturus, vt ignauus. Ac de criminatione quidem dicta sint tam multa.

A

CAPVT XVI.

De narratione demonſtratiua, iudiciali, deliberatiua.

NArratio verò in demonſtratiuis eſt non continenter, ſed ſecundùm partem. Oportet enim actiones perſequi, ex quibus oratio eſt: conſtituitur enim oratio, vt habeat tum id quod vacat arte, (nequaquam enim cauſſa eſt is qui dicit, actionum,) tum id quod eſt ex arte. Hoc verò eſt demonſtrare, aut eſſe, ſi fide careat, aut quale ſit, aut quantum, aut etiam omnia. ac propterea aliquando non continenter oportet narrare omnia, quia difficulter B ſub memoriam cadit demonſtrare ſic. ac ex his quidem fortis, ex illis verò ſapiens, aut iuſtus. Et ſimplicior oratio eſt iſta: illa verò varia, & non attenuata. Et oportet notos in memoriam reuocare. Quamobrem multi non indigent narratione, vt ſi velis Achillem laudare· omnes enim ſciunt eius actiones. ſed vti ipſis oportet. ſi verò Critiam, narrandum eſt: non enim multi ſciunt. Nunc autem ridiculè narrationem aiunt oportere eſſe breuem. Atqui, vt ille piſtori interroganti, Durumne, an mollem ſubigeret, Quid bene, inquit, fieri non poteſt? ita his ſimiliter. Oportet enim haud C prolixè narrare, vt nec exordiri prolixè, nec fidem facere. Neque enim in hac parte eſt id quod bene ſe habet, aut in breuitate, aut in conciſione, ſed in modo. Id autem eſt, dicere, quæcunque rem declarent, aut quæcunque efficiant, vt exiſtiment factum eſſe, aut nocuiſſe, aut iniuriam feciſſe, aut tanta eſſe, quanta velit: aduerſario autem contraria. Ac narrationi attexere, quæcunque ad tuam virtutem pertinent,

ΚΕΦΑΛ. ις'

Περὶ διηγήσεως.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ δ' ἐν μὲν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς ἐστιν οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ κατὰ μέρος· δεῖ μὲν γὰρ τὰς πράξεις διελθεῖν, ἐξ ὧν ὁ λόγος. οὐ γάρ ἐστιν ὁ λόγος, τὸ μὲν, ἄτεχνον (οὐδὲν γὰρ αἴτιος ὁ λέγων τῆς πράξεως) τὸ δ' ἔν τε τέχνῃ· τοῦτο δ' ἐστὶν, ἢ ὅλως ἐστὶ δόξαι εἶναι ἢ ἄπιστον, ἢ ὁποῖόν, ἢ ὅλα πόσον, ἢ καὶ ἄπαντα. ἔστι δὲ τοῦτ' ἐνίοτε οὐκ ἐφεξῆς δεῖ διηγεῖσθαι πάντα, ὅλα δυσμνημόνευτον τὸ δικαιοῦν οὕτως. οὐκ ἐπὶ μὲν τῶν αὐτῶν ἀνδρεῖος· οὐκ ἐπὶ δὲ τῶν, σοφὸς, ἢ δίκαιος. καὶ ἁπλούστερος ὁ λόγος οὗτος· οὗτος μὲν, ποικίλος, καὶ οὐ λιτός. δεῖ δὲ, τὰς μὲν γνωρίμους ἁπαμνημονεῦσαι· διὸ οἱ πολλοὶ οὐδὲν δέονται διηγήσεως· οἷον, εἰ θέλοις Ἀχιλλέα ἐπαινεῖν· ἴσασι γὰρ πάντες τὰς πράξεις· ἀλλὰ χρῆσθαι αὐτοῖς δεῖ. ἐπὶ δὲ Κριτίου, δεῖ· σχεδὸν γὰρ πολλοὶ ἴσασιν.* Ἐστι δ' ἔπαινος, Included his notes ...]hal es supral.1. cap.9. vt superflua hæc videri possint. λόγος ἐμφανίζων μέγεθος ἀρετῆς. διὸ οὐχὶ τὰς πράξεις * διηγηματέον ὡς γεγόνασι. ὃ δ' ἐγκώμιόν ἐστι τῶν ἔργων ὄντων. τὰ δὲ κύκλῳ, εἰς πίστιν. οἷον, δύναμις καὶ παιδεία· εἰκὸς γὰρ ἐξ ἀγαθῶν * ἀγαθὸν, καὶ τὸν οὕτω πεφυκότα, πιστεῦσαι τοῦτο. δεῖ καὶ ἐγκωμιάζοντα πράξεις τὰς ἔξεως ὄντος· ἐπεὶ ἐπαινοῖμεν ἂν καὶ μὴ παρεγόντα, εἰ πεπονήκοι τοῦτον. μακαρισμὸς δὲ καὶ βίου, μακαρισμὸς ἀφ' οἷς αὐτὸν τοῦτο, τοιοῦτος δὲ οὐ τοιοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑαυτὸν ἡ δύναμις πρὸς ἀρετήν, καὶ ὁ δύναμιν τοιαύτην ἔχων τοιοῦτος. ἔχει δὲ καὶ τοιοῦτον εἶδος ὁ ἔπαινος, καὶ αἱ συμβουλαί· ἃ γὰρ ἂν ὦμεν συμβουλεύειν ὑπολαμβάνοντες, ταῦτα μετατιθέντες τῇ λέξει, ἐγκώμια γίγνεται. ἐπεὶ οὖν ἔχομεν ἃ δεῖ πρᾶξαι, καὶ * ποιοῦντα εἶναι, δῆλον ὡς τοιούτους λέγοντας, τῇ λέξει μετατιθέντα, καὶ γράφειν ἐστί, οἷα ἐν δὴ μέγα φρονῆσαι ὅτι τοῖς ἀφ' αὑτοῦ τύχαις, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. οὕτω μὲν οὖν λεκτέον τὸν σπουδαῖον δυνατὰ, αὐτὸ δ' ἔπαινον, μέγα φρονοῦντ' ἂν τοῖς ἀφ' αὑτοῦ τύχαις ἐπαρχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς δι' αὐτόν. ὡς τὸ ὅτι ἐπιστήμων * βουλή, ἐκ τοιούτων τὸν σπουδαῖον· καὶ ὅτι σπουδαῖος, ἐκ τῶν ἐπαινουμένων. ἐν δὲ λέξεσιν ἡδύνασθαι μὴ ἐξ ἀνάγκης. ὅταν τὰ μὲν, κωλύων· τὰ δὲ, μὴ κωλύων μετατιθῇ] Νῦν δὲ γελοίως τὴν διηγησιν φασὶ δεῖν εἶναι τάχειαν. καίτοι ὡς ἔφη τις τῶν μαθητῶν ἐρωτήσαντος, Πότερον σκληρὸν ἢ μαλακὸν μάττει; Τί δ', ἔφη, δεῖ, ἀδύνατον; καὶ οὗτος ἐνίοις· δεῖ γὰρ διηγήματι μακρὸς διηγεῖσθαι, ὡς ἐπὶ τοῦ ποιήσεις λέγειν· οὐδὲ γὰρ οὗτος ἔστι τὸ δι', ἐν τῷ τάχει, ἢ τῷ συντόμως, ἀλλὰ τῷ μετρίως· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅσα πιθανὸν λαμβάνειν γενέσθαι, καὶ * βεβαιώσεως, καὶ διδασκαλίας, καὶ τοιαῦτα ἕκαστα βούλεται· τῷ δὲ ταχέως τὰ ἐναντία. ἐνδέχεται δὲ, ὅσα εἰς τὸν αὐτὸν ἀγῶνα φέρει·

Tom. III. Zzz iij

οἷ. Ἐγὼ δ' ἐνουθέτουν αἰεὶ τὰ δίκαια, λέγων μὴ τὰ τέκνα ἐγκαταλείπειν. ἢ δ' ἀτεύξου κακίαν. ὁ δ' ἀπεκρίνατό μοι. Οὗ οὖν ἐγὼ ἢ αὐτὸς, ἔσαι ἄλλα παιδία. ὃ τοὺς ἀφίσα μῶνους * Αἰγυπτίους ἀποκρίνασθαί φησιν ὁ Ηρόδοτος. ἢ ὅσα ἡδέα τοῖς δικασταῖς. ἀπολογουμένῳ δ', ἐλαχίστην ἡ διήγησις. αἱ δ' ἀμφισβητήσεις, ἢ μὴ γεγονέναι, ἢ μὴ βλαβερὸν εἶ), ἢ μὴ ἄδικον, ἢ μὴ τηλικοῦτον· ὥστε περὶ τὸ ὁμολογούμενον οὐ διατριπτέον, ἐὰν μή τι εἰς ἐκφυγοπάτην, οἷ εἰ πέπραγεν, ἀλλ' οὐκ ἄδικον. ἔστι πεπραγμένα δεῖ λέγειν, ὅσα μὴ πεφηνότα, ἢ οἰκτον, ἢ δεινωσιν φέρει. παράδειγμα ὁ Αλκίνου ἀπόλογος, ὃν πρὸς τὴν Πηνελόπην ἐξήκοντα * ἔπεσι πεποίηται, ἢ ὡς Φαύλλος τὸν * Κύκλον, καὶ ὁ ἐν Οἰνεῖ πρόλογος. ἤθικὸν δ' ἐστὶ τὴν διήγησιν εἶ). ἔσαι δ' τοῦτο, ἂν εἰδῶμεν τί ἦθος ποιεῖ. ἔστι δὲ, ὃ προαίρεσιν δηλοῖ· ποιὸν δὲ τὸ ἦθος, ᾧ ποιοί τινές εἰσιν. ἢ δ' προαίρεσις ποιὰ τις τέλει * διὸ τῶν οὐκ ἔχουσιν οἱ μαθηματικοὶ λόγοι ἦθη, ὅτι οὐδὲ προαίρεσιν· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα οὐκ ἔχουσιν, ἀλλ' οἱ Σωκρατικοί. περὶ τοιούτων γὰρ λέγουσιν. ἀλλὰ ἤθικά τ' ἐπόμενα ἑκάστῳ ἦθει. οἷ ὅλα ἅμα λέγων ἐδίδαξε· δηλοῖ γὰρ θρασύτητα ἀγροικίαν ἦθος. καὶ μὴ ὡς ἀπὸ διανοίας λέγειν, ὥσπερ εἰ νῦν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ προαιρέσεως. Ἐγὼ δ' ἐβουλόμην, καὶ προελόμην γὰρ τοῦτο· ἀλλ' εἰ μὴ * ὠνάμην, βέλτιον τὸ μὴ γὰρ, φρονίμου· τὸ δ', ἀγαθοῦ φρονίμου μὴν γὰρ, ἐν τῷ τὸ ὠφέλιμον δύκειν ἀγαθοῦ δ', ἐν ᾧ τὸ καλόν. εἰ δ' ἄπιστον ἦ, τότε τὰ αἰτίας ἐπιλέγειν· ὥσπερ Σοφοκλῆς ποιεῖ πρόβλημα τὸ ἐκ τῆς Αντιγόνης, ὅτι μᾶλλον τὸν ἀδελφοὺν ἐκήδετο, ἢ ἀνδρὸς, ἢ τέκνων· τὰ μὲν γὰρ ἂν γενέσθαι ἀπολόμενα·

In Antigone. Μήτηρ δ' ἐν ᾅδου καὶ πατὴρ βεβηκότων,
Οὐκ ἔστ' ἀδελφὸς ὅστις αὖ βλάστοι ποτέ.

ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς αἰτίαν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀγροικεῖς ἄπιστα λέγων, ἀλλὰ φύσει τοιοῦτος εἶ· ἀπιστοῦσι γὰρ ἄλλο τι προσθεῖναι ἐκόντα, πλὴν τὸ συμφέρον· ἔτι, οὐκ τῷ παρὰ τοῦτο * λέγειν, διηνυσμένον καὶ τὰ ἐπόμενα, καὶ ἃ ἴσασι, καὶ * τὰ ἴδια ἢ αὐτῷ, ἢ ἐκείνῳ προσόντα· Ο δ' ὤχετο με ταραβλέψας. καὶ ὡς πρὸς Κρατύλου Αἰσχίνης, ὅτι ἀφαίζων καὶ ταῖς χερσὶν ἀφασίων· πιθανὰ γάρ. δηλοῖ συμβολὰ γὰρ τοῦτα ἃ ἴσασιν, ἐκείνων ὧν οὐκ ἴσασι. πλεῖστα δὲ τοιαῦτα λαβεῖν ἔξ Ομήρου ἔστιν.

Euripid.

Odyss. 1.

Κύκλωπα

δίκ. τ. ὃ

ὠνάμην,

λίαν διηνυσμένος τὰ ἴδια ἴσασιν,

vt, Ego vero admonebam ſemper, iuſta dicens, ne liberos deſereret. Aut ad alterius improbitatem. Ille autem reſpondit mihi, Vbi ipſe fuerit, futuros eſſe alios liberos. quod deficientes Ægyptios reſpondiſſe ait Herodotus. Aut quæcunque iucunda iudicibus. Defendenti autem minor eſt narratio. Controuerſiæ verò ſunt, aut Non eſſe factum: aut Non noxium eſſe: aut Non iniuſtum: aut Non tantùm. Quare in re confeſſa non eſt inſiſtendum, niſi quid ad illud pertineat, vt ſi factum eſt, at non iniuſtum. Præterea facta oportet dicere, quæcunque minimè, dum fiunt, aut miſerationem aut indignationem afferunt. Exemplum eſt Alcinoi apologus, qui apud Penelopen triginta verſibus factus eſt. Et vt Phayllus Circulum, Et in Oeneo prologus. ac moratam oportet narrationem eſſe. idque erit, ſi nouerimus quid mores efficiant. Iam verò vnum eſt, præleſtionem indicare. cuiuſdam autem modi ſunt mores, eo quòd hæc cuiuſdammodi ſit, Et præleſtio cuiuſdammodi eſt, eo quòd finis. Propterea enim non habent Mathematici ſermones, mores, quia ne præleſtionem quidem. Nam cuius cauſſa, non habent, ſed Socratici: de his enim dicunt. alia morata ſunt conſequentia ſingulis moribus, vt, quòd ſimul dicens incedebat: declarat enim audaciam, & ruſticitatem morum. Et non tanquam ex mentis agitatione dicere, vt ii qui nunc ſunt, ſed tanquam ex præleſtione. Ego verò volebam, (etenim præligerem id, etiam ſi non facerem quæſtum, quod melius eſt. Illud enim prudentis eſt; hoc probi. Prudentis enim eſt, vt vtile perſequatur: probi verò, vt honeſtum. Si verò fide careat, tunc cauſſam ſubiungere, vt Sophocles ſuppeditat exemplum ex Antigona, quòd chariorem fratrem haberet, quàm virum, aut filios. Nam eos fore, etiamſi perierint: Matre verò & patre mortuis non frater vllus exoriri vnquam poteſt. Si verò non habeas cauſſam, at tibi non eſſe occultum, ſe incredibilia dicere, ſed natura talem eſſe. Neque enim credunt, aliud agere quemquam ſponte præter id quod vtile eſt. Præterea ex iis quæ afficiunt, dicere, narrando & conſequentia, & quæ ſciunt, & quæ propria, aut huic aut illi adſunt. Ille verò abiit me reſpiciens. & vt de Cratylo. Æſchines, quod exſibilans, & manibus explodens: apposita enim ad perſuadendum, quia indicia ſunt ea quæ ſciunt, illorum quæ neſciunt. Plurima autem, talia aſſumere ex Homero licet.

Sic ait. Anus verò obtendit manus faciei : quia lacrymare incipientes, attrectant oculos. Et ſtatim inferas te ipſum cuiuſdammodi, vt talem intueantur, & aduerſarium, latens autem facias. Facilè verò eſſe, perſpicere oportet ex nuntiantibus. de quibus enim nihil ſcimus, tamen de iis concipimus ſuſpicionem aliquam. Ac multis in locis narrare, & quandoque non in principio. In deliberatione minimè narratio eſt; quia de futuris nemo narrat. Verùm ſi narratio fuerit, præteritorum erit, vt recordati illorum, meliùs conſultent de iis quæ poſteriùs erunt, aut criminantes, aut laudantes. Sed tunc nequaquam deliberantis obeunt munus. Si verò fide careat, polliceri oportet te & cauſſam dicturum ſtatim, & tractaturum eorum arbitratu : vt Iocaſta Carcini in Oedipode ſemper pollicetur, percunctante eo, qui quærebat filium. Et Æmon Sophoclis.

A Ὡς ἄρ' ἔφη. γρῆυς δὲ καταψήχει χερσὶ οἰδίνει τὸ πρόσωπον·

οἱ γὰρ δακρύειν ἀρχόμενοι, ὑπολαμβάνουσι τὴν ὀφθαλμύν. καὶ θὲς εἰσάγων σαυτὸν ποιόν τινα, ἵνα ὡς τοιοῦτον θεωρῶσι καὶ τὸν ἀντίδικον, λανθάνων δὲ ποιεῖ. ὅτι δὲ ῥᾴδιον, ὁρᾶν δεῖ ἐκ τῶν ἀπαγγελλόντων· περὶ ὧν γὰρ μηδὲν ἴσμεν, ὅμως λαμβάνομέν τινα ὑπόληψίν τινα. πολλαχοῦ δὲ δεῖ διηγεῖσθαι, καὶ οὐδέποτε

B ἐξ ἀρχῆς· ἐν δὲ δημηγορίᾳ ἥκιστα διήγησίς ἐστιν, ὅτι περὶ τῶν μελλόντων οὐδεὶς διηγεῖται· ἀλλ' ἐὰν ᾖ διήγησις ἢ, τῶν γεγονότων ἔσται, ἵν' ἀναμνησθέντες ἐκείνων, βέλτιον βουλεύσωνται περὶ τῶν ὑστέρων, ἢ ἐξαπατῶντες, ἢ ἐπαινοῦντες. ἀλλὰ ποτε, οὐδὲν τὰ συμβούλου * ποιεῖ ἔργον. ἐὰν δ' ᾖ ἄπιστον, ὑποτοπεῖσθαί τε καὶ αἰτιᾶσθαι λέγειν δεῖ, καὶ ἐξαπατᾶν οἷς βούλονται· οἷος ὁ Ἰοκάστη ὁ Καρκίνου ἐν τῷ Οἰδίποδι, αἰεὶ ἐπανερωτᾷ, πιστωσαμένου τὰ ζητούμενα τὸν υἱόν. καὶ ὁ Αἵμων ὁ

C Σοφοκλέους.

CAPVT XVII.

De fide, ſeu confirmatione, & refutatione.

FIdem verò oportet idoneam ad demonſtrandum eſſe. Ac demonſtrare opus eſt, (quoniam de quatuor eſt controuerſia;) de re controuerſa afferendo demonſtrationem. vt ſi non feciſſe controuerſatur, in iudicio oportet huius maximè demonſtrationem afferre : ſi verò non nociſſe, huius aut non tantopere : aut iuſtè, non aliter ac ſi de facto controuerſia eſſet. Neque verò lateat, neceſſarium eſſe in hac controuerſia ſola, alterum eſſe improbum. Non enim eſt ignoratio cauſſa, vt ſi qui de iuſto controuerſarentur. Quare in hoc diu inſiſtendum eſt, in aliis E verò ſecus: ac in demonſtratiuis plerumque honeſtorum aut vtilium amplificatio erit. Nam facta oportet credi. rarò enim & horum demonſtrationes afferunt, ſi fide careant, aut ſi alius cauſſam habeat. at in deliberationibus, aut non futura eſſe contenderit aliquis, aut futura quidem, quæ cenſet, ſed non iuſta, aut non vtilia, aut non tanta. Oportet verò etiam perſpicere, nunquid mentiatur extra rem. temeraria enim hæc apparent, quòd etiam in aliis mentitur. Sunt verò exempla maximè accommodata deliberationi:

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ πίστεων.

D ΤΑΣ δὲ πίστεις δεῖ ἀποδεικτικὰς εἶναι· ἀποδεικτικὸν δ' ἐπὶ πᾶσι, ἐπὶ περὶ τῶν πεπραγμένων ἢ ἀμφισβητουμένου φέρονται τὴν ἀπόδειξιν· οἷς εἴ τι οὐ γέγονεν, ἀμφισβητεῖ, ἐν τῇ κρίσει δεῖ τοῦτο μάλιστα τὴν ἀπόδειξιν φέρειν. Εἰ δ' ὅτι οὐκ ἔβλαψε τοῦτο, καὶ ὅτι οὐ ζημιοῖ, ἢ ὅτι δικαίως· ὡσαύτως καὶ εἰ περὶ τοῦ βλάβην τοῦτο ἢ ἀμφισβήτησις. μὴ λανθανέτω δ', ὅτι αἰσχρὸν ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσει μόνῃ τὸν ἕτερον εἶναι πονηρόν· οὐ γὰρ ὅτι ἄγνοια αἰτία, ὥσπερ αἱ ἐν τοῖς περὶ τοῦ δικαίου ἀμφισβητήσεσιν. ὥστ' ἐν τούτῳ χρηστέον· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, οὔ. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, τὸ πολὺ, οὐ κακὰ * καὶ ὠφέλιμα, ἢ αὔξησις ἔσται τῶν. χρὴ γὰρ πεπράγματα δεῖ πιστεύεσθαι· ὀλιγάκις γὰρ καὶ τούτων ἀποδείξεις φέρουσιν, ἐὰν ἄπιστα ᾖ, ἢ αἱ ἄλλαι αἰτίαι ἔχῃ. ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς, ἢ ὡς οὐκ ἔσται, ἀμφισβητήσειεν ἄν τις· ἢ ὡς ἔσται μὲν οὐ κωλύει, ἀλλ' οὐ δίκαια, ἢ οὐκ ὠφέλιμα, ἢ οὐ τηλίκαδε. δεῖ δὴ καὶ ὁρᾶν εἰ ψεύδεται ἐκτὸς τοῦ πράγματος· τεκμήρια γὰρ ταῦτα φαίνεται καὶ τῶν ἄλλων, ὅτι ψεύδεται. ἔστι δ', ὧν μὲν παραδείγματα, δημηγορικώτατα·

τὰ δὲ ἐνθυμήματα, διχῶς· ἢ γὰρ περὶ τὸ μέλλον· ὥστ' ἐκ τῶν γεγονότων ἀνάγκη τὰ παραδείγματα λέγειν· ἢ περὶ τὸ ὄντων ἢ μὴ ὄντων. οὗ μᾶλλον ἀπόδειξίς ἐστι καὶ ἀνάγκη· ἔχει γὰρ τὸ γεγονός, ἀναγκαῖον. ὑ δὲ δεῖ ἐφεξῆς λέγειν τὰ ἐνθυμήματα, ἀλλ' ἀναμεμῖχθαι· εἰ δὲ μή, καταβλάπτει ἄλληλα· ἔστι γὰρ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ ὅρος·

Odiss. γ. Ὦ φίλ', ἐπεὶ δὴ τόσα εἶπες, ὅσ' ἂν πεπνυμένος ἀνὴρ.

ἀλλ' οὐ πάντα. καὶ μὴ περὶ πάντων ἐνθυμήματα ζητεῖν. εἰ δὲ μή, ποιήσεις ὅπερ ἔνιοι ποιοῦσι τῶν φιλοσοφούντων, εἰ συλλογίζοιο τὰ γνωριμώτερα καὶ πιστότερα, ἢ δεῖ ὧν λέγουσι. καὶ ὅταν πάθος ποιῇς, μὴ λέγε ἐνθύμημα· ἢ γὰρ ἐκκρούσει τὸ πάθος, ἢ μετὰ τοῦτο εἰρημένον ἔσται τὸ ἐνθύμημα· ἐκκρούουσι γὰρ αἱ κινήσεις ἀλλήλας αἱ ἅμα· καὶ ἢ ἀφαιροῦσιν, ἢ ἀσθενῆς ποιοῦσιν οὐδὲ ὅταν ἠθικὸν τὸν λόγον, οὐ δεῖ ἐνθύμημα ζητεῖν ἅμα· οὐ γὰρ ἔχει ἅμα τὸ ἦθος, οὔτε προαίρεσιν ἢ ἀπόδειξις. χωρισμὸς δὲ χρήσεως καὶ ὁ διηγησθῆ, καὶ ὁ πίστις ἠθικὸν γάρ. Καὶ ἐγὼ δίδωμι, ᾗ οἶδ' εἰδώς, ὡς οὐ δεῖ πιστεῦσαι. ἐὰν δὲ παθητικῶς, Καὶ οὐ μέλει μοι, καίτοι ἠδικημένῳ. οὕτω γὰρ ἔστι τὸ χαίρειν· ἐμοὶ δὲ τὸ δίκαιον. τὸ δὲ δημηγορῆσαι χαλεπώτερον τοῦ δικάσασθαι, εἰκότως· ἧττον περὶ τὸ μέλλον· ἔχει δὲ περὶ τὸ γεγονός, ὃ ἐπίστανται ἤδη καὶ τοῖς μάντεσιν, ὡς ἔφη Ἐπιμενίδης ὁ Κρής· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐσομένων ἐμαντεύετο, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων μέν, ἀδήλων δέ. καὶ ὁ νόμος, ὑποπτεύσεις ἐν τοῖς δικανικοῖς. ἔχοντα δὲ ἀρχήν, ῥᾴων εὑρεῖν ἀπόδειξιν· ἐν οἷς ἔχει πολλὰς παρατείνασθαι. οἷον, πρὸς ἀντίδικον, ἢ περὶ αὐτοῦ, ἢ παθητικὸν ποιῆσαι. ἀλλ' ἥκιστα πάντων, * ἂν μὴ δέῃ τοῦτο. δεῖ οὖν ἀπορεῖν πάντα, τοῦτο ποιοῦσι, ὅπερ οἱ Ἀθήνησι ῥήτορες ποιοῦσι· καὶ Ἰσοκράτης· καὶ γὰρ συμβουλεύων κατηγορεῖ, οἷον Λακεδαιμονίων μέν, ἐν ᾧ πανηγυρικῷ· Χαίρωνος δέ, ἐν ᾧ συμμαχικῷ. ἐν δὲ τοῖς ἀποδεικτικοῖς, δεῖ τὸν λόγον ἐπεισοδιώδη ἐναι, οἷ Ἰσοκράτης ποιεῖ αἰεί γάρ τινα εἰσάγει. ἐν ᾧ ἔλεγε Γοργίας, ὅτι οὐκ ὑπολείπει αὐξειν ὁ λόγος, τοῦτ' ἔστιν· εἰ γὰρ Ἀχιλλέα * λέγοι, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακόν, εἶτα * τὸν θεὸν ὁμοίως· ἢ ἐν ἀνδρίᾳ· ἢ ἐν ἅπασι ποιεῖ· ὃ ποιόν τι ἐστίν. ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδείξεις, ἐν ἠθικῶς λεκτέον, καὶ ἀποδεικτικῶς. ἐὰν μὲν ἔχῃς ἐνθυμήματα, ἠθικῶς· ἐν μᾶλλον πρέπει ἁρμόττει χρῆσθαι φαίνεσθαι, ἢ τὸν λόγον ἀκριβῆ.

λόγον, τὸν ἦθ.

A enthymemata autem iudicio. illa enim circa futurum est, vt ex præteritis necesse sit exempla ducere: hoc verò de iis quæ sunt, vel non sunt, cuiuis rei magis demonstratio est necessaria. habet enim, quod factum est, necessitatem. Non oportet autem continenter dicere enthymemata, sed permiscere, alioqui se lædunt inuicem. est enim & quanti terminus: O amice, quoniam tam multa dixisti, quàm multa sapiens vir. Sed non talia. Et non de omnibus enthymemata quærere. sin minùs, facies, quod nonnulli faciunt ex philosophantibus, qui syllogismo B concludunt notiora, & certiora, quàm ea ex quibus dicunt. Et, cùm affectum conciras, ne dicas enthymema: eiiciet enim affectum: aut frustra dictum erit enthymema. nam eiiciunt motiones se inuicem, quæ simul sunt, & aut se conficiunt, aut debiles reddunt. Nec cùm moratam adhibes orationem, oportet enthymema aliquod quærere simul: non enim habet mores, nec præelectionem demonstratio. Sententiis autem vtendum est & in narratione, & in fide. moratum enim est, Ego dedi, etiam id sciens, non oportet credere. si verò affectè, Et non pœnitet me, etiam iniuria affectum. Huic enim superest lucrum: mihi iustum. Versari verò in deliberatiuo genere, difficilius est, quàm in iudiciali. meritò: quia circa futurum est. ibi verò circa præteritum, quòd scientia comprehendi potest etiam à vatibus, vt dixit Epimenides Cres. Ille enim de futuris non vaticinabatur: sed de præteritis quidem, at obscuris. Et lex fundamentum est in iudicialibus. qui verò habet principium, eum D facilius est inuenire demonstrationem. Et non habet multa diuerticula, vt contra aduersarium, vel de ipso, vel ad affectum afferendum. Verùm hæc minimè omnium, nisi egrediatur. Oportet igitur indigentem id facere, quod Athenienses oratores faciunt, & Isocrates. etenim deliberans accusat, vt Lacedæmonios in Panegyrico: Chaterem autem in Sociali. Ac in demonstratiuis oportet orationem intexere laudibus, vt Isocrates facit. Semper enim aliquem inferr. & quòd dicebat Gorgias, non deesse sibi orationem, hoc ipsum est. si E enim de Achille loquatur, Peleum laudat, deinde Æacum, deinde Deum. Similiter verò etiam fortitudinem. aut hæc, & illa facit: quod tale est. Ac habenti quidem demonstrationes, & moratè dicendum, & demonstratiuè: si verò non habeas enthymemata, moratè. Et magis probo conuenit bonum appetere, quàm exquisitam orationem.

Ex enthymematibus verò, quæ valent ad refutandum, magis probantur, quàm quæ ad demonſtrandum: quia quæcunque refutationem efficiunt, magis ſyllogiſmo concluſa ſunt. iuxta enim ſe poſita magis contraria cognoſcuntur. Quæ verò ſunt contra aduerſarium, non altera aliqua ſpecies, ſed fides ſunt, quæ partim ſoluunt obiectione, partim ratiocinatione. Atque oportet tum in conſultatione, tum in iudicio, qui priore loco dicit, eum facere ſuam ipſius fidem priùs, poſteriùs verò contrariis occurrere, ſoluendo, & eleuando. Sin autem multiplex ſit aduerſa cauſſa, priùs contrariis, vt fecit Calliſtratus in Meſſeniaca concione: quæ enim dicturi erant, cùm is ſuſtuliſſet, tunc ipſe dixit. Qui verò loco poſteriori dicit, ei priùs quæ ſunt contra aduerſarii rationem, dicenda, ſoluendo, & ratiocinationem opponendo, & maximè ſi probata ſint. vt enim hominem antè in crimen vocatum non recipit animus: eodem modo ne orationem quidem, ſi aduerſarius bene videatur dixiſſe. Oportet igitur locum parare in auditore futuræ orationi. Erit autem id, ſi ſuſtuleris. Quamobrem aut aduerſus omnia, aut quæ maxima ſunt, aut quæ probata, aut facilè poſſunt refutari pugnando; ſic quæ ſua ſunt, fide digna reddenda ſunt. Deabus primùm patrocinium ſuſcipiam. Ego enim Iunonem. In his attigit, primum, quod inſulſiſſimum eſt. Ac de fide quidem hæc. Quod attinet ad mores, quoniam nonnulla de ſe dicere, aut inuidiam, aut loquaciratem, aut obtrectationem habet: & de alio, aut conuitium aut ruſticitatem: alterum opus eſt dicentem inducere, quod Iſocrates facit in Philippo, & in Antidoſi, & vt Archilochus vituperat: inducit enim patrem dicentem de filia in iambo, Rerum inſperata nulla eſt, neque iuramentum negari poteſt. Et Charonem fabrum in Iambo, cuius principium eſt, Non mihi quæ ſunt Gygæ. Et vt Sophocles Æmonem de Antigona apud patrem, tanquam dicentibus aliis. Oportet verò immutare enthymemata, & ſententias facere aliquando: vt Opus eſt pactiones facere, qui mentem habent, cùm proſpera fortuna vtuntur: ſic enim fuerint optima conditione. Enthymematicè autem: ſi enim oportet, cùm commodiſſimæ ſint, & meliorem afferant conditionem pactiones, tunc paciſci, proſpera fortuna vtentes oportet paciſci.

A τῶν δ' ἐνθυμημάτων τὰ ἐλεγκτικὰ μᾶλλον θἰδοκιμᾷ τῶν δεικτικῶν. ὅτι ὅσα ἔλεγχοι ποιῇ, μᾶλλον [δῆλα ὅτι] συλλελόγισται· τῷ δ' ἄλλα λαβὼν μᾶλλον τἀναντία γνωρίζεται· τὰ δ' πρὸς τὸν διάδικον, οὐχ ἕτερόν τι εἴδος, ἀλλὰ τῶν πίστεών ἐστι, τὰ μὲν λύσαι τι ποιοῦντα καὶ δι' συλλογισμοῦ. δεῖ δὲ ἐν τῷ συμβουλῇ, καὶ ἐν δίκῃ, ἐρχόμενον μὲν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ πίστεις πρότερον· ἕτερον δέ, πρὸς τἀναντία ἀπομαχόμενον λύοντα καὶ * προδιαφθείροντα, ὑπὸ δὲ πολλῶν ἢ ἰσχυρῶν πίστεων, πρότερον τὰ ἐκείνου θεῖναι. διὸ καὶ Καλλίστρατος ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ ἐκκλησίᾳ ἃ μὲν ἔμελλον, προανελὼν οὗτος τότε αὐτὸς * εἶπεν. ὕστερον δὲ λέγοντα, ἅπερ ὕστερον τοῦ πρὸς τὸν ἐναντίον λόγον λεκτέον, λύοντα δὲ καὶ συλλογιζόμενον, καὶ μάλιστα μὲν διδοκιμοῦντα ἢ· ὥσπερ γὰρ θύραθεν προδιαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχή, τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἐναντίος μὴ δόξῃ εἰρηκέναι. δεῖ οὖν ποιεῖν τὸν ἀκροατὴν τῶν μελλόντων λόγων ἕτοιμον δ', ἂν αἱρῇ. ἢ διὰ τί πρὸς τοῦτο, ἢ τὰ μάλιστα, ἢ τὰ διδοκιμοῦντα, ἢ ἃ διέλεγκται μαχόμενα αὑτῷ, οὕτω τὰ αὑτοῦ πίστα ποιητέον.

Τοῖς θεαῖσι πρῶτα συμμαχος γενήσομαι. Furip. Troad.

Ἐγὼ δὲ Ἥραν. —

τὸ μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ. πρὸς δὲ τὸν ἦθος, ὅτι μὲν ἔστιν πίστεως τοῦτο. εἰς δὲ πάθος, ὅταν ἔνια πρὸς αὐτὸν λέγῃ, ἢ ὀπισθόνοι, ἢ μακρολογίαν ἢ δολιχολογίαν ἔχῃ. καὶ πρὸς ἄλλου, ἢ λοιδορίαν, ἢ ἀγροικίαν· ἕτερον χρὴ λέγοντα ποιῆσαι, ὥσπερ Ἰσοκράτης ποιεῖ τὸν Φίλιππον, καὶ τὸν Ἀντίδοσιν· ὡς ὁ Ἀρχίλοχος ψέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα περὶ τῆς θυγατρὸς, τὸν τοῦ ἰάμβου,

Χρημάτων δ' ἄελπτον οὐδὲν ἔστιν, οὐδ' ἀπώμοτον.

Τὸν Χαρώνα τὸν τέκτονα] τὸν τοῦ ἰάμβου,

Οὔ μοι τὰ Γύγεω. καὶ ὡς Σοφοκλῆς τὸν Αἵμονα περὶ τῆς Ἀντιγόνης πρὸς τὸν πατέρα, ὡς λεγόντων ἑτέρων. διὸ δὲ καὶ μεταβάλλειν τὰ ἐνθυμήματα δεῖ, καὶ γνώμας ποιεῖν οἰκείους· ἔστι δὲ καὶ τοῖς δυστυχοῦσι ποιεῖν τοὺς τοιούτους ἔχουσι, δυστυχοῦσιν. οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον πλουτεῖν δόξειεν. ἐνθυμηματικῶς δὲ· εἰ γὰρ δεῖ, ὅταν ὠφελιμώτατα ᾖ καὶ πλουτεῖν δοκεῖν καὶ καταλλάττεσθαι, δυστυχοῦσι δεῖ καταλλάττεσθαι.]

A

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ ἐρωτήσεως & τῶν γελοίων.

ΠΕΡΙ δὲ ἐρωτήσεως, οὐκ ἐν ἐστὶ ποιεῖσθαι, μάλιστα μὲν, ὅταν τὸ ἕτερον ἐναντίως ἀποφήνηται, ὥστε τινὸς ἐρωτηθέντος, συμβαίνει τὸ ἄτοπον· οἷον Περικλῆς Λάμπωνα ἐπήρετο περὶ τῆς τελετῆς τῶν τῆς Σωτείρας ἱερῶν· εἰπόντος δὲ, ὅτι οὐχ οἷός τε ἀτέλεστον ἀκούειν, ἤρετο, εἰ οἶδεν αὐτός· φάσκοντος δὲ, Καὶ πῶς ἀτέλεστος ὤν; δεύτερον δὲ, ὅταν τὸ μὲν, φανερὸν ᾖ· * τὸ δὲ ἐρωτᾶσθαι δοῦναι ᾖ, οὐ δοκεῖ· * πυθόμενον γὰρ δεῖ τὴν μίαν προτάσιν, μὴ προσερωτᾶν τὸ φανερὸν, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἰπεῖν, οἷον Σωκράτης Μελήτου οὐ φάσκοντος αὐτὸν θεοὺς νομίζειν· * εἶπεν, εἶτ' δαιμόνιόν τι λέγει. ὁμολογήσαντος δὲ, ἤρετο, Εἰ οὐχ οἱ δαίμονες, ἢ τινὲς θεῶν παῖδες εἶεν, οἴεται θεῶν τι· φήσαντος δὲ, Ἔστιν οὖν, ἔφη, ὅστις θεῶν μὲν παῖδας οἴεται εἶναι, θεοὺς δ' οὔ; εἶτα ὁτὲν μέλλῃ τι ἐναντία λέγειν διιξειν, ἢ * προδίδοσθαι. τὸ παρὸν δὲ, ὅταν μηδὲν ᾖ, ἀλλ' ἢ σοφιστικῶς, ἀποκεινάμενον λύσαι· ἐὰν γὰρ οὕτως ἀποκείνηται, οὐκ ἔστι μὲν, ἔστι δὲ οὔ· ἢ, τὰ μὲν, τὰ δὲ οὔ· ἢ, πῇ μὲν, πῇ δὲ οὔ· θορυβοῦσιν ὡς ἀπορουμένους· ἄλλως δὲ, μὴ ἐγχειρεῖν· ἐὰν γὰρ ᾖ σοφὴ, κεκρατῆσθαι δοκεῖ· οὐ γὰρ οἷόν τε πολλὰ ἐρωτᾶν, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀκροατοῦ. διὸ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ὅτι μάλιστα συστρέφειν δεῖ. ἀποκρίνασθαι δὲ δεῖ, πρὸς μὲν τὰ ἀμφίβολα, διαιρουμένους λόγῳ, καὶ μὴ συντόμως· πρὸς δὲ τὰ δοκοῦντα ἐναντία, τὴν λύσιν φέροντα θᾶττον τῇ ἀποκρίσει, πρὶν ἐπερωτῆσαι τὸ ἄτοπον, ἢ συλλογίσασθαι· οὐ γὰρ χαλεπὸν προσιδεῖν ὅλην ὁ λόγος. φανερὸν δ' ἡμῖν ἔσται ἐκ τῶν ἐπιτόπων καὶ τῶνδε, καὶ αἱ λύσεις, * καὶ συμπεραινόμενον, ἐὰν ἐρώτημα ποιῇ τὸ συμπέρασμα, τὴν αἰτίαν ἐπιτεῖν· οἷον Σοφοκλῆς ἐρωτώμενος ὑπὸ Πεισάνδρου, εἰ ἔδοξεν αὐτῷ ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προβουλοις, καταξῆσαι τοὺς τετρακοσίους, ἔφη. Τί δὲ σ' ποτε μᾶλλον ταῦτα ἔδοκεῖ; ἔφη· Οὐκοῦν σὺ ταῦτα ἔπραξας τὰ πονηρά; Ναί, ἔφη· ἄμεινω γὰρ οὕτω μᾶλλον βελτίω. Καὶ ὡς ὁ Λάκων ὑπηύθυνε τὸν ἔφορείας, ἐρωτώμενος εἰ δοκοῦσιν αὐτῷ δικαίως ἀπολωλέναι ἕτεροι, ἔφη· ὁ δὲ, Οὐκοῦν σὺ τούτοις ταῦτα ἔδου;

CAPVT XVIII.

De interrogatione & responsione & ridiculis.

INterrogationem autem fieri, opportunum est maximè, cùm alterum affirmauerit, vt vno interrogato contingat absurdum: vt Pericles Lamponem interrogauit de initiis Sospitæ sacrorum. Cùm autem ille diceret, Non posse non initiatum audire, interrogauit, Num sciret ipse. aiente illo, At quomodo, qui non es initiatus? Secundo loco, cùm illud quidem apparet, hoc verò interroganti manifestum est eum daturum. Percunctatum enim oportet vnam propositionem, non interrogare, quod apparet, sed conclusionem dicere: vt Socrates Melito aiente ipsum Deos non putare, dixit, Num dæmonium aliquod diceret. Confitente illo, interrogauit, An non dæmones aut Deorum filii essent, aut diuinum aliquid? Affirmante illo, Est igitur, inquit, qui Deorum filios arbitratur esse, Deos autem non. Præterea quando futurum est, vt aut contraria dicere demonstret, aut præter opinionem. Quartò loco, quando non licet, nisi sophisticè respondentem soluere. si enim responderit, esse quidem, sed non esse; aut partim quidem esse, partim verò non, aut aliquo quidem modo esse, aliquo verò non, conturbantur, vt hæsitantes. aliter non tentandum. Si enim restiterit, victus esse videtur. Non enim licet multa interrogare propter infirmitatem auditoris. Quamobrem & enthymemata quàm maximè contrahere oportet. Respondere verò oportet, ad ambigua quidem, distinguendo oratione, & non concisè. Ad ea verò, quæ videntur contraria, solutionem afferendo statim cum responsione priusquam interroget reliquum, aut syllogismo concludat. non enim difficile est prospicere, in quo sit ratio. Apparebit autem nobis ex Topicis & hoc, & solutiones. Et ad eum, qui concludit, si interrogatio efficiat conclusionem, causſam dicere: vt Sophocles interrogatus à Pisandro, an visum esset ipsi, vt & aliis præconsultoribus, de constituendis Quadraginta: affirmauit. Quid verò, nonne parum tibi hæc videbantur esse? affirmauit. Nonne igitur tu hæc commisisti parum? sanè affirmauit: non enim erant alia meliora. Et vt Lacon reddens rationem ephoratus, interrogatus, An viderentur ipsi iustè periisse alii, affirmauit. Ille verò: Nonne igitur tu hæc cum eis decreuisti?

& is affirmauit. Nonne igitur iustè, inquit, & tu peribis? Minimè, inquit. illi enim cùm pecunias accepissent, hæc egerunt: ego verò nequaquam, sed ex sententia. Quare neque interrogare oportet post conclusionem, neque conclusionem interrogare, nisi multum supersit veri. Ridicula autem quoniam aliquem videntur vsum habere in contentionibus, & oportere dicebat Gorgias; seria discutere aduersariorum risu, at risum seriis: rectè dicens; expositum est quot genera ridiculorum sint in iis quæ tradita sunt de poëtica: quorum vnum quidem conuenit libero; alterum verò nequaquam. Quod igitur conueniens erit sibi, sumet. Est autem dissimulatio scurrilitate liberalior. Ille enim sui caussa fingit ridiculum: scurra verò, alterius.

A ὃς ἔφη. Οὐκοῦν δικαίως ἄν, ἔφη, καὶ σὺ ἀπόλοιο; Οὐ δῆτα ἔφη· οἱ μὲν γὰρ χρήματα λαβόντες, ταῦτα ἔπραξαν· ἐγὼ δέ, οὐ· ἀλλὰ χαίρων· δεῖ οὔτε ἐπερωτᾶν δεῖ μετὰ τὸ συμπέρασμα, οὔτε τὸ συμπέρασμα ἐπερωτᾶν, ἐὰν μὴ τὸ πολὺ τοῦτο ᾖ τῆς ἀληθοῦς. τοῦτο δὲ τῶν γελοίων, ἐπειδή τινα δοκεῖ χρῆσιν ἔχειν τοῖς ἀγῶσι, καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας, τὰ μὲν σπουδαῖα διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι, τὰ δὲ γέλοια σπουδῇ ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶ, καὶ τοῖς τοῦτο ποιοῦσιν· ὧν τὸ μὲν, ἁρμόττει ἐλευθέρῳ τὸ δὲ, οὔ. ὅπως οὖν τὸ ἁρμόττον αὐτῷ, λήψεται· ἔστι δ' ἡ εἰρωνεία τῆς βωμολοχίας ἐλευθεριώτερον. ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα ποιεῖ τὸ γελοῖον· ὁ δὲ βωμολόχος, ἑτέρου.

CAPVT XIX.

De peroratione.

PEroratio componitur ex quatuor, tum ex eo, vt erga se ipsum comparet bene auditorem, & in aduersarium malè: tum ex eo, vt amplificet, & deprimat: tum ex eo, vt ad affectus auditorem constituat, tum ex memoriæ renouatione. Factum enim natura est vt postquam demonstrauerit, se quidem verum, aduersarium autem falsum, sic laudet, & vituperet, & expoliat Duorum autem alterum oportet spectare: aut se his bonum, aut simpliciter: illum verò malum his, aut simpliciter. Iam verò ex quibus tales comparare oporteat, expositi sunt loci: vnde bonos oporteat comparare, & malos. Postquam verò hoc demonstratum iam fuerit, augere licet secundùm naturam, & extenuare. Oportet enim facta constare, si dicturus est, quantum. Etenim corporum incrementum est ex iis quæ antè insunt. Vnde verò oporteat augere, & extenuare, expositi sunt loci priùs. Postea, cùm manifesta sint, & qualia & quanta. ad affectus impellit auditorem. Hi autem sunt misericordia, & indignatio, & ira, & odium, & inuidia, & æmulatio, & contentio. Dicti verò etiam sunt horum loci superiùs. Quare reliquum est, in memoriam reuocare, quæ antè dicta sint. id autem conuenit facere ita, vt aiunt in proœmiis, non rectè dicentes: vt enim bene percipi possint, iubent sæpe dicere.

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ ἐπιλόγου.

C Ο Δ' ἐπίλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάζειν εὖ τὸν ἀγεγαθὸν, καὶ τὸν ἐναντίον * φαῦλον καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι, καὶ ταπεινῶσαι· καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. πέφυκε γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι, αὐτὸν μὲν, ἀληθῆ τὸν δὲ ἐναντίον, ψευδῆ οὕτω τὸ ἐπαινεῖν, καὶ ψέγειν, καὶ διαπαλαίειν. δυοῖν δὲ θατέρου δεῖ τοιάζεσθαι, ἢ ὅπως πρὸς αὐτὸν ἀγαθὸς, ἢ ὅπως ἁπλῶς· D ὁ δ', ὅπως κακὸς πρὸς τοῦτον, ἢ, ὅλως ἁπλῶς· ἐξ ὧν δὲ δεῖ τοιούτους κατασκευάζειν δεῖ, εἴρηται οἱ τόποι, πόθεν· ἀνάγκη δὲ μετὰ ταῦτα δεῖ κατασκευάζειν καὶ φαύλους. τὸ δὲ μὴ τοῦτο * δεδιημένον ἢ δὴ, αὔξειν ἐστὶ κατὰ φύσιν, ἢ ταπεινοῦν· δεῖ γὰρ τὰ πεπραγμένα ὁμολογεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸ ποσὸν ἐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων αὔξησις, ἐκ τοιούτων ἐστίν. ὅταν δὲ δεῖ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν, ἔκκεινται οἱ τόποι πρότερον. μετὰ δὲ ταῦτα δῆλον ὄντων καὶ οἷα καὶ ἡλίκα, εἰς τὰ πάθη ἄγαι τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δ' ἐστὶν ἔλεος, καὶ δεινωσις, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, καὶ φθόνος, καὶ ζῆλος, καὶ ἔρις. εἴρηται δὲ καὶ τούτων οἱ τόποι πρότερον. ὥστε λοιπὸν, ἀναμνῆσαι τὰ προειρημένα. τοῦτο δὲ ἁρμόττει ποιεῖν οὕτως, ὡς φασὶν ἐν τοῖς προοιμίοις, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες· ἵνα γὰρ θύμαθῆ ᾖ, καλῶσι πολλάκις εἰπεῖν,

* φαῦλον

* δεδιημένον

A

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ ἐρωτήσεως καὶ τῶν γελοίων.

ΠΕΡΙ δὲ ἐρωτήσεως, δῆλον ὅτι ποιεῖσθαι, μάλιστα μὲν, ὅταν τὸ ἕτερον εἰρημένον ᾖ, ὥστε τινὸς προερωτηθέντος, συμβαίνει τὸ ἄτοπον· οἷον Περικλῆς Λάμπωνα ἐπήρετο περὶ τῆς τελετῆς τῶν Φωτίδων ἱερωσύνης· ὁ δὲ, οὐκ ἂν μυηθέντα γε ἀκοῦσαι, ἔφη, εἰδέναι αὐτός· Φάσκοντος δὲ, Καὶ πῶς ἀτέλεστος ὤν; δῆλον δὲ, ὅταν τὸ μὲν, φαίνεσθαι δῆ· * τὸ δὲ ἐρωτᾶσθαι δῆλον ᾖ, ὅτι δύο * πυθόμενον γάρ δῆτα μίαν προτάσει, μὴ προερωτᾶν τὸ φαίνεσθαι, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα εἰπεῖν, οἷον Σωκράτης Μελίτου αὐ φάσκοντος αὐτὸν θεοὺς νομίζειν· * εἶπεν, εἰ δαιμόνιόν τι λέγει. ὁμολογήσαντος δὲ, ἤρετο, Εἰ οὐχ οἱ δαίμονες, ἤτοι θεοὶ παῖδες εἰσὶν, ἢ θεῶν τι· φάσκοντος δὲ, Ἔστιν οὖν, ἔφη, ὅστις θεοὺς μὲν παῖδας οἴεται εἶναι, θεοὺς δὲ οὔ; ἔλαθον τὸν μέλλοντα λέγειν διέξειν, ἢ * προδόξαν. τὸ παρὸν δὲ, ὅταν μὴ ᾖ, ἀλλ' ἢ σοφιστικῶς, ἀπορεῖσθαι ὡς ἀπορεῖται· ἐὰν γὰρ οὕτως ἀπορεῖσθαι, ἔστι μὲν εὖ· ἢ, τὸ μὲν, ἔστι δ' εὖ· ἢ, τῇ μὲν, ᾗ δ' εὖ· ἢ, πῇ μὲν, πῇ δ' εὖ· θορυβοῦσιν ὡς ἀπορεῖται· ἄλλως δὲ, μὴ ἐγχειρεῖν· ἐὰν γὰρ ᾖ, κινεῖσθαι δοκεῖ· οὐ γὰρ ῥᾴδιον πολλὰ ἐρωτᾶν, ἅμα τὸν ἀσθενῆ τῇ ἀκροάσει. διὸ καὶ τὰ ἐνθυμήματα, ὡς μάλιστα συστρέφειν δεῖ. ἀποκρίνασθαι δὲ δεῖ, πρὸς μὲν τὰ ἀμφίβολα, διαιροῦντα λόγῳ, καὶ μὴ στενῶς· πρὸς δὲ τὰ δοκοῦντα ἐναντία, πρὶν λύσιν φέροντα δῆλον τῇ ἀποκρίσει, πρὶν ἐπερωτῆσαι τὸ ὅπερ, ἢ συλλογίσασθαι· οὐ γὰρ χαλεπὸν προσιδεῖν οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. φανερὸν δ' ἡμῖν ἔσται ἐκ τῶν τοπικῶν καὶ τοῦδε, καὶ αἱ λύσεις, * καὶ συμπεραινόμενον, ὡς ἐρώτημα ποιῇ τὸ συμπέρασμα, πρὸς αἰτίαν ἐπιτιμῶν· οἷον Σοφοκλῆς ἐρωτώμενος ὑπὸ Πεισάνδρου, εἰ ἔδοξεν αὐτῷ ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις προβούλοις, καταστῆσαι τοὺς τετρακοσίους, ἔφη. Τί δέ σ' ὑπολαμβάνειν ἔδοξε ταῦτα εἶναι; ἔφη· Οὐκοῦν οὐ ταῦτα ἔπραξας ὑπὲρ ἡμῶν; Ναί, ἔφη· ἐδόκει γὰρ ἄμεινον εἶναι. Καὶ ὡς ὁ Λάκων διδοὺς τὴν αἰτίαν, ἐρωτώμενος εἰ δοκοῦσιν αὐτῷ δικαίως ἀπολωλέναι οἱ ἐκεῖ, ἔφη· ἐγὼ δ', Οὐκοῦν σὺ τούτοις ταῦτα ἔδου;

CAPVT XVIII.

De interrogatione & responsione & ridiculis.

INterrogationem autem fieri, oportunum est maximè, cùm alterum affirmauerit, vt vno interrogato contingat absurdum: vt Pericles Lamponem interrogauit de initiis Sospitæ sacrorum. Cùm autem ille diceret, Non posse non initiatum audire, interrogauit, Num sciret ipse. aiente illo, At quomodo, qui non es initiatus? Secundo loco, cùm illud quidem apparet, hoc verò interroganti manifestum est eum daturum. Percunctatum enim oportet vnam propositionem, non interrogare, quod apparet, sed conclusionem dicere: vt Socrates Melito aiente ipsum Deos non putare, dixit, Num dæmonium aliquod diceret. Confitente illo, interrogauit, An non dæmones aut Deorum filii essent, aut diuinum aliquid? Affirmante illo, Est igitur, inquit, qui Deorum filios arbitretur esse, Deos autem non. Præterea quando futurum est, vt aut contraria dicere demonstret, aut præter opinionem. Quartò loco, quando non licet, nisi sophisticè respondentem soluere. si enim responderit, esse quidem, sed non esse: aut partim quidem esse, partim verò non, aut aliquo quidem modo esse, aliquo verò non, conturbantur, vt hæsitantes. aliter non tentandum. Si enim restiterit, victus esse videtur. Non enim licet multa interrogare propter infirmitatem auditoris. Quamobrem & enthymemata quàm maximè contrahere oportet. Respondere verò oportet, ad ambigua quidem, distinguendo oratione, & non concisè. Ad ea verò, quæ videntur contraria, solutionem afferendo statim cum responsione priusquam interroget reliquum, aut syllogismo concludat. non enim difficile est prospicere, in quo sit ratio. Apparebit autem nobis ex Topicis & hoc, & solutiones. Et ad eum, qui concludit, si interrogatio efficiat conclusionem, causſam dicere: vt Sophocles interrogatus à Pisandro, an visum esset ipsi, vt & aliis præconsultoribus, de constituendis Quadraginta: affirmauit. Quid verò, nonne parum tibi hæc videbantur esse? affirmauit. Nonne igitur tu hæc commisisti parum? sanè affirmauit: non enim erant alia meliora. Et vt Lacon reddens rationem ephoratus, interrogatus, An viderentur ipsi iustè periisse alii, affirmauit. Ille verò: Nonne igitur tu hæc cum eis decreuisti?

& is affirmauit. Nonne igitur iustè, inquit, & tu peribis? Minimè, inquit. illi enim cùm pecunias accepissent, hæc egerunt: ego verò nequaquam, sed ex sententia. Quare neque interrogare oportet post conclusionem, neque conclusionem interrogare, nisi multum supersit veri. Ridicula autem quoniam aliquem videntur vsum habere in contentionibus, & oportere dicebat Gorgias, seria discutere aduersariorum risu, at risum seriis: rectè dicens; expositum est quot genera ridiculorum sint in iis quæ tradita sunt de poëtica: quorum vnum quidem conuenit libero; alterum verò nequaquam. Quod igitur conueniens erit sibi, sumet. Est autem dissimulatio scurrilitate liberalior. Ille enim sui caussa fingit ridiculum: scurra verò, alterius.

A καὶ ὃς ἔφη. Οὐκοῦν δικαίως ἀὖ, ἔφη, καὶ σὺ ἀπολεῖ; Οὐ δῆτα ἔφη· οἱ μὲν γὰρ χρήματα λαβόντες, ταῦτα ἔπραξαν· ἐγὼ δέ, οὐ· ἀλλὰ γνώμῃ δέῃ οὔτε ἐπερωτᾶν δεῖ μετὰ τὸ συμπέρασμα, οὔτε τὸ συμπέρασμα ἐπερωτᾶν, ἐὰν μὴ τὸ πολὺ τοῦ ἀληθοῦς. τοῦ δὲ τῶν γελοίων, ἐπιδεῖ πια δοκεῖ χρῆσιν ἔχειν τὸ τοῖς ἀγῶσι, καὶ δεῖν ἔφη Γοργίας, τὰ μὲν σπουδῇ διαφθείρειν τῶν ἐναντίων γέλωτι, τὰ δὲ γέλωτα σπουδῇ ὀρθῶς λέγων, εἴρηται πόσα εἴδη γελοίων ἐστὶν ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· ὧν τὸ μὲν, ἁρμόττει ἐλευθέρῳ τὸ δὲ, οὔ. ὅπως οὖν τὸ ἁρμόττον αὐτῷ, λήψεται· ἔστι δὲ ἡ εἰρωνεία τῆς βωμολοχίας ἐλευθεριώτερον. ὁ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἕνεκα ποιεῖ τὸ γελοῖον· ὁ δὲ βωμολόχος, ἑτέρου.

B

CAPVT XIX.

De peroratione.

PEroratio componitur ex quatuor, tum ex eo, vt erga se ipsum comparet bene auditorem, & in aduersarium malè: tum ex eo, vt amplificet, & deprimat: tum ex eo, vt ad affectus auditorem constituat, tum ex memoriæ renouatione. Factum enim natura est vt postquam demonstrauerit, se quidem verum, aduersarium autem falsum, sic lauder, & vituperet, & expoliat. Duorum autem alterum oportet spectare: aut se his bonum, aut simpliciter: illum verò malum his, aut simpliciter. Iam verò ex quibus tales comparare oporteat, expositi sunt loci: vnde bonos oporteat comparare, & malos. Postquam verò hoc demonstratum iam fuerit, augere licet secundùm naturam, & extenuare. Oportet enim facta constare, si dicturus est, quantum. Etenim corporum incrementum est ex iis quæ antè insunt. Vnde verò oporteat augere, & extenuare, expositi sunt loci priùs. Postea, cùm manifesta sint, & qualia & quanta, ad affectus impellit auditorem. Hi autem sunt misericordia, & indignatio, & ira, & odium, & inuidia, & æmulatio, & contentio. Dicti verò etiam sunt horum loci superiùs. Quare reliquum est, in memoriam reuocare, quæ antè dicta sint. id autem conuenit facere ita, vt aiunt in proœmiis, non rectè dicentes: vt enim bene percipi possint, iubent sæpe dicere.

C D E

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ ὑπολόγου.

Ο Δ' ὑπόλογος σύγκειται ἐκ τεττάρων, ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάζειν εὖ τὸν ἀγωνιστὴν, καὶ τὸν ἀντίδικον * φαύλως· καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι, καὶ ταπεινῶσαι· καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. πέφυκε γὰρ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι, αὑτὸν μὲν, ἀληθῆ τὸν δὲ ἀντίδικον, ψευδῆ· οὕτω τὸ ἐπαινεῖν, καὶ ψέγειν, καὶ ὑπερβαλλεσθαι. δυοῖν δὲ θατέρου δεῖ τοὺς ἀγωνιζομένους, ἢ ὅπως αὐτοὶ ἀγαθοὶ, ἢ ὅπως ἁπλῶς· ὁ δὲ, ὅπως κακοὶ τούτοις, ἢ, ὅλως ἁπλῶς· ἐξ ὧν δὲ δεῖ τοιούτους κατασκευάζειν δεῖ, εἴρηται οἱ τόποι, πόθεν αὐτοὺς ἁγαθοὺς δεῖ κατασκευάζειν καὶ φαύλους. τὸ δὲ μὴ τοῦτο * διεσκεμμένον ἢ δυνάμει δεῖ, αὔξειν ἐστὶ καὶ φύσιν, ἢ ταπεινοῦν· δεῖ γὰρ τὰ πεπραγμένα ὁμολογεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸ ποσὸν ἐρεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων αὔξησις, ἐκ τοιούτων ἐστίν. ὅτου δὲ δεῖ αὔξειν καὶ ταπεινοῦν, ἐκκεινται οἱ τόποι πρότερον. μὴ δὲ τούτων δῆλων ὄντων καὶ οἷα καὶ ἡλίκα, εἰς τὰ πάθη ἄγει τὸν ἀκροατήν. ταῦτα δ' ἐστὶν ἔλεος, καὶ δεινωσις, καὶ ὀργὴ, καὶ μῖσος, καὶ φθόνος, καὶ ζῆλος, καὶ ἔρις. εἴρηται δὲ καὶ τούτων οἱ τόποι πρότερον. ὥστε λοιπὸν, ἀναμνῆσαι τὰ προειρημένα. τοῦτο δὲ ἁρμόττει ποιεῖν οὕτως, ὡς φασὶν οἱ τοῖς προοιμίοις, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες· ἵνα γὰρ θύμαθῆ ᾖ, καλθύριοι πολλάκις εἰσὶν,

φαύλως

διεσκεμμένον

ἐκεῖθεν μὲν οὖν δεῖ τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν, ἵνα μὴ λανθάνῃ περὶ οὗ ἡ κρίσις· ἐντεῦθεν δὲ δι' ὧν δέδεικται κεφαλαιωδῶς. ἀρχὴ δὲ, * δι' ἣν ἀπέδωκεν· ὥστε α', τι, καὶ δι' ὅ, λεκτέον. λέγεται δὲ ἐξ αὐτοπαθείας τῆς ἐναντίου. παραβάλλειν δὲ, εἰ ὅσα περὶ ὧν αὐτὸς ἅμφω εἶπον, εἰ μὴ κατ' αὐλακα· ἀλλ' ὅδε μὲν τάδε περὶ τούτου· ἐγὼ δὲ τάδε, καὶ ἀφ' ὧνπερ. εἶτα ἐξ εἰρωνείας· οὗτος, ὅτι γὰρ τὰ δι' εἶπεν, ἐγὼ δὲ τάδε. καὶ, τί ἂν ἐποίει, εἰ τάδε ἔδειξε, ἀλλὰ μὴ τάδε. εἶτα ἐξ ἐρωτήσεως· ἃ δὲ οὐ δέδεικται· * εἶτα οὕτως, ἃ ἔδειξεν. εἶτα δὲ οὕτως, ἢ ἐκ παραβολῆς, εἶτ' ἐκ φύσεως, ὡς * ἐλέχθη, οὕτω τὰ αὑτῷ· καὶ πάλιν, ἐὰν βούλῃ, χωρὶς τὰ τοῦ ἐναντίου λόγου. τελευτὴ δὲ τῆς λέξεως ἁρμόττει ἡ ἀστιώδης, ὅπως ὑπόλογος, ἀλλὰ μὲν λόγος ἦν· εἴρηκα, ἀκηκόατε, ἔχετε, κρίνατε.

ἐλέχθη· οὕτω τ.

A Ac ibi quidem oportet rem exponere, vt ne lateat id, de quo iudicatio est: hic verò, per quæ demonstrata est, summatim. Initium autem sit, quòd, quæ pollicitus erat, persoluit. Quare & quæ, & ex quo, dicendum. Ducitur verò ex aduersa collatione aduersatii. Conferre autem oportet, vel quæcunque circa idem ambo dixerunt, si non ex regione, at sic: iste quidem hæc de hoc: ego verò hæc, & ex his. Vel ex dissimulatione, vt, Iste enim hæc dixit, ego verò hæc. Et, quid faceret, si hæc ostendisset, sed non hæc? Vel ex interrogatione, Quid non ostensum est? Vel, Iste quid confirmauit? Aut igitur si ex collatione, aut secundum naturam, prout exposita sunt, eodem pacto quæ propria sunt. Et rursus, si voluerit, separatim quæ sunt contrariæ orationis. Fini verò dictionis conuenit dissolutio, vt peroratio, sed non oratio sit. Dixi, audistis, habetis, iudicate.

B

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ,

ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΝ.

ARISTOTELIS

RHETORICA AD ALEXANDRVM.

Francisco Philelpho Interprete.

ARISTOTELES ALEXANDRO REGI S. D.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Αλεξάνδρῳ βασιλεῖ.

CAPVT I.

ΚΕΦΑΛ. α'.

SVM tuis literis factus certior, nonnullos sæpe te ad nos misisse, qui vt ciuilium causarum præcepta ad te præscriberem, à me peterent. Ego verò haud negligentia quidem vlla in hoc vsque tempus rem distuli, sed vt quærerem ita diligenter de his ad te scribere, vt alius certè nemo, qui hisce in rebus elaborasset, diligentiùs vnquam scripserit. Hæc igitur rectè mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum vestium decore atque magnificentia cæteris hominibus præstare maximè studes, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias, nitendum est, quæ pulcherrima sit, appriméque præclarissima. Longè enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quàm habitum corporis vestibus ornatum pulchris intueri. Absurdum enim est, eum, qui rerum gestarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibusdam in dicendo cedere: præsertim cùm non sis nescius, eos, qui in populari principatu versentur, res omneis ad populum: qui verò sub vnius imperii ductu constituti sint, ad rationem orationemque referre.

ΓΕΓΡΑΦΕΙΛΑΣ μοι, ὅτι πολλάκις πολλοὺς πέπομφας πρὸς ἡμᾶς, τὰ διδαξόμενοι ὑπ' ἐμοῦ γράφειν τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων· ἐγὼ δ' ὑπ' ὀλιγωρίας μὲν οὐδεμιᾶς ὑπερβαλλόμενος οὐδὲν τοῖς πρόσθεν, ἀλλὰ διὰ τὸ ζητῶν οὕτως ὑπ' αὐτῶν γεγράφθαι σοι διηκριβωμένως, ὡς οὐδεὶς ἄλλος πώποτε περὶ τούτων πεπραγματευμένων. Τούτων δ' ἐνίοτε τὴν διάνοιαν εἶχον, ὥσπερ γὰρ ἐσθῆτα σπουδάζεις τὴν διαφερόντως τῶν λοιπῶν αἱθέρων ἔχειν, οὕτω διανοεῖσθαι λόγων λαβεῖν ὅτι κρατίστους τὴν διάνοιαν· πολὺ γὰρ κάλλιόν ἐστι καὶ βασιλικώτερον τὴν ψυχὴν διηκριβωμένην, ἢ τὴν ἕξιν τοῦ σώματος ὁρᾶν διειμένην. Ἐπεὶ γὰρ ἄτοπόν ἐστι, τοὺς ἐν τοῖς ἔργοις διαφέροντας, φαίνεσθαι τῶν τυχόντων τοῖς λόγοις ὑστερίζοντας, καὶ τούτων εἰδότας, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευομένοις, διαφερόντως τῶν πώποτε τὸν δῆμον ἐπῆσαν· τοῖς δ' ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως ἡγεμονίαν τεταγμένοις, πρὸς λόγον

ὡς τὴν σὴν τὰς αὐξανόμους τῶν πόλεων διορθοῦν εἰώθειν ὅτι ὁ κάλλιστος ἀγὼν ὁ κοινὸς νόμος, οὕτω σοὶ πρὸς τὸν σὸν βασιλείαν καθεστῶτας ἀγὼν δυνατὸν ἂν ὅτι τὸ συμφέρον ὁ σὸς λόγος. ὁ γὰρ νόμος ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. πρὸς ἣν τύχοις, οὐκ ἀδηλον οἶμαί σοι τυγχάνειν ὄν, ὅτι τοὺς μὲν λόγῳ χρωμένους, καὶ μὴ τούτου πάμπαν πρᾶττειν παραιρουμένους, ὡς ὄντας καλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς, ἐπαινοῦμεν· τοὺς δὲ ἄνευ λόγου καὶ ποιοῦντας, ὡς ὄντας ὠμοὺς καὶ θηριώδεις, μισοῦμεν. ἀφ' οὗπερ καὶ κακοὺς, τὴν αὐτῶν κακίαν ἐμφανίσαντες, ἐκολάσαμεν, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς, δηλώσαντες αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, ἐζηλώσαμεν· οὕτω καὶ τῶν μελλόντων κακῶν ἀποστρεφόμεθα, καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν ὄντως ἐρώμεν. καὶ ἀφ' οὗπερ καὶ τὰς ὑπούσας δυσχερείας ἐφυγόμεν, καὶ τὰς μὲν παρούσας ἡμῖν ὠφελείας ἐποιησάμεθα. ὡς γὰρ ὁ βίος ἄλυπος, αἱρετὸς, οὕτω λόγος σῶστος, ἀγαπητός. εἰδείης δ' ἂν καὶ δήπου, ὅτι παράδειγμά ἐστι τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων, τοῖς μὲν ὁ νόμος, τοῖς δὲ ὁ σὸς βίος καὶ λόγος. ὅπως δὴν διαφέρων ἧς πάντων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, πᾶσιν ἐστὶ σοὶ σπουδαῖον ποιητέον, ἵνα τὴν ἐκ τούτων ὠφελίαν οἱ περὶ ταῦτα διατρίβοντες, τοῖς τῆς ἀρετῆς στοιχείοις καλλιγραφούμενοι, μὴ πρὸς τὰ φαῦλα σφᾶς αὐτοὺς ἄγωσιν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς μετέχειν ὀπτιμῶσιν. ἔπι δὲ τὸ βουλεύεσθαι, τῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου θειότατόν ἐστιν. ὥστε οὐκ εἰς τὰ πάρεργα καὶ μηδενὸς ἄξια τὴν σπουδὴν ἐστὶ καταμαλακτέον, ἀλλὰ τὴν μηδεμιᾷ πολιτῶν αὐτῶν τῷ καλῶς βουλεύεσθαι μαθητὴν βουλητέον. τίς γὰρ ἂν πότ' ἀν' ἀμφισβητήσειε τῶν νοῦν ἐχόντων, ὅτι τὸ μὲν πρᾶξαι μὴ βουλευσάμενον, σημεῖόν ἐστιν ἀνοίας· τὸ δὲ κατὰ τὴν ὑφήγησιν τοῦ λόγου σύντομον ἢ τὸ μετὰ ἐκείνου πολυμαθὲς, παιδείας; ἰδεῖν δὲ ἔστι πάντας τοὺς ἄριστα τῶν Ἑλλήνων πολιτευομένους, λόγῳ πρότερον ἢ τοῖς ἔργοις συγγιγνομένους. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς μάλιστα ἀξίωμα τῶν βαρβάρων ἔχοντας, πότερα πρὸ τῶν πραγμάτων χρωμένους, εἰδότας καλῶς, ὡς ἀκρόπολίς ἐστι σωτηρίας, ἢ ἄνευ τοῦ λόγου μεμελετηκότας τὸ συμφέρον ἄνοιαν. ταύτην ἀπάρθητον οἰητέον, οὐ τὴν ἐκ τῶν εἰκοδομημάτων ἀσφαλῆ πρὸς σωτηρίαν εἶναι νομιστέον.

A Quemadmodum liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimum aliquem finem ducat, dirigere consueuerit, eodem etiam modo & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, quod conducibile sit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim,) oratio quædam est, quæ communi ciuitatis consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit. Accedit ad rem, quod neque tibi obscurum existimo, solere nos laudibus eos perinde atque honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia, ea duce, agere pergunt: qui verò absque ratione, & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces immanesque odimus. Qua quidem re factum est vt & malos, eorum vitium ostendentes, malè affecerimus, & bonos, eorum virtutem declarantes, quasi beatos, admirandos imitandosque voluerimus. Sicque & quomodo futuras calamitates euitaremus, bonisque instantibus frueremur, adinuenimus. Proinde & imminentes difficultates effugimus, & absentes vtilitates comparauimus. Nam veluti vita, quæ nulli mœrori subiacet, eligenda, ita prudens est oratio diligenda. Neque id te præterire oportebit, quòd hominum plurimis, aliis quidem lex ipsa, aliis verò tua tum vita tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur tum Græcis tum Barbaris antecellas, omni tibi studio annitendum est: quo iam ii qui versantur in his exemplis, ita horum imitationem per virtutis elementa pulchrè effingant, vt haud sibi deteriora consulant, sed eius se participes fieri & cupiant, & exoptent. Rerum est præterea humanarum augustissimum, consultatione vti. Quare nec in superuacaneis & vulgaribus rebus studium tibi terendum est, sed pro virili potiùs parte elaborandum vt ipsam bellè consultandi artem & perdiscas, & teneas. Quis enim sanæ mentis dubitarit, si quis inconsultò quid egerit, amentiæ quidem, sin autem ratione duce, sapientiæ signum esse? Intueri etiam licet, eos omnes qui optima inter Græcos Republica vtuntur, oratione priùs quàm rebus, conuenire. Itemque apud eos qui inter Barbaros dignitate præstant, orationem rebus anteire: quippe qui probè norint eam quæ ratione oratione que perspectio vtilitatis cognitioque fit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certè arcem, quæ non manu facta, verùm & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinanda.

Sed vereor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare me ipsum videar, hisce præsertim in rebus, quæ probatione non indigent, sed planè patent, & in promptu sunt omnibus. Quamobrem hæc omnia missa faciens, illa dixerim solùm de quibus in omnem vitam dicendum est, hoc vnum esse quo cæteris animalibus præstamus, vt præclarum quoddam ab immortali Deo adepti videamur. Nam si quidem & cupiditate & ira & aliis huiusce modi affectionibus vtuntur etiam reliqua quæque animalia, oratione autem homo dumtaxat, absurdum profectò maximè omnium cedat, si qua vna re bestiis antecellimus, eam bene viuendi ducem præ negligentia reliquerimus. Proinde te iam pridem tua sponte incitatum, etiam atque etiam hortor, vt dicendi philosophiam omni studio complectare. Nam veluti corpus bona valetudine, ita & animus disciplina eruditionéque seruatur. Huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potiùs omnia, (vt ita dicam,) quæ tibi iam parta sunt, bona planè tuebere. Quòd si præterea oculis videre, iucundum est; animi luminibus cernere, penitusque perspicere, admirabile certè plurimum. Rursus autem quemadmodum Imperator sui est seruator exercitus, ita etiam eloquentia, quæ sapientiæ coniuncta sit, humanæ est vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia, atque his similia, operæpretium puto vt missa hoc tempore faciamus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum accipiat: quippe qui non sis nescius, sicuti parentes, quos ex se genuerint, magis quàm ii, quibus supposiți sunt, partus amare solent: eodemque modo ii qui præclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur, quàm quibus eo vti contigerit. Non secus enim pro inuentis atque pro liberis emori periclitentur. Enimvero ii, quos Parios vocant sophistæ, quoniam nihil ipsi pro inerti quadam negligentia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecuniis ab se dimittunt. Hanc igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hæc dicendi præcepta serues, atque tueare, vt cùm & ipsa adolescant, nullius opibus violentur, sed honestè tecum, decoréque vnà viuant; & cùm in adultam ætatem euaserint, immortalem gloriam nanciscantur. Adsumpsimus autem, (sicuti nobis Nicanor exposuit,) si quid hisce de rebus apud cæteros artis scriptores expolitum elimatumque inuenimus. Impendes autem operam etiam hisce duobus libris,

ἀλλὰ γὰρ ὀκνῶ ἔτι πλείω γράφειν, μήποτε καλλωπίζεσθαι δόξω σοὶ τῶν ἀκριβῶς γινωσκομένων, ὡς οὐχ ὁμολογουμένων, πίστεις ἐπιφέρων. διὸ καὶ ἀφήσω, εἰ μὴ ὀλίγα ἐπῶν, σοὶ ὧν ἔνεστι λέγειν εἰς ἅπαντα τὸν βίον, ὅτι τοῦτό ἐστιν ᾧ διαφέρομεν τῶν λοιπῶν ζώων. τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς * διαφέρομεν τῶν λοιπῶν ἐξωκείμεθα δὴ θεῶν, οἱ μείζονος ἡμῖν ὑπὸ τοῦ δαιμονίου τετυχηκότες. ἐπιθυμίαι μὲν γὰρ καὶ θυμοὶ καὶ τοιοῦτοις, κἂν ἕτερα τὰ λοιπὰ ζῷα πάσχει, λέγω δὲ τοῦτ' ἐστὶν τῶν λοιπῶν, κοινὰ αὐτῶν ἐστιν. ἀποπλάττει δὲ οὖν εἷς πάντων, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ τῶν λοιπῶν ζώων θαυμαστότεροι βιοῦντες, τὸ ἄριστον τοῦ καλοῦ εἶ διαρθρώσαντες ἀφωρίσθημεν καὶ πολιηγορήσθημεν. διὰ καλοῦμαί δή σοι πάλαι τὸν διακεκληκότα, τῆς τῶν λόγων αὐτίχα θαι φιλοσοφίας. καθάπερ γὰρ ἔστι φυλακικὴ σώματος ὑγίεια, οὕτω τῆς ψυχῆς φυλακτικὴ καθέστηκε παιδεία. τούτου γὰρ προηγουμένου, οὐ πλάγιον συμβήσεταί σοι περὶ τὰς πράξεις, ἀλλὰ ῥᾳδίως ἄπασας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὰς ὑπαρχούσας σοι τῶν ἀγαθῶν κτήσεις. χαρεὶς δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς βλέπειν ἡδύ, μᾶλλον δὲ τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασιν ὀξυδορκεῖν ἔστι θαυμαστόν. ἔτι δὲ ὥσπερ ὁ στρατηγός ἐστι σωτὴρ τῆς στρατοπέδου, οὕτω λόγος μὴ παιδείας ἡγεμὼν ἐστὶ βίου. σώζω τὸ μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς τούτοις ὅμοια πάλιν ἐξαλείψω, νομίζω καλῶς ἡμῖν ἔχειν κἀν τῷ παρόντι καιρῷ. ἔγραψας δέ μοι ἀφικέσθαι, ὅπως μηδεὶς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων λήψεται τὸ βιβλίον τοῦτο, καὶ σοῦ εἰδώς, ὅτι καθάπερ τοῖς ἐξ αὐτῶν γεννηθεῖσιν οἱ γεννήσαντες τῶν ὑποβαλλομένων μᾶλλον φίλοι εἰσίν, οὕτω καὶ οἱ εὑρόντες τι τῶν μετὰ χεῖρας. ὥσπερ γὰρ ὑπὲρ τέκνων, τούτων τῶν λόγων ὑπὲρ ἁπάντων θνήσκουσιν. οἱ μὲν γὰρ Πάριοι λεγόμενοι σοφισταί, ἀφ' ἧς μὲν τέχνης αὐτοῖς ἀφ' ῥᾳθυμίας ἀμοῦσον, οὐ φέρουσιν, ἀλλὰ χρήματα λαβόντες, ἀποκηρύττουσιν. ἀφ' ὧν δρῶ ἐγώ σοι παρακαλοῦμαι ἀφυλάκτως οὕτω πως λόγους τούτους, ὅπως νέοι καθίζωσιν, ὑπὸ μηδενὸς χρήμασι διαφθαρήσονται· κοσμίως δὲ μετ' σοῦ συμβιώσαντες, εἰς ἡλικίαν ἐλθόντες, δόξης ἀκηράτου τύχοιεν. πρειλιφάμην δέ, καθάπερ ἡμῖν ἐδήλωσε Νικάνωρ, καὶ τῶν λοιπῶν τεχνογράφων εἴ τις τι γλαφυρὸν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τούτων γέγραφεν ἐν ταῖς τέχναις. παρεσκεύασμαι δὲ δυσὶ τούτοις βιβλίοις·

* διαφερόμεθα τῶν λ. ἐξωκείμ.

ὧν τὸ μὲν ἕτερον ἐμόν, ἐν ταῖς ὑπ' ἐμοῦ τέχναις Θεοδέκτῃ γραφείσαις· ὁ δὲ ἕτερον, Κόρακος. τὰ δὲ λοιπὰ ἁπάντων ἅμα πρώτοις γέγραπται, περί τε τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς δικανικῆς πραγματείας· ὅθεν σοὶ ἐκάτερον αὐτῆς διορισθὲν ἐν τῇ δι' ὑπομνημάτων γεγραμμένων. ἔρρωσο.

A quorum alter meus est, eas continens artes, quas ad Theodectem scripseram: alter autem est Coracis. Reliqua verò omnia, quæ siue ad ciuilia præcepta, siue ad iudicialia pertinent, separatim hoc in libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te commentariis ad ea consequenda abundè tibi adiumenta suppetent. Vale.

ΚΕΦΑΛ. β'.

CAPVT II.

Περὶ τοῦ συμβουλευτικοῦ λόγου, καὶ ἀποδεικτικοῦ.

De genere deliberatiuo.

B

Δημηγορικοὶ

ΤΡΙΑ μὲν τοῦ πολιτικοῦ εἴδη λόγων, ὅσοι μὲν * δημηγορικόν, τὸ δὲ ἀποδεικτικόν, τὸ δὲ δικανικόν. εἴδη δὲ τούτων ἑπτά, συμβουλευτικὸν, ἀποτρεπτικὸν, ἐγκωμιαστικὸν, ψεκτικὸν, κατηγορικὸν, ἀπολογητικὸν, καὶ ἐξετάστικὸν, ἢ αὐτὸ καθ' αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο. τὰ μὲν οὖν εἴδη τοῦ λόγου πρῶτον ἀριθμῶ ἕξει. χρησόμεθα δὲ τοῖς ἐν τε ταῖς κοιναῖς δημηγορίαις, καὶ ταῖς περὶ τοῦ συμβόλαια δικαιολογίαις, καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις. οὕτω δ' ἂν ἐπιμεθοδικώτατα λέγειν περὶ αὐτῶν διωρισάμεθα, εἰ καθ' ἓν ἕκαστον εἶδος ἀπολαβόντες, ἀπαριθμησαίμεθα τὰς δυνάμεις αὐτῶν, καὶ τὰς χρήσεις καὶ τὰς περὶ ἅ. ἔστι δὲ συμβουλὴ μὲν καὶ προτροπὴ καὶ ἀποτροπή. (ἐπιτίθησι γὰρ καὶ ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις, καὶ ταῖς κοιναῖς δημηγορίαις, οἱ τοῖς δὲ μάλιστα αὐτῶν χρῶνται ἐσμέν,) διειλήφαμεν αὐτῶν. καθόλου μὲν οὖν εἰπεῖν, προτροπὴ μέν ἐστιν ὅτι πρακτέος, ἢ λόγῳ, ἢ πράξει παράκλησις· ἀποτροπὴ δέ, ἀπὸ πραγμάτων, ἢ λόγου, ἢ πράξεως ἀποκώλυσις. οὕτω δ' ἤδη διωρισμένων, τὸν μὲν προτρέποντα χρὴ δεικνύειν ταῦτα ἐφ' ἃ παρακαλεῖ, δίκαια ὄντα καὶ νόμιμα, καὶ συμφέροντα, καὶ καλὰ, καὶ ἡδέα, καὶ ῥᾴδια πρᾶξαι. εἰ δὲ μή, δυνατά τε δεικτέον, ὅτου ἕνεκα δεήσει παρακαλεῖν, καὶ ὡς ἀναγκαῖα ταῦτα ποιεῖν ἐστί· τὸν δὲ ἀποτρέποντα, δεῖ ἀφ' ἑκάστου τῶν εἰρημένων κώλυσιν ἐπιφέρειν, ὡς οὐ δίκαιον, οὐδὲ νόμιμόν ἐστιν, οὐδὲ συμφέρον, οὐδὲ καλὸν, οὐδὲ ἡδύ, οὐδὲ δυνατὸν πρᾶξαι τῶν· εἰ δὲ μή, ὡς ἐργώδης, καὶ οὐκ ἀναγκαῖον. ἅπασαι δ' αἱ πράξεις μετέχουσι τούτων ἀμφοτέρων ὡς τὸ μηδέτερον τοῦτο ἔχοντα λόγον ἀπορεῖν. ὧν μὲν οὖν ἕνεκα δεῖ τοὺς πρέποντας ἢ ἀποτρέποντας, τοῦτ' ἐστίν. εἰσόμεθα δ' ἐφεξῆς τούτων ἕκαστον τί ἐστιν, καὶ δεῖ αὐτῶν εἰς τοὺς λόγους διαπορήσομεν.

TRia sunt genera ciuilium causarum, deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Horum autem species sunt septem, suasio, dissuasio, laus, vituperatio, accusatio, defensio, & quæstio, aut ipsa secundùm sese, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis versatur oratio, hæ sunt numero. His autem vtimur & in consultatione ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ personæ dictionem. de quibus quidem omnibus ita poterimus aptè dicere, si singillatim vnius cuiusque speciei vim, & vsum, & exercitationem numero comprehenderimus. Et primùm quidem de suasionibus est dissuasionibusque dicendum. Ipsarum enim vsus in demonstratiuo deliberatiuoque genere locum in primis habet. Vt igitur summatim dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum agendumve, exhortatio. Dissuasio verò, ne quid eligatur aut dicatur agaturve, dehortatio. His autem ita definitis, suasor ostendat oportet, hæc, ad quæ exhortatur, & iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu esse. Quòd si minùs id poterit, demonstrandum erit, cùm ad laborioſa & grauia quædam exhortatur, hæc factu & possibilia esse, & quàm necessaria. Dissuasor autem ex contrariis dehortetur oportet, vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile, neque honestum, neque iucundum, neque factu possibile hoc sit; vel saltem & laborioſissimum id esse & minimè necessarium. Omnes autem actiones harum vtriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur suadentes dissuadentesque desiderare conueniat, hæc sunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodque horum quid sit, demonstrabiturque vnde ea nobis in dicendo suppeditemus.

Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta turpiaque determinans: id verò est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficiis gratiam referre. Hæc enim, & his similia, non iubent scriptæ leges hominibus faciunda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum fit. Iusta igitur hæc sunt. Lex autem, est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit quomodo vnumquodque agendum sit. Vtile verò est, præsentium bonorum conseruatio, aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsatio, aut futurorum incommodorum inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animum, & res extrarias. Corpori enim est vtile robur, formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapientia, iustitia. Extraria verò sunt amici, pecuniæ, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autem vtilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, sociorum virtus, atque multitudo, ac summatim reliqua his similia vtilia esse ducimus: quæ verò his contraria sunt, inutilia. Honesta verò sunt, ex quibus splendor aliquis atque illustris bonos in eos qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quæ afficiunt gaudio. Facilia vero sunt, quæ breui tempore, & minimo labore impensaque absoluuntur. Possibilia autem, quæcunque fieri natura possunt. Necessaria verò, quæ vi fiant, arbitrii nostri non est, sed tanquam ex diuina quadam aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia, & possibilia, & necessaria hæc sunt. De his autem dicere abundè poterimus, & ex anted ctis, & his similibus, & ipsis contrariis, & ab iis quæ iudicata sunt, aut à diis immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduersariis nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: simile autem iusto est huiusmodi. Nam quemadmodum iustum existimamus, obtemperare parentibus, itidem conuenit, filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficis benefacere iustum est, ita & iis, à quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est, non nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendum est. Ex contrariis autem opus est exemplum ipsum perspicuum faciamus.

A δίκαιον μὲν οὖν ἐστι τὸ τῶν ἀπάντων, ἢ τὸ τῶν πλείστων ἔθος ἄγραφον διορίζον τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρά. τοῦτο δ' ἐστὶ, τὸ γονέας τιμᾶν, καὶ φίλοις εὖ ποιεῖν, & τοῖς εὐεργέταις χάριν ἀποδιδόναι. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα οὔτε γεγραμμένοις τοῖς ἀνθρώποις οἱ γεγραμμένοι νόμοι ποιοῦσι, * ἀλλ' ἔθει ἀγράφῳ & κοινῷ ἀνὶ ἀνδρὸς νόμιμον νομίζεσθαι. τὰ μὲν οὖν δίκαια, τοῦτ' ἐστί. ἐπὶ-

νόμος δ' ἐστὶν, ὁμολόγημα πόλεως κοινὸν, B ἀφ' γεγραμμένων ὅτου πρόσταττον πῶς χρὴ πολιτεύεσθαι. συμφέροντα δ' ἐστὶ τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν φυλακὴ, ἢ τῶν μὴ παρόντων κτῆσις, ἢ τῶν ὑπαρχόντων κακῶν ἀποβολὴ, ἢ τῶν προσδοκωμένων γίνεσθαι βλαβερῶν ἀφανίσεις. ἀφορίσεις δὲ τοῦτο, τοῖς μὲν ἰδιώταις εἰς σῶμα καὶ ψυχὴν, & τὰ ἐπίκτητα. σώματι μὲν οὖν ἐστι συμφέροντα, ῥώμη, κάλλος, ὑγίεια· ψυχῇ δὲ, σοφία, δικαιοσύνη. τὰ δὲ ἐπίκτητα, φίλοι, χρήματα, κτήματα· τὰ δὲ C ἀσύμφορα. πόλει δὲ συμφέροντα τὰ τοιαῦτα τί ἐστι, ὁμόνοια, δυνάμεις πρὸς πόλεμον, χρήματα, & πρόσοδων εὐπορία, συμμάχων ἀρετὴ καὶ πλῆθος· & συλλήβδην ἅπαντα ταῦτα ὁμοίως ἅπτα, συμφέροντα νομίζομεν· τὰ δὲ τούτοις ἐναντία, ἀσύμφορα. καλὰ δ' ἐστὶν ἀφ' ὧν δόξα ἡμῖν, & πίστις ἔνδοξος γίνεσθαι τοῖς πράξασιν. ἥδεα δὲ, τὰ χαρᾷ ἐργαζόμενα. ῥᾴδια δὲ, τὰ μετ' ἐλαχίστου χρόνου & πόνου & δαπάνης ἐπιτελούμενα. δυνατὰ δὲ, πρῶτα τὰ ἐνδεχόμενα γίνεσθαι, ἀναγκαῖα δὲ τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν ὄντα D πρᾶξαι, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης θείας ἢ ἀνθρωπίνης οὕτως ὄντα. τὰ μὲν οὖν δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, & τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, & τὰ ἥδεα, & τὰ ῥᾴδια, & τὰ δυνατὰ, & τὰ ἀναγκαῖα, ταῦτά ἐστιν. ἐπιχειρήσομεν δὲ ἐκ τούτων λέγειν ἐξ αὐτῶν τε τῶν προειρημένων, & τῶν ὁμοίων τούτοις, καὶ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς, & τῶν ἤδη κεκριμένων ὑπὸ θεῶν, ἢ ἀνθρώπων ἐνδόξων, ἢ ὑπὸ κριτῶν, ἢ ὑπὸ τῶν E ἀντιδίκων * ἡμῖν. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οἵ τε ἀν τι. ἡμῖν ἢ τὸν ξένον, ἡμῖν διαλέγεσθαι. τὸ δὲ ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τοιόν ἐστι. ὡς γὰρ δίκαιον νομίζομεν τοῖς γονεῦσι πείθεσθαι, τὸν αὐτὸν ξένον τρόπον μιμεῖσθαι τοὺς ἐγγόνους τὰς τῶν πατέρων πράξεις. & καθάπερ τοῖς εὖ ποιήσασιν ἀντευεργετεῖν δίκαιόν ἐστιν, οὕτω τοὺς μηδὲν ἡμᾶς κακὸν ἐργασαμένους, δίκαιον ἐστὶ μὴ βλάπτειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ δικαίῳ, τοιοῦτον τυγχάνει ὂν· τὸ δὲ ἐναντίον χρὴ κατασκευὴν ποιεῖσθαι αὐτὸ τὸ παράδειγμα.

καλῶς γὰρ τις κακὸν ἢ ποιήσαντας δίκαιόν A Nam veluti iuſtum eſt, in eos ani
ἐστὶ μισεῖσθαι, καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας οὕτω maduertere, qui aliquid perperam pa-
τοσοῦτον αἰτεῖν εὐεργετεῖν· τὸ δὲ κεκρικέναι καλόν ὑπό trauerint, ita iis qui nos beneficio fo-
τινων ἐνδόξων δίκαιον, οὕτω λητέον· ἀλλ' οὐχ uerint, referre gratiam decet. Id au-
ἡμᾶς μόνον μισοῦμεν, καὶ κακῶς ποιοῦμεν τοὺς tem iuſtum, quod ab aliquibus cla-
ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαι- ris viris iudicatum fuerit, ſic erit ac-
μόνιοι δίκαιον εἶναι κρίνουσι τοὺς ἐχθροῖς ἡμῶν cipiendum: Verùm neque nos ſoli o-
ἀμύνεσθαι. τὸ μὲν οὖν δίκαιον οὕτω μελετῶμεν πολ- dio hoſtes inſequimur, maloque affi-
λαχοῦ, λητέον· τὸ δὲ νόμιμον, ᾧ μὲν οὔ ἐστιν, ὥρισται cimus, ſed & Athenienſes & Lace-
ἡμῖν πρότερον. δεῖ δ' ὅπου μὲν ἢ dæmonii iuſtum eſſe iudicant, inimi-
χρήσιμον, αὐτὸν τὸν ἀγορεύοντα, καὶ τὸν νό- cos mulctare. Iuſtum igitur hoc mo-
μον λαμβάνειν, εἶτα τὸ ὅμοιον τῷ γεγραμ- B do crebra exercitatione accipies. Le-
μένῳ νόμῳ· εἰ δὲ μή, τοιόνδε. ὥσπερ γὰρ ὁ νο- gitimum verò, quale etiam ipſum ſit,
μοθέτης μεγίστοις ζημίαις τοὺς κλέπτας ἐκόλα- antè à nobis definitum eſt. Oportet
Scrib. κό- σεν, * οὕτω δὴ καὶ τοὺς ἀπατῶντας μάλι- autem, vbi vſui ſit, vt is, qui ſen-
λα ἀμύνεσθαι. καὶ γὰρ οὗτοι κλέπτουσι τὴν tentiam dicit, legem etiam adſumat:
ἀφύσιαν. καὶ καθάπερ ὁ νομοθέτης κληρονό- deinde ſimile legi ſcriptæ eſſet verò
μους πεποίηκε τοὺς ἐγγυτάτω γένους ὄντας τοῖς huiuſmodi. Nam ſicut legumlator ma-
ἀπαισίοις ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν ἀπε- ximis animaduerſionibus fures plectendos
λευθέρων χρημάτων, ἐὰν νῦν τοσοῦτοι κύ- voluit, ita & ſeductores maximopere
ριον γένεσθαι· τὴν γὰρ ἀπελευθερωσάντων C ſunt mulctandi. Etenim hi furantur,
αὐτὸν τετελευτηκότων, ἐγγυτάτω γένους αὐ- eius quem deceperint ● hominis men-
τοῖς ὤν, καὶ τῶν ἀπελευθέρων δίκαιος αὐ ἐκεῖνα tem: & veluti legumlator hæredes
ἔχειν. τὸ μὲν οὖν ὅμοιον τῷ νομίμῳ, τοῦ- eos ſtatuit, qui genere proximi iis
τον τὸν τρόπον λαμβάνεται· τὸ δὲ ἐναντίον, ὧ- eſſent, qui ſine filiis interiiſſent;
δί· εἰ γὰρ ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὰ δημόσια eodem modo & huius pecuniarum
ἀφανίζεσθαι, δῆλον ὅτι τοὺς ἀφανίζοντας αὐτὰ rerumque liberti me nunc dominum
πάντας ἀδικεῖν, ὁ νομοθέτης ἔκρινεν. fieri decet. Nam cùm iis, qui ip-
εἰ γὰρ ὑμᾶσθαι οἱ νόμοι τοὺς καλῶς ſum liberarint, hac luce orbatis, pro-
καὶ δικαίως τὴν κοινὴν διοικήσαντας, ximus ipſe ſim cognatione, iuſtus cer-
δῆλον ὡς καὶ τοὺς τὰ δημόσια ἀφανίζοντας, tè ſum, qui illius res omnes dominio
τιμωρίας ἀξίους νομίζουσιν. ἐκ μὲν οὖν teneam. Legitimo ergo ſimile adſu-
τὸν ἐναντίον, καθαφανὲς οὕτω γε τὸ νό- D mitur hoc modo. Contrarium verò
μιμον, ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ὧδε· καὶ οὐ ſic: Si quidem lex prohibet publica
μόνον ἐγὼ τὸν νόμον τοῦτον ἔθηκα τοῦτων priuatim diſtribuere, perſpicuum eſt,
φημὶ τὸν νομοθέτην θεῖναι, ἀλλὰ καὶ πρότε- eos, qui illa diſtribuunt, iniuria om-
ρον οἱ δικασταὶ διεξιόντες Λυσιππίδου, πολ- nes afficere, à legumlatore iudicatos.
λαπλάσια τοῖς νῦν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις ἐψηφί- Nam ſi eos leges ornari iubent, qui
σαντο τοῦτο πρᾶξαι τὸν νόμον τοῦτον. τὸ μὲν οὖν honeſtè rebus communibus, iuſtéque
νόμιμον οὕτω μᾶλλον τιθέντες, πολλαχῶς διέξιμεν. E præfuiſſent, nequaquam obſcurum eſt,
τὸ δὲ συμφέρον αὖ τῷ ὅτι ἐστὶν, ἐν τοῖς πρότε- quin & publicarum rerum diſſipatores
ρον ὥρισται· ὑπολαμβάνειν δὲ δεῖ καὶ τοὺς λόγους mulcta dignos exiſtiment. Ex contra-
τοῦ ὠφελίμου, ἐν ἐκ τοῦ συμφέροντος αὖ ὑπάρ- riis igitur ita legitimum clarum fit.
χειν ἢ μᾶλλον τοῦτο αὐτὸ τοῦτον, ὅταν δὲ τοῦ Ex iudicatis autem hoc modo. Ne-
νομίμου ἐν τῷ δικαίῳ διήλθομεν, ὅτι καὶ τὸ συμφέ- que ipſe ſolùm præſentem legem ha-
ρον πολλαχῶς ἐμφανίζειν. εἴη δ' ἂν τὸ μὲν ὅμοιον rum cauſa rerum à legumlatore poſi-
τῷ συμφέροντι τοιόνδε. ὥσπερ γὰρ οἱ τοῖς πολέ- tam dico, ſed etiam antea ipſi iudi-
μοις συμφέρει τοὺς θυμοειδεῖς ἄνδρας παρ- ces, authore Lyſitida, æquè atque
τας, ὅταν οἱ τὴν πολιτείαν λιποτελῆ τοὺς φρονι- nunc à me dicitur, ſententiam de
μωτάτους ἐν δικαιοῖ ἅπαντας προεξάγειν τοῦ πλήθους. hac re protulere. Legitimum igitur hoc
modo tractantes, multipliciter demon-
ſtrabimus. Vtile autem quale ſit, an-
tea definiuimus. Aſſumendum eſt au-
tem in dicendo, etiam ſi quid ex vtili
inciderit: eodemque modo tractan-
dum, quemadmodum in iuſto legitimo-
que tradidimus: & ſic crebris in lo-
cis oſtendendum. Eſſet autem vtili ſi-
mile huiuſmodi. Sicuti namque in bello
conducit, eos, qui plurima valent ani-
mi magnitudine, primos in acie ordina-
re; eodem modo in Rebuſpubl. permagnę

vtilitatiseſt, prudentiſſimos multitudini, iuſtiſſimoſque præeſſe : & quemadmodum hominibus in bona valetudine cauere ne in aduerſam incidant, vtile eſt, ita etiam pacatis vrbibus, concordiaque vtentibus, conducibile eſt, ſeſe ab omni ſeditione cuſtodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebrò tractanda ſunt. Ex contrariis autem vtile ſic perſpicuum fit. Nam ſi conducit, eos ciues, qui æqui & boni ſunt, honoribus proſequi, ita punire improbos vtilitatis plurimum adfert : & ſi quidem inutile eſt, nos, ſolos aduerſus Thebanos bellum gerere, vtile erit, vt Lacedæmonios ſocios nobis adſciſcamus, itaque aduerſum illos belligeremus. Ex contrariis igitur ſic vtile clarum efficies. Vtile verò à claris viris iudicatum hoc pacto adiumes. Nam & Lacedæmonii, vbi Athenienſes bello ſuperaſſent, vſui ſibi fore exiſtimarunt, ne eorum vrbem in prædam verterent : & Athenienſes rurſus cùm poſſent Spartam funditus euertere, conducere ſibi arbitrati ſunt, ſi Lacedæmonii ſupereſſent. Et iuſtum quidem, & legitimum, & vtile ſic tibi tractandum eſt. Honeſtum verò, & facile, & iucundum, & poſſibile, & neceſſarium, quomodo & hæc ſuperiora, te tractare conueniet. & de his quidem, ex hiſce, dicere commodè poterimus.

A καὶ καθάπερ τοῖς αἰθεμένοις ὑγιαίνουσι συμφέρει φυλάττεσθαι μὴ νοσήσωσιν, οὕτω καὶ ταῖς πόλεσιν εἰρηνευούσαις συμφέρει ἐστὶ σκοπεῖν μὴ ταραχθῶσι. τὰ μὲν οὖν ὅμοια τῷ συμφέροντι, τοῦτον τὸν τρόπον μεθιὼν, πολλὰ ποιήσεις. ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ὧδέ σοι τὸ συμφέρον ἔσται καταφανές. Εἰ γὰρ λυσιτελεῖ τοὺς ὑπείκοντας τῷ πολιτῇ ἡμᾶν, συμφέροι ἂν εἴη τοὺς τοιούτους κολάζειν. Εἰ γὰρ εἴη ἀσύμφορον τὸ μόνους ἡμᾶς πρὸς Θηβαίους πολεμεῖν, συμφέροι ἂν εἴη B τοὺς Λακεδαιμονίους συμμάχους ποιησαμένους ἡμᾶς, οὕτω Θηβαίοις πολεμεῖν. ἐκ μὲν δὴ τῶν ἐναντίων, οὕτω τὸ συμφέρον καταφανὲς ποιήσεις. τὸ δὲ κεχρημένον ὑπὸ εὐδόξων συμφέρον, ὧδε χρὴ λαμβάνειν· Λακεδαιμόνιοί τε γὰρ Ἀθηναίους καταπολεμήσαντες, συμφέρειν αὑτοῖς ᾠήθησαν, μὴ τὴν πόλιν αὐτῶν ἀνδραποδίσασθαι. καὶ πάλιν Ἀθηναῖοι ἐξὸν αὐτοῖς διοικίσαι τὴν Σπάρτην, συμφέρειν σφίσιν ᾠήθησαν τοὺς ποιῆσαι Λα- C κεδαιμονίους. ὥστε μὲν οὖν τὸ δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον οὕτω μαθὼν, διηρήσεις. τὸ δὲ καλὸν, καὶ τὸ ῥᾴδιον, καὶ τὸ δυνατὸν, καὶ τὸ ἀναγκαῖον, ὁμοίως τούτοις μάθῃ. καὶ ὥστε μὲν τούτων ἐπιδεῖξαι διηρήσομαι.

CAPVT III.

Quæ ſint conſultanda.

RVrſus autem definiamus quantum & quale, & quid tum in curia tum in concione conſultabimus. Nam ſi horum ſingula planè tenuerimus, res ipſæ pro vnaquaque nobis conſultatione verba ſuppeditabunt. Communes autem ſpecies, quas diu antè nouerimus, facilè in vnamquamque cauſam inducere poterimus : quapropter ea ſunt nobis diuidenda, de quibus vulgo conſultant omnes. Vt ſummatim ergo dixerimus, ea, de quibus orationem habemus, propoſitiones ſeptem ſunt numero. Neceſſe enim eſt, nos & conſultare, & orare tum in Senatu, tum apud populum, aut de ſacrificiis, aut de legibus, aut de apparatu ciuili, aut de ſocietatibus bellicum alis vrbibus, & de contractibus.

Περὶ πόσων καὶ ποίων καὶ πίνων ἐν τε τῆς βουλευτηρίοις καὶ τῆς ἐκκλησίαις βουλευσόμεθα. D

ΠΑΛΙΝ δ' ὁριούμεθα καὶ περὶ πόσων καὶ ποίων, καὶ πίνων, ἐν τε τῆς βουλευτηρίοις καὶ τῆς ἐκκλησίαις συμβουλεύσομεθα. ἂν γὰρ τούτων ἕκαστα σαφῶς ὑπειλήφωμεν, τοῖς μὲν ἰδίοις λόγοις αὐτὰ τὰ πράγματα καθ' ἑκάστων ἡμῖν συμβουλίαν παρέξεται· τὰς δὲ κοινὰς ἰδέας ἐκ πολλοῦ προειδότες, ὑποφέρειν ἐφ' ἑκάστας τῶν προτάσεων ῥᾳδίως δυνησόμεθα. τούτων δὲ ἕνεκα, διαιρετέον ἡμῖν περὶ ὧν χρὴ E βουλεύεσθαι πάντας. ἐκ κεφαλαίου μὲν οὖν εἰπεῖν, εἰσὶν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν προτάσεις περὶ ὧν δημηγορήσομεν. ἀνάγκη γάρ ἐστι τὸν βουλεύεσθαι καὶ λέγειν ἡμᾶς ἐν βουλῇ καὶ δήμῳ, ἢ περὶ ἱερῶν, ἢ περὶ νόμων, ἢ περὶ τῆς πολιτικῆς κατασκευῆς, ἢ περὶ τῶν πρὸς ἄλλας πόλεις συμμαχῶν καὶ συμβολαίων,

ἢ περὶ πολέμου, ἢ περὶ εἰρήνης, ἢ περὶ πόρου χρημάτων. αἱ μὲν οὖν προθέσεις αὗται τυγχάνουσιν οὖσαι, περὶ ὧν βουλευσόμεθα καὶ διαμνημονεύσομεν. ἐκάστων δὲ προθέσεων διελώμεθα, καὶ σκεψώμεθα ἐν οἷς ἕξομεν ὁ λόγος ἔσται περὶ τούτων λέγων χρήσασθαι. περὶ μὲν οὖν ἱερῶν περιττῶς ἀναγκαῖον λέγειν. ἢ γὰρ ἱερὰ μὴ ὡς τὰ καθεστῶτα διαφυλακτέον, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερόν πως, ἢ ὡς ὅπως τὸ πιθανὸν ἔσται. ἐὰν μὲν οὖν λέγωμεν ὡς δεῖ τὰ καθεστῶτα διαφυλάττειν, διορισώμεθα ἀφορμάς, ἐὰν μὲν τῷ δικαίου λέγωμεν ὅτι τὰ πάτρια ἔθη πᾶσι πᾶσιν ἀμείνω ἐστίν, ἀδικεῖν ἔστι, καὶ ὅλως τὰ μαντικὰ πάντα τοῖς αὐθένταις συγχωρεῖν καὶ τὰ πάτρια ποιεῖσθαι τὰς θυσίας, καὶ ὅλα τῶν ἀρχαίων οἰκιζόντων τὰς πόλεις, καὶ τοῖς θεοῖς ἱδρυσαμένων τὰ ἱερά, μᾶλλον δὲ ἀφωμένων τὰς περὶ τοὺς θεοὺς ὑπομελείας. ἐὰν δὲ τῷ συμφέροντος, ὅλα περὶ χρημάτων σιωπητέον, καὶ τοῖς ἰδιώταις, καὶ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως, συμφέρει ἔχειν καὶ τὰ πάτρια τῷ ἱερῷ χωρίῳ, καὶ ὅλα περὶ βέλτιον λειτουργεῖν τοῖς πολίταις· ἐπὶ συμπεπτωκότων ὀπλιτῶν, ἱππέων, φυλάκων, διαλεκτέον περὶ ἡμιόνων· αἱ γὰρ πολῖται φιλοτιμούμενοι περὶ τοὺς θεούς. ἐὰν δὲ τῷ κερδαλέῳ, εἰ οὕτω τις καὶ *λαμπρὸς τοῖς ἱεροῖς τοῖς περὶ τὴν θυσίαν συμβήσεται. ἐὰν δὲ τῷ ἡδονῇ, εἰ ἔστι περὶ τὴν θεωρίαν ποικιλία τις περὶ τὰς τῶν θεῶν θυσίας. ἐὰν δὲ τῷ δυνατῷ, εἰ μήτε ἐνδεια χαλκοῦ, μήτε ξυλείας περὶ ταῦτας. ὅταν μὲν οὖν τοῖς καθεστῶσι συνηγορῶμεν οὕτω μεθοδευτέον, σκεπτέον ὅτι τῶν προφερομένων, ἢ τῶν οὐκ ἀμισθεῖται, καὶ ὡς οὐδέποτε διδάσκειν περὶ τῶν λεγομένων. ὅταν δὲ ὅτι τὸ μεγαλοπρεπέστερον συμβουλεύωμεν μεθιστάναι τὰς ἱερουργίας, περὶ μὲν τὸ τὰ πάτρια κινεῖν, ἀφορμὰς ἐξομεν διαφερούσας, λέγοντες ὅτι τὸ προσῆκον τοῖς ἐπαρχοῦσιν, ἐστὶ καταλύειν ὅσιον, ἀλλ' αὔξειν τὰ καθεστῶτα. ἔτι δ' ὡς καὶ τοῖς θεοῖς εἰκὸς βουλομένοις εἶναι, τοῖς μᾶλλον αὐτοὺς τιμῶσιν· ἔτι δ' ὡς οὕτω οἱ πατέρες ἀεὶ τὸ αὐτὸ τὰς θυσίας ἦγον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ἰδιωτικὰς εὐπορίας ἑώντες, ἴδια καὶ κοινῇ τιμῶντες τοὺς θεούς. ἔτι δ' ὡς ἔστι τῶν λοιπῶν ἀπάντων, οὕτω καὶ τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἰδίους οἴκους διοικοῦμεν. λέγε δὲ καὶ ἐπὶ τούτων καταβαλόντων ὠφέλειαι ἂν ἔσειαν τῇ πόλει, ἢ λαμπρότης, ἢ ἡδονή, μᾶλλον ὡς περὶ ὅτι τῶν προτέρων εἴρηται.

niarum prouentibus. Hæ igitur propositiones sunt, de quibus omnis est nobis & consultatio, & oratio. Harum autem vnamquamque diuidamus, consideremusque quibus modis oratione in his vrendum fuerit. De sacrificiis autem abundè dicere necesse est. Aut enim dicimus præsenti in statu ea seruanda esse, aut vt magnificentiùs, aut in his humiliùs quodammodo agendum sit. Cùm igitur dixerimus, in præsenti statu ea seruanda esse, causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, præter consuetudines patrias quicquam agere, quodque omnia varicinia hominibus iubent patrio more sacrificia esse facienda, & quòd eorum, qui vrbes primò condiderunt, & templa diis immortalibus erexere, diuini cultus maximè sunt, diuque obseruandi. Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniariæ impensam, aut priuatim aut publicè conducet, vbi pro patrio more sacrificiis sit indultum, & quòd ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus equitibusque, ac velitibus ludos celebrantibus, ciues ea ambitione delectati, audentiores fient. Ab honesto autem dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari contigerit. A iucunditate verò, si & varietas quædam circa Deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiusmodi ludis nihil fiat, neque parum, neque nimis. Cùm igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cùm hæc tractamus, operæpretium est de antè dictis, aut de horum similibus consideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cùm vero consultemus, vt ad splendidiorem quemdam apparatum sacrificia traducantur, ea sunt causæ nobis adferendæ, quibus meritò consuetudines patrias mouere videamur, dictitantes, addere præsentibus quicquam, id haud esse soluere, sed augere potiùs res antea constitutas, ac firmatas: deinde quòd & consentaneum sit, Deos immortales beneuolentiores in eos esse, à quibus magis venerentur. Item quod neque maiores ipsi eundem semper modum in sacrificiis obseruabant, sed pro tempore, proque secundis rebus, & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus sanciebant: postea vero, quod veluti in cæteris rebus omnibus consueuimus, ita & Respublicas, atque priuatas domos administramus. Dicas enim opus est, si qua ex his ita constitutis vtilitas ciuitati, aut splendor, aut voluptas futura est. Quæ quidem omnia ita tractabis, veluti in superioribus dictum est.

Cùm ad humilius exhortamur, primùm quidem temporibus eſt accommodanda oratio, dicendumque quibus in rebus deteriùs nunc habeant, quàm antea habuiſſent: deinde verò quod ne conſentaneum quidem ſit, Deos, ſacrificantium ſumptibus, ſed pietate potiùs gaudere. Item quòd eos, qui ſupra vires quicquam faciunt, & Dii, & homines, quàm ſtultiſſimos iudicant. Demum verò, quòd nec in hominum arbitriis publici ſumptus modò, verùm & in ſecundis aduerſiſque rebus exiſtunt. Has igitur cauſas & harum ſimiles, in ſacrificiorum propoſitionibus habebimus. Vt autem & quæ ad optimum ſacrificium pertinent, ſciamus & exponere & ſancire, hoc etiam definiam. Eſt enim id vnum omnium quidem optimum ſacrificium, quòd aduerſus Deos piè ac diuinè, ad ſumptus verò moderatè, ad bellum autem vtiliter, ad ſpectacula verò ſplendidè habuerit. Aduerſus autem Deos habebit piè, ſi patriæ conſuetudines inſtitutaque non ſoluantur: moderatè verò ad ſumptus, ſi non quæcumque ad pompam miſſa fuerint, conſumantur. Ad bellum autem vtiliter, ſi equites & milites vnà compoſitè ludos agant: ad ſpectacula verò ſplendidè, ſi auro, & iis huiuſmodi rebus, quæ haud conſumuntur, magnificè quis vtitur. Quæ igitur aduerſus Deos ſeruanda ſunt, perpulchrè ex his conſtituemus. Ex iis verò quæ antea dixerimus, planè ſcire poterimus, quibus moderatio de vnoquoque ſacrificandi genere haberi poſſit. De legibus autem, déque conſtitutione ciuili rurſus eodem modo tractemus. Leges enim ſunt, vt ſummatim dixerim, ciuitatis publici conſenſus, qui ſcriptis terminant, atque imperant quid vnumquodque agendum ſit. Ex verò leges colendæ ſunt, quibus magiſtratus parui quidem, ac multi ex ſortitione, id quod ſeditione vacat, maximi autem ex totius multitudinis ſuffragiis in popularibus principatibus deſignentur. Ita enim & ipſe populus, quoniam in ipſo ſit eos donare honoribus, quos voluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit: & clariores magis magiſque probitati ſtudebunt, vt pote qui intelligant, vſui ſibi futurum apud ciues ſe probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu ſanciri oporteat, hæc ſunt. Quæ verò ad reliquam adminiſtrationem pertinent, ſingillatim exponere, operoſum admodum fuerit. Verùm, vt breuiter dixerim, id obſeruari oportet,

A ὅταν δὲ ὅτι τὸ παπεινότερον συμβουλεύω, πρῶτον μὲν ὅτι τοῖς καιροῖς τὸν λόγον ἁρμοστέον, ἃ πρότερον ἔχοντες χρῆσθαι οἱ πολῖται τυγχάνουσιν νῦν δὲ πονηρότερα. ἔπειτ' οὐκ εἰκὸς εἶναι τοὺς θεοὺς χαίρειν ταῖς δαπάναις τῶν θυόντων, ἀλλὰ τοῖς βιοτεύουσι τῶν θυόντων. εἶτ' οὐκ πολλοὶ δόξειαν τούτων, καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι καταγελᾶσιν, ὅσοι τοῖς δυνάμει μὴ ποιοῦσιν. ἔπειτ' οὐκ εἰκὸς ὅτι τοῖς ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι τῇ δυσπραγίᾳ καὶ κακοπραγίᾳ ὅτι πρὸς τὰς πολιτικὰς δαπάνας. ἀφορμὰς μὲν οὖν τούτων καὶ τοὺς ὁμοίους τούτοις ἐκ τῶν πρὸς τὰς θυσίας πορισμῶν ἐροῦμεν. ἵνα δὲ καὶ τὸ καθ' ἑκάστην θυσίαν δῶμεν εἰσηγεῖσθαι καὶ νομοθετεῖν, ὁρισώμεθα καὶ τοῦτο πρῶτον. ἔστι γὰρ κράτιστα θυσία πασῶν, * ἥτις αὖ πρᾶ- B ἴσχῃ, πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως καὶ θείως· πρὸς δὲ τὰς δαπάνας, μετρίως· πρὸς δὲ πόλεμον, ὠφελίμως· πρὸς δὲ τὰς θεωρίας, λαμπρῶς. ἔξει δὲ πρὸς μὲν τοὺς θεοὺς ὁσίως, αἱ πάτρια μὴ καταλύσῃ· πρὸς δὲ τὰς C δαπάνας μετρίως, ἐὰν μὴ πρὸ τῆς πομπῆς καταλίσκηται. πρὸς δὲ τὰς θεωρίας λαμπρῶς, ἐὰν χρυσῷ καὶ ταῖς τοιούτοις, ἃ μὴ σύνεστι καλίσκεσθαι, δαψιλοῖς χρήσωνται· πρὸς δὲ τοὺς πολέμους ὠφελίμως, ἐὰν ἱππεῖς καὶ ὁπλῖται διεσκευασμένοι συμπομπεύωσιν. τὰ μὲν δὴ πρὸς τοὺς θεούς, ἐκ τούτων καλλίστα κατασκευασούμεθα· ἐκ δὲ τῶν πρότερον εἰρημένων, καθ' οὓς ἐδιδάχθημεν δήπουθεν δημιουργοὺς πρὸς ἑκάστην ἱερουργίαν, εἰσομεθα. πρὸς δὲ τοὺς νόμους πάλιν καὶ τὴν πολιτικὴν κατασκευὴν ὁμοιοτρόπως διέλθωμεν. εἰσὶ δὲ νόμοι, συλλήβδην μὲν εἰπεῖν, ὁμολογήματα κοινὰ πόλεως, ἃ δεῖ γράμμασιν ὁρίζει καὶ προστάττει πῶς χρὴ ἕκαστα πράττειν. δεῖ δὲ αὐτῶν τὴν θέσιν, τὸ μὲν τὰς δημοκρατίας τὰς μικρὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πολλὰς κληρωτὰς ποιεῖν· αἱρετὰς γὰρ τὸν ὀλίγον· τὰς δὲ μεγίστας χειροτονητὰς ἀπὸ τοῦ πλήθους. οὕτω γὰρ ὁ μὲν δῆμος κύριος ὢν δι- D δόναι τὰς τιμὰς οἷς ἂν ἐθέλῃ, τοῖς λαμβάνουσιν αὐτὰς, οὐ φθονήσει· οἱ δ' ὑπαίτιοι, μᾶλλον τιμῶν καλὸν ἀγαθὸν αἰσχύνεσθαι, εἰδότες ὅτι ὃ πᾶσι τοῖς πολίταις ἀποδίδομεν, οὐκ ἀμοιρήσουσιν αὐτοῦ. καὶ μὲν δὴ τὰς ἀρχαιρεσίας ἐν τῇ δημοκρατίᾳ, ὕτω δὴ νομοθετήσει καὶ τὴν ἀγῶνα διάθεσιν, καθ' ἓν μὲν ἕκαστον ἀρθῇ, πολὺ ἂν ἔργον εἴη. συλλήβδην γὰρ δεῖ πάντα E φυλάττειν, ὅπως οἱ νόμοι τὸ μὲν πλῆθος ἀποτρέψωσι τοῦ τὰς οὐσίας ἔχειν ὑπεξαιρεῖσθαι,

τοῖς δὲ πλουτοῦσιν, εἰς τὰς καινὰς λειτουργίας ε-
κατοίκου ἅπασιν φιλοτιμίαν ἐμποιοῦσι τοῦτο
δὲ οὕτως ἂν κατασκευάσειεν, εἰ τοῖς μὲν τὰς οὐ-
σίας ἔχουσιν, λύσιν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν δαπανωμέ-
νου, ἡμῖν δοῦναι τοῦ νόμου ἀφορισμένην
τυγχάνειν· τοῦ δὲ πενομένου τοῖς τὴν χώραν
ἐργαζομένοις, καὶ ναυκλήροις τοῦ ἀγω-
γίου μᾶλλον εὐτρεπίζειν, ὅπως οἱ μὲν πλου-
τοῦντες ἐχόντως τῇ πόλει λειτουργήσουσι· τὸ δὲ
πλῆθος, οὐ συκοφαντήσει, ἀλλ' ἐργασίας ἀπε-
χόμενον. δεῖ δὲ καὶ περὶ τούτους καὶ περὶ τοῦ μή
τι χωρὶς ποιεῖν καινόδοξον, μήτε ἀφαιρεῖν τὰς
οὐσίας τοῦ πλουτοῦντος, ἰσχυρὰς εἶναι νό-
μους, καὶ μεγάλας ἐπιτιθέναι ζημίας τοῖς
παραβαίνουσι ταῦτα. χρὴ δὲ πῶς ἐν πολέ-
μῳ πλουτοῦσιν. εἰς τοφιλὲς χωρὶς δημόσιον
ἐν κελῷ περὶ τὰς πόλεως ἀφορίσθαι, καὶ
τοῖς παισὶν αὐτῶν ἕως ἥβης δημοσίαν τροφὴν
δίδοσθαι. τοῦ μὲν οὖν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ νό-
μον τοῦ ἀπορρήτου τοῦ δεῖ ποιεῖσθαι περὶ δὲ
τὰς ὀλιγαρχίας, τοῖς μὲν ἀρχαῖς δεῖ τοὺς νό-
μους ἐπιτιμίου ἀξίους πᾶσι τοῖς τὰς πολιτείας
μετέχουσι τούτων δὲ εἰς τοὺς μὲν πλείστας
κληρωτὰς, τὰς δὲ μεγίστας, κρυπτῇ ψήφῳ
μὴ ἄρχειν ἐκ πλείστης ἀκριβείας ἀφαιρεῖ-
σθαι. δεῖ δὲ τὰς ζημίας ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ με-
γίστας ἐπιτιθέναι τοῖς ὑβρίζειν τινὰς τοῦ πολι-
τοῦ ἐπιχειροῦσι. τὸ γὰρ πλῆθος, οὐχ οὕτως
ἀρχῶν ἀναγκαῖον φρόνιμον, ὡς ἔχει βα-
ρέως ὑβριζόμενον. χρὴ δὲ καὶ πᾶς ἀφορ-
μὰς τοῖς πολίταις ἀφαιρεῖν, καὶ μὴ
ἐᾶν ἀθροίζεσθαι, μηδὲ συναγωγὰς ἐν τῇ χώρᾳ
ἐπὶ τὴν πόλιν τὸν ὄχλον. ἐκ γὰρ τοιούτων
συνόδων συμβαίνει τὸ πλῆθος, καὶ καταλύει
τὰς ὀλιγαρχίας. καθόλου δὲ εἰπεῖν, δεῖ τοὺς
νόμους ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις κωλύειν τοὺς
πολλοὺς τῶν πλουσίων οὐσίας ἐπιβουλεύ-
ειν· ἐν δὲ ταῖς ὀλιγαρχίαις, ἀποτρέπειν τοὺς
τῆς πολιτείας μετέχοντας ὑβρίζειν τοὺς ἀσ-
θενεστέρους, καὶ συκοφαντεῖν τοὺς πολίτας. ὧν
μὲν οὖν δεῖ ὁρίζεσθαι δεῖ τοὺς νόμους καὶ τοῦ πο-
λιτικοῦ κατασκευῆς, ἐκ τούτων ἔστι κρῖναι.
δεῖ δὲ τὸν συναγορεύειν ἐθέλοντα νόμῳ,
δεικνύειν τοῦτον ὅτι τοῖς πολίταις, ὁμολο-
γούμενόν τε τοῖς ἄλλοις νόμοις, καὶ συμφέροντα
τῇ πόλει, μάλιστα μὲν πρὸς ὁμόνοιαν· εἰ δὲ
μή, πρὸς τοῦ τὴν πολιτικὴν καταστάσεως, ἢ
πρὸς τὰς καινὰς προσόδους, ἢ πρὸς εὐδοξίαν
τοῦ καινοῦ τῆς πόλεως, ἢ πρὸς τοῦ πολιτι-
κοῦ δύναμιν, ἢ πρὸς ἄλλο τι τοῦ τοιούτου.

A ut multitudini leges impedimento sint, ne locupletum rei insidientur: diuites autem inducant vt vltrò ad publica ministeria munificentissimi sint. Hoc autem assequi poterunt, si locupletes pro ea quam in publicum munificentiam exhibent, statutis quibusdam honoribus ab ipsis legibus donentur, sicque & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus anteponant. Sic enim & locupletes non inuiti Reipublicæ inseruient, & plebes non calumniæ, sed ministeriis studebunt. Opus est præterea in conditis le-
B gibus seueritatem inesse, qua neque agrum ad egestatem redigere, neque morientium substantias publicare fas sit: & magnos iis cruciatus inscribere, qui hæc obseruare neglexerint. Decet autem aliquem iis honestum sepulturæ locum ante vrbem publicè dari, qui pro patria bellando periissent, & eorum filios ad pubertatem vsque publicis alimentis enutriri. Huiusce modi igitur leges in popularibus principatu ferendæ sunt. In oligarchiis verò, quæ paucorum dominatu ad-
C ministrantur, magistratus æquè sunt in omnes illius ordinis viros distribuendi legibus. Horum autem plurimi quidem ex sortitione, maximi verò magistratus occulto suffragio, & iureiurando, & magna cum diligentia atque studio decernendi sunt. In eos autem, qui vlla in ciues vti contumelia perrexerint, maxi-
mæ sunt pœnæ constituendæ. Plebs namque non ita ægrè patitur quòd magistratibus careat, quàm grauiter & molestè ferat, quòd afficitur contumelia. Ciuium autem controuersias perpetui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbem ex agro est congregandum. Nam ex huiusmodi conuentibus plebes turbantur, paucorumque principatus rescindunt. Vt paucis igitur dixerim, debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, insidienturque: in paucorum verò prin-
E cipatibus auertere illos, qui Rempublicam gerunt, & ab imbecilliorum contumelia, & à calumniis, insimulationibusque in ciueis. Quæ igitur & in legibus, & in omni constitutione ciuili desideranda obseruandaque sunt, ex his cognosces. Is autem orator, qui quicquam lege suadere voluerit, hanc ostendat oportet æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatique conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius Reipublicæ gloriam, aut ad vrbis potentiam: aut ad aliud huiusmodi aliquid vsui cedere.

Aduerſarius verò primùm conſidera-
bit, an minùs lex illa communis ſit
omnibus, deinde an reliquis legibus
non conſentiant, ſed aduerſetur po-
tius quodam modo: præterea an ad
horum, quæ antè dicta ſunt, condu-
ctura ſit nihil, ſed contrà nocitura po-
tiùs. De legibus igitur, deque con-
ſtitutione ciuili ex his & contendendo
& orando nobis facilius aditus fiet.
De ſociis autem, déque aduerſus alias
vrbes fœderibus dicere incipiemus.
Fœdera igitur, atque eorum ordi-
nes, neceſſe eſt publicis conuentioni-
bus fiant. Socii verò pro ea tempo-
rum ſunt conditione faciundi, cùm
aliqui ſuis viribus infirmi ſunt, aut bel-
lum aliquod videatur impendere, aut
eo eſt cum aliquibus ineunda ſocietas,
quòd bello quoſdam à ſe defecturos
putent. Hæ igitur ſunt cauſæ, hiſque
conſimiles, quibus plures nobis adſciſ-
cimus ſocios. Neceſſe eſt autem, cùm
ineundam ſocietatem perſuadere vo-
lueris, eam maximè tempeſtiuam
oſtendas, declareſque, eos ſocios
apprimè iuſtitiam colere, & bene antea
rempublicam affeciſſe, eſſeque po-
tentiſſimos, & in proximo reſidere.
Quòd ſi minùs hæc omnia potueris, quę
ſuberunt, oratione complectere. Cùm
autem ſocietatem diſſuaſeris, pri-
mum oſtendas oportet, haud nunc
eam facere opus eſſe, deinde quòd
neque hi iuſti ſunt, poſtea verò quod
& malè nos priùs affecerint. Sin id
minus poterimus, dicemus eos à no-
bis porrò habitare, neque facultatem
his eſſe, quò nobis opportunè adſint
auxilio. Ex his igitur, hiſque ſimili-
bus circa faciundas aut non faciundas
ſocietates, & diſſuadendi ſuadendi-
que vſum facilè cognoſcemus. Rurſus
autem & pacis & belli faciundi ma-
xima nobis argumenta capiantur. Cau-
ſæ itaque bellandi aduerſus aliquos,
ſunt huiuſmodi. Par autem eſt de iis
tempeſtiuè nunc vltionem capiamus,
qui nos antea iniuria laceſſiuerunt: vt
nunc iniuria prouocati, pro nobis ipſis,
aut pro cognatis, aut pro iis qui be-
nefici erga nos fuerint, aut quò auxi
lio ſimus iniuſtè affectis ſociis, aut pu-
blica pro vtilitate, aut ad gloriam,
aut ad opes, aut ad vires, aut ad a-
liud quippiam, huiuſmodi bellum ſuſci-
piamus. Cùm igitur ad bellum volue-
rimus auditores exhortarius, debemus
ex his cauſis quàm plurimas dicen-
do complecti, ac demum demon-
ſtrare eorum plurima, quibus bellantes
ſuperiores fiant, ipſis auditoribus adeſſe.

A ἀδικήσουσι δή, δʼ σκεπτέον πρῶτον μὲν εἰ μὴ κοινὸς ὁ νόμος· ἔπειτα εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις ὁμολογῶν, ἀλλ' ἐναντίος ἐστί. δεῖ τοίνυν, ἐὰν μὲν πρὸς μηδὲν τῶν εἰρημένων συμφέρων, ἀλλὰ πανταπασιν βλαβερός. πρὸς μὲν οὖν νόμων καὶ τῆς κοινῆς καταστάσεως, εὐπετῶς καὶ πιθανῶς καὶ λέγειν διπορήσομεν. πρὸς δὲ συμμάχους καὶ πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις συμβολαίων διελθεῖν διπορήσομεν. τὰ μὲν οὖν συμβόλαια καὶ τὰς τάξεις, ἀναγκαῖον καὶ
B συνθήκας καινὰς γίνεσθαι. συμμάχους δὲ ποιεῖσθαι καὶ τοῖς καιροῖς δοῦναι, ὅταν τινὲς καθʼ ἑαυτοὺς ὦσιν ἀσθενεῖς, ἢ πόλεμος ἢ τις προσδόκιμος, ἢ ἀφʼ οὗ τοῦτο ποιήσασθαι συμμαχίαν πρὸς ἡμᾶς, ὅτι πολέμῳ ἐπιόντι ἡμᾶς νομίζουσιν. αἰτίαι μὲν οὖν αὗται, καὶ αἱ παραπλήσιαι τούτοις ἄλλαι πλείους τοῦ ποιεῖσθαι συμμάχους εἰσίν. δεῖ δὲ ὅταν συναγορεύειν βούλῃ τὴν καινοποιὸν συμμαχίαν, τὸν καιρὸν τοιοῦτον ὑπάρχοντα ἐμφανίζειν, καὶ δεικνύναι τοῖς τὴν συμμαχίαν ποιουμένοις,
C μάλιστα μὲν δικαίους ὄντας, καὶ πρότερόν τι τῇ πόλει ἀγαθὸν πεποιηκότας, καὶ δύναμιν μεγάλην ἔχοντας, καὶ πλησίον τῆς πόλεως κατοικοῦντας. εἰ δὲ μή, τούτων ἅτερα δεῖ ὑπάρχειν, ταῦτα σκοπεῖν. ὅταν δὲ ἀβουλίᾳ τις συμμαχίαν, ἐμφανίζειν οὐ δεῖ, πρῶτον μὲν ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι νῦν αὐτούς, ἔπειθ' ὡς οὐ δικαίους τοὺς ἐχθροὺς ὄντας, εἶθ' ὡς πρότερόν τι κακὸν πεποιηκότας· εἰ δὲ μή, ὡς μάχεσθαι τοῖς ἐχθροῖς ἐπίχειρος, καὶ οὐχὶ ὑπάρχοντας δυ-
D νατοὺς καὶ τοῖς πρόσω τῆς ἀβουλίας τοῦ ἡγεῖσθαι καιρούς. τὸν μὲν οὖν ἀβουλίαν καὶ τὰς στοιχειώσεις τὰς πρὸς τὴν συμμαχίαν, ἐκ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ἔστιν διπορήσομεν χρῆσθαι. πρὸς εἰρήνης δὲ καὶ πάλιν καὶ πολέμου, τὰ αὐτὰ ἔστι τὰς μεγίστας ἰδέας ἐκλέξασθαι. πρῶτον μὲν οὖν εἰσὶ τῷ πόλεμον ἐκφέρῃ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. δʼ πρότερον ἀδικηθεὶς τοῖς νῦν καιρῷ παραπαλαιόν, ἀμύνασθαι τοὺς ἀδικήσαντας, ἢ νῦν ἀδικουμένους ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν,
E ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν, ἢ τῷ τῇ πόλει συμφέροντος ἕνεκεν, ἢ εἰς δόξαν, ἢ εἰς εὐπορίαν, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἄλλο τι τοιοῦτον. ὅταν μὲν οὖν ὅτι δεῖ πολεμεῖν παρακαλῶμεν, τούτων τι τῶν προφάσεων ὅτι πλείστας συναπτέον, καὶ μὴ ταῦτα διεκτέον, ἐξ ὧν δεῖ πολεμεῖσθαι, ὅτι πλεῖστα τούτων τοῖς παρακαλουμένοις ὑπάρχοντα· δεῖ·

ἀξιόουσι δὲ πάντες, ἢ ὑφ' τῶν θεῶν εὐ-
νοίας, ἢ εὐτυχίας προσαγορεύομεν, ἢ ὑφ'
ὁμοῦ πλήθους καὶ ῥώμης, ἢ ὑφ' χρημάτων
εὐπορίας, ἢ ὑφ' στρατηγοῦ φρονήσεως, ἢ ὑφ'
συμμάχων ἀρετῆς, ἢ ὑφ' τόπου εὐφυΐας.
ταύτων μὲν δὴ ἐκ τῶν τοιούτων πρὸς τοῖς πρά-
γμασιν οἰκείοτερα λαμβάνοντες, ἐμφανίσομεν
ὅτου ὅτι τὸ πολεμεῖν προσκαλοῦμεν, τὰ μὲν
ἐνδεᾶ ταπεινοῦντες, τὰ δ' ἡμέτερα τοῖς
αὐξήσεσι μεγάλα καθιστῶντες. ἐὰν δὲ πόλε-
μον μέλλοντα γίνεσθαι, ὑφαιρεῖσθαι ὑπάρχει-
ροῦμεν, πρῶτον μὲν δεῖ προφάσεων δεικ-
τέον, ἢ πῶς πολὺς ἐνδέχεται ἐκ ἀρχουσῶν,
ἢ μικρὰς καὶ ταπεινὰς οὔσας τοῖς δυσχερείας.
ἔπειθ' ὡς οὐ συμφέρει πολεμεῖν, διεξιόντας τὰ
κατὰ τὸν πόλεμον ἀτυχήματα τοῖς ἀνθρώποις.
πρὸς δὲ τούτοις τὰ πρὸς νίκης στεφανοῦσθαι τῷ
πολέμῳ τοῖς ἐναντίοις ἐκ ἀρχόντα μᾶλλον,
δεικτέον. ταῦτα δ' ἔστιν, ἅπερ ἀρτίως κατ-
είθμεθα. γίνεσθαι μὲν οὖν μέλλοντα πόλε-
μον, ἐκ τούτων ἀποτρεπτέον. ἤδη δ' ἐσομέ-
νου παύειν ὑπαχθεσιοῦντας, ἐνταῦθα μὲν κρατοῦσιν
εἰ συμβουλεύοιμεν, αὐτὸ τοῦτο πρῶτον λεκ-
τέον, ὡς δεῖ τοὺς νικῶντας μὲν ἀξιοῦν
ἕως ἂν πείθωσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρατεῖν πείθεσθαι
τοῖς εἰρήνην. ἔπειτα δεῖ τὰ φυσικὰ πόλε-
μου, καὶ τὸν εὐτυχοῦντα ἐκ ἀπὸ πολλοῦ ἀ-
πολλύναι· ἡ δὲ εἰρήνη, τοῖς μὲν ἡττωμένοις
ζῆν, τοὺς δὲ νικῶντας, ὧν ἕνεκα ἐπολέμη-
σαν, πρόσεστιν ἀπολαύειν. διεξιτέον δὲ καὶ με-
ταβολὰς καὶ ἐν τῷ πολέμῳ ὡς πολλὰς ἐν παρέλθοι
γίνονται. τοὺς μὲν οὖν ἐν τοῦ πολέ-
μου κρατοῦντας, ἐκ τῶν τοιούτων δεῖ τοῖς
εἰρήνην προσκλητέον· τοὺς δ' ἐπαγομένους, ἐξ
αὐτῶν τι τῶν συμβαινόντων, ἐκ ἐν ὑμῖν παρεξωσε-
σθαι τοῖς προαδικήσασι τὰ συμφορᾶς πάθο-
μεν, ἐκ ἐν τῶν κινδύνων τῶν γεγενημένων τὸ
μὴ ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην, ἐκ ἐν τῷ κρεῖττον εἶ)
τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι,
ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοῖς αὐτοῖς κτήμασιν
ἀπολέσθαι. συμβήσεσθαι δὲ τοῦτο ἡμᾶς εἰδέναι δεῖ,
ὅτι ποτὲ πάντες οἱ ἄνθρωποι τοῖς πολέμοις εἰώ-
θασι δικαίοις χρῆσθαι μηδέν, ὅταν ἢ παρὰ δίκην
ἀξιοῦν τοὺς ἐναντίους ὑπολαμβάνωσιν, ἢ διε-
νεχθῶσι πρὸς τοὺς συμμάχους, ἢ ᾧ πολέμῳ κάμ-
νωσιν, ἢ φοβηθῶσι μὴ ἐναντίοι, ἢ στασιάσωσι
πρὸς σφᾶς αὐτούς· ὥστε πάντων τι πάντων ἢ τῶν
τοιούτων ὁμοιοῦσθαι, τοῖς τοιούτοις ἁρμόττει εἰκό-
τως σκοπεῖν, ἐκ ἀπορήσεις ὅλην χρὴ τὸν
πολέμου διαμαχεῖν καὶ εἰρήνης· λείπεται

A Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorum benevolentia, quam bonam Fortunam appellauerimus: aut corporum multitudine, atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperatoris prudentia, aut virtute sociorum, aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & similibus, quæ maximè rei congruant, bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autem augendo, atque amplificando. Quòd si futurum bellum impedire studuerimus,
B primùm ex causę inueniendæ sunt, quibus demonstretur aut omnino, aut nullam, aut paruas humilesque molestias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quòd bellum minimè conducit: eritque percurrendum, quæ hominibus bello solent accidere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quæ victoriam solent in bellando efficere, ea hostibus magis adesse. Hæc autem sunt, quæ paulò antè commemorauimus. Futurum itaque bellum ex iis rebus dissuademus. Quòd si ab instanti bello quiescendum esse co-
C hortabimur, siquidem consultores superiores fuerint, hoc ipsum primùm dicendum erit, decere eos qui mente valent, haud operiri quoad casum eant, sed cùm vincunt, pacem faciundam iis esse. Deinde quoniam ea belli natura sit, vt plerosque ex iis qui secunda in eo fortuna primùm vsi sunt, ad postremum perdat: pacis verò contrà, vt & victos seruet, & victoribus rerum bello adeptarum fructum adferat. Exponendum etiam erit, eas, quæ in bello cùm multæ tum variæ mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhor-
D tabimur: eos autem, quibus aduersæ in bello res exciterint, tum ex ipsis casibus exhortabimur: tum verò à quibus iniuriam antè susceperint, suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex iis periculis, quæ antea, quàm pacem noluissent, perpessi fuerint, tum denique quòd satius partem aliquam suarum fortunarum potioribus ipsis cedere, quàm bello periculosè decernere, quo ipsi vnà cum sua re pereant. Summatim autem id sciamus oportet, tunc solere omnes homines bellum inuicem soluere, cùm aut iusta hostes rogare arbitrentur, aut cùm aduersus socios vlla fuerit exorta contentio, aut bello defatigati sint, aut aduersarios timuerint, aut ipsi inter sese dissideant. Quamobrem quæ ex his omnibus, atque horum similibus accommodatissima in rem fuerint, colligens, quàm facillimè & de bello poteris, & de pace differere.

Beli-

Reliquum eſt vt de pecuniis comparandis iam perſequamur. Primùm igitur conſiderandum erit, ſi quid ex vrbis poſſeſſionibus neglectum eſt, quod neque reditum afferat, neque diis immortalibus dedicatum ſit: veluti ſunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouentus, vbi ij priuatis hominibus aut venditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. Huiuſmodi namque cenſus omnium maximè communis eſt ſemper. Quòd ſi nihil ſit huiuſmodi, neceſſe erit pro ſingulorum copiis tributa inferantur: vt pauperibus quidem indictum ſit, corpora; locupletibus autem, pecunias: opificibus verò, arma præſtent aduerſum pericula. Summatim autem oportet, eum qui de huiuſmodi prouentibus narrat, dicere eos æquales ciuibus, & diuturnos, ac magnos eſſe: hoſtibus autem ſecus. Propoſitiones igitur, de quibus in genere deliberatiuo verba faciemus, & harum partes, de quibus orationem & ſuadendo & diſſuadendo conſtituemus, ex antè dictis cognoſcemus. Rurſus autem propoſitiones de laudatiua vituperatiuaque ſpecie, deinceps dicere aggrediemur.

A

B

C

CAPVT IV.

De genere demonſtratiuo.

LAudatiua igitur ſpecies, (vt compendio vtar,) eſt voluntatum & rerum geſtarum & verborum illuſtrium amplificatio, & eorum quæ abſint, accommodatio: vituperatiua autem contrà illuſtrium horum extenuatio, obſcurorum verò exaggeratio. Et digna quidem laude ea ſunt, quæ iuſta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honeſta, quæ iucunda, quæ facilia factu ſunt: quæ quidem omnia cuiuſmodi ſint, & quo pacto iis abundè vtamur, in ſuperioribus dictum eſt. Oportet autem, is qui laudat, oratione oſtendat in hoc ſeu homine, ſeu in rebus huius aliquid ineſſe, quod aut ipſe geſſerit, aut per ipſum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiuſmodi gratia factum fuerit, aut quod ſine hoc patratum non ſit. Eodem verò modo & vituperator oſtendat oportet, horum contraria ineſſe in illo, quem vituperatum velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo: Ex ſtudioſa corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem incidituir: Item, ex philoſophiæ ſtudio homines circa prudentiam ſunt acriores,

D

E

ΚΕΦΑΛ. ή'.

Περὶ τῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους καὶ φιλικοῦ.

ΣΥΛΛΗΒΔΗΝ μὲν οὖν ἐστὶν εἶδος ἐγκωμιαστικὸν, προαιρέσεων καὶ πράξεων καὶ λόγων ἐπίδοξον αὔξησις, καὶ μὴ παρόντων συνοικείωσις. ψεκτικὸν δὲ, τὸ ἐναντίον τούτῳ, τῶν μὲν ἐπιδόξων, ταπείνωσις· τῶν δὲ ἀδόξων, αὔξησις. ἐπαινετὰ μὲν οὖν ἐστὶ πράγματα, τὰ δίκαια, καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ καλὰ, καὶ τὰ ἡδέα, καὶ τὰ ῥᾴδια πραχθῆναι. τούτων δὲ αἰδοῖα τὰ ἐναντία ἐστὶ, καὶ ὅταν αὐτοῖς πολλὰ πάσχωμεν, ἐν τοῖς προειρημένοις ἐσμέν. πρὸς δὲ τοὺς λόγους συσκοποῦμεν, καὶ πρότερον καὶ ὕστερον καὶ ἀπορήσαντες καὶ ἀπορήσαντες, ἐκ τῶν εἰρημένων ἴσμεν. πρὸς δὲ πάλιν, ἐφεξῆς τό, τε ἐγκωμιαστικὸν εἶδος, καὶ ψεκτικὸν προειλόμεθα.

Tom. III. Bbbb

καὶ ἐκ τοῦ ἀμελεῖν. οἷον διὰ τὴν ἀναγκαίων ἐνδειαν. Ὅ δ' ἕνεκα τούτου, οἷον ἕνεκα τοῦ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν, πολλοὺς πόνους καὶ κινδύνους ὑπομένουσι, καὶ ἕνεκα τοῦ χαρίζεσθαι τοῖς ἐρωμένοις, τῶν ἄλλων οὐδὲν φροντίζουσι. τὸ δὲ μὴ ἄνευ τούτου, οἷον οὐκ ἄνευ τῶν ναυτῶν, ναυμαχίαν νῖκαι· καὶ οὐκ ἄνευ τοῦ πίνειν, αἱ μέθαι. Τὰ τοιαῦτα δὲ τοῖς προειρημένοις ὁμοιοσχήμως μελέτω, ἐγκωμίων τε λόγοι πολλοὶ θὐπορήσεις. αὐξήσεις δὲ καὶ ταπεινώσεις συλλήβδην ἅπαντα τὰ τοιαῦτα, τίνος τὸν τρόπον μελέτων προτρέπων, ὡς σφόδρα μεταλλον, ὑπὸ τούτου δὲ πολλὰ γεγενῆσθαι, ἢ κακὰ ἢ ἀγαθά. εἷς μὲν οὖν τρόπος τῆς αὐξήσεως οὗτος. δεύτερος δὲ, κεχρημένον μεταφέρειν, εἰ μὲν ἐπαινῇς, ἀγαθόν· εἰ δὲ ψέγῃς, κακόν. εἶτα παρεσκευάσθαι τὸν ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, καὶ προβάλλειν πρὸς ἄλληλα, τὰ μὲν ὑπὸ σαυτοῦ λεγόμενα, τὰ μέγιστα διεξιόντα, τὰ δὲ ἑτέρου, τὰ ἐλάχιστα, καὶ οὕτω μέγα φαίνεσθαι. τρίτος, πρὸς τὸν ὑπὸ σαυτοῦ λεγόμενον, ἀποπροβάλλειν τὰ ἐλάχιστα τῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἰδέαν πεποιημένων φαίνεσθαι γὰρ οὕτω τὸν ὑπὸ σοῦ λεγόμενον μεῖζον, ὡς σφόδρα οἱ μέτριοι τὰ μεγέθη φαίνονται μείζους, ὅταν πρὸς βραχυτέρους προβάλωσιν. ἔσται δὲ καὶ ὧδε πολύτιμον αὔξειν· εἰ κεχρῆται μέγα ἀγαθὸν τῷ τοιούτῳ τινὶ σεαυτοῦ καὶ λέγῃς, μέγα κακὸν φαίνεσθαι. ὡσαύτως δὲ εἰ νομίζεται μέγα κακὸν, ἐὰν τούτῳ σεαυτὸν λέγῃς, μέγα ἀγαθὸν φαίνεσθαι. ἔστι δὲ καὶ ὧδε μεγάλα ποιῆσαι ἀγαθὰ, ἢ κακά, ἐὰν ὑπὸ φαύλης αὐτὸν ἐκ ἀφανοῦς, συμβιβάζων ὡς ἐκ πολλοῦ προγεγόνασιν, ὡς πολλὰ προπέπονθεν ἐπιβάλλετο, ὡς πολλῷ χρόνον ἐπροπέπονθεν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, πρότερον τούτου ἐπεχείρησεν. ὡς μετὰ τούτων ἔπραξε, μεθ' ὧν οὐδεὶς ἄλλος· ὡς ὅτι τούτοις μεθ' οὓς οὐδεὶς ἕτερος, ὡς ἐκών, ὡς ἐκ προνοίας. ὡς εἰ πάντες τοῦτο ἴσως ποιοῖμεν, εὐδαιμονοῖμεν ἄν, εἰ φαύλως προπεποιήμεθα. χρὴ δὲ καὶ εἰκάζοντα συμβιβάζειν, καὶ ἐπεισοδιοῦντα τὸ ἕτερον ὡς ὅτι τὸ ἕτερον αὔξειν ἔστι τοιῶδε. ὅσ ἂς ἢ φίλων κήδεται, τοῦτον εἰκὸς καὶ τοὺς αὐτοῦ γονεῖς τιμᾶν. ὃς δὲ τοὺς γονέας τιμᾷ, οὗτος καὶ τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ εὖ ποιεῖν βουληθείη. συλλήβδην δὲ, ἐὰν πολλῶν αἴτιον ὑπὸ φαίνῃς, ἐάν τε ἀγαθῶν, ἐάν τε κακῶν, μεγάλα φαίνεσθαι. ἔχει δὲ τὸ πρᾶγμα ὁποῖον φαίνεσθαι, καὶ μέρη διαιρούμενον, ἢ καθόλου λεγόμενον,

A & ex negligentia ſunt rerum neceſſariarum indigentes. Quod huiuſmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Vt à ciuibus coronentur, permultos labores permultaque pericula mortales perferunt: & vt iis quos diligunt, gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem ſine hoc patratum non ſit, hoc modo. Neque ſine nautis naualium pugnarum victoriæ, neque ſine potu ebrietates fiunt. Hæc autem, atque iis ſimilia, perinde vt ſuperiora percurrens, & laudare, & vituperare abundè poteris.
B Amplificationes verò extenuationeſque, ac talia ſimul quoque hoc modo tractabis. Primùm quidem oſtendes, (veluti modò docebamus) ab hoc multa vel mala vel bona effecta eſſe. Vnus igitur amplificandi modus hic eſt. Secundus autem modus eſt, cùm iudicatum aliquid transfers, ſi quid laudes, bonum: ſin autem vituperes, malum: deinde conſensus oportet quod abs te dictum ſit, & ad inuicem compares ex tuis maxima, ex aduerſarii verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum oſtendas. Tertius modus eſt, vt ad illud,
C quod abs te dictum eſt, minimum quid ex iis quæ ſub eandem ſpeciem cadunt, compares. Sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: veluti mediocri ſtatura homines maiores apparent, cùm ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo. Si magnum ſit hoc bonum iudicatum, magnum appareat malum neceſſe eſt, vbi contrarium huic aliquid narraueris. Eodem verò modo ſi
D magnum malum exiſtimatur, vbi huic contrarium dixeris, magum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto, vel bona, vel mala, ſi eum gradatim oſtenderis, quòd præmeditatus iamdiu fuerit, quòd de induſtria multa gerere aggreſſus ſit, quòd per multum tempus geſſerit, quòd nullus alius priùs hæc aggreſſus ſit, quòd cum iis geſſerit quibus cum nemo alius; quòd poſt hos poſt quos alius nemo, quòd ſponte, quòd
E ex ſententia: quòd ſi omnes pariter atque hic, fecerimus, profectò bene beatéque, aut contrà, malè miſeréque vixerimus. Oportet autem & conſequenti continuatione vti, & rem alteram, tanquam in alteram properando, amplificare, hoc modo: Cuius verò amici curę ſunt, hunc rectè conſentaneum eſt, ſuos etiam colere parentes: qui autem ſuos parentes colit, hic profectò volet etiam patriæ benefacere. Summatim autem ſi multarum, ſiue bonarum, ſiue malarum rerum eum cauſam oſtenderis, ex magnæ videantur neceſſe eſt. Conſiderandum eſt etiam, qualis res ipſa videbitur, eam ſuis partibus diuidendo,

singillatimque narrando ; quæque maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conuenier. Amplificando igitur, vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, si contrario modo tractaueris, sicuti in magnis dixeramus, & tum maximè cùm nullius eum rei authorem demonstraris : vel si id minus, quod minimarum & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando & vituperando amplificabimus, atque extenuabimus quæcumque voluerimus, scire ex iis poterimus. Amplificationum autem causæ in aliis quoque speciebus vtiles sunt : sed plurima ipsarum vis in laudationibus vituperationibusque consistit, de quibus quidem ex antè dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

A καὶ ὁποτέρως αὐ μείζονη, τόνδε τὸν τρόπον αὐξάνειν λέγομεν. Τὰς μὲν δὴ αὐξήσεις οὕτω μείζους, πλείους ποιήσεις καὶ μείζους. ταπεινώσεις δὲ τοῖς λόγοις, καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ τοὐναντίον τρόπον μειώσεις, ὡς εἰρήκαμεν ὅτι τὴν μεγάλων. Ἐὰν μάλιστα μὲν, ἂν μηδενὸς αἴτιον ὑπολάβῃς· εἰ δὲ μή, ὡς ἐλαχίστων καὶ σμικροτάτων. ὡς μὲν δὴ αὐξήσοντες ἐγκωμιάζοντες ἐροῦντες, αὐξήσομεν ἐὰν ταπεινώσομεν ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐκ τούτων ἔσται.

CAPVT V.

De genere iudiciali.

RVrsum autem simili modo accusandi defendendique speciem, quæ circa iudicialem versatur causam, quibusque rebus constat, & quomodo iis vti conueniat, diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarum delictorumque expositio. Defensio autem est delictorum, & iniuriarum, quæ vel in accusationem, vel in suspicionem venerint, dissolutio. Cùm vtraque verò species hanc vim habeat, accusatori quidem dicendum est, quandoquidem improbitatis aduersarios criminetur, eorum facinora & iniusta & iniqua esse, ac ciuium multitudini perniciosa : cùm verò stultitiæ crimineturr, quòd & ipsi agenti inutilia ea sunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perfici nullo pacto queant. Hæ, & iis similes, aduersus improbas vanasque argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum, aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta, & circa quæ ipsi iudices mulctas definiunt. Cùm lex itaque pœnam definierit, hoc est dumtaxat accusatori considerandum vt demonstret facinus patratum esse. Cùm iudices autem crimen admissum sciunt, crimina illa quæque, aduersariorumque delicta, augeri conuenit, ac maximè quidem demonstrati sponte illum & de industria, non forte quadam, sed dedita vehementer opera, iniuriam intulisse. Quòd si minùs hoc fieri abs te potuerit, putasque potiùs ab aduersario demonstratum iri,

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ τοῦ δικανικοῦ.

ΔΙΕΛΩΜΕΝ δὲ πάλιν ὁμοίως πῶς τούτοις, τό, τε κατηγορικὸν καὶ ὁ ἀπολογητικὸν εἶδος, ἐφ' οἷς τινὰ δικάζομεν ἔστι πρᾶγματα, αὐξητέον τε ἐν οἷς ἐπιτήδειον, καὶ ὡς δεῖ αὐξεῖς χρῆσθαι. ἔστι δὴ τὸ μὲν κατηγορικὸν, συλλήδην εἰπεῖν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων ἔξήγησις· τὸ δὲ ἀπολογητικὸν, ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων κατηγορηθέντων ἢ καθ' ὑποψίαν ἐλθόντων διάλυσις. ἑκατέρου δὴ τῶν εἰδῶν τὰς δυνάμεις τὰς αὐτὰς ἐχόντων, κατηγορεῖν μὲν ἀναγκαῖον λέγειν, ὅταν μὲν εἰς πονηρίαν κατηγορῇ, ὡς αἱ τῶν ἀνοήτων πράξεις ἄδικοι καὶ πρόδηλοι, καὶ ὡς πλήθει τῶν πολιτῶν ἀσύμφοροι τυγχάνουσιν οὖσαι· ὅταν δὲ εἰς ἀβελτερίαν, ὡς αὐτῷ τε καὶ τῷ πράττοντι, ἀσύμφοροι, καὶ αἰσχραί, καὶ ἀηδεῖς, καὶ ἀδύνατοι ὑπὸ πλειόνων γίγνεσθαι· ὡσαύτως μὲν καὶ τὰ τύπτειν ὅμοια, κατά τε τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀβελτερίαν ὑπάρχειν πέφυκε. διὸ δὴ καὶ τοῦτο πρῶτον τοὺς κατηγορεῖν δεῖ, ὑπὸ ποίοις τῶν ἀδικημάτων οἱ νόμοι τὰς ἡμίσεις πάσχουσι, καὶ περὶ ἃ τῶν ἀδικημάτων οἱ δικασταὶ τὰς ζημίας ὀφείλουσιν. ὅταν μὲν οὖν ἡ νόμος διαφεύγῃ, τοῦτο δὴ μάλιστα σκοπεῖν δεῖ κατήγορον, ὅπως αὐ ὑποδείξῃ τὸ πρᾶγμα μεγαλομερέστερον. ὅταν δ' οἱ δικασταὶ τὸ κατηγορούμενον εἰδῶσιν, αὐξητέον ὅτι τε ἀδικήματα, καὶ τὰ τῶν ἀνοήτων ἁμαρτήματα, καὶ μάλιστα μὲν δεικτέον, ὡς ἐκὼν καὶ ἐκ προνοίας ἀλλὰ μὴ τῶν τυχούσης, ἀλλὰ μὴ τῶν δικαιοτάτης πλείστης ἠδίκησεν, ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο ποιεῖν,

ἀλλὰ νομίζῃς δεῖξαι τ' σεαυτὸν ὡς ἥμαρτες
πον τινά, ἢ σὺν τοῦτο πρᾶξαι ἀβουλησεις κα-
λῶς, ἠτύχησε, παρεισρεῖον τὴν συγγνώμην,
λέγοντα τοῖς ἀκούουσιν, ὡς οὐ δεῖ πράξαντας ἁ-
μαρτηκέναι φάσκειν, ἀλλὰ πεῖν πράττειν βέ-
λαβεβαῖς ἐπειδὴ ὡς, εἰ δ' ὄξ ἥμαρτεν, ἢ ἠτύχη-
σεν ἐκεῖνος, δεῖ δίκην τὰς ἀτυχίας δ' τὰς ἁμαρ-
τίας ζημιοῦσθαι μᾶλλον αὐτὸν, ἢ τὸν μηδὲν ἕ-
τερον τούτων ποιήσαντα. πρὸς ἅπασι, καὶ ὁ
νομοθέτης οὐκ ἀφῆκε τοὺς ὀξαμαρτόντας, ἀλλ'
ὑποδίκους ἐποίησεν. ἵνα μὴ πάντες ὀξαμαρ-
τάνωσι. λέγε δ' ὡς εἰ τοιαῦτα ἀπολογούμενον ἀποδέξονται, πολλοὺς ποιεῖ ἀδικεῖν
προαιρουμένους ἕξουσι· καιροῦσθαι γὰρ, ἃ ἂν αὐτοῖς δόξῃ, πράξουσιν. ἀποτυχόντες
δ', φάσκοντες ἠτυχηκέναι, συγγνώμης οὐχ
ὑφέξουσι. τοῖς μὲν οὖν κατηγοροῦσιν, ἐκ
τούτων ἡ συγγνώμης περαιρετέα, καὶ ὡς
πρότερον εἴρηται, ἀπὸ τῶν ἀδυνάτων πολλῶν
αἰτία καὶ μέγα τὸ ἐλαττοῦν ἔργα δεικτέον. τὸ
μὲν οὖν κατηγορικὸν εἶδος, ἀπὸ τῶν μερῶν
ἀποτελεῖται τούτων· τὸ δὲ ἀπολογητικὸν, ἀπὸ
τεττάρων μεθόδων συνίσταται, πότερ' αὐτὸς ἀπολο-
γήσηται. ἢ γὰρ ἀποδεικτέον ὅτι ἀπολογούμενος
ὡς οὐδὲν τῶν κατηγορουμένων ἔπραξεν· εἰ
δὲ καὶ ἀναγκάζοιτο ὁμολογεῖν, πειρατέον δεί-
κνυσθαι ἔννομον καὶ δίκαιον, καὶ καλὸν καὶ συμ-
φέρον τῇ πόλει τὸ πεπραγμένον. ἐὰν δὲ μὴ
τοῦτο δυνήσεται ἀποδεῖξαι, εἰς ἀμάρτημα ἢ εἰς
ἀτύχημα ἄγοντα τὰς πράξεις, καὶ μικρὰς
τὰς βλάβας ἀπ' αὐτῶν γιγνομένας ἀποφαίνον-
τα, συγγνώμης τυχεῖν πειρατέον. ἀδικίαν δ'
καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀτύχημα δὲ διαφέρειν, τὸ μὲν
ἐκ προαιρέσεως κακόν τι ποιεῖν, ἀδικίαν εἶναι, καὶ
φαῦλον διὸ ἡμφεῖσθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις τὸν με-
γίστων ἁμαρτάνειν. τὸ δὲ δι' ἄγνοιαν βλαβερόν
τι πράττειν, ἁμάρτημα εἶναι φατέον. τὸ δὲ μὴ δι'
ἑαυτὸν, ἀλλὰ δι' ἑτέρους τινάς, ἢ διὰ τύχην
μηδὲν ὀρθῶσαι τῶν βουλευθέντων καλῶς,
ἀτύχημα εἶναι, καὶ φατέον τὸ μὲν ἀδικεῖν εἶναι τῶν
πονηρῶν ἀνθρώπων ἴδιον· τὸ δ' ὀξαμαρτεῖν
καὶ περὶ τὰς πράξεις ἀτυχεῖν, οὐ μόνον
εἶναι σφῶν ἴδιον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν καὶ τῶν δικα-
ζόντων, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. ἀξίου δὲ
συγγνώμου ἔχειν ἀναγκασθεὶς πομολογεῖν
τῶν τοιούτων αἰτίαν, κοινὸν τοῖς ἀκούουσι ποιεῖν
τὸ ἁμαρτάνειν καὶ τὸ ἀτυχεῖν. δεῖ δὲ τὸν
ἀπολογούμενον πάντα σκοπεῖν, ἐφ' οἷς
τῶν ἀδικημάτων οἵ τε νόμοι τὰς ζημίας ἔπαξιοῦσι, καὶ οἱ δικασταὶ ζημίας ἔμφυσι.

se modò deliquisse, aut quòd hæc agere probè meditato sibi, minùs prosperè succesſerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduersarios decere, vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed antè potiùs vereri, quàm gerant. Deinde, quòd quamuis ille imprudenter gesserit, aut ei aduersò succesſerit, oportet ipsum tam ob casus atque imprudentiam longè mulctari magis, quàm qui horum neutrum perpetrasset. Præterea, quòd etiam legumlator eos qui imprudenter deliquissent, non pœnæ immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceāt. Dicendum est etiam quòd si talia respondentem admiserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam quàm promptissimos Nacti namque occasionem, quæcumque voluerint, efficient. Si verò aberrauerint, rem in fortunam reiicientes, supplicio se liberabunt. Accusatoribus igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est, sicuti antea dictum est. Multorum malorum causæ aduersarierum facinora per exaggerationes demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut enim defensori ostendendum est, se nihil eorum, quorum accusatur, patrauisse. Aut si cogatur fateri, enitendum est, vt gestum à se negotium & legitimum, & iustum, & honestum, & publicæ vtilitati vsui esse ostendat. Si hoc autem ostenderè nequiuerit, aut in imprudentiam aut in fortunam gesta negotia conferens, & iacturas ab his profectas, quàm minimas ostendens, vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & imprudentiam, & casum ita definias, quod ex meditatione mali fit quippiam, id iniuriam ponere, inquiens oportere pœnas maximas in huiusmodi rebus capere. Quod verò per ignorantiam detrimenti quid agitur, imprudentiam esse dicendum est. Quod autem non sponte, sed aliena potiùs vi, aut fortuna quadam nihil eorum quæ rectis consiliis administrata sunt, perficit, casum esse ponendum est. Dicitoque, iniuriam inferre, malorum esse hominum proprium: imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatum modò, sed commune & ipsorum iudicum, & aliorum quorumque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, vt tibi ignoscatur, precabere, & vt per imprudentiam casumque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri, quibus in criminibus leges supplicia iussere, iudices verò ipsi pecuniis puniunt.

Et cùm lex ſupplicia iuſſerit, demonſtrandum erit aut omnino nihil patrauiſſe, aut legitimè iuſtéque feciſſe. Cùm iudices verò conſtituti fuerint punitionis æſtimatores, rurſus eodem modo haud dicendum eſt, quòd hæc non egerit, ſed elaborandum eſt potiùs, vt oſtendat, ſe paruo detrimento aduerſarium affeciſſe, & inuitum deliquiſſe. Ex his igitur, atque ſimilibus, accuſando defendendoque, verba ſuppeditabimus: reliquum eſt vt iam quæſtionis ſpeciem pertractemus.

A καὶ ὅταν ὁ νόμος εἰς τὴν τιμωρίαν, δεικτέον ὡς οὐκ ἐποίησε τὸ πρᾶγμα, ἢ ὡς ἔννομα καὶ δίκαια ἐποίησεν. ὅτι δὲ οἱ δικασταὶ καθίστανται τιμηταὶ τῆς ζημίας, ὁμοίως πάλιν οὐ φατέον, ὅτι ταῦτα οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ μᾶλλον μικρὰ βεβλαμμένον τὸν ἑαυτοῦ, καὶ ἑκούσια ἀποφαίνειν πειρατέον. ἐκ τούτων μὲν οὖν καὶ τῶν τοιούτων ἐμποδὼν ἔσται, ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ἐν ταῖς ἀπολογίαις διαπορήσομεν. λείπεται δ' ἡμῖν ἔτι διεξελθεῖν τὸ ἐξεταστικὸν εἶδος.

B

CAPVT VI.

De quæſtione.

VT igitur ſummatim dixerim, quæſtio eſt voluntatum, vel rerum, verborumve ad inuicem, aut ad aliam diſſentientem vitam demonſtratio. Oportet autem quærentem quærere, ſicubi aut verbum eius, quem quæret, aut actiones, aut voluntates inter ſe diſcrepant. Præceptum verò hoc ſit. Conſiderandum erit in præterito tempore, ſi cui quis antea amicus cùm eſſet, rurſum inimicus, & iterum huic ipſi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quo ſe petulantiam & flagitium ferat, geſſerit, guſturuſve ſit, ſi quando ipſi detur occaſio, quod autè actis rebus eius contrarium ſit. Identidem quoque intuere, ſi quid dicendo, contrarium nunc iis dicit, quæ priùs ab eo dicta fuerint aut ſi quid iis quæ dicuntur, aut quæ antea dicta ſunt, contrarium dixerit. Eodemque modo ſi quid dicere voluit iis contrarium quæ ab ipſo antè dicta ſunt, aut velit opportunitate oblata. Identidem verò aſſumendæ ſunt etiam ad alia præclara ſtudia eius qui quærit, vitæ contrarietates. Quærendi ergo ſpeciem ſi hoc pacto tractaris, nullum relinques quæſtionis modum. Harum autem omnium ſpecierum, quas ſuperiùs partiti ſumus, oportet etiam diuiſim qualibet pro commodo vti, & vnà ipſarum proprietates commiſcere: hæ namque differentias habent maximas. Enimvero communis earum eſt ad inuicem vſus: & idem quod hominum ſpecies patiuntur. Hi namque partim ſimiles ſunt, partim verò diſſimiles, tum aſpectibus, tum etiam ſenſibus.

C

D

E

ΚΕΦΑΛ. ϛ'.

Περὶ τοῦ ἐξεταστικοῦ εἴδους.

ΕΝ κεφαλαίῳ μὲν οὖν εἰπεῖν, ἐξέτασίς ἐστι λόγων πρὸς λόγους ἢ πράξεων, ἢ λόγων πρὸς ἄλληλα, ἢ πρὸς τὸν ἄλλον βίον ἐναντιούμενον ἐμφάσεις. δεῖ δὲ τὸν ἐξετάζοντα ζητεῖν, εἴπου ἐν λόγοις οὗ ἐξετάζει, ἢ αἱ πράξεις τοῦ ἐξεταζομένου, ἢ αἱ προαιρέσεις ἐναντίαι ἀλλήλαις. ἐὰν δὲ μήποθεν ἄλλοθεν ἐκπεσὼν ὁ τοῦ παρακολουθοῦντος χρόνου, εἰ ποτὲ τοῦ αὐτοῦ φίλος ἐγένετο, πάλιν ἐχθρὸς ἐγένετο, καὶ πάλιν φίλος τοῦ αὐτοῦ τούτου, ἢ ἄλλο ἐναντίον εἰς μοχθηρίαν φέρων ἔπραξεν, ἢ ἐν τῷ πράττει, ἐὰν εἰ τινες παρέσπασεν αὐτοῦ, ἐναντίον τοῖς πρότερον αὐτοῦ πεπραγμένοις. ὡσαύτως δ' ὅσα, καὶ εἴ τι εἶπεν ἄν τις λέγει ἐναντίον τοῖς πρότερον αὐτοῦ εἰρημένοις, ἢ εἴ τι ἔπραττεν ἐναντίον τοῖς λεγομένοις, ἢ τοῖς πρότερον εἰρημένοις. ὡσαύτως δ', καὶ εἴ τι πάλιν προείλετο ἐναντίον τοῖς πρότερον αὐτοῦ εἰρημένοις, ἢ προείλετο ἂν καιρὸν παρασχόντων. ὁμοιοτρόπως δὲ ταῦτα λαμβάνειν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἔνδοξα ἐπιτηδεύματα, ἃ ἐν τῷ ἐξεταζομένου βίῳ ἐναντιώσεται. τὰ μὲν οὖν ἐξεταστικὰ εἴδη οὕτω μάλιστ' ἂν γένοιτο τὰς ἐξετάσεις. ἀπορήσει δὲ τῶν εἰδῶν ἤδη διηρημένων, δεῖ καὶ χρεία τούτων ἑκάστῳ ὅταν ἁρμόττῃ χρῆσθαι, κοινὴ συμμιγνύουσα τὰς ἰδιαίτητας αὐτῶν. ταῦτα γὰρ ἔχει μὲν διαφορὰς διαιρετάς· ὑπάρχουσι δὲ μᾶλλον κατὰ τὰς χρήσεις ἀλλήλαις, καὶ ταῦτ' πεπόνθασι τοῖς τῶν ἀνθρώπων εἴδεσι. ἔστι γὰρ οὗτα τῷ μὲν ὅμοια, τῷ δὲ ἀνόμοια τὰς ὄψεις καὶ τὰς αἰσθήσεις ἐστίν.

οὕτω δὲ τῶν εἰδῶν διωρισμένων, καὶ ὧν προσδεόμεθα, κοινῇ πάλιν ὅσα εὐθυμήσωμεν καὶ διέλθωμεν ὡς αὐτοῖς δεῖ χρῆσθαι.

A Sic autem determinatis ſpeciebus, rurſum quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his vti conueniat, quæremus.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Τὰ κοινὰ πᾶσι τοῖς εἴδεσι.

CAPVT VII.

Quæ communia ſunt omnibus generibus.

ΠΡῶτον μὲν οὖν δίκαιον, καὶ τὸ νόμιμον, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ ἡδύ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, καθάπερ ἐν ἀρχῇ διελόμεθα, κοινὰ πᾶσι τοῖς εἴδεσίν ἐστι· μάλιστα δ' αὐτοῖς τὸ προτρεπτικὸν προσχρῆσθαι. δεύτερον δὲ τοῖς αὐξήσεις καὶ ταπεινώσεις χρησίμους αἰεὶ κτᾶσθαι εἰς πάντα τὰ λοιπὰ πάντα. μάλιστα δ' αὐτῷ ἐν τῷ ἐγκωμίῳ καὶ τοῖς ψόγοις αἱ χρήσεις. τελευταῖον δὲ πίστεις, αἷς ἀνάγκη μὲν πρὸς πάντα τὰ μέρη τῶν λόγων χρῆσθαι· χρησιμώτεραι δ' εἰσὶν ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ταῖς ἀπολογίαις. ἔστι γὰρ πλείστης παραλογίας δίοδος. πρὸς δὲ τούτοις, προκατάληψις, καὶ αἰτήματα καὶ παραλλαγαί, καὶ μῆκος λόγου, καὶ μικρολογία, καὶ μίμησις, καὶ βραχυλογία, καὶ ἑρμηνεία. ἔστι γὰρ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. κοιναὶ δ' ἔχει πᾶσι τοῖς εἴδεσι ταῖς χρήσεις. πρῶτον μὲν οὖν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων, καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοδύπων, πρότερον διωρισόμεθα, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν διεξέλθομεν· καὶ πρῶτον μὲν τῶν αὐξήσεων καὶ ταπεινώσεων ἐροῦμεν.

B PRimùm igitur & iuſtum, & legitimum, & vtile & honeſtum, & iucundum, reliquaque deinceps, quemadmodum ab initio ſum partitus, ſpeciebus omnibus ſunt communia: veruntamen in ſuadendo maximè his vtimur. Secundo autem loco amplificationes extenuationeſque præ cæteris omnibus vtiles ſunt: harum verò vſus in laudem ac vituperationem maximè cadunt. Demum autem probationes ſunt, quibus etſi circa omnes cauſarum partes vtendum eſt, in accuſationibus tamen defenſionibuſque quàm vtiliſſimæ ſunt: his namque iplurimæ controuerſiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes, & poſtulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his ſimilia, ſpeciebus omnibus ſunt communia. Quoniam igitur de iuſtis, & legitimis, ac de his ſimilibus priùs determinauimus, & eorum vſum enarrauimus, & de amplificationibus quoque extenuationibuſque diximus; iam de aliis declarabimus.

ΚΕΦΑΛ. η'.

Περὶ τῶν πίστεων καὶ μάλιστα τῶν εἰκότος.

CAPVT VIII.

De probationibus.

ΝΥΝ δὲ περὶ τῶν ἄλλων λέγωμεν, προειρημένων ἀπὸ τῶν πίστεων ἀρξάμενοι. εἰσὶ δὲ δύο εἴδη τῶν πίστεων. γίνονται γὰρ αἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἀνθρώπων· αἱ δ' ὑπάρχουσι τοῖς λεγομένοις καὶ τοῖς πραττομένοις· τὰ μὲν γὰρ εἰκότα, καὶ τὰ παραδείγματα, καὶ τεκμήρια, καὶ ἐνθυμήματα, καὶ γνῶμαι, καὶ τὰ σημεῖα, καὶ οἱ ἔλεγχοι, πίστεις ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων εἰσίν. ὑπάρχουσι δὲ, * μαρτυρίαι, ὅρκοι, βάσανοι· δεῖ δὲ τούτων ἑκάστῳ αὐτῶν τε σκοπεῖσθαι ποία τις ἐστὶ, καὶ πόθεν τῶν εἰς αὐτὸν λόγων δυνησόμεθα, καὶ πῶς ἀλλήλων διαφέρουσιν. εἰκὸς μὲν οὖν ἐστιν, ἃ λεγόμενα παραδείγματα ἐν τῇ ἀγοραίᾳ ἔχουσιν οἱ ἀκούοντες·

E VT igitur à probationibus primùm incipiamus, duo ſunt earum genera. Fiunt enim aliæ quidem ex ipſis verbis, & negotiis, & hominibus, aliæ verò appoſitæ ſunt iis quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & ſententiæ, & ſigna, & argumenta, & probationes ex ipſis verbis, & hominibus, & negotiis ſunt: appoſitæ autem probationes, teſtes, iuramenta, & quæſtiones exiſtunt. Opus eſt autem, harum vnamquamque probationum intelligere qualis ſit, & vnde idonea in eam verba abundè nobis ſuppetent, & quid demum eæ inuicem differunt. Icos igitur, quod probabilem propoſitionem dicimus, illud eſt, quod cùm dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent.

D

Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnam esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem, inimicos: atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desideriis teneantur, ipse sibi de hisce déque similibus rebus conscius est. Quamobrem hoc nobis in dicendo semper suadendum est, si rei, de qua loquimur, conscios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par est credere eos maximè. Vis ergo probabilis est huiusmodi. Ipsum verò in tres distribuemus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo, verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti, si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut eandem rem sæpissime fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitiis abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc namque, & his similia, quæ communes sunt humani ingenii perturbationes, auditoribus nota sunt. Quæ igitur secundùm naturam hominibus fieri consueuere, quæque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia verò species, lucrum est. Nam sæpe lucrandi gratia naturæ vim adferentes, consultò mores inducimus. His autem ita determinatis, in suadendo quidem ac dissuadendo demonstrare pro quæsitis oportet, vt hoc negotium, ad quod ipsi exhortamur, vel cui aduersamur, ita sit, sicuti à nobis dicitur, velut ea quæ huic negotio similia sunt, hoc modo fiant, quo nos dicimus, aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines verò, in accusationibus quidem, si poteris, demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sæpe antea patrauisse. Sin id minùs poteris, huic similia demonstrato. Ostendere autem elabora, quòd hæc facere conducibile ei fuerat: hominum autem plurimi, quoniam ipsi vtile omnibus rebus anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huius genera facilè putant. Si quidem igitur ab ipsis aduersariis probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minùs quiueris, à similibus tibi, quæ homines consueuere, inferenda sunt. Dico autem, vt huiusmodi iuuenis est, quem accusas, quæ ii, qui id ætatis sunt, agunt, hæc ipsum fecisse dicito.

A λέγω δ' οἷ ἐσ' ἄν τις φαίη τὴν πατρίδα βούλεσθαι μεγάλην εἶ). Ε τοὺς οἰκείους εὖ πράττειν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀτυχεῖν, Ε τὰ τούτοις ὅμοια, συλλήβδην εἰπεῖν δόξειεν ἂν ἕκαστος μάλ' τῷ ἀκουόντων σαφῶς αὐτὸς αὑτὸν εἰδέναι Ε τῶν τοιούτων ὁμοίως ἔχοντα πολλὰς ἐπιθυμίας. ὥστε τοῦτο δεῖ προσηρεῖν ἡμᾶς ἐν τοῖς λόγοις ἀεὶ, εἰ τοὺς ἀκούοντας συνειδότας λαμβάνομεν ἐφ' οἷς τὸ πρᾶγμα οὗ λέγομεν. τοιοῦτος γὰρ * αὐτοῖς εἰκὸς ἐστὶ μάλιστα πιστεύειν. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς, πιθανὸν ἔχει φύσιν. διαιρήσομεν δ' αὐτὸ εἰς τρεῖς ἰδέας. μία μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ τὰ πάθη Ε τὴν φύσιν ἀκολουθοῦντα τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς λόγοις συμπεραλαμβάνειν ἐν τῷ κατηγορεῖν, ἢ ἀπολογεῖσθαι· οἷ ἂν τύχωσί τινες καὶ φρονήσεως ἄνευ ἢ διὰ διάνοιαν, ἢ Ε αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότες, ἢ πάλιν παθόντες, ἢ λυπηθέντες, ἢ ἐπιθυμήσαντες, ἢ πεπαυμένοι τῆς ἐπιθυμίας, ἢ πλουτοῦντες, ἢ τοιοῦτόν τι πεφυκότες πάθος τὴν ψυχὴν, ἢ τοῖς σώμασιν, ἢ ἄλλῳ τῷ ἡμῶν αἰσθήσεων οἷς συμπάσχομεν. Ταῦτα γὰρ Ε τὰ τοιαῦτα ὅμοια, κοινὰ τὰ ἀνθρωπίνης φύσεως ὄντα πάθη, γνώσιμα τοῖς ἀκούουσίν ἐστι. τὰ μὲν οὖν κατὰ φύσιν τοῖς ἀνθρώποις εἰθισμένα γίνεσθαι, τοιαῦτά ἐστιν ἃ φαμὲν δεῖν συμπεραλαμβάνειν ἐν τοῖς λόγοις. ἕτερον δέ ἐστι τὸ τῶν ἐκόντων ἦθος, ὃ κατὰ συνήθειαν ἕκαστοι ποιοῦμεν· τρίτον δὲ, κέρδος. πολλάκις γὰρ ἕνεκα τούτου τὰ φύσει βιασάμενοι, Ε τὰ ἤθη παρειλήφαμεν παρόντα. οὕτω δὲ τούτων διωρισμένων, ἐν μὲν τοῖς παραινέσεσι Ε ταῖς ἀποτροπαῖς δεικτέον ὑπὲρ τῶν ζητουμένων, ὅτι τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν, ἢ ὃ ἀποτρέπομεν, αὐτὸ ἐστὶν ἡμεῖς φαμὲν, ἢ οὔ. Εἰ δὲ μὴ, ὅτι τὰ τούτῳ τῷ πράγματι ὅμοια, τοιοῦτόν ἐστιν ἢ οὐ φαμὲν, οἷα τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ πάντα. ἐν μὲν οὖν τῷ πράγματι, οὕτω τὸ εἰκὸς λαμβάνειν ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν μὲν ταῖς κατηγορίαις, ἐὰν ἔχῃς, ἐπιδείκνυε τὸν αὐτὸν τοῦτο πρᾶγμα πολλάκις πεποιηκότα πρότερον. εἰ δὲ μὴ, ὅμοια τούτῳ. πειρῶ δὲ ἀποφαίνειν ἐν ὡς λιποτελὲς ἦν αὐτῷ ταῦτα ποιεῖν. οἱ γὰρ πλεῖστοι τῷ ἀνθρώπων αὐτὸ τὸ λιποτελὲς μάλιστα προτιμῶντες, Ε τοὺς ἄλλους νομίζουσιν ἕνεκα τούτου πάντα πράττειν. ἐὰν μὲν οὖν ἔχῃς ἀπὸ τῶν αὐτοδίκων αὐτῷ τὸ εἰκὸς λαμβάνειν, οὕτως αὐτὸ συναγάγε· εἰ δὲ μὴ, ἀπὸ τῶν ὁμοίων τὰ εἰθισμένα φέρε. λέγω δ' οἷ νέος ἐστὶν ὃν κατηγορῇς,

εἰ οἷα περὶ τὴν ἡλικίαν τοιαῦτα ὄντες φεύγ-
ουσιν, τοῦτο λέγειν πεποιηκέναι αὐτόν. πιστευ-
θήσεσθαι γὰρ διὰ τὴν ὁμοιότητα, ἐπὶ διὰ τὴν τύχην
λεγόμενα. τὸν αὐτὸν δ' ἔξεστιν, καὶ εἰ μὴ τοῖς τοι-
αύτοις αὐτὸν διειλήφασιν οὖσιν, οἷς σὺ τοῦτο φῂς. ἐπὶ γὰρ τοῖς περὶ ἐκείνους σεμνό-
θεσιν, δόξει τὰ αὐτὰ τοῖς φίλοις ἐπιτηδεύειν.
τοὺς μὲν οὖν κατηγοροῦντας οὕτω χρὴ μαλίσ-
τα πειρᾶσθαι· τοῖς δὲ ἀπολογουμένοις μάλιστα δη-
κτέον, ὡς οὐδέποτε τῶν κατηγορουμένων τι B
πεπράχασιν, οὔτε αὐτοί, οὔτε τῶν φίλων οὐδείς,
οὔτε τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἕνεκέν τινος, οὐδ' ἐλυ-
σιτέλησέ τινα τοῦτο πεπραχέναι. ἂν δὲ φανερὸς ᾖς
τοῦτό τ' ἐν τῷ παρόντι πεπονηκὼς, καὶ πάλαι
τινὰ ἡλικίαν, ἵνα σε φάσκῃ ἄλλων τοιού-
των εἴργειν, δι' ὧν εἴληπταί τινες ἁμαρτίαν. λέγε δὲ, ὡς οὔτε τοῦτό τινα πώποτε σοὶ πεπραχέναι συνέλυσεν, οὔτε τῶν ἐλυσιτέλησεν ἂν. ἂν δὲ
σοι μηδὲν ἦ πεπραγμένον τῶν τοιούτων, τῶν δὲ
φίλων σου τινὲς τυγχάνωσι τοιαῦτα πεποιη- C
κότες, χρὴ λέγειν ὡς οὐ δίκαιόν ἐστι δι' ἐκεί-
νους αὐτὸν ληφθῆναι, καὶ δικαιοῦν τῶν
αὐτῶν σεσωφρονηκότας ἑτέρους ὄντας. οὕτω
γὰρ ἀμφίβολον ποιήσεις τὸ κατηγορούμενον.
ἂν δὲ τῶν ὁμοίων δείκνυσί τινας τὰ αὐτὰ πε-
ποιηκότας, ἄτοπον εἰ φάσκει, εἰ δι' ἑτέρους
τινὲς ἐξαμαρτόντας φαίνοιτο, * πίστιν εἶ- Sylb. πίστεως, vel ἔσεσθαι,
ναι τῶν ἐγκαλουμένων τι καὶ σὺ πεποίηκας. ἂν
μὲν οὖν ἕκαστος ἧς μὴ πεποιηκέναι τῶν κα-
τηγορουμένων φῇς, οὕτως ἐκ τῶν εἰ-
κότων χρὴ σε ἀπολογεῖσθαι. ἀπίθανον γὰρ ποιή-
σεις τὸν κατηγορεῖν. ἂν δὲ ὁμολογεῖν ἀναγ- D
καίῃ, τοῖς τῶν πολλῶν ἤθεσιν ἀφομοίου τὰς
σαυτοῦ πράξεις, ἃ μάλιστα λέγων, ὡς οἱ
πλεῖστοι καὶ οἱ πάντες, τοῦτο καὶ πεποίη-
κασιν οὕτως, ὡς σοὶ τυγχάνει πεποιη-
μένον. ἂν δὲ μὴ δυνατὸν ᾖ τοῦτο δεῖξαι, κα-
τοφυκτέον ὅτι ταῖς ἀτυχίαις, ἢ ταῖς ἁμαρτίαις,
καὶ συγγνώμης πειρατέον τυγχάνειν, προσ-
λαμβάνοντα τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων γινόμε-
να πάθη, δι' ὧν ἐξεστάμεθα τοῦ λογισμοῦ. τοιᾶ-
δε δ' ἐστὶν, ἔρως, ὀργὴ, μέθη, φιλοτιμία, καὶ
τὰ τούτοις ὁμοιοῦντα. τὰ μὲν οὖν εἰκὸς,
πρὸς τοῦτον τὸν μῦθον τετυχηκότα μᾶλ-
λον.

A Nam pro ſimilitudine etiam quæ aduerſus hunc dicuntur, facillimè credentur. Eodemque modo ſi eius ſocios tales oſtenderis, qualem hunc eſſe dicis. Etenim ob eam, quæ huic cum illis conſuetudo eſt, videbitur iiſdem rebus indulgere, quibus amici ſolent. Itaque probabile accuſatoribus hoc pacto tractandum eſt. Defenſores autem maximè oſtendant, vt minimè prorſus omnium quicquam antea earum rerum, quarum inſimulantur, neque ipſi, neque amicorum aliquis, neque ipſorum ſimilium vnquam egerit, neque nihil in iis vtilitatis conſequi potuiſſet. Quòd ſi liquidum ſit, hoc idem antea patrauiſſe, cauſſam in ætatem reiicies, & aliquam huiuſmodi aliam afferes cauſam, qua tunc non abſurdè erraueris. Die autem, nec ea tempeſtate, dum hæc geſſeras, conduxiſſe tibi, nec etiam nunc conducere potuiſſe. Si autem nihil huiuſmodi abs te patratum ſit, ſed ex tuis amicis aliqui talia quædam fecerint, dicendum eſt, haudquaquam iuſtum eſſe, te ab illis calumnia affici. Eritque demonſtrandum, eorum ſocios, qui tibi conſuetudine iuncti ſint, & moderatos, & honeſtos eſſe. Sic enim inſimulationem ambiguam reddes. Quòd ſi ſimilium alios demonſtrarine eadem patrauiſſe, abſurdum eſſe inquies, ſi propterea quòd alii quidam deliquiſſe appareant, creditum eant, te eorum aliquid, quibus in iudicium arceſſeris, factitaſſe. Si quidem igitur inficiatus fueris, haud ea feciſſe, quorum accuſaris, ſic te per probabilia reſpondere oportet. Ita namque accuſationis veriſimilitudinem infirmabis. Si verò fateri compellaris, ex multorum conſuetudine ſimilitudinem negotiis tuis vindica, quàm maximè inquiens, vt plurimi, vel potiùs omnes, & hoc, & ſimilia agant, ſicuti etiam abs te factitatum ſit. Quòd ſi hoc demonſtrari nequeat, confugiendum eſt ad caſum, & ad imprudentiam, & vt tibi ignoſcatur enitendum, omneſque hominum perturbationes, quibus ratione deficimur, complectendæ. Hæ autem ſunt, amor, ira, vinolentia, ambitio, & iis ſimilia. Itaque iis præceptis probabilo pulcherrimè tractabimus.

CAPVT IX.

De exemplis.

Α ΚΕΦΑΛ. θ'.

Περὶ τῶν παραδειγμάτων.

EXempla autem sunt res his quæ factæ sunt, similes, & his, de quibus nunc loquimur, contrariæ. Iis verò vtendum est, cùm quod ipse affirmas, vbi minus verisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. Nam si minùs fidei per probabile præstetur, vbi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, vt à te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res namque partim ratione, partim præter rationem fiunt. Quæ verò ratione fiunt, facilè creduntur. Quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem, sicuti si quis ait, diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiusce modi exempla secundùm rationem videntur esse. Plurimi enim putant diuites pauperibus iustiores. Quòd si quis rursus enuntiet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo vsus exemplo, quod præter rationem sit, planè efficiat, quò locupletibus fides minùs adhibeatur. Idem etiam si quis earum rerum exemplum afferat, quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonii quandoque, aut Athenienses, cùm freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauere. Et sic auditoribus suadet, socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exempla secundùm rationem sunt. Omnes enim existimant, in bellis multitudinem non parum momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit, non hanc esse vincendi causam, earum rerum vtatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint: inquiens, Vt Athenarum exules, cùm quinquaginta primùm viri dumtaxat, & tribu assumpta, etiam aduersus eos qui admodum plures in vrbe fuerant, quamquam Lacedæmoniis sociis vtebantur, bello in vrbem rediere. Thebani autem Lacedæmoniis atque omnibus propè Peloponnesiis in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracusanus cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans, Dionysium longè maiore vi fretum debellauit.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ δ' ἐστὶ, πρᾶξεις ὅμοιαι γεγενημέναι, καὶ ἐναντίαι ταῖς νῦν ὑφ' ἡμῶν λεγομέναις. τότε δὲ χρηστέον αὐταῖς ἔστιν, ὅτε ἄπιστον ἂν ᾖ σοὶ τὸ ὑπὸ σοῦ λεγόμενον, εἰ φανερὸν ποιήσαις * ἥλεις, ἐὰν ὡς τῷ εἰκὸς μὴ πιστεύηται, ὅπως πρᾶξιν ὁμοίαν ἐπίστωσι τῷ ὑπὸ σοῦ λεγομένῳ καὶ παραδόντες οὕτω * πεπραγμένην, ὡς σὺ φῂς γεγενῆσθαι, μᾶλλον πιστεύσωσι τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις. εἰσὶ δὲ τῶν παραδειγμάτων δύο τρόποι· τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων γίνεται κατὰ λόγον, τὰ δὲ παρὰ λόγον. πιστεῖ δὲ τὰ μὲν κατὰ λόγον γινόμενα πιστεύεσθαι· τὰ δὲ μὴ κατὰ λόγον, ἀπιστεῖσθαι. λέγω δ' οἷον, εἴ τις φάσκει τοὺς πλουσίους δικαιοτέρους εἶναι τῶν πενομένων, καὶ φέροι λύσας πράξεις πλουσίων ἀνδρῶν δικαίας. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν παραδειγμάτων, κατὰ λόγον ἐστὶ δοκεῖ. ἐκ γὰρ πλείονος ὄντος ἰδεῖν νομίζουσι τοὺς πλουσίους εἶναι δικαιοτέρους τῶν πενομένων. εἰ δέ τις πάλιν * ἀποφαίνει τινὰς τῶν πλουσίων ὑπὸ χρήμασιν ἀδικηθέντας, τῷ παρὰ τὸ εἰκὸς * γεγενημένῳ παραδείγματι χρώμενος, ἄπιστος ἂν ποιοῖτο τοὺς πλουτοῦντας. ὡσαύτως δὲ ἔστιν ὅτε * φέρει παράδειγμα τῷ κατὰ λόγον εἶναι δοκοῦντα, οἷον Λακεδαιμόνιοί ποτε Ἀθηναίοις πολλῷ πλήθει χρώμενοι συμμάχων, κατεπολέμησαν τοὺς ἐναντίους. καὶ παρῄνει τοῖς ἀκμάζουσι πολλοὺς συμμάχους ποιεῖσθαι· * τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα παραδείγματα κατὰ λόγον ἐστί. ἅπαντες γὰρ νομίζουσιν ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος οὐ μετρίως ῥοπὴν ἔχειν πρὸς τὴν νίκην. εἰ δέ τις ἀποφαίνειν ἐθέλοι, μὴ τοσοῦτον αἴτιον τῆς νίκης, τοῖς παρὰ τὸ εἰκὸς γεγενημένοις πράγμασι χρήσαιτ' ἂν παραδείγμασι, λέγων· ὡς οἱ μὲν Ἀθηναῖοι Φυλάδης, τὸν πρῶτον μὲν πεντήκοντα ἀνδρῶν * φυλὴν παραλαβόντες, ἔπρος τοῖς ἐν ἄστει πολλῷ πλείους ὄντας, καὶ συμμάχοις Λακεδαιμονίοις χρώμενοι, πολεμήσαντες, κατῆλθον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν· Θηβαῖοι δὲ Λακεδαιμονίων, καὶ σχεδὸν ἁπάντων Πελοποννησίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων, μόνοι πρὸς τὰ Λεῦκτρα παραταξάμενοι, τὴν Λακεδαιμονίων δύναμιν ἐξέκναμψαν. Δίων δὲ ὁ Συρακούσιος μετὰ τριχιλίων ἐπλεύσας εἰς Συρακούσας πλοίοις, Διονύσιον * πολλαπλασίοις δυνάμεσιν ἐχόντα, κατεπολέμησεν.

ἢ ἥλιος, ἐν ᾧ

πρᾶξιν ἔχοντα

φυλὴν, per peram.

τὰ μὲν οὖν τ.

πολλαπλασίοις δ.

ὡσαύτως δὲ Κορίνθιοι Συρακοσίοις ὀνέα
πεμφθέντα βοηθήσοντες, Καρχηδονίους ἐκβιβ-
Ϛάσαντες τριήρεσι καὶ ναυσὶν ὀκτὼ καὶ πεντήκοντα
καὶ ἑκατὸν ναυσὶν ὕστερον τοῖς λιμέσι τῶν Συρα-
κοσίων ἐφορμοῦσαις, πόλιν δὲ πᾶσαν
πλὴν τῆς ἀκροπόλεως ἔχουσαις, σχεδὸν ἥπερ
κατεπολέμησαν. συλλήβδην δὲ ταῦτα καὶ τὰ
τούτοις ὅμοια τῶν παρὰ λόγον γεγενημένων, τοὺς
τοιούτους εἰκὸς γνώμας συμβουλὰς, ἀπίστους
ποιεῖν εἴωθε. τῶν μὲν οὖν παραδειγμάτων
τοιαύτη τις ἡ φύσις ὀρθῶς· χρηστέον δ' αὐτοῖς ἑκα-
τέρῳ τρόπῳ, ὅταν μὲν ἡμεῖς λέγωμεν τὰ κατὰ
λόγον γινόμενα, δεικνύντας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ-
το καὶ διὰ τοιαῦτα τὰς πράξεις· ὅ-
ταν δὲ τὰ παρὰ λόγον γινόμενα, φέροντας ὅσα
παρὰ λόγον δοκοῦντα γεγενῆσθαι τῶν πεπραγ-
μένων, ἀλόγως ἀποβεβηκέναι. ὅταν δ' οἱ ἀντι-
διοι λέγωσι τοῦτο, χρὴ δεικνύειν, ὡς ἀτυχήμα-
τα ταῦτα συνέβη, καὶ λέγειν, ὅτι οὐ τοιαῦται
πράξεις εἰσὶ ὧν ἀπιθάνων γεγόνασι· οἵας δὲ σὺ
λέγεις, πολλάκις. τοῖς μὲν οὖν παραδείγ-
μασι οὕτω χρηστέον. ὅταν γε μὴν τὰ παρὰ
λόγον γινόμενα φέρωμεν, χρὴ σκοπεῖν αὐ-
τῶν ὁπόσα πλείω, καὶ καταλέγειν ὡς ἐπὶ τὸ μᾶλ-
λον ἐκεῖνα τοιοῦτον εἴωθε γίνεσθαι. ἐν δὲ χρῆ-
σθαι τοῖς παραδείγμασι μὴ μόνον ἐκ τούτων,
ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων. λέγω δ' οἷον εἰ μὲν ἀ-
ποφαίνοις ἡμᾶς πλεονεκτικοὺς τοῖς συμμάχοις
χρωμένους, καὶ ἀφαιρεῖσθαι αὐτῶν τὰ φι-
λίαν· καὶ * λέγοις, ἡμᾶς δι', ἃ ἴσως καὶ καινῶς
ποιοῦσι προσφερόμενα, * οὐ πολὺ
χεῖρον τὴν συμμαχίαν φυλάξομεν. καὶ πά-
λιν, εἰ μέλλας ἐπάγειν ἀπαράσκευάτους πολε-
μήσοντας, καὶ ἀφ' ὧν καλῶς πολεμήσαις
ἀποφαίνοις, εἶτα λέγοις· δεῖ παρασκευα-
σμένοις πολεμεῖν· βέλτιον γὰρ ἐπὶ τῆς νίκης
τὰς ἐλπίδας ἔχειν. πολλὰ δὲ λήψῃ παραδείγματα ἀφ' τῆς παρεληλυθυίας πρά-
ξεως, καὶ ἀφ' τῆς νῦν γενομένης. τὰ γὰρ πολ-
λὰ τῷ ἔργῳ, τῇ μὲν ὁμοῖα, τῇ δὲ ἀνόμοια ἀλ-
λήλοις ἐστίν. ὥστε ἀφ' ὧν αἰτίαν ταύτην, καὶ
παραδείγματα δυνησόμεθα, καὶ τοῖς ἐκεῖ-
νον τῶν ἄλλων λεγομένοις, οὐ χαλεπῶς ἀντερεῖ-
σθαι. τῶν μὲν οὖν παραδείγματα τοιά τινα ἔσ-
ται ἴσμεν. καὶ ὡς αὐτοῖς χρησόμεθα, καὶ ὅλως
πολλὰ λεχθήσεται.

A Itidem autem & Corinthii cùm in Syracuſanorum auxilium nouem triremibus iſſent, Carthaginienſes, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracuſanorum portus applicuiſſent, atque vrbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim verò hæc, atque iis ſimilia, quæ præter B rationem ſint geſta, eas conſultationes improbare conſueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura eſt huiuſcemodi. Iis verò vtroque modo vtendum eſt. Nam cùm res, quæ ratione fiunt, dixerimus, oſtendemus vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cùm autem quæ præter rationem fiunt, loquimur, afferemus quæcumque temeritate videntur facta, rectiſſimo fine concluſa. Cùm aduerſa autem hæc dixerint, oportet oſtendere hæc perinde ac fortunato caſu aliquo accidiſſe: eritque dicendum, eiuſmodi res quàm rariſſimè contigiſſe: C quæ verò à te narrentur, quàm ſæpiſſimè. Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimverò cùm ea quæ nulla ratione ſunt facta, in medium attulerimus, opus eſt eorum quàm plurima complectamur, dicamuſque nihil ea magis quàm hæc fieri conſueuiſſe. Exemplis verò non ex iis ſolùm, verùm etiam ex contrariis eſt vtendum: ſicuti ſi oſtenderis, auarè quoſdam vſos ſociis, & propterea ipſorum ſolutam amicitiam, & aſſeras. Nos verò ſi æqualiter, ac pro commodis erga ipſos rem geſſerimus, ſocietatem multum temporis conſeruabimus. Et iterum, ſi quos alios, quoniam imparati deſcendiſſent in bellum, deuictos, ſuperatoſque oſtendas, ita dixeris, ſi inſtructi bellum aggredi voluerimus, meliores certè ſpes de victoria habuerimus. Multa verò aſſumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex inſtantibus negotiis. Plurimæ namque res partim ſimiles partim diſſimiles inuicem ſunt. Quamobrem id cauſæ exemplis abundabimus, & quæ E ab aliis dicuntur, haud difficilè refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo iis vti oporteat, & vnde multa capienda ſunt, ex antè dictis cognoſcere poſſumus.

CAPVT X.

De coniecturis.

CONiecturæ autem ſunt, quæcumque hiſce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipſa ſibi oratio aduerſatur. Auditorum enim plurimi iis contrarietatibus, quæ dicendo agendove contingunt, coniectant ſani ineſſe nihil, neque in dictis neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens ſiue ipſa ſibi aduerſarii contradicit oratio, ſiue res ipſa eſt dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiuſmodi ſunt, & ita vbertim vti poteris.

CAPVT XI.

De commentationibus.

COmmentationes verò ſunt non eæ modò, quæ orationi atque negotio aduerſantur, ſed & aliis rebus omnibus. Aſſumes autem multas, eaſque tractabis quemadmodum in quærendi ſpecie dictum eſt. Conſiderabis etiam ſicubi ipſa ſibi diſſentit oratio, aut ſi geſta negotia iuſtis, aut legi, aut vtili, aut honeſto, aut poſſibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum conſuetudini aduerſantur. Huiuſmodi igitur commentationes ſunt contra aduerſarios aſſumendæ; his verò contrariæ pro nobis dicendæ ſunt: quippe qui oſtendamus, & negotia, & verba noſtra, iniuſtis, & exlegibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & ſummatim iis qui nequam cenſentur, maximè aduerſari. Oportet autem harum ſingulas breuiter, & nominibus quàm pauciſſimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copioſiſſimè vti, optiméque potrimus.

CAPVT XII.

De ſententia.

SEntentia verò, (vt ſummatim dicam,) eſt aduerſus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera ſunt: alterum quidem credibile,

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Περὶ τεκμηρίων.

ΤΕΚΜΗΡΙΑ δ' ἐστὶν, ὅσα αὐ τοῦτοις ἢ πεπραγμένα τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ ὅσα ὁ λόγος αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντιοῦται· τῶν γὰρ ἀκουόντων οἱ πλεῖστοι τοῖς συμβαίνουσι περὶ τοὺς λόγους ἢ πρᾶξιν ἐναντιώμασι, τεκμαίρονται μηδὲν ὑγιὲς εἶναι, μήτε τῶν λεγομένων, μήτε τῶν πραττομένων· πολλὰ δὲ λήψῃ τεκμήρια σκοπῶν, εἴτε ὁ λόγος τῷ ἑαυτοῦ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντίωμά τῷ λόγῳ ἐστί· τοῦτο μὲν οὖν τεκμήρια τοιαῦτ' ἐστὶ, καὶ οὕτως αὐτὰ πλεῖστα ποιήσῃ.

ΚΕΦΑΛ. ια'.

Περὶ ἐνθυμημάτων.

ΕΝθυμήματα δ' ἐστὶν, ὑ μόνον τὰ πρὸς λόγῳ καὶ τῇ πράξει ἐναντιούμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι. λήψῃ δὲ πολλὰ μεθόδῳ, ὡς ἐπὶ τῶν ἐξεπισκοπῶν εἴδει εἴρηται, καὶ σκοπῶν, εἰ πῃ ὁ λόγος ἑαυτῷ ἐναντιοῦται, ἢ τὰ πεπραγμένα τοῖς δικαίοις, ἢ τοῖς νόμοις, ἢ τοῖς συμφέρουσι, ἢ τῷ καλῷ, ἢ τοῖς δυνατοῖς, ἢ τοῖς ῥᾳδίοις, ἢ τοῖς εἰκόσι, ἢ τῷ ἥκειν τοὺς λέγοντας, ἢ τῷ ἥκειν τῶν πραγμάτων. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τῶν ἐναντίων ἐπιλήψιμα· τὰ δ' ἐναντία τούτοις, ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν δεῖ λέγειν, ὑποφαίνοντας τὰς πράξεις τὰς ἡμετέρας, καὶ τοὺς λόγους ἐναντιουμένους τοῖς ἀδίκοις, καὶ τοῖς δυσνόμοις, καὶ τοῖς ἀσυμφόροις, καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων τῶν πονηρῶν ἤθεσι, καὶ συλλήβδην τοῖς μεθ' ἡμῶν νομιζομένοις εἶναι. δεῖ δὲ τούτων ἕκαστα * σωωηγορεῖν ὡς εἰς βραχύτατα, καὶ φεύγοντα μάλιστα τὰ ὀλίγοις τοῖς ποιήμασι. τὰ μὲν οὖν ἐνθυμήματα τὰ τοιαῦτ' ἔστιν πολλὰ ποιήσομεν, καὶ οὕτως αὐτοῖς χρήσομεθα.

* Fort. συνάγειν, vel συναγαγεῖν ὡς εἰς βραχύτατα. χ. ἐνθύμια

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ γνώμης.

ΓΝΩΜΗ δ' ἐστὶ μὲν τὸ κεφαλαίῳ καθ' ὅλων τῶν πραγμάτων δόγματος ἰδίᾳ δήλωσις. δύο δ' ἔστιν αἱ γνῶμαι εἶσιν· ὁ μὲν εἰκὸς,

ὁ δὲ παράδοξος. ὅταν μὲν οὖν ἔνδοξον λέγῃς, οὐδὲν δεῖ τὰς αἰτίας φέρειν. οὔτε γὰρ ἀγνοεῖται, οὔτ' ἀπιστεῖται τὸ λεγόμενον. ὅταν δὲ παράδοξον λέγῃς, καὶ φαύλως ἔχῃ τὰς αἰτίας εὐπόρως, ἵνα τὴν ἀδολεσχίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν ἀφ' ἑαυτοῦ φύγῃς. δεῖ δὲ τὰς γνώμας οἰκείας φέρειν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ σκαιὸν καὶ ἀπηρτημένον φαίνηται τὸ λεγόμενον. πολλαχῶς δὲ ποιησόμεθα αὐτάς, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἢ ἐξ ὑπερβολῆς, ἢ ἐκ παρομοιώσεως. αἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τοιαῦδε τινές εἰσιν*, ὀκνηρότερόν μοι δοκεῖ δικαίου γνώμαι γράψειν, πράγματος ἄπειρον ὄντα. ἑτέρα δ' ἐστὶν ἥδε· νοεῖν ἐχόντων ἀνδρῶν ἐστὶ τὰς τῶν γεγενημένων παραδείγμασι χρωμένους, πειρᾶσθαι ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἁμαρτίας. ἐκ μὲν οὖν τῆς ἰδίας φύσεως τοιαύτας ποιησόμεθα γνώμας. ἐξ ὑπερβολῆς δὲ τοιαί· δεινότερόν μοι δοκοῦσιν οἱ κλέπτοντες τὰ λιζομένων ποιεῖν. οἱ μὲν γὰρ λαθραίως, οἱ δὲ φανερῶς τὰ χρήματα περιαιροῦνται. τὰς μὲν οὖν ἐξ ὑπερβολῆς γνώμας, τὸν τρόπον τοῦτον πολλαχῶς ποιησόμεθα. αἱ δ' ἐκ παρομοιώσεως, τοιαίδε εἰσίν· ὁμοίως μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ χρήματα ἀποφερόμενοι, τοῖς τὰς πόλεις προδιδοῦσι ποιεῖν. πιστευθέντες γὰρ ἀμφότεροι, τὰς πιστεύσασι ἀδικοῦσιν. * ἑτέρα δ'· ὑπερπλήσιόν μοι δοκοῦσι ποιεῖν * οἱ ἄδικοι, τοῖς πονηροῖς. ἐκεῖνοί τε γὰρ ὧν μὲν αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, οὐκ ἀξιοῦσι δίκας δίδοναι· ὧν δὲ τοῖς ἄλλοις ἐγκαλοῦσιν, ἀμφοτέρων τιμωρεῖσθαι. οὗτοί τε εἴ τι μὲν αὐτοὶ τῶν ἐμῶν ἔχουσιν, οὐκ ἀποδιδόασιν· εἴ δ' τι ἐγὼ τούτων ἔλαβον, καὶ αὐτὸ καὶ τοὺς τόκους οἴονται δεῖν κομίσασθαι. γνώμας μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον μεταδόντες, πολλαχῶς ποιησόμεθα.

Fortasse, οἱ δὲ μ. ἀδικοῦντ. vel, in δὲ μικρ. δυνατὸν, ἀδικοῦντ. Vulg. lectio ferri potest.

ὑπερπλήσιόν μοι δοκοῦσι ποιεῖν οἱ ἄδικοι. Interpr. οἱ ἀδίκημα, recte.

A alterum verò incredibile. Cùm ergo credibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neque quod dicitur, ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & dicacitatem & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem ex semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quàm consentaneæ: ne, quod dicitur, inconcinnum violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: Nemo, mea sententia, rerum imperitus grauis Imperator esse potest: B Altera autem talis est: Prudentium virorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione vero tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum, hi verò palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi: Qui pecunias auferunt, idem faciunt, C mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt. Vtique enim crediti, iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est. Videntur mihi aduersarii tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerum iniurias aliis faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem aliis crimini dant, vehementissimè horum causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi decere arbitrantur. D Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ σημείων.

Σημεῖον δέ ἐστιν οὗ τοῦ ἄλλου, ἢ τὸ τυχὸν ὧν τυχόντος, ἢ οὐ πᾶσα πᾶσιν, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰδισμένον γίνεσθαι περὶ τὸ πράγματος, ἢ ἅμα τῷ πράγματι, ἢ μετὰ τὸ πρᾶγμα. ἔστι δὲ σημεῖον τὸ τι γνωσθέν, καὶ μόνον τῷ γνωσθέντος, ἀλλὰ καὶ τῷ καὶ τοῦ μὴ γνωσθέντος. ὡσαύτως δὲ τὸ μὲν γεγονὸς, ἢ μόνον τῷ μὲν ὄντος, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄντος. ποιεῖ δὲ τὰ σημεῖα, τὸ μὲν οἴεσθαι, ὅτι εἰδέναι. κάλλιστον δὲ τὸ εἰδέναι ποιοῦ· δεύτερον δὲ, τὸ δόξαι πιθανωτάτην ἐργαζόμενον.

CAPVT XIII.

De signo.

Signum verò est alterius aliud, non quoduis cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solùm, sed & non facti. Identidem verò & non factum non solùm non facti, verùm & facti. Signa verò efficiunt alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimum est quod scientiam efficit: secundo autem loco quod opinionem maximè verisimilem operatur.

Signo-

Signorum autem copia nobis vbertim eriit, (vt ſummatim dicam,) ex eorum ſingulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque aſſumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bonaue contingunt, item ex teſtimoniis, ex teſtificatis, ex noſtris, ex aduerſariorum fautoribus, ex ipſis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur ſignorum multitudine abundabimus.

A πόλλας δὲ ποιήσομαι σημεῖα συλλήβδην εἰπεῖν ὅτι ἑκάστου τῶν πεπραγμένων, καὶ λεγομένων, καὶ ὁρωμένων, καθ' ἕκαστον λαμβάνοντες, ἔκ τε τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς σμικρότητος τῶν ἀποβαινόντων καλῶν ἢ ἀγαθῶν. ἔτι δὲ * ἐκ τῶν μαρτυρουμένων & ἐκ τῶν συμπαρόντων ἡμῖν ἢ τοῖς ἐναντίοις, & ὅτι αὐτῶν ἐκείνων, καὶ ἐκ τῶν * προκλήσεων, & ἐκ τῶν χρόνων, & ὅτι ἄλλων πολλῶν. τῶν μὲν οὖν σημείων ἐντεῦθεν εὐπορήσομεν.

κ. ἐκ τῶν μαρτυρειῶν, ἢ ὁκοτ' μάρτυρες νεῦμεν, κ. ἀποκλήσεων,

B

CAPVT XIV.

De argumento.

ARgumentum autem eſt, (ſic enim elenchon interpretamur,) quod aliter habere non poteſt, atque ipſi dicimus. Aſſumitur autem ex natura neceſſariis, vt nos dicimus, aut aduerſarius: & ex iis quæ natura fieri aut poſſunt, aut non poſſunt, ſicuti aduerſarii dicunt. Natura igitur neceſſarium eſt, ſicuti viuos cibis indigere: & iis ſimilia. Vt verò nos dicimus, neceſſarium eſt affectos verberibus ea confiteri, quæ cedentes iuſſerint. Natura autem fieri non poteſt puellum argenti tantum furto ſubripuiſſe, quantum ferre nequeat, & id ferentem abiiſſe. Vt autem aduerſarius dicat, fieri non poterit, ſi quidem dixerit quibuſdam temporibus Athenis debiti rabellas nos feciſſe: ipſi autem poſſumus auditoribus demonſtrare, vt ea tempeſtate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis atque ſimilibus faciemus. Prorſus verò & ex ipſa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes tranſegimus. Conſideremus etiam quid item inuicem ex differunt.

C

D

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ ἐλέγχου.

ΕΛΕΓΧΟΣ δέ, ἔστι μὲν ὃ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν. λαμβάνεται δὲ ἐκ τῆς φύσεως ἀναγκαίων, ὡς ἡμεῖς λέγομεν, ἢ ὁ ἀντιλέγων καὶ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν δυνατῶν ἢ ἀδυνάτων, ὡς οἱ ἐναντίοι λέγουσι. κατὰ φύσιν μὲν οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν οἷς τοῖς ζῶσι σίτων δεῖσθαι· καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ὡς δ' ἡμεῖς λέγομεν, ἔστιν ἀναγκαῖον τοῖς μεμαστιγωμένοις ὁμολογεῖν ἃ ἂν οἱ μαστιγοῦντες κελεύσωσι. κατὰ φύσιν δὲ πάλιν ἀδύνατόν ἐστι παιδάριον μικρὸν κλέψαι τοσοῦτον ἀργύριον, οἷ μὴ δυνατὸν φέρειν, καὶ οἴχεσθαι τοῦτο φέροντα· ὡς δ' αὐτοὶ ἐναντίοι λέγουσι, ἔστιν ἀδύνατον, ἃ φάσκομεν ἐν χρόνοις ποτὲ Ἀθήνησι ποιήσασθαι τὸ συμβόλαιον. ἡμεῖς δ' ἔχομεν ἐπιδεῖξαι τοῖς ἀκούουσιν, ὡς κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἀπεδημοῦμεν εἰς ἑτέραν πόλεως χώραν. τοὺς μὲν οὖν ἐλέγχους ἐκ τούτων, καὶ ἐκ τῶν τούτοις ὁμοίως ἐχόντων ποιησόμεθα. συλλήβδην δὲ ἐκ τοῦ τε λόγου, & τῶν πραγμάτων καὶ τῶν αἰσθήσεων πίστεις ἁπάσας διεληλύθαμεν. σκεψώμεθα δὲ καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν.

E

CAPVT XV.

De probabili & differentiis.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipſi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis, & ex ſimilibus fieri poſſunt. Coniecturæ autem ſolùm ex dictionibus actionibuſque contrariis conſtant. Verùm commentario à coniectura hanc habet differentiam,

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Τί ἀλλήλων αἱ πίστεις διαφέρουσι· καὶ περὶ ἀτεχνῶν πίστεων.

ΤΟ μὲν πίνακι εἰκὸς τῷ παραδείγματος τούτῳ διαφέρει, ὅτι τὸ μὲν εἰκὸς ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες ἔννοιαν· τὰ δὲ παραδείγματα, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων φέρειν ἔστι. τὰ δὲ τεκμήρια μόνοι ἐκ τῶν πρεπόντων λόγων & τῆς πράξεως ἐναντίων συνίστηται.

Ἐ μλὼ ἐνθυμήματα γε τεκμηρίου ταύτῃ τῇ διαφορὰν ἔχηκεν, ὅτι τὸ μλὼ τεκμήριον ἐστὶ τῆ λόγου καὶ τῆ τροπῆξιν ἐναντίωσις ὅτι τὸ δ' ἐνθύμημα, ἐ ταῖς περὶ ταῖς ἄλλας ἰδέας ἐναντιώσεις

γρ. ἐξήλιπεν. *δεῖλιφεν. ἢ ἐ διαφ' ἃ, τὸ μλὼ τεκμήριον οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ λαμβάνειν, διὸ μὴ περὶ τὰ πράγματα ἐ λόγους ἐναντιώσεις ἐπαρκῆ· ὁ δ' ἐνθύμημα, πολλαχόθεν ἔστι τοιεῖσθαι τοῖς λεγομένοις· γνώμης δ' ἐνθυμημάτων διαφέρουσιν, ἢ τὰ μλὼ ἐνθυμήματα μόνον οὐκ τῶν ἐνδοξάζοντων συγκεῖνται. ταῖς δὲ γνώμαις καὶ μᾶλλον τῶν ἐναντιώσεων καὶ ἁπλῶς αὐταῖς καθ' ἑαυτὰς δυνατὸν ἔστιν ἐμφαίνειν. τὰ δὲ σημεῖα τῶν γνωμῶν ἐ τῶν περειρημένων ἀπόδειξιν

γρ. ἢ τὰ μὲν τῶν ταύτῃ διαφέρουσιν, *ὅτι τὰ μλὼ ἄλλα πόρρω, οἷονσιν ἐμποιεῖ τοῖς ἀκούουσιν· τῶν δὲ σημείων ἔνια ἐ σαφῶς εἰδέναι ποιήσῃ τοὺς χρίνοντας· ἐ διὸ τῶν μλὼ ἑτέρων οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὰ συλλογισμά· τῶν δὲ σημείων, πολλαχῶς ἔστι ποιήσασθαι· ἐ μλὼ ἔλεγχος σημείου ταύτῃ διαφέρει, διὸ τῶν μλὼ σημείων ἔνια μόνον οἴεσθαι ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας· ἔλεγχος δὲ πᾶς τὸν ἀληθείας διδάσκει τοὺς χρίνοντας· ὥστε ταῖς τῶν λόγων ἐ τῶν προτέρων πίστεσίαι τί εἰσι, καὶ ὅθεν αὐτῶν δεῖ περιττῶμεν, ἐ ἢ ἀλλήλων διαφέρουσιν, ὑπὸ τῶν προειρημένων ἔσται· τῶν δ' ὑπεναντίων, ἐκάστου πάλιν διέλθωμεν· ἢ μὲν οὖν δόξα τοῦ λέγοντός ἐστι, τὸν αὐτὸν διάνοιαν ἐμφαίνειν καὶ τῶν πραγμάτων· δεῖ δ' ἐμπειρον ἀποφαίνειν ἑαυτὸν, περὶ ὧν ἂν λέγῃ, καὶ ὑποδείκνυσθαι ὡς συμφέρει σφίσι πάλιν περὶ τούτων. τὸν δ' ἀπλέγοντα, μάλιστα δείκνυσθαι μηδεμίαν

γρ. περὶ ὧν ἐμπειρίαν ἔχοντα τὸν ἀναίσχυντον, *περὶ ὧν ἀποφαίνεται, τὸν ἢ δόξαν ὁμοίως. ἂν ἢ τοῦτο μὴ δυνατὸν ᾖ, δίκαιον ὡς καὶ οἱ ἔμπειροι πολλάκις ἐξαμαρτάνουσιν. ἂν δὲ τοῦτο μὴ ἐνδέχηται λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἐστι τοῖς ἐναντίοις πάλιν περὶ τούτων εἰπεῖν. πῶς μλὼ οὖν δόξαις τοῦ λέγοντος οὕτω χρησόμεθα, καὶ αὐτοὶ ἀποφαινόμενοι, καὶ ἑτέροις ἀπλέγοντες.

A quòd coniectura quidem circa dictionem actionemque contrarietas quædam est, commentatio verò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non est in nobis assumere, nisi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ autem à commentationibus differunt, quòd ex solùm ex contrariis constant: sententias verò & cùm repugnantiis, & simpliciter ipsas secundùm sese ostendere possumus. Signa autem à sententiis, & ab omnibus antè dictis, hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: signorum autem quædam, vt etiam perspicuè hi cognoscant, efficiunt. Item quod ex reliquis nequaquam contigerit vt ipsi plurima suppeditare possimus. Signa vero plurima facilè queunt fieri. Item & argumentum à signo hanc habet differentiam, quod signorum quidem aliqua opinionem dumtaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur rerumque probationes cuiusmodi sint. & vnde his abundemus, quidque inter se differant, possumus ex antè dictis cognoscere: quæ autem opponuntur eis, singillatim percurramus. Opinio ergo dicentis est, suam aduersus negotia declarare sententiam. Opus autem est, earum se rerum, de quibus orationem habuerit, peritum esse ostendat, demonstretque sibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium vero demonstret nullam prorsus, de quibus contrà enuntiet, tenere peritiam, opinionemque identidem ostendat. Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit, solere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur pernicioſum aduersariis esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur, & nostra asserendo, & aduersariis contradicendo.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'.

Περὶ μάρτυρίας ἐ μαρτύρων.

Μαρτυρία δέ ἐστιν, ὁμολογία σεσημειδῶς ἑκουσία. ἀναγκαῖον δ' ἔστι τὸ μαρτυρούμενον, ἢ πιθανὸν ἢ ἀπίθανον, ἢ ἀμφίδοξον πρὸς πίστιν ὡσαύτως δ' ἐ τὸν μάρτυρα πιστὸν,

CAPVT XVI.

De testimonio, & testibus.

Testimonium vero, est rei cognitæ voluntaria confessio. Necesse autem est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem.

aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cùm ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minimè indigent, ni fortasse decoris gratia, vel sententia, vel commentatione vti paucis volueris. Cùm testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacii quicquam testificaretur. Docendum est etiam, neque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum, præsertim cùm deprehensum non solùm argento, verùm & gloriæ & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur. Ii autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit; aut testificatum quærendum esse dicant, si minùs probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia flagitiaque congerant. Considerandum est etiam, an testis ei cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotii alicunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alii gratia, alii cruciatu alii lucro mendacii suspicioni obnoxii testificando exiſtunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersariis nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo fum dicturus: nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. Et ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonii pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quod si aduersarii tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus & testimoniis vti conueniat, ex his sciemus.

A ἢ ἄπιστον, ἢ ἀμφίδοξον. ὅταν μὲν οὖν τὸ μάρτυρούμενον ᾖ πιθανόν, καὶ ὁ μάρτυς ἀληθινός, οὐδὲν δέονται αἱ μαρτυρίαι ἐπιλόγων, ἐὰν μὴ *βούλει χαρίεντί τινι ἢ σοβαρῷ πράγματι σωζόμενος εἰπεῖν τὸ ἀρέσκον ἔνεκεν. ὅταν δὲ ἀντιπαθῶσιν οἱ μάρτυς, ἀποδεικνύειν δεῖ, ὡς οὔτε χάριτος ἕνεκεν, οὔτε βασάνου, ἢ κέρδους, ὁ ψευδῆ μαρτυρήσας. δεῖ δὲ καὶ διδάσκειν, ὅτι οὐ συμφέρει τὸ ψεῦδος μαρτυρεῖν. αἱ μὲν γὰρ ὠφέ-
B λειαι μικραί· ὃ δ' ἔλεγχος χαλεπόν. γραφὴν δέ τινα οὐ μόνον εἰς ἀργύριον οἱ νόμοι ζημιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν καὶ εἰς ἀπιστίαν. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας, οὕτω πιστοὺς ποιησόμεθα. διὰ λέγοντος δὲ μαρτυρίαν, δεῖ τὸν τόπον τὸν μάρτυρος διαβάλλειν, ἐάν τε πονηρὸς ᾖ τὸ μαρτυρούμενον ἐξετάζῃ, * ἐάν τε πιθανὸς ᾖ καὶ σωφρονέστερος τοῦτοις ἀδιλέγειν, σωφρόνιστα τὰ φαυλότατα τῶν ἐναντίων εἰς ταὐτὸ. σκεπτέον δὲ
C καὶ εἰ φίλος ἐστὶν ὁ μάρτυς ᾧ μαρτυρεῖ, ἢ εἰ μέτεστιν αὐτῷ πολλαχοῦ τῶν πραγμάτων, ἢ ἐχθρός ἐστιν οὗ κατὰ μαρτυρεῖ, ἢ πένης. οὗτοι γὰρ οἱ μὲν διὰ χάριν, οἱ δὲ διὰ βάσανον, οἱ δὲ διὰ κέρδος ἐπιπλέονται τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν. καὶ τὸν ψευδομαρτυρίων νόμον, ὃν περὶ τούτοις τιθεῖσι τοῖς πράγμασιν εἰσηγητὴν νομοθετῶν. ἄπορον οὖν εἴ τῳ νομοθέτου τοῖς μάρτυσι μὴ πιστεύσαντος, τοῖς κρίνουσι πιστεύειν αὐτοῖς κατὰ τοὺς νόμους κρίνειν ὀμωμοκόσι. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας οὕτως ἀπι-
D στοτέρους ποιήσομεν. ἔστι δὲ καὶ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν τρόπος τοιόσδε· μάρτυρησόν μοι, ὦ * Λεπτίνη. μὰ τοὺς θεοὺς οὐκοῦν ἐγὼ· κωλύοντος γὰρ ἐμοῦ, ταῦτα ἐπράχθη σοί. ἐν δὲ τῷ ἀποφάσκειν ψευδομάρτυρος δίκην οὐκ ὀφείλειν ποιεῖσθαι, ὅταν μὲν ἡμῖν * συμφέρῃ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν, οὕτως αὐτῇ χρησόμεθα. ἐὰν δὲ οἱ ἐναντίοι τοιοῦτόν τι ποιήσωσιν, ἐμφανιοῦμεν καὶ κατηγορήσομεν αὐτῶν, καὶ συγγραφὰς ἀφοροῦσι μαρτυρεῖν κελεύσομεν. μάρτυσι μὲν οὖν καὶ μαρτυρίαις ἐκ τούτων ἴσμεν ὡς δεῖ χρῆσθαι.

CAPVT XVII.

De quæstione.

QVæstio vero, est inuita conscii hominis confessio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuati quidem homines de valde necessariis, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ βασάνου.

ΒΑσανος δέ ἐστι μὲν ὁμολογία παρ' ἐναντίου, ἀναγκαία δέ. ὅταν μὲν οὖν συμφέρῃ ἡμῖν ποιεῖσθαι αὐτὴν ἰσχυράν, λεκτέον ὡς οἵ γε ἰδιῶται περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ αἱ πόλεις περὶ τῶν μεγίστων, ἐκ βασάνων ταῖς πίστεσ

λαμβάνοιεν, καὶ ὁπότερα περὶ ἑκάτερα βάσανος μᾶλλον μαρτύρων. τοῖς μὲν γὰρ μάρτυσι συμφέρει πολλάκις ψεύσασθαι· τοῖς δὲ βασανιζομένοις, λεπτολογεῖσθαι λέγειν. οὕτω γὰρ ταχίστην τῆς κακοπαθείας. ὅταν δὲ βουληθῇ τοὺς βασανίζοντας ἀπίστους ποιεῖν, πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς οἱ βασανιζόμενοι τοῖς ἐκδιδοῦσι πολέμιοι γίνονται· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν δικαστῶν κακοῦνται· ἔπειθ' ὅτι πολλάκις τοῖς βασανιζομένοις ὁμολογοῦσιν οὐ τὰ ἀληθῆ, ἵν' ὡς τάχιστα τῶν κακῶν παύσωνται. δεικτέον δ' ὅτι καὶ τῶν ἐλευθέρων πολλοὶ ἤδη βασανιζόμενοι, καθ' ἑαυτῶν ἐψεύσαντο, βουλόμενοι τὴν δουλείαν κακοπαθείαν ἐκφυγεῖν. ὥστε πολὺ μᾶλλον εἰκὸς τοὺς δούλους ψευσαμένους καὶ τὰ δίκαια βουλεύσασθαι τὴν ὠμότητα τῶν μισθῶν ἐκφυγεῖν, * καὶ πολλὰς κακοπαθείας τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἔτοιμοι φέρειν, ἵν' ἑτέρους μηδὲν πάθωσιν, αὐτοὶ βούλεσθαι μὴ ψεύδεσθαι εἰπεῖν. ταῦτα μὲν οὖν βασανιστέον ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ πίστις ἀμοιβαῖα καὶ ἀπιθάνους καταστῆσαι.

* γρ. ἢ πολλάκις

A capiunt, quodque certior testibus est quæstio. Nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæstiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæstionibus cruciati, iis, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur: deinde quòd quærentibus plerumque non vera confitentur: quò maturiùs doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum, nonnullos liberos homines, quò celeriùs B supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis consentaneum esse, seruos aduersus dominos, quò suum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus & animis tolerare, quò cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi noluerint. Quæstiones igitur ex iis atque horum similibus probabiles & improbabiles constituemus.

C

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

CAPVT XVIII.

Περὶ ὅρκου.

De iureiurando.

ΟΡΚΟΣ δ' ἐστὶ μὲν πίστις ἄτεχνος θείᾳ τινὶ φύσει φάσις * αἰτοδίκτης. δεῖ δ' αὐτὸν ὅταν μὲν αὔξειν ἐθέλωμεν, λέγειν οὕτως· οὐδεὶς ἂν ὑπομεῖναι βούλοιτο, φοβούμενος τὸ τοῦ θεοῦ τιμωρεῖσθαι, καὶ τὸ τοῦ θεοὺς ἀνθρώπους λαθεῖν καὶ δυνήσεσθαι, οἷς μὲν ἀνθρώπους λαθεῖν ἐστι, θεοὺς δ' οὐκ ἔστιν. ὅταν δ' οἱ ἐναντίοι καταφύγωσιν εἰς ὅρκον, καὶ βουλώμεθα ἡμᾶς παπτεινοῦν αὐτὸν, δεικτέον ὡς τοῦ αὐτοῦ ἐστιν ἀνθρώπου τὸ περὶ τοῦτο φοβεῖσθαι καὶ μὴ φοβεῖσθαι ὑπομνύοντας. ὃς γὰρ κακοῦργον, οἴεται λαθεῖν τοὺς θεούς, οὐδ' ὑπομνύει, ἵνα μὴ οἴεται τυχεῖν· καὶ ὡς μὲν τὴν ὀμνύουσιν εἰς τοῖς περὶ τῶν ἀνθρώπων λόγοις χρήσιμα ἔστι, δηλώσειν ὑπολαμβάνομεν.

IVsiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cùm igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certè peierare vellet, cùm diuini supplicii metu, tum dedecoris apud homines. Eritque subdendum, latere homines posse, deos autem non posse. Cùm aduersarii verò ad iusiurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt malè agant, & peierare non curent. Nam qui facinorosus deos latere putat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iusiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tractauimus, planè dicendo nobis suppetere. Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, dedimusque non eam vim solùm, quam earum quælibet haberet, verùm etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris & vtilitatis adferunt.

* αἰτοδίκτης.

* Syl. διδώκαμεν.

A

CAPVT XIX.

De præoccupatione.

PRæoccupatio igitur eſt, qua & auditorum exiſtimationes, & eorum, qui contradicturi ſunt, verba præuenientes, obnias difficultates remouebimus. Auditorum autem exiſtimationes hoc ſunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortaſſe B veſtrum, quòd ipſe iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggreſſus fuerim. Et rurſum, Nemo ſe mihi difficilem obuiam offerat, quod de his ſim vobis rebus conſulturus, de quibus alii quidam audacter apud vos eloqui cunctantur. Quæ igitur moleſtè auditores laturi ſunt, ſic præoccupando, cauſas veras afferre oportet, quibus rectè facere conſultando videare: vtpote qui demonſtres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiuſmodi cauſam, qua auditorum indignationem C ſoluturus ſis. Quòd ſi nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum eſt, vel tanquam in ſententiæ, vel vt in commentationis figura. Quare omnium abſurdiſſimum venire quidem, tanquam ea hiſce de rebus conſulturos, quæ optima ſint: nunc autem quandoquidem nolunt eos audire, qui ſententiam dicunt, arbitrari pulchrè conſulere poſſe. Et rurſum honeſtum eſt, aut ipſos aſſurgentes ſententiam dicere, aut dicentes audire D quæcunque ex ſuffragiis facere ipſi cenſuerint. Deliberatiuo igitur in genere ſic eſt & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur: quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, ſi quidem in orationum principiis fiant: hoc modo: Nonne igitur abſurdum eſt, legumlatorem quidem iuſſiſſe duas orationes aduerſariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adſtringi, deinde ne E vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam conſilii vim habet, vt in ea audienda rectiſſimè ſitis ſententiam laturi: vos autem in his adeò negligentes eſſe, vt cùm neque ipſa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratiſſimè didiciſſe exiſtimetis? Et alio modo. Qui non abſurdum eſt, Legumlatorem quidem in pari ſententiarum numero imperare reo victoriam dari:

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ προκαταλήψεως.

ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΙΣ μὲν οὖν ἐστι, δι' ἧς τὰ τε τῶν ἀκουόντων ὑποπτεύματα, καὶ τοὺς τῶν ἀντιλέγειν μελλόντων λόγους προκαταλαμβάνοντες, ἐπανελοῦμεν τὰς ὑποφερομένας δυσχερείας. τὰ μὲν οὖν τῶν ἀκουόντων θαυμάσεται ὧδε χρὴ προκαταλαμβάνειν· ἴσως δέ τινες ὑμῶν ἴσως μάζονται ὅτι νέος ὢν οὕτω περὶ μεγάλων πραγμάτων ἐπεχείρησα δημηγορεῖν. καὶ πάλιν· μηδείς ἀπαντήσῃ μοι δύσκολος, ὅτι μέλλω συμβουλεύειν ὑμῖν, περὶ ὧν ὀκνοῦσί τινες ἄλλοι παρρησιάζεσθαι πρὸς ὑμᾶς. περὶ μὲν οὖν τῶν μελλόντων δυσχεραίνεσθαι τοῖς ἀκούουσιν, οὕτω δὴ προκαταλαμβάνοντα φέρειν αἰτίας πρὸ ἃς ὀρθῶς ποιεῖν δόξεις συμβουλεύων, δεικνύοντα τὴν ἐρημίαν τῶν λεγόντων, τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἢ τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον, ἢ ἄλλην τοιαύτην αἰτίαν, δι' ἧς λύσῃς τὴν ὑποφερομένην δυσχέρειαν. εἰ δὲ μηδὲν ἧττον θορυβοῦσιν οἱ ἀκούοντες, χρὴ λέγειν ζωπύρως, ἢ ὡς ἐν γνώμης, ἢ ὡς ἐνθυμήματος σχῆμα. ὅλῳ δὲ πάντων ἀδοκιμώτατόν ἐστιν ἥκειν μὴν ὡς περὶ τῶν πραγμάτων βουλευσομένους καὶ κρίνοντας· νῦν δὲ μὴ βουλομένους ἀκούειν τῶν λεγόντων, εἰδέναι καλῶς ἂν βουλεύσασθαι. ἔτι πάλιν, ὅλως καλόν ἐστιν, ἢ αὐτοὺς ἀναστάντας μέλλοντας συμβουλεύειν, ἢ τῶν συμβουλευόντων ἀκούσαντας, ἀφ' ὧν ἂν αὐτοῖς δόξῃ, χειροτονῆσαι. ἐν μὲν οὖν τῷ δημηγορίας ἀρχῇ τὸ προκαταλήψεσθαι χρήσιμον, καὶ τοῖς θορύβοις ἀποκριτέον. ἐν δὲ τῷ δικανικῷ λόγῳ προκαταλήψόμεθα μὲν ὁμοίως τοῖς προφερομένοις. ἀποκρινούμεθα δὲ τοῖς θορύβοις, ἐὰν μὲν ἐν ἀρχαῖς γένωνται τῶν λόγων, ὧδέ πως· οὐκ ἄλογον οὖν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην τοῖς προφέρουσι δύο λόγους τῶν ἀντιδίκων ἑκάστῳ ἀποδοῦναι τοὺς δὲ δικάζοντας ὑμᾶς ὀμόσαντας καὶ τὸν νόμον κρίναι, εἶτα μηδὲ τὸν ἕνα λόγον ἀκοῦσαι βούλεσθαι· καὶ οὐκ ἴσον μὲν ὑμῶν τοσαύτην προνοίαν ἔχειν, ὅπως ἀκούσαντες πάντων τῶν λεγομένων βουλεύσεσθε τὸν ψῆφον ὑμᾶς· ἢ περὶ πάντων οὕτως ὀλιγώρως ἔχειν, ὥστε μήτε τὰς ἀρχὰς ἐπομείναντας τῶν λόγων, ἤδη νομίζειν ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκειν. καὶ ἄλλως· πῶς οὐκ ἄλογόν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην τὰξαι τῶν ψήφων ἴσον γινομένων τὸν φεύγοντα νικᾶν·

ὑμᾶς δ' οὕτως ἐκπλῆξαι γιγνώσκειν δεῖ τοῦτο, ὡς μηδὲ ἀπολογουμένων τῶν ἀδικουμένων ἀκούειν· καίτοι μᾶλλον ἀδικοῦντ' ἢ μᾶλλον κινδυνεύειν πρὸς φιλονικίας, ἀπειθεῖς ἑαυτῶν τῷ πλεονεξίᾳ αὐδεῖν τε τοῖς ῥήτορσι· ὑμᾶς δὲ τοὺς μὴ ἀκινδύνως κατηγορεῖσθαι μὴ φιλονεικεῖν, πρὸς δὲ μετὰ φόβων καὶ κινδύνων περὶ τῶν κατηγορουμένων ἀπολογουμένους, ὡς ῥᾳδιουργοῦντας ἐκπλήττειν· ἐὰν μὲν οὖν ἐν ἀρχαῖς οἱ θορύβοι γίνωνται, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτοῖς ἀπαντητέον· ἐὰν δὲ περιπλακέντες τῷ λόγῳ θορυβῶσιν, ἐὰν μὲν ὀλίγοι τινὲς τοῦτο ποιῶσιν, διαλιμαντέον τοῖς θορυβοῦσι, καὶ πρὸς αὐτοὺς λεκτέον, ὅτι δίκαιον ταῦτ' ἐστὶ μὴ αὐτοὺς ἀκούειν, ἵνα μὴ κωλύωσι τοὺς ἄλλους ὀρθῶς δικάζειν· ἐπὰν δ' ἀκούσωσι, τότε ποιεῖν ὅ, τι ἂν θέλωσιν. ἐὰν δ' ὁ πλῆθος θορυβῇ, μὴ τοῖς κρίνουσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ δεῖ πλέκειν. τὸ μὲν γὰρ ἐκείνοις διαπίμπλαι, ὀργὴν ἐργάζεται· τὸ δ' ἑαυτῷ δεῖ πλέκειν * καὶ λέγειν πρὸς ταῦτα, συγγνώμας ποιησόμενος τυχεῖν ἐὰν ἐξαμαρτεῖν τι δόξω τοῦ λόγου, καὶ ἐὰν μέλλωσι κρούειν τινὰ φιλοτιμίαν φέρειν, ἐᾶν τινα ἀφαιρεῖσθαι τιμήν. συλλήβδην δὲ πρὸς θορύβους ἀπάντησιν μὴ καταφρονητικῶς, μηδὲ ὀλιγωρίας, μηδὲ ὑπερηφανίας, δικαιοῦντας τοὺς θορυβοῦντας, μηδὲ δικαίοις, μηδὲ νόμοις, μηδὲ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως, μηδὲ τῷ καλῷ ἐναντιουμένους. ἐκ γὰρ τούτων ἔστιν ὅτι μάλιστα παῦσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας. τοῖς μὲν οὖν πρὸς τὰς ἀκροάσεις προκαταλήψεσιν, ὡς δεῖ χρῆσθαι, καὶ ὅπως τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον, ἐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν. ἐκ δὲ τοῦ τὰς ἀντιμαχομένων ὑπόδοξα λέγεσθαι πάλιν, ὡς δεῖ προκαταλαμβάνειν, ἐπιδείξω ἴσως οὐκ ὀλυρείαν αὐτοῦ τινὰ ποιῶν, ἃς ἐγὼ, ἀλλ' ὁ τούτου τρόπος ἐπαχθὴς ἔσται. καὶ πάλιν, πιθήσει μοι αὐτοῦ, τόδε καὶ τόδε μέλλειν λέγειν. ἐγὼ μὲν οὖν τὴν προειρημένην τρόπον οὕτω δεῖ τὰ ὑπόδοξα λέγεσθαι ὑπὸ τῶν ἐναντίων προκαταλαμβάνοντα ἀφαιρεῖν, καὶ ἀσθενῆ ποιεῖν. καὶ γὰρ κἂν πάνυ ἰσχυρὰ ᾖ τὰ προειρημένα, ὑπὸ τοῖς ἀκούουσιν ὑπὲρ τοιούτων φαίνεται μεγάλα τοῖς πρόσθεν προακηκόσιν. ἐὰν δ' ὑστέρους λόγους ἔχωσιν ἡμῖν, καὶ οἱ ἐναντίοι προκαταλήφεις ὦσιν, ἃ μέλλομεν λέγειν, αὖθις προκαταληπτέον ἐστὶν αὖ πάλιν. λύοντα τινὰ δεῖ τὸν λόγον εἶναι· ἢ γὰρ μόνον μου κατέψευσται πολλὰ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ σαφῶς εἰδὼς ὅτι ἐξελέγξω αὐτὸν, προκαταλαβεῖν μου τὸν λόγον καὶ προλιβδῆναι,

A vos autem vsque adeò contrà de iis sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam atque priuilegium in ferendis sententiis impartiri, vos autem contrà iis qui vllo fine periculo accusatum veniunt, neque contentiosos neque pertinaces esse: eos verò, qui cum metu periculoque criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterrere? Siquidem igitur in orationum initiis turbæ fiant, hoc pacto erit iis occurrendum. Quòd si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi, dicendumque ipsorum profectò esse iustitiæ, vt sese nunc ad audiendum præstent, ne aliis rectè iudicandi impedimento sint: cùm verò audierint, vt nunc quicquid libuerit, faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahes. Si te verò accusaris, ac dixeris deliquisse, vt veniam consequare, facilè præstabis. Opus est etiam iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum clàm sententiam sunt latuti, iam perspicuam mentem ponant. Vt autem breuiter complectamur, turbis summatim occurremus vel sententiis, vel commentationibus, ostendemusque, perturbantes, aut iusto, aut legitimo, aut publico veili, aut honesto repugnare. Ex hisce namque maximè fit, vt auditores à tumultibus acquiescant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores vtendum sit, & quo pacto turbis occurrendum, ex antè dictis cognoscemus. Quæ autem ab aduersariis verisimiliter dici poterunt, rursum quomodo præuenienda sunt, demonstrabo. Fortéque suam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum & hoc, illudque dicturum. In superiore ergo oratione, quæ aduersarii dicturi videantur, sic præoccupando & soluere, & infirmare oportet. Etenim tametsi firmissima sunt, quorum insimulantur, non itidem magna iis qui iam antea audierint, videntur. Quòd si secundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduersarii quæ dicturi sumus, præoccuparint, ea rursum contrà anticipando, ita à nobis soluenda sunt: Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, sed certò sciens sese à me redargutum ri, meam orationem occupando calumniæ dedit,

γρ. φιλονικεῖν, Sc οὕτως, vel οὐκ ἀπ' ἀρχ.

γρ. ἐὰν δὲ λέγῃ τι τοῦ λόγου, φαίνεται μεγάλα.

ne ea quam oranti sibi præstiteratis, in me audiendo attentione sitis: vel ne ipse orationem habeam apud vos ob eam quam hic de me priùs calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipso potiùs quàm ex aduersario meo cognoscere: & si hęc ab eo sunt priùs dicendo insinuata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, cum nihil nunc sani dictitaret? Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrimè hac specie, hoc modo: *Dicemus ipsi, licet & hic nostram putet iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam feciſſe. Verùm ex me meas res disce, Sese pandet hic de se loquens.* Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

A ἵ' ὑμεῖς μὲ ἐμοίως αὐτῷ προσέχητε, ἢ ἐγὼ μὴ εἶπα πρὸς ὑμᾶς αὐτὸν, ἀφ' τὸ ἀφαιρεῖσθαι πρόφασιν περὶ τούτου. ἐγὼ δ' οἶμαι δεῖν τοὺς ἐμοὺς λόγους πρ' ἐμοῦ πιστεύεσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μὴ πρὸ τούτου. Εἰ δὲ καὶ ταῦτ' ἔστι προδιείρηται λέγων, ἃ φημι οὐ μικρὰ σημεῖα εἶ τῷ μηδὲν ὑγιὲς τοῦτον λέγειν. κέχρηται δὲ καὶ Εὐριπίδης ὁ Φιλοκτήτῃ τεχνικῶς τοῦτο τὸ εἶδος. Λέξω δ' ἐγὼ, καίτοι μου ἀφῃρῆσθαι * δοκῇ λόγους Forte. δοκῇ λόγους ὑπουργὰς αὐτὸς πιθανούς. Αλλ' ἔξ ἐμοῦ γὰρ τἄμ' μαθὼν κλύων· Ος δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμφανεῖ σοι λέξων. Ταῖς μὲν οὖν προκαταλήψεσιν ὡς δεῖ χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς κριτὰς, καὶ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους, ἴσμεν ἀφ' τούτων.

B

CAPVT XX.

C

De postulatis.

POstulata verò in orationibus sunt; quæ ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia verò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod iis quæ loquimur, attentionem præstari ac benignè audiri petimus. Iustum etiam, quo secundùm leges nos iuvari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si verò secundùm leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiusce modi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo & iustum & iniustum postulatum dignoscentes, non ineptè iis vti possimus, & ne nos aduersarii lateant, cùm iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antè dictis, scire poterimus.

D

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Περὶ αἰτημάτων.

ΑΙΤΗΜΑΤΑ δ' ἔστι τὸ τῆς λέξεως, ἃ πρὸς τὴν ἀκουόντων εἰ λέγοντες αἰτησώμεθα. τούτων δ' ἔστι, τὰ μὲν ἄδικα, τὰ δὲ δίκαια. δίκαιον μὲν οὖν ἔστι, τὸ, τὸ προσέχειν τοῖς λεγομένοις αἰτεῖσθαι, καὶ μετ' εὐνοίας ἀκούειν. δίκαιον δὲ καὶ τὸ τοὺς νόμους αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ τὸ μηδὲν πρὸς τοὺς νόμους ψηφίσασθαι, καὶ τὸ τοῖς ἀτυχήμασι συγγνωμονικὸν ἔχειν. ἐὰν μὲν ἢ πρὸς τοὺς νόμους, ἄδικον· ἐὰν δὲ μὴ, δίκαιον. Τὰ μὲν οὖν αἰτήματα, τοῦτ' ἔστι. διειλόμεθα δ' αὐτῶν τὰς διαφορὰς, ἵ' εἰδότες τὸ, τε δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, χρώμεθα τούτοις καιρῷ, καὶ μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς οἱ ἐναντίοι, ἄδικόν τι αἰτούμενοι τοὺς δικάζοντας. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐκ τῶν εἰρημένων ταῦτα ἀρκούσομεν.

E

CAPVT XXI.

De iteratione.

ITeratio autem, est breuis admonitio. Ea verò vtendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem vnumquodque quale sit, demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autē ipse quidem quid hi fecerint,

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ παλιλλογίας.

ΠΑλιλλογία δ', ἔστι μὲν συνόψεως ἀνάμνησις. δεῖ δ' αὐτῇ χρῆσθαι καὶ περὶ τὴν μερῶν καὶ περὶ τὴν ὅλων λόγων τῆς τελευτῆς. παλιλλογήσομεν δὲ ἐν κεφαλαίοις, ἢ ἀφαιροῦμενοι, ἢ προσαιρούμενοι, ἢ συνειρομένοι, ἢ ἀπαλλαγόμενοι. δείξω δ' αὐτῶν ἕκαστον ὅ ἐστι. τὸ μὲν οὖν ἀφαιρεῖσθαι τοιόνδ' ἐστίν. ἀπορῶ μ' ἐγὼ εἰ καὶ ἐπαινοῦμαι οὗτοι,

εἰ μὴ φθονεροὶ ἦσαν ἡμᾶς πρότερον ἐγκαταλελοιπότες· ἠξιολέγχοντο δὲ ὅτι τὴν πόλιν ἡμῶν στρατεύσαντες, οὐδέν δ' πώποτε ὧν ὡμολόγησαν ποιήσαντες. Τὸ μὲν οὖν ἀξιολογίζεσθαι τοιοῦτόν ἐστι· τὸ δὲ ἀπολογίζεσθαι τοιοῦτον. ἐπιδείξας δ' αὐτοὺς ἀξιολογοῦντας πρότερον τὴν συμμαχίαν, καὶ πρῶτον ὑπομνήσομεν ἡμᾶς, ὅτι πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπολεμοῦμεν· καὶ μάλιστα ἀπορουδιάσαντες ἀξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν ἡμῶν. τὸ μὲν οὖν ἀπολογίζεσθαι, τοιοῦτόν ἐστι. Τὸ δ' ἐν προτρέποντας αὐτοὺς μνησικακεῖν, τοιοῦτόν· εὐλογεῖσθαι δὲ δεῖ, ὅτι συμβεβήκαμεν ἡμῖν ἀξ ὅτου τὴν φιλίαν πρὸς ὑμᾶς ἐποιησάμεθα, μηδέποτε κακόν ὑφ' ὑμῶν τὸν πολεμίων παθεῖν. βοηθήσαντες γὰρ ἡμῖν πολλάκις, ἐπῴλυσαν Λακεδαιμονίους τὴν χώραν ἡμῶν ἀφαρπάσαι· χρήματα δὲ πολλὰ καὶ νῦν φέροντες ὠφελοῦσιν. ἐν προτρέποντες μὲν οὕτως ἀναμνήσομεν· ἐξ ἐρωτήσεως δὲ τόνδε τὸν τρόπον· ἡδέως δ' ἂν αὐτῶν πυθοίμην, ἀφ' ὅτι ἔχομεν ὑμῖν ὧν ἀποδιδόασιν· * οὐ γὰρ ὡς ἀπορεῦσαι εἰπεῖν αὐ
γρ. οὐδὲ γὰ πολεμίσαντες, εἰ ποσοῦτα χρήματα κατ' ἔτος εἰσαῦθις ἐκ τῆς χώρας ἐπιδείκνυσθαι λαμβάνειν· οὐδ' ἂν * φθῆσαι εἰς τὴν τῆς
κ. τοῦτ πόλεως ἀφίκεσθαι πολλὰ δαπανῶν. πάντα γὰρ ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων ἀναλίσκοντες φαίνοιεν. ἐν μὲν οὖν ἐπερωτήσεως οὕτω παλιλλογήσομεν.

nisi vos planè antea reliquissent: arguebantur autem aduersus hanc vrbem nostram cum exercitu processisse: nihil verò eorum vnquam, quæ spopondissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est. Demonstraui autem ipsos, qui priores societatem soluêre, qui primùm nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus quique maximè studuere vrbem nostram in prædam vertere. Enumerare igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi: Recordari oportet contigisse nobis, vt posteaquam societatem cum iis iniuimus, nihil vnquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cùm sæpenumero nobis auxilio veniissent, Lacedæmonios, qui nostrum agrum deuastarent, propulsarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: libenter autem ex istis quærerem, Quid vobis pro conuentis haud soluunt? Neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quàm reliqui omnes insulani, pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Περὶ εἰρωνείας.

CAPVT XXII.

De ironia.

ΕΙΡΩΝΕΙΑ δ' ἐστὶ λέγειν μὲν προσποιούμενον μὴ λέγειν, ἢ ἃ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι ᾧ σχήματι προσαγορεύειν. Εἶη δ' ἂν αὐτῆς τὸ σχῆμα τοιοῦτον, ἐν τῷ ἐφεξῆς τῶν εἰρημένων συντόμως ἀναμιμνήσκειν. οὐδὲ μὲν δὴ οἷμαι δεῖν λέγειν, ἵνα οὕτω μὲν οἱ φάσκοντες πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκέναι, πλείω φαίνοιεν τὴν πόλιν εὐεργετηκότες· ἡμεῖς δ' οἷς οὐδὲν φασιν ἀχρεῖοι εἶναι, πολλάκις τε βοηθήσαντες, καὶ τοὺς ἄλλους οὐδὲν ἀδικοῦντες. τὸ μὲν οὖν ἐν προτρέπεσθαι τὸ ψευδῆ λέγοντα συντόμως ἀναμιμνήσκειν, τοιοῦτόν ἐστι. Τὸ δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι προσαγορεύειν τὸ σχήματι, πάλιν τοιοῦτόν ἐστιν· οὕτω μὲν οἱ χρηστὰ πολλὰ φάσκοντες τοὺς συμμάχους κακὰ πεποιηκότες·

IRonia verò, quam tum simulandi tum dissimulandi cauillationem vocamus, est, cùm aliud dicimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, vt in antè dictis breuiter commorando persistam. Nequaquam verò dicere oportet, mea sententia, vt hi, qui multa se bona factitasse prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos verò, qui ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio sæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cùm igitur aliquid simulamus omittere, eo quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit:

Hi quidem probi viri multorum malorum A
socii extitere, nos autem ignaui plurimo-
rum fuimus bonorum authores. Ex iis
igitur breuiter admonentes iterationibus
vtemur, & circa singularum partium, &
circa totius orationis exitum.

CAPVT XXIII.

De facetiis, & prolixitate orationis.

VNde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum sit, rursus exponemus. Hic B
igitur facetè dicendi locus est, si quidem commentationes totas mediasue dixerimus: ita vt quod reliquum est medium, auditores ipsi comprehendant, quo locis & sententiis vti conuenit. Opus est autem in totam orationem facetias hasce dispertiamus, verbaque commutemus, neque easdem semper in eandemque sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus est reni diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quanquam naturam sapiant, edoceat, eorumque vsum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quòd si longiorem quoque voluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula vtendum est, eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absoluendum: in fine verò orationis hæc omnia, de quibus singillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixio D
res reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus seruiat rebus: eritque frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationum dumtaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd si mediocritate vti in di- E
cendo volueris, partium maximas deligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam mediis vtendum nominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potius. Oportet & epilogos ex intermediis partibus neque omnino auferri, neque vbique rursum inferri.

ἡμῖς δ' οἱ φαῦλοι, ἀγαθῶν αὖτις αἴτιοι κα-
θεστάντες. ἀφ' τύτων μὲν οὖν συντόμως
ἀναμιμνήσκοντες, ταῖς παλιλλογίαις χρησό-
μεθα, καὶ περὶ τῶν μερῶν καὶ περὶ τῶν ὅλων
λόγων τῆς τελευτῆς.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Ὅλη ὅστιν ἀφελῆ λέγειν, καὶ ἐις λόγους
μακρυνειν.

ΟΘΕΝ δ' ὅστιν ἀφελῆ λέγειν, καὶ τὰ B
μήκη τῶν λόγων ποιῆν ὅπως αὖ βούλοις ἐφέ-
λοι, τῦθ' διέξιμεν πάλιν. ἀφελῆ μὲν οὖν λέ-
γειν, ὅκ τύτυ τῦ *τόπου ὅστιν· οἷ τὰ ἐνθυ- γρ. ὅπου
μήματα λέγοι τῆς ὅλης, ἢ ἥμισυ, ὥστε τὸ ἥμι-
συ αὐτοῖς ἀναλαμβάνειν τοῖς ἀκούουσι. δεῖ
δὲ καὶ χώρας συμπεριλαμβάνειν. χρὴ δὲ
τούτων κατὰ πόλλα τὰ μέρη συγκαλέγειν
ἀφ' ἁλαττόνων τοὺς λόγους, καὶ μηδέποτε ὁ-
μοίοις τὸ αὐτὸ πολλάκις ἐπάγειν· καὶ οὕτως ὁ λό-
γος ἀφελὴς φανήσεται. μακρύνειν δὲ τοὺς λόγους
βουλόμενον δεῖ μερίζειν τὸ πρᾶγμα, καὶ C
ἑκάστῳ μέρει τὰ οἰκεῖα εἴδη τῆς ὅστι τοῖ φύσιν
διδάσκειν, καὶ τοῖ χρῆσιν, καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῇ, καὶ
ταῖς προφάσεις αὐτῶν ἐκδιηγεῖσθαι. ἐὰν δέ τῳ
ἔτι μακρότερον ἐθελήσωμεν τὸν λόγον ποιεῖν,
δεῖ πολλοῖς ὀνόμασι περὶ ἑκάστου χρῆσθαι.
χρὴ δὲ καὶ μέρος ἕκαστον τῦ λόγου παλιλ-
λογεῖν, καὶ τοῖ παλιλλογίαις σιωπωμένοις ποιεῖ-
σθαι. ἐὰν δὲ τελευτᾷ τῦ λόγου, τότε περὶ ὧν
καθ' ἓν ἕκαστον εἴρηκας, *ἀθρόα συνῳδεῖσθαι, κ. ἀθρόως
καὶ περὶ ὅλων τῶν πραγμάτων λέγειν. τῦτον D
μὲν οὖν τὸν τρόπον μῆκος ἔξοισιν οἱ λόγοι. βρα-
χυλογεῖν δὲ βουλόμενον, ὅλον τὸ πρᾶγμα ἐνὶ
ὀνόματι περιλαμβάνειν, καὶ τύτῳ ὃ ἀνυπέρ-
χει βραχύτατον ὡς πράγματι. χρὴ δὲ συν-
δυσμοῖς ὀλίγοις ποιῆν, τὰ πλῆστα δὲ ζευγνύναι,
ὀνομάζειν μὲν οὕτω τῇ δὲ λέξει εἰς δύο χρῆ-
σθαι, καὶ παλιλλογίαις τοῖ ζεύγνυσιν ἐκ τῶν
μερῶν ἀφαιρεῖν, τὸ δὲ ταῖς τελευταῖς μόνοις πα-
λιλλογεῖν. καὶ τῦτον μὲν τὸν τρόπον βραχεῖς
τοὺς λόγους ποιησόμεθα. ἐὰν δὲ βούληταί τις λέ-
γειν, τὰ μέγιστα τῶν μερῶν ἐκλέγων, περὶ τού-
των ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι
τοῖς μέσοις χρῆσθαι, καὶ μήτε τοῖς μακροτά-
τοις, μήτε τοῖς βραχυτάτοις, μήτε πολλοῖς περὶ
ἑνὸς γένους, ἀλλὰ μετρίοις. χρὴ δὲ καὶ τοὺς ὅπου
λόγους ἐκ τῶν μέσων μερῶν, μήτε πάντε-
λῶς ἐξαιρεῖν, μήτε παντοῖς μέρεσιν ὑπιφέρειν·

ἀλλ' ἃ τῶν δὼ μάλιστα βούλη κατθωπῆσαι τοὺς ἀκούοντας, ὅπτ' τούτων μάλιστα παλιλλογεῖν ὅπτ τῇ τελυτῇ. πᾶ μὲν οὖν μήκη τῶν λόγων ἐκ τούτων ποιήσομεν, πίνακα δὼ ἐκλωσμεν. αὖ δὲ ἀεῖσιν γράφειν ἥλης λόγον, τῶδε φύλαττε ὡς μάλιστα, ὅπως πᾶ ἦθη τῶν λόγων ὁμοιοῦσθοις δὼ θεσπέσιοις δωσήσει. τῶτο δ' ποιήσεις, αὖ ὀπτηρῆς πᾶ μεγάλα τῶν ἠθῶν, καὶ πᾶ ἀκριβῆ καὶ πᾶ μέτρια. τῶδε μὲν οὖν τούτων σὺ τοῦτον ἐκ ἀγνοήσεις. ὧδε δὲ ὀνομάτων σωθήσεσθαι δηλώσομεν. καὶ γὰρ τῶτο τῶν ἀναγκαίων ὄστ'.

A Sed quæ maximè auditoribus nota esse volueris, in iis maximè ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hisce igitur, quandocunque libuerit, prolixitate vti in dicendo quibimus. Quòd si faceram volueris orationem scribere, permaximè tibi observandum est, vt verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, consideraris. De iis igitur poteris hac via cognoscere. De nominum verò compositione iam declarabimus. Est enim etiam hoc apprimè necessarium.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ ἕξεων ὀνομάτων.

ΠΡῶτον μὲν οὖν ἕξεσι ὀνομάτων εἰσὶ ῥῆσις, ἁπλοῦς, ἢ σύνθετος, ἢ μεταφέρων. ὡσαύτως καὶ σωθήσεσθαι τρεῖς. μία μὲν εἰς φωνήεντα τελυτᾶν ταῖς * συλλαβαῖς, ἢ ἀπὸ φωνήεντος ἄρχεσθαι δευτέρα δὲ, ἀπὸ ἄφωνου ἄρξαμένων, εἰς ἄφωνον τελυτᾶν· τρίτη δὲ, τὰ ἄφωνα τοῖς φωνήεντα σωδεῖν. τάξεις δὲ τέτταρες· μία μὲν, τὰ ὅμοια τῶν ὀνομάτων, ἢ τοῖς ἄλλοις τίθεται, ἢ ἀλλαττεῖν. ἄλλη δὲ, τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι, ἢ μεταβάλλων εἰς ἕτερα· τρίτη δὲ, ἐνίοτε πολλοῖς ὀνόμασι τὸ πρᾶγμα προσαγορεύειν· τετάρτη δὲ, ἐξῆς τὰ πεπραγμένα ὀνομάζειν, ἢ παραβιβάζειν. ὅπως δὲ καλλίστως ποιήσεις· νῦν ἑρμηνείας, νῦν δηλώσομεν.

C

CAPVT XXIV.

De figuris nominum.

PRimùm igitur figuræ nominum sunt tres, simplex, composita, & translata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: Vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit: Secunda verò quæ à muta incipiens, in mutam desinit: Tertia autem quæ mutas vocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quorum vnus similia nomina aut inuicem collocat aut dispergit: alius verò qui eisdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius verò qui vno multisve nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut præterimus. Quo igitur pacto pulcherrimæ orationis filum texendum sit, nunc edocebimus.

ΚΕΦΑΛ. κε'.

Περὶ τῆς ἑρμηνείας.

ΠΡῶτον μὲν οὖν εἰς δύο ἑρμηνεύειν, εἶτα σαφῶς διῃρῆσθαι. σημεῖα δὲ ὅτι δεῖ εἰς δύο λέγειν τάδε. ἓν μὲν, ὅτι αὐτὸς δυνατὸν καὶ τῶτο καὶ ἕτερον δυτερον δὲ, ὅτι ἐγὼ οὐ δύναμαι, ἕτερος δὲ δυνατὸν. τρίτον δὲ, ὅτι ἔστι καὶ τῶτο καὶ ἕτερον δυνατόν. τέταρτον δὲ, ὅτι οὔτ' αὐτὸς οὔτ' ἕτερος δυνατόν. πέμπτον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν δυνατόν, ἕτερος δὲ οὐ δυνατόν. ἕκτον δὲ, ὅτι αὐτὸς μὲν ἕτερον δυνατόν, ἐκεῖνος δὲ οὐ δυνατὸν ἕτερον. ἕκαστον δὲ τούτων ὅτι τῶν δεωρήσεις ὅτι οὐκ ἀπὸ αὐτὸς δυνατόν ἐστι τῶτο καὶ ἕτερον, τοιόνδε ἐστίν. ἐγὼ δὲ οὐ μόνον τούτων αἴτιος ὑμῖν * ἐλπόμην, ἀλλὰ καὶ Τιμόθεον μὴ λέγω φρατύνειν ἐφ' ὑμᾶς, διεκώλυσα. ὅτι δὲ ἔστι μὲν οὐ δυνατόν, ἕτερος δὲ δυνατὸν, τοιόνδε.

D

CAPVT XXV.

De interpretatione.

PRimùm quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, deinde conuenit dilucidè dicere. In duas verò partes, interpretationem distribuimus hisce modis: Vno, quod ipse potest & hoc, & aliud. Secundo, quòd hic quidem haud potest, alius autem potest. Tertio, quòd hic & hoc & aliud potest. Quarto, quòd neque ipse, neque alius potest. Quinto, quòd ipse quidem potest, alter vero non potest. Sexto, quod ipse quidem alterum potest, alius vero non potest alterum. Horum autem vnumquodque ex hisce perspicies. Quod etenim ipse potest & hoc & aliud, huiusmodi est. Ego autem non harum dumtaxat rerum author vobis extiti, verùm & Timotheo, qui aduersus vos esset expeditiones ducturus, impedimento fui.

E

Quod verò hic non poteſt, alter autem poteſt, tale eſt: Ipſe quidem non potis eſt qui pro vobis legatione fungatur: hic verò qui Spartiatarum ciuitati amicus eſt, facillimè apud eos, quæ vultis, queat efficere. Quod hic autem poteſt, & hoc & aliud, eſt huiuſmodi: Non autem in bellis ſolùm hic ſe robuſtiſſimum & fortiſſimum præſtitit, ſed & conſiliis ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipſe, neque alius poteſt, tale eſt: Neque ipſe parua munitus manu hoſtes queat, neque alius quiſquam ciuium, expugnare. Quod verò illo poteſt, ipſe autem nequit, eſt huiuſmodi, nempe, Hic corporis valet viribus, ego verò ſum corpore imbecillus. Quod autem ipſe aliud poteſt, ille verò non poteſt aliud, huiuſmodi eſt: Equidem ipſe, qui clauo & gubernaculis præſim, valeo, hic autem neque qui remo vratur, potis eſt. Figuras igitur interpretandi duas partes facies hoc modo: omnibus in rebus idem modus ſeruandus eſt. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rurſum eſt conſiderandum.

A ἀὐτὸς μὲν οὖν ἀδυνάτους ἔχει παρεξελθεῖν ὑμᾶς ἐμοῦ. ἔστι δὲ φίλος ὢν τῇ πόλει τῇ Σπαρτιατῶν, καὶ μάλιστ' αἰ δυνηθείη παρέξαι ἃ βούλεσθε. τὸ δὲ ὅλῃ οὗτος καὶ τῷδε καὶ ἑτέρῳ δυνατός, τοιόνδε. οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πολέμοις ἄριστον αὑτὸν παρέχει, ἀλλὰ καὶ βουλεύσασθαι τῇ πολιτῶν οὐχ ἥκιστα δυνάμενος. ὃ δὲ ὅλῃ οὔτ' αὐτὸς ὢν ἱκανὸς ἕτερος δυνατός, τοιόνδε· οὔτ' ἂν αὐτὸς δι' ὀλίγων δύναμιν ἔχων, καὶ πολεμῶσαι τοῖς ἐναντίοις, οὔτ' ἄλλος τῶν πολιτῶν. τὸ δὲ ὅτι ἐκεῖνος μὲν δύναται, αὐτὸς δὲ οὐ δύναται, τοιόνδε. ἔστι μὲν γὰρ ἔρρωται τὸ σῶμα, ἐγὼ δ' ἀῤῥωστίαν τυγχάνω. τὸ δ', ὅλῃ αὐτὸς μὲν ἑτέρῳ δύναται, ἐκεῖνος δ' οὐ δύναται ἑτέρῳ, τοιόνδε. ἐγὼ μὲν γὰρ κυβερνῆσαι δυνατός εἰμι, ἔστι δ' οὐδὲ κωπῆλαι τοῦτον δύναται. σήμαλα μὲν οὖν τὸ εἰς δύο ἑρμηνεύειν ὧδε ποιήσῃς, ὅπῃ τῷ σχήματι ἀπῄτων αὐτὸν ἕκαστον μεθ' ὧν. σαφὴς δ' ἔσῃ δηλώσῃς, τὸ πάλιν σκοπεῖσθαι.

B

CAPVT XXVI.

De oratione dilucida.

PRimùm quidem quodcunque dixeris, propriis ſuiſque nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum eſt præterea, vt quos articulos vocant, opportunè, & aptè loces. Item conſideres opus eſt, ne confuſa ſit, neque perturbata nominum compoſitio. Talis enim oratio & obſcura eſt, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quaſcunque antè dixeris, conſequentes reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod temporis dixeram, adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non veniſti. Item, cùm eadem coniunctio conſequens ſit: Tu enim & illorum author extitiſti, & horum author ipſe tu. De coniunctionibus igitur dictum eſt, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipſa verò nominum ſtructura, neque confuſa, neque perturbata fieri debet. Et confuſa quidem eſt huiuſmodi, ſicuti cùm dixeris: Graue eſt, hunc verberibus afficere hunc. Nam obſcurum eſſet, quis eſſet cædens. Quòd ſi ita dixeris, Graue eſt, hunc verberibus ab hoc affici, perſpicuam reddes orationem.

C

ΚΕΦΑΛ. κϛ'.

Περὶ τῆς σαφοῦς δηλώσεως.

D ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν ὀνόμαζε πᾶσι οἰκείοις ὀνόμασιν, ὅ, τι ἂν λέγῃς, ἀφ' ὧν φεύγων τὸ ἀμφίβολον. βλαβερὸν δὲ ἐστὶ καὶ φωνήεντα τῶν γραμμάτων, ὅπως μὴ ἐξῆς τιθῇς. προσεκτέον δὲ καὶ τοῖς καλουμένοις ἄρθροις, ὅπως οἷς τοῦ διὰ τί προστιθῶμεν, οἷς δὲ καὶ τὴν σειρὰν τῶν ὀνομάτων, ὅπως μήτε συγκεχυμένη, μήθ' ὑπόβαρὺ ἔσῃ. τὰ γὰρ οὕτω λεγόμενα, δύσγνωστα συμβαίνει. μὴ δὲ σειρὰς ποιοῦ εἰς ἃς ἂν προείπῃς, ἀποδίδου τὰς ἀκολουθούσας. τὸ μὲν οὖν τὰς σειρὰς ἀποδιδόναι εἰς ἀκολουθούσας, τοιόνδε ἐστίν· ἐγὼ μὲν παρεσκευάμην, οὐ παρῆν· σὺ δὲ φάσκων ἥξειν, οὐκ ἦλθες. πάλιν ὅταν ὁ αὐτὸς σειρὰς ποιῇ ἀκολουθούσας ἢ οὔ, σὺ γὰρ κἀκείνων αἴτιος ἐγένου, καὶ τούτων αἴτιος εἶ. τὰς μὲν οὖν τῶν σειρῶν εἴρηται, καὶ ἀπὸ τούτων πεκμήρεσθαι δεῖ καὶ τὰς τῶν ἄλλων. δεῖ δὲ τὴν σειρὰν τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην, μήτε ὑπόβαρυ εἶναι. τὸ μὲν γὰρ συγκεχυμένως, τοιόνδε ἐστίν, ὡς ὅταν εἴποις· δεινόν ἐστι τοῦτον τοῦτο ποιεῖν τοῦτον. ἄδηλον γὰρ ἐν ὑπόπτερος ἂν ἐν ὑπὸ τύπτων. ἐὰν δὲ εἴπῃς οὕτως, δῆλον ποιήσῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τοῦτο τύπτεσθαι.

E

ὁ δὲ παράδοξος. ὅταν μὲν οὖν ἔνδοξον λέγῃς, οὐδὲν δεῖ πάσας αἰτίας φέρειν. οὔτε γὰρ ἀγνοεῖται, οὔτ' ἀπιστεῖται τὸ λεγόμενον. ὅταν δὲ παράδοξον λέγῃς, χρὴ φαίζειν τὰς αἰτίας σπανίως, ἵνα τὴν ἀδολεσχίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν ἀφαφύγῃς. δεῖ δὲ τὰς γνώμας οἰκείας φέρειν τῶν πραγμάτων, ἵνα μὴ σκαιὸν καὶ ἀπρεπὲς φαίνηται τὸ λεγόμενον. πολλαχῶς δὲ ποιήσομεν αὐτάς, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἢ ἐξ ὑπερβολῆς, ἢ ἐκ παρομοιώσεως. αἱ μὲν οὖν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τοιαῦδε τινές εἰσιν*, Fortasse, οὐκ εἰμὶ μοι δοκεῖ δεινὸν ἡμᾶς ἅπαντας, πραγμάτων ἄπειρον ὄντα. ἑτέρα δὲ τοιάδε· ἐμοὶ vel, in τῷ μοι σ. δοκεῖ, δεινὸν γ. Vulg. lectio ferri potest. ἁπλῶς ἐχόντων αὐθαδὲς εἶναι τοῖς τῶν πραγμάτων παραδείγμασι χρωμένους, πειρᾶσθαι ἀφαφύγειν τὰς ἐκ τῆς ἀβουλίας ἀμαρτίας. ἐκ μὲν οὖν τῆς ἰδίας φύσεως τοιαύτας ποιήσομεν γνώμας. ἐξ ὑπερβολῆς δὲ τοιάς· δεινότερά μοι δοκοῦσιν οἱ κλέπτοντες τὰ λιτὰ χρήματα ποιεῖν. οἱ μὲν γὰρ λαθραίως, οἱ δὲ φανερῶς τὰ χρήματα περιαιροῦνται. τὰς μὲν οὖν ἐξ ὑπερβολῆς γνώμας, τὸν τρόπον τοῦτον πολλὰς ποιήσομεν. αἱ δ' ἐκ παρομοιώσεως τοιαῦδε εἰσίν· ὁμοιότατόν μοι δοκοῦσιν οἱ τὰ χρήματα ἀποστεροῦντες, τοῖς τὰς πόλεις παραδιδοῦσι ποιεῖν. πιστευθέντες γὰρ ἀμφότεροι, τοὺς πιστεύσαντας ἀδικοῦσιν. * ἑτέρα δ'· παράπλησίον μοι δοκοῦσι ποιεῖν* οἱ ἀδικοῦντες, τοῖς τυραννικοῖς. ἐκεῖνοι γὰρ τῶν μὲν ἄλλων ἀδικοῦσιν, οὐκ ἀξιοῦσι δὲ δίκας· ὧν δὲ τοῖς ἄλλοις ἐγκαλοῦσιν, ἀδικοῦνται πλεονεκτοῦντες. οὗτοί τε εἰ μὲν τι αὐτοὶ τῶν ἐμῶν ἔχουσιν, οὐκ ἀποδιδόασιν· εἰ δέ τι ἐγὼ τούτων ἔλαβον, καὶ αὐτὸ καὶ τοὺς τόκους οἴονται δεῖν κομίσασθαι. γνώμας μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον μεταθέντες, πολλὰς ποιήσομεν. Interpr. οἱ ἀδικοῦντες, recte.

A alterum verò incredibile. Cùm ergo credibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neque quod dicitur, ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & dicacitatem & incredibilitatem effugias. Sententiæ autem ex semper afterendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quàm consentaneæ: ne, quod dicitur, inconcinnum violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: Nemo, mea sententia, rerum B imperitus grauis Imperator esse potest: Altera autem talis est: Prudentium virorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione vero tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum, hi verò palàm pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi: Qui pecunias auferunt, idem faciunt, C mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt. Vtrique enim crediti, iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est. Videntur mihi aduersarii tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerum iniurias aliis faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem aliis crimini dant, vehementissimè horum causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi decere arbitrantur. D Sententiis igitur ita tractando affatim abundabimus.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ σημείων.

ΣΗμεῖον δέ ἐστιν ἄλλου ἄλλο, οὐ τὸ τυχὸν τοῦ τυχόντος, οὐδ' οἱ ἅπαν πάντος, ἀλλὰ τὸ μὴ εἰθισμένον γίνεσθαι παρὰ τὸ πρᾶγμα, ἢ ἅμα τῷ πράγματι, ἢ μὴ τὸ πρᾶγμα. ἔστι δὲ σημεῖον τό τε γεγενημένον, καὶ μόνον τοῦ γεγενημένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ γεγενημένου. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μὴ γεγενὸς, οὐ μόνον τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄντος. ποιεῖ δὲ τὰ σημεῖα, τὸ μὲν οἴεσθαι, τὸ δὲ εἰδέναι. κάλλιστον δὲ τὸ εἰδέναι ποιοῦσι· δεύτερον δὲ, τὸ δόξαι πιθανώτατα ἐργαζόμενον.

CAPVT XIII.

De signo.

SIgnum verò est alterius aliud, non quoduis cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solùm, sed & non facti. Identidem verò & non factum non solùm non facti, verùm & facti. Signa verò efficiunt alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimum est quod scientiam efficit: secundo autem loco quod opinionem maximè verisimilem operatur.

Signo-

Signorum autem copia nobis vbertim eriit, (vt ſummatim dicam,) ex eorum ſingulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque aſſumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bonave contingunt, item ex teſtimoniis, ex teſtificatis, ex noſtris, ex aduerſariorum fautoribus, ex ipſis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex aliis multis. Hinc igitur ſignorum multitudine abundabimus.

A πόλλας δὲ παισόμεθα σημεῖα συλλήβδην εἰπεῖν ἐξ ἑκάστου τῶν πραττομένων, καὶ λεγομένων, ἢ ὁρωμένων, καθ' ἕκαστον λαμβάνοντες, ἔκ τε τοῦ μεγέθους, καὶ τῆς σμικρότητος τῶν ἀποβαινόντων καλῶν ἢ ἀγαθῶν. ἔτι δὲ * ἐκ τῶν μαρτυρουμένων ἢ ἐκ τῶν συμπαρόντων ἡμῖν ἢ τοῖς ἑναντίοις, ἢ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, καὶ ἐκ τῶν * προκλήσεων. ἢ ἐκ τῶν χρόνων ἢ ἐξ ἄλλων πολλῶν. τῶν μὲν οὖν σημείων οὕτω δώσομεν ὑποφήσομεν.

* κ. ἐκ τῶν μαρτυρικῶν, ἢ ἐκ τῶν μαρτύρων, κ. ἀποκλήσεων,

B

CAPVT XIV.

De argumento.

ARgumentum autem eſt, (ſic enim elenchon interpretamur,) quod aliter habere non poteſt, atque ipſi dicimus. Aſſumitur autem ex natura neceſſariis, vt nos dicimus, aut aduerſarius: & ex iis quæ natura fieri aut poſſunt, aut non poſſunt, ſicuti aduerſarii dicunt. Natura igitur neceſſarium eſt, ſicuti viuos cibis indigere: & iis ſimilia. Vt verò nos dicimus, neceſſarium eſt affectos verberibus ea confiteri, quæ cedentes iuſſerint. Natura autem fieri non poteſt puellum argenti tantum furto ſubripuiſſe, quantum ferre nequeat, & id ferentem abiiſſe. Vt autem aduerſarius dicat, fieri non poterit, ſi quidem dixerit quibuſdam temporibus Athenis debiti tabellas nos feciſſe: ipſi autem poſſumus auditoribus demonſtrare, vt ea tempeſtate ad aliam quandam vrbem aberamus. Argumenta igitur ex iis atque ſimilibus faciemus. Prorſus verò & ex ipſa conditione, & ex negotiis, & ex aliis probationes omnes tranſegimus. Conſideremus etiam quid item inuicem ex differunt.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ ἐλέγχου.

ΕΛΕΓΧΟΣ δέ, ἔστι μὲν ὃ μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' οὕτως ὡς ἡμεῖς λέγομεν. λαμβάνεται δὲ ἐκ τῆς φύσεως ἀναγκαίων, ὡς ἡμεῖς λέγομεν. ἢ ὁ ἀντιλέγων καὶ ἐκ τῶν κατὰ φύσιν δυνατῶν ἢ ἀδυνάτων, ὡς οἱ ἑναντίοι λέγουσι. κατὰ φύσιν μὲν οὖν ἀναγκαῖόν ἐστιν· οἷς τοῖς ζωΐτοις σῖτων δεῖσθαι· καὶ τοῖς τοιούτοις ὅμοια. ὡς δ' ἡμεῖς λέγομεν, ἔστιν ἀναγκαῖον τοὺς μαστιγωθέντας ὁμολογεῖν ἃ ἂν οἱ μαστιγοῦντες κελεύσωσι. κατὰ φύσιν δὲ πάλιν ἀδύνατόν ἐστι παιδίσκιον μικρὸν κλέψαι τοσοῦτον ἀργύριον, οἷ μὴ δυνατόν φέρειν, καὶ οἴχεσθαι τοῦτο φέροντα· ὡς δ' αὐτοὶ ἐναντίως λέγουσι, ἔστιν ἀδύνατον, εἰ φάσκοι μὲν ἐν χρόνοις ποτὲ Ἀθήνησι ποιεῖσθαι τὰ συμβόλαια· ἡμεῖς δ' ἔχομεν ἐπιδεῖξαι τὰς ἀπαιτήσεις, ὡς κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἀπεδημοῦμεν ἐκ ἑτέρας πόλεως ἐγώ. τοὺς μὲν οὖν ἐλέγχους ἐκ τούτων, καὶ ἐκ τῶν τοιούτοις ὁμοίοις ἔσται ποιησόμεθα. συλλήβδην δὲ τοῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ τῶν προτάξεων καὶ τῶν αἰτιῶν πίστεις ἁπάσας διεληλύθαμεν. σκεψώμεθα δὲ καὶ τὰ ἀλλήλων διαφέροντα.

C

CAPVT XV.

De probabili & differentiis.

PRobabile igitur ab exemplo hoc differt, quòd probabilis ipſi auditores notionem habent, exempla verò ex contrariis, & ex ſimilibus fieri poſſunt. Coniecturæ autem ſolùm ex dictionibus actionibuſque contrariis conſtant. Verùm commentario à coniectura hanc habet differentiam,

D

E

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Τί ἀλλήλων αἱ πίστεις διαφέρουσι· καὶ περὶ ὑπαίτων πίστεων.

ΤΟ μὲν πίνω εἰκὸς τῷ παραδείγματος τοῦτο διαφέρει, ὅτι τὸ μὲν εἰκὸς ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες ἔννοιαν· τὰ δὲ παραδείγματα, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων φέρειν ἔστι. τὰ δὲ τεκμήρια μόνον ἐκ τῶν πρεῖν λόγων ἔστι συνίστασθαι.

Ἡ μὲν οὖν διάνοια παντὸς τοῦ μηνύματος τῇ διαφορᾷ ἔσχηκεν, ὅτι τὸ μὲν τέκμηριον τοῦτ' ἔστι τὸν λόγον ἢ τὴν τοιαύτην σύνταξιν ἐναντίωσις ὅτι τὸ δὲ σύμβολον, ἢ τοιαῦτα ἄλλως ἰδίως ἐναντιώσεις. ἢ ἡ διαφορὰ, ὃ μὲν τέκμηριον οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰς λαμβάνειν, δεῖ μὴ τοιαῦτα τοιαῦτα ἢ λόγους ἐναντιώσεις ὑπάρχει ὃ δὲ σύμβολον, πολλαχόθεν ἔστι τοιαῦτα λόγοις ἐναντιώσεις, ἢ τὰ μὲν σύμβολα μᾶλλον οὐκ τῶν ἐναντιώσεων συγγενῆ. τοῖς δὲ γνώμαις καὶ μὴ τῶν ἐναντιώσεων καὶ ἁπλῶς αὐτοῖς καθ' ἑαυτοῖς δυνατὸν ἔστιν ἐμφαίνειν. τὰ δὲ σημεῖα τῶν γνωμῶν καὶ τῶν τοιαῦτα εἰρημένων ἀπόδειξιν τούτῃ διαφέρουσιν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα, οἷόνπερ ἐμποιεῖ τοῖς ἀκούουσιν· τῶν δὲ σημείων ἔνια καὶ σαφῶς εἰδέναι ποιήσαι τοὺς χρίνοντας. καὶ διὰ τῶν μὲν ἑτέρων οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὰ τοιαῦτα· τῶν δὲ σημείων, πολλαχῶς ἔστι ποιήσασθαι. καὶ μὲν ἔλεγχος σημείου τοῦτο διαφέρει, διὰ τῶν μὲν σημείων ἔνια μόνον οἴεσθαι ποιεῖ τοὺς ἀκούοντας· ἔλεγχος δὲ πᾶς τὴν ἀλήθειαν διδάσκει τοὺς χρίνοντας· ὥστε καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν πραγμάτων πίστεις τί εἰσι, καὶ ὅτι αὐτῶν θ' περὶ ἕκαστον, καὶ ἵνα ἀλλήλων διαφέρουσιν, οὐκ τῶν τοιαῦτα εἰρημένων τίθεμεν· τῶν δ' ὑπαρχόντων, ἑκάστου πάλιν διέλθωμεν· ἡ μὲν οὖν δόξα τοῦ λέγοντός ἔστι, τὸ τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἐμφαίνειν καὶ τῶν πραγμάτων· δεῖ δ' ἔμπειρον ἀποφαίνειν ἑαυτὸν, περὶ ὧν ἂν λέγῃ, καὶ ὑπολαμβάνειν ὡς συμφέρει καὶ πάλιν περὶ τούτων. τὸν δ' ἀπλέγοντα, μάλιστα δίκαιον μηδεμίαν περὶ ὧν ἐμπειρίαν ἔχοντα τοῦ εἰδέναι, περὶ ὧν ἀποφαίνεται, τὴν ὑπόδοξαν ὁμοίως. ἂν δ' τοῦτο μὴ δυνατὸν ᾖ, δίκαιον ὡς καὶ οἱ ἔμπειροι πολλάκις διαμαρτάνουσιν. ἂν δὲ τοῦτο μὴ ἐνδέχηται λέγειν, ὡς ἀσύμφορόν ἔστι τοῖς ἐναντίοις πάλιν περὶ τούτων εἰπεῖν. ταῖς μὲν οὖν δόξαις τοῦ λέγοντος οὕτω χρησόμεθα, καὶ αὐτοὶ ἀποφαινόμενοι, καὶ ἑτέροις ἀπλέγοντες.

A quòd coniectura quidem circa dictionem actionemque contrarietas quædam est, commentatio verò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut quòd & coniecturam non est in nobis assumere, nisi circa res, & verba, repugnantia quædam fuerit: commentatio verò è multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ autem à commentationibus differunt, quòd eæ solùm ex contrariis constant: sententias verò & cùm repugnantiis, & simpliciter ipsas secundùm sese ostendere possumus. Signa autem à sententiis, & ab omnibus antè dictis, hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: signorum autem quædam, vt etiam perspicuè hi cognoscant, efficiunt. Item quod ex reliquis nequaquam contigerit vt ipsi plurima suppeditare possimus. Signa vero plurima facilè queunt fieri. Item & argumentum à signo hanc habet differentiam, quod signorum quidem aliqua opinionem dumtaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur rerumque probationes cuiusmodi sint. & vnde his abundemus, quidque inter se differant, possumus ex antè dictis cognoscere: quæ autem opponuntur eis, singillatim percurramus. Opinio ergo dicentis est, suam aduersus negotia declarare sententiam. Opus autem est, earum se rerum, de quibus orationem habuerit, peritum esse ostendat, demonstretque sibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium vero demonstret nullam prorsus, de quibus contrà enuntiet, tenere peritiam, opinionemque identidem ostendat. Sin hoc fieri nequierit, dicendum erit, solere etiam rerum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur pernicioſum aduersariis esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur, & nostra asserendo, & aduersariis contradicendo.

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Περὶ μαρτυρίου καὶ μαρτύρων.

Μαρτυρία δέ ἔστιν, ὁμολογία πεπεισθέως ἑκουσία. ἀναγκαῖον δ' εἶναι τὸ μαρτυροῦμενον, ἢ πιθανὸν ἢ ἀπίθανον, ἢ ἀμφίδοξον πρὸς πίστιν ὡσαύτως γὰρ καὶ μάρτυρα πιστὸν,

CAPVT XVI.

De testimonio, & testibus.

Testimonium vero, est rei cognitæ voluntaria confessio. Necesse autem est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem.

aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cùm ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epilogis minimè indigent, ni forte decoris gratia, vel sententia, vel commentatione vti paucis volueris. Cùm testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacii quicquam testificaretur. Docendum est etiam, neque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum, præsertim cùm deprehensum non solùm argento, verùm & gloriæ & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur. Ii autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit; aut testificatum quærendum esse dicant, si minùs probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia flagitiaque congerant. Considerandum est etiam, an testis ei cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotii alicunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alii gratia, alii cruciatu alii lucro mendacii suspicioni obnoxii testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersariis nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, ô Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus: nam me prohibente hæc gesta ab hoc sunt. Et ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonii pœnæ non erit obnoxius. Cùm igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quod si aduersarii tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus & testimoniis vti conueniat, ex his sciemus.

A ἢ ἄπιστον, ἢ ἀμφίδοξον. ὅταν μὲν οὖν τὸ μάρτυρημὸν ἢ πιθανόν, ἐὰν ὁ μάρτυς ἀληθινός, οὐδὲν δέονται αἱ μαρτυρίαι ἐπιλόγων, ἐὰν μὴ *βούλει χάριν λόγου ἢ εὐθυμήματος εἵνεκεν τῆς ἀκριβείας ἕνεκεν. ὅταν δὲ ὑποπτεύηται ὁ μάρτυς, ἀποδεικνύειν δεῖ, ὡς οὔτε χάριτος ἕνεκεν, οὔτε ὠφελείας, ἢ κέρδους, ὁ βίος τοῦ ψευδῆ μαρτυρήσειε. δεῖ γὰρ καὶ διδάσκειν, ὅλως οὐ συμφέρει τὸ ψεῦδος μαρτυρεῖν. αἱ μὲν γὰρ ὠφέ-

B λειαι μικραί· ὁ δ' ἔλεγχος χαλεπὸν. μονοθέντα δ' ἁπλῶς μόνον εἰς ἀργύριον οἱ νόμοι ζημιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν καὶ εἰς ἀπιστίαν. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας, οὕτω πιστοὺς ποιησόμεθα. ἀνελέγοντες γὰρ μαρτυρίαν, δεῖ τὸν ἦθος τοῦ μάρτυρος διαβάλλειν, αὐτὸν πονηρὸν ἢ τὸ μαρτυρούμενον ἀξιοπίστου, * αὐτὸν πιθανὸν ἢ καὶ συναμφοτέρους τούτους ἀνελέγειν, συναγωγὰ τὰ φαυλότατα τοῦ ἐναντίου εἰς ταὐτό. σκεπτέον γὰρ

C καὶ εἰ φίλος ἐστὶν ὁ μάρτυς ᾧ μαρτυρεῖ, ἢ εἰ μετέσχηκε τινος πρὸς τὸν πράγματος, ἢ ἐχθρός ἐστιν οὗ κατὰ μαρτυρεῖ, ἢ πένης. τούτων γὰρ οἱ μὲν διὰ χάριν, οἱ δὲ διὰ ὠφέλειαν, οἱ δὲ διὰ κέρδος ὑποπτεύονται τὰ ψευδῆ μαρτυρεῖν. καὶ τὴν ψευδομαρτυρίων νόμον, ὃν τοῖς τελικοῖς φήσομεν οἱ νομοθέτην. ἄτοπον οὖν εἰ γε νομοθέτου τοῖς μάρτυσι μὴ πιστεύσαντος, τοὺς κρίνοντας πιστεύσει αὐτοῖς κατὰ τοὺς νόμους κρίνειν ὀμωμοκότας. τοὺς μὲν οὖν μάρτυρας οὕτως ἀπι-

D θάνους ποιήσομεν. ἔστι δὲ καὶ κλέπτειν τὰ μαρτυρίαν τοιῷδε· μάρτυρησόν μοι, ὦ * Λεοσικλῆς. μὰ τοὺς θεοὺς οὐκοῦν ἐγώγε κωλύοντος ἐμοῦ, ταῦτα ἐπράξεν οὗτος. εἰ γὰρ τοῦτο ὁ ἀποφαίνοι ψευδομάρτυρος δίκην οὐκ ὀφείλει τοιγαροῦν, ὅταν μὲν ἡμῖν * συμφέρῃ κλέπτειν τὴν μαρτυρίαν, οὕτως αὐτῇ χρησόμεθα. ἐὰν δὲ οἱ ἐναντίοι τοιοῦτόν τι ποιήσωσιν, ἐμφανιοῦμεν καὶ κατηγορήσομεν αὐτῶν, καὶ συγγραφὰς μάρτυρας

E μαρτυρεῖν κελεύσομεν. μάρτυσι μὲν οὖν καὶ μαρτυρίαις ἐκ τούτων ἴσμεν ὡς δεῖ χρήσασθαι.

CAPVT XVII.

De quæstione.

QVæstio vero, est inuita conscii hominis confessio. Cùm nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuati quidem homines de valde necessariis, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ βασάνου.

ΒΑσανος δέ ἐστι μὲν ὁμολογία παρὰ συνηθείας, ἄκοντος δέ. ὅταν μὲν οὖν συμφέρῃ ἡμῖν ποιῆσαι αὐτὴν ἰσχυράν, λεκτέον ὡς οἵ γε ἰδιῶται παρὰ τοὺς συνδαιτυμόνων, καὶ αἱ πόλεις παρὰ τὰ μεγίστων, ἐκ βασάνων ταῖς πίστεις

λαμβάνοισι, καὶ ὅλως τὸ πιστὸν περὶ τούτου βάσανος μάρτυρων. τοῖς μὲν γὰρ μάρτυσι συμφέρει πολλάκις ψεύσασθαι· τοῖς δὲ βασανιζομένοις, λέγειν τἀληθῆ λέγειν. οὕτω γὰρ παύσονται πάχιστα τῆς κακοπαθείας. ὅταν δὲ βουλῆ τοὺς βασανίζομένους ἀπίστους ποιεῖν, πρῶτον μὲν λεκτέον, ὡς οἱ βασανιζόμενοι τοῖς ἐναντίοις πολέμιοι γίνονται· καὶ ὅλως τοῖς πολλοῖς τῶν δεσποτῶν κακοπαθοῦσιν ἕπεται τὸ πολλάκις τοῖς ἐπιτηδείοις συμπλανᾶσθαι· ἔπειτα ὅτι πολλάκις τοῖς ἐπιτηδείοις συμπλανᾶσθαι· ἔπειτα ὅτι πολλάκις τοῖς ἐπιτηδείοις ὁμολογοῦσιν οὐ τοῖς ἀληθέσιν, ἵν' ὡς τάχιστα τῶν κακῶν παύσωνται. δεικτέον δ' ὅτι καὶ τῶν ἐλευθέρων πολλοὶ ἤδη βασανιζόμενοι, καθ' ἑαυτῶν ἐψεύσαντο, βουλόμενοι τὸν ὁμολογούμενον κακοπάθειαν ἐκφυγεῖν. ὥστε πολὺ μᾶλλον δοῦλοι φεύσονται τοὺς δεσπότας βουλόμενοι τὸν ὁμολογούμενον ἐκφυγεῖν, * ἢ πολλὰς κακοπαθείας τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς ὑπομείναντες, ἵν' ἕτεροι μηδὲν πάθωσιν, αὐτοὶ βούλεσθαι μὴ ψεύδεσθαι. τοὺς μὲν οὖν βασάνους ἐκ τῶν τοιούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοιοτρόπων πιθανὰς καὶ ἀπιθάνους καταστατέον.

γρ. ἢ πολλάκις

A capiunt, quodque certior testibus est quæstio. Nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotæ sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic enim cruciatu celerrimè liberantur. Cùm verò quæstiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quæstionibus cruciati, iis, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentiuntur: deinde quòd quærentibus plerumque non vera confitentur: quò maturiùs doloribus sese eximant. Erit etiam demonstrandum, nonnullos liberos homines, quò celeriùs B supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis consentaneum esse, seruos aduersus dominos, quò suum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus & animis tolerare, quò cæteri nihil mali patiantur, vbi mentiri ipsi noluerint. Quæstiones igitur ex iis atque horum similibus probabiles & improbabiles constituemus.

C

ΚΕΦΑΛ. ιη'.

Περὶ ὅρκου.

CAPVT XVIII.

De iureiurando.

γρ. ἀναπόδ.

ΟΡΚΟΣ δ' ἐστὶ μὲν θείας ὑπολήψεως φάσις * ἀναπόδεικτος. δεῖ δ' αὐτὸν ὅταν μὲν αὔξειν ἐθέλωμεν, λέγειν οὕτως· οὐδεὶς ἂν ὀμόσειεν, φοβούμενος τὸ τοῦ θεοῦ τιμωρεῖν, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνειν καὶ διαφθείρειν, ὅτι τοῖς μὲν ἀνθρώποις λαθεῖν ἔστι, τοῖς δὲ θεοῖς οὐκ ἔστιν. ἔτοιμοι γὰρ οἱ ἐπομένοι καταφεύγουσιν εἰς ὅρκον, ἐὰν βουλώμεθα ἡμᾶς παπεισθῶσιν αὐτοῖς, δεικτέον ὡς τὸν αὐτὸν ἔστιν ἀνθρώπων τὰ πονηρὰ πραγματεύεσθαι καὶ μὴ φοβεῖσθαι ὀμνύοντας. ὅστις γὰρ κακουργῶν, οἴεται λαμβάνειν τοὺς θεούς, οὗτος οὐδὲ ὀμνύων, ἡγεῖται κατ' οἴεται τυχεῖν. καὶ πρῶτον μὲν τὸν ὅρκων ὁμοιοτρόπως τοῖς προφερομένοις μεθόντες, λέγειν διὰ παρήσομεν ὑπὲρ αὐτῶν. συλλήβδην δὲ πάσας πίστεις εἰπόντες, καθ' ὑπὲρ ὑποθέμεθα, διεξελθόντες μὲν, καὶ * διδόντες μὲν, οὐ μόνον ἓν ἕκαστα αὐτῶν δύναμιν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους πῶς ἔχουσι, καὶ πῶς αὐτοῖς χρηστέον. νῦν δὲ ὑπὲρ τῶν ὑπολοίπων, ἃ τῶν τοιῶν εἰδῶν ἐστι, καὶ πρὸς ποίους τοὺς λόγους χρήσιμα ἕκαστα, διδακτέον ἐπιχειρήσομεν.

Syl. διδόντες μὲν.

IVsiurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cùm igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certè peierare vellet, cùm diuini supplicii metu, tum D dedecoris apud homines. Eritque subdendum, latere homines posse, deos autem non posse. Cùm aduersarii verò ad iusiurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt malè agant, & peierare non curent. Nam qui facinorosus deos latere putat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iusiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tradauimus, planè dicendo nobis suppetere. Summatim autem omnes probationes, E quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, dedimusque non eam vim solùm, quam earum quælibet haberet, verùm etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris & vtilitatis adferunt.

CAPVT XIX.

De præoccupatione.

PRæoccupatio igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum, qui contradicturi sunt, verba præuenientes, obnias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ: Admirantur autem aliqui fortasse vestrum, quòd ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim. Et rursum, Nemo se mihi difficilem obuiam offerat, quod de his sim vobis rebus consulturus, de quibus alii quidam audacter apud vos eloqui cunctantur. Quæ igitur molestè auditores laturi sunt, sic præoccupando, causas veras afferre oportet, quibus rectè facere consultando videare: vtpote qui demonstres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem soluturus sis. Quòd si nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententiæ, vel vt in commentationis figura. Quare omnium absurdissimum venire quidem, tanquam ea hisce de rebus consulturos, quæ optima sint: nunc autem quandoquidem nolunt eos audire, qui sententiam dicunt, arbitrari pulchrè consulere posse. Et rursum honestum est, aut ipsos assurgentes sententiam dicere, aut dicentes audire quæcunque ex suffragiis facere ipsi censuerint. Deliberatiuo igitur in genere sic est & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum. In iudiciali autem præoccupationibus vtemur: quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, si quidem in orationum principiis fiant: hoc modo: Nonne igitur absurdum est, legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi, deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantam consilii vim habet, vt in ea audienda rectissimè sitis sententiam laturi: vos autem in his adeò negligentes esse, vt cùm neque ipsa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratissimè didicisse existimetis? Et alio modo. Qui non absurdum est, Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero imperare reo victoriam dari:

ΚΕΦΑΛ. ιθ'.

Περὶ προκαταλήψεως.

ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΙΣ μὲν οὖν ἐστι, δι' ἧς τὰ τε τῶν ἀκουόντων ἀπιθανήσοντα, καὶ ἃ τοὺς τῶν αὐτιλέγειν μελλόντων λόγους προκαταλαμβάνοντες, ὑποξαιρήσομεθα τὰς ἐπιφερομένας δυσχερείας. τὰ μὲν οὖν τῶν ἀκουόντων ἀπιθανήσοντα ὧδε χρὴ προκαταλαμβάνειν· ἴσως δέ τινες ὑμῶν θαυμάζουσιν ὅτι νέος ὢν οὕτω ταχὺ μεγάλων προγμάτων ἐπεχείρησα δημηγορεῖν. καὶ πάλιν· μηδείς μοι ἀπορήσῃ δύσκολος, ὅτι μέλλω συμβουλεύειν ὑμῖν, ταχὺ ὢν ὁπόσοι τινὲς ἄλλοι προθυμήσεσθαι πρὸς ὑμᾶς. ταχὺ μὲν οὖν τῶν μὴ γόντων δυσχεραίνεσθαι τοῖς ἀκούουσιν, οὕτω δὲ προκαταλαμβάνοντα φέρειν αἰτίας πρὸς ἃς ὀρθῶς ποιεῖν δόξεις συμβουλεύων, δεικνὺς τὰ τὴν ἐρημίαν τῶν λεγόντων, τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων, ἢ τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον, ἢ ἄλλην τινὰ τοιαύτην αἰτίαν, δι' ἧς λύσεις τὴν ἐπιφερομένην δυσχέρειαν. εἰ δὲ μηδὲν ἧττον θορυβώσιν οἱ ἀκούοντες, χρὴ λέγειν ζωτύπως, ἢ ὡς τὸ γραμμένης, ἢ ὡς ἐνθυμήματος σχῆμα ποιῇ. ἔστι πάντων ἀδιαπώτατον ἐστὶν ἢ κεῖνα μὲν ὡς ταχὺ τῶν πραγμάτων βουλευσομένους τὰ κρίσεα· νῦν δ' μὴ βουλομένους ἀκούειν τῶν λεγόντων, εἰκὸς καλῶς αὖ βουλεύσασθαι. ἔστι πάλιν, ὅταν καλόν ἐστιν, ἢ αὐτοὺς αἰσχρὸν μέν συμβουλεύειν, ἢ τῶν συμβουλευόντων ἀκούσαντας, ἅπερ αὐ αὐτοῖς εἶχεν, χρέσθαι. τὸ μὲν οὖν τὴν δημηγορίαις ἐστὶν τὴν προκαταλήψει χρήσιον, τοῖς θορύβοις ἀπαντητέον. τὸ δὲ τὴν διαλογίαις προκαταλαμβάνεσθαι μὲν ὁμοίως τρόπος τοῖς προφερομένοις. ἀπαντήσομεν δὲ τοῖς θορύβοις, ἐὰν μὲν τὸ ἀρχαῖς γίνωνται τῶν λόγων, ὧδε πως· οὐκ ἄλογον οὖν ἐστιν, τὸν μὲν νομοθέτην προστάξαι δύο λόγους τῶν ἀδίκων ἑκάστῳ ἀποδιδόναι τοὺς δικάζοντας ὑμᾶς ὀμόσαι κατὰ τὸν νόμον κρίναι, εἶτα μηδὲ τὸν ἕνα λόγον ἀκοῦσαι βούλεσθαι; καὶ ἄτοπον μὲν ὑμῶν τοσαύτην προθυμίαν ἔχειν, ὅπως ἀκούσαντες πάντων τῶν λεγομένων ὀρθῶς ψηφιεῖσθε τὴν ψῆφον ὑμᾶς· ταχὺ δὲ τούτων οὕτως ὀλιγώρως ἔχειν, ὥστε μήτε τὰς ἀρχὰς ἐπομείναντας τῶν λόγων, ἤδη νομίζειν ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκειν. καὶ ἄλλως πως οὐκ ἄλογόν ἐστι, τὸν μὲν νομοθέτην πάσαι τῶν ψήφων ἴσον γινομένων τὸν φεύγοντα νικᾶν·

ὑμᾶς δ' οὕτως ἐσκοπεῖν περὶ τούτων, ὡς μηδὲ ἀπολογουμένων τῶν ἀδικουμένων ἀκούειν; καίτοι πῶς ἂν ἧττον ἀδικοῖεν τοὺς φεύγοντας, ἀπιστίαν τούτῳ τῷ πλεονεξίαν αὐτοῖς τὸ τοῖς ψήφοις ὑμᾶς δ' ἐπὶ τοῖς μὴ κινδύνοις καταγέλαστα μὴ φιλονεικεῖν, τοὺς δὲ μετὰ φόβων καὶ κινδύνων περὶ τῶν κατηγορουμένων ἀπολογουμένους, ὡς θορυβοῦντας ἐκπλήττειν; ἐὰν μὲν οὖν ἐν ἀρχαῖς οἱ θόρυβοι γίνωνται, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτοῖς ἀποκριτέον· ἐὰν δὲ προελθόντες τῷ λόγῳ θορυβῶσιν, ἐὰν μὲν ὀλίγοι τινὲς τοῦτο ποιῶσιν, διατρεπτέον τοῖς θορυβοῦσι, καὶ πρὸς αὐτοὺς λεκτέον, ὅτι δίκαιον ἐστὶν μὲ αὐτοὺς ἀκοῦσαι, ἵνα μὴ κωλύσωσι τοὺς ἄλλους ὀρθῶς δικάζειν· ἐπὰν δὲ ἀκούσωσι, τότε ποιεῖν ὅ, τι ἂν ἐθέλωσιν. ἐὰν δ' τὸ πλῆθος θορυβῇ, μὴ τοῖς κρίνουσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ δεῖ πλέον. τὸ μὲν γὰρ ἐκείνοις δεινὸν ὀργὴν ἐργάζεσθαι· τὸ δ' ἑαυτῷ δεῖ πλῆξαι * καὶ λέγειν μὴ πεισόμενα, συγγνώμης ποιησόμενος δεῖ ἐὰν ἐλλείπῃ τι χρήσιμον ὑπὲρ αὐτοῦ ἀκοῦσαι τοῦ λόγου, καὶ ὡς οὐ μέλλοντι κρύπτειν τὴν ψῆφον φέρειν, ἀλλὰ τοῖς δικαίοις φανερὰν ποιῆσαι. συλλήβδην δὲ πρὸς θορύβους ἀπὸ τοιούτων ἀφαιρετέον, ἢ γὰρ μεμψιν, ἢ ὀργὴν παύσασι, δικαιοῦντας τοὺς θορυβοῦντας, ἢ τοῖς δικαίοις, ἢ τοῖς νόμοις, ἢ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως, ἢ τῷ καλῷ ἀναστυρομένους. ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἔστιν ὅτι μάλιστα παῦσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας. τοῖς μὲν οὖν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς προκαταλήψεσιν, ὡς δεῖ χρῆσθαι, καὶ ὅπως τοῖς θορύβοις ἀποκριτέον, ἐκ τῶν προειρημένων ἴσμεν. τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ὑπειλεγμένα λέγεσθαι πάλιν, ὡς δεῖ προκαταλαμβάνειν, ὑποδείξω· ἴσως δ' ἂν ὀδυρεῖσθαι αὐτὸ ποιήσω, ἧς ἐγὼ οὐκ αἰτιός, ἀλλ' ὁ τούτου τρόπος ὑπάρχων ἔσται. καὶ πάλιν, πειράσομαι μὴ αὐτὸν, τὰ καὶ τὰ μέλλειν λέγειν. ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις οὕτω δεῖ τὰ ὑπειλεγμένα λέγεσθαι ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων προκαταλαμβάνοντα ἀφαιρεῖν, ἐν ἀθυμίᾳ ποιοῦντα. καὶ γὰρ κἂν πάνυ ἰσχυρὰ ᾖ τὰ προαφῃρεθησόμενα, οὐχ ὁμοίως φαίνεται μεγάλα τοῖς ἤδη προακηκόσιν. ἐὰν δ' ὕστερος λόγος ἔχωμεν, ἐν οἷς ἐναντίοι προκατείληφότες ὦσιν, ἃ μέλλομεν λέγειν, αὖ προκαταλαμβάνειν ὅστις αὐτὰ λύσεται τρόπος ἔστιν. ἴσως μὲν οὖν μάτην κατηγορήσω πολλὰ πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἐν σαφεῖ εἰδὼς ὅτι ἐξελέγξω αὐτὸν, προκαταλαβόμενόν μου τοὺς λόγους ἐν προλήψει,

A vos autem vsque adeò contrà de iis sentire, vt neque insimulationi reos respondentes audiatis: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam atque priuilegium in ferendis sententiis impartiri, vos autem contrà iis qui vllo fine periculo accusatum veniunt, neque contentiosos neque pertinaces esse: eos verò, qui cum metu periculoque criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterrere? Siquidem igitur in orationum initiis turbæ fiant, hoc pacto B erit iis occurrendum. Quòd si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripiendi, dicendumque ipsorum profecto esse iustitiæ, vt sese nunc ad audiendum præstent, ne aliis rectè iudicandi impedimento sint: cùm verò audierint, vt nunc quicquid libuerit, faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahes. C Si te verò accusaris, ac dixeris deliquisse, vt veniam consequare, facilè præstabis. Opus est ergo iudices, deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum clàm sententiam sunt laturi, iam perspicuam mentem ponant. Vt autem breuiter complectamur, turbis summatim occurremus vel sententiis, vel commentationibus, ostendemusque, perturbantes, aut iusto, aut legitimo, aut publico vtili, aut honesto repugnare. Ex hisce namque maximè fit, vt auditores à tumultibus acquiescant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores D vtendum sit, & quo pacto turbis occurrendum, ex antè dictis cognoscemus. Quæ autem ab aduersariis verisimiliter dici poterunt, rursum quomodo præuenienda sunt, demonstrabo. Fortéque suam deflebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum & hoc, illudque dicturum. In superiore ergo oratione, quæ aduersarii dicturi E videantur, sic præoccupando & soluere, & infirmare oportet. Etenim tametsi firmissima sunt, quorum insimulantur, non itidem magna iis qui iam antea audierint, videntur. Quòd si secundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduersarii quæ dicturi sumus, præoccuparint, ea rursum contrà anticipando, ita à nobis soluenda sunt: Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, sed certò sciens sese à me redarguturum, meam orationem occupando calumniæ dedit,

ne ea quam oranti sibi præstiteratis, in me audiendo attentione sitis: vel ne ipse orationem habeam apud vos ob eam quam hic de me priùs calumniam habuerit. Sed planè puto oportere vos meam dictionem ex me ipso potiùs quàm ex aduersario meo cognoscere: & si hęc ab eo sunt priùs dicendo insinulata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, cum nihil nunc sani dictitaret? Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrimè hac specie, hoc modo: *Dicemus ipsi, licet & hic nostram putet iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam feciſſe. Verùm ex me meas res disce, Sese pandet hic de se loquens.* Quemadmodum igitur præoccupationibus & erga iudices & erga aduersarios sic vtendum, ex his sciemus.

A εἰ ὑμεῖς μὲ ἐμοίους αὐτῷ παρασχητε, ἢ ἐγὼ μὴ εἶπω πρὸς ὑμᾶς αὐτὸν, ἀφ' ὧ ἀφαιρήσομαι πρότερον ἀπὸ τούτου. ἐγὼ δ' οἶμαι δεῖν τοὺς ἐμοὺς λόγους πρὸ ἐμοῦ πιστεύεσθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ μὴ πρὸ τούτου. Εἰ δὲ καὶ ταῦτ' ἔνι προδιάφορα λέγων, ἃ φημι οὐ μικρὰ σημεῖα εἶ τῷ μηδὲν ὑμᾶς τοῦτον λέγειν. κέχρηται δὲ καὶ Εὐριπίδης ὁ Φιλοκτήτῃ τεχνικῶς τούτῳ τῷ εἴδει ἀφ' τῶνδε. Λέξω δ' ἐγὼ, καίτοι μου ἀφ' Φθίας * δικὴν λόγους ἔχουσας αὐτὸς ἀδικεῖσθαι. Αλλ' ἐξ ἐμοῦ χρὴ τἄμ' ἀμαθῆ κλύειν· Ο δ' αὐτὸς αὐτὸν ἐμφανεῖ σοι λέγων. ταῖς μὲν οὖν προκαταλήψεσιν οὕτως δεῖ χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς κριτὰς, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἴσμεν ἀφ' τούτων.

B * Fort. δικὴν λόγους ἔχουσας αὐτοῖς ἀδικεῖσθαι.

CAPVT XX.

De postulatis.

POstulata verò in orationibus sunt, quæ ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia verò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod iis quæ loquimur, attentionem præstari ac benignè audiri petimus. Iustum etiam, quo secundùm leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit, iniustum: si verò secundùm leges fuerit, iustum dicetur. Postulata igitur sunt huiusce modi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo & iustum & iniustum postulatum dignoscentes, non ineptè iis vti possimus, & ne nos aduersarii lateant, cùm iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antè dictis, scire poterimus.

C

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Περὶ αἰτημάτων.

ΑΙΤΗΜΑΤΑ δ' ἔστι σὺ πῶς λέγεις, ἃ πρὸς τῆς ἀκουόντων οἱ λέγοντες αἰτοῦνται. τούτων δ' ἔστι, τὰ μὲν ἄδικα, τὰ δὲ δίκαια. δίκαιον μὲν οὖν ἔστι, τὸ, τὸ παρέχειν τοῖς λεγομένοις αἰτεῖσθαι, καὶ μετ' εὐνοίας ἀκούειν. δίκαιον δὲ καὶ τῷ τοὺς νόμους αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ τὸ μηδὲν παρὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθαι, καὶ τὸ τοῖς ἀτυχήμασι συγγνωμὴν ἔχειν. ἀδικεῖ μὲν ἢ παρὰ τοὺς νόμους, ἄδικον· ἐὰν δὲ μὴ, δίκαιον. Τὰ μὲν οὖν αἰτήματα, ταῦτα ἔστι. διειλόμεθα δ' αὐτῶν τὰς διαφοράς, ἵν' εἰδότες τὸ, τι δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, χρώμεθα τῷ καιρῷ, καὶ μὴ λανθάνωσιν ἡμᾶς οἱ ἐναντίοι, ἄδικόν τι αἰτοῦντες τοὺς δικάζοντας. καὶ περὶ μὲν τούτων ἐκ τῶν εἰρημένων ἔκ ἀγνοήσομεν.

D

E

CAPVT XXI.

De iteratione.

ITeratio autem, est breuis admonitio. Ea verò vtendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim vel ratiocinando, vel interrogando, vel enumerando, vel eligendo. Ipsorum autem vnumquodque quale sit, demonstrabo. Ratiocinari igitur est huiusmodi: Ambigo autē ipse quidem quid hi fecerint,

ΚΕΦΑΛ. κα'.

Περὶ παλιλλογίας.

ΠΑλιλλογία δ', ἔστι μὲν συντόμως ἀναμνησις. δεῖ δ' αὐτῇ χρῆσθαι καὶ περὶ τῶν μερῶν καὶ περὶ τῶν ὅλων λόγων τῆς τελευτῆς. παλιλλογήσομεν δ' ἐν κεφαλαίοις, ἢ ἀφαιροῦμενοι, ἢ παραιρούμενοι, ἢ ἐπερωτῶντες, ἢ ἁπλοῦντες. δείξω δ' αὐτῶν ἕκαστον ὅ ἔστι. τὸ μὲν οὖν ἀφαιρεῖσθαι τοιοῦτόν ἐστιν. ἀπορῶ μὲν ἐγὼ εἰ αὐτὸς ποιήσω οὕτως,

εἰ μὴ φαμεν ἡμῖν πρότερον ἐγκαταλελοιπότες· ἐξηλέγχοντο δ' ὅτι τὴν πόλιν ἡμῶν στρατεύσαντες, οὐδὲν δὲ πώποτε ὧν ὡμολόγησαν ποιήσαντες. Τὸ μὲν οὖν ἐξελέγχεσθαι τοιοῦτόν ἐστι· τὸ δὲ ἀπολογίζεσθαι τοιοῦτον. ἀπέδειξα δ' αὐτοὺς ἀφελόμενος τὴν πρότερον συμμαχίαν, καὶ πρῶτον ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ πρῶτοι ἡμῖν, ὅτε πρὸς Λακεδαιμονίους ἐπολεμοῦμεν· καὶ μάλιστα σπουδάσαντες ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν ἡμῶν. τὸ μὲν οὖν ἀπολογίζεσθαι, τοιόνδε ἐστί. Τὸ δ' ἐκ προαιρέσεως ἀναμιμνήσκειν, τοιόνδε· ἐν δεῖ σθαι δὲ δεῖ, ὅτι συμβέβηκεν ἡμῖν ἐξ ὅτου τὴν φιλίαν πρὸς ὑμᾶς ἐποιησάμεθα, μηδέποτε κακὸν πεπονθέναι ὑπὸ τῶν πολεμίων παθεῖν. βοηθήσαντες γὰρ ἡμῖν πολλάκις, ἐκώλυσαν Λακεδαιμονίους τὴν χώραν ἡμῶν ἀφαρπάζειν· χρήματα δὲ πολλὰ καὶ νῦν φέροντες ἀφεπλεύσατε. ἐκ προαιρέσεως μὲν οὕτως ἀναμνησθῆναι· ἐξ ἐπερωτήσεως δὲ τόνδε τὸν τρόπον· ἡδέως ἂν ἀπ' αὐτῶν πυθοίμην, ἅ τι ἂν σὺν δίκαις ἡμῖν ὑμᾶς ἀποδιδόασιν· οὐ γὰρ ὡς ἀπορήσουσιν εἰπεῖν αὐ

γρ. οὐδ' ὃ πολεμήσαντες, εἰ πόσα τὰ χρήματα καὶ ἔτεσιν ἑκάστοις ἐφαίνοντο ἐκ τῆς χώρας ἐπιδεικνύοντες λαμβάνειν· οὐδ' ἂν * φήσειαν εἰς τὴν τῆς

κ. φήσειαν πόλεως δίοικησιν πολλὰ δαπανᾶσθαι. πάντων γὰρ ἐλάχιστα τῶν νησιωτῶν ἀναλίσκοντες φανοῦνται. ἐκ μὲν οὖν ἐπερωτήσεως οὕτω παλιλλογήσομεν.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Περὶ εἰρωνείας.

ΕΙΡΩΝΕΙΑ δ' ἐστὶ λέγειν τὰ πρόσποιούμενον μὴ λέγειν, ἢ ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι καὶ πρόσημα προσαγορεύειν. Εἴη δ' ἂν αὐτῆς τὸ σχῆμα τοιοῦτον, ἐν τῷ πρὸς τὴν εἰρημένων σύντομος ἀναμιμνήσκειν. οὐδ' ἂν δ' οἶμαι δεῖν λέγειν, ὅτι οὗτοι μὲν οἱ φάσκοντες πολλὰ ἀγαθὰ πεποιηκέναι, πλείστων φαίνονται τὴν πόλιν ἐκακοεργηκότες· ἡμεῖς δ' οὐδενί φασιν ἀχρείστοις εἶναι, τούτοις τε πολλάκις βοηθήσαντες, καὶ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν ἀδικοῦντες. τὸ μὲν οὖν ἐν προσποιήσει ἀφανεῖ λέγοντα σύντομος ἀναμιμνήσκειν, τοιοῦτόν ἐστι. Τὸ δ' ἐν τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι προσαγορεύειν τὰ πράγματα, πάλιν τοιοῦτόν ἐστιν· οὗτοι μὲν οἱ χρηστοὶ πολλὰ φαίνονται τοῖς συμμάχοις κακὰ πεποιηκότες·

A nisi vos planè antea reliquisſent: arguebantur autem aduersus hanc vrbem noſtram cum exercitu proceſſiſſe: nihil verò eorum vnquam, quæ ſpopondiſſent, factitarunt. Itaque ratiocinari eſt huiuſmodi. Enumerare autem tale eſt. Demonſtraui autem ipſos, qui priores ſocietatem ſoluêre, qui primùm nos ſunt adorti, quo tempore aduerſus Lacedæmonios bellum gerebamus quſque maximè ſtuduere vrbem noſtram in prædam vertere. Enumerare igitur eſt huiuſmodi. Ex electione autem admonere eſt huiuſmodi: Recordari oportet B contigiſſe nobis, vt poſteaquam ſocietatem cum iis iniuimus, nihil vnquam mali ab hoſtibus paſſi ſumus. Nam cùm ſæpenumero nobis auxilio veniſſent, Lacedæmonios, qui noſtrum agrum deuaſtarent, propulſarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonebimus: ex interrogatione verò hoc modo: libenter autem ex iſtis quærerem, Quid vobis pro conuentis haud ſoluunt? Neque C enim indigentes ſe dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc ſolo quotannis accepiſſe demonſtrentur. Neque dixerint quidem, multum æris circa Rempublicam conſumpſiſſe. Prorſus enim minores impenſas, quàm reliqui omnes inſulani, pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

CAPVT XXII.

D

De ironia.

IRonia verò, quam tum ſimulandi tum diſſimulandi cauillationem vocamus, eſt, cùm aliud dicimus, & aliud dicere ſimulamus. Eius autem forma ſit huiuſmodi, vt in antè dictis breuiter commorando perſiſtam. Nequaquam verò dicere oportet, mea ſententia, vt hi, qui multa ſe bona factitaſſe prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos verò, qui E ab iis ingratitudinis carpimur, & iis auxilio ſæpe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cùm igitur aliquid ſimulamus omittere, eo quòd breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res verò contrariis nominibus appellare ita fit:

Hi quidem probi viri multorum malorum socii extitere, nos autem ignaui plurimorum fuimus bonorum authores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus vtemur, & circa singularum partium, & circa totius orationis exitum.

CAPVT XXIII.

De facetiis, & prolixitate orationis.

VNde autem facetè dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate vtendum sit, rursus exponemus. Hic igitur facetè dicendi locus est, si quidem commentationes totas mediasue dixerimus: ita vt quod reliquum est medium, auditores ipsi comprehendant, quo locis & sententiis vti conuenit. Opus est autem in totam orationem facetias hasce dispertiamus, verbaque commutemus, neque easdem sempor in eandemque sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui verò dicendi prolixitate vti voluerit, opus est reni diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quanquam naturam sapiant, edoceat, eorumque vsum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quòd si longiorem quoque voluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula vtendum est, eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absoluendum: in fine verò orationis hæc omnia, de quibus singillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixio res reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotium vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vt vna dictio duabus seruiat rebus: eritque frequens illa iteratio è partibus amouenda, & in orationum dumtaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quòd si mediocritate vti in dicendo volueris, partium maximas deligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam mediis vtendum nominibus, quæ scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potius. Oportet & epilogos ex intermediis partibus neque omnino auferri, neque vbique rursum inferti.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Οτι ἐστὶν ἀστεῖα λέγειν, καὶ ἐις λόγους μοκᾶσθαι.

ΟΘΕΝ δ' ἐστὶν ἀστεῖα λέγειν, καὶ τὰ μάκη τῶν λόγων ποιῆι ὅπως αὖ ἡμῖς ἐθέλωμεν, τοῦτο διέξιμεν πάλιν. ἀστεῖα μὲν οὖν λέγειν, ἐκ τούτου τοῦ *τόπου ἐστίν· ὅταν τὰ ἐνθυμήματα τὰ λεγόμενα ὅλα, ἢ ἡμίσεα, ὥστε τὸ ἥμισυ αὐτοῖς ἐπαναλαμβάνειν τοῖς ἀκούουσιν. δεῖ δὲ καὶ γνώμας συμπαραλαμβάνειν. χρὴ δὲ τούτων κατὰ πόλλα τὰ μέρη συγκαταλέγειν διαλλάττοντα τοὺς λόγους, καὶ μηδέποτε ὁμοίοις τοῖς αὐτοῖς πολλὰ διδόντα· καὶ οὕτως ὁ λόγος ἀστεῖος φανήσεται. μοκᾶσθαι δέ τις λόγους βουλόμενος δεῖ μείζω τὸ παράγγελμα, καὶ ἐν ἑκάστῳ μέρει τὰ οἰκεῖα τίθεσθαι τῇ φύσει διδάσκειν, καὶ τῇ χρήσει, καὶ ἰδίᾳ καὶ καινῇ, καὶ ταῖς παραφάσεσιν αὐτῶν ἐκδιηγεῖσθαι. ἐὰν δὲ ἐθέλωμακρότερον ἐξελίσσειν τὸν λόγον ποιεῖν, δεῖ πολλοῖς ὀνόμασι περὶ ἑκάστου χρῆσθαι. χρὴ δὲ καὶ μέρος ἕκαστον τοῦ λόγου παλιλλογεῖν, καὶ τῷ παλιλλογίαν σύντομον ποιεῖσθαι. ἐν δὲ τελευτῇ τοῦ λόγου, ταῦτα πάντα ἐν καὶ ἓν ἕκαστον εἰρηκώς, *ἀθρόα συλλήβδην, καὶ περὶ ὅλων τῶν παραγμάτων λέγειν. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον μῆκος ἕξουσιν οἱ λόγοι. βραχυλογεῖν δὲ βουλόμενον, ὅλον τὸ παράγγελμα ἐνὶ ὀνόματι περιλαμβάνειν, καὶ τούτῳ ὡς αὐτοτελεῖ χρῆσθαι παραγγέλματι. χρὴ δὲ καὶ συλλογισμοὺς ὀλίγους ποιεῖν, τὰ πλάγια ἐκβάλλειν, ὀνομάζειν μὲν οὕτω· τῇ δὲ λέξει εἰς δύο χρῆσθαι, καὶ παλιλλογίαν τῷ ζωπυρεῖν ἐκ τῶν μερῶν ἀφαιρεῖν, καὶ τὰς τελευτὰς μόνον παλιλλογεῖν. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βραχεῖς τοὺς λόγους ποιήσομεν. ἐὰν δὲ βούλῃ μέσως λέγειν, τὰ μέσα τῶν μερῶν ἐκλέγειν, καὶ τούτων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. χρὴ δὲ καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῖς μέσοις χρῆσθαι, καὶ μήτε τοῖς μακροτάτοις, μήτε τοῖς βραχυτάτοις, μήτε πολλοῖς περὶ ἑνός, ἀλλὰ μετρίοις. χρὴ δὲ καὶ τοὺς ἐπιλόγους ἐκ τῶν μέσων μερῶν, μήτε παντελῶς ἐξαιρεῖν, μήτε πᾶσι τοῖς μέρεσιν ἐπιφέρειν·

Quod verò hic non poteſt, alter autem poteſt, tale eſt: Ipſe quidem non potis eſt qui pro vobis legatione fungatur: hic verò qui Spartiatarum ciuitati amicus eſt, facillimè apud eos, quæ vultis, queat efficere. Quod hic autem poteſt, & hoc & aliud, eſt huiuſmodi: Non autem in bellis ſolùm hic ſe robuſtiſſimum & fortiſſimum præſtitit, ſed & conſiliis ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipſe, neque alius poteſt, tale eſt: Neque ipſe parua munitus manu hoſtes queat, neque alius quiſquam ciuium, expugnare. Quod verò ille poteſt, ipſe autem nequit, eſt huiuſmodi, nempe, Hic corporis valet viribus, ego verò ſum corpore imbecillus. Quod autem ipſe aliud poteſt, ille verò non poteſt aliud, huiuſmodi eſt: Equidem ipſe, qui clauo & gubernaculis præſim, valeo, hic autem neque qui remo vtatur, potis eſt. Figuras igitur interpretandi duas partes facies hoc modo: omnibus in rebus idem modus ſeruandus eſt. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rurſum eſt conſiderandum.

A αὐτὸς μὲν οὖν ἀδυνάτους ἔχει προσδιδόναι τοῖς ἡμῖν. ἔστι δὲ φίλος ὢν τῇ πόλει τῇ Σπαρτιατῶν, καὶ μάλιστ' ἂν δυνηθείη παρασχεῖν ἃ βούλεσθε. τὸ δὲ ὅλῳ τούτῳ τῷ τε καὶ ἕτερον δύνασθαι, τοιόνδε. οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς πολέμοις ἄριστον αὑτὸν παρέσχεν, ἀλλὰ καὶ βουλεύσασθαι τῷ πολιτῷ οὐχ ἥκιστα δύναται. τὸ δὲ ὅλῳ οὔτ' αὐτὸς οὐδ' ἕτερος δύναται, τοιόνδε· οὔτ' ἂν αὐτὸς δυνηθῇ ὀλίγῳ δυνάμει ἔχων, καὶ πολεμήσας πρὸς ἁπάντων, οὔτ' ἄλλος οὐδὲὶς τῶν πολιτῶν. τὸ δὲ ὅτι σκέπτος μὲν δύναται, αὐτὸς δὲ οὐ δύναται, τοιόνδε. ἔστι μὲν γὰρ ἐρρῶσθαι τῷ σώματι, ἐγὼ δ' ἀρρωστῶν τυγχάνω. τὸ δὲ, ὅλῳ αὐτῷ μὲν ἕτερον δύναται, ἐκεῖνος δ' οὐ δύναται ἕτερον, τοιόνδε. ἐγὼ μὲν γὰρ κυβερνῆσαι δυνατός εἰμι, ἔστι δ' οὐδὲ κωπῆλαι τῶν δύναται. σημαίνει μὲν οὖν τὸ εἰς δύο ἑρμηνεύειν ὧδε ποιήσῃς, ὅπως τῷ σχήματι ἀπρεπὲς αὐτὸν ἔσται μαθεῖν. σαφῆ δὲ ὅλον δηλώσῃς, τόδε πάλιν σκεπτέον.

B

CAPVT XXVI.

De oratione dilucida.

PRimùm quidem quodcunque dixeris, propriis ſuiſque nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, cuitato. Caueas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum eſt præterea, vt quos articulos vocant, opportunè, & aptè loces. Item conſideres opus eſt, ne confuſa ſit, neque perturbata nominum compoſitio. Talis enim oratio & obſcura eſt, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quaſcunque antè dixeris, conſequentes reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod temporis dixeram, adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non veniſti. Item, cùm eadem coniunctio conſequens ſit: Tu enim & illorum author extitiſti, & horum author ipſe tu. De coniunctionibus igitur dictum eſt, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipſa verò nominum ſtructura, neque confuſa, neque perturbata fieri debet. Et confuſa quidem eſt huiuſmodi, ſicuti cùm dixeris: Graue eſt, hunc verberibus afficere hunc. Nam obſcurum eſſet, quis eſſet cædens. Quòd ſi ita dixeris, Graue eſt, hunc verberibus ab hoc affici, perſpicuam reddes orationem.

C

ΚΕΦΑΛ. κϛ'.

Περὶ τῆς σαφοῦς δηλώσεως.

ΠΡΩΤΟΝ μὲν οὖν ὀνόμαζε τοῖς οἰκείοις ὀνόμασιν, ὅ, τί ἂν λέγῃς, ἄφθογγον τὸ ἀμφίβολον. διλαβεῖσθαι δὲ δεῖ καὶ τῆς φωνήεντος τῶν γραμμάτων, ὅπως μὴ ἑξῆς τιθῇς. παρεῖσθαι δὲ καὶ ἐν τοῖς καλουμένοις ἄρθροις, ὅπως εὖ τοῦ δέοντι παρεμπίπτῃ. σκεπτέον δὲ καὶ τὴν συνθήκην τῶν ὀνομάτων, ὅπως μήτε συγκεχυμένη, μήθ' ὑπόβαρὴς ἔσται. τὰ γὰρ οὕτω λεγόμενα, δύσγνωστα συμβαίνει. μὴ δὲ συνδέσμους οἷς ἂν παρῇς, ἀποδίδου τοῖς ἀκολουθοῦσιν. τὸ μὲν οὖν τοῖς συνδέσμοις ἀποδιδόναι ἐν ἀκολουθοῦσιν, τοιόνδε ἐστίν· ἐγὼ μὲν παρεγενόμην, οὐ ἔφης· σὺ δὲ φάσκων ἥξειν, οὐκ ἦλθες. πάλιν ὅταν ὁ αὐτὸς σύνδεσμος συνακολουθῇ· οἶσθα γὰρ καὶτοι αἴτιος ἐγένου, καὶ τούτων αἴτιος εἶ. σαφὲς μὲν οὖν τὴν συνδέσμων ἑρμηνείαν, καὶ ἀπὸ τούτων τεκμήρεσθαι δεῖ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. δεῖ δὲ τὴν συνθήκην τῶν ὀνομάτων μήτε συγκεχυμένην, μήτε ὑπόβαρῆ εἶναι. τὸ μὲν γὰρ συγκεχυμένως, τοιόνδε ἐστίν, ὡς ὅταν εἴπῃς· δεινόν ἐστι τοῦτον τύπτειν τοῦτον. ἄδηλον γὰρ ἂν ἐποίησεν εἰ ὑπὸ τούτου τύπτοιτο. ἐὰν δ' εἴπῃς οὕτως, δῆλον ποιήσεις· δεινόν ἐστι τοῦτον ὑπὸ τούτου τύπτεσθαι.

D

E

τὸ μὲν οὖν συνηρῆσθαι τὴν διάλυσιν τῶν ὀνομάτων, τοιόνδε ἐστί· τὸ δὲ παρατίθεσθαι τοῖς ἀρθροις, ὅπως ἂν τὸ σαφὲς διὰ τούτων γένηται, ὅτι τοιόνδε ἔσται· ἔστι ὁ αὐθρωπος τύπτει τὸν αὐθρωπον ἀδικεῖ. τὸν μὲν οὖν ἐπιτεθὲν τὸ ἄρθρα, σαφῆ ποιεῖ τὸν λέξιν. ἐξαιρεθὲν δὲ, ἀσαφῆ ποιησεῖ. ἔοικε δ' ὅτε δὲ συμβαίνει καὶ τὸ ἀνάπαλιν. τὸ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἄρθροις τοιοῦτόν ἐστι. τὸ δὲ φωνήεντα μὴ πάνυ παραλλάττειν, ἂν μή ποτε ἄλλως ἀδιαλείπτως δηλοῦσθαι, ἢ ἀναπνοὴ ἢ ἄλλη ἀφαίρεσις. τὸ δὲ ἀμφίβολα ἀφεκτέον, τοιόνδε ἐστίν. ἴσια τῶν ὀνομάτων, ταῦτα ὅτι πλείοσι πράγμασι κεῖται· οἷ * ὁδὸς τῷ θυρῷ, καὶ ὁδὸς ἐν βαδίζουσι. δεῖ δὲ ὅταν τοῖς τοιούτοις τὸ ἴδιον ἀεὶ συμπεραίνεσθαι· καὶ σαφὲς μὲν ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἂν τοιαῦτα λέγωμεν, ἀφαιρετέον. εἰς δύο δὲ διαιρήσομεν ἀφ' ὧν τοὺς παράγομεν λόγους.

* ἀντὶ τοῦ, malè.

A Structuram igitur nominum confundere tale est. Vt autem aduertas quo pacto articuli ipsi tempestiuè ap ę que addantur, ex hisce tibi liquidum fiet, ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἀδικεῖ. *Hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria affligit.* Nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem : exempti verò obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliaB ve segregatio fiat. Ambigua vero fugere ita quibimus. Quædam nomina diuersis seruiunt rebus, sicuti οἶκος, limen ianuæ, & ὁδὸς, via qua itur. Oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur quod proprium est significatum ; & dilucidè quidem in nominibus, si hæc fecerimus, loquemur : ex superioribus verò præceptis in duas partes interpretationes distribuemus.

ΚΕΦΑΛ. κζ'.

Περὶ ἀγώνων.

ΠΕΡΙ δ' ἀγώνων καὶ παραβόλων, καὶ ὁμοιοτήτων, λέγωμεν ἤδη· δεησόμεθα γὰρ καὶ τούτων. ἀγῶνες μὲν οὖν ἔστι τὸ ἐναντίαν τὴν ὀνομασίαν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἔχον, ἢ τὸ ἕτερον τούτων. τοῖς μὲν οὖν ὀνόμασιν εἶη ἂν ὅταν τὸν ἅμα καὶ τὴν δύναμιν τόδε· οὐ γὰρ δίκαιον, τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν· ἐμὲ δὲ τὰ ἐμὰ στερίσκεσθαι, οὕτω πονηχθέντα. τοῖς δ' ὀνόμασι μόνοις· δίδοται γὰρ ὁ πλούσιος καὶ διδάσκων τὸν πένητα καὶ ἐνδεῆ. τῇ δὲ δυνάμει· ἐγὼ μὲν τοῦτον ὑγιῶς ἐπεμελησάμην, οὗτος δὲ μοι μείζω κακὰ αὐτὸς γεγονεν. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐν ὀνόμασιν οὐκ ἐναντία, αἱ δὲ πράξεις ἐναντίαι. κάλλιστον μὲν οὖν εἶη ἂν, ἐν κατ' ἀμφότερα ἀγώνισμα, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατὰ τὴν ὀνομασίαν. ἔστι δὲ καὶ τὰ λοιπὰ δύο ἀγωνίσματα.

CAPVT XXVII.

De contentionibus.

DE contentionibus autem & comparibus, & similiter cadentibus, iam dicere aggrediamur. Nam & his quoque nobis opus erit. Est igitur contentio, quæ contrarium nomen simul, & vim oppositis rebus habet, aut horum alterum. Quæ igitur contrarium nomen simul & vim habet, huiusmodi esse poterit. Non enim iuris est, hunc meis rebus vsurpando locupletari, me verò meis priuatum rebus pauperie ita premi. Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi. Det enim locuples ac felix pauperi & egeno. Vi autem contentio hæc fit, Ego quidem hunc aduersa valetudine laborantem curaui, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in omnibus sed in ipsis rebus contrarietas est. Quæ ergo & vi & nomine contentio fuerit ea erit longè pulcherrima. Reliquæ verò contentiones duæ sunt.

ΚΕΦΑΛ. κη'.

Περὶ παραβόλων.

ΠΑραβόλοις δ', ἔστι μὲν ὅταν δύο ἴσα λέγηται κῶλα. εἶη δ' ἂν ἴσα καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγοις μεγάλοις, καὶ ἴσα τὸ μέγεθος, ἴσα ὄντα ἀριθμόν. ἔχει δὲ τοιόνδε τὸ σχῆμα

CAPVT XXVIII.

De compari.

COmpar autem est, quando duæ pares enunciantur clausulæ. Pares autem esse poterunt multæ etiam paruę clausulæ, paucis magnis, & pares magnitudine, partibus

paribus numero. Figuram verò habet compar huiuſmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. Hæ namque clauſulæ, neque ſimiles, neque contrariæ, ſed tamen inuicem pares ſunt.

CAPVT XXIX.

De ſimiliter cadente.

SImiliter verò cadens eſt quod comparì quidem maius eſt. Non enim pares ſolùm clauſulas, verùm & ſimiles, & ſimilibus efficit verbis. Eſt autem huiuſmodi, quantum te decet orationis imitatio, tantum adſit delectationis machinatio. Maximè verò ſimiles fieri oportet exigus dictionum. His namque vel in primis efficitur ſimiliter cadens. Similes autem dictiones ſunt ex ſimilibus ſyllabis, in quibus plurimæ literæ eædem ſunt: ſicuti militibus nullis valet, & viribus multis caret. Quæque verò extra artem poſita ſunt, ea vltrò id ipſum demonſtrabunt. Sed de his hactenus ſatis. Etenim iuſtum, & honeſtum, & vtile, reliquaque, & ipſa, quæ ſunt, tenemus, & vnde his affluamus, ex antedictis planè cognoſcimus. Eodem autem modo quæ ſint amplificationes extenuationeſque, & ex quibus hæ locis deſumantur, intelligimus. Identidem verò & præoccupationes, & poſtulata ab auditoribus & iterationes, & facetias, & orationum prolixitates, & ipſius interpretationis ſtructuram omnem ſcimus. Quas ob res communem omnium ſpecierum vim, atque differentiam, ipſarumque vſum omnem, ſi ex antè dictis tenuerimus, aſſuefecerimus facilè noſmetipſos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipſis plurimum tum dicendo tum ſcribendo conſequamur. Igitur præcepta cauſarum hoc pacto accuratiſſimè per partes diſtribueris. Vt autem pro vnaquaque ſpecie ad humani corporis effigiem verba locari conueniat, & quę ſint circa orationis partes obſeruanda. & quomodo hiſce partibus ſit vtendum, rurſum oſtendam. De exordiis igitur dicendum eſt priùs. Ea verò ſeptem ſpeciebus communia ſunt, & omnibus in negotiis congruè dici poterunt.

A ἢ πλείοσιν ἢ ἀφ' ἡχρημάτων ἀπορίας, ἢ ἀφ' πολέμου μέγεθος. Ταῦτα γὰρ οὔτε ὅμοια, οὔτε ἐναντία, ἀλλ' ἴσα μέντοι ἀλλήλοις.

ΚΕΦΑΛ. κθ'.

Περὶ παρομοιώσεως, καὶ τῆς μέχρι τέλους εἰρημένων ἀκολουθείας.

B ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΙΣ δ' ἔστιν ἡ μείζων τῆς παρισώσεως. οὐ γὰρ μόνον ἴσα τὰ κῶλα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅμοια ἐξ ὁμοίων ὀνομάτων· ὥστε δεῖ σε λόγου μίμημα, φέρε πόθου τέχνασμα. μάλιστα δ' * ποιεῖ ὅμοια τὰ τελευταῖα τῶν ὀνομάτων. Ταῦτα γὰρ μάλιστα ποιεῖ τὴν ὁμοίωσιν· ὅμοια δ' ἔστιν ὀνόματα, τὰ ἐξ ὁμοίων συλλαβῶν. C ὧν αἷς πλεῖστα γράμματα τὰ αὐτά ἐστιν ἥδ, πλήθει μὲν ὀλίγαις, δυνάμει δ' ἀπλάτοις. ὅσα δ' ἔξω τέχνης κεῖται, τὸ αὐτόματον αὐτὰ δείξει. ἐπεὶ μὲν οὖν ταῦτα δεδήλωκεν. καὶ γὰρ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ καλὸν, καὶ τὸ συμφέρον, καὶ τὰ λοιπὰ, αὐτά τε ἴσμεν ἃ ἐστι, καὶ ὅθεν αὐτὰ πολλὰ ποιησόμεθα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς αὐξήσεις, καὶ τὰς ταπεινώσεις γνωσόμεθα αἵ τινές τ' εἰσι, καὶ ὅθεν αὐτὰς εἰς τοὺς λόγους ὑποβησόμεθα. ὁμοίως δὲ τούτοις, τάς τε προκαταλήψεις, D καὶ τὰ παρὰ τῶν ἀκουόντων αἰτήματα, καὶ τὰς παλιλλογίας, καὶ τὰς ἀστειολογίας, καὶ τὰ μήκη τῶν λόγων, καὶ τὰς ἑρμηνείας τὰς συνθήκην ἅπασαν, ἴσμεν. ὡς τε τὰς καινὰς δυνάμεις ἁπάντων τῶν εἰδῶν, καὶ τὰς ἀφορμὰς, καὶ τὰς χρήσεις αὐτῶν, ἐκ τῶν προειρημένων εἰδότες, οὐ θήσομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν γυμνασίοις ἀσκηθέντας αὐτοῖς καὶ τοῖς προγυμνάσμασι, πολλὴν εὐπορίαν καὶ χρῆσιν ἐξ αὐτῶν ἕξομεν. καὶ τὰ μὲν μέχρι νῦν οὕτως ἀκριβέστατα * διείλεται τὰς τῶν λόγων μυθοδίας. ὡς δ' ἔστι τὰς εἴδεσι χρὴ * τάττειν τοὺς λόγους οὐ μαθησόμεθα, ἅπερ τε προήκει τῶν μερῶν χρῆσθαι, καὶ πῶς τούτοις αὐτοῖς, ταῦτα πάλιν δηλώσω. προοίμια μὲν οὖν πρῶτα. καινὸν δ' ἔστι τῶν ἑπτὰ εἰδῶν, ἐν ὅτῳ πᾶσι προσήκει ἁρμόσει λεχθήσεται.

Interpr. melius.

* διείλεται τὰς τῶν λόγων μυθοδίας.

* τάττειν τοὺς λόγους οὐ προσήκει

A

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Περὶ προοιμίου.

ΕΣΤΙ δὲ προοίμιον καθόλου μὲν εἰπεῖν, ἀρχὴ πρὸς ἀρχὴν, καὶ τῷ πρόγματος τὸ κεφαλαίῳ μὲν εἰδέναι δήλωσις, ἵνα γενόμενοι περὶ οὗ ὁ λόγος, προκαλυθῶσί τι τῇ ὑποθέσει· ἔστι τὸ προοιμιάζεσθαι προκαλέσασθαι, καθ' ὅσον ἐν λόγῳ δύνασθαι, εὐνοϊκοὺς ἡμῖν αὐτοὺς ποιῆσαι. τούτων μὲν οὖν ἕνεκα τὸ προοίμιον προκαθιστᾷ. ὡς δὲ αὐτῷ χρησόμεθα, πρῶτον μὲν ὅτι τὸ δημηγορικὸν ἐν προβουλῇ, τὸ δίκῃ. ὅλως οὖν πρῶτον μὲν τὸ πρᾶγμα τοῖς ἀκούουσι, καὶ φανερὸν ποιεῖν, ποῖόν τι ἔστιν. εἰ ἐς τὸν συμβουλεύομεν, ὡς χρὴ πολεμεῖν ἡμᾶς πρὸς Συρακουσίους, δηλοῦν ὑποφαινόμενος, ὡς χρὴ βοηθεῖν ἡμᾶς Συρακουσίοις. τὸ μὲν οὖν φανερὸν ποιεῖν τὸ πρᾶγμα, τοιόνδε ἐστί. περιέχει δὲ προκαλεῖ ἐκ τούτων ἃ εἰδέναι μᾶλλον, εἰ καταμαθόντες μᾶλλον αὐτοῖς, ποίοις μάλιστα ἐν λόγοις καὶ πράγμασι βουλευόμενοι προσέχουσιν. ἆρ' οὖν οὐ τούτοις, ὅταν ἢ περὶ μεγάλων, ἢ φανερῶν, ἢ τοῖς ἡμῖν οἰκείοις βουλευώμεθα, ἢ φαίνωσιν ὑπολαμβάνειν εἰ λέγοντες, ὡς δίκαια, καὶ καλὰ, ἐν συμφέροντα, ἐν ῥᾴδια, ἐν ἀληθινὰ ὑπολαμβάνουσιν ἡμῖν, ἐφ' ἃ προτρέψει προκαλούμενοι· ἢ δικαίως ἡμᾶς ἀκούσονται αὐτοῖς περὶ τούτων; ὥσπερ γὰρ αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἡμᾶς τὰ οἰκεῖα πάντα τῶν προειρημένων τοῖς ὑφ' ἡμῶν πράγμασι λεγομένοις ἐναντιούμενα, καὶ τοῖς ἀκούσεσιν ἐναντιούμενοι, προσέχειν αὐτοῖς ποιήσομεν. ἐπὶ μὲν οὖν τὸ προσέχειν, ἀφ' τούτων προκαλούμεθα· τὸ δὲ εὐνοϊκοὺς δὲ προκαλεσόμεθα, δηλοποιήσωμεν πρῶτον, πῶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὶ τυγχάνουσιν ἔχοντες, εὐνοϊκῶς, ἢ δυσμενῶς, ἢ μήτε δι', μήτε κακῶς. ἐὰν μὲν οὖν εὔνοι τυγχάνοντες ὦσιν, παρέργου λέγειν περὶ εὐνοίας· ἐὰν δὲ πρὸς τοὺς βουλώμεθα, χρὴ σωφρόνως μετ' εἰρωνείας εἰπεῖν τοῦτον τὸν τρόπον· ἐγὼ μὲν οὖν εὔνους ἐμοὶ τῇ πόλει, καὶ πολλάκις μοι πειθόντες, συμφερόντως ἐπράξατε, καὶ δέον πρὸς τὰ καινὰ δίκαιον ἐμαυτὸν παρέχω, καὶ μᾶλλον ἃ τῶν ἰδίων προτιθέμενον, ἃ ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφελούμενον, παρέργου τοῦ νομίζω πρὸς ὑμᾶς τοῦτό γε σαφῶς εἰδότας, λέγειν. ὡς δὲ εἰ καὶ τῳ μοι πειθόμενοι, καλῶς βουλεύσεσθε, τοῦτ' ἐπιμελήσομαι διδάσκειν.

CAPVT XXX.

De exordiis.

EXordium est, (vt compendio dixerim,) oratio quædam, quæ rebus iis de quibus reliqua futura est dictio, summatim expositis, auditorum animos ad attentionem idoneè, & quoad fieri dicendo potest, ad beneuolentiam nobis B comparat. Hæc enim per exordium præstari conuenit. Quomodo autem ea vtamur, primùm quidem deliberatiuo in genere & suadendi specie ostendam. Cùm rem igitur auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo, Surrexi, vt quo pacto pro Syracusanis bellandum sit, consulam. Vel hoc modo: Surrexi, vt quid sentiam, dicam, quî non deceat nos Syracusanis auxilium ferre. Hoc igitur modo summatim rem exponemus. Quî verò ad attentionem exhortemur, scire ex hisce poterimus, si nos ipsi animaduerterimus quibus & verbis & rebus ad au- C diendam sententiam attenti sumus. Nempe his sumus attenti, cùm de magnis vel terribilibus vel ad nos pertinentibus rebus consultamus, aut cùm orantes ipsi demonstraturos se dixerint iusta illa esse, & honesta, & vtilia, & facilia, & vera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cùm nos rogauerint se attentè audiamus. Quemadmodum igitur ipsi aliis solemus: ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in præsentem rem fuerint dele- D gerimus, eaque auditoribus perspicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus, si considerauerimus primùm quo in nos animo ipsi sint, beneuolone an infesto, aut neque bono neque malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere superuacaneum cedat. Verùm si omnino id facere voluerimus, oportet paucis, eum dissimulatione quadam, id fieri hoc modo: Quanta sit mea in hanc vrbem beneuolentia, vtque sæpenumero, suasu meo, quæ E factu essent vtilia, gesseritis, & qua me præterea ad communia commoda præbeo iustitia, quippe qui publicarum magis quàm priuatarum mihi rerum, habendam rationem censuerim, nequaquam à me dici opus existimo. Hoc enim vobis perspicuum est, & cognitum. Verùm quòd & nunc, si fidem adhibere mihi volueritis, consuletis in rem pulcherrimè, hac de re vt vos edoceam, dabo operam.

Hoc igitur modo eos qui bono sunt in nos animo, in consultationibus beneuolentiæ admonebimus. Si verò auditores neque nobis infesti sunt, neque beneuoli, dicendum est, & iustum esse, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum. Deinde oportet laude auditores demulcere, quòd iustè & grauiter quæ dicuntur, iudicare consueuerint. Item & extenuationes afferendæ: sicuti si dicatur, Surrexi, non tam vlla dicendi vi, elegantiaue confisus, quàm existimans ea à me narrari, quæ ad communem vtilitatem commodumque accedant. Cùm igitur auditores neque à nobis alieni, neque beneuoli nobis sunt, ex huiusmodi rebus beneuolentia captabitur. Sin autem calumniæ obnoxii apud auditores fuerint, necesse est aut ipsos in sese, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. Hæ autem calumniæ, aut ex præsenti, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primùm in auditores præoccupatione vtendum est: atque dicendum ita: Neque ipse quidem ignarus sum, me apud vos calumnia affectum esse, sed omnem ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo. Postea summatim enumerando in exordiis dicendum erit, (si quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia,) necesse enim est, siue publicè siue priuatim calumnia de quopiam facta sit, vel esse vel fore iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere: eritque dicendum vt iudicatum iniustè fuerit, quodque inimicè nobis homines nocuerint: aut si minùs hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit, satis id esse debere, quod minùs tunc ex sententia nobis cesserit: iniustum autem esse, cùm res iudicatæ iam fuerint, rursum easdem calumniari. Si verò celebre sit iudicium futurum, te paratum planè dicito, qui ad insimulationes in hoc ipso pulcherrimo cõsessu respondeas, & si quid aduersus Rempubl. per iniuriam patrauisse demonstreris, te morte mulctatum iri. Sin autem accusatores minùs in causa persistãt, eadem oportet vti coniectura, Quoniam falsam de nobis calumniam detulissent, desistunt causa: non enim consentaneum videbitur, nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsque verò in calumnias acerrimè est inuehendum, dicendumque quàm trux, & communis, & multorum malorum causa. Ostendatur quoque oportet, permultos iam iniustè per calumniam periisse. Item monendum, stultum esse, eos, qui de Republica consultant, non quæ ab omnibus dicuntur, audire, & quod vtile sit animo volutare,

A τῶν μὲν οἰκείων τὸν τρόπον τοῖς δὲ ἀγνοουμένοις ἐν ταῖς δημηγορίαις, τὴν εὐνοιαν ἐνδυνατέον. τοῖς δ' μήτε ἀγαθοῖς, μήτε δὲ ἀγνοουμένοις, ῥητέον ὡς δίκαιόν ἐστι καὶ συμφέρον τοῖς πεῖσαι μὴ διδοῦσι τὴν πολιτῶν, οἵοις ἀκροᾶσθαι ἡδέως. ἔπειτα τοὺς ἀκούοντας ἐπαινῶ περιπλοτέον, δικαίως καὶ νουνεχῶς τὰς λόγους ὡς εἰώθασι δοκιμάζειν. ἢν δ' τὰ ἐλαττώσεις εἰσεῖν, λέγειν τὰς ὡς οὐ δεινότατα πεῖθειν δύνῃ, ἀλλὰ νομίζων τὰ κοινῷ τὸ συμφέρον ἐνδυνήσεσθαι. καὶ τοῖς μὲν μήτε δὲ μήτε κακῶς ἀγνοουμένοις, ἐκ τῶν τοιούτων τὴν εὐνοιαν πορίσιον. τοὺς δ' ἀγαθοὺς εἰσαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος ἐν αὐτοῖς ἔχειν, ἐν τὰ πράγματα, ὑφ' ὧν λέγουσιν, ἢ τὸν λόγον αὐτὸν ἐν ἀγωνίᾳ γίνειν), ἢ ἐκ τοῦ προτέρου, ἢ ἐκ τοῦ παρεληλυθότος. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρεληλυθότος χρόνου, ἐάν τις ὑποψία ἐνῇ εἰς πονηρίαν τινά, πρῶτον μὲν τῇ πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψει χρῆσθαι, καὶ λέγειν ὡς οὐδ' αὐτὸς ἄγνοιά ἀγαθοῦ ἀγνοούμενος, ἀλλ' ἐπιδείξω ψευδεῖς οὔσας τοῦ ἀγῶνος. ἔπειτα κεφαλαιωδῶς ἐν τοῖς προοιμίοις ἀπολογητέον, ἂν ἔχῃς τι λέγειν ὑπὲρ σαυτοῦ, καὶ τοῦ κρίσεως ψηκτέον. ἀναγκαῖον γὰρ ἢ τε πρὸς τὸ δημόσιον ἢ τις ἀγνοουμένους, ἢ τε πρὸς ἰδιώτας, ἢ γεγονέναι κρίσιν, ἢ μέλλειν γενήσεσθαι, ἢ μὴ βούλεσθαι τοῦ τὴν αἰτίαν ἐπενεγκόντας λαβεῖν κρίσιν· ἢ ῥητέον ὡς ἀδίκως ἢ κρίσις ἐγένετο, καὶ ὡς ἐκεῖνον τὴν ἐχθρὸν κατεσκεύασθημεν. ἢ ἐὰν τοῦτο μὲν ἐνδέχηται, λέγε ὡς ἱκανὸν ἡμῖν ἀτυχήσασι τοῦτο, καὶ ὡς δίκαιόν ἐστι τὴν πραγμάτων ἤδη κεκριμένων, μὴ δεῖ τὴν αὐτὴν ἄλλο ἀγωνίαν ἔχειν. ἐὰν δ' ὑπόδεξος ἢ κρίσις ἢ γενέσθαι, λεκτέον ὡς ἕτοιμος εἰ δεῖ τὴν ἀγωνῶν εἰσῆσι καθημένοις ἤδη κρίνεσθαι· καὶ εἰ λιποψυχῇς ἢ τοῦ πόλιν ἀδικῶν, ἀποθνήσκειν ἐκεῖνον τιμῶ. ἐὰν δὲ οἱ ἐγκαλέσαντες μὴ ἐπεξίωσιν, ἀλλὰ τοῦτο χρὴ σημεῖον ποιεῖσθαι, ὅτι τοῦ ἀγῶνος ψευδῶς ἡμῖν κατηγόρουν. ἃ γὰρ εἰκὸς τοῖς δόξει τοὺς ἀληθῶς ἐγκαλοῦντας, μὴ βούλεσθαι κρίσιν λαβεῖν. ἀεὶ δὲ κατηγορῆν χρὴ ἀγωνοῦς, καὶ λέγειν ὡς δεινὸν καὶ καινὸν, καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιον. ἐμφανιστέον δ' ἔτι καὶ πολλοὺς ἤδη διεφθαρκότα ἀδίκως ἀγωνιζόμενος. χρὴ δὲ καὶ διδάσκειν, ὡς βλαβερὸς ἐστιν ὑπὲρ τῶν κοινῶν βουλευομένους μὴ πάντων τοὺς λόγους ἀκούοντας τὸ συμφέρον σκοπεῖν,

ἀλλὰ τῆς οἰκίων ἀδικίας διεξερχόντων. δεῖ δὲ καὶ ἐπαγγέλλεσθαι καὶ ὑπισχνεῖσθαι δίκαια καὶ συμφέροντα καὶ καλὰ ὑπὲρ διδόντα, ἃ ὑπάρχοντ' συμβουλεύειν. τοὺς μὲν οὖν ἐκ τοῦ παρῳχημένου χρόνου ἀδικεῖσθαι φαμένους, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκ τῆς δημηγορίας τὰς ἀδικίας λυτέον. ἐκ δὲ τοῦ παρόντος χρόνου ἀδικεῖσθαι φάσκοντας λέγειν ἐστίν, ὅταν μὲν, εἰς ἡλικίαν. ἐάν τε γὰρ νέος πρωτόλως, ἐάν τε σφοδρότης δημηγορῇ, διεξερχέσθαι. τῷ μὲν γὰρ οὔπω ἦρκται, τῷ δὲ ἤδη δοκεῖν πεπαῦσθαι οἴονται· ἔπειτα ἐὰν συνεχῶς εἰώθει λέγειν· πολὺ προήμενον γὰρ εἶναι δοκεῖ ὄχλον, καὶ εἰ μηδέπω προήρηται· καὶ γὰρ ὅστις ἕνεκά τινος ἰδίου δοκεῖ πρᾶξαι τοῦτο ἢ ἔθος δημηγορεῖν. ἐκ μὲν οὖν τοῦ παρόντος χρόνου, οὕτω τοῖς ἀδικεῖσθαι φᾶσι τὸν δημηγορικῶτερα γενήσεται. προφασίζεσθαι δὲ χρὴ αὐτὴν δεῖ, τὸν μὲν, νεώτερον ἐκ τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τοῦ προήκειν τούτῳ. λέγω δ' οἷον ἐπὶ λαμπαδαρχίας, ἢ ὑπὲρ γυμνασίου, ἢ ὅπλων, ἢ ἵππων, ἢ περὶ πολέμου. τούτων γὰρ οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῷ νέῳ μέτεστι. ῥητέον δὲ καὶ ὡς εἰ μήπω κατ' ἡλικίαν τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ τῇ φύσει καὶ ἐπιμέλειαν. ἐπιφανιστέον δὲ καὶ ὡς ἀμῶν τοῖς μὲν ἴδιον τὸ ἀτύχημα, καθόλου δὲ κοινὸν ἡ ὠφέλεια. τῷ μὲν οὖν νέῳ, ἐκ τῆς τοιούτων προφάσεων. γέροντι δὲ προφασιστέον λέγοντα ἔκ τε τῆς ἐρημίας τῶν συμβουλευόντων, καὶ ἐκ τῆς ἀπορίας αὐτῶν. προὔς δὲ πόρις, ἢ ἐκ τοῦ μεγέθους, ἢ ἐκ τῆς καινότητος τῶν κινδύνων, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. τῷ δὲ λίαν εἰθισμένῳ ἐκ τῆς ἐμπειρίας, ἢ ἐκ τοῦ αἰσχρὸν εἶναι προτέρου δὲ λεγόντα, ἵνα μὴ ἀποφαίνεσθαι γνώμας. τῷ δὲ μὴ εἰθισμένῳ, ἔκ τε τοῦ μεγέθους τῶν κινδύνων, ἢ ἐκ τοῦ δοκεῖν εἶναι πάντα ἴσα, ᾧ τῆς πόλεως μέτεστιν, ὑπὲρ τῶν νῦν προκειμένων ἀποφαίνεσθαι γνώμην. τοὺς μὲν οὖν περὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀδικίας, ἐκ τῆς δημηγορίας, ἐκ τῶν τοιούτων λύειν ἐπιχειρήσομεν. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα, γίνονται μὲν, ὅταν μὴ ἐς συχνὸν προὺς τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας, ἢ πρὸς τοὺς χρείττονας συμβουλὴν, ἢ εἰρήνην ποιεῖσθαι αἰσχρὰν, ἢ * ἀναίτιον περὶ τὰς θυσίας μικρὰ σωτελεῖν, ἢ ἃ τοιοῦτοι εἰσηγοῦμαι. δεῖ δὲ περὶ τῶν τοιούτων προτέρου μὲν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς προκαταλήψει χρῆσθαι·

A sed aliquorum insimulationibus cõmoueri. Commonefacias autem, atque pollicearis oportet, ea re, de quibus cõsulere sis pollicitus, & iusta, & vtilia, & honesta demonstraturum. Eos igitur, quorum ex præterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex præsenti verò tempore oratoribus calumniam solet afferre, primùm quidem ætas ipsa. Nam siue omnino iuuenis siue senior concionatur, auditores molestè ferunt. Huic enim nondum incipere, illi verò iam quiescere decorum esse putant. Deinde si crebrò orationem habere consueuerit. Hic enim importunus vi-
B detur esse, etsi nunquam antea orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex præsenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illum insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de iis afferatur necesse est. A iuniore quidem ex consultantium inopia, & ex eo quod suum esse potissimum videtur: quemadmodum si dixero de ludicro lampadarchiæ, vel de gymnasio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica.
C Horum enim non minima pars adhæret iuueni. Dicendum est autem quòd tametsi nondum iuuenis per ætatem prudens esse potest, verùm natura & diligentia quadam certè potest. Ostendendum est etiam, qui aliquid imprudenter gesserit aduersum casum sibi priuatim dari: assecuto verò communem esse vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis atque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia consultantium, & à facultate sua, præterea, & à magnitudine, & nouitate periculorum, & ab aliis huiusmodi rebus. Cre-
D brò autem dictionem habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo quod turpe sit, non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autem consuetus argumentabitur tum à periculorum magnitudine, tum ab eo, quòd necesse omnino sit, eum, qui ciuitatis est particeps, de iis quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autem circa rem, cùm quis nihil neque iis à quibus nulla simus iniuria lacessiti, neque iis qui fortiores potentioresque sunt, pernoscendum esse consulat, aut pacem turpem fieri persuadet,
E aut circa Deorum immortalium sacrificia quàm minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione priùs ad auditores vti, quarum causam, aut in necessitatem, aut in

Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamusque non conſultantibus quidem eſſe, ſed rebus potiùs huiuſcemodi cauſam adſcribendam. Hoc igitur modo eas quæ circa rem ſunt, inſimulationes à conſultantibus remouebimus. Oratio verò ipſa in concionibus ſolet inſimulari, cùm aut prolixè aut nimis priſcè, aut minùs probabiliter dicatur. Et, ſiquidem longa fuerit, in rerum multitudinem cauſa eſt referenda: ſin priſca ſit, doceatur oportet, nunc ipſam tempeſtiuam eſſe. Sin autem minùs probabilis ſit, pollicearis oportet, eam te veram in dicendi progreſſu demonſtraturum. Conſultationes igitur ex iis rebus principio conſtituemus. Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Siquidem nulla prorſus inſimulatio ſit, neque nobis, neque orationi, neque ipſi rei, à proportione continuò eſt inchoandum. Attentè autem quæ dicuntur humanéque audire ad poſtremum exhortabimur. Sin verò aliqua ſumus ab illis, qui antè dixerunt, inſimulatione præuenti, poſt anticipatam auditorum opinionem, eorum, quorum inſimulati fuerimus, & reſponſiones & cauſas breuiter in medium deferentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in conſultationibus hoc modo ſunt conſtituenda.

A ἔπειτα τὸν αἰτίαν εἰς τὸν διάλογον, καὶ τὸν τύχην, καὶ τοὺς καιρούς, καὶ τὸ συμφέρον ἀναφέρειν, καὶ λέγειν. ὡς οὐχ οἱ συμβουλεύοντες τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐστὶν αἴτια. ἐὰν μὲν οὖν τὸ πρᾶγμα ἀφαιρῶμεν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀπὸ τῶν συμβουλευόντων ἀπάξομεν. ὁ δὲ λόγος οὐ πᾶς δημηγορίας ἀφαιρεῖται, ὅταν ἢ μακρὸς, ἢ ἀρχαῖος, ἢ ἄπιστος λέγηται. ἐὰν μὲν οὖν μακρὸς ᾖ, τὸ πλῆθος αἰτιατέον τῶν πραγμάτων· ἐὰν δὲ ἀρχαῖος, διδακτέον ὅτι νῦν καιρὸς

B αὐτὸν εἶη. ἐὰν δὲ ἄπιστος, ὑποσχετέον δεῖ, ὡς ἀληθῆ ὑποδείξεις ὅτι τοῦ λόγου. ταῖς μὲν οὖν δημηγορίαις ἀπὸ τούτων καταχρησόμεθα. πάξομεν δὲ πῶς; ἐὰν μὲν μηδεμίαν ἀφαίρεσιν ἔχωμεν, μήτε αὐτοῦ, μήτε ὁ λόγος, μήτε τὸ πρᾶγμα, τὴν πρόθεσιν ἐν ἀρχῇ θήσομεν. ὅτι δὲ τὸ προσέχειν τοῦ λόγου θέλομεν ἀκούειν, ὕστερον προσκαλέσομαι. ἐὰν δὲ ἀφαίρεσίν τινα ἢ τῶν προειρημένων ἐμοὶ ἡμᾶς, προκαταλαβόν-

C τες τὰς ἀκροάσεις, καὶ ἐμοὶ τὴν ἀφαίρεσιν τὰς ἀπολογίας ἐπὶ τὰς πρόφασις σωφρόνως ἐνεγκόντες, οὕτω προθήσομεν, ἐπὶ τὰς ἀκροάσεις ὅτι τὸ προσέχειν προσκαλέσομαι. τύπον μὲν οὖν τοιοῦτον τὰς κατασκευὰς τῶν δημηγοριῶν ποιητέον.

CAPVT XXXI.

De narratione.

POſtea verò neceſſe eſt, aut res geſtas à nobis renuntiari referrive, aut res præſentes diuidendo exponi, aut quæ futuræ ſunt, iam prædici. Cùm igitur de legatione ſit nobis renunciandum, omnia quæ dicta fuerint, dilucidè narrare oportet, quò primum quidem grauitatem oratio præ ſe ferat. Hæc enim renunciatio ſolùm erit, nullaque alia orationis figura incider. Deinde ſi quidem nobis ex ſententia minùs res contigerit, non vlla id negligentia noſtra, ſed alia quadam cauſa accidiſſe auditores exiſtiment. Sin verò ex ſententia contigerit, non caſu aliquo, ſed noſtra diligentia & induſtria id factum opinentur. Hæc autem eo faciliùs credunt, ſi, quoniam geſtioni negotiorum nequaquam interfuerint, noſtram in oratione diligentiam promptitudinemque perſpexerint, vt pote, qui nihil omittamus,

ΚΕΦΑΛ. λα'.

Περὶ διηγήσεως.

D ΜΕΤΑ δὲ τοῦτο, ἀνάγκη ἡμᾶς ἐστὶν, ἢ τὰς προγεγυμνασμένας πράξεις ἀπαγγέλλειν, ἢ αἱαμιμήσειν, ἢ τὰς νῦν οὔσας μείζονα δηλοῦν, ἢ τὰς μελλούσας γίνεσθαι προλέγειν. ὅταν μὲν οὖν πρεσβείας ἀπαγγέλλωμεν, πρῶτα δὴ τὰ ῥηθέντα καθαρῶς διεξελθεῖν, ἵνα πρῶτον μὲν μέγεθος ὁ λόγος ἔχῃ. ἀπαγγελία γὰρ μόνον ἔσται ἡ τοιαύτη, ἐν οὐδὲν ἄλλο λόγου σχῆμα παρεμπεσεῖται. ἔπειθ' ὅ-

E πως, ἂν μὲν ἀποτυγχάνοντες ὦμεν, μὴ διὰ τὴν ἡμετέραν ῥᾳθυμίαν οἱ ἀκούοντες οἴωνται διαμαρτάνειν τῆς πράξεως, ἀλλὰ δι' ἄλλην αἰτίαν τινά· ἂν δὲ ἐπιτύχωμεν, μὴ ἀφὰ τύχην ὑπολάβωσι τοῦτο γεγενῆσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν προθυμίαν. τοῦτο δὲ πιστεύσουσιν, ὅταν τοῖς πράγμασιν ἃ παρεῖμεν τὰ προσήκοντα· ἐὰν δ' ὅτι τοῦ λόγου τὴν προθυμίαν ἡμῶν θεωρῶσι, μηδὲν παραλιπόντων,

ἀλλ' ἀκριβῶς ἕκαστα ἀπαγγέλλοντες. ὅταν μὲν οὖν περὶ τοῦ πράγματος ἀπαγγέλλωμεν, ἀφ' ἑκάστης αἰτίας τοῦτο, ἕκαστα ὡς ἔχοντα ἐλήλυθε, ἀπαγγελτέον. ὅταν δ' αὐτοὶ δημηγοροῦντες, τῶν προεληλυθότων τι διεξίωμεν, ἢ τὰ παρόντα δηλοῦμεν, ἢ τὰ μέλλοντα προλέγωμεν, δεῖ τούτων ἕκαστα πιθανὸν εἶναι καὶ σαφῆ, καὶ μὴ ἀπίστως. σαφῆ μὲν, ὅπως καταμάθωσι τὰ λεγόμενα πρᾶγματα· συντόμως δὲ, ἵνα μνημονεύσωσι τὰ ῥηθέντα· πιθανῶς δ', ἵνα μὴ, πρὸ τῶν τοῖς πίστεσι καὶ τῆς διαλογίας βεβαιωσάντων τὸν λόγον ἡμᾶς, τοῖς ἐξηγήσεσι ἡμῶν οἱ ἀκούοντες ἀποδοκιμάσωσι. σαφῆ μὲν οὖν δηλώσομεν ἀπὸ τῶν ὀνομάτων, ἢ ἀπὸ τῶν πραγμάτων. ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ἐὰν μὴ ἐνφανῶς αὐτὰ δηλοῦντα, ἀλλὰ τὸν πρῶτον καὶ προσήκοντα ἢ προσπίπτοντα, ἢ προσηκόντων λέγωμεν· τὰ δ' ἄλλα παρέντες τὴν τάξιν, ἐν ᾗ καὶ εἴρηται λέγειν,* δι' ἑτέρων ὀξαγγείλωμεν ἀπὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, σαφῆ οὕτως ἐροῦμεν· ἀπὸ δὲ τῶν ὀνομάτων, ἐὰν ὧν μάλιστα τοῖς οἰκείοις τῶν πραγμάτων οἰκείοις τῶν πραγμάτων οἰκείοις τὰς πράξεις προσαγορεύωμεν· καὶ ἐὰν τοῖς κοινοῖς, ἐὰν μὴ ἐνφανῶς αὐτὰ δηλῶμεν, ἀλλ' αἰεί τι ἐχόμενα ἐξῆς παρῶμεν. σαφῆ μὲν οὖν δηλώσομεν, τοῦτο δ' ἔσται φυλάττοντες συντόμως δέ, ἐὰν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐκβάλλοντες τῶν ὀνομάτων περιαιρῶμεν τὰ μὴ ἀναγκαῖα ῥηθῆναι, τούτων μὲν καὶ τὰ λειπόντες, ὧν ἀφαιρεθέντων, ἀσαφὴς ἔσται ὁ λόγος. τὸ συντόμως οὖν τοῦτο ποιήσομεν. οὕτω δὲ πίστως δέ, ἐὰν τοῖς ἐπιθανοῖς πράξεις αἰτίας φέρωμεν, περὶ ὧν εἰκότως τὰ λεγόμενα δόξῃ πραχθῆναι. ἔσται δ' ὧν λέγω ἄπιστα συμβαίνοντα, δῆλα παραλείπειν, ἐν οἷς δεῖ ἀναγκαῖον ἢ λέγειν, εἰδέναι δεῖ φαίνεσθαι, καὶ ὅτι παρέλιξαν αὐτὰ ὡς τοῖς* παραλήψεως χάριν ἐνφανίζεσθαι, καὶ προϊόντες τὸν λόγον, ὅτι διέξιμεν ἀληθῆ ἐπιχειρεῖσθαι, προφασιζόμενοι ὅτι τὰ προφανῆ πρόσωπα βούλεται ἀποδέξαι ἀληθῆ ὄντα, ἢ δίκαια, ἢ τὰ τοιαῦτα. καὶ τοῦτο μὲν τὸν τρόπον τὰς ἀπιστίας ἰασόμεθα. συλλήβδην δὲ τὰς ἀπαγγελίας καὶ τὰς δηλώσεις καὶ τὰς προφάσεις ἐξ ἁπάντων τῶν εἰρημένων, σαφεῖς καὶ βραχεῖας καὶ οἵας ἀπίστους ποιήσομεν.

A sed vnumquodque quàm accuratissimè referimus. Cùm igitur legationem renunciemus, iis causis singula quæque quo pacto gesta fuerint, renunciari oportet. Cùm verò ipsi concionantes aliquid præteritum narramus, siue etiam præsentia exponamus, siue prædicamus futura, necesse est vt vnumquodque horum & breuiter, & dilucidè, & non sine probabilitate faciamus. Dilucidè quidem, vt quæ dicuntur, comprehendi queant. Breuiter autem, quò quæ dicta fuerint, B memoria auditores teneant. Probabiliter verò, ne ipsi auditores priùs quàm probationibus, atque iuris partibus nostram orationem confirmauerimus, nostras iam narrationes falsas esse reprobent. Dilucidè igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negotiis. A negotiis quidem, si non ea perturbatè exponamus, sed rerum ac temporum ordinem seruemus, reliqua verò deinceps collocemus: &, si neque eo, de quo dicere cœperimus, relicto negotio, in rem aliam transeamus. A negotiis igitur hoc modo dilucidè narramus. A nominibus verò, si C quàm maximè idoneis rerum nominibus negotia appellemus, &, si non ambiguis vtamur, neque perturbatè ipsa collocemus, sed vsque cohærentia deinceps ordinemus. Dilucidè igitur exponemus, si hæc diligenter obseruauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, si tum ex negotiis tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non sint dictu necessaria, & ea solùm complectamur, sine quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc D modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, si ad ea negotia quæ minùs verisimilia videntur, causas attulerimus, quibus illa non absurdè gesta videantur: si qua verò omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autem necessaria sunt, quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confutationis partem, quia cum illa implicata sint, dicenda reseruare, oratioE nisque progressu id te verum demonstraturum polliceri, ea vsum argutia, quòd quæ priùs ab te dicta fuerint, ea priùs vera iustaque demonstrare, quàm aliud huiusmodi quicquam velis. Et hoc quidem modo his quæ minùs verisimilia sunt, medebimur. Vt autem summatim vnà omnia complectamur, & renuntiando, & exponendo, & prædicendo, ex his omnibus, quæ antè diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciemus.

A

CAPVT XXXII.

De ordine narrationum.

EAs autem tripliciter ordinabimus. Nam siquidem ea, de quibus dicimus, pauca sint auditoribus cognita, exordio narrationem coniungemus, ne pars hæc separatim posita breuis admodum fiat. Cùm verò negotia & permulta, & incognita sint, ad vnumquodque coniunctas narrationes faciemus, easque iustas, & vtiles, & honestas ostendemus, quo non modò in narrandis rebus occupati simpliceem & non varietate quadam insignem orationem faciamus, verùm & auditorum animos capiamus. Sin autem negotia mediocria, & minimè nota sint, opus est, vel renuntiationem, vel expositionem, vel prædictionem in exordio vno & eodem quasi corpore collocemus. Hoc autem faciemus, si à rerum initio ad extremum vsque narrando prosequamur, & nihil aliud complectamur, sed ipsa negotia expeditè declaremus. Quemadmodum igitur in exordio narrationes ordinandæ sunt, ita scire poterimus.

CAPVT XXXIII.

De confirmatione.

DEinceps autem Confirmatio sequatur necesse est; per quam prænarrata negotia ex probationibus & iustis, & vtilibus, sicuti nos demonstraturos polliciti sumus, confirmabimus. Cùm igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quàm commodissimè ducuntur à rerum consuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab ea, quæ de oratore sit apud omnes, opinione. Vtendum est etiam & siqua ex aliis probationum partibus inciderit. Ex verò sic sunt collocandæ: Primùm quidem dicentis opinio: Sin id minùs poterimus, rerum consuetudines ordinabimus, demonstrabimusque & hæc, quæ dicimus, vel his similia, hoc modo fieri consuesse: deinde verò exempla afferamus. Et si qua est cum his, quæ à nobis dicuntur, similitudinem adducemus.

B C D E

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Περὶ τάξεως διηγήσεων.

ΤΑΞΟΜΕΝ δὲ αὐτὰς ἁπλῶς τριῶν τρόπων. ὅταν μὲν γὰρ ὦσι ὀλίγα * πράγματα περὶ ὧν λέγομεν, καὶ γνώσιμα τοῖς ἀκούουσι, τῷ προοιμίῳ συναφοῦμεν, ἵνα μὴ βραχὺ τοῦτο τὸ μέρος καθ' αὑτὸ πλημμελὲς γένηται. ὅταν δὲ λίαν ὦσι πράξεις πολλαὶ καὶ μὴ γνώσιμοι, πρὸ ἑκάστου στοιχεῖα ποιήσομεν, καὶ διηγήσεις καὶ συμφερούσας, καὶ καλὰς ἀποφανοῦμεν, ἵνα μὴ μόνον πραγματολογοῦντες, ἁπλοῦν τὸν λόγον καὶ μὴ ποικίλον ποιῶμεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀκουόντων τὰς διανοίας ἀναλαμβάνωμεν. ἐὰν δ' ὦσιν αἱ πράξεις μέτριαι καὶ ἀγνοούμεναι, τὴν ἀπαγγελίαν, ἢ τὴν λύσιν, ἢ τὴν προέρησιν ὅτι τῷ προοιμίῳ δεῖ ἁρμόττειν τοῦτο ποιήσομεν, καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων ὅτι τὸ τέλος διέλθωμεν, μηδὲν ἄλλο συμπεριλαμβάνοντες, ἀλλ' ἢ τὰς πράξεις αὐτὰς ψιλὰς φράζοντες. καὶ τὰς μὲν διηγήσεις ὅτι τοῖς προοιμίοις ὡς δεῖ ἁρμόττειν, οὕτως εἰσόμεθα.

* al. καὶ

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

Περὶ βεβαιώσεως.

ΜΕΤΑ δὲ ταῦτα * ὅτι βεβαιώσεις, δι' ὧν ταῖς προειρημέναις πράξεις, ἐκ τῶν πίστεων καὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν συμφερόντων, εἴας ὑποθήσομεν δείξειν, βεβαιώσομεν. ὅταν μὲν οὖν σύνηθες ᾖ τοῖς ἀκούουσι, οἰκειότατοι τοῖς δημηγορίαις εἰσὶ πίστεις, πάντα τῶν πραγμάτων ἔθη, καὶ τὰ παραδείγματα, καὶ τὰ ἐπιθυμήματα, καὶ ἡ δόξα τοῦ λέγοντος. χρήσιμον δὲ καὶ ἂν τις τῶν ἄλλων πίστεων πρόληψιν. πιστεῖν δὲ αὐτοῖς ὧδε δεῖ· πρῶτον μὲν τὴν τοῦ λέγοντος δόξαν· εἶτ' ἐπὶ τούτοις τὰ τῶν πραγμάτων ἔθη. δικαιοῦσθαι δὲ ταῦτ' ἂν λέγωμεν, ἢ τὰ τούτοις ὅμοια, οὕτως εἴθισται γίνεσθαι. ὅτι δὲ τούτοις παραδείγματα εἰσιν, καὶ εἰ ὁμοιότης τις ἔστι, πρὸς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα προσοικεῖον, λαμβάνειν δὲ δεῖ τὰ παραδείγματα οἰκεῖα τῶν πραγμάτων, καὶ τὰ ἐγγύτατα τοῖς ἀκούουσι χρόνῳ ἢ τόπῳ· ἐὰν δὲ μὴ ὑπάρχῃ τοιαῦτα, τῶν ἄλλων τὰ μέγιστα ἐπιμνησθῆναι.

* al. καὶ τὰς βεβαιώσεις

μὴ ζοῦτα γνωμολογητέον. δεῖ δὲ καὶ τοῖς τὰ μέρη τῶν εἰκότων καὶ τῶν παραδειγμάτων, ὅτι τελευτῆς ἐνθυμηματώδεις καὶ γνωμολογικὰς ταῖς τελευταῖς ποιεῖσθαι. καὶ ταῖς μὲν πίστεις οὕτως ὅτι ταῖς πραξεσι προσακτέον. ἐὰν δὲ περαίνωμεν τὰ προβλήματα βύθεως ῥηθέντα, ταῖς μὲν πίστεις παραλειπτέον· ᾧ δὲ δικαίῳ, καὶ τῷ νομίμῳ, καὶ τῷ συμφέροντι, καὶ ᾧ καλῷ, καὶ τῷ ἡδεῖ, καὶ τῷ ῥᾳδίῳ, καὶ ᾧ δυνατῷ, καὶ ᾧ ἀναγκαίῳ, τὰς προειρημένας πραξεις βεβαιωτέον. καὶ ἐπὶ μὲν ὑπαρχει, πρῶτον τὸ δίκαιον ζητητέον, διεξιόντας ἀφ' ἑνὸς τρόπου τε τοῦ δικαίου, καὶ τοῦ ὁμοίου τῷ δικαίῳ, καὶ τοῦ ἐναντίου, καὶ τοῦ κεχρισμένου δικαίου. δεῖ δὲ καὶ τὰ παραδείγματα τοῖς ὑπὸ συλλογισμοὺς δικαίοις ὅμοια φέρειν. πολλαχοῦ δὲ ἕξεις λέγειν ἔκ τε τῶν ἰδίᾳ πρὸς ἑκάστους δικαίων ὑπολαμβανομένων, καὶ οὐκ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ᾗ λέγεις, καὶ οὐκ τῶν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν· ὅταν δὲ ἀπόμνημα τοῦτο τὸ μέρος μείζοντες διέλθωμεν, οὐκ τελευτῆς αὐτοῦ γνώμας καὶ ἐνθυμήματα μίσεια, καὶ ἀλλήλοις ὁμοια ἐναγκόντες, ἐὰν μὲν μακρὸν ᾖ τὸ μέρος, καὶ βουλώμεθα μνημονεύεσθαι, σεσωρευμένως παλιλλογήσομεν· ἐὰν δὲ μέτριον ᾖ, καὶ μνημονεύηται, ἐν τῷ τὸ μέρος ὁρισάμενοι, πάλιν ἐπερχόμενοι προθησόμεθα ἔστι δ' ὃ λέγω, τοιόνδε· ὡς μὲν δίκαιόν ἐστιν ἡμᾶς βοηθεῖν Συρακουσίοις, οὐκ τῶν εἰρημένων * ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι νομίζω· ὡς δὲ καὶ συμφέρει ζοῦτο πρᾶττειν, ὅτι χειρόνων διδάσκειν. πάλιν δὲ ὡς τῷ συμφέροντος ὁμοίου ὄντως τοῖς προειρημένοις ὅτι τῷ δικαίου μείζων, καὶ ὅτι τῇ τελευτῇ τοῦ μέρους, ἢ παλιλλογίαν ἢ ὁρισμὸν ὅτι δεῖς, πάλιν ἐπερχόμενος, ἃ ἂν ὑπάρχῃ σοι, προσθεῖναι. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἄλλο ἄλλῳ συνάπτειν μέρει καὶ σαφηνίζειν τὸν λόγον. ὅταν δὲ πάντα διέλθῃς, ἐξ ὧν ἐνδέχεταί σοι βεβαιῶσαι τῷ προκειμένῳ, ὅτι ζούτοις ἅπασι κεφαλαιωδῶς μὴ ἐνθυμημάτων καὶ γνωμῶν ἢ σχημάτων δεῖκνυε, ὡς ἄδικοι καὶ ἀσύμφοροι, καὶ αἰσχροὶ, καὶ ἀνδρὸς μὴ ποιεῖν ζοῦτα· καὶ ἂν τύχῃ κεφαλαιωδῶς, ὡς δίκαιον, καὶ συμφέρον, καὶ καλὸν, καὶ ἡδὺ προσῆκεν, ἐφ' ἃ προκαλεῖ. ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤδη ᾖς ἐγνωμολογικὼς, τῷ περάτῳ πέρασι ἔοικας. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον βεβαιώσομεν τὰ προτεθέντα. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ μέρος λέξομεν τῷ προκαταλήψει.

A Ea autem exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipſis auditoribus, vel loco, vel tempore ſint proxima. Si autem ſecus ſint, debemus ex aliis quæ maxima & notiſſima ſint, accipere. Poſt hæc verò ſententiis vtendum eſt. Oportet autem, eas partes quibus probabilia & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus & ſententiis terminemus. Et probationes quidem hoc modo ad negotiorum confirmationem adducemus. Si verò narratis rebus continuò ſit fides adhibita, probatio-
B nes ipſas relinquemus: & à iuſti, & legitimi, & vtilis, & honeſti, & iucundi, & facilis, & poſſibilis, & neceſſarii partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et ſi quidem iuſtum ineſt, id primum collocabimus, & per hoc, perque huic ſimile, & per contrarium, & per iudicatum iuſtum enarrabimus. Et ſimilia his iuſtis, de quibus loqueris, exempla afferenda. Habebis autem permulta exempla, tum ex his quæ priuatim apud ſingulos iuſta exiſtimantur, tum etiam ex his quæ in ipſa vrbe, vbi orationem habes, tum demum ex his quæ in aliis vrbibus iuſta duci ſolent. Cùm verò hæc omnia hoc modo
C percurrentes narrauerimus, in ipſiuſque iuſti fine ſententias commentationeſque moderatas, & ſibi inuicem diſſimiles attulerimus, ſi quidem ea pars longa ſit, eiuſq; meminiſſe voluerimus, paucis iterabimus. Sin autem mediocris ſit, commemoreturque, tum vbi eam definierimus, aliam quoque partem adiũgemus. Eſt autem id huiuſmodi: Quòd iuſtum quidem eſt, auxiliari nos Syracuſanis, ſatis ex iis quæ dicta ſunt, demonſtratum exiſtimo. Quòd autem etiam id nobis conducturum ſit, enitar edocere.
D Et cùm rurſus eodem modo, vt de iuſto facitaras, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo abſolueris, itidem aliam partem, quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alii partem addere, & orationem contexere opus eſt. Cùm hæc verò omnia proſecutus fueris, quibus ea quæ perſuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus ſummatim cum commentationibus & ſententiis coloribuſque demõſtres, non ea efficere, & iniuſtum, & pernicioſum, & turpe, & triſte admodum fore.
E Contrà verò ſummatim addendum eſt, & iuſtum, & vtile & honeſtum, voluptuoſumque futurum, ſi hæc ad quæ eos exhortaris, effecerint. Vbi verò iam ſatis, abundéque ſententiarum grauitate vſus fueris, quæ perſuades, concluſione terminabis. Et hoc quidem modo quæ propoſita fuerint, confirmabimus. Poſt hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

A

CAPVT XXXIV.

De præoccupatione.

ESt autem præoccupatio, eorum locorum, qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersariis dicuntur, extenuare, tua verò amplificare, veluti superiùs in amplificandi tractatu audieras. Opus est etiam, conferas vnum vni, cùm tuum scilicet maius sit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni. Sic secundùm omnem speciem varietate debemus vti, nostra quidem augendo, aduersariorum autem infirmando, atque deprimendo. Et hoc quidem modo præoccupationibus vtemur. Hæc autem vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabimus, coloresque antè dictos ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ assumemus.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Περὶ προκαταλήψεως.

ΑΥΤΗ δ' ἐστὶ, δι' ἧς τὰς ἐνδεχομένας αἰτιολογίας ῥᾳδίως τις αὐτῶν ἐξαιρεῖσθαι παρασκευάζει. δεῖ δὲ τὰ μὲν ἐκείνων μικρὰ ποιεῖν, τὰ δ' σαυτοῦ αὔξειν, ὡς ἐν ταῖς αὐξήσεσι προεγράφησαν. χρὴ δὲ προδιηθεῖσθαι καὶ ἓν πρὸς ἕν, ὅταν τὸ σὸν μεῖζον ᾖ, καὶ πρὸς πλείω πλείω, καὶ ἓν πρὸς πολλά, καὶ πολλὰ πρὸς ἕν, ἀφαλαίτερον γὰρ πρὸς τοὺς τρόπους, τὰ μὲν σαυτοῦ αὔξοντα, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀσθενῆ καὶ μικρὰ ποιοῦντα. καὶ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον ταῖς προκαταλήψεσι χρησόμεθα. τοῦτα δὲ διελθόντες, ὅτι τελευτῇ παλιλλογήσομεν, τὰ προειρημένα σχήματα διαλογισμοῦ λαβόντες, ἢ ἀπολογισμοῦ, ἢ προαιρέσεως, ἢ ἐξετάσεως, ἢ εἰρωνείας.

ὅτι λοιπὸν μοῦ, malè vide c. 20.

CAPVT XXXV.

Suadendi species.

QVòd si ad ferendum aliquibus auxilium suaserimus siue priuatis hominibus siue vrbibus, paucis dicere conueniet, & si qua his in auditores, siue amicitia, siue gratia, siue misericordia præcesserit, in medium referre congruum erit. Maximè enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligunt enim eos à quibus, vel ab ipsis, vel ipsorum amicis aliquid beneficii, siue ipsi siue alii, qui eis curæ sunt, vel opportunè suscepisse, vel suscipere, vel susceptum iri crediderint. His autem habent gratias, qui siue ipsi siue ipsorum amici, aut in eos aut in eorum necessarios boni quippiam opportunè vel contulisse, vel conferre, collaturive putentur. Si horum igitur aliquid vnum incidat, id breuiter doceamus, & ad misericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicantur. Hæc autem in iis esse ostendes, quos misericordia dignos velis demonstrare. Estque demonstrandum eos iniquè passos, vel pati, vel passuros, vbi minùs his auxilio auditores fuerint. Sin verò hæc in illis non sunt, demonstrabis,

ΚΕΦΑΛ. λε'.

Περὶ τῆς προτρεπτικοῦ εἴδους, καὶ ἀποτρεπτικοῦ.

ΕΑΝ δ' ὅτι ὃ βουλῇ τινι προτρέπωμεν, ἢ ἰδιώταις ἢ πόλεσιν, ἁρμόσει σύντομος εἶπεῖν, καὶ εἴ τις προϋπάρχει τούτοις πρὸς τοὺς συμπολίτας φιλία, ἢ χάρις ἢ ἔλεος. μάλιστα γὰρ τοῖς οὕτω διακειμένοις ἐθέλουσιν ἐπαμύνειν. φιλοῦσι μὲν οὖν τοὺς ὑφ' ὧν οἴονται καπὶ τὸ προσῆκον εὖ πεπονθέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ τῶν αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. χάριν δ' ἔχουσι τούτοις ὑφ' ὧν οἴονται τὰ τοιαῦτα τὸ προσῆκον ἀγαθόν τι πεποιηκέναι, ἢ πάσχειν, ἢ πείσεσθαι, ἢ τῶν αὐτῶν, ἢ τῶν φίλων, ἢ αὐτοὶ, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι. τούτων μὲν οὖν οὕτω τις ἔσται, χρὴ σύντομος διδάσκειν, καὶ ὅτι ῥᾷστον ἀγαθόν. διαπορήσομεν δ' ἐλεεῖσθαι ποῖοι ἄνθρωποι ἀνεθέλωμεν, ἐὰν στοχάζωμεθα ὅτι πάντες ἐλεοῦσι τούτους, οἷς οἰκείως ἔχειν αὐτοῖς ὑπολήψονται, ἢ οὐκ ἀναξίως ἂν δυστυχεῖν. δῆλα δὲ τοῦτο ἀποφαίνειν ἔχοντας οἷς ἐθέλεις ἐλεεῖσθαι ποιεῖν, ἢ ἐπιδεικνύναι αὐτοῖς ἢ κακῶς πεπονθότας, ἢ πάσχοντας, ἢ πείσομένους, ἐὰν μὴ οἱ ἀκούοντες αὐτοῖς βοηθῶσιν. ἐὰν δ' τοῦτα μὴ ἔνῃ, δικτέον ὑπὲρ ὧν λέγεις, ἀγαθῶν ἐστερημένως,

ὧν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἢ τοῖς πλείοσι μέτεσιν, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε τετυχηκότας, ἢ μὴ τυγχάνοντας, ἢ μὴ τυχοῦσι, ἐὰν μὴ νῦν οἱ ἀκούοντες οἰκτίρωσιν. ἐκ τούτων μὲν οὖν ὅτι τὸν ἔλεον ἀξιώσομεν. τοὺς δὲ ἀποτρέπειν ἐκ τῶν ἐναντίων τόπων ποιήσομεν, καὶ ὡς τὸν τρόπον φαυλίζοντες, καὶ τὰ πράγματα διεξιόντες, τοῖς τε πίστεσι χρώμενοι, καὶ τοῖς ἀκούουσι δικαιοῦντες, ὡς ἔστιν ἃ προσῆκεν ὑπομένειν, ἄνομα, καὶ ἄδικα, καὶ ἀσύμφορα, καὶ αἰσχρὰ, καὶ ἀηδῆ, καὶ ἀδύνατα, καὶ ἐργώδη, καὶ οὐκ ἀναγκαῖα. ἡ δὲ τάξις ὁμοίως ἔσται, οἷα καὶ τοῦ προτρέπειν. τοῖς μὲν οὖν καθ' αὑτοὺς ἀποτρέποισιν, οὕτω δεῖ τάξαι πάντα· τοῖς δὲ πρὸς ἑτέρους εἰρημένας προτροπὰς ἀναλέγοντας, προτρεπτέον μὲν ἐκ δὲ προοιμίου δεῖ οἷς μέλλοισιν ἀντιλέγειν προσήκειν· τὰ δ' ἄλλα καθ' αὑτὰ προοιμιάζεσθαι. μετὰ δὲ τὰ προοίμια, μάλιστα μὲν ἕκαστα τῶν προειρημένων καθ' ἓν ἕκαστον προτρέπεσθαι ὑπεδέχεσθαι ὡς οὐκ ἔστι δίκαια, οὐδὲ νόμιμα, οὐδὲ συμφέροντα, οὐδὲ τούτοις ἀκόλουθα, ἐφ' ἃ προκαλεῖται ὁ ἀντίδικος. λέγειν δὲ ποιήσῃ, ἀποφαίνων ἢ ἄδικα ὅσα ἃ λέγει, ἢ ἀσύμφορα, ἢ τούτοις ὅμοια, οἷα πρὸς τοὺς δικαίους, καὶ τοῖς συμφέρουσι, καὶ τοῖς μετρίοις τούτοις. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων τὰ ἐναντία μεθήσει. κεφάλαιον μὲν οὖν ὁ τόπος τῆς ἀποτροπῆς ἐστὶ τοῦτο. ἐὰν δὲ μὴ οὐδὲν ᾖ τῶν ποιῆσαι, ἐκ τοῦ προκαλεῖσθαι ἀποτρέπειν λέγων· οἷον, ἐὰν ὁ ἐναντίος δίκαιον ἀποφαίνῃ, σὺ ὑπεναντίως δείκνυε, ὡς ἔστιν αἰσχρὸν, ἢ ἀσύμφορον, ἢ ἐργώδες, ἢ ἀδύνατον, ἢ ὅ, τι ἂν ἔχῃς τοιοῦτον. ἐὰν δ' ὁ ἕτερος ἔχῃ τι συμφέρον, σὺ ὑπεναντίως δείκνυε ὡς ἄδικον, κἂν τι ἄλλο ἔχῃς πρὸς τοῦτο. δεῖ δὲ καὶ μὴ αὐτὸν αὔξειν, καὶ τὸν ἐναντίον ταπεινοῦν, ποιοῦντα ὡς ἐν τῷ προτρεπτικῷ εἴρηται. χρὴ δὲ καὶ γνώμας φέρειν καὶ ἐνθυμήματα. καθάπερ ἐνίοτε καὶ τοῖς προκαλουμένοις λύειν, καὶ ὅτι τὴν πολυτὴν πολιτείαν. πρὸς δὲ τούτοις, ἐν μὲν ταῖς προτροπαῖς ἀποφαίνειν, φιλίαν ὑπάρχειν εἰς βοηθεῖν προτρέπομεν πρὸς τοὺς προτρεπομένους, καὶ ὀφείλεσθαι χάριν ἔχειν τοῖς βουλομένοις· οἷς δ' οὐκ ἐῶμεν βοηθεῖν, ἢ ὀργῆς, ἢ φθόνου, ἢ ἔχθρας ἀξίους ὑπάρχειν. ἔχθραν μὲν οὖν ἐμποιήσομεν, ὑπ' ἐκείνων δὲ προσηκόντως τοῖς ἀντιβουλομένοις ἀποφαίνοντες κακῶς πεποιηθέναι, ἢ τῷ φίλῳ, ἢ αὐτοῖς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν.

eos omnium bonorum inopes esse quorum cæteri omnes aut plurimi sint participes, quique nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturive sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueãtur. Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus. Dissuadere autem ex cõtrariis locis poterimus, eodemque modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribusque ostendemus, quæ facere aggrediuntur, esse & præter leges, & iniusta & pernicioſa, & turpia, & tristia, & impossibilia, & difficilia, ac minimè necessaria. In dissuadendo verò idem dispositionis modus seruabitur, qui etiam in suadendo. Quamobrem qui vltrò dissuadent, disponere ita poterunt. Qui verò aliorum suasionibus contradicere voluerint, primùm quidem ea in exordio proponere debent, quibus sint contradicturi: in reliquis verò singillatim est exordiendum: post singula verò prædictorum exordia est secundùm vnumquodque propositum maximè demonstrandum, minimè omnium ea esse ad quæ aduersarius exhortetur, neque iusta, neque quæ ea sequuntur. Hoc autem facies, vt ostendas vel iniusta esse, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis contraria, aut vtilibus, aut his quæ talia esse iudicantur. Eodem quoque modo & cætera quæ inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quòd si minùs hoc facere commodè potueris, ex eo, quod reliqueris, genere dissuadere orando poteris: vt siquidem aduersarius iustum esse ostenderit: tu vel turpe esse, vel inutile, vel difficile, vel impossibile, vel aliud quiduis huiusmodi enitere demonstrare. Sin vtile aduersarius esse ostenderit, iniustum ipse, & si quid aliud opportunum ad id habuerimus, demonstrabis. Tua præterea augendo, & aduersarii deprimendo, facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoque modo sententias commentationesque afferre, præoccupationesque refellere, ac breuiter ad exitum iterare. Præterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos, quibus auxilium ferendum suademus, horum amicos esse, quos ad id faciendum exhortamur, aut hoc, gratias his deberi, qui deprecantur. Quibus verò auxilium ferre dissuaserimus, eos vel ira, vel inuidia, vel odio dignos ostendemus. In odium quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores, auditorumve amicos, aut alios, qui his curæ sint, malì quippiam iniquè passos demonstrabimus.

In iram autem rapiemus, si vel auditores ipsos, vel ipsorum amicos, vel alios, qui his sunt curæ, indignè neglectos iniuriaue affectos ostendemus. In inuidiam verò contrahemus, si summatim indignè fortunatos extitisse, aut esse, aut fore, vel si nullius vnquam boni fuisse inopes, aut esse, aut futuros, vel si vnquam malorum quippiam passos, aut pati, aut passuros demonstrabimus. Inuidiam igitur, & odium, atque iram hoc modo concitabimus, beneuolentiam verò & gratiam, & misericordiam ex his poterimus comparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex antè dictis omnibus contexere ordinaréque poterimus. Species igitur suadendi, & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quomodo ea vtendum sit, ex iis liquidò cognoscimus.

A ὀργιῶ δ', ἐὰν ὑπιδικνύωμεν τοὺς τὸ πρόσωπον ὠλιγωρημένους, ἢ ἠδικημένους, ἢ τοὺς φίλους ἐκείνων, ἢ αὐτούς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν αὐτοί. φθόνον δ' ἐμποιήσομεν συλλογιζόμενοι πρὸς τούτοις, οἷς ἀποφαίνομεν ἀναξίως τῶν πεπραγότας, ἢ πεφιλοτιμημένους, ἢ πεφιλοσοφηκότας, ἢ ἀγαθοῦ μηδέποτε ἐστερημένους, ἢ μὴ στερουμένους, ἢ μὴ στερησομένους· ἢ *κακοῦ μηδέποτε πεπυχηκότας, ἢ μὴ τυγ- *κακῶν
χάνοντας, ἢ μηδὲ τευξομένους. φθόνον μὲν οὖν καὶ ἔχθραν ἐκ ὀργιῶ, τοῦτον τὸν τρόπον ἐμποιήσομεν. φιλίαν δὲ καὶ χάριν καὶ ἔλεον, ἐκ τῶν B ἐναντίων πεφιλοπονῶν. σπουδήσομεν δὲ καὶ τάξομεν δὲ ἀπάντων τῶν πεφιλοπονημένων αὐτοῖς τόνδε τὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν περιτρεπτικὸν εἶδος, οὐδ' τε ἴσμεν, οὔτ' ὅτι, καὶ ὧν *σπουδάσηκε, *σπουδάσηκεν
καὶ ὡς αὐτῷ χρηστέον.

CAPVT XXXVI.

Laudandi vituperandique species.

RVrsum autem laudandi vituperandique speciem deinceps considerabimus. Cùm in hoc genere exordiri voluerimus, propositiones primum ordinamus, insimulationesque dissoluimus itidem atque in suadendo. Ad attentionem verò exhortamur tum ex his quæ in consultationibus dicta sunt, tum ex eo quòd mirabilia illustriaque dicamus, vt æquitatem nostram, eorumque, quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demonstremus. In huiusmodi enim causis, vt plurimùm, non disceptationis sed ostentationis potiùs causa orationem habere consueuimus. Primùm autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonstratus est. Post exordium verò partiri debemus & ea quæ extra virtutem sunt, & ea quæ in ipsa virtute bona considerantur, hoc modo; externa quidem bona in bonam valetudinem, & robur, & formæ dignitatem, & diuitias; virtutem verò in sapientiam, iustitiam, & fortitudinem, illustresque disciplinas distribuimus. Horum autem, quæ in virtute posita locataque sunt, iure laudantur, extraria autem subducuntur. Robustos namque, & pulchros, & nobiles, atque locupletes nequaquam laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primùm dictionem ordinabimus.

ΚΕΦΑΛ. λϛ'.

Περὶ τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ καὶ κακολογικοῦ C εἴδους.

ΤΟ δ' ἐγκωμιαστικὸν καὶ κακολογικὸν, πάλιν προθέμενοι σκοπῶμεν. προοιμιαστέον οὖν καὶ περὶ τούτων, ποῖον προθεμένους ταῖς πρόθεσιν· καὶ τὰς διαβολὰς ἀπολύομεν ὁμοίως, ὥσπερ ἐν ταῖς συμβουλευτικαῖς. ὅπως δὲ τὸ προσέχειν παρακαλοῦμεν, ἔκ τε τῶν ἄλλων τῶν ἐν ταῖς δημηγορίαις εἰρημένων, καὶ ἐκ τοῦ θαυμαστὰ καὶ D περιφανῆ φάσκειν, καὶ αὐτῶν ἴσα, καὶ τοὺς ἐγκωμιαζομένους, καὶ τοὺς ψεγομένους, ἀποφαίνειν πεπραγότας. ὡς γὰρ ὑπερπολὺ τῶν τοιούτων εἰδῶν, οὐκ ἀγῶνος ἀλλ' ὑπιδείξεως ἕνεκα λέγομεν. τάξομεν δὲ πρῶτον τὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ὃνπερ ὅτι τῶν προθέσεων καὶ ἀποθέσεων. μετὰ δὲ τὸ προοίμιον, δεῖ διελόμενον τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς ἀγαθὰ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ ὄντα, ποιεῖν οὕτω. τὰ μὲν οὖν ἔξω τῆς ἀρετῆς, εἰς εὐεξίαν, καὶ E ῥώμην, καὶ κάλλος, καὶ πλοῦτον· τὰ δὲ ἀρετῆς, εἰς σοφίαν, καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν, καὶ ὑπιπόθμάτων ἔνδοξα. τούτων δὲ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς, δικαίως ἐγκωμιάζεται· τὰ δὲ ἔξω, κλέπτεται. τοὺς γὰρ ἰσχυροὺς, καὶ τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ τοὺς πλουσίους, οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει. ταῦτα δὴ λογισάμενοι, μετὰ τὰ προοίμια πρῶτον τὸν γραμματικὸν τάξομεν.

τοῦτον γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς ἄλ- A Hoc enim primùm hominibus, ac reliquis
λοις ζώοις τῷ * ὑπαρχει ἔνδοξον ἢ ἄ- animalibus clarum ineſt, vel obſcurum.
ὑπαρχειν ἔνδοξον. τοιγαροῦν τὸν μὲν ἄνθρωπον, ἢ τὸ Proinde rectè quidem aut hominem, aut
ἄλλο τοιοῦτον ζῷον βέλτιον ἐγκωμιάσομεν· ὅταν δὲ πάθος, ἢ aliud tale animal ex genere commemora-
πρᾶγμα, ἢ λόγον, ἢ bimus. Cùm verò aut affectum, aut rem,
κτῆμα, ἀπ' αὐτῶν βέλτιον τῶν προσόντων ἐ- aut orationem, poſſeſſionemve laudare
νδόξων βέλτιον ἐπαινέσομεν. γένεσιν δὲ voluerimus, continuò ex iis quæ honeſta
ἔξεστι· ἐὰν μὲν ὦσιν οἱ προγονοι σπουδαῖοι, adſunt, non abſurdè laudabimus. A ge-
πάντας δεῖ ἐξ ἀρχῆς ἀναβαίνοντας, μέχρι πρὸς nere autem laudare ita conuenit. Si qui-
τὸν ἐγκωμιαζόμενον, ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προγό- dem progenitores inſignes fuerint, debe-
νων κεφαλαιωδῶς ἔνδοξόν τι προσεπιφέρειν. ἐὰν mus omnes ab initio ad eum vſque quem
δὲ οἱ πρῶτοι μὲν ὦσι σπουδαῖοι, τοὺς δὲ λοι- laudatum volumus, reſumere, & in ſingu-
πους συμβέβηκε μηδὲν ἀξιόλογον πρᾶξαι, B lis progenitoribus clarum aliquid ſumma-
τοὺς μὲν πρώτους τὸν αὐτὸν τρόπον διελθεῖν, tim apponere. Quòd ſi primi induſtrii in-
τοὺς δὲ φαύλους παραλιπεῖν. προφασισά- ſigneſque fuerint, reliquos verò nihil ora-
μενον ὅτι διὰ πλῆθος τῶν προγόνων, οὐ βού- tione dignum geſſiſſe contigerit, primos
λεις λέγων αὐτοῖς μακρολογεῖν· ἐπὶ δὲ τούτοις quidem illos eodem modo proſequemur,
οὐδὲν ἄλλον εἰκὸς πᾶσιν, ὅτι τοῖς ἐξ ἀγαθῶν γε- ignauos autem atque degeneres omitte-
γενημένοις, εἰκὸς ὅτι τοῖς προγόνοις ὁμοίοις mus, ea vſi cauillatione, quod propter ma-
εἶναι. ἐὰν δ' οἱ παλαιοὶ προγονοι φαῦλοι τυγ- iorum multitudinem nolimus auditoribus
χάνουσιν ὄντες, εἰ δὲ προς αὐτὸν ἔνδοξοι, * orationis longitudine graues effici: præ-
Quid. τούτοις δεῖ γένεσιν ἐγκωμιάζειν, καὶ λέγειν, ὅτι προς ſertim cùm nemini ſit obſcurum, qui ex
μὲν ἐκείνους προσέρχεται οὐ εἰπὼν μακρολογεῖν· C bonis clariſque parentibus nati ſunt, eos
τοῖς δὲ πλησίον γεγονόσι τῶν ἐπαινουμένων, conſentaneè fieri ſuis maioribus non diſſi-
τούτοις ὥσπερ ἀγαθοὺς ὄντας διδόναι. καὶ δῆλον, miles. Sin autem veteres progenitores
ὡς οἶμαι τούτων προγονοι, σπουδαῖοί τινες obſcuri fuerint, qui verò proximè extite-
ἦσαν. τὰ γὰρ εἰκότα φαίνεται τοῖς τοιούτοις καλοῖς runt, illuſtres, ab iis eſt laus generis ca-
ἢ ἀγαθοῖς εἶναι ἐκ μοχθηρῶν προγόνων. ἐὰν δὲ μηδὲν ἀπὸ τῶν προγόνων ἔν- pienda, dicendumque vt de illis quidem
δοξον ὑπάρχῃ, λέγε, ὡς αὐτὸς ὅτι γενναῖος, συμβιβάζων ὡς οὐ γενέσθαι πολίτης longam repetere quandam orationem ſu-
οἱ προς ἀρετὴν οὐ πεφυκότες. ὅτι τιμᾷ δὲ peruacaneum admodum fuerit: Sed ſi eò
καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι τοὺς προγόνους ἐπαινοῦ- D laudes referantur, qui proximi iis qui lau-
σι, λέγων, ὅτι πολλοὶ προγόνων ἐνδόξων dantur, extitiſſent, planè & hi quoque
τυχόντες, ἀνάξιοι γεγόνασι. λέγε δὲ καὶ ὅτι boni probique viri oſtendentur, quodque
τοῦτον, οὐδεὶς προγόνους προσεῖχεν νῦν ἐγ- perſpicuum ſit, horum maiores induſtrios
κωμιάζειν. ὁμοίως δὲ καὶ κακολογοῦντα ὅτι τῶν quoſdam inſigneſque extitiſſe. Haud
μοχθηρῶν προγόνων, παντὸς τοῦ namque veriſimile videri, huiuſmodi ho-
ψέγειν. καὶ τοῦτο μὲν τὸν τρόπον, ἐκ τοῦ mines honeſtos & bonos eſſe, qui ex im-
ἐπαίνου καὶ τοῦ κακολογίας τὰς γενέσεις probis progenitoribus nati eſſent. Vbi
πρακτέον. ἔτι δὲ ἔνδοξον αὐτῷ ἀπὸ τοῦ verò nullus maiorum ſit ſplendor, dices
κ. διαπαλαίπα, τύχου ὑπῆρξε, τοῦτο μόνον * ἀφαιρετέον, ipſum in ſe generoſum eſſe, colligeſque
τῶν, εἴπερ τι καὶ πρέπον τοῖς ἡλικίαις ἐρεῖς, καὶ eos omnes ingenuè natos eſſe, qui ingeni-
μικρά. τοὺς γὰρ παῖδας οὐχ οὕτω δι' αὐτούς, tam ſibi virtutem habent, & eos, aliis quo-
ὡς ἀπὸ τοὺς ἐφεστῶτας οἴονται κοσμίους εἶναι καὶ que omnibus longè anteeellere, qui ſuos
σωφρονας· διὸ βραχυλογητέον περὶ αὐτῶν. ὅ- progenitores laudant. Permultos enim
ταν δὲ τοῦτον τὸν τρόπον διέλθῃς, ὅτι τελευτῇ qui ex claris maioribus nati eſſent, dege-
τὸ μέρος συνθύμημα καὶ γνώμῃ εἰπών, * ὅ- neres extitiſſe: addeſque quòd de huius
κ. ἐκείσαι τοῦτο τὸ μέρος ὅτι τῇ τοιαύτου ἡλικίᾳ, nunc, & non de progenitorum præconiis
καὶ τὸν προσήκοντα ποιήσας, καὶ προσθήσο- agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbos & maiores referenda eſt. Et ita laudando, ac vituperando quæ ad genus pertinent, ordinabimus. Etſi quid illi, de quo loquimur, præclarum fortuna ceſſerit, hoc dumtaxat tuebimur, vt ea, quæ ætati conueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixè. Pueri namque tam ſuo ingenio, quàm eorum qui ipſis præfuerint, diligentia, honeſti pudicique ſunt. Quare breuis do iis eſt habenda oratio. Cùm autem hunc modum percurreris, habita ad poſterum commentatione, atque ſententia, debes hanc partem in adoleſcentis ætatem terminare.

Et

Et propositione deinde facta, aut eius, qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere priùs diximus. Exponesque, ab hoc quem ipse laudas, cùm esset hac ætate, aut per hunc, aut per studium, aut ex hoc, aut huius gratia tum hoc tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara facinora colligendo conferre, & huius longè iis maiora esse ostendere; illorum quidem, quæ minima sunt, huius autem, quem tu laudas, quæ maxima sunt, enarrando. Conuenit autem. & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, eas abs te dicendo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augendæ & exornandæ sunt, vt, vbi, & quis iuuenis ita philosophus vnquam fuit, qui vel senior magnum adeò incrementum habuerit? Et qui adeò robustè gymnasiorum labores perfert, vehementer is philosophiæ studium & industriam adamabit. Et hoc quidem modo similitudine & collatione vsi amplificabimus. Cùm verò quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus, in fine huius partis sententias commentationesque locabimus, aut quæ dicta sunt, breuiter iterantes, aut ad postremam partem finientes. Rursus vbi proposuerimus quæ gesta sint ab ipso viro, quem laudamus, de iustitia primùm dicere aggrediemur, quam eodem modo, vt in superioribus, exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem, si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cùm ipsius finem partis attigerimus, & omnia genera prosecuti simus, summatim quæ antè dicta fuerint, iterantes, exitum vel sententia vel commentatione toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atque magnificam. Eodem quoque modo cùm de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis, quem carpimus, sed ipsius dumtaxat vitam enarremus. Sermones enim longè magis quàm iocosæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus persuadent, & ægritudine quos vituperamus, afficiunt. Nam huiusmodi quidem sales ad ideam vel substantiam referuntur. Sermones verò sunt ingeniorum morumque veluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam.

ρος λέ· πε᾽ ἔργα τῦ ἐπαινουμένου, ἢ τ᾽ ἦθος λέ πε᾽ ἐπιτηδεύματα φῦξαι, καθάπερ ἐν ἀρχαῖς ἐπομεν περὶ τῦ ἐγκωμιαστικοῦ εἴδους. διεξιὼν ὅτι ἀπὸ τύτου τῦ ἐπαινουμένου ἢ ταύτη τῇ ἡλικίᾳ ὄντος, τὸ δὲ γένος ἔνδοξον, ἢ ὅτι διὰ τύτου, ἢ ὅτι διὰ τῦ ἐπιτηδεύματος, ἢ ἀπὸ τύτου, ἢ ἕνεκα τύτου. δεῖ δὲ καὶ ἑτέρων νέων ἐνδόξους πράξεις παρεισφέρειν, καὶ ὑπερβάλλειν δεικνύναι τὰς τῦδε τῶν ἐκείνων, τὰ μὲν ἐπίσης, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ὑπαρχόντων λέγοντα, τὰ δ᾽ ἀπὸ τοῦ ἐπαινουμένου, τὰ μέγιστα. χρὴ δὲ καὶ παρ᾽ ἄλλοις μικρὰ ἔνδοξα πράγματα παρεισφέρειν τῶν ἀπὸ τοῦ λεγομένου, καὶ οὕτω μεγάλα φαίνεσθαι. ἀεὶ δὲ καὶ εἰκάζοντα πράξεις αὔξειν ὧδε, καὶ ποῖ, καὶ ποῖός τις νέος οὕτω φιλόσοφος ἐγένετο, ὃς σφοδρότερος γενόμενος μᾶλλον ἂν ἐπιδοίη πρὸς. ἐκ τούτων δὴ τῶν ἐρρωμένως τοῖς καλοῖς γυμνασίοις ἀπονενοημένων πόνοις, σφόδρα τινὰ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ φιλοπονίαν ἀγαπήσῃ. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον εἰκάζοντες, αὐξήσομεν. ὅταν δὲ καὶ ἐκ τινὸς ἡλικίας τῶν νεανίσκων διέλθωμεν, καὶ ὅτι πλείστη τύτου τῦ μέσης γενόμενα, καὶ πάντα τὰ εἴδη διεξελήλυθότες ὦμεν, παλιλλογήσαντες ἐν κεφαλαίῳ πε᾽ παρεισπεσόντα, τελευτῶν ἤδη γενόμενον, ἢ ἐγκώμιον πάντῃ τοῦ λόγου ὅτι φήσομεν. ἁρμόσει δὲ ἐν τοῖς ἐπαίνοις, καὶ πολλοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι ἕκαστον χρησάμενον μεγαλοπρεπῆ τὴν λέξιν ποιῆσαι. ὁμοίως δὲ καὶ ὅτι τὸ μοχθηρῶς πεπραγμένων κακολογοῦντας, ἐπὶ καταγελᾶς συσκήσομεν. δεῖ γὰρ μὴ σκώπτειν ὃν ἂν κακολογῶμεν, ἀλλὰ διεξιέναι, τὸν βίον αὐτοῦ. μᾶλλον γὰρ οἱ λόγοι τῶν σκωμμάτων, καὶ ἐκ τούτων πείθουσι, καὶ τοὺς κακολογουμένους λυποῦσι. τὰ μὲν γὰρ σκώμματα παρεικάζει τὰς ἰδέας, τὰ δὲ τὰς οὐσίας· οἱ δὲ λόγοι, τὰ ἠθῶν καὶ τῶν ὄντων εἰσὶν οἷον εἰκόνες. φυλακτέον δὲ καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις, μὴ αἰσχροῖς ὀνόμασι λέγειν, ἵνα μὴ λαμβάνῃς τὸ ἦθος

ἀλλ' ἃ μὲν τοιαῦτα αἰνιγματωδῶς ἐρουμεν, καὶ ἑτέρων πραγμάτων ὀνόμασι χρωμένους, δηλωσω τὸ πρᾶγμα. χρὴ δὲ ἐν ταῖς κακολογίαις εἰρωνεύεσθαι, καὶ καταγελᾶν τοῦ ἐναντίου, ἐφ' οἷς σεμνύεται μάλιστα· καὶ ἰδίᾳ μὲν καὶ ὀλίγων παρόντων αὐτὸν παίζειν· εἰς δὲ τοὺς ὄχλους καὶ τοὺς μάλιστα κατηγορίας λοιδορεῖν· αὔξειν δὲ καὶ πιπτοντα τὸν αὐξόντα τῶν τοιούτων κακολογιῶν, ὅταν καὶ τὰ ἐγκώμια. ἐκεῖ μὲν οὖν πόθεν τὴν εἰδῶν ἑκάστου ἐθισθῆναι ἐνθυμοῦμεν τῶν λόγων.

A Sed quæ huiusmodi sunt, tanquam per ænigma significabimus, & aliarum rerum nominibus rem ipsam manifestabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in iis aduersarium deridere, quibus ille maximè exultat: & priuatim quidem paucisque præsentibus eum dehonestare. In vulgus autem & multitudinem communes maximè vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere, & extenuare. Itaque B harum specierum ex iis quæ superiùs dicta sunt, vsum omnem intelligemus.

ΚΕΦΑΛ. λζ'.

Περὶ τῶν κατηγορικῶν εἰδῶν καὶ ἀπολογητικῶν.

ΛΟΙΠΟΝ δ' ἐστὶν ἡμῖν εἰδέναι τὸ, τί κατηγορικὸν, καὶ τὸ ἀπολογητικόν. τούτων πάλιν ὡς ἐν διαγράμματι ἡμῖν ὑποκείσθω, καὶ πέρασιν. καὶ ἔστω μὲν οὖν ἐν τοῖς προειρημένοις προθεωρῆσαι τὸ πρᾶγμα, ἐκεῖ οὗ κατηγορήσομεν ἢ ἀπολογησόμεθα, ὡς περ ὅτι καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν. προσέχειν δὲ παρακαλέσομεν ἐκ τῶν αὐτῶν, ὧν ἐν ὅσοις προειρήκαμεν ἐν τῷ ἀπολογητικῷ. ἔτι δὲ καὶ ἐκεῖ τὰς διαθέσεις ὅσ' μὲν διακειμένοις, ἐκ τοῦ περιεχομένου χρόνου, ἢ τοῦ παρόντος, καὶ μηδὲν διαβεβλημένῳ, ὡς πρὸς αὐτὸν, ἢ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἢ πρὸς τὸν λόγον τοῖς ἀκούουσι διακεῖσθαι, ἐν αὐτῷ δ' ὅπερ ὡς ἐκεῖνα εἴρηται, τὴν εὐμένειαν ποιεῖσθαι. ὃν δὲ μήτε δι' μήτε κακῶς διακεῖσθαι, ἢ εὐμένειαν προσλαμβάνειν ἐκ τοῦ περιεχομένου χρόνου, ἢ ἐκ τοῦ παρόντος, ἢ δι' ἑαυτὸν, ἢ τὸ πρᾶγμα, ἢ τὸν λόγον. τὸν δὲ διαβεβλημένῳ, ἔνια μὲν μεμιγμένως, ἔνια δ' ἰδίως πρὸς εὐμένειαν ποιεῖσθαι. ἔστι μὲν οὖν ὁ τρόπος ἕτερος, δι' οὗ τὴν εὐμένειαν προσλαμβάνειν. τοὺς μὲν γὰρ μήτε δι, μήτε κακῶς διακειμένους, αὐτοὺς μὲν σεμνύνεσθαι ἐπαινητέον, καὶ τοὺς φίλους κατηγορητέον. δεῖ δ' αὐτοὺς ἐκ τούτων ἐπαινεῖν, ὧν μάλιστα μέτεστι τοῖς ἀκούουσι· λέγω δὲ φιλόπολιν, φιλόθεον, ἐλεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. τοὺς δ' ἐχθροὺς κακολογεῖν ἐκ τούτων, ἐφ' οἷς οἱ ἀκούοντες ὀργισθήσονται. ταῦτα δ' ἐστὶ, μισόπολιν, μισόφιλον, ἀχάριστον, ἀνελεήμονα, καὶ τὰ τοιαῦτα. χρὴ δὲ καὶ τοὺς δικαστὰς ἐπαίνῳ περιποιεῖσθαι, ὡς δικαστὰς δίκαιοι καὶ δεινοὶ εἶναι.

C rem, de qua fit accusatio, vel defensio, proponemus, vt etiam in aliis præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab iisdem locis exhortabimur, quos in suadendo dissuadendoque docuimus. Item etiam de benevolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Nam is, cui auditores benevoli sunt, ex præterito, aut præsenti tempore, & is qui nec calumnia affectus sit, ad eos irritandos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, benevolentiam D captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò in quem neque benevoli auditores, neque infensi fuerint, benevolentiam captare poterit ex præterito præsentive tempore, vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim mistim partim priuatim benevolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem benevolentia comparabitur. Enimvero, hi aduersus quos neque bono neque malo animo E auditores fuerint, paucis sunt laudandi, & aduersarii vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorum interesse: (dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem, gratum, misericordem, & similia:) aduersarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt, ciuitatis inimicus, amicorum hostis, ingratus, immitis, & huiusmodi. Opus est etiam, laude iudices delinire, quòd iusti iudices grauesque sunt.

CAPVT XXXVII.

Accusationis quæstionisque præcepta.

RElinquum est, vt accusandi quærendique præcepta peragamus, quæ rursus quemadmodum in iudicialigenere dictum est, componemus, ordinabimus, percurremus. Primum igitur in exordiis rem, de qua fit accusatio, vel defensio, proponemus, vt etiam in aliis præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab iisdem locis exhortabimur, quos in suadendo dissuadendoque docuimus. Item etiam de benevolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Nam is, cui auditores benevoli sunt, ex præterito, aut præsenti tempore, & is qui nec calumnia affectus sit, ad eos irritandos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, benevolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò in quem neque benevoli auditores, neque infensi fuerint, benevolentiam captare poterit ex præterito præsentive tempore, vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui apud auditores calumniæ obnoxius factus fuerit, partim mistim partim priuatim benevolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem benevolentia comparabitur. Enimvero, hi aduersus quos neque bono neque malo animo auditores fuerint, paucis sunt laudandi, & aduersarii vituperandi. Oportet autem eos ab iis laudare, quæ videntur maximè auditorum interesse: (dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem, gratum, misericordem, & similia:) aduersarios autem ab iis vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt, ciuitatis inimicus, amicorum hostis, ingratus, immitis, & huiusmodi. Opus est etiam, laude iudices delinire, quòd iusti iudices grauesque sunt.

aduersariorum præterea defectus, sic ubi tibi minores extiterint, siue ad dicendum, siue ad agendum, seu ad aliud quicquam, quod in disceptatione versetur, erunt oratione complectendi: & iustum præterea, & legitimum, & vtile, & quæ deinceps sequuntur, inducenda. Cùm iudices igitur neque bono neque malo animo in nos fuerint, ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis verò in calumnia sit, idque ex præterito tempore, & circa orationem, scire ex antè dictis pòterimus quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quòd si ex præsenti tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri: aut si ineptus præsenti controuersiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior, aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius verò esset, si quis robustus imbecillum verberationis accuset, aut si quis contumelioſus contumeliæ temperantem insimulet, aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum egens in iudicium deuocet. Itaque huiusmodi homines subcontrarii criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis robustusque existens, ab infirmo & imbecillo verberationis accusetur, aut si quis fur existimatus, furti reus in iudicium arcessatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo, hi, quorum moribus similes est hominum opinio, videbuntur criminibus esse obnoxii. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt: circa rem autem ex contingent, si quis aduersus domesticos amicos, aut aduersus hospites, aut in suos, vel de prauis vel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, deinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimo: alterum quidem, vt quibus rebus correpturos iudices aduersarios putes, his eos præueniens corripias. Alterum verò est, si res in aduersarios quidem maximè, sin id minùs, in alios quosdam transferas, ea vsus cauillatione quòd non ex sententia tua, sed ab aduersariis coactus in certamen discenderis. In vnamquamque verò calumniam hæc argumentari conuenit. Iunior quidem causabitur, aut seniorum, aut amicorum, qui pro se disceptent, solitudinem, aut criminum magnitudinem, aut temporis præscriptionem,

A συμπροσλαμβάνειν δὲ τὰς ἐπαπειλήσεις, ἐὰν παν-
τὶ τῷ ἀδικεῖν κατὰ διεξόδους ἔχῃ τοὺς λέ-
γειν, ἢ πράττειν, ἢ ἄλλό τι τῶν περὶ τὸν ἀγῶ-
να. τοὺς δὲ τοιούτους ἐμβλητέον ἐστί, τὰ δίκαια,
καὶ τὰ νόμιμα, καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ τὰ τοιαῦτα
ἀκόλουθα. ὥστε μήτε εὖ μήτε κακῶς
ἀκηκοέναι φάσκοντα, ἐκ τούτων εἰς τοὺς δικαστὰς τὸν
λόγον ποιεῖσθαι· τῷ δὲ ἀβουλήτως,
ἐὰν μὴ ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου αἱ δια-
B βολαὶ ὦσι περὶ τὸν λόγον, ἴσμεν ὡς δεῖ τὰ τοι-
αῦτα λύειν ἐκ τῶν παρόντων. ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ
παρόντος χρόνου, περὶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον
ἀναγκαῖον ἀβουλήσασθαι, ἐὰν ἀπειρίᾳ ἢ
τῷ παρόντι ἀγῶνι, ἢ ἀκαταλλήλως τοῖς ἐγκλή-
μασιν, ἢ ὁμολογούμενος τῇ κατηγορίᾳ. ἀ-
πειρίᾳ μὲν οὖν γένοιτ' ἂν, ἀγωνιζό μενος ἐπὶ νεώ-
τερος, ἢ πρεσβύτερος ὑπὲρ ἄλλου. ὑπεναν-
τίος δὲ, ἐὰν τις ἰσχυρὸς ὢν, ἀσθενεῖ δίκα-
C ζηται αἰκίας· ἢ ἐάν τις ὑβριστὴς ὢν, ὕβρει ἐγ-
καλῇ σώφρονι· ἢ ἐάν τις πάνυ πλουσίῳ δι-
κάζηται, πάνυ πένης χρημάτων ἐγκαλῶν.
οἱ μὲν οὖν τοιοῦτοι ὑπεναντίοι εἰσὶ τοῖς ἐγ-
κλήμασιν. ὁμολογούμενος δ' ἔσται, ἐάν τις ἰσ-
χυρὸς ὢν, ὑπὸ ἀσθενοῦς αἰκίας διώκηται· ἢ
ἐάν τις κλέπτης δοκῶν εἶναι, κλοπῆς δίκην φεύ-
γῃ. ὅλως δὲ οἱ τοιοῦτοι περὶ οὗ τὴν δόξαν ὁμοίους
D αὑτοῖς ἔχοντες, ὁμολογούμενοι τοῖς ἐγ-
κλήμασι δόξουσιν εἶναι. περὶ μὲν οὖν αὐτὸν τὸν
ἄνθρωπον, ἐκ τῶν παρόντος χρόνου τοιούτων
γένοιτ' ἂν διαβολαί. αἱ δὲ περὶ τὸ πρᾶγμα
συμβαίνουσαι, ἐάν τις πραγματεύηται πρὸς
οἰκείους φίλους, ἢ ξένους, ἢ ἰδίους, ἢ περὶ μι-
κρῶν, ἢ αἰσχρῶν. ταῦτα γὰρ ἀδοξίαν τοῖς δικα-
ζομένοις φέρει. πῶς οὖν τὰς διαβολὰς τὰς
προειρημένας ἀπολύσομεν, τοῦτο δηλώσω. δύο
μὲν δὴ στοιχεῖα λέγω κοινὰ πάντων· τὸ μὲν,
οἷς ἂν νομίζῃς τοὺς κριτὰς ὀπτοπλήξειν, πρᾶγμα-
τα λαμβάνειν αὐτοῖς, καὶ ὀπτοπλήττειν· τὸ δ' ἕτερον,
E εἰς τὰς πράξεις, μάλιστα μὲν εἰς τοὺς ἀπηδί-
κους ἀποδέχεσθαι· εἰ δὲ μή, εἰς ἄλλους τινὰς προ-
φάσει χρώμενος, ὧν οὐ χάριν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν
ἀπαγωνιστῶν ἀναγκαζόμενος, εἰς τὸν ἀγῶνα
κατίῃς. καθ' ἑκάστων δὲ τῶν διαβολίων τάδε
χρὴ προσέχεσθαι· τὸν μὲν νεώτερον,
πρεσβυτέρων φίλων ἀπείρως τῶν ἀγωνιου-
μένων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ μεγέθος ἀδικημάτων,
ἢ περιστάσεως χρόνου, ἢ πλῆθος, ἢ ἄλλο τι
τοιοῦτον. ἐὰν δὲ ὑπὲρ ἄλλου λέγῃς, ῥητέον ὡς
ἀφ' φιλίας συνηγορεῖς, ἢ δι' ἔχθραν τὴν ἀδί-
κου, ἢ ἀφ' ὧν πρᾶγμασι πεπραγμένων,

ἢ ἀφ' τὸ ὃν τοῖνῦ συμφέρει, ἢ ἀφ' τὸ ἔρημον τῶν φίλων, ἢ ἀδικεῖσθαι ὑφ' ἑτέρων ἢ συνηγορῆσ. ἐὰν δ' ὁμολογούμενος ὢν εἰς κίνδυνον ἢ, ἢ ἐναντιούμενος τῇ κατηγορίᾳ ἡμῖν ᾖ, τῇ τε τοῦ καιροῦ χρῆσθαι, καὶ λέγειν, ὡς καὶ δίκαιον καὶ νόμιμον, οὐδὲ συμφέρειν ἐν τῇ προλήψει ἢ δ' ἐναντίωσις * καὶ παρόρμειν, περὶ τῶν πράγματ' ἀκούσαι τοὺς μὲν οὖν τοιοῦτον ἀφαιρετέον τὰς ἀφορμάς, οὕτω λύσομεν. * τοὺς δὲ τοῦ πράγματος οὕτως ἀπιστοῦμεν, τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἐναντίον πρὸ πάντων, ἢ λοιδορίαν ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς, ἢ ἀδικίαν, ἢ πλεονεξίαν, ἢ φιλαργυρίαν, * καὶ ὀργὴν προφαιρούμενοι, ἢ τῷ δικαίου δὲ ἄλλου τινὸς τυχεῖν ἀδυνάτου. τοὺς μὲν οὖν ἰδίας ἀφαιροῦμεν, ὅτι τῷ δικαστηρίῳ οὕτω λύσομεν· τοὺς δὲ κοινὰς πᾶσι τοῖς εἴδεσιν, ὡς ὅτι τῶν προτέρων εἴρηται. πρῶτον μὲν τὰ δικανικὰ προοίμια, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐροῦμεν καὶ τὰ συμβουλευτικά. καὶ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ τὰς ἀπαγγελίας συναφοῦμεν τοῖς προοιμίοις, καὶ ἢ ὡς ἐπὶ τὰ μέρη πίστεως καὶ δικαίας ἀποφανοῦμεν, ἢ αὐτὰς ὑφ' ἑαυτὴν ὡς πραγματικὰς ποιησόμεθα. τὰ δὲ μετ' ταῦτα ἔστω βεβαιώσεις, ἃς μὲν ἀπλέγοντες τὰ πράγματα ἐστὶ τῷ αἰτιᾶσθαι, ἐν τῷ πίστει· ἃς δὲ ὁμολογοῦσι, ἐν τῷ δικαίῳ, καὶ ἐν τῷ συμφέροντι. ἐν δὲ τῷ ἐθέσι ἀκολουθοῦσι. πάλιν δὲ δεῖ τὰ μὲν πίστεως τοῖς μάρτυσιν, ἐν τοῖς ἐν τῷ βασάνῳ ἡμῖν ὁμολογηθῆναι, οὐ ὑπάρχει ἔπειτα βεβαιοῦν, ἃ μὴ πίστεως ἦν, νόμους καὶ ψηφισματα καὶ ὁμολογίας δι' μὲν πάντως πίστεως, ἐν εἰκὸς ἔπειτα τοῖς τεκμηρίοις, καὶ τοῖς σημείοις, ἐν τοῖς ἐλέγχοις· τὰ δὲ τοῖς ἐθισμοῖς, καὶ τοῖς γνωμολογίαις· ἐὰν ὁμολογῶσι τὰ πράγματα, τοῖς μὲν πίστις ἐστίν, τῇ δὲ διαλογίᾳ, ὡς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, χρηστέον. καὶ τὸν μὲν τὸν ἕτερον βεβαιώσομεν. μετὰ δὲ τὰς βεβαιώσεις, τὰ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους ἐροῦμεν, προκαταλήψεσθαι αὐτῶν τὰ ἐνδόξα λέγοντας. ἐὰν μὲν οὖν ἀφαιρῶνται ὃ πρᾶγμα, τοῖς μὲν ὑφ' ἡμῶν πίστεις εἰρημένας αὐξητέον, τοῖς δ' ὑπ' ἐκείνων μελλούσας λέγεσθαι, ἀφανιστέον καὶ ταπεινωτέον. ἐὰν δ' ὁμολογούντες ὦσιν, ἔντεχνα καὶ δίκαια ἀποφαίνειν κατὰ τοὺς γεγραμμένους νόμους· καὶ οὗ μὲν λείπεσθαι, καὶ τοὺς ὁμοίους τούτοις, δικαίους, καὶ καλούς, καὶ συμφέροντας τῷ κοινῷ τῆς πόλεως κεχρημένους ὑπὸ τῶν πολλῶν, τούτους δεῖ πειρατέον ὑπάρχειν

aut rerum multitudinem ; aut aliud qui huiuſmodi. Si verò habueris pro alio dictionem, dicendum erit, te amicitiæ gratia aduocatum fieri, aut aduerſarii motum inimicitiis, aut quia negotiis interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is cui patronus venis, & ab omnibus eſt deſertus, & iniuria premitur. Quòd ſi crimini pro cõfeſſo obnoxius, vel ſubcõtrarius accuſationi efficiendus videatur, cùm præoccupatione vtendum eſt, tum etiam dicendum vt neque iuſtum, neque legitimum, neque vtile ſit ex opinione ac ſuſpicione ferre priſus ſententiam, quã res fuerit audita. Quæ igitur circa ipſum hominem ſunt, hoc pacto inſimulationes diluemus: eas verò, quæ circa rem ſunt, ita repellemus. Cauſam in aduerſarium reiiciemus, vel ſi maledictum ei crimini demus, vel ſi iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius conſequi poſſibile ſit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes verò omnibus ſpeciebus ſoluere poterimus, quemadmodum in ſuperioribus dictum eſt. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, ſicuti etiam in deliberatiuo. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas vel particulatim probabiles eſſe iuſtaſque oſtendemus: aut ipſas ſeparatim, tanquam in vnum corpus, ordinabimus. Deinde verò erit confirmatio, quam, ſi quidem rebus ipſi aduerſarii contradixerint, ex probationibus: ſin autem conſenſerint, ex iuſtis, & vtilibus, & his ſimilibus confirmare debemus. Collocanda ſunt ex probationibus primùm quidem teſtimonia, & ſi quæ nobis ex quæſtionibus confeſſiones fuerint. Demum verò ſi nullo modo veriſimilia ea fuerint, ſententiis & commẽtationibus: ſin autem non omnino veriſimilia, probabili, demum exemplis, & coniecturis, & ſignis, & argumentis, demum verò commentationibus & ſententiis confirmare debemus. Quòd ſi veriſimilia fuerint, probationes quidem omittemus, iuſtis autẽ, quemadmodum in antè dictis, vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Poſt confirmationem autem, vbi ea quæ in aduerſarios ſunt, collocauerimus, præoccupabimus eas res, quas veriſimile fuerit aduerſarios dicturos. Et ſi quidem aduerſarii rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus: quas verò illi dicturi ſunt, reprehẽdemus & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima & iuſta eſſe, quæ ſecundũ ſcriptas leges à nobis inductas oſtenderimus, enitendũ eſt vt his ſimul leges, quas & iuſtas & honeſtas, & conducibiles vniuerſæ Reipublicæ plures iudicarint, tales etiã eſſe oſtendamus: quas autem aduerſarii induxerunt, eas contrà habere demonſtremus.

Quòd ſi minùs commodè hæc dici quiuerint, iudices commonefaciendi ſunt, eos non de lege, ſed de re iudicare, quodque iurati ſint ſecundùm leges latas ſententiam latum ire, & doceas haud hoc tempore decere leges, ſed in conſtitutis diebus eas ferre. Sed ſi contigerit, rem his legibus agitari, quæ iniquæ eſſe videantur, dicendum erit, non legem rem huiuſmodi, verùm iniquitatem eſſe, cùm lex quidem ad vtilitatem feratur, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, ſi huic legi contrariam ſententiam tulerint, ſed leges potiùs laturos, ne ſit improbis iniquiſque decretis vtendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quòd nulla lex prohibet Reipublicæ benefacere: ſed improbas leges authoritate priuare, aliud nihil eſſe, quàm ciuitatem beneficio donare. Quaſcumque igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes abundè contradicere poterimus. De ambiguis verò legibus ſi iudices ita ſenſerint, vt tibi expedit, oportet hæc demonſtrare. Quòd ſi iudex dicat quemadmodum aduerſarii, condocefaciendus eſt, legumlatorem non hoc ſenſiſſe, quod ab illo dicitur, quodque conducit ipſis iudicibus legem ita dicere. Verùm ſi nullo modo poſſis in contrarium ſententiam commutare, oſtende aliud nihil poſſe contrariam legem dicere, atque ipſe dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus, ex his quæ diximus, abundabis. Summatim verò ſi peccaſſe omnino fateantur, & ex inſti tamen & legitimi partibus defenſionem parent: ex his ea ſunt confutatione præuenienda, quæ dicturi illi videantur. Sin autem peccaſſe fateantur, & ſibi tamen ignoſci poſtularint, ſic talia oportet confutare. Primùm quidem dicendum erit, deterioris eſſe moris, quodque tunc illi crimen in imprudentiam reiiciunt, cùm ſe deprehenſos intuentur. Proinde ſi huic ignoſcitis, alios item omnes ſuppliciis atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, Si eos, qui peccaſſe confitentur, abſoluetis, quo pacto inficiantes condemnabitis? Dicendum etiam erit, Etſi imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea dicetur, Cùm neque legumlator imprudenter delinquentibus ignoſcit, eo neque à iudicibus, qui ſecundùm leges iudicant, ignoſci iure poteſt. Ex his igitur atque ſimilibus eos qui ſibi ignoſci poſtulant, confutare poterimus: ſicuti etiam ab initio expoſuimus.

A Τοῖς δὲ τῶν ἀντιδίκων, τὰ σώματα. ἐὰν δὲ μὴ
κοδίκηται ταῦτα λέγειν, ὑπομιμνήσκε, τοὺς
δικαστάς, ὅτι οὐχ ὑπὲρ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ
πράγματος δικάζουσιν, ὁμόσαντες καὶ τοὺς
νόμους τοῖς καιροῖς τιθέναι φέρον οἴονται· καὶ δι-
δάσκε ὅτι οὐ νομοθετεῖν νῦν προσήκει, ἀλλ'
ὡς περὶ τούτων κυρίας ἡμέρας. δὲ ἂν
ἡμῖν συμβαίνῃ τὸ πρᾶγμα μεμφομένοις καὶ δοκοῦ-
σιν οἱ νόμοις τὸ πρᾶγμα πεπρᾶχθαι, ῥητέον
ὡς οὐ νόμος, ἀλλ' ἀνομία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν.
B ὁ μὲν γὰρ νόμος ὅπερ τὸ ὠφελεῖν πέφυκε· ἔστι δὲ
βλάπτει τὴν πόλιν. ῥητέον δὲ καὶ ὡς οὐ πα-
νομάσουσιν, ἂν τούτῳ τῷ νόμῳ σώματι ψή-
φου θῶνται, ἀλλὰ πολιτήσουσιν, ὥστε μὴ ζῆ-
σθαι δόγματα ποινῆς ἢ πρᾶσεως. δεῖ δὲ
καὶ τοῦτο συμβιβάζειν, ὡς ὁπόταν νόμος κω-
λύει τὸ καινὸν μὴ ποιεῖν. τοὺς δὲ φαύλους νό-
μους ἀκύρους ποιεῖν, διεργατεῖν τὴν πόλιν ἐσ-
τί. πρὸς μὲν οὖν τὴν σαφῶς εἰρημένων νόμων,
C οἷς αὐτὴν ἔχομεν, ἐκ τῶν τοιούτων
παρεσκευασμένοι ἀντιλέγειν δυνησόμεθα. πρὸς
δὲ τὴν ἀμφιβόλων, ἐὰν οὕτως
ὑπολαμβάνωσιν ὡς σοὶ συμφέρει, δεῖ τού-
τοις ὑπεναντιοῦσθαι· ἐὰν δ' ὡς ὁ σώκτης λέγῃ,
χρὴ διδάσκειν, ὡς ὁ νομοθέτης . . . οὐ τοῦτο
ἔφρασεν ὃ σὺ λέγεις, καὶ ὅτι συμφέρει αὐτοῖς
οὕτως λέγειν τὸν νόμον. ἐὰν δὲ μὴ δυνατὸς ἦς
εἶναι τὸ σώκτους μεθιστάναι, δείκνυε, ὡς σώκτης
ἄλλα λέγειν ὁ σώκτης δικαίαν νόμος, ἢ ὃ
σύ. πρὸς μὲν οὖν τὴν νόμων, ὡς δεῖ χρῆσθαι,
τοσαῦτα ἐξαρκεῖ μοι, διορισθέντα καθόλου
δέ, ἂν ὁμολογήσαντες, ὅτι τῶν δικαίων καὶ τῶν
νομίμων τὴν ἀπολογίαν ποιεῖσθαι μέλλουσιν·
ὅτι τούτων πρὸ ὀλίγου ῥηθέντων προκαθα-
πτέον. ἐὰν δ' ὁμολογήσαντες, συγγνώμης
ἀξίως τυχεῖν, ὡδὶ χρὴ προαιρεῖσθαι πρὸς τοιαῦτα
τὰ αἰτήματα. προῶτον μὲ λεκτέον. ὡς κακοηθε-
στέρους, καὶ ὡς τοὺς τοιαῦτα ἁμαρτάνειν φασὶν
ὀλίγου γεγενῆσθαι· ὥστε εἰ τούτου συγγνώμην
ἔχετε, καὶ τοὺς ἄλλους πολὺ μᾶλλον τῆς ἡμετέρας ἀφή-
σετε. ἔπειτα λεκτέον, ὡς εἰ τῶν ὁμολογού-
των ἁμαρτάνειν ἀποψηφιεῖσθε, πῶς
μὴ ὁμολογούντων καταψηφιεῖσθε; λεκτέον δέ,
ὅτι εἰ καὶ ἐξήμαρτον, οὐκ ἐμὲ δεῖ δίκην τὸν πά-
σχειν ἁμαρτίας ζημιοῦσθαι. πρὸς δὲ τούτοις
ῥητέον, ὡς οὐδὲ ὁ νομοθέτης τοῖς ἁμαρτάνου-
σι συγγνώμην ἔχει· οὕτω δίκαιον οὐδὲ
τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς νόμους χρῆσθαι. ἐὰν μὲν
οὖν τοιούτων τῶν συγγνωμῶν τυγχάνωμεν, καθάπερ ἐν ἀρχῇ διελήλυθαμεν.

συλλήδδην δ' ἐπ' ἐνίων τῶν δικανικῶν μάλλον ἐστὶ λέγεσθαι καὶ πρὸς πίστιν καὶ διεξοδικῶς καὶ συντόμως, ἐν τῇ προειρημένων προκαταληψόμεθα. μετὰ δὲ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀναλογητέον ἐν κεφαλαίῳ τὸν λόγον ὅλον, καὶ συντόμως, ἐὰν ὦσι διῃρημένοι, πρὸς μὲν τοὺς ἐναντίους ἔχθρας, ἢ ὀργήν, ἢ φθόνον τοῖς δικασταῖς ἐμποιητέον· πρὸς δ' ἡμᾶς, φιλίαν, ἢ χάριν, ἢ ἔλεον. ὅτου δὲ ταῦτα χρή, ἐν τῷ συμβουλευτικῷ, καὶ ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς εἴρηκαμεν, καὶ ἐν δὲ ἀπολογητικῷ εἴδει πάλιν ὅτε τελευτῶντες διέξιμεν. τὸν μὲν οὖν πρῶτον λόγον, ἐὰν κατηγορῶμεν, ἐν τοῖς δικανικοῖς οὕτω καὶ συνθήσομεν καὶ πλέξομεν. ἐὰν δὲ * ἀπολογησόμεθα, τὸν μὲν πρῶτον ὁμοίως ἔσται καταγορεύοντι συγκεῖσθαι· τὴν δὲ κατηγορουμένων, ἃ μὲν ἔστιν τισὶ ἀκούουσιν ἐπίφορα, παραλείψομεν· ἃ δὲ διαβάλλειν, ταῦτα προεκθέμενοι, μετὰ τὸ πρόοιμον διαλύσομεν, ἢ τοὺς μάρτυρας, καὶ τοὺς βασάνους, καὶ τοὺς ὅρκους, ἀπίστους ποιήσομεν, ὡς προειρήκαμεν· ἐὰν μὲν πᾶν πρᾶγμα πιστὰ ᾖ, τὸν ὑφ' αὑτῶν ἀπολογίαν, ὅτι τὸν ἐν τῷ παραλειπομένῳ τόπον μεταβιβάζοντες· ἐὰν δ' εἶεν οἱ μάρτυρες οἱ βασανισθέντες πιστοί, ὅτι τὸν λόγον, ἢ τὴν πρᾶξιν, ἢ ὅ, τι ἂν ἄλλο ἔχῃς ὅτι τῶν ἐναντίων πιστότερον. ἂν δὲ τὸ λιπαρὲς, ἢ τὸ εἶδος ὑπερφέρον, σοῦ κατηγορήσῃ, ἀπολογοῦ μᾶλιστα μὲν ὡς λιπαρὲς ὂν τὸ κατηγορούμενον. εἰ δὲ μή, ὅτι οὐκ εἰθισμένον τοιοῦτον πρᾶξαι, οὔτε σύ, οὔτε οἱ σοὶ φίλοι, ἢ ὅτι οὐ τοῦτον τὸν τρόπον. τὸ μὲν οὖν εἰκὸς οὕτω λύσεις. τὸ δὲ παράδειγμα, πρῶτον μὲν, ἂν δύνῃ, δείκνυε ὡς οὐχ ὁμοίου ὄντος τῆς ἐγκλήσεως. εἰ δὲ μή, ἕτερον φέρε αὐτὸς παράδειγμα ἐν τῷ ἐναντίῳ πρᾶγμ' εἰκὸς γεγονέναι. τὸ δὲ τεκμήριον λύε, φεύγων πρὸς ἃς αἰτίας ἐναντίωσιν σημείων· ἢ δὲ γνώμας ἢ τὰ ξυμπέρασματα, ἢ παράδοξα ἀποφαίνε, ἢ ἀμφίβολα. τὰ δὲ σημεῖα, πλείονων ὄντων ἀποφαίνε σημεῖα, ἢ μὴ μείζω τῶν σοὶ ἐγκαλουμένων. ἢ τὰ μὲν τῶν ἐναντίων ὅτι τὰ ἐναντία ἄγοντες ἢ ὅτι τὰ ἀμφίβολα, ἀπίθανα τοῦτον τὸν τρόπον καθιστάμεν. ἂν δὲ ὁμολογῶμεν τὰ ἐγκαλούμενα πεπρᾶχθαι, ἐν τῷ δικαίῳ καὶ νομίμῳ μενοῦντες, ἐναργέστερα ἢ δικαιότερα τὰ ἡμέτερα ἀποδείξεως ποιησόμεθα. ἂν δὲ μὴ τοῦτο ἐνδέχῃ, εἰς ἁμάρτημα ἢ ἀτύχημα καταφεύξονται

A Vt compendio autem vtar, quæcumque sint aduersarii dicturi, & ad probationem, & ad iuris sui partes asserendas, & ad veniam postulandam, ex antè dictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, & breuiter (si fieri potest) iudicum animi in aduersarios quidem, vel ad odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, vel gratiam, vel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in suasionibus & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finem percurremus.
B Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus, ita componemus, & ordinabimus: si verò defendamus, exordium, quemadmodum & in accusando, constituemus. Eas autem res, quarum accusamur, quibusque accusator scientiam auditoribus fecerit, relinquemus: quibus verò opinionem reliquerit, hasce, vbi post exordium proposuerimus, dissoluemus: testesque, & quæstiones, & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionem in eius quod relictum sit, locum transferre. Quod si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcumque aliud fuerit in aduersariis maximè verisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si verò aut contra vtilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator te fecisse crimine tur, debes defendere id maximè esse vtile, quod ab eo crimini datur: vel si id minùs potueris, dices vt neque abs te, neque ab iis qui tibi sint similes, aut quòd
D non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum verò debes primùm, si potes, demonstrare id haudquaquam esse criminationi simile, vel aliud tibi ex contrariis præter verisimilitudinem exemplum ferendum esse. Coniecturam autem potes confutare, si dicas quibus causis contraria significare contigerit. Sententias verò, atque commentationes, aut improbabiles aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solùm cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarum signa esse ostende. Et ea quidem,
E quæ ab aduersariis dicta fuerint, in contrarium aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accusator criminatur, ea fecisse fateamur, idq; ex iusti & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res nostras iustioresque demonstrare elaborabimus. Quòd si minùs commodè fieri potuerit, ad imprudentiam casumque defugiemus,

iacturaſque paruas eſſe oſtẽdemus, & ignoſcendum nobis eſſe arguementabimur: demonſtrantes quàm omnium quidem hominum per imprudentiam delinquere commune ſit: ſed afficere iniuria, improborum eſſe proprium. Dices etiam æquum & bonum eſſe, & iuſtum & conducibile ignoſcere iis, qui per imprudentiam deliquerint. Neminem enim omnium ſcire, ſi quid aliquando ſibi huiuſmodi euenturum ſit. Oſtendendum eſt etiam, ſi quid aduerſarius ipſe aberrauerit, & veniam tamen conſecutus ſit. Poſt hæc ex præoccupationes ſequuntur, quæ ab aduerſariis dictæ ſunt. Harum igitur alias ſatis ſuperque à rebus ipſis ſoluere poterimus. Sed ſi calumnietur, ſcriptas nos orationes recitare, aut quòd eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri, ad hæc talia contraueniamus oportet, diſſimulandoque dicamus minimè omnium lege prohiberi, aut ſe ſcripta, aut illum non conſcripta loqui. Lege namque talia patrare non permitti, loqui verò vt quiſque velit, facilè ſini. Dicendum quoque erit, vſque adeò aduerſarii delicta vel ipſius eius ſententia permagna eſſe, vt exiſtimet me nunquam dignè in ſe accuſando ſatisfacere poſſe, niſi quæ dicturus eſſem, & antea ſcriberem, ac multum temporis meditatus ſim. Ad ſcriptarum igitur orationum calumnias ſic occurrere poterimus. Si verò dixerint, nos diſcere meditarique dicendi facultatem, confitebimur id quidem, dicemuſque. Nos quidem, quos ais diſcere, neque calumniatores, neque contentioſi certè ſumus. Tu verò, qui oratoriã non tenes, cùm hoc tempore, tum ſæpe aliàs nos calumniis circumuenire deprehenſus es. Quare conducere ciuibus videtur, vt & ille oratoriam diſcat. Non enim ſic malum neque inſimulatorem eum fore. Eodem quoque modo ſi quis nos mercede conductos cauſarum patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimur, huiuſque rei authorem accuſatorem noſtrum ac reliquos omnes demonſtrabimus. Mercedum autem ſpecies diuidemus, dicemuſque, alios pecuniis, alios gratis, alios ſupplicijs, alios honoribus aduocatos aſſiſtere. Te igitur gratis id obire muneris oſtende: aduerſarium verò dicito ne paruo quidem pretio aduocatum aſſiſtere. Eum namque vt aliquid argenti iniuſtè capiat, non autem ne perſoluat, in iudicium ire. Idem quoque modus ſeruandus eſt, ſi quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui controuerſiis apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conſcribere. Nam & alios omnes oſtendes pro viribus adiumento amicis eſſe, & docendo quidem, & conſulendo: & artificioſiſſimè in huiuſmodi rebus occurres.

A Ἐ σμικρὰς τοῖς βλάβας ἀπαφαίνοντες συγχώμης τυγχάνειν ποιησόμεθα, τὸ λαθεῖν ἁμαρτόντα, καὶ οὐ πάντων ἀδικημάτων ὑπολαμβάνοντες, τὸ μὴ ἀδικεῖν, ἴδιον τῶν πονηρῶν. λέγω δὲ ὅλα καὶ ἁπλῶς. χρὴ δίκαιον καὶ συμφέρον εἶναι συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἁμαρτάνουσι. οὐδεὶς γὰρ οἶδεν αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ εἰ ποτὲ καὶ αὐτὸ συμπεσεῖται. ἀποφαίνειν δὲ χρὴ καὶ ἑαυτὸν, εἴ τι ἐξημάρτηκεν, συγχώρησιν τυχεῖν ἀξιώσοντα· μετὰ δὲ ταῦτα αἱ προλαμβάνουσαι ἡμᾶς ἔσονται τῶν ἐναντίων εἰρημένων. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων διαπορήσομεν λύειν. ἐὰν δὲ διαβάλλωσιν ἡμᾶς, ὡς μεμελετημένους λόγους λέγομεν, ἢ λέγειν μελετῶμεν, ἢ ὡς ἐπὶ μισθῷ τινι σπουδάζοντες, χρὴ πρὸς ταῦτα ὁμοίως βαδίζοντας εἰρωνεύεσθαι, Ἐ ὅτι μὲν τῆς γραφῆς λέγειν, μὴ κωλύειν τὸν νόμον, ἢ αὐτὸν γεγραμμένα λέγειν ἢ ἐκεῖνον ἄγραφα. τὸν μὲν νόμον οὐκ ἐᾷ τοιαῦτα πράττειν· λέγειν δ' ὅπως αὐ τις βούληται συγχωρεῖ. ῥᾴδιον δὲ Ἐ ὅλα οὕτως ὁ σκώπτειν εἰώθασι μεγάλα ἀδικήματα, ὥστ' οὐ νομίζειν με κατ' ἀξίαν κατηγορῆσαι, εἰ μὴ γράφοιμι, Ἐ πολλὰ χρήσιμα σκεψαίμην. πρὸς μὲν οὖν τοὺς τῶν γεγραμμένων λόγων διαβολὰς οὕτως ἀπαντητέον. αἱ δὲ φασκουσιν ἡμᾶς λέγειν μανθάνειν καὶ μελετᾶν, ὁμολογησόμεθα ἐρωτῶμεν. ἡμᾶς μὲν οἱ μανθάνοντες, ὡς φῂς, οὐ φιλόδικοι ἐσμέν· σὺ δὲ ὁ λέγειν μὴ δυνάμενος, Ἐ πῶν ἡμᾶς Ἐ ποτέρους ἐᾶλως συκοφαντῶν· ὥστε λοιπὸν φανεῖσθαι πᾶσι πολίταις, καὶ μᾶλλον μανθάνειν ῥητορεύειν· σὺ γὰρ οὕτω πονηρὸν οὐδὲ συκοφάντην αὐτὸν εἰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ ἡμᾶς ὅτι μισθῷ συνηγορεῖν λέγῃς, ὁμολογησόμεθα εἰρωνευσόμεθα, καὶ τὸν αἰτιώμενον ἡμᾶς ὑπολήψεσθαι τοῦτο ποιοῦντα, Ἐ τοὺς ἄλλους ἁπάντας· τῶν δὲ μισθῶν διαφορεῖ πλείω εἴδη, Ἐ λέγειν, ὡς οἱ μὲν ὅτι χρήμασιν, οἱ δὲ ὅτι χάριτι, οἱ δὲ ὅτι ἡμερείας, οἱ δὲ ὅτι ἡμῶν συνηγορήσουσιν.* αὐτὸν μὲ οὖν ἀποφαίνειν διὰ χάριν ξυνηγορεῖν τοῦτο. τὸν δ' ἐναντίον λέγειν, ὅτι ὅτι μικρῷ μισθῷ συνηγορεῖ. ὅπως γὰρ λάβῃ ἀργύριον ἀδίκως, οὐχ ὅπως μὴ ἐκτίσῃ, δικάζεται. πρὸς αὐτὸ δὲ τοῦτο, Ἐ ἐὰν τις ἡμᾶς δικάζεσθαί τινας λέγῃ, διδάσκειν, ἢ λόγους δικανικοὺς συγγράφειν. ἀποφαίνειν γὰρ Ἐ τοὺς ἄλλους ἁπάντας καθ' ὅσον δυνατοὶ τοῖς φίλοις ὠφελεῖν, καὶ διδάσκοντας Ἐ συμβουλεύοντας· καὶ οὕτως ἀντίχρους εἶναι πρὸς τοὺς τοιούτους ἀπαντήσεις·

* Syl. αὐτὸν h. e. ἑαυτὸν

χρὴ δὲ καὶ περὶ τὰς ἐρωτήσεις καὶ τὰς ἀποκρίσεις, ὁπόσαι πίπτουσιν εἰς τὰ πράγματα εἴδη, μὴ ῥᾳθύμως ἔχειν, ἀλλὰ διαφέρειν τὰς ὁμολογίας καὶ τὰς ἐρωτήσεις τὰ τοιαῦτα εἴδη. ὁμολογίαι μὲν οὖν εἰσὶν αἱ τοιαίδε· Ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· ἀπέκτεινα γοῦν ἐπ' ἐμὲ ἀδικοῦντα. εἰδηται * αἰρούμενον. Συνέκοψάς μου τὸν υἱόν· ἔγωγε ἀδίκων χεῖρας ἔσχηκα. Κατέαξάς μου τὴν κεφαλήν· ἐγὼ βιαζομένου σοῦ εἰσέδυν εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν εἰσιέναι. αἱ μὲν οὖν τοιαῦται ὁμολογίαι τοῖς νομίμοις πιθόμεναι, ὁμολογοῦνται. αἱ δὲ παίσῃ· ἔκρινεν ἀποκλίνουσι τὸν νόμον. Ἀπέκτεινάς μου τὸν υἱόν· οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὁ νόμος. τὰ δὲ τοιαῦτα πρὸς τὰ οὕτω δεῖ ὑποκρίνεσθαι, ὅταν τῷ νόμῳ ὁ μὲν κελεύῃ τοῦτο ποιεῖν, ὁ δὲ κωλύῃ. τὰ μὲν οὖν πρὸς ἕκαστα ἀνδρικῶς, ἐκ τούτων ἀποβήσεται σκοπεῖν. μετὰ δὲ ταῦτα παλιλλογία τῶν εἰρημένων ἤδη σύντομος ἀνάμνησις. χρήσιμος δ' ὅτι πρὸς πολλὰς πρᾶξεις· ὥστε καὶ πρὸς μέρος τι πρὸς εἴδος τῇ παλιλλογίᾳ χρηστέον. μάλιστα δ' ἁρμόττει πρὸς τὰς κατηγορίας, καὶ τὰς ἀπολογίας· εἶτα δὲ * πρὸς τὰς πρὸς ἔπαινον καὶ ψόγον. οὐ γὰρ μόνον ἀναμνῆσαι δεῖ φαύλως τῶν εἰρημένων ἐστὶ ταῦτα, καθάπερ καὶ ὅτι τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν κακολογιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς κρίνοντας δεῖ διαφθεῖραι, καὶ πρὸς τοὺς ἐναντίους κακῶς· διὸ καὶ τελευταῖον τοῦτο τῶν ἐν τῷ λόγῳ μερῶν πεποίηται. ἔστι δὲ μνημονικὸν ποιεῖν τὸ κεφαλαίῳ, ἀπολογιζόμενον πρὸς τὰ εἰρημένα, ἢ διαλογιζόμενον, ἢ περωτῶντα, τὰ μὲν σαυτοῦ, τὰ βέλτιστα· τὰ δ' ἐναντίου, τὰ φαυλότατα· εἰ δὲ βούλει, ἐρωτήσεως σχῆμα ποιησάμενον. οἷς δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστι, ἐκ τῶν πρόσθεν ἴσμεν. δεῖ δὲ διαφθεῖραι σοῦμεν ἡμᾶς, καὶ τοὺς ἐναντίους κακῶς. ὥσπερ ἐπὶ τῶν πρὸς ἔπαινον καὶ ψόγον, ὑποφαίνοντες κεφαλαιωδῶς, ἐφ' οἷς δὲ πεποιήκαμεν τοὺς ἀδικοῦντας, ἢ ποιοῦμεν, ἢ ποιήσομεν, ἢ αὐτοὺς, ἢ ἡμᾶς τοὺς φίλους, ἢ αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσιν, ἢ πάλιν τοὺς κρίνοντας αὐτοὺς, ἢ ὧν κηδόμενοι τυγχάνουσι· καὶ διεξιόντες αὐτοῖς, ὡς νῦν καιρὸς χάριτας ἡμῖν τῶν ὑπηργμένων ἀποδοῦναι· καὶ πρὸς τούτοις ἐλεεινοὺς ἡμᾶς αὐτοῖς καθιστάντες, ἐὰν δὲ δέῃ τοῦτο ποιήσομεν, ὅτι δικαιοῦντες ὡς πρός τινας ἀκηκοότας οἰκείως ἔχομεν, καὶ ἀξίως δυστυχοῦμεν, καὶ κακῶς πρότερον πεπονθότες, νῦν πάσχοντες, ἢ πεισόμενοι, ἐὰν μὴ βοηθῶσι ἡμῖν οὗτοι.

A Oportet autem & circa interrogationes atque responsiones quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæque negentur, sunt considerandæ. Concessiones igitur sunt huiusmodi: Mihi filium enecasti. Enecaui equidem: nam ille in me priùs distrinxit gladium. Filium mihi pulsasti: Pulsaui equidem: iniuria enim in me priùs manus iniecit. Mihi caput confregisti: Confregi equidem: nam noctu impetum in meam fecisti domum. Tales igitur
B concessiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiusmodi verò negationes legem declinant. Mihi filium occidisti: Non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cùm duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera vetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum quæ antè dixerimus, iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea verò est vtilis omni tempore: quamobrem & singu-
C lis in speciebus ea iteratione vtendum est. Verùm in accusationibus maximè & defensionibus ea congruit. Itidem quoque in suasionibus atque dissuasionibus. Neque solùm ea hic commemorare quæ antè dixerimus, quemadmodum in laudando & vituperando, verùm etiam amicos iudicum in beneuolentiam nostram conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituimus. Hæc enim facit, vt reminiscaris, summatim quæ dicta sunt, enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando; tua
D quidem, quæ optima sunt; aduersariorum autem, quæ nequissima, siquidem interrogationis figura vti volueris. Cuiusmodi autem vnumquodque horum sit, ex iis cognoscere possumus, quæ superiùs dicta sunt. in beneuolentiam verò nostram iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex iis beneficiis, vt etiam in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos, aut amici nostri ipsos, à quibus iniuriam suscipimus, ipsorumve necessarios, seu iudices
E ipsos, vel eos, qui eis curæ sunt, siue affecerimus, siue afficimus, siue sumus affecturi, & si ipsis dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficiis gratiarum: & si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem cò faciemus, quò nostram in auditores beneuolentiam demonstremus, & quàm indignè ob ea quæ malè passi fuerimus, aut patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint.

Si

Si verò nihil nobis adſit huiuſmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, vbi iudices nos neglexerint, ſeu vt numquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciſcimur, aut nacturi ſumus, niſi ab iis auxilium meruerimus. Ex his namque commiſeratione nos dignos conſtituemus, & auditores nobis conciliabimus. Aduerſarios verò calumniis circumuentos in inuidiam & odium apud auditores ex horum contrariis adducemus, cùm oſtenderimus, ab iis aut horum amicis auditores ipſos, ipſorumve neceſſarios, mali quippiam indignè paſſos, aut pati, aut paſſuros. Ex huiuſmodi enim rebus ad odium & iram in aduerſarios rapientur. Sin autem hæc fieri commodè nequiuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduerſarios ad inuidiam concitemus. Inuidia namque propinqua eſt odio. His autem ſummatim inuidebitur, ſi eos indignè fortunatos, & ab auditoribus animo alienos oſtenderimus, percurrentes quàm multa bona iniuſtè paſſi fuerint, aut patiantur paſſurive ſunt: aut quàm nunquã nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt: aut quàm in nihil vnquam mali inciderint, ſeu incidunt, ſeu incident, niſi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in concluſionibus conſtituere, & in aduerſarios contrà commouere poterimus. Ex omnibus verò ſuprà dictis accuſationes defenſioneſque quàm aptiſſimè ordinabimus.

A

B

C

D

CAPVT XXXVIII.

De quæſtionis ſpeciebus.

QVærendi autem ſpecies ſeparatim quidem ipſa rarò conſtituitur, ſed aliis ſpeciebus commiſcetur, & aduerſus contradictiones maximè eſt vtilis. Verumtamen ne huius nos ordo lateat, ſi quando vel oratio, vel vita hominum, aut actio, aut ciuitatis adminiſtratio quærenda contingeret, idem etiam hac de parte ſummatim percurram. Eſt igitur quærentibus eodem quaſi modo exordiendum, ſicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare cùm idoneas in principiis cauſas attulerimus, quibus id rectè facere videamur, ita ad quærendum veniemus. Cauſæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quòd haud contentione quadam, quin potiùs ne auditores lædat, id facimus:

E

ΚΕΦΑΛ. λη'.

Περὶ τῦ ἐξεταστικοῦ εἴδους.

ΤΟ δ' ἐξεταστικὸν εἶδος, αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐ πολλάκις συνίσταται, τοῖς δ' ἄλλοις εἴδεσι μίγνυται, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς αἰτιολογίας χρήσιμόν ἐστιν. οὐ μέντοι ἀλλ' ὅπως μηδὲ τούτου τοῦ τόπου ἀγνοῶμεν, αὐ περὶ ἡμῖν λόγου, ἢ βίου, ἢ πραξεως ἀνθρώπων, ἢ πράξαι πόλεως ἐξετάζειν συμβῇ, διέξειμι, καὶ περὶ τούτου κεφαλαιωδῶς. Φέρεται μὲν οὖν πρὸς ὁμοιοτρόπως τοῖς ἀμφιβόλοις καὶ τοῖς ἐξετάζουσι πρᾶγμα. ὥστε προφάσεις τὰ ἐγκλήματα διὰ λόγου συνεχόντες, δι' ἃς δίκαιον εἴκοτως τοῦτο ποιεῖν, οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐξέταζειν ἥξομεν. ἁρμόσουσι δὲ αἱ τοιάδε, τὰ μὲν τοῖς πολιτικοῖς συλλόγοις, ὡς ὑφηγήσεται τὸ ποιοῦν πορεύσομεν,

Quidam ἀξίως

ἀλλ' ὅπως μὴ λάθῃ τοὺς ἀκούοντας. εἶπα οὖν ἡμᾶς οὗτοι προφέρειν λυώχλησθαι. τὸ δὲ τοῖς ἰδίοις, ἢ ἐγχθρὸν, ἢ * τὰ ἤθη τῶν ἐξεταζομένων φαῦλα ὄντα, ἢ φιλίαν, πρὸς τοὺς ἐξεταζομένους, ἢ ὅπως ἀφέντες ἃ προφέροισι, μηκέτι τοιοῦτα ποιήσουσιν. τὸ δὲ τοῖς δημοσίοις τὸ νόμιμον, τὸ δίκαιον, τὸ τῷ κοινῷ συμφέρον. φερόμεθα δ' ἐπὶ τούτων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων ἅπαντα, ἐφ' οἷς ἕκαστοι προῃρημένοι τῶν ῥηθέντων, ἢ πραχθέντων, ἢ λεχθησομένων, ἐξεταζόμενα, ἐναντιούμεθα, καὶ τοῖς δικαίοις, καὶ τοῖς νομίμοις, καὶ τοῖς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ συμφέρουσιν ἀναιρούμενα· ἐπὶ πᾶσι σκοποῦντες, εἴπου αὐτὰ αὐτοῖς ἔστιν εὐμενῆ ἢ τοῖς ἤθεσι τῶν χρησαμένων αὐθεντῶν, ἢ τοῖς εἰκόσιν. ἵνα δὲ μὴ μηκύνωμεν τοὺς λόγους καθ' ἕνεκαστον λέγοντες, ὅσῳ ἂν πλείοσι τῶν ἐνδόξων ἐπιτηδευμάτων, ἢ πραγμάτων, ἢ λόγων, ἢ ἐθῶν, ἀναιρούμενα τὰ τῶν ἐξεταζομένων ἀποφαινόμεθα τοῖς ἀκούουσι, τοσούτῳ μᾶλλον οἱ ἐξεταζόμενοι ἀδόξουσι. δεῖ δὲ πικρῷ τῷ ἤθει μὴ ἐξεταζειν, ἀλλὰ προφερεῖ. τὸν γὰρ τοῦτον οἱ λόγοι μεγόμενοι, πιθανώτεροι φαίνονται τοῖς ἀκούουσιν. * οἱ δὲ λέγοντες αὐτοὺς ἥκιστα ἀμφιβάλλουσιν. ὅταν δὲ πάντα ἀκριβῶς ζητητικῶς αὐξήσῃς αὐτὰ, παλιλλογίαν ὅτι τῇ τελευτῇ στύψομεν ποίησον, ἢ τοὺς ἀκροατὰς πρὸς τῶν εἰρημένων ἀναμνησον. τὰ μὲν οὖν εἴδη πάντα τοῦτον τὸν τρόπον τιθέντες, εὐτύχως αὐτοῖς χρησόμεθα.

Sylb. τὸ ἴδιοις

ἢ. οἱ δὲ λέγοντες, αὐτοῖς.

A demum quòd nobis hi priùs moleſti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel prauas eorum qui quæruntur, conſuetudines, vel in eos ipſos beneuolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non ampliùs hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, ſi legitimum, & iuſtum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex iis autem & his ſimilibus exordio conſtituto, ac ſingulis deinceps propoſitis, aut dictis, aut geſtis, aut cogitatis, quæremus, eaque demonſtrabimus, & iuſtis, B & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduerſari. Et omnia demum conſiderabimus, ſi quo in loco ipſa ſibi vel moribus proborum hominum officiiſve diſſentiunt. Sed ne in ſingulis enarrandis longiore vtamur oratione, quo pluribus illuſtrium ſtudiorum, aut rerum, aut verborum, aut conſuetudinum, res eorum, quos quærimus, aduerſari oſtenderimus, eo ipſos obſcuriores apud auditores conſtituemus. Opus eſt autem, non triſti & acerbo quodam, ſed miti manſuetoque vultu quæramus. Hoc enim modo veriſimiliores reddentur apud au- C ditores habitæ orationes, & oratores ipſi nullum de ſe relinquent inſimulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quæſieris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiſcantur, efficies. Has igitur ſpecies vbi hoc pacto conſtituerimus, pulcherrimè ipſis vti poterimus.

ΚΕΦΑΛ. λθ'.

Ἐπίλογος τῶν προειρημένων ἁπάντων.

ΔΕΙ δὲ καὶ λέγοντας ἐν γράφοντας ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τὰ πεπραγμένα τοῖς λόγοις ἀποδιδόναι, καὶ συνεθίζειν αὐτοὺς τύποις ἁπασιν ἐξ ἑτοίμου χρῆσθαι. καὶ πρὸς μὲν τοῦτο τὸ λέγειν ἐντέχνως, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγῶσι, καὶ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁμιλίαις, σπευδητέον πλείστας καὶ τεχνικωτάτας ἀφορμὰς ἔξομεν. χρὴ δὲ καὶ πολὺ ὅτι μέλειαν ποιεῖσθαι, μὴ μόνον πρὸς τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον τὸν αὐτῶν, διακοσμοῦντα ταῖς ἰδέαις τῶν εἰρημένων. συμβάλλεται γὰρ τι πρὸς τὸν βίον τὸ εὐσχήμονα, καὶ πρὸς τὸ πείθειν,

D *Peroratio antè dictorum omnium per enumerationem & amplificationem.*

OPus eſt præterea orando & ſcribendo in id quàm maximè enitamur elaboremuſque, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita noſmetipſos trita conſuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum vſus nobis in promptu ſit: atque vt ex arte quidem dicere poſſimus, tum in priuatis publicisque diſceptationibus, tum iis etiam in ſermonibus, quos aduerſus alios habuerimus, plurima hinc & artificioſiſſima adiumenta ſuſcipiemus. Elaborandum eſt etiam vt non circa verba orator duntaxat, verumetiam circa vitam quam antè dictis ſpeciebus exornet, atque magnificet, ſuam diligentiam omnem ſtudiumque accommodet. Nam vitæ compoſitio & ad ſuadendum,

CAPVT XXXIX.

& ad boni & æqui viri exiſtimationem adipiſcendam conducit plurimùm. Primùm igitur diuidenda ſunt ſecundùm omnem diſciplinæ diſtributionem, quid primum, quid ſecundum, quid tertium, quid quartum tractandum ſit. Demum ea tibi ſunt præparanda, quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordiis docuimus. Enimvero beneuolentiam à perſona tua captare poteris, ſi promiſſis inſiſtas, & eoſdem amicos in omnem vitam tueare, neque in aliis actionibus inconſtans eſſe, ſed iiſdem ſemper vti videare. Attenti autem fient auditores, ſi his in negotiis verſeris, quæ & magna & honeſta ſunt, multiſque conducant. Cùm verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expoſitionem abs te deuentum eſt, quæcunque propulſationem malorum, bonorum autem continent exhibitionem, facilè apud illos admittuntur: quæcunque verò ſecus ſunt, reiiciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & veriſimili narratione hæc ſunt tibi faciunda. Celeriter autem abſolues, ſi non omnia volueris ſimul agere, ſed prius primò, & quod reliqui eſt deinceps. Dilucidè verò, ſi non ſtatim relicta actione in alias res priùs tranſieris, quàm illam abſolueris. Veriſimiliter autem, ſi nihil à tuo more alienum agas. Item ſi non eoſdem fingeris & inimicos tibi, & amicos eſſe. Ex his autem probationibus eas aſſumemus, de quibus ita ſcientiam ad perficienda negotia tenemus, vt eam aliis interpretari & explicare poſſimus. De quibus autem ſcientiam non habemus, eas prout ſæpius accidere ſolent, adſumemus. Tutiſſimè namque in huiuſmodi rebus egeris, ſi conſuetudinem ſequi volueris. In certamine verò contra aduerſarios, ſi quidem oratione contenditur, ex iis quæ dicta ſunt, noſtram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus, ſi ſecundùm leges & non ſcriptas, & ſcriptas, cum teſtibus quàm optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex concluſione verò eorum quæ dicta fuerint, reminiſci auditores faciemus, ſi quæ geſta ſunt, ſummatim rurſum dicemus. Ex his autem quæ agimus, ita commonebimus, quandocunque eadem negotia, vel ſimilia prioribus tractamus.

A καὶ πρὸς τὸ δόξης ὑπάρχειν τυγχάνειν.
πρῶτον μὲν οὖν διελέσθαι χρὴ τὰ πράγματα, κατὰ τὴν ἄλλην τῶν παιδευμάτων διαίρεσιν, ὅ,τι πρῶτον, ἢ δεύτερον, ἢ τρίτον, ἢ τέταρτον μεταχειριστέον· εἶτα σαυτῷ ποιεῖσθαι προβουλὴν, ὡς ἂν ἐν τοῖς προοιμίοις διήλθομεν περὶ τῆς εὐνοίας. εὐνοίαν μὲν οὖν παρὰ σεαυτοῦ ποιήσῃ,
B ἐὰν οἷς ὁμολογῇς, ἐμμένῃς, καὶ διαφυλάττῃς φίλους τοὺς αὐτοὺς διὰ παντὸς τοῦ βίου, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ὑπομνημάτων φαίνῃ μὴ διεστάμενος, ἀλλ' ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενος. προσέξουσι δ' οἱ, ἐὰν μεγάλας καὶ καλὰς μεταχειρίζῃ τὰς πράξεις, καὶ τοῖς πολλοῖς συμφερούσας. εὐμενεῖς δ' ἡμῖν ἔσονται, ὅταν ὑπὲρ τῶν πράξεων ᾖς, ὅσων τὸ καλὸν ἀποδεκτέον ἔχειν, τῶν δ' ἀγαθῶν παρεῖναι, ταύτας μὲν ὡς συμφερούσας αὐτοῖς, ἀποδέξονται. ὅσων δ' τὸναντία προβουλεύοιτο αὐτῷ, ταύτας ἀποδοκιμάσουσιν· αὐτὸ δ' τὸ παρεῖναι
C καὶ μὴ ἄπιστον τὴν διήγησιν λέγεσθαι, τὰς πράξεις δεῖ ταύτας ποιεῖσθαι· ταχέως μὲν οὖν ὑπερτελέσεις, ἂν μὴ πάντα πρᾶξαι ἅμα βούλῃ ἀλλὰ πρότερον τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ ἑξῆς. καθαρῶς δ', ἂν μὴ ταχὺ τῆς πράξεως παύσῃ, ἄλλα πράγματα μεταχειρίζῃ, πρὶν ταύτην ἐπιτελέσαι. μὴ ἄπιστος δ', ἂν μὴ πρὸς ὃ ἦλθες τὸ σαυτοῦ προσθῇς. πρὸς δὲ τούτοις, ἂν μὴ προσποιῇ τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ
D φίλους εἶναι. ἐκ δὲ τῶν πίστεων λυθησόμεθα· πρὶν ἂν μὴν ὑπομνήμασιν ἔχωμεν, κατὰ τὴν ταύτης ἐξήγησιν τὰς πράξεις ἐπιτελεῖν· πρὶν ἂν δὲ τυγχάνωμεν ἀγορεύοντες. κατὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβαίνει. ἀσφαλέστατον γὰρ πρᾶξιν πρὶν τῶν οὕτως ἐχόντων, πρὸς τὸ εἶδος ἀποβλέπουσι. εἰς δὲ τοὺς πρὸς τοὺς αἰτιδίκους
E ἀγῶνα, ἐκ μὲν τῶν λόγων, ἐκ τῶν * λε γομένων ποιησόμεθα βεβαιότητα πρὸς ἡμᾶς· ἐκ δὲ τῶν συμβολαίων τοῦτο ποιησόμεθα, ἐὰν κατὰ τοὺς νόμους αὐτοὺς μεταχειριζώμεθα τοὺς ἀγράφους καὶ τοὺς γεγραμμένους μεταμαρτύρων ὡς βελτίστων ἐρεισόμενοι χρόνοις. ἐκ δὲ τῶν ὑπολόγου, πρὸς μὲν τὴν λελεγμένων ἀναμνησόμεθα τοὺς ἐκφανεῖς, τὰ δὲ πραχθέντα ἐκ κεφαλαίου αὖθις εἰποῦντες. ἐξ ὧν δὲ προβεβουλεύμεθα, ἀναμνησόμεθα οὕτως, ὑπομνήσομεν τὰς αὐτὰς πράξεις, καὶ τὰς ὁμοίας μεταχειριζόμενα τοῖς πρότερον,

λελεγμένων

tiis. proxima verò illa eſt, in qua leges à ditioribus affici contumelia plebem non ſinunt. Principatus autem paucorum duo ſunt genera. Aut enim eſt ex amicitia & ſocietate quadam, aut à cenſibus. Neceſſe autem eſt, ſocios faciamus, cùm ciues minùs ex ſe potentes ſunt, qui tum ſolum, tum oppida tueantur, aut hoſtibus repugnent. Eſt autem ſocietas omittenda, cùm aut eam facere non ſit opus, aut ſocii longè à nobis diſtent. neque potentes ſint, qui opportunè adſint. Ciuis autem bonus eſt, qui amicos ciuitati vtiliſſimos comparat, inimicos verò & pauciſſimos & infirmiſſimos, quique ſine vlla priuatorum bonorum publicatione prouentus comparat quàm plurimos, & qui ſeſe iuſtiſſimum præbens, eos in quæſtionem agit, qui rerumpublicarum aliquid per iniuſtitiam violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde ſperant commodorum, aut quo ſuſceptorum beneficiorum gratiam referant. Obſequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò vtuntur omnes aut ſponte aut inuitè. Omnes enim actiones, aut vi, aut ſuaſione, aut fraude, aut occaſione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robuſtitateve, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut virtute ſociorum, aut conſilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore vtilitate, aut belli ſolutione. Iuſtè autem agere eſt, communes ſequi ciuitatis conſuetudines, parere legibus, priuataque pacta ſeruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bona valetudo: animo verò ſapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iuſtitia. His autem vtriſque, pecuniæ, & amici. Inutilia verò ſunt horum contraria: plurimum verò vtilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

A ἢ τῷ πλήθει τῷ δι δόασιν οἱ ἰσόμοιροι τοῖς πλουτοῦσιν ὑβρίζειν. Ὀλιγαρχιῶν δὲ εἰσὶ δύο εἴδη. Ἢ γὰρ ἐξ εὐνοίας, ἢ ἀπὸ τῶν τιμημάτων. Ποιεῖσθαι δὲ συμμαχίας ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἐὰν μὴ πολῖται μὴ τυγχάνωσι δι' ἑαυτῶν δυνατοὶ τὴν χώραν καὶ τὰ φρούρια φυλάττειν, ἢ τοῖς πολεμίοις ἀμύνεσθαι. παύεσθαι δὲ δεῖ συμμαχίας, ὅταν μὴ ἀνάγκη ᾖ ἢ ποιεῖσθαι αὐτὴν, ἢ μαχεῖσθαι τοῖς ἔχθροις ἀπέχωσι, καὶ ἀδυνάτοι ὦσι κακῶς τοὺς φρονοῦντας κακῶς ποιεῖσθαι καιρούς. Πολίτης δὲ ἀγαθὸς ἔστιν, ὅστις φίλοις μὲν χρησιμωτάτοις τῇ πόλει φρονεῖν αἱρεῖται, ἐχθροὺς δὲ ἐλαχίστους καὶ ἀδυνατωτάτους· καὶ ὅστις πλείστας φροσόδους φρονεῖν αἱρεῖται, τῶν ἰδιωτῶν μηδένα ἀνιῶν· καὶ ὅστις ἑαυτὸν δίκαιον παρέχων, τοὺς ἀδικοῦντας ἢ τῶν κοινῶν ἐξετάζει. Δωροδοκοῦσι δὲ πάντες, ἐλπίζοντες ὠφεληθήσεσθαι, ἢ τῶν φρονούντων διεργασίαν χάριν ἀποδώσοντες. Ὑπηρετοῦσι δὲ πάντες, κέρδους ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ ἡδονῆς, ἢ φόβου. Συναλλάττονται δὲ πάντες, ἢ καὶ προαιρέσει, ἢ ἀναγκαίως· αἱ γὰρ πράξεις ὑπὸ τριῶν γίνονται πασῶν, ἢ δι' βίας, ἢ δι' πειθοῦς, ἢ δι' ἀπάτης, ἢ δι' προφάσεως. Ἐν δὲ πολέμῳ ἀφελοῦνται πολεμοῦντες ἢ διὰ τύχην, ἢ διὰ σωμάτων πλῆθος, ἢ ῥώμην, ἢ διὰ χρημάτων εὐπορίαν, ἢ διὰ τόπων εὐφυΐαν, ἢ δι' ἀρετὴν συμμάχων, ἢ διὰ στρατηγοῦ γνώμην. Ἐγκαταλιπεῖν δὲ τοὺς συμμάχους ὑποληπτέον βαίοτατον δεῖν, ἢ διὰ τὸ μᾶλλον συμφέρειν τοῦτο, ἢ διὰ τὸ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον.

B

D Δίκαια δὲ προσήκειν δοκεῖ, ὃ τοῖς κοινοῖς τῆς πόλεως ἡδονὴ ἕπεσθαι, τοῖς νόμοις πείθεσθαι, καὶ τοῖς ἰδίαις ὁμολογίαις ἐμμένειν. Συμφέρει δὲ, σῶμα εὖ, εὐεξία, καὶ κάλλος, καὶ ῥώμη, καὶ ὑγεία. ψυχῇ δὲ, σοφία, φρόνησις, ἀνδρία, σωφροσύνη. συναμφοτέροις δὲ τοῦτοις, χρήματα, καὶ φίλοι. ἀσύμφορα δὲ, τοὐναντία τούτων. πόλει δὲ συμφέρει, πλῆθος πολιτῶν.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Finis Tomi tertij.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO
19
ROMA

Digitized by Google